OPERVM ARISTOTELIS TOMVS II.

LIBRORVM ARISTOTELIS QVI NON EXTANT, Fragmenta quædam.

ITEM,

Indices duo: quorum prior nomina eorum continet, qui in Aristotelem scripserunt: alter quid sit à quoque eorum in singulos Aristotelis libros scriptum, indicat.

Alius INDEX rerum omnium locupletissimus per locos communes.

AVRELIÆ ALLOBROGVM,
Apud Petrum de la Rouiere.
M. DCVI.

INDEX EORVM QVÆ HOC posteriore tomo continentur.

ΑΡΙΣΤΟ-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Νικομαχείων τὸ Α.

Κεφάλαιον α.

Πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος, ὁμοίως δὲ πρᾶξίς τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθοῦ τινὸς ἐφίεσθαι δοκεῖ· διὸ καλῶς ἀπεφήναντο τἀγαθὸν, οὗ πάντα ἐφίεται. διαφορὰ δέ τις φαίνεται τῶν τελῶν· τὰ μὲν γάρ εἰσιν ἐνέργειαι, τὰ δὲ παρὰ ταύτας, ἔργα τινά. ὧν δ' εἰσὶ τέλη τινὰ παρὰ τὰς πράξεις, ἐν τούτοις βελτίω πέφυκε τῶν ἐνεργειῶν τὰ ἔργα. πολλῶν δὲ πράξεων οὐσῶν, καὶ τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν, πολλὰ γίνεται καὶ τὰ τέλη· ἰατρικῆς μὲν γὰρ, ὑγίεια· ναυπηγικῆς δὲ πλοῖον· στρατηγικῆς δὲ, νίκη· οἰκονομικῆς δὲ, πλοῦτος. ὅσαι δ' εἰσὶ τῶν τοιούτων ὑπὸ μίαν τινὰ δύναμιν (καθάπερ ὑπὸ τὴν ἱππικὴν χαλινοποιητικὴ, καὶ ὅσαι ἄλλαι τῶν ἱππικῶν ὀργάνων εἰσίν· αὕτη δὲ καὶ πᾶσα πολεμικὴ πρᾶξις ὑπὸ τὴν στρατηγικήν· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἄλλαι ὑφ' ἑτέρας) ἐν ἁπάσαις δὲ τὰ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τέλη, πάντων ἐστὶν αἱρετώτερα τῶν ὑφ' αὐτά· τούτων γὰρ χάριν κἀκεῖνα διώκεται. διαφέρει δ' οὐδὲν τὰς ἐνεργείας αὐτὰς εἶναι τὰ τέλη τῶν πράξεων, ἢ παρὰ ταύτας ἄλλο τι, καθάπερ ἐπὶ τῶν λεχθεισῶν ἐπιστημῶν. Εἰ δή τι τέλος ἐστὶ τῶν πρακτῶν, ὃ δι' αὐτὸ βουλόμεθα, τἆλλα δὲ διὰ τοῦτο, καὶ μὴ πάντα δι' ἕτερον αἱρούμεθα (πρόεισι γὰρ οὕτω γ' εἰς ἄπειρον, ὥστ' εἶναι κενὴν καὶ ματαίαν τὴν ὄρεξιν) δῆλον ὡς τοῦτ' ἂν εἴη τἀγαθὸν, καὶ τὸ ἄριστον. ἆρ' οὖν καὶ πρὸς τὸν βίον ἡ γνῶσις αὐτοῦ μεγάλην ἔχει ῥοπήν; καὶ καθάπερ τοξόται σκοπὸν ἔχοντες, μᾶλλον ἂν τυγχάνοιμεν τοῦ δέοντος;

ARISTOTELIS MORALIVM NIcomachiorum LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

OMNIS ars, omnísque dicendi via, actio item, atque electio bonum quoddam expetere videtur. B quapropter bene id esse bonum ipsum asseruerunt quod omnia expetunt. Finium verò quædam videtur esse differentia. alij enim operationes, alij præter has opera quædam sunt. At quorum præter actiones fines aliqui sunt: in his opera ipsa operationibus censentur præstantiora. Cum autem multæ & actiones C & scientiæ & artes sint, multi etiam fines euadant, necesse est medicinæ quidem, sanitas: nauium extructricis, nauis militaris, victoria: domesticæ ac familiaris, diuitiæ ipsæ. Quæcunque verò huiusmodi sunt, sub vnam aliquam facultatem & potentiam reducuntur: quemadmodum sub equestrem frenorum effectrix, aliæque omnes quæ equestria instrumenta conficiunt: atque hæc, omnísque demum actio D bellica sub militarem, atque eodem modo sub alias aliæ. atque in his omnibus fines earum quæ architectonicæ habentur, magis quàm reliqui omnes aliarum quæ subiacent, expetendi sunt: nam illos quoque horum causa sectamur. Neque tamen interest quicquam siue operationes ipsæ fines actionum sint, siue præter ipsas aliud quippiam sicut in ante dictis scientiis. Si igitur agendarum rerum finis aliquis est, quem E propter ipsum, & propter quem alia volumus, neq; omnia ob aliud eligimus (in infinitum enim ita fieret progressus, vanúsque & inanis appetitus noster esset) perspicuum est eum summum bonum atque optimum futurum. Nonne igitur magnum ad vitam cognitio ipsius momentũ afferet? nã si queadmodũ sagittarij scopũ habeamus, magis bonũ & honestũ assequi possemus.

Quòd si ita est, experiendum quidnam is sit, figura comprehendere: cuiusque scientiæ vel facultatis censeatur. Videretur autem esse eius quæ maximè principalis, maximeque architectonica est: cuiusmodi ciuilis apparet. Quippe cùm ea sit, quæ quasnam esse in ciuitatibus scientias oporteat: tum quales quemque discere, & quousque, constituat. Videamusque vel maximè honorabiles facultates, qualis est militaris, familiaris, & Oratoria, sub ea esse collocatas. Cùm enim cæteris actiuis scientiis hæc vtatur, quid item agendum, à quibusque abstinendum præscribat, ac sanciat: eius finis aliarum omnium fines complectetur, efficieturque, vt is bonum ipsum humanum sit. Nam si etiam & vni homini & ciuitati bonum idem sit: bonum tamen ciuitatis & acquirere & conseruare, maius quid ac diuinius videtur. Ac contentus quidem esse etiam vnusquisque potest, si vni soli: pulchrius tamen ac diuinius, si genti ac ciuitatibus bonum efficiatur. Hæc igitur sunt, quæ discendi hæc via, quæ ciuilis quædam est appetit. Satis verò hac de re dictum existimetur: si perinde explicatum fuerit, ac subiecta materia postulat. Nam exacta tractatio non simili modo in vnoquoque genere exquirenda est: quemadmodum neque in artium opificiis. Honesta autem & iusta, de quibus ciuilis considerat, tantam differentiam tantumque errorem in se habent: vt lege, non natura esse videantur. In bonis etiam talem quendam errorem inesse propterea patet, quòd multis damna ex ipsis eueniunt: nonnulli enim ob diuitias, aliæ ob fortitudinem periêre. Contenti igitur erimus, si nos, cùm de talibus & ex talibus disseramus pingui quadam mineruа, atq; adumbrata figuratione verum ostẽdamus: cumque de iis, quæ plerunq; eueniunt, atque ex iis ratiocinemur, similia etiam concluserimus. Eodem modo etiã vnusquisq. debet ea, quæ de aliquo dicuntur, admittere. est enim eruditi eatenus exactam in vnoquoque genere explicationem requirere, quatenus pati rei ipsius natura potest. Nam & mathematicum suasionibus vtentem approbare: & ab Oratore demonstrationes exigere, simile vitium videtur. Verum vnusquisque ea rectè iudicat, quæ cognoscit: atque eorum bonus iudex est. vnam quamque igitur rem bene iudicat, qui in ea: absolutè verò omnia, qui in omnibus eruditus est. Atq. hinc fit, vt iuuenis auditor ciuilis idoneus esse non possit,

A εἰ δ' οὕτω, πειρατέον τύπῳ γε περιλαβεῖν αὐτὸ τί ποτ' ἐστὶ, καὶ τίνος τῶν ἐπιστημῶν ἢ δυνάμεων. δόξειε δ' ἂν τῆς κυριωτάτης καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς. τοιαύτη δ' ἡ πολιτικὴ φαίνεται. τίνας γὰρ εἶναι χρεὼν τῶν ἐπιστημῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἑκάστους μανθάνειν, καὶ μέχρι τίνος, αὕτη διατάσσει. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν δυνάμεων ὑπὸ B ταύτην οὔσας· οἷον στρατηγικὴν, οἰκονομικὴν, ῥητορικήν. χρωμένης δὲ ταύτης ταῖς λοιπαῖς πρακτικαῖς τῶν ἐπιστημῶν, ἔτι δὲ νομοθετούσης τί δεῖ πράττειν, καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, τὸ ταύτης τέλος περιέχοι ἂν τὰ τῶν ἄλλων. ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη τἀνθρώπινον ἀγαθόν. εἰ γὰρ καὶ ταὐτόν ἐστιν ἑνὶ καὶ πόλει, μεῖζόν γε καὶ τελειότερον C τό τῆς πόλεως φαίνεται καὶ λαβεῖν καὶ σώζειν· ἀγαπητὸν μὲν γὰρ καὶ ἑνὶ μόνῳ· κάλλιον δὲ καὶ θειότερον, ἔθνει καὶ πόλεσιν. ἡ μὲν οὖν μέθοδος, τούτων ἐφίεται, πολιτική τις οὖσα. Λέγοιτο δ' ἂν ἱκανῶς εἰ κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην διασαφηθείη. τὸ γὰρ ἀκριβὲς οὐχ ὁμοίως ἐν ἅπασι τοῖς λόγοις ἐπιζητητέον, ὥσπερ οὐδ' D ἐν τοῖς δημιουργουμένοις. τὰ δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην, ὥστε δοκεῖν νόμῳ μόνον εἶναι, φύσει δὲ μή. τοιαύτην δέ τινα πλάνην ἔχει καὶ τἀγαθά, διὰ τὸ πολλοῖς συμβαίνειν βλάβας ἀπ' αὐτῶν. ἤδη γάρ τινες ἀπώλοντο διὰ πλοῦτον, ἕτεροι δὲ δι' ἀνδρείαν. ἀγαπητὸν οὖν, περὶ τοιούτων καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας, E παχυλῶς καὶ τύπῳ τἀληθὲς ἐνδείκνυσθαι, καὶ περὶ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας, τοιαῦτα καὶ συμπεραίνεσθαι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἀποδέχεσθαι χρεὼν ἕκαστον τῶν λεγομένων· πεπαιδευμένου γάρ ἐστιν ἐπὶ τοσοῦτον τἀκριβὲς ἐπιζητεῖν καθ' ἕκαστον γένος, ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ πράγματος φύσις ἐπιδέχεται. παραπλήσιον γὰρ φαίνεται, F μαθηματικοῦ τε πιθανολογοῦντος ἀποδέχεσθαι, καὶ ῥητορικὸν ἀποδείξεις ἀπαιτεῖν. ἕκαστος δὲ κρίνει καλῶς ἃ γινώσκει, καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής. καθ' ἕκαστον ἄρα ὁ πεπαιδευμένος· ἁπλῶς δ', ὁ περὶ πᾶν πεπαιδευμένος. διὸ τῆς πολιτικῆς οὐκ ἔστιν οἰκεῖος ἀκρο-

ἀκροατὴς ὁ νέος. ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων. οἱ λόγοι δὲ ἐκ τούτων καὶ περὶ τούτων. ἔτι δὲ τοῖς πάθεσιν ἀκολουθητικὸς ὤν, ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς. ἐπειδὴ τὸ τέλος ἐστὶν, οὐ γνῶσις, ἀλλὰ πρᾶξις. διαφέρει δ' οὐδὲν νέος τὴν ἡλικίαν, ἢ τὸ ἦθος νεαρός. οὐ γὰρ παρὰ τὸν χρόνον ἡ ἔλλειψις, ἀλλὰ διὰ τὸ κατὰ πάθος ζῆν, καὶ διώκειν ἕκαστα. τοῖς γὰρ τοιούτοις ἀνόνητος ἡ γνῶσις γίνεται, καθάπερ τοῖς ἀκρατέσι. τοῖς δὲ κατὰ λόγον τὰς ὀρέξεις ποιουμένοις καὶ πράττουσι, πολυωφελὲς ἂν εἴη τὸ περὶ τούτων εἰδέναι. καὶ περὶ μὲν ἀκροατοῦ, καὶ πῶς ἀποδεκτέον, καὶ τί προτιθέμεθα, πεφροιμιάσθω τοσαῦτα.

Κεφάλαιον β.

C Λέγωμεν δὲ ἀναλαβόντες, ἐπειδὴ πᾶσα γνῶσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινος ὀρέγεται, τί ἐστιν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφίεσθαι, καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν πρακτῶν ἀγαθῶν. ὀνόματι μὲν οὖν σχεδὸν ὑπὸ τῶν πλείστων ὁμολογεῖται. τὴν γὰρ εὐδαιμονίαν καὶ οἱ πολλοὶ, καὶ οἱ χαρίεντες λέγουσι. τὸ δὲ εὖ ζῆν καὶ τὸ εὖ πράττειν, ταὐτὸν ὑπολαμβάνουσι τῷ εὐδαιμονεῖν. περὶ δὲ τῆς εὐδαιμονίας, τί ἐστιν, ἀμφισβητοῦσι. καὶ οὐχ ὁμοίως οἱ πολλοὶ τοῖς σοφοῖς ἀποδιδόασιν. οἱ μὲν γὰρ, τῶν ἐναργῶν τι καὶ φανερῶν, οἷον ἡδονὴν, ἢ πλοῦτον, ἢ τιμήν. ἄλλοι δὲ ἄλλο. πολλάκις δὲ, καὶ ὁ αὐτὸς ἕτερον. νοσήσας μὲν γὰρ, ὑγίειαν· πενόμενος δὲ, πλοῦτον. συνειδότες δὲ ἑαυτοῖς ἄγνοιαν, τοὺς μέγα τι καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς λέγοντας θαυμάζουσιν. ἔνιοι δὲ ᾤοντο παρὰ τὰ πολλὰ ταῦτα ἀγαθὰ, ἄλλο τι καθ' αὑτὸ εἶναι, ὃ καὶ τοῖσδε πᾶσιν αἴτιόν ἐστι τοῦ εἶναι ἀγαθά. ἁπάσας μὲν οὖν ἐξετάζειν τὰς δόξας, ματαιότερον ἴσως ἐστίν. ἱκανὸν δὲ τὰς μάλιστα ἐπιπολαζούσας, ἢ δοκούσας ἔχειν τινὰ λόγον. μὴ λανθανέτω δ' ἡμᾶς ὅτι διαφέρουσιν οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν λόγοι, καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ἀρχάς. εὖ γὰρ καὶ Πλάτων ἠπόρει τοῦτο καὶ ἐζήτει, πότερον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ἢ ἐπὶ τὰς ἀρχάς ἐστιν ἡ ὁδός. ὥσπερ ἐν τῷ σταδίῳ ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρας, ἢ ἀνάπαλιν. ἀρκτέον μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν γνωρίμων. ταῦτα δὲ διττῶς. τὰ μὲν γὰρ ἡμῖν, τὰ δὲ ἁπλῶς. ἴσως οὖν ἡμῖν γε

A quippe cùm imperitus actionũ vitæ sit, ex quibus & de quibus rationes conficiũtur. Adde quòd cùm perturbationes sequatur, frustra & inutiliter audiet. finis enim non cognitio, sed actio est. Interest autem nihil iuuenis ætate, an moribus iuuenilis aliquis sit. non enim defectus penes tempus est: sed quia & viuit, & singula persequitur ex perturbatione. Talibus enim cognitio, perinde atque incontinentibus inutilis euadit. Illis autem esse perquam vtilis potest: qui secundum rationem & appetitiones & actiones suas moderantur. Ac de auditore quidem, & quomodo admitti huiuscemodi rationes debeant, quidque proponamus, hactenus exorsum sit.

CAPVT II.

NVnc iam dicamus repetita oratione. quoniam omnis cognitio, omnísque electio bonum quoddam appetit: quidnam illud sit, quod ciuilem appetere dicimus: quidque illud, quod omnium agendorum bonorum summum est. De nomine sanè inter omnes ferè constat. nam & plerique & elegantes felicitatem id appellant: & felicem esse idem quod bene viuere, beneque agere esse opinantur. De felicitate verò, quænam sit, dissentiunt.
D neque simili modo & vulgus & sapientes eam definiunt. nonnulli enim aliquid ex iis, quæ euidētia, manifestáque sunt, vt voluptatem, vt diuitias, vt honorē: alij aliud eam esse dicunt. sæpe etiam fit, vt idem de ea diuersa opinetur. cùm enim ægrotat, sanitatem: cùm pauper est, diuitias summum bonum putat. qui autem ignorantiæ conscij sibi ipsis sunt, eos admirantur, qui magnum quid ac supra vires suas referunt.
E Nonnulli verò præter multa hæc bona aliud quoddam per se bonum esse existimarũt: quod esset in causa, vt omnia etiam hæc bona sint. Sed omnes velle opiniones exquirere superuacaneum fortasse est: satísque erit, si eas solummodo inuestigemus, quæ extant maximè ac supereminent: vel videntur rationem aliquam in se habere. Neque tamen illud nos lateat, differre inter se disputationes, quæ vel a principijs fiunt, vel ad principia.
F Rectè enim etiam Plato de hoc dubitabat: quærebátque vtrúmne ab initiis, an ad initia via esset: perinde atque in stadio, à munerariis ad metam, an econtrario. Nam à notis est incipiendum. ea autem duobus modis sunt: alia enim sunt nobis, alia absolutè ac simpliciter nota. fortasse igitur ab iis nobis est incipiendum,

quæ nobis nota sunt. Quocirca bene moribus institutus esse debet, qui de honestis & iustis, ac omni denique ciuili re est conuenienter auditurus. principium enim est, quòd sit: atque id si satis constiterit: nihil amplius erit opus indagare, cur sit. Et qui eiusmodi est, vel iam habet: vel accipere principia facilè potest. Cui verò neutrum horum adest Hesiodum audiat hęc dicentem,

Optimus ille, potest qui ex se cognoscere cuncta, B
Ille bonus, monitis qui aliorum obtemperat: at qui
Ex se nec nouit, nec quâ bene se consulit alter
Percipit, admittitq; animo, est ignauus, inersq;.

CAPVT III.

C SEd nos eò redeamus, vnde digressi sumus. Bonum enim & fœlicitatem non absque ratione homines ex variis viuendi modis videntur existimare. plerique quidem atque importunissimi voluptatem esse putant: vnde etiam fruitioni deditam vitam amant. Tres enim sunt, quæ maxime excellunt vitæ, hæc, quam modo dixi: tum ciuilis: ac contemplatiua tertia. Plerique igitur seruiles prorsus videntur, cùm pecudum vitam eligant: rationem tamen propterea consequuntur, quia multi ex iis, qui in potestatibus sunt constituti, dissolutam perinde ac Sardanapalus vitam traducunt. Elegantes verò & ad agendum idonei honorem esse fœlicitatem existimant: hic enim ciuilis vitæ ferè finis est. Sed hic tamen remotior aliquantulo esse ab eo ipso quod quærimus, bono videtur. magis enim in iis qui honorem exhibent, quàm qui eo afficiuntur, consistit, bonum verò ipsum eiusmodi esse diuinamus: vt proprium quoddam sit, quod auferri facilè nequeat. Præterea sectari honorem ob id videntur, vt seipsi bonos esse credant. Quærunt enim à prudentibus, & ab iis à quibus cognoscuntur, & ob virtutem honore affici. Perspicuum igitur est, horum etiam ipsorum sententia honore virtutem esse potiorem. vnde forsasse etiam aliquis magis esse eam ciuilis vitæ finē existimaret. sed imperfectior tamen etiā ipsa est. Videtur enim fieri posse, vt qui virtutē habeat, vel dormiat, vel in vita nihil agat: malis præterea affligatur, sitque maximè infortunatus: cuiusmodi hominem sanè felicem appellarit nemo,

A ἀρκτέον ἀπὸ τῶν ἡμῖν γνωρίμων. διὸ δεῖ τοῖς ἔθεσιν ἦχθαι καλῶς τὸν περὶ καλῶν καὶ δικαίων, καὶ ὅλως τῶν πολιτικῶν ἀκουσόμενον ἱκανῶς. ἀρχὴ γὰρ τὸ ὅτι· καὶ εἰ τοῦτο φαίνοιτο ἀρκούντως, οὐδὲν προσδεήσει τοῦ διότι. ὁ δὲ τοιοῦτος ἢ ἔχει, ἢ λάβοι ἂν ἀρχὰς ῥᾳδίως. ᾧ δὲ μηδέτερον ὑπάρχει τούτων, ἀκουσάτω τῶν Ἡσιόδου,

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ,
Φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾖσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοίῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὃ δ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.

Κεφάλαιον γ.

ΗΜεῖς δὲ λέγωμεν ὅθεν παρεξέβημεν. τὸ γὰρ ἀγαθὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὐκ ἀλόγως ἐοίκασιν ἐκ τῶν βίων ὑπολαμβάνειν· οἱ μὲν πολλοὶ καὶ φορτικώτατοι, τὴν ἡδονήν· διὸ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν. τρεῖς γάρ εἰσι μάλιστα οἱ προύχοντες, ὅ τε νῦν εἰρημένος, καὶ ὁ πολιτικός, καὶ τρίτος ὁ θεωρητικός. οἱ μὲν οὖν πολλοί, παντελῶς ἀνδραποδώδεις φαίνονται, βοσκημάτων βίον προαιρούμενοι· τυγχάνουσι δὲ λόγου, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις ὁμοιοπαθεῖν Σαρδαναπάλλῳ. οἱ δὲ χαρίεντες καὶ πρακτικοί, τιμήν. τοῦ γὰρ πολιτικοῦ βίου σχεδὸν τοῦτο τὸ τέλος· φαίνεται δὲ ἐπιπολαιότερον εἶναι τοῦ ζητουμένου, δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς τιμῶσι μᾶλλον εἶναι ἢ ἐν τῷ τιμωμένῳ· τἀγαθὸν δὲ οἰκεῖόν τι καὶ δυσαφαίρετον εἶναι μαντευόμεθα. ἔτι δὲ ἐοίκασι τὴν τιμὴν διώκειν, ἵνα πιστεύσωσιν ἑαυτοὺς ἀγαθοὺς εἶναι· ζητοῦσι γοῦν ὑπὸ τῶν φρονίμων τιμᾶσθαι, καὶ παρ' οἷς γινώσκονται, καὶ ἐπ' ἀρετῇ· δῆλον οὖν ὅτι κατά γε τούτους ἡ ἀρετὴ κρείττων. τάχα δὲ καὶ μᾶλλον ἄν τις τέλος F τοῦ πολιτικοῦ βίου ταύτην ὑπολάβοι. φαίνεται δὲ ἀτελεστέρα καὶ αὕτη· δοκεῖ γὰρ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετήν, ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, καὶ πρὸς τούτοις κακοπαθεῖν καὶ ἀτυχεῖν τὰ μέγιστα. τὸν δ' οὕτω ζῶντα οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονίσειεν,

εἰ μὴ θέ-

τὴν μὲν θέσιν διαφυλάττων. καὶ περὶ μὲν τούτων ἅλις. ἱκανῶς γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις εἴρηται περὶ αὐτῶν. τρίτος δ' ἐστὶν ὁ θεωρητικός, ὑπὲρ οὗ τὴν ἐπίσκεψιν ἐν τοῖς ἑπομένοις ποιησόμεθα. ὁ δὲ χρηματιστής, βίαιός τις ἐστί· καὶ ὁ πλοῦτος δῆλον ὅτι οὐ τὸ ζητούμενον ἀγαθόν· χρήσιμον γὰρ, καὶ ἄλλου χάριν. διὸ μᾶλλον τὰ πρότερον λεχθέντα, τέλη τις ἂν ὑπολάβοι. δι' αὑτὰ γὰρ ἀγαπᾶται. φαίνεται δ' οὐδ' ἐκεῖνα. καίτοι πολλοὶ λόγοι πρὸς αὐτὰ καταβέβληνται. ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω.

Κεφάλ. ϛ.

ΤΟ δὲ καθόλου, βέλτιον ἴσως ἐπισκέψασθαι, καὶ διαπορῆσαι πῶς λέγεται, καίπερ προσάντους τῆς τοιαύτης γινομένης ζητήσεως, διὰ τὸ φίλους ἄνδρας εἰσαγαγεῖν τὰ εἴδη. δόξειε δ' ἂν ἴσως βέλτιον εἶναι, καὶ δεῖν ἐπὶ σωτηρίᾳ [γε] τῆς ἀληθείας καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν, ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας. ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοιν, ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν. Οἱ δὲ κομίσαντες τὴν δόξαν ταύτην, οὐκ ἐποίουν ἰδέας ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἔλεγον. διόπερ οὐδὲ τῶν ἀριθμῶν ἰδέαν κατεσκεύαζον. τὸ δὲ ἀγαθὸν λέγεται καὶ ἐν τῷ τί ἐστι, καὶ ἐν τῷ ποιῷ, καὶ ἐν τῷ πρός τι. τὸ δὲ καθ' αὑτὸ καὶ ἡ οὐσία πρότερον τῇ φύσει, τοῦ πρός τι. παραφυάδι γὰρ τοῦτ' ἔοικε, καὶ συμβεβηκότι τοῦ ὄντος. ὥστ' οὐκ ἂν εἴη κοινή τις ἐπὶ τούτων ἰδέα. Ἔτι, ἐπεὶ τἀγαθὸν ἰσαχῶς λέγεται τῷ ὄντι (καὶ γὰρ ἐν τῷ τί λέγεται, οἷον ὁ θεὸς, καὶ ὁ νοῦς· καὶ ἐν τῷ ποιῷ, αἱ ἀρεταί· καὶ ἐν τῷ ποσῷ, τὸ μέτριον· καὶ ἐν τῷ πρός τι, τὸ χρήσιμον· καὶ ἐν χρόνῳ, καιρός· καὶ ἐν τόπῳ, δίαιτα, καὶ ἕτερα τοιαῦτα) δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη κοινόν τι καθόλου καὶ ἕν. οὐ γὰρ ἂν ἐλέγετο ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις, ἀλλ' ἐν μιᾷ μόνῃ. Ἔτι δὲ, ἐπεὶ τῶν κατὰ μίαν ἰδέαν μία καὶ ἐπιστήμη, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἦν [ἂν] μία τις ἐπιστήμη. νῦν δ' εἰσὶ πολλαὶ καὶ τῶν ὑπὸ μίαν κατηγορίαν· οἷον καιροῦ, ἐν πολέμῳ μὲν, στρατηγική· ἐν νόσῳ δὲ, ἰατρική· καὶ τοῦ μετρίου, ἐν τροφῇ μὲν, ἰατρική· ἐν πόνοις δὲ, γυμναστική. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, τί ποτε καὶ βούλονται λέγειν αὐτοέκαστον. εἴπερ ἔν τε αὐτοανθρώπῳ καὶ ἀνθρώπῳ εἷς καὶ

A nisi qui seruare positione velit. Ac de his quidem hactenus: satis enim etiam in circularibus de ipsis dictum est. Tertia vita est contemplatiua, de qua in sequentibus considerabimus. Pecuniaria verò violenta quædam est: & diuitiæ neque ipsæ proculdubio sunt id quod quæritur, bonum: sunt enim vtiles, alteriúsque caussa comparantur. Iccirco ea potius, quæ prius dicta sunt, esse fines aliquis existi-
B maret, eò quòd propter se expetuntur. sed neque illa tamen videntur: licet multæ ad ipsa hæc coniectæ rationes fuerint, hæc igitur missa faciamus.

CAPVT IIII.

MElius verò fortasse est, vt vniuersale consideremus, & quomodo dicatur inquiramus. quãquam arduam nobis hanc quæstionem futuram esse video: propterea quòd amici sunt, qui formas introduxerunt. Sed forsan rectius esse, & oportere
C videretur vt pro veritatis salute vnusquisque, & præsertim philosophi sua quoque propria refutarent. Nam licet amici ambo sint, sanctum est veritatem ipsis in honore anteponere. Qui igitur hanc opinionem attulerunt, in illis ideas nullas faciebant, in quibus prius & posterius aliquid dicerent. Vnde neque numerorum speciem, id est ideam constituebant. At bo-
D num dicitur & in eo quod est quid, & in quali, & in eo quod est ad aliquid. Quod verò per se est & substantia, prius eo natura est quod est ad aliquid. esse enim hoc appendix quędam videtur atque accidens eius quod est. Quare communis aliqua in his idea esse non potest. Præterea cùm bonum totidem modis dicatur, quot illud quod est (nam & in substantia dicitur, vt Deus & mens: & in qualitate, virtus: & in
E quantitate mediocre: & in eo quod est ad aliquid, vtile: & in tempore, occasio & in vbi, diuersatio: & alia huiusmodi) perspicuum est commune aliquod vniuersale atque vnum esse non posse. non enim in omnibus denuncupationibus, id est prædicamentis, sed in vno tantum diceretur. Præterea in iis quæ vnam habent ideam, vna quoque scientia est: atque ita
F bonorum omnium vna quædam scientia esset. sed multę sunt scientię eorum etiam quæ sub vna denuncupatione constituuntur. vt occasionis: in bello, militaris ars, in morbo, medicina. & mediocritatis in alimento, medicina: in laboribus, exercitatoria. Dubitaret autem quispiam quidnam velint per se vnumquodque dicere: & si per se in homine, & in homine vna &

eadem ratio hominis est. Nã quatenus homo, nihil different. Quòd si ita est, neque quatenus bonum, quicquam distabunt. Veruntamen neque quia sempiternum aliquid est, ideo magis bonum erit: siquidem neque album quod diutius, quàm quod vno die tantum durat, albus est. Probabilius autem de ipso Pythagorei dicere videntur: cùm vnum in bonorum consortio constituant: quos quidem sequutus videtur etiam Speusippus. Sed de his alia sit dissertatio. In iis verò quæ dicta sunt, controuersia quædam subest: propterea quòd non de omni bono rationes dictæ sunt: sed secundum vnam speciem ea dicuntur, quæ per se amantur & appetuntur: quæ verò hæc conseruant, aut efficiunt quodammodo, aut contraria prohibent: propter hæc alióque modo bona dicuntur. Perspicuum igitur est bona duobus modis dici alia per se, alia propterea quæ per se dicuntur. Seiungamus igitur bona hæc per se ab vtilibus: ac consideremus, an ea secundum vnam ideam dicantur. Qualia verò esse per se bona aliquis statueret? an ea quæ vel si sola relinquantur, persequimur: vt sapere: vt videre: vt voluptates nonnullæ & honores. nam licet hæc ob aliud quippiam persequamur: esse tamen ex iis quæ sunt per se bona, statuere aliquis posset. Anne aliud quidem quippiam præter ideam? Quare vana erit species. Quòd si hæc quoque per se bona sunt, necesse erit eandem in omnibus ipsis boni rationem existere: quemadmodum eadem in niue & cerusa albedinis ratio est. at honoris prudentiæ & voluptatis in eo quòd bona sunt, diuersæ ac differentes rationes reperiuntur. Non est igitur bonum commune quid in vna idea. Sed quonammodo dicuntur? non enim videntur esse æquiuoca à fortuna: nunquid eò quòd ab vno sunt, vel ad vnum omnia ipsa conferuntur? An magis secundum proportionem. nam quemadmodum in corpore est visus: sic in anima est mens: & aliud in alio. Sed omittenda in præsentia fortasse hæc sunt. exactè enim de his tractare ad aliam magis philosophiam spectat. Simili modo etiam de idea. Nam etiam si vnum aliquod sit quod communiter denuncupetur bonum, aut separabile quid ipsum per se sit: manifestũ est id neq; agi neq; acquiri ab homine posse. Nunc autem tale quid quæritur. Melius verò fortasse alicui videretur esse, si ipsum cognosceremus ad ea quæ acquiri atque agi possunt, bona. nam quasi exemplum

A ὁ αὐτὸς λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ ἀνθρώπου. ᾗ γὰρ ἄνθρωπος, οὐδὲν διοίσουσιν· εἰ δ' οὕτως, οὐδ' ᾗ ἀγαθόν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῷ ἀΐδιον εἶναι, μᾶλλον ἀγαθὸν ἔσται, εἴπερ μηδὲ λευκότερον τὸ πολυχρόνιον τοῦ ἐφημέρου. πιθανώτερον δ' ἐοίκασιν οἱ Πυθαγόρειοι λέγειν περὶ αὐτοῦ, τιθέντες ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν συστοιχίᾳ τὸ ἕν· οἷς δὴ καὶ Σπεύσιππος
B ἐπακολουθῆσαι δοκεῖ. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ἄλλος ἔστω λόγος. τοῖς δὲ λεχθεῖσιν ἀμφισβήτησίς τις ὑποφαίνεται, διὰ τὸ μὴ περὶ παντὸς ἀγαθοῦ τοὺς λόγους εἰρῆσθαι· λέγεσθαι δὲ καθ' ἓν εἶδος τὰ καθ' αὑτὰ διωκόμενα καὶ ἀγαπώμενα· τὰ δὲ ποιητικὰ τούτων, ἢ φυλακτικά πως, ἢ τῶν ἐναντίων κωλυτικά, διὰ ταῦτα λέγεσθαι, καὶ τρόπον ἄλλον. δῆλον οὖν ὅτι διττῶς λέγοιτ'
C ἂν τἀγαθά· καὶ τὰ μὲν καθ' αὑτά, θάτερα δὲ διὰ ταῦτα. χωρίσαντες οὖν ἀπὸ τῶν ὠφελίμων τὰ καθ' αὑτά, σκεψώμεθα εἰ λέγεται κατὰ μίαν ἰδέαν. καθ' αὑτὰ δὲ ποῖα θείη τις ἄν; ἢ ὅσα καὶ μονούμενα διώκεται, οἷον τὸ φρονεῖν, καὶ ὁρᾶν, καὶ ἡδοναί τινες, καὶ τιμαί; ταῦτα γὰρ, εἰ καὶ δι' ἄλλο τι διώκομεν, ὅμως τῶν καθ' αὑτὰ ἀγαθῶν
D θείη ἄν τις. ἢ οὐδ' ἄλλο οὐδὲν, πλὴν τῆς ἰδέας; ὥστε μάταιον ἔσται τὸ εἶδος. εἰ δὲ καὶ ταῦτ' ἐστὶ τῶν καθ' αὑτά, τὸν τἀγαθοῦ λόγον ἐν ἅπασιν αὐτοῖς τὸν αὐτὸν ἐμφαίνεσθαι δεήσει, καθάπερ ἐν χιόνι καὶ ψιμυθίῳ τὸν τῆς λευκότητος· τιμῆς δὲ, καὶ φρονήσεως, καὶ ἡδονῆς, ἕτεροι καὶ διαφέροντες οἱ λόγοι ταύτῃ ᾗ ἀγαθά. οὐκ ἔστιν ἄρα τὸ ἀγαθὸν κοινόν τι κατὰ μίαν ἰδέαν. ἀλλὰ πῶς δὴ λέγεται;
E οὐ γὰρ ἔοικε τοῖς γε ἀπὸ τύχης ὁμωνύμοις· ἀλλ' ἆρά γε τῷ ἀφ' ἑνὸς εἶναι, ἢ πρὸς ἓν ἅπαντα συντελεῖν, ἢ μᾶλλον κατ' ἀναλογίαν; ὡς γὰρ ἐν σώματι ὄψις, ἐν ψυχῇ νοῦς, καὶ ἄλλο δὴ ἐν ἄλλῳ. ἀλλ' ἴσως ταῦτα μὲν ἀφετέον τὸ νῦν. ἐξακριβοῦν γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν, ἄλλης ἂν εἴη φιλοσοφίας οἰκειότερον. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς ἰδέας. εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ἕν τι τὸ κοινῇ κατηγορούμενον ἀγαθόν, ἢ χωριστὸν
F τι αὐτὸ καθ' αὑτό, δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη πρακτὸν οὐδὲ κτητὸν ἀνθρώπῳ· νῦν δὲ τοιοῦτόν τι ζητεῖται. τάχα δὲ τῷ δόξειεν ἂν βέλτιον εἶναι γνωρίζειν αὐτὸ πρὸς τὰ κτητὰ καὶ πρακτὰ τῶν ἀγαθῶν, οἷον γὰρ παράδειγμα

τοῦτ' ἔχον-

τοῦτ᾽ ἔχοντες, μᾶλλον εἰσόμεθα καὶ τὰ ἡμῖν ἀγαθά· κἂν εἰδῶμεν, ἐπιτευξόμεθα αὐτῶν. πιθανότητα μὲν οὖν ἔχει τινὰ ὁ λόγος, ἔοικε δὲ ταῖς ἐπιστήμαις διαφωνεῖν· πᾶσαι γὰρ ἀγαθοῦ τινος ἐφιέμεναι, καὶ τὸ ἐνδεὲς ἐπιζητοῦσαι, παραλείπουσι τὴν γνῶσιν αὐτοῦ. καίτοι βοήθημα τηλικοῦτον ἅπαντας τοὺς τεχνίτας ἀγνοεῖν, καὶ μηδ᾽ ἐπιζητεῖν, οὐκ εὔλογον. ἄπορον δὲ καὶ τί ὠφεληθήσεται ὑφάντης ἢ τέκτων πρὸς τὴν αὐτοῦ τέχνην, εἰδὼς αὐτὸ τὸ ἀγαθόν· ἢ πῶς ἰατρικώτερος ἢ στρατηγικώτερος ἔσται, ὁ τὴν ἰδέαν αὐτὴν τεθεαμένος· φαίνεται μὲν γὰρ οὐδὲ τὴν ὑγίειαν οὕτως ἐπισκοπεῖν ὁ ἰατρὸς, ἀλλὰ τὴν ἀνθρώπου, μᾶλλον δ᾽ ἴσως τὴν τοῦδε· καθ᾽ ἕκαστον γὰρ ἰατρεύει. καὶ περὶ μὲν τούτων, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

Κεφάλαιον ε.

Πάλιν δ᾽ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὸ ζητούμενον ἀγαθὸν, τί ποτ᾽ ἂν εἴη. φαίνεται μὲν γὰρ ἄλλο ἐν ἄλλῃ πράξει καὶ τέχνῃ. ἄλλο γὰρ ἐν ἰατρικῇ, καὶ στρατηγικῇ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὁμοίως. τί οὖν ἑκάστης τἀγαθόν; ἢ οὗ χάριν τὰ λοιπὰ πράττεται; τοῦτο δ᾽ ἐν ἰατρικῇ μὲν, ὑγίεια· ἐν στρατηγικῇ δὲ, νίκη· ἐν οἰκοδομικῇ δὲ, οἰκία· ἐν ἄλλῳ δὲ, ἄλλο· ἐν ἁπάσῃ δὲ πράξει καὶ προαιρέσει, τὸ τέλος· τούτου γὰρ ἕνεκα τὰ λοιπὰ πράττουσι πάντες. ὥστ᾽ εἴ τι τῶν πρακτῶν ἁπάντων ἐστὶ τέλος, τοῦτ᾽ ἂν εἴη τὸ πρακτὸν ἀγαθόν. εἰ δὲ πλείω, ταῦτα. μεταβαίνων δὴ ὁ λόγος εἰς ταὐτὸν ἀφῖκται. τοῦτο δ᾽ ἔτι μᾶλλον διασαφῆσαι πειρατέον. ἐπεὶ δὲ πλείω φαίνεται τὰ τέλη, τούτων δ᾽ αἱρούμεθά τινα δι᾽ ἕτερον, οἷον πλοῦτον, αὐλοὺς, καὶ ὅλως τὰ ὄργανα, δῆλον ὡς οὐκ ἔστι πάντα τέλεια· τὸ δ᾽ ἄριστον, τέλειόν τι φαίνεται. ὥστ᾽ εἰ μέν ἐστιν ἕν τι μόνον τέλειον, τοῦτ᾽ ἂν εἴη τὸ ζητούμενον· εἰ δὲ πλείω, τὸ τελειότατον τούτων. τελειότερον δὲ λέγομεν τὸ καθ᾽ αὑτὸ διωκτὸν τοῦ δι᾽ ἕτερον· καὶ τὸ μηδέποτε δι᾽ ἄλλο αἱρετὸν, τῶν καὶ καθ᾽ αὑτὰ καὶ διὰ τοῦθ᾽ αἱρετῶν· καὶ ἁπλῶς δὴ τέλειον τὸ καθ᾽ αὑτὸ αἱρετὸν ἀεὶ, καὶ μηδέποτε δι᾽ ἄλλο. τοιοῦτον δ᾽ ἡ εὐδαιμονία μάλιστ᾽ εἶναι δοκεῖ. ταύτην γὰρ αἱρούμεθα ἀεὶ δι᾽ αὐτὴν, καὶ οὐδέποτε δι᾽ ἄλλο· τιμὴν δὲ καὶ ἡδονὴν, καὶ νοῦν καὶ πᾶσαν ἀρετὴν αἱρούμεθα μὲν καὶ δι᾽ αὐτά (μηδενὸς γὰρ ἀποβαίνοντος, ἑλοίμεθ᾽ ἂν ἕκαστον αὐτῶν)

A id habentes magis ea quę nobis bona sunt cognoscere. & si cognouerimus consequi etiam possemus. Hæc quidem ratio probabilitatem quandam habet: à scientiis tamen videtur dissentire, omnes enim cùm bonum quoddam appetant, idq. quod sibi deest, inquirant: cognitionem eius prætermittunt. Dubium sanè etiam est, quam vtilitatem consequetur textor, aut faber in sua arte: si bonũ ipsum cognorit, vel quo-B modo medicus ad medendum aut dux ad imperandum peritior reddetur: si ideam ipsam contemplatus fuerit. Nam neque ita speculari sanitatẽ medicus videtur, sed hominis sanitatem: immò verò fortassè huius hominis sanitatem: quippe cùm singulis medeatur, ac de his quidem hactenus.

CAPVT V.

NVnc rursus redeamus ad id, quod quærimus, bonum: quidque id sit inuestigemus. videtur enim aliud in alia a-C ctione, atque arte esse. nam aliud in medicina, aliud in re militari & reliquis similiter. Quid igitur vniuscuiusq. bonum est? An id, cuius gratia cætera aguntur? hoc autem est in medicina sanitas: in arte militari victoria: in ædificatoria domus: in omni denique actione & electione finis ipse, cuius gratia reliqua omnia omnes agunt. Quare si quis communiter agendorũ D omnium finis est, id agendum bonum erit. Sin plures hi ipsi. Iam verò digrediendo in idem deuenit oratio. Quocirca magis enitendum, vt hoc idem declaremus. Quoniam verò plures esse fines videntur: & horum quosdam ob aliud expetimus, vt diuitias, tibias, instrumenta denique omnia: non omnes esse perfectos perspicuum est, at optimus finis esse quid perfectum videtur. Quare si vnum aliquid erit quod perfectum sit, id erit quod quæ-E rimus: sin plura, id quod perfectissimum horum est. Id autem, quod per se sectandũ est, eo perfectius dicimus quod propter aliud appetimus. quódque nunquam ob aliud eligendum est, iis quæ & per se & ob aliud expetuntur. absolutè autem perfectum, quod semper per se: nunquam ob aliud expetendũ est. Eiusmodi autẽ videtur fœlicitas maximè esse. hanc enim pro-F pter seipsam semper, & nunquã ob aliud expetimus. At honorem, voluptatẽ, mentem, ac virtutem omnem etiam propter ipsa expetimus: quippe cum eadem expeteremus, etiã si nihil inde nobis eueniret:

fœlicitatis tamen causa etiam ipsa eadem expetimus, ex his fœlices nos futuros existimantes. horum verò causa nullus fœlicitatem, neque omnino ob aliud quippiam expetit. Idem verò etiam e sufficientia videtur euenire. perfectum enim bonum esse sufficiens apparet. Sufficiens autem dicimus non ipsi soli qui vitam solitariam agit, sed parentibus, sed filiis, sed vxori, amicis denique ac ciuibus: quandoquidem homo ciuilis natura est. Horum tamen terminus aliquis statuendus est. nā si ad parentes, & nepotes & amicorum amicos hoc protenderimus, in infinitum res progredietur. Sed de hoc aliàs considerandum. Sufficiens verò id esse statuimus: quod si solum relinquatur, sufficientem atque expetibilem vitam, nulliusque rei indigam facit. Talem autem esse fœlicitatem ipsam existimamus. Quinetiam maximè omnium expetendam, si cum aliis non connumeretur: si verò connumeretur, perspicuum est eam vel cum minimo quoque ex bonis magis expetendam fore. siquidem bonorum supereminentia fit id, quod adiungitur. maius verò bonū magis semper expetendum est. Itaque fœlicitas cùm agēdorum finis sit, perfectum quoddam ac sufficiēs videtur. Sed fortasse si dicamus fœlicitatem optimum esse, concessum quoddam ab omnibus videtur: adhuc tamen desideratur, vt euidentius quid ea sit, exponamus.

CAPVT VI.

FOrtasse verò hoc fieret, si hominis opus sumeretur. nam quemadmodum tibicini & statuario, aliísque artificibus, & denique omnibus, quorum opus aliquod & actio existit, in opere bonum ipsum, & id quod bene est, videtur consistere: ita homini quoque, si modò eius aliquod opus est, esse videretur. Vtrum igitur fabri & sutoris opera sunt aliqua, & actiones: hominis verò opus est nullum, sed natura homo otiosus est? An quemadmodum oculi, pedis, manus, & denique vniuscuiusque membri opus quoddam extat: sic etiā hominis præter omnia hęc opus quoddam statuere aliquis posset? Quidnam igitur hoc erit? nam viuere commune etiam cum plantis videtur: nunc verò proprium quoddā est, quod quæritur. vnde nutriēdi augēdiq. vita omnis separāda est. Sequitur sentiēdi vita, sed ea quoq. cū equo & boue & omnib. demū animalib. cōmunis videtur. Reliqua est igitur actiua quædā vita,

A αἱρούμεθα δὲ καὶ τῆς εὐδαιμονίας χάριν, διὰ τούτων ὑπολαμβάνοντες εὐδαιμονήσειν. τὴν δ᾽ εὐδαιμονίαν οὐδεὶς αἱρεῖται τούτων χάριν, οὐδ᾽ ὅλως δι᾽ ἄλλο. φαίνεται δὲ καὶ ἐκ τῆς αὐταρκείας τὸ αὐτὸ συμβαίνειν. τὸ γὰρ τέλειον ἀγαθὸν, αὔταρκες εἶναι δοκεῖ. τὸ δ᾽ αὔταρκες λέγομεν, οὐκ αὐτῷ μόνῳ τῷ ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ καὶ γονεῦσι καὶ τέκνοις, καὶ γυναικὶ, καὶ ὅλως τοῖς φίλοις, καὶ πολίταις· ἐπειδὴ φύσει πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος.
B τούτων δὲ ληπτέος ὅρος τις. ἐπεκτείνοντι γὰρ ἐπὶ τοὺς γονεῖς, καὶ τοὺς ἀπογόνους, καὶ τῶν φίλων τοὺς φίλους, εἰς ἄπειρον πρόεισιν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαῦθις ἐπισκεπτέον. τὸ δ᾽ αὔταρκες τίθεμεν, ὃ μονούμενον, αἱρετὸν ποιεῖ τὸν βίον καὶ μηδενὸς ἐνδεᾶ. τοιοῦτον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι· ἔτι δὲ πάντων αἱρετωτάτην,
C μὴ συναριθμουμένην· συναριθμουμένην δὲ, δῆλον ὡς αἱρετωτέραν μετὰ τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἀγαθῶν· ὑπεροχὴ γὰρ ἀγαθῶν γίνεται, τὸ προστιθέμενον. ἀγαθῶν δὲ τὸ μεῖζον, αἱρετώτερον ἀεί. τέλειον δή τι φαίνεται καὶ αὔταρκες ἡ εὐδαιμονία, [πάντων] τῶν πρακτῶν οὖσα τέλος.

D

Κεφάλαιον ς.

Ἀλλ᾽ ἴσως, τὴν μὲν εὐδαιμονίαν τὸ ἄριστον λέγειν, ὁμολογούμενόν τι φαίνεται· ποθεῖται δὲ ἐναργέστερον τί ἐστιν ἔτι λεχθῆναι. τάχα δὴ γένοιτ᾽ ἂν τοῦτο, εἰ ληφθείη τὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου. ὥσπερ γὰρ αὐλητῇ, καὶ ἀγαλματοποιῷ, καὶ παντὶ τεχνίτῃ, καὶ ὅλως ὧν ἐστὶν ἔργον τι καὶ πρᾶξις, ἐν τῷ ἔργῳ
E δοκεῖ τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸ εὖ· οὕτω δόξειεν ἂν καὶ ἀνθρώπῳ, εἴπερ ἐστί τι ἔργον αὐτοῦ. πότερον οὖν, τέκτονος μὲν καὶ σκυτέως ἐστὶν ἔργα τινὰ καὶ πράξεις· ἀνθρώπου δὲ οὐδέν ἐστιν, ἀλλ᾽ ἀργὸν πέφυκεν; ἢ καθάπερ ὀφθαλμοῦ καὶ χειρὸς, καὶ ποδὸς, καὶ ὅλως ἑκάστου τῶν μορίων φαίνεταί τι ἔργον· οὕτω καὶ
F [τοῦ] ἀνθρώπου παρὰ πάντα ταῦτα θείη τις ἂν ἔργον τι; τί οὖν δὴ τοῦτ᾽ ἂν εἴη ποτέ; τὸ μὲν γὰρ ζῆν, κοινὸν εἶναι φαίνεται καὶ τοῖς φυτοῖς· ζητεῖται δὲ τὸ ἴδιον. ἀφοριστέον ἄρα τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν ζωήν. ἑπομένη δὲ αἰσθητική τις ἂν εἴη· φαίνεται δὲ καὶ αὕτη κοινὴ καὶ ἵππῳ, καὶ βοῒ, καὶ παντὶ ζώῳ. λείπεται δὲ πρακτική τις τοῦ λόγον ἔχοντος.

τούτου

τούτου δὲ τὸ μὲν, ὡς ἐπιπειθὲς λόγῳ· τὸ δ', ὡς ἔχον καὶ διανοούμενον. διττῶς δὲ καὶ ταύτης λεγομένης, τὴν κατ' ἐνέργειαν θετέον· κυριώτερον γὰρ αὕτη δοκεῖ λέγεσθαι. εἰ δ' ἐστὶν ἔργον ἀνθρώπου, ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον, ἢ μὴ ἄνευ λόγου· τὸ δ' αὐτό φαμεν ἔργον εἶναι τῷ γένει τοῦδε, καὶ τοῦδε σπουδαίου, ὥσπερ κιθαριστοῦ, καὶ σπουδαίου κιθαριστοῦ· καὶ ἁπλῶς δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων, προστιθεμένης τῆς κατ' ἀρετὴν ὑπεροχῆς πρὸς τὸ ἔργον· κιθαριστοῦ μὲν γὰρ, τὸ κιθαρίζειν, σπουδαίου δὲ, τὸ εὖ. εἰ δ' οὕτως, ἀνθρώπου δὲ τίθεμεν ἔργον ζωήν τινα· ταύτην δὲ ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ πράξεις μετὰ λόγου· σπουδαίου δ' ἀνδρὸς, εὖ ταῦτα καὶ καλῶς· ἕκαστον δὲ εὖ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀποτελεῖται· εἰ δ' οὕτω, τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετήν· εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταὶ, κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην. ἔτι δ' ἐν βίῳ τελείῳ. μία γὰρ χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα· οὕτω δὲ οὐδὲ μακάριον καὶ εὐδαίμονα μία ἡμέρα, οὐδὲ ὀλίγος χρόνος. περιγεγράφθω μὲν οὖν τὸ ἀγαθὸν ταύτῃ.

Κεφάλαιον ζ.

Δεῖ γὰρ ἴσως ὑποτυπῶσαι πρῶτον, εἶθ' ὕστερον ἀναγράψαι. δόξειε δ' ἂν παντὸς εἶναι προαγαγεῖν καὶ διαρθρῶσαι τὰ καλῶς ἔχοντα τῇ περιγραφῇ, καὶ ὁ χρόνος τῶν τοιούτων εὑρετὴς ἢ συνεργὸς ἀγαθὸς εἶναι. ὅθεν καὶ τῶν τεχνῶν γεγόνασιν ἐπιδόσεις· παντὸς γὰρ προσθεῖναι τὸ ἐλλεῖπον. μεμνῆσθαι δὲ καὶ τῶν προειρημένων χρὴ, καὶ τὴν ἀκρίβειαν μὴ ὁμοίως ἐν ἅπασιν ἐπιζητεῖν, ἀλλ' ἐν ἑκάστοις κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον οἰκεῖον τῇ μεθόδῳ. καὶ γὰρ τέκτων καὶ γεωμέτρης διαφερόντως ἐπιζητοῦσι τὴν ὀρθήν· ὁ μὲν γὰρ, ἐφ' ὅσον χρησίμη πρὸς τὸ ἔργον· ὁ δὲ, τί ἐστιν, ἢ ποῖόν τι· θεατὴς γὰρ τἀληθοῦς. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιητέον, ὅπως μὴ τὰ πάρεργα τῶν ἔργων πλείω γίνηται. οὐκ ἀπαιτητέον δ' οὐδὲ τὴν αἰτίαν ἐν ἅπασιν ὁμοίως, ἀλλ' ἱκανὸν ἔν τισι τὸ ὅτι δειχθῆναι καλῶς, οἷον καὶ περὶ τὰς ἀρχάς· τὸ δ' ὅτι πρῶτον καὶ ἀρχή. τῶν δ' ἀρχῶν αἱ μὲν ἐπαγωγῇ θεωροῦνται, αἱ δ' αἰσθήσει, αἱ δ' ἐθισμῷ τινὶ, καὶ ἄλλαι δ' ἄλλως. μετιέναι δὲ πειρατέον ἑκάστας ᾗ πεφύκασι,

A eius quod ratione prædituni est. Id autem partim rationi obtẽperat: partim eã habet, atque intelligit. Sed cum duobus modis etiam hęc dicatur, ea quę est in operatione, statuenda est. Quòd si est opus hominis animæ operatio secundũ rationem, vel non sine ratione idemque genere esse opus huius, & huius probi asseueramus: vt citharœdi, & probi citharœdi: & absolutè in omnibus, si excellentia virtutis operi fuit adiũ-
B cta: citharœdi enim est cithara canere: probi citharœdi bene id facere. Quòd si, inquam, ita est, & hominis opus esse vitam quandam statuimus: eamque animæ operationem & actionem cum ratione esse asseueramus: ac probi viri bene hæc, rectéque exequi esse censemus: singula autem bene ex propria virtute perficiuntur. Si ita est: operatio animæ ex virtute bonum humanũ efficitur. Si plures sint virtutes, ex opti-
C ma & perfectissima. Et insuper in vita perfecta. ver. n. neq; vna hirundo, neque vnus dies facit: ita quoq; beatũ & fœlicem hominem, neque vnus dies, neq; breue aliquod tempus efficiet.

CAPVT VII.

Bonum igitur ipsum ita circũscriptum sit. oportet enim fortasse prius figurare, deinde postea depingere. Videretur au-
D tem cuiuslibet esse ea, quæ bene circunscriptione sunt cõprehensa, producere ac distinguere: & tẽpus talium inuentor, vel adiutor bonus esse. vndę & artium facta sunt incrementa. cuiuslibet enim est quod deest, addere. Oportet autem eorum quæ ante dicta sunt, meminisse: & exactam tractationem non eodem modo in omnibus requirere: sed in singulis, prout subiecta materia postulat. Atque id eatenus quate-
E nus arti vnicuique conuenit. faber enim & geometra diuerso modo rectũ angulũ vtrique considerant: ille quatenus solummodo ad opus vtile est: hic cùm veritatis speculator sit, quid, & quale sit, indagat. Eodem modo in alijs quoque faciendum est: ne plura ornamenta extrinsecus quàm ipsum opus euadant. Neque simili modo in omnibus causa requirenda est: sed est in quibusdã satis, si bene demõstratũ fue-
F rit, quòd sint: id quod etiam in principijs ipsis cõtingit, quòd autẽ sit aliquid, primũ ac principium quoddam est. Ex principijs verò alia sunt quæ inductione: alia quæ sensu: nonnulla quæ assuetudine quadam: alia quæ alio quodam modo considerantur. Singula autem ita sunt tractãda,

μετιέναι δὲ πειρατέον ἑκάστας ᾗ πεφύκασι,

vt natura eorum postulat: dandaque est opera, vt rectè definiantur: magnum enim afferre momentum ad ea quæ sequuntur, consueuêre.

CAPVT VIII.

Videtur enim principium plus quàm dimidium totius esse: compluraque eorum quæ in quæstionem veniunt, per ipsum manifestantur. Considerandumq; est de ipsa non solum ex conclusione, ex que iis quibus ratio constat, verumetiam ex iis quę de ipsa dicuntur: cùm verò enim consonant omnia, quæ in re insunt: à falso autem citò dissonant ac discrepant. Cùm igitur bona in tres partes distributa sint, & alia externa, alia circa animam, alia circa corpus dicantur, quæ circa animam sũt, maximè propriè, ac maxime bona appellamus: actiones autem & operationes animales circa animam statuimus. Quare ex hac opinione, quæ antiqua est & à philosophis concessa, rectè hoc diceretur. Rectè etiam constitutum fuit, actiones quasdam & operationes finẽ ipsum dici: ita enim ex bonis animæ sunt, non externis. Consentit etiam cum ratione hæc illud, quod aiũt, bene viuere, ac bene agere fœlicem. ferè enim bona quædam vita & bona actio fœlicitas dicitur.

CAPVT IX.

Videntur autem omnia quæ circa fœlicitatem inquirũtur inesse huic, quod à nobis dictum est: aliis enim virtus, aliis prudentia, nonnullis sapientia quædam esse fœlicitas videtur: quibusdam hæc, aut aliquid ex his cum voluptate, vel non sine voluptate, sunt etiam qui simul externam prosperitatem assumant. Atque ex his alia multi & antiqui, alia pauci & illustres viri dictitant: quos sanè aberrare tota via vtrosque minime, sed in vno saltem aliquo, vel in plerique assequi veritatem verisimile est. Cum illis sanè qui dicunt omnem virtutem, vel quandam eam esse nostra consentit oratio: quippe cùm huius sit operatio secundum virtutem, interest tamen non parum fortasse in possessione, an in vsu, & in habitu item, an in operatione esse optimum existimemus. Fieri enim potest vt habitus licet adsit, nullum tamen bonũ efficiat: id quod in dormiente, vel alio aliquo modo manente otioso homine euenit, vt operatio autẽ nihil boni agat, non datur. aget enim necessariò & bene. etiam aget. Sicut autem in Olympiis nõ pulcherrimi, & robustissimi coronãtur:

A καὶ σπουδαστέον ὅπως ὁρισθῶσι καλῶς. μεγάλην γὰρ ἔχουσι ῥοπὴν πρὸς τὰ ἑπόμενα. δοκεῖ γὰρ πλεῖον ἢ τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς εἶναι ἡ ἀρχὴ, καὶ πολλὰ συμφανῆ γίνεσθαι δι᾽ αὐτῆς τῶν ζητουμένων.

Κεφάλαιον η.

Σκεπτέον δὴ περὶ αὐτῆς, οὐ μόνον ἐκ τοῦ συμπεράσματος, καὶ ἐξ ὧν ὁ λόγος, ἀλ-
B λὰ καὶ ἐκ τῶν λεγομένων περὶ αὐτῆς. τῷ μὲν γὰρ ἀληθεῖ πάντα συνᾴδει τὰ ὑπάρχοντα· τῷ δὲ ψευδεῖ, ταχὺ διαφωνεῖ τἀληθές. νενεμημένων δὴ τῶν ἀγαθῶν τριχῇ· καὶ τῶν μὲν ἐκτὸς λεγομένων, τῶν δὲ, περὶ ψυχὴν καὶ σῶμα· τὰ περὶ ψυχὴν, κυριώτατα λέγομεν, καὶ μάλιστα ἀγαθά. τὰς δὲ πράξεις καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικὰς, περὶ τὴν ψυχὴν τί-
C θεμεν. ὥστε καλῶς ἂν λέγοιτο κατά γε ταύτην τὴν δόξαν παλαιὰν οὖσαν καὶ ὁμολογουμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων. Ὀρθῶς δὲ καὶ ὅτι πράξεις τινὲς λέγονται καὶ ἐνέργειαι, τὸ τέλος. οὕτως γὰρ τῶν περὶ ψυχὴν ἀγαθῶν γίνεται, καὶ οὐ τῶν ἐκτός. συνᾴδει δὲ τῷ λόγῳ, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ εὖ πράττειν τὸν εὐδαίμονα· σχεδὸν γὰρ εὐζωΐα τις εἴρηται, καὶ εὐπραξία.

D

Κεφάλαιον θ.

Φαίνεται δὲ καὶ τὰ ἐπιζητούμενα περὶ εὐδαιμονίαν ἅπαντα ὑπάρχειν τῷ λεχθέντι. τοῖς μὲν γὰρ ἀρετὴ, τοῖς δὲ φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφία τις εἶναι δοκεῖ· τοῖς δὲ ταῦτα, ἢ τούτων τι μεθ᾽ ἡδονῆς, ἢ οὐκ ἄνευ ἡδονῆς. ἕτεροι δὲ καὶ τὴν ἐκτὸς εὐετηρίαν συμπαραλαμβάνουσι. τούτων δὲ τὰ μὲν πολλοὶ καὶ πα-
E λαιοὶ λέγουσι, τὰ δὲ ὀλίγοι καὶ ἔνδοξοι ἄνδρες. οὐδετέρους δὲ τούτων εὔλογον διαμαρτάνειν τοῖς ὅλοις, ἀλλ᾽ ἕν γέ τι, ἢ καὶ τὰ πλεῖστα κατορθοῦν. τοῖς μὲν οὖν λέγουσι τὴν πᾶσαν ἀρετὴν, ἢ ἀρετήν τινα, συνῳδός ἐστιν ὁ λόγος· ταύτης γάρ ἐστιν ἡ κατ᾽ αὐτὴν ἐνέργεια. διαφέρει δὲ ἴσως οὐ μικρὸν ἐν κτήσει ἢ χρήσει τὸ
F ἄριστον ὑπολαμβάνειν καὶ ἐν ἕξει ἢ ἐνεργείᾳ. τὴν μὲν γὰρ ἕξιν ἐνδέχεται μηδὲν ἀγαθὸν ἀποτελεῖν ὑπάρχουσαν, οἷον τῷ καθεύδοντι ἢ καὶ ἄλλως πως ἐξηργηκότι· τὴν δὲ ἐνέργειαν οὐχ οἷόν τε· πράξει γὰρ ἐξ ἀνάγκης, καὶ εὖ πράξει. ὥσπερ δὲ Ὀλυμπίασιν οὐχ οἱ κάλλιστοι καὶ ἰσχυρότατοι στεφανοῦνται, ἀλλ᾽ οἱ

ἀλλ' οἱ ἀγωνιζόμενοι· τούτων γάρ τινες νικῶσιν· οὕτω καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ καλῶν κἀγαθῶν οἱ πράττοντες ὀρθῶς, ἐπήβολοι γίγνονται. ἔστι δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν καθ' αὑτὸν ἡδύς. τὸ μὲν γὰρ ἥδεσθαι, τῶν ψυχικῶν· ἑκάστῳ δ' ἐστὶν ἡδὺ πρὸς ὃ λέγεται φιλοτοιοῦτος· οἷον ἵππος μὲν, τῷ φιλίππῳ· θέαμα δὲ τῷ φιλοθεώρῳ· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ δίκαια, τῷ φιλοδικαίῳ· καὶ ὅλως τὰ κατ' ἀρετὴν, τῷ φιλαρέτῳ. τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς τὰ ἡδέα μάχεται, διὰ τὸ μὴ φύσει τοιαῦτ' εἶναι. τοῖς δὲ φιλοκάλοις ἐστὶν ἡδέα τὰ φύσει ἡδέα. τοιαῦται δ' αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις. ὥστε καὶ τούτοις εἰσὶν ἡδεῖαι, καὶ καθ' αὑτάς. οὐδὲν δὴ προσδεῖται τῆς ἡδονῆς ὁ βίος αὐτῶν, ὥσπερ περιάπτου τινός, ἀλλ' ἔχει τὴν ἡδονὴν ἐν ἑαυτῷ. πρὸς τοῖς εἰρημένοις γὰρ, οὐδ' ἐστὶν ἀγαθὸς ὁ μὴ χαίρων ταῖς καλαῖς πράξεσιν· οὔτε γὰρ δίκαιον οὐθεὶς ἂν εἴποι, τὸν μὴ χαίροντα τῷ δικαιοπραγεῖν, οὔτ' ἐλευθέριον, τὸν μὴ χαίροντα ταῖς ἐλευθερίοις πράξεσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. εἰ δ' οὕτω, καθ' αὑτὰς ἂν εἶεν, αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις ἡδεῖαι· ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγαθαί γε καὶ καλαί, καὶ μάλιστα τούτων ἕκαστον, εἴπερ καλῶς κρίνει περὶ αὐτῶν ὁ σπουδαῖος· κρίνει δ' ὡς εἴπομεν. ἄριστον ἄρα καὶ κάλλιστον καὶ ἥδιστον ἡ εὐδαιμονία· καὶ οὐ διώρισται ταῦτα κατὰ τὸ Δηλιακὸν ἐπίγραμμα·

> Κάλλιστον τὸ δικαιότατον, λῷστον δ' ὑγιαίνειν·
> Ἥδιστον δὲ πέφυχ' οὗ τις ἐρᾷ τὸ τυχεῖν.

ἅπαντα γὰρ ὑπάρχει ταῦτα ταῖς ἀρίσταις ἐνεργείαις, ταύτας δὲ ἢ μίαν τούτων τὴν ἀρίστην, φαμὲν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν. φαίνεται δ' ὅμως καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν προσδεομένη, καθάπερ εἴπομεν· ἀδύνατον γὰρ, ἢ οὐ ῥᾴδιον, τὰ καλὰ πράττειν ἀχορήγητον ὄντα. πολλὰ μὲν γὰρ πράττεται, καθάπερ δι' ὀργάνων, καὶ διὰ φίλων, καὶ πλούτου, καὶ πολιτικῆς δυνάμεως. ἐνίων δὲ τητώμενοι, ῥυπαίνουσι τὸ μακάριον, οἷον εὐγενείας, εὐτεκνίας, κάλλους· οὐ πάνυ γὰρ εὐδαιμονικὸς ὁ τὴν ἰδέαν παναίσχης, ἢ δυσγενὴς, ἢ μονώτης, καὶ ἄτεκνος. ἔτι δ' ἴσως ἧττον, εἴ τῳ πάγκακοι παῖδες εἶεν, ἢ φίλοι, ἢ ἀγαθοὶ ὄντες τεθνᾶσι. καθάπερ οὖν εἴπομεν, ἔοικε προσδεῖσθαι καὶ τῆς τοιαύτης εὐημερίας·

A sed qui decertant: ex his enim nonnulli vincunt: sic ex honestis probisque hominibus in vita illi qui rectè agunt, compotes fiunt. Estque ipsorum vita suauis ac iucunda. laetari enim ex affectionibus animae est. vnicuique autem id est iucundum, ad quod spectando talis rei studiosus quispiam dicitur: vt equus equorum, spectaculum spectaculorum studioso: eodem modo & iustitiae amatori iusta: & in B vniuersum virtutis studioso virtus. Apud plerosque verò iucunda inter se pugnant, propterea quòd eiusmodi natura minime sunt: sed quae studiosis honestatis sunt iucunda, ea natura iucunda sunt, ac voluptuosa: tales autem sunt actiones, quae ex virtute proueniunt. Ipsorum autem vita voluptate quasi appendice aliqua minimè indiget: sed in se eam habet. Praeterea enim quae dicta sunt, qui bonis actio- C nibus non delectatur, bonus minimè est. neque enim vel iustum quempiam dixeris, qui iustè agendo non delectatur: vel liberalem, qui liberalibus actionibus non gaudeat: & in aliis simili modo. Quòd si ita est: actiones secundum virtutem per se iucundae sunt: Quin etiam bonae & honestae: atque vnumquodque horum maximè, si modò de ipsis probus bene iudicat: iudicat autem, vt diximus. Optima igitur, D pulcherrima, & iucundissima res est foelicitas. neque distincta haec sunt: sicut Deliacum illud epigramma praescribit:

> *Si viuis, optima: si est iustus, pulcherrima res est:*
> *Iucundissima, si quis quod amat potietur.*

Omnia enim haec operationibus secun- E dum virtutem insunt: has autem, aut vnam ex his, quae optima sit foelicitatem esse affirmamus. Videtur tamen etiam ipsa externis bonis sicut diximus, indigere. fieri enim non potest, vel nō facile fit, vt cui necessaria non suppetunt is bona atq. honesta agat. Multa etenim & per amicos, & diuitias, & ciuilem potentiam quasi per instrumenta quaedam aguntur. Quibusdam verò priuati nonnulli, vt nobilitate, F bona prole, pulchritudine beatitudinem maculāt. non enim foelicitatis admodum compos ille est qui vel specie prorsus deformis, vel genere ignobilis vel solitarius est, ac prole carens. Nec minus etiam fortasse, si alicui pessimi filij fuerint, aut boni mortui sint. Videtur igitur, vt diximus, tali etiam prosperitate foelicitas indigere,

Vnde nonnulli idem eam cum bona fortuna, alij cum virtute esse dicunt.

CAPVT X.

VNde etiam dubitatur vtrum disciplino an assuetudine, an alia quapiam exercitatione acquiri possit an ex aliqua diuina sorte, an ex fortuna proueniat. Si tamen aliquod aliud est à dijs hominibus exhibitum donum verisimile est fœlicitatem quoq. à dijs exhiberi: ac tanto magis, quāto ipsa omnium humanarum rerum optima est. Sed hoc fortasse ad aliam magis disceptationem spectat, videtur tamen, licet à Dijs non mittatur, sed vel ex virtute, vel disciplina aliqua, vel exercitatione accedat: ex diuinissimis rebus fœlicitas esse: quippe cùm præmium virtutis, & finis optimum quoddam ac diuinum, beatumque esse videatur. Estque præterea quoddam longè commune. disciplina enim quadam ac diligentia acquiri ab omnibus potest, modò ad virtutem consequendam læsi ac manci non fuerint. Quòd si melius est hoc modo, quàm ob fortunam fœlicem vnumquemq; esse: rem ita se habere consentaneum est, siquidem & ea quæ secundum naturam sunt, & ea similiter quę aut ex arte, aut quapiam alia causa & præcipuè optima proueniunt, sicut quàm pulcherrimè fieri potest, ita suapte natura se habent. Quod verò maximum ac pulcherrimum est, id fortunæ committere valde prauum est. Imò ex ratione ipsa patet id quod quæritur esse enim eam animi quandam operationem secundum virtutem definitum est. Ex reliquis verò bonis alia inesse ipsi necesse est: alia adiutricia atque vtilia instrumentaria natura sunt. Atque hæc cum iis quæ in principio diximus, consentirent. finem enim ciuilis facultatis optimum esse statuebamus, at hæc magnam diligentiam adhibet, vt ciues quodammodo afficiat, bonosque & ad honesta agēda idoneos reddat. Meritò igitur neque bouem, neque equū, aut quippiam aliud animal fœlix appellamus: quippe cùm nullum ex ipsis talis operationis esse particeps possit. Eadem etiam de causa neque puer fœlix est: nondum enim est ad tales res agendas per ætatem idoneus: qui verò dicuntur fœlices, spe dicuntur. Nam, sicut diximus, & perfecta virtute, & vita perfecta opus est. Multæ enim mutationes & variæ fortunæ in vita contingunt: & fieri potest, vt qui maximè prosperitate floruerit is in senectute in magnas calamitates incidat, sicut in Heroicis de Priamo fabulis proditum est.

A ὅθεν εἰς ταὐτὸ τάττουσιν ἔνιοι τὴν εὐτυχίαν τῇ εὐδαιμονίᾳ, ἕτεροι δὲ τὴν ἀρετήν.

Κεφάλαιον ι.

ΟΘεν καὶ ἀπορεῖται, πότερόν ἐστι μαθητὸν, ἢ ἐθιστὸν, ἢ ἄλλως πως ἀσκητὸν, ἢ κατά τινα θείαν μοῖραν, ἢ καὶ διὰ τύχην παραγίνεται. εἰ μὲν οὖν καὶ ἄλλο τι θεῶν ἐστι δώρημα ἀνθρώποις, εὔλογον καὶ τὴν εὐδαιμονίαν θεόσδοτον εἶναι, καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρωπίνων ὅσῳ βέλτιστον. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως ἄλλης ἂν εἴη σκέψεως οἰκειότερον. φαίνεται δὲ κἂν εἰ μὴ θεόπεμπτός ἐστιν, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν, καί τινα μάθησιν ἢ ἄσκησιν παραγίνεται, τῶν θειοτάτων εἶναι· τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἆθλον καὶ τέλος, ἄριστον φαίνεται, καὶ θεῖόν τι καὶ μακάριον. εἴη δ' ἂν καὶ πολύκοινον· δυνατὸν γὰρ ὑπάρξαι πᾶσι τοῖς μὴ πεπηρωμένοις πρὸς ἀρετὴν, διά τινος μαθήσεως καὶ ἐπιμελείας. εἰ δ' ἐστὶν οὕτω βέλτιον, ἢ διὰ τύχην εὐδαιμονεῖν, εὔλογον ἔχειν οὕτως. εἴπερ τὰ κατὰ φύσιν, ὡς οἷόν τε κάλλιστα ἔχειν, οὕτω πέφυκεν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ κατὰ τέχνην, καὶ πᾶσαν αἰτίαν, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀρίστην. τὸ δὲ μέγιστον καὶ κάλλιστον ἐπιτρέψαι τύχῃ, λίαν πλημμελὲς ἂν εἴη. συμφανὲς δ' ἐστὶ καὶ ἐκ τοῦ λόγου τὸ ζητούμενον. εἴρηται γὰρ ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ποιά τις. τῶν δὲ λοιπῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν ὑπάρχειν ἀναγκαῖον, τὰ δὲ συνεργὰ καὶ χρήσιμα πέφυκεν ὀργανικῶς· ὁμολογούμενα δὲ ταῦτ' ἂν εἴη καὶ τοῖς ἐν ἀρχῇ. τὸ γὰρ τῆς πολιτικῆς τέλος, ἄριστον ἐτίθεμεν· αὕτη δὲ πλείστην ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ ποιούς τινας καὶ ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας ποιῆσαι, καὶ πρακτικοὺς τῶν καλῶν. εἰκότως οὖν οὔτε βοῦν, οὔτε ἵππον, οὔτε ἄλλο τι τῶν ζῴων οὐδὲν, εὔδαιμον λέγομεν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν οἷόν τε κοινωνῆσαι τοιαύτης ἐνεργείας. διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν, οὐδὲ παῖς εὐδαίμων ἐστίν· οὔπω γὰρ πρακτικὸς τῶν τοιούτων διὰ τὴν ἡλικίαν· οἱ δὲ λεγόμενοι, διὰ τὴν ἐλπίδα μακαρίζονται. δεῖ γὰρ ὥσπερ εἴπομεν, καὶ ἀρετῆς τελείας, καὶ βίου τελείου. πολλαὶ γὰρ μεταβολαὶ γίνονται καὶ παντοῖαι τύχαι κατὰ τὸν βίον· καὶ ἐνδέχεται τὸν μάλιστα εὐθηνοῦντα, μεγάλαις συμφοραῖς περιπεσεῖν ἐπὶ γήρως, καθάπερ ἐν τοῖς Ἡρωϊκοῖς περὶ Πριάμου μυθεύεται. τὸν δὲ τοιαύταις χρησά-

[Greek column margin letters: B at "μονίαν θεόσδοτον", C at "γὰρ ὑπάρξαι", D at "νὲς δ' ἐστὶ", E at "γαθοὺς τοὺς πολίτας", F at "μακαρίζονται"]

χρησάμενον τύχαις, καὶ τελευτήσαντα ἀθλίως, οὐδεὶς εὐδαιμονίζει.

At eum qui talibus fortunis vsus, miserabiliterque mortuus fuerit, fœlicem protectò dicet nemo.

Κεφάλαιον ια.

Πότερον οὖν οὐδ' ἄλλον οὐδένα ἀνθρώπων εὐδαιμονιστέον, ἕως ἂν ζῇ, κατὰ Σόλωνα δὲ χρεὼν τέλος ὁρᾶν; εἰ δὲ δὴ καὶ θετέον οὕτως, ἆρά γε καὶ ἔστιν εὐδαίμων τότε ἐπειδὰν ἀποθάνῃ; ἢ τοῦτό γε παντελῶς ἄτοπον, ἄλλως τε καὶ τοῖς λέγουσιν ἡμῖν ἐνέργειάν τινα τὴν εὐδαιμονίαν; εἰ δὲ μὴ λέγομεν τὸν τεθνεῶτα εὐδαίμονα, μηδὲ Σόλων τοῦτο βούλεται, ἀλλ' ὅτι τηνικαῦτα ἄν τις ἀσφαλῶς μακαρίσειεν ἄνθρωπον, ὡς ἐκτὸς ἤδη τῶν κακῶν ὄντα καὶ δυστυχημάτων, ἔχει μὲν καὶ τοῦτο ἀμφισβήτησίν τινα· δοκεῖ γὰρ εἶναί τι τῷ τεθνεῶτι καὶ κακὸν καὶ ἀγαθόν, εἴπερ καὶ τῷ ζῶντι, μὴ αἰσθανομένῳ δέ, οἷον τιμαὶ καὶ ἀτιμίαι, καὶ τέκνων, καὶ ὅλως ἀπογόνων εὐπραξίαι τε καὶ δυστυχίαι. ἄπορον δὲ καὶ ταῦτα παρέχει· τῷ γὰρ μακαρίως βεβιωκότι μέχρι γήρως, καὶ τελευτήσαντι κατὰ λόγον, ἐνδέχεται πολλὰς μεταβολὰς συμβαίνειν περὶ τοὺς ἐκγόνους· καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ τυχεῖν βίου τοῦ κατ' ἀξίαν, τοὺς δ', ἐξ ἐναντίας. δῆλον δ' ὅτι καὶ τοῖς ἀποστήμασι πρὸς τοὺς γονεῖς παντοδαπῶς ἔχειν αὐτοὺς ἐνδέχεται. ἄτοπον δὴ γίνοιτ' ἄν, εἰ συμμεταβάλλοι καὶ ὁ τεθνεώς, καὶ γίνοιτο ὁτὲ μὲν εὐδαίμων, πάλιν δ' ἄθλιος. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ μηδὲν μηδ' ἐπί τινα χρόνον συνικνεῖσθαι τὰ τῶν ἐκγόνων τοῖς γονεῦσιν. ἀλλ' ἐπανιτέον ἐπὶ τὸ πρότερον ἀπορηθέν· τάχα γὰρ ἂν θεωρηθείη καὶ τὸ νῦν ἐπιζητούμενον ἐξ ἐκείνου. εἰ δὴ τέλος ὁρᾶν δεῖ, καὶ τότε μακαρίζειν ἕκαστον, οὐχ ὡς ὄντα μακάριον, ἀλλ' ὅτι πρότερον ἦν, πῶς οὐκ ἄτοπον, εἰ ὅτ' ἔστιν εὐδαίμων, μὴ ἀληθεύσεται κατ' αὐτοῦ τὸ ὑπάρχον, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τοὺς ζῶντας εὐδαιμονίζειν διὰ τὰς μεταβολάς, καὶ διὰ τὸ μόνιμόν τι τὴν εὐδαιμονίαν ὑπειληφέναι, καὶ μηδαμῶς εὐμετάβολον· τὰς δὲ τύχας πολλάκις ἀνακυκλεῖσθαι περὶ τοὺς αὐτούς; δῆλον γὰρ ὡς εἰ συνακολουθοίημεν ταῖς τύχαις, τὸν αὐτὸν εὐδαίμονα, καὶ πάλιν ἄθλιον ἐροῦμεν πολλάκις, χαμαιλέοντά τινα τὸν εὐδαίμονα ἀποφαίνοντες, καὶ σαθρῶς ἱδρυμένον. ἢ τὸ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν οὐδαμῶς ὀρθόν; (οὐ γὰρ ἐν ταύταις τὸ εὖ ἢ κακῶς, ἀλλὰ προσδεῖται τούτων ὁ ἀνθρώπινος βίος

CAPVT XI.

NVnquid igitur neque alius quispiam homo quoad viuit fœlix dicendus est: sed ex sententia Solonis finem spectare oportet? Sique ita statuendum est fœlix ne tunc erit aliquis, vbi mortuus fuerit? An hoc absurdum penitus est, præsertim apud nos, qui fœlicitatem operationem quandam esse dicimus? Quòd si mortuum fœlicem esse non dicimus, neque Solon id voluit, sed solummodo hominem dixit tunc beatum appellari tutò posse, quippe qui extra omnia mala & infortunia iam collocatus sit: hoc quoque dubitationem quandã habet. videtur enim mortuo bonum & malũ adesse, perinde ac viuenti & non sentienti, vt honores, & infamiæ: filiorum & omnino posterorum prosperæ, & aduersæ fortunæ. Dubitationem etiam hæc afferunt. fieri enim potest vt ei qui vsque ad senectutem beatè vixerit, secundùmque rationem mortuus sit: multæ mutationes in posteris ac nepotibus contingant: vt alij boni sint vitámque pro dignitate consequantur: alij contrà, qui sane in distantiis erga parentes multis modis sese habere possunt. Absurdum igitur esset, si mortuus simul etiam mutaretur: & modò fœlix, modò miser efficeretur. Absurdum quoque, si nihil neque ad aliquod tempus posterorum res ad parentes pertineant. Sed redeundũ ad id, de quo prius dubitabamus: ex illo enim fortasse etiam id quod nunc quæritur, considerabitur. Si igitur finem spectare oportet, & tũc beatum vnumquemque dicere, non quòd sit, sed quòd prius erat beatus: quomodo absurdum non est, si quando est fœlix, non verè dici potest de ipso id quod ei inest: idcirco quia eos qui adhuc viuunt, ob mutationes appellare fœlices nolumus: felicitatémq. stabile quid esse ac minime mutabile: fortunas verò sæpe circa eosdem reuolui existimamus? Perspicuũ enim est, si sequi fortunas velimus nos eundem fœlicem, & rursus miserum sæpe esse dicturos Chameleontem quendam, imbecillitérque stabilitum fœlicẽ faciẽtes. An sequi fortunas minime rectum est: quippe cum in ipsis, vt bene vel male viuamus, nequaquam situ͂ sit: sed ipsis humana vita

sicut diximus, solummodo indigeat. sed in operationibus secundum virtutem fœlicitatis: in contrariis contrarij præcipua vis collocata est. Attestatur autem huic sententiæ, & id de quo nunc dubitauimus. in nullo enim ex operibus humanis, sicut in operationibus secundum virtutem firmitas est. hæ siquidem stabiliores etiam scientiis videntur. atque ex his ipsis stabiliores, quę præstantiores: eò quòd beati in his maximè & assiduè viuere consueuerunt. hoc enim simile causæ est, vt in ipsis obliuio nulla contingat. Inerit igitur id quod quæritur, ipsi fœlici: eritque per totam vitam talis. semper enim vel maximè omnium ea aget & contemplabitur, quæ sunt secundum virtutem, fortunásque pulcherrimè feret, atque omni ex parte prorsus accuratè atque aptè: quippe qui verè bonus & quadratus absque vituperatione sit. Cùm multa autem sint, quæ à fortuna eueniunt, quæ & magnitudine & paruitate inter se differunt, parua tam secunda quàm aduersa vitæ nullum momentum afferre perspicuum est: magna verò & multa si bona sint, beatiorem vitam reddent: nam & ipsa sunt ad augendum ornatum idonea. & vsus ipsorum pulcher honestúsque est, si contrà eueniant, premunt, ac lædunt beatitudinem: quippe cùm & molestias afferant, & multis operationibus impedimento sint. Quòd si operationes vitæ dominæ sunt, quemadmodum diximus: nullus ex beatis miser efficeretur, nunquam enim odiosum quippiam, ac prauum aget. Nam eum qui reuera bonus est, ac prudens, decorè omnem fortunam perferre, & pro facultatibus semper pulcherrima quæque atque optima agere existimamus, perinde ac ducem bonum præsenti exercitu maximè bellicè vti: & sutorem ex datis coriis pulcherrimum calceum facere: atque eodem modo reliquos artifices putamus. Quòd si ita est, fœlix quidem miser nunquam efficietur: beatus tamen non erit, si in Priami calamitates inciderit. Neque etiam varius quidam erit, ac mutabilis. neque enim vel facilè, vel à quibuslibet infortuniis, sed à multis & ingentibus à fœlicitate dimouebitur. Atque ex talibus effici rursus fœlix in paruo tempore non poterit: sed si modò id licet,

A καθάπερ εἴπομεν) κύριαι δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι τῆς εὐδαιμονίας, αἱ δ' ἐναντίαι τοῦ ἐναντίου. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ νῦν διαπορηθέν. περὶ οὐδὲν γὰρ οὕτως ὑπάρχει τῶν ἀνθρωπίνων βεβαιότης, ὡς περὶ τὰς ἐνεργείας τὰς κατ' ἀρετήν. μονιμώτεραι γὰρ καὶ τῶν ἐπιστημῶν αὗται δοκοῦσιν εἶναι. τούτων δ' αὐτῶν, αἱ τιμιώταται

B μονιμώτεραι, διὰ τὸ μάλιστα καὶ συνεχέστατα καταζῆν ἐν αὐταῖς τοὺς μακαρίους. τοῦτο γὰρ ἔοικεν αἰτίῳ τοῦ μὴ γίγνεσθαι περὶ αὐτὰς λήθην. ὑπάρξει δὴ τὸ ζητούμενον τῷ εὐδαίμονι, καὶ ἔσται διὰ βίου τοιοῦτος. ἀεὶ γὰρ, ἢ μάλιστα πάντων, πράξει καὶ θεωρήσει τὰ κατ' ἀρετὴν, καὶ τὰς τύχας οἴσει κάλλιστα καὶ πάντῃ πάντως ἐμμελῶς ὅ γ' ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸς καὶ τετράγωνος ἄνευ ψόγου.

C πολλῶν δὲ γινομένων κατὰ τύχην, καὶ διαφερόντων μεγέθει καὶ μικρότητι, τὰ μὲν μικρὰ τῶν εὐτυχημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀντικειμένων, δῆλον ὡς οὐ ποιεῖ ῥοπὴν τῆς ζωῆς. τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλὰ, γινόμενα μὲν εὖ, μακαριώτερον τὸν βίον ποιήσει. καὶ γὰρ αὐτὰ συνεπικοσμεῖν πέφυκεν, καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν καλὴ καὶ σπουδαία γίνεται. ἀνάπαλιν δὲ συμ-

D βαίνοντα, θλίβει καὶ λυμαίνεται τὸ μακάριον. λύπας τε γὰρ ἐπιφέρει, καὶ ἐμποδίζει πολλαῖς ἐνεργείαις. ὅμως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλάμπει τὸ καλὸν, ἐπειδὰν φέρῃ τις εὐκόλως πολλὰς καὶ μεγάλας ἀτυχίας, μὴ δι' ἀναλγησίαν, ἀλλὰ γεννάδας ὢν καὶ μεγαλόψυχος. εἰ δ' εἰσὶν αἱ ἐνέργειαι κύριαι τῆς ζωῆς, καθάπερ εἴπομεν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο

E τῶν μακαρίων ἄθλιος. οὐδέποτε γὰρ πράξει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα. τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ ἔμφρονα πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας εὐσχημόνως φέρειν, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἀεὶ τὰ κάλλιστα πράττειν, καθάπερ καὶ στρατηγὸν ἀγαθὸν, τῷ παρόντι στρατοπέδῳ χρῆσθαι πολεμικώτατα, καὶ σκυτοτόμον, ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖν.

F τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἄλλους τεχνίτας ἅπαντας. εἰ δ' οὕτως, ἄθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαίμων, οὐ μὴν μακάριός γε, ἂν Πριαμικαῖς τύχαις περιπέσῃ. οὐδὲ δὴ ποικίλος γε καὶ εὐμετάβολος. οὔτε γὰρ ἐκ τῆς εὐδαιμονίας κινηθήσεται ῥᾳδίως, οὐδ' ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων καὶ πολλῶν, ἔκ τε τῶν τοιούτων οὐκ ἂν γένοιτο πάλιν εὐδαίμων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, ἀλλ' εἴπερ,

ἐν πολ-

ἐν πολλοῖς τισι καὶ τελείοις, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν αὐτῷ γενόμενος ἐπήβολος. Τί οὖν κωλύει λέγειν εὐδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα, καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κεχορηγημένον, μὴ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ τέλειον βίον; ἢ προσθετέον, καὶ βιωσόμενον οὕτω, καὶ τελευτήσοντα κατὰ λόγον; ἐπειδὴ τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν. τὴν εὐδαιμονίαν δὲ τέλος καὶ τέλειον τίθεμεν πάντῃ πάντως. εἰ δ' οὕτω, μακαρίους ἐροῦμεν τῶν ζώντων οἷς ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει τὰ λεχθέντα· μακαρίους δ', ὡς ἀνθρώπους. καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον διωρίσθω. Τὰς δὲ τῶν ἀπογόνων τύχας καὶ τῶν φίλων ἁπάντων, τὸ μὲν μηδοτιοῦν συμβάλλεσθαι, λίαν ἄφιλον φαίνεται, καὶ ταῖς δόξαις ἐναντίον. πολλῶν δὲ καὶ παντοίας ἐχόντων διαφορὰς τῶν συμβαινόντων, καὶ τῶν μὲν μᾶλλον συνικνουμένων, τῶν δ' ἧττον, καθ' ἕκαστον μὲν διαιρεῖν, μακρὸν καὶ ἀπέραντον φαίνεται· καθ' ὅλου δὲ λεχθὲν καὶ τύπῳ, τάχ' ἂν ἱκανῶς ἔχοι. εἰ δὴ καθάπερ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀτυχημάτων, τὰ μὲν ἔχει τι βρῖθος καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸν βίον, τὰ δ' ἐλαφροτέροις ἔοικεν· οὕτω καὶ τὰ περὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ἅπαντας. διαφέρει δὲ τῶν παθῶν ἕκαστον περὶ ζῶντας ἢ τελευτήσαντας συμβαίνειν πολὺ μᾶλλον, ἢ τὰ παράνομα καὶ δεινὰ προϋπάρχειν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ἢ πράττεσθαι. συλλογιστέον δὴ καὶ ταύτην τὴν διαφοράν· μᾶλλον δ' ἴσως τὸ διαπορεῖσθαι περὶ τοὺς κεκμηκότας, εἴ τινος ἀγαθοῦ κοινωνοῦσιν, ἢ τῶν ἀντικειμένων. ἔοικε γὰρ ἐκ τούτων εἰ καὶ διικνεῖται πρὸς αὐτοὺς ὁτιοῦν, εἴτ' ἀγαθὸν, εἴτε τοὐναντίον, ἀφαυρόν τι καὶ μικρὸν, ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκείνοις εἶναι. εἰ δὲ μὴ, τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον, ὥστε μὴ ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας, μηδὲ τοὺς ὄντας μακαρίους ἀφαιρεῖσθαι τὸ μακάριον. συμβάλλεσθαι μὲν οὖν τι φαίνονται τοῖς κεκμηκόσιν αἱ εὐπραξίαι τῶν φίλων, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ δυσπραξίαι. τοιαῦτα δὲ καὶ τηλικαῦτα, ὥστε μήτε τοὺς εὐδαίμονας μὴ εὐδαίμονας ποιεῖν, μήτ' ἄλλο τῶν τοιούτων μηδέν.

Κεφάλαιον ιβ.

Διωρισμένων δὲ τούτων ἐπισκεψώμεθα περὶ τῆς εὐδαιμονίας, πότερα τῶν ἐπαινετῶν ἐστιν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων· δῆλον γὰρ ὅτι τῶν γε δυνάμεων οὐκ ἔστι.

A in multo quodam ac perfecto tempore contingeret, si in eo magnas aliquas & praeclaras res fuerit consequutus. Quid igitur vetat, quo minus eum fœlicem dicamus, qui ex perfecta virtute operatur, externisque bonis abunde fuerit instructus, non quolibet tempore, sed perfecto? An addendum qui & victurus ita est, & secundum rationem vita defuncturus: nam futurum incertum nobis est. fœlicitatem verò finem, ac perfectum quid omnino & B prorsus constituimus. Si verò ita est, ex iis qui viuunt, beatos eos dicemus, quibus hęc, quæ dicta sunt, & adsunt, & aderunt: ac beatos quidem vt homines. Sed de his quidem hactenus definitum sit. Fortunas verò posterorum atque amicorum omnium dicere nihil conferre, longè esse ab amicitia alienum, quin etiam opinionibus contrarium videtur. Cùm tamen multa sint ea quæ eueniunt, variásque habeant C differentias: & alia magis, alia minus pertineant: sigillatim omnia distinguere prolixū atq; infinitum videtur: si autē vniuersaliter ac figura dixerimus, satis fortasse erit, videlicet si quemadmodum & ex eius calamitatibus aliæ pondus ad momentum quoddam ad vitam afferunt, aliæ leuiores videntur: sic quoque ea quæ amicis similiter omnibus accidunt. In singulis verò D calamitatibus differentia ea est, viuentibusne, an mortuis, contingant, quæ sanè multo maior est, quam si nefariæ res ac diræ in tragœdiis præexistant, an agantur. Consideranda igitur hoc modo etiam differentia est. Magis autem fortasse dubitandum de vita defūctis, an boni alicuius vel contrarij possint esse participes. Videtur enim ex his etiā si pertingat ad ipsos quippiam, siue bonum siue contrarium, exile quoddam ac paruum id esse, vel absolutè E & simpliciter, vel ipsis. Sin minus tantùm saltem ac tales, vt neque fœlices eos qui nō sunt facere: neque eos qui sunt, priuare fœlicitate possit. Conferre igitur quid defunctis prosperi amicorum successus videntur similiter modo etiam infortunia ita tamen ac tantum, vt neque fœlices reddere infœlices, neque quippiam tale efficere valeant.

F

CAPVT XII.

His ita definitis de fœlicitate, cōsideremus verū ex iis sit, quæ laude an potius quæ honore digna habeātur: nā eā nō esse inter facultates reponendā, manifestū est.

sicut diximus, solummodo indigeat) sed in operationibus secundum virtutem fœlicitatis: in contrariis contrarij præcipua vis collocata est. Attestatur autem huic sententiæ, & id de quo nunc dubitauimus. in nullo enim ex operibus humanis, sicut in operationibus secundum virtutem firmitas est. hæ siquidem stabiliores etiam scientiis videntur. atque ex his ipsis stabiliores, quæ præstantiores: eò quòd beati in his maximè & assiduè viuere consueuerunt. hoc enim simile causæ est, ut in ipsis obliuio nulla contingat. Inerit igitur id quod quæritur, ipsi fœlici: eritque per totam vitam talis. semper enim vel maximè omnium ea aget & contemplabitur, quæ sunt secundum virtutem, fortunásque pulcherrimè feret, atque omni ex parte prorsus accuratè atque aptè: quippe qui verè bonus & quadratus absque vituperatione sit. Cùm multa autem sint, quæ à fortuna eueniunt, quæ & magnitudine & paruitate inter se differunt, parua tam secunda quàm aduersa vitæ nullum momentum afferre perspicuum est: magna verò & multa si bona sint, beatiorem vitam reddent: nam & ipsa sunt ad augendum ornatum idonea, & vsus ipsorum pulcher honestúsque est, si contrà eueniant, premunt, ac lædunt beatitudinem: quippe cùm & molestias afferant, & multis operationibus impedimento sint. Quòd si operationes vitæ dominæ sunt, quemadmodum diximus: nullus ex beatis miser efficeretur, nunquam enim odiosum quippiam, ac prauum aget. Nam cum qui reuera bonus est, ac prudens, decorè omnem fortunam perferre, & pro facultatibus semper pulcherrima quæque atque optima agere existimamus, perinde ac ducem bonum præsenti exercitu maximè bellicè vti: & sutorem ex datis coriis pulcherrimum calceum facere: atque eodem modo reliquos artifices putamus. Quòd si ita est, fœlix quidem miser nunquam efficietur: beatus tamen non erit, si in Priami calamitates inciderit. Neque etiam varius quidam erit, ac mutabilis. neque enim vel facilè, vel à quibuslibet infortuniis, sed à multis & ingentibus à fœlicitate dimouebitur. Atque ex talibus efficietur rursus fœlix in paruo tempore non poterit: sed si modò id licet,

A καθάπερ εἴπομεν) κύριαι δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι τῆς εὐδαιμονίας· αἱ δ' ἐναντίαι, τοῦ ἐναντίου. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ νῦν διαπορηθέν. περὶ οὐδὲν γὰρ οὕτως ὑπάρχει τῶν ἀνθρωπίνων βεβαιότης, ὡς περὶ τὰς ἐνεργείας τὰς κατ' ἀρετήν. μονιμώτεραι γὰρ καὶ τῶν ἐπιστημῶν αὗται δοκοῦσιν εἶναι. τούτων δ' αὐτῶν, αἱ τιμιώταται μονιμώτεραι, διὰ τὸ μάλιστα καὶ
B συνεχέστατα καταζῆν ἐν αὐταῖς τοὺς μακαρίους. τοῦτο γὰρ ἔοικεν αἰτίῳ τοῦ μὴ γίγνεσθαι περὶ αὐτὰς λήθην. ὑπάρξει δὴ τὸ ζητούμενον τῷ εὐδαίμονι, καὶ ἔσται διὰ βίου τοιοῦτος. ἀεὶ γὰρ, ἢ μάλιστα πάντων, πράξει καὶ θεωρήσει τὰ κατ' ἀρετήν, καὶ τὰς τύχας οἴσει κάλλιστα καὶ πάντῃ πάντως ἐμμελῶς ὅ γ' ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸς καὶ τετράγωνος ἄνευ ψόγου.
C πολλῶν δὲ γινομένων κατὰ τύχην καὶ διαφερόντων μεγέθει καὶ μικρότητι, τὰ μὲν μικρὰ τῶν εὐτυχημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀντικειμένων, δῆλον ὡς οὐ ποιεῖ ῥοπὴν τῆς ζωῆς· τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλὰ, γινόμενα μὲν εὖ μακαριώτερον τὸν βίον ποιήσει· καὶ γὰρ αὐτὰ συνεπικοσμεῖν πέφυκε· καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν καλὴ καὶ σπουδαία γίνεται· ἀνάπαλιν δὲ συμ-
D βαίνοντα, θλίβει καὶ λυμαίνεται τὸ μακάριον· λύπας τε γὰρ ἐπιφέρει, καὶ ἐμποδίζει πολλαῖς ἐνεργείαις. ὅμως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλάμπει τὸ καλὸν, ἐπειδὰν φέρῃ τις εὐκόλως πολλὰς καὶ μεγάλας ἀτυχίας, μὴ δι' ἀναλγησίαν, ἀλλὰ γεννάδας ὢν καὶ μεγαλόψυχος. εἰ δ' εἰσὶν αἱ ἐνέργειαι κύριαι τῆς ζωῆς, καθάπερ εἴπομεν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο
E τῶν μακαρίων ἄθλιος· οὐδέποτε γὰρ πράξει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα. τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ ἔμφρονα πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας εὐσχημόνως φέρειν, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἀεὶ τὰ κάλλιστα πράττειν· καθάπερ καὶ στρατηγὸν ἀγαθὸν, τῷ παρόντι στρατοπέδῳ χρῆσθαι πολεμικώτατα, καὶ σκυτοτόμον, ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖν·
F τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἄλλους τεχνίτας ἅπαντας. εἰ δ' οὕτως, ἄθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαίμων· οὐ μὴν μακάριός γε, ἂν Πριαμικαῖς τύχαις περιπέσῃ. οὐδὲ δὴ ποικίλος γε καὶ εὐμετάβολος· οὔτε γὰρ ἐκ τῆς εὐδαιμονίας κινηθήσεται ῥᾳδίως, οὐδ' ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων καὶ πολλῶν· ἔκ τε τῶν τοιούτων οὐκ ἂν γένοιτο πάλιν εὐδαίμων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ· ἀλλ' εἴπερ, ἐν πολ-

ἐν πολλῷ τινὶ καὶ τελείῳ, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν αὐτῷ γινόμενος ἐπήβολος. Τί οὖν κωλύει λέγειν εὐδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα, καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κεχορηγημένον, μὴ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ τέλειον βίον; ἢ προσθετέον, καὶ βιωσόμενον οὕτω, καὶ τελευτήσοντα κατὰ λόγον; ἐπειδὴ τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν. τὴν εὐδαιμονίαν δὲ τέλος καὶ τέλειον τίθεμεν πάντῃ πάντως, εἰ δ' οὕτω, μακαρίους ἐροῦμεν τῶν ζώντων οἷς ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει τὰ λεχθέντα· μακαρίους δ', ὡς ἀνθρώπους καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον διωρίσθω. Τὰς δὲ τῶν ἀπογόνων τύχας καὶ τῶν φίλων ἁπάντων, τὸ μὲν μηδοτιοῦν συμβάλλεσθαι, λίαν ἄφιλον φαίνεται, καὶ ταῖς δόξαις ἐναντίον. πολλῶν δὲ καὶ παντοίας ἐχόντων διαφορὰς τῶν συμβαινόντων· καὶ τῶν μὲν μᾶλλον συνικνουμένων, τῶν δ' ἧττον, καθ' ἕκαστον μὲν διαιρεῖν, μακρὸν καὶ ἀπέραντον φαίνεται· καθ' ὅλου δὲ λεχθὲν καὶ τύπῳ, τάχ' ἂν ἱκανῶς ἔχοι. εἰ δὴ καθάπερ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀτυχημάτων, τὰ μὲν ἔχει τι βρῖθος καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸν βίον, τὰ δ' ἐλαφροτέροις ἔοικεν· οὕτω καὶ τὰ περὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ἅπαντας. διαφέρει δὲ τῶν παθῶν ἕκαστον περὶ ζῶντας ἢ τελευτήσαντας συμβαίνειν πολὺ μᾶλλον, ἢ τὰ παράνομα καὶ δεινὰ προϋπάρχειν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ἢ πράττεσθαι. συλλογιστέον δὴ καὶ ταύτην τὴν διαφοράν· μᾶλλον δ' ἴσως τὸ διαπορεῖσθαι περὶ τοὺς κεκμηκότας, εἴ τινος ἀγαθοῦ κοινωνοῦσιν, ἢ τῶν ἀντικειμένων· ἔοικε γὰρ ἐκ τούτων εἰ καὶ διικνεῖται πρὸς αὐτοὺς ὁτιοῦν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε τοὐναντίον, ἀφαυρόν τι καὶ μικρὸν, ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκείνοις εἶναι. εἰ δὲ μὴ, τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον, ὥστε μὴ ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας, μηδὲ τοὺς ὄντας μακαρίους ἀφαιρεῖσθαι τὸ μακάριον. συμβάλλεσθαι μὲν οὖν τι φαίνονται τοῖς κεκμηκόσιν αἱ εὐπραξίαι τῶν φίλων, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ δυσπραξίαι. τοιαῦτα δὲ καὶ τηλικαῦτα, ὥστε μήτε τοὺς εὐδαίμονας μὴ εὐδαίμονας ποιεῖν, μήτ' ἄλλο τῶν τοιούτων μηδέν.

Κεφάλαιον ιβ.

Διωρισμένων δὲ τούτων ἐπισκεψώμεθα περὶ τῆς εὐδαιμονίας, πότερα τῶν ἐπαινετῶν ἐστιν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων· δῆλον γὰρ ὅτι τῶν γε δυνάμεων οὐκ ἔστι.

A in multo quodam ac perfecto tempore contingeret, si in eo magnas aliquas ac praeclaras res fuerit consequutus. Quid igitur vetat, quominus eum foelicem dicamus, qui ex perfecta virtute operatur, externisque bonis abunde fuerit instructus, non quolibet tempore, sed perfecto? An addendum qui & victurus ita est, & secundum rationem vita defuncturus: nam futurum incertum nobis est. foelicitatem verò B finem, ac perfectum quid omnino & prorsus constituimus. Sin verò ita est, ex iis qui viuunt, beatos eos dicemus, quibus hęc, quæ dicta sunt, & adsunt, & aderunt: ac beatos quidem vt homines. Sed de his quidem hactenus definitum sit. Fortunas verò posterorum atque amicorum omnium dicere nihil conferre, longè esse ab amicitia alienum, quin etiam opinionibus contrarium videtur. Cùm tamen multa sint ea quæ eveniunt, variásque habeant C differentias: & alia magis, alia minus pertineant: sigillatim omnia distinguere prolixũ atq; infinitum videtur: si autẽ vniuersaliter ac figura dixerimus, satis fortasse erit, videlicet si quemadmodum & ex eius calamitatibus aliæ pondus ad momentum quoddam ad vitam afferunt, aliæ leuiores videntur: sic quoque ea quæ amicis similiter omnibus accidunt. In singulis verò D calamitatibus differentia ea est, viuentibusne, an mortuis, contingant. quæ sanè multo maior est, quam si nefariæ res ac diræ in tragœdiis præexistant, an agantur. Consideranda igitur hoc modo etiam differentia est. Magis autem fortasse dubitandum de vita defunctis, an boni alicuius vel contrarij possint esse participes. Videtur enim ex his etiã si pertingat ad ipsos quippiam, siue bonum siue contrarium, exile quoddam ac paruum id esse, vel absolutè E & simpliciter, vel ipsis. Sin minus tantùm saltem ac tale, vt neque foelices eos qui nõ sunt facere, neque eos qui sunt, priuare fœlicitate possit. Conferre igitur quid defunctis prosperi amicorum successus videntur simili modo etiam infortunia ita tamen ac tantum, vt neque foelices reddere infoelices, neque quippiam tale efficere valeant.

F

CAPVT XII.

His ita definitis de fœlicitate cõsideremus verũ ex iis sit quæ laudẽ an potius quæ honore digna habẽtur: nã eã nõ esse inter facultates reponendã, manifestũ est.

sicut diximus, solummodo indigeat, sed in operationibus secundum virtutem fœlicitatis: in contrariis contrarij præcipua vis collocata est. Attestatur autem huic sententiæ, & id de quo nunc dubitauimus. in nullo enim ex operibus humanis, sicut in operationibus secundum virtutem firmitas est. hæ siquidem stabiliores etiam scientiis videntur. atque ex his ipsis stabiliores, quę præstantiores: eò quòd beati in his maxime & assidue viuere consueuerunt. hoc enim simile causæ est, vt in ipsis obliuio nulla contingat. Inerit igitur id quod quæritur, ipsi fœlici: eritque per totam vitam talis. semper enim vel maximè omnium ea aget & contemplabitur, quæ sunt secundum virtutem, fortunasque pulcherrimè feret, atque omni ex parte prorsus accuratè atque aptè: quippe qui verè bonus & quadratus absque vituperatione sit. Cùm multa autem sint, quæ à fortuna eueniunt, quæ & magnitudine & paruitate inter se differunt, parua tam secunda quàm aduersa vitæ nullum momentum afferre perspicuum est: magna verò & multa si bona sint, beatiorem vitam reddent: nam & ipsa sunt ad augendum ornatum idonea. & vsus ipsorum pulcher, honestusque est, si contrà eueniant, premunt, ac lædunt beatitudinem: quippe cùm & molestias afferant, & multis operationibus impedimento sint. Quòd si operationes vitæ dominæ sunt, quemadmodum diximus: nullus ex beatis miser efficeretur, nunquam enim odiosum quippiam, ac prauum aget. Nam cum qui reuera bonus est, ac prudens, decorè omnem fortunam perferre, & pro facultatibus semper pulcherrima quæque atque optima agere existimamus, perinde ac ducem bonum præsenti exercitu maximè bellicè vti: & sutorem ex datis coriis pulcherrimum calceum facere: atque eodem modo reliquos artifices putamus. Quòd si ita est, fœlix quidem miser nunquam efficietur: beatus tamen non erit, si in Priami calamitates inciderit. Neque etiam varius quidam erit, ac mutabilis. neque enim vel facilè, vel à quibuslibet infortuniis, sed à multis & ingentibus à fœlicitate dimouebitur. Atque ex talibus effici rursus fœlix in paruo tempore non poterit: sed si modò id licet,

A καθάπερ εἴπομεν) κύριαι δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι τῆς εὐδαιμονίας· αἱ δ' ἐναντίαι, τοῦ ἐναντίου. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ νῦν διαπορηθέν· περὶ οὐδὲν γὰρ οὕτως ὑπάρχει τῶν ἀνθρωπίνων βεβαιότης, ὡς περὶ τὰς ἐνεργείας τὰς κατ' ἀρετήν. μονιμώτεραι γὰρ καὶ τῶν ἐπιστημῶν αὗται δοκοῦσιν εἶναι· τούτων δ' αὐτῶν, αἱ τιμιώταται B καὶ μονιμώταται, διὰ τὸ μάλιστα καὶ συνεχέστατα καταζῆν ἐν αὐταῖς τοὺς μακαρίους. τοῦτο γὰρ ἔοικεν αἴτιον τοῦ μὴ γίγνεσθαι περὶ αὐτὰς λήθην. ὑπάρξει δὴ τὸ ζητούμενον τῷ εὐδαίμονι, καὶ ἔσται διὰ βίου τοιοῦτος. ἀεὶ γὰρ, ἢ μάλιστα πάντων, πράξει καὶ θεωρήσει τὰ κατ' ἀρετήν, καὶ τὰς τύχας οἴσει κάλλιστα καὶ πάντῃ πάντως ἐμμελῶς ὅγ' ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸς καὶ τετράγωνος ἄνευ ψόγου· C πολλῶν δὲ γινομένων κατὰ τύχην διαφερόντων μεγέθει καὶ μικρότητι, τὰ μὲν μικρὰ τῶν εὐτυχημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀντικειμένων, δῆλον ὡς οὐ ποιεῖ ῥοπὴν τῆς ζωῆς· τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλά, γενόμενα μὲν εὖ μακαριώτερον τὸν βίον ποιήσει· καὶ γὰρ αὐτὰ συνεπικοσμεῖν πέφυκε, καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν καλὴ καὶ σπουδαία γίνεται· ἀνάπαλιν δὲ συμ- D βαίνοντα, θλίβει καὶ λυμαίνεται τὸ μακάριον· λύπας τε γὰρ ἐπιφέρει, καὶ ἐμποδίζει πολλαῖς ἐνεργείαις. ὅμως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλάμπει τὸ καλόν, ἐπειδὰν φέρῃ τις εὐκόλως πολλὰς καὶ μεγάλας ἀτυχίας, μὴ δι' ἀναλγησίαν, ἀλλὰ γεννάδας ὢν καὶ μεγαλόψυχος. εἰ δ' εἰσὶν αἱ ἐνέργειαι κύριαι τῆς ζωῆς, καθάπερ εἴπομεν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο E τῶν μακαρίων ἄθλιος· οὐδέποτε γὰρ πράξει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα. τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ ἔμφρονα πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας εὐσχημόνως φέρειν, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἀεὶ τὰ κάλλιστα πράττειν· καθάπερ καὶ στρατηγὸν ἀγαθόν, τῷ παρόντι στρατοπέδῳ χρῆσθαι πολεμικώτατα, καὶ σκυτοτόμον, ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖν· F τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἄλλους τεχνίτας ἅπαντας. εἰ δ' οὕτως, ἄθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαίμων, οὐ μὴν μακάριός γε, ἂν Πριαμικαῖς τύχαις περιπέσῃ. οὐδὲ δὴ ποικίλος γε καὶ εὐμετάβολος· οὔτε γὰρ ἐκ τῆς εὐδαιμονίας κινηθήσεται ῥᾳδίως, οὐδ' ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων καὶ πολλῶν, ἔκ τε τῶν τοιούτων οὐκ ἂν γένοιτο πάλιν εὐδαίμων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, ἀλλ' εἴπερ, ἐν πολ-

ἐν πολλῷ τινὶ καὶ τελείῳ, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν αὐτῷ γενόμενος ἐπήβολος. Τί οὖν κωλύει λέγειν εὐδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα, καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κεχορηγημένον, μὴ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ τέλειον βίον; ἢ προσθετέον, καὶ βιωσόμενον οὕτω, καὶ τελευτήσοντα κατὰ λόγον, ἐπειδὴ τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν. τὴν δ' εὐδαιμονίαν δὲ τέλος καὶ τέλειον τίθεμεν πάντῃ πάντως, εἰ δ' οὕτω, μακαρίους ἐροῦμεν τῶν ζώντων οἷς ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει τὰ λεχθέντα· μακαρίους δ', ὡς ἀνθρώπους. καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον διωρίσθω. Τὰς δὲ τῶν ἀπογόνων τύχας καὶ τῶν φίλων ἁπάντων, τὸ μὲν μηδοτιοῦν συμβάλλεσθαι, λίαν ἄφιλον φαίνεται, καὶ ταῖς δόξαις ἐναντίον. πολλῶν δὲ καὶ παντοίας ἐχόντων διαφορὰς τῶν συμβαινόντων, καὶ τῶν μὲν μᾶλλον συνικνουμένων, τῶν δ' ἧττον, καθ' ἕκαστον μὲν διαιρεῖν, μακρὸν καὶ ἀπέραντον φαίνεται· καθ' ὅλου δὲ λεχθὲν καὶ τύπῳ, τάχ' ἂν ἱκανῶς ἔχοι. εἰ δὴ καθάπερ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀτυχημάτων, τὰ μὲν ἔχει τι βρῖθος καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸν βίον, τὰ δ' ἐλαφροτέροις ἔοικεν· οὕτω καὶ τὰ περὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ἅπαντας. διαφέρει δὲ τῶν παθῶν ἕκαστον περὶ ζῶντας ἢ τελευτήσαντας συμβαίνειν πολὺ μᾶλλον, ἢ τὰ παράνομα καὶ δεινὰ προϋπάρχειν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ἢ πράττεσθαι. συλλογιστέον δὴ καὶ ταύτην τὴν διαφοράν· μᾶλλον δ' ἴσως τὸ διαπορεῖσθαι περὶ τοὺς κεκμηκότας, εἴ τινος ἀγαθοῦ κοινωνοῦσιν, ἢ τῶν ἀντικειμένων· ἔοικε γὰρ ἐκ τούτων εἰ καὶ διικνεῖται πρὸς αὐτοὺς ὁτιοῦν, εἴτ' ἀγαθὸν, εἴτε τοὐναντίον, ἀφαυρόν τι καὶ μικρὸν, ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκείνοις εἶναι. εἰ δὲ μὴ, τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον, ὥστε μὴ ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας, μηδὲ τοὺς ὄντας μακαρίους ἀφαιρεῖσθαι τὸ μακάριον. συμβάλλεσθαι μὲν οὖν τι φαίνονται τοῖς κεκμηκόσιν αἱ εὐπραξίαι τῶν φίλων, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ δυσπραξίαι. τοιαῦτα δὲ καὶ τηλικαῦτα, ὥστε μήτε τοὺς εὐδαίμονας μὴ εὐδαίμονας ποιεῖν, μήτ' ἄλλο τῶν τοιούτων μηδέν.

Κεφάλαιον ιβ.

Διωρισμένων δὲ τούτων ἐπισκεψώμεθα περὶ τῆς εὐδαιμονίας, πότερα τῶν ἐπαινετῶν ἐστιν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων· δῆλον γὰρ ὅτι τῶν γε δυνάμεων οὐκ ἔστιν.

A in multo quodam ac perfecto tempore continget, si in eo magnas aliquas et praeclaras res fuerit consequutus. Quid igitur vetat, quo minus eum fœlicem dicamus, qui ex perfecta virtute operatur, externisque bonis abundè fuerit instructus, non quolibet tempore, sed perfecto? An addendum qui & victurus ita est, & secundum rationem vita defuncturus: nam futurum incertum nobis est. fœlicitatem verò finem, ac perfectum quid omnino & B prorsus constituimus. Si verò ita est, ex iis qui viuunt, beatos eos dicemus, quibus hęc, quæ dicta sunt, & adsunt, & aderunt: ac beatos quidem vt homines. Sed de his quidem hactenus definitum sit. Fortunas verò posterorum atque amicorum omnium dicere nihil conferre, longè esse ab amicitia alienum, quin et ab opinionibus contrarium videtur. Cùm tamen multa sint ea quæ eueniunt, variásque habeant C differentias: & alia magis, alia minus pertineant: sigillatim omnia distinguere prolixũ atq; infinitum videtur: si autẽ vniuersaliter ac figura dixerimus, satis fortasse erit, videlicet si quemadmodum & ex eius calamitatibus aliæ pondus ad momentum quoddam ad vitam afferunt, aliæ leuiores videntur: sic quoque ea quæ amicis similiter omnibus accidunt. In singulis verò D calamitatibus differentia ea est, viuentibusne, an mortuis, contingant, quæ sanè multo maior est, quam si nefariæ res ac diræ in tragœdiis præexistant, an agantur. Considerandã igitur hoc modo etiam differentia est. Magis autem fortasse dubitandum de vita defũctis, an boni alicuius vel contrarij possint esse participes. Videtur enim ex his etiã si pertingat ad ipsos quippiam, siue bonum siue contrarium, exile quoddam ac paruum id esse, vel absolutè E & simpliciter, vel ipsis. Sin minus tantùm saltem ac tale, vt neque fœlices eos qui nõ sunt facere: neque eos qui sunt, priuare fœlicitate possit. Conferre igitur quid defunctis prosperi amicorum successus videntur: simili modo etiam infortunia: ita tamen ac tantum, vt neque fœlices reddere infœlices, neque quippiam tale efficere valeant.

F

CAPVT XII.

His ita definitis de fœlicitate cõsideremus verũ ex iis sit, quæ laude an potius quæ honore digna habeatur: nã eã nõ esse inter facultates reponendã, manifestũ est.

ſicut diximus, ſolummodo indigeat, ſed in operationibus ſecundum virtutem fœlicitatis: in contrariis contrarij præcipua vis collocata eſt. Atteſtatur autem huic ſententiæ, & id de quo nunc dubitauimus. in nullo enim ex operibus humanis, ſicut in operationibus ſecundum virtutem firmitas eſt. hæ ſiquidem ſtabiliores etiam ſcientiis videntur. atque ex his ipſis ſtabiliores, quę præſtantiores: eò quòd beati in his maximè & aſſiduè viuere conſueuerunt. hoc enim ſimile cauſæ eſt, vt in ipſis obliuio nulla contingat. Inerit igitur id quod quæritur, ipſi fœlici: eritque per totam vitam talis. ſemper enim vel maximè omnium ea aget & contemplabitur, quæ ſunt ſecundum virtutem, fortunáſque pulcherrimè feret, atque omni ex parte prorſus accuratè atque aptè: quippe qui verè bonus & quadratus abſque vituperatione ſit. Cùm multa autem ſint, quæ à fortuna eueniunt, quæ & magnitudine & paruitate inter ſe differunt, parua tam ſecunda quàm aduerſa vitæ nullum momentum afferre perſpicuum eſt: magna verò & multa ſi bona ſint, beatiorem vitam reddent: nam & ipſa ſunt ad augendum ornatum idonea & vſus ipſorum pulcher honeſtúſque eſt, ſi contrà eueniant, premunt, ac lædunt beatitudinem: quippe cùm & moleſtias afferant, & multis operationibus impedimento ſint. Quòd ſi operationes vitæ dominæ ſunt, quemadmodum diximus: nullus ex beatis miſer efficeretur, nunquam enim odioſum quippiam, ac prauum aget. Nam cum qui reuera bonus eſt, ac prudens, decorè omnem fortunam perferre, & pro facultatibus ſemper pulcherrima quæque atque optima agere exiſtimamus, perinde ac ducem bonum præſenti exercitu maximè bellicè vti: & ſutorem ex datis coriis pulcherrimum calceum facere: atque eodem modo reliquos artifices putamus. Quòd ſi ita eſt, fœlix quidem miſer nunquam efficietur: beatus tamen non erit, ſi in Priami calamitates inciderit. Neque etiam varius quidam erit, ac mutabilis. neque enim vel facilè, vel à quibuſlibet infortuniis, ſed à multis & ingentibus à fœlicitate dimouebitur. Atque ex talibus effici rurſus fœlix in paruo tempore non poterit: ſed ſi modò id licet,

A καθάπερ εἴπομεν) κύριαι δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι τῆς εὐδαιμονίας· αἱ δ' ἐναντίαι τοῦ ἐναντίου. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ νῦν διαπορηθέν. περὶ οὐδὲν γὰρ οὕτως ὑπάρχει τῶν ἀνθρωπίνων βεβαιότης, ὡς περὶ τὰς ἐνεργείας τὰς κατ' ἀρετήν. μονιμώτεραι γὰρ καὶ τῶν ἐπιστημῶν αὗται δοκοῦσιν εἶναι. τούτων δ' αὐτῶν, αἱ τιμιώταται
B καὶ μονιμώτεραι, διὰ τὸ μάλιστα καὶ συνεχέστατα καταζῆν ἐν αὐταῖς τοὺς μακαρίους. τοῦτο γὰρ ἔοικεν αἰτίῳ τοῦ μὴ γίγνεσθαι περὶ αὐτὰς λήθην. ὑπάρξει δὴ τὸ ζητούμενον τῷ εὐδαίμονι, καὶ ἔσται διὰ βίου τοιοῦτος. ἀεὶ γὰρ ἢ μάλιστα πάντων, πράξει καὶ θεωρήσει τὰ κατ' ἀρετήν, καὶ τὰς τύχας οἴσει κάλλιστα καὶ πάντῃ πάντως ἐμμελῶς ὅ γ' ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸς καὶ τετράγωνος ἄνευ ψόγου.
C πολλῶν δὲ γινομένων κατὰ τύχην διαφερόντων μεγέθει καὶ μικρότητι, τὰ μὲν μικρὰ τῶν εὐτυχημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀντικειμένων, δῆλον ὡς οὐ ποιεῖ ῥοπὴν τῆς ζωῆς· τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλά, γινόμενα μὲν εὖ μακαριώτερον τὸν βίον ποιήσει· καὶ γὰρ αὐτὰ συνεπικοσμεῖν πέφυκε, καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν καλὴ καὶ σπουδαία γίνεται· ἀνάπαλιν δὲ συμ-
D βαίνοντα, θλίβει καὶ λυμαίνεται τὸ μακάριον· λύπας τε γὰρ ἐπιφέρει, καὶ ἐμποδίζει πολλαῖς ἐνεργείαις. ὅμως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλάμπει τὸ καλόν, ἐπειδὰν φέρῃ τις εὐκόλως πολλὰς καὶ μεγάλας ἀτυχίας, μὴ δι' ἀναλγησίαν, ἀλλὰ γεννάδας ὢν καὶ μεγαλόψυχος. εἰ δ' εἰσὶν αἱ ἐνέργειαι κύριαι τῆς ζωῆς, καθάπερ εἴπομεν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο
E τῶν μακαρίων ἄθλιος· οὐδέποτε γὰρ πράξει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα. τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ ἔμφρονα πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας εὐσχημόνως φέρειν, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἀεὶ τὰ κάλλιστα πράττειν· καθάπερ καὶ στρατηγὸν ἀγαθόν, τῷ παρόντι στρατοπέδῳ χρῆσθαι πολεμικώτατα, καὶ σκυτοτόμον, ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖν·
F τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἄλλους τεχνίτας ἅπαντας. εἰ δ' οὕτως, ἄθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαίμων, οὐ μὴν μακάριός γε, ἂν Πριαμικαῖς τύχαις περιπέσῃ. οὐδὲ δὴ ποικίλος γε καὶ εὐμετάβολος· οὔτε γὰρ ἐκ τῆς εὐδαιμονίας κινηθήσεται ῥᾳδίως, οὐδ' ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων καὶ πολλῶν· ἔκ τε τῶν τοιούτων οὐκ ἂν γένοιτο πάλιν εὐδαίμων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ· ἀλλ' εἴπερ, ἐν πολ-

ἐν πολλῷ τινι καὶ τελείῳ, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν αὐτῷ γενόμενος ἐπήβολος. Τί οὖν κωλύει λέγειν εὐδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα, καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κεχορηγημένον, μὴ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ τέλειον βίον; ἢ προσθετέον, καὶ βιωσόμενον οὕτω, καὶ τελευτήσοντα κατὰ λόγον, ἐπειδὴ τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν. τὴν δ' εὐδαιμονίαν δὲ τέλος καὶ τέλειον τίθεμεν πάντῃ πάντως, εἰ δ' οὕτω, μακαρίους ἐροῦμεν τῶν ζώντων οἷς ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει τὰ λεχθέντα, μακαρίους δ' ὡς ἀνθρώπους. καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον διωρίσθω. Τὰς δὲ τῶν ἀπογόνων τύχας καὶ τῶν φίλων ἁπάντων, τὸ μὲν μηδοτιοῦν συμβάλλεσθαι, λίαν ἄφιλον φαίνεται, καὶ ταῖς δόξαις ἐναντίον. πολλῶν δὲ καὶ παντοίας ἐχόντων διαφορὰς τῶν συμβαινόντων, καὶ τῶν μὲν μᾶλλον συνικνουμένων, τῶν δ' ἧττον, καθ' ἕκαστον μὲν διαιρεῖν, μακρὸν καὶ ἀπέραντον φαίνεται· καθ' ὅλου δὲ λεχθὲν καὶ τύπῳ, τάχ' ἂν ἱκανῶς ἔχοι. εἰ δὴ καθάπερ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀτυχημάτων, τὰ μὲν ἔχει τι βρῖθος καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸν βίον, τὰ δ' ἐλαφροτέροις ἔοικεν· οὕτω καὶ τὰ περὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ἅπαντας. διαφέρει δὲ τῶν παθῶν ἕκαστον περὶ ζῶντας ἢ τελευτήσαντας συμβαίνειν πολὺ μᾶλλον, ἢ τὰ παράνομα καὶ δεινὰ προϋπάρχειν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ἢ πράττεσθαι. συλλογιστέον δὴ καὶ ταύτην τὴν διαφοράν· μᾶλλον δ' ἴσως τὸ διαπορεῖσθαι περὶ τοὺς κεκμηκότας, εἴ τινος ἀγαθοῦ κοινωνοῦσιν, ἢ τῶν ἀντικειμένων· ἔοικε γὰρ ἐκ τούτων εἰ καὶ διικνεῖται πρὸς αὐτοὺς ὁτιοῦν, εἴτ' ἀγαθὸν, εἴτε τοὐναντίον, ἀφαυρόν τι καὶ μικρὸν, ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκείνοις εἶναι. εἰ δὲ μὴ, τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον, ὥστε μὴ ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας, μηδὲ τοὺς ὄντας μακαρίους ἀφαιρεῖσθαι τὸ μακάριον. συμβάλλεσθαι μὲν οὖν τι φαίνονται τοῖς κεκμηκόσιν αἱ εὐπραξίαι τῶν φίλων, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ δυσπραξίαι. τοιαῦτα δὲ καὶ τηλικαῦτα, ὥστε μήτε τοὺς εὐδαίμονας μὴ εὐδαίμονας ποιεῖν, μήτ' ἄλλο τῶν τοιούτων μηδέν.

Κεφάλαιον ιβ.

Διωρισμένων δὲ τούτων ἐπισκεψώμεθα περὶ τῆς εὐδαιμονίας, πότερα τῶν ἐπαινετῶν ἐστιν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων. δῆλον γὰρ ὅτι τῶν γε δυνάμεων οὐκ ἔστι.

in multo quodam ac perfecto tempore continget, si in eo magnas aliquas ac præclaras res fuerit consequutus. Quid igitur vetat, quo minus eum fœlicem dicamus, qui ex perfecta virtute operatur externisque bonis abundè fuerit instructus, non quolibet tempore, sed perfecto? An addendum qui & victurus ita est, & secundum rationem vita defuncturus: nam futurum incertum nobis est. fœlicitatem verò finem, ac perfectum quid omnino & prorsus constituimus. Si verò ita est, ex iis qui viuunt, beatos eos dicemus, quibus hęc, quæ dicta sunt, & adsunt, & aderunt: ac beatos quidem vt homines. Sed de his quidem hactenus definitum sit. Fortunas verò posterorum atque amicorum omnium dicere nihil conferre, longè esse ab amicitia alienum, quin etiam opinionibus contrarium videtur. Cùm tamen multa sint ea quæ eueniunt, variásque habeant differentias: & alia magis, alia minus pertineant: sigillatim omnia distinguere prolixũ atq; infinitum videtur: si autẽ vniuersaliter ac figura dixerimus, satis fortasse erit, videlicet si quemadmodum & ex eius calamitatibus aliæ pondus ad momentum quoddam ad vitam afferunt, aliæ leuiores videntur: sic quoque ea quæ amicis similiter omnibus accidunt. In singulis verò calamitatibus differentia ea est, viuentibusne, an mortuis, contingant. quæ sanè multo maior est, quam si nefariæ res ac diræ in tragœdiis præexistant, an agantur. Consideranda igitur hoc modo etiam differentia est. Magis autem fortasse dubitandum de vita defunctis, an boni alicuius vel contrarij possint esse participes. Videtur enim ex his etiã si pertingat ad ipsos quippiam, siue bonum siue contrarium, exile quoddam ac paruum id esse, vel absolutè & simpliciter, vel ipsis. Sin minus tantùm saltem ac tales, vt neque fœlices eos qui nõ sunt facere: neque eos qui sunt, priuare fœlicitate possit. Conferre igitur quid defunctis prosperi amicorum successus videntur similiter modo etiam infortunia ita tamen ac tantum, vt neque fœlices reddere infœlices, neque quippiam tale efficere valeant.

CAPVT XII.

His ita definitis de fœlicitate cõsideremus verũ ex iis sit, quæ laudẽ an potius quæ honore digna habẽtur: nã eã nõ esse inter facultates reponendã, manifestũ est.

ἐν πολλῷ τινὶ καὶ τελείῳ, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν αὐτῷ γενόμενος ἐπήβολος. Τί οὖν κωλύει λέγειν εὐδαίμονα τὸν κατ᾽ ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα, καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κεχορηγημένον, μὴ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ τέλειον βίον, ἢ προσθετέον, καὶ βιωσόμενον οὕτω, καὶ τελευτήσοντα κατὰ λόγον, ἐπειδὴ τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν. τὴν δ᾽ εὐδαιμονίαν δὴ τέλος καὶ τέλειον τίθεμεν πάντῃ πάντως, εἰ δ᾽ οὕτω, μακαρίους ἐροῦμεν τῶν ζώντων οἷς ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει τὰ λεχθέντα· μακαρίους δ᾽, ὡς ἀνθρώπους καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον διωρίσθω. Τὰς δὲ τῶν ἀπογόνων τύχας καὶ τῶν φίλων ἁπάντων, τὸ μὲν μηδοτιοῦν συμβάλλεσθαι, λίαν ἄφιλον φαίνεται, καὶ ταῖς δόξαις ἐναντίον. πολλῶν δὲ καὶ παντοίας ἐχόντων διαφορὰς τῶν συμβαινόντων· καὶ τῶν μὲν μᾶλλον συνικνουμένων, τῶν δ᾽ ἧττον, καθ᾽ ἕκαστον μὲν διαιρεῖν, μακρὸν καὶ ἀπέραντον φαίνεται· καθ᾽ ὅλου δὲ λεχθὲν καὶ τύπῳ, τάχ᾽ ἂν ἱκανῶς ἔχοι. εἰ δὴ καθάπερ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀτυχημάτων, τὰ μὲν ἔχει τι βρῖθος καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸν βίον, τὰ δ᾽ ἐλαφροτέροις ἔοικεν· οὕτω καὶ τὰ περὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ἅπαντας. διαφέρει δὲ τῶν παθῶν ἕκαστον περὶ ζῶντας ἢ τελευτήσαντας συμβαίνειν πολὺ μᾶλλον, ἢ τὰ παράνομα καὶ δεινὰ προϋπάρχειν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ἢ πράττεσθαι. συλλογιστέον δὴ καὶ ταύτην τὴν διαφοράν· μᾶλλον δ᾽ ἴσως τὸ διαπορεῖσθαι περὶ τοὺς κεκμηκότας, εἴ τινος ἀγαθοῦ κοινωνοῦσιν, ἢ τῶν ἀντικειμένων· ἔοικε γὰρ ἐκ τούτων εἰ καὶ διικνεῖται πρὸς αὐτοὺς ὁτιοῦν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε τοὐναντίον, ἀφαυρόν τι καὶ μικρὸν, ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκείνοις εἶναι. εἰ δὲ μὴ, τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον, ὥστε μὴ ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας· μηδὲ τοὺς ὄντας μακαρίους ἀφαιρεῖσθαι τὸ μακάριον. συμβάλλεσθαι μὲν οὖν τι φαίνονται τοῖς κεκμηκόσιν αἱ εὐπραξίαι τῶν φίλων, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ δυσπραξίαι. τοιαῦτα δὲ καὶ τηλικαῦτα, ὥστε μήτε τοὺς εὐδαίμονας μὴ εὐδαίμονας ποιεῖν, μήτ᾽ ἄλλο τῶν τοιούτων μηδέν.

Κεφάλαιον ιβ.

Διωρισμένων δὲ τούτων ἐπισκεψώμεθα περὶ τῆς εὐδαιμονίας, πότερα τῶν ἐπαινετῶν ἐστιν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων· δῆλον γὰρ ὅτι τῶν γε δυνάμεων οὐκ ἔστιν.

A in multo quodam ac perfecto tempore continget, si in eo magnas aliquas ac praeclaras res fuerit consequutus. Quid igitur vetat, quo minus eum foelicem dicamus, qui ex perfecta virtute operatur externisque bonis abundè fuerit instructus, non quolibet tempore, sed perfecto? An addendum qui & victurus ita est, & secundum rationem vita defuncturus: nam futurum incertum nobis est. foelicitatem verò finem, ac perfectum quid omnino & B prorsus constituimus. Si verò ita est, ex iis qui viuunt, beatos eos dicemus, quibus hęc, quae dicta sunt, & adsunt, & aderunt: ac beatos quidem vt homines. Sed de his quidem hactenus definitum sit. Fortunas verò posteriorum atque amicorum omnium: dicere nihil conferre, longè est ab amicitia alienum, quin etiam opinionibus contrarium videtur. Cùm tamen multa sint ea quae eueniunt, variásque habeant C differentias: & alia magis, alia minus pertineant: sigillatim omnia distinguere prolixũ atq; infinitum videtur: si autē vniuersaliter ac figura dixerimus, satis fortasse erit, videlicet si quemadmodum & ex eius calamitatibus aliae pondus ad momentum quoddam ad vitam afferunt, aliae leuiores videntur: sic quoque ea quae amicis similiter omnibus accidunt. In singulis verò D calamitatibus differentia ea est, viuentibusne, an mortuis, contingant, quae sanè multo maior est, quam si nefariae res ac dirae in tragoediis praeexistant, an agantur. Considerandà igitur hoc modo etiam differentia est. Magis autem fortasse dubitandum de vita defunctis, an boni alicuius vel contrarij possint esse participes. Videtur enim ex his etiã si pertingat ad ipsos quippiam, siue bonum siue contrarium, exile quoddam ac paruum id esse, vel absolutè E & simpliciter, vel ipsis. Sin minus tantùm saltem ac tale, vt neque foelices eos qui nõ sunt facere, neque eos qui sunt, priuare foelicitate possit. Conferre igitur quid defunctis prosperi amicorum successus videntur similiter modo etiam infortunia ita tamen ac tantum, vt neque foelices reddere infoelices, neque quippiam tale efficere valeant.

F

CAPVT XII.

His ita definitis de foelicitate cõsideremus verũ ex iis sit, quae laudē an potius quae honore digna habētur: nã eã nõ esse inter facultates reponendã, manifestũ est.

Videtur autem omne laudabile propterea laudari, quia qualitate aliqua præditum est,& ad aliquid quodam modo refertur. iustum enim & fortem,& omnino bonum virum quinetiam virtutem ob actiones & opera solemus laudare: robustum quoque, & cursui habilem,& vnumquemque ex aliis, non alia de causa, quàm quòd qualitate quadam præditi sunt, & ad bonum quoddam, honestumque quodam modo se habent. Atque hoc ex Deorum laudibus perspicuum est. nam cùm ad nos referuntur, ridiculi videntur. id autem contingit ex eo quòd laudes per relationem, vt diximus, efficiuntur. At si talium est laus optimorum sanè nullam esse laudem constat, sed maius quiddam ac melius quemadmodū videtur. Deos .n. beatos ac fœlices dicimus beatos itē dicim⁹ viros eos, qui maxime diuini sūt. Simili modo etiā bona, nemo enim fœlicitatē laudat, quēadmodū iustitiā: sed vt diuini⁹ quid ac melius, beatam rē dicit, ac prædicat. Recte etiam videtur Eudoxus in defensione voluptatis principatum ei attribuere, ex eo enim quod non laudatur, cùm bonum sit, indicari existimabat eam rebus laudabilibus esse præstantiorem, talem autem esse Deum & bonum ipsum censebat: quippe cùm ad hæc reliqua etiam referantur. Laus enim virtutis est. Idonei enim ad honestas res agendas ex ea efficiuntur. Commendationes verò operum sunt, tam animæ, quàm corporis simili modo. Verùm hæc exactè tractare forsitan eorum magis est, quorum labor in laudationibus conficiendis versatur. nobis verò satis id esse debet, quòd ex his quę diximus ex honorabilibus perfectisque rebus esse felicitatem constat. Videtur autem & ex eo ita se habere, quia principium est: huius enim gratia reliqua omnia omnes agimus, principium vero & causam bonorum honorabile quoddā ac diuinum statuimus.

A φαίνεται δὲ πᾶν τὸ ἐπαινετὸν τῷ ποιόν τι εἶναι, καὶ πρός τι πως ἔχειν, ἐπαινεῖσθαι. τὸν γὰρ δίκαιον καὶ τὸν ἀνδρεῖον, καὶ ὅλως τὸν ἀγαθὸν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπαινοῦμεν διὰ τὰ ἔργα καὶ τὰς πράξεις· καὶ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τὸν δρομικὸν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, τῷ ποιόν τινα πεφυκέναι, καὶ ἔχειν πως πρὸς ἀγαθόν τι καὶ σπουδαῖον. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν περὶ B τοὺς θεοὺς ἐπαίνων. γελοῖοι γὰρ φαίνονται πρὸς ἡμᾶς ἀναφερόμενοι· τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τὸ γίνεσθαι τοὺς ἐπαίνους δι' ἀναφορᾶς, ὥσπερ εἴπομεν. εἰ δ' ἐστὶν ὁ ἔπαινος τῶν τοιούτων, δῆλον ὅτι τῶν ἀρίστων οὐκ ἔστιν ἔπαινος, ἀλλὰ μεῖζόν τι καὶ βέλτιον, καθάπερ καὶ φαίνεται. τούς τε γὰρ θεοὺς μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν· καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς θειοτά- C τους μακαρίζομεν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν· οὐδεὶς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπαινεῖ, καθάπερ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ὡς θειότερόν τι καὶ βέλτιον μακαρίζει. δοκεῖ δὲ καὶ Εὔδοξος καλῶς συνηγορῆσαι περὶ τῶν ἀριστείων τῇ ἡδονῇ· τὸ γὰρ μὴ ἐπαινεῖσθαι τῶν ἀγαθῶν οὖσαν, μηνύειν ᾤετο ὅτι κρεῖττόν ἐστι τῶν ἐπαινετῶν· τοιοῦτον δὲ εἶναι τὸν θεὸν καὶ τἀγαθόν· D πρὸς ταῦτα γὰρ καὶ τἆλλα ἀναφέρεσθαι. ὁ μὲν γὰρ ἔπαινος τῆς ἀρετῆς. πρακτικοὶ γὰρ τῶν καλῶν ἀπὸ ταύτης· τὰ δὲ ἐγκώμια τῶν ἔργων ὁμοίως καὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ψυχικῶν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως οἰκειότερον ἐξακριβοῦν τοῖς περὶ τὰ ἐγκώμια πεπονημένοις. ἡμῖν δὲ δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, τῶν τιμίων καὶ τελείων. ἔοικε δ' οὕτως ἔχειν, καὶ διὰ τὸ εἶναι ἀρχή· E ταύτης γὰρ χάριν τὰ λοιπὰ πάντες πάντα πράττομεν· τὴν ἀρχὴν δὲ καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν τίμιόν τι καὶ θεῖον τίθεμεν.

CAPVT XIII.

QVoniam igitur felicitas, animæ per virtutem perfectam operatio quædam est: de virtute cōsiderandū videtur, hoc enim modo fortasse efficietur, vt melius de felicitate etiam contemplemur. Videtur autem & is qui re vera ciuilis est, circa hanc maxime laborare, propositum enim eius est, vt ciues bonos, legibúsque obtemperantes efficiat. Atque huiusce rei argumentum, tam Cretensium, quàm Lacedæmoniorum Legislatores habemus&

Κεφάλαιον ιγ.

Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν, περὶ ἀ- F ρετῆς ἐπισκεπτέον· τάχα γὰρ οὕτως ἂν βέλτιον καὶ περὶ τῆς εὐδαιμονίας θεωρήσαιμεν. δοκεῖ δὲ καὶ ὁ κατ' ἀλήθειαν πολιτικὸς, περὶ ταύτην μάλιστα πεπονῆσθαι· βούλεται γὰρ τοὺς πολίτας ἀγαθοὺς ποιεῖν, καὶ τῶν νόμων ὑπηκόους. παράδειγμα δὲ τούτων ἔχομεν, τοὺς Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων νομοθέτας, καὶ

τοὺς καὶ εἴ τινες ἕτεροι τοιοῦτοι γεγένηνται. εἰ δὲ τῆς πολιτικῆς ἐστὶν ἡ σκέψις αὕτη, δῆλον ὅτι γίνοιτ' ἂν ἡ ζήτησις κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς προαίρεσιν. περὶ ἀρετῆς δὲ ἐπισκεπτέον, ἀνθρωπίνης δηλονότι. καὶ γὰρ τὸ ἀγαθὸν ἀνθρώπινον ἐζητοῦμεν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἀνθρωπίνην. ἀρετὴν δὲ λέγομεν ἀνθρωπίνην. οὐ τὴν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν δὲ, ψυχῆς ἐνέργειαν λέγομεν. εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, δῆλον ὅτι δεῖ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πως τὰ περὶ ψυχήν. ὥσπερ καὶ τὸν ὀφθαλμοὺς θεραπεύσοντα, καὶ πᾶν σῶμα· καὶ μᾶλλον ὅσῳ τιμιωτέρα καὶ βελτίων ἡ πολιτικὴ τῆς ἰατρικῆς. καὶ τῶν ἰατρῶν δ' οἱ χαρίεντες πολλὰ πραγματεύονται περὶ τὴν τοῦ σώματος γνῶσιν. θεωρητέον δὴ καὶ τῷ πολιτικῷ περὶ ψυχῆς. θεωρητέον δὲ τούτων χάριν, καὶ ἐφ' ὅσον ἱκανῶς ἔχει πρὸς τὰ ζητούμενα· τὸ γὰρ ἐπὶ πλεῖον ἐξακριβοῦν, ἐργωδέστερον ἴσως ἐστὶ τῶν προκειμένων. λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις ἀρκούντως ἔνια· καὶ χρηστέον αὐτοῖς. οἷον, τὸ μὲν ἄλογον αὐτῆς εἶναι, τὸ δὲ λόγον ἔχον. ταῦτα δὲ πότερον διώρισται, καθάπερ τὰ τοῦ σώματος μόρια, καὶ πᾶν τὸ μεριστόν, ἢ τῷ λόγῳ δύο ἐστὶν ἀχώριστα πεφυκότα, καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸ παρόν. τοῦ ἀλόγου δὲ, τὸ μὲν, ἔοικε κοινῷ καὶ φυτικῷ· λέγω δὲ τὸ αἴτιον τοῦ τρέφεσθαι, καὶ τοῦ αὔξεσθαι· τὴν τοιαύτην γὰρ δύναμιν τῆς ψυχῆς ἐν ἅπασι τοῖς τρεφομένοις θείη τις ἄν, καὶ ἐν τοῖς ἐμβρύοις· τὴν αὐτὴν δὲ ταύτην καὶ ἐν τοῖς τελείοις· εὐλογώτερον γὰρ ἢ ἄλλην τινά. ταύτης μὲν οὖν κοινή τις ἀρετὴ, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνη φαίνεται· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις ἐνεργεῖν μάλιστα τὸ μόριον τοῦτο, καὶ ἡ δύναμις αὕτη· ὁ δὲ ἀγαθὸς καὶ κακὸς, ἥκιστα διάδηλοι καθ' ὕπνον· ὅθεν φασὶν οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων. συμβαίνει δὲ τοῦτο εἰκότως· ἀργία γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος τῆς ψυχῆς ᾗ λέγεται σπουδαία καὶ φαύλη· πλὴν εἴ πῃ κατὰ μικρὸν διικνοῦνταί τινες τῶν κινήσεων· καὶ ταύτῃ βελτίω γίνεται τὰ φαντάσματα τῶν ἐπιεικῶν, ἢ τῶν τυχόντων. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἅλις. καὶ τὸ θρεπτικὸν οὖν ἐατέον, ἐπειδὴ τῆς ἀνθρωπικῆς ἀρετῆς ἄμοιρον πέφυκεν.

A si qui alij tales extiterunt. Quòd si ciuilis facultatis hæc consideratio est patet inquisitionem hãc perinde atque à principio proposuimus, futuram. De virtute autem, humana scilicet, cõsiderandum est: nam & de bono humano, & de felicitate humana, quærebamus. Virtutem verò humanam dicimus non corporis, sed animæ, felicitatẽ quoque animæ operationem appellamus. Sed si hæc ita se habent, perspicuum est, B ciuilem quæ ad animam spectãt quodammodo cognoscere oportere: quemadmodũ oculum & totum corpus, eum qui curaturus est. Atq; eò magis quò ciuilis facultas honorabilior, meliórque medicina est. Elegantes quoque medici multa circa cognitionem corporis pertractant. Contemplandum igitur etiam ciuili homini de anima est: atque id horum causa, & quatenus satis est ad ea quæ hic quæruntur. nam exactius absolutiusque rem hanc excutere laborio- C sius fortasse est ac difficilius, quam præsenti negocio conueniat. Dicuntur autem de ipsa in extrariis etiam disputationibus nonnulla, quæ satis sunt: vtendúmque ipsis est. Quemadmodum alteram partem eius esse rationis participem, alteram expertem. nam vtrum distinctæ sint, vt corporis partes & omnia diuisibilia an ratione tantùm duæ sint, re autem separari inter se minimè possint, vt in circunferen- D tia conuexum & concauum: illud verò nihil ad propositum refert. Irrationalis autem partis, alia communi & vegetali persimilis est. ita appello eam, quæ augendi, & alendi causa est. talem enim animæ facultatem in omnibus quæ aluntur, statueret aliquis: & in fœtibus quoque: quin etiã eandem hanc in perfectis: & conuenientius etiam quam aliam quampiam. Huius autem communis quædam virtus non humana apparet: quippe cùm pars hæc & fa- E cultas in somnis maximè operari videatur, bonus autẽ & malus discerni in somno minimè possit. Vnde inquiũt felices in dimidia parte vitæ à miseris nihil distare. Atque hoc cõuenienter euenit, otiũ enim animæ somnus est, quæ vel bona vel mala dicitur. Nisi quatenus paululum motiones aliquæ ad eam pertingunt eatenus enim modestorum meliora quàm quorumlibet visa apparent. Ac de his quidem sa- F tis. Atque hæc nutriendi facultas est enim humanæ virtutis expers, omittenda est.

Videtur autem etiam altera quædam natura animæ irrationalis esse: quæ rationis tamen quadam ex parte capax sit. Continentis enim & incontinentis rationem, addamus: quippe cùm rectè & ad optima animæ, item id quod rationem habet laudetur, videtur tamen aliud quid etiam in ipsis inesse, quod pugnet resistátque rationi. Planè enim quemadmodum resoluta corporis membra si ad dextram mouere volueris è contrario in sinistram deferuntur: sic quoque in anima contingit, in contrarias enim partes incontinentium appetitiones ferūtur. Sed in corporibus quidem quod præter propositum fertur, videmus: in anima non videmus. Fortasse autem nihilominùs in anima quoque esse quippiam præter rationem existimandum est, quod ei aduersetur ac resistat: quomodo verò diuersū sit nihil refert. Quod tamen etiam ipsum rationis esse particeps videtur, quemadmodū diximus: continentis enim rationi obtemperat. Atque etiam magis fortasse in temperante ac forti obediens est: omnia enim in his rationi consonant. Esse igitur irrationalis quoque hæc duplex videtur, nam vegetalis nullo modo cum ratione communicat: concupiscibilis autem & omnino appetibilis particeps rationis quodam modo est: quatenus ipsi obedit, imperioque eius obtemperat. ita profectò & patris & amicorum habere rationem dicimus, & non sicut mathematicorum. Parere autem quodam modo rationi irrationalem hanc partem admonitio, & omnis increpatio, & cohortatio indicat. Quòd si dicendum est hanc quoque partem rationem habere, duplex erit ea quæ rationem habet: altera enim propriè & in se eam habebit: altera ita, vt is qui dicto patris audiens est. Virtus quoque secundum hanc differenitam distinguitur. nam alias ex ipsis intellectiuas, alias morales dicimus: sapientiam, perspicaciam & prudentiam, intellectiuas: liberalitatem & temperantiam, morales. Cùm enim de moribus loquimur, non sapientem aut perspicacem, sed mansuetum aut temperantem aliquem dicimus. Laudamus etiam sapientem ex habitu: habitus verò laudabiles virtutes appellamus.

A ἔοικε δὴ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς ἄλογος εἶναι, μετέχουσα μέντοι πῃ λόγου. τοῦ γὰρ ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς τὸν λόγον, καὶ τῆς ψυχῆς τὸ λόγον ἔχον, ἐπαινοῦμεν· ὀρθῶς γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ βέλτιστα παρακαλεῖ. φαίνεται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ἄλλο τι παρὰ τὸν λόγον πεφυκός, ὃ μάχεται τε καὶ ἀντιτείνει τῷ λόγῳ. ἀτεχνῶς γὰρ καθάπερ τὰ παραλελυμένα τοῦ σώματος μόρια εἰς τὰ δεξιὰ προαιρουμένων
B κινῆσαι, τοὐναντίον εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται, καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς οὕτως· ἐπὶ τἀναντία γὰρ αἱ ὁρμαὶ τῶν ἀκρατῶν. ἀλλ' ἐν τοῖς σώμασι μὲν ὁρῶμεν τὸ παραφερόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς, οὐχ ὁρῶμεν. ἴσως δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ ἐν τῇ ψυχῇ νομιστέον εἶναί τι παρὰ τὸν λόγον, ἐναντιούμενον τούτῳ καὶ ἀντιβαῖνον. πῶς δὲ ἕτερον, οὐδὲν διαφέρει. λόγου δὲ καὶ
C τοῦτο φαίνεται μετέχειν ὥσπερ εἴπομεν· πειθαρχεῖ γοῦν τῷ λόγῳ τὸ τοῦ ἐγκρατοῦς. ἔτι δὲ ἴσως εὐηκοώτερόν ἐστι τὸ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου· πάντα γὰρ ὁμοφωνεῖ τῷ λόγῳ. φαίνεται δὴ καὶ τὸ ἄλογον διττόν. τὸ μὲν γὰρ φυτικὸν οὐδαμῶς κοινωνεῖ λόγου· τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν καὶ ὅλως ὀρεκτικὸν, μετέχει πως, ᾗ κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. οὕτω
D δὴ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων φαμὲν ἔχειν λόγον, καὶ οὐχ ὥσπερ τῶν μαθηματικῶν. ὅτι δὲ πείθεταί πως ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, μηνύει καὶ ἡ νουθέτησις, καὶ πᾶσα ἐπιτίμησίς τε καὶ παράκλησις. εἰ δὲ χρὴ καὶ τοῦτο φάναι λόγον ἔχειν, διττὸν ἔσται καὶ τὸ λόγον ἔχον· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν ἑαυτῷ, τὸ δὲ ὥσπερ τοῦ πατρὸς ἀκουστικόν τι. διορίζεται δὲ καὶ
E ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτῶν, τὰς μὲν διανοητικὰς, τὰς δὲ ἠθικάς· σοφίαν μὲν καὶ σύνεσιν καὶ φρόνησιν, διανοητικάς· ἐλευθεριότητα δὲ καὶ σωφροσύνην, ἠθικάς. λέγοντες γὰρ περὶ τοῦ ἤθους, οὐ λέγομεν ὅτι σοφὸς, ἢ συνετός. ἀλλ' ὅτι πρᾶος, ἢ σώφρων. ἐπαινοῦμεν δὲ καὶ τὸν σοφὸν κατὰ τὴν ἕξιν. τῶν ἕξεων δὲ τὰς ἐπαινε-
F τὰς, ἀρετὰς λέγομεν.

ἈΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν νικομαχείων.

τὸ Β.

Κεφάλαιον α.

ΔΙΤΤΗΣ δὲ τῆς ἀρετῆς οὔσης, τῆς μὲν, διανοητικῆς, τῆς δὲ, ἠθικῆς· ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν· διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου· ἡ δ᾽ ἠθικὴ, ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ τοὔνομα ἔσχηκε, μικρὸν παρεγκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐδὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται· οἷον, ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος, οὐκ ἂν ἐθισθείη ἄνω φέρεσθαι, οὐδ᾽ ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίζῃ τις, ἄνω ῥιπτῶν· οὐδὲ τὸ πῦρ, κάτω· οὐδ᾽ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων, ἄλλως ἂν ἐθισθείη. οὔτ᾽ ἄρα φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί· ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους. ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν· ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν, ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι, τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ᾽ ἀνάπαλιν, ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν· τὰς δ᾽ ἀρετὰς λαμβάνομεν, ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν· οἷον οἰκοδομοῦντες, οἰκοδόμοι γίνονται, καὶ κιθαρίζοντες, κιθαρισταί· οὕτω δὲ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες, δίκαιοι γινόμεθα· τὰ δὲ σώφρονα, σώφρονες· τὰ δ᾽ ἀνδρεῖα, ἀνδρεῖοι. μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες, ποιοῦσιν ἀγαθούς· καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ᾽ ἐστίν· ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν, ἁμαρτάνουσι· καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας, ἀγαθὴ φαύλης. ἔτι, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται· ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί· ἀνάλογον δὲ καὶ οἱ οἰκοδόμοι, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες·

ARISTOTELIS MORALIVM NICOMACHIORVM.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

CVm duplex igitur virtus sit, quemadmodum diximus, intellectiua & moralis: intellectiua, vt plurimum ex doctrina habet
B & generationem & incrementum: vnde & experientia & tempore indiget: moralis verò ex more, id est assuetudine acquiritur: vnde etiam nomen habuit, parua in more immutatione facta. Ex quo etiam patet, nullam ex moralibus virtutibus natura in nobis acquiri. Nihil enim ex iis, quæ natura fiunt assuescere aliter potest, vt lapis, cum natura deorsum feratur, nunquam sursum ferri assuescet: neque si nullies quispiam eum sursum proiciendo velit
C assuefacere, neque ignis deorsum ferri: neque aliud quippiam aliter quàm natura comparatum sit, vnquam assuescet. neque igitur natura, neque præter naturā virtutes hæ in nobis acquiruntur: sed cùm idonei ad ipsas suscipiendas natura simus, assuetudine perficimur. Præterea eorum quæ natura nobis eueniūt, facultates prius accipimus, deinde reddimus operationes:
D id quod in sensibus perspicuum est, non enim ex eo quod sæpe vel vidimus, vel audiuimus, sensus & videndi & audiendi accepimus: sed econtrario, habentes vsi sumus, & non vsi habuimus, sed virtutes accipimus, vbi prius fuerimus operati, quemadmodum etiam in aliis artibus, quæ enim vbi didicerimus, facere oportet: ea faciendo discimus: sicut enim ædificando ædificatores cithara canendo
E citharœdi efficiuntur: ita quoque iusta agendo iusti, temperantia temperantes, fortia fortes euadimus. Huic rei attestatur id, quod in ciuitatibus fieri consueuit: legum latores enim ciues assuefaciendo bonos reddūt: hæcque est vniuscuiusque legum latoris voluntas, qui verò id bene non efficiunt, peccant, atque in hoc bona respublica à mala differt. Accedit quòd ex iis-
F dem & per eadem omnis virtus & acquiritur, & corrumpitur. simili modo etiam ars: ex eo enim quòd citharam pulsant, & boni & mali citharistæ euadunt, eadē ratione quoq. ędificatores, & reliqui omnes,

nam ex eo quòd ædificant bene, boni: ex eo quòd male, mali efficiuntur. nisi enim ita esset, nullo opus esset doctore, sed omnes vel boni fierent, vel mali. Ita igitur in virtutibus quoq; est agēdo enim quæ ad commercia hominum spectant, alij iusti, alij iniusti efficimur: agendo, quæ in terribilibus rebus consistunt assuescendóque vel confidere vel timere, alij fortes, vel ignaui euadimus pari modo in iis quæ ad cupiditates & iras pertinent, temperantes alij, & mansueti, alij iracundi & intemperātes fieri conspiciūtur: illi, quòd hoc hi, quòd illo modo in illis se gerunt: & vt vno verbo dicam ex similibus operationibus habitus fiunt. vnde operationes qualitate quadam præditas oportet reddere: quippe cùm ex earū differētiis habitus quoque consequātur. non igitur parū refert, sic ne an sic statim ab adolescentia consuescat aliquis, sed quàm plurimum: imò totum in eo penitus consistit.

CAPVT II.

QVoniam igitur præsens tractatio non est speculationis causa, quemadmodū aliæ (non enim fit, vt cognoscamus quid sit virtus sed vt boni efficiamur: alioqui nulla eius esset vtilitas) necesse est, vt de actionibus, quomodo agendæ sint, cōsideremus quippe cùm in eis situm sit, vt habit⁹ quoque præditi qualitate quadam reddantur, sicuti diximus. Agere igitur secundum rectam rationem commune est, & in præsentia ita sumatur: dicetur autem postea de ipso, & quid sit recta ratio & quomodo ad alias virtutes sese habeat. Illudque prius concessum apud nos constet, omnem de agendis disputationem figura quadā, non autem exactè pertractari oportere: quemadmodū in principio etiam docuimus, cum pro subiecta materia rationes esse postulādas, quæque in actionibus versantur, vtiliáque sunt, nullam habere stabilitatem, sicuti neque salubria diceremus. Cúmque vniuersalis ratio eiusmodi sit, minus exquisitā quoque particularem esse manifestum est: quippe cùm neque sub artem, neque sub præceptionem aliquam cadat: debeántque illi qui agunt, subinde opportunitatem obseruare: id quod in medicina, & in gubernandi arte conspicitur. Verùm licet talis præsens hæc tractatio sit, enitendum est tamen, vt ei succurramus. Primùm igitur illud considerandum: res huiuscemodi

A ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν, ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς, κακοί· εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος· ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ, ἢ κακοί· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἄδικοι· πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς, B καὶ ἐθιζόμενοι ἢ φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν, οἱ μὲν ἀνδρεῖοι, οἱ δὲ δειλοί. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει, καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται· οἱ δὲ, ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι· οἱ μὲν, ἐκ τοῦ ὡδὶ ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι· οἱ δὲ, ἐκ τοῦ οὕτως. καὶ ἑνὶ δὴ λόγῳ, ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται· διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιὰς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολου- C θοῦσιν αἱ ἕξεις. οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ· μᾶλλον δὲ, τὸ πᾶν.

Κεφάλαιον β.

ΕΠεὶ οὖν ἡ παροῦσα πραγματεία οὐ θεωρίας ἕνεκά ἐστιν ὥσπερ αἱ ἄλλαι· οὐ γὰρ ἵν' εἰδῶμεν τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ, σκεπτόμεθα· ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα· ἐπεὶ οὐδὲν ἂν D ἦν ὄφελος αὐτῆς· ἀναγκαῖον ἐστὶ σκέψασθαι τὰ περὶ τὰς πράξεις, πῶς πρακτέον αὐτάς· αὗται γάρ εἰσι κύριαι καὶ τοῦ ποιὰς γενέσθαι τὰς ἕξεις, καθάπερ εἰρήκαμεν. τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, κοινὸν, καὶ ὑποκείσθω· ῥηθήσεται δ' ὕστερον περὶ αὐτοῦ, καὶ τί ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς. ἐκεῖνο δὲ προδιομολο- E γείσθω, ὅτι πᾶς ὁ περὶ τῶν πρακτῶν λόγος, τύπῳ καὶ οὐκ ἀκριβῶς ὀφείλει λέγεσθαι, ὥσπερ καὶ κατ' ἀρχὰς εἴπομεν, ὅτι κατὰ τὴν ὕλην οἱ λόγοι ἀπαιτητέοι· τὰ δ' ἐν ταῖς πράξεσι καὶ τὰ συμφέροντα, οὐδὲν ἑστηκὸς ἔχει, ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινά. τοιούτου δ' ὄντος τοῦ καθόλου λόγου, ἔτι μᾶλλον ὁ περὶ τῶν καθ' ἕκαστα λόγος οὐκ ἔχει τἀκριβές. οὔτε γὰρ F ὑπὸ τέχνην, οὔθ' ὑπὸ παραγγελίαν οὐδεμίαν πίπτει. δεῖ δ' αὐτοὺς ἀεὶ τοὺς πράττοντας, τὰ πρὸς τὸν καιρὸν σκοπεῖν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς ἔχει καὶ τῆς κυβερνητικῆς. ἀλλὰ καίπερ ὄντος τοιούτου τοῦ παρόντος λόγου, πειρατέον βοηθεῖν. πρῶτον οὖν τοῦτο θεωρητέον, ὅτι τὰ τοιαῦτα πέφυκεν

πέφυκεν ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς φθείρεσθαι (δεῖ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μαρτυρίοις χρῆσθαι) ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ὑγιείας ὁρῶμεν· τά τε γὰρ ὑπερβάλλοντα γυμνάσια, καὶ τὰ ἐλλείποντα, φθείρει τὴν ἰσχύν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ποτὰ καὶ τὰ σιτία πλείω καὶ ἐλάττω γινόμενα, φθείρει τὴν ὑγίειαν· τὰ δὲ σύμμετρα, καὶ ποιεῖ καὶ αὔξει καὶ σώζει. οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας ἔχει καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. ὅ, τε γὰρ πάντα φεύγων καὶ φοβούμενος, καὶ μηδὲν ὑπομένων, δειλὸς γίνεται. ὅ, τε μηδὲν ὅλως φοβούμενος, ἀλλὰ πρὸς πάντα βαδίζων, θρασύς· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μὲν πάσης ἡδονῆς ἀπολαύων, καὶ μηδεμιᾶς ἀπεχόμενος, ἀκόλαστος· ὁ δὲ πάσας φεύγων, ὥσπερ οἱ ἄγροικοι, ἀναίσθητός τις· φθείρεται γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως· ὑπὸ δὲ τῆς μεσότητος σώζεται. ἀλλ' οὐ μόνον αἱ γενέσεις, καὶ αἱ αὐξήσεις, καὶ αἱ φθοραί, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γίνονται, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνέργειαι ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔσονται· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν φανερωτέρων οὕτως ἔχει· οἷον ἐπὶ τῆς ἰσχύος· γίνεται γὰρ καὶ ἐκ τοῦ πολλὴν τροφὴν λαμβάνειν, καὶ πολλοὺς πόνους ὑπομένειν· καὶ μάλιστα δύναται ταῦτα ποιεῖν ὁ ἰσχυρός. οὕτω δ' ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν· ἔκ τε γὰρ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν, γινόμεθα σώφρονες· καὶ γενόμενοι, μάλιστα δυνάμεθα ἀπέχεσθαι αὐτῶν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας· ἐθιζόμενοι γὰρ καταφρονεῖν τῶν φοβερῶν, καὶ ὑπομένειν αὐτά, γινόμεθα ἀνδρεῖοι· καὶ γενόμενοι, μάλιστα δυνησόμεθα ὑπομένειν τὰ φοβερά. Σημεῖον δὲ δεῖ ποιεῖσθαι τῶν ἕξεων, τὴν ἐπιγινομένην ἡδονὴν ἢ λύπην τοῖς ἔργοις· ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ αὐτῷ τούτῳ χαίρων, σώφρων· ὁ δὲ ἀχθόμενος, ἀκόλαστος. καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινὰ καὶ χαίρων, ἢ μὴ λυπούμενός γε, ἀνδρεῖος· ὁ δὲ λυπούμενος, δειλός· περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετή. διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονήν, τὰ φαῦλα πράττομεν· διὰ δὲ τὴν λύπην, τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. διὸ δεῖ ἦχθαί πως εὐθὺς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησίν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἡ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν. ἔτι δ' εἰ αἱ ἀρεταί εἰσι περὶ πράξεις καὶ πάθη, παντὶ δὲ

A & à defectu & ab excessu corrumpi solere (opus enim est, vt in obscuris manifesta adducamus testimonia) sicut in viribus & sanitate conspicimus: quæ enim nimium excedunt modum exercitationes, & quæ item deficiunt, vires corrumpunt: simili modo potus & cibi nimis vel copiosi vel tenues sanitatem: moderata verò omnia & faciunt, & augent, & conseruant. Idem quoque in temperantia, & fortitudine, & aliis virtutibus fit. B Qui enim omnia fugit & timet, neque quicquam sustinet, ignauus: qui contrà nihil omnino timet, sed omnia adit, audax efficitur. Ita etiam qui omni voluptate fruitur, à nullaque abstinet, intemperans: qui omnes fugit, quemadmodum agrestes, stupidus quidam est. nam & temperantia & fortitudo ab excessu & defectu corrumpi, à mediocritate autem conseruari consueuit. At verò non solùm generatio- C nes & incrementa & corruptiones ex iisdem & ab eisdem efficiuntur: verùm etiam operationes in iisdem quoque erunt: nam in aliis, quæ manifestiora sunt, res ita se habet, vt in viribus nam & illæ tum ex multi cibi sumptione, tum ex multis laboribus sustinendis comparantur, & vterque hæc præstare maximè omnium robustus potest. Idem in virtutibus contingit: ex eo enim quòd abstinemus à vo- D luptatibus efficimur temperantes: & effecti temperante maximè abstinere à voluptatibus possumus: pari ratiòne in fortitudine, assuescendo formidanda contemnere, & sustinere fortes efficimur: effecti verò maximè sustinere ac pati terribilia possumus.

Signũ autẽ habituũ sit vel voluptas, vel ægritudo, quæ facta subsequitur. Nam qui à corporis voluptatibus abstinet, si eo i- E pso gaudet, temperans: si dolet, intemperans est existimandus: qui item sustinet terribilia & vel gaudet, vel certè non dolet, fortis: qui autem dolet, ignauus est: moralis enim virtus circa voluptates doloréque versatur: quippe cùm ob voluptatem mala agamus: ob dolorem verò ab honestis abstineamus. Quapropter, vt Plato inquit, ab adolescentia ita institu- F tos esse oportet homines, vt iis gaudeant, & doleant, quibus gaudere & dolere debent: hęc enim recta eruditio est. Præterea si virtutes circa actiones & affectus sunt,

& omnem affectum, omnémque actionem sequitur vel voluptas vel dolor: idcirco virtus circa voluptates & dolores [illegible]. Indicant id punitiones, quæ per dolores adhibentur, sunt enim medicamenta quædam: at medicationes per contraria fieri consueuerunt. Præterea, quemadmodum etiam prius diximus, omnis animi habitus ad ea & circa ea naturam [illegible] habet, à quibus deterior fieri & melior [illegible]: at per voluptates & ægritudines mali habitus fiunt, dum persequuntur [illegible] fugiunt homines, aut quas non decet, aut quando non debent, aut quemadmodum non debent, aut quot aliis modis à ratione talia præscribuntur. Vnde etiam definiunt virtutes nonnulli impassibilitates tranquillitatésque esse quasdam eas asserentes: non tamen rectè, quia absolutè dicunt, neque addunt, vt oportet, & quando & cætera quæ adiunguntur: statuitur virtus esse circa voluptates & dolores facultas quædam ponitur, quæ optimas res [illegible], vitium autem contrarium. De iisdem autem etiam inde esse manifestum poterit: quòd, cùm tria sint, quæ in electionem, totidem quæ in repudiationem cadunt, honestum, vtile, & iucundum & tria contraria, turpe, inutile & molestum: circa omnia hæc bonus vir rectè agit, malus verò peccat ac præcipuè circa voluptatem. nam & communis hæc est animalibus, & omnia quæ in optionem veniunt, consequitur: quippe cùm & honestum quam vtile iucundum ac voluptuosum videatur. Adde quòd ab infantia ipsa voluptas in omnibus nobis inoleuit, vt difficile sit affectum eiusmodi vitæ nostræ penè incorporatum atque imbibitum extergere. Quinetiam ad regulam voluptatis & doloris actiones dirigere alij magis, alij minus consueuimus: vt propterea præsentem tractationem circa hæc versari necesse sit: non enim parum ad actiones facit: benéne an malè gaudeamus aut doleamus. Præterea voluptati repugnare difficilius est, quàm iræ, vt Heraclitus inquit: at circa id quod difficilius est, semper & ars & virtus versatur: quod enim benè fit, melius in eo est. quare propter hoc etiam circa voluptates & dolores totum negotium & moralis & ciuilis versabitur. qui enim bene his vtetur, bonus: qui malè, erit malus. Virtutem igitur circa voluptatem & dolorem versari, ab iisdémque, à quibus fit, & augeri & corrumpi, tum scilicet non eodem modo existunt:

A πάθει καὶ πάσῃ πράξει ἕπεται ἡδονὴ καὶ λύπη· καὶ διὰ τοῦτ' ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας. μηνύουσι δὲ καὶ αἱ κολάσεις γινόμεναι διὰ τούτων· ἰατρεῖαι γάρ τινές εἰσιν· αἱ δὲ ἰατρεῖαι διὰ τῶν ἐναντίων πεφύκασι γίνεσθαι. ἔτι, ὡς καὶ πρότερον εἴπομεν, πᾶσα ψυχῆς ἕξις, ὑφ' οἵων πέφυκε γίνεσθαι χείρων καὶ βελτίων, πρὸς ταῦτα καὶ B περὶ ταῦτα τὴν φύσιν ἔχει· δι' ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας φαῦλοι γίνονται, τῷ διώκειν ταύτας καὶ φεύγειν, ἢ ἃς μὴ δεῖ, ἢ ὅτε οὐ δεῖ, ἢ ὡς οὐ δεῖ, ἢ ὁσαχῶς ἄλλως ὑπὸ τοῦ λόγου διορίζεται τὰ τοιαῦτα. διὸ καὶ ὁρίζονται τὰς ἀρετάς, ἀπαθείας τινὰς καὶ ἠρεμίας· οὐκ εὖ δέ, ὅτι ἁπλῶς λέγουσιν, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ, [καὶ ὡς οὐ δεῖ,] καὶ ὅτε, καὶ ὅσα ἄλλα C προστίθεται. ὑπόκειται ἄρα ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ τοιαύτη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, τῶν βελτίστων πρακτική· ἡ δὲ κακία, τοὐναντίον. γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν καὶ ἐκ τούτων φανερὸν ἔτι περὶ τῶν αὐτῶν. τριῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις, καὶ τριῶν τῶν εἰς τὰς φυγάς, καλοῦ, συμφέροντος, ἡδέος, καὶ τριῶν τῶν ἐναντίων, αἰσχροῦ, ἀσυμφόρου, λυπηροῦ, περὶ D ταῦτα μὲν πάντα ὁ ἀγαθὸς, κατορθωτικός ἐστιν· ὁ δὲ κακός, ἁμαρτητικός· μάλιστα δὲ περὶ τὴν ἡδονήν· κοινή τε γὰρ αὕτη τοῖς ζῴοις, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αἵρεσιν παρακολουθεῖ· καὶ γὰρ τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον, ἡδὺ φαίνεται· ἔτι δ' ἐκ νηπίου πᾶσιν ἡμῖν συντέθραπται· διὸ καὶ χαλεπὸν ἀποτρίψασθαι τοῦτο τὸ πάθος, ἐγκεχρωσμένον τῷ βίῳ. κανονίζομεν δὲ καὶ τὰς πράξεις, E οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δ' ἧττον, ἡδονῇ, καὶ λύπῃ. διὰ τοῦτ' οὖν ἀναγκαῖον, εἶναι περὶ ταῦτα τὴν πᾶσαν πραγματείαν. οὐ γὰρ μικρὸν εἰς τὰς πράξεις, εὖ ἢ κακῶς χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι. ἔτι δέ, χαλεπώτερον ἡδονῇ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ, καθάπερ φησὶν Ἡράκλειτος· περὶ δὲ τὸ χαλεπώτερον ἀεὶ καὶ τέχνη γίνεται καὶ ἀρετή· καὶ F γὰρ τὸ εὖ, βέλτιον ἐν τούτῳ. ὥστε καὶ διὰ τοῦτο περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας πᾶσα ἡ πραγματεία, καὶ τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ πολιτικῇ· ὁ μὲν γὰρ εὖ τούτοις χρώμενος, ἀγαθὸς ἔσται· ὁ δὲ κακῶς, κακός. ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ὅτι ἐξ ὧν γίνεται, ὑπὸ τούτων καὶ αὔξεται καὶ φθεί-

καὶ ὅτι φθείρεται μὴ ἐκ τῶν αὐτῶν γινομένων, καὶ ὅτι ἐξ ὧν γίνεται, περὶ ταῦτα καὶ ἐνεργεῖ, εἰρήσθω.

A necnon circa eadem operari, ex quibus ortum habet, satis dictum sit.

Κεφάλαιον γ.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, πῶς λέγομεν ὅτι δεῖ τὰ μὲν δίκαια πράττοντας, δικαίους γίνεσθαι, τὰ δὲ σώφρονα, σώφρονας· εἰ γὰρ πράττουσι τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα, ἤδη εἰσὶ δίκαιοι καὶ σώφρονες, ὥσπερ εἰ τὰ γραμματικὰ καὶ μουσικά, γραμματικοὶ καὶ μουσικοί. ἢ οὐδ' ἐπὶ τῶν τεχνῶν οὕτως ἔχει; ἐνδέχεται γὰρ γραμματικόν τι ποιῆσαι καὶ ἀπὸ τύχης, καὶ ἄλλου ὑποθεμένου. τότε οὖν ἔσται γραμματικός, ἐὰν καὶ γραμματικόν τι ποιήσῃ, καὶ γραμματικῶς. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἐν αὑτῷ γραμματικήν. ἔτι, οὐδ' ὅμοιόν ἐστιν ἐπί τε τῶν τεχνῶν, καὶ τῶν ἀρετῶν· τὰ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν τεχνῶν γινόμενα, τὸ εὖ ἔχει ἐν ἑαυτοῖς. ἀρκεῖ οὖν ταῦτά πως ἔχοντα γενέσθαι· τὰ δὲ κατὰ τὰς ἀρετὰς γινόμενα, οὐκ ἐὰν αὐτά πως ἔχῃ, δικαίως ἢ σωφρόνως πράττεται, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὁ πράττων πῶς ἔχων πράττῃ· πρῶτον μὲν, ἐὰν εἰδώς· ἔπειτ', ἐὰν προαιρούμενος, καὶ προαιρούμενος δι' αὐτά· τὸ δὲ τρίτον, καὶ ἐὰν βεβαίως, καὶ ἀμετακινήτως ἔχων, πράττῃ. ταῦτα δὲ, πρὸς μὲν τὸ τὰς ἄλλας τέχνας ἔχειν, οὐ συναριθμεῖται, πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι· πρὸς δὲ τὸ τὰς ἀρετάς, τὸ μὲν εἰδέναι, μικρὸν ἢ οὐδὲν ἰσχύει, τὰ δ' ἄλλα οὐ μικρόν, ἀλλὰ τὸ πᾶν δύναται· ἅπερ καὶ ἐκ τοῦ πολλάκις πράττειν τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα περιγίνεται. τὰ μὲν οὖν πράγματα δίκαια καὶ σώφρονα λέγεται, ὅταν ᾖ τοιαῦτα, οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ ὁ σώφρων πράξειεν· δίκαιος δὲ καὶ σώφρων ἐστὶν οὐχ ὁ ταῦτα πράττων, ἀλλὰ καὶ ὁ οὕτω πράττων, ὡς οἱ δίκαιοι καὶ οἱ σώφρονες πράττουσιν. εὖ οὖν λέγεται, ὅτι ἐκ τοῦ τὰ δίκαια πράττειν ὁ δίκαιος γίνεται, καὶ ἐκ τοῦ τὰ σώφρονα, ὁ σώφρων· ἐκ δὲ τοῦ μὴ πράττειν ταῦτα, οὐδεὶς ἂν οὐδὲ μελλήσειε γίνεσθαι ἀγαθός· ἀλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν, ἐπὶ δὲ τὸν λόγον καταφεύγοντες, οἴονται φιλοσοφεῖν, καὶ οὕτως ἔσεσθαι σπουδαῖοι· ὅμοιόν τι ποιοῦντες τοῖς κάμνουσιν, οἳ τῶν ἰατρῶν ἀκούουσι μὲν ἐπιμελῶς, ποιοῦσι δ' οὐδὲν τῶν προσταττομένων. ὥσπερ οὖν οὐδ' ἐκεῖνοι εὖ ἕξουσι τὸ σῶμα, οὕτω θεραπευόμενοι· οὐδ' οὗτοι τὴν ψυχήν, οὕτω φιλοσοφοῦντες.

CAPVT III.

Dvbitaret autem quispiam quo modo dicamus iustos, iusta agendo; temperantia, temperantes effici oportere. nam si agunt iam iusta & temperantia, iusti iam sunt & temperantes: sicut si grammatica & musica, grammatici & musici iam
B sunt. An neque in artibus ita res se habet quippe, cùm possint grammaticum quippiam aliquis facere, vel ex fortuna, vel alio suggerente, tunc tamen erit grammaticus si & grammaticum aliquid, & grammaticè faciet: hoc est ex grammatica arte, quæ in ipso est. Præterea neque simile hoc est in artibus & virtutibus. quæ enim ab artibus fiunt, id in seipsis habent quòd bene effectæ sint: satis quidem illud est,
C vt quoquo modo efficiantur: quæ verò secundum virtutes fiunt, non si aliquo modo ipsa sese habeant, continuò iustè & temperanter aguntur: sed si etiam qui agit, aliquo modo affectus agat: primùm quidem, si sciens: deinde si eligens, atque eligens propter ipsa: tertiò si stabili atque immutabili affectu præditus agat. Hæc verò ad alias artes consequendas connumerari
D non solent, sed ipsa sola cognitio sufficit: ad virtutes autem cognitio parum, vel nihil valet: reliqua non parum, sed multum ac totum conferunt: quippe quæ ex eo etiam comparentur, quòd sæpe iusta & temperantia aguntur. Res igitur iustæ & temperantes dicuntur, cùm fuerint tales, quales vir iustus vel temperans ageret, iustus verò vir & temperans est, non qui hæc agit: sed qui etiam ita agit, vt iusti & tempe-
E rantes solent. rectè igitur ex eo, quòd iusta agit, iustus: & ex eo, quòd temperantia, temperans fieri dicitur. non agendo autem hæc, ne futurum quidem esset, vt bonus quispiam euaderet. Plerique tamen cùm hæc non agant, ad disputationem confugiunt putantque ita se philosophari, ac probos futuros. qui sanè perinde faciunt, atque ægrotantes qui cùm medicos diligenter audiant, nihil tamen eorum quæ ab ip-
F sis mandantur, efficiunt. sicut igitur neque illi corpore vnquam bene valebunt, dum ita curantur, sic neque isti animo, dum ita philosophantur, bene habebunt.

CAPVT IV.

Post hæc autem, quid sit ipsa virtus considerandum est. Quoniam igitur tria sunt quæ in anima efficiuntur, affectus facultates habitus aliquid ex iis esse virtutem necesse est. Affectus autem voco cupiditatem, iram excandescentiam timorē, fiduciam, inuidiam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium, æmulationem, misericordiam: ea denique omnia quæ voluptas vel dolor consequitur. Facultates verò seu potentias eas, quibus idonei esse dicimur, vt his omnibus afficiamur: id est quibus vel irasci vel dolere, vel misereri possumus Sed habitus eos appello, quibus vel bene vel male ad affectus nos habemus: vt ad irascendum, si vehemēter, aut remisse, male: si mediocriter bene: simili modo ad reliqua. Affectus igitur neque ipsæ virtutes, neque ipsa vitia sunt. Nam neque ex illis boni vel mali dicimur, sed ex virtutibus aut vitiis: neq. ex illis laudari, aut vituperari consueuimus: non enim qui timet aut irascitur, laudatur: neque qui irascitur absolutè, vituperatur: sed qui quodammodo ita afficitur: sed ex virtutibus & vitiis & laudamur & vituperamur. Præterea irascimur & timemus sine electione. virtutes verò sunt electiones quædam aut non sine electione existunt. Adhuc ex affectibus moueri dicimus, ex virtutibus verò & vitiis non moueri, sed quodāmodo disponi. Propterea, neque facultates & potētiæ sunt. quippe cùm neque boni neque mali ob id dicimur, quòd absolutè agere possimus: neque laudemur aut vituperemur. Adde quòd facultate præditi & potentes natura sumus: boni aut mali sicut superius diximus, natura minimè efficimur. Si ergo virtutes neque affectus sūt, neq. facultates: habitus necessario sunt Quid igitur sit virtus genere, ita dictum est.

CAPVT V.

Oportet autem, vt non solùm ita dicamus, habitum esse virtutem: sed qualisnam habitus ea sit, quoque explicemus. Dicendum est igitur, omnem virtutem, & ipsum id, cuius est virtus, bene affectum reddere, & opus eius bene efficere. exempli gratia, oculi virtus & oculum ipsum, & opus ipsius bonū facit: quippe cùm oculi virtute fiat, vt bene inspiciamus. simili modo equi virtus & equum ipsum probum efficit & ad cursum, gestandúmque sessorem, ac sustinendos hostes idoneum.

A

Κεφάλαιον δ.

Μετὰ δὲ ταῦτα τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ σκεπτέον. ἐπεὶ οὖν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, τρία ἐστὶ, πάθη, δυνάμεις, ἕξεις, τούτων τι ἂν εἴη ἡ ἀρετή. λέγω δὲ, πάθη μὲν, ἐπιθυμίαν, ὀργὴν, [θυμὸν], φόβον, θράσος, φθόνον, χαρὰν, φιλίαν, μῖσος, πόθον, ζῆλον, ἔλεον, ὅλως οἷς ἕπεται ἡδονὴ ἢ λύπη· δυνάμεις δὲ, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα, B οἷον καθ' ἃς δυνατοὶ ὀργισθῆναι, ἢ λυπηθῆναι, ἢ ἐλεῆσαι· ἕξεις δὲ, καθ' ἃς πρὸς τὰ πάθη ἔχομεν εὖ ἢ κακῶς, οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι, εἰ μὲν σφοδρῶς ἢ ἀνειμένως, κακῶς ἔχομεν· εἰ δὲ μέσως, εὖ. ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα. πάθη μὲν οὖν οὐκ εἰσὶν, οὔθ' αἱ ἀρεταὶ, οὔθ' αἱ κακίαι, ὅτι οὐ λεγόμεθα κατὰ τὰ πάθη σπουδαῖοι ἢ φαῦλοι· κατὰ C δὲ τὰς ἀρετὰς ἢ κακίας λεγόμεθα· καὶ ὅτι, κατὰ μὲν τὰ πάθη, οὔτ' ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα· οὐ γὰρ ἐπαινεῖται ὁ φοβούμενος, οὐδὲ ὁ ὀργιζόμενος· οὐδὲ ψέγεται ὁ ἁπλῶς ὀργιζόμενος, ἀλλ' ὁ πῶς· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας ἐπαινούμεθα ἢ ψεγόμεθα. ἔτι, ὀργιζόμεθα μὲν καὶ φοβούμεθα, ἀπρο- D αιρέτως· αἱ δὲ ἀρεταὶ προαιρέσεις τινὲς, ἢ οὐκ ἄνευ προαιρέσεως. πρὸς δὲ τούτοις, κατὰ μὲν τὰ πάθη κινεῖσθαι λεγόμεθα· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, οὐ κινεῖσθαι, ἀλλὰ διακεῖσθαί πως. διὰ ταῦτα δὲ, οὐδὲ δυνάμεις εἰσίν· οὔτε γὰρ ἀγαθοὶ λεγόμεθα τῷ δύνασθαι πάσχειν ἁπλῶς, οὔτε κακοί· οὔτε ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα. καὶ ἔτι, δυνατοὶ E μὲν ἐσμὲν φύσει· ἀγαθοὶ δὲ ἢ κακοὶ οὐ γινόμεθα φύσει· εἴπομεν δὲ περὶ τούτου πρότερον. εἰ οὖν μήτε πάθη εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ, μήτε δυνάμεις, λείπεται ἕξεις αὐτὰς εἶναι. ὅ, τι μὲν οὖν ἐστι τῷ γένει ἡ ἀρετὴ, εἴρηται.

Κεφάλαιον ε.

Δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἕξις, F ἀλλὰ καὶ ποία τις. ῥητέον οὖν ὅτι πᾶσα ἀρετὴ, οὗ ἂν ᾖ ἀρετὴ, αὐτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν· οἷον ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ, τόν τε ὀφθαλμὸν σπουδαῖον ποιεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· τῇ γὰρ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν. ὁμοίως ἡ τοῦ ἵππου ἀρετὴ, ἵππον τε σπουδαῖον ποιεῖ, καὶ ἀγαθὸν δραμεῖν, καὶ ἐνεγκεῖν τὸν ἐπιβάτην, καὶ μεῖναι τοὺς πολεμίους.

εἰ δὴ τοῦτ'

εἰ δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχει, καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη ἂν ἕξις, ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται, καὶ ἀφ' ἧς εὖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει. πῶς δὲ τοῦτ' ἔσται, ἤδη μὲν εἰρήκαμεν. ἔτι δὲ καὶ ὧδ' ἔσται φανερὸν, ἐὰν θεωρήσωμεν ποία τις ἐστὶν ἡ φύσις αὐτῆς. ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἐστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον, τὸ δ' ἔλαττον, τὸ δ' ἴσον καὶ ταῦτα, ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἢ πρὸς ἡμᾶς· τὸ δ' ἴσον, μέσον τι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως. λέγω δὲ, τοῦ μὲν πράγματος μέσον, τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἓν καὶ ταὐτὸ πᾶσι. πρὸς ἡμᾶς δὲ, ὃ μήτε πλεονάζει, μήτε ἐλλείπει [τοῦ δέοντος.] τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ τὸ αὐτὸ πᾶσιν. οἷον εἰ τὰ δέκα, πολλά· τὰ δὲ δύο, ὀλίγα· τὰ ἓξ, μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἴσῳ γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται. τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς, οὐχ οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μναῖ φαγεῖν, πολύ· δύο δὲ, ὀλίγον· ὁ ἀλείπτης ἓξ μνᾶς προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ, ἢ ὀλίγον. Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων, πολύ. ὁμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει· τὸ δὲ μέσον ζητεῖ, καὶ τοῦθ' αἱρεῖται· μέσον δὲ, οὐ τὸ τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς. εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα, καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔργα (ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις, ὅτι οὔτ' ἀφελεῖν ἐστιν, οὔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως φθειρούσης τὸ εὖ· τῆς δὲ μεσότητος, σωζούσης·) οἱ δ' ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται· ἡ δὲ ἀρετὴ, πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν, ὥσπερ καὶ ἡ φύσις· τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική· λέγω δὲ τὴν ἠθικήν· αὕτη γάρ ἐστι περὶ πάθη καὶ πράξεις· ἐν δὲ τούτοις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον· οἷον καὶ φοβηθῆναι καὶ θαρρῆσαι, καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσαι καὶ ὅλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναί ἐστι καὶ μᾶλλον καὶ ἧττον, καὶ ἀμφότερα οὐκ εὖ. τὸ δ' ὅτε δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς, καὶ πρὸς οὓς, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς δεῖ

A Quòd si in omnibus ita se habet res, virtus quoque hominis nihil aliud erit quàm habitus, ex quo & bonus homo ipse efficietur & bene opus suum reddet. quo modo autem id fiet, & antea diximus & nũc etiam esse manifestum poterit: si qualísnam sit natura ipsius virtutis contemplemur. In omni igitur re continua ac diuisibili aliud plus, aliud minus, aliud æquale accipere possumus: atque hæc vel quantum ad ipsam rem attinet, vel quantum ad nos. æquale autem B inter excessum & defectum medium quoddam est. Ac rei quidem medium id dico, quod ab vtroque extremo æquè distat: estque vnum & idem omnibus. quantum verò ad nos, quod neque modum excedit, neque deficit. idque non vnum & idem apud omnes est: verbi causa, si decem plura sunt & duo pauca: sex media accipiunt quãtum ad rem: quippe quæ ex æquo & superent, & C superentur. id quod secũdum arithmeticã rationem medium est. quãtum ad nos verò nõ ita est accipiendum. non enim, si alicui decem minas comedere multum est, duas parum: sex ei aliqua comedẽdas præcipiet. nam fortasse id quoque ei qui sumpturus sit, erit vel nimium vel parum: Miloni quidem parum: nimium autem ei, qui exercitationem incipiat. Idem in cursu & lucta considerandum est. Ita igitur vnusquisque D scientiæ alicuius particeps excessum & defectum fugiens, medium quærit, atque eligit: ac medium quidem non rei, sed quod, quantũ ad nos, medium est. Quòd si omnis scientia ad mediũ spectans, atque ad ipsum sua opera dirigens ita opus bene absoluit: vt de bene absolutis operibus illud dici consueuerit, vt neque demi neque addi quicquam posse fateamur: quasi excessus E & defectus quod bene est, corrumpat mediocritas conseruet. Si boni igitur artifices vt nunc dicebamus, ad hoc spectantes operantur: virtus verò omni arte exactior est & melior, quemadmodum etiam natura: efficitur proculdubio, vt ea medij coniectrix ac collimatrix sit. De morali loquor. hæc enim circa affectus & actiones versatur: in quibus excessus & defectus & F medium est: vt & timeat, & confidat aliquis, cupiat & abhorreat, irascatur & misereatur, ac demum lætetur & doleat magis & minus: atq. vtraque hæc nõ bene. nam quando oportet, & ob quæ, & erga quos & cuius causa, & vt oportet, hæc facere

medium est, atque optimum: id quod est ipsius virtutis. Simili modo circa actiones est excessus & defectus & medium. at virtus circa affectus actionésque versatur: in quibus excessus peccat, defectus vituperatur. medium verò & laudem & rectam exequutionem consequitur. Hæc autem vtraque ad virtutem pertinent. mediocritas igitur quædam virtus erit, cùm medij ipsius coniectatrix, collimatrixque sit. Præterea peccare multis modis possumus: malum enim est infiniti, vt Pythagorici coniectabant, bonum autem finiti: rectè agere vno vero modo tantum licet. atque idcirco illud facile, hoc difficile est: facile siquidem est à scopo aberrare, sicut ipsum attingere difficile. ob id igitur excessus & defectus vitij est, virtutis mediocritas. nam,

Simpliciter bonus est, sed malus omnimode.

CAPVT VI.

Virtus igitur est habitus electiuus in mediocritate, quantum ad nos consistens: quæ quidem mediocritas ratione præfinita sit: atque ita, vt prudens præfiniret: mediocritas autem duorum vitiorum, alterius per excessum, alterius per defectum. atque eo etiam quòd vitia alia deficiunt ab eo quod fieri debet, alia exuperant & in affectibus & in actionibus: virtus verò medium & inuenit & eligit. Quapropter substantia quidem & ratione, quæ quid sit res exponit, mediocritas: quantum ad optimum autem spectat, & quod bene se habet: extremitas virtus est. Neque tamen omnis actio, omnisque affectus mediocritatem admittit. nonnulli enim sunt affectus, qui statim vel ipso nomine cum prauitate implicantur: vt maleuolentia, impudentia, & inuidia: & item actiones, vt adulterium, furtum, homicidium. omnia enim hæc & huiusce modi ita appellantur, quia non excessus ipsorum aut defectus, sed ipsa mala sunt: vt nullo modo possit quispiam in ipsis rectè agere, sed peccare semper necesse sit: neque bene, aut non bene se gerat, dum quatenus & quando, & quomodo oportet, adulterium committit: sed dum absolute vnumquodque horum facit, continuò peccet. Perinde igitur est, ac si quis iniustè, ignauè, intemperantérque agendi ponendam esse mediocritatem, excessumque & defectum censeat: nam hoc modo exuperationis & defectionis mediocritas, exuperationis item exuperatio, & defectionis defectio inueniretur.

A μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον. ἡ δὲ ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν· ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἁμαρτάνεται, καὶ ἡ ἔλλειψις ψέγεται, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται. ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς. μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή, στοχαστική γε οὖσα τοῦ μέσου. ἔτι, τὸ μὲν ἁμαρτάνειν, πολλαχῶς ἐστι· τὸ γὰρ κακὸν, τοῦ
B ἀπείρου, ὡς οἱ Πυθαγόρειοι εἴκαζον· τὸ δ' ἀγαθὸν, τοῦ πεπερασμένου· τὸ δὲ κατορθοῦν, μοναχῶς· διὸ καὶ τὸ μὲν ῥᾴδιον, τὸ δὲ χαλεπόν· ῥᾴδιον μὲν, τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ· χαλεπὸν δὲ, τὸ ἐπιτυχεῖν. καὶ διὰ ταῦτ' οὖν, τῆς μὲν κακίας, ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις· τῆς δὲ ἀρετῆς, ἡ μεσότης.

Ἐσθλοὶ μὲν γὰρ ἁπλῶς, παντοδαπῶς δὲ
C *κακοί.*

Κεφάλαιον ς.

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένῃ λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειε. μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν. καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν, τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέον-
D τος ἔν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι· τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὑρίσκειν καὶ αἱρεῖσθαι. διὸ κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν καὶ τὸν λόγον τὸν τί ἦν εἶναι λέγοντα, μεσότης ἐστὶν ἡ ἀρετή· κατὰ δὲ τὸ ἄριστον καὶ τὸ εὖ, ἀκρότης. οὐ πᾶσα δ' ἐπιδέχεται πρᾶξις, οὐδὲ πᾶν πάθος τὴν μεσότητα· ἔνια γὰρ εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος· οἷον ἐπι-
E χαιρεκακία, ἀναισχυντία, φθόνος· καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων, μοιχεία, κλοπὴ, ἀνδροφονία· πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγεται τῷ αὐτὰ φαῦλα εἶναι, ἀλλ' οὐχ αἱ ὑπερβολαὶ αὐτῶν, οὐδὲ αἱ ἐλλείψεις. οὐκ ἔστιν οὖν οὐδέποτε περὶ αὐτὰ κατορθοῦν, ἀλλ' ἀεὶ ἁμαρτάνειν· οὐδ' ἔστι τὸ εὖ ἢ μὴ εὖ, περὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν τῷ ἣν δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὡς μοιχεύειν· ἀλλ' ἁπλῶς τὸ ποιεῖν ὁτιοῦν τούτων, ἁμαρτάνειν
F ἐστίν. ὅμοιον οὖν τὸ ἀξιοῦν καὶ περὶ τὸ ἀδικεῖν, καὶ δειλαίνειν, καὶ ἀκολασταίνειν εἶναι μεσότητα, καὶ ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν· ἔσται γὰρ οὕτω γε ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης, καὶ ὑπερβολῆς ὑπερβολὴ, καὶ ἔλλειψις ἐλλείψεως. ὥσπερ δὲ

σωφρο-

σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, διὰ τὸ τὸ μέσον εἶναί πως ἄκρον· οὕτως οὐδὲ ἐκείνων μεσότης· οὐδὲ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ἀλλ' ὡς ἂν πράττηται, ἁμαρτάνεται· ὅλως γὰρ οὔθ' ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης ἐστὶν, οὔτε μεσότητος ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις.

Κεφάλαιον ζ.

Δεῖ δὲ, τοῦτο μὴ μόνον καθόλου λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς καθ' ἕκαστα ἐφαρμόττειν· ἐν γὰρ τοῖς περὶ τὰς πράξεις λόγοις, οἱ μὲν καθόλου, κοινότεροί εἰσιν· οἱ δὲ ἐπὶ μέρους, ἀληθινώτεροι· περὶ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα αἱ πράξεις· δέον δὲ ἐπὶ τούτων συμφωνεῖν. ληπτέον οὖν ταῦτα ἐκ τῆς διαγραφῆς. Περὶ μὲν οὖν φόβους καὶ θάρρη, ἀνδρεία μεσότης· τῶν δὲ ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος· πολλὰ δέ ἐστιν ἀνώνυμα· ὁ δὲ ἐν τῷ θαρρεῖν ὑπερβάλλων, θρασύς· ὁ δὲ, τῷ μὲν φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων, τῷ δὲ θαρρεῖν ἐλλείπων, δειλός. περὶ ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας οὐ πάσας, ἧττον δὲ καὶ περὶ τὰς λύπας, μεσότης μὲν, σωφροσύνη· ὑπερβολὴ δὲ, ἀκολασία. ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς οὐ πάνυ γίνονται· διόπερ οὐδ' οὗτοι ὀνόματος τετυχήκασιν· ἔστωσαν δὲ ἀναίσθητοι. περὶ δὲ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν, μεσότης μὲν ἐλευθεριότης· ὑπερβολὴ δὲ καὶ ἔλλειψις, ἀσωτία καὶ ἀνελευθερία. ἐναντίως δὲ αὐταῖς ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ μὲν γὰρ ἄσωτος, ἐν μὲν προέσει ὑπερβάλλει, ἐν δὲ λήψει ἐλλείπει· ὁ δὲ ἀνελεύθερος, ἐν μὲν λήψει, ὑπερβάλλει· ἐν δὲ προέσει, ἐλλείπει. νῦν μὲν τύπῳ καὶ ἐπὶ κεφαλαίου λέγομεν, ἀρκούμενοι αὐτῷ τούτῳ· ὕστερον δὲ ἀκριβέστερον περὶ αὐτῶν διορισθήσεται. περὶ δὲ τὰ χρήματα καὶ ἄλλαι διαθέσεις εἰσί· μεσότης μὲν, μεγαλοπρέπεια· ὁ γὰρ μεγαλοπρεπὴς διαφέρει ἐλευθερίου· ὁ μὲν γὰρ, περὶ μεγάλα· ὁ δὲ περὶ μικρά· ὑπερβολὴ δὲ, ἀπειροκαλία καὶ βαναυσία· ἔλλειψις δὲ μικροπρέπεια· διαφέρουσι δὲ αὗται τῶν περὶ τὴν ἐλευθεριότητα· ᾗ δὲ διαφέρουσιν, ὕστερον ῥηθήσεται. περὶ δὲ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν, μεσότης μὲν, μεγαλοψυχία· ὑπερβολὴ δὲ, χαυνότης τις λε-

A Quemadmodum autem temperantiæ & fortitudinis nullus est excessus aut defectus, propterea quòd medium ipsum extremum etiam quodam modo est: ita neque illorum mediocritas vlla, aut excessus aut defectus esse potest: sed vtcunque agantur, peccatum est. omnino enim neque exuperationis aut defectionis mediocritas, neq; mediocritatis exuperatio aut defectio vlla est.

CAPVT VII.

B At verò non oportet solum vniuersaliter hæc dicere, sed particularibus etiam accommodare. quæ enim de actionibus sunt disputationes, si vniuersaliter tractantur, communiores: si particulariter, veriores sunt. circa particularia enim actiones versantur, quibus consentanea esse debent quæ dicuntur. Sumenda igitur hæc ex descriptione sunt. Circa timores C quidem & fiducias mediocritas fortitudo est: eorum verò, qui excedunt, ille qui in trepiditate excedit, vacat nomine (multa enim sunt, quæ nomen non habent) qui confidendo exuperat, audax est: at qui & in timendo exuperat, & in confidendo deficit, is est ignauus. Circa voluptates verò & ægritudines non omnes, sed corporales, atque eas maximè quæ in tactu existunt, circa ægritudines autem mi- D nus, mediocritas temperantia est: excessus intemperantia est. at quia non admodum inueniri consueuerunt, qui in voluptatibus deficiant, idcirco neque nomen aliquod huiuscemodi homines adepti sunt: sed stupidi appellentur. Circa dationem acceptionemque pecuniarum mediocritas est liberalitas: excessus & defectus prodigalitas & illiberalitas, seu auaritia. in quibus contrario modo excedunt & deficiunt homines, prodigus enim in largien- E do excedit, in accipiendo deficit: auarus contrà excedit in accipiendo, in dando deficit. Ac de his quidem nunc figura quadam ac summatim dicimus, hac ipsa breuitate contenti postea accuratiùs de iisdem pertractabimus ac definiemus. Iam circa pecunias aliæ quoque sunt dispositiones, è quibus mediocritas magnificentia est. nam magnificus à liberali eo differt, quòd ille circa parua, hic circa magna ver- F satur excessus est decori imperitia, seu indecorum, & ineptitudo operaria: defectus paruificentia: quæ vitia differunt etiã ipsa ab iis, quæ circa liberalitatẽ sunt: quomodo verò differant, posterius dicetur. Ac verò circa honorem & ignominiam mediocritas est magnanimitas: excessus inflatio

quæ dicitur: defectus pusillanimitas. Sicut autem magnificentiæ liberalitatem correspondere diximus, vt in eo ab illa differret, quòd circa parua versatur: ita magnanimitati, quæ in magno honore versatur, alia quædam virtus correspondet, cuius circa parua officium est, fit enim, vt sicut oportet, honor appetatur: & magis etiam vel minus quàm oportet. vnde qui in appetitione hac excedit, ambitiosus: qui deficit, inambitiosus dicitur: medius nomine vacat. dispositiones quoq; ipsæ innominatæ sunt: ambitiosi tãtum excepta, quę ambitio sitas dicitur hincque euenit, vt extremi de media sede decertẽt. & nos quoque mediũ interdum ambitiosum, interdum inambitiosum vocitamus: & modò ambitiosum, modò inambitiosum laudamus. Qua de causa verò id fiat, in sequentibus dicetur. nunc autem de reliquis eo modo quo cœpimus, pertractandum est. Circa iram igitur excessus, & defectus, & mediocritas quoq; est: sed cum nominibus ferè careãt, medium mansuetum, mediocritatem mansuetudinem vocabimus. ex extremis verò ille qui excedit, iracũdus sit, & vitium iracundia: qui deficit, iræ vacuus: & defectus iræ vacuitas appelletur. Sunt autem etiam aliæ tres mediocritates, quæ similitudinem quandam inter se habent, sed tamen differunt cum enim circa sermonum, actionúmque communionem omnes versentur, in eo sunt dissimiles, quòd vna circa verum, quòd in ipsis est, aliæ circa iucundum negocium suum habent, quod quidem iucundum duplex, alterum in loco, alterum in omnibus vitæ cõmerciis consistit. Dicendum igitur de his quoque est, vt magis in omnibus mediocritatem esse laudabilem perspiciamus, extrema verò neque recta, neque laudabilia, sed vituperatione digna haberi, ex his verò pleraque nomine etiam ipsa vacant, sed tentandum tamen sicut in cæteris, nomina quoque his inuenire, quo & dilucidior fiat, & facilius intelligi oratio possit. Circa verum igitur qui mediocris est, verax, mediocritas ipsa veritas seu veracitas nuncupetur. fictio verò, si in maius, quid, quã re vera sit, tendit arrogãtia, & qui eam habet arrogans: sin in minus, dissimulatio, quíque ea est preditus, dissimulator appelletur. Circa iucundum verò, si est in loco mediocris, facetus, & dispositio ipsa facetudo est: excessus scurrilitas, & qui ea est præditus, scurra: qui autem deficit, rusticus quidã, & rusticitas ipsi habitus dicitur,

A [illegible] ἔλλειψις δὲ, μικροψυχία· ὡς δ' ἐλέγομεν ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τὴν ἐλευθεριότητα, περὶ μικρὰ διαφέρουσαν, οὕτως ἔχει τις καὶ πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, περὶ τιμὴν οὖσαν μεγάλην, αὐτὴ περὶ μικρὰν οὖσα· ἔστι γὰρ, ὡς δεῖ ὀρέγεσθαι τιμῆς, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον. λέγεται δὲ, ὁ μὲν ὑπερβάλλων ταῖς ὀρέξε-
B σι, φιλότιμος· ὁ δ' ἐλλείπων, ἀφιλότιμος· ὁ δὲ μέσος, ἀνώνυμος. ἀνώνυμοι δὲ καὶ αἱ διαθέσεις· πλὴν ἡ τοῦ φιλοτίμου, φιλοτιμία· ὅθεν ἐπιδικάζονται οἱ ἄκροι τῆς μέσης χώρας· καὶ ἡμεῖς δὲ, ἔστι μὲν ὅτε τὸν μέσον, φιλότιμον καλοῦμεν· ἔστι δ' ὅτε, ἀφιλότιμον· καὶ ἔστιν ὅτε μὲν ἐπαινοῦμεν τὸν φιλότιμον, ἔστι δ' ὅτε τὸν ἀφιλότιμον. διὰ τίνα δ' αἰτίαν, τοῦτο ποιοῦμεν, ἐν
C τοῖς ἑξῆς ῥηθήσεται. νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν λέγωμεν κατὰ τὸν ὑφηγημένον τρόπον. ἔστι δὲ καὶ περὶ ὀργὴν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ μεσότης· σχεδὸν δὲ ἀνωνύμων ὄντων αὐτῶν, τὸν μέσον πρᾶον λέγοντες, τὴν μεσότητα πραότητα καλέσωμεν· τῶν δ' ἄκρων, ὁ μὲν ὑπερβάλλων, ὀργίλος ἔστω· ἡ δὲ κακία, ὀργιλότης· ὁ δ' ἐλλείπων, ἀόργητός τις· ἡ δ' ἔλλειψις, ἀοργη-
D σία. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς μεσότητες, ἔχουσαι μέν τινα ὁμοιότητα πρὸς ἀλλήλας· διαφέρουσι δ' ἀλλήλων· πᾶσαι μὲν γάρ εἰσι περὶ λόγων καὶ πράξεων κοινωνίαν· διαφέρουσι δὲ, ὅτι, ἡ μὲν, ἐστὶ περὶ τὸ ἀληθὲς τὸ ἐν αὐτοῖς· αἱ δὲ, περὶ τὸ ἡδύ· τούτου δὲ, τὸ μὲν, ἐν παιδιᾷ· τὸ δὲ, ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον. ῥητέον οὖν καὶ περὶ τούτων, ἵνα μᾶλλον κατίδωμεν ὅτι ἐν πᾶσιν ἡ μεσότης ἐπαινετόν· τὰ
E δ' ἄκρα, οὔτε ὀρθὰ, οὔτε ἐπαινετὰ, ἀλλὰ ψεκτά. ἔστι μὲν οὖν καὶ τούτων τὰ πλείω ἀνώνυμα· πειρατέον δ' ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, αὐτοὺς ὀνοματοποιεῖν, σαφηνείας ἕνεκεν, καὶ τοῦ εὐπαρακολουθήτου. περὶ μὲν οὖν τὸ ἀληθὲς, ὁ μὲν μέσος, ἀληθής τις· καὶ ἡ μεσότης, ἀλήθεια λεγέσθω· ἡ δὲ προσποίησις, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ μεῖζον, ἀλαζονεία,
F καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν, ἀλαζών· ἡ δ' ἐπὶ τὸ ἔλαττον, εἰρωνεία, καὶ εἴρων. περὶ δὲ τὸ ἡδὺ, τὸ μὲν ἐν παιδιᾷ, ὁ μὲν μέσος, εὐτράπελος, καὶ ἡ διάθεσις, εὐτραπελία· ἡ δ' ὑπερβολὴ, βωμολοχία, καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν βωμολόχος· ὁ δ' ἐλλείπων, ἀγροικός τις·

καὶ ἡ

καὶ ἡ ἕξις, ἀγροικία. περὶ δὲ τὸ λοιπὸν ἡδὺ τὸ ἐν τῷ βίῳ, ὁ μὲν ὡς δεῖ ἡδὺς ὤν, φίλος· καὶ ἡ μεσότης φιλία· ὁ δ' ὑπερβάλλων, εἰ μὲν οὐδενὸς ἕνεκα, ἄρεσκος· εἰ δ' ὠφελείας τῆς αὑτοῦ, κόλαξ· ὁ δ' ἐλλείπων καὶ ἐν πᾶσιν ἀηδής, δύσερίς τις καὶ δύσκολος. εἰσὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη, μεσότητες· ἡ γὰρ αἰδὼς, ἀρετὴ μὲν οὐκ ἔστιν, ἐπαινεῖται δὲ καὶ ὁ αἰδήμων· καὶ γὰρ ἐν τούτοις, ὁ μὲν λέγεται μέσος· ὁ δ', ὑπερβάλλων, ὡς ὁ καταπλήξ, ὁ πάντα αἰδούμενος· ὁ δ' ἐλλείπων ἢ ὁ μηδὲν ὅλως, ἀναίσχυντος· ὁ δὲ μέσος, αἰδήμων. νέμεσις δὲ, μεσότης φθόνου καὶ ἐπιχαιρεκακίας. εἰσὶ δὲ περὶ λύπην καὶ ἡδονὴν τὰς ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τοῖς πέλας γινομένας. ὁ μὲν γὰρ νεμεσητικὸς, λυπεῖται ἐπὶ τοῖς ἀναξίως εὖ πράττουσιν· ὁ δὲ φθονερὸς, ὑπερβάλλων τοῦτον, ἐπὶ πᾶσι λυπεῖται· ὁ δ' ἐπιχαιρέκακος, τοσοῦτον ἐλλείπει τοῦ λυπεῖσθαι, ὥστε καὶ χαίρειν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων καὶ ἄλλοθι καιρὸς ἔσται. περὶ δὲ δικαιοσύνης, ἐπεὶ οὐχ ἁπλῶς λέγεται, μετὰ ταῦτα διελόμενοι, περὶ ἑκατέρας ἐροῦμεν, πῶς μεσότητές εἰσιν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν λογικῶν ἀρετῶν.

A si est in cæteris vitæ commerciis, qui sicut debet iucundus est, amicus, & mediocritas amicitia: qui excedit, si nullius rei causa obsequiosus: si ob vtilitatem aliquam suam id facit, adulator. atqui deficit in omnibus, omnibusque iniucunde se gerit, litigiosus quidam & morosus appellatur. Sunt quoque in affectibus, & in iis quæ circa affectus sunt, mediocritates quædam. verecundia enim virtus quidem non est, sed laudatur: tamen simili modo verecundus. nā
B & in his alius mediocris dicitur, alius excedens alius deficiens, atq. excedens quidem quasi pauidus qui in omnibus verecundatur: deficiens qui nihil omnino veretur, impudēs. mediocris verecundus appellatur. Indignatio quoq. inuidiæ mediocritas est & maleuolentiæ: qui quidem habitus circa illam ægritudinem & voluptatē versantur, quæ suscipitur ex iis quæ aliis contingunt. indignabundus enim dolore
C afficitur, cùm aliquos prospera fortuna indignè vti videt. inuidus verò hunc excedens ex omnibus dolorem percipit, at maleuolus tantum a dolendo deficit, vt etiam gaudeat. Ac de his quidem alius erit disserendi locus. De iustitia quoque quia non simpliciter dicitur, postea distinguemus ac de vtraque quomodo mediocritates sint, explicabimus, de virtutibus item rationalibus simili modo.

Κεφ. η.

Τριῶν δὲ διαθέσεων οὐσῶν, δύο μὲν κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν, μιᾶς δ' ἀρετῆς, τῆς μεσότητος, πᾶσαι πάσαις ἀντίκεινταί πως· αἱ μὲν γὰρ ἄκραι, καὶ τῇ μέσῃ, καὶ ἀλλήλαις ἐναντίαι εἰσίν· ἡ δὲ μέση, ταῖς ἄκραις. ὥσπερ γὰρ τὸ ἴσον, πρὸς μὲν τὸ ἔλαττον, μεῖζον· πρὸς δὲ τὸ μεῖζον, ἔλαττον· οὕτως αἱ μέσαι ἕξεις, πρὸς μὲν τὰς ἐλλείψεις, ὑπερβάλλουσι· πρὸς δὲ τὰς ὑπερβολὰς, ἐλλείπουσιν, ἔν τε τοῖς πάθεσι, καὶ ταῖς πράξεσιν· ὁ γὰρ ἀνδρεῖος, πρὸς μὲν τὸν δειλὸν, θρασὺς φαίνεται· πρὸς δὲ τὸν θρασὺν, δειλός. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων, πρὸς μὲν τὸν ἀναίσθητον, ἀκόλαστος· πρὸς δὲ τὸν ἀκόλαστον, ἀναίσθητος· ὁ δ' ἐλευθέριος, πρὸς μὲν τὸν ἀνελεύθερον, ἄσωτος· πρὸς δὲ τὸν ἄσωτον, ἀνελεύθερος· διὸ καὶ ἀπωθοῦνται τὸν μέσον οἱ ἄκροι, ἑκάτερος πρὸς ἑκάτερον, καὶ καλοῦσι τὸν ἀνδρεῖον, ὁ μὲν δειλὸς, θρασύν· ὁ δὲ θρασὺς, δειλόν· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνάλογον. οὕτω δ' ἀντικειμένων ἀλλήλοις τούτων,

D

CAPVT VIII.

Cvm tres autem dispositiones sint duo scilicet vitia, per excessum vnum, alterō per defectum, & virtus vna, quæ mediocritas est, omnes omnibus quodammodo opponuntur. extremæ enim & mediæ, & inter se contrariæ sunt: media verò extremis. nā quemadmodū æquale, si minori cōparetur, maius: si maiori, minus euadit:
E ita quoque medij habitus tam in affectibus quam in actionibus, si ad defectus spectemus, excedunt: si ad excessus, deficiunt. fortis enim respectu ignaui audax: respectu audacis contrà ignauus videtur, simili modo etiam temperans, si ad stupidum referatur intemperans: si ad intemperantem: stupidus. item liberalis ad auarum comparatus, prodigus. ad prodigum verò auarus,
F vnde efficitur, vt extremi medium ad alterū vterq. expellant: & forte quidē timidus audacem, audax timidum vocet, atque in aliis simili modo. Cùm hæc igitur ita inter sese opposita sint extremis maior inter se quàm cum medio contrarietas est, quippe cùm longius à se mutuo quàm à medio distent, quemadmodum magnum à paruo & paruum à magno abest longius,

quàm alterutrum ab eo quod æquale est. Adde quòd nonnullis extremis cum medio esse similitudo quædam videtur: vt audaciæ cum fortitudine, & prodigalitati cum liberalitate, at extremis inter sese maxima est dissimilitudo. Quæ verò maximè à se mutuò distant, contraria esse definiuntur: quare fit, vt magis contraria ea sint, quæ magis distant. Iam verò medio in nonnullis defectus, in nonnullis excessus magis opponitur: exempli gratia fortitudini nequaquam audacia quæ est excessus, sed ignauia quæ est defectus, magis aduersatur: temperantiæ item non stupiditas quæ deficit, sed quæ excedit intemperantia magis opposita est. Id verò duabus de causis euenit, vna est ex ipsa re: nam quia proprius est & similius medio alterum extremum, idcirco non id sed contrarium magis opponimus, vt quoniam similior esse fortitudini propiorque audacia videtur, ignauia verò dissimilior: ignauiam fortitudini magis opponimus, quippe cùm ea, quæ magis à medio distant, magis contraria esse videantur atque hæc vna ex re ipsa causa est. Altera est ex nobis ipsis. ad quæ enim nos natura quodammodo magis sumus affecti, ea medio magis esse contraria videntur: verbi causa, ad voluptates natura magis sumus affecti, idcirco ad intemperãtiam sumus quàm ad modestiam procliuiores. hæc igitur magis cõtraria esse dicimus, ad quæ maius incrementum in nobis fit: ac propterea intemperantia, quæ est excessus, temperantiæ magis contraria est.

CAPVT IX.

Virtutem igitur moralem mediocritatem esse, atque id quomodo: mediocritatemque esse duorum vitiorum, quorum alterum per excessum, alterum per defectum fit, necnon eiusmodi eam esse, propterea quòd medij cõiectrix est, quod in affectibus actionibúsque existit, satis dictum est. Idcirco probum esse etiam difficile est: quippe cùm in vnaquaque re medium inuenire sit difficile, vt circuli mediũ deprehẽdere nõ cuilibet, sed scientis solũmodo est: sic quoq. & irasci, & dare pecuniã, & sumptus facere cuiuslibet est, & facile: at cui, & quantum, & quando, & cuius causa, & quomodo oporteat eadem hæc facere, non cuiuslibet, neq. facile est: siquidem rectè facere, & rarum est, & laudabile, quemadmodum etiam honestum.

A πλείων ἐναντιότης ἐστὶ τοῖς ἄκροις πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς τὸ μέσον. πορρωτέρω γὰρ ταῦτα ἀφέστηκεν ἀλλήλων, ἢ τοῦ μέσου· ὥσπερ τὸ μέγα, τοῦ μικροῦ· καὶ τὸ μικρὸν, τοῦ μεγάλου· ἢ ἄμφω, τοῦ ἴσου. ἔτι, πρὸς μὲν τὸ μέσον ἐνίοις ἄκροις ὁμοιότης τις φαίνεται, ὡς τῇ θρασύτητι πρὸς τὴν ἀνδρίαν, καὶ τῇ ἀσωτίᾳ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα· τοῖς δὲ ἄκροις πρὸς ἄλληλα B πλείστη ἀνομοιότης· τὰ δὲ πλεῖστον ἀπέχοντα ἀπ᾽ ἀλλήλων, ἐναντία ὁρίζονται· ὥστε καὶ μᾶλλον ἐναντία, τὰ πλεῖον ἀπέχοντα. πρὸς δὲ τὸ μέσον ἀντίκειται, ἐπ᾽ ἐνίων μὲν μᾶλλον, ἡ ἔλλειψις, ἐφ᾽ ὧν δὲ, ἡ ὑπερβολή· οἷον ἀνδρείᾳ μὲν, οὐχ ἡ θρασύτης, ὑπερβολὴ οὖσα· ἀλλ᾽ ἡ δειλία, ἔλλειψις οὖσα· τῇ δὲ σωφροσύνῃ, οὐχ ἡ ἀναισθησία, ἔνδεια οὖσα· ἀλλ᾽ ἡ ἀκολασία, ὑπερβολὴ οὖσα. διὰ δύο δ᾽ αἰτίας τοῦτο συμ- C βαίνει· μίαν μὲν, τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· τῷ γὰρ ἐγγύτερον εἶναι καὶ ὁμοιότερον τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ μέσου, οὐ τοῦτο, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀντιτίθεμεν μᾶλλον· οἷον ἐπεὶ ὁμοιότερον εἶναι δοκεῖ τῇ ἀνδρίᾳ ἡ θρασύτης καὶ ἐγγύτερον· ἀνομοιότερον δ᾽, ἡ δειλία, ταύτην μᾶλλον ἀντιτίθεμεν· τὰ γὰρ ἀπέχοντα πλεῖον τοῦ μέσου, ἐναντιώτερα δοκεῖ εἶναι· μία μὲν οὖν D αἰτία αὕτη, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος. ἑτέρα δὲ, ἐξ ἡμῶν αὐτῶν· πρὸς ἃ αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμέν πως, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τῷ μέσῳ φαίνεται· οἷον, αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμεν πρὸς τὰς ἡδονάς· διὸ εὐκατάφοροί ἐσμεν μᾶλλον πρὸς ἀκολασίαν, ἢ πρὸς κοσμιότητα. ταῦτ᾽ οὖν μᾶλλον ἐναντία λέγομεν, πρὸς ἃ ἡ ἐπίδοσις μᾶλλον γίνεται· καὶ διὰ τοῦτο, ἡ E ἀκολασία, ὑπερβολὴ οὖσα, ἐναντιωτέρα ἐστὶ τῇ σωφροσύνῃ.

Κεφάλαιον θ.

Ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ μεσότης, καὶ πῶς. καὶ ὅτι μεσότης δύο κακιῶν, τῆς μὲν, καθ᾽ ὑπερβολήν· τῆς δὲ, κατ᾽ ἔλλειψιν· καὶ ὅτι τοιαύτη ἐστὶ διὰ τὸ στοχαστικὴ τοῦ μέσου εἶναι τοῦ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ F ταῖς πράξεσιν, ἱκανῶς εἴρηται· διὸ καὶ ἔργον ἐστὶ καὶ σπουδαῖον εἶναι· ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν, ἔργον· οἷον κύκλου τὸ μέσον, οὐ παντὸς ἀλλὰ τοῦ εἰδότος· οὕτω δὲ, καὶ τὸ μὲν ὀργισθῆναι παντὸς, καὶ ῥᾴδιον· καὶ τὸ δοῦναι ἀργύριον καὶ δαπανῆσαι· τὸ δὲ ᾧ, καὶ ὅσον, καὶ ὅτε, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς, οὐκ ἔτι παντὸς, οὐδὲ ῥᾴδιον· διόπερ ἐστὶ τὸ εὖ, καὶ σπάνιον, καὶ ἐπαινετὸν, καὶ καλόν. διὸ δεῖ τὸν στοχαζόμενον τοῦ μέσου,

ἀποχωρεῖν μὲν ἀπὸ τοῦ μᾶλλον ἐναντίου, καθάπερ καὶ ἡ Καλυψὼ παραινεῖ τό, A

τοῦ μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔεργε

Νῆα.

τῶν γὰρ ἄκρων, τὸ μέν ἐστιν ἁμαρτωλότερον τὸ δ', ἧττον. ἐπεὶ οὖν τὸ μέσου τυχεῖν ἄκρως χαλεπὸν, κατὰ τὸν δεύτερόν φασι πλοῦν, τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν. τοῦτο δ' ἔσται μάλιστα τοῦ- B τον τὸν τρόπον ὃν λέγομεν· σκοπεῖν δὲ δεῖ πρὸς ἃ καὶ αὐτοὶ εὐκατάφοροι ἐσμέν· ἄλλοι γὰρ πρὸς ἄλλα πεφύκαμεν· τοῦτο δ' ἔσται γνώριμον ἐκ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης τῆς γινομένης περὶ ἡμᾶς. εἰς τοὐναντίον δ' ἑαυτοὺς ἀφέλκειν δεῖ· πολὺ γὰρ ἀπάγοντες τοῦ ἁμαρτάνειν, εἰς τὸ μέσον ἥξομεν· ὅπερ οἱ τὰ διεστραμμένα τῶν ξύλων ὀρθοῦντες, ποιοῦσιν. ἐν παντὶ δὲ μάλιστα φυλακτέον τὸ ἡδὺ, C καὶ τὴν ἡδονήν· οὐ γὰρ ἀδέκαστοι κρίνομεν αὐτήν. ὅπερ οὖν οἱ δημογέροντες ἔπαθον πρὸς τὴν Ἑλένην, τοῦτο δεῖ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονήν· καὶ ἐν πᾶσι τὴν ἐκείνων ἐπιλέγειν φωνήν· οὕτω γὰρ αὐτὴν ἀποπεμπόμενοι, ἧττον ἁμαρτησόμεθα. ταῦτ' οὖν ποιοῦντες, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, μάλιστα δυνησόμεθα τοῦ μέσου τυγχάνειν. χαλεπὸν δ' ἴσως τοῦτο καὶ μάλιστ' ἐν τοῖς καθ' ἕκα- D στον· οὐ γὰρ ῥᾴδιον διορίσαι, πῶς, καὶ τίσι, καὶ ἐπὶ ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον· καὶ γὰρ ἡμεῖς, ὁτὲ μὲν τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πράους φαμέν· ὁτὲ δὲ, τοὺς χαλεπαίνοντας, καὶ ἀνδρώδεις ἀποκαλοῦμεν. ἀλλ' ὁ μὲν μικρὸν τοῦ εὖ παρεκβαίνων, οὐ ψέγεται, οὔτ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον, οὔτ' ἐπὶ τὸ ἧττον· ὁ δὲ πλέον· οὗτος γὰρ οὐ λανθάνει· ὁ δὲ μέχρι τίνος, καὶ ἐπὶ E πόσον ψεκτὸς, οὐ ῥᾴδιον τῷ λόγῳ ἀφορίσαι· οὐδὲ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τῶν αἰσθητῶν· τὰ δὲ τοιαῦτα, ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις. τὸ μὲν ἄρα τοσοῦτον, δηλοῖ ὅτι ἡ μέση ἕξις ἐν πᾶσιν ἐπαινετή· ἀποκλίνειν δὲ δεῖ, ποτὲ μὲν, ἐπὶ τὴν ὑπερβολήν· ποτὲ δὲ, ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν· οὕτω γὰρ ῥᾷστα τοῦ μέσου καὶ τοῦ εὖ F τευξόμεθα.

Quocirca oportet eum, qui medium coniectare vult, primum à magis contrario recedere, quemadmodum etiam Calypso ita monebat,

Sic procul à fumo atque vndis cohibere carinam

Sis memor.

Ex extremis enim alterum magis, alterum minus peccabile est. Quoniam igitur medium assequi ita exquisitè difficile est: secunda, vt inquiunt, nauigatione minima ex malis sumenda sunt. Id autem erit eo maximè modo quo diximus. Spectandum verò est, ad quæ nos procliuiores simus, quippe cùm alij ad alia natura propensi sint: id quod ex voluptate & dolore, qui nobis euenit, facile perspiciemus: atque in contrarium nos ipsos abstrahendo. nam si procul à peccando nos ipsos remouerimus ad medium deueniemus, id quod qui ligna distorta dirigunt, facere consueuerant. In omnibus autem à iucunditate & voluptate maximè cauendum est: non enim de ipsa incorrupti iudicamus. Quod ergo Troianorum proceres erga Helenam fecerunt; id nobis quoque erga voluptatem faciendum est: in omnibusque voce illorum erga ipsam vtendum. si enim ita à nobis ipsam dimiserimus, minus peccabimus. Hæc igitur facientes, vt summatim dicam, maximè medium assequi poterimus. Quanquam id fortasse difficile admodum est, & præcipuè in particularibus ac singulis. non enim facile definire possumus quomodo, & quibus, & ob quæ, & quatenus irascendum sit. nos namq. interdum eos qui deficiunt, laudamus, & mansuetos vocamus: interdum qui exasperantur, iracundique sunt, viriles appellamus. qui verò parum à rectè agendo siue ad maius siue ad minus declinat, non vituperatur: sed qui multum excedit: is enim minimè latet. quousque autem & quatenus reprehendendus aliquis sit, definiri ratione non facilè potest. non enim statui diuersum quippiam à sensibilibus debet. talia verò in particularibus constituta sunt, & in sensu iudicium est. Hoc itaque tantum id declarat, medium habitum in omnibus esse laudabilem: oportereque modo ad excessum, modò ad defectum declinare: ita enim facillimè fiet, vt medium, rectũmque ipsum assequamur.

ARISTOTELIS MORALIVM NICOMACHIORVM.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

CVm virtus circa affectus actionésq. versetur, cùmque in spontaneis laudes & vituperationes in inuitis venia, interdum etiam misericordia existat: necessarium fortasse est iis qui de virtute considerant: spontaneum, & inuitum definire: id quod etiam iis qui leges sanciunt, ad præmia, pœnásque instituendas minimè inutile est. Videntur verò inuita ea esse, quæ aut vi, aut ignoratione efficiuntur. Id autem est violentum, cuius principium extrinsecus eiusmodi est, vt ei neque qui agit, neque qui patitur, quippiam conferat: quemadmodum si ventus aliquò, aut homines qui potestatem habeant, nos detulerint. Quæcunque autem timore maiorum malorum, vel ob honestum aliquod aguntur: vt si tyrannus aliquibus, quorum parentes ac liberos in potestate haberet, turpe aliquid agere iubere, quíque id agerent, salui essent: qui non agerent, perirent: vtrum spōtanea sint, an inuita, controuersum est. Tale quid etiam in iacturis contingit, quæ in tempestatibus fieri consueuerunt. nemo enim sponte absolutè sua abiicit, sed ob salutem tum suam, tum aliorum omnes, modò mentis compotes sint facere id videntur. Mistæ igitur huiusmodi actiones cùm sint, spontaneis tamen magis sunt similes: quippe cùm eligendæ sint, tunc cùm aguntur, finis verò actionis in occasione fit. & spontaneum igitur & inuitum quando id agit quisque, dicendum est: agit autem sponte: principium enim mouendi instrumentarias partes in huiuscemodi actionibus in ipso est: at quorum principiū in ipso est ea agere vel non agere in ipso quoque est situm, spontanea igitur huiuscemodi sunt, simpliciter verò inuita quippe cùm tale quippiam per se eligat nemo. Ob actiones autem huiuscemodi interdum etiam laudantur homines cùm pro magnis & honestis rebus turpe aliquid, aut molestum sustinuerit: si verò econtrario, vituperantur, nam turpissima sustinere nullius honestæ, aut mediocris rei causa, malum est. Ob nonnulla verò laus quidem minimè, sed venia exhibetur:

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Νικομαχείων τὸ Γ.

Κεφάλαιον α.

B Τῆς ἀρετῆς δὴ περὶ πάθη τε καὶ πράξεις οὔσης, καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς ἑκουσίοις ἐπαίνων καὶ ψόγων γινομένων, ἐπὶ δὲ τοῖς ἀκουσίοις συγγνώμης, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐλέου, τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον ἀναγκαῖον ἴσως διορίσαι τοῖς περὶ ἀρετῆς ἐπισκοποῦσι. χρήσιμον δὲ καὶ τοῖς νομοθετοῦσι, πρός τε τὰς τιμὰς καὶ τὰς κολάσεις. δοκεῖ δὲ ἀκούσια εἶναι, τὰ βίᾳ ἢ δι᾽ ἄγνοιαν γινόμενα· βίαιον δέ, C οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν, τοιαύτη οὖσα, ἐν ᾗ μηδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων, ἢ ὁ πάσχων, οἷον, εἰ πνεῦμα κομίσαι ποι, ἢ ἄνθρωποι κύριοι ὄντες. ὅσα δὲ διὰ φόβον μειζόνων κακῶν πράττεται, ἢ διὰ καλόν τι, οἷον, εἰ τύραννος προστάττοι αἰσχρόν τι πρᾶξαι, κύριος ὢν γονέων καὶ τέκνων, καὶ πράξαντος μὲν, σῴζοιντο, μὴ πράξαντος δέ, ἀποθνήσκοιεν· ἀμφισβήτησιν D ἔχει, πότερον ἀκούσιά ἐστιν, ἢ ἑκούσια. τοιοῦτον δέ τι συμβαίνει καὶ περὶ τὰς ἐν τοῖς χειμῶσιν ἐκβολάς. ἁπλῶς μὲν γὰρ οὐδεὶς ἀποβάλλεται ἑκὼν, ἐπὶ σωτηρίᾳ δὲ αὑτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν, ἅπαντες οἱ νοῦν ἔχοντες. μικταὶ μὲν οὖν εἰσιν αἱ τοιαῦται πράξεις. ἐοίκασι δὲ μᾶλλον ἑκουσίοις· αἱρεταὶ γάρ εἰσι τότε ὅτε πράττονται· E τὸ δὲ τέλος τῆς πράξεως, κατὰ τὸν καιρόν ἐστι. καὶ τὸ ἑκούσιον δὴ καὶ τὸ ἀκούσιον, ὅτε πράττει, λεκτέον. πράττει δὲ, ἑκών· καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῦ κινεῖν τὰ ὀργανικὰ μέρη ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἐν αὐτῷ ἐστίν· ὧν δ᾽ ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχή, ἐπ᾽ αὐτῷ καὶ τὸ πράττειν, καὶ μή. ἑκούσια δὴ τὰ τοιαῦτα· ἁπλῶς δ᾽, ἴσως F ἀκούσια· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἕλοιτο καθ᾽ αὑτὸ τῶν τοιούτων οὐδέν. ἐπὶ ταῖς πράξεσι δὲ ταῖς τοιαύταις ἐνίοτε, καὶ ἐπαινοῦνται, ὅταν αἰσχρόν τι ἢ λυπηρὸν ὑπομένωσιν ἀντὶ μεγάλων καὶ καλῶν· ἂν δ᾽ ἀνάπαλιν, ψέγονται· τὰ γὰρ αἴσχισθ᾽ ὑπομεῖναι, ἐπ᾽ ἐνίοις δ᾽ ἔπαινος μὲν οὐ γίνεται, συγγνώμη δέ,

• ἐπὶ μηδενὶ καλῷ, ἢ μετρίῳ, φαύλου. ἐπ᾽

μαι, ὅταν διὰ τοιαῦτα πράξῃ τις ἃ μὴ δεῖ, ἃ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερτείνει, καὶ μηδεὶς ἂν ὑπομείναι. ἔνια δ' ἴσως οὐκ ἔστιν ἀναγκασθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποθανετέον, παθόντα τὰ δεινότατα. καὶ γὰρ τὸν Εὐριπίδου Ἀλκμαίωνα γελοῖα φαίνεται τὰ ἀναγκάσαντα μητροκτονῆσαι. ἔστι δὲ χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρῖναι, ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον, καὶ τί ἀντὶ τίνος ὑπομενετέον. ἔτι δὲ χαλεπώτερον τὸ ἐμμεῖναι τοῖς γνωσθεῖσιν. ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ ἐστὶ τὰ μὲν προσδοκώμενα, λυπηρὰ, ἃ δ' ἀναγκάζονται, αἰσχρά. ὅθεν ἔπαινοι καὶ ψόγοι γίνονται περὶ τοὺς ἀναγκασθέντας, ἢ μή. τὰ δὴ ποῖα, φατέον βίαια; ἢ ἁπλῶς μὲν, ὁπότ' ἂν ἡ αἰτία ἐν τοῖς ἐκτὸς ᾖ, καὶ ὁ πράττων μηδὲν συμβάλληται; ἃ δὲ καθ' αὑτὰ μὲν, ἀκούσιά ἐστι, νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε αἱρετὰ, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ πράττοντι, καθ' αὑτὰ μὲν, ἀκούσιά ἐστι· νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε, ἑκούσια. μᾶλλον δὲ ἔοικεν ἑκουσίοις· αἱ γὰρ πράξεις ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα· ταῦτα δὲ, ἑκούσια. ποῖα δ' ἀντὶ ποίων αἱρετέον, οὐ ῥᾴδιον ἀποδοῦναι· πολλαὶ γὰρ διαφοραί εἰσιν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα. εἰ δέ τις τὰ ἡδέα καὶ τὰ καλὰ φαίη βίαια εἶναι, ἀναγκάζειν γὰρ, ἔξω ὄντα· πάντα ἂν εἴη οὕτω βίαια· τούτων γὰρ χάριν πάντα πάντες πράττουσι· καὶ οἱ μὲν βίᾳ καὶ ἄκοντες, λυπηρῶς· οἱ δὲ διὰ τὸ ἡδὺ, μεθ' ἡδονῆς. γελοῖον δὴ τὸ αἰτιᾶσθαι τὰ ἐκτὸς, ἀλλὰ μὴ αὑτὸν, εὐθήρατον ὄντα ὑπὸ τῶν τοιούτων, καὶ τῶν μὲν καλῶν, ἑαυτόν· τῶν δ' αἰσχρῶν, τὰ ἡδέα. ἔοικε δὴ τὸ βίαιον εἶναι, οὗ ἔξωθεν ἡ ἀρχὴ, μηδὲν συμβαλλομένου τοῦ βιασθέντος.

A cùm ea quæ non debet, agit quiſpiam ob eiuſmodi, quæ & humanam naturam excedunt, & à nullo ſuſtinerentur, quædam autem fortaſſe ſunt, ad quæ perpetranda nemo cogi, compellive poteſt: ſed potius extrema quæque pati, ac mori conuenit. etenim ridicula ea ſunt, quæ Euripidem Alcmæonem ad matrem interficiendum compulerunt. Sed difficile interdum eſt iudicare, quale pro quali eligendum, ac B quid pro quo ſuſtinendum ſit: difficilius etiam in iis, quæ decreuerimus, perſiſtere. vt plurimum enim quæ expectantur moleſta: quæ verò cogũt, turpia ſũt. vnde & laudes & vituperia iis contingere conſueuerũt, qui vel fuerũt, vel non fuerũt, coacti. Qualia igitur eſſe violenta dicenda ſunt? An ſimpliciter cùm & cauſa extrinſecus fuerit, & qui agit, nihil contulerit: quæ verò licet per ſe inuita ſint, nũc tamen & pro his eligenda fuerint principiũq; in agen- C te habuerint: ea per ſe inuita, nunc autem & pro his ſpontanea ſunt? Imò ſunt ſpontaneis ſimilia. actiones enim circa particularia ſũt: hæc autem ſpontanea ſunt: quoniam igitur differentiæ multæ in particularibus exiſtũt, qualia pro qualibus eligenda ſint, definiri non facilè poteſt. Quòd ſi quiſpiam & iucũda & moleſta eſſe violenta idcirco dixerit, quòd extrinſecus ſint, & nos cogant: is eſſi. iet, vt ea ratione omnia D ſibi eſſe violenta vnuſquiſq; putet: quippe cum horũ cauſa omnia omnes agant: alij violenter & inuiti ob moleſtum: alij ob iucũdum cum voluptate. Sed ridiculũ ſanè eſt in extrema potius cauſam referre quàm in ſeipſum, quòd huiuſcemodi rebus facilè capiatur: & honeſta ſibi, turpia iucũdis aſcribere. Videtur autem violentum id eſſe, cuius principium extrinſecus E eſt, nihilque ad id confert ille qui cogitur.

Κεφάλαιον β.

CAPVT II.

ΤΟ δὲ δι' ἄγνοιαν, οὐχ ἑκούσιον μὲν ἅπαν ἐστίν· ἀκούσιον δὲ, τὸ ἐπίλυπον καὶ ἐν μεταμελείᾳ. ὁ γὰρ δι' ἄγνοιαν πράξας ὁτιοῦν, μηδὲν δὲ δυσχεραίνων ἐπὶ τῇ πράξει, ἑκὼν μὲν οὐ πέπραχεν, ὅ γε μὴ ᾔδει· οὐδ' αὖ ἄκων, μὴ λυπούμενός γε. τοῦ δὴ δι' ἄγνοιαν, ὁ μὲν ἐν μεταμελείᾳ, ἄκων δοκεῖ· ὁ δὲ μὴ μεταμελόμενος, ἐπεὶ ἕτερος, ἔστω οὐχ ἑκών· ἐπεὶ γὰρ διαφέρει, βέλτιον ὄνομα ἔχειν ἴδιον. ἕτερον δὲ ἔοικε καὶ τὸ δι' ἄγνοιαν πράττειν, τοῦ ἀγνοοῦντα ποιεῖν· ὁ γὰρ μεθύων, ἢ ὀργιζόμενος

AT quod ob ignorationem fit; non ſpontaneum quidem omne eſt: ſed inuitum id eſt, quòd vel dolorem vel pœnitentiam affert. qui enim cum ex ignoratione quippiam egerit, factum minimè ægre fert: is ſanè neque ſponte egit, id quod F ignorarit: neque inuitus cùm non doleat. ex iis igitur, qui ex ignoratione agũt, quem facti pœnitet, feciſſe inuit⁹ videtur: quem non pœnitet, quia tamen diuerſus eſt, non ſponte egiſſe dicatur, nam quia differt, melius eſt vt nomen quoque propriũ habeat. Diuerſũ quoq; eſt, ex ignoratione, & ignorantem agere: qui enim vel ebrius eſt,

vel iratus, non videtur ex ignoratione agere, sed ob aliud quippiam ex iis quæ dicta sunt: quippe cùm non sciens, sed ignorans agat. Vnusquisque igitur prauus quid agendum, à quibúsque abstinendum sit, ignorat: obque huiuscemodi errorem iniusti, & omnino mali homines efficiuntur. Inuitus igitur dici debet, non si quis ignorat id quod conducit: non enim ignoratio, quæ in electione consistit, inuiti est causa, sed prauitatis: neque ea quæ est vniuersalis: quippe cùm ob eam homines vituperentur, sed ea, quæ circa particularia versatur, in quibus & circa quæ actio existit. in his enim & misericordia & venia locum habet: nam qui horum aliquid ignorat, is sanè inuitus agit. Melius autem fortasse est, vt hæc quænam, & quot sint, explicemus: considerandum igitur est quis, & quid, & circa quid: aut in quo agat: interdum etiam quo, vt instrumento: & cuius causa vt salutis & quomodo, vt sensim aut vehementer. hæc enim omnia nisi insanus sit, nemo ignorat: sed neque ipsum agentem: quo pacto enim se ipsum ignorauerit quispiam: ignorare tamen id quod agit aliquis potest: exempli causa, cùm lapsos se dicendo esse inquiunt, aut ignorasse arcanum esse: vt Aeschylus mysteria: aut ostendere volentes emisisse, vt catapultam, existimare etiam aliquis filium esse hostem posset, vt Merope: & mucronatam hastam retusam esse: & lapidem esse pumicem, posset item quis salutis causa verberans ac feriens interficere, & monstrare volens, quemadmodum faciunt ij qui summis manibus certant, percutere. Cum in omnibus igitur his, in quibus est actio, ignorantia contingat, fit, vt qui aliquid ex his ignorauerit, inuitus egisse videatur. atque id in præcipuis maximè, præcipua autem esse ea videtur, in quibus ipsa actio est, & id cuius causa quippiam fit. Oportet tamen, vt actio hæc quæ ex tali ignoratione inuoluntariè facta esse dicitur, dolorem ac pœnitentiam afferat.

CAPVT III.

CVm igitur inuitum sit, quod vel vi vel ignoratione agitur: spontaneum illud esse videbitur, cuius principium est in eo qui agit, particularia cognoscente in quibus actio consistit. Fortasse enim non rectè dicuntur inuita ea esse, quæ vel ex ira, vel ex cupiditate efficiuntur. Primùm enim nullum ex aliis animalibus sponte aget: sed neque pueri. Deinde, vtrum nihil ex iis quæ vel ex cupiditate, vel ex ira agimus, sponte faciemus? an honesta

A οὐ δοκεῖ δι' ἄγνοιαν πράττειν, ἀλλὰ διά τι τῶν εἰρημένων οὐκ εἰδὼς δὲ ἀλλ' ἀγνοῶν. ἀγνοεῖ μὲν οὖν πᾶς ὁ μοχθηρὸς ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ὧν ἀφεκτέον· καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἁμαρτίαν, ἄδικοι καὶ ὅλως κακοὶ γίνονται. τὸ δ' ἀκούσιον βούλεται λέγεσθαι, οὐκ εἴ τις ἀγνοεῖ τὸ συμφέρον· οὐ γὰρ ἡ ἐν τῇ προαιρέσει ἄγνοια, αἰτία τοῦ ἀκουσίου, ἀλλὰ τῆς
B μοχθηρίας. οὐδὲ ἡ καθόλου· ψέγονται γὰρ διά γε ταύτην· ἀλλ' ἡ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς καὶ περὶ ἃ ἡ πρᾶξις· ἐν τούτοις γὰρ καὶ ἔλεος, καὶ συγγνώμη· ὁ γὰρ τούτων τι ἀγνοῶν, ἀκουσίως πράττει. ἴσως οὖν οὐ χεῖρον διορίσαι αὐτά, τίνα, καὶ πόσα ἐστί, τίς τε δὴ, καὶ τί, καὶ περὶ τί, ἢ ἐν τίνι πράττει· ἐνίοτε δὲ καὶ τίνι, οἷον ὀργάνῳ· καὶ ἕνεκα τίνος, οἷον σωτηρίας· καὶ πῶς, οἷον ἠρέμα, ἢ σφόδρα. ἅπαντα
C μὲν οὖν ταῦτα οὐδεὶς ἂν ἀγνοήσειε, μὴ μαινόμενος. δῆλον δὲ, ὡς οὐδὲ τὸν πράττοντα· πῶς γὰρ ἑαυτόν γε; ὃ δὲ πράττει, ἀγνοήσειεν ἄν τις, οἷον λέγοντές φασιν ἐκπεσεῖν αὐτούς, ἢ οὐκ εἰδέναι ὅτι ἀπόρρητα ἦν, ὥσπερ Αἰσχύλος τὰ μυστικά· ἢ δεῖξαι βουλόμενος, ἀφεῖναι, ὡς ὁ τὸν καταπέλτην. οἰηθείη δ' ἄν τις καὶ τὸν υἱὸν πολέμιον εἶναι, ὥσπερ ἡ Με-
D ρόπη· καὶ ἐσφαιρῶσθαι τὸ λελογχωμένον δόρυ, ἢ τὸν λίθον κίσηριν εἶναι· καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ πίσας, ἀποκτεῖναι ἄν· καὶ δεῖξαι βουλόμενος, ὥσπερ οἱ ἀκροχειριζόμενοι, πατάξειεν ἄν. περὶ πάντα δὴ ταῦτα τῆς ἀγνοίας οὔσης, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις, ὁ τούτων τι ἀγνοήσας, ἄκων δοκεῖ πεπραχέναι, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κυριωτάτοις· κυριώτατα δ' εἶναι δο-
E κεῖ, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις, καὶ οὗ ἕνεκα. τοῦ δὴ κατὰ τὴν τοιαύτην ἄγνοιαν ἀκουσίου λεγομένου, ἔτι δεῖ τὴν πρᾶξιν λυπηρὰν εἶναι, καὶ ἐν μεταμελείᾳ.

Κεφάλαιον γ.

ΟΝΤΟΣ δ' ἀκουσίου, τοῦ βίᾳ καὶ δι' ἄγνοιαν, τὸ ἑκούσιον δόξειεν ἂν εἶναι, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ εἰδότι τὰ καθ' ἕκαστα ἐν οἷς ἡ
F πρᾶξις. ἴσως γὰρ οὐ καλῶς λέγεται, ἀκούσια εἶναι τὰ διὰ θυμὸν, ἢ δι' ἐπιθυμίαν. πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲν ἔτι τῶν ἄλλων ζώων ἑκουσίως πράξει, οὐδ' οἱ παῖδες, εἶτα, πότερον οὐδὲν ἑκουσίως πράττομεν τῶν δι' ἐπιθυμίαν,

ἢ διὰ θυμόν; ἢ τὰ καλὰ μὲν ἑκουσίως, τὰ δ' αἰσχρὰ ἀκουσίως; ἢ γελοῖον, ἑνός γε αἰτίου ὄντος; ἄτοπον δὲ ἴσως τὸ ἀκούσια φάναι, ὧν δεῖ ὀρέγεσθαι. δεῖ δὲ καὶ ὀργίζεσθαι ἐπί τισι, καὶ ἐπιθυμεῖν τινῶν, οἷον ὑγιείας καὶ μαθήσεως. δοκεῖ δέ, τὰ μὲν ἀκούσια, λυπηρὰ εἶναι· τὰ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν, ἡδέα. ἔτι δέ, τί διαφέρει τῷ ἀκούσια εἶναι τὰ κατὰ λογισμὸν ἢ θυμὸν ἁμαρτηθέντα; φευκτὰ μὲν γὰρ ἄμφω. δοκεῖ δὲ οὐχ ἧττον ἀνθρωπικὰ εἶναι τὰ ἄλογα πάθη. αἱ δὲ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας. ἄτοπον δὴ τὸ τιθέναι ἀκούσια ταῦτα.

A an honesta sponte, turpia inuiti agemus? An id ridiculum existimandum est, cùm vna causa vtrorumque sit? Absurdum fortasse etiam est, inuita ea esse dicere, quæ oportet appetere, oportet autem & ob aliqua irasci, & nonnulla appetere, vt sanitatem, & disciplinam. videnturque ea quæ inuita sunt, molesta: quæ ex cupiditate fiunt iucunda esse. Præterea quid interest B inter ea quæ ex ratione, aut ex ira peccamus ad hoc vt inuiti fecisse videamur? fugienda enim ambo sunt: videnturque irrationales affectus nihilominus humani esse: actionesque ipsius hominis ab ira, & cupiditate proficiscuntur: vt absurdum sit inuita hæc existimare.

Κεφάλαιον β.

Διωρισμένων δὲ τοῦ τε ἑκουσίου καὶ τοῦ ἀκουσίου, περὶ προαιρέσεως ἕπεται διελθεῖν· οἰκειότατον γὰρ εἶναι δοκεῖ τῇ ἀρετῇ, καὶ μᾶλλον τὰ ἤθη κρίνειν τῶν πράξεων. ἡ προαίρεσις δή, ἑκούσιον μὲν φαίνεται, οὐ ταὐτὸν δέ, ἀλλ' ἐπὶ πλέον τὸ ἑκούσιον· τοῦ μὲν γὰρ ἑκουσίου, καὶ παῖδες καὶ τἆλλα ζῷα κοινωνεῖ· προαιρέσεως δ' οὔ. καὶ τὰ ἐξαίφνης, ἑκούσια μὲν λέγομεν, κατὰ προαίρεσιν δ' οὔ. οἱ δὲ λέγοντες αὐτὴν, ἐπιθυμίαν, ἢ θυμόν, ἢ βούλησιν, ἤ τινα δόξαν, οὐκ ἐοίκασιν ὀρθῶς λέγειν· οὐ γὰρ κοινὸν ἡ προαίρεσις καὶ τῶν ἀλόγων· ἐπιθυμία δέ, καὶ θυμός. καὶ ὁ ἀκρατής, ἐπιθυμῶν μέν, πράττει· προαιρούμενος δ' οὔ. ὁ ἐγκρατὴς δ' ἀνάπαλιν, προαιρούμενος μέν, ἐπιθυμῶν δ' οὔ. καὶ προαιρέσει μὲν ἐπιθυμία ἐναντιοῦται· ἐπιθυμία δ' ἐπιθυμίᾳ οὔ. καὶ ἡ μὲν ἐπιθυμία, ἡδέος καὶ ἐπιλύπου· ἡ προαίρεσις δ', οὔτε λυπηροῦ, οὔθ' ἡδέος. θυμὸς δ' ἔτι, ἧττον. ἥκιστα γὰρ τὰ διὰ θυμόν, κατὰ προαίρεσιν εἶναι δοκεῖ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησίς γε, καίπερ σύνεγγυς φαινόμενον· προαίρεσις μὲν γὰρ οὐκ ἔστι τῶν ἀδυνάτων· καὶ εἴ τις φαίη προαιρεῖσθαι, δοκοίη ἂν ἠλίθιος εἶναι. βούλησις δ' ἐστὶ τῶν ἀδυνάτων, οἷον ἀθανασίας. καὶ ἡ μὲν βούλησίς ἐστι καὶ περὶ τὰ μηδαμῶς δι' αὑτοῦ πραχθέντα ἄν· οἷον, ὑποκριτήν τινα νικᾶν, ἢ ἀθλητήν. προαιρεῖται δὲ τὰ τοιαῦτα οὐδείς, ἀλλ' ὅσα οἴεται ἂν γενέσθαι δι' αὐτοῦ. ἔτι δ', ἡ μὲν βούλησις, τοῦ τέλους ἐστὶ μᾶλλον· ἡ δὲ προαίρεσις, τῶν πρὸς τὸ τέλος· οἷον, ὑγιαίνειν βουλόμεθα, προαιρούμεθα δὲ

CAPVT IV.

C Cum quid sit spontaneum, quidque inuitum definiuerimus: sequitur vt de electione iam differamus: quippe quæ & virtuti maximè esse affinis, & magis quàm actiones mores ipsos iudicare: videatur. Electio verò spontaneũ quoddam esse apparet: non idem tamen prorsus est. spontaneũ enim latiùs patet: nam & spontaneum cum pueris & reliquis animalibus commune est, electio minimè: & quæ de improuiso D fiũt, spontanea sunt, non autem ex electione. Qui verò eam vel cupiditatem, vel irã, vel volũtatem, vel opinionem quandam esse affirmant, non rectè dicere videntur: electio enim non est communis nobis cum brutis, sed cupiditas & ira, est. Et incontinens cum cupiditate quidem agit, non tamen cum electione: continens contrà cum electione & non cum cupiditate. Adde E quòd electioni cupiditas aduersatur: cupiditas autem cupiditati minimè. Cupiditas præterea iucundi & molesti est: electio neque iucundi neque molesti. Sed irã quoque esse multo minus videtur: minimè enim quæ ex ira fiunt, ex electione facta esse existimantur. At verò neque voluntas vllo modo est: licet proxima ei esse videatur. electio si quidẽ eorum minimè est, quæ fieri non possunt: quæ siquis diceret se eligere: stolidus esse videretur: voluntas F verò est. vt immortalitatis: voluntas præterea est eorũ etiam, quæ nullo modo ab eo qui vult, agi queunt: vt histrionem aliquẽ aut athletã victorem euadere. cuiusmodi sanè nihil quispiam eligit. sed ea solummodo quæ ex sese fieri posse existimauerit. voluntas prætereà finis magis est: electio verò eorum quæ ad finem spectãt, vt, sani esse volumus: eligimus verò ea,

quibus sani esse valeamus. fœlices quoque esse volumus, atque ita dicimus: dicere verò, eligimus fœlices esse minimè conuenit, omnino enim in iis esse electio videtur, quæ in nostra potestate sita sunt. Verùm neque opinio est. opinio enim circa omnia versatur, nec minus circa æterna, & quæ fieri nequeant, quàm quæ in nostra sita sũt potestate. adde quòd vero & falso, non bono & malo distinguitur: at electio his magis. In vniuersum verò esse idem cum opinione electionem fortasse neque diceret quispiam: sed nec cùm aliqua quidẽ in particulari. bona etenim aut mala eligendo qualitate quadam affecti sumus: opinando autem minimè. Et eligimus capere aliquid aut fugere, aut eiusmodi quippiam: opinamur verò quid sit aliquid, aut cui, aut quo modo cõferat, sed accipere vel fugere nõ admodum opinamur. & electio quidẽ laudatur, eò quòd eius est, cuius esse magis oportet, aut quòd recta est: opinio, quia est vera. Quæ item maximè scimus esse bona, eligimus: quæ non admodum scimus, ea opinamur. videnturque nõ iidem optima & eligere & opinari: sed nonnulli sunt, qui melius opinantur, ob vitium tamen ea quę non decet, eligere consueuerũt. Antecedat autem an sequatur electionẽ opinio, nihil interest: non enim id nũc cõsideramus: sed an idem cum opinione aliqua electio sit. Quid igitur aut quale est electio, quãdo nihil eorum est quæ dicta sunt? spontaneum sanè esse quoddã videtur. non omne tamẽ spontaneũ eligibile est: sed id scilicet, quod est præcõsultatum quippe cum electio seu propositum cum ratione, ac cogitatione existat: id quod significare nomen etiam ipsum videtur. quasi id quod eligitur seu proponitur, ex aliis legatur, ponatúrve ante alia.

CAPVT V.

VErum consultántne de omnibus homines, quodlibetque est consultabile: an de quibusdam non est consultatio? Sed fortasse consultabile id dicendum est, de quo mentis compos vir, non quiuis vel stolidus vel insanus consultaret. De æternis autem nemo consultat: vt de mundo, aut diametro & latere, quòd nulla inter se æquabilitate conueniant. at neque de iis quæ in motu quidem sunt, sed semper tamen circa eadem versantur, siue necessitate, siue natura, siue aliqua alia de causa: vt de solstitiis, atque ortibus: neque de iis quæ alias aliter eueniunt: vt de siccitatibus, & imbribus: neque item de iis quæ fortuna contingunt: vt de thesauri inuen-

A δι' ὧν ὑγιανοῦμεν καὶ εὐδαιμονεῖν βουλόμεθα μὲν, καὶ φαμέν· προαιρούμεθα δὲ λέγειν, οὐχ ἁρμόζει. ὅλως γὰρ ἔοικεν ἡ προαίρεσις περὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν εἶναι. οὐδὲ δὴ δόξα ἂν εἴη. ἡ μὲν γὰρ δόξα δοκεῖ περὶ πάντα εἶναι, καὶ οὐδὲν ἧττον περὶ τὰ ἀΐδια καὶ τὰ ἀδύνατα, ἢ τὰ ἐφ' ἡμῖν· καὶ τῷ ψευδεῖ καὶ ἀληθεῖ διαιρεῖται, οὐ τῷ κακῷ καὶ ἀγαθῷ· ἡ δὲ B προαίρεσις τούτοις μᾶλλον. ὅλως μὲν οὖν δόξῃ ταὐτὸν, ἴσως οὐδὲ λέγει οὐδείς. ἀλλ' οὐδέ τινι· τῷ γὰρ προαιρεῖσθαι τἀγαθὰ ἢ τὰ κακὰ, ποιοί τινές ἐσμεν, τῷ δὲ δοξάζειν οὔ. καὶ προαιρούμεθα μὲν λαβεῖν ἢ φυγεῖν ἤ τι τῶν τοιούτων· δοξάζομεν δὲ, τί ἐστιν ἢ τίνι συμφέρει, ἢ πῶς· λαβεῖν δὲ ἢ φυγεῖν, οὐ πάνυ δοξάζομεν. καὶ ἡ μὲν προαίρεσις ἐπαινεῖται, τῷ εἶναι οὗ δεῖ μᾶλλον, ἢ τῷ ὀρθῶς· ἡ C δὲ δόξα, τῷ ἀληθῶς. καὶ προαιρούμεθα μὲν, ἃ μάλιστα ἴσμεν ἀγαθὰ ὄντα· δοξάζομεν δὲ, ἃ οὐ πάνυ ἴσμεν· δοκοῦσί τε οὐχ οἱ αὐτοὶ προαιρεῖσθαι τὰ ἄριστα καὶ δοξάζειν, ἀλλ' ἔνιοι, δοξάζειν μὲν ἄμεινον· διὰ κακίαν δὲ, αἱρεῖσθαι οὐχ ἃ δεῖ. εἰ δὲ προγίνεται δόξα τῆς προαιρέσεως, ἢ παρακολουθεῖ, οὐδὲν διαφέρει· οὐ τοῦτο γὰρ σκοποῦ-D μεν, ἀλλ' εἰ ταὐτόν ἐστι δόξῃ τινί. τί οὖν ἢ ποῖόν τί ἐστιν, ἐπειδὴ τῶν εἰρημένων οὐδέν; ἑκούσιον μὲν δὴ φαίνεται· τὸ δ' ἑκούσιον οὐ πᾶν προαιρετόν. ἀλλ' ἆρά γε τὸ προβεβουλευμένον; ἡ γὰρ προαίρεσις, μετὰ λόγου καὶ διανοίας. ὑποσημαίνειν δ' ἔοικε καὶ τοὔνομα, ὡς ὂν πρὸ ἑτέρων αἱρετόν.

Κεφάλαιον ε.

E Βουλεύονται δὲ πότερα περὶ πάντων, καὶ πᾶν βουλευτόν ἐστιν, ἢ περὶ ἐνίων οὐκ ἔστι βουλή; λεκτέον δ' ἴσως βουλευτὸν, οὐχ ὑπὲρ οὗ ἄν τις βουλεύσαιτο ἠλίθιος, ἢ μαινόμενος, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ὁ νοῦν ἔχων. περὶ δὲ τῶν ἀϊδίων, οὐδεὶς βουλεύεται· οἷον περὶ τοῦ κόσμου, ἢ τῆς διαμέτρου καὶ τῆς πλευρᾶς, F ὅτι ἀσύμμετροι. ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐν κινήσει, ἀεὶ δὲ κατὰ ταὐτὰ γινομένων, εἴτ' ἐξ ἀνάγκης, εἴτε φύσει, ἢ διά τινα ἄλλην αἰτίαν, οἷον τροπῶν καὶ ἀνατολῶν· οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως, οἷον αὐχμῶν καὶ ὄμβρων· οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης, οἷον θησαυροῦ

ἀόριστος· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπικῶν πάντων· οἷον, πῶς ἂν Σκύθαι ἄριστα πολιτεύοιντο, οὐδεὶς Λακεδαιμονίων βουλεύεται· οὐ γὰρ γένοιτ' ἂν τούτων δι' ἡμῶν οὐθέν. βουλευόμεθα δὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν· ταῦτα δὲ καὶ ἔστι λοιπά. αἴτια γὰρ δοκοῦσιν εἶναι, φύσις, καὶ ἀνάγκη, καὶ τύχη· ἔτι δὲ νοῦς καὶ πᾶν τὸ δι' ἀνθρώπου. τῶν δ' ἀνθρώπων ἕκαστοι βουλεύονται περὶ τῶν δι' αὑτῶν πρακτῶν. καὶ περὶ μὲν τὰς ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρκεις τῶν ἐπιστημῶν, οὐκ ἔστι βουλή· οἷον, περὶ γραμμάτων· οὐ γὰρ διστάζομεν, πῶς γραπτέον· ἀλλ' ὅσα γίνεται δι' ἡμῶν, μὴ ὡσαύτως δ' ἀεί, περὶ τούτων βουλευόμεθα· οἷον, περὶ τῶν κατ' ἰατρικὴν, ἢ χρηματιστικὴν, καὶ περὶ κυβερνητικὴν μᾶλλον ἢ γυμναστικὴν, ὅσῳ ἧττον διηκρίβωται· καὶ ἔτι περὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως· μᾶλλον δὲ, καὶ περὶ τὰς τέχνας ἢ τὰς ἐπιστήμας· μᾶλλον γὰρ περὶ αὐτὰς διστάζομεν. τὸ βουλεύεσθαι δὲ ἐν τοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀδήλοις δὲ πῶς ἀποβήσεται, καὶ ἐν οἷς ἀδιόριστον. συμβούλους δὲ παραλαμβάνομεν εἰς τὰ μεγάλα, ἀπιστοῦντες ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οὐχ ἱκανοῖς διαγνῶναι. βουλευόμεθα δὲ, οὐ περὶ τῶν τελῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὰ τέλη. οὔτε γὰρ ἰατρὸς βουλεύεται, εἰ ὑγιάσει· οὔτε ῥήτωρ, εἰ πείσει· οὔτε πολιτικὸς, εἰ εὐνομίαν ποιήσει· οὐδὲ τῶν λοιπῶν οὐδεὶς περὶ τοῦ τέλους· ἀλλὰ θέμενοι τέλος τι, πῶς καὶ διὰ τίνων ἔσται, σκοποῦσι· καὶ διὰ πλειόνων μὲν φαινομένου γίνεσθαι, διὰ τίνος ῥᾷστα καὶ κάλλιστα ἐπισκοποῦσι· δι' ἑνὸς δὲ ἐπιτελουμένου, πῶς διὰ τούτου ἔσται, κἀκεῖνο διὰ τίνος, ἕως ἂν ἔλθωσιν ἐπὶ τὸ πρῶτον αἴτιον, ὃ ἐν τῇ εὑρέσει ἔσχατόν ἐστιν. ὁ γὰρ βουλευόμενος ἔοικε ζητεῖν καὶ ἀναλύειν τὸν εἰρημένον τρόπον, ὥσπερ διάγραμμα. φαίνεται δὲ, ἡ μὲν ζήτησις, οὐ πᾶσα εἶναι βούλευσις, οἷον αἱ μαθηματικαί· ἡ δὲ βούλευσις πᾶσα, ζήτησις· καὶ τὸ ἔσχατον ἐν τῇ ἀναλύσει, πρῶτον εἶναι ἐν τῇ γενέσει. κἂν μὲν ἀδυνάτῳ ἐντύχωσιν, ἀφίστανται· οἷον, εἰ χρημάτων δεῖ, ταῦτα δὲ μὴ οἷόν τε πορισθῆναι. ἐὰν δὲ δυνατὸν φαίνηται, ἐγχειροῦσι πράττειν.

A inuentione. Sed neque de humanis omnibus consultamus: verbi causa quomodo Scythæ optimè administrare remp. possint, nullus ex Lacedæmoniis consultat: nihil enim ex his eiusmodi est, vt agi per nos ipsos valeat. Consultamus autem de agendis rebus, atque iis quæ in nostra sitæ sunt potestate: hæc enim restant: quippe cùm causæ nullæ aliæ esse videantur, quàm natura, & necessitas, & fortuna: B mens præterea, atque omne id quod per hominem agit: vnusquisque autem de iis, quæ per ipsum agi possunt, consultet. At circa quidem exquisitas ac certas scientias, easque quæ ex sese sibi sufficiunt, nulla consultatio est: vt de literis: non enim dubitamus, quomodo scribendum sit. Sed de iis, quæcũque per nos fiunt, neque semper eodem modo eueniunt, consultamus. vt de iis quæ ad medicam artem spectant, & pecuniariam: atque eò magis C in gubernandi arte deliberamus, quàm exercitatoria, quanto minus exactis, atque exquisitis rationibus constat. ac simili modo de reliquis. Magis etiam in artibus quàm in scientiis consultatio est: eò quod in ipsis magis ambigere consueuimus. Consultatio autem de illis est, quæ vt plurimum quidem fiunt: incerta tamen sunt: quomodo euadant: & in quibus indeter- D minatio existit. Ad magnas verò res consultores etiam adhibere consueuimus, nobis ipsis diffidentes, quasi sufficere ad discernendum soli nequeamus. Ac consultamus quidem non de finibus, sed de iis quæ ad finem tendunt. nam neque medicus an sanare: neq. orator an persuadere: neque ciuilis an bene legibus institutam patriam reddere debeat: neque ex aliis quispiam de fine consultat. sed omnes, cùm finem quendam statuerint, quo modo ac E per quæ euenire is possit deliberant: si quis per plura fieri posse videatur, per quódnam facillimè atque optimè fieri queat. considerat si per vnum, quo modo per id effici rectè valeat: & illud item per quid, atque id tantisper, donec ad primam causam deuenerint: id quod in inuentione extremum est. Qui enim consultat, quærere videtur & resoluere prædicto modo, quemadmodum designationem. Non F quælibet autem quæstio consultatio est, vt mathematicæ: sed quælibet tamen consultatio inquisitio est. & quod extremum est in resolutione, in generatione esse primum videtur. atque hi cum in rem quæ fieri nequeat, inciderint, desistunt: vt si pecuniis opus sit earúmque expeditio nullo modo appareat: si verò fieri posse res videatur, eam aggrediuntur.

fieri autem posse ea dicuntur, quæ per nos fieri possunt, nam quæ per amicos fiunt, per nos quodãmodo fieri videntur: quippe cùm principium in nobis sit. Quęruntur autem interdum instrumenta, interdum vsus ipsorum, simili modo quoque in reliquis, interdum per quod, interdũ quo pacto, aut per quid quippiam fieri debeat. Videtur autem, quemadmodũ dictũ est, homo esse actionum principium: consultatio verò de iis esse, quæ ab ipso homine agi queũt: actiones autem aliorum causa fiunt. non est igitur consultabilis finis: sed ea in consultationem veniunt quæ ad finem ipsum spectant: neque hæc tamen particulari: vt, an panis hoc sit, vel subigatus, vel qualitate affectus sit vt oportet. ad sensum enim hæc pertinent. nam si semper consultaret quispiã, infinitè progrederetur. Consultabile autem & eligibile idem est: nisi quòd eligibile definitum iam est: quippe cùm nihil aliud sit, quàm id quod ex deliberatione antè positũ fuerit. definit enim vnusquisque tunc inquirere quomodo sibi agendum sit, cùm in se ipsum principium reduxerit, in eamque sui partem, quæ principatum obtinet: ea enim est quæ eligit. Hoc autem ex antiquis enim rebus publicis manifestum est, quas Homerus imitabatur. nam reges eã, quæ elegerant, ad populum referebant. Cùm igitur eligibile nihil aliud sit quàm consultabile, appetibile eorum quæ in nobis sunt: & electio quoque eorum quæ in nobis sunt consultatiua appetitio erit. simul enim atque consultauimus, iudicamus: atque inde secundum consultationem appetimus. Circa quæ igitur versetur electio, quódque eorum sit, quæ ad fines tendunt, figura dictum iam sit.

CAPVT VI.

Voluntatem verò finis ipsius esse, dictum iam est: quæ sanè nonnullis videtur boni ipsius esse, nonnullis apparentis boni. sed euenit, vt & illis qui bonum esse voluntate appetibile asserunt: id quod vult is, qui non rectè eligit, non sit voluntate appetibile: nam si est voluntate appetibile, erit continuo etiam bonum: at malum fortè est: & illis qui bonũ apparens voluntate appetibile esse inquiunt, nihil sit natura voluntate appetibile: sed quod vnicuique ita visum fuerit: at aliud aliis videtur: & aliquando etiam si ita inciderit, contraria apparent. Quòd si hæc non placent, nunquid dicendum, simpliciter quidem ac reuera voluntate appetibile esse id quod est bonum: vnicuique verò id quod videtur vnicuique: ac probo, quidem, quod reuera etiam est, vider improbo, quodcunque inciderit. quemadmodum etiam in corporibus euenit bene:

A δυνατὰ δὲ, ἃ δι' ἡμῶν γένοιτο ἄν· τὰ γὰρ διὰ τῶν φίλων, δι' ἡμῶν πως ἐστίν· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐν ἡμῖν. ζητεῖται δὲ, ὁτὲ μὲν, τὰ ὄργανα· ὁτὲ δὲ, ἡ χρεία αὐτῶν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς, ὁτὲ μὲν, δι' οὗ· ὁτὲ δὲ, πῶς, ἢ διὰ τίνος. ἔοικε δὲ, καθάπερ εἴρηται, ἄνθρωπος εἶναι ἀρχὴ τῶν πράξεων· ἡ δὲ βουλὴ, περὶ τῶν αὑτῷ πρακτῶν· αἱ δὲ πράξεις, ἄλλων ἕνεκα.
B οὐκ ἂν οὖν εἴη βουλευτὸν τὸ τέλος, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὰ τέλη. οὐδὲ δὴ τὰ καθ' ἕκαστα· οἷον εἰ ἄρτος τοῦτο, ἢ πέπεπται, ὡς πεποίηται ὡς δεῖ. αἰσθήσεως γὰρ ταῦτα. εἰ δὲ ἀεὶ βουλεύσεται, εἰς ἄπειρον ἥξει. βουλευτὸν δὲ καὶ προαιρετὸν τὸ αὐτό· πλὴν ἀφωρισμένον ἤδη τὸ προαιρετόν· τὸ γὰρ ἐκ τῆς βουλῆς προκριθὲν, προαιρετόν ἐστι. παύεται γὰρ ἕκαστος ζητῶν, πῶς πράξει, ὅταν
C εἰς αὑτὸν ἀναγάγῃ τὴν ἀρχὴν, καὶ αὑτοῦ εἰς τὸ ἡγούμενον· τοῦτο γὰρ τὸ προαιρούμενον. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν, ἃς Ὅμηρος ἐμιμεῖτο· οἱ γὰρ βασιλεῖς, ἃ προῄρηντο, ἀνήγγελλον τῷ δήμῳ. ὄντος δὲ τοῦ προαιρετοῦ, βουλευτοῦ, ὀρεκτοῦ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἡ προαίρεσις ἂν εἴη βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν· ἐκ τοῦ βουλεύσασθαι γὰρ κρίναντες,
D ὀρεγόμεθα κατὰ τὴν βούλευσιν. ἡ μὲν οὖν προαίρεσις τύπῳ εἰρήσθω, καὶ περὶ ποῖά ἐστι, καὶ ὅτι τῶν πρὸς τὰ τέλη.

Κεφάλαιον ς.

Ἡ δὲ βούλησις, ὅτι μὲν τοῦ τέλους ἐστὶν, εἴρηται· δοκεῖ δὲ τοῖς μὲν, τἀγαθοῦ εἶναι· τοῖς δὲ, τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ. συμβαίνει δὲ, τοῖς μὲν τὸ βουλητὸν τἀγαθὸν λέγουσι, μὴ εἶναι βουλητὸν ὃ βούλεται ὁ μὴ
E ὀρθῶς αἱρούμενος· εἰ γὰρ ἔσται βουλητὸν, καὶ ἀγαθόν· ἦν δὲ, εἰ οὕτως ἔτυχε, κακόν· τοῖς δ' αὖ τὸ φαινόμενον ἀγαθὸν, τὸ βουλητὸν λέγουσι, μὴ εἶναι φύσει βουλητὸν, ἀλλ' ἑκάστῳ τὸ δοκοῦν. ἄλλο δ' ἄλλῳ φαίνεται· καὶ εἰ οὕτως ἔτυχε, τἀναντία. εἰ δὲ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἆρα φατέον, ἁπλῶς μὲν καὶ κατ' ἀλήθειαν, βουλητὸν εἶναι τἀγαθόν·
F ἑκάστῳ δὲ, τὸ φαινόμενον· τῷ μὲν οὖν σπουδαίῳ, τὸ κατ' ἀλήθειαν εἶναι. τῷ δὲ φαύλῳ, τὸ τυχόν· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων,

τοῖς μὲν γὰρ εὖ διακειμένοις, ὑγιεινά ἐστι τὰ κατ' ἀλήθειαν τοιαῦτα ὄντα. τοῖς δ' ἐπινόσοις, ἕτερα· ὁμοίως δὲ καὶ πικρὰ καὶ γλυκέα, καὶ θερμά, καὶ βαρέα. καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα· ὁ σπουδαῖος γὰρ ἕκαστα κρίνει ὀρθῶς, καὶ ἐν ἑκάστοις τἀληθὲς αὐτῷ φαίνεται. καθ' ἑκάστην γὰρ ἕξιν, ἴδιά ἐστι καὶ καλὰ καὶ ἡδέα. καὶ διαφέρει πλεῖστον ἴσως ὁ σπουδαῖος, τῷ τἀληθὲς ἐν ἑκάστοις ὁρᾶν, ὥσπερ κανὼν καὶ μέτρον αὐτῶν ὤν. τοῖς πολλοῖς δὲ ἡ ἀπάτη διὰ τὴν ἡδονὴν ἔοικε γίνεσθαι· οὐ γὰρ οὖσα, ἀγαθὸν φαίνεται. αἱροῦνται οὖν τὸ ἡδύ, ὡς ἀγαθόν· τὴν δὲ λύπην, ὡς κακόν, φεύγουσιν.

Κεφάλαιον ζ.

Ὄντος δὴ, βουλητοῦ μὲν, τοῦ τέλους· βουλευτῶν δὲ καὶ προαιρετῶν, τῶν πρὸς τὸ τέλος, αἱ περὶ ταῦτα πράξεις, κατὰ προαίρεσιν ἂν εἶεν, καὶ ἑκούσιοι. αἱ δὲ τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι, περὶ ταῦτα. ἐφ' ἡμῖν δὴ καὶ ἡ ἀρετή, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία. ἐν οἷς γὰρ ἐφ' ἡμῖν τὸ πράττειν, καὶ τὸ μὴ πράττειν· καὶ ἐν οἷς τὸ μή, καὶ τὸ ναί. ὥστ' εἰ τὸ πράττειν, καλὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἐστι, καὶ τὸ μὴ πράττειν, ἐφ' ἡμῖν ἔσται, αἰσχρὸν ὄν. καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν, καλὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ πράττειν, αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν. εἰ δ' ἐφ' ἡμῖν τὰ καλὰ πράττειν, καὶ τὰ αἰσχρά, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μὴ πράττειν· τοῦτο δ' ἦν, τὸ ἀγαθοῖς καὶ κακοῖς εἶναι· ἐφ' ἡμῖν ἄρα τὸ ἐπιεικέσι καὶ φαύλοις εἶναι. τὸ δὲ λέγειν ὡς

Οὐδεὶς ἑκὼν πονηρός, οὐδ' ἄκων μακάριος, ἔοικε, τὸ μὲν, ψευδεῖ· τὸ δ', ἀληθεῖ· μακάριος μὲν γὰρ οὐδεὶς ἄκων· ἡ δὲ μοχθηρία, ἑκούσιον. ἢ τοῖς γε νῦν εἰρημένοις ἀμφισβητητέον, καὶ τὸν ἄνθρωπον οὐ φατέον ἀρχὴν εἶναι, οὐδὲ γεννητὴν τῶν πράξεων, ὥσπερ καὶ τέκνων. εἰ δὲ ταῦτα φαίνεται, καὶ μὴ ἔχομεν εἰς ἄλλας ἀρχὰς ἀναγαγεῖν παρὰ τὰς ἐφ' ἡμῖν, ὧν καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐφ' ἡμῖν, καὶ αὐτὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ ἑκούσια. τούτοις δ' ἔοικε μαρτυρεῖσθαι καὶ ἰδίᾳ ὑφ' ἑκάστων, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν νομοθετῶν· κολάζουσι γὰρ καὶ τιμωροῦνται τοὺς δρῶντας μοχθηρά, ὅσοι μὴ βίᾳ, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἧς μὴ αὐτοὶ αἴτιοι. τοὺς δὲ τὰ καλὰ πράττοντας τιμῶσιν, ὡς τοὺς μὲν προτρέψοντες,

A bene enim affectis salubria ea sunt, quæ re vera sunt eiusmodi: morbo correptis diuersa. simili modo amara, & dulcia, & calida, & grauia, & id genus reliqua. singula enim probus vir rectè iudicat: & in singulis verum ipsi apparet. In vnoquoque enim habitu propria quædam & honesta & iucunda sunt. & in singulis plurimum fortasse probus vir in dignoscendo eo quod verum est, differt: quippe qui
B tanquam regula ac mensura ipsorum sit: plerisque autem è vulgo hominis deceptio surrepere ob voluptatem videtur: quibus scilicet voluptas, licet non sit, bonũ tamen apparet. eligunt enim iucunditatem quasi bonum, dolorem quasi malum fugiunt.

CAPVT VII.

C CVm igitur voluntate appetibilis finis sit, consultabilia autem & eligibilia ea quæ ad finem spectant: actiones quæ circa hæc fiunt, & ex electione, & spontaneæ etiam proculdubio sunt. ac virtutum operationes circa hæc versantur: efficitur igitur, vt virtus quoque in nobis & similiter vitium sit. In quibus, enim in nostra potestate situm est agere: situm est etiam non agere: & in quibus non agere,
D simili modo etiam agere. quapropter si agere cùm honestum sit, in nostra est potestate, non agere quoque cùm turpe sit, in nobis erit collocatum. si item non agere, cùm honestum sit, in nobis est, agere quoque cùm turpe sit erit nostræ facultatis. Quod si honesta agere & turpia, & simili modo non agere in nostra est potestate: id autem erat vt boni & mali simus: in nostra potestate quoque erit, vt & frugi
E simus, & nequam. Nam dicere neminem neque sponte improbum, neque inuitum beatum esse, alterum falsum esse, alterum verum videtur: quippe cùm beatus nemo inuitus euadat: improbitas verò spontanea sit. Alioqui iis quæ nunc dicta sunt, repugnandum est: dicendumque hominem principium minimè esse, neque actionum sicut filiorum esse generatorem. Quòd si hæc videntur, neque in
F alia principia referre actiones nostras possumus, quàm in ea quæ in nobis sunt: quorum principia in nobis sunt etiam ipsa in nobis esse, & spontanea necesse est. His attestari & priuatim singuli, & ipsi legum latores videntur: qui eos, qui mala perpetrant, castigant ac puniunt, si tamen neque vi coacti ea egerint, neque ea ignoratione, cuius ipsi sibi causam non exhibuerint: eos autem qui honesta agunt honoribus prosequuntur: vt & hos incitent

& illos prohibeat. Atqui ad ea, quæ neque spontanea sunt, neq. sunt in nobis, agenda hortatur nemo: quippe cùm nihil antiquū sit, vt persuasi simus aut calefieri, aut dolere, aut esurire, aut quoduis aliud eiusmodi: nihilo enim minus ea patiemur. Nā ob ignorationem etiam puniūt, si sibi ipse ignorationis causa quispiam fuisse videatur. Vnde ebriis duplices pœnæ institutæ sunt. in ipso enim qui inebriatur principium est: cùm sui quisq. in eo dominus sit, vt non inebrietur: id quod ignorationis est causa. Eos quoq. puniunt, qui aliquid eorū ignorant, quæ ad leges pertinet: quæ quidem & sciri debeant, & difficilia non sint. Simili modo etiam in aliis, quæcunque ignorare per negligentiam videntur, eò quod in ipsis sit non ignorare: quippe qui adhibendæ diligentiæ domini sint, ac potestatem habeant. Sed fortasse eiusmodi aliquis est, vt diligentiam non adhibeat. at vt eiusmodi sint homines, atque & iniusti & intemperantes euadant, ipsi in causa sunt: dum & dissolutè ac remissè viuunt, & maleficia perpetrant & in compotationibus, talibusque aliis libidinibus ætatem degunt. operationes enim, quæ circa singula sunt, tales homines reddunt. atque hoc ex iis esse manifestum potest, qui ad quodlibet certamen, aut actionem sese exercent: id enim operati assiduè solent. ignorare igitur ex operationibus circa singula habitus existere valde stupidi hominis est. Absurdum præterea est & eū qui iniustè agit, iniustū esse nolle: & eum qui intemperanter, intemperantem. sed si quis non ignorans ea agit, ex quibus iniustus efficitur: sponte: iniustus est. non tamen si voluerit, iniustus esse desinet, & iustus erit. Nam neque qui ægrotat, sanus efficitur: licet, si ita contigerit, sponte ægrotet, tum intemperanter viuendo, tum medicorum præceptis non obtemperando: verùm tunc quidem licebat ei non ægrotare: vbi tamen semel neglexit: non amplius licet. Quemadmodum neque qui lapidem proiecit, resumere eum amplius potest. quamuis in eo emittendi ac proiiciendi facultas fuerit: principium enim in ipso erat: eodem modo quoque & iniusto & intemperanti à principio licebat non esse eiusmodi: vnde sponte eiusmodi sunt: vbi verò semel tales euaserunt, non amplius non esse tales eis licet. Sed neque animi solum vitia spontanea sunt, verum corporis etiam in nonnullis, quos scilicet increpare consueuimus. qui enim natura deformes sunt, eos reprehendit nemo: sed illos qui per otium & negligentiam tales euaserunt: simili modo si turpitudo,

A τοῖς δὲ κωλύοντες· καίτοι ὅσα μήτ' ἐφ' ἡμῖν ἐστι, μήθ' ἑκούσια, οὐδεὶς προτρέπεται πράττειν, ὡς οὐδὲν πρὸ ἔργου ὂν τὸ πεισθῆναι μὴ θερμαίνεσθαι, ἢ ἀλγεῖν, ἢ πεινῆν, ἢ ἄλλ' ὁτιοῦν τῶν τοιούτων· οὐδὲν γὰρ ἧττον πεισόμεθα αὐτά. καὶ γὰρ ἐπ' αὐτῷ τῷ ἀγνοεῖν κολάζουσιν, ἐὰν αἴτιος εἶναι δοκῇ τῆς ἀγνοίας· οἷον, τοῖς μεθύουσι διπλᾶ B τὰ ἐπιτίμια· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ· κύριος γὰρ τοῦ μὴ μεθυσθῆναι· τοῦτο δ' αἴτιον τῆς ἀγνοίας. καὶ τοὺς ἀγνοοῦντάς τι τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ἃ δεῖ ἐπίστασθαι, καὶ μὴ χαλεπά ἐστι, κολάζουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, ὅσα δι' ἀμέλειαν ἀγνοεῖν δοκοῦσιν, ὡς ἐπ' αὐτοῖς ὂν τὸ μὴ ἀγνοεῖν· τοῦ γὰρ ἐπιμεληθῆναι κύριοι. ἀλλ' ἴσως τοιοῦτός τίς ἐστιν, C ὥστε μὴ ἐπιμεληθῆναι. ἀλλὰ τοῦ τοιούτους γενέσθαι αὐτοὶ αἴτιοι, ζῶντες ἀνειμένως, καὶ τοῦ ἀδίκους ἢ ἀκολάστους εἶναι, οἱ μὲν, κακουργοῦντες, οἱ δὲ, ἐν πότοις καὶ τοῖς τοιούτοις διάγοντες· αἱ γὰρ περὶ ἕκαστα ἐνέργειαι, τοιούτους ποιοῦσι. τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῶν μελετώντων πρὸς ἡντινοῦν ἀγωνίαν ἢ πρᾶξιν· διατελοῦσι γὰρ ἐνεργοῦντες. τὸ μὲν οὖν ἀγνοεῖν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν περὶ ἕκαστα αἱ ἕ- D ξεις γίνονται, κομιδῇ ἀναισθήτου. ἔτι δ', ἄλογον, τὸν ἀδικοῦντα μὴ βούλεσθαι ἄδικον εἶναι· ἢ τὸν ἀκολασταίνοντα, ἀκόλαστον. εἰ δὲ μὴ ἀγνοῶν τις πράττει, ἐξ ὧν ἔσται ἄδικος, ἑκὼν ἄδικος ἂν εἴη, οὐ μὴν ἐάν γε βούληται, ἄδικος ὢν παύσεται, καὶ ἔσται δίκαιος· οὐδὲ γὰρ ὁ νοσῶν, ὑγιής· καὶ εἰ οὕτως ἔτυχεν, ἑκὼν νοσεῖ, ἀκρατῶς βιοτεύων, καὶ E ἀπειθῶν τοῖς ἰατροῖς· τότε μὲν οὖν ἐξῆν αὐτῷ μὴ νοσεῖν. προεμένῳ δ', οὐκ ἔτι· ὥσπερ οὐδ' ἀφέντι λίθον, ἔτ' αὐτὸν δυνατὸν ἀναλαβεῖν· ἀλλ' ὅμως ἐπ' αὐτῷ τὸ βαλεῖν καὶ ῥῖψαι· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ· οὕτω δὲ καὶ τῷ ἀδίκῳ, καὶ τῷ ἀκολάστῳ, ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐξῆν τοιούτοις μὴ γενέσθαι· διὸ ἑκόντες εἰσί· γενομένοις δ' οὐκ ἔτι ἔξεστι μὴ εἶναι. οὐ μόνον δὲ F αἱ τῆς ψυχῆς κακίαι ἑκούσιοί εἰσιν, ἀλλ' ἐνίοις καὶ αἱ τοῦ σώματος, οἷς καὶ ἐπιτιμῶμεν· τοῖς μὲν γὰρ διὰ φύσιν αἰσχροῖς οὐδεὶς ἐπιτιμᾷ· τοῖς δὲ, δι' ἀγυμνασίαν καὶ ἀμέλειαν.

A ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀσθένειαν, καὶ αἶσχος, καὶ πήρωσιν· οὐδεὶς γὰρ ἂν ὀνειδίσειε τυφλῷ φύσει, ἢ ἐκ νόσου, ἢ ἐκ πληγῆς· ἀλλὰ μᾶλλον ἐλεήσαι· τῷ δ' ἐξ οἰνοφλυγίας, ἢ ἄλλης ἀκολασίας, πᾶς ἂν ἐπιτιμήσαι. τῶν δὴ περὶ τὸ σῶμα κακιῶν, αἱ μὲν ἐφ' ἡμῖν, ἐπιτιμῶνται· αἱ δὲ μὴ ἐφ' ἡμῖν, οὔ. εἰ δ' οὕτω, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἱ ἐπιτιμώμεναι τῶν κακιῶν, ἐφ' ἡμῖν ἂν εἶεν. εἰ δέ τις λέγοι ὅτι πάντες ἐφίενται τοῦ

B φαινομένου ἀγαθοῦ, τῆς δὲ φαντασίας οὐ κύριοι, ἀλλ' ὁποῖός ποθ' ἕκαστός ἐστι, τοιοῦτο καὶ τὸ τέλος φαίνεται αὐτῷ· εἰ μὲν οὖν ἕκαστος ἑαυτῷ τῆς ἕξεώς ἐστί πως αἴτιος, καὶ τῆς φαντασίας ἔσται πως αὐτὸς αἴτιος· εἰ δὲ μηδεὶς αὐτῷ αἴτιος τοῦ κακὰ ποιεῖν, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν τοῦ τέλους ταῦτα πράττει, διὰ τούτων οἰόμενος αὐτῷ τὸ ἄριστον ἔσεσθαι· ἡ δὲ τοῦ τέλους ἔφεσις, οὐκ αὐθαίρετος, ἀλλὰ φῦναι δεῖ,

C ὥσπερ ὄψιν ἔχοντα, ᾗ κρινεῖ καλῶς, καὶ τὸ κατ' ἀλήθειαν ἀγαθὸν αἱρήσεται. καὶ ἔστιν εὐφυής, ᾧ τοῦτο καλῶς πέφυκε· τὸ γὰρ μέγιστον, καὶ κάλλιστον, καὶ ὃ παρ' ἑτέρου μὴ οἷόν τε λαβεῖν, μηδὲ μαθεῖν, ἀλλ' οἷον ἔφυ, τοιοῦτον ἕξει· καὶ τὸ εὖ καὶ τὸ καλῶς τοῦτο πεφυκέναι, ἡ τελεία καὶ ἀληθινὴ ἂν εἴη εὐφυΐα. εἰ δὴ ταῦτ' ἐστὶν ἀληθῆ, τί μᾶλλον ἡ ἀρετὴ τῆς

D κακίας ἔσται ἑκούσιον; ἀμφοῖν γὰρ ὁμοίως, τῷ ἀγαθῷ, καὶ τῷ κακῷ, τὸ τέλος φύσει, ἢ ὁπωσδήποτε φαίνεται καὶ κεῖται· τὰ δὲ λοιπὰ πρὸς τοῦτ' ἀναφέροντες, πράττουσιν, ὁπωσδήποτε. εἴτε δὴ τὸ τέλος μὴ φύσει ἑκάστῳ φαίνεται οἱονδήποτε, ἀλλά τι καὶ παρ' αὐτόν ἐστιν· εἴτε, τὸ μὲν τέλος φυσικόν, τῷ δὲ τὰ λοιπὰ πράττειν ἑκουσίως τὸν σπουδαῖον, ἡ

E ἀρετὴ ἑκούσιόν ἐστιν, οὐδὲν ἧττον καὶ ἡ κακία ἑκούσιον ἂν εἴη· ὁμοίως γὰρ καὶ τῷ κακῷ ὑπάρχει τὸ δι' αὐτὸν ἐν ταῖς πράξεσι, καὶ εἰ μὴ ἐν τῷ τέλει. εἰ οὖν ὥσπερ λέγεται, ἑκούσιοί εἰσιν αἱ ἀρεταί· καὶ γὰρ τῶν ἕξεων συναίτιοί πως αὐτοί ἐσμεν, καὶ τῷ ποιοί τινες εἶναι, τὸ τέλος τοιόνδε τιθέμεθα· καὶ αἱ κακίαι ἑκούσιοι ἂν εἶεν· ὁμοίως γάρ.

pitudo vel ex infirmitate, vel ex membri alicuius mutilatione contigerit, nullus enim ei, qui vel natura, vel ex morbo, vel ex vulnere factus sit cæcus, cæcitatem exprobrabit, sed miserebitur potius: at eum obiurgant omnes, qui ex temulentia, vel alia quapiã intemperantia excæcatus fuerit. atq; ita fit, vt vitia corporis, quæ in nostra potestate sunt, vituperentur: quæ non sunt, minimè. quòd si ita est, in aliis quoque vitia, quæ reprehendũtur, in nostra erunt potestate. Quòd si quis dixerit: omnes id appetunt, quod bonum esse ipsis videtur: visionis autem dominium habet nemo: sed talis vnicuiq; finis apparet, qualis quisque est. Verùm si vnusquisque habituum sibi quodammodo in causa est, visionis quoq; quodammodo erit: sin autem nemo sibi est in causa, vt mala faciat, sed ex ignoratione finis ea agit, ex iisque summum bonũ consequuturum existimat: appetitio verò finis minimè spontanea est, sed oportet vt vnusquisque idoneus natus sit, habeatque quasi visum, quo rectè valeat discernere, & id quod vere bonum est eligere: sitq; is est bono ingenio præditus cui bona hæc naturæ affectio insita est: quòd enim maximũ est, & pulcherrimum quodque ab alio accipere aut discere nullo modo licet, id quale natura est, tale ipse habebit: atq; ita quidẽ bene & recte natura esse affectum ipsa erit perfecta ac vera naturæ habilitas atque aptitudo. Si inquam hæc vera sunt, cur magis virtus quàm vitium sponte acquiratur, non video: vtrinque enim tam bono, quàm malo simili modo finis vel natura vel quomodocunque & apparet, & statuitur: ad quem post a cætera referentes quomodocunque agunt. siue igitur finis non natura vnicuique apparet qualiscunque is sit, sed aliquid etiam apud ipsum est: siue naturalis quidem finis est, quia tamẽ reliqua probus vir sponte agit, virtus spontanea est: nihilo minus vitium quoque spontaneum sit, necesse est. nam similiter quoque malo in actionibus inest facultas, vt ex sese agat: etiam si in fine non sit. Si ergo quemadmodum dicitur, spontaneæ sunt virtutes: habituum enim coauctores quodammodo nos sumus, ex eoque quòd sumus qualitate quadam affecti, talem etiam finem statuimus, vitia quippe quæ simili ratione efficiantur, ipsa etiam spontanea erunt.

CAPVT VIII.

A AC communiter quidem de virtutib. à nobis dictum est: genusque ipsarum figura quadam, id est, ipsas mediocritates esse, atque habitus à quibus item fiant, ad ipsasque agendas idoneos esse homines secundum ipsas: in nobisque etiam eas esse, & spontaneas: atque ita demum, vt recta ratio præscripserit. Non simili autem modo actiones spontaneæ sunt, atque habitus. B actionum enim à principio vsque ad finem domini sumus, cùm singula quæque cognoscamus: at habituum principij tantum facultas in nobis est: singulorum autem additio non nota: quemadmodum in ægrotationibus quoniam tamen in nostra erat potestate vel ita, vel non ita vti: etiam habitus ipsi spontanei sunt.

Κεφάλαιον η'.

Κοινῇ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν εἴρηται ἡμῖν τό, τε γένος τῷ τύπῳ, ὅτι μεσότητές εἰσιν, καὶ ὅτι ἕξεις, ὑφ' ὧν τε γίνονται, καὶ ὅτι τούτων πρακτικαί, καθ' αὑτάς, καὶ ὅτι ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἑκούσιοι, καὶ οὕτως ὡς ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος προστάξῃ. οὐχ ὁμοίως δὲ αἱ πράξεις ἑκούσιοί εἰσι, καὶ αἱ ἕξεις· τῶν μὲν γὰρ πράξεων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ τέλους κύριοι ἐσμέν εἰδότες τὰ καθ' ἕκαστα· τῶν ἕξεων δὲ, τῆς ἀρχῆς, καθ' ἕκαστα δὲ ἡ πρόσθεσις οὐ γνώριμος, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀρρωστιῶν· ἀλλ' ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἦν, οὕτως ἢ μὴ οὕτω χρήσασθαι, διὰ τοῦτο ἑκούσιοι.

CAPVT IX.

Sed iam repetita oratione de singulis C virtutibus, quænam sint, & quales & quo modo dissseramus: ita enim fiet, vt etiam quot sint, facilè constet. Ac primùm dicamus de fortitudine: quam quidem esse mediocritatem quæ circa timores fiduciasque versetur, superiùs dictum iam est. Timemus autem ea scilicet quæ terribilia sunt: ea verò sunt, vt simpliciter dicamus, mala: vnde etiam timorem expectationem mali esse definiunt. ac timemus quidem mala omnia: vt infamiam, paupertaD tem, morbum, solitudinem, amicorum mortem. Non circa omnia tamen esse vir fortis videtur: quippe cùm nonnulla omnino timere debeamus, quæ & timere honestum & non timere turpe est: vt, infamiam. qui enim eam timet, modestus ac verecundus: qui non timet, impudens est. à nonnullis tamen per translationem fortis appellatur: cùm simile quid cum forti E viro etiam ipse habeat. nam etiam fortis intrepidus quidam est, timoreque vacuus. Paupertatem autem fortasse timere non licet, neque morbũ, neque omnino quippiam, quod neque à vitio proficiscatur, neque per nos ipsos fiat. Sed neque qui in his est intrepidus, fortis est: sed ex similitudine tamen fortis dicitur. nonnulli siquidem sunt, qui licet in bellicis periculis sint timidi, liberales tamen sunt, & in abiiF ciendis pecuniis fidenter se gerunt. Neque præterea si quis filiorum aut vxoris contumeliam, aut inuidiam, aut tale quippiam timet, is timidus est: neque fortis, si flagris cædendus confidit. Circa qualia igitur terribilia fortis versatur? An circa maxima? nemo enim tolerantior malorum est. mors autem maximè omnium rerum est horribilis: quippe cùm terminus sit; nihilque amplius homini mortuo neque bonum,

Κεφάλαιον θ'.

Ἀναλαβόντες δὲ περὶ ἑκάστης, εἴπωμεν τίνες εἰσὶ, καὶ περὶ ποῖα, καὶ πῶς· ἅμα δ' ἔσται δῆλον καὶ πόσαι εἰσί· καὶ πρῶτον περὶ ἀνδρείας. Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ φόβους καὶ θάρρη, ἤδη καὶ πρότερον εἴρηται. φοβούμεθα δὲ, δηλονότι τὰ φοβερά· ταῦτα δ' ἐστὶν ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κακά· διὸ καὶ τὸν φόβον ὁρίζονται προσδοκίαν κακοῦ. φοβούμεθα μὲν οὖν πάντα τὰ κακά, οἷον ἀδοξίαν, πενίαν, νόσον, ἀφιλίαν, θάνατον. ἀλλ' οὐ περὶ πάντα δοκεῖ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· ἔνια γὰρ καὶ δεῖ φοβεῖσθαι, καὶ καλόν· τὸ δὲ μή, αἰσχρόν, οἷον ἀδοξίαν· ὁ μὲν γὰρ φοβούμενος, ἐπιεικὴς, καὶ αἰδήμων· ὁ δὲ μὴ φοβούμενος, ἀναίσχυντος. λέγεται δὲ ὑπό τινων ἀνδρεῖος, κατὰ μεταφοράν· ἔχει γάρ τι ὅμοιον τῷ ἀνδρείῳ· ἄφοβος γάρ τις καὶ ὁ ἀνδρεῖος. πενίαν δ' ἴσως οὐ δεῖ φοβεῖσθαι, οὐδὲ νόσον, οὐδ' ὅλως ὅσα μὴ ἀπὸ κακίας, μηδὲ δι' αὑτόν. ἀλλ' οὐδ' ὁ περὶ ταῦτα ἄφοβος, ἀνδρεῖος. λέγομεν δὲ καὶ τοῦτον καθ' ὁμοιότητα. ἔνιοι γὰρ ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις δειλοὶ ὄντες, ἐλευθέριοί εἰσι, καὶ πρὸς χρημάτων ἀποβολὴν εὐθαρσῶς ἔχουσιν. οὐδὲ δὴ εἴ τις ὕβριν περὶ παῖδας καὶ γυναῖκα φοβεῖται, ἢ φθόνον, ἤ τι τῶν τοιούτων, δειλός ἐστιν· οὐδ' εἰ θαρρεῖ, μέλλων μαστιγοῦσθαι, ἀνδρεῖος. περὶ ποῖα οὖν τῶν φοβερῶν ὁ ἀνδρεῖος; ἢ περὶ τὰ μέγιστα; οὐδεὶς γὰρ ὑπομενετικώτερος τῶν δεινῶν. φοβερώτατον δ' ὁ θάνατος· πέρας γάρ, καὶ οὐδὲν ἔτι τῷ τεθνεῶτι δοκεῖ, οὔτε ἀγαθὸν,

ἔτι κακὸν εἶναι. δόξειε δ' ἂν οὐδὲ περὶ θάνατον τὸν ἐν παντὶ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· οἷον, εἰ ἐν θαλάττῃ, ἢ ἐν νόσοις. ἐν τίσιν οὖν; ἢ ἐν τοῖς καλλίστοις; τοιοῦτοι δὲ οἱ ἐν πολέμῳ. ἐν μεγίστῳ γὰρ καὶ καλλίστῳ κινδύνῳ. ὁμόλογοι δὲ τούτοις εἰσὶ καὶ αἱ τιμαὶ αἱ ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ παρὰ τοῖς μονάρχοις. κυρίως δὴ λέγοιτ' ἂν ἀνδρεῖος ὁ περὶ τὸν καλὸν θάνατον ἀδεής, καὶ ὅσα θάνατον ἐπιφέρει ὑπόγυια ὄντα· τοιαῦτα δὲ μάλιστα τὰ κατὰ πόλεμον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν θαλάττῃ, καὶ ἐν νόσοις ἀδεὴς ὁ ἀνδρεῖος, οὐχ οὕτω δὲ ὡς οἱ θαλάττιοι· οἱ μὲν γὰρ ἀπεγνώκασι τὴν σωτηρίαν, καὶ τὸν θάνατον τὸν τοιοῦτον δυσχεραίνουσιν· οἱ δὲ, εὐέλπιδές εἰσι παρὰ τὴν ἐμπειρίαν. ἅμα δὲ καὶ ἀνδρίζονται, ἐν οἷς ἐστὶν ἀλκή, ἢ καλὸν τὸ ἀποθανεῖν· ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ φθοραῖς οὐδέτερον ὑπάρχει.

A neque malum esse videatur. Sed neque circa mortem quamlibet versari fortis videtur: vt si in mari, vel morbo contigerit. Circa qualem igitur versabitur? An circa eam, quæ in pulcherrimis rebus contingit: cuiusmodi sunt, quæ in bello oppetuntur, in maximo scilicet, & pulcherrimo periculo? His consentiunt etiam honores, qui & à ciuitatibus, & a regibus instituti sunt. B Ille itaque proprie vir fortis dicetur, qui circa præclaram mortem impauidus fuerit, circaque ea quæ mortem afferunt, cùm proxima sunt. eiusmodi autem maxime sunt, quæ in bello occurrere consueuerunt. Veruntamen & in mari & in morbis vir fortis impauidus est: non ita tamen, vt maritimi homines: hi enim desperata salute sua, ægre eiusmodi genus mortis ferunt: illi bona spe ob nauigandi peritiam freti sunt. C Fortes præterea in iis viriliter se gerunt in quibus vires spectantur, aut præclarum est mori: quorum neutrum in talibus generibus necis existit.

Κεφάλαιον ι.

Τὸ δὲ φοβερὸν, οὐ πᾶσι μὲν τὸ αὐτό. λέγομεν δέ τι καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον. τοῦτο μὲν οὖν παντὶ φοβερὸν τῷ γε νοῦν ἔχοντι· τὰ δὲ κατ' ἄνθρωπον, διαφέρει μεγέθει, καὶ τῷ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ θαρραλέα. ὁ δὲ ἀνδρεῖος, ἀνέκπληκτος ὡς ἄνθρωπος. φοβήσεται μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα· ὡς δεῖ δὲ, καὶ ὡς ὁ λόγος ὑπομενεῖ, τοῦ καλοῦ ἕνεκα· τοῦτο γὰρ τέλος τῆς ἀρετῆς. ἔστι δὲ μᾶλλον καὶ ἧττον ταῦτα φοβεῖσθαι· καὶ ἔτι, τὰ μὴ φοβερὰ, ὡς τοιαῦτα φοβεῖσθαι. γίνεται δὲ τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ μὲν, ὅτι οὐ δεῖ· ἡ δὲ, ὅτι οὐχ ὡς δεῖ· ἡ δὲ, ὅτι οὐχ ὅτε, ἤ τι τῶν τοιούτων. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ θαρραλέα. ὁ μὲν οὖν ἃ δεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα, ὑπομένων καὶ φοβούμενος, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, ὁμοίως δὲ καὶ θαρρῶν, ἀνδρεῖος· κατ' ἀξίαν γὰρ, καὶ ὡς ἂν ὁ λόγος, πάσχει καὶ πράττει ὁ ἀνδρεῖος. τέλος δὲ πάσης ἐνεργείας ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἕξιν. καὶ τῷ ἀνδρείῳ δὲ, ἡ ἀνδρεία, καλόν. τοιοῦτον δὴ καὶ τὸ τέλος· ὁρίζεται γὰρ ἕκαστον τῷ τέλει. καλοῦ δὴ ἕνεκα ὁ ἀνδρεῖος ὑπομένει καὶ πράττει τὰ κατὰ τὴν ἀνδρείαν. τῶν δὲ ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος· εἴρηται δ' ἡμῖν ἐν τοῖς πρότερον, ὅτι πολλά ἐστιν ἀνώνυμα·

CAPVT X.

Id autem quod terrorem incutit non omnibus est idem: dicimusque aliquid supra hominem esse: quod quidem vnicuique sanæ mentis homini terribile est. at D quæ hominem non excedunt magnitudine differunt, & eo quòd magis vel minus efficiuntur. simili modo ea quæ fiduciam nobis afferunt.

Fortis autem vir, vt homo erit interritus: timebit tamẽ etiã ipse huiusmodi mala, sed vt oportet tamẽ, & vt ratio præscribit, honestatis causa sustinebit, ac feret: quippe cùm hic finis virtutis sit. efficitur autem vt magis & minus hæc timeamus: etiã vt ea quæ E nõ sunt terribilia, quasi terribilia sint, timeamus. Peccataque committuntur, aliud cùm timemus ea quæ non oportet, aliud, cùm nõ sicut oportet, aliud, cùm nõ oportet, vel aliquid eiusmodi. similiter quoque circa ea quæ fiduciam afferunt. Qui igitur ea quæ oportet, & cuius causa oportet, & vt oportet, sustinet, ac timet, & simili modo etiam confidit, fortis est: quippe cùm pro dignitate & sicut ratio præscribit fortis vir & patiatur, & agat. F Finis autem vniuscuiusque operationis est qui secundum habitum existit: at viro forti fortitudo ipsa honesta res est: talis igitur erit etiam finis: quippe cùm fine singula definiantur: honestatisque causa fortis vir sustineat, atque agat ea quæ ex ipsa fortitudine sunt. Ex iis verò qui exuperant, qui intrepiditate excedit, nomine vacat: multa enim huiusmodi nominibus vacare superius à nobis dictum est: posset tamen esse insanus quidam

atque indoles, siquidem neque terræ motus neque vndationes timeat: id quod Celtas facere dicunt. At qui confidendo in terribilibus reb9 excellit, audax est: qui quidē audax & arrogans esse, & fortitudinis affectator videtur. sicut enim ille circa formidabiles res se gerit, ita hic ipse videri vult: in quibusque potest, illum imitatur. vnde efficitur, vt plerique ex ipsis timidi sint audaces: in his enim audacter se gerentes formidolosa non sustinent. Qui autem timendo excedit, is est ignauus: nam & quæ non oportet, & sicut non oportet, timet: & reliqua eiusmodi omnia ipsum consequuntur confidendo etiam deficit. sed in doloribus excedens magis est manifestus: quippe cùm desperabundus quidam sit, ignauus: omnia enim timet. econtrario fortis: confidere enim bene sperantis hominis est. Circa hæc igitur & ignauus & audax & fortis versantur, diuerso tamen modo. illi enim excedunt, & deficiunt: hic mediocriter se gerit, atque vt oportet. atque audaces quidem præcipites sunt, voluntque ante ipsa pericula periclitari. in ipsis verò constituti absistunt: sed fortes in operibus ipsis acres ac celeres, antea quieti sunt.

A δ' ἄν τις μαινόμενος ἢ ἀνάλγητος, εἰ μηθὲν φοβοῖτο, μήτε σεισμὸν, μήτε τὰ κύματα, καθάπερ φασὶ τοὺς Κελτούς. ὁ δὲ τῷ θαρρεῖν ὑπερβάλλων περὶ τὰ φοβερὰ, θρασύς. δοκεῖ δὲ καὶ ἀλαζὼν εἶναι ὁ θρασὺς καὶ προσποιητικὸς ἀνδρείας· ὡς οὖν ἐκεῖνος περὶ τὰ φοβερὰ ἔχει, οὕτως οὗτος βούλεται φαίνεσθαι. ἐν οἷς οὖν δύναται, μιμεῖται. διὸ καὶ εἰσὶν οἱ πολλοὶ
B αὐτῶν θρασύδειλοι· ἐν τούτοις γὰρ θρασυνόμενοι, τὰ φοβερὰ οὐχ ὑπομένουσιν. ὁ δὲ τῷ φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων, δειλός· καὶ γὰρ ἃ μὴ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖ αὐτῷ· ἐλλείπει δὲ καὶ τῷ θαρρεῖν· ἀλλ' ἐν ταῖς λύπαις ὑπερβάλλων, μᾶλλον καταφανής ἐστι, δύσελπις δή τις ὁ δειλός. πάντα γὰρ φοβεῖται· ὁ δὲ ἀνδρεῖος, ἐναντίως· τὸ γὰρ θαρρεῖν
C εὐέλπιδος. περὶ ταῦτα μὲν οὖν ἐστὶν ὅ, τε δειλὸς, καὶ ὁ θρασὺς, καὶ ὁ ἀνδρεῖος· διαφόρως δ' ἔχουσι πρὸς αὐτά· οἱ μὲν γὰρ ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ δὲ μέσως ἔχει, καὶ ὡς δεῖ· καὶ οἱ μὲν θρασεῖς, προπετεῖς, καὶ βουλόμενοι πρὸ τῶν κινδύνων, ἐν αὐτοῖς δ' ἀφίστανται· οἱ δ' ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς· πρότερον δ', ἡσύχιοι.

CAPVT XI.

ITaque sicut dictum est, fortitudo mediocritas est circa terribilia, & ea quę fiduciam afferunt, in iis rebus, quas diximus: & ea de causa quia honestum est, eligit, ac sustinet: vel quia id, non facere turpe est. Mori autem vt vel paupertatem, vel amorem, vel molesti quippiam fugiamus, fortis viri minimè est, sed potius timidi: quippe cùm laboriosa fugere mollicies sit. neque hanc mortem sustinet quispiam quia honestum sit, sed vt malum euitet ac fugiat. fortitudo igitur tale quippiam est. Dicuntur autem etiam aliæ fortitudines quinque modis. Primum ciuilis: maximè enim ea similis est: quippe cùm ciues tum ob mulctas & opprobria, tum ob honores legibus institutos pericula subeant: atque ob id fortissimi esse videantur illi, apud quos sicut ignaui ignominia, ita fortes honore afficiuntur. tales etiam Homerus inducit: vt Diomedem, & Hectorem:

Næ mihi Polydamas faciet conuicia primus.

& Diomedes:

Sic aliquando inter Troas iactabitur Hector:
Tydides metuens à me est in castra fugatus.

Κεφάλαιον ια.

D ΚΑθάπερ οὖν εἴρηται, ἡ ἀνδρεία μεσότης ἐστὶ περὶ θαρραλέα καὶ φοβερὰ, ἐν οἷς εἴρηται, καὶ ὅτι καλὸν αἱρεῖται καὶ ὑπομένει, ἢ ὅτι αἰσχρὸν τὸ μή· τὸ δ' ἀποθνήσκειν φεύγοντα πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἤ τι λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ· μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπονα. καὶ οὐχ ὅτι καλὸν, ὑπομένει, ἀλλὰ φεύγων κακόν. ἔστι μὲν οὖν ἡ ἀνδρεία τοιοῦτόν τι. Λέγονται δὲ καὶ ἕτεραι κατὰ
E πέντε τρόπους· πρῶτον μὲν, ἡ πολιτική· μάλιστα γὰρ ἔοικε· δοκοῦσι γὰρ ὑπομένειν τοὺς κινδύνους οἱ πολῖται, διὰ τὰ ἐκ τῶν νόμων ἐπιτίμια, καὶ τὰ ὀνείδη, καὶ διὰ τὰς τιμάς· καὶ διὰ τοῦτο ἀνδρειότατοι δοκοῦσιν εἶναι, παρ' οἷς οἱ δειλοὶ ἄτιμοι, οἱ δ' ἀνδρεῖοι ἔντιμοι. τοιούτους δὲ καὶ Ὅμηρος ποιεῖ, οἷον τὸν Διομήδην, καὶ τὸν Ἕκτορα·

F Πολυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

καὶ Διομήδης,

Ἕκτωρ γάρ ποτε φήσει ἐνὶ Τρώεσσ' ἀγορεύων,
Τυδείδης ὑπ' ἐμεῖο—

ὁμοιό-

ὡμοίωται δ' αὕτη μάλιστα τῇ πρότερον εἰρημένῃ, ὅτι δι' ἀρετὴν γίνεται· δι' αἰδῶ γὰρ, καὶ διὰ καλοῦ ὄρεξιν· τιμῆς γάρ· καὶ φυγὴν ὀνείδους, αἰσχροῦ ὄντος. τάξαι δ' ἄν τις καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἀναγκαζομένους, εἰς ταὐτό· χείρους δ' ὅσῳ οὐ δι' αἰδῶ, ἀλλὰ διὰ φόβον αὐτὸ δρῶσι, καὶ φεύγοντες, οὐ τὸ αἰσχρὸν ἀλλὰ τὸ λυπηρόν· ἀναγκάζουσι γὰρ οἱ κύριοι, ὥσπερ ὁ Ἕκτωρ,

Ὃν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης πτώσσοντα νοήσω,

Οὔ οἱ ἄρκιον ἐσσεῖται φυγέειν κύνας.

καὶ οἱ προστάττοντες, κἂν ἀναχωρῶσι, τύπτοντες τὸ αὐτὸ δρῶσι, καὶ οἱ πρὸ τῶν τάφρων καὶ τῶν τοιούτων παρατάττοντες· πάντες γὰρ ἀναγκάζουσι. δεῖ δ', οὐ δι' ἀνάγκην ἀνδρεῖον εἶναι, ἀλλ' ὅτι καλόν. δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἐμπειρία ἡ περὶ ἕκαστα, ἀνδρεία τις εἶναι· ὅθεν καὶ ὁ Σωκράτης ᾠήθη ἐπιστήμην εἶναι τὴν ἀνδρείαν. τοιοῦτοι δὲ, ἄλλοι μὲν ἐν ἄλλοις, ἐν τοῖς πολεμικοῖς δ', οἱ στρατιῶται. δοκεῖ γὰρ εἶναι πολλὰ κενὰ τοῦ πολέμου, ἃ μάλιστα συνεωράκασιν οὗτοι· φαίνονται δὴ ἀνδρεῖοι, ὅτι οὐκ ἴσασιν οἱ ἄλλοι οἷά ἐστιν· εἶτα ποιῆσαι καὶ μὴ παθεῖν μάλιστα δύνανται ἐκ τῆς ἐμπειρίας, καὶ φυλάξασθαι καὶ πατάξαι, δυνάμενοι χρῆσθαι τοῖς ὅπλοις καὶ τοιαῦτα ἔχοντες, ὁποῖα ἂν εἴη καὶ πρὸς τὸ ποιῆσαι, καὶ πρὸς τὸ μὴ παθεῖν κράτιστα. ὥσπερ οὖν ἀνόπλοις ὡπλισμένοι μάχονται, καὶ ἀθληταὶ ἰδιώταις· καὶ γὰρ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγῶσιν οὐχ οἱ ἀνδρειότατοι μαχιμώτατοί εἰσιν, ἀλλ' οἱ μάλιστα ἰσχύοντες, καὶ τὰ σώματα ἄριστα ἔχοντες. οἱ στρατιῶται δὲ, δειλοὶ γίνονται ὅταν ὑπερτείνῃ ὁ κίνδυνος, καὶ λείπωνται τοῖς πλήθεσι καὶ ταῖς παρασκευαῖς· πρῶτοι γὰρ φεύγουσι· τὰ δὲ πολιτικὰ μένοντα ἀποθνήσκει· ὅπερ κἀπὶ τῷ Ἑρμαίῳ συνέβη· τοῖς μὲν γὰρ, αἰσχρὸν τὸ φεύγειν καὶ ὁ θάνατος τῆς τοιαύτης σωτηρίας αἱρετώτερος· οἱ δὲ, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκινδύνευον, ὡς κρείττους ὄντες· γνόντες δὲ, φεύγουσι, τὸν θάνατον μᾶλλον τοῦ αἰσχροῦ φοβούμενοι· ὁ δ' ἀνδρεῖος, οὐ τοιοῦτος. καὶ τὸν θυμὸν δὲ ἐπὶ τὴν ἀνδρείαν ἀναφέρουσιν· ἀνδρεῖοι γὰρ εἶναι δοκοῦσι καὶ οἱ διὰ θυμὸν, ὥσπερ τὰ θηρία ἐπὶ τοὺς τρώσαντας φερόμενα, ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς·

A Atque hæc quidem fortitudo illi maximè, quæ prius dicta est, assimilatur, propterea quòd ob virtutum existit: ob verecundiam siquidem, & honesti appetitionem, honoris scilicet, & opprobrij, quod turpe est fugiendi causa. Eodem referre etiam eos quispiam posset, qui ab iis, qui principatum obtinent coguntur: peiores tamen in eo sunt, quòd non ob pudorem, sed ob timorem id faciunt: atque vt non quod B turpe, sed quod molestum est, fugiunt. cogunt enim illi qui potestatem in alios habent: vt Hector:

Si verò pugnam quem detrectare videbo,
Is certe nulla poterit ratione cauere,
Quin auibus, canibusque obiectus præda voretur.

Et qui imperant, & si recesserint, verberant, idem faciunt: necnon qui ante fossas, C vel tale quippiam acies instruunt: omnes enim cogunt. Verùm non ob necessitatem, sed ob honestatem fortem esse oportet. Videtur autem vniuscuiusque etiam rei experientia fortitudo quædam esse: vnde etiam Socrates fortitudinem esse scientiam existimabat. Ac tales quidem alij aliis in rebus sunt: in bellicis verò milites: quippe cùm multæ vanæ res belli esse videantur, quas ipsi maximè exploD ratas habent. vnde ob id fortes videntur, quia cuiusmodi res illæ sint, alij ignorant. atque ita & subire eas, & nihil pati experitia militari maximè possunt. Item & cauere, & percutere, cum armis vti valeant, eáque habeant, quæ & ad faciendum & non patiendum maximè idonea sunt. vt cùm aliis quasi inermibus armati, & quasi certandi imperitis athletæ ipsi decertent. In huiuscemodi enim certaE minibus non fortissimi quique pugnacissimi etiam sunt: sed qui robore maximè præditi sunt, corporáque optima habent. Nam milites timidi tunc efficiuntur, cùm vel crescit periculum, vel copiis & apparatibus destituuntur. primi enim fugiunt. at ciuilis exercitus manet, mortémque oppetit. Id quod in Hermæo contigit: huic enim turpe est fugere, mórsque huiuscemodi saluti anteponenda. illi verò initio F tanquam superiores periculis sese exponunt cognita deinde re fugiunt, mortem magis quàm turpitudinem metuentes. sed vir fortis talis minimè est. Et iram quoque in fortitudinem referunt. fortes enim videntur esse illi etiam, qui iracūde perinde ac feræ contra vulnerātes feruntur. propterea quòd fortes iracūdi esse cōsueuerunt

ra enim est maximè ad pericula subeunda perrectrix, ac præcipitatrix: vnde etiam Homerus:

--vires iniicit ira. &,
--animos iramque ciebat. &,
Per nares acris subiit furor. &,
--sanguis ferbuit intus.

Omnia enim eiusmodi excitationem atque impetum iræ significant. sed fortes quidem honestatis causa agunt, ira tamen ipsos adiuuat: feræ autem ob dolorem: propterea quòd enim vel percussæ sunt, vel timent incitantur: nam in syluis vel saltibus suis fuerint, non irruunt. Non igitur fortes sunt: quippe quæ dolore & ira in periculum impulsæ feruntur, nihil mali ac molesti prævidentes. nam eo modo etiam asini essent fortes, cùm esuriunt: qui si etiam verberentur, à pabulo minimè recedunt. Quin etiam adulteri multa ob libidinem audacia perpetrant. non igitur sunt fortes, qui ex dolore, aut ira in periculum impelluntur. Maximè autem naturalis esse hæc videtur, quæ est ex ira: videtúrque esse fortitudo, vbi electionem, & id cuius causa faciendum vnumquodque est, assumpserit. & homines etiam cùm irascuntur, dolent: lætantur cùm vlciscuntur. qui autem ob hæc faciunt quippiam, pugnaces quidem sunt, sed non fortes: quippe cùm non honestatis causa, neque vt ratio præscribit, sed ob affectum agant: similitudinem tamen quandam habent. Neque etiam illi, qui bene sperant, fortes sunt. nam propterea in periculis confidunt, quia & sæpe & multos vicerunt: similes tamen sunt, eò quòd vtrique sunt confidentes. sed fortes ob antedicta confidunt: hi autem, quia se superiores esse, nihílque mali vicissim perpessuros existimant. id quod ebrij quoque facere consueuerunt: in bonam enim spem inducuntur: cùm verò ipsis talia non contingunt, quæ sperauerant, fugiunt. At verò fortis viri erat, ea quæ terribilia homini & sunt & videntur, ea de causa sustinere, quia id facere honestum: non facere turpe est. Ideo esse etiam fortioris videtur in improuisis terroribus intrepidum imperturbatúmque sese præstare, quàm in conspicuis: ex habitu enim id magis proficiscitur, minúsque ex præparatione. Nam quæ antea palam fiunt, ex consideratione quispiam eligere ac ratione potest: quæ repentè accidunt, non nisi ex habitu. Fortes etiam videntur esse illi qui ignorant: & sanè non longè absunt à bene sperantibus: in eo tamen sunt peiores, quòd hi nullam

A ἰτητικώτατον γὰρ ὁ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους· ὅθεν καὶ Ὅμηρος,

--σθένος ἔμβαλε θυμῷ· καὶ,
--μένος καὶ θυμὸν ἔγειρε.-- καὶ,
Δριμὺ δ' ἀνὰ ῥῖνας μένος.-- καὶ,
--ἔζεσεν αἷμα.

πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα ἔοικε σημαίνειν τὴν τοῦ θυμοῦ ἔγερσιν, καὶ ὁρμήν. οἱ μὲν οὖν ἀν- B δρεῖοι, διὰ τὸ καλὸν πράττουσιν· ὁ δὲ θυμὸς συνεργεῖ αὐτοῖς· τὰ θηρία δὲ διὰ λύπην· διὰ γὰρ τὸ πληγῆναι, ἢ φοβεῖσθαι, ἐπεὶ ἐάν γε ἐν ὕλῃ ἢ ἐν ἕλει ᾖ, οὐ προσέρχονται. οὐ δή ἐστιν ἀνδρεῖα, ὑπ' ἀλγηδόνος καὶ θυμοῦ ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον ὁρμᾶν, οὐδὲν τῶν δεινῶν προορῶντα· ἐπεὶ οὕτω γε, κἂν οἱ ὄνοι ἀνδρεῖοι εἶεν πεινῶντες· C τυπτόμενοι γὰρ οὐκ ἀφίστανται τῆς νομῆς· καὶ οἱ μοιχοὶ δὲ καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τολμηρὰ πολλὰ δρῶσιν. οὐ δή ἐστιν ἀνδρεῖα, τὰ δι' ἀλγηδόνος ἢ θυμοῦ ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον. φυσικωτάτη δὲ ἔοικεν ἡ διὰ τὸν θυμὸν εἶναι, καὶ προσλαβοῦσα προαίρεσιν, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἀνδρεία εἶναι. καὶ οἱ ἄνθρωποι δὴ, ὀργιζόμενοι μὲν, ἀλγοῦσι· τιμωρούμενοι D δ', ἥδονται· οἱ δὲ διὰ ταῦτα, μαχόμενοι μὲν, οὐκ ἀνδρεῖοι δέ· οὐ γὰρ διὰ τὸ καλὸν, οὐδ' ὡς ὁ λόγος, ἀλλὰ διὰ τὸ πάθος· παραπλήσιον δ' ἔχουσί τι. οὐδὲ δὴ οἱ εὐέλπιδες ὄντες, ἀνδρεῖοι· διὰ γὰρ τὸ πολλάκις καὶ πολλοὺς νενικηκέναι, θαρροῦσιν ἐν τοῖς κινδύνοις. παρόμοιοι δὲ, ὅτι ἄμφω θαρραλέοι· ἀλλ' οἱ μὲν ἀνδρεῖοι, διὰ τὰ προειρημένα θαρρα- E λέοι· οἱ δὲ, διὰ τὸ οἴεσθαι κρείττους εἶναι, καὶ μηδὲν ἀντιπαθεῖν. τοιοῦτον δὲ ποιοῦσι καὶ οἱ μεθυσκόμενοι· εὐέλπιδες γὰρ γίνονται. ὅταν δὲ αὐτοῖς μὴ συμβῇ τοιαῦτα, φεύγουσιν· ἀνδρείου δ' ἦν, τὰ φοβερὰ ἀνθρώπῳ ὄντα καὶ φαινόμενα, ὑπομένειν, ὅτι καλὸν καὶ αἰσχρὸν τὸ μή. διὸ καὶ ἀνδρειοτέρου δοκεῖ εἶναι, τὸ ἐν τοῖς αἰφνιδίοις φόβοις F ἄφοβον καὶ ἀτάραχον εἶναι, ἢ ἐν τοῖς προδήλοις· ἀπὸ ἕξεως γὰρ μᾶλλον, ἢ καὶ ὅτι ἧττον ἐκ παρασκευῆς· τὰ προφανῆ μὲν γὰρ, κἂν ἐκ λογισμοῦ καὶ λόγου τις προέλοιτο· τὰ δ' ἐξαίφνης, κατὰ τὴν ἕξιν. ἀνδρεῖοι δὲ φαίνονται καὶ οἱ ἀγνοοῦντες, καὶ εἰσὶν οὐ πόρρω τῶν εὐελπίδων. χείρους δ'

ὅσῳ

ἔχουσιν ἀξίωμα οὐδὲν ἔχοντες· ἐκεῖνοι δὲ διὸ καὶ μένουσι τινὰ χρόνον· οἱ δ' ἠπατημένοι, ἐὰν γνῶσιν ὅτι ἕτερον, ἢ ὑποπτεύσωσι, φεύγουσιν· ὅπερ οἱ Ἀργεῖοι ἔπαθον περιπεσόντες τοῖς Λάκωσιν, ὡς Σικυωνίοις. οἵ τε δὴ ἀνδρεῖοι εἴρηνται ποῖοί τινες, καὶ οἱ δοκοῦντες ἀνδρεῖοι.

Κεφάλαιον ιβ.

Περὶ θάῤῥη δὲ καὶ φόβους ἡ ἀνδρεία οὖσα, οὐχ ὁμοίως περὶ ἄμφω ἐστὶν, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τὰ φοβερά· ὁ γὰρ ἐν τούτοις ἀτάραχος, καὶ περὶ ταῦθ' ὡς δεῖ ἔχων, ἀνδρεῖος μᾶλλον, ἢ ὁ περὶ τὰ θαῤῥαλέα. τῷ δὴ τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν, ὡς εἴρηται, ἀνδρεῖοι λέγονται· διὸ καὶ ἐπίλυπον ἡ ἀνδρεία, καὶ δικαίως ἐπαινεῖται· χαλεπώτερον γὰρ τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν, ἢ τῶν ἡδέων ἀπέχεσθαι. οὐ μὴν ἀλλὰ δόξειεν ἂν εἶναι τὸ κατὰ τὴν ἀνδρείαν τέλος ἡδὺ, ὑπὸ τῶν κύκλῳ δὲ ἀφανίζεσθαι, οἷον κἀν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι γίνεται· τοῖς γὰρ πύκταις τὸ μὲν τέλος ἡδὺ, οὗ ἕνεκα, ὁ στέφανος καὶ αἱ τιμαί· τὸ δὲ τύπτεσθαι, ἀλγεινὸν, εἴπερ σάρκινοι, καὶ λυπηρὸν, καὶ πᾶς ὁ πόνος· διὰ δὲ τὸ πολλὰ ταῦτ' εἶναι, μικρὸν ὂν τὸ οὗ ἕνεκα, οὐδὲν ἡδὺ φαίνεται ἔχειν. εἰ δὴ τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ περὶ τὴν ἀνδρείαν, ὁ μὲν θάνατος καὶ τὰ τραύματα, λυπηρὰ τῷ ἀνδρείῳ, καὶ ἄκοντι ἔσται· ὑπομένει δὲ αὐτὰ, ὅτι καλὸν, ἢ ὅτι αἰσχρὸν τὸ μή. καὶ ὅσῳ ἂν μᾶλλον τὴν ἀρετὴν ἔχῃ πᾶσαν, καὶ εὐδαιμονέστερος ᾖ, μᾶλλον ἐπὶ τῷ θανάτῳ λυπηθήσεται· τῷ τοιούτῳ γὰρ μάλιστα ζῆν ἄξιον, καὶ οὗτος μεγίστων ἀγαθῶν ἀποστερεῖται εἰδώς· λυπηρὸν δὲ τοῦτο. ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἀνδρεῖος· ἴσως δὲ καὶ μᾶλλον, ὅτι τὸ ἐν τῷ πολέμῳ καλὸν ἀντ' ἐκείνων αἱρεῖται. οὐ δὴ ἐν ἁπάσαις ταῖς ἀρεταῖς τὸ ἡδέως ἐνεργεῖν ὑπάρχει, πλὴν ἐφ' ὅσον τοῦ τέλους ἐφάπτεται. στρατιώτας δ' οὐδὲν ἴσως κωλύει μὴ τοὺς τοιούτους κρατίστους εἶναι, ἀλλὰ τοὺς ἧττον μὲν ἀνδρείους, ἄλλο δ' ἀγαθὸν μηδὲν ἔχοντας· ἕτοιμοι γὰρ οὗτοι πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸν βίον πρὸς μικρὰ κέρδη καταλλάττονται. περὶ μὲν οὖν ἀνδρείας, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω· τί δ' ἐστὶν, οὐ χαλεπὸν τύπῳ γε περιλαβεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων.

A habent sui existimationem: illi habent. vnde etiam aliquandiu manent: hi verò decepti si vel cognouerint aliud quid esse, vel suspicati fuerint fugiunt. Id quod Argiui fecerunt, cùm in Laconas quasi essent Sicyonij, incidissent. Quales igitur sint fortes viri, & qui videantur fortes dictum iam est.

CAPVT XII.

B QVamuis autem circa fiducias & timores versetur fortitudo non simili modo tamen in vtrisque, sed in timendis rebus magis spectatur, qui enim in his imperturbatus fuerit, sicutq. debet se gesserit: is magis est fortis quàm quæ in illis, quæ fiduciã afferũt. Tolerandis igitur molestis rebus homines sicut dictum est, fortes dicuntur. vnde etiam molesta res est fortitudo, & meritò laudatur, quippe cùm C molesta sustinere, quàm à iucundis abstinere difficilius sit. Veruntamen fortitudinis finis iucundus quidem esse videri potest, sed obscurari tamen ab iis, quæ circum ipsum accidunt: quemadmodum in gymnicis certaminibus euenit. Pugili enim iucundus sanè finis est, cuius causa agit, coronæ videlicet & honores: verbera verò, cùm sit carneus, dolorem afferunt: atq. omnis demũ labor molestus est, quia D autẽ hæc multa sunt, finis ipse cuius causa certamen subiit, parua res cùm sit, nullam in se habere iucunditatem videtur. Si igitur circa fortitudinem idem est, mors & vulnera molesta quidem erunt forti viro, & inuito contingent: sustinebuntur tamen, quia id facere honestum, non facere turpe est. Ac quo magis omni virtute ornatus, & felicior fuerit, eò magis ob mortem dolebit: quippe cùm eiusmodi vir E maximè dignus sit, qui viuat: maximísque bonis sciens priuetur: quod dolorem affert, nihilo minus tamem fortis erit: & fortasse etiam magis, quia honestatem in bello omnibus his anteponit. Non igitur in omnibus virtutibus inest, vt cum iucunditate operemur: nisi quatenus finem ipsum attingimus. Nihil autem fortasse prohibet quin milites optimi sint illi, qui non modò tales, sed etiam minus fortes, & nullo alio bono præditi sunt: hi enim F prompti sunt ad pericula obeunda, vitámque cum paruo lucro commutant. Ac de fortitudine quidem hactenus dictum sit. nam quid ea sit, ex antedictis figura quadam comprehendere non est difficile.

CAPVT XIII.

Post hanc autem dicamus de temperantia; hæ enim irrationalium partium esse virtutes videntur. Ac temperantiam quidem mediocritatem esse circa voluptates à nobis dictum iam est: nam minus, nec simili modo circa dolores versatur. in his etiam intemperantia existit. Circa quales verò sit voluptates, definiendum est: animæque ac corporis voluptates distinguendæ: vt ambitiositas, & discendi cupiditas vterque enim ex his ea re gaudet, cuius est cupidus: corpúsque minimè, sed cogitationem potius affectam habet. atqui hi qui in talibus voluptatibus constituti sunt, neque temperantes neque intemperantes dicuntur. non secus etiam qui in aliis sunt, quæ ad corpus non spectant: qui enim fabularum narrationumque studiosi sunt, & de quibuslibet rebus colloquendo dies conterunt, nugaces appellare consueuimus, non intemperantes. neque eos intemperantes dicimus, qui vel pecuniarum, vel amicorum causa dolore afficiūtur. Sed circa corporis voluptates temperantia solummodo versatur: atque eas non omnes. Qui enim iis gaudent quæ visu percipiuntur, vt colore, figura: picturæ: neque temperantes neque intemperantes dicuntur: licet esse videantur: & vt oportet, etiam his, & defectum gaudeant. Simili modo in iis, quæ ad auditum pertinent. neque enim quispiam vel eos qui supra modum cantibus, aut fabularum actione oblectantur intemperantes vel eos, qui vt oportet idem faciunt, temperantes appellarit. Neque item eos, qui odoribus gaudent, nisi secundum accidens. nam qui malorum, vel rosarum, vel suffimentorum olfactu delectantur, minimè vocamus intemperantes: sed eos potius, qui vnguentorum, aut opsoniorum odore illiciuntur, quippe cum his propterea oblectentur intemperantes, quia per hæc in recordationem concupitarum rerum venire consueuerunt. Videre enim etiam quoslibet alios licet, cùm esuriunt, cibariorum odoribus oblectari. at verò talibus oblectari intemperantis est: ab eo enim concupitæ res eiusmodi sunt. Adde quòd neque cæteris animalibus ex his sensibus voluptas percipitur nisi ex accidenti. nam neque canes odore leporum, sed comestione gaudent: sensus verò odor præbuit. neque leo bouis voce, sed esu lætatur: ex voce autem prope eum esse cum senserit, ea videtur oblectari simili modo neq. si viderit, aut inuenerit ceruum

A Κεφάλαιον ιγ.

Μετὰ δὲ ταύτην, περὶ σωφροσύνης λέγωμεν· δοκοῦσι γὰρ τῶν ἀλόγων μερῶν αὗται εἶναι αἱ ἀρεταί. ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη, εἴρηται ἡμῖν· ἧττον γὰρ καὶ οὐχ ὁμοίως ἐστὶ περὶ τὰς λύπας· ἐν τοῖς αὐτοῖς δὲ καὶ ἡ ἀκολασία φαίνεται. περὶ ποίας οὖν τῶν ἡδονῶν, νῦν ἀφορίσωμεν. δι-
B ῃρήσθωσαν δὴ αἱ ψυχικαὶ καὶ αἱ σωματικαί. οἷον φιλοτιμία φιλομάθεια· ἑκάτερος γὰρ τούτων χαίρει, οὗ φιλητικός ἐστιν, οὐδὲν πάσχοντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς διανοίας· οἱ δὲ περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονάς, οὔτε σώφρονες, οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· ὁμοίως δέ, οὐδ' οἱ περὶ τὰς ἄλλας ὅσαι μὴ σωματικαί εἰσι. τοὺς γὰρ φιλομύθους, καὶ διηγητικούς, καὶ περὶ τῶν
C τυχόντων κατατρίβοντας τὰς ἡμέρας, ἀδολέσχας, ἀκολάστους δ' οὐ λέγομεν· οὐδὲ τοὺς λυπουμένους ἐπὶ χρήμασιν ἢ φίλοις. περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν ἡ σωφροσύνη· οὐ πάσας δὲ οὐδὲ ταύτας· οἱ γὰρ χαίροντες τοῖς διὰ τῆς ὄψεως, οἷον χρώμασι, καὶ σχήμασι, καὶ γραφῇ, οὔτε σώφρονες, οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· καίτοι δόξειεν ἂν εἶναι, καὶ ὡς δεῖ χαίρειν καὶ τού-
D τοις, καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ τὴν ἀκοήν. τοὺς γὰρ ὑπερβεβλημένως χαίροντας μέλεσιν ἢ ὑποκρίσει, οὐδεὶς ἀκολάστους λέγει· οὐδὲ τοὺς ὡς δεῖ, σώφρονας· οὐδὲ τοὺς περὶ τὴν ὀσμήν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· τοὺς γὰρ χαίροντας μήλων, ἢ ῥόδων, ἢ θυμιαμάτων ὀσμαῖς, οὐ λέγομεν ἀκολάστους· ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς μύρων καὶ ὄψων·
E χαίρουσι γὰρ τούτοις οἱ ἀκόλαστοι, ὅτι διὰ τούτων ἀνάμνησις γίνεται αὐτοῖς τῶν ἐπιθυμητῶν. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τοὺς ἄλλους ὅταν πεινῶσι χαίροντας ταῖς τῶν βρωμάτων ὀσμαῖς· τὸ δὲ τοιούτοις χαίρειν, ἀκολάστου· τούτῳ γὰρ ἐπιθυμητὰ ταῦτα. οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ζῴοις κατὰ ταύτας τὰς αἰσθήσεις ἡδονή, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· οὐδὲ γὰρ
F ταῖς ὀσμαῖς τῶν λαγωῶν αἱ κύνες χαίρουσιν, ἀλλὰ τῇ βρώσει· τὴν δ' αἴσθησιν ἡ ὀσμὴ ἐποίησεν. οὐδ' ὁ λέων τῇ φωνῇ τοῦ βοός, ἀλλὰ τῇ ἐδωδῇ· ὅτι δ' ἐγγύς ἐστι, διὰ τῆς φωνῆς ᾔσθετο· καὶ χαίρειν δὴ ταύτῃ φαίνεται. ὁμοίως δ' οὐδ' ἰδὼν ἢ εὑρὼν ἔλαφον,

ἢ ἄγρι

ὁ ἄγριον αἶγα, ἀλλ' ὅτι βορὰν ἕξει. περὶ τὰς τοιαύτας δὴ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀκολασία ἐστὶν· ὧν καὶ τὰ λοιπὰ ζῷα κοινωνεῖ. ὅθεν ἀνδραποδώδεις καὶ θηριώδεις φαίνονται· αὗται δ' εἰσὶν ἁφὴ καὶ γεῦσις· φαίνονται δὲ καὶ τῇ γεύσει ἐπὶ μικρὸν, ἢ οὐθὲν χρῆσθαι· τῆς γὰρ γεύσεώς ἐστιν ἡ κρίσις τῶν χυμῶν· ὅπερ ποιοῦσιν οἱ τοὺς οἴνους δοκιμάζοντες, καὶ τὰ ὄψα ἀρτύοντες· οὐ πάνυ δὲ χαίρουσι τούτοις, ἢ οὐχ οἵ γε ἀκόλαστοι, ἀλλὰ τῇ ἀπολαύσει, ἣ γίνεται πᾶσα δι' ἁφῆς καὶ ἐν τοῖς σιτίοις, καὶ ἐν ποτοῖς, καὶ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις λεγομένοις· διὸ καὶ ηὔξατό τις Φιλόξενος ὁ Ἐρύξιος ὀψοφάγος ὢν, τὸν φάρυγγα αὑτῷ μακρότερον γεράνου γενέσθαι, ὡς ἡδόμενος τῇ ἁφῇ. κοινοτάτη δὴ τῶν αἰσθήσεων καθ' ἣν ἡ ἀκολασία· καὶ δόξειεν ἂν δικαίως ἐπονείδιστος εἶναι, ὅτι οὐχ ᾗ ἄνθρωποί ἐσμεν, ὑπάρχει, ἀλλ' ᾗ ζῷα. τὸ δὴ τοιούτοις χαίρειν καὶ μάλιστα ἀγαπᾶν, θηριῶδες· καὶ γὰρ αἱ ἐλευθεριώταται τῶν διὰ τῆς ἁφῆς ἡδονῶν, ἀφῄρηνται· οἷον αἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις διὰ τρίψεως καὶ τῆς θερμασίας γινόμεναι· οὐ γὰρ περὶ πᾶν τὸ σῶμα ἡ τοῦ ἀκολάστου ἁφὴ, ἀλλὰ περί τινα μέρη. Τῶν δ' ἐπιθυμιῶν, αἱ μὲν, κοιναὶ δοκοῦσιν εἶναι· αἱ δ' ἴδιοι καὶ ἐπίθετοι· οἷον ἡ μὲν τῆς τροφῆς, φυσική· πᾶς γὰρ ἐπιθυμεῖ, ὅταν ἐνδεὴς ᾖ, ξηρᾶς ἢ ὑγρᾶς τροφῆς, ὁτὲ δ' ἀμφοῖν, καὶ εὐνῆς, φησὶν Ὅμηρος, ὁ νέος καὶ ἀκμάζων· τὸ δὲ τοιᾶσδε, ἢ τοιᾶσδε, οὐκέτι πᾶς, οὐδὲ τῶν αὐτῶν. διὸ φαίνεται ἡμέτερον εἶναι. οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει γέ τι καὶ φυσικόν· ἕτερα γὰρ ἑτέροις ἐστὶν ἡδέα, καὶ ἔνια πᾶσιν ἡδίω τῶν τυχόντων. ἐν μὲν οὖν ταῖς φυσικαῖς ἐπιθυμίαις, ὀλίγοι ἁμαρτάνουσι· καὶ ἐφ' ἕν, ἐπὶ τὸ πλεῖον· τὸ γὰρ ἐσθίειν τὰ τυχόντα, ἢ πίνειν, ἕως ἂν ὑπερπλησθῇ, ὑπερβάλλειν ἐστὶ τὸ κατὰ φύσιν τῷ πλήθει· ἀναπλήρωσις γὰρ τῆς ἐνδείας, ἡ φυσικὴ ἐπιθυμία. διὸ λέγονται οὗτοι γαστρίμαργοι, ὡς παρὰ τὸ δέον πληροῦντες αὐτήν. τοιοῦτοι δὲ γίνονται οἱ λίαν ἀνδραποδώδεις. περὶ δὲ τὰς ἰδίας τῶν ἡδονῶν, πολλοὶ καὶ πολλαχῶς ἁμαρτάνουσι· τῶν γὰρ φιλοτοιούτων λεγομένων, ἢ τῷ χαίρειν οἷς μὴ δεῖ, ἢ τῷ μᾶλλον, ἢ ὡς οἱ πολλοὶ, ἢ μὴ ὡς δεῖ, ἢ μὴ ὧν δεῖ.

A vel syluestrem capram, voluptate aliqua afficitur nisi quia cibum inde habebit. Circa eiusmodi igitur voluptates temperantia & intemperantia versatur, quae caeteris quoque animalibus communes sunt, seruilésque ob id ac ferinae habentur. hae autem sunt & tactus, & gustatus. Sed gustatu parum vel nihil vti videntur: quippe cum gustatus iudicium saporum sit. id quod faciunt ij, qui vel vina explorant,

B vel opsonia condiunt. at non admodum his oblectantur, vel non quatenus intemperantes: sed fruitione ipsa, quae tota per tactum efficitur in cibis, in potibus, & iis quae venerea nuncupantur. Vnde gulae deditus quidam Philoxenus Eryxius gutturē sibi longius gruis collo dari optabat: vtpote qui tactu oblectaretur. tactus autem sensuum est maximè cōmunis, circa quem intemperantia versatur. Et meritò esse

C vituperabilis videri propterea debet: quia nobis inest, non quatenus homines, sed quatenus sumus animalia. Talibus igitur oblectari, & acquiescere ferinum est. Nam voluptates, quae maximè liberales per tactum efficiuntur, exceptae ab his sunt: vt illae sunt, quae in gymnasiis per frictionem calefactionemque fieri consueuerunt. non enim circa totum corpus, sed circa partes quasdam intemperantis

D tactus versatur. At verò cupiditatum aliae communes videntur esse, aliae propriae, atque appositítiae. vt alimenti cupiditas naturalis est: siccum enim vel humidum alimentum, vel etiam vtrunque, cum indigent, omnes cupiunt. quin etiam appetit & iuuenis, vt inquit Homerus, floréntque cubile. tale verò ac tale, vel eadem non omnes, idcirco nostrum esse id

E videtur. Habet tamen & aliquid naturale: quippe cum alia aliis iucunda sint, & omnibus suauiora quaedam sint caeteris quibuslibet. In naturalibus igitur cupiditatibus pauci: atque hi in vno, id est in nimio peccant: qui enim comedit vel vilia quaelibet, aut bibit, quoad supra modum repleatur: is multitudine naturalis cupiditatis terminos excedit. naturalis enim cupiditas indigētiae repletio est: atq. idcirco hu-

F iusmodi homines ventrifurētes appellantur propterea quòd vltra quam deceat vētri replendo student, ac tales quidam euadunt ij, qui seruili admodum ingenio praediti sunt. Circa vero proprias cupiditates multi, ac multis modis peccant: nam cùm talis cuiusdam rei studiosi homines dicantur, quia oblectantur vel quibus non oportet; vel magis quàm plerique faciant,

vel nõ vt oportet, vel non quo oportet: in A omnibus sanè intemperantes excedũt, quippe qui & gaudent nõnullis, quibus non oportet, quæ odio profectò digna sunt, & si aliquibus gaudẽdum est, magis quàm oportet, quámque plerique gaudeant id facere consueuerũt. Atque excessum quidem circa voluptates intemperantiam esse ac vituperabilem perspicuum est. Circa autem dolores non quemadmodum in fortitudine, ita hic sustinendo temperans, nõ sustinendo intemperans dicitur: sed intemperans vnusquisque est, dum propterea quòd iucunda non consequitur, magis quàm oportet, dolet: doloremque ipsi affert voluptas: temperans, dum absentia, abstinentiaque voluptatis nullo dolore afficitur.

CAPVT XIV.

INtemperans igitur iucunda omnia appetit, vel ea quæ maximè iucunditatem afferunt: diciturque à cupiditate adeo, vt ea omnibus aliis anteponat: atque ita fit, vt doleat, dum & voto frustratur, & cupit, quippe cùm non sine dolore cupiditas sit. dolere autem ob voluptatem absurdum videtur. At qui deficiant circa voluptates, minúsque quàm oporteat, illis oblectentur, nõ fere inueniũtur: talis enim stupiditas humana non est. nam cætera animalia cùm delectum ciborum habeant, aliis oblectantur, aliis minimè. si verò quispiam sit cui nihil sit iucundum, nullaque inter hunc & illum cibum differentia sit: is sanè procul esse ab hominis natura videtur. Quocirca quia eiusmodi homines nõ admodum esse consueuerunt, effectum est, vt ne nomen quidem vllum consequuti sint. Temperans autem circa hæc mediocriter se habet: nam neque iis oblectatur, quibus intemperans maximè consueuit, sed potiùs ægrè afficitur: neque omnino iis gaudet, quibus non oportet: neque vlla aliqua huiusmodi re vehementer oblectatur: neque si absit, dolet: neque cupit nisi mediocriter: neque magis quàm decet, quapiam re, neque quando non decet, afficitur: neque demum tale aliquid appetit: sed ea tantummodo iucunda, quæ vel ad sanitatem, vel ad bonam habitudinem faciunt: atque ea quidem mediocriter, & sicut decet, & cætera etiam, quæ his impedimento non sint, vel præter honestatem, vel supra facultates: nam qui ita facit, magis tales voluptates amat, quàm dignum sit. At temperans non eiusmodi est, sed sicut recta ratio præscribit.

CAPVT XV.

INtemperantia verò spontaneo magis similis, quàm ignauia videtur: quippe

κατὰ πάντα δ' οἱ ἀκόλαστοι ὑπερβάλλουσι. καὶ γὰρ χαίρουσιν ἐνίοις οἷς οὐ δεῖ· μισητὰ γάρ· καὶ εἴ τισι δεῖ χαίρειν τῶν τοιούτων, μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ὡς οἱ πολλοὶ χαίρουσιν. ἡ μὲν οὖν περὶ τὰς ἡδονὰς ὑπερβολὴ, ὅτι ἀκολασία καὶ ψεκτὸν, δῆλον. περὶ δὲ τὰς λύπας, οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας, τῷ ὑπομένειν λέγεται σώφρων· οὐδ' ἀκόλαστος, τῷ μή· ἀλλ' ὁ B μὲν ἀκόλαστος, τῷ λυπεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, ὅτι τῶν ἡδέων οὐ τυγχάνει· καὶ τὴν λύπην δὲ ποιεῖ αὐτῷ ἡ ἡδονή· ὁ δὲ σώφρων, τῷ μὴ λυπεῖσθαι τῇ ἀπουσίᾳ, καὶ τῷ ἀπέχεσθαι τοῦ ἡδέος.

Κεφάλαιον ιδ'.

Ὁ μὲν οὖν ἀκόλαστος, ἐπιθυμεῖ τῶν ἡδέων πάντων, ἢ τῶν μάλιστα, καὶ ἄγεται C ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ὥστε ἀντὶ τῶν ἄλλων ταῦθ' αἱρεῖσθαι· διὸ καὶ λυπεῖται, καὶ ἀποτυγχάνων, καὶ ἐπιθυμῶν· μετὰ λύπης γὰρ ἡ ἐπιθυμία· ἀτόπῳ δ' ἔοικε τὸ δι' ἡδονὴν λυπεῖσθαι. ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς, καὶ ἧττον ἢ δεῖ χαίροντες οὐ πάνυ γίνονται· οὐ γὰρ ἀνθρωπική ἐστιν ἡ τοιαύτη ἀναισθησία· καὶ γὰρ τὰ λοιπὰ ζῷα, διακρίνει τὰ βρώματα, D καὶ τοῖς μὲν, χαίρει· τοῖς δ', οὔ. εἰ δέ τῳ μηδέν ἐστιν ἡδὺ, μηδὲ διαφέρει ἕτερον ἑτέρου, πόῤῥω ἂν εἴη τοῦ ἄνθρωπος εἶναι· οὐ τετύχηκε δ' ὁ τοιοῦτος ὀνόματος, διὰ τὸ μὴ πάνυ γίνεσθαι. ὁ δὲ σώφρων, μέσως περὶ ταῦτ' ἔχει· οὔτε γὰρ ἥδεται, οἷς μάλιστα ὁ ἀκόλαστος, ἀλλὰ μᾶλλον δυσχεραίνει· οὔθ' ὅλως οἷς μὴ δεῖ, οὔτε σφόδρα τοιούτῳ οὐδενί· οὔτ' ἀπόντων λυπεῖται· E οὐδ' ἐπιθυμεῖ, ἢ μετρίως· οὐδὲ μᾶλλον ἢ δεῖ· οὐδ' ὅτε μὴ δεῖ, οὐδ' ὅλως τῶν τοιούτων οὐδέν· ὅσα δὲ πρὸς ὑγίειάν ἐστιν, ἢ πρὸς εὐεξίαν, ἡδέα ὄντα, τούτων ὀρέξεται μετρίως, καὶ ὡς δεῖ· καὶ τῶν ἄλλων ἡδέων, μὴ ἐμποδίων τούτοις ὄντων, ἢ παρὰ τὸ καλὸν, ἢ ὑπὲρ τὴν οὐσίαν. ὁ γὰρ οὕτως ἔχων, μᾶλλον ἀγαπᾷ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς τῆς F ἀξίας· ὁ δὲ σώφρων, οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος.

Κεφάλαιον ιε'.

Ἑκουσίῳ δὲ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας. ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονὴν, ἡ δὲ δια-

διὰ λύπην ὧν, τὸ μὲν αἱρετὸν, τὸ δὲ φευκτόν. καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν· ἡ δὲ ἡδονὴ, οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ. μᾶλλον δὲ ἑκούσιον· διὸ καὶ ἐπονειδιστότερον· καὶ γὰρ ἐθισθῆναι ῥᾷον πρὸς αὐτά· πολλὰ γὰρ ἐν τῷ βίῳ τὰ τοιαῦτα· καὶ οἱ ἐθισμοὶ, ἀκίνδυνοι. ἐπὶ τῶν φοβερῶν δὲ ἀνάπαλιν· δόξειε δ' ἂν οὐχ ὁμοίως ἑκούσιον ἡ δειλία εἶναι τοῖς καθ' ἕκαστον. αὐτὴ μὲν γὰρ ἄλυπος· ταῦτα δὲ διὰ λύπην ἐξίστησιν· ὥστε καὶ τὰ ὅπλα ῥίπτειν, καὶ τὰ ἄλλα ἀσχημονεῖν· διὸ καὶ δοκεῖ βίαια εἶναι· τῷ δ' ἀκολάστῳ ἀνάπαλιν, τὰ μὲν καθ' ἕκαστα, ἑκούσια· ἐπιθυμοῦντι γὰρ καὶ ὀρεγομένῳ· τὸ δ' ὅλον, ἧττον· οὐδεὶς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἀκόλαστος εἶναι. τὸ δ' ὄνομα τῆς ἀκολασίας καὶ ἐπὶ τὰς παιδικὰς ἁμαρτίας φέρομεν· ἔχουσι γάρ τινα ὁμοιότητα. πότερον δὲ ἀπὸ ποτέρου καλεῖται, οὐδὲν πρὸς τὰ νῦν διαφέρει. δῆλον δ', ὅτι τὸ ὕστερον ἀπὸ τοῦ προτέρου. οὐ κακῶς δ' ἔοικε μετενηνέχθαι· κεκολάσθαι γὰρ δεῖ τὸ τῶν αἰσχρῶν ὀρεγόμενον καὶ πολλὴν αὔξησιν ἔχον· τοιοῦτον δὲ μάλιστα ἡ ἐπιθυμία, καὶ ὁ παῖς· κατ' ἐπιθυμίαν γὰρ ζῶσι καὶ τὰ παιδία· καὶ μάλιστα ἐν τούτοις ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις. εἰ οὖν μὴ ἔσται εὐπειθὲς καὶ ὑπὸ τὸ ἄρχον, ἐπὶ πολὺ ἥξει· ἄπληστος γὰρ ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις, καὶ πανταχόθεν τῷ ἀνοήτῳ· καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας ἐνέργεια αὔξει τὸ συγγενὲς, κἂν μεγάλαι καὶ σφοδραὶ ὦσι, καὶ τὸν λογισμὸν ἐκκρούουσι. διὸ δεῖ μετρίας αὐτὰς εἶναι καὶ ὀλίγας, καὶ τῷ λόγῳ μηδὲν ἐναντιοῦσθαι. τὸ δὲ τοιοῦτον, εὐπειθὲς λέγομεν καὶ κεκολασμένον. ὥσπερ γὰρ τὸν παῖδα δεῖ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδαγωγοῦ ζῆν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν κατὰ τὸν λόγον. διὸ δεῖ τοῦ σώφρονος τὸ ἐπιθυμητικὸν συμφωνεῖν τῷ λόγῳ· σκοπὸς γὰρ ἀμφοῖν τὸ καλόν· καὶ ἐπιθυμεῖ ὁ σώφρων ὧν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε· οὕτω δὲ τάττει καὶ ὁ λόγος. ταῦτ' οὖν ἡμῖν εἰρήσθω περὶ σωφροσύνης.

A cùm hæc ex voluptate, illa ex dolore existat: ex quibus altera eligenda: alter fugiendus est. Ac dolor quidem exturbat & corrumpit naturam eius, qui eo afficitur, voluptas autem nihil tale facit. Magisque spõtanea est: atque idcirco maiori opprobrio prosequẽda: Nam & assuescere his rebus, cum plures in vita hominum eiusmodi sint, facilius est & assuetudo ipsa periculo vacat. in formi dolosis autem rebus cõtrarium est. B Ignauia etiam nõ simili modo vt particularia esse spontanea videri posset: ipsa enim doloris est expers. res autem particulares dolore adeò exturbãt, vt & arma abiicere, & cætera indecorè gerere homines nõ vereantur: atque idcirco esse etiam violentæ videntur. At intemperanti econtrario euenit. particularia enim quippe cùm ea concupiscat, atque appetat, spõtanea sunt: totum autem atque vniuersum minus. nemo enim est, qui intemperãs esse C cupiat. Nomen autem ipsum intemperantiæ seu incastigationis de puerilibus peccatis dicere cõsueuimus. vtrum verò ab vtro dicatur, nihil ad præsens negotium refert: posterius enim à priore dictum esse satis constat: ac non malè videtur fuisse trãslatum: nam quod turpia appetit, incremẽtumque magnum accipit. castigandum est ac temperandum: huiusmodi autem maximè est & cupiditas & pueri quippe cùm & D ex cupiditate viuant pueri, & maximè in ipsis voluptatis vigeat appetitio. Si igitur nõ obediens, neque imperanti subditum id fuerit, lõgè lateque efferetur: insatiabilis siquidem rerum iucundarum appetitio est, & stulto vndecunque occurrit, cupiditatis præterea operatio quod cognatum sibi est, auget: & si magnæ vehementesque fuerint cupiditates: rationem extrudunt.

Quapropter mediocres eas esse oportet, ac E paucas, rationique minimè aduersãtes. Atque id quod tale est, obediens, ac castigatum temperatumque appellamus. Sicut enim puerum ad pædagogi præceptum viuere oportet: ita concupiscibilem animæ facultatem rationi imperio obtemperare: atque ideo temperantis cupiditas cum ratione consentiat, necesse est: quippe cum vtrisque propositus scopus honestas sit: nam & temperans cupit quæ oportet, & quando oportet: & ratio quoque ita præscribit. Atque hæc de temperantia dicta à nobis sint.

ARISTOTELIS MORALIUM NICOMACHIORUM LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

NUNC dicamus de liberalitate. Circa pecunias autem esse mediocritas videtur liberalis: enim non in bellicis rebus, neque in iis in quibus temperans, neque item in iudiciis, sed in datione, acceptioneque pecuniarum, ac magis in datione laudem meretur: pecunias autem omnia ea dicimus, quorum æstimationem numus metitur. Prodigalitas autem & illiberalitas excessus & defectus circa pecunias sunt, atque illiberalitatem quidem illis semper attribuimus, qui magis quàm decet, pecuniis student: at prodigalitatem complicantes aliis interdum adiungimus: nam & incontinentes, & eos qui in intemperantiam opes consumunt, prodigos vocare consueuimus: idcirco huiusmodi homines esse improbissimi videntur, propterea quòd multa simul vitia habeant: non tamen propriè ita appellantur. Debet enim prodigus esse is, qui vno tantùm vitio sit præditus, vt scilicet fortunas suas consumat. prodigus enim seu inseruatus est, qui per ipse perditur. nam esse sui ipsius perditio videtur etiam bonorum dissipatio: vtpote cùm ea sint, ex quibus vitam traducamus. Atque ad hunc modum sanè prodigalitatem accipimus. His autem, quorum est vsus aliquis, & bene & male vti licet: at diuitiæ ex vtensilibus sunt: optimè verò vnaquaque re vtitur is, qui virtutem vnicuique rei conuenientem habet: & diuitiis igitur is optimè vtetur, qui ea virtute erit præditus, quæ circa diuitias versatur, atque hic ipse vir liberalis est. Vsus autem pecuniarum sumptus ac datio, acceptio verò & conseruatio esse possessio potius videtur. atque idcirco liberalis viri magis est dare quibus oportet, quàm accipere vnde oportet. & non accipere vnde non oportet: magis enim beneficio afficere, quàm affici, & honesta agere, quàm non agere turpia, virtutis proprium est. Ac obscurum non est ex datione consequi vt beneficia conferamus, honestaque agamus: ex acceptione verò vt beneficiis afficiamur, nō agamusq; turpia, gratia item ei qui dat, exhibetur, non ei qui non accipit: & laus etiam magis, non accipere præterea quàm dare facilius est,

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν νικομαχείων τὸ Δ.

Κεφάλαιον α.

ΛΕΓΩΜΕΝ δ᾽ ἑξῆς περὶ ἐλευθεριότητος. δοκεῖ δ᾽ εἶναι ἡ περὶ χρήματα μεσότης. ἐπαινεῖται γὰρ
B ὁ ἐλευθέριος οὐκ ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οὐδ᾽ ἐν οἷς ὁ σώφρων, οὐδ᾽ αὖ ἐν ταῖς κρίσεσιν, ἀλλὰ περὶ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν· μᾶλλον δ᾽ ἐν τῇ δόσει. χρήματα δὲ λέγομεν πάντα ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται. ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία περὶ χρήματα ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις. καὶ τὴν μὲν ἀνελευθερίαν προσάπτομεν ἀεὶ τοῖς μᾶλλον ἢ δεῖ περὶ χρήματα σπουδάζουσι· τὴν δ᾽ ἀσωτίαν ἐπιφέρομεν ἐνίοτε συμπλέκοντες
C τοῖς ἀκολάστοις. τοὺς γὰρ ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀκολασίαν δαπανηροὺς ἀσώτους καλοῦμεν. διὸ καὶ φαυλότατοι δοκοῦσιν εἶναι· πολλὰς γὰρ ἅμα κακίας ἔχουσιν. οὐ δὴ οἰκείως προσαγορεύονται. βούλεται γὰρ ἄσωτος εἶναι ὁ ἕν τι κακὸν ἔχων, τὸ φθείρειν τὴν οὐσίαν. ἄσωτος γὰρ ὁ δι᾽ αὑτὸν ἀπολλύμενος. δοκεῖ δ᾽ ἀπώλειά τις αὑτοῦ εἶναι καὶ ἡ τῆς οὐσίας φθορὰ,
D ὡς τοῦ ζῆν διὰ τούτων ὄντος. οὕτω δὴ τὴν ἀσωτίαν ἐκδεχόμεθα. ὧν δ᾽ ἐστὶ χρεία, τούτοις ἔστι χρῆσθαι καὶ εὖ καὶ κακῶς. ὁ πλοῦτος δ᾽ ἐστὶ τῶν χρησίμων. ἑκάστῳ δ᾽ ἄριστα χρῆται ὁ ἔχων τὴν περὶ ἕκαστον ἀρετήν· καὶ πλούτῳ δὴ χρήσεται ἄριστα ὁ ἔχων τὴν περὶ τὰ χρήματα ἀρετήν. οὗτος δ᾽ ἐστὶν ὁ
E ἐλευθέριος. χρῆσις δ᾽ εἶναι δοκεῖ χρημάτων δαπάνη καὶ δόσις· ἡ δὲ λῆψις καὶ ἡ φυλακὴ κτῆσις μᾶλλον. διὸ μᾶλλον ἐστὶ τοῦ ἐλευθερίου τὸ διδόναι οἷς δεῖ, ἢ λαμβάνειν ὅθεν δεῖ, καὶ μὴ λαμβάνειν ὅθεν οὐ δεῖ. τῆς ἀρετῆς γὰρ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν ἢ τὸ εὖ πάσχειν, καὶ τὰ καλὰ πράττειν μᾶλλον, ἢ τὰ αἰσχρὰ μὴ πράττειν. οὐκ ἄδηλον δ᾽ ὅτι τῇ μὲν δόσει
F ἕπεται τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ καλὰ πράττειν· τῇ δὲ λήψει τὸ εὖ πάσχειν, ἢ μὴ αἰσχροποιεῖν. καὶ ἡ χάρις τῷ διδόντι, οὐ τῷ μὴ λαμβάνοντι. καὶ ὁ ἔπαινος δὲ μᾶλλον. καὶ ῥᾶον δὲ τὸ μὴ λαμβάνειν τοῦ δοῦναι. τὸ

γὰρ οἰκεῖον ἧττον προΐενται μᾶλλον, ἢ οὐ λαμβάνουσι τὸ ἀλλότριον. καὶ ἐλευθέριοι δὲ λέγονται οἱ διδόντες· οἱ δὲ μὴ λαμβάνοντες, οὐκ εἰς ἐλευθεριότητα ἐπαινοῦνται, ἀλλ' οὐχ ἧττον εἰς δικαιοσύνην. οἱ δὲ λαμβάνοντες οὐδ' ἐπαινοῦνται πάνυ. φιλοῦνται δὲ σχεδὸν μάλιστα οἱ ἐλευθέριοι τῶν ἀπ' ἀρετῆς· ὠφέλιμοι γάρ. τοῦτο δ' ἐν τῇ δόσει.

Κεφάλαιον β.

Αἱ δὲ κατ' ἀρετὴν πράξεις καλαὶ, καὶ τοῦ καλοῦ ἕνεκα. καὶ ὁ ἐλευθέριος οὖν δώσει τοῦ καλοῦ ἕνεκα καὶ ὀρθῶς. οἷς γὰρ δεῖ, καὶ ὅσα, καὶ ὅτε, καὶ τἆλλα ὅσα ἕπεται τῇ ὀρθῇ δόσει· καὶ ταῦτα ἡδέως ἢ ἀλύπως· τὸ γὰρ κατ' ἀρετὴν ἡδὺ ἢ ἄλυπον, ἥκιστα δὲ λυπηρόν. ὁ δὲ διδοὺς οἷς μὴ δεῖ, ἢ μὴ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ διά τινα ἄλλην αἰτίαν, οὐκ ἐλευθέριος, ἀλλ' ἄλλος τις ῥηθήσεται. οὐδ' ὁ λυπηρῶς. μᾶλλον γὰρ ἕλοιτ' ἂν τὰ χρήματα τῆς καλῆς πράξεως. τοῦτο δ' οὐκ ἐλευθερίου. οὐδὲ λήψεται δὲ ὅθεν μὴ δεῖ. οὐδὲ γάρ ἐστι τοῦ μὴ τιμῶντος τὰ χρήματα ἡ τοιαύτη λῆψις. οὐκ ἂν εἴη δὲ, οὐδ' αἰτητικός. οὐ γάρ ἐστι τοῦ εὖ ποιοῦντος εὐχερῶς εὐεργετεῖσθαι. ὅθεν δὲ δεῖ λήψεται, οἷον ἀπὸ τῶν ἰδίων κτημάτων, οὐχ ὡς καλὸν, ἀλλ' ὡς ἀναγκαῖον, ὅπως ἔχῃ διδόναι. οὐδὲ ἀμελήσει τῶν ἰδίων, βουλόμενός γε διὰ τούτων τισὶν ἐπαρκεῖν. οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι δώσει, ἵνα ἔχῃ διδόναι οἷς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ οὗ καλόν. ἐλευθερίου δ' ἐστὶ σφόδρα καὶ τὸ ὑπερβάλλειν ἐν τῇ δόσει, ὥστε καταλείπειν ἑαυτῷ ἐλάττω. τὸ γὰρ μὴ βλέπειν ἐφ' ἑαυτὸν, ἐλευθερίου. κατὰ τὴν οὐσίαν δ' ἡ ἐλευθεριότης λέγεται. οὐ γὰρ ἐν τῷ πλήθει τῶν διδομένων τὸ ἐλευθέριον, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ διδόντος ἕξει. αὕτη δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν δίδωσιν. οὐθὲν δὲ κωλύει ἐλευθεριώτερον εἶναι τὸν τὰ ἐλάττω διδόντα, ἐὰν ἀπ' ἐλαττόνων διδῷ. ἐλευθεριώτεροι δ' εἶναι δοκοῦσιν οἱ μὴ κτησάμενοι, ἀλλὰ παραλαβόντες τὴν οὐσίαν. ἄπειροί τε γὰρ τῆς ἐνδείας· καὶ πάντες ἀγαπῶσι μᾶλλον τὰ αὑτῶν ἔργα, ὥσπερ οἱ γονεῖς καὶ οἱ ποιηταί. πλουτεῖν δ' οὐ ῥᾴδιον τὸν ἐλευθέριον, μήτε ληπτικὸν ὄντα, μήτε φυλακτικὸν, προετικὸν δὲ, καὶ μὴ τιμῶντα δι' αὑτὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἕνεκα τῆς δόσεως.

suum enim quisque magis non profundere, quàm alienum non accipere consueuit. Liberales quoque illi dicuntur qui dant: qui autem non accipiunt non liberalitatis, sed iustitiæ non minus laudem consequuntur: qui verò accipiunt, ne prorsus quidem laudantur. Quin etiam liberales maximè omnium ferè, qui virtute quapiam alia præditi sunt, amari consueuerunt: vtilitatem enim afferunt: at id in datione collocatum est. At verò omnes ex virtute actiones & honestæ sunt, & honestatis causa fiunt: & liberalis igitur honestatis causa dabit, & rectè: dabit enim & quibus, & quæcunque, & quando oportet: reliquisque aliis modis, qui rectam dationem consequuntur: atque id vel iucundè, vel sine dolore. quod enim ex virtute fit, id vel cum voluptate, vel sine dolore certè efficitur: minimè autem molestum est. nam neque qui vel iis quibus non oportet, vel non honestatis: sed alia quapiam causa dat, esse liberalis dicetur, sed alius quidam, neque qui molestè dat. is enim pecunias honestis actionibus anteponeret: at hoc minimè liberalis est. Sed neque accipiet vnde non oportet. non enim eius, qui non magnifacit pecunias, talis acceptio est, neque erit petax. non enim ad eum spectat qui beneficia in alios cōfert, vt facile beneficiis afficiatur. vnde autem oportet accipiet, ex propriis videlicet possessionibus: nō quia honestū id sit, sed quia necessarium, vt habeat quod det, neque res suas negliget: quippe cùm ex ipsis velit aliquibus suppeditare, neque dabit quibuslibet, vt habeat quod det quibus oportet, & quando, & vbi honestum est. Liberalis vir. etiam valde est ita in dando excedere, vt pauciora sibi relinquat: quippe cùm ad se minimè respicere liberalis proprium sit. Liberalitas tamen pro facultatibus dicitur: non in multitudine earum quæ dantur, sed in habitu eius qui dat, actio liberalis consistit: qui quidem habitus est, qui dat pro facultatibus. Vnde nihil vetat, quin liberalior aliquis sit, qui pauciora dederit, si modò ex paucioribus etiam fuerit elargitus. Illi autem esse liberaliores videntur, qui non ipsi acquisiuerant facultates, sed ab aliis accepêre: propterea quòd indigentiam experti minimè sunt: & omnes sua ipsorum opera, vt parentes, & poetæ, magis amare consueuerunt. At verò facile non est, vt liberalis diues sit, qui neque accipiendi neque conseruandi, sed erogandi potius est studiosus. neque pecunias propter ipsas, sed dandi causa æstimat:

Atque idcirco crimini dari fortunæ consueuit, quòd qui maximè digni sunt, minimè ditescant, id autem non absque ratione accidit: quippe cùm fieri minimè possit, vt habeat pecunias is, qui nullam diligentiam adhibet, vt eas habeat, id quod in cæteris etiam rebus fit. Nõ dabit tamen quibus non oportet, neque quando non oportet, & reliqua huiuscemodi: alioqui non ageret secundum liberalitatem: neque ita expensas pecunias posset in ea quæ debet, expendere. Sicut enim diximus, is est liberalis, qui pro facultatibus, & in ea quæ debet, sumptus facit: qui verò excedit prodigus, atque adeo tyrannos prodigos non dicimus: facile enim esse minimè videtur, vt dationibus & sumptibus excedere opum multitudinem possint. Cùm igitur liberalitas mediocritas sit, quæ circa pecuniarum dationem acceptionémque versatur: liberalis dabit & expendet in ea quæ oportet, & quotcunque oportet, tam in paruis, quàm in magnis, atque id iucundè faciet: accipiet item & vnde oportet, & quotcunque oportet. Nam cùm virtus circa vtraque sit mediocritas, vtraque vt debet, faciet. moderatam enim dationem talis acceptio consequitur: quæ autem non est talis, contraria est, quæ igitur consequuntur, in eodem simul contingunt: quæ verò sunt contrariæ, minimè. Quòd si inciderit, vt præter quàm deceat, & bene se habeat expenderit: dolebit quidem, sed moderatè, & sicut debet. nam ob quæ oportet, & sicut oportet, & lætari & dolere ad virtutem spectat. Est etiam liberalis quantum ad pecunias attinet, in societate vitæ perfacilis. iniuria enim affici potest, cùm magni pecunias non æstimet, magísque ægrè fert, si quid quod oportuerit, non expenderit: quàm dolet si quid expenderit, quod minimè debuerit, neque Simonidi assentitur.

CAPVT III.

Prodigus verò etiam in his peccat: nam ob quæ oportet, & sicut oportet, neque lætatur, neque dolet, id quod progredientibus manifestius patebit. Dictum à nobis est prodigalitatem & illiberalitatem excessus esse & defectus: atque eas in duobus, datione & acceptione cõsistere: nam etiam sumptum in dationem reponimus. Prodigalitas enim in dando & non accipiendo excedit, in accipiendo autem deficit: illiberalitas contrà in dando deficit, in accipiẽdo excedit, sed in paruis tamen. Ac quæ ad prodigalitatem quidẽ spectant, non admodum coniungi consueuerunt:

A διὸ καὶ ἐγκαλεῖται τῇ τύχῃ, ὅτι οἱ μάλιστα ἄξιοι ὄντες, ἥκιστα πλουτοῦσι. συμβαίνει δ' οὐκ ἀλόγως τοῦτο. οὐ γὰρ οἷόν τε χρήματ' ἔχειν, μὴ ἐπιμελούμενον, ὅπως ἔχῃ, ὥσπερ οὐδ' ἐπὶ τῶν ἄλλων. οὐ μὴν δώσει γε οἷς οὐ δεῖ, οὐδ' ὅτε μὴ δεῖ, οὐδ' ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. οὐ γὰρ ἂν ἔτι πράττοι κατὰ τὴν ἐλευθεριότητα· καὶ εἰς ταῦτα ἀναλώσας, οὐκ ἂν ἔχοι εἰς ἃ B δεῖ ἀναλίσκειν. ὥσπερ γὰρ εἴρηται, ἐλευθέριός ἐστιν ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν δαπανῶν, καὶ εἰς ἃ δεῖ· ὁ δ' ὑπερβάλλων, ἄσωτος. διὸ τοὺς τυράννους οὐ λέγομεν ἀσώτους. τὸ γὰρ πλῆθος τῆς κτήσεως οὐ δοκεῖ ῥᾴδιον εἶναι ταῖς δόσεσι καὶ ταῖς δαπάναις ὑπερβάλλειν. τῆς ἐλευθεριότητος δὴ μεσότητος οὔσης περὶ χρημάτων δόσιν καὶ λῆψιν, ὁ ἐλευθέριος καὶ C δώσει καὶ δαπανήσει εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, ὁμοίως ἐν μικροῖς καὶ μεγάλοις· καὶ ταῦτα ἡδέως· καὶ λήψεται ὅθεν δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ. τῆς ἀρετῆς γὰρ περὶ ἄμφω οὔσης μεσότητος, ποιήσει ἀμφότερα ὡς δεῖ· ἕπεται γὰρ τῇ ἐπιεικεῖ δόσει ἡ τοιαύτη λῆψις· ἡ δὲ μὴ τοιαύτη, ἐναντία ἐστίν. αἱ μὲν οὖν ἑπόμεναι γίγνονται ἅμα ἐν τῷ αὐτῷ· αἱ δ' ἐναντίαι, δῆλον D ὡς οὔ. ἐὰν δὲ παρὰ τὸ δέον, καὶ τὸ καλῶς ἔχον συμβαίνῃ αὐτῷ ἀναλίσκειν, λυπήσεται, μετρίως δὲ, καὶ ὡς δεῖ· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. καὶ εὐκοινώνητος δ' ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος εἰς χρήματα. δύναται γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ τιμῶν γε τὰ χρήματα· καὶ μᾶλλον ἀχθόμενος, εἴ τι δέον μὴ ἀνήλωσεν, ἢ λυπούμενος, εἰ E μὴ δέον τι ἀνήλωσε, καὶ τῷ Σιμωνίδῃ οὐκ ἀρεσκόμενος.

Κεφάλαιον γ.

Ὁ δ' ἄσωτος καὶ ἐν τούτοις διαμαρτάνει· οὔτε γὰρ ἥδεται ἐφ' οἷς δεῖ, οὔτε ὡς δεῖ· οὔτε λυπεῖται. ἔσται δὲ προϊοῦσι φανερώτερον. εἴρηται δ' ἡμῖν ὅτι ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις εἰσίν, ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνε- F λευθερία, καὶ ἐν δυσίν, ἐν δόσει καὶ λήψει· καὶ τὴν δαπάνην γὰρ εἰς τὴν δόσιν τίθεμεν· ἡ μὲν οὖν ἀσωτία, τῷ διδόναι καὶ μὴ λαμβάνειν ὑπερβάλλει, τῷ δὲ λαμβάνειν ἐλλείπει· ἡ δ' ἀνελευθερία, τῷ διδόναι μὲν ἐλλείπει, τῷ λαμβάνειν δ' ὑπερβάλλει, πλὴν ἐπὶ μικροῖς. τὰ μὲν οὖν τῆς ἀσωτίας οὐ πάνυ συνδυάζεται· οὐ γὰρ ῥᾴδιον μηδε-

μηδαμόθεν λαμβάνοντα, πᾶσι διδόναι. ταχέως γὰρ ἐπιλείπει ἡ οὐσία τοὺς διδόντας ἰδιώτας· οἵπερ καὶ δοκοῦσιν ἄσωτοι εἶναι. ἐπεὶ ὅ γε τοιοῦτος δόξειεν ἂν οὐ μικρῷ βελτίων εἶναι τοῦ ἀνελευθέρου. εὐίατός τε γάρ ἐστι, καὶ ὑπὸ τῆς ἡλικίας, καὶ ὑπὸ τῆς ἀπορίας, καὶ ἐπὶ τὸ μέσον δύναται ἐλθεῖν. ἔχει γὰρ τὰ τοῦ ἐλευθερίου. καὶ γὰρ δίδωσι, καὶ οὐ λαμβάνει. οὐδέτερον δ' ὡς δεῖ, οὐδ' εὖ. εἰ δὴ τοῦτο ἐθισθείη, ἤ πως ἄλλως μεταβάλοι, εἴη ἂν ἐλευθέριος. δώσει γὰρ οἷς δεῖ, καὶ οὐ λήψεται ὅθεν οὐ δεῖ· διὸ καὶ δοκεῖ οὐκ εἶναι φαῦλος τὸ ἦθος· οὐ γὰρ μοχθηροῦ, οὐδ' ἀγεννοῦς, τὸ ὑπερβάλλειν διδόντα καὶ μὴ λαμβάνοντα· ἠλιθίου δέ. ὁ δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἄσωτος, πολὺ δοκεῖ βελτίων τοῦ ἀνελευθέρου εἶναι, διά τε τὰ εἰρημένα, καὶ ὅτι ὁ μὲν ὠφελεῖ πολλούς, ὁ δὲ οὐθένα· ἀλλ' οὐδ' αὑτόν. ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀσώτων, καθάπερ εἴρηται, καὶ λαμβάνουσιν ὅθεν μὴ δεῖ, καί εἰσι κατὰ τοῦτο ἀνελεύθεροι. ληπτικοὶ δὲ γίνονται, διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν ἀναλίσκειν, εὐχερῶς δὲ τοῦτο ποιεῖν μὴ δύνασθαι. ταχὺ γὰρ ἐπιλείπει αὐτοὺς τὰ ὑπάρχοντα. ἀναγκάζονται οὖν ἑτέρωθεν πορίζειν. ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ μηδὲν τοῦ καλοῦ φροντίζειν, ὀλιγώρως καὶ πάντοθεν λαμβάνουσι. διδόναι γὰρ ἐπιθυμοῦσι· τὸ δὲ πῶς, ἢ πόθεν, οὐδὲν αὐτοῖς διαφέρει. διόπερ οὐδ' ἐλευθέριοι αἱ δόσεις αὐτῶν εἰσιν. οὐ γὰρ καλαί, οὐδὲ τούτου ἕνεκα, οὐδὲ ὡς δεῖ· ἀλλ' ἐνίοτε οὓς δεῖ πένεσθαι, τούτους πλουσίους ποιοῦσι, καὶ τοῖς μὲν μετρίοις τὰ ἤθη, οὐδὲν ἂν δοῖεν· τοῖς δὲ κόλαξιν, ἤ τινα ἄλλην ἡδονὴν πορίζουσι, πολλά. διὸ καὶ ἀκόλαστοι αὐτῶν εἰσιν οἱ πολλοί. εὐχερῶς γὰρ ἀναλίσκοντες, καὶ εἰς τὰς ἀκολασίας δαπανηροί εἰσι, καὶ διὰ τὸ μὴ πρὸς τὸ καλὸν ζῆν, πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀποκλίνουσιν. ὁ μὲν οὖν ἄσωτος ἀπαιδαγώγητος γενόμενος, εἰς ταῦτα μεταβαίνει· τυχὼν δ' ἐπιμελείας, εἰς τὸ μέσον, καὶ τὸ δέον ἀφίκοιτ' ἄν. ἡ δ' ἀνελευθερία, ἀνίατός ἐστι. δοκεῖ γὰρ τὸ γῆρας καὶ πᾶσα ἀδυναμία ἀνελευθέρους ποιεῖν, καὶ συμφυέστερον τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀσωτίας. οἱ γὰρ πολλοὶ φιλοχρήματοι μᾶλλον, ἢ δοτικοί. καὶ διατείνει δ' ἐπὶ πολύ, καὶ πολυειδές ἐστι. πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκοῦσι τῆς ἀνελευθερίας εἶναι.

A quippe cùm facile minimè sit, vt qui nulla ex parte accipit, omnibus largiatur. cito enim priuatos eos homines qui dant, facultas deserit: qui quidem prodigi esse etiam videntur, id est inseruati. Nam qui huiusmodi est, non paulo melior illiberali esse videretur. cùm & ab ætate & inopia curari facilè possit, atque ita ad medium redire, cùm enim ea habeat, quæ sunt liberalis, quippe qui det quidem & B non accipiat, sed neutrum tamen neque vt debet, neque bene faciat. si ad hoc tantum vel assueuerit, vel aliquo alio modo fuerit mutatus, liberalis euadet, fiet siquidem vt & det quibus oportet, & non accipiat vnde non oportet, vnde neque esse moribus prauus videtur, in dando enim & non accipiendo excedere non mali & ignobilis, sed stolidi potius hominis est. Qui autem hoc modo est prodigus, longè illiberali & auaro, cum ob antedicta, tum C propterea esse melior videtur: quia ipse multis illiberalis nemini prodest, imò ne sibi ipse quidem vtilis est. Plerique tamen prodigi sicut dictum est, etiam vnde non oportet, accipiunt: atque in hoc sunt illiberales: qui ideo ad accipiendum prompti efficiuntur, quia cùm velint expendere, facere id facilè nequeunt. cito enim ipsis opes deficiunt: vt aliũde sibi cõpararẽ eas cogantur. quoniam præterea nullã ho- D nestatis curam habẽt vndique nullo habito delectu accipiunt, dare enim cùm capiãt quo pacto & vnde id faciant, non curant. Quapropter neque liberales eorum dationes sunt, cùm non sint honestæ, neque huius ipsius causa, neque vt oportet, efficiuntur. imò interdum eos quos oporteret esse pauperes, diuites reddũt, atque iis qui moderati sunt moribus, nihil: adulatoribus autem & cæteris, qui aliã quãpiam E voluptatem ipsis subministrant, multa largiuntur. vnde efficitur, vt plerique ex his intemperantes etiam sint. nam & quia facile expendunt, in intemperantias etiam profusos sumptus faciunt: & quia non ad honestatem spectantes viuunt, ad voluptates quoque declinant. Prodigus igitur si incorrectus permaneat, in hæc transit: si curationem admittat, ad mediocritatem F deueniet, honestatémque potest. At illiberalitas incurabilis est, nam & senectus & omnis imbecillitas reddere illiberales videtur: magísq. quàm prodigalitas, hominibus natura insita est: nam plerique sunt pecuniarũ cupidi magis, quàm ad dãdum prõpti: & latè patet, multiformísq. est. Multi enim modi esse illiberalitatis videntur.

nam cùm in duobus constituta sit in dandi excessu, & defectu accipiendi, non omnibus integra adest, sed interdum separatur: atque ita fit, vt nonnulli in accipiendo excedant alij in dando deficiant. nam qui his nominibus prædιti sunt vt dicantur parci, tenaces, retracti & restricti, omnes in dando deficiunt. Non appetunt autem aliena, neque accipere volunt alij ob probitatem quandam, turpiúmque rerum euitationem. videntur enim aliqui, vel certe dicunt propterea conseruare, ne aliquando agere turpe aliquid cogantur. Inter hos est etiam cuminiseca & vnusquisque alius huiusmodi, qui nomen sortitus est ab excessu quod nemini quicquam daturus sit. Alij ob timorem ab alienis abstinēt propterea quòd facile minimè est, vt si aliquis aliena acceperit, alij ab eo quicquam non accipiant: atque idcirco neque accipere, neque dare ipsis his placet. Nonnulli verò in accipiendo excedunt, dum & vndecunque & quodcunque accipere non verentur: vt sunt, qui illiberalia opificia exercent, & lenones, & id genus cæteri & fœneratores, qui etiam parua magnis cum vsuris accipiunt, qui quidem omnes neque vnde debent, neque quantum debent, accipiunt. Communis autem his omnibus turpis quæstus videtur: causa enim lucri omnes, atque eius parui, opprobria subeunt. Nam qui magna vnde non oportet, & quæ non oportet, accipiunt, vt tyrannos, qui vrbes populantur & templa diripiunt, non illiberales, sed improbos potiùs, & impios, sed iniustos appellare consueuimus. At aleator, & fur seu spoliator, & latro ex illiberalibus etiam ipsi sunt: cum turpi lucro dediti sint. vtrique enim lucri causa negotiantur & opprobria sustinēt: & hi quidem pericula maxima acceptionis causa subeunt: illi ab amicis quibus dare deberēt lucrantur. vtrique igitur cùm vnde non oportet, velint lucrum comparare, turpi lucro dediti sunt, atque omnes huiuscemodi acceptiones sunt illiberales. Meritò verò illiberalitas contraria liberalitati propterea esse dicitur, quòd maius malum quàm prodigalitas est, magísque in ea peccant homines, quàm in prodigalitate de qua superius iam diximus. De liberalitate igitur, & appositis vitiis hactenus dictum sit.

A ἐν δυσὶ γὰρ οὖσα τῇ τ' ἐλλείψει τῆς δόσεως, καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῆς λήψεως, οὐ πᾶσιν ὁλόκληρος παραγίνεται, ἀλλ' ἐνίοτε χωρίζεται· καὶ οἱ μὲν τῇ λήψει ὑπερβάλλουσιν, οἱ δὲ τῇ δόσει ἐλλείπουσιν· οἱ μὲν γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις προσηγορίαις, οἷον φειδωλοί, γλίσχροι, κίμβικες, πάντες τῇ δόσει ἐλλείπουσι· τῶν δ' ἀλλοτρίων οὐκ ἐφίενται, οὐδὲ βούλονται λαμ-
B βάνειν· οἱ μὲν διά τινα ἐπιείκειαν καὶ εὐλάβειαν τῶν αἰσχρῶν. δοκοῦσι γὰρ ἔνιοι, ἢ φασί γε διὰ τοῦτο φυλάττειν, ἵνα μή ποτε ἀναγκασθῶσιν αἰσχρόν τι πρᾶξαι· τούτων δὲ καὶ ὁ κυμινοπρίστης, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος· ὠνόμασται δὲ ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς τοῦ μηθενὶ ἂν δοῦναι. οἱ δ' αὖ, διὰ φόβον ἀπέχονται τῶν ἀλλοτρίων, ὡς οὐ ῥᾴδιον τὸ αὐτὸν μὲν τὰ ἑτέρων λαμβάνειν, τὰ δ' αὐτοῦ ἑτέρους μή. ἀρέσκει οὖν
C αὐτοῖς, τὸ μήτε λαμβάνειν, μήτε διδόναι· οἱ δ' αὖ κατὰ τὴν λῆψιν ὑπερβάλλουσι τῷ πάντοθεν λαμβάνειν καὶ πᾶν· οἷον οἱ τὰς ἀνελευθέρους ἐργασίας ἐργαζόμενοι, καὶ πορνοβοσκοί, καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι, καὶ τοκισταί, καὶ τὰ μικρὰ ἐπὶ πολλῷ. πάντες γὰρ οὗτοι ὅθεν οὐ δεῖ λαμβάνουσι, καὶ ὁπόσον οὐ δεῖ. κοινὸν δ' ἐπ' αὐτοῖς ἡ αἰσχροκέρδεια φαίνεται. πάντες γὰρ ἕνεκα κέρδους, καὶ τούτου μι-
D κροῦ, ὀνείδη ὑπομένουσι. τοὺς γὰρ τὰ μεγάλα μὴ ὅθεν δεῖ, λαμβάνοντας, μηδὲ ἃ δεῖ, οὐ λέγομεν ἀνελευθέρους· οἷον τοὺς τυράννους πόλεις πορθοῦντας καὶ ἱερὰ συλῶντας· ἀλλὰ πονηροὺς μᾶλλον καὶ ἀσεβεῖς, καὶ ἀδίκους. ὁ μέντοι κυβευτής, καὶ ὁ λωποδύτης, καὶ ὁ λῃστής, τῶν ἀνελευθέρων εἰσίν· αἰσχροκερδεῖς γάρ. κέρδους γὰρ ἕνεκα ἀμφότεροι πραγματεύον-
E ται, καὶ ὀνείδη ὑπομένουσιν· καὶ οἱ μὲν κινδύνους τοὺς μεγίστους, ἕνεκα τοῦ λήμματος· οἱ δ' ἀπὸ τῶν φίλων κερδαίνουσιν, οἷς δεῖ διδόναι. ἀμφότεροι δὴ ὅθεν οὐ δεῖ κερδαίνειν βουλόμενοι, αἰσχροκερδεῖς· καὶ πᾶσαι δὴ αἱ τοιαῦται λήψεις ἀνελεύθεροι. εἰκότως δὲ τῇ ἐλευθεριότητι ἀνελευθερία ἐναντίον λέγεται. μεῖ-
F ζόν τε γάρ ἐστι κακὸν τῆς ἀσωτίας, καὶ μᾶλλον ἐπὶ ταύτην ἁμαρτάνουσιν, ἢ κατὰ τὴν λεχθεῖσαν ἀσωτίαν. περὶ μὲν οὖν ἐλευθεριότητος καὶ τῶν ἀντικειμένων κακιῶν, τοσαῦτ' εἰρήσθω.

Κεφάλαιον δ. A

Δόξειε δ' ἂν ἀκόλουθον εἶναι καὶ περὶ μεγαλοπρεπείας διελθεῖν. δοκεῖ γὰρ καὶ αὕτη περὶ χρήματά τις ἀρετὴ εἶναι· οὐχ ὥσπερ δ' ἡ ἐλευθεριότης διατείνει περὶ πάσας τὰς ἐν χρήμασι πράξεις, ἀλλὰ περὶ τὰς δαπανηρὰς μόνον· ἐν τούτοις δ' ὑπερέχει τῆς ἐλευθεριότητος μεγέθει. καθάπερ γὰρ τοὔνομα αὐτὸ ὑποσημαίνει, ἐν μεγέθει πρέπουσα δαπάνη ἐστί. τὸ δὲ μέγεθος πρός τι· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ δαπάνημα τριηράρχῳ καὶ ἀρχιθεωρῷ. τὸ πρέπον δὴ πρὸς αὐτὸν καὶ ἐν ᾧ καὶ περὶ ὅ. ὁ δ' ἐν μικροῖς ἢ ἐν μετρίοις κατ' ἀξίαν δαπανῶν, οὐ λέγεται μεγαλοπρεπής· οἷον τὸ πολλάκι δόσκον ἀλήτῃ· ἀλλ' ὁ ἐν μεγάλοις, οὕτω. ὁ μὲν γὰρ μεγαλοπρεπὴς ἐλευθέριος· ὁ δ' ἐλευθέριος οὐδὲν μᾶλλον μεγαλοπρεπής. τῆς τοιαύτης δ' ἕξεως, ἡ μὲν ἔλλειψις, μικροπρέπεια καλεῖται· ἡ δ' ὑπερβολὴ, βαναυσία καὶ ἀπειροκαλία καὶ ὅσαι τοιαῦται οὐχ ὑπερβάλλουσαι τῷ μεγέθει περὶ ἃ δεῖ, ἀλλ' ἐν οἷς οὐ δεῖ καὶ ὡς οὐ δεῖ λαμπρυνόμεναι. ὕστερον δὲ περὶ αὐτῶν ἐροῦμεν. ὁ δὲ μεγαλοπρεπὴς ἐπιστήμονι ἔοικε· τὸ πρέπον γὰρ δύναται θεωρῆσαι, καὶ δαπανῆσαι μεγάλα ἐμμελῶς. ὥσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, ἡ ἕξις ταῖς ἐνεργείαις ὁρίζεται, καὶ ὧν ἐστίν. αἱ δὲ τοῦ μεγαλοπρεποῦς δαπάναι, μεγάλαι καὶ πρέπουσαι. τοιαῦτα δὴ καὶ τὰ ἔργα. οὕτω γὰρ ἔσται μέγα δαπάνημα καὶ πρέπον τῷ ἔργῳ. ὥστε τὸ μὲν ἔργον, τῆς δαπάνης ἄξιον δεῖ εἶναι· τὴν δὲ δαπάνην, τοῦ ἔργου, ἢ καὶ ὑπερβάλλειν. δαπανήσει δὲ τὰ τοιαῦτα ὁ μεγαλοπρεπὴς τοῦ καλοῦ ἕνεκα· κοινὸν γὰρ τοῦτο ταῖς ἀρεταῖς. καὶ ἔτι ἡδέως καὶ προετικῶς. ἡ γὰρ ἀκριβολογία, μικροπρεπές. καὶ πῶς κάλλιστον καὶ πρεπωδέστατον, σκέψαιτ' ἂν μᾶλλον ἢ πόσου καὶ πῶς ἐλάχιστον. ἀναγκαῖον δὴ καὶ ἐλευθέριον τὸν μεγαλοπρεπῆ εἶναι. καὶ γὰρ ὁ ἐλευθέριος δαπανήσει ἃ δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. ἐν τούτοις δὲ τὸ μέγα τοῦ μεγαλοπρεποῦς, οἷον μέγεθος, περὶ ταῦτα τῆς ἐλευθεριότητος οὔσης, καὶ ἀπὸ τῆς ἴσης δαπάνης τὸ ἔργον ποιήσει μεγαλοπρεπέστερον. οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἀρετὴ κτήματος καὶ ἔργου. κτῆμα μὲν γὰρ τὸ πλείστου ἄξιον τιμιώτατον, οἷον χρυσός.

CAPVT IV.

Sequi videtur, vt de magnificentia, seu magnidecentia differamus: nam etiam ipsa esse quædam virtus videtur, quæ circa pecunias versatur: non in omnes tamen quæ ad pecunias spectant actiones, sicut liberalitas, diffunditur, sed in sumptuosas tantum: atque in his liberalitatem magnitudine excellit. nam sicut nomen ipsum significat, in magnitudine decens sumptus est. B magnitudo autem est ad aliquid. non enim aut triremis, aut supplicationũ profectò idem sumptus est: sed qui est decorus & ipsi & in quo, & circa quod fit. At qui in paruis aut mediocribus pro dignitate sumptus facit, magnificus minimè dicitur: vt id, Mendico panem poscenti sæpe ferebam: sed qui in magnis. C nam qui est magnificus, liberalis etiam continuò est: liberalis autem, non continuò magnificus. Huius verò habitus defectus paruificentia seu paruidecentia, excessus decori imperitia & ineptitudo quædam operaria appellatur: & eiusmodi cæteri habitus, qui non excedunt magnitudine circa quæ oportet: sed in quibus non oportet, & sicut non oportet, splendorem affectant. Verùm de his posterius dicemus. D Magnificus autem seu magnidecens esse scienti similis videtur: quippe qui & quod decet contemplari, & magnos concinnè facere sumptus possit. quemadmodum enim in principio diximus, habitus operationibus definitur, & iis quorum habitus est: magnifici verò sumptus, & magni sunt, & decentes. talia igitur erunt etiam opera. ita enim fiet vt & sumptus, & magnus, & operi decorus euadat: vt & opus sumptu E & sumptum opere dignum esse oportet, vel etiam sumptum excedere. Atque huiusmodi sumptus magnificus honestatis causa faciet: commune enim hoc est virtutibus: iucundè etiam & largè: eò quod nimis exacta ratio paruifici est: considerabitque magis quo modo pulcherrimum ac decentissimum opus efficiatur, quàm quanti constet, quomodoque fieri minimo pretio possit. Necesse verò est, F vt magnificus sit etiam liberalis. nam & liberalis expendet, & quæ oportet, & sicut oportet. in his tamen quod est magnum, magnifici est: vt magnitudo. Si circa eadem liberalitas sit, etiam ab æquali sumptu opus magnificentius faciet. non enim eadem & possessionis & operis virtus est. nam possessio anteponitur, quæ est dignissima ac pretiosissima:

opus, quod magnum & pulchrum est. talis enim rei spectatio est admirabilis. quod autem est magnificum, est admirabile: operisque magnificentia virtus in magnitudine est.

CAPVT V.

EX impensis autem quas honorabiles dicimus illæ sunt, quæ ad Deorum donaria, ędificationes, & sacrificia pertinent, quæque ad omne denique geniorum numen spectant. quæ item ad publicam munificentiam gloriosæ, sunt: vt, sicubi vel ludorum edendorum, vel triremium extruendarum, vel epuli ciuitati exhibendi splendide gerendam præfecturam existimant. In omnibus autem sicut dictum est, ad agentem quoque haberi relatio debet, quisnam, & ex quibus facultatibus agat. digni enim his esse sumptus debent, & nō solùm operi, verum etiam facienti decenter esse accommodati. Atque idcirco pauper nequaquam esse magnificus potest, cùm ea non habeat, ex quibus sumptus decenter faciat. nam qui id aggreditur, stultus est: præter dignitatem enim aget, præterque id quod oportet. id autem secundum virtutem est, quod rectè fit. Decent etiam eos huiusmodi sumptus, quibus tale aliquid præcessit vel ab ipsis factum, vel à maioribus, vel ab iis qui ad ipsos pertinent: nobiles item, & illustres, & qui sunt huiusmodi. omnia nàque hæc magnitudinem in se habent &, dignitatem. Ac maximè quidem talis magnificus est in talibusque impensis magnificentia, sicut dictum est, versatur: quippe quæ & maximæ sunt, & honorificentissimæ. Sed ex priuatis tamen etiam illæ ad magnificum spectāt, quæ semel fieri consueuerunt: vt nuptiæ & si quid tale est: & si alicui rei vel tota ciuitas studet, vel qui in dignitate constituti sunt quæ etiam ad hospitum susceptiones, & dimissiones attinent, ad munera item & remunerationes non enim magnificus in suum, sed in publicum decus sumptuosus est. munera autem quandam cum templorum donariis habet similitudinem. Magnifici etiam est ita ædes extruere vt diuitiis conueniāt: quippe cùm etiam hoc ornamētum quoddam sit, & in ea opera sumptus magis facere, quæ sunt magis diuturna: pulcherrima enim hæc sunt, & in singulis decorum seruare: nam nō eadem sunt Diis & hominibus, aut ad templum & sepulchrum ornādum accommodata. Et quoniam vnusquisque sumptus suo in genere est magnus, magnificentissimus est ille, qui in magna re est magnus. Hic verò, qui in his magnus est, éstq; inter

A ἔργον δὲ τὸ μέγα καὶ καλόν. τοῦ γὰρ τοιούτου ἡ θεωρία θαυμαστή· τὸ δὲ μεγαλοπρεπὲς, θαυμαστόν. καὶ ἔστιν ἀρετὴ ἔργου, μεγαλοπρέπεια ἐν μεγέθει.

Κεφάλαιον ε.

Ἔστι δὲ τῶν δαπανημάτων, οἷα λέγομεν τὰ τίμια, οἷον τὰ περὶ τοὺς θεούς, ἀναθήματα, καὶ κατασκευαί, καὶ θυσίαι· ὁμοίως B δὲ καὶ ὅσα περὶ πᾶν τὸ δαιμόνιον, καὶ ὅσα πρὸς τὸ κοινὸν εὐφιλοτίμητά ἐστιν· οἷον εἴ που χορηγεῖν οἴονται δεῖν λαμπρῶς, ἢ τριηραρχεῖν, ἢ καὶ ἑστιᾶν τὴν πόλιν. ἐν ἅπασι δ' ὥσπερ εἴρηται, καὶ πρὸς τὸν πράττοντα ἀναφέρεται, τὸ τίς ὢν καὶ τίνων ὑπαρχόντων. ἄξια γὰρ δεῖ τούτων εἶναι, καὶ μὴ μόνον τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ ποιοῦντι πρέπειν. διὸ πένης μὲν οὐκ ἂν εἴη μεγαλοπρεπής. οὐ C γὰρ ἔστιν ἀφ' ὧν πολλὰ δαπανήσει πρεπόντως· ὁ δ' ἐπιχειρῶν, ἠλίθιος· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ καὶ τὸ δέον· κατ' ἀρετὴν δὲ τὸ ὀρθῶς. πρέπει δὲ καὶ οἷς τὰ τοιαῦτα προϋπάρχει δι' αὐτῶν, ἢ διὰ τῶν προγόνων, ἢ ὧν αὐτοῖς μέτεστι· καὶ τοῖς εὐγενέσι, καὶ τοῖς ἐνδόξοις, καὶ ὅσα τοιαῦτα. πάντα γὰρ ταῦτα μέγεθος ἔχει καὶ ἀξίωμα. μάλι- D στα μὲν οὖν τοιοῦτος ὁ μεγαλοπρεπής, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις δαπανήμασιν ἡ μεγαλοπρέπεια, ὥσπερ εἴρηται· μέγιστα γὰρ καὶ ἐντιμότατα. τῶν δὲ ἰδίων, ὅσα εἰσάπαξ γίνεται, οἷον γάμος, καὶ εἴ τι τοιοῦτον, καὶ εἴ περί τι πᾶσα ἡ πόλις σπουδάζει, ἢ οἱ ἐν ἀξιώματι· καὶ περὶ ξένων δὲ ὑποδοχάς, καὶ ἀποστολάς, καὶ δωρεάς, καὶ ἀντιδωρεάς. οὐ γὰρ εἰς ἑαυτὸν δαπανηρὸς ὁ μεγαλοπρεπής, E ἀλλ' εἰς τὰ κοινά. τὰ δὲ δῶρα τοῖς ἀναθήμασιν ἔχει τι ὅμοιον. μεγαλοπρεποῦς δὲ καὶ οἶκον κατασκευάσασθαι πρεπόντως τῷ πλούτῳ. κόσμος γάρ τις καὶ οὗτος. καὶ περὶ ταῦτα μᾶλλον δαπανᾶν, ὅσα πολυχρόνια τῶν ἔργων· κάλλιστα γὰρ ταῦτα· καὶ ἐν ἑκάστοις τὸ πρέπον. οὐ γὰρ ταὐτὰ ἁρμόζει θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, οὐδ' ἐν ἱερῷ καὶ τάφῳ. καὶ ἐπεὶ F τῶν δαπανημάτων ἕκαστον μέγα ἐν τῷ γένει, καὶ μεγαλοπρεπέστατον μὲν τὸ ἐν μεγάλῳ μέγα· ἐνταῦθα δὲ τὸ ἐν τούτοις μέγα.

καὶ διαφέρει τὸ ἐν τῷ ἔργῳ μέγα, τοῦ ἐν τῷ δαπανήματι, σφαῖρα μὲν γὰρ ἢ λήκυθος ἡ καλλίστη, ἔχει μεγαλοπρέπειαν παιδικοῦ δώρου· ἡ δὲ τούτου τιμὴ, μικρὸν καὶ ἀνελεύθερον. διὰ τοῦτό ἐστι τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἐν ᾧ ἂν ποιῇ γένει, μεγαλοπρεπῶς ποιεῖν. τὸ γὰρ τοιοῦτον οὐκ εὐυπέρβλητον, καὶ ἔχει κατ' ἀξίαν τοῦ δαπανήματος. τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλοπρεπής.

A inter magnitudinem quæ est in opere, & eam quæ est in sumptu, differentia. pila enim & lecythus pulcherrima pueris quidem doni in se habent magnificentiam: huiusce tamen rei pretium paruum est, & illiberale. atque idcirco magnifici est, vt in quocunque genere quippiam fecerit, magnifice id faciat. quod enim eiusmodi est, & superari non facile potest: & ita se habet, vt sui pretij dignitas postulat. Ac magnificus quidem talis est.

Κεφάλαιον ϛ.

B

CAPVT VI.

Ὁ δ' ὑπερβάλλων καὶ βάναυσος, τῷ παρὰ τὸ δέον ἀναλίσκειν, ὑπερβάλλει, ὥσπερ εἴρηται. ἐν γὰρ τοῖς μικροῖς τῶν δαπανημάτων πολλὰ ἀναλίσκει, καὶ λαμπρύνεται παρὰ μέλος· οἷον ἐρανιστὰς γαμικῶς ἑστιῶν, καὶ κωμῳδοῖς χορηγῶν, ἐν τῇ παρόδῳ πορφύραν εἰσφέρων, ὥσπερ οἱ Μεγαρεῖς· καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ποιήσει, οὐ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ τὸν πλοῦτον ἐπιδεικνύμενος, καὶ διὰ ταῦτα οἰόμενος θαυμάζεσθαι· καὶ οὗ μὲν δεῖ πολλὰ ἀναλῶσαι, ὀλίγα δαπανῶν· οὗ δ' ὀλίγα, πολλά. ὁ δὲ μικροπρεπὴς περὶ πάντα ἐλλείψει· καὶ τὰ μέγιστα ἀναλώσας ἐν μικρῷ τὸ καλὸν ἀπολεῖ· καὶ ὅ,τι ἂν ποιῇ μέλλων, καὶ σκοπῶν πῶς ἂν ἐλάχιστον ἀναλώσαι, καὶ ταῦτ' ὀδυρόμενος· καὶ πάντ' οἰόμενος μείζω ποιεῖν, ἢ δεῖ. εἰσὶ μὲν οὖν αἱ ἕξεις αὗται, κακίαι, οὐ μὴν ὀνείδη γ' ἐπιφέρουσι, διὰ τὸ μήτε βλαβεραὶ τῷ πέλας εἶναι, μήτε λίαν ἀσχήμονες.

C

D

At qui excedit ineptúsque est, sumptum faciendo supra quàm deceat, excedit, sicut dictum est. in paruis enim rebus multa impendit: splendorémque absonè affectat: vt qui & sodales, qui symbolum dederunt, nuptiali conuiuio excipit: & ædilitatem gerens comœdis in transitu purpuram exhibet, sicut Megarenses consueuerant: atque hæc omnia non honestatis, sed ostentandarũ diuitiarũ causa faciet, vt inde in admirationem sui homines adducat. atque vbi multa oporteat expendere, pauca: vbi pauca, multa expendet. At paruificus in omnibus deficit: nam & si magnos sumptus fecerit, in paruo deficiendo postea honestatem perdet: & quodcunque fecerit cunctãdo faciet, spectandóque id, vt quàm minimum expendat: conqueretur que insuper, ac maiora quàm decet, se facere omnia existimabit. Ac sit quidem habitus hi vitia: non tamen huiusmodi, vt opprobria afferant: propterea quòd neque alijs nocent, neq; deformes admodum sunt.

Κεφάλαιον ζ.

CAPVT VII.

Ἡ δὲ μεγαλοψυχία, περὶ μεγάλα μὲν καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἔοικεν εἶναι. περὶ ποῖα δ' ἐστὶ πρῶτον λάβωμεν. διαφέρει δ' οὐθὲν τὴν ἕξιν, ἢ τὸν κατὰ τὴν ἕξιν, σκοπεῖν. δοκεῖ δὲ μεγαλόψυχος εἶναι, ὁ μεγάλων αὑτὸν ἀξιῶν, ἄξιος ὤν. ὁ γὰρ μὴ κατ' ἀξίαν αὐτὸ ποιῶν, ἠλίθιος. τῶν δὲ κατ' ἀρετὴν οὐδεὶς ἠλίθιος, οὐδ' ἀνόητος. μεγαλόψυχος μὲν οὖν ὁ εἰρημένος. ὁ γὰρ μικρῶν ἄξιος, καὶ τούτων ἀξιῶν ἑαυτὸν, σώφρων, μεγαλόψυχος δ' οὔ. ἐν μεγέθει γὰρ ἡ μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι· οἱ μικροὶ δ' ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ' οὔ. ὁ δὲ μεγάλων αὑτὸν ἀξιῶν, ἀνάξιος ὤν, χαῦνος· ὁ δὲ μειζόνων ἢ ἄξιος, οὐ πᾶς χαῦνος. ὁ δ' ἐλαττόνων ἢ ἄξιος, μικρόψυχος, ἐάν τε μεγάλων, ἐάν τε μετρίων,

E

F

Iam verò magnanimitas circa magna vel ex nomine versari videtur. circa qualia autem versetur, primum assumamus. qua in re nihil refert, habitúmque ipsum, an eum, secundum habitum est, consideremus. Esse sanè magnanimus is videtur, qui cùm magnis sit dignus, magnis quoque sese dignum esse existimat. nam qui non pro dignitate id facit, stolidus est: at virtute præditus neque stolidus, neque stultus est quispiam. Atque est quidem magnanimus hic quem diximus. Qui autem paruis est dignus, eisdemque se dignum censet, temperans, non magnanimus est: quippe cùm magnanimitas in magnitudine consistat, perinde ac pulchritudo in magno corpore, nam parui elegantes, & concinni, non autem pulchri dicuntur. At qui cùm sit indignus, dignum se magnis putat, in-

flatus quidam est. non omnis tamen est inflatus, qui maioribus, quàm sit dignum se esse censet. Qui autem minoribus dignum quàm sit, se esse arbitratur, pusillanimus est: siue magnis, siue mediocribus, siue etiam paruis dignus sit, modò minoribus dignum se esse censeat. maximè tamen esse videretur huiusmodi, is qui magnis est dignus. nam quid fecisset, si tantis non esset dignus? Est igitur magnanimus magnitudine extremus, in eo verò quod oportet, medius: eo enim dignum se censet, quod pro dignitate est. illi autem excedunt & deficiunt. Si autem magnis se esse dignum existimat magnanimus, dignus cum sit, & praecipuè maximis, circa vnum maximè versabitur: quod quid sit ex dignitate ipsa definiendum est. dignitas autem ad externa bona dicitur: quorum maximum id esse statueremus, quod diis attribuimus, quodque maximè appetunt, qui in dignitate constituti sunt, quod item ob praeclarissimas res dari praemium consueuit: at huiusmodi est honor: externorum enim bonorum id maximum est: circa honores igitur & ignominias vt oportet, versatur magnanimus. Quin absque ratione quoque magnanimi munus circa honorem esse apparet. magni etenim viri honore seipsos dignos maximè existimant, ac pro dignitate illi quidem. sed pusillanimus deficit, tam si ad ipsum, quàm si ad magnanimi dignitatem spectemus. inflatus autem ad se solummodo, non autem ad magnanimum excedit. At magnanimus si quidem maximis est dignus, optimus quoque sit necesse est: maiori enim honore dignus est, qui est melior: maximis verò, qui est optimus. oportet igitur vt qui magnanimus reuera est, bonus etiam sit. esse etiam magnanimi videtur id quod in vnaquaque virtute magnum est. nullóque pacto ei conuenit vt suasione aliqua fraudulenter vtatur, ac fugiat, aut iniustè agat. cuius enim causa turpe aliquid faciet is, cui nihil est magnum? nam si quis diligenter singula consideret, magnanimus si non est bonus, prorsus ridiculus videbitur. immò neque honore quidem erit dignus, si sit malus: quippe cùm virtutis praemium sit honor, bonisque attribuatur. Videtur igitur magnanimitas quasi ornamentum quoddam esse virtutum: nam & maiores ipsas reddit, & sine ipsis esse non potest. ac propterea reuera esse magnanimum difficile est, cùm id existere sine integritate nullo modo queat. Ac maximè quidem magnanimus circa honores & ignominias versatur, ob eosque honores qui & magni sunt, & a probis viris exhibentur, mediocriter quidem laetabitur, vtpote sibi accommodatos, vel

A καί τι καὶ μικρῶν, ἄξιος ὤν, ἔτι ἐλαττόνων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, καὶ μάλιστ' ἂν δόξειεν ὁ μεγάλων ἄξιος. τί γὰρ ἂν ἐποίει, εἰ μὴ τοσούτων ἦν ἄξιος; ἔστι δὴ ὁ μεγαλόψυχος, τῷ μὲν μεγέθει ἄκρος· τῷ δὲ ὡς δεῖ, μέσος. τοῦ γὰρ κατ' ἀξίαν ἑαυτὸν ἀξιοῖ. οἱ δ' ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν. εἰ δὲ δὴ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, ἄξιος ὤν, καὶ μάλιστα τῶν μεγίστων, B περὶ ἓν μάλιστ' ἂν εἴη. [τί οὖν τοῦτ' ἐστιν ἐκ τῆς ἀξίας λεκτέον.] ἡ δ' ἀξία λέγεται πρὸς τὰ ἐκτὸς ἀγαθά. μέγιστον δὲ τοῦτ' ἂν θείημεν, ὃ τοῖς θεοῖς ἀπονέμομεν, καὶ οὗ μάλιστα ἐφίενται οἱ ἐν ἀξιώματι, καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ἆθλον· τοιοῦτον δ' ἡ τιμή. μέγιστον γὰρ δὴ τοῦτο τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. περὶ τιμὰς δὴ καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ἐστιν, C ὡς δεῖ. καὶ ἄνευ δὲ λόγου φαίνονται οἱ μεγαλόψυχοι περὶ τιμὴν εἶναι. τιμῆς γὰρ μάλιστα οἱ μεγάλοι ἀξιοῦσιν ἑαυτούς, κατ' ἀξίαν δέ. ὁ δὲ μικρόψυχος ἐλλείπει καὶ πρὸς αὑτόν, καὶ πρὸς τὸ τοῦ μεγαλοψύχου ἀξίωμα. ὁ δὲ χαῦνος, πρὸς ἑαυτὸν μὲν ὑπερβάλλει· οὐ μὴν τόν γε μεγαλόψυχον. ὁ δὲ μεγαλόψυχος, εἴπερ τῶν μεγίστων ἄξιος, ἄριστος ἂν εἴη. μείζονος γὰρ ἀεὶ ὁ βελτίων ἄξιος, καὶ μεγίστων ὁ D ἄριστος. τὸν ὡς ἀληθῶς ἄρα μεγαλόψυχον, δεῖ ἀγαθὸν εἶναι. καὶ δόξειεν ἂν εἶναι μεγαλοψύχου, τὸ ἐν ἑκάστῃ ἀρετῇ μέγα. οὐδαμῶς τ' ἂν ἁρμόζοι μεγαλοψύχῳ φεύγειν παρασείσαντι, οὐδὲ ἀδικεῖν. τίνος γὰρ ἕνεκα πράξει αἰσχρά, ᾧ οὐδὲν μέγα; καθ' ἕκαστα δ' ἐπισκοποῦντι πάμπαν γελοῖος φαίνοιτ' ἂν ὁ μεγαλόψυχος, μὴ ἀγαθὸς ὤν, E οὐκ εἴη δ' ἂν οὐδὲ τιμῆς ἄξιος, φαῦλος ὤν. τῆς ἀρετῆς γὰρ ἆθλον ἡ τιμή, καὶ ἀπονέμεται τοῖς ἀγαθοῖς. ἔοικε μὲν οὖν ἡ μεγαλοψυχία, οἷον κόσμος τις εἶναι τῶν ἀρετῶν. μείζους γὰρ αὐτὰς ποιεῖ, καὶ οὐ γίνεται ἄνευ ἐκείνων. διὰ τοῦτο χαλεπὸν τῇ ἀληθείᾳ μεγαλόψυχον εἶναι. οὐ γὰρ οἷόν τε ἄνευ καλοκαγαθίας. μάλιστα μὲν οὖν περὶ τιμὰς καὶ ἀτιμίας F ὁ μεγαλόψυχός ἐστι· καὶ ἐπὶ μὲν ταῖς μεγάλαις καὶ ὑπὸ τῶν σπουδαίων μετρίως ἡσθήσεται,

ὡς τῶν

ἂν τῶν οἰκείων τυγχάνων, ἢ καὶ ἐλαττόνων. ἀρετῆς γὰρ παντελοῦς οὐκ ἂν γένοιτο ἀξία τιμή, οὐ μὴν ἀλλ' ἀποδέξεταί γε, τῷ μὴ ἔχειν αὐτοὺς μείζω αὐτῷ ἀπονέμειν. τῆς δὲ παρὰ τῶν τυχόντων καὶ ἐπὶ μικροῖς, πάμπαν ὀλιγωρήσει. οὐ γὰρ τούτων ἄξιος. ὁμοίως δὲ καὶ ἀτιμίας. οὐ γὰρ ἔσται δικαίως περὶ αὐτόν. μάλιστα μὲν οὖν ἐστιν, ὥσπερ εἴρηται, ὁ μεγαλόψυχος περὶ τιμάς· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ πλοῦτον καὶ δυναστείαν, καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν μετρίως ἕξει, ὅπως ἂν γίνηται. καὶ οὔτ' εὐτυχῶν περιχαρὴς ἔσται, οὔτ' ἀτυχῶν περίλυπος. οὐδὲ γὰρ περὶ τιμὴν οὕτως ἔχει, ὡς μέγιστον ὄν. αἱ γὰρ δυναστεῖαι καὶ ὁ πλοῦτος διὰ τὴν τιμήν ἐστιν αἱρετά. οἱ γοῦν ἔχοντες αὐτά, τιμᾶσθαι δι' αὐτῶν βούλονται. ᾧ δὲ καὶ ἡ τιμὴ μικρόν ἐστι, τούτῳ καὶ τἆλλα.

Κεφάλαιον η.

Δοκεῖ δὲ καὶ τὰ εὐτυχήματα συμβάλλεσθαι πρὸς μεγαλοψυχίαν. οἱ γὰρ εὐγενεῖς ἀξιοῦνται τιμῆς· καὶ οἱ δυναστεύοντες, ἢ οἱ πλουτοῦντες· ἐν ὑπεροχῇ γάρ. τὸ δ' ἀγαθῷ ὑπερέχον πᾶν, ἐντιμότερον· διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα μεγαλοψυχοτέρους ποιεῖ. τιμῶνται γὰρ ὑπό τινων. κατ' ἀλήθειαν δὲ ὁ ἀγαθὸς μόνος τιμητός· ᾧ δ' ἄμφω ὑπάρχει, μᾶλλον ἀξιοῦται τιμῆς. οἱ δ' ἄνευ ἀρετῆς τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ ἔχοντες, οὔτε δικαίως ἑαυτοὺς μεγάλων ἀξιοῦσιν, οὔτε ὀρθῶς μεγαλόψυχοι λέγονται· ἄνευ γὰρ ἀρετῆς παντελοῦς οὐκ ἔστι ταῦτα. ὑπερόπται δὲ καὶ ὑβρισταὶ καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα ἔχοντες ἀγαθὰ γίνονται. ἄνευ γὰρ ἀρετῆς οὐ ῥᾴδιον φέρειν ἐμμελῶς τὰ εὐτυχήματα. οὐ δυνάμενοι δὲ φέρειν, καὶ οἰόμενοι τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, ἐκείνων μὲν καταφρονοῦσιν, αὐτοὶ δ' ὅ,τι ἂν τύχωσι, πράττουσι. μιμοῦνται γὰρ τὸν μεγαλόψυχον, οὐχ ὅμοιοι ὄντες, τοῦτο δὲ δρῶσιν ἐν οἷς δύνανται· τὰ μὲν οὖν κατ' ἀρετὴν οὐ πράττουσι, καταφρονοῦσι δὲ τῶν ἄλλων. ὁ δὲ μεγαλόψυχος, δικαίως καταφρονεῖ. δοξάζει γὰρ ἀληθῶς· οἱ δὲ πολλοί, τυχόντως. καὶ οὐ μικροκίνδυνος, οὐδὲ φιλοκίνδυνος, διὰ τὸ ὀλίγα τιμᾶν· μεγαλοκίνδυνος δέ· καὶ ὅταν κινδυνεύῃ, ἀφειδὴς τοῦ βίου, ὡς οὐκ ἄξιον ὂν πάντως ζῆν.

A etiam minores quàm sibi conueniat: integræ enim & absolutæ virtuti nullus honos tribui dignus potest: admittet tamen eos magnanimus à probis viris, licet inferiores sint, propterea quòd non habent illi maiores quibus afficere ipsum valeant, sed qui à quibuslibet è vulgo hominibus, ob paruásque res exhibentur, eos prorsus contemnet: non enim est eis dignus, simili modo etiam ignominiam, B quippe quæ circa ipsum iure non accidat. Maximè igitur, sicut dictum est, circa honores versatur magnanimus, nihilominus tamen & in diuitiis, & potestatibus, & omni tam prospera quàm aduersa fortuna, quomodocunque contigerit, moderatè se geret: vt neque in prosperis successibus lætitia gestiat, neque in aduersis rebus tristitia supra modum obruatur. Nam ne- C que circa honorem quasi maxima res sit, ita se gerit. potestates autem & diuitiæ ob honorem expetendæ sunt: qui enim ipsas habent, ob eas affici honoribus volunt. cui verò vel honor ipse paruus est, ei cætera quoque sunt parua.

CAPVT VIII.

QVapropter magnanimi esse etiam contemptores videntur. Quin etiam fortunæ prosperitates vi- D dentur conferre ad magnanimitatem. qui enim nobiles sunt, & diuites, & in potestate constituti, honore digni habentur: in excellentia enim quadam sunt. omne autem, quo bono aliquo excellit, est honorabilius. propterea huiusmodi res magis reddere magnanimos homines consueuerunt: nam que à quibusdam honorantur. sed reuera solus bonus honoran- E dus est, cui tamen vtraque insunt, is magis habetur dignus, qui honore afficiatur. Qui autem sine virtute huiusmodi bona possident: neque meritò magnis honoribus dignos se esse arbitrantur, neque rectè magnanimi dicuntur: quippe cùm hæc absque integra atque absoluta virtute esse non possint: sed contemptores, contumeliosi, atque huiusmodi vitiis F præditi efficiuntur. non facilè enim fit, vt sine virtute consonè ac moderatè prosperos rerum successus quispiam ferat. dum igitur hi ferre prosperam fortunam nequeunt, putántque se alios excellere omnes alios despiciunt: ipsi verò quæ quodcunque forte inciderit, agunt. imitantur enim magnanimum, licet ei similes minimè sint. Atque id faciunt in quibus possunt. quæ enim ex virtute sunt, ea non agunt, sed contemnunt alios. At magnanimus iure ac meritò contemnit

nam verè opinatur. plerique alij autem ita vt forte incidit. Neque verò aut paruipericlitans, aut frequenti periclitans, propterea quòd pauca sunt, quæ magnifaciat: sed magnipericlitans est. & cùm periclitatur, vitæ suæ non parcit, quasi dignum omnino non sit ei viuere. Talisque est, vt afficiat beneficiis alios, ipse affici erubescat, excellentis enim illud est, hoc eius, qui excellitur. éstque eiusmodi, vt plura retribuat. ita enim fiet, vt qui prior contulerit beneficium, insuper debeat, beneficiúmque accepisse videatur. Meminisse præterea eorum videntur, quibus benignè fecerint; eorum autem à quibus acceperint minimè. quippe cùm is, qui acceperit, minor sit eo qui beneficium contulerit; ipsi autem velint esse superiores; vnde etiam illa iucundè, hæc iniucundè audire consueuerunt. Atque idcirco neque Thetis beneficia Ioui dicitur commemorare; neque Lacedæmonij ad Athenienses; sed tantummodò ea, quibus fuerant affecti. Magnanimi quoque est à nemine quippiam, aut vix tandem petere, sed promptè aliis ministrare; præstaréque se apud eos qui in dignitate sunt, præclaráque fortuna vtuntur, magnum: apud mediocris sortis homines mediocrem, eò quòd illos superare difficile, atque egregium, hos facilè est. & inter illos gloriari est à generoso animo minimè alienum, inter humiles verò inuidiosum; quemadmodum inter imbecillos viribus non contendere. Neque ad honoratas res accedere, aut vbi alij principatum obtinent; ociosúmque esse ac cunctatorem, nisi vbi magnus aliquis honor magnúmque opus est, paucásque res agendas, sed magnas eas ac celebres aggredi. Necesse etiam est vt apertè tam odium quàm amorem præ se ferat; latere enim velle timentis hominis est. Maiorémque curam veritatis, quàm opinionis habeat; dicátque & agat omnia apertè; id enim est contemptoris. Ideo liberior in loquendo est; est enim etiam eius, qui liberior in loquendo sit. vnde est & contemptor, & verax, nisi vbi per dissimulationem loquitur, dissimulatione autem vtitur ad multitudinem. Magnanimi quoque proprium id est, vt viuere ad alterius arbitrium non possit, nisi ad amici; est enim seruile. vnde etiam omnes adulatores famulatij, & humiles homines adulatores sunt. Adde quòd neque est admirator. nihil enim magnum ipsi est, neque iniuriarum memor; quippe cùm magnanimi non sit meminisse, & præsertim malorum, sed ea potius despicere. Neque hominiloquus, neque enim aut de se, aut de altero quippiam dicet, neque vt vel ipse laudetur, vel alij vituperentur, curat. sed neque est laudator; atque idcirco fit,

A καὶ οἷος εὖ ποιεῖν, εὐεργετούμενος δ' αἰσχύνεται· τὸ μὲν γὰρ ὑπερέχοντος, τὸ δ' ὑπερεχομένου· καὶ ἀντευεργετικὸς πλειόνων· οὕτω γὰρ προσοφλήσει ὁ ὑπάρξας, καὶ ἔσται εὖ πεπονθώς. δοκοῦσι δὲ καὶ μνημονεύειν, οὓς ἂν ποιήσωσιν εὖ, ὧν δ' ἂν πάθωσιν οὔ. ἐλάττων γὰρ ὁ παθὼν εὖ, τοῦ ποιήσαντος· βούλεται δ' ὑπερέχειν. καὶ τὰ μὲν ἡδέως ἀκούει, τὰ δ' ἀηδῶς· διὸ καὶ τὴν

B Θέτιν οὐ λέγειν τὰς εὐεργεσίας τῷ Διΐ· οὐδ' οἱ Λάκωνες πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ' ἃ πεπόνθεσαν εὖ. μεγαλοψύχου δὲ καὶ τὸ μηδενὸς δεῖσθαι, ἢ μόλις· ὑπηρετεῖν δὲ προθύμως· καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἀξιώματι καὶ εὐτυχίαις, μέγαν εἶναι. πρὸς δὲ τοὺς μέσους, μέτριον. τῶν μὲν γὰρ ὑπερέχειν, χαλεπὸν καὶ σεμνόν· τῶν δὲ, ῥᾴδιον· καὶ ἐπ' ἐκείνοις μὲν σεμνύνεσθαι,

C οὐκ ἀγεννές· ἐν δὲ τοῖς ταπεινοῖς, φορτικόν, ὥσπερ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ἰσχυρίζεσθαι· καὶ εἰς τὰ ἔντιμα μὴ ἰέναι, ἢ οὗ πρωτεύουσιν ἄλλοι· καὶ ἀργὸν εἶναι καὶ μελλητήν, ἀλλ' ἢ ὅπου τιμὴ μεγάλη ἢ ἔργον· καὶ ὀλίγων μὲν πρακτικόν, μεγάλων δὲ καὶ ὀνομαστῶν. ἀναγκαῖον δὲ καὶ φανερόμισον εἶναι καὶ φανερόφι-

D λον. τὸ γὰρ λανθάνειν, φοβουμένου· καὶ μέλειν τῆς ἀληθείας μᾶλλον ἢ τῆς δόξης, καὶ λέγειν καὶ πράττειν φανερῶς. καταφρονητικοῦ γάρ· διὸ παρρησιαστικός. παρρησιαστικοῦ δὲ, διὸ καταφρονητικὸς καὶ ἀληθευτικὸς, πλὴν ὅσα μὴ δι' εἰρωνείαν. εἴρωνα δὲ πρὸς τοὺς πολλούς· καὶ πρὸς ἄλλον μὴ δύνασθαι ζῆν, ἀλλ' ἢ πρὸς φίλον. δουλικὸν γάρ. διὸ καὶ πάντες οἱ κόλακες, θητικοί· καὶ οἱ ταπει-

E νοὶ, κόλακες. οὐδὲ θαυμαστικός. οὐδὲν γὰρ μέγα αὐτῷ ἐστιν. οὐδὲ μνησίκακος. οὐ γὰρ μεγαλοψύχου τὸ ἀπομνημονεύειν. ἄλλως τε καὶ κακά, ἀλλὰ μᾶλλον παρορᾶν. οὐδ' ἀνθρωπολόγος· οὔτε γὰρ περὶ αὑτοῦ ἐρεῖ, οὔτε περὶ ἑτέρου. οὔτε γὰρ ἵνα ἐπαινῆται, μέλει αὐτῷ, οὔθ' ὅπως οἱ ἄλλοι ψέγωνται. οὐδ' αὖ ἐπαινετικός ἐστιν. διόπερ οὐδὲ κακολόγος,

vtneque

ἐστὶ τῶν ἐχθρῶν, εἰ μὴ δι' ὕβριν· καὶ περὶ ἀναγκαίων ἢ μικρῶν ἥκιστα ὀλοφυρτικὸς καὶ δεητικός. σπουδάζοντος γὰρ οὕτως ἔχειν περὶ ταῦτα· καὶ οἷος κεκτῆσθαι μᾶλλον τὰ καλὰ καὶ ἄκαρπα τῶν καρπίμων καὶ ὠφελίμων· αὐτάρκους γὰρ μᾶλλον. καὶ κίνησις δὲ βραδεῖα τοῦ μεγαλοψύχου δοκεῖ εἶναι, καὶ φωνὴ βαρεῖα, καὶ λέξις στάσιμος· οὐ γὰρ σπευστικὸς ὁ περὶ ὀλίγα σπουδάζων· οὐδὲ σύντονος, ὁ μηδὲν μέγα οἰόμενος. ἡ δ' ὀξυφωνία καὶ ἡ ταχυτὴς, διὰ τούτων. τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλόψυχος.

Κεφάλαιον θ.

Ὁ δ' ἐλλείπων, μικρόψυχος· ὁ δ' ὑπερβάλλων, χαῦνος. οὐ κακοὶ μὲν οὖν δοκοῦσιν εἶναι, οὐδ' οὗτοι. οὐ γὰρ κακοποιοί εἰσιν, ἡμαρτημένοι δέ. ὁ μὲν γὰρ μικρόψυχος, ἄξιος ὢν ἀγαθῶν, ἑαυτὸν ἀποστερεῖ ὧν ἄξιός ἐστι· καὶ ἔοικε κακὸν ἔχειν τι, ἐκ τοῦ μὴ ἀξιοῦν ἑαυτὸν τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἀγνοεῖν δ' ἑαυτόν. ὠρέγετο γὰρ ἂν ὧν ἄξιος ἦν, ἀγαθῶν γε ὄντων. οὐ μὴν ἠλίθιοί γε οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσιν εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ὀκνηροί. ἡ τοιαύτη δὲ δόξα δοκεῖ καὶ χείρους ποιεῖν· ἕκαστοι γὰρ ἐφίενται τῶν κατ' ἀξίαν. ἀφίστανται δὲ καὶ τῶν πράξεων τῶν καλῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ὡς ἀνάξιοι ὄντες, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. οἱ δὲ χαῦνοι, ἠλίθιοι, καὶ ἑαυτοὺς ἀγνοοῦντες, καὶ ταῦτ' ἐπιφανῶς· ὡς γὰρ ἄξιοι ὄντες, τοῖς ἐντίμοις ἐπιχειροῦσιν, εἶτ' ἐξελέγχονται· καὶ ἐσθῆτι κοσμοῦνται, καὶ σχήματι, καὶ τοῖς τοιούτοις· καὶ βούλονται τὰ εὐτυχήματα φανερὰ εἶναι αὐτῶν, καὶ λέγουσι περὶ αὐτῶν, ὡς διὰ τούτων τιμηθησόμενοι. ἀντιτίθεται δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἡ μικροψυχία μᾶλλον τῆς χαυνότητος. καὶ γὰρ γίγνεται μᾶλλον, καὶ χεῖρόν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν μεγαλοψυχία, περὶ τιμήν ἐστι μεγάλην, ὥσπερ εἴρηται.

Κεφάλαιον ι.

Ἔοικε δὲ καὶ περὶ ταύτην εἶναι ἀρετή τις, καθάπερ ἐν τοῖς πρώτοις ἐλέχθη, ἣ δόξειεν ἂν παραπλησίως ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, ὥσπερ καὶ ἡ ἐλευθεριότης πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν. ἄμφω γὰρ αὗται, τοῦ μὲν μεγάλου ἀφεστᾶσι· περὶ δὲ τὰ μέτρια καὶ τὰ μικρὰ διατιθέασιν ἡμᾶς ὡς δεῖ. ὥσπερ δὲ ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων, μεσότης ἐστί, καὶ ὑπερβο-

A vt neque maledicus ne in inimicos quidem nisi ob contumeliam sit. De necessariis item aut paruis minimè est querulus, aut precabundus: ita enim se gerere eius hominis est, qui circa hæc studeat, eiusmodi præterea est, vt honesta potius & infructuosa, quàm fructuosa & vtilia acquirat, & possideat: est enim eius qui ex se sufficiat. Quin etiam & motus ipse magnanimi esse tardus videtur, & vox grauis, & B loquutio stabilis, nam neque qui circa pauca studet, est festinabundus: neque qui nihil magnum existimat, contentus & vehemens acuta autem vox, & celeritas ex his efficitur.

CAPVT IX.

AC talis quidem magnanimus est. Qui autem deficit, pusillanimus: qui excedit inflatus est: sed neque hi tamen mali. non enim malefici sunt: sed esse peccantes videntur, pusillanimus enim cum bo- C nis dignus sit: seipsum iis ipsis priuat, quibus est dignus: videturque prauum quoddam in eo habere, quòd & bonis dignum se non esse existimat, & se ipsum etiam ignorat alioqui cùm bona sint, quibus est dignus, ea proculdubio appeteret. Non tamen huiusmodi homines stolidi, sed esse intelligentes potiùs videntur: talísque opinio peiores etiam ipsos reddit. singuli e- D nim ea quæ dignitati suæ conueniunt, appetere consueuerunt. adde quòd & ab honestis actionibus & studiis quasi sint indigni & ab externis quoque bonis simili modo abstinent. At inflati stolidi sunt, séque ipsos ignorant, atque id palam: quasi enim sint digni, honorabiles res aggrediuntur, deinde redarguuntur: vestitúque etiam & habitu, atque huiuscemodi rebus ornantur: prosperásque fortunas suas esse manifestas volunt: de ipsísque prædicant, E quasi ob eas honores sint consequuturi. Magnanimitati autem pusillanimitas magis est opposita, quàm inflatio: quippe quæ & magis contingat, & peior sit.

CAPVT X.

MAgnanimitas igitur circa honorem magnum, sicut dictum est, versatur. Circa honorem autem esse quædam alia virtus etiam videtur, vt superiùs diximus, F quæ magnanimitati ita respondet, vt magnificentiæ liberalitas, illæ enim vtræque sicut à magnis abstinent, sic in mediocribus & paruis nos vt oportet, afficiunt, ac disponunt. Quemadmodum autem in datione & acceptione pecuniarum & mediocritas est & excessus & defe-

ctus: ita quoque in honoris appetitione licet & magis quàm oportet & minus, & vnde oportet & vt oportet vnumquemque se gerere. nam & ambitiosum vituperamus, quippe qui & magis quàm oportet, & vnde non oportet honorem affectet, & inambitiosum, eò quòd ne ne ob honesta quidem facta honore affici velit. Interdum tamen fit vt vel ambitiosum quasi virilem & elegantem, vel inambitiosum quasi modestum & temperantem laude prosequamur, vt superioribus in libris dictum iam est. Perspicuum autem est cum pluribus modis talis cuiusdam rei studiosus & cupidus aliquis dicatur, non semper nos ad idem honoris cupidum, id est ambitiosum referre: sed cùm laudamus ad id quòd magis quàm plerique è vulgo: cùm vituperamus ad id quòd magis quàm oporteat, honores ipsos appetat. Quia verò nomine vacat mediocritas, fit vt de ea qua si deserta sede extrema decertent. Verum in quib. est excessus & defectus, ibidem quoque esse medium necesse est. appetunt autem honores & magis & minus: ergo etiam vt oportet. Laudatur igitur hic habitus, quæ est circa honorem nomine vacans mediocritas: quæ sanè si ambitioni comparetur inambitiositas: si inambitiositati, ambitiositas: si vtrisque, vtraque esse quodam modo videtur. Id quod etiam circa alias virtutes est. Extremi autem hic videntur inter se opponi, propterea quòd medium nullum nomen sortitum est.

CAPVT XI.

IAm verò mansuetudo circa iram mediocritas est. nam cùm nomine hac in re careat medium & ferè etiam extrema, ad medium mansuetudinem ipsam referimus, licet ad defectũ, qui nomen non habet, declinare magis videatur, at excessus iracundia quædam dici potest: nam affectus est ira quam quæ efficiunt, sunt multa & diuersa. Qui igitur ob quæ oportet, & quibus oportet irascitur, adde etiam quomodo, & quando, & quousque debet, laudatur: esséque is mansuetus potest: quippe cùm mansuetudo ipsa laude afficiatur. Mansuetus enim ille est, qui perturbatione vacat, & ab affectu minimè ducitur, sed quemadmodum ratio ipsa statuerit, ita & ob id, & tam diu succenset: peccaréque potius videtur in defectu: quippe qui non ad vltionem, sed ad veniam dandam promptior sit. At defectus, siue iræ vacuitas quædam sit: siue quippiam aliud vituperatur: nam qui & ob quæ oportet, & sicut oportet, & quando

A τι καὶ ἔλλειψιν· οὕτω καὶ ἐν τιμῆς ὀρέξει, τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον. καὶ τὸ ὅθεν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. τόν τε γὰρ φιλότιμον ψέγομεν, ὡς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ὅθεν οὐ δεῖ, τῆς τιμῆς ἐφιέμενον. τόν τε ἀφιλότιμον, ὡς οὐδ᾽ ἐπὶ τοῖς καλοῖς προαιρούμενον τιμᾶσθαι. ἔστι δ᾽ ὅτε τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν, ὡς ἀνδρώδη καὶ φιλόκαλον· τὸν δ᾽ ἀφιλότιμον, ὡς μέτριον καὶ σώφρονα, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις
B εἴπομεν. δῆλον δ᾽ ὅτι πλεοναχῶς τοῦ φιλοτοιούτου λεγομένου, οὐκ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀεὶ φέρομεν τὸν φιλότιμον· ἀλλ᾽ ἐπαινοῦντες μὲν, ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοί· ψέγοντες δ᾽, ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ. ἀνωνύμου δ᾽ οὔσης τῆς μεσότητος, ὡς ἐρήμης, ἔοικεν ἀμφισβητεῖν τὰ ἄκρα. ἐν οἷς δ᾽ ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον. ὀρέγονται δὲ τιμῆς καὶ μᾶλλον
C ἢ δεῖ, καὶ ἧττον. ἔστι δὴ καὶ ὡς δεῖ. ἐπαινεῖται γοῦν ἡ ἕξις αὕτη, μεσότης οὖσα περὶ τιμὴν ἀνώνυμος. φαίνεται δὲ πρὸς μὲν τὴν φιλοτιμίαν, ἀφιλοτιμία· πρὸς δὲ τὴν ἀφιλοτιμίαν, φιλοτιμία· πρὸς ἀμφότερα δὲ, ἀμφότερά πως. ἔοικε δὲ τοῦτ᾽ εἶναι καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς. ἀντικεῖσθαι δ᾽ ἐνταῦθα οἱ ἄκροι φαίνονται,
D διὰ τὸ μὴ ὠνομάσθαι τὸν μέσον.

Κεφάλαιον ια.

Πρᾳότης δ᾽ ἐστὶ μεσότης περὶ ὀργάς· ἀνωνύμου δ᾽ ὄντος τοῦ μέσου, σχεδὸν δὲ καὶ τῶν ἄκρων, ἐπὶ τὸν μέσον τὴν πρᾳότητα φέρομεν, πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἀποκλίνουσαν, ἀνώνυμον οὖσαν. ἡ δ᾽ ὑπερβολὴ, ὀργι-
E λότης τις λέγοιτ᾽ ἄν. τὸ μὲν γὰρ πάθος ἐστὶν ὀργή· τὰ δ᾽ ἐμποιοῦντα πολλὰ καὶ διαφέροντα. ὁ μὲν οὖν ἐφ᾽ οἷς δεῖ, καὶ οἷς δεῖ ὀργιζόμενος, ἔτι δὲ καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὅσον χρόνον, ἐπαινεῖται. πρᾶος δὴ οὗτος ἂν εἴη, εἴπερ ἡ πρᾳότης ἐπαινεῖται. βούλεται γὰρ ὁ πρᾶος, ἀτάραχος εἶναι, καὶ μὴ ἄγεσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους· ἀλλ᾽ ὡς ἂν ὁ λόγος τάξῃ, οὕτω καὶ ἐπὶ τού-
F τοις, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον χαλεπαίνειν. ἁμαρτάνειν δὲ δοκεῖ μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν. οὐ γὰρ τιμωρητικὸς ὁ πρᾶος, ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικός. ἡ δ᾽ ἔλλειψις, εἴτ᾽ ἀοργησία τίς ἐστιν, εἴθ᾽ ὅ, τι δή ποτε, ψέγεται. οἱ γὰρ μὴ ὀργιζόμενοι ἐφ᾽ οἷς δεῖ, ἠλίθιοι δοκοῦσιν εἶναι, καὶ οἱ μὴ ὡς δεῖ,

μηδ᾽ οἷς

μηδ' ὅτε, μηδὲ οἷς δεῖ. δοκεῖ γὰρ οὐκ αἰσθάνεσθαι, οὐδὲ λυπεῖσθαι, μὴ ὀργιζόμενός τε, οὐκ εἶναι ἀμυντικός. τὸ δὲ, προπηλακιζόμενον ἀνέχεσθαι, καὶ τοὺς οἰκείους περιορᾶν, ἀνδραποδῶδες. ἡ δ' ὑπερβολὴ κατὰ πάντα μὲν γίνεται· καὶ γὰρ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ θᾶττον, καὶ πλείω χρόνον· οὐ μὴν ἅπαντά γε τῷ αὐτῷ ὑπάρχει. οὐ γὰρ ἂν δύναιτο εἶναι· τὸ γὰρ κακὸν καὶ αὑτὸ ἀπόλλυσι κἂν ὁλόκληρον ᾖ, ἀφόρητον γίνεται. οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι, ταχέως μὲν ὀργίζονται, καὶ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ· παύονται δὲ ταχέως· ὃ καὶ βέλτιστον ἔχουσι. συμβαίνει δ' αὐτοῖς τοῦτο, ὅτι οὐ κατέχουσι τὴν ὀργὴν, ἀλλ' ἀνταποδιδόασιν ᾗ φανεροί εἰσι διὰ τὴν ὀξύτητα· εἶτα ἀποπαύονται. ὑπερβολῇ δ' εἰσὶν οἱ ἀκρόχολοι ὀξεῖς καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντί· ὅθεν καὶ τοὔνομα. οἱ δὲ πικροὶ, δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται. κατέχουσι γὰρ τὸν θυμόν. παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν ἀνταποδιδῷ. ἡ γὰρ τιμωρία παύει τῆς ὀργῆς, ἡδονὴν ἀντὶ τῆς λύπης ἐμποιοῦσα. τούτου δὲ μὴ γινομένου, τὸ βάρος ἔχουσι. διὰ γὰρ τὸ μὴ ἐπιφανὲς εἶναι, οὐδὲ συμπείθει αὐτοὺς οὐδείς. ἐν αὑτῷ δὲ πέψαι τὴν ὀργὴν χρόνου δεῖ. εἰσὶ δ' οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς ὀχληρότατοι, καὶ τοῖς μάλιστα φίλοις. χαλεποὺς δὲ λέγομεν, τοὺς ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ χαλεπαίνοντας, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ διαλλαττομένους ἄνευ τιμωρίας ἢ κολάσεως. τῇ πρᾳότητι δὲ μᾶλλον τὴν ὑπερβολὴν ἀντιτίθεμεν· καὶ γὰρ μᾶλλον γίνεται· ἀνθρωπικώτερον γὰρ τὸ μᾶλλον τιμωρεῖσθαι· καὶ πρὸς τὸ συμβιοῦν οἱ χαλεποὶ, χείρους. ὃ δὲ καὶ ἐν τοῖς πρότερον εἴρηται, καὶ ἐκ τῶν λεγομένων δῆλον. οὐ γὰρ ῥᾴδιον διορίσαι τὸ πῶς, καὶ τίσι, καὶ ἐπὶ ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον, καὶ μέχρι τίνος ὀρθῶς ποιεῖ τις ἢ ἁμαρτάνει. ὁ μὲν γὰρ μικρὸν παρεκβαίνων, οὐ ψέγεται, οὔτ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον, οὔτ' ἐπὶ τὸ ἧττον. ἐνίοτε γὰρ τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πρᾴους φαμέν· καὶ τοὺς χαλεπαίνοντας ἀνδρώδεις, ὡς δυναμένους ἄρχειν. ὁ δὴ πόσον καὶ πῶς παρεκβαίνων, ψεκτός, οὐ ῥᾴδιον τῷ λόγῳ

A & in quos oportet non irascuntur, hi profectò esse stolidi videntur. qui enim non irascitur, neque videtur sentire, neque dolore affici, neque esse idoneus ad vlciscendum. Ac tolerare si lacessaris patique vt tui contumelia afficiantur, seruile profectò est. Excessus verò secundum omnes quidem modos fit: nam & in quos non oportet, & ob quæ non oportet, & magis item, & citius, & diutius quàm o-
B portet, existit: non tamen ita, vt vniuersa eidem insint: non enim id potest. nam malum etiam seipsum perdit: & si integrum sit, intolerabile euadit. Iracundi igitur cito quidem irascuntur, & quibus non debent, & ob quæ non debent & magis quàm oportet: sed, quod optimum in se habent, cito etiam desistunt. hoc autem ipsis propterea euenit, quia iram minimè continent, sed reddunt. vnde ob celeritatem manifesti sunt, deinde cessant. Supra
C modum autem celeres sunt, & ad omnes res & quacunque de causa iracundi, ij qui sunt excandescentes & summè biliosi. vnde nomen etiam habent. Acerbi verò difficulter reconciliantur, & longo tempore irascuntur. continent enim iram, & non nisi vbi reddiderint, cessant: nam vltio his iram sedat, dum voluptatem loco doloris inducit: quod quousque non euenit grauatum animum habent. quia verò
D id non manifestum: neque suasione apud eos vtitur quispiam: & ipsi secum iram concoquere non nisi mora quadam temporis possunt. suntque huiusmodi homines tum sibi ipsi molestissimi, tum iis qui maximè ipsis sunt amici. Infestos autem eos dicimus, qui & ob quæ non debent, & magis item quàm debent, & diutius succensent: & placari sine vltione vel etiam
E punitionem non possunt. At verò mansuetudini excessum magis opponimus: quippe cùm & magis fiat: humanum enim magis est vindictam sumere: & ad conuictum hominum infesti etiam peiores sint. Quod autem tum in superioribus etiam libris diximus, tum ex iis quæ dicuntur, satis constat, quomodo, quibus, ob quæ, quanto tempore irascendum sit, quousque item aliquis progrediens vel rectè fa-
F cturus sit, vel peccaturus non est facile definire. qui enim paululum transgreditur, non vituperatur, siue ad nimium, siue ad parum deflexerit. imò interdum & eos qui deficiunt, laudamus, mansuetosque appellamus: & eos qui infesti sunt, tanquam ad imperandum idoneos, viriles nuncupare consueuimus. Quantum igitur, & quomodo quispiam transgressus sit vituperandus, statui ratione

non facile potest: in particularibus enim & sensu iudicium est. Veruntamen illud satis perspicuum est, sicut medium habitum, quo efficitur, vt & quibus oportet, irascamur, & ob quæ & quomodo oportet, & secundum cætera omnia huiusmodi, esse laudandum: ita excessum & defectum si parum quidem peccant, parum: si paulo amplius, magis: si multum, vehementer esse vituperandos. ex quo efficitur: vt medium habitum consectandum esse manifestum sit: Atque hæc de habitibus, qui circa iram existunt, dicta sufficiant.

CAPVT XII.

AT in congressionibus quoque & conuictu, sermonúmque & negociorum communitate esse alii placidi & obsequiosi videntur, qui omnia in gratiam laudant, nullaque in re aduersantur: sed minimè molestos existimant se esse oportere iis quibus cum habent consuetudinem: alij econtrario in omnibus aduersantur, nullamque sibi habendam rationem putant, ne molesti sint: qui morosi & litigiosi nuncupantur. Verũ sicut hos vtrosque habitus esse vituperabiles: ita medium esse laudabilem constat, quo videlicet efficitur, vt vnusquisque & quę oportet, & sicut oportet, vel admittat, vel grauatè ferat. Nomen nomen huic medio nullum impositum est: sed amicitiæ maximè similis videtur. talis enim est, qui habitu hoc medio est præditus, qualem modestum ac probum amicum esse volumus: si id videlicet assumpserit, vt diligat. nam ab amicitia in eo differt, quòd est sine affectu diligendi eos, quibuscũ versatur. non enim quia vel amat vel odit, suscipit singula vt debet, sed quia est talis: quippe cùm idem facturus sit tã apud notos, quàm ignotos: tam apud familiares, quàm eos, quibuscum nulla familiaritas intercesserit. vbique tamen prout singulis conueniet. non enim perinde familiares atque externos aut studio prosequi, aut dolore afficere nos conuenit. In vniuersum igitur dictum est in congressionibus, hunc vt oportet, se esse gesturum. spectans autem ad honestatem & vtilitatem id attendet, vt dolorem non afferat vel collætificet & obsequatur. videtur enim circa voluptates, doloresque eos versari, qui in congressionibus existunt: in quibus si vel non honestum, ipsi fuerit, vel damnosum etiam obsequi, id minime faciet, sed grauate se geret, potiúsque esse molestus volet. si item obsequium facienti aut dedecus, atque id non paruũ aut damnũ, aduersario autem dolorē paruũ allatura sit, nō admittet, sed ægrè feret ac repudiabit, diuerso autem modo.

A ἀποδιορίσαι. ἐν γὰρ τοῖς καθ' ἕκαστα καὶ τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις. ἀλλὰ τό γε τοσοῦτον δῆλον, ὅτι ἡ μὲν μέση ἕξις ἐπαινετή, καθ' ἣν οἷς δεῖ ὀργιζόμεθα, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. αἱ δὲ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, ψεκταί. καὶ ἐπὶ μικρὸν μὲν γινόμεναι, ἠρέμα· ἐπὶ πλεῖον δὲ, μᾶλλον· ἐπὶ πολὺ δὲ σφόδρα. δῆλον οὖν ὅτι τῆς μέσης ἕξεως ἀνθεκτέον. αἱ μὲν οὖν περὶ τὴν ὀργὴν ἕξεις, εἰρήσθωσαν.
B

Κεφάλαιον ιβ.

ΕΝ δὲ ταῖς ὁμιλίαις καὶ τῷ συζῆν, καὶ λόγων καὶ πραγμάτων κοινωνεῖν, οἱ μὲν, ἄρεσκοι δοκοῦσιν εἶναι, οἱ πάντα πρὸς ἡδονὴν ἐπαινοῦντες, καὶ οὐθὲν ἀντιτείνοντες, ἀλλὰ οἰόμενοι δεῖν ἄλυποι τοῖς ἐντυγχάνουσιν
C εἶναι. οἱ δ' ἐξ ἐναντίας τούτοις πρὸς πάντα ἀντιτείνοντες, καὶ τοῦ λυπεῖν οὐδ' ὁτιοῦν φροντίζοντες, δύσκολοι καὶ δυσέριδες καλοῦνται. ὅτι μὲν οὖν αἱ εἰρημέναι ἕξεις, ψεκταί εἰσιν, οὐκ ἄδηλον· καὶ ὅτι ἡ μέση τούτων ἐπαινετή, καθ' ἣν ἀποδέξεται ἃ δεῖ καὶ ὡς δεῖ, ὁμοίως δὲ καὶ δυσχερανεῖ. ὄνομα δ' οὐκ ἀποδέδοται αὐτῇ τι. ἔοικε δὲ μάλιστα φιλίᾳ.
D τοιοῦτος γάρ ἐστιν ὁ κατὰ τὴν μέσην ἕξιν, οἷον βουλόμεθα λέγειν τὸν ἐπιεικῆ φίλον, τὸ στέργειν προσλαβόντα. διαφέρει δὲ τῆς φιλίας, ὅτι ἄνευ πάθους ἐστὶ καὶ τοῦ στέργειν. οἷς ὁμιλεῖ. οὐ γὰρ τῷ φιλεῖν ἢ ἐχθαίρειν, ἀποδέχεται ἕκαστα ὡς δεῖ, ἀλλὰ τῷ τοιοῦτος εἶναι. ὁμοίως γὰρ πρὸς ἀγνῶτας καὶ γνωρίμους, καὶ συνήθεις καὶ ἀσυνήθεις αὐτὸ ποιήσει, πλὴν καὶ ἐν ἑ-
E κάστοις ὡς ἁρμόζει. οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν, οὐδ' αὖ λυπεῖν. καθόλου μὲν οὖν εἴρηται, ὅτι ὡς δεῖ ὁμιλήσει· ἀναφέρων δὲ πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον, στοχάσεται τοῦ μὴ λυπεῖν, ἢ συνηδύνειν. ἔοικε μὲν γὰρ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι τὰς ἐν ταῖς ὁμιλίαις γινομένας. τούτων δ' ὅσας μὲν αὐτῷ ἐστὶ μὴ καλὸν ἢ βλαβε-
F ρὸν συνηδύνειν, δυσχερανεῖ, καὶ προαιρήσεται λυπεῖν. κἂν τῷ ποιοῦντι δὲ ἀσχημοσύνην φέρῃ, καὶ ταύτην μὴ μικρὰν, ἢ βλάβην, ἡ δ' ἐναντίωσις μικρὰν λύπην, οὐκ ἀποδέξεται,

ἀλλὰ

ἀλλὰ δυσχεραίνει. διαφερόντως δ' ὁμιλήσει τοῖς ἐν ἀξιώμασι, καὶ τοῖς τυχοῦσι, καὶ μᾶλλον ἢ ἧττον γνωρίμοις. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας διαφοράς, ἑκάστοις ἀπονέμων τὸ πρέπον. καὶ καθ' αὑτὸ μὲν αἱρούμενος τὸ συνηδύνειν, λυπεῖν δ' εὐλαβούμενος· τοῖς δ' ἀποβαίνουσιν, ἐὰν ᾖ μείζω, συνεπόμενος· λέγω δὲ τῷ καλῷ καὶ τῷ συμφέροντι. καὶ ἡδονῆς δ' ἕνεκα τῆς εἰσαῦθις μεγάλης, μικρὰ λυπήσει. ὁ μὲν οὖν μέσος, τοιοῦτός ἐστιν, οὐκ ὠνόμασται δέ. τοῦ δὲ συνηδύνοντος, ὁ μὲν τοῦ ἡδὺς εἶναι στοχαζόμενος, μὴ διά τι ἄλλο, ἄρεσκος· ὁ δ' ὅπως ὠφέλειά τις αὐτῷ γίγνηται εἰς χρήματα, καὶ ὅσα διὰ χρημάτων, κόλαξ· ὁ δὲ πᾶσι δυσχεραίνων, εἴρηται ὅτι δύσκολος καὶ δύσερις. ἀντικεῖσθαι δὲ φαίνεται τὰ ἄκρα ἑαυτοῖς, διὰ τὸ ἀνώνυμον εἶναι τὸ μέσον.

Κεφάλαιον ιγ.

Περὶ τὰ αὐτὰ δὲ σχεδόν ἐστι καὶ ἡ τῆς ἀλαζονείας μεσότης. ἀνώνυμος δὲ καὶ αὐτή. οὐ χεῖρον δὲ καὶ τὰς τοιαύτας ἐπελθεῖν. μᾶλλόν τε γὰρ ἂν εἰδείημεν τὰ περὶ τὸ ἦθος, καθ' ἕκαστον διελθόντες· καὶ μεσότητας εἶναι τὰς ἀρετὰς πιστεύσαιμεν ἄν, ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχον συνιδόντες. ἐν δὴ τῷ συζῆν, οἱ μὲν πρὸς ἡδονὴν καὶ λύπην ὁμιλοῦντες, εἴρηνται. περὶ δὲ τῶν ἀληθευόντων τε καὶ ψευδομένων εἴπωμεν, ὁμοίως ἐν λόγοις καὶ πράξεσι καὶ τῷ προσποιήματι. δοκεῖ δὴ ὁ μὲν ἀλαζὼν, προσποιητικὸς τῶν ἐνδόξων εἶναι, καὶ μὴ ὑπαρχόντων, καὶ μειζόνων ἢ ὑπάρχει. ὁ δὲ εἴρων ἀνάπαλιν, ἀρνεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα, ἢ ἐλάττω ποιεῖν. ὁ δὲ μέσος αὐθέκαστός τις ὤν, ἀληθευτικὸς καὶ τῷ βίῳ, καὶ τῷ λόγῳ, τὰ ὑπάρχοντα ὁμολογῶν εἶναι περὶ αὑτόν, καὶ οὔτε μείζω, οὔτε ἐλάττω. ἔστι δὲ τούτων ἕκαστα, καὶ ἕνεκά τινος ποιεῖν καὶ μηδενός. ἕκαστος δὲ οἷός ἐστι, τοιαῦτα λέγει καὶ πράττει, καὶ οὕτω ζῇ, ἐὰν μή τινος ἕνεκα πράττῃ. καθ' αὑτὸ δὲ τὸ μὲν ψεῦδος, φαῦλον καὶ ψεκτόν· τὸ δ' ἀληθές, καλὸν καὶ ἐπαινετόν. οὕτω δὲ καὶ ὁ μὲν ἀληθευτικὸς, μέσος ὤν, ἐπαινετός. οἱ δὲ ψευδόμενοι, ἀμφότεροι μὲν ψεκτοί, μᾶλλον δ' ὁ ἀλαζών. περὶ ἑκατέρου δ' εἴπωμεν· πρότερον δὲ περὶ τοῦ ἀληθευτικοῦ. οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν,

A cum iis qui in dignitate constituti sunt & priuatis, cum magis item & minus familiaribus, cæterisque diuersi inter se generis hominibus congressiones faciet: singulisque id quod decet, attribuet. ac collætificare quidem per se eliget, cauebitque contristare. sed euenientia tamen ipsa si maiora fuerint, honestatem inquam & vtilitatem consequetur, voluptatisque causa magna, quæ postea subsequutura sit B paruum dolorem afferre non verebitur. Ac medius quidem talis est, nomenque non habet. Qui autem obsequitur, si nulla alia de causa id facit, nisi vt, iucundus sit, placidus est & obsequiosus: si vt emolumentum aliquod adipiscatur, atque id vel pecuniis, vel iis rebus, quæ pecuniis comparantur, adulator. at eum qui omnia moleste accipit, esse morosum & litigiosum iam diximus. quia verò medium caret nomine, inter sese extrema ipsa opponi viden C tur.

CAPVT XIII.

Circa eadem ferè etiam arrogantiæ mediocritas versatur: quæ quidem etiam ipsa nomen non habet. non ab re autem erit, vt de his quoque disseramus. nam & singula pertractando melius quæ ad mores spectant, percipere poterimus: & virtutes esse mediocritates tunc demum cre D demus, vbi in omnibus id ita se habere perspexerimus. In conuiuendo igitur qui cum voluptate & dolore congressiones faciunt, dicti iam sunt. nunc de veracibus & mentientibus, atque id tam verbis, quàm actionibus & fictione dicendum est. Arrogans quidem est is, qui illustria quædam vel quæ non habet vel maiora quàm habeat, fingit, ac sibi vendicat. dissimulator contrà, qui quæ sibi insunt vel negat, E vel diminuit. Ac medius cum sit ipse ille qui est, & tam vita quàm verbis verax, ea ipsa planè quæ sibi insunt, neque maiora, neque minora esse confitetur. Atque horum vnumquodque potest & alicuius & nullius rei causa fieri. qualis autem vnusquisque est, talia etiam, nisi alicuius rei causa faciat, & agit & dicit: necnon ita vitam quoque suam omnem instituit. ac per se quidem mendacium par- F uum est & vituperatione dignum, verùm honestum & laudabile. idcirco fit, vt verax ipse qui est medius, laudē mereatur, mentientes autem vituperio afficiendi sint: vtrique illi quidem, sed magis tamen arrogans. Sed de vtrisque his iam dicamus: ac prius de verace. non enim de eo intelligi volumus, qui in pactionibus verum dicit,

atque iis quæ ad iniustitiam vel iustitiam spectat: id enim est alterius virtutis: sed de eo qui licet nihil huiusmodi intersit, & vita & verbis propterea verum dicit, quia talis ex habitu est: qui sanè cùm sit huiusmodi, meritò esse probus videtur qui enim veritatis est studiosus, & vbi nihil refert, verum dicit: multo magis vbi referet, id faciet. vbi enim turpe est mendacium, cauebit profectò, quod per se etiam euitabat. Talis autem est laudabilis: licet magis ad id declinet, quòd verò minus est. nam quia inuidiosæ sunt nimiæ excellentiæ id esse moderatius videtur atque aptius. Qui autem maiora quàm habeat fingit, si id nullius rei causa facit, prauo quidem similis est: alioqui enim minimè gauderet mendacio: vanus tamen potius videtur, quàm malus. Sin alicuius causa aut gloriæ & honoris: atque is non admodum est vituperabilis sicut arrogãs: aut argenti, eorúmque, quæ ad argentum pertinẽt, qui deformior est. At arrogans non in potestate, sed in electione consistit: ex habitu enim & quia est talis, arrogãs est. Quemadmodum etiam mendax, alter est, qui mendacio ipso gaudet: alter, qui vel gloriam vel lucrũ appetit. Qui igitur gloriæ causa arroganter se gerunt, eiusmodi res simulant, ob quas laudari, fœlicesque prædicari homines consueuerũt: qui lucri, eas quarum fruitione alij oblectantur quæque etiam si nõ adsint, latere facilè possunt. vt medicum esse, aut vatem, aut sapientem. atque idcirco plerique huiusmodi res sibi fingunt atque arrogant: quippe cùm in ipsis ea sint, quæ diximus. At dissimulatores minus quàm sit dicentes, moribus esse elegantiores videntur. apparet enim eos non quæstus gratia id facere, sed vt euitent importunitatem, ac fastum. atque hi quoq; maximè illustria & clara solent recusare: quemadmodum etiam Socrates faciebat. Qui autem parua & manifesta dissimulant, versutè delicati dicũtur, & contemnendi sunt. Adde quòd hæc arrogantia interdum videtur: vt Lacedæmoniorum vestitus. nam tam excessus, quàm nimius defectus ad arrogantiam spectat. qui verò moderatè dissimulatione vtuntur, eaque dissimulant, quæ non nimis sunt aperta, atque ante oculos posita, elegantes videntur. At veraci quidem arrogans magis opponitur: peior enim est.

CAPVT XIV.

CVm autem in vita requies etiam quædam sit, in qua homines ioco vtantur,

ἀλλ' ὅσα εἰς ἀδικίαν ἢ δικαιοσύνην συντείνει· ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἀρετῆς· ἀλλ' ὅς ἂν μηδενὸς τοιούτου διαφέροντος, καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν βίῳ ἀληθεύει, τῷ τὴν ἕξιν τοιοῦτος εἶναι. δόξειε δ' ἂν ὁ τοιοῦτος ἐπιεικὴς εἶναι. ὁ γὰρ φιλαλήθης, καὶ ἐν οἷς μὴ διαφέρει, ἀληθεύων, ἀληθεύσει καὶ ἐν οἷς διαφέρει, ἔτι μᾶλλον· ὡς γὰρ αἰσχρὸν, τὸ ψεῦδος εὐλαβήσεται, ὅ γε καὶ καθ' αὑτὸ ηὐλαβεῖτο· ὁ δὲ τοιοῦτος ἐπαινετός. ἐπὶ τὸ ἔλαττον δὲ μᾶλλον τοῦ ἀληθοῦς ἀποκλίνει. ἐμμελέστερον γὰρ φαίνεται, διὰ τὸ ἐπαχθεῖς τὰς ὑπερβολὰς εἶναι. ὁ δὲ μείζω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος μηδενὸς ἕνεκα, φαύλῳ μὲν ἔοικεν· οὐ γὰρ ἂν ἔχαιρε τῷ ψεύδει· μάταιος δὲ φαίνεται μᾶλλον ἢ κακός. εἰ δ' ἕνεκά τινος, ὁ μὲν δόξης ἢ τιμῆς, οὐ λίαν ψεκτός, ὡς ὁ ἀλαζών· ὁ δὲ ἀργυρίου, ἢ ὅσα εἰς ἀργύριον, ἀσχημονέστερος. οὐκ ἐν τῇ δυνάμει δ' ἐστὶν ὁ ἀλαζών, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει. κατὰ τὴν ἕξιν γὰρ καὶ τῷ τοιόσδε εἶναι ἀλαζών ἐστιν, ὥσπερ καὶ ψεύστης· ὁ μὲν τῷ ψεύδει αὐτῷ χαίρων, ὁ δὲ δόξης ὀρεγόμενος ἢ κέρδους. οἱ μὲν οὖν δόξης χάριν ἀλαζονευόμενοι, τὰ τοιαῦτα προσποιοῦνται, ἐφ' οἷς ἔπαινος ἢ εὐδαιμονισμός· οἱ δὲ κέρδους, ὧν ἀπόλαυσίς ἐστι τοῖς πέλας, καὶ ἃ διαλαθεῖν ἔστι μὴ ὄντα, οἷον ἰατρὸν ἢ μάντιν σοφόν. διὰ τοῦτο οἱ πλεῖστοι προσποιοῦνται τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀλαζονεύονται· ἔστι γὰρ ἐν αὐτοῖς τὰ εἰρημένα. οἱ δ' εἴρωνες ἐπὶ τὸ ἔλαττον λέγοντες, χαριέστεροι μὲν τὰ ἤθη φαίνονται· οὐ γὰρ κέρδους ἕνεκα δοκοῦσι λέγειν, ἀλλὰ φεύγοντες τὸ ὀγκηρόν. μάλιστα δὲ καὶ οὗτοι τὰ ἔνδοξα ἀπαρνοῦνται. οἷον καὶ Σωκράτης ἐποίει. οἱ δὲ καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ φανερὰ προσποιούμενοι, βαυκοπανοῦργοι λέγονται, καὶ εὐκαταφρόνητοί εἰσι. καὶ ἐνίοτε ἀλαζονεία φαίνεται, οἷον ἡ τῶν Λακώνων ἐσθής. καὶ γὰρ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ λίαν ἔλλειψις, ἀλαζονικόν. οἱ δὲ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ, καὶ περὶ τὰ μὴ λίαν ἐμποδὼν καὶ φανερὰ εἰρωνευόμενοι, χαρίεντες φαίνονται. ἀντικεῖσθαι δ' ὁ ἀλαζὼν φαίνεται τῷ ἀληθευτικῷ· χείρων γάρ.

Κεφάλαιον ιδ'.

ΟΥ'σης δὲ καὶ ἀναπαύσεως ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν ταύτῃ διαγωγῆς μετὰ παιδιᾶς,

δοκεῖ

δοκεῖ καὶ ἐν τούτοις εἶναι ὁμιλία τις ἐμμελὴς, καὶ οἷα δεῖ λέγειν, καὶ ὡς. ὁμοίως δὲ καὶ ἀκούειν. διοίσει δὲ καὶ τὸ ἐν τοιούτοις λέγειν, ἢ τοιούτων ἀκούειν. δῆλον δ' ὡς καὶ περὶ ταῦτ' ἔστιν ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις τοῦ μέσου. οἱ μὲν οὖν τῷ γελοίῳ ὑπερβάλλοντες, βωμολόχοι δοκοῦσιν εἶναι καὶ φορτικοὶ, γλιχόμενοι πάντως τοῦ γελοίου, καὶ μᾶλλον στοχαζόμενοι τοῦ γέλωτα ποιῆσαι, ἢ τοῦ λέγειν εὐσχήμονα, καὶ μὴ λυπεῖν τὸν σκωπτόμενον. οἱ δὲ μήτ' αὐτοὶ ἂν εἰπόντες μηθὲν γελοῖον, τοῖς τε λέγουσι δυσχεραίνοντες, ἄγροικοι καὶ σκληροὶ δοκοῦσιν εἶναι· οἱ δὲ ἐμμελῶς παίζοντες εὐτράπελοι προσαγορεύονται, οἷον εὔτροποι. τοῦ γὰρ ἤθους αἱ τοιαῦται δοκοῦσι κινήσεις εἶναι. ὥσπερ δὲ τὰ σώματα ἐκ τῶν κινήσεων κρίνεται, οὕτω καὶ τὰ ἤθη. ἐπιπολάζοντος δὲ τοῦ γελοίου, καὶ τῶν πλείστων χαιρόντων τῇ παιδιᾷ, καὶ τῷ σκώπτειν μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ οἱ βωμολόχοι εὐτράπελοι προσαγορεύονται, ὡς χαρίεντες. ὅτι δὲ διαφέρουσι, καὶ οὐ μικρὸν, ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον. τῇ μέσῃ δ' ἕξει οἰκεῖον καὶ ἡ ἐπιδεξιότης ἐστί. τοῦ δ' ἐπιδεξίου ἐστὶ τοιαῦτα λέγειν καὶ ἀκούειν, οἷα τῷ ἐπιεικεῖ καὶ ἐλευθερίῳ ἁρμόττει. ἔστι γάρ τινα πρέποντα τῷ τοιούτῳ λέγειν ἐν παιδιᾶς μέρει, καὶ ἀκούειν· καὶ ἡ τοῦ ἐλευθερίου παιδιὰ διαφέρει τῆς τοῦ ἀνδραποδώδους, καὶ αὖ τοῦ πεπαιδευμένου καὶ ἀπαιδεύτου. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν καινῶν. τοῖς μὲν γὰρ ἦν γελοῖον ἡ αἰσχρολογία, τοῖς δὲ μᾶλλον ἡ ὑπόνοια. διαφέρει δ' οὐ μικρὸν ταῦτα πρὸς εὐσχημοσύνην. πότερον οὖν τὸν εὖ σκώπτοντα ὁριστέον τῷ λέγειν ἃ πρέπει ἐλευθέρῳ, ἢ τῷ μὴ λυπεῖν τὸν ἀκούοντα, ἢ καὶ τέρπειν· ἢ καὶ τό γε τοιοῦτον ἀόριστον· ἄλλο γὰρ ἄλλῳ μισητόν τε καὶ ἡδύ. τοιαῦτα δὲ καὶ ἀκούσεται. ἃ γὰρ ὑπομένει ἀκούων, ταῦτα καὶ ποιεῖν δοκεῖ. οὐ δὴ πᾶν ποιήσει· τὸ γὰρ σκῶμμα, λοιδόρημά τι ἐστίν· οἱ δὲ νομοθέται, ἔνια λοιδορεῖν κωλύουσιν. ἔδει δ' ἴσως καὶ σκώπτειν. ὁ δὴ χαρίεις καὶ ἐλευθέριος, οὕτως ἕξει, οἷον νόμος ὢν ἑαυτῷ. τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μέσος ἐστὶν, εἴτ' ἐπιδέξιος, εἴτ' εὐτράπελος λέγεται. ὁ δὲ βωμολόχος, ἥττων ἐστὶ τοῦ γελοίου, καὶ οὔτε ἑαυτοῦ, οὔτε τῶν ἄλλων ἀπεχόμενος,

A videtur etiam hic esse congressio quædam moderata & dicendi ea quæ oportet, & vt oportet, & audiendi differentia quoque in eo erit, vt & inter tales quosdam dicamus, & tales audiamus. Circa quæ excessum etiam esse medij, & defectum perspicuum est. Qui igitur ridiculis excedunt, scurræ esse atque importuni videntur: qui ridicula penitus affectant, adeò B vt studeant potius risum mouere, quàm honestè loqui, doloréque eum non afficere quem cauillantur. Qui autem neque ipsi quicquam ridiculi dicunt, neque alios dicentes æquo animo patiuntur, rustici & duri sunt. At qui aptè ac moderatè iocantur, faceti ac versatiles dicuntur, quasi ad versionem apti: morum enim huiusce-modi esse videtur motiones: atque vt corpora, ita etiam mores ex motionibus iudicantur. C Quoniam verò ridiculum admodum redundat, & plerique sunt, qui iocis delectantur & cauillis magis quàm deceat, effectum est, vt scurræ quasi elegantes faceti nuncupentur: quos tamen differre ab elegantibus, ac non parum quidem ex iis quæ diximus, manifestum est. Huic autem medio habitui congruit etiam vrbanitas seu dexteritas. vrbani verò est ac dexteri D hominis talia dicere & audire, qualia probo atque ingenuo conueniunt. Quædam enim sunt, quæ & ioco dicere & audire talem hominem decet: & ingenui hominis iocus à seruilis, & item eruditi ab ineruditi ioco distat. Id quod ex comœdiis veteribus & nouis licet vnicuique perspicere: illis enim verborum obscœnitas, his obscœnitatis suspicio tantùm risum faciebat. Hæc autem in honestate non paruam habent differentiam. Vtrum igitur ea re E definiendus est aptus cauillator, quòd ea dicat quæ ingenuum hominem decent, an quòd molestia non afficiat audientem, aut etiam oblectetur? An hoc quoque nullam certam definitionem admittit? aliud enim alij & odiosum & iucundum esse consueuit: quocirca talia etiam audiet: nam quæ quisque audire patitur, eadem quoque facere videtur. sed non omnia faciet; cauillum enim conuicium F quoddam est. legumlatores autem, cùm nonnulla conuicia prohibeant, debeant fortasse cauilla etiam vetare. Elegans igitur & ingenuus quasi sibi ipse lex sit, ita se geret. ac talis quidem medius est, siue vrbanus & dexter, siue facetus appellandus sit. Scurra autem cùm superetur ridiculis, neque sibi neque aliis parcit,

modo risū moueat: eáque dicit, quorum nihil elegans diceret, nonnulla autem ne audiret quidem. At rusticus est ad huiuscemodi consuetudines ineptus, cùm enim nihil ipse conferat, omnia ægrè accipit. Ac requies sanè & iocus in vita esse necessaria videntur. Tres igitur hæ, quas diximus mediocritates, in vita sunt: quæ in verborum omnes, actionúmque quarundam communitate versantur: in quibus illud interest, quòd vna circa veritatem, reliquæ circa jucūditatem cōsistūt: ex iis verò quæ circa voluptatem sunt, altera in iocis, altera in reliquis vitæ cōgressionibus locum habet.

A οἱ γέλωτα ποιήσει καὶ τοιαῦτα λέγων, ἃ οὐδεὶς ἂν εἴποι ὁ χαρίεις, ἔνια δ' οὐδ' ἂν ἀκούσαι. ὁ δ' ἄγριος, εἰς τὰς τοιαύτας ὁμιλίας ἀχρεῖος. οὐδὲν γὰρ συμβαλλόμενος, πᾶσι δυσχεραίνει. δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ παιδιὰ ἐν τῷ βίῳ εἶναι ἀναγκαῖον. τρεῖς οὖν αἱ εἰρημέναι ἐν τῷ βίῳ μεσότητες· εἰσὶ δὲ πᾶσαι περὶ λόγων τινῶν καὶ πράξεων κοινωνίαν. B διαφέρουσι δ', ὅτι ἡ μὲν περὶ ἀλήθειάν ἐστιν, αἱ δὲ περὶ τὸ ἡδύ. τῶν δὲ περὶ τὴν ἡδονὴν, ἡ μὲν ἐν ταῖς παιδιαῖς, ἡ δ' ἐν ταῖς κατὰ τὸν ἄλλον βίον ὁμιλίαις.

CAPVT XV.

DE verecundia autem quasi de virtute aliqua dicendum non est: affectus enim magis esse quàm habitus videtur: C quippe quæ timor quidam infamiæ esse definiatur, existatque non secus ac timor, qui circa res terribiles accidit. Rubescunt siquidem qui pudore afficiuntur: qui mortem timent, pallent. vt corporalia vtraque esse videantur: id quod affectionis magis quàm habitus est. At non omni ætati affectus hic conuenit, sed iuuenili tantùm. nam qui ea sunt ætate, oportere esse vere- D cundos existimamus: propterea quòd cùm ex perturbatione viuant, ob idque in multis peccent, à verecundia peccare prohibentur. ac iuuenes quidem qui verecundi sunt, laudamus: seniorem quòd sit pudibundus, laudauerit nemo. nihil enim eum quicquam agere debere censemus, in quo pudor consistat. nam pudor probi viri esse nullo pacto potest: cùm ob malas res exoriatur. neque enim agendæ res eiusmodi sunt. Quòd si alia sunt reuera turpia, E alia opinione, nihil refert. neutra enim agi debent. Quare minimè est erubescendum: praui nanque hominis est, esse eiusmodi, vt turpe aliquid agat. ita verò esse affectū, vt si turpe quid egeris erubescas, ac propterea probū te esse existimare, absurdum plane est. nam ex iis quæ spōte agimus, verecundia existit: probus autem vir sponte nunquam malè aget. Quocirca verecundia ex conditione probata res est. F si enim ageret, erubesceret: at hoc circa virtutes minimè contingit, si verò impudentia malum est, & cùm quis turpia agere non verecūdatur, nihilo magis bonum est existimandum cùm quis turpia agendo erubescit. Sed neque continentia virtus est sed quoddā aliud mistū, de qua posterius pertractabimus. Nūc de iustitia dicamus.

Κεφάλαιον ιε.

ΠΕρὶ δὲ αἰδοῦς ὥς τινος ἀρετῆς, οὐ προσήκει λέγειν. πάθει γὰρ μᾶλλον ἔοικεν ἢ ἕξει. ὁρίζεται γοῦν φόβος τις ἀδοξίας. ἀποτελεῖται δὲ τῷ περὶ τὰ δεινὰ φόβῳ παραπλήσιον. ἐρυθραίνονται γὰρ οἱ αἰσχυνόμενοι· οἱ δὲ τὸν θάνατον φοβούμενοι, ὠχριῶσι. σωματικὰ δὴ φαίνεταί πως εἶναι ἀμφότερα. ὅπερ δοκεῖ πάθους μᾶλλον ἢ ἕξεως εἶναι. οὐ πάσῃ δ' ἡλικίᾳ τὸ πάθος ἁρμόζει, ἀλλὰ τῇ νέᾳ. οἰόμεθα γὰρ δεῖν τοὺς τηλικούτους αἰδήμονας D εἶναι, διὰ τὸ πάθει ζῶντας, πολλὰ ἁμαρτάνειν, ὑπὸ τῆς αἰδοῦς δὲ κωλύεσθαι. καὶ ἐπαινοῦμεν, τῶν μὲν νέων τοὺς αἰδήμονας· πρεσβύτερον δ' οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν, ὅτι αἰσχυντηλός. οὐδὲν γὰρ οἰόμεθα δεῖν αὐτὸν πράττειν, ἐφ' οἷς ἐστὶν αἰσχύνη. οὐδὲ γὰρ ἐπιεικοῦς ἐστιν ἡ αἰσχύνη, εἴπερ γίνεται ἐπὶ τοῖς φαύλοις. οὐ γὰρ πρακτέον τὰ τοιαῦτα. εἰ δ' ἐστὶ τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν αἰσχρὰ, τὰ δὲ κατὰ δόξαν, οὐδὲν διαφέρει, E οὐδέτερα γὰρ πρακτέα, ὥστ' οὐκ αἰσχυντέον. φαύλου δὲ καὶ τὸ εἶναι τοιοῦτον, οἷον πράττειν τι τῶν αἰσχρῶν. τὸ δ' οὕτως ἔχειν, ὥστ' εἰ πράξειέ τι τῶν τοιούτων, αἰσχύνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτ' οἴεσθαι ἐπιεικῆ εἶναι, ἄτοπον. ἐπὶ τοῖς ἑκουσίοις γὰρ ἡ αἰδώς. ἑκὼν δὲ ὁ ἐπιεικὴς οὐδέποτε πράξει τὰ φαῦλα. εἴη δ' ἂν ἡ αἰδὼς ἐξ ὑποθέσεως ἐπιεικές. εἰ γὰρ πράξαι, F αἰσχύνοιτ' ἄν. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο περὶ τὰς ἀρετάς. εἰ δ' ἡ ἀναισχυντία φαῦλον, καὶ τὸ μὴ αἰδεῖσθαι τὰ αἰσχρὰ πράττειν, οὐδὲν μᾶλλον τὸν τοιαῦτα πράττοντα αἰσχύνεσθαι, ἐπιεικές. οὐκ ἔστι δὲ οὐδ' ἡ ἐγκράτεια ἀρετὴ, ἀλλά τις μικτή. δειχθήσεται δὲ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ὕστερον. νῦν δὲ περὶ δικαιοσύνης εἴπωμεν.

Κεφα-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Νικομαχείων τὸ Ε.

ARISTOTELIS MORALIVM NICOMACHIORVM. LIBER QVINTVS.

Κεφάλαιον α.

Περὶ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας σκεπτέον, περὶ ποίας τε τυγχάνουσιν οὖσαι πράξεις, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη· καὶ τὸ δίκαιον, τίνων μέσον. ἡ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον τοῖς προειρημένοις. ὁρῶμεν δὴ πάντας τὴν τοιαύτην ἕξιν βουλομένους λέγειν δικαιοσύνην, ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσὶ, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι, καὶ βούλονται τὰ δίκαια. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἀφ' ἧς ἀδικοῦσι, καὶ βούλονται τὰ ἄδικα. διὸ καὶ ἡμῖν πρῶτον ὡς ἐν τύπῳ, ὑποκείσθω ταῦτα. οὐδὲ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ἐπί τε τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων, καὶ ἐπὶ τῶν ἕξεων. δύναμις μὲν γὰρ καὶ ἐπιστήμη, δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι· ἕξις δ' ἡ ἐναντία τῶν ἐναντίων οὔ. οἷον ἀπὸ τῆς ὑγιείας οὐ πράττεται τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον· λέγομεν γὰρ ὑγιεινῶς βαδίζειν, ὅταν βαδίζῃ ὡς ἂν ὁ ὑγιαίνων. πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζεται ἡ ἐναντία ἕξις ἀπὸ τῆς ἐναντίας· πολλάκις δὲ αἱ ἕξεις, ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων· ἐάν τε γὰρ ἡ εὐεξία ᾖ φανερά, καὶ ἡ καχεξία φανερὰ γίνεται· καὶ ἐκ τῶν εὐεκτικῶν ἡ εὐεξία, καὶ ἐκ ταύτης τὰ εὐεκτικά· εἰ γάρ ἐστιν ἡ εὐεξία πυκνότης σαρκὸς, ἀνάγκη καὶ τὴν καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός· καὶ τὸ εὐεκτικὸν, τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί. ἀκολουθεῖ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐὰν θάτερα πλεοναχῶς λέγηται, καὶ θάτερα πλεοναχῶς λέγεσθαι· οἷον εἰ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἄδικον.

Κεφάλαιον β.

Ἔοικε δὲ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἀδικία· ἀλλὰ διὰ τὸ σύνεγγυς εἶναι τὴν ὁμωνυμίαν αὐτῶν, λανθάνει· καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν πόρρω δήλη μᾶλλον· ἡ γὰρ διαφορὰ πολλὴ, ἡ κατὰ τὴν ἰδέαν· οἷον ὅτι καλεῖται κλεὶς ὁμωνύμως, ἥ τε ὑπὸ τὴν αὐχένα τῶν ζώων, καὶ ᾗ τὰς θύρας κλείουσιν. εἰλήφθω δὴ, ὁ ἄδικος ποσαχῶς λέγεται. δοκεῖ δὲ ὅ, τε παράνομος, ἄδικος εἶναι,

CAPVT I.

DE iustitia & iniusticia conside-
B randum est, circa quales actio-
nes versentur. qualis item sit
mediocritas iustitia: & ius etiam
quorum sit medium. Hæc autem conside-
ratio eadem docendi via progrediatur,
qua vsi in superioribus etiam fuimus. Vi-
demus igitur omnes eius modi habitum
appellare iustitiam solere, ex quo ad agen-
das res iustas homines idonei efficiuntur:
ex quo item iustè agunt, voluntque iusta:
C iniustitiam quoque simili modo, ex quo in-
iustè agunt, & volunt iniusta. Idcirco etiam
à nobis vt in figura hæc statuantur. Neque
enim in scientiis & facultatibus & in habi-
tibus idem est modus. nam facultas & scié-
tia eadem cùm sit, esse contrariorum vide-
tur habitus autem contrarius contrario-
rum esse nullo modo potest. verbi causâ,
ex sanitate contraria minimè aguntur,
sed salubria tantummodo: quippe cùm sa-
D nè quempiam incedere dicamus, cùm ita
incedit, vt sanus. Sæpe quidem contrarius
habitus ex contrario, sæpe item idem habi-
tus ex subiectis sibi rebus agnoscitur: nam
& si bona corporis habitudo fuerit nota,
mala quoque habitudo innotescet: & ex
bene habitis corporibus bona habitudo, &
ex bona habitudine vicissim corpora ipsa
quæ bene affecta sunt fiunt manifesta. si e-
nim bona habitudo carnis densitas est, ne-
cesse est vt & mala habitudo raritas sit: &
E quod bona habitudine est affectum spissi-
tudinem in carne efficiat. Sequitur autem
plerunque, vt si vnum multis modis dici-
tur, alterum quoque dicatur: vt si ius, etiam
iniuria.

CAPVT II.

IVstitia autem & iniustitia dici pluribus
modis, videtur, sed quia proxima ipsa-
rum cognominatio est, latet, nec sicut in
F iis, quæ procul distant, magis apparet. ma-
gna enim in forma differentia est, vt cla-
uim æquiuocè dici manifestum est & eam
quæ collo animalium subiicet, & eam
qua fores claudunt. Sed sumamus quot
modis iniustus dicatur. Videtur igitur
iniustus is esse qui & illegitimus, &

pluris vsurpator, & iniquus est: quare iustum quoque esse & legitimum & æquum patebit. Ius ergo etiam ipsum legitimum, & æquum erit: iniuria contrà illegitima & iniqua. Nam quia iniustus etiam est pluris vsurpator, circa bona non omnia versabitur: sed circa ea tantùm, in quibus fortunæ prosperitas & aduersitas consistit, quæ semper quidem absolutè ac simpliciter bona sunt quibusdam tamen non semper bona euadunt: homines autem ea optant, ac persequuntur. At non opus est: optare enim deberent, vt quæ simpliciter sunt bona sibi ipsis quoque bona essent: & eligere ea quæ sibi ipsis bona sunt. Quanquam iniustus non semper plus, sed in iis quæ simpliciter mala sunt, minus etiam eligit, sed quia minus de malis esse quodammodo bonum videtur, in bonis autem est pluris vsurpatio: propterea pluris esse vsurpator videtur, est item iniquus, hoc enim continet, & commune est: necnon illegitimus, hoc est legum transgressio, id est iniquitas omnem iniustitiam continet, estque omni iniustitiæ commune.

CAPVT III.

QVoniam autem illegitimus iniustus, legitimus verò iustus: est omnia legitima esse quodammodo iusta perspicuum est. nam quæ sunt à legumlatrice facultate definita, ea legitima sunt: quorum singula iusta esse affirmamus, leges autem de omnibus præscribunt, ea spectantes quæ vel communiter omnibus conferunt, vel optimis quibusque, vel principalibus, qui scilicet aut virtute, aut tali aliquo modo huiusmodi fuerint, atque ita vno quidem modo ea iusta dicimus, quæ fœlicitatem, eiusque partes ciuili societati & efficiunt, & conseruant. Quinetiam lex præcipit & id quod fortis viri opus est, vt non deserere ordines, non fugere, non abiicere arma, & id quod est temperantis, vt non committere adulterium, non contumeliose se gerere: & id quod est, mansueti, vt non verberare, non maledicere: simili modo quoque secundum alias virtutes & vitia alia iubet, alia prohibet, ac recta quidem lex est, quæ rectè: mala, quæ tumultuariè posita est. Atque hæc quidem iustitia virtus perfecta est, non absolutè tamen, sed ad alterum, vt propter ea sæpe iustitia virtutum præstantissima esse videatur: & neque hesperus, neque lucifer sit adeò admirabilis, adde quòd in prouerbium dicimus,

Iustitia in se virtutes complectitur omnes.

A καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἄνισος. ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὅ,τε νόμιμος, καὶ ὁ ἴσος. τὸ μὲν δίκαιον ἄρα, τὸ νόμιμον καὶ τὸ ἴσον· τὸ δ' ἄδικον τὸ παράνομον, καὶ τὸ ἄνισον. ἐπεὶ δὲ καὶ πλεονέκτης ὁ ἄδικος, περὶ τἀγαθὰ ἔσται, οὐ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία, καὶ ἀτυχία. ἃ ἐστὶ μὲν ἁπλῶς ἀεὶ ἀγαθὰ, τινὶ δ' οὐκ ἀεί. οἱ δ' ἄνθρωποι ταῦτα εὔχονται καὶ διώκουσι· δεῖ δ' οὔ, ἀλλ' εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, B καὶ αὑτοῖς ἀγαθὰ εἶναι, αἱρεῖσθαι δὲ τὰ αὑτοῖς ἀγαθά. ὁ δ' ἄδικος οὐκ ἀεὶ τὸ πλέον αἱρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον, ἐπὶ τῶν ἁπλῶς κακῶν. ἀλλ' ὅτι δοκεῖ καὶ τὸ μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, τοῦ δ' ἀγαθοῦ ἐστιν ἡ πλεονεξία· διὰ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. ἔστω δ' ἄνισος· τοῦτο γὰρ περιέχει καὶ κοινόν. καὶ παράνομος· τοῦτο γὰρ ἡ παρανομία, ἤτοι ἡ ἀνισότης, C περιέχει πᾶσαν ἀδικίαν, καὶ κοινόν ἐστι πάσης ἀδικίας.

Κεφάλαιον γ.

ἘΠεὶ δ' ὁ παράνομος ἄδικος ἦν· ὁ δὲ νόμιμος, δίκαιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐστί πως δίκαια· τά τε γὰρ ὡρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς, νόμιμά ἐστι, καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον εἶναί φαμεν. οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι περὶ ἁπάντων, στοχαζόμενοι, ἢ τοῦ D κοινῇ συμφέροντος πᾶσιν, ἢ τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς κυρίοις, ἢ κατ' ἀρετὴν, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον τοιοῦτον· ὥστε, ἕνα μὲν τρόπον δίκαια λέγομεν, τὰ ποιητικὰ, καὶ φυλακτικὰ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῶν μορίων αὐτῆς, τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ. προστάττει δ' ὁ νόμος, καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ λείπειν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥιπτεῖν τὰ ὅπλα· καὶ E τὰ τοῦ σώφρονος, οἷον μὴ μοιχεύειν, μηδὲ ὑβρίζειν· καὶ τὰ τοῦ πράου, οἷον μὴ τύπτειν, μηδὲ κακηγορεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας, τὰ μὲν κελεύων, τὰ δ' ἀπαγορεύων· ὀρθῶς μὲν, ὁ κείμενος ὀρθῶς, χεῖρον δὲ, ὁ ἀπεσχεδιασμένος. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία, ἀλλ' οὐχ F ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον· καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις κρατίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη, καὶ οὔθ' ἕσπερος, οὔθ' ἑῷος, οὕτω θαυμαστός· καὶ παροιμιαζόμενοί φαμεν,

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'στι.

καὶ

καὶ τελεία μάλιστα ἀρετή, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσίς ἐστι· τελεία δ' ἐστίν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὑτόν· πολλοὶ γὰρ ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις τῇ ἀρετῇ δύνανται χρῆσθαι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον ἀδυνατοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο εὖ δοκεῖ ἔχειν τὸ τοῦ Βίαντος, ὅτι ἀρχὴ ἄνδρα δείξει· πρὸς ἕτερον γὰρ, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἤδη ὁ ἄρχων. διὰ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο, καὶ ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη, μόνη τῶν ἀρετῶν, ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστιν· ἄλλῳ γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει, ἢ ἄρχοντι, ἢ κοινωνῷ. κάκιστος μὲν οὖν ὁ πρὸς αὑτὸν καὶ πρὸς τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ· ἄριστος δ' οὐχ ὁ πρὸς αὑτὸν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον· τοῦτο γὰρ ἔργον χαλεπόν. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλη ἀρετή ἐστιν· οὐδ' ἡ ἐναντία ἀδικία, μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία. τί δὲ διαφέρει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων· ἔστι μὲν γὰρ ἡ αὐτή, τὸ δ' εἶναι οὐ τὸ αὐτό· ἀλλ' ᾗ μὲν πρὸς ἕτερον, δικαιοσύνη· ᾗ δὲ τοιάδε ἕξις, ἁπλῶς ἀρετή.

Κεφάλαιον δ'.

Ζητοῦμεν δέ γε τὴν ἐν μέρει ἀρετῆς δικαιοσύνην· ἔστι γάρ τις, ὥς φαμεν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. σημεῖον δ' ὅτι ἐστί· κατὰ μὲν γὰρ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν, ἀδικεῖ μὲν, πλεονεκτεῖ δ' οὐδέν· οἷον ὁ ῥίψας τὴν ἀσπίδα, διὰ δειλίαν· ἢ ὁ κακῶς εἰπών, διὰ χαλεπότητα· ἢ οὐ βοηθήσας χρήμασι, δι' ἀνελευθερίαν. ὅταν δὲ πλεονεκτῇ, πολλάκις κατ' οὐδεμίαν τῶν τοιούτων, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ πάσας, κατὰ πονηρίαν δέ γε τινά· ψέγομεν γάρ· καὶ κατ' ἀδικίαν. ἔστιν ἄρα γέ τις ἄλλη ἀδικία, ὡς μέρος τι τῆς ὅλης, καὶ ἄδικόν τι ἐν μέρει τοῦ ὅλου ἀδίκου, τοῦ παρὰ τὸν νόμον. ἔτι, εἰ ὁ μὲν τοῦ κερδαίνειν ἕνεκα μοιχεύει καὶ προσλαμβάνει, ὁ δὲ προστιθεὶς καὶ ζημιούμενος δι' ἐπιθυμίαν, οὗτος μὲν ἀκόλαστος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης, ἐκεῖνος δ' ἄδικος, ἀκόλαστος δ' οὔ. δῆλον ἄρα ὅτι διὰ τὸ κερδαίνειν. ἔτι, περὶ μὲν τἄλλα πάντα ἀδικήματα γίνεται ἡ ἐπαναφορὰ ἐπί τινα μοχθηρίαν ἀεί· οἷον εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν· εἰ ἐγκατέλιπε τὸν παραστάτην, ἐπὶ δειλίαν·

A Ac perfecta quidem maximè est, quia perfectæ virtutis est vsus: perfecta autem, quia qui eam habet, non solùm secum, sed cum altero etiam virtute vti potest. Multi enim sunt, qui in priuatis rebus virtute vti possūt in cæteris quæ ad alium spectant, non possunt. vnde recte illud Biantis dictum videtur: principatus virū ostendit, quippe cùm ad alterū iam, & in societate princeps versetur. Ob id quoque ipsum iustitia sola ex

B omnibus virtutibus esse alienum bonum videtur, quia ad alterum spectat: agit enim ea quæ alteri conducunt, aut principi, aut reipublicæ. Pessimus igitur est qui & secum & cum aliis prauitate vtitur: optimus autem non qui secum, sed qui cum aliis virtutem exercet: quippe cùm id difficile admodum sit. Itaque neque hæc iustitia pars virtutis, sed integra virtus est: neque huic opposita iniustitia pars vitij, sed integra est vitiositas. quid verò virtus & iustitia hæc

C differat, ex iis quæ diximus, iam patet, vtraque enim eadem est: esse tamen vtrarūque non est idem: nam quatenus ad alterum spectat, iustitia: quatenus talis quidam est habitus, virtus simpliciter est.

CAPVT IV.

QVærimus autem eam quæ in parte virtutis iustitia est: est enim quæ-

D dam vt dicimus, simili modo & de iniustitia ea quærimus, quæ locum partis obtinet. quæ quòd sit, illud est argumentum, quòd qui aliqua alia prauitate operatur, licet iniustè agat, nihil tamen amplius vsurpat, cuiusmodi exempli causa est, qui aut abiicit scutum ob ignauiam, aut aliquem ob acerbitatem maledictis insectatur aut ob auaritiam pecuniis non iuuat. Quando autem plus vsurpat aliquis, sæpe

E id nullo ex talibus vitiis, at neq; vniuersis, sed prauitate tamen quadam agit, cùm vituperetur, atq; iniustitia. Est igitur alia quædam iniustitia, quæ tanquam pars est integræ illius & vniuersalis: item iniuria quædam, quæ in parte consistit illius iniuriæ vniuersalis, quæ præter legem est. Adde quod si alius lucrandi causa adulterium committat, pecuniasque accipiat, alius tribuat,

F damnoque afficiatur ob cupiditatem: hic intemperans magis esse videbitur quàm pluris vsurpator: ille iniustus, & non intemperans, perspicuum scilicet, propterea quòd lucrandi causa id facit. Præterea alia omnia iniustè facta ad quandam prauitatem semper referuntur, vt si adulteratus sit aliquis, ad intemperantiam:

si astitem in acie deseruerit, ad ignauiam: si verberauerit, ad iram. at si lucratus est quispiam, ad nullum aliud vitium regidi id, quàm ad iniustitiam potest. Quare perspicuum est esse iniustitiam quandam ab illa integra & vniuersali iniustitia diuersam, quæ locum partis obtineat, atque vniuoca sit: eò quòd in eodem genere est definitio. vtriusque enim vis in eo consistit, vt ad alterum spectent: sed hæc tamen circa honorem, aut pecunias aut salutem, aut si cuncta nomine vno possent comprehendi, circa ea omnia versatur, ob voluptatem, quæ è lucro consequitur. illa autem circa vniuersa, circa quæ etiam probus vir munus suum exercet.

CAPVT V.

ESse igitur iustitias plures, atque ex his vnam quandam quæ diuersa à tota & integra virtute sit, iam patet: quæ autem ea sit & qualis statuendum est. Definitum iam fuit iniurium id esse quòd & illegitimum, & iniquum esset: ius verò quod & legitimum & æquum, ex illegitimo verò iniustitia prior illa, de qua diximus, existit. At quia iniquum & illegitimum non est idem, sed diuersa ita sunt, vt pars & totum. omne enim iniquum est illegitimum, non omne autem illegitimum est iniquum: & plus omne est iniquum, non autem contrà iniquum omne plus est, efficitur, vt iniuria quoque & iniustitia non eadem, sed diuersa ab illis sint: atque hæc vt partes, illa vt tota habeantur, hæc enim iniustitia vniuersæ illius iniustitiæ pars est, & iustitia iustitiæ similiter. Quare etiam de iustitia particulari, & particulari iniustitia, de iure item & iniuria dicendum est, ea igitur quæ ex tota virtute constituta est iustitia & iniustitia, quarum altera totius virtutis, altera totius vitiositatis vsus ad alterum est: omittatur ius quoque & iniuria, quæ ex his dependent, quomodo definienda sint, manifestum est. Pleraque enim legitima ea fere sunt, quæ ex integra ac tota virtute præcipiuntur: nam lex secundum vnamquamque virtutem viuere iubet, secundum vnumquodque vitium prohibet, effectricia autem totius virtutis ea sunt legitima, quæ legibus ad publicam institutionem sancita sunt. Quæ verò ad singulorum institutionem spectant, qua absolutè vir bonus euadit, ciuilisne sit facultatis an alterius, postea definiemus. non enim idem fortasse est virum aliquem & ciuem omnem esse bonum. Iustitiæ igitur particularis, iurisque eius, quod ad ipsam attinet, vna species est, quæ in distributionibus aut honoris

A εἰ δ' ἐπάταξεν, ἐπὶ ὀργήν· εἰ δ' ἐκέρδανεν, ἐπ' οὐδεμίαν μοχθηρίαν, ἀλλ' ἢ ἐπ' ἀδικίαν. ὥστε φανερὸν ὅτι ἐστί τις ἀδικία παρὰ τὴν ὅλην ἄλλη ἐν μέρει, συνώνυμος· ὅτι ὁ ὁρισμὸς ἐν τῷ αὐτῷ γένει· ἄμφω γὰρ ἐν τῷ πρὸς ἕτερον ἔχουσι τὴν δύναμιν· ἀλλ' ἡ μὲν περὶ τιμὴν ἢ χρήματα, ἢ σωτηρίαν, ἢ εἴ τινι ἔχοιμεν ἑνὶ ὀνόματι περιλαβεῖν ταῦτα πάντα·
B καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους· ἡ δὲ, περὶ ἅπαντα περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος.

Κεφάλαιον ι.

ΟΤι μὲν οὖν εἰσὶ δικαιοσύναι πλείους, καὶ ὅτι ἐστί τις καὶ ἑτέρα παρὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν, δῆλον· τίς δὲ καὶ ὁποία τις, ληπτέον. διώρισται δὴ τὸ ἄδικον, τό, τε παράνομον, καὶ τὸ ἄνισον· τὸ δὲ δίκαιον, τό, τε νόμιμον καὶ
C τὸ ἴσον. κατὰ μὲν οὖν τὸ παράνομον, ἡ πρότερον εἰρημένη ἀδικία ἐστίν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ πλέον οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτερον, ὡς μέρος πρὸς ὅλον (τὸ μὲν γὰρ πλέον ἅπαν ἄνισον, τὸ δ' ἄνισον οὐ πᾶν πλέον) καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία οὐ ταὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα ἐκείνων τὰ μὲν ὡς μέρη· τὰ δ', ὡς ὅλα. μέρος γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας·
D ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη, τῆς δικαιοσύνης. ὥστε καὶ περὶ τῆς ἐν μέρει δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας λεκτέον, καὶ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου ὡσαύτως. ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν τεταγμένη δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, ἡ μὲν, τῆς ὅλης ἀρετῆς οὖσα χρῆσις πρὸς ἄλλον· ἡ δὲ, τῆς κακίας ἀφείσθω· καὶ τὸ δίκαιον δὲ καὶ τὸ ἄδικον τὸ κατὰ ταύτας, φανερὸν ὡς διοριστέον· σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν
E νομίμων τὰ ἀπὸ τῆς ὅλης ἀρετῆς προσταττόμενά ἐστι· καθ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν προστάττει ζῆν, καὶ καθ' ἑκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος. τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς ἐστὶ τῶν νομίμων ὅσα νενομοθέτηται περὶ παιδείαν, τὴν πρὸς τὸ κοινόν. περὶ δὲ τῆς καθ' ἕκαστον παιδείας, καθ' ἣν ἁπλῶς ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς
F πολιτικῆς ἐστὶν, ἢ ἑτέρας, ὕστερον διοριστέον· οὐ γὰρ ἴσως ταὐτὸν ἀνδρί τε ἀγαθῷ εἶναι καὶ πολίτῃ παντί. τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου,

A ἓν μὲν ἐστὶν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς, ἢ τιμῆς, ἢ χρημάτων ἢ τῶν ἄλλων, ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας· ἐν τούτοις γάρ ἐστι καὶ ἄνισον ἔχειν, καὶ ἴσον ἕτερον ἑτέρου· ἓν δὲ, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. τούτου δὲ μέρη δύο· τῶν γὰρ συναλλαγμάτων, τὰ μὲν ἑκούσιά ἐστι· τὰ δὲ, ἀκούσια. ἑκούσια μὲν τὰ τοιάδε, οἷον πρᾶσις, ὠνὴ, δανεισμὸς, ἐγγύη, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις· ἑκούσια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων B τούτων ἑκούσιος. τῶν δ' ἀκουσίων, τὰ μὲν, λαθραῖα· οἷον κλοπὴ, μοιχεία, φαρμακεία, προαγωγεία, δουλαπατία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· τὰ δὲ, βίαια, οἷον αἰκία, δεσμὸς, θάνατος, ἁρπαγὴ, πήρωσις, κακηγορία, προπηλακισμός.

Κεφάλαιον ϛ.

ΕΠεὶ δ', ὅ, τε ἄδικος, ἄνισος, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, C δῆλον ὅτι καὶ μέσον τί ἐστι τοῦ ἀνίσου. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον. ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει ἐστὶ τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον, ἐστὶ καὶ τὸ ἴσον. εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὅπερ καὶ ἄνευ λόγου δοκεῖ πᾶσιν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, τὸ δίκαιον μέσον τι ἂν εἴη. ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσίν· ἀνάγκη τοίνυν τὸ δίκαιον μέσον τε καὶ ἴσον εἶναι καὶ πρός τι, D καὶ τισί· καὶ ᾗ μὲν μέσον, τινῶν· ταῦτα δ' ἐστὶ πλεῖον καὶ ἔλαττον· ᾗ δὲ ἴσον ἐστὶ, δυοῖν· ᾗ δὲ δίκαιον, τισίν. ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν· οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύο ἐστὶ καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. καὶ ἡ αὐτὴ ἔσται ἰσότης, οἷς καὶ ἐν οἷς· ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει τὰ ἐν οἷς, οὕτω κἀκεῖνα ἔχει· εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἕξουσιν· ἀλλ' ἐντεῦθεν αἱ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, E ὅταν ἢ ἴσοι μὴ ἴσα, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα ἔχωσι καὶ νέμωνται. ἔτι, ἐκ τοῦ κατ' ἀξίαν τοῦτο δῆλον· τὸ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς διανομαῖς, ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν τινὰ δεῖν εἶναι. τὴν μέντοι ἀξίαν, οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες ὑπάρχειν· ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ, ἐλευθερίαν· οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ, οἱ F μὲν, πλοῦτον· οἱ δ', εὐγένειαν· οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ, ἀρετήν. ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον, ἀνάλογόν τι. τὸ γὰρ ἀνάλογον, οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικοῦ ἀριθμοῦ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ.

aut pecuniarum, aut cæterarum rerum consistit, quæ diuidi in eos possunt, qui eiusdem ciuitatis participes sunt, in his enim euenit, vt alter alteri vel iniquam, vel æquam habere portionem queat: altera, quæ in commerciis hominum emendandis versatur. Cuius duæ sunt partes, nam ex commerciis alia sunt spontanea, alia inuoluntaria; spontanea eiusmodi sunt, venditio, emptio, mutuatio, sponsio, vsura, depositio, conductio atque hæc spontanea ea de causa dicuntur quia principium commerciorũ horũ spontaneũ est, ex inuoluntariis autem clandestina alia sunt, vt furtum, adulterium, veneficiũ, lenocinium, seruorum seductio, dolosè perpetratũ homicidium, falsa testificatio: alia violenta, vt flagellatio, vincula, mors, rapina, mutilatio conuiciatio, contumeliæ illatio.

CAPVT VI.

QVoniam autem & iniustus iniquus, & iniuria iniqua est, medium quoddam esse iniqui perspicuũ est: id autem est æquum. in quacũque enim actione est plus & minus, in eadem esse æquum necesse est. si igitur iniuria est iniqua, ius est æquũ: id quod etiam absque ratione omnibus manifestũ est, cùm verò æquũ sit medium, ius quoque proculdubio medium quoddam erit. Est autem æquum in minimis duobus. Necesse est igitur, vt ius medium, & æquum sit, & ad quoddam, & quibusdam & in eo quidem quòd est medium, est aliquorũ, ea autem sunt plus & minus, in eo quòd est æquum, duorũ: in eo verò quòd ius quibusdam, & ad quosdam. Itaque necessariò consequitur, vt ius in quatuor minimis versetur: nam & ij quibus ius aliquod est, duo sunt, & res duæ etiam in quibus ius ipsum consistit: eademq. & in quibus æqualitas est sicut. n. se habent ea in quibus, eodem modo etiam illa. nam si non sũt æquales, neq æqualia habebũt. Inde enim pugnæ & criminationes oriri consueuerũt, cùm aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia habent & potiuntur. Hoc autem ex eo quod pro dignitate fit, etiam patet. ius enim quod est in distributionib⁹, pro dignitate quedã esse oportere omnes fatentur. Dignitatem tamen non omnes esse eandẽ asserũt sed populari statu vtẽtes libertatẽ: principatũ paucorũ sectantes diuitias, & nonnulli nobilitatẽ, qui in optimatũ administratione degũt, virtutem. Ius igitur quiddam est, quod in proportione consistit. Quod enim proportione cõstat, id non tam vnitario numero, quam numero in vniuersum proprium est.

nam proportio æqualitas est rationum, in quatuorque minimis reperitur. disiunctam sane in quatuor consistere perspicuum est: sed & continentem nihilominus. vno enim hæc perinde ac duobus vtitur. bisque id accipit, in hunc modum, qualis primi respectus est ad secundum, talis secundi ad tertium: bis enim hic secundum dictũ est. Quare si secũdum bis positum sit, quatuor erunt ea quę constant proportione. Est autem etiam ius in minimis quatuor, ratioq; B eadem est: quippe cùm disiuncta simili modo inter se ea sint & quibus, & quæ. Sicut igitur primus terminus sese habebit ad secundum ita tertius ad quartũ. igitur etiam alterna vice, sicut primus ad tertium, ita secundus ad quartum. quare etiam totum ad totum quod distributio binatim copulat: quę, si etiam ita composita fuerint, iustè copulat.

CAPVT VII.

C PRimi igitur termini cum tertio, & secundi cum quarto iugatio ius illud est, quod in distributione consistit. Ius autem est medium: eius inquam quod præter proportionem est. quod enim proportione constat, est medium: ius autem constat. Hanc verò proportionem mathematici geometricam vocant: propterea quòd in geometrica euenit, vt eandem totum ad totum rationem habeat, quam habet D alterutrum ad alterutrum. Non est autem continens hæc proportio: non enim vnus & idem terminus efficitur, & cui & quod. Ius hoc igitur est id, quod proportione constat: iniuria id, quod præter proportionem est, vnde fit vt alter plus, alteri minus exhibeatur, id quod & in actionibus ipsis contingit: qui enim iniuria afficit, plus, qui afficitur, minus ex bonis habet: in malis autem contrà: quippe cùm E minus malum, si ad maius comparetur, boni locum obtineat. minus enim malum magis expetendum est, quàm maius: at quod est expetendum, est bonum: & quod magis, maius. Atque hæc vna iuris species est. Reliqua verò altera iuris est emendatrix, quod in commerciis tum spontaneis, tum inuoluntariis fit: diuersamque a priore speciem habet. Ius enim F publicorum bonorum distributiuum ea semper fit proportione, quæ dicta superius est, nam si ex pecuniis publicis facienda sit distributio, eadem ratione fiet, quam habeant inter se ea quæ fuerint contributa, iniuriaque item huic iuri opposita præter eandem est proportionem.

A ἡ γὰρ ἀναλογία, ἰσότης ἐστὶ λόγων, καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. ἡ μὲν οὖν διῃρημένη, ὅτι ἐν τέτταρσι, δῆλον· ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχής, τῷ γὰρ ἑνὶ ὡς δυσὶ χρῆται, καὶ δὶς λέγει· οἷον ὡς ἡ τοῦ α, πρὸς τὴν τοῦ β· οὕτως καὶ ἡ τοῦ β, πρὸς τὴν τοῦ γ. δὶς οὖν ἡ τοῦ β, εἴρηται· ὥστ' ἂν ἡ τοῦ β, τεθῇ δὶς, τέτταρα ἔσται τὰ ἀνάλογα. ἔστι δὲ καὶ τὸ δίκαιον ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός· διῄρηται γὰρ ὁμοίως οἷς τε, καὶ ἅ. ἔσται ἄρα ὡς ὁ α ὅρος πρὸς τὸν β, οὕτως ὁ γ πρὸς τὸν δ. καὶ ἐναλλὰξ ἄρα, ὡς ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ. ὥστε καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον· ὅπερ ἡ νομὴ συνδυάζει· κἂν οὕτως συντεθῇ, δικαίως συνδυάζει.

Κεφάλαιον ζ.

Ἡ ἄρα τοῦ α ὅρου τῷ γ, καὶ ἡ τοῦ β, τῷ δ σύζευξις, τὸ ἐν διανομῇ δίκαιόν ἐστι, καὶ μέσον τὸ δίκαιον· τοῦτ' ἐστὶ τοῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον· τὸ δ' ἀνάλογον, μέσον· τὸ δὲ δίκαιον, ἀνάλογον. καλοῦσι δὲ τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν, γεωμετρικὴν οἱ μαθηματικοί· ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἑκάτερον πρὸς ἑκάτερον. ἔστι δ' οὐ συνεχὴς αὕτη ἡ ἀναλογία· οὐ γὰρ γίνεται εἷς ἀριθμῷ ὅρος, ᾧ καὶ ὅ. τὸ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο, ἀνάλογον· τὸ δ' ἄδικον, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. γίνεται ἄρα, τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων συμβαίνει· ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν, πλέον ἔχει· ὁ δ' ἀδικούμενος, ἔλαττον τοῦ ἀγαθοῦ. ἐπὶ δὲ τοῦ κακοῦ, ἀνάπαλιν· ἐν ἀγαθοῦ γὰρ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακόν, πρὸς τὸ μεῖζον κακόν· ἔστι γὰρ τὸ ἔλαττον κακόν, μᾶλλον αἱρετὸν τοῦ μείζονος· τὸ δ' αἱρετὸν ἀγαθόν· καὶ τὸ μᾶλλον, μεῖζον. τὸ μὲν οὖν ἓν εἶδος τοῦ δικαίου, τοῦτ' ἐστί. Τὸ δὲ λοιπὸν ἕν, τὸ διορθωτικόν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἑκουσίοις, καὶ τοῖς ἀκουσίοις. τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον, ἄλλο εἶδος ἔχει τοῦ προτέρου· τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον τῶν κοινῶν, ἀεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐστὶ τὴν εἰρημένην· καὶ γὰρ ἀπὸ χρημάτων κοινῶν ἐὰν γίνηται ἡ διανομή, ἔσται κατὰ τὸν λόγον τὸν αὐτόν, ὅνπερ ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὰ εἰσενεχθέντα· καὶ τὸ ἄδικον, τὸ ἀντικείμενον τῷ δικαίῳ τούτῳ, παρὰ τὸ ἀνάλογόν ἐστι.

τὸ δ'

A τὸ δ᾽ ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἐστὶ μὲν ἴσον τι, καὶ τὸ ἄδικον, ἄνισον· ἀλλ᾽ οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικήν. οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικὴς φαῦλον ἀπεστέρησεν, ἢ φαῦλος ἐπιεικῆ· οὐδ᾽ εἰ ἐμοίχευσεν ἐπιεικὴς ἢ φαῦλος· ἀλλὰ πρὸς τοῦ βλάβους τὴν διαφορὰν μόνον βλέπει ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν, ἀδικεῖ. ὁ δ᾽, ἀδικεῖται· καὶ εἰ ὁ μὲν, B ἔβλαψεν. ὁ δὲ, βέβλαπται. ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο, ἄνισον ὂν, ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής. καὶ γὰρ ὅταν, ὁ μὲν πληγῇ, ὁ δὲ πατάξῃ, ἢ καὶ κτείνῃ, ὁ δ᾽ ἀποθάνῃ, διῄρηται τὸ πάθος, καὶ ἡ πρᾶξις εἰς ἄνισα· ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. λέγεται γὰρ, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, κἂν εἰ μή τισιν οἰκεῖον ὄνομα εἴη, τὸ κέρδος, οἷον C τῷ πατάξαντι, καὶ ἡ ζημία τῷ παθόντι· ἀλλ᾽ ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται, τὸ μὲν, ζημία· τὸ δὲ, κέρδος. ὥστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττονος τὸ ἴσον, μέσον· τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν, πλέον· τὸ δ᾽, ἔλαττον ἐναντίως· τὸ μὲν, τοῦ ἀγαθοῦ πλέον, τοῦ κακοῦ δ᾽ ἔλαττον, κέρδος· τὸ δ᾽ ἐναντίον, ζημία· ὧν ἦν μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον· ὥστε, τὸ ἐπανορθωτικὸν D δίκαιον ἂν εἴη, τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. διὸ καὶ ὅταν ἀμφισβητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσιν· τὸ δ᾽ ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, ἰέναι ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον· ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷον δίκαιον ἔμψυχον· καὶ ζητοῦσι δικαστὴν μέσον· καὶ καλοῦσιν ἔνιοι μεσιδίους, ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. μέσον ἄρα τι τὸ E δίκαιον, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής. ὁ δὲ δικαστὴς ἐπανισοῖ. καὶ ὥσπερ γραμμῆς εἰς ἄνισα τετμημένης, ᾧ τὸ μεῖζον τμῆμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, τοῦτ᾽ ἀφεῖλε, καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι προσέθηκεν. ὅταν δὲ δίχα διαιρεθῇ τὸ ὅλον, τότε φασὶν ἔχειν τὰ αὑτῶν, ὅταν λάβωσι τὸ ἴσον. τὸ δ᾽ ἴσον, μέσον ἐστὶ τῆς μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. F διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον· καὶ ὁ δικαστὴς, διχαστής. ἐπὰν γὰρ δύο ἴσων ἀφαιρεθῇ ἀπὸ θατέρου, πρὸς θάτερον δὲ προστεθῇ, δυσὶ τούτοις ὑπερέχει τὸ ἕτερον.

A Ius verò quod in commerciis est, est quidem æquum quoddam, & iniuria iniquum: non tamen illa constat proportione, sed arithmetica. nihil enim refert, probúsne vir malum, an malus probum suo priuarit: neque probúsne an improbus adulterium commiserit: sed ad solam nocumenti differentiam lex spectat: perindéque personis vtitur, ac si æquales sint, si ille iniuria afficiat, hic afficiatur; hic læ- B dat, ille lædatur. Quare iniuriam hanc, cùm sit iniqua, æquare iudex conatur. Nam cùm hic percussus est, ille percussit, hic interfecit, ille autem interiit: affectio & actio in partes non æquas diuisa est, sed de lucro detrahens iudex damno redigere ad æqualitatem eas conatur. Dicuntur enim hæc absolutè loquendo de talibus etiam rebus, licet nonnullis minimè idoneum nomen esse videatur, vt lucrum ei C qui percussit, damnum ei qui percussus est, accommodari possit. Sed vbi tamen perpessio ipsa fuerit mensurata, hoc damnum illud lucrum vocatur. Quare æquum pluris & paucioris medium est: lucrum autem & damnum est & plus & minus, contrario tamen modo. plus enim boni, & minus mali est lucrum, contrarium verò, damnum, quorum quidem medium æquum est, quod esse ius dicimus. Ius igitur emendatiuum lucri & damni me- D dium est: vnde etiam cùm altercantur homines, ad iudicem confugiunt ad iudicem autem ire, est ire ad ius ipsum: quippe cùm iudex nihil aliud sit, quàm ius quoddam animatum. & quærunt iudicem medium: & vocant nonnulli mediatores, quasi si medium fuerint consequuti, ius quoque ipsum sint consequuturi. Ius igitur medium quoddam est: siquidem & E iudex. iudex autem ad æqualitatem redigit. Et quemadmodum si linea in duas inæquales partes diuisa sit, illud quo maior pars dimidium excedit, ab ea aufert, & adiungit minori: cùm autem totum æqualiter fuerit bipartitum, tum verò suum se habere inquiunt, cùm æquum quisque acceperit. Æquum autem medium est pluris & paucioris arithmetica proportione: ac propterea appellatur ius δίκαιον, F eò quod δίχα, id est bifariam diuisum est: quasi δίχαιον, id est bipartitum dixeris: & iudex δικαστής, quasi διχαστής, id est bipartitor dicitur. Si enim duo sint æqualia, & ab altero aliquid auferatur, & addatur alteri, in duabus talibus partibus alterum excedet: nam si dempta quidem esset vna pars ab altera, non adiuncta tamen alteri, vna tantum parte eiusmodi excederet

efficietur igitur vt & id cui est adiunctum, vna parte medium, & medium vna similiter illud excedat à quo detractum est. Ex hoc ergo cognoscemus & quid, ab eo detrahendum sit qui plus habet: & quid ei qui minus habet, adiungere debeamus. Id enim quo medium excedit, minus habenti addendum est: id autem quo exceditur, à maximo est detrahendum. Sint æquales inter se lineæ AA, & BB. CC: dematurque ab AA pars quædam AE, & addatur ei in qua est CC: efficiatúrque CD. Quare tota DCC linea excedet EA parte ea in qua est CD: & ea in qua est CF: excedet igitur etiam mediam, id est BB parte CD.

A E A
B B
C F C D

Est autem hoc in aliis quoque artibus. tollerentur enim, nisi & quod facit, & quantum & quale faceret: & quod eo afficitur, & tanto & tali afficeretur. Quinetiam nomina hæc damnum & lucrum & spontaneis contractibus videntur emersisse. cum enim quis plus habet, quàm suum erat, lucrum: cùm minus, quàm à principio habuerat, damnum facere dicitur, in vendendo scilicet & emendo, aliisque huiusmodi, quæ legibus permittuntur. Cum autem neque plus neque minus, sed sua cuique per se ipsa euaserint: sua ipsorum habere dicuntur neque damnum pati, neque lucrari cuiusdam & damni eorum est medium, quæ præter spontaneum fiunt: cùm æquum quisque & prius & posterius habet.

[illegible]PVT VIII.

[illegible] em nonnullis & retaliatio [illegible] simpliciter ius ipsum esse: [illegible] m Pythagorei di[illegible] antius [illegible] e esse retaliati[illegible] retaliatio nec[illegible] que ad em[illegible] duat tam[illegible] ue ius dic[illegible] s passus fu[illegible] um plane [illegible] nero en[illegible] s gere[illegible] [illegible]

A εἰ γὰρ ἀφῃρέθη τοῦδε, μὴ προσετέθη δέ, ἑνὶ γ' ἂν μόνον ὑπερεῖχε. τοῦ μέσου ἄρα ἐστί, καὶ τὸ μέσον, τοῦ ἀφ' οὗ ἀφῃρέθη, ἑνί. τούτῳ ἄρα γνωριοῦμεν, τί τε ἀφελεῖν δεῖ ἀπὸ τοῦ πλέον ἔχοντος, καὶ τί προσθεῖναι τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ μὲν γὰρ τὸ μέσον ὑπερέχει, τοῦτο προσθεῖναι δεῖ τῷ ἔλαττον ἔχοντι, ᾧ δ' ὑπερέχεται, ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ μεγίστου. ἴσαι αἱ ἐφ' ὧν, αα, ββ, γγ,

B ἀλλήλαις· ἀπὸ τῆς αα, ἀφῃρήσθω τὸ αε, καὶ προσκείσθω τῇ γγ, τὸ ἐφ' ὧν γδ. ὥστε ὅλη ἡ δγγ, τῆς εα, ὑπερέχει τῷ γδ, καὶ τῷ γζ· τῆς ἄρα ββ, τῷ γδ.

α ε α
β β
γ ζ γ δ

ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν τοῦτο· ἀνῃροῦντο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν καὶ ὅσον καὶ οἷον,

C καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτο, καὶ τοιοῦτο. ἐλήλυθε δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἥ τε ζημία καὶ τὸ κέρδος, ἐκ τῆς ἑκουσίου ἀλλαγῆς, τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν, ἢ τὰ ἑαυτοῦ, κερδαίνειν λέγεται. τὸ δ' ἔλαττον τῶν ἐξ ἀρχῆς, ζημιοῦσθαι· οἷον ἐν τῷ πωλεῖν καὶ ὠνεῖσθαι, καὶ ἐν ὅσοις ἄλλοις ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος. ὅταν δὲ μήτε πλέον, μήτ' ἔλαττον, ἀλ-

D λὰ αὐτὰ δι' αὐτῶν γένηται, τὰ αὑτῶν φασὶν ἔχειν, καὶ οὔτε ζημιοῦσθαι, οὔτε κερδαίνειν. ὥστε κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστι τῶν παρὰ τὸ ἑκούσιον, τὸ ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον.

Κεφάλαιον η.

Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς εἶναι ἁπλῶς δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι

E ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον, τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ. τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς, οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· καίτοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον·

Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

F πολλαχοῦ γὰρ διαφωνεῖ· οἷον εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι· καὶ εἰ ἄρχοντα ἐπάταξεν, οὐ πληγῆναι μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι. ἔτι, τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον διαφέρει πολύ. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον

διάμετρον τὸ ἀντιπεπονθός, κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα. τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις· ἢ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦσιν· εἰ δὲ μή, δουλεία δοκεῖ εἶναι, εἰ μὴ ἀντιποιήσει· ἢ τὸ εὖ· εἰ δὲ μή, μετάδοσις οὐ γίνεται· τῇ μεταδόσει δὲ συμμένουσι. διὸ καὶ Χαρίτων ἱερὸν ἐμποδὼν ποιοῦνται, ἵνα ἀνταπόδοσις ᾖ· τοῦτο γὰρ χάριτος ἴδιον. ἀνθυπηρετῆσαι γὰρ δεῖ τῷ χαρισαμένῳ, καὶ πάλιν αὐτὸν ἄρξαι χαριζόμενον. ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν τὴν κατ' ἀναλογίαν, ἡ κατὰ διάμετρον σύζευξις. οἰκοδόμος ἐφ' ᾧ α, σκυτοτόμος ἐφ' ᾧ β, οἰκία ἐφ' ᾧ γ, ὑπόδημα ἐφ' ᾧ δ.

α	β
οἰκοδόμος	σκυτοτόμος.
γ	δ
οἰκία	ὑπόδημα.

δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον παρὰ τοῦ σκυτοτόμου τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ μεταδιδόναι τὸ αὑτοῦ. ἐὰν οὖν πρῶτον ᾖ τὸ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἶτα τὸ ἀντιπεπονθὸς γένηται, ἔσται τὸ λεγόμενον. εἰ δὲ μή, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει. οὐθὲν γὰρ κωλύει κρεῖττον εἶναι τὸ θατέρου ἔργον, ἢ τὸ θατέρου. δεῖ οὖν ταῦτα ἰσασθῆναι. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἀνῃροῦντο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν. ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον. οὐ γὰρ ἐκ δύο ἰατρῶν γίνεται κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, καὶ ὅλως ἑτέρων καὶ οὐκ ἴσων· ἀλλὰ τούτους δεῖ ἰσασθῆναι. διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι, ὧν ἐστὶν ἀλλαγή. ἐφ' ὃ τὸ νόμισμ' ἐλήλυθε· καὶ γίνεταί πως μέσον, πάντα γὰρ μετρεῖ· ὥστε καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν, πόσα ἄττα δὴ ὑποδήματ' ἴσον οἰκίᾳ, ἢ τροφῇ. δεῖ τοίνυν ὅπερ ὁ οἰκοδόμος πρὸς σκυτοτόμον, τοσαδὶ ὑποδήματα πρὸς οἰκίαν ἢ τροφήν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσται ἀλλαγή, οὐδὲ κοινωνία. τοῦτο δ', εἰ μὴ ἴσα εἴη πως, οὐκ ἔσται. δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον. τοῦτο δ' ἐστὶ, τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡ χρεία, ἣ πάντα συνέχει· εἰ γὰρ μηθὲν δέοιντο, ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγή, ἢ οὐχ ἡ αὐτή. οἷον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην· καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα,

A conseruat rem, si ex proportione, non ex æqualitate existat. contra enim faciendo ex proportione ciuitas continetur. Vel enim dant operam homines vt malum reddant, alioqui esse seruitus videtur, nisi par pari referatur: vel vt bonũ recipiãt, alioqui nulla fiet participatio: participatione autem ciuitates consistunt ac continentur. vnde etiam Gratiarum templum obuiam statuunt, vt retributio efficiatur. quippe cùm
B id proprium Gratiarum sit, vt & ei qui nobis gratificatus est vicissim inseruiamus: & ipse rursus gratificando nos prouocet. Cõiunctio autem quæ per diametrum fit, retributionem hanc facit, quæ constat proportione. exempli gratia,

A	B
Aedificiorum opifex	*Sutor*
C	D
Domus	*Calceus*

C oportet igitur vt ædificator à sutore opus ipsius accipiat, & ipse suum illi tradat. Quòd si primum sit æquum ex proportione, deinde retaliatum efficiatur, erit id quod dicimus: sin minus, æquum non erit, neque consistet. nihil enim vetat quo minus opus alterius, alterius opere præstabilius sit, quocirca adæquanda ea sunt. Est autem hoc in aliis quoque artibus: tollerentur enim, nisi & quod facit, & quantum
D & quale faceret: & quod eo afficitur, & tanto & tali afficeretur. Non enim ex duobus medicis societas fit, sed ex medico & agricola: & demum diuersis & non æqualibus: sed hi tamen adæquandi sunt. Idcirco omnia ea, quorum est permutatio comparabilia esse quodam modo debent, ob quod numus in vsum venit, qui quodammodo medium efficitur: metitur enim omnia: quare etiam excessum & de-
E fectum: quot scilicet calcei domui, vel alimento æquales sint: oportet igitur quotus est ædificator aut agricola ad sutorem, tot calceos ad domum, aut alimentum æquiparari. nisi enim ita sit, nec permutatio nec societas esse vllo modo poterit: id autem non erit, nisi æqualia omnia quodam modo inter se sint. oportet igitur, vt vno quodam sicut dictum est etiam prius, cuncta mensurentur. at id est re vera quidem
F indigentia, quæ omnia continet: nam si nulla re indigerent homines, aut non similiter, efficeretur vt vel non esset vlla omnino, vel non eadem permutatio. sed indigentia tamen loco ex pacto quasi substituitur numus. vnde etiam numisma appellatur, eò quòd non

natura, sed νόμῳ, id est, instituto & lege constet: in nobis que sit eum mutare, atque inutilem reddere. Erit igitur retaliatio, cùm adæquata iam singula fuerint: vt quo loco est agricola ad sutorem, eodem opus sutoris ad agricolæ opus sit. Cùm autem permutarint, in figuram proportionis redigere opus non est: alioqui alterum extremum vtraque haberet exuperationes. sed vbi habuerint sua quisque, ita æqui & socij efficiuntur: eò quòd in ipsis fieri hæc æqualitas potest. Sit agricola A: alimentum C: sutor B: opus ipsius adæquatum D. si autem non hoc modo fiat retaliatio, nulla erit societas.

A	B
Agricola	*Sutor*
C	D
Alimentum	*Opus sutoris cum alimento exæquatum.*

Indigentiam verò quasi rem vnam quandam esse quæ contineat, illud declarat: quòd cùm mutua ope non indiguerint aut vtrique aut alteri, permutationem non faciunt: quemadmodum cùm eo, quòd quispiam habet, alius indiguerit, vt vino, pro quo frumenti exportationem concedunt. id igitur adæquatum prius sit, necesse est. Sed licet nunc non indigeat quisquam: pro futura tamen permutatione quasi sponsor, si indigentia inciderit, eam fore, nobis intercedit numus: qui enim eum affert, accipiendi facultatem habeat necesse est. Idem tamen etiam ipsi huic contingit: non enim semper æqualiter potest: quanuis magis soleat permanere idcirco precio cuncta æstimata esse oportet. ita enim semper erit permutatio: at si ea fuerit, societas quoque sit necesse. Numus igitur, vtpote medium, commensurabiles inter se efficit res, atque ita adæquat. neque enim vlla esse societas potest, nisi sit permutatio: neque permutatio, nisi sit æqualitas: neque æqualitas, nisi etiam commensuratio sit. Ac re quidem vera fieri non potest vt quæ adeò inter se distant, commensurabilia efficiantur: sed pro indigentiæ tamen ratione satis commodè fit. vnum igitur quoddam esse oportet atque id ex constitutione. vnde etiam nonuima. id est numus vocatur, hic enim est, qui commensurabilia reddit omnia, numo enim omnia mensurantur. Sit Domus A: minæ decem B: lectus C: sitque A dimidiū ad B: siquidē quinq. minis domus digna esse censeatur, aut æquali re: lectus autem, id est, C decima sit pars ipsius B. patebit profectò quot lecti domui æquales euadant: nimirum quinque. Ita autem fieri consueuisse permutationem antequàm numus inueniretur perspicuum est.

A ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβαλεῖν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. ἔσται δὴ ἀντιπεπονθὸς, ὅταν ἰσασθῇ. ὥστε ὅπερ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, τὸ ἔργον τὸ τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ. εἰς σχῆμα δ' ἀναλογίας οὐ δεῖ ἄγειν, ὅταν ἀλλάξωνται. εἰ δὲ μὴ, ἀμφοτέρας ἕξει τὰς ὑπεροχὰς τὸ ἕτερον ἄκρον. ἀλλ' ὅταν ἔχωσι τὰ αὑτῶν, οὕτως ἴσοι καὶ κοινωνοί· ὅτι
B αὕτη ἡ ἰσότης δύναται ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι. γεωργὸς α, τροφὴ γ, σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἰσασμένον δ.

α	β
γεωργὸς	σκυτοτόμος.
γ	δ
τροφή.	σκυτοτόμου ἔργον τῇ τροφῇ ἰσασμένον.

εἰ δ' οὕτω μὴ ἦν ἀντιπεπονθέναι, οὐκ ἂν ἦν
C κοινωνία. ὅτι δ' ἡ χρεία συνέχει ὥσπερ ἕν τι ὂν, δηλοῖ ὅτι ὅταν μὴ ἐν χρείᾳ ὦσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφότεροι, ἢ ἅτερος οὐκ ἀλλάττονται, ὥσπερ ὅταν οὗ ἔχει αὐτὸς δέηταί τις, οἷον οἴνου, διδόντες σίτου ἐξαγωγήν. δεῖ ἄρα τοῦτο ἰσασθῆναι. ὑπὲρ δὲ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μηδὲν δεῖται, ὅτι ἔσται. ἐὰν δεηθῇ, τὸ νόμισμα οἷον ἐγγυητής ἐστιν ἡμῖν· δεῖ γὰρ τοῦτο
D φέροντι εἶναι λαβεῖν. πάσχει μὲν οὖν καὶ τοῦτο τὸ αὐτό. οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσον δύναται· ὅμως δὲ βούλεται μένειν μᾶλλον· διὸ δεῖ πάντα τετιμῆσθαι· οὕτω γὰρ ἔσται ἀεὶ ἀλλαγή. εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία· τὸ δὴ νόμισμα, ὥσπερ μέτρον σύμμετρα ποιῆσαν, ἰσάζει· οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς, κοινωνία ἦν· οὔτ' ἀλλαγὴ, ἰσότητος μὴ οὔσης· οὔτ' ἰσότης, μὴ οὔσης συμμετρίας. τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ, ἀδύνατον τὰ το-
E σοῦτον διαφέροντα σύμμετρα γενέσθαι· πρὸς δὲ τὴν χρείαν, ἐνδέχεται ἱκανῶς. ἓν δή τι δεῖ εἶναι· τοῦτο δ' ἐξ ὑποθέσεως· διὸ νόμισμα καλεῖται· τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα· μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι. οἰκία ἐφ' ᾧ α, μναῖ δέκα β, κλίνη γ. τὸ δὴ α τοῦ β ἥμισυ, εἰ πέντε μνῶν ἀξία ἡ οἰκία ἢ ἴσον· ἡ δὲ
F κλίνη δέκατον μέρος τὸ γ, τοῦ β· δῆλον τοίνυν πόσαι κλῖναι ἴσον οἰκίᾳ, ὅτι πέντε. ὅτι δ' οὕτως ἡ ἀλλαγὴ ἦν, πρὶν τὸ νόμισμα εἶναι, δῆλον·

διαφέρει

διαφέρει γὰρ οὐθὲν ἢ πέντε κλῖναι ἀντὶ οἰκίας, ἢ ὅσου αἱ πέντε κλῖναι.

Κεφάλαιον θ.

Τί μὲν οὖν τὸ ἄδικον, καὶ τί τὸ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται. διωρισμένων δὲ τούτων, δῆλον ὅτι ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν, τὸ δ' ἔλαττόν ἐστιν. ἡ δὲ δικαιοσύνη μεσότης ἐστὶν, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς πρότερον ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι μέσου ἐστίν· ἡ δ' ἀδικία, τῶν ἄκρων. καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη ἐστὶ καθ' ἣν ὁ δίκαιος λέγεται πρακτικὸς κατὰ προαίρεσιν τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὐτῷ πρὸς ἄλλον, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον, οὐχ οὕτως, ὥστε τοῦ μὲν αἱρετοῦ, πλέον αὑτῷ, ἔλαττον δὲ τῷ πλησίον, τοῦ βλαβεροῦ δ' ἀνάπαλιν, ἀλλὰ τοῦ ἴσου τοῦ κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον. ἡ δ' ἀδικία τοὐναντίον τοῦ ἀδίκου. τοῦτο δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τοῦ ὠφελίμου ἢ βλαβεροῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον· διὸ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις ἡ ἀδικία, ὅτι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεώς ἐστιν· ἐφ' αὑτοῦ μὲν, ὑπερβολῆς τοῦ ἁπλῶς ὠφελίμου, ἐλλείψεως δὲ τοῦ βλαβεροῦ. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων, τὸ μὲν ὅλον, ὁμοίως· τὸ δὲ παρὰ τὸ ἀνάλογον, ὁποτέρως ἔτυχε. τοῦ δὲ ἀδικήματος, τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ ἀδικεῖσθαί ἐστι· τὸ δὲ μεῖζον, τὸ ἀδικεῖν. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, τίς ἑκατέρας ἐστὶν ἡ φύσις, εἰρήσθω τοῦτον τὸν τρόπον· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καθόλου.

Κεφάλαιον ι.

Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἀδικοῦντα μήπω ἄδικον εἶναι, ὁ ποῖα ἀδικήματα ἀδικῶν ἤδη ἄδικός ἐστιν ἑκάστην ἀδικίαν, οἷον κλέπτης, ἢ μοιχὸς, ἢ λῃστής; ἢ οὕτω μὲν οὐδὲν διοίσει; καὶ γὰρ ἂν συγγένοιτο γυναικὶ, εἰδὼς τὸ ᾗ, ἀλλ' οὐ διὰ προαιρέσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ διὰ πάθος. ἀδικεῖ μὲν οὖν, ἄδικος δ' οὐκ ἔστιν· οἷον οὐ κλέπτης, ἔκλεψε δέ· οὐδὲ μοιχὸς, ἐμοίχευσε δέ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τὸ ζητούμενόν ἐστι καὶ τὸ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐπὶ κοινωνῶν βίου πρὸς τὸ εἶναι αὐτάρκειαν,

A nihil enim interest an lecti quinque, pro domo vna exhibeantur, an tantum, quanti lecti ipsi quinque constant.

CAPVT IX.

QVid igitur iniuria, quid item ius sit, dictum iam est. His ita definitis perspicuum est iustam actionem inter afficere iniuria & affici medium quoque esse. illud enim plus habere est: hoc minus. Iustitia vero non eadem modo, quo aliæ superiores
B virtutes, mediocritas est: sed ob id quia medij est, iniustitia autem extremorum. Ac iustitia quidem est, qua iustus dicitur iusti operator ex electione, ac distributor tam sibi ad alterum, quàm alteri ad alterum: non ita vt expetendarum rerum maiorem partem sibi, minorem alteri exhibeat, damnosarum è contrario: sed æquum ex proportione distribuat, & alteri ad alterum
C simili modo. Iniustitia autem contra est, qua iniusti operator & distributor vnusquisque dicitur. id autem excessus & defectus est vel vtilis rei, vel damnosæ præter proportionem. adque idcirco iniustitia excessus est & defectus, quia exuperationis & defectionis est. In se quidem exuperationis rei illius quæ absolute est vtilis & defectionis damnosæ: in aliis in vniuersum quidem similiter, quantum tamen
D ad id spectat, quod præter proportionem est, vtro modo inciderit. iniuste facti autem minus & iniuria affici, maius afficere. De iustitia quidem & iniustitia, quænam sit vtriusq; natura de iure similiter & iniuria in vniuersum, ad hunc modum dictum iam sit.

CAPVT X.

E QVoniam verò fieri potest, vt quis licet iniustè agat, non tamen sit iniustus: qualianam iniustè facta quispiam committens in vnaquaque iniustitia iniustus continuò esse dicendus est? fur ne, an adulter, an latro? an ita quidem nihil intererit? nam concumbere cum muliere quis posset non ignarus qua cum rem habeat: non tamen ex electionis principio, sed ex affectu id faceret: qui sanè iniustè quidem agit, non tamen est iniustus: sicut neque
F fur, licet furatus sit: neque adulter, licet adulterium commiserit. simili modò etiam de aliis. Quomodo sanè retaliatio ad ius sese habeat dictum iam superius est. Non est autem ignorandum, id quod nunc quærimus & simpliciter ius, & ciuile ius esse. hoc autem est quod communionem vitæ affert, vt liberis hominibus

& æqualibus necessaria sufficiant: atque id vel proportione vel numero. quare quibus hoc non adest, inter eos neque ius ciuile esse existimandum est: sed ius quoddam, & per similitudinem. Est enim ius inter illos, quibus etiam lex est: lex autem inter eos est, in quibus est iniustitia: iudicium enim iuris & iniuriæ diiudicatio est: in quibus verò est iniustitia, in iis quoque iniustè facere est. Non in omnibus tamen, in quibus est iniustè facere, est etiam iniustitia. hoc autem est cùm quis plus ex simpliciter bonis, minùs ex simpliciter malis sibi attribuit. Propterea non sinimus dominari hominem, sed rationem: eò quòd sibi ipsi id facit, & tyrannus euadit, est autem qui dominatur, iuris ipsius custos: at si iuris, æqui etiam. Quoniam verò esse ipsi nihil amplius videtur, siquidem est iustus. non enim amplius ex simpliciter bono sibi attribuit, nisi id ipsi proportione conueniat: idcirco alteri laborat. Atque ideo iustitiam alienum esse bonum inquiunt, quemadmodum etiam prius dictum est, merces igitur quædam danda est: ea autem est honor, & donum. quibus verò hæc satis non sunt, ij tyranni efficiuntur. At verò herile ius ac paternum idem cum his minimè est, sed simile. nullius enim erga sua simpliciter iniustitia eo: possessio autem, & liberi quoad tantuli fuerint & nō separati, quasi quædam vniuscuiusq. sunt: atque se lædere eligit nemo: vnde nullius erga se iniustitia est. igitur neque ciuile ius neque iniuria erit: quippe quæ & lege existāt, & inter eos, in quibus esse lex potest: hi autē erant illi, quibus & dominandi, & obtemperandi æqualitas inest. Idcirco magis erga vxorē, quàm liberos & possessiones ius est: id enim est ius familiare: quod tamen à ciuili etiam ipsum diuersum esse constat. Ciuile autem ius aliud naturale est, aliud legitimum, naturale quod vbicunq. eandem vim habet, & non quia vel ita videtur, vel minimè: legitimum, quòd à principio vtrum hoc an illo modo fiat, nihil refert: vbi verò fuerit institutum, refert. vt mina captiuos redimi, vt capram sacrificare non duas oues. ea item quæ de singulis sanciunt, vt Brasidæ sacrificare: nec nō ea quæ sunt decretalia. Sed nonnullis omnia esse huiusmodi videtur: quia quod est natura, immobile est, & vbiq. eandem vim habet quēadmodum ignis qui & hic & apud Persas vrit: iura verò moueri vidēt

A ἐλευθέρων καὶ ἴσων, ἢ κατ' ἀναλογίαν, ἢ κατ' ἀριθμόν· ὥστε ὅσοις μή ἐστι τοῦτο, οὐκ ἔστι τούτοις πρὸς ἀλλήλους τὸ πολιτικὸν δίκαιον, ἀλλά τι δίκαιον καὶ καθ' ὁμοιότητα. ἔστι γὰρ δίκαιον, ἐν οἷς καὶ νόμος πρὸς αὐτούς· νόμος δ' ἐν οἷς ἀδικία· ἡ γὰρ δίκη, κρίσις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου· ἐν οἷς δ' ἀδικία, καὶ τὸ ἀδικεῖν ἐν τούτοις· ἐν οἷς δὲ τὸ ἀδικεῖν, οὐ B πᾶσιν ἀδικία· τοῦτο δ' ἐστὶ, τὸ πλέον αὑτῷ νέμειν τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔλαττον δὲ, τῶν ἁπλῶς κακῶν. διὸ οὐκ ἐῶμεν ἄρχειν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν λόγον· ὅτι ἑαυτῷ τοῦτο ποιεῖ, καὶ γίνεται τύραννος. ἔστι δ' ὁ ἄρχων, φύλαξ τοῦ δικαίου· εἰ δὲ τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ἴσου. ἐπεὶ δ' οὐθὲν αὐτῷ πλέον εἶναι δοκεῖ, εἴπερ δίκαιος· οὐ γὰρ νέμει πλέον τοῦ ἁπλῶς C ἀγαθοῦ αὑτῷ, εἰ μὴ πρὸς αὐτὸν ἀνάλογόν ἐστι· διὸ ἑτέρῳ ποιεῖ· καὶ διὰ τοῦτο ἀλλότριον εἶναί φασιν ἀγαθὸν τὴν δικαιοσύνην, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον, μισθός τις ἄρα δοτέος, τοῦτο δὲ, τιμὴ καὶ γέρας· ὅτῳ δὲ μὴ ἱκανὰ τὰ τοιαῦτα, οὗτοι γίνονται τύραννοι. τὸ δὲ δεσποτικὸν δίκαιον καὶ τὸ πατρικὸν, οὐ ταὐτὸ τούτοις, ἀλλ' ὅμοιον· οὐ γάρ ἐστιν ἀ- D δικία πρὸς τὰ αὑτοῦ ἁπλῶς. τὸ δὲ κτῆμα καὶ τὸ τέκνον, ἕως ἂν ᾖ πηλίκον, καὶ μὴ χωρισθῇ, ὥσπερ μέρος αὐτοῦ. αὐτὸν δ' οὐθεὶς προαιρεῖται βλάπτειν· διὸ καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία πρὸς αὑτόν. οὐδ' ἄρα ἄδικον, οὐδὲ δίκαιον τὸ πολιτικόν. κατὰ νόμον γὰρ ἦν, καὶ ἐν οἷς ἐπεφύκει εἶναι νόμος· οὗτοι δ' ἦσαν, οἷς ὑπάρχει ἰσότης τοῦ ἄρχειν καὶ E ἄρχεσθαι· διὸ μᾶλλον πρὸς γυναῖκά ἐστι δίκαιον, ἢ πρὸς τέκνα καὶ κτήματα· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον· ἕτερον δὲ ἐστι καὶ τοῦτο τοῦ πολιτικοῦ. Τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου, τὸ μὲν φυσικόν ἐστι· τὸ δὲ, νομικόν· φυσικὸν μὲν, τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή· νομικὸν δὲ, ὃ, ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐθὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως· ὅταν δὲ θῶνται, δια- F φέρει, οἷον τὸ μνᾶς λυτροῦσθαι, ἢ τὸ αἶγα θύειν, ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα. ἔτι, ὅσα ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα νομοθετοῦσιν· οἷον τὸ θύειν Βρασίδᾳ, καὶ τὰ ψηφισματώδη. δοκεῖ δὲ ἐνίοις πάντα εἶναι τοιαῦτα, ὅτι, τὸ μὲν φύσει, ἀκίνητον καὶ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν· ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Πέρσαις καίει· τὰ δὲ δίκαια κινούμενα ὁρῶσι, τοῦτο δ'

τοῦτο δ᾽ οὐκ ἔστιν οὕτως ἔχον, ἀλλ᾽ ἔστιν ὥς. A καίτοι παρά γε τοῖς θεοῖς ἴσως οὐδαμῶς ἄλλως ἔχον· παρ᾽ ἡμῖν δ᾽, ἔστι μέν τι καὶ φύσει κινητόν· οὐ μὴν τοι πᾶν· ἀλλ᾽ ὅμως ἐστὶ τὸ μὲν, φύσει· τὸ δὲ, οὐ φύσει. ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ ποῖον οὐ, ἀλλὰ νομικὸν καὶ συνθήκῃ, εἴπερ ἄμφω κινητὰ ὁμοίως, δῆλον· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁ αὐτὸς ἁρμόσει διορισμός. B φύσει γὰρ ἡ δεξιὰ κρείττων, καίτοι ἐνδέχεται πάντας ἀμφιδεξίους γενέσθαι. τὰ δὲ κατὰ συνθήκην, καὶ τὸ συμφέρον τῶν δικαίων, ὅμοιά ἐστι τοῖς μέτροις· οὐ γὰρ πανταχοῦ ἴσα τὰ οἰνηρὰ καὶ σιτηρὰ μέτρα, ἀλλ᾽ οὗ μὲν ὠνοῦνται, μείζω· οὗ δὲ πωλοῦσιν, ἐλάττω. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μὴ φυσικὰ, ἀλλ᾽ ἀνθρώπινα δίκαια, οὐ ταὐτὰ πανταχοῦ, ἐπεὶ οὐδ᾽ αἱ πολιτεῖαι· C ἀλλὰ μία μόνον πανταχοῦ κατὰ φύσιν ἡ ἀρίστη. τῶν δὲ δικαίων καὶ νομίμων ἕκαστον, ὡς τὰ καθόλου πρὸς τὰ καθ᾽ ἕκαστα ἔχει· τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα, πολλά· ἐκείνων δὲ ἕκαστον ἕν· καθόλου γάρ. διαφέρει δὲ τὸ ἀδίκημα καὶ τὸ ἄδικον, καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὸ δίκαιον· ἄδικον μὲν γάρ ἐστι τῇ φύσει, ἢ τάξει· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημά ἐστι· D πρὶν δὲ πραχθῆναι, οὔπω, ἀλλ᾽ ἄδικον. ὁμοίως δὲ καὶ δικαίωμα. καλεῖται δὲ καὶ τὸ κοινόν, μᾶλλον δὲ δικαιοπράγημα· δικαίωμα δὲ τὸ ἐπανόρθωμα τοῦ ἀδικήματος. καθ᾽ ἕκαστον δὲ αὐτῶν, ποῖά τε εἴδη καὶ πόσα, καὶ περὶ ποῖα τυγχάνει ὄντα, ὕστερον ἐπισκεπτέον. Ὄντων δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων, E ἀδικεῖ μὲν καὶ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἑκών τις αὐτὰ πράττῃ· ὅταν δ᾽ ἄκων, οὔτ᾽ ἀδικεῖ οὔτε δικαιοπραγεῖ, ἀλλ᾽ ἢ κατὰ συμβεβηκός· οἷς γὰρ συμβέβηκε δικαίοις εἶναι ἢ ἀδίκοις, πράττουσιν. ἀδίκημα δὲ καὶ δικαιοπράγημα ὥρισται τῷ ἑκουσίῳ καὶ ἀκουσίῳ· ὅταν γὰρ ἑκούσιον ᾖ, ψέγεται. ἅμα δὲ καὶ ἀδίκημα τότε ἐστίν· F ὥστ᾽ ἔσται τι ἄδικον μὲν, ἀδίκημα δ᾽ οὔπω, ἐὰν μὴ τὸ ἑκούσιον προσῇ. λέγω δὲ ἑκούσιον μὲν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, ὃ ἄν τις τῶν ἐφ᾽ αὑτῷ ὄντων εἰδὼς, καὶ μὴ ἀγνοῶν πράττῃ, μήτε ὃν, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα· οἷον τίνα τύπτει, καὶ τίνι, καὶ τίνος ἕνεκα· κἀκείνων ἕκαστον, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, μηδὲ βίᾳ·

A At hoc non ita est: sed quodam modo quanquam apud Deos fortasse nullo modo est: apud nos autem quoddam etiam naturale, quod mobile sit licet non omne: sed est tamen aliud natura, aliud nō natura. Quidnā autē sit quod natura est, ex iis quæ possunt aliter sese habere: & quid non natura, sed lege & institutione, siquidem vtraque mobilia simili modo sunt: B perspicuum est: & in aliis quoque eadem determinatio accommodabitur. natura enim dextra manus potior est: licet fieri possit, vt omnes ambidextri sint. Iura verò ex institutione & vtilitate similia mensuris sunt: non enim vbique sunt æquales vinariæ & frumentariæ mensuræ, sed maiores sunt vbi emunt: vbi vendunt minores. simili modo non naturalia, sed humana iura, non eadem vbique sunt. nam C neque respublica apud omnes est eadem: sed vna tantum vbique ea est secundum naturam, quæ optima est. Vnumquodque autem ius & legitimum, vt vniuersalia sese habent ad particularia. nam quæ aguntur, multa sunt: illorum autem vnumquodque est vnum: vniuersale enim est. iniustè autem factum & iniuria, iustificatio item & ius inter se differunt: iniuria enim cùm natura sit vel constitutione, D cùm fit iniustè factum euadit: prius verò quàm facta fuerit, iniuria tantum modo est. nam vbi facta, iniustè factum dicitur. simili modo etiam iustificatio. Sed id tamē quod cōmune est, potius iustè factū: iustificatio verò iniustè facti correctio vocatur. horū autē sigillatim qualesnā & quæ species sint, at circa quæ versentur, postea cōsiderandum est. Cùm iura verò & iniuriæ sint ea, quæ diximus: & iniustè agit, & E iustè quispiam, cùm sponte agit. nam cùm inuitus facit neq. iniustè neq. iustè agere censendus est, nisi ex accidenti: accidit enim vt ea quæ agunt, vel iusta sint, vel iniusta. At iustè vel iniustè factum spontaneo & inuito definitur. Cùm enim spontaneum fuerit, vituperatur: tuncque etiam est iniustè factum. Quare fit vt iniustū quidem esse quippiā possit, quod tamen nondum iniustè factum sit, nisi id etiam affuerit, F vt sponte factum sit. Appello autem spontaneum quemadmodum etiam prius dictum est, illud quod in sua quisque potestate cognoscens, neque ignorans agit, aut quem, aut quo, aut cuius, id est aut quem verberet, aut quare, aut cuius causa: & vnumquodque illorum non per accidens, neque per vim. vt siquis apprehensa manu ipsius alium verberet:

non sponte autem ipse id faciat, non est enim in ipso. fieri etiam potest, vt qui verberatur sit pater: ipse autem hominem eum quidem esse, aut ex præsentibus aliquem sciat, patrem tamen esse ignoret. similí modo quoque de illis quorum causa quippiam fit, definiendum est, iisque quæ ad actionem totum spectant. Quod autem ignoratur, aut non ignoratur, non est tamen in ipso: vel per vim fit inuitum est. multa enim ex iis, quæ sunt natura, scientes etiam agimus & patimur: quorum nihil neque spontaneum est, neque inuitum: vt senescere, vel mori. Sed id quod per accidens fit, tam in iustis quàm in iniustis simili modo contingit. nam sicut si quis inuitus & timore inductus reddiderit depositum, is neque iusta agere neque iustè facere dicendus est nisi per accidens: sic pari modo qui coactus & inuitus non reddiderit, per accidens iniuria afficere, & iniusta agere est dicendus. Ex spontaneis autem alia cum electione agimus, alia sine electione. cum electione ea agimus, quæ præconsultauimus: sine electione, quæ nulla præconsultatione adhibita facimus. Verùm, cum tres sint læsiones, quæ in societatibus eueniunt, quæ cùm ignoratione fiunt, sunt peccata, cùm neque quem, neque quod, neque quo, neque cuius causa existimauerat quispiam, ea egerit: vel enim non esse percussurum, vel non hoc, vel non hunc, vel non huius causa putauit: sed accidit id, cuius causa minimè putarat: verbi gratia, non vt vulneraret: sed vt stimularet: aut non quem aut non sicut volebat. Quando igitur præter rationem euenerit læsio, infortunium est: quãdo verò non præter rationem, sed sine tamen vitio, peccatum. peccat enim quisque cùm in se principium causæ habuerit: infortunatè egit, cum extrinsecus. At cùm cognoscens quidem, sed sine tamen præconsultatione agit quispiam, iniustè factum est vt sunt, quæ ex ira fiunt, aliisque affectibus qui necessarij, naturalesque hominibus accidunt, qui in his enim lædunt & peccant, iniustè quidem agunt, suntque hæc iniustè facta, nondum tamen iniusti ob hæc, neque praui ipsi homines habentur: quippe cùm læsio ipsa ex prauitate minimè euenerit. Nam cùm ex electione læserit quispiam, tunc demum iniustus ac prauus est. Quocirca rectè ea quæ ex ira fiunt, non esse ex prouidentia iudicantur: non enim principium affert, qui iratus facit, sed qui ad iram prouocauit.

A ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τύπτοι ἕτερον, οὐχ ἑκὼν δέ· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ. ἐνδέχεται δὲ τὸν τυπτόμενον πατέρα εἶναι, τὸν δ', ὅτι μὲν ἄνθρωπος, ἢ τῶν παρόντων τις, γινώσκειν· ὅτι δὲ πατήρ, ἀγνοεῖν· ὁμοίως δὲ τὸ τοιοῦτον διωρίσθαι καὶ ἐπὶ τοῦ οὗ ἕνεκα, καὶ περὶ τὴν πρᾶξιν ὅλην. τὸ δὴ ἀγνοούμενον ἢ μὴ ἀγνοούμενον μὲν, μὴ ἐπ' αὐτῷ δὲ ὄν, ἢ βίᾳ, ἀκούσιον. B πολλὰ γὰρ καὶ τῶν φύσει ὑπαρχόντων εἰδότες καὶ πράττομεν καὶ πάσχομεν, ὧν οὐδὲν οὔτε ἑκούσιον, οὔτε ἀκούσιόν ἐστιν. οἷον τὸ γηρᾶν, ἢ ἀποθνήσκειν. ἔστι δ' ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ τῶν δικαίων, τὸ κατὰ συμβεβηκός· καὶ γὰρ ἂν τὴν παρακαταθήκην ἀποδοίη τις ἄκων καὶ διὰ φόβον, οὔτε δίκαια πράττειν, ἢ τι δικαιοπραγεῖν φατέον· ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ἀναγκαζόμενον καὶ C ἄκοντα τὴν παρακαταθήκην μὴ ἀποδιδόντα, κατὰ συμβεβηκὸς φατέον ἀδικεῖν, καὶ τὰ ἄδικα πράττειν. τῶν δὲ ἑκουσίων, τὰ μὲν προελόμενοι πράττομεν, τὰ δ' οὐ προελόμενοι· προελόμενοι μὲν, ὅσα προβουλευσάμενοι· ἀπροαίρετα δὲ, ὅσα ἀπροβούλευτα. τριῶν δὴ οὐσῶν βλαβῶν τῶν ἐν ταῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἁμαρτήματά ἐ- D στιν. ὅταν μήτε ὃν, μήτε ὥς, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα ὑπέλαβε, ταῦτα πράξῃ· ἢ γὰρ, οὐ βάλλειν, ἢ οὐ τούτῳ, ἢ οὐ τοῦτον, ἢ οὐ τούτου ἕνεκα ᾠήθη· ἀλλὰ συνέβη οὐχ οὗ ἕνεκα ᾠήθη· οἷον, οὐχ ἵνα τρώσῃ, ἀλλ' ἵνα κεντήσῃ· ἢ οὐχ ὅν, ἢ οὐχ ὥς. ὅταν μὲν οὖν παραλόγως ἡ βλάβη γένηται, ἀτύχημα. ὅταν δὲ μὴ παραλόγως, ἄνευ δὲ κακίας, ἁμάρτη- E μα· ἁμαρτάνει μὲν γὰρ, ὅταν ἐν ἑαυτῷ ἡ ἀρχὴ ᾖ τῆς αἰτίας· ἀτυχεῖ δὲ, ὅταν ἔξωθεν. ὅταν δὲ, εἰδὼς μὲν, μὴ προβουλεύσας δὲ, ἀδίκημα· οἷον ὅσα τε διὰ θυμὸν, καὶ ἄλλα πάθη, ὅσα ἀναγκαῖα ἢ φυσικά, συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις· ταῦτα γὰρ βλάπτοντες καὶ ἁμαρτάνοντες, ἀδικοῦσι μὲν, καὶ ἀδικήματά ἐστιν· οὐ μέντοι πω ἄδικοι F διὰ ταῦτα, οὐδὲ πονηροί· οὐ γὰρ διὰ μοχθηρίαν ἡ βλάβη· ὅταν δ' ἐκ προαιρέσεως, ἄδικος καὶ μοχθηρός. διὸ καλῶς τὰ ἐκ θυμοῦ οὐκ ἐκ προνοίας κρίνεται· οὐ γὰρ ἄρχει ὁ θυμῷ ποιῶν, ἀλλ' ὁ ὀργίσας. ἔτι δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ γενέσθαι ἢ μή, ἀμφισβητεῖται· ἀλλὰ πε-

ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου. ἐπὶ φαινομένῃ γὰρ ἀδικίᾳ ἡ ὀργή ἐστιν· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς συναλλάγμασι περὶ τοῦ γενέσθαι ἀμφισβητοῦσιν, ὧν ἀνάγκη τὸν ἕτερον εἶναι μοχθηρὸν, ἂν μὴ διὰ λήθην αὐτὸ δρῶσιν· ἀλλ' ὁμολογοῦντες περὶ τοῦ πράγματος, περὶ τοῦ ποτέρως δικαίου ἀμφισβητοῦσιν. ὁ δ' ἐπιβουλεύσας, οὐκ ἀγνοεῖ· ὥστε, ὁ μὲν οἴεται ἀδικεῖσθαι, ὁ δ' οὔ. ἂν δ' ἐκ προαιρέσεως βλάψῃ, ἀδικεῖ. καὶ κατὰ ταῦτα ἤδη τὰ ἀδικήματα ὁ ἀδικῶν, ἄδικος, ὅταν παρὰ τὸ ἀνάλογον ᾖ, ἢ παρὰ τὸ ἴσον. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δίκαιος, ὅταν προελόμενος δικαιοπραγῇ. δικαιοπραγεῖ δὲ, ἂν μόνον ἑκὼν πράττῃ. τῶν δ' ἀκουσίων, τὰ μέν ἐστι συγγνωμονικὰ· τὰ δ', οὐ συγγνωμονικά. ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ καὶ δι' ἄγνοιαν ἁμαρτάνουσι, συγγνωμονικά· ὅσα δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες μὲν, διὰ πάθος δὲ, μήτε φυσικὸν μήτ' ἀνθρώπινον, οὐ συγγνωμονικά.

Κεφάλαιον ια.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ ἱκανῶς διώρισται περὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι καὶ τοῦ ἀδικεῖν. πρῶτον μὲν, εἰ ἔστιν ὥσπερ Εὐριπίδης εἴρηκε, λέγων ἀτόπως,

Μητέρα κατέκτα τὴν ἐμήν· βραχὺς λόγος,

Ἑκὼν ἑκοῦσαν, ἢ θέλουσαν οὐχ ἑκών·

πότερον γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐστιν, ἑκόντα ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ· ἀλλ' ἀκούσιον ἅπαν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον. καὶ ἆρα ἅπαν οὕτως ἢ ἐκείνως, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον· ἢ τὸ μὲν ἑκούσιον, τὸ δ' ἀκούσιον· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦσθαι· τὸ γὰρ δικαιοπραγεῖν πᾶν ἑκούσιον· ὥστ' εὔλογον ἀντικεῖσθαι ὁμοίως καθ' ἑκάτερον, τό τ' ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἑκούσιον, ἢ ἀκούσιον εἶναι. ἄτοπον δ' ἂν δόξειε καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦσθαι, εἰ ἅπαν ἑκούσιον· ἔνιοι γὰρ δικαιοῦνται οὐχ ἑκόντες. ἐπεὶ καὶ τόδε διαπορήσειεν ἄν τις, πότερον ὁ τὸ ἄδικον πεπονθὼς, ἀδικεῖται πᾶς, ἢ ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ πράττειν, καὶ ἐπὶ τοῦ πάσχειν ἐστί· κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ ἐνδέχεται ἐπ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν τῶν δικαίων. ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀδίκων· οὐ γὰρ ταὐτὸν τὸ τἄδικα πράττειν, τῷ ἀδικεῖν· οὐδὲ τὸ ἄδικα πάσχειν, τῷ ἀδικεῖσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοπραγεῖν

A Præterea neque hîc factum sit néne, sed iuréne an iniuria factum sit, controuersia est: ira siquidem apparens iniustitia est. non enim sicut in commerciis factumne sit, contendunt, vbi necesse est alterum prauum omnino esse, nisi ex obliuione id faciant: sed de facto consentientes, iuréne an iniuria id factum sit, altercantur: quod qui insidiosè fecit, minimè ignorat. quare
B alter iniuria se esse affectum putat, alter minimè. Si autem ex electione læserit, iniustè agit: & ex his iam iniustè factis iniustus est, qui iniuriam facit: cùm vel præter proportionem fuerint, aut æquum. simili modo etiam iustus est vnusquisque, cùm ex electione iustè egerit. iustè agit autem, si tantummodo sponte agat. At ex iis, quæ inuiti agimus, alia ignoscenda sunt, alia minimè, nám quæ non modò ignorantes, sed
C ex ignoratione committimus, sunt ignoscenda: quæ verò non ex ignoratione, sed ignorantes facimus, ex affectu tamen neque naturali neque humano, venia digna minimè sunt.

CAPVT XI.

Dubitare autem quispiam posset, an satis de facienda patiendaque iniuria definitum sit. Ac primum an sit id quod
D Euripides dixit: absurdè inquiens:

Quomodo parentem occiderim exponam breui:

Volens volentem, vel volentem non volens.

Vtrum re vera fieri possit, vt sponte quispiam iniuria afficiatur, necne, an omne id inuitum sit? quemadmodum iniuria afficere quoque spontaneum totum est: an spontaneum aliud, aliud sit inuitum? Et
E simili modo de iustificando: iustè agere enim spontaneum totum est: vt meritò vtroque modo opponi debeat, & iniuria affici & iustificari: vt vel spontaneum vel inuitum vtrunque esse affirmemus. Absurdum autè videretur, si iustificari spontaneum esse totum diceremus: quippe cùm nonnulli sint, qui non spóte iustificentur. Nam etiam de eo dubitaret quispiam, vtrum vnusquisque qui iniustum aliquid passus est, iniuria quoque afficiatur: an si-
F cut in agendo, ita in patiendo quoque res sese habeat. fieri enim potest, vt in vtrisque ex accidenti iusta consequantur. idem autem in iniustis quoque euenire manifestum est: quippe cùm non idem sit iniusta agere & iniustè agere, id est iniuria afficere: neq. iniusta pati & iniuria affici. similiter quoque iustè agere quempiam

qui bonorum simpliciter sunt participes: in quibus & excessum habent & defectum: quibusdam enim horum non est excessus, vt fortasse Diis quibusdam nulla pars vtilis est, vt incurabilibus & malis, sed nocet omnia: at quibusdam quadamtenus: atque hoc propterea humanum est.

CAPVT XIV.

Sequitur, vt de æquitate & æquo & bono quomodo scilicet illa ad iustitiam, hoc ad ius respiciat, disseramus. Neque enim si quis rectè consideret, vt idem absolute spectare, neque vt diuersum prorsus genere videtur. & interdum æquum & bonum, hominémque ipsum eiusmodi laudamus, ita vt ad alia quoque transferre hoc nomen laudando consueuerimus, æquum hominem probum appellantes: interdum, dum rationem sequimur, absurdum videtur æquum & bonum, si præter ius quiddam est, esse laudabile. vel enim ius non est honestum: vel æquum & bonum non est ius, si diuersum quid est: vel si vtrumque est honestum, idem vtraque sunt. Ac dubitatio quidem circa æquum & bonum ferè ex his contingit: in qua omnia quodammodo rectè sese habent, nihilque est quod sibi aduersetur ac repugnet. nam cùm æquum & bonum iuris cuiusdam æquum sit, melius ius quoddam est neque tamen quasi diuersum aliquod genus est iure ipso melius. Ius igitur & æquum & bonum idem est. cùm enim vtraque honesta sint, æquum & bonum honestius meliusque est. Dubitatio autem hæc oritur, quia æquum & bonum ius est non secundum legem, sed legitimi iuris correctio. Cuius rei caussa est, quod lex in vniuersum omnis statuitur: nec fieri potest, vt rectè de quibusdam in vniuersum definiatur. in quibus enim necesse est, vt in vniuersum dicatur, rectè autem id non potest: lex id sumit quod vt plurimum fit, non ignorans sanè quod peccatur. & nihilominus tamen rectè sese habet quippe cum peccatum in lege minimè sit, neque in legislatore, sed in rei ipsius natura consistat statim enim rerum agendarum materia eiusmodi est. Quando igitur lex in vniuersum dixerit, & præter vniuersale postea quippiam contigerit: rectè se habet, si qua legislator omisit absoluteque ac simpliciter loquendo peccauit, corrigatur defectus id quod legislator etiã ipse si adest dixisset: & si sciuisset, ita præscribẽtem legẽ instituisset. Idcirco ius quidem est & melius quodam iure, non eo tamen quod absolute est & simpliciter,

A τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, ἔχουσι δὲ καὶ ὑπερβολὴν ἐν τούτοις καὶ ἔλλειψιν· τοῖς μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ αὐτῶν, οἷον ἴσως τοῖς θεοῖς· τοῖς δ᾽ οὐθὲν μόριον ὠφέλιμον, τοῖς ἀνιάτοις καὶ κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλάπτει· τοῖς δὲ, μέχρι του· διὰ τοῦτ᾽, ἀνθρώπινόν ἐστι.

Κεφάλ. ιδ.

B Περὶ δὲ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει, ἡ μὲν ἐπιείκεια πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δ᾽ ἐπιεικὲς πρὸς τὸ δίκαιον, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ὡς ταὐτὸν ἁπλῶς, οὔθ᾽ ὡς ἕτερον τῷ γένει φαίνεται σκοπουμένοις· καὶ ὁτὲ μὲν τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινοῦμεν, καὶ ἄνδρα τὸν τοιοῦτον, ὥστε καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐπαινοῦντες μεταφέρομεν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ C τὸ ἐπιεικέστερον, ὅτι βέλτιον, δηλοῦντες· ὁτὲ δὲ, τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς παρὰ τὸ δίκαιόν τι ὄν, ἐπαινετόν ἐστιν· ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐ δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ εἰ ἄμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν συμβαίνει διὰ ταῦτα περὶ τὸ ἐπιεικές. ἔχει δ᾽ ἅπαντα τρόπον τινὰ ὀρθῶς, καὶ οὐδὲν ὑπεναντίον ἑαυτοῖς· τό, τε γὰρ ἐπιει- D κὲς, δικαίου τινὸς ὄν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ οὐχ ὡς ἄλλο τι γένος ὄν, βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου· ταὐτὸν ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικές· καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, κρεῖττον τὸ ἐπιεικές. ποιεῖ δὲ τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ ἐπιεικὲς, δίκαιον μέν ἐστιν, οὐ τὸ κατὰ τὸν νόμον δὲ, ἀλλ᾽ ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. αἴτιον δ᾽, ὅτι, ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς· περὶ E ἐνίων δὲ, οὐχ οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. ἐν οἷς οὖν, ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ οἷόν τε δὲ ὀρθῶς, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖον λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτανόμενον. καὶ ἔστιν οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἁμάρτημα, οὐκ ἐν τῷ νόμῳ οὐδ᾽ ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ᾽ ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματός ἐστιν. εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη τοιαύτη ἐστίν. ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ᾽ ἐπὶ τούτοις F παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ᾗ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἥμαρτεν ἁπλῶς εἰπὼν, ἐπανορθοῦν τὸ ἐλλειφθὲν, ὃ κἂν ὁ νομοθέτης οὕτως ἂν εἴποι, ἐκεῖ παρὼν καὶ εἰ ᾔδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. διὸ δίκαιον μέν ἐστι, καὶ βέλτιόν τινος δικαίου, οὐ τοῦ ἁπλῶς δὲ,

ἀλλὰ

ἀλλὰ τοῦ διὰ τὸ ἁπλῶς ἁμαρτήματος καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου. τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον θέσθαι νόμον· ὥστε ψηφίσματος δεῖ· τοῦ γὰρ ἀορίστου, ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδινος κανών· πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανών· καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐπιεικές, καὶ τί τὸ δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δικαίου δῆλον. φανερὸν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστιν. ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικός, καὶ πρακτικὸς καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικός, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθόν, ἐπιεικής ἐστι καὶ ἡ ἕξις αὕτη, ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

Κεφάλαιον ια.

Πότερον δ' ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· τὰ μὲν γάρ ἐστι τῶν δικαίων, τὰ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένα, οἷον οὐ κελεύει ἑαυτὸν ἀποκτείνειν ὁ νόμος· ἃ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει. ἔτι ὅταν παρὰ τὸν νόμον βλάπτῃ, μὴ ἀντιβλάπτων, ἑκὼν ἀδικεῖ. ἑκὼν δέ, ὁ εἰδὼς καὶ ὃν καὶ ᾧ. ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος· ἀδικεῖ ἄρα. ἀλλὰ τίνα; ἢ τὴν πόλιν, αὑτὸν δ' οὔ; ἑκὼν γὰρ πάσχει. ἀδικεῖται δ' οὐθεὶς ἑκών. διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ· καί τις ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείροντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι. ἔτι καθ' ὃ ἄδικος ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ μὴ ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι αὑτόν. τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου. ἔστι γάρ πως ὁ ἄδικος οὕτω πονηρός, ὥσπερ ὁ δειλός· οὐχ ὡς ὅλην ἔχων τὴν πονηρίαν· ὥστ' οὐδὲ κατὰ ταύτην ἀδικεῖ· ἅμα γὰρ τῷ αὐτῷ εἴη ἀφῃρῆσθαι καὶ προσκεῖσθαι τὸ αὐτό· τοῦτο δὲ ἀδύνατον· ἀλλ' ἀεὶ ἐν πλείοσιν ἀνάγκη εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. ἔτι δέ, ἑκούσιόν τε καὶ ἐκ προαιρέσεως, καὶ πρότερον· ὁ γὰρ διότι ἔπαθε, καὶ τὸ αὐτὸ ἀντιποιῶν, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν· αὐτὸς δ' αὑτόν, τὰ αὐτὰ ἅμα καὶ πάσχει καὶ ποιεῖ. ἔτι εἴη

A sed eo quod ex absolutè loquendo peccat. estque ea æqui & boni natura, vt legis qua parte deficit, ob vniuersale, emendatio sit. id enim est in causa, vt etiam non omnia secundum legem fiant, propterea quòd vt de quibusdam lex sanciatur, fieri nullo modo potest. quapropter decreto opus est: indefiniti enim indefinita etiam esse regula debet. sicut ædificationis Lesbiæ plumbea norma, quæ ad lapidis figuram transmutatur, neque immobilis manet: sic decretum B ad res ipsas accommodatur. Quidnã igitur sit æquum & bonum, & quid ius & quo iure melius id sit perspicuum iam est. Ex quo etiam patet quisnam æquus & bonus vir sit: qui enim talia eligit atque agit, neq; est exactus iuris exequutor in peiorem partem sed imminuit potius, etiam si legem ad id adiutricem habeat: is æquus & bonus est: habitusque ipse æquitas, quæ quidem iustitia quædam, nec diuersus ab ea habi- C tus est.

CAPVT XV.

Ex his quæ diximus, manifestum etiam fit, ac fieri possit, vt quis iniuria seipsum afficiat, nécne. Nonnulla enim sunt iura, quæ ad vniuersam virtutẽ spectantia à legibus sunt instituta: exempli causa, lex non iubet se ipsum quempiam occidere: quæ autem non iubet, vetat. Præterea cum quis præter legem lædit non refe- D rens læsionem sponte iniuriam facit: qui autem sponte facit, is sciens & quem, & quomodo, facit. at qui ob iram seipsum iugulat, sponte præter rectum legem id agit, quod lex non permittit: iniuriam igitur facit sed cui? ciuitati nimirum non sibi: quippe cum sponte patiatur: nemo verò sponte iniuria afficiatur. Vnde etiam ipsum ciuitas mulctat: eique, qui se ipsum necauit quasi ciuitatem iniuria affecerit, E ignominia quædam irrogatur. Adde quòd neque eo modo potest quispiam se ipsum iniuria afficere, quo iniustus ille est qui solummodo iniustè agit, & non omnino est prauus: id quod diuersum ab illo est. est enim quodammodo iniustus ita prauus, vt ignauus: non vt totam in se habens prauitatem. Quare neque secundum hãc sibi facit iniuriã quispiam: fieret F enim idem auferri, ac detrahi eidem posset: quod omnino nequit: sed semper inter plures esse ius & iniuriam necesse est. Necnon spontaneum, & ex electione & prius. nam qui propterea quòd passus est, idem vicissim facit: iniuriam facere minimè videtur. ipse autem seipsum iisdem simul & afficit, & afficitur.

& iustificari dicendum est. non enim potest quisquam iniuria affici, nisi aliquis sit, qui iniuria afficiat, neque iustificari, nisi iustè quispiam agat, iuréque afficiat. Verùm si absolute iniuria afficere est sponte lædere: sponte autem lædere, est scientem quem, & quod, & quomodo: intemperans verò sponte seipsum lædit: sponte is iniuria afficeretur, possétque fieri, vt ipse seipsum quispiam iniuria afficeret. at hoc vnum ex iis est, quæ in dubium veniunt, vtrum iniuria afficere seipsum quispiam possit. Adde quòd sponte etiam ob intemperantiam aliquis ab alio volente iniuria afficeretur: vt hoc modo quispiam sponte affici iniuria queat. An fortasse non recta definitio est: sed, cùm dicimus lædere esse scientem, & quem, & quod, & quomodo addendum est, præter illius voluntatem qui læditur. læditur igitur sponte aliquis, atque iniusta patitur: nullus tamen est qui iniuria sponte afficiatur, quippe cùm id velit nemo: ne incontinens quidem: sed præter voluntatem agat. nemo enim vult id, quod non esse bonum existimat. at incontinens quod non esse agendum putat, id agit. qui enim sua ipsius dat, sicut Homerus inquit Glaucum dedisse Diomedi,

Aurea pro ferreis, ac pro centena nouenis.

nullа afficitur iniuria: quippe cùm in ipsius potestate sit dare, iniuria verò affici, minimè in ipso est: sed esse aliquem oportet, qui iniuria afficiat. Atque iniuria affici quidē non esse spontaneum manifestum est.

CAPVT XII.

DVo præterea ex iis quæ proposuimus, superfunt dicenda: vtrum is, qui plus præter dignitatem distribuit, iniuriam afferat, an is qui id habet: fieri ne item possit, vt se ipsum quispiam iniuria afficiat. Nam si fieri potest id, quod prius dictum est: & qui distribuit iniuria afficit, non qui habet plus: si quis alteri quàm sibi plus distribuit sponte & sciens, is se ipse iniuria afficit: id quod facere modesti homines consueuerunt. modestus enim eiusmodi est, vt imminui sua non difficulter patiatur. An neque hoc simplex est: ex alio enim bono, si ita incidit, plus vsurpauit: vt ex gloria, aut eo quod absolutè honestum est. Sed soluitur etiam ex iniuria afficiēdi definitione: nihil enim præter suam patitur voluntatem, vt propterea affici iniuria minimè possit, sed lædatur tantum: si modo pati ipsum quippiam dicendum est. Perspicuum quoque est, eum qui distribuit iniuria afficere, non eum semper qui plus habet. non enim cui iniustum inest

A καὶ δικαιοπραγεῖσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι
μὴ ἀδικοῦντος· ἢ δικαιοπραγεῖσθαι, μὴ δικαιο-
πραγοῦντος. εἰ δ' ἐστὶν ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν,
τὸ βλάπτειν ἑκόντα τινά. τὸ δ' ἑκόντα, εἰδό-
τα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς· ὁ δ' ἀκρατὴς ἑκὼν
βλάπτει αὐτὸς αὑτόν, ἑκών τ' ἂν ἀδικοῖτο,
καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔστι δὲ
καὶ τοῦτο ἕν τι τῶν ἀπορουμένων, εἰ ἐνδέχεται
αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι, ἑκὼν ἄν τις δι' ἀ-
B κρασίαν ὑπ' ἄλλου βλάπτοιτο ἑκόντος· ὥστ'
εἴη ἂν ἑκόντ' ἀδικεῖσθαι. ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορι-
σμός, ἀλλὰ προσθετέον τῷ βλάπτειν, εἰδότα
καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς, τὸ παρὰ τὴν ἐκείνου
βούλησιν; βλάπτεται μὲν οὖν τις ἑκών, καὶ
τὰ ἄδικα πάσχει· ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών·
οὐδεὶς γὰρ βούλεται, οὐδ' ὁ ἀκρατής· ἀλλὰ
παρὰ τὴν βούλησιν πράττει· οὔτε γὰρ βού-
C λεται οὐδείς, ὃ μὴ οἴεται εἶναι σπουδαῖον· ὁ δὲ
ἀκρατής, ἃ οὐκ οἴεται δεῖν πράττειν, πράτ-
τει· ὁ δὲ τὰ αὑτοῦ διδούς, ὥσπερ Ὅμηρός φησι
δοῦναι τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει,

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεα-
βοίων,

οὐκ ἀδικεῖται· ἐπ' αὐτῷ γάρ ἐστι τὸ διδόναι·
τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ τὸν ἀ-
D δικοῦντα δεῖ ὑπάρχειν. περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀδι-
κεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἑκούσιον, δῆλον.

Κεφάλαιον ιβ.

ΕΤι δ', ὧν προειλόμεθα, δύο ἐστὶν εἰ-
πεῖν, πότερόν ποτε ἀδικεῖ ὁ νείμας
παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔχων· καὶ
εἰ ἔστιν αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν· εἰ γὰρ ἐνδέχεται
E τὸ πρότερον λεχθέν, καὶ ὁ διανέμων ἀδι-
κεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ ἔχων τὸ πλεῖον. εἴ τις
πλέον ἑτέρῳ ἢ αὑτῷ νέμει, εἰδὼς καὶ ἑκών,
οὗτος αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ· ὅπερ δοκοῦσιν οἱ μέ-
τριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ἐπιεικὴς, ἐλαττωτικός ἐστιν.
ἢ οὐδὲ τοῦτο ἁπλοῦν; ἑτέρου γὰρ ἀγαθοῦ, εἰ
ἔτυχεν, ἐπλεονέκτει· οἷον δόξης, ἢ τοῦ ἁπλῶς
καλοῦ. ἔτι λύεται καὶ κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀ-
F δικεῖν· οὐδὲν γὰρ παρὰ τὴν αὑτοῦ πάσχει βού-
λησιν· ὥστε οὐκ ἀδικεῖται, διά γε τοῦτο· ἀλλ'
εἴπερ, βλάπτεται μόνον. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι
ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ τὸ πλέον ἔ-
χων ἀεί· οὐ γὰρ ᾧ τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖ·

A ἀλλ' ᾧ τὸ ἑκόντα τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ', ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς πράξεως, ἥ ἐστιν ἐν τῷ διανέμοντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λαμβάνοντι. ἔτι ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ ποιεῖν λέγεται, καὶ ἔστιν ὡς τὰ ἄψυχα κτείνει, καὶ ἡ χείρ, καὶ ὁ οἰκέτης ἐπιτάξαντος, οὐκ ἀδικεῖ μὲν, ποιεῖ δὲ τὰ ἄδικα. ἔτι, εἰ μὲν ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸ νομικὸν δίκαιον, οὐδ' ἄδικος ἡ κρίσις ἐστίν· ἔστι δ', ὡς ἄδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ B τὸ πρῶτον. εἰ δὲ γινώσκων ἔκρινεν ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτὸς, ἢ χάριτος, ἢ τιμωρίας. ὥσπερ οὖν κἂν εἴ τις μερίσαιτο τοῦ ἀδικήματος, καὶ ὁ διὰ ταῦτα κρίνας ἀδίκως, πλέον ἔχει· καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνῳ τὸν ἀγρὸν κρίνας, οὐκ ἀγρὸν, ἀλλ' ἀργύριον ἔλαβεν.

Κεφάλαιον ιγ.

C Οἱ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶναι τὸ ἀδικεῖν. διὸ καὶ τὸ δίκαιον εἶναι ῥᾴδιον. τὸ δ', οὐκ ἔστι· συγγενέσθαι μὲν γὰρ τῇ τοῦ γείτονος, καὶ πατάξαι τὸν πλησίον, καὶ δοῦναι τῇ χειρὶ τὸ ἀργύριον, ῥᾴδιον, καὶ ἐπ' αὐτοῖς· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντας ταῦτα ποιεῖν, οὔτε ῥᾴδιον, οὔτ' ἐπ' αὐτοῖς. ὁμοίως D δὲ καὶ τὸ γνῶναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι, ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν ξυνιέναι· ἀλλ' οὐ ταῦτ' ἐστὶ τὰ δίκαια, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ πῶς πραττόμενα καὶ πῶς νεμόμενα, δίκαια. τοῦτο δὲ πλεῖον ἔργον, ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι, ἐπεὶ κἀκεῖ μέλι καὶ οἶνον καὶ ἐλλέβορον, καὶ καῦσιν καὶ τομὴν εἰδέναι ῥᾴδιον, ἀλλὰ πῶς δεῖ νεῖμαι πρὸς ὑγίειαν, καὶ E τίνι, καὶ πότε, τοσοῦτον ἔργον, ὅσον ἰατρὸν εἶναι. δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦ δικαίου οἴονται εἶναι οὐδὲν ἧττον τὸ ἀδικεῖν· ὅτι οὐδὲν ἧττον ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δύναιτ' ἂν ἕκαστον πρᾶξαι τούτων. καὶ γὰρ συγγενέσθαι γυναικὶ καὶ πατάξαι, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τὴν ἀσπίδα ἀφεῖναι, καὶ στραφεὶς ἐφ' ὁποτεραοῦν τρέχειν. ἀλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ F τὸ ταῦτα ποιεῖν ἐστὶ, πλὴν κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὸ ἰατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν, ἢ μὴ φαρμακεύειν, ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ ὡδί. ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις οἷς μέτεστι

is iniuriam facit, sed cui inest id vt sponte hoc faciat: id autem est, vnde principium actionis proficiscitur: quod sane in distribuente, non in accipiente consistit. Adde quòd, cùm facere multis dicatur: & quodammodo inanimata interficiant, & manus, & seruus, cùm mandauerit aliquis: hæc sanè non iniustè faciũt, sed iniusta tamen committũt. Accedit quòd, si ignorans iudicauit quispiam, non iniuria afficit, quātum ad legitimum ius attinet, neque iniustum iudicium est: sed quodammodo tamen iniustum: aliud enim legitimum, aliud primum ius est. At si sciens iudicauit iniustè plus sibi vsurpat & ipse vel gratiæ vel vindictæ: perinde quidam ac siquis iniustè facti quoque ipse partem acceperit: & ille etiam qui ob hæc iniustè iudicauit, plus habet. Etenim in illis qui agrum adiudicauit, is non agrum, sed argentum accepit.

CAPVT XIII.

Homines autem in sua potestate situm existimant, vt iniuria afficiant. propterea etiam ius ipsum putant facile esse: quod tamen non est. rem habere enim cum vxore vicini, & percutere proximum, & manu porrigere pecuniam & facile est, & in ipsis: sed ita tamen se habentes hæc facere, neque facile, neque in ipsis est. Simili modo quoque cognoscere iusta & iniusta nullam sapientiam esse existimant: propterea quòd difficile minimè est ea intelligere, de quibus leges præscribunt. Verùm iusta non hæc sunt nisi per accidens: sed ea sunt iusta quæ quodammodo aguntur, & quodammodo distribuuntur. Id autem difficilius est quam salubria cognoscere: nam illic mel, vinum, veratrum, adustionem item & incisionem noscere facilius est: quomodo autem ad sanitatem afferendam, cui, & quando adhibēda hæc sint, tā est sanè difficile cognoscere, quàm medicum esse. Ob id autem ipsum etiam iusti hominis esse existimant nihilo minus iniustè agere: quoniam nihilo minus iustus, imò etiam magis facere vnumquodq. ex his potest nam & rem habere cum muliere, & percutere: & vir fortis scutum abiicere, & in fugam versus in vtram partem velit currere potest. Sed ignauè agere, & iniustè non est hæc facere, nisi per accidens nam hæc facere est, cùm aliquis ita se habens agit. Quemadmodum etiam mederi & sanare non est incidere, aut non incidere, vel medicamenta adhibere, aut non adhibere, sed quodammodo vtraq. hæc facere. Iura autē inter eos sunt

& iustificari dicendum est. non enim potest quisquam iniuria affici, nisi aliquis sit, qui iniuria afficiat, neque iustificari, nisi iustè quispiam agat, iuréque afficiat. Verùm si absolute iniuria afficere est sponte lædere: sponte autem lædere, est scientem quem, & quod, & quomodo: intemperans verò sponte seipsum lædit: sponte is iniuria afficeretur: posséteque fieri, vt ipse seipsum quispiam iniuria afficeret. at hoc vnum ex iis est, quæ in dubium veniunt, verum iniuria afficere seipsum quispiam possit. Adde quòd sponte etiam ob intemperantiam aliquis ab alio volente iniuria afficeretur: vt hoc modo quispiam sponte affici iniuria queat. An fortasse non recta definitio est: sed, cùm dicimus lædere esse scientem, & quem, & quod, & quomodo addendum est, præter illius voluntatem qui læditur. læditur igitur sponte aliquis, atque iniusta patitur: nullus tamen est qui iniuria sponte afficiatur, quippe cùm id velit nemo: ne incontinens quidem: sed præter voluntatem agat. nemo enim vult id, quod non esse bonum existimat. at incontinens quod non esse agendum putat, id agit. qui enim sua ipsius dat, sicut Homerus inquit Glaucum dedisse Diomedi,

Aurea pro ferreis, ac pro centena nouenuis.

nullo afficitur iniuria: quippe cùm in ipsius potestate sit dare, iniuria verò affici, minimè in ipso est: sed esse aliquem oportet qui iniuria afficiat. Atque iniuria affici quidē non esse spontaneum manifestum est.

A καὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι μὴ ἀδικοῦντος· ἢ δικαιοῦσθαι, μὴ δικαιοπραγοῦντος. εἰ δ' ἐστὶν ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα τινά. τὸ δ' ἑκόντα, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς· ὁ δ' ἀκρατὴς ἑκὼν βλάπτει αὐτὸς αὑτὸν, ἑκών τ' ἂν ἀδικοῖτο, καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἓν τῶν ἀπορουμένων, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι, ἑκὼν ἄν τις δι' ἀ-
B κρασίαν ὑπ' ἄλλου βλάπτοιτο ἑκόντος· ὥστ' εἴη ἂν ἑκόντ' ἀδικεῖσθαι. ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορισμὸς, ἀλλὰ προσθετέον τῷ βλάπτειν, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς, τὸ παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν; βλάπτεται μὲν οὖν τις ἑκὼν, καὶ τὰ ἄδικα πάσχει· ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών· οὐδεὶς γὰρ βούλεται, οὐδ' ὁ ἀκρατής· ἀλλὰ παρὰ τὴν βούλησιν πράττει· οὔτε γὰρ βού-
C λεται οὐδεὶς, ὃ μὴ οἴεται εἶναι σπουδαῖον· ὁ δὲ ἀκρατὴς, ἃ οὐκ οἴεται δεῖν πράττειν, πράττει· ὁ δὲ τὰ αὑτοῦ διδοὺς, ὥσπερ Ὅμηρός φησι δοῦναι τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει,

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων,

οὐκ ἀδικεῖται· ἐπ' αὐτῷ γάρ ἐστι τὸ διδόναι· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ τὸν ἀ-
D δικοῦντα δεῖ ὑπάρχειν. περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἑκούσιον, δῆλον.

CAPVT XII.

DVo præterea ex iis quæ proposuimus, supersunt dicenda: vtrum is, qui plus præter dignitatem distribuit, iniuriam afferat, an is qui id habet: fieri-ne item possit, vt se ipsum quispiam iniuria afficiat. Nam si fieri potest id, quod prius dictum est: & qui distribuit iniuria afficit, non qui habet plus: si quis alteri quàm sibi plus distribuit sponte & sciens, is se ipse iniuria afficit: id quod facere modesti homines consueuerunt. modestus enim eiusmodi est, vt imminui sua non difficulter patiatur. An neque hoc simplex est: ex alio enim bono, si ita incidit, plus vsurpauit: vt ex gloria, aut eo quod absolutè honestum est. Sed soluitur etiam ex iniuria afficiēdi definitione: nihil enim præter suam patitur voluntatem, vt propterea affici iniuria minimè possit, sed lædatur tantum: si modo pati ipsum quippiam dicendum est.

Κεφάλαιον ιβ.

Ἔτι δ', ὧν προειλόμεθα, δύο ἐστὶν εἰπεῖν, πότερόν ποτ' ἀδικεῖ ὁ νείμας παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔχων· καὶ εἰ ἔστιν αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. εἰ γὰρ ἐνδέχεται
E τὸ πρότερον λεχθὲν, καὶ ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ ἔχων τὸ πλέον. εἴ τις πλέον ἑτέρῳ ἢ αὑτῷ νέμει, εἰδὼς καὶ ἑκὼν, οὗτος αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ· ὅπερ δοκοῦσιν οἱ μέτριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ἐπιεικὴς, ἐλαττωτικός ἐστιν. ἢ οὐδὲ τοῦτο ἁπλοῦν; ἑτέρου γὰρ ἀγαθοῦ, εἰ ἔτυχεν, ἐπλεονέκτει, οἷον δόξης, ἢ τοῦ ἁπλῶς καλοῦ. ἔτι λύεται καὶ κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀ-
F δικεῖν· οὐδὲν γὰρ παρὰ τὴν αὑτοῦ πάσχει βούλησιν· ὥστε οὐκ ἀδικεῖται, διά γε τοῦτο· ἀλλ' εἴπερ, βλάπτεται μόνον. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ τὸ πλέον ἔχων ἀεί· οὐ γὰρ ᾧ τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖ·

Perspicuum quoque est, eum qui distribuit iniuria afficere, non cum semper qui plus habet. non enim cui iniustum inest

is iniuriam

ἀλλ' ᾧ τὸ ἑκόντι τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ', ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς πράξεως, ἥ ἐστιν ἐν τῷ διανέμοντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λαμβάνοντι. ἔτι ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ ποιεῖν λέγεται, καὶ ἔστιν ὡς τὰ ἄψυχα κτείνει, καὶ ἡ χείρ, καὶ ὁ οἰκέτης ἐπιτάξαντος, οὐκ ἀδικεῖ μέν, ποιεῖ δὲ τὰ ἄδικα. ἔτι, εἰ μὲν ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸ νομικὸν δίκαιον, οὐδ' ἄδικος ἡ κρίσις ἐστίν· ἔστι δ' ὡς ἄδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ τὸ πρῶτον. εἰ δὲ γινώσκων ἔκρινεν ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτὸς, ἢ χάριτος, ἢ τιμωρίας. ὥσπερ οὖν κἂν εἴ τις μερίσαιτο τοῦ ἀδικήματος, καὶ ὁ διὰ ταῦτα κρίνας ἀδίκως, πλέον ἔχει· καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνῳ τὸν ἀγρὸν κρίνας, οὐκ ἀγρὸν, ἀλλ' ἀργύριον ἔλαβεν.

is iniuriam facit, sed cui inest id vt sponte hoc faciat: id autem est, vnde principium actionis proficiscitur: quod sanè in distribuente, non in accipiente consistit. Adde quòd, cùm facere multis dicatur: & quodammodo inanimata interficiant, & manus, & seruus, cùm mandauerit aliquis: hæc sanè non iniustè faciũt, sed iniusta tamen committũt. Accedit quòd, si ignorans iudicauit quispiam, non iniuria afficit, quã tum ad legitimum ius attinet, neque iniustum iudicium est: sed quodammodo tamen iniustum: aliud enim legitimum, aliud primum ius est. At si sciens iudicauit iniustè, plus sibi vsurpat & ipse vel gratiæ vel vindictæ: perinde quidam ac si quis iniustè facti quoque ipse partem acceperit: & ille etiam qui ob hæc iniustè iudicauit, plus habet. Etenim in illis qui agrum adiudicauit, is non agrum, sed argentum accepit.

Κεφάλαιον ιγ.

Οἱ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶναι τὸ ἀδικεῖν. διὸ καὶ τὸ δίκαιον εἶναι ῥᾴδιον. τὸ δ', οὐκ ἔστι· συγγενέσθαι μὲν γὰρ τῇ τοῦ γείτονος, καὶ πατάξαι τὸν πλησίον, καὶ δοῦναι τῇ χειρὶ τὸ ἀργύριον, ῥᾴδιον, καὶ ἐπ' αὐτοῖς· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντας ταῦτα ποιεῖν, οὔτε ῥᾴδιον, οὔτ' ἐπ' αὐτοῖς. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γνῶναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι, ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν ξυνιέναι· ἀλλ' οὐ ταῦτ' ἐστὶ τὰ δίκαια, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ πῶς πραττόμενα καὶ πῶς νεμόμενα, δίκαια. τοῦτο δὲ πλέον ἔργον, ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι· ἐπεὶ κἀκεῖ μέλι καὶ οἶνον καὶ ἐλλέβορον, καὶ καῦσιν καὶ τομὴν εἰδέναι ῥᾴδιον, ἀλλὰ πῶς δεῖ νεῖμαι πρὸς ὑγίειαν, καὶ τίνι, καὶ πότε, τοσοῦτον ἔργον, ὅσον ἰατρὸν εἶναι. δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦ δικαίου οἴονται εἶναι οὐδὲν ἧττον τὸ ἀδικεῖν· ὅτι οὐδὲν ἧττον ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δύναιτ' ἂν ἕκαστον πρᾶξαι τούτων. καὶ γὰρ συγγενέσθαι γυναικὶ καὶ πατάξαι, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τὴν ἀσπίδα ἀφεῖναι, καὶ στραφεὶς ἐφ' ὁποτεραοῦν τρέχειν. ἀλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ τὸ ταῦτα ποιεῖν ἐστι, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὸ ἰατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν, ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ὡδί. ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις οἷς μέτεστι

CAPVT XIII.

HOmines autem in sua potestate situm existimant, vt iniuria afficiant. propterea etiam ius ipsum putant facile esse: quod tamen non est. rem habere enim cum vxore vicini, & percutere proximum, & manu porrigere pecuniam & facile est, & in ipsis: sed ita tamen se habentes hæc facere, neque facile, neque in ipsis est. Simili modo quoque cognoscere iusta & iniusta nullam sapientiam esse existimant: propterea quod difficile minimè est ea intelligere, de quibus leges præscribunt. Verùm iusta non hæc sunt nisi per accidens: sed ea sunt iusta quæ quodammodo aguntur, & quodammodo distribuuntur. Id autem difficilius est quam salubria cognoscere: nam illic mel, vinum, veratrum, adustionem item & incisionem noscere facilius est: quomodo autem ad sanitatem afferendam, cui, & quando adhibẽda hæc sint, tã est sanè difficile cognoscere, quàm medicum esse. Ob id autem ipsum etiam iusti hominis esse existimant nihilo minus iniustè agere: quoniam nihilo minus iustus, imò etiam magis facere vnumquodq. ex his potest nam & rem habere cum muliere, & percutere: & vir fortis scutum abiicere, & in fugam versus in vtram partem velit currere potest. Sed ignauè agere, & iniustè non est hæc facere, nisi per accidens nam hæc facere est, cùm aliquis ita se habens agit. Quemadmodum etiam mederi & sanare non est incidere, aut non incidere, vel medicamenta adhibere, aut non adhibere, sed quodammodo vtraq hæc facere. Iura autẽ inter eos sunt

& iustificari dicendum est. non enim potest quisquam iniuria affici, nisi aliquis sit, qui iniuria afficiat, neque iustificari, nisi iuste quispiam agat, iuréque afficiat. Verùm si absolute iniuria afficere est sponte lædere: sponte autem lædere, est scientem quem, & quod, & quomodo: intemperans verò sponte seipsum lædit: sponte is iniuria afficeretur: posséque fieri, vt ipse seipsum quispiam iniuria afficeret. at hoc vnum ex iis est, quæ in dubium veniunt, vtrum iniuria afficere seipsum quispiam possit. Adde quòd sponte etiam ob intemperantiam aliquis ab alio volente iniuria afficeretur: vt hoc modo quispiam sponte affici iniuria queat. An fortasse non recta definitio est: sed, cùm dicimus lædere esse scientem, & quem, & quod, & quomodo addendum est, præter illius voluntatem qui læditur. læditur igitur sponte aliquis, atque iniusta patitur: nullus tamen est qui iniuria sponte afficiatur, quippe cùm id velit nemo: ne incontinens quidem: sed præter voluntatem agat. nemo enim vult id, quod non esse bonum existimat. at incontinens quod non esse agendum putat, id agit. qui enim sua ipsius dat, sicut Homerus inquit Glaucum dedisse Diomedi.

Aurea pro ferreis, ac pro centene nouenuis.

nullo afficitur iniuria: quippe cum in ipsius potestate sit dare, iniuria verò affici, minimè in ipso est: sed esse aliquem oportet qui iniuria afficiat. Atque iniuria affici quidē non esse spontaneum manifestum est.

A καὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι μὴ ἀδικοῦντος, ἢ δικαιοῦσθαι, μὴ δικαιοπραγοῦντος. εἰ δ' ἐστὶν ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα τινά, τὸ δ' ἑκόντα, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς· ὁ δ' ἀκρατὴς ἑκὼν βλάπτει αὐτὸς αὑτόν, ἑκών τ' ἂν ἀδικοῖτο, καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἕν τι τῶν ἀπορουμένων, εἰ ἐνδέχεται

B αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι, ἑκὼν ἄν τις δι' ἀκρασίαν ὑπ' ἄλλου βλάπτοιτο ἑκόντος· ὥστ' εἴη ἂν ἑκόντ' ἀδικεῖσθαι. ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορισμός, ἀλλὰ προσθετέον τῷ βλάπτειν, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς, τὸ παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν; βλάπτεται μὲν οὖν τις ἑκών, καὶ τἄδικα πάσχει· ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών· οὐδεὶς γὰρ βούλεται, οὐδ' ὁ ἀκρατής· ἀλλὰ παρὰ τὴν βούλησιν πράττει· οὔτε γὰρ βού-

C λεται οὐδείς, ὃ μὴ οἴεται εἶναι σπουδαῖον· ὁ δὲ ἀκρατής, ἃ οὐκ οἴεται δεῖν πράττειν, πράττει. ὁ δὲ τὰ αὑτοῦ διδούς, ὥσπερ Ὅμηρός φησι δοῦναι τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει,

Χρύσεια χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων,

οὐκ ἀδικεῖται· ἐπ' αὐτῷ γάρ ἐστι τὸ διδόναι· τὸ δ' ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ τὸν ἀ-

D δικοῦντα δεῖ ὑπάρχειν. περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἑκούσιον, δῆλον.

CAPVT XII.

DVo præterea ex iis quæ proposuimus, supersunt dicenda: vtrum is, qui plus præter dignitatem distribuit, iniuriam afferat, an is qui id habet: fieri ne item possit, vt se ipsum quispiam iniuria afficiat. Nam si fieri potest id, quod prius dictum est: & qui distribuit iniuria afficit, non qui habet plus: si quis alteri quàm sibi plus distribuit sponte & sciens, is se ipse iniuria afficit: id quod facere modesti homines consueuerunt. modestus enim eiusmodi est, vt imminui sua non difficulter patiatur. An neque hoc simplex est: ex alio enim bono, si ita incidit, plus vsurpauit: vt ex gloria, aut eo quod absolutè honestum est. Sed soluitur etiam ex iniuria afficiēdi definitione: nihil enim præter suam patitur voluntatem, vt propterea affici iniuria minimè possit, sed lædatur tantum: si modo pati ipsum quippiam dicendum est. Perspicuum quoque est, eum qui distribuit iniuria afficere, non eum semper qui plus habet. non enim cui iniustum inest is iniuriam

Κεφάλαιον ιθ.

ΕΤι δ', ὧν προειλόμεθα, δύο ἐστὶν εἰπεῖν, πότερόν ποτ' ἀδικεῖ ὁ νείμας παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔχων· καὶ εἰ ἔστιν αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. εἰ γὰρ ἐνδέχεται

E τὸ πρότερον λεχθέν, καὶ ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ ἔχων τὸ πλέον. εἴ τις πλέον ἑτέρῳ ἢ αὑτῷ νέμει, εἰδὼς καὶ ἑκών, οὗτος αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ· ὅπερ δοκοῦσιν οἱ μέτριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ἐπιεικὴς, ἐλαττωτικός ἐστιν. ἢ οὐδὲ τοῦτο ἁπλοῦν; ἑτέρου γὰρ ἀγαθοῦ, εἰ ἔτυχεν, ἐπλεονέκτει, οἷον δόξης, ἢ τοῦ ἁπλῶς καλοῦ. ἔτι λύεται καὶ κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀ-

F δικεῖν· οὐδὲν γὰρ παρὰ τὴν αὐτοῦ πάσχει βούλησιν· ὥστε οὐκ ἀδικεῖται, διά γε τοῦτο· ἀλλ' εἴπερ, βλάπτεται μόνον. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ τὸ πλέον ἔχων ἀεί· οὐ γὰρ ᾧ τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖ·

ἀλλ' ᾧ τὸ ἑκόντα τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ', ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς πράξεως, ἥ ἐστιν ἐν τῷ διανέμοντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λαμβάνοντι. ἔτι ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ ποιεῖν λέγεται, καὶ ἔστιν ὡς τὰ ἄψυχα κτείνει, καὶ ἡ χείρ, καὶ ὁ οἰκέτης ἐπιτάξαντος, οὐκ ἀδικεῖ μὲν, ποιεῖ δὲ τὰ ἄδικα. ἔτι, εἰ μὲν ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸ νομικὸν δίκαιον, οὐδ' ἄδικος ἡ κρίσις ἐστίν· ἔστι δ', ὡς ἄδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ τὸ πρῶτον. εἰ δὲ γινώσκων ἔκρινεν ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτὸς, ἢ χάριτος, ἢ τιμωρίας. ὥσπερ οὖν κἂν εἴ τις μερίσαιτο τοῦ ἀδικήματος, καὶ ὁ διὰ ταῦτα κρίνας ἀδίκως, πλέον ἔχει· καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνῳ τὸν ἀγρὸν κρίνας, οὐκ ἀγρὸν, ἀλλ' ἀργύριον ἔλαβεν.

A is iniuriam facit, sed cui inest id vt sponte hoc faciat: id autem est, vnde principium actionis proficiscitur: quod sane in distribuente, non in accipiente consistit. Adde quòd, cùm facere multis dicatur: & quodammodo inanimata interficiant, & manus, & seruus, cùm mandauerit aliquis. hæc sanè non iniustè faciũt, sed iniusta tamen committũt. Accedit quòd, si ignorans iudicauit quispiam, non iniuria afficit, quã-

B tum ad legitimum ius attinet, neque iniustum iudicium est: sed quodammodo tamen iniustum: aliud enim legitimum, aliud primum ius est. At si sciens iudicauit iniustè plus sibi vsurpat & ipse vel gratiæ vel vindictæ: perinde quidam ac siquis iniustè facti quoque ipse partem acceperit: & ille etiam qui ob hæc iniustè iudicauit, plus habet. Etenim in illis qui agrum adiudicauit, is non agrum, sed argentum accepit.

Κεφάλαιον ιγ.

C

CAPVT XIII.

Οἱ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶναι τὸ ἀδικεῖν. διὸ καὶ τὸ δίκαιον εἶναι ῥᾴδιον. τὸ δ', οὐκ ἔστι· συγγενέσθαι μὲν γὰρ τῇ τοῦ γείτονος, καὶ πατάξαι τὸν πλησίον, καὶ δοῦναι τῇ χειρὶ τὸ ἀργύριον, ῥᾴδιον, καὶ ἐπ' αὐτοῖς· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντας ταῦτα ποιεῖν, οὔτε ῥᾴδιον, οὔτ' ἐπ' αὐτοῖς. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γνῶναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι. ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν ξυνιέναι· ἀλλ' οὐ ταῦτ' ἐστὶ τὰ δίκαια, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ πῶς πραττόμενα καὶ πῶς νεμόμενα, δίκαια. τοῦτο δὲ πλέον ἔργον, ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι, ἐπεὶ κἀκεῖ μέλι καὶ οἶνον καὶ ἐλλέβορον, καὶ καῦσιν καὶ τομὴν εἰδέναι ῥᾴδιον, ἀλλὰ πῶς δεῖ νεῖμαι πρὸς ὑγίειαν, καὶ τίνι, καὶ πότε, τοσοῦτον ἔργον, ὅσον ἰατρὸν εἶναι. δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦ δικαίου οἴονται εἶναι οὐδὲν ἧττον τὸ ἀδικεῖν· ὅτι οὐδὲν ἧττον ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δύναιτ' ἂν ἕκαστον πρᾶξαι τούτων. καὶ γὰρ συγγενέσθαι γυναικὶ καὶ πατάξαι, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τὴν ἀσπίδα ἀφεῖναι, καὶ στραφεὶς ἐφ' ὁποτεραοῦν τρέχειν. ἀλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ τὸ ταῦτα ποιεῖν ἐστι, πλὴν κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὸ ἰατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν, ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ ὡδί. ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις οἷς μέτεστι

Homines autem in sua potestate situm existimant, vt iniuria afficiant. propterea etiam ius ipsum putant facile esse: quod tamen non est. rem habere enim cum vxore vicini, & percutere proximum, & manu porrigere pecuniam & facile est, & in ipsis: sed ita tamen se habentes hæc facere, neque facile neque in ipsis est. Si-

D mili modo quoque cognoscere iusta & iniusta nullam sapientiam esse existimant: propterea quòd difficile minimè est ea intelligere, de quibus leges præscribunt. Verùm iusta non hæc sunt nisi per accidens: sed ea sunt iusta quæ quodammodo aguntur, & quodammodo distribuuntur. Id autem difficilius est quam salubria cognoscere: nam illic mel, vinum, veratrum, adustionem item & incisionem noscere

E facilius est: quomodo autem ad sanitatem afferendam, cui, & quando adhibẽda hæc sint, tã est sanè difficile cognoscere, quàm medicum esse. Ob id autem ipsum etiam iusti hominis esse existimant nihilo minus iniustè agere: quoniam nihilo minus iustus, imò etiam magis facere vnumquodq. ex his potest nam & rem habere cum muliere, & percutere: & vir fortis scutum abiicere, & in fugam versus in vtram partem

F velit currere potest. Sed ignauè agere, & iniustè non est hæc facere, nisi per accidens: nam hæc facere est, cùm aliquis ita se habens agit. Quemadmodum etiam mederi & sanare non est incidere, aut non incidere, vel medicamenta adhibere, aut non adhibere, sed quodammodo vtraq. hæc facere. Iura autẽ inter eos sunt

& iustificari dicendum est. non enim potest quisquam iniuria affici, nisi aliquis sit, qui iniuria afficiat, neque iustificari, nisi iustè quispiam agat, iuréque afficiat. Verùm si absolute iniuria afficere est sponte lædere: sponte autem lædere, est scientem quem, & quod, & quomodo: intemperans verò sponte seipsum lædit: sponte is iniuria afficeretur: posséque fieri, vt ipse seipsum quispiam iniuria afficeret. at hoc vnum ex iis est, quæ in dubium veniunt, vtrum iniuria afficere seipsum quispiam possit. Adde quòd sponte etiam ob intemperantiam aliquis ab alio volente iniuria afficeretur: vt hoc modo quispiam sponte affici iniuria queat. An fortasse non recta definitio est: sed, cùm dicimus lædere esse scientem, & quem, & quod, & quomodo addendum est, præter illius voluntatem qui læditur. læditur igitur sponte aliquis, atque iniusta patitur: nullus tamen est qui iniuria sponte afficiatur, quippe cùm id velit nemo: ne incontinens quidem: sed præter voluntatem agat. nemo enim vult id, quod non esse bonum existimat. at incontinens quod non esse agendum putat, id agit. qui enim sua ipsius dat, sicut Homerus inquit Glaucum dedisse Diomedi,

Aurea pro ferreis, ac pro centena nouenis.

nullus afficitur iniuria: quippe cùm in ipsius potestate sit dare, iniuria verò affici, minimè in ipso est: sed esse aliquem oportet, qui iniuria afficiat. Atque iniuria affici quidē non esse spontaneum manifestum est.

A καὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι μὴ ἀδικοῦντος, ἢ δικαιοῦσθαι, μὴ δικαιοπραγοῦντος. εἰ δ' ἐστὶν ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα τινά. τὸ δ' ἑκόντα, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς· ὁ δ' ἀκρατὴς ἑκὼν βλάπτει αὐτὸς αὑτὸν, ἑκών τ' ἂν ἀδικοῖτο, καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἓν τῶν διαπορουμένων, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι, ἑκὼν ἄν τις δι' ἀ- B κρασίαν ὑπ' ἄλλου βλάπτοιτο ἑκόντος· ὥστ' εἴη ἂν ἑκόντ' ἀδικεῖσθαι. ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορισμὸς, ἀλλὰ προσθετέον τῷ βλάπτειν, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς, τὸ παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν; βλάπτεται μὲν οὖν τις ἑκὼν, καὶ τὰ ἄδικα πάσχει· ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών· οὐδεὶς γὰρ βούλεται, οὐδ' ὁ ἀκρατής· ἀλλὰ παρὰ τὴν βούλησιν πράττει· οὔτε γὰρ βού- C λεται οὐδεὶς, ὃ μὴ οἴεται εἶναι σπουδαῖον· ὁ δὲ ἀκρατὴς, ὃ οὐκ οἴεται δεῖν πράττειν, πράττει. ὁ δὲ τὰ αὑτοῦ διδοὺς, ὥσπερ Ὅμηρός φησι δοῦναι τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει,

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων,

οὐκ ἀδικεῖται· ἐπ' αὐτῷ γάρ ἐστι τὸ διδόναι· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ τὸν ἀ- D δικοῦντα δεῖ ὑπάρχειν. περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἑκούσιον, δῆλον.

CAPVT XII.

DVo præterea ex iis quæ proposuimus, supersunt dicenda: vtrum is, qui plus præter dignitatem distribuit, iniuriam afferat, an is qui id habet: fieri ne item possit, vt se ipsum quispiam iniuria afficiat. Nam si fieri potest id, quod prius dictum est: & qui distribuit iniuria afficit, non qui habet plus: si quis alteri quàm sibi plus distribuit sponte & sciens, is se ipse iniuria afficit: id quod facere modesti homines consueuerunt. modestus enim eiusmodi est, vt imminui sua non difficulter patiatur. An neque hoc simplex est: ex alio enim bono, si ita incidit, plus vsurpauit: vt ex gloria, aut eo quod absolutè honestum est. Sed soluitur etiam ex iniuria afficiēdi definitione nihil enim præter suam patitur voluntatem, vt propterea affici iniuria minimè possit, sed lædatur tantum: si modo pati ipsum quippiam dicendum est. Perspicuum quoque est, eum qui distribuit iniuria afficere, non eum semper qui plus habet. non enim cui iniustum inest is iniuriam

Κεφάλαιον ιβ.

Ἔτι δ', ὧν προειλόμεθα, δύο ἐστὶν εἰπεῖν, πότερόν ποτε ἀδικεῖ ὁ νείμας παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔχων· καὶ εἰ ἔστιν αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. εἰ γὰρ ἐνδέχεται E τὸ πρότερον λεχθὲν, καὶ ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ ἔχων τὸ πλεῖον. εἴ τις πλέον ἑτέρῳ ἢ αὑτῷ νέμει, εἰδὼς καὶ ἑκὼν, οὗτος αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ· ὅπερ δοκοῦσιν οἱ μέτριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ἐπιεικὴς, ἐλαττωτικός ἐστιν. ἢ οὐδὲ τοῦτο ἁπλοῦν; ἑτέρου γὰρ ἀγαθοῦ, εἰ ἔτυχεν, ἐπλεονέκτει· οἷον δόξης, ἢ τοῦ ἁπλῶς καλοῦ. ἔτι λύεται καὶ κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀ- F δικεῖν· οὐδὲν γὰρ παρὰ τὴν αὐτοῦ πάσχει βούλησιν· ὥστε οὐκ ἀδικεῖται, διά γε τοῦτο· ἀλλ' εἴπερ, βλάπτεται μόνον. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ τὸ πλέον ἔχων ἀεί· οὐ γὰρ ᾧ τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖ·

ἀλλ' ᾧ τὸ ἑκόντι τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ', ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς πράξεως, ἥ ἐστιν ἐν τῷ διανέμοντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λαμβάνοντι. ἔτι ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ ποιεῖν λέγεται, καὶ ἔστιν ὡς τὰ ἄψυχα κτείνει, καὶ ἡ χεὶρ, καὶ ὁ οἰκέτης ἐπιτάξαντος, οὐκ ἀδικεῖ μὲν, ποιεῖ δὲ τὰ ἄδικα. ἔτι, εἰ μὲν ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸ νομικὸν δίκαιον, οὐδ' ἄδικος ἡ κρίσις ἐστίν· ἔστι δ', ὡς ἄδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ τὸ πρῶτον. εἰ δὲ γινώσκων ἔκρινεν ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτὸς, ἢ χάριτος, ἢ τιμωρίας. ὥσπερ οὖν κἂν εἴ τις μερίσαιτο τοῦ ἀδικήματος, καὶ ὁ διὰ ταῦτα κρίνας ἀδίκως, πλέον ἔχει· καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνῳ τὸν ἀγρὸν κρίνας, οὐκ ἀγρὸν, ἀλλ' ἀργύριον ἔλαβεν.

A is iniuriam facit, sed cui inest id vt sponte hoc faciat: id autem est, vnde principium actionis proficiscitur: quod sanè in distribuente, non in accipiente consistit. Adde quòd, cum facere multis dicatur: & quodammodo inanimata interficiant, & manus, & seruus, cùm mandauerit aliquis: hæc sanè non iniustè faciũt, sed iniusta tamen committũt. Accedit quòd, si ignorans iudicauit quispiam, non iniuria afficit, quã-
B tum ad legitimum ius attinet, neque iniustum iudicium est: sed quodammodo tamen iniustum: aliud enim legitimum, aliud primum ius est. At si sciens iudicauit iniustè plus sibi vsurpat & ipse vel gratiæ vel vindictæ: perinde quidam ac si quis iniustè facti quoque ipse partem acceperit: & ille etiam qui ob hæc iniustè iudicauit, plus habet. Etenim in illis qui agrum adiudicauit, is non agrum, sed argentum accepit.

Κεφάλαιον ιγ.

Οἱ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶναι τὸ ἀδικεῖν. διὸ καὶ τὸ δίκαιον εἶναι ῥᾴδιον. τὸ δ', οὐκ ἔστι· συγγενέσθαι μὲν γὰρ τῇ τοῦ γείτονος, καὶ πατάξαι τὸν πλησίον, καὶ δοῦναι τῇ χειρὶ τὸ ἀργύριον, ῥᾴδιον, καὶ ἐπ' αὐτοῖς· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντας ταῦτα ποιεῖν, οὔτε ῥᾴδιον, οὔτ' ἐπ' αὐτοῖς. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γνῶναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι, ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν ξυνιέναι· ἀλλ' οὐ ταῦτ' ἐστὶ τὰ δίκαια, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ πῶς πραττόμενα καὶ πῶς νεμόμενα, δίκαια. τοῦτο δὲ πλεῖον ἔργον, ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι· ἐπεὶ κἀκεῖ μέλι καὶ οἶνον καὶ ἐλλέβορον, καὶ καῦσιν καὶ τομὴν εἰδέναι ῥᾴδιον, ἀλλὰ πῶς δεῖ νεῖμαι πρὸς ὑγίειαν, καὶ τίνι, καὶ πότε, τοσοῦτον ἔργον, ὅσον ἰατρὸν εἶναι. δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦ δικαίου οἴονται εἶναι οὐδὲν ἧττον τὸ ἀδικεῖν· ὅτι οὐδὲν ἧττον ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δύναιτ' ἂν ἕκαστον πρᾶξαι τούτων. καὶ γὰρ συγγενέσθαι γυναικὶ καὶ πατάξαι, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τὴν ἀσπίδα ἀφεῖναι, καὶ στραφεὶς ἐφ' ὁποτεραοῦν τρέχειν. ἀλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ τὸ ταῦτα ποιεῖν ἐστι, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὸ ἰατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν, ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ ὡδί. ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις οἷς μέτεστι

C

CAPVT XIII.

Homines autem in sua potestate situm existimant, vt iniuria afficiant. propterea etiam ius ipsum putant facile esse: quod tamen non est. rem habere enim cum vxore vicini, & percutere proximum, & manu porrigere pecuniam & facile est, & in ipsis: sed ita tamen se habentes hæc facere, neque facile, neque in ipsis est. Si-
D mili modo quoque cognoscere iusta & iniusta nullam sapientiam esse existimant: propterea quod difficile minimè est ea intelligere, de quibus leges præscribunt. Verùm iusta non hæc sunt nisi per accidens: sed ea sunt iusta quæ quodammodo aguntur, & quodammodo distribuuntur. Id autem difficilius est quam salubria cognoscere: nam illic mel, vinum, veratrum, adustionem item & incisionem noscere
E facilius est: quomodo autem ad sanitatem afferendam, cui, & quando adhibẽda hæc sint, tã est sanè difficile cognoscere, quàm medicum esse. Ob id autem ipsum etiam iusti hominis esse existimant nihilo minus iniustè agere: quoniam nihilo minus iustus, imò etiam magis facere vnumquodq. ex his potest nam & rem habere cum muliere, & percutere: & vir fortis scutum abiicere, & in fugam versus in vtram partem
F velit currere potest. Sed ignauè agere, & iniustè non est hæc facere, nisi per accidens nam hæc facere est, cùm aliquis ita se habens agit. Quemadmodum etiam mederi & sanare non est incidere, aut non incidere, vel medicamenta adhibere, aut non adhibere, sed quodammodo vtraq. hæc facere. Iura autẽ inter eos sunt

qui bonorum simpliciter sunt participes: in quibus & excessum habent & defectum: quibusdam enim horum non est excessus, vt fortasse Dijs quibusdam nulla pars vtilis est, vt incurabilibus & malis, sed nocēt omnia: at quibusdam quadamtenus: atque hoc propterea humanum est.

CAPVT XIV.

SEquitur, vt de æquitate & æquo & bono quomodo scilicet illa ad iustitiam, hoc ad ius respiciat, differamus. Neque enim si quis recte consideret, vt idem absolute spectare, neque vt diuersum prorsus genere videtur. & interdum æquum & bonum, hominémque ipsum eiusmodi laudamus, ita vt ad alia quoque transferre hoc nomen laudando consueuerimus, æquum hominem probum appellantes: interdum, dum rationem sequimur, absurdum videtur æquum & bonum, si præter ius quiddam est, esse laudabile. vel enim ius non est honestum: vel æquum & bonum non est ius, si diuersum quid est: vel si vtrumque est honestum, idem vtraque sunt. Ac dubitatio quidem circa æquum & bonum ferè ex his contingit: in qua omnia quodammodo rectè sese habent, nihilque est quod sibi aduersetur ac repugnet. nam cùm æquum & bonum iuris cuiusdam æquum sit, melius ius quoddam est neque tamen quasi diuersum aliquod genus est iure ipso melius. Ius igitur & æquum & bonū idem est. cùm enim vtraque honesta sint, æquum & bonum honestius meliusque est. Dubitatio autem hæc oritur, quia æquum & bonum ius est non secundum legem, sed legitimi iuris correctio. Cuius rei caussa est, quod lex in vniuersum omnis statuitur: nec fieri potest, vt rectè de quibusdam in vniuersum definiatur. in quibus enim necesse est, vt in vniuersum dicatur, rectè autem id non potest: lex id sumit quod vt plurimum fit, non ignorans sanè quod peccatur. & nihilominus tamen rectè sese habet quippe cum peccatum in lege minimè sit, neque in legislatore, sed in rei ipsius natura consistat statim enim rerum agendarum materia eiusmodi est. Quando igitur lex in vniuersum dixerit, & præter vniuersale postea quippiam contigerit: rectè se habet, si qua legislator omisit absolutéque ac simpliciter loquendo peccauit, corrigatur defectus id quod legislator etiā ipse si adesset dixisset: & si sciuisset, ita præscribēret legē instituisset. Idcirco ius quidem est & melius quodam iure, non tamen quod absolute est & simpliciter,

A τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔχουσι δὲ καὶ ὑπερβολὴν ἐν τούτοις καὶ ἔλλειψιν· τοῖς μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ αὐτῶν, οἷον ἴσως τοῖς θεοῖς· τοῖς δ' οὐθὲν μόριον ὠφέλιμον τοῖς ἀνιάτοις καὶ κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλάπτει· τοῖς δὲ μέχρι του· διὰ τοῦτ' ἀνθρώπινόν ἐστι.

Κεφάλαιον ιδ'.

B Περὶ δὲ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει ἡ μὲν ἐπιείκεια πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δ' ἐπιεικὲς πρὸς τὸ δίκαιον, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ὡς ταὐτὸν ἁπλῶς, οὔθ' ὡς ἕτερον τῷ γένει φαίνεται σκοπουμένοις· καὶ ὁτὲ μὲν τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινοῦμεν, καὶ ἄνδρα τὸν τοιοῦτον, ὥστε καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐπαινοῦντες μεταφέρομεν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ C τὸ ἐπιεικέστερον, ὅτι βέλτιον, δηλοῦντες· ὁτὲ δὲ τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς παρὰ τὸ δίκαιόν τι ὂν, ἐπαινετόν ἐστιν· ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐ δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ εἰ ἄμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστιν· ἡ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν συμβαίνει διὰ ταῦτα περὶ τὸ ἐπιεικές. ἔχει δ' ἅπαντα τρόπον τινὰ ὀρθῶς, καὶ οὐδὲν ὑπεναντίον ἑαυτοῖς. τό, τε γὰρ ἐπιεικὲς, D δικαίου τινὸς ὂν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ οὐχ ὡς ἄλλο τι γένος ὂν, βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου. ταὐτὸν ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικές· καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, κρεῖττον τὸ ἐπιεικές. ποιεῖ δὲ τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ ἐπιεικὲς, δίκαιον μέν ἐστιν, οὐ τὸ κατὰ τὸν νόμον δέ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. αἴτιον δ', ὅτι ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς· περὶ E ἐνίων δὲ, οὐχ οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ οἷόν τε δὲ ὀρθῶς, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτανόμενον. καὶ ἔστιν οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἁμάρτημα, οὐκ ἐν τῷ νόμῳ, οὐδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματός ἐστιν. εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη τοιαύτη ἐστίν. ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ' ἐπὶ τούτοις F παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ᾗ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἥμαρτεν ἁπλῶς εἰπὼν, ἐπανορθοῦν τὸ ἐλλειφθὲν, ὃ κἂν ὁ νομοθέτης αὐτὸς οὕτως ἂν εἶπεν, ἐκεῖ παρὼν, καὶ εἰ ᾔδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. διὸ δίκαιον μέν ἐστι, καὶ βέλτιόν τινος δικαίου, οὐ τοῦ ἁπλῶς δέ,

ἀλλὰ

ἀλλὰ διὰ τὸ ἁπλῶς ἁμαρτήματος· καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου. τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον θέσθαι νόμον· ὥστε ψηφίσματος δεῖ. τοῦ γὰρ ἀορίστου, ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδινος κανών· πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανών· καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐπιεικὲς, καὶ τί τὸ δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δικαίου δῆλον. φανερὸν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστιν. ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς καὶ πρακτικὸς καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθὸν, ἐπιεικής ἐστι· καὶ ἡ ἕξις αὕτη, ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

Κεφάλαιον ιε.

Πότερον δ' ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. τὰ μὲν γάρ ἐστι τῶν δικαίων, τὰ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένα. οἷον οὐ κελεύει ἀποκτιννύναι ἑαυτὸν ὁ νόμος· ἃ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει. ἔτι ὅταν παρὰ τὸν νόμον βλάπτῃ, μὴ ἀντιβλάπτων, ἑκὼν ἀδικεῖ. ἑκὼν δὲ, ὁ εἰδὼς καὶ ὃν καὶ ᾧ. ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος· ἀδικεῖ ἄρα. ἀλλὰ τίνα; ἢ τὴν πόλιν, αὑτὸν δ' οὔ; ἑκὼν γὰρ πάσχει. ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών. διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ, καί τις ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείραντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι. ἔτι καθ' ὃ ἄδικος ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ μὴ ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι αὑτόν. τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου. ἔστι γάρ πως ὁ ἄδικος οὕτω πονηρὸς, ὥσπερ ὁ δειλὸς, οὐχ ὡς ὅλην ἔχων τὴν πονηρίαν· ὥστ' οὐδὲ κατὰ ταύτην ἀδικεῖ. ἅμα γὰρ τῷ αὐτῷ ἂν εἴη ἀφῃρῆσθαι καὶ προσκεῖσθαι τὸ αὐτό· τοῦτο δὲ ἀδύνατον· ἀλλ' ἀεὶ ἐν πλείοσιν ἀνάγκη εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. ἔτι δὲ ἑκούσιόν τε καὶ ἐκ προαιρέσεως, καὶ πρότερον. ὁ γὰρ διότι ἔπαθε, καὶ τὸ αὐτὸ ἀντιποιῶν, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν· αὐτὸς δὲ αὑτὸν, τὰ αὐτὰ ἅμα καὶ πάσχει καὶ ποιεῖ.

A sed eo quod ex absolutè loquendo peccat. estque ea æqui & boni natura, vt legis qua parte deficit, ob vniuersale, emendatio sit. id enim est in causa, vt etiam non omnia secundum legem sint, propterea quòd vt de quibusdam lex faciatur, fieri nullo modo potest. quapropter decreto opus est: indefiniti enim indefinita etiam esse regula debet. sicut ædificationis Lesbiæ plumbea norma, quæ ad lapidis figuram transmutatur, neque immobilis manet: sic decretum B ad res ipsas accommodatur. Quidnam igitur sit æquum & bonum, & quid ius & quo iure melius id sit, perspicuum iam est. Ex quo etiam patet quisnam æquus & bonus vir sit: qui enim talia eligit atque agit, neq; est exactus iuris exequutor in peiorem partem sed imminuit potius, etiam si legem ad id adiutricem habeat: is æquus & bonus est: habitusque ipse æquitas, quæ quidem iustitia quædam, nec diuersus ab ea habitus est. C

CAPVT XV.

Ex his quæ diximus, manifestum etiam fit, ac fieri possit, vt quis iniuria seipsum afficiat, necne. Nonnulla enim sunt iura, quæ ad vniuersam virtutē spectantia à legibus sunt instituta: exempli causa, lex non iubet se ipsum quempiam occidere: quæ autem non iubet, vetat. Præterea cum quis præter legem lædit non referens D læsionem sponte iniuriam facit: qui autem sponte facit, is sciens & quem, & quomodo, facit. at qui ob iram seipsum iugulat, sponte præter rectam legem id agit, quod lex non permittit: iniuriam igitur facit. sed cui? ciuitati nimirum non sibi: quippe cum sponte patiatur: nemo verò sponte iniuria afficiatur. Vnde etiam ipsum ciuitas mulctat: eique, qui se ipsum necauit, quasi ciuitatem iniuria affecerit, E ignominia quædam irrogatur. Adde quòd neque eo modo potest quispiam se ipsum iniuria afficere, quo iniustus ille est qui solummodo iniustè agit, & non omnino est prauus: id quod diuersum ab illo est. est enim quodammodo iniustus ita prauus, vt ignauus: non vt totam in se habens prauitatem. Quare neque secundum hãc sibi facit iniuriã quispiam: simul F enim idem auferri, ac detrahi eidem posset: quod omnino nequit: sed semper inter plures esse ius & iniuriam necesse est. Necnon spontaneum, & ex electione & prius. nam qui propterea quòd passus est, idem vicissim facit: iniuriam facere minimè videtur. ipse autem seipsum iisdem simul & afficit, & afficitur. Præterea [illegible]

possset vt sponte quispiam iniuria afficere- A tur. Ad hæc verò sine particularib⁹ iniustè factis iniuriam facit nemo. at nemo vel cũ sua vxore adulterium committit, vel parietem suum perfodit, vel suas ipsius opes furatur. Ac demũ quòd iniuria se ipsum quispiam afficiat, definitione ea soluitur, qua iniuria affici vnumquemque cõstitutũ est. Perspicuum autem est vtrunque tam iniuria affici, quàm afficere, esse malum: alterum enim est minus, alterum amplius ha- B bere, quàm sit mediocre. Quemadmodum in medicina salubris, in exercitatoria eius rei quæ ad bonũ habitum facit peius tamẽ est iniuria afficere: quippe cùm id cũ vitio sit, & vituperabile: & cũ vitio quidem vel perfecto, & absolutè vel propè. Non enim omne quod spontaneũ est, est cũ iniustitia. at iniuria affici sine vitio & iniustitia est: iniuria igitur affici per se minus malũ est. Nihil tamen vetat, quin ex accidenti esse C maius malum possit. sed ars tamen id nihil curat: quippe quæ inquit lateris dolorem maiorem esse morbũ quàm cæspitationem. Licet ex accidenti alterum interdum euenire queat. si contingat, vt ex cæspitatione aliquis ceciderit, atque ita ab hostibus captus fuerit, atque interfectus. At verò per trãslationem & similitudinem est ius nõ sibi ad se ipsum, sed sibi cum quibusdam ex suis: quanquam non omne ius sed herile tãtum D vel familiare. In his enim rationibus pars animæ nostræ, rationis particeps ab ea quę est expers, distat. Ad quę cum spectamus, esse iniustitia quædam ad se ipsum videtur: quoniã scilicet fieri potest, vt in his aliquo modo præter suas appetitiones quispiam afficiatur. Sicut igitur principi & subdito, ita his quoq; inter se esse ius quoddã videtur. Ac de iustitia quidẽ, cæterisq; moralib. virtutibus in hunc modum definitum sit. E

ἂν ἑκόντα ἀδικεῖσθαι. πρὸς δὲ τούτοις, ἄνευ τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων, οὐδεὶς ἀδικεῖ· μοιχεύει δὲ οὐδεὶς τὴν ἑαυτοῦ οὐδὲ τοιχωρυχεῖ τὸν ἑαυτοῦ τοῖχον, οὐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτοῦ. ὅλως δὲ λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν, κατὰ τὸν διορισμὸν τὸν περὶ τοῦ ἑκουσίως ἀδικεῖσθαι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ἄμφω φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἔλαττον, τὸ δὲ πλέον ἔχειν ἐστὶ τοῦ μέσου, ὥσπερ ὑγιεινὸν μὲν, ἐν ἰατρικῇ, εὐεκτικὸν δὲ, ἐν γυμναστικῇ. ἀλλ' ὅμως χεῖρον τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν, μετὰ κακίας, καὶ ψεκτόν· καὶ κακίας, ἢ τῆς τελείας, καὶ ἁπλῶς, ἢ ἐγγύς· οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἑκούσιον, μετὰ ἀδικίας· τὸ δ' ἀδικεῖσθαι, ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας. καθ' αὑτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι ἧττον φαῦλον· κατὰ συμβεβηκὸς δ' οὐδὲν κωλύει εἶναι μεῖζον κακόν. ἀλλ' οὐδὲν μέλει τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρῖτιν λέγει μείζω νόσον προσπταίσματος· καίτοι γένοιτ' ἄν ποτε θάτερον κατὰ συμβεβηκός, εἰ προσπταίσαντα διὰ τὸ πεσεῖν συμβαίη ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. Κατὰ μεταφορὰν δὲ καὶ ὁμοιότητά ἐστιν οὐκ αὐτῷ πρὸς αὑτὸν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν αὐτοῦ τισίν. οὐ πᾶν δὲ δίκαιον, ἀλλὰ τὸ δεσποτικόν, ἢ τὸ οἰκονομικόν. ἐν τούτοις γὰρ τοῖς λόγοις διέστηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. εἰς ἃ δὴ βλέπουσι, καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὑτόν, ὅτι ἐν τούτοις ἔστι πάσχειν τι παρὰ τὰς ἑαυτῶν ὀρέξεις· ὥσπερ οὖν ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ εἶναι πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τούτοις. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

ARISTOTELIS MORALIVM NICOMACHIORVM

LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

QVONIAM prius diximus, medium esse eligendum, non excessum neque defectum: medium autem esse, sicut ratio recta præscribit, hoc iam distinguamus. In omnib enim antedictis habitibus, quemadmodum in aliis, est quidam scopus, ac finis, in quem respiciens is qui habet rationem, intendit, ac remittit. estque

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ἠθικῶν νικομαχείων

τὸ Ζ.

Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙ δὲ τυγχάνομεν πρότερον εἰρηκότες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι, μὴ τὴν ὑπερβολήν, μήτε τὴν ἔλλειψιν· τὸ δὲ μέσον ἐστὶν, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διέλωμεν. ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἕξεσι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἔστι τις σκοπὸς πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, ἐπιτείνει καὶ ἀνίησι,

καί τις

καί τις ἐστὶν ὅρος τῶν μεσοτήτων, ἅς μεταξύ φαμεν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, οὔσας κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. ἔστι δὲ τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, ἀληθὲς μέν, οὐθὲν δὲ σαφές· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιμελείαις περὶ ὅσας ἐστὶν ἐπιστήμη, τοῦτ' ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὔτε πλείω οὔτε ἐλάττω δεῖ πονεῖν, οὐδὲ ῥᾳθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος· τοῦτο δὲ μόνον ἔχων ἄν τις, οὐδὲν ἂν εἰδείη πλέον· οἷον ποῖα δεῖ προσφέρεσθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἴποι, ὅτι ὅσα ἡ ἰατρικὴ κελεύει, καὶ ὡς ὁ ταύτην ἔχων. διὸ δεῖ καὶ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἕξεις, μὴ μόνον ἀληθῶς εἶναι τοῦτ' εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρισμένον, τίς τ' ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τούτου τίς ὁ ὅρος.

A quidam mediocritatum terminus, quas inter excessum & defectum esse dicimus, cùm secundum rectam rationem extiterint. Ac si ita dicamus verum quidem est, non tamen perspicuum: quippe cum in omnibus aliis studiis, circa quæ est scientia, verum sit dicere, neque amplius neq; minus esse elaborandum: neque ociādum, sed mediocriter, atq; vt recta ratio præscribit. Sed qui solùm hoc habet, nihil amplius co-
B gnoscet: verbi causa qualia corpori exhibenda sint: si quis dixerit: ea quæ iubet medicina, & sicut is qui ea est præditus, statuit. Idcirco oportet etiam circa animi habitus non solum verè hoc dictum esse, sed etiam determinatum, quænam sit recta ratio, quæque eius finitio sit.

Κεφάλαιον β.

Τὰς δὴ τῆς ψυχῆς ἀρετὰς διελόμενοι, τὰς μὲν εἶναι ἔφαμεν τοῦ ἤθους, τὰς δὲ τῆς διανοίας. περὶ μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διεληλύθαμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, περὶ ψυχῆς πρῶτον εἰπόντες, λέγωμεν οὕτως. πρότερον μὲν οὖν ἐλέχθη δύο εἶναι μέρη τῆς ψυχῆς, τό, τε λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον· νῦν δὲ περὶ τοῦ λόγον ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρετέον. καὶ ὑποκείσθω δύο τὰ λόγον ἔχοντα, ἓν μέν, ᾧ θεωροῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, ὅσων αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν· ἓν δέ, ᾧ τὰ ἐνδεχόμενα· πρὸς γὰρ τὰ τῷ γένει ἕτερα, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τῷ γένει, τὸ πρὸς ἑκάτερον πεφυκός, εἴπερ καθ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα ἡ γνῶσις ὑπάρχει αὐτοῖς. λεγέσθω δὲ τούτων, τὸ μέν, ἐπιστημονικόν· τὸ δὲ, λογιστικόν· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι ταὐτόν· οὐδεὶς δὲ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. ὥστε τὸ λογιστικόν ἐστιν ἕν τι μέρος τοῦ λόγον ἔχοντος. ληπτέον ἄρα, ἑκατέρου τούτων τίς ἡ βελτίστη ἕξις. αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου· ἡ δ' ἀρετὴ πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον.

Τρία δ' ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις. τούτων δ', ἡ αἴσθησις, οὐδεμιᾶς ἀρχὴ πράξεως· δῆλον δὲ τῷ τὰ θηρία αἴσθησιν μὲν ἔχειν, πράξεως δὲ μὴ κοινωνεῖν. ἔστι δ' ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτ' ἐν ὀρέξει δίωξις καὶ φυγή. ὥστ' ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ, ἕξις προαιρετική· ἡ δὲ προαίρεσις, ὄρεξις βουλευτική,

CAPVT II.

Cum igitur virtutes animi diuideremus, alias morum, alias mentis esse
C diximus. Ac de moralibus quidem iā disseruimus: de reliquis nunc dicamus, si prius tamen de anima nonnulla exposuerimus. Superius enim duas esse animæ partes dictū est, alteram rationis capacem, alteram expertem. nūc verò eodem modo rationis capax diuidenda est. statuanturque duæ esse ratione præditæ partes: vna, qua eiusmodi res contemplamur, quarū principia
D aliter sese habere non possunt: altera, qua ea consideramus quæ esse aliter possūt Ad ea enim quæ genere sunt diuersa, cognoscenda, ex animæ quoque partibus diuersa genere ea est, quæ ad vtrunque cognoscēdū est apta. siquidem ex similitudine quadam atque affinitate cognitio ipsis contingit. Quarum altera sciendi, altera ratiocinandi facultas dicatur. consultare enim & ratiocinari idem est. at de iis quæ non pos-
E sūt aliter sese habere, consultat nemo. Quare ratiocinatrix vna quædam pars est eius animæ partis, quæ rationis est capax. Quis igitur vtrarumq. harū optimus habitus sit, statuendū est: is enim est vtriusque virtus: at virtus ad opus propriū spectat. Tria autē sunt, quæ in anima actionis, ac veritatis dominium habent sensus, intellectus, & appetitus. Sed ex his sensus nullius principium actionis est, id quod perspicuum est
F ex eo, quòd bestiæ sensum cùm habeant, actionis participes minimè sunt. Quod verò in cogitatione affirmatio & negatio est, idem in appetitu persequutio est, & fuga. Quare cùm moralis virtus habitus electiuus sit, electio verò cōsultatrix appetitio.

propterea oportet, si modò electio proba est: vt & ratio sit vera, & appetitus rectus: & eadem & illa dicat, & hic persequatur. Atque hæc cogitatio seu mens, & veritas actiua est. Contemplatiuæ autem cogitationis & non actiuæ neque effectiuæ bene & male esse, est verum & falsum. hoc enim totius cogitatiuæ opus est, sed actiuæ & cogitatiuæ veritas est, quæ appetitui recto consentanea sit. Electio igitur actionis principium est, vnde est motus, non cuius causa, electionis verò appetitus, & ratio quæ alicuius causa est. Vnde neque sine intellectu & cogitatione, neque sine morali habitu electio est. bona etenim actio, & quod item contrarium in actione est, sine intellectu & cogitatione, & moribus non existit. Cogitatio verò ipsa nihil mouet, sed ea quę causa alicuius est, & actiua. hæc etiam enim effectiuæ dominatur: quippe cùm causa alicuius faciat. vnusquisque qui facit neq. finis absolutè, sed ad aliquid & alicuius fit, id quod fit: non tamen id quod agitur. bona enim actio finis est: finis verò ipsius est appetitus. Idcirco vel appetitiuus intellectus, vel intellectiuus appetitus electio est. Tale autem principium est homo. Nihil autem est eligibile quod factum est: verbi causa, Ilium expugnasse eligit nemo. non enim consultat quispiam de eo quod factum est, sed de eo quod futurum est, esseque aliter potest. quod autem factum est quin factum sit, fieri nullo modo potest. Idcirco rectè Agatho inquit:

Re nanque sola hac ipse priuatur Deus
Vt facta minimè infecta possit reddere.

Vtrarumque igitur intellectiuarum partium opus veritas est. Quocirca secundum quos habitus vtraque maximè verum dicet, ij vtrarumque virtutes erunt.

CAPVT III.

SVmpto igitur altius principio, rursus de ipsis dicamus. Sint autem ea, quibus anima affirmando aut negando verum dicit, numero quinque, hæc verò sunt ars, scientia prudentia, sapientia, intellectus. nã existimatione & opinione fieri potest, vt mentiamur. Scientia igitur quid sit, inde manifestum est: si exquisitè tractare, & non sequi similitudines opus est. Omnes enim id quod scimus, non posse aliter sese habere existimamus: quæ autem aliter esse possunt, cùm extra cõtẽplationẽ fuerint, an sint necne, latent, scibile igitur necessariò est: ergo æternum. quæ enim necessariò sunt, absolutè omnia sunt æterna:

A διὰ ταῦτα, τόν τε λόγον ἀληθῆ εἶναι δεῖ, καὶ τὴν ὄρεξιν ὀρθὴν, εἴπερ ἡ προαίρεσις σπουδαία· καὶ τὰ αὐτὰ, τὸν μὲν φάναι, τὴν δὲ διώκειν· αὕτη μὲν οὖν ἡ διάνοια καὶ ἡ ἀλήθεια, πρακτική. τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας, καὶ μὴ πρακτικῆς, μηδὲ ποιητικῆς, τὸ εὖ καὶ κακῶς, τἀληθές ἐστι καὶ ψεῦδος· τοῦτο γάρ ἐστι παντὸς διανοητικοῦ ἔργον. τοῦ δὲ πρακτικοῦ καὶ διανοητικοῦ, B ἀλήθεια, ὁμολόγως ἔχουσα τῇ ὀρέξει τῇ ὀρθῇ. πράξεως μὲν οὖν ἀρχὴ, προαίρεσις, ὅθεν ἡ κίνησις, ἀλλ' οὐχ οὗ ἕνεκα· προαιρέσεως δὲ, ὄρεξις καὶ λόγος ὁ ἕνεκά τινος· διὸ οὔτ' ἄνευ νοῦ καὶ διανοίας, οὔτ' ἄνευ ἠθικῆς ἐστὶν ἕξεως ἡ προαίρεσις. εὐπραξία γὰρ, καὶ τὸ ἐναντίον ἐν πράξει, ἄνευ διανοίας καὶ ἤθους οὐκ ἔστι. διάνοια δ' αὐτὴ οὐθὲν κινεῖ, C ἀλλ' ἡ ἕνεκά του καὶ πρακτική· αὕτη γὰρ καὶ τῆς ποιητικῆς ἄρχει· ἕνεκα γάρ του ποιεῖ πᾶς ὁ ποιῶν, καὶ οὐ τέλος ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι, καὶ τινὸς, τὸ ποιητὸν, ἀλλ' οὐ τὸ πρακτόν· ἡ γὰρ εὐπραξία, τέλος· ἡ δ' ὄρεξις, τούτου. διὸ, ἢ ὀρεκτικὸς νοῦς ἡ προαίρεσις, ἢ ὄρεξις διανοητικὴ, καὶ ἡ τοιαύτη ἀρχὴ, ἄνθρωπος. οὐκ ἔστι δὲ προαιρετὸν οὐδὲν γεγονὸς, οἷον οὐδεὶς προαιρεῖται D Ἴλιον πεπορθηκέναι· οὐδὲ γὰρ βουλεύεται περὶ τοῦ γεγονότος, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐσομένου, καὶ ἐνδεχομένου· τὸ δὲ γεγονὸς, οὐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι· διὸ ὀρθῶς Ἀγάθων,

Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,
Ἀγένητα ποιεῖν ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα.

ἀμφοτέρων δὴ τῶν νοητικῶν μορίων ἀλήθεια τὸ ἔργον. καθ' ἃς οὖν ἕξεις μάλιστ' ἀληθεύσει ἑκάτερον, αὗται ἀρεταὶ ἀμφοῖν.

E

Κεφάλαιον γ.

ΑΡξάμενοι οὖν ἄνωθεν, περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν. ἔστω δὴ οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῷ καταφάναι ἢ ἀποφάναι, πέντε τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δ' ἐστὶ, τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς· ὑπολήψει γὰρ καὶ δόξῃ ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι. ἐπιστήμη μὲν οὖν τί ἐστιν, ἐντεῦθεν φανερὸν, εἰ δεῖ ἀκριβο- F λογεῖσθαι, καὶ μὴ ἀκολουθεῖν ταῖς ὁμοιότησι. πάντες γὰρ ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν. τὰ δ' ἐνδεχόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τοῦ θεωρεῖν γένηται, λανθάνει εἰ ἔστιν, ἢ μή. ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐστὶ τὸ ἐπιστητόν· ἀΐδιον ἄρα· τὰ ἐξ ἀνάγκης

τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὄντα ἁπλῶς ἀΐδια πάντα· τὰ δ' ἀΐδια, ἀγένητα καὶ ἄφθαρτα. ἔτι διδακτὴ πᾶσα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἐπιστητὸν, μαθητόν· ἐκ προγινωσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς λέγομεν· ἡ μὲν γὰρ, δι' ἐπαγωγῆς· ἡ δὲ, συλλογισμῷ. ἡ μὲν δὴ ἐπαγωγὴ ἀρχή ἐστι καὶ τοῦ καθόλου· ὁ δὲ συλλογισμὸς, ἐκ τῶν καθόλου. εἰσὶν ἄρα ἀρχαὶ, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμὸς, ὧν οὐκ ἔστι συλλογισμός· ἐπαγωγὴ ἄρα. ἡ μὲν ἄρα ἐπιστήμη ἐστὶν ἕξις ἀποδεικτικὴ, καὶ ὅσα ἄλλα προσδιοριζόμεθα ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς· ὅταν γάρ πως πιστεύῃ, καὶ γνώριμοι αὐτῷ ὦσιν αἱ ἀρχαὶ, ἐπίσταται· εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τοῦ συμπεράσματος, κατὰ συμβεβηκὸς ἕξει τὴν ἐπιστήμην. περὶ μὲν οὖν ἐπιστήμης, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον δ'.

ΤΟῦ δ' ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, ἔστι τι καὶ ποιητὸν καὶ πρακτόν. ἕτερον δ' ἐστὶ, ποίησις, καὶ πρᾶξις. πιστεύομεν δὲ καὶ περὶ αὐτῶν καὶ τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις. ὥστε καὶ ἡ μετὰ λόγου ἕξις πρακτικὴ, ἕτερόν ἐστι τῆς μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως. καὶ οὐδὲ περιέχονται ὑπ' ἀλλήλων· οὔτε γὰρ ἡ πρᾶξις, ποίησις· οὔτε ἡ ποίησις, πρᾶξίς ἐστιν. ἐπεὶ δ' ἡ οἰκοδομικὴ, τέχνη τίς ἐστι, καὶ ὅπερ ἕξις τις μετὰ λόγου ποιητικὴ· καὶ οὐδεμία οὔτε τέχνη ἐστὶν, ἥ τις οὐ μετὰ λόγου ποιητικὴ ἕξις ἐστὶν, οὔτε τοιαύτη, ἣ οὐ τέχνη, ταὐτὸν ἂν εἴη τέχνη καὶ ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική. ἔστι δὲ τέχνη, πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν καὶ θεωρεῖν ὅπως ἂν γένηταί τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι· καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ. οὔτε γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, ἢ γινομένων, ἡ τέχνη ἐστὶν· οὔτε τῶν κατὰ φύσιν· ἐν αὐτοῖς γὰρ ἔχουσι ταῦτα τὴν ἀρχήν. ἐπεὶ δὲ ποίησις καὶ πρᾶξις, ἕτερον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποιήσεως, ἀλλ' οὐ πράξεως εἶναι· καὶ τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτά ἐστιν, ἡ τύχη, καὶ ἡ τέχνη, καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησί,

Τέχνη τύχην ἔστερξε, καὶ τύχη τέχνην.

ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὥσπερ εἴρηται, ἕξις τις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική ἐστιν· ἡ δ' ἀτεχνία, τοὐναντίον μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

A quæ autem sunt æterna, generationi, & corruptioni minimè subiacent. Omnis præterea scientia eiusmodi est, vt doceri: scibile verò, vt dici posse videatur: ex præcognitis autem fit omnis doctrina: vt in Resolutoriis etiam diximus. nam altera ex inductione fit: altera ratiocinatione, atque inductio quidem principium est vniuersalis, ratiocinatio ex vniuersalibus. Sunt igitur principia ex quibus constat ratiocinatio,
B quorum non est ratiocinatio: ergo inductio. Efficitur igitur, vt scientia quidem demonstratiuus sit habitus: & quæcunque alia in Resolutoriis definiuimus. Quando enim quodammodo credit, & nota ipsi sunt principia, scit. Nam si non magis quàm cõclusio, ea nota sint, scientiam ex accidenti habebit. Ac de scientia quidem in hunc modum definitum sit.

CAPVT IIII.

C EIus autem quod esse aliter potest, aliud efficiendum, aliud agendum est. Effectio autem & actio diuersum quid est, de ipsis autem his externis etiam sermonibus credimus. Quare etiam habitus actiuus cum ratione ab effectiuo habitu cum ratione diuersum quid est, neque à se mutuo continentur, neque enim actio
D effectio, neque effectio actio est. Quoniam autem ædificatoria, ars quædam est, atque id quod habitus quidam cum ratione effectiuus neque vlla ars est quæ non sit habitus cum ratione effectiuus: neque vllus huiusmodi habitus, qui non sit ars: efficitur, vt & ars & habitus cum ratione vera effectiuus idem sit. Ars autem omnis circa generationem versatur, comminiscitúrque, & contemplatur, vt eorũ aliquid fiat,
E quæ & esse & non esse possunt: quorúmque principium est in eo qui facit, non in eo quod efficitur. Neque enim eorum est ars, quæ ex necessitate vel sunt vel fiunt, neque eorum, quæ sunt secundum naturam in se enim hæc principium habent. Quia autem effectio & actio diuersũ quid est, non actionis sed effectionis esse artem necesse est: & quodammodo circa eadem versatur & ars & fortuna, sicut etiam Agatho inquit:

F *Fortuna amat ars, artem ipsa fortuna in-*
uicem.

Ars igitur, sicut dictum est, habitus quidam est cum ratione vera effectiuus: inertia autem econtrario, habitus cùm ratione falsa effectiuus, circa id quod aliter esse atque aliter potest.

CAPVT V. A Κεφάλαιον ε.

De prudentia verò ita statuere possemus, si considerarem{us} quosnam esse se prudentes dicamus. Videtur igitur prudentis viri esse proprium, posse rectè consultare de iis quæ sibi ipsi bona sunt, atque vtilia, non ex parte, vt quęnam ad sanitatem & robur conferant: sed quæ ad bene viuendum in vniuersum. Cui rei argumento illud est, quòd eos etiam, qui circa aliquid consultant, prudẽtes appellamus, cum ad finem aliquem bonum de iis, quorum non est ars, rectè ratiocinantur. Quare in vniuersum quoque is erit prudens, qui est consultatorius. De iis verò, quæ aut esse aliter non possunt, aut nequeunt sub actionem ipsius cadere, consultat nemo. Quapropter si modò scientia est cum demonstratione: & eorum quorum principia possunt aliter se habere, nulla est demonstratio: omnia enim possunt aliter se habere: de necessariis autem nõ licet cõsultare: prudentia neque scientia, neque ars esse vllo modo poterit. Scientia quidem, propterea quia id, quod in actionem venit, esse aliter potest: ars, quoniam aliud actionis, & aliud affectionis genus est. Restat igitur vt prudentia habitus sit vera cũ actione actiuus circa ea quæ & bona & mala homini sunt. Nam effectionis finis diuersum quid ab ea est: actionis verò non semper: ipsa enim bona actio finis est. Propterea Periclem atque huiusmodi viros prudentes esse existimam{us}, quia & quę sibi & quæ aliis hominibus sunt bona, possunt contemplari: eos autem esse tales putamus, qui familiares, & ciuiles sũt. Inde etiam est quòd temperantiam σωφροσύνην appellamus, vt pote prudentiam conseruantem. talem enim existimationem cõseruat: quippe cùm iucũdum & molestum non omnem existimationem corrumpat, & peruertat, verbi causa triangulũ tres angulos duobus rectis æquales habere, vel non habere: sed eas tantũ quæ ad agendas res spectant. Principia enim agendarũ rerũ sũt id cuius causa res agũtur, ill autem qui aut voluptate aut dolore corruptus est, principiũ statim non apparebit, neq. eius causa, atq. ob id omnia eligi, atq. agi oportere: vitiũ enim huiusmodi est vt principium corrumpat. Quamobrem necesse est prudentiam habitũ esse cum ratione vera actiuũ circa ea quæ humana bona sunt. Iam verò artis est virtus, prudentiæ autem minimè. Atque in arte quidem qui sponte peccat, magis eligendus est: minus, qui in prudentia idem facit,

Περὶ δὲ φρονήσεως, οὕτως ἂν λάβοιμεν, θεωρήσαντες τίνας λέγομεν τοὺς φρονίμους. δοκεῖ δὴ φρονίμου εἶναι, τὸ δύνασθαι καλῶς βουλεύσασθαι περὶ τὰ αὑτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ κατὰ μέρος, οἷον ποῖα πρὸς ὑγίειαν ἢ ἰσχὺν ἀλλὰ, ποῖα πρὸς τὸ εὖ ζῆν ὅλον. σημεῖον δ᾽, ὅτι καὶ τοὺς περί τι φρονίμους λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι σπουδαῖον εὖ λογίσωνται, ὧν μή ἐστι τέχνη. ὥστε καὶ ὅλως ἂν εἴη φρόνιμος, ὁ βουλευτικός. βουλεύεται δ᾽ οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων αὐτῷ πρᾶξαι. ὥστ᾽ εἴπερ, ἐπιστήμη μὲν, μετὰ ἀποδείξεως· ὧν δ᾽ αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, τούτων μὴ ἔστιν ἀπόδειξις· πάντα γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ οὐκ ἔστι βουλεύσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων· οὐκ ἂν εἴη ἡ φρόνησις ἐπιστήμη. οὐδὲ τέχνη· ἐπιστήμη μὲν, ὅτι ἐνδέχεται τὸ πρακτὸν ἄλλως ἔχειν· τέχνη δ᾽, ὅτι ἄλλο τὸ γένος πράξεως, καὶ ποιήσεως. λείπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικὴν περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ, καὶ κακά· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως, ἕτερον τὸ τέλος· τῆς δὲ πράξεως, οὐκ ἂν εἴη· ἔστι γὰρ αὐτὴ ἡ εὐπραξία τέλος. διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους, φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι τὰ αὑτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις δύνανται θεωρεῖν· εἶναι δὲ τοιούτους ἡγούμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς, καὶ πολιτικούς. ἔνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην, τούτῳ προσαγορεύομεν τῷ ὀνόματι, ὡς σῴζουσαν τὴν φρόνησιν. σώζει δὲ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν. οὐ γὰρ ἅπασαν ὑπόληψιν διαφθείρει, οὐδὲ διαστρέφει τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ λυπηρὸν· οἷον ὅτι τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, ἢ οὐκ ἔχει· ἀλλὰ τὰς περὶ τὸ πρακτόν· αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῶν πρακτῶν, τὸ οὗ ἕνεκα τὰ πρακτά· τῷ δὲ διεφθαρμένῳ δι᾽ ἡδονὴν, ἢ λύπην, εὐθὺς οὐ φαίνεται ἡ ἀρχὴ, οὐδὲ δεῖν τούτου ἕνεκα, οὐδὲ διὰ τοῦθ᾽ αἱρεῖσθαι πάντα καὶ πράττειν· ἔστι γὰρ ἡ κακία, φθαρτικὴ ἀρχῆς. ὥστ᾽ ἀνάγκη τὴν φρόνησιν ἕξιν εἶναι μετὰ λόγου ἀληθῆ, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικήν. ἀλλὰ μὴν, τέχνης μέν ἐστιν ἀρετή· φρονήσεως δ᾽, οὐκ ἔστι. καὶ ἐν μὲν τέχνῃ ὁ ἑκὼν ἁμαρτάνων, αἱρετώτερος· περὶ δὲ φρόνησιν, ἧττον,

ὥσπερ

ὥσπερ καὶ περὶ τὰς ἀρετάς. δῆλον οὖν ὅτι ἀρετή τίς ἐστι, καὶ οὐ τέχνη. δυοῖν δ' ὄντοιν μεροῖν τῆς ψυχῆς τῶν λόγον ἐχόντων, θατέρου ἂν εἴη ἀρετή, τοῦ δοξαστικοῦ· ἥ τε γὰρ δόξα περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν ἐστὶ καὶ ἡ φρόνησις· ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἕξις μετὰ λόγου μόνον· σημεῖον δ' ὅτι λήθη τῆς τοιαύτης ἕξεως ἐστί· φρονήσεως δ' οὐκ ἔστιν.

Κεφάλαιον ϛ.

Ἐπεὶ δ' ἡ ἐπιστήμη περὶ τῶν καθόλου ἐστὶν ὑπόληψις καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων· εἰσὶ δ' ἀρχαὶ τῶν ἀποδεικτῶν καὶ πάσης ἐπιστήμης· μετὰ λόγου γὰρ ἡ ἐπιστήμη· τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιστητοῦ, οὔτ' ἂν ἐπιστήμη εἴη, οὔτε τέχνη, οὔτε φρόνησις· τὸ μὲν γὰρ ἐπιστητὸν ἀποδεικτόν· αἱ δὲ τυγχάνουσιν οὖσαι περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν· οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστί· τοῦ γὰρ σοφοῦ, περὶ ἐνίων ἔχειν ἀπόδειξίν ἐστιν. εἰ δὴ οἷς ἀληθεύομεν, καὶ μηδέποτε διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη, καὶ φρόνησίς ἐστι καὶ σοφία, καὶ νοῦς· τούτων δὲ τῶν τριῶν μηδὲν ἐνδέχεται εἶναι· λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπιστήμην. λείπεται νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

Κεφάλαιον ζ.

Τὴν δὲ σοφίαν ἔν τε ταῖς τέχναις, τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας ἀποδίδομεν, οἷον Φειδίαν λιθουργὸν σοφὸν καὶ Πολύκλειτον, ἀνδριαντοποιόν. ἐνταῦθα μὲν οὖν οὐδὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἐστίν. εἶναι δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα ὅλως οὐ κατὰ μέρος, οὐδ' ἄλλο τι ἢ σοφούς, ὥσπερ Ὅμηρός φησιν ἐν τῷ Μαργίτῃ,

Τὸν δ' οὔτ' ἂρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν,
οὔτ' ἀροτῆρα,
Οὔτ' ἄλλως τι σοφόν.

ὥστε δῆλον ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη ἂν τῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. ὥστ' εἴη ἂν ἡ σοφία, νοῦς καὶ ἐπιστήμη, καὶ ὥσπερ κεφαλὴν ἔχουσα ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων· ἄτοπον γὰρ εἴ τις τὴν πολιτικὴν, ἢ τὴν φρόνησιν, σπουδαιοτάτην οἴεται εἶναι, εἰ μὴ τὸ ἄριστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἄνθρωπός ἐστιν. εἰ δὴ ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερον ἀνθρώποις καὶ ἰχθύσι, τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὐθὺ ταὐτὸ ἀεί, καὶ τὸ

sicut etiam circa virtutes. Igitur prudentiam non artem, sed virtutem quandam esse manifestum est. Cum autem duæ sint animæ partes quæ rationis capaces sunt prudentia alterius virtus esse videretur, id est opinatiuæ: nam circa id quod aliter se habere potest & opinio & prudentia versatur. Adde quòd neque habitus est duntaxat cum ratione, cuius rei indiciũ est, quòd
B eiusmodi habitus esse obliuio potest prudentiæ non potest.

CAPVT VI.

QVoniam verò scientia de vniuersalibus ac necessariis existimatio est: rerum autem demonstrabilium, scientiæque omnis principia sunt: cum ratione enim est scientia: efficitur vt principij rei scibilis neque scientia neque ars, neque prudentia esse possit. Quòd enim est scibile, demonstrabile est: hæ autem circa ea versantur,
C quæ esse aliter possunt. Sed neque verò sapientia horum est: sapientis enim est, de nonnullis habere demonstrationem. Si igitur ea quibus verum, & numquam falsum dicimus circa eaquæ vel possunt vel non possunt aliter euenire, sunt scientia & sapiẽtia & prudentia, & intellectus: ex tribus autem horum esse nihil potest, tria dico, prudentiam, sapientiam & scientiam, re-
D stat intellectum esse principiorum.

CAPVT VII.

SApientiam autem in artibus attribuere illi consueuimus qui absolutissimi in ipsis sunt: vnde Phidiam sapientem marmorarium, Polycletum statuarium sapientem dicimus, nihil aliud hic sapientiæ nomine quàm artis ipsius virtutem significantes. Cæterùm esse alios quosdam omnino non ex parte sapientes existimamus, neque
E alia aliqua in re sapientes existimamus neque alia aliqua in re sapientes: quemadmodum inquit Homerus in Margite:

Is nec fossor erat, nec erat robustus arator,
Aut alia re aliqua sapiens, sic numina [illegible]
Concessere.

Quapropter exactissimam scientiarum esse sapientiam manifestum est. Sapientem igitur non solùm ea quæ ex principiis sunt cognoscere, sed etiam circa principia ipsa verum dicere oportet. Quare sapientia
F erit intellectus & scientia: quasi habens caput scientia rerum præstantissimarum. Absurdum enim est, siquis scientiam ciuilem aut prudentiam honestissimam esse existimat: nisi scilicet homo sit optimum omnium quæ in mundo sunt. Nam si salubre & bonum hominibus ac piscibus diuersum est, album autem & rectum idem

sapiens quoque idem, prudens diuersum esse omnes asseuerarent. id enim singula quod circa seipsum quod bene se habet considerat, prudens esse dicerent, eique seipsa committerent. Vnde etiam bestias nonnullas prudentes esse inquiunt, quæcunque in vita traducenda prouidendi habere vim quandam videntur. Perspicuum autem est ciuilem & sapientiam eãdem esse nullo modo posse, nam si eam quæ circa sibi ipsis vtilia versatur, sapientiam dicent, multæ erunt sapientiæ. non enim vna est quæ omnium animalium bonum consideret, sed singulorum diuersæ, nisi scilicet vna quoque sit medicina circa omnia quæ sunt. Quòd si hominem cæterorum animalium optimum esse dixerint, id nihil refert: quandoquidem homine alia natura sunt longè diuiniora, vt ea quæ sunt manifestissima ex quibus mundus constitutus est. Constat igitur ex iis quæ dicta sunt, sapientiam esse rerum præstantissimarum natura scientiam & intellectũ. Vide Anaxagoram & Thalem atque huiusmodi homines, cùm ignorare ea quæ sibi vtilia sunt, viderint, non prudentes, sed sapientes esse dicunt: ac supervacua quidem, & admiranda, & difficilia, & diuina cognoscere ipsos asserunt, sed inutilia tamen propterea quòd non humana bona inquirunt.

CAPVT VIII.

Prudentia autem circa humana bona versatur, atque ea quæ in consultationem cadunt. Prudentis enim id maximè opus esse dicimus, vt rectè consultet: de illis autem consultat nemo, quæ euenire aliter nequeunt: neque de iis quorum finis aliquis non est, atque is eiusmodi, vt agendum bonum sit. Bonus autem consultor absolute ille est, qui quod optimum homini ex agendis rebus est, coniectura assequi ratiocinando potest. Adde quòd neque vniuersalium tantum prudentia est, sed opus est, vt singula etiam cognoscat. est enim actiua: at actio circa particularia versatur. Hinc fit, vt nonnulli etiam nescientes nonnullis scientibus actuosiores sint: & in reliquis illi qui sunt periti. nam si quis leues quidem carnes cognouerit, faciles concoctu esse, & salubres, quæ tamen leues sint, ignoret: is profectò sanitatem non efficiet, sed ille efficiet magis, qui auium carnes esse leues & salubres sciuerit, prudentia verò actiua est. Quare vel vtraque, vel hanc potius habere oportet. Esset autem quædam etiam hic architectonica ac princeps. Atque est quidem & ciuilis prudentia idem habitus,

A σοφὸν ταὐτὸ πάντες ἂν εἴποιεν, φρόνιμον δ' ἕτερον· τὸ γὰρ περὶ αὐτὸ ἕκαστα εὖ θεωροῦν, φαῖεν ἂν εἶναι φρόνιμον, καὶ τούτῳ ἐπιτρέψειαν αὐτά. διὸ καὶ τῶν θηρίων ἔνια φρόνιμά φασιν εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὐτῶν βίον ἔχοντα φαίνεται δύναμιν προνοητικήν. φανερὸν δ' ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἡ πολιτική, καὶ ἡ σοφία, ἡ αὐτή· εἰ γὰρ τὴν περὶ τὰ ὠφέλιμα τὰ αὐτοῖς ἐροῦσι σοφίαν, πολλαὶ ἔσονται σοφίαι· οὐ γὰρ μία περὶ τὸ ἁπάντων ἀγαθὸν τῶν ζώων· ἀλλ' ἑτέρα περὶ ἕκαστον· εἰ μὴ καὶ ἰατρικὴ μία περὶ πάντων τῶν ὄντων. εἰ δ' ὅτι βέλτιστον ἄνθρωπος τῶν ἄλλων ζώων, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολὺ θειότερα τὴν φύσιν, οἷον φανερώτατά γε, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη, καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει· διὸ Ἀναξαγόραν καὶ Θάλην, καὶ τοὺς τοιούτους, σοφοὺς μέν, φρονίμους δ' οὔ φασιν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέροντα αὐτοῖς, καὶ περιττὰ μέν, καὶ θαυμαστά, καὶ χαλεπά, καὶ δαιμόνια, εἰδέναι αὐτούς φασιν· ἄχρηστα δ' ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν.

Κεφάλαιον η.

Ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἐστι βουλεύσασθαι· τὸ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ' ἔργον εἶναί φαμεν, τὸ εὖ βουλεύεσθαι. βουλεύεται δ' οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδ' ὅσων μὴ τέλος τί ἐστι, καὶ τοῦτο πρακτὸν ἀγαθόν. ὁ δ' ἁπλῶς εὔβουλος, ὁ τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπῳ τῶν πρακτῶν στοχαστικὸς κατὰ τὸν λογισμόν. οὐδ' ἐστὶν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γάρ. ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα· διὸ καὶ ἔνιοι οὐκ εἰδότες, ἑτέρων εἰδότων πρακτικώτεροι, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις οἱ ἔμπειροι· εἰ γὰρ εἰδείη, ὅτι τὰ κοῦφα εὔπεπτα κρέα καὶ ὑγιεινά, ποῖα δὲ κοῦφα ἀγνοεῖ, οὐ ποιήσει ὑγίειαν, ἀλλ' ὁ εἰδὼς, ὅτι τὰ ὀρνίθεια κοῦφα καὶ ὑγιεινά, ποιήσει μᾶλλον· ἡ δὲ φρόνησις, πρακτική· ὥστε δεῖ ἄμφω ἔχειν, ἢ ταύτην μᾶλλον· εἴη δ' ἄν τις καὶ ἐνταῦθα ἀρχιτεκτονική. Ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτική, καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις·

τὸ εἶναί τοι ἐστὶ, οὐ τὸ αὐτὸ αὐταῖς. τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετικὴ· ἡ δὲ, ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα, πολιτική· αὕτη δὲ πρακτικὴ καὶ βουλευτική· τὸ γὰρ ψήφισμα πρακτὸν, ὡς τὸ ἔσχατον· διὸ πολιτεύεσθαι τούτους μόνους λέγουσιν· μόνοι γὰρ πράττουσιν οὗτοι, ὥσπερ οἱ χειροτέχναι. δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστ' εἶναι ἡ περὶ αὐτὸν καὶ ἕνα. καὶ ἔχει αὕτη τὸ κοινὸν ὄνομα, φρόνησις. ἐκείνων δὲ ἡ μὲν οἰκονομία, ἡ δὲ νομοθεσία, ἡ δὲ πολιτική· καὶ ταύτης ἡ μὲν βουλευτικὴ, ἡ δὲ δικαστική.

Κεφάλαιον θ.

Εἶδος μὲν οὖν τι ἂν εἴη γνώσεως, τὸ αὑτῷ εἰδέναι· ἀλλ' ἔχει διαφορὰν πολλήν· καὶ δοκεῖ ὁ τὰ περὶ αὑτὸν εἰδὼς καὶ διατρίβων φρόνιμος εἶναι· οἱ δὲ πολιτικοὶ, πολυπράγμονες. διὸ καὶ Εὐριπίδης,

Πῶς δ' ἂν φρονοίην, ᾧ παρῆν ἀπραγμόνως
Ἐν τοῖσι πολλοῖς ἠριθμημένον στρατοῦ,
Ἴσον μετασχεῖν τῷ σοφωτάτῳ τύχης;
Τοὺς γὰρ περισσοὺς καί τι πράσσοντας πλέον. Ζεὺς μισεῖ.

ζητοῦσι γὰρ τὸ αὑτοῖς ἀγαθὸν, καὶ οἴονται τοῦτο δεῖν πράττειν. ἐκ ταύτης οὖν τῆς δόξης ἐλήλυθε τὸ τούτους φρονίμους εἶναι· καίτοι ἴσως οὐκ ἔστι τὸ αὑτοῦ εὖ ἄνευ οἰκονομίας, οὐδ' ἄνευ πολιτείας. ἔτι δὲ, τὰ αὑτοῦ πῶς δεῖ διοικεῖν, ἄδηλον καὶ σκεπτέον. σημεῖον δ' ἐστὶ τοῦ εἰρημένου, καὶ διότι γεωμετρικοὶ μὲν νέοι καὶ μαθηματικοὶ γίνονται, καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα· φρόνιμος δ' οὐ δοκεῖ γίνεσθαι. αἴτιον δ', ὅτι καὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γίνεται γνώριμα ἐξ ἐμπειρίας· νέος δ' ἔμπειρος οὐκ ἔστι· πλῆθος γὰρ χρόνου ποιεῖ τὴν ἐμπειρίαν· ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἄν τις σκέψαιτο, διὰ τί μαθηματικὸς μὲν παῖς γένοιτ' ἂν, σοφὸς δὲ, ἢ φυσικὸς, οὔ. ἢ ὅτι, τὰ μὲν δι' ἀφαιρέσεώς ἐστι· τῶν δ' αἱ ἀρχαὶ ἐξ ἐμπειρίας· καὶ τὰ μὲν οὐ πιστεύουσιν οἱ νέοι, ἀλλὰ λέγουσι· τῶν δὲ, τὸ τί ἐστιν οὐκ ἄδηλον. ἔτι, ἡ ἁμαρτία, ἢ περὶ τὸ καθόλου ἐν τῷ βουλεύσασθαι, ἢ περὶ τὸ καθ' ἕκαστον. ἢ γὰρ, ὅτι πάντα τὰ βαρυσταθμα ὕδατα, φαῦλα· ἢ ὅτι τοδὶ βαρυσταθμον. ὅτι δ' ἡ φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη, φανερόν.

A essentia tamen ipsis eadem nō est. Eius autem prudētiæ, quæ circa ciuitatem versatur, altera est vt architectonica ac præses, quæ est legislatrix: altera vt particularis, quæ communi nomine ciuilis appellatur: atque hęc actiua est cōsultatiua. decretum enim vtpote extremum agenda res est. Idcirco ciuitatem administrare hi tātummodo dicuntur, hi enim perinde ac manuales artifices soli agūt. At verò prudētia etiam B maxime ea esse videretur, quæ circa seipsum & vnum quempiam versatur, atque hæc communi nomine prudētia appellatur, illarum autem alia familiaris, alia legislatrix, alia ciuilis dicitur: atque huius altera consultatiua, altera iudicialis.

CAPVT IX.

C Species igitur cognitionis quędam esset, sibi ipsi prospicere: sed differētiam magnam tamē habet, videturque ille qui sua cognoscit, in hisq; versatur, prudēs, ciuiles autem negociosi. Vnde etiam Euripides:

Quonamq; pacto valeo prudens dicier?
Cui sic licebat inter alios milites
Negotio esse sine vllo, & aquam sumere
Partem bonorum cætero cum exercitu?
Nam curiosos, atque agentes plurima
Odêre diui.

D Quærunt enim quod sibi bonum est: idque agendum esse existimant. Ex hac igitur opinione euenit, vt prudentes hi sint: tametsi fortasse vniuscuiusque bonum sine familiari & ciuili non est. Præterea verò quomodo proprium vniuscuiusque bonum administrare oporteat, obscurum est, atque ideirco considerandum. Huiusce autem rei iudicium quoque illud est, E quòd iuuenes licet geometricæ & mathematici, atque in eiusmodi rebus sapientes euadunt: prudentes tamen euadere non videntur. Causa autem ea est, quòd particularium est prudentia, quæ ex experientia nobis innotescunt. iuuenis autem expertus non est. experientiam enim temporis afferet longitudo. Nam illud etiam consideratione dignum videtur: quid sit, quòd puer fieri mathematicus potest, sapiens, aut naturalis non potest. An quia il- F la per abstractionem sunt, horum autem principia ab experientia sumuntur: & hæc non credunt quidem iuuenes sed dicunt: illorum vnumquodque quid sit, obscurum non est. Præterea error in consultando, vel circa vniuersale, vel circa singulare contingit. vel enim omnes aquas ponderosas esse prauas, vel hanc esse ponderosam ignorat quispiam. Prudentiam autem non esse scientiam perspicuum est.

est enim vltimi sicut diximus: quippe cùm eiusmodi sit id quod in actionem cadit. Vnde etiam intellectui opposita est ille enim est terminorum, quorum nulla ratio est: hæc vltimi, cuius non est scientia, sed sensus, neque is proprium, sed eiusmodi, quo sẽtimus, in mathematicis triangulum esse vltimum. sistet enim etiam illic, sed hic sanè sensus magis est qui est prudẽtia: ille species altera est.

CAPVT X.

IAm vero quærere & consultare inter se differunt. consultare enim quærere aliquid est. Oportet autem de bona consultatione, quidnam sit, statuere: vtrum sciẽtia aliqua, an opinio, an bona cõiectatio, an aliquod aliud genus. Sciẽtia quidem nõ est: non enim de iis quæ sciunt, inquirunt, bona autem consultatio, consultatio quędam est: qui vero consultat quærit, & ratiocinatur. Sed neq. bona coniectatio, est: quippe cùm & absque ratione, & citum quid bona coniectatio sit: lõgo autem tempore consultent. Vnde aiunt, cito agenda esse quæ consultaueris: tarde vero ac diu consultandum. Adde quòd solertia & bona cõsultatio diuersa inter se sunt. solertia vero bona quædam coniectatio est. Neq. vero bona consultatio opinio vlla est, sed quoniam errat, qui malè consultat: qui benè, rectè id facit, bonam cõsultationem esse rectitudinem quandam perspicuum est: quæ tamẽ neque sciẽtiæ est neque opinionis. scientiæ siquidem neq. rectitudo vlla est, neque error: opinionis autem veritas rectitudo est. Accedit quòd definitum iam omni id est, cuius est opinio. Quinetiam neque sine ratione, bona cõsultatio est: cogitatione igitur est inferior: quippe cùm nõdum sit enunciatio. nam opinio nõ inquisitio, sed enunciatio iam est. qui autem cõsultat, siue bene, siue malè id faciat, quærit aliquid, ac ratiocinatur. Sed bona consultatio cõsultationis rectitudo quædam est. idcirco primum quid sit, & circa quid versetur cõsultatio, est quærendum. Quoniam vero rectitudo pluribus modis dicitur: nõ omnem rectitudinem esse bonam cõsultationem perspicuum est. incõtinens enim & prauus quod proponit sibi ratiocinãdo videre, assequetur, vt ita rectè quidem cõsultauerit: magnum tamẽ malum sibi compararit. At bene cõsultasse, esse bonum quoddam videtur. talis enim rectitudo cõsultationis bona consultatio est, quæ ad bonum assequendum spectat. Sed fieri tamen potest, vt falsa ratiocinatione id assequamur quodque oportet facere assequamur, per quod tamẽ oportet, nõ assequamur

A τοῦ γὰρ ἐσχάτου ἐστίν, ὥσπερ εἴρηται. τὸ γὰρ πρακτὸν τοιοῦτον. ἀντίκειται μὲν δὴ τῷ νῷ· ὁ μὲν γὰρ νοῦς, τῶν ὅρων, ὧν οὐκ ἔστι λόγος· ἡ δὲ, τοῦ ἐσχάτου, οὗ οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη, ἀλλ' αἴσθησις· οὐχ ἡ τῶν ἰδίων, ἀλλ' οἵᾳ αἰσθανόμεθα ὅτι τὸ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς ἔσχατον, τρίγωνον· στήσεται γὰρ κἀκεῖ. ἀλλ' αὕτη μᾶλλον αἴσθησις ἢ φρόνησις· ἐκείνης δ' ἄλλο εἶδος.

B

Κεφάλαιον ι.

TO δὲ ζητεῖν δὲ, καὶ τὸ βουλεύεσθαι διαφέρει· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι, ζητεῖν τι ἐστί. δεῖ δὲ λαβεῖν καὶ περὶ εὐβουλίας, τί ἐστι, πότερον ἐπιστήμη τις, ἢ δόξα, ἢ εὐστοχία, ἢ ἄλλο τι γένος. ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ζητοῦσι περὶ ὧν ἴσασιν· ἡ δ' εὐβουλία, βουλή τις ἐστίν· ὁ δὲ βουλευόμενος, ζητεῖ καὶ λογίζεται. C ἀλλὰ μὴν οὐδ' εὐστοχία· ἄνευ τε γὰρ λόγου, καὶ ταχύ τι ἡ εὐστοχία· βουλεύονται δὲ πολὺν χρόνον, καί φασι πράττειν μὲν δεῖν ταχὺ τὰ βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως. ἔτι, ἡ ἀγχίνοια ἕτερον, καὶ ἡ εὐβουλία. ἔστι δ' εὐστοχία τις, ἡ ἀγχίνοια. οὐδὲ δὴ δόξα, ἡ εὐβουλία οὐδεμία. ἀλλ' ἐπεὶ, ὁ μὲν κακῶς βουλευόμενος, ἁμαρτάνει, ὁ δ' εὖ, ὀρθῶς βουλεύεται, D δῆλον ὅτι ὀρθότης τις ἡ εὐβουλία ἐστίν· οὔτ' ἐπιστήμης δὲ, οὔτε δόξης· ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὀρθότης, οὐδὲ ἁμαρτία· δόξης δ' ὀρθότης, ἡ ἀλήθεια. ἅμα δὲ καὶ ὥρισται ἤδη πᾶν οὗ δόξα ἐστίν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ λόγου ἡ εὐβουλία· διανοίας ἄρα λείπεται· αὕτη γὰρ οὔπω φάσις· καὶ γὰρ ἡ δόξα, οὐ ζήτησις, ἀλλὰ φάσις τις ἤδη. ὁ δὲ βουλευόμενος, ἐάν τε εὖ, ἐάν τε κακῶς βουλεύηται, ζητεῖ τι, E καὶ λογίζεται. ἀλλ' ὀρθότης τίς ἐστιν ἡ εὐβουλία, βουλῆς· διὸ ἡ βουλὴ ζητητέα πρῶτον τί, καὶ περὶ τί. ἐπεὶ δὲ ἡ ὀρθότης πλεοναχῶς, δῆλον ὅτι οὐ πᾶσα· ὁ γὰρ ἀκρατὴς καὶ ὁ φαῦλος, ὃ προτίθεται ἰδεῖν ἐκ τοῦ λογισμοῦ, τεύξεται· ὥστε ὀρθῶς ἔσται βεβουλευμένος, κακὸν δὲ μέγα εἰληφώς· δοκεῖ δ' ἀγαθόν τι, τὸ F εὖ βεβουλεῦσθαι· ἡ γὰρ τοιαύτη ὀρθότης βουλῆς, εὐβουλία, ἡ ἀγαθοῦ τευκτική. ἀλλ' ἔστι καὶ τούτου ψευδεῖ συλλογισμῷ τυχεῖν· καὶ ὃ μὲν δεῖ ποιῆσαι, τυχεῖν· δι' οὗ δὲ, οὔ,

ἀλλ'

ἀλλὰ ψευδῆ τὸν μέσον ὅρον εἶναι. ὥστ' οὐδ' αὕτη πω εὐβουλία, καθ' ἣν οὗ δεῖ μὲν τυγχάνει, οὐ μὴν δι' οὗ ἔδει. ἔτι, ἔστι πολὺν χρόνον βουλευόμενον τυχεῖν· τὸν δὲ, ταχύ. οὐκοῦν οὐδ' ἐκείνη πω εὐβουλία· ἀλλ' ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ ὠφέλιμον, καὶ οὗ δεῖ, καὶ ὡς, καὶ ὅτε. ἔτι, ἔστι καὶ ἁπλῶς εὖ βεβουλεῦσθαι, καὶ πρός τι τέλος. ἡ μὲν δὴ ἁπλῶς, ἡ πρὸς τὸ τέλος τὸ ἁπλῶς κατορθοῦσα· ἡ δέ τις, ἡ πρός τι τέλος. εἰ δὴ τῶν φρονίμων τὸ εὖ βεβουλεῦσθαι, ἡ εὐβουλία εἴη ἂν ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ συμφέρον πρός τι τέλος, οὗ ἡ φρόνησις ἀληθὴς ὑπόληψίς ἐστιν.

Κεφάλαιον ια.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἀσυνεσία, καθ' ἃς λέγομεν συνετοὺς καὶ ἀσυνέτους, οὔτε ὅλως τὸ αὐτὸ ἐπιστήμῃ ἢ δόξῃ· πάντες γὰρ ἂν ἦσαν συνετοί· οὔτε τις μία τῶν κατὰ μέρος ἐπιστημῶν, οἷον ἡ ἰατρικὴ περὶ ὑγιεινῶν, ἢ γεωμετρία περὶ μεγέθη· οὔτε γὰρ περὶ τῶν ἀεὶ ὄντων καὶ ἀκινήτων ἡ σύνεσίς ἐστιν, οὔτε περὶ τῶν γιγνομένων ὁτουοῦν· ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἄν τις καὶ βουλεύσαιτο. διὸ περὶ τὰ αὐτὰ μὲν τῇ φρονήσει ἐστίν. οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸν σύνεσις καὶ φρόνησις. ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, ἐπιτακτική ἐστι· τί γὰρ δεῖ πράττειν ἢ μή, τὸ τέλος αὐτῆς ἐστιν· ἡ δὲ σύνεσις, κριτικὴ μόνον· ταὐτὸ γὰρ σύνεσις καὶ εὐσυνεσία. καὶ γὰρ οἱ συνετοί, καὶ εὐσυνετοί. ἔστι δ' οὔτε τὸ ἔχειν τὴν φρόνησιν, οὔτε τὸ λαμβάνειν, ἡ σύνεσις· ἀλλ' ὥσπερ τὸ μανθάνειν λέγεται συνιέναι ὅταν χρῆται τῇ ἐπιστήμῃ, οὕτως ἐν τῷ χρῆσθαι τῇ δόξῃ ἐπὶ τὸ κρίνειν περὶ τούτων, περὶ ὧν ἡ φρόνησίς ἐστιν, ἄλλου λέγοντος, καὶ κρίνειν καλῶς· τὸ γὰρ εὖ, τῷ καλῶς ταὐτό. καὶ ἐντεῦθεν ἐλήλυθε τοὔνομα ἡ σύνεσις, καθ' ἣν εὐσύνετοι, ἐκ τῆς ἐν τῷ μανθάνειν· λέγομεν γὰρ τὸ μανθάνειν, συνιέναι πολλάκις. Ἡ δὲ καλουμένη γνώμη, καθ' ἣν εὐγνώμονας καὶ ἔχειν φαμὲν γνώμην, ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς ἐστι κρίσις ὀρθή. σημεῖον δέ· τὸν γὰρ ἐπιεικῆ μάλιστά φαμεν εἶναι συγγνωμονικόν, καὶ ἐπιεικὲς, τὸ ἔχειν περὶ ἔνια συγγνώμην. ἡ δὲ συγγνώμη γνώμη ἐστὶ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς ὀρθή. ὀρθὴ δὲ, ἡ τοῦ ἀληθοῦς.

A sed medius terminus falsus sit. quare neq. eadem erit bona consultatio, qua quod oportet quidem assequetur quispiam, non tamen per quod oportet. Præterea fieri pòtest, vt multo tempore aliquis, aliquis verò cito consultans quippiam assequatur. ergo neque illa adhuc bona consultatio est: sed ea rectitudo, quæ secundum vtilitatem & id quod oportet, & sicut, & quando, existit. Fieri item potest, vt & absolutè B bene consultet quispiam, & ad quendam finē. Bona itaq. cōsultatio absolutè ea est, quæ ad finē absolutè: quædam verò bona consultatio, quæ ad quendam finem spectans perficitur. Si igitur prudentium est bene consultare: bona consultatio rectitudo ea esse videretur, quæ secundum vtilitatem ad quendam finem spectat, cuius prudentia vera existimatio est.

CAPVT XI.

C Iam verò perspicacia quoque est & hebetudo, quibus homines perspicaces atque hebetes dicimus. neque omnino idem cum scientia vel opinione hæc est: omnes enim essent perspicaces. neque est vna aliqua ex singulis scientiis, verbi causa neque medicina: de salubribus enim esset. neque geometria: nam circa magnitudines versaretur. neque enim de iis quę semper sunt, & motu carent, perspicacia est: D neque de iis quæ quomodolibet fiunt: sed de quibus dubitaret quispiam atque consultaret. Ideo circa eadem quidem, circa quæ prudentia versatur: idem tamen prudentia & perspicacia non est. prudentia enim præceptiua est: quid enim agendum aut non agendum sit, finis est ipsius: perspicacia verò indicatiua tantummodo. idē namque est perspicacia & bona perspicacia: perspicaces siquidem etiam bene perspicaces sunt. E Neque verò habere neque acquirere prudentiam perspicacia est: sed sicut perspicere dicitur discere, cùm scientia quispiam vtitur: ita quoque cùm opinione vtitur ad ea iudicanda, de quibus prudentia est alio dicente: & iudicanda quidem rectè: bene enim & rectè idem est: & idem nomen hoc venit perspicacia, qua bene perspicaces homines sunt, ex ea scilicet quæ in discendo consistit. F discere enim sæpenumero, perspicere dicimus. Iam quæ vocatur sententia, qua bene scientes, & habere sententiam quosdam dicimus, est æqui & boni viri iudicium rectum. Cui rei id argumentum est, quòd æquum, & bonum virum maximè esse ad consentiendum, id est ignoscendum idoneum, dicimus: æquitatem verò esse, habere consensionem & veniam circa singula. consensio autem sententia est iudicatiua recta æqui & boni viri: at recta ea est, quæ est veracis.

CAPVT XII.

Svnt autem omnes habitus consentaneè ad idem tendentes: nam & sententiam & perspicaciam, & prudentiam, & intellectum ad eosdem referentes dicimus: dum & sententiam, & intellectum iam habere & prudentes, & perspicaces appellamus. omnes enim facultates hæ vltimorum sunt & particularium. Atque in eo quidem quòd ad iudicãdum idoneus quispiam est de iis quæ egit prudẽs perspicax & bene sentiẽs, seu consentiẽs erit: nam æqua communia bonis omnibus sunt, in eo quòd ad alium spectãt. Agendæ autem res ex iis sunt, quæ particularia & vltima omnium sunt. nam & prudentem oportet ea cognoscere: & perspicacia & sentẽtia circa agẽda versatur. at hæc vltima sunt. Intellectus quoque vltimorum est in vtrãque partem primorum enim & vltimorum terminorum intellectus est nõ ratio. ille quidem, qui in demõstrationibus versatur immobilium terminorum, & primorum: alter qui in actiuis consistit, vltimi, & eius quod euenire aliter atque aliter potest, alterius propositionis Hæ enim eius cuius causa aliquid est principia sunt: quippe cùm ex singularibus vniuersalia existant, quorum sanè habere sensum oportet: is autem sẽsus intellectus est. Quocirca esse etiam hæc naturalia videtur: ac sapiẽs quidam natura nemo est: sed sentẽtiam habet, & perspicaciam, & intellectum. Indicium cuius illud est, quòd hæc sequi etiam ætates existimamus: talisque ætas intellectu & sentẽtia prædita est quasi causa ex natura ipsa sit: ideo & principium & finis intellectus est ex his enim, & de his demõstrationes fiũt. Quare peritorum hominum & seniorum seu prudẽtum pronũciationibus & opinionibus absque demonstratione, non minus quàm demonstrationibus attẽdendum est. quia nanque ex ipsa experiẽtia visum habent, principia intuẽtur. Quid igitur sapientia & prudentia sit: & circa quę vtraque versetur: tum alterius alteram animę portionis virtutem esse, dictum iam est.

CAPVT XIII.

Dvbitaret autem quispiam de ipsis his habitibus qua in re vtiles sint. sapientia enim nihil contemplatur quo fieri homo fœlix possit quippe cùm nullus sit generationis: at prudentia hoc quidem habet, sed cuius causa opus ipsa est. siquidem prudentia est, quæ circa ea versatur quæ iusta, & honesta, & bona homini sunt. ea autẽ sunt huiusmodi, quæ agere viri boni est.

A Κεφάλαιον ιβ.

Εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἕξεις αὗται εὐλόγως εἰς ταὐτὸ τείνουσαι. λέγομεν γὰρ γνώμην, καὶ σύνεσιν, καὶ φρόνησιν, καὶ νοῦν ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς ἐπιφέροντες γνώμην ἔχειν, καὶ νοῦν ἤδη, καὶ φρονίμους, καὶ συνετούς. πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις αὗται τῶν ἐσχάτων εἰσὶ καὶ τῶν καθ' ἕκαστον. καὶ ἐν μὲν τῷ κριτικὸς εἶναι περὶ
B ὧν ὁ φρόνιμος, συνετὸς, καὶ εὐγνώμων, ἢ συγγνώμων· τὰ γὰρ ἐπιεικῆ, κοινὰ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἐστὶν ἐν τῷ πρὸς ἄλλον. ἔστι δὲ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἐσχάτων, ἅπαντα τὰ πρακτά. καὶ γὰρ τὸν φρόνιμον δεῖ γινώσκειν αὐτά· καὶ ἡ σύνεσις, καὶ ἡ γνώμη περὶ τὰ πρακτά. ταῦτα δ' ἔσχατα. καὶ ὁ νοῦς, τῶν ἐσχάτων ἐπ' ἀμφότερα· καὶ γὰρ τῶν πρώτων ὅρων,
C καὶ τῶν ἐσχάτων, νοῦς ἐστι, καὶ οὐ λόγος. ὁ μὲν κατὰ τὰς ἀποδείξεις, τῶν ἀκινήτων ὅρων καὶ πρώτων. ὁ δ' ἐν ταῖς πρακτικαῖς, τοῦ ἐσχάτου καὶ ἐνδεχομένου καὶ τῆς ἑτέρας προτάσεως. ἀρχαὶ γὰρ τοῦ οὗ ἕνεκα αὗται. ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα γὰρ τὸ καθόλου. τούτων οὖν δεῖ ἔχειν αἴσθησιν· αὕτη δ' ἐστὶ νοῦς. διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι ταῦτα. καὶ φύσει, σοφὸς μὲν οὐδεὶς, γνώμην δ' ἔχει, καὶ σύνεσιν, καὶ νοῦν.
D σημεῖον δ' ὅτι καὶ ταῖς ἡλικίαις οἰόμεθα ἀκολουθεῖν. καὶ ἥδε ἡ ἡλικία νοῦν ἔχει καὶ γνώμην, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὔσης. διὸ καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος νοῦς. ἐκ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ περὶ τούτων. ὥστε δεῖ προσέχειν τῶν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων ταῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων. διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμ-
E πειρίας ὄμμα, ὁρῶσι τὰς ἀρχάς. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ σοφία, καὶ ἡ φρόνησις, καὶ περὶ τίνα τυγχάνει ἑκατέρα οὖσα, καὶ ὅτι ἄλλου τῆς ψυχῆς μορίου ἀρετὴ ἑκατέρα, εἴρηται.

Κεφάλαιον ιγ.

Διαπορήσειε δ' ἄν τις περὶ αὐτῶν τί χρήσιμοί εἰσιν. ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρεῖ ἐξ ὧν ἔσται εὐδαίμων ἄνθρωπος·
F οὐδεμιᾶς γάρ ἐστι γενέσεως. ἡ δὲ φρόνησις, τοῦτο μὲν ἔχει· ἀλλὰ τίνος ἕνεκα δεῖ αὐτῆς; εἴπερ ἡ μὲν φρόνησίς ἐστιν ἡ περὶ τὰ δίκαια, καὶ καλὰ, καὶ ἀγαθὰ ἀνθρώπῳ. ταῦτα δ' ἐστὶν, ἃ τοῦ ἀγαθοῦ ἐστιν ἀνδρὸς πράττειν·

οὐθὲν δὲ πρακτικώτεροι τῷ εἰδέναι αὐτά ἐσμεν, εἴπερ ἕξεις αἱ ἀρεταί εἰσιν· ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινὰ οὐδὲ τὰ εὐεκτικά, ὅσα μὴ τῷ ποιεῖν, ἀλλὰ τῷ ἀπὸ τῆς ἕξεως εἶναι λέγεται· οὐθὲν γὰρ πρακτικώτεροι τῷ ἔχειν τὴν ἰατρικὴν ἢ γυμναστικήν ἐσμεν. εἰ δὲ μὴ τούτων χάριν φρόνιμον θετέον, ἀλλὰ τοῦ γίνεσθαι, τοῖς οὖσι σπουδαίοις οὐθὲν ἂν εἴη χρήσιμος· ἔτι δ', οὐδὲ τοῖς μὴ ἔχουσιν· οὐδὲν γὰρ διοίσει αὐτοὺς ἔχειν, ἢ ἄλλοις ἔχουσι πείθεσθαι. ἱκανῶς τ' ἔχοι ἂν ἡμῖν ὥσπερ καὶ περὶ τὴν ὑγίειαν· βουλόμενοι γὰρ ὑγιαίνειν, ὅμως οὐ μανθάνομεν ἰατρικήν. πρὸς δὲ τούτοις, ἄτοπον ἂν εἶναι δόξειεν, εἰ χείρων τῆς σοφίας οὖσα, κυριωτέρα αὐτῆς ἔσται· ἡ γὰρ ποιοῦσα, ἄρχει, καὶ ἐπιτάττει περὶ ἕκαστον. περὶ δὴ τούτων λεκτέον· νῦν μὲν γὰρ ἠπόρηται περὶ αὐτῶν μόνον. πρῶτον μὲν οὖν λέγωμεν, ὅτι καθ' αὑτὰς ἀναγκαῖον αἱρετὰς αὐτὰς εἶναι, ἀρετάς γ' οὔσας, ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου, καὶ εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν, μηδετέρα αὐτῶν. ἔπειτα καὶ ποιοῦσι μὲν, οὐχ ὡς ἰατρικὴ δὲ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς ἡ ὑγίεια· οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν· μέρος γὰρ οὖσα τῆς ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, τὸ ἔργον ἀποτελεῖται κατὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ, τὸν σκοπὸν ποιεῖ ὀρθὸν· ἡ δὲ φρόνησις, τὰ πρὸς τοῦτον. τοῦ δὲ τετάρτου μορίου τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τοιαύτη, τοῦ θρεπτικοῦ· οὐθὲν γὰρ ἐπ' αὐτῷ πράττειν, ἢ μὴ πράττειν. περὶ δὲ τοῦ μηδὲν εἶναι πρακτικωτέρους διὰ τὴν φρόνησιν, τῶν καλῶν, καὶ δικαίων μικρὸν, ἄνωθεν ἀρκτέον, λαβόντας ἀρχὴν ταύτην· ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ δίκαια λέγομεν πράττοντάς τινας οὔπω δικαίους εἶναι, οἷον τοὺς τὰ ὑπὸ τῶν νόμων τεταγμένα ποιοῦντας, ἢ ἄκοντας, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἢ δι' ἕτερόν τι, καὶ μὴ δι' αὐτά· καίτοι πράττουσί γε ἃ δεῖ, καὶ ὅσα χρὴ τὸν σπουδαῖον· οὕτως ὡς ἔοικεν, ἔστι τὸ πῶς ἔχοντα πράττειν ἕκαστα, ὥστ' εἶναι ἀγαθόν· λέγω δ' οἷον, διὰ προαίρεσιν, καὶ αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραττομένων. τὴν μὲν οὖν προαίρεσιν ὀρθὴν ποιεῖ ἡ ἀρετή· τὸ δ' ὅσα ἐκείνης ἕνεκα πέφυκε πράττεσθαι, οὐκ ἔστι τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἑτέρας δυνάμεως. λεκτέον δ' ἐπιστήσασι σαφέστερον περὶ αὐτῶν. ἔστι δή τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δ' ἐστὶ τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς

A at nihilo magis ad agendum idonei eò quòd cognoscimus ipsa hæc, sumus siquidem habitus virtutes sunt: quemadmodum neque salubria, neque bonæ habitudini conuenientia, quæ non, eò quod faciūt, sed quia ex habitu existūt, ita dicuntur nihilo enim ad agendum idonei magis ex eo sumus, quòd medicinam aut exercitatoriam habemus. Quòd, si non horum causa prudentia statuenda est, sed, vt pro- B bi fiant: iis sanè qui probi sūt nihil erit vtilis: quin etiam neq. iis qui nō habēt: quippe cùm nihil referat, habeátne aliquis, an habentibus aliis obediat: satísque nobis sit quemadmodum & in sanitate nam quamuis sani esse velimus, medicinam tamen non discimus. Accedit ad hæc quòd absurdum esse videretur, si principalior & præstantior quàm sapientia ea esset, quæ ipsa esset deterior: quæ enim facit, cir- C ca singula dominatur, atque imperat. De his igitur dicendum est: nūc enim de ipsis tantum dubitationem exposuimus. Primum itaque vtrasque per se necessariò esse expetendas dicimus, cùm vtriusque animæ portionis virtutes sint, licet neutra ex ipsis quicquam efficiat. Deinde etiam efficiūt quidem nō tamē vt medicina sanitatem: sed vt sanitas bonæ habitudinis operationes, sic sapientia fœlicitatem. cùm e- D nim totius virtutis pars sit, dū habetur, atque operatur, fœlicem facit. Præterea opus & ex prudentia & ex morali virtute perficitur, virtus enim propositum scopum: prudentia quæ ad ipsum tendunt, recta efficit. Quartæ autem animæ partis, id est altricis, nulla talis virtus est: quippe cùm in ea agere aut non agere situm minimè sit. At verò de eo, quòd ex prudentia ad agenda vel honesta vel iusta nihilo aptiores E sint homines, paulo altiùs incipiendum est, hoc sumpto initio: quemadmodum iusta agentes nonnullos nondum esse iustos dicimus, vt eos qui ea quæ à legibus præcipiuntur, vel inuiti faciunt, vel ex ignoratione, vel ob aliquid aliud, & non ob ipsa cùm tamen ea agant, quæ oportet, quæque bonum virum decet: ita licet, vt quodammodo se habens quispiam singu- F la agat, vt bonus sit: id est ex electione, & ipsorum eorum causa quæ aguntur. Electionem igitur rectam virtus facit, quæcunque autem natura comparatum est, vt illius causa agantur, non virtutis, sed alterius facultatis sunt. Attendendum autem est, ac de his manifestius dicendum. Est itaque facultas quædam quam calliditatem vocant: ea est talis, vt quæ ad

suppositum scopum conducunt, agere possit, atque assequi: atque hæc quidem si propositum honestum sit, est laudabilis: si prauum versutia est. Vnde etiam prudentes callidos, & versutos esse dicimus. Prudentia verò hæc facultas non est: non sine tamen facultate hac existit: sed habitus oculo huic animæ non absque virtute acquiritur sicut diximus, & perspicuum est. Ratiocinationes enim agendarum rerum principium habet quandoquidem eiusmodi est finis, & quod optimum est: quodcunque illud fuerit. Si enim verbi causa, quod inciderit: id nisi bono viro non apparet: propterea quòd distorquet prauitas, facitq. vt circa actiua principia fallamur. Quare non posse quempiam prudentem esse nisi bonus sit manifestum est. Sed considerandum rursus etiam de virtute est: nam simili modò quoque virtus sese habet, sicut prudentia cum calliditate non idem quidem, sed simile tamen quid est: ita virtus naturalis cum ea, quæ propriè virtus dicitur. Omnibus enim singuli ex moribus esse quodam modo natura videtur. nam & iusti & temperantes & fortes sumus, & cætera statim ab ipso ortu habemus. Sed aliud tamen est quod quærimus, vt propriè bonum sit & talia alio modo adsint. Etenim pueris & bestiis naturales insunt habitus: sed sine intellectu, & mente esse noxij apparent. Cæterùm tantum inspici videntur: quòd quemadmodum in corpore valido quòd sine visu mouetur, contingit vt vehementer erret, propterea quòd visu caret: ita quoque hic euenit si intellectum acceperit, in agendo differt: atque habitus licet similis sit, propriè tamen virtus tunc erit. Quare quemadmodum in opinatiua parte duæ species sunt calliditas, & prudentia: ita in morali duæ quoque sunt: quarum altera virtus naturalis, altera propriè virtus est: atque harum ea quæ propriè virtus est nō sine prudentia existit. Vnde etiam omnes virtutes prudentias esse inquiunt: & Socrates partim rectè quærebat, partim errabat. quòd enim prudentias esse omnes virtutes opinabatur, errabat: rectè dicebat, quòd nō sine prudentia esse eas asserebat. Signū autem illud est, quòd nūc omnes cū definiunt virtutē, vbi habitū eam esse dixerunt, & ad quæ est, adiungunt secūdum rectā rationē. recta autē ratio est, quæ secundū prudentiā existit. Videtur igitur vaticinari quodammodo omnes talē esse habitum virtutem, qui secundū prudentiam existit. Paululum tamē transeundum est.

A τὸν ὑποτεθέντα σκοπὸν συντείνοντα, δύνασθαι ταῦτα πράττειν καὶ τυγχάνειν αὐτοῦ. ἂν μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ᾖ καλὸς, ἐπαινετή ἐστιν. ἂν δὲ φαῦλος, πανουργία· διὸ καὶ τοὺς φρονίμους, δεινοὺς, καὶ πανούργους φαμὲν εἶναι. ἔστι δ᾽ ἡ φρόνησις οὐχ ἡ δύναμις, ἀλλ᾽ οὐκ ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης. ἡ δ᾽ ἕξις τῷ ὄμματι τούτῳ γίνεται τῆς ψυχῆς, οὐκ ἄνευ ἀρετῆς, ὡς εἴρηταί τε. καὶ ἔστι δῆλον· οἱ γὰρ συλλογισμοὶ B τῶν πρακτῶν ἀρχὴν ἔχοντές εἰσιν· ἐπειδὴ τοιόνδε τὸ τέλος, καὶ τὸ ἄριστον, ὅ τι δή ποτε ὄν. ἔστω γὰρ λόγου χάριν τὸ τυχόν· τοῦτο δ᾽ εἰ μὴ τῷ ἀγαθῷ, οὐ φαίνεται· διαστρέφει γὰρ ἡ μοχθηρία, καὶ διαψεύδεσθαι ποιεῖ περὶ τὰς πρακτικὰς ἀρχάς. ὥστε φανερὸν, ὅτι ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι, μὴ ὄντα ἀγαθόν. Σκεπτέον δὴ πάλιν καὶ περὶ ἀρετῆς· καὶ γὰρ ἡ C ἀρετὴ παραπλησίως ἔχει· ὡς ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δεινότητα, οὐ ταὐτὸν μὲν, ὅμοιον δέ· οὕτω καὶ ἡ φυσικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν κυρίαν· πᾶσι γὰρ δοκεῖ ἕκαστα τῶν ἠθῶν ὑπάρχειν φύσει πως· καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρεῖοι καὶ τἆλλα ἔχομεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς· ἀλλ᾽ ὅμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι, τὸ κυρίως ἀγαθὸν εἶναι· καὶ τὰ τοιαῦτα ἄλλον τρόπον ὑπάρχειν· καὶ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ D ὑπάρχουσιν ἕξεις· ἀλλ᾽ ἄνευ νοῦ βλαβεραὶ φαίνονται οὖσαι, πλὴν τοσοῦτον ἔοικεν ὁρᾶσθαι, ὅτι ὥσπερ σώματι ἰσχυρῷ ἄνευ ὄψεως κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄψιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ἐὰν δὲ λάβῃ νοῦν, ἐν τῷ πράττειν διαφέρει. ἡ δ᾽ ἕξις ὁμοία οὖσα, τότ᾽ ἔσται κυρίως ἀρετή. ὥστε καθάπερ ἐπὶ τοῦ δοξαστικοῦ δύο ἐστὶν εἴ- E δη, δεινότης, καὶ φρόνησις· οὕτως ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ, δύο ἐστί· τὸ μὲν, ἀρετὴ φυσική· τὸ δ᾽ ἡ κυρία· καὶ τούτων, ἡ κυρία οὐ γίνεται ἄνευ φρονήσεως. διόπερ φασὶ, πάσας τὰς ἀρετὰς, φρονήσεις εἶναι· καὶ Σωκράτης, τῇ μὲν, ὀρθῶς ἐζήτει· τῇ δ᾽, ἡμάρτανεν· ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ᾤετο εἶναι πάσας τὰς ἀρετὰς, ἡμάρτανεν· ὅτι δ᾽ οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε. σημεῖον δέ. F καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὁρίζωνται τὴν ἀρετὴν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες καὶ πρὸς ἅ ἐστι, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δ᾽, ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. ἐοίκασι δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις, ἀρετή ἐστιν ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. δεῖ δὲ μικρὸν μεταβῆναι.

οὐ γὰρ

A οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλ' ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστιν. ὀρθὸς δὲ λόγος περὶ τῶν τοιούτων, ἡ φρόνησίς ἐστι. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο εἶναι· ἐπιστήμας γὰρ εἶναι πάσας· ἡμεῖς δὲ, μετὰ λόγου. δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως, οὐδὲ φρόνιμον ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς. ἀλλὰ B καὶ ὁ λόγος ταύτῃ λύοιτ' ἄν, ᾧ διαλεχθείη τις ἄν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἁπάσας, ὥστε, τὴν μὲν ἤδη, τὴν δ' οὔπω εἰληφὼς ἔσται· τοῦτο γὰρ, κατὰ μὲν τὰς φυσικὰς ἀρετὰς, ἐνδέχεται. καθ' ἃς δὲ ἁπλῶς λέγεται ἀγαθὸς, οὐκ ἐνδέχεται· ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ οὔσῃ, πᾶσαι ὑπάρξουσι. δῆλον δὲ, κἂν εἰ μὴ πρακτικὴ ἦν, ὅτι ἔδει αὐτῆς διὰ τὸ τοῦ μορίου ἀρετὴν C εἶναι· καὶ ὅτι οὐκ ἔσται ἡ προαίρεσις ὀρθὴ ἄνευ φρονήσεως, οὐδ' ἄνευ ἀρετῆς· ἡ μὲν γὰρ, τὸ τέλος. ἡ δὲ, τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ πράττειν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γ' ἐστὶ τῆς σοφίας, οὐδὲ τοῦ βελτίονος μορίου· ὥσπερ οὐδὲ τῆς ὑγιείας ἡ ἰατρική· οὐ γὰρ χρῆται αὐτῇ· ἀλλ' ὁρᾷ ὅπως γένηται. ἐκείνης οὖν ἕνεκα ἐπιτάττει, ἀλλ' οὐκ ἐκείνῃ. ἔτι, ὅμοιον κἂν εἴ τις τὴν πολιτικὴν φαίη ἄρχειν τῶν θεῶν, ὅτι ἐπιτάττει D περὶ πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ἠθικῶν Νικομαχείων

τὸ Η.

Κεφάλαιον α.

Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον, ἄλλην ποιησαμένους ἀρχὴν, ὅτι τῶν περὶ τὰ ἤθη φευκτῶν τρία ἐστὶν εἴδη, E κακία, ἀκρασία, θηριότης. τὰ δ' ἐναντία τοῖς μὲν δυσὶ δῆλα· τὸ μὲν γὰρ, ἀρετὴν· τὸ δ', ἐγκράτειαν καλοῦμεν· πρὸς δὲ τὴν θηριότητα, μάλιστ' ἂν ἁρμόττοι λέγειν τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετὴν, ἡρωικήν τινα καὶ θείαν, ὥσπερ Ὅμηρος περὶ Ἕκτορος πεποίηκε λέγοντα τὸν F Πρίαμον· ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθὸς,

--οὐδὲ ἐῴκει

Ἀνδρός γε θνητοῦ παῖς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.

ὥστ' εἰ, καθάπερ φασὶν, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοὶ δι' ἀρετῆς ὑπερβολὴν, τοιαύτη τις ἂν εἴη δῆλον ὅτι ἡ τῇ θηριώδει ἀντι-

A virtus enim non tam secundum rectam rationem, quàm cum recta ratione habitus est: at recta de huiusmodi ratio est prudentia. Ac Socrates quidem rationes virtutes esse existimabat: scientias enim eas esse omnes dicebat: nos cum ratione esse arbitramur. Ex his igitur quæ dicta sunt, constat, neque propriè bonum esse sine prudentia, neque prudentem sine morali virtute quempiam posse. Quinetiam ratio B illa hinc solui posset, qua separatas esse inter se virtutes differeret aliquis: eo quòd idem ad omnes aptissimus minimè sit, atque idcirco alias iam, alias nondum acquisiuerit. hoc siquidem in naturalibus virtutibus licet: in iis verò quibus absolutè bonus vocatur quispiam, non licet. simul enim cum prudentia, quæ vna est, omnes existent. Perspicuum autem est & prudentia esse opus: etiam si non esset actiua. C propterea quòd partis animæ virtus est: & sine prudentiâ & virtute esse electionem rectam non posse: eò quòd hæc finem illa, quæ ad finem tendunt vt agamus, facit. At verò neque præsidet sapientiæ: neque melioris quàm ipsa partis est. quemadmodum neque sanitati medicina: neque enim ipsa vtitur, sed vt fiat prouidet quocirca illius causa præcipit, non autem illi. Simili præterea illud est, si quis ciuilem, pro- D pterea quòd de omnibus præcipit, quæ in ciuitate sunt: Diis præesse ac dominari etiam diceret.

ARISTOTELIS

MORALIVM NICOMACHIORVM.

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

E POST hæc alio sumpto initio dicendum est. rerum circa mores fugiendarum tres species esse, vitium, incontinentiam & feritatem: quarum duabus quæ sint contraria, manifestum est. alterum enim virtutem alterum continentiam vocamus: feritati autem maximè conuenire quispiam diceret virtutem, quæ supra nos est, heroicam quandam ac diuinam. quemadmodum F Homerus Priamum de Hectore dicentem, inducit, eò quòd valde erat bonus.

--Non hominis mortali fili us ille

Esse videbatur: sed magni à stirpe deorum.

Quòd si ex hominibus, sicut dicunt, ob virtutis excellentiam diuini efficiunt: huiusmodi quidam scilicet esse habitus, q fe-

vitati opponitur. Nam sicut bestiæ neque vitium est, neque virtus, ita neque Dei: sed hæc præstantius quid virtute, illa diuersum quoddam a vitio genus est. Quoniam verò rarum est, vt vir diuinus sit: quemadmodum Lacones, cum aliquem valde admirantur, diuinus, inquiunt, vir est: sic & & ferinus natura inter homines rarus aliquis est: maximè tamen inter Barbaros reperitur. fiunt verò nonnulli etiam ex morbis, & læsionibus. quinetiam eos homines, qui vitiis exuperant, ita infamamus. Sed de tali quidem affectione posterius mentio quædam facienda est. de vitio autem dictum est prius. De incontinentia verò & mollitie, & deliciis nunc est disserendum, de continentia item & tolerantia. neque enim quasi iidem cum virtute & prauitate habitus sint, neque vt diuersum genus, vtraque harum existimanda est. Oportet autem sicut in aliis fecimus, ponere ea quæ apparent, & prius dubitare, deinde ita demonstrare ac maximè quidem omnia illustria & probabilia circa hos affectus: sin minus pleraque, & præcipua producere debemus. nam si soluantur ea, quæ difficultatem habent, illustria verò & probabilia relinquantur: satis erit demonstratum.

CAPVT II.

VIdetur igitur continentia & tolerantia ex bonis & laudabilibus, incontinentia verò & mollities ex prauis & vituperatione dignis rebus esse. Idem quoque esse continens & perstans in consilio rationis, eidem incontinens & è rationis consilio excedens: atque incontinens quidem cognoscens praua esse quæ agit, ob affectum tamen agit: at continens cum praua sciat esse cupiditates, ob rationem eas non sequitur. Temperantem quoque continentem & tolerantem esse dicunt, atque eum qui eiusmodi sit alij omnem esse temperantem asserût, alij nequaquam: & intemperâtem incontinentem & incontinentem intemperâtem confusè alij diuersos esse aiunt. At prudentem interdum negant esse posse incontinentem: interdum nonnullos qui sint prudentes & callidi, esse incontinentes affirmant. adde quòd incontinentes & iræ, & honoris, & lucri etiam dicuntur. Atque ea quidem quæ dicuntur, huiusmodi sunt.

CAPVT III.

DVbitaret autem quispiam quo modo rectè existimans aliquis agat incontinenter. Nam vt sciens quispiam agat, aiunt nonnulli fieri nullo modo posse. absurdū

A θηριότης ἕξις· καὶ γὰρ ὥσπερ οὐδὲ θηρίου ἐστὶ κακία, οὐδ' ἀρετή, οὕτως οὐδὲ θεοῦ· ἀλλ' ἡ μὲν τιμιώτερον ἀρετῆς, ἡ δ' ἕτερόν τι γένος κακίας. ἐπεὶ δὲ σπάνιον καὶ τὸ θεῖον ἄνδρα εἶναι, καθάπερ οἱ Λάκωνες εἰώθασι προσαγορεύειν, ὅταν ἀγασθῶσι σφόδρα του, σεῖος ἀνήρ φασιν· οὕτω καὶ ὁ θηριώδης ἐν τοῖς ἀνθρώποις σπάνιος. μάλιστα δ' ἐν τοῖς βαρβάροις ἐστί. B γίνεται δ' ἔνια καὶ διὰ νόσους καὶ πηρώσεις· καὶ τοὺς διὰ κακίαν δὲ τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλοντας, οὕτως ἐπιδυσφημοῦμεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης διαθέσεως, ὕστερον ποιητέον τινὰ μνείαν. περὶ δὲ κακίας εἴρηται πρότερον· περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ μαλακίας καὶ τρυφῆς λεκτέον, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερίας· οὔτε γὰρ ὡς περὶ τῶν αὐτῶν ἕξεων τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ μοχθηρίᾳ, ἑκατέραν αὐτῶν C ὑποληπτέον, οὔθ' ὡς ἕτερον γένος. δεῖ δ', ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τιθέντας τὰ φαινόμενα, καὶ πρῶτον διαπορήσαντας, οὕτω δεικνύναι μάλιστα μὲν πάντα τὰ ἔνδοξα, περὶ ταῦτα τὰ πάθη· εἰ δὲ μή, τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα. ἐὰν γὰρ λύηταί τε τὰ δυσχερῆ, καὶ καταλείπηται τὰ ἔνδοξα, δεδειγμένον ἂν εἴη ἱκανῶς.

Κεφάλαιον β.

D Δοκεῖ δὴ ἥ τε ἐγκράτεια, καὶ καρτερία, τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι· ἡ δ' ἀκρασία τε καὶ μαλακία, τῶν φαύλων τε καὶ ψεκτῶν. καὶ ὁ αὐτὸς, ἐγκρατὴς καὶ ἐμμενετικὸς τῷ λογισμῷ, καὶ ὁ μὲν ἀκρατὴς καὶ ἐκστατικὸς τοῦ λογισμοῦ. καὶ ὁ μὲν ἀκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλα, πράττει διὰ πάθος· ὁ δ' ἐγκρατὴς, εἰδὼς E ὅτι φαῦλαι αἱ ἐπιθυμίαι, οὐκ ἀκολουθεῖ διὰ τὸν λόγον. καὶ τὸν σώφρονα μὲν, ἐγκρατῆ καὶ καρτερικόν· τὸν δὲ τοιοῦτον, οἱ μὲν πάντα σώφρονα, οἱ δ' οὔ· καὶ τὸν ἀκόλαστον, ἀκρατῆ· καὶ τὸν ἀκρατῆ, ἀκόλαστον συγκεχυμένως· οἱ δ' ἑτέρους εἶναί φασι. τὸν δὲ φρόνιμον, ὁτὲ μὲν, οὔ φασιν ἐνδέχεσθαι εἶναι ἀκρατῆ· ὁτὲ δ' ἐνίους φρονίμους ὄντας καὶ δεινοὺς, ἀκρατεῖς εἶναι. ἔτι, F ἀκρατεῖς λέγονται, καὶ θυμοῦ, καὶ τιμῆς, καὶ κέρδους. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα, ταῦτ' ἐστίν.

Κεφάλαιον γ.

ΑΠορήσειε δ' ἄν τις, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς, ἀκρατεύεταί τις. ἐπιστάμενον μὲν οὖν οὔ φασί τινες οἷόν τε εἶναι. δεινὸν γὰρ

ἐπιστήμης

ἐπιστήμης ἐνούσης, ὡς ᾤετο Σωκράτης, ἄλλο τι κρατεῖν, καὶ περιέλκειν αὐτὴν ὥσπερ ἀνδράποδον. Σωκράτης μὲν γὰρ ὅλως ἐμάχετο πρὸς τὸν λόγον, ὡς οὐκ οὔσης ἀκρασίας· οὐθένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα, πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν. οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς· καὶ δέον ζητεῖν περὶ τὸ πάθος, εἰ δι' ἄγνοιαν, τίς ὁ τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας. ὅτι γὰρ οὐκ οἴεταί γε ὁ ἀκρατευόμενος, πρὶν ἐν τῷ πάθει γενέσθαι, φανερόν. εἰσὶ δέ τινες, οἳ τὰ μὲν συγχωροῦσι, τὰ δ' οὔ. τὸ μὲν γὰρ ἐπιστήμης μηθὲν εἶναι κρεῖττον, ὁμολογοῦσι· τὸ δὲ μηθένα πράττειν παρὰ τὸ δόξαν βέλτιον, οὐχ ὁμολογοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἀκρατῆ φασιν οὐκ ἐπιστήμην ἔχοντα κρατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ δόξαν. ἀλλὰ μὴν εἴ γε δόξα, καὶ μὴ ἐπιστήμη, μηδ' ἰσχυρὰ ὑπόληψις ἡ ἀντιτείνουσα, ἀλλ' ἠρεμαία, καθάπερ ἐν τοῖς διστάζουσι, συγγνώμη τῷ μὴ μένειν ἐν ταύταις πρὸς ἐπιθυμίας ἰσχυράς· τῇ δὲ μοχθηρίᾳ οὐ συγγνώμη, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδενὶ τῶν ψεκτῶν. φρονήσεως ἄρα ἀντιτεινούσης· αὕτη γὰρ ἰσχυρότατον. ἀλλ' ἄτοπον· ἔσται γὰρ ὁ αὐτὸς ἅμα φρόνιμος καὶ ἀκρατής. φήσειε δ' οὐδ' ἂν εἷς φρονίμου εἶναι τὸ πράττειν ἑκόντα τὰ φαυλότατα. πρὸς δὲ τούτοις, δέδεικται πρότερον, ὅτι πρακτικός γε ὁ φρόνιμος· τῶν γὰρ ἐσχάτων τις, καὶ τὰς ἄλλας ἔχων ἀρετάς. ἔτι εἰ μὲν ἐν τῷ ἐπιθυμίας ἔχειν ἰσχυρὰς καὶ φαύλας, ὁ ἐγκρατής, οὐκ ἔσται ὁ σώφρων ἐγκρατής, οὐδ' ὁ ἐγκρατὴς σώφρων. οὔτε γὰρ τὸ ἄγαν σώφρονος, οὔτε τὸ φαύλας ἔχειν. ἀλλὰ μὴν δεῖ γε· εἰ μὲν γὰρ χρησταὶ αἱ ἐπιθυμίαι, φαύλη ἡ κωλύουσα ἕξις μὴ ἀκολουθεῖν· ὥσθ' ἡ ἐγκράτεια οὐ πᾶσα σπουδαία. εἰ δ' ἀσθενεῖς καὶ μὴ φαῦλαι, οὐθὲν σεμνόν· οὐδ' εἰ φαῦλαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐθὲν μέγα. ἔτι εἰ πάσῃ δόξῃ ἐμμενετικὸν ποιεῖ ἡ ἐγκράτεια, φαύλη, οἷον εἰ καὶ τῇ ψευδεῖ· καὶ εἰ πάσης δόξης ἡ ἀκρασία ἐκστατικόν, ἔσται τις σπουδαία ἀκρασία, οἷον ὁ Σοφοκλέους Νεοπτόλεμος ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ· ἐπαινετὸς γὰρ οὐκ ἐμμένων οἷς ἐπείσθη ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, διὰ τὸ λυπεῖσθαι ψευδόμενος. ἔτι ὁ σοφιστικὸς λόγος ψευδόμενος ἀπορία· διὰ γὰρ τὸ παράδοξα βούλεσθαι ἐλέγχειν, ἵνα δεινοὶ ὦσιν,

A enim est si adsit scientia, vt existimabat Socrates, aliud quid dominari, ac quasi mancipium hominem trahere. Socrates enim aduersus rationem omnino pugnabat, quasi nulla esset incontinentia: neminem siquidem aiebat existimantem præter id quod optimum est, agere, sed ex ignoratione. quæ sane oratio iis aduersatur quæ euidenter apparent. quærendumque est circa affectum si ex ignoratione agit quis-
B piam, quis ignorationis modus sit. nam non existimare qui incontinenter agit agendum esse ea quæ agit, antequam in affectu sit constitutus, manifestum est. Sunt autem nonnulli, qui alia concedunt, alia non. scientia enim nihil esse potentius concedunt: illud non dant præter id quod visum fuerit melius, agere neminem. ac propterea inquiunt incontinentem non scientiam, sed opinionem habentem à voluptatibus superari. Veruntamen si opi-
C nio, non scientia, neque valida existimatio est, quæ resistit, sed remissa, qualis est in ambigentibus: venia danda est quòd non in his persistat quispiam aduersus vehementes cupiditates: at prauitati, aut alicui ex aliis vituperatione dignis rebus venia non datur. Prudentia igitur resistente id fit: validissima enim res ea est. sed est absurdum: fiet enim vt idem simul & prudens sit & incontinens. at facere sponte
D prauissima quæque prudentis esse nemo diceret. Præterea ad agendum idoneum esse prudentem superius demonstratum est: quippe qui vltimorum quidam sit, & virtutes reliquas habeat. Adde quòd si continens ex eo est quòd vehementes & prauas habet cupiditates: neque temperans erit continens, neque continens temperans: propterea quòd neque quod nimium est, neque prauas habere cupidita-
E tes est temperantis: sed tamen oportet. Nam si bonæ sint cupiditates, habitus qui prohibet, ne eas sequamur, prauus est: quare efficietur vt non omnis continentia honesta sit. si imbecillæ verò sint & non prauæ, nihil egregium erit: si prauæ & imbecillæ, nihil magnum. Præterea si continentia facit, vt in omni opinione persistamus etiam in falsa, praua est: si item ab
F omni opinione exturbat incontinentia, aliqua incontinentia reperietur, quæ honesta sit: vt Sophoclis Neoptolemus in Philoctete laude dignus enim est, cum in iis quæ ipsi Vlysses suaserat, quia mentiri ægrè ferebat, non persistit. Quinetiam captiosa ratio mentiens, dubitatio est. dum enim volunt incredibilia conuincere,

vt si assequuti fuerint arguti esse videatur: facta ratiocinatio dubitatio euadit. vincta enim mens est, dum stare quidem nō vult, propterea quòd non placet quod conclusum est: quia tamen quomodo soluat rationem non habet, progredi non potest. Euenit autem ex quadam ratione, vt imprudentia cum incontinentia virtus sit. contraria enim agit ob incontinentiam quàm existimet: mala autem esse bona, non esseque agenda existimat: quare bona & non mala agit. Accedit quòd qui ex eo quòd persuasus est, & ex electione iucunda & agit & sectatur, melior esse eo videretur, qui non ex consilio, sed ex incontinētia eadem agit: aptior enim est vt curetur: quippe qui admittere dissuasionem possit, at incontinens ei prouerbio est obnoxius, quo dicimus, Quando aqua fauces strangulat quid amplius bibere opus est? nam si non persuasus esset ea quæ agit, si dissuaderetur, desisteret: nunc autem persuasus nihilominus alia agit. Insuper si circa omnia incontinentia & continentia versatur, quis absolutè incontinens erit? nam omnes incontinentias qui habeat, est nemo. quosdam autem absolutè esse dicimus.

CAPVT IV.

AC tales quidem dubitationes incidūt. ex his autem alia tollenda sunt, alia relinquenda: quippe cùm dubitationis solutio nihil aliud quàm inuentio sit. Primum igitur considerandum est, verum cognoscentes néc ne, agant, & quomodo cognoscentes. deinde circa quæ incontinens & continens, hoc est verum circa omnes voluptates & ægritudines, an circa definitas aliquas statuēdus sit: tum verum continens & tolerās idem sit, an diuersus. & simili modo de cæteris quæ cognata contēplatione huic sunt. Initium autem cōsiderationis est, verum continens & incontinēs in eo quòd circa quædam, an in eo quòd quodammodo versantur, habeāt differentiam. id autem quod dico tale est, vtrum incontinens ex eo quòd circa talia versatur tātummodo, sit incontinens, an ex eo quòd quodammodo versatur, an nō, sed ex vtrisque. Deinde an incontinentia & continentia circa omnia versetur, néc ne. qui enim absolutè est incontinēs, non circa omnia versatur, sed circa quæ intemperans: neque absolutè ad ea sese habet: idem enim cum intemperantia esset: sed eò quòd hoc modo habet. ille enim ex electione ducitur præsentem voluptatem semper esse persequendam existimans: incontinens verò cùm non existimet, persequitur.

A ὅταν δ' ἐπιτύχωσιν, ὁ γενόμενος συλλογισμὸς ἀπορία γίνεται. δέδεται γὰρ ἡ διάνοια, ὅταν μένειν μὲν μὴ βούληται, διὰ τὸ μὴ ἀρέσκειν τὸ συμπερανθέν· προϊέναι δὲ μὴ δύνηται, διὰ τὸ λῦσαι μὴ ἔχειν τὸν λόγον. συμβαίνει δ' ἔκ τινος λόγου ἡ ἀφροσύνη μετ' ἀκρασίας ἀρετή· τἀναντία γὰρ πράττει ὧν ὑπολαμβάνει, διὰ τὴν ἀκρασίαν. ὑπολαμβάνει δὲ τἀγαθὰ κακὰ εἶναι, καὶ οὐ δεῖν πράττειν. ὥστε τἀγαθὰ καὶ οὐ τὰ κακὰ πράξει. ἔτι, ὁ τῷ πεπεῖσθαι πράττων καὶ διώκων τὰ ἡδέα, καὶ προαιρούμενος, βελτίων ἂν δόξειεν εἶναι τοῦ μὴ διὰ λογισμόν, ἀλλὰ δι' ἀκρασίαν· εὐιατότερος γὰρ διὰ τὸ μεταπεισθῆναι ἄν. ὁ δ' ἀκρατὴς ἔνοχος τῇ παροιμίᾳ ἐν ᾗ φαμέν, Ὅταν τὸ ὕδωρ πνίγῃ, τί δεῖ ἐπιπίνειν; εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐπέπειστο ἃ πράττει, μεταπεισθεὶς ἂν ἐπαύσατο· νῦν δὲ πεπεισμένος, οὐδὲν ἧττον ἄλλα πράττει. ἔτι, εἰ περὶ πάντα ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἐγκράτεια, τίς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής; οὐδεὶς γὰρ ἁπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας, φαμὲν δ' εἶναί τινας ἁπλῶς.

Κεφάλαιον δ.

ΑἹ μὲν οὖν ἀπορίαι τοιαῦταί τινες συμβαίνουσι· τούτων δὲ τὰ μέν, ἀνελεῖν δεῖ, τὰ δὲ καταλιπεῖν· ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας, εὕρεσίς ἐστι. Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, πότερον εἰδότες, ἢ οὔ, καὶ πῶς εἰδότες. εἶτα, περὶ ποῖα τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἐγκρατῆ θετέον. λέγω δέ, πότερον περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, ἢ περί τινας ἀφωρισμένας· καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικόν, πότερον ὁ αὐτός, ἢ ἕτερός ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα συγγενῆ τῆς θεωρίας ἐστὶ ταύτης. ἔστι δ' ἀρχὴ τῆς σκέψεως, πότερον ὁ ἐγκρατὴς καὶ ἀκρατής εἰσι, τῷ περὶ ἅ, ἢ τῷ πῶς ἔχοντες τὴν διαφοράν. λέγω δέ, πότερον τῷ περὶ ταδὶ εἶναι μόνον ἀκρατής, ὁ ἀκρατής, ἢ οὔ, ἀλλὰ τῷ ὥς, ἢ οὔ, ἀλλ' ἐξ ἀμφοῖν. ἔπειτ', εἰ περὶ ἅπαντ' ἐστὶν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ ἐγκράτεια, ἢ οὔ. οὔτε γὰρ περὶ ἅπαντά ἐστιν ὁ ἁπλῶς ἀκρατής, ἀλλὰ περὶ ἅπερ ὁ ἀκόλαστος, οὔτε τῷ πρὸς ταῦτα ἁπλῶς ἔχειν· ταὐτὸν γὰρ ἂν ἦν τῇ ἀκολασίᾳ· ἀλλὰ τῷ ὡδὶ ἔχειν. ὁ μὲν γὰρ ἄγεται προαιρούμενος, νομίζων ἀεὶ δεῖν τὸ παρὸν ἡδὺ διώκειν· ὁ δ', οὐκ οἴεται μέν, διώκει δέ.

Nam

Κεφάλαιον ε.

Περὶ μὲν οὖν τοῦ δόξαν ἀληθῆ, ἀλλὰ μὴ ἐπιστήμην εἶναι, παρ' ἣν ἀκρατεύονται, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον· ἔνιοι γὰρ τῶν δοξαζόντων οὐ διστάζουσιν, ἀλλ' οἴονται ἀκριβῶς εἰδέναι. εἰ οὖν διὰ τὸ ἠρέμα πιστεύειν, οἱ δοξάζοντες μᾶλλον τῶν ἐπισταμένων παρὰ τὴν ὑπόληψιν πράξουσιν, οὐδὲν διοίσει ἐπιστήμη δόξης· ἔνιοι γὰρ πιστεύουσιν οὐδὲν ἧττον οἷς δοξάζουσιν, ἢ ἕτεροι οἷς ἐπίστανται· δηλοῖ δ' Ἡράκλειτος. ἀλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν τὸ ἐπίστασθαι· καὶ γὰρ ὁ ἔχων μὲν, οὐ χρώμενος δὲ τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ὁ χρώμενος λέγεται ἐπίστασθαι. διοίσει τὸ ἔχοντα μὲν, μὴ θεωροῦντα δὲ, πράττειν ἃ μὴ δεῖ πράττειν, τοῦ ἔχοντα καὶ θεωροῦντα· τοῦτο γὰρ δοκεῖ δεινὸν, ἀλλ' οὐκ εἰ μὴ θεωρῶν. ἔτι, ἐπεὶ δύο τρόποι τῶν προτάσεων, ἔχοντα μὲν ἀμφοτέρας, οὐδὲν κωλύει πράττειν παρὰ τὴν ἐπιστήμην· χρώμενον μέντοι τῇ καθόλου, ἀλλὰ μὴ τῇ κατὰ μέρος. πρακτὰ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα. διαφέρει δὲ καὶ τὸ καθόλου· τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἑαυτοῦ, τὸ δ' ἐπὶ τοῦ πράγματός ἐστιν· οἷον, ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ συμφέρει τὰ ξηρὰ, καὶ ὅτι οὗτος ἄνθρωπος, ἢ ὅτι ξηρὸν τὸ τοιόνδε· ἀλλ' εἰ τόδε τοιόνδε, ἢ οὐκ ἔχει, ἢ οὐκ ἐνεργεῖ. κατά τε δὴ τούτους διοίσει τοὺς τρόπους ἀμήχανον ὅσον· ὥστε δοκεῖν, οὕτω μὲν εἰδέναι μηδὲν ἄτοπον, ἄλλως δὲ θαυμαστόν. ἔτι, τὸ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην, ἄλλον τρόπον τῶν νῦν ῥηθέντων ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις· ἐν τῷ γὰρ ἔχειν μὲν, μὴ χρῆσθαι δὲ, διαλλάττουσαν ὁρῶμεν τὴν ἕξιν· ὥστε καὶ ἔχειν πως, καὶ μὴ ἔχειν, οἷον τὸν καθεύδοντα, καὶ μαινόμενον, καὶ οἰνωμένον. ἀλλὰ μὴν οὕτω διατίθενται οἵ γε ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες· θυμοὶ γὰρ, καὶ ἐπιθυμίαι ἀφροδισίων, καὶ ἔνια τῶν τοιούτων, ἐπιδήλως καὶ τὸ σῶμα μεθιστᾶσιν· ἐνίοις δὲ καὶ μανίας ποιοῦσι. δῆλον οὖν ὅτι ὁμοίως ἔχειν λεκτέον τοὺς ἀκρατεῖς τούτοις. τὸ δὲ λέγειν τοὺς λόγους τοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, οὐδὲν σημεῖον· καὶ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πάθεσι τούτοις ὄντες, ἀποδείξεις καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· καὶ οἱ πρῶτον μαθόντες, συνείρουσι μὲν τοὺς λόγους, ἴσασι δ' οὔπω· δεῖ γὰρ συμφυῆναι· τοῦτο δὲ χρόνου δεῖται. ὥστε καθάπερ τοὺς ὑποκρινομένους, οὕτως ὑποληπτέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευομένους. ἔτι, καὶ ὧδε φυσικῶς ἄν τις ἐπιβλέψειε τὴν αἰτίαν·

CAPVT V.

Nam si vera opinio, & non scientia sit, ex qua incontinenter agunt homines nihil ad rationem id refert: cùm nónulli ex iis qui opinantur, non ambigant, sed certò se scire existiment. Si igitur opinantes propterea quia leuiter credũt, magis quàm scientes præter existimationem suam agent: sciẽtia ab opinióne nihil differet. nonnulli enim sunt, qui nihilo minorem iis quæ opinãtur, quàm alij iis quæ sciunt, fidem adhibeat. id Heraclitus ostendit. Sed quoniam duobus modis scire dicimus: tam enim dicitur scire, qui habet scientiam & ea nõ vtitur, quàm qui vtitur: differẽtia erit, si quis agat ea quæ nõ debet, dum habet quidem sciẽtiam, sed nõ contemplatur, & dum habet, & cõtemplatur: hoc enim videtur absurdum: sed nõ, dum non cõtemplatur. Præterea cùm duo propositionum modi sint, nihil vetat, quo minus qui vtrasque habet præter sciẽtiam agat, dum vniuersali vtitur, & nõ particulari: particularia enim ea sũt, quæ in actionem veniũt. Diuersum autem est vniuersale: alterum enim in ipso, alterum in re est: vt omni homini sicca cõferre & ipsum esse hominem: vel siccum esse quod huiusmodi est: an verò hoc huiusmodi sit, aut nõ habet, aut non operatur. Ex his igitur modis incredibile est quãta differẽtia futura sit: vt si ita cognoscet quispiam, nihil absurdum: si aliter, mirandum videatur. Ad hæc habere sciẽtiam alio modo cõtingit hominibus quàm dictum sit. nam dum habet quis, & ea nõ vtitur, diuersum esse habitum videmus: vt & habere quodammodo & nõ habere videatur: cuiusmodi est qui dormit, qui furit, qui vino oppressus est. ita autem affecti sũt etiam illi qui in perturbationibus sunt cõstituti: iræ enim & venereorum cupiditates, nonnullaque huiusmodi corpus etiam manifestè immutãt, quosdamque in furores inducunt: vt pateat simili modo affectos incontinentes dici oportere. Quòd autem verba ex scientia dicant, id argumentum nullum est. qui enim sunt in his affectibus constituti: demonstrationes, & carmina Empedoclis dicũt: qui item primum didicerunt, connectunt quidem verba, nondum tamẽ sciunt. cognatum enim, ac coalitum esse oportet: ad quod tempore opus est. Quocirca eos, qui incõtinenter agũt, ita dicere existimandum est, vt illi faciunt, qui histrionis munere funguntur. Adde quòd ita quoque naturali quadam ratione inspicere causam quispiam posset.

altera enim vniuersalis opinio est. altera de particularibus rebus, quibus præsidet sensus. quando autem ex ipsis, vna euaserit: alibi quidem enūciet anima, in effectiuis verò, agat statim, necesse est: vt si omne dulce gustandum est, hoc autem est dulce, vt pote vnum quoddam ex particularibus: necesse est vt qui potest, & nō prohibetur simul hoc quoque agat. Quando igitur vniuersalis opinio inest, quæ prohibeat gustare, altera verò quæ omne dulce suaue esse dicat: hoc autem est dulce (atque hęc est quę operatur) forte verò adest cupiditas, illa quidem fugiendum esse ait, cupiditas autem ducit: quippe cum mouere, vnumquodq. ex membris queat. Quare fit vt ex ratione quodammodo & opinione incontinenter quispiam agat: quæ quidem opinio non per se, sed ex accidenti cōtraria fit: cupiditas enim, nō opinio rectæ rationi contraria est. Vnde etiam bestię incontinētes propterea non sunt, quia particularium imaginationem & memoriam habēt, non vniuersalium existimationem. Quomodo verò soluatur ignorantia, & incontinens rursus efficiatur sciens: eadem ratio est, quæ & de temulento & dormiente, non propria huius affectionis: quæ quidem à naturæ indagatoribus audiēda est. Quoniam autē vltima propositio est exposita sensui rei opinio, actionumque domina est: hāc vel non habet, qui in affectu est constitutus: vel ita habet: vt non tamen eo quòd habet, eam liceat scire, sed dicere dūtaxat, non secus ac vino oppressus Empedoclis carmina. propterea item quòd vltimus terminus nō est vniuersalis, neq. ita vt vniuersalis scientiam efficere videtur. Atq. id quod quærebat Socrates, videtur contingere. nō enim affectus existit præsente ea quæ videtur propriè esse scientia quippe quæ neque ipsa ex affectu distrahatur: sed præsente ea quæ sensiua est. Vtrum igitur cognoscēs necne, & quomodo cognoscens agere incontinenter quispiam possit, hactenus dictum sit.

CAPVT VI.

IAm verò vtrum aliquis absolutè incontinens sit, an omnes ex parte: et si sit, circa quæ versetur, dicendum deinceps est. Circa voluptates quidem & dolores continentes & tolerantes, necnon incontinētes & molles versari perspicuum est. Quoniam vero ex iis, quæ voluptatem afferūt, alia necessaria sunt, alia eligenda quidem per se, sed eiusmodi tamen vt excessum etiam habeant: necessaria quæ ad corpus

A ἡ μὲν γὰρ, καθόλου δόξα· ἡ δ' ἑτέρα, περὶ τῶν
καθ' ἕκαστα ἐστὶν, ὧν αἴσθησις ἤδη κυρία· ὅταν
δὲ μία γένηται ἐξ αὐτῶν, ἀνάγκη τὸ συμπε-
ρανθὲν ἔνθα μὲν φάναι τὴν ψυχὴν, ἐν δὲ ταῖς
ποιητικαῖς πράττειν εὐθύς. οἷον εἰ παντὸς γλυ-
κέος γεύεσθαι δεῖ, τουτὶ δὲ γλυκὺ, ὡς ἕν τι τῶν
καθ' ἕκαστον, ἀνάγκη τὸν δυνάμενον καὶ μὴ
κωλυόμενον, ἅμα τοῦτο καὶ πράττειν. ὅταν
B οὖν, ἡ μὲν καθόλου ἐνῇ, ἡ κωλύουσα γεύ-
εσθαι· ἡ δὲ, ὅτι πᾶν τὸ γλυκὺ, ἡδύ· τουτὶ δὲ,
γλυκὺ· αὕτη δὲ ἐνεργεῖ· τύχῃ δὲ ἐπιθυμία ἐν-
οῦσα, ἡ μὲν λέγει φεύγειν τοῦτο· ἡ δὲ ἐπιθυμία
ἄγει· κινεῖν γὰρ ἕκαστον δύναται τῶν μορίων.
ὥστε συμβαίνει ὑπὸ λόγου πως καὶ δόξης
ἀκρατεύεσθαι· οὐκ ἐναντίας δὲ καθ' αὑτὴν,
ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. ἡ γὰρ ἐπιθυμία, ἐναν-
C τία, ἀλλ' οὐχ ἡ δόξα, τῷ ὀρθῷ λόγῳ. ὥστε
καὶ διὰ τοῦτο τὰ θηρία οὐκ ἀκρατῆ, ὅτι οὐκ ἔ-
χει καθόλου ὑπόληψιν, ἀλλὰ τῶν καθ' ἕκαστα
φαντασίαν καὶ μνήμην. πῶς δὲ λύεται ἡ ἄ-
γνοια. καὶ πάλιν γίνεται ἐπιστήμων ὁ ἀκρα-
τὴς, ὁ αὐτὸς λόγος· καὶ περὶ οἰνωμένου καὶ κα-
θεύδοντος, καὶ οὐκ ἴδιος τούτου τοῦ πάθους, ὃν
δεῖ παρὰ τῶν φυσιολόγων ἀκούειν. ἐπεὶ δ'
D ἡ τελευταία πρότασις, δόξα τε αἰσθητοῦ, καὶ
κυρία τῶν πράξεων, ταύτην ἢ οὐκ ἔχει ὁ ἐν
τῷ πάθει ὤν. ἢ οὕτως ἔχει, ὡς οὐκ ἦν τὸ ἔχειν
ἐπίστασθαι, ἀλλὰ λέγειν ὥσπερ ὁ οἰνωμένος τὰ
Ἐμπεδοκλέους· καὶ διὰ τὸ μὴ καθόλου, μηδ'
ἐπιστημονικὸν ὁμοίως εἶναι δοκεῖν τῷ καθόλου
τὸν ἔσχατον ὅρον· καὶ ἔοικεν ὃ ἐζήτει Σωκρά-
της συμβαίνειν· οὐ γὰρ τῆς κυρίως εἶναι δοκού-
σης ἐπιστήμης παρούσης, γίνεται τὸ πάθος·
E οὐδ' αὕτη περιέλκεται διὰ τὸ πάθος, ἀλλὰ
τῆς αἰσθητικῆς. περὶ μὲν οὖν τοῦ εἰδότα, καὶ
μὴ, καὶ πῶς εἰδότα ἐνδέχεται ἀκρατεύεσθαι,
τοσαῦτα εἰρήσθω.

Κεφάλαιον ϛ.

ΠΌτερον δ' ἔστι τις ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἢ
πάντες κατὰ μέρος· καὶ εἰ ἔστι, περὶ ποῖά
F ἐστι, λεκτέον ἐφεξῆς. ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονὰς
καὶ λύπας εἰσὶν οἵ τ' ἐγκρατεῖς καὶ καρτερι-
κοὶ καὶ ἀκρατεῖς, καὶ μαλακοὶ, φανερόν. ἐπεὶ
δ' ἐστὶ, τὰ μὲν ἀναγκαῖα, τῶν ποιούντων ἡ-
δονήν· τὰ δ', αἱρετὰ μὲν καθ' αὑτὰ, ἔχοντα
δ' ὑπερβολὴν, ἀναγκαῖα μὲν, τὰ σωματικά.
λέγω

λέγω δὲ τὰ τοιαῦτα, τά, τε περὶ τὴν τροφὴν, καὶ τὴν τῶν ἀφροδισίων χρείαν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωματικῶν, περὶ ἃ τὴν ἀκολασίαν ἔθεμεν καὶ τὴν σωφροσύνην· τὰ δ', ἀναγκαῖα μὲν, οὔ· αἱρετὰ δὲ, καθ' αὑτά. λέγω δὲ, οἷον νίκην, τιμὴν, πλοῦτον, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡδέων· τοὺς μὲν οὖν πρὸς ταῦτα παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπερβάλλοντας τὸν ἐν αὐτοῖς, ἁπλῶς μὲν οὐ λέγομεν ἀκρατεῖς, προστιθέντες δὲ τὸ χρημάτων ἀκρατεῖς, καὶ κέρδους, καὶ τιμῆς, καὶ θυμοῦ· ἁπλῶς δ', οὔ. ὡς ἑτέρους καὶ καθ' ὁμοιότητα λεγομένους· ὥσπερ ἄνθρωπος, ὁ τὰ Ὀλύμπια νενικηκώς· ἐκείνῳ γὰρ ὁ κοινὸς λόγος τοῦ ἰδίου μικρῷ διέφερεν. ἀλλ' ὅμως ἕτερος ἦν. σημεῖον δέ· ἡ μὲν γὰρ ἀκρασία ψέγεται, οὐχ ὡς ἁμαρτία μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς κακία τις, ἢ ἁπλῶς οὖσα, ἢ κατά τι μέρος· τούτων δ' οὐδείς. τῶν δὲ περὶ τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, περὶ ἃς λέγομεν τὸν σώφρονα καὶ ἀκόλαστον, ὁ μὴ τῷ προαιρεῖσθαι τῶν τε ἡδέων διώκων τὰς ὑπερβολὰς, καὶ τῶν λυπηρῶν φεύγων, πείνης, καὶ δίψης, καὶ θάλπους, καὶ ψύχους, καὶ πάντων τῶν περὶ ἁφὴν καὶ γεῦσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν διάνοιαν, ἀκρατὴς λέγεται, οὐ κατὰ πρόσθεσιν, ὅτι περὶ τάδε, καθάπερ ὀργῆς, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ μαλακοὶ λέγονται περὶ ταύτας, περὶ ἐκείνων δὲ οὐδένα. καὶ διὰ τοῦτ' εἰς ταὐτὸ τὸν ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον τίθεμεν, καὶ ἐγκρατῆ καὶ σώφρονα, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων οὐδένα. διὰ τὸ περὶ τὰς αὐτάς πως ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι· οἱ δ', εἰσὶ μὲν περὶ ταὐτά, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως εἰσίν· ἀλλ' οἱ μὲν, προαιροῦνται· οἱ δ', οὐ προαιροῦνται· διὸ μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, διώκει τὰς ὑπερβολὰς, καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα· τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσειεν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανικὴ, καὶ περὶ τὰς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά. ἐπεὶ δὲ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἡδονῶν, αἱ μὲν, εἰσὶ τῷ γένει καλῶν, καὶ σπουδαίων· τῶν γὰρ ἡδέων ἔνια, φύσει αἱρετά· τὰ δ', ἐναντία τούτων· τὰ δὲ μεταξὺ, καθάπερ διείλομεν πρότερον τὰ χρήματα, καὶ κέρδος, καὶ νίκην, καὶ τιμήν· πρὸς ἅπαντα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα καὶ τὰ μεταξὺ, οὐ τῷ πάσχειν καὶ ἐπιθυμεῖν καὶ φιλεῖν ψέγονται, ἀλλὰ τῷ πῶς,

A spectant, cuiusmodi sunt alimentum, veneris vsus, ac cætera huiusmodi corporalia, circa quæ temperantiam & intemperantiam constituimus: non necessaria, sed per se eligenda, victoria, honor, diuitiæ, ac reliqua talia, quæ bona sunt & iucunda: eos qui in his præter rectam rationem quæ in ipsis est, absolutè quidem incontinentes non dicimus sed addentes pecuniarum, lucri, honoris, iræ incontinentes appellamus, & non absolutè, vtpote B diuersos, & qui ex similitudine dicantur. Non secus atque ille homo dicebatur, qui in Olympiis vicit. illius enim communis ratio à propria parum distabat: sed diuersa tamen erat. Cui rei id signum est quòd incontinentia, non vt error tantum, sed vt vitium quoddam quod aut absolutè, aut ex parte aliqua sit, vituperatur: horum autem nemo. sed illorum qui circa corporales fruitiones versantur, circa quas C temperantem & intemperantem existere diximus qui non ex electione, sed præter electionem & consilium excessus & iucundorum sectatur, & molestorum fugit, famis videlicet, sitis, caloris, frigoris, cæterorumque omnium, quæ ad tactum, gustatumque spectant: is non cum additione, quòd circa hæc scilicet sit, verbi causa iræ sed absolutè tantummodo inco- D tinens dicitur, indicio illud est: nam intemperantes circa has, nō circa aliquam ex illis dicuntur. & propterea incontinentem & intemperantem, continentem item & temperantem non ex illis quempiam in eodem constituimus, propterea quòd circa easdem quodammodo voluptates, doloresque eosdem versentur. quanquam hi circa eadem quidem vtrique versantur non tamen eodem modo: illi enim eligunt: hi non eligunt. Vnde magis intem- E perantem eū diceremus, qui vel nihil, vel leuiter cupiens & excessus sectatur, & dolores mediocres fugit, quàm hunc qui propterea idem facit, quia vehementer cupiditate afficitur. quid enim faceret ille, si aut valida aliqua cupiditas, aut in necessariarum rerum inopia vehemēs dolor incesseret? Quoniam verò ex cupiditatibus & voluptatibus aliæ sunt ex iis, quæ F genere sunt honesta ac proba: nam iucundorum nonnulla natura sunt expetenda, alia his contraria, alia media, sicut prius diuisum à nobis est: vt pecuniæ, lucrum, victoria, & honor: in omnibus porrò & talibus & mediis non quia afficiuntur, & cupiunt, & amant vituperantur homines: sed quia quodammodo, afficiuntur,

& excedunt. Idcirco quicunque præter rationem vel superantur, vel aliquid ex iis quæ natura sunt honesta & bona, persequuntur. vt illi qui circa honorem magis quàm oporteat, student, vel circa filios & parentes: bona enim hæc sunt, & qui circa ea student, laudari consueuerunt, sed in his tamen excessus etiam quidam est, siquis quemadmodum Niobe aduersus Deos pugnaret: aut erga patrem ita esset affectus, vt Satyrus, qui patricola appellabatur. valde enim insanire videbatur. Nulla igitur circa hæc prauitas existit ob id quod dictum est: propterea quòd vnumquodque per se est ex iis quæ nanatura sunt expetenda: praui tamen & fugiendi excessus ipsorum sunt. simili modo quoque neque incontinentia quippe cùm incontinentia non modo fugienda, verùm etiam ex iis, sit, quæ vituperatione digna habentur. ex affectus tamen similitudine incontinentiam adiungentes circa vnumquodque dicunt. vt malum medicum, malum histrionem quem absolutè malum nullo modo vocarent. Quemadmodum itaque neque hic propterea quòd vnumquodque ipsorum non vitium, sed proportione simile est: ita videlicet etiam illic existimandum est incontinentiam & continentiam eam duntaxat esse, quæ circa eadem, circa quæ temperantia versatur, & intemperantia. nam circa iram per similitudinem dicimus: vnde etiam addentes iræ incontinentem, sicut honoris, & lucri appellamus. Cùm autem nonnulla iucunda natura sint, atque ex his alia absolutè ac simpliciter, alia pro generibus animalium atque hominum: nonnulla verò non natura, sed partim ex læsionibus, partim ex consuetudine, partim etiam ob naturas prauas huiusmodi sint: circa quoque horum singula inspicere similes habitus possumus. Dico autem ferinos: cuiusmodi erat ea mulier, quam grauidarum ventres rescindere, atq. inde fœtus comedere consueuisse inquiunt: vel ea quibus aiũt quasdam efferatas circa Põtũ nationes oblectari. alios n. crudis, alios humanis carnibus vesci, alios sibi inuicem infantes ad epulandũ mutuare perhibent, vel quod de Phalaride dicitur. Atq hi quidem ferini habitus sunt, alij verò nonnullis ex morbo & insania contingunt: vt ille, qui matrem mactauit, & in cibum sumpsit: qui item conserui iecur comedit. alij item morbosi sunt, vel ex consuetudine: vt pilorũ euulsiones, vnguiũ rosiones, carbonũ etiam & terræ comestiones: præterea venereorũ vsus cũ maribus: id quod tum natura

A καὶ ὑπερβάλλειν. διὸ, ὅσοι μὲν παρὰ τὸν λόγον ἢ κρατοῦνται, ἢ διώκουσι τῶν φύσει τι καλῶν καὶ ἀγαθῶν, οἷον οἱ περὶ τιμὴν μᾶλλον ἢ δεῖ σπουδάζοντες, ἢ περὶ τέκνα καὶ γονεῖς· καὶ γὰρ ταῦτα, τῶν ἀγαθῶν· καὶ ἐπαινοῦνται οἱ περὶ ταῦτα σπουδάζοντες· ἀλλ' ὅμως ἔστι τις ὑπερβολὴ καὶ ἐν τούτοις, εἴ τις ὥσπερ ἡ Νιόβη μάχοιτο καὶ πρὸς τοὺς θεούς. ἢ ὥσπερ
B Σάτυρος ὁ φιλοπάτωρ ἐπικαλούμενος περὶ τὸν πατέρα· λίαν γὰρ ἐδόκει μωραίνειν. μοχθηρία μὲν οὖν οὐδεμία περὶ ταῦτ' ἐστὶ, διὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι φύσει τῶν αἱρετῶν ἕκαστον ἐστὶ δι' αὑτό· φαῦλαι δὲ καὶ φευκταὶ αὐτῶν εἰσιν αἱ ὑπερβολαί. ὁμοίως δὲ, οὐδ' ἀκρασία· ἡ γὰρ ἀκρασία οὐ μόνον φευκτὸν, ἀλλὰ καὶ τῶν ψεκτῶν ἐστι· δι' ὁμοιότητα δὲ τοῦ πάθους προσεπιθέντες τὴν ἀκρασίαν, περὶ ἑκάστου λέ-
C γουσιν, οἷον κακὸν ἰατρὸν, καὶ κακὸν ὑποκριτὴν, ὃν ἁπλῶς οὐκ ἂν εἴποιεν κακόν. ὥσπερ οὖν οὐδ' ἐνταῦθα, διὰ τὸ μὴ κακίαν εἶναι ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ ἀνάλογον ὁμοίαν· οὕτω δῆλον ὅτι κἀκεῖ ὑποληπτέον μόνην ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν εἶναι, ἥτις ἐστὶ περὶ ταὐτὰ τῇ σωφροσύνῃ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ, περὶ δὲ θυμὸν,
D καθ' ὁμοιότητα λέγομεν· διὸ καὶ προστιθέντες ἀκρατῆ θυμοῦ, ὥσπερ τιμῆς καὶ κέρδους φαμέν. Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἔνια μὲν ἡδέα φύσει, καὶ τούτων, τὰ μὲν, ἁπλῶς· τὰ δὲ, κατὰ γένη καὶ ζῴων καὶ ἀνθρώπων· τὰ δ', οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ τὰ μὲν, διὰ πηρώσεις· τὰ δὲ, δι' ἔθη γίνεται· τὰ δὲ, διὰ μοχθηρὰς φύσεις, ἔστι καὶ περὶ τούτων ἕκαστα παραπλησίας ἰδεῖν ἕξεις· λέγω δὲ τὰς θηριώδεις, οἷον τὴν ἄνθρωπον, ἣν λέγουσι
E τὰς κυούσας ἀνασχίζουσαν, τὰ παιδία κατεσθίειν· ἢ οἵοις φασὶ χαίρειν ἐνίους τῶν ἀπηγριωμένων περὶ τὸν Πόντον, τοὺς μὲν ὠμοῖς, τοὺς δὲ, κρέασιν ἀνθρώπων· τοὺς δὲ, τὰ παιδία δανείζειν ἀλλήλοις εἰς εὐωχίαν· ἢ τὸ περὶ Φάλαριν λεγόμενον· αὗται μὲν, θηριώδεις· αἱ δὲ, διὰ νόσους γίνονται καὶ
F μανίαν ἐνίοις· ὥσπερ ὁ τὴν μητέρα καθιερεύσας, καὶ φαγών· καὶ ὁ τοῦ συνδούλου τὸ ἧπαρ. αἱ δὲ, νοσηματώδεις, ἢ ἐξ ἔθους· οἷον, τριχῶν τίλσεις, καὶ ὀνύχων τρώξεις· ἔτι δ', ἀνθράκων, καὶ γῆς· πρὸς δὲ τούτοις, ἡ τῶν ἀφροδισίων τοῖς ἄρρεσι· τοῖς μὲν γὰρ, φύσει· τοῖς δ', ἐξ ἔθους συμβαίνουσιν.

ἢ τοῖς ὑβριζομένοις ἐκ παίδων. ὅσοις μὲν οὖν φύσις αἰτία, τούτους μὲν οὐδεὶς ἂν εἴποι ἀκρατεῖς, ὥσπερ οὐδὲ τὰς γυναῖκας, ὅτι οὐκ ὀπυίουσιν, ἀλλ' ὀπυίονται· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς νοσηματωδῶς ἔχουσι δι' ἔθος. τὸ μὲν οὖν ἔχειν ἕκαστα τούτων, ἔξω τῶν ὅρων ἐστὶ τῆς κακίας, καθάπερ καὶ ἡ θηριότης. τὸ δ' ἔχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι, οὐχ ἡ ἁπλῆ ἀκρασία, ἀλλ' ἡ καθ' ὁμοιότητα καθάπερ καὶ τὸν περὶ τοὺς θυμοὺς ἔχοντα τοῦτον τὸν τρόπον τοῦ πάθους, ἀκρατῆ δ' οὐ λεκτέον· πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν, θηριώδεις· αἱ δὲ, νοσηματώδεις εἰσίν· ὁ μὲν γὰρ, φύσει τοιοῦτος, οἷος δεδιέναι πάντα, κἂν ψοφήσῃ μῦς, θηριώδη δειλίαν δειλός· ὁ δὲ, τὴν γαλῆν ἐδεδίει, διὰ νόσον· καὶ τῶν ἀφρόνων, οἱ μὲν, ἐκ φύσεως ἀλόγιστοι, καὶ μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες, θηριώδεις, ὥσπερ ἔνια γένη τῶν πόρρω βαρβάρων· οἱ δὲ, διὰ νόσους, οἷον τὰς ἐπιληπτικὰς, ἢ μανίας, νοσηματώδεις. τούτων δ' ἔστι μὲν ἔχειν τινὰ ἐνίοτε μόνον, μὴ κρατεῖσθαι δέ· λέγω δὲ, οἷον εἰ Φάλαρις κατεῖχεν, ἐπιθυμῶν παιδίου φαγεῖν, ἢ πρὸς ἀφροδισίων ἄτοπον ἡδονήν. ἔστι δὲ καὶ κρατεῖσθαι, μὴ μόνον ἔχειν· ὥσπερ οὖν καὶ μοχθηρίας, ἡ μὲν κατ' ἄνθρωπον, ἁπλῶς λέγεται μοχθηρία· ἡ δὲ κατὰ πρόσθεσιν, ὅτι θηριώδης, ἢ νοσηματώδης· ἁπλῶς δ' οὔ. τὸν αὐτὸν τρόπον δῆλον, ὅτι καὶ ἀκρασία ἐστὶν, ἡ μὲν, θηριώδης, ἡ δὲ νοσηματώδης· ἁπλῶς δὲ ἡ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολασίαν μόνη.

Κεφάλαιον ζ.

Ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτειά ἐστι μόνον περὶ ἅπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύνη, καὶ ὅτι περὶ τὰ ἄλλα ἐστὶν ἄλλο εἶδος ἀκρασίας, λεγόμενον κατὰ μεταφορὰν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, δῆλον. Ὅτι δὲ καὶ ἧττον αἰσχρὰ ἀκρασία ἡ τοῦ θυμοῦ, ἢ ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν, θεωρήσωμεν. ἔοικε γὰρ ὁ θυμὸς, ἀκούειν μέν τι τοῦ λόγου, παρακούειν δέ· καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν διακόνων, οἳ πρὶν ἀκοῦσαι πᾶν τὸ λεγόμενον, ἐκθέουσιν, εἶτα ἁμαρτάνουσι τῆς προστάξεως· καὶ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος, ἂν μόνον ψοφήσῃ, ὑλακτοῦσιν· οὕτως ὁ θυμὸς διὰ θερμότητα καὶ ταχυτῆτα τῆς φύ-

natura, tum consuetudine euenit, quemadmodum illis qui à pueritia consueuerunt. Quibuscunque igitur in causa est natura, eos incontinentes appellaret nemo: sicut neque fœminas quòd non subagitent sed subagitentur: simili modo neque eos qui ex cõsuetudine morbosè sese habent. Ac cùm habet quidem vnumquodque horum quispiam, vitij terminos excedit, perinde atque immanitas ac feritas: cùm habet tamẽ & vel superat vel superatur, ea neq; cõtinentia absolutè, neq; incõtinentia est, sed ex similitudine: sicut etiam ille qui circa iram affectus est, non incõtinẽs, sed hoc modo affectionis incontinens dicendus est. Omne enim excedens vitium & imprudentia, & timiditas, & intemperantia, & acerbitas partim ferinum est, partim morbosum. Qui nanque talis natura est vt omnia timeat, etiam si mus obstrepuerit ferina is timiditate timidus est, quidam etiam felem ex morbo timebat. ex imprudentibus item qui irrationabiles sunt, & sensu tantummodo viuunt, ferini habentur: cuiusmodi nonnullæ longinquorum Barbarorum nationes sunt. Qui autem ex morbo aut comitiali, aut insania idem faciũt, morbosi sunt. Fieri verò potest vt ex his aliqua interdum quispiam habeat tantum, & non superetur, quemadmodum si Phalaris cupiens infantem edere, se cohibuisset: vel ad venereorum nefariam voluptatem incitatus, quispiam. fit etiam, vt non solùm habeat hæc aliquis, verùm etiam superetur. Quemadmodum igitur prauitas, quæ homini conuenit absolutè prauitas dicitur: quæ verò cum additione appellatur, non absolutè, sed ferina vel morbosa prauitas vocatur. eodem modo esse incontinentiam patet aliam ferinam, aliam morbosam: absolutè verò solam eam quæ intemperantiæ humanæ correspondet. Incontinentiam itaque & continentiam circa ea tantùm versari, circa quæ intemperãtia & temperantia: circa alia verò aliam incõtinẽtiæ speciem esse quæ non absolutè, sed per translationem ita dicatur, perspicuum est.

CAPVT VII.

IAm verò minus turpem esse incontinentiam iræ, quàm cupiditatum consideremus. ira enim audire quidem rationem videtur, sed non rectè tamen percipere, quemadmodum festini ministri faciunt, qui priusquam omnia quæ dicuntur, audiuerint, excurrunt: deinde ab actione aberrant: & canes quoque antequam inspexerint, an amicus sit, quispiam si strepitũ tãtummodo fecerit, latrãt: ita ira ob feruorẽ celeritatemq; naturæ, audien-

quidem, sed non quid præcipiatur, attendens, ad vindictam incitatur nam statim vbi ratio vel imaginatio cõtumeliam aut contemptum esse ostenderit, ipsa quasi ratiocinando collegerit bellum ei esse inferendum, indignatur. ac cupiditas si tantum ratio aut sensus suaue esse aliquid dixerit, ad fruitionem eius incitatur quare ira rationem quodammodo sequitur: cupiditas non sequitur. turpior igitur cupiditas est. iræ enim incontinens à ratione quodammodo vincitur hic verò à cupiditate, non à ratione superatur. Præterea magis ignoscendum est, si quis naturales appetitiones sequatur: nam talibus etiam cupiditatibus quæ communes omnibus sunt & quatenus sunt communes, venia magis dari consueuit. at iracũdia & acerbitas naturalis magis est quam cupiditates quæ excedunt, & necessariæ minimè sunt. quemadmodũ ille, qui se excusabat quòd patrem verberasset: nam hic, inquit, suum, & ille item suum verberauit: & commõstrãs infantem, hic etiam inquit, vbi vir euaserit, me ipsum verberabit: gentile enim nobis hoc est. ille quoque qui traheretur à filio, vbi ad ianuam deductum est, desistere iubebat: iam se quoque eousque patrem suum traxisse. Adde quòd qui insidiosius agũt sunt iniustiores: iracũdus verò minimè est insidiosus sed apertus, sicut etiam ira. ac cupiditas huiusmodi est, qualem etiam Venerem dicunt:

Cyprigenæ enim fraudes nectentis, &
Zonam ac pectori soluit, inquit Homerus,
Hic fraus est, quæ vel prudentes decipit ipsos.

Quare si iniustior & turpior incontinentia hæc est, quam ea quæ circa iram versatur: & absolutè incontinentia, & quodammodo vitium erit. Accedit quòd dolore affectus cõtumelia vtitur nemo. Qui autem ex ira quippiam facit, cum dolore id facit: qui verò contumelia vtitur, cùm voluptate. si igitur ea sũt iniustiora ob quæ indignari maximè cõuenit, incontinentia quoque cupiditatis eiusmodi erit: quippe cum in ira cõtumelia minimè sit, incõtinẽtiam itaque cupiditatis ea quæ circa iram existit esse turpiorem: cõtinẽtiam item & incõtinẽtiam circa cupiditates & voluptates corporis versari, manifestum est. Harum autem ipsarum differẽtiæ sumẽdæ sũt. sicut enim à principio dictum fuit, aliæ tam genere quàm magnitudine humanæ sunt ac naturales: aliæ ferinæ: aliæ ex læsionibus & morbis euenientes, ac circa harum primas temperantia & in-

A σας, ἀκούσας μὲν, οὐκ ἐπίταγμα δ' ἀκούσας, ὁρμᾷ πρὸς τὴν τιμωρίαν. ὁ μὲν γὰρ λόγος ἢ ἡ φαντασία ὅτι ὕβρις ἢ ὀλιγωρία, ἐδήλωσεν· ὁ δ' ὥσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τῷ τοιούτῳ πολεμεῖν, χαλεπαίνει δ' εὐθύς· ἡ δ' ἐπιθυμία, ἐὰν μόνον εἴπῃ ὅτι ἡδὺ, ὁ λόγος, ἢ ἡ αἴσθησις, ὁρμᾷ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν. ὥσθ' ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λό-
B γῳ πως, ἡ δ' ἐπιθυμία, οὔ. αἰσχίων οὖν· ὁ μὲν γὰρ τοῦ θυμοῦ ἀκρατὴς, τοῦ λόγου πως ἡττᾶται· ὁ δὲ, τῆς ἐπιθυμίας, καὶ οὐ τοῦ λόγου. ἔτι, ταῖς φυσικαῖς συγγνώμη μᾶλλον ἀκολουθεῖν ὀρέξεσιν, ἐπεὶ καὶ ἐπιθυμίαις ταῖς τοιαύταις μᾶλλον, ὅσαι κοιναὶ πᾶσι, καὶ ἐφ' ὅσον κοιναί· ὁ δὲ θυμὸς, φυσικώτερον, καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν
C μὴ ἀναγκαίων· ὥσπερ ὁ ἀπολογούμενος, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι· καὶ γὰρ οὗτος, ἔφη, τὸν ἑαυτοῦ κἀκεῖνος, τὸν ἄνωθεν· καὶ τὸ παιδίον δείξας, καὶ οὗτος ἐμὲ ὅταν ἀνὴρ γένηται· συγγενὲς γὰρ ἡμῖν· καὶ ὁ ἑλκόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, παύεσθαι ἐκέλευε πρὸς ταῖς θύραις· καὶ γὰρ αὐτὸς ἑλκύσαι τὸν πατέρα μέχρις ἐνταῦθα. ἔτι, ἀδικώτεροι οἱ ἐπιβουλότεροι· ὁ μὲν
D οὖν θυμώδης, οὐκ ἐπίβουλος, οὐδ' ὁ θυμὸς, ἀλλὰ φανερός· ἡ δ' ἐπιθυμία, καθάπερ τὴν Ἀφροδίτην φασί,

Δολοπλόκου γὰρ κυπρογενοῦς· καὶ
— τὸν κεστὸν ἱμάντα Ὅμηρος,
Πάρφασις, ἥτ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονέοντος.

ὥστ' εἴπερ ἀδικωτέρα καὶ αἰσχίων ἡ ἀκρασία αὕτη, τῆς περὶ τὸν θυμόν ἐστι, καὶ ἁπλῶς
E ἀκρασία καὶ κακία πως. ἔτι, οὐδεὶς ὑβρίζει λυπούμενος. ὁ δ' ὀργῇ ποιῶν πᾶς, ποιεῖ λυπούμενος, ὁ δ' ὑβρίζων μεθ' ἡδονῆς. εἰ οὖν οἷς ὀργίζεσθαι μάλιστα δίκαιον, ταῦτα ἀδικώτερα, καὶ ἡ ἀκρασία ἡ δι' ἐπιθυμίαν· οὐ γάρ ἐστιν ἐν θυμῷ ὕβρις. ὡς μὲν τοίνυν αἰσχίων ἡ περὶ ἐπιθυμίας ἀκρασία, τῆς περὶ τὸν θυμὸν, καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικὰς,
F δῆλον. αὐτῶν δὲ τούτων τὰς διαφορὰς ληπτέον· ὥσπερ γὰρ εἴρηται κατ' ἀρχὰς, αἱ μὲν, ἀνθρωπικαί εἰσι καὶ φυσικαὶ καὶ τῷ γένει, καὶ τῷ μεγέθει· αἱ δὲ, θηριώδεις· αἱ δὲ, διὰ πηρώσεις, καὶ νοσήματα. τούτων δὲ περὶ τὰς πρώτας, σωφροσύνη καὶ ἡ ἀκολασία μόνον ἐστί.

νοι δ' ἐστί· διὸ καὶ τὰ θηρία, οὔτε σώφρονα, οὔτ' ἀκόλαστα λέγομεν, ἀλλ' ἢ κατὰ μεταφοράν· καὶ εἴ τινι ὅλως ἄλλο πρὸς ἄλλο διαφέρει γένος τῶν ζῴων ὕβρει καὶ σιναμωρίᾳ, καὶ τῷ παμφάγον εἶναι· οὐ γὰρ ἔχει προαίρεσιν, οὐδὲ λογισμόν, ἀλλ' ἐξέστηκε τῆς φύσεως, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων. ἔλαττον δὲ θηριότης κακίας, φοβερώτερον δέ. οὐ γὰρ διέφθαρται τὸ βέλτιστον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' οὐκ ἔχει. ὅμοιον οὖν ὥσπερ ἄψυχον συμβάλλειν πρὸς ἔμψυχον, πότερον κάκιον· ἀσινεστέρα γὰρ ἡ φαυλότης ἀεί, ἡ τοῦ μὴ ἔχοντος ἀρχήν· ὁ δὲ νοῦς, ἀρχή. παραπλήσιον οὖν τὸ συμβάλλειν ἀδικίαν πρὸς ἄνθρωπον ἄδικον· ἔστι γὰρ ὡς ἑκάτερον κάκιον· μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν ἄνθρωπος κακός, θηρίου.

Κεφάλαιον η.

ΠΕρὶ δὲ τὰς δι' ἁφῆς καὶ γεύσεως ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ἐπιθυμίας καὶ φυγάς, περὶ ἅς ἥ τε ἀκολασία καὶ ἡ σωφροσύνη διωρίσθη πρότερον, ἔστι μὲν οὕτως ἔχειν, ὥστε ἡττᾶσθαι καὶ ὧν οἱ πολλοὶ κρείττους· ἔστι δὲ κρατεῖν, καὶ ὧν οἱ πολλοὶ ἥττους. τούτων δ' ὁ μὲν περὶ ἡδονάς, ἀκρατής· ὁ δ', ἐγκρατής· ὁ δὲ περὶ λύπας, μαλακός· ὁ δέ, καρτερικός. μεταξὺ δ' ἡ τῶν πλείστων ἕξις, κἂν εἰ ῥέπουσι μᾶλλον πρὸς τὰς χείρους. ἐπεὶ δ' ἔνιαι τῶν ἡδονῶν, ἀναγκαῖαί εἰσιν, αἱ δ' οὔ. καὶ μέχρι τινός· αἱ δ' ὑπερβολαὶ οὔ, οὐδ' αἱ ἐλλείψεις, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἐπιθυμίας ἔχει καὶ λύπας· ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδέων, ἢ καθ' ὑπερβολὰς, ἢ διὰ προαίρεσιν, καὶ δι' αὐτάς, καὶ μηδὲν δι' ἕτερον ἀποβαῖνον, ἀκόλαστος· ἀνάγκη γὰρ τοῦτον μὴ εἶναι μεταμελητικόν, ὥστ' ἀνίατος· ὁ δ' ἐλλείπων, ὁ ἀντικείμενος· ὁ δὲ μέσος, σώφρων. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ φεύγων τὰς σωματικὰς λύπας, μὴ δι' ἧτταν, ἀλλὰ διὰ προαίρεσιν. τῶν δὲ μὴ προαιρουμένων, ὁ μὲν, ἄγεται, τὸ διὰ τὴν ἡδονήν· ὁ δὲ διὰ τὸ φεύγειν τὴν λύπην τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας· ὥστε διαφέρουσιν ἀλλήλων. παντὶ δ' ἂν δόξειε χείρων εἶναι, εἴ τις μὴ ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, πράττοι τι αἰσχρόν, ἢ εἰ σφόδρα ἐπιθυμῶν· καὶ εἰ μὴ ὀργιζόμενος τύπτοι, ἢ εἰ ὀργιζόμενος· τί γὰρ ἂν ἐποίει, ἐν πάθει ὤν;

A temperantia versatur: vnde bestias neque temperantes neque intemperátes dicimus, nisi per translationem: & si quo alio modo omninò animalium genus aliud ab alio tum cōtumelia & salacitate, tum voracitate differt. Nō enim electionem, neque rationem habent, sed è natura non secus ac furentes homines excesserūt. feritas autem minus quidem quàm vitium, sed horribilius tamen malum est, quippe cùm non sit B corrupta, quemadmodum in homine optima pars, sed desit, & non habeat. Simile nāque est perinde ac si inanimatum ad animatum conferre velimus, vtrum peius sit. semper enim prauitas eius quod nō habet principium: intellectus autem est principium: minus idonea ad nocendum est. Non secus igitur est ac si iniustitiam ad iniustum hominem quispiam conferat: vtrūque enim aliquo modo peius est. millies plura enim mala homo malus quàm bestia C perpetraret.

CAPVT VIII.

AT verò circa tactus gustatusque voluptates & dolores, cupiditates item & fugas, circa quas intemperantia & temperantia definita prius est, ita se habere quispiam potest, vt vel quibus plerique sunt superiores ab iis vincatur: vel ea superet, quibus plerique succumbunt. Ex his autē D qui circa voluptates versatur, alter incontinens, alter continens: qui circa dolores, alter mollis, tolerans alter dicitur, plurimorum verò habitus medij sunt, licet magis ad deteriores declinent. Sed quia nonnullæ voluptates necessariæ sunt, aliæ non necessariæ, & quadantenus: excessus verò & defectus necessarij minimè sunt: & simili modo etiam circa cupiditates & dolores res sese habet: E qui iucundarum rerum excessus vel cum excessu, vel ex electione & propter ipsas, nullámque aliam ob rem euenientem persequitur, intemperans est. Necesse enim est hunc non esse eiusmodi, vt eum pœniteat: quare est incurabilis: nam quem non pœnitet, incurabilis est, qui vero deficit, est huic oppositus, qui est medius, temperans. simili modo quoque qui corporis dolores non quia sit inferior & vincatur, sed ex electione fu- F git. At eorum qui non eligunt, alter ob voluptatem, alter ob id quod fugit dolorem ex cupiditate euenientem ducitur: quare inter se differunt. vnicuique enim peior esse videretur, siquis aut nihil, aut leuiter cupiens turpe aliquid perpetraret: quàm si vehementi cupiditate affectus idem faceret: item si non iratus, quàm si iratus verberaret quispiam. quid enim ageret, si in affectu esset constitutus?

ideo intemperans incontinente deterior est. Ex iis verò quos diximus, alter in mollitiæ specie magis est, alter est incontinens. incontinenti autem continens: molli tolerans opponitur: tolerare enim in resistendo consistit, continentia in continendo & cohibendo. diuersum autem est resistere & cohibere, non secus ac non superari & vincere, vt hac causa continentia quàm tolerantia sit expetibilior. Qui verò deficit in iis aduersus quæ plerique renituntur, & possunt: is mollis est, & delicatus. deliciæ enim mollitia quædam est, qui scilicet pallium trahit ne si ipsum tollat, dolorem sibi laborando creet: & dum ægrotantem imitatur, miserum esse non existimat, cùm misero similis sit. Pari modo quoque circa continentiam & incontinentiam res sese habet. non enim siquis vehementibus & modum excedentibus aut voluptatibus, aut doloribus vincitur, id mirum est, quin si resistens vincitur, venia etiam dignum habetur: vt Theodecti Philoctetes à vipera morsus, aut Carcini in Alope Cercyon: & sicut ij qui cùm cohibere risum nitantur, in profusum cachinnum erumpunt: id quod Xenophanto contigit. Sed si ab iis vincitur, iisque nequit repugnare, quibus plerique possunt resistere: atque id non ex natura generis aut morbo. Quemadmodum apud Persarum reges mollities ex genere est: & sicut fœmina à mari distat. Iocosus quoque esse intemperans videtur sed est mollis. iocus enim cùm sit requies, relaxatio est. Iocosus verò ex iis est qui in hac excedunt. Incontinentia alia temeritas, alia imbecillitas est. nam alij vbi consultarunt, in iis quæ decreuerunt, ob affectum postea non perstant: alij quia non consultarunt, ab affectu ducuntur, nonnulli enim, quemadmodum qui se prius titillarint, non titillantur: ita quoque ipsi cum præsenserint, ac præuiderint, seque ipsos & rationem præexcitarint, siue iucundum, siue molestum quippiam fuerit ab affectu non superantur, præcipuè verò celeres, & atrabile affecti temeraria incontinentia sunt incontinentes. illi enim ob celeritatem, hi ob vehementiam rationem non expectant, propterea quòd procliues ad sequendam imaginationem sunt.

CAPVT IX.

At intemperans, sicut dictum est, non est eiusmodi, vt eum pœniteat, perstat enim in proposito, sed incontinentem

A διὸ ὁ ἀκόλαστος, χείρων τοῦ ἀκρατοῦς. τῶν δὴ λεχθέντων, ὁ μὲν, μαλακίας εἶδος μᾶλλον· ὁ δ', ἀκρατής. ἀντίκειται δὲ, τῷ μὲν ἀκρατεῖ, ὁ ἐγκρατής· τῷ δὲ μαλακῷ, ὁ καρτερικός· τὸ μὲν γὰρ καρτερεῖν, ἐστὶν ἐν τῷ ἀντέχειν· ἡ δ' ἐγκράτεια, ἐν τῷ κρατεῖν. ἕτερον δὲ τὸ ἀντέχειν καὶ κρατεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ἡττᾶσθαι τοῦ νικᾶν· διὸ καὶ αἱρετώτερον ἐγκράτεια καρτερίας ἐστίν. ὁ δ' ἐλλείπων, πρὸς ἃ οἱ πολλοὶ καὶ
B ἀντιτείνουσι, καὶ δύνανται, οὗτος μαλακὸς καὶ τρυφῶν· καὶ γὰρ ἡ τρυφὴ, μαλακία τίς ἐστιν· ὃς ἕλκει τὸ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ αἴρειν λύπην· καὶ μιμούμενος τὸν κάμνοντα, οὐκ οἴεται ἄθλιος εἶναι, ἀθλίῳ ὅμοιος ὤν. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν· οὐ γὰρ εἴ τις ἰσχυρῶν καὶ ὑπερβαλλουσῶν ἡδονῶν ἡττᾶται, ἢ λυπῶν, θαυμαστόν, ἀλλὰ
C καὶ συγγνωμονικὸν, εἰ ἀντιτείνων. ὥσπερ ὁ Θεοδέκτου Φιλοκτήτης ὑπὸ τοῦ ἔχεως πεπληγμένος· ἢ ὁ Καρκίνου ἐν τῇ Ἀλόπῃ Κερκύων· καὶ ὥσπερ οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὸν γέλωτα, ἀθρόον ἐκκαγχάζουσιν, οἷον συνέπεσε Ξενοφάντῳ. ἀλλ' εἴ τις πρὸς ἃς οἱ πολλοὶ δύνανται ἀντέχειν, τούτων ἡττᾶται, καὶ μὴ δύναται ἀντιτείνειν, μὴ διὰ φύσιν τοῦ γένους, ἢ
D διὰ νόσον, οἷον ἐν τοῖς Περσῶν βασιλεῦσιν ἡ μαλακία διὰ τὸ γένος, καὶ ὡς τὸ θῆλυ πρὸς τὸ ἄρρεν διέστηκε. δοκεῖ δὲ καὶ ὁ παιδιώδης, ἀκόλαστος εἶναι· ἔστι δὲ μαλακός· ἡ γὰρ παιδιὰ, ἄνεσίς ἐστιν, εἴπερ ἀνάπαυσις. τῶν δὲ πρὸς ταύτην ὑπερβαλλόντων, ὁ παιδιώδης ἐστίν. ἀκρασίας δὲ, τὸ μὲν, προπέτεια· τὸ δ', ἀσθένεια. οἱ μὲν γὰρ βουλευσάμενοι, οὐκ ἐμμένουσιν οἷς
E ἐβουλεύσαντο, διὰ τὸ πάθος· οἱ δὲ, διὰ τὸ μὴ βουλεύσασθαι, ἄγονται ὑπὸ τοῦ πάθους. ἔνιοι γὰρ, ὥσπερ οἱ προγαργαλίσαντες, οὐ γαργαλίζονται, οὕτω καὶ προαισθόμενοι, καὶ προϊδόντες, καὶ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν λογισμὸν, οὐχ ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ πάθους, οὔτ' ἂν ἡδὺ ᾖ, οὔτ' ἂν λυπηρόν. μάλιστα δὲ οἱ ὀξεῖς καὶ μελαγχολικοὶ, τὴν προπετῆ ἀκρα-
F σίαν εἰσὶν ἀκρατεῖς· οἱ μὲν γὰρ, διὰ τὴν ταχυτῆτα· οἱ δὲ, διὰ τὴν σφοδρότητα, οὐκ ἀναμένουσι τὸν λόγον, διὰ τὸ ἀκολουθητικοὶ εἶναι τῇ φαντασίᾳ.

Κεφάλαιον θ.

Ἔστι δὲ, ὁ μὲν, ἀκόλαστος, ὥσπερ ἐλέχθη, οὐ μεταμελητικός· ἐμμένει γὰρ τῇ προαιρέσει· ὁ δ' ἀκρατὴς, μεταμελητικὸς πᾶς.

πᾶς· διὸ οὐχ ὥσπερ ἠπορήσαμεν, οὕτω καὶ ἔχει, ἀλλ' ὁ μὲν ἀνίατος, ὁ δ' ἰατός· ἔοικε γὰρ ἡ μὲν μοχθηρία, τῶν νοσημάτων οἷον ὑδέρῳ καὶ φθίσει· ἡ δὲ ἀκρασία, τοῖς ἐπιληπτικοῖς· ἡ μὲν γὰρ, συνεχής· ἡ δὲ, οὐ συνεχὴς πονηρία. καὶ ὅλως δὲ ἕτερον τὸ γένος ἀκρασίας καὶ κακίας· ἡ μὲν γὰρ κακία, λανθάνει· ἡ δὲ ἀκρασία, οὐ λανθάνει. αὐτῶν δὲ τούτων βελτίους οἱ ἐκστατικοὶ, ἢ οἱ τὸν λόγον ἔχοντες μὲν, μὴ ἐμμένοντες δέ· ὑπ' ἐλάττονος γὰρ πάθους ἡττῶνται, καὶ οὐκ ἀπροβούλευτοι, ὥσπερ ἅτεροι· ὅμοιος γὰρ ὁ ἀκρατής ἐστι τοῖς ταχὺ μεθυσκομένοις, καὶ ὑπὸ ὀλίγου οἴνου, καὶ ἐλάττονος ἢ ὡς οἱ πολλοί. ὅτι μὲν οὖν κακία ἡ ἀκρασία οὐκ ἔστι, φανερόν· ἀλλά πῃ ἴσως· τὸ μὲν γὰρ, παρὰ προαίρεσιν· τὸ δὲ, κατὰ προαίρεσίν ἐστιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅμοιόν γε κατὰ τὰς πράξεις, ὥσπερ τὸ Δημοδόκου εἰς Μιλησίους. Μιλήσιοι γὰρ, ἀξύνετοι μὲν οὐκ εἰσί· δρῶσι δὲ, οἷάπερ οἱ ἀξύνετοι· καὶ οἱ ἀκρατεῖς, ἄδικοι μὲν οὐκ εἰσίν, ἀδικοῦσι δέ. ἐπεὶ δ' ὁ μὲν, τοιοῦτός ἐστιν, οἷος μὴ διὰ τὸ πεπεῖσθαι διώκειν τὰς καθ' ὑπερβολὴν καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον σωματικὰς ἡδονάς· ὁ δὲ, πέπεισται, διὰ τὸ τοιοῦτος εἶναι, οἷος διώκειν αὐτάς· ἐκεῖνος μὲν οὖν, εὐμετάπειστος· ὁ δ' οὔ. ἡ γὰρ ἀρετὴ καὶ μοχθηρία τὴν ἀρχὴν, ἡ μὲν φθείρει, ἡ δὲ σῴζει. ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τὸ οὗ ἕνεκα ἀρχή, ὥσπερ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς αἱ ὑποθέσεις· οὔτε δὴ ἐκεῖ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῶν ἀρχῶν, οὔτε ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀρετή, ἢ φυσική, ἢ ἐθιστὴ τοῦ ὀρθοδοξεῖν περὶ τὴν ἀρχήν. σώφρων μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος· ἀκόλαστος δὲ ὁ ἐναντίος. ἔστι δέ τις διὰ πάθος ἐκστατικὸς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὃν, ὥστε μὲν μὴ πράττειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, κρατεῖ τὸ πάθος· ὥστε δ' εἶναι τοιοῦτον, οἷον πεπεῖσθαι διώκειν ἀνέδην δεῖν τὰς τοιαύτας ἡδονάς, οὐ κρατεῖ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀκρατής, βελτίων τοῦ ἀκολάστου· οὐδὲ φαῦλος ἁπλῶς· σῴζεται γὰρ τὸ βέλτιστον, ἡ ἀρχή. ἄλλος δ' ἐναντίος, ὁ ἐμμενετικός, καὶ οὐκ ἐκστατικός, διά γε τὸ πάθος· φανερὸν δὴ ἐκ τούτων, ὅτι ἡ μὲν, σπουδαία ἕξις· ἡ δὲ, φαύλη.

quodammodo pœnitet. quocirca non sicut dubitauimus, ita sese res habet, sed hic facile potest sanari, ille incurabilis est: quippe cùm prauitas ex morbis aquæ inter cutem & tabi, incontinentia comitialibus perquàm similis sit. illa enim continua, hæc non continua improbitas est, atque omnino diuersum est incontinentiæ & vitij genus. vitium enim latet, incontinentia non latet. Ex iis autem ipsis illi qui exturbantur, meliores sunt, quàm qui rationem habent, atque in ea nō persistūt: à minori enim affectu superantur: & non inconsulti, vt alteri sunt. nam similis incontinēs est iis, qui & citò, & pauco vino, & pauciore etiā quàm plerique inebriantur. Incontinētiam igitur non esse vitium manifestum est, sed quadam ex parte fortasse. hæc enim præter electionem, id ex electione. sed in actionibus tamen habet similitudinem. quemadmodum Demodocus in Milesios dicebat: Milesij sanè non sunt quidem imprudentes: sed ea tamen agunt, quæ imprudentes solent: sic incontinētes licet iniusti non sint, iniustè tamen agunt. Quoniam verò alter talis est vt non ex eo quòd persuasus sit, voluptates corporis supra modum, & præter rectam rationem sequatur: alter autem persuasus est, quia est talis vt eas sequatur: illi dissuaderi facilè potest: huic non potest. Virtus enim & prauitas principium altera corrumpit, altera cōseruat, in actionibus autem principium illud est cuius causa res fit, sicut in mathematicis suppositiones. nam neque illic ratio est quæ doctrinam tradat principiorum, neque hic, sed virtus vel naturalis, vel assuetudine comparata rectè opinandi circa principium præceptrix est. Ac temperans quidem huiusmodi est: huic verò contrarius intemperans, est etiam quidem qui ex affectu e recta ratione exturbatur, quem sanè superat affectus, vt ex recta ratione minimè agat, nō tamē ita superat vt talis euadat, qui eiusmodi voluptates effusè sibi esse sectandas persuasum habeat: atque hic est incontinēs, qui intemperāte melior est, nec est absolutè prauus: quippe cùm in eo id quod optimum est, id est principium ipsum conseruetur. contrarius huic alius est qui persistit, neque ex affectu exturbatur. Hinc igitur alterum probum, alterum prauum esse habitum patet.

Κεφάλαιον ι.

Πότερον οὖν ἐγκρατής ἐστιν ὁ ὁποιῳοῦν λόγῳ, καὶ ὁποιᾳοῦν προαιρέσει ἐμμένων,

CAPVT X.

Vtrum igitur continens is est, qui in qualicunque ratione & qualicunque

electione, an qui in recta tantum persistit? vtrum item incontinens, qui in qualicunque & ratione & electione perstat, an qui in falsa ratione, & non recta electione permanet? nunquid ex accidenti in qualicunque, per se verò in vera ratione, & in recta electione persistit alter, alter non persistit? nam siquis illud ob hoc eligit & sectatur hoc per se, prius illud ex accidenti sectatur, atque eligit. per se autem simpliciter & absolutè appellamus. Quare fit vt quodammodo in qualicunque opinione, absolutè autem in vera alter perseueret alter non perseueret. Sunt autem nonnulli in opinione perseuerantes, quos pertinaces vocant, vt obstinati, & qui non facile dissuasionem admittunt: qui similitudinem quidem cum continente quandam habent, sicut prodigus cum liberali, audax cum forti, diuersi tamen in multis sunt. continens enim ex affectu & cupiditate non immutatur: nam cum inciderit, suasioni obtemperans est. ille non à ratione. cupiditates enim admittunt plerique, atque à voluptatibus ducuntur. Ac sunt quidem pertinaces qui suæ sunt sententiæ homines, & inerudi ti, & rustici atque hi quidem suæ sunt sententiæ, ex voluptate & dolore, gaudent enim cùm vincunt, si non dissuasi fuerint: dolent contrà si sua, perinde ac sint decreta, irrita fuerint effecta, vt hac ratione incontinenti magis, quàm continenti similes sint. Sed sunt etiam quidam qui in iis quæ decreuerunt non perstant, neque tamen ob incōtinentiam, vt in Philoctete Sophoclis Neoptolemus: atqui is ob voluptatem quidem, nō persistit: sed honestum erat verum enim dicere ipsi erat honestum, cùm ad mentiendum ab Vlysse fuisset persuasus. non enim omnis qui ob voluptatem quippiam agit, intemperans est, aut prauus, aut incontinens: sed qui ob turpem voluptatem agit.

CAPVT XI.

CVm autem sit quidam etiam talis, qui corporalibus minus quàm oporteat oblectetur, neque in ratione tamen persistat, inter hunc & incontinentem medius continens est. incontinens enim in ratione nō persistit, quia magis quam oportet: hic, quia minus quàm oportet. quippiam sectatur. at continēs perstat. & ob neutrum immutatur. Si cōtinētia verò honesta est vtrosque hos cōtrarios habitus esse prauos, sicuti etiam videtur, necesse est: quia tamē alter ex his in paucis, & raro solet reperiri, vt quemadmodum temperantia in-

A ἢ ὁ τῇ ὀρθῇ; καὶ ἀκρατὴς δὲ, ὁ ὁποιᾳοῦν μὴ ἐμμένων προαιρέσει, καὶ ὁποιῳοῦν λόγῳ, ἢ ὁ μὴ τῷ ψευδεῖ λόγῳ, καὶ τῇ προαιρέσει τῇ ὀρθῇ, ὥσπερ ἠπορήθη πρότερον, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς ὁ ὁποιᾳοῦν, καθ' αὑτὸ δὲ τῷ ἀληθεῖ λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει, ὁ μὲν ἐμμένει ὁ δὲ οὐκ ἐμμένει· εἰ γάρ τις τοδὶ διὰ τοδὶ αἱρεῖται ἢ διώκει, καθ' αὑτὸ μὲν τοῦτο διώκει καὶ αἱρεῖται, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, τὸ
B πρότερον ἁπλῶς δὲ λέγομεν, τὸ καθ' αὑτό· ὥστε ἔστι μὲν ὡς ὁποιᾳοῦν δόξῃ, ὁ μὲν ἐμμένει ὁ δὲ ἐξίσταται· ἁπλῶς δὲ, τῇ ἀληθεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἱ ἐμμενετικοὶ τῇ δόξῃ εἰσὶ δ' οὓς καλοῦσιν ἰσχυρογνώμονας, οἷον δύσπειστοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι· οἱ ὅμοιον μέν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρατεῖ, οἷον ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασὺς τῷ θαρραλέῳ· εἰσὶ δ' ἕτεροι κατὰ πολλά·
C ὁ μὲν γὰρ, διὰ πάθος καὶ ἐπιθυμίαν οὐ μεταβάλλει, ὁ ἐγκρατὴς ἐπεὶ εὔπειστος, ὅταν τύχῃ, ἔσται ὁ ἐγκρατής· ὁ δὲ, οὐχ ὑπὸ λόγου ἐπεὶ ἐπιθυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν. εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἄγροικοι· οἱ μὲν ἰδιογνώμονες, δι' ἡδονὴν καὶ λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπείθωνται·
D καὶ λυποῦνται, ἂν ἄκυρα τὰ αὐτῶν ᾖ, ὥσπερ ψηφίσματα· ὥστε μᾶλλον τῷ ἀκρατεῖ ἐοίκασιν ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. Εἰσὶ δέ τινες οἱ τοῖς δόξασιν οὐκ ἐμμένουσιν, οὐ δι' ἀκρασίαν· οἷον ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ τῷ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτόλεμος· καίτοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμεινεν, ἀλλὰ καλήν· τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ καλὸν ἦν· ἐπείσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ψεύδεσθαι. οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονήν τι πράττων, οὔτ' ἀκόλαστος, οὔτε
E φαῦλος, οὔτ' ἀκρατής· ἀλλ' ὁ δι' αἰσχράν.

Κεφάλαιον ια.

ΕΠεὶ δ' ἔστι τις καὶ τοιοῦτος οἷος ἧττον ἢ δεῖ τοῖς σωματικοῖς χαίρειν, καὶ οὐκ ἐμμένων τῷ λόγῳ, ὁ τοιοῦτος τούτου καὶ τοῦ ἀκρατοῦς μέσος ὁ ἐγκρατής· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει τῷ λόγῳ, διὰ τὸ μᾶλλόν τι· οὗτος δὲ
F διὰ τὸ ἧττόν τι· ὁ δ' ἐγκρατὴς, ἐμμένει, καὶ οὐδὲ δι' ἕτερον μεταβάλλει. δεῖ δὲ, εἴπερ ἡ ἐγκράτεια σπουδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις φαύλας εἶναι, ὥσπερ καὶ φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανεράν, ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ ἀκολασίᾳ

δοκεῖ

δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. ἐπεὶ δὲ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἡ τοῦ σώφρονος καθ' ὁμοιότητα ἠκολούθηκεν· ὅ τε γὰρ ἐγκρατὴς οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον, διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖν, καὶ ὁ σώφρων, ἀλλ' ὁ μὲν, ἔχων· ὁ δ', οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον· ὁ δ', οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. Ὅμοιοι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, ἕτεροι μὲν ὄντες, ἀμφότεροι δὲ τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν, καὶ οἰόμενος δεῖν· ὁ δ', οὐκ οἰόμενος. Οὐδ' ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν· ἅμα γὰρ φρόνιμος καὶ σπουδαῖος τὸ ἦθος δέδεικται ὤν. ἔτι, οὐ τῷ εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ τῷ πρακτικός· ὁ δ' ἀκρατὴς, οὐ πρακτικός. Τὸν δὲ δεινὸν οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι· διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε φρόνιμοι εἶναί τινες, ἀκρατεῖς δὲ, διὰ τὸ τὴν δεινότητα διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· καὶ κατὰ μὲν τὸν λόγον ἐγγὺς εἶναι, διαφέρειν δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν. Οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος· καὶ ἑκὼν μὲν (πως γὰρ εἰδὼς, καὶ ὃ ποιεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα), πονηρὸς δ' οὔ· ἡ γὰρ προαίρεσις ἐπιεικής· ὥσθ' ἡμιπόνηρος, καὶ οὐκ ἄδικος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος· ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν οὐκ ἐμμενετικὸς οἷς ἂν βουλεύσηται· ὁ δὲ μελαγχολικὸς, οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως. καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, χρῆται δὲ οὐδέν, ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν,

Ἡ πόλις ἐβούλεθ', ᾗ νόμων οὐδὲν μέλει.

ὁ δὲ πονηρὸς, χρωμένῃ μὲν τοῖς νόμοις, πονηροῖς δὲ χρωμένῃ. Ἔστι δ' ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια περὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τῶν πολλῶν ἕξεως· ὁ μὲν γὰρ, ἐμμένει μᾶλλον· ὁ δ', ἧττον, τῆς τῶν πλείστων δυνάμεως. Εὐιατοτέρα δὲ τῶν ἀκρασιῶν, ἣν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύονται, τῶν βουλευομένων μὲν, μὴ ἐμμενόντων δέ· καὶ οἱ δι' ἐθισμοῦ ἀκρατεῖς, τῶν φυσικῶν· ῥᾷον γὰρ ἔθος μετακινῆσαι φύσεως· διὰ γὰρ

A temperantiæ esse contraria tantum videtur, sic incontinentiæ continentia esse videatur. Cæterum quia multa dicuntur ex similitudine, consequitur vt incontinentia temperantis quoque per similitudinem sit. nam & continens eiusmodi est vt nihil præter rectam rationem ob corporis voluptates faciat: & similiter temperans, sed ille tamē prauas habet cupiditates: hic nō habet: atque hic est talis, vt præter rationē nō oblectetur: B ille vt oblectetur quidem sed tamen non ducatur. Similes item incontinens & intemperans inter se sunt, qui quidem, cùm sint diuersi, vtrique corporis voluptates sequuntur: sed alter oportere existimans, alter non existimans id facit. Sed neque vt idem simul & prudens & incontinens sit, fieri vllo modo potest. qui enim prudens sit, eum simul & probum esse moribus demonstratum est. C Adde quòd nō in eo solum quòd cognoscit, est prudens quispiam, sed in eo quòd est actuosus, incontinens autem actuosus non est. Callidum tamen esse incontinentem, nihil vetat, vnde etiam prudentes esse nonnulli videntur, qui sint incontinēte: propterea quòd calliditas eo modo quo superius diximus à prudentia discrepat, estque quantum ad rationem spectat, proxima: quantum ad electionem, diuersa. D Neque igitur vt cognoscens, & contemplans, sed vt dormiens, & vino oppressus, ac sponte quidem agit. quodam enim modo cognoscit. & quid, & cuius causa facit: prauus tamen non est quippe cùm electio eius proba sit, quare semiprauus est, & non iniustus. non enim est insidiosus. Alter enim ex ipsis in iis quæ consultauit non perstat: alter qui atrabile est affectus, ne consultat quidem omnino. Ac E similis quidem est incontinens ciuitati, quæ omnia quidem quæ fieri debent, decernat, legésque bonas habeat: sed eis tamen non vtatur: quemadmodum Anaxādrides cauillatus est:

Nil iura curans consulebat ciuitas.

prauus verò vtenti quidem legibus, sed malis, similis est. Versatur autem incontinentia & continentia circa id quod multitudinis habitum excedit. nam alter amplius, alter minus perstat, quàm multitudinis facultas sit. Atque ex incontinentiis F sanabilior illa est, qua qui atrabile sunt præditi, vti consueuerunt, quàm ea quæ illorum est qui consultant, sed postea tamen in iis quæ consultarunt, non persistūt, incontinentes item ex assuetudine, quàm ex natura sanari facilius possūt: quippe cùm cōsuetudinem quàm naturam immutare facilius sit. nam ob id

quoque consuetudinem mutare est difficile, quia naturæ perquã similis est, quemadmodum etiam Euenus inquit:

Consuetudo quidem rerum tractat' o longa est:
Quam procedentem naturam dicimus esse.

Quid igitur continentia sit & incontinentia, quid tolerantia & mollities: quámque hi habitus inter se rationem habeant, dictum iam est.

CAPVT XII.

AT verò de voluptate & dolore contemplari eius est, qui circa ciuilem facultatem philosophatur. is enim finis eius architectus est, ad quem spectantes vnumquodque tum malum, tum bonum appellamus. Præterea de his considerare necessarium etiam est: quippe cùm virtutem moralem & vitium circa voluptates, & dolores constituerimus: & fœlicitatem plerique existere cum voluptate asserant: vnde etiam beatum à verbo χαίρειν, quod est gaudere, μακάριον nominarint. Quibusdam igitur nulla voluptas neque per se neque ex accidenti esse bonum videtur. non enim posse idem & bonum esse & voluptatem asserunt, alij nonnullas bonas, plerasque prauas esse opinantur: tertia sententia præterea est, etiam si omnes sint bonæ, optimum tamen voluptatem esse nullo modo posse. Atque omnino quidem nõ esse bonum propterea dicunt, quòd omnis voluptas generatio est sensibilis in naturam: nulla enim generatio finibus est cognata, verbi causa, nulla ædificatio domus est. Temperans præterea voluptates fugit: item prudens quod dolore vacat persequitur, non quod iucundum est: voluptates etiam prudentiæ sunt impedimento. atq. eò magis, quò quis magis oblectatur, vt in venereorũ voluptate contingit: in qua constitutus nemo intelligere quippiam potest. Huc accedit, quòd voluptatis nulla ars est: cùm tamen bonum omne opus artis esse censentur. Adde quòd pueri quoque & bestiæ voluptates persequūtur. Quòd autem non omnes esse probas dicant, propterea est, quia turpes etiam nonnullæ, & probrosæ, & noxiæ quoque repeniuntur, quippe cùm morbosa sint quædam ex iis quæ voluptate afficiunt. At non optimum esse voluptatem asserunt, ob id quia non finis, sed generatio est. Atque ea quidem quæ dicuntur, huiusmodi sunt.

A τοῦτο καὶ τὸ ἔθος χαλεπὸν, ὅτι τῇ φύσει ἔοικεν, ὥσπερ καὶ Εὔηνος λέγει·

φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμμεναι φίλε καὶ δὴ
ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

τί μὲν οὖν ἐστιν ἐγκράτεια, καὶ τί ἀκρασία, καὶ καρτερία καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὗται πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

B

Κεφάλαιον ιβ.

ΠΕρὶ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι τοῦ τὴν πολιτικὴν φιλοσοφοῦντος· οὗτος γὰρ τοῦ τέλους ἀρχιτέκτων, πρὸς ὃ βλέποντες, ἕκαστον, τὸ μὲν κακὸν, τὸ δ', ἀγαθὸν ἁπλῶς λέγομεν. ἔτι δὲ, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπισκέψασθαι περὶ αὐτῶν· τήν τε γὰρ ἀρετὴν καὶ τὴν C κακίαν τὴν ἠθικὴν περὶ λύπας καὶ ἡδονὰς ἔθεμεν· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οἱ πλεῖστοι μεθ' ἡδονῆς εἶναί φασι· διὸ καὶ τὸν μακάριον ὠνομάκασιν ἀπὸ τοῦ χαίρειν. Τοῖς μὲν οὖν δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ εἶναι ἀγαθὸν, οὔτε καθ' αὑτὸ οὔτε κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ εἶναι ταὐτὸ ἀγαθὸν καὶ ἡδονήν. Τοῖς δ', ἔνιαι μὲν εἶναι, αἱ δὲ πολλαὶ φαῦλαι. Ἔτι δὲ, τούτων τρίτον, εἰ καὶ πᾶσαι ἀγαθὸν, ὅμως μὴ ἐνδέχεσθαι D εἶναι τὸ ἄριστον ἡδονήν. Ὅλως μὲν οὖν οὐκ ἀγαθὸν, ὅτι πᾶσα ἡδονὴ γένεσίς ἐστιν εἰς φύσιν αἰσθητή· οὐδεμία δὲ γένεσις συγγενὴς τοῖς τέλεσιν· οἷον οὐδεμία οἰκοδόμησις οἰκία. Ἔτι, ὁ σώφρων φεύγει τὰς ἡδονάς. Ἔτι, ὁ φρόνιμος τὸ ἄλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ. Ἔτι ἐμπόδιον τοῦ φρονεῖν αἱ ἡδοναὶ, καὶ ὅσῳ μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον· οἷον τὴν τῶν ἀφροδισίων· E οὐδένα γὰρ ἂν δύνασθαι νοῆσαί τι ἐν αὐτῇ. Ἔτι, τέχνη οὐδεμία ἡδονῆς· καίτοι πᾶν ἀγαθὸν, τέχνης ἔργον. Ἔτι, τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς. Τοῦ δὲ μὴ πάσας σπουδαίας· ὅτι εἰσὶ καὶ αἰσχραὶ καὶ ὀνειδιζόμεναι, καὶ ὅτι βλαβεραί· νοσώδη γὰρ ἔνια τῶν ἡδέων. Ὅτι δ' οὐκ ἄριστον ἡδονή· ὅτι οὐ τέλος, ἀλλὰ γένεσις. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν F ταῦτ' ἐστίν.

CAPVT XIII.

AT enim non effici ex his vt voluptas aut bonũ aut optimum non sit, hinc perspicuum erit: primum, quia bonum

Κεφάλαιον ιγ.

ΟΤι δ' οὐ συμβαίνει διὰ ταῦτα μὴ εἶναι ἀγαθὸν, μηδὲ τὸ ἄριστον, ἐκ τῶνδε δῆλον. πρῶτον μὲν, ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν διχῶς.

τὸ μὲν

τὸ μὲν γὰρ ἁπλῶς, τὸ δὲ, τινί· καὶ αἱ φύσεις καὶ αἱ ἕξεις ἀκολουθήσουσιν, ὥστε καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις ἀκολουθήσουσι· καὶ αἱ φαῦλαι δοκοῦσαι, αἱ μὲν ἁπλῶς φαῦλαι, τινὶ δ' οὐ, ἀλλ' αἱρεταὶ τῷδε. ἔνιαι δ', οὐδὲ τῷδε, ἀλλὰ ποτὲ καὶ ὀλίγον χρόνον αἱρεταί, ἁπλῶς δ' οὔ. αἱ δ', οὐδ' ἡδοναί, ἀλλὰ φαίνονται, ὅσαι μετὰ λύπης, καὶ ἰατρείας ἕνεκεν, οἷον αἱ τῶν καμνόντων. Ἔτι ἐπεὶ, τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ μὲν ἐνέργεια, τὸ δ' ἕξις, κατὰ συμβεβηκὸς, αἱ καθιστᾶσαι εἰς τὴν φυσικὴν ἕξιν, ἡδεῖαί εἰσιν. ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ὑπολοίπου ἕξεως καὶ φύσεως· ἐπεὶ καὶ ἄνευ λύπης καὶ ἐπιθυμίας εἰσὶν ἡδοναί, οἷον αἱ τοῦ θεωρεῖν ἐνέργειαι, τῆς φύσεως οὐκ ἐνδεοῦς οὔσης. σημεῖον δ', ὅτι οὐ τῷ αὐτῷ ἡδεῖ χαίρουσιν, ἀναπληρουμένης τε τῆς φύσεως καὶ καθεστηκυίας· ἀλλὰ καθεστηκυίας μὲν, τοῖς ἁπλῶς ἡδέσιν· ἀναπληρουμένης δὲ καὶ τοῖς ἐναντίοις· καὶ γὰρ ὀξέσι καὶ πικροῖς χαίρουσιν· ὧν οὐδὲν οὔτε φύσει ἡδὺ, οὔθ' ἁπλῶς ἡδύ· ὥστε οὐδ' αἱ ἡδοναί· ὡς γὰρ τὰ ἡδέα πρὸς ἄλληλα συνέστηκεν, οὕτω καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τούτων. Ἔτι, οὐκ ἀνάγκη ἕτερόν τι εἶναι βέλτιον τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ τινές φασι τὸ τέλος τῆς γενέσεως· οὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν αἱ ἡδοναί, οὐδὲ μετὰ γενέσεως πᾶσαι, ἀλλ' ἐνέργειαι καὶ τέλος, οὐδὲ γινομένων συμβαίνουσιν, ἀλλὰ χρωμένων· καὶ τέλος, οὐ πασῶν ἕτερόν τι, ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν τελείωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως. διὸ καὶ οὐ καλῶς ἔχει τὸ αἰσθητὴν γένεσιν φάναι εἶναι τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ μᾶλλον λεκτέον ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως, ἀντὶ δὲ τοῦ αἰσθητὴν, ἀνεμπόδιστον. δοκεῖ δὲ γένεσίς τις εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθόν· τὴν γὰρ ἐνέργειαν γένεσιν οἴονται εἶναι· ἔστι δ' ἕτερον. τὸ δ' εἶναι φαύλας, ὅτι νοσώδη ἔνια ἡδέα, τὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιεινὰ ἔνια φαῦλα πρὸς χρηματισμόν. ταύτῃ οὖν φαῦλα ἄμφω, ἀλλ' οὐ φαῦλα, κατά γε τοῦτο· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν ποτὲ βλάπτει πρὸς ὑγίειαν. ἐμποδίζει δὲ, οὔτε φρονήσει, οὔθ' ἕξει οὐδεμιᾷ ἡ ἀφ' ἑκάστης ἡδονή, ἀλλ' αἱ ἀλλότριαι· ἐπεὶ αἱ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν καὶ μανθάνειν, μᾶλλον ποιήσουσι θεωρεῖν καὶ μανθάνειν.

A dupliciter. alterum enim absolutè, alterum alicui bonum dicitur: & natura & habitus id sequentur, quare sequentur quoque idem & motiones*. & generationes. quæ item esse prauæ videntur absolutè aliæ sunt prauæ, non tamen alicui, sed eligendæ alicui sunt: aliæ ne huic quidem, nisi aliquando, & paruo tempore, & non sunt eligendæ: quædam verò ne voluptates quidem sunt, sed videntur: quæcunq. B cum dolore, & medicinæ causa existunt: cuiusmodi voluptates ægrotantium sunt. Præterea cum bonum aliud operatio sit, aliud habitus: quæ in naturalem habitum constituũt. ex accidenti suaues ac iucundæ sunt: operatio autem est in cupiditatibus submolesti habitus, ac naturæ. Nam sine dolore etiam & cupiditate voluptates existũt, vt contemplandi operationes, quæ minime indigentis naturæ sunt. Argumenta id est quòd non eadem iucun- C ditate oblectantur, dum repletur natura, & dum constituta est, sed dum est cõstitura, iis quæ absolutè sunt iucũda, dum repletur contrariis etiam gaudent, acidis siquidem & amaris delectantur: quorum nihil neque natura, neque absolutè iucũdum est. quare neque ipsæ voluptates. sicut enim iucũda inter sese distant, ita quoque voluptates quæ ab ipsis eueniunt. Adde quòd non est necesse, D vt aliud quid melius voluptate sit, quemadmodum nonnulli dicũt, finem ipsum generationis: generationes enim voluptates non sũt, neque cum generatione omnes existunt, sed operationes sunt & fines: neque ex iis quæ gignũtur, sed ex iis quibus vtimur, efficiutur. finis item nõ omnium diuersum quid est, sed earum quæ ad naturæ perfectionem deducũtur. Vnde sensibilem generationem voluptatem E esse dicere, non rectè se habet, sed potius dicendum est, operationem esse eam habitus qui secũdum naturam est, & potius quàm sensibilem, impedimento vacãtem. Videtur autem ex eo generatio esse, quia propriè bonum est: operationem enim generationem esse existimant, cum tamen diuersa sit. Nam quòd aiũt prauas eas esse, quia morbosa nonnulla sunt iucunda, F idem de salubribus dicẽdu esset, quædam enim esse ipsis ad rem pecuniariam praua sũt: vt hoc modo praua ambo essent, at in hoc nõ sint praua: quippe cum contemplari quoque quandoque ad sanitatem attinet, nocumentum interdum affert. Neque prudentiæ verò neque alicui habitui impedimentum est ea quæ ab vnoquoque procedit voluptas, sed alienæ. nam quæ à cõtemplãdo & discẽdo proueniũt, magis vt cõtemplemur, ac discamus, efficiũt.

Nullam verò voluptatem artis vllius esse opus, probabiliter contingit: quippe cum neque alterius operationis vllius ars sit, sed facultatis. tamen & vnguentaria ars, & opsonatoria esse voluptatis videntur. Quòd autem temperans fugiat, & prudẽs dolore carentem vitam persequatur, persequantur item tam pueri quàm bestiæ, omnia eodem modo soluuntur. Nam quia dictum est quo modo bonæ absolutè, & quo modo non bonæ voluptates omnes sint: tales pueri & bestiæ persequuntur: harumque indolentiam prudens sectatur, quæ cum cupiditate & dolore existunt, & corporis sunt: huiusmodi enim sunt hæ: harum item excessus secundum quos intemperans intemperans est. propterea temperans has fugit: nam etiam temperantis voluptates sunt.

A Τὸ δὲ τέχνης μὴ εἶναι ἔργον μηδεμίαν ἡδονὴν εὐλόγως συμβέβηκεν· οὐδὲ γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς τέχνη ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως· καίτοι καὶ ἡ μυρεψικὴ τέχνη, καὶ ἡ ὀψοποιητικὴ, δοκεῖ ἡδονῆς εἶναι. Τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τὸν ἄλυπον βίον, καὶ τὸ τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκειν, τῷ αὐτῷ λύεται πάντα. ἐπεὶ γὰρ εἴ- B ρηται πῶς ἀγαθαὶ ἁπλῶς, καὶ πῶς οὐκ ἀγαθαὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναὶ, τὰς τοιαύτας τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει, καὶ τὴν τούτων ἀλυπίαν ὁ φρόνιμος, τὰς μετ' ἐπιθυμίας καὶ λύπης, καὶ τὰς σωματικάς· τοιαῦται γὰρ αὗται· καὶ τὰς τούτων ὑπερβολὰς, καθ' ἃς ὁ ἀκόλαστος ἀκόλαστος· διὸ ὁ σώφρων φεύγει ταύτας· ἐπεὶ εἰσὶν ἡδοναὶ καὶ σώφρονος.

CAPVT XIIII.

C

Cæterum dolorem quoque esse malum & fugiendum conceditur: atque alius absolutè malum, alius eò quòd quodam modo impedimento est. fugiendæ autem rei, quatenus est fugienda & mala, bonũ contrarium est: bonum igitur quoddam esse voluptatem necesse est. Nam quemadmodum soluebat Speusippus, nõ competit solutio. sicut maius minori & æquali, ita contrarium hic esse, non enim idem quod malum aliquod voluptatem esse quispiam dixerit. Iam verò si nonnullæ voluptates sunt prauæ nihil vetat aliquam esse optimam: sicut scientiam aliquam, licet prauæ quædam sint fortasse. verò etiam necessarium est, siquidem vniuscuiusque habitus operationis sine impedimento sunt, siue omniũ operatio sit fœlicitas, siue alicuius ipsorum, si impedimento vacet, eam esse maximè expetendam. hoc autem est voluptas. Quare efficitur, vt quædam voluptas optimum sit, licet multæ voluptates fortè absolutè prauæ sint. ac propterea omnes fœlicem vitam iucũdam esse existimant: voluptatémque fœlicitati cõsentaneæ annectunt: quippe cùm nulla operatio quæ impeditur, perfecta sit: fœlicitas verò sit ex perfectis. Ideo fit, vt ex corporis & externis bonis, fortunaq; ipsa insuper indigeat fœlix ne hæc impediãt. Nam quicũ qui rota torquetur, & calamitatibus magis opprimitur, si bonus sit, fœlicem esse dicũt vel inuiti, vel spõte nihil dicunt. Quia verò insuper fortuna indiget fœlix: idem esse nõnullis fortunæ prosperitas, & fœlicitas videtur: cùm tamẽ non sit: nam ipsa quoque cum excedit impedimento est, ac fortasse

Κεφάλ. ιδ.

Ἀλλὰ μὴν ὅτι καὶ ἡ λύπη κακὸν, ὁμολογεῖται, καὶ φευκτόν· ἡ μὲν γὰρ ἁπλῶς κακόν· ἡ δὲ τῷ πῇ ἐμποδιστική. τῷ δὲ φευκτῷ τὸ ἐναντίον, ᾗ φευκτόν τι καὶ κακὸν, ἀγαθόν. ἀνάγκη οὖν τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι. ὡς γὰρ Σπεύσιππος ἔλυεν, οὐ συμβαίνει ἡ λύσις· ὥσπερ τὸ μεῖζον τῷ ἐλάττονι, καὶ τῷ ἴσῳ D ἐναντίον· οὐ γὰρ ἂν φαίη ὅπερ κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν. ἄριστον δ' οὐδὲν κωλύει ἡδονήν τινα εἶναι, εἰ ἔνιαι φαῦλαι ἡδοναὶ, ὥσπερ καὶ ἐπιστήμην τινὰ, ἐνίων φαύλων οὐσῶν. ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον, εἴπερ ἑκάστης ἕξεώς εἰσιν ἐνέργειαι ἀνεμπόδιστοι, εἴθ' ἡ πασῶν ἐνέργειά ἐστιν εὐδαιμονία, εἴτε ἡ τινὸς αὐτῶν, ἂν ᾖ ἀνεμπόδιστος, αἱρετωτάτην εἶναι· τοῦτο δ' ἐστὶν E ἡδονή. ὥστε εἴη ἄν τις ἡδονὴ τὸ ἄριστον, τῶν πολλῶν ἡδονῶν φαύλων οὐσῶν, εἰ ἔτυχεν ἁπλῶς. καὶ διὰ τοῦτο πάντες τὸν εὐδαίμονα ἡδὺν οἴονται βίον εἶναι, καὶ ἐμπλέκουσι τὴν ἡδονὴν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εὐλόγως· οὐδεμία γὰρ ἐνέργεια τέλειος ἐμποδιζομένη· ἡ δ' εὐδαιμονία, τῶν τελείων. διὸ προσδεῖται ὁ εὐδαίμων τῶν ἐν σώματι ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐκτὸς, καὶ τῆς τύχης, ὅπως μὴ ἐμποδίζηται F ταῦτα. οἱ δὲ τὸν τροχιζόμενον καὶ τὸν δυστυχίαις μεγάλαις περιπίπτοντα, εὐδαίμονα φάσκοντες εἶναι, ἐὰν ᾖ ἀγαθὸς, ἢ ἑκόντες, ἢ ἄκοντες οὐδὲν λέγουσι. διὰ δὲ τὸ προσδεῖσθαι τῆς τύχης, δοκεῖ τισὶ ταὐτὸν εἶναι ἡ εὐτυχία τῇ εὐδαιμονίᾳ, οὐκ οὖσα· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ ὑπερβάλλουσα, ἐμπόδιός ἐστι· καὶ ἴσως

οὐδὲ εὐτυχίαν καλεῖν δίκαιον· πρὸς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ὅρος αὐτῆς. καὶ τὸ διώκειν δ' ἅπαντα καὶ θηρία καὶ ἀνθρώπους τὴν ἡδονὴν, σημεῖόν τι τοῦ εἶναί πως τὸ ἄριστον αὐτήν.

Φήμη δ' οὔ τί γε πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα λαοὶ
Πολλοὶ φημίζουσιν.

ἀλλ' ἐπεὶ οὐχ ἡ αὐτὴ, οὔτε φύσις, οὔθ' ἕξις ἡ ἀρίστη, οὔτ' ἔστιν, οὔτε δοκεῖ, οὐδ' ἡδονὴν διώκουσι τὴν αὐτὴν πάντες, ἡδονὴν μέντοι πάντες. ἴσως δὲ καὶ διώκουσιν, οὐχ ἣν οἴονται, οὐδ' ἣν ἂν φαῖεν, ἀλλὰ τὴν αὐτήν. πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον. ἀλλ' εἰλήφασι γε τὴν τοῦ ὀνόματος κληρονομίαν αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ, διὰ τὸ πλειστάκις τε παραβάλλειν εἰς αὐτὰς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. διὰ τὸ μόνας οὖν γνωρίμους εἶναι, ταύτας μόνας οἴονται εἶναι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθὸν, καὶ ἡ ἐνέργεια, οὐκ ἔσται ζῆν ἡδέως τὸν εὐδαίμονα. τίνος γὰρ ἕνεκα δέοι ἂν αὐτῆς, εἴπερ μὴ ἀγαθόν; ἀλλὰ καὶ λυπηρῶς ἐνδέχεται ζῆν; οὔτε κακὸν γὰρ, οὔτε ἀγαθὸν ἡ λύπη, εἴπερ μηδ' ἡδονή. ὥστε διὰ τί ἂν φεύγοι; οὐδὲ δὴ ἡδίων ὁ βίος ὁ τοῦ σπουδαίου, εἰ μὴ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ. Περὶ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐπισκεπτέον τοῖς λέγουσιν, ὅτι ἔνιαί γε ἡδοναὶ αἱρεταὶ σφόδρα, οἷον αἱ καλαί· ἀλλ' οὐχ αἱ σωματικαὶ, καὶ περὶ ἃς ὁ ἀκόλαστος. διὰ τί οὖν αἱ ἐναντίαι λῦπαι μοχθηραί; κακῷ γὰρ ἀγαθὸν ἐναντίον. ἢ οὕτως ἀγαθαὶ αἱ ἀναγκαῖαι, ὅτι καὶ τὸ μὴ κακὸν ἀγαθόν ἐστιν; ἢ μέχρι του ἀγαθαί; τῶν μὲν γὰρ ἕξεων καὶ κινήσεων ὅσων μὴ ἔστι τοῦ βελτίονος ὑπερβολὴ, οὐδὲ τῆς ἡδονῆς· ὅσων δ' ἔστι, καὶ τῆς ἡδονῆς ἔστι. τῶν δὲ σωματικῶν ἀγαθῶν ἔστιν ὑπερβολὴ, καὶ ὁ φαῦλος τῷ διώκειν τὴν ὑπερβολήν ἐστιν, ἀλλ' οὐ τὰς ἀναγκαίας. πάντες γὰρ χαίρουσί πως καὶ ὄψοις, καὶ οἴνοις, καὶ ἀφροδισίοις, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ. ἐναντίως δ' ἐπὶ τῆς λύπης· οὐ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν φεύγει, ἀλλ' ὅλως· οὐ γάρ ἐστι τῇ ὑπερβολῇ λύπη ἐναντία, ἀλλ' ἢ τῷ διώκοντι τὴν ὑπερβολήν.

Κεφάλαιον ιδ.

Ἐπεὶ δ' οὐ μόνον δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιον τοῦ ψεύδους· τοῦτο γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὴν πίστιν· ὅταν γὰρ εὔλογον φανῇ τὸ διὰ τί φαίνεται ἀληθὲς,

A non amplius fortunæ prosperitas appellari iure potest: quippe cùm eius definitio ad fœlicitatem spectet. Quod item omnes & bestiæ & homines voluptatem sequuntur, id ipsam esse quodammodo optimum indicat.

Non prorsus fama illa perit, quàm multa per orbem
Turba hominum celebrat.

Sed quia neque eadem natura, neq. idem habitus optimus aut est aut videtur: neque B voluptatem eandem omnes, voluptatem tamen omnes sequuntur. fortasse etiam non eam sequuntur, quam putant, neque quam dicerent, sed eandem. omnia enim natura diuinum quid habent. Sed corporis voluptates nominis huius hæreditatem consequutæ ex eo sunt, quòd sæpe in ipsas incidunt homines, omnesque earum sunt participes. vnde quia solæ notæ sunt, solas C has esse opinantur. Perspicuum etiam est, nisi voluptas sit bonum & operatio, fieri non posse, vt iucundè fœlix vitam traducat. Cuius enim causa indigeret ipsa, si nõ est bonum? sed etiam molestè viuere poterit. nam neque malum neque bonum est dolor si neque voluptas. Quare cur fugeret? neque igitur probi viri vita erit iucundior nisi etiam operationes ipsius sint. D At verò de corporis voluptatibus considerandum illis est: qui nonnullas voluptates valde eligendas esse dicunt, illas videlicet quæ honestæ sunt, sed non corporales, & eas circa quas versatur intemperans. Qui fit igitur, vt contrarij dolores praui sint? malo etenim bonum cõtrarium est. An ita bonæ sunt illæ quæ sunt necessariæ, propterea quòd quod nõ est malum, bonum est? An aliquatenus bonæ sunt? Ha- E bituum enim & motuum, quorum melioris excessus nõ est: neque voluptatis est excessus: quorum autem est, est etiam voluptatis, at corporis bonorum est excessus, & prauus prosequendo excessum, & nõ necessarias voluptates prauus est: omnes siquidem & opsoniis & vinis & venereis quodammodo oblectantur, sed non vt debent. Contrà in dolore. non enim excessum fugit ipsam, sed omnino fugit: quippe F cùm excessui dolor contrarius minimè sit, sed ei qui excessum persequitur.

CAPVT XIV.

QVoniam autem nõ tantum opus est, vt verum dicamus, sed etiam oportet, vt falsi causam explicemus: hoc enim ad fidem faciendam conducit: nam cùm rationi consentanea visa fuerit causa, cur verum appareat esse quod verum non est

facit, vt verò magis fidem adhibeamus: idcirco dicendum est, qui fiat, vt corporis voluptates expetibiliores esse videantur. Primum igitur, quia expellit dolorē: atque ob doloris excessum excedētem voluptatem, quasi medela quędam sit, atque omnino corporis voluptatem persequuntur. medelæ autem vehementes fiunt: vnde eas etiam persequuntur, quia circa contrarium videntur. atque ob duo hæc bonum non esse voluptas videtur, sicut dictum est: quoniam aliæ prauæ naturæ actiones sunt, siue ab ortu, vt bestiarum: siue ex consuetudine, vt prauorum hominum: aliæ sunt medelæ, quia sunt indigentis: meliusq. est habere quàm fieri: aliæ accidunt, dum perficiuntur. ex accidenti igitur probæ sunt. Adde quòd quia vehemētes sunt, illi eas persequuntur, qui lætari aliis nequeunt, ipsi siquidem sitis quasdam sibi præparant. quando igitur innoxiæ sunt increpatione vacat: quando noxiæ, prauum est. neque enim habent alia quibus lætentur, & neutrum habere plerisque molestum est ob naturam. Semper enim laborat animal: quemadmodum etiam naturales disputationes testantur, quæ videre & audire esse molestum asserunt. sed consueti iam sumus, vt inquiunt. similiter etiam in iuuentute ob auctionem perinde ac temulenti afficiuntur: & iuuentus iucundum quid est. Atra bile verò affecti natura semper medela indigēt. corpus enim eorum ex temperatura semper mordetur: semperque appetitu vehemēti incitantur. voluptas autem & contraria & quæuis modo sit vehemens dolorem expellit ac propterea intemperantes ac praui euadunt. Quæ autem sine dolore sunt voluptates. excessum non habent. atque hæ natura, non ex accidēti iucundarum rerum sunt. Ex accidēti autem iucūda appello quę medicinā afferūt: nā quia accidit, vt medicinā cōsequamur, dū id quod sanū subsistat, agit aliquid: propterea esse iucūdū videtur: natura verò iucunda, quæ talis naturæ actionem efficiunt. Nulla autem res propterea est, quæ eadem semper suauis sit, quia simplex natura nostra minimè est, sed insitum, diuersum quid etiam habet, quo est corruptibilis: vt si alterum quid agat, id alteri naturæ sit præter naturam. cùm verò adæquantur, neque molestum, neque iucūdum id quod agitur esse videatur. Nam si alicuius natura simplex sit, et semper eadem actio erit iucundissima. atque idcirco Deus semper vna ac simplici gaudet voluptate. neque enim motionis tantum,

A οὐκ ὂν ἀληθές, πιστεύειν ποιεῖ τῷ ἀληθεῖ μᾶλλον· ὥστε λεκτέον διὰ τί φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ αἱρετώτεραι. πρῶτον μὲν οὖν δὴ, ὅτι ἐκκρούει τὴν λύπην· καὶ διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῆς λύπης, ὡς οὔσης ἰατρείας, τὴν ἡδονὴν διώκουσι τὴν ὑπερβάλλουσαν, καὶ ὅλως τὴν σωματικήν· σφοδραὶ δὲ γίνονται αἱ ἰατρεῖαι· διὸ καὶ διώκονται, διὰ τὸ παρὰ τὸ ἐναντίον φαίνεσθαι. καὶ οὐ σπουδαῖον δὴ
B δοκεῖ ἡ ἡδονὴ, διὰ δύο ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται· ὅτι αἱ μὲν φαύλης φύσεώς εἰσι πράξεις, ἢ ἐκ γενετῆς, ὥσπερ θηρίου, ἢ δι' ἔθος, οἷον αἱ τῶν φαύλων ἀνθρώπων· αἱ δ', ἰατρεῖαι, ὅτι ἐνδεοῦς, καὶ ἔχειν βέλτιον ἢ γίνεσθαι· αἱ δὲ συμβαίνουσι τελεουμένων· κατὰ συμβεβηκὸς οὖν σπουδαῖαι. ἔτι διώκονται διὰ τὸ σφοδραὶ εἶναι, ὑπὸ τῶν ἄλλαις μὴ δυ-
C ναμένων χαίρειν· αὐτοὶ γοῦν αὑτοῖς δίψας τινὰς παρασκευάζουσιν. ὅταν μὲν οὖν ἀβλαβεῖς, ἀνεπιτίμητον· ὅταν δὲ βλαβεράς, φαῦλον· οὔτε γὰρ ἔχουσιν ἕτερα ἐφ' οἷς χαίρουσι· τό, τε μηδέτερον πολλοῖς λυπηρὸν, διὰ τὴν φύσιν· ἀεὶ γὰρ πονεῖ τὸ ζῷον, ὥσπερ καὶ οἱ φυσικοὶ λόγοι μαρτυροῦσι, τὸ ὁρᾶν, τὸ ἀκούειν, φάσκοντες εἶναι λυπηρόν· ἀλλ' ἤδη συνήθεις
D ἐσμεν, ὡς φασιν. ὁμοίως δ', ἐν μὲν τῇ νεότητι, διὰ τὴν αὔξησιν, ὥσπερ οἱ οἰνωμένοι διάκεινται, καὶ ἡδὺ ἡ νεότης· οἱ δὲ μελαγχολικοὶ τὴν φύσιν, αἰεὶ δέονται ἰατρείας· καὶ γὰρ τὸ σῶμα δακνόμενον διατελεῖ διὰ τὴν κρᾶσιν, καὶ ἀεὶ ἐν ὀρέξει σφοδρᾷ εἰσιν· ἐξελαύνει δὲ ἡδονὴ λύπην, ἥ τ' ἐναντία, καὶ ἡ τυχοῦσα, ἐὰν ᾖ ἰσχυρά· καὶ διὰ ταῦτα ἀκόλαστοι καὶ φαῦλοι
E γίνονται. αἱ δ' ἄνευ λύπης, οὐκ ἔχουσιν ὑπερβολήν. αὗται δὲ, αἱ τῶν φύσει ἡδέων, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. λέγω δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἡδέα, τὰ ἰατρεύοντα· ὅτι γὰρ συμβαίνει ἰατρεύεσθαι, τοῦ ὑπομένοντος ὑγιοῦς πράττοντός τι, διὰ τοῦτο ἡδὺ δοκεῖ εἶναι· φύσει δ' ἡδέα, ἃ ποιεῖ πρᾶξιν τῆς τοιᾶσδε φύσεως. οὐκ ἀεὶ δ' οὐθὲν ἡδὺ τὸ αὐτὸ, διὰ τὸ μὴ ἁπλῆν εἶναι
F ἡμῶν τὴν φύσιν, ἀλλ' ἐνεῖναί τι καὶ ἕτερον, καθὸ φθαρτοί. ὥστ' ἄν τι θάτερον πράττῃ, τοῦτο τῇ ἑτέρᾳ φύσει παρὰ φύσιν· ὅταν δ' ἰσάζῃ, οὔτε λυπηρὸν δοκεῖ, οὔθ' ἡδὺ τὸ πραττόμενον· ἐπεὶ εἴ του ἡ φύσις ἁπλῆ εἴη, αἰεὶ ἡ αὐτὴ πρᾶξις ἡδίστη ἔσται· διὸ ὁ θεὸς ἀεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν· οὐ γὰρ μόνον κινήσεώς ἐστιν ἐνέργεια,

διὰ

A ἀλλὰ καὶ ἀκινησίας καὶ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἠρεμίᾳ ἐστὶν, ἢ ἐν κινήσει. μεταβολὴ δὲ, πάντων γλυκύτατον, κατὰ τὸν ποιητὴν, διὰ πονηρίαν τινά· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος εὐμετάβολος, ὁ πονηρὸς· καὶ ἡ φύσις, ἡ δεομένη μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἁπλῆ, οὐδ' ἐπιεικής. περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης, εἴρηται, καὶ τί ἕκαστον, καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ αὐτῶν ἐστὶ τὰ δὲ κακά· λοιπὸν δὲ καὶ περὶ φιλίας ἐροῦμεν. B

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ἠθικῶν Νικομαχείων τὸ Θ.

Κεφάλαιον α.

Μετὰ δὲ ταῦτα, περὶ φιλίας ἕποιτ' ἂν διελθεῖν· ἔστι γὰρ ἀρετή τις, ἢ μετ' ἀρετῆς. C ἔτι δ' ἀναγκαιότατον εἰς τὸν βίον· ἄνευ γὰρ φίλων, οὐδεὶς ἕλοιτ' ἂν ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα· καὶ γὰρ πλουτοῦσι, καὶ ἀρχὰς καὶ δυναστείας κεκτημένοις δοκεῖ μάλιστα φίλων εἶναι χρεία· τί γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης εὐετηρίας, ἀφαιρεθείσης εὐεργεσίας, ἣ γίνεται μάλιστα καὶ ἐπαινετωτάτη πρὸς φίλους; D ἢ πῶς ἂν τηρηθείη καὶ σώζοιτο ἄνευ φίλων; ὅσῳ γὰρ πλείων, τοσούτῳ ἐπισφαλεστέρα. ἐν πενίᾳ δὲ καὶ ταῖς λοιπαῖς δυστυχίαις, μόνην οἴονται καταφυγὴν εἶναι τοὺς φίλους. καὶ νέοις δὲ πρὸς τὸ ἀναμάρτητον, καὶ πρεσβυτέροις πρὸς θεραπείαν, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῆς πράξεως δι' ἀσθένειαν βοηθείας· τοῖς τ' ἐν ἀκμῇ, πρὸς τὰς καλὰς πράξεις,

E --Σύν τε δύ' ἐρχομένω. καὶ γὰρ νοῆσαι καὶ πρᾶξαι δυνατώτεροι. φύσει τ' ἐνυπάρχειν ἔοικε πρὸς τὸ γεγεννημένον τῷ γεννήσαντι· καὶ οὐ μόνον ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἐν ὄρνισι, καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ζώων, καὶ τοῖς ὁμοεθνέσι πρὸς ἄλληλα· καὶ μάλιστα τοῖς ἀνθρώποις· ὅθεν τοὺς φιλανθρώπους ἐπαινοῦμεν. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐν ταῖς πλάναις, ὡς οἰκεῖον F ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. ἔοικε δὲ καὶ τὰς πόλεις συνέχειν ἡ φιλία· καὶ οἱ νομοθέται μᾶλλον περὶ αὐτὴν σπουδάζειν, ἢ τὴν δικαιοσύνην· ἡ γὰρ ὁμόνοια, ὅμοιόν τι τῇ φιλίᾳ ἔοικεν εἶναι. ταύτης δὲ μάλιστα ἐφίενται, καὶ τὴν στάσιν ἔχθραν οὖσαν, μάλιστα ἐξ-

sed immobilitatis etiam operatio est: magisque in quiete quàm in motu voluptas consistit. At verò mutatio omnium res suauissima est, vt poeta inquit, ob prauitatem quandam. sicut enim homo prauus mutabilis est, ita etiam natura, quæ mutatione indiget: non enim est simplex, neque proba. Ac de continentia quidem & incontinentia, & de voluptate & dolore: quidque vnumquodque horum, & quomodo alia ex ipsis sunt bona, alia mala, dictum iam est. posthac verò de amicitia dicemus.

ARISTOTELIS MORALIVM NICOMACHIORVM

LIBER OCTAVVS.

CAPVT I.

Post hæc sequitur vt de amicitia differamus: quippe quæ aut virtus quædam aut cum virtute est. Resque est ad vitam maximè necessaria. absque amicis enim viuere licet cætera bona omnia suppeterent, eligeret nemo. nam & diuites, & principatus, potestatesque habẽtes maxime indigere amicis videtur. Quid enim prodest eiusmodi prosperitas si beneficium tollatur quod erga amicos & præcipuè fit, & maxime laudatur? aut quomodo sine amicis custodiri, cõseruarique posset? quanto enim amplior tanto etiam periculosior est. In paupertate etiã & reliquis infortuniis amicos esse vnicũ refugium putant. Iuuenibus item cõducit ad id vt non peccent: & senioribus ad obsequium & ad defectum actionum, ad quas ob imbecillitatem auxilio indigent: & iis qui in statu sunt constituti, ad honestas res capessendas. Si bini simul ire pariter nam & ad intelligendum & agendum magis idonei sunt. Inesse etiam natura ei videtur quod genuit, erga id quod genitum est: et item quod genitum est, erga id quod genuit: atque id non tam in hominibus, quam in auibus, & plerisque aliis animalibus contingit: & iis item quæ eiusdem nationis sunt, & hominibus præcipuè: vnde humanos, id est hominum amatores laudamus. Quàm familiaris etiam atque amica res sit homini vnusquisque homo, in erroribus quoque conspicere licet. Videtur etiam ciuitates continere amicitia. & legislatores magis ipsi quàm iustitiæ student: concordia enim esse simile quid amicitiæ videtur, quam illi maxime affectant; seditionem verò,

quæ inimicitia est, maximè expellũt. nam si sint amici, iustitia opus non est: sin autem sint iusti, amicitia indigent. Adde quòd id quod maximè ius est esse amicabile videtur: neque solùm necessarium est, verum etiam honestum. amicorum enim amatores laudamus. multorumque amicitia vna quædam esse ex honestis rebus videtur. præterea nonnulli eosdem & bonos viros & amicos esse opinantur.

CAPVT II.

Controuersia autem de ipsa nõ parua est. nam alij similitudinem quandam eam esse statuunt & similes amicos. vnde similem inquiunt ad similem ire, & graculum ad graculum, & cætera huiusmodi. alij econtrariò figulos omnes tales esse inter se dicunt: ac de ipsis altius, & naturalius inuestigant. Euripides quidem inquiens,

Humentem amare pluuiam cùm terra est arida:

Cælùmque sacrum cùm grauatum est imbribus.

Telluris arentis cadere in sinum appetere.

Et Heraclitus aduersarium esse conferens: & ex differentibus pulcherrimam coaptationem fieri & omnia ex lite oriri. cõtraria verò his asserunt cùm alij, tum Empedocles: simile enim simile appetere ait. Sed naturales dubitationes missas faciamus: quippe quæ præsenti cõsiderationi minimè sint accommodatæ. quæ autem humanæ sunt, & ad mores affectusque pertinẽt, inspiciamus: verum videlicet inter omnes homines amicitia cõtingat an fieri nõ possit, vt praui amici sint: verum item vna species amicitiæ an plures reperiãtur. Qui enim vnam esse speciem, ex eo opinantur, quòd magis & minus admittit: nõ idoneo argumento nituntur. nam ea etiam, quæ diuersa sunt specie, magis & minus admittere cõsueuerunt, de quibus antea iam dictum est. Fortasse verò de his constabit si amabile ipsum cognitum fuerit. quippe cùm nõ quodlibet amari videatur, sed quod amabile est: id autem aut bonum, aut iucũdum, aut vtile sit. Vtile autem id esse videri potest per quod bonum aliquod aut voluptas efficitur: ita vt bonum & iucũdum amabilia sint vt fines. Verum igitur bonũ amãt an quod ipsis bonum est? discrepant enim interdum hæc. similiter quoque circa ipsum iucũdum. Videtur autẽ quod ipsi bonũ est, amare vnusquisque: & esse quidem quod absolute bonum est, amabile: cui verò, quod cuique est, at amat vnusquisque non

A λαύνουσι καὶ φίλων μὲν ὄντων, οὐδὲν δεῖ δικαιοσύνης· δίκαιοι δ' ὄντες, προσδέονται φιλίας· καὶ τῶν δικαίων τὸ μάλιστα φιλικὸν εἶναι δοκεῖ. οὐ μόνον δ' ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ καλόν. τοὺς γὰρ φιλοφίλους ἐπαινοῦμεν. ἥ τε πολυφιλία δοκεῖ τῶν καλῶν ἕν τι εἶναι, καὶ ἔνιοι τοὺς αὐτοὺς ἄνδρας οἴονται ἀγαθοὺς εἶναι καὶ φίλους.

B

Κεφάλαιον β.

Διαμφισβητεῖται δὲ περὶ αὐτῆς οὐκ ὀλίγα. οἱ μὲν γὰρ ὁμοιότητά τινα τιθέασιν αὐτὴν, καὶ τοὺς ὁμοίους φίλους· ὅθεν τὸν ὅμοιόν φασιν ὡς τὸν ὅμοιον, καὶ κολοιὸν ποτὶ κολοιόν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οἱ δ' ἐξ ἐναντίας, κεραμεῖς πάντας τοὺς τοιούτους ἀλλήλοις φασὶν εἶναι· καὶ περὶ αὐτῶν τούτων ἀνώτερον ἐπι-
C ζητοῦσι καὶ φυσικώτερον. Εὐριπίδης μὲν φάσκων, Ἐρᾶν μὲν ὄμβρου γαῖαν ξηρανθεῖσαν· ἐρᾶν δὲ σεμνὸν οὐρανὸν πληρούμενον ὄμβρου, πεσεῖν εἰς γαῖαν. καὶ Ἡράκλειτος, τὸ ἀντίξουν συμφέρον. καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν, καὶ πάντα κατ' ἔριν γίνεσθαι. ἐξ ἐναντίας δὲ τούτοις, ἄλλοι τε καὶ Ἐμπεδοκλῆς· τὸ γὰρ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου ἐφίεσθαι.
D τὰ μὲν οὖν φυσικὰ τῶν ἀπορημάτων παρείσθω· οὐ γὰρ οἰκεῖα τῆς παρούσης σκέψεως· ὅσα δ' ἐστὶν ἀνθρωπικά, καὶ ἀνήκει εἰς τὰ ἤθη καὶ τὰ πάθη, ταῦτ' ἐπισκεψώμεθα δὲ, οἷον πότερον ἐν πᾶσι γίνεται ἡ φιλία, ἢ οὐχ οἷόν τε μοχθηροὺς ὄντας, φίλους εἶναι· καὶ πότερον ἓν εἶδος τῆς φιλίας ἐστὶν, ἢ πλείω. οἱ μὲν γὰρ ἓν οἰόμενοι, ὅτι ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, οὐχ ἱκανῷ πεπιστεύκασι σημείῳ· δέχεται
E γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, καὶ τὰ ἕτερα τῷ εἴδει. εἴρηται δ' ὑπὲρ αὐτῶν ἔμπροσθεν. Τάχα δ' ἂν γένοιτο φανερὸν περὶ αὐτῶν, γνωρισθέντος τοῦ φιλητοῦ· δοκεῖ γὰρ οὐ πᾶν φιλεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ φιλητόν· τοῦτο δ' εἶναι ἀγαθὸν, ἢ ἡδὺ, ἢ χρήσιμον. δόξειε δ' ἂν χρήσιμον εἶναι δι' οὗ γίνεται ἀγαθόν τι ἢ ἡδονή· ὥστε φιλητὰ ἂν
F εἴη τἀγαθόν τε καὶ τὸ ἡδὺ, ὡς τέλη. πότερον οὖν τἀγαθὸν φιλοῦσιν, ἢ τὸ αὑτοῖς ἀγαθόν; διαφωνεῖ γὰρ ἐνίοτε ταῦτα. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὸ ἡδὺ αὐτό. δοκεῖ δὲ τὸ αὑτῷ ἀγαθὸν φιλεῖν ἕκαστος· καὶ εἶναι, ἁπλῶς μὲν, τἀγαθὸν φιλητόν· ἑκάστῳ δὲ τὸ ἑκάστῳ. φιλεῖ δ'

ἕκαστος, οὐ τὸ ὂν αὑτῷ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον. διοίσει δ' οὐδέν· ἔσται γὰρ τὸ φιλητὸν φαινόμενον. τριῶν δ' ὄντων δι' ἃ φιλοῦσιν, ἐπὶ μὲν τῇ τῶν ἀψύχων φιλήσει, οὐ λέγεται φιλία· οὐ γάρ ἐστιν ἀντιφίλησις, οὐδὲ βούλησις ἐκείνῳ ἀγαθοῦ· γελοῖον γὰρ ἴσως τῷ οἴνῳ βούλεσθαι τἀγαθά· ἀλλ' εἴπερ, σώζεσθαι βούλεται αὐτόν, ἵνα αὐτὸς ἔχῃ· τῷ δὲ φίλῳ φασὶ δεῖν βούλεσθαι τἀγαθὰ ἐκείνου ἕνεκα. τοὺς δὲ βουλομένους οὕτω τἀγαθὰ, εὔνους λέγουσιν, ἂν μὴ ταὐτὸ καὶ παρ' ἐκείνου γίγνηται. εὔνοιαν γὰρ ἐν ἀντιπεπονθόσι φιλίαν εἶναι. ἢ προσθετέον μὴ λανθάνουσαν· πολλοὶ γάρ εἰσιν εὖνοι οἷς οὐχ ἑωράκασιν, ὑπολαμβάνουσι δὲ ἐπιεικεῖς εἶναι ἢ χρησίμους· τοῦτο δὲ ταὐτὸ κἂν ἐκείνων τις πάθοι πρὸς τοῦτον. εὖνοι μὲν οὖν οὗτοι φαίνονται ἀλλήλοις· φίλους δὲ πῶς ἄν τις εἴποι, λανθάνοντας ὡς ἔχουσιν ἑαυτοῖς; δεῖ ἄρα εὐνοεῖν ἀλλήλοις, καὶ βούλεσθαι τἀγαθὰ μὴ λανθάνοντας δι' ἕν τι τῶν εἰρημένων.

Κεφάλαιον γ.

Διαφέρει δὲ ταῦτα ἀλλήλων εἴδει· καὶ αἱ φιλήσεις ἄρα, καὶ αἱ φιλίαι. τρία δὴ τὰ τῆς φιλίας εἴδη, ἰσάριθμα τοῖς φιλητοῖς· καθ' ἕκαστον γάρ ἐστιν ἀντιφίλησις οὐ λανθάνουσα. οἱ δὲ φιλοῦντες ἀλλήλους, βούλονται τἀγαθὰ ἀλλήλοις ταύτῃ ᾗ φιλοῦσιν. οἱ μὲν οὖν διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες ἀλλήλους, οὐ καθ' αὑτοὺς φιλοῦσιν, ἀλλ' ᾗ γίνεταί τι αὐτοῖς παρ' ἀλλήλων ἀγαθόν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δι' ἡδονήν· οὐ γὰρ τῷ ποιούς τινας εἶναι ἀγαπῶσι τοὺς εὐτραπέλους, ἀλλ' ὅτι ἡδεῖς αὐτοῖς. οἵ τε δὴ διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες, διὰ τὸ αὑτοῖς ἀγαθὸν στέργουσι· καὶ οἱ δι' ἡδονήν, διὰ τὸ αὑτοῖς ἡδύ. καὶ οὐχ ᾗ ὁ φιλούμενός ἐστιν, ἀλλ' ᾗ χρήσιμος, ἢ ἡδύς. κατὰ συμβεβηκός τε δὴ αἱ φιλίαι αὗταί εἰσιν· οὐ γὰρ ᾗ ἐστιν ὅσπερ ἐστὶν ὁ φιλούμενος, ταύτῃ φιλεῖται, ἀλλ' ᾗ πορίζουσιν, οἳ μὲν ἀγαθόν τι, οἳ δ' ἡδονήν. εὐδιάλυτοι δὴ αἱ τοιαῦταί εἰσι, μὴ διαμενόντων αὐτῶν ὁμοίων· ἐὰν γὰρ μηκέτι ἡδεῖς ἢ χρήσιμοι ὦσι, παύονται φιλοῦντες. τὸ δὲ χρήσιμον οὐ διαμένει, ἀλλ' ἄλλοτε ἄλλο γίγνεται. ἀπολυθέντος οὖν δι' ὃ φίλοι ἦσαν, διαλύεται καὶ ἡ φιλία, ὡς οὔσης τῆς φιλίας πρὸς ἐκεῖνα. μάλιστα δ' ἐν τοῖς πρεσβύταις ἡ τοιαύτη δοκεῖ φιλία γίνεσθαι· οὐ γὰρ τὸ ἡδὺ οἱ τηλικοῦτοι διώκουσιν, ἀλλὰ

A non quod ipsi est bonum, sed quod apparet: sed id nihil refert. nam amabile apparens erit. Cùm tria verò sint propter quæ amant homines, de inanimatorum amore amicitia minimè dicitur: quippe cum neque redamatio, neque voluntas boni illorum vlla sit. ridiculum enim esset fortasse, si vino quispiam bona velle. nam si modo aliquid est, saluum esse illud vult aliquis, vt ipse habeat. Amico autem inquiunt bona velle oportere illius causa: eosque, qui ita
B bona volunt, si nō idem ab illo existat, beneuolos dicūt. beneuolētiam enim in mutua affectione amicitiam esse. An addēdum est non latētem? nam multi beneuoli sunt iis etiam quos nō viderūt: quos scilicet putant modestos esse, vel vtiles. quo etiam modo illorum quispiam erga hos affici posset: ac beneuoli quidem esse inter se hi videntur. amicos autem eos qui quo modo inter se affecti sint, ignorāt, appellare quis
C posset? Oportet igitur, vt beneuoli mutuo inter se sint, velintque bona ob vnum aliquid ex iis, quæ dicta sunt.

CAPVT III.

EA verò inter se specie differunt: ergo dilectiones quoque & amicitiæ: tres enim æquales numero amabilibus amicitiæ species sunt: quippe cum in vnoquoque sit redamatio nō latēs: qui autem mutuo se amant, volunt sibi mutuo bona eatenus, quatenus amant. Qui quidem ob
D vtilitatem amant, se mutuo non per se amant: sed quatenus bonum aliquod à se mutuo percipiunt. Simili modo qui ob voluptatem amici sunt: non enim vrbanos amant quia qualitate quadam sunt affecti: sed quia iucundi ipsi sunt. ita & qui ob vtilitatem, & qui ob voluptatem amāt: illi ob suum bonum, hi ob suam voluptatem diligunt, non quatenus
E est ille qui amatur, sed quatenus est vtilis, vel iucundus. Ex accidenti igitur amicitiæ hæ sunt. non enim quatenus est ille qui amatur, quicunque is sit, eatenus amatur: sed quatenus bonum aliquid alter, alter voluptatem affert. Huiusmodi autem amicitiæ dissolui facilè possunt, cum similes ipsi nō permaneāt. nam si non amplius iucūdi, aut vtiles fuerint, amare desistunt. at vtile non permanet: sed
F aliàs aliud euadit: quo fit, vt dissoluto eo, ob quod amici erāt, amicitia quoque ipsa dissoluatur, quippe quæ propter illud erat. Maximè verò inter senes huiusmodi amicitia videtur existere: non enim qui hac ætate sunt, iucundum persequuntur

sed vtile: quicunque item ex iuuenibus in statúque constitutis hominibus vtilitatem sectantur. Tales autem neque viuere simul consueuerunt: quandoque etiam neque sunt iucundi: neque tali consuetudine indigēt nisi vtiles sint, eatenus enim sunt iucundi, quatenus bonum ali(q)uod sperant. Inter has hospitalem etiam reponunt. At iuuenum amicitia esse ob voluptatem videtur: quippe cum ex affectu vitam traducāt: & maximè quod sibi iucūdū est, quódque est præsens sectētur. mutata autem ætate iucūda, ipsi etiam diuersa euadunt: vnde citò amici & fiunt, & esse desinunt, quia amicitia vnà cum iucunditate mutatur. talis verò voluptatis velox mutatio est. Iuuenes etiam amatoru sunt: quippe cùm ex perturbationis affectu & voluptate multa illa amatoriæ affectionis vis oriatur. ideo fit vt & ament, & citò desistant, sæpe eodem die sententiam mutantes: simúlque toto die versari, & conuiuere velint. ita enim id quod ex amicitia requirunt, ipsis euenit.

CAPVT IIII.

Bonorum verò & eorum qui in virtute sunt similes, amicitia perfecta demum est. hi enim mutuò sibi bona similiter volunt, quatenus sunt boni: boni autem sunt per se, atqui amicis bona volunt ipsorum causa, maximè amici sunt: quippe cum per se, ita sese habeant, & non ex accidenti. vnde horum amicitia præcipuè permanet quoad boni fuerint: virtus verò stabilis res est. Estque vterque & absolute bonus & amico, nam boni & absolutè, & sibi mutuo boni sunt, vt sint item & iucundi similiter. boni enim sunt & absolutè & sibi mutuo iucundi. singulis siquidem propriæ actiones, & tales voluptatem afferūt: bonorum autem actiones tales, vel similes sunt. Vnde fit vt talis amicitia stabilis merito sit. in ipsa enim omnia quæ amicis esse debent, coniunguntur. nam cùm omnis amicitia ob bonum sit, aut ob voluptatem, vel absolutè, vel amanti, & per similitudinem quandam: huic omnia antedicta per se insunt. huic enim similes etiam reliquæ sunt & absolute bonum, absolutéq. iucundum inest hæc autem maxime amabilia sunt: & amare etiam & quæ maxime est amicitia atque optima in his est. Par autem est vt raræ tales amicitiæ sint: quo(q)ue cū pauci huiusmodi reperiantur ad (h)æc quòd tempore & consuetudine indiget. nam, vt est in prouerbio, fieri nequit, vt mutuò homines sese cognoscant prius quam salem qui dicitur, consumpserint:

A τὸ ὠφέλιμον· καὶ τῶν ἐν ἀκμῇ καὶ νέων ὅσοι τὸ συμφέρον διώκουσιν. οὐ πάνυ δ' οἱ τοιοῦτοι οὐδὲ συζῶσι μετ' ἀλλήλων· ἐνίοτε γὰρ οὐδ' εἰσὶν ἡδεῖς· οὐδὲ δὴ προσδέονται τῆς τοιαύτης ὁμιλίας, ἐὰν μὴ ὠφέλιμοι ὦσιν· ἐπὶ τοσοῦτον γάρ εἰσιν ἡδεῖς, ἐφ' ὅσον ἐλπίδας ἔχουσιν ἀγαθοῦ. εἰς ταύτας δὲ καὶ τὴν ξενικὴν τιθέασιν. ἡ δὲ τῶν νέων φιλία δι' ἡδονὴν εἶναι
B δοκεῖ· κατὰ πάθος γὰρ οὗτοι ζῶσι, καὶ μάλιστα διώκουσι τὸ ἡδὺ αὑτοῖς, καὶ τὸ παρόν· τῆς ἡλικίας δὲ μεταπιπτούσης, καὶ τὰ ἡδέα γίνεται ἕτερα. διὸ ταχέως γίγνονται φίλοι καὶ παύονται. ἅμα γὰρ τῷ ἡδεῖ ἡ φιλία μεταπίπτει. τῆς δὲ τοιαύτης ἡδονῆς ταχεῖα ἡ μεταβολή. καὶ ἐρωτικοὶ δὲ οἱ νέοι· κατὰ πάθος γὰρ καὶ δι' ἡδονὴν τὸ πολὺ τῆς ἐρωτικῆς· διόπερ φι-
C λοῦσι, καὶ ταχέως παύονται, πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας μεταπίπτοντες. συνημερεύειν δὲ καὶ συζῆν οὗτοι βούλονται· γίνεται γὰρ αὐτοῖς τὸ κατὰ φιλίαν οὕτως.

Κεφάλαιον δ.

Τελεία δ' ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίων· οὗτοι γὰρ τἀγαθὰ ὁμοίως ἀλλήλοις βούλονται, ᾗ ἀγαθοί· ἀγαθοὶ δ' εἰσὶ καθ' αὑτούς. οἱ δὲ βουλόμενοι τἀγαθὰ τοῖς
D φίλοις, ἐκείνων ἕνεκα, μάλιστα φίλοι· δι' αὑτοὺς γὰρ οὕτως ἔχουσι, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός· διαμένει οὖν ἡ τούτων φιλία ἕως ἂν ἀγαθοὶ ὦσιν, ἡ δ' ἀρετὴ μόνιμον. καὶ ἔστιν ἑκάτερος ἁπλῶς ἀγαθὸς, καὶ τῷ φίλῳ· οἱ γὰρ ἀγαθοὶ, καὶ ἁπλῶς ἀγαθοὶ, καὶ ἀλλήλοις ὠφέλιμοι. ὁμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς· οἱ ἀγαθοὶ γὰρ, καὶ ἁπλῶς ἡδεῖς, καὶ ἀλλήλοις. ἑκάστῳ γὰρ καθ' ἡδονήν εἰσιν αἱ οἰ-
E κεῖαι πράξεις καὶ αἱ τοιαῦται. τῶν ἀγαθῶν δὲ, αἱ αὐταὶ ἢ ὅμοιαι. ἡ τοιαύτη δὲ φιλία, μόνιμος εὐλόγως ἐστί· συνάπτει γὰρ ἐν αὐτῇ πάνθ' ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν· πᾶσα γὰρ φιλία δι' ἀγαθόν ἐστιν, ἢ δι' ἡδονήν, ἢ ἁπλῶς ἢ τῷ φιλοῦντι, καὶ καθ' ὁμοιότητά τινα, ταύτῃ δὲ πάνθ' ὑπάρχει τὰ εἰρημένα καθ' αὑτούς. ταύτῃ γὰρ ὅμοια καὶ τὰ λοιπά, τό τε ἁπλῶς ἀγαθὸν, καὶ ἡδὺ ἁπλῶς ἐστι. μάλιστα δὲ
F ταῦτα φιλητά· καὶ τὸ φιλεῖν δὲ καὶ ἡ φιλία ἐν τούτοις μάλιστα καὶ ἀρίστη. σπανίας δ' εἰκὸς τὰς τοιαύτας εἶναι· ὀλίγοι γὰρ οἱ τοιοῦτοι. ἔτι δὲ, προσδεῖται χρόνου καὶ συνηθείας. κατὰ τὴν παροιμίαν γὰρ οὐκ ἔστιν εἰδῆσαι ἀλλήλους, πρὶν τοὺς λεγομένους ἅλας συναναλῶσαι·

οὐδ'

οὐδ' ἀποδέξασθαι δὴ πρότερον, οὐδ' εἶναι φίλους, πρὶν ἂν ἑκάτερος ἑκατέρῳ φανῇ φιλητὸς, καὶ πιστευθῇ. οἱ δὲ ταχέως τὰ φιλικὰ πρὸς ἀλλήλους ποιοῦντες, βούλονται μὲν φίλοι εἶναι, οὐκ εἰσὶ δὲ, εἰ μὴ καὶ φιλητοὶ, καὶ τοῦτ' ἴσασιν. βούλησις μὲν γὰρ ταχεῖα γίνεται φιλίας, φιλία δ' οὔ.

A neque prius sese admittant, sintque inter se amici, quàm alter alteri amabilis & videatur esse, & credatur. Qui autem citò sese gerunt amicè inter se, volunt illi quidem esse amici, sed non sunt tamen, nisi quoque & amabiles sint, & se esse non ignorent ac voluntas quidem amicitiæ velox est, amicitia minime.

Κεφάλαιον δ.

Αὕτη μὲν οὖν καὶ κατὰ τὸν χρόνον, καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ τελεία ἐστί. καὶ κατὰ πάντα ταὐτὰ γίνεται, καὶ ὅμοια ἑκατέρῳ παρ' ἑκατέρου, ὅπερ δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν. Ἡ δὲ διὰ τὸ ἡδὺ, ὁμοίωμα ταύτης ἔχει· καὶ γὰρ οἱ ἀγαθοὶ, ἡδεῖς ἀλλήλοις. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον· καὶ γὰρ τοιοῦτοι ἀλλήλοις οἱ ἀγαθοί. μάλιστα δὲ καὶ ἐν τούτοις αἱ φιλίαι διαμένουσιν, ὅταν τὸ ἴσον γίνηται παρ' ἀλλήλων, οἷον ἡδονή· καὶ μὴ μόνον οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, οἷον τοῖς εὐτραπέλοις, καὶ μὴ ὡς ἐραστῇ καὶ ἐρωμένῳ. οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἥδονται οὗτοι, ἀλλ' ὁ μὲν ὁρῶν ἐκεῖνον, ὁ δὲ θεραπευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ. ληγούσης δὲ τῆς ὥρας, ἐνίοτε καὶ ἡ φιλία λήγει· τῷ μὲν γὰρ, οὐκ ἔστιν ἡδεῖα ἡ ὄψις, τῷ δὲ, οὐ γίνεται ἡ θεραπεία. πολλοὶ δ' αὖ διαμένουσιν, ἐὰν ἐκ τῆς συνηθείας τὰ ἤθη στέρξωσιν, ὁμοήθεις ὄντες. οἱ δὲ μὴ τὸ ἡδὺ ἀντικαταλλαττόμενοι, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς, καὶ εἰσὶν ἧττον φίλοι, καὶ διαμένουσιν. οἱ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον ὄντες φίλοι, ἅμα τῷ συμφέροντι διαλύονται. οὐ γὰρ ἀλλήλων ἦσαν φίλοι, ἀλλὰ τοῦ λυσιτελοῦς. δι' ἡδονὴν μὲν οὖν καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ φαύλους ἐνδέχεται φίλους ἀλλήλοις εἶναι, καὶ ἐπιεικεῖς φαύλοις, καὶ μηδέτερον ὁποιῳοῦν· δι' αὑτοὺς δὲ δῆλον ὅτι μόνους τοὺς ἀγαθούς· οἱ γὰρ κακοὶ οὐ χαίρουσιν ἑαυτοῖς, εἰ μή τις ὠφέλεια γίγνοιτο. καὶ μόνη δὲ ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία ἀδιάβλητός ἐστιν· οὐ γὰρ ῥᾴδιον οὐδενὶ πιστεῦσαι περὶ τοῦ ἐν πολλῷ χρόνῳ ὑπ' αὐτῶν δεδοκιμασμένου, καὶ τὸ πιστεύειν ἐν τούτοις, καὶ τὸ μηδέποτ' ἂν ἀδικῆσαι, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῇ ὡς ἀληθῶς φιλίᾳ ἀξιοῦται. ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις οὐδὲν κωλύει γίνεσθαι τὰ τοιαῦτα. ἐπεὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι λέγουσι φίλους καὶ τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον, ὥσπερ αἱ πόλεις· δοκοῦσι γὰρ αἱ συμμαχίαι ταῖς πόλεσι γίνεσθαι ἕνεκα τοῦ συμφέροντος· καὶ τοὺς δι' ἡδονὴν ἀλλήλους στέργοντας, ὥσπερ οἱ παῖδες·

CAPVT V.

B Hæc igitur & tempore & reliquis perfecta est ex omnibusque his existit, similisque vtrique ab vtroque est, id quod inesse amicis necesse est. At vero quæ ob iucundum existit amicitia, huius similitudinem habet: nam boni iucundi inter sese sunt: simili modo quoque qui ob vtilitatem amant: quippe cùm boni quoque tales erga se mutuo sint. Maxime autem inter hos etiam amicitiæ tunc perdurant, cùm æqualitas ab vtrisque mutuo exhibetur. C Vt voluptas: neque tantummodo ita, verùm etiam ab eodem, vt vrbanis: sed non vt amatori & amato hi enim non iisdem oblectantur: sed alter amore illius alter obsequiis amatoris gaudet, quo fit, vt desinente ætatis flore, quandoque etiam amicitia ipsa desinat: quippe cùm alteri facies non amplius iucunda sit, alteri obsequium non præstetur. Multi autem permanent, si pares moribus cùm sint, D ex consuetudine mores dilexerunt. atqui non iucunditatem in amatoriis rebus, sed vtilitatem compensant, ij minus & amant, & perseuerant. Qui verò ob vtilitatem sunt amici, vnà cum vtilitate dissoluuntur: nam non sui mutuò erant amici, sed vtilitatis. Atque ob voluptatem quidem & vtilitatem & praui inter se, & boni erga prauos, & neuter erga qualemcumque esse amicus potest: at per seipsos non nisi bonos E esse manifestũ est. praui enim, nisi vtilitas aliqua intercedat, mutua cõsuetudine non oblectãtur. solaque est bonorum amicitia, in qua nullus calumniæ locus pateat. non enim facile cuipiam de eo credũt, qui longo tempore ab ipsis fuerit probatus, & credere in his est, & nulla iniuria se mutuò afficere: & quicquid demum in vera amicitia esse censetur. In aliis verò societatibus F nihil vetat, quo minus talia existãt. nã cùm homines eos quoq. amicos vocent, qui ob vtilitatem sunt amici, vt ciuitates. cõfœderationes enim inter ciuitates fieri vtilitatis causa videntur: & eos qui ob voluptatẽ se mutuò diligunt, vt pueri: fortassè tales homines dicere amicos nos quoq. debemus.

speciésque amicitiæ esse plures: ac primo quidem & propriè cum quæ bonorum est hominum, quatenus sunt boni: reliqua verò per similitudinem: quatenus enim bonum quid, & simile inter ipsos est, catenus sunt amici iucundum siquidem voluptuosis hominibus bonum quid est. sed nō admodum hæ coniunguntur: neque iidem & ob vtilitatem & ob iucunditatem fiunt amici enim amici: quæ enim ex accidenti sunt non admodum copulantur.

CAPVT VI.

CVm verò in has species amicitia distributa sit: praui ob vtilitatem vel voluptatem, quæ in re sunt similes: boni ob seipsos sunt amici. in eo enim quòd boni sunt, sese mutuo amant. atque hi absolutè amici. illi ex accidenti sunt, & quia cum his habent similitudinem. Quemadmodū autē in virtutibus alij ex habitu, alij ex operatione boni dicuntur: ita quoque in amicitia est. nam qui in conuictu degunt, mutua consuetudine oblectantur, & bona sibi mutuo suppeditant: qui verò dormiunt, vel loci diuisi sunt, non operantur illi quidem; sed ita tamen affecti sunt, vt amicè operentur. Nam loca non amicitiam absolute, sed operationem dissoluunt. Sique diuturna absentia fuerit, amicitiæ quoque videtur obliuionem inducere. vnde dictum est: multas iam amicitias dissoluit inaffabilitas. Senes autem aut austeri esse ad amicitiam idonei non videntur: quippe cum parum voluptatis in ipsis insit: cum molesto autem, aut non suaui versari possit nemo natura enim quod molestum est, fugere: quod iucundum, appetere videtur. Sed qui se mutuo admittunt, non tamen simul viuunt: beneuolis potius, quàm amicis similes sunt. nam nihil est ita amicorum, vt simul viuere. præsidium enim indigi appetūt: simul autem diem traducere etiam beati. quippe cum solitariis his esse minime cōueniat simul verò degere non liceat, nisi iucundi sint, iidémque oblectentur: id quod habere sodalitia amicitia videtur.

CAPVT VII.

AC maximè quidem amicitia, sicut sæpius iam diximus, bonorum est. quod enim absolutè bonum, ac iucundum est, amabile est, atque eligibile: vnicuique verò quod vnicuique est tale. bonus autem bono ab vtraque hæc. Cæterum dilectio affectui, amicitia habitui similis est. Dile-

A ἴσως μὲν δεῖ λέγειν καὶ ἡμᾶς φίλους μὲν τοὺς τοιούτους, εἴδη δὲ καὶ τῆς φιλίας πλείω, καὶ πρώτως μὲν καὶ κυρίως τὴν τῶν ἀγαθῶν, ᾗ ἀγαθοί. τὰς δὲ λοιπὰς, καθ' ὁμοιότητα. ᾗ γὰρ ἀγαθόν τι καὶ ὅμοιόν τι, ταύτῃ φίλοι· καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ ἀγαθόν τι τοῖς φιληδέσιν· οὐ πάνυ δὲ αὗται συνάπτουσιν, οὐδὲ γίνονται οἱ αὐτοὶ φίλοι διὰ τὸ χρήσιμον καὶ ἡδύ· οὐ γὰρ πάνυ
B συνδυάζεται τὰ κατὰ συμβεβηκός.

Κεφάλαιον ς.

ΕΙς ταῦτα δὲ τὰ εἴδη τῆς φιλίας νενεμημένης, οἱ μὲν φαῦλοι ἔσονται φίλοι δι' ἡδονὴν ἢ τὸ χρήσιμον, ταύτῃ ὅμοιοι ὄντες· οἱ δ' ἀγαθοὶ, δι' αὑτοὺς φίλοι· ᾗ γὰρ ἀγαθοί. οὗτοι μὲν οὖν ἁπλῶς φίλοι· ἐκεῖνοι δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ τῷ ὡμοιῶσθαι τούτοις. Ὥσπερ δ' ἐπὶ τῶν ἀρετῶν, οἱ μὲν, καθ' ἕξιν· οἱ
C δὲ κατ' ἐνέργειαν ἀγαθοὶ λέγονται, οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας· οἱ μὲν γὰρ συζῶντες, χαίρουσιν ἀλλήλοις, καὶ πορίζουσι τἀγαθά· οἱ δὲ καθεύδοντες ἢ κεχωρισμένοι τοῖς τόποις, οὐκ ἐνεργοῦσι μὲν, οὕτω δ' ἔχουσιν, ὥστε ἐνεργεῖν φιλικῶς· οἱ γὰρ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν. ἐὰν δὲ χρόνιος ἡ ἀπουσία γίνηται, καὶ τῆς φιλίας δο-
D κεῖ λήθην ποιεῖν· ὅθεν εἴρηται,

Πολλὰς δὴ φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν.

οὐ φαίνονται δ' οὔθ' οἱ πρεσβῦται, οὔθ' οἱ στρυφνοὶ, φιλικοὶ εἶναι· βραχὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς· οὐδεὶς δὲ δύναται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ, οὐδὲ τῷ μὴ ἡδεῖ· μάλιστα γὰρ ἡ φύσις φαίνεται, τὸ μὲν λυπηρὸν φεύγειν, ἐφίεσθαι
E δὲ τοῦ ἡδέος. οἱ δ' ἀποδεχόμενοι ἀλλήλους, μὴ συζῶντες δὲ, εὔνοις ἐοίκασι μᾶλλον ἢ φίλοις. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ φίλων, ὡς τὸ συζῆν· ὠφελείας μὲν γὰρ οἱ ἐνδεεῖς ὀρέγονται· συνημερεύειν δὲ καὶ οἱ μακάριοι· μονώταις μὲν γὰρ εἶναι τούτοις ἥκιστα προσήκει· συνδιάγειν δὲ μετ' ἀλλήλων οὐκ ἔστι, μὴ ἡδεῖς ὄντας, μηδὲ
F χαίροντας τοῖς αὐτοῖς, ὅπερ ἡ ἑταιρικὴ δοκεῖ ἔχειν.

Κεφάλαιον ζ.

ΜΆλιστα μὲν οὖν ἐστι φιλία, ἡ τῶν ἀγαθῶν, καθάπερ πολλάκις εἴρηται· δοκεῖ γὰρ, φιλητὸν μὲν, καὶ αἱρετὸν τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν ἢ ἡδύ· ἑκάστῳ δὲ τὸ αὐτῷ τοιοῦτον. ὁ δ' ἀγαθὸς, τῷ ἀγαθῷ, δι' ἄμφω ταῦτα. ἔοικε δ' ἡ μὲν φίλησις, πάθει· ἡ δὲ φιλία, ἕξει·

ἡ γὰρ

ἡ γὰρ φίλησις οὐχ ἧττον πρὸς τὰ ἄψυχά ἐστιν. ἀντιφιλοῦσι δὲ μετὰ προαιρέσεως· ἡ δὲ προαίρεσις ἀφ' ἕξεως· καὶ τἀγαθὰ βούλονται τοῖς φιλουμένοις ἐκείνων ἕνεκα, οὐ κατὰ πάθος, ἀλλὰ καθ' ἕξιν· καὶ φιλοῦντες τὸν φίλον, τὸ αὑτοῖς ἀγαθὸν φιλοῦσιν· ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος γινόμενος, ἀγαθὸν γίνεται ᾧ φίλος. ἑκάτερος οὖν φιλεῖ τε τὸ αὑτῷ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἴσον ἀνταποδίδωσι τῇ βουλήσει καὶ τῷ ἡδεῖ· λέγεται γὰρ φιλότης ἡ ἰσότης. μάλιστα δὴ τῇ τῶν ἀγαθῶν ταῦθ' ὑπάρχει. ἐν δὲ τοῖς στρυφνοῖς καὶ πρεσβυτικοῖς ἧττον γίνεται ἡ φιλία, ὅσῳ δυσκολώτεροί εἰσι, καὶ ἧττον ταῖς ὁμιλίαις χαίρουσι· ταῦτα γὰρ δοκεῖ μάλιστ' εἶναι φιλικά, καὶ ποιητικὰ φιλίας. διὸ νέοι μὲν γίνονται φίλοι ταχύ, πρεσβῦται δ' οὔ· οὐ γὰρ γίνονται φίλοι, οἷς ἂν μὴ χαίρωσιν· ὁμοίως δ' οὐδ' οἱ στρυφνοί. ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι, εὖνοι μέν εἰσιν ἀλλήλοις· βούλονται γὰρ τἀγαθά, καὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὰς χρείας· φίλοι δ' οὐ πάνυ εἰσί, διὰ τὸ μὴ συνημερεύειν μηδὲ χαίρειν ἀλλήλοις· ἃ δὴ μάλιστ' εἶναι δοκεῖ φιλικά. πολλοῖς δ' εἶναι φίλον, κατὰ τὴν τελείαν φιλίαν οὐκ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδ' ἐρᾶν πολλῶν ἅμα· ἔοικε γὰρ ὑπερβολῇ. τὸ τοιοῦτο δὲ πρὸς ἕνα πέφυκε γίνεσθαι. πολλοὺς δ' ἅμα τῷ αὐτῷ ἀρέσκειν σφόδρα, οὐ ῥᾴδιον· ἴσως δ' οὐδ' ἀγαθὸν εἶναι. δεῖ δὲ καὶ ἐμπειρίαν λαβεῖν, καὶ ἐν συνηθείᾳ γενέσθαι, ὃ παγχάλεπον. διὰ δὲ τὸ χρήσιμον καὶ τὸ ἡδύ, πολλοῖς ἀρέσκειν ἐνδέχεται· πολλοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ αἱ ὑπηρεσίαι. τούτων δὲ μᾶλλον ἔοικε φιλίᾳ ἡ διὰ τὸ ἡδύ, ὅταν ταὐτὰ ἀπ' ἀμφοῖν γίγνηται, καὶ χαίρωσιν ἀλλήλοις, ἢ τοῖς αὐτοῖς· οἷαι τῶν νέων εἰσὶν αἱ φιλίαι· μᾶλλον γὰρ ἐν ταύταις τὸ ἐλευθέριον. ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, ἀγοραίων. καὶ οἱ μακάριοι δέ, χρησίμων μὲν οὐδὲν δέονται, ἡδέων δέ· συζῆν μὲν γὰρ βούλονταί τισι· τὸ δὲ λυπηρόν, ὀλίγον μὲν χρόνον φέρουσι, συνεχῶς δ' οὐδεὶς ἂν ὑπομείναι, οὐδ' αὐτὸ τἀγαθόν, εἰ λυπηρὸν αὐτῷ εἴη· διὸ τοὺς φίλους ἡδεῖς ζητοῦσι. δεῖ δ' ἴσως καὶ τοιούτους ἀγαθοὺς ὄντας, καὶ ἔτι αὐτοῖς· οὕτω γὰρ ὑπάρξει αὐτοῖς ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις. οἱ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις διῃρημένοις φαίνονται χρῆσθαι τοῖς φίλοις· ἄλλοι γὰρ αὐτοῖς εἰσὶ χρήσιμοι,

A ctio enim nihilominus est erga inanimata: cum electione verò redamant: at electio ab habitu est: & bona volunt iis quos amant, illorum causa non ex affectu, sed ex habitu: & amantes amicum, quod sibiipsis bonum est, amant. bonus enim vir amicus effectus bonum ei fit, cui est amicus. vterque igitur & quod sibi bonum est, amat: & æqualem vicem voluntati & iucunditati refert. æqualitas enim amicitia dicitur. B At hæc in bonorum amicitia maximè insunt. In austeris verò & senibus eo minus amicitia fit, quo sunt morosiores, minusque consuetudinibus gaudent: hæc enim maximè videntur esse amica, amicitiæque effectricia. atque idcirco iuuenes citò amici efficiuntur: senes non ita: quippe cùm non fiant amici illis, quibus non oblectantur. Simili modo quoque austeri. sed hi beneuoli quidem inter se sunt, quia bona volunt, & ad in- C digentias subueniunt: amici tamen non admodum sunt, propterea quòd non simul diem traducunt, neque mutua consuetudine delectantur, quæ ad amicitiam pertinere maximè videntur. At verò vt multis quispiam sit amicus amicitia perfecta, fieri non potest quemadmodum neque vt amore multorum simul aliquis capiatur. exuperationi enim simile hoc est. quod autem est huiusmodi ad vnum spe- D ctare natura consueuit. Multos verò eidem simul vehementer placere non facile est: fortasse etiam neque bonum esse. opus præterea est & experimentum capere, & cõsuetudine vti: id quod perquàm difficile est. Ob vtilitatem tamen & iucunditatem fieri potest, vt multis quis placeat; multi enim tales sunt: & in breui tempore ministrationes fiunt: Magisque ex his E ea similis est amicitiæ quæ ex iucunditate existit, cùm eadem ab vtrisque exhibentur: & se mutuo, vel iisdem oblectantur: cuiusmodi iuuenum amicitiæ sunt: magisque in his quod liberale est, conspicitur. Quæ verò est ob vtilitatem vulgarium hominum est. Et beati vtilibus minimè indigent, sed iucundis. volunt enim simul cum aliquibus viuere, & molestiam paruo tempore tolerant. nam assiduè tulisset F nemo: quin ne bonũ quidem ipsum, si molestum ipsi esset. idcirco amicos iucundos quærunt. fortasse verò oportet vt etiam bonos cùm tales ipsi sint: & sibi ipsis item bonos. ita enim ipsis inerunt ea, quæ amicis inesse debent. At qui in potestatibus constituti sunt, distinctis amicis vti videntur. alij enim ipsis vtiles, alij iucundi sunt. vt autem vtraque ii simul exhibeant,

non admodum contingit: quippe cùm neque iucundos cum virtute, neque vtiles ad honestas res quærant: sed alios vrbanos voluptatis causa, alios idoneos ad agenda ea quæ mandata fuerint. hæc autem in eodem non admodum sunt. probum quidem virum esse simul & iucundum & vtilem, dictum iam est. Sed et qui excellit, huiusmodi amicus fieri non solet, nisi etiam virtute excellatur: sin minus, non adæquatur ex rata portione superatur. Cæterum non admodum tales esse consueuerunt.

CAPVT VIII.

ATque hæ quidem amicitiæ in æqualitate consistunt. eadem enim ab vtrisque exhibentur, voluntque sibi mutuo: aut alterum pro altero recompensant, vt voluptatem pro vtilitate. has autem minus esse amicitias, minusque permanere dictum iam est. Sed & ob similitudinem & ob dissimilitudinem eiusdem & esse & non esse amicitiæ videntur. ex similitudine enim quam habent cum ea quæ est ex virtute, videntur amicitiæ: quippe cùm altera iucunditatem, altera vtilitatem in se habeat, quæ vtraque illi etiam insunt: in eo verò quòd illa calumnia vacat stabilisque est, hæ citò immutantur, aliisque multis differunt: ex illius dissimilitudine amicitiæ non videntur. Altera est amicitiæ species ex supereminentia: vt patri erga filium, & denique seniori erga iuniorem, & viro erga vxorem, & principi omni erga subditos. Sed hæ inter se etiam differunt: non enim eadem est parentibus erga liberos, & principibus erga subditos: verùm neque patri erga filium & filio erga patrem, neque viro erga vxorem, & vxori erga virum. diuersa enim vnicuique horum virtus, diuersumque opus est: diuersa item ea ob quæ amant: diuersi igitur etiam amores, & amicitiæ erunt. atque eadem quidem vtrique ab altero, neque exhibentur, neque sunt requirenda: sed cum parentibus liberi ea tribuunt, quæ debentur iis qui genuerunt, & parentes filiis ea quæ filiis exhiberi debent: stabilis talium, ac bona amicitia est. In omnibus autem amicitiis, quæ per supereminentiam existunt, amor etiam proportione esse debet vt meliorem amari magis, quàm amare, & vtiliorem, & aliorum vnumquemque similiter cùm enim pro dignitate amor extiterit, tunc quodammodo æqualitas fit. id quod esse amicitiæ videtur.

A καὶ ὁ ἕτερος ἡδύς, ἅμα δ' οἱ αὐτοὶ οὐ πάνυ· οὔτε γὰρ ἡδεῖς μετ' ἀρετῆς ζητοῦσιν, οὔτε χρησίμους εἰς τὰ καλά, ἀλλὰ τοὺς μὲν εὐτραπέλους τοῦ ἡδέος ἐφιέμενοι, τοὺς δὲ δεινοὺς πρᾶξαι τὸ ἐπιταχθέν. ταῦτα δ' οὐ πάνυ γίνεται ἐν τῷ αὐτῷ. ἡδὺς δὲ καὶ χρήσιμος ἅμα εἴρηται ὅτι ὁ σπουδαῖος· ἀλλ' ὑπερέχοντι οὐ γίνεται ὁ τοιοῦτος φίλος, ἂν μὴ καὶ τῇ ἀρετῇ ὑπερέχηται. εἰ δὲ μή, οὐκ ἰσάζει ἀνάλογον ὑπερεχόμενος. B οὐ πάνυ δ' εἰώθασι τοιοῦτοι γίνεσθαι.

Κεφάλαιον η.

Εἰσὶ δ' οὖν αἱ εἰρημέναι φιλίαι ἐν ἰσότητι· τὰ γὰρ αὐτὰ γίνεται ἀπ' ἀμφοῖν, καὶ βούλονται ἀλλήλοις, ἢ ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου ἀντικαταλλάττονται, οἷον ἡδονὴν ἀντ' ὠφελείας. ὅτι δὲ καὶ ἧττόν εἰσιν αὗται αἱ φιλίαι καὶ μένουσιν, εἴρηται. δοκοῦσι δὲ καὶ δι' ὁμοιότητα καὶ ἀνομοιότητα ταὐτοῦ εἶναί τε καὶ οὐκ C εἶναι φιλίαι· καθ' ὁμοιότητα γὰρ τῆς κατ' ἀρετὴν φαίνονται φιλίαι· ἡ μὲν γὰρ τὸ ἡδὺ ἔχει, ἡ δὲ τὸ χρήσιμον, ταῦτα δ' ὑπάρχει κἀκείνῃ· τῷ δὲ τὴν μὲν ἀδιάβλητον εἶναι καὶ μόνιμον, ταύτας δὲ ταχέως μεταπίπτειν, ἄλλοις τε διαφέρειν πολλοῖς, οὐ φαίνονται φιλίαι δι' ἀνομοιότητα ἐκείνης. Ἕτερον δ' ἐστὶ φιλίας D εἶδος, τὸ καθ' ὑπεροχήν, οἷον πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ ὅλως πρεσβυτέρῳ πρὸς νεώτερον, ἀνδρί τε πρὸς γυναῖκα, καὶ παντὶ ἄρχοντι πρὸς ἀρχόμενον. διαφέρουσι δ' αὗται καὶ ἀλλήλων· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἄρχουσι πρὸς ἀρχομένους, ἀλλ' οὐδὲ πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα· οὐδ' ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα. ἑτέρα γὰρ ἑ- E κάστῳ τούτων ἀρετὴ καὶ τὸ ἔργον· ἕτερα δὲ καὶ δι' ἃ φιλοῦσιν. ἕτεραι οὖν καὶ αἱ φιλήσεις, καὶ αἱ φιλίαι. ταὐτὰ μὲν δὴ οὔτε γίνεται ἑκατέρῳ παρὰ θατέρου, οὔτε δεῖ ζητεῖν· ὅταν δὲ γονεῦσι μὲν τέκνα ἀπονέμῃ ἃ δεῖ τοῖς γεννήσασι, γονεῖς δ' υἱοῖς ἃ δεῖ τοῖς τέκνοις, μόνιμος ἡ τῶν τοιούτων καὶ ἐπιεικὴς ἔσται φιλία. ἀνάλογον δ' ἐν πάσαις ταῖς καθ' ὑπερ- F οχὴν οὔσαις φιλίαις, καὶ τὴν φίλησιν δεῖ γίνεσθαι· οἷον τὸν ἀμείνω μᾶλλον φιλεῖσθαι, ἢ φιλεῖν, καὶ τὸν ὠφελιμώτερον, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ὁμοίως· ὅταν γὰρ κατ' ἀξίαν ἡ φίλησις γίνηται, τότε γίνεταί πως ἰσότης· ὃ δὴ τῆς φιλίας εἶναι δοκεῖ.

Κεφά-

Κεφάλαιον θ.

Οὐχ ὁμοίως δὲ τὸ ἴσον, ἔν τε τοῖς δικαίοις, καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ φαίνεται ἔχειν. ἔστι γὰρ ἐν μὲν τοῖς δικαίοις, ἴσον πρώτως τὸ κατ' ἀξίαν· τὸ δὲ κατὰ ποσὸν, δευτέρως· ἐν δὲ τῇ φιλίᾳ, τὸ μὲν κατὰ ποσὸν, πρώτως· τὸ δὲ κατ' ἀξίαν, δευτέρως. δῆλον δ', ἐὰν πολὺ διάστημα γίγνηται ἀρετῆς, ἢ κακίας, ἢ εὐπορίας, ἤ τινος ἄλλου· οὐ γὰρ ἔτι φίλοι εἰσὶν, ἀλλ' οὐδ' ἀξιοῦσιν. ἐμφανέστατον δὲ τοῦτ' ἐπὶ τῶν θεῶν· πλεῖστον γὰρ οὗτοι πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχουσι. δῆλον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων· οὐδὲ γὰρ τούτοις ἀξιοῦσιν εἶναι φίλοι οἱ πολὺ καταδεέστεροι, οὐδὲ τοῖς ἀρίστοις ἢ σοφωτάτοις οἱ μηδενὸς ἄξιοι. ἀκριβὴς μὲν οὖν ἐν τοῖς τοιούτοις οὐκ ἔστιν ὁρισμὸς, ἕως τίνος οἱ φίλοι· πολλῶν γὰρ ἀφαιρουμένων, ἔτι μένει· πολὺ δὲ χωρισθέντος, οἷον τοῦ θεοῦ, οὐκ ἔτι. ὅθεν καὶ ἀπορεῖται, μή ποτ' οὐ βούλονται οἱ φίλοι τοῖς φίλοις τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, οἷον θεοὺς εἶναι· οὐ γὰρ ἔτι φίλοι ἔσονται αὐτοῖς· οὐδὲ δὴ ἀγαθά· οἱ γὰρ φίλοι τἀγαθά. εἰ δὴ καλῶς εἴρηται ὅτι ὁ φίλος τῷ φίλῳ βούλεται τἀγαθὰ ἐκείνου ἕνεκα, μένειν ἂν δέοι οἷός ποτ' ἐστὶν ἐκεῖνος· ἀνθρώπῳ δὴ ὄντι βουλήσεται τὰ μέγιστα εἶναι ἀγαθά. ἴσως δ' οὐ πάντα· αὐτῷ γὰρ μάλιστα ἕκαστος βούλεται τἀγαθά. Οἱ πολλοὶ δὲ δοκοῦσι διὰ φιλοτιμίαν βούλεσθαι φιλεῖσθαι μᾶλλον ἢ φιλεῖν· διὸ φιλοκόλακες οἱ πολλοί· ὑπερεχόμενος γὰρ φίλος ὁ κόλαξ, ἢ προσποιεῖται τοιοῦτος εἶναι, καὶ μᾶλλον φιλεῖν ἢ φιλεῖσθαι· τὸ δὲ φιλεῖσθαι ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τοῦ τιμᾶσθαι, οὗ δὴ οἱ πολλοὶ ἐφίενται. οὐ δι' αὑτὸ δ' ἐοίκασιν αἱρεῖσθαι τὴν τιμὴν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· χαίρουσι γὰρ οἱ μὲν πολλοὶ, ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις τιμώμενοι διὰ τὴν ἐλπίδα· οἴονται γὰρ τεύξεσθαι παρ' αὐτῶν, ἄν του δέωνται· ὡς δὴ σημείῳ τῆς εὐπαθείας χαίρουσι τῇ τιμῇ. οἱ δ' ὑπὸ τῶν ἐπιεικῶν καὶ εἰδότων ὀρεγόμενοι τιμῆς, βεβαιῶσαι τὴν οἰκείαν δόξαν ἐφίενται περὶ αὑτῶν. χαίρουσι δὴ ὅτι εἰσὶν ἀγαθοὶ, πιστεύοντες τῇ τῶν λεγόντων κρίσει. τῷ φιλεῖσθαι δὲ καθ' αὑτὸ χαίρουσιν· διὸ δόξειεν ἂν κρεῖττον εἶναι τοῦ τιμᾶσθαι, καὶ ἡ φιλία καθ' αὑτὴν αἱρετὴ εἶναι. δοκεῖ δ' ἐν τῷ φιλεῖν μᾶλλον ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι εἶναι. σημεῖον δ' αἱ μητέρες τῷ φιλεῖν χαίρουσαι· ἔνιαι γὰρ διδόασι τὰ ἑαυτῶν τρέφεσθαι, καὶ φιλοῦσι μὲν εἰδυῖαι,

A

CAPVT IX.

At verò æquale in iustis & amicitia esse non similiter videtur. nam in iustis primò est quod est pro dignitate, secundo quod in quantitate est: in amicitia verò quod est in quantitate primo, secundo quod pro dignitate est. id autem perspicuum est, si multa virtutis & vitij, affluentię aut alicuius alterius distantia fuerit: B non enim amplius sunt amici, sed ne esse quidem se dignum putant. Hoc autem in Diis clarissimè patet, qui plurimum omnibus bonis præstant. item in regibus: neque enim his plerique esse amicos se dignum ducunt, cùm inferiores longè sint: neq optimis & sapientissimis, illi qui nihil sunt. In his tamen exacta præfinitio non est, quousq. sint amici. multis enim ablatis adhuc manet. si verò longè separatus aliquis sit, C vt Deus, non amplius manet. Vnde etiam in dubitationem venit: nunquid amici amicis maxima ex bonis velint, vt Deos esse? non enim amplius ipsi erunt amici: neque etiam erunt bona: amici enim bona sunt. Si igitur rectè dictum est, amicum amico velle bona eius ipsius causa: eum ipsum qualiscunque est, manere oporteret: homini autem permanenti maxima bona adesse volet, & fortasse non o- D mnia: sibiipsi enim maximè bona vnusquisque vult. Plerique autem ob ambitionem amari magis videntur velle, quàm amare: vnde amatores adulatorum pleriq. sunt. adulator enim amicus est qui excellitur, aut se esse talem, magisque amare, quàm amari se simulat. amari autem & honorari, quod videlicet plerique appetunt, propè accedere inter se videntur. sed non per se tamen honorem eligere videntur, E sed ex accidenti gaudent enim plerique, cùm ab iis, qui in potestate constituti sunt, honorantur, ob spem: quippe cum si aliqua re indiguerint, eam ab ipsis consecuturos se esse existiment: atque ita honore quasi signo quodam beneficij accipiendi lętari consueuerint. Qui verò à probis viris & scientibus honorem affectant, ij propriam opinionem de se ipsis confirmare cupiunt: gaudentque quòd bo- F ni sint, eorum iudicio qui id dicunt, credentes at amari per se gaudent. quocirca id melius esse, quàm honorari. & amicitia expetenda per se esse videretur. Sed in eo quòd amat aliquis magis, quàm in eo quod amatur, consistere videtur. Argumento sunt matres, quæ amando gaudent. nonnullæ enim filios suos educandos tradunt, amantque scientes, re-

damari non curant, si vtrunque non potest: sed satis ipsis videtur si liberos suos bene agentes inspiciant. amantque ipsos etiā si ob ignorationem illi quæ matri debentur, tribuere nequeant.

CAPVT X.

Cum verò amicitia magis in amando consistat, & amatores amicorum laudentur: amare esse amicorum virtus videtur. quare inter quos hoc pro dignitate fit, ij stabiles amici sunt: amicitiaque eorum permanet. at hoc modo illi etiam qui inæquales sunt, amici maximè essent: eò quòd adæquari possunt. æqualitas verò & similitudo amicitia est. & præcipuè ea quæ est ex virtute similitudo. cùm enim stabiles per se ipsi sint, etiam inter se mutuò permanent: & neque indigent prauis, neque talia subministrant: sed vt ita dicam, etiam prohibent. bonorum siquidem est neque ipsos peccare, neque amicos permittere. Praui autem firmitatem quidem nullam habent, neque enim sibiipsi similes permanent, sed ad paruum tempus tamen amici fiunt prauitate inter se mutuò oblectati. qui verò sunt vtiles, & iucundi diutius durant. permanent. n. quoad voluptates & vtilitates sibi mutuò exhibuerint. Ex contrariis autem maximè videtur fieri amicitia, quæ ob vtilitatē existit. vt pauper diuiti imperitò sciens amicus fit: quod enim consequitur aliquis indigus, illud appetens aliud quid recompensat. Huc trahere etiam quispiam posset amatorem & amatum, pulchrum item & turpem. Vnde amatores ridiculi interdū videntur, dum sicut amant, ita se esse amandos censent. simili modò sanè essent amabiles, fortasse censere ita deberent: cū nihil verò huiusmodi habeāt, ridiculū est. Sed forsitā neq; contrariū per se cōtrarium appetit, sed ex accidenti; medij autem appetitio est, quod bonum est. verbi causa, sicco bonū est non si humidum euadat, sed si ad medium perueniat, calido item & alijs, simili modo. Verùm hæc cùm paulo à proposito alieniora sint, in præsentia omittantur.

CAPVT XI.

Videtur autem, quemadmodū in principio dictum est, circa eadem, & in iisdē & amicitia esse, & ius. in omni. n. societate esse quoddam ius videtur, & amicitia quoque. cōuectores. n. & cōmilitones tanquam amicos appellant. pari modo et am[icos] qui in aliis societatibus versantur. quatenus autem inter se commercium habent,

A αὐτὴ φιλεῖσθαι δ' οὐ ζητοῦσιν, ἐὰν ἀμφότερα μὴ ἐνδέχηται, ἀλλ' ἱκανὸν αὐταῖς ἔοικεν εἶναι ἐὰν ὁρῶσιν εὖ πράττοντας· καὶ αὐταὶ φιλοῦσιν αὐτοὺς κἂν ἐκεῖνοι μὴ διδῶσιν ὧν τῇ μητρὶ προσήκει διὰ τὴν ἄγνοιαν.

Κεφάλαιον ι.

Μᾶλλον δὲ τῆς φιλίας οὔσης ἐν τῷ φιλεῖν, καὶ τῶν φιλοφίλων ἐπαινουμένων, B φίλων ἀρετὴ τὸ φιλεῖν ἔοικεν· ὥστ' ἐν οἷς τοῦτο γίνεται κατ' ἀξίαν, οὗτοι μόνιμοι φίλοι, καὶ ἡ τούτων φιλία. οὕτω δ' ἂν καὶ οἱ ἄνισοι μάλιστ' εἶεν φίλοι· ἰσάζοιντο γὰρ ἄν. ἡ δ' ἰσότης καὶ ὁμοιότης φιλότης, καὶ μάλιστα μὲν ἡ τῶν κατ' ἀρετὴν ὁμοιότης· μόνιμοι γὰρ ὄντες καθ' αὑτοὺς, καὶ πρὸς ἀλλήλους μένουσι, καὶ οὔτε δέονται φαύλων, οὔθ' ὑπηρετοῦσι C τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ διακωλύουσι. τῶν ἀγαθῶν γὰρ μήτ' αὐτοὺς ἁμαρτάνειν, μήτε τοῖς φίλοις ἐπιτρέπειν ὑπηρετεῖν. οἱ δὲ μοχθηροὶ, τὸ μὲν βέβαιον οὐκ ἔχουσιν· οὐδὲ γὰρ αὑτοῖς διαμένουσιν ὅμοιοι ὄντες· ἐπ' ὀλίγον δὲ χρόνον γίνονται φίλοι, χαίροντες τῇ ἀλλήλων μοχθηρίᾳ. οἱ χρήσιμοι δὲ καὶ ἡδεῖς, ἐπὶ πλεῖον διαμένουσιν· ἕως γὰρ ἂν πορίζωσιν ἡδονὰς καὶ ὠφελείας ἀλλήλοις. Ἐξ ἐναντίων δὲ μάλιστα μὲν δοκεῖ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον D γίνεσθαι φιλία· οἷον πένης πλουσίῳ, ἀμαθὴς εἰδότι. οὗ γὰρ τυγχάνει τις ἐνδεὴς ὤν, τούτου ἐφιέμενος, ἀντιδωρεῖται ἄλλο. ἐνταῦθα δ' ἄν τις ἕλκοι καὶ ἐραστὴν καὶ ἐρώμενον, καὶ καλὸν καὶ αἰσχρόν. διὸ φαίνονται καὶ οἱ ἐρασταὶ γελοῖοι ἐνίοτε, ἀξιοῦντες φιλεῖσθαι ὡς φιλοῦσιν. ὁμοίως δὴ φιλητοὺς ὄντας ἴσως ἀ- E ξιωτέον· μηδὲν δὲ τοιοῦτον ἔχοντας, γελοῖον. ἴσως δὲ οὐδ' ἐφίεται τὸ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου καθ' αὑτὸ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. ἡ δ' ὄρεξις, τοῦ μέσου ἐστί· τοῦτο γὰρ ἀγαθόν. οἷον τῷ ξηρῷ οὐχ ὑγρῷ γενέσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸ μέσον ἐλθεῖν, καὶ τῷ θερμῷ, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω· καὶ γάρ ἐστιν ἀλλοτριώτερα.

Κεφάλαιον ια.

F Ἔοικε δὲ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, περὶ ταῦτα καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς εἶναι, ἥ τε φιλία καὶ τὸ δίκαιον. ἐν ἁπάσῃ γὰρ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι, καὶ φιλία δέ. προσαγορεύουσι γοῦν ὡς φίλους, τοὺς σύμπλους, καὶ τοὺς συστρατιώτας· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις κοινωνίαις. καθ' ὅσον δὲ κοινωνοῦσιν, ἐπὶ το-

ἐπὶ τοσοῦτόν ἐστι φιλία· καὶ γὰρ καὶ τὸ δίκαιον. καὶ ἡ παροιμία, Κοινὰ τὰ φίλων, ὀρθῶς· ἐν κοινωνίᾳ γὰρ ἡ φιλία. ἔστι δ᾽, ἀδελφοῖς μὲν καὶ ἑταίροις, πάντα κοινά· τοῖς δ᾽ ἄλλοις, ἀφωρισμένα· καὶ τοῖς μὲν, πλείω· τοῖς δ᾽, ἐλάττω· καὶ γὰρ τῶν φιλιῶν, αἱ μὲν, μᾶλλον· αἱ δὲ, ἧττον. διαφέρει δὲ καὶ τὰ δίκαια· οὐ γὰρ ταὐτὰ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀλλήλους, οὐδ᾽ ἑταίροις καὶ πολίταις· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων φιλιῶν. ἕτερα δὴ καὶ τὰ ἀδικήματα πρὸς ἑκάστους τούτων, καὶ αὔξησιν λαμβάνει τῷ μᾶλλον πρὸς φίλους εἶναι· οἷον χρήματα ἀποστερῆσαι ἑταῖρον, δεινότερον ἢ πολίτην· καὶ μὴ βοηθῆσαι ἀδελφῷ, ἢ ὀθνείῳ· καὶ πατάξαι πατέρα, ἢ ὁντινοῦν ἄλλον. αὔξεσθαι δὲ πέφυκεν ἅμα τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὡς ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντα, καὶ ἐπ᾽ ἴσον διήκοντα. αἱ δὲ κοινωνίαι πᾶσαι μορίοις ἐοίκασι τῆς πολιτικῆς· συμπορεύονται γὰρ ἐπί τινι συμφέροντι, καὶ πορίζόμενοί τι τῶν εἰς τὸν βίον. καὶ ἡ πολιτικὴ δὲ κοινωνία, τοῦ συμφέροντος χάριν δοκεῖ καὶ ἐξ ἀρχῆς συνελθεῖν, καὶ διαμένειν· τούτου γὰρ καὶ οἱ νομοθέται στοχάζονται, καὶ δίκαιόν φασι τὸ κοινῇ συμφέρον. αἱ μὲν οὖν ἄλλαι κοινωνίαι, κατὰ μέρη τοῦ συμφέροντος ἐφίενται· οἷον πλωτῆρες μὲν, τοῦ κατὰ τὸν πλοῦν, ἢ πρὸς ἐργασίαν χρημάτων, ἤ τι τοιοῦτον· συστρατιῶται δὲ, τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον, εἴτε χρημάτων, εἴτε νίκης, ἢ πόλεως ὀρεγόμενοι. ὁμοίως δὲ καὶ φυλέται καὶ δημόται. ἔνιαι δὲ τῶν κοινωνιῶν δι᾽ ἡδονὴν δοκοῦσι γίνεσθαι, θιασωτῶν καὶ ἐρανιστῶν· αὗται γὰρ θυσίας ἕνεκα καὶ συνουσίας. πᾶσαι δ᾽ αὗται ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐοίκασιν εἶναι· οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ᾽ εἰς ἅπαντα τὸν βίον, θυσίας τε ποιοῦντες, καὶ περὶ ταύτας συνόδους, τιμὰς ἀπονέμοντες τοῖς θεοῖς, καὶ αὑτοῖς ἀναπαύσεις πορίζοντες μεθ᾽ ἡδονῆς· αἱ γὰρ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς, οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσχόλαζον τοῖς καιροῖς. πᾶσαι δὴ φαίνονται αἱ κοινωνίαι, μόρια τῆς πολιτικῆς εἶναι· ἀκολουθήσουσι δὲ αἱ τοιαῦται φιλίαι ταῖς τοιαύταις κοινωνίαις.

Κεφάλαιον ιβ.

Πολιτείας δ᾽ ἐστὶν εἴδη τρία, ἴσαι δὲ καὶ παρεκβάσεις, οἷον φθοραὶ τούτων. εἰσὶ δ᾽

A eatenus amicitia inter ipsos est: nam & ius & prouerbium communes res amicorum esse inquit, rectè sane, in communitate siquidem amicitia est fratribus autem & sodalibus communia omnia sunt reliquis desinita, atque aliquibus plura, quibusdam pauciora, quippe cum amicitiæ quoque aliæ magis sint, aliæ minus. Differunt autem & iura ipsa. non enim eadem sunt parentibus erga filios, & fratribus inter se: neque sodalibus eadem, & ciuibus, simili modo etiam in reliquis amicitiis. B diuersæ igitur etiam iniuriæ ad vnumquemque horum sunt, incrementumque accipiunt, quo magis erga amicos fiunt, vt pecuniis sodalem priuare grauius est, quàm ciuem, & non opem ferre fratri quàm alieno, patrem item percutere quàm quemlibet alium. Augeri etiam simul cum amicitia ius ipsum natura consueuit: vtpote cum iisdem consistãt, & æqualiter pertingãt. C At verò societates omnes partibus ciuilis similes sunt: nam ob vtile aliquod conueniunt homines aliquídque eorum comparantes quæ ad vitam pertinent: & ciuilis societas vtilitatis gratia videtur, & à principio constitisse, & perseuerare. id enim & legumlatores coniectant, & ius esse inquiũt quod communiter conducit. Reliquæ igitur societates particulatim vtilitatem appetunt: D exempli causa, nauigatores eam quæ ex nauigatione euenit, vel ad pecuniarum comparationem, vel tale aliquid spectantem: commilitones eam quæ ex bello acquiritur siue pecunias siue victoriam, siue vrbem appetant, similiter quoque tribules, & curiales. Nonullæ verò societates fieri ob voluptatem vidẽtur, chorealium scilicet sodalium & contributorum: quæ sacrificij & conuictus causa conficiuntur. E Atque hæ quidem omnes sub ciuili constitutæ sunt. nõ enim præsentem vtilitatem ciuilis appetit sed ad omnem vitam spectat. Et qui sacrificia faciunt, circa eaque conuentus honores Diis exhibẽt & sibi ipsis cum voluptate requiem comparant. prisca enim sacrificia & conuentus videntur post fructuum collectiones quasi primitiæ quædam fieri consueuisse. F in his enim maximè temporibus ocio vacabant. omnes igitur societates partes esse ciuilis videntur, tales autem amicitiæ tales societates consequentur.

CAPVT XII.

Ciuilitatis verò tres species sunt, totidemq; trãsgressiones, quasi corruptio-

nes quædam illarum. At ciuilitates quidem, regnum, & optimi potentia, & tertia quæ à censibus existit: quam censipotentiam vocare accommodatum videtur. sed plerique rempublicam eam appellare consueuerunt, harum optima regnum, pessima censipotentia est. Ac regni quidem transgressio tyrannis est, ambo enim vnius imperio constant: plurimum tamen differunt. Tyrannus enim suam, rex subditorum vtilitatem spectat. non enim est rex nisi ex se ipse sufficiat, omnibusque bonis excellat: at qui talis est, nulla re indiget, quocirca vtilitatem non sibi, sed subditis procurabit. nam qui eiusmodi non est, sortitius potius est, quàm rex. Tyrannis verò e contrariò huic suum ipsius bonum persequitur, clariusque eam esse pessimam manifestum est: id enim est pessimũ, quod optimo est contrarium: e regno autem in tyrannidem transitus fit: tyrannis enim principatus vnius prauitas est, & prauus rex, tyrannus euadit. Ex optimi potentia autem in paucipotẽtiam fit mutatio, vitio principum qui præter dignitatem res ciuitatis distribuunt, & omnia, aut pleraque bona sibiipsis tribuunt, & magistratus semper iisdem demandant, diuitias plurimi facientes, vnde pauci atque iidem praui loco optimorum dominantur. Sed ex censipotentia in populipotentiam. hæ enim finitimæ inter se sunt. multitudinis enim & censipotentia esse contendit, & æquales omnes qui in censu sunt. At populipotentia, quippe cum paululum Reipublicæ speciem transgrediatur, minimè praua est. Ac respublicæ quidem seu ciuilitates in hunc maximè modum immutantur ita enim ad minimum & facillimè transeunt. Quarum similitudines & quasi exempla sumere etiam in familiis quispiam posset: patris enim erga filios societas figuram regni habet quoniam patri cura filiorum sit, vnde etiam Homerus Iouem patrem appellat eo modo regnum paternum imperium esse debet. At apud Persas patris imperium tyrannicum est, qui vt seruis filiis suis vtuntur. Tyrannicum item est heri erga seruos. in eo enim id quod hero vtile est, agitur. Sed hoc esse rectũ videtur. Persicum illud prauum, atque errans. eorum enim qui sunt diuersi, diuersa quoque imperia sunt. Viri & vxoris optimatum potestati simile apparet. pro dignitate siquidem imperat vir, ac circa ea circa quæ virum decet: quæ autem vxori conueniunt, ea illi attribuit: nam si omnium dominus esse velit vir, in

A αἱ μὲν πολιτεῖαι, βασιλεία τε καὶ ἀριστοκρατία, τρίτη δ' ἡ ἀπὸ τιμημάτων, ἣν τιμοκρατικὴν λέγειν οἰκεῖον φαίνεται· πολιτείαν δ' αὐτὴν εἰώθασιν οἱ πλεῖστοι καλεῖν. τούτων δὲ βελτίστη μὲν ἡ βασιλεία, χειρίστη δ' ἡ τιμοκρατία. παρέκβασις δὲ βασιλείας μὲν τυραννίς· ἄμφω γὰρ μοναρχίαι, διαφέρουσι δὲ πλεῖστον· ὁ μὲν γὰρ τύραννος τὸ ἑαυτῷ συμφέρον σκοπεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς B τὸ τῶν ἀρχομένων. οὐ γάρ ἐστι βασιλεὺς ὁ μὴ αὐτάρκης, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχων· ὁ δὲ τοιοῦτος οὐδενὸς προσδεῖται. τὰ ὠφέλιμα οὖν αὑτῷ μὲν οὐκ ἂν σκοποίη, τοῖς δ' ἀρχομένοις· ὁ γὰρ μὴ τοιοῦτος κληρωτὸς ἄν τις εἴη βασιλεύς. ἡ δὲ τυραννὶς ἐξ ἐναντίας ταύτῃ· τὸ γὰρ ἑαυτῷ ἀγαθὸν διώκει· καὶ φανερώτερον ἐπὶ ταύτης, C ὅτι χειρίστη· κάκιστον γὰρ τὸ ἐναντίον τῷ βελτίστῳ. μεταβαίνει δ', ἐκ βασιλείας εἰς τυραννίδα· φαυλότης γάρ ἐστι μοναρχίας ἡ τυραννίς· ὁ δὲ μοχθηρὸς βασιλεὺς, τύραννος γίνεται. ἐξ ἀριστοκρατίας δ', εἰς ὀλιγαρχίαν, κακίᾳ τῶν ἀρχόντων, οἳ νέμουσι τὰ τῆς πόλεως παρὰ τὴν ἀξίαν, καὶ πάντα, ἢ τὰ πλεῖστα τῶν ἀγαθῶν ἑαυτοῖς, καὶ τὰς ἀρχὰς ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς, περὶ πλείστου ποιούμενοι τὸ πλου- D τεῖν· ὀλίγοι δὴ ἄρχουσι καὶ μοχθηροὶ ἀντὶ τῶν ἐπιεικεστάτων. ἐκ δὲ τῆς τιμοκρατίας εἰς δημοκρατίαν· σύνοροι γάρ εἰσιν αὗται· πλῆθος γὰρ βούλεται καὶ ἡ τιμοκρατία εἶναι, καὶ ἴσοι πάντες οἱ ἐν τῷ τιμήματι. ἥκιστα δὲ μοχθηρόν ἐστιν ἡ δημοκρατία· ἐπὶ μικρὸν γὰρ παρεκβαίνει τὸ τῆς πολιτείας εἶδος. μεταβάλλουσι δὲ μάλιστ' οὕτως αἱ πολιτεῖαι· ἐλάχιστον γὰρ οὕτω καὶ ῥᾷστα μετα- E βαίνουσιν. Ὁμοιώματα δ' αὐτῶν καὶ οἷον παραδείγματα λάβοι τις ἂν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις· ἡ μὲν γὰρ πατρὸς πρὸς υἱεῖς κοινωνία, βασιλείας ἔχει σχῆμα· τῶν τέκνων γὰρ τῷ πατρὶ μέλει· ἐντεῦθεν δὲ καὶ Ὅμηρος τὸν Δία πατέρα προσαγορεύει· πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ βούλεται ἡ βασιλεία εἶναι. ἐν Πέρσαις δ' ἡ τοῦ F πατρὸς, τυραννική· χρῶνται γὰρ ὡς δούλοις τοῖς υἱέσι. τυραννικὴ δὲ καὶ ἡ δεσπότου πρὸς δούλους· τὸ γὰρ τοῦ δεσπότου συμφέρον, ἐν αὐτῇ πράττεται. αὕτη μὲν οὖν ὀρθὴ φαίνεται· ἡ Περσικὴ δ', ἡμαρτημένη· τῶν διαφερόντων γὰρ αἱ ἀρχαὶ διάφοροι. ἀνδρὸς δὲ καὶ γυναικὸς, ἀριστοκρατικὴ φαίνεται· κατ' ἀξίαν γὰρ ὁ ἀνὴρ

ἄρχει,

ἀξίαν, καὶ περὶ ταῦτα ἃ δεῖ τὸν ἄνδρα· ὅσα δὲ γυναικὶ ἁρμόζει, ἐκείνῃ ἀποδίδωσιν. ἁπάντων δὲ κυριεύων ὁ ἀνὴρ εἰς ὀλιγαρχίαν μεθίστησι· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ αὐτὸ ποιεῖ, καὶ οὐχ ᾗ ἀμείνων. ἐνίοτε δὲ ἄρχουσιν αἱ γυναῖκες ἐπίκληροι οὖσαι· οὐ δὴ γίνονται κατ' ἀρετὴν αἱ ἀρχαί, ἀλλὰ διὰ πλοῦτον καὶ δύναμιν, καθάπερ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. τιμοκρατικῇ δ' ἔοικεν ἡ τῶν ἀδελφῶν· ἴσοι γάρ, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσιν· διόπερ ἂν πολὺ ταῖς ἡλικίαις διαφέρωσιν, οὐκέτι ἀδελφικὴ γίνεται ἡ φιλία. δημοκρατία δὲ μάλιστα μὲν ἐν ταῖς ἀδεσπότοις τῶν οἰκήσεων· ἐνταῦθα γὰρ πάντες ἐξ ἴσου, καὶ ἐν αἷς ἀσθενὴς ὁ ἄρχων, καὶ ἑκάστῳ ἐξουσία.

Κεφάλαιον ιγ.

Καθ' ἑκάστην δὲ τῶν πολιτειῶν, φιλία φαίνεται, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ δίκαιον. βασιλεῖ μὲν πρὸς τοὺς βασιλευομένους ἐν ὑπεροχῇ εὐεργεσίας, εὖ γὰρ ποιεῖ τοὺς βασιλευομένους, εἴπερ ἀγαθὸς ὢν ἐπιμελεῖται αὐτῶν, ἵν' εὖ πράττωσιν, ὥσπερ νομεὺς προβάτων· ὅθεν καὶ Ὅμηρος τὸν Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν εἶπε. τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πατρική. διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· αἴτιος γὰρ τοῦ εἶναι, δοκοῦντος μεγίστου εἶναι, καὶ τροφῆς, καὶ παιδείας. καὶ τοῖς προγόνοις δὲ ταῦτα ἀπονέμεται· φύσει τε ἀρχικὸν πατὴρ υἱῶν, καὶ πρόγονοι ἐκγόνων, καὶ βασιλεὺς βασιλευομένων. ἐν ὑπεροχῇ δὲ καὶ αἱ φιλίαι αὗται· διὸ καὶ τιμῶνται οἱ γονεῖς. καὶ τὸ δίκαιον δὴ ἐν τούτοις, οὐ ταὐτό, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀξίαν· οὕτω γὰρ καὶ ἡ φιλία. καὶ ἀνδρὸς δὲ πρὸς γυναῖκα ἡ αὐτὴ φιλία, καὶ ἐν ἀριστοκρατίᾳ. κατ' ἀρετὴν γὰρ καὶ τῷ ἀμείνονι πλέον ἀγαθόν, καὶ τὸ ἁρμόζον ἑκάστῳ· οὕτω δὲ καὶ τὸ δίκαιον. ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν τῇ ἑταιρικῇ ἔοικεν. ἴσοι γὰρ καὶ ἡλικιῶται· οἱ τοιοῦτοι δ' ὁμοπαθεῖς καὶ ὁμοήθεις ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἔοικε δὴ ταύτῃ καὶ ἡ κατὰ τὴν τιμοκρατικήν· ἴσοι γὰρ οἱ πολῖται βούλονται καὶ ἐπιεικεῖς εἶναι· ἐν μέρει δὴ τὸ ἄρχειν, καὶ ἐξ ἴσου· οὕτω δὴ καὶ ἡ φιλία. ἐν δὲ ταῖς παρεκβάσεσιν ὥσπερ καὶ τὸ δίκαιον ἐπὶ μικρόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ φιλία ἐστί, καὶ ἥκιστα ἐν τῇ χειρίστῃ· ἐν τυραννίδι γὰρ οὐδὲν ἢ μικρὸν φιλίας. ἐν οἷς γὰρ μηδὲν κοινόν ἐστι τῷ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, οὐδὲ φιλία· οὐδὲ γὰρ δίκαιον·

A paucipotentiam delabitur: præter dignitatem enim id facit, & non quatenus est melior. Interdum verò vxores quoque, quibus patrimonium omne obtigit, dominantur: vnde non ex virtute sed ex diuitiis & potentia, sicut in paucorum potentatu imperia fiunt. Fratrum autem societas censipotentiæ similis est. sunt enim æquales, nisi quatenus ætatibus distant: vnde si longè ætatibus diuersi sint, fraterna inter ipsos amicitia non amplius est. B Populi potentia autem in iis maximè cohabitationibus apparet, quæ sine domino sunt. ibi enim æquales omnes, in iis item, vbi cùm princeps imbellis sit, potestatem agendi quidlibet vnusquisque habet.

CAPVT XIII.

IN vnaquaque autem ciuilitate eatenus amicitia apparet quatenus & ius. Regi sanè erga subditos in beneficij supereminentia. C bene facit enim iis qui sub regno suo sunt, siquidem bonus cùm sit, ipsorum curam habet, vt bene agant, non secus atque ouium pastor. vnde Homerus Agamemnonem pastorem populorum dixit. Talis autem paterna etiam est: tametsi magnitudine beneficiorum præstat. autor enim eius est quod videtur esse maximum vt videlicet sint filij, eorúmque educationis, & institutionis, D id quod maioribus quoque attribuitur. Nam & pater filiorum, & maiores nepotum, & rex à se rectorum natura imperium obtinet. Atque amicitiæ hæ in supereminentia sunt, atque idcirco honorantur parentes ac ius inter hos non idem est, sed pro dignitate, sic enim & amicitia. Viri item & vxoris eadem amicitia est, atque in optimipotentia constituta. quippe cùm secundum virtutem & præstantiori amplius bonum sit, E & vnicuique quod conuenit, ita quoque etiam ius. At verò fratrum amicitia sodalitiæ est similis: æquales siquidem sunt & coætanei. atque huiusmodi similium morum, similiúmque affectuum plerunque sunt. huic similis reipublicæ illius amicitia est, quæ ex censis constat: quippe cùm in ea æquales inter se esse ciues debeant, ac probi per vicésque, & ex æquo principatus fiat, F simili modo amicitia. In transgressionibus autem sicut iuris, ita amicitiæ etiam parum admodum est, & minimum omnium in pessima, in tyrannide. siquidem amicitiæ reperitur aut nihil, aut parum in quibus enim princip & subdito commune est nihil, in iis neque amicitia est; quippe cùm neque ius aliquod ita.

sed tale quippiam, quod artifici erga instrumentum, animæ erga corpus, hero erga seruum: nam hæc vtilitatem ab iis consequuntur qui ipsis vti consueuerunt. Sed erga inanimata neque amicitia vlla est, neque ius neque erga equum, aut bouem, neque erga seruum, quatenus seruus est. nihil enim habent commune. nam sicut seruus animatum est instrumentum, ita instrumẽtum inanimatus seruus est: quocirca in eo quòd est seruus, erga ipsum amicitia non est: in eo quòd homo, est: quippe cùm vnicuique homini ius quoddam esse videatur erga vnumquemque, qui cum ipso legis, ac fœderis esse particeps potest. & amicitia igitur erit, quatenus homo est. Atque in tyrãnidibus quidẽ & amicitiæ, & iuris parum admodum est, in populi administrationibus plurimum, cùm enim sint æquales, multa inter se habent communia.

CAPVT XIIII.

IN communione igitur & societate omnis amicitia consistit, sicut dictum est. consanguineam tamen & sodalitiam segregaret quispiam: nam ciuiles, & tribules, & nauticæ: & quæ sunt huiusmodi, socialibus magis similes sunt. esse enim quasi ex pactione quadam videntur. inter has verò aliquis etiam hospitalitiam reponeret. Consanguinea autem esse multiformis videtur, & tota ex paterna depẽdere. parẽtes enim amãt liberos, quasi ex se quid dam sint: liberi autem parentes, quasi ex illis quippiam sint magisque sciunt parẽtes qui ex se orti sint liberi quàm nati ex illis se esse genitos, maiorem autem id à quo aliquid est, cum genito habet necessitudinis cõnexionem: quàm quod factum est, cum eo qui fecit proprium enim est id quo oritur: quippiam, est id quod ex ipso oritur: vt dẽs, vt capillus, & quodlibet ei qui id habet, illorum autem nulli id à quo oritur, vel minus, accedit etiam lõginquitas temporis, hi siquidem liberos statim vbi nati sunt, amãt: illi progressu temporis parẽtes, vbi intelligẽtiam, aut sẽsum adepti sũt. Atque hinc cùr matres magis diligãt, etiam patet. Parẽtes igitur filios vt seipsos amãt. qui enim ex ipsis oriũtur, sunt quasi alteri ipsi, dum separati sunt filij autem parẽtes, vt ab illis producti. At fratres se mutuo diligũt ex eo, quòd ex iisdem nati sunt. eadem enim quam cum illis habẽt, natura ipsos inter se esse idem facit: vnde inquiunt eundem sanguinem eandem,

A ἀλλὰ δὴ τεχνίτῃ πρὸς ὄργανον, καὶ ψυχῇ πρὸς σῶμα, καὶ δεσπότῃ πρὸς δοῦλον· ὠφελεῖται μὲν γὰρ πάντα ὑπὸ τῶν χρωμένων, φιλία δ' οὐκ ἔστι πρὸς τὰ ἄψυχα, οὐδὲ δίκαιον· ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἵππον ἢ βοῦν, οὐδὲ πρὸς δοῦλον ᾗ δοῦλος· οὐδὲν γὰρ κοινόν ἐστιν· ὁ γὰρ δοῦλος, ἔμψυχον ὄργανον· τὸ δ' ὄργανον, ἄψυχος δοῦλος· ᾗ μὲν οὖν δοῦλος, οὐκ ἔστι φιλία
B πρὸς αὐτὸν ᾗ δ' ἄνθρωπος· δοκεῖ γὰρ εἶναί τι δίκαιον παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντα τὸν δυνάμενον κοινωνῆσαι νόμου καὶ συνθήκης· καὶ φιλίας δή, καθ' ὅσον ἄνθρωπος. ἐπὶ μικρὸν δὴ καὶ ἐν ταῖς τυραννίσιν αἱ φιλίαι καὶ τὸ δίκαιον· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, ἐπὶ πλεῖον· πολλὰ γὰρ τὰ κοινὰ ἴσοις οὖσιν.

Κεφάλαιον ιβ.

C

ΕΝ κοινωνίᾳ μὲν οὖν πᾶσα φιλία ἐστί, καθάπερ εἴρηται. ἀφορίσειε δ' ἄν τις τήν τε συγγενικὴν καὶ τὴν ἑταιρικήν· αἱ δὲ πολιτικαὶ, καὶ φυλετικαὶ, καὶ συμπλοϊκαὶ, καὶ ὅσαι τοιαῦται, κοινωνικαῖς ἐοίκασι μᾶλλον· οἷον γὰρ καθ' ὁμολογίαν τινὰ φαίνονται εἶναι. εἰς ταύτας δὲ τάξειεν
D ἄν τις καὶ τὴν ξενικήν. καὶ ἡ συγγενικὴ δὲ φαίνεται πολυειδὴς εἶναι, καὶ ἠρτῆσθαι πᾶσα ἐκ τῆς πατρικῆς· οἱ γονεῖς μὲν γὰρ στέργουσι τὰ τέκνα, ὡς ἑαυτῶν τι ὄντα· τὰ δὲ τέκνα, τοὺς γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων τι ὄντα, μᾶλλον δ' ἴσασιν οἱ γονεῖς τὰ ἐξ αὐτῶν, ἢ τὰ γεννηθέντα ὅτι ἐκ τούτων· καὶ μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ' οὗ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γενόμενον τῷ ποι-
E ήσαντι· τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ, οἰκεῖον τῷ ἀφ' οὗ, οἷον, ὀδοὺς, ἢ θρὶξ, ἢ ὁτιοῦν τῷ ἔχοντι· ἐκείνῳ δ' οὐδὲν τὸ ἀφ' οὗ, ἢ ἧττον· καὶ τῷ πλήθει δὲ τοῦ χρόνου· οἱ μὲν γὰρ, εὐθὺς γενόμενα στέργουσι· τὰ δὲ, προελθόντος χρόνου, τοὺς γονεῖς, σύνεσιν ἢ αἴσθησιν λαβόντα. ἐκ τούτων δὲ δῆλον καὶ δι' ἃ φιλοῦσι μᾶλλον αἱ μητέρες. γονεῖς
F μὲν οὖν τέκνα φιλοῦσιν ὡς ἑαυτούς· τὰ γὰρ ἐξ αὐτῶν, οἷον ἕτεροι αὐτοὶ τῷ κεχωρίσθαι· τέκνα δὲ, γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων πεφυκότα· ἀδελφοὶ δ' ἀλλήλους, τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης, ἀλλήλοις ταὐτὸ ποιεῖ· διὸ φασὶ ταὐτὸν αἷμα, καὶ ῥίζαν,

καὶ ῥίζαν, καὶ τὰ τοιαῦτα. εἰσὶ δὴ τὸ αὐτό πως καὶ ἐν διῃρημένοις. μέγα δὲ πρὸς φιλίαν καὶ τὸ σύντροφον καὶ τὸ καθ' ἡλικίαν· ἧλιξ γὰρ ἥλικα· καὶ οἱ συνήθεις, ἑταῖροι· διὸ καὶ ἡ ἀδελφικὴ τῇ ἑταιρικῇ ὁμοιοῦται. ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς, ἐκ τούτων συνῳκείωνται· τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι. γίγνονται δ' οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δ' ἀλλοτριώτεροι, τῷ σύνεγγυς ἢ πόρρω τὸν ἀρχηγὸν εἶναι. ἔστι δ' ἡ μὲν πρὸς γονεῖς φιλία τέκνοις, καὶ ἀνθρώποις πρὸς θεούς, ὡς πρὸς ἀγαθὸν καὶ ὑπερέχον· εὖ γὰρ πεποιήκασι τὰ μέγιστα· τοῦ γὰρ εἶναι καὶ τραφῆναι αἴτιοι, καὶ γενομένοις τοῦ παιδευθῆναι. ἔχει δὲ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ χρήσιμον ἡ τοιαύτη φιλία μᾶλλον τῶν ὀθνείων, ὅσῳ καὶ κοινότερος ὁ βίος αὐτοῖς ἐστιν. ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ ἀδελφικῇ, ἅπερ καὶ ἐν τῇ ἑταιρικῇ· καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς ἐπιεικέσι, καὶ ὅλως τοῖς ὁμοίοις, ὅσῳ οἰκειότεροι, καὶ ἐκ γενετῆς ὑπάρχοντες στέργοντες ἀλλήλους· καὶ ὅσῳ ὁμοηθέστεροι οἱ ἐκ τῶν αὐτῶν, καὶ σύντροφοι καὶ παιδευθέντες ὁμοίως· καὶ ἡ κατὰ τὸν χρόνον δοκιμασία, πλείστη καὶ βεβαιοτάτη. ἀνάλογον δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τῶν συγγενῶν τὰ φιλικά. ἀνδρὶ δὲ καὶ γυναικὶ φιλία δοκεῖ κατὰ φύσιν ὑπάρχειν· ἄνθρωπος γὰρ τῇ φύσει συνδυαστικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικόν· ὅσῳ πρότερον καὶ ἀναγκαιότερον οἰκία πόλεως, καὶ τεκνοποιία κοινότερον ζώοις. τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἐπὶ τοσοῦτον ἡ κοινωνία ἐστίν· οἱ δ' ἄνθρωποι οὐ μόνον τῆς τεκνοποιίας χάριν συνοικοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον· εὐθὺς γὰρ διῄρηται τὰ ἔργα, καὶ ἔστιν ἕτερα ἀνδρὸς καὶ γυναικός. ἐπαρκοῦσιν οὖν ἀλλήλοις, εἰς τὸ κοινὸν τιθέντες τὰ ἴδια. διὰ ταῦτα δὲ καὶ τὸ χρήσιμον εἶναι δοκεῖ καὶ τὸ ἡδὺ ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ. εἴη δ' ἂν καὶ δι' ἀρετήν, εἰ ἐπιεικεῖς εἶεν. ἔστι γὰρ ἑκατέρου ἀρετή, καὶ χαίροιεν ἂν τῷ τοιούτῳ. σύνδεσμος δὲ τὰ τέκνα δοκεῖ εἶναι· διὸ θᾶττον οἱ ἄτεκνοι διαλύονται· τὰ γὰρ τέκνα κοινὸν ἀγαθὸν ἀμφοῖν, συνέχει δὲ τὸ κοινόν. τὸ δὲ πῶς συμβιωτέον ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ ὅλως φίλῳ πρὸς φίλον, οὐδὲν ἕτερον φαίνεται ζητεῖσθαι, ἢ πῶς δίκαιον· οὐ γὰρ ταὐτὸ

A que radicem, atque huiusmodi, sunt itaque idem quodammodo etiam in distinctis. Multum etiam ad amicitiam facit & coeducatio, & ætas: ætate enim æqualem æqualis delectat: & consuescentes sodales sunt, vnde fraterna hæc amicitia sodalitiæ est persimilis. Patrueles item, & reliqui cognati ex his coniunctionem habent, eò quòd videlicet ab iisdem sunt: suntque alij propinquiores, alij alieniores quò vel propius, vel longius author
B generis abest. Estque amicitia filiis erga parentes, & hominibus erga Deos tanquam erga bonum quoddam, atque excellens beneficia enim maxima contulêre, quippe cùm sint in causa vt & sint, & enutriti atque educati fuerint posteaquam in lucem venerunt. habetque huiusmodi amicitia iucunditatem atque vtilitatem eò magis quàm alienæ, quo etiam communior vita inter ipsos est. Sunt
C item in fraterna, ea quæ in sodalitia, & magis inter probos, & omnino similes: quo coniunctiores etiam ab ortu se mutuò diligunt. quoque moribus sunt similiores, qui ex iisdem nati sunt, simulque nutriti, atque instituti similiter. Temporis præterea comprobatio plurima, ac firmissima est. Atque in cæteris cognatis ita amicitiæ ratio proportione seruatur. Viro item & vxori amicitia esse natura vi-
D detur. homo enim coniugale magis, quàm ciuile animal est: quanto prior magisque necessaria est familia quàm ciuitas, & filiorum quoque procreatio animalibus communior. Sed aliis quidem animalibus eatenus communicatio est: at homines non sobolis procreandæ tantummodò, sed rerum etiam quæ ad vitam spectant, comparandarum causa cohabitant. officia enim continuò diuisa inter ipsos sunt, alia viri, & alia vxo-
E ris: sibique mutuò opitulantur, quæ propria sunt, in commune constituentes, atque ob id & vtilitas & iucunditas esse in hac amicitia videtur, esse etiam posset ob virtutem si probi essent: est siquidem vtriusque virtus: atque eiusmodi re gauderent. Vinculum autem ipsorum esse filij videntur. vnde citius qui liberis carent, dissolui
F consueuerunt, quippe cùm filij commune bonum ambobus sit. quod autem commune est, connectit. At verò cùm quæritur quomodo viro cum vxore sit conuiuendum, & demum amico cùm amico, nihil aliud quæri videtur quàm quo pacto iustum est. neque enim amico

erga amicum, neque erga alienum. & sodalem, & condiscipulum idem ius esse constat.

CAPVT XV.

CVm tres sint amicitiæ, quemadmodum in principio dictum est, & in vnaquaque alij in æqualitate, alij in excellentia sint amici (similiter enim boni fiunt amici, & melior peiori: similiter etiam iucundi, & ob vtilitatem, vel æquales in adiumentis exhibendis, vel differentes) eos qui in æqualitate consistit, & amando & reliquis adæquari oportet: eos verò qui sunt inæquales, reddere quod proportione superementiæ requiritur. Expostulationes autem & querelæ in ea amicitia fieri consueuerunt, quæ ex vtilitate est, vel sola, vel maximè: atque id non iniuria: qui enim ob virtutem amici sunt, ad beneficia sibi mutuo conferenda sunt prompti, quod virtutis & amicitiæ proprium est. eorum verò qui in hoc certant, expostulationes nullæ, neque pugnæ esse possunt: quippe cum erga eum qui amat & benefacit, indignetur nemo: sed si gratus sit, benefaciendo etiam ipse respondeat: quique benefaciendo exuperat, cum consequatur id quod cupit, accusare nullo modo amicum possit: nam vterque bonum appetit. Neque in iis admodum quæ ex voluptate consistunt, contingere accusatio consueuit, simul enim vtrisque id fit, quod cupiunt, si conuictu mutuo oblectantur. ridiculus enim videretur, qui non oblectantem accusaret, cum liceat non simul degere. At ea est expostulatrix amicitia quæ ex vtilitate contrahitur. nam cum ob commodum proprium mutua consuetudine vtantur, pluris semper indigent, minusque se habere existimant, quàm conueniat: accusantque quòd quantum indigent, tantum etiam non consequantur cum digni sint: qui verò benefaciunt tantum exhibere nequeunt, quantum indigent illi qui accipiunt. Videtur autem sicut ius est duplex alterum non scriptum, alterum legitimum: sic amicitia, quæ ex vtilitate fit, moralis altera esse, altera esse legitima. querelæ igitur tunc præcipuè oriuntur, cùm non ex eadem contractus fiunt ac dissolutiones. Ac legitima quidem in conditis consistit, altera omnino vulgaris è manu in manum: liberalior altera in tempus, ex pacto tamen quid pro quo reddendum sit, in qua manifestum quidem est & non ambiguum quod debetur: sed amica dilatio conceditur. vnde inter nonnullos ex his iudicia minimè fiunt, sed acquiescendum putant, cum fide inter se contraxerint.

A φαίνεται τῷ φίλῳ πρὸς τὸν φίλον, οὐδὲ πρὸς τὸν ὀθνεῖον, καὶ τὸν ἑταῖρον, καὶ τὸν συμφοιτητήν.

Κεφάλαιον ιε.

Τριττῶν δ' οὐσῶν φιλιῶν, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, καὶ καθ' ἑκάστην, τῶν μὲν ἐν ἰσότητι φίλων ὄντων, τῶν δὲ καθ' ὑπεροχήν· καὶ γὰρ ὁμοίως ἀγαθοὶ φίλοι γίνονται, καὶ ἀμείνων χείρονι, ὁμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς, καὶ διὰ
B τὸ χρήσιμον ἰσάζοντες ταῖς ὠφελείαις καὶ διαφέροντες· τοὺς ἴσους μὲν, κατ' ἰσότητα δεῖ τῷ φιλεῖν καὶ τοῖς λοιποῖς ἰσάζειν· τοὺς δ' ἀνίσους, τῷ ἀνάλογον ταῖς ὑπεροχαῖς ἀποδιδόναι. γίνεται δὲ τὰ ἐγκλήματα καὶ αἱ μέμψεις ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ ἢ μόνῃ, ἢ μάλιστα, εὐλόγως. οἱ μὲν γὰρ δι' ἀρετὴν φίλοι ὄντες, εὖ δρᾶν ἀλλήλους προθυμοῦνται·
C τοῦτο γὰρ ἀρετῆς καὶ φιλίας· πρὸς τοῦτο δ' ἁμιλλωμένων οὐκ ἔστιν ἐγκλήματα, οὐδὲ μάχαι· τὸν γὰρ φιλοῦντα καὶ εὖ ποιοῦντα οὐδεὶς δυσχεραίνει, ἀλλ' ἂν ᾖ χαρίεις, ἀμύνεται εὖ δρῶν. ὁ δ' ὑπερβάλλων, τυγχάνων οὗ ἐφίεται, οὐκ ἂν ἐγκαλοίη τῷ φίλῳ· ἑκάτερος γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφίεται. οὐ πάνυ δ' οὐδ' ἐν τοῖς δι' ἡδονήν· ἅμα γὰρ ἀμφοῖν γίνεται οὗ
D ὀρέγονται, εἰ τῷ συνδιάγειν χαίρουσιν· γελοῖος δ' ἂν φαίνοιτο καὶ ὁ ἐγκαλῶν τῷ μὴ τέρποντι, ἐξὸν μὴ συνδιημερεύειν. ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, ἐγκληματική· ἐπ' ὠφελείᾳ γὰρ χρώμενοι ἀλλήλοις, ἀεὶ τοῦ πλείονος δέονται, καὶ ἔλαττον ἔχειν οἴονται τοῦ προσήκοντος, καὶ μέμφονται ὅτι οὐχ ὅσον δέονται, τοσοῦτον τυγχάνουσιν, ἄξιοι ὄντες· οἱ δ' εὖ ποιοῦντες
E οὐ δύνανται ἐπαρκεῖν τοσαῦτα ὅσων οἱ πάσχοντες δέονται. ἔοικε δὲ καθάπερ τὸ δίκαιον ἐστι διττὸν, τὸ μὲν ἄγραφον, τὸ δὲ κατὰ νόμον· καὶ τῆς κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίας, ἡ μὲν ἠθικὴ, ἡ δὲ νομικὴ εἶναι. γίνεται οὖν τὰ ἐγκλήματα μάλισθ', ὅταν μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν συναλλάξωσι καὶ διαλύωνται. ἔστι δ' ἡ νομικὴ μὲν ἡ ἐπὶ ῥητοῖς, ἡ μὲν πάμπαν ἀγοραία ἐκ χειρὸς εἰς
F χεῖρα· ἡ δὲ ἐλευθεριωτέρα εἰς χρόνον, καθ' ὁμολογίαν δὲ, τί ἀντὶ τινός. δῆλον δ' ἐν ταύτῃ τὸ ὀφείλημα, κοὐκ ἀμφίλογον· φιλικὸν δὲ τὴν ἀναβολὴν ἔχει· διὸ παρ' ἐνίοις οὐκ εἰσὶ τούτων δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν τοὺς κατὰ πίστιν συναλλάξαντας.

ἡ δ' ἠθικὴ οὐκ ἐπὶ ῥητοῖς, ἀλλ' ὡς φίλῳ δωρεῖται, ἢ ὁτιδήποτε ἄλλο. κομίζεσθαι δὲ ἀξιοῖ τὸ ἴσον, ἢ πλέον, ὡς οὐ δεδωκὼς, ἀλλὰ χρήσας. οὐχ ὁμοίως δὲ συναλλάξας καὶ διαλυόμενος ἐγκαλέσει. τοῦτο δὲ συμβαίνει, διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν πάντας ἢ τοὺς πλείστους τὰ καλὰ, προαιρεῖσθαι δὲ τὰ ὠφέλιμα. καλὸν δὲ τὸ εὖ ποιεῖν, μὴ ἵνα ἀντιπάθῃ. ὠφέλιμον δὲ τὸ εὐεργετεῖσθαι. δυναμένῳ δὴ ἀνταποδοτέον τὴν ἀξίαν ὧν ἔπαθε, καὶ ἑκόντι. ἄκοντα γὰρ φίλον οὐ ποιητέον. ὡς δὴ διαμαρτόντα ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ εὖ παθόντα ὑφ' οὗ οὐκ ἔδει. οὐ γὰρ ὑπὸ φίλου, οὐδὲ δι' αὐτὸ τοῦτο δρῶντος. καθάπερ οὖν ἐπὶ ῥητοῖς εὐεργετηθέντα διαλυτέον. καὶ ὁμολογήσαι δ' ἂν, δυνάμενος ἀποδώσειν. ἀδυνατοῦντα δὲ, οὐδ' ὁ δοὺς ἠξίωσεν ἄν. ὥστ' εἰ δυνατὸν ἀποδοτέον. ἐν ἀρχῇ δ' ἐπισκεπτέον, ὑφ' οὗ εὐεργετεῖται, καὶ ἐπὶ τίνι, ὅπως ἐπὶ τούτοις ὑπομένῃ, ἢ μή. ἀμφισβήτησιν δ' ἔχει, πότερα δεῖ τῇ τοῦ παθόντος ὠφελείᾳ μετρεῖν, καὶ πρὸς ταύτην ποιεῖσθαι τὴν ἀνταπόδοσιν, ἢ τῇ τοῦ δράσαντος εὐεργεσίᾳ. οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοιαῦτά φασι λαβεῖν παρὰ τῶν εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις, καὶ ἐξῆν παρ' ἑτέρων λαβεῖν, κατασμικρίζοντες. οἱ δ', ἀνάπαλιν, τὰ μέγιστα τῶν παρ' αὐτοῖς, καὶ ἃ παρ' ἄλλων οὐκ ἦν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τοιαύταις χρείαις. ἆρ' οὖν, διὰ μὲν τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης, ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν; οὗτος γὰρ ὁ δεόμενος, καὶ ἐπαρκεῖ αὐτῷ ὡς κομιούμενος τὴν ἴσην. τοσαύτη οὖν γεγένηται ἡ ἐπικουρία, ὅσον οὗτος ὠφέληται. καὶ ἀποδοτέον δὴ αὐτῷ ὅσον ἐπηύρετο, ἢ καὶ πλεῖον. κάλλιον γάρ. ἐν δὲ ταῖς κατ' ἀρετὴν, ἐγκλήματα μὲν οὐκ ἔστι. μέτρῳ δ' ἔοικεν ἡ τοῦ δράσαντος προαίρεσις. τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ τοῦ ἤθους ἐν τῇ προαιρέσει τὸ κύριον.

Κεφάλαιον ιε'.

Διαφέρονται δὲ καὶ ἐν ταῖς καθ' ὑπεροχὴν φιλίαις. ἀξιοῖ γὰρ ἑκάτερος πλέον ἔχειν. ὅταν δὲ τοῦτο γίνηται, διαλύεται ἡ φιλία. οἴεται γὰρ ὅ, τε βελτίων προσήκειν αὐτῷ πλέον ἔχειν. τῷ γὰρ ἀγαθῷ νέμεσθαι πλέον. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ὠφελιμώτερος. ἀχρεῖον γὰρ ὄντα οὔ φασι δεῖν ἴσον ἔχειν.

A Sed moralis non in conditis versatur, sed tanquam amico donat, aut quodcunque aliud alteri exhibet: deinde aut æquale aut amplius sibi esse recipiendum censet, quasi non dederit, sed mutuarit: cùm autem non sicut contraxit, etiam dissoluat: alterum accusabit: hoc verò contingit, propterea quòd volunt quidem honesta omnes, aut plerique, sed vtilia tamen eligunt. honestum enim est beneficium conferre,
B non vt vicissim recipiamus: vtile autem beneficio affici est. Siqui igitur potest retribuere debet dignas gratias iis quæ accepit, atque id sponte: inuitus enim amicus faciendus non est: igitur eò quòd aberrauerit in principio, ab eoque acceperit beneficium à quo non oportebat, non enim ab amico accepit, atque eo qui propter ipsum id faceret: perinde ac si ex conditis beneficio affectus sit ita dissoluendum: pe-
C pigisset siquidem qui potest, se esse redditurum: & eum qui non potest, neque ille qui dedit, dignum censuisset qui acciperet: quare si potest, reddendum est: in principio autem est considerandum, a quo & qua conditione beneficio afficiatur quispiam, vt his acquiescat, vel minimè. Dubitationem autem hæc res habet, vtrum vtilitate eius qui accepit, an beneficio eius qui contulit, metiendum sit id quod retri-
D buere debemus. qui enim acceperunt, extenuantes rem talia se accepisse à benemeritis dicunt, quæ sicut illis parua erãt, ita ipsi accipere ab aliis poterant: illi verò contra, quæ maxima erant apud se, & ab aliis non licebat, & in periculis, ac necessitatibus huiusmodi se dedisse aiunt, nunquid igitur quia ob vtilitatem est amicitia, eius qui beneficio est affectus vtilitas mensura est? hic enim est is qui indiget: & ille huic opi-
E tulatur, quasi æquam gratiam recepturus, tanta igitur fuit opitulatio, quantum adiutus est, vnde tantum est illi reddendum, quantum est consequutus vel etiam amplius, id quod honestius est. In amicitiis autem quæ ex virtute existant, criminationes nullæ sunt, sed eius electio qui beneficium cõtulit, mensuræ similis est. quippe cùm virtutis, ac morum præcipua vis in electione consistat.

F

CAPVT XVI.

IN illis verò quæ ex supereminẽtia fiunt, dissensiones quoque accidere consueuerunt. vterque enim plus sibi esse habendum censet, quod quando fit amicitia dissoluitur. nam qui melior est, conuenire sibi existimat, vt plus habeat. bono enim amplius esse tribuendum. similiter etiam qui est vtilior: inutilem enim aiunt non oportere æqualem partem habere:

alioqui ministrationem futuram non amicitiam, nisi pro dignitate operum fiant ea, quæ in amicitia aguntur, putant siquidem sicut in pecuniarum cōmunicatione plura accipiunt qui plura contulerūt, ita in amicitia quoque esse faciendum. At indigus & peior econtrariò: boni enim amici esse opē ferre indigentibus. quid enim, inquiunt, prodest, si probo viro aut potēti quispiam sit amicus, si nullam vtilitatem ex eo sit cōsequuturus? videtur autem vterque rectè censere, oporteq; vtrique ex amicitia amplius quidem tribui, non eiusdem tamen rei amplius: sed ei qui excellit, honoris: ei qui indiget, lucri. virtutis enim & beneficij præmium honor, indigentiæ subsidium lucrum est. Hoc ita se habere in rebus publicis apparet. non enim honore afficitur qui nullum bonum reip. affert. quippe cùm id quod publicum est ei detur, qui de republica bene meretur publicum autem quoddam est honor. non enim fieri potest, vt & lucretur quispiam ex republica, & honoretur: cùm in omnibus minus habere sustineat nemo. ei igitur qui in pecuniis est inferior, honorem: ei qui munera non accepit, pecunias tribuunt. quòd enim pro dignitate fit, amicitiam, sicut dictum est & adequat, & conseruat. Ita igitur etiam cum inæqualibus versandum est. ab eoque qui aut in pecuniis aut in virtute est adiutus, retribuendus honor est atque id, quatenus facultas ipsius fert. quod enim fieri potest, non quod pro dignitate sit, amicitia exigit. Neque enim quod pro dignitate fit, in omnibus est: sicut in honoribus qui Diis: aut parentibus exhibentur: nemo enim referre his dignam gratiam posset: sed qui pro viribus colit, is esse probus videtur. Atque idcirco non licere filio patrem abdicare, patri autem filium licere videretur (reddere enim oportet eum qui debet, at quicquid fecerit filius, nihil dignum collatis beneficiis fecit: quare semper debet: quibus autem debetur, iis dimittendi est facultas: igitur patri quoque erit. Adde quòd nemo fortasse vnquam abcessurus ab eo videretur, nisi prauitate exuperaret. nam præter naturalem amicitiam, subsidium non detrectare humanum est. ei vero fugiendum est, aut non studendum opem ferre, si sit prauus. beneficio enim affici volunt plerique, facere autem vt inutile fugere consueuerunt. Ac de his quidem hactenus dictum sit.

A λειτουργίαν γὰρ γίνεσθαι, καὶ οὐ φιλίαν, εἰ μὴ κατ' ἀξίαν τῶν ἔργων ἔσται τὰ ἐκ τῆς φιλίας· οἴονται γὰρ καθάπερ ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλεῖον λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλεῖον, οὕτω δεῖν καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ. ὁ δ' ἐνδεὴς, καὶ ὁ χείρων, ἀνάπαλιν· φίλου γὰρ ἀγαθοῦ εἶναι, τὸ ἐπαρκεῖν τοῖς ἐνδεέσι. τί γάρ, φασιν, ὄφελος σπουδαίῳ ἢ δυνάστῃ φίλον εἶναι, μηδέν γε B μέλλοντα ἀπολαύειν; ἔοικε δ' ἑκάτερος ὀρθῶς ἀξιοῦν. καὶ δεῖν ἑκατέρῳ πλέον νέμειν ἐκ τῆς φιλίας· οὐ τοῦ αὐτοῦ δέ, ἀλλὰ τῷ μὲν ὑπερέχοντι, τιμῆς· τῷ δ' ἐνδεεῖ, κέρδους· τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς καὶ εὐεργεσίας ἡ τιμὴ, γέρας· τῆς δ' ἐνδείας ἐπικουρία τὸ κέρδος. οὕτω δ' ἔχειν τοῦτο καὶ ἐν ταῖς πολιτείαις φαίνεται· οὐ γὰρ τιμᾶται ὁ μηδὲν ἀγαθὸν τῷ κοινῷ πορί- C ζων· τὸ κοινὸν γὰρ δίδοται τῷ τὸ κοινὸν εὐεργετοῦντι. ἡ τιμὴ δὲ κοινόν· οὐ γὰρ ἔστιν ἅμα χρηματίζεσθαι ἀπὸ τῶν κοινῶν, καὶ τιμᾶσθαι· ἐν πᾶσι γὰρ τὸ ἔλαττον οὐδεὶς ὑπομένει. τῷ δὴ περὶ χρήματα ἐλαττουμένῳ, τιμὴν ἀπονέμουσι· καὶ τῷ δωροδόκῳ, χρήματα· τὸ κατ' ἀξίαν γὰρ ἐπανισοῖ καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται. οὕτω δὴ καὶ τοῖς ἀνίσοις ὁμιλητέον, καὶ τῷ εἰς χρήματα ὠφελου- D μένῳ ἢ εἰς ἀρετήν, τιμὴν ἀνταποδοτέον, ἀνταποδιδόντα τὸ ἐνδεχόμενον. τὸ δυνατὸν γὰρ ἡ φιλία ἐπιζητεῖ, οὐ τὸ κατ' ἀξίαν. οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐν πᾶσι, καθάπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς τιμαῖς, καὶ γονεῖς· οὐδεὶς γὰρ τὴν ἀξίαν ποτ' ἂν ἀποδοίη· εἰς δύναμιν δὲ ὁ θεραπεύων, ἐπιεικὴς εἶναι δοκεῖ. διὸ κἂν δόξειεν, οὐκ ἐξεῖναι υἱῷ πατέρα ἀπείπασθαι, πατρὶ δ' υἱόν· E ὀφείλοντα γὰρ ἀποδοτέον. οὐδὲν δὲ ποιήσας, ἄξιον τῶν ὑπηργμένων δέδρακεν, ὥστ' ἀεὶ ὀφείλει. οἷς δ' ὀφείλεται, ἐξουσία ἀφεῖναι· καὶ τῷ πατρὶ δή. ἅμα δ' ἴσως οὐδείς ποτ' ἂν ἀποστῆναι δοκεῖ μὴ ὑπερβάλλοντος μοχθηρίᾳ· χωρὶς γὰρ τῆς φυσικῆς φιλίας, τὴν ἐπικουρίαν, ἀνθρωπικὸν μὴ διωθεῖσθαι· τῷ δ' ἐπιφευκτὸν, ἢ οὐ σπουδαστὸν, τὸ ἐπαρκεῖν, μοχθηρῷ ὄντι. εὖ πάσχειν γὰρ οἱ πολλοὶ βούλονται· τὸ δὲ ποιεῖν φεύγουσιν, ὡς ἀλυσιτελές. περὶ μὲν οὖν τούτων, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Νικομαχείων τὸ Θ.

Κεφάλαιον α.

ΕΝ ἁπάσαις δὲ ταῖς ἀνομοιοειδέσι φιλίαις τὸ ἀνάλογον ἰσάζει καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται, οἷον καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ, τῷ σκυτοτόμῳ ἀντὶ τῶν ὑποδημάτων, ἀμοιβὴ γίνεται κατ' ἀξίαν, καὶ τῷ ὑφάντῃ, καὶ τοῖς λοιποῖς. ἐνταῦθα μὲν οὖν πεπόρισται κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα. πρὸς τοῦτο δὴ πάντα ἀναφέρεται, καὶ τούτῳ μετρεῖται· ἐν δὲ τῇ ἐρωτικῇ, ἐνίοτε μὲν ὁ ἐραστὴς ἐγκαλεῖ, ὅτι ὑπερφιλῶν οὐκ ἀντιφιλεῖται, οὐδὲν ἔχων φιλητὸν, εἰ οὕτως ἔτυχε· πολλάκις δ' ὁ ἐρώμενος, ὅτι πρότερον ἐπαγγελλόμενος πάντα, νῦν οὐδὲν ἐπιτελεῖ. συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα, ἐπειδὰν ὁ μὲν δι' ἡδονὴν φιλῇ τὸν ἐρώμενον, ὁ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, τὸν ἐραστὴν· ταῦτα δὲ μὴ ἀμφοῖν ὑπάρχῃ. διὰ ταῦτα γὰρ τῆς φιλίας οὔσης, διάλυσις γίνεται, ἐπειδὰν μὴ γίνηται ὧν ἕνεκα ἐφίλουν· οὐ γὰρ αὐτοὺς ἔστεργον, ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα, οὐ μόνιμα ὄντα. διὸ τοιαῦται καὶ αἱ φιλίαι. ἡ δὲ τῶν ἠθῶν καθ' αὑτὴν οὖσα μένει, καθάπερ εἴρηται. διαφέρονται δὲ, καὶ ὅταν ἕτερα γίνηται αὐτοῖς, καὶ μὴ ὧν ὀρέγονται· ὅμοιον γὰρ τῷ μηδὲν γίνεσθαι, ὅταν οὗ ἐφίεται μὴ τυγχάνῃ· οἷον καὶ τῷ κιθαρῳδῷ ὁ ἐπαγγελλόμενος, καὶ ὅσῳ ἄμεινον ᾄσειε, τοσούτῳ πλείω· εἰς ἕω δ' ἀπαιτοῦντι τὰς ὑποσχέσεις, ἀνθ' ἡδονῆς ἡδονὴν ἀποδεδωκέναι ἔφη. εἰ μὲν οὖν ἑκάτερος τοῦτο ἐβούλετο, ἱκανῶς ἂν εἶχεν· εἰ δ' ὁ μὲν τέρψιν, ὁ δὲ κέρδος, καὶ ὁ μὲν ἔχει, ὁ δὲ μὴ, οὐκ ἂν εἴη τὰ κατὰ τὴν κοινωνίαν καλῶς. ὧν γὰρ δεόμενος τυγχάνει, τούτοις καὶ προσέχει, κἀκείνου γε χάριν ταῦτα δώσει. τὴν ἀξίαν δὲ ποτέρου τάξαι ἐστὶ, τοῦ προϊεμένου, ἢ τοῦ προλαβόντος; ὁ γὰρ προϊέμενος ἔοικεν ἐπιτρέπειν ἐκείνῳ. ὅ φασι καὶ Πρωταγόραν ποιεῖν· ὅτε γὰρ διδάξειεν ἁδήποτε, τιμῆσαι τὸν μαθόντα ἐκέλευεν ὅσου δοκεῖ ἄξια ἐπίστασθαι, καὶ ἐλάμβανε τοσοῦτον. ἐν τοῖς τοιούτοις δ' ἐνίοις ἀρέσκει τό· Μισθὸς δ' ἀνδρί. οἱ δὲ προλαβόντες τὸ ἀργύριον, εἶτα μηδὲν ποιοῦντες ὧν ἔφασαν,

ARISTOTELIS MORALIVM NICOMACHIORVM.

LIBER NONVS.

CAPVT I.

IN omnibus amicitiis, quæ dissimiles specie sunt, id quod proportione respondet, sicut dictum est, amicitiam conseruat. quemadmodum & in ciuili, sutori pro calceis pro dignitate commutatio fit: textori item, & reliquis. Atque hic communis mensura numus comparatus est, ad quem omnia referuntur, quoque mensurantur omnia. In amatoria autem amator interdum criminatur, quòd cùm supra modũ amet, non redametur, cùm nihil ipse, si ita inciderit, amabile in se habeat: sæpe item amatus, quòd cùm ille prius promiserit omnia, nihil postea præstet. Huiusmodi autem querimoniæ contingunt, cùm alter voluptatis causa amatum amat, alter amatorem ob vtilitatem. & hæc ambobus non adsunt. nam cùm horum causa amicitia constet, cùm ea non fiunt ob quæ amabãt, amicitiæ dissolutio efficitur. non enim se mutuò amabant: sed ea quæ vtrisque aderant, quæ stabilia non sunt, quocirca huiusmodi etiam sunt amicitiæ. At morum amicitia per se cùm sit, permanet, sicut dictum est. Dissentiunt autem etiam cùm alia fiunt ipsis & non ea quæ appetunt. perinde enim est ac si nihil fiat, cùm id non consequitur quispiam quod cupit. quemadmodum citharœdo ille qui quanto melius caneret, tanto plura pollicitus fuerat, cùm repeteret mane quod fuerat ipsi promissum voluptatem pro voluptate reddidisse se dixit. si igitur vterque id volebat, satis habuisset: sin alter oblectationem, alter lucrum, & ille habet, hic minimè: non rectè id quod ad societatem spectat, inter hos esset. quibus enim indiget quispiam, iis & studet, atque illius causa hæc dabit. Sed dignitatem rei statuere vtrius est? eiusne qui prius contulit, an eius qui prius accepit? ille enim qui confert, ei videtur permittere. id quod aiunt etiam Protagoram facere cõsueuisse, cùm enim qualiacúque docuisset: ei qui didicerat iubebat æstimare, quãti videretur esse digna ea quę sciebat & tantum accipiebat. in talibus autem satis est nõnullis illud: Ast homini merces. At qui cum pecuniam præceperint nihil postea faciunt ex iis quæ dixerunt,

ob nimios promissionum excessus: meritò in accusationes incidunt. non enim præstant ea quæ pepigerunt. Atque hoc fortasse sophistæ coguntur facere, propterea quòd nemo eis daret argentum ob ea quæ sciunt. hi igitur cùm non faciant ea, ob quæ mercedem acceperunt, meritò accusantur. Vbi verò nulla subministrationis pactio fit, illos qui per se prius dant, absque crimine vllo esse dictum iam est, eiusmodi enim amicitia est quæ ex virtute constatur, retributióq. est ex electione facienda, ea enim amici & virtutis est. Ita etiam conuenit iis qui philosophiæ causa inter se habent societatem. non enim pecuniis dignitas æstimatur: neque honor æquiparabilis exhiberi posset: sed fortasse satis est sicut etiam erga Deos. & parẽtes, id quod fieri potest. Quòd si datio eiusmodi non fuerit, sed ob aliquod. maximè quidem fortasse ea facienda est retributio. quæ vtrisque pro dignitate esse videatur: sin id non contingit, non modò necessarium videbitur, vt is qui prius habet, ipse statuat, verum etiam iustum: quantam enim is vtilitatem consequutus fuerit, aut pro quanto voluptatem elegerit. si tantum ille receperit: dignam remunerationem habebit. nam etiam in venalibus rebus ita fieri apparet. Quibusdam etiam in locis leges sunt, ne de voluntariis commerciis iudicia fiant: eò quòd oporteat cum eo qui credidit, ita dissoluere, quemadmodum societatem iniit. iustius enim esse putat, vt cui permissum est, is statuat, quàm qui permisit. Nam plerunque non æqui æstimant qui habent, & qui habere volunt: sua enim singulis & quæ dant, digna multo precio videntur. sed retributio tamen tanta fit, quantam statuerint illi qui acceperunt. Oportet autem fortasse non tanti æstimare, quanti apparet alicui cùm habet. sed quanti æstimabat, antequam haberet.

CAPVT II.

At verò huiusmodi res dubitationem admittunt, vtrum videlicet patri omnia tribuenda sint, & parendum in omnibus? an ægrotans debeat medico obtemperare: & qui eligit imperatorem, bellicæ rei peritum hominem eligere. Simili modo amicóne magis, an probo viro inseruiendum? & bene merito reddendane magis gratia sit, quàm sodali dandum, si vtrique non liceat? Nunquid autem omnia huiusmodi exactè definire facile non est multas enim atque omnigenas & magnitudine & paruitate, & honestate, & necessitate habent differentias.

A διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῶν ἐπαγγελιῶν εἰκότως ἐγκαλοῦνται· οὐ γὰρ ἐπιτελοῦσιν ἃ ὡμολόγησαν. τοῦτο δ' ἴσως ποιεῖν οἱ σοφισταὶ ἀναγκάζονται, διὰ τὸ μηδένα ἂν δοῦναι ἀργύριον ὧν ἐπίστανται. οὗτοι μὲν οὖν ὧν ἔλαβον τὸν μισθὸν μὴ ποιοῦντες, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασίν εἰσιν. ἐν οἷς δὲ μὴ γίνεται διομολογία τῆς ὑπουργίας, οἱ μὲν δι' αὑτοὺς προϊέμενοι εἴρηται ὅτι ἀνέγκλητοί εἰσι· τοιαύτη γὰρ ἡ κατ' ἀρετὴν φιλία· τὴν ἀμοιβὴν τε ποιητέον κατὰ τὴν προαίρεσιν. αὕτη γὰρ τοῦ φίλου καὶ τῆς ἀρετῆς. οὕτω δ' ἔοικε καὶ τοῖς φιλοσοφίας κοινωνήσασιν· οὐ γὰρ πρὸς χρήμαθ' ἡ ἀξία μετρεῖται, τιμή τ' ἰσόρροπος οὐκ ἂν γένοιτο· ἀλλ' ἴσως ἱκανὸν, καθάπερ καὶ πρὸς θεοὺς καὶ πρὸς γονεῖς, τὸ ἐνδεχόμενον. μὴ τοιαύτης δ' οὔσης τῆς δόσεως, ἀλλ' ἐπί τινι, μάλιστα μὲν ἴσως δεῖ τὴν ἀνταπόδοσιν γίνεσθαι, δοκοῦσαν ἀμφοῖν κατ' ἀξίαν εἶναι. εἰ δὲ τοῦτο μὴ συμβαίνοι, οὐ μόνον ἀναγκαῖον δόξειεν ἂν τὸν προέχοντα τάττειν, ἀλλὰ καὶ δίκαιον· ὅσον γὰρ οὗτος ὠφελήθη, ἢ ἀνθ' ὅσου τὴν ἡδονὴν εἵλετ' ἂν, τοσοῦτον ἀντιλαβὼν ἕξει τὴν παρὰ τούτου ἀξίαν. καὶ γὰρ ἐν τοῖς ὠνίοις οὕτω φαίνεται γινόμενον. ἐνιαχοῦ τ' εἰσὶ νόμοι, τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δέον, ᾧ ἐπίστευσε, διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον, καθάπερ ἐκοινώνησεν. ᾧ γὰρ ἐπετράφθη, τοῦτον οἴεται δικαιότερον εἶναι τάξαι τοῦ ἐπιτρέψαντος. τὰ πολλὰ γὰρ οὐ τοῦ ἴσου τιμῶσιν οἱ ἔχοντες, καὶ οἱ βουλόμενοι λαβεῖν. τὰ οἰκεῖα γὰρ καὶ ἃ διδόασιν ἑκάστοις, φαίνεται πολλοῦ ἄξια, ἀλλ' ὅμως ἡ ἀμοιβὴ γίνεται πρὸς τοσοῦτον, ὅσον ἂν τάττωσιν οἱ λαμβάνοντες. δεῖ δ' ἴσως οὐ τοσούτου τιμᾶν, ὅσου ἔχοντι φαίνεται ἄξιον, ἀλλ' ὅσου πρὶν ἔχειν ἐτίμα.

Κεφάλαιον β.

Ἀπορίαν δ' ἔχει καὶ τὰ τοιάδε, οἷον πότερα δεῖ πάντα τῷ πατρὶ ἀπονέμειν καὶ πείθεσθαι, ἢ κάμνοντα μὲν ἰατρῷ πιστευτέον, στρατηγὸν δὲ χειροτονητέον τὸν πολεμικόν· ὁμοίως δὲ φίλῳ μᾶλλον ἢ σπουδαίῳ ὑπηρετητέον, καὶ εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον ἢ ἑταίρῳ δωρητέον, ἐὰν ἀμφοῖν μὴ ἐξικνῆται. ἆρ' οὖν πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκριβῶς μὲν διορίσαι οὐ ῥᾴδιον; πολλὰς γὰρ καὶ παντοίας ἔχει διαφορὰς, καὶ μεγέθει καὶ μικρότητι, καὶ τῷ καλῷ καὶ ἀναγκαίῳ.

κᾆτ' ὅτι δὴ οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον, οὐκ ἄδηλον, καὶ τὰς μὲν εὐεργεσίας ἀνταποδοτέον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μᾶλλον, ἢ χαριστέον ἑταίροις, καὶ ὥσπερ δάνειον, ᾧ ὀφείλει ἀποδοτέον μιλλον, ἢ ἑταίρῳ δοτέον. ἴσως δ' οὐ τοῦτο ἀεί, οἷον τῷ λυτρωθέντι παρὰ λῃστῶν, πότερον τὸν λυσάμενον ἀντιλυτρωτέον, κἂν ὁστισοῦν ᾖ, ἢ καὶ μὴ ἑαλωκότι, ἀπαιτοῦντι δὲ ἀποδοτέον, ἢ τὸν πατέρα λυτρωτέον; δόξειε γὰρ ἂν καὶ ἑαυτοῦ μᾶλλον τὸν πατέρα. ὅπερ οὖν εἴρηται, καθόλου μὲν τὸ ὀφείλημα ἀποδοτέον. ἐὰν δ' ὑπερτείνῃ ἡ δόσις τῷ καλῷ, ἢ τῷ ἀναγκαίῳ, πρὸς ταῦτ' ἀποκλιτέον. ἐνίοτε γὰρ οὐδ' ἐστὶν ἴσον τὸ τὴν προϋπαρχὴν ἀμείψασθαι, ἐπειδὰν ὁ μὲν σπουδαῖον εἰδὼς, εὖ ποιήσῃ, τῷ δ' ἡ ἀνταπόδοσις γίγνηται, ὃν οἴεται μοχθηρὸν εἶναι· οὐδὲ γὰρ τῷ δανείσαντι ἐνίοτε ἀντιδανειστέον· ὁ μὲν γὰρ, οἰόμενος κομιεῖσθαι, ἐδάνεισεν ἐπιεικεῖ ὄντι· ὁ δ' οὐκ ἐλπίζει κομιεῖσθαι παρὰ πονηροῦ. εἴτε τοίνυν τῇ ἀληθείᾳ οὕτως ἔχει, οὐκ ἴσον τὸ ἀξίωμα· εἴτ' ἔχει μὲν μὴ οὕτως, οἴονται δέ, οὐκ ἂν δόξειεν ἄτοπα ποιεῖν. ὅπερ οὖν πολλάκις εἴρηται, οἱ περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς πράξεις λόγοι ὁμοίως ἔχουσι τὸ ὡρισμένον τοῖς περὶ ἅ εἰσιν. ὅτι μὲν οὖν οὐ ταὐτὰ πᾶσιν ἀποδοτέον, οὐδὲ τῷ πατρὶ πάντα, καθάπερ οὐδὲ τῷ Διὶ θύεται, οὐκ ἄδηλον. ἐπεὶ δ' ἕτερα γονεῦσι, καὶ ἀδελφοῖς, καὶ ἑταίροις, καὶ εὐεργέταις, ἑκάστοις τὰ οἰκεῖα καὶ τὰ ἁρμόττοντα ἀπονεμητέον. οὕτω δὲ καὶ ποιεῖν φαίνονται· εἰς γάμους μὲν γὰρ καλοῦσι τοὺς συγγενεῖς· τούτοις γὰρ κοινὸν τὸ γένος, καὶ αἱ περὶ τοῦτο δὴ πράξεις, καὶ εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστ' οἴονται δεῖν τοὺς συγγενεῖς ἀπαντᾶν διὰ ταὐτό. δόξειε δ' ἂν τροφῆς μὲν γονεῦσι δεῖν μάλιστ' ἐπαρκεῖν, ὡς ὀφείλοντας, καὶ τοῖς αἰτίοις τοῦ εἶναι, κάλλιον ὂν ἢ ἑαυτοῖς εἰς ταῦτ' ἐπαρκεῖν. καὶ τιμὴν δὲ γονεῦσι καθάπερ θεοῖς, οὐ πᾶσαν δέ, γονεῦσιν· οὐδὲ γὰρ τὴν αὐτὴν πατρὶ καὶ μητρί· οὐδ' αὖ τὴν τοῦ σοφοῦ, ἢ τοῦ στρατηγοῦ, ἀλλὰ τὴν πατρικήν, ὁμοίως δὲ καὶ μητρικήν. καὶ παντὶ δὲ τῷ πρεσβυτέρῳ, τιμὴν τὴν καθ' ἡλικίαν, ὑπαναστάσει, καὶ κατακλίσει, καὶ τοῖς τοιούτοις. πρὸς ἑταίρους δ' αὖ καὶ ἀδελφούς, παρρησίαν, καὶ ἁπάντων κοινότητα, καὶ συγγενέσι δὲ, καὶ φυ-

A illud tamen obscurum non est: non omnia eisdem esse reddenda. Et beneficia retribuenda, vt plurimum, magis sunt, quàm sodali inseruiendum: & sicut mutuum cui debet quispiam, restituendum magis quàm sodali dandum. Sed fortasse neque hoc semper: vt siquis redemptus à latronibus fuerit, vtrum is vicissim redimere eum debet, qui liberarit quicunque ille sit, an non capto quidem, sed repeten-
B di reddere, an patrem redimere? redimere enim patrẽ magis etiam quàm seipsum debere videretur. Quod igitur dictum est, in vniuersum debitum est reddendum: sed si datio honestate, aut necessitate superexcedat, ad hæc est declinandum. Interdum enim neque æquum est, vt quod prius alter contulit beneficium, rependamus: cùm ille probum virum esse sciens benefecerit: ab hoc verò fiat retributio ei
C quem prauum esse existimat. nam neque ei qui mutuauit remutuandum est. ille enim cùm putaret se recepturum esse, probo viro mutuauit: hic autem à prauo recepturum se quippiam non sperat. siue igitur re vera ita res se habet, æqualis dignitas minimè est. siue nõ ita quidem est, sed opinantur, non absurdè facere videntur. Veruntamen id quod sæpe dictum à nobis est. disputationes de affectibus &
D actionibus ita definitæ ac certæ sunt, sicut ea circa quæ versantur. Non omnia igitur omnibus esse retribuenda, neque patri omnia: quemadmodum neque Ioui omnia sacrificantur: obscurum minimè est. quia verò alia parentibus, & fratribus, & sodalibus, & benemeritis reddenda sunt: singulis propria & accommodata sunt attribuenda. Ita verò etiam facere videntur, ad nuptias enim cognatos inuitant. his e-
E nim commune genus est: atque idcirco actiones quoque quæ circa id fiunt communes sunt: ob eandem causam quoque ad sponsalia conuenire debere cognatos maximè existimant. Parentibus autem alimenta præcipuè suppeditanda esse viderentur vtpote cùm debeamus: cùmque illis qui in causa sunt vt simus, honestius sit, quàm nobis ipsis in his opem ferre, honor quoque parentibus quemadmodum
F Dijs, exhibendus est non omnis tamen parentibus. neque enim idem patri & matri: neque his qui conueniat sapienti, aut duci, sed paternus & simili modo maternus. Omni item seniori honor pro ætate reddendus est, assurgendo, & sessione cedendo, atque huiusmodi cæteris. Sodalibus autem & fratribus loquutio libera, omniumque communitas exhibenda est. Cognatis itaque & tribulibus

& ciuibus reliquisque omnibus enitẽdum est vt semper quod accommodatum est tribuamus, quæque vnicuique insunt quantum ad coniunctionem, & virtutem, & vsum attinet, comparatione facta diiudicemus. atque eorum quidem quæ eiusdem sunt generis, facilius iudiciũ est: difficilius eorum quæ differunt. non ob id tamen desistendum: sed ita vt fieri potest, facienda distinctio est.

CAPVT III.

ORitur autem dubitatio, vtrum cum iis qui non permanent, dissoluendæ sint amicitiæ, nécne. an cùm iis qui ob vtilitatem, aut iucunditatem sunt amici, cùm non amplius ea habent dissolutionem, fieri absurdum non est: illorum enim erant amici: quibus deficientibus, cõsentaneum est, vt etiam ipsi non amplius ament. Criminaretur autem quispiam, si ille qui ob vtilitatem, aut voluptatem amat, se ob mores amare simulauerit. Sicut enim in principio diximus: plurimæ dissentione inter amicos oriuntur, cùm non similiter & putant, & sunt amici. Cùm igitur frustratus fuerit aliquis, atque ob mores se diligi existimarit, cùm nihil eiusmodi ille agat: se ipsum is culpet. cùm autem illius simulatione deceptus fuerit: eum qui deceperit, accusare iustum est: atque eo magis quàm eos qui monetas adulterant, quo circa rem preciosiorem maleficium huius est. At si admiserit vt bonum, prauus verò ille euaserit, & videatur: nunquid amplius amandus est? An fieri non potest? siquidem non quodlibet est amabile, sed bonum: neque amandum prauum est. praui enim esse amicum, aut similem prauo fieri nullo modo oportet: simile autem simili esse amicum, dictum iam est. Nunquid verò statim facienda dissolutio est? an non cum omnibus, sed cum iis qui ob prauitatem incurabiles sunt: nam qui correctionem admittunt, iis eo magis in moribus, quàm in facultatibus ferendum auxilium est. quo & præstantiores, & amicitiæ sunt accommodatiores. Videtur autem ille qui dissoluit amicitiam, nihil absurdi facere: quippe cùm non huic neque tali fuerit amicus: quocirca cùm eum immutatum reseruare nequeat, abscedit. At verò si alter perstet, alter verò probior euaserit, ita vt longè præstet virtute, nunquid vtendum amico est? An fieri non potest: in magna autem distantia id maximè perspicuum fit, vt in amicitiis à pueritia conflatis. si enim alter permaneat animo puer, alter vir quàm optimus euadat: quo pacto esse poterunt amici, cùm neque iisdem oblectentur, neque gaudeant, & doleant?

A λέταις, καὶ πολίταις καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἀεὶ πειρατέον τὸ οἰκεῖον ἀπονέμειν, καὶ συγκρίνειν τὰ ἑκάστοις ὑπάρχοντα κατ' οἰκειότητα καὶ ἀρετὴν, ἢ χρῆσιν. τῶν μὲν οὖν ὁμογενῶν, ῥάων ἡ κρίσις· τῶν δὲ διαφερόντων, ἐργωδεστέρα. οὐ μὴν διά γε τοῦτο ἀποστατέον, ἀλλ' ὡς ἂν ἐνδέχηται, οὕτω διοριστέον.

Κεφάλαιον γ.

B Ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τοῦ διαλύεσθαι τὰς φιλίας, ἢ μὴ, πρὸς τοὺς μὴ διαμένοντας. ἢ πρὸς μὲν τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον ἢ τὸ ἡδὺ φίλους ὄντας, ὅταν μηκέτι ταῦτ' ἔχωσιν, οὐδὲν ἄτοπον διαλύεσθαι; ἐκείνων γὰρ ἦσαν φίλοι. ὧν ἀπολιπόντων, εὔλογον τὸ μὴ φιλεῖν. ἐγκαλέσειε δ' ἄν τις, εἰ διὰ τὸ χρήσιμον ἢ διὰ τὸ ἡδὺ ἀγαπῶν, προσεποιεῖτο διὰ τὸ ἦθος· ὅπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, πλεῖσται
C διαφοραὶ γίνονται τοῖς φίλοις, ὅταν μὴ ὁμοίως οἴωνται καὶ ὦσι φίλοι. ὅταν μὲν οὖν διαψευσθῇ τις καὶ ὑπολάβῃ φιλεῖσθαι διὰ τὸ ἦθος, μηδὲν τοιοῦτον ἐκείνου πράττοντος, ἑαυτὸν αἰτιῷτ' ἄν· ὅταν δ' ὑπὸ τῆς ἐκείνου προσποιήσεως ἀπατηθῇ, δίκαιον ἐγκαλεῖν τῷ ἀπατήσαντι, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς τὸ νόμισμα κιβδηλεύουσιν, ὅσῳ περὶ τιμιώτερον ἡ κα-
D κουργία. ἐὰν δ' ἀποδέχηται ὡς ἀγαθὸν, γένηται δὲ μοχθηρὸς καὶ δοκῇ, ἆρ' ἔτι φιλητέος; ἢ οὐ δυνατὸν, εἴπερ μὴ πᾶν φιλητὸν, ἀλλὰ τἀγαθόν; [οὔτε δὲ δεῖ φιλοπόνηρον ποιεῖν] οὔτε δεῖ φιλοπόνηρον εἶναι, οὐδ' ὁμοιοῦσθαι φαύλῳ. εἴρηται δ' ὅτι τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ φίλον. ἆρ' οὖν εὐθὺς διαλυτέον; ἢ οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις κατὰ τὴν μοχθηρίαν; ἐπαν-
E όρθωσιν δ' ἔχουσι, μᾶλλον βοηθητέον εἰς τὸ ἦθος, ἢ τὴν οὐσίαν, ὅσῳ βέλτιον καὶ τῆς φιλίας οἰκειότερον. δόξειε δ' ἂν ὁ διαλυόμενος, οὐδὲν ἄτοπον ποιεῖν· οὐ γὰρ τῷ τοιούτῳ φίλος ἦν· ἀλλοιωθέντα οὖν ἀδυνατῶν ἀνασῶσαι, ἀφίσταται. εἰ δ' ὁ μὲν διαμένοι, ὁ δ' ἐπιεικέστερος γίνοιτο, καὶ πολὺ διαλλάττοι τῇ ἀρετῇ, ἆρα χρηστέον φίλῳ; ἢ οὐκ ἐνδέχεται;
F ἐν μεγάλῃ δὲ διαστάσει μάλιστα δῆλον γίνεται, οἷον ἐν ταῖς παιδικαῖς φιλίαις. εἰ γὰρ ὁ μὲν διαμένοι τὴν διάνοιαν παῖς, ὁ δ' ἀνὴρ εἴη οἷος κράτιστος, πῶς ἂν εἶεν φίλοι μήτ' ἀρεσκόμενοι τοῖς αὐτοῖς, μήτε χαίροντες καὶ λυπούμενοι;

οὐδὲ

A οὐδὲ γὰρ ἀρέσκει ἀλλήλοις ταὐτὰ ὑπάρξει αὐτοῖς· οὐκ ἦν δὲ τούτων ὡς φίλους εἶναι· συμβιοῦν γὰρ οὐχ οἷόν τε. εἴρηται δὲ περὶ τούτων. ἆρ' οὖν οὐθὲν ἀλλοιότερον πρὸς αὐτὸν ἑκτέον, ἢ εἰ μὴ ἐγεγόνει φίλος μηδέποτε; ἢ δεῖ μνείαν ἔχειν τῆς γενομένης συνηθείας, καὶ καθάπερ φίλοις μᾶλλον ἢ ὀθνείοις οἰόμεθα δεῖν χαρίζεσθαι, οὕτω καὶ τοῖς γενομένοις ἀπονεμητέον τι, διὰ τὴν προγενομένην B φιλίαν, ὅταν μὴ δι' ὑπερβολὴν μοχθηρίας ἡ διάλυσις γένηται.

neque enim inter sese mutuo hæc inerunt ipsis. absque his verò esse amicos non licebat: quippe cum fieri nequeat, vt simul degant. Sed de his dictum iam est. Nũ autem nihilo secius se gerere debet erga ipsum, ac si nunquam fuisset amicus? an antè habitæ consuetudinis memoria retinenda est & quemadmodum amicis magis quàm alienis gratificandũ esse existimamus: ita iis qui fuerũt, ob amicitiam quæ prius intercessit, tribuendum aliquid est: quando non ob nimiam prauitatem facta est dissolutio.

Κεφάλαιον δ.

Τὰ φιλικὰ δὲ τὰ πρὸς τοὺς φίλους, καὶ οἷς αἱ φιλίαι ὁρίζονται, ἔοικεν ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτὸν ἐληλυθέναι. τιθέασι γὰρ φίλον, τὸν βουλόμενον καὶ πράττοντα τἀγαθὰ, ἢ τὰ C φαινόμενα, ἐκείνου ἕνεκα· ἢ τὸν βουλόμενον εἶναι καὶ ζῆν τὸν φίλον αὐτοῦ χάριν· ὅπερ αἱ μητέρες πρὸς τὰ τέκνα πεπόνθασι, καὶ τῶν φίλων οἱ προσκεκρουκότες. οἱ δὲ τὸν συνδιάγοντα καὶ ταὐτὰ αἱρούμενον, ἢ τὸν συναλγοῦντα καὶ συγχαίροντα τῷ φίλῳ. μάλιστα δὲ καὶ τοῦτο περὶ τὰς μητέρας συμβαίνει. τούτων δέ τινι καὶ τὴν φιλίαν ὁρίζονται. πρὸς ἑαυτὸν δὲ τούτων ἕκαστον τῷ ἐπιεικεῖ ὑπάρ- D χει· τοῖς δὲ λοιποῖς, ᾗ τοιοῦτοι ὑπολαμβάνουσιν εἶναι. ἔοικε γὰρ, καθάπερ εἴρηται, μέτρον ἑκάστῳ ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ σπουδαῖος εἶναι. οὗτος γὰρ ὁμογνωμονεῖ ἑαυτῷ, καὶ τῶν αὐτῶν ὀρέγεται κατὰ πᾶσαν τὴν ψυχήν. καὶ βούλεται δὴ ἑαυτῷ τἀγαθὰ καὶ τὰ φαινόμενα, καὶ πράττει· τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ τἀγαθὸν διαπονεῖν· καὶ ἑαυτοῦ ἕνεκα· τοῦ γὰρ διανοητικοῦ χάριν, ὅπερ ἕκαστος E εἶναι δοκεῖ. καὶ ζῆν δὲ βούλεται ἑαυτὸν καὶ σώζεσθαι, καὶ μάλιστα τοῦτο, ᾧ φρονεῖ. ἀγαθὸν γὰρ τῷ σπουδαίῳ τὸ εἶναι. ἕκαστος δ' ἑαυτῷ βούλεται τἀγαθά. γενόμενος δ' ἄλλος, οὐδεὶς αἱρεῖται πάντ' ἔχειν ἐκεῖνο τὸ γενόμενον· ἔχει γὰρ καὶ νῦν ὁ θεὸς τἀγαθὸν, ἀλλ' ὢν ὅ, τι ποτ' ἐστί. δόξειε δ' ἂν τὸ νοοῦν ἕκαστος εἶναι, ἢ μάλιστα. συνδιάγειν τε ὁ τοιοῦτος ἑαυτῷ βούλεται· F ἡδέως γὰρ αὐτὸ ποιεῖ· τῶν τε γὰρ πεπραγμένων ἐπιτερπεῖς αἱ μνῆμαι, καὶ τῶν μελλόντων ἐλπίδες ἀγαθαί· αἱ τοιαῦται δ' ἡδεῖαι. καὶ θεωρημάτων δ' εὐπορεῖ τῇ διανοίᾳ, συναλγεῖ τε καὶ συνήδεται μάλιστα ἑαυτῷ. πάντοτε γάρ ἐστι τὸ αὐτὸ λυπηρόν τε καὶ ἡδύ, καὶ οὐκ ἄλλοτ' ἄλλο· ἀμεταμέλητος γὰρ, ὡς εἰπεῖν. τῷ δὴ πρὸς αὐτὸν ἕκαστα τούτων

CAPVT IV.

Iam verò ea quæ ad amicos attinent, & quibus amicitiæ definiuntur, ex iis quæ erga se quisque agit, esse videntur profecta. Statuunt enim amicum esse eum qui vult & agit bona, aut quæ apparent, illius causa: vel eum qui vult & esse & viuere amicum ipsius causa. id quod matres erga filios faciunt: & amici, inter quos offensio aliqua incidit. Alij eum qui simul degit, & eadem eliget: aut qui condolet & congaudet cum amico. maximè verò etiam hoc matribus contingit. At aliquo ex his amicitiam quoque definiunt, quorum vnumquodque probo viro erga seipsum inest: cæteris verò, quatenus tales se esse existimant. Videtur enim, quemadmodum dictum est, virtus, & probus vir vnicuique esse mensura. is enim secum consentit & eadem tota anima appetit. Et vult etiam sibi ipsi bona. & quæ apparent, atque agit. boni enim est sui quoque causa bonum elaborare: intellectiuæ siquidem partis gratia, quæ esse vnusquisque nostrum videtur. Vult quoque viuere se, & saluum esse & maximè id, quo sapit. Probo enim viro esse bonum est. Vnusquisq; autem sibi ipsi vult bona. effectus verò alius illud quod euasit, omnia habere eligit nemo. habet enim etiam nũc Deus bonum, sed cùm sit ipse id quodcunque est. Vnusquisque verò id quod intelligit, esse videretur, vel præcipue. quique est huiusmodi, secum degere vult. iucundè enim id facit: quippe cùm & factorum oblectabiles recordationes, & futurorum spes bonæ sint: tales autem sint iucundæ. Contemplationibus præterea abundat cogitatione: condoletque & collætatur secum maximè idem prorsus, & molestum est, & iucundum, & non aliud aliud. pœnitentia siquidem vacat, vt ita dicam. Eo quòd igitur probo viro erga seipsum vnumquodq;

horum inest, isque erga amicum, perinde atque erga seipsum sese gerit (est enim amicus alter) ipse amicitia quoque esse horum aliquid videtur, & amici illi quibus hæc insunt. Nam verum ergo seipsum amicitia sit, néne in præsentia omittamus. videretur autem eatenus esse amicitia, quatenus est duo vel plura ex iis quæ dicta sunt: & quia excessus amicitiæ similis est ei quæ erga seipsum est. At antedicta inesse videntur etiam plerisque quamuis praui sint nunquid tamen quatenus sibi placent, probosque se esse existimant, eatenus participes eorum sunt. Nam ex iis qui vehementer sunt praui & facinorosi, nemini hæc insunt: quin ne videntur quidem. Fere autem neque prauis. dissentiunt enim inter se, dum alia cupiunt, alia volunt. vt incontinentes, qui loco eorum quæ sibi esse bona videntur, iucunda quidem eligunt, sed noxia. alij autem ob ignauiam & segnitiem ab agendis iis desistunt, quæ sibi esse optima existimant. At qui multa & grauia scelera perpetrarunt: & ob prauitatem odio habentur, & vitam fugiunt, seque ipsos interficiunt. Ac quærunt quidem improbi huiusmodi alios, quibus cum diem traducant, & seipsos fugiunt: propterea quòd quando secum sunt, multorum & grauium scelerum recordantur, atque alia huiusmodi sperant, quorum quando cum aliis versantur, obliuiscũtur: cumque nihil in se amabile habeant, amicè erga seipsos nullo modo afficiuntur.

Neque igitur collætantur, neque condolẽt huiusmodi homines secum. seditione enim anima eorum agitatur: pars enim vna ob prauitatem dolet, cum aliquibus abstinet, altera lætatur, & quasi diuellẽtes illa huc, hæc illuc trahit. & licet fieri nequeat vt simul doleat & lætetur quispiam, sed paulo pòst tamen dolet, quia lætatus est: nolletq; ea sibi iucunda extitisse. pœnitentia enim praui pleni sunt. Prauus ergo cùm nihil in se habeat amabile: neq; erga seipsum amicè esse affectus videtur. Quod si ita se habere valde miserum est, enixe fugiẽda prauitas est. dandaq; opera vnicuique, vt probus euadat: sic enim fiet vt & erga seipsum amicè esse affectus, & aliorum esse amicus possit.

A ὑπάρχειν τῷ ἐπιεικεῖ, πρὸς δὲ τὸν φίλον ἔχειν, ὥσπερ πρὸς ἑαυτόν· ἔστι γὰρ ὁ φίλος ἄλλος αὐτός· καὶ ἡ φιλία, τούτων εἶναί τι δοκεῖ· καὶ φίλοι οἷς ταῦθ' ὑπάρχει. πρὸς αὑτὸν δὲ πότερόν ἐστιν ἢ οὐκ ἔστι φιλία, ἀφείσθω ἐπὶ τοῦ παρόντος. δόξειε δ' ἂν ταύτῃ εἶναι ἡ φιλία, ᾗ ἐστὶ δύο ἢ πλείω ἐκ τῶν εἰρημένων· καὶ ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῆς φιλίας, τῇ πρὸς ἑαυτὸν ὁμοιοῦται. φαίνεται δὲ τὰ εἰρημένα καὶ τοῖς B πολλοῖς ὑπάρχειν, καίπερ οὖσι φαύλοις. ἆρ' οὖν ᾗ ἀρέσκουσιν ἑαυτοῖς καὶ ὑπολαμβάνουσιν ἐπιεικεῖς εἶναι, ταύτῃ μετέχουσιν αὐτῶν; ἐπεὶ τῶν γε κομιδῇ φαύλων καὶ ἀνοσιουργῶν, οὐδενὶ ταῦθ' ὑπάρχει, ἀλλ' οὐδὲ φαίνεται. σχεδὸν δὲ οὐδὲ τοῖς φαύλοις· διαφέρονται γὰρ ἑαυτοῖς, καὶ ἑτέρων μὲν ἐπιθυμοῦσιν, ἄλλα δὲ βούλονται, οἷον οἱ ἀκρατεῖς· αἱροῦνται γὰρ C ἀντὶ τῶν δοκούντων ἑαυτοῖς ἀγαθῶν εἶναι τὰ ἡδέα βλαβερὰ ὄντα· οἱ δ' αὖ, διὰ δειλίαν καὶ ἀργίαν ἀφίστανται τοῦ πράττειν, ἃ οἴονται ἑαυτοῖς βέλτιστα εἶναι· οἷς δὲ πολλὰ καὶ δεινὰ πέπρακται, καὶ διὰ τὴν μοχθηρίαν μισοῦνται, φεύγουσι τὸ ζῆν, καὶ ἀναιροῦσιν ἑαυτούς. ζητοῦσί τε οἱ μοχθηροὶ μεθ' ὧν συνημερεύσουσιν, ἑαυτοὺς δὲ φεύγουσιν· ἀναμιμνήσκονται γὰρ πολλῶν καὶ δυσχερῶν, καὶ τοιαῦθ' D ἕτερα ἐλπίζουσι, καθ' ἑαυτοὺς ὄντες· μεθ' ἑτέρων δ' ὄντες, ἐπιλανθάνονται, οὐδὲν τε φιλητὸν ἔχοντες, οὐδὲν φιλικὸν πάσχουσι πρὸς ἑαυτούς. οὐδὲ δὴ συγχαίρουσιν, οὐδὲ συναλγοῦσιν οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς· στασιάζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχή· καὶ τὸ μὲν διὰ μοχθηρίαν ἀλγεῖ, ἀπεχόμενόν τινων· τὸ δὲ ἥδεται· καὶ τὸ μὲν δεῦρο, τὸ δ' ἐκεῖσε ἕλκει, καθάπερ διασπῶντα. εἰ E δὲ μὴ οἷόν τε ἅμα λυπεῖσθαι καὶ ἥδεσθαι, ἀλλὰ μετὰ μικρόν γε λυπεῖται ὅτι ἥσθη, καὶ οὐκ ἂν ἐβούλετο ἡδέα ταῦτα γενέσθαι αὐτῷ· μεταμελείας γὰρ οἱ φαῦλοι γέμουσιν. οὐ δὴ φαίνεται ὁ φαῦλος οὐδὲ πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς διακεῖσθαι, διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν φιλητόν· εἰ δὴ τὸ οὕτως ἔχειν, λίαν ἐστὶν ἄθλιον, φευκτέον τὴν μοχθηρίαν διατεταμένως, καὶ πειρατέον ἐπιεικῆ F εἶναι· οὕτω γὰρ καὶ πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς ἂν ἔχοι καὶ ἑτέρῳ φίλος γένοιτο.

CAPVT V.

IAm verò beneuolẽtia est quidem similis amicitiæ, amicitia tamen non est: quippe cùm beneuolẽtia erga ignotos quoque

Κεφάλαιον ε.

Ἡ δ' εὔνοια, φιλικῷ μὲν ἔοικεν, οὐ μὴν ἐστί γε φιλία· γίνεται γὰρ εὔνοια καὶ πρὸς ἀγνῶτας, καὶ λανθάνουσα· φιλία δ' οὔ.

καὶ πρό-

καὶ πρότερον δὲ τοῦτ' εἴρηται. ἀλλ' οὐδὲ φίλησις· οὐ γὰρ ἔχει διάτασιν, οὐδ' ὄρεξιν· τῇ φιλήσει δὲ ταῦτ' ἀκολουθεῖ. καὶ ἡ μὲν φίλησις μετὰ συνηθείας, ἡ δ' εὔνοια καὶ ἐκ προσπαίου, οἷον καὶ περὶ τοὺς ἀγωνιστὰς συμβαίνει· εὖνοι γὰρ αὐτοῖς γίνονται, καὶ συνθέλουσι, συμπράξαιεν δ' ἂν οὐθέν· ὅπερ γὰρ εἴπομεν, προσπαίως εὖνοι γίνονται καὶ ἐπιπολαίως στέργουσιν. ἔοικε δὴ ἀρχὴ φιλίας εἶναι, ὥσπερ τοῦ ἐρᾶν ἡ διὰ τῆς ὄψεως ἡδονή· μὴ γὰρ προησθεὶς τῇ ἰδέᾳ, οὐδεὶς ἐρᾷ· ὁ δὲ χαίρων τῷ εἴδει, οὐδὲν μᾶλλον ἐρᾷ, ἀλλ' ὅταν καὶ ἀπόντα ποθῇ, καὶ τῆς παρουσίας ἐπιθυμῇ. οὕτω δὴ καὶ φίλους οὐχ οἷόν τε εἶναι, μὴ εὔνους γενομένους· οἱ δ' εὖνοι οὐδὲν μᾶλλον φιλοῦσι· βούλονται γὰρ μόνον τἀγαθὰ οἷς εἰσὶν εὖνοι, συμπράξαιεν δ' οὐδὲν ἄν, οὐδ' ὀχληθεῖεν ὑπὲρ αὐτῶν. διὸ μεταφέρων φαίη τις ἂν αὐτὴν ἀργὴν εἶναι φιλίαν· χρονιζομένην δὲ καὶ εἰς συνήθειαν ἀφικνουμένην, γίνεσθαι φιλίαν, οὐ τὴν διὰ τὸ χρήσιμον, οὐδὲ τὴν διὰ τὸ ἡδύ. οὐδὲ γὰρ ἡ εὔνοια ἐπὶ τούτοις γίνεται. ὁ μὲν γὰρ εὐεργετηθεὶς, ἀνθ' ὧν πέπονθεν, ἀπονέμει τὴν εὔνοιαν, τὰ δίκαια δρῶν· ὁ δὲ βουλόμενός τινα εὐπραγεῖν, ἐλπίδα ἔχων εὐπορίας δι' ἐκείνου, οὐκ ἔοικεν εὔνους ἐκείνῳ εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἑαυτῷ, καθάπερ οὐδὲ φίλος, εἰ θεραπεύει αὐτὸν διά τινα χρῆσιν. ὅλως δ' ἡ εὔνοια δι' ἀρετὴν καὶ ἐπιείκειάν τινα γίνεται, ὅταν τῳ φανῇ καλός τις ἢ ἀνδρεῖος, ἤ τι τοιοῦτον, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγωνιστῶν εἴπομεν.

Κεφάλαιον ς.

Φιλικὸν δὲ καὶ ἡ ὁμόνοια φαίνεται. διόπερ οὐκ ἔστιν ὁμοδοξία· τοῦτο μὲν γὰρ καὶ ἀγνοοῦσιν ἀλλήλους ὑπάρξειεν ἄν· οὐδὲ τοὺς περὶ ὁτουοῦν ὁμογνωμονοῦντας ὁμονοεῖν φασίν, οἷον τοὺς περὶ τῶν οὐρανίων· οὐ γὰρ φιλικὸν τὸ περὶ τούτων ὁμονοεῖν· ἀλλὰ τὰς πόλεις ὁμονοεῖν φασίν, ὅταν περὶ τῶν συμφερόντων ὁμογνωμονῶσι, καὶ ταὐτὰ προαιρῶνται, καὶ πράττωσι τὰ κοινῇ δόξαντα. περὶ τὰ πρακτὰ δὴ ὁμονοοῦσι, καὶ τούτων περὶ τὰ ἐν μεγέθει, καὶ ἐνδεχόμενα ἀμφοῖν ὑπάρχειν, ἢ πᾶσιν· οἷον αἱ πόλεις, ὅταν πᾶσι δοκῇ τὰς ἀρχὰς αἱρετὰς εἶναι, ἢ συμμαχεῖν Λακεδαιμονίοις, ἢ ἄρχειν Πιττακόν, ὅτε καὶ αὐτὸς ἤθελεν.

A & latens esse possit: amicitia non possit. Et prius etiam dicta hæc sunt. Sed neque amatio est: neque enim intentionem, neque appetitionem habet, quæ amationem consequuntur. atque amatio quidem cum consuetudine, beneuolentia derepente etiam fit. Id quod etiam erga certatores contingit. beneuoli siquidem eis fiunt, simulque cum eis volunt: nihil tamen cooperarentur. sicut enim diximus, de repen-

B tè beneuoli fiunt, & leuiter diligunt. Videtur igitur principium amicitiæ esse, non secus atque amoris ea voluptas quæ ex aspectu percipitur. nemo enim amore capitur, nisi prius specie fuerit oblectatus. qui verò forma oblectatur, nihilo magis amore capitur: sed cùm & absentes desiderat & præsentes cupit. Ita verò etiam amici esse non possunt, nisi beneuoli prius fuerint, beneuoli autem nihilo magis diligunt. volunt enim tantum bona iis qui-

C bus sunt beneuoli, nihil tamen cooperarentur, nullamque pro ipsis molestiam susciperent. Quocirca translatione vtens aliquis esse ipsam principium amicitiæ diceret: quę cùm inueterata fuerit, & in consuetudinem deuenerit, amicitia euadat: nō ea quidem quæ ex vtilitate, aut voluptate conciliatur: neque enim ob hæc beneuolētia existit. Nam qui beneficio est affectus, pro iis quæ accepit, beneuolentiam retri-

D buit, iuste se gerens. Qui verò aliquem prosperè agere vult spe vtilitatis consequendæ ex ea re: non illi sed sibi potius beneuolus est, quemadmodum nec amicus, si cōmodi alicuius causa illi obsequitur. Omnino autem beneuolētia ob virtutem & probitatem quandam existit, cum pulcher aliquis, aut fortis, aut tale aliquid visus cuipiam fuerit, sicut de certatoribus iam diximus.

E

CAPVT VI.

Concordia præterea spectare quoque ad amicitiam videtur: vnde opinionis consensio minimè est: hoc enim iis etiam qui mutuò sese ignorant posset inesse. neque eos qui qualibet de re consentiunt, concordes esse inquiunt: verbi causa, si de cœlestibus consentiant: concordes enim

F de his esse, ad amicitiam non attinet. sed ciuitates concordes esse dicunt, cùm de iis quæ conferunt, consentiunt & eadem eligunt, aguntque ea quæ publicè visa fuerint. Circa agenda igitur concordes sunt, atque ea quæ in magnitudine consistunt, & vtrisque vel omnibus inesse possunt. vt ciuitates, cùm omnibus visum fuerit magistratus electione esse creandos: vel ineūdam cum Lacedæmoniis societatem: vel regnare Pittacum, quando etiam ipse voluerit

A At cùm vterque seipsum vult, vt in Phoenissis, in seditione sunt: Concordes autem esse non est, si idem vterque animo concipit quodcunque illud sit: sed si quod in eodem est, vt cùm & populus & probi viri optimos regnare consentiunt. ita enim omnibus contingit id quod appetunt. Concordia verò ciuilis esse amicitia videtur: quemadmodum etiam dicitur. circa conducentia enim versatur, atque ea quæ ad B vitam attinent. estque huiusmodi concordia inter probos viros: hi enim & secum, & inter se sunt concordes, cùm in iisdem, vt ita dicam sint. huiusmodi siquidem hominum voluntates permanent, neque trásfluunt sicut Euripus: voluntque ea quæ & iusta sunt, & conducunt: atque hæc communiter appetunt. At vt praui concordes sint, nisi parumper, sicut etiam vt sint amici, fieri non potest: cùm in vtilibus rebus ampliorem partem appetant, in laboribus C contrà & ministrationibus deficiant. cùm enim vnusquisque sibi hæc velit, alterum ad examen reuocat, & prohibet: nam quod commune est perit, cùm ab his non seruetur: atque inde euenit, vt cùm alij necessitatem inferant, ipsi verò quæ iusta sunt, facere nolint, seditione agitentur.

CAPVT VII.

D AT verò beneficia amare magis videntur eos quos beneficiis affecerunt, quàm affecti illos à quibus acceperunt. id quod quasi à ratione dissentaneum quæri consueuit. Plerisque igitur id contingere propterea videtur quia hi debent, illis debetur. sicut ergo in mutuis illi qui debent, eos non esse volunt, quibus debent, qui verò mutuarunt, de salute debitorum curam etiam habent: sic & eos aiunt qui be-E neficium contulerunt, vtpote gratias recepturos, velle illos esse quibus contulerunt, illis autem non esse curæ, vt quippiam retribuant. Atque Epicharmus quidem fortasse diceret ipsos hæc ex prauo spectantes dicere. Sed esse hæc humana res videtur. immemores enim sunt pleriq; magisq; beneficium accipere quàm cõferre appetunt. Videretur autem huiusce rei magis naturalis causa esse, neque similis ei quæ F de mutuantibus relata est. non enim est dilectio circa illos, sed voluntas vt salui sint, recipiendi causa. at qui beneficiũ contulerunt eos qui acceperunt, diligunt atque amant, etiam si nulla in re ipsis vtiles vel in præsentia sint, vel in posterum sint futuri. Id quod etiam in artificibus contingit: vnusquisque enim opus proprium

ὅταν δ' ἑκάτερος ἑαυτὸν βούληται, ὥσπερ οἱ ἐν ταῖς Φοινίσσαις, στασιάζουσιν· οὐ γάρ ἐστιν ὁμονοεῖν τὸ αὐτὸ ἑκάτερον ἐννοεῖν ὁδήποτε, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ, οἷον ὅταν καὶ ὁ δῆμος καὶ οἱ ἐπιεικεῖς τοὺς ἀρίστους ἄρχειν· οὕτω γὰρ πᾶσι γίνεται οὗ ἐφίενται. πολιτικὴ δὲ φιλία φαίνεται ἡ ὁμόνοια, καθάπερ καὶ λέγεται· περὶ τὰ συμφέροντα γάρ ἐστι, καὶ τὰ εἰς τὸν βίον ἀνήκοντα. ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὁμόνοια ἐν τοῖς ἐπιεικέσιν· οὗτοι γὰρ καὶ ἑαυτοῖς ὁμονοοῦσι, καὶ ἀλλήλοις, ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὄντες ὡς εἰπεῖν· τῶν τοιούτων γὰρ μένει τὰ βουλήματα, καὶ οὐ μεταρρεῖ, ὥσπερ εὔριπος· βούλονταί τε τὰ δίκαια, καὶ τὰ συμφέροντα. τούτων δὲ καὶ κοινῇ ἐφίενται. τοὺς δὲ φαύλους οὐχ οἷόν τε ὁμονοεῖν, πλὴν ἐπὶ μικρόν, καθάπερ καὶ φίλους εἶναι, πλεονεξίας ἐφιεμένους ἐν τοῖς ὠφελίμοις, ἐν δὲ τοῖς πόνοις καὶ ταῖς λειτουργίαις ἐλλείποντας· ἑαυτῷ δ' ἕκαστος βουλόμενος ταῦτα, τὸν πέλας ἐξετάζει καὶ κωλύει· μὴ γὰρ τηρούντων, τὸ κοινὸν ἀπόλλυται. συμβαίνει οὖν αὐτοῖς στασιάζειν, ἀλλήλους μὲν ἐπαναγκάζοντας, αὐτοὺς δὲ μὴ βουλομένους τὰ δίκαια ποιεῖν.

Κεφάλαιον ζ.

Οἱ δ' εὐεργέται τοὺς εὐεργετηθέντας δοκοῦσι μᾶλλον φιλεῖν, ἢ οἱ εὖ παθόντες τοὺς δράσαντας, καὶ ὡς παρὰ λόγον γινόμενον, ἐπιζητεῖται. τοῖς μὲν οὖν πλείστοις φαίνεται, ὅτι οἱ μὲν ὀφείλουσι, τοῖς δὲ ὀφείλεται. καθάπερ οὖν ἐπὶ τῶν δανείων, οἱ μὲν ὀφείλοντες, βούλονται μὴ εἶναι οἷς ὀφείλουσιν· οἱ δὲ δανείσαντες, καὶ ἐπιμελοῦνται τῆς τῶν ὀφειλόντων σωτηρίας· οὕτω καὶ τοὺς εὐεργετήσαντας βούλεσθαι εἶναι τοὺς παθόντας, ὡς κομιουμένους τὰς χάριτας· τοῖς δ' οὐκ εἶναι ἐπιμελὲς τὸ ἀνταποδοῦναι. Ἐπίχαρμος μὲν οὖν τάχ' ἂν φαίη ταῦτα λέγειν αὐτοὺς ἐκ πονηροῦ θεωμένους· ἔοικε δ' ἀνθρωπικῷ· ἀμνήμονες γὰρ οἱ πολλοί, καὶ μᾶλλον εὖ πάσχειν ἢ ποιεῖν ἐφίενται. δόξειε δ' ἂν φυσικώτερον εἶναι τὸ αἴτιον, καὶ οὐχ ὅμοιον τῷ περὶ τοὺς δανείσαντας· οὐ γάρ ἐστι φίλησις περὶ ἐκείνους, ἀλλὰ τοῦ σώζεσθαι βούλησις, τῆς κομιδῆς ἕνεκα. οἱ δ' εὖ πεποιηκότες, φιλοῦσι καὶ ἀγαπῶσι τοὺς εὖ πεπονθότας, κἂν μηδὲν ὦσι χρήσιμοι, μηδ' εἰς ὕστερον γένοιντ' ἄν. ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνιτῶν συμβέβηκε· πᾶς γὰρ τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀγαπᾷ μᾶλ-

μᾶλλον γὰρ ἀγαπηθείη ἂν ὑπὸ τοῦ ἔργου, ἐμψύχου γενομένου. μάλιστα δ' ἴσως τοῦτο συμβαίνει περὶ τοὺς ποιητάς· ὑπεραγαπῶσι γὰρ οὗτοι τὰ οἰκεῖα ποιήματα, στέργοντες ὥσπερ τέκνα. τοιούτῳ δὴ ἔοικε καὶ τὸ τῶν εὐεργετῶν· τὸ γὰρ εὖ πεπονθὸς, ἔργον ἐστὶν αὐτῶν. τοῦτο δὴ ἀγαπῶσι μᾶλλον, ἢ τὸ ἔργον τὸν ποιήσαντα. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι τὸ εἶναι πᾶσιν αἱρετὸν καὶ φιλητόν· ἐσμὲν δ' ἐνεργείᾳ· τῷ ζῆν γὰρ καὶ πράττειν. ἐνεργείᾳ δὴ ὁ ποιήσας τὸ ἔργον, ἐστί πως. στέργει δὴ τὸ ἔργον, διότι καὶ τὸ εἶναι. τοῦτο δὲ φυσικόν. ὃ γάρ ἐστι δυνάμει, τοῦτο ἐνεργείᾳ τὸ ἔργον μηνύει. ἅμα δὲ καὶ, τῷ μὲν εὐεργέτῃ καλὸν, τὸ κατὰ τὴν πρᾶξιν, ὥστε χαίρειν ἐν ᾧ τοῦτο· τῷ δὲ παθόντι οὐδὲν καλὸν ἐν τῷ δράσαντι, ἀλλ' εἴπερ, συμφέρον. τοῦτο δ' ἧττον ἡδὺ καὶ φιλητόν. ἡδεῖα δ' ἐστὶ, τοῦ μὲν παρόντος, ἡ ἐνέργεια· τοῦ δὲ μέλλοντος, ἡ ἐλπίς· τοῦ δὲ γεγενημένου, ἡ μνήμη. ἥδιστον δὲ τὸ κατὰ τὴν ἐνέργειαν, καὶ φιλητὸν ὁμοίως· τῷ μὲν οὖν πεποιηκότι, μένει τὸ ἔργον· τὸ καλὸν γὰρ πολυχρόνιον· τῷ δὲ παθόντι τὸ χρήσιμον παροίχεται. ἥ τε μνήμη, τῶν μὲν καλῶν ἡδεῖα· τῶν δὲ χρησίμων, οὐ πάνυ, ἢ ἧττον. ἡ προσδοκία δ' ἀνάπαλιν ἔχειν ἔοικε· καὶ ἡ μὲν φίλησις, ποιήσει ἔοικε· τὸ δὲ φιλεῖσθαι, τῷ πάσχειν. τοῖς ὑπερέχουσι δὴ περὶ τὴν πρᾶξιν, ἕπεται τὸ φιλεῖν καὶ τὰ φιλικά. ἔτι δὲ, τὰ ἐπιπόνως γενόμενα, πάντες μᾶλλον στέργουσιν· οἷον καὶ τὰ χρήματα οἱ κτησάμενοι τῶν παραλαβόντων. δοκεῖ δὴ, τὸ μὲν εὖ πάσχειν, ἄπονον εἶναι. τὸ δ' εὖ ποιεῖν, ἐργῶδες· διὰ ταῦτα δὲ καὶ αἱ μητέρες φιλοτεκνότεραι. ἐπιπονωτέρα γὰρ ἡ γέννησις, καὶ μᾶλλον ἴσασιν ὅτι αὐτῶν. δόξειε δ' ἂν τοῦτο καὶ τοῖς εὐεργέταις οἰκεῖον εἶναι.

A magis amat, quàm ab opere amaretur, si animatum fieret. Maximè verò fortasse circa poetas idem euenit, qui poemata propria perinde ac filios supra modum amant. Huic rei simile est, quod ad benemeritos attinet: nam beneficio affectus opus ipsorum est: id igitur amant magis, quàm opus eum qui effecit. Huiusce rei illud in causa est, quòd esse est expetibile, atque amabile omnibus: sumus autem operatione B & actu: viuendo enim atque agendo sumus qui fecit igitur, operatione opus ipsi quodammodo est: quocirca amat opus, propterea quòd esse appetit. at hoc naturale est: quod enim potestate est, id operatione opus ipsum indicat. Adde quòd ei qui beneficium contulit, honestum illud est quod actione est perfectum: quare gaudet eo in quo illud est: qui verò affectus est, nihil honesti habet in illo qui affecit: sed si modo quicquam habet, id est quod conducit. at C id minus iucũdum, atque amabile est. Præsentis siquidem operatio, futuri, spes, facti, memoria iucunda est. at iucundissimum est quod operatione consistit, atque amabile simili modo. ei igitur qui affecit, opus permanet: honestum enim est diuturnum. ei verò qui est affectus, præterit vtilitas. Ac memoria quidẽ honestarum rerum iucunda est: vtilium non admodum, D vel minus. expectatio verò sese habere contrario modo videtur. Atque amatio sanè effectioni: amari affectioni simile est. amare igitur, atq; ea quæ ad amicitiã pertinent, eos consequuntur, qui in actione excellunt. Præterea omnes ea quæ laboriosè facta sunt, magis amant vt qui pecunias acquisiuerunt, magis, quàm qui ab aliis acceperunt at beneficio affici labore vacare: benefacere laboriosum videtur. Propterea E etiam matres liberorum sunt amantiores: laboriosior siquidem generatio est, magisque suos esse filios sciunt: id autem beneficis quoque esse proprium videtur.

Κεφάλαιον η.

Ἀπορεῖται δὲ, πότερον δεῖ φιλεῖν ἑαυτὸν μάλιστα, ἢ ἄλλον τινά· ἐπιτιμῶσι γὰρ τοῖς ἑαυτοὺς μάλιστα ἀγαπῶσι· καὶ ὡς ἐν αἰσχρῷ, φιλαύτους ἀποκαλοῦσι· δοκεῖ τε ὁ μὲν φαῦλος, ἑαυτοῦ χάριν πάντα πράττειν. καὶ ὅσῳ ἂν μοχθηρότερος ᾖ, τοσούτῳ μᾶλλον. ἐγκαλοῦσι δὴ αὐτῷ, οἷον ὅτι οὐδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ πράττει· ὁ δ' ἐπιεικὴς, διὰ τὸ καλὸν, καὶ ὅσῳ ἂν βελτίων ᾖ, μᾶλλον διὰ τὸ καλὸν, καὶ φίλου ἕνεκα· τὸ δ' αὑτοῦ, παρίησι· τοῖς λόγοις δὲ τούτοις τὰ ἔργα διαφωνεῖ, οὐκ ἀλόγως·

CAPVT VIII.

AT enim dubitatur, vtrum amare seipsum maximè an aliquẽ alium oporteat. increpant enim eos qui seipsos maximè amant, & quasi in dedecus sui amatores appellant. videtúrque prauus sui causa F omnia agere, ac tãto magis quanto improbior fuerit, vnde ipsi crimini dant quòd ab seipso nihil agat. Probus autem ob honestatem: atque id eo magis, quo melior est: amicíque causa: sui autem causa agere omittit. Ab orationibus tamen his opera ipsa discrepans, atque id non absurdè,

dicunt enim eum maximè amandum esse, qui maximè sit amicus: maximè verò est amicus, qui vult bona ei cui maximè vult, illius causa, etiam si id sciturus sit nemo: at hæc vnicuique erga seipsum, & cætera etiam omnia quibus amicus definitur, maximè insunt. dictum siquidem est omnia quæ ad amicitiam attinent, à seipso ad illos quoque deuenire. prouerbia item omnia consentiunt, vt Vna anima: & Communia omnia amicorum: & Æqualitas amicitia: &, Tibiæ genu propinquius. omnia enim hæc vnicuique ergà seipsum maximè insunt: quippe cùm amicus maximè sibi ipsi sit. Amare igitur etiam seipsum maximè oportet. Cùm igitur vtrique probabilem afferat, nō iniuria in dubium venit, vtros sequi magis debeamus. Quocirca fortasse huiusmodi orationes, quorsum vtræque & quatenus veræ sint, diuidendum est ac distinguendum. Si itaque statueremus quo pacto vtrique sui amatorem appellant, forsitan hoc cōstaret. Qui igitur hoc in opprobrium inducunt, eos sui amatores vocant, qui sibi in pecuniis honoribus, & voluptatibus corporis amplius vindicant. plerique enim hæc appetunt: hisque, perinde atque optima sint, omni studio incumbūt. vnde etiam decertabiles res ipsæ euaserūt. Qui ergo in his plus sibi vsurpāt, cupiditatibus, atque omnino affectibus, irrationalique animæ parti obsequūtur. huiusmodi autem plerique è vulgo sunt. atque idcirco à plerisque qui praui sūt imposita appellatio est. Meritò igitur his qui ita sui sunt amatores, opprobrio datur. Eos autem qui huiusmodi res sibi attribuūt solere à plerisque sui amatores vocari dubium nō est. nam siquis semper vel iusta agere, vel temperātia vel qualiacūque alia ex virtute maximè omnium agere studeat, sempérque quod honestum est, sibi vēdicet: eum sui amatorem appellabit nemo, neque vituperabit. quāquam is magis esse sui amator videretur: cùm ea quæ maximè & honesta, & bona sint, sibi attribuat: suique præstantissimæ parti obsequatur, eique in omnibus obtemperet. Sicut autem & ciuitas esse maximè id videtur quod in ipsa præstātissimum est, & omnis alia congregatio: ita & homo: & sui amator igitur est qui id amat, eique obsequitur. continens item & incontinens ex eo dicitur, quòd mens cōtineat reliqua & vincat, aut minimè: quasi id vnusquisq. sit, videntúrque egisse ipsi, & sponte, ea quæ cum ratione maximè egerunt. Id igitur præcipuè esse vnumquemque probúmque

A φασὶ γὰρ δεῖν φιλεῖν μάλιστα τὸν μάλιστα φίλον· φίλος δὲ μάλιστα, ὁ βουλόμενος ᾧ βούλεται τἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, καὶ εἰ μηδεὶς εἴσεται. ταῦτα δ' ὑπάρχει μάλιστα αὐτῷ πρὸς αὑτὸν, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ πάντα, οἷς ὁ φίλος ὁρίζεται· εἴρηται γὰρ, ὅτι ἀπ' αὐτοῦ πάντα τὰ φιλικὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους διήκει. καὶ αἱ παροιμίαι δὲ πᾶσαι ὁμογνωμονοῦσιν, οἷον
B τὸ, μία ψυχή. καὶ κοινὰ τὰ τῶν φίλων· καὶ ἰσότης φιλότης· καὶ, γόνυ κνήμης ἔγγιον· πάντα γὰρ ταῦτα πρὸς αὑτὸν μάλισθ' ὑπάρχει· μάλιστα γὰρ φίλος ἑαυτῷ· καὶ φιλητέον δὴ μάλιστα ἑαυτόν. ἀπορεῖται δὲ εἰκότως, ποτέροις χρεὼν ἕπεσθαι, ἀμφοῖν ἐχόντοιν τὸ πιστὸν. ἴσως οὖν τοὺς τοιούτους δεῖ τῶν λόγων διαιρεῖν καὶ διορίζειν ἐφ' ὅσον ἑκάτεροι καὶ πῇ
C ἀληθεύουσιν. εἰ δὴ λάβοιμεν τὸ φίλαυτον, πῶς ἑκάτεροι λέγουσι, τάχ' ἂν γένοιτο δῆλον. οἱ μὲν οὖν εἰς ὄνειδος ἄγοντες αὐτὸ, φιλαύτους καλοῦσι τοὺς ἑαυτοῖς ἀπονέμοντας τὸ πλεῖον ἐν χρήμασι, καὶ τιμαῖς, καὶ ἡδοναῖς ταῖς σωματικαῖς· τούτων γὰρ οἱ πολλοὶ ὀρέγονται καὶ ἐσπουδάκασι περὶ αὐτὰ, ὡς ἄριστα ὄντα· διὸ καὶ περιμάχητά ἐστιν. οἱ δὲ περὶ ταῦτα πλεονέκται, χαρίζονται ταῖς ἐπι-
D θυμίαις, καὶ ὅλως τοῖς πάθεσι, καὶ τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς. τοιοῦτοι δ' εἰσὶν οἱ πολλοί. διὸ καὶ ἡ προσηγορία γεγένηται ἀπὸ τοῦ πολλοῦ φαύλου ὄντος. δικαίως δὴ τοῖς οὕτω φιλαύτοις ὀνειδίζεται. ὅτι δὲ τοὺς τὰ τοιαῦθ' αὑτοῖς ἀπονέμοντας, εἰώθασι λέγειν οἱ πολλοὶ φιλαύτους, οὐκ ἄδηλον· εἰ γάρ τις ἀεὶ σπουδάζοι τὰ δίκαια πράττειν, αὐτὸς μάλιστα πάντων ἢ
E τὰ σώφρονα, ἢ ὁποιαοῦν ἄλλα τῶν κατὰ τὰς ἀρετὰς, καὶ ὅλως ἀεὶ τὸ καλὸν ἑαυτῷ περιποιοῖτο, οὐδεὶς ἐρεῖ φίλαυτον τοῦτον, οὐδὲ ψέξει. δόξειε δ' ἂν ὁ τοιοῦτος εἶναι μᾶλλον φίλαυτος· ἀπονέμει γὰρ ἑαυτῷ τὰ κάλλιστα καὶ μάλιστα ἀγαθὰ, καὶ χαρίζεται ἑαυτοῦ τῷ κυριωτάτῳ, καὶ πάντα τούτῳ πείθεται. ὥσπερ δὲ καὶ πόλις τὸ κυριώτατον μάλιστ' εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶν ἄλλο σύστημα, οὕτω καὶ ἄνθρωπος· καὶ φίλαυτος δὴ
F μάλιστα, ὁ τοῦτο ἀγαπῶν, καὶ τούτῳ χαριζόμενος· καὶ ἐγκρατὴς δὲ καὶ ἀκρατὴς λέγεται, τῷ κρατεῖν τὸν νοῦν ἢ μὴ, ὡς τούτου ἑκάστου ὄντος. καὶ πεπραχέναι δοκοῦσιν αὐτοὶ, καὶ ἑκουσίως, τὰ μετὰ λόγου μάλιστα. ὅτι μὲν οὖν τοῦθ' ἕκαστός ἐστιν ἢ μάλιστα, οὐκ ἄδηλον,

καὶ ὅτι

[illegible]

Κεφάλαιον θ.

[illegible]

A virum præcipuè id amare, obscurum non est. vnde etiam sui amator maximè esset diuersa quidem specie ab eo qui vituperatur: qui sanè tanto differt, quanto vita cum ratione, illi præstat quæ ex perturbatione traducitur & appetitio vel honesti, vel eius quod conferre videatur. Eos itaque qui circa honestas actiones præcipuè student, omnes admittunt ac laudant. si omnes autem ad honesta consequenda B certarent, honestissimaque agere contenderent: & publicè omnibus oportuna, & priuatim singulis maxima bona euenirent. siquidem virtus tale quid est. Quocirca bonus vir esse sui amator debet: nam honesta agendo & sibi & aliis proderit. prauus non debet: eò quòd prauos affectus sequens, & sibi & aliis nocebit. Ac prauo quidem homini quæ agere debet & quæ agit, inter se discrepant: ac probus quæ debet, ea etiam agit. C mens enim omnis, quod sibi optimum est, eligit: probus verò menti obtemperat. Verum autem est quod de probo viro dicitur, cùm amicorum causa & patriæ multa agere, etiam si pro ipsis mors fuerit oppetenda. nam & pecunias & honores proiiciet, & demum ea bona quæ in certamen apud homines veniunt, dum quòd honestum est, sibi ipsi vẽdicet. D Breui enim tempore lætari vehemẽter magis eligeret quàm lõgo leniter: & viuere honestè vno anno, quàm multis quomodolibet. vnam item actionẽ honestam & magnam quàm multas & paruas. Hoc autem iis fortassè euenit qui pro aliis mortem obire cõsueuerũt. eligũt enim magnũ quoddam honestum sibi ipsis, pecuniásque profunderent, quo amici plures accipiant. pecuniæ enim amico ipsi honestum comparatur. quod autem maius bonum est, si- E bi attribuit. In honoribus etiam & magistratibus idem modus est. omnia enim hæc amico concedet. honestum siquidem hoc ipsi est ac laudabile, vt meritò probus esse videatur cùm honestatem omnibus anteponat. Fieri item potest vt actiones amico permittat: sique ipsi honestius quòd causa amico fuerit vt eas egerit, quàm si ipse egisset. In omnibus igitur laude dignis rebus honestatis amplius sibi attribuere vir probus videtur. Atque ita quidem sui amatorem esse oportet, sicut dictum est. vt F plerique autem sunt, minimè.

CAPVT IX.

IAm verò de fœlice ipso quoque dubitatum est, indigeat ne amicis, necne? nihil e-

rum beatis ex séque sufficientibus opus esse amicis inquiunt: adsunt enim ipsis bona: vt cum ex se sufficiant, nulla re amplius indigeant. amicum autem cùm sit alter ipse, suppeditare ea, quæ per se quispiam nequit. vnde illud, Fortuna cùm dat bene, quidnam amicis est opus? Sed absurdum videtur, cum bona omnia fœlici attribuamus, amicos non tribuere: quòd ex bonis externis esse maximum videtur. Nam si amici magis est beneficium conferre, quàm accipere: boni item viri & virtutis est benefacere: benefacere autem amicis, quàm alienis honestius est. probus vir iis indigebit qui beneficio afficiantur. Vnde etiam in quæstionem venit, vtrum in aduersa, an in prospera fortuna amicis magis opus sit: eo quòd & qui in infortunio est constitutus, iis indigeat, qui beneficia conferant: & qui fortunati sunt, iis quibus beneficiant. Adde quòd absurdum fortasse est, vt beatum solitarium esse faciamus. nemo enim esset, qui omnia bona habere per seipsum eligeret: quippe cum ciuile animal sit homo, & ad conuictum natura aptum. & fœlici igitur hoc inest: quæ enim natura bona sunt habet: constat autem cum amicis & probis viris melius esse quàm cum alienis, & quibuslibet hominibus diem traducere: opus igitur fœlici amicis est. Quid ergo primi illi dicunt, & quomodo illorum vera oratio est. An quia plerique amicos eos esse opinantur qui vtiles sunt? talibus igitur, cum bona ipsi omnia adsint, nullo modo indigebit beatus: sed neque illis qui ob voluptatem sunt amici, vel parumper. cùm enim vita eius iucunda sit, aduentitia voluptate non indiget. cùm itaque talibus amici non indigeat, non indigere amicis videtur. Id autem verum fortasse non est. in principio enim dictum iam est, fœlicitatem operationem quandam esse. operationem autem fieri & non esse vt possessionem aliquam, patet. at si fœlicem esse in viuendo & operando consistit: boni autem viri operatio honesta & iucunda per se est sicut in principio diximus. & quod est proprium vniuscuiusque iucundum quoque est: alios verò spectare magis quàm nosmetipsos, aliorumque actiones quàm nostras possumus: proborum autem virorum actiones qui sint amici, bonis sunt iucundæ (ambo enim ea habent, quæ iucunda natura sunt) beatus profectò amicis huiusmodi indigebit, siquidem actiones honestas & proprias contemplari vult: tales autem sunt boni viri qui amicus sit. Fœlicem præterea iucundè viuere

φίλων δεῖν τοῖς μακαρίοις καὶ αὐτάρκεσιν. ὑπάρχειν γὰρ αὐτοῖς τἀγαθά· αὐτάρκεις οὖν ὄντας, οὐδενὸς προσδεῖσθαι· τὸν δὲ φίλον, ἕτερον αὐτὸν ὄντα, πορίζειν, ἃ δι' αὑτοῦ ἀδυνατεῖ· ὅθεν τό,

Ὅταν ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί δεῖ φίλων;

ἔοικε δ' ἀτόπῳ, τὸ πάντ' ἀπονέμοντας τἀγαθὰ τῷ εὐδαίμονι, φίλους μὴ ἀποδιδόναι· ὃ δοκεῖ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μέγιστον εἶναι. εἰ δὲ φίλου ἐστὶ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν ἢ πάσχειν· καὶ ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς, τὸ εὐεργετεῖν· κάλλιον δ' εὖ ποιεῖν φίλους ὀθνείων· τῶν εὖ πεισομένων δεήσεται ὁ σπουδαῖος. διὸ καὶ ἐπιζητεῖται, πότερον ἐν εὐτυχίαις μᾶλλον δεῖ φίλων, ἢ ἐν ἀτυχίαις· ὡς καὶ τοῦ ἀτυχοῦντος δεομένου τῶν εὐεργετησόντων· καὶ τῶν εὐτυχούντων, οὓς εὖ ποιήσουσιν. ἄτοπον δ' ἴσως καὶ τὸ μονώτην ποιεῖν τὸν μακάριον· οὐδεὶς γὰρ ἕλοιτ' ἂν καθ' αὑτὸν τὰ πάντ' ἔχειν ἀγαθά· πολιτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος καὶ συζῆν πεφυκός. καὶ τῷ εὐδαίμονι δὴ τοῦθ' ὑπάρχει· τὰ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὰ ἔχει. δῆλον δ' ὡς μετὰ φίλων καὶ ἐπιεικῶν κρεῖττον, ἢ μετ' ὀθνείων καὶ τῶν τυχόντων συνημερεύειν. δεῖ ἄρα τῷ εὐδαίμονι φίλων. τί οὖν λέγουσιν οἱ πρῶτοι, καὶ πῇ ἀληθεύουσιν; ἢ ὅτι οἱ πολλοὶ φίλους οἴονται τοὺς χρησίμους εἶναι; τῶν τοιούτων μὲν οὖν οὐδὲν δεήσεται ὁ μακάριος, ἐπειδὴ τἀγαθὰ ὑπάρχει αὐτῷ. οὐδὲ δὴ τῶν διὰ τὸ ἡδύ, ἢ ἐπὶ μικρόν· ἡδὺς γὰρ ὁ βίος ὤν, οὐδὲν δεῖται ἐπεισάκτου ἡδονῆς. οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων, οὐ δοκεῖ δεῖσθαι φίλων. τὸ δ' οὐκ ἔστιν ἴσως ἀληθές. ἐν ἀρχῇ γὰρ εἴρηται, ὅτι ἡ εὐδαιμονία, ἐνέργειά τις ἐστίν. ἡ δ' ἐνέργεια δῆλον ὅτι γίνεται, καὶ οὐχ ὑπάρχει, ὥσπερ κτῆμά τι. εἰ δὲ τὸ εὐδαιμονεῖν ἐστὶν ἐν τῷ ζῆν καὶ ἐνεργεῖν, τοῦ ἀγαθοῦ δ' ἡ ἐνέργεια σπουδαία, καὶ ἡδεῖα καθ' αὑτήν, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται· ἔστι δὲ καὶ τὸ οἰκεῖον, τῶν ἡδέων· θεωρεῖν δὲ μᾶλλον δυνάμεθα τοὺς πέλας ἢ ἑαυτούς, καὶ τὰς ἐκείνων πράξεις ἢ τὰς οἰκείας· αἱ τῶν σπουδαίων δὲ πράξεις φίλων ὄντων, ἡδεῖαι τοῖς ἀγαθοῖς· ἄμφω γὰρ ἔχουσι τὰ τῇ φύσει ἡδέα· ὁ μακάριος δὴ φίλων τοιούτων δεήσεται, εἴπερ θεωρεῖν προαιρεῖται πράξεις ἐπιεικεῖς καὶ οἰκείας· τοιαῦται δ' αἱ τοῦ ἀγαθοῦ, φίλου ὄντος. οἴονταί τε δεῖν ἡδέως ζῆν τὸν εὐδαίμονα

δαίμονα

δυνάμενα· μονώτῃ μὲν οὖν χαλεπὸς ὁ βίος· οὐ ῥᾴδιον γὰρ καθ' αὑτὸν ἐνεργεῖν συνεχῶς· μεθ' ἑτέρων δὲ καὶ πρὸς ἄλλους, ῥᾷον. ἔσται οὖν ἡ ἐνέργεια συνεχεστέρα, ἡδεῖα οὖσα καθ' αὑτήν, ὃ δεῖ περὶ τὸν μακάριον εἶναι· ὁ γὰρ σπουδαῖος, ᾗ σπουδαῖος, ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσι χαίρει, ταῖς δ' ἀπὸ κακίας δυσχεραίνει· καθάπερ ὁ μουσικὸς τοῖς καλοῖς μέλεσιν ἥδεται, ἐπὶ δὲ τοῖς φαύλοις λυπεῖται. γίνοιτο δ' ἂν καὶ ἄσκησίς τις τῆς ἀρετῆς ἐκ τοῦ συζῆν τοῖς ἀγαθοῖς, καθάπερ καὶ Θέογνίς φησι. φυσικώτερον δὲ ἐπισκοποῦσιν ἔοικεν ὁ σπουδαῖος φίλος τῷ σπουδαίῳ τῇ φύσει αἱρετὸς εἶναι. τὸ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὸν εἴρηται ὅτι τῷ σπουδαίῳ ἀγαθὸν καὶ ἡδύ ἐστι καθ' αὑτό. τὸ δὲ ζῆν ὁρίζονται τοῖς ζῴοις δυνάμει αἰσθήσεως· ἀνθρώποις δὲ, αἰσθήσεως ἢ νοήσεως. ἡ δὲ δύναμις εἰς τὴν ἐνέργειαν ἀνάγεται. τὸ δὲ κύριον, ἐν τῇ ἐνεργείᾳ. ἔοικε δὲ τὸ ζῆν εἶναι κυρίως τὸ αἰσθάνεσθαι ἢ νοεῖν. τὸ δὲ ζῆν, τῶν καθ' αὑτὸ ἀγαθῶν καὶ ἡδέων· ὡρισμένον γάρ. τὸ δ' ὡρισμένον, τῆς τἀγαθοῦ φύσεως. τὸ δὲ τῇ φύσει ἀγαθόν, καὶ τῷ ἐπιεικεῖ. διόπερ ἔοικε πᾶσιν ἡδὺ εἶναι. οὐ δεῖ δὲ λαμβάνειν μοχθηρὰν ζωὴν καὶ διεφθαρμένην, οὐδ' ἐν λύπαις· ἀόριστος γὰρ ἡ τοιαύτη, καθάπερ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῇ. ἐν τοῖς ἐχομένοις δὲ περὶ τῆς λύπης ἔσται φανερώτερον. εἰ δ' αὐτὸ τὸ ζῆν, ἀγαθὸν καὶ ἡδύ· ἔοικε δὲ καὶ ἐκ τοῦ πάντας ὀρέγεσθαι αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τοὺς ἐπιεικεῖς καὶ μακαρίους· τούτοις γὰρ ὁ βίος αἱρετώτατος, καὶ ἡ τούτων μακαριωτάτη ζωή. ὁ δ' ὁρῶν ὅτι ὁρᾷ, αἰσθάνεται· καὶ ὁ ἀκούων, ὅτι ἀκούει· καὶ ὁ βαδίζων, ὅτι βαδίζει· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως, ἐστί τι τὸ αἰσθανόμενον ὅτι ἐνεργοῦμεν. ὥστε αἰσθανοίμεθ' ἂν ὅτι αἰσθανόμεθα, καὶ νοοῖμεν ὅτι νοοῦμεν. τὸ δ' ὅτι αἰσθανόμεθα ἢ νοοῦμεν, ὅτι ἐσμέν· τὸ γὰρ εἶναι ἦν τὸ αἰσθάνεσθαι ἢ νοεῖν. τὸ δ' αἰσθάνεσθαι ὅτι ζῇ, τῶν ἡδέων καθ' αὑτό· φύσει γὰρ ἀγαθὸν ἡ ζωή. τὸ δ' ἀγαθὸν ὑπάρχον ἐν ἑαυτῷ αἰσθάνεσθαι, ἡδύ. αἱρετὸν δὲ τὸ ζῆν, καὶ μάλιστα τοῖς ἀγαθοῖς, ὅτι τὸ εἶναι ἀγαθόν ἐστιν αὐτοῖς καὶ ἡδύ· συναισθανόμενοι γὰρ τοῦ καθ' αὑτὸ ἀγαθοῦ, ἥδονται. ὡς δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἔχει ὁ σπουδαῖος, καὶ πρὸς τὸν φίλον· ἕτερος γὰρ αὐτός ὁ φίλος ἐστί. καθάπερ

ita erga amicum affectus est probus vir: alter enim ipse est amicus. quemadmodum

oportere existimant. at solitario difficilis vita est: non est enim facile per seipsum assiduè operari, cum aliis verò, & ad alios facilius. operatio igitur quæ magis erit cōtinua, iucūda per seipsam erit id quod circa beatū esse oportet. Probus.n. vir, quatenus est probus, sicut ex virtute proficiscentibus actionibus gaudet: ita eas molestè fert, quæ ex vitio existunt: non secus atque musicus pulchris modulationibus oblectatur prauis offenditur. Adde quòd ex conuictu cum bonis, exercitatio etiā quædam virtutis efficeretur. quemadmodum quoq; Theognis inquit:

A iustis disces bona: si versabere amico

Cum prauo, amittes mens bona si qua tibi est.

Si etiam naturalius consideremus probus amicus probo esse natura expetendus videtur. quod enim natura bonum est probo viro bonum & iucundum esse iam diximus. Viuere autem ipsum definiunt & potestate sensus animalibus, hominibus sensus & intellectionis. potestas verò in operationem reducitur. at in operatione id quod præcipuum est, consistit. viuere autem nihil aliud esse, quàm sentire vel intelligere præcipuè & propriè videtur. sed viuere ex iis est quæ bona & iucunda sunt. Definitum enim est, quod autem est definitum ex boni natura est: quod verò natura est bonum, probo viro etiam bonū est: atque idcirco iucundum esse omnibus videtur. Non debemus autem prauam vitam & corruptam, in doloribusque constitutam sumere: ea enim indefinita est non secus atque ea quæ in ipsa insunt. Ac de dolore quidem in sequentibus planior res efficietur. Quòd si viuere ipsum est bonum, iucundum quoque est. quod ex eo etiam videtur, quòd omnes id appetunt: & præcipuè probi viri, & beati. his enim vita maximè est expetenda, ipsorumq; vita beatissima est. Qui autem videt, se videre sentit & qui audit, se audire: & se ambulare, qui ambulat: atq. in aliis simili modo quiddam est quod sentit nos operari. sētire verò possumus nos sētire, & intelligere nos intelligere. nos sentire autē vel intelligere nihil aliud est quàm nos esse: esse enim sentire vel intelligere erat, at sentire se viuere ex iis est quę per se sunt iucunda. vita enim natura bonum est: bonum verò sibi inesse sentire est iucūdum. viuere autem expetēdum est & pręcipuè bonis propterea quòd esse bonum ipsis, & iucūdum est consentientes enim id quod per se bonum est, lętitia afficiuntur. Cæterùm sicut erga se ipsum,

igitur vnicuique se esse, ita quoque amicũ esse expetẽdum est, vel similiter: at esse ob id erat expetendum, quia se bonum esse sentiebat: talis autem persensio suauis per se est. sentire igitur simul, etiam amicum esse oportet. id autem fieri in conuiuendo, communicandisque tum verbis tum consiliis potest: ita enim conuiuere de hominibus dici videtur, & non sicut de pecudibus, in eodem loco pasci. Si igitur beato viro esse expetibile per se est, cum bonum natura & iucundum sit: simile autem amici quoque esse ipsum est: amicus etiam ex iis esset, quæ expetenda sunt. at quod ipsi est expetendum, id inesse ipsi opus est, alioqui indigens hac parte erit: ei igitur qui fœlix futurus est probis amicis opus erit.

A ὡς οὖν τὸ αὐτὸν εἶναι, αἱρετόν ἐστιν ἑκάστῳ, οὕτω καὶ τὸ τὸν φίλον, ἢ παραπλησίως. τὸ δ' εἶναι, ἦν αἱρετὸν διὰ τὸ αἰσθάνεσθαι αὐτοῦ ἀγαθοῦ ὄντος. ἡ δὲ τοιαύτη αἴσθησις ἡδεῖα καθ' αὑτήν. συναισθάνεσθαι ἄρα δεῖ καὶ τοῦ φίλου ὅτι ἔστι. τοῦτο δὲ γίνοιτ' ἂν ἐν τῷ συζῆν, καὶ κοινωνεῖν λόγων καὶ διανοίας. οὕτω γὰρ ἂν δόξειε τὸ συζῆν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων λέγεσθαι, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν βοσκημάτων τὸ ἐν τῷ αὐτῷ νέμεσθαι.
B εἰ δὴ τῷ μακαρίῳ τὸ εἶναι αἱρετόν ἐστι καθ' αὑτό, ἀγαθὸν τῇ φύσει ὂν καὶ ἡδύ, παραπλήσιον δὲ καὶ τὸ τοῦ φίλου ἐστὶ, καὶ ὁ φίλος τῶν αἱρετῶν ἂν εἴη. ὃ δ' ἐστὶν αὐτῷ αἱρετὸν, τοῦτο δεῖ ὑπάρχειν αὐτῷ. ἢ ταύτῃ ἐνδεὴς ἔσται. δεήσει ἄρα τῷ εὐδαιμονήσοντι φίλων σπουδαίων.

CAPVT X.

Sed nunquid quamplurimi amici faciẽdi sunt? An quemadmodum de hospitalitate consone dictum illud videtur,

Multorum neque sis hominum, neque nullius hospes:

Sic in amicitia quoque conueniet, neque amicis prorsus carere, neque amicos supra modum multos sibi conciliare. Illis sane qui ad vtilitatem spectant, valde etiam congruere id quod dictum est, videretur. multis enim vicissitũ subministrare laboriosum est: non estque ad id agendum ipsis victus satis. iis igitur plures quàm qui ad proprium victum conueniãt, admodum curiosi sunt: tum ad bene viuendum impedimentorum afferunt. nihil itaque ipsis opus est. Qui item voluptatis causa amant, pauci sufficiunt: non secus atque in edulio condimentum. Probi autem amici verum plurimi numero esse debent. An amicorum quoque multitudinis, sicut & ciuitatis modus quidam est: neque enim ex decem hominibus constare ciuitas potest: neque item ex decies decem millibus ciuitas existit. Sed quantitas non est fortasse vna quędam, sed omnis quę inter definita quędam media est. amicorum igitur quoque multitudo definita quædam est: & fortasse plurimi illi sunt, quibus cum vitam traducere quispiam posset. id enim maximè ad amicitiam pertinere videbatur. Non posse autem cum multis viuere quempiã, multisq. se impertire obscurũ nõ est. Esse prętereà illos quoq. inter sese amicos oportet: si inter se omnes conuicturi sint: id autem difficile in multis est. Difficile quoq. illud est, vt congaudeat quispiã & cõdoleat accommodatè cũ multis. verisimile enim est simul incidere posse, vt cum altero collętandum, cum altero condolendũ sit. Fortasse igitur rectè se habet,

Κεφάλαιον ι.

C Ἆρ' οὖν ὡς πλείστους φίλους ποιητέον, ἢ καθάπερ ἐπὶ τῆς ξενίας ἐμμελῶς εἰρῆσθαι δοκεῖ,

Μήτε πολύξεινος, μήτ' ἄξεινος.

καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας ἁρμόσει, μήτ' ἄφιλον εἶναι, μήτ' αὖ πολύφιλον καθ' ὑπερβολήν. τοῖς μὲν δὴ πρὸς χρῆσιν, καὶ πάνυ δόξειεν ἂν ἁρμόζειν τὸ λεχθέν. πολλοῖς γὰρ ἀνθυπηρετεῖν ἐπίπονον, καὶ οὐχ ἱκανὸς ὁ βίος αὐτοῖς τοῦτο πράτ-
D τειν. οἱ πλείους δὴ τῶν πρὸς τὸν οἰκεῖον βίον ἱκανῶν περίεργοι, καὶ ἐμπόδιοι πρὸς τὸ καλῶς ζῆν. οὐδὲν οὖν δεῖ αὐτῶν. καὶ οἱ πρὸς ἡδονὴν δὲ, ἀρκοῦσιν ὀλίγοι, καθάπερ ἐν τῇ τροφῇ τὸ ἥδυσμα. τοὺς δὲ σπουδαίους, πότερον πλείστους κατ' ἀριθμὸν, ἢ ἔστι τι μέτρον καὶ φιλικοῦ πλήθους, ὥσπερ πόλεως; οὔτε γὰρ ἐκ δέκα ἀνθρώπων γένοιτ' ἂν πόλις, οὔτ' ἐκ δέκα
E μυριάδων ἔτι πόλις ἐστί. τὸ δὲ ποσὸν οὐκ ἔστιν ἴσως ἕν τι, ἀλλὰ πᾶν τὸ μεταξύ τινων ὡρισμένων. καὶ φίλων δή ἐστι πλῆθος ὡρισμένον, καὶ ἴσως οἱ πλεῖστοι, μεθ' ὧν δύναιτ' ἄν τις συζῆν. τοῦτο γὰρ ἐδόκει φιλικώτατον εἶναι. ὅτι δ' οὐχ οἷόν τε πολλοῖς συζῆν καὶ διανέμειν αὑτὸν, οὐκ ἄδηλον. ἔτι δὲ, κἀκείνους δεῖ ἀλλήλοις φί-
F λους εἶναι, εἰ μέλλουσι πάντες μετ' ἀλλήλων συνημερεύειν. τοῦτο δ' ἐργῶδες ἐν πολλοῖς ὑπάρχειν. χαλεπὸν δὲ γίνεται καὶ τὸ συγχαίρειν καὶ τὸ συναλγεῖν οἰκείως πολλοῖς. εἰκὸς γὰρ συμπίπτειν ἅμα, τῷ μὲν, συνήδεσθαι, τῷ δὲ, συνάχθεσθαι. ἴσως οὖν εὖ ἔχει, μὴ ζητεῖν ὡς πο-

ὡς πολυφιλώτατον εἶναι, ἀλλὰ τοσούτους ὅσοι εἰς τὸ συζῆν ἱκανοί. οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεσθαι δόξειεν ἂν πολλοῖς εἶναι φίλον σφόδρα· διόπερ οὐδὲ ἐρᾶν πλειόνων· ὑπερβολὴ γάρ τις εἶναι βούλεται φιλίας, τοῦτο δὲ πρὸς ἕνα· καὶ τὸ σφόδρα δὴ πρὸς ὀλίγους. οὕτω δ' ἔοικεν ἔχειν καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων· οὐ γίγνονται γὰρ φίλοι πολλοὶ κατὰ τὴν ἑταιρικὴν φιλίαν, αἱ δ' ὑμνούμεναι ἐν δυσὶ λέγονται. οἱ δὲ πολύφιλοι, καὶ πᾶσιν οἰκείως ἐντυγχάνοντες, οὐδενὶ δοκοῦσιν εἶναι φίλοι, πλὴν πολιτικῶς, οὓς καὶ καλοῦσιν ἀρέσκους. πολιτικῶς μὲν οὖν ἔστι πολλοῖς εἶναι φίλον καὶ μὴ ἄρεσκον ὄντα, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἐπιεικῆ· δι' ἀρετὴν δὲ καὶ δι' αὐτοὺς, οὐκ ἔστι πρὸς πολλούς, ἀγαπητὸν δὲ καὶ ὀλίγους εὑρεῖν τοιούτους.

Κεφάλαιον ια.

ΠΟτερον δ' ἐν εὐτυχίαις φίλων μᾶλλον δεῖ, ἢ ἐν ἀτυχίαις; ἐν ἀμφοῖν γὰρ ἐπιζητοῦνται· οἵ τε γὰρ ἀτυχοῦντες, δέονται ἐπικουρίας, οἵ τ' εὐτυχοῦντες, συμβίων, καὶ οὓς εὖ ποιήσουσι· βούλονται γὰρ εὖ δρᾶν. ἀναγκαιότερον μὲν δὴ ἐν ταῖς ἀτυχίαις· διὸ τῶν χρησίμων ἐνταῦθα δεῖ. κάλλιον δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις· διὸ καὶ τοὺς ἐπιεικεῖς ζητοῦσι· τούτους γὰρ αἱρετώτερον εὐεργετεῖν, καὶ μετὰ τούτων διάγειν. ἔστι γὰρ καὶ ἡ παρουσία αὐτὴ τῶν φίλων ἡδεῖα, καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις καὶ ἐν ταῖς δυστυχίαις. κουφίζονται γὰρ οἱ λυπούμενοι, συναλγούντων τῶν φίλων. διὸ κἂν ἀπορήσειέ τις, πότερον ὥσπερ βάρους μεταλαμβάνουσιν, ἢ τοῦτο μὲν οὔ, ἡ παρουσία δ' αὐτῶν, ἡδεῖα οὖσα, καὶ ἡ ἔννοια τοῦ συναλγεῖν, ἐλάττω τὴν λύπην ποιεῖ. εἰ μὲν οὖν διὰ ταῦτα, ἢ δι' ἄλλο τι κουφίζονται, ἀφείσθω. συμβαίνειν δ' οὖν φαίνεται τὸ λεχθέν. ἔοικε δ' ἡ παρουσία μικτή τις αὐτῶν εἶναι· αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ ὁρᾶν τοὺς φίλους, ἡδὺ, ἄλλως τε καὶ ἀτυχοῦντι, καὶ γίνεταί τις ἐπικουρία πρὸς τὸ μὴ λυπεῖσθαι. παραμυθητικὸν γὰρ ὁ φίλος καὶ τῇ ὄψει, καὶ τῷ λόγῳ, ἐὰν ᾖ ἐπιδέξιος· οἶδε γὰρ τὸ ἦθος, καὶ ἐφ' οἷς ἥδεται καὶ λυπεῖται. τὸ δὲ λυπούμενον αἰσθάνεσθαι ἐπὶ ταῖς αὐτοῦ ἀτυχίαις, λυπηρόν. πᾶς γὰρ φεύγει λύπης αἴτιος εἶναι τοῖς φίλοις. διόπερ οἱ μὲν ἀνδρώδεις τὴν φύσιν, εὐλαβοῦνται συλλυπεῖν τοὺς φίλους αὐτοῖς, κἂν μὴ

A non quærere quamplurimos habere amicos, sed tot quot ad conuiuendum idonei sint. neque enim fieri posse videretur, vt multis vehemēter amicus quispiam sit idcirco neque vt plurium amore sit captus: exuperatio enim amicitiæ quædā esse consueuit: id autem erga vnum est & vehemēter igitur erga paucos quoque erit. Ita verò vsu venire hoc etiam in rebus videtur. in amicitia enim sodalitia multi amici non

B existunt. sed quæ celebrantur amicitiæ, inter duos dicuntur. Qui autem multorum sunt amici, & cum omnibus familiariter versantur: ij nemini sunt amici nisi ciuiliter, quos obsequiosos vocant. Nam ciuiliter multis esse amicus potest quispiam, etiam si obsequiosus non sit, sed re vera probus: ob virtutem verò & propter sese erga multos non potest, sed contentus esse vnusquisque debet, si vel paucos huiusmodi inue-

C nerit.

CAPVT XI.

VTrum autem in prospera magis, an in aduersa fortuna amicis opus est? in vtraque enim requiruntur. nam & infortunati subsidio, & fortunati conuictoribus indigent, iisque hominibus, in quos beneficia conferant, benefacere enim volunt.

D Atque in aduersis quidem rebus necessarium magis id est, vtilibus siquidem ibi est opus, in prosperis tamen est honestius. Vnde etiam probos quærunt, hos siquidem beneficiis afficere, cum hisque vitam traducere expetendum magis est. Est enim præsentia hæc amicorum tam in prosperis quàm in aduersis rebus iucunda. qui dolent enim condolentibus amicis subleuari consueuerunt. Vnde etiam dubitaret qui-

E spiam, nunquid quasi oneris partem suscipiant, an id quidem minime, sed præsentia ipsorum suauis cùm sit, condolendique intellectio dolorem minorem reddat. Sed hancne ob causam an ob aliud quippiam subleuentur, omittamus: euenire tamen prorsus illud quod dictum est videtur. Ipsorum verò præsentia mista quædam esse apparet. nam videre amicos iucundum est, præsertim in aduersa fortuna constituto,

F afferteque subsidium quoddam ad minuendum dolorem. amicus enim consolationem præstat & aspectu & oratione, si commodus sit: quippe cùm & mores nouerit, & ob quæ vel lætetur, vel doleat. sentire autem dolore affici amicum suas ob calamitates, molestum est. in causa enim esse amicis, vt doleant, vnusquisq; euitat, ac fugit. Atque idcirco qui viriles natura sunt, cauent, ne amici secum condoleant. & nisi

A ipse dolorem qui ab illis suscipitur, indolentia exuperet, non sustinet: atque omnino collugentes non admittit, propterea quòd lugubris neque ipse est. Mulierculæ verò, atque huiusmodi viri collamentantibus delectantur: eosque vt amicos & condolentes diligũt: sed in omnibus imitari proculdubio meliorem debemus. At verò in prosperis rebus amicorum præsentia & vitæ traductionem iucundã habet, B & intellectionem quòd sua ob bona lætentur. Quocirca videretur ad prosperas fortunas promptè amicos esse inuitandos, beneficum enim esse honestum est: ad aduersas autem tardè: quippe cùm malorum participes quamminimum facere amicos deceat. Vnde illud: esse me miserum est satis, maximè autem aduocandi sunt amici, quando parua molestia suscepta prodesse multum possunt. At ire econtra- C riò fortasse conuenit ad infortunatos non inuitatum & promptè: amici enim benefacere est, & maximè iis qui in indigentia constituti sunt, & qui non petierunt: vtrisque siquidem honestius est, atque iucundius: at fortunatos verò vt cooperemur quidem, promptè: etenim adhæc quoque amicis opus est, vt autem beneficiis afficimur, tardè: quandoquidem studere v- D tilitatem consequi honestum non est. Insuauitatis tamen reiiciendo fortasse vitanda opinio est: quandoque enim contingit. Esse igitur amicorum præsentia expetenda in omnibus videtur.

CAPVT XII.

IGitur quemadmodum amore captis inspicere est amabilissimum magisq. hunc sensum quàm cæteros eligunt: vtpote cùm ex eo amor & maximè existat & oriatur: ita quoque amicis conuiuere expetendum maximè est: amicitia enim est communi- E catio, & sicut erga seipsum, ità quoque erga amicum sese habet: at sensus erga se vniuscuiusque quòd sit, expetibile est: erga amicum igitur quoque erit, sed eius operatio in conuiuendo fit: quare meritò id appetunt. Quodque est singulis esse ipsum, aut cuius causa viuere eligunt: ea in re cum amicis degere volunt. Quocirca alij compotant, alij alea colludunt: coexer- F centur quidam & conuenantur: nonnulli cómphilosophantur: in eo singuli diem simul traducentes, quod maximè in vita amant. cùm enim conuiuere cum amicis velint, hæc faciunt. hæcque cum illis communicant, quibus cum se conuiuere existimant. Prauorum igitur amicitia praua est. praua enim secum communicant, in-

ἐξισχύῃ τῇ ἀλυπίᾳ τὴν ἐκείνοις γινομένην λύπην, οὐχ ὑπομένει, ὅλως τε συνθρήνους οὐ προσίεται, διὰ τὸ μηδ' αὐτὸς εἶναι θρηνητικός. γύναια δὲ καὶ οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες, τοῖς συστένουσι χαίρουσι, καὶ φιλοῦσιν ὡς φίλους καὶ συναλγοῦντας, μιμεῖσθαι δ' ἐν ἅπασι δεῖ, δῆλον ὅτι τὸν βελτίω. ἡ δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις τῶν φίλων παρουσία, τήν τε διαγωγὴν ἡδεῖαν ἔχει, καὶ τὴν ἔννοιαν, ὅτι ἥδονται ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἀγαθοῖς. διὸ δόξειεν ἂν δεῖν, εἰς μὲν τὰς εὐτυχίας καλεῖν τοὺς φίλους προθύμως· εὐεργετικὸν γὰρ εἶναι, καλόν· εἰς δὲ τὰς ἀτυχίας, ὀκνοῦντα· μεταδιδόναι γὰρ ὡς ἥκιστα δεῖ τῶν κακῶν, ὅθεν τό,

Ἅλις ἐγὼ δυστυχῶν.

μάλιστα δὲ παρακλητέον, ὅταν μέλλωσιν ὀλίγα ὀχληθέντες, μεγάλα αὐτὸν ὠφελήσειν. ἰέναι δ' ἀνάπαλιν ἴσως ἁρμόζει, πρὸς μὲν τοὺς ἀτυχοῦντας, ἄκλητον καὶ προθύμως· φίλου γὰρ εὖ ποιεῖν, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν χρείᾳ, καὶ τὸ μὴ ἀξιώσαντας· ἀμφοῖν γὰρ κάλλιον καὶ ἥδιον· εἰς δὲ τὰς εὐτυχίας, συνεργοῦντα μὲν, προθύμως· καὶ γὰρ εἰς ταῦτα χρεία φίλων· πρὸς εὐπάθειαν δὲ, σχολαίως. οὐ γὰρ καλὸν τὸ προθυμεῖσθαι ὠφελεῖσθαι. δόξαν δ' ἀηδίας ἐν τῷ διωθεῖσθαι ἴσως εὐλαβητέον· ἐνίοτε γὰρ συμβαίνει. ἡ παρουσία δὴ τῶν φίλων ἐν ἅπασιν αἱρετὴ φαίνεται.

Κεφάλαιον ιβ.

ΑΡ' οὖν ὥσπερ τοῖς ἐρῶσι τὸ ὁρᾶν ἀγαπητότατόν ἐστι, καὶ μᾶλλον αἱροῦνται ταύτην τὴν αἴσθησιν, ἢ τὰς λοιπὰς, ὡς κατὰ ταύτην μάλιστα ὄντα τὸν ἔρωτα καὶ γινόμενον· οὕτω καὶ τοῖς φίλοις αἱρετώτατόν ἐστι τὸ συζῆν; κοινωνία γὰρ ἡ φιλία. καὶ ὡς πρὸς ἑαυτὸν ἔχει, οὕτω καὶ πρὸς τὸν φίλον. περὶ αὐτὸν δ' ἡ αἴσθησις ὅτι ἐστὶν, αἱρετή· καὶ περὶ τὸν φίλον δή. ἡ δ' ἐνέργεια γίνεται αὐτῆς ἐν τῷ συζῆν. ὥστ' εἰκότως τούτου ἐφίενται. καὶ ὅ ποτ' ἐστὶν ἑκάστοις τὸ εἶναι, ἢ οὗ χάριν αἱροῦνται τὸ ζῆν, ἐν τούτῳ μετὰ τῶν φίλων βούλονται διάγειν. διόπερ οἱ μὲν συμπίνουσιν, οἱ δὲ συγκυβεύουσιν, ἄλλοι δὲ συγγυμνάζονται καὶ συγκυνηγοῦσιν, ἢ συμφιλοσοφοῦσιν, ἕκαστοι ἐν τούτῳ συνημερεύοντες, ὅ τι περ μάλιστα ἀγαπῶσι τῶν ἐν τῷ βίῳ. συζῆν γὰρ βουλόμενοι μετὰ τῶν φίλων, ταῦτα ποιοῦσι, καὶ τούτων κοινωνοῦσιν, οἷς οἴονται συζῆν. γίνεται οὖν ἡ μὲν τῶν φαύλων φιλία, μοχθηρά· κοινωνοῦσι γὰρ φαύλων, ἀβε-

ἀβέβαιοι ὄντες· καὶ μοχθηροὶ δὲ γίνονται, ὁμοιούμενοι ἀλλήλοις, ἡ δὲ τῶν ἐπιεικῶν, ἐπιεικής, συναυξανομένη ταῖς ὁμιλίαις· δοκοῦσι δὲ καὶ βελτίους γίνεσθαι ἐνεργοῦντες, καὶ διορθοῦντες ἀλλήλους· ἀπομάττονται γὰρ παρ' ἀλλήλων, οἷς ἀρέσκονται· ὅθεν τό,

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλά.

περὶ μὲν οὖν φιλίας, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω. ἑπόμενον δ' ἂν εἴη διελθεῖν περὶ ἡδονῆς.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ἠθικῶν Νικομαχείων

τὸ Ι.

Κεφάλαιον α.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς ἴσως ἕπεται διελθεῖν· μάλιστα γὰρ δοκεῖ συνῳκειῶσθαι τῷ γένει ἡμῶν· διὸ παιδεύουσι τοὺς νέους, οἰακίζοντες ἡδονῇ καὶ λύπῃ. δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἤθους ἀρετὴν μέγιστον εἶναι τὸ χαίρειν οἷς δεῖ, καὶ μισεῖν ἃ δεῖ· διατείνει γὰρ ταῦτα διὰ παντὸς τοῦ βίου, ῥοπὴν ἔχοντα καὶ δύναμιν πρὸς ἀρετήν τε καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον· τὰ μὲν γὰρ ἡδέα προαιροῦνται, τὰ δὲ λυπηρὰ φεύγουσιν. ὑπὲρ δὲ τῶν τοιούτων, ἥκιστ' ἂν δόξειε παρετέον εἶναι· ἄλλως τε καὶ πολλὴν ἐχόντων ἀμφισβήτησιν· οἱ μὲν γὰρ τἀγαθὸν ἡδονὴν λέγουσιν, οἱ δ', ἐξ ἐναντίας, κομιδῇ φαῦλον· οἱ μὲν, ἴσως πεπεισμένοι οὕτω καὶ ἔχειν, οἱ δέ, οἰόμενοι βέλτιον εἶναι πρὸς τὸν βίον ἡμῶν, ἀποφαίνειν τὴν ἡδονὴν τῶν φαύλων, κἂν εἰ μὴ ἔστι. ῥέπειν γὰρ τοὺς πολλοὺς πρὸς αὐτήν, καὶ δουλεύειν ταῖς ἡδοναῖς. διὸ δεῖν εἰς τοὐναντίον ἄγειν· ἐλθεῖν γὰρ ἂν οὕτως ἐπὶ τὸ μέσον. μή ποτε δὲ οὐ καλῶς τοῦτο λέγεται. οἱ γὰρ περὶ τῶν ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσι λόγοι, ἧττόν εἰσι πιστοὶ τῶν ἔργων. ὅταν οὖν διαφωνῶσι τοῖς κατὰ τὴν αἴσθησιν, καταφρονούμενοι καὶ τἀληθὲς προσαναιροῦσιν· ὁ γὰρ ψέγων τὴν ἡδονήν, ὀφθείς ποτε ἐφιέμενος, ἀποκλίνειν δοκεῖ πρὸς αὐτήν, ὡς τοιαύτην οὖσαν ἅπασαν. τὸ διορίζειν γὰρ οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν. ἐοίκασιν οὖν οἱ ἀληθεῖς τῶν λόγων, οὐ μόνον πρὸς τὸ εἰδέναι χρησιμώτατοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βίον· συνῳδοὶ γὰρ ὄντες τοῖς ἔργοις, πιστεύονται, διὸ προτρέπουσι τοὺς ξυνιέντας ζῆν κατ' αὐτούς. τῶν μὲν οὖν τοιούτων ἅλις. τὰ δ' εἰρημένα περὶ τῆς ἡδονῆς ἐπέλθωμεν.

A stabiles cùm sint & praui etiam efficiũtur dum sibi mutuò similes euadũt. at proborum proba atque honesta est, congressionibusq. insuper augetur, vidéturque hi meliores quoq. effici, dũ operantur, ac se mutuò corrigunt. exprimũt enim à se mutuo ea, quibus oblectantur, vnde id:

A iustis disces bona.

Ac de amicitia quidem hactenus dictum B sit, Sequitur vt de voluptate disseramus.

ARISTOTELIS MORALIVM NICOMACHIORVM

LIBER DECIMVS.

CAPVT I.

POST hæc fortasse sequitur vt de voluptate disseramus: quippe quæ C maximè affinis esse generi nostro videatur vnde iuuenes voluptate & dolore quasi gubernaculo dirigentes erudiunt. Maximùmq; esse admodum virtutẽ videtur, si gaudeamus quibus oportet & oderimus ea quæ odio habẽda sunt. hæc enim cùm momentum ac vim ad virtutẽ & fœlicẽ vitam habeant, per totã vitã pertinent. iucunda siquidẽ eligunt, fugiũt ea quæ dolorẽ afferũt. De talibus autẽ D minimè prætermittẽdũ esse videretur: præsertim cùm magnã habeant cõtrouersiã. Nõnulli.n.bonũ ipsum voluptatẽ esse dicunt, alij econtrario admodum prauã rem eam esse affirmant Atque illi quidem fortasse rem esse ita persuasi, sed hi, melius esse ad vitã nostrã rati si voluptas quauis nõ sit praua esse demõstrẽtur, plerosque enim ad ipsam esse procliues, seruiréq; aiũt voluptatibus: vt idcirco in contrarium ipsos E reducere opus sit, sic enim fore, vt ad medium redeant. Videndũ autẽ ne non rectè hoc dicatur. orationes.n. de iis quæ in affectibus & actionibus cõsistũt, minorẽ quàm opera ipsa habent probabilitatẽ, quãdo itaque discrepant ab iis quæ sensu percipiuntur cõtemptæ veritatem quoque ipsam insuper tollunt nam qui vituperat voluptatem, si appetere ipsam quandoque conspiciatur, declinare ad ipsam videtur, quasi omnis voluptas eiusmodi sit, non est enim F multitudinis distinguere. Videntur igitur veræ orationes non solùm ad cognoscẽdũ, sed ad vitam quoque ipsam esse vtilissimæ. cùm enim rebus consentaneæ sunt, creduntur atque ita audientes ad vitam, sicut ipsæ præfinierint traducendam incitant Sed de his satis. Eã nunc, quæ de voluptate dicuntur, persequamur.

CAPVT II.

EVdoxus quidem voluptatem bonum ipsum esse existimabat, propterea quod omnia videbat eam appetere, tam quæ prædita essent ratione, quàm quæ ea carerent: atque in omnibus quod est expetibile id honestum: & quod maximè huiusmodi, id præstantissimum esse cernebat: omnia autem ad idem ferri id omnibus esse optimum indicare. vnumquodque enim quod sibi bonum esset, inuenire non secus atque alimentum, quod igitur omnibus esset bonum quodque omnia appeteret, ipsum bonum esse conficiebat. Cuius sanè rationes ob morum virtutem magis quàm propter seipsas credebãtur: præcipue enim temperans esse videbatur: vt nõ vt amicus voluptatis putaretur hæc dicere, sed quia ita re vera esset. Nec minus autem ex cõtrario quoque manifestum idem esse existimabat. dolorem enim per se omnibus fugiendum esse contrarium autem simili modo expetendum. Maximè autem id esse expetẽdum dicebat, quod non ob aliud neque alterius causa eligeremus, huiusmodi verò proculdubio voluptatem esse quippe cùm à nemine requiramus, cur voluptate afficiatur: eo quòd expetẽda per seipsa voluptas sit. Et cuiuis ex bonis adiunctam eligẽdum magis ipsum reddere: vt iuste agere, & temperãter augerique bonum ipsum seipso. Sed hæc quidem ratio videtur ex bonis esse ipsam ostẽdere nihilo tamen magis: quàm aliud quippiam. omne enim bonum cum altero magis expetendum est, quàm solum. Atque huiusmodi sanè ratione Plato quoque voluptatem ipsum per se bonũ esse destruit. iucundam enim vitam cum prudentia quàm sine prudẽtia esse magis expetendam, quod si mistum est præstantius: ipsum per se bonum voluptatem non esse: quippe cùm ipsum per se bonum nulla re ipsi adiuncta magis expetendum efficiatur. Perspicuum autem est ipsum per se bonum neque aliud quicquam esse posse, quod cum alio ex iis quæ per se sunt bona, magis expetendum sit, quoddam igitur est eiusmodi, cuius etiam nos participes sumus? tale enim est quod quæritur. Nam qui id bonum esse negant, quod omnes appetunt: nihil dicunt quod enim omnibus videtur, id esse affirmamus, qui verò hanc fidem tollit, is non admodum probabiliora dicturus est. nam si mente carentia hæc appeterent, esset sanè aliquid quod dicitur: at si etiam ea quæ prudentia sunt prædita, quomodo dicere aliquid possunt? Fortasse verò in prauis quoque naturale quoddam bonum est præstantius quàm ipsa per se sint, quod

A

Κεφάλαιον β.

Εὔδοξος μὲν οὖν τὴν ἡδονὴν τἀγαθὸν ᾤετ' εἶναι, διὰ τὸ πάνθ' ὁρᾶν ἐφιέμενα αὐτῆς, καὶ ἔλλογα καὶ ἄλογα· ἐν πᾶσι δ' εἶναι τὸ αἱρετὸν τὸ ἐπιεικές, καὶ τὸ μάλιστα κράτιστον· τὸ δὴ πάντα ἐπὶ ταὐτὸ φέρεσθαι μηνύειν, ὡς πᾶσι τοῦτο ἄριστον ὄν· ἕκαστον γὰρ τὸ αὑτῷ ἀγαθὸν εὑρίσκειν, ὥσπερ καὶ τροφήν· τὸ δὴ πᾶσιν ἀγαθόν, καὶ οὗ πάντ' ἐφίεται, τἀγαθὸν εἶναι. ἐπιστεύοντο δ' B οἱ λόγοι, διὰ τὴν τοῦ ἤθους ἀρετὴν μᾶλλον, ἢ δι' αὑτούς. διαφερόντως γὰρ ἐδόκει σώφρων εἶναι· οὐ δὴ ὡς φίλος τῆς ἡδονῆς ἐδόκει ταῦτα λέγειν, ἀλλ' οὕτως ἔχειν κατ' ἀλήθειαν. οὐχ ἧττον δ' ᾤετ' εἶναι φανερὸν ἐκ τοῦ ἐναντίου· τὴν γὰρ λύπην καθ' αὑτὸ πᾶσι φευκτὸν εἶναι· ὁμοίως δὴ τοὐναντίον, αἱρετόν. μάλιστα δ' εἶναι αἱρετόν, ὃ μὴ δι' ἕτερον, μηδ' ἑτέρου C χάριν αἱρούμεθα· τοιοῦτο δ' ὁμολογουμένως εἶναι τὴν ἡδονήν. οὐδένα γὰρ ἐπερωτᾶν, τίνος ἕνεκα ἥδεται, ὡς καθ' αὑτὴν οὖσαν αἱρετὴν τὴν ἡδονήν· προστιθεμένην τε ὁτῳοῦν τῶν ἀγαθῶν, αἱρετώτερον ποιεῖν, οἷον τῷ δικαιοπραγεῖν, καὶ σωφρονεῖν· αὔξεσθαι δὴ τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ αὑτῷ. ἔοικε δὴ οὗτός γε ὁ λόγος τῶν ἀγαθῶν αὐτὴν ἀποφαίνειν, καὶ οὐδὲν μᾶλλον ἑτέρου. πᾶν γὰρ μεθ' D ἑτέρου ἀγαθοῦ, αἱρετώτερον, ἢ μονούμενον. τοιούτῳ δὴ λόγῳ καὶ Πλάτων ἀναιρεῖ ὅτι οὐκ ἔστιν ἡδονὴ τἀγαθόν· αἱρετώτερον γὰρ εἶναι τὸν ἡδὺν βίον μετὰ φρονήσεως, ἢ χωρίς· εἰ δὲ τὸ μικτὸν κρεῖττον, οὐκ εἶναι τὴν ἡδονὴν τἀγαθόν· οὐδενὸς γὰρ προστεθέντος αὐτὸ τἀγαθὸν αἱρετώτερον γίνεσθαι. δῆλον δ' ὡς οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τἀγαθὸν ἂν εἴη, ὃ μετά τινος τῶν καθ' αὑτὸ ἀγαθῶν αἱρετώτερον γίνεται. τί οὖν E ἐστι τοιοῦτον, οὗ καὶ ἡμεῖς κοινωνοῦμεν; τοιοῦτον γὰρ ἐπιζητεῖται. οἱ δ' ἐνιστάμενοι, ὡς οὐκ ἀγαθὸν οὗ πάντ' ἐφίεται, μὴ οὐδὲν λέγουσιν. ἃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τοῦτ' εἶναί φαμεν· ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν, οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ. εἰ μὲν γὰρ τὰ ἀνόητα ὠρέγετο αὐτῶν, ἦν ἄν τι τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ καὶ τὰ φρόνιμα, πῶς F λέγοιεν ἄν τι; ἴσως δὲ καὶ ἐν τοῖς φαύλοις ἐστί τι φυσικὸν ἀγαθὸν κρεῖττον ἢ καθ' αὑτά,

ἐφίεται τοῦ οἰκείου ἀγαθοῦ. οὐκ ἔοικε δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ ἐναντίου καλῶς λέγεσθαι. οὐ γάρ φασιν, εἰ ἡ λύπη κακόν ἐστι, τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· ἀντικεῖσθαι γὰρ καὶ κακὸν κακῷ, καὶ ἄμφω τῷ μηδετέρῳ, λέγοντες ταῦτα οὐ κακῶς, οὐ μὴν ἐπί γε τῶν εἰρημένων ἀληθεύοντες. ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν κακοῖν, καὶ φευκτὰ ἔδει εἶναι ἄμφω, τῶν μηδετέρων δὲ μηδέτερον, ἢ ὁμοίως. νῦν δὲ φαίνονται τὴν μὲν φεύγοντες ὡς κακόν, τὴν δ' αἱρούμενοι ὡς ἀγαθόν· οὕτω δὴ καὶ ἀντίκειται. Οὐ μὴν οὐδ' εἰ μὴ τῶν ποιοτήτων ἐστὶν ἡ ἡδονή, διὰ τοῦτ' οὐδὲ τῶν ἀγαθῶν. οὐδὲ γὰρ αἱ τῆς ἀρετῆς ἐνέργειαι ποιότητές εἰσιν, οὐδ' ἡ εὐδαιμονία. λέγουσι δέ, τὸ μὲν ἀγαθὸν ὡρίσθαι, τὴν δ' ἡδονὴν ἀόριστον εἶναι, ὅτι δέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. εἰ μὲν οὖν ἐκ τοῦ ἥδεσθαι τοῦτο κρίνουσι, καὶ περὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς, καθ' ἃς ἐναργῶς φασὶ μᾶλλον καὶ ἧττον τοὺς ποιοὺς ὑπάρχειν, καὶ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἔσται ταὐτό. δίκαιοι γάρ εἰσι μᾶλλον καὶ ἀνδρεῖοι· ἔστι δὲ καὶ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν μᾶλλον καὶ ἧττον. εἰ δ' ἐν ταῖς ἡδοναῖς, μή ποτ' οὐ λέγουσι τὸ αἴτιον, ἂν ὦσιν, αἱ μὲν ἀμιγεῖς, αἱ δὲ μικταί; τί κωλύει δέ, καθάπερ ὑγίεια, ὡρισμένη οὖσα, δέχεται τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, οὕτω καὶ τὴν ἡδονήν; οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ συμμετρία ἐν πᾶσίν ἐστιν. οὐδ' ἐν τῷ αὐτῷ μία τις ἀεί· ἀλλ' ἀνιεμένη διαμένει ἕως τινός· καὶ διαφέρει τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον. τοιοῦτον δὴ καὶ τὸ περὶ τὴν ἡδονὴν ἐνδέχεται εἶναι. τέλειόν τε τἀγαθὸν τιθέντες, τὰς δὲ κινήσεις καὶ τὰς γενέσεις ἀτελεῖς, τὴν ἡδονὴν κίνησιν καὶ γένεσιν ἀποφαίνειν πειρῶνται. οὐ καλῶς δ' ἐοίκασι λέγειν οὐδ' εἶναι κίνησιν. πάσῃ γὰρ οἰκεῖον εἶναι δοκεῖ τάχος καὶ βραδυτής, καὶ εἰ μὴ καθ' αὑτήν, οἷον τῇ τοῦ κόσμου, πρὸς ἄλλο. τῇ δ' ἡδονῇ τούτων οὐδέτερον ὑπάρχει. ἡσθῆναι μὲν γὰρ ἔστι ταχέως, ὥσπερ ὀργισθῆναι· ἥδεσθαι δ' οὔ, οὐδὲ πρὸς ἕτερον· βαδίζειν δὲ καὶ αὔξεσθαι, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. μεταβάλλειν μὲν οὖν εἰς τὴν ἡδονὴν ταχέως καὶ βραδέως ἔστιν, ἐνεργεῖν δὲ κατ' αὐτὴν οὐκ ἔστι ταχέως, λέγω δ' ἥδεσθαι. γένεσίς τε πῶς ἂν εἴη; δοκεῖ γὰρ οὐκ ἐκ τοῦ τυχόντος τὸ τυχὸν γίνεσθαι, ἀλλ' ἐξ οὗ γίνεται, εἰς τοῦτο διαλύεσθαι. καὶ οὗ γένεσις ἡ ἡδονή, τούτου ἡ λύπη φθορά.

A quod proprium bonum appetit. Sed neque de contrario rectè esse dictum videtur. non enim si dolor est malum, continuò voluptatem esse bonum inquiunt. oppositum siquidem malum malo esse aiunt, & vtraque ei quod neutrum est. Non male, sanè hæc dicentes, non tamen verè. si enim vtraque essent mala, fugienda quoque vtraque esse oportebat: si neutra, neutrum aut similiter. Sed illum quidem fugere, vt malum, hanc expetere vt bonum B videntur. ita igitur etiam opponuntur. At enim neq. si ex qualitatib. nõ est voluptas, propterea neque ex bonis eam esse censendum est. nam neque virtutis operationes sunt qualitates, neque fœlicitas. Dicunt etiam bonum definitum esse, voluptatem verò indefinitam, propterea quòd admittit, vt magis & minus fieri possit, at si ex voluptatis susceptione id iudicant, idem C & in iustitia, & in reliquis virtutibus eueniet, ex quibus euidenter magis & minus eiusmodi homines esse affirmant. iusti enim & fortes magis sunt: fit etiam, vt & iustè & temperanter magis & minus agamus. Sin autem in voluptatibus ipsis hoc statuunt: videant ne non dicant causam huiusce rei, si aliæ mistione omni vacent, mistæ aliæ sint. Quid prohibet autem quia D sicut sanitas, quæ cùm definita sit, admittit tamen, vt esse magis ac minus possit: ita quoque esse voluptatem dicamus? non enim contemperatura eadem in omnibus neq. vna quædã semper in eodẽ est. sed remittitur, atq. aliquãdiu perdurat, eóq. differt, quòd magis, & minus inest. Tale igitur quippiam in voluptate quoque esse potest. Præterea cùm perfectum ipsum per se bonum, motiones verò & generationes E imperfectas esse statuant: voluptatem motionum esse & generationum conantur demonstrare. Sed non rectè dicere id videntur, neque motionem eam esse verum est. motioni enim omni propria esse tarditas & celeritas videtur: & si non per seipsam, vt motui mundi, at ad aliud, voluptati verò neutrum horum inest. fieri enim potest vt citò quispiam voluptatem perceperit, sicut vt iratus sit: vt autem percipiat, minimè: neque ad alterum, vt ambu- F let verò, & crescat. atque omnia huiusmodi potest. Ac mutari quidem in voluptatem citò & tardè licet: operari autem ex ipsa, id est voluptate affici, citò, non licet. Quo pacto item esse generatio potest? non enim ex quodlibet quolibet gigni videtur, sed in illud dissolui vnumquodque, ex quo generatur, & cuius, generatio est voluptas, dolor eius corruptio erit. Di-

cunt item dolorem indigentiam eius esse, quod secundum naturam est: voluptatem repletionem. at hæc corporis sunt affectiones: si igitur voluptas eius quod est secundum naturam repletio est, illud in quo repletio fit, esset id quod voluptatem perciperet corpus igitur id esset, sed non videtur: voluptas igitur repletio non est, sed vnusquisque & voluptate affici dum fit repletio: & dolorem percipere, dum secatur, consueuit. Opinio autem hæc ex voluptatibus & doloribus circa alimentum euenientibus videtur extitisse. vbi enim indigni effecti fuerint, atque ob id dolore præoccupati: percipere voluptatem ex repletione aiunt. At hoc non circa omnes voluptates accidit. dolore enim vacant tum disciplinares, tum ex iis quæ sensus afficiunt illæ quæ olfactu quæ auditu, & visu percipiuntur. Multa item recordationes, & spes huiusmodi sunt. Cuius igitur hæ erunt generationes, cùm nullius rei præcesserint indigentiæ, cuius repletiones esse hæ possint? Aduersus eos autem qui probrosas voluptates producunt, dicere quispiam posset non esse ea iucunda. non enim si male affectis iucunda sunt, idcirco absolute quoque esse ea iucunda existimandum est: sed ipsis illis tantummodo, quemadmodum neque salubria aut dulcia, aut amara, quæ ægrotantibus: neque alba, quæ lippientibus esse huiusmodi videntur. An ita quoque dici posset, expetēdas quidem esse voluptates: non tamen ex his, quemadmodum etiam diuitem esse, expetendum est sed non ex proditione: & sanum esse item, sed non ex cuiuslibet rei esu. An specie differunt voluptates? quæ enim ex honestis rebus existunt diuersæ ab illis sunt, quæ ex turpibus percipiuntur: neque fieri potest vt iusti quispiam voluptate afficiatur, nisi sit iustus: aut musici, nisi sit musicus: atque in reliquis simili modo. Declarare autem videtur etiam amicus ab adulatore diuersus cùm sit, non esse bonum voluptatē: aut voluptates esse specie diuersas. hic enim ad bonum versari: ille ad voluptatem videtur, atque illud probro datur, hoc laudi est, vtpote cum ad alia, atque alia versentur. Nemo præterea expeteret vel viuere ita, vt pueri mente præditus illis voluptatibus, quàm maximè fieri potest, afficeretur, quibus pueri oblectari consueuerunt. vel turpe aliquid agendo ita gaudere, vt nullum vnquam dolorem percepturus sit. Et circa multa studium adhiberemus, etiam si nullā afferret voluptatē: vt videre, meminisse, cognoscere, virtutes habere. quòd si hæc voluptates necessario consequuntur,

A εἶ· καὶ λέγουσι δὲ τὴν μὲν λύπην, ἔνδειαν εἶναι τοῦ κατὰ φύσιν· τὴν δ᾽ ἡδονὴν, ἀναπλήρωσιν, ταῦτα δὲ σωματικά ἐστι πάθη. εἰ δὴ ἐστὶ τοῦ κατὰ φύσιν ἀναπλήρωσις, ἡ δ᾽ ἡδονὴ ἐν ᾧ ἡ ἀναπλήρωσις, τοῦτ᾽ ἂν καὶ ἥδοιτο. τὸ σῶμα ἄρα· οὐ δοκεῖ δέ· οὐκ ἔστιν ἄρα ἀναπλήρωσις, ἡ ἡδονὴ· ἀλλὰ γινομένης μὲν ἀναπληρώσεως, ἥδοιτο ἄν τις, καὶ τεμνόμενος λυποῖτο. ἡ δόξα B δὲ αὕτη δοκεῖ γεγενῆσθαι ἐκ τῶν περὶ τὴν τροφὴν λυπῶν καὶ ἡδονῶν· ἐνδεεῖς γὰρ γενομένους καὶ προλυπηθέντας, ἥδεσθαι τῇ ἀναπληρώσει. τοῦτο δ᾽ οὐ περὶ πάσας συμβαίνει τὰς ἡδονάς· ἄλυποι γάρ εἰσιν αἵ τε μαθηματικαὶ, καὶ τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις, αἱ διὰ τῆς ὀσφρήσεως. καὶ ἀκροάματα δὲ καὶ ὁράματα πολλὰ δὲ καὶ μνῆμαι, καὶ ἐλπίδες. τίνος οὖν αὗται γενέσεις ἔσονται; οὐδενὸς γὰρ ἐν-C δεεῖς γεγένηνται, οὗ γένοιτ᾽ ἂν ἀναπλήρωσις. πρὸς δὲ τοὺς προφέροντας τὰς ἐπονειδίστους τῶν ἡδονῶν, λέγοι τις ἂν ὅτι οὐκ ἔστι ταῦθ᾽ ἡδέα· οὐ γὰρ εἰ τοῖς κακῶς διακειμένοις, ἡδέα ταῦτ᾽ ἐστὶν, οἰητέον αὐτὰ καὶ ἡδέα εἶναι ἁπλῶς, πλὴν τούτοις· καθάπερ οὐδὲ τὰ τοῖς κάμνουσιν ὑγιεινὰ, ἢ γλυκέα, ἢ πικρά· οὐδ᾽ D αὖ λευκὰ, τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμιῶσιν. ἢ οὕτω δὴ λέγοιτ᾽ ἂν, ὅτι αἱ μὲν ἡδοναὶ αἱρεταί εἰσιν, οὐ μὴν ἀπό γε τούτων· ὥσπερ καὶ τὸ πλουτεῖν, προδόντι δ᾽ οὔ· καὶ τὸ ὑγιαίνειν, οὐ μὴν ὁτιοῦν φαγόντι. ἢ ὅτι τῷ εἴδει διαφέρουσιν αἱ ἡδοναί· ἕτεραι γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν καλῶν τῶν ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἡσθῆναι τὴν τοῦ δικαίου, μὴ ὄντα δίκαιον· μηδὲ τὴν τοῦ μουσικοῦ, μὴ ὄντα μουσικόν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἐμφανί-E ζειν δὲ δοκεῖ καὶ ὁ φίλος, ἕτερος ὢν τοῦ κόλακος, οὐκ οὖσαν ἀγαθὸν τὴν ἡδονὴν, ἢ διαφόρους εἴδει· ὁ μὲν γὰρ, πρὸς τἀγαθὸν ὁμιλεῖν δοκεῖ· ὁ δὲ, πρὸς ἡδονήν. καὶ τῷ μὲν, ὀνειδίζεται· τὸν δὲ ἐπαινοῦσιν, ὡς πρὸς ἕτερα ὁμιλοῦντα. οὐδείς τ᾽ ἂν ἕλοιτο ζῆν παιδίου διάνοιαν ἔχων διὰ βίου, ἡδόμενος ἐφ᾽ οἷς τὰ παιδία, ὡς οἷόν τε μάλιστα· οὐδὲ χαίρειν, ποιῶν τι τῶν αἰσχίστων, μηδέποτε μέλλων λυπηθῆναι. περὶ πολλά τε σπουδὴν ποι-F ησαίμεθ᾽ ἂν, καὶ εἰ μηδεμίαν ἐπιφέροι ἡδονήν, οἷον ὁρᾶν, μνημονεύειν, εἰδέναι, τὰς ἀρετὰς ἔχειν. εἰ δ᾽ ἐξ ἀνάγκης ἕπονται τούτοις

ἡδοναὶ,

ἡδοναί, οὐδὲν διαφέρει· ἑλοίμεθα γὰρ ἂν ταῦτα, καὶ εἰ μὴ γίνοιτ' ἀπ' αὐτῶν ἡδονή. ὅτι μὲν οὖν οὔτε τἀγαθὸν ἡ ἡδονὴ, οὔτε πᾶσα αἱρετὴ, δῆλον ἔοικεν εἶναι, καὶ ὅτι εἰσὶν αἱρεταί τινες καθ' αὑτὰς, διαφέρουσαι τῷ εἴδει, ἢ τῷ ἀφ' ὧν. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα περὶ τῆς ἡδονῆς καὶ λύπης ἱκανῶς εἰρήσθω.

Κεφάλαιον γ.

ΤΙ δ' ἐστὶν, ἢ ποῖόν τι, καταφανέστερον γένοιτ' ἂν ἀπ' ἀρχῆς ἀναλαβοῦσιν. δοκεῖ γὰρ ἡ μὲν ὅρασις καθ' ὁντινοῦν χρόνον τελεία εἶναι· οὐ γάρ ἐστιν ἐνδεὴς οὐδενὸς, ὃ εἰς ὕστερον γενόμενον τελειώσει αὐτῆς τὸ εἶδος· τοιούτῳ δ' ἔοικε καὶ ἡ ἡδονή. ὅλον γάρ τι ἐστὶ, καὶ κατ' οὐδένα χρόνον λάβοι τις ἂν ἡδονὴν ἧς ἐπὶ πλείω χρόνον γινομένης, τελειωθήσεται τὸ εἶδος. διόπερ οὐδὲ κίνησίς ἐστιν· ἐν χρόνῳ γὰρ πᾶσα κίνησις, καὶ τέλους τινὸς, οἷον ἡ οἰκοδομικὴ τελεία, ὅταν ποιήσῃ οὗ ἐφίεται. ἢ ἐν ἅπαντι δὴ τῷ χρόνῳ, ἢ ἐν τούτῳ. ἐν δὲ τοῖς μέρεσι τοῦ χρόνου πᾶσαι ἀτελεῖς, καὶ ἕτεραι τῷ εἴδει τῆς ὅλης καὶ ἀλλήλων. ἡ γὰρ τῶν λίθων σύνθεσις, ἑτέρα τῆς τοῦ κίονος ῥαβδώσεως, καὶ αὗται, τῆς τοῦ ναοῦ ποιήσεως. καὶ ἡ μὲν τοῦ ναοῦ, τελεία· οὐδενὸς γὰρ ἐνδεὴς πρὸς τὸ προκείμενον· ἡ δὲ τῆς κρηπῖδος καὶ τοῦ τριγλύφου, ἀτελής· μέρους γὰρ ἑκατέρα. τῷ εἴδει οὖν διαφέρουσι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ λαβεῖν κίνησιν τελείαν τῷ εἴδει, ἀλλ' εἴπερ, ἐν τῷ παντί. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ βαδίσεως καὶ τῶν λοιπῶν. εἰ γάρ ἐστιν ἡ φορὰ, κίνησις πόθεν ποῖ, καὶ ταύτης διαφοραὶ κατ' εἶδος, πτῆσις, βάδισις, ἅλσις, καὶ τὰ τοιαῦτα· οὐ μόνον δ' οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ βαδίσει· τὸ γὰρ πόθεν ποῖ, οὐ ταὐτὸν ἐν τῷ σταδίῳ καὶ τῷ μέρει, καὶ ἐν ἑτέρῳ καὶ ἑτέρῳ μέρει· οὐδὲ τὸ διεξιέναι τὴν γραμμὴν τήνδε κἀκείνην· οὐ μόνον γὰρ γραμμὴν διαπορεύεται, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τόπῳ οὖσαν· ἐν ἑτέρῳ δ' αὕτη ἐκείνης. δι' ἀκριβείας μὲν οὖν περὶ κινήσεως ἐν ἄλλοις εἴρηται. ἔοικε δ' οὐκ ἐν ἅπαντι χρόνῳ τελεία εἶναι, ἀλλ' αἱ πολλαὶ ἀτελεῖς καὶ διαφέρουσαι τῷ εἴδει, εἴπερ τὸ πόθεν ποῖ εἰδοποιόν. τῆς ἡδονῆς δ' ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ τέλειον τὸ εἶδος. δῆλον οὖν ὡς ἕτεραί τ' ἂν εἶεν ἀλλήλων, καὶ τῶν ὅλων τι καὶ τελείων ἡ ἡδονή. δόξειε δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἐνδέχεσθαι

A nihil refert. expeteremus nanque ea nihilominus licet etiã nulla inde voluptas exoriretur. Voluptatem igitur neque esse ipsũ per se bonum, neque omnem esse expetendam: nonnullasque esse per se expetibiles, quę differãt aut specie, aut iis à quibus eueniunt, planũ videtur. Ac de iis quidem quę de voluptate & dolore feruntur, satis dictũ sit.

B

CAPVT III.

QVidnam autem sit voluptas, aut qualis, clarius fiet, si disputationem à principio repetamus. Visio enim quocunque tempore esse perfecta videtur. nulla enim re deficit quæ postea succedens speciem eius perficiat. huic similis quoque voluptas est. totum siquidem quoddam est: neque vllo in tempore statuere aliquis voluptatem posset, cuius, si longiore fieret C tẽpore species perficeretur. Idcirco neque motio est. in tempore.n. fit omnis motus, & cuiusdam etiam finis est. vt ædificatio tũc perfecta est cùm fecit id quod appetit vel in omni videlicet tempore, vel in hoc. nam in partibus temporis imperfectæ omnes, & à tota, & inter se sunt specie diuersæ. lapidum siquidem compositio diuersa à columnæ virgatione: atque hæ vtræque à templi extructione differũt. templi D enim effectio, cùm nulla re deficiat ad propositum, perfecta est: fundamenti verò & triglyphi fabrica est imperfecta: quippe cùm vtraque partis sit. Specie igitur differunt. neque fieri potest vt in quocunque tempore motionem specie perfectam sumamus nisi in toto. Simili modo quoque in ingressione, & cæteris. nam si delatio est motio, quæ alicunde de aliquo fit: eius differentiæ sunt secundũ speciem, volatus, E ingressus & saltus. atque huiusmodi, neq. tantum hoc modo, verùm etiã in ingressione ipsa differentia est: nã alicũde & aliquò non idem in stadio & in parte eius est, & in alia, atque alia parte: neque percurrere lineam hanc & illam. non solùm enim lineam, sed in loco constitutam pertransit: in diuerso autem hæc, quàm illa est. Sed accuratiùs de motu alibi iam diximus. Videtur autem non in omni tempore motio F esse perfecta: sed pleræque imperfectæ, & specie differentes: siquidem alicunde aliquo speciem earum efficit. at voluptatis in quolibet tempore perfecta species est. perspicuum igitur est, & diuersas has inter se esse: & voluptatem quippiam ex iis esse, quæ integra ac perfecta sunt. Hoc autem ex eo etiam videretur, quod

moueri nisi in tempore quippiam non potest voluptate autem affici potest. quod enim in ipso nunc fit, totum quoddam est. Ex his autem manifestum est, non rectè dicere eos qui voluptatem esse, motionem, vel generationem asserunt. non enim omnium hæc dicuntur: sed partibilium, & eorum quæ tota minimè sunt. nam neque visionis generatio est, neque puncti, neque vnitatis neque enim horum quippiam motio aut generatio est. igitur nec voluptatis quoque erit.

CAPVT IV.

QVippe cùm totum quoddam sit. sed sensus cuiuslibet, cùm circa sensibilem rem operatur. Perfectæ autem eius qui bene est affectus circa pulcherrimum ex iis quæ sensui subiiciuntur: tale enim quid maximè esse perfecta operatio videtur. Vtrum autem ipsum sensum an id in quo ipse est, operari dicamus, nihil interest. in vnoquoque enim optima eius est operatio, quod optimè affectum est erga præstantissimum ex iis quæ ipsi subiiciuntur. Atque hæc perfectissima esset, ac iucũdissima. In omni enim sensu voluptas est: in omni item simili modo intellectione & contemplatione. iucundissima autem ea est, quæ perfectissima: at perfectissima eius est, quod bene affectum est erga optimum eorum quæ ipsi subiiciuntur. operationem verò voluptas perficit. Non eodem tamen modo & voluptas perficit, & sensibile, & sensus, cùm bona sunt. quemadmodum neque sanitas & medicus simili modo in causa sunt, vt sani simus. In vnoquoque autem sensu voluptatem fieri perspicuum est: quippe cùm & visiones, & auditiones esse iucundas dicamus. patet enim profectò eas vel quam maximè esse, si & sensus præstantissimus sit, & circa tale quippiam operetur. nam si huiusmodi sunt & quod sentitur, & quod sentit: semper extitisset voluptas, modò adsit quod agat, & quod afficiatur. Perficit autem operationem voluptas, non vt habitus quidam qui inest, sed vt finis superexoriens: perinde atque venustas iis qui in flore ætatis constituti sunt. quousque autem sensibile vel intelligibile, & id quod iudicat, vel contemplatur tale fuerit, quale esse debet: in operatione inerit voluptas. cùm enim id & quod vt afficiatur & quod vt efficiat idoneum est, similia sunt, & inter se eodem modo sese habent: idem fieri naturâ consueuit. Quo modo igitur fit, vt nemo assiduè voluptate afficiatur? an defatigatur? omnia enim humana ad assiduè operandum imbecillia sunt. quocirca neque voluptas assiduè euenit: operationem enim consequitur. Nonnulla tamen sunt quæ cùm noua sunt, oblectant:

A κινεῖσθαι μὴ ἐν χρόνῳ, ἥδεσθαι δέ· τὸ γὰρ ἐν τῷ νῦν, ὅλον τι. ἐκ τούτων δὲ δῆλον, καὶ ὅτι οὐ καλῶς λέγουσι κίνησιν ἢ γένεσιν εἶναι τὴν ἡδονήν. οὐ γὰρ πάντων ταῦτα λέγεται, ἀλλὰ τῶν μεριστῶν καὶ μὴ ὅλων· οὐδὲ γὰρ ὁράσεώς ἐστι γένεσις, οὐδὲ στιγμῆς, οὐδὲ μονάδος· οὐδὲ τούτων οὐδὲν κίνησις, οὐδὲ γένεσις· οὐδὲ δὴ ἡδονῆς· ὅλον γάρ τι.

Κεφάλαιον δ.

B Αἰσθήσεως δὲ πάσης πρὸς τὸ αἰσθητὸν ἐνεργούσης, τελείως δὲ τῆς εὖ διακειμένης πρὸς τὸ κάλλιστον τῶν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν κειμένων· τοιοῦτον γὰρ μάλιστ' εἶναι δοκεῖ ἡ τελεία ἐνέργεια· αὐτὴν δὲ λέγειν ἐνεργεῖν, ἢ ἐν ᾧ ἐστι, μηδὲν διαφερέτω· καθ' ἕκαστον δὲ βελτίστη ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, τοῦ ἄριστα διακειμένου πρὸς τὸ κράτιστον τῶν ὑφ' αὐτήν. αὕτη δ' ἂν
C τελειοτάτη εἴη καὶ ἡδίστη. κατὰ πᾶσαν γὰρ αἴσθησίν ἐστιν ἡδονή· ὁμοίως δὲ καὶ διάνοιαν καὶ θεωρίαν· ἡδίστη δ' ἡ τελειοτάτη· τελειοτάτη δ' ἡ τοῦ εὖ ἔχοντος πρὸς τὸ σπουδαιότατον τῶν ὑφ' αὐτήν· τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονή. οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἥ τε ἡδονὴ τελειοῖ καὶ τὸ αἰσθητόν τε καὶ ἡ αἴσθησις, σπουδαῖα ὄντα, ὥσπερ οὐδ' ἡ ὑγίεια καὶ ὁ ἰατρὸς ὁμοίως αἰτία ἐστὶ
D τοῦ ὑγιαίνειν. καθ' ἑκάστην δ' αἴσθησιν ὅτι γίνεται ἡδονή, δῆλον· φαμὲν γὰρ ὁράματα, καὶ ἀκούσματα εἶναι ἡδέα. δῆλον δὲ καὶ ὅτι μάλιστα, ἐπειδὰν ἥ τε αἴσθησις ᾖ κρατίστη, καὶ πρὸς τοιοῦτον ἐνεργῇ· τοιούτων δ' ὄντων, τοῦ τε αἰσθητοῦ καὶ τοῦ αἰσθανομένου, ἀεὶ ἔσται ἡδονή, ὑπάρχοντός γε τοῦ ποιήσοντος καὶ τοῦ πεισομένου. τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονή, οὐχ ὡς ἡ ἕξις
E ἐνυπάρχουσα, ἀλλ' ὡς ἐπιγινόμενόν τι τέλος, οἷον τοῖς ἀκμαίοις ἡ ὥρα. ἕως δ' οὖν ἂν τὸ αἰσθητὸν ἢ νοητὸν ᾖ οἷον δεῖ, καὶ τὸ κρῖνον ἢ θεωροῦν, ἔσται ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ἡ ἡδονή· ὁμοίων γὰρ ὄντων, καὶ πρὸς ἄλληλα τὸν αὐτὸν τρόπον ἐχόντων, τοῦ τε παθητικοῦ, καὶ τοῦ ποιητικοῦ, ταὐτὸ πέφυκε γίνεσθαι. πῶς οὖν οὐδεὶς συνεχῶς ἥδεται; ἢ κάμνει; πάντα γὰρ τὰ
F ἀνθρώπεια ἀδυνατεῖ συνεχῶς ἐνεργεῖν. οὐ γίνεται οὖν οὐδ' ἡδονή· ἕπεται γὰρ τῇ ἐνεργείᾳ.

ἔνια δὲ τέρπει καινὰ ὄντα· ὕστερον δ' οὐχ ὁμοίως διὰ ταῦτα· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον παρακέκληται ἡ διάνοια, καὶ διατεταμένως περὶ αὐτὰ ἐνεργεῖ, ὥσπερ κατὰ τὴν ὄψιν οἱ ἐμβλέποντες· μετέπειτα δ' οὐ γίνεται τοιαύτη ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ παρημελημένη· διὸ καὶ ἡ ἡδονὴ ἀμαυροῦται. ὀρέγεσθαι δὲ τῆς ἡδονῆς οἰηθείη τις ἂν ἅπαντας, ὅτι καὶ τοῦ ζῆν ἅπαντες ἐφίενται· ἡ δὲ ζωὴ ἐνέργειά τις ἐστί· καὶ ἕκαστος περὶ ταῦτα καὶ τούτοις ἐνεργεῖ, ἃ καὶ μάλιστα ἀγαπᾷ· οἷον, ὁ μὲν μουσικὸς, τῇ ἀκοῇ περὶ τὰ μέλη· ὁ δὲ φιλομαθὴς, τῇ διανοίᾳ περὶ τὰ θεωρήματα· οὕτω δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστος. ἡ δ' ἡδονὴ τελειοῖ τὰς ἐνεργείας· καὶ τὸ ζῆν δὴ, οὗ ὀρέγονται. εὐλόγως οὖν καὶ τῆς ἡδονῆς ἐφίενται· τελειοῖ γὰρ ἑκάστῳ τὸ ζῆν, αἱρετὸν ὄν.

A postea verò non simili modo, hæc ob causam: quia primùm incitatus animus est, in eorumque operatione intentus, quemadmodum in visu faciunt, qui inspiciunt: postea verò operatio eiusmodi non amplius fit sed neglecta. vnde etiam voluptas hebetatur. Omnes autem voluptatem appetere propterea vnusquisque existimaret, B quia viuere omnes appetunt. vita verò operatio quæ iam est. Et circa ea vnusquisque & iis operatur, quæ vel maximè placent, vt musicus auditu circa modulationes: discendi studiosus mente circa contéplationes: atque ita singuli ex ceteris. voluptas verò operationes perficit: & viuere quoque ipsum quod appetunt. meritò igitur voluptatem etiam appetunt, quippe quę viuere ipsum quod expetendū est, perficiat.

Κεφάλαιον ε.

Πότερον δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν τὸ ζῆν αἱρούμεθα, ἢ διὰ τὸ ζῆν τὴν ἡδονὴν, ἀφείσθω ἐν τῷ παρόντι. συνεζεῦχθαι μὲν γὰρ ταῦτα φαίνεται, καὶ χωρισμὸν οὐ δέχεσθαι· ἄνευ τε γὰρ ἐνεργείας, οὐ γίνεται ἡδονή· πᾶσάν τε ἐνέργειαν τελειοῖ ἡ ἡδονή. ὅθεν δοκοῦσι καὶ τῷ εἴδει διαφέρειν· τὰ γὰρ ἕτερα τῷ εἴδει, ὑφ' ἑτέρων οἰόμεθα τελειοῦσθαι· οὕτω γὰρ φαίνεται καὶ τὰ φυσικὰ, καὶ τὰ ὑπὸ τέχνης, οἷον ζῷα, καὶ δένδρα, καὶ γραφὴ, καὶ ἀγάλματα, καὶ οἰκία, καὶ σκεῦος. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς διαφερούσας τῷ εἴδει, ὑπὸ διαφερόντων τῷ εἴδει τελειοῦσθαι. διαφέρουσι δ' αἱ τῆς διανοίας τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ αὗται ἀλλήλων κατ' εἶδος· καὶ αἱ τελειοῦσαι δὴ ἡδοναί. φανείη δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ συνῳκειῶσθαι τῶν ἡδονῶν ἑκάστην τῇ ἐνεργείᾳ ἣν τελειοῖ. συναύξει γὰρ τὴν ἐνέργειαν ἡ οἰκεία ἡδονή. μᾶλλον γὰρ ἕκαστα κρίνουσι καὶ ἐξακριβοῦσιν οἱ μεθ' ἡδονῆς ἐνεργοῦντες· οἷον γεωμετρικοὶ γίνονται οἱ χαίροντες τῷ γεωμετρεῖν, καὶ κατανοοῦσιν ἕκαστα μᾶλλον· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ φιλόμουσοι, καὶ φιλοικοδόμοι, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστοι ἐπιδιδόασιν εἰς τὸ οἰκεῖον ἔργον, χαίροντες αὐτῷ. συναύξουσι δὲ αἱ ἡδοναί· τὰ δὲ συναύξοντα οἰκεῖα· τοῖς ἑτέροις δὲ τῷ εἴδει, καὶ τὰ οἰκεῖα ἕτερα τῷ εἴδει. ἔτι δὲ μᾶλλον τοῦτ' ἂν φανείη ἐκ τοῦ τὰς ἀφ' ἑτέρων ἡδονὰς ἐμποδίους ταῖς ἐνεργείαις εἶναι· οἱ γὰρ φίλαυλοι ἀδυνατοῦσι τοῖς λόγοις προσέχειν,

C

CAPVT V.

Vtrum verò vitam ob voluptatem, an voluptatem ob vitam expetamus, in præsentia omittatur. coniuncta enim hæc inter se ita sunt, vt separari nullo modo queant: quippe cùm & sine operatione non fiat voluptas: & operationem omnem voluptas perficiat. Vnde differre etiam specie videntur. quæ enim specie diuersa sunt, à diuersis perfici existimamus, ita si- D quidem apparent & naturalia, & quæ ab arte efficiuntur. vt animalia, arbores, pictura, statuę, domus, vas. simili modo quoque diuersas specie operationes à specie differentibus perfici putamus. mentis autem operationes ab iis quæ sunt sensuum, atque hæ inter sese specie differunt. quare etiam quæ ipsas perficiunt voluptates. Cō- E stare autem hoc ex eo etiam posset, quòd voluptas vnaquæque operatione ei affinitate est coniuncta, quam perficit. simul enim operationem propria atque affinis voluptas auget: quippe cùm singula magis iudicent: absoluántque exactiùs qui cum voluptate operantur. vt qui geometricis rationibus oblectantur, geometrici euadunt, & singula magis intelligunt, atque aduertunt simili modo musicæ studiosi, & ædificandi, & cęteri alij in suo quisq. opere proficiunt, dum eo oblectantur, ac gau- F dent. voluptates verò sunt quæ incrementum exhibēt. at affinia sunt & propria quę augent. quæ autem diuersis specie sunt propria, inter se quoque specie differunt. Magis præterea inde hoc pateret, quòd voluptates quæ à diuersis eueniunt, operationibus sunt impedimento. studiosi enim tibiarum orationibus attendere nequeūt,

si tibia canentem quempiam audiuerint, tibiæ cantu magis, quàm præsente operatione oblectati: voluptas igitur quæ ex tibiæ cantu prouenit, operationem circa orationem corrumpit. Id in cæteris quoque vsu venit, cùm circa duo simul operatur quispiam: quæ enim est iucundior operatio, alteram extrudit: atque eo magis, quo in voluptate longius excelluerit: adeo vt ex altera operetur nihil. Atque idcirco fit, vt cum aliqua re vehementer gaudemus, aliud quid non admodum agamus: cumque aliis leuiter oblectamur, alia faciamus, vt in theatris bellaria esitant: id tunc maximè faciunt cùm viles certatores sunt. Quoniam autem propria voluptas exactè absoluit operationes, diuturnioresque & meliores reddit: alienę verò labefactant, ac perdunt longè eas inter se distare manifestum est. Ferè enim alienæ voluptates id faciunt quod proprij dolores. proprij enim dolores operationes corrumpunt. verbi causa, si alicui vel scribere iniucundum est & molestum, vel ratiocinari, cùm dolorem afferat operatio, fit, vt is neque scribat, neque ratiocinetur. Ex proprijs igitur voluptatibus, & doloribus contrariũ circa operationes cõtingit. propriæ autem sunt voluptates, quæ ex operatione aliqua per se existunt. alienæ verò aliæ appellantur, propterea quòd simile quid efficiunt, quod dolor. corrumpunt enim: veruntamen non simili modo. At verò cùm operationes probitate & prauitate differant: & aliæ e ipsis expetendæ sint: aliæ fugiendæ: aliæ neutræ: simili modo voluptates etiam sese habent: in vnaquaque enim operatione propria voluptas existit: in bona honesta, in praua improba. Nam & cupiditates honestorum laudabiles, turpium vituperabiles sunt. Affiniores autem operationibus sunt voluptates quæ in ipsis existũt, quàm appetitiones. hæ enim & temporibus & natura distinctæ sunt: illæ adeo annexæ operationibus sunt, adeoque ab ipsis distinctæ, vt an idem cum voluptate operatio sit, ambiguum esse videatur. Neque tamen voluptatem esse mentem, aut sensum putandum est: est enim absurdum, sed quia non separantur, esse idem quibusdam videntur sicut igitur operationes, ita quoque diuersæ voluptates sunt. Visus autem à tactu puritate differt: & auditus & olfactus à gustatu, simili modo quoque differunt voluptates: atque ex his illæ quæ circa mentem existunt: & vtræq. à se mutuo. Esse verò vnicuique animali

A ἐὰν κατακούωσιν αὐλοῦντος, μᾶλλον γὰρ χαίροντες αὐλητικῇ, τῆς παρούσης ἐνεργείας, ἡ κατὰ τὴν αὐλητικὴν ἡδονὴ τὴν περὶ τὸν λόγον ἐνέργειαν φθείρει. ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει, ὅταν ἅμα περὶ δύο ἐνεργῇ· ἡ γὰρ ἡδίων τὴν ἑτέραν ἐκκρούει. κἂν πολὺ διαφέρῃ κατὰ τὴν ἡδονήν, μᾶλλον, ὥστε μηδὲ ἐνεργεῖν κατὰ τὴν ἑτέραν. διὸ χαίροντες ὁτιοῦν σφόδρα, οὐ πάνυ δρῶμεν ἕτερον, B καὶ ἄλλα ποιοῦμεν, ἄλλοις ἠρέμα ἀρεσκόμενοι, οἷον καὶ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ τραγηματίζοντες, ὅταν φαῦλοι οἱ ἀγωνιζόμενοι ὦσι, τότε μάλιστα αὐτὸ δρῶσιν. ἐπεὶ δ', ἡ μὲν οἰκεία ἡδονὴ ἐξακριβοῖ τὰς ἐνεργείας, καὶ χρονιωτέρας καὶ βελτίους ποιεῖ. αἱ δ' ἀλλότριαι λυμαίνονται, δῆλον ὡς πολὺ διεστᾶσι. σχεδὸν γὰρ αἱ ἀλλότριαι ἡδοναὶ ποιοῦσιν ὅπερ C αἱ οἰκεῖαι λῦπαι. φθείρουσι γὰρ τὰς ἐνεργείας αἱ οἰκεῖαι λῦπαι, οἷον εἴ τῳ τὸ γράφειν ἀηδὲς καὶ ἐπίλυπον, ἢ τὸ λογίζεσθαι. ὁ μὲν, οὐ γράφει, ὁ δ', οὐ λογίζεται, λυπηρᾶς οὔσης τῆς ἐνεργείας. συμβαίνει δὴ περὶ τὰς ἐνεργείας τοὐναντίον ἀπὸ τῶν οἰκείων ἡδονῶν τε καὶ λυπῶν. οἰκεῖαι δ' εἰσὶν, αἱ ἐπὶ τῇ ἐνεργείᾳ καθ' αὑτὴν γινόμεναι. αἱ δ' ἀλλότριαι ἡδοναὶ, εἴρηνται, ὅτι παραπλήσιόν τι τῇ λύπῃ D ποιοῦσι· φθείρουσι γὰρ, πλὴν οὐχ ὁμοίως. διαφερουσῶν δὲ τῶν ἐνεργειῶν ἐπιεικείᾳ καὶ φαυλότητι, καὶ τῶν μὲν αἱρετῶν οὐσῶν τῶν δὲ, φευκτῶν τῶν δ', οὐδετέρων ὁμοίως ἔχουσι καὶ αἱ ἡδοναί. καθ' ἑκάστην γὰρ ἐνέργειαν οἰκεία ἡδονή ἐστιν. ἡ μὲν οὖν τῇ σπουδαίᾳ οἰκεία, ἐπιεικής· ἡ δὲ τῇ φαύλῃ, μοχθηρά. καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι, τῶν μὲν καλῶν ἐπαινεταί τῶν δ' E αἰσχρῶν, ψεκταί. οἰκειότεραι δὲ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἐν αὐταῖς ἡδοναὶ, τῶν ὀρέξεων. αἱ μὲν γὰρ, διωρισμέναι εἰσὶ καὶ τοῖς χρόνοις, καὶ τῇ φύσει. αἱ δὲ, σύνεγγυς ταῖς ἐνεργείαις, καὶ ἀδιόριστοι οὕτως, ὥστ' ἔχειν ἀμφισβήτησιν, εἰ ταὐτόν ἐστιν ἡ ἐνέργεια τῇ ἡδονῇ. οὐ μὴν ἔοικέ γε ἡδονὴ διάνοια εἶναι, οὐδ' αἴσθησις· ἄτοπον γάρ· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ χωρίζεσθαι, F φαίνεταί τισι ταὐτόν. ὥσπερ οὖν αἱ ἐνέργειαι ἕτεραι, καὶ αἱ ἡδοναί. διαφέρει δὲ ἡ ὄψις ἁφῆς καθαρότητι, καὶ ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις γεύσεως· ὁμοίως δὴ διαφέρουσι καὶ αἱ ἡδοναὶ, καὶ τούτων αἱ περὶ τὴν διάνοιαν, καὶ ἑκάτεραι ἀλλήλων. δοκεῖ δ' εἶναι ἑκάστῳ ζῴῳ

καὶ

καὶ ἡδονὴ οἰκεία, ὥσπερ καὶ ἔργον· ἡ γὰρ κατὰ τὴν ἐνέργειαν. κἂν ἐν ἑκάστῳ δὲ θεωροῦντι, τοῦτ᾽ ἂν φανείη· ἑτέρα γὰρ ἵππου ἡδονὴ καὶ κυνὸς καὶ ἀνθρώπου, καθάπερ Ἡράκλειτός φησιν, ὄνον σύρματ᾽ ἂν ἑλέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν· ἥδιον γὰρ χρυσοῦ τροφὴ ὄνοις. αἱ μὲν οὖν τῶν ἑτέρων τῷ εἴδει, διαφέρουσιν εἴδει. τὰς δὲ τῶν αὐτῶν, ἀδιαφόρους εὔλογον εἶναι. διαλλάττουσι δὲ οὐ μικρὸν ἐπί γε τῶν ἀνθρώπων· τὰ γὰρ αὐτὰ, τοὺς μὲν λυπεῖ τοὺς δὲ τέρπει· καὶ τοῖς μὲν, λυπηρὰ καὶ μισητά ἐστι· τοῖς δὲ, ἡδέα καὶ φιλητά. καὶ ἐπὶ γλυκέων δὲ τοῦτο συμβαίνει· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ τῷ πυρέττοντι δοκεῖ, καὶ τῷ ὑγιαίνοντι, οὐδὲ θερμὸν εἶναι τῷ ἀσθενεῖ καὶ τῷ εὐεκτικῷ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐφ᾽ ἑτέρων τοῦτο συμβαίνει. δοκεῖ δ᾽ ἐν ἅπασι τοῖς τοιούτοις εἶναι τὸ φαινόμενον τῷ σπουδαίῳ. εἰ δὲ τοῦτο καλῶς λέγεται, καθάπερ δοκεῖ, καὶ ἔστιν ἑκάστου μέτρον ἡ ἀρετὴ, καὶ ὁ ἀγαθὸς, ᾗ τοιοῦτος, καὶ ἡδοναὶ εἶεν ἂν αἱ τούτῳ φαινόμεναι, καὶ ἡδέα, οἷς οὗτος χαίρει. τὰ δὲ τούτῳ δυσχερῆ, εἴ τῳ φαίνεται ἡδέα, οὐδὲν θαυμαστόν· πολλαὶ γὰρ φθοραὶ καὶ λῦμαι ἀνθρώπων γίνονται· ἡδέα δ᾽ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τούτοις, καὶ οὕτω διακειμένοις. τὰς μὲν οὖν ὁμολογουμένως αἰσχρὰς, δῆλον ὡς οὐ φατέον ἡδονὰς εἶναι, πλὴν τοῖς διεφθαρμένοις. τῶν δ᾽ ἐπιεικῶν δοκουσῶν εἶναι, ποίαν ἢ τίνα φατέον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι; ἢ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν δῆλον; ταύταις γὰρ ἕπονται αἱ ἡδοναί. εἴτ᾽ οὖν μία ἐστὶν, εἴτε πλείους, αἱ τοῦ τελείου καὶ μακαρίου ἀνδρὸς, αἱ ταύτας τελειοῦσαι ἡδοναὶ, κυρίως λέγοιντ᾽ ἂν ἀνθρώπου ἡδοναὶ εἶναι· αἱ δὲ λοιπαὶ, δευτέρως καὶ πολλοστῶς, ὥσπερ αἱ ἐνέργειαι.

Κεφάλαιον ϛ.

Εἰρημένων δὲ τῶν περὶ τὰς ἀρετάς τε καὶ φιλίας καὶ ἡδονὰς, λοιπὸν περὶ εὐδαιμονίας τύπῳ διελθεῖν, ἐπειδὴ τέλος αὐτὴν τίθεμεν τῶν ἀνθρωπίνων. ἀναλαβοῦσι δὴ τὰ προειρημένα, συντομώτερος ἂν εἴη ὁ λόγος. εἴπομεν δ᾽, ὅτι οὐκ ἔστιν ἕξις· καὶ γὰρ τῷ καθεύδοντι διὰ βίου ὑπάρχοι ἂν, φυτῶν ζῶντι βίον, καὶ τῷ δυστυχοῦντι τὰ μέγιστα. εἰ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἐνέργειάν τινα θετέον, καθάπερ ἐν τοῖς πρότερον εἴρηται· τῶν δ᾽ ἐνεργειῶν, αἱ μέν εἰσιν ἀναγκαῖαι καὶ δι᾽ ἕτερα αἱρεταί·

A propria voluptas. quemadmodum etiam
opus videtur: ea enim est quæ in operatione
existit. id in vnoquoque consideranti
ita esse apparebit. equi siquidem, & canis,
& hominis voluptas diuersa est. Quemadmodum
Heraclitus inquit, asinos stramentitias
paleas mag s quàm aurum esse
electuros: quippe cùm asinis pabulum auro
iucundius sit. Ac voluptatates quidē eorum
B quæ specie diuersa sunt, specie differunt:
quæ sunt eorundem, indifferentes esse
consentaneum est. in hominibus tamen
non parum variant: eadem enim alios dolore,
alios oblectatione afficiunt, quibusdam
molesta & odiosa, iucunda & amabilia
nonnullis sunt, in dulcibus quoque
idem euenit quippe cùm non eadem febricitanti,
& sano esse huiusmodi videantur:
neque calidum cuippiam imbecillo, &
& ei qui bono habitu præditus sit. simili-
C ter in aliis etiam contingit. Videtur autem
in omnibus similibus id esse quod probo
viro apparet. Quòd si hoc rectè dicitur,
quemadmodum videtur, & est: & vniuscuiusque
mensura est virtus, & bonus vir,
quatenus est talis: voluptates quoque erūt
quæ huic videntur, & iucunda ea quibus
hic oblectatur. Si cui tamen ea videntur
iucunda quæ huic sunt molesta, nihil mirum
esse debet: multæ etenim corruptelæ
D hominum, & labes contingunt. non sunt
nanque iucunda: sed his, atque ita affectis.
Eas igitur quæ sine dubio turpes sunt, non
esse dicendas voluptates nisi corruptis hominibus
manifestum est. Ex iis verò quæ
esse honestæ videntur qualis, aut quænam
esse hominis dicenda est: an ex operationibus
patet. has enim ipsæ voluptates sequūtur:
siue igitur vna siue plures sint perfecti
& beati viri operationes: quæ has perficiūt
E voluptates, præcipuè hominis voluptates
esse dicerentur. reliquæ autem secundo loco,
& ex parte aliqua, non secus atque operationes.

CAPVT VI.

CVm dicta autem sint ea quæ ad virtutes
& amicitias, & voluptates spectāt:
reliquum est, vt de fœlicitate figura quadam
disseramus quoniam finem eam humanarum
rerum esse statuimus. Si igitur
antedicta repetamus, breuior nobis euadet
F oratio. Diximus eam non esse habitum.
nam in eo inesset, qui per totam vitam dormiret,
& plantæ vitam traduceret, maximisq.
infortuniis affligeretur. Quòd si hæc
non placēt, sed magis in operationē quandam
ipsa reponenda est, sicut in superioribus
est dictum: ex operationibus autem aliæ sunt necessariæ, & ob alia expetendæ,

aliæ per se patet, fœlicitatem aliquam ex iis quæ per se, & non ob aliud sunt expetendæ, esse statuendam: fœlicitas enim nullius rei indiga est, sed ex sese ipsa sufficit. Per se autem sunt expetendæ, illæ, ex quibus præter operationem requiritur nihil: cuiusmodi esse actiones videntur, quæ ex virtute fiunt: bona enim & honesta agere ex iis est, quæ per se expetuntur. Quin etiam ex lusionibus illæ quæ iucundæ sunt: quippe cùm non ob aliud ipsas eligant: damnum enim ex ipsis potius quàm vtilitatem & corpora & fortunas negligentes, consequuntur. Confugiunt autem ad huiusmodi diuersationes plerique eorum qui fœlices habentur vnde apud tyrannos in existimatione sunt, qui in talibus diuersationibus sunt vrbani: quippe cum in iis quæ illi appetunt, sese exhibeant iucundos. indigent autem talibus. Ac videntur quidem hæc fœlicia esse, propterea quòd qui in potestatibus constituti sunt, his vacant, sed nullum fortasse argumentum huiusmodi homines sunt. non enim in dominatu virtus collocata est, aut intellectus, ex quibus honestæ operationes existunt. Neque si isti quia syncere & liberalis voluptatis gustum non habent, ad corporis voluptates confugiunt: propterea has magis esse expetendas existimandum est. nam & pueri quæ apud se in precio sunt, præstantissima esse opinantur. Consentaneum igitur est, vt sicut pueris & viris diuersa esse in precio videntur: ita prauis & bonis quoque videantur. Vnde quemadmodum sæpe dictum est, ea sunt preciosa & iucunda quæ probo viro huiusmodi sunt: atque ea maximè expetenda operatio est vnicuique, quæ ex habitu proprio: probo autem viro, quæ ex virtute fit. Non est igitur in lusu fœlicitas. absurdum enim est lusum esse finem: & negotiari, & laborare tota vita ludendi causa. nam omnia, vt ita dicam, præter fœlicitatem alterius causa expetimus: quippe cùm finis ipsa hæc sit: serio autem agere & laborare lusionis causa stultũ planè ac puerile admodũ videtur. Ludere autem vt serio agat quispiã ex Anacharsidis sententia videtur rectè se habere: quippe cùm lusus requiei similis sit. & cùm nequeant homines assiduè operari, requie indigẽt. non est igitur finis requies: causa enim operationis fit. At esse ex virtute vita fœlix videtur: hæc autẽ studiosa & seria est, nõ in lusu versatur. Meliora præterea seria & studiosa esse dicimus ridiculis, & iis quæ cum lusu fiunt.

A αἱ δὲ καθ' αὑτάς· δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν τῶν καθ' αὑτὰς αἱρετῶν τινα θετέον, καὶ οὐ τῶν δι' ἄλλο. οὐδενὸς γὰρ ἐνδεὴς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' αὐτάρκης. καθ' αὑτὰς δ' εἰσὶν αἱρεταί, ἀφ' ὧν μηδὲν ἐπιζητεῖται παρὰ τὴν ἐνέργειαν. τοιαῦται δ' εἶναι δοκοῦσιν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· τὰ γὰρ καλὰ καὶ σπουδαῖα πράττειν, τῶν δι' αὑτὰ αἱρετῶν, καὶ τῶν παιδιῶν

B δὲ αἱ ἡδεῖαι· οὐ γὰρ δι' ἕτερα αὐτὰς αἱροῦνται· βλάπτονται γὰρ ἀπ' αὐτῶν μᾶλλον ἢ ὠφελοῦνται, ἀμελοῦντες τῶν σωμάτων καὶ τῆς κτήσεως. καταφεύγουσι δ' ἐπὶ τὰς τοιαύτας διαγωγὰς τῶν εὐδαιμονιζομένων οἱ πολλοί· διὸ παρὰ τοῖς τυράννοις εὐδοκιμοῦσιν οἱ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς εὐτράπελοι· ὧν γὰρ ἐφίενται, ἐν τούτοις παρέχουσι σφᾶς αὐτοὺς ἡδεῖς· δέονται δὲ τοιούτων. δοκεῖ μὲν οὖν εὐ-

C δαιμονικὰ ταῦτα εἶναι, διὰ τὸ τοὺς ἐν δυναστείαις ἐν τούτοις ἀποσχολάζειν. οὐδὲν δ' ἴσως σημεῖον οἱ τοιοῦτοί εἰσιν· οὐ γὰρ ἐν τῷ δυναστεύειν ἡ ἀρετή, οὐδ' ὁ νοῦς, ἀφ' ὧν αἱ σπουδαῖαι ἐνέργειαι. οὐδ' εἰ ἄγευστοι οὗτοι ὄντες ἡδονῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἐλευθερίου, ἐπὶ τὰς σωματικὰς καταφεύγουσι, διὰ τοῦτο ταύτας οἰητέον αἱρετωτέρας εἶναι· καὶ γὰρ οἱ παῖδες,

D τὰ παρ' αὐτοῖς τιμώμενα, κράτιστα οἴονται εἶναι. εὔλογον δή, ὥσπερ παισὶ καὶ ἀνδράσιν ἕτερα φαίνεται τίμια, οὕτω καὶ φαύλοις καὶ ἐπιεικέσι. καθάπερ οὖν πολλάκις εἴρηται, καὶ τίμια καὶ ἡδέα ἐστὶ τὰ τῷ σπουδαίῳ τοιαῦτα ὄντα· ἑκάστῳ δ' ἡ κατὰ τὴν οἰκείαν ἕξιν αἱρετωτάτη ἐνέργεια· καὶ τῷ σπουδαίῳ δὴ ἡ κατὰ τὴν ἀρετήν. οὐκ ἐν παιδιᾷ ἄρα ἡ εὐδαιμονία. καὶ γὰρ ἄτοπον τὸ τέλος εἶναι παι-

E διάν, καὶ πραγματεύεσθαι καὶ κακοπαθεῖν τὸν βίον ἅπαντα τοῦ παίζειν χάριν. ἅπαντα γὰρ ὡς εἰπεῖν, ἑτέρου χάριν αἱρούμεθα, πλὴν τῆς εὐδαιμονίας· τέλος γὰρ αὕτη. σπουδάζειν δὲ καὶ πονεῖν παιδιᾶς χάριν, ἠλίθιον φαίνεται καὶ λίαν παιδικόν. παίζειν δ' ὅπως σπουδάζῃ, κατ' Ἀνάχαρσιν, ὀρθῶς ἔχειν δοκεῖ· ἀναπαύσει γὰρ ἔοικεν ἡ παιδιά. ἀδυ-

F νατοῦντες δὲ συνεχῶς πονεῖν, ἀναπαύσεως δέονται. οὐ δὴ τέλος ἡ ἀνάπαυσις· γίνεται γὰρ ἕνεκα τῆς ἐνεργείας. δοκεῖ δ' ὁ εὐδαίμων βίος κατ' ἀρετὴν εἶναι· οὗτος δὲ μετὰ σπουδῆς, ἀλλ' οὐκ ἐν παιδιᾷ. βελτίω τε λέγομεν τὰ σπουδαῖα, τῶν γελοίων καὶ τῶν μετὰ παιδιᾶς

καὶ

καὶ τὴν τοῦ βελτίονος ἀεὶ καὶ μορίου καὶ ἀνθρώπου σπουδαιοτέραν τὴν ἐνέργειαν· ἡ δὲ τοῦ βελτίονος κρείττων καὶ εὐδαιμονικωτέρα ἤδη. ἀπολαύσειέ τ' ἂν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ὁ τυχὼν καὶ ἀνδράποδον, οὐχ ἧττον τοῦ ἀρίστου· εὐδαιμονίας δ' οὐδεὶς ἀνδραπόδῳ μεταδίδωσιν, εἰ μὴ καὶ βίου· οὐ γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται.

Κεφάλαιον ζ.

Εἰ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια, εὔλογον κατὰ τὴν κρατίστην· αὕτη δ' ἂν εἴη τοῦ ἀρίστου. εἴτε δὴ νοῦς τοῦτο εἴτε ἄλλο τι, ὃ δὴ κατὰ φύσιν δοκεῖ ἄρχειν καὶ ἡγεῖσθαι καὶ ἔννοιαν ἔχειν περὶ καλῶν καὶ θείων, εἴτε θεῖον ὂν καὶ αὐτὸ εἴτε τῶν ἐν ἡμῖν τὸ θειότατον, ἡ τούτου ἐνέργεια κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν εἴη ἂν ἡ τελεία εὐδαιμονία. ὅτι δ' ἐστὶ θεωρητική, εἴρηται. ὁμολογούμενον δὲ τοῦτ' ἂν δόξειεν εἶναι καὶ τοῖς πρότερον, καὶ τῷ ἀληθεῖ. κρατίστη τε γὰρ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐνέργεια· καὶ γὰρ ὁ νοῦς τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τῶν γνωστῶν, περὶ ἃ ὁ νοῦς. ἔτι δὲ συνεχεστάτη· θεωρεῖν τε γὰρ δυνάμεθα συνεχῶς μᾶλλον, ἢ πράττειν ὁτιοῦν. οἰόμεθά τε δεῖν ἡδονὴν παραμεμῖχθαι τῇ εὐδαιμονίᾳ. ἡδίστη δὲ τῶν κατ' ἀρετὴν ἐνεργειῶν, ἡ κατὰ τὴν σοφίαν ὁμολογουμένως ἐστί. δοκεῖ γοῦν ἡ σοφία θαυμαστὰς ἡδονὰς ἔχειν καθαρειότητι καὶ τῷ βεβαίῳ. εὔλογον δὲ τοῖς εἰδόσι τῶν ζητούντων ἡδίω τὴν διαγωγὴν εἶναι. ἥ τε λεγομένη αὐτάρκεια, περὶ τὴν θεωρητικὴν μάλιστ' ἂν εἴη· τῶν μὲν γὰρ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, καὶ σοφὸς, καὶ δίκαιος καὶ οἱ λοιποὶ δέονται· τοῖς δὲ τοιούτοις ἱκανῶς κεχορηγημένων, ὁ μὲν δίκαιος δεῖται πρὸς οὓς δικαιοπραγήσει, καὶ μεθ' ὧν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων, καὶ ὁ ἀνδρεῖος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος· ὁ δὲ σοφὸς, καὶ καθ' αὑτὸν ὢν, δύναται θεωρεῖν· καὶ ὅσῳ ἂν σοφώτερος ᾖ, μᾶλλον· βέλτιον δ' ἴσως, συνεργοὺς ἔχων· ἀλλ' ὅμως αὐταρκέστατος. δόξαι τ' ἂν αὐτὴ μόνη δι' αὑτὴν ἀγαπᾶσθαι· οὐδὲν γὰρ ἀπ' αὐτῆς γίνεται παρὰ τὸ θεωρῆσαι. ἀπὸ δὲ τῶν πρακτικῶν, ἢ πλεῖον ἢ ἔλαττον περιποιούμεθα παρὰ τὴν πρᾶξιν. δοκεῖ τε ἡ εὐδαιμονία ἐν τῇ σχολῇ εἶναι· ἀσχολούμεθα γὰρ, ἵνα σχολάζωμεν, καὶ πολεμοῦμεν, ἵν' εἰρήνην ἄγωμεν.

A Et melioris semper partis & hominis operationẽ esse studiosiorem affirmamus, melioris autem operatio præstantior fœlicitatique accommodatior iam est. Frui item corporis voluptatibus quilibet etiam mancipium non minus quam optimus posset: mancipio autem fœlicitatem tribuit nemo: siquidem neque etiam vitam: non enim in talibus diuersationibus fœlicitas consistit: sed in operationibus quæ ex virtute proficiscũtur, quemadmodum dictum est prius.
B

CAPVT VII.

SI verò fœlicitas est ex virtute operatio, consentaneum est eam ex illa esse, quæ præstantissima est: hæc autem eius erit, quod est optimum. Siue igitur id intellectus sit siue aliud quippiã, quod sanè secundum naturam videtur principatum obtinere, & præsidere, notionémque habere de honestis, & diuinis rebus: siue diui-
C num quoddam etiam ipsum sit, siue ex iis quæ in nobis sunt diuinissimum: huius secundum propriam virtutem operatio, perfecta fœlicitas esset: quam esse contemplatiuam dictum iam est. Atque hoc tũ cũ superius dictis, tum cùm veritate consentiens esse videretur. nam & præstantissima est hæc operatio: quippe cùm ex iis quæ in nobis sunt, intellectus huiusmo-
D di sit: & ex iis quæ in cognitionem cadunt, illa circa quæ intellectus versatur. Et præterea assiduissima. contemplari siquidem assiduè magis quàm operari quippiam possumus. Existimamúsque oportere voluptatem fœlicitati esse admistam. iucundissima autem ex virtutis operationibus ea procul dubio est, quæ secundum sapientiam fit. Philosophia erga mirabiles habere & puritate & nobilitate voluptates videtur. Consentaneum autem est
E scientibus quàm quærentibus iucundiorem vitæ traductionem esse. tum sufficientia quæ dicitur, in contemplatiua maximè est. Nam eorum quidem quæ ad viuendum necessaria sunt, & sapiens & iustus, & cæteri indigent. huiusmodi tamen hominibus cùm abundè res suppetunt, iustus his indiget erga quos, & quibus cum iuste agat: temperans item simili modo, & fortis, & cæteri singuli: sapiens verò etiam si
F per seipsum sit contemplari potest: atque id tanto magis, quanto sapientior fuerit. melius quidem fortasse si adiutores habeat: sufficientissimus tamen ipse est. Sola præterea ipsa per seipsam amari videtur: quippe cùm ex ea præterquàm quòd contẽplatus fuerit quispiam, eueniat nihil

ex agendis autem rebus aut plus, aut minus aliquid præter actionem nobis comparamus. Videtur item fœlicitas in ocio esse. negociis enim distringimur, vt ociemur: & bellum gerimus, vt in pace degamus. Atque actiuarum quidem virtutum operationes in ciuilibus, vel bellicis rebus versantur, quarum actiones negociosæ videntur. Bellicæ sanè etiam omnino. nemo enim est, qui vel bellum expetat: vel apparatum bellicũ faciat bellãdi causa. sanguinarius enim prorsus quidam esse videretur, si amicos ea causa sibi hostes redderet, vt pugnæ, & cædes orirentur. Ciuilis quoque hominis operatio negotiosa est præter ipsam etiam ciuitatis administrationem dum potestates & honores sibi & ciuibus comparat, vel etiam fœlicitatem ipsam, quæ diuersa est à ciuili. quam etiam quærimus vtpote scilicet diuersam. Si igitur ex actionibus quæ secundum virtutes fiunt. bellicæ & ciuiles pulchritudine & magnitudine excellunt, atque hæ negotiosæ sunt finémque quendam appetunt, & non per se sunt expetendæ, intellectus verò operatio tum studio præstare, cùm contemplatiua sit, tum appetere præter seipsam finem nullum videtur. habereque voluptatem propriam, quæ operationem ipsam auget: & sufficientia quoque & otiositas & indefatigabilitas, vt pote humana & quæcunque alia beato attribuuntur, ex hac operatione videntur existere. perfecta sanè fœlicitas hæc hominis est, vbi vitæ lõgitudinem perfectã est nacta. nihil enim eorum quæ sunt fœlicitatis imperfectum est. At talis quidem vita præstantior esset quàm homini conueniat. non enim quatenus homo est ita viuet: sed quatenus diuinum quid in ipso inest. quãto autem id præstat composito tanto quoque eius operatio ab operatione distat, quæ ex virtute alia existit. Si igitur intellectus diuinum quid est, si ad hominem respiciamus: sic vita quæ ex intellectu traducitur, si humanæ vitæ comparetur, diuina etiam ipsa est. Neque verò oportet quemadmodum nõnulli monent, vnumquemque cùm sit homo, humana. & cùm sit mortalis, cogitare mortalia: sed quatenus licet, immortalem se reddere, omniaque efficere vt ex præstantissimo omnium quæ in ipso est vitam traducat, nam licet id molle sit paruum: vi tamen, & precio omnia longo interuallo excellit. Id autem esse etiam vnusquisque videretur, si quidẽ præcipuum, & melius est. quocirca absurdum esset, si non suam quisque, sed alicuius alterius vitam expeteret. Quódque dictum superius est, nunc etiam conueniet,

A τῶν μὲν οὖν πρακτικῶν ἀρετῶν, ἐν τοῖς πολιτικοῖς, ἢ τοῖς πολεμικοῖς αἱ ἐνέργειαι· αἱ δὲ περὶ ταῦτα πράξεις δοκοῦσιν ἄσχολοι εἶναι. αἱ μὲν οὖν πολεμικαὶ, καὶ παντελῶς· οὐδεὶς γὰρ αἱρεῖται τὸ πολεμεῖν, τοῦ πολεμεῖν ἕνεκα, οὐδὲ παρασκευάζει πόλεμον· δόξαι γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνοι γίνοιν-
B το. ἔστι δὲ καὶ ἡ τοῦ πολιτικοῦ, ἄσχολος, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ πολιτεύεσθαι, περιποιουμένη δυναστείας καὶ τιμὰς ἢ τήν γε εὐδαιμονίαν αὑτῷ καὶ τοῖς πολίταις, ἑτέραν οὖσαν τῆς πολιτικῆς, ἣν καὶ ζητοῦμεν· δῆλον ὡς ἑτέραν οὖσαν. εἰ δὴ, τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων αἱ πολιτικαὶ καὶ πολεμικαὶ, κάλλει καὶ μεγέθει προέχουσιν. αὗται δ' ἄσχολοι καὶ τέλους τινὸς ἐφίενται. καὶ οὐ δι' αὑτὰς εἰσιν αἱ-
C ρεταί· ἡ δὲ τοῦ νοῦ ἐνέργεια σπουδῇ τε διαφέρειν δοκεῖ, θεωρητικὴ οὖσα, καὶ παρ' αὑτὴν οὐδενὸς ἐφίεσθαι τέλους, ἔχειν τε ἡδονὴν οἰκείαν· αὕτη δὲ συναύξει τὴν ἐνέργειαν, καὶ τὸ αὔταρκες δὴ καὶ σχολαστικὸν, καὶ ἄτρυτον, ὡς ἀνθρώπινον, καὶ ὅσα ἄλλα τῷ μακαρίῳ ἀπονέμεται, κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν φαίνεται ὄντα. ἡ τελεία δὴ εὐδαιμονία
D αὕτη ἂν εἴη ἀνθρώπου, λαβοῦσα μῆκος βίου τέλειον· οὐδὲν γὰρ ἀτελές ἐστι τῶν τῆς εὐδαιμονίας. ὁ δὲ τοιοῦτος ἂν εἴη κρείττων βίος, ἢ κατ' ἄνθρωπον· οὐ γὰρ ᾗ ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω βιώσεται, ἀλλ' ᾗ θεῖόν τι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει· ὅσον δὲ διαφέρει τοῦτο τοῦ συνθέτου, τοσοῦτον καὶ ἡ ἐνέργεια, τῆς κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετήν. εἰ δὴ θεῖον ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὁ κατὰ τοῦτον
E βίος, θεῖος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον. χρὴ δὲ οὐ κατὰ τοὺς παραινοῦντας, ἀνθρώπινα φρονεῖν, ἄνθρωπον ὄντα, οὐδὲ θνητὰ τὸν θνητόν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται, ἀθανατίζειν, καὶ πάντα ποιεῖν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ κράτιστον τῶν ἐν αὑτῷ· εἰ γὰρ καὶ τῷ ὄγκῳ μικρόν ἐστι, δυνάμει καὶ τιμιότη-
F τι πολὺ μᾶλλον ὑπερέχει πάντων. δόξειε δ' ἂν καὶ ἕκαστος εἶναι τοῦτο, εἴπερ τὸ κύριον καὶ ἄμεινον· ἄτοπον οὖν γίνοιτ' ἂν, εἰ μὴ τὸν αὑτοῦ βίον αἱροῖτο, ἀλλά τινος ἄλλου. τὸ λεχθέν τε πρότερον ἁρμόσει καὶ νῦν·

τὸ γὰρ

τὸ γὰρ οἰκεῖον ἑκάστῳ τῇ φύσει, κράτιστον καὶ A ἥδιστόν ἐστιν ἑκάστῳ. καὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὴ ὁ κατὰ τὸν νοῦν βίος, εἴπερ μάλιστα τοῦτο ἄνθρωπος. οὗτος ἄρα καὶ εὐδαιμονέστατος.

Κεφάλαιον η.

ΔΕυτέρως δ' ὁ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετήν· αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν ἐνέργειαι ἀνθρωπικαί. δίκαια γὰρ καὶ ἀνδρεῖα, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὰς ἀρετάς, πρὸς ἀλλήλους πράττομεν B ἐν συναλλάγμασι καὶ χρείαις καὶ πράξεσι παντοίαις, ἔν τε τοῖς πάθεσι τὸ πρέπον ἑκάστῳ διατηροῦντες. ταῦτα δ' εἶναι φαίνεται πάντα ἀνθρωπικά. ἔνια δὲ καὶ συμβαίνειν ἀπὸ τοῦ σώματος δοκεῖ, καὶ πολλὰ συνῳκειῶσθαι τοῖς πάθεσιν ἡ τοῦ ἤθους ἀρετή, συνέζευκται δὲ καὶ ἡ φρόνησις τῇ τοῦ ἤθους ἀρετῇ, καὶ αὕτη τῇ φρονήσει, εἴπερ αἱ μὲν τῆς φρονήσεως ἀρχαὶ κατὰ τὰς ἠθικάς εἰσιν ἀρετάς, τὸ δ' ὀρ- C θὸν τῶν ἠθικῶν, κατὰ τὴν φρόνησιν. συνηρτημέναι δ' αὗται καὶ τοῖς πάθεσι, καὶ περὶ τὸ σύνθετον ἂν εἶεν· αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταί, ἀνθρωπικαί. καὶ ὁ βίος δὴ ὁ κατ' αὐτὰς καὶ ἡ εὐδαιμονία. ἡ δὲ τοῦ νοῦ, κεχωρισμένη· τοσοῦτον γὰρ περὶ αὐτῆς εἰρήσθω· διακριβῶσαι γὰρ, μεῖζον τοῦ προκειμένου ἐστί. δόξειε δ' ἂν καὶ τῆς ἐκτὸς χορηγίας ἐπὶ μικρὸν, ἢ ἐπ' ἔ- D λαττον δεῖσθαι τῆς ἠθικῆς. τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀμφοῖν χρεία καὶ ἐξ ἴσου ἔστω, εἰ καὶ μᾶλλον διαπονεῖ περὶ τὸ σῶμα ὁ πολιτικός, καὶ ὅσα τοιαῦτα· μικρὸν γὰρ ἄν τι διαφέροι· πρὸς δὲ τὰς ἐνεργείας, πολὺ διοίσει. τῷ μὲν γὰρ ἐλευθερίῳ δεήσει χρημάτων πρὸς τὸ πράττειν τὰ ἐλευθέρια, καὶ τῷ δικαίῳ δὴ εἰς τὰς ἀντα- E ποδόσεις (αἱ γὰρ βουλήσεις, ἄδηλοι· προσποιοῦνται δὲ καὶ οἱ μὴ δίκαιοι βούλεσθαι δικαιοπραγεῖν) τῷ ἀνδρείῳ δὲ δυνάμεως, εἴπερ ἐπιτελεῖ τι τῶν κατ' αὐτήν, καὶ τῷ σώφρονι ἐξουσίας· πῶς γὰρ δῆλος ἔσται ἢ οὗτος ἢ τῶν ἄλλων τις; ζητεῖται δὲ πότερον κυριώτερον τῆς ἀρετῆς ἡ προαίρεσις, ἢ αἱ πράξεις, ὡς ἐν ἀμφοῖν οὔσης. τὸ δὴ τέλειον, δῆλον ὡς ἐν ἀμφοῖν ἂν F εἴη. πρὸς δὲ τὰς πράξεις, πολλῶν δεῖται, καὶ ὅσῳ ἂν μείζους ὦσι καὶ καλλίους, πλειόνων. τῷ δὲ θεωροῦντι, οὐδενὸς τῶν τοιούτων, πρός γε τὴν ἐνέργειαν, χρεία, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ ἐμπόδιά ἐστι, πρός γε τὴν θεωρίαν· ᾗ δ' ἄνθρωπός ἐστι, καὶ πλείοσι συζῇ, αἱρεῖται καὶ τὰ κατ' ἀρετὴν πράττειν·

quod enim naturæ vniuscuiusque est accõmodatum, id præstantissimum, ac iucũdissimum vnicuiq; est. ergo etiã homini vita, quę ex intellectu traducitur: siquidẽ maximè id homo est. Hęc igitur etiam fœlicissima est.

CAPVT VIII.

SEcundo verò loco ea quæ ex alia virtute existit: quippe cùm operationes quæ secundum ipsam fiunt, humanæ sint. Iusta enim & fortia & cætera ex aliis virtutibus erga nos mutuo agimus in commerciis, & vsibus, actionibusq; variis, & in affectibus, seruantes quod decorum vnicuique est. hæc autem humana esse omnia videntur. Nonnulla verò etiam è corpore videntur euenire: multamque affinitatem cum affectibus habere morum virtus. Quin etiam prudentia cum morum virtute, atque hæc cum prudentia coniuncta est. siquidẽ prudentiæ principia ex virtutibus moralibus: rectitudo verò moralium virtutum ex prudentia existit: at hæ connexæ cum affectibus sunt, & circa compositum versantur. virtutes verò compositi humanæ sunt: & vita igitur qua secundum ipsas traducitur & fœlicitas huiusmodi erit. Mentis autem separata est: de ipsa enim hoc tantummodo est dictũ: nam exquisitè tractare maius est, quàm præsenti proposito cõueniat. Videtur verò vel, parũ vel minus quàm moralis, externarum rerum apparatu indigere. necessariis enim rebus vtrisq; est opus: atque id ex æquo esto: licet magis circa corpus, & quæ huiusmodi sunt, ciuilis laboret. parum enim quid differret. Sed in operationibus longè distabit. liberali enim ad liberalia agenda, & iusto ad retributiones facienda pecuniis erit opus: quippe cùm obscuræ voluntates sint: simulentque etiam illi, qui iusti non sunt, iustè agere se velle. fortitudini item potentia, si modò quippiam ex virtute exequi debet: & temperanti potestate opus erit. quo pacto enim aut talis aut alius quispiam esse manifestus possit? Sed quæri consueuit, vtrum electio an actio magis propria virtutis sit: cùm in vtrisque consistat virtus. vnde manifestum est in vtrisque id futurum, quod perfectum est ad actiones autem exequendas multis est opus: & quò plures & meliores sunt eò pluribus. Cõtemplanti verò nulla huiusmodi rerum ad operationem quidem indigentia est: quin ferè contemplationi esse impedimento consueuerunt. quatenus tamen homo est, cũ pluribúsque vitam degit, ex virtute agere proponit.

A talibus igitur ad humanè se gerendum indigebit. Nam perfectam fœlicitatem contemplatiuam quandam operationem esse, constare vel inde posset quod Deos maximè beatos & fœlices esse existimamus. Nam quales actiones attribuere eis debemus, iustasne? sed ridiculi sanè viderentur, si commercia facerent, & deposita redderent, atque alia huiusmodi inter se contraherent. Nunquid fortes, vt formidolosa sustineant, periclitenturque quia honestum sit? B An liberales? sed cui dabunt? absurdum quippe si etiam ipsis numum, aut tale quippiam adesse dicamus. Nam si temperantes esse eos asseruerimus, quidnam eiusmodi essent? quòd enim prauas cupiditates non habeant, molesta atque inuidiosa laus est. si demum omnia percurramus, quæ ad actiones attinent parua & indigna diis esse videbuntur. At viuere Deos omnes existimant: quare etiam operari. non enim vt de Endymione dicitur, dormire eos oportet. C ei igitur qui viuit, & actione, & effectione item magis caret, præter contemplationẽ quid restat? Quare Dei operatio cùm beatitudine excellat contemplatiua erit: & ex humanis ea erit fœlicissima, quæ huic maximè est cognata. Argumento illud est, quòd cætera animalia quæ tali operatione penitus carẽt, expertia fœlicitatis quoque sunt. Diis enim beata tota vita est, hominibus autem eatenus, quatenus similitudo D quædam eiusmodi operationis in ipsis inest: at cæterorum animalium nullum est fœlix, propterea quòd contemplationis particeps nullo modo est. Quousque igitur protenditur contemplatio, eousque etiam fœlicitas sese extendit: & quibuscunque magis inest contemplatio, iis magis quoque inesse fœlicitatem constat: atque illam quidem non ex accidenti, sed ex ipsa contemplatione. ipsa enim per seipsam est pretiosa. Quare fœlicitas cõtemplatio quędam est. E

CAPVT IX.

OPus erit autem & externa prosperitate homini nato. non enim ad contemplandum natura ex sese sufficit, sed oportet, vt & corpus valeat, & alimentum, & cætera obsequia suppeditent. Non tamen multis & magnis opus fore fœlici existimandum est: etiam si absque externis bonis F beatum quempiam esse non liceat. nõ enim in exuperatione sufficientia consistit, neq. iudicium, neq. actio: quippe cùm fieri possit, vt qui etiam terrę & mari non imperat, honesta agat; ex mediocrib. siquidẽ rebus agere ex virtute vnusquisq. posset. Id quod

A δεήσεται οὖν τῶν τοιούτων πρὸς τὸ ἀνθρωπεύεσθαι. ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική τίς ἐστιν ἐνέργεια, καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανείη. τοὺς θεοὺς γὰρ μάλιστα ὑπειλήφαμεν μακαρίους καὶ εὐδαίμονας εἶναι· πράξεις δὲ ποίας ἀπονεῖμαι χρεὼν αὐτοῖς; πότερα τὰς δικαίας; ἢ γελοῖοι φανοῦνται συναλλάττοντες καὶ παρακαταθήκας ἀποδιδόντες, καὶ ὅσα τοιαῦτα; ἀλλὰ τὰς ἀνδρείους, ὑπομένοντας B τὰ φοβερὰ καὶ κινδυνεύοντας, ὅτι καλόν; ἢ τὰς ἐλευθερίους; τίνι δὲ δώσουσιν; ἄτοπον δ᾽, εἰ καὶ ἔσται αὐτοῖς νόμισμα, ἤ τι τοιοῦτον. αἱ δὲ σώφρονες τί ἂν εἶεν; ἢ φορτικὸς ὁ ἔπαινος, ὅτι οὐκ ἔχουσι φαύλας ἐπιθυμίας; διεξιοῦσι δὲ πάντα φαίνοιτ᾽ ἂν τὰ περὶ τὰς πράξεις μικρὰ καὶ ἀνάξια θεῶν. ἀλλὰ μὴν ζῆν τε πάντες ὑπειλήφασιν αὐτοὺς καὶ ἐνεργεῖν C ἄρα· οὐ γὰρ δὴ καθεύδειν ὥσπερ τὸν Ἐνδυμίωνα. τῷ δὴ ζῶντι τοῦ πράττειν ἀφῃρημένῳ, τί δὲ μᾶλλον τοῦ ποιεῖν, τί λείπεται πλὴν θεωρίας; ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα, θεωρητικὴ ἂν εἴη. καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δὴ ἡ ταύτῃ συγγενεστάτη, εὐδαιμονικωτάτη. σημεῖον δὲ καὶ τὸ μὴ μετέχειν τὰ λοιπὰ ζῷα εὐδαιμονίας, D τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐστερημένα τελείως. τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς ἅπας ὁ βίος μακάριος· τοῖς δ᾽ ἀνθρώποις, ἐφ᾽ ὅσον ὁμοίωμά τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει· τῶν δ᾽ ἄλλων ζῴων οὐδὲν εὐδαιμονεῖ, ἐπειδὴ οὐδαμῇ κοινωνεῖ θεωρίας. ἐφ᾽ ὅσον δὴ διατείνει ἡ θεωρία, καὶ ἡ εὐδαιμονία, καὶ οἷς μᾶλλον ὑπάρχει τὸ θεωρεῖν, καὶ εὐδαιμονεῖν, οὐ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλὰ κατὰ τὴν θεωρίαν· αὕτη γὰρ καθ᾽ αὑτὴν τιμία. E ὥστ᾽ εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία θεωρία.

Κεφάλαιον θ.

Δεήσει δὲ καὶ τῆς ἐκτὸς εὐημερίας, ἀνθρώπῳ ὄντι· οὐ γὰρ αὐτάρκης ἡ φύσις πρὸς τὸ θεωρεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ σῶμα ὑγιαίνειν, καὶ τροφὴν, καὶ τὴν λοιπὴν θεραπείαν ὑπάρχειν. οὐ μὴν οἰητέον γε πολλῶν καὶ μεγάλων δεήσεσθαι τὸν εὐδαιμονήσοντα, εἰ μὴ F ἐνδέχεται ἄνευ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μακάριον εἶναι· οὐ γὰρ ἐν τῇ ὑπερβολῇ τὸ αὔταρκες, οὐδ᾽ ἡ κρίσις, οὐδ᾽ ἡ πρᾶξις. δυνατὸν δὲ καὶ μὴ ἄρχοντας γῆς καὶ θαλάττης πράττειν

τὰ καλά· καὶ γὰρ ἀπὸ μετρίων δύναιτ' ἄν τις πράττειν κατὰ τὴν ἀρετήν· τοῦτο δ' ἔστιν ἰδεῖν ἐναργῶς· οἱ γὰρ ἰδιῶται τῶν δυναστῶν οὐχ ἧττον δοκοῦσι τὰ ἐπιεικῆ πράττειν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, ἱκανὸν δὲ τοσαῦθ' ὑπάρχειν· ἔσται γὰρ ὁ βίος εὐδαίμων, τοῦ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐνεργοῦντος. καὶ Σόλων δὲ τοὺς εὐδαίμονας ἴσως ἀπεφαίνετο, καλῶς εἰπὼν, μετρίως τοῖς ἐκτὸς κεχορηγημένους, πεπραγότας δὲ τὰ κάλλιστα, ὡς ᾤετο, καὶ βεβιωκότας σωφρόνως· ἐνδέχεται γὰρ μέτρια κεκτημένους, πράττειν ἃ δεῖ. ἔοικε δὲ καὶ Ἀναξαγόρας, οὐ πλούσιον, οὐδὲ δυνάστην ὑπολαβεῖν τὸν εὐδαίμονα, εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἂν θαυμάσειεν, εἴ τις ἄτοπος φανείη τοῖς πολλοῖς· οὗτοι γὰρ κρίνουσι τοῖς ἐκτὸς, τούτων αἰσθανόμενοι μόνον. συμφωνεῖν δὲ τοῖς λόγοις ἐοίκασιν αἱ τῶν σοφῶν δόξαι. πίστιν μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχει τινά. τὸ δ' ἀληθὲς ἐν τοῖς πρακτικοῖς ἐκ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου κρίνεται· ἐν τούτοις γὰρ τὸ κύριον. σκοπεῖν δὲ τὰ προειρημένα χρὴ, ἐπὶ τὰ ἔργα καὶ τὸν βίον ἐπιφέροντας· καὶ συνᾳδόντων μὲν τοῖς ἔργοις, ἀποδεκτέον· διαφωνούντων δὲ, λόγους ὑποληπτέον. ὁ δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν, καὶ τοῦτον θεραπεύων, καὶ διακείμενος ἄριστα, καὶ θεοφιλέστατος ἔοικεν εἶναι· εἰ γάρ τις ἐπιμέλεια τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ θεῶν γίνεται, ὥσπερ δοκεῖ, καὶ εἴη ἂν εὔλογον χαίρειν τε αὐτοὺς τῷ ἀρίστῳ καὶ τῷ συγγενεστάτῳ· τοῦτο δ' ἂν εἴη ὁ νοῦς· καὶ τοὺς ἀγαπῶντας μάλιστα τοῦτο καὶ τιμῶντας, ἀντευποιεῖν, ὡς τῶν φίλων αὐτοῖς ἐπιμελουμένους, καὶ ὀρθῶς τε καὶ καλῶς πράττοντας. ὅτι δὲ πάντα ταῦτα τῷ σοφῷ μάλιστα ὑπάρχει, οὐκ ἄδηλον. θεοφιλέστατος ἄρα. τὸν αὐτὸν δ' εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον· ὥστε κἂν οὕτως εἴη ὁ σοφὸς μάλιστ' εὐδαίμων.

Κεφάλαιον ι.

ΑΡ' οὖν εἰ περὶ τούτων καὶ τῶν ἀρετῶν, ἔτι δὲ καὶ φιλίας καὶ ἡδονῆς, ἱκανῶς εἴρηται τοῖς τύποις, τέλος ἔχειν οἰητέον τὴν προαίρεσιν; ἢ καθάπερ λέγεται, οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς πρακτοῖς τέλος τὸ θεωρῆσαι ἕκαστα καὶ γνῶναι, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πράττειν αὐτά; οὐδὲ δὴ περὶ ἀρετῆς ἱκανὸν τὸ εἰδέναι, ἀλλ' ἔχειν καὶ χρῆσθαι πειρατέον· ἢ εἴ πως ἄλλως ἀγαθοὶ γινόμεθα. εἰ μὲν οὖν ἦσαν οἱ λόγοι αὐτάρκεις πρὸς τὸ ποιῆσαι ἐπιεικεῖς, πολλοὺς ἂν μισθοὺς καὶ μεγάλους δικαίως ἔφερον, κατὰ τὸν Θέογνιν,

A Id quod cernere inde euidẽter licet, quod priuati homines non minus, imò etiã magis quàm potentes, honesta agere videntur. Satis igitur est, si tot facultates suppetant. fœlix enim erit vita eius, qui ex virtute operatur. Quin & Solon fœlices rectè fortasse definit: cum inquit eos esse qui externis rebus mediocriter fuerunt instructi & honestissima egerunt, vt ex stimabat, modestéque vixerunt. fieri enim potest, vt me-
B diocria possidentes ea agant, quę oportet. Videtur etiam Anaxagoras fœlicem non diuitem neque potentem existimasse: eum dixit, sibi non esse mirum futurum, si plerisque è vulgo absurdus quispiam esse videatur: eos enim externis rebus, quarum tantummodo sensum habent, iudicare consueuisse. Sapientum igitur opiniones cum rationibus consentiunt. ac fidem quidem aliquam talia quoque afferunt: sed
C verum ipsum tamen in agendis rebus ex factis & vita iudicatur: in his enim præcipua vis consistit. Quocirca antè dicta ita consideranda sunt, vt ad vitam & facta referantur: & si cum factis consentiunt, admittenda: sin ab eis discrepant, verba sunt existimanda. Atqui ex intellectu operatur, húncque excolit, atque optimè afficit: is esse Deo charissimus videtur. nam si aliquam humanarum rerum curam dij ha-
D bent, sicut videtur: consentaneum est ipsos re illa quæ optima est, atque ipsis maximè cognata, delectari, qui est intellectus: eosque qui ea maximè amant, & honorant, remunerari. vtpote qui eorum quæ ipsis sunt amica, curam habeant, rectéque & honestè agant. Hæc autem omnia sapienti maximè inesse, obscurum non est: is igitur est Deo charissimus: eundemque esse etiam fœlicissimum verisimile
E est. Quare ita quoque efficitur, vt sapiens maximè fœlix sit.

CAPVT X.

NVnquid igitur si de his & virtutibus, præterea etiam de amicitia & voluptate satis figura dictum est finem habere propositum hoc nostrũ esse existimandum? An quemadmodum dicitur, in agendis rebus finis non est contemplari singula &
F cognoscere, sed agere: neque igitur in virtute satis est, si eam cognouerimus: sed vt eam habeamus, eáq. vtamur, est enitẽdum: vel si quo alio modo boni efficimur. Nam si verba ad reddẽdos homines probos sufficerent: multas sanè & magnas mercedes, vt inquit Theognis afferrent, opor-

tereťque ea comparare. sed videntur quidem posse liberales adolescentes hortari atque incitare, moresque eorum ex virtute sibi obnoxios generosos, ac verè honestatis studiosos reddere. At plerosque ad probitatem prouocare, non posse: non enim pudori, sed timori obedire: neque abstinere à malis ob dedecus, sed ob pœnam consueuerunt. nam cùm ex affectu viuant, proprias voluptates, atque ea ex quibus existunt, persequuntur: doloresque oppositos fugiunt: eius autem quod honestum, ac verè iucundum est, cùm id prorsus non degustarint, ne notionem quidem vllam habent. Eos igitur qui tales sunt, ad moderationem traducere quæ oratio possit? fieri enim nequit, aut facile non est, vt quæ ex diutino vsu moribus sunt præoccupata, verbis amoueamus. sed satis fortasse est, si quamuis omnia adsint, quibus probi effici videmur, euadere participes virtutis possimus. Fieri autem bonos alij natura, alij consuetudine, alij doctrina existimant. Ac quod ad naturam quidem attinet, in nobis non esse manifestum est, sed ex quadam diuina causa, iis qui re vera fortunati sunt. oratio verò & doctrina videndum est nunquid non in omnibus vim habeat, sed opus sit, vt præcultus auditoris animus sit, ad rectè & gaudendum, & odio prosequendum, non secus ac terra, quæ semen sit nutritura. non enim audiret orationem dehortantem, neque intelligeret qui ex perturbatione viuit. qui autẽ ita affectus est dissuaderi qui potest? non enim omnino orationi, sed vi cedere perturbatio videtur. Oportet igitur mores prius virtuti esse accommodatos, vt & honestatem diligant, & abhorreant turpitudinem. Vt autem à pueritia quis institutione recta ad virtutem instruatur, difficile est: nisi sub talibus legibus fuerit educatus: nam temperanter, toleranterque viuere plerisque, & præsertim adolescentibus iucundum non est. quocirca est opus vt & educatio & studia constituta legibus sint: ita enim fiet, vt consuetudine tractata molesta esse desinant. Non satis tamen fortasse est, si quando adolescentes sunt homines educationem rectam & curam cõsequantur: sed cùm in vires quoque adulti debeant ipsa hæc exercere, atque assuescere: ad hæc etiam, & omnino ad omnem vitã opus legibus est. pleriq. enim necessitati potius quam rationi: & mulctis quam honestati obediunt. Quapropter sunt, qui legislatores censeant inuitare ad virtutẽ ac prouocare homines honestatis causa de-

A καὶ ἔδει ἂν τούτους πορίσασθαι· νῦν δὲ φαίνονται, προτρέψασθαι μὲν καὶ παρορμῆσαι τῶν νέων τοὺς ἐλευθερίους ἰσχύειν, ἦθός τε εὐγενὲς καὶ ὡς ἀληθῶς φιλόκαλον, ποιῆσαι ἂν κατακώχιμον ἐκ τῆς ἀρετῆς. τοὺς δὲ πολλοὺς ἀδυνατεῖν πρὸς καλοκἀγαθίαν προτρέψασθαι. οὐ γὰρ πεφύκασιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν, ἀλλὰ φόβῳ· οὐδ' ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ B τὸ αἰσχρὸν ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας· πάθει γὰρ ζῶντες, τὰς οἰκείας ἡδονὰς διώκουσι, καὶ δι' ὧν αὗται ἔσονται. φεύγουσι δὲ τὰς ἀντικειμένας λύπας· τοῦ δὲ καλοῦ καὶ ὡς ἀληθῶς ἡδέος, οὐδ' ἔννοιαν ἔχουσιν, ἄγευστοι ὄντες. τοὺς δὲ τοιούτους, τίς ἂν λόγος μεταρρυθμίσαι; οὐ γὰρ οἷόν τε ἢ οὐ ῥᾴδιον. τὰ ἐκ παλαιοῦ τοῖς ἤθεσι κατειλημμένα, λόγῳ μεταστῆσαι. ἀγαπητὸν δ' ἴσως ἐστὶ, εἰ πάντων ὑπαρχόντων, δι' C ὧν ἐπιεικεῖς δοκοῦμεν γίνεσθαι, μεταλάβοιμεν τῆς ἀρετῆς. γίνεσθαι δ' ἀγαθοὺς οἴονται, οἱ μὲν, φύσει· οἱ δὲ, ἔθει· οἱ δὲ, διδαχῇ. τὸ μὲν οὖν τῆς φύσεως, δῆλον ὡς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διά τινας θείας αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει· ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ διδαχὴ μή ποτε οὐκ ἐν ἅπασιν ἰσχύει, ἀλλὰ δεῖ προδιειργάσθαι τοῖς ἔθεσι τὴν τοῦ ἀκροα-D τοῦ ψυχὴν πρὸς τὸ καλῶς χαίρειν καὶ μισεῖν, ὥσπερ γῆν τὴν θρέψουσαν τὸ σπέρμα. οὐ γὰρ ἂν ἀκούσειε λόγου ἀποτρέποντος, οὐδ' αὖ συνείη ὁ κατὰ πάθος ζῶν. τὸν δ' οὕτως ἔχοντα, πῶς οἷόν τε μεταπεῖσαι; ὅλως δ' οὐ δοκεῖ λόγῳ ὑπείκειν τὸ πάθος, ἀλλὰ βίᾳ. δεῖ δὴ τὸ ἦθος προϋπάρχειν πως οἰκεῖον τῆς ἀρετῆς, στέργον τὸ καλὸν, καὶ δυσχεραῖνον τὸ αἰσχρόν. ἐκ νέου δ' ἀγωγῆς ὀρθῆς τυχεῖν πρὸς E ἀρετὴν, χαλεπὸν, μὴ ὑπὸ τοιούτοις τραφέντα νόμοις. τὸ γὰρ σωφρόνως ζῆν καὶ καρτερικῶς, οὐχ ἡδὺ τοῖς πολλοῖς, ἄλλως τε καὶ νέοις. διὸ νόμοις δεῖ τετάχθαι τὴν τροφὴν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα· οὐκ ἔσται γὰρ λυπηρὰ συνήθη γινόμενα. οὐχ ἱκανὸν δ' ἴσως, νέους ὄντας τροφῆς καὶ ἐπιμελείας τυχεῖν ὀρθῆς, ἀλλ' ἐπει-F δὴ καὶ ἀνδρωθέντας δεῖ ἐπιτηδεύειν αὐτὰ, καὶ ἐθίζεσθαι, καὶ περὶ ταῦτα δεοίμεθ' ἂν νόμων· καὶ ὅλως δὴ περὶ πάντα τὸν βίον. οἱ γὰρ πολλοὶ, ἀνάγκῃ μᾶλλον ἢ λόγῳ πειθαρχοῦσι καὶ ζημίαις, ἢ τῷ καλῷ. διόπερ οἴονταί τινες τοὺς νομοθετοῦντας, δεῖν μὲν παρακαλεῖν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ προτρέπεσθαι τοῦ καλοῦ χάριν, ὡς ὑπα-

ὡς ὑπακουσομένων τῶν ἐπιεικῶν τοῖς ἔθεσι προηγμένων· ἀπειθοῦσι δὲ καὶ ἀφυεστέροις οὖσι, κολάσεις τε καὶ τιμωρίας ἐπιτιθέναι· τοὺς δ᾽ ἀνιάτους, ὅλως ἐξορίζειν· τὸν μὲν γὰρ ἐπιεικῆ, καὶ πρὸς τὸ καλὸν ζῶντα, τῷ λόγῳ πειθαρχήσειν· τὸν δὲ φαῦλον, ἡδονῆς ὀρεγόμενον, λύπῃ κολάζεσθαι, ὥσπερ ὑποζύγιον. διὸ καί φασι δεῖν τοιαύτας γίνεσθαι λύπας, αἳ μάλιστα ἐναντιοῦνται ταῖς ἀγαπωμέναις ἡδοναῖς. εἰ δ᾽ οὖν, καθάπερ εἴρηται, τὸν ἐσόμενον ἀγαθὸν τραφῆναι καλῶς δεῖ, καὶ ἐθισθῆναι· εἶθ᾽ οὕτως ἐν ἐπιτηδεύμασιν ἐπιεικέσι ζῆν, καὶ μήτ᾽ ἄκοντα, μήθ᾽ ἑκόντα πράττειν τὰ φαῦλα· ταῦτα δὲ γίγνοιτ᾽ ἂν βιουμένοις κατά τινα νοῦν καὶ τάξιν ὀρθήν, ἔχουσαν ἰσχύν. ἡ μὲν οὖν πατρικὴ πρόσταξις, οὐκ ἔχει τὸ ἰσχυρόν, οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον· οὐδὲ δὴ ὅλως ἡ ἑνὸς ἀνδρός, μὴ βασιλέως ὄντος, ἤ τινος τοιούτου· ὁ δὲ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν, λόγος ὢν ἀπό τινος φρονήσεως καὶ νοῦ. καὶ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἐχθαίνουσι τοὺς ἐναντιουμένους ταῖς ὁρμαῖς, κἂν ὀρθῶς αὐτὸ δρῶσιν· ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐπαχθής, τάττων τὸ ἐπιεικές. ἐν μόνῃ δὲ τῇ Λακεδαιμονίων πόλει μετ᾽ ὀλίγων ὁ νομοθέτης ἐπιμέλειαν δοκεῖ πεποιῆσθαι τροφῆς τε καὶ ἐπιτηδευμάτων· ἐν δὲ ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων ἐξημέληται περὶ τῶν τοιούτων, καὶ ζῇ ἕκαστος ὡς βούλεται, κυκλωπικῶς θεμιστεύων παίδων, ἠδ᾽ ἀλόχου. κράτιστον μὲν οὖν γίγνεσθαι κοινὴν ἐπιμέλειαν καὶ ὀρθήν· καὶ δρᾶν αὐτὸ δύνασθαι· κοινῇ δ᾽ ἐξαμελουμένων, ἑκάστῳ δόξειεν ἂν προσήκειν τοῖς σφετέροις τέκνοις καὶ φίλοις εἰς ἀρετὴν συμβάλλεσθαι, ἢ προαιρεῖσθαί γε. μάλιστα δ᾽ ἂν τοῦτο δύνασθαι δόξειεν ἐκ τῶν εἰρημένων, νομοθετικὸς γενόμενος· αἱ μὲν γὰρ κοιναὶ ἐπιμέλειαι δῆλον ὅτι διὰ νόμων γίγνονται· ἐπιεικεῖς δ᾽, αἱ διὰ τῶν σπουδαίων. γεγραμμένων δ᾽, ἢ ἀγράφων, οὐδὲν ἂν δόξειε διαφέρειν, οὐδὲ δι᾽ ὧν εἷς ἢ πολλοὶ παιδευθήσονται, ὥσπερ οὐδ᾽ ἐπὶ μουσικῆς, καὶ γυμναστικῆς, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων. ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐνισχύει τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἤθη· οὕτω καὶ ἐν οἰκίαις οἱ πατρικοὶ λόγοι καὶ τὰ ἔθη· καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν συγγένειαν, καὶ τὰς εὐεργεσίας· προϋπάρχουσι γὰρ στέργοντες καὶ εὐπειθεῖς τῇ φύσει. ἔτι δὲ καὶ διαφέρουσιν αἱ καθ᾽ ἕκαστον παιδεῖαι τῶν κοινῶν, ὥσπερ ἐπὶ ἰατρικῆς· καθόλου μὲν γὰρ,

A bere, eò quòd probi ex consuetudine præcipuè obtemperaturi sunt: illis verò qui nō parēt, suntque natura ineptiores, castigationes & pœnas irrogare: qui autem insanabiles sunt, prorsus exterminare. probum enim & qui ad honestatem viuit, rationi esse obediturum: prauum autem voluptatem appetētem non secus ac iumentum dolore puniri. vnde etiam tales dolores exhiberi oportere inquiunt, qui vo- B luptatibus quæ amantur, maximè aduersentur. Quòd si quemadmodum dictum est, eum qui bonus futurus est, honestè educatum esse, atque assuetum oportet: deinde ita in honestis studiis viuere, & neque inuitum neque sponte praua agere: id autem fieret, si ex intellectu quodam & recto ordine vim habente vita traduceretur: paterna quidem iussio neque vim, neque necessitatem habet: sicque o- C mnino viri vnius, nisi rex, aut talis aliquis sit. at lex, cùm ex prudentia quadam ex mente profecta oratio sit, cogendi vim habet. Atque homines quidem qui appetitionibus aduersantur, etiam si rectè id faciant: plerique odio prosequuntur. at lex cùm probitatem iubet, odio non est. In sola verò Lacedæmoniorum ciuitate cùm paucis educationis & studiorum habuisse curam legislator videtur: in pleris- D que aliis neglecta hæc fuerunt, viuitque vnusquisque sicut vult, Cyclopum more, filiis dans iura suis & vxori. Præstantissimum quidem est, vt curam publicam & rectam habeamus, atque id facere possimus. si tamen publicè id negligatur: conuenire vnicuique videtur, vt liberis suis & amicis ad virtutem conducat, vel conducere saltem proponat. Maximè autem id posse facere videretur ex iis quæ dicta E sunt, is qui ad leges ferendas idoneus euaserit. per leges enim videlicet curæ publicæ, atque honestæ per honestas fieri consueuerunt. Scriptæne sint an non scriptæ, interesse nihil videtur: neque vnúsne an multi per eas instituantur. quemadmodum neque in musica, & exercitatoria, cæterísque aliis studiis. Sicut enim in ciuitatibus legum instituta & mores: sic in domibus paternæ orationes, & mores va- F lent. quin ob cognationem & beneficia etiam magis; quippe cum affecti erga parentes iam dudum, atque obtemperantes natura sint. Adde quòd priuatæ educationes à publicis differunt: non secus atque in medicina, cùm enim vniuersaliter

febricitanti inedia, & quies conferat: alicui tamen fortè non ita conducit, & pugillandi artifex non omnibus fortasse eandem pugnam imponit. Videnturque magis exactè absolui singula si priuata cura adhibeatur. magis enim quod accommodatum sibi est, vnusquisque consequitur. Sed curam optimè adhiberet quidem singulis rebus & medicus & exercitationis magister, & vnusquisque alius qui vniuersale cognosceret, quid omnibus aut talibus conducat communium enim rerum scientiæ & dicuntur, & sunt: nihil tamen fortasse vetat, quominus vnius alicuius rei, licet scientia præditus non sit, curam habere quispiam possit: qui modo quæ in vnaquaque re accidant, experientia diligenter obseruarit. Quemadmodum etiam medici nonnulli optimi esse sibi ipsis videntur, qui alteri ferre opem nullam queunt. nec minus forsitan ei qui artifex & contemplatiuus effici vult ad vniuersale videtur esse procedendum, atque id quomodo fieri possit, cognoscendum. de hoc enim scientias esse dictum iam est. Ac fortasse ei qui vult siue multos, siue paucos diligentia ac studio meliores reddere, vt ad legumlationem idoneus euadat enitendum est: si legibus boni effici possumus quamcunque enim & prius latam rectè disponere cuiuslibet non est: sed si modo est cuiuspiam est scientis. sicut in equestri arte, & reliquis quarum cura aliqua & prudentia est. Post hæc igitur considerandum, vnde aut quomodo ad leges ferendas fieri idoneus quispiam possit. an sicut in cæteris fit ex ciuilibus? An nō simile quid in ciuili & reliquis scientiis & facultatibus apparet? quippe cum in cæteris idem facultates tradant qui ex eis operantur: vt medici, & pictores. ciuiles autem res rhetores docere profiteantur, cùm tamen nemo ex ipsis eas agit, sed illi tantum qui rempublicam gerunt. qui quidem facultate quadam potius & experientia, quàm intellectione id agunt. Nam neque scribere neque dicere de huiusmodi rebus conspiciuntur: cum tamen fortasse id præclarius fuerit, quàm iudiciales & deliberatiuas orationes conficere. Neque ciuiles vel filios suos, vel aliquos alios reddere amicos videntur id quod fuerat sanè consentaneum,

A τῷ πυρέττοντι συμφέρει ἀσιτία καὶ ἡσυχία, τινὶ δ' ἴσως οὔ, ὅ τε πυκτικὸς ἴσως οὐ πᾶσι τὴν αὐτὴν μάχην περιτίθησιν. ἐξακριβοῦσθαι δὴ δόξειεν ἂν μᾶλλον τὸ καθ' ἕκαστον, ἰδίας τῆς ἐπιμελείας γινομένης· μᾶλλον γὰρ τοῦ προσφόρου τυγχάνει ἕκαστος. ἀλλ' ἐπιμεληθείη μὲν ἄριστα τὸ καθ' ἕν, καὶ ἰατρὸς, καὶ γυμναστὴς, καὶ πᾶς ἄλλος ὁ τὸ καθόλου
B εἰδὼς, ὅτι πᾶσιν, ἢ τοῖς τοιοισδί· τοῦ κοινοῦ γὰρ αἱ ἐπιστῆμαι λέγονταί τε καὶ εἰσίν. οὐ μὴν ἀλλ' ἑνός τινος οὐδὲν ἴσως κωλύει καλῶς ἐπιμεληθῆναι, καὶ ἀνεπιστήμονα ὄντα, τεθεαμένον δ' ἀκριβῶς τὰ συμβαίνοντα ἐφ' ἑκάστῳ δι' ἐμπειρίαν, καθάπερ καὶ ἰατροὶ ἔνιοι δοκοῦσιν αὑτοῖς ἄριστοι εἶναι, ἑτέρῳ οὐδὲν ἂν δυνάμενοι ἐπαρκέσαι. οὐδὲν δ' ἧττον ἴσως τῷ γε βουλομένῳ τεχνικῷ γενέσθαι καὶ θεω-
C ρητικῷ ἐπὶ τὸ καθόλου βαδιστέον εἶναι δόξειεν ἂν, κἀκεῖνο γνωριστέον ὡς ἐνδέχεται· εἴρηται γὰρ ὅτι περὶ τοῦθ' αἱ ἐπιστῆμαι. τάχα δὲ καὶ τῷ βουλομένῳ δι' ἐπιμελείας βελτίους ποιεῖν, εἴτε πολλοὺς, εἴτ' ὀλίγους, νομοθετικῷ πειρατέον γενέσθαι. εἰ διὰ νόμων ἀγαθοὶ γενοίμεθ' ἄν. ὅντινα γὰρ οὖν καὶ τὸν προτεθέντα διαθεῖναι καλῶς, οὐκ ἔστι τοῦ τυχόντος·
D ἀλλ' εἴπερ τινὸς, τοῦ εἰδότος, ὥσπερ ἐπ' ἰατρικῆς καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν ἐστὶν ἐπιμέλειά τις καὶ φρόνησις. ἆρ' οὖν μετὰ τοῦτο ἐπισκεπτέον πόθεν ἢ πῶς νομοθετικὸς γένοιτ' ἄν τις; ἢ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, παρὰ τῶν πολιτικῶν; μόριον γὰρ ἐδόκει τῆς πολιτικῆς εἶναι. ἢ οὐχ ὅμοιον φαίνεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν τε καὶ δυνάμεων; ἐν μὲν
E γὰρ τοῖς ἄλλοις, οἱ αὐτοὶ φαίνονται τάς τε δυνάμεις παραδιδόντες, καὶ ἐνεργοῦντες ἀπ' αὐτῶν, οἷον ἰατροὶ, γραφεῖς· τὰ δὲ πολιτικὰ, ἐπαγγέλλονται μὲν διδάσκειν οἱ σοφισταί· πράττει δ' αὐτῶν οὐδείς· ἀλλ' οἱ πολιτευόμενοι, οἳ δόξαιεν ἂν δυνάμει τινὶ τοῦτο πράττειν, καὶ ἐμπειρίᾳ μᾶλλον ἢ διανοίᾳ· οὔτε γὰρ γράφοντες, οὔτε λέγοντες περὶ τῶν
F τοιούτων φαίνονται· καίτοι κάλλιον ἦν ἴσως, ἢ λόγους δικανικούς τε καὶ δημηγορικούς· οὐδ' αὖ πολιτικοὺς πεποιηκότες τοὺς σφετέρους υἱεῖς, ἤ τινας ἄλλους τῶν φίλων. εὔλογον δ' ἦν, εἴπερ ἐδύναντο· οὔτε γὰρ ταῖς πόλεσιν ἄμεινον οὐδὲν κατέλιπον ἂν, οὔθ' αὑτοῖς ὑπάρξαι προέλοιντ' ἂν μᾶλλον τῆς τοιαύτης δυνάμεως, οὐδὲ δὴ τοῖς φιλτάτοις. οὐ μὴν μικρόν γε ἔοικεν ἡ ἐμπειρία συμβάλλεσθαι· οὐ γὰρ ἐγίνοντ' ἂν διὰ τῆς πολιτικῆς συνηθείας μᾶλλον πολιτικοί. διὸ τοῖς ἐφιεμένοις περὶ πολιτικῆς εἰδέναι.

δέναι, προσδεῖν ἔοικεν ἐμπειρίας. τῶν δὲ σοφιστῶν οἱ ἐπαγγελλόμενοι, λίαν φαίνονται πόῤῥω εἶναι τοῦ διδάξαι· ὅλως γὰρ οὐδὲ ποῖόν τι ἐστιν, οὐδὲ περὶ ποῖα ἴσασιν· οὐ γὰρ ἂν τὴν αὐτὴν τῇ ῥητορικῇ, οὐδὲ χείρω ἐτίθεσαν· οὐδ᾽ ἂν ᾤοντο ῥᾴδιον εἶναι τὸ νομοθετῆσαι συναγαγόντι τοὺς εὐδοκιμοῦντας τῶν νόμων· ἐκλέξασθαι γὰρ εἶναι τοὺς ἀρίστους, ὥσπερ οὐδὲ τὴν ἐκλογὴν οὖσαν συνέσεως· καὶ τὸ κρῖναι ὀρθῶς μέγιστον, ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ μουσικήν. οἱ γὰρ ἔμπειροι περὶ ἕκαστα κρίνουσιν ὀρθῶς τὰ ἔργα, καὶ δι᾽ ὧν ἢ πῶς ἐπιτελεῖται, συνιᾶσιν· καὶ ποῖα ποίοις συνᾴδει· τοῖς δ᾽ ἀπείροις, ἀγαπητὸν τὸ μὴ διαλανθάνειν, εἰ εὖ ἢ κακῶς πεποίηται τὸ ἔργον, ὥσπερ ἐπὶ γραφικῆς· οἱ δὲ νόμοι τοῖς πολιτικοῖς ἔργοις ἐοίκασιν· πῶς οὖν ἐκ τούτων νομοθετικὸς γένοιτ᾽ ἄν τις, ἢ τοὺς ἀρίστους κρῖναι; οὐ γὰρ φαίνονται οὐδ᾽ ἰατρικοὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων γίνεσθαι. καί τοι πειρῶνταί γε λέγειν, οὐ μόνον τὰ θεραπεύματα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἰαθεῖεν ἂν, καὶ ὡς δεῖ θεραπεύειν, ἑκάστους διελόμενοι τὰς ἕξεις. ταῦτα δὲ τοῖς μὲν ἐμπείροις, ὠφέλιμα εἶναι δοκεῖ· τοῖς δ᾽ ἀνεπιστήμοσιν ἀχρεῖα. ἴσως οὖν καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ συναγωγαὶ, τοῖς μὲν δυναμένοις θεωρῆσαι, καὶ κρῖναι τί καλῶς, ἢ τοὐναντίον, ἢ ποῖα ποίοις ἁρμόττει, εὔχρηστ᾽ ἂν εἴη· τοῖς δ᾽ ἄνευ ἕξεως τὰ τοιαῦτα διεξιοῦσι, τὸ μὲν κρίνειν καλῶς, οὐκ ἂν ὑπάρχοι, εἰ μὴ ἄρα αὐτόματον· εὐσυνετώτεροι δ᾽ εἰς ταῦτα τάχ᾽ ἂν γένοιντο. παραλιπόντων οὖν τῶν προτέρων ἀνερεύνητον τὸ περὶ τῆς νομοθεσίας, αὐτοὺς ἐπισκέψασθαι μᾶλλον βέλτιον ἴσως, καὶ ὅλως δὴ περὶ πολιτείας, ὅπως εἰς δύναμιν ἡ περὶ τὰ ἀνθρώπινα φιλοσοφία τελειωθῇ. πρῶτον μὲν οὖν εἴ τι κατὰ μέρος εἴρηται καλῶς ὑπὸ τῶν προγενεστέρων, πειραθῶμεν ἐπελθεῖν· εἶτα ἐκ τῶν συνηγμένων πολιτειῶν θεωρῆσαι τὰ ποῖα σῴζει καὶ φθείρει τὰς πόλεις, καὶ τὰ ποῖα ἑκάστας τῶν πολιτειῶν, καὶ διὰ τίνας αἰτίας αἳ μὲν καλῶς, αἳ δὲ τοὐναντίον πολιτεύονται. θεωρηθέντων γὰρ τούτων, τάχ᾽ ἂν μᾶλλον συνίδοιμεν, καὶ ποία πολιτεία ἀρίστη, καὶ πῶς ἑκάστη ταχθεῖσα, καὶ τίσι νόμοις καὶ ἔθεσι χρωμένη. λέγωμεν οὖν ἀρξάμενοι.

A si modò potuissent. neque enim ciuitatibus melius quicquam reliquissent: neque vel sibi vel charissimis quibusque adesse quicquam quàm huiusmodi facultatem maluissent. Non parum tamen conferre experiẽtia videtur: non enim ex ciuili consuetudine magis ciuiles redderentur, vnde etiam fit, vt qui de ciuili facultate cognoscere appetunt, iis opus insuper experientia sit. At rhetores ij, qui hæc profitentur, valde pro- B cul abesse ab ea docenda videtur. neque enim omnino qualisnam ea sit, & circa quæ uersetur, sciunt. non enim candẽ cum rhetorica, aut peiorem eam esse statuerent: neque legũ institutionem facilem esse existimarẽt, cum approbatas leges collegerit quispiam, posse inde optimas eligi asserentes quasi electio ea perspicacitate non indigeat, & iudicare rectè maximum non sit. Non secus atque in musica euenit. periti C nanq; in singulis opera rectè iudicant: & quibus, aut quomodo perficiantur, quæ debent: qualia itẽ qualibus consonẽt, cognoscere consueuerunt. imperitis verò satis est, si bene, an malè factum opus sit, eos non lateat, sicut in pictura. Leges .n. ciuilibus operibus similes sunt. Quomodo igitur ex his ad legumlationem idoneus euadere, aut optimas quasq. iudicare quispiam posset? Nam neq. ex scriptis ad medẽdum ido- D nei fieri videntur: cum tamen in his nõ solùm curationes, sed quomodo etiam & sanari queant homines, & curatio adhibẽda sit vniuscuiusque habitu distinctio tradere conẽtur. quæ sanè sicut expertis conducũt, ita inscientibus inutilia sunt. Fortasse igitur legum quoq. & rerũ publicarum collectiones iis qui cõtemplari possunt & iudicare quidnam rectè, aut cõtrà sese habeat, aut qualia qualibus conueniunt, vtiles es- E sent: at qui sine habitu talia pertractant, iis iudicare quidem rectè nõ licet, nisi fortuitò. perspicaciores tamẽ ad ea forsitan efficerentur. Cum itaque antiquiores negotiũ de legũlatione imperuestigatũ prætermiserint: melius fortasse est, vt nos ipsi id consideremus: atque omnino de republica: vt pro viribus philosophia quæ ad humanas res spectat, perficiatur. Quocirca F primum siquid à veteribus rectè dictum est, id conabimur recensere: deinde ex collectis rebus publicis, quænam sint ea considerabimus, quæ ciuitates, & singulas respublicas & corrumpunt & conseruant, quasque ob causas, aliæ bene aliæ econtrariò administrentur. His enim consideratis quænam optima respublica sit, & quomodo vnaquæque instituta, quibúsque legibus & moribus vtens, magis perspicere poterimus. Sumpto igitur hinc initio dicamus.

ARISTOTELIS MAGNORVM MOralium LIBER PRIMVS.

Georgij Vallæ Placentini versio, cum Græco contextu collata.

CAPVT I.

QVONIAM de moribus agere propositum nobis est, primùm illud videndum cuiusnam *scientiæ vel artis* pars sint mores *siue moralis hæc disciplina*. Vt igitur paucis absoluam, non alius videtur pars, esse, quàm Ciuilis. Ciuilibus autem in rebus absque eo vt sit aliquis talis *vel certo modo affectus*, effici nihil potest: puta, vt sit probus ac σπουδαῖος, *siue virtutis studiosus*. est autem σπουδαῖον, idem est quod virtutes habere. Oportet igitur si quis secundum Politices siue ciuilis scientiæ præcepta agere velit, eum moribus probis ac compositis esse. Itaque, vt apparet, Politices pars est ac principium tractatio de moribus: vt in totum iure mihi videatur omnis hæc disputatio non Ethica, id est *Moralis*, sed Politica, id est *Ciuilis*, appellanda. Necesse est itaque (vt videre est) de virtute primùm dicere, & quid sit & ex quibus gignatur. Inutile enim ferè fuerit, virtutem quidem nosse, quomodo autem & ex quibus paretur non intelligere. Non enim *de virtute*, tantùm vt sciamus quid sit, est quærendum: sed illud quoque inuestigandum, quibus rationibus paretur. Vtrunque enim volumus & rem nosse, & ipsi tales fieri. Hoc autem non poterimus, nisi sciamus & quibus rationibus, & quomodo. Scire igitur quid sit virtus, necesse est: siquidem & ex quibus sit, & quomodo, scitu haud quaquã facile est ignoranti quid sit, quemadmodum in scientiis. Verùm ne latêre quidem nos oportet, si qui de his priùs disseruêre. Primùm igitur Pythagoras de virtute dicere adgressus est: sed non rectè: virtutes siquidem ad numeros referens, non conuenientem virtutibus inquirendi rationem iniit. Neque enim iustitia est numerus pariter par, id est *conflatus ex duobus paribus numeris, quorum alter per alterum fuerit multiplicatus*. Huic succedens Socrates de hac re melius & copiosius disseruit, sed ne ipse quidem rectè. Quoniam virtutes scientias efficiebat: quod fieri nullo modo potest. Cunctæ siquidem scientiæ cum ratione: atqui ratio in sola animæ parte gignitur, qua cogitamus & ratiocinemur. Quocirca virtutes omnes, in animæ parte rationali sint, necesse est,

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Μεγάλων τὸ Α.

Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙΔΗ προαιρούμεθα λέγειν ὑπὲρ ἠθικῶν, πρῶτον ἂν εἴη σκεπτέον τίνος ἐστὶ μέρος τὸ ἦθος. ὡς
B
μὲν οὖν συντόμως εἰπεῖν, δόξειεν ἂν οὐκ ἄλλης ἢ τῆς πολιτικῆς εἶναι μέρος. ἔστι δ' οὐθὲν ἐν τοῖς πολιτικοῖς δυνατὸν πρᾶξαι ἄνευ τοῦ ποιόν τινα εἶναι· λέγω δ' οἷον σπουδαῖον. τὸ δὲ σπουδαῖον εἶναί ἐστι τὸ τὰς ἀρετὰς ἔχειν. δεῖ ἄρα, εἴ τις μέλλει ἐν τοῖς πολιτικοῖς πρακτικὸς εἶναι, τὸ ἦθος εἶναι σπουδαῖον. μέρος ἐστὶν ἄρα, ὡς ἔοικε, καὶ ἀρχὴ ἡ περὶ τὰ ἤθη πραγ-
C
ματεία, τῆς πολιτικῆς. τὸ δ' ὅλον καὶ τὴν ἐπωνυμίαν δικαίως δοκεῖ ἄν μοι ἔχειν ἡ πραγματεία οὐκ ἠθικήν, ἀλλὰ πολιτικήν. δεῖ ἄρα (ὡς ἔοικε) περὶ τῆς ἀρετῆς εἰπεῖν, τί τε ἐστί, καὶ ἐκ τίνων γίνεται. οὐθὲν γὰρ ἴσως ὄφελος εἰδέναι μὲν τὴν ἀρετήν, πῶς δὲ γίνεται καὶ ἐκ τίνων, μὴ ἐπαΐειν. οὐ γὰρ μόνον ὅπως εἰδῶ-
D
μεν τί ἐστι σκοπεῖσθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τίνων ἐστὶ σκέψασθαι. ἅμα γὰρ εἰδέναι βουλόμεθα, καὶ αὐτοὶ εἶναι τοιοῦτοι. τοῦτο δ' οὐ δυνησόμεθα, ἐὰν μὴ εἰδῶμεν καὶ ἐκ τίνων, καὶ πῶς. ἀναγκαῖον μὲν οὖν εἰδέναι τί ἐστιν ἀρετή. οὐ γὰρ ῥᾴδιον εἰδέναι τὸ ἐκ τίνων αὐτή, καὶ πῶς αὐτή, ἀγνοοῦντα τὸ τί ἐστιν, ὥσπερ οὐδ' ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν. οὐ δεῖ δὲ λανθάνειν οὐδ' εἴ τινες πρότερον ὑπὲρ τούτου εἰρήκασι. πρῶτος μὲν οὖν
E
ἐνεχείρησε Πυθαγόρας περὶ ἀρετῆς εἰπεῖν. οὐκ ὀρθῶς δέ. τὰς γὰρ ἀρετὰς εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀνάγων, οὐκ οἰκείαν τῶν ἀρετῶν τὴν θεωρίαν ἐποιεῖτο. οὐ γάρ ἐστιν ἡ δικαιοσύνη ἀριθμὸς ἰσάκις ἴσος. μετὰ τοῦτον Σωκράτης ἐπιγενόμενος βέλτιον καὶ ἐπὶ πλεῖον εἶπεν ὑπὲρ τούτων, οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδ' οὗτος. τὰς γὰρ ἀρετὰς ἐπιστήμας
F
ἐποίει· τοῦτο δ' ἐστὶν εἶναι ἀδύνατον. αἱ γὰρ ἐπιστῆμαι πᾶσαι μετὰ λόγου, λόγος δ' ἐν τῷ διανοητικῷ τῆς ψυχῆς γίνεται μορίῳ· γίνονται οὖν αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι κατ' αὐτὸν ἐν τῷ λογιστικῷ τῆς ψυχῆς μο-

συμβαίνει οὖν αὐτῷ ἐπιστήμας ποιοῦντι τὰς ἀρετὰς ἀναιρεῖν τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς· τοῦτο δὲ ποιῶν, ἀναιρεῖ καὶ πάθος καὶ ἦθος. διὸ οὐκ ὀρθῶς ἥψατο ταύτῃ τῶν ἀρετῶν. μετὰ ταῦτα δὲ Πλάτων διείλετο τὴν ψυχὴν εἴς τε τὸ λόγον ἔχον, καὶ εἰς τὸ ἄλογον ὀρθῶς· καὶ ἀπέδωκεν ἑκάστου ἀρετὰς προσηκούσας. μέχρι μὲν οὖν τούτου καλῶς· μετὰ μέντοι ταῦτα οὐκ ἔτι ὀρθῶς. τὴν γὰρ ἀρετὴν κατέμιξεν εἰς τὴν πραγματείαν τὴν ὑπὲρ τἀγαθοῦ· οὐ δὴ ὀρθῶς· οὐ γὰρ οἰκεῖον. ὑπὲρ γὰρ τῶν ὄντων καὶ ἀληθείας λέγοντα, οὐκ ἔδει ὑπὲρ ἀρετῆς φράζειν· οὐδὲν γὰρ τούτῳ κἀκείνῳ κοινόν. οὗτοι μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον ἥψαντο καὶ οὕτως. ἐχόμενον δ' ἂν εἴη μετὰ ταῦτα σκέψασθαι, τί δεῖ αὐτοὺς λέγειν ὑπὲρ τούτων. πρῶτον μὲν οὖν ἰδεῖν δεῖ, ὅτι πάσης ἐπιστήμης καὶ δυνάμεώς ἐστί τι τέλος, καὶ τοῦτ' ἀγαθόν. οὐδεμία γὰρ οὔτ' ἐπιστήμη οὔτε δύναμις ἕνεκεν κακοῦ ἐστιν. εἰ οὖν πασῶν τῶν δυνάμεων ἀγαθὸν τὸ τέλος, δῆλον ὡς καὶ τῆς βελτίστης βέλτιστον ἂν εἴη. ἀλλὰ μὴν ἥ γε πολιτικὴ βελτίστη δύναμις. ὥστε τὸ τέλος αὐτῆς ἂν εἴη ἀγαθόν. ὑπὲρ ἀγαθοῦ ἄρα (ὡς ἔοικεν) ἡμῖν λεκτέον, καὶ ὑπὲρ ἀγαθοῦ οὐ τοῦ ἁπλῶς, ἀλλὰ τοῦ ἡμῖν. οὐ γὰρ τοῦ θεῶν ἀγαθοῦ. ἄλλος γὰρ ὑπὲρ μὲν τούτου καὶ λόγος, καὶ ἀλλοτρία ἡ σκέψις. ὑπὲρ τοῦ πολιτικοῦ ἄρα ἡμῖν λεκτέον ἀγαθοῦ. πάλιν δὲ καὶ τοῦτο διελεῖν δεῖ ὑπὲρ ἀγαθοῦ, ποῖος λεκτέος· οὐ γὰρ ἁπλοῦν. λέγεται γὰρ ἀγαθὸν, ἢ τὸ ἄριστον ἐν ἑκάστῳ τῶν ὄντων· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ διὰ τὴν αὑτοῦ φύσιν αἱρετόν· ἢ οὗ τἄλλα μετέχοντα ἀγαθά ἐστι· τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ἰδέα τἀγαθοῦ. πότερον οὖν ὑπὲρ τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ δεῖ, ἢ οὔ, ἀλλ' ὡς τὸ κοινὸν ἐν ἅπασιν ὑπάρχον ἀγαθόν; ἕτερον γὰρ τῆς ἰδέας τοῦτο δόξειεν ἂν εἶναι. ἡ μὲν γὰρ ἰδέα χωριστὸν, καὶ αὐτὸ καθ' αὑτό· τὸ δὲ κοινὸν ἐν ἅπασιν ὑπάρχει· οὐκ ἔστιν ἄρα ταὐτὸν τῷ χωριστῷ. οὐ γὰρ ἄν ποτε τὸ χωριστὸν καὶ τὸ πεφυκὸς αὐτὸ καθ' αὑτὸ εἶναι, ἐν πᾶσιν ὑπάρχοι. πότερον οὖν ὑπὲρ τούτου δεῖ λέγειν τἀγαθοῦ τοῦ ἐνυπάρχοντος, ἢ οὔ; διὰ τί; ὅτι τοῦτό ἐστι μὲν τὸ κοινὸν, ὡς ὁ ὁρισμὸς καὶ ἡ ἐπαγωγή. ὁ δὲ ὁρισμὸς βούλεται τὴν ἑκάστου οὐσίαν λέγειν, ἤτοι ὅτι ἀγαθὸν, ἢ ὅτι κακὸν, ἢ ὅτι ἄλλο τι. λέγει δ' ὁ ὅρος, ὅτι τοιόνδ' ἀγαθὸν

A Euenit itaque, vt qui virtutes scientias faciat, irrationalem animæ partem extinguat: quod faciens, affectum ac morem perimit. Quam ob rem non recte hac in parte disputationem de virtute instituit. Postea demum Plato animam in partem, quæ teneret rationem, & in eam quæ esset rationis expers, recte distribuit, reddiditque suas vtrique virtutes. Hactenus quidem probè: reliqua verò neutiquam B rectè: quandoquidem virtutem cum tractatione quæ de bono per se esset, admiscuit, non equidem rectè, quia non erat is aptus locus. neque enim de eo quod est, ac de vero differentem, de virtute dicere oportuit: illi siquidem nihil est cum hoc commune. Huc vsque igitur atque hoc modo prouecta est illorum de moribus disputatio. Deinceps ergo restat vt videamus, quidnam de his dicendum C nobis fuerit. Primum illud obseruandum est, scientiæ omnis atque facultatis finem esse aliquem, eumque per se bonum: nulla siquidem scientia, & facultas nulla est quæ finē malum habeat. Quòd si facultatum omnium bonus est finis, non dubium, quin etiam optimæ sit optimus. Atqui ciuilis, optima est facultas: igitur ipsius finis, bonus. De bono itaque (vt videtur) nobis dicendum est: at de bono nō D in vniuersum, sed nobis bono. Neque enim de Deorum bono *agendum est*. Nam de eo alia habenda fuerit oratio, & consideratio nunc sit aliena. De nobis itaque bono dicendum est. De quo sanè differendum in primis est, quonam dicatur modo. Neque enim simplex, atque vnum est: quandoquidem dicitur bonum aut quod in vnoquoque est optimum, (id verò suapte natura expetendum) aut cuius partici- E patione alia sunt bona: id nimirum idea boni est. An igitur de boni idea loqui oportet, an non, sed de eo potius quod in vniuersum rebus omnibus bonis inest bonum? id namque diuersum esse ab idea meritò videatur. Idea enim & separari potest, & per se subsistit: bonum verò illud commune, rebus omnibus inest: non igitur idē cū eo quod separari potest: fieri enim nequit, vt quod separari natura potest, ac per se subsistere, rebus omnibus in- F sit. Nunquid igitur de hoc nobis differendum bono, quod in omnibus existit, aut non? quid ita? nempe quoniā id commune est, vt definitio, & inductio. Definitionem oportet quid quæque res sit, referre, seu bonum, seu malū sit, seu quiduis aliud. Refert certè definitio, vt eiusmodi bonum in

vniuersum est, non quatenus ipsum per se se eligendum. Verùm quod in cunctis existit, definitioni est simile. Definitio certe ait bonum esse quippiam, quod neque scientia, neque facultas vlla dicit. Neque enim finem suum asserit bonum esse: verùm id alterius est inspicere facultatis: quandoquidem neque medicus, neque ædificator refert, ille quidem sanitatem esse bonam hic verò domum: sed ille quidem se sanos homines efficere & quemadmodum id faciat: hic verò, domum. Perspicuum est igitur, ne ciuili quidem scientiæ de communi bono dicendũ esse: vna siquidem & hæc inter reliquas scientias est. Atqui hoc nullius est dicere aut facultatis aut scientiæ vt de fine: ne ciuilis quidem *scientia* igitur erit de communi bono dicere eo, quod per definitionẽ est. Verumenimuerò neque de eo, quod per inductionem commune. Quid ita? quia quando volumus particulare aliquod bonum esse demonstrare, aut definitione vtimur, dicimusque eandem & bono conuenire & rei quam bonam esse probare propositum fuerit nobis: aut inductione *vtimur*: exempli causa si probare velimus magnanimitatem esse bonum, dicemus, iustitiam esse rem bonam itemq. fortitudinem omnésq. adeò virtutes. Magnanimitas autem virtus est: ergo etiã res bona. Non igitur de communi per inductionem bono, *scienti*æ ciuili dicendum est: eadem enim absurda consequentur, quæ in eo communi bono quod in definitionem venit, esse ostendimus. Ipsum enim bonũ sic quoque dicet. Manifestum igitur, de optimo bono dicendum esse, eoque, quod nobis optimum sit. Omnino autem non vnius esse scientiæ aut facultatis, de vniuersali bono considerare, facilè quis intelligat. Cur ita? nempe quia bonum est in omnib. categoriis. Nã & in substantia & in qualitate, & in quãtitate, & in tẽpore & in in iis quæ ad aliquid referũtur, in omnib. deniq. categoriis bonũ reperitur. Cęterum bonum id quod ad tẽpus pertinet, in medicina notum est medico: in arte gubernand, gubernatori: in vnaquaque *arte, perito artis* cuiusq. Quando secandum quidẽ sit nouit medicus. At quando nauigandũ, gubernator. In vnaquaque verò arte quisque tempus sibi conueniẽs & bonum cognoscit. Nam neq; medicus, quod in gubernatoria bonum sit tempus: neq gubernator, quod in medicina, cognouerit. Idẽ de communi bono est sentiẽdum. Nam & quod est in categoria temporis, & quod in

A καθόλου, ὃ καὶ ἡ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ αἱρετόν· τὸ δὲ ἐν ἅπασιν ἐνυπάρχον, ὅμοιον τῷ ὅρῳ ἐστίν. ὁ δὲ ὅρος λέγει ὅτι ἀγαθόν. ἐπιστήμη δέ γε οὐδὲ δύναμις οὐδεμία λέγει ὑπὲρ τοῦ τέλους τοῦ αὑτῆς ὅτι ἀγαθόν. ἀλλὰ τοῦτο ἑτέρας δυνάμεώς ἐστι θεωρῆσαι. οὔτε γὰρ ὁ ἰατρὸς, οὔτε ὁ οἰκοδόμος λέγει ὅτι ἀγαθὸν ἡ ὑγίεια, οὐδὲ ἡ οἰκία· ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν ὑγίειαν ποιεῖ, καὶ B ὡς ποιεῖ, ὁ δὲ οἰκίαν. δῆλον τοίνυν ὅτι οὐδὲ τῇ πολιτικῇ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον τοῦ κοινοῦ, μία γάρ ἐστι καὶ αὕτη τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν. τοῦτο δὲ οὐ μιᾶς ἦν λέγειν, οὔτε δυνάμεως, οὔτ' ἐπιστήμης ὡς τέλους. οὐδὲ ἄρα τῆς πολιτικῆς ἐστι τὸ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λέγειν τοῦ κατὰ τὸν ὁρισμόν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν κοινοῦ. διὰ τί; ὅτι ὅταν C βουλώμεθα δεῖξαί τι τῶν μέρους ἀγαθῶν, ἢ τῷ ὁρισμῷ δείκνυμεν, ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος ἐφαρμόττει ἐπί τε τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἐπὶ τοῦτο, ὃ βουλόμεθα δεῖξαι ὅτι ἀγαθόν· ἢ τῇ ἐπαγωγῇ, οἷον ὅταν θέλωμεν δεῖξαι ὅτι ἡ μεγαλοψυχία ἐστὶν ἀγαθὸν, φαμὲν ὅτι ἡ δικαιοσύνη ἀγαθὸν καὶ ἡ ἀνδρία, καὶ ἁπλῶς αἱ ἀρεταί· ἡ δὲ μεγαλοψυχία ἀρετή ἐστι· καὶ ἡ μεγαλοψυχία ἀγαθόν. οὐδὲ δὴ ὑπὲρ τοῦ κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν D κοινοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον τῇ πολιτικῇ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἀδύνατα συμβαίνει καὶ τούτῳ, καὶ τῷ κατὰ τὸν ὅρον κοινῷ ἀγαθῷ. ὅτι γὰρ ἀγαθὸν, καὶ οὗτος ἐρεῖ. δῆλον τοίνυν ὅτι ὑπὲρ τοῦ ἀρίστου ἀγαθοῦ λεκτέον ἐστὶ, καὶ τοῦ ἡμῖν ἀρίστου. τὸ δ' ὅλον ἴδοι ἄν τις ὅτι οὐκ ἔστι μιᾶς οὔτ' ἐπιστήμης οὔτε δυνάμεως τὸ ὑπὲρ παντὸς ἀγαθοῦ σκοπεῖν· διὰ τί; ὅτι E τἀγαθὸν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις ἐστί. καὶ γὰρ ἐν τῷ τί, καὶ ἐν τῷ ποιῷ, καὶ ἐν τῷ ποσῷ, καὶ πότε, καὶ πρός τι, καὶ ποῦ, καὶ ἁπλῶς ἐν πάσαις. ἀλλὰ μὴν τὸ πότε ἀγαθὸν ἐν μὲν ἰατρικῇ ὁ ἰατρὸς οἶδεν· ἐν δὲ κυβερνητικῇ, ὁ κυβερνήτης· ἐν ἑκάστῃ δὲ ἕκαστος. πότε μὲν γὰρ δεῖ τέμνειν, ὁ ἰατρὸς οἶδε· πότε δὲ δεῖ πλεῖν, ὁ κυβερνήτης· ἐν ἑκάστῃ δὲ τὸ πότε ἀγαθὸν, ἕκαστος τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰδήσει, οὔτε γὰρ ὁ ἰατρὸς τὸ ἐν τῇ κυβερνητικῇ ἀγαθὸν πότε εἰδήσει, οὔτε ὁ κυβερνήτης τὸ ἐν ἰατρικῇ. οὐκ ἄρα οὐδ' οὕτως ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ F λεκτέον. τὸ γὰρ πότε, ἐν πάσαις κοινόν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ πρός τι ἀγαθὸν, καὶ τὸ κατὰ τὰς ἄλλας κατηγορίας, κοινὸν μὲν ἁπάσαις

ἐστὶ

οὐδεμιᾶς δ' ἐστὶν οὔτε δυνάμεως οὔτ' ἐπιστήμης εἰπεῖν ὑπὲρ τοῦ ἐν ἑκάστῃ ποτὲ ἀγαθοῦ· οὐδ' αὖ τῆς πολιτικῆς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λέγειν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ ἄρα, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀρίστου, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἡμῖν ἀρίστου. ἴσως δὲ οὐδὲ δεῖ βουλόμενόν τι δεικνύειν, τοῖς μὴ φανεροῖς παραδείγμασι χρῆσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς, καὶ ὑπὲρ τῶν νοητῶν τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ ταῦτα γὰρ φανερώτατα. ὅταν οὖν ὑπὲρ ἀγαθοῦ ἐγχειρῇ τις λέγειν, οὐ λεκτέον ὑπὲρ τῆς ἰδέας. καίτοι οἴονταί γε δεῖν ὅταν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ λέγωσιν, ὑπὲρ τῆς ἰδέας δεῖν λέγειν. ὑπὲρ γὰρ τοῦ μάλιστα ἀγαθοῦ φασὶ δεῖν λέγειν. αὐτὸ δὲ ἕκαστον μάλιστ' ἐστὶ τὸ τοιοῦτον. ὥστε μάλιστ' ἂν εἴη ἀγαθὸν ἡ ἰδέα, ὡς οἴονται. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος, ἀληθὴς μὲν ἐστὶν ἴσως· ἀλλ' οὐχ ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη, οὐδὲ δύναμις, ὑπὲρ ἧς νῦν ἐστὶν ὁ λόγος. οὐ γὰρ ὑπὲρ τούτου σκοπεῖ τἀγαθοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἡμῖν ἀγαθοῦ. οὐδεμία γὰρ οὔτ' ἐπιστήμη οὔτε δύναμις ὑπὲρ τοῦ τέλους λέγει ὅτι ἀγαθόν ἐστιν, οὐδ' ἡ πολιτική. διὸ οὐχ ὑπὲρ τοῦ κατὰ τὴν ἰδέαν ἀγαθοῦ τὸν λόγον ποιεῖται. ἀλλ' ἴσως, φησί, τούτῳ τἀγαθῷ ἀρχῇ χρησάμενος ὑπὲρ τῶν καθ' ἕκαστα, ἐροῦμεν. οὐδὲ οὕτως ὀρθῶς. δεῖ γὰρ τὰς ἀρχὰς οἰκείας λαμβάνειν. ἄτοπον γὰρ εἴ τις βουλόμενος τὸ τρίγωνον, ὡς δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχον δεῖξαι, λάβοι ἀρχὴν ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατος· οὐ γὰρ οἰκεία. δεῖ δὲ τὴν ἀρχὴν οἰκείαν εἶναι καὶ συνημμένην. νῦν δὲ καὶ ἄνευ τῆς τὴν ψυχὴν εἶναι ἀθάνατον, δείξει τις δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχον τὸ τρίγωνον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν ἔστι θεωρῆσαι τἄλλα ἄνευ τοῦ κατὰ τὴν ἰδέαν ἀγαθοῦ. διὸ οὐκ οἰκείαν ἀρχὴν εἶναι τοῦ τἀγαθοῦ φημὶ ὀρθῶς. οὐδ' ὁ Σωκράτης ἐπιστήμας ἐποίει τὰς ἀρετάς. ἐκεῖνος γὰρ οὐδὲν ὤετο δεῖν μάτην εἶναι. ἐκ δὲ τοῦ τὰς ἀρετὰς ἐπιστήμας εἶναι, συνέβαινεν αὐτῷ τὰς ἀρετὰς μάτην εἶναι. διὰ τί; ὅτι ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει ἅμα εἰδέναι τὴν ἐπιστήμην τί ἐστι, καὶ εἶναι ἐπιστήμονα. εἰ γὰρ ἰατρικὴν τις οἶδε τί ἐστι, καὶ ἰατρὸς εὐθέως ἐστίν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν τοῦτο συμβαίνει. οὐ γὰρ εἴ τις οἶδε τὴν δικαιοσύνην τί ἐστιν, εὐθέως δίκαιός ἐστιν· ὡς δ' αὔτως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. συμβαίνει οὖν καὶ μάτην τὰς ἀρετὰς εἶναι, καὶ μὴ εἶναι ἐπιστήμας.

A iis quæ ad aliud referũtur, & quod in aliis idem eſt bonum ac cõmune omnibus. At qui nullius eſt facultatis, aut ſcientiæ, dicere de eo bono, quod in vnaquaque eſt Ne *ſcientia* quidem igitur ciuilis eſt, dicere de communi bono. De bono igitur *dicendum eſt* ac de optimo, quod eſt bonis optimum. Cæterùm eum, qui velit quippiã demonſtrare, minimè apertis non oportet exemplis vti, ſed vbi obſcura aperienda
B ſunt, manifeſtis, ac in eis, quæ ſub intelligentiã cadunt, ſenſibilibus: ea ſiquidẽ ſunt apertiſſima. Cùm igitur de bono dicere quiſpiã aggreditur, de idea neutiquam dicendum eſt: & tamen quidã de idea dicẽdũ exiſtimant, vbi de bono dicunt. Aiunt nanque de maximè bono eſſe differendũ. Eſt verò eiuſmodi, ipſum quidq. maximè: ita bonũ maximè fuerit idea ex ipſorum quidẽ ſententia. Huiuſmodi certè oratio eſt illa quidem fortaſſis vera: verùm neuti-
C quã ad ciuilẽ ſciẽtiam, vel facultatem facit de qua in præſentia nobis eſt ſermo Non enim de hoc per ſe bono, ſed bono nobis tractat. Nulla ſiquidẽ ſcientia aut facultas de fine loquitur, quòd ſit bonũ: & proinde, ne ciuilis quidem. Ideo non de bono, quod in idea conſiſtit, loquitur. Verùm, dixerit fortaſſe hoc per ſe bono vſus ceu principio, ducto inde exordio, de ſingulis poſtea dicam. Verum ne id quidem rectè.
D Sua.n. & propria cuiuſlibet *ſcientiæ* ſumenda ſunt principia Abſurdum quippe fuerit volenti oſtendere triangulũ duobus rectis æquales habere angulos, ſumere principiũ eiuſmodi. Anima immortalis eſt: neque enim hoc propoſito cõuenit. Oportet ſiquidẽ principiũ, propriũ eſſe ei rei qua de agatur, atq coniunctum. Iam verò etiã abſque hoc quòd anima ſit immortalis demõſtrauerit quiſpiã duobus rectis æquales habe-
E re triangulũ. Itidẽ & de bonis licet cætera intelligere citra ideam boni. Proinde proprium nõ eſt huius per ſe boni principiũ. At ne Socrates quidẽ rectè virtutes ſcientias faciebat. Is.n. nihil fruſtra eſſe arbitratus eſt. Tamen dum poneret virtutes eſſe ſcientias, ei eueniebat virtutes eſſe fruſtrà. Quid ita? In ſciẽtiis namq. cõtingit vt vna eademq. opera & ſcientiam cognoſcamus
F quid qualiſque ſit, & ipſi docti euadamus. ſcientiamq. teneamus. verbi gratia, medicinã ſi quis nouit quid ſit, ꝰ ſtatim ſit medicus neceſſe eſt. Idẽ eſt in reliquis ſcientiis. At in virtutib. nõ idẽ eſt. Neq. enim ſi quis nouerit quid ſit iuſtitia, continuò etiã iuſtus eſt Itidẽ & in aliis. Euenit igitur & fruſtra virtutes eſſe, & non eſſe ſcientias.

CAPVT II.

His expositis annitamur dicere, bonum quot dicatur modis. Sunt nimirum bonorum alia honore digna, laudabilia alia potestates alia. Honore dignum, huiusmodi dico, quod diuinum, quod melius, vt anima, mensque est: quod antiquius, quod principium, & alia id genus. Honorata certè, in quibus honor: talia siquidem omnia honor consequitur. Igitur etiam virtus, honore dignum bonum est: quando ab ipsa probus quispiam gignitur. Is nanque in virtutis penetrat habitum. Laudabilia sunt vt virtutes: ab ipsarum nanque actionibus laus emergit. Potestates *sunt*, vt dominatus, opulentia robur, pulchritudo: iis nanque bonus bene, vt malus malè vti potuerit: ideo etiam potestate res eiusmodi bona nuncupatur. Bona certè sunt, debent enim res ex vsu viri boni non mali æstimari. Id genus nimirum bonis euenit, ortus causam ipsorum esse fortunam. A fortuna nanque & opulentia, & dominatus est, & quæcunque prorsus in potestatis ordinem perueniunt. Reliquum porrò, ac quartum inter bona, quo conseruatur & paratur bonum, sicut exercitatione sanitas, ac si id genus est aliud. Verùm aliam quoque subeunt bona distributionem: verbi gratia, Bonorum quædam prorsus, & omni ratione sunt expetenda: quædam verò non: veluti iustitia aliæque virtutes, omni ratione & omnino sunt expetendæ: at robur & opulentia potentiaque & id genus alia, neque omni ratione, neque perpetuò. Rursus quoque aliter: Bonorum alia sunt fines, alia non: quemadmodum sanitas quidem finis: at quę sanitatis sunt causa, neutiquam sunt fines. Et quæcunque ita habent, inter illa finis semper præstat: vt sanitas melior, quam quæ ad sanitatem conferunt: atque in vniuersum semper id melius est, cuius gratia sunt & alia. Rursus inter ipsos fines, præstat semper, qui perfectus est, imperfecto. Est nimirum perfectus, quo si potiamur, nulla re ampliùs nobis opus est. Imperfectus autem quo licet potiamur, alia tamen desideramus: quemadmodum si solùm adsit iustitia, multa desideramus: sin felicitas, nulla re ampliùs nobis opus est. Id ergo illud & nobis optimum quod desideramus, qui finis est perfectus: absolutus nanque finis, bonum est, necnō finis bonum. Iam verò quonam modo optimum considerandum est? numquid eo modo, vt ipsum quoque reliquis annumeremus? an id videbitur absurdum?

A

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διώρισται, ἐπιχειρῶμεν λέγειν τἀγαθὸν ποσαχῶς λέγεται. ἔστι γὰρ τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν τίμια, τὰ δ' ἐπαινετά, τὰ δὲ δυνάμεις. τίμιον δὲ λέγω, τὸ τοιοῦτον, τὸ θεῖον, τὸ βέλτιον, οἷον ψυχή, νοῦς, τὸ ἀρχαιότερον, ἡ ἀρχή, τὰ τοιαῦτα. τίμια δ', ἐφ' οἷς ἡ τιμή. τοῖς δὲ τοιούτοις πᾶσι τιμὴ ἀκολουθεῖ. οὐκοῦν καὶ ἡ ἀρετὴ τίμιον, B ὅταν γε δὴ ἀπ' αὐτῆς σπουδαῖός τις γένηται· ἤδη γὰρ οὗτος εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς σχῆμα ἥκει. τὰ δ' ἐπαινετά, οἷον ἀρεταί· ἀπὸ γὰρ τῶν κατ' αὐτὰς πράξεων, ὁ ἔπαινος γίνεται. τὰ δὲ δυνάμεις· οἷον ἀρχή, πλοῦτος, ἰσχύς, κάλλος· τούτοις γὰρ καὶ ὁ σπουδαῖος εὖ δύναται χρήσασθαι, καὶ ὁ φαῦλος κακῶς· διὸ δυνάμεις C τὰ τοιαῦτα καλοῦνται ἀγαθά. ἀγαθὰ μὲν δή εἰσι· δοκιμάζεται γὰρ τῇ τοῦ σπουδαίου αὐτῶν ἑκάστου χρήσει, οὐ τῇ τοῦ φαύλου. τοῖς δ' αὐτοῖς τούτοις συμβέβηκεν ἀγαθοῖς, καὶ τὴν τύχην τῆς γενέσεως αὐτῶν αἰτίαν εἶναι. ἀπὸ τύχης γὰρ καὶ πλοῦτος γίνεται καὶ ἀρχή, καὶ ὅλως ὅσα εἰς δυνάμεως τάξιν ἥκει. λοιπὸν δὲ καὶ τέταρτον τῶν ἀγαθῶν, τὸ σωστικὸν καὶ ποιητικὸν ἀγαθοῦ, οἷον γυμνάσια ὑγιείας, καὶ εἴ τι D ἄλλο τοιοῦτον. ἀλλ' ἔτι καὶ ἄλλην ἔχει τἀγαθὰ διαίρεσιν· οἷον ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν πάντῃ καὶ πάντως αἱρετά, τὰ δ' οὔ. οἷον ἡ μὲν δικαιοσύνη καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ πάντῃ καὶ πάντως αἱρεταί· ἰσχὺς δὲ καὶ πλοῦτος καὶ δύναμις, καὶ τὰ τοιαῦτα οὔτε πάντῃ οὔτε πάντως. ἔτι καὶ ἄλλως· τῶν γὰρ ἀγαθῶν, τὰ μέν ἐστι τέλη, τὰ δ' οὐ τέλη· οἷον ἡ μὲν ὑγίεια, τέλος· τὰ δὲ τῆς ὑγιείας ἕνεκεν, οὐ τέλη. καὶ ὅσα οὕτως ἔχει, τούτων ἀεὶ τὸ τέλος βέλτιον· οἷον ὑγίεια βέλτιον ἢ τὰ ὑγιεινά, καὶ ἁπλῶς ἀεὶ καθόλου τοῦτο βέλτιον οὗ ἕνεκεν καὶ τἆλλα. πάλιν αὐτῶν τῶν τελῶν, βέλτιον ἀεὶ τὸ τέλειον τοῦ ἀτελοῦς. τέλειον δ' ἐστὶν, οὗ παραγενομένου, μηθενὸς ἔτι προσδεόμεθα. ἀτελὲς δὲ οὗ παραγενομένου, προσδεόμεθά τινος· οἷον τῆς δικαιοσύνης μὲν μόνον παραγενομένης, πολλῶν F προσδεόμεθα, τῆς δὲ εὐδαιμονίας παραγενομένης, οὐδενὸς ἔτι προσδεόμεθα. τοῦτ' ἄρα ἐστὶ τὸ ἄριστον ἡμῖν ὃ ζητοῦμεν, ὃ ἔστι τέλος τέλειον. τὸ δὲ δὴ τέλειον τέλος ἀγαθόν ἐστι, καὶ τὸ τέλος τἀγαθόν. μετὰ ταῦτα τίνα τρόπον τὸ ἄριστον δεῖ σκοπεῖν; πότερον οὕτως καὶ αὐτὸ συναριθμούμενον; ἀλλ' ἄτοπον,

τὸ γὰρ ἄριστον ἐπειδή ἐστι τέλος τέλειον, τὸ δὲ τέλειον τέλος, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, οὐθὲν ἂν ἄλλο δόξειεν εἶναι ἢ ἡ εὐδαιμονία· τὴν δ' εὐδαιμονίαν ἐκ πολλῶν ἀγαθῶν συντίθεμεν. εἰ δὴ τὸ βέλτιστον σκοπῶν, καὶ αὐτὸ συναριθμήσεις, αὐτὸ ἑαυτοῦ ἔσται βέλτιον· αὐτὸ γὰρ βέλτιστον ἔσται. οἷον τὰ ὑγιεινὰ θεὶς καὶ τὴν ὑγίειαν, σκόπει τί τούτων πάντων βέλτιστον. βέλτιστον δ' ἐστὶν ὑγίεια. εἰ δὴ τοῦτο πάντων βέλτιστον, καὶ αὐτὸ αὑτοῦ βέλτιστον· ἄτοπον δὴ συμβαίνει. οὐ δὴ ἴσως γε οὕτω σκεπτέον τὸ βέλτιστον. ἀλλ' ἆρά γε οὕτως, ὡς χωρὶς αὐτοῦ; ἢ καὶ τοῦτο ἄτοπον; ἡ γὰρ εὐδαιμονία ἐστὶν ἔκ τινων ἀγαθῶν συγκειμένη· τὸ δ' ἐξ ὧν ἀγαθῶν σύγκειται, σκοπεῖν εἰ τούτων ἐστὶ βέλτιον, ἄτοπον. οὐ γάρ ἐστιν ἄλλο τι χωρὶς τούτων ἡ εὐδαιμονία, ἀλλὰ ταῦτα. ἀλλ' ἆρά γε ἴσως οὕτως ὀρθῶς ἄν τις σκοποῖτο συγκρίνων τὸ ἄριστον· ὡς αὐτὴν τὴν εὐδαιμονίαν τὴν ἐκ τούτων τῶν ἀγαθῶν οὖσαν, συγκρίνων πρὸς ἄλλα ἃ μή ἐστιν ἐν αὐτῇ ἐνόντα, οὕτως τὸ ἄριστον σκοπῶν, ὀρθῶς ἂν σκοποῖτο. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἁπλοῦν τὸ ἄριστον ὃ ζητοῦμεν νῦν· ὡς λέγοι ἄν τις εἶναι ἄριστον τὴν φρόνησιν ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν καθ' ἓν συγκρινομένων. ἀλλ' ἴσως οὐχ οὕτως ζητητέον ἐστὶ τὸ ἄριστον ἀγαθόν· τὸ γὰρ τέλειον ζητοῦμεν ἀγαθόν, ἡ δὲ φρόνησις μόνη οὖσα, οὐ τέλειον. οὐκ ἄρα τοῦτο τὸ ἄριστον ὃ ζητοῦμεν, οὐδὲ τὸ οὕτως ἄριστον.

Κεφάλαιον γ.

Μετὰ τοίνυν τοῦτο καὶ ἄλλως τἀγαθὰ δίχα διαιρεῖται. ἔστι γὰρ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐν ψυχῇ, οἷον αἱ ἀρεταί· τὰ δ' ἐν τῷ σώματι, οἷον ὑγίεια, κάλλος· τὰ δ' ἐκτός, πλοῦτος, ἀρχή, τιμή, ἢ εἴ τι ἄλλο τῶν τοιούτων. τούτων δὲ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ, βέλτιστα. τὰ δ' ἐν ψυχῇ ἀγαθά, διαιρεῖται εἰς τρία, εἰς φρόνησιν, εἰς ἀρετήν, καὶ ἡδονήν. ἤδη τοίνυν τὸ μετὰ τοῦτο ὃ καὶ λεγόμεθα πάντες, καὶ δοκεῖ καὶ τέλος τῶν ἀγαθῶν, καὶ τελειότατον εἶναι, ἡ εὐδαιμονία, καὶ τοῦτο πάντα φαμὲν εἶναι τὸ εὖ πράττειν καὶ τὸ εὖ ζῆν. τὸ δὲ τέλος ἐστὶν οὐχ ἁπλοῦν, ἀλλὰ διττόν. ἐνίων μὲν γάρ ἐστι τὸ τέλος, αὐτὴ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ χρῆσις, οἷον τῆς ὄψεως· καὶ ἔστι γε ἡ χρῆσις αἱρετωτέρα τῆς ἕξεως· τέλος δὲ ἡ χρῆσις. οὐθεὶς γὰρ ἂν βούλοιτο ἔχειν τὴν ὄψιν μὴ μέλλων ὁρᾶν, ἀλλὰ μύειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ἀκοῆς, καὶ τῶν τοιούτων. ὧν ἄρα καὶ ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἕξις ἐστίν,

A Siquidem optimum, finis est perfectus: ac perfectus finis, vt paucis absoluam, nil aliud quàm felicitas esse videtur. Ex multis porrò bonis, felicitatem constare comprobatur. Si igitur de eo quod optimũ est disputans, id quoque reliquis annumeres, erit ipsum seipso melius, si quidem optimum erit. Exempli gratia, salubria & sanitatem pone: tum considera ecquid inter ista omnia sit optimum: sanitas videlicet
B est optimum: ergo, si *sanitas* horũ omniũ est optimum, ipsum quoq *optimum* se ipso melius est: quod est per absurdum. Non igitur ita considerare oportet quod est optimum. An verò ita, vt reliqua sine eo ponantur: nunquid hoc esset absurdum, nam felicitas ex quibusdam conflata bonis est. Quærere autem, quibus ex bonis ipsa constet, sitne *quod optimum* est iis melius, absurdũ est. Neque enim est quicquam aliud ab his
C felicitas, verùm hæc ipsa. An ita potius rectè disputationem instituerit, si id quod optimum est comparet cum reliquis: puta, si felicitatem ex his conflatam bonis, cum aliis comparet, quæ ea non continentur, sicque id quod optimum esse inquirat, an ille rectè disputationem instituerit. Cæterum non est simplex, quod nunc quærimus, optimum: vt dicat quispiam, optimum cunctorum bonorum, si singula inter se compa-
D res esse prudentiam. Verùm hoc fortasse modo, non quærendum est optimum bonum: perfectum siquidem quærimus bonũ. At prudentia sola, neutiquam perfectum: non igitur hoc optimum quod quærimus, neque aliud quidquã pari ratione optimũ.

CAPVT III.

Præterea aliam admittunt bona diuisionem. Sunt siquidem bonorum alia
E in animo vt virtutes: alia in corpore, vt sanitas pulchritudo: alia externa, opulentia, dominatus, honor, & si quid est huiusmodi. Horum, quæ in animo, sunt optima. Quæ porrò in animo sunt bona trifariã distribuũtur: in prudentiam, in virtutẽ, & in voluptatem. Post hoc igitur quod profitemur oẽs, etiã finis videtur bonorũ, idémque absolutissimus esse felicitas: quod sanè fatemur esse in bene agẽdo, ac bene viuẽ-
F do. Cæterùm finis simplex non est, sed duplex: quorundam enim est finis ipsa actio, vsúsque, sicut visus: est nimirum vsus optabilior habitu: finis autem est vsus. Nemo siquidem velit visum habere ea lege vt non spectet, sed conniueat, & oculos claudat. Idem de auditu, cæterísque dicendum. Proinde quorum vsus & habitus est,

ſemper melius, & optabilius eorũ eſt vſus habitu. Vſus enim & actio finis cùm ſit propter vſum ipſe habitus. Poſt id ſi conſiderauerit quiſpiam in cunctis ſcientiis intuebitur non aliã eſſe quæ domum, aliam quę probam domum extruat ſed vnam, eãdémque eſſe artem ædificandi, & cuius effector ædificator, vt cuius ſit virtus eiuſdem ſit effectrix. Idem in aliis omnibus par eſt conjectare.

CAPVT IIII.

PRæterea intuemur, alia re nulla, quàm anima, nos viuere. In anima autem eſt virtus. Idem certè fatemur facere animã, animæquè virtutem. Cæterùm virtus in vnoquoque, cuius eſt virtus, id facit. Anima verò cùm alia *nobis præſtat*, tum per eam quoque viuimus: per animæ itaque virtutem bene viuemus, Cæterùm bene viuere, & bene agere, nihil aliud dicimus, quàm felicem eſſe: ergo & feliciter agere & felicitas, in viuendo eſt. Verùm bene viuere, eſt in eo poſitum, vt ſecundum virtutem viuamus: hoc igitur eſt finis, & felicitas, & optimum. In vſu itaque ſit neceſſe eſt, & actione, felicitas. Nam quorum habitus vſúſque eſt, vſus & actio finis. Atqui animæ virtus, eſt habitus, & actio: & vſus ipſius, eorum, quæ ſub electionem cadunt: ergo finis, ipſius actio vſúſque fuerit: felicitas igitur in viuendo ex virtutibus, neceſſe eſt. Quoniam igitur optimum bonum eſt felicitas, & hæc ipſa finis actione viuendo ex virtutibus, felices fuerimus, optimúmq; bonum habuerimus. Cùm igitur ſit felicitas bonum perfectum, ac finis nos latere non oportet, id in ætate perfecta eſſe. Non enim in puero quia nec puer dici fælix poteſt, ſed in viro is nanque perfectus. Et ne in tempore quidem imperfecto, ſed perfecto: perfectum fuerit vtique tempus vitæ humanæ ſpatium. Recte nanque vulgò dicitur, felicem in longiſſimo vitæ tempore eſſe iudicandum: quod nimirum oporteat perfectionem hanc, tam in tempore perfecto quàm in homine *conſiderare*. Quòd autem ſit actio vel hinc quiſpiam intelligat. In ſomnis nanque, vt ſi toto vitæ ſpatio quiſpiam dormiat, hominem eiuſmodi non facilè ſolemus dicere eſſe felicem. Nam viuit ille quidem: ſed non ſecundum virtutem viuit, quod in actione & muneris functione poſitum eſt. Rurſus quod mox dicendum, non admodum propoſito argumento conueniens, neque ab eo nimis alienum videatur,

A ἀεὶ βέλτιον καὶ αἱρετώτερον ἡ χρῆσις τῆς ἕξεως. ἡ γὰρ χρῆσις καὶ ἡ ἐνέργεια, τέλος· ἡ δ' ἕξις, τῆς χρήσεως ἕνεκα. μετὰ τοῦτο τοίνυν τὸ θεωρεῖν ἐπὶ πασῶν τῶν ἐπιστημῶν, ὅτι οὐκ ἄλλη μὲν ποιοῦσα οἰκίαν, ἄλλη δὲ σπουδαίαν οἰκίαν, ἀλλ' ἡ αὐτὴ οἰκοδομική· καὶ οὗ ποιητικὸς ὁ οἰκοδόμος, ἡ τούτου ἀρετὴ σπουδαίου τούτου ποιητική. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων.

B

Κεφάλαιον δ.

Μετὰ τοῦτο τοίνυν ὁρῶμεν ὅτι οὐδενὶ ἄλλῳ ἢ ψυχῇ ζῶμεν· ἐν ψυχῇ δὲ ἐστιν ἀρετή· τὸ αὐτό γέ τοι φαμὲν, τήν τε ψυχὴν ποιεῖν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετήν. ἀλλ' ἡ μὲν ἀρετὴ ἐν ἑκάστῳ τοῦτο ποιεῖ εὖ οὗ ἐστιν ἀρετή· ἡ δὲ ψυχὴ καὶ τἆλλα μὲν· ψυχῇ δὲ ζῶμεν· διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν ἄρα εὖ ζήσομεν. τὸ δέ γε C εὖ ζῆν καὶ εὖ πράττειν, οὐθὲν ἄλλο ἢ τὸ εὐδαιμονεῖν λέγομεν. τὸ ἄρα εὐδαιμονεῖν καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἐν τῷ εὖ ζῆν ἐστι· τὸ δὲ εὖ ζῆν ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζῆν. τοῦτ' ἄρα ἐστὶ τέλος καὶ ἡ εὐδαιμονία καὶ τὸ ἄριστον. ἐν χρήσει τοίνυν τινὶ ἂν εἴη καὶ ἐνεργείᾳ τέλος ἡ εὐδαιμονία. ὧν γὰρ ἕξις καὶ χρῆσις ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἐνέργεια τέλος· τῆς δὲ ψυχῆς ἡ ἀρετὴ, ἕξις ἐστίν. D ἔστι δὲ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς τῶν ἀρετῶν· ὥστε τέλος ἂν εἴη ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς. ἡ εὐδαιμονία ἄρα ἂν εἴη ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζῆν. ἐπειδὴ τοίνυν τὸ ἄριστον ἀγαθόν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία, καὶ αὕτη τέλος ἐνέργεια, ζῶντες ἂν κατὰ τὰς ἀρετὰς, εὐδαίμονες ἂν εἴημεν, καὶ ἔχοιμεν τὸ ἄριστον ἀγαθόν. ἐπεὶ οὖν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία τέλειον ἀγαθὸν καὶ τέ- E λος, δεῖ τοῦτο μὴ λανθάνειν ὅτι καὶ ἐν τελείῳ ἔσται· οὐ γὰρ ἔσται ἐν παιδὶ (οὐ γάρ ἐστι παῖς εὐδαίμων) ἀλλ' ἐν ἀνδρί· οὗτος γὰρ τέλειος. οὐδ' ἐν χρόνῳ γε ἀτελεῖ, ἀλλ' ἐν τελείῳ. τέλειος δ' ἂν εἴη χρόνος, ὅσον ἄνθρωπος βιοῖ. καὶ γὰρ λέγεται ὀρθῶς παρὰ τοῖς πολλοῖς, ὅτι δεῖ τὸν εὐδαίμονα ἐν τῷ μεγίστῳ χρόνῳ τοῦ βίου κρίνειν, ὡς δέον τὸ τέλειον εἶναι καὶ ἐν χρόνῳ τελείῳ καὶ F ἐν ἀνθρώπῳ. ὅτι δὲ ἐνέργειά ἐστιν, ἴδοι ἄν τις καὶ ἐντεῦθεν. ἐν γὰρ τοῖς ὕπνοις, οἷον εἴ τις καθεύδοι διὰ βίου, τὸν τοιοῦτον οὐ πάνυ βουλόμεθα λέγειν εὐδαίμονα εἶναι. τὸ μὲν γὰρ ζῆν αὐτῷ ὑπάρχει· ἀλλὰ τὸ ζῆν αὐτῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς, οὐχ ὑπάρχει, ὃ ἦν κατ' ἐνέργειαν. μετὰ τοῦτο τὸ μέλλον λέγεσθαι, οὔτ' ἂν λίαν δόξειεν οἰκεῖον εἶναι τούτῳ, οὔτε [illegible]

ἐπεὶ

ἐπεὶ δέ ἐστιν (ὡς δοκεῖ) μόριόν τι τῆς ψυχῆς ᾧ τρεφόμεθα, ὃ καλοῦμεν θρεπτικόν (τοῦτο γὰρ εὔλογόν ἐστιν εἶναι· τοὺς γοῦν λίθους ὁρῶμεν ἀδυνάτους τρέφεσθαι ὄντας, ὥστε δῆλον ὅτι τῶν ἐμψύχων ἐστὶ τὸ τρέφεσθαι. εἰ δὲ τῶν ἐμψύχων, ἡ ψυχὴ ἂν εἴη αἰτία· τῆς δὲ ψυχῆς τούτων μὲν τῶν μορίων, οὐδὲν ἂν εἴη αἴτιον τοῦ τρέφεσθαι, οἷον τὸ λογιστικὸν, ἢ τὸ θυμικὸν, ἢ τὸ ἐπιθυμητικὸν, ἄλλο δέ τι παρὰ ταῦτα, ᾧ οὐδὲν ἔχομεν οἰκειότερον ὄνομα ἐπιθεῖναι, ἢ θρεπτικόν) τί οὖν ἄν τις εἴποι, πότερον καὶ τούτου τοῦ μορίου τῆς ψυχῆς ἐστιν ἀρετή; εἰ γάρ ἐστι, δῆλον ὅτι καὶ ταύτῃ δεῖ ἐνεργεῖν. τῆς γὰρ τελείας ἀρετῆς ἡ ἐνέργεια εὐδαιμονία. εἰ μὲν οὖν ἐστιν ἀρετὴ τούτου ἢ μὴ ἔστιν, ἄλλος λόγος· εἰ δ' ἄρα ἐστὶν, οὐκ ἔστι ταύτης ἐνέργεια. ὧν γὰρ μή ἐστιν ὁρμὴ, οὐδ' ἐνέργεια τούτων ἔσται. οὐκ ἔοικε δ' εἶναι ὁρμὴ ἐν τῷ μορίῳ τούτῳ, ἀλλ' ὅμοιον ἔοικεν εἶναι τῷ πυρί. καὶ γὰρ ἐκεῖνο ὅ, τι ἂν ἐμβάλῃς, καταναλώσει· ἐὰν δὲ μὴ ἐμβάλῃς, οὐκ ἔχει ὁρμὴν πρὸς τὸ λαβεῖν. οὕτως καὶ τοῦτο τὸ μόριον τῆς ψυχῆς ἔχει· ἂν μὲν γὰρ ἐμβάλῃς τροφὴν, τρέφει· ἂν δὲ μὴ ἐμβάλῃς τροφὴν, οὐκ ἔχει ὁρμὴν τοῦ τρέφειν. διὸ οὐδὲ ἐνέργεια οὗ μηδὲ ὁρμή. ὥστε οὐδὲν συνεργεῖ τὸ μόριον τοῦτο πρὸς εὐδαιμονίαν. μετὰ ταῦτα τοίνυν λεκτέον ἂν εἴη τίς ἐστιν ἡ ἀρετή, ἐπειδὴ ἡ ταύτης ἐνέργειά ἐστιν ἡ εὐδαιμονία. ὡς μὲν οὖν ἁπλῶς εἰπεῖν, ἔστιν ἡ ἀρετὴ ἕξις ἡ βελτίστη. ἀλλ' ἴσως οὐχ ἱκανὸν οὕτως ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ σαφέστερον διορίσαι δεῖ.

Κεφάλαιον.

Πρῶτον μὲν οὖν λεκτέον ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἐν ᾗ ἐγγίνεται, οὐ τί ἐστιν ἡ ψυχὴ (ὑπὲρ μὲν γὰρ τούτου ἄλλος λόγος) ἀλλ' ὡς τύπῳ διελέσθαι. ἔστι δ' ἡ ψυχὴ (ὥς φαμεν) εἰς δύο μόρια διῃρημένη, εἴς τε λόγον ἔχον, καὶ ἄλογον. ἐν μὲν γὰρ δὴ τῷ λόγον ἔχοντι ἐγγίνεται φρόνησις, ἀγχίνοια, σοφία, εὐμάθεια, μνήμη, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἐν δὲ τῷ ἀλόγῳ αὗται αἱ ἀρεταὶ λεγόμεναι, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, ἀνδρεία, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοῦ ἤθους δοκοῦσιν ἐπαινεταὶ εἶναι. κατὰ γὰρ ταύτας ἐπαινετοὶ λεγόμεθα· κατὰ δὲ τὰς τοῦ τὸ λόγον ἔχοντος οὐδεὶς ἐπαινεῖται. οὔτε γὰρ ὅτι σοφός τις ἐπαινεῖται, οὔθ' ὅτι φρόνιμος, οὐδ' ὅλως κατά τι τῶν τοιούτων. οὐδὲ δὴ τὸ ἄλογον, εἰ μὴ ὑπηρετικόν ἐστι

quòd nimirum animæ pars quædam est qua alimur, quam altricem appellamus. Est enim rationi consentaneum ita esse: siquidem lapides ali non posse intuemur: & proinde non dubium, quin sit animalibus proprium ali. Quòd si est animatorum tantùm, causa est anima. Atqui animæ talium partium nulla alendi fuerit causa, quales sunt rationalis, vel qua irascimur, aut concupiscimus, sed alia quædam præter has: &
B ei nullũ magis peculiare possumus nomẽ, quàm θρεπτικοῦ: *id est alendi vim habentis*, accommodare. Dicat fortassis quispiam, nũquid huius quoque partis animæ virtus est? Enimuerò si fuerit, non dubium quin etiam eadem agere opus sit. Perfectæ siquidem virtutis actio felicitas est. At nunquid eius sit, vel non sit virtus, alius fuerit quærẽdi locus. Sanè si fuerit, eius nõ est actia. Quæ enim appetitu carent, eorum nulla est actio. Huius verò partis non videtur
C esse appetitus, quæ quidem igni similis *videtur* cui quicquid obieceris, absumet: at si non obieceris, ad capiendum nulla ratione impellitur. Ita hæc se habet pars animę. Si enim alimentum obiicias, alet: sin minus ad alẽdũ nullo modo commouetur & proinde eius non erit actio, cuius non est appetitus. Itaque hæc pars ad felicitatem capessendam nihil coadiuuat. Deinceps igitur,
D quid sit virtus dicendum: quandoquidem eius actio felicitas est. Vt paucis itaque absoluam, virtus habitus est optimus. Verùm non satis forte fit, ita simpliciter loqui, sed euidentiùs fuerit definiendum.

CAPVT X.

PRimùm igitur de anima, in qua virtus exoritur, dicendum est: non, quid sit a-
E nima, (alia siquidem eius rei consideratio) sed vt quodammodo distribuatur. Anima nimirum, vt dicere solemus, in duas partes distribuitur, in eam, quæ rationem habet, & quæ rationis expers est. In ea parte, quæ habet rationem, nascitur prudentia, solertia, sapientia, ingenium, memoria, & id genus alia. At in parte rationis expertẽ hæ quæ virtutes appellantur, temperantia,
F fortitudo, iustitia, & quæcunque aliæ ad mores pertinentes, laude dignæ censentur: per illas enim laude digni habemur ipsi. At per eas quæ ad partem rationem habentem pertinent nemo laudatur: nec enim quòd sapiens, nec quòd prudens, nec prorsus ex huiusmodi aliquo quispiã laudatur. Neque porrò rationis expers quatenus ad se suggerẽdum idoneum est,

semper melius, & optabilius eorũ est vsus habitu. Vsus enim & actio finis cùm sit propter vsum ipse habitus. Post id si considerauerit quispiam in cunctis scientiis intuebitur non aliã esse quæ domum, aliam quę probam domum extruat sed vnam, eãdémque esse artem ædificandi, & cuius effector ædificator, vt cuius sit virtus eiusdem sit effectrix. Idem in aliis omnibus par est coniectare.

CAPVT IIII.

PRæterea intuemur, alia re nulla, quàm anima, nos viuere. In anima autem est virtus. Idem certè fatemur facere animã, animæque virtutem. Cæterùm virtus in vnoquoque, cuius est virtus, id facit. Anima verò cùm alia *nobis præstat*, tum per eam quoque viuimus: per animæ itaque virtutem bene viuemus, Cæterùm bene viuere, & bene agere, nihil aliud dicimus, quàm felicem esse: ergo & feliciter agere & felicitas, in viuendo est. Verum bene viuere, est in eo positum, vt secundum virtutem viuamus. hoc igitur est finis, & felicitas, & optimum. In vsu itaque sit necesse est, & actione, felicitas. Nam quorum habitus vsúsque est, vsus & actio finis. Atqui animæ virtus, est habitus, & actio: & vsus ipsius, eorum, quæ sub electionem cadunt: ergo finis, ipsius actio vsúsque fuerit: felicitas igitur in viuendo ex virtutibus, necesse est. Quoniam igitur optimum bonum est felicitas, & hæc ipsa finis actione viuendo ex virtutibus, felices fuerimus, optimúmq; bonum habuerimus. Cùm igitur sit felicitas bonum perfectum, ac finis nos latere non oportet, id in ætate perfecta esse. Non enim in puero, quia nec puer dici felix potest. sed in viro: is nanque perfectus. Et ne in tempore quidem imperfecto, sed perfecto: perfectum fuerit vtique tempus vitæ humanæ spatium. Rectè nanque vulgò dicitur, felicem in longissimo vitæ tempore esse iudicandum: quod nimirum oporteat perfectionem hanc, tam in tempore perfecto quàm in homine *considerare*. Quòd autem sit actio vel hinc quispiam intelligat. In somnis nanque, vt si toto vitæ spatio quispiam dormiat, hominem eiusmodi non facilè solemus dicere esse felicem Nam viuit ille quidem: sed non secundum virtutem viuit. quod in actione & muneris functione positum est. Rursus quod mox dicendum, non admodum proposito argumento conueniens, neque ab eo nimis alienum videatur.

A ἀεὶ βέλτιον καὶ αἱρετώτερον ἡ χρῆσις τῆς ἕξεως. ἡ γὰρ χρῆσις καὶ ἡ ἐνέργεια, τέλος. ἡ δὲ ἕξις, τῆς χρήσεως ἕνεκα. μετὰ τοῦτο τοίνυν τοῦτ' ἄν τις σκοπῶν ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν πασῶν, ἴδοι ἂν ὅτι οὐκ ἄλλην μὲν ποιοῦσιν οἰκίαν, ἄλλην δὲ σπουδαίαν οἰκίαν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν οἰκοδομικήν· καὶ οὗ ποιητικὸς ὁ οἰκοδόμος, ἡ τούτου ἀρετὴ τοῦ αὐτοῦ τούτου ποιητική. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων.

B

Κεφάλαιον δ.

ΜΕτὰ ταῦτα τοίνυν ὁρῶμεν ὅτι οὐθενὶ ἄλλῳ ἢ ψυχῇ ζῶμεν· ἐν ψυχῇ δέ ἐστιν ἀρετή· τὸ αὐτὸ γάρ τοί φαμεν, τήν τε ψυχὴν ποιεῖν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετήν. ἀλλ' ἡ μὲν ἀρετὴ ἐν ἑκάστῳ τοῦτο ποιεῖ οὗ ἐστιν ἀρετή· ἡ δὲ ψυχὴ καὶ τἆλλα μὲν· ψυχῇ δὲ ζῶμεν· διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν ἄρα εὖ ζήσομεν. τὸ δέ γε C εὖ ζῆν καὶ εὖ πράττειν, οὐθὲν ἄλλο ἢ τὸ εὐδαιμονεῖν λέγομεν. τὸ ἄρα εὐδαιμονεῖν καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἐν τῷ εὖ ζῆν ἐστι. τὸ δὲ εὖ ζῆν ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζῆν. τοῦτ' ἄρα ἐστὶ τέλος καὶ ἡ εὐδαιμονία καὶ τὸ ἄριστον. ἐν χρήσει τοίνυν τινὶ ἂν εἴη καὶ ἐνεργείᾳ τέλος ἡ εὐδαιμονία. οὗ γὰρ ἕξις καὶ χρῆσις ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἐνέργεια τέλος. τῆς δὲ ψυχῆς ἡ ἀρετὴ, ἕξις ἐστίν. D ἔστι δὲ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς τῶν ἀρετῶν· ὥστε τέλος ἂν εἴη ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς. ἡ εὐδαιμονία ἄρα ἂν εἴη ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζῆν. ἐπειδὴ τοίνυν τὸ ἄριστον ἀγαθόν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία, καὶ αὕτη τέλος ἐν ἐνεργείᾳ, ζῶντες ἂν κατὰ τὰς ἀρετὰς, εὐδαίμονες ἂν εἴημεν, καὶ ἔχοιμεν τὸ ἄριστον ἀγαθόν. ἐπεὶ τοίνυν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία τέλειον ἀγαθὸν καὶ τέ- E λος, οὐδὲ τοῦτο δεῖ λανθάνειν ὅτι καὶ ἐν τελείῳ ἔσται· οὐ γὰρ ἔσται ἐν παιδί (οὐ γάρ ἐστι παῖς εὐδαίμων) ἀλλ' ἐν ἀνδρί· οὗτος γὰρ τέλειος. οὐδὲ ἐν χρόνῳ γε ἀτελεῖ, ἀλλ' ἐν τελείῳ. τέλειος δ' ἂν εἴη χρόνος, ὅσον ἄνθρωπος βιοῖ. καὶ γὰρ λέγεται ὀρθῶς παρὰ τοῖς πολλοῖς, ὅτι δεῖ τὸν εὐδαίμονα ἐν τῷ μεγίστῳ χρόνῳ τοῦ βίου κρίνεσθαι, ὡς δέον τὸ τέλειον εἶναι καὶ ἐν χρόνῳ τελείῳ καὶ F ἐν ἀνθρώπῳ. ὅτι δὲ ἐνέργειά ἐστιν, ἴδοι ἄν τις καὶ ἐντεῦθεν. ἐν γὰρ τοῖς ὕπνοις, οἷον εἴ τις καθεύδοι διὰ βίου, τὸν τοιοῦτον οὐ πάνυ βουλόμεθα λέγειν εὐδαίμονα εἶναι· τὸ μὲν γὰρ ζῆν αὐτῷ ὑπάρχει· ἀλλὰ τὸ ζῆν αὐτῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς, οὐχ ὑπάρχει, ὅπερ ἦν κατὰ τὴν ἐνέργειαν. μετὰ τοῦτο τὸ μέλλον λέγεσθαι, οὔτ' ἂν ἄλλως δόξειεν οἰκεῖον εἶναι τούτῳ, οὔτε μακρὰν ἀπέχον·

ἐπι-

ἐπειδή ἐστιν (ὡς δοκεῖ) μόριόν τι τῆς ψυχῆς ᾧ τρεφόμεθα, ὃ καλοῦμεν θρεπτικόν· τοῦτο γὰρ εὔλογόν ἐστιν εἶναι· τοὺς γοῦν λίθους ὁρῶμεν ἀδυνάτους τρέφεσθαι ὄντας· ὥστε δῆλον ὅτι τῶν ἐμψύχων ἐστὶ τὸ τρέφεσθαι. εἰ δὲ τῶν ἐμψύχων, ἡ ψυχὴ ἂν εἴη αἰτία. τῆς δὲ ψυχῆς τούτων μὲν τῶν μορίων, οὐδὲν ἂν εἴη αἴτιον τοῦ τρέφεσθαι, οἷον τὸ λογιστικὸν, ἢ τὸ θυμικὸν, ἢ τὸ ἐπιθυμητικὸν, ἄλλο δέ τι παρὰ ταῦτα, ᾧ οὐδὲν ἔχομεν οἰκειότερον ὄνομα ἐπιθεῖναι, ἢ θρεπτικόν. τί οὖν ἄν τις εἴποι, ἆρ' ἐστὶ καὶ τούτου τοῦ μορίου τῆς ψυχῆς ἀρετή; εἰ γὰρ ἔστι, δῆλον ὅτι καὶ ταύτῃ δεῖ ἐνεργεῖν. τῆς γὰρ τελείας ἀρετῆς ἡ ἐνέργεια εὐδαιμονία. εἰ μὲν οὖν ἐστιν ἀρετὴ τούτου, ἢ μὴ ἐστιν, ἄλλος λόγος· εἰ δ' ἄρα ἐστὶν, οὐκ ἔστι ταύτης ἐνέργεια. ὧν γὰρ μὴ ἔστιν ὁρμὴ, οὐδ' ἐνέργεια τούτων ἔσται. οὐκ ἔοικε δ' εἶναι ὁρμὴ ἐν τῷ μορίῳ τούτῳ, ἀλλ' ὅμοιον ἔοικεν εἶναι τῷ πυρί. καὶ γὰρ ἐκεῖνο ὅ, τι ἂν ἐμβάλῃς, καταναλώσει· ἐὰν δὲ μὴ ἐμβάλῃς, οὐκ ἔχει ὁρμὴν πρὸς τὸ λαβεῖν. οὕτως καὶ τοῦτο τὸ μόριον τῆς ψυχῆς ἔχει· ἂν μὲν γὰρ ἐμβάλῃς τροφὴν, τρέφει· ἂν δὲ μὴ ἐμβάλῃς τροφὰς, οὐκ ἔχει ὁρμὴν τοῦ τρέφειν. διὸ οὐδ' ἐνέργεια οὗ μηδὲ ὁρμή. ὥστ' οὐδὲν συνεργεῖ τὸ μόριον τοῦτο πρὸς εὐδαιμονίαν. μετὰ ταῦτα τοίνυν λεκτέον ἂν εἴη τίς ἐστιν ἡ ἀρετή· ἐπειδήπερ ἡ ταύτης ἐνέργειά ἐστιν ἡ εὐδαιμονία. ὡς μὲν οὖν ἁπλῶς εἰπεῖν, ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἕξις ἡ βελτίστη. ἀλλ' ἴσως οὐχ ἱκανὸν οὕτως ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ σαφέστερον διορίσαι δεῖ.

Κεφάλαιον ι.

Πρῶτον μὲν οὖν λεκτέον ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἐν ᾗ ἐγγίνεται, οὐ τί ἐστιν ἡ ψυχή (ὑπὲρ μὲν γὰρ τούτου ἄλλος λόγος) ἀλλ' ὡς τύπῳ διελέσθαι. ἔστι δ' ἡ ψυχὴ (ὥς φαμεν) εἰς δύο μέρη διῃρημένη, εἴς τε τὸ λόγον ἔχον, καὶ ἄλογον. ἐν μὲν γὰρ δὴ τῷ λόγον ἔχοντι ἐγγίνεται φρόνησις, ἀγχίνοια, σοφία, εὐμάθεια, μνήμη, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἐν δὲ τῷ ἀλόγῳ αὗται αἱ ἀρεταὶ λεγόμεναι, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, ἀνδρεία, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοῦ ἤθους δοκοῦσιν ἐπαινεταὶ εἶναι. κατὰ γὰρ ταύτας ἐπαινετοὶ λεγόμεθα· κατὰ δὲ τὰς τοῦ λόγον ἔχοντος, οὐδεὶς ἐπαινεῖται. οὔτε γὰρ ὅτι σοφὸς, οὐδεὶς ἐπαινεῖται, οὔθ' ὅτι φρόνιμος, οὐδ' ὅλως κατά τι τῶν τοιούτων. οὐδὲ δὴ τὸ ἄλογον, ᾗ ὑπηρετικόν ἐστι

A quòd nimirum animæ pars quædam est qua alimur, quam altricem appellamus. Est enim rationi consentaneum ita esse: siquidem lapides ali non posse intuemur: & proinde non dubium, quin sit animalibus proprium ali. Quòd si est animatorum tantum, causa est anima. Atqui animæ talium partium nulla alendi fuerit causa, quales sunt rationalis, vel qua irascimur, aut concupiscimus, sed alia quædam præter has: & B ei nullũ magis peculiare possumus nomẽ, quàm θρεπτικοῦ: *id est alendi vim habentis*, accommodare. Dicat fortassis quispiam, nũquid huius quoque partis animæ virtus est? Enimverò si fuerit, non dubium quin etiam eadem agere opus sit. Perfectæ siquidem virtutis actio felicitas est. At nunquid eius sit, vel non sit virtus, alius fuerit quærẽdi locus. Sanè si fuerit, eius nõ est actio. Quæ enim appetitu carent, eorum nulla est actio. Huius verò partis non videtur C esse appetitus: quæ quidem igni similis videtur: cui quicquid obieceris, absumet: at si non obieceris, ad capiendum nulla ratione impellitur. Ita hæc se habet pars animę. Si enim alimentum obiicias, alet: sin minus ad alẽdũ nullo modo commouetur: & proinde eius non erit actio, cuius non est appetitus. Itaque hæc pars ad felicitatem capessendam nihil coadiuuat. Deinceps igitur, D quid sit virtus dicendum: quandoquidem eius actio felicitas est. Vt paucis itaque absoluam, virtus habitus est optimus. Verùm non satis fortè sit, ita simpliciter loqui, sed euidentiùs fuerit definiendum.

CAPVT X.

PRimùm igitur de anima, in qua virtus exoritur, dicendum est: non, quid sit a-E nima, (alia siquidem eius rei consideratio) sed vt quodammodo distribuatur. Anima nimirum, vt dicere solemus, in duas partes distribuitur, in eam, quæ rationem habet, & quæ rationis expers est. In ea parte, quæ habet rationem, nascitur prudentia, solertia, sapientia, ingenium, memoria, & id genus alia. At in parte rationis experte hæ quæ virtutes appellantur, temperantia, F fortitudo, iustitia, & quæcunque aliæ ad mores pertinentes, laude dignæ censentur: per illas enim laude digni habemur ipsi. At per eas quæ ad partem rationem habentem pertinent nemo laudatur: nec enim quòd sapiens, nec quòd prudens, nec prorsus ex huiusmodi aliquo quispiã laudatur. Neque porrò rationis expers quatenus ad se suggerẽdum idoneum est,

suggeritque ei quod obtinet rationem. Est nempe moralis virtus, quæ ab excessu, defectuque corrumpitur. Quòd autem tam defectus, quàm excessus corrumpat, ex eis est videre, quæ ad mores pertinent. Vtendum sanè in rebus incertis testimoniis certis est. Ne longè abeam igitur, in exercitationibus *corporis* hoc viderit quispiam: quæ si excedant, robur perimũt: similiter si deficiant. Idem in potu, cibóque euenit. Nam siue sit nimia eorum copia, siue deficiant, læditur valetudo: contrà, mediocri eorum vsu & robur corporis & valetudo conseruantur. His consimile euenit in temperantia, & fortitudine, reliquisque virtutibus. Nam si quempiam eò vsque feceris intrepidum, vt ne deos quidem metuat, iam non fortis, sed demens fuerit: sin cuncta formidantem, meticulosus. Fortis ergo erit, qui neque omnia metuet, neque nihil. Eadem igitur sunt, quæ tam augent quàm labefaciunt virtutem. Nam & nimij metus & omnes siue qui de omni re temerè concipiuntur, labefaciũt. Itidémque qui re nulla commouentur. Versatur autem circa metus fortitudo. Mediocres itaque metus, fortitudini dant incrementum. Ab eisdem igitur & crescit & perimitur fortitudo: metu enim ita *diuersè alij atque alij* afficiuntur. Idem de cæteris dicendum virtutibus.

A καὶ ὑπηρετεῖ τῷ λόγον ἔχοντι μορίῳ. ἔστι δ' ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς φθειρομένη. ὅτι δ' ἡ ἔνδεια καὶ ἡ ὑπερβολὴ φθείρει, τοῦτ' ἰδεῖν ἔστιν ἐκ τῶν ἠθικῶν. δεῖ δὲ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μαρτυρίοις χρῆσθαι. εὐθέως γὰρ ἐπὶ γυμνασίων ἴδοι ἄν τις. πολλῶν γὰρ γενομένων φθείρεται ἡ ἰσχύς, ὀλίγων τε ὡσαύτως· ἐπί τε ποτῶν καὶ σιτίων ὡσαύτως. πολλῶν τε γὰρ δὴ γενομένων, φθείρεται
B ἡ ὑγίεια· ὀλίγων τε ὡσαύτως· συμμέτρων δὲ γινομένων σώζεται ἡ ἰσχύς, καὶ ἡ ὑγίεια. ὁμοίως δὲ τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐπὶ σωφροσύνης, καὶ ἐπὶ ἀνδρείας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. ἐὰν μὲν γάρ τινα λίαν ποιήσῃς ἄφοβον, ὥστε μηδὲ τοὺς θεοὺς φοβεῖσθαι, οὐκ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ μαινόμενος· ἐὰν δὲ φοβούμενον πάντα, δειλός. ἀνδρεῖος δ' ἄρα ἔσται, οὔτε ὁ φοβούμενος πάντα,
C οὔτε ὁ μηδέν. ταὐτὰ ἄρα καὶ αὔξει καὶ φθείρει τὴν ἀρετήν. καὶ γὰρ οἱ λίαν φόβοι καὶ πάντες, φθείρουσι· καὶ οἱ περὶ μηδὲν δὲ, ὁμοίως. ἔστι δ' ἡ ἀνδρεία περὶ φόβους· ὥστε οἱ μέτριοι φόβοι αὔξουσι τὴν ἀνδρείαν. ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἄρα καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται ἡ ἀνδρεία· ὑπὸ φόβων γὰρ τοῦτο πάσχουσιν. ὁμοίως
D δὲ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταί.

CAPVT VI.

RVrsus non his modò virtutem quispiam definierit, sed etiam ægritudine, & voluptate. Nam voluptate allecti, improba factitamus: ægritudini autem succumbentes, ab honestis deficimus. Alioqui non est virtutem & vitium admittere citra ægritudinem, & voluptatem. Circa voluptates igitur, & ægritudines virtus versatur. Virtus porrò ἠθικὴ siue moralis, hinc est appellata (si liceat rei veritatem ex literarum similitudine, & ratione nominis venari: quod faciendum sanè est.) Igitur à voce ἔθος id est consuetudo, ἦθος est appellatum. Ethica ergo dicta est, ἀπὸ τοῦ ἐθίζεσθαι, *siue ab assuescendo*, quia videlicet consuetudine acquiritur. Vnde perspicuum est, nullam earum virtutum quæ ad animæ partem rationis expertem referuntur, natura nobis esse insitas. Siquidem eorum, quæ natura fiunt, nihil est, quod assuetudine aliud euadat: velut lapis, grauiáq. prorsus omnia, quæ ferendi deorsum vim insitam habẽt, si quis ea sursum sæpius iaciat & sursum ferri assuescat, nunquam tamẽ sursum ferentur, sed semper deorsum. Idem de cæteris est intelligendum.

Κεφάλαιον ϛ.

ΕΤι οὐ μόνον τοῖς τοιούτοις τὴν ἀρετὴν ἀφορίσειεν ἄν τις, ἀλλὰ καὶ λύπῃ καὶ ἡδονῇ. διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν· διὰ δὲ τὴν λύπην, τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. ὅλως τε οὐκ ἔστι λαβεῖν ἀρετὴν καὶ κακίαν ἄνευ λύπης καὶ ἡδονῆς. ἔστιν οὖν
E ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας· ἡ δ' ἠθικὴ ἀρετὴ ἐντεῦθεν τὴν ἐπωνυμίαν ἔχει· εἰ δεῖ παρὰ γράμμα λέγοντα τὴν ἀλήθειαν ὡς ἔχει σκοπεῖν· δεῖ δ' ἴσως. τὸ γὰρ ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν. ἠθικὴ γὰρ καλεῖται, διὰ τὸ ἐθίζεσθαι· ᾧ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία ἡμῖν τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀλόγου μέρους φύσει ἐγγίνεται. οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων φύσει, ἔθει
F ἄλλως γίνεται. οἷον ὁ λίθος, καὶ ὅλως τὰ βαρέα, φύσει κάτω φέρεσθαι· εἴ τις ῥιπτῇ πολλάκις καὶ ἐθίζῃ ἄνω φέρεσθαι, ὅμως οὐκ ἄν ποτε ἄνω ἐνεχθείη, ἀλλ' ἀεὶ κάτω. ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων.

CAPVT

Κεφάλαιον ζ.

Μετὰ τοίνυν τοῦτο δεῖ ζητουμένους εἰπεῖν τὸ τί ἐστιν ἡ ἀρετή, εἰδέναι τίνα ἐστὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γιγνόμενα. ἔστι δ' ἃ γίνεται ταῦτα, πάθη, δυνάμεις, ἕξεις· ὥστε δῆλον ὅτι τούτων τι εἴη ἂν ἡ ἀρετή. πάθη μὲν οὖν ἐστιν, ὀργή, φόβος, μῖσος, πόθος, ζῆλος, ἔλεος, καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷς εἴωθεν ἀκολουθεῖν λύπη καὶ ἡδονή. δυνάμεις δέ, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα, οἷον καθ' ἃς δυνατοί ἐσμεν ὀργισθῆναι, λυπηθῆναι, ἐλεῆσαι, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἕξεις δ' εἰσὶ καθ' ἃς πρὸς ταῦτα ἔχομεν εὖ, ἢ κακῶς· οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι· εἰ μὲν λίαν ὀργίλως, κακῶς ἔχομεν πρὸς ὀργήν· εἰ δ' ὅλως μὴ ὀργιζόμεθα ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ οὕτω κακῶς ἔχομεν πρὸς ὀργήν. τὸ ἄρα μέσως ἔχειν, τὸ μήτε λίαν ὑπεραλγεῖν, μήτε παντελῶς ἀνάλγητως ἔχειν. ὅταν οὖν οὕτως ἔχωμεν, εὖ διακείμεθα. ὁμοίως δὲ πρὸς τὰ ἄλλα τὰ ὅμοια. τὸ γὰρ ἀόργητον καὶ τὸ πρᾶον, ἐν μεσότητι ἐστὶ ὀργῆς καὶ ἀναλγησίας τῆς πρὸς ὀργὴν ὁμοίως ἐπ' ἀλαζονείας. τὸ μὲν γὰρ πλείω προσποιεῖσθαι τῶν ὑπαρχόντων ἔχειν, ἀλαζονείας· τὸ δὲ ἐλάττω, εἰρωνείας. ἡ ἄρα μέση τούτων, ἡ ἀλήθειά ἐστιν.

CAPVT VII.

A Praeterea, qui velit quid sit virtus dicere scire expedit quaenā demum in anima procreentur. Sunt autem hæ huiusmodi, perturbationes, potestates, habitus. Et proinde non dubiū, quin horum quid sit virtus. Perturbationes igitur sunt, ira, metus, odium, cupido, liuor, miseratio, & id genus alia, quæ comitari consueuerunt ægritudo, & voluptas. Potestates autem, per quas B hæc pati posse dicimur, vt per quas possumus excādescere, dolere, misereſcere, & alia huiusmodi. At habitus sunt, per quos erga hæc habemus bene, vel malè sicut ad excandescendum. Si nanq; supra modum iracundè circa iram peccamus. Sin in quibus expedit, prorsus ira nō commouemur, ita quoque circa iram peccamus. Medium igitur est, vt neque supra modum commoueamur, neque prorsus simus à commotione alieni tum si ita habeamus, rectè affecti C simus. In similibus quoque aliis, idem intelligendum. Nam mediocriter esse iracūdum & lenem medium est inter iram & lentitudinem animi siue vacuitatem iræ. Simile est in arrogantia, & dissimulatione plura nanque quām adsint sibi arrogare, arrogantiæ est minus verò, dissimulationis. Inter hæc igitur medium est veritas.

Κεφάλαιον η.

Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων· τοῦτο γάρ ἐστι τῆς ἕξεως, τὸ εὖ ἢ κακῶς πρὸς ταῦτα ἔχειν· τὸ δ' εὖ ἔχειν πρὸς ταῦτά ἐστι τὸ μήτε πρὸς τὴν ὑπερβολὴν ἔχειν, μήτε πρὸς τὴν ἔνδειαν. πρὸς μεσότητα ἄρα τῶν τοιούτων, καθ' ἃ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα, ἡ ἕξις· τὸ δὲ κακῶς, πρὸς ὑπερβολὴν καὶ ἔνδειαν. ἐπεὶ τοίνυν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ τῶν παθῶν τούτων μεσότης, τὰ δὲ πάθη ἤτοι λῦπαι εἰσὶν ἢ ἡδοναί, ἢ οὐκ ἄνευ λύπης ἢ ἡδονῆς· ἡ ἄρα ἀρετὴ ἐστὶ περὶ λύπας καὶ ἡδονάς· καὶ ἐντεῦθεν ἐστὶ δῆλον. ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πάθη, ὡς δόξειεν ἄν τισιν, ὧν ἡ κακία οὐκ ἔστιν ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει τινί· οἷον ἡ μοιχεία, καὶ ὁ μοιχός· οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ μᾶλλον τὰς ἐλευθέρας διαφθείρων. ἀλλὰ καὶ τοῦτο, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτόν ἐστιν, ὃ περιλαμβάνεται ἡδονῇ τῇ καθ' ἀκολασίαν, ἢ καὶ ὁ ἐν ἐλλείψει, καὶ ὁ ἐν ὑπερβολῇ, τὸ ψεκτὸν ἔχει.

CAPVT VIII.

D Idem in cæteris omnibus est intelligendum. Id enim proprium ipsius est habitus, vt bene maléve erga hæc habeat. Bene autem in iis habere, fuerit neque excedere, neque deficere. Medium horum igitur habitus is obtinet, per quem laude digni habemur: vituperamur autem vel propter nimium vel propter parum. Quādoquidem igitur harum perturbationum, virtus est medium: perturbationes autem E sunt ægritudines, & voluptates, aut non citra ægritudinem vel voluptatem: virtus certè circa ægritudines, vel voluptates: id quod hinc certum. Sunt nimirum etiam affectus alij (vt videri posset cuipiam) in quibus non in excessu, & defectu aliquo est vitium: velut adulteriū, & adulter. Nec enim magis est tali, qui ingenuas constuprarit. Cæterùm & hoc, & si quid aliud huiusmodi est, quod à voluptate comprehen- F ditur, quæ est in intemperantia posita, siue nimium sit, siue parum, sub vituperationem cadit.

Κεφάλαιον θ.

Μετὰ τοίνυν τοῦτο ἀναγκαῖον ἴσως ἂν εἴη ῥηθῆναι τί τῇ μεσότητι ἀντίκειται, πότερον

CAPVT IX.

Deinceps igitur fuerit sanè dictu necessarium, quidnam demum medietati

aduersetur, excessusne, an defectus. Nam quibusdam medietatibus defectus opponitur, vt nonnullis excessus: sicut fortitudini, neutiquam excessus existens audacia, sed quæ defectus est timiditas: temperantiæ verò quæ est medietas inter intemperantiam, & stuporem illum qui est ab omni sensu voluptatis alienus, non videtur stupori iste esse contrarius, in quo est paruũ: sed intẽperantia, in qua est nimiũ. Sunt nimirum vtraque tam excessus quàm defectus, medietati opposita. Medietas siquidem, excessu inferior, sed defectu superior. Ideo etiam prodigi, liberales esse illiberales aiunt: contra illiberales, liberales prodigos vocant. Audaces verò & petulantes, fortes nominant timidos: vt timidi, fortes, petulantes & furibundos dicendos putant. Duabus itaque de causis duxerimus medietati opponendum esse excessum, atque defectum: quippe vel e re ipsa licet nobis considerare vtrum potius extremorum ad medium propius accedat: vt propinquiorne liberalitati sit prodigalitas, an auaritia: nam propius sanè abest liberalitas à profusione opum, quàm à sordibus & auaritia, longius ergo abest ab ea auaritia. Atqui à medio quæ magis absunt magis opposita meritò existimentur. E re itaque ipsa, defectum magis opponi apparet. Est etiam & aliter, vt ad quæ naturam magis pronam habemus ea medio sint magis contraria: velut ad intemperantiam natura sumus promtiores, quàm modestiam & id quod decet: potius igitur illa incrementum capiunt ad quæ sumus promtiores, quæ autem facilius incrementum capiunt, sunt magis contraria. Atqui promtiores ad intemperantiam sumus, quàm ad modestiã & temperãtiam, magis ergo excessus medietati contrarius. Intemperantia, siquidem temperantiæ est excessus. Quid ergo sit virtus, hinc nobis liceret intueri: medietas siquidem affectuum quædã esse videtur. Proinde qui velit moribus compositis & laude dignus esse, eius affectuum medietas est quærenda: & proinde probum esse operosum atque difficile est. Quandoquidem in vnoquoque medium capere operosum est: velut circulum describere, cuius obuium est: at in ipso medium capere, arduũ. Itidẽ & excãdescere quidem facile, necnõ contrarium huic: at mediocriter se habere, arduum. Omnino autem in quauis perturbatione est videre id quod medium ambiat esse facile: medium verò vnde laudamur, arduum: ideo etiam rarũ est quod probum.

A ἡ ὑπερβολὴ ἢ ἡ ἔνδεια. ἐνίαις μὲν γὰρ μεσότησιν ἡ ἔνδεια ἐναντίον, ἐνίαις δὲ ἡ ὑπερβολή· οἷον ἀνδρείᾳ μὲν οὐχ ἡ θρασύτης ὑπερβολὴ οὖσα, ἀλλ' ἡ δειλία ἔνδεια οὖσα. τῇ δὲ σωφροσύνῃ μεσότητι οὔσῃ ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας τῆς περὶ ἡδονάς, οὐ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι ἡ ἀναισθησία, ἔνδεια οὖσα, ἀλλ' ἡ ἀκολασία, οὖσα ὑπερβολή. ἔστι δ' ἀμφότερα ἐναντία τῇ

B μεσότητι, καὶ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔνδεια. ἡ γὰρ μεσότης, τῆς μὲν ὑπερβολῆς ἐνδεεστέρα, τῆς δ' ἐνδείας ὑπερβάλλει. διὸ καὶ οἱ μὲν ἄσωτοι, τοὺς ἐλευθερίους ἀνελευθέρους φασὶν εἶναι· οἱ δ' ἀνελεύθεροι, τοὺς ἐλευθερίους ἀσώτους. καὶ οἱ μὲν θρασεῖς καὶ προπετεῖς, τοὺς ἀνδρείους καλοῦσι δειλούς, οἱ δὲ δειλοί, τοὺς ἀνδρείους προπετεῖς καὶ μαινομένους. διὰ δύο αἰτίας

C δόξαιμεν ἂν ἀντιτιθέναι τῇ μεσότητι τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν ἔνδειαν. ἢ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος σκοποῦσι πότερον ἐγγύτερον ἐστὶ τοῦ μέσου ἢ πορρώτερον· οἷον ἐλευθεριότητι, πότερον ἀσωτία ἢ ἀνελευθερία πορρώτερον. μᾶλλον γὰρ ἂν δόξειεν ἡ ἐλευθεριότης ἀσωτία ἢ ἀνελευθερία· πορρώτερον ἄρα ἡ ἀνελευθερία. τὰ δὲ πλεῖον ἀπέχοντα τοῦ μέσου ἐναντιώτερα δόξειεν ἂν εἶναι.

D ἐκ μὲν οὖν αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ἡ ἔνδεια ἐναντιωτέρα φαίνεται· ἔστι δὲ καὶ ἄλλως, οἷον πρὸς ἃ μᾶλλον πεφύκαμεν, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τῷ μέσῳ ἐστίν· οἷον πεφύκαμεν μᾶλλον ἀκόλαστοι ἢ κόσμιοι εἶναι. ἡ οὖν ἐπίδοσις γίνεται μᾶλλον πρὸς ἃ πεφύκαμεν. πρὸς ἃ δὲ μᾶλλον ἐπιδίδομεν, ταῦτα καὶ μᾶλλον ἐναντία. ἐπιδίδομεν δὲ πρὸς ἀκολασίαν μᾶλλον

E ἢ κοσμιότητα· ὥστ' ἐναντιώτερον ἂν εἴη ὑπερβολὴ μεσότητος· ἡ γὰρ ἀκολασία, ὑπερβολὴ σωφροσύνης. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἀρετή, ἔσκεπται. μεσότης γὰρ δοκεῖ τις εἶναι τῶν παθῶν· ὥστε δέοι ἂν τὸν μέλλοντα κατὰ τὸ ἦθος εὐδοκιμήσειν, τὴν μεσότητα τῶν παθῶν ἑκάστου διατηρεῖν· διὸ καὶ ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι. ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν ἔργον· οἷον κύκλον μὲν

F γράψαι, παντός ἐστι, τὸ δὲ μέσον τὸ ἐν αὐτῷ ἤδη λαβεῖν, χαλεπόν. ὁμοίως δὲ ὀργισθῆναι μὲν ῥᾴδιον, καὶ τὸ ἐναντίον δὲ τούτου· τὸ δὲ μέσως ἔχειν, χαλεπόν. ἁπλῶς δ' ἐν ἑκάστῳ τῶν παθῶν ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι τὸ μὲν περὶ τὸ μέσον, ῥᾴδιον ἐστι, τὸ δὲ μέσον, χαλεπόν, καθ' ὃ ἐπαινούμεθα· διὸ καὶ σπάνιον τὸ σπουδαῖον.

ἐπεὶ

Ἐπειδὴ δ' οὖν περὶ ἀρετῆς εἴρηται, μετὰ τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτέον πότερον δυνατὴ παραγενέσθαι, ἢ οὔ, ἀλλ', ὥσπερ Σωκράτης ἔφη, οὐκ ἐφ' ἡμῖν γενέσθαι τὸ σπουδαίους εἶναι ἢ φαύλους. εἰ γάρ τις φησὶν ἐρωτήσειεν ὁντινοῦν, πότερον ἂν βούλοιτο δίκαιος εἶναι ἢ ἄδικος, οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο τὴν ἀδικίαν. ὁμοίως δ' ἐπ' ἀνδρείας καὶ δειλίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἀεὶ ὡσαύτως, δῆλον ὡς εἰ φαῦλοί τινές εἰσιν, οὐκ ἂν ἑκόντες εἶεν φαῦλοι· ὥστε δῆλον ὅτι οὐδὲ σπουδαῖοι. ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος οὐκ ἔστιν ἀληθής. διὰ τί γὰρ ὁ νομοθέτης οὐκ ἐᾷ τὰ φαῦλα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ καὶ σπουδαῖα κελεύει; καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς φαύλοις ζημίαν τάττει, ἂν πράττῃ, ἐπὶ δὲ τοῖς καλοῖς, ἂν μὴ πράττῃ; καίτοι ἄτοπος ἂν εἴη ταῦτα νομοθετεῖν, ἃ μὴ ἐφ' ἡμῖν ἐστι πράττειν. ἀλλ' (ὡς ἔοικεν) ἐφ' ἡμῖν τὸ σπουδαίους εἶναι καὶ τὸ φαύλους. ἔτι δὲ μαρτυροῦσιν οἵ τ' ἔπαινοι καὶ ψόγοι γινόμενοι· ἐπὶ μὲν γὰρ τῇ ἀρετῇ ἔπαινος· ἐπὶ δὲ τῇ κακίᾳ, ψόγος. ἔπαινος δὲ καὶ ψόγος, οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀκουσίοις. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ὁμοίως ἐφ' ἡμῖν καὶ τὰ σπουδαῖα ἐστὶ πράττειν καὶ τὰ φαῦλα. ἔλεγον δὲ καὶ τοιαύτην τινὰ παραβολήν, βουλόμενοι δεικνύειν ὅτι οὐχ ἑκούσιον. διὰ τί γὰρ (φασίν) ὅταν νοσῶμεν ἢ αἰσχροὶ ὦμεν, οὐδεὶς ψέγει τοὺς τοιούτους; τὸ δ' οὐκ ἔστιν ἀληθές· ψέγομεν γὰρ καὶ τοὺς τοιούτους, ὅταν αὐτοὺς αἰτίους ὑπολάβωμεν ἢ τοῦ νοσεῖν, ἢ τοῦ κακῶς ἔχειν τὸ σῶμα, ὡς ὄντος καὶ ἐνταῦθα τοῦ ἑκουσίου. ἔοικε δὲ καὶ τὸ κατ' ἀρετὴν καὶ κακίαν εἶναι τὸ ἑκούσιον.

Κεφάλαιον ι.

Ἔτι δ' ἄν τις τοῦτο ἐναργέστερον καὶ ἐντεῦθεν ἴδοι. πᾶσα γὰρ φύσις γεννητικὴ ἐστὶν οὐσίας τοιαύτης οἵα ἐστὶν· οἷον τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα· ἀμφότερα γὰρ γεννητικά· γεννητικὰ δὲ ἐκ τῶν ἀρχῶν, οἷον τὸ δένδρον ἐκ τοῦ σπέρματος· αὕτη γάρ τις ἀρχή. τὸ δὲ μετὰ τὰς ἀρχὰς οὕτως ἔχει. ὡς γὰρ ἂν ἔχωσιν αἱ ἀρχαί, οὕτως καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν ἔχει. ἐναργέστερον δ' ἔστι κατιδεῖν τοῦτο ἐν τοῖς κατὰ γεωμετρίαν. καὶ γὰρ ἐκεῖ ἐπειδή τινες λαμβάνονται ἀρχαί, ὡς ἂν ἔχωσιν, οὕτω καὶ τὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς ἔχει· οἷον εἰ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, τὸ δὲ τετράγωνον τέτταρσι. καὶ ἂν μεταβάλλῃ τὸ τρίγωνον, οὕτω καὶ τὸ τετράγωνον συμμεταβάλλει· ἀντιστρέφει γάρ. καὶ ἂν τὸ τετράγωνον μὴ ἔχῃ τέτταρσιν ὀρθαῖς ἴσας, οὐδὲ τὸ τρίγωνον ἕξει δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας.

A Quoniam de virtute dictum est, deinceps fuerit considerandum, possit ea adesse nobis, necne. Sed quemadmodum Socrates dixit, in nobis non est probos, vel malos esse: quādoquidem si quis roget aliquem, velitne iustus esse, an iniustus, nemo delegerit iniustitiam. Item de fortitudine, & timiditate, reliquisque virtutibus semper eodem modo. Inde perspicuum est si mali sint aliqui, non sponte esse eos malos & B proinde ne probos quidem. Hæc ratio neutiquam vera. Nam cur legislator mala facere non permittit, at honesta, & proba iubet: & pœnas si quis res malas patrauerit, aut bonas prætermiserit, statuit? Absurdè namque fecerit si leges de iis tulerit, quæ perficere in nostra potestate non est. Verum, vt videtur, in nobis est vt probi simus aut improbi. Item laudes & vituperaC tiones id quoque attestantur: virtutē namque laus, vitium autem vituperatio consequitur. Atqui laus & vituperatio iis quæ quis inuitus fecerit, non tribuuntur. Manifestum igitur hoc modo, in nostro arbitrio esse bona malaq; facere. Similitudine verò huiusmodi vtebantur, volentes demonstrare, non esse idem nobis positum. cur nanq; inquiebant, ægrotantes aut turpes forma nemo vituperat? At hoc minimè D verū. tales nanq; reprehēdimus, cùm ipsos putamus sibi aut morbi aut alicuius deformitatis esse autores, quia videlicet in ipsis id fuisse positū intelligitur. Apparet igitur vt quis vel virtutem vel vitium sequatur, id sponte fieri.

CAPVT X.

E Rursus hinc etiam poterit quispiam euidentius intueri, quòd omnis natura eiusdem essentiæ est procreatrix atque ipsa est: veluti stirpes & animalia: nam vtraque procreandi vim habent: ex principiis verò producunt: vt arbor ex semine, id nanque principium est. Quòd porrò principia consequitur, ita habet: vt enim habuerint principia, ita quæ à principiis ortum ducunt. Perspicuè autē licet hoc in geometria magis intueri, vbi cùm ponantur principia quædam, qualia fuerint ipsa, F talia erunt quæ ipsa consequentur. velut, si triangulum duobus rectis æquales habet angulos, quadratum quoque quatuor angulis rectis habeat, necesse est. Et si in triangulo sit secus, etiam in quadrato secus erit: nam hæc conuertuntur. Et si quadratum quatuor angulis rectis æquales nō habuerit angulos, ne triangulum quidem duobus rectis habebit æquales.

CAPVT XII.

Par igitur ac similis ratio est in homine: nam cùm insita sit ei naturâ vis quædã res producendi, nimirũ per principia quædam, atq; actiones quæ ab ipso proficiscuntur, res edit in lucem. Nam quid aliud? Neque enim inanimatum vllum agere dicimus: neq. etiã animatum, præter hominẽ. Manifestũ igitur, actionũ hominẽ esse progenitorem. Proinde quoniã actiones commutari intuemur, nec eadẽ vnquã agimus, suntque actiones ex aliquibus progenitæ principiis: manifestũ, quandoquidẽ actiones immutantur, etiam actionũ immutari principia, à quibus sunt, quemadmodum similitudine ostẽdimus rerũ geometricarum. Atqui actionis tam bonæ, quàm malæ principiũ est cõsiliũ, & volũtas, & quicquid ad rationẽ tẽdit. Non dubium igitur quin hæc quoq. cõmutẽtur. Sponte nanq. actiones immutamus: & proinde etiam principiũ, atq. consiliũ propositũ: nã hæc sponte fit mutatio. Proinde nõ dubiũ, quin in nobis sit, & probos & malos esse. Fortè hic quisp. occurrerit: quãdoquidẽ in me situ est vt sim iustus & probus, ero, si voluero, omniũ optimus. Id verò fieri nullo modo potest. Cur nam? quoniã ne in corpore quidẽ fieri id potest. Neq. n. si quispiã voluerit corporis curã habere, is statim omnium optimè habebit corpore. Nam opus est nõ solùm curam adhiberi, verùm etiã naturã honestum, & bonum corpus esse. Melius certè habebit corpus, non tamen erit omnium optimum. Idẽ de anima intelligendum est: neque enim vt quisque voluerit, erit omnium optimus, nisi etiam natura extiterit: melior quidem certè erit.

CAPVT XIII.

Qvoniam igitur probum esse in nobis vt apparet situm est, dicendum deinceps est nobis de sponte factis, quidnã sit, quod sponte factum dicitur. Principem enim locũ in virtute obtinet quod spõte fit. Ac simpliciter quidẽ spõte fieri dicendum quod non coacti agimus. Verùm de hoc magis adhuc perspicuè nobis differẽdum est. Nempe ad id, quod agimus, aliquis nõ impellit appetitus. Atqui tres sunt appetitus species, cupiditas, ira, volũtas. Primum igitur de actione, quæ à cupiditate oritur, videndũ sponténe an inuitè à nobis suscipiatur. Inuita neutiquã esse, videri debet. Cur ita & vnde? nempe quod quæcunq; inuiti agimus, coacti faciamus necesse est.

A Κεφάλαιον ιβ.

Οὕτω τοίνυν καὶ ὁμοίως τούτοις καὶ ἐπ' ἀνθρώπου. ἐπειδὴ γὰρ γεννητικόν ἐστιν ἄνθρωπος οὐσίας, ἔκ τινων ἀρχῶν καὶ πράξεων ἂν πράττει ἄνθρωπος, γεννητικός ἐστι. τί γὰρ ἂν ἄλλο; οὔτε γὰρ τῶν ἀψύχων οὐθὲν λέγομεν πράττειν, οὔτε τῶν ἐμψύχων ἔξω ἀνθρώπων. δῆλον οὖν ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν πράξεων ἐστὶ γεννητικός. B ἐπεὶ οὖν ὁρῶμεν μεταβαλλούσας τὰς πράξεις, καὶ οὐδέποτε τὰ αὐτὰ πραττομένας, αἱ δὲ πράξεις γεγενημέναι ἔκ τινων ἀρχῶν, δῆλον ὅτι ἐπειδὴ αἱ πράξεις μεταβάλλουσι, καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν πράξεων, ἀφ' ὧν εἰσι, μεταβάλλουσιν, ὥσπερ ἔφαμεν παραβάλλοντες ἐπὶ τῶν ἐν γεωμετρίᾳ. ἀρχὴ δ' ἐστὶ πράξεως καὶ σπουδαίας καὶ φαύλης, προαίρεσις καὶ βούλησις, καὶ τὸ κατὰ λόγον πᾶν. C δῆλον τοίνυν ὅτι καὶ αὗται μεταβάλλουσι. μεταβάλλομεν γὰρ καὶ τὰς πράξεις ἑκόντες· ὥστε καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ προαίρεσις μεταβάλλει· γὰρ ἑκουσίως. ὥστε δῆλον ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἂν εἴη καὶ σπουδαίοις εἶναι καὶ φαύλοις. ἴσως οὖν λέγοι ἄν τις, ἐπειδήπερ ἐν ἐμοί ἐστι τὸ δίκαιον εἶναι καὶ σπουδαῖον, ἐὰν βούλωμαι, ἔσομαι πάντων σπουδαιότατος. οὐ δὲ δυνατὸν τοῦτο. διὰ τί; D ὅτι οὐδ' ἐπὶ τοῦ σώματος γίγνεται τοῦτο. οὐ γὰρ ἄν τις βούληται ἐπιμεληθῆναι τοῦ σώματος, καὶ διὰ τοῦτο ἄριστον ἕξει τὸ σῶμα. δεῖ γὰρ μὴ μόνον τὴν ἐπιμέλειαν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ τῇ φύσει γενέσθαι τὸ σῶμα καλὸν κἀγαθόν. βέλτιον μὲν οὖν ἕξει τὸ σῶμα, ἄριστον μέντοι πάντων οὔ. ὁμοίως δὲ δεῖ ὑπολαμβάνειν καὶ ἐπὶ ψυχῆς. οὐ γὰρ ἔσται ὁ προαιρούμενος E εἶναι σπουδαιότατος, ἂν μὴ ἡ φύσις ὑπάρξῃ· βελτίων μέντοι ἔσται.

Κεφάλαιον ιγ.

Ἐπεὶ οὖν φαίνεται ἐφ' ἡμῖν ὂν τὸ σπουδαῖον εἶναι, ἀναγκαῖον τὸ μετὰ ταῦτα εἰπεῖν ὑπὲρ ἑκουσίου, τί ἐστι τὸ ἑκούσιον. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κυριώτατον κατὰ τὴν ἀρετήν, τὸ ἑκούσιον. ἑκούσιον δὲ ἁπλῶς μὲν οὕτως ῥηθῆναι ἐστίν, ὃ πράττομεν μὴ ἀναγκαζόμενοι. ἀλλ' F ἴσως σαφέστερον ἐστι λεκτέον ὑπὲρ αὐτοῦ. ἔστι μὲν οὖν καθ' ὃ πράττομεν ὄρεξις. ὀρέξεως δ' ἐστὶν εἴδη τρία, ἐπιθυμία, θυμός, βούλησις. πρῶτον μὲν οὖν τὴν κατ' ἐπιθυμίαν πρᾶξιν ἐπισκεπτέον, πότερον ἑκούσιός ἐστιν ἢ ἀκούσιος. τὸ μὲν οὖν ἀκούσιον, οὐκ ἂν δόξειεν. διὰ τί, καὶ πόθεν; ὅτι ὅσα μὴ ἑκόντες πράττομεν, ἀναγκαζόμενοι πράττομεν.

ἐπὶ δὲ

ἐπὶ δὲ τοῖς ἐξ ἀνάγκης πραττομένοις πᾶσιν, ἕπεται λύπη· τοῖς δὲ δι' ἐπιθυμίαν πραττομένοις, ἡδονὴ ἀκολουθεῖ. ὥστε οὕτως γε οὐκ ἂν εἴη τὰ δι' ἐπιθυμίαν πραττόμενα ἀκούσια, ἀλλ' ἑκούσια. ἀλλὰ πάλιν ἄλλος λόγος τις τούτῳ ἐναντιοῦται, ὁ ἐπὶ τῆς ἀκρασίας. οὐδεὶς γάρ, φασι, πράττει ἑκὼν τὰ κακά, εἰδὼς ὅτι κακά ἐστιν. ἀλλὰ μήν, φασιν, ὅ γε ἀκρατὴς εἰδὼς ὅτι ταῦτα φαῦλά ἐστιν, ὅμως πράττει, καὶ ἐπιθυμίᾳ γε πράττει· οὐκ ἄρα ἑκών· ἠναγκασμένος ἄρα. πάλιν ὁ αὐτὸς λόγος ἀπαντήσεται. καὶ γὰρ εἰ κατ' ἐπιθυμίαν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης. τῇ γὰρ ἐπιθυμίᾳ, ἡδονὴ ἀκολουθεῖ· τὰ δὲ δι' ἡδονὴν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης. καὶ ἄλλως δ' ἂν γένοιτο δῆλον, ὅτι ὁ ἀκρατὴς ἑκὼν πράττει. οἱ μὲν γὰρ ἀδικοῦντες, ἑκόντες ἀδικοῦσιν· οἱ δὲ ἀκρατεῖς, ἄδικοι καὶ ἀδικοῦσιν· ὥστε ὁ ἀκρατὴς ἑκὼν ἂν πράττοι τὰ κατὰ τὴν ἀκρασίαν.

Κεφάλαιον ιδ.

Ἀλλὰ πάλιν ἄλλος λόγος ἐναντιοῦται, ὅς φησιν οὐχ ἑκούσιον εἶναι. ὁ γὰρ ἐγκρατὴς ἑκὼν πράττει τὰ κατὰ τὴν ἐγκράτειαν. ἐπαινεῖται γάρ· ἐπαινοῦνται δὲ ἐπὶ τοῖς ἑκουσίοις. εἰ δ' ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἑκούσιον, τὸ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἀκούσιον. ὁ δ' ἐγκρατὴς παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράττει. ὥστε ὁ ἐγκρατὴς οὐχ ἑκὼν ἂν εἴη ἐγκρατής. ἀλλ' οὐ δοκεῖ. οὐδ' ἄρα τὸ κατ' ἐπιθυμίαν ἑκούσιόν ἐστι. πάλιν ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν θυμὸν ὁμοίως. οἱ γὰρ αὐτοὶ λόγοι, οἵπερ καὶ κατὰ τῆς ἐπιθυμίας, ἁρμόσουσιν· ὥστε τὴν ἀπορίαν ποιήσουσιν. ἔστι γὰρ ἀκρατεῖ καὶ ἐγκρατεῖ ὀργῆς εἶναι. ἔτι λοιπή ἐστι τῶν ὀρέξεων, ὧν διειλόμεθα, ἡ βούλησις, πρὸς τὸ ἐπισκέψασθαι εἰ ἐστὶν ἑκούσιον. ἀλλὰ μὴν οἵ γε ἀκρατεῖς ἐφ' ἃ ὁρμῶσι, ταῦτα τότε βούλονται. πράττουσιν ἄρα οἱ ἀκρατεῖς τὰ φαῦλα βουλόμενοι. ἑκὼν δέ γε οὐδεὶς τὰ κακὰ εἰδὼς πράττει ὅτι κακά ἐστιν. ὁ δὲ ἀκρατὴς, εἰδὼς τὰ κακὰ ὅτι κακά, πράττει βουλόμενος. οὐκ ἄρα ἑκών. οὐδ' ἡ βούλησις ἄρα ἑκούσιόν ἐστιν. ἀλλ' οὗτος ὁ λόγος ἀναιρεῖ ἀκρασίαν, καὶ τὸν ἀκρατῆ. εἰ γὰρ μὴ ἑκών, οὐκ ἔστι ψεκτός· ἀλλ' ἔστιν ὁ ἀκρατὴς ψεκτός· ἑκὼν ἄρα. ἄρα βούλησις ἑκούσιον. ἐπεὶ οὖν λόγοι τινὲς ἐναντίοι φαίνονται, σαφέστερον λεκτέον περὶ τοῦ ἑκουσίου.

Atqui vbi sub est agentibus aliqua necessitas, dolor consequitur. Verum ex cupiditate agentes, voluptas comitatur: proinde hoc pacto nō erit ex cupiditate agere quippiam inuitè, sed sponte. Cæterum ratio est alia, quæ huic aduersatur, quæ est de incōtinentia: Neque enim, inquiunt, sponte mala peragit, qui sciat mala esse: verùm qui incontinens est, scit ea esse improba: agit tamē quippe cupiditate illectus agit. nō ergo sponte sua: coactus ergo est. Hic verò eadē occurrit ratio. Nam si ex cupiditate, non ex necessitate: cupiditatem enim voluptas comes consequitur, sed quæ ex voluptate, nō possis dicere ex necessitate. Sed & alia ratione manifestum est, incontinentem sponte agere *si incontinenter* agat. quandoquidem qui afficiunt iniuria, vltro afficiunt iniuria. Atqui incontinentes iniusti sunt, atque iniuria afficiunt: incontinens ergo in incontinentiam sponte delabitur.

CAPVT XIIII.

Verumenimuerò alia iterum ratio aduersatur, non esse voluntarium affirmans. Continens siquidem laudatur quòd sponte continenter agat. Laudantur autem illa quæ sponte fiunt. Quòd si ex cupiditate sponte agitur. quod cupiditati aduersatur, inuitum erit. Atqui continens cupiditati aduersatur, continenter agens. Continens ergo, præter voluntatem fuerit continens. Verùm hoc non videtur. Non ergo id, quod ex cupiditate est voluntarium est. Rursus idem est in eis, quæ ira fiunt: eædem namque hic quas de cupiditate diximus rationes conueniunt, & perinde dubitationem mouent. Possumus enim iræ quoque tam continentes esse, quàm incontinentes. Restat species residua appetituum (vt in distributione posuimus) voluntas, vt an sit in sponte nostra sita videamus. Atqui incontinentes, quatenus impelluntur, eatenus volunt. Agunt igitur incontinentes mala, volentes. Sponte autem nemo mala agit, vbi sciat esse mala: at incontinens mala agit, quæ scit ipse esse mala, non ergo sponte sua agit, nec voluntas igitur ipsa sponte suscipitur. Hæc planè tollit oratio incontinentiam, & incontinentem. Nam si non sponte agit, vituperari non debet. Atqui meritò vituperatus incontinens: sponte sua ergo talis est, & voluntas igitur sponte suscipitur. Cùm sint itaque contrariæ quædam rationes, magis perspicuè de eo quod sponte fit disserendum est.

CAPVT XV.

PRius itaque de vi, & necessitate dicendum fuerit. Vis enim etiam in carentibus anima. Singulis nãque inanimatis suus est locus attributus: igni quidem suprà, terræ autem infra. Vi autem adigi potest, lapis quidem, vt sursum feratur, ignis verò vt deorsum. potest & animantibus vis fieri: verbi gratia, equus qui rectà currebat, retroactus cursum flectat. Quibuscunque igitur exterior est causa, aliq. id contra naturam, aut præter voluntatem faciendi, cogi dicimus facere quæ faciunt: at quibus in ipsis inest causa: hos nequaquam cogi dicimus. Alioquin repugnabit incontinens negabitque se esse malum, quippe quem cogat cupiditas ea quæ sunt mala augere. Violenti igitur hæc nobis erit definitio. Quorum agendi causa, à qua cogantur, fuerit externa, vis est: quorum autem interior, ac ipsis causa est nequaquam vis.

CAPVT XVI.

RVrsus de necessitate necessarióque dicendum. Necessarium nõ omnino, neque in omni dicendum est: eiusmodi sunt quæcunque voluptatis causa agimus. Nam si quispiam dicat se à voluptate coactum vt amici mulierem vitiaret, fuerit id perineptum. Nec enim in omni necessariũ est, sed in iis quæ sunt extra: vt si offendatur quispiam, à rerum necessitate coactus maius aliud quippiam deuitare, hoc modo. in agrum properare coactus sum: alioquin corrupta omnia in agro reperissem. In huiusmodi itaque rebus est necessarium.

CAPVT XVII.

QVoniam verò quod sponte fit, nemine impellente fit restat vt id esse dicimus quod cogitato fit. Inuitum enim est, quod ex necessitate vique efficitur: & tertio loco, quòd non fit cogitatò: quod planè ex iis quæ euenire solent, certum est. Nam cùm quis aliquem cæciderit, occideritve, aut eiusmodi aliquid effecerit, qui horum nihil antè cogitauerit, cùm dicimus inuitum fecisse, quippe quòd sponte factum id intelligatur quod cogitatò fit. Velut olim mulierem aiunt quandam poculum præbuisse cuidam amatorium: dein eo poculo hominem fuisse sublatum: eã verò mulierẽ in Areopago fuisse absolutam: quam præsentem non alia de causa liberarunt, quàm quòd non consultò & cogitatò id fecisset. amoris enim causa dedisse: verùm à proposito aberrasse: Itaq. spõte factũ id nõ est visum:

A

Κεφάλαιον ιδ.

ΠΡότερον οὖν τοίνυν εἴη λεκτέον ὑπὲρ βίας καὶ ἀνάγκης. ἡ μὲν γὰρ βία ἐστὶ καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις· ἑκάστοις γάρ ἐστι τῶν ἀψύχων οἰκεῖος τόπος ἀποδεδομένος, τῷ μὲν πυρὶ ὁ ἄνω, τῇ δὲ γῇ ὁ κάτω. ἔστι μέντοι γε βιάσασθαι καὶ τὸν λίθον ἄνω φέρεσθαι, καὶ τὸ πῦρ κάτω. ἔστι δὲ καὶ τὸ ζῷον βιάσασθαι· οἷον τὸν ἵππον ἐπ' ὀρθὸν θέοντα λαμβανόμενον ἀποστρέψαι.

B ὅσοις μὲν οὖν ἐστιν ἐκτὸς ἡ αἰτία τοῦ παρὰ φύσιν τι, ἢ παρ' ἃ βούλονται ποιεῖν, τούτους μὲν βιαζομένους φήσομεν ποιεῖν. ἐν οἷς δ' ἐν αὐτοῖς ἐστὶν ἡ αἰτία, οὐκέτι τούτους βιάζεσθαι ἐροῦμεν. εἰ δὲ μή, ὁ ἀκρατὴς ἀντερεῖ, οὐ φάσκων φαῦλος εἶναι· βιαζόμενος γάρ φησιν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τὰ φαῦλα πράττειν. τὸ μὲν οὖν βίαιον ἔστω ἡμῖν οὗτος ὁ ὁρισμός, ὧν ἐκτός ἐστιν ἡ αἰτία, ἀφ' ἧς βιάζονται πράττειν.

C οἷς δ' ἐντὸς καὶ ἐν αὐτοῖς ἡ αἰτία οὐ βία.

Κεφάλαιον ιε.

ΠΆλιν δ' ὑπὲρ ἀνάγκης καὶ τοῦ ἀναγκαίου λεκτέον. τὸ δ' ἀναγκαῖον οὐ πάντως, οὐδ' ἐν παντὶ λεκτέον ἐστίν· οἷον ὅσα ἡδονῆς ἕνεκεν πράττομεν. εἰ γάρ τις λέγοι ὅτι ἠναγκάσθην ἐλθὼν τοῦ φίλου γυναῖκα διαφθεῖραι ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἄτοπος ἂν εἴη. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον οὐκ ἐν πᾶσι, ἀλλ' ἤδη ἐν τοῖς ἐκτός· οἷον

D ὑπό τις καταβάλλεται, ἀντιλαμβανόμενός τι ἄλλο μεῖζον ὑπὸ τῶν πραγμάτων· οἷον ἠναγκάσθην συντονώτερον βαδίσαι εἰς ἀγρὸν· εἰ γὰρ μή, ἀπολωλότ' ἂν εὗρον τὰ ἐν ἀγρῷ. ἐν τοῖς τοιούτοις ἄρα τὸ ἀναγκαῖον.

Κεφάλαιον ιζ.

E ΕΠεὶ δὲ τὸ ἑκούσιον ἐν ὁρμῇ ἐστί, λοιπὸν ἂν εἴη τὸ ἐκ διανοίας γιγνόμενον. τὸ γὰρ ἀκούσιόν ἐστι τό, τε κατ' ἀνάγκην καὶ βίαν γιγνόμενον, καὶ τρίτον ὃ μὴ μετὰ διανοίας γίγνεται. δῆλον δ' ἐστὶ τοῦτο ἐκ τῶν γιγνομένων. ὅταν γάρ τις πατάξῃ τινὰ ἢ ἀποκτείνῃ, ἤ τι τῶν τοιούτων ποιήσῃ, μηθὲν προδιανοηθείς, ἄκοντα φαμὲν πεποιηκέναι, ὡς

F τοῦ ἑκουσίου ὄντος ἐν τῷ διανοηθῆναι. οἷόν φασί ποτέ τινα γυναῖκα φίλτρον τινὶ δοῦσαν πιεῖν· εἶτα τὸν ἄνθρωπον ἀποθανεῖν ὑπὸ τοῦ φίλτρου· τὴν δ' ἄνθρωπον ἐν Ἀρείῳ πάγῳ ἀποφυγεῖν· οὗ παροῦσαν, δι' οὐδὲν ἄλλο ἀπέλυσαν ἢ διότι οὐκ ἐκ προνοίας. ἔδωκε μὲν γὰρ φιλίᾳ, διήμαρτε δὲ τούτου· διὸ οὐχ ἑκούσιον ἐδόκει εἶναι,

ὅτι τὴν δόσιν τοῦ φίλτρου οὐ μετὰ διανοίας τοῦ ἀπολέσθαι αὐτὸν ἐδίδου. ἐνταῦθα ἄρα τὸ ἀκούσιον πίπτει εἰς τὸ μετὰ διανοίας.

Κεφάλαιον ιη.

Ἔτι δὲ λοιπόν ἐστιν ἐπισκέψασθαι τὴν προαίρεσιν, πότερόν ἐστιν ὄρεξις ἢ οὔ. ὄρεξις μὲν γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζῴοις ἐγγίνεται, προαίρεσις δὲ οὔ. ἡ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγου. λόγος δ' ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ζῴων ἐστίν· ὄρεξις μὲν δὴ οὐκ ἂν εἴη. ἀλλ' ἄρα γε βούλησις; ἢ οὐδὲ τοῦτο; βούλησις μὲν γάρ ἐστι καὶ τῶν ἀδυνάτων, οἷον βουλόμεθα μὲν ἀθάνατοι εἶναι, προαιρούμεθα δ' οὔ. ἔτι δὲ προαίρεσις μὲν οὐκ ἔστι τοῦ τέλους, ἀλλὰ τῶν πρὸς τὸ τέλος· οἷον οὐδεὶς προαιρεῖται ὑγιαίνειν, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὴν ὑγίειαν προαιρούμεθα, περιπατεῖν, τροχάζειν· βουλόμεθα δὲ τὰ τέλη· ὑγιαίνειν γὰρ βουλόμεθα, ὥστε δῆλον καὶ οὕτως ὅτι οὐ ταὐτόν ἡ βούλησις καὶ ἡ προαίρεσις· ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἔοικεν οὕτως ἔχειν, ὥσπερ καὶ τοὔνομα αὐτῆς ἔχει, οἷον προαιρούμεθα τόδε ἀντὶ τοῦδε, οἷον τὸ βέλτιστον ἀντὶ τοῦ χείρονος· ἐν αἱρώμεθα ὅταν· ἐνταῦθα τὸ προαιρεῖσθαι δόξειεν ἂν οἰκεῖον εἶναι. ἐπεὶ οὖν ἡ προαίρεσις οὐδὲν τούτων ἐστίν, ἆρά γε ἔστι τὸ κατὰ διάνοιαν ἐν προαιρέσει; ἢ οὐδὲ τοῦτο; πολλὰ γὰρ διανοούμεθα καὶ δοξάζομεν κατὰ διάνοιαν. ἆρ' οὖν ἃ διανοούμεθα, ταῦτα καὶ προαιρούμεθα, ἢ οὔ; πολλάκις γὰρ διανοούμεθα ὑπὲρ τῶν ἐν Ἰνδοῖς, ἀλλ' οὔτι καὶ προαιρούμεθα. οὐκ ἄρα οὐδὲ διάνοιά ἐστιν ἡ προαίρεσις. ἐπεὶ οὖν καθ' ἕκαστον τούτων οὐδέν ἐστιν ἡ προαίρεσις, ταῦτα δέ ἐστι τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, ἀναγκαῖον συνδυαζομένων τινῶν τούτων εἶναι τὴν προαίρεσιν. ἐπεὶ οὖν ἐστιν, ὥσπερ ἔμπροσθεν ἐλέχθη, ἡ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος ἀγαθῶν, καὶ οὐ τοῦ τέλους, καὶ τῶν δυνατῶν ἡμῖν, καὶ τῶν ἀντιλογίαν παρεχόντων πότερον τοῦτο ἢ τοῦτο αἱρετόν, δῆλον ὅτι δεῖ αὐτὰ πρότερον διανοηθῆναι ὑπὲρ αὐτῶν καὶ βουλεύσασθαι, εἶθ' ὅταν ἡμῖν φανῇ κρεῖττον διανοηθεῖσιν, ἡ ὁρμή τις τοῦ πράττειν ἐστί, καὶ τοῦτο δὴ πράττοντες κατὰ προαίρεσιν δοκοῦμεν πράττειν. εἰ τοίνυν ἡ προαίρεσις ὄρεξίς τις βουλευτικὴ μετὰ διανοίας, οὐκ ἔστι τὸ ἑκούσιον προαιρετόν· ἑκόντες γὰρ πολλὰ πράττομεν πρὸ τοῦ διανοηθῆναι καὶ βου-

A non enim periméndi hominis animo poculum e propinauerat. In vnum igitur conueniunt, quod spóte fit, & quod cogitató.

CAPVT XVIII.

Reliquum adhuc vt de consilio rei agendæ siue delectu consideremus, sine appetitus, nécne. Appetitus nanque in cæteris quoque gignitur animalibus: consilium verò aut delectus, non. Siquidem cum ratione delectus est. At ratio nulli alij
B deputatur animali: nō igitur fuerit appetitus. Verùm nunquid voluntas? an ne id quidem? Voluntas nāque etiam eorum est quæ fieri non possunt: vt, volumus quidem esse immortales: cæterum de eo neutiquam cepimus consilium, neque id eligimus. Deinde finis quidem non est delectus: sed eorum quæ ad finem faciunt: puta, nemo deligit esse sanus: sed quod ad bonam valetudinem facit, ambulare, cur-
C rere. fines autem volumus: nam prospera vti valetudine volumus. Hinc igitur manifestum est, non esse idem voluntatem & delectum. Verùm ita se habere προαίρεσιν siue delectus videtur, vt nomen eius innuit. προαίρεσις enim est, & delectus quū eligimus hoc potius quam illud: quod melius est nimirum loco eius quod est deterius, in optione positum. Nam hoc propriè est προαιρεῖσθαι ac deligere. Quòd si ho-
D rum nihil est delectus, nunquid quod cogitató fit id in delectu: an ne id quidem? Multa enim cogitamus & opinamur cogitando. Numquid igitur quæ cogitamus, ea etiam deligimus, an non? Sæpe siquidem cogitamus de Indis, at nequaquam quicquam super iis deligimus. Non ergo cogitatio est delectus. Quoniam igitur horum per se & seorsim consideratum nihil est delectus, suntque hæc animæ insita:
E necesse est vt delectus sit aliquid quod ex illorum duobus, iunctis constet. Quoniam igitur est quemadmodum paulò antè memorauimus bonorum ad finem tendētiam delectus, non vtique finis: estque eorum, quæ in nostra potestate sunt, & eorum, quæ nobis diuersam ingenerant ratiocinationem, hócne, an hoc deligendū: non dubium quin prius opus sit ea ipsa intelligere, & in consilium vocare. Cùmque
F nobis cogitantibus apparuerit quod præstare videatur, tum ad agendum aliquis insurgit impulsus, atque id agendo consilio & delectu adhibito agere dicimur. Quod si delectus appetitus quidam est, in consilium deueniens cum cogitatione & deliberatione coniunctus, non est voluntarium, quod deligitur. Sponte enim agimus multa ante, quàm intelligamus, atque consultemus

n-

sicut sedendo, exurgendo, & id genus alia faciendo: sponte quidem, sed citra cogitationem. Non ergo quidquid sponte facimus, deligimus, & de eo consilium capimus, sed quidquid delegimus id voluntarium est. Si quid enim agere consultantes proposuerimus sponte agimus. Existunt verò ex conditoribus legum nonnulli, qui id quod sponte fit, & quod cum delectu, definiant vt diuersa, minorésque iis quæ sponte fiunt, quàm iis quæ cogitatò & cõsilio mulctas infligant. Est igitur propositum in eis, quæ sub actionem cadũt, & eis ipsis, in quibus penes nos sit agere, & nõ agere, & ita, vel non ita: & in quibus causam propter quam agitur videre liceat. Est autem non simplex causa propter quam aliquid fit. In Geometria siquidem cùm quis dixerit quadratum quatuor rectis æquales angulos habere, & percũctatur propter quid: occurrit quia etiam triangulum duobus rectis æquales habet. In his igitur, ex definito principio sibi propter quid assumpserunt. At in eis quæ sub actionem cadunt in quibus est delectus, non ita: nullum siquidem ponitur definitum. Sed si quis exquirat, cur hoc fecisti? quoniam non erat aliter vt facerem, vel quoniam ita melius. Ex ipsis venientibus (qualiacunque apparuerint esse meliora) delectus sumitur, & ob ea ipsa. Quam ob rem etiam in huiusmodi est consilium capere vt expediat. At in scientiis nequaquam. Nemo siquidem quemadmodum scribere opus sit nomen Archiclis init consilium: quia quo pacto scribendum nomen Archiclis est tam definitum. Mendum igitur non in intelligẽtia gignitur, sed in scribẽdi actione positum. In quibus certe non est intelligẽtiæ error ne de eis quidem initur cõsilium: sed in quibus indefinitum est nec certum quid oporteat, ibi mendum procreatur. Atqui in eis, quæ sub actionem cadunt, id non est definitum, & in quibus duplex mendum. Delinquimus igitur tam in eis quæ sub actionem cadunt, quàm ex virtutibus pariter. Virtutem enim coniectantes per agnata nobis itinera hallucinamur. Est siquidem in defectu excessuque hallucinatio. In horum vtrumlibet deferimur voluptate & dolore: quandoquidem ex voluptate in mala delabimur, vt ex egrimonia honesta fugitamus.

A λόγισασθαι, ὥσπερ καθιζόμεθα καὶ ἀνιστάμεθα, καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα, ἑκόντες μὲν, ἄνευ δὲ τοῦ διανοηθῆναι. οὐκ ἄρα πᾶν τὸ ἑκούσιον προαιρετὸν, ἀλλὰ τὸ προαιρετὸν ἑκούσιον. εἰ γάρ τι προαιρούμεθα πράττειν, βουλευσάμενοι, ἑκόντες πράττομεν. φαίνονται δέ τινες ὀλίγοι καὶ τῶν νομοθετῶν διορίζειν τὸ, τὸ ἑκούσιον, καὶ τὸ ἐκ προαιρέσεως ἕτερον, ἐλάττους τὰς ζημίας ἐπὶ τοῖς ἑκουσίοις, ἢ τοῖς κατὰ προαίρεσιν τάττοντες. ἔστιν οὖν ἡ προαίρεσις ἐν τοῖς
B πρακτοῖς, καὶ τούτοις ἐν οἷς ἐφ' ἡμῖν ἐστι καὶ πρᾶξαι, καὶ μὴ πρᾶξαι, καὶ οὕτως, ἢ μὴ οὕτως, καὶ ἐν οἷς ἐστι λαβεῖν τὸ διὰ τί. τὸ δὲ διὰ τί, οὐχ ἁπλοῦν ἐστι. ἐν μὲν γὰρ γεωμετρίᾳ, ὅταν φῇ τὸ τετράγωνον τέτταρσιν ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν, καὶ ἐρωτᾷ διὰ τί, ὅτι φησὶ καὶ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει. ἐν μὲν οὖν τοῖς
C τοιούτοις ἐκ τῆς ἀρχῆς ὡρισμένης ἔλαβεν τὸ διὰ τί. ἐν δέ γε τοῖς πρακτοῖς ἐν οἷς ἡ προαίρεσις, οὐχ οὕτως. οὐδεμία γὰρ κεῖται ὡρισμένη· ἀλλ' ἂν ἀπαιτῇ τις, διὰ τί τοῦτο ἔπραξας; ὅτι οὐκ ἐνῆν ἄλλως, ἢ ὅτι βέλτιον οὕτως. ἐξ αὐτῶν τῶν συμβαινόντων, ὁποῖα ἂν φαίνηται βέλτιον εἶναι, ταῦτα προαιρεῖται καὶ διὰ ταῦτα. διὸ δὴ ἐν τοῖς τοιούτοις, τὸ βουλεύσα-
D σθαι ἐστὶ, τὸ πῶς δεῖ· ἐν δὲ ταῖς ἐπιστήμαις οὔ. οὐδεὶς γὰρ βουλεύεται πῶς δεῖ γράψαι τὸ ὄνομα Ἀρχικλέους. ἡ οὖν ἁμαρτία οὐ γίγνεται ἐν τῇ διανοίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ γράφειν. ἐν οἷς γὰρ μὴ ἔστιν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ διανοίᾳ, οὐδὲ βουλεύονται ὑπὲρ τούτων· ἀλλ' ἐν οἷς ἀόριστόν ἐστι πῶς δεῖ, ἐνταῦθα ἡ ἁμαρτία. ἔστι δ' ἐν τοῖς πρακτικοῖς τὸ ἀόρι-
E στον, καὶ ἐν οἷς διτταὶ αἱ ἁμαρτίαι. ἁμαρτάνομεν οὖν ἐν τοῖς πρακτικοῖς, καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὰς ἀρετὰς ὁμοίως. τῆς γὰρ ἀρετῆς στοχαζόμενοι, ἁμαρτάνομεν ἐπὶ τὰς πεφυκυίας ὁδούς. ἔστι γὰρ καὶ ἐν ἐλλείψει καὶ ἐν ὑπερβολῇ ἡ ἁμαρτία. ἐφ' ἑκάτερα δὲ τούτων φερόμεθα δι' ἡδονὴν καὶ λύπην. διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν, τὰ φαῦλα πράττομεν· διὰ δὲ τὴν λύπην, τὰ καλὰ
F φεύγομεν.

CAPVT XIX.

RVrsum autem est, non quemadmodum sensus, animi cogitatio. velut visu non poterit quicquam aliud, quàm videre: nec auditu aliud quàm audire. Indè

Κεφάλαιον ιθ.

ΕΤι δ' ἐστὶν ἡ διάνοια, οὐχ ὥσπερ αἴσθησις, οἷον τῇ ὄψει, οὐκ ἂν δύναιτο ἕτερον οὐδὲν ἄλλο ποιῆσαι ἢ ἰδεῖν· οὐδὲ τῇ ἀκοῇ οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀκοῦσαι. ὁμοίως δὲ οὐδὲ βουλευόμεθα

πότερον δεῖ ἀκοῦσαι τῇ ἀκοῇ ἢ ἰδεῖν. ἡ δὲ διάνοια οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δύναται ποιεῖν, καὶ ἄλλα. διὰ τοῦτο βουλεύεσθαι ἐνταῦθα ἤδη ὑπάρχει. ἔστιν οὖν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ αἱρέσει τῶν ἀγαθῶν, οὐ περὶ τὰ τέλη, (τοῦτο μὲν γὰρ ἅπαντες ὁμογνωμονοῦσιν, οἷον τὴν ὑγίειαν ὅτι ἀγαθόν) ἀλλ' ἤδη τὰ κατὰ τὸ τέλος, οἷον πότερον ἀγαθὸν πρὸς ὑγίειαν φαγεῖν τοῦτο, ἢ οὔ. μάλιστα οὖν ποιεῖ ἐν τούτοις τὸ σφάλλεσθαι ἡδονὴ καὶ λύπη. τὴν μὲν γὰρ φεύγομεν, τὴν δὲ αἱρούμεθα. ἐπεὶ οὖν διώρισται ἐν τίνι ἁμαρτία, καὶ πῶς, λοιπόν ἐστι τίνος ἐστὶν ἡ ἀρετὴ στοχαστική, πότερον τοῦ τέλους, ἢ τῶν εἰς τὸ τέλος, οἷον πότερον τοῦ καλοῦ, ἢ τῶν εἰς τὸ καλόν. πῶς μὲν οὖν ἡ ἐπιστήμη; πότερον τῆς οἰκοδομικῆς ἐπιστήμης τὸ τέλος καλῶς προθέσθαι, ἢ τὰ εἰς τὸ τέλος ἰδεῖν; ἂν γὰρ τοῦτο καλῶς προθῆται, οἷον καλὴν οἰκίαν ποιῆσαι, καὶ τὰ εἰς τοῦτο οὐκ ἄλλος τις εὑρήσει καὶ ποριεῖ, ἢ οἰκοδόμος. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπασῶν ἐπιστημῶν. ὡσαύτως ἂν δόξειεν ἔχειν καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς, μᾶλλον εἶναι αὐτῆς τὸν σκοπὸν εἰς τὸ τέλος, ὃ δεῖ ὀρθῶς προθέσθαι, ἢ τὰ εἰς τὸ τέλος· καὶ ἐξ ὧν τοῦτ' ἔσται οὐδεὶς ἄλλος ποριεῖ, οὐδ' εὑρήσει τὰ δέοντα. τοῦτο καὶ εὔλογον δὲ τοῦτον εἶναι προθετικὸν τῆς ἀρετῆς, ἐν οἷς ἡ ἀρχὴ τοῦ βελτίστου ἐστὶν ἕκαστον, καὶ ποιητικὸν καὶ προθετικόν. οὐθὲν οὖν βέλτιον τῆς ἀρετῆς ἐστι. τούτου γὰρ ἕνεκα καὶ τἆλλα ἐστί, καὶ εἰς ταύτην ἐστὶν ἡ ἀρχή· τούτου ἕνεκα μᾶλλον τὰ εἰς τοῦτ' ἐστί. τὸ δὲ τέλος ἀρχῇ τινι ἔοικε, καὶ τούτου ἕνεκεν ἐστὶν ἕκαστον. ἀλλὰ κατὰ λόγον τοῦτ' ἄν. ὥστε δῆλον ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς, ἐπειδὴ βελτίστη ἐστὶν αἰτία, ὅτι τοῦ τέλους ἐστὶ στοχαστικὴ μᾶλλον, ἢ τῶν εἰς τὸ τέλος.

Κεφάλαιον κ.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἐστι τέλος τὸ καλόν. τούτου ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ στοχαστικὴ μᾶλλον, ἢ ἐξ ὧν ἔσται. ἔστι δὲ καὶ ταῦτα ταύτης. ὅλως δὲ δὴ φαίνεται ἄτοπον. ἴσως γὰρ ἐν γραφικῇ εἴη τις ἀγαθὸς μιμητής, οὐκ ἂν ἐπαινεθείη, ἂν μὴ τὸν σκοπὸν θῆται τὰ βέλτιστα μιμεῖσθαι. τῆς ἀρετῆς παντελῶς τοῦτ' ἐστι, τὸ καλὸν προθέσθαι. διὰ τί οὖν, ἄν τις εἴποι, πρότερον μὲν ἐλέγομεν τὴν ἐνέργειαν βέλτιον εἶναι, ἢ τὴν ἀρετὴν αὐτήν; νῦν δὲ οὐκ ἐξ οὗ ἡ ἐνέργεια, τοῦτο τῇ ἀρετῇ ἀποδίδομεν ὡς κάλλιον,

A neque consultamus, nunquid audiendum auditu, an videndum visu. At animi cogitatio non est huiusmodi, sed & id & alia potest efficere. Ob hoc ibi iam ex suis consultare. Est igitur in bonorum delectu, non in fine, delictum: (nam in iis omnes consentiunt: vt, sanitatem esse bonum) verum in iis quæ ad finem faciunt: velut expeditne sanitati hoc comesse, an non. Facit igitur plurimum in his ad hallucinandum B voluptas, & ægrimonia. Hanc siquidem amplectimur, illam verò fugimus. Quoniam igitur distribuimus, in quo, & quo modo sit delictum: reliquum est vt intueamur, cuiusnam rei sit virtus quæ collimet: ad finémne, an ad ea quæ ad finem, vt ad honestumne, an ad ea quæ sunt honestati. In scientiis ergo quomodo se res habet? vtrum ædificandi scientiæ est finem pulchre determinare, an ea quæ ad finem conducunt inquirere? Nam si hoc speciose pro- C ponetur, vt, pulchram domum efficere, etiam ad hoc quæcunque spectant, non alius quisquam inueniet, neque exhibebit, quam ædificator. Itidem in aliis quoque omnibus scientiis. Eodem modo igitur in virtute habere videbitur, vt ad finem potius ipsius tendat consideratio, quem rectum oportet proponi, quam ad ea quæ ad finem sunt & ex quibus finis constet. Nec quisquam alius exhibebit, inuenietque, D quæ ad finem expediant. Iureque hoc virtus proposuerit, quibus in rebus optimi principium est vnumquodque, quod efficiat & proponat. Nihil igitur virtute melius, quandoquidem huius causa etiam sunt alia, atque ad ipsam principium est, & eius causa magis sunt quæ ad idem. At finis principio alicui assimulatur, & eius causa est vnumquodque. verum id erit modo aliquo. E Proinde certum vt etiam in virtute, quando quidem causa est optima, ipsam magis ad finem collimare, quam ad ea quæ ad finem faciunt.

CAPVT XX.

Atqui virtutis finis, est honestum: honesti ergo magis coniectrix virtus, quàm ex quibus constet: sunt nempe hæc ipsius. At in vniuersum videri potest alienum: quandoquidem in pictura si quispiam fortassis egregius fuerit imitator, non ta- F men laudandus accedet, nisi optimam imitandi habuerit intentionem. Virtutis demum id omnino est, sibi honestum proponere. Dixerit quispiam, cur ita? num actionem meliorem diximus, quàm virtutem ipsam? at nunc an ex qua actio est, id virtuti, vtpote honestius, attribuimus

An in quo non est actio? ita. Atqui nunc idem dicimus, habitu actionẽ esse meliorẽ. Alij nãque probum inspiciẽtes, ab actione diiudicant, quòd non possint cuiuslibet, quomodo habeat, iudicare propositum. Nam si foret singulorum nosse sẽtẽtiam, qualis erga honestatem esset, etiam citra actionem probus esse videri poterat. Denique quoniam affectuum quasdam recẽsuimus medietates, circa quos affectus versentur, hinc nobis dicendum est.

CAPVT XXI.

CVm igitur sit fortitudo circa fiduciã, ac metum, considerandum fuerit, circa cuiusmodi metum, atq; fiduciam. Nunquid igitur si quispiam metuat ne rem disperdat suam, is timidus? sin animo cõfidẽti sit in tali periculo fortis, anne? Itidem si quis formidat solùm, aut confidat, neque meticulosum fatendum est esse metuentẽ neque fortem nonmetuentem? Num igitur in eiusmodi metibus, & fiducijs fuerit fortitudo? At ne in talibus quidem cuiusmodi si quis tonitrus & fulmina non metuat, vel quiduis aliud supra hominem horrẽdum, fuerit non iam fortis sed furens. In metibus itaque, & fiducijs humanis est fortitudo: in eis, inquam quæ cæteri metuant, aut omnes: in quibus qui audeat, fuerit fortis. His itaque definitis, constituendũ fuerit (quandoquidem multis modis fortes dici possunt) qualis sit fortis. Est enim propter experientiam fortis aliquis, velut milites. Isti siquidem ab experientia didicerunt in huiusmodi loco vel huiusmodi tempore, vel rebus ita habentibus, fieri non posse vt malum subeant. & proinde qui hæc nouerit, & ea de causa ingruentes hostes sustinuerit, non fortis. Nam si horum nihil extiterit, non tolerauerit. Proinde quos experientia fortes reddit, ij fortes dicendi non sunt. Neque Socrates rectè aiebat, fortitudinem esse scientiam: quandoquidem ex consuetudine scientia capiens experientiam efficitur scientia. At ab experientia tolerantes neque dicimus neque dicturus sit quisquam fortes esse. Non igitur fortitudo fuerit scientia. Rursus sunt quoque fortes ab experientiæ contrario. Nam qui ignari sunt eorum quæ impendent, ij non timent propter imperiẽtiam illam: verùm ne hos quidem fortes esse dixerim. Sunt porrò qui fortes propter perturbationes existimẽtur, velut amãtes, aut lymphatici.

A ἀλλ' ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν ἐνεργῆσαι; ναὶ ἀλλὰ καὶ νῦν φαμὲν τοῦτο, ὁμοίως τὴν ἐνέργειαν τῆς ἕξεως βελτίω εἶναι. οἱ γὰρ ἄλλοι ἄνθρωποι τὸν σπουδαῖον θεωροῦντες, κρίνουσιν ἐκ τῶν πράξεων διὰ τὸ μὴ δυνατὸν εἶναι δηλῶσαι τὴν ἑκάστου προαίρεσιν ἣν ἔχει· ἐπεὶ εἰ ἦν εἰδέναι τὴν ἑκάστου γνώμην, ὡς ἔχει πρὸς τὸ καλόν, καὶ ἄνευ τοῦ πράττειν σπουδαῖος ἂν ἐδόκει εἶναι. ἐπεὶ B δὲ μεσότητάς τινας τῶν παθῶν κατηριθμησάμεθα, λεκτέον ἂν εἴη περὶ ποῖα τῶν παθῶν εἰσιν.

Κεφάλαιον κα.

ΕΠεὶ οὖν ἐστιν ἡ ἀνδρία περὶ θάρρη καὶ φόβους, σκεπτέον ἂν εἴη περὶ ποίους φόβους καὶ θάρρη. ἆρ' οὖν εἰ μέν τις φοβεῖται μὴ ἀποβάλῃ τὴν οὐσίαν, οὗτος δειλός; εἰ δέ τις θαρρεῖ περὶ ταῦτα, ἀνδρεῖος, ἢ οὔ; ὁμοίως C δ' εἴ τις φοβεῖται μόνον ἢ θαρρεῖ, οὔτε δειλὸν φατέον εἶναι τὸν φοβούμενον οὔτ' ἀνδρεῖον τὸν μὴ φοβούμενον· οὐκ ἄρα ἐν τοῖς τοιούτοις φόβοις καὶ θάρρεσιν ἐστὶν ἡ ἀνδρία. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν τοῖς τοιούτοις, οἷον, εἰ μή τις φοβεῖται βροντὰς, ἢ ἀστραπὰς, ἢ ἄλλο τι τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον φοβερῶν, οὐκ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ μαινόμενός τις. ἐν φόβοις ἄρα καὶ θάρρεσιν ἐστὶν ὁ D ἀνδρεῖος τοῖς κατ' ἀνθρώπους· λέγω δ' ἃ οἱ λοιποὶ φοβοῦνται, ἢ οἱ πάντες· πρὸς ταῦτα ὁ ἂν θαρραλέος, οὗτος ἀνδρεῖος. τούτων τοίνυν διωρισμένων, σκεπτέον ἂν εἴη, ἐπειδὴ κατὰ πολλά εἰσιν οἱ ἀνδρεῖοι, ὁποῖος ἀνδρεῖος. ἔστι γὰρ καὶ κατ' ἐμπειρίαν τις ἀνδρεῖος, οἷον οἱ στρατιῶται. οὗτοι γὰρ οἴδασι δι' ἐμπειρίαν, ὅτι ἐν τοιούτῳ τόπῳ, ἢ ἐν τοιούτῳ E καιρῷ, ἢ οὕτως ἔχοντι, ἀδύνατόν τι παθεῖν. ὁ δὲ ταῦτα εἰδὼς, καὶ διὰ ταῦτα ὑπομένων τοὺς πολεμίους, οὐκ ἀνδρεῖος. ἐὰν γὰρ τούτων μηθὲν ὑπάρχῃ οὐχ ὑπομένει. διὸ τοὺς δι' ἐμπειρίαν οὐ φατέον ἀνδρείους εἶναι. οὐδὲ Σωκράτης γε ὀρθῶς ἔλεγεν, ἐπιστήμην φάσκων εἶναι τὴν ἀνδρίαν. ἡ γὰρ ἐπιστήμη ἐξ ἔθους τὴν ἐμπειρίαν λαβοῦσα, ἐπιστήμη γίνεται· τοὺς δὲ F δι' ἐμπειρίαν ὑπομένοντας, οὐ φαμὲν οὐδ' ἐροῦσιν ἀνδρείους αὐτοὺς εἶναι· οὐκ ἄρα ἡ ἀνδρία ἐπιστήμη ἂν εἴη. πάλιν οὖν εἰσιν ἀνδρεῖοι ἐκ τοῦ ἐναντίου τῆς ἐμπειρίας. οἱ γὰρ ἄπειροι τῶν ἐκβησομένων, οὐ φοβοῦνται, διὰ τὴν ἀπειρίαν. οὐδὲ δὴ οὐδὲ τούτους φατέον ἀνδρείους. εἰσὶ δ' αὖ ἄλλοι δοκοῦντες ἀνδρεῖοι εἶναι διὰ τὰ πάθη· οἷον οἱ ἐρῶντες, ἢ οἱ ἐνθουσιάζοντες·

οὐδὲ

οὐδὲ δὴ τούτους ῥητέον ἀνδρείους εἶναι. καὶ γὰρ αὐτῶν τὸ πάθος ἀφαιρεθῇ, οὐκέτι εἰσὶν ἀνδρεῖοι. δεῖ δὲ τὸν ἀνδρεῖον, ἀεὶ εἶναι ἀνδρεῖον. διὸ οὐδὲ τὰ θηρία, οἷον τοὺς ὗς, εἴποι τις ἀνδρείους διὰ τὸ ἀμύνεσθαι, ἐπειδὰν πληγέντες λυπηθῶσιν. οὐδὲ δεῖ τὸν ἀνδρεῖον διὰ πάθος εἶναι ἀνδρεῖον. πάλιν ἐστὶν ἄλλη ἀνδρεία πολιτικὴ δοκοῦσα εἶναι· οἷον εἰ δι' αἰσχύνην τὴν εἰς τοὺς πολίτας ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους, καὶ δοκοῦσιν ἀνδρεῖοι εἶναι. σημεῖον δὲ τούτου· καὶ γὰρ Ὅμηρος πεποίηκε τὸν Ἕκτορα λέγοντα,

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

διόπερ οἴεται δεῖν μάχεσθαι. οὐδὲ δὴ τὴν τοιαύτην ῥητέον εἶναι. ὁ γὰρ αὐτὸς ἐφ' ἑκάστου τούτων διορισμὸς ἁρμόσει. οὗ γὰρ ἀφαιρουμένου, μὴ διαμένει ἡ ἀνδρεία, οὐκ ἂν εἴη ἔτι ἀνδρεῖος. εἰ οὖν τὴν αἰσχύνην ἀφέλοιμι δι' ἣν ἦν ἀνδρεῖος, οὐκέτι ἐστὶν ἀνδρεῖος. ἔτι καὶ ἄλλως εἰσὶν ἀνδρεῖοι δοκοῦντες εἶναι, οἱ δι' ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν ἀγαθοῦ. οὐδὲ δὴ ῥητέον τούτους εἶναι ἀνδρείους, ἐπειδὴ οὐδὲ τοιούτους, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνδρείους λέγειν ἄτοπον φαίνεται. οὐδένα οὖν τῶν τοιούτων ἀνδρεῖον θετέον εἶναι. ποῖον οὖν τινὰ ἀνδρεῖον καὶ τίς ὁ ἀνδρεῖος σκεπτέον. ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ὁ διὰ μηδὲν τῶν προειρημένων ἀνδρεῖος ὤν, ἀλλὰ διὰ τὸ νομίζειν αὐτὸ εἶναι καλὸν καὶ τοῦτο ποιῶν, κἂν παρῇ τις, κἂν μὴ παρῇ. οὐδὲ δὴ παντελῶς ἄνευ πάθους καὶ ὁρμῆς ἐγγίνεται ἡ ἀνδρεία. δεῖ δὲ τὴν ὁρμὴν γίνεσθαι ὑπὸ τοῦ λόγου διὰ τὸ καλόν. ὁ δὴ ὁρμῇ διὰ λόγον ἰὼν ἐπὶ τοῦ καλοῦ τὸν κίνδυνον, ἄφοβος ὢν περὶ αὐτόν, οὗτός ἐστιν ἀνδρεῖος, καὶ ἡ ἀνδρεία περὶ ταῦτα. ἄφοβος δὲ οὐχ οὕτως ὥστε συμπίπτειν τῷ ἀνδρείῳ, ὥστε ὅλως μὴ φοβεῖσθαι. οὐδὲ γὰρ τοιοῦτος ἀνδρεῖος, ὁ ὅλως μηδὲν ἔτι φοβούμενος· οὕτω μὲν γὰρ καὶ ὁ λίθος ἂν εἴη, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἄψυχα ἀνδρεῖα. ἀλλὰ δεῖ φοβεῖσθαι μέν, ὑπομένειν δέ· εἰ γὰρ αὖ μὴ φοβούμενος ὑπομένοι, οὐκ ἂν εἴη ἀνδρεῖος. ἔτι δὲ καὶ ὥσπερ ἐπάνω διειλόμεθα, περὶ φόβους καὶ κινδύνους οὐ πάντας, ἀλλὰ τοὺς ἀναιρετικοὺς τῆς οὐσίας. ἔτι δ' οὐδ' ἐν τῷ τυχόντι καὶ παντὶ χρόνῳ, ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ φόβοι, καὶ οἱ κίνδυνοι πλησίον εἰσίν. εἰ γάρ τις τὸν εἰς δέκατον ἔτος κίνδυνον μὴ φοβεῖται, πῶς ἀνδρεῖος; ἔνιοι γὰρ θαρροῦσι διὰ τὸ μακρὰν ἀπέχειν, αὖ δὲ πλησίον γινόμενοι ἀποθνῄσκουσι τῷ δέει. ἡ μὲν οὖν ἀνδρεία καὶ ὁ ἀνδρεῖος, τοιοῦτος.

A At ne hos quidem fortes dicere oportet: quandoquidem si ab ipsis affectus auferatur, non erunt amplius fortes. Fortem siquidem, perpetuo fortem esse oportet. Et proinde ne feræ quidem, vt sues, dici fortes possunt, quòd quum icti dolorem senserint, vltum eant iniuriam. Non oportet verò qui sit certè fortis, eum ob perturbationem esse fortem. Est vicissim fortitudo alia, quæ ciuilis existimatur: ve- B lut si qui ciuium pudore offusi, tolerent pericula, vt fortes existimentur: quemadmodum, verbi causa, Homerus Hectora dicentem inducit,

Polydamas vereor me carpat in agmine primus.

Ideo pugnandum esse existimat. At ne hæc quidem dicenda fortitudo. In istorum enim singulis eadem congruet definitio. Quo nanq. ablato non perdurat fortitudo, efficere fortem non potest: vt si pudo- C rem, per quem fortis erat abstuleris. Sunt item & aliter fortes existimati ob spem, bonique expectationē. At ne hos quidem dicere fortes possis: quandoquidem tales, ac in talibus, fortes appellare videtur alienum. Proinde in nullis huiusmodi fortitudo collocanda est. Qualis igitur, & quisnam fortis sit, hinc cōsiderandum. Ac vt paucis absoluam, qui nulla iam suprà dicta causa fortis est, verùm quòd id ho- D nestum esse censeat, idque faciat, seu aliqua, seu nulla oblata fuerit occasio. Neq. tamen prorsus citra perturbationem, impulsumque gignitur fortitudo. Expedit verò impetum hunc à ratione proficisci, honesti causa. Qui igitur ratione ductus, honesti causa, ad pericula ruit intrepidus, is demum fortis est censendus, & in his fortitudo consistit. Nec enim talis fortis, cui prorsus nihil est formidolosum. Ita E nanque etiam lapis, & relqua inanima fuerint fortia. Cæterùm metuendum quidem, sed tolerandum. Nam si nihil metuens toleret, neutiquam fortis. Item (vt etiam paulò antè de metu, atque periculo disseruimus) non omne, sed essentia quadam delectum intelligimus. Neque item in fortuito, & quouis tempore, verùm in quo & metus, & plura imminent pericula. Nam si quis decimo pòst anno futurum non metuerit periculum quonam pa- F cto fortis? Sunt enim, quòd longè absint, fiducia pleni: qui si fuerint proximi, moriantur metu. Hæc denique fortitudo, & hic fortis.

CAPVT XXII.

A

Temperantia medietas est intemperantiæ, & stuporis illius qui est ab omni sẽsu voluptatis remotus. Nã temperantia, ac prorsus virtus omnis, habitus est optimus. At optimus habitus, optimi est. Optimum verò inter excessum, defectumq; medium: quandoquidem vtrunque reddit vituperatione dignos, tã id quod nimium quàm id quod parum. Proinde si optimum mediũ, B & tẽperantia inter intemperantiam, & stuporem illum est quædam medietas. Horũ itaq; fuerit quædam medietas. Tẽperantia autem circa voluptates, & ęgrimonias versatur: non tamen omnes, & quæ ex omni re capiantur. Neque enim si quispiam picturæ, aut statuæ, vel huiusmodi alterius oblectetur aspectu, erit iam intemperans. Similiter nec audiendo quidem, aut olfaciendo, sed in iis voluptatibus, quæ in ta- C ctu sint, & gustu. Neque verò vir temperans talis erga eas ipsas erit, vt nullo omnino vllius earum desiderio tangatur (stupidus est, sensuque caret, si quis est eiusmodi) sed qui tangatur quidem, at non iis teneatur ita, vt supra modum iis indulgens omnia alia præ ipsis negligat. Nã quicunque ab excessu talium voluptatum abstinuerit, vel metus, vel cuiuspiam alterius rei causa, temperans non est. Neque enim D cetera animalia (præter hominẽ) dicimus temperantia quòd ab ipsis ratio absit, qua honestum deligimus. Omnis siquidem virtus, honesti est, & ad honestum tẽdit. Proinde erit temperantia circa voluptates, & ęgrimonias, easque in tactu, gustuque progenitas. Deinde consequens est, vt de mansuetudine dicamus, & quid, & in quibus sit.

CAPVT XXIII.

E

Mansuetudo igitur est inter iracundiam & iracundiæ cessationem. Omnino autem existimantur virtutes, medietates esse. Quòd autem sint medietates, hinc facilè quis dixerit. Nam si quod optimum, in medietate est collocatum, estque virtus, habitus optimus, atque optimum est medium: virtus ergo sit medium, necesse est. Quod sanè certum singula cõ- F siderantibus est. Nam quia iracundus est, qui vbiquequaque, & plurimùm excandescit, qui quidem iure vituperatur: (non enim decet vsquequaque excandescere, aduersus omnes, aut omnino ac semper: neque contrà ita habere vt aduersus neminem vnquam; nam is quoque iure vituperatur, vt qui re nulla moueatur)

Κεφάλαιον κβ.

Σωφροσύνη δ' ἐστὶ μεσότης ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας τῆς περὶ τὰς ἡδονάς. ἔστι γὰρ ἡ σωφροσύνη, καὶ ἁπλῶς ἅπασα ἀρετή, ἕξις ἡ βελτίστη· ἡ δὲ βελτίστη ἕξις, τοῦ βελτίστου ἐστί. βέλτιστον δὲ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐνδείας τὸ μέσον· κατ' ἀμφότερα γάρ εἰσι ψεκτοί, καὶ καθ' ὑπερβολὴν, καὶ κατ' ἔνδειαν. ὥστ' εἴπερ τὸ μέσον βέλτιστον, ἡ σωφροσύνη μεσότης ἂν εἴη ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας· μεσότης ἄρ' ἂν εἴη τούτων. ἔστι δ' ἡ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας· οὐ πάσας δέ, οὐδὲ τὰς περὶ πάντα. οὐ γὰρ εἴ τις ἡδέως θεωρεῖ γραφὴν, ἢ ἀνδριάντα, ἢ τι ἄλλο τῶν τοιούτων, καὶ διὰ τοῦτ' ἀκόλαστος. ὁμοίως δ' οὐδὲ περὶ ἀκοὴν, οὐδὲ περὶ ὄσφρησιν· ἀλλ' ἐν ἡδοναῖς ταῖς περὶ ἁφὴν καὶ γεῦσιν. οὐδὲ δὴ περὶ ταύτας εἴη σώφρων ἴσως οὕτως ἔχων, ὥστε μηδ' ὑπὸ μιᾶς τῶν τοιούτων ἡδονῶν μηδὲν πάσχειν, (ὁ μὲν γὰρ τοιοῦτος, ἀναίσθητος) ἀλλ' ὁ μὲν πάσχων καὶ μὴ ἀγόμενος, ὥστε τὴν ὑπερβολὴν αὐτῶν ἀπολαύειν, καὶ τἄλλα πάντα ὀλιγωρεῖν συμφέρειν, καὶ ἄρ' τί γε τοῦ ἡδὺ αὐτῶ καλοῦ ἕνεκα. καὶ μὴ ἄλλου φορτίου. ὅστις γὰρ τῆς τοιούτων ἡδονῶν τῆς ὑπερβολῆς ἀπέχεται ἢ διὰ φόβον, ἢ δι' ἄλλο τι τῶν τοιούτων, οὐ σώφρων. οὐ γὰρ τἄλλα ζῶα λέγομεν εἶναι σώφρονα, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐν αὐτοῖς λόγον, ᾧ δοκιμάζοντες τὸ καλὸν αἱροῦνται. πᾶσα γὰρ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ, καὶ εἰς τὸ καλόν ἐστιν. ὥστ' εἴη ἂν ἡ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ταύτας τὰς ἐν ἁφῇ καὶ γεύσει γινομένας. ἐχόμενον δ' ἂν εἴη τούτου λέγειν ὑπὲρ πραότητος, καὶ τί ἐστι, καὶ ἐν τίσιν.

Κεφάλαιον κγ.

Ἔστιν οὖν ἡ πραότης ἀνὰ μέσον ὀργιλότητός τε καὶ ἀοργησίας. ὅλως δ' αἱ ἀρεταὶ δοκοῦσιν αἱ ἀρεταὶ μεσότητές τινες εἶναι. ὅτι δ' εἰσὶ μεσότητες, καὶ οὕτως ἄν τις εἴποι· εἰ γάρ ἐστιν ἐν μεσότητι τὸ βέλτιστον, ἡ δ' ἀρετὴ ἐστιν ἡ βελτίστη ἕξις, βέλτιστον δ' ἐστὶ τὸ μέσον, ἡ ἀρετὴ ἂν εἴη τὸ μέσον. δῆλον δ' ἔσται μᾶλλον καὶ καθ' ἕκαστον σκοποῦσιν. ἐπεὶ δὴ γάρ ἐστιν ὀργίλος ὁ πᾶσι καὶ πάντως, καὶ ἐπὶ πλεῖον ὀργιζόμενος, καὶ ψεκτὸς δ' ὁ τοιοῦτος (οὔτε γὰρ πᾶσι τι δεῖ ὀργίζεσθαι, οὔτ' ἐπὶ πᾶσιν, οὔτε πάντως καὶ ἀεί) οὐδ' αὖ πάλιν οὕτως ἔχειν δεῖ, ὥστε μηδενὶ μηδέποτε· καὶ γὰρ οὗτος ψεκτὸς, ἀνάλγητος

γὰρ οὗ-

γὰρ οὖν) ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ καθ' ὑπερβολὴν ψεκτός, καὶ ὁ κατὰ τὴν ἔλλειψιν, ὁ μέσος ἂν τούτων εἴη καὶ πρᾶος καὶ ἐπαινετός. οὔτε γὰρ ὁ ἐλλείπων τῇ ὀργῇ, οὔτε ὁ ὑπερβάλλων, ἐπαινετός· ἀλλ' ὁ μέσως. ὁ μὲν ἔχων ταῦτα, οὗτος πρᾶος· καὶ ἡ πραότης δή, τούτων τῶν παθῶν μεσότης ἂν εἴη.

Κεφάλαιον κδ'.

Ἐλευθεριότης δ' ἐστὶ μεσότης ἀσωτίας καὶ ἀνελευθερίας. ἔστι δὲ περὶ χρήματα τὰ τοιαῦτα πάθη. ὁ μὲν γὰρ ἄσωτός ἐστιν ὁ ἀναλίσκων εἰς ἃ μὴ δεῖ, καὶ πλείω ὧν δεῖ, καὶ ὅτε μὴ δεῖ. ὁ δ' ἀνελεύθερος ἐναντίος τούτῳ, ὁ μὴ ἀναλίσκων εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. καὶ ἀμφότεροι δὲ οὗτοι ψεκτοί. ἔστι δὲ τούτων ὁ μὲν κατ' ἔλλειψιν, ὁ δὲ καθ' ὑπερβολήν. ὁ δ' ἄρα ἐλευθέριος, ἐπειδή ἐστιν ἐπαινετός, μέσος τις ἂν εἴη αὐτῶν. τίς οὖν ἐστιν; ὁ ἀναλίσκων εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ.

Κεφάλαιον κε'.

Ἔστι δὲ καὶ τῆς ἀνελευθεριότητος εἴδη πλείω· οἷον κίμβικάς τινας προσαγορεύομεν, καὶ κυμινοπρίστας, καὶ αἰσχροκερδεῖς, καὶ μικρολόγους. πάντες δὲ οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀνελευθεριότητα πίπτουσι. τὸ μὲν γὰρ κακὸν πολυειδές, τὸ δ' ἀγαθὸν μονοειδές· οἷον ἡ μὲν ὑγίεια ἁπλοῦν, ἡ δὲ νόσος πολυειδές. ὁμοίως ἡ μὲν ἀρετὴ ἁπλοῦν, ἡ δὲ κακία πολυειδές. πάντες γὰρ οὗτοι περὶ χρήματα εἰσὶ ψεκτοί. πότερον οὖν τοῦ ἐλευθερίου καὶ τὸ κτήσασθαι ἐστὶ, καὶ τὸ πορίσασθαι χρήματα; ἢ οὔ; οὐδὲ γὰρ δὴ ἄλλης ἀρετῆς οὐδεμιᾶς. οὔτε γὰρ τῆς ἀνδρείας ἐστὶ τὸ ὅπλα ποιῆσαι, ἀλλ' ἑτέρας. ταύτης δὲ λαβοῦσαν, τούτοις δ' ὀρθῶς χρήσασθαι. ὁμοίως ἐπὶ τῆς σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων. οὐδὲ δὴ τῆς ἐλευθεριότητος, ἀλλ' ἡ δὴ χρηματιστική.

Κεφάλαιον κς'.

Ἡ δὲ μεγαλοψυχία, μεσότης μέν ἐστι χαυνότητος καὶ μικροψυχίας. ἔστι δὲ περὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν· καὶ περὶ τιμήν, οὐ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τὴν παρὰ τῶν σπουδαίων· καὶ μᾶλλον δὲ δή, ἡ περὶ ταύτην. οἱ γὰρ σπουδαῖοι εἰδότες καὶ κρίνοντες ὀρθῶς, τιμήσουσι. βουλήσεται οὖν μᾶλλον ὑπὸ τῶν εἰδότων αὐτόν, ὅτι ἄξιος ἐστι τιμῆς, τιμᾶσθαι. οὐδὲ γὰρ περὶ πᾶσαν τιμὴν ἔσται, ἀλλὰ περὶ

A cùm igitur tam is qui ad excessum, quàm qui ad defectum peruenit, sub reprehẽsionem cadat: qui horum medius, fuerit mansuetus, ac laudabilis. Neque enim ab ira deficiens neque item excedens in ipsa, laudabilis, sed qui mediocriter in his habet, is mansuetus. harúmque perturbationum medietas, mansuetudo.

CAPVT XXIIII.

Liberalitas autem est inter prodigalitatem, & auaritiam medietas collocata. B Versantur autẽ huiusmodi perturbationes circa pecunias. Prodigus námque est, qui, vbi non decet impẽdit & plura, quàm deceat, & cùm minime decet. At auarus, ei cõtrarius is est qui non impẽdit vbi decet, & quantum decuerit, & quando decuerit. Vterque sub reprehensionem cadunt: alter quidem deficiendo, alter verò excedendo. Liberalis ergo, quandoquidem laudabilis est, medium inter hos tenet locum. Quisnam demum? nempe qui vbi decet, & quãtum decet, impendit. C

CAPVT XXVI.

Svnt autem plures illiberalitatis siue auaritiæ species: sicut eorum quos κίμβικας, *siue sordidos*, Græci appellant, & κυμινοπρίστας, quasi dicas, *cumini sectores*, &, αἰσχροκερδεῖς hoc est, *turpilucricupidos*, & μικρολόγους, quasi dicas *qui vel minimas impensas* D *magni æstiment*. Isti enim omnes illiberalitate comprehenduntur. Malum nanque multiplex: at boni vnica est ratio. Quemadmodum sanitas quidem simplex, sed multiformis morbus. Itidem virtus simplex, cùm sit vitium tamen multiforme. Cũcti siquidem memorati, ob pecuniam sub vituperationem cadunt. Vtrum igitur liberalis est, acquirere & pecuniam sibi comparare, an non? Neq; enim vllius alterius est virtutis. E Nam neque fortitudinis est arma fabricare, sed alterius. Verum ipsius est accipere, eisque recte vti. Idem de temperantia, cæterisque dicendum. Ergo nec liberalitatis est *opes parare*: sed eius potius quæ χρηματιστική *siue ars pecuniaria*, dicitur.

CAPVT XXVI.

Magnanimitas est superbiæ & demissionis animi siue pusillanimitatis me- F dietas: & circa honorem & ignominiam versatur. Et honorem quidem non à multis sed à probis attributum, qui ei præcipuè conueniat. Probi nanque & periti iudices, rectè honorabunt. Honorari itaque se, qui dignus honore fuerit, potius volet ab his, qui ipsum cognouerint. Neq; enim de omni honore fuerit, sed optimo,

magnanimitas honorabile bonum, & ordinem obtinens principatus. Iure igitur despecti & improbi, magnis rebus se dignos opinantes, & hoc amplius honorem sibi tribui postulantes, dicuntur elati stolidive: qui verò sese summittunt & magis, quàm par est abiiciunt, pusillanimi. Horũ igitur medius qui non se ita abiicit, vt minorę quàm sit par, honore velit honestari, neque rursum maiore quàm deceat, neque omni is demũ est magnanimus. Et proinde certum est, magnanimitatem esse inter animum nimis elatum, & nimis demissum medietatem.

CAPVT XXVII.

Magnificentia, est inter ostentationem & indecoram parsimoniam medietas Versatur autem magnificentia circa sumptus, quos magnificum facere par est. Quicunque igitur vbi non expedit sumptum facit, ostentator est, vt si quis conuiuas qui symbolam contulerint, ita epulo accipiat, ac si nuptias faciat, is ostentator. Talis nanque est qui quo tempore nõ expedit, suam indicat affluentiam. Huic contrarius est homo indecorè parcus, qui vbi oportet, magnifice non impendit, aut si id facere instituat, putà nuptias celebrans aut sumptũ choro præbens, id non vt decet, sed parcè nimis faciet. Qui huiusmodi fuerit is indecorè parcus appellatur. At magnificentia vel ex ipso nomine nobis potest, qualis sit, innotescere. Opportuno nanque tempore magnificè factum, rectè magnificentiæ nomen assequetur. Magnificentia igitur fuerit, quandoquidem laudabilis, inter excessum defectumque circa sumptus idoneos, quædam medietas Sunt & nõnullis plures magnificentiæ existimatæ: velut dicentibus, Magnificè incedit: & huiusmodi aliæ magnificentiæ, non propriæ, sed à translatione nomen inuenientes. Nec enim in illis magnificentia, sed in eis, quæ diximus.

CAPVT XXVIII.

Indignatio, est inuidentiæ, & maleuolentiæ medietas ambæ enim istæ sub vituperationem cadunt: at indignabundus, laudabilis. Est autem indignatio, quædam ægrimonia de bonis, quæ indigno alicui aliquo pacto euenerunt. Indignabundus igitur, qui in huiusmodi tristatur: idémque rursus tristetur, si quem viderit indignè malis afflictatum. Ac demum indignatio, & indignabundus talis. Cui contrarius est inuidens, quippe qui trist abitur, cùm quempiam prorsus, siue di-

A τὴν βελτίστην, καὶ τὸ τίμιον ἀγαθόν, ὃ ἀρχῆς τάξιν ἔχον. οἱ μὲν οὖν [illegible] ὄντες, καὶ φαῦλοι, μεγάλων δ' ἑαυτοὺς ἀξιοῦντες, καὶ περὶ τούτοις τιμᾶσθαι οἰόμενοι δεῖν, χαῦνοι. ὅσοι δ' ἐλαττόνων ἑαυτοὺς ἀξιοῦσιν ἢ προσήκει αὐτοῖς, μικρόψυχοι. ὁ ἄρα μέσος τούτων ἐστίν, ὃς μὴ ἐλάττονος τιμῆς αὑτὸν ἀξιοῖ ἢ ἧς προσήκει, μήτε μείζονος ἢ ἀ-
B ξιός ἐστι, μήτε πάσης· οὗτος δ' ἐστὶν ὁ μεγαλόψυχος. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ μεγαλοψυχία μεσότης ἐστὶ χαυνότητος καὶ μικροψυχίας.

Κεφάλαιον κζ.

Μεγαλοπρέπεια δ' ἐστὶ μεσότης ἀλαζονείας καὶ μικροπρεπείας. ἔστι δ' ἡ μεγαλοπρέπεια περὶ δαπάνας, ἃς τῷ πρέποντι γίγνεσθαι προσήκει. ὥστε ὁ μὲν οὖν δαπανῶν οὗ μὴ δεῖ, ἀλαζών ἐστιν, οἷον εἴ τις ἑστιῷ ἐ-
C ρανιστὰς ὡς τοὺς γάμους τις ἑστιῶν, ὁ τοιοῦτος ἀλαζών· ὁ γὰρ τοιοῦτός ἐστιν, ὁ ἐν ᾧ μὴ δεῖ καιρῷ ἐνδεικνύμενος τὴν ἑαυτοῦ εὐπορίαν. ὁ δὲ μικροπρεπής, ὁ ἐναντίος τούτῳ, ὃς οὗ δεῖ μὴ μεγαλείως δαπανήσῃ, ἢ τοῦτο μὴ ποιῶν, οἷον εἰς γάμους ἢ χορηγίαν δαπανῶν, μὴ ἀξίως ἀλλ' ἐνδεῶς· ὁ τοιοῦτος μικροπρεπής. ἡ δὲ μεγαλοπρέπεια, καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος φανε-
D ρά ἐστιν, οἵα τις τοιαύτη ἐστὶ λέγεσθαι. ἐπεὶ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τῷ πρέποντι τὸ μέγα δέον ἐστίν, ὀρθῶς τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τοὔνομα κεῖται. ἡ μεγαλοπρέπεια ἄρα οὖσα, ἐπειδή ἐστιν ἐπαινετή, μεσότης τῆς ἐλλείψεως καὶ ὑπερβολῆς τῆς περὶ δαπάνας τὰς προσηκούσας. ἔνιαι δ' εἰσίν, ὡς οἴονται, καὶ πλείους μεγαλοπρέπειαι, οἷον φασί, μεγαλοπρεπῶς τε ἐβάδισεν·
E καὶ ἄλλαι δὴ τοιαῦται μεγαλοπρέπειαι λέγονται μεταφορικῶς, καὶ οὐ κυρίως. οὐ γάρ ἐστιν ἐν τούτοις μεγαλοπρέπεια, ἀλλ' ἐν οἷς εἰρήκαμεν.

Κεφάλαιον κη.

Νέμεσις δ' ἐστὶ μεσότης φθονερίας καὶ ἐπιχαιρεκακίας· ἀμφότεραι γὰρ αὗται ψε-
F κταί εἰσιν· ὁ δὲ νεμεσητικός, ἐπαινετός. ἔστι δ' ἡ νέμεσις περὶ ἀγαθά, ἃ τυγχάνει ὑπάρχοντα ἀναξίῳ ὄντι, λύπη τις· νεμεσητικὸς οὖν ὁ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λυπητικός· καὶ αὐτός γε πάλιν οὗτος λυπήσεται, ἄν τινα ἴδῃ κακῶς πράττοντα ἀνάξιον ὄντα. ἡ μὲν οὖν νέμεσις καὶ ὁ νεμεσητικός, ἴσως τοιοῦτος. ὁ δέ γε φθονερὸς ἐναντίος τούτῳ. ἁπλῶς γάρ,

ἄν τε

ἄν τε ἄξιός τις εἴη, ἄν τε μὴ, τῷ εὖ πράττειν, A λυπηθήσεται. ὁμοίως τούτῳ ὁ ἐπιχαιρέκακος ἡσθήσεται κακῶς πράττοντι, καὶ τῷ ἀξίῳ καὶ τῷ ἀναξίῳ. ὁ δέ γε νεμεσητικὸς οὔ, ἀλλὰ μεσότης τίς ἐστι τούτων.

Κεφάλαιον κθ.

ΣΕμνότης δέ ἐστιν αὐθαδείας ἀνὰ μέσον τε καὶ ἀρεσκείας. ἔστι δὲ περὶ τὰς ἐντεύ- B ξεις. ὅ,τι γὰρ αὐθάδης τοιοῦτός ἐστιν, οἷος μηδενὶ ἐντυχεῖν μηδὲ διαλεχθῆναι· ἀλλὰ τοὔνομα ἔοικεν ἀπὸ τοῦ τρόπου κεῖσθαι. ὁ γὰρ αὐθάδης αὐτοάδης τίς ἐστιν, ἀπὸ τοῦ αὐτὸν αὐτῷ ἀρέσκειν. ὁ δὲ ἄρεσκος τοιοῦτος, οἷος πᾶσιν ὁμιλεῖν, καὶ πάντως, καὶ πανταχῇ. οὐδέτερος δὴ τούτων ἐπαινετός. ὁ δέ γε σεμνὸς, ἀνὰ μέσον τούτων ὢν, ἐπαινετός. οὔτε γὰρ εἰς πάντας, ἀλλὰ εἰς τοὺς ἀξίους. οὔτε εἰς οὐδένα, ἀλλὰ C εἰς τοὺς αὐτοὺς τούτους.

Κεφάλαιον λ.

ΑΙδὼς δέ ἐστι μεσότης ἀναισχυντίας καὶ καταπλήξεως· ἔστι δὲ περὶ πράξεις καὶ λόγους. ὁ μὲν γὰρ ἀναίσχυντός ἐστιν ὁ ἐν παντὶ καὶ εἰς πάντας λέγων καὶ πράττων ἃ ἔτυχεν. ὁ δὲ καταπεπληγμένος, ὁ ἐναντίος τούτῳ, ὁ πάντα καὶ πάντας εὐλαβούμενος καὶ πρᾶξαι καὶ D εἰπεῖν. ἄπρακτος γὰρ ὁ τοιοῦτος, ὁ πάντα καταπεπληγμένος. ἡ δὲ αἰδὼς καὶ ὁ αἰδήμων μεσότης τούτων. οὔτε γὰρ ἅπαντα καὶ πάντως, ὡς ὁ ἀναίσχυντος, καὶ ἐρεῖ καὶ πράξει· οὔτε ὡς ὁ καταπλὴξ, ἐν παντὶ καὶ πάντως εὐλαβηθήσεται, ἀλλὰ πράξει καὶ ἐρεῖ ἐν οἷς δεῖ, καὶ ἃ δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ.

Κεφάλαιον λα.

ΕΥτραπελία δέ ἐστι μεσότης βωμολοχίας καὶ ἀγροικίας· ἔστι δὲ περὶ τὰ σκώμματα. ὅ,τι γὰρ βωμολόχος ἐστὶν ὁ πάντα καὶ πᾶν οἰόμενος δεῖν σκώπτειν· ὅ,τι ἄγροικος, ὁ μήτε σκώπτειν βουλόμενος δεῖν, μήτε σκωφθῆναι, ἀλλ' ὀργιζόμενος. ὁ δὲ εὐτράπελος ἀνὰ μέσον τούτων, ὁ μήτε πάντας καὶ πάντως σκώπτων, μήτ' αὖ τὸς ἄγροικος ὤν. ἔσται δὲ ὁ εὐτράπελος διττῶς πως λεγόμενος. καὶ F γὰρ ὁ δυνάμενος σκῶψαι ἐμμελῶς, καὶ ὃς ὑπομείνῃ σκωπτόμενος, εὐτράπελος· καὶ ἡ εὐτραπελία τοιαύτη.

Κεφάλαιον λβ.

ΦΙλία δέ ἐστι μεσότης κολακείας καὶ ἔχθρας· ἔστι δὲ περὶ πράξεις καὶ λόγους. ὁ μὲν

gnum, siue indignum, bene agere viderit. Cui similiter maleuolus par est, quippe qui lætatur, quod quis male agat, siue dignus, siue indignus sit. Nec indignabundus eiusmodi, verùm inter hos eiusmodi.

CAPVT XXIX.

GRauitas, medium est inter nimiam de se opinionem indéque natam pertinaciam, & nimium aliis placendi obsequendique studium: versatur autem in congressu hominum. Nam & pertinax qui ita sibi placet, is est qui nemini conuenire velit, neminem alloqui, noménque à suis moribus inuenit: αὐθάδης enim Græcè dicitur, quasi αὐτοάδης hoc est, *sibi ipsi placens*: sibi siquidem vni obsequitur ac placet. Delectatur autem talis, vt omnium velit habere conuersationem, & omnino, & omnifariam. Horum neuter laudabilis. At grauis, in medio istorum laudabilis. Neque enim erga omnes, sed erga meritos: nec erga neminem, sed erga hos ipsos consuescit.

CAPVT XXX.

VErecundia, est inter impudentiam, & stuporem medietas, in actionibus, colloquiisque constituta. Impudens est, qui vbique, & in omnes loquitur, & omnia agit vtcunque euenerint. At stupidus, seu attonitus, huic contrarius, & cuncta, & cunctos veritus, tam agendo, quàm dicendo solertiæ expers: talis est, qui in cunctis obtupescit. At verecundia, & verecundus inter hæc medium tenet locum: neque enim cūcta, & omnino (vt impudens) & dicit & agit: neque porro (vt attonitus) in omni, & omnino trepidabit, verùm aget, loquetúrque vbi, & quæ, & quando expediat.

CAPVT XXXI.

VRbanitas, est scurrilitatis, & rusticitatis medietas: in salibúsque committitur. Scurra siquidem est, qui cuncta & omnino incessendum esse existimat. Rusticus verò qui neque incessere vult, neque rectè incessum iri existimat, sed excandescit. Vrbanus, qui inter hos medius, neque omnino incessens, neque item ipse agrestis, ac durus. At erit duobus ferè modis vrbanus: nam & moderatè incessere percalluerit, & aliorum iaculationem tolerabit. Ita nimirum vrbanus atque vrbanitas.

CAVPT XXXII.

AMicitia, inter assentationem, & inimicitiam medietas, in actione, ser-

neque versatur. Assentator namque est, qui plura, quam sit par, adsintque cuipiam arrogat. At infensus inimicus qui derogat etiam quæ adsunt. Quorum neuter iure laudandus accedat: inter quos medius est amicus, quippe qui nec plura præsentibus cuiquam astruit, neque, quæ minimè conueniant, laudauerit, neque econtrario imminuet, neque omnino aduersabitur, præterquam existimetur tribuendum. Huiusmodi igitur est amicus.

CAPVT XXXIII.

VEritas, inter dissimulationem, & iactationem siue arrogantiam media est, quæ in oratione versatur non omni. Gloriosus nimirum est qui plura, quàm adsint, sibi arrogat, aut scire fingit quæ nō nouerit. Huic contrarius dissimulator, pauciora, & minora esse sua simulans, quæque nouit diffitetur, occultatque quæ cognoscit. Neutrum horum facit verus: neque enim plura, neque pauciora quam quæ sibi affuerint, confinget, sed eadem & esse sibi, & scire dicet, quæ tenet. Sint denique hæ ipsæ virtutes, an secus, alia fuerit consideratio. At quòd medietates iam memoratorum, hinc certum est quòd qui ad hæc viuunt laudibus exornantur.

CAPVT XXXIIII.

COnsequitur vt iam de iustitia dicamus quid sit, & in quibus, & circa quæ: si prius tamen quid sit iustum siue ius, exposuerimus. Est sane iustum duplex vnum quidem, ex lege. Iusta siquidem perhibēt, quæ lex iubet. At lex, fortia, & temperata nos facere iubet, prorsusque cuncta quæ ex virtutibus dicūtur. Et proinde iustitiam, perfectam quandam esse virtutem dicūt. Nam si iusta sunt, quæ lex facere præscribit, lex autem quæ ex omnibus virtutibus sunt, mandat: qui igitur ex lege iustis obtemperat, perfectam nanciscitur probitatem. Proinde ius, & iustitia, virtus quædam perfecta est. Vnum itaque quoddam iustum in his, & circa hæc. Verumenimuerò neque id iustum siue ius neque eam quæ circa ea versatur, iustitiam quærimus. Hoc nanque modo iusta, quatenus per sese à iusto sunt. Nam temperans, & fortis, & continens, per sese est eiusmodi. Sed iustum indagamus, quod ad alterum refertur, aliud sane, quàm quod dictum est ex lege iustum. Nam non est per sese esse iustum, quod in aduersus alterum iustis comperitur.

γὰρ κόλαξ, ὁ τὰ πλείω τῶν προσόντων προστιθείς, ὁ δὲ ἀπεχθητικὸς ἐχθρός, καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιρῶν. οὐδέτερος ἂν ἐπαινετὸς εἴη. ὁ δὲ φίλος ἀνὰ μέσον τούτων. οὔτε γὰρ πλείω τῶν ὑπαρχόντων προσθήσει, οὔτ' ἐπαινέσει τὰ μὴ προσήκοντα, οὔτ' αὖ ἐλάττω ποιήσει, οὔτε πάντως ἐναντιώσεται παρὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ. ὁ μὲν οὖν φίλος τοιοῦτος.

Κεφάλαιον λγ.

ΑΛήθεια δ' ἐστὶ μεταξὺ εἰρωνείας καὶ ἀλαζονείας. ἔστι δὲ περὶ λόγους, οὐ πάντας δέ. ὁ μὲν γὰρ ἀλαζών ἐστιν ὁ πλείω τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ προσποιούμενος εἶναι, ἢ εἰδέναι ἃ μὴ οἶδεν. ὁ δ' εἴρων, ἐναντίος τούτῳ, καὶ ἐλάττω τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ προσποιούμενος εἶναι, καὶ ἃ οἶδε μὴ φάσκων, ἀλλ' ἐπικρυπτόμενος τὸ εἰδέναι. ὁ δὲ ἀληθὴς, οὐδέτερα τούτων ποιήσει. οὔτε γὰρ προσποιήσεται πλείω τῶν ὑπαρχόντων αὑτῷ, οὔτ' ἐλάττω, ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ ταῦτα φήσει εἶναι καὶ εἰδέναι. εἰ δὲ καὶ αὗται ἀρεταί εἰσιν ἢ μή, ἄλλος ἂν εἴη λόγος. ὅτι δὲ μεσότητές εἰσι τῶν εἰρημένων, δῆλον· οἱ γὰρ κατὰ ταύτας ζῶντες, ἐπαινετοί εἰσι.

Κεφάλαιον λδ.

ΠΕρὶ δὲ δικαιοσύνης λοιπὸν ἂν εἴη εἰπεῖν, τί ἐστι, καὶ ἐν τίσι, καὶ περὶ ποῖα. πρῶτον οὖν εἰ λάβοιμεν τί ἐστι τὸ δίκαιον. ἔστι δὴ διττόν τι δίκαιον· ὧν τὸ μὲν, κατὰ νόμον ἐστί. δίκαια γάρ φασιν εἶναι, ἃ ὁ νόμος προστάττει. ὁ δὲ νόμος κελεύει τὰ ἀνδρεῖα πράττειν, καὶ τὰ σώφρονα, καὶ ἁπλῶς ἅπαντα ὅσα κατὰ τὰς ἀρετὰς λέγεται, διὸ καὶ (φασὶ) δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη τελεία τις ἀρετὴ εἶναι. εἰ γὰρ δίκαια μέν ἐστιν ἃ ὁ νόμος κελεύει ποιεῖν, ὁ δὲ νόμος τὰ κατὰ πάσας τὰς ἀρετὰς ὄντα προστάττει· ὁ ἄρα τοῖς κατὰ νόμον δικαίοις ἐμμένων, τελείως σπουδαῖος ἔσται. ὥστε ὁ δίκαιος καὶ ἡ δικαιοσύνη, τελεία τις ἀρετή ἐστιν. ἓν μὲν δή τι δίκαιόν ἐστιν ἐν τούτοις, καὶ περὶ ταῦτα. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτο τὸ δίκαιον, οὐδὲ τὴν περὶ ταῦτα δικαιοσύνην ζητοῦμεν (κατὰ μὲν γὰρ ταῦτα τὰ δίκαιά ἐστι, καθ' ἑαυτὸν ὄντα δίκαιον εἶναι. ὁ γὰρ σώφρων καὶ ἀνδρεῖος, καὶ ἐγκρατὴς, καὶ αὐτὸς καθ' αὑτόν ἐστι τοιοῦτος.) ἀλλὰ τὸ δίκαιον τὸ εἰς ἕτερον, ἄλλο τοῦ εἰρημένου κατὰ νόμον δικαίου ἐστίν. οὐ γάρ ἐστιν ἐν τοῖς εἰς ἕτερον δικαίοις ὄντα, καθ' αὑτὸν εἶναι δίκαιον.

τὸ δ

A τοῦτο δ' ἐστὶν ὃ ζητοῦμεν δίκαιον καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν περὶ ταῦτα. τὸ τοίνυν δίκαιόν ἐστι τὸ πρὸς ἕτερον, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, τὸ ἴσον. τὸ γὰρ ἄδικον, τὸ ἄνισόν ἐστιν. ὅταν γὰρ τῶν μὲν ἀγαθῶν τὰ μείζω αὑτοῖς νέμωσι, τῶν δὲ κακῶν τὰ ἐλάττω, ἄνισον τοῦτ' ἐστί, καὶ οὕτως ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι οἴονται. δῆλον ἄρα ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἀδικία ἐν ἀνίσοις, ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβαίνει· B ὥστε δῆλον ὅτι ἡ δικαιοσύνη μεσότης τις ἂν εἴη ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως, καὶ πολλοῦ καὶ ὀλίγου. ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν τῷ ἀδικεῖν πλεῖον ἔχει· καὶ ὁ ἀδικούμενος δὲ, τῷ ἀδικεῖσθαι ἔλαττον. τὸ δέ γε μέσον τούτων, δίκαιόν ἐστι. τὸ δὲ μέσον, ἴσον. ὥστε τὸ ἴσον ἂν πλείονος καὶ ἐλάττονος εἴη δίκαιον· καὶ δίκαιος δὲ, ὁ τὸ ἴσον βουλόμενος ἔχειν. τὸ δέ γε ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσὶν ἐγγίνεται. τὸ ἄρα C πρὸς ἕτερον ἴσον εἶναι, δίκαιόν ἐστι. καὶ δίκαιος ὁ τοιοῦτος ἂν εἴη. ἐπεὶ οὖν ἡ δικαιοσύνη ἐν δικαίῳ, καὶ ἐν ἴσῳ, καὶ ἐν μεσότητι, τὸ μὲν δίκαιον ἔν τισι λέγεται δίκαιον. τὸ δὲ ἴσον, πρὸς ἴσον· τὸ δὲ μέσον, πρὸς μέσον· ὥσθ' ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον ἔσται καὶ πρός τινας καὶ ἔν τισιν. ἐπεὶ οὖν ἐστι τὸ δίκαιον ἴσον, καὶ τὸ τούτῳ ἀνάλογον ἴσον, δίκαιον ἂν D εἴη. τὸ δὲ ἀνάλογον, ἐν τέτταρσι γίνεται ἐλαχίστοις. ὡς γὰρ τὸ α πρὸς τὸ β, καὶ τὸ γ πρὸς τὸ δ, ἀνάλογόν ἐστιν, τὸν τὰ πολλὰ κεκτημένον, πολλὰ εἰσφέρειν· τὸν δὲ ὀλίγα κεκτημένον, ὀλίγα. πάλιν ὁμοίως, τὸν μὲν πολλὰ πεπονηκότα, πολλὰ λαμβάνειν· τὸν δὲ ὀλίγα πεπονηκότα, ὀλίγα λαμβάνειν. ὡς δὲ ὁ πεπονηκὼς ἔχει πρὸς τὸν μὴ πεπονηκότα, οὕτω E τὰ πολλὰ πρὸς τὰ ὀλίγα· ὡς δὲ ὁ πεπονηκὼς πρὸς τὰ πολλά, οὕτως ὁ μὴ πεπονηκὼς πρὸς τὰ ὀλίγα. ἔοικε δὲ καὶ Πλάτων τῇ ἀναλογίᾳ ταύτῃ τοῦ δικαίου χρῆσθαι ἐν τῇ πολιτείᾳ. ὁ μὲν γὰρ γεωργός φησι, σῖτον ποιεῖ. ὁ δὲ οἰκοδόμος οἰκίαν, ὁ δ' ὑφάντης ἱμάτιον, ὁ δὲ σκυτοτόμος ὑπόδημα. ὁ μὲν οὖν γεωργὸς τῷ οἰκοδόμῳ σῖτον δίδωσιν· ὁ δ' οἰκο- F δόμος τῷ γεωργῷ οἰκίαν. ὁμοίως δὲ οἱ ἄλλοι πάντες οὕτως ἔχουσιν, ὥστε τὰ παρ' αὐτοῖς ἀντικαταλλάττεσθαι τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις. ἔστι δ' ἡ ἀναλογία αὕτη· ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς τῷ οἰκοδόμῳ, οὕτως ὁ οἰκοδόμος τῷ γεωργῷ. ὁμοίως τῷ σκυτεῖ, τῷ ὑφάντῃ, τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἡ αὐτὴ ἀναλογία πρὸς ἀλλήλους γίνεται.

Id nimirum est, quod quærimus iustum ac circa hoc iustitiam. Quod igitur in alterum iustum (vt paucis absoluam) æquale est: nam iniustum inæquale. Cùm enim bonorum maiora sibi asciscunt, malorum verò minora admittunt, id inæquale, & hoc modo afficere se alios, afficique ipsi ab aliis homines putantur. Non dubium igitur, cùm sit iniuria in rebus inæqualibus, quin iustitia, & iustum in contra- B ctuum æquitate siue æqualitate collocetur. Proinde certum est, iustitiam medietatem quandam esse inter excessum, atque defectum, & multum, & paucum. Nam & qui iniustè agit, eo ipso quod iniustè agit plus habet quàm oporteat: & qui iniuria afficitur, eo ipso quòd iniuriam patitur, minus: quod autem in horum medio est, id iustum est. Atqui medium æquale est: ergo æquale, pluris, & paucioris fuerit iustum, iustusque, qui æquale volet. Sed C æquale in duobus saltem conficitur: ergo in alterum æquum seu æquale esse, iustum est: talis demum fuerit iustus. Cùm igitur iustitia & in iusto & in æquali & in medietate, iustum quidem, & in quibusdam dicatur: æquale verò quibusdam æquale: necnon medium, in quibusdam medium: erit iustitia, & iustum, erga quosdam, & in quibusdam. Quoniam igitur iustum, æquale est: & huic proportione qua- D dam respondet æquale iustum fuerit. Atqui proportionale in quatuor terminis minimùm perficitur. Nam quemadmodū a ad b, ita c ad d. vt proportionale est, vt qui multa possideat, conferat multa: ita qui pauca possideat, pauca conferat. Rursus eodem modo qui plurimum laborauerit, plurima capiat: qui verò parū laborauerit, parū capiat. Vt autem laborans ad non laborantem habuerit, ita plurima ad E pauca. Vt verò laborans ad plurima, ita non laborans ad pauca. Visus sanè & in libris de Republica Plato vti eiusmodi de iusto proportione. Agricola enim (inquit) cibum parat: ædificator verò domū, vt textor vestē, ita sutor calceū. Agricola igitur ædificatori cibū suggerit, & ædificator agricolæ domū. Ita & eodē modo cæteri omnes habent, & perinde quæ apud se, per- F mutant in ea, quę apud alios: est nanq. huiusmodi proportio. Nā vt agricola sutori & textori, ita etiam aliis omnibus eadē inuicē inter ipsos est proportio, quæ cōtinet totam Remp. atque cōprehendit: vt liceat nobis intueri, iustum proportionale esse:

siquidem continet iustum Respublicas, itemque est iustum, quod proportionale. At quoniam ædificator suo opere plura meretur, quàm eo quod sutor præstat: difficile quoque erat, vt ædificator cum sutore facerent permutationem: neque enim pro calceis par fuerit domum capere. Illi iam instituerunt, quò hæc omnia venalia sint, argento vti, quod numisma vocant: vt pro æstimatione & pretio cuiuslibet, fiat inter ipsos inuicem côtrahentes permutatio, quæ ciuilem communicationem contineat. Cùm igitur in his, & quæ proximè dicta sunt, iustum sit, erit iustitia quæ circa hæc consistit, cùm delectu ex habitu impulsum nacta. Est verò etiam Talio ius: non tamen vt aiebant Pythagorici: rati nanque illi sunt, iustum esse, vbi quæ quis effecisset, eadem essent talionis vice ferenda, quod erga omnes non est idem. Neque enim iustum, eadem seruo aduersus ingenuum ferre: quandoquidem si seruus ingenuum ceciderit: iustum non sit ex altera parte tantum cædi, sed impensius: nam & ipse talio, ius est proportione constans: Nam quemadmodum ingenuus aduersus seruum habet eo longè præstantior, eadem ratione rependendum est, quod ipse fecerit prior. Itidem etiam ingenuo, ad uersus ingenuum erit. Nec enim iustum est, vt qui oculum erueri, ei tantùm talionis pœna infligatur, sed multò plura ferat, proportionis côsecutione: quandoquidem & cœpit prior, & affecit iniuria. Atqui vtrinque illata iniuria est: & proinde proportionale est, vt ob iniurias etiam plura ferat, quàm fecerit: idque iusti exigit ratio. Verùm quoniam multis modis iustum, vel ius potius dicitur, definiendum fuerit de quonam demum iusto sit nobis disceptatio. Est nimirum (vt perhibent) iustum seruo aduersus dominum, & filio aduersus patrem. In quibus æquiuoco nomine iustum ciuile dici videbatur. Est nanque iustum (de quo nunc loquimur) ciuile iustum. Id propemodum in ipsa æqualitate positum. Politici enim communionem quando inter se habent, & natura quidem consimiles esse volunt, diuersi verò more. At si filio erga patrem, esse seruo erga dominû, ius vllum non esse videbitur: Neque enim pedi aduersum me, neque manuimeque itidem alicui membro, similiter igitur habere videbitur & filius erga patrem.

A καὶ συνέχει δὲ ἡ αὐτὴ ἀναλογία τὴν πολιτείαν. ὥστε τὸ δίκαιον ἔοικεν εἶναι τὸ ἀνάλογον. τὸ γὰρ δίκαιον συνέχει τὰς πολιτείας· τὸ δ' αὐτὸ δ' ἐστὶ τὸ δίκαιον τῷ ἀνάλογον. ἐπεὶ δὲ ὁ οἰκοδόμος πλείονος ἄξιον ποιεῖ τὸ αὑτοῦ ἔργον ἢ ὁ σκυτεύς, καὶ ἔδει τὸ ἔργον ἀντικαταλλάττεσθαι καὶ τῷ σκυτεῖ πρὸς τὸν οἰκοδόμον, ἀνθ' ὑποδημάτων δ' οὐκ ἦν οἰκίαν λαβεῖν, B ἐνταῦθα ἤδη ἐνόμισαν ταῦτα πάντα ὠνητά, καί τι ἀργύριον προσαγορεύσαντες νόμισμα, τούτῳ χρῆσθαι, καὶ πρὸς τὴν ἀξίαν ἕκαστον ἑκάστῳ διδόντας, τὴν ἀλλαγὴν ποιεῖσθαι παρ' ἀλλήλων, καὶ τούτῳ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν συνέχειν. ἐπεὶ οὖν τὸ δίκαιόν ἐστιν ἐν τούτοις καὶ τοῖς εἰρημένοις ἔμπροσθεν, ἡ περὶ ταῦτα δικαιοσύνη ἂν εἴη ἕξις ὁρμὴν ἔχουσα μετὰ προαιρέσεως περὶ ταῦτα καὶ C ἐν τούτοις. ἔστι δὲ δίκαιον καὶ τὸ ἀντιπεπονθός. οὐ μέντοι γε ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ᾤοντο δίκαιον εἶναι, ἃ ἐποίησέ τις, ταῦτα ἀντιπαθεῖν. τὸ δὲ τοιοῦτον, οὐκ ἔστι πρὸς ἅπαντας. οὐ γὰρ ἐστὶ δίκαιον οἰκέτῃ πρὸς ἐλεύθερον ταὐτόν· ὁ οἰκέτης γὰρ ἐὰν πατάξῃ τὸν ἐλεύθερον, οὐκ ἔστι δίκαιος ἀντιπληγῆναι, ἀλλὰ πολλάκις. καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς D δὲ δίκαιόν ἐστιν ἐν τῷ ἀνάλογον. ὡς γὰρ ὁ ἐλεύθερος ἔχει πρὸς τὸν δοῦλον τῷ βελτίων εἶναι, οὕτως τὸ ἀντιποιῆσαι πρὸς τὸ ποιῆσαι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐλευθέρῳ πρὸς ἐλεύθερον ἕξει. οὐ γὰρ δίκαιον εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος, ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείω παθεῖν, ἀκολουθήσαντα τῇ ἀναλογίᾳ. καὶ γὰρ ἦρξε πρότερος καὶ ἠδίκησεν. ἀδικεῖ δὲ κατ' E ἀμφότερα. ὥστε ἀνάλογον καὶ τὰ ἀδικήματα, καὶ τὸ ἀντιπαθεῖν πλείω ἢ ἐποίησε, δίκαιόν ἐστιν. ἐπεὶ δὲ τὸ δίκαιον πολλαχῶς λέγεται, διοριστέον ἂν εἴη ὑπὲρ ποίας δικαιοσύνης ἐστὶν ἡ σκέψις. ἔστι δὲ δίκαιον, ὥς φασιν, οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα. τὸ δ' ἐν τούτοις δίκαιον ὁμωνύμως ἂν δόξειεν λέγεσθαι τῷ πολιτικῷ δικαίῳ. ἔστι γὰρ δίκαιον ὑπὲρ οὗ ἐστιν F ἡ σκέψις, τὸ πολιτικὸν δίκαιον. τοῦτο γὰρ μάλιστά ἐστιν ἐν ἰσότητι. κοινωνοὶ γὰρ οἱ πολῖται τινες, καὶ ὅμοιοι βούλονται εἶναι τῇ φύσει, τῷ δὲ τρόπῳ ἕτεροι. τῷ δὲ υἱῷ πρὸς πατέρα, καὶ οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην, οὐκ ἂν δόξειεν εἶναι δίκαιον οὐδέν. οὔτε γὰρ τῷ ποδὶ τῷ ἐμῷ πρὸς ἐμέ, οὔτε τῇ χειρί. ὁμοίως δὲ οὐδ' ἑκάστῳ τῶν μορίων. ὡσαύτως ἂν δόξειεν ἔχειν καὶ ὁ υἱὸς πρὸς

πατέ-

πατρὸς. ὥσπερ γὰρ μέρος τί ἐστι τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, πλὴν ὅταν ἤδη λάβῃ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τάξιν, καὶ χωρισθῇ ἀπ' αὐτοῦ, τότ' ἤδη ἐν ἰσότητι καὶ ὁμοιότητι ἐστὶ τῷ πατρί. οἱ δὲ πολῖται τοιοῦτοί τινες βούλονται εἶναι. ὡς δ' αὔτως οὐδ' οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην ἐστὶ δίκαιον, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. τοῦ γὰρ δεσπότου ἐστὶν ὁ οἰκέτης. ἀλλ' εἰ καὶ ἔστιν αὐτῷ δίκαιον, τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον πρὸς αὐτὸν ἐστιν. οὐ τοῦτο δέ γε ἡμεῖς ζητοῦμεν, ἀλλὰ τὸ πολιτικόν· ἐν ἰσότητι γὰρ καὶ ὁμοιότητι τὸ πολιτικὸν δίκαιον ἔοικεν εἶναι. ἀλλὰ δὴ τὸ περὶ ἐν γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς κοινωνίᾳ δίκαιον. ἔστι ἐγγὺς τοῦ πολιτικοῦ δικαίου. χείρων μὲν γάρ ἐστιν ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' οἰκειότερον, καὶ μετέχει ἰσότητός πως μᾶλλον. διό τι ἐγγὺς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὁ βίος αὐτῶν. ὥστε καὶ τὸ δίκαιον τὸ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, μάλιστα πως ἤδη τῶν ἄλλων πολιτικόν ἐστιν. ἐπεὶ οὖν δίκαιον τὸ ἐν πολιτικῇ κοινωνίᾳ ἐστίν, ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ δίκαιος περὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον ἔσται. τῶν δὲ δικαίων ἐστὶ τὰ μὲν φύσει, τὰ δὲ νόμῳ. δεῖ δ' οὕτως ὑπολαμβάνειν, μὴ ὡς μηδέ ποτε ἂν μετακινηθέντα· καὶ γὰρ τὰ φύσει ὄντα μεταλαμβάνει μεταβολῆς. λέγω δ' οἷον εἰ πάντες τῇ ἀριστερᾷ μελετῷμεν ἀεὶ βάλλειν, γινοίμεθ' ἂν ἀμφιδέξιοι. ἀλλὰ φύσει γε ἀριστερά ἐστι, καὶ τὰ δεξιὰ οὐδὲν ἧττον φύσει βελτίω ἐστὶ τῆς ἀριστερᾶς, κἂν πάντα ποιῶμεν τῇ ἀριστερᾷ καθάπερ τῇ δεξιᾷ. οὐδ' ὅτι μεταπίπτει, διὰ τοῦτ' οὐκ ἔστι φύσει· ἀλλ' εἰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ τὸν πλείω χρόνον οὕτω διαμένει ἡ ἀριστερὰ ἀριστερὰ οὖσα, καὶ ἡ δεξιὰ δεξιά, τοῦτο φύσει ἐστίν. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν φύσει δικαίων· μὴ εἰ μεταβάλλοι διὰ τὴν ἡμετέραν χρῆσιν, διὰ τοῦτ' οὐκ ἔστι φύσει δίκαιον, ἀλλ' ἔστι. τὸ γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διαμένον, τοῦτο φύσει δίκαιον φανερόν ἐστι. ὃ γὰρ ἂν ἡμεῖς θώμεθα καὶ νομίζωμεν, τοῦτο καὶ ἔστι δίκαιον ἤδη, καὶ καλοῦμεν κατὰ νόμον δίκαιον. βέλτιον οὖν δίκαιον τὸ κατὰ φύσιν τοῦ κατὰ νόμον. ἀλλ' ὃ ζητοῦμεν, δίκαιόν ἐστι πολιτικόν. τὸ δὲ πολιτικόν ἐστι τὸ νόμῳ, οὐ τὸ φύσει. τὸ δ' ἄδικον καὶ τὸ ἀδίκημα δόξειεν ἂν εἶναι ταὐτόν, ἔστι δ' οὔ. τὸ μὲν γὰρ ἄδικόν ἐστι τὸ τῷ νόμῳ ὡρισμένον, οἷον παρακαταθήκην ἀποστερῆσαι ἄδικόν ἐστιν· τὸ δ' ἀδίκημά ἐστι τὸ ἤδη ἀδικεῖν τι πράττειν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ δικαιοπράγημα οὐ ταὐτόν. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον τὸ τῷ νόμῳ ὡρισμένον,

Nam veluti membrum patris est filius, nisi iam virilem induerit ætatem, qua ab ipso separetur: tum enim in similitudine, & æqualitate est patri: sed ciuibus huiusmodi esse licet. Eadem de causa, ne seruo quidem erga dominum, est iustum: domini nanque quiddam est seruus. Cæterùm si modò ei iustum sit aliquod, id iustum erga ipsum fuerit domesticum, quod in præsentia minimè indagamus, sed ciuile: siquidem in similitudine, & æqualitate, ciuile iustum videri debet. Præterea in mulieris & viri communicatione, iustum est ferè, quòd ciuile iustum: deterius nanque est mulier viro, sed quiddam magis coniunctum, & quodam modo magis æqualitatis particeps: & proinde ipsorum vita ad societatem ciuilem vehementer accedit. Proinde iustum etiam mulieri erga virum, præcipuum, quodam modo iam præ aliis ciuile est. Quoniam igitur iustum est, quod in ciuili communicatione positum: tam iustitia, quàm iustus, circa ciuile iustum erit. Sed iustorum quædam natura, quædam lege sunt. Verum arbitrari ita oportet, ne putemus nunquam excidere quæ natura sunt, quæ sanè etiam mutationem subeunt: vt inquam, si iaculari omnes semper sinistra anitamur, tandem sinistra manu æquè ac dextra vtemur. Atqui à natura sinistra est: at dextra nihilo minus natura potiora sunt sinistris, tametsi cũcta sinistrâ sicut & dextrâ, facimus. Neq. quòd mutari hæc queant, ob hoc à natura non sunt: verùm si vt plurimum, diutiusque ita permaneant, & sinistra est sinistra, & dextra dextra, id quod à natura est. Idem in à natura iustis, si nostro vsu immutentur, non ob hoc à natura iusta: quæ fuerint, imò equidem fuerint. Nam quod vt plurimum perdurat, id propalam iustum à natura est: quod verò nos constituamus, legeque sciscamus, id certè iustum atque etiam ex lege iustum nũcupamus. Præstat igitur iustum, quod à natura est, illi, quod à ex lege. Cæterùm quod indagamus iustũ, ciuile est: atqui ciuile, non naturâ sed lege est. Porrò iniustum, & iniuria siue iniustè factum videri possint idem esse: non sunt tamen. Siquidem iniustum, lege definitur: veluti deposito quendam fraudare, iniustum sit: at iniuria, vbi iniustè aliquid perpetretur. Itidem porrò iustum, ac (vt ita loquar) iustificatio, siue id quod iustè fit, non est idem: nam iustum lege definitum est, cùm sit iustificatio, facere iusta.

Quando igitur iustum, & quando non? nempe (vt paucis absoluam) cum dedita opera, & sponte quis peregerit, (quid sponte sit paulò antè à nobis dictum est) & quando sciuerit, & in quem & cui, & qua de causa, is iusta peragit. Itidem adsimiliter erit etiam iniustus, qui sciuerit, & in quem, & cui, & cuius causa deliquerit. At cùm horum nihil sciens, iniusti tamen quippiam commiserit, tum demum iniustus non est, sed infortunatus. Nam si patrem occiderit se hostem ratus occidere, iniustum quidem commisit, & cùm neminem affecerit iniuria, egit tamen infeliciter. Quoniam igitur non afficere iniuria, vbi iniusta peragantur, id est in ignorando positum, hoc paulò antè disseruimus: cùm neutiquam consultò quenquam offendit neque cui, neque qua de causa factum est: definienda quoque videtur ignorantia, quonam pacto quis per ignorantiam quem lædit, non afficit iniuria. Sit nimirum hæc definitio: Quandocunque perpetrandi aliquid causa fuerit ignorantia, id non fit sponte: & proinde ne afficit quidem iniuria. At cùm ipse suæ causa fuerit ignorantiæ, perpetraritque quippiam ex ignorantia, cuius ipse extiterit causa: is planè afficit iniuria, ac eiusmodi iure criminis arguetur: velut in ebrius euenit. Vino nanque mersi, si quid mali perpetrarint, sine controuersia afferunt iniuriam: quandoquidem ipsi sibi eius ignorantiæ causa extiterunt. In iis enim fuit, ne tantum proluerentur, vt ignorantes cæderent patrem. Idem in aliis est ignorantiis, quę ex ipsis gignuntur facientibus, vt qui per ipsas inferant iniuriam, sint iniusti. Quorum autem non ipsi sunt causa, sed ignorantia, vt delinquant, neutiquam iniusti. Est enimuerò eiusmodi ignorantia naturalis, velut nescij infantes patres cædunt. Hæc nimirum naturalis inscitia non facit, vt ab actione infantes dicantur iniusti. Ipsa siquidem hæc faciendi causa est inscitia. Neque ipsi suæ sunt causa inscitiæ, ideo ne iniusti quidem dicuntur. Verùm de ferenda iniuria quid dicemus? verum qui afficit iniuria, sponte afficitur, an non? Iusta namque, & iniusta, sponte agimus: at non sponte afficimur iniuria. Cruciatus siquidem deuitamus: & proinde non dubium, quin non sponte afficiamur iniuria, quod vltro nemo lædi sufferat. Nam affici iniuria, non nisi est ottenonis? ... At sunt quibus licuit æquale assequi, idque aliis concedunt. Quod si æquale consequi, iustum sunt:

A τὸ δὲ δίκαιον πράττομεν, τὸ τὰ δίκαια πράττειν. πότε οὖν δίκαιον, καὶ πότε οὔ; ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ὅταν πράττῃ κατὰ προαίρεσιν καὶ ἑκουσίως (τὸ δὲ ἑκουσίως ὃ ἦν, εἴρηται ἐν τοῖς ἐπάνω ἡμῖν) καὶ ὅταν εἰδὼς καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ οὗ ἕνεκα, τότε δίκαιον πράττει. ὁμοίως καὶ οὕτως καὶ ὁ ἄδικος ἔσται, ὁ εἰδὼς καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ οὗ ἕνεκα. ὅταν δὲ μηδὲν B τούτων εἰδὼς πράξῃ τι ἄδικον, ἄδικος μὲν οὐκ ἔστιν, ἀτυχὴς δέ. εἰ γὰρ οἰόμενος τὸν πολέμιον ἀποκτείνειν, τὸν πατέρα ἀπέκτεινεν, ἄδικον μέν τι ἔπραξεν· ἀδικεῖ μέντοι οὐδένα, ἀτυχεῖ δέ. ἐπεὶ οὖν τὸ μὴ ἀδικεῖν τὰ ἄδικα πράττοντα ἐν τῷ ἀγνοεῖν ἐστι τοῦτο, ὃ καὶ μικρὸν ἐπάνω ἐλέγετο, ὅταν μὴ εἰδῇ μήθ' ὃν βλάπτει, μήθ' ᾧ, μηδ' οὗ ἕνεκεν· C ἀλλ' ἤδη τὴν ἄγνοιαν διοριστέον ἐστί, πῶς αὐτῆς γινομένης τῆς ἀγνοίας, ὃν βλάπτει οὐκ ἀδικήσει. ἔστω δὴ τοίνυν ὁ διορισμός. ὅταν μὲν γὰρ ἡ ἄγνοια αἰτία ᾖ τοῦ πρᾶξαί τι, οὐχ ἑκὼν τοῦτο πράττει· ὥστε οὐκ ἀδικεῖ. ὅταν δὲ τῆς ἀγνοίας αὐτὸς ᾖ αἴτιος, καὶ πράττῃ τι κατὰ τὴν ἄγνοιαν, ἧς αὐτὸς αἴτιός ἐστι, τότε ἤδη ἀδικεῖ καὶ δικαίως αἴτιος ὁ τοιοῦτος κληθήσεται· οἷον ἐπὶ τῶν D μεθυόντων. οἱ γὰρ μεθύοντες καὶ πράξαντές τι κακὸν, ἀδικοῦσι· τῆς γὰρ ἀγνοίας αὐτοί εἰσιν αἴτιοι. ἐξῆν γὰρ αὐτοῖς μὴ πίνειν τοσοῦτον, ὥστε ἀγνοήσαντας τύπτειν τὸν πατέρα. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀγνοιῶν ὅσαι μὲν γίνονται δι' αὐτοὺς, οἱ κατ' αὐτὰς ἀδικοῦντες ἄδικοι. ὧν δὲ μὴ αὐτοί εἰσιν αἴτιοι, ἀλλ' ἡ ἄγνοια κἀκείνοις ἐστὶν αἰτία τοῦ πρᾶξαι ἃ ἔπραξαν, οὐκ ἄδικοι. ἔστι δ' ἡ τοιαύτη E ἄγνοια ἡ φυσική, οἷον τὰ παιδία ἀγνοοῦντα τοὺς πατέρας τύπτουσιν· ἀλλ' ἡ ἐν τούτοις ἄγνοια φυσικὴ οὖσα, οὐ ποιεῖ διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην τὰ παιδία λέγεσθαι ἄδικα. ἡ γὰρ ἄγνοια αἰτία τοῦ πράττειν ταῦτα· τῆς δ' ἀγνοίας οὐκ αὐτὰ αἴτια, διὸ οὐκ ἄδικα λέγεται. ὑπὲρ δὲ τοῦ ἀδικεῖσθαι πῶς; πότερον ἑκόντα ἐστὶν ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ; δίκαια μὲν γὰρ καὶ ἄδικα πράττομεν ἑκόντες, ἀδικούμεθα δὲ οὐχ ἑκόντες. τὸ γὰρ κολάζεσθαι φεύγομεν. ὥστε δῆλον ὅτι οὐκ ἂν ἀδικοίμεθα ἑκόντες. οὐδεὶς F γὰρ ἑκὼν ... ὑπομένει· τὸ γὰρ ἀδικεῖσθαι ... ἐστίν. ναί. ἀλλ' εἰσί τινες οἳ δυνάμενοι ... ἴσον ἔχειν, παραχωροῦσί τισιν. ὥστ' εἰ τὸ ἴσον ἔχειν ἦν δίκαιον, τὸ ἔλαττον ἀ-

γειν

κεῖ ἀδικεῖσθαι δ' ἐστὶν ἔλαττον δ' ἔχει ἑκὼν ἐλαττοῦται, φησίν, ἀδικεῖται. ἀλλ' ἐντεῦθεν πάλιν δῆλον ὅτι οὐχ ἑκών. πάντες γὰρ οἱ ἔλαττον λαμβάνοντες, ἀντικαταλλάττονται ἢ τιμὴν ἢ ἔπαινον, ἢ δόξαν, ἢ φιλίαν, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων· ὁ δ' ἀντικαταλλαττόμενός τι, ἀνθ' οὗ προΐεται, οὐκέτι ἀδικεῖται· εἰ δὲ μή, ἀδικεῖται. ἔτι πάλιν οἱ τὸ ἔλαττον λαμβάνοντες, καὶ ἀδικούμενοι, εἰ ἐκ τοῦ ἴσου λαμβάνοιεν, οὗτοι καλλωπίζονται καὶ σεμνύνονται ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, ὅτι φασὶν ἐξόν μοι τὸ ἴσον λαμβάνειν, οὐκ ἐλάμβανον, ἀλλὰ παρῆκα τῷ πρεσβυτέρῳ, ἢ τῷ φίλῳ. ἀδικούμενος δέ γε οὐδεὶς σεμνύνεται. εἰ δ' ἐπὶ τοῖς ἀδικήμασι μὴ σεμνύνονται, ἐπὶ δὲ τούτοις σεμνύνονται, ὅλως οὐκ ἂν ἀδικοῖντο οὕτως ἐλαττούμενοι. εἰ δὲ μὴ ἀδικοῦνται, οὐδ' ἂν ἑκόντες ἀδικοῖντο. Πρὸς δὲ ταῦτα καὶ τοῖς τοιούτοις λόγοις ὁ ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς λόγος ἐναντιοῦται· ὁ γὰρ ἀκρατὴς βλάπτει αὐτὸς αὑτὸν ἑκών· ὥστε ἑκὼν αὐτὸς ὑφ' αὑτοῦ ἀδικεῖται. ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ διορισμὸς προστεθεὶς κωλύσει τὸν λόγον τοῦτον. ἔστι δὲ ὁ διορισμὸς οὗτος, τὸ μηδένα βούλεσθαι ἀδικεῖσθαι· ὁ δέ γε ἀκρατὴς βουλόμενος πράττει τὰ κατὰ τὴν ἀκρασίαν· ὥστε αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ. βούλεται ἄρα τὰ φαῦλα πράττειν αὑτῷ. ἀλλ' οὐδεὶς βούλεται ἀδικεῖσθαι· ὥστ' οὐδ' ὁ ἀκρατὴς αὐτὸς αὑτὸν ἑκὼν ἀδικοίη. ἀλλ' ἴσως ἐνταῦθα πάλιν ἀπορήσειεν ἄν τις, ἆρά γε ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν; ἐπὶ μὲν δὴ τοῦ ἀκρατοῦς σκοπουμένῳ ἔοικεν ἐνδέχεσθαι. καὶ πάλιν οὕτως· εἰ γὰρ ἃ ὁ νόμος προστάττει πράττειν, ταῦτα δίκαιά ἐστι, ὁ μὴ πράττων ταῦτα, ἀδικεῖ· καὶ εἰ πρὸς ὃν κελεύει πράττειν, πρὸς τοῦτον εἰ μὴ πράττει, τοῦτον ἀδικεῖ. ὁ δὲ νόμος κελεύει σώφρονα εἶναι, οὐσίαν κεκτῆσθαι, σώματος ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα· ὁ ἄρα ταῦτα μὴ πράττων, ἀδικεῖ αὑτόν. εἰς οὐδένα γὰρ ἄλλον ἐστὶ τῶν τοιούτων ἀδικημάτων ἡ ἀναφορά ἐστιν. ἀλλὰ μὴ τοῦτο πάντως ᾖ ἀληθές, οὐδ' ἐνδέχεται αὐτὸν ἀδικεῖν αὑτόν. τὸν γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐνδέχεται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πλέον ἔχειν καὶ ἔλαττον· οὐδ' ἑκόντα ἅμα καὶ ἄκοντα. ἀλλὰ μὴν ὁ ἀδικῶν, ᾗ ἀδικεῖ, πλέον ἔχει· ὁ δ' ἀδικούμενος, ᾗ ἀδικεῖται, ἔλαττον.

A & minus habere, iniuria affici, spontéque minus habet, sponte ergo, aut, quis afficitur iniuria. Verum manifestum hinc quoque est, quòd nemo sponte læditur. Nam cuncti, qui minus consequuntur, illius vice nanciscuntur aut honorem aut laudem, aut gloriam, aut amicitiam, aut aliud quid id genus. Verùm qui in vicem alicuius aliquid recipit, eique rependitur pro eo, quod amittit, neutiquam afficitur iniuria. Quod si iniuria non afficitur: ne- B quidem sponte ergo. Rursus qui minus assequuntur & quatenus æquale non accipiunt, affecti iniuria, iidem nobilitati & exornati hac de causa euadunt: quòd dicant, Æquale mihi capere licuit, at nolui: cessi equidem seniori aut amico. Atqui affectus iniuria, nemo id sibi laudi ducit, neque iactat se ideo. Quòd si in acceptis iniuriis nulla gloriatio est, at propter illa gloriari solent, prorsus necesse est, vt qui C hoc modo minus acceperint, nulla iniuria fuerint affecti. Quòd si iniuriæ non subiiciuntur, ne quidem sponte afficiuntur iniuria. Interim in huiusmodi oratione, controuersari videmur incontinentibus: quandoquidem incontinens nequiter agendo, se offendit, idque sponte facit: consultò igitur sese ipse lædit: proinde sponte ipse a sese afficitur iniuria. Cæterùm hic proposita definitio hanc præpediet rationem. Est autem definitio, Ne- D minem velle affici iniuria. At incontinens, volens incontinenter agit: proinde is ipse se afficit iniuria, vult ergo mala sibi infligere. Atqui vult nemo affici iniuria, proinde ne incontinens quidem ipse se sponte affecerit iniuria. Cæterum hinc fortassis ambigit quispiam, nunquid accidat vt sibiquispiam inferat iniuriam. In incontinente siquidem intenta contemplatione videatur contingere, hoc nempe E modo, si quæ agenda lex iubet, ea sunt iusta, qui non agit ea, iniuste facit. at si erga quem agendum iubeat, neutiquam erga eundem id egerit, ipsum afficit iniuria. Lex certe temperantem esse iubet, rem suam non oblimare, siue rem tacere, corpus curare, ac id genus alia. Qui ergo hæc non peragit, se afficit iniuria: quandoquidem erga alium neminem, talium F est affectio iniuriarum. Sed videndum ne hæc parum vera extiterint, vt contingat se quempiam afficere iniuria. Contingere enim quis potest, vt eodem tempore plus quispiam habeat & minus: vt simul sponte, & inuitò agat quicquã. Siquidẽ qui afficit iniuria quatenus afficit, plus admittit: iniuria affectus, quatenus afficitur, minus.

Quòd si ipse sibi infert iniuriam, contigerit vt per idem tempus plus idem habeat, & minus. Verùm hoc fieri non potest. Non ergo se quispiam affecerit iniuria. Rursus, qui afficit iniuria, sponte facit iniuriam, at affectus iniuria, inuitus fert iniuriam. Proinde si contingat se quempiam afficere iniuria, contigerit simul & inuitò, & sponte quicquam agere. Id autem fieri non potest: ne quidem igitur ita contigerit, sibi quenquam inferre iniuriam. Rursus, si considerauerit quispiam particulares iniurias, *idem apparet*. Nam quicumque alteri faciunt iniuriam, id illi faciunt, aut deposito fraudando, aut adulterium committendo, aut aliquod eiusmodi iniuriæ genus particulatim admittendo: nec tamen quispiam se vnquam deposito fraudauit, neque suam adulterio vitiauit vxorem, neque sibi furatus est. Itaque si istis modis infertur iniuria, neque contingit horum quicquam aduersum se facere, ne id quidem contigerit cuipiam se afficere iniuriis. Sin secus, ea non fuerit ciuilis iniuria sed domus administrationis, planéque familiaris. Anima siquidem in plures distributa partes, vnam habet suam quidem deteriorem alteram verò meliorem: proinde si quid in anima procreetur iniuriarum, id partium aduersum se inuicem est. Familiarem porrò iniuriam distribuimus in deteriorem, ac meliorem, vt fiat aduersum se iustum, & iniustum. Verùm id nos nunc coniectamus, sed ciuile. Et proinde in id genus iniuriis, quas nunc demum peruestigamus, neutiquam contingit vt se quisquam afficiat iniuria. At insuper vter afficit iniuria, & in vtro iniuria est in eóne, qui vtcunque iniustè possideat, an in iudicante, atque distribuente, veluti in certaminibus? Enimuerò qui præmium à præside, atque hæc iudicante accepit, non ipse facit iniuriam, tametsi ei iniustè tributum est: sed qui tulit iudicium maléque attribuit, is affecit iniuria. Estque vbi idem afficiat iniuria, & vbi non. Nam quatenus verè & vt iusti natura postulabat, non iudicauit, eatenus affecit iniuria: quatenus verò eidem iustum esse visum est, neutiquam affecit iniuria. Quoniam de virtutibus & quæ sint, & in quibus, & circa quæ, iam dictum est: de singulisque, quòd si recta agamus ratione sit optimum: ita nimirum ex recta ratione agere dicendo, est, vt si quis dixerit valetudinem fieri optimam, si quis salubribus vescatur. Id vtique minus apertum: & proinde dicat aliquis, Aperito mihi quæ sunt salubria. Idem erit in ratione, & tam quid sit ratio, quàm quæ sit recta ratio *scire postulabit*. Ferme fuerit necessarium, primum in quo ratio gignitur considerare.

A εἰ ἄρα αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ, ἐνδέχεται τὸν αὐτὸν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ πλεῖον ἔχειν καὶ ἔλαττον. ἀλλὰ τοῦτ' ἀδύνατον. οὐκ ἄρα ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι ὁ μὲν ἀδικῶν, ἑκὼν ἀδικεῖ· ὁ δὲ ἀδικούμενος, ἄκων ἀδικεῖται. ὥστ' εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν, ἐνδέχοιτ' ἂν ἅμα καὶ ἀκουσίως καὶ ἑκουσίως πράττειν τι. τοῦτο δ' ἀδύνατον. οὐκ ἄρα οὐδ' οὕτως B ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι εἴ τις λαμβάνοι ἐπὶ τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων. ἀδικοῦσι γὰρ πάντες ἤτοι παρακαταθήκην ἀποστεροῦντες, ἢ μοιχεύοντες, ἢ κλέπτοντες, ἢ τι ἄλλο τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων ποιοῦντες. οὐδεὶς δὲ πώποτε αὐτὸς αὑτὸν παρακαταθήκην ἀπεστέρησεν, οὐδ' ἐμοίχευσε τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, οὐδ' ἔκλεψεν αὐτὸς τὰ ἑαυτοῦ. ὥστ' εἰ τὸ μὲν ἀδικεῖν ἐν τοῖς τοιούτοις ἐστί, C τούτων δὲ μηδὲν ἐνδέχεται πρὸς αὑτὸν ποιεῖν, οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο αὐτὸν ἀδικεῖν. εἰ δὲ μή, οὐ πολιτικὸν ἀδίκημα, ἀλλὰ τὸ οἰκονομικόν. ἡ γὰρ ψυχὴ εἰς πλείω μεμερισμένη, ἔχει τι ἐν αὑτῇ, τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ βέλτιον. ὥστ' εἴ τι γίνεται τῶν ἐν ψυχῇ ἀδικημάτων, μορίων πρὸς ἄλληλά ἐστι. τὸ οἰκονομικὸν γὰρ ἀδίκημα διει- D λόμεθα, τὸ ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ βέλτιον, ὡς γίνεσθαι πρὸς αὑτὸν ἄδικον καὶ δίκαιον. οὐ τοῦτο δὲ νῦν ἐπισκοποῦμεθα, ἀλλὰ τὸ πολιτικόν. ὥστε τοῖς τοιούτοις ἀδικήμασιν ἐν οἷς νῦν ζητοῦμεν, οὐκ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. πότερον δὲ πάλιν ἀδικεῖ, καὶ ἐν τίνι ἐστὶ τὸ ἀδίκημα, ἐν τῷ ἀδίκως ὁπωσοῦν ἔχοντι, ἢ τῷ κρίναντι, καὶ τῷ ἀπονείμαντι, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀγῶσι; καὶ γὰρ ὁ λαβὼν τὸν φοίνικα παρὰ E τοῦ ἐπιστάτου, καὶ τούτου κρίναντος, οὐκ ἀδικεῖ, κἂν ἀδίκως αὐτῷ ἀποδοθῇ. ἀλλ' ὁ κρίνας κακῶς καὶ δούς, οὗτος ἀδικεῖ. καὶ ἔστιν ὡς μὲν ἀδικεῖ, ἔστι δ' ὡς οὐκ ἀδικεῖ. ᾗ μὲν γὰρ τὸ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ φύσει ὂν δίκαιον μὴ ἔκρινε, ταύτῃ ἀδικεῖ· ᾗ δὲ τὸ αὐτῷ δοκοῦν δίκαιον, οὐκ ἀδικεῖ.

CAPVT

Κεφάλαιον λε.

[illegible]

A

CAPVT XXXV.

PAucis equidem de anima antea locuti, diximus animæ partem esse, quæ habeat rationem, partemque quæ sit rationis expers. Ea, inquam, pars vna animæ habens rationem, in duas est partes distributa: quarum vna quidem consultatrix, altera autem sciētiæ indagatrix. Quæ quòd inter se inuicem distinguatur, ex subiectis facile fuerit intueri. Nam quemadmodum B inter se inuicem differūt colores, & succus, & sonus, & odor, ijsdem alios ipsis sensus natura accommodauit. Sonum nanque auditu, succum gustu cognoscimus, & colorem visu. Similiter, cætera quoque ita se habere oportet existimare. Quòd porrò alia sint subiecta, alias quoque esse animæ partes manifestum est, quibus illa cognoscimus. Aliud siquidem intellectu percipitur, (intellectile vocant) aliud sensu (sensi- C le appellant.) Atqui subiecta illa anima deprehendimus. Alia ergo pars fuerit, quæ circa sensilia & alia, quæ circa intellectilia. Consultatrix autem circa sensilia, & ea quæ in motu sunt versatur, atque prorsus circa omnia quæ in ortu, interitúque sunt. Nam cōsultamus de eis, quæ in nostra sunt potestate agēdi ac non agēdi cum delectu, circa quæ consilium ac delectus est agēdi, D *vel non agendi.* Hæc nimirum sensilia, in motuq; ad permutādum. Proinde pars animæ quæ res agēdas aut nō agēdas deligimus, sēsilis. His itaq; definitis, deinceps dicēdum fuerit, quandoquidem de veritate est nobis sermo & verum cuiusmodi sit cōsideramus, (est autem sciētia, prudētia, mēs sapientia existimatio) *dicendum, quæ quam fuerit,* circa vnumquodque istorum sit. Sciētia E igitur circa id quod sub scientiam cadit, quod cum demonstratione ac ratione est explicatum. Prudentia verò, circa ea quæ sub actionem cadunt, in quibus delectus, euitatióque, & in nobis agere, ac non agere est. Iam verò eorum quæ fiunt, quæque aguntur, nō est communis quædam facultas tam ad faciendum, quàm ad agēdum apta. Facultati.n. ad faciēdum idoneæ, alius est præter effectionem finis. vt in ædificādi arte, cuius est domos ædificare, præter ef- F fectionem finis ei est propositus, domus.

[illegible]

idem est in arte fabrili, & reliquis omnibus quæ pertinent ad faciendum aliquod opus (vulgò effectiuas vocant. Græci ποιητικάς.) At in iis artibus quæ ad res agendas pertinent, (actiuas vulgò vocant, Græci πρακτικάς) præter actionem nullus est alius finis: vt præter citharæ modulatum, finis non est alius: sed id ipsum pro fine est, operatio atque actio. Circa actionem itaque, & quæ in agendo posita sunt, prudentia: circa effectionem, & quæ in faciendo posita sunt, ars: siquidem in faciendo potius, quam agendo, est artem exercere. Proinde fuerit prudentia, deligendi, & agẽdi, quæ in nostra sunt potestate, habitus, tendente ad commodum ipsa quoque actione. Prudentia virtus est, non (vt facile est intueri) sciẽtia. Laudandi siquidem sunt prudẽtes: at laus, virtutis est. Item scientiæ quidem omnis virtus est: at prudẽtiæ, virtus non est: sed, vt apparet, id ipsum quiddam, virtus est. Mens porrò, est circa principia intellectilium. Scientia verò eorum, quæ sunt cum demonstratione. Atqui principia sunt indemõstrabilia & proinde non circa principia sciẽtia est, sed mens. Sapientia porrò ex sciẽtia menteque cõstituitur. Complectitur enim sapiẽtia tam principia, quam quæ ex principiis sunt demõstrata, circa quæ versatur sciẽtia. Quatenus igitur principia complectitur sapiẽtia, est ipsa quoque mentis particeps. At quatenus circa ea quæ post principia sunt, cum demõstratione, sciẽtiæ est particeps: & proinde non dubium, quin sapientia ex mente, scientiáque confletur. Proinde circa ea versabitur, circa quæ mens, atque scientia. Existimatio est, qua in omnibus ferimur ancipites, sitne ita, an secus. Sed verũ prudentia & sapientia idem est, an non? Sapientia enim est circa ea, quæ cum demonstratione quæque semper ita habent. Prudentia nõ de talibus, sed de his quæ sunt in permutatione: quemadmodum rectum inflexumve, & cauum & talia, quæ sunt eiusmodi. At vtilia & quæ conferunt, eo non habent modo, vt nõ inter se inuicem permutentur: sed permutantur, vt nunc hoc conferat, quod cras non conferet: & huic liceat, huic autem nõ: atque hoc modo conferat. Atqui circa ea, quæ conferũt, prudentia est, non sapientia. Differunt ergo inter se prudentia atque sapientia. Verum autem sapientia virtus est, an non? Hinc perspicuum est ex ipsa certè prudentia virtutem esse. Nam si virtus est prudentia partis nempe alterius, (vt diximus) quæ cũ ratione sunt: estque prudentia,

A ὁμοίως ἐπὶ τεκτονικῆς, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ποιητικῶν. ἐπὶ δὲ τῶν πρακτικῶν οὐκ ἔστιν ἄλλο οὐδὲν τέλος παρ' αὐτὴν τὴν πρᾶξιν. οἷον παρὰ τὸ κιθαρίζειν οὐκ ἔστιν ἄλλο τέλος οὐδὲν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τέλος ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ πρᾶξις. περὶ μὲν οὖν τὴν πρᾶξιν καὶ τὰ πρακτὰ, ἡ φρόνησις. περὶ δὲ τὴν ποίησιν καὶ τὰ ποιητὰ, ἡ τέχνη. ἐν γὰρ τοῖς ποιητικοῖς
B μᾶλλον ἢ τοῖς πρακτικοῖς ἐπὶ τὸ τεχνάζειν. ἔστι ἡ φρόνησις ὡς ἂν ἕξις τις προαιρετικὴ, καὶ πρακτικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὄντων, καὶ πρᾶξαι εἰς τὸ συμφέρον ἤδη καὶ συντείνουσα. ἔστι δὲ ἡ φρόνησις ἀρετὴ, ὡς δόξειεν ἂν οὐκ ἐπιστήμη. ἐπαινετοὶ γάρ εἰσιν οἱ φρόνιμοι. ὁ δὲ ἔπαινος ἀρετῆς. ἔτι δὲ ἐπιστήμης, μὲν πάσης ἀρετὴ ἐστι. φρονήσεως δὲ ἀρετὴ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὡς ἔοικεν αὐτό τι ἐστὶν ἀρετή. ὁ δὲ νοῦς ἐστι περὶ τὰς
C ἀρχὰς τῶν νοητῶν καὶ τῶν ὄντων. ἡ μὲν γὰρ ἐπιστήμη τῶν μετ' ἀποδείξεως ὄντων ἐστίν· αἱ δὲ ἀρχαὶ ἀναπόδεικτοι. ὥστ' οὐκ ἂν εἴη περὶ τὰς ἀρχὰς ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ὁ νοῦς. ἡ δὲ σοφία ἐστὶν ἐξ ἐπιστήμης καὶ νοῦ συγκειμένη. ἔστι γὰρ ἡ σοφία καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν ἤδη δεικνύμενα, περὶ ἃ ἡ ἐπιστήμη. ᾗ μὲν οὖν περὶ τὰς ἀρχὰς, τοῦ νοῦ αὐτὴ μετέχει· ᾗ
D δὲ περὶ τὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς μετ' ἀποδείξεως ὄντα, τῆς ἐπιστήμης μετέχει· ὥστε δῆλον ὅτι ἡ σοφία ἐστὶν ἐκ νοῦ καὶ ἐπιστήμης συγκειμένη, ὥστ' ἂν εἴη περὶ ταῦτα, περὶ ἃ καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ ἐπιστήμη. ἡ δὲ ὑπόληψίς ἐστιν ᾗ περὶ πάντων ἐπαμφοτερίζομεν, πότερον καὶ ἔχει τοῦτο οὕτω καὶ μὴ ἔχει. ἆρ' οὖν δὲ ἐστιν ἡ φρόνησις καὶ ἡ σοφία ταὐτὸν, ἢ οὔ; ἡ μὲν γὰρ σοφία
E ἐστι περὶ τὰ μετ' ἀποδείξεως καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα. ἡ δὲ φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα. λέγω δὲ οἷον εὐθὺ μὲν ἢ καμπύλον, καὶ κοῖλον καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀεί ἐστι τοιαῦτα. τὰ δὲ συμφέροντα οὐκ ἔστιν οὕτως ἔχοντα ὥστε μὴ εἰς ἄλληλα μεταβάλλειν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι, καὶ νῦν μὲν συμφέρει τοῦτο, αὔριον δὲ οὔ· καὶ τῷδε μὲν, τῷδε δὲ οὔ. καὶ ὧδε μὲν συμ-
F φέρει, ἐκείνως δὲ οὐ συμφέρει. περὶ δὲ τὰ συμφέροντα ἐστὶν ἡ φρόνησις, ἡ δὲ σοφία οὔ. ἕτερον ἄρα ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις. πότερον δὲ ἐστὶν ἡ σοφία ἀρετὴ, ἢ οὔ; δῆλον τοῦτο δὲ ἂν γένοιτο ὅτι ἐστὶν ἀρετὴ ἐξ αὐτῆς τῆς φρονήσεως. εἰ γὰρ ἡ φρόνησις ἀρετὴ ἐστιν (ὡς φαμὲν) τῶν μορίων τοῦ ἑτέρου τῶν λόγον ἐχόντων· ἔστι δὲ χείρων ἡ φρόνη-

φρόνησις τῆς σοφίας. περὶ χεῖρον γάρ ἐστιν (ἡ μὲν γὰρ σοφία περὶ τὸ ἀΐδιον, καὶ τὸ θεῖον, ὥς φαμεν· ἡ δὲ φρόνησις, περὶ τὸ συμφέρον ἀνθρώπῳ) εἰ οὖν τὸ χεῖρον ἀρετή ἐστι, τό γε βέλτιον εὔλογον ἀρετὴν εἶναι. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ σοφία ἀρετή ἐστιν. Ἡ δὲ σύνεσις τί ἐστιν ἢ περὶ τί; ἔστι δ' ἡ σύνεσις ἐν ἴσῳ καὶ ἡ φρόνησις, περὶ τὰ πρακτά. ὁ γὰρ συνετός που λέγεται τῷ βουλεύσασθαι καὶ ἐν τῷ ὀρθῶς τὸ κρῖναι καὶ ἰδεῖν, ἀλλ' ἐν μικροῖς τε καὶ ἐν μικροῖς ἡ κρίσις αὐτοῦ ἐστιν. οὖν ἡ σύνεσις καὶ ὁ συνετὸς μέρος τι φρονήσεως καὶ τοῦ φρονίμου, καὶ οὐκ ἄνευ τούτου. οὐ γὰρ ἂν χωρίσαις τὸν συνετὸν τοῦ φρονίμου. ὁμοίως δ' ἂν δόξειεν ἔχειν καὶ τὰ περὶ τὴν δεινότητα. ἡ γὰρ δεινότης καὶ ὁ δεινὸς οὐκ ἔστιν οὔτε φρόνησις, οὔτε φρόνιμος. ὁ μέντοι φρόνιμος δεινός· διὸ καὶ συνεργεῖ πως τῇ φρονήσει ἡ δεινότης. ἀλλὰ δεινὸς μὲν καὶ ὁ φαῦλος λέγεται εἶναι· Μέντωρ δεινὸς μὲν ἐδόκει εἶναι, ἀλλ' οὐ φρόνιμος ἦν. τοῦ γὰρ φρονίμου καὶ τῆς φρονήσεως ἐστὶ τὸ τῶν βελτίστων ὀρέγεσθαι, καὶ τούτων προαιρετικὸν εἶναι καὶ πρακτικὸν ἀεί· τῆς δὲ δεινότητος καὶ τοῦ δεινοῦ, σκέψασθαι ἐκ τίνων ἂν ἕκαστα γένοιτο τῶν πρακτῶν, καὶ ταῦτα πορίσασθαι. δόξειεν ἂν οὖν εἶναι ὁ δεινὸς ἐν τοῖς τοιούτοις τε καὶ περὶ ταῦτα. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ θαυμάσειε, διὰ τί ὑπὲρ ἠθῶν λέγοντες, καὶ πολιτικῆς τινος πραγματείας, ὑπὲρ σοφίας λέγομεν. ἢ ὅτι πρῶτον μὲν, οὐκ ἀλλοτρία δόξειεν ἂν εἶναι ἡ σκέψις ὑπὲρ αὐτῆς, εἴπερ ἐστὶν ἀρετή, ὥς φαμεν. ἔτι δ' ἴσως ἐστὶ φιλοσόφου καὶ περὶ τῶν ταῦτα παρεπισκοπεῖν ὅσα ἐν τῷ αὐτῷ τυγχάνουσιν ὄντα. καὶ ἀναγκαῖον δέ, ἐπεὶ περὶ τῶν ἐν ψυχῇ λέγομεν, ὑπὲρ πάντων λέγειν. ἔστι δὲ καὶ ἡ σοφία ἐν ψυχῇ. ὥστε οὐκ ἀλλοτρίως ὑπὲρ ψυχῆς ποιούμεθα τοὺς λόγους. ὡς δ' ἔχει ἡ δεινότης πρὸς φρόνησιν, οὕτως δόξειεν ἂν ἔχειν ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἁπασῶν. λέγω δὲ οἷον ἀρεταὶ καὶ φύσει ἐν ἑκάστοις ἐγγινόμεναι· εἰσὶ γὰρ ὁρμαί τινες ἐν ἑκάστῳ ἄνευ λόγου πρὸς τὰ ἀνδρεῖα καὶ τὰ δίκαια, καὶ καθ' ἕκαστον, καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα. εἰσὶ δὲ δὴ καὶ ἔθει καὶ προαιρέσει. αἱ δὲ μετὰ λόγου οὖσαι, τέλος ἀρεταὶ εἰσὶν ἐπαινούμεναι καὶ ἐπιγινόμεναι. ἔστιν οὖν ἡ φυσικὴ ἀρετὴ αὕτη ἡ ἄνευ λόγου, χωριζομένη μὲν τοῦ λόγου, μικρά, καὶ ἐλάττων ἀξία τοῦ ἐπαινεῖσθαι·

A quàm sapientia, deterior. Circa deteriora enim versatur: quandoquidem sapientia circa æternum, diuinumque, vt diximus: cum prudentia de hominis sit commodo. Quare si quod deterius virtus est: æquum etiam fuerit, quod melius est, esse virtutem. Non dubium igitur, quin sapiētia sit virtus. Quid est autem seu circa quod industria siue intelligētia? Est nempe industria, in quibus & prudentia, circa ea quæ sub actionem cadunt. Industrius siquidem B siue intelligens dicitur, quatenus consulere rectè aliquid, iudicare, ac perspicere potuerit. circa pusilla in pusillisq. eius iudicium est. Igitur industria atque industrius, prudentiæ & prudentis pars: nec citra hæc. Neque enim industrium à prudēte separaueris. Idem profectò & in astutia existimandum est. Nam astutia & astutus non est quidem prudentia, neque prudēs: veruntamen prudens astutus: ideo astutia C adiuuat quodam modo prudētiam. Cæterùm astutus etiam malus dicitur: quemadmodum Mentor astutus quidem fuisse visus est, non etiam prudens. Prudentis nāque, & prudentiæ est, optima expetere, eaque semper sibi proponere atque actitare: at astutiæ, & astuti fuerit cōiectare ex quibúsnam demum fiant singula, quæ sub actionem cadunt, eaque sibi parare. Astutus igitur in huiusmodi, ac circa talia esse videatur. D Dubitauerit quispiam, & admirari potuerit, quod loquentes de moribus, deque ciuili negotio, de sapientia dicamus. Nempe quia primùm quidem de hac re non videatur esse aliena consideratio, si (vt diximus) est virtus. Itē philosophi est, de iis omnibus vel obiter tractare quæ in eodem fuerint. At necessarium, cùm de his quæ in anima loquimur, de omnibus E dicere. Atqui est in anima sapientia. proinde alienum non fuerit de anima quoque dicere. Quemadmodum verò habet astutia ad prudentiam, ita de cunctis virtutibus haberi putandum est: velut, inquam, sunt virtutes, quæ naturâ sunt singulis ingenitæ, tanquam impulsus quidam ad fortia, ac iusta, in vnoquoque citra rationem: necnon de singulis erga eiusmodi possis cognoscere. Sunt autem tam consuetudine, quàm consilio. At F quæ cum ratione sunt, veluti temperantia, aut fortitudo, quatenus sunt virtutes vt ingenitæ, laudabiles. Naturalis igitur virtus ea quæ citra rationem, à ratione separata parui est, & quæ laudatione digna nequaquam sit, rationi & consilio adiuncta perfectam efficit virtutem;

Ideo etiam cum ratione exercetur, neque citra rationem est ad virtutem naturalis impulsus: neque rursus ratio, atque delectus admodum perficitur, vt sit virtus citra impulsum naturalem. Ideo non rectè Socrates sentiebat, cum diceret virtutem esse rationes. Proficeret siquidem nihil, agendo fortia, atque iusta, qui nesciret, ac rationi non proponeret. Et proinde virtutem rationem esse, non rectè aiebat. Melius nunc *alij*. Nam iuxta rectam rationem honesta agere, virtutem esse perhibent. At ne ita quidem rectè. Aget siquidem quispiam iusta, nullo proposito honestorum, nulla cognitione, sed irrationali aliquo impulsu. Rectè verò ita, & iuxta rectam rationem: ita inquam, sicut recta iusserit ratio, ita agat. Cæterum huiusmodi tamen actio neutiquam sub laudem cadit. Sed melius, vt nos definimus, cum ratione impulsum esse ad honestatem. Hoc namque virtus, etiamque sub laudem cadit. Vtrum prudentia virtus, an non? ambigere nanque quispiam potuerit. Verùm enimuerò hinc, esse virtutem certum fuerit. Nam si iustitia, & fortitudo, cæteræque virtutes, quòd honestorum, quæ sub actionem cadant, laudabiles accedant, non dubium quin prudentia quoque eorum sit, quæ sub laudem cadunt, quæque in virtutis ordinem veniunt. Nam ad quæ fortitudo agenda impellit, in eadem etiam prudentia in totumque, vt ipsa præscribit, ita etiam agit fortitudo. Proinde si hæc sub laudem cadit, ea faciendo quæ præscripserit prudentia, etiam sine controuersia, prudentia sub laudem cadit, virtusque est. Vtrum prudentia sub actionem cadit, an non? licuerit hinc nosse cuiuis, spectando scientias, quemadmodum ædificaturam. Est nanque in ædificatura, vt dici solet, vnus quidem quispiam architecton Græcè, (quem nos architectum nominamus) cui subministrat sese ædificatoris domus est effector. Est sanè architectus, effector, cuius præscripto ad domum extruendam se faber accingit. Idem in reliquis effectiuis habet, in quibus est architectus, & eius minister faber, & architectus erit, & huius ipsius faber, ac minister. Si igitur eodem modo etiam in virtutibus habet, (quod æquum, ac rationi contentaneum) etiam prudentia sub actionem cadit. Quandoquidem virtutes omnes sub actionem cadunt, quarum prudentia tanquam architectus quidā est.

A ἀρχὴ δὲ τοῦ λόγου καὶ τὴν προαίρεσιν προσγενομένην, τέλειον ποιεῖ τὴν ἀρετήν. διὸ καὶ συνεργεῖ τῷ λόγῳ, καὶ οὐκ ἔστιν ἄνευ τοῦ λόγου ἡ φυσικὴ ὁρμὴ πρὸς ἀρετήν. οὐδ᾽ αὖ ὁ λόγος, καὶ ἡ προαίρεσις, οὐ πάνυ τελειοῦται πρὸς τὸ εἶναι ἀρετὴν, ἄνευ τῆς φυσικῆς ὁρμῆς. διὸ οὐκ ὀρθῶς Σωκράτης ἔλεγε, φάσκων εἶναι τὴν ἀρετὴν λόγους. οὐδὲν γὰρ ὄφελος εἶναι πράττειν τὰ ἀνδρεῖα καὶ
B τὰ δίκαια μὴ εἰδότα καὶ προαιρούμενον τῷ λόγῳ. διὸ τὴν ἀρετὴν ἔφη λόγον εἶναι· οὐκ ὀρθῶς. ἀλλ᾽ οἱ νῦν βέλτιον. τὸ γὰρ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν τὰ καλὰ, τοῦτό φασιν εἶναι ἀρετήν· οὐκ ὀρθῶς· οὐδ᾽ οὕτω. πράξειε γὰρ ἄν τις τὰ δίκαια προαιρούμενος οὐθὲν μὴν, οὐδὲ γνώσει τὸ καλὸν, ἀλλ᾽ ὁρμῇ τινι ἀλόγῳ· ὀρθῶς δὲ τοῦτο, καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. λέγω
C δὲ ὡς ἂν ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς κελεύσειεν ἂν, οὕτως ἔπραξεν. ἀλλ᾽ ὅμως ἡ τοιαύτη πρᾶξις οὐκ ἔχει τι ἐπαινετόν. ἀλλὰ βέλτιον, ὡς ἡμεῖς ἀφοριζόμεθα, τὸ μετὰ λόγου εἶναι τὴν ὁρμὴν πρὸς τὸ καλόν. τὸ γὰρ τοιοῦτον καὶ ἀρετὴ καὶ ἐπαινετόν. πότερον δ᾽ ἐστὶν ἡ φρόνησις ἀρετὴ ἢ οὐ; ἀπορήσειεν ἄν τις. οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἐντεῦθεν γένοιτ᾽ ἂν δῆλον ὅτι ἀρετή. εἰ γὰρ δι-
D καιοσύνη, καὶ ἀνδρεία, καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ, διὰ τὸ τῶν καλῶν πρακτικαὶ ἐπαινεταί εἰσι, δῆλον ὡς καὶ ἡ φρόνησις τῶν ἐπαινετῶν ἄν τις εἴη, καὶ τῶν ἐν ἀρετῆς τάξει ὄντων. ἐφ᾽ ἃ γὰρ ἡ ἀνδρεία ὁρμᾷ πράττειν, ἐπὶ ταῦτα καὶ ἡ φρόνησις. τὸ γὰρ ὅλον ὡς αὐτὴ προστάττει, οὕτω καὶ ἡ ἀνδρεία πράττει. ὥστ᾽ εἰ αὐτὴ ἐπαινετὴ τῷ ποιεῖν, ἃ αὖ ἡ φρόνησις προστάττει, ἥ γε φρόνησις τελείως ἂν εἴη καὶ ἐπαινετὴ καὶ
E ἀρετή. πότερον δ᾽ ἐστὶν ἡ φρόνησις πρακτικὴ, ἢ οὔ, ἴδοι ἄν τις ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰς ἐπιστήμας ἐπιβλέψας, οἷον ἐπὶ τὴν οἰκοδομικήν. ἔστι γὰρ, ὡς φαμὲν, ἐν οἰκοδομικῇ, ὁ μὲν ἀρχιτέκτων τις καλούμενος, ὁ δὲ ὑπηρετῶν τούτῳ, οἰκοδόμος· οὗτος δ᾽ ἐστὶ ποιητικὸς οἰκίας. ἔτι δὲ καὶ ὁ ἀρχιτέκτων, καθὼς οὗτος ἐστὶν οἰκίας, ποιητικὸς οἰκίας· ὁμοίως δὲ ἐπὶ τῶν
F ἄλλων τῶν ποιητικῶν ἔχει, ἐν αἷς ἐστιν ἀρχιτέκτων καὶ ὑπηρέτης τούτῳ· ποιητικός τις ἔσται καὶ ὁ ἀρχιτέκτων, καὶ τοῦ αὐτοῦ τούτου ποιητικὸς καὶ ὑπηρετικός. εἰ τοίνυν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει (ὅπερ εἰκὸς καὶ εὔλογον) καὶ ἡ φρόνησις ἂν εἴη πρακτική. αἱ γὰρ ἀρεταὶ πᾶσαι πρακτικαί εἰσιν. ἡ δὲ φρόνησις, οἷον ἀρχιτέκτων τις αὐτῶν ἐστιν

ὅπως

ὅπως γὰρ αὕτη προστάττει, οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ' αὐτὰς πράττοντες. ἐπεὶ οὖν αἱ ἀρεταὶ πρακτικαί, καὶ ἡ φρόνησις πρακτικὴ ἂν εἴη. πότερον δὲ αὕτη πάντων ἄρχει τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, ὥσπερ δοκεῖ καὶ διαπορεῖται, ἢ οὔ; τῶν γὰρ βελτιόνων οὐκ ἂν δόξειεν· οἷον, τῆς σοφίας οὐκ ἄρχει. ἀλλά, φασίν, αὕτη ἐπιμελεῖται πάντων, καὶ κυρία ἐστὶ προστάττουσα. ἀλλ' ἴσως ἔχει ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ ὁ ἐπίτροπος· οὗτος γὰρ πάντων κύριος, καὶ πάντα διοικεῖ. ἀλλ' οὔπω ἐστὶν ἀρχὴ πάντων, ἀλλὰ παρασκευάζει τῷ δεσπότῃ σχολήν, ὅπως μὴ κωλυόμενος ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων, ἐκκλείηται τοῦ τῶν καλῶν τι καὶ προσηκόντων πράττειν. οὕτω καὶ ὁμοίως τούτῳ ἡ φρόνησις, ὥσπερ ἐπίτροπός τίς ἐστι τῆς σοφίας, καὶ παρασκευάζει ταύτῃ σχολήν, καὶ τὸ ποιεῖν τὸ αὑτῆς ἔργον, κατέχουσα τὰ πάθη, καὶ ταῦτα σωφρονίζουσα.

quandoque demum vt ipsa præscripserit, ita virtutes, & qui ex virtutibus agunt. Cùm igitur virtutes sub actionem cadãt etiam sub actionem cadet prudentia. Vtrũ omnibus quæ in anima hæc imperat, vt censetur, pariterque ambigitur, an secus? Melioribus certè, vt sapientia est, imperare videri par non est: sed ea, vt dici solet cuncta procurãt, præscribensque domina est. Cæterùm forsitan, vt in ædibus habet atriensis: is nanque præest omnibus dispensatque omnia, sed nondum idem imperat omnibus. Verùm domino otium parat ne is præpeditus rerum domesticarum necessitate dissoluatur, quo minus honesti quippiam, & officiosi agat. Ita atque similiter prudentia, tanquam sapientiæ quidam atriensis, ei otium parat, vt suum peragat opus, affectus cohibendo, eosque temperando.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ἠθικῶν Μεγάλων

τὸ Β.

Κεφάλαιον α.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὑπὲρ ἐπιεικείας δέοι ἂν τὴν ἐπίσκεψιν ποιήσασθαι, τί ἐστι, καὶ ἐν τίσι, καὶ περὶ ποῖα. ἔστι δ' ἡ ἐπιείκεια, καὶ ὁ ἐπιεικής, ὁ ἐλαττωτικὸς τῶν δικαίων τῶν κατὰ νόμον. ἃ γὰρ ὁ νομοθέτης ἐξαδυνατεῖ καθ' ἕκαστα ἀκριβῶς διορίζειν, ἀλλὰ καθόλου λέγει, ὁ ἐν τούτοις παραχωρῶν, καὶ ταῦθ' αἱρούμενος ἃ ὁ νομοθέτης ἐβούλετο μὲν καθ' ἕκαστα διορίζειν, οὐκ ἠδυνήθη δέ, ὁ τοιοῦτος ἐπιεικής ἐστι. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἐλαττωτικός ἐστι τῶν δικαίων· τῶν μὲν γὰρ φύσει, καὶ τῶν ὡς ἀληθῶς ὄντων δικαίων, οὐκ ἐλαττοῦται, ἀλλὰ τῶν κατὰ νόμον, ἃ ὁ νομοθέτης ἐξαδυνατῶν ἀπέλιπεν.

Κεφάλαιον β.

Ἡ δ' εὐγνωμοσύνη καὶ ὁ εὐγνώμων ἐστὶ περὶ ταὐτὰ περὶ ἃ καὶ ἡ ἐπιείκεια, περὶ τὰ δίκαια, καὶ τὰ ἐλλελειμμένα ὑπὸ τοῦ νομοθέτου μὴ ἀκριβῶς διωρισμένα, κριτικὸς ὢν τῶν ἐλλελειμμένων ὑπὸ τοῦ νομοθέτου, καὶ γινώσκων ὅτι ὑπὸ μὲν τοῦ νομοθέτου ἐλλέλειπται, ἔστι μέντοι δίκαια, ὁ τοιοῦτος εὐγνώμων ἐστί. μὴ οὖν οὐκ ἄνευ ἐπιεικείας ἡ εὐγνωμοσύνη. τὸ μὲν γὰρ κρῖναι, τοῦ εὐγνώμονος· τὸ δὲ δὴ πράττειν κατὰ τὴν κρίσιν, τοῦ ἐπιεικοῦς.

ARISTOTELIS

MAGNORVM MOralium

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Post ea, quæ tradidimus, par videtur vt de æquitate disseramus quidque sit, & in quibus, & circa qualia. Æquitas autem, homoque æquus, is est, qui de suo iure cedit, quod ei legibus competit. Nam qui in iis quæ legislator particulatim examinatè & ad vnguem definire non potest, (in vniuersum enim loquitur) suo iure cedit, idque sequitur quod voluisset quidem legislator etiam particulatim definire, sed nõ potuit: is est homo æquus. Porrò autem nõ omni iure cedit is simpliciter quandoquidem quæ natura, ac vere iusta sunt, non diminuit, sed ea duntaxat, quæ legislator deseruit, cùm explere non posset.

CAPVT II.

Modestia, ac modestus, siue æqui & boni intelligens, est circa quæ & æquitas, nempe circa iusta, quæ omissa à legislatore, non satis ad vnguem definita sunt, vt iudex inueniatur eorum, quæ legislator omittit, certoque cognoscit à legislatore prætermissa, quæ iusta sunt, is modestus est. Itaque non citra æquitatem modestia. Iudicare siquidem, modesti: agere verò, ad iudicium que perducere, æqui fuerit.

CAPVT III.

PRomptitudo siue facultas illa per quam ad recta ineunda consilia sumus apti, est circa quæ & prudentia, nempe circa ea, quæ sub actionem cadūt. quippe quæ circa delectum & euitationem. Est sanè non circa prudentiam. Nam prudentia horum effectrix est: at promptitudo siue recta deliberatio, habitus seu affectio, vel quiduis huiusmodi, perquam facilè intelligimus, quid sit in rebus agendis factu optimum & vtilissimum. Et proinde promptitudinis ea videri non debent, quę fortuitò rectè eueniant. Nam quibus ratio deest, quid optimum sit considerans: cui bene ac feliciter aliquid euenerit, huic boni consilij laudem haud meritò tribueris, sed fortunatum rectè prædicaris. Nam quæ feliciter euenerint citra iudicantis rationem, felicitates æquum est appellare. Sed nonne iusti est, colloquio & conuersatione æquale cuilibet attribuere: vt, inquam, qualis fuerit quilibet, ita cum eo ille colloquatur, an non? Id certè assentatoris, & delectantis esse planè videatur. Cæterum pro cuiusque dignitate versari, consuetudinemque habere cum omnibus, id iusti & probi omnino esse videbitur. Dubitare etiam fortè quispiam pòtuerit, an iniuriam inferre sit offendere sponte, atque ita vt scias, & quem, & quomodo, & qua de causa. Est autem nocumentum & iniuria, de bonis, ac circa bona. Afferens ergo iniuriam & iniustus, cognouerit & qualia bona & qualia mala sint. Id autem ac talia percallere, prudentis, atque prudentiæ est. Hoc modo fuerit absurdum, vt bonum ingens prudentia, comitetur iniustum. An existimandum non est vt iniustum prudentia comitetur? Neque enim videt iniustus, nec discernere potest inter id quod simpliciter est bonum, & id quod sibi ipsi est bonum, sed in eo errat: cùm prudentiæ proprium sit, posse id rectè cognoscere. Itidem vt in medicina aliud est, quod simpliciter salubre intuemur, quodque sanitatem efficiat, quòd veratrum, & elaterium, & sectiones, & exustiones salubres sint, sanitatemque prætendant. Nec tamen vt hæc sciamus omnes, tamen medicinæ habemus scientiam. Non enim particulare nouimus bonum vt nouit medicus cui sit hoc bonum, & quādo & qualiter affecto, in quo demum medicina scientia est. Salubria igitur simpliciter cognoscentes, necdum tamen cōtinuò nos medicina comitatur scietia. Indē iniustus. Quod igitur

A Κεφάλαιον γ.

Ἡ δέ γε εὐβουλία ἐστὶ μὲν περὶ ταὐτὰ
τῇ φρονήσει. περὶ γὰρ τὰ πρακτά ἐστι
περὶ αἱρετὸν καὶ φευκτόν. ἔστι δ' οὐκ ἄνευ φρονή-
σεως. ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, πρακτικὴ τούτων
ἐστίν· ἡ δὲ εὐβουλία, ἕξις ἢ διάθεσις, ἤ τι τοι-
οῦτον, ἡ ἐπιτευκτικὴ τῶν ἐν τοῖς πρακτικοῖς
βελτίστων καὶ συμφορωτάτων. διὸ οὐδὲ τὰ
B τοιαῦτα εὐβουλίας ἂν δόξειε τὰ ἀπὸ ταὐτο-
μάτου συμβαίνοντα κατὰ τρόπον. οἷς γὰρ μή
ἐστιν ὁ λόγος ὁ σκοπῶν τὸ βέλτιστον, οὐκ ἔτι ἂν
εἴποις ὡς συνέβη τι κατὰ τρόπον, τοῦτον εὔβου-
λον ἀλλ' εὐτυχῆ. τὰ γὰρ ἄνευ τοῦ λόγου τοῦ κρί-
νοντος γινόμενα κατορθώματα, εὐτυχήματά
ἐστι. πότερον δέ ποτε τοῦ δικαίου ἐστί, τὸ τῇ ἐν-
τεύξει τὸ ἴσον ἑκάστῳ ἀποδιδόναι; λέγω δὲ
δεῖ, ὁποῖος ἂν εἴη ἕκαστος, τοιοῦτον γινόμε-
C νον ἐντυγχάνειν ἢ οὔ. τοῦτο μὲν γὰρ τοῦ κόλα-
κος καὶ ἀρέσκου δόξειεν ἂν εἶναι. ἀλλὰ τὸ κατ'
ἀξίαν ἑκάστῳ ἀποδιδόναι τὴν ἔντευξιν. τοῦ-
το καὶ δικαίου καὶ σπουδαίου ἁπλῶς ἂν δόξειεν
εἶναι. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ τοῦτο, εἰ ἔστι
τὸ ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἑκόντα, καὶ εἰδότα
καὶ ὃν καὶ ὡς καὶ οὗ ἕνεκα. ἔστι δὲ ἡ βλάβη καὶ
ἡ ἀδικία ἐν ἀγαθοῖς, καὶ περὶ ἀγαθά. ὁ ἀ-
D δικῶν ἄρα καὶ ὁ ἄδικος, εἰδείη ἂν ὁποῖα ἀ-
γαθὰ καὶ ὁποῖα κακά. τὸ δέ γε ὑπὲρ τῶν
τοιούτων εἰδέναι, ἐστὶν ἴδιον τοῦ φρονίμου καὶ
τῆς φρονήσεως. ἄτοπον δὴ συμβαίνει, τὸ τῷ
ἀδίκῳ συμπαρακολουθεῖν τὸ μέγιστον ἀγα-
θὸν τὴν φρόνησιν. ἢ δὴ οὐ δόξειε παρακο-
λουθεῖν τῷ ἀδίκῳ ἡ φρόνησις. οὐ γὰρ σκοπεῖ
ὁ ἄδικος, οὐδὲ δύναται κρίνειν τὸ ἁπλῶς
E ἀγαθὸν καὶ τὸ αὐτῷ ἀγαθόν, ἀλλὰ διαμαρ-
τάνει. τῆς δὲ φρονήσεως τοῦτ' ἐστί, τὸ ὀρθῶς
δύνασθαι ταῦτα θεωρεῖν· ὁμοίως ὥσπερ ἐπὶ
τῶν κατὰ τὴν ἰατρικήν, τὸ μὲν ἁπλῶς ὑγιει-
νόν, καὶ τὸ ὑγιείας ποιητικὸν οἴδαμεν ἅπαντες
ὅτι ἐλλέβορος, καὶ τὸ ἐλατήριον. καὶ αἱ το-
μαὶ καὶ αἱ καύσεις ὑγιειναί εἰσι, καὶ ὑγιείας
ποιητικαί· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔχομεν τὴν ἰατρικὴν
F ἐπιστήμην. οὐ γὰρ ἔτι οἴδαμεν τὸ καθ' ἕκαστον
ἀγαθόν, ὥσπερ ὁ ἰατρὸς οἶδε τίνι, ὅτι τοῦτ'
ἀγαθόν. καὶ πότε, καὶ πῶς διακειμένῳ· ἐν
τούτῳ γὰρ ἤδη ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη. τὰ μὲν οὖν
ἁπλῶς ὑγιεινὰ εἰδότες, ὅμως οὐκ ἔχομεν. οὐ-
δὲ παρακολουθεῖ ἡμῖν ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη.
ὡς δ' αὕτως ὁ ἄδικος ὅτι μὲν οὖν ἁπλῶς
καὶ ἡ τυ-

A καὶ ὁ τυραννὶς ἀγαθόν, καὶ ἡ ἀρχή, καὶ ἡ ἐξουσία, οἶδεν· ἀλλ' εἰ αὐτῷ ἀγαθὸν ἢ μή, ἢ πότε, ἢ πῶς διακειμένῳ, οὐκέτι οἶδε. τοῦτο δ' ἐστὶ μάλιστα τῆς φρονήσεως. ὥστε τῷ ἀδίκῳ οὐ παρακολουθεῖ ἡ φρόνησις. αἱρεῖται γὰρ τἀγαθά, ἐφ' οἷς ἀδικεῖ, τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, οὐ τὰ αὐτῷ ἀγαθά. ὁ γὰρ πλοῦτος καὶ ἡ ἀρχή, ἁπλῶς μὲν ἀγαθόν, αὐτῷ μέντοι ἴσως οὐκ ἀγαθόν. B ἀποκτήσας γὰρ καὶ πλοῦτον καὶ ἀρχήν, πολλὰ κακὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ ποιήσει καὶ τοῖς φίλοις. οὐ γὰρ δυνήσεται ἀρχῇ ὀρθῶς χρήσασθαι. ἔχει δὲ καὶ τοῦτο ἀπορίαν καὶ σκέψιν, πότερ' ἔστι πρὸς τὸν φαῦλον ἀδικία, ἢ οὔ. εἰ γὰρ ἡ μὲν ἀδικία ἐστὶν ἐν βλάβῃ, ἡ δὲ βλάβη ἐν στερήσει τῶν ἀγαθῶν, οὐκ ἂν δόξειε βλάπτειν. τὰ γὰρ ἀγαθὰ ἃ αὐτῷ οἴεται εἶναι ἀγαθά, οὐκ ἀγαθά εἰσιν. ἡ γὰρ ἀρχὴ καὶ ὁ πλοῦτος τὸν C φαῦλον οὐ δυνάμενον αὐτοῖς χρῆσθαι ὀρθῶς, βλάψει. εἰ οὖν αὐτὸν βλάψει παραγινόμενα, ὁ ταῦτα στερίσκων, οὐκ ἂν δόξειεν ἀδικεῖν. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος δόξειεν ἂν εἶναι παράδοξος τοῖς πολλοῖς. πάντες γὰρ οἴονται καὶ ἀρχῇ, καὶ δυνάμει, καὶ πλούτῳ δυνατοὶ εἶναι χρῆσθαι, οὐκ ὀρθῶς ὑπολαμβάνοντες. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ νομοθέτου. ὁ γὰρ D νομοθέτης οὐ πᾶσιν ἐπιτρέπει τὸ ἄρχειν, ἀλλ' ἔστιν τις καὶ ἡ ἡλικία, καὶ ἡ εὐπορία, ἣν δεῖ ὑπάρχειν τῷ μέλλοντι ἄρχειν, ὡς οὐ δυνατὸν ὂν παντὶ ἄρχειν ὑπὸ τάξιν. εἰ δή τις ἀγανακτοίη ὅτι οὐκ ἄρχει, ἢ οὐδὲ ἑαυτὸν ἐᾷ κυβερνᾶν· οὐ γὰρ ἔχει (εἴποι ἄν τις) οὐδὲν τοιοῦτον ἐν τῇ ψυχῇ ᾧ δυνήσῃ καὶ ἄρχειν καὶ κυβερνᾶν. ἡ ἐπὶ μὲν τοῦ σώματος ὁρῶμεν οὐ δυναμένους ὑγιαίνειν τοὺς τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ E προσφερομένους. ἀλλ' εἰ μέλλει τις ὑγιαίνειν τὸ σῶμα τὸ φαῦλον, ὕδωρ αὐτῷ πρῶτον, καὶ ὀλίγα σιτία προσοιστέον. τῷ δὲ τὴν ψυχὴν φαύλην ἔχοντι, πρὸς τὸ μηδὲν κακὸν ἐργάζεσθαι, ἀποστατέον καὶ πλούτου, καὶ ἀρχῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ ἁπλῶς τῶν τοιούτων, ὅσῳ εὐκινητότερον καὶ εὐμεταβολώτερον F ψυχὴ σώματος. ὥσπερ γὰρ ὁ φαῦλος τὸ σῶμα οὕτως ἦν ἐπιτήδειος διαιτᾶσθαι, καὶ ὁ φαῦλος τὴν ψυχὴν οὕτως ἐπιτήδειος διάγειν, μηδὲν τῶν τοιούτων ἔχων. ἔχει δὲ καὶ τὸ τοιοῦτον ἀπορίαν, οἷον ὅταν μὴ ᾖ ἅμα πρᾶξαι τὰ ἀνδρεῖα καὶ τὰ δίκαια, πότερ' ἄν τις πράξειεν; ἐν μὲν δὴ ταῖς φυσικαῖς ἀρεταῖς ἔφαμεν τὴν ὁρμὴν μόν

A est bonum, & tyrannis, & dominatus, & imperium nouit: verùm sibine bonum, an secus, vel quando, vel quomodo affecto, neutiquam nouit. Id quod est in primis prudentiæ. & proinde iniusti comes non est prudentia. Bona siquidem deligit, quibus afferat iniuriam: quæ certè bona simpliciter, non ipsi sunt bona: quandoquidem opulentia, & dominatus simpliciter bonum est. ipsi certè non fortassis B bonum: nam si opes cum dominatione coniunctas nactus fuerit, multa sibi amicisque nequiter faciet, quando iure vti dominatu non potest. Hinc ambigendum, considerandúmque videtur, sitne aduersus nequam iniuria, néc ne? Nam si in offensione iniuria est, & in priuatione bonorum offensio, neutiquam videri potest offendere. Siquidem quæ sibi esse bona arbitratur, bona non sunt. Nam dominatus, & opulentia nequam hominem offen- C dunt, quòd ipsis rectè vti non possit. Proinde si quæ aduentantia offendunt, ea bona abstulerit, afficere non videtur iniuria. Multis eiusmodi oratio videbitur admirabilis. Omnes siquidem opinantur, se posse dominatu, & imperio, & opulentia vti: neutiquam rectè ita existimantes. Quod ex legislatore certum est. Legis nanque lator non omnibus suadet impe- D rare, verùm (vt dictum est) cui ætas, cui copia non defuerit ad dominandum: quòd nimirum fieri nequeat, vt sint omnes ad imperandum apti. Quod si quispiam indignetur, se carere imperio, atque gubernatione: dixerit quispiam, Neque tibi ea est anima, vnde imperare, gubernaréque possis. Corpore quidem cernimus sanos esse eos qui iis vescantur quæ sint simpliciter bona. At ne languori E succumbat corpus, volens conualescere, aquam prius, & inediam exhibet. Ita qui nequam habuerit animam, ne quippiam mali exerceat, ei opulentia, & imperium, & dominatus, & omnino alia id genus, sunt auferenda, quanto mobilior mutabiliorque est corpore anima. Nam quemadmodum improbum corpus quispiam sortitus, victum debet sibi ad- F hibere idoneum: ita improbam animam nactus, is est, cui sint ea quæ memorauimus, deuitanda. Hoc etiam ambiguum esse potest, vt cùm non sit aliter agere fortiter quàm iustè, quando natura quis videatur acturus. In naturalibus quippe virtutibus, solum dicebamus impulsum

sine ratione ad honestatem esse oportere. Ita nimirum est delectus in ratione, doneque rationem habeat, vt pariter capiat & deligat. Virtutem perfectam esse dicebamus, quæ cum prudentia foret: non vtique ad honestum citra naturalem impulsum, neque virtus virtuti aduersabitur. Agnatum nanque habet atque insitum vt rationi optemperet, vt ipsa præscribit, vt quò agit eò declinet. Ipsa enim est quæ id quod melius est eligit. Et ne aliæ quidem sine prudentia virtutes sunt, neque prudentia absque residuis virtutibus perfecta: verùm inuicem sese coadiuuant comitantes prudentiā. Ac nihilo minus addubitet quispiam nūquid ita in virtutibus habeat, quemadmodum in reliquis bonis, quæ externa quæque in corpore? Hæc namque, cùm fuerint eximia, deteriores efficiūt: sicut opum affluentia, elatos facit, & truculentos vel morosos. Itidem reliqua bona, dominatus, honor, pulchritudo, magnitudo. Nunquid igitur & in virtute ita habet, vt si cuipiam iustitia, vel fortitudo fuerit exuberans, fiat deterior, an non? Cæterùm à virtute quidem honor gignitur, qui, cùm ingens fuerit, deteriores facit: & proinde virtus fecerit deteriores, cùm maior euaserit. An id neutiquam verum? quandoquidem etsi sunt multa alia virtutis opera, quemadmodum sunt, id etiam in primis est, vt qui eis bonis muniatur eisdem rectè vti possit. Si deinum probus, aduentante ei vel honore vel ingenti dominatu ipsis non vtetur, neutiquam fuerit probus: neque honor, neque imperium probum fecerit deteriorem, & proinde ne virtus quidem. In totum autem, quoniam à principio nobis determinatum est, virtutes esse medietates, quóque magis sit virtus, eò magis erit medietas. Proinde quo sublimior virtus euadet, accedétque ad magnitudinem, non modo non deteriorem, sed etiam meliorem efficiet. Medietas nanque, inter excessum, defectúmque perturbationum erat medietas. Atque hæc quidem hactenus.

A ἄνευ ... τὸ καλὸν ὑπάρχειν ἄνευ λόγου. ἀλλ' ἡ δ' ἐστὶν ἐπαινετὴ ἐν τῷ λόγῳ, καὶ τῷ λόγον ἔχοντι ἐστὶν ὥστε τὸ ἅμα λέγεσθαι καὶ προαίρεσιν. καὶ ἡ τελεία ἀρετὴ ... ἦν ἔφαμεν μετὰ φρονήσεως εἶναι ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς φυσικῆς ὁρμῆς τῆς ἐπὶ τὸ καλόν, οὐδὲ ἐναντιωθήσεται ἀρετὴ ἀρετῇ· πέφυκε γὰρ ὑπακούειν τῷ λόγῳ, ὡς ἂν ἐκεῖνος προστάττῃ. ὥστε ἐφ' ὃ ἂν ἐκεῖνος ἄγῃ, ἐπὶ τοῦτο ἀποκλίνει. ὁ γὰρ βέλτιον οὗτός ἐστιν ὁ αἱρούμενος. B οὔτε γὰρ ἄνευ τῆς φρονήσεως αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ γίνονται, οὔθ' ἡ φρόνησις τελεία ἄνευ τῶν ἄλλων ἀρετῶν· ἀλλὰ συνεργοῦσί πως μετ' ἀλλήλων ἐπακολουθοῦσαι τῇ φρονήσει. οὐχ ἧττον δὲ καὶ ... ἀπορήσειεν, πότερόν ποτε καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν οὕτως ἔχει, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν τ' ἐκτὸς καὶ τῶν περὶ σῶμα. ταῦτα γὰρ εἰς ὑπερβολὴν γινόμενα, C χείρους ποιεῖ· οἷον ὁ πλοῦτος πολὺς γινόμενος, ὑπερηφάνους καὶ ἀηδεῖς ποιοῦσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἀρχῆς, τιμῆς, κάλλους, μεγέθους. πότερον οὖν καὶ ἐπ' ἀρετῆς οὕτως ἔχει, ὥστε ἐάν τινι δικαιοσύνην, ἢ ἀνδρίαν εἰς ὑπερβολὴν παραγένηται, χείρων ἔσται, ἢ οὔ; φασὶν ἀλλ' ἀπὸ μὲν τῆς ἀρετῆς τιμὴ γίνεται· ἡ δὲ τιμὴ μεγάλη γενομένη, D χείρους ποιεῖ. ὥστε δῆλον ὅτι (φασὶν) ἀρετὴ εἰς ἐπίδοσιν ἐλθοῦσα μεγάλην, χείρους ποιήσει. τῆς δὲ τιμῆς ἡ ἀρετὴ αἰτία ἐστίν, ὥστε καὶ αὐτὴ ποιήσει χείρους μείζων γενομένη. ἢ οὐ τοῦτο ἀληθές; τῆς γὰρ ἀρετῆς εἰ καὶ ἄλλα πολλὰ ἔργα ἐστί, ὥσπερ καὶ ἔστι, καὶ τοῦτο ἐν τοῖς μάλιστα, τὸ τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις δύνασθαι ὀρθῶς παραγινομένοις χρῆσθαι. E εἰ δὴ ὁ σπουδαῖος παραγινομένης αὐτῷ ἢ τιμῆς, ἢ ἀρχῆς μεγάλης, μὴ χρήσεται τούτοις, οὐκ ἔτι ἂν εἴη σπουδαῖος. οὔτε ἄρα ἡ τιμὴ οὔτε ἡ ἀρχὴ ποιήσει τὸν σπουδαῖον χείρω, ὥστε οὐδ' ἡ ἀρετή. τὸ δ' ὅλον ἐπειδὴ ὑπῆρχεν ἡμῖν ἐν ἀρχῇ διωρισμένον, ὅτι εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ μεσότητες καὶ ἡ μᾶλλον ἀρετή, μᾶλλον ἐστὶ μεσότης, ὥστ' οὐχ ὅτι χείρω ποιήσει εἰς μέγεθος ἡ ἀρετὴ ἰοῦσα, ἀλλὰ βελτίω. ἡ γὰρ μεσότης, ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς τῆς τῶν παθῶν ἦν μεσότης. περὶ μὲν οὖν τούτων μέχρι τούτου.

CAPVT IIII.

DEinceps aliud nobis sumendum est principium de continentia, incontinentiáque dicturis. Quemadmodum autem & virtus hæc & vitium absurdi aliquid & miri in sese habet, ita necesse est, orationem quæ de iis habebitur, miram & absurdam videri. Nec enim hæc virtus

F

Κεφάλαιον δ.

MEτὰ δὲ ταῦτα ἀναγκαῖον ἐστὶν ἑτέραν ἀρχὴν ποιησαμένους, λέγειν περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας. ὥσπερ δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία αὐταί εἰσιν ἄτοποι, οὕτως ἀναγκαῖον καὶ τοὺς περὶ τούτων λόγους λεγομένους ἀτόπους γενέσθαι. οὐ γὰρ ὁμοία

ἡ ἀρετὴ αὕτη ἐστὶ περὶ ἡμᾶς. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως ἔχει ἐπὶ τὰ αὐτὰ ὁ λόγος καὶ τὰ πάθη ὁρμῶντα, καὶ οὐκ ἐναντιοῦνται ἀλλήλοις. ἐπὶ δὲ ταύτης ἐναντιοῦνται ἀλλήλοις ὅ, τε λόγος καὶ τὰ πάθη. ἔστι δὲ τρία τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, καθ' ἃ φαῦλοι λεγόμεθα, κακία, ἀκρασία, θηριότης. ὑπὲρ μὲν οὖν κακίας καὶ ἀρετῆς, τί ὅτι καὶ ἐν τίσιν, εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· νῦν δὲ ὑπὲρ ἀκρασίας καὶ θηριότητος λεκτέον ἂν εἴη.

Κεφάλαιον ε.

Ἔστι δὲ ἡ θηριότης ὑπερβάλλουσά τις κακία. ὅταν γάρ τινα τελέως ἴδωμεν φαῦλον, οὐδ' ἄνθρωπόν φαμεν εἶναι, ἀλλὰ θηρίον, ὡς οὔσης τινὸς κακίας θηριότητος. ἡ δὲ ἀντικειμένη ἀρετὴ ταύτῃ, ἐστὶν ἀνώνυμος. ἔστι δὲ ἡ τοιαύτη ὑπὲρ ἄνθρωπον οὖσα, ἡρωϊκή τις καὶ θεία. ἀνώνυμος δὲ ἐστὶν αὕτη ἡ ἀρετή, ὅτι θεοῦ οὐκ ἔστιν ἀρετή. ὁ γὰρ θεὸς βελτίων τῆς ἀρετῆς, καὶ οὐ κατ' ἀρετήν ἐστι σπουδαῖος. οὕτω γὰρ βέλτιον ἔσται ἡ ἀρετὴ τοῦ θεοῦ. διὸ ἀνώνυμος ἡ ἀρετὴ ἡ τῇ κακίᾳ τῇ θηριότητι ἀντικειμένη. θέλει δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀντικεῖσθαι ἡ θεία καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον. ὥσπερ γὰρ καὶ ἡ κακία ἡ θηριότης ὑπὲρ ἄνθρωπόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ ἡ ἀντικειμένη.

Κεφάλαιον ς.

Ὑπὲρ δὲ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας πρῶτον δέοι εἰπεῖν τὰ ἀπορούμενα, καὶ τοὺς ἐναντιουμένους λόγους τοῖς οὖσιν, ὅπως ἐκ τῶν ἀπορουμένων λόγων συνθεωρήσαντες, καὶ ταῦτα ἐξετάσαντες, τὴν ἀλήθειαν ὑπὲρ αὐτῶν εἰς τὸ ἐνδεχόμενον ἴδωμεν· ῥᾷον γὰρ οὕτως ἴδοιμεν τἀληθές. Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτης ἀνῄρει ὅλως, καὶ οὐκ ἔφη ἀκρασίαν εἶναι, λέγων ὅτι οὐδεὶς εἰδὼς τὰ κακὰ ὅτι κακά εἰσιν, ἕλοιτ' ἄν. ὁ δὲ ἀκρατὴς δοκεῖ, εἰδὼς ὅτι φαῦλα εἰσίν, ὅμως αἱρεῖσθαι ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους. διὰ δὴ τὸν τοιοῦτον λόγον οὐκ ᾤετο εἶναι ἀκρασίαν, οὐκ ὀρθῶς. ἄτοπον γὰρ τῷ λόγῳ τούτῳ πειθομένους ἀναιρεῖν τὸ πιθανῶς γινόμενον. ἀκρατεῖς γάρ εἰσιν ἄνθρωποι, καὶ αὐτοὶ εἰδότες ὅτι φαῦλα, ὅμως ταῦτα πράττουσιν. ἐπεὶ δ' οὖν ἐστιν ἀκρασία, πότερον ὁ ἀκρατὴς ἐπιστήμην τινὰ ἔχει, ᾗ θεωρεῖ καὶ ἐξετάζει τὰ φαῦλα; ἀλλ' αὖ πάλιν οὐκ ἂν δόξειεν. ἄτοπον γὰρ τὸ ἐν ἡμῖν ἰσχυρότατον καὶ βεβαιότατον ὑπό τινος ἡττᾶσθαι. ἐπιστήμη γὰρ πάντων τῶν ἐν ἡμῖν μονιμώτατόν ἐστι καὶ

& caeteris par est. In aliis siquidem eodem tendunt tam ratio, quàm perturbationes, nec inuicem sibi aduersantur. At in hac, se inuicem oppugnant ratio & affectus. Sunt nimirum in anima vnde mali esse dicamur, tria vitium, incontinentia, feritas. De vitio igitur, ac virtute quid sit, ac in quibus, à nobis supra dictum est: modò de incontinentia, ac feritate dicendum.

CAPVT V.

B Est autem feritas quoddam vitium exuberans: cùm aliquem prorsus improbũ videmus, solemus dicere eum ne hominem quidem esse, sed bestiam feram: sicut & vitium ipsum feritatem. Huic virtus opposita, nominis expers est: quippe quòd eiusmodi supra hominem, tanquam heroica quædam, ac diuina. Eo certè hæc virtus nominis expers, quòd Dei virtus nulla. Præstantior siquidem omni virtute Deus, ac C nō virtute probus: nam tum virtus sit Deo melior: ideo nominis expers hæc virtus quę feritatis vitio opposita est. Est nimirum diuina, & supra hominem virtus quædã quæ huic vitio opponitur: quod quemadmodum feritas vitium hominem excedens euadit, ita ei opposita virtus.

CAPVT VI.

De incontinentia & continentia dicturis, expedit nobis quæ ambiguos & D contrarios sermones admittunt, significare: vt ex dubiis orationibus considerando, & exquirendo veritatem, ad id, quod perspiciendum est, perueniamus. Nam tum demum ita verum scrutari poterimus. Senex igitur Socrates tollebat protesus, ac negabat esse incontinentiam, dicendo, neminem esse, qui mala facienda, sciens esse mala, deligeret. Atqui incontinens, videtur sciens mala deligere: agi E nanque à perturbatione. Hac ratione incontinentiam esse non existimauit: nequaquam rectè. Alienum nanque sit, hac ratione persuasos, quod factum est persuasibiliter extinguere. Incontinentes siquidem sunt homines & iidem malorum periti. Veruntamen ea perpetrant. Quoniam igitur incontinentia est, nunquid incontinens aliquam habet peritiam, qua inspiciat, exquiratque mala? At id non visum F fuerit cuipiam: quandoquidem alienum sit, quod in nobis potentissimum, firmissimúmque est, vi ab aliquo superari: siquidem scientia, omnium, quæ in nobis, firmissima, & nulli est obnoxia violentiæ:

& proinde hæc ratio aduersatur quominus credatur esse scientia. Cæterum nunquid scientia quidem non est, sed opinio? At si habet incontinens opinionem, vituperandus non erit. Nó si mali aliquid, non exactè sciens planéque cognoscens, sed opinatus agat, venia dignus videatur, quòd voluptati sese dediderit & mala quæ sunt fecerit, cùm nesciret exactè haud mala ea esse, sed opinaretur *tantùm*. At quos venia dignos esse censemus, eos neutiquam reprehendimus. Et proinde si opinionem habet incontinens, vituperandus non erit. Atqui vituperandus est. Huiusmodi rationes ambiguitatē obiciunt: quandoquidem quæ scientiam esse negauerunt, absurdum quiddam euenire compellunt: & quæ ne opinionem quidem, pariter aliena euenire ostēdūt. Verum & dubitauerit hic quispiam, quòd quia temperans, & continens esse videatur, temperantine futuræ sint vehementes cupiditates? Quòd si continens erit, vehementibus agi cupiditatibus opus fuerit. Neque enim cōtinētem dixeris, qui mediocres compescat cupiditates. Quòd si vehementes cupiditates non habeat, ne temperans quidem erit. Neque enim temperans, qui nullo modo agitur à cupiditatibus. Ambiguitatem quoque talia mouent. Contingit siquidem ex inde rationibus incontinentem quandodoque fore laudabilem, & vituperabilem continētem. Sit namque quispiam, inquit, in ratiocinando hallucinatus, vt ratiocinanti, quæ honesta sint mala videantur, at cupiditate ad honesta ducatur. Ratio quippe agere non permittit: at cupiditate allectus aget. talis enim est incontinens. Aget ergo honesta cupiditas nanque talia adducit, sed ratio prohibebit: ratiocinio siquidem honestorum hallucinabatur. Is igitur incontinens quidem erit, veruntamen laudabilis nam quatenus honesta peragit, laudabilis: absurdum id profectò euenit. Rursus hallucinetur interim ratiocinio, & honesta, ei minimè honesta esse videantur: at cupiditate ad honesta ducatur. Continens nimirum est concupiscens quidem, sed non peragēs id ob rationem. Itaq. qui ratiocinādo ab iis quæ sunt honesta aberrarit, prohibebitur agere quæ cōcupiscit: prohibebitur ergo honesta agere, ad hæc siquidem adduxit cupiditas. Verùm cùm honesta agere oportuerit, non agens vituperādus est. Ergo continēs quandoque erit vituperandus. Id quod valde dictu absurdum contigerit. Vtrum verò incontinentia, & incontinens, in cunctis,

A βιαστικώτατον. ὥστε πάλιν ὁ λόγος οὗτος ἐναντιοῦται τῷ μὴ εἶναι ἐπιστήμην. ἀλλ' ἆρά γε ἐπιστήμη μὲν οὔ, δόξα δέ; ἀλλ' εἰ δόξαν ἔχει ὁ ἀκρατής, οὐκ ἂν εἴη ψεκτός. εἰ γὰρ φαῦλόν τι πράττει μὴ ἀκριβῶς εἰδώς, ἀλλὰ δοξάζων, συγγνώμην ἄν τις ἀποδοίη προσθέσθαι τῇ ἡδονῇ, καὶ πρᾶξαι τὰ φαῦλα, μὴ ἀκριβῶς εἰδότα ὅτι φαῦλά εἰσιν, ἀλλὰ δοξά-
B ζοντα. οἷς δέ γε συγγνώμην ἔχομεν, τούτους οὐ ψέγομεν. ὥστε ὁ ἀκρατής, εἴπερ δόξαν ἔχει, οὐκ ἔσται ψεκτός· ἀλλ' ἔστι ψεκτός. οἱ δὴ τοιοῦτοι λόγοι ἀπορεῖν ποιοῦσιν. οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἐῶσιν ἐπιστήμην· ἄτοπον τι γὰρ συμβαίνει· οἱ δὲ πάλιν οὐδὲ δόξαν. καὶ γὰρ οὕτως ἄτοπόν τι πάλιν ἐνδέχεται συμβαίνειν. ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦτ' ἄν τις ἀπορήσειεν· ἐπεὶ γὰρ δοκεῖ ὁ σώφρων καὶ
C ἐγκρατὴς εἶναι, πότερον τῷ σώφρονι ἔσται σφοδρὰς ἐπιθυμίας; εἰ μὲν οὖν ἔσται ἐγκρατής, σφοδρὰς δεήσει ἔχειν αὐτὸν ἐπιθυμίας. οὐ γὰρ ἂν εἴποις ἐγκρατῆ, ὅστις μετρίων ἐπιθυμιῶν κρατεῖ. εἰ δέ γε σφοδρὰς μὴ ἕξει ἐπιθυμίας, οὐκ ἔτι ἔσται σώφρων. ὁ γὰρ σώφρων ἔσται ὁ μὴ ἐπιθυμῶν, μηδὲ πάσχων οὐδέν. ἔστι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα πάλιν ἀπορεῖν. συμβαί-
D νει γὰρ ἐκ τῶν λόγων, καὶ τὸν ἀκρατῆ ποτὲ ἐπαινετὸν εἶναι, καὶ τὸν ἐγκρατῆ ψεκτόν. ἔστω γάρ τις, φησί, διημαρτηκὼς τοῦ λογισμοῦ. καὶ δοκείτω αὐτῷ λογιζομένῳ τὰ καλὰ εἶναι φαῦλα, ἡ δ' ἐπιθυμία ἀγέτω ἐπὶ τὰ καλά. οὐκοῦν ὁ μὲν λόγος οὐκ ἐάσει πράττειν, ὑπὸ δὲ τῆς ἐπιθυμίας ἀγόμενος πράξει· τοιοῦτος γὰρ ἦν ὁ ἀκρατής· πράξει ἄρα τὰ καλά. ἡ γὰρ ἐπιθυμία ἐπὶ ταῦτα ἄγει. ὁ δὲ λόγος κωλύσει·
E διημαρτηκὼς γὰρ τοῦ λογισμοῦ τῶν καλῶν. οὗτος οὖν ἀκρατὴς μὲν ἔσται, ἐπαινετὸς μέντοι· ᾗ γὰρ πράττει τὰ καλά, ἐπαινετός. ἄτοπον δὴ τὸ συμβαῖνον. πάλιν δ' αὖ διημαρτηκέτω τοῦ λόγου, καὶ τὰ καλὰ αὐτῷ μὴ δοκείτω καλὰ εἶναι. ἡ δ' ἐπιθυμία ἀγέτω ἐπὶ τὰ καλά. ἐγκρατὴς μέν γε ἦν ὁ ἐπιθυμῶν μέν, μὴ πράττων δὲ ταῦτα διὰ τὸν λόγον. οὐκοῦν ὁ
F διημαρτηκὼς τοῦ λόγου τῶν καλῶν, κωλυθήσεται ἃ ἐπιθυμεῖ πράττειν· κωλύει ἄρα τὰ καλὰ πράττειν. ἐπὶ ταῦτα γὰρ ἡ ἐπιθυμία ἦγεν. ὁ δέ γε τὰ καλὰ μὴ πράττων, ἃ δεῖ πράττειν, ψεκτός· ὁ ἄρα ἐγκρατὴς ἔσται ποτὲ ψεκτός. ἄτοπον δὴ καὶ οὕτω τὸ συμβαῖνον. πότερον δ' ἡ ἀκρασία καὶ ὁ ἀκρατὴς ἐν ἅπασίν ἐστι,

καὶ περὶ

καὶ περὶ πάντα (οἷον περὶ χρήματα καὶ τιμὴν καὶ A ὀργὴν, καὶ δόξαν· περὶ γὰρ ταῦτα πάντα δοκοῦσιν ἀκρατεῖς εἶναι) ἢ οὔ, ἀλλὰ περί τι ὡρισμένον ἐστὶν ἡ ἀκρασία, διαπορήσειεν ἄν τις. τὰ μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν παρέχοντα, ταῦτ' ἐστίν· ἀναγκαῖον δὲ λῦσαι τὰς ἀπορίας. πρῶτον μὲν οὖν τὴν περὶ τὴν ἐπιστήμην. ἄτοπον γὰρ ἐδόκει εἶναι ἐπιστήμην ἔχοντα ταύτην ἀποβαλεῖν, ἢ B μεταπίπτειν. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς δόξης. οὐδὲν γὰρ διαφέρει δόξαν εἶναι ἢ ἐπιστήμην. εἰ γὰρ ἔσται ἡ δόξα σφοδρὰ τῷ βεβαία εἶναι καὶ ἀμετάπειστος, οὐθὲν διοίσει τῆς ἐπιστήμης, δόξης ἐχούσης τὸ πιστεύειν οὕτως ἔχειν ὡς δοξάζουσιν, οἷον Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος τοιαύτην ἔχει δόξαν, ὑπὲρ ὧν αὐτῷ ἐδόκει. οὐθὲν δὴ ἄτοπον τὸν ἀκρατῆ, εἴτ' ἐπιστήμην ἔχει, εἴτε δόξαν οἵαν λέγομεν, φαῦλα πράττειν. C ἔστι γὰρ ἐπίστασθαι διττῶς, ὧν τὸ μὲν ἐπὶ τῷ τὴν ἐπιστήμην ἔχειν, ἐπίστασθαι γὰρ φαμὲν τότε, ὅταν τις ἐπιστήμην ἔχῃ· τὸ δ' ἕτερον, τὸ ἐνεργεῖν ἤδη τῇ ἐπιστήμῃ. ἀκρατὴς οὖν ἐστιν ὁ ἔχων τὴν ἐπιστήμην τῶν καλῶν, οὐκ ἐνεργῶν δὲ αὐτῇ. ὅταν οὖν μὴ ἐνεργῇ τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ, οὐθὲν ἄτοπόν ἐστιν αὐτὸν πράττειν τὰ φαῦλα ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην. ὅμοιον γάρ ἐστιν D ὥσπερ ἐπὶ τῶν καθευδόντων. οὗτοι γὰρ ἔχοντες τὴν ἐπιστήμην, ὅμως ἐν τῷ ὕπνῳ πολλὰ τῶν δυσχερῶν καὶ πράττουσι καὶ πάσχουσιν. οὐ γὰρ ἐνεργεῖ ἐν αὐτοῖς ἡ ἐπιστήμη. ὡσαύτως δ' ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς· ἔοικε γὰρ καθεύδοντι, καὶ τῇ ἐπιστήμῃ οὐκ ἐνεργεῖ. λύεται δ' ἡ ἀπορία οὕτως. ἠπορεῖτο γὰρ πότερον ὁ ἀκρατὴς ἐκβάλλει ποτὲ τὴν ἐπιστήμην, ἢ μεταπίπτει. ἄτοπον γὰρ ἀμφότερα ἐδόκει εἶναι. ἀλλὰ πάλιν ἐκ τοῦδε ἂν E γένοιτο φανερόν, ὥσπερ ἐλέγομεν ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς, ἐκ δυοῖν προτάσεων γίνεσθαι τὸν συλλογισμόν, καὶ τούτων εἶναι τὴν μὲν πρώτην καθόλου, τὴν δὲ δευτέραν ὑπ' αὐτὴν καὶ ἐπὶ μέρους, οἷον ἐπίσταμαι πάντα τὸν πυρέττοντα ὑγιῆ ποιῆσαι· οὗτος δὲ πυρέττει· ἐπίσταμαι ἄρα καὶ τοῦτον ὑγιῆ ποιῆσαι. ἔστι νῦν ὃ τῇ μὲν καθόλου ἐπιστήμῃ ἐπίσταμαι, τῇ δ' ἐπὶ μέρους οὐ γινώσκω. F ὥστε ἁμαρτεῖν καὶ τὸν τὴν ἐπιστήμην ἔχοντα, καὶ ἐπεὶ τοῦτ', ὅτι ἅπαντα μὲν τὸν πυρέττοντα ὑγιῆ ποιῶ, εἰ μέντοι οὗτος πυρέττει, οὐκ οἶδα. ὡσαύτως τοίνυν ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς τοῦ τὴν ἐπιστήμην ἔχοντος ἡ αὐτὴ ἁμαρτία συμβαίνει. ἐνδέχεται γὰρ τὸν ἀκρατῆ, τὴν μὲν καθόλου

& circa cuncta, (sicut circa pecunias, & honorem, & iram, & gloriam: nam circa hæc omnia existimantur esse) an non sed circa aliquid sit definita incontinentia, addubitauerit quispiam. Hæc igitur sunt quæ faciunt dubitationem. At dubitationes soluere necesse est. Primùm igitur quæ de scientia habita est dubitatio, ita diluenda videatur: nimirum esse absurdum scientiam habere & ipsam eiicere, vel intercidere. Eadem de opinione fuerit oratio, nihil siquidem refert, sitne opinio, an scientia. Nam si vehemens fuerit opinio quatenus stabilis est, & credulitate incôcussa, à scientia nô differt, credendo ita habere vt existimant, si habeant opiniones, sicut Heraclitus Ephesius talem habuit, de quibus opinabatur, opinionem. Alienum vtique nihil incôtinenti, siue habeat scientiam, siue opinionem, quam dicimus, flagitium aliquod committere. Est quippe scire duplex: Vnum quidem, habere scientiam. Nam tum demum scire quempiam dicimus eam rem, cuius teneat scientiam. Alterum verò ipsam exercere scientiam. Incôtinens igitur est, qui honestorum tenet scientiam, sed eam non exercet. Cùm igitur hæc non exercebitur scientia, nihil eueniet alienum, committere flagitium ipsum qui teneat scientiam. Est enim quemadmodum in dormientibus. Illi siquidem, cùm habeant scientiam, multa tamen in somnis molesta & perpetrant, & perpetiuntur: neque enim scientia tum exercetur. Idem est de incontinente: euenit siquidem vt dormienti, non exercere scientiam: & proinde soluitur hoc modo dubitatio. Fuerit siquidem dubitatum, nunquid scientiam incontinens eiciat, eáque intercidat: quandoquidem vtrunque videbatur absurdum. Cæterùm hinc fuerit rursus manifestum, quemadmodum diximus in Analyticis, ex duabus fieri syllogismum propositionibus earumque primam vniuersalem, secûdam, quæ sub illa, particularem: velut, Scio omnem hominem febricitâtem, sanum facere: atque hic febricitat: scio igitur & hûc sanum facere. Possum igitur aliquid sciêtia quidem generali scire, quod in particulari nesciam. Potest igitur sic quoque ei qui sciêtiâ habeat euenire vt peccet, vt, Hominê omnê febricitâtem sanare *scio*: verùm an hic febricitet haud scio. Itidem igitur in incôtinête qui habeat sciêtiam, idem error eueniet. Côtigerit idem incôtinentem in vniuersum

τὴν ἐπιστήμην ἔχοντα ἡ αὐτὴ ἁμαρτία συμβαίνει. ἐνδέχεται γὰρ τὸν ἀκρατῆ, τὴν μὲν καθόλου

habere scientiam, vt talia sint improba, & perniciosa: nec tamen hæc ipsa particulatim nosse improba. Proinde ita habendo scientiam aberrabit: quandoquidem in vniuersum habet, non etiam particulatim. Non itaque hoc modo fuerit alienũ, vt incontinens habendo scientiam, mali aliquid agat. Est enim sicut in ebriis, à quibus cùm excessit ebrietas, & ad sese redierunt, non excedit ipsis ratio: nec quidem scientia, quæ sub ebrietate delituerat, fueratq; prostrata: deinde ab ebrietate immunis, rursus fit qui prius erat. Ita habet incõtinens. Perturbatio enim sibi superior euasit, ratiocinationem rectã facit delitescere: sed si vt de ebrietate dicebamus, abfuerit perturbatio rursus in sese redit. Est & quędam alia de incontinente, quæ dubitationem faciebat oratio, vbi laus incontinentem sequebatur aliquando, & cõtinentem vituperatio quod neutiquam euenit. Neque enim cõtinens, aut incõtinens, qui ratione falsus est, sed qui rectà institutus ratione qua tam mala, quàm bona discernit. Incõtinens quidem, qui & eiusmodi ratione non persuasus est: sed cõtinens: qui persuasus, ab ipsis non agitur cupiditatibus. Neque enim cuicunque videtur patrem cædere, turpe esse: sed qui cædere cõcupiscit, & abstinet, is continens est. Proinde si in iis neque continentia, neque incontinentia, ne quidem laudabilis fuerit incõtinentia, vt neque vituperabilis continentia, quemadmodum videbatur. Sunt nimirum incontinentiæ varia genera: aliæ enim morbus attulit: aliæ cum natura ortum habuére. Morbo natæ sunt eiusmodi, vt eorum, qui vellunt capillos, & manducant. Quòd si quispiam huic imperet voluptati, non continuò laudabilis est: neque vituperabilis, quatenus non imperat, aut non admodum certè. Naturales autem, vt in iudicio conuictum olim aiunt filium quòd patrem cæcidisset, pro defensione attulisse, quòd is patrem quoque suum cæcidisset, & absolutus fuisset. Naturale etenim iudicibus fuisse crimen visum est. Quòd si quis à cædenda patre se continuerit, non continuò laudabilis. Et ne nos quidem eiusmodi nunc incontinentias & continentias quærimus, sed per quas vituperandi sunt homines simpliciter vel laudandi. Bonorum certè quædam sunt externa, vt opulentia, dominatus: honor, amicitia, gloria: quædam circa corpus necessaria vt tactus, & gustus,

A ἐπιστήμην ἔχειν, ὅτι τὰ τοιαῦτα φαῦλα καὶ βλαβερά· μὴ μέντοι γε, ὅτι ἐστὶ ταῦτα φαῦλα, τὰ μέρος εἰδέναι. ὥστε οὕτως ἔχων τὴν ἐπιστήμην ἁμαρτήσεται. ἔχει γὰρ τὴν καθόλου, τὴν δ' ἐπὶ μέρους οὔ. οὐδὲν οὖν ἄτοπον, οὐδ' οὕτω συμβήσεται ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς, τὸν ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην φαῦλόν τι πράττειν. ἔστι γὰρ ὡς ἐπὶ τῶν μεθυόντων· οἱ γὰρ μεθύοντες, ὅταν αὐτοῖς ἡ μέθη ἀπαλλαγῇ, πά- B λιν οἱ αὐτοί εἰσιν· οὐκ ἐξέστησε δ' αὐτοῖς ὁ λόγος, οὐδ' ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἐκρατεῖτο ὑπὸ τῆς μέθης. ἀπαλλαγέντες δὲ τῆς μέθης, πάλιν οἱ αὐτοί εἰσιν· οὐκ ἐξέστησε δ' αὐτοῖς ὁ λόγος, οὐδ' ἡ ἐπιστήμη. ὁμοίως ἔχει ὁ ἀκρατὴς πάλιν. ἐπικρατῆσαν γὰρ τὸ πάθος, ἠρεμεῖν ἐποίησε τὸν λογισμόν· ὅταν δ' ἀπαλλαγῇ τὸ πάθος ὥσπερ ἡ μέθη, πάλιν ὁ αὐτός ἐστιν. ἦν C δὲ καὶ ἄλλος τις λόγος ἐπὶ τῆς ἀκρασίας ὃς παρεῖχεν ἀπορίαν, ὡς ἐπαινετόν ποτε τὸν ἀκρατῆ ἐσόμενον, καὶ ψεκτὸν τὸν ἐγκρατῆ. οὐ συμβαίνει δὲ τοῦτο. οὐ γάρ ἐστιν οὔτ' ἐγκρατὴς οὔτ' ἀκρατὴς ὁ τῷ λόγῳ διεψευσμένος, ἀλλ' ὁ λόγον ἔχων ὀρθόν, καὶ τούτῳ τὰ φαῦλα ὄντα κρίνων καὶ τὰ καλά. καὶ ἀκρατὴς μὲν ὁ τῷ τοιούτῳ λόγῳ ἀπειθῶν· ἐγκρα- D τὴς δ' ὁ πειθόμενος, καὶ μὴ ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀγόμενος. οὐδὲ γὰρ ᾧ τινι οὐ δοκεῖ τὸν πατέρα τύπτειν αἰσχρὸν εἶναι, ἐπιθυμοῦντι δὲ τύπτειν, ὁ τύπτου ἀπεχόμενος ἐγκρατής ἐστιν. ὥστ' εἰ μή ἐστιν ἐπὶ τῶν τοιούτων μήτε ἐγκράτεια μήτε ἀκρασία, οὐδ' ἂν ἐπαινετὴ εἴη ἡ ἀκρασία, οὐδὲ ψεκτὴ ἡ ἐγκράτεια, ὥσπερ ἐδόκει. εἰσὶ δὲ τῶν ἀκρασιῶν αἱ μὲν νοσηματικαί, αἱ E δὲ φύσει. αἱ νοσηματικαὶ μὲν αἱ τοιαῦται. εἰσὶ γάρ τινες οἱ τίλλοντες τρίχας διατρώγουσιν. εἰ οὖν τις ταύτης τῆς ἡδονῆς κρατεῖ, οὐκ ἔστιν ἐπαινετός, οὐδὲ ψεκτὸς ἐὰν μὴ κρατῇ, ἢ οὐ σφόδρα γε. φύσει δέ, οἷον ἐν ποτε φασι κρινόμενον ἐν δικαστηρίῳ, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι, ἀπολογεῖσθαι λέγοντα ὅτι, Καὶ γὰρ οὗτος τὸν αὑτοῦ πατέρα· καὶ ἀποφυγεῖν διὰ F ἐδόκει γὰρ τοῖς δικασταῖς φυσικὴν εἶναι τὴν ἁμαρτίαν. εἰ δή τις τοῦ τὸν πατέρα τύπτειν κρατοίη, οὐκ ἐπαινετός. οὐ δὴ τὰς τοιαύτας ζητοῦμεν νῦν ἀκρασίας, οὐδ' ἐγκρατείας, ἀλλὰ καθ' ἃς ψεκτοὶ ἁπλῶς καὶ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα. ἔστι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐκτός, οἷον πλοῦτος, ἀρχή, τιμή, φίλοι, δόξα, τὰ δ' ἀναγκαῖα καὶ περὶ σῶμά ἐστιν, οἷον ἁφή τε καὶ γεῦσις. ὁ

ὁ οὖν περὶ ταῦτα ἀκρατής, οὗτος ἁπλῶς ἂν καὶ ἀκρατὴς δόξειεν εἶναι, καὶ ἡ ἀκρασία ἂν περὶ ταῦτα εἶναι δόξειεν. ἀπορεῖται δὲ πάλιν περὶ τί ποτ' ἐστὶν ἡ ἀκρασία. περὶ μὲν οὖν τιμὴν οὐκ ἔστιν ἁπλῶς ἀκρατής. ἐπαινεῖται γάρ πως ὁ περὶ τιμὴν ἀκρατής· φιλότιμος γάρ τις. τὸ δ' ὅλον λέγομεν καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων τὸν ἀκρατῆ, προσθέντες, περὶ τιμὴν ἀκρατής, ἢ δόξαν, ἢ ὀργήν. ἀλλὰ τὸν ἁπλῶς ἀκρατῆ οὐ προστίθεμεν περὶ ἅ, ὡς ὑπάρχοντος αὐτοῦ, καὶ φανεροῦ ὄντος, οἷον τοῦ προστεθῆναι, περὶ ἅ ἐστιν. ἔστι γὰρ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς σωματικὰς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής. δῆλον δὲ καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι περὶ ταῦτά ἐστιν ἡ ἀκρασία· ἐπεὶ γὰρ ψεκτὸς ὁ ἀκρατής, ψεκτὰ δεῖ εἶναι τὰ ὑποκείμενα. τιμὴ μὲν οὖν καὶ δόξα, καὶ ἀρχή, καὶ χρήματα, καὶ τὰ περὶ ὅσα δὴ ἄλλα ἀκρατεῖς λέγονται, οὐκ ἔστι ψεκτά· αἱ δὲ ἡδοναὶ αἱ σωματικαὶ ψεκταί. διὸ εἰκότως ὁ περὶ ταύτας ὢν μᾶλλον τοῦ δέοντος, οὗτος ἀκρατὴς τελείως λέγεται. ἐπειδὴ δέ ἐστι τῶν περὶ τὰ ἄλλα ἀκρασιῶν λεγομένων, ἡ περὶ τὴν ὀργὴν ἀκρασία ψεκτοτάτη, πότερον ψεκτοτέρα ἐστὶν ἡ περὶ τὴν ὀργήν, ἢ ἡ περὶ τὰς ἡδονάς; ἔστιν οὖν ἡ περὶ τὴν ὀργὴν ἀκρασία ὁμοία τοῖς παισὶ τοῖς πρὸς τὸ διακονεῖν προθύμοις ἔχουσιν· καὶ γὰρ οὗτοι, ὅταν εἴπῃ ὁ δεσπότης, Δός μοι, τῇ προθυμίᾳ ἐξενεχθέντες, πρὶν τοῦ ἀκοῦσαι τί δεῖ δοῦναι, ἔδωκαν, καὶ ἐν τῷ δοῦναι διήμαρτον. πολλάκις γὰρ δέον βιβλίον δοῦναι, γραφεῖον ἔδωκαν. ὅμοιον δὲ τούτῳ πάσχει ὁ τῆς ὀργῆς ἀκρατής. ὅταν γὰρ ἀκούσῃ τὸ πρῶτον ῥῆμα, ὅτι ἠδίκηται, ἐξάγεται ὁ θυμὸς πρὸς τὸ τιμωρήσασθαι, οὐκ ἔτι περιμείνας ἀκοῦσαι πότερον δεῖ ἢ οὐ δεῖ, ἢ ὅτι γε οὐχ οὕτω σφόδρα. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη ὁρμὴ πρὸς ὀργήν, ἣ δοκεῖ ἀκρασία εἶναι ὀργῆς, οὐ λίαν ἐπιτιμητική ἐστιν. ἡ δὲ πρὸς τὴν ἡδονὴν ὁρμὴ ψεκτή. ἔστι γὰρ διαφορὰν ἔχουσα πρὸς ταύτην, διὰ τὸν λόγον ὃς ἀποτρέπει τοῦ μὴ πράττειν, ἀλλ' ὅμως πράττει παρὰ τὸν λόγον. διὸ ψεκτή ἐστι μᾶλλον τῆς δι' ὀργὴν ἀκρασίας. ἡ μὲν γὰρ δι' ὀργὴν ἀκρασία λύπη ἐστίν· οὐδεὶς γὰρ ὀργιζόμενος οὐ λυπεῖται· ἡ δὲ δι' ἐπιθυμίαν μεθ' ἡδονῆς. διὸ μᾶλλον ψεκτή· ἡ γὰρ δι' ἡδονὴν ἀκρασία μεθ' ὕβρεως δοκεῖ εἶναι. πότερον δὲ ἡ καρτερία καὶ ἡ ἐγκράτεια ταὐτόν ἐστιν, ἢ οὔ;

A Qui ergo circa hæc incontinens, is incontinens simpliciter esse videatur, & vt corporalis: & quam quærimus incontinentiam, circa hæc esse videbitur. Ambigitur, quoque, circa quidnam sit incontinentia. Circa honorem quidem non est simpliciter incontinens. Laudatur enim quodam modo, qui circa honorem incontinens: nam honoris amans videtur. Omnino autem solemus qui sunt eiusmodi eos incon- B tinentes appellare, cũ adiectione quadam, *verbi gratia*, incontinens honoris, aut gloriæ, aut iræ. Verùm simpliciter incontinẽti non accommodamus circa quæ, vt ei adsit manifestum aliquod sine oppositione eiùs circa quod sit. Est enim fere circa voluptates, & ægritudines corporis incontinẽs. Hinc manifestum est, circa hæc versari incontinentiam. Nam quoniam incontinens vituperabilis, subiecta esse opor- C tet vituperabilia. Honor igitur, & gloria, & dominatus, & pecuniæ, & circa quæcũque talia dicuntur incontinenter, sub vituperationem non cadunt: at corporis voluptates, vituperandæ. Ideo non iniuria qui circa has magis, quàm sit par, versatur, is incõtinens prorsus dicitur. Verùm quoniam incontinentiarum, quæ circa alia versari dicuntur, quæ circa irã maximè reprehendenda incontinentia. Vtrum ma- D gis reprehendenda est, quæ circa iram, an quæ circa voluptates? Est igitur quæ circa iram incontinentia, similis pueris ad subministrandum promptis. His nanque cùm dixerit dominus, Cedo mihi: promptitudine erecti, antè, quàm audierint quid sit subministrandum, suggerere solent, & inter suggerendum hallucinantur. Sæpe enim liber fuit exhibendus, & graphiũ dedêre. Itidem incontinens, iræ succumbit. E Cùm primùm enim audierit verbũ, quod, quispiam affecit iniuria, ira ad vlciscendũ insultat, neutiquã patiens audire expediatne an nõ vel nõ ita vehemẽter. Huiusmodi igitur ad irã impulsus, quæ iræ deputatur incontinentia non admodum videtur incessenda. At ad voluptatem impulsus, sub reprehẽsionẽ cadit. Sũt nanq; distincta in ipsa, ob rationẽ quæcũq; auertũt ne agatur aliquid: & tamẽ ob rationẽ agitur. Ideo F magis est, quàm per irã, reprehẽdenda incontinẽtia voluptatis: quandoquidẽ per irã incõtinentia ęgrimonia est nemo siquidẽ stomachatus nõ ægrescit: at ex cõcupiscẽtia, cum voluptate. Iccirco magis vituperabilis, quòd ex voluptate incõtinentia abesse à contumelia nõ videtur. Vtrum verò tolerantia, & cõtinentia idem est, an non?

habere scientiam, vt talia sint improba, & perniciosa: nec tamen hæc ipsa particulatim nosse improba. Proinde ita habendo scientiam aberrabit: quandoquidem in vniuersum habet, non etiam particulariter. Non itaque hoc modo fuerit alienũ, vt incontinens habendo scientiam, mali aliquid agat. Est enim sicut in ebriis, à quibus cùm excessit ebrietas, & ad sese redierunt, non excedit ipsis ratio nec quidem scientia, quæ sub ebrietate delituerat, fueratq; prostrata: deinde ab ebrietate immunis, rursus fit qui prius erat. Ita habet incõtinens. Perturbatio enim sibi superior euasit, ratiocinationem rectã facit delitescere: sed si vt de ebrietate dicebamus, abfuerit perturbatio rursus in sese redit. Est & quędam alia de incontinente, quæ dubitationem faciebat oratio, vbi laus incontinentem sequebatur aliquando, & cõtinentem vituperatio quod neutiquam euenit. Neque enim cõtinens, aut incõtinens, qui ratione falsus est, sed qui recta institutus ratione qua tam mala, quàm bona discernit. Incõtinens quidem, qui & eiusmodi ratione non persuasus est: sed cõtinens: qui persuasus, ab ipsis non agitur cupiditatibus. Neque enim cuicunque videtur patrem cædere, turpe esse: sed qui cædere cõcupiscit, & abstinet, is continens est. Proinde si in iis neque continentia, neque incontinentia, ne quidem laudabilis fuerit incõtinentia, vt neque vituperabilis continentia, quemadmodum videbatur. Sunt nimirum incontinentiæ varia genera: alias enim morbus attulit: aliæ cum natura ortum habuére. Morbo natæ sunt eiusmodi, vt eorum, qui vellunt capillos, & manducant. Quòd si quispiam huic imperet voluptati, non continuò laudabilis est: neque vituperabilis, quatenus non imperat, aut non admodum certè. Naturales autem, vt in iudicio conuictum olim aiunt filium quòd patrem cæcidisset, pro defensione attulisse, quòd is patrem quoque suum cæcidisset, & absolutus fuisset. Naturale etenim iudicibus fuisse crimen visum est. Quòd si quis à cædenda patre se continuerit, non continuò laudabilis. Et ne nos quidem eiusmodi nunc incontinentias & continentias quærimus, sed per quas vituperandi sunt homines simpliciter vel laudandi. Bonorum certè quædam sunt externa, vt opulentia, dominatus: honor, amicitia, gloria: quædam circa corpus necessaria, vt tactus, & gustus,

A ἐπιστήμην ἔχειν, ὅτι τὰ τοιαῦτα φαῦλα καὶ βλαβερά· μὴ μέντοι γε, ὅτι ἐστὶ ταῦτα φαῦλα, ἐπὶ μέρους εἰδέναι. ὥστε οὕτως ἔχων τὴν ἐπιστήμην ἁμαρτήσεται. ἔχει γὰρ τὴν καθόλου, τὴν δ᾽ ἐπὶ μέρους οὔ. οὐδὲν οὖν ἄτοπον, οὐδ᾽ οὕτω συμβήσεται ἐπὶ τῶν ἀκρατοῦς, τὸν ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην φαῦλόν τι πράττειν. ἔστι γὰρ ὡς ἐπὶ τῶν μεθυόντων· οἱ γὰρ μεθύοντες, ὅταν αὐτοῖς ἡ μέθη ἀπαλλαγῇ, ἡ πάλιν οἱ αὐτοὶ εἰσιν· οὐκ ἐξέστη δ᾽ αὐτῶν ὁ λόγος, οὐδ᾽ ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ᾽ ἐκρατεῖτο ὑπὸ τῆς μέθης. ἀπαλλαγέντες δὲ τῆς μέθης, πάλιν οἱ αὐτοί εἰσιν· οὐκ ἐξέστη δ᾽ αὐτῶν ὁ λόγος, οὐδ᾽ ἡ ἐπιστήμη. ὁμοίως ἔχει ὁ ἀκρατὴς πάλιν. ἐπικρατῆσαν γὰρ τὸ πάθος, ἠρεμεῖν ἐποίησε τὸν λογισμόν· ὅταν δ᾽ ἀπαλλαγῇ τὸ πάθος ὥσπερ ἡ μέθη, πάλιν ὁ αὐτός ἐστιν. ἦν

C δὲ καὶ ἄλλος τις λόγος ἐπὶ τῆς ἀκρασίας ὃς παρέχειν ἀπορεῖν, ὡς ἐπαινετὸν ποτε τὸν ἀκρατοῦς ἐσόμενον, καὶ ψεκτὸν τὸν ἐγκρατοῦς. οὐ συμβαίνει δὲ τοῦτο. οὐ γάρ ἐστιν οὔτ᾽ ἐγκρατὴς οὔτ᾽ ἀκρατὴς ὁ τῷ λόγῳ διεψευσμένος, ἀλλ᾽ ὁ λόγον ἔχων ὀρθόν, καὶ τούτῳ τὰ φαῦλα ὄντα κρίνων καὶ τὰ καλά. καὶ ἀκρατὴς μὲν, ὁ τῷ τοιούτῳ λόγῳ ἀπειθῶν· ἐγκρα-

D τὴς δὲ, ὁ πειθόμενος, καὶ μὴ ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀγόμενος. οὐδὲ γὰρ ὅτῳ τινὶ οὐ δοκεῖ πατέρα τύπτειν αἰσχρὸν εἶναι, ἐπιθυμοῦντι δὲ τύπτειν, ὁ τούτου ἀπεχόμενος ἐγκρατής ἐστιν. ὥστ᾽ εἰ μή ἐστιν ἐπὶ τῶν τοιούτων μήτε ἐγκράτεια μήτε ἀκρασία, οὐδ᾽ ἂν ἐπαινετὴ εἴη ἡ ἀκρασία, οὐδὲ ψεκτὴ ἡ ἐγκράτεια, ὡς ἄρα ἐδόκει. εἰσὶ δὲ τῶν ἀκρασιῶν αἱ μὲν νοσηματικαί, αἱ

E δὲ φύσει. νοσηματικαὶ μὲν αἱ τοιαῦται. εἰσὶ γάρ τινες οἳ τίλλοντες τρίχας διατρώγουσιν. εἰ οὖν τις ταύτης τῆς ἡδονῆς κρατεῖ, οὐκ ἔστιν ἐπαινετός, οὐδὲ ψεκτὸς ἂν μὴ κρατῇ, ἢ οὐ σφόδρα γε. φύσει δέ, οἷον ὅν ποτέ φασι κρινόμενον ἐν δικαστηρίῳ, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι, ἀπολογεῖσθαι λέγοντα ὅτι, Καὶ γὰρ οὗτος τὸν αὑτοῦ πατέρα· καὶ ἀποφυγεῖν δή.

F ἔδοξεν γὰρ τοῖς δικασταῖς φυσικὴν εἶναι τὴν ἁμαρτίαν. εἰ δή τις τοῦ τὸν πατέρα τύπτειν κρατοίη, οὐκ ἐπαινετός. οὐ δὴ τὰς τοιαύτας ζητοῦμεν νῦν ἀκρασίας, οὐδ᾽ ἐγκρατείας, ἀλλὰ καθ᾽ ἃς ψεκτοὶ ἁπλῶς καὶ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα. ἔστι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐκτός, οἷον πλοῦτος, ἀρχή, τιμή, φίλοι, δόξα, τὰ δὲ ἀναγκαῖα καὶ περὶ σῶμά ἐστιν, οἷον ἁφή τε καὶ γεῦσις.

ἔτι ὁ οὖν περὶ ταῦτα ἀκρατής, οὐχ ἁπλῶς ἀκρατὴς δόξειεν εἶναι, καὶ ἣν αἱ σωματικαὶ καὶ ἣν ζητοῦμεν ἀκρασίαν, αὕτη περὶ ταῦτα δόξειεν εἶναι. ἀπορεῖται δὲ πάλιν περὶ τί ποτ᾽ ἐστὶν ἡ ἀκρασία. περὶ μὲν οὖν τιμὴν οὐκ ἔστιν ἁπλῶς ἀκρατής· ἐπαινεῖται γάρ πως ὁ περὶ τιμὴν ἀκρατής· φιλότιμος γάρ τις. τὸ δ᾽ ὅλον λέγομεν καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων ἀκρατῆ, προστιθέντες, περὶ τιμὴν ἀκρατής, ἢ δόξαν, ἢ ὀργήν. ἀλλὰ τὸν ἁπλῶς ἀκρατῆ οὐ προστίθεμεν περὶ ἃ, ὡς ὑπάρχοντος αὐτῷ, καὶ φανεροῦ ὄντος, οὐδὲ τῆς προσθήκης, περὶ ἅ ἐστι. ἔστι γὰρ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς σωματικὰς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής. δῆλον δὲ καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι περὶ ταῦτα ἡ ἀκρασία· ἐπεὶ γὰρ ψεκτὸς ὁ ἀκρατής, ψεκτὰ εἶναι δεῖ τὰ ὑποκείμενα. τιμὴ μὲν οὖν καὶ δόξα, καὶ ἀρχὴ, καὶ χρήματα, καὶ τὰ τοιαῦτα δι᾽ ἃ ἀκρατεῖς λέγονται, οὐκ εἰσὶ ψεκτά· αἱ δὲ ἡδοναὶ αἱ σωματικαὶ, ψεκταί. διὸ εἰκότως ὁ περὶ ταύτας μᾶλλον ἢ δεῖ ὤν, οὗτος ἀκρατὴς τελείως λέγεται. ἐπειδὴ δέ ἐστι τῶν περὶ τὰ ἄλλα ἀκρασιῶν λεγομένων, ἡ περὶ τὴν ὀργὴν ψεκτοτάτη, πότερον ψεκτοτέρα ἐστὶν ἡ περὶ τὴν ὀργὴν ἢ ἡ περὶ τὰς ἡδονάς; ἔστιν οὖν ἡ περὶ τὴν ὀργὴν ἀκρασία ὁμοία τοῖς παισὶ τοῖς προθύμοις τοῖς διακονεῖν. καὶ γὰρ οὗτοι, ὅταν εἴπῃ ὁ δεσπότης, δός μοι, ὑπὸ προθυμίας ἐκφέροντες, πρὶν ἀκοῦσαι τί δεῖ δοῦναι, ἔδωκαν, καὶ ἐν τῷ δοῦναι διήμαρτον. πολλάκις γὰρ δέον βιβλίον δοῦναι, γραφεῖον ἔδωκαν. ὅμοιοι δὲ τούτοις πεπόνθασιν ὁ τῆς ὀργῆς ἀκρατής. ὅταν γὰρ ἀκούσῃ τὸ πρῶτον ῥῆμα, ὅτι ἠδίκηται, ὁρμᾷ τιμωρῆσαι τὸ θυμοειδές, οὐκ ἐπιμείνας ἀκοῦσαι πότερον δεῖ ἢ οὐ δεῖ, ἢ ὅτι γε οὐχ οὕτω σφόδρα. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη ὁρμὴ πρὸς ὀργήν, ἣ δοκεῖ ἀκρασία εἶναι ὀργῆς, οὐ λίαν ἐστὶν ἐπιτιμητέα. ἡ δὲ πρὸς τὴν ἡδονὴν ὁρμὴ ψεκτή γε. ἔστι γὰρ διαφορὰν ἔχουσα πρὸς ταύτην, διὰ τὸν λόγον ἀποτρέποντα μὴ πράττειν, ἀλλ᾽ ὅμως πράττει παρὰ τὸν λόγον. διὸ ψεκτὴ ἐστι μᾶλλον τῆς δι᾽ ὀργὴν ἀκρασίας. ἡ μὲν γὰρ δι᾽ ὀργὴν ἀκρασία λύπη ἐστίν· οὐδεὶς γὰρ ὀργιζόμενος οὐ λυπεῖται· ἡ δὲ δι᾽ ἐπιθυμίαν, μεθ᾽ ἡδονῆς. διὸ μᾶλλον ψεκτή· ἡ γὰρ δι᾽ ἡδονὴν ἀκρασία, μεθ᾽ ὕβρεως δοκεῖ εἶναι. πότερον δὲ ἡ καρτερία καὶ ἡ ἐγκράτεια ταὐτόν ἐστιν, ἢ οὔ;

A Qui ergo circa hæc incontinens, is incontinens simpliciter esse videatur, & vt corporalis: & quam quærimus incontinentiam, circa hæc esse videbitur. Ambigitur quoque, circa quidnam sit incontinentia. Circa honorem quidem non est simpliciter incontinens. Laudatur enim quodam modo, qui circa honorem incontinens: nam honoris amans videtur. Omnino autem solemus qui sunt eiusmodi eos incon-
B tinentes appellare, cũ adiectione quadam, *verbi gratia*, incontinens honoris, aut gloriæ, aut iræ. Verùm simpliciter incontinẽti non accommodamus circa quæ, vt ei adsit manifestum aliquod sine oppositione eiùs circa quod sit. Est enim ferè circa voluptates, & ægritudines corporis incontinẽs. Hinc manifestum est, circa hæc versari incontinentiam. Nam quoniam incontinens vituperabilis, subiecta esse opor-
C tet vituperabilia. Honor igitur, & gloria, & dominatus, & pecuniæ, & circa quæcũque talia dicuntur incontinenter, sub vituperationem non cadunt: at corporis voluptates, vituperandæ. Ideo non iniuria qui circa has magis, quàm sit par, versatur, is incõtinens prorsus dicitur. Verùm quoniam incontinentiarum, quæ circa alia versari dicuntur, quæ circa irã maximè reprehendenda incontinentia. Vtrum ma-
D gis reprehendenda est, quæ circa iram, an quæ circa voluptates? Est igitur quæ circa iram incontinentia, similis pueris ad subministrandum promptis. His nanque cum dixerit dominus, Cedo mihi: promptitudine erecti, antè, quàm audierint quid sit subministrandum, suggerere solent, & inter suggerendum hallucinantur. Sæpe enim liber fuit exhibendus, & graphiũ dedêre. Itidem incontinens iræ succumbit.
E Cùm primùm enim audierit verbũ, quod quispiam affecit iniuria, ira ad vlciscendũ insultat, neutiquã patiens audire expediatne an nõ vel nõ ita vehemẽter. Huiusmodi igitur ad irã impulsus, quæ iræ deputatur incontinentia non admodum videtur incessenda. At ad voluptatem impulsus, sub reprehẽsionẽ cadit. Sũt nanq distincta in ipsa, ob rationẽ quæcũq. auertũt ne agatur aliquid: & tamẽ ob rationẽ agitur. Ideo
F magis est, quàm per irã, reprehẽdenda incontinẽtia voluptatis: quandoquidẽ per irã incõtinentia ęgrimonia est nemo siquidẽ stomachatus nõ ægrescit: at ex cõcupiscẽtia, cum voluptate. Ideirco magis vituperabilis, quòd ex voluptate incõtinentia abesse à contumelia nõ videtur. Vtrum verò tolerantia, & cõtinentia idem est, an non?

Nam continentia, necnon continẽs circa voluptates est, ipsas coercendo: at tolerantia, circa ægrimonias, siquidem patiẽs, ac sustinens ægrimonias, is tolerans est. Rursus incontinentia, & mollities, idem non est. Mollities siquidem & mollis, est succumbens laboribus, non certè omnibus, sed quos alius aliquis necessariò duxerit sustinendos. Incontinens verò, qui voluptates sustinere non possit, sed remollescens ab eis agatur. Est porrò quispiam intemperans appellatus: nunquid igitur intemperans idem quod incontinens, atque ipse idem incontinens, quod intemperans? Nempe intemperans eiusmodi est, vt quæ agit, eadem & optima, & commodissima sibi esse arbitretur: nec vllam habet rationem, quæ eius videatur aduersari voluptatibus. At incõtinens habet rationem, quæ aduersatur ei, in iis ad quæ cupiditate agitur. Vter autem curatu facilior, intemperans, an incontinens? Certè hac quidem ratione intemperans curatu facilior videatur. Nam si ratio ei aduenerit, quæ mala esse doceat, ipse nõ operabitur. At incontinenti non deest ratio, & tamen agit mala: proinde homo huiusmodi incurabilis esse videbitur. Cæterùm vtrum deterius afficitur cui nihil adest boni, nec quod per illud existit quam ille, cui quod honore præcellit male affectum est? Est nimirum incõtinẽs, qui bonum obtinet, rectam rationem, cùm intemperans nõ habeat. Cùm ergo ratio vtriusque principatum obtineat, incõtinẽtis honoratissimum principium præstò est, quod ab intemperante abest. Ergo incontinente intemperãs deterius habet. Rursus, vt suprà mentionem fecimus de feritatis vitio, nõ est ipsum in fera spectare, sed in homine. Feritatis siquidem nomen adeptum est id vitium, ob singularem improbitatem. Sed cur in fera nihil? nempe quòd improbum in fera principium non sit. Est siquidem ratio principium. Enimuerò vter plura mala patrauerit, leóne aliquis an Dionysius, siue Phalaris aut Clearchus, aut alius quis ex istis improbis hominibus? An perspicuum est istos: quãdo enim inest *male agenti* principium deprauatum ac malũ, mu[illegible] cõfert: at in fera nullũ prorsus est principium. Ita igitur improbum est in ipso intemperãte principium. Nã quatenus quæ mala sũt committit, etiam ratio ei adstipulatur, cẽsetque ea esse peragẽda, quia improbum in ipso est principium. At in incõtinẽte sanum principium est, vt hinc melior incõtinẽs intẽperãte esse videatur,

A ἡ μὲν γὰρ ἐγκράτεια περὶ ἡδονάς, καὶ ὁ ἐγκρατὴς ὁ κρατῶν τῶν ἡδονῶν· ἡ δὲ καρτερία, περὶ λύπας· ὁ γὰρ καρτερῶν καὶ ὑπομένων τὰς λύπας, οὗτος καρτερικός ἐστι. πάλιν δ' ἀκρασία καὶ μαλακία οὐκ ἔστι ταὐτόν. ἡ μὲν γὰρ μαλακία ἐστί, καὶ ὁ μαλακὸς ὁ μὴ ὑπομένων πόνους, οὐχ ἅπαντας δέ, ἀλλ' οὓς ἀναγκαῖον ἄλλος τις ὑπομένειν· ὁ δ' ἀκρατής, ὁ μὴ δυνάμενος ὑπομένειν ἡδονάς, ἀλλὰ καταμαλα- B κιζόμενος, καὶ ὑπὸ τούτων ἀγόμενος. ἔστιν οὖν πάλιν τις καλούμενος ἀκόλαστος· πότερον οὖν ὁ ἀκόλαστος ἀκρατής, καὶ ὁ ἀκρατὴς ὁ αὐτός, ἢ οὔ; ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος τοιοῦτός τις, οἷος οἴεσθαι ἃ πράττει, ταῦτα καὶ βέλτιστα εἶναι αὑτῷ καὶ συμφορώτατα, καὶ λόγον οὐδένα ἔχειν ἐναντιούμενον τοῖς αὑτῷ φαινομένοις ἡδέσιν· ὁ δὲ ἀκρατής, λόγον ἔχει ἐναντιούμενον C αὐτῷ, ἐφ' ἃ ἡ ἐπιθυμία ἄγει. πότερος δὲ εὐιατότερος ὁ ἀκόλαστος, ἢ ὁ ἀκρατής; οὕτω μὲν οὖν δόξειεν ἂν ὁ ἀκρατής· ὁ γὰρ ἀκόλαστος εὐιατότερος· εἰ γὰρ αὐτῷ λόγος ἐγγένοιτο ὁ διδάξων ὅτι φαῦλα, οὐκ ἔτι πράξει· τῷ δὲ γε ἀκρατεῖ ἐνυπάρχει ὁ λόγος, καὶ ὅμως πράττει· ὥστε ἂν ὁ τοιοῦτος δόξειεν ἀνίατος εἶναι. ἀλλὰ πότερος διακείμενος χεῖρον, ᾧ μηθὲν ἀγαθὸν ὑπάρχει, ἢ τῷ καὶ ὑπάρχει, οὐ μὴν καὶ τὸ τιμιώτατον; δῆλον ὅτι ἐκεῖνος. καὶ ὅσῳ D γε ὁ τιμιώτερον, χεῖρον διάκειται. ἔστι τοίνυν ὁ μὲν ἀκρατής, ἀγαθὸν ἔχων τὸν λόγον ὀρθὸν ὄντα· ὁ δὲ ἀκόλαστος οὐκ ἔχει, ἔτι ἑκάστου ὁ λόγος ἑκάστου ἀρχή. τῷ μὲν οὖν ἀκρατεῖ ἡ ἀρχὴ τιμιώτατον ὄν, εὖ διάκειται· τῷ δὲ ἀκολάστου, κακῶς, ὥστε χείρων ἂν εἴη ὁ ἀκόλαστος τοῦ ἀκρατοῦς. ἔτι ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς θηριότητος ἣν ἐλέγομεν κακίαν, οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ἐν θηρίῳ οὖσαν, ἀλλ' ἐν ἀνθρώπῳ· ἡ γὰρ θη- E ριότης ὄνομα ὑπερβολῆς κακίας. διὰ τί δὲ οὐκ ἐν; ἢ ὅτι ἡ ἀρχὴ φαύλη ἐν θηρίῳ οὐκ ἔστιν; ἔστι δ' ἡ ἀρχὴ ὁ λόγος. ἐπεὶ πότερον ἂν πλείω κακὰ ποιήσειε λέων, ἢ Διονύσιος, ἢ Φάλαρις, ἢ Κλέαρχος, ἤ τις τούτων τῶν μοχθηρῶν; ἢ δῆλον ὅτι οὗτοι; ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐνοῦσα φαύλη, μεγάλα συμβάλλεται. ἐν F δὲ θηρίῳ ὅλως οὐκ ἔστιν ἀρχή. ἐν μὲν οὖν τῷ ἀκολάστῳ ἐνέστιν ἀρχὴ φαύλη. ἃ γὰρ πράττει φαῦλα ὄντα, καὶ ὁ λόγος συμφωνεῖ τούτων, καὶ δοκεῖ αὐτῷ ταῦτα δεῖν πράττειν, οὐκ οὖν ἐν αὐτῷ δ' ἡ ἀρχὴ ἐνέστιν ὑγιής· διὸ βελτίων ἂν δόξειεν εἶναι ὁ ἀκρατὴς τοῦ ἀκολάστου.

εἶν

A ἔστι δὲ καὶ τῆς ἀκρασίας δύο εἴδη· ἡ μὲν, προπετική τις καὶ ἀπροβούλευτος, καὶ ἐξαίφνης γινομένη· οἷον ὅταν ἴδωμεν καλὴν γυναῖκα, εὐθέως τι ἐπάθομεν, καὶ ἀπὸ τοῦ πάθους ὁρμὴ ἐγένετο πρὸς τὸ πρᾶξαί τι ἂν ἴσως οὐ δεῖ. ἡ δ' ἑτέρα, ἀσθενική τις ἡ μετὰ λόγου οὖσα ἀποκωλύοντος. ἐκείνη μὲν οὖν, οὐκ ἂν δόξειεν εἶναι ψεκτή. καὶ γὰρ ἐν τοῖς σπουδαίοις ἡ τοιαύτη ἐγγίνεται, ἐν τοῖς θερμοῖς καὶ εὐφυέσιν· ἡ δὲ ἐν τοῖς ψυχροῖς καὶ μελαγχολικοῖς· οἱ δὲ τοιοῦτοι ψεκτοί. ἔτι τῷ ἤδη τῷ λόγῳ προκαταλαβόντι, μηδὲν παθεῖν, εἰ οἶδεν ὅτι ἥξει γυνὴ εὐπρόσωπος. διὸ δεῖ κατακρατεῖν αὑτόν. τῷ δὲ τοιούτῳ λόγῳ προκαταλαβὼν ὁ ἐκ τῆς προσφάτου φαντασίας ἀκρατὴς, οὐδὲ πείσεται οὐδὲ πράξει οὐδὲν αἰσχρόν. ὁ δὲ τῷ λόγῳ μὲν εἰδὼς ὅτι οὐ δεῖ, πρὸς δὲ τὴν ἡδονὴν ἐνδιδοὺς καὶ καταμαλακιζόμενος, ὁ τοιοῦτος ψεκτότερος. οὔτε γὰρ ὁ σπουδαῖος οὐδέποτε οὕτω γένοιτ' ἂν ἀκρατής· ὁ γὰρ λόγος προκαταλαβὼν, οὐκ ἂν εἴασεν. ἡγεμὼν γὰρ ἐστὶν ἐν αὐτῷ ὑπάρχων· ᾧ οὗτος πειθαρχεῖ, ἀλλὰ τῇ ἡδονῇ ἐνδίδωσι, καὶ καταμαλακίζεται, καὶ ἐξασθενεῖ πως. πότερον δ' ὁ σώφρων ἐγκρατής ἐστιν, ἠπορήθη μὲν ἐν τοῖς ἐπάνω, νῦν δὲ λεγέσθω. ἔστι γὰρ ὁ σώφρων, καὶ ἐγκρατής· ὁ γὰρ ἐγκρατής ἐστιν, οὐ μόνον ὁ τὰς ὑπαρχούσας ἐπιθυμίας κατέχων διὰ τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ὁ τοιοῦτος ὢν, οἷος καὶ μὴ ὑπαρχουσῶν ἐπιθυμιῶν, τοιοῦτος εἶναι οἷος εἰ ἐγγένοιντο κατέχειν. ἔστι δὲ σώφρων ὁ μὴ ἔχων ἐπιθυμίας φαύλας, τόν τε λόγον ὀρθὸν περὶ ταῦτα· ὁ δ' ἐγκρατὴς ὁ ἐπιθυμίας ἔχων φαύλας, τὸν δὲ λόγον τὸν περὶ ταῦτα ὀρθὸν ἔχων. ἀκολουθεῖ τῷ σώφρονι ὁ ἐγκρατής, καὶ ἔσται σώφρων· ὁ μὲν γὰρ σώφρων, οὐ πάσχει· ὁ δὲ ἐγκρατὴς, ὁ πάσχων, καὶ τούτων κρατῶν, ἢ οἷος ὢν πάσχειν. οὐδέτερον δὲ τούτων τῷ σώφρονι ὑπάρχει. διὸ οὐκ ἔστιν ὁ ἐγκρατὴς σώφρων. πότερον δὲ ὁ ἀκόλαστος ἀκρατής ἐστιν, ἢ ὁ ἀκρατὴς ἀκόλαστος; ἢ οὐδέτερον θατέρῳ ἀκολουθεῖ; ὁ μὲν γὰρ ἀκρατής ἐστιν ὁ λόγος τοῖς πάθεσι μάχεται· ὁ δὲ ἀκόλαστος, οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ὁ πράττων τὰ φαῦλα, ἅμα τὸν λόγον σύμψηφον ἔχων. οὐδ' ἄρα ὁ ἀκόλαστος οἷος ἀκρατὴς, οὐδ' ὁ ἀκρατὴς οἷος ὁ ἀκόλαστος. ἔτι δὲ φαυλότερος ὁ ἀκόλαστος τοῦ ἀκρατοῦς. δυσιατότερα γὰρ τὰ φυσικὰ τῶν ἐξ ἔθους γινομένων.

Sunt etiam incontinentiæ binæ species. Vna quidem prorumpens & improuisa, & confestim proueniens: velut cum speciosam viderimus mulierem, & confestim afficimur, & ab affectu erumpit impulsus ad aliquid perpetrandum, quod fortasse non expediat. Altera verò, velut quædam imbecillitas, quæ cum ratione insurgit auertente. Prior igitur non admodum sub reprehensionem cadere videbitur: quandoquidem etiam virtutis studiosis potest euenire, calidis, & ingeniosis. Secunda autem, frigidis, & melancholicis: tales nimirum reprehendendi. Præterea si quis munire se ratione anteuerterit, poterit non affici: vt si sciuerit venturam formosam mulierem: conuenit igitur se cohibere. Nam qui eiusmodi ratione præuenerit, ex obuia visione incontinens non commouebitur, nec turpe quicquam aget. Verum qui ratione cognouerit indecens aliquid, ad idque voluptate delabetur, & remollescet, is multò magis reprehendendus. Neque enim probus vnquam eiusmodi fuerit incontinens. Ratio namque præueniens se, non permiserit: dux siquidem ea in ipso probo existit. Cui non obtemperat improbus, sed voluptati deditus & remollescit & quodam modo effeminatur. Vtrum verò temperãs sit continens quod suprà fecimus ambiguum nũc differamus. Est igitur temperãs, & continens: nam continens, non solùm est præsentes cupiditates cohibẽs, verùm etiam talis, vt si nullæ adsint cupiditates, ita instructus, vt eas possit cohibere. Est autem temperans, quã nullas habeat cupiditates malas, rectãque rationi circa hæc militat: at continens, qui malas habet cupiditates, & aduersum ipsas rectam rationem. Proinde temperantem continens comitatur, eritque temperãs continens. Siquidem temperans non afficitur, continens verò afficitur quidem, sed compescit affectus, vel qui potest affici, vt ne non succumbat. Temperanti autem istorum est neutrum: ideo continens, temperans non est. Verùm intemperans incontinens, an incontinens intemperans, aut neuter alterum comitatur? Incontinens enim est, cuius ratio perturbationes oppugnat: at intemperans, non huiusmodi, sed qui mala agit, simulque incõtinẽs adstipulantem habet rationem. Non itaque intemperãs, qualis incõtinẽs: neque incõtinens, qualis intemperãs. Præterea, improbior incõtinẽte est intemperãs. Curatu enim difficiliora, quæ naturalia, quàm quæ ex cõsuetudine gignũtur.

Ob hoc siquidem valida esse videtur consuetudo, quòd naturæ insideat. Intemperans igitur eiusmodi, cuiusmodi quispiam natura est: ob hoc, & hac de causa, in ipso improba ratio est. Neque talis est incontinens, quia ne quidem ratio eiusmodi non proba. Oportuit nanque ipsam esse improbam, si foret natura qualis est improbus. Incontinens igitur, consuetudine malus esse videbitur: vt natura, intemperans. Curatu nanque longè difficilior intemperans: quandoquidem consuetudo, consuetudine exploditur, at natura à nemine extrudi potest. Verùm autem, cùm sit incontinens eiusmodi vt norit & non cedat rationi, sitque prudens huiusmodi, vt recta ratione singula perpendat, acciderit vt incontinens sit prudens, an non? Ex his enim, quæ dicta sunt ambigere quispiam potuerit. Verùm si quæ à nobis antea dicta sunt suscipere voluerimus, nõ erit prudens incontinens. Dicebamus nanque prudentem esse non cui recta ratio modò inesset verùm etiam quæ ex ratione optima videretur, & proinde incontinens non fuerit prudens. Cæterùm talis, astutus quidem est. Distinximus siquidem paulò antè astutum à prudente, vt qui inter se differrent: versantur enim illi quidem circa eadẽ, versi interim vnus quidẽ circa hæc solers, alter verò non solers. Astutum igitur incontinentem esse contingit. Neque enim solers, circa quæ & astutus. Prudentem verò, incontinentem esse non contingit.

CAPVT VII.

POst hæc de voluptate disserẽdum est, cùm de felicitate sit nobis oratio. Felicitatem arbitrantur omnes, aut voluptatem esse, & vitam delectabilem, aut non citra voluptatem. At qui voluptatem vrgent, nec inter bona enumerãdam esse existimant, saltem hoc felicitati coniunctum esse volunt vt sit doloris omnis expers, ipsam citra ægritudinem esse voluerunt. Sine ægritudine esse igitur, vicinum voluptati est. Quapropter de vovoptate quoque dicẽdum, nõ modò quia etiam alij ita arbitrãtur, verùm etiam quòd nobis de voluptate dicere necessarium esse cẽseamus. Nam cùm de felicitate nobis sit oratio, felicitatémque definierimus, planéque dixerimus in vita perfecta esse virtutis actionem, sitque virtus circa voluptatem, & ægritudinem: de voluptate dicere necesse est, quandoquidem citra voluptatem nõ est felicitas.

A καὶ γὰρ τὸ ἔθος διὰ τοῦτο δοκεῖ ἰσχυρὸν εἶναι, ὅτι εἰς φύσιν μεθίστησιν. ὁ μὲν οὖν ἀκόλαστος αὐτὸς τοιοῦτος ἐστὶν οἷος φαῦλός τις τὴν φύσιν εἶναι. διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τούτου ὁ λόγος φαῦλος ἐν αὐτῷ ἐστι. ἀλλ' ὁ ἀκρατὴς οὐχ οὕτως. οὐ γὰρ ὅτι αὐτὸς τοιοῦτός ἐστιν, ὁ λόγος οὐ σπουδαῖος. φαῦλον γὰρ αὐτὸν ἔδει εἶναι, εἰ ἦν ἡ φύσις τοιοῦτος οἷος ὁ φαῦλος. ὁ μὲν οὖν ἀκρατὴς
B ἔθει ἐστὶ φαῦλος, ὁ δὲ ἀκόλαστος φύσει. δυσιατότερος γὰρ ὁ ἀκόλαστος. τὸ μὲν γὰρ ἔθος ὑπὸ ἔθους ἐκκρούεται. ἡ δὲ φύσις ὑπ' οὐδενὸς ἐκκρούεται. πότερον δ' ἐπεὶ ἐστὶν ὁ ἀκρατὴς τοιοῦτός τις, οἷος εἰδέναι καὶ μὴ διαψεύδεσθαι τοῦ λόγου· ἔστι δὲ καὶ ὁ φρόνιμος τοιοῦτος ὁ τῷ ὀρθῷ λόγῳ ἕκαστα θεωρῶν, πότερον ἐνδέχεται τὸν φρόνιμον ἀκρατῆ εἶναι, ἢ οὔ; ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις ἐκ τῶν εἰρημένων. εἰ δὲ παρακολουθήσομεν
C τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις, οὐκ ἔσται ὁ φρόνιμος ἀκρατής. ἔφαμεν γὰρ τὸν φρόνιμον εἶναι οὐχ ᾧ ὁ ὀρθὸς λόγος μόνον ὑπάρχει, ἀλλ' ᾧ καὶ τὸ πράττειν τὰ κατὰ τὸν λόγον φαινόμενα βέλτιστα. εἰ δὲ πράττει τὰ βέλτιστα ὁ φρόνιμος, οὐδ' ἂν ἀκρατὴς εἴη ὁ φρόνιμος· ἀλλ' ὁ τοιοῦτος δεινὸς μέν ἐστι. διωρισάμεθα γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τὸν δεινὸν καὶ τὸν φρόνιμον ὡς ἑτέρους ὄντας.
D εἰσὶ μὲν γὰρ περὶ ταὐτά, ἀλλ' ὁ μὲν πρακτικὸς ὧν δεῖ, ὁ δ' οὐ πρακτικός. τὸν μὲν οὖν δεινὸν ἐνδέχεται ἀκρατῆ εἶναι, οὐ γὰρ πρακτικὸς περὶ ἃ καὶ δεινός· τὸν φρόνιμον δ' οὐκ ἐνδέχεται ἀκρατῆ εἶναι.

Κεφάλαιον ζ.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα λεκτέον ἂν εἴη περὶ ἡδονῆς, ἐπειδὴ περὶ εὐδαιμονίας ἐστὶν ὁ λόγος. τὴν δ' εὐδαιμονίαν οἴονται πάντες
E ἤτοι ἡδονὴν εἶναι, καὶ τὸ ἡδέως ζῆν, ἢ οὐκ ἄνευ γε ἡδονῆς. οἱ δὲ καὶ τὴν ἡδονὴν δυσχεραίνοντες, καὶ οὐκ οἰόμενοι δεῖν τὴν ἡδονὴν ἐναριθμεῖσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλά γε τὴν ἀλυπίαν προστιθέασιν. ἐγγὺς οὖν τὸ ἀλύπως τῆς ἡδονῆς ἐστι. διόπερ λεκτέον περὶ ἡδονῆς, οὐ μόνον δὲ διότι καὶ οἱ ἄλλοι οἴονται δεῖν, ἀλλὰ διὰ καὶ ἀναγκαῖον ἐστὶν ἡμῖν λέγειν περὶ ἡδονῆς. ἐπειδὴ γὰρ
F περὶ εὐδαιμονίας ἡμῖν ἐστιν ὁ λόγος, τὴν δ' εὐδαιμονίαν διωρισάμεθα, καὶ φαμὲν εἶναι ἀρετῆς ἐνέργειαν ἐν βίῳ τελείῳ. ἡ δ' ἀρετὴ ἐστὶ περὶ ἡδονὴν καὶ λύπην, ἐπειδή γε οὐκ ἔστιν ἡ εὐδαιμονία ἄνευ ἡδονῆς· περὶ τὸν μὲν οὖν ὑπολαμβάνουσί τινες λέγοντες, ὡς οὐκ οἴονται δεῖν τὴν ἡδονὴν ὡς ἐν ἀγαθοῦ μέρει λαμβάνειν.

πρῶτον τοίνυν· γάρ φασιν εἶναι τὴν ἡδονὴν γένεσιν, τὴν δὲ γένεσιν ἀτελές τι, τὸ δὲ ἀγαθὸν οὐδέποτε τὴν τοῦ ἀτελοῦς χώραν ἔχειν. δεύτερον δ' ὅτι εἰσί τινες φαῦλαι ἡδοναί· τὸ δ' ἀγαθὸν οὐδέποτε ἐν φαυλότητι εἶναι. πάλιν ὅτι ἐν ἅπασιν ἐγγίνεται, καὶ γὰρ ἐν τῷ φαύλῳ, καὶ ἐν τῷ σπουδαίῳ, καὶ ἐν θηρίοις καὶ ἐν βοσκήμασι· τὸ δ' ἀγαθὸν ἀμιγὲς ἐπὶ τοῖς φαύλοις, καὶ οὐ πολύκοινον· καὶ ὅτι οὐ κράτιστον ἡ ἡδονή, τὸ δ' ἀγαθὸν κράτιστον. καὶ ὅτι ἐμποδίζει τοῦ πράττειν τὰ καλά· τὸ δὲ κωλυτικὸν τῶν καλῶν, οὐκ ἂν εἴη ἀγαθόν. πρῶτον μὲν οὖν πρὸς τὸ πρῶτον τὸ ὑπὲρ τῆς γενέσεως, καὶ πειρατέον τὸν λόγον τοῦτον λύειν, διὰ τὸ μὴ ἀληθῆ εἶναι. ἔστι γὰρ πρῶτον μὲν οὐ πᾶσα ἡδονὴ γένεσις. ἡ γὰρ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν ἀπὸ ἡ γινομένη, οὐκ ἔστι γένεσις· οὐδ' ἡ ἀπὸ τοῦ ἀκούειν καὶ ὀσφραίνεσθαι. οὐ γὰρ ἐξ ἐνδείας γινομένη, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, οἷον ἐπὶ τοῦ φαγεῖν, ἢ πιεῖν. αὗται μὲν γὰρ ἐξ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς γίνονται, τῷ ἢ τὴν ἔνδειαν ἀναπληροῦσθαι, ἢ τὴν ὑπερβολὴν ἀφαιρεῖσθαι. διὸ γένεσις δοκεῖ εἶναι. ἡ δ' ἔνδεια καὶ ὑπερβολή, λύπη. λύπη οὖν ἐνταῦθα ἔνθα ἡδονῆς γένεσις. ἐπὶ δὲ γε τοῦ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι καὶ ὀσφραίνεσθαι, οὐκ ἔστι προλυπηθῆναι. οὐδεὶς γὰρ ἡδόμενος τῷ ὁρᾶν, ἢ τῷ ὀσφραίνεσθαι, προελυπήθη. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας ἔστι θεωροῦντά τι ἡσθῆναι ἄνευ τοῦ προλυπηθῆναι· ὥστ' εἴη ἄν τις ἡδονή (ὡς λόγος ὁ αὐτός ἐστιν) διὰ τοῦτο οὐκ ἀγαθόν ὅτι γένεσις. ἔστι δέ τις ἡδονή, ὃ οὐκ ἔστι γένεσις. αὕτη ἂν εἴη ἀγαθόν. τὸ δ' ὅλον οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἡδονὴ γένεσις. οὐδὲ γὰρ αὗται αἱ ἀπὸ τοῦ φαγεῖν καὶ πιεῖν ἡδοναὶ οὐκ εἰσὶ γενέσεις· ἀλλὰ διαμαρτάνουσιν οἱ ταύτας φάσκοντες εἶναι τὰς ἡδονὰς γενέσεις. οἴονται γὰρ ἐπειδὴ τῆς προσφορᾶς γινομένης γίνεται ἡδονή, διὰ τοῦτο γένεσιν εἶναι. ἔστι δ' οὐ. ἔστι γάρ τι τῆς ψυχῆς μέρος ᾧ ἡδόμεθα ἅμα τῇ προσφορᾷ ὧν ἐνδεεῖς ἐσμέν, τοῦτο μέρος τι τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖ καὶ κινεῖται. ἡ δὲ κίνησις τούτου καὶ ἡ ἐνέργεια, ἐστὶν ἡδονή. διὰ δὲ τὸ ἅμα τῇ προσφορᾷ ἐκεῖνο τὸ μέρος τὸ τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖν, ἢ διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἐνεργεῖν, οἴονται γένεσιν εἶναι τὴν ἡδονήν. τὸ τὴν προσφορὰν δῆλον εἶναι, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς μέρος, ἄδηλον. ὅμοιον, εἴ τις τὸν ἄνθρωπον οἴοιτο εἶναι σῶμα, ὅτι τοῦτο μὲν ἐστιν αἰσθητόν, ἡ δὲ ψυχὴ οὔ.

A Primùm itaq. dicimus, quod nõnulli ferũt voluptatem in numerum bonorum non venire existimantes. Aiunt nanque primò ortum esse voluptatem. At ortum, quiddam imperfectum bonum porrò, imperfecti locum nunquam obtinere. Secundo loco, Voluptates esse quasdam improbas: at improbitatem, nunquam bonum admittere. Rursus quod gignatur in omnibus. Nam & malo, & improbo, & feræ, & cicuri siue pecudi deputatur: at bonũ, malis immisceri, nefas, & ne quidem multis commune est. Quódq. non potentissimũ, voluptas: at bonum potentissimũ. Quódq honesta agendi, sit impedimentum. Nam quod honesta agere prohibeat, bonum qui potest esse? Primum igitur primo occurrendum, de ortu, ratióque diluenda, quòd neutiquam vera sit. Est igitur in primis non omnis voluptas ortus. Nam quæ ab inspiciendo voluptas gignitur, ortus non est: C nec ab audiendo, & olfaciendo. Neque enim ex egestate procreata, quemadmodum in aliis, vt ex comedendo, vel bibendo. Hæ nanque ex egestate, & redundantia fiunt, aut saturando egestatem, aut redundantiæ auferendo, ideo ortus esse videntur. At egestas, & redundantia, ægritudo: gignitur ægritudo hic, vbi ortus voluptatis. Atqui in spectando, & audiendo, & olfaciendo, non est vt ægritudo antecedat: nemo siquidem spectando delectatur, aut D olfaciendo, prius tristatus est. Itidem in cogitatione: potest enim contemplanti rem aliquam, delectatio esse citra præcedentem ægritudinem: & proinde fuerit voluptas aliqua, quæ ortus non est. Quòd si voluptas (vt eorum dicta oratio, ideo bonum non est, quia ortus: éstque voluptas aliqua quæ ortus non est: fuerit vtique bonum, voluptas. Atqui in totum non E est voluptas ortus: nam neque quæ à comedendo, & bibendo voluptates, ortus dici possunt. Verum hallucinantur, qui has voluptates ortus esse perhibent. Putãt siquidem, quoniam prolatis rebus, *vel inter iuuendum cibus* gignitur voluptas, ob hoc ortum esse: sed non est: quandoquidem enim est pars animæ quædam, qua oblectamur simul prolatis, quibus indigebamus, rebus, ea pars animæ, quatenus exer- F cetur, & mouetur, oblectatur. Atqui motus ipsius, & exercitium, voluptas est: quòd cũ prolatis rebus ea pars animæ exerceatur, aut propter ipsius actionem, ortum esse censent voluptatem: quòd certa sit rerum prolatio, animæ tamē pars incerta: perinde atque si quis hominē esse opinetur corpus, quòd id sub sensum cadat, nõ autē animã

verum est anima. Itidem & in hoc. Est nãque pars quædam animæ, qua oblectamur, quæ, simul atque res prolatæ sunt, exercetur: ideo nulla voluptas est ortus. Verum & conuersio (inquiunt) in naturam: quæ sub sensum cadit. Nam non conuertentibus sese in naturam, voluptas est. Siquidem conuertendo naturæ egestatem, fit exaturatio. At vt diximus, fieri potest vt sine vlla egestate fiat oblectatio. Siquidem egestas ægritudo. At citra ægritudinem, dicimus *posse aliquem* oblectari. & proinde non fuerit voluptas, egestatis conuersio. Indignum namque in huiusmodi voluptatibus nihil. Proinde si ideo quòd ortus est, voluptas bonũ esse existimetur, nullaq. est voluptas ortus, bonum vtiq. fuerit voluptas. Præterea quòd non omnis (inquiunt) voluptas bonum, quispiam id deprehenderit hoc pacto: Nam quia bonum in omnibus dicitur esse prædicamentis, nempe in essentia, & in ad aliquid, & in quanto, & quãdo ac in totum in omnibus, illud quoque manifestum, per omnia voluptatem aliquam comitari. Proinde cum quia in omnibus prædicamentis est bonum, etiam voluptas fuerit bonum. Et proinde quoniam in his quidem per se bona, etiam voluptas fuerit per se bonum. Atqui à bonis voluptas, est voluptas: bonum ergo fuerit omnis voluptas. Simul certum hinc etiam differre inter se specie voluptates, quandoquidem differunt etiam prædicamenta, in quibus est voluptas. Neque enim est, quemadmodum in scientiis, vt grammatica, vel quæcunque alia. Non si Lamprus grammaticam habeat, & ita afficiatur hic grammaticus ab hac grammatica, vt quiuis alius habens grammaticam, non sunt nimirum duæ grãmaticæ *diuersæ* quæ in Lampro, & quæ in Ileo. At in voluptate, nõ ita. Nam quæ ex ebrietate voluptas, & quæ ex copulatu, non eadem modo afficiunt quam ob rem specie inter se distingui videbuntur voluptates. Cæterum quia sunt & malè voluptes, etiam ob ho voluptas bonum esse videbatur. At id voluptatis minimè proprium iudicium est, sed naturæ, atque scientiæ. Nam est & natura mala, sicut vermium, & crabronum, ac prorsus vilium animalium: nec tamen ob hoc, natura malorum. Eodem modo habent & malæ scientiæ, sicut sedentariæ: nec tamen ob hoc, malum scientia est, sed genere bonum tam scientia, quàm natura.

A ἔστι δέ γε καὶ ἡ ψυχή. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τούτου· ἔστι γὰρ μόριόν τι τῆς ψυχῆς ᾧ ἡδόμεθα, ὃ ἅμα τῇ προσφορᾷ ἐνεργεῖ· διὸ οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἡδονὴ γένεσις. καὶ ἀποκατάστασιν δέ φασιν εἰς φύσιν αἰσθητήν. καὶ γὰρ μὴ ἀποκαθισταμένοις εἰς φύσιν ἔστιν ἡδονή. τὸ γὰρ ἀποκαθίστασθαί ἐστι, τὸ τῇ ἐνδείᾳ τῇ φύσει, τούτου τὴν ἀναπλήρωσιν γίνεσθαι· ἔστι δέ, ὥς φαμεν, μὴ ὄντα ἐνδεᾶ ἥδεσθαι. ἡ μὲν γὰρ ἔνδεια λύπη· ἄνευ δὲ λύπης φαμὲν ἥδεσθαι ἀεί. οὐκ ἂν εἴη ἡδονὴ ἀποκατάστασις τις ἐνδείας. ἐνδεὲς γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡδονῶν οὐδέν. ὥστ' εἰ διότι μὲν γένεσις ἡ ἡδονή, οὐκ ἀγαθὸν ἐδόκει εἶναι· οὐκ ἔστι δὲ οὐδεμία ἡδονὴ γένεσις· ἀγαθὸν ἂν εἴη ἡδονή. ἀλλὰ μὴν τοῦτο οὐ πᾶσα, φασίν, ἡδονὴ ἀγαθόν. σκοπεῖσθαι δ' ἄν τις καὶ ὑπὲρ τούτου οὕτως. ἐπεὶ γὰρ τἀγαθὸν φαμὲν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις λέγεσθαι (καὶ γὰρ ἐν οὐσίᾳ, καὶ ἐν τῷ πρός τι, καὶ ποσῷ, καὶ πότε, καὶ ὅλως ἐν ἁπάσαις) ἤδη γ' ἐκεῖνο φανερόν. κατὰ πάσας γὰρ ἡδονή τις ἀκολουθεῖ. ὥστ' ἐπειδὴ τὸ ἀγαθὸν ἐν ἁπάσαις ταῖς κατηγορίαις, καὶ ἡδονὴ ἂν εἴη ἀγαθόν. ὥστ' ἐπειδὴ ἐν τούτοις μὲν τἀγαθά, καὶ ἡδονὴ ἡ δ' ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἡδονή· ἀγαθὸν ἂν εἴη πᾶσα ἡδονή. ἅμα δὲ δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι καὶ διάφοροι τῷ εἴδει ἡδοναί εἰσι. διαφέρουσι γὰρ καὶ κατηγορίαι, ἐν αἷς ἐστιν ἡδονή. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν ἔχει, οἷον τῆς γραμματικῆς ἢ ἄλλης ἡστινοσοῦν. εἰ ἔχει γὰρ Λάμπρος τὴν γραμματικήν, ὁμοίως διακείσεται ὑπὸ τῆς γραμματικῆς ταύτης ὁ γραμματικός, ἀλλ' ὥσπερ ἂν ἄλλος ὁ ἔχων τὴν γραμματικήν, οὐ δύο εἰσὶ διάφοροι αἱ γραμματικαί, ἥ τ' ἐν Λάμπρῳ, καὶ ἐν Ἰλεῖ. ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἡδονῆς οὐχ οὕτως. ἡ γὰρ ἀπὸ τῆς μέθης ἡδονή, καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ συγγίνεσθαι, οὐχ ὁμοίως διατιθέασι. διὸ διαφέρειν τῷ εἴδει δόξειεν ἂν εἶναι αἱ ἡδοναί. ἀλλὰ καὶ διότι φαῦλαί εἰσιν ἡδοναί τινες, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐδόκει ἡδονὴ αὐτοῖς ἀγαθὸν εἶναι. τὸ δὴ τοιοῦτον καὶ ἡ τοιαύτη κρίσις, οὐκ ἴδιόν ἐστιν ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φύσεως καὶ ἐπιστήμης. ἔστι γὰρ ἡ φύσις φαύλη, οἷον ἡ τῶν σκωλήκων, καὶ ἡ τῶν κανθάρων, καὶ ὅλως ἡ τῶν ἀτίμων ζώων· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἡ φύσις τῶν φαύλων. ὁμοίως δ' εἰσὶ καὶ ἐπιστῆμαι φαῦλαι, οἷον αἱ βάναυσοι· ἀλλ' ὅμως οὐ διὰ τοῦτο φαῦλον ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἀγαθὸν τῷ γένει καὶ ἐπιστήμη καὶ φύσις.

ὥσπερ

ὥσπερ γὰρ οὐδ' ἀνδριαντοποιὸν θεωρεῖν δεῖ ποῖός τις ἐστὶν ἐξ ὧν ἀπέτυχε, καὶ κακῶς εἰργάσατο, ἀλλ' ἐξ ὧν εὖ· οὕτως οὐδ' ἐπιστήμην οὐδὲ φύσιν, οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν ποῖόν τι ἐστὶν ἐκ τῶν φαύλων, ἀλλ' ἐκ τῶν σπουδαίων, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἡδονὴ τῷ γένει ἀγαθόν ἐστι. ἐπεὶ ὅτι γέ εἰσι φαῦλαι ἡδοναί, οὐδὲ ἡμᾶς λανθάνει. ἐπεὶ γὰρ καὶ φύσεις τῶν ζώων εἰσὶ διάφοροι, οἷον καὶ φαύλη καὶ σπουδαία, οἷον ἡ μὲν ἀνθρώπου σπουδαία, ἡ δὲ λύκου, ἢ τινος ἄλλου θηρίου, φαύλη· ὁμοίως δὲ ἑτέρα φύσις ἵππου καὶ ἀνθρώπου, ὄνου, καὶ κυνός· ἡ δὲ ἡδονή ἐστι κατάστασις ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς φύσιν ἑκάστου τὴν αὑτοῦ. ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη ἥδιστον τῇ γε φαύλῃ φύσει· ἀλλὰ τῇ φαύλῃ φύσει φαύλη ἡδονή. οὐ γάρ ἐστιν αὐτὸ καὶ ἵππῳ καὶ ἀνθρώπῳ. ὁμοίως οὐδὲ τοῖς ἄλλοις. ἀλλ' ἐπεὶ αἱ φύσεις διάφοροι, καὶ αἱ ἡδοναὶ διάφοροι. ἡ γὰρ ἡδονὴ ἦν ἀποκατάστασις· καὶ ἡ ἀποκατάστασις, φασίν, εἰς φύσιν καθίστησιν. ὥστε τῆς μὲν φαύλης φύσεως ἡ κατάστασις φαύλη· τῆς δὲ σπουδαίας, σπουδαία. ἀλλ' οἱ φάσκοντες εἶναι τὴν ἡδονὴν οὐ σπουδαῖον, πεπόνθασιν ὅπερ οἱ μὴ εἰδότες τὸ νέκταρ, οἰόμενοι τοὺς θεοὺς οἶνον πίνειν, καὶ οὐκ εἶναι τούτου ἥδιον οὐδέν. τοῦτο δὲ πάσχουσι διὰ τὴν ἄγνοιαν· οἷς ὅμοιον πεπόνθασιν οἱ πάσας τὰς ἡδονὰς γενέσεις φάσκοντες εἶναι, καὶ οὐκ ἀγαθόν. διὰ γὰρ τὸ μὴ εἰδέναι ἄλλας ἡδονάς, ἀλλ' ἢ τὰς σωματικάς, ταύτας τε ὁρᾶν γενέσεις τε οὔσας καὶ μὴ σπουδαίας, ὅλως οὐκ οἴονται εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν. ἐπεὶ δ' οὖν ἐστιν ἡ ἡδονὴ καὶ καθισταμένης τῆς φύσεως καὶ καθεστηκυίας, οἷον καθισταμένης μέν, αἱ ἐξ ἐνδείας ἀναπληρώσεις, καθεστηκυίας δέ, αἱ ἀπὸ τῆς ὄψεως καὶ τῆς ἀκοῆς, καὶ τῶν τοιούτων οὖσαι, βελτίους ἂν εἶεν αἱ καθεστηκυίας τῆς φύσεως ἐνέργειαι. αἱ γὰρ ἡδοναί, κατ' ἀμφοτέρους λεγόμεναι τοὺς τρόπους, ἐνέργειαί εἰσιν. ὥστε δῆλον ὅτι αἱ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἡδοναί, καὶ τῆς ἀκοῆς, καὶ τοῦ διανοεῖσθαι, βέλτισται ἂν εἶεν, ἐπειδὴ αἵ γε σωματικαὶ ἐξ ἀναπληρώσεως. ἔτι καὶ τοῦτο ἐλέγετο, ὅτι οὐκ ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἐν πᾶσιν εἶναι, καὶ πᾶσι κοινόν, οὐκ ἀγαθόν. τὸ δὲ τοιοῦτον ἐστὶ φιλοτίμου μᾶλλον, καὶ φιλοτιμίας οἰκεῖον· ἔστι γὰρ φιλότιμος ἐστὶν ὁ μόνος βουλόμενος ἔχειν, καὶ τῷ τοιούτῳ τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, καὶ τὴν ἡδονὴν οὖν, εἰ μέλλει ἀγαθὸν εἶναι, τοιοῦτον δεῖν εἶναι, ἢ οὔ, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον·

A Nam quemadmodum statuarius inspiciendus non est, qualisnam sit ex eo quod per errorem commiserit, & malè fecerit, sed quod bene: ita ne scientiam quidem naturámve, aut quippiam aliud, quale sit ex malis, sed ex probis. Itidem ergo voluptas quoque genere bonum est. Quòd verò sint & malæ voluptates, ne nos quidem latet. Nam sunt etiam diuersæ naturæ animalium, bona, & mala: sicut hominis quidem,
B bona: lupi verò, vel cuiusuis alterius feræ, mala. Similiter equi natura altera quàm hominis, & asini & canis. At voluptas, conuersio est ex eo quod contra naturam, in naturam cuiuslibet suam: proinde & hoc fuerit suauissimum. Atqui improbæ naturæ improba voluptas est. Neque enim equo quod homini, & ne quidem aliis. At quoniam diuersæ naturæ, sunt diuersæ quoque voluptates Nam vo-
C luptas, conuersio est: & conuersio (inquiunt) siue restauratio, in naturam restituit. Proinde & malæ naturæ mala conuersio est, vt probæ proba. Qui porrò voluptatem non esse bonam contendunt, eo afficiuntur modo, quo qui nectar incognitum habent, & deos vinum potare existimant nihilque eo esse suauius: ex inscitia in id delabuntur. Simile contingit iis qui cunctas voluptates ortus esse asse-
D runt, & neutiquam bonum. Nam quòd alias voluptates ignorent, præter eas, quæ corporis sunt, eas ducunt ortus esse, nec bonas: in vniuersum non tentur voluptatem esse bonum. Quoniam igitur est voluptas & restituendæ naturæ & iam restitutæ (restituendæ naturæ sunt, nimirum repletiones post defectum: restitutæ autem, quæ oculis & auribus percipiantur ac similes) videntur restitutæ, ac suum (vt sic
E dicam) statum obtinentis, naturæ functiones esse meliores. Voluptates nanque vtrouis modo dictæ, sunt actiones. Proinde non dubium, quin à visu voluptates, & auditu, & intelligentia sint longè optimæ, cùm eæ quæ sub corpus cadunt, ab expletione procreentur. Rursum id dicebatur, quod ne quidem bonum. Siquidem quòd in omnibus sit, & commune o-
F mnibus, non bonum. Id certè in honori cupido, & honoris cupiditate, magis proprium est. Honoris siquidem cupidus, solus vult habere, & illo cæteros anteire. Voluptatem igitur, si ipsam per se bonum esse oporteat, esséne eiusmodi conuenit, an non? Atqui etiam contrario modo.

Ob id nanque bonum esse videatur, quod cuncta expetant. Agnatum enim cunctis, bonum expetere. Et proinde si cuncta voluptatem expetunt, genere bonum fuerit voluptas. Rursus, quòd sit impedimentum voluptas, ipsam bonum esse negauerunt, impedimentum esse asserendo: quod non rectè videantur considerare. Neque enim ad res transigendas est impedimentum, si qua sit alia, impedimentum: vt ebrietatis voluptas agere inhibuerit. Cæterùm ita etiam scientia scientiæ fuerit impedimentum. Nam fieri non potest, vt simul vtranque exerceas. Sed cur non bonum scientia, si voluptatem ex scientia excitarit? & vtrùm impedimentum sit ánne? Cæterùm multò magis aget voluptas: nanque ad magis agendum, inde suscitata impellit: quia probum faciendo, agit quæ ex virtute & ea suauiter agit. Nunquid moltò etiam magis quæ ad actionem pertineant exercebit? Ac si oblectatus egerit, probus erit: sin tristatus honesta prosequatur, non probus. Ægrimonia nanque in iis, quæ ex necessitate est. Proinde si quispiam dolore afficiatur, honesta prosequendo, coactus peragit: qui autem à necessitate agere compellitur, non probus. Cæterùm nemo potest quæ sunt virtuti conseutanea agere, vt non aliqua vel voluptate, vel ægritudine afficiatur, medium enim nihil est. Cur? nempe quòd virtus in affectu, affectus verò in ægritudine, & voluptate: nec quicquam in medio positum est. Non dubium igitur, quin virtus cum ægritudine, vel voluptate sit. Si quis igitur mœstus honesta prosequatur, non bonus. Proinde non fuerit virtus, cum ægritudine: cum voluptate ergo. Tantum ergo abest vel [illegible] impedimentum, vt etiam ad agendum exhortetur. In totumque nō contingit, vt sit citra voluptatem, quod ab ipsa procreatur. Alia fuit oratio, quòd nulla scientia faciat voluptatem. Ne id quidem verum est. Conuiuiorum nanque structores, & coronarum, necnon vnguentarij, voluptatis sunt effectores. Cæterùm aliis scientiis non est voluptas vt finis, sed cum voluptate, nec citra voluptatem. Est igitur etiam scientia, voluptatis effectrix. Rursus etiam aliter dicebatur quòd non optimum. Verum hoc modo, atque hac ratione, singulas ieris perditum virtutes. Siquidem fortitudo, optimum non est. Nunquid igitur ob hoc non bonum? An id absurdum sit? Itidem & in aliis, quòd voluptas, quia non optimum, non esse videatur bonum.

A διὰ τοῦτο δόξειεν ἂν εἶναι ἀγαθόν, ὅτι πάντα τοῦ ἡδέος ἐφίεται· τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ πάντα πέφυκεν ἐφίεσθαι, ὥστ᾽ εἰ τῆς ἡδονῆς πάντα ἐφίεται, ἀγαθὸν ἂν εἴη τῷ γένει ἡ ἡδονή. Πάλιν καὶ ὅτι ἐστὶν ἐμπόδιον ἡ ἡδονή, οὐκ ἔφασαν αὐτὴν ἀγαθὸν εἶναι. τὸ δ᾽ ἐμπόδιον δοκεῖν εἶναι, διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς σκοπεῖν, φαίνεται αὐτοῖς. οὐ γάρ ἐστιν ἐμπόδιον ἡ ἀπὸ τοῦ πράγματος τοῦ πραττομένου ἡδονή, εἰ μή τις ἄλλη, ἐμπόδιον, οἷον ἡ ἀπὸ τῆς B μέθης ἡδονὴ ἐμπόδιόν ἐστι τοῦ πράττειν. ἀλλ᾽ οὕτω γε καὶ ἐπιστήμη ἐπιστήμης ἐμπόδιον ἂν εἴη· οὐ γάρ ἐστιν ἅμα ἀμφοτέραις ἐνεργεῖν. ἀλλὰ διὰ τί οὐκ ἀγαθὸν ἡ ἐπιστήμη, εἰ ποιεῖ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης ἡδονήν; καὶ πότερον ἐμπόδιον ἔσται, ἢ οὔ; ἀλλὰ μᾶλλον πράξει. ἡ γὰρ ἡδονὴ παρορμᾷ πρὸς τὸ μᾶλλον πράττειν ἀπ᾽ αὐτῆς C γινομένη, ἐπεὶ τὸν σπουδαῖον ποιοῦσα πράττειν τὰ κατ᾽ ἀρετήν, καὶ ἡδέως ταῦτα πράττειν. ἀλλ᾽ οὐ πολλῷ μᾶλλον ἐνεργήσει ἄρα περὶ τὴν πρᾶξιν; καὶ ἐὰν μέν γε ἡδόμενος πράττῃ, σπουδαῖος ἔσται· ἐὰν δὲ λυπούμενος τὰ καλὰ πράττῃ, οὐ σπουδαῖος. ἡ γὰρ λύπη ἐπὶ τοῖς δι᾽ ἀνάγκην ἐστίν. ὥστ᾽ εἰ λυπεῖταί τις τὰ καλὰ πράττων, ἀναγκαζόμενος πράττει. ὁ δ᾽ ἐξ ἀνάγκης πράττων, οὐ σπουδαῖος, ἀλλὰ D μὴν οὐκ ἔστι γε μὴ λυπούμενον ἢ ἡδόμενον τὰ κατ᾽ ἀρετὴν πράττειν· τὸ δ᾽ ἀνὰ μέσον οὐκ ἔστι. διὰ τί; ὅτι ἡ ἀρετὴ ἐν πάθει· τὸ δὲ πάθος ἐν λύπῃ καὶ ἡδονῇ· ἐν δὲ τῷ ἀνὰ μέσον οὐκ ἔστι. δῆλον οὖν ὡς καὶ ἡ ἀρετὴ μετὰ λύπης καὶ ἡδονῆς. εἰ μὲν οὖν λυπούμενός τις τὰ καλὰ πράττει, οὐ σπουδαῖος. ὥστ᾽ οὐκ ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ μετὰ λύπης· μετὰ ἡδονῆς ἄρα. οὐ μόνον ἄρα οὐκ E ἐμπόδιόν ἐστιν ἡ ἡδονή, ἀλλὰ καὶ παρορμητικὸν πρὸς τὸ πράττειν, καὶ τὸ ὅλον δ᾽ οὐκ ἐνδέχεται ἄνευ ἡδονῆς εἶναι τὴν ἀπ᾽ αὐτῆς γινομένην. Ἄλλος ἦν λόγος ὅτι οὐδεμία ἐπιστήμη ποιεῖ ἡδονήν. ἔστι δ᾽ οὐδὲ τοῦτο ἀληθές· οἱ γὰρ δειπνοποιοὶ καὶ στεφανοποιοὶ καὶ οἱ μυρεψοὶ, ἡδονῆς εἰσὶ ποιητικοί. ἀλλὰ δὴ ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις οὐκ ἔστιν ἡ ἡδονὴ ὡς τέλος, ἀλλὰ μεθ᾽ ἡδονῆς τε, καὶ οὐκ ἄνευ ἡδο- F νῆς. ἔστιν οὖν ἐπιστήμη ποιητικὴ ἡδονῆς. ἔτι δὲ καὶ ἄλλως ἐλέγετο ὅτι οὐκ ἄριστον. ἀλλ᾽ οὕτω γε καὶ τῷ τοιούτῳ λόγῳ ἀναιρήσεις καὶ τὰς καθ᾽ ἕκαστα λεγομένας ἀρετάς. ἡ γὰρ ἀνδρεία οὐκ ἔστιν ἄριστον. ἆρ᾽ οὖν διὰ τοῦτ᾽ οὐκ ἀγαθόν; ἢ τοῦτ᾽ ἄτοπον; ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. οὐδ᾽ ἡ ἡδονὴ διὰ τοῦτ᾽ οὐκ ἀγαθόν, ὅτι οὐκ ἄριστον.

διαπορή-

ἀπορήσειε δ' ἄν τις μεταβὰς ἐπὶ τὰς ἀρετάς, τὸ τοιοῦτον· ἐπειδὴ ὁ λόγος κρατεῖ ποτὲ τῶν παθῶν (φαμὲν γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐγκρατοῦς) καὶ τὰ πάθη δὲ πάλιν ἀντεστραμμένως τοῦ λόγου κρατεῖ, οἷον ἐπὶ τῶν ἀκρατῶν συμβαίνει· ἐπεὶ οὖν τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς ἔχον τὴν κακίαν, κρατεῖ τοῦ λόγου εὖ διακειμένου (ὁ γὰρ ἀκρατὴς τοιοῦτος) καὶ ὁ λόγος ὁμοίως φαῦλος ὢν κρατήσει τῶν παθῶν εὖ διακειμένων καὶ ἐχόντων τὴν οἰκείαν ἀρετήν· εἰ δὲ τοῦτ' ἔσται, τῇ ἀρετῇ κακῶς χρήσεται· ὁ γὰρ λόγῳ φαύλῳ διακείμενος, καὶ χρώμενος τῇ ἀρετῇ, κακῶς αὐτῇ χρήσεται. τὸ δὴ τοιοῦτον ἄτοπον ἂν συμβαίνειν δόξειεν. πρὸς δὴ τὴν τοιαύτην ἀπορίαν ῥᾴδιον ἀπαντῆσαι καὶ λῦσαι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ἡμῖν εἰρημένων ὑπὲρ ἀρετῆς. τότε γὰρ φαμὲν εἶναι ἀρετήν, ὅταν ὁ λόγος εὖ διακείμενος τοῖς πάθεσιν εὖ ἔχουσι τὴν οἰκείαν αὐτῶν ἀρετὴν σύμμικτος ᾖ, καὶ τὰ πάθη τῷ λόγῳ. οὕτω γὰρ διακείμενα συμφωνήσουσι πρὸς ἄλληλα· ὥστε τὸν μὲν λόγον προστάττειν ἀεὶ τὸ βέλτιστον, τὰ δὲ πάθη ῥᾳδίως εὖ διακείμενα ποιεῖν ὅ τι ἂν ὁ λόγος προστάττῃ. ἂν οὖν ὁ λόγος φαύλως ᾖ διακείμενος, τὰ δὲ πάθη εὖ, οὐκ ἔστιν ἀρετή, ἐκλείποντος τοῦ λόγου. ἐξ ἀμφοτέρων γὰρ ἡ ἀρετή ἐστιν. ὥστ' οὐ κακῶς χρῆσθαι ἐνδέχεται αὐτῇ. ἁπλῶς δ' οὐχ (ὥσπερ οἴονται οἱ ἄλλοι) τῆς ἀρετῆς ἀρχὴ καὶ ἡγεμών ἐστιν ὁ λόγος, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ πάθη. δεῖ γὰρ πρὸς τὸ καλὸν ὁρμήν ἄλογόν τινα πρῶτον ἐγγενέσθαι (ὃ καὶ γίνεται), εἶθ' οὕτως τὸν λόγον ὕστερον ἐπιψηφίζοντα εἶναι καὶ διακρίνοντα. ἴδοι δ' ἄν τις τοῦτο ἐκ τῶν παιδίων, καὶ τῶν ἄνευ λόγου ζώντων. ἐν γὰρ τούτοις ἄνευ τοῦ λόγου ἐγγίνονται ὁρμαὶ τῶν παθῶν, πρὸς τὸ καλὸν πρότερον· ὁ δὲ λόγος ὕστερον ἐπιγινόμενος καὶ συμψηφίσας ἐνίοτε ποιεῖ πράττειν τὰ καλά. ἀλλ' οὐκ ἐὰν ἀπὸ τοῦ λόγου τὴν ἀρχὴν λάβῃ πρὸς τὰ καλά, ἀκολουθεῖ τὰ πάθη ὁμογνωμονοῦντα, ἀλλὰ πολλάκις ἐναντιοῦνται. διὸ μᾶλλον ἡ ἀρχὴ ἔοικε πρὸς τὴν ἀρετὴν τὸ πάθος εὖ διακείμενον, ἢ ὁ λόγος.

Κεφάλαιον η.

Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη τούτων εἰπεῖν, ἐπειδὴ περὶ εὐδαιμονίας ἐστὶν ὁ λόγος, περὶ εὐτυχίας· οἴονται γὰρ οἱ πολλοὶ τὸν εὐδαίμονα βίον τὸν εὐτυχῆ εἶναι, ἢ οὐκ ἄνευ γε εὐτυχίας· καὶ ὀρθῶς ἴσως. ἄνευ γὰρ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν,

Dubitauerit autem quispiam per virtutes transiens huiusmodi, vt quia ratio quandoque imperat affectibus, (de continente enim hoc dicebamus) & econuerso affectus imperant rationi, vt euenit incontinentibus: quia (inquam) expers rationis pars animæ vitium admittendo, imperat rationi bene dispositæ, (talis siquidem incontinens) & ratio similiter mala: quamobrem ipsa quoque bene dispositis perturbationibus imperabit, suam virtutem continentibus. Hoc si ita euenerit abuti virtute Improba nanque ratione affectus, virtutem vsurpando, ipsa abutetur. Hoc nimirum absurdum, euenire videbitur. Tali sanè dubitationi, facilè ex eis, quæ à nobis ante de virtute dicta sunt, est occurrere atque refellere. Tum demum nanque virtutem esse dicebamus, cùm ratio bene affecta, perturbationibus suam virtutem habentibus fuerit moderata. necnon perturbationes rationi consentaneæ. Ita nanque affecta inter se inuicem consentient. vt ratio, quod optimum sit semper præscribat: perturbationes verò facilè bene dispositæ, id exequantur, quod ratio præscripserit. Si ratio igitur malè fuerit affecta, perturbationes verò bene, nō fuerit virtus, deficiente ratione: nam ex vtroque virtus. Proinde non contigerit virtute abuti. Simpliciter verò non (quemadmodum alij opinantur) dux ratio virtutis est, atque principium, sed potius perturbationes. Ad honestum nanque impulsum quendam oportet primò innasci irrationalem, qui producatur, atque ita postremò rationem esse discernentem, atque constituentem. Quod sanè viderit quispiam ex pueris, & rationis expertibus animantibus. In his nanque sine ratione, perturbationum impulsus exoriuntur, primò ad honestum: mox posterior adueniens ratio, & constituens, honesta agere exhortatur Sed non si à ratione ad honesta ceperit principium, perturbationes consentientes comitantur: verùm sæpenumero controuersantur. Quam ob rem potius conuenerit, perturbationem ad virtutem anteire bene affectam, quàm rationem.

CAPVT VIII.

INterea dicendum de prospera fortuna est, posteaquam de felicitate nobis est oratio. Arbitrantur nanque multi felicem vitam, fortunatam esse, vel non esse citra prosperam fortunam. Et forte non iniuria. Absque enim exteris bonis, quo-

rum domina fortuna est, felicem esse non contingit. Idcirco de secunda fortuna nobis dicendum, necnon quis prorsus sit fortunatus, & in quibus, & circa quid. Primùm igitur ad hæc quispiam accedens, spectansque dubitauerit, quandoquidem non dixerit quis fortunam esse, vt natura est. Semper enim natura id cuius est causa vt plurimum eodem modo solet efficere: at fortuna nunquam, verùm temere, & sine ordine. ac vt fors tulerit. Ideo fortuna in eiusmodi esse dicitur, vbi neque mens vlla neque recta ratio est. Nam vbi id, nihilominus est quicquam ordinatum, ac est semper eodem modo: non ita fortuna. Idcirco vbi mens plurima, ac ratio, ibi fortunæ minimum: vbi plurima fortuna, ibi mens perexigua. At nunquid secunda fortuna est, vt deorum quædam cura, an id minime videri debet? Talium siquidem dominum facimus Deum, vt bona, malaque meritis distribuat. At fortuna, & quæ à fortuna, prorsus, vt nomen indicat, vt fors tulerit fiunt. Quod si huiusmodi distributori Deo adscripserimus, malum ipsum iudicem faciemus, neque iustum: id nefas Deo deputare. Cæterùm præter hęc, ad nihil aliud fortunam quispiam ordinaris. Proinde non dubium, quin horum aliquid sit: mens certe, ac ratio, necnon scientia prorsus alienum ab hoc esse videatur. Præterea neque cura, neque beneuolentia, quæ à Deo, videatur esse felicitas, quoniam malis attribuitur. Atqui Deũ malorum curam habere fas non est. Reliquum igitur, & maximè peculiare prosperæ fortunæ, natura est. Est nimirum prosperitas, ipsaque fortuna, in his, quæ in nobis non sunt, neque eorum, quorum ipsi sumus domini quæque possimus efficere. Ideo iustum, quatenus iustum, nemo fortunatũ dicit: & ne fortè quidẽ nec prorsus quemquã alium ex iis qui ab aliqua virtute denominantur. In nobis siquidem est, hæc habere, vel non habere. Sed talibus potiùs conuenienter & aptè prosperam fortunam attribuerit. Ingenuum nanque dicimus fortunatum, ac prorsus cui talia bona extiterint, quorum ipse neutiquam dominus est. Veruntamen ne de his quidem propriè prosperitas diceretur. Est autem fortunatus multis modis dictus. Nam cui pręter suam ipsius opinionem & exspectationẽ fœliciter aliquid euenit, eum dicimus fortunatum: & cui iure infligi damnum debuerat, eiusmodi hominem lucrum faciẽtẽ dicimus fortunatum. Est igitur prosperitas, in agẽdo bonũ aliquod pręter rationẽ,

A ὧν ἡ τύχη ἐστὶ κυρία, οὐκ ἐνδέχεται εὐδαίμονα εἶναι. διὸ ῥητέον ἐστὶν ὑπὲρ εὐτυχίας, καὶ ἁπλῶς ὁ εὐτυχὴς τίς ἐστι, καὶ ἐν τίσι, καὶ περὶ τί. πρῶτον μὲν οὖν ἐπὶ ταῦτ' ἄν τις ἐλθὼν καὶ ἀποβλέψας, ἀπορήσειεν. οὔτε γὰρ ἄν εἴποι τις τὴν τύχην ὡς ἐστὶ φύσις. ἡ γὰρ φύσις ἀεὶ οὗ ἐστιν αἰτία, τούτου ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἢ ὡσαύτως ποιητική ἐστιν. ἡ δέ γε τύχη οὐδέποτε, B ἀλλ' ἀτάκτως, καὶ ὡς ἔτυχε. διὸ ἡ τύχη ἐν τοῖς τοιούτοις λέγεται. οὔτε δὴ νοῦν γέ τινα ἢ λόγον ὀρθόν. καὶ γὰρ ἐνταῦθα οὐχ ἧττον ἐστὶ τὸ τεταγμένον, καὶ τὸ ἀεὶ ὡσαύτως· ἡ δὲ τύχη οὔ. διὸ καὶ οὗ πλεῖστος νοῦς καὶ λόγος, ἐνταῦθα ἐλαχίστη τύχη· οὗ δὲ πλείστη τύχη, ἐνταῦθα ἐλάχιστος νοῦς. ἀλλ' ἆρά γε ἡ εὐτυχία ἐστὶν ὡς ἐπιμέλειά τις θεῶν; ἢ τοῦτο οὐκ ἂν δόξειεν; τὸν γὰρ θεὸν ἀξιοῦμεν κύριον C ὄντα τῶν τοιούτων, τοῖς ἀξίοις ἀπονέμειν καὶ τἀγαθὰ καὶ τὰ κακά. ἡ δὲ τύχη, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς τύχης, ὡς ἀληθῶς, ὡς ἂν τύχῃ γίνεται. εἰ δέ γε τῷ θεῷ τοιοῦτον ἀπονέμομεν, φαῦλον αὐτὸν κριτὴν ποιήσομεν, ἢ οὐ δίκαιον. καὶ τοῦτ' οὐ προσῆκόν ἐστι θεῷ. ἀλλὰ μὴν ἔξω γε τούτων εἰς οὐδὲν ἄλλο τὴν τύχην ἄν τις τάξειεν. ὥστε δῆλον ὅτι τούτων ἄν τι εἴη. νοῦς D μὲν δὴ καὶ λόγος, καὶ ἐπιστήμη, παντελῶς ἀλλότριόν τι ἔοικεν εἶναι. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἡ ἐπιμέλεια, ἡ καὶ ἡ εὔνοια παρὰ τοῦ θεοῦ, δόξειεν ἂν εἶναι εὐτυχία, διὰ τὸ ἐν τοῖς φαύλοις ἐγγίνεσθαι· τὸν δὲ θεὸν τῶν φαύλων οὐκ εἰκὸς ἐπιμελεῖσθαι. λοιπὸν τοίνυν καὶ οἰκειότατον τῆς εὐτυχίας ἐστὶν ἡ φύσις. ἔστι δ' ἡ εὐτυχία καὶ ἡ τύχη ἐν τοῖς μὴ ἐφ' ἡμῖν οὖσι, μηδ' ὧν αὐτοὶ κύριοί ἐσμεν, καὶ δυνατοὶ πρᾶξαι. E διὸ τὸν δίκαιον οὐθεὶς λέγει εὐτυχῆ, οὐδὲ τὸν ἀνδρεῖον, οὐδ' ὅλως τῶν κατ' ἀρετὴν οὐδένα. ἐφ' ἡμῖν γάρ ἐστι ταῦτα καὶ ἔχειν, καὶ μὴ ἔχειν. ἀλλ' ἤδη ἐπὶ τοῖς τοιούτοις οἰκειότερον τὴν εὐτυχίαν ἐροῦμεν. τὸν γὰρ εὐγενῆ, εὐτυχῆ λέγομεν, καὶ ὅλως ᾧ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν ὑπάρχει, ὧν μὴ αὐτός κύριός ἐστιν· F ἀλλ' ὅμως οὐδ' ἐνταῦθα ἂν κυρίως εὐτυχία λέγοιτο. ἔστι δὲ πολλαχῶς λεγόμενος. καὶ γὰρ ᾧ παρὰ τὸν λογισμὸν τὸν αὐτοῦ συνέβη τι ἀγαθὸν πρᾶξαι, εὐτυχῆ φαμὲν· καὶ ᾧ ἔδει κατὰ λόγον ζημίαν λαβεῖν, τὸν τοιοῦτον κερδάναντα εὐτυχῆ φαμέν. ἔστιν οὖν ἡ εὐτυχία τοῦ ἀγαθόν τι ὑπάρξαι παρὰ λόγον.

ἀλλ'

ἀλλὰ μᾶλλον καὶ οἰκειότερον ἡ εὐτυχία ἂν δόξειεν εἶναι ἐν τῷ ἀγαθὸν λαβεῖν. τὸ μὲν γὰρ ἀγαθὸν λαβεῖν, ἢ καὶ καθ' αὑτὸ δόξειεν ἂν εὐτύχημα εἶναι. . . . Ἔστιν οὖν ἡ εὐτυχία ἄλογος φύσις. ὁ γὰρ εὐτυχὴς ἐστὶν ὁ ἄνευ λόγου ἔχων ὁρμὴν πρὸς τὰ ἀγαθά, καὶ τούτων ἐπιτυγχάνων· τοῦτο δ' ἐστὶ φύσεως. ἐν γὰρ τῇ ψυχῇ ἔνεστι τῇ φύσει τοιοῦτον, ᾧ ὁρμῶμεν ἀλόγως πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχωμεν. καὶ εἴ τις ἐρωτήσειε τὸν οὕτως ἔχοντα, διὰ τί τοῦτο ἀρέσκει σοι οὕτω πράττειν; οὐκ οἶδα, φησίν, ἀλλ' ἀρέσκει μοι, ὅμοιον πάσχων τοῖς ἐνθουσιάζουσι. καὶ γὰρ οἱ ἐνθουσιάζοντες, ἄνευ λόγου ὁρμὴν ἔχουσι πρὸς τὸ πράττειν τι. τὴν δ' εὐτυχίαν οὐκ ἔχομεν οἰκείῳ καὶ ἰδίῳ ὀνόματι προσαγορεῦσαι, ἀλλ' αἰτίαν πολλάκις φαμὲν εἶναι αὐτήν. ἡ δ' αἰτία ἀλλότριον τοῦ ὀνόματος. ἡ γὰρ αἰτία, καὶ οὗ ἐστιν αἰτία, ἄλλο ἐστί, καὶ ἄνευ ὁρμῆς τῆς ἐπιτυγχανούσης τῶν ἀγαθῶν αἰτία λεγομένη ἐστίν, οἷον τὸ κακὸν μὴ λαβεῖν, ἢ πάλιν τὸ μὴ οἰόμενον ἀγαθὸν λήψεσθαι, ἀγαθὸν λαβεῖν. ἔστιν δ' ἡ τοιαύτη εὐτυχία διάφορος ἐκείνης, καὶ ἔοικεν αὕτη ἐκ τῆς περιφορᾶς τῶν πραγμάτων γίνεσθαι, καὶ κατὰ συμβεβηκὸς εὐτυχία. ὥστ' εἰ ἄρα καὶ αὕτη εὐτυχία, ἀλλ' οὖν πρός γε τὴν εὐδαιμονίαν, ἡ τοιαύτη ἂν εἴη εὐτυχία οἰκειοτέρα, ἧς ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχὴ τῆς ὁρμῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπὶ τὸ ἐπιτυχεῖν. ἐπεὶ οὖν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἄνευ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, ταῦτα δὲ γίνεται ἀπὸ τῆς εὐτυχίας, ὡς ἄρτι ἔφαμεν, συνεργὸς ἂν εἴη τῇ εὐδαιμονίᾳ. περὶ μὲν οὖν εὐτυχίας ταῦτα.

A & in non subeundo, vt debuit, malo. Cæterùm potiùs, ac magis peculiare, in bono capiendo prosperitas videatur. Si quidem bonum capere, per sese fortunatum quiddam esse videatur: malum verò non subire, ex casu fortunatum. Est igitur prosperitas, rationis expers. Natura nanque fortunatus est, qui sine ratione ad bona impellitur, eàque consequitur. Id verò naturæ est: nam animæ inest huiusmodi à natura, quo sine retione impellamur ad ea,
B vnde bene habemus, cousque vt si quis roget ita habentem, Cúrnam id tibi ita libet agere? Nescio inquit, sed libet. Simile propemodum lymphaticis: siquidem lymphatici citra rationem ad aliquid agendum impelluntur. Prosperitatem verò, suo, ac peculiari nomine appellare non habemus: verùm ipsam sæpe dicimus esse causam. At causa, à nomine eo alienum
C quiddam est quoniam causa, & cuius est causa, aliud est: & citra impulsum bona consequentem causa, causa dicta est: vt malum non subire, vel porrò minimè animo deputatum, bonum capere, nãcisciq; bonum. Est profectò huiusmodi prosperitas ab illa distincta, videtúrque hæc ex rerum fieri interuentu, ex casúque prosperitas: & proinde tametsi est huiusmodi prosperitas, nõ tamen ad felicitatem talis
D (inquam) prosperitas fuerit peculiaris, cuius in ipso impulsus principium est bonorum consequendorum. Quoniam igitur est felicitas non sine bonis externis, & quæ à prosperitate (vt iandudum dicebamus) oriuntur, felicitatem coadiuuant. De prosperitate igitur hactenus.

Κεφάλαιον θ.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ ἑκάστης τῆς ἀρετῆς κατὰ μέρος εἰρήκαμεν, λοιπὸν ἂν εἴη καθόλου συνθέντας τὰ καθ' ἕκαστα κεφαλαιώσασθαι τοῖς εἰπεῖν. ἔστι μὲν οὖν οὐ κακῶς λεγόμενον τοὔνομα ἐπὶ τῷ τελέως σπουδαίῳ, ἡ καλοκἀγαθία. καλὸς κἀγαθὸς γάρ, φασίν, ὅταν τέλειος σπουδαῖος. ἐπὶ γὰρ τῆς ἀρετῆς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν λέγουσιν· οἷον τὸν δίκαιον καλὸν καὶ ἀγαθόν φασι, τὸν ἀνδρεῖον, τὸν σώφρονα· ὅλως ἐπὶ τῶν ἀρετῶν. ἐπειδὴ ἂν εἰς δύο διαιρούμεθα, καὶ τὰ μὲν φαμὲν εἶναι καλά, τὰ δὲ καὶ ἀγαθά, καὶ τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν ἁπλῶς ἀγαθὰ τὰ δὲ οὔ. καλὰ μὲν εἶναι τὰς ἀρετάς, καὶ τὰς ἀπ' ἀρετῶν πράξεις· ἀγαθὰ δὲ ἀρχήν, πλοῦτον, δόξαν, τιμήν, τὰ τοιαῦτα· ἔστιν οὖν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθός, ᾧ τὰ ἁπλῶς ἀγαθά ἐστιν ἀγαθά,

CAPVT IX.

QVoniam de singulis particulatim diximus, reliquum iam fuerit, vt in totum componendo singula accumulemus.
E Est igitur non malè nomen impositum de eo qui sit perfectè probus, honesta probitas. Honestus & bonus nanque dicitur, cùm perfectè probus. Siquidem virtuti honestum bonúmque attribuitur: vt iustum *aliquem*, honestum bonúmque aiunt, item eum qui sit fortis, temperánsve: & ita in reliquis virtutibus. Quoniam igitur
F in duo distribuimus, vt alia quidem honesta, alia verò bona dicamus: & bonorum, alia quidem simpliciter bona, alia verò non. Honesta porrò, vt virtutes, & virtutum actiones: bona verò, dominatum, opulentiam gloriam, honorem, & id genus alia. Est igitur honestus & bonus, apud quem simpliciter bona, sunt bona,

& simpliciter honesta, honesta sunt: talis nãque honestus, & bonus. Sed apud quem simpliciter bona, non sunt bona, is neque honestus & bonus: sicut ne is quidem benè valere videatur cui simpliciter salubria non sint salubria Nam si opulentia, & dominatus adueniendo quempiam offenderint, optanda non fuère: sed talia, quæ non offendant, sibi esse optauerint. Qui autem talis sit, qui cedat bonis, eáque velut fugiat, ne sibi adsint. is nequaquam perfectè bonus quem honestum bonúmque vocãt, esse videatur. Sed cui per se bona omnia, bona sint, nec ab ipsis corrumpatur vt ab opulentia, & dominatu, is honestus, & bonus.

A καὶ τὰ ἁπλῶς καλά, καλά ἐστιν. ὁ τοιοῦτος γὰρ καλὸς καὶ ἀγαθός. ᾧ δὲ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ μὴ ἐστὶν ἀγαθά, οὐκ ἔστι καλὸς καὶ ἀγαθός· ὥσπερ οὐδὲ ὑγιαίνειν ἂν δόξειεν, ᾧ τὰ ἁπλῶς ὑγιεινά, μὴ ὑγιεινά ἐστιν. εἰ γὰρ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἀρχὴ παραγινόμενα, τινὰ βλάπτοιεν, οὐκ ἂν αἱρετὰ εἴη, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ὅσα αὐτὸν μὴ βλάψῃ, βουλήσεται αὐτῷ εἶναι. ὁ δὲ τοιοῦ-B τος ἂν οἷος ὑποστελλόμενος τῶν ἀγαθῶν, πρὸς τὸ μὴ εἶναι αὐτῷ, οὐκ ἂν δόξειε καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι· ἀλλ' ᾧ τἀγαθὰ πάντα ὄντα ἀγαθά ἐστι, καὶ ὑπὸ τούτων μὴ διαφθείρεται, οἷον ὑπὸ πλούτου καὶ ἀρχῆς, ὁ τοιοῦτος καλὸς καὶ ἀγαθός.

CAPVT X.

DE eo quod est, ex virtutibus rectè agere, dictum quidem a nobis, sed non quod satis sit. Nam dicebamus, ex recta ratione agendum esse. Verùm id plurima non intelligẽs aliquis, interrogauerit: fortassis, Ex recta ratione quidnam sit & vbi recta ratio? Est nimirum ex recta ratione agere cùm animæ pars irrationalis, non prohibuerit rationalem, suam exercere actionem: tũ demum enim ex recta ratione erit actio. Quoniam animæ partem vnam quidem deteriorem habemus alteram meliorem: semper deteriorem, melioris causa obtinemus. Sicut in corpore, & anima, corpus animæ causa habere dicimur, cùm ita habuerit, ne præpediat, sed ita coniungatur, & consurgat ad animæ opus perficiendum. Quandoquidem deterius omne melioris est causa, vt ei in agendo sit auxilio. Cùm igitur affectus menti non inhibuerit suum opus exercere, an non tum ex recta ratione fuerit? Ita propemodum. Verum fortassis dixerit quispiam. Quo modo affectus habuerint, cùm non impedient, ac quando nam ita habebunt? nescio enim. Sanè id dictu neutiquam facile est Neque enim medicus, quando dixerit febricitanti ptisanam proferendam. At quo pacto febricitare sentiam? Cùm (inquit) impalluisse videris. At pallescentem quo modo sciero? Hic occurrit medicus Si non habes ex te (inquiens) vt talia sentias, non habeo amplius quid dicam. Hoc pacto de aliis, communis huic erit ratio. Similiter habet & in affectibus dignoscẽdis. Aliquid nanque per sese, sensu oportet conijcere. Quærat porrò & hoc fortassis quispiam. Nũquid re ipsa ista cognoscens, ero cõtinuò felix? Nam sunt qui opinẽtur,

Κεφάλαιον ι.

ΥΠὲρ τοῦ κατὰ τὰς ἀρετὰς ὀρθῶς πράττειν, εἴρηται μὲν, οὐχ ἱκανῶς δέ. ἔφαμεν γὰρ τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν. ἀλλ' ἴσως C ἄν τις αὐτὸ τοῦτο ἀγνοῶν, ἐρωτήσειε. τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τί ποτέ ἐστι, καὶ ποῦ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος; ἔστιν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, ὅταν τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς μὴ κωλύῃ τὸ λογικὸν ἐνεργεῖν τὴν αὐτοῦ πρᾶξιν. τότε γὰρ ἡ πρᾶξις ἔσται κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. ἐπειδὴ γάρ τι τῆς ψυχῆς τὸ μὲν χεῖρον ἔχομεν, τὸ δὲ βέλτιον, ἀεὶ δὲ τὸ χεῖρον τοῦ βελτίονος ἕνεκεν D ἐστιν, ὥσπερ ἐπὶ σώματος καὶ ψυχῆς, τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἕνεκεν· καὶ τότ' ἐροῦμεν ἔχειν τὸ σῶμα, ὅταν οὕτως ἔχῃ ὥστε μὴ κωλύειν, ἀλλὰ καὶ συμβάλλεσθαι καὶ συμπαρορμᾶν πρὸς τὸ τὴν ψυχὴν ἐπιτελεῖν τὸ αὑτῆς ἔργον (τὸ γὰρ χεῖρον τοῦ βελτίονος ἕνεκεν, πρὸς τὸ συνεργεῖν τῷ βελτίονι.) ὅταν οὖν τὰ πάθη μὴ κωλύωσι τὸν νοῦν τὸ αὑτοῦ ἔργον ἐνεργεῖν, τοῦτ' ἔσται E τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γινόμενον. ναί· ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν, ὅταν πῶς ἔχωσι τὰ πάθη, οὐ κωλύουσι, καὶ πότε οὕτως ἔχει; οὐ γὰρ οἶδα. τὸ δὴ τοιοῦτον οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ῥᾴδιον. οὐδὲ γὰρ ὁ ἰατρός· ἀλλ' ὅταν εἴπῃ τῷ πυρέττοντι πτισάνην προσφέρεσθαι· τὸ δὲ πυρέττειν πῶς αἰσθάνομαι; ὅταν, φησίν, ὁρᾷς ὠχρὸν ὄντα· τὸ δὲ ὠχρὸν πῶς εἴσομαι; ἐνταῦθα συνιέτω ὁ ἰα-F τρός· εἰ γὰρ μὴ ἔχεις παρὰ σαυτοῦ, φησί, τῶν γε τοιούτων αἴσθησιν, οὐκ ἔστι. ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κοινός ἐστι τῶν τοιούτων ὁ λόγος. ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν παθῶν τὸ γνωρίζειν. δεῖ γὰρ αὐτὸν συμβάλλεσθαι πρὸς αἴσθησίν τι. Ἐπιζητήσειε δ' ἄν τις ἴσως καὶ τό·

ἆρ' εἰ περὶ τὰ ἔργα εἰδήσαις ταῦτα, κἂν δὴ εὐδαίμων ἔσομαι; οἴονται γάρ. τὸ δὲ ἐστὶν οὐ τοιοῦτον.

οὐδεμία

ἐπιστήμη γὰρ οὐδεμία τῷ μανθάνοντι τὴν χρῆσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὴν ἕξιν μόνον, οὕτως οὐδ' ἐνταῦθα παραδίδωσι ταύτην τὴν χρῆσιν (ἡ γὰρ εὐδαιμονία ἐστὶν ἐνέργεια, ὡς ἔφαμεν) ἀλλὰ τὴν ἕξιν· οὐδ' ἐν τῷ εἰδέναι ἐξ ὧν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν τῷ τούτοις χρῆσθαι· τὴν δὲ χρῆσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν τούτων, οὐκ ἔστι ταύτης τῆς πραγματείας τὸ παραδιδόναι. οὐδὲ γὰρ ἄλλη ἐπιστήμη οὐδεμία τὴν χρῆσιν παραδίδωσιν, ἀλλὰ τὴν ἕξιν.

Κεφάλαιον ια.

Ἐφ' ἅπασι δὲ τούτοις ὑπὲρ φιλίας εἰρηκτέον ἐστί, τίς ἐστι, καὶ ἐν τίσι καὶ περὶ τί. ἐπειδὴ ὁρῶμεν παρὰ πάντα τὸν βίον παρατείνουσαν, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ ὄντα ἀγαθόν, συμπαραληπτέα ἂν εἴη πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν. πρῶτον μὲν οὖν ἴσως ἄμεινον ἐπελθεῖν τὰ διαπορούμενα καὶ ζητούμενα. πότερον γάρ ἐστιν ἡ φιλία ἐν τοῖς ὁμοίοις, ὥσπερ δοκεῖ καὶ λέγεται; καὶ γὰρ κολοιός φασι παρὰ κολοιὸν ἱζάνει, καὶ αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον. ἐπεὶ δέ ποτε καὶ κύων ἀεὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς κεραμίδος ἐκάθευδε, ἐρωτηθέντα τὸν Ἐμπεδοκλέα, διὰ τί ποτε ὁ κύων ἐπὶ τῆς κεραμίδος καθεύδει, εἰπεῖν, ὅτι ἔχει τι ὁ κεραμὶς ὅμοιον ὁ κύων, ὡς διὰ τὸ ὅμοιον τὴν κύνα φοιτᾶν. τοῖς δὲ δοκεῖ πάλιν ἐν τοῖς ἐναντίοις μᾶλλον ἡ φιλία γίνεσθαι· ἐρᾶν μὲν γὰρ (φησὶν) ὄμβρου γαῖαν, ὅταν ξηρὰ γένηται τὸ πεδίον· τὸ δὲ ἐναντίον (φασὶ) τῷ ἐναντίῳ βούλεσθαι φίλον εἶναι. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ὁμοίοις οὐδ' ἐνδέχεσθαι γίνεσθαι· τὸ γὰρ ὅμοιον (φασὶ) τοῦ ὁμοίου οὐδὲν προσδεῖσθαι, καὶ τὰ τοιαῦτα δή. ἔτι πότερον ἔργον δύσκολόν ἐστι φίλον γενέσθαι, ἢ ῥᾴδιον; οἱ γὰρ κόλακες ταχέως προσεχόμενοι, φίλοι μὲν οὐκ εἰσί, φαίνονται δὲ φίλοι εἶναι. ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἀπορεῖται, πότερον ἔσται ὁ σπουδαῖος τῷ φαύλῳ φίλος, ἢ οὔ· ἡ μὲν γὰρ φιλία ἐν πίστει καὶ βεβαιότητι· ὁ δὲ φαῦλος ἥκιστα τοιοῦτος. πρῶτον μὲν οὖν διοριστέον ποίας φιλίας σκοποῦμεν. ἔστι γὰρ ὡς οἴονται φιλία καὶ πρὸς θεὸν καὶ τὰ ἄψυχα, οὐκ ὀρθῶς. τὴν γὰρ φιλίαν ἐνταῦθά φαμεν εἶναι οὗ ἐστι τὸ ἀντιφιλεῖσθαι. ἡ δὲ πρὸς θεὸν φιλία οὔτε ἀντιφιλεῖσθαι δέχεται, οὔθ' ὅλως τὸ φιλεῖν. ἄτοπον γὰρ ἂν εἴη εἴ τις φαίη φιλεῖν τὸν Δία. οὐδὲ δὴ παρὰ τῶν ἀψύχων ἐνδέχεται ἀντιφιλεῖσθαι. φιλία μέντοι πρὸς τὰ ἄψυχά ἐστι

A Hoc certè, est huiusmodi, vt cæterarum scientiarum nulla discenti vsum præbet, & actionem sed habitum duntaxat: ita ne quidem hic hæc sciendo vsum tradit. Felicitas enim est (vt fatemur) actio non habitus. Neque enim sciendo ex quibus constet felicitas, sed ex vtendo his. Atqui horum vsus, & actio est. Nec est præsentis tractationis hoc tradere: quandoquidem neque vlla alia quæpiam scientia vsum tradit, sed B habitum.

CAPVT XI.

Verumenimuerò inter cuncta huiusmodi, nobis de amicitia dicere necesse est, quid sit, & in quibus, & circa quid: quandoquidem ad omnem vitam ipsam tendere perspicimus, & omni tempore bonum esse, quoad felicitatem complectendum. Primum igitur videbitur melius percurrere ac excutere quæ ambigua sunt. Nam est in primis amicitia in simili- C bus, vt videtur ac dici solet. Siquidem graculus, inquiunt, graculo assidet, sempérque Deus simile agit ad simile. Cum aliquando canis in eadem dormitaret tegula, interrogatus fertur Empedocles Curnam canis semper in eadem dormiat tegula, dixisse, Quoniam simile canis habet tegulæ, & proinde ob similitudinem eò tendere. Aliis porrò visum est, potiùs in contrariis gigni amicitiam. *Amat siquidem imbrem terra,* (inquiunt) *cùm solum exaruit:* quippe quod (inquiunt) contrarium contrario velit conciliari. At in similibus nihil fieri cōtingit. Siquidem simile, vt aiunt, simili non eget: ac talia iactantur. Iterum, vtrum operosum est amicum fieri, an facile? velut assentatores confestim assentiuntur, facilèque se in aliorum familiaritatem insinuant, nec amici tamen sunt, vt D esse videntur. Dubitauerit in his quoque quispiam, Num fuerit probus malo amicus, anne. Amicitia siquidem in fide, & constantia: at malus neutiquam talis. An malus malo amicus? ne id quidē. Primum igitur definiendum, qualem consideremus amicitiam. Est nanque (vt opinantur) amicitia etiam erga Deum, atque inanimata: neutiquam recte. Amicitiam E nanque hic esse dicimus, vbi amor mutuus. At erga Deum, amicitia neutiquam mutua, & ne quidem amare suscipit. Alienum nanque fuerit, si quispiam dixerit se Iouem amare. At ne ab inanimatis quidem amorē esse cōtinget mutuū: amor

tamen erga inanimata est, vt vinum, vel huiusmodi aliud. Ideo neque eam quæ est erga Deum quærimus amicitiam, neque eam quæ erga inanimata. sed quæ erga animata, atque erga ea, in quibus sit amare mutuò. Quòd si quis deinceps consideret, quid sit amabile, videndum est igitur num quicquam aliud, quàm per se bonum. Aliud nempe est amabile, & aliud amandum, quemadmodum consultabile, & consultandum: *consultabile enim siue potius optabile, est quod est simpliciter bonum consultandum vero siue potius optandum & cupiendum cuique quod sibi est bonum*: vtrique enim bonum inest. Ita etiam amabile quidem simpliciter bonum: amandum verò, quod est sibi bonum. Iterum amandum quidem, etiam amabile: at amabile, non idem est, quod amandum. Hinc igitur & hac de causa est ambiguitas, num probus malo sit amicus, anne? Connectitur nanque quodam modo per se bono, sibi bonum & amandum, amabili. Bonum autem comitatur eique inhæret iucundum esse, & commodum. Proborum igitur amicitia est, cùm se mutuò amauerint. Amant autem se inuicem, quatenus amabiles: & amabiles, quatenus boni. Non igitur probus inquit, malo erit amicus. Atqui erit: quandoquidem per se bonum comitatur commodum, & iucundum. Si malus est qui suauis, hac de causa amicus: rursus quatenus commodus, eatenus amicus. Verum non erit ex eo quod est amabile eiusmodi amicitia. Siquidem amabile, bonum est. Atqui malus non amabilis. Non ergo propter amabile, sed propter amandum. Sunt nanque ab vniuersali amicitia quæ in ipsis probis est, & hæ quoque amicitiæ, quæ ex iucundo, & quæ ex commodo. Qui ergo propter iucũdum amicus, non tenet propter bonum amicitiam: neque qui propter commodum. Atqui sunt hæ amicitiæ, quæ propter bonum, quæ propter iucundum, quæ propter commodum, nõ eædem quidem, sed nec prorsus quidem inter se inuicem alienæ: sed ab eodem quodam modo dictæ sunt: velut medicum cultellum dicimus, medicum hominem, & medicam sciẽtiam. Hæc non similiter dicuntur: sed cultellus, quòd ad medicinam vtilis sit, medicus dicitur: at homo quòd sanitatem faciat: scientia verò, quòd sit causa atque principium. Itidem & amicitiæ non itidẽ dicuntur, quippe quæ proborum propter bonum, & quæ propter iucũdum, & quæ propter commodũ. Neq. dicũtur æquiuocè: verum nõ sunt eædẽ, circa hæc quodãmodo, ac ex eisdẽ.

A πρὸς αὑτόν, ἡ λέγω δὴ τὴν τοιαύτην. διὸ οὔτε τὴν πρὸς τὸν θεὸν φιλίαν ἐπιζητοῦμεν, οὔτε τὴν πρὸς τὰ ἄψυχα, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὰ ἔμψυχα, καὶ πρὸς ταῦτα ἐν οἷς ἐστι τὸ ἀντιφιλεῖν. εἰ δή τις μετὰ τοῦτο ἐπισκέψαιτο τί ἐστι τὸ φιλητόν. ἔστιν οὖν οὐκ ἄλλο τι ἢ τἀγαθόν. ἕτερον μέντοι ἐστὶ τὸ φιλητόν, καὶ τὸ φιλητέον, ὥσπερ καὶ τὸ βουλητόν, καὶ τὸ βουλητέον. βουλητὸν μὲν γάρ, τὸ ἁπλῶς ἀγαθόν. βουλητέον δέ, τὸ ἑκάστῳ ἀγαθόν. οὕτω

B καὶ φιλητὸν μέν, τὸ ἁπλῶς ἀγαθόν· φιλητέον δέ, τὸ αὑτῷ ἀγαθόν. ὥστε τὸ μὲν φιλητὸν καὶ φιλητέον, τὸ δὲ φιλητέον οὐκ ἔστι φιλητόν. ἐντεῦθεν οὖν ἐστὶ καὶ διὰ τὸ τοιοῦτον ἡ ἀπορία, πότερον ἔστιν ὁ σπουδαῖος τῷ φαύλῳ φίλος, ἢ οὔ. συνήρτηται γάρ πως τῷ ἀγαθῷ, τὸ αὑτῷ ἀγαθόν, καὶ τὸ φιλητέον τῷ φιλητῷ. ἤρτηται δὲ καὶ ἀκολουθεῖ τῷ ἀγαθῷ καὶ τὸ ἡδὺ εἶναι, καὶ

C τὸ συμφέρον. ἡ μὲν οὖν τῶν σπουδαίων φιλία ἐστίν, ὅταν ἀντιφιλῶσιν ἀλλήλους. φιλοῦσι δὲ ἀλλήλους ᾗ φιλητοί. φιλητοὶ δὲ ᾗ ἀγαθοί. οὐκ οὖν σπουδαῖος ὢν τῷ φαύλῳ οὐκ ἔσται φίλος; ἔσται μὲν οὖν. ἐπειδὴ γὰρ τἀγαθῷ ἠκολούθει τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἡδύ, εἰ ἔστι φαῦλος ὢν ἡδύς, ταύτῃ φίλος. ἀλλ' οὐκ ἔσται γε κατὰ τὸ φιλητὸν ἡ τοιαύτη φιλία. φιλητὸν γὰρ ἦν τἀ-

D γαθόν, ὁ δὲ φαῦλος οὐ φιλητός· οὐ γὰρ ἀλλὰ κατὰ τὸ φιλητέον. εἰσὶ γὰρ ἀπὸ τῆς τοιαύτης φιλίας, τῆς ἐν τοῖς σπουδαίοις, καὶ αὗται αἱ φιλίαι, ἥ τε κατὰ τὸ ἡδύ, καὶ ἡ κατὰ τὸ συμφέρον. ὁ οὖν κατὰ τὸ ἡδὺ φιλῶν, οὐ φιλεῖ τὴν κατὰ τὸ ἀγαθὸν φιλίαν, οὐδ' ὁ κατὰ τὸ συμφέρον. εἰσὶ δὲ αἱ φιλίαι αὗται, ἥ τε κατὰ τὸ ἀγαθόν, καὶ ἡ κατὰ τὸ ἡδύ, καὶ ἡ κατὰ τὸ συμφέρον, οὐχ αἱ αὐταὶ μέν, οὐ παντελῶς δὲ οὐδ' ἀλλότριαι ἀλλή-

E λων, ἀλλ' ἀπὸ ταὐτοῦ πως ἠρτημέναι εἰσίν· οἷον φαμὲν ἰατρικὸν τὸ μαχαίριον, ἰατρικὸν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἰατρικὴν τὴν ἐπιστήμην, ταῦτα οὐχ ὁμοίως λέγονται· ἀλλὰ τὸ μὲν μαχαίριον τῷ χρήσιμον εἶναι πρὸς ἰατρικήν, ἰατρικὸν λέγεται· ὁ δὲ ἄνθρωπος τῷ ποιητικὸς

F εἶναι ὑγιείας· ἡ δὲ ἐπιστήμη, τῷ αἰτία εἶναι καὶ ἀρχή. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ φιλίαι οὐχ ὡσαύτως, ἥ τε τῶν σπουδαίων ἡ διὰ τὸ ἀγαθόν, καὶ ἡ κατὰ τὸ ἡδύ, καὶ ἡ κατὰ τὸ συμφέρον. οὔτε δὲ ὁμωνύμως λέγονται· ἀλλ' οὐκ εἰσὶ μὲν αἱ αὐταί, περὶ ταὐτὰ δέ πως, καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν εἰσίν.

οἱ δὲ

εἰ δή τις λέγοι, ὅτι ὁ κατὰ τὸ ἡδὺ φιλῶν, ἐπεὶ οὐκ ἔστι φίλος τούτῳ· οὐ γὰρ κατὰ τὸ ἀγαθὸν φίλος ἐστί, βαδίζει ὁ τοιοῦτος ἐπὶ τὴν τῶν σπουδαίων φιλίαν, τὴν ἐξ ἁπάντων τούτων οὖσαν, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἡδέος, καὶ ἐκ τοῦ συμφέροντος, ὥστ' ἀληθῶς οὐκ ἔστιν ἐκείνην γε τὴν φιλίαν φίλος, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ ἡδὺ ἢ κατὰ τὸ συμφέρον. πότερον οὖν ἔσται ὁ σπουδαῖος τῷ σπουδαίῳ φίλος, ἢ οὔ; οὐδὲν γὰρ προσδεῖται, φησί, τὸ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος ζητεῖ τὴν κατὰ τὸ συμφέρον φιλίαν· ᾗ γὰρ προσδεῖται ὁ ἕτερος τοῦ ἑτέρου, ταύτῃ ὄντες φίλοι ἐν τῇ κατὰ τὸ συμφέρον φιλίᾳ εἰσίν. ἀλλὰ διώρισται ἡ κατὰ τὸ συμφέρον φιλία, καὶ ἡ κατ' ἀρετὴν καὶ ἡδονήν. εἰκὸς δὴ καὶ πολὺ μᾶλλον τούτους· πάντα γὰρ αὐτοῖς ὑπάρχει τἀγαθά, καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον. ἀλλὰ καὶ ὁ σπουδαῖος τῷ φαύλῳ· ᾗ γὰρ ἴσως ἡδύς, ταύτῃ καὶ φίλος. καὶ ὁ φαῦλός γε τῷ φαύλῳ· ᾗ γὰρ ἴσως τὸ αὐτὸ αὐτοῖς συμφέρει, ταύτῃ καὶ φίλοι. ὁρῶμεν γὰρ τοῦτο γινόμενον, ὅταν τὸ αὐτὸ ᾖ τὸ συμφέρον, φίλους τούτους διὰ τὸ συμφέρον. ὥστ' οὐδὲν κωλύει καὶ φαύλοις εἶναι ταὐτόν τι συμφέρον. βεβαιοτάτη μὲν καὶ μονιμωτάτη καὶ καλλίστη ἐστὶν ἡ ἐν τοῖς σπουδαίοις φιλία, ἡ κατ' ἀρετὴν καὶ τἀγαθὸν εἰκότως. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἀμετάπτωτον, δι' ἣν ἡ φιλία· εἰκὸς τὴν φιλίαν τὴν τοιαύτην ἀμετάπτωτον εἶναι. τὸ δὲ συμφέρον, φιλία οὐ βεβαία, ἀλλὰ τῷ συμφέροντι μεταπίπτει. ὁμοίως καὶ ἡ κατὰ τὴν ἡδονήν. ἡ μὲν οὖν τῶν βελτίστων φιλία, ἡ κατ' ἀρετὴν γινομένη ἐστίν· ἡ δὲ τῶν πολλῶν, ἡ κατὰ τὸ συμφέρον· ἡ δὲ κατὰ τὴν ἡδονὴν ἐν τοῖς φορτικοῖς καὶ τυχοῦσι. συμβαίνει δέ, ἀγανακτεῖν, ὅταν φαύλοις ἐντύχωσι τοῖς φίλοις, καὶ θαυμάζειν. ἔστι δὲ οὐδὲν ἄτοπον. ὅταν γὰρ ἡ φιλία λάβῃ τὴν ἡδονὴν ἀρχήν, δι' ἣν φίλοι εἰσίν, ἢ τὸ συμφέρον, ἅμα ταῦτ' ἀπολείπει, καὶ ἡ φιλία διαλύεται. πολλάκις δὲ μένει μὲν ἡ φιλία, κακῶς δ' ἐχρήσατο ὁ φίλος· διὸ ἀγανακτοῦσιν. ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο ἄλογον. οὐδὲ γὰρ δι' ἀρετὴν ἡ φιλία σοι πρὸς τοῦτον ὑπῆρχε· διὸ οὐδὲν ἄτοπον μηδὲν ποιεῖν αὐτὸν τῶν κατ' ἀρετήν. ἀγανακτοῦσιν οὖν οὐκ ὀρθῶς. δι' ἡδονὴν γὰρ ποιησάμενοι τὴν φιλίαν, τὴν τῆς ἀρετῆς οἴονται δεῖν αὐτοῖς ὑπάρχειν· τὸ δ' οὐ δυνατόν. οὐ γάρ ἐστιν ἡ διὰ τὴν ἡδονὴν καὶ τὸ συμφέρον,

A Quòd si quis dicat, qui propter iucundum amat, ei amicus non est quandoquidem non propter bonum amicus est: is in amiciam proborum demigrat, quæ ex his omnibus constat, quippe ex bono, & iucundo, & ex commodo: proinde non est verò ex illa amicitia amicus, quæ propter iucundum, vel propter commodum. Vtrum igitur erit probus probo amicus, an non? siquidem non eget (inquit) similis simili.
B Hæc nimirum oratio, propter commodum indagat amicitiam: nam quatenus alter altero indiget, eatenus sunt amici, quatenus propter commodum conciliantur. Cùm aliter definiatur quæ propter commodum amicitia, & quæ propter virtutem, & quæ propter voluptatem: æquum vtique hos multò magis amicos esse, qui virtute conciliantur: cuncta siquidem ipsis bona existunt, & iucundum, &
C commodum. Cæterùm etiam probus malo: nam quatenus fortassis iucundus est, eatenus etiam amicus. Et malus malo: nam quatenus idem fortè ipsis commodum, eatenus amici sunt. Fieri nanque intuemur, cùm idem fuerit commodum eos ob commodum conciliari. Proinde nihil prohibet, etiam malis aliquod commodum idem esse. Constantissima verò, ac stabilissima, & honestissima, quæ inest
D probis, amicitia: quippe quòd propter virtutem, ac per se bonum, & meritò quidem. Nam virtus incommutabilis, & quæ per eam conciliantur amicitia, constãtissima est. At quæ ex commodo, stabilis non est amicitia, quippe quæ cum commodo elabitur. Similiter etiam quæ propter voluptatem. Optimorum igitur amicitia, per virtutem excitata est: multorum autem, quæ propter commodum: at quæ propter
E voluptatem, in hominibus ineptis reperitur & nihili. Contingit autem etiam indignari cum malis amicis, pariterque admirari. Est verò non absurdum, cùm amicitia principium ceperit voluptatem, propter quod amici sunt, itidem & commodum. Simul enim atque hæc deficiunt, neutiquam etiam perdurauerit amicitia. At sæpe perstat quidem amicitia, verùm abusus amico est: ideo indigna-
F tur, neque id iniuria. Non enim propter virtutem cùm hoc tibi fuerat conciliata, vt alienum non videatur, nihil esse ex virtute. Quam ob rem non rectè indignantur, qui amicitiam per voluptatem conciliarunt, quòd existiment ipsam per virtutem duraturam: quod fieri non potest: non enim quæ propter voluptatem,

& commodum, ex virtute est. Voluptate igitur conciliati, non rectè virtutem quærunt Neque enim comitatur voluptatem, & commodum aliquod, virtus: sed contrà, ea ambo virtutem consequuntur. Absurdum enim enim fuerit non putare bonos sibi fore iucundos: quandoquidem mali (vt inquit Euripides) ipsi sibi suaues, iucundique sunt, *Coniunctus haeret nam malus malo.* Nec enim voluptatem virtus comes consequitur, sed virtutem voluptas comitatur. Verùm verò etiam oportet in amicitia proborum esse voluptatem, an non? Alienum enim negare oportere. Nam si ab ipsis inter se inuicem auferas suauitatem, alios ad consuescendum in vita, iucundos amicos quæret sibi. Nam ad simul viuendum nihil maius est, quàm iucundos esse. Quam ob rem alienum est non arbitrari probos maximè simul inuicem vitam agere. Id verò citra iucundum non est. Conuenit ergo (vt videtur) his maximè iucundis esse. Quoniam distributæ sunt amicitiæ in tres species, in hisque ambigebatur, verùm in ipsa æqualitate amicitia esset, an eo quod esset inæquabile: est igitur in vtroque. Nam proborum per similitudinem perfecta amicitia est. At quæ per dissimilitudinem, ea quę propter commodum. Nam eo modo copioso pauper, ob inopiam eorum, quibus affluit diues, amicus est: ac eadem de causa, malus probo. Siquidem propter virtutis inopiam à quo sibi opitulatum iri putat, ei ob hoc amicus est. Fit igitur propter commodum, inter dissimiles amicitia. Hac de causa dixit Euripides, *amat imbrem terra cùm solum exaruerit.* His, vtpote cōtrariis amicitia ob cōmodum exoritur. Nam si libeat maximè cōtraria facere inter se inuicem vtilia, vt ignem, & aquam componēdo ignis si desit humor, absumitur, quem sibi attrahit, tāquam alimētum tātum quidem, vt non succumbat. Nam si superarit humor, ignis absumitur: si verò moderatus, cōferet. Nō dubium igitur quin in maximè cōtrariis, in commodum, sit amicitia. Reducuntur autem amicitiæ omnes tam quæ æqualitate, quàm quæ inæqualitate constāt, ad tres suprà distinctas species. Est autem in cunctis contentio inter se inuicem amicitiis, cùm nequaquam similiter amauerint vel fecerint, vel suppe diuerint, vel cùm id genus aliquid. Etenim cum vnus quidem assiduè & vehemēter facit, alter verò deficit, propter defectum est criminatio & querela. Enimuerò in quibus idem est amicitię finis:

A ἀπὸ τῆς ἐχόμενοι ποιοῦσι ἀμφότεροι οὖν ἡδονῆ, ἀλλ' οὐ ζητοῦσιν ὀρθῶς. οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ ἡδονῇ καὶ τῷ συμφέροντι ἡ ἀρετή· ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ ἀμφότερα ταῦτα ἀκολουθεῖ. ἄτοπον γὰρ εἰ μὴ τις οἴοιτο τοὺς σπουδαίους αὐτοὺς αὐτοῖς ἡδίστους εἶναι· καὶ γὰρ οἱ φαῦλοι, ὥς φησιν Εὐριπίδης, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἡδεῖς εἰσι· κακὸς κακῷ γὰρ συντέτηκεν. οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ ἡδονῇ ἡ B ἀρετή, ἀλλὰ ἡ ἡδονὴ τῇ ἀρετῇ ἀκολουθεῖ. πότερον δὲ καὶ δεῖ ἐν τῇ τῶν σπουδαίων φιλίᾳ τὴν ἡδονὴν εἶναι ἢ οὐ δεῖ; ἄτοπον γὰρ τὸ μὴ φάναι δεῖν· εἰ γὰρ ἀφέλοις αὐτῶν τὸ ἡδεῖς εἶναι, ἀλλήλοις ἄλλους ποιήσονται φίλους εἰς τὸ συζῆν τῶν ἡδέων· εἰς γὰρ τὸ συζῆν οὐδὲν μεῖζόν ἐστι τοῦ ἡδεῖς εἶναι. ἄτοπον οὖν τὸ μὴ οἴεσθαι δεῖν τοὺς σπουδαίους μάλιστα ἀλλήλοις συζῆν. τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν ἄνευ τοῦ ἡδέος. δεῖ ἄρα, ὡς ἔοικε, C μάλιστα τούτοις ὑπάρχειν τὸ ἡδεῖς εἶναι. Ἐπεὶ δὲ διῄρηνται αἱ φιλίαι εἰς τρία εἴδη, καὶ ἐν ταύταις ἠπορεῖτο πότερον ἐν ἰσότητι ἡ φιλία γίνεται, ἢ ἐν ἀνισότητι, ἔστιν οὖν κατ' ἀμφότερα. ἡ μὲν γὰρ καθ' ὁμοιότητα, ἡ τῶν σπουδαίων καὶ ἡ τελεία φιλία. ἡ δὲ κατ' ἀνομοιότητα, ἡ κατὰ τὸ συμφέρον. τῷ γὰρ εὐπόρῳ ὁ πένης διὰ τὴν ἔνδειαν ὧν ὁ πλούσιος εὐπο-D ρεῖ, φίλος ἐστί· καὶ τῷ σπουδαίῳ ὁ φαῦλος, διὰ ταὐτό· διὰ γὰρ τὴν τῆς ἀρετῆς, παρ' οὗ οἴεται αὐτῷ ἐπιτεύξεσθαι, διὰ τοῦτο τούτῳ φίλος. γίνεται οὖν ἐν τοῖς ἀνομοίοις φιλία κατὰ τὸ συμφέρον. διὸ καὶ Εὐριπίδης ἐρᾷν μὲν ὄμβρου γαῖαν ὅταν ξηρὰ ᾖ πέδον. ὡς ἐν ἐναντίοις οὖσι τούτοις ἐγγίνεται φιλία ἡ διὰ τὸ συμφέρον. καὶ γὰρ εἰ θέλεις τὰ ἐναντιώτατα ποιῆσαι, πῦρ καὶ ὕδωρ, ταῦτα E ἀλλήλοις χρήσιμά ἐστι. τὸ γὰρ πῦρ φασίν, ἐὰν μὴ ἔχῃ ὑγρόν, φθείρεσθαι, ὡς τοῦτ' αὐτῷ παρασκευάζον οἷον τροφήν τινα. ταύτην δὲ τοσαύτην ὅσης κρατεῖν· ἂν μὲν γὰρ πλείω ποιήσῃς, τὸ ὑγρὸν ἐπικρατοῦν φθείρεσθαι τὸ πῦρ ποιήσει, ἐὰν δὲ σύμμετρον, ὠφελήσει. δῆλον ἄρα ὅτι ἐν τοῖς ἐναντιωτάτοις φιλία ἐγγίνεται διὰ τὸ συμφέρον. ἀνάγονται δὲ πᾶσαι αἱ φιλίαι, καὶ αἱ ἐν ἰσότητι, καὶ αἱ ἐν ἀνισότητι, εἰς τὰς διῃρη-F μένας τρεῖς. ἔστι δ' ἐν ἁπάσαις ταῖς φιλίαις διαφορὰ γινομένη πρὸς ἀλλήλους, ὅταν μὴ ὁμοίως φιλῶσιν, ἢ εὖ ποιῶσιν, ἢ ὑπηρετῶσιν, ἢ ὅ τι ἐν τῶν τοιούτων. ὅταν μὲν γὰρ ὁ μὲν ἐκτενῶς ποιῇ, ὁ δ' ἐλλείπῃ, κατὰ τὴν ἔλ-

λειψιν τὰ ἐγκλήματα καὶ αἱ μέμψεις, οἷς μὲν οὖν ἀλλ' ἐστὶ μὲν ἢ τοιούτων τὸ αὐτὸ ἐστὶ τέλος τῆς φιλίας.

ἐν οἷς

οἷον εἰ ἀμφότεροι κατὰ τὸ συμφέρον ἀλλήλοις φίλοι, ἢ κατὰ τὸ ἡδὺ, ἢ κατ' ἀρετὴν, δῆλον ὅτι ἡ ἔλλειψις ἡ παρὰ τοῦ ἑτέρου, ἐὰν πλείω ἀγαθὰ σύ μοι ποιῇς ἢ ἐγὼ σοί. οὐ δὴ ἀμφισβητῶ ὅτι μὴ οὐ δεῖ σε μᾶλλον ὑπ' ἐμοῦ φιλεῖσθαι. ἐν ᾗ δὲ φιλίᾳ μὴ διὰ ταὐτό φίλοι ἐσμὲν, μᾶλλον αἱ διαφοραί. ἄδηλος γὰρ ἡ ἔλλειψις παρ' ἑκατέρου· οἷον εἰ ὁ μὲν διὰ τὸ ἡδὺ φίλος εἴη, ὁ δὲ διὰ τὸ συμφέρον, ἐν τούτῳ ἡ ἀμφισβήτησις. οὔτε γὰρ ὁ τῷ συμφέροντι ὑπερέχων, ἀξίαν οἴεται τὴν ἡδονὴν ἀντικαταλλάττεσθαι τοῦ συμφέροντος, οὔτε ὁ τῇ ἡδονῇ ὑπερέχων ἀξίαν τῆς ἡδονῆς ἐν τῷ συμφέροντι χάριν ἀντιλαμβάνειν· διὸ μᾶλλον αἱ διαφοραὶ ἐν ταῖς τοιαύταις φιλίαις γίνονται. οἱ δὲ ἐν ἀνισότητι φίλοι ὄντες, οἱ μὲν ὑπερέχοντες πλούτῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ, οὐκ οἴονται δεῖν αὐτοὶ φιλεῖν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐνδεεστέρων οἴονται δεῖν αὑτοὺς φιλεῖσθαι. ἔστι δὲ βέλτιον τὸ φιλεῖν ἢ τὸ φιλεῖσθαι. τὸ μὲν γὰρ φιλεῖν ἐνέργειά τις ἡδονῆς, καὶ ἀγαθόν ἐστι· τῷ δὲ φιλεῖσθαι οὐδεμία τῷ φιλουμένῳ ἐνέργεια γίνεται. ἔτι δὲ βέλτιον τὸ γνωρίζειν, ἢ τὸ γνωρίζεσθαι. τὸ μὲν γὰρ γνωρίζεσθαι καὶ τὸ φιλεῖσθαι καὶ τοῖς ἀψύχοις ὑπάρχει· τὸ δὲ γνωρίζειν καὶ φιλεῖν, τοῖς ἐμψύχοις. ἔτι τὸ εὐεργετικὸν εἶναι, βέλτιον ἢ τὸ μή. ὁ μὲν οὖν φιλῶν, εὐεργετικός ἐστιν ᾗ φιλεῖ· ὁ δὲ φιλούμενος, ᾗ φιλεῖται, οὔ. ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι διὰ φιλοτιμίαν φιλεῖσθαι μᾶλλον βούλονται ἢ φιλεῖν, διὰ τὸ ἐν τῷ φιλεῖσθαι ὑπεροχήν τινα εἶναι. ἀεὶ γὰρ ὁ φιλούμενος ὑπερέχει ἡδονῇ ἢ εὐπορίᾳ, ἢ ἀρετῇ· ὁ δὲ φιλότιμος τῆς ὑπεροχῆς ὀρέγεται. καὶ οὐκ οἴονται δεῖν αὐτοὶ φιλεῖν οἱ ὑπερέχοντες. ἀντιδιδόασι γὰρ ἐν οἷς ὑπερέχουσι τοῖς φιλοῦσιν αὐτούς. ἔτι δὲ καὶ ὑπὸ τοῖς αὐτῶν εἰσὶ, διὸ οὐκ οἴονται δεῖν φιλεῖν, ἀλλὰ φιλεῖσθαι. ὁ δ' ἐνδεὴς χρημάτων, ἢ ἡδονῶν, ἢ ἀρετῆς, θαυμάζει τὸν ὑπερέχοντα τούτοις, καὶ φιλεῖ διὰ τὸ τούτων ἢ τυγχάνειν, ἢ οἴεσθαι τεύξεσθαι. εἰσὶ δὲ καὶ τοιαῦται φιλίαι ἐξ ὁμοιοπαθείας, καὶ τὸ τἀγαθὰ βούλεσθαί τινι εἶναι. ἔστι δὲ ἡ ἐν τούτοις γινομένη φιλία οὐ πάντα ταῦτα ἔχουσα. πολλάκις γὰρ ἄλλῳ μὲν εἶναι βουλόμεθα τἀγαθά, συζῆν δὲ μετ' ἄλλου. ἀλλὰ ταῦτα πότερον δεῖ φιλίας εἶναι, ἢ τῆς τελείας φιλίας τῆς κατ' ἀρετὴν πάντα; ἐν ἐκείνῃ γὰρ τῇ φιλίᾳ πάντα ταῦτα ἐνυπάρχει. καὶ γὰρ συζῆν μετ' οὐδενὸς ἄλλου ἢ τῶν βουλόμενων,

A Vt si vtique propter commodum inter se inuicem amici concilientur, aut propter iucundum, aut propter virtutem, defectus, qui ab altero, exploratus ac certus est. Si igitur plura tu mihi bona contuleris, quàm ego tibi, non ambigo quin tu de me bene meritus, à me plus amari debeas. Vbi autem non hæc amicitia amici fuerimus, ibi maiora dissidia. Defectus siquidem ab vtroque, incer-
B tus. Vt si propter voluptatem vnus quidem sit amicus, & propter commodum alter, inde oritur ambiguitas. Neque enim qui commodo excedit, voluptatem censet dignam, quæ commodo rependatur: nec qui voluptate superat, dignam gratiam in ipso commodo se existimat accipere. Idcirco in eiusmodi amicitiis magis exoriuntur dissidia. Qui verò ex inæqualitate amici sunt, nempe excedentes opi-
C bus, vel alio huiusmodi aliquo, non sibi censent amandum esse, sed ab inferioribus amari oportere existimant. At amare melius est, quàm amari. Siquidem amari, voluptatis actio quædam est, & bonum: ab eo autem quod amatur, nulla actio est. Nempe cognoscere, melius, quàm cognosci. Cognosci enim, & amari etiam in carentibus anima existit: at
D cognoscere, & amare, in rebus animatis. Rursus, beneficum esse, melius, quàm secus. Qui amat, quatenus amat, beneficus est: amatus verò, quatenus amatur, non. Sed homines honoris cupiditate incensi, amari, quàm amare, malunt: quòd quatenus amantur, videantur præcellere. Amatus siquidem, voluptate, vel copia, vel virtute præcellit. At honoris cupidus, eminentiam affectat: & qui excellunt, sibi non amandum esse arbitran-
E tur, quod in quibus excedunt amantibus rependi opinantur. Item ipsis sunt deteriores illi, ob hoc non censent amare debere, sed amari. Sed qui egenus pecuniarum, aut voluptatum, aut virtutis, is affluentem suspicit, & amat, quòd ea consequatur, aut se consecuturum opinetur. Sunt autem & aliæ ex consimili affectu conciliatæ amicitiæ, & ex eo quòd cuipiam bona velint, in quibus non est
F cuncta hæc comprehendens amicitia. Nam sæpenumero alij bona volumus, attamen cum alio vitam agere malimus. Vtrùm verò hoc amicitiæ dicere oportet conuenire an perfectæ amicitiæ quam virtus conciliarit? in ea siquidem amicitia hæc insunt cuncta. Nam cum alio nemine vitam agere libuerit: siquidem

iucundum, & commodum. & virtus inest probo, cui bona in primis voluerimus, & cum ipso viuere, & bene viuere, & non cum quoquam alio magis. Nunquid sibi, & erga se amicitia, an non? Id nunc omittamus, decernemus posteà. Sed enim nobis ipsis cuncta volumus, nempe nobiscum viuere, vitamque ducere vnà volumus: id ferè etiam necessarium, & bene viuere, & viuere, ac bonum velle, non cuiquam alij magis. Rursus condolemus in primis nobis ipsis. Nam si labamur, vel in huiusmodi aliquid decidamus, confestim tristamur. Hac de causa, videatur erga se sibi amicitia. Talia quidem certè, vt condolere & bene viuere, & id genus alia, aut ad amicitiam erga nos ipsos referentes vsurpamus, aut ad eam, quæ perfecta sit: in ambabus enim sunt hæc omnia. Nempe vnà vitam agere, & esse velle, & bene esse, ac cætera omnia his sunt. Rursus videatur ferè in quibus iustum est, in eisdem esse amicitia: quam ob rem quot iustorum sunt species, totidem & amicorum. Ius certè est, & hospiti erga ciuem, & seruo erga dominum, & ciui erga ciuem, & filio erga patrem, & vxori erga virum, & quæcunque simpliciter aliæ conciliationes & amicitiæ sunt in horum singulis. Amicitiarum verò, hospitalis validissima videatur. Neque enim vllus est communis, de quo ambigatur finis, vt inter ciues: siquidem ambigunt propter excessum inter se inuicem, nec amici permanēt. Nunc demum illud dicendum est, vtrum erga se sit amicitia, néne. Quoniam igitur perspicimus, vt paulò ante dicebamus, quòd ex singularibus amare cognoscitur, singularia verò nobis ipsi in primis velimus, nempe bona, & esse, & bene esse, & omnium maximè condolemus nobis ipsis, & nobiscum viuere præcipuè malimus. Quòd si ex singularibus cognoscitur amicitia, singularia verò nobis ipsis esse volumus, non dubium quin ita erga nos sit amicitia, quemadmodum & iniuriam erga nos ipsos esse dicebamus. Nam quia alius quidem est afficiens iniuria, alius verò affectus iniuria, quisq. autem vnus idemque est, hac ratione negari videbatur, posse quemquam seipsum iniuria afficere, cùm fieri tamen id possit, vt dicebamus, habita ratione animi partium: quæ cum sint plures, cùm non consentiunt ipsæ inter se, tunc potest aliquis sese iniuria afficere. Ita igitur hic, erga se esse videatur amicitia,

A καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον, καὶ ἡ ἀρετὴ τῷ σπουδαίῳ ὑπάρχει· καὶ τἀγαθὰ τούτῳ μάλιστα βουλόμεθ' ἄν, καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὸ εὖ ζῆν οὐκ ἄλλῳ τινὶ ἢ τούτῳ. πότερον δ' ἔστιν αὐτῷ καὶ πρὸς αὑτὸν φιλία, ἢ οὔ, νῦν μὲν ἀφείσθω, ὕστερον δ' ἐπισκεψόμεθα. πάντα δὲ βουλόμεθα ἡμῖν αὐτοῖς· καὶ γὰρ συζῆν μεθ' ἡμῶν αὐτῶν βουλόμεθα. ἴσως δὲ τοῦτο καὶ ἀναγκαῖον, καὶ
B τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὸ βούλεσθαι τἀγαθὸν, οὐκ ἄλλῳ τινί. ἔτι ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν αὐτοῖς μάλιστα ἐσμέν. ἂν γὰρ προσπταίωμεν, ἢ ἄλλῳ τινὶ περιπέσωμεν τῶν τοιούτων, εὐθὺς λυπούμεθα· διὸ δόξειεν ἂν οὕτως εἶναι αὐτῷ πρὸς αὑτὸν φιλία. τὰ δὴ τοιαῦτα, οἷον τὴν ὁμοιοπάθειαν, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὰ ἄλλα,
C ἤτοι εἰς τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς φιλίαν ἀναφέροντες λέγομεν, ἢ εἰς τὴν τελείαν. ἐν ἀμφοτέραις δὲ πάντα ταῦτα ὑπάρχει· καὶ γὰρ τὸ συζῆν, καὶ τὸ εἶναι βούλεσθαι, καὶ τὸ εὖ εἶναι, καὶ τἄλλα πάντα ἐν αὐταῖς εἰσιν. ἔτι δ' ἴσως ἂν δόξειεν ἐν οἷς ἐστι δίκαιον, ἐν τούτοις καὶ φιλίαν εἶναι· διὸ καὶ ὅσα περὶ δίκαιον εἴδη, τοσαῦτα καὶ φιλιῶν. τὸ δὴ δίκαιόν ἐστι καὶ ξένῳ πρὸς πολίτην, καὶ δούλῳ πρὸς δεσπότην, καὶ πολίτῃ
D πρὸς πολίτην, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, καὶ ὅσαι ἁπλῶς ἄλλαι κοινωνίαι καὶ φιλίαι ἔνεισιν ἑκάστοις τούτων. βεβαιοτάτη δ' ἂν δόξειεν εἶναι τῶν φιλιῶν ἡ ξενική. οὐ γάρ ἐστιν οὐδὲν αὐτοῖς τέλος κοινὸν ὑπὲρ οὗ ἀμφισβητοῦσιν, ὥσπερ ἐν τοῖς πολίταις. διαμφισβητοῦντες γὰρ πρὸς ἀλλήλους περὶ τὴν ὑπεροχὴν, οὐ μένουσι φίλοι ὄντες. Ἐχόμενον δ' ἂν
E εἴη νῦν τοῦτ' εἰπεῖν, πότερόν ἐστι πρὸς αὑτὸν φιλία, ἢ οὔ. ἐπεὶ δὲ συνορῶμεν, ὥσπερ καὶ μικρὸν ἔμπροσθεν ἐλέγομεν, ὅτι ἐκ μὲν τῶν καθ' ἕκαστα αὐτοὶ αὑτοῖς ἂν μάλιστα βουλοίμεθα καὶ τἀγαθὰ, καὶ τὸ εἶναι, καὶ τὸ εὖ εἶναι· ὁμοιοπαθέστατοι δ' αὐτοὶ ἡμῖν ἐσμὲν, καὶ συζῆν τι μεθ' ἑαυτῶν μάλιστα βουλοίμεθα. ὥστ' εἰ μὲν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα γνωρίζεται ἡ φιλία, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα ἡμῖν αὐτοῖς ἂν βουλοίμεθα ὑπάρχειν,
F δῆλον ἔσται ὡς ἔστι πρὸς ἑαυτὸν φιλία, ὥσπερ καὶ τὴν ἀδικίαν ἔφαμεν πρὸς αὑτὸν εἶναι. ἐπειδὴ γὰρ ἕτερος μὲν ὁ ἀδικῶν, ἕτερος δὲ ὁ ἀδικούμενος, ὁ αὐτὸς δ' εἷς ἐστιν ἕκαστος, διὰ τοῦτο οὐκ ἐδόκει εἶναι πρὸς αὑτὸν ἀδικία. ἔστι μέντοι ὡς ἐσκοποῦμεν ὅτι ἔστι τῆς ψυχῆς μερῶν· ἐπειδὴ ἐστὶ πλείω, ὅταν ταῦτα μὴ ὁμονοῇ, τότε εἶναι πρὸς αὑτὸν τὴν ἀδικίαν. ὁμοίως οὖν τούτῳ καὶ ἡ φιλία δόξειεν ἂν εἶναι πρὸς αὑτόν.

ἐπειδὴ

ἐπειδὴ γὰρ ὁ φίλος ἐστὶν, ὥς φαμὲν, ὅταν βουλώμεθα σφόδρα φίλον εἰπεῖν, μία φαμὲν ψυχὴ ἡ ἐμὴ καὶ ἡ τούτου· ἐπεὶ οὖν ἐστὶ τῆς ψυχῆς πλείω μέρη, τότ' ἔσται μία ψυχὴ, ὅταν συμφωνῶσι πρὸς ἄλληλα ὅ, τε λόγος καὶ τὰ πάθη. οὕτω γὰρ μία ἔσται· ὥστε μιᾶς γενομένης, ἔσται πρὸς αὑτὸν φιλία. αὕτη δὴ ἔσται ἡ πρὸς αὑτὸν φιλία ἐν τῷ σπουδαίῳ, τούτου γὰρ μόνου τὰ τῆς ψυχῆς εὖ ἔχοντα μέρη πρὸς ἄλληλα τῷ μὴ διαφέρειν· ἐπεὶ ὅ γε φαῦλος οὐδέποτ' ἐστὶν αὐτὸς αὑτῷ φίλος· μάχεται γὰρ ἀεὶ ἑαυτῷ. ὁ γοῦν ἀκρατὴς, ὅταν πράξῃ τι τῶν καθ' ἡδονὴν, μετ' οὐ πολὺ μεταμελεῖται, καὶ κακίζει αὑτὸν αὐτόν. ὁμοίως δὲ καὶ διὰ τὴν ἄλλην κακίαν ὁ φαῦλος ἔχει. διατελεῖ γὰρ αὐτὸς αὑτῷ μαχόμενος καὶ ἐναντιούμενος. ἔστι δὲ φιλία καὶ ἐν ἰσότητι, οἷον ἡ μὲν τῶν ἑταίρων ἐν ἰσότητι, ἀριθμοῦ καὶ δυνάμει ἀγαθῶν. οὐδέτερος γὰρ αὐτῶν ἐστιν ἄξιος θατέρου πλέον ἔχειν, οὔτε κατ' ἀριθμὸν ἀγαθῶν, οὔτε κατὰ δύναμιν, οὔτε κατὰ μέγεθος, ἀλλ' ἴσον. ἴσοι γάρ τινες ἐθέλουσιν εἶναι οἱ ἑταῖροι. ἐν ἀνισότητι δὲ ἡ τοῦ πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ ἀρχομένου πρὸς ἄρχοντα, καὶ κρείττονος καὶ χείρονος, καὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς, καὶ ἁπλῶς ἐν οἷς ἐστὶν ὁ μὲν τοῦ χείρονος καὶ κρείττονος τάξιν ἔχων ἐν τῇ φιλίᾳ. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἐν ἀνισότητι φιλία κατὰ λόγον. οὐδέποτε γὰρ ἴσον ἀγαθὸν δώσει, οὐδεὶς ἴσον αὐτῷ τῷ βελτίονι καὶ τῷ χείρονι, ἀλλὰ μεῖζον τῷ καθ' ὑπεροχὴν ὄντι ἀεί. τοῦτο δή ἐστι τὸ κατὰ λόγον ἴσον· ἴσον γάρ πως ἐστὶν ὁ ἐλάττονι ἀγαθὸν χείρων ὢν, τῷ μεῖζον ἔχοντι, κρείττονι ὄντι.

Κεφάλαιον ιβ.

Τῶν δὲ φιλιῶν πασῶν τῶν εἰρημένων τούτων, μάλιστά πως ἐπιφαίνεται ἐν τῇ συγγενικῇ, καὶ ταύτης ἐν τῇ πατρικῇ πρὸς υἱόν. καὶ διὰ τί ποτε ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν μᾶλλον φιλεῖ, ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα; πότερον οὖν, ὥς ἔνιοι λέγουσιν οὐκ ὀρθῶς πρὸς γε τοὺς πολλοὺς, ὅτι ὁ μὲν πατὴρ εὐεργετικὸς πρὸς τὸν υἱὸν, ὁ δὲ υἱὸς χάριν ὀφείλει τῆς εὐεργεσίας; αὕτη μὲν οὖν ἡ αἰτία ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ εἴη ἄν. ὥσπερ δὲ καὶ κατὰ τὰς ἐπιστήμας ὁρῶμεν ἔχον, οὕτω πως ἔχει καὶ ἐνταῦθα. λέγω δὲ οἷον ἐστιν. ἔστι μὲν οὖν τὸ αὐτὸ τέλος τι καὶ ἐνέργεια, καὶ οὐκ ἄλλο τι παρὰ τὴν ἐνέργειαν τέλος· οἷον τῷ αὐλητῇ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια καὶ τέλος· τὸ γὰρ αὐλεῖν καὶ τέλος αὐτῷ ἐστι καὶ ἐνέργεια· ἀλλ' οὐ τῇ οἰκοδομικῇ· καὶ γὰρ ἄλλο ἐστὶ τέλος παρὰ τὴν ἐνέργειαν. ἔστιν οὖν ἡ φιλία ἐνέργειά τις·

A Nam quoniam amicus est (vt famur, cùm demum voluerimus impensè amicum dicere) vna mea, & huius anima est: at quando animæ plures sunt partes, tum vna fuerit anima, cùm erga se muicem consenserint ratio, & perturbationes. Ita nanque vna erit perinde atque si vna facta sit, erit erga se amicitia. Hæc autem erga se erit in bono amicitia, quādoquidem in eo solo animæ partes bene inter se muicem habent B quando inter se non differunt: quoniam malus nunquam sibi amicus est: se nanque semper oppugnat. Nempe incontinens cùm quid per voluptatem nequiter egerit, mox pœnitētia affligitur, ac se vituperat ipsum. Itidem & in alijs vitijs malus habet, sese oppugnando, ac sibi aduersando. Est autem amicitia etiam in ipsa æqualitate, vt sociorum per æqualitatem, numero & potestate boni. Neuter siquidem ipsorum de- C bet altero plus sibi adscire, neque numero bonorum, neque potestate, neque magnitudine: æquales enim esse inter se socij cupiunt. At in inæqualitate est patris erga filium, & subditi & imperantis, & potioris, & deterioris, & vxoris, & viri est consideratio: ac simpliciter, vbicunque inter potiorem, & deteriorem in amicitia ordo intercessit. Hæc nanque est ex ratione in disparilitate amicitia. Neque enim vnquam æquale vllus ex bono dabit, si m lioris, dete- D riorique dederit, sed maius semper ei, qui excedat. Id quippe est quodam modo ratione æquale, cùm minus bonum capit deterio, eo, qui melior est.

CAPVT XII.

Amicitiarum omnium, quæ iam memoratæ sunt in primis cognatus est amor, qui in affinitate, eaque ex patre in filium. Et cur iam patri filium magis a- E mat, quàm filius patrem? verum (vt nonnulli dicunt, & rectè quidem pro rudi vulgi multitudine) quòd pater beneficus erga filium sit, quodque filius gratiam debeat accepti beneficij? Sanè hæc causa in amicitia per commodum conciliata esse videbitur: quemadmodum & quæ per scientiam spectatur, ita quodam modo hic habebit. Dico autem perinde vt est. Est igitur idem finis atque actio, neque aliud a- F liquid præter actionem, finis: vt tibicini eadem actio, atque finis: perflare enim tibias ei & finis, & actio est. Non autem ædificationi: nam præter actionem alius est finis. Est igitur amicitia, actio quædam.

nec finis alius est, præter actionem in amando, sed illud idem. Pater igitur semper magis agit & vt sic dicam, actu magis amat, quàm filius mutuum, ob hoc quòd eius opus sit filius, id quod in aliis cernimus: Omnes siquidem erga id quod ipsi effecerunt, sunt quodam modo beneuoli. Pater igitur filio, vtpote quem ipse effecerit, ediderítque in lucem, bona vult, memoria spéque adductus: ideo magis filium pater diligit, quàm filius patrem. Expedit autem iam dictas, & existimatas amicitias existimare, sintne amicitiæ. Et beneuolentia videatúrne amicitia. Simpliciter igitur beneuolentia neutiquam amicitia esse videatur. Siquidem frequenter multis, aut videndo, aut audiendo aliquid de aliquo bono, beneuoli efficiamur: an tum etiam amici, anne? Neque enim si quispiam Dario apud Persas existenti beneuolus (quemadmodum erat fortassis) fuerit, confestim etiam erga Darium illi fuerit amicitia. At amicitiæ beneuolentia quandoque initium esse videbitur. Fiat certè beneuolentia amicitia, si voluntatem adsciuerit benefaciendi, quum facere possit ei erga quem sit affectus beneuolentia. Moris certè beneuolentia est & erga morem. Nemo siquidem aut vino, aut cuiquam alij inanimato suaui bono, beneuolus esse perhibetur: sed si quis morum studiosus, erga ipsum beneuolentia. Neque citra amicitiam beneuolentia, sed in eodem, vt amicitia esse videatur. Concordia autem est confinis amicitiæ, si propriè modò dictam accipias concordiam. Nam si quis Empedocli adstipuletur, arbitreturque, sicut ille, esse elementa, nunquid concors erit Empedocli, annè? vel si quid aliud tale. Primùm certè non est concordia in eis, quæ sub intelligentiam, sed quæ sub actionem cadunt: & in his quidem non cognouerunt: sed si cum hoc intelligendi idem delectum habeant circa quæ pariter intelligunt. Nam si ambo dominari cogitant & volunt, hic quidem se, ille verò se, nunquid sunt concordes an non? Cæterum si ego me velim imperare, & ille me, iam concordes hoc pacto sumus. Est nimirum concordes esse in eis, quæ sub actionem cadant, cum eiusdem voluntate. Circa statum igitur dominantis, in iis, quæ sub actionem cadant, propriè dicitur esse concordia.

A οὐδὲν δὲ ἐστὶν ἄλλο τέλος παρὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ φιλεῖν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτό. ὁ μὲν οὖν πατὴρ ἐνεργεῖ πως ἀεὶ μᾶλλον περὶ τὸ αὐτοῦ τι εἶναι τὸν υἱόν. τοῦτο δ' ὁρῶμεν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. πάντες γὰρ πρὸς ὃ ἂν αὐτοὶ ποιήσωσι, πρὸς τοῦτό πως καὶ εὔνοοί εἰσιν. ὁ οὖν πατὴρ εὔνους πως πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὄντα ποίημα, τῇ μνήμῃ καὶ τῇ ἐλπίδι ἀγόμενος· διὸ μᾶλλον φιλεῖ ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα. Δεῖ δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων φιλιῶν τῶν λεγομένων καὶ δοκουσῶν ἐπισκέψασθαι εἰ εἰσὶ φιλίαι· δοκεῖ ἡ εὔνοια φιλία εἶναι. ἁπλῶς μὲν οὖν οὐκ ἂν δόξειεν εἶναι ἡ εὔνοια φιλία. πολλοῖς γὰρ πολλάκις, ἢ ἀπὸ τοῦ ἰδεῖν, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀκοῦσαί τι ὑπέρ τινος ἀγαθόν, εὔνοοι γενόμεθα. ἆρ' οὖν ἤδη καὶ φίλοι, ἢ οὔ; οὐ γὰρ εἴ τις ἦν Δαρείῳ εὔνους ἐν Πέρσαις ὄντι, ὥσπερ ἴσως ἦν, εὐθέως καὶ φιλία ἦν αὐτῷ πρὸς Δαρεῖον. ἀλλ' ἀρχὴ μὲν ἄν ποτε φιλίας ἡ εὔνοια δόξειεν εἶναι. γένοιτο δ' ἂν ἡ εὔνοια φιλία, εἰ προσλάβοι βούλησιν τὸ τἀγαθὰ δυνατὸν ὂν πρᾶξαι, πρὸς τοῦτον ἐκείνου ἕνεκα ᾧ ἐστιν εὔνους. ἔστι δ' ἡ εὔνοια τοῦ ἤθους, καὶ πρὸς τὸ ἦθος. οὐδεὶς γὰρ λέγεται εὔνους οἴνῳ ἢ ἄλλῳ τινὶ τῶν ἀψύχων ἀγαθῶν ἢ ἡδέων. ἀλλ' ἄν τις ᾖ τὸ ἦθος σπουδαῖος, πρὸς τοῦτον ἡ εὔνοια. οὐκ ἔστι δὲ χωρὶς τῆς φιλίας ἡ εὔνοια, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ· διὸ δοκεῖ φιλία εἶναι. Ἡ δ' ὁμόνοια ἐστὶ μὲν σύνεγγυς τῇ φιλίᾳ, ἐὰν τὴν ὁμόνοιαν λάβῃς τὴν κυρίως λεγομένην. εἰ γάρ τις Ἐμπεδοκλεῖ ὁμοίως ὑπολαμβάνει, καὶ δοκεῖ αὐτῷ τὰ στοιχεῖα εἶναι ἃ κἀκείνῳ, ἆρά γε οὗτος Ἐμπεδοκλεῖ ὁμονοεῖ, ἢ οὔ; ἐπεὶ καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ ὁμόνοια ἐν τοῖς νοητοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς πρακτικοῖς· καὶ ἐν τούτοις οὐκ ἐν τῷ συννοεῖν ταὐτόν, ἀλλ' ἐν ἅμα τῷ ταὐτὸ νοεῖν, προαίρεσιν ἔχειν ἐφ' ἃ νοοῦσιν ἐπὶ ταὐτά. εἰ γὰρ ἐννοοῦσιν ἀμφότεροι ἄρχειν, ἀλλ' ὁ μὲν αὐτόν, ὁ δ' αὑτόν, ἆρά γε ἤδη ὁμονοοῦσιν, ἢ οὔ; ἀλλ' εἰ κἀγὼ ἐμαυτὸν βούλομαι ἄρχειν, κἀκεῖνος ἐμέ, οὕτως ἤδη ὁμονοοῦμεν. ἔστι δὴ ὁμόνοια ἐν τοῖς πρακτικοῖς μετὰ βουλήσεως ταὐτῶν, ἀεὶ ἄρχοντος ἀρχῆς κατάστασιν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῷ αὐτῷ ἐστιν ἡ ὁμόνοια ἡ κυρίως λεγομένη.

CAPVT XIII.

VErum quoniam est (vt diximus) sua alicuius erga se amicitia, vtrum probus

Κεφάλαιον ιγ

ΕΠεὶ δ' ἐστὶν ὡς φαμέν, ἑαυτῷ πρὸς αὑτὸν φιλία, πότερον ὁ σπουδαῖος φίλαυτος

φίλαυτος ἀεὶ εἶναι ἢ οὔ. ἔστι δὲ φίλαυτος, ὁ αὑτοῦ ἕνεκεν πάντα πράττων, ἐν τοῖς κατὰ τὸ λυσιτελές. ὁ μὲν οὖν φαῦλος, φίλαυτός ἐστιν· αὐτὸς γὰρ ἕνεκεν πάντα πράττει· ἀλλ' οὐχ ὁ σπουδαῖος· διὰ τοῦτο γάρ ἐστι σπουδαῖος, ὅτι ἄλλου ἕνεκεν τοῦτο πράττει· διὸ οὐκ ἔστι φίλαυτος. ἀλλ' ὁρμῶσι μὲν ἅπαντες ἐπὶ τἀγαθά, καὶ οἴονται αὑτοῖς δεῖν μάλιστα ὑπάρχειν. τοῦτο δ' ἐστὶ μάλιστα φανερὸν ἐπὶ πλούτου B καὶ ἀρχῆς. ὁ μὲν οὖν σπουδαῖος ἐκστήσεται τούτων ἄλλῳ, οὐχ ὡς οὐ προσῆκον αὑτῷ μάλιστα, ἀλλ' ἂν ὁρᾷ δυνησόμενον μᾶλλον τούτοις αὐτοῦ χρῆσθαι. οἱ δ' ἄλλοι τοῦτο οὐ ποιήσουσι δι' ἄγνοιαν (οὐ γὰρ οἴονται κακῶς ἂν χρήσασθαι τοῖς τοιούτοις ἀγαθοῖς) ἢ διὰ φιλοτιμίαν τοῦ ἄρχειν. ὁ δὲ σπουδαῖος οὐδέτερον τούτων πάσχει· διὸ οὐδὲ φίλαυτος, κατά γε τὰ τοιαῦτα ἀγαθά· ἀλλ' εἰ ἄρα, κατὰ τὸ C καλόν. τούτου γὰρ μόνου ἄλλῳ οὐκ ἂν ἐκσταίη, τὰ δὲ συμφέροντα καὶ ἡδέα ἐκστήσεται. τὴν μὲν οὖν κατὰ τὸ καλὸν αἵρεσιν, φίλαυτος ἔσται· ἢ δὲ κατὰ τὸ συμφέρον, ἢ κατὰ τὸ ἡδὺ προαίρεσιν, οὐκ ἔσται ὁ σπουδαῖος, ἀλλὰ ὁ φαῦλος.

A sese amabit, anne? Est certè se amans, qui sua de causa agit omnia, vbi modò aliqua suggeratur vtilitas. Malus igitur sui amans erit: sua enim de causa agit omnia: probus verò, non. Hac enim de causa est probus, quòd alterius causa id agat. & proinde sui amans non est. Atqui omnes ad bona prosiliunt, opinantúrque sua in primis esse oportere: idque præcipuè manifestum est ex opulentia, ac dominatu. Probus igitur alij B hæc statuet, non quòd non putet conuenire in primis sibi, sed si alium viderit, qui his commodè magis vti possit, facilè concesserit. Alij hoc inscitia quadam non facient: neque enim opinantur talibus bonis abusuros: vel etiam ob honoris cupiditatem imperãt. Probus verò horum neutrum efficiet: & proinde ne quidem propter eiusmodi bona, sui amans erit: verùm si honestas postularit. Id enim solum nemini a-C lij concesserit: at commoda, & iucunda cesserit. Itaque in delectu honestatis sui amãs erit. Ne vbi commodum, ac iam dicta voluptas affectabitur, improbus erit, nõ bonus.

Κεφάλαιον ιδ.

Πότερον δὲ ποτε ὁ σπουδαῖος φιλήσει αὑτὸν μάλιστα, ἢ οὔ; ἔστι μὲν οὖν ὡς αὑτὸν μάλιστα ὡς φιλήσει, ἔστι δ' ὡς οὔ. ἐπειδὴ γὰρ φαμὲν τὸν σπουδαῖον ἐκστήσεσθαι τῶν ἀγαθῶν κατὰ τὸ συμφέρον τῷ φίλῳ, τὸν φίλον αὑτοῦ μᾶλλον φιλήσει γε. ἀλλ' ἢ ταῦτα ἐξιστάμενος τῷ φίλῳ ἢ αὑτῷ τὸ καλὸν περιποιεῖται, ταύτῃ οὐκ ἐξίσταται τῶν τοιούτων. ἔστι μὲν οὖν ὡς τὸν φίλον αὐτὸς αὑτοῦ E μᾶλλον φιλεῖ, ἔστι δ' ὡς αὐτὸς αὑτὸν μάλιστα. κατὰ μὲν γὰρ τὸ συμφέρον, τὸν φίλον· κατὰ δὲ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν, αὐτὸς αὑτὸν μάλιστα. αὑτῷ γὰρ ταῦτα περιποιεῖται κάλλιστα ὄντα. ἔστι μὲν οὖν καὶ φιλάγαθος, οὐ φίλαυτος. μόνον γὰρ περὶ φιλεῖ αὐτὸς ἑαυτόν, ὅτι ἀγαθός. ὁ δὲ φαῦλος φίλαυτος. οὐδὲν γὰρ ἔχει δι' ὃ φιλήσει αὐτὸς ἑαυτόν, οἷον καλόν τι· ἀλλ' ἄνευ τούτων F αὐτὸς ἑαυτὸν φιλήσει ᾗ αὐτός. διὸ καὶ ἂν κυρίως λέγοιτο φίλαυτος.

CAPVT XIIII.

Vtrum probus sese maximè amabit, an non? Est certè, vbi sese maximè amabit, est vbi non. Nam cùm dicimus pro- D bum bona cedere, quæ ad vtilitatem tendant, amico magis quàm se, amicum amauerit: ita: verùm hæc amico concedens, sibi honestatem accommodat. eóque modo ista concedit. Est igitur vbi amicum se magis diligat, éstque vbi sese maximè. In ipso nanque commodo, amicum: at vbi honestum, & bonum, ipse sese maximè diligit: sibi enim quæ sunt honestissima vẽdicat. Est igitur boni etiam amans, nec sui amãs. Nam si solum sese amat, quòd bonus, E malus autem sui amans est: neque enim habet quapropter se amet, sicut honestum aliquod: sed citra hæc ipse quatenus ipse est, sese amabit, & proinde hac de causa propriè sui amans diceretur.

CAPVT XV.

Dicendum de eo, quod sibi satis, & non altero indigens: vtrum qui nulla re indiget, suis bonis contentus, egebit amicitia, anne? nempe ipse sibi satis erit, etiã F ob hoc. Siquidem etiam poetæ talia iactitant, Cùm felicem rerum successum Deus dederit, quid amicis opus est? Vnde etiã

Κεφάλαιον ιε.

Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη ὑπὲρ αὐταρκείας καὶ τοῦ αὐτάρκους, πότερον ὁ αὐτάρκης προσδεήσεται φιλίας, ἢ οὔ, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ αὐτάρκης ἔσται κατὰ τοῦτο. λέγουσι γὰρ τοιαῦτα καὶ οἱ ποιηταί· Ὅταν δ' ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί δεῖ φίλων; ὅθεν καὶ ἡ ἀπορία γίνεται, πό-

nascitur quæstio vtrum qui cuncta habeat bona, quique sibi satis sit, amicis egebit? an tum etiam maximè? Cui enim bene faciet, aut qui cum vitam ducet? neque enim solus deget. Quòd si his opus erit, neque contingunt hæc citra amicitiam; qui sibi satis est, egebit amicitia. Quæ igitur in sermonibus consueuit capi similitudo ex Deo, neque illic rectè habet, neque hic fuerit vtilis. Neque enim si Deus sibi vnus est satis, nec vllo indigens, ob hoc etiam nos nullo indigebimus. Est nimirum iactatus de Deo huiusmodi sermo. Nā quoniam bona cuncta obtinet Deus, ac sibi satis est, qui faciet? neque enim dormiet. Contemplabitur aliquid, inquiunt: id nanque pulcherrimum, & maximè peculiare. Quid igitur contemplabitur? Nam si quicquam aliud inspiciet, id erit melius. Hoc verò absurdum est, vt se quicquam melius habeat Deus. Ipse igitur sese contemplabitur: at hoc delirum: nam hominem qui sese contempletur, vtpote sensu carentem, increpamus. Quid igitur Deus contēpletur, omittamus: neque de eo quod sibi Deus satis sit cōsideremus, sed de homine: Vtrum qui sibi satis sit, is egeat amicitia, nécne? Quod si quis amicum spectans viderit quid sit, & qualis amicus, talis nimirum qualis alter ego, tum vehementer amicum facies, quemadmodum dictum est, Hic alter Hercules, alter amicus ego. Quoniam igitur difficillimum est (quemadmodum quidam dixêre sapientes) sese cognoscere & suauissimum. (nam se nosse iucundum) ex nobis ipsis certè nos non possumus inspicere. Quòd autem non nos possumus, hinc certum, quòd in aliis reprehendimus, quæ postea intelligimus eadem nos facere. Id verò fit, aut quia bene volumus nobis, aut propter affectum. At nobis hæc, ad rectè iudicandum obstant plerisque. Quemadmodum igitur, si velimus ipsi nostram spectare faciem in speculo obtuemur, itidem esse cùm nos cognoscere voluerimus amicum spectantes nosse poterimus. Est siquidem (vt diximus) amicus alter ego. Quòd si iucundum est se nosse, idque scire non est sine altero amico, opus erit amico ei etiam qui nulla re indigeat, vt se cognoscat. Rursus etiam si honestum (vt est) benefacere, eū, qui à fortuna bona obtineat, cui benefaciet? quo cum vitā aget?

A ἔστιν ὁ πάντα τἀγαθὰ ἔχων, καὶ ὢν αὐτάρκης, προσδεήσεται φίλου; ἢ τότε καὶ μάλιστα; τίνα γὰρ εὖ ποιήσει, ἢ μετὰ τοῦ συμβιώσεται; οὐ γὰρ δὴ μόνος γε διάξει. εἰ δὲ τούτων δεήσεται, ταῦτα δὲ μὴ ἐνδέχεται ἄνευ φιλίας, προσδέοιτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας. ἡ μὲν οὖν ἐν τοῖς λόγοις εἰωθυῖα ὁμοιότης λαμβάνεσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ, οὔτ' ἐκεῖ ὀρθῶς, οὔτ' ἂν ἐνταῦθα εἴη χρήσιμος. οὐ γὰρ εἰ ὁ θεός ἐστιν
B αὐτάρκης καὶ μηδενὸς δεῖται, διὰ τοῦτ' οὐδὲ ἡμεῖς οὐδενὸς δεηθησόμεθα. ἔστι γὰρ καὶ τοιοῦτός τις λόγος ἐπὶ τοῦ θεοῦ λεγόμενος. ἐπεὶ γάρ φησι πάντα ἔχει τἀγαθὰ ὁ θεὸς, καὶ ἐστὶν αὐτάρκης, τί ποιήσει; οὐ γὰρ καθευδήσει. θεάσεται δή τι, φησίν. τοῦτο γὰρ κάλλιστον καὶ οἰκειότατον. τί οὖν θεάσεται; εἰ μὲν γὰρ ἄλλο τι θεάσεται, βέλτιον θεάσεταί τι αὐτοῦ.
C ἀλλὰ τοῦτ' ἄτοπον, τὸ, τοῦ θεοῦ ἄλλό τι εἶναι βέλτιον. αὐτὸς ἑαυτὸν ἄρα θεάσεται. ἀλλ' ἄτοπον. καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὃς ἂν αὐτὸς ἑαυτὸν καταπεσκοπῆται, ὡς ἀναισθήτῳ ἐπιτιμῶμεν. ἄτοπον οὖν ἐστιν ὁ θεὸς (φησὶν) ἔσται αὐτὸς ἑαυτὸν θεώμενος. τί μὲν οὖν ὁ θεὸς θεάσεται, ἀφείσθω. ὑπὲρ δὲ τῆς αὐταρκείας, οὐ τῆς τοῦ θεοῦ τὴν ἐπίσκεψιν ποιούμεθα, ἀλλ' ἀνθρωπίνης, πότερον ὁ αὐτάρκης δεήσεται φιλίας, ἢ οὔ; εἰ δή τις ἐπὶ τὸν φίλον ἐπιβλέψας
D ἴδοι τί ἐστιν, καὶ ὁποῖός τις ὁ φίλος, τοιοῦτος οἷος ἕτερος εἶναι ἐγώ, ἄν γε καὶ σφόδρα φίλον ποιήσῃς, ὥσπερ τὸ λεγόμενον Ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς; ἄλλος φίλος ἐγώ. ἐπεὶ οὖν ἐστι καὶ χαλεπώτατον, ὥσπερ καὶ τῶν σοφῶν τινες εἰρήκασι, τὸ γνῶναι αὑτόν, καὶ ἥδιστον (τὸ γὰρ αὑτὸν εἰδέναι ἡδύ) αὐτοὶ μὲν οὖν αὑτοὺς ἐξ αὑτῶν οὐ δυνάμεθα θεάσασθαι. ὅτι δ' αὐτοὶ
E αὑτοὺς οὐ δυνάμεθα, δῆλον ἐξ ὧν ἄλλοις ἐπιτιμῶμεν, αὐτοὶ δὲ λανθάνομεν ταὐτὰ ποιοῦντες. τοῦτο δὲ γίνεται δι' εὔνοιαν, ἢ διὰ πάθος. πολλοῖς δὲ ἡμῶν ταῦτα ἐπισκοτεῖ πρὸς τὸ κρίνειν ὀρθῶς. ὥσπερ οὖν ὅταν θελήσωμεν αὐτοὶ αὑτῶν τὸ πρόσωπον ἰδεῖν, εἰς τὸ κάτοπτρον ἐμβλέψαντες ἴδομεν, ὁμοίως καὶ ὅταν αὐτοὶ αὑτοὺς βουληθῶμεν γνῶναι, εἰς τὸν φίλον ἰδόντες, γνωρίσαιμεν ἄν. ἔστι γάρ
F (ὡς φαμὲν) ὁ φίλος ἕτερος ἐγώ. εἰ οὖν ἡδὺ μέν ἐστι τὸ αὑτὸν εἰδέναι, τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν εἰδέναι, ἄνευ ἄλλου φίλου, δέοιτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας πρὸς τὸ αὑτὸς αὑτὸν γνωρίζειν. ἔτι δὲ καὶ εἴπερ ἐστὶ καλὸν (ὥσπερ ἐστὶ) τὸ εὖ ποιεῖν, ἔχοντα τὰ παρὰ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ, τίνα εὖ ποιήσει; μετὰ τίνος δὲ συμβιώσεται; οὐ γὰρ

οὐ γὰρ μόνος γε διάξει. τὸ γὰρ συμβιοῦν ἡδὺ καὶ ἀναγκαῖον. εἰ τοίνυν ταῦτα καλὰ καὶ ἡδέα καὶ ἀναγκαῖα, ταῦτα δὲ μὴ ἐνδέχεται ἄνευ φιλίας, δεήσεται αὖ καὶ ὁ αὐτάρκης φιλίας.

Κεφάλαιον ιϛ.

ΠΌτερον δὲ πολλοὺς κτητέον φίλους, ἢ ὀλίγους; ἔστι δὲ πολλοὺς ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, οὔτ' ὀλίγους δεῖ εἶναι. πολλῶν μὲν γὰρ ὄντων, ἔργον ἐφ' ἕκαστον μερίσαι τὸ φιλεῖν. ἐφ' ἁπάντων γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ἐξασθενεῖ ἡμῶν ἡ φύσις ἀσθενὴς οὖσα, πρὸς τὸ ἐπὶ πολὺ ἀφικνεῖσθαι. οὔτε γὰρ τῇ ὄψει ἐπὶ πολὺ ὁρῶμεν, ἀλλ' ἐὰν πλεῖον ἀποστήσῃς τοῦ συμμέτρου, ἐλλείπει διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως· οὔτ' ἐπ' ἀκοῆς, οὔτ' ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὁμοίως ἐπὶ πάντων. ἐλλείπων οὖν τῷ φιλεῖν δι' ἀδυναμίαν, καὶ ἐγκλήματ' ἄν τις ἔχοι δικαίως, καὶ οὐκ ἂν εἴη φίλος, μὴ φιλῶν γε, ἀλλὰ τῷ γε λόγῳ· ἡ δὲ φιλία οὐ τοῦτο βούλεται. ἔτι αὖ ὄντες πολλοί, οὐκ ἔστι παύσασθαι λυπούμενον. πολλῶν γὰρ ὄντων, εἰκὸς ἀεὶ γοῦν ἕνα γέ τινα συμβαίνειν τι ἀτύχημα, ὧν γινομένων ἀναγκαῖον λυπεῖσθαι. οὔτ' αὖ πάλιν ὀλίγους, ἕνα ἢ δύο, ἀλλὰ συμμέτρους τῷ καιρῷ τῇ αὐτοῦ ὁρμῇ πρὸς τὸ φιλεῖν.

Κεφάλαιον ιζ.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα εἴη σκεπτέον πῶς δεῖ φίλῳ χρῆσθαι. ἔστι δ' οὐκ ἐν ἁπάσῃ φιλίᾳ ἡ σκέψις, ἀλλ' ἐν ᾗ μάλιστα ἐγκαλοῦσιν ἀλλήλοις οἱ φίλοι. οὐκ ἐγκαλοῦσι δὲ ἐν ταῖς ἄλλαις ὁμοίως· οἷον ἐν τῇ πατρὸς πρὸς υἱὸν οὐκ ἔστιν ἔγκλημα τοιοῦτον, οἷον ἀξιοῦσιν ἐν ἐνίαις, ὡς ἐγὼ σοί, οὕτω καὶ σὺ ἐμοί. εἰ δὲ μή, ἐν ταύταις τὸ σφοδρὸν ἔγκλημα. ἐν ᾗ ἀνίσοις φίλοις οὐκ ἔστι τὸ ἴσον. ἔστι δὲ ἡ πατρὸς πρὸς υἱὸν φιλία ἐν ἀνίσῳ, ὁμοίως ἡ γυναικὸς πρὸς ἄνδρα, ἢ οἰκέτου πρὸς δεσπότην, καὶ ὅλως ἡ χείρονος πρὸς βελτίονος, οὐχ ἕξουσι γὰρ τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα· ἀλλ' ἐν τοῖς ἴσοις φίλοις καὶ ἐν τῇ αὐτῇ φιλίᾳ τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα. ὥστε σκεπτέον αὖ εἴη τὸ, πῶς δεῖ χρῆσθαι φίλῳ ἐν τῇ ἐν ἴσοις φίλοις φιλίᾳ.

non enim solus deget. Nam vitam ducere cum alio, & iucundum, & necessarium est. Quòd si hæc honesta, & iucunda, necnon necessaria, & hæc sine amicitia esse nō possunt, opus erit amicitia ei, qui sibi satis sit.

CAPVT XVI.

VTrum multos habere amicos expedit, an paucos? Neque profectò multos (vt paucis absoluam) neque paucos oportet. Nam si multi erunt, amorem in singulos distribuere, erit operosum. In cunctis siquidem aliis, imbecilla natura nostra, in plurima peruenire non potest. Nam neq; oculorum acie longè penetrare possumus: sed si iusto interuallo longius astiteris, ob imbecillam naturam deficit: neque auditu, neque aliis eiusmodi omnibus. Quòd igitur amare non possit, deficit: atque ita iustæ criminationi locus erit: neque iam verus amicus fuerit ille censendus, qui nō amet nisi verbo tenus. Cęterùm hac ratione esse non postulat amicitia. Rursus si multi, nunquam mœrere desierint. Inter multos nanque par est, vt aliquod semper accidat infortunium, vnde tristari necesse sit. Neque porrò paucos, vnum vel duos esse expedit: sed inter parum & multum, vt dabitur occasio, & vt quemque ad amandum sua voluntas compellet.

CAPVT XVII.

DEinceps considerandum fuerit, quomodo vtendum sit amico. Est profectò non in omni amicitia hæc consideratio, sed in qua se inuicem maximè amici obiurgant. Atqui non in aliis eodem modo querelæ oriuntur: puta, in ea quæ est patris erga filium, nulla est eiusmodi querela, qualis in multis existere solet, quemadmodum ego tibi, & tu mihi: quòd si non, hic iam vehemens fuerit criminatio. At in amicis inæqualibus æqualitas locum non habet. est verò patris erga filium amicitia, in minimè æquali. Itidem vxoris erga virum, aut serui erga dominum, prorsúsque deterioris erga meliorem. Itaque in iis talis nulla erit criminatio, quæ inter æquales potius amicos, & in æquali amicitia locum habebit potius. Proinde considerandum, quo pacto vtendum amico fuerit, in ea demum amicitia, quæ inter pares fuerit conciliata.

ARISTOTELIS ETHICORVM AD Eudemum

LIBER PRIMVS.

Latina versio, edita pridem Basileæ à docto quodam viro, tacito nomine suo: quam male quidam Aretino tribuunt.

CAPVT I.

QVI numinis sententiam in Delo edisserit, vestibulo templi inscripsit, distinguens ea quæ simul in eodem haud reperiuntur, bonũ, honestum, & iucundum his versibus,

Pulcherrimum est, quod iustissimum: optima res sanitas:
Præ omnibus verò iucundum, quod quisque amat, id consequi.

Quod nos nequaquam concesserimus. Felicitas enim, cùm optima sit, & pulcherrima, eadem etiam iucundissima existit. Cæterùm inter considerationes varias, quæ in vnaquaque re, naturaque excutienda negotium faciunt, & contemplatione egent, aliæ ad cognoscendum tantùm pertinent, aliæ verò ad acquisitionem, & negotia spectant. Quam ob rem, quæ in sola contemplatione posita sunt, opportuno tempore (id quod methodi proprium munus est) à nobis pertractabuntur. Antè omnia verò considerandum in quonam vita beata consistat, & quo pacto ad eã perueniatur. Vtrum quemadmodum homines parui, magni, & colore differentes, sic quibus nomen beatorum cõtingit, natura fiant: an per disciplinam, velut certam eò destinatam scientiam: an per exercitationem. Haud enim pauca neque natura, nec arte aliqua, sed consuetudine sola parantur, vt mala malis, bona bonis. An nullo quidem horum modorum, sed duorum altero, aut Dei alicuius adflatu, quod fanatico furore correptis aut numine instinctis accidit, aut fortuna. Plurimi enim felicitatem idem quod secundam fortunam esse arbitrantur. Patet igitur, beatitudinem euenire vel per hæc omnia, vel quædam, vel vnum aliquid. Nam ad hæc principia referuntur omnes rerum generationes. Ac ab intelligentia profectæ actiones ad eas, quæ à scientia fluut, trãsferri queãt. Porrò bene, beateque viuere, in tribus maximè rebus consistit, iis nempe, quæ potissimũ expetuntur. Nã prudentiã alij, alij virtutem, alij verò voluptatem vt summum

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Εὐδημίων τὸ Α.

Κεφάλαιον α.

Ὁ μὲν ἐν Δήλῳ, παρὰ τῷ θεῷ τὴν αὑτοῦ γνώμην ἀποφηνάμενος, συνέγραψεν ἐπὶ τὸ προπύλαιον
B τοῦ Λητῴου, διελὼν οὐχ ὑπάρχοντα πάντα τῷ αὐτῷ, τό, τε ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ ἡδὺ, ποιήσας, Κάλλιστον τὸ δικαιότατον, λῷστον δ' ὑγιαίνειν· Πάντων δ' ἥδιστον, οὗ τις ἐρᾷ, τὸ τυχεῖν. ἡμεῖς δ' αὐτῷ μὴ συγχωρῶμεν. ἡ γὰρ εὐδαιμονία κάλλιστον καὶ ἄριστον ἁπάντων οὖσα, ἥδιστόν ἐστι. πολλῶν δ' ὄντων θεωρημάτων ἃ περὶ ἕκαστον πρᾶγμα, καὶ περὶ ἑκάστην φύσιν ἀπορίαν ἔχει, καὶ δεῖται σκέψεως, τὰ μὲν αὐτῶν συντείνει πρὸς
C τὸ γνῶναι μόνον, τὰ δὲ καὶ περὶ τὰς κτήσεις, καὶ περὶ τὰς πράξεις τοῦ πράγματος. ὅσα μὲν οὖν ἔχει φιλοσοφίαν μόνον θεωρητικὴν, λεκτέον κατὰ τὸν ἐπιβάλλοντα καιρὸν ἐάν τι οἰκεῖον ᾖ τῇ μεθόδῳ. πρῶτον δὲ σκεπτέον ἐν τίνι τὸ εὖ ζῆν, καὶ πῶς κτητὸν, πότερον φύσει γίνονται πάντες εὐδαίμονες οἱ τυγ-
D χάνοντες ταύτης τῆς προσηγορίας, ὥσπερ μεγάλοι καὶ μικροὶ καὶ τὴν χροιὰν διαφέροντες, ἢ διὰ μαθήσεως, ὡς οὔσης ἐπιστήμης τινὸς τῆς εὐδαιμονίας· ἢ διά τινος ἀσκήσεως· πολλὰ γὰρ οὔτε κατὰ φύσιν, οὔτε μαθοῦσιν, ἀλλ' ἐθισθεῖσιν ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις· φαῦλα μὲν τοῖς φαύλως ἐθισθεῖσι, χρηστὰ δὲ τοῖς χρηστῶς. ἢ τούτων μὲν κατ' οὐδένα τῶν
E τρόπων, δυοῖν δὲ θάτερον, ἤτοι καθάπερ οἱ νυμφόληπτοι καὶ θεόληπτοι τῶν ἀνθρώπων, ἐπιπνοίᾳ δαιμονίου τινὸς ὥσπερ ἐνθουσιάζοντες, ἢ διὰ τύχην. πολλοὶ γὰρ ταὐτό φασιν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν εὐτυχίαν. ὅτι μὲν οὖν ἡ παρουσία διὰ τούτων, ἁπάντων, ἢ τινῶν, ἢ τινός, ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις, οὐκ ἄδηλον. ἅπασαι γὰρ αἱ γενέσεις σχεδὸν πί-
F πτουσιν εἰς ταύτας τὰς ἀρχάς· καὶ γὰρ τὰς ἀπὸ τῆς διανοίας ἁπάσας πρὸς τὰς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης ἄν τις συναγάγοι πράξεις. τὸ δ' εὐδαιμονεῖν, καὶ τὸ ζῆν μακαρίως καὶ καλῶς, εἴη ἂν ἐν τρισὶ μάλιστα, τοῖς εἶναι δοκοῦσιν αἱρετωτάτοις. οἱ μὲν γὰρ τὴν φρόνησιν μέγιστον εἶναί φασιν ἀγαθὸν, οἱ δὲ τὴν ἀρετὴν, οἱ δὲ τὴν ἡδονήν. καὶ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἔνιοι

αὐτῶν

περὶ τοῦ μεγέθους αὐτῶν διαμφισβητοῦσι, τῷ συμβάλλεσθαι θάτερον θατέρου μᾶλλον εἰς αὐτήν, οἱ μὲν ὡς οὖσαν μεῖζον ἀγαθὸν τὴν φρόνησιν τῆς ἀρετῆς, οἱ δὲ ταύτης τὴν ἀρετήν, οἱ δ' ἀμφοτέρων τούτων τὴν ἡδονήν· καὶ τοῖς μὲν ἐκ πάντων δοκεῖ τούτων, τοῖς δ' ἐκ δυοῖν, τοῖς δ' ἐν ἑνί τινι τούτων εἶναι τὸ ζῆν εὐδαιμόνως.

Κεφάλαιον β.

Περὶ δὴ τούτων ἐπιστήσαντας, ἅπαντα τὸν δυνάμενον ζῆν κατὰ τὴν αὑτοῦ προαίρεσιν θέσθαι τινὰ σκοπὸν τοῦ καλῶς ζῆν, ἤτοι τιμὴν ἢ δόξαν, ἢ πλοῦτον ἢ παιδείαν, πρὸς ὃν ἀποβλέπων ποιήσεται πάσας τὰς πράξεις. ὡς τό γε μὴ συντετάχθαι τὸν βίον πρός τι τέλος, ἀφροσύνης πολλῆς σημεῖόν ἐστι. μάλιστα δὲ δεῖ πρότερον ἐν αὑτῷ διορίσασθαι, μήτε προπετῶς, μήτε ῥᾳθύμως, ἐν τίνι τῶν ἡμετέρων τὸ ζῆν εὖ, καὶ τίνων ἄνευ τοῖς ἀνθρώποις οὐκ ἐνδέχεται τοῦθ' ὑπάρχειν. οὐ γὰρ ταὐτὸν ὧν τε ἄνευ οὐχ οἷόν τε ὑγιαίνειν, καὶ τὸ ὑγιαίνειν. ὁμοίως δ' ἔχει τοῦτο καὶ ἐφ' ἑτέρων πολλῶν· ὥστ' οὐδὲ τὸ ζῆν καλῶς, καὶ ὧν ἄνευ οὐ δυνατὸν ζῆν καλῶς. ἔστι δὲ τῶν τοιούτων τὰ μὲν οὐκ ἴδια τῆς ὑγιείας οὐδὲ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ κοινὰ πάντων, ὡς εἰπεῖν, καὶ τῶν ἕξεων καὶ τῶν πράξεων· οἷον ἄνευ τοῦ ἀναπνεῖν ἢ ἐγρηγορέναι, ἢ κινήσεως μετέχειν, οὐθὲν ἂν ὑπάρξειεν ἡμῖν οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακόν· τὰ δ' ἴδια μᾶλλον περὶ ἑκάστην φύσιν, ἃ δεῖ μὴ λανθάνειν. οὐ γὰρ ὁμοίως οἰκεῖα πρὸς εὐεξίαν τοῖς εἰρημένοις κρεωφαγία, καὶ τῶν περιπάτων οἱ μετὰ δεῖπνον. ἔστι γὰρ ταῦτ' αἴτια τῆς ἀμφισβητήσεως περὶ τοῦ εὐδαιμονεῖν τί ἐστι, καὶ γίνεται διὰ τίνων· ὧν ἄνευ γὰρ οὐχ οἷόν τε εὐδαιμονεῖν, ἔνιοι μέρη τῆς εὐδαιμονίας εἶναι νομίζουσι.

Κεφάλαιον γ.

Πάσας μὲν οὖν τὰς δόξας ἐπισκοπεῖν ὅσας ἔχουσί τινες περὶ αὐτῆς, περίεργον. πολλὰ γὰρ φαίνεται καὶ τοῖς παιδαρίοις, καὶ τοῖς κάμνουσι καὶ παραφρονοῦσι, περὶ ὧν ἂν οὐθεὶς νοῦν ἔχων διαπορήσειε. δέονται γὰρ οὐ λόγων, ἀλλ' οἱ μὲν ἡλικίας ἐν ᾗ μεταβάλλουσιν, οἱ δὲ κολάσεως ἰατρικῆς ἢ πολιτικῆς. κόλασις γὰρ ἡ φαρμακεία τῶν πληγῶν οὐκ ἐλάττων ἐστίν. ὁμοίως δὲ ταύταις οὐδὲ τὰς τῶν πολλῶν· οἱ μὲν γὰρ λέγουσι σχεδὸν περὶ ἁπάντων, καὶ μάλιστα περὶ [illegible] ἐπισκεπτέον

A aliquid eligunt, contenduntq; inter se de harum magnitudine, & potestate, quænam ad felicitatis consecutionem vim adferat vberiorem. Vnde fit, vt quidam prudentiã virtuti alij prudentiæ virtutem, nonnulli vtrique voluptatem anteponant. Quocirca ad bene beateq; viuendum, quidam vnum ex his, alij duo, nonnulli omnia requirunt.

CAPVT II.

B ET qui de his præcipiunt, aiunt omnibus scopum quendam recte viuendi propositum esse, qui modò ex electione viuere iam queant, vt sunt honor, gloria, opes, eruditio, quem spectans quisque, omnes actiones peragit. Quapropter vita proposito fine carens, insignis stultitiæ argumentum est. In primis verò apud sese quisque, nec temerariè, nec segniter constituere debet, quanam parte beata vita consistat, &

C quid sit, quo sine nemini ea contingat. Neque enim sanum esse, & id, quo sine nequeat consistere sanitas, pro eodem reputari debent. Ita nec recte viuere eidem cũ eo est, citra quod id nemo consequatur. Quod idem etiam in aliis innumeris obseruatur. Sunt autem causæ eiusmodi, non equidem vitæ, sanitatisve propriæ, sed cõmunes (vt sic loquar) omnium habituum, & operationum. Nam absque respiratio-

D ne, neque vigilia, nec motus, nec bonum, aut malum in vniuersum vllum subsistit. Aliç verò propriç sunt magis vniuscuiusq; naturæ quas ignorare non conueniat. Neque enim ex æquo cum iam dictis ad bonam habitudinem acquirendam faciunt, carnium esus atque cibo ingesto deambulatio. Atque hæc sint, quæ difficultatem, controuersiamque pariunt, dum quid sit recte viuere, & vnde contingat homini inquiritur. Nam id, quo sine nemo queat bea-

E tus esse, nonnulli felicitatis partem existimant.

CAPVT III.

VErùm omnes omnium de his opiniones persequi superuacuum sit, quando & ægrotis ac deliris, & pueris quædam videantur, quæ nemo sanæ mentis in quæstionem posuerit. Ratione enim opus non

F est, sed his quidem ætate prouectiore, qua corrigatur iudicium; illis verò punitione politica medicáve, quæ dolori inferendo, plagis vim habet haud minorem. Similiter & vulgi, de rebus omnibus fere pronunciantis omittenda sententia est: absurdum quippe ratione cum iis contendere, qui non rationem, sed mulctam

mereantur. Porrò cùm in omni negotio quæstiones oriantur, patet etiam de vita excellentissima, dubitationes, opinionesque occurrere quas sit expendere operæpretium. Controuertentium enim argumentis, rationes contrariæ demonstrantur. Ignorare insuper haudquaquam conuenit, sub tractationis principium ea, quibus omnis consideratio destinatur, scilicet è quibus bene, rectèque viuere contingat: beatè enim parciùs dicere conuenit, ob spem, quæ in singulis à bonis, honestisque viris percipi solet. Nam si vel in fortuitis, vel iis, quæ natura eueniunt, sita est vitæ honestas, commoditasque, spes eius præciditur multis: quippe qui frustrà eò cura, sedulitateque enitantur, siue id, quod in ipsis est, siue studium actionemque spectes. Verùm si in operatione penes ipsum posita, & eo qualis quisque sit, bene viuere cõstituatur, & communius, & diuinius bonum fuerit, illud quidem quia pluribus participare liceat, hoc quòd operationes huiusmodi, vel illiusmodi formare habeat necessum.

CAPVT IV.

Equidem quæ de his ambiguntur, & disputantur, perspicua pleraque fuerint, si constiterit, quid verè tandem felicitatem oporteat appellare. An pro animo hoc, vel illo pacto disposito, vt quidam sapientes, veteresque existimarunt, definire eam conueniat, an verò pro totius hominis statu, aut operationum potius qualitate, & modo. Distinctis autem inter sese vitæ conditionibus & studiis, felicitatem nonnulli haudquaquam in eis collocant, sed necessariorum gratia tantùm experi contendunt, cuiusmodi sunt artes odiosæ, vt appellantur, & quæstuariæ. Odiosas autem voco gloriæ tãtùm destinatas, mechanicas autem voco sellularias, & mercenarias: quæstuarias autem foro, cauponicisque artibus comparatas. Ergo cùm ad vitam bene beateque transigendam tria (vt suprà diximus) velut potissima bonorum genera ordinata sint, virtus, prudentia, & voluptas, totidem etiam vitæ genera enasci constat, quas omnes, mentis saltem compotes, adipisci, & sectari cupiant. Nempe ciuile, philosophicum, & voluptuarium. Philosophus enim prudentiam, contemplationemque veritatis:

A μόνας. ἄτοπον γὰρ προσφέρειν λόγον τοῖς λόγου μηδὲν δεομένοις, ἀλλὰ πάθους. ἐπεὶ δ' εἰσὶν ἀπορίαι περὶ ἑκάστην πραγματείαν οἰκεῖαι, δῆλον ὅτι καὶ περὶ βίου τοῦ κρατίστου, καὶ ζωῆς τῆς ἀρίστης εἰσί· ταύτας οὖν καλῶς ἔχει τὰς δόξας ἐξετάζειν. οἱ γὰρ τῶν ἀμφισβητούντων ἔλεγχοι, τῶν ἐναντιουμένων αὐτοῖς λόγων ἀποδείξεις εἰσίν. ἔτι δὲ πρὸ ἔργου τὸ τοιαῦτα μὴ λανθάνειν, μάλιστα πρὸς
B ἃ δεῖ συντείνειν πᾶσαν σκέψιν, ἐκ τίνων ἐνδέχεται μετασχεῖν τοῦ εὖ καὶ καλῶς ζῆν (εἰ μακαρίως ἐπιφθονώτερον εἰπεῖν) καὶ πρὸς τὴν ἐλπίδα τὴν περὶ ἕκαστα γινομένην ἂν τῶν ἐπιεικῶν. εἰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς διὰ τύχην γινομένοις, ἢ τοῖς διὰ φύσιν τὸ καλῶς ζῆν ἐστιν ἀνέλπιστον ἂν εἴη πολλοῖς. οὐ γάρ ἐστι δι' ἐπιμελείας ἡ κτῆσις οὐδὲ ἐπ' αὐτοῖς, οὐδὲ τῆς
C αὐτῶν πραγματείας. εἰ δ' ἐν τῷ αὐτὸν ποιόν τινα εἶναι, καὶ τὰς κατ' αὐτὸν πράξεις, κοινότερον ἂν εἴη τὸ ἀγαθὸν καὶ θειότερον· κοινότερον, ἐν τῷ πλείοσιν ἐνδέχεσθαι μετασχεῖν· θειότερον δὲ τῷ κεῖσθαι τὴν εὐδαιμονίαν τοῖς αὑτοὺς παρασκευάζουσι ποιούς τινας καὶ τὰς πράξεις.

Κεφάλαιον δ.

D Ἔσται δὲ φανερὰ τὰ πλεῖστα τῶν ἀμφισβητουμένων, καὶ διαπορουμένων, ἂν καλῶς ὁρισθῇ, τί χρὴ νομίζειν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, πότερον ἐν τῷ ποιάν τινα μόνον εἶναι τὴν ψυχήν, καθάπερ τινὲς ᾠήθησαν τῶν σοφῶν καὶ πρεσβυτέρων, ἢ δεῖ μὲν καὶ ποιόν τινα ὑπάρχειν αὐτόν, μᾶλλον δὲ δεῖ τὰς πράξεις εἶναι ποιάς τινας. διῃρημένων δὲ τῶν
E βίων, καὶ τῶν μὲν ἀμφισβητούντων τῆς τοιαύτης εὐημερίας, ἀλλ' ὡς τῶν ἀναγκαίων χάριν σπουδαζομένων, οἷον τῶν περὶ τὰς τέχνας τὰς φορτικάς, καὶ τῶν περὶ χρηματισμόν, καὶ τὰς βαναύσους (λέγω δὲ φορτικὰς μέν, τὰς πρὸς δόξαν πραγματευομένας μόνον, βαναύσους δέ, τὰς ἑδραίας καὶ μισθαρνικάς, χρηματιστικὰς δέ, τὰς πρὸς ἀγορὰς καὶ πράσεις καπηλικάς) τῶν δ' εἰς ἀγωγὴν εὐδαιμο-
F νικὴν τεταγμένων τριῶν ὄντων, τῶν καὶ πρότερον ῥηθέντων ἀγαθῶν ὡς μεγίστων, ἀρετῆς καὶ φρονήσεως καὶ ἡδονῆς, τρεῖς ὁρῶμεν καὶ βίους ὄντας, οὓς οἱ ἐπ' ἐξουσίας τυγχάνοντες προαιροῦνται ζῆν ἅπαντες, πολιτικόν, φιλόσοφον, ἀπολαυστικόν. τούτων γὰρ ὁ μὲν φιλόσοφος, βούλεται περὶ φρόνησιν εἶναι καὶ τὴν θεωρίαν τὴν περὶ τὴν ἀλήθειαν.

ὁ δὲ πο-

ὁ δὲ πολιτικὸς, περὶ τὰς πράξεις τὰς καλάς A (αὗται δ' εἰσὶν αἱ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς) ὁ δ' ἀπολαυστικὸς, περὶ τὰς ἡδονὰς τὰς σωματικάς. διόπερ ἕτερον ἕτερος εὐδαίμονα προσαγορεύει, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον. Ἀναξαγόρας μὲν ὁ Κλαζομένιος ἐρωτηθεὶς τίς ὁ εὐδαιμονέστατος, οὐθεὶς, εἶπεν, ὧν σὺ νομίζεις, ἀλλ' ἄτοπος ἄν τίς σοι φανείη. τοῦτον δ' ἀπεκρίνατο τὸν τρόπον ἐκεῖνος, ὁρῶν τὸν ἐρόμενον B ἀδύνατον ὑπολαμβάνοντα, μὴ μέγαν ὄντα καὶ καλὸν ἢ πλούσιον, ταύτης τυγχάνειν τῆς προσηγορίας. αὐτὸς δ' ἴσως ᾤετο τὸν ζῶντα ἀλύπως καὶ καθαρῶς πρὸς τὸ δίκαιον, ἤ τινος θεωρίας κοινωνοῦντα θείας, τοῦτον ὡς ἄνθρωπον εἰπεῖν μακάριον εἶναι.

Κεφάλαιον ε.

Περὶ πολλῶν μὲν οὖν καὶ ἑτέρων, οὐ ῥᾴδιον τὸ κρῖναι καλῶς, μάλιστα δὲ περὶ C οὗ ῥᾷστον εἶναι δοκεῖ, καὶ παντὸς ἀνδρὸς τὸ γνῶναι, τί τῶν ἐν τῷ ζῆν αἱρετὸν, καὶ ὃ λαβὼν ἄν τις ἔχοι πλήρη τὴν ἐπιθυμίαν. πολλὰ γάρ ἐστι τοιαῦτα τῶν ἀποβαινόντων, δι' ἃ προΐενται τὸ ζῆν, οἷον νόσους, περιωδυνίας, χειμῶνας. ὥστε δῆλον ὅτι κἂν ἐξ ἀρχῆς αἱρετὸν ἦν, εἴ τις αἵρεσιν ἐδίδου, διά γε ταῦτα τὸ μὴ γενέσθαι. πρὸς δὲ τούτοις ὁ βίος, ὃν ἔτι ζῶσιν ἔτι D παῖδες ὄντες· καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦτον ἀνακάμψαι πάλιν οὐδεὶς ἂν ὑπομείνειεν εὖ φρονῶν. ἔτι δὲ πολλὰ τῶν τε μηδεμίαν ἐχόντων μὲν ἡδονὴν ἢ λύπην, καὶ τῶν ἐχόντων μὲν ἡδονὴν, μὴ καλὴν δὲ, τοιαῦτ' ἐστὶν ὥστε τὸ μὴ εἶναι κρεῖττον εἶναι τοῦ ζῆν. ὅλως δ' εἴ τις ἅπαντα συναγάγοι, ὅσα πράττουσι μὲν καὶ πάσχουσιν ἅπαντες, ἑκόντες μέντοι μηδὲν αὐτῶν, E διὰ τὸ μηδ' αὐτοῦ χάριν, καὶ προσθείη χρόνου πλῆθος ἀπέραντόν τι, μᾶλλον ἕλοιτ' ἄν τις τούτων ἕνεκεν ζῆν ἢ μὴ ζῆν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ διὰ τὴν τῆς τροφῆς μόνον ἡδονὴν, ἢ τὴν τῶν ἀφροδισίων, ἀφαιρεθεισῶν τῶν ἄλλων ἡδονῶν, ἃς τὸ γινώσκειν, ἢ βλέπειν ἢ τῶν ἄλλων τις αἰσθήσεων πορίζοιτο τοῖς ἀνθρώ- F ποις, οὐδ' ἂν εἷς προτιμήσειε τὸ ζῆν, μὴ παντελῶς ὢν ἀνδράποδον. δῆλον γὰρ ὅτι τῷ ταύτην ποιουμένῳ τὴν αἵρεσιν οὐδὲν ἂν διενέγκαι γενέσθαι θηρίον ἢ ἄνθρωπον. ὁ γοῦν ἐν Αἰγύπτῳ βοῦς, ὃν ὡς Ἆπιν τιμῶσιν, ἐν πλείοσι τῶν τοιούτων ἐξουσιάζει πολλῶν μοναρχῶν. ὁμοίως δὲ οὐδὲ διὰ τὴν τοῦ καθεύδειν ἡδονήν. τί γὰρ διαφέρει καθεύδειν ἀνέγερτον ὕπνον ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας μέχρι τῆς τελευταίας τῶν ἐτῶν χιλίων ἢ ὁποσωνοῦν, ἢ ζῆν ὄντα φυτόν;

Ciuilis actiones honestas, eas, inquam, quæ à virtute proficiscuntur: Voluptuarius verò corporis voluptates expetit. quapropter vt suprà dictum est, alium, quam priores, felicem, beatumque arbitratur. Vnde Anaxagoras Clazomenius à quodam interrogatus, quemnā beatissimū iudicaret, *Nullum*, inquit, *ex iis quos existimas, sed qui à felicitate alienissimus tibi videatur.* Animaduerterat enim nisi magnum, pulcrum, aut diuitem, neminem felicis appellatione dignum illi censeri. Cùm contrà, sibi felices, beatique haberentur, qui iustis honestisque actionibus tranquillè incumberent, diuinaque aliqua contemplatione participarent.

CAPVT V.

Cæterùm cùm recta, synceráque iudicatio de rebus, difficultate vbique plena sit, tum in primis de iis, quæ obuia, omniúmque cognitioni exposita vulgus arbitratur, vt quid in vita expetendum sit, quóve comparato plenam cupiditatem consequantur. Multa quippe mortalium vitam circunstant, & molestam faciunt, & acerbam, vt sunt morbi, dolorum intensio, tempestates: vt si hæc consideranti optio à principio detur, non nasci potiùs, quàm hæc experiri velint. Qua conditione vita puerilis est, ad quam nemo prudens, etiam si queat, redierit. At multa quidem, vel voluptatis, dolorúmque expertia, vel inhonestis saltem voluptatibus iuncta, eiusmodi sunt, vt non esse omnino, quàm viuere, meliùs iudicetur. At in vniuersum, si congeras cuncta, quæ vel agunt, vel patiuntur homines non volentes (quia nec ipsius gratia) adiectis infinitis temporum spatiis, nihilo tamen magis viuere quàm non viuere eligatur. Eodem pacto neque ob cibi, Venerisque voluptates, si reliquis destituta fuerit quas vel cognitio vel visus, aut sensus quispiam alius suppeditarit, nemo nisi seruile mancipium magnopere sibi vitam exoptandam dubitarit. Patet enim à bruto ita affectum hominem, nihil distare, adeò vt bos Ægyptius, quem vt Apin colunt, hos monarchas multis modis antecellat. Eadem ratio est de somni voluptate. Quid enim refert, siue à prima natiuitatis die ad naturam vsque, mille annis, aut circiter somno profundo stertas, an vitam plantæ viuas

illæ enim eadem propemodum, quæ infantes, vita participant. Nam & hi & primùm in vtero concepti sunt, exerescunt quidem sed velut iugi somno sopiti. Vnde constat, nequaquam nostræ cognitioni expositum, quid rectum illud, bonumque in vita fiet. Quocirca Anaxagoras ambigentem quendam, sciscitantémque quare viuere potiùs, quàm non viuere expetendum esset, iussit cælum, mundíque totius constitutionem, & ordinē contueri. Sentiens vitæ cupiditatem non nisi scientiæ alicuius gratia laudabilem esse. Cæterùm qui Sardanapalum, aut Smindyriden Sybaritam, aut alium quencumque vitæ voluptariæ indulgentem beatum prædicant, hi in lætando felicitatem posuisse videntur. Rursum alij reperiuntur, qui nec prudentiam, nec corporis voluptates, actionibus à virtute prætulerint, quippe quas non gloriæ alicuius gratia sectantur, tum etiam cùm felicitatem minimè consequuntur. Sed multis ciuilibus illa parum conuenit: non sunt enim reipsa politici vel ciuiles. Politicus enim is demum est, qui res honestas facere instituit, ipsarum gratia. Nunc verò plerique habendi studio & gratia diuitiarum vitam eiusmodi capessunt. Inde manifestum est, felicitatem ad tria vitæ genera transferri, ciuile, philosophicum, & voluptuarium. Neque clam est quæ harum circa corporis voluptates consumetur, quæ item, qualísque sit, tum quo pacto fiat. Vt non sit necessum quæ sint, sed num ad felicitatem, & quo pacto conferant, perquirere. Item an voluptates honestas vitæ applicare oporteat, an alio pacto quopiam inter sese communicent. Sunt enim & voluptates aliæ, quibus in rationibus colligendis beatum non absque dolore tantùm, sed iucunde etiam viuere arbitrantur. Verùm de his posteà dicetur. Virtutis verò prudentiæque naturam excutiemus quæ sit, & vtrùm beatæ vitæ partes existant, vel ipsæ, vel operationes ab ipsis profectæ. Iunguntur enim felicitati, si non ab omnibus, certè ab insignioribus, & pretio aliquo dignis. Socrates igitur senex ille finem summum ponit homini virtutis cognitionem, & quid sit iustitia, quid fortitudo, & quæ pars reliqua eius inquirit.

A τὰ γοῦν φυτὰ τοιαύτης τινὸς ἴσως μετέχειν ζωῆς, ὥσπερ καὶ τὰ παιδία. καὶ γὰρ ταῦτα κατὰ τὴν πρώτην ἐν τῇ μητρὶ γένεσιν πεφυκότα μὲν διατελεῖ, καθεύδοντα δὲ τὸν πάντα χρόνον. ὥστε φανερὸν ἐκ τῶν τοιούτων ὅτι διαφεύγει σκοποῦντας, τί τὸ εὖ, καὶ τί τὸ ἀγαθὸν τὸ ἐν τῷ ζῆν. τὸν μὲν οὖν Ἀναξαγόραν φασὶν ἀποκρίνασθαι πρός τινα διαποροῦντα τοιαῦτ᾽ ἄττα καὶ διερωτῶντα, τίνος ἕνεκ᾽ ἄν τις
B ἕλοιτο γενέσθαι μᾶλλον ἢ μὴ γενέσθαι (φάναι) θεωρῆσαι τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν περὶ τὸν ὅλον κόσμον τάξιν. οὗτος μὲν οὖν ἐπιστήμης τινὸς ἕνεκεν, τὴν αἵρεσιν ᾤετο τιμίαν εἶναι τοῦ ζῆν. οἱ δὲ Σαρδανάπαλον μακαρίζοντες, ἢ Σμινδυρίδην τὸν Συβαρίτην, ἢ τῶν ἄλλων τινὰς τῶν ζώντων τὸν ἀπολαυστικὸν βίον, οὗτοι δὲ πάντες ἐν τῷ χαίρειν φαίνονται τάττειν
C τὴν εὐδαιμονίαν. ἕτεροι δέ τινες οὔτ᾽ ἂν φρόνησιν οὐδεμίαν, οὔτε τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ἕλοιντο μᾶλλον, ἢ τὰς πράξεις τὰς ἀπ᾽ ἀρετῆς. αἱροῦνται γοῦν οὐ μόνον ἔνιοι δόξης χάριν αὐτὰς, ἀλλὰ καὶ μὴ μέλλοντες εὐδοκιμήσειν. ἀλλ᾽ οἱ πολλοὶ τῶν πολιτικῶν, οὐκ ἀληθῶς τυγχάνουσι τῆς προσηγορίας. οὐ γάρ εἰσι πολιτικοὶ κατὰ τὴν ἀλήθειαν. ὁ
D μὲν γὰρ πολιτικὸς, τῶν καλῶν ἐστι πράξεων προαιρετικὸς αὐτῶν χάριν· οἱ δὲ πολλοὶ, χρημάτων καὶ πλεονεξίας ἕνεκεν ἅπτονται τοῦ ζῆν οὕτως. ἐκ μὲν οὖν τῶν εἰρημένων φανερὸν, ὅτι πάντες ἐπὶ τρεῖς βίους φέρουσι τὴν εὐδαιμονίαν, πολιτικὸν, φιλόσοφον, ἀπολαυστικόν. τούτων δ᾽ ἡ μὲν περὶ τὰ σώματα καὶ τὰς ἀπολαύσεις ἡδονὴ, καὶ τίς καὶ ποία τις
E γίνεται, καὶ διὰ τίνων, οὐκ ἄδηλον. ὥστ᾽ οὐ τίνες εἰσὶ δεῖ ζητεῖν αὐτὰς, ἀλλ᾽ εἰ συντείνουσί τι πρὸς εὐδαιμονίαν, ἢ μὴ, καὶ πῶς συντείνουσι· καὶ πότερον εἰ δεῖ προσάπτειν τῷ ζῆν καλῶς ἡδονάς τινας, ταύτας δεῖ προσάπτειν, ἢ τούτων μὲν ἄλλον τινὰ τρόπον ἀνάγκη κοινωνεῖν. ἕτεραι δ᾽ εἰσὶν ἡδοναὶ δι᾽ ἃς εὐλόγως οἴονται τὸν εὐδαίμονα ζῆν ἡδέως, καὶ μὴ μόνον ἀλύ-
F πως. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ὕστερον ἐπισκεπτέον. περὶ δ᾽ ἀρετῆς καὶ φρονήσεως πρῶτον θεωρήσωμεν, τήν τε φύσιν αὐτῶν ἑκατέρου τίς ἐστι, καὶ πότερον μόρια ταῦτα τῆς ἀγαθῆς ζωῆς ἐστιν, ἢ αὐτὰ, ἢ αἱ πράξεις αἱ ἀπ᾽ αὐτῶν· ἐπειδὴ προσάπτουσιν αὐτὰς εἰ καὶ μὴ πάντες εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλ᾽ οὖν οἱ λόγου ἄξιοι τῶν ἀνθρώπων πάντες. Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτης ᾤετ᾽ εἶναι τέλος τὸ γινώσκειν τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐζήτει τί ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τί ἡ ἀνδρεία, καὶ ἕκαστον τῶν μορίων αὐτῆς·

ἐπιστή-

ἐποίει γὰρ ταῦτ' εὐλόγως· ἐπιστήμας γὰρ ᾤετ' εἶναι πάσας τὰς ἀρετάς, ὥσθ' ἅμα συμβαίνειν εἰδέναι τε τὴν δικαιοσύνην, καὶ εἶναι δίκαιον. ἅμα μὲν γὰρ μεμαθήκαμεν τὴν γεωμετρίαν καὶ οἰκοδομίαν, καὶ ἐσμὲν οἰκοδόμοι καὶ γεωμέτραι. διόπερ ἐζήτει τί ἐστιν ἀρετή, ἀλλ' οὐ πῶς γίνεται, καὶ ἐκ τίνων. τοῦτο δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει τῶν θεωρητικῶν. οὐθὲν γάρ ἐστιν ἕτερον τῆς ἀστρολογίας, οὐδὲ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης, οὐδὲ γεωμετρίας, πλὴν τὸ γνωρίσαι καὶ θεωρῆσαι τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων τῶν ὑποκειμένων ταῖς ἐπιστήμαις. οὐ μὴν ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς οὐθὲν κωλύει πρὸς πολλὰ τῶν ἀναγκαίων εἶναι χρησίμους αὐτὰς ἡμῖν. τῶν δὲ ποιητικῶν ἐπιστημῶν ἕτερον τὸ τέλος τῆς ἐπιστήμης καὶ γνώσεως· οἷον ὑγίεια μὲν ἰατρικῆς, εὐνομία δὲ, ἢ τι τοιοῦθ' ἕτερον, τῆς πολιτικῆς. καλὸν μὲν οὖν καὶ τὸ γνωρίζειν ἕκαστον τῶν καλῶν· οὐ μὴν ἀλλά γε περὶ ἀρετῆς, οὐ τὸ εἰδέναι τιμιώτατον τί ἐστιν, ἀλλὰ τὸ γινώσκειν ἐκ τίνων ἐστίν. οὐ γὰρ εἰδέναι βουλόμεθα τί ἐστιν ἀνδρεία, ἀλλ' εἶναι ἀνδρεῖοι· οὐδὲ τί ἐστι δικαιοσύνη, ἀλλ' εἶναι δίκαιοι, καθάπερ καὶ ὑγιαίνειν μᾶλλον ἢ γινώσκειν τί ἐστι τὸ ὑγιαίνειν· καὶ εὖ ἔχειν τὴν ἕξιν μᾶλλον, ἢ γινώσκειν τί ἐστι τὸ εὖ ἔχειν.

Κεφάλαιον ϛ.

ΠΕιρατέον δὲ τούτων πάντων ζητεῖν τὴν πίστιν διὰ τῶν λόγων, μαρτυρίοις καὶ παραδείγμασι χρώμενον τοῖς φαινομένοις. κράτιστον μὲν γὰρ πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις. εἰ δὲ μή, τρόπον γέ τινα πάντας, ὅπερ μεταβιβαζόμενοι ποιήσουσιν· ἔχει γὰρ ἕκαστος οἰκεῖόν τι πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἐξ ὧν ἀναγκαῖον δεικνύναι πως περὶ αὐτῶν· ἐκ γὰρ τῶν ἀληθῶς μὲν λεγομένων, οὐ σαφῶς δέ, προϊοῦσιν, ἔσται καὶ τὸ σαφῶς, μεταλαμβάνουσιν ἀεὶ τὰ γνωριμώτερα τῶν εἰωθότων λέγεσθαι συγκεχυμένως. διαφέρουσι δ' οἱ λόγοι περὶ ἑκάστην μέθοδον, οἵ τε φιλοσόφως λεγόμενοι, καὶ μὴ φιλοσόφως. διόπερ καὶ τῶν πολιτικῶν οὐ χρὴ νομίζειν περίεργον εἶναι τὴν τοιαύτην θεωρίαν, δι' ἧς οὐ μόνον τὸ τί φανερόν, ἀλλὰ καὶ τὸ διὰ τί. φιλόσοφον γὰρ τὸ τοιοῦτον περὶ ἑκάστην μέθοδον. δεῖ μέντοι τοι τούτῳ πολλῆς εὐλαβείας. εἰσὶ γάρ τινες οἳ διὰ τὸ δοκεῖν φιλοσόφου εἶναι, τὸ μηδὲν εἰκῇ λέγειν, ἀλλὰ μετὰ λόγου, πολλάκις λανθάνουσι λέγοντες ἀλλοτρίους λόγους τῆς πραγματείας καὶ κενούς. τοῦτο δὲ ποιοῦσιν ὁτὲ μὲν δι' ἄγνοιαν, ὁτὲ δὲ δι' ἀλαζονείαν· ὑφ' ὧν ἁλίσκεσθαι συμβαίνει

A Et rectè id, quando ſcientias virtutes omines arbitrabatur, vt iuxta hunc noſſe iuſtitiam, & iuſtum eſſe coincidant: quemadmodum & geometriam architectonicámque didiciſſe, & geometram, architectúmque eſſe. Quocirca non quo pacto & ex quibus fiat, ſed quid ſit virtus, veſtigat. Id quod in ſcientiis contemplatiuis vſu venit. neque enim aliud eſt aſtrologiæ, geometriæ, phyſiologiæque officium, quàm vt B naturam ſubiectarum rerum norint, & intelligant. Sed enim eas ipſas nihil obſtat, ad res neceſſarias multas vtiles nobis, frugiferáſq; fieri. Verum alius eſt actiuis ſciẽtiis, alius cognitioni, contemplationíque finis propoſitus, vt ſanitas medicinæ, recta iuris legúmque conſtitutio politicæ. Ergo cùm res quidem honeſtas cognoſcere pulchrum ſit, in virtutis tamen conſideratione, nō tam quid ſit, quàm è quibus petatur, C cognoſcẽdum eſt. Neque enim ſcire quid ſit fortitudo magnopere, ſed fortes eſſe potius volumus, non ſcire iuſtitiam, ſed iuſti eſſe, quemadmodum ſani eſſe, benéque habere, quàm ſanitatem, bonúmque habitum cognoſcere.

CAPVT VI.

PRobationem verò horum omnium, colligere per rationes oportet, adhibiD tis teſtimoniis exempliſque apparentibus. Potentiſſimum verò eſt, in omni probatione, confeſſum omnibus teſtimonio propoſito firmare poſſe. Si id nequeas omnino, vel aliquam veriſimilitudinem afferre: reſidet enim penes omnes, aliqua veritatis confeſſio, quæ noſtris confirmandis queat adduci. Nam & ea, quæ verè quidem, ſed minùs apertè dicuntur, perſpicua fiunt, ſi confuſa notioribus commutaE ris. Rationes porrò in vnaquaque methodo vel philoſophicè, vel ſecus adhibentur, quæ etiam in politicis, haud ſuperuacuè ita accommodãtur, vt nō ſolum quid, ſed quare quid (quod philoſophi eſt propriū) intelligatur. Qua in re animaduerſio accurata requiritur. Quia enim philoſophi cùm apparet nihil, ſi nihil appareat dicere, ignorãtes ſæpe in rationes peregrinas incidunt, tractationéſque inanes aduocãt: idque vel per ignorantiam, vel etiam inF ſolentiam, qua fit vt nonnumquam periti,

rebúsque agendis idonei, ab eiusmodi vincantur, qui hæc nec intelligant, nec in agendo industria vlla valeant. Cuius rei causa est inscitia: quæ in vnaquaque re nihil est aliud, quàm inopia iudicij qua rei propriæ omnes ratiões à peregrinis distinguantur. Rectè verò habet si causæ rationem, rémque demonstratam studiosè discusseris. Tum (vt modò dictum est) non solum certis rationibus, sed apparentibus sæpe potiùs insistere oportet, animumque ad uertere. Nam eas nisi queas soluere, violenter ad fidem habendam pertraheris. Quocirca sæpe quidem id, quod demonstratur ratione, verum existit quidem, sed non ea ex causa, quæ fortè adfertur: nam & ex falsis vera colliguntur, quemadmodum in Analyticis ostenditur.

CAPVT VII.

HÆc præfari à primis obscurioribúsque exorsi, ad manifestiora progrediémur, quid sit felicitas vestigaturi. Quæ omnium quidem consensu inter humana bona maximum est & præstantissimum. Humana adiicio, quia etiam excellentiori fortasse cuidam congruat, vt Deo alicui. Nam reliqua animantia homine inferiora, huius appellationis prorsus sunt experti. Neque enim felix dicitur equus, auis, piscis, aut aliud quodcunque animantis genus, nisi forte naturæ bonitate præstanti, diuinaque re aliqua fruatur, vnde nomen hoc trahat, sed alia quadam bonorum participatione aliud alio commodiùs, incommodiùsve viuit, quod ad eum modum habere deinceps excutietur. Nūc verò dicamus, quòd bona alia sunt homini agibilia, quædam non. Id ita intelligas, quòd vtentia quædam motu carent, ita etiam bona nonnulla: atque hæ fortasse natura sunt præstantissima. Alia verò agibilia quidem, sed agibilia præstantioribus homine. Quia verò agibile bifariam dicitur, (nam & quorum gratia agimus & quæ propter illa actione participant, vt sanitas, & diuitiæ, quæque horum gratia fiunt, salubria, quæstuariaque inter agibilia connumeramus) patet & felicitatem inter agibilia homini præstantissimum dicendum esse.

A καὶ τῶν ἡμετέροις δυναμένοις περιεῖναι ὑπὸ τούτων τῶν μήτ' ἐχόντων μήτε δυναμένων διάνοιαν ἀρχιτεκτονικὴν ἢ πρακτικήν. πάσχουσι δὲ τοῦτο δι' ἀπαιδευσίαν. ἀπαιδευσία γάρ ἐστι περὶ ἕκαστον πρᾶγμα τὸ μὴ δύνασθαι κρίνειν τούς τε οἰκείους λόγους τοῦ πράγματος, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους. καλῶς δ' ἔχει καὶ τὸ χωρὶς κρίνειν τὸν τῆς αἰτίας λόγον καὶ τὸ δεικνύμενον, B διά τε τὸ ῥηθὲν ἄρτι, ὅτι προσέχειν οὐ δεῖ πάντα τοῖς διὰ τῶν λόγων, ἀλλὰ πολλάκις μᾶλλον τοῖς φαινομένοις. νῦν δ' ὁπότ' ἂν λύειν μὴ ἔχωσιν, ἀναγκάζονται πιστεύειν τοῖς εἰρημένοις, καὶ διότι πολλάκις τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ λόγου δεδεῖχθαι δοκοῦν, ἀληθὲς μέν ἐστιν, οὐ μέντοι διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, δι' ἥν φησιν ὁ λόγος. ἔστι γὰρ διὰ ψευδοῦς, ἀληθὲς δεῖξαι· δῆλον δ' ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν.

C

Κεφάλαιον ζ.

Πεφροιμιασμένων δὲ καὶ τούτων, λέγωμεν ἀρξάμενοι πρῶτον ἀπὸ τῶν πρώτων, ὥσπερ εἴρηται, οὐ σαφῶς λεγομένων, ζητοῦντες ἐπὶ τὸ σαφῶς εὑρεῖν τί ἐστιν ἡ εὐδαιμονία. ὁμολογεῖται δὴ μέγιστον εἶναι καὶ ἄριστον τοῦτο τῶν ἀγαθῶν τῶν ἀνθρωπίνων. ἀνθρώπινον δὲ λέγομεν, ὅτι τάχ' ἂν εἴη καὶ βελτίονός D τινος ἄλλου τῶν ὄντων εὐδαιμονία, οἷον θεοῦ. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ζῴων ὅσα χείρω τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἐστίν, οὐδὲν κοινωνεῖ ταύτης τῆς προσηγορίας. οὐ γάρ ἐστιν εὐδαίμων ἵππος, οὐδ' ὄρνις, οὐδ' ἰχθύς, οὐδ' ἄλλο τῶν ὄντων οὐθέν, ὃ μὴ κατὰ τὴν ἐπωνυμίαν ἐν τῇ φύσει μετέχει θείου τινός, ἀλλὰ κατ' ἄλλην τινὰ τῶν ἀγαθῶν μετοχὴν, τὸ μὲν βέλτιον ζῇ, τὸ δὲ χεῖρον E αὐτῶν. ἀλλ' ὅτι τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὕστερον ἐπισκεπτέον. νῦν δὲ λέγομεν ὅτι τῶν ἀγαθῶν τὰ μέν ἐστιν ἀνθρώπῳ πρακτά, τὰ δ' οὐ πρακτά. τοῦτο δὲ λέγομεν οὕτω, διότι ἔνια τῶν ὄντων οὐθὲν μετέχει κινήσεως, ὥστ' οὐδὲ τῶν ἀγαθῶν· καὶ ταῦτ' ἴσως ἄριστα τὴν φύσιν ἐστίν. ἔνια δὲ πρακτὰ μέν, ἀλλὰ πρακτὰ κρείττοσιν F ἡμῶν. ἐπειδὴ δὲ διχῶς λέγεται τὸ πρακτόν (καὶ γὰρ ὧν ἕνεκα πράττομεν, καὶ ἃ τούτων ἕνεκα μετέχει πράξεως, οἷον καὶ τὴν ὑγίειαν, καὶ τὸν πλοῦτον, τίθεμεν τῶν πρακτῶν, καὶ τὰ τούτων πραττόμενα χάριν, τά θ' ὑγιεινὰ καὶ τὰ χρηματιστικά) δῆλον ὅτι καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπῳ πρακτῶν ἄριστον θετέον.

CAPVT VIII.

ITaque considerandum quod sit optimum illud, quótque modis dicatur,

Κεφάλαιον η.

Σκεπτέον τοίνυν τί τὸ ἄριστον, καὶ λέγεται ποσαχῶς. ἐν τρισὶ δὴ μάλιστα

φαίνεται

A ὁ ἔστιν αἱ δόξαι εἰσί· φασὶ γὰρ ἄριστον μὲν εἶναι πάντων αὐτὸ τὸ ἀγαθόν. αὐτὸ δ' εἶναι τὸ ἀγαθὸν ᾧ ὑπάρχει, τό τε πρώτῳ εἶναι τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὸ αἰτίῳ τῇ παρουσίᾳ τοῖς ἄλλοις τοῦ ἀγαθοῖς εἶναι. ταῦτα δ' ὑπάρχειν ἀμφότερα τῇ ἰδέᾳ τοῦ ἀγαθοῦ. λέγω δὲ ἀμφότερα, τό τε πρῶτον τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὸ τοῖς ἄλλοις αἴτιον ἀγαθοῖς τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἀγαθοῖς εἶναι. μάλιστά τε γὰρ τἀγαθὸν λέγεσθαι κατ' ἐκείνης ἀληθῶς. κατὰ μετοχὴν γὰρ καὶ ὁμοιότητα, τἆλλα ἀγαθὰ ἐκείνης εἶναι, καὶ πρῶτον τῶν ἀγαθῶν. ἀναιρουμένου γὰρ τοῦ μετεχομένου, ἀναιρεῖσθαι καὶ τὰ μετέχοντα τῆς ἰδέας, ἃ λέγεται τῷ μετέχειν ἐκείνης. τὸ δὲ πρῶτον, τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον πρὸς τὸ ὕστερον, ὥστ' εἶναι αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ. καὶ γὰρ χωριστὴν εἶναι τῶν μετεχόντων, ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας ἰδέας. ἔστι μὲν οὖν τὸ διασκοπεῖν περὶ ταύτης τῆς δόξης ἑτέρας τε διατριβῆς καὶ τὰ πολλὰ λογικωτέρας ἐξ ἀνάγκης. οἱ γὰρ ἅμα ἀναιρετικοί τε καὶ κοινοὶ λόγοι, κατ' οὐδεμίαν εἰσὶν ἄλλην ἐπιστήμην. εἰ δὲ δεῖ συντόμως εἰπεῖν περὶ αὐτῶν, λέγομεν ὅτι πρῶτον μὲν τὸ εἶναι ἰδέαν μὴ μόνον ἀγαθοῦ, ἀλλὰ καὶ ἄλλου ὁτουοῦν, λέγεται λογικῶς καὶ κενῶς. ἐπέσκεπται δὲ πολλοῖς περὶ αὐτοῦ τρόποις καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις, καὶ ἐν τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν. ἔπειτ' εἰ καὶ ὅτι μάλιστ' εἰσὶν αἱ ἰδέαι, καὶ ἀγαθοῦ ἰδέα, μή ποτ' οὐδὲ χρήσιμος πρὸς ζωὴν ἀγαθὴν, οὐδὲ πρὸς τὰς πράξεις. πολλαχῶς γὰρ λέγεται καὶ ἰσαχῶς τῷ ὄντι ἀγαθόν. τὸ γὰρ ὂν (ὥσπερ ἐν ἄλλοις διῄρηται) σημαίνει τὸ μὲν τί ἐστι, τὸ δὲ ποιόν, τὸ δὲ ποσόν, τὸ δὲ πότε, καὶ πρὸς τούτοις, τὸ μὲν ἐν τῷ κινεῖσθαι, τὸ δὲ ἐν τῷ κινεῖν. καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐν ἑκάστῃ τῶν πτώσεων ἐστὶ τούτων. ἐν οὐσίᾳ μὲν ὁ νοῦς καὶ ὁ θεός· ἐν δὲ τῷ ποιῷ, τὸ δίκαιον· ἐν δὲ τῷ ποσῷ, τὸ μέτριον· ἐν δὲ τῷ πότε, ὁ καιρός· τὸ δὲ διδάσκον καὶ τὸ διδασκόμενον, περὶ κίνησιν. ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸ ὂν ἕν τι ἐστὶ περὶ τὰ εἰρημένα, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀγαθόν. οὐδὲ ἐπιστήμη ἐστὶ μία οὔτε τοῦ ὄντος, οὔτε τοῦ ἀγαθοῦ. ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὁμοειδῆ λεγόμενα ἀγαθά, μιᾶς ἐστὶ θεωρῆσαι, οἷον τὸν καιρὸν ἢ τὸ μέτριον. ἀλλ' ἑτέρα ἕτερον καιρὸν θεωρεῖ, καὶ ἑτέρα ἕτερον μέτριον, οἷον περὶ τὴν τροφὴν τὸν καιρὸν καὶ τὸ μέτριον ἰατρικὴ καὶ γυμναστική· περὶ δὲ τὰς πολεμικὰς πράξεις, στρατηγία, καὶ οὕτως ἑτέρα περὶ ἑτέραν πρᾶξιν. ὥστε σχολῇ αὐτό γε τὸ ἀγαθὸν

A Id tribus potissimum opinionibus constat. Omnium enim bonorum excellentissimum inquiunt ipsum bonum. Ipsum autem bonum esse, quod & primum sit, & aliis suæ bonitatis causa, quorum vtrunque ideæ boni competit. Vtrunque dico, & primum esse, & causam bonorum, quibus adfuerit. Iuxta hanc enim bona maxime dici, vt quæ participatione, similitudineque huius primi boni, re vera B bona & ipsa existant. Sublata enim idea, participantia quoque auferri: quippe quæ ex eius participatione nomen boni sortiuntur. Primum autem eum habere modum ad posterius, vt bonum ipsum boni idea sit, quæ, vt reliquæ, à participantibus separatur. Verùm huius opinionis consideratio alterius exercitationis est, & logicæ magis. Refellentes enim, communesque rationes nulla alia scientia subsi-C stunt. Porrò si breuiter hæc dicere conuenit, pronunciamus primùm, ideas, non boni solùm, sed cuiuscunque alterius, inutiliter, contentioseque affirmari. Plurimi autem modi sunt, tum peruagatarum, populariumque, tum philosophicarum rationum, quibus hæc inquisitio fieri solet. Deinde si maxime ideas atque boni ideas concesserint, nihil tamen id vel ad vitam honestam, vel actiones contulerit. Quot modis enim ens, tot & bo-D num dicitur. Quemadmodum enim ens (vt alibi quoque ostensum) significat quid sit res, aut qualis, nonnunquam quanta, aut quando: & præterea in eo ponatur interdum quod moueatur, aliquando verò quod moueat. Sic & bonum in singulis his ordinibus conspicitur. Substantia enim mentem, & Deum: qualitas iustum, quantitas mediocre, quan-E do tempus, & opportunitatem, motus docentem, doctumque complectitur. Ergo vt ens non vnum est in prædictis consideratum, & ita nec bonum, & proinde neque vna scientia est entis, & boni. Sed & nec conformia inter sese ad eandem considerationem pertinent, vt tempus & mediocritas. Sed alia aliud tempus, alia aliam mediocritatem spectant. Vt opportunitas, mediocritasque, in F alimento, quas medicina, & Gymnastice: circa actiones vero bellicas, ars militaris: & sic alia de aliis tradit, docetque. Multò itaque minus, ipsum bonum

A vna aliqua scientia comprehendi queat. Præterea in quibus prius & posterius fuerint, eis communem quandam ideam, & separabilem nequeas constituere. Sic enim fit aliquid primo prius: prius enim & commune, & separabile est, eò quòd ablato communi, necesse sit & primum tolli: vt si duplum multiplicium primum est, non licet multiplex communiter prædicatum separari, quippe quod duplo prius est, siquidem ideam communem esse contendas: B perinde enim fiat, ac si commune illud separabile reddas. Nam si iustitia bona est, & fortitudo erit. Præterea considerandum quidnam vocent ipsum bonum. Ipsum quidem adiectum eò videtur, vt communem rationem intelligas rationem, quæ quid aliud est, quàm æternum, & inseparabile? Verum album diebus multis nihilo magis album est, quàm quod vno. C Quapropter commune bonum idem cum idea censeri non debet, omnibus enim inest commune. Rursum verò ostendendum, quonam pacto impræsentiarum bonum demonstret. Nunc equidem confessa bona demonstrat, ex iis penes quæ bona residere in confesso est. Ex numeris, quòd iustitia & sanitas bonum. Ordines enim, & numeri sunt, vt numeris, vnitatibusque inesse bonum affirmetur, cùm vnum ipsum bonum sit. D Verùm ex confessis vt sanitate, robore, modestia, adstruere oportet, & in immobilibus magis honestum esse. (omnia enim hæc ordo quidam, & quies) quod si sic habet, alia vtique magis bona sunt: quippe quæ hæc intra sese complectantur. Verùm haud germana demonstratione probatur, vnum sese ipsum bonum, quod numeri concupiscant. Non enim appetere manifestè dicuntur, sed simpliciter admodum concupiscentiam etiam dicunt, E quam quo pacto quis tribuat vitæ expertibus? Itaque operæpretium est, circa hæc nonnihil occupari, neque committere, vt citra rationem transmittantur, quæ etiam ratione adhibita difficulter persuadeantur, vt affirmare omnia entia bonum aliquid appetere. Verùm id quidem. Vnumquodque enim proprium bonum expetit, oculus visum, corpus sanitatem, sic etiam reliqua. F Verùm nõ esse ipsum bonum, eiusmod. dubitationes habet, & politiceæ inutile esse. Proprium enim bonum videtur, quemadmodum & in aliis, vt Gymnasticæ bona habitudo. Præterea etiam quod in ratione descriptum. Aut .n. nulli boni species, aut omnibus ex æquo vtilis est. Porrò non agibile

A διαιρήσεσθαι μιᾶς. ἔτι ἐν ὅσοις ὑπάρχῃ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, οὐκ ἔστι κοινόν τι παρὰ ταῦτα, καὶ τοῦτο χωριστόν. εἴη γὰρ ἄν τι τοῦ πρώτου πρότερον. πρότερον γὰρ τὸ κοινὸν καὶ χωριστόν, διὰ τὸ ἀναιρουμένου τοῦ κοινοῦ, ἀναιρεῖσθαι τὸ πρῶτον· οἷον εἰ τὸ διπλάσιον πρῶτον τῶν πολλαπλασίων, οὐκ ἐνδέχεται τὸ πολλαπλάσιον τὸ κοινῇ κατηγορούμενον εἶναι χωριστόν. B ἔσται γὰρ τοῦ διπλασίου πρότερον, εἰ συμβαίνει τὸ κοινὸν εἶναι τὴν ἰδέαν, οἷον εἰ χωριστὸν ποιήσειέ τις τὸ κοινόν. εἰ γὰρ ἔστι δικαιοσύνη ἀγαθόν, καὶ ἡ ἀνδρεία. ἔτι τοίνυν φασὶν αὐτό τι ἀγαθόν. τὸ οὖν αὐτό, πρόσκειται πρὸς τὸν λόγον τὸν κοινόν. τοῦτο δὲ τί ἂν εἴη πλὴν ὅτι ἀΐδιον καὶ χωριστόν; ἀλλ' οὐδὲν μᾶλλον λευκὸν τὸ πολλὰς ἡμέρας λευκὸν τοῦ μίαν ἡμέραν· ὥστ' οὐδὲ δὴ τὸ κοινὸν ἀγαθὸν C ταὐτὸ τῇ ἰδέᾳ· πᾶσι γὰρ ὑπάρχει κοινόν. ἀνάπαλιν δὲ καὶ δεικτέον, πῶς νῦν δεικνύουσι τὸ ἀγαθὸν αὐτό. νῦν μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ἔχειν τὸ ἀγαθόν, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁμολογούμενα εἶναι ἀγαθὰ δεικνύουσιν, ἐξ ἀριθμῶν, ὅτι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ὑγίεια ἀγαθόν· τάξεις γὰρ καὶ ἀριθμοί, ὡς τοῖς ἀριθμοῖς καὶ ταῖς μονάσιν ἀγαθὸν ὑπάρχον, διὰ τὸ εἶναι D τὸ ἓν αὐτὸ ἀγαθόν. δεῖ δ' ἐκ τῶν ὁμολογουμένων, οἷον ὑγιείας, ἰσχύος, σωφροσύνης, ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἀκινήτοις μᾶλλον τὸ καλόν· πάντα γὰρ ταῦτα τάξις καὶ ἠρεμία. εἰ ἄρα, ἐκεῖνα μᾶλλον· ἐκείνοις γὰρ ὑπάρχει ταῦτα μᾶλλον. παράβολος δὲ καὶ ἡ ἀπόδειξις, ὅτι τὸ ἓν αὐτὸ ἀγαθόν, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ ἐφίενται. οὔτε γὰρ ὡς ἐφίενται λέγονται φανερῶς, ἀλλὰ λίαν ἁπλῶς τοῦτό φασι· E καὶ ὄρεξιν εἶναι, πῶς ἄν τις ὑπολάβοι ἐν οἷς ζωὴ μὴ ὑπάρχει; δεῖ δὲ περὶ τούτου πραγματευθῆναι, καὶ μὴ ἀξιοῦν μηθὲν ἀλόγως, ἃ καὶ μετὰ λόγου πιστεῦσαι οὐ ῥᾴδιον. τό τε φάναι πάντα τὰ ὄντα ἐφίεσθαι ἑνός τινος ἀγαθοῦ, οὐκ ἀληθές. ἕκαστον γὰρ ἰδίου ἀγαθοῦ ὀρέγεται, ὀφθαλμὸς ὄψεως, σῶμα ὑγιείας· οὕτως ἄλλο ἄλλου. F ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν αὐτό τι ἀγαθόν, ἔχει ἀπορίας τοιαύτας, καὶ ὅτι οὐ χρήσιμον τῇ πολιτικῇ, ἀλλ' ἴδιόν τι ἀγαθόν, ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις, οἷον γυμναστικῇ εὐεξία. ἔτι καὶ τὸ ἐν τῷ λόγῳ γεγραμμένον· ἢ γὰρ οὐδενὶ χρήσιμον αὐτὸ τὸ τοῦ ἀγαθοῦ εἶδος, ἢ πᾶσιν ὁμοίως. ἔτι οὐ πρακτόν. ὁμοίως δ' οὐδὲ τὸ

κοινὸν

κοινὸν ἀγαθόν, οὔτε αὐτὸ ἀγαθόν ἐστι· καὶ γὰρ ἂν μικρῷ ὑπάρξειεν ἀγαθῷ. οὔτε πρακτόν· οὐ γὰρ ὅπως ὑπάρξῃ τι ὁτῳοῦν ὑπάρχον, ἰατρικὴ πραγματεύεται, ἀλλ᾽ ὅπως ὑγίεια. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν ἑκάστη. ἀλλὰ πολλαχῶς τὸ ἀγαθόν· καὶ ἔστι τι αὐτοῦ καλόν, καὶ τὸ μὲν πρακτὸν, τὸ δ᾽ οὐ πρακτόν. τὸ δὲ τοιοῦτον ἀγαθὸν, τὸ οὗ ἕνεκα. ἔστι δὲ ἐν τοῖς ἀκινήτοις φανερὸν, ὅτι οὐδὲ ἡ ἰδέα τἀγαθοῦ τὸ ζητούμενον αὐτὸ τὸ ἀγαθόν ἐστιν, οὔτε τὸ κοινόν. τὸ μὲν γὰρ ἀκίνητον καὶ οὐ πρακτόν, τὸ δὲ κινητὸν μὲν, ἀλλ᾽ οὐ πρακτόν. τὸ δ᾽ οὗ ἕνεκα, ὡς τέλος ἄριστον καὶ αἴτιον τῶν ὑφ᾽ αὐτὸ, καὶ πρῶτον πάντων. ὥστε τοῦτ᾽ ἂν εἴη αὐτὸ ἀγαθὸν τὸ τέλος τῶν ἀνθρώπῳ πρακτῶν. τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τὸ ὑπὸ τὴν κυρίαν πασῶν. αὕτη δ᾽ ἐστὶ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ, καὶ φρόνησις. διαφέρουσι δὲ αὗται αἱ ἕξεις πρὸς τὰς ἄλλας, τῷ τοιαῦται εἶναι. πρὸς δ᾽ ἀλλήλας εἴ τι διαφέρουσιν, ὕστερον λεκτέον. ὅτι δ᾽ αἴτιον τὸ τέλος τοῖς ὑφ᾽ αὐτὸ, δηλοῖ ἡ διδασκαλία. ὁρισάμενοι γὰρ τὸ τέλος, τἆλλα δεικνύουσιν, ὅτι ἕκαστον αὐτῶν ἀγαθόν. αἴτιον γὰρ τὸ οὗ ἕνεκα. οἷον ἐπειδὴ τὸ ὑγιαίνειν τοδὶ, ἀνάγκη τόδε εἶναι τὸ συμφέρον πρὸς αὐτήν. τὸ δ᾽ ὑγιεινὸν τῆς ὑγιείας αἴτιον ὡς κινῆσαν, καὶ τότε τοῦ εἶναι τὸ ἀγαθὸν εἶναι τὴν ὑγίειαν. ἔτι οὐδεὶς δείκνυσιν οὐθ᾽ ὅτι ἀγαθὸν ἡ ὑγίεια, εἰ μὴ σοφιστὴς, ἀλλ᾽ οὐκ ἰατρός (οὗτοι γὰρ τοῖς ἀλλοτρίοις λόγοις σοφίζονται) ὥσπερ οὐδ᾽ ἄλλην ἀρχὴν οὐδεμίαν. τὸ δ᾽ ὡς τέλος ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ, καὶ τὸ ἄριστον τῶν πρακτῶν, σκεπτέον ποσαχῶς τὸ ἄριστον πάντων, ἐπειδὴ τοῦτο ἄριστον, μετὰ ταῦτα ἄλλην λαβοῦσιν ἀρχήν.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ἠθικῶν εὐδημίων τὸ Β.

Κεφάλαιον α.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἄλλην λαβοῦσιν ἀρχὴν περὶ τῶν ἑπομένων λεκτέον. πάντα δὴ τὰ ἀγαθὰ, ἢ ἐκτὸς, ἢ ἐν ψυχῇ· καὶ τούτων αἱρετώτερα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ, καθάπερ διαιρούμεθα καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις. φρόνησις γὰρ καὶ ἀρετὴ καὶ ἡδονὴ, ἐν ψυχῇ ὧν ἔνια ἢ

A similiter, neque commune bonum, neque ipsum bonum est. Si nanque mediocri bono insit, nihil operabitur. Neque enim quomodocunque medicina in quolibet operabitur, sed vt sanitas acquiratur, similiter & reliquæ artes singulæ. Verùm quot modis dicantur bonum, & quod in eo sit pulchrum, quod agibile, illud verò non agibile. eiusmodi autem bonum est id, cuius gratia: ex immobilibus autem non liquebit, quòd neque commune, ne-
B que ipsum bonum, quod quæritur, idea boni existat. Illud enim immobile est, non agibile: hoc verò mobile, sed nihilo tamen magis agibile. Id autem cuius gratia, finis est præstantissimus, primumque omnium, tum causa inferiorum. Quocirca rerum homini agibilium ipsum bonum finis, subiectus scilicet omnium rectrici, politicæ, œconomicæ, prudentiæque. Qui habitus ab aliis quidem differunt, eò
C quòd eiusmodi sunt: verùm à se inuicem quomodo distinguantur, pòst explicabitur. Cæterùm finem causam inferioribus esse, ostendit ratio, qua finem definientes, reliqua eò bona demonstramus, quòd finis causa existant, velut sanum vt sit corpus, quia causa est aliqua, ea vtique ad ipsum confert. Porrò sanum esse tanquam causa mouens sanitatis est quæque, vt alij bono sanitas sit, facit. Præterea neque hoc
D monstratur, sanitatem bonam esse scilicet, nisi sophista, aut non medicus est is, qui ea de re disputat. Hi enim in aliena arena sese iactando cauillantur. Neque vllius artis principium monstratur. Id verò, quod homini, vt finis, bonum est cùm omnium, quæ quidem possunt ab homine fieri, sit præstantissimum, videndum præstentissimum quoties dicatur: siquidem hoc præstantissimum est, initium disputationis aliud sumentibus erit.

E

ARISTOTELIS

Ethicorum Eudemiorum

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

POST hæc autem in sequentibus aliud principium constituen-
F dum. Omnia enim bona aut extra nos sunt, aut in animo posita sunt: præstantiora autem animi bona, quemadmodum & peruulgata oratione distinguimus. Prudentia enim virtus, & voluptas, in animo sunt, quorum aut

nonnulla, aut omnia fines omnibus esse videntur. Animi autem bona, alia habitus & potentiæ sunt, alia operationes. & motus. Quibus ita positis, & de virtute, fateamur præstantissimã dispositionem esse, aut habitum, aut potentiam singulorum, quorum vsus aliquis, opúsve extiterit. Id inductione manifestum fiat. Quemadmodum enim vesti & opus aliquod, & vsum assignamus, præstantissimumque eius habitũ virtutem dicimus: sic & de animo sentiendum. Est enim aliquod eius opus. præstantiorisque habitus præstantius opus, & vt sese habitus ad inuicem, ita actiones ab ipsis profectæ habent. ac opus vniuscuiusque finis. Vnde manifestum est, opus habitu præstare: finis enim, quà finis, vtique excellentissimus est, quando & suprà concessum. finem, & vltimum, & optimum esse, vtpote cuius gratia cuncta fiant. Patet igitur, opus habitum, dispositionemque excellere. Verùm opus bifariam dicitur. In aliis enim ab vsu diuersum est, vt ædificatoriæ, domus, non ædificatio: medicinæ sanitas, non sanatio, neque medicatio. In aliis verò vsus, opusque non distant: vt visus visio, mathematicæque scientiæ speculatio. Quocirca necessum, vt quorum opus in vsu consistat, vsum habitu præstare. His ita determinatis, dicimus opus negotij, etiam virtus opus esse, verùm non eodem pacto, vt sutoriæ, sutionisque calceus. Et siquidem sutoriæ, bonique sutoris virtus est aliqua, opus erit ipsius bonus accommodatusque calceus: eodem modo & in reliquis. Nam & animæ opus est. vitam rebus inferre, eius verò vsus vigilia: quandoquidem somnus, desidia quædam est, & quies. Quapropter cum opus vnum, atque idem sit necessariò, animæ, virtutisque opus fuerit, vita composita, & honesta: id verò bonum augustius, quod felicitatem suprà vocauimus: erat enim ea præstantissima nobis. Porrò fines in animo constituti, bona excellentissima sunt. Ipse verò habitus, & actus, quia est melior dispositione operatio, erit & optimi habitus optima etiam operatio. Virtus autem, optimus habitus est, quocirca operatio à virtute, siue anima profecta, præstantissimum bonum est. Cumque felicitatem præstantissimum illud esse constet, erit ea animæ excellentis operatio. Hæc igitur perfectum quippiam est, vita verò & perfecta,

A πάντα τέλος εἶναι δοκεῖ πᾶσι. τῶν δ' ἐν ψ
χῇ, τὰ μὲν ἕξεις ἢ δυνάμεις εἰσί, τὰ δ'
ἐνέργειαι καὶ κινήσεις. ταῦτα δὴ οὕτως ὑπ
κείσθω, καὶ περὶ ἀρετῆς ὅτι ἐστὶν ἡ βελτι
διάθεσις. ἢ ἕξις ἢ δύναμις ἑκάστων ὅσ
ἐστί τις ἢ χρῆσις ἢ ἔργον. δῆλον δ' ἐκ τῆς
ἐπαγωγῆς. ἐπὶ πάντων γὰρ οὕτω τίθεμεν·
ἱματίου ἀρετὴ ἐστὶ καὶ ἔργον τι καὶ χρῆσ
B καὶ ἡ βελτίστη ἕξις τοῦ ἱματίου ἀρετὴ ἐστιν.
ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ πλοίου καὶ οἰκίας καὶ τ
ἄλλων ὥστε καὶ ψυχῆς. ἔστι γάρ τι ἔργον α
τῆς· καὶ τῆς βελτίονος δὴ ἕξεως ἔστω βέ
τιον τὸ ἔργον· καὶ ὡς ἔχουσιν αἱ ἕξεις πρ
ἀλλήλας, οὕτω καὶ τὰ ἔργα τὰ ἀπὸ τούτ
πρὸς ἄλληλα ἐχέτω, καὶ τέλος ἑκάστου τὸ ἔ
γον φανερὸν τοίνυν ἐκ τούτων ὅτι βέλτιον
C ἔργον τῆς ἕξεως. τὸ γὰρ τέλος, ἄριστον ὡς τ
λος· ὑπόκειται γὰρ τέλος τὸ βέλτιστον καὶ
ἔσχατον, οὗ ἕνεκα τἆλλα πάντα. ὅτι μὲν το
νυν τὸ ἔργον βέλτιον τῆς ἕξεως καὶ τῆς δια
θέσεως, δῆλον. ἀλλὰ τὸ ἔργον λέγεται διχῶ
τῶν μὲν γάρ ἐστιν ἕτερόν τι τὸ ἔργον παρὰ τ
χρῆσιν· οἷον οἰκοδομικῆς οἰκία, ἀλλ' οὐκ οἰκ
δόμησις· καὶ ἰατρικῆς ὑγίεια, ἀλλ' οὐχ ὑ
D γίανσις, οὐδ' ἰάτρευσις. τῶν δ' ἡ χρῆσις ἔ
γον· οἷον ὄψεως ὅρασις, καὶ μαθηματικῆς ἐ
πιστήμης θεωρία. ὥστ' ἀνάγκη ὧν ἔργον
χρῆσις, τὴν χρῆσιν βέλτιον εἶναι τῆς ἕξεω
τούτων δὲ τοῦτον τὸν τρόπον διωρισμένων, λ
γομεν ὅτι τὸ ἔργον τοῦ πράγματος καὶ τῆς ἀ
ρετῆς, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως· οἷον σκυτοτομικ
καὶ σκυτεύσεως ὑπόδημα, εἰ δή τις ἐστὶν ἀ
E ρετὴ σκυτικὴ καὶ σπουδαίου σκυτέως, τὸ ἔ
γον ἐστὶ σπουδαῖον ὑπόδημα. τὸν αὐτὸν δ
τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἔτι ἔστω ψυχῆς ἔργ
τὸ ζῆν ποιεῖν, τοῦ δὲ χρῆσις καὶ ἐγρήγορσις.
γὰρ ὕπνος ἀργία τις καὶ ἡσυχία. ὥστ' ἐπε
τὸ ἔργον ἀνάγκη ἓν καὶ ταὐτὸ εἶναι τῆς ψυχῆ
καὶ τῆς ἀρετῆς ἔργον ἂν εἴη ζωὴ σπουδαία
τοῦτ' ἄρ' ἐστὶ τὸ τέλεον ἀγαθόν, ὅπερ ἦν ἡ εὐ
δαιμονία. δῆλον δὲ ἐκ τῶν ὑποκειμέν
F ἦν μὲν γὰρ ἡ εὐδαιμονία τὸ ἄριστον· τὰ δ
τέλη ἐν ψυχῇ, καὶ τὰ ἄριστα τῶν ἀγαθῶ
αὐτὴ δὲ ἢ ἕξις ἢ ἐνέργεια, ἐπεὶ βέλτιον ἡ ἐν-
έργεια τῆς διαθέσεως. καὶ τῆς βελτίστης ἕ-
ξεως ἡ βελτίστη ἐνέργεια· ἡ δ' ἀρετὴ βελτίστη
ἕξις. καὶ ἡ τῆς ἀρετῆς ἐνέργεια ἢ τῆς ψυχῆς, ἄριστον εἶναι. ἦν δὲ καὶ ἡ εὐδαιμονία τὸ ἄριστον. ἔστιν
ἄρα ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἀγαθῆς ἐνέργεια. ἐπεὶ δ' ἦν ἡ εὐδαιμονία τέλειόν τι, καὶ ἔστι ζωὴ καὶ τελεία

καὶ ἀτελὴς, καὶ ἀρετὴ ὡσαύτως, (ἡ μὲν γὰρ ὅλη, ἡ δὲ μόριον, ἡ δὲ τῶν ἀτελῶν ἐνέργεια ἀτελής) εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία ζωῆς τελείας ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν τελείαν. ὅτι δὲ τὸ γένος καὶ τὸν ὅρον αὐτῆς λέγομεν καλῶς, μαρτύρια τὰ δοκοῦντα πᾶσιν ἡμῖν. τό, τε γὰρ εὖ πράττειν καὶ τὸ εὖ ζῆν, τὸ αὐτὸ τῷ εὐδαιμονεῖν· ὧν ἕκαστον χρῆσίς ἐστι καὶ ἐνέργεια, καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ πρᾶξις. καὶ γὰρ ἡ πρακτικὴ χρηστική ἐστιν, ὁ μὲν γὰρ χαλκεὺς ποιεῖ χαλινόν, χρῆται δ' ὁ ἱππικός. καὶ τὸ μήτε μίαν ἡμέραν εἶναι εὐδαίμονα, μήτε παῖδα, μήθ' ἡλικίαν πᾶσαν. διὸ καὶ τὸ Σόλωνος ἔχει καλῶς, τὸ μὴ ζῶντ' εὐδαιμονίζειν, ἀλλ' ὅταν λάβῃ τέλος. οὐδὲν γὰρ ἀτελὲς εὔδαιμον· οὐ γὰρ ὅλον. ἔτι δ' οἱ ἔπαινοι τῆς ἀρετῆς, διὰ τὰ ἔργα· καὶ τὰ ἐγκώμια τῶν ἔργων. καὶ στεφανοῦνται οἱ νικῶντες, ἀλλ' οὐχ οἱ δυνάμενοι νικᾶν, μὴ νικῶντες δέ. καὶ τὸ κρίνειν ἐκ τῶν ἔργων ὁποῖός τίς ἐστιν. ἔτι διὰ τί ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἐπαινεῖται; ὅτι διὰ ταύτην τἆλλα, ἢ τῷ εἰς ταύτην ἀναφέρεσθαι, ἢ τῷ μόρια εἶναι αὐτῆς. διὸ ἕτερον εὐδαιμονισμὸς, καὶ ἔπαινος, καὶ ἐγκώμιον. τὸ μὲν γὰρ ἐγκώμιον, λόγος τοῦ καθ' ἕκαστον ἔργου· ὁ δ' ἔπαινος, τοιοῦτον εἶναι καθόλου· ὁ δ' εὐδαιμονισμὸς, τέλος. καὶ τὸ ἀπορούμενον δ' ἐνίοτε δῆλον ἐκ τούτων, διὰ τί ποτ' οὐδὲν βελτίους οἱ σπουδαῖοι τῶν φαύλων τὸ ἥμισυ τοῦ βίου, ὅμοιοι γὰρ καθεύδοντες πάντες. αἴτιον δ', ὅτι ἀργία ψυχῆς ὁ ὕπνος, ἀλλ' οὐκ ἐνέργεια. διὸ καὶ ἄλλο εἴ τι μόριόν ἐστι ψυχῆς, οἷον τὸ θρεπτικὸν, ἡ τούτου ἀρετὴ οὐκ ἔστι μόριον τῆς ὅλης ἀρετῆς, ὥσπερ οὐδ' ἡ τοῦ σώματος. ἐν τῷ ὕπνῳ γὰρ μᾶλλον ἐνεργεῖ τὸ θρεπτικόν· τὸ δ' αἰσθητικὸν καὶ ὀρεκτικὸν ἀτελῆ ἐν τῷ ὕπνῳ. ὅσον δὲ τῷ μὴ κινεῖσθαι μετέχουσι, καὶ αἱ φαντασίαι βελτίους αἱ τῶν σπουδαίων, ἐὰν μὴ διὰ νόσον ἢ πήρωσιν. μετὰ ταῦτα περὶ ψυχῆς θεωρητέον· ἡ γὰρ ἀρετὴ ψυχῆς, οὐ κατὰ συμβεβηκός. ἐπεὶ δ' ἡ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ ζητουμένη, ὑποκείσθω δύο μέρη ψυχῆς τὰ λόγου μετέχοντα· οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον μετέχειν λόγου ἀμφότερα, ἀλλὰ τὸ μὲν τῷ ἐπιτάττειν, τὸ δὲ τῷ πείθεσθαι καὶ ἀκούειν πεφυκέναι· εἰ δέ τί ἐστιν ἑτέρως ἄλογον, ἀφείσθω τοῦτο τὸ μόριον. διαφέρει δ' οὐδὲν οὔτ' εἰ μεριστὴ ἡ ψυχὴ, οὔτ' εἰ ἀμερής. (ἔχει μέντοι δυνάμεις διαφόρους καὶ τὰς εἰρημένας) ὥσπερ ἐν τῷ καμπύλῳ τὸ κοῖλον

A & imperfecta, similiter & virtus: quippe quòd alia integra sit, totaque, alia verò particula tantum. Vnde & imperfectorum quoque imperfecta operatio est. Quo ostenditur, Felicitatem esse vitæ perfectæ, & secundũ perfectam virtutem operationem Atq. hoc in definitione genus rectè cõstitutũ esse, testatur cõmunis omniũ consensus, qui bene agere, beneque viuere, idem quod felicem, beatumq. esse censent. B Quorũ vnumquodq. vsus est, & operatio, vitaque, & actio: actiua enim vita vsibus etiã cõparata est. Nam faber fræna cõficit, equiti etiam vsui futura. Tum etiam quòd nec die tantùm vna, nec puerili, neque omni ætate felicitatem constare posse dicimus. Quocirca friuola est Solonis sententia, negantis, viuum vllũ beatũ esse, nisi vbi finè attigerit Nihil quippe imperfectum felix esse potest, cùm integrum non sit. Deinde laudes virtutis actionibus, earúmque encomiis impendũtur, & C coronantur, nõ qui vincere quidem possint, nec vincant tamen, sed victores. Sed & iudicium, quo qualis quisque sit constituitur ex operibus, spectat. Præterea, ob id non laudari felicitas solet, quia reliqua vel partes eius existunt, vel per eam fiunt, aut ad ipsam referuntur: quamobrem aliud est ceu beati prædicatio, aliud laus, aliud encomium, D Encomium enim oratio est, facta cuiusq. singularia exponens: laus verò vniuersalia celebrans: prædicatio autem finem intendit. Vnde manifestũ redditur, interdum quo de conuertitur, quare media vitæ parte, boni, honestiq. prauos nihil antecellãt: nihil enim discriminis inter dormientes est. Somnus enim est vitæ otium non operatio: quapropter nutritiuæ partis virtus, quemadmodum nec corporis pars, totius E virtutis nequaquam cẽseri debet, eò quòd in somno vim suam vberiùs exerat, agatque nutrix facultas cùm contra sensitiua, concupiscensq. dormientib. sint imperfectiores, quatenus motũ non participant phãtasiæ verò, nisi morbo, aut alio quopiã malo præpeditæ fuerint, sapientũ efficaciore. Verùm quia virtus animæ est non accidentariè, de hac considerandum deinceps studiosius erit. Sunt enim animæ duæ F partes, quarum vtraque ratione participat, sed non eodem modo: altera enim vt imperio, altera verò vt obsequentiæ, auscultationique nata: si quid prætereà fuerit rationis expers prætermittatur. Neq. verò refert, in partesne diuidi anima queat, an nequeat: sunt enim illi facultates diuersæ. tum illæ etiam, quas memorauimus suprà Quẽadmodũ in curua superficie cõcauum

connexúmque separari non possunt, item in eadem rectum, & album: quanquam rectum est, quod album non est, nisi per accidens. substantia sit eiusdem licet: ita si quæ pars animæ præterea adscribitur, omittitur, vt naturale. Humanæ nanque animæ hæ partes propriæ sunt, quocirca nec nutrix, nec concupiscibilis facultas existimari hominis propria debet. Ex natura enim humanæ conditione, necessum est, rationem, ac rerum agendarum principium, tum operandi potentiam inesse. Porrò quia ratio non imperat rationi, sed affectionibus & cupiditati: oportet & has quoq. partes assignari: & quemadmodū bona habitudo ex singulis corporis virtutib. cōstat, ita & animæ virtus quatenus finis, è singulis cōflatur. Virtutis verò duę species sunt, moralis alia alia intellectiua: neque enim iustos tātum, sed etiam intelligētes, sapiētésq. laudamus, quia virtutem, eiúsve opus laudibus celebrari suprà ostēdimus: hę verò cùm nō opererur ipsæ quidem, operationes tamē virtutum existūt. Quia verò intellectiuæ partes cum ratione sunt, à parte rationem habēte vēdicātur, quæ imperium obtinet in anima, nempe quæ ratione participat. Morales verò, irrationalis quidem partis sunt, sed quæ necessariò sequitur dicētem. Neque enim interroganti, cuiusmodi sit moribus aliquis, respōdemus Sapiēs, & callidus, at māsuetus, aut cōfidēs. His itaque cōsequēs, vt de virtute morali, primum quid sit, & quæ eius partes, consideretur? ad hæc enim etiam reducuntur ea, per quæ fiant. Oportet autem inquisitionem, quemadmodum in aliis, ita fieri, vt prius constet quod omnes quærunt, & proinde per ea quæ verè quidem, sed non perspicue dicuntur, ea quæ & vera sunt, & perspicua colligere. Perinde enim se hæc vestigatio habet, ac si sanitatem finire, dispositionem corporis optimam, instituamus: & Coriscum illum, qui in foro sedet, nigerrimum esse dicamus. Quid enim sit alterutrum horum, ignoramus: proinde quò quid sit vtrunque cognoscatur, operæpretium est quo pacto habeat, prænouisse. Primum igitur constituatur præstantissimam actionem à præstantissimis virtutibus produci, & in singulis quid optimum sit, efficere, idq. ab vniuscuiusque virtute. Vt è laboribus commodis, nutrimentóque idoneo, bona habitudo oritur, ex habitudine verò optima optima etiam elaborant homines. Deinde omnē dispositionem ex iisdē hoc, vel illo pacto illatis, nasci, & corrūpi, velut sanitas ex laboribus, alimēto, & ... poribus, quæ inductione patēt. Proinde & virtus, nascēs à motib. animę præstāutissimi...

καὶ ὑφ' ἧς τὰ ἄριστα τῆς ψυχῆς ἔργα καὶ πάθη, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν πως καὶ γίνεται, πὼς δ' οὐ ταὐτόν. πρὸς ταῦτα δ' ἡ χρῆσις αὐτῆς ὑφ' ὧν καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται, πρὸς ἃ βέλτιστα διατίθησι. σημεῖον δ' ὅτι περὶ ἡδέα καὶ λυπηρά, καὶ αἱ κολάσεις ἰατρεῖαι. αἱ γὰρ κολάσεις ἰατρεῖαι οὖσαι, καὶ γινόμεναι διὰ τῶν ἐναντίων, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, διὰ τούτων εἰσίν.

Κεφάλαιον β.

ΟΤι μὲν τοίνυν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ περὶ ἡδέα καὶ λυπηρά ἐστι, δῆλον. ἐπεὶ δὲ ἐστι τὸ ἦθος ὥσπερ καὶ τὸ ὄνομα σημαίνει, ὅτι ἀπὸ ἔθους ἔχει τὴν ἐπίδοσιν, ἐθίζεται δὲ τὸ ὑπ' ἀγωγῆς μὴ ἐμφύτου τῷ πολλάκις κινεῖσθαι πώς, οὕτως ἤδη τὸ ἐνεργητικόν, ὃ ἐν τοῖς ἀψύχοις οὐχ ὁρῶμεν· οὐδὲ γὰρ ἂν μυριάκις ῥίψῃς ἄνω τὸν λίθον, οὐδέποτε ποιήσει τοῦτο μὴ βίᾳ. διὸ ἔστω ἦθος τοῦτο ψυχῆς κατὰ ἐπιτακτικὸν λόγον, δυνάμενον δ' ἀκολουθεῖν τῷ λόγῳ ποιότης. λεκτέον δὴ κατὰ τί τῆς ψυχῆς ποῖ' ἄττα τὰ ἤθη. ἔσται δὲ κατά τε τὰς δυνάμεις τῶν παθημάτων, καθ' ἃς παθητικοὶ λέγονται, καὶ κατὰ τὰς ἕξεις, καθ' ἃς πρὸς τὰ πάθη λέγονται τῷ πάσχειν πώς ἢ ἀπαθεῖς εἶναι. μετὰ ταῦτα ἡ διαίρεσις ἐν τοῖς ἀπηλλαγμένοις τῶν παθημάτων, καὶ τῶν δυνάμεων, καὶ τῶν ἕξεων. λέγω δὲ πάθη μὲν τὰ τοιαῦτα, θυμόν, φόβον, αἰδῶ, ἐπιθυμίαν, ὅλως οἷς ἕπεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ αἰσθητικὴ ἡδονὴ ἢ λύπη καθ' αὑτά. καὶ κατὰ μὲν ταῦτα οὐκ ἔστι ποιότης, ἀλλὰ πάσχει, κατὰ δὲ τὰς δυνάμεις ποιότης. λέγω δὲ τὰς δυνάμεις καθ' ἃς λέγονται κατὰ τὰ πάθη οἱ ἐνεργοῦντες, οἷον ὁ ὀργίλος, ἀνάλγητος, ἐρωτικός, αἰσχυντηλός, ἀναίσχυντος. ἕξεις δ' εἰσὶν ὅσαι αἴτιαί εἰσι τοῦ ταῦτα ἢ κατὰ λόγον ὑπάρχειν ἢ ἐναντίως, οἷον ἀνδρεία, σωφροσύνη, δειλία, ἀκολασία.

Κεφάλαιον γ.

Διωρισμένων δὲ τούτων, ληπτέον ὅτι ἐν παντὶ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἔστιν ὑπεροχὴ καὶ ἔλλειψις καὶ μέσον, καὶ ταῦτα ἢ πρὸς ἄλληλα ἢ πρὸς ἡμᾶς, οἷον ἐν γυμναστικῇ, ἐν ἰατρικῇ, ἐν οἰκοδομικῇ, ἐν κυβερνητικῇ, καὶ ἐν ὁποιᾳοῦν πράξει, καὶ ἐπιστημονικῇ καὶ ἀνεπιστημονικῇ, καὶ τεχνικῇ καὶ ἀτέχνῳ. ἡ μὲν γὰρ κίνησις συνεχές, ἡ δὲ πρᾶξις κίνησις. ἐν πᾶσι δὲ τὸ μέσον τὸ πρὸς ἡμᾶς βέλτιστον· τοῦτο γάρ ἐστιν ὡς ἡ ἐπιστήμη κελεύει καὶ ὁ λόγος. πανταχοῦ δὲ τοῦτο καὶ ποιεῖ τὴν βελτίστην ἕξιν, καὶ τοῦτο δῆλον διὰ τῆς ἐπαγωγῆς

A & vnde animæ affectiones, operáque præstantissima prouenerit, ab iisdem aliquo modo & fit, & læditur: ad ea verò vsus ipsius, à quibus augetur, & labefactatur, circa quæ & rectissimè vitam disponit. Cæterùm circa iucunda, tristiáque virtutem versari, argumento sunt punitiones, quæ vt medicationis vice per contraria vsurpantur in alijs, ita per hæc quoque fiunt.

CAPVT II.

B PAtet igitur, virtutem moralem circa iucunda tristiaque versari. Quoniam verò ἦθος id est, mos vt nomē indicat, ἀπὸ τῆς ἔθους, à consuetudine incrementum capit, (assuescit enim operatrix facultas exercitatione non naturali, vt hoc, vel illo pacto moueatur, etsi inanimatis id non contingat: nemo enim lapidem, quamlibet crebro sursum iactum, itidem facere, nisi vi extrinsecus adhibita vidit) rectè morem animæ iuxta imperantem rationem vo- C cari ac potentiæ qualitatem sequi diximus. Neque verò prætereundum est, iuxta quas animæ affectiones quales quidam mores dicātur: iuxta potētias verò passionum, à quibus patibiles, iuxtaque habitus modum erga affectus, dicūtur mores vel affecti aliquo modo, vel passionibus minime obnoxij. Cæterum diuisio cōstruatur deinceps ex affectuū potētiarumq. & habituū animæ enu- D meratione. Voco autem affectus iram, metum, verecūdiam, cupiditatē, & in vniuersum quæ per se voluptas, tristitiave sensitiua sequitur: & secūdum hæc quidem qualitas nulla formatur, sed afficiuntur homines iuxta potētias. Voco autē potētias, quibus fit vt commotæ aliquid agere dicamur, vt iracundus, stupidus, amoribus deditus, verecūdus, impudē. Habitus verò sunt, quibus efficitur, vt hæc secūdum rationem nobis insint, aut contrà: vt fortitudo, mode- E stia, timor, intemperantia.

CAPVT III.

QVibus ita determinatis, constituendum in omni re continuo, diuisibilique excessum, defectum mediumque reperiri, atque hæc vel mutuò ad se inuicem, vel nostri respectu: vt gymnastica, medicina, ædificatoria, gubernatoria & quæcunque F actiones aliæ siue iuxta scientiam instructæ, siue scientiæ expertes, aut artificiosæ, siue inartificiosæ. motus enim cōtinuū quippiā est, actio verò motus. In omnib. verò scientia, & ratio medium nostri respectu, & quid optimū sit præcipit, idq. passim habitū gignit præstantissimum, quod etiā inductione.

[illegible]

& ratione probari potest. Contraria enim Contrariis pugnant. extrema verò & mediis, & sibi. Medium enim vtrumlibet est ad vtrumlibet, vt æquale minore quidem maius, maiore verò minus existit. Itaque necessarium est, virtutem moralem circa media quædam versari, & medium quippiam virtutem esse. Restat igitur, vt dicatur cuiusmodi medietas virtus sit, & circa quę versetur media. Quæ omnia dilucidius exempli, velut in tabula adumbrabimus. Sumatur enim

Iracundia, doloris carentia, mansuetudo:
confidentia, timor, fortitudo:
impudentia, stupor, verecundia:
intemperantia, sine sensu vita, modestia. (nam oppositum modestiæ, quod hic ἀναισθησίαν vocamus, nomine verò caret.)
vindicta:
lucrum, damnum, iustum.
prodigalitas, sordes, liberalitas:
iactantia, dissimulatio, veritas:
adulatio, odium, amicitia:
placendi studium, contumacia, grauitas:
mollities, afflictio, tolerantia:
ostentatio inepta, pusillanimitas, magnanimitas: profusio sumptuosa, illiberalitas, magnificētia: versutia, stultitia, prudētia.

Hæc, atque eiusmodi affectiones animis accidunt, ac ab excessu, defectuque nomē acquirunt. Iracundus enim dicitur qui vehementius, & citius, & ob plura, quàm deceat, excandescit. Dolore autem vacans deficit, in quibus & quando, & quomodo conueniebat. Confidens, qui non metuit, nec quæ decebat, nec quādo, nec quo modo. Timidus verò, qui metuit quæ non cōuenit, nec quando nec quomodo. Similiter & intemperans, cupiditatibusque indulgens, & qui modum nesciat, in re quacunque tādem. Sensu verò humano caret, qui nec quantum expetit, nec secundum naturam concupiscit, sed omnis affectionis, ad instar lapidis expers est. Lucri cupidus, qui vndequaque quæstum aucupatur. Megligentes verò, aut nusquam, aut à paucis certè conquirunt. Iactabundus, plura quàm possideat, ostentat. Dissimulator, pauciora. Assentator plura quàm deceat, laudat. Odio prosequens, pauciora. Qui nimis ad voluptatem comparat orationem, placendi studiosus: verum qui ægrè, aut pauca ad gratiam dicit contumax appellatur: & qui nullum dolorem, etiam si expediit, sustinet, mollis: qui verò omnem, proprio quidem, & simplici nomine caret: sed translato, obduratus, ærumnosus, miseriisque natus dicitur. Ostentator ineptus,

A καὶ τῷ λόγῳ. τὰ γὰρ ἐναντία φθείρει ἄλληλα,
τὰ δ' ἄκρα, καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ μέσῳ ἐναντία, τὸ γὰρ μέσον ἑκατέρῳ θάτερόν ἐστιν. οἷον τὸ ἴσον τοῦ μὲν ἐλάττονος μεῖζον, τοῦ μείζονος δὲ ἔλαττον. ὥστ' ἀνάγκη τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν περὶ μέσ' ἄττα εἶναι καὶ μεσότητά τινα. ληπτέον ἄρα ποία μεσότης ἡ ἀρετὴ, καὶ περὶ ποῖα μέσα. εἰλήφθω δὴ παραδείγματος χάριν
B καὶ θεωρείσθω ἕκαστον ἐκ τῆς ὑπογραφῆς,
ὀργιλότης, ἀναλγησία, πρᾳότης,
θρασύτης, δειλία, ἀνδρεία.
ἀναισχυντία, κατάπληξις, αἰδώς.
ἀκολασία, ἀναισθησία, σωφροσύνη.
φθόνος, ἀνώνυμον, νέμεσις.
κέρδος, ζημία, δίκαιον.
ἀσωτία, ἀνελευθερία, ἐλευθεριότης.
ἀλαζονεία, εἰρωνεία, ἀλήθεια.
C κολακεία, ἀπέχθεια, φιλία.
ἀρέσκεια, αὐθάδεια, σεμνότης.
τρυφερότης, κακοπάθεια, καρτερία.
χαυνότης, μικροψυχία, μεγαλοψυχία.
δαπανηρία, μικροπρέπεια, μεγαλοπρέπεια.
πανουργία, εὐήθεια, φρόνησις,

τὰ μὲν πάθη ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, συμβαίνει ταῖς ψυχαῖς. πάντα δὲ λέγεται τὰ μὲν τῷ
D ὑπερβάλλειν, τὰ δὲ τῷ ἐλλείπειν. ὀργίλος μὲν γάρ ἐστιν ὁ μᾶλλον ἢ δεῖ ὀργιζόμενος, καὶ θᾶττον, καὶ πλείοσιν ἢ οἷς δεῖ· ἀνάλγητος δὲ, ὁ ἐλλείπων, καὶ οἷς, καὶ ὅτε, καὶ ὡς. θρασὺς δὲ, ὁ μήτε ἃ χρὴ φοβούμενος, μήθ' ὅτε, μήθ' ὡς· δειλὸς δὲ, ὁ καὶ ἃ μὴ δεῖ, καὶ ὅτ' οὐ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκόλαστος καὶ ἐπιθυμητικὸς, καὶ ὁ ὑπερβάλλων πᾶσιν ὅσοις ἐνδέχε-
E ται· ἀναίσθητος δὲ, ὁ ἐλλείπων καὶ μηδ' ὅσον βέλτιον, καὶ κατὰ τὴν φύσιν, ἐπιθυμῶν, ἀλλ' ἀπαθὴς ὥσπερ λίθος. κερδαλέος δὲ, ὁ πανταχόθεν πλεονεκτικός· ζημιώδης δὲ, ὁ μηδαμόθεν, ἀλλ' ὀλιγαχόθεν. ἀλαζὼν δὲ, ὁ πλείω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος· εἴρων δὲ, ὁ ἐλάττω. καὶ κόλαξ μὲν, ὁ πλείω
F συνεπαινῶν ἢ καλῶς ἔχει· ἀπεχθητικὸς δὲ, ἐλάττω. καὶ τὸ μὲν λίαν πρὸς ἡδονὴν, ἀρέσκεια· τὸ δ' ὀλίγα καὶ μόγις, αὐθάδεια. ἔτι δ' ὁ μὲν μηδεμίαν ὑπομένων λύπην, μηδ' εἰ βέλτιον, τρυφερός· ὁ δὲ πᾶσαν ὁμοίως, ὡς μὲν ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀνώνυμος· μεταφορᾷ δὲ λέγεται σκληρὸς, καὶ ταλαίπωρος, καὶ κακοπαθητικός. χαῦνος δὲ, ὁ μειζό-

ὁ μειζόνων ἀξιῶν αὑτὸν· μικρόψυχος δ' ὁ ἐλαττόνων. ἔτι δ' ἄσωτος ὁ πρὸς ἅπασαν δαπάνην ὑπερβάλλων· ἀνελεύθερος δ' ὁ πρὸς ἅπασαν ἐλλείπων. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μικροπρεπὴς καὶ ὁ σαλάκων· ὁ μὲν γὰρ ὑπερβάλλει τὸ πρέπον, ὁ δ' ἐλλείπει τοῦ πρέποντος. ὁ μὲν πανοῦργος πάντως καὶ πάντοθεν πλεονεκτικός· ὁ δ' εὐήθης οὐδ' ὅθεν δεῖ. φθονερὸς δὲ τῷ λυπεῖσθαι ἐπὶ πλείοσιν εὐπραγίαις ἢ δεῖ. καὶ γὰρ οἱ ἄξιοι εὖ πράττειν λυποῦσι τοὺς φθονεροὺς εὖ πράττοντες. ὁ δ' ἐναντίος ἀνωνυμώτερος. ἔστι δ' ὁ ὑπερβάλλων τῷ μὴ λυπεῖσθαι μηδ' ἐπὶ τοῖς ἀναξίοις εὖ πράττουσιν, ἀλλ' εὔκολος ὥσπερ οἱ γαστρίμαργοι πρὸς τροφήν· ὁ δὲ δύσκολος κατὰ τὸν φθόνον ἐστί. τὸ δὲ πρὸς ἕκαστον ἔχειν μὴ κατὰ συμβεβηκὸς οὕτω περίεργον διορίζειν. οὐδεμία γὰρ ἐπιστήμη οὔτε θεωρητικὴ οὔτε ποιητικὴ οὔτε λέγει οὔτε πράττει τοῦτο προσδιορίζουσα, ἀλλ' αὕτη ἐστὶ πρὸς τὰς συκοφαντίας τῶν τεχνῶν τὰς λογικάς. ἁπλῶς μὲν οὖν διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον, ἀκριβέστερον δὲ ὅταν περὶ τῶν ἕξεων λέγωμεν τῶν ἀντικειμένων. τούτων δὲ τῶν παθημάτων εἴδη κατὰ τὸ διαφέρειν ὠνόμασται, ἢ τῆς ὑπεροχῆς ἢ τοῦ χρόνου, ἢ τὸ μᾶλλον, ἢ πρὸς τί τῶν ποιούντων τὰ πάθη. λέγω δ' οἷον ὀξύθυμος τῷ θᾶττον πάσχειν ἢ δεῖ· χαλεπὸς δὲ καὶ θυμώδης τῷ μᾶλλον· πικρὸς δὲ τῷ συνεχοῦν τὴν ὀργήν· πλήκτης δὲ καὶ λοίδορος ταῖς κολάσεσι ταῖς ἀπὸ τῆς ὀργῆς. ὀψοφάγοι δὲ καὶ γαστρίμαργοι καὶ οἰνόφλυγες τῷ ἐπὶ ποτέραν ἔχειν τὴν δύναμιν τῆς ἀπολαύσεως παρὰ τὸν λόγον. οὐ δεῖ δ' ἀγνοεῖν ὅτι ἔνια τῶν λεγομένων οὐκ ἔστιν ἐν τῷ πῶς λαμβάνειν, ἂν τὸ πῶς ᾖ τὸ μᾶλλον πάσχειν. οἷον ὁ μοιχὸς οὐ τῷ μᾶλλον ἢ δεῖ περὶ τὰς γαμετὰς πλησιάζειν· οὐ γὰρ ἔστιν, ἀλλὰ μοχθηρία τις αὕτη ἤδη ἐστί. συλλαμβάνεται γὰρ τό τε πάθος λεγόμενον καὶ τὸ τοιονδὶ εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ὕβρις. διὸ καὶ ἀμφισβητοῦσι, συγγενέσθαι μὲν φάσκοντες, ἀλλ' οὐ μοιχεῦσαι· ἀγνοοῦντες γὰρ, ἢ ἀναγκαζόμενοι· καὶ πατάξαι μὲν, ἀλλ' οὐχ ὑβρίσαι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων.

Κεφάλαιον δ'.

Εἰλημμένων δὲ τούτων, μετὰ ταῦτα λεκτέον, ὅτι ἐπειδὴ δύο μέρη τῆς ψυχῆς, καὶ αἱ ἀρεταὶ κατὰ ταῦτα διῄρηνται·

A qui pluribus se dignum arbitratur quàm deceat. Pusillanimus, qui paucioribus. Profusus, qui omnibus sumptibus excedit. Illiberalis, qui omnibus parcit. Similiter & parcus & prodigus: hic enim excedit erogando modum, alter eũ non attingit. Versutus, in omnibus, & vndequaque alios in vtilitatis captione anteuertit. Stolidus verò, etiam istinc cessat, vbi non oportebat. Inuidus, ob successum, plus, quàm deceat, angitur: nam & dignorum successibus adB figuntur tales. Contrarius huic nomine caret, is scilicet, qui spectans indignorum successum nihil commouetur tamen, sed expeditus est, securúsque alienorum perinde ac solent qui veneri tantùm inseruiunt: ille verò, difficilis est ob inuidiæ morbum. Quæ vero in singulis ita habeant per accidens, superuacuũ est determinare. Nulla enim scientia, vel cõtemplatiua, vel actiua, e ratiocinando agendóve C iungũt: hæc enim cõtra deceptiones artiũ logicas adferũt. Quocirca simpliciter hæc determinata nobis sufficiunt, accuratiùs deinceps pertractãda, vbi de oppositis inter se habitibus disputabitur. Affectionum vero eiusmodi quædam species, ex quo nomen trahant, quod aut iuxta excessum temporis aut secũdum quod magis quidque est, aut relatione ad aliquid differant ij, in quibus affectus exeruntur. Animo nãque præceps dicitur, eo quod citiùs quàm oportet prorumpat. Sæuus vero, & immanis, eo quod violentius prorũpat. Acerbus verò quod iram differ & capiet occasionem. Percussor verò & contumeliosus, à punitionibus ex ira profectis. Delicati autem, gulosi, vinolentique, eo quod vtroque alimenti genere nimis & præter rationem delinitur. Cæterum ignorari nõ oportet, quando quomodo pro vberiore passione capitur id quibusdam ex iis non competere. Vt adulter non ex eo vocatur quia magis soleat coniugibus misceri: sed malitia eius facto quodam expenditur. Simul nanque & passio & talem esse iunguntur, nec segregatur etiam ab eiusmodi cõtumelia. Vnde sæpe controuertitur, an qui congressus sit, etiam adulterium commiserit, vtpote ignorans aut coactus fecerit, & qui percusserit, etiam contumeliatus sit, atque eodem pacto in reliquis.

CAPVT IV.

His itaque peractis, non prætereũdum, quod duæ cum sint animæ partes, virtutes etiam iuxta easdem distingui

aliæ enim rationalis partis cōtemplatiuæ, quarum opus est veritatis inquisitio, vel quomodo habeat, aut generatur: aliæ verò partis irrationalis, cupiditatibúsque ab noxiæ. Non enim si in partes diuidi anima queat, idcirco omnes, eius cupiditate participant. Mores verò honestos, aut prauos, elucere necessum in dolorū, voluptatūmque fuga aut persecutione; id quod ex diuisionibus affectuū, potētiarū habituumq. patet: potentiæ enim, & habitus affectionū sunt: ipsi verò affectus, dolore, voluptatéq. finiuntur. Itaque & ex his, & superioribus, constat, omnes virtutes morales circa dolores, voluptatésq. versari. Omnis.n. animi voluptas in ea intendit, quibus meliores, deterioresve reddimur. Etenim in dolorū, ac voluptatum fuga, & persecutione, tum prauos fieri mores manifestum est, quādo nec vt oportet, nec quas oportet persequūtur, ac fugiunt: ideóque promptum illud omnibus est, vt animum in voluptatibus & tristitiis imperturbatè, ac tranquillè consistentem, virtutem esse definiant, contrariaque de vitio loquantur.

CAPVT V.

QVandoquidem autem virtutem iam liquet habitum eiusmodi esse, quo & effectiui optimorum reddantur homines: vt optime etiam ad ea disponantur (optimum enim præstantissimum illud est secundum rectam rationem, medium nempe nostri respectu excessus, defectúsque:) necessum est, virtutem moralē, mediocritatem in re qualibet esse, aut in voluptatibus doloribúsque, & in iucundis, ac tristibus circa media quædam versari. Mediocritas verò illa interdum in voluptatibus consistit: in iisdem enim & excessus, & defectus. Interdum in doloribus: nonnunquam in vtrisque. Excessus enim fit, vel nimis iucundè lætando, vel tristibus nimis dolendo: idque vel simpliciter, vel termini communis respectu, vt cùm nō velut vulgus, sed vir bonus, quemadmodum decet, commouetur. Quia verò habitus quidā est, iuxta quem in eadem re hic quidem ad excessum, alius verò ad defectū prolabatur: necessum est vt quemadmodū hæc & sibi ipsis, & medio contraria sunt, sic etiā habitus & sibi inuicē & virtutibus pugnare. Contingit autem antithetice alibi quidem omnes iuxtà perspicuas esse, alibi verò in excessibus alicubi in defectu magis. Causa autē contrarietatis eius est, quia non qui, & quæ semper inæqualiter, similiterve admodum: sed qui nunc quidem ab excessu, nunc autem à defectu citius

A καὶ αἱ μὲν τοῦ λόγον ἔχοντος, διανοητικαὶ
ἔργον ἀλήθεια, ἢ περὶ τὸ πῶς ἔχει, ἢ περὶ γ[illegible]
σεως· αἱ δὲ τοῦ ἀλόγου, ἔχοντος δὲ ὄρεξιν
γὰρ ὁτιοῦν μέρος ἔχει ψυχῆς ὄρεξιν, εἰ με[illegible]
ὅθεν αἰσχύνην δὴ φαῦλον τὸ ἦθος· καὶ σπ[illegible]
δαῖον εἶναι τῷ διώκειν καὶ φεύγειν ἡδονὰς
νας καὶ λύπας. δῆλον δὲ τοῦτο ἐκ τῆς δια[illegible]
σεων τῶν περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς δυνάμεις καὶ
B ἕξεις. αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις καὶ αἱ ἕξεις,
παθημάτων· τὰ δὲ πάθη, λύπῃ καὶ ἡδ[illegible]
διωρισμένα· ὥστε διά τε ταῦτα καὶ διὰ τὰς [illegible]
προειρημένας θέσεις, συμβαίνει πᾶσαν ἠθ[illegible]
ἀρετὴν περὶ ἡδονὰς εἶναι καὶ λύπας. πᾶσα [illegible]
ψυχῆς ὑφ' οἵων πέφυκε γίνεσθαι χείρων [illegible]
βελτίων, πρὸς ταῦτα ἔχει ἡ ἡδονή. δι' ἡδον[illegible]
δὲ καὶ λύπας φαῦλοι εἶναι, τῷ διώκειν [illegible]
C φεύγειν, ἢ ἃς μὴ δεῖ, ἢ ὡς μὴ δεῖ. διὸ καὶ [illegible]
ὁρίζονται πάντες προχείρως ἀπαθείας τι[illegible]
ἠρεμίας περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι τὰς ἀ[illegible]
τάς, τὰς δὲ κακίας ἐν τῷ ἐναντίῳ.

Κεφάλαιον ε.

ΕΠεὶ δὲ φανερόν ἐστιν ὅτι ἡ ἀρετὴ [illegible]
ἕξις ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν βελτίστων [illegible]
D καθ' ἣν ἄριστα διάκειται περὶ τὸ βέλτιστ[illegible]
βέλτιστον δὲ καὶ ἄριστον τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λό-
γον· τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ [illegible]
λείψεως τῆς πρὸς ἡμᾶς, ἀναγκαῖον ἂν [illegible]
τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν τὴν καθ' αὑτὴν ἑκάσ[illegible]
μεσότητά τινα εἶναι ἢ περὶ μέσ' ἄττα ἐν ἡδοναῖς [illegible]
λύπαις, καὶ ἡδέσι καὶ λυπηροῖς. ἔσται δὲ [illegible]
μεσότης, ὁτὲ μὲν ἐν ἡδοναῖς (καὶ γὰρ ὑπερβο[illegible]
καὶ ἔλλειψις) ὁτὲ δὲ ἐν λύπαις, ὁτὲ δὲ ἐν ἀμ-
E φοτέροις. ὁ γὰρ [illegible]
[illegible]
καὶ ταῦτα ἢ ἁπλῶς ἢ πρός τινα ὅρον, [illegible]
τως μὴ ὡς οἱ πολλοί, ὁ δ' ἀγαθὸς ὡς δεῖ [illegible]
δὲ ἐστί τις ἕξις ἀφ' ἧς τοιοῦτος ἐστί [illegible]
[illegible] τῷ αὐτῷ πράγματι ὁ μὲν [illegible]
[illegible] τὴν ὑπερβολήν, ὁ δὲ τὴν ἔλλειψιν [illegible]
ἀναγκαῖον ταῦτ' ἀλλήλοις ἐναντία καὶ τῷ μ[illegible]
F σῳ, οὕτω καὶ τὰς ἕξεις ἀλλήλαις ἐναντίας [illegible]
καὶ τῇ ἀρετῇ. συμβαίνει μὲν τὰς ἀντιθέσ[illegible]
ἔνθα μὲν φανερωτέρας εἶναι πάσας, ἔνθα [illegible]
τας [illegible] τὴν ὑπερβολήν, ἐνταῦθα δὲ τὰς [illegible]
[illegible] ἔλλειψιν. αἴτιον δὲ τῆς ἐναντιώσεως, ὅ[illegible]
[illegible] ταῦτα τῆς μεσότητος ἢ ὁμοιότητ[illegible]
πρὸς τὸ μέσον, ἀλλ' ὅτι μὲν [illegible]

βαίνει τῆς ὑπερβολῆς ἐπὶ τὴν μέσην ἕξιν. ἐπεὶ δ' ἐπὶ τῆς ἐνδείας ἧς πλεῖον ἀπέχει, ἐκείνη δοκεῖ ἐναντιωτέρα εἶναι. οἷον καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος ἐν μὲν τοῖς πόνοις ὑγιεινότερον ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἐλλείψεως, καὶ ἐγγύτερον τοῦ μέσου. ἐν δὲ τῇ τροφῇ ἡ ἔλλειψις τῆς ὑπερβολῆς. ὥστε καὶ αἱ προαιρετικαὶ ἕξεις αἱ φιλογυμναστικαὶ, ὑγιεινότεραι μᾶλλον ἔσονται καθ' ἑκατέραν τὴν αἵρεσιν ἔνθα μὲν οἱ πολυπονοί, ἔνθα δ' οἱ ὑποστατικώτεροι καὶ ἐναντίος τῷ μετρίῳ καὶ τῷ ὡς ὁ λόγος, ἔνθα μὲν ὁ ἄπονος καὶ οὐκ ἀμφοτέρωθεν δὲ καὶ ὁ ἀπολαυστικός, καὶ οὐχ ὁ πεινητικός. συμβαίνει δὲ τοῦτο, διότι ἡ φύσις εὐθὺς οὐ πρὸς ἅπαντα ὁμοίως ἀφέστηκε τοῦ μέσου, ἀλλ' ἧττον μὲν φιλόπονοι ἐσμέν, μᾶλλον δ' ἀπολαυστικοί. ὁμοίως δὲ τοῦτ' ἔχει καὶ περὶ ψυχῆς. ἐναντίαν δὲ τίθεμεν τὴν ἕξιν, ἐφ' ἣν τε ἁμαρτάνομεν μᾶλλον, καὶ ἐφ' ἣν οἱ πολλοί. ἡ δ' ἑτέρα ὥσπερ οὐκ οὖσα λανθάνει· διὰ γὰρ τὸ ὀλίγον ἀναισθητός. οἷον ὀργὴν πρᾳότητι, καὶ τὸν ὀργίλον τῷ πρᾴῳ. καίτοι ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἐπὶ τοῦ ἵλεων εἶναι, καὶ τοῦ καταλλακτικὸν εἶναι καὶ μὴ ὀργισθῆναι ῥαπιζόμενον. ἀλλ' ὀλίγοι οἱ τοιοῦτοι, ἐπ' ἐκεῖνο δὲ πάντες ῥέπουσι μᾶλλον. διὸ καὶ οὐ κολακευτικὸν ὁ θυμός. ἐπεὶ δ' εἴληπται ὁ διάλογος τῶν ἕξεων καθ' ἕκαστα τὰ πάθη, καὶ αἱ ὑπερβολαὶ καὶ αἱ ἐλλείψεις, καὶ τῶν ἐναντίων ἕξεων καθ' ἃς ἔχουσι κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον (τίς δ' ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ πρὸς τίνα δεῖ ὅρον ἀποβλέποντας λέγειν τὸ μέσον, ὕστερον ἐπισκεπτέον) φανερὸν ὅτι πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ ἀρεταὶ καὶ κακίαι περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ὑπερβολαί τινες καὶ ἐλλείψεις εἰσί, καὶ ἡδοναὶ καὶ λῦπαι ἀπὸ τῶν εἰρημένων ἕξεων καὶ παθημάτων γίνονται. ἀλλὰ μὴν ἥ γε βελτίστη ἕξις ἡ περὶ ἕκαστον μέση. δῆλον ὅτι αἱ ἀρεταὶ ἢ πᾶσαι, ἢ τούτων τινὲς ἔσονται τῶν μεσοτήτων.

Κεφάλαιον ς.

Λάβωμεν οὖν ἄλλην ἀρχὴν τῆς ἑπομένης ζητήσεως. εἰσὶ δὴ πᾶσαι μὲν αἱ οὐσίαι κατὰ φύσιν τινὲς ἀρχαί. διὸ καὶ ἑκάστη πολλὰ δύναται τοιαῦτα γεννᾶν. οἷον ἄνθρωπος ἀνθρώπους, καὶ ζῷον ὅλως ζῷα, καὶ φυτὸν φυτά. πρὸς δὲ τούτοις ὅ γ' ἄνθρωπος καὶ πράξεών τινων ἐστὶν ἀρχὴ μόνον τῶν ζῴων. τῶν γὰρ ἄλλων οὐθὲν εἴποιμεν ἂν πράττειν. τῶν δ' ἀρχῶν ὅσαι τοιαῦται,

A transfit ad medium is contrarius magis videtur. Quemadmodum in corporibus laborando quidem excedere, quam deficere: edendo verò deficere quam excedere salubrius est. Itaque & delectus rerum earum ij, inquam, qui his in exercitationibus sunt, similiter habent. Pro rationeque hac aut magis aut minùs conducibiles dicuntur, vt nunc quidem qui laborum, nūc qui continentiæ, stabilitatisque studiosiores sunt, apti magis sanitati videantur. B Et contra cùm à mediocri & ab eo quod ratio probat, discedimus; nunc quidem ignauus ille, laborumque fugiens, non autem ambo: nunc verò luxu perditus, & non famelicus ille delectu deterior dicetur. Id verò euenit, quòd natura non in omnibus æqualiter à medio distat: laboribus enim minus, quàm voluptatibus, capimur. Quæ similiter circa animam habent. Contraria verò constituimus, habitum, in quo magis C excedunt, & in quem vulgus inclinatur: alter verò latet perinde, ac non existat prorsus: quia enim contingit rariùs, non sentitur. Ita enim iram mansuetudini opponimus & iracundum māsuetudo. Nam etsi excessus cōtingat in mansuetudine exercenda, siue admittenda recōciliatione, siue nō irascendo, cùm sit cæsus alapis, pauci tamen eiusmodi reperiuntur: omnibus in alterum extremum propensis, ira nāque D minimè solet esse blanda. Postea quam igitur habitus circa quamlibet passionem, ac excessus defectusque, & cōtrarios habitus, quos habent secundum rectam rationem homines, enumerauimus superest, vt quid sit recta ratio, cuiusve termini respectu, medium vocandum sit, exponatur. Manifestum verò omnes virtutes morales, omniaque vitia circa voluptuaria, tristiaque excessus quosdam esse atque defectus. Vo- E luptates autem à memoratis habitibus affectionibusq. fiūt verùm optimus habitus rei cuiusq medius existit. Vnde patet, virtutes aut omnes, aut quasdam in mediocritate sitas esse.

CAPVT VI.

Qvapropter aliud principium considerationi sequenti constituatur. Etenim substantiæ omnes secundum natu- F ram principia quædam sunt, & possunt singulæ multa eius generis progignere, vt homo hominē, & animal in vniuersum alia animalia plantæq. plantas. Præter hæc verò solus omnium animantiū homo actionum quarundam principium est: quippe quòd præter hunc nullum agere præterea dicitur. Sed enim ea propria vocantur,

è quibus primùm motus proficiscuntur: iustissimè verò omnium è quibus aliter nihil queat produci, cuiusmodi penes Deum sunt. Immobilia autem vt in mathematicis, nō per se quidem sed similitudine quadam principia appellantur. Hic enim ipso principio labefactato, labefieri omnes quę ab illo principio fluxêre demonstrationes, oportet, cùm ipsæ inter se demōstrationes altera alteram tantisper non euertunt, quantisper illa communis hypothesis, vnde lucem istæ suam habent, non euertitur. Homo igitur motus cuiusdam principium est, non actio motus est. Quia verò principium quemadmodum & in aliis, eorum, quæ per ipsum sunt fiuntque, causa existit: vt in demonstrationibus, ita hic quoque pensiculare ea conuenit. Nam si habente trigono duos rectos, necessum est tetragonum quatuor rectis constare: manifestum est, quòd trigonus duos rectos habēs, causa eius existat. Verùm si quid in trigono mutaris, necessarium est & in tetragono mutes, vt si tres habuerint sex, & si quatuor octo. Sin verò nōn mutes, vt illud, ita hoc quoque habeat necesse est. Id ita necessariò euenire, ex Analyticis patet: verùm impræsentiarum in tantillum neque dicere accuratè neque non dicere cōuenit. Nam si nulla alia triāgulo causa est, cur ita habeat, id ipsum principium erit, & causa, qua reliqua adstruantur. Quocirca si quædam sunt eiusmodi, vt etiam contrà habere possint, necessariò etiam principia sunt eiusmodi. Nam ex necessariis nihil, nisi necessarium concluditur: quæ verò à nobis oriuntur, etiam contrariè euenire possunt. Equidem quæ penes homines sunt pleraque eius generis comperiuntur, atque ipsi talium etiam principia existunt. Quarum igitur cunque actionum principium & dominus homo constituitur, eas patet fieri, & non fieri posse, & in sua etiam manu esse, qui fiant, vel non fiant: vtpute quorum ipse dominus est, vt vel sint, vel non sint. Quæ verò in ipso sita sunt, vt faciat, vel non faciat, eorum vtiq. causa existit. Quoniam autem virtus, ac vitium, & vtrorumque effectus, hi quidem laudantur, illi verò vituperantur: vituperantur autem, laudanturque non quæ à necessitate, vel natura, vel fortuna insunt, sed quorum ipsi causa sumus. Quorū verò alij causa sunt, eorundem etiam laus, vel nota erit. manifestum virtutem, ac vitium circa eiusmodi versari, quorum causa quisque est, & actionis principium. Quocirca dispiciendum, quorum causa, quarumque actionum principium homo existat.

A ὅθεν πρῶτον αἱ κινήσεις, κύριαι λέγονται, μάλιστα δὲ δικαίως ἀφ' ὧν μὴ ἐνδέχεται ἄλλως, ἣν ἴσως ὁ θεὸς ἄρχει. ἐν δὲ ταῖς ἀκινήτοις ἀρχαῖς, οἷον ἐν ταῖς μαθηματικαῖς, οὐκ ἔστι τὸ κύριον· καίτοι λέγεταί γε καθ' ὁμοιότητα. καὶ γὰρ ἐνταῦθα κινουμένης ἀρχῆς, πάντα μάλιστ' ἂν τὰ δεικνύμενα μεταβάλλοι, αὐτὰ δ' αὑτὰ οὐ μεταβάλλει ἀναιρουμένου θατέρου ὑπὸ θατέρου, ἂν μὴ τῷ τὴν ὑπόθεσιν ἀνελεῖν, B καὶ δι' ἐκείνης δεῖξαι. ὁ δ' ἄνθρωπος ἀρχὴ κινήσεώς τινος· ἡ γὰρ πρᾶξις κίνησις. ἐπεὶ δ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἡ ἀρχὴ αἰτία ἐστὶ τῶν δι' αὐτὴν ὄντων ἢ γινομένων, δεῖ νοῆσαι καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων. εἰ γὰρ ἔχοντος τοῦ τριγώνου δύο ὀρθὰς, ἀνάγκη τὸ τετράγωνον ἔχειν τέτταρας ὀρθὰς, φανερὸν ὡς αἴτιον τούτου, τὸ C δύο ὀρθὰς ἔχειν τὸ τρίγωνον. εἰ δέ γε μεταβάλλοι τὸ τρίγωνον, ἀνάγκη καὶ τὸ τετράγωνον μεταβάλλειν, οἷον εἰ τρεῖς ἕξ, εἰ δὲ τέτταρας ὀκτώ, κἂν μὴ μεταβάλλῃ, τοιοῦτον δ' ᾖ, κἀκεῖνο τοιοῦτον ἀναγκαῖον εἶναι. δῆλον δ' ὃ ἐπιχειροῦμεν ὅτι ἀναγκαῖον, ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν. νῦν δ' οὔτε μὴ λέγειν οὔτε λέγειν ἀκριβῶς οἷόν τε, πλὴν τοσοῦτον. εἰ γὰρ μηθὲν ἄλλο αἴτιον τοῦ, τὸ τρίγωνον οὕτως ἔχειν, ἀρχή τις ἂν εἴη τοῦτο, D καὶ αἴτιον τῶν ὕστερον. ὥστ' εἴπερ ἐστὶν ἔνια τῶν ὄντων ἐνδεχόμενα ἐναντίως ἔχειν, ἀνάγκη καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν εἶναι τοιαύτας. ἐκ γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ἀναγκαῖον τὸ συμβαῖνόν ἐστι. τὰ δέ γε ἐντεῦθεν ἐνδέχεται γενέσθαι τἀναντία, καὶ ὃ ἐφ' αὐτοῖς ἐστι τοῖς ἀνθρώποις πολλὰ τῶν τοιούτων, καὶ ἀρχαὶ τῶν τοιούτων εἰσίν. ὥσθ' ὅσων πράξεων ὁ ἄνθρωπός ἐστιν ἀρχὴ καὶ κύριος, φανερὸν ὅτι ἐνδέχεται καὶ γίνεσθαι καὶ μή, καὶ ὅτι ἐφ' αὑτῷ E ταῦτ' ἐστὶ γίνεσθαι καὶ μή, ὧν γε κύριός ἐστι τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι. ὅσα δ' ἐφ' αὑτῷ ἐστι ποιεῖν ἢ μὴ ποιεῖν, αἴτιος τούτων οὗτός ἐστι· καὶ ὅσων αἴτιος, ἐφ' αὑτῷ. ἐπεὶ δ' ἥ τε ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, καὶ τὰ ἀπ' αὐτῶν ἔργα, τὰ μὲν ἐπαινετά, τὰ δὲ ψεκτά, (ψέγεται γὰρ καὶ ἐπαινεῖται οὐ διὰ τὰ ἐξ ἀνάγκης ἢ τύχης ἢ φύσεως ὑπάρχοντα, ἀλλ' ὅσων αἴτιοι ἐσμὲν. ὅσων γὰρ F ἄλλος αἴτιος, ἐκεῖνος καὶ τὸν ψόγον καὶ τὸν ἔπαινον ἔχει) δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία περὶ ταῦτ' ἐστὶν, ὧν αὐτὸς αἴτιος καὶ ἀρχὴ πράξεων. ληπτέον ἄρα ποίων αὐτὸς αἴτιος καὶ ἀρχὴ

πράξεων

πράξεων, ταύτης μὲν δὴ ὁμολογουμένης, ὅσα μὲν ἑκούσια καὶ κατὰ προαίρεσιν τὴν ἑκάστου, ἐκεῖνον αἴτιον εἶναι· ὅσα δ᾽ ἀκούσια, οὐκ αὐτὸν αἴτιον. πάντα δ᾽ ὅσα προελόμενος, καὶ ἑκὼν δηλονότι. δῆλον τοίνυν ὅτι ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία τῶν ἑκουσίων ἂν εἴησαν.

Κεφάλαιον ζ.

Ληπτέον ἄρα τί τὸ ἑκούσιον, καὶ τὸ ἀκούσιον, καὶ τί ἐστιν ἡ προαίρεσις. ἐπειδὴ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία ὁρίζεται τούτοις, πρῶτον σκεπτέον τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον. τριῶν δὴ τούτων ἕν τι δόξειεν ἂν εἶναι, ἤτοι κατ᾽ ὄρεξιν, ἢ κατὰ προαίρεσιν, ἢ κατὰ διάνοιαν· τὸ μὲν ἑκούσιον, κατὰ τούτων τι· τὸ δ᾽ ἀκούσιον, παρὰ τούτων τι. ἀλλὰ μὴν ἡ ὄρεξις εἰς τρία διαιρεῖται, εἰς βούλησιν καὶ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν· ὥστε ταῦτα διαιρετέον, καὶ πρῶτον κατ᾽ ἐπιθυμίαν. δόξειε δ᾽ ἂν πᾶν τὸ κατ᾽ ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον εἶναι· τὸ γὰρ ἀκούσιον, πᾶν δοκεῖ εἶναι βίαιον· τὸ δὲ βίαιον, λυπηρόν· καὶ πᾶν ὃ ἀναγκαζόμενοι ποιοῦσιν ἢ πάσχουσιν· ὥσπερ καὶ Εὔηνός φησι· Πᾶν γὰρ ἀναγκαῖον πρᾶγμ᾽ ἀνιηρὸν ἔφυ. ὥστ᾽ εἴ τι λυπηρόν, βίαιον· καὶ εἰ βίαιον, λυπηρόν. τὸ δὲ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν πᾶν λυπηρόν· ἡ γὰρ ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος· ὥστε βίαιον καὶ ἀκούσιον· τὸ ἄρα κατ᾽ ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον· ἐναντία γὰρ ταῦτ᾽ ἀλλήλοις. ἔτι ἡ μοχθηρία ἀδικώτερον ἅπαντα ποιεῖ· ἡ δ᾽ ἀκρασία μοχθηρία δοκεῖ εἶναι. ὁ δ᾽ ἀκρατὴς ὁ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν, παρὰ τὸν λογισμὸν οἷος πράττειν κατ᾽ ἐπιθυμίαν. ἑκὼν ἄρα πράξει· καὶ ἑκούσιον, τὸ κατ᾽ ἐπιθυμίαν. καὶ γὰρ ἄτοπον εἰ δικαιότεροι ἔσονται οἱ ἀκρατεῖς γενόμενοι. ἐκ μὲν τοίνυν τούτων, δόξειεν ἂν τὸ κατ᾽ ἐπιθυμίαν ἑκούσιον εἶναι. ἐκ δὲ τῶνδε, τοὐναντίον· ἅπαν γὰρ ὃ ἑκών τις πράττει, βουλόμενος πράττει· καὶ ὃ βούλεται, ἑκών. βούλεται δ᾽ οὐδεὶς ὃ οἴεται εἶναι κακόν. ἀλλὰ μὴν ὁ ἀκρατευόμενος οὐχ ἃ βούλεται ποιεῖ. τὸ γὰρ παρ᾽ ὃ οἴεται βέλτιστον εἶναι, πράττειν δι᾽ ἐπιθυμίαν, ἀκρατεύεσθαί ἐστιν. ὥστε ἅμα συμβήσεται τὸν αὐτὸν ἑκόντα καὶ ἄκοντα πράττειν. τοῦτο δ᾽ ἀδύνατον. ἔτι δ᾽ ὁ ἐγκρατὴς δικαιοπραγήσει, καὶ μᾶλλον τῆς ἀκρασίας. ἡ γὰρ ἐγκράτεια ἀρετή, ἡ δ᾽ ἀρετὴ δικαιοτέρους ποιεῖ. ἐγκρατεύεται δέ, ὅταν πράττῃ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν κατὰ τὸν λογισμόν. ὥστ᾽ εἰ τὸ μὲν δικαιοπραγεῖν ἑκούσιον, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν· ἄμφω γὰρ δοκεῖ ταῦτα ἑκούσια εἶναι.

A Etenim confitemur omnes, voluntariorum tantùm, & eorum, quę electionem admittunt, neque à volẽtibus, deliberatóque suscipiuntur, causam quenque esse: inuoluntariorum verò, nequaquam. Vnde satis constat, voluntariorum tantùm virtutem esse, ac vitium.

CAPVT VII.

IDcirco quid voluntarium ac inuoluntarium sit, cùm virtus his, vitiúmque describantur, B considerandum erit. E tribus verò his vnum existere videtur, aut iuxta cupiditatem, aut electionem, aut intelligẽtiam. Nam voluntarium secundum hæc aliquid est: inuoluntarium verò præter hæc aliquid. Porrò cupiditas in tres partes distribuitur, voluntatem irascentiam, & cupiditatem. Itaque hæc distinguenda sunt, & primùm quidem secundum cupiditatem. Omne enim, quod iuxta cupiditatem C est, voluntarium vtique iudicatur: nam inuoluntarium omne violentum videtur: & si violentum sit, etiam acerbum erit, omne scilicet, quod coacti faciunt, aut patiuntur, quemadmodum Euenus inquit: *Omnem rem necessariam molestam esse.* Itaque si quid molestum, idem etiam violentũ erit, & contrà. Quicquid verò præter cupiditatẽ est, id omne dolorẽ infert: iucundorũ enim cupiditas est. Itaq. violenta D etiam inuolũtaria sunt, & proinde quæ secundũ cupiditatẽ, eadẽ voluntaria: hæc enim inter se inuicẽ sunt cõtraria. Porrò omnis malitia reddit deteriorẽ. Intẽperantia autẽ, malitia quædã est vt videtur. Intemperãs qui præter rationẽ sequitur cupiditates, volens igitur facit, & volũtarium iuxta cupiditatem. Absurdum enim sit, intemperantes redditos, iustiores fore. Ex his igitur voluntarium id quod fit secun- E dum cupiditatem iudicari queat, ex aliis verò contrariũ. Quicquid enim fit voluntariè, id fit à volente, quódque à volente, id voluntarium. Nemo autem vult quod malum esse nerit. Verùm intemperans non quæ vult facit: siquidem intemperanter agere, est ex cupiditate præter id quod optimum quis arbitratur agere. Vnde volentem, nolentémque eundem agere contingeret: quod est impossibile. Continens verò iustiùs agit incõtinẽte. Nam cõtinen- F tia virtus est, & proinde iustiores efficit suis studiosos. Tum verò exercetur, cùm contra cupiditatem, secundum rationem viuitur. Quocirca iustè quemadmodum & prauè agere voluntarium est: vtraque enim voluntaria apparent: & necessum si alterum voluntarium sit, etiam alterum esse

quòd verò præter cupiditatem fit, voluntarium. Idem igitur, volens aget, & non volens. Sic etiam propemodum sese de ira habet. Nam continentia, & incõtinentia, quemadmodum circa cupiditatem, ita circa iram quoq; versari videtur. Nam quod iræ repugnat triste est & violenta eius cohibitio. Itaque si violenta, etiam involuntaria. & quod secundum iram fit, voluntarium. Videtur & Heraclitus vim iræ cõtuẽs repressionem eius permolestam attestari. *Difficile enim, inquit, iræ resistere est: animam enim emit ira eo quod cupit.* Sin impossibile eundem quippiam nolentem volentémque unum idem facere, magis volũtarium est, quod a voluntate, quàm cupiditate, aut iracundia fit argumento est, quòd multa facimus etiam absque ira, & cupiditate. Superest igitur vt, an quod volũt homines, idem sit voluntarium, consideretur: videtur namque & id impossibile, quando & suprà cõstitutum est, maliciam reddere iniustiores: ac intemperantia quidem malitia est. Cõtrarium verò usuvenit, eo quòd nemo quæ mala arbitratur, velit quæ tamẽ facit intemperãs. Itaque si iniuria afficere, spontaneum est, id autem ex voluntate: ergo intemperãs factus, nõ iniurius, sed temperãte priore illo iustior erit: quod est impossibile. Voluntarium igitur non esse quod iuxta cupiditatem fit, patet.

CAPVT VIII.

SEd & neque id quod secundum electionem, ex iisdem manifestum est. Nam quod ab electione fit, demõstratum est inuoluntarium non esse: sed magis quod quisque vult, id voluntarium. Verum contingit etiam nõ volentem, tamen spontaneum aliquid agere: atque solum id est demõstratum. Multa insuper repentinò volentes facimus: eligit autem repentè nemo. Etenim si trium horum aliquod voluntarium est, necessariò erit aut secundum cupiditatem, aut electionem, aut intellectum ex quibus, cùm duo priora nõ sint, relinquitur vt in eo quòd contemplando quis agat situm, volũtarium illud dicamus. Cæterum paululum progressi oratione finem tractatui de voluntario, inuolũtarioque imponemus. Eorum enim quæ vi aut non vi eveniunt, cõsideratio prioribus cognata est ac propria. Omne enim violẽtum inuolũtarium. Quocirca de violento cõsiderãdum est quid sit, quóve pacto ad volũtarium inuoluntarium habeat.

A καὶ ἀνάγκη εἰ θάτερον ἑκούσιον, καὶ θάτερον· τὸ δὲ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον· ἅμα ἄρα ὁ αὐτὸς τὸ αὐτὸ πράξει ἑκὼν καὶ ἄκων. ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ θυμοῦ. ἀκρασία γὰρ καὶ ἐγκράτεια, καὶ θυμοῦ δοκεῖ εἶναι, ὥσπερ καὶ ἐπιθυμίας· καὶ τὸ παρὰ τὸν θυμὸν λυπηρόν, καὶ βίαιον ἡ κάθεξις. ὥστ' εἰ τὸ βίαιον ἀκούσιον, τὸ κατὰ τὸν θυμὸν ἑκούσιον ἂν εἴη πᾶν. ἔοικε δὲ καὶ Ἡράκλειτος λέγειν εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ θυμοῦ βλέψας, ὅτι λυπηρὰ ἡ κώλυσις αὐτοῦ. χαλεπὸν γάρ φησι θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ὠνεῖται. εἰ δ' ἀδύνατον τὸ αὐτὸν ἑκόντα καὶ ἄκοντα πράττειν ἅμα τὸ κατὰ τὸ αὐτὸ τοῦ πράγματος, μᾶλλον ἑκούσιον τὸ κατὰ βούλησιν τοῦ κατ' ἐπιθυμίαν καὶ θυμόν. τεκμήριον δέ· πολλὰ γὰρ πράττομεν ἑκόντες ἄνευ ὀργῆς καὶ ἐπιθυμίας. λείπεται C ἄρα, εἰ τὸ βουλόμενον καὶ ἑκούσιον ταὐτὸ σκέψασθαι. φαίνεται δὲ καὶ τοῦτο ἀδύνατον. ὑπόκειται γὰρ ἡμῖν καὶ δοκεῖ ἡ μοχθηρία ἀδικωτέρους ποιεῖν. ἡ δ' ἀκρασία μοχθηρία τις φαίνεται. συμβήσεται δὲ τοὐναντίον· βούλεται μὲν γὰρ οὐδεὶς ἃ οἴεται εἶναι κακά· πράττει δ' ὅταν γένηται ἀκρατής. εἰ οὖν τὸ μὲν ἀδικεῖν ἑκούσιον· τὸ δ' ἑκούσιον τὸ κατὰ βού- D λησιν, ὅταν ἀκρατὴς γένηται, οὐκέτι ἀδικήσει, ἀλλ' ἔσται δικαιότερος ἢ πρίν γε ἀκρατής. τοῦτο δ' ἀδύνατον. ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστι τὸ ἑκούσιον τὸ κατ' ὄρεξιν πράττειν, οὐδ' ἀκούσιον τὸ παρὰ τὴν ὄρεξιν, φανερόν.

Κεφ. η.

Ὅτι δ' οὐδὲ κατὰ προαίρεσιν, πάλιν ἐκ τῶνδε δῆλον. τὸ μὲν γὰρ κατὰ βούλησιν E ὡς οὐκ ἀκούσιον, ἀπεδείχθη, ἀλλὰ μᾶλλον πᾶν ὃ βούλεται καὶ ἑκούσιον. ἀλλ' ὅτι καὶ μὴ βουλόμενον ἐνδέχεται πράττειν ἑκόντα, τοῦτο δέδεικται μόνον. πολλὰ δὲ βουλόμενοι πράττομεν ἐξαίφνης· προαιρεῖται δ' οὐδεὶς οὐδὲν ἐξαίφνης. εἰ δὲ ἀνάγκη μὲν ἓν τῶν τριῶν τούτων εἶναι τὸ ἑκούσιον, ἢ κατ' ὄρεξιν, ἢ κατὰ προαίρεσιν, ἢ κατὰ διάνοιαν· τούτων δὲ τὰ δύο μὴ F ἔστι, λείπεται ἐν τῷ διανοούμενόν πως πράττειν εἶναι τὸ ἑκούσιον. ἔτι δὲ μικρὸν προαγαγόντες τὸν λόγον, ἐπιθῶμεν τέλος τῷ περὶ τοῦ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου διορισμῷ. δοκεῖ γὰρ τὸ βίᾳ καὶ μὴ βίᾳ τι ποιεῖν, οἰκεῖα τοῖς εἰρημένοις εἶναι. τό, τε γὰρ βίαιον ἀκούσιον, καὶ τὸ ἀκούσιον πᾶν βίαιον εἶναι φαμέν. ὥστε περὶ τοῦ βίᾳ σκεπτέον πρῶτον τί ἐστι, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον.

δοκεῖ δὴ

Δοκεῖ δὴ τὸ βίαιον καὶ τὸ ἀναγκαῖον ἀντικεῖσθαι, καὶ ἡ βία καὶ ἡ ἀνάγκη, τῷ ἑκουσίῳ καὶ τῇ πειθοῖ ἐπὶ τῶν πραττομένων. καθόλου δὲ τὸ βίαιον καὶ τὴν ἀνάγκην, καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων λέγομεν. καὶ γὰρ τὸ πῦρ κάτω βίᾳ καὶ ἀναγκαζόμενον φέρεσθαι φαμέν. τοῦτο δ' ὅταν κατὰ φύσιν καὶ τὴν καθ' αὑτὸ ὁρμὴν φέρηται, βίᾳ οὐ μὴν οὐδ' ἑκούσια λέγεται, ἀλλ' ἀνώνυμος ἡ ἀντίθεσις. ὅταν δὲ παρὰ ταύτην, βίᾳ φαμέν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων, καὶ ἐπὶ τῶν ζῴων ὁρῶμεν βίᾳ πολλὰ καὶ πάσχοντα καὶ ποιοῦντα, ὅταν παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ ὁρμὴν ἔξωθέν τι κινῇ. ἐν μὲν τοῖς ἀψύχοις ἁπλῆ ἡ ἀρχή, ἐν δὲ τοῖς ἐμψύχοις πλεονάζει. οὐ γὰρ ἀεὶ ἡ ὄρεξις καὶ ὁ λόγος συμφωνεῖ. ὥστ' ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ζῴων ἁπλοῦν τὸ βίαιον, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀψύχων. οὐ γὰρ ἔχει λόγον καὶ ὄρεξιν ἐναντίαν, ἀλλὰ τῇ ὀρέξει ζῇ. ἐν δ' ἀνθρώπῳ ἔνεστιν ἄμφω, καὶ ἔν τινι ἡλικίᾳ, ᾗ καὶ τὸ πράττειν ἀποδίδομεν. οὐ γὰρ φαμὲν τὸ παιδίον πράττειν, οὐδὲ τὸ θηρίον· ἀλλ' ὅταν ἤδη διὰ λογισμὸν πράττῃ. δοκεῖ δὴ τὸ βίαιον ἅπαν λυπηρὸν εἶναι· καὶ οὐδεὶς βίᾳ μὲν ποιεῖ, χαίρων δέ. διὸ περὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν ἀκρατῆ πλείστη ἀμφισβήτησίς ἐστιν. ἐναντίας γὰρ ὁρμὰς ἔχων αὐτὸς ἕκαστος αὐτῶν πράττει· ὥσθ' ὅ τ' ἐγκρατής, βίᾳ (φασίν) ἀφέλκει αὑτὸν ἀπὸ τῶν ἡδέων ἐπιθυμιῶν· ἀλγεῖ γὰρ ἀφέλκων ἀντιτεινούσης τῆς ὀρέξεως· ὅ τ' ἀκρατὴς βίᾳ παρὰ τὸν λογισμόν. ἧττον δὲ δοκεῖ λυπεῖσθαι. ἡ γὰρ ἐπιθυμία, τοῦ ἡδέος, ᾧ ἀκολουθεῖ χαίρων. ὥσθ' ὁ ἀκρατὴς μᾶλλον ἑκὼν καὶ οὐ βίᾳ, ὅτι οὐ λυπηρῶς. ἡ δὲ πειθὼ τῷ βίᾳ καὶ ἀνάγκῃ ἀντιτίθεται. ὁ δ' ἐγκρατὴς ἐφ' ἃ πέπεισται ἄγεται, καὶ πορεύεται οὐ βίᾳ, ἀλλ' ἑκών. ἡ δ' ἐπιθυμία οὐ πείσασα ἄγει· οὐ γὰρ μετέχει λόγου. ὅτι μὲν οὖν δοκοῦσιν οὗτοι μόνοι βίᾳ καὶ ἄκοντες ποιεῖν, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν, ὅτι καθ' ὁμοιότητά τινα τοῦ βίᾳ, καθ' ἣν καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων λέγομεν, εἴρηται. οὐ μὴν ἀλλ' εἴ τις προσθείη τὸ ἐν τῷ διορισμῷ προσκείμενον, κἀκεῖ λύεται τὸ λεχθέν. ὅταν μὲν γάρ τι τῶν ἔξωθεν παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ ὁρμὴν κινῇ ἢ ἠρεμίζῃ, βίᾳ φαμέν. ὅταν δὲ μή, οὐ βίᾳ. ἐν δὲ τῷ ἐγκρατεῖ καὶ ἀκρατεῖ ἡ καθ' αὑτὸν ὁρμὴ ἐνοῦσα ἄγει. ἄμφω γὰρ ἔχει. ὥστ' οὐ βίᾳ οὐδέτερος, ἀλλ' ἑκὼν διά γε ταῦτα πράττει, οὐδ' ἀναγκαζόμενος· τὴν γὰρ ἔξωθεν ἀρχὴν

A Videtur autem violentum necessariò, vis & necessitas voluntario, persuasionique in rebus agendis opponi. In vniuersum autem violentum necessitatémque etiam inanimatis assignamus. Nam & ignem vi, coáctumque deorsum ferri cernimus. Verùm quando secundum naturam, propriúmque impetum fertur, nec violentia, nec voluntarium subest, sed nomine caret antithesis: verùm cum præter hæc contingunt, vi dicimus fieri. Eodem pacto &
B animalia, & inanimata vi multa cum facere, tum pati animaduertuntur, quando scilicet præter naturalem impetum ab externo aliquo mouentur. Quod in anima quidem expertibus simplex est, sed in animatis sæpe simplex, vt in quibus non semper ratio, cupiditásque consonāt. Ac cæteris quidem animalibus quemadmodum & inanimatis violētum simplex est, quippe quæ cupiditati (nam ea viuunt) rationem minimè con-
C trariam habeāt: homini verò ambo insunt, certa quadam ætate, ea scilicet, quæ rebus per rationem agendis idonea est: neque enim vel puerum, vel feram agere dicimus. Proinde cùm violentum omne molestum esse, nec vi quisquam, sed gaudens agere videatur, magna de temperante intemperantéque cōtrouersia oritur, cùm quod vterque contrarios intra se impetus sentiens a-
D git. Vnde temperantem vi se ipsum à suauium cupiditate abstraxisse aiunt: dolere enim luctans cum resistente cupiditate. Intemperans autem vi, præter rationem rapitur minùs tamen affligitur, nam cupiditati lætus indulget, quippe qui suauibus intendit, quocirca non vi, sed volens agit, quia dolore vacat. Porrò persuasio violentiæ, necessitatique opponitur: temperans
E verò ea sectatur, de quibus persuasus est, non vi, sed volens. Nam cupiditas citra persuasionem trahit, quippe quæ ratione caret. Quòd igitur ij soli vi, inuitique facere videātur, quámque ob causām, scilicet ob similitudinem qua & inanimata agere dicimus, exposuimus hactenus. Sed enim si & quod in determinatione positum isthic fuerat, adijciatur, soluitur quod dictū est. Quando igitur foris quippiam præter impetum intrinsecum mouerit, sedaritve, vi
F id fieri asseueramus: quando verò secùs, non vi. In temperante autem, intemperantéque, insitus impetus ducit, vterumque enim habet. & neuter vi, & coactus, sed volens vterque agit. Nam principium,

quod foris est præter naturalem impetum siue moueat, siue motum impediat, necessitatem vocamus vt si quis manu, & voluntate & cupiditate renitentis, arrepta, percutiat alium. Verùm si intrinsecus principium fuerit, vis non est: quandoquidem & voluptas inest [& dolor in vtrisque. Nam & qui continenter agit, dolore afficitur: quippe qui contra quàm cupiditas ferat, faciat: & lætitia ac voluptate, quippe qui speret, sibi id olim fore commodo & bono: vel iam bono esse dum hac ratione morbum expellit. Similiter incontinens gaudet ille quidem dum fruitur hac sua incontinentia, re optata: sed & dolore afficitur, quippe qui metuat necessariò, propter conscientiam malè facti. Itaque dicere, vi vtrunque agere, à ratione non est alienum: vterque enim, si spectes in altero appetitum, in altero rationem, agit inuitus. Nam cùm diuisa sint hæc duo, alterum ab altero extruditur. Quoniam autem in aliqua animi parte id manifestò contingit: solet id ad totum animum transferri. Atqui de partibus quidem eius dici id potest: cæterû animus totus tam incontinentis quàm continentis sponte sua agit: vi verò neuter: sed aliquid tantum quod ipsis inest: vtrumque autem eorum *quæ pugnant inuicem*, à natura habemus. Nam & ratio naturâ nobis inest ad imperandum: si enim aliquem ita vt natus est, esse siueris, modò debilis aut mutilus nulla sui parte fiat, inerit ei ratio. Et cupiditas: statim enim vt editus est aliquis in lucem, eum comitatur, eique inest.] Atque his ferè duobus à natura quippiam inesse determinamus: eo scilicet quòd statim à natiuitate inest & quod generatione existère facilè consequimur, vt senectus, canities, ac alia id genus. Itaq. non secundum naturam facit alteruter, sed secũdum naturam simpliciter: sed non eandem. Quæstionib. igitur de temperante, intemperanteque, vtrum vi, & non volens agat, alter, aut vterque, aut vi simul, inuitiq ambo: & si vis voluntaria sit num volentes simul, nolentésque agant ex dictis hactenus occurrendum. Verùm & aliter vi, coactíque agere dicuntur, non dissentientibus inter se mutuò ratione & cupiditate, quando scilicet id faciũt, quod molestum quidem & friuolum iudicãt: sed neglectum damnum, aut mortem inferat: hæc enim omnes, aut coactos facere aiunt, aut non. Faciunt autem omnes: nam omittere quidem licet, sed ferendum incommodum. Verùm ex his alia quidem violenta, alia verò non violenta fortè quis dixerit. Quæcũque enim eorum,

A τὴν παρὰ τὴν ὁρμὴν ἢ ἐμποδίζουσ᾽ ἢ κινοῦσαν, ἀνάγκην λέγομεν, ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὴν χεῖρα τύπτοι τινὰ ἀντιτείνοντος καὶ τῷ βούλεσθαι καὶ τῷ ἐπιθυμεῖν. ὅταν δ᾽ ἔσωθεν ἡ ἀρχή, οὐ βίᾳ. ἔτι καὶ ἡδονὴ καὶ λύπη ἐν ἀμφοτέροις ἔνεστι. καὶ γὰρ ὁ ἐγκρατευόμενος λυπεῖται, παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράττων ἤδη, καὶ χαίρει τὴν ἀπ᾽ ἐλπίδος ἡδονήν, ὅτι ὕστερον
B ὠφεληθήσεται, ἢ καὶ ἤδη ὠφελεῖται ὑγιαίνων. καὶ ὁ ἀκρατής, χαίρει μὲν τυγχάνων ἀκρατευόμενος οὗ ἐπιθυμεῖ, λυπεῖται δὲ τὴν ἀπ᾽ ἐλπίδος λύπην. οἴεται γὰρ κακὸν πράττειν. ὥστε τὸ μὲν βίᾳ ἑκάτερον φάναι ποιεῖν, ἔχει λόγον· καὶ διὰ τὴν ὄρεξιν, καὶ διὰ τὸν λογισμὸν ἑκάτερον ἄκοντά ποτε πράττειν. κεχωρισμένα γὰρ ὄντα ἑκάτερα, ἐκκρούεται ὑπ᾽ ἀλλήλων. ὅθεν καὶ ἐπὶ τὴν ὅλην μεταφέρου-
C σι ψυχήν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἐν ψυχῇ τι τοιοῦτον ὁρῶσιν. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν μορίων ἐνδέχεται τοῦτο λέγειν· ἡ δ᾽ ὅλη ἑκοῦσα ψυχὴ καὶ τοῦ ἀκρατοῦς καὶ τοῦ ἐγκρατοῦς, πράττει. βίᾳ δ᾽ οὐδέτερος, ἀλλὰ τῶν ἐν ἐκείνοις τι, ἐπεὶ καὶ φύσει ἀμφότερα ἔχομεν. καὶ γὰρ ὁ λόγος φύσει ὑπάρχει, ὅτι ἐωμένης τῆς γενέσεως καὶ μὴ πηρωθείσης ἐν-
D έσται· καὶ ἡ ἐπιθυμία, ὅτι εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἀκολουθεῖ καὶ ἔνεστι. σχεδὸν δὲ τούτοις δυσὶ τὸ φύσει διορίζομεν, τῷ τε ὅσα εὐθὺς γινομένοις ἀκολουθεῖ πᾶσι, καὶ ὅσα ἐωμένης τῆς γενέσεως εὐθυπορεῖν γίνεται, οἷον πολιὰ καὶ γῆρας, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα. ὥστε μὴ κατὰ φύσιν ἑκάτερος πράττει, ἁπλῶς δὲ κατὰ φύσιν ἑκάτερος, οὐ τὴν αὐτήν. αἱ μὲν οὖν ἀπορίαι αὗται περὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ ἀκρατῆ, πότερον βίᾳ
E πράττουσιν ἀμφότεροι, ἢ ὁ ἕτερος, ὥστε μὴ ἑκόντας, ἢ ἅμα βίᾳ καὶ ἄκοντας· εἰ δὲ τὸ βίᾳ ἑκούσιον, ἅμα ἑκόντας καὶ ἄκοντας πράττειν· σχεδὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον. λέγονται δὲ κατ᾽ ἄλλον τρόπον βίᾳ καὶ ἀναγκασθέντες πρᾶξαι, οὐ διαφωνούντος τοῦ λόγου καὶ τῆς ὀρέξεως, ὅταν πράττωσιν ὃ καὶ λυπηρὸν καὶ φαῦλον ὑπο-
F λαμβάνουσιν· ἀλλ᾽ ἂν μὴ τοῦτο πράττωσι, πληγαὶ ἢ δεσμοὶ ἢ θάνατοι ἔσονται. ταῦτα γάρ φασιν ἀναγκασθέντες πρᾶξαι, ἢ οὔ. ἀλλὰ πάντες ποιοῦσιν αὐτὸ τοῦτο. ἔξεστι γὰρ μὴ ποιεῖν, ἀλλ᾽ ὑπομεῖναι τὸ πάθος. ἔτι ἴσως τούτων τὰ μὲν φαίη τις ἄν, τὰ δ᾽ οὔ. ὅσα μὲν γὰρ ἐφ᾽ ἑαυτῷ

τὸ τοιοῦτον μὴ ὑπάρξαι ἢ ὑπάρξαι δεῖ, ὅσα πράττει ἃ μὴ βιάζεται, ἑκὼν πράττει, καὶ οὐ βίᾳ· ὅσα δὲ μὴ ἐφ' αὑτῷ, τῶν τοιούτων βίᾳ πῶς, οὐ μέντοι γ' ἁπλῶς, ὅτι οὐκ αὐτὸ τοῦτο προαιρεῖται ὃ πράττει, ἀλλ' οὗ ἕνεκα, ἐπεὶ καὶ ἐν τούτοις ἔστι τις διαφορά. εἰ γὰρ ἵνα μὴ λαβὼν ψηλαφῶν ἀποκτείνῃ, γελοῖος ἂν εἴη εἰ λέγοι ὅτι βίᾳ καὶ ἀναγκαζόμενος. ἀλλὰ δεῖ μεῖζον κακὸν καὶ λυπηρότερον εἶναι, ὃ πείσεται μὴ ποιήσας· οὕτω γὰρ ἀναγκαζόμενος, καὶ μὴ βίᾳ πράξει, ἢ οὐ φύσει. ὅταν κακὸν ἀγαθοῦ ἕνεκα, ἢ μείζονος κακοῦ ἀπολύσεως πράττῃ, καὶ ἄκων γε· οὐ γὰρ ἐφ' αὑτῷ ταῦτα. διὸ καὶ τὸν ἔρωτα πολλοὶ ἀκούσιον τιθέασι, καὶ θυμοὺς ἐνίους καὶ τὰ φυσικά, ὅτι ἰσχυρὰ καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν· καὶ συγγνώμην ἔχομεν ὡς πεφυκότα βιάζεσθαι τὴν φύσιν. καὶ μᾶλλον ἂν δόξειε βίᾳ καὶ ἄκων πράττειν ἵνα μὴ ἀλγῇ ἰσχυρῶς, ἢ ἵνα μὴ ἠρέμα· καὶ ὅλως ἵνα μὴ χαίρῃ. τὸ γὰρ ἐφ' αὑτῷ, εἰς ὃ ἀνάγεται ὅλον, τοῦτ' ἔστιν ὃ ἡ αὐτοῦ φύσις οἵα τε φέρειν· ὃ δὲ μὴ οἵα τε, μηδ' ἐστὶ τῆς ἐκείνου φύσει ὀρέξεως ἢ λογισμοῦ, οὐκ ἐφ' αὑτῷ. διὸ καὶ τοὺς ἐνθουσιῶντας, καὶ προλέγοντας, καίπερ διανοίας ἔργον ποιοῦντας, ὅμως οὔ φαμεν ἐφ' αὑτοῖς εἶναι, οὔτ' εἰπεῖν ὃ εἶπον, οὔτε πρᾶξαι ὃ ἔπραξαν. ἀλλ' οὐδὲ δι' ἐπιθυμίαν. ὥστε καὶ διάνοιαί τινες καὶ πάθη οὐκ ἐφ' αὑτοῖς εἰσιν, ἢ πράξεις αἱ κατὰ τὰς τοιαύτας διανοίας καὶ λογισμούς· ἀλλ' ὥσπερ Φιλόλαος ἔφη, εἶναί τινας λόγους κρείττους ἡμῶν. ὥστ' εἰ τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον καὶ πρὸς τὸ βίᾳ ἔδει σκέψασθαι, τοῦτο μὲν οὕτω διῃρήσθω· οἱ γὰρ μάλιστ' ἐμποδίζοντες τὸ ἑκούσιον ὡς βίᾳ πράττοντες, ἀλλ' ἑκόντες.

Κεφάλαιον θ.

Ἐπειδὴ τοῦτ' ἔχει τὸ τέλος, καὶ οὔτε τῇ ὀρέξει οὔτε τῇ προαιρέσει τὸ ἑκούσιον ὥρισται, λοιπὸν δὴ ὁρίσασθαι τὸ κατὰ διάνοιαν. δοκεῖ δὴ ἐναντίον εἶναι τὸ ἑκούσιον τῷ ἀκουσίῳ, καὶ τὸ εἰδότα, ἢ ὃν ἢ οὗ ἕνεκα. ἐνίοτε γὰρ οἶδε μὲν ὅτι πατήρ, ἀλλ' οὐχ ἵνα ἀποκτείνῃ, ἀλλ' ἵνα σώσῃ, ὥσπερ αἱ Πελιάδες· ἢ τοιῶς ὡς ὅτι μὲν πόμα, ἀλλ' ὡς φίλτρον καὶ οἶνον· τὸ δ' ἦν κώνειον. τῷ δ' ἀγνοοῦντι καὶ ὃν καὶ ᾧ καὶ ὃ δι' ἄγνοιαν μὴ κατὰ συμβεβηκός. τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν, καὶ ὃ, καὶ ᾧ, καὶ ὅν, ἀκούσιον.

A per quę vel facere, vel nō facere, penes ipsum est, etiam si non volens facit tamen & facere sponte dicitur, & non vi: quæ verò penes ipsum non sunt, vi quodam modo, sed non simpliciter fieri dicuntur, eo quòd non illud ipsum eligit, sed alicuius gratia agit. Verùm in his est quoddam discrimē. Nam ridiculus fuerit, si vt cōtactus quis vi taret occidisset alterum, vi se id coactumque fecisse dicat: maius enim, acerbiusque B malum oportet non facienti propositum sit. Sic enim coactus & non vi faciet, scilicet quando malum boni gratia, vel ob maioris mali repulsionem agit, idq; inuitus. Neque enim penes ipsum hæc sunt, quocirca & amorem, & iras quasdam, & naturalia nonnulla inter inuoluntaria connumerant, quia violenta nimis, & supra naturam sunt. Vnde & veniam merentur, eo C quòd vi cogere naturam soleāt. Sed & magis vi, inuiteq; facere videtur, qui facit, ne vehementius aut leuiter doleat, vel etiam ne gaudeat. Nam ad ipsam refertur vniuersum, quod ferendo natura est. Verùm quę neque naturalis cupiditatis, nec rationis sunt, non debet penes ipsum esse censeri: quam ob rem phanatici, & qui futura prædicunt quamlibet intellectus opus faciunt, non tamen id penes ipsos esse asse-D ueramus, neque vt faciant quæ fecerunt, neque vt dicant quæ dixerunt. Sed & nec per cupiditatem. Itaque & intellectus quidam, affectusque, aut actiones secundum eiusmodi rationes, & intelligentias, in nostra potestate non sunt. Sed quemadmodum Philolaus inquit, Rationes quædam sunt nobis potentiores. Ergo voluntariorum, ac inuoluntariorum consideratio eorum, quæ vi eueniunt tractatui iungenda est: atque hæc ita sint inter se se distincta. E Nam qui spontaneum maxime interpellant, id se coactos dicunt, vt in eam animi sententiam venirent.

CAPVT IX.

ET quia finem id iam habet, & voluntarium, nec cupiditate, nec electione terminatum est, reliquum est, vt ea, quæ iuxta intellectum fiunt, determinentur. F Videtur autem inuoluntario contrarium esse voluntarium, &, quod cuiusque gratia sciens quis facit. Interdum enim nouit quòd pater sit, non tamen quòd occidat, sed seruet potiùs: vt Peliades, pęrebant quidem poculum, sed vt amatorium, & vino plenum: id verò venenum erat. Ignorans autem quem, cui, & quid, ex ignorantia, non per accidens agere dicitur. Quod autem ab ignorantia se tali fit, inuoluntarium est: ergo voluntarium contrarium est

Quae igitur penes ipsum sunt, ut facere omittat, facit non ignorans, & per se, ea utique voluntaria sunt, & voluntarium id ipsum est; quae verò ignorans ex eo quod ignorat, ea invitus facit. Porrò quia scire & intelligere bifariam capiuntur, vel ut habeatur, vel ut usurpetur scientia, qui habens non utitur, interdum ignorans meritò dicitur, interdum verò nequaquam, velut si per negligentiam non utatur. Similiter & is vituperatur qui vel facultatum, vel necessariorum perditiam per negligentiam, aut dolorem aliquem, voluptatemque non vel fugit. Haec loco huic inserenda videbantur. De voluntario igitur & involuntario hoc modo determinatum sit.

CAPUT X.

DE electione verò deinceps dicemus, expositis primum nonnullis quaestionibus. Ambigat enim fortasse quis in quo genere oriatur, tum in quasi constituenda sint, aut eadémne, aut diversa sint voluntarium, & involuntarium. Maximè verò quidam asseverant, & quaerenti etiam ita forte videri queat, electionem ex duobus his alterum esse, scilicet aut opinionē, aut appetitum: utraque enim consectanea videntur. Verum appetitum non esse, patet ex eo quod aut voluntatem aut cupiditatem, aut iram esse necessum sit: nemo quippe nisi horum aliquid patiens appetit. Ira porrò cupiditasque etiam feris insit, electio verò nequaquam: & tamen quibus haec ambo insunt, multa absque ira cupiditateque eligunt: sed dum passionibus affliguntur, non eligunt, sed tolerant. Praeterea cupiditati iraeque semper dolor iungitur: multa verò non absque dolore eligimus. Voluntas insuper, & electio idem non sunt: volunt enim interdum etiam ea homines, quae impossibilia norunt, ut omnibus hominibus imperare, immortalem esse: id quod nemo sciēs impossibile elegerit: & in universum, quae & si non per se, sed sibi tamen impossibilia vel factu, vel omissu norit: unde manifestū electionem esse rerum penes nos sitarum. Similiter clarum, nec opinionem esse, neque simpliciter, si quis aliquid putet, cum eligibile eiusmodi quid sit, quod viribus nostris paretur. Multa verò opinione concipiunt, quae penes nos non sunt, ut diametrum commensurabilem. Porrò nec vera est, nec falsa electio, sed & nec rerū penes nos sitarum opinio, qua faciēdum aliquid.

A ἐφ' αὑτῷ ὂν μὴ πράττειν πράττει μὴ ἀγνοῶν καὶ δι' αὑτόν, ἑκούσια ταῦτ' ἀνάγκη εἶναι, καὶ τὸ ἑκούσιον τοῦτ' ἐστίν· ὅσα δ' ἀγνοῶν καὶ διὰ τὸ ἀγνοεῖν, ἄκων. ἐπεὶ δὲ τὸ ἐπίστασθαι καὶ τὸ εἰδέναι διττόν, ἓν μὲν τὸ ἔχειν, ἓν δὲ τὸ χρῆσθαι τῇ ἐπιστήμῃ, ὁ ἔχων, μὴ χρώμενος δὲ ἔστι μὲν ὡς δικαίως ἂν ἀγνοῶν λέγοιτο, ἔστι δ' ὡς οὐ δικαίως, οἷον εἰ δι' ἀμέλειαν μὴ ἐχρῆτο. ὁμοίως δὲ καὶ μὴ B ἔχων τις ψέγοιτο ἄν, εἰ ὃ ῥᾴδιον ἢ ἀναγκαῖον ἦν, μὴ ἔχει δι' ἀμέλειαν ἢ ἡδονὴν ἢ λύπην. ταῦτ' οὖν προσδιοριστέον. περὶ μὲν οὖν τοῦ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον.

Κεφάλαιον ι.

C ΠΕρὶ δὲ προαιρέσεως μετὰ τοῦτο λέγωμεν, διαπορήσαντες πρῶτον τοὺς λόγους περὶ αὐτῆς. διστάσειε γὰρ ἄν τις ἐν τίνι γένει πέφυκε, καὶ ἐν ποίῳ θεῖναι αὐτὴν χρή, καὶ πότερον οὐ ταὐτὸ τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ προαιρετὸν ἢ ταὐτόν ἐστι. μάλιστα δὲ λέγεται παρά τινων, καὶ ζητοῦντι δόξειεν ἂν εἶναι δυοῖν θάτερον ἡ προαίρεσις, ἤτοι δόξα ἢ ὄρεξις· ἀμφότερα γὰρ φαίνεται παρακολουθοῦντα. D ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ὄρεξις, φανερόν· ἢ γὰρ βούλησις ἂν εἴη, ἢ ἐπιθυμία, ἢ θυμός· οὐδεὶς γὰρ ὀρέγεται μηθὲν πεπονθὼς τούτων. θυμὸς μὲν οὖν καὶ ἐπιθυμία καὶ τοῖς θηρίοις ὑπάρχει, προαίρεσις δ' οὔ. ἔτι δὲ καὶ οἷς ὑπάρχει ἄμφω ταῦτα, πολλὰ καὶ ἄνευ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας προαιροῦνται· καὶ ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες οὐ προαιροῦνται, ἀλλὰ καρτεροῦσιν. ἔτι E ἐπιθυμία μὲν καὶ θυμὸς ἀεὶ μετὰ λύπης· προαιρούμεθα δὲ πολλὰ καὶ ἄνευ λύπης. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησις καὶ προαίρεσις ταὐτόν. βούλονται μὲν γὰρ ἔνια καὶ τῶν ἀδυνάτων εἰδότες, οἷον βασιλεύειν τε πάντων ἀνθρώπων, καὶ ἀθάνατοι εἶναι. προαιρεῖται δ' οὐδεὶς μὴ ἀγνοῶν ὅτι ἀδύνατον, οὐδ' ὅλως ὃ δυνατὸν μὲν, μὴ οἴεται δ' αὐτῷ πρακτικὸν εἶναι ἢ πράττειν ἢ μὴ F πράττειν· ὥστε τοῦτο φανερόν, ὅτι ἀνάγκη τὸ προαιρετὸν τῶν δι' αὐτοῦ τι εἶναι. ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι οὐδὲ δόξα, οὐδ' ἁπλῶς εἴ τις οἴεταί τι. τῶν γὰρ ἐφ' αὑτῷ τι ἦν τὸ προαιρετόν, δοξάζομεν δὲ πολλὰ καὶ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, οἷον τὴν διάμετρον σύμμετρον. ἔτι οὐκ ἔστι προαίρεσις ἀληθὴς ἢ ψευδής. οὐδὲ δὴ ἡ τῶν ἐφ' αὑτῷ ὄντων πρακτῶν δόξα, ᾗ τυγχάνομεν οἰόμενοι δεῖν τι πράττ-

τὸ πρακτέον ἢ ἀπρακτέον. κοινὸν δὲ τὸ περὶ δό-
ξης τοῦτο καὶ βουλήσεως· οὐδεὶς γὰρ τέλος οὐδὲν
προαιρεῖται, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὸ τέλος. λέγω δὲ
οἷον οὐδεὶς ὑγιαίνειν προαιρεῖται, ἀλλὰ περι-
πατεῖν ἢ καθῆσθαι τοῦ ὑγιαίνειν ἕνεκα· οὐδ'
εὐδαιμονεῖν, ἀλλὰ χρηματίζεσθαι, ἢ κινδυνεύ-
ειν τοῦ εὐδαιμονεῖν ἕνεκα· καὶ ὅλως δηλοῖ ἀεὶ ὁ
προαιρούμενος τί τε, καὶ τίνος ἕνεκα προαι-
ρεῖται. ἔστι δὲ τὸ μὲν τίνος, οὗ ἕνεκα προαιρεῖ-
ται ἄλλο· τὸ δὲ τί, ὃ προαιρεῖται ἕνεκα ἄλλου.
βούλεται δέ γε μάλιστα τὸ τέλος, καὶ δοξά-
ζειν δεῖ καὶ ὑγιαίνειν καὶ εὖ πράττειν. ὥστε
φανερὸν διὰ τούτων, ὅτι ἄλλη καὶ δόξης καὶ βου-
λήσεως. βούλεσθαι μὲν καὶ δοξάζειν μάλιστα τοῦ
τέλους· προαίρεσις δ' οὐκ ἔστιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ
ἔστιν οὔτε βούλησις, οὔτε δόξα, οὔθ' ὑπό-
ληψις ἁπλῶς ἡ προαίρεσις· τί δὲ διαφέρει
τούτων, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἑκούσιον. ἅμα
δὲ δῆλον ἔσται, καὶ τί ἐστι προαίρεσις. ἔστι δὴ
τῶν δυνατῶν καὶ εἶναι καὶ μή, τὰ μὲν τοιαῦτα,
ὥστ' ἐνδέχεσθαι βουλεύσασθαι περὶ αὐτῶν·
περὶ ἐνίων δ' οὐκ ἐνδέχεται. τὰ μὲν γὰρ δυνα-
τὰ καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἀλλ' οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἡ
γένεσις αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ φύσιν, τὰ δὲ δι'
ἄλλας αἰτίας γίνεται· περὶ ὧν οὐδεὶς ἂν ἐγχει-
ρήσειε βουλεύεσθαι μὴ ἀγνοῶν. περὶ ὧν δ'
ἐνδέχεται μὴ μόνον τὸ εἶναι καὶ μή, ἀλλὰ καὶ
τὸ βουλεύσασθαι τοῖς ἀνθρώποις· ταῦτα δ'
ἐστὶν ὅσα ἐφ' ἡμῖν ἐστι πρᾶξαι ἢ μὴ πρᾶξαι.
διὸ οὐ βουλευόμεθα περὶ τῶν ἐν Ἰνδοῖς, οὐδὲ
πῶς ὁ κύκλος τετραγωνισθείη· τὰ μὲν γὰρ
οὐκ ἐφ' ἡμῖν, τὸ δ' ὅλως οὐ πρακτόν. ἀλλ'
οὐδὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν ἁπάντων,
ᾗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδὲ δόξα ἁπλῶς ἡ προαίρεσις
ἐστιν. τὰ δὲ προαιρετὰ καὶ πρακτὰ τῶν ἐφ' ἡμῖν
ὄντων ἐστί. διὸ κἂν ἀπορήσειέ τις, τί δή ποτε
οἱ μὲν ἰατροὶ βουλεύονται περὶ ὧν ἔχουσι τὴν
ἐπιστήμην, οἱ δὲ γραμματικοὶ οὔ· αἴτιον δ'
ὅτι διχῇ γινομένης τῆς ἁμαρτίας (ἢ γὰρ λο-
γιζόμενοι ἁμαρτάνομεν, ἢ κατὰ τὴν αἴσθησιν αὐ-
τὸ δρῶντες) ἐν μὲν τῇ ἰατρικῇ ἀμφοτέρως ἐν-
δέχεται ἁμαρτεῖν, ἐν δὲ τῇ γραμματικῇ κατὰ
τὴν αἴσθησιν καὶ πρᾶξιν, ἃς ἂν σκοπῶσιν, εἰς
ἄπειρον ἥξουσιν. ἐπειδὴ οὖν οὔτε δόξα
οὔτε βούλησις, ἐστὶν ἡ προαίρεσις, οὐδὲ ἄ-
μφω, οὐδ' ἄμφω, ἐξαίφνης γὰρ προαιρεῖ-
ται μὲν οὐδείς, δοκεῖ δὲ πράττειν καὶ βούλεται. ὡς ἐξ ἀμφοῖν ἄρα. ἄμφω γὰρ ὑπάρχει τῷ
προαιρουμένῳ ταῦτα. ἀλλὰ πῶς ἐκ τούτων σκεπτέον. δηλοῖ δέ πως καὶ τὸ ὄνομα αὐτό.

A vel non faciendum arbitramur. Commune verò id est, pe opinione, & voluntate. Nemo enim finem, sed ea, quæ fini consequendo conferunt, eligit: quemadmodum nemo sanum esse, sed ambulare, sedere, sanitatis gratia. Neque felicitate potiri quispiam eligit, sed quæstus studium, & periclitationes felicitatis adipiscendæ gratia. Et in vniuersum declarat semper eligens, quid, cuiusve gratia eligat: est enim aliud
B id, cuius gratia, & quod gratia alterius eligit. Vult autem maxime finem vt in tertio. & sanum esse, feliciter, beatéque viuere. Itaque patet, aliam & opinionis, & voluntatis rationem esse. Voluntas enim, & opinio maxime finem spectat, quod non facit electio. Ergo electionem patet, nec voluntatem, nec opinionem, nec simpliciter vllam animi perceptionem esse. quo simul elucet, & quid sit quidve ab iis differat, & vt se ad voluntarium habeat. Porrò
C possibilium esse aut non esse, alia eiusmodi sunt, vt de iis suscipiatur deliberatio alia verò vt non suscipiatur. Quorum enim generatio penes nos non est, etiam si fieri non fieri possint: sed quæ vel natura, vel aliis ex causis fiunt, de iis sciens nemo consultare instituat. Verùm quæ non tantùm fieri non fieri possunt, sed in consultationem etiam venire solent, ea sunt quæ
D pro arbitrio facere non facere possumus: quapropter non de remotis apud Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nam illa ad nos non spectant, hoc verò fieri nequit. Sed & nec de omnibus, quæ à nobis queant fieri. Vnde manifestum, nec opinionem simpliciter electionem esse, eligibilia enim sunt agibilia, rerum scilicet penes nos existentium. Proinde miretur forte quis, quo pacto medici quæ scien-
E tia complectuntur, in deliberationem ponant cum id non faciat grammaticus. Ratio eius ex eo constat, quod aut ratiocinando, aut sensu error omnis committitur, quorum vtrunque in medicina contingit: in grammaticis verò iuxta sensum, & actionem, quam spectant in infinitum progrediuntur. Quoniam igitur neque opinio, neque voluntas est electio, est certè velut vtrunque, & nō ambo. Ex improuiso
F enim nemo eligit, sed cùm faciendum videtur, conspiratque voluntas: quæ cùm ambo eligenti insint, vtroque constabit electio. Considerandum autem quomodo insint hæc; idque ex ipso nomine primùm.

Nam electio non simpliciter est, sed alterius ad alterum. Vnde considerationem, consiliúmque requirit: & proinde ex opinione consultatiua constituetur. Neque enim de fine, qui rebus omnibus quidam propositus est, sed de iis, quæ ad finem, suscipitur consultatio. Id verò omnes consultamus, donec ad nos transtulerimus generationis principium. Quòd si nemo eligit, nisi re priùs consultata, expensáque, melius sit an deterius, volunt autem quæ possibilia nobis sunt, non quæ ad finem, erit electio, cupiditas rerum penes nos sitarum, deliberatiua. Enimuero omnes, quæ eligimus, eadem volumus, nec tamen quæ volumus omnia eligimus. Porrò deliberatiuam facultatem voco, cuius principium est consultatio, quæ & concupiscit id quod vtile decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni ætati, aut homini electio inest, eò quòd nec consultare, nec causam quare quid eueniat, iudicare queat. Opinationem tamen faciendúmne quippiam sit, nihil vetat pluribus inesse, sed ratione perspicere, nequaquam. Animæ enim pars deliberatiua, rationes, causásque vestigat. Nam si cuius gratia, vna ex causis existit. (nam quare quid, causa est, & id, cuius gratia quid est, aut fit: vt profectionis facultatum comportatio, quandoquidem eius gratia proficiscuntur) constat, eos, qui proposito fine carent, consultationi parum idoneos esse. Quapropter cùm quis facit, aut negligit, quæ penes nos sunt vt faciamus, vel non faciamus, idque non ignoranter, volens vtique, aut facit, aut non facit. Cæterùm multa eiusmodi citra consultationem, præcogitationémque agimus. Vnde necessum, omne eligibile voluntarium esse, non autem voluntarium statim eligibile: item quæ ex electione fiunt, omnia voluntaria sunt, non autem voluntaria omnia iuxta el[illegible] nem. Similiter ex his manif[illegible] ctiones rectè in volunta[illegible] rias, & consultatas di[illegible] sint accurata, veri[illegible] quo attingunt [illegible] tractatu de i[illegible] volu[illegible]tate [illegible] esse [illegible] ne [illegible]

ἡ γὰρ προαίρεσις αἵρεσις μὲν ἐστιν, οὐχ ἁπλῶς δὲ, ἀλλ' ἑτέρου πρὸς ἕτερον. τοῦτο δὲ οὐχ οἷόν τε ἄνευ σκέψεως καὶ βουλῆς. διὸ ἐκ δόξης βουλευτικῆς ἐστιν ἡ προαίρεσις. περὶ μὲν δὴ τοῦ τέλους οὐδεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτο κεῖται πᾶσι. περὶ δὲ τῶν εἰς τοῦτο τεινόντων, πότερον τόδε ἢ τόδε συντείνει, ἢ δεδογμένου τοῦτο πῶς ἔσται. βουλευόμεθα δὲ πάντες τοῦτο, ἕως ἂν εἰς ἡμᾶς ἀναγάγωμεν τὴν τῆς γενέσεως ἀρχήν. εἰ δὲ προαιρεῖται μὲν μηδεὶς, μὴ παρασκευασάμενος μηδὲ βουλευσάμενος, εἰ χεῖρον ἢ βέλτιον, βουλεύεται δ' ὅσα ἐφ' ἡμῖν ἐστι τῶν δυνατῶν, καὶ μὴ τῶν πρὸς τὸ τέλος, δῆλον ὅτι ἡ προαίρεσις μὲν ἐστιν ὄρεξις τῶν ἐφ' αὐτῷ βουλευτική. ἅπαντες γὰρ βουλόμεθα ἃ καὶ προαιρούμεθα. οὐ μὲν τοί γε ἃ βουλόμεθα, πάντα προαιρούμεθα. λέγω δὲ βουλευτικὴν, ἧς ἀρχὴ καὶ αἰτία βούλευσίς ἐστι, καὶ ὀρέγεται διὰ τὸ βουλεύσασθαι. διὸ οὔτε ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις ἐστὶν ἡ προαίρεσις, οὔτε ἐν πάσῃ ἡλικίᾳ, οὔτε πάντως ἔχοντος ἀνθρώπου. οὐδὲ γὰρ τὸ βουλεύσασθαι, οὐδ' ὑπόληψις τοῦ διὰ τί, ἀλλὰ δοξάσαι μὲν εἰ ποιητέον, οὐδὲν κωλύει πολλοῖς ὑπάρχειν. τὸ δὲ διὰ λογισμοῦ θεωρῆσαι οὔ. ἔστι γὰρ βουλευτικὸν τῆς ψυχῆς τὸ θεωρητικὸν αἰτίας τινός. τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα μία τῶν αἰτιῶν ἐστι. τὸ μὲν γὰρ διὰ τί, αἰτία. οὗ δ' ἕνεκά ἐστιν ἢ γίγνεταί τι, τοῦτ' αἴτιον φαμὲν εἶναι. οἷον τοῦ βαδίζειν ἡ κομιδὴ τῶν χρημάτων, εἰ τούτου ἕνεκα βαδίζει. διὸ οἷς μηδεὶς κεῖται σκοπὸς, οὐ βουλευτικοί. ὥστ' ἐπεὶ τὸ μὲν ἐφ' αὑτῷ ὂν ἢ πράττειν ἢ μὴ πράττειν, ἐάν τις πράττῃ δι' αὑτὸν καὶ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἑκὼν πράττει ἢ ἀπρακτεῖ, πολλὰ δὲ [illegible]

τινος καὶ ἔστι σκοπός τις ἀεὶ τῷ βουλευομένῳ A πρὸς ὃν σκοπεῖ τὸ συμφέρον, περὶ μὲν τοῦ τέλους οὐθεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτ' ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις, ὥσπερ ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμαις ὑποθέσεις. εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν μὲν τοῖς ἐν ἀρχῇ βραχέως, ἐν δὲ τοῖς ἀναλυτικοῖς δι' ἀκριβείας. περὶ δὲ τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων, ἡ σκέψις καὶ μετὰ τέχνης καὶ ἄνευ τέχνης πᾶ- B σίν ἐστιν· οἷον εἰ πολεμῶσιν ἢ μὴ πολεμῶσι τοῦτο βουλευομένοις. ἐκ προτέρου δὲ μᾶλλον ἔσται τὸ δι' οὗ, τοῦτ' ἔστι τὸ οὗ ἕνεκα, οἷον πλοῦτος ἢ ἡδονὴ, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον ὃ τυγχάνει οὗ ἕνεκα. βουλεύεται γὰρ ὁ βουλευόμενος, εἰ ἀπὸ τοῦ τέλους ἔσκεπται, ὅτι ἐκεῖ συντείνει ὅπως εἰς αὐτὸν ἀγάγῃ, ἢ αὐτὸς δύναται πρὸς τὸ τέλος. τὸ δὲ τέλος ἐστὶ φύσει μὲν ἀεὶ ἀγαθὸν, καὶ περὶ οὗ κατὰ μέρος βουλεύονται· οἷον ἰατρὸς βου- C λεύσαιτο ἂν εἰ δῷ φάρμακον, καὶ στρατηγὸς ποῦ στρατοπεδεύσηται. οἷς ἀγαθὸν τὸ τέλος, τὸ ἁπλῶς ἄριστόν ἐστι. παρὰ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν, οὐ τὸ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. αἴτιον δ', ὅτι τῶν ὄντων τὰ μὲν οὐκ ἔστιν ἄλλως χρήσασθαι ἢ πρὸς ἃ πέφυκεν, οἷον ὄψει· οὐ γὰρ οἷόν τ' ἰδεῖν οὗ μὴ ἔστιν ὄψις, οὐδ' ἀκοῦσαι οὗ μὴ ἔστιν ἀκοή· ἀλλὰ ἀπὸ ἐπιστήμης D ποιῆσαι, καὶ οὗ μὴ ἔστιν ἡ ἐπιστήμη. οὐ γὰρ ὁμοίως ὑγιείας ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη καὶ νόσου, ἀλλὰ τῆς μὲν κατὰ φύσιν, τῆς δὲ παρὰ φύσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ βούλησις, φύσει μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι, παρὰ φύσιν δὲ τοῦ κακοῦ. καὶ βούλεται φύσει μὲν τὸ ἀγαθὸν, παρὰ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν καὶ τὸ κακόν. ἀλλὰ μὴν ἑκάστου φθορὰ καὶ διαστροφὴ οὐκ εἰς τὸ τυχὸν, ἀλλ' E εἰς τὰ ἐναντία καὶ τὰ μεταξύ. οὐ γὰρ ἔστιν [illegible] ἐκ τούτων. ἐπεὶ καὶ ἡ ἀπάτη οὐκ εἰς [illegible] γίνεται, ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία ὅσοις [illegible], καὶ εἰς ταῦτα τῶν ἐναντίων ἃ [illegible] ἐπιστήμην ἐναντία ἐστίν. ἀνάγκη ἄ- [illegible] καὶ τὴν προαίρεσιν ἀ- [illegible] ἐναντία γίνεσθαι. ἐναν- [illegible] πλεῖον καὶ τὸ ἔλαττον. [illegible] λυπηρόν· οὕτω γὰρ ἔχει [illegible] τὸ μὲν ἡδὺ ἀγαθὸν, F [illegible] λυπηρὸν κακόν, [illegible] χεῖρον. ὥστε δῆ- [illegible] ἀρετὴ καὶ ἡ κα- [illegible] τῶν προαιρετῶν [illegible] ἀγαθὸν, καὶ τὸ κακόν.

Et quia consultantes omnes gratia alicuius consultant, & scopum habent præfixum certum, quoniam respiciunt vtile, de fine quidem nemo deliberat, qui principium est, & fundamentum: quemadmodum incontemplatiuis scientiis hypotheses, de quibus breuiter sub principium, verùm in Analyticis accurate disseruimus. Cæterùm consideratio de iis quæ ad finem ducunt, partim artificiosa, partim verò in artificialis apud omnes est: vt, bellum gerant nécne, his quibus hoc in consultatione est. Obuium autem magis est, quapropter id est, cuius gratia consultatio existit, vt opes, vt voluptas, aut aliquid aliud huiusmodi quodcunque finis est vice: nam consulit, quisquis consilium capit vel finem rectène perspexerit, constitueritque: tendit enim eò consulendo, quomodo hic finis in ipsum adducatur, vel quomodo ipse perduci in finé possit. Finis autem semper natura bonus est, de quo & particulariter consultant, medicus de remedio adhibendo, dux de castrorum metatione, quibus finis propositus est bonú, id scilicet, quod simpliciter optimum. Verùm quod, præter naturam est, ex aliqua peruersitate, non id quidem verè, sed apparés bonum est. Cuius rei causa est, quòd entium quorundam vsus, non nisi iis, quibus facta natura sunt, applicari potest, vt sunt visibilia: neq. enim vide re licet quorum visio non sit, neque audire, quorum nulla auditio. Sed per sciétiam etiá ea, quorum scientia non est, possunt fieri. Neque enim æqualiter sanitatis morbique eadem est scientia, sed illius quidem iuxta huius autem præter naturam. Sic & voluntas secundum quidem naturam boni est, & præter naturam verò mali: & vult natura quidem bonum præter naturam vero, & ex mentis quadam euersione, malum. Verùm cuiusque corruptio euersioque nó in quolibet, sed in contraria & media competit: hos enim limites transgredi non licet. Et quia error non in quolibet, sed in contraria committitur, quibus contraria sunt, tum in ea contraria quæ iuxta scientiam opponuntur, necesse est & errorem, & electionem à medio ad contraria ferri. Porrò contraria sunt, medium, maius, & minus, eò quòd iucundum, & triste sic habeant, vt ab animaiucundum quidem bonum iudicetur, iucundius verò melius, & triste malum, tristius & deterius. vnde patet, circa voluptates, & dolores, virtutes vitiáque versari: circa eligibilia nanq. consistút. Electio autem circa bonum malum,

Nam electio non simpliciter est, sed alterius ad alterum. Vnde considerationem, consiliúmque requirit: & proinde ex opinione consultatiua constituetur. Neque enim de fine, qui rebus omnibus quidam propositus est, sed de iis quæ ad finem, suscipitur consultatio. Id verò omnes consultamus, donec ad nos transtulerimus generationis principium. Quòd si nemo eligit, nisi re priùs consultata, expensáque, melius sit an deterius, volunt autem quæ possibilia nobis sunt, non quæ ad finem, erit electio, cupiditas rerum penes nos sitarum, deliberatiua. Enimuero omnes, quæ eligimus, eadem volumus, nec tamen quæ volumus omnia eligimus. Porrò delideratiuam facultatem voco, cuius principium est consultatio, quæ & concupiscit id quod vtile decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni ætati, aut homini electio inest, eò quòd nec consultare, nec causam quare quid eueniat, iudicare queat. Opinationem tamen faciendúmne quippiam sit, nihil vetat pluribus inesse, sed ratione perspicere, nequaquam. Animæ enim pars deliberatiua, rationes, causásque vestigat. Nam si cuius gratia, vna ex causis existit. (nam quare quid, causa est, & id, cuius gratia quid est, aut fit: vt profectionis facultatum comportatio, quandoquidem eius gratia proficiscuntur) constat, eos, qui proposito fine carent, consultationi parum idoneos esse. Quapropter cùm quis facit, aut negligit, quæ penes nos sunt vt faciamus, vel non faciamus, idque non ignoranter, volens vtique, aut facit, aut non facit. Cæterùm multa eiusmodi citra consultationem, præcogitationémque agimus. Vnde necessum, omne eligibile voluntarium esse, non autem voluntarium statim eligibile: item quæ ex electione fiunt, omnia voluntaria sunt, non autem voluntaria omnia iuxta electionem. Similiter ex his manifestum, affectiones rectè in voluntarias, inuoluntarias, & consultatas distribui: quæ etsi non sint accurata, veritatem tamen modo aliquo attingunt: verùm deinceps de his in tractatu de iustis. Electionem igitur nec voluntatem simpliciter, nec opinionem esse patet, sed opinionem cum appetitione, quando ex consultatione concurrunt.

A ἡ γὰρ προαίρεσις αἱρετικὴ μέν ἐστιν, οὐχ ἁπλῶς δὲ, ἀλλ' ἑτέρου πρὸ ἑτέρου. τοῦτο δὲ οὐχ οἷόν τε ἄνευ σκέψεως καὶ βουλῆς. διὸ ἐκ δόξης βουλευτικῆς ἐστιν ἡ προαίρεσις. περὶ μὲν δὴ τοῦ τέλους οὐδεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτο κεῖται πᾶσι. περὶ δὲ τῶν εἰς τοῦτο τεινόντων, πότερον τόδε ἢ τόδε συντείνει, ἢ δεδογμένου τοῦτο πῶς ἔσται. βουλευόμεθα δὲ πάντες τοῦτο, ἕως ἂν εἰς
B ἡμᾶς ἀναγάγωμεν τῆς γενέσεως τὴν ἀρχήν. εἰ δὲ προαιρεῖται μὲν μηδεὶς, μὴ παρασκευασάμενος μηδὲ βουλευσάμενος, εἰ χεῖρον ἢ βέλτιον· βουλεύεται δὲ ὅσα ἐφ' ἡμῖν ἐστι τῶν δυνατῶν ὄντων, καὶ μὴ τῶν πρὸς τὸ τέλος, δῆλον ὅτι ἡ προαίρεσις μέν ἐστιν ὄρεξις τῶν ἐφ' αὐτῷ βουλευτική. ἅπαντες γὰρ βουλόμεθα ἃ καὶ προαιρούμεθα. οὐ μέντοι γε ἃ βουλόμεθα, πάντα προαιρούμεθα. λέγω δὲ βουλευ-
C τικὴν, ἧς ἀρχὴ καὶ αἰτία βούλευσίς ἐστι, καὶ ὀρέγεται διὰ τὸ βουλεύσασθαι. διὸ οὔτε ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἐστὶν ἡ προαίρεσις, οὔτε ἐν πάσῃ ἡλικίᾳ, οὔτε πάντως ἔχοντος ἀνθρώπου. οὐδὲ γὰρ τὸ βουλεύσασθαι, οὐδ' ὑπόληψις τοῦ διὰ τί, ἀλλὰ δοξάσαι μὲν εἰ ποιητέον, οὐθὲν κωλύει πολλοῖς ὑπάρχειν. τὸ δὲ διὰ λογισμοῦ οὐκέτι· ἔστι γὰρ βουλευτικὸν τῆς ψυχῆς τὸ θεωρητι-
D κὸν αἰτίας τινός. ἡ γὰρ οὗ ἕνεκα μία τῶν αἰτιῶν ἐστι· τὸ μὲν γὰρ διὰ τί, αἰτία· οὗ δὲ ἕνεκά ἐστιν ἢ γίνεταί τι, τοῦτο αἴτιον φαμὲν εἶναι· οἷον τοῦ βαδίζειν ἡ κομιδὴ τῶν χρημάτων, εἰ τούτου ἕνεκα βαδίζει. διὸ οἷς μηθεὶς κεῖται σκοπὸς, οὐ βουλευτικοί. ὥστ' ἐπεὶ τὸ μὲν ἐφ' αὑτῷ ὂν ἢ πράττειν ἢ μὴ πράττειν, ἐάν τις πράττῃ ἢ ἀπράττῃ δι' αὑτὸν καὶ μὴ δι' ἄ-
E γνοιαν, ἑκὼν πράττει ἢ ἀπράττει. πολλὰ δὲ τῶν τοιούτων πράττομεν οὐ βουλευσάμενοι, οὐδὲ προνοήσαντες· ἀνάγκη τὸ μὲν προαιρετὸν ἅπαν ἑκούσιον εἶναι, τὸ δὲ ἑκούσιον μὴ προαιρετόν· καὶ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν πάντα ἑκούσια εἶναι, τὰ δὲ ἑκούσια, μὴ πάντα κατὰ προαίρεσιν. ἅμα δὲ ἐκ τούτων φανερὸν καὶ ὅτι καλῶς διορίζονται οἱ τῶν παθημάτων τὰ
F μὲν ἑκούσια, τὰ δὲ ἀκούσια, τὰ δὲ ἐκ προνοίας νομοθετοῦντες. εἰ γὰρ καὶ μὴ διακριβοῦσιν, ἀλλ' ἅπτονταί γέ πῃ τῆς ἀληθείας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐροῦμεν ἐν τῇ περὶ τῶν δικαίων ἐπισκέψει. ἡ δὲ προαίρεσις ὅτι οὔτε ἁπλῶς βούλησις, οὔτε δόξα ἐστὶ, δῆλον· ἀλλὰ δόξα τε καὶ ὄρεξις, ὅταν ἐκ τοῦ βουλεύσασθαι συμπερανθῶσιν. ἐπεὶ δὲ βουλεύεται ἀεὶ ὁ βουλευόμενος ἕνεκά

τινος

τινος καὶ ἔστι σκοπός τις ἀεὶ τῷ βουλευομένῳ, A πρὸς ὃν σκοπεῖ τὸ συμφέρον, περὶ μὲν τοῦ τέλους οὐθεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτ' ἔστιν ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις, ὥσπερ ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμαις ὑποθέσεις. εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν μὲν τοῖς ἐν ἀρχῇ βραχέως, ἐν δὲ τοῖς Ἀναλυτικοῖς δι' ἀκριβείας. περὶ δὲ τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων, ἡ σκέψις καὶ μετὰ τέχνης, καὶ ἄνευ τέχνης πᾶσίν ἐστιν· οἷον εἰ πολεμῶσιν ἢ μὴ πολεμῶσι B τοῦτο βουλευομένοις. ἐκ προτέρου δὲ μᾶλλον ἔσται τὸ δι' οὗ, τοῦτ' ἔστι τὸ οὗ ἕνεκα· οἷον πλοῦτος, ἢ ἡδονή, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον ὃ τυγχάνει οὗ ἕνεκα. βουλεύεται γὰρ ὁ βουλευόμενος, εἰ ἀπὸ τοῦ τέλους ἔσκεπται, ὅτι ἐκεῖ συντείνει ὅπως εἰς αὐτὸν ἀγάγῃ, ἢ αὐτὸς δύναται πρὸς τὸ τέλος. τὸ δὲ τέλος ἐστὶ φύσει μὲν ἀεὶ ἀγαθόν, καὶ περὶ οὗ κατὰ μέρος βουλεύονται· οἷον ἰατρὸς C βουλεύσαιτο ἂν εἰ δῷ φάρμακον, καὶ στρατηγὸς ποῦ στρατοπεδεύσηται. οἷς ἀγαθὸν τὸ τέλος, τὸ ἁπλῶς ἄριστόν ἐστι. παρὰ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν οὐ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. αἴτιον δ' ὅτι τῶν ὄντων τὰ μὲν οὐκ ἔστιν ἐπ' ἄλλο χρήσασθαι ἢ πρὸς ἃ πέφυκεν, οἷον ὄψιν· οὐ γὰρ οἷόν τ' ἰδεῖν οὗ μὴ ἔστιν ὄψις, οὐδ' ἀκοῦσαι οὗ μὴ ἔστιν ἀκοή· ἀλλ' ἀπ' ἐπιστήμης D ποιῆσαι, καὶ οὗ μὴ ἔστιν ἡ ἐπιστήμη. οὐ γὰρ ὁμοίως τῆς ὑγιείας ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη καὶ νόσου, ἀλλὰ τῆς μὲν κατὰ φύσιν, τῆς δὲ παρὰ φύσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ βούλησις, φύσει μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι, παρὰ φύσιν δὲ τοῦ κακοῦ. καὶ βούλεται φύσει μὲν τὸ ἀγαθόν, παρὰ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν καὶ τὸ κακόν. ἀλλὰ μὴν ἑκάστου γε ἡ φθορὰ καὶ διαστροφὴ οὐκ εἰς τὸ τυχόν, ἀλλ' E εἰς τὰ ἐναντία καὶ τὰ μεταξύ. οὐ γὰρ ἔστιν ἐκβῆναι ἐκ τούτων, ἐπεὶ καὶ ἡ ἀπάτη οὐκ εἰς τὰ τυχόντα γίνεται, ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία ὅσοις ἔστιν ἐναντία, καὶ εἰς ταῦτα τῶν ἐναντίων ἃ κατὰ τὴν ἐπιστήμην ἐναντία ἐστίν. ἀνάγκη ἄρα καὶ τὴν ἀπάτην καὶ τὴν προαίρεσιν ἀπὸ τοῦ μέσου ἐπὶ τὰ ἐναντία γίνεσθαι. ἐναντία δὲ τοῦ μέσου, τὸ πλεῖον καὶ τὸ ἔλαττον. αἴτιον δὲ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ λυπηρόν· οὕτω γὰρ ἔχει F ὥστε τῇ ψυχῇ φαίνεσθαι τὸ μὲν ἡδὺ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἥδιον ἄμεινον, καὶ τὸ λυπηρὸν κακόν, καὶ τὸ λυπηρότερον χεῖρον. ὥστε καὶ ἐκ τούτων δῆλον ὅτι περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ἥ τ' ἀρετὴ καὶ ἡ κακία. περὶ μὲν γὰρ τὰ προαιρετὰ τυγχάνουσιν οὖσαι, ἡ δὲ προαίρεσις περὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ κακόν,

Et quia consultantes omnes gratia alicuius consultant, & scopum habent præfixum certum, quoniam respiciunt vtile, de fine quidem nemo deliberat, qui principium est, & fundamentum: quemadmodum incontemplatiuis scientiis hypotheses, de quibus breuiter sub principium, verùm in Analyticis accurate disserimus. Cæterùm consideratio de iis quæ ad finem ducunt, partim artificiosa, partim verò in artificialis apud omnes est: vt, bellum gerant nécne, his quibus hoc in consultatione est. Obuium autem magis est, quapropter id est, cuius gratia consultatio existit, vt opes, vt voluptas, aut aliquid aliud huiusmodi quodcunque finis est vicem: nam consulit, quisquis consilium capit vel finem rectène perspexerit, constitueritque: tendit enim eò consulendo, quomodo hic finis in ipsum adducatur, vel quomodo ipse perduci in finē possit. Finis autem semper natura bonus est, de quo & particulariter consultant, medicus de remedio adhibendo, dux de castrorum metatione, quibus finis propositus est bonū, id scilicet quod simpliciter optimum. Verùm quod præter naturam est, ex aliqua peruersitate, non id quidem verè, sed apparēs bonum est. Cuius rei causa est, quod entium quorundam vsus, non nisi iis, quibus facta natura sunt, applicari potest, vt sunt visibilia: neq. enim videre licet quorum visio non sit, neque audire, quorum nulla auditio. Sed per sciētiam etiā ea, quorum scientia non est, possunt fieri. Neque enim æqualiter sanitatis morbíque eadem est scientia sed illius quidem iuxta, huius autem præter naturam. Sic & voluntas secundum quidem naturam boni est, & præter naturam verò mali: & vult natura quidem bonum præter naturam verò, & ex mentis quadam euersione, malum. Verùm cuiusque corruptio euersioque nō in quolibet, sed in contraria & media competit: hos enim limites transgredi non licet. Et quia error non in quælibet, sed in contraria committitur, quibus contraria sunt, tum in ea contraria quæ iuxta scientiam opponuntur, necesse est & errorem, & electionem à medio ad contraria ferri. Porrò contraria sunt, medium, maius, & minus, eò quòd iucundum, & triste sic habeant, vt ab anima iucundum quidem bonum iudicetur, iucundius verò melius, & triste malum, tristius & deterius. Vnde patet, circa voluptates, & dolores, virtutes vitiáque versari: circa eligibilia nanq. consistut. Electio autem circa bonum malum,

A Nam electio non simpliciter est, sed alterius ad alterum. Vnde considerationem, consiliúmque requirit: & proinde ex opinione consultatiua constituetur. Neque enim de fine, qui rebus omnibus quidam propositus est, sed de iis quæ ad finem, suscipitur consultatio. Id verò omnes consultamus, donec ad nos transtulerimus generationis principium. Quòd si nemo eligit, nisi re priùs consultata, expensâque, melius sit an deterius, volunt autem quæ

B possibilia nobis sunt, non quæ ad finem, erit electio, cupiditas rerum penes nos sitarum, deliberatiua. Enimuero omnes, quæ eligimus, eadem volumus, nec tamen quæ volumus omnia eligimus. Porrò deliberatiuam facultatem voco, cuius principium est consultatio, quæ & concupiscit id quod vtile decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni ætati, aut homini electio inest, eò quòd nec con-

C sultare, nec causam quare quid eueniat, iudicare queat. Opinationem tamen faciendúmne quippiam sit, nihil vetat pluribus inesse, sed ratione perspicere, nequaquam. Animæ enim pars deliberatiua, rationes, causásque vestigat. Nam si cuius gratia, vna ex causis existit. (nam quare quid, causa est, & id, cuius gratia quid est, aut fit: vt profectionis facultatum comportatio, quandoquidem

D eius gratia proficiscuntur) constat, eos, qui proposito fine carent, consultationi parum idoneos esse. Quapropter cum quis facit, aut negligit, quæ penes nos sunt vt faciamus, vel non faciamus, idque non ignoranter, volens vtique, aut facit, aut non facit. Cæterùm multa eiusmodi citra consultationem, præcogitationémque agimus. Vnde necessum, omne eligibi-

E le voluntarium esse, non autem voluntarium statim eligibile: item quæ ex electione fiunt, omnia voluntaria sunt, non autem voluntaria omnia iuxta electionem. Similiter ex his manifestum, affectiones rectè in voluntarias, inuoluntarias, & consultatas distribui: quæ etsi non sint accurata, veritatem tamen modo aliquo attingunt: verùm deinceps de his in tractatu de iustis. Electionem igitur nec

F voluntatem simpliciter, nec opinionem esse patet, sed opinionem cum appetitione, quando ex consultatione concurrunt.

A ἡ γὰρ προαίρεσις αἵρεσις μέν ἐστιν, οὐχ ἁπλῶς δέ, ἀλλ' ἑτέρου πρὸς ἕτερον. τοῦτο δὲ οὐχ οἷόν τε ἄνευ σκέψεως καὶ βουλῆς. διὸ ἐκ δόξης βουλευτικῆς ἐστιν ἡ προαίρεσις. περὶ μὲν δὴ τοῦ τέλους οὐδεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτο κεῖται πᾶσι. περὶ δὲ τῶν εἰς τοῦτο τεινόντων, πότερον τόδε ἢ τόδε συντείνει, ἢ δεδογμένου τοῦτο πῶς ἔσται. βουλευόμεθα δὲ πάντες τοῦτο, ἕως ἂν εἰς

B ἡμᾶς ἀναγάγωμεν τὴν τῆς γενέσεως τὴν ἀρχήν. εἰ δὲ προαιρεῖται μὲν μηδεὶς, μὴ παρασκευασάμενος μηδὲ βουλευσάμενος, εἰ χεῖρον ἢ βέλτιον· βουλεύεται δὲ ὅσα ἐφ' ἡμῖν ἐστι τῶν δυνατῶν, καὶ μὴ τῶν πρὸς τὸ τέλος, δῆλον ὅτι ἡ προαίρεσις μέν ἐστιν ὄρεξις τῶν ἐφ' αὑτῷ βουλευτική. ἅπαντες γὰρ βουλευόμεθα ἃ καὶ προαιρούμεθα. οὐ μέντοι γε ἃ βουλευόμεθα, πάντα προαιρούμεθα. λέγω δὲ βουλευ-

C τικήν, ἧς ἀρχὴ καὶ αἰτία βούλευσίς ἐστι, καὶ ὀρέγεται διὰ τὸ βουλεύσασθαι. διὸ οὔτε ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις ἐστὶν ἡ προαίρεσις, οὔτε ἐν πάσῃ ἡλικίᾳ, οὔτε παντὸς ἔχοντος ἀνθρώπου. οὐδὲ γὰρ βουλεύσασθαι, οὐδ' ὑπόληψις τοῦ διὰ τί, ἀλλὰ δοξάσαι μὲν εἰ ποιητέον, οὐδὲν κωλύει πολλοῖς ὑπάρχειν. τὸ δὲ διὰ λογισμοῦ θεωρῆσαι. ἔστι γὰρ βουλευτικὸν τῆς ψυχῆς τὸ θεωρητι-

D κὸν αἰτίας τινός. ἡ γὰρ οὗ ἕνεκα μία τῶν αἰτιῶν ἐστι. τὸ μὲν γὰρ διὰ τί, αἰτία· οὗ δ' ἕνεκά ἐστιν ἢ γίνεταί τι, τοῦτο αἴτιον φαμὲν εἶναι· οἷον τοῦ βαδίζειν ἡ κομιδὴ τῶν χρημάτων, εἰ τούτου ἕνεκα βαδίζει. διὸ οἷς μηδεὶς κεῖται σκοπός, οὐ βουλευτικοί. ὥστ' ἐπεὶ τὸ μὲν ἑκὼν ὃ ἂν ἢ πράττειν ἢ μὴ πράττειν, ἐάν τε πράττῃ ἢ ἀπραγῇ δι' αὑτὸν καὶ μὴ δι' ἄ-

E γνοιαν, πράττει ἢ ἀπρακτεῖ. πολλὰ δὲ τῶν τοιούτων πράττομεν οὐ βουλευσάμενοι, οὐδὲ προνοήσαντες, ἀνάγκη τὸ μὲν προαιρετὸν ἅπαν ἑκούσιον εἶναι, τὸ δ' ἑκούσιον μὴ προαιρετόν· καὶ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν πάντα ἑκούσια εἶναι, τὰ δ' ἑκούσια, μὴ πάντα κατὰ προαίρεσιν. ἅμα δ' ἐκ τούτων φανερὸν καὶ ὅτι καλῶς διορίζονται οἱ τῶν παθημάτων τὰ

F μὲν ἑκούσια, τὰ δ' ἀκούσια, τὰ δ' ἐκ προνοίας νομοθετοῦντες. εἰ γὰρ καὶ μὴ διακριβοῦσιν, ἀλλ' ἅπτονταί γέ πῃ τῆς ἀληθείας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐροῦμεν ἐν τῇ περὶ τῶν δικαίων ἐπισκέψει. ἡ δὲ προαίρεσις ὅτι οὐχ ἁπλῶς βούλησις, οὔτε δόξα ἐστί, δῆλον. ἀλλὰ δόξα τε καὶ ὄρεξις, ὅταν ἐκ τοῦ βουλεύσασθαι συμπερανθῶσιν. ἐπεὶ δὲ βουλεύεται ἀεὶ ὁ βουλευόμενος ἕνεκά

τινος

A τινος καὶ ὁ σκοπός· τις ἀεὶ τῷ βουλευομένῳ, πρὸς ὃν σκοπεῖ τὸ συμφέρον, περὶ μὲν τοῦ τέλους οὐδεὶς βουλεύεται, ἀλλ' ἔστι τοῦτ' ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις, ὥσπερ ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμαις ὑποθέσεις. εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν μὲν τοῖς ἐν ἀρχῇ βραχέως, ἐν δὲ τοῖς ἀναλυτικοῖς δι' ἀκριβείας. περὶ δὲ τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων, ἡ σκέψις καὶ μετὰ τέχνης, καὶ ἄνευ τέχνης πᾶσίν ἐστιν· οἷον εἰ πολεμῶσιν ἢ μὴ πολεμῶσι τοῦτο βουλευομένοις. B ἐκ προτέρου δὲ μᾶλλον ἔσται τὸ δι' οὗ, τουτέστι τὸ οὗ ἕνεκα, οἷον πλοῦτος ἢ ἡδονὴ, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον ὃ τυγχάνει οὗ ἕνεκα. βουλεύεται γὰρ ὁ βουλευόμενος, εἰ ἀπὸ τοῦ τέλους ἔσκεπται, ὅτι ἐκεῖ συντείνει ὅπως εἰς αὐτὸν ἀγάγῃ, ἢ αὐτὸς δύναται πρὸς τὸ τέλος. τὸ δὲ τέλος ἐστὶ φύσει μὲν ἀεὶ ἀγαθὸν, καὶ περὶ οὗ κατὰ μέρος βουλεύονται· C οἷον ἰατρὸς βουλεύσαιτο ἂν εἰ δῷ φάρμακον, καὶ στρατηγὸς ποῦ στρατοπεδεύσηται. οἷς ἀγαθὸν τὸ τέλος, τὸ ἁπλῶς ἄριστόν ἐστι. παρὰ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν, οὐ τὸ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. αἴτιον δ', ὅτι τῶν ὄντων τὰ μὲν οὐκ ἔστιν ἐπ' ἄλλο χρήσασθαι ἢ πρὸς ἃ πέφυκεν, οἷον ὄψις· οὐ γὰρ οἷόν τ' ἰδεῖν οὗ μὴ ἔστιν ὄψις, οὐδ' ἀκοῦσαι οὗ μὴ ἔστιν ἀκοή. ἀλλ' ἀπὸ ἐπιστήμης D ποιῆσαι, καὶ οὗ μὴ ἔστιν ἡ ἐπιστήμη. οὐ γὰρ ὁμοίως τῆς ὑγιείας ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη καὶ νόσου, ἀλλὰ τῆς μὲν κατὰ φύσιν, τῆς δὲ παρὰ φύσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ βούλησις, φύσει μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι, παρὰ φύσιν δὲ τοῦ κακοῦ. καὶ βούλεται φύσει μὲν τὸ ἀγαθὸν, παρὰ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν καὶ τὸ κακόν. ἀλλὰ μὴν ἑκάστου γε φθορὰ καὶ διαστροφὴ οὐκ εἰς τὰ τυχόντα, ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία καὶ τὰ μεταξύ. E οὐ γὰρ ἔστιν ἐκβῆναι ταῦτα, ἐπεὶ καὶ ἡ ἀπάτη οὐκ εἰς τὰ τυχόντα γίνεται, ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία ὅσοις ἐστὶν ἐναντία, καὶ εἰς ταῦτα τῶν ἐναντίων ἃ κατὰ τὴν ἐπιστήμην ἐναντία ἐστίν. ἀνάγκη ἄρα καὶ τὴν ἀπάτην καὶ τὴν προαίρεσιν ἀπὸ τοῦ μέσου ἐπὶ τὰ ἐναντία γίνεσθαι. ἐναντία δὲ τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ πλεῖον καὶ τὸ ἔλαττον. αἴτιον δὲ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ λυπηρόν· οὕτω γὰρ ἔχει ὥστε τῇ ψυχῇ φαίνεσθαι τὸ μὲν ἡδὺ ἀγαθὸν, F καὶ τὸ ἥδιον ἄμεινον, καὶ τὸ λυπηρὸν κακὸν, καὶ τὸ λυπηρότερον χεῖρον. ὥστε καὶ ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία. περὶ μὲν γὰρ τὰ προαιρετὰ τυγχάνουσιν οὖσαι, ἡ δὲ προαίρεσις περὶ τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ κακόν.

Et quia consultantes omnes gratia alicuius consultant, & scopum habent præfixum certum, quoniam respiciunt vtile, de fine quidem nemo deliberat, qui principium est, & fundamentum: quemadmodum incontemplatiuis scientiis hypotheses, de quibus breuiter sub principium, verùm in Analyticis accurate disseruimus. Cæterùm consideratio de iis quæ ad finem ducunt, partim artificiosa, partim verò in artificialis apud omnes est: vt, bellum gerant necne, his quibus hoc in consultatione est. Obuium autem magis est, quæ propter id est, cuius gratia consultatio existit, vt opes, vt voluptas, aut aliquid aliud huiusmodi quodcunque finis est vicemnam consulit, quisquis consilium capit vel finem rectene perspexerit, constitueritque: tendit enim eò consulendo, quomodo hic finis in ipsum adducatur, vel quomodo ipse perduci in finē possit. Finis autem semper natura bonus est, de quo & particulariter consultant, medicus de remedio adhibendo, dux de castrorum metatione, quibus finis propositus est bonū, id scilicet, quod simpliciter optimum. Verùm quod, præter naturam est, ex aliqua peruersitate, non id quidem vere, sed apparēs bonum est. Cuius rei causa est, quòd entium quorundam vsus, non nisi iis, quibus facta natura sunt, applicari potest, vt sunt visibilia: neq. enim vid. re licet quorum visio non sit, neque audire, quorum nulla auditio. Sed per sciētiam etiā ea, quorum scientia non est, possunt fieri. Neque enim æqualiter sanitatis morbique eadem est scientia sed illius quidem iuxta huius autem præter naturam. Sic & voluntas secundum quidem naturam boni est, & præter naturam verò mali: & vult natura quidem bonum præter naturam vero, & ex mentis quadam euersione, malum. Verùm cuiusque corruptio euersioque nō in quolibet, sed in contraria & media competit: hos enim limites transgredi non licet. Et quia error non in quælibet, sed in contraria committitur, quibus contraria sunt, tum in ea contraria quæ iuxta scientiam opponuntur: necesse est & errorem, & electionem à medio ad contraria ferri. Porrò contraria sunt, medium, maius, & minus, eò quòd iucundum, & triste sic habeant, vt ab anima iucundum quidem bonum iudicetur, iucundius verò melius, & triste malum, tristius & deterius. vnde patet, circa voluptates, & dolores, virtutes vitiáque versari circa eligibiba nanq. consistūt. Electio autem circa bonum malum,

Nam electio non simpliciter est, sed alterius ad alterum. Vnde considerationem, consiliúmque requirit: & proinde ex opinione consultatiua constituetur. Neque enim de fine, qui rebus omnibus quidam propositus est, sed de iis quæ ad finem, suscipitur consultatio. Id verò omnes consultamus, donec ad nos transtulerimus generationis principium. Quòd si nemo eligit, nisi re priùs consultata, expensáque, melius sit an deterius, volunt autem quæ possibilia nobis sunt, non quæ ad finem, erit electio, cupiditas rerum penes nos sitarum, deliberatiua. Enimuero omnes, quæ eligimus, eadem volumus, nec tamen quæ volumus omnia eligimus. Porrò desideratiuam facultatem voco, cuius principium est consultatio, quæ & concupiscit id quod vtile decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni ætati, aut homini electio inest, eò quòd nec consultare, nec causam quare quid eueniat, iudicare queat. Opinationem tamen faciendúmne quippiam sit, nihil vetat pluribus inesse, sed ratione perspicere, nequaquam. Animæ enim pars deliberatiua, rationes, causásque vestigat. Nam si cuius gratia, vna ex causis existit. (nam quare quid, causa est, & id, cuius gratia quid est, aut fit: vt profectionis facultatum comportatio, quandoquidem eius gratia proficiscuntur) constat, eos, qui proposito fine carent, consultationi parum idoneos esse. Quapropter cùm quis facit, aut negligit, quæ penes nos sunt vt faciamus, vel non faciamus, idque non ignoranter, volens vtique, aut facit, aut non facit. Cæterùm multa eiusmodi citra consultationem, præcogitationémque agimus. Vnde necessum, omne eligibile voluntarium esse, non autem voluntarium statim eligibile: item quæ ex electione fiunt, omnia voluntaria sunt, non autem voluntaria omnia iuxta electionem. Similiter ex his manifestum, affectiones rectè in voluntarias, inuoluntarias, & consultatas distribui: quæ etsi non sint accurata, veritatem tamen modo aliquo attingunt: verùm deinceps de his in tractatu de iustis. Electionem igitur nec voluntatem simpliciter, nec opinionem esse patet, sed opinionem cum appetitione, quando ex consultatione concurrunt.

A ἡ γὰρ προαίρεσις αἵρεσις μέν ἐστιν, οὐχ ἁπλῶς δέ, ἀλλ' ἑτέρου πρὸς ἕτερον. τοῦτο δὲ οὐχ οἷόν τε ἄνευ σκέψεως καὶ βουλῆς. διὸ ἐκ δόξης βουλευτικῆς ἐστιν ἡ προαίρεσις. περὶ μὲν δὴ τοῦ τέλους οὐδεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτο κεῖται πᾶσι. περὶ δὲ τῶν εἰς τοῦτο τεινόντων, πότερον τόδε ἢ τόδε συντείνει, ἢ δεδογμένου τοῦτο πῶς ἔσται. βουλευόμεθα δὲ πάντες τοῦτο, ἕως ἂν εἰς
B ἡμᾶς ἀναγάγωμεν τῆς γενέσεως τὴν ἀρχήν. εἰ δὲ προαιρεῖται μὲν μηδεὶς, μὴ παρασκευασάμενος μηδὲ βουλευσάμενος, εἰ χεῖρον ἢ βέλτιον· βουλεύεται δὲ ὅσα ἐφ' ἡμῖν ἐστι τῶν δυνατῶν ἔσται, καὶ μὴ τῶν πρὸς τὸ τέλος, δῆλον ὅτι ἡ προαίρεσις μέν ἐστιν ὄρεξις τῶν ἐφ' αὑτῷ βουλευτική. ἅπαντες γὰρ βουλόμεθα ἃ καὶ προαιρούμεθα. οὐ μέντοι γε ἃ βουλόμεθα, ταῦτα προαιρούμεθα. λέγω δὲ βουλευ-
C τικὴν, ἧς ἀρχὴ καὶ αἰτία βούλευσίς ἐστι, καὶ ὀρέγεται διὰ τὸ βουλεύσασθαι. διὸ οὔτε ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις ἐστὶν ἡ προαίρεσις, οὔτε ἐν πάσῃ ἡλικίᾳ. οὔτε πάντως ἔχοντος ἀνθρώπου. οὐδὲ γὰρ βουλεύσασθαι, οὐδ' ὑπόληψις τοῦ διὰ τί, ἀλλὰ δοξάσαι μὲν εἰ ποιητέον, οὐδὲν κωλύει πολλοῖς ὑπάρχειν. τὸ δὲ διὰ λογισμοῦ οὐκέτι. ἔστι γὰρ βουλευτικὸν τῆς ψυχῆς τὸ θεωρητι-
D κὸν αἰτίας τινός. ἡ γὰρ οὗ ἕνεκα μία τῶν αἰτιῶν ἐστι. τὸ μὲν γὰρ διὰ τί, αἰτία· οὗ δ' ἕνεκά ἐστιν ἢ γίνεταί τι, τοῦτο αἴτιον φαμὲν εἶναι· οἷον τοῦ βαδίζειν ἡ κομιδὴ τῶν χρημάτων, εἰ τούτου ἕνεκα βαδίζει. διὸ οἷς μηδεὶς κεῖται σκοπὸς, οὐ βουλευτικοί. ὥστ' ἐπεὶ τὸ μὲν ἑκούσιον ὃ ἂν πράττῃ ἢ μὴ πράττῃ δῆλον, ἐάν τις
E πράττῃ ἢ ἀπέχηται δι' αὑτὸν καὶ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἑκὼν πράττει ἢ ἀπέχεται. πολλὰ δὲ τῶν τοιούτων πράττομεν οὐ βουλευσάμενοι, οὐδὲ προνοήσαντες· ἀνάγκη τὸ μὲν προαιρετὸν ἅπαν ἑκούσιον εἶναι, τὸ δὲ ἑκούσιον μὴ προαιρετόν· καὶ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν πάντα ἑκούσια εἶναι, τὰ δὲ ἑκούσια, μὴ πάντα κατὰ προαίρεσιν. ἅμα δὲ ἐκ τούτων φανερὸν καὶ ὅτι καλῶς διορίζονται οἱ τῶν παθημάτων τὰ
F μὲν ἑκούσια, τὰ δὲ ἀκούσια, τὰ δὲ ἐκ προνοίας νομοθετοῦντες. εἰ γὰρ καὶ μὴ διακριβοῦσιν, ἀλλ' ἅπτονταί γέ πῃ τῆς ἀληθείας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐροῦμεν ἐν τῇ περὶ τῶν δικαίων ἐπισκέψει. ἡ δὲ προαίρεσις ὅτι οὔτε ἁπλῶς βούλησις, οὔτε δόξα ἐστὶ, δῆλον· ἀλλὰ δόξα τε καὶ ὄρεξις, ὅταν ἐκ τοῦ βουλεύσασθαι συμπερανθῶσιν. ἐπεὶ δὲ βουλεύεται ἀεὶ ὁ βουλευόμενος ἕνεκά

τινος,

τινος καὶ ἔστι σκοπός· πρὸς ὃν ἀεὶ τῷ βουλευομένῳ, πρὸς ὃν σκοπεῖ τὸ συμφέρον. περὶ μὲν οὖν τοῦ τέλους οὐδεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτ' ἔστιν ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις, ὥσπερ ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμαις ὑποθέσεις. εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν μὲν τοῖς ἐν ἀρχῇ βραχέως, ἐν δὲ τοῖς ἀναλυτικοῖς δι' ἀκριβείας. περὶ δὲ τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων ἡ σκέψις καὶ μετὰ τέχνης καὶ ἄνευ τέχνης πᾶσίν ἐστιν· οἷον εἰ πολεμῶσιν ἢ μὴ πολεμῶσι τοῦτο βουλευομένοις. ἐκ προτέρου δὲ μᾶλλον ἔσται τὸ δι' οὗ, τουτέστι τὸ οὗ ἕνεκα· οἷον πλοῦτος ἢ ἡδονὴ ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον ὃ τυγχάνει οὗ ἕνεκα. βουλεύεται γὰρ ὁ βουλευόμενος, εἰ ἀπὸ τοῦ τέλους ἔσκεπται, ὅτι ἐκεῖ συντείνει ὅπως εἰς αὑτὸν ἀγάγῃ, ἢ αὐτὸς δύναται πρὸς τὸ τέλος. τὸ δὲ τέλος ἐστὶ φύσει μὲν ἀεὶ ἀγαθόν, καὶ περὶ οὗ κατὰ μέρος βουλεύονται· οἷον ἰατρὸς βουλεύσαιτ' ἂν εἰ δῷ φάρμακον, καὶ στρατηγὸς ποῦ στρατοπεδεύσηται· οἷς ἀγαθὸν τὸ τέλος, τὸ ἁπλῶς ἄριστόν ἐστι. παρὰ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν οὐ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. αἴτιον δ' ὅτι τῶν ὄντων τὰ μὲν οὐκ ἔστιν ἐπ' ἄλλο χρήσασθαι ἢ πρὸς ἃ πέφυκεν, οἷον ὄψις· οὐ γὰρ οἷόν τ' ἰδεῖν οὗ μὴ ἔστιν ὄψις, οὐδ' ἀκοῦσαι οὗ μὴ ἔστιν ἀκοή· ἀλλὰ ἀπὸ ἐπιστήμης ποιῆσαι, καὶ οὗ μή ἐστιν ἡ ἐπιστήμη. οὐ γὰρ ὁμοίως τῆς ὑγιείας ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη καὶ νόσου, ἀλλὰ τῆς μὲν κατὰ φύσιν, τῆς δὲ παρὰ φύσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ βούλησις, τοῦ μὲν φύσει τὸ ἀγαθόν ἐστι, παρὰ φύσιν δὲ τοῦ κακοῦ. καὶ βούλεται φύσει μὲν τὸ ἀγαθόν, παρὰ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν καὶ τὸ κακόν. ἀλλὰ μὴν ἑκάστου γε φθορὰ καὶ διαστροφὴ οὐκ εἰς τὰ τυχόντα, ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία καὶ τὰ μεταξύ. οὐ γὰρ ἔστιν ἐκβῆναι ἐκ τούτων, ἐπεὶ καὶ ἡ ἀπάτη οὐκ εἰς τὰ τυχόντα γίνεται, ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία, ὅσοις ἔστιν ἐναντία, καὶ εἰς ταῦτα τῶν ἐναντίων ἃ κατὰ τὴν ἐπιστήμην ἐναντία ἐστίν. ἀνάγκη ἄρα καὶ τὴν ἀπάτην καὶ τὴν προαίρεσιν ἀπὸ τοῦ μέσου ἐπὶ τὰ ἐναντία γίνεσθαι. ἐναντία δὲ τῷ μέσῳ, καὶ τὸ πλεῖον καὶ τὸ ἔλαττον. αἴτιον δὲ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ λυπηρόν· οὕτω γὰρ ἔχει ὥστε τῇ ψυχῇ φαίνεσθαι τὸ μὲν ἡδὺ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἥδιον ἄμεινον, τὸ δὲ λυπηρὸν κακόν, καὶ τὸ λυπηρότερον χεῖρον. ὥστε καὶ ἐκ τούτων δῆλον ὅτι περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ἥ τ' ἀρετὴ καὶ ἡ κακία· περὶ μὲν γὰρ τὰ προαιρετὰ τυγχάνουσιν οὖσαι, ἡ δὲ προαίρεσις περὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν,

A Et quia consultantes omnes gratia alicuius consultant, & scopum habent præfixum certum, quoniam respiciunt vtile, de fine quidem nemo deliberat, qui principium est, & fundamentum: quemadmodum in contemplatiuis scientiis hypotheses, de quibus breuiter sub principium, verùm in Analyticis accurate disseruimus. Cæterùm consideratio de iis quæ ad finem ducunt, partim artificiosa, partim verò in- B artificialis apud omnes est: vt, bellum gerant necne, his quibus hoc in consultatione est. Obuium autem magis est, quæ propter id est, cuius gratia consultatio existit, vt opes, vt voluptas, aut aliquid aliud huiusmodi quodcunque finis est vicem: nam consulit, quisquis consilium capit vel finem rectene perspexerit, constitueritque: tendit enim eò consulendo, quomodo hic finis in ipsum adducatur, vel C quomodo ipse perduci in finē possit. Finis autem semper natura bonus est, de quo & particulariter consultant, medicus de remedio adhibendo, dux de castrorum metatione, quibus finis propositus est bonū, id scilicet quod simpliciter optimum. Verùm quod præter naturam est, ex aliqua peruersitate, non id quidem verè, sed apparēs bonum est. Cuius rei causa est, quòd entium quorundam vsus, non nisi iis, qui- D bus facta natura sunt, applicari potest, vt sunt visibilia: neq. enim videre licet quorum visio non sit, neque audire, quorum nulla auditio. Sed per sciētiam etiā ea, quorum scientia non est, possunt fieri. Neque enim æqualiter sanitatis morbique eadem est scientia sed illius quidem iuxta huius autem præter naturam. Sic & voluntas secundum quidem naturam boni est, & præter naturam verò mali: & vult natura quidem bonum præter naturam vero, & ex E mentis quadam euersione, malum. Verùm cuiusque corruptio euersioque nō in quolibet, sed in contraria & media competit: hos enim limites transgredi non licet. Et quia error non in quælibet, sed in contraria committitur, quibus contraria sunt, tum in ea contraria quæ iuxta scientiam opponuntur, necesse est & errorem, & electionem à medio ad contraria ferri. Porrò contraria sunt, medium, maius, & F minus, eò quòd iucundum, & triste sic habeant, vt ab anima iucundum quidem bonum iudicetur, iucundius verò melius, & triste malum, tristius & deterius. vnde patet, circa voluptates, & dolores, virtutes vitiaque versari: circa eligibilia nanq. consistit. Electio autem circa bonum malum,

Nam electio non simpliciter est, sed alterius ad alterum. Vnde considerationem, consiliúmque requirit: & proinde ex opinione consultatiua constituetur. Neque enim de fine, qui rebus omnibus quidam propositus est, sed de iis quæ ad finem, suscipitur consultatio. Id verò omnes consultamus, donec ad nos transtulerimus generationis principium. Quòd si nemo eligit, nisi re priùs consultata, expensáque, melius sit an deterius, volunt autem quæ possibilia nobis sunt, non quæ ad finem, erit electio, cupiditas rerum penes nos sitarum, deliberatiua. Enimuero omnes, quæ eligimus, eadem volumus, nec tamen quæ volumus omnia eligimus. Porrò deliberatiuam facultatem voco, cuius principium est consultatio, quæ & concupiscit id quod vtile decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni ætati, aut homini electio inest, eò quòd nec consultare, nec causam quare quid eueniat, iudicare queat. Opinationem tamen faciendúmne quippiam sit, nihil vetat pluribus inesse, sed ratione perspicere, nequaquam. Animæ enim pars deliberatiua, rationes, causásque vestigat. Nam si cuius gratia, vna ex causis existit. (nam quare quid, causa est, & id, cuius gratia quid est, aut fit: vt profectionis facultatum comportatio, quandoquidem eius gratia proficiscuntur) constat, eos, qui proposito fine carent, consultationi parum idoneos esse. Quapropter cùm quis facit, aut negligit, quæ penes nos sunt vt faciamus, vel non faciamus, idque non ignoranter, volens vtique, aut facit, aut non facit. Cæterùm multa eiusmodi citra consultationem, præcogitationémque agimus. Vnde necessum, omne eligibile voluntarium esse, non autem voluntarium statim eligibile: item quæ ex electione fiunt, omnia voluntaria sunt, non autem voluntaria omnia iuxta electionem. Similiter ex his manifestum, affectiones rectè in voluntarias, inuoluntarias, & consultatas distribui: quæ etsi non sint accurata, veritatem tamen modo aliquo attingunt: verùm deinceps de his in tractatu de iustis. Electionem igitur nec voluntatem simpliciter, nec opinionem esse patet, sed opinionem cum appetitione, quando ex consultatione concurrunt.

A ἡ γὰρ προαίρεσις μέν ἐστιν, οὐχ ἁπλῶς δὲ, ἀλλ' ἑτέρου πρὸς ἕτερον. τοῦτο δὲ οὐχ οἷόν τε ἄνευ σκέψεως καὶ βουλῆς. διὸ ἐκ δόξης βουλευτικῆς ἐστιν ἡ προαίρεσις. περὶ μὲν δὴ τοῦ τέλους οὐδεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτο κεῖται πᾶσι. περὶ δὲ τῶν εἰς τοῦτο τεινόντων, πότερον τόδε ἢ τόδε συντείνει, ἢ δεδογμένου τοῦτο πῶς ἔσται. βουλευόμεθα δὲ πάντες τοῦτο, ἕως ἂν εἰς B ἡμᾶς ἀναγάγωμεν τῆς γενέσεως τὴν ἀρχήν. εἰ δὴ προαιρεῖται μὲν μηδεὶς, μὴ παρασκευασάμενος μηδὲ βουλευσάμενος, ἢ χεῖρον ἢ βέλτιον· βουλεύεται δὲ ὅσα ἐφ' ἡμῖν ἐστι τῶν δυνατῶν εἶναι, καὶ μὴ τῶν πρὸς τὸ τέλος, δῆλον ὅτι ἡ προαίρεσις μέν ἐστιν ὄρεξις τῶν ἐφ' αὑτῷ βουλευτική. ἅπαντες γὰρ βουλόμεθα ἃ καὶ προαιρούμεθα. οὐ μέντοι γε ἃ βουλόμεθα, πάντα προαιρούμεθα. λέγω δὲ βουλευτικὴν, C ἧς ἀρχὴ καὶ αἰτία βούλευσίς ἐστι, καὶ ὀρέγεται διὰ τὸ βουλεύσασθαι. διὸ οὔτε ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἐστὶν ἡ προαίρεσις, οὔτε ἐν πάσῃ ἡλικίᾳ, οὔτε παντὸς ἔχοντος ἀνθρώπου. οὐδὲ γὰρ βουλεύσασθαι, οὐδ' ὑπόληψις τοῦ διὰ τί, ἀλλὰ δοξάσαι μὲν εἰ ποιητέον, οὐθὲν κωλύει πολλοῖς ὑπάρχειν. τὸ δὲ διὰ λογισμοῦ οὐκέτι. ἔστι γὰρ βουλευτικὸν τῆς ψυχῆς τὸ θεωρητι- D κὸν αἰτίας τινός. τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα μία τῶν αἰτιῶν ἐστι. τὸ μὲν γὰρ διὰ τί, αἰτία· οὗ δὲ ἕνεκά ἐστιν ἢ γίγνεταί τι, τοῦτο αἴτιον φαμὲν εἶναι· οἷον τοῦ βαδίζειν ἡ κομιδὴ τῶν χρημάτων, εἰ τούτου ἕνεκα βαδίζει. διὸ οἷς μηθεὶς κεῖται σκοπὸς, οὐ βουλευτικοί. ὥστ' ἐπεὶ τὸ μὲν ἐφ' αὑτῷ ὂν ἢ πράττειν ἢ μὴ πράττειν, ἐάν τις πράττῃ ἢ ἀπρακτῇ δι' αὑτὸν καὶ μὴ δι' ἄ- E γνοιαν, ἑκὼν πράττει ἢ ἀπρακτεῖ. πολλὰ δὲ τῶν τοιούτων πράττομεν οὐ βουλευσάμενοι, οὐδὲ προνοήσαντες· ἀνάγκη τὸ μὲν προαιρετὸν ἅπαν ἑκούσιον εἶναι, τὸ δὲ ἑκούσιον μὴ προαιρετόν· καὶ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν πάντα ἑκούσια εἶναι, τὰ δὲ ἑκούσια, μὴ πάντα κατὰ προαίρεσιν. ἅμα δὲ ἐκ τούτων φανερὸν καὶ ὅτι καλῶς διορίζονται οἱ τῶν παθημάτων τὰ F μὲν ἑκούσια, τὰ δὲ ἀκούσια, τὰ δὲ ἐκ προνοίας νομοθετοῦντες. εἰ γὰρ καὶ μὴ διακριβοῦσιν, ἀλλ' ἅπτονταί γέ πῃ τῆς ἀληθείας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐροῦμεν ἐν τῇ περὶ τῶν δικαίων ἐπισκέψει. ἡ δὲ προαίρεσις ὅτι οὔτε ἁπλῶς βούλησις, οὔτε δόξα ἐστὶ, δῆλον· ἀλλὰ δόξα τε καὶ ὄρεξις, ὅταν ἐκ τοῦ βουλεύσασθαι συμπερανθῶσιν. ἐπεὶ δὲ βουλεύεται ἀεὶ ὁ βουλευόμενος ἕνεκά

τινος καὶ ἔστι σκοπὸς τοῖς ἀεὶ τοῖς βουλευομένοις, πρὸς ὃν σκοποῦσι τὸ συμφέρον, περὶ μὲν τοῦ τέλους οὐθεὶς βουλεύεται, ἀλλ' αὕτη ἐστὶν ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις, ὥσπερ ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμαις ὑποθέσεις. εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν μὲν τοῖς ἐν ἀρχῇ βραχέως, ἐν δὲ τοῖς ἀναλυτικοῖς δι' ἀκριβείας. περὶ δὲ τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων, ἡ σκέψις καὶ μετὰ τέχνης, καὶ ἄνευ τέχνης πᾶσίν ἐστιν· οἷον εἰ πολεμῶσιν ἢ μὴ πολεμῶσι τοῦτο βουλευομένοις, ἐκ προτέρου δὲ μᾶλλον ἔσται τὸ δι' οὗ, τουτέστι τὸ οὗ ἕνεκα· οἷον πλοῦτος ἢ ἡδονή, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον ὃ τυγχάνει οὗ ἕνεκα. βουλεύεται γὰρ ὁ βουλευόμενος, εἰ ἀπὸ τοῦ τέλους ἔσκεπται, ὅτι ἐκεῖ συντείνει ὅπως εἰς αὑτὸν ἀγάγῃ, ἢ αὐτὸς δύναται πρὸς τὸ τέλος. τὸ δὲ τέλος ἐστὶ φύσει μὲν ἀεὶ ἀγαθόν, καὶ περὶ οὗ κατὰ μέρος βουλεύονται· οἷον ἰατρὸς βουλεύσαιτ' ἂν εἰ δῷ φάρμακον, καὶ στρατηγὸς ποῦ στρατοπεδεύσηται· οἷς ἀγαθὸν τὸ τέλος, τὸ ἁπλῶς ἄριστόν ἐστι. παρὰ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν, οὐ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. αἴτιον δ', ὅτι τῶν ὄντων τὰ μὲν ἔστιν ἐπ' ἄλλο χρήσασθαι ἢ πρὸς ἃ πέφυκεν, οἷον ὄψει· οὐ γὰρ ἔστιν ἰδεῖν οὗ μὴ ἔστιν ὄψις, οὐδ' ἀκοῦσαι οὗ μὴ ἔστιν ἀκοή· ἀλλὰ ἀπὸ ἐπιστήμης ποιῆσαι, οὗ μὴ ἔστιν ἡ ἐπιστήμη. οὐ γὰρ ὁμοίως τῆς ὑγιείας ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη καὶ νόσου, ἀλλὰ τῆς μὲν κατὰ φύσιν, τῆς δὲ παρὰ φύσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ βούλησις, φύσει μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι, παρὰ φύσιν δὲ τοῦ κακοῦ· καὶ βούλεται φύσει μὲν τὸ ἀγαθόν, παρὰ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν καὶ τὸ κακόν. ἀλλὰ μὴν ἑκάστου ἡ φθορὰ καὶ διαστροφὴ οὐκ εἰς τὰ τυχόντα, ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία καὶ τὰ μεταξύ. οὐ γὰρ ἔστιν ἐκβῆναι ἐκ τούτων, ἐπεὶ καὶ ἡ ἀπάτη οὐκ εἰς τὰ τυχόντα γίνεται, ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία ὅσοις ἐστὶν ἐναντία, καὶ εἰς ταῦτα τῶν ἐναντίων ἃ κατὰ τὴν ἐπιστήμην ἐναντία ἐστίν. ἀνάγκη ἄρα καὶ τὴν ἀπάτην καὶ τὴν προαίρεσιν ἀπὸ τοῦ μέσου ἐπὶ τὰ ἐναντία γίνεσθαι. ἐναντία δὲ τῷ μέσῳ, τὸ πλεῖον καὶ τὸ ἔλαττον. αἴτιον δὲ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ λυπηρόν· ἔχει γὰρ οὕτως ὥστε τῇ ψυχῇ φαίνεσθαι τὸ μὲν ἡδὺ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἥδιον ἄμεινον, τὸ δὲ λυπηρὸν κακόν, καὶ τὸ λυπηρότερον χεῖρον. ὥστε καὶ ἐκ τούτων δῆλον ὅτι περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία. περὶ μὲν γὰρ τὰ προαιρετὰ τυγχάνουσιν οὖσαι, ἡ δὲ προαίρεσις περὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν,

A Et quia consultantes omnes gratia alicuius consultant, & scopum habent præfixum certum, quoniam respiciunt vtile, de fine quidem nemo deliberat, qui principium est, & fundamentum: quemadmodum incontemplatiuis scientiis hypotheses, de quibus breuiter sub principium, verùm in Analyticis accurate disseruimus. Cæterùm consideratio de iis quæ ad finem ducunt, partim artificiosa, partim verò in-
B artificialis apud omnes est: vt, bellum gerant necne, his quibus hoc in consultatione est. Obuium autem magis est, quapropter id est, cuius gratia consultatio existit, vt opes, vt voluptas, aut aliquid aliud huiusmodi quodcunque finis est vice: nam consulit, quisquis consilium capit vel finem rectène perspexerit, constitueritque: tendit enim eò consulendo, quomodo hic finis in ipsum adducatur, vel
C quomodo ipse perduci in finẽ possit. Finis autem semper natura bonus est, de quo & particulariter consultant, medicus de remedio adhibendo, dux de castrorum metatione, quibus finis propositus est bonũ, id scilicet, quod simpliciter optimum. Verùm quod præter naturam est, ex aliqua peruersitate, non id quidem verè, sed apparẽs bonum est. Cuius rei causa est, quòd entium quorundam vsus, non nisi iis, qui-
D bus facta natura sunt, applicari potest, vt sunt visibilia: neq. enim videre licet quorum visio non sit, neque audire, quorum nulla auditio. Sed per sciẽtiam etiã ea, quorum scientia non est, possunt fieri. Neque enim æqualiter sanitatis morbique eadem est scientia sed illius quidem iuxta, huius autem præter naturam. Sic & voluntas secundum quidem naturam boni est, & præter naturam verò mali: & vult natura qui-
E dem bonum præter naturam verò, & ex mentis quadam euersione, malum. Verùm cuiusque corruptio euersioque nõ in quolibet, sed in contraria & media competit: hos enim limites transgredi non licet. Et quia error non in quælibet, sed in contraria committitur, quibus contraria sunt, cum in ea contraria quæ iuxta scientiam opponuntur, necesse est & errorem, & electionem à medio ad contraria ferri. Porrò contraria sunt, medium, maius, &
F minus, eò quòd iucundum, & triste sic habeant, vt ab anima iucundum quidem bonum iudicetur, iucundius verò melius, & triste malum, tristius & deterius. vnde patet, circa voluptates, & dolores, virtutes vitiáque versari: circa eligibilia nanq. consistit. Electio autem circa bonum malum,

& apparentia, quæ naturâ sunt voluptas & dolor, versatur. Quoniam igitur ipsa virtus moralis ipsa mediocritas est, omnisque circa voluptates, & dolores versatur, vitiū autem circa excessum, & defectum, & ea prorsus in quibus etiam virtus consistit: necessum est virtutem moralem, electiuam esse mediocritatis, quo ad nos, in iucundis & tristibus, iuxta quæ qualis quisque moribus dicitur, dolens, gaudensve. Dulce nanque siue amarum diligens, non qualis quidem moribus dicitur.

CAPVT XI.

QVibus ita determinatis, dispiciatur, vtrùm virtus electionem reddat non peccabilem finémque rectum, nempe vt cuius gratia debeat, tantùm eligat an, vt nonnullis videtur, rationem absoluat, id quod temperantiam dicimus, quippe quæ rationem non euertit. Sed enim virtus, & temperantia discernuntur ab inuicem de quibus pòst erit dicendi locus. Quibus enim cunque rationem rectam præstare virtus videtur, id causa existit, cuiusmodi etiam temperantia. Cæterùm eam laudabilium esse præmissis dubitationibus ostendetur. Porrò scopum quidem licet esse rectum, verum in iis, quæ ad scopum aberrare. Rursum scopo etiam falsò proposito, in iis, quæ ad ipsum tendunt, rectè habere: interdum verò vtraque fallunt. Vtrum igitur virtus scopum, an ea, quæ ad scopū, regit? Asseueramus autem, scopum à virtute constitui quocirca nec collectione, nec ratione aliqua hæc demonstrabuntur, sed vt principium hoc positū nobis esto. Neque enim medicus considerat, an esse sanum, sed vtrùm deambulare, an non deambulare oporteat. Neque gymnastes, an bene habére, sed vtrum luctari, vel non luctari expediat. Similiter neque aliæ vllæ circa finem occupantur. Quemadmodum enim in contemplatiuis hypotheses principiorum locū obtinent sic & effectiuis finis, & principium est & hypothesis. Quoniam si hoc sanum esse conuenit, necessum est hoc esse, siquidem illud expectes, quemadmodum illhic, si triangulo duo recti, necessum est hoc consequi. Cogitationis igitur principium finis est, actionis verò cogitantis terminus. Si igitur omnis rectitudinis, aut ratio causa est, aut virtus: si ratio non fuerit, per virtutem finis, nō quæ sunt ad finem, constitueretur. Finis autem est id, cuius gratia: omnes enim delectio alicuius est, & alicuius gratia. Medium igitur gratia cuius medium est, eius causa virtus quæ id cuius gratia eligit. Verum quæ decreant consecutio alterius est. facultatis, quæ id cuius gratia eligo.

A καὶ τὰ φαινόμενα. τοιαῦτα δὲ φύσει ἡδονὴ καὶ λύπη. ἀνάγκη τοίνυν ἐπειδὴ ἀρετή ἐστιν ἡ ἠθική, αὐτή τε μεσότης, καὶ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας πᾶσα· ἡ δὲ κακία ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει, καὶ περὶ ταὐτὰ τῇ ἀρετῇ· τὴν ἀρετὴν εἶναι τὴν ἠθικὴν ἕξιν προαιρετικὴν μεσότητος τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐν ἡδέσι καὶ λυπηροῖς, καθ' ὅσα ποιός τις λέγεται τὸ ἦθος, ἢ χαίρων, ἢ λυ-
B πούμενος. ὁ γὰρ φιλόγλυκυς ἢ φιλόπικρος, οὐ λέγεται ποιός τις τὸ ἦθος.

Κεφάλαιον ια.

TΟύτων δὲ διωρισμένων, λέγωμεν πότερον ἡ ἀρετὴ ἀναμάρτητον ποιεῖ τὴν προαίρεσιν καὶ τὸ τέλος ὀρθόν, οὕτως ὥστε οὗ ἕνεκα δεῖ προαιρεῖσθαι, ἢ ὥσπερ δοκεῖ τισι, τὸν λόγον. ἔστι δὲ τοῦτο ἐγκράτεια. αὕτη γὰρ οὐ διαφθείρει τὸν λόγον. ἔστι δ' ἀρετὴ καὶ ἐγκράτεια
C ἕτερον. λεκτέον δ' ὕστερον περὶ αὐτῆς. ἐπεὶ ὅσοις γε δοκεῖ τὸν λόγον ὀρθὸν παρέχειν ἡ ἀρετή, τὸ τοιοῦτον αἴτιον. ἡ μὲν ἐγκράτεια τοιοῦτον. τῶν ἐπαινετῶν δ' ἡ ἐγκράτεια. λέγομεν δὲ προαπορήσαντες. ἔστι γὰρ τὸν μὲν σκοπὸν ὀρθὸν εἶναι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς τὸν σκοπὸν διαμαρτάνειν. ἔστι δὲ τὸν μὲν σκοπὸν ἡμαρτῆσθαι, τὰ δὲ πρὸς ἐκεῖνον περαίνοντα ὀρθῶς ἔχειν, καὶ μηδέτερον.
D πότερον δ' ἡ ἀρετὴ ποιεῖ τὸν σκοπόν, ἢ τὰ πρὸς τὸν σκοπόν; τιθέμεθα δὴ ὅτι τὸν σκοπόν. διότι τούτου οὐκ ἔστι συλλογισμός, οὐδὲ λόγος. ἀλλὰ δὴ ὥσπερ ἀρχὴ τοῦτο ὑποκείσθω. οὔτε γὰρ ἰατρὸς σκοπεῖ εἰ δεῖ ὑγιαίνειν ἢ μή, ἀλλ' εἰ περιπατεῖν ἢ μή. οὔτε ὁ γυμναστικός, εἰ δεῖ εὖ ἔχειν ἢ μή, ἀλλ' εἰ παλαῖσαι ἢ μή. ὁμοίως δ' οὐδ' ἄλλη οὐδεμία περὶ τοῦ τέλους. ὥσπερ γὰρ ταῖς θεωρητικαῖς αἱ ὑποθέσεις ἀρχαί, οὕτω καὶ
E ταῖς ποιητικαῖς τὸ τέλος ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις. ἐπειδὴ δεῖ τόδε ὑγιαίνειν, ἀνάγκη τοδὶ ὑπάρξαι, εἰ ἔσται ἐκεῖνο, ὥσπερ ἐκεῖ, εἰ ἔστι τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαί, ἀνάγκη τοδὶ εἶναι. τῆς μὲν οὖν νοήσεως ἀρχὴ τὸ τέλος, τῆς δὲ πράξεως ἡ τῆς νοήσεως τελευτή. εἰ οὖν πάσης ὀρθότητος ἢ ὁ λόγος ἢ ἡ ἀρετὴ αἰτία, εἰ μὴ ὁ λόγος,
F διὰ τὴν ἀρετὴν ὀρθὸν ἂν εἴη τὸ τέλος, ἀλλ' οὐ τὰ πρὸς τὸ τέλος. τέλος δέ ἐστι τὸ οὗ ἕνεκα. ἔστι γὰρ πᾶσα προαίρεσις τινός, καὶ ἕνεκά τινος. οὗ μὲν οὖν ἕνεκα τὸ μέσον ἐστίν, οὗ αἰτία ἡ ἀρετὴ τῷ προαιρεῖσθαι οὗ ἕνεκα. τὰ μὲν οὖν [illegible] τούτων, δῆλον [illegible] ὅτι δεῖ.

ἔστι μὲν γὰρ τοῦ ἡ προαίρεσις ἡ τούτου, ἀλλὰ τῶν τούτου ἕνεκα. ἕνεκα τοῦ τέλους δεῖ προαιρεῖσθαι· τοῦ δ' ἢ τὸ τέλος ὀρθὸν εἶναι τῆς προαιρέσεως, οὐ ἡ ἀρετὴ αἰτία. καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῆς προαιρέσεως κρίνομεν ποῖός τις· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τίνος ἕνεκα πράττει, ἀλλ' οὐ τί πράττει. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία τῶν ἐναντίων ἕνεκα ποιεῖ τὴν προαίρεσιν. εἰ δή τις, ἐφ' αὐτῷ ὂν πράττειν μὲν τὰ καλά, ἀπρακτεῖν δὲ τὰ αἰσχρά, τοὐναντίον ποιεῖ, δῆλον ὅτι οὐ σπουδαῖός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. ὥστ' ἀνάγκη τήν τε κακίαν ἑκούσιον εἶναι καὶ τὴν ἀρετήν. οὐδεμία γὰρ ἀνάγκη τὰ μοχθηρὰ πράττειν. διὰ ταῦτα καὶ ψεκτὸν ἡ κακία καὶ ἡ ἀρετὴ ἐπαινετόν. τὰ γὰρ ἀκούσια αἰσχρὰ καὶ κακά, οὐ ψέγεται, οὐδὲ τὰ ἀγαθὰ ἐπαινεῖται, ἀλλὰ τὰ ἑκούσια. ἔτι πάντας ἐπαινοῦμεν καὶ ψέγομεν, εἰς τὴν προαίρεσιν βλέποντες μᾶλλον, ἢ εἰς τὰ ἔργα· καίτοι αἱρετώτερον ἡ ἐνέργεια τῆς ἀρετῆς. ἔτι πράττουσι μὲν φαῦλα καὶ ἀναγκαζόμενοι, προαιρεῖται δ' οὐδείς. ἔτι διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι ἰδεῖν τὴν προαίρεσιν ὁποία τις, διὰ ταῦτα ἐκ τῶν ἔργων ἀναγκαζόμεθα κρίνειν ὁποῖός τις. αἱρετώτερον μὲν οὖν ἡ ἐνέργεια, ἐπαινετώτερον δ' ἡ προαίρεσις. ἔκ τε τῶν κειμένων οὖν συμβαίνει ταῦτα, καὶ ἔτι ὁμολογεῖται τοῖς φαινομένοις.

A Non enim ipsius est electio, sed eius quod ipsius gratia. Equidem finis gratia agere oportet. Verùm vt finis rectus præfigatur, electionis munus est, cuius causa est virtus. quocirca qualis quisque sit ex electione, iudicamus non quid, sed cuius gratia faciat expendentes. Similiter & virtus contrariorum gratia electionem efficit. Nam si quis, cùm in potestate sua sit, bonum agere malúmque omittere, agat contrarium: necessum est hunc honesti studiosum haudquaquam B esse. Itaque virtus, & vitium voluntaria sunt, cùm nulla necessitas ad mala perpetranda cogat. Inuoluntaria enim, cùm turpia sint non vituperantur tamen, contráque bona non inuoluntaria, sed voluntaria laudantur. Postremò omnes laudantes, vituperantésque, electionē magis, quàm facta, intuemur, etiam si virtute sit eligibilior operatio. Faciunt item mala quidem coacti, sed eligit ea nemo. Sed & quia diffiC cile electionem cuiusmodi sit perspicere, idcirco ex operibus qualis quisque sit, iudicare necessum habemus. Itaque eligibilior actio, sed laudabilior electio. Ex positis igitur hæc eueniunt, & consentanea sunt apparentibus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ἠθικῶν Εὐδημείων

τὸ Γ.

Κεφ. α.

Ὅτι μὲν οὖν μεσότητές εἰσιν ἐν ταῖς ἀρεταῖς, καὶ αὗται προαιρετικαί, καὶ αἱ ἐναντίαι κακίαι, καὶ τίνες εἰσὶν αὗται, καθόλου εἴρηται. καθ' ἑκάστην δὲ λαμβάνοντες λέγωμεν ἐφεξῆς, καὶ πρῶτον εἴπωμεν περὶ ἀνδρείας. σχεδὸν δὴ δοκεῖ πᾶσιν, ὅ, τ' ἀνδρεῖος εἶναι περὶ φόβους, καὶ ἡ ἀνδρεία μία τῶν ἀρετῶν. διείλομεν δ' ἐν τῇ διαγραφῇ πρότερον θράσος καὶ φόβον ἐναντία· καὶ γάρ ἐστί πως ἀντικείμενα ἀλλήλοις. δῆλον οὖν ὅτι καὶ οἱ κατὰ τὰς ἕξεις ταύτας λεγόμενοι ὁμοίως ἀντικείσονται σφίσιν αὐτοῖς, οἷον ὁ δειλός (τοῦτο γὰρ λέγεται κατὰ τὸ φοβεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ θαρρεῖν ἧττον ἢ δεῖ) καὶ ὁ θρασύς· καὶ γὰρ οὗτος κατὰ τὸ τοιοῦτος εἶναι, οἷος φοβεῖσθαι μὲν ἧττον ἢ δεῖ, θαρρεῖν δὲ μᾶλλον ἢ δεῖ. διὸ καὶ παρωνυμιάζεται·

ARISTOTELIS

ETHICORVM AD Eudemum

D

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Mediocritates igitur esse in virtutibus, easque electiuas, & contraria earum vitia, quæque sint, vniuersaliter dictum est. Singulatim verò vnamquanque persequentes, primùm de fortitudine dicemus. Ferè enim apud omnes in E confesso est, & fortem circa terribilia versari, & fortitudinem vnam è virtutibus esse. Distinximus autem in tabula superiore, verum confidentia, & fortitudo, cùm aliquo pacto sibi inuicem opponantur, etiam inter se contraria sint. Vnde manifestum, qui ab iis habitibus nomen habent, etiam inter sese inuicem opponi, quemadmodū timidus: nam is magis, quàm deceat, timere, minùs verò audere dicitur. Et conF fidens qui ipse quoque ex eo quod huiusmodi sit, minùs terretur, quàm decet; timens, magisq. quam deceat audés, nomen trahit: vnde & audax ab audacia, denominatur. Quocirca cum fortitudini sit ei rā

timores, audaciámq. habitus præstantissimus. decet verò nec vt audaces, qui in nõnullis deficiunt, in aliis verò excedunt, agere neq. timidorũ instar. quia etiã ipsi in eodem peccant, non eodem tamẽ, sed contrario modo, (audendo enim deficiunt, timendo verò excedunt) manifestum est, mediam audaciæ, timiditatísque dispositionem fortitudinem esse: is enim habitus optimus. Videtur autẽ fortis metu vacare vt plurimum, timidus autẽ metui obnoxius esse. Et hic quidẽ multa, pauca, magnáque, & parua metuit idque vehementer & cito: ille verò contrà, aut prorsus non, aut leuiter, ægrè, & raro. & non n. si magna. Et hic quidem vehementer terribilia sustinet, ille verò nec leuiter quidem horrida. Quæ igitur sustinet fortis primùm sibíne, an alteri terribilia? Etenim si alteri terribilia sufferat, nihil videatur magnificum fortẽ esse: sin verò sibiipsi, necessum est, non n. si magna, & horrida terrorẽ incutere. Itaque si terribilia vehemẽter, vehemens: sin leuiter, infirmus etiam metus erit: Vnde cõtingit, fortẽ multos, magnósque terrores formidare. Verùm videtur timidum contrariè fortitudo præparare, vt in eo quod aut nihil aut pauca timeat eáq; & leuiter, & ægrè Sed enim horribile, quemadmodũ & iucũdum & bonũ bifariam fortasse dicitur: alia enim simpliciter, alia vero cuidam iucunda, bonaque vocãtur non simpliciter ac cõtrà praua, & minimè iucunda. Quemadmodũ quæ prauis vtilia sunt, & quæ iucũda pueris, qua pueri sunt: sic etiã terribilia alia simpliciter alia vero alicui. Quæ igitur timidus metuit, qua timidus nemini terribilia sunt. Alia rursum leuiter, alia plurimis timentur. Et quæcunq; naturæ humanæ horribilia sunt, ea simpliciter terribilia vocamus: fortis vero ad hæc intrepidè habet, sustinétq. eiusmodi. quæ partim ipsum quoq. terrẽt, partim vero nõ. Quà n. homo est, terribilia illi quoque sunt: quà verò fortis, nõ sunt, aut certè leuiter, aut nequaquã. Terribilia tamen dicuntur quæ a plerisq. timeri solent: quocirca hic habitus laudatur. Quemadmodũ enim robusti, sanique appellantur: non quod illi nullis laboribus frangantur, aut hi nullo excessu debilitentur: sed ex eo quod vel prorsus nõ turbãtur, aut simpliciter aut leuiter, à quib. multi & plerisq; Valetudinarij. n. & infirmi, & timidi, cõmu-

A ὁ γὰρ θρασὺς παρὰ τὸ θράσος λέγεται παρωνύμως. ὥστ' ἐπεὶ ἡ ἀνδρεία ἐστὶν ἡ βελτίστη ἕξις περὶ φόβους καὶ θάρρη, δεῖ δὲ μηδ' οὕτως, ὡς οἱ θρασεῖς, (τὰ μὲν γὰρ ἐλλείπουσι, τὰ δ' ὑπερβάλλουσι) μήτ' οὕτως ὡς οἱ δειλοί (καὶ γὰρ οὗτοι ταὐτὸ ποιοῦσι, πλὴν οὐ περὶ ταὐτά, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας· τὰ μὲν γὰρ θαρρεῖν ἐλλείπουσι, τὰ δὲ φοβεῖσθαι ὑπερβάλλουσι)
B δῆλον ὡς ἡ μέση διάθεσις θρασύτητος καὶ δειλίας, ἐστὶν ἀνδρεία· αὕτη γὰρ βελτίστη. δοκεῖ δ' ὁ ἀνδρεῖος ἄφοβος εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· ὁ δὲ δειλὸς, φοβητικός· καὶ ὁ μὲν πολλὰ καὶ ὀλίγα, καὶ μεγάλα, καὶ μικρὰ φοβεῖται, καὶ σφόδρα καὶ ταχύ· ὁ δὲ τὸ ἐναντίον, ἢ οὐ φοβεῖται, ἢ ἠρέμα, καὶ μόλις καὶ ὀλιγάκις, καὶ μεγάλα, καὶ ὁ μὲν ὑπομένει τὰ φοβερὰ σφόδρα. ὁ δὲ οὐδὲ τὰ ἠρέμα. ποῖα
C οὖν ὑπομένει ὁ ἀνδρεῖος φοβερά; πότερον τὰ αὐτῷ φοβερά, ἢ τὰ ἑτέρῳ; εἰ μὲν δὴ τὰ ἑτέρῳ φοβερά, οὐδὲν σεμνὸν φαίη ἄν τις εἶναι· εἰ δὲ τὰ αὐτῷ, εἴη ἂν αὐτῷ μεγάλα καὶ φοβερά, φόβου ποιητικὰ ἑκάστῳ φοβερά· εἰ μὲν σφόδρα φοβερά, σφόδρ' ἂν ἰσχυρὸς ὁ φόβος· εἰ δ' ἠρέμα, ἀσθενής. ὥστε συμβαίνει τὸν ἀνδρεῖον μεγάλους φόβους καὶ πολλοὺς φο-
D βεῖσθαι. ἐδόκει δὲ τοὐναντίον ἡ ἀνδρεία ἄφοβον παρασκευάζειν. τοῦτο δ' ἦν ἐν τῷ, ἢ μηδὲν, ἢ ὀλίγα φοβεῖσθαι, καὶ ἠρέμα καὶ μόλις. ἀλλ' ἴσως τὸ φοβερὸν λέγεται, ὥσπερ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ ἀγαθόν, διχῶς. τὰ μὲν γὰρ ἁπλῶς, τὰ δὲ τινὶ μὲν καὶ ἡδέα καὶ ἀγαθά ἐστιν, ἁπλῶς δ' οὔ, ἀλλὰ τοὐναντίον φαῦλα καὶ οὐχ ἡδέα, οἷον ὅσα τοῖς πονηροῖς ὠφέλιμα, καὶ ὅσα ἡδέα τοῖς παιδίοις ᾗ παι-
E δία. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ φοβερὰ τὰ μὲν ἁπλῶς ἐστί, τὰ δέ τινι. ἃ μὲν δὴ ὁ δειλὸς φοβεῖται ᾗ δειλός, τὰ μὲν οὐδενὶ ἐστὶ φοβερά, τὰ δ' ἠρέμα. τὰ δὲ τοῖς πλείστοις φοβερά, καὶ ὅσα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ταῦθ' ἁπλῶς λέγομεν. ὁ δ' ἀνδρεῖος πρὸς ταῦτα ἔχει ἀφόβως, καὶ ὑπομένει τὰ τοιαῦτα φοβερά, ἅ ἐστι μὲν ὡς φοβερά, ἔστι δ' ὡς οὔ· ᾗ μὲν ἄνθρωπος, φο-
F βερά· ᾗ δ' ἀνδρεῖος, οὐ φοβερά, ἀλλ' ἢ ἠρέμα, ἢ οὐδαμῶς. ἔστι μέντοι φοβερὰ ταῦτα· τοῖς γὰρ πλείστοις φοβερά. διὸ καὶ ἐπαινεῖται ἡ ἕξις· ὥσπερ γὰρ ὁ ἰσχυρὸς καὶ ὑγιεινὸς ἔχει. καὶ γὰρ οὗτοι, οὐ τῷ ὑπὸ μηδενὸς, ὁ μὲν πόνου τρίβεσθαι, ὁ δ' ὑπὸ μηδεμιᾶς ὑπερβολῆς, τοιοῦτοί εἰσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὸ τούτων ἀπαθεῖς εἶναι ἢ ἁπλῶς, ἢ ἠρέμα, ὑφ' ὧν οἱ πολλοὶ καὶ οἱ πλεῖστοι. οἱ μὲν οὖν νοσώδεις καὶ ἀσθενεῖς καὶ δειλοὶ καὶ ὑπὸ τῶν

κοινῶν

κοινῶν παθημάτων πάσχουσί τι, ἀλλὰ θᾶττόν τε καὶ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοί· καὶ ἔτι ὑφ' ὧν οἱ πολλοὶ πάσχουσιν, ὑπὸ τούτων ἀπαθεῖς ἢ ὅλως ἢ ἠρέμα. ἀπορεῖται δ' εἰ τῷ ἀνδρείῳ οὐδὲν δεῖ φοβερὸν εἶναι, οὐδ' ἂν φοβηθείη. ἢ οὐδὲν κωλύει τὸν εἰρημένον τρόπον; ἡ γὰρ ἀνδρεία ἀκολούθησίς τῷ λόγῳ ἐστίν· ὁ δὲ λόγος τὸ καλὸν αἱρεῖσθαι κελεύει. διὸ καὶ ὁ μὴ διὰ τοῦτον ὑπομένων αὐτά, ἐστιν ἤτοι ἐξέστηκεν, ἢ θρασύς· ὁ δὲ διὰ τὸ καλὸν ἄφοβος, καὶ ἀνδρεῖος μόνος. ὁ μὲν οὖν δειλὸς καὶ ἃ μὴ δεῖ φοβεῖται, ὁ δὲ θρασὺς καὶ ἃ μὴ δεῖ θαρρεῖ, ὁ δ' ἀνδρεῖος ἀμφότερα ἃ δεῖ, καὶ ταύτῃ μέσος ἐστίν. ἃ γὰρ ἂν ὁ λόγος κελεύῃ, ταῦτα καὶ θαρρεῖ καὶ φοβεῖται. ὁ δὲ λόγος τὰ μεγάλα λυπηρὰ καὶ φθαρτικὰ οὐ κελεύει ὑπομένειν, ἂν μὴ καλὰ ᾖ. ὁ μὲν οὖν θρασὺς, καὶ εἰ μὴ κελεύει, ταῦτα θαρρεῖ· ὁ δὲ δειλὸς, οὐδ' ἂν κελεύῃ· ὁ δ' ἀνδρεῖος μόνος, ἐὰν κελεύῃ. ἔστι δὲ εἴδη ἀνδρείας πέντε λεγόμενα καθ' ὁμοιότητα. αὐτὰ γὰρ ὑπομένουσιν, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ αὐτά. μία μὲν πολιτική· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ δι' αἰδῶ οὖσα. δευτέρα ἡ στρατιωτική· αὕτη δὲ δι' ἐμπειρίαν καὶ τὸ εἰδέναι, οὐχ (ὥσπερ Σωκράτης ἔφη) τὰ δεινά, ἀλλ' ὅτι τὰς βοηθείας τῶν δεινῶν. τρίτη δ', ἡ δι' ἀπειρίαν καὶ ἄγνοιαν, δι' ἣν τὰ παιδία καὶ οἱ μαινόμενοι, οἱ μὲν ὑπομένουσι τὰ φερόμενα, οἱ δὲ λαμβάνουσι τοὺς ὄφεις. ἄλλη δὲ, ἡ κατ' ἐλπίδα, καθ' ἣν οἵ τε εὐτυχηκότες πολλάκις ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους, καὶ οἱ μεθύοντες· εὐέλπιδας γὰρ ποιεῖ ὁ οἶνος. ἄλλη δ', ἡ διὰ πάθος ἀλόγιστον. οἷον δι' ἔρωτα καὶ θυμόν. ἄν τε γὰρ ἐρᾷ, θρασὺς μᾶλλον ἢ δειλὸς, καὶ ὑπομένει πολλοὺς κινδύνους· ὥσπερ ὁ ἐν Μεταποντίῳ τὸν τύραννον ἀποκτείνας, καὶ ὁ ἐν Κρήτῃ μυθολογούμενος· καὶ δι' ὀργὴν καὶ θυμὸν ὡσαύτως. ἐκστατικὸν γὰρ ὁ θυμός. διὸ καὶ οἱ ἄγριοι σῦς ἀνδρεῖοι δοκοῦσιν εἶναι, οὐκ ὄντες. ὅταν γὰρ ἐκστῶσι, τοιοῦτοί εἰσιν· ὁτὲ δὲ ἀνώμαλοι, ὥσπερ οἱ θρασεῖς. ὅμως δὲ μάλιστα φυσικὴ ἡ τοῦ θυμοῦ· ἀνίκητον γὰρ ὁ θυμός· διὸ καὶ οἱ παῖδες ἄριστα μάχονται. διὰ νόμον δὲ ἡ πολιτικὴ ἀνδρεία. κατ' ἀλήθειαν δ' οὐδεμία τούτων, ἀλλὰ πρὸς τὰς παρακελεύσεις τὰς ἐν τοῖς κινδύνοις χρήσιμαι πᾶσαι αὗται. περὶ δὲ τῶν φοβερῶν νῦν μὲν ἁπλῶς εἰρηκόσι, βέλτιον δὲ διορίσαι μᾶλλον. ὅλως μὲν οὖν φοβερὰ λέγεται τὰ ποιητικὰ φόβου.

A nibus, vulgaribusque passionibus afficiun-
tur, sed citius, vehementiusque quàm so-
lent multi: præterea quibus multi afficiun-
tur, ea vel non prorsus, vel leuiter ipsos
tangunt. Quæritur autem num forti nihil
sit terribile, neque metuat quicquam, an
nihil vetet, pro eo ac dictum est, ipsum
quoque timere: fortitudo enim rationem
sequitur, ratio verò honesta capessere iu-
bet. Quocirca qui non per hanc sustinet,
B is aut stupidus est, aut confidens. Verùm
qui ob honestum tantùm non metuit, so-
lus fortis est. Timidus igitur quæ non de-
cet metuit: audax verò in quibus non o-
portet, audet: fortis verò in vtroque agit
quod decet & proin medius existit. Nam
quæ ratio dictat, ea & metuit, & sustinet.
Quæ autem magna, acerba, interitumque
inferentia nisi sint honesta, subire haud-
quaquam ratio iubet. Audax verò etiam
non iubente ipsa subit: timidus verò ne si
C iubeat quidem: solus autem fortis ipsius
iussui obtemperat. Species autem fortitu-
dinis quinque sunt numero propter simi-
litudinem quandam sic appellatæ. Eadem
enim cùm sustineant, non tamen easdem
ob causas. Vnde vna ciuilis, quam verecũ-
dia parit: altera militaris, ex peritia, vsu-
que rerum perfecta, non, quemadmodum
dixit Socrates, vt horribilia, sed vt auxilia
horribilium cognoscantur. Tertia per i-
D gnorantiam, & imperitiam velut est pue-
rorum, insanorumque fortitudo, qua hi
horribilia sustinent, illi verò serpentes
manibus prehendunt. Alia rursum ex spe
nascitur, qua laute conuiuati, ebriique pe-
ricula suscipiunt. Nam vinum spem solet
addere. Postremò alia ex affectuum impo-
tentia rationis expers, vt amore, iràve ac-
censorum. Nam siue amet quis, audax po-
E tiùs quàm timidus erit, multaque peri-
cula sustinebit velut qui in Metaponto
tyrannum occidit, & in Creta ille quem
fabulæ recitant: siue ira commoueatur:
nam extra se rapitur animus. Vnde & fe-
ræ syluestres fortes dicuntur, nec sunt ta-
men. Concitatæ enim sunt eiusmodi: non
concitatæ, quemadmodum & audaces:
inæquales sunt vehementer. Maximè au-
tem naturalis est ab ira profecta fortitu-
do. inuicta enim ira: quapropter & pueri
F optimè pugnant. Ciuilis autem propter le-
gem existit. Cæterùm harum nulla secun-
dùm veritatem comparata est: ad cohor-
tationes tamen in periculis, vim adferunt
hæc omnia non mediocrem. De horribi-
libus igitur cùm simpliciter iã dixerimus,
nõ ab re fuerit de his fusiùs determinare.

In vniuersum igitur horribilia dicuntur metus effectiua, ea scilicet, quæ dolorem inferunt corruptiuum. Nam quibus alia afflictio incidit, alium etiam dolorem, diuersumque affectum, non metum parit. Nam qui molestiam aliquam prospicit, velut eam qua inuidi, aut æmuli aut pudore suffusi affliguntur, aliud nomen sortiuntur: eo quòd verus metus eorum tantùm malorum est, quorum natura interitum videtur inferre. Quocirca nonnulli, quamlibet molles, fortes tamen sunt in quibusdam: & nonnulli duri, ac tolerantes timidi. Videtur enim propemodum proprium fortitudinis munus esse, circa mortem, eiusque acerbitatem rectè affici. Nam si algorem quis, & calorem, pro eo ac ratio dictat, sustinet, cùm à periculo absint, verùm ad mortem mollis sit, & timidus, non ob aliud, nisi ob interitum. Alius verò ad eadem quidem mollis, erga mortem autem intrepidus: ille quidem timidus, hic autem fortis iudicari sanè queat. Periculum nanque iis constare terribilibus tantùm dicitur, quæ in propinquo habent eiusmodi interitus effectiua. Apparet autem periculum, quando propè cernitur. Terribilia igitur, circa quæ versari fortis assolet, dicta iam nobis sunt, eo quòd apparentia effectiua doloris corruptiui oportet, eaque non procul, sed in propinquo apparere, nec magnitudine humanæ virtutis proportionem excedere. Quædam enim necessum est, omnibus terribilia videantur, omnesque percellant. Nihil enim vetat, quominus, quemadmodum calida, frigidaque, & alia quædam corporis humani habitus, viresque superant: ita animi affectionibus nonnullis opprimamur. Timidi enim, & audaces secundum habitus decipiuntur. Illis enim non horribilia, horribilia tamen videntur, & quæ leuiter metuenda sunt, vehementer: audaci verò contrarium, horribilia, animosa videntur, & quæ vehementer, leuiter: viro autem forti vera horribilia maximè. Quocirca nec si quis ignoranter pericula sustineat, fortis est: velut qui fulmen, ex insania ferat illatum, ac si cognoscat quãtum sit periculum, ex iræ impetu agat: quemadmodum si Celtæ, sumptis armis, occurrant fluctibus: cuiusmodi furiosa fortitudo prorsus Barbarorum est. Nonnulli verò ob alias voluptates pericula sustinent: nam & ira voluptatem habet quandam, cum spe, nempe vltionis sumendæ.

A τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα φαίνεται ποιητικὰ λύπης φθαρτικῆς. τοῖς γὰρ ἄλλην τινὰ προσδεχομένοις λύπην, ἑτέρα μὲν αἵ τις ἴσως λύπη γένοιτο, καὶ πάθος ἕτερον. φόβος δ' οὐκ ἔσται· οἷον εἴ τις προορῷτο ὅτι λύπην ἕξει, λύπην ἣν φθονοῦντες λυποῦνται, ἢ τοιαύτην, οἵαν ζηλοῦντες, ἢ οἱ αἰσχυνόμενοι. ἀλλ' ἐπὶ μόναις ταῖς τοιαύταις φαινομέναις ἔσεσθαι λύπαις φόβος γίνεται, ὅσων ἡ φύσις αἴρει τὸ ζῆν.

B διὸ καὶ σφόδρα τινὲς ὄντες μαλακοὶ, περὶ ἔνια ἀνδρεῖοί εἰσι· καὶ ἔνιοι σκληροὶ καὶ καρτερικοὶ, καὶ δειλοί· καὶ δὴ δοκεῖ σχεδὸν ἴδιον τῆς ἀνδρείας εἶναι, τὸ περὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν τοιαύτην λύπην ἔχειν πως. εἰ γάρ τις εἴη τοιοῦτος, πρὸς ἀλέας καὶ ψύχη καὶ τὰς τοιαύτας λύπας ὑπομενητικὸς ὡς ὁ λόγος, ἀκινδύνους οὔσας,

C πρὸς δὲ τὸν θάνατον καὶ μαλακὸς καὶ περίφοβος, μὴ δι' ἄλλο τι πάθος, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν φθοράν, ὁ δὲ πρὸς μὲν ἐκεῖνα μαλακός, πρὸς δὲ τὸν θάνατον ἀπαθής, ὁ μὲν ἂν εἶναι δόξειε δειλός, ὁ δ' ἀνδρεῖος. καὶ γὰρ κίνδυνον ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λέγεται μόνοις τῶν φοβερῶν, ὅταν πλησίον ᾖ τὸ τῆς τοιαύτης φθορᾶς ποιητικόν. φαίνεται δὲ κίνδυνος, ὅταν πλησίον φαίνηται. τὰ μὲν οὖν φοβερὰ,

D περὶ ἃ φαμὲν εἶναι τὸν ἀνδρεῖον, εἴρηται, διότι τὰ φαινόμενα ποιητικὰ λύπης τῆς φθαρτικῆς· ταῦτα μέντοι πλησίον τε φαινόμενα, καὶ μὴ πόρρω, καὶ τοσαῦτα τὸ μέγεθος ὄντα ἢ φαινόμενα, ὥστε σύμμετρα πρὸς ἄνθρωπον. ἔνια γὰρ ἀνάγκη παντὶ φαίνεσθαι ἀνθρώπῳ φοβερὰ καὶ διαταράττειν· οὐδὲν γὰρ κωλύει ὥσπερ θερμὰ καὶ ψυχρὰ καὶ τῶν ἄλλων ἔνιαι δυνάμεις ὑπὲρ ἡμᾶς εἰσὶ καὶ τὰς τοῦ

E ἀνθρωπίνου σώματος ἕξεις, οὕτω καὶ τῶν περὶ τὴν ψυχὴν παθημάτων. οἱ μὲν οὖν δειλοὶ καὶ θρασεῖς ἐπιψεύδονται διὰ τὰς ἕξεις. τῷ μὲν γὰρ δειλῷ, τά τε μὴ φοβερὰ δοκεῖ φοβερὰ εἶναι, καὶ τὰ ἠρέμα, σφόδρα· τῷ δὲ θρασεῖ τοὐναντίον, τά τε φοβερὰ θαρραλέα, καὶ τὰ σφόδρα, ἠρέμα· τῷ δ' ἀνδρείῳ τἀληθῆ μάλιστα. διόπερ οὔτ' εἴ τις ὑπομένει τὰ φοβερὰ δι' ἄγνοιαν, ἀνδρεῖος,

F οἷον εἴ τις τοὺς κεραυνοὺς ὑπομένει φερομένους, διὰ μανίαν· οὔτ' εἰ γιγνώσκων ὅσος ὁ κίνδυνος, διὰ θυμόν· οἷον οἱ Κελτοὶ πρὸς τὰ κύματα ὅπλα ἀπαντῶσι λαβόντες· καὶ ὅλως ἡ βαρβαρικὴ ἀνδρεία μετὰ θυμοῦ ἐστιν. ἔνιοι δὲ καὶ δι' ἄλλας ἡδονὰς ὑπομένουσιν. καὶ γὰρ ὁ θυμὸς ἡδονήν ἔχει τινά· μετ' ἐλπίδος γάρ ἐστι τιμωρίας.

ἀλλ' ὅμως οὔτ' εἰ διὰ ταύτην ἔτ' εἰ δὲ ἄλλην ἡδονὴν ὑπομένει τις ἂν θάνατον, ἢ φυγὴν μειζόνων λυπῶν, οὐδεὶς δικαίως ἀνδρεῖος λέγοιτο τούτων. εἰ γὰρ ἦν ἡδὺ τὸ ἀποθνήσκειν, πολλάκις ἂν δι' ἀκρασίαν ἀπέθνησκον οἱ ἀκόλαστοι ὥσπερ καὶ νῦν, αὐτοῦ μὲν τοῦ ἀποθνήσκειν οὐκ ὄντος ἡδέος, τῶν ποιητικῶν δ' αὐτοῦ πολλοὶ δι' ἀκρασίαν περιπίπτουσιν εἰδότες· ὧν οὐδεὶς ἀνδρεῖος ἂν δόξειεν, εἰ καὶ πάνυ ἑτοίμως ἀποθνήσκει. οὐδ' οἱ φεύγοντες τὸ πονεῖν, ὅπερ πολλοὶ ποιοῦσιν, οὐδὲ τῶν τοιούτων οὐδεὶς ἀνδρεῖος. καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησί·

Φαῦλοι βροτῶν γὰρ τοῦ πονεῖν ἡσσώμενοι,

Θανεῖν ἐρῶσι. ὥσπερ καὶ τὸν Χείρωνα μυθολογοῦσιν οἱ ποιηταὶ, διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἕλκους ὀδύνην εὔξασθαι ἀποθανεῖν, ἀθάνατον ὄντα. παραπλησίως δὲ τούτοις καὶ ὅσοι δι' ἐμπειρίαν ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους ὅνπερ τρόπον σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τῶν στρατιωτικῶν ἀνθρώπων ὑπομένουσιν. αὐτὸ γὰρ τοὐναντίον ἔχει. ἢ ὡς ᾤετο Σωκράτης, ἐπιστήμην οἰόμενος τὴν ἀνδρείαν εἶναι. οὔτε γὰρ διὰ τὸ εἰδέναι τὰ φοβερὰ θαρροῦσιν οἱ ἐπὶ τοὺς ἱστοὺς ἀναβαίνειν ἐπιστάμενοι, ἀλλ' ὅτι ἴσασι τὰς βοηθείας τῶν δεινῶν· οὔτε δι' ὃ θαρραλεώτερον ἀγωνίζονται, τοῦτο ἀνδρεία. καὶ γὰρ ἂν ἡ ἰσχὺς καὶ ὁ πλοῦτος κατὰ Θέογνιν, ἀνδρεία· Πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος. φανερῶς δ' ἔνιοι δειλοὶ ὄντες, ὅμως ὑπομένουσι δι' ἐμπειρίαν. τοῦτο δ', ὅτι οὐκ οἴονται κίνδυνον εἶναι. ἴσασι γὰρ τὰς βοηθείας. σημεῖον δέ· ὅταν γὰρ μὴ ἔχειν οἴωνται βοήθειαν, ἀλλ' ἤδη πλησίον ᾖ τὸ δεινόν, οὐχ ὑπομένουσιν. ἀλλὰ πάντων τῶν τοιούτων αἰτίων οἱ διὰ τὴν αἰδῶ ὑπομένοντες, μάλιστα φανεῖεν ἂν ἀνδρεῖοι· καθάπερ καὶ Ὅμηρος τὸν Ἕκτορά φησιν ὑπομεῖναι τὸν κίνδυνον τὸν πρὸς τὸν Ἀχιλλέα· Ἕκτορα δ' αἰδὼς εἷλε· Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει. καὶ ἔστιν ἡ πολιτικὴ ἀνδρεία αὕτη. ἡ δ' ἀληθὴς οὔτε αὕτη, οὔτε ἐκείνων οὐδεμία, ἀλλ' ὁμοία μέν, ὥσπερ καὶ ἡ τῶν θηρίων, ἃ διὰ τὸν θυμὸν ὁμόσε τῇ πληγῇ φέρεται. οὔτε γὰρ ὅτι ἀδοξήσει, δεῖ μένειν φοβούμενον, οὔτε δι' ὀργὴν, οὔτε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀποθανεῖσθαι, ἢ διὰ τὸ δυνάμεις ἔχειν φυλακτικάς· οὕτω γὰρ οἰήσεται οὐδὲ φοβερὸν εἶναι οὐδέν. ἀλλ' ἐπειδὴ πᾶσα ἀρετὴ προαιρετική (τοῦτο δὲ πῶς λέγομεν, εἴρηται πρότερον, ὅτι ἕνεκά τινος πάντα αἱρεῖσθαι ποιεῖ, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ οὗ ἕνεκα

A Verùm nec si ob eiusmodi, nec ob alias voluptates, malorúmve grauiorum fugam mortem obeat, iustus quisquam propterea meritò dicatur. Nam si mori iucundum sit, sæpe per intemperantiam morerentur lasciui. Quemadmodum & hodie, cùm ipsa quidem morte minimè, sed inferentibus eam suauibus existentibus sit, vt quidam per incontinentiam certum sibi concilient interitum, non ignari etiam certam mortem propositam: quo ex genere
B nullus fortis videatur. Neque si quis dolorem fugiens (quod solent multi) mortem accersat, fortis fuerit. Quemadmodum & Agathon inquit.

Praui nanque homines doloribus victi, mortem optant.

Veluti Chironem fabulæ perhibent, ob dolorem vlceris mortem optasse, licet immortalem. Non procul ab his distant, qui
C ex peritia pericula sustinent, id quod plerique solent militantes. Id nanque contrarium Socratis sententiæ opinãtis, scientiam fortitudinem esse: neque enim quia nouerint horribilia, qui super mucronibus iaculorum ingredi didicerunt, id ausi sunt, sed quia præsidia, contra læsionem explorata habent. Neque enim qui audaciùs pugnant, idcirco fortes sunt: quemadmodum nec robur, nec diuitiæ iuxta
D Theognim, fortitudinem gignunt. Vir enim, vt inquit, paupertate domatur omnis. Manifestè quidam, cùm timidi sint, pericula tamen sustinent propter experientiam, idque quod periculum non esse arbitrentur, cùm paratum noscãt præsidium. Argumento est, quòd cùm præsidium habere non putant, malis iam re vera imminentibus retrocedunt. Inter omnes igitur parteis, ea videtur virtuti proxima, quæ ex
E verecundia nascitur fortitudo. Quemadmodum & Homerus Hectorem scribit, periculum obiisse verecundia impulsum: Hectorem verecundia cepit: *Primus nanque Polydamas me reprehenderit.* Atque ea est quam diximus ciuilem. Cæterùm vera neque hæc est, neque alia ex his vlla, sed furori similis est ferarum, quæ impetu feruntur. Neque enim vel ob ignominiam, vel ex ira, vel quòd non morituros se arbitrentur, aut quòd facultatibus præseruatiuis instructi sint, sustinere horribilia opinor. Nã ita nihil horribile esse iudicarint. Et quoniam virtus omnis electiua est, nẽpe, vt suprà diximus, quòd omnia gratia alicuius, eius nempe, quod honestum est,

huius instinctu eligatur, patet fortitudinem, quia virtus est, horribilia gratia alicuius sustinenda docere. Neque ex ignorantia, vt quæ iudicium format, neque ob voluptatem, sed ob solam honestatem. Quoniam si non sit honestum, sed furiosum, quia turpe, id nequaquam suffert. Circa quæ igitur versetur fortitudinis mediocritas, & quorum sit, & propter quid, & horribilia quam vim habeant, satis impræsentiarum explicatum videtur.

CAPVT II.

PORrò de temperantia, & intemperantia deinceps disserere conabimur. Intemperans autem multifariam dicitur: interdum enim quando non est castigatum, nec emendatum, quemadmodum incastratum dicimus, quòd castratus non sit, quorum castrari nonnulla possunt, alia non possunt. (Dicimus enim incastratum, & quod castrari non possit, & quod, cùm possit, non sit tamen castratum.) Sic & intemperans dicitur, vel quod temperiem, castigationemque natura non admittat, vel quod admittat quidem, sed nunquam sit castigatum: veluti puer in iis peccatis, quæ rectè moderatur temperans. Iuxta eam enim intemperiem homines intemperantes dicuntur. Rursum & id intemperans dicitur, quod vel ægrè vel non omnino castigatione vlla emendari queat. Quia cùm multifariam dicatur intemperantia, patet circa voluptates quasdam, & dolores versari. Tum quòd ex dispositione circa eas varie & à se inuicem, & ab alijs homines differant. Priùs autem descripsimus quo pacto intemperantiam appellatione transferamus. Nam eos, qui nullo sensu erga eas commouentur, insensatos alij vocant, nonnulli aliud nomen imponunt. Verùm non est nota hæc affectio, neque vulgaris, eo quod magis in alteram partem peccetur, & quod congenitus sit omnibus iucundorum eiusmodi sensus, & delinitio. Huiusmodi autem sunt, quos Comici inducunt, agrestes homines, qui nec moderata quidem necessariaque vlla suauitate misceant. Et quia temperans circa voluptates versatur, necessum est etiam, cupiditates quasdam illi propositas esse. Itaque quæ sint ista, explicare oportet. Neque enim circa omnes cupiditates, omniaque suauia versatur temperans, sed opinione quidem circa sensibilia, duo, gustabile scilicet & tangibile re vera autem circa tangibilia tantum. Nam circa voluptatem, quæ citra Veneris cupiditatem aspectu pulchrorum, aut dolorem,

A τὸ καλὸν) δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἀνδρεία ἀρετή τις οὖσα, ἕνεκά τινος ποιήσει τὰ φοβερὰ ὑπομένειν, οὔτε δι' ἄγνοιαν) ὀρθῶς γὰρ μᾶλλον ποιεῖ κρίνειν) οὔτε δι' ἡδονὴν, ἀλλ' ὅτι καλόν ἐστι, ἄν γε μὴ καλὸν ᾖ, ἀλλὰ μανικὸν, οὐχ ὑπομένει· αἰσχρὸν γάρ. περὶ ποῖα μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἀνδρεία μεσότης, καὶ τίνων, καὶ διὰ τί, καὶ τὰ φοβερὰ τίνα δύναμιν ἔχει, σχεδὸν εἴρηται
B κατὰ τὴν παροῦσαν ἔφοδον ἱκανῶς.

Κεφάλαιον β.

ΠΕρὶ δὲ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας, μετὰ ταῦτα διελέσθαι πειρατέον. λέγεται δ' ὁ ἀκόλαστος πολλαχῶς. ὅ, τε γὰρ μὴ κεκολασμένος πως, μηδ' ἰατρευόμενος ὥσπερ ἄτμητος ὁ μὴ τετμημένος· καὶ τούτων ὁ μὲν δυνατὸς, ὁ δ' ἀδύνατος. ἄτμητον γὰρ τό, τε δυνάμενον τμηθῆναι, καὶ τὸ δυνατὸν μὲν,
C μὴ τετμημένον δέ. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ ἀκόλαστον. καὶ γὰρ τὸ μὴ πεφυκὸς δέχεσθαι κόλασιν, καὶ τὸ πεφυκὸς μὲν, μὴ κεκολασμένον δὲ περὶ ἁμαρτίας, περὶ ἃς ὀρθοπραγεῖ ὁ σώφρων, ὥσπερ οἱ παῖδες. κατὰ ταύτην γὰρ ἀκόλαστοι λέγονται τὴν ἀκολασίαν. ἔτι δ' ἄλλον τρόπον οἱ δυσίατοι καὶ ἀνίατοι πάμπαν διὰ κολάσεως. πλεοναχῶς δὲ λεγομένης τῆς
D ἀκολασίας, ὅτι μὲν περὶ ἡδονάς τινας καὶ λύπας εἰσὶ, φανερόν, καὶ ὅτι ἐν τῷ περὶ ταύτας διακεῖσθαί πως καὶ ἀλλήλων διαφέρουσι καὶ τῶν ἄλλων· διεγράψαμεν δὲ πρότερον, πῶς τὴν ἀκολασίαν ὀνομάζοντες μεταφέρομεν. τοὺς γὰρ ἀκινήτως ἔχοντας δι' ἀναισθησίαν πρὸς τὰς αὐτὰς ἡδονὰς, οἱ μὲν καλοῦσιν ἀναισθήτους, οἱ δ' ἄλλοις ὀνόμασι τοιούτοις προσαγορεύουσιν. ἔστι δ' οὐ πάνυ γνώριμον τὸ
E πάθος οὐδ' ἐπιπόλαιον διὰ τὸ πάντας ἐπὶ θάτερον ἁμαρτάνειν μᾶλλον, καὶ πᾶσιν εἶναι σύμφυτον τὴν τῶν τοιούτων ἡδέων ἧτταν καὶ αἴσθησιν. μάλιστα δ' εἰσὶ τοιοῦτοι οἵους οἱ κωμῳδοδιδάσκαλοι παράγουσιν ἀγροίκους, οἳ οὐδὲ τὰ μέτρια καὶ τὰ ἀναγκαῖα πλησιάζουσι τοῖς ἡδέσιν. ἐπεὶ δ' ὁ σώφρων ἐστὶ περὶ
F ἡδονὰς, ἀνάγκη καὶ περὶ ἐπιθυμίας τινὰς αὐτὸν εἶναι. δεῖ δὴ λαβεῖν περὶ τίνας. οὐ γὰρ περὶ πάσας, οὐδὲ περὶ ἅπαντα τὰ ἡδέα ὁ σώφρων ἐστὶν, ἀλλὰ τῇ μὲν δόξῃ περὶ δύο τῶν αἰσθητῶν, περί τε τὸ γευστὸν καὶ τὸ ἁπτόν. τῇ δ' ἀληθείᾳ, περὶ τὸ ἁπτόν· περὶ γὰρ τὴν διὰ τῆς ὄψεως ἡδονὴν τῶν καλῶν ἄνευ ἐπιθυμίας ἀφροδισίων,

ἢ λύπην

τὴν λύπην τῶν αἰσχρῶν· καὶ περὶ τὴν διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν εὐαρμόστων ἢ ἀναρμόστων· ἔτι δὲ περὶ τὰς δι' ὀσφρήσεως, τάς τε ἀπὸ εὐωδίας, καὶ τὰς ἀπὸ δυσωδίας οὐκ ἔστιν ὁ σώφρων. οὐδὲ γὰρ ἀκόλαστος οὐδεὶς λέγεται τῷ πάσχειν ἢ μὴ πάσχειν. εἰ γοῦν τις ἢ καλὸν ἀνδριάντα θεώμενος, ἢ ἵππον, ἢ ἄνθρωπον, ἢ ἀκροώμενος ᾄδοντος, μὴ βούλοιτο μήτε ἐσθίειν, μήτε πίνειν, μήτε ἀφροδισιάζειν, ἀλλὰ τὰ μὲν καλὰ θεωρεῖν, τῶν δ' ᾀδόντων ἀκούειν, οὐκ ἂν δόξειεν ἀκόλαστος εἶναι, ὥσπερ οὐδ' οἱ κηληθέντες παρὰ ταῖς Σειρῆσιν. ἀλλὰ περὶ τὰ δύο τῶν αἰσθητῶν ταῦτα, περὶ ἅπερ καὶ τἆλλα θηρία μόνα τυγχάνει αἰσθητικῶς ἔχοντα, καὶ χαίροντα καὶ λυπούμενα, περὶ τὰ γευστὰ καὶ ἁπτά. περὶ δὲ τὰ τῶν ἄλλων αἰσθητῶν ἡδέα σχεδὸν ὁμοίως ἅπαντα φαίνεται ἀναισθήτως διακείμενα, οἷον περὶ εὐαρμοστίαν ἢ κάλλος. οὐδὲν γὰρ, ὅ τι καὶ ἄξιον λόγου, φαίνεται πάσχοντα αὐτῇ τῇ θεωρίᾳ τῶν καλῶν ἢ τῇ ἀκροάσει τῶν εὐαρμόστων, εἰ μή τι που συμβέβηκε τερατῶδες· ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὰ εὐώδη ἢ δυσώδη· καίτοι τάς γε αἰσθήσεις ὀξυτέρας ἔχουσι πάσας. ἀλλὰ καὶ τῶν ὀσμῶν ταύταις χαίρουσιν ὅσαι κατὰ συμβεβηκὸς εὐφραίνουσιν, ἀλλὰ μὴ καθ' αὑτάς. λέγω δὲ μὴ καθ' αὑτάς, αἷς ἢ ἐλπίζοντες χαίρομεν, ἢ μεμνημένοι, οἷον ὄψων καὶ ποτῶν. δι' ἑτέραν γὰρ ἡδονὴν ταύταις χαίρομεν, τὴν τοῦ φαγεῖν ἢ πιεῖν. καθ' αὑτὰς δὲ, οἷον αἱ τῶν ἀνθῶν εἰσι. διὸ ἐμμελῶς ἔφη Στρατόνικος, τὰς μὲν καλὸν ὄζειν, τὰς δὲ ἡδύ. ἐπεὶ καὶ τῶν περὶ τὸ γευστὸν, οὐ περὶ πᾶσαν ἡδονὴν ἐπτόηται τὰ θηρία, οὐδ' ὅσων τῷ ἄκρῳ τῆς γλώττης ἡ αἴσθησις, ἀλλ' ὅσων τῷ φάρυγγι. διὸ οἱ ὀψοφάγοι οὐκ εὔχονται τὴν γλῶτταν ἔχειν μακρὰν, ἀλλὰ τὸν φάρυγγα γεράνου, ὥσπερ Φιλόξενος ὁ Ἐρύξιδος. ὥστε περὶ τὰ ἁπτόμενα, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, θετέον τὴν ἀκολασίαν. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκόλαστος περὶ τὰ τοιαῦτά ἐστιν. οἰνοφλυγία γὰρ, καὶ γαστριμαργία, καὶ λαγνεία, καὶ ὀψοφαγία, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα περὶ τὰς εἰρημένας ἐστὶν αἰσθήσεις, εἰς ἅπερ μόρια ἡ ἀκολασία διαιρεῖται. περὶ δὲ τὰς δι' ὄψεως, ἢ ἀκοῆς, ἢ ὀσφρήσεως ἡδονὰς οὐδεὶς λέγεται ἀκόλαστος, ἐὰν ὑπερβάλλῃ· ἀλλ' ἄνευ ὀνείδους τὰς ἁμαρτίας ψέγομεν ταύτας, καὶ ὅλως περὶ ὅσα μὴ λέγονται ἐγκρατεῖς. οἱ δ' ἀκρατεῖς, οὐκ εἰσὶν ἀκόλαστοι οὐδὲ σώφρονες. ἀναίσθητος μὲν οὖν, ἢ ὅπως δεῖ ὀνομάζειν, ὁ οὕτως ἔχων, ὥστε καὶ ἐλλείπειν ὧν ἀνάγκη κοινωνεῖν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πάντας καὶ χαίρειν,

A qui turpium aspectu nascitur, aut eam, quæ ex auditione suauiter consonantium, aut secus, aut quæ olfactu fragrantium, aut fœtidorum prouenit, non versatur temperans. Neque enim vel patiendo, vel non patiendo dicitur intemperans. Siue igitur quis aut pulchram statuam, aut equum, aut hominem cernat, vel suauiter audiat canentem, nec bibere, nec edere, nec Veneri indulgere velit, sed pulchra quidem B videre, & canentem audire, is intemperans videatur, quemadmodum nec Sirenum cantibus deliniti. Sed circa duo hæc sensibilia versantur, quæ & reliquorum animantium sensibus incurrentia dolorem voluptatémve cient: ea scilicet, quæ gustu, tactuve sentiuntur. Cæterum, quæ reliquis sensibus suauia existunt, nullum fere illis sensum mouent: vt circa proportionum vel pulchritudinis contuitionem nihil magnopere moueri videntur. Sed & nec aus- C cultationibus sonorum, ritéque consonantium neque suaué, aut grauiter olentibus, licet omnes sensus acutius percellant. Sed & odoribus iis gaudent maxime, qui per accidens, non per sese, oblectant. Dico autem per se, quibus gaudemus, nec sperantes, nec recordátes aliud, velut cibi, aut potus: nam ob aliam, hoc est edendi bibendique voluptatem, iis gaudemus. Per se verò, vt est lucorum & florum. Quocirca sci- D tè Stratonicus dixit, illa quidem pulchrè, hæc verò suauiter, fragrare. Et quia gustabile aliquid, non omnem voluptatem feræ attingunt, nec quantum extremo linguæ apice, sed quantum toto gutture sentitur. Quapropter gulosi, non optant linguam longam, sed quemadmodum Philoxenus ex Hyride vulturis guttur. Itaque circa tangibilia, vt simpliciter dicam, intemperantia est constituenda, circa ea circa quæ E etiam intemperans versatur. Nam vinolétia edacitas, luxuria, crapula, etiam omnia eiusmodi, circa sensus prædictos sunt: quas in parteis intemperantia diuiditur. Verùm qui visu, auditione, olfactúque excedit, non dicitur intemperans, citráque ignominiam tales errores vituperamus & prorsus circa quæ non dicuntur continentes. Incontinentes verò nec temperantes sunt, F nec intemperantes. Insensatus igitur, aut quocunque alio nomine appellare conueniat, qui in omnibus deficiat, quibus solent plerique omnes participare, atque lætari,

Verùm qui excedit, intemperans est. Omnes enim his & natura gaudent, & aliquo etiam modo concupiscunt, nec tamen sunt, vel dicuntur intemperantes. Nam & consecuti non excedunt magis, quàm oporteat, gaudendo: & non consecuti magis quàm oporteat, dolendo. Sed nec dolore etiam vacantes dicuntur. Non enim deficiunt gaudendo, dolendóve, sed magis excedunt. Quia igitur circa hæc est excessus, defectusque manifestum quòd & mediocritas, qui habitus optimus est, & vtrique contrarius. Itaque temperantia habitus præstantissimus circa quæ intemperans versatur quæ in dictis iucundis sensibilibus tenens medium, insensilitatis, intemperantiæque mediocritas existit. Excessus verò intemperantia est. Defectus autem nomine caret, aut suprà positas appellationes sortitur. Accuratius verò deinceps de iucundorum genere pertractabitur vbi de continentia, incontinentiaque agemus.

CAPVT III.

EOdem pacto de mansuetudine, rigiditatéque sentiendum est. Nam & mansuetum, qualem quendam esse erga dolorem ex ira profectum cernimus. Suprà enim iracundo, rigido & agresti, (omnia enim hæc sunt dispositionis eiusdem) seruilem, & insensatum opposuimus, eo quòd ita vocentur, quotquot non moueantur ad iram, quibus oporteat, sed lacessiti, faciles, humiléque sese prebeant ad contemptum. Opposita enim sibi inuicem sunt, celeriter & ægre, leniter & vehementer: & dolor quem iram dicimus, longo tempore durans, ei, qui breui. Quoniam verò, quemadmodum & in alijs, hic quoque excessus, defectúsque reperitur. (Rigidus enim est eiusmodi, qui citius & magis, longioréque tempore, tamen nec quando, nec quibus oportet, ac in multis afficitur. Seruilis autem contrarius quispiam est.) Medius igitur inter inæqualitatem consistit. Et quia vterque habitus vitiosus est, patet, medium horum æquanimitatem esse: neque enim præcurrit, aut excedit. Neque quibus non oportet irascitur, nec quibus oportet non irascitur. Quocirca cùm & mansuetudo circa easdem affectiones versetur habitus optimus, erit & mansuetudo mediocritas quædam, & mansuetus inter rigidum seruilémque medius.

A ὁ δ' ὑπερβάλλων, ἀκόλαστος, πάντες γὰρ τούτοις φύσει τε χαίρουσι, καὶ ἐπιθυμίας λαμβάνουσι, καὶ οὐκ εἰσὶν οὐδὲ λέγονται ἀκόλαστοι· οὐ γὰρ ὑπερβάλλουσι τῷ χαίρειν μᾶλλον ἢ δεῖ, τυγχάνοντες, καὶ λυπεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, μὴ τυγχάνοντες· οὐδ' ἀνάλγητοι· οὐ γὰρ ἐλλείπουσι τῷ χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπερβάλλουσιν. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ὑπερβο-
B λὴ καὶ ἔλλειψις περὶ αὐτά, δῆλον ὅτι καὶ μεσότης, καὶ βελτίστη αὕτη ἡ ἕξις, καὶ ἀμφοῖν ἐναντία. ὥστ' εἰ σωφροσύνη ἡ βελτίστη ἕξις, περὶ ἃ ὁ ἀκόλαστος ἡ περὶ τὰ ἡδέα τὰ εἰρημένα τῶν αἰσθητῶν μεσότης, σωφροσύνη ἂν εἴη, μεσότης οὖσα ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας. ἡ δ' ὑπερβολὴ ἀκολασία· ἡ δ' ἔλλειψις ἤτοι ἀνώνυμος, ἢ τοῖς εἰρημένοις ὀνόμασι προσαγορευομένη. ἀκριβέστερον δὲ περὶ τὸ γένος τῶν ἡδονῶν
C ἴσως διαιρετέον ἐν τοῖς λεγομένοις ὕστερον περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας.

Κεφάλαιον γ.

TὸΝ αὐτὸν δὲ τρόπον ληπτέον καὶ περὶ πραότητος καὶ χαλεπότητος· καὶ γὰρ τὸν πρᾶον περὶ λύπην τὴν ἀπὸ θυμοῦ γιγνομένην, ὁρῶμεν ὄντα, τῷ πρὸς ταύτην ἔχειν πως. διεγράψαμεν δὲ καὶ ἀντεθήκαμεν τῷ ὀργίλῳ
D καὶ χαλεπῷ καὶ ἀγρίῳ (πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα τῆς αὐτῆς ἐστι διαθέσεως) τὸν ἀνδραποδώδη καὶ ἀνόητον. σχεδὸν γὰρ ταῦτα μάλιστα καλοῦσι, τοὺς μηδ' ἐφ' ὁπόσοις δεῖ κινουμένους τὸν θυμόν, ἀλλὰ προπηλακιζομένους εὐχερῶς καὶ ταπεινοὺς πρὸς τὰς ὀλιγωρίας. ἔστι γὰρ ἀντικείμενον τῷ μὲν ταχὺ τὸ μόλις· τῷ δ' ἠρέμα, τὸ σφόδρα· τῷ δὲ πολὺν χρόνον, τὸ ὀλί-
E γον λυπεῖσθαι ταύτην τὴν λύπην ἣν θυμὸν καλοῦμεν. ἐπεὶ δ' ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἴπομεν, καὶ ἐνταῦθ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις (ὁ μὲν γὰρ χαλεπὸς τοιοῦτός ἐστιν, ὁ καὶ θᾶττον καὶ μᾶλλον πάσχων, καὶ πλείω χρόνον, καὶ ὅτ' οὐ δεῖ, καὶ ὁποίοις οὐ δεῖ, καὶ ἐπὶ πολλοῖς· ὁ δ' ἀνδραποδώδης, τοὐναντίον) δῆλον ὅτι
F ἔστι τις καὶ ὁ μέσος τῆς ἀνισότητος. ἐπεὶ οὖν ἡμαρτημέναι ἀμφότεραι αἱ ἕξεις ἐκεῖναι, φανερὸν ὅτι ἐπιεικὴς ἡ μέση τούτων ἕξις. οὔτε γὰρ προτερεῖ οὔθ' ὑστερίζει, οὔτε οἷς οὐ δεῖ ὀργίζεται, οὔτε οἷς δεῖ οὐκ ὀργίζεται, ὥστ' ἐπεὶ καὶ πραότης ἡ βελτίστη ἕξις περὶ ταῦτα τὰ πάθη ἐστίν, εἴη καὶ ἡ πραότης μεσότης τις, καὶ ὁ πρᾶος μέσος τοῦ χαλεποῦ καὶ ἀνδραποδώδους.

Κεφ α-

Κεφάλαιον δ.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ μεγαλοψυχία, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, καὶ ἡ ἐλευθεριότης μεσότητες. Ἡ μὲν ἐλευθεριότης περὶ χρημάτων κτῆσιν καὶ ἀποβολήν. ὁ μὲν γὰρ κτήσει μὲν πάσῃ χαίρων μᾶλλον ἢ δεῖ, ἀποβολῇ δὲ πάσῃ λυπούμενος μᾶλλον ἢ δεῖ, ἀνελεύθερος· ὁ δ' ἀμφότερα ἧττον ἢ δεῖ, ἄσωτος· ὁ δ' ἀμφοτέρως ὡς δεῖ ἐλευθέριος. τοῦτο δὲ λέγω τὸ ὡς δεῖ καὶ ἐπὶ τούτων, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τὸ ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθός. ἐπεὶ δ' ἐκεῖνοι μὲν εἰσιν ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει, ὅπου δ' ἔσχατά εἰσι καὶ μέσον, καὶ τοῦτο βέλτιστον· ἓν δὲ περὶ ἕκαστον τῷ εἴδει τὸ βέλτιστον· ἀνάγκη καὶ τὴν ἐλευθεριότητα εἶναι μεσότητα ἀσωτίας καὶ ἀνελευθερίας περὶ χρημάτων κτῆσιν καὶ ἀποβολήν. διχῶς δὲ τὰ χρήματα λέγομεν καὶ τὴν χρηματιστικήν· ἡ μὲν γὰρ καθ' αὑτὸ κτῆσις τοῦ χρήματός ἐστι, οἷον ὑποδήματος ἢ ἱματίου· ἡ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς μέν, οὐ μέντοι οὕτως ὡς ἂν εἴ τις σταθμῷ χρήσαιτο τῷ ὑποδήματι, ἀλλ' οἷον ἡ πώλησις καὶ ἡ μίσθωσις· χρῆται γὰρ ὑποδήματι. ὁ δὲ φιλάργυρος ὁ περὶ τὸ νόμισμα τῆς κτήσεως, ἀντὶ τῆς κατὰ συμβεβηκὸς χρήσεως ἐστιν. ὁ δ' ἀνελεύθερος, εἴη ἂν καὶ ἄσωτος περὶ τὸν κατὰ συμβεβηκὸς τρόπον τοῦ χρηματισμοῦ. καὶ γὰρ ἐπὶ τὸν κατὰ φύσιν χρηματισμὸν τὴν αὔξησιν διώκει· ὁ δ' ἄσωτος ἐλλείπει τῶν ἀναγκαίων· ὁ δ' ἐλευθέριος, τὴν περιουσίαν δίδωσιν. αὐτῶν δὲ τούτων εἴδη λέγονται διαφέροντα τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον περὶ μόρια· οἷον ἀνελεύθερος, φειδωλός, καὶ κίμβιξ, καὶ αἰσχροκερδής· φειδωλὸς μὲν ἐν τῷ μὴ προΐεσθαι· αἰσχροκερδὴς δ' ἐν τῷ ὁτιοῦν προσίεσθαι· κίμβιξ δὲ ὁ σφόδρα περὶ μικρὰ διατεινόμενος· παραλογιστὴς δὲ καὶ ἀποστερητὴς ὁ ἄδικος κατ' ἀνελευθερίαν, καὶ τοῦ ἀσώτου ὡσαύτως ὁ μὲν λαφύκτης, ὁ ἐν τῷ ἀτάκτως ἀναλίσκειν· ἀλόγιστος δέ, ὁ ἐν τῷ μὴ ὑπομένειν τὴν ἀπὸ λογισμοῦ λύπην.

Κεφάλαιον ε.

Περὶ δὲ μεγαλοψυχίας ἐκ τῶν τοῖς μεγαλοψύχοις ἀποδιδομένων δεῖ διορίσαι τὸ ἴδιον. ὥσπερ γὰρ καὶ τἆλλα κατὰ τὴν γειτνίασιν καὶ ὁμοιότητα μέχρι του λανθάνει πόρρω προϊόντα, καὶ περὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ταὐτὸ συμβέβηκε. διὸ ἐνίοτε οἱ ἐναντίοι τῷ αὐτῷ ἀντιποιοῦνται· οἷον ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ αὐθάδης τῷ σεμνῷ, καὶ ὁ θρασὺς

CAPVT IIII.

Svnt porrò & magnanimitas, & magnificentia & liberalitas, mediocritates. Liberalitas enim circa acquisitionem, amissionémque facultatum versatur. Nam qui omni acquisitione gaudet, omnique amissione dolet, vtrumque magis, quàm oportet, illiberalis est: qui vtrumque minus, quàm oporteat prodigus. Qui verò vt oportet, vtrumque, liberalis. Vt oportet, hic, velut in aliis etiam expono, quemadmodum recta ratio dicta. Et quia illi quidem in excessu, defectúque sunt: nam vbi extrema sunt, isthic & medium, quod præstantissimum est, in quaque specie, & vnum: necessum & liberalitatem, inter prodigalitatem, illiberalitatémque circa facultatum acquisitionem, & amissionem mediam consistere. Bifariàm autem facultates, quæstuariumq. vocamus. Alia enim per se est facultatum possessio velut calcei, & vestis. Alia verò per accidens, nec tamen ita, vt si quis lance calcei vice vtatur, sed velut emptio, conductióque mercenaria. Emũtur enim & calcei. Pecuniæ autem cupidus præ quæstu accidẽtario, circa numismatũ possessionẽ occupatur. Illiberalis verò, & prodigus circa accidentarium lucrandi modum. Nam ille quidem in acquisitione naturali augmentum quærit: prodigus verò in necessariis deficit: liberalis autem ex abundanti copia largitur. Species verò harum differre dicũtur, eo quòd magis, & minùs circa particulas ostendunt, vt illiberalis, parcus, sordidus, turpis lucri cupidus. Parcus enim eo quòd non eroget dicitur: turpis autem lucri cupidus, quòd omnia corrodat: sordidus, qui vehementer in exiguis obnititur: deceptor verò, depilatórque qui iniustus ex illiberalitate est. Ita contrà, prodigorum hic quidem cautus est qui inordinate consumit. ille verò inconsideratus, qui in eo, quem ferre dictat ratio, durare dolore non potest.

CAPVT V.

De magnanimitate autem, ex iis, quæ de magnanimis dicta sunt determinare oportet: eò quòd, vt in aliis, iuxta affinitatem, & similitudinem, quoad latent, progredi conuenit. Ita & de magnanimitate tractantibus idem vsu venit. Quocirca nonnunquam contrarij eadem affectant: quemadmodum prodigus & liberalis: perfractus & grauis: audax & fortis. Circa eadem enim versantur, & cognati

sunt aliquousque. Nam & audax, & fortis pericula sustinet, sed hic quidem sic, ille verò aliter: quæ plurimùm inter se distant. Dicimus autem magnanimum iuxta nominis etymon, veluti vi & magnitudine animi instructum. Itaque & graui & magnifico similis videatur: quandoquidem omnes virtutes quodammodo sectatur. Nam recto iudicio, de rebus maximis, pariter & infimis bonis, pollere, laudabile est. Videtur autem ea magna esse, quæ optimo habitu instructus prosequitur, circa eiusmodi scilicet iucunda. Magnanimitas verò est præstantissima. Iudicat autē in vnoquoque maius & minus rectè iuxta sapientis, virtutisque perscriptum. Vnde vel ipsa omnes virtutes, vel ipsam omnes consequuntur. Præterea, contemptiuus dicitur magnanimus. Singulæ vero virtutes, rerū præter rationem magnarum sunt contemptrices. At fortitudo periculorum: id enim magnū inter turpia deputat, & neq. multitudinem omnem iudicat formidandam. Et intemperans voluptates: liberalis opes multas, magnásque spernit, id quod magnanimi esse videtur, eo quòd in paucis occupetur: atq. hæc magna sunt, eo quòd nec cuiuslibet iudicium spectat. Magis quippe magnanimus spectat quid vni sapienti probetur, quam multitudini, & vulgo. Quemadmodum ad Agathonem dixit Antiphon, maligne defensionem laudantem. Neglectus enim propria maximè afficit magnanimi. Porro nec vitæ, nec opum, quibus studere magnopere videntur homines, curam gerit, sed tamen honoris. Itaq. & dolet ignominia affectus, & indigni subiectus imperio: gaudet autem principatum affectus: vnde cōtraria videtur: Nā circa honores occupari, & quæ vulgus sentiat de se contemnere, non sunt consentanea. Quocirca accuratius hæc discutere oportet. Nam honor exiguus, & magnus bifariam capiuntur, aut enim à multis, & vulgaribus aut ab illustribus ille contingit, qui rursus pro re in qua euenit, differt. Magnus enim non solùm honorantium multitudine, aut qualitate, aut pretio æstimatur, sed veritate: vnde & principatus, & reliqua præclara, & studio digna bona cēsentur quæ re vera eximia existunt. Quocirca nulla virtus magnitudine caret, qua & amplificare, & ius reddere videtur, in quibus fuerit. Sed enim & inter cæteras virtutes magnanimitas eminet,

A τῇ ἀνδρείᾳ· εἰσὶ γὰρ καὶ περὶ ταὐτὰ καὶ ὁμορεῖ μέχρι τινός, ὥσπερ ὁ ἀνδρεῖος ὑπομενετικὸς κινδύνων, καὶ ὁ θρασύς· ἀλλ' ὁ μὲν ὡδί, ὁ δὲ ὡδί. ταῦτα δὲ διαφέρει πλεῖστον. λέγομεν δὲ τὸν μεγαλόψυχον κατὰ τὴν τοῦ ὀνόματος προσηγορίαν, ὥσπερ ἐν μεγέθει τινὶ ψυχῆς καὶ δυνάμεως. ὥστε καὶ τῷ σεμνῷ καὶ τῷ μεγαλοπρεπεῖ ὅμοιος εἶναι δοκεῖ, ὅτε καὶ πάσαις ταῖς ἀρεταῖς ἀκολουθεῖν φαίνεται. καὶ γὰρ τὸ ὀρθῶς κρῖναι
B τὰ μεγάλα καὶ μικρὰ τῶν ἀγαθῶν, ἐπαινετόν. δοκεῖ δὲ ταῦτ' εἶναι μεγάλα, ἃ διώκει ὁ τὴν κρατίστην ἔχων ἕξιν περὶ τὰ τοιαῦτ' εἶναι ἡδέα. ἡ δὲ μεγαλοψυχία κρατίστη· κρίνει δὲ περὶ τὸ ἑκάστης ἀρετῆς, τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἔλαττον ὀρθῶς, ὥσπερ ὁ φρόνιμος ἂν κελεύσειε καὶ ἡ ἀρετή, ὥστε ἕπονται αὐτῇ πᾶσαι αἱ ἀρεταί, ἢ αὐτὴ ἕπεται πάσαις. ἔτι δοκεῖ μεγαλοψύ-
C χου εἶναι τὸ καταφρονητικὸν εἶναι, ἑκάστη δὲ ἀρετὴ καταφρονητικὸν ποιεῖ τῶν παρὰ τὸν λόγον μεγάλων, οἷον ἀνδρεία κινδύνων· μέγα γὰρ οἴεται εἶναι τῶν αἰσχρῶν, καὶ πλῆθος οὐ πᾶν φοβερόν· καὶ σώφρων ἡδονῶν μεγάλων καὶ πολλῶν, καὶ ὁ ἐλευθέριος χρημάτων. μεγαλοψύχου δὲ τοῦτο δοκεῖ, διὰ τὸ περὶ ὀλίγα σπουδάζειν, καὶ ταῦτα μεγάλα, καὶ οὐχ ὅτι δοκεῖ ἑτέρῳ τινί. καὶ μᾶλ-
D λον ἂν φροντίσειεν ἀνὴρ μεγαλόψυχος, τί δοκεῖ ἑνὶ σπουδαίῳ, ἢ πολλοῖς τοῖς τυχοῦσιν. ὥσπερ Ἀντιφῶν ἔφη πρὸς Ἀγάθωνα, κατεψηφισμένος τὴν ἀπολογίαν ἐπαινέσαντα. καὶ τὸ ὀλίγωρον τοῦ μεγαλοψύχου μάλιστ' εἶναι πάθος ἴδιον. πάλιν περὶ τιμὴν καὶ τὸ ζῆν καὶ πλοῦτον, περὶ ἃ σπουδάζειν δοκοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὐθὲν φροντίζειν περὶ τῶν ἄλλων, πλὴν περὶ τιμῆς. λυπηθῆναι ἂν ἀτιμαζόμενος καὶ ὑπὸ
E ἀναξίου ἀρχόμενος· καὶ χαίρειν μάλιστα τυγχάνων. οὕτω μὲν οὖν δόξειεν ἂν ἐναντίως ἔχειν. τό τε γὰρ εἶναι τὸ μάλιστα περὶ τιμήν, καὶ καταφρονητικὸν εἶναι τῶν πολλῶν, καὶ δόξης, οὐχ ὁμολογούμενα. δεῖ δὲ τοῦτο διορίσαντας εἰπεῖν. ἔστι γὰρ τιμὴ καὶ μικρὰ καὶ μεγάλη διχῶς. ἢ γὰρ
F τῷ ὑπὸ πολλῶν τῶν τυχόντων, ἢ τῷ ὑπὸ τῶν ἀξίων λόγου, καὶ πάλιν τῷ ἐπὶ τίνι ἡ τιμή. μεγάλη γὰρ οὐ τῷ πλήθει τῶν τιμώντων, οὐδὲ τῷ ποιῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τίμιον εἶναι. τῇ ἀληθείᾳ δὲ καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ τἆλλα ἀγαθὰ τίμια καὶ ἄξια σπουδῆς ταῦτα, ὅσα μεγάλα ἀληθῶς ἐστιν· ὥστε καὶ ἀρετὴ οὐδεμία ἄνευ μεγέθους· διὸ δοκεῖ δὴ μεγαλοποιεῖν ἑκάστη, περὶ ὃ ἑκάστη, ὥσπερ εἴπομεν, ἀλλ' ὅμως ἐστί τις περὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς μία μεγαλοψυχία,

ὥσπερ

ὥσπερ καὶ ἰδίᾳ μεγαλόψυχον τὸν λεκτέον τὸν ἔχοντα ταύτην. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἔνια τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν τίμια, τὰ δ' ὡς διωρίσθη πρότερον, τῶν τοιούτων δ' ἀγαθῶν ἐστὶ τὰ μὲν μεγάλα κατ' ἀλήθειαν, τὰ δὲ μικρά, καὶ τούτων ἔνιοι ἄξιοι καὶ ἀξιοῦσιν αὑτούς, ἐν τούτοις ζητητέος ὁ μεγαλόψυχος. τετραχῶς δ' ἀνάγκη διαφέρειν. ἔστι μὲν γὰρ ἄξιον εἶναι μεγάλων, καὶ ἀξιοῦν ἑαυτὸν τούτων. ἔστι δὲ μικρὰ καὶ ἄξιον εἶναι τηλικούτων, καὶ ἀξιοῦν ἑαυτὸν τούτων. ἔστι δ' ἀνάπαλιν πρὸς ἑκάτερα αὐτῶν. ὁ μὲν γὰρ ἂν εἴη τοιοῦτος, οἷος ἄξιος ὢν μικρῶν μεγάλων ἀξιοῦν ἑαυτὸν τῶν ἐντίμων ἀγαθῶν. ὁ δὲ ἄξιος ὢν μεγάλων, ἀξιοίη ἂν μικρῶν ἑαυτόν. ὁ μὲν οὖν ἄξιος μικρῶν, μεγάλων δ' ἀξιῶν ἑαυτόν, ψεκτός· ἀνόητον γὰρ καὶ οὐ καλὸν τὸ παρὰ τὴν ἀξίαν τυγχάνειν. ψεκτὸς δὲ καὶ ὅστις ἄξιος ὢν ὑπαρχόντων αὐτῷ τῶν τοιούτων μετέχειν, μὴ ἀξιοῖ ἑαυτόν. λείπεται δὲ ἐνταῦθα ἐναντίος τούτοις ἀμφοτέροις, ὅστις ἄξιος ὢν μεγάλων, ἀξιοῖ αὐτὸς ἑαυτὸν τούτων, καὶ τοιοῦτός ἐστιν οἷος ἀξιοῦν ἑαυτόν. οὗτος ἐπαινετός, καὶ μέσος τούτων. ἐπεὶ οὖν περὶ τιμῆς αἵρεσιν καὶ χρῆσιν, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν ἐντίμων, ἀρίστη ἐστὶ διάθεσις ἡ μεγαλοψυχία, καὶ τοῦτ' ἀποδίδομεν, καὶ οὐ περὶ τὰ χρήσιμα τὸν μεγαλόψυχον, ἅμα δὲ καὶ ἡ μεσότης αὕτη ἐπαινετωτάτη, δῆλον ὅτι καὶ ἡ μεγαλοψυχία μεσότης ἂν εἴη. τῶν δ' ἐναντίων, ὥσπερ διεγράψαμεν, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ ἀξιοῦν ἑαυτὸν ἀγαθῶν μεγάλων ἀνάξιον ὄντα, χαυνότης. τοὺς τοιούτους γὰρ χαύνους λέγομεν, ὅσοι μεγάλων οἴονται ἄξιοι εἶναι, οὐκ ὄντες. ἡ δὲ περὶ τὸ ἄξιον ὄντα μὴ ἀξιοῦν ἑαυτὸν μεγάλων, μικροψυχία. μικροψύχου γὰρ εἶναι δοκεῖ, ὅστις ὑπαρχόντων δι' ἃ δικαίως ἂν ἀξιοῖτο, μὴ ἀξιοῖ μηδενὸς μεγάλου ἑαυτόν. ὥστ' ἀνάγκη καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν εἶναι μεσότητα χαυνότητος καὶ μικροψυχίας. ὁ δὲ τέταρτος τῶν διορισθέντων, οὔτε πάμπαν ψεκτός, οὔτε μεγαλόψυχος, περὶ οὐδὲν ἔχων μέγεθος. οὔτε γὰρ ἄξιος, οὔτε ἀξιοῖ μεγάλων· διὸ οὐκ ἐναντίος. καίτοι δόξειεν ἂν ἐναντίον εἶναι τὸ μεγάλων ἄξιον ὄντα, μεγάλων, τὸ μικρῶν ὄντα ἄξιον, ἀξιοῦν ἑαυτόν. ἔστι δ' ἐναντίος οὔτε τῷ μεμπτὸς εἶναι· ὡς γὰρ ὁ λόγος κελεύει ἔχει. καὶ ὁ αὐτός ἐστι τῇ φύσει τῷ μεγαλοψύχῳ· ὧν γὰρ ἄξιοι τούτων ἀξιοῦσιν αὑτοὺς ἄμφω. καὶ ὁ μὲν γένοιτ' ἂν μεγαλόψυχος·

A quare peculiari vocabulo hac præditus,
magnanimus appellatur. Quoniam ve-
rò bona alia honorabilia sunt, alia verò,
vt suprà determinauimus: ex quibus alia
verè eximia, alia parua sunt: quibus non-
nulli, cùm digni sint, se ipsos dignos etiam
arbitrantur, in iisdem solet elicere ma-
gnanimus. Quadrifariàm verò hæc dis-
cernuntur. Nam & dignum esse iis, & se-
se dignum iis iudicare contingit inter-
B dum. Interdum verò & mediocribus di-
gnum iis quoque se dignū iudicare. Non-
nunquam verò è conuerso, vtralibet hæc
ad se inuicem componuntur. Nam cùm
exiguis aliquis dignus, magnis, atque ho-
norabilibus se dignū arbitratur, alius ma-
ximis dignus, paruis se dignum existimat,
prior quidem hic exiguis dignus, magná-
que affectans, vituperationem meretur.
Dedecens enim id est, ac minimè hone-
stum, præter dignitatem quippiam con-
C sequi. Verùm & is vituperandus, qui
præsenti honore dignus, eum tamen
auersetur. Restat iam vtrique horum
contrarius, qui, cùm rebus magnis di-
gnus sit, se ipsum etiam dignum arbi-
tretur: hic laudabilis, & inter hos me-
dius est. Et quia circa honoris electio-
nem, fruitionemque circa honorabilia
reliqua bona, dispositio est præstantissi-
D ma magnanimitas, &, quemadmodum
ostendimus, non circa vtilia occupatur,
ac ipsa mediocritas cum primis laudabi-
lis: manifestum, etiam magnanimitatem
esse quandam mediocritatem. Contrario-
rum autem, hoc, quod diximus, indignus
enim sit, maximis sese dignum arbitran-
tem, lentitudo est. Tales quippe lentos di-
cimus, qui magna venditant cum non in-
sint. Verùm vbi dignus, magnis se indi-
E gnum censet, pusillanimitas appellatur.
Pusillanimis enim est, qui præclara meri-
tus, iis sese indignum iudicarit. Itaque ma-
gnanimitatem necessum est mediocrita-
tē esse, inter pusillanimitatē, & lentitudi-
nē. Porrò quartus ex his, neq. omnino vi-
tuperatione dignus, neque magnanimus,
in nulla re magni quippiam consecutus.
Neque enim vel dignus existit, vel ita de
se ipso censet: quapropter nō est cōtrarius.
F Nam etsi planè contraria inter se videan-
tur, magnis dignum magna, & paruis di-
gnum exigua deberi sibi arbitrari: con-
traria tamen non sunt, eo quòd hic repre-
hensione careat, quandoquidem ex ratio-
nis instinctu agit, & eadem quæ magnani-
mus naturæ conditione, cùm vtrq. e qui-
bus dignus est, sese dignum arbitratur.

Magnanimus ex iis, quibus dignus est, sese dignum censebit. Pusillanimis verò, cùm magna insint ei bona honorabilia, si eis se indignum iudicat, quid faceret, si paruis dignus esset? Aut igitur magnis se dignum iudicans, lentus, aut pauciorum. Quocirca nemo pusillanimem dixerit, qui inquilinus tantùm, se non imperio dignum censeat, seque subiiciat, verùm qui honesto loco natus sit, imperiúmque rem magnam iudicarit.

CAPVT VI.

MAgnificus autem non ex qualibet operatione, electionéve dicitur, sed ex sumptibus, nisi fortè per translationem ita vocetur: absque sumptu enim magnificentia non est. Nam πρέπον, id est, decens, in ornatu: ornatus verò nō in quibuslibet, sed in necessariorum excessu consistit. Verùm qui in magno sumptu decētem magnitudinem eligit, eamque mediocritatem cum eiusmodi voluptate expetit, magnificus est. Qui verò amplius quàm par sit, & præter modum, is nomine caret, tametsi quādam affinitatem inter sese habent, quos vocant ineptos, & prodigos. Nam qui opulentus, dilecti hominis nuptiis sumptus suppeditat, eum apparatum se decere arbitratur. Qui frugales, paucaque desiderantes excipienti cōueniat, paruificus. Verùm qui nuptiali apparatu eos excipiat, nec ob gloriam, neque pro authoritate peculiari aliqua, prodigo similis videtur. Verùm qui pro dignitate, iuxtaque rationem id facit, magnificus est: decorum enim iuxta dignitatem est, quandoquidem nihil præter dignitatem decet: nam decorum esse oportet. Et decentis est agere iuxta dignitatem & quod deceat & circa quid deceat. Aliud enim decorum est circa familiaris, aliud circa amati nuptias, atque ipsi etiam in tantum, aut eiusmodi, vt spectaculum, Cimonem non Themistoclem quòd humiliore fortuna hactenus esset decere aiebat: ille verò cui qualiscunque sit dignitas perinde est, nullus est horum. De liberalitate verò similiter se habet. Nam liberalis aliquis est, quando liber.

CAPVT VII.

ET ferè etiam sic cætera circa mores, vel laudabilia, vel vituperabilia. Nam alia excessus, alia defectus, alia verò mediocritates sunt passiuæ. Quemadmodum inuidus, & alienis malis gaudēs. Iuxta hos enim habitus dicitur: inuidus quidem angi dignorum successu, hic verò in eadem passione nomine carere, sed ei affectioni

A ἀξιώσει γὰρ ὧν ἐστιν ἄξιος. ὁ δὲ μικρόψυχος, τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ μεγάλων τῶν πρὸς τιμὴν ἀγαθῶν οὐκ ἀξιοῖ, τί ἂν εἰ μικρῶν ἄξιος ἦν; ἢ γὰρ ἂν μεγάλων ἀξιῶν ἑαυτὸν ἦν, ἢ ἔτι ἐλάττονος. διὸ καὶ οὐθεὶς ἂν εἴποι μικρόψυχον, εἴ τις μέτοικος ὢν, ἄρχειν μὴ ἀξιοῖ ἑαυτὸν, ἀλλ' ὑπείκει· ἀλλ' εἴ τις εὐγενὴς ὢν, καὶ ἡγούμενος μέγα εἶναι τὸ ἄρχειν.

B

Κεφάλαιον ϛ.

ΕΣτι δὲ ὁ μεγαλοπρεπὴς οὐ περὶ τὴν τυχοῦσαν πρᾶξιν καὶ προαίρεσιν, ἀλλὰ τὴν δαπάνην, εἰ μή πού τις κατὰ μεταφορὰν λέγοι· ἄνευ δὲ δαπάνης μεγαλοπρέπεια οὐκ ἔστι. τὸ μὲν γὰρ πρέπον ἐν κόσμῳ ἐστίν· ὁ δὲ κόσμος οὐκ ἐκ τῶν τυχόντων ἀναλωμάτων, ἀλλ' ἐν ὑπερβολῇ τῶν ἀναγκαίων ἐστίν. ὁ δὲ ἐν μεγάλῃ δαπάνῃ τοῦ πρέποντος μεγέθους προαιρετικὸς,
C καὶ τῆς τοιαύτης μεσότητος, καὶ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἡδονῇ ὀρεκτικὸς, μεγαλοπρεπής. ὁ δὲ ἐπὶ τὸ μεῖζον καὶ παρὰ μέλος, ἀνώνυμος· οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει τινὰ γειτνίασιν, οὓς καλοῦσί τινες ἀπειροκάλους καὶ σαλάκωνας. οἷον εἰ εἰς γάμον δαπανῶν τις τοῦ ἀγαπητοῦ, πλούσιος ὢν, δοκεῖ πρέπειν ἑαυτῷ τοιαύτην κατασκευὴν, οἷον ἀγαθοδαιμονιασταῖς ἑστιῶντι, οὗτος μὲν
D μικροπρεπής. ὁ δὲ τοιούτοις ὑποδεχόμενος ἐκείνους μὴ δόξης χάριν μηδὲ δι' ἐξουσίαν, ὅμοιος τῷ σαλάκωνι. ὁ δὲ κατ' ἀξίαν καὶ ὡς ὁ λόγος, μεγαλοπρεπής· τὸ γὰρ πρέπον κατ' ἀξίαν ἐστίν. οὐδὲν γὰρ πρέπει τὸ παρὰ τὴν ἀξίαν. δεῖ δὲ πρέπον εἶναι. καὶ γὰρ τοῦ πρέποντος κατ' ἀξίαν, καὶ πρέπον, καὶ περὶ ὃ δεῖ, περὶ οἰκέτου γάμον ἕτερον τὸ πρέπον, καὶ περὶ ἐρωμένου.
E καὶ αὐτῷ, εἴπερ ἐπὶ τοσοῦτον, ἢ τοιοῦτον, ὥσπερ τὴν θεωρίαν οὐκ ᾤετο Θεμιστοκλεῖ πρέπειν ἣν ἐποιήσατο Ὀλυμπίαζε, διὰ τὴν προϋπάρξασαν ταπεινότητα, ἀλλὰ Κίμωνι. ὁ δὲ ὅπως ἔτυχεν ἴσως πρὸς τὴν ἀξίαν, οὐθεὶς τούτων. καὶ ἐπὶ ἐλευθεριότητος ὡσαύτως. ἔστι γάρ τις ὡς ἐλευθέριος, ὅταν ἐλεύθερος.

Κεφάλαιον ζ.

F ΣΧεδὸν δὲ τῶν ἄλλων ἕκαστα τῶν περὶ τὸ ἦθος ἐπαινετῶν καὶ ψεκτῶν· τὰ μὲν γὰρ ὑπερβολαὶ, τὰ δὲ ἐλλείψεις, τὰ δὲ μεσότητές εἰσι παθητικαί. οἷον ὁ φθονερὸς καὶ ἐπιχαιρέκακος. καθ' ἃς γὰρ ἕξεις λέγονται, ὁ μὲν φθόνος τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς κατ' ἀξίαν εὖ πράττ-

[illegible] ἐπὶ τῷ δὲ τῷ ἐπιχαιρεκάκῳ πάθος ἐπὶ τῷ αὐτῷ ἀνώνυμον· ἀλλ' ὁ ἔχων δῆλος, ἐπὶ τῷ χαίρειν ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακοπραγίαις, καὶ εὐπραγίαις, μὴ χαίρειν δὲ ἐπὶ ταῖς ἀξίαις. μέσος δὲ τούτων ὁ νεμεσητικός, καὶ ὃ ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι τὴν νέμεσιν, τὸ λυπεῖσθαι μὲν ἐπὶ ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακοπραγίαις· διὸ καὶ θεὸν οἴονται εἶναι τὴν νέμεσιν. αἰδὼς δὲ, μεσότης ἀναισχυντίας καὶ καταπλήξεως. ὁ μὲν γὰρ μηδεμιᾶς φροντίζων δόξης, ἀναίσχυντος. ὁ δὲ πάσης ὁμοίως, καταπλήξ· ὁ δὲ τῆς τῶν φαινομένων ἐπιεικῶν, αἰδήμων. φιλία δὲ, μεσότης ἔχθρας καὶ κολακείας. ὁ μὲν γὰρ εὐχερῶς ἅπαντα πρὸς τὰς ἐπιθυμίας ὁμιλῶν, κόλαξ· ὁ δὲ πρὸς ἅπαντας ἀντικρούων, ἀπεχθητικός· ὁ δὲ μήτε πρὸς ἅπασαν ἡδονὴν μήτ' ἀκολουθῶν μήτ' ἀντιτείνων, ἀλλὰ πρὸς τὸ φαινόμενον βέλτιστον, φίλος. σεμνότης δὲ, μεσότης αὐθαδείας καὶ ἀρεσκείας. ὁ μὲν γὰρ μηδὲν πρὸς ἕτερον ζῶν, ἀλλὰ καταφρονητικός, αὐθάδης· ὁ δὲ πάντα πρὸς ἄλλον, καὶ πάντων ἐλάττων, ἄρεσκος· ὁ δὲ τὰ μὲν, τὰ δὲ μή, καὶ πρὸς τοὺς ἀξίους οὕτως ἔχων, σεμνός. ὁ δὲ ἀληθὴς καὶ ἁπλοῦς, ὃν καλοῦσιν αὐθέκαστον, μέσος τοῦ εἴρωνος καὶ ἀλαζόνος. ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ τὰ χείρω κατ' αὐτοῦ ψευδόμενος μὴ ἀγνοῶν, εἴρων· ὁ δ' ἐπὶ τὰ βελτίω, ἀλαζών· ὁ δ' ὡς ἔχει, ἀληθής, καὶ καθ' Ὅμηρον πεπνυμένος· καὶ ὅλως ὁ μὲν φιλαλήθης, ὁ δὲ φιλοψευδής. ἔστι δὲ καὶ ἡ εὐτραπελία μεσότης, καὶ ὁ εὐτράπελος μέσος τοῦ ἀγροίκου καὶ δυστραπέλου, καὶ τοῦ βωμολόχου. ὥσπερ γὰρ περὶ τὴν τροφὴν ὁ σικχὸς τοῦ παμφάγου διαφέρει, ὁ μὲν μηδὲν ἢ ὀλίγα, καὶ χαλεπῶς προσίεσθαι· ὁ δὲ πάντα εὐχερῶς· οὕτω καὶ ὁ ἄγροικος ἔχει πρὸς τὸν φορτικὸν καὶ βωμολόχον· ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν γελοῖον, ἀλλὰ χαλεπῶς προσίεται· ὁ δὲ πάντα εὐχερῶς καὶ ἡδέως. δεῖ δ' οὐδέτερον, ἀλλὰ τὰ μὲν, τὰ δὲ μή, καὶ κατὰ λόγον· οὗτος δ' ὁ εὐτράπελος. ἡ δ' ἀπόδειξις ἡ αὐτή. ὅτι γὰρ εὐτραπελία ἡ τοιαύτη, καὶ χαίρειν ἐπὶ ἣν μεταφέροντες λέγομεν, ἐπιεικεστάτη ἕξις· καὶ ἡ μεσότης ἐπαινετή, τὰ δ' ἄκρα ψεκτά. οὔσης δὲ διττῆς εὐτραπελίας (ἡ μὲν γὰρ ἐν τῷ χαίρειν ἐστὶ τῷ γελοίῳ, καὶ τῷ εἰς αὑτόν, ἐὰν ᾖ τοιονδί, ὧν ἐν σκώμματι ἐστίν· ἡ δ' ἐν τῷ δύνασθαι τοιαῦτα πορίζεσθαι) ἕτεραι μὲν εἰσὶν ἀλλήλων, ἀμφότεραι μέντοι μεσότητες. καὶ γὰρ τὸν δυνάμενον τοιαῦτα πορίζεσθαι.

A obnoxius, notus est, gaudendo indignorum vel casibus, vel successibus, item & dignorum lætando. Medius verò inter hos est, indignabundus, & quod veteres νέμεσιν vocant, à dolendo ob indignorum successum. Quapropter & Nemesin deam esse arbitrātur. Verecundia, mediocritas est inter impudentiam, & stuporem. Nam qui nullam de se existimationem moratur, impudens: qui omnes, stupidus: qui ve-
B rò apparentes quasdam molestè, verecundus. Amicitia verò medium inter inimicitiam & adulationem. Nam qui omnibus pro cupiditate sua iucunde congreditur, adulator est: qui verò voluptatem omnem vitat, odiosus: verum qui nec sectatur, nec refugit omnem voluptatem, sed quod optimum videtur in congressu obseruat, amicus est. Grauitas verò, mediocritas est inter contumaciam, & placendi stu-
C dium. Nam qui nihil in conuictu alteri largitur, sed contemnit, contumax: qui verò omnia, omnibusque se subiicit, placendi studiosus est: qui vero alia quidem largitur, alia non, grauis appellatur. Verus autem, & simplex, quem rigidum vocant, inter dissimulatorem, & iactabundum medius est. Nam qui sua deteriora mentitur, quam sunt, idque non ignorans,
D dissimulator: qui vero maiora prædicat, iactabundus est, verùm qui vt habeat exponit, verus, & iuxta Homerum sapiens appellatur. Et in vniuersum, hic quidem veri, ille falsi amator est. Porro vrbanitas, mediocritas est, & vrbanus inter rusticum, & scurram medius. Quemadmodum enim circa alimentum, vorax, & qui cibos fastidit, differunt, quod hic nihil, aut pauca, aut ægre admittat: ille verò facile omnia: sic rusticus habet ad
E importunum, ac scurram. Nam ille ridiculum nihil, aut ægrè admittit, hic verò omnia & promptè & suauiter: verùm neutrum ita decet, sed quædam admittenda ioca, quædam non, idque iuxta rationem: quod facit vrbanus. Ratio est in promptu, quandoquidem & eiusmodi est vrbanitas, non quem æquissimum habitum, & mediocritatem laudabilem vocant, extrema verò vituperabilia sunt. Duplex
F autem vrbanitas est: alia enim, quæ ridiculis gaudet, iocisque etiam in ipsum scōmate iactis, alia quæ iocos, lususque perexhibere aliis potest. Diuersæ quidem à se inuicem, sed mediocritates ambæ. Nam qui & exhibere iocum aliis potest,

quo afficiatur sincerè iudicãs, & qui in se dictum ferre ridiculũ, inter importunum, & frigidum medius est. Quæ determinatio melior est, quàm si illuso, quomodocũque affecto, molestum esse quod dicitur afferatur: quippe quod magis placere, ea moderatione prædito conueniat: hic enim rectè iudicat. Ceterùm omnes hæ mediocritates etsi laudabiles sunt, nõ tamẽ virtutes dici debent, neq; earũ cõtraria, vitia, quippe quæ hæc omnia, ex affectionũ diuisione, carere electione cõstat: vnaquæq; enim harum affectio quædam est. Et quia naturalis est, ad naturales etiam virtutes refertur. Naturales enim quodãmodo virtutes hæ sunt, vt ex sequentibus patebit, cum prudẽtia: vnde & inuidia, iniustitia, (nã ad alium spectant actiones ab ipsa profectæ) & indignatio iustitiæ, verecũdia modestiæ adcensentur: quocirca & eo in genere modestiam definiunt. Verus autem, & vanus eiusmodi, vt ille sapiens, hic stultus sit: verùm medium magis extremis contrarium est, quàm ipsa sibi eo quòd illud cum neutro iũgatur, & fit, hæc verò frequenter. Suntq; nonnunquam timidi audaces, ac partim prodigi, partim illiberales, & prorsus vitiose inæquales. Nã cùm rectè inquales sunt, medij existunt: medio nãque extrema aliquo modo insunt. Verùm contrarietates nõ videntur extremis similiter iuxta medium ambæ inesse. Interdum enim iuxta defectum, aliquando iuxta excessum insunt: quorum causa sunt duo illa supra commemorata. Paucitas erga iucũda insensatorũ, & quod contrarium magis esse videtur, in quo magis peccatur. Tertium verò, quod rarius, minùs contrarium videtur: vt audacia ad fortitudinem, & prodigalitas ad liberalitatem. De reliquis igitur virtutibus laudabilibus ferè dictum est: itaque de iustitia deinceps dicendum erit.

A ἰδ' ὅστις ἀηδήστατος ἐστὶ κρίνειν, κἂν εἰς αὐτὸν ᾖ τὸ γελοῖον, μέσος ἔσται τοῦ φορτικοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ. ὁ δ' ὅρος βελτίων, ἢ τὸ λυπηρὸν εἶναι τὸ λεχθὲν τῷ σκωπτομένῳ ὄντι ὁποιῳοῦν. μᾶλλον γὰρ δεῖ τῷ ἐν μεσότητι ὄντι ἀρέσκειν· οὗτος γὰρ κρίνει εὖ. πᾶσαι δ' αὗται αἱ μεσότητες ἐπαινεταὶ μὲν, οὐκ εἰσὶ δ' ἀρεταί, οὐδ' αἱ ἐναντίαι κακίαι. ἄνευ προαιρέσεως γάρ. B ταῦτα δὲ πάντ' ἐστὶν ἐν ταῖς τῶν παθημάτων διαιρέσεσιν· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν πάθος τι ἐστί. διὰ δὲ τὸ φυσικὰ εἶναι, εἰς τὰς φυσικὰς συμβάλλεται ἀρετάς· ἔστι γὰρ (ὥσπερ λεχθήσεται ἐν τοῖς ὕστερον) ἑκάστη πως ἀρετὴ, καὶ φύσει καὶ ἄλλως μετὰ φρονήσεως. ὁ μὲν οὖν φθόνος εἰς ἀδικίαν συμβάλλεται. πρὸς γὰρ ἄλλον αἱ πράξεις αἱ ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἡ νέμεσις εἰς δικαιοσύνην, ἡ αἰδὼς εἰς σωφροσύνην. C διὸ καὶ ὁρίζονται ἐν τῷ γένει τούτῳ τὴν σωφροσύνην. ὁ δ' ἀληθὴς καὶ ψευδὴς, ὁ μὲν ἔμφρων, ὁ δ' ἄφρων. Ἔστι δ' ἐναντιώτερον τοῖς ἄκροις τὸ μέσον, ἢ ἐκεῖνα ἀλλήλοις· διότι τὸ μὲν μετ' οὐδετέρου γίνεται αὐτῶν, τὰ δὲ πολλάκις μετ' ἀλλήλων. καὶ εἰσὶν ἐνίοτε οἱ αὐτοὶ θρασύδειλοι καὶ τὰ μὲν ἄσωτοι, τὰ δὲ ἀνελεύθεροι· καὶ D ὅλως ἀνώμαλοι κακῶς. ὅταν μὲν γὰρ καλῶς ἀνώμαλοι κακῶς. ὅταν μὲν γὰρ καλῶς ἀνώμαλοί ὦσιν, μέσοι γίνονται. ἐν τῷ μέσῳ γὰρ ἔστι πως τὰ ἄκρα. αἱ δ' ἐναντιώσεις οὐ δοκοῦσιν ὑπάρχειν τοῖς ἄκροις πρὸς τὸ μέσον ὁμοίως ἀμφότεραι, ἀλλ' ὁτὲ μὲν κατ' ὑπερβολήν, ὁτὲ δὲ κατ' ἔλλειψιν. αἴτια δὲ τά τε πρῶτα ῥηθέντα δύο, ὀλιγότης τε, οἷον τῶν πρὸς τὰ ἡδέα ἀναισθήτων, καὶ ὅτι ἐφ' ὃ ἁμαρτητικοὶ μᾶλλον, τοῦ- E το ἐναντιώτατον εἶναι δοκεῖ. τὸ δὲ τρίτον, ὅτι τὸ ὁμοιότερον ἧττον ἐναντίον φαίνεται· οἷον πέπονθε τὸ θάρσος πρὸς τὸ θράσος, καὶ ἀσωτία πρὸς ἐλευθεριότητα. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἀρετῶν τῶν ἐπαινετῶν σχεδόν. περὶ δὲ δικαιοσύνης ἤδη λέξεται.

ARISTOTELIS
Ethicorum Eudemiorum
LIBER QVARTVS.

Sequentes tres libri totidem fere verbis inter Nicomacheos leguntur: nec sunt ab interprete qui opus ad Eudemum vertit translati, exceptis duobus huius libri capitibus. Itaq; apposita hic est versio Dionysij Lambini.

CAPVT I.

De iustitia autem & iniustitia hoc videndum est, quibus in actionibus versentur, quænam mediocritas sit iustitia: quarum denique rerum medium sit ius. Quibus in

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ἠθικῶν Εὐδημίων
τὸ Δ.

F

Κεφάλαιον α.

ΠΕΡΙ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας σκεπτέον, περὶ ποίας τυγχάνουσιν οὖσαι πράξεις, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τὸ δίκαιον τίνων μέσον. ἡ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω

κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον τοῖς προειρημένοις. ὁρῶμεν δὴ πάντας τὴν τοιαύτην ἕξιν βουλομένους λέγειν δικαιοσύνην, ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσὶ, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι καὶ βούλονται τὰ δίκαια· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἀφ' ἧς ἀδικοῦσι καὶ βούλονται τὰ ἄδικα. διὸ καὶ ἡμῖν πρῶτον ὡς ἐν τύπῳ ὑποκείσθω ταῦτα. οὐδὲ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ἐπί τε τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων, καὶ ἐπὶ τῶν ἕξεων. δύναμις μὲν γὰρ καὶ ἐπιστήμη δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι, ἕξις δὲ ἡ ἐναντία, τῶν ἐναντίων οὔ. οἷον ἀπὸ τῆς ὑγιείας οὐ πράττεται τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον. λέγομεν γὰρ ὡς ὑγιεινῶς βαδίζει, ὅταν βαδίζῃ ὡς ἂν ὁ ὑγιαίνων. πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζεται ἡ ἐναντία ἕξις ἀπὸ τῆς ἐναντίας· πολλάκις δὲ αἱ ἕξεις ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων. ἐάν τε γὰρ ἡ εὐεξία ᾖ φανερά, καὶ ἡ καχεξία φανερὰ γίνεται, καὶ ἐκ τῶν εὐεκτικῶν ἡ εὐεξία, καὶ ἐκ ταύτης τὰ εὐεκτικά. εἰ γάρ ἐστιν ἡ εὐεξία πυκνότης σαρκός, ἀνάγκη καὶ τὴν καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός· καὶ τὸ εὐεκτικόν, τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί. ἀκολουθεῖ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐὰν θάτερα πλεοναχῶς λέγηται, καὶ θάτερα πλεοναχῶς λέγεσθαι. οἷον εἰ τὸ δίκαιον, καὶ ἡ ἀδικία. ἔοικε δὲ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία. ἀλλὰ διὰ τὸ σύνεγγυς εἶναι τὴν ὁμωνυμίαν αὐτῶν, λανθάνει, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν πόρρω δήλη μᾶλλον. ἡ γὰρ διαφορὰ πολλὴ ἡ κατὰ τὴν ἰδέαν· οἷον ὅτι καλεῖται κλεὶς ὁμωνύμως, ἥ τε ὑπὸ τὸν αὐχένα τῶν ζῴων, καὶ ᾗ τὰς θύρας κλείουσιν. εἰλήφθω δὴ ὁ ἄδικος ποσαχῶς λέγεται. δοκεῖ δὴ ὅ τε παράνομος ἄδικος εἶναι, καὶ ὁ πλεονέκτης καὶ ὁ ἄνισος. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὅ τε νόμιμος καὶ ὁ ἴσος. τὸ μὲν δίκαιον ἄρα τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον· τὸ δ' ἄδικον, τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον. ἐπεὶ δὲ πλεονέκτης ὁ ἄδικος, περὶ τἀγαθὰ ἔσται, οὐ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία καὶ ἀτυχία.

A rebus exquirendis & explicandis, eadem atque in superioribus via rationéque vtamur. Videmus igitur eum animi habitum, quo ad res iustas gerendas homines efficiuntur idonei quoque res iustas & agunt, & volunt ab omnibus iustitiam intelligi atque appellari solere: eodemque modo iniustitiam habitum esse quo & iniuriam faciunt, & res iniustas volunt. Itaque hæc primùm nobis quoque veluti quadam imagine adumbrata posita sint & B concessa. Neque enim ita se res habet in scientiis & facultatibus seu potestatibus vt in habitibus. Facultas enim seu potestas, & scientia, eadem contrariorum videtur esse: habitus autem contrariorum non idem est. verbi gratia a bona valetudine non aguntur contraria, sed ea, quæ sunt bonæ valetudinis propria duntaxat. Dicimus enim aliquem valenter ambulare cùm ita ambulat, vt is, qui bene valet. C Sæpenumerò igitur ex contrario habitu habitus intelligitur contrarius: sæpe ex rebus habitui subiectis. Nam si bona corporis habitudo & firma constitutio nota sit, nota erit etiam mala: & cognitis iis quæ firmam corporis constitutionem efficiunt, firma quoque corporis constitutio erit cognita: & rursus ex hac ipsa ea quæ bonam corporis habitudinem efficiunt. Si enim D bona corporis habitudo, soliditas carnis est: necesse est malam corporis habitudinem carnis raritatem esse & quod vim habet efficientem firmæ corporis constitutionis, ad carnis soliditatem gignẽdam necessariò valebit. Plerunque autẽ sequitur, vt si altera pluribus modis dicantur, alterorum quoque multi sint significandi modi: verbi gratia si multæ sint iusti significationes erunt & iniusti multæ. Multis E autem mod s iustitia & iniustitia dici videntur. Sed quia valde est propinqua earum nominis communitas, & similitudo, idcirco obscurior est, neque ita, vt in iis quæ longe inter se distant, apparet. Magna enim differentia est ea, quæ ex specie est. exempli gratia, clauis apud Græcos vno & communi nomine appellatur & ea pars, quæ ceruicibus animalium subest, & F ea qua ostia claudunt. Hoc igitur sumtum sit, quot modis homo iniustus dicatur. Et verò videtur iniustus esse & is, qui contra legem committit, & is, qui sibi plus vendicat, quàm par sit, quique inæqualis est. Ex quo perspicuum est, iustum quoque futurum & eum qui legibus pareat, & eum qui æquus seu æqualis sit. Ius igitur erit tum id, quod legibus sancitur, quod legitimum appellant, tum id, quod æquum est: & contrà iniuria, tum id, quod in legem committitur, tum id, quod iniquum est. Quoniam autem iniustus etiam plus bonorum, quàm par sit, sibi deposcit ac vendicat: in bonis erit occupatus, non omnibus, sed in iis duntaxat, in quibus secunda & aduersa fortuna locum hab[et]:

quæ sunt bona simpliciter & absolutè quidem illa semper, sed huic vel illi non semper. Homines autem hæc votis omnibus expetũtque ac persequuntur: quod facere non oportet, sed optare sanè, vt quæ simpliciter bona sunt, ea nobis quoque bona sint: eligere autem ac sumere, quæ nobis sunt bona. Sed iniustus non semper id, quod plus est, eligit, verùm etiam quod minus est, in iis, quæ absolutè mala sunt. Sed quia videtur etiam minus malum quodammodo bonum esse: cupiditas autem eius, quod plus est, boni cupiditas est: idcirco videtur ille esse eius, quod plus est appetens & cupidus. Porrò iniquus etiam contra legem peccat. Nam hoc ipsum, quod peccatum in legem dicimus, omnem iustitiam continet, omnísque iniustitiæ commune est. Quoniam autẽ eum, qui contra leges committit, iniustum esse diximus: qui verò leges seruat, iustum: perspicuum est, ea omnia, quæ legitima sunt, quodammodo esse iusta. Nam cùm ea, quæ à scientia legum ferendarum descripta & definita sunt, legitima sunt, tum vnumquodque horum ius esse dicimus. Leges autem omnibus de rebus ita loquũtur, vt vel communem omnium, vtilitatem spectent, vel optimorum vel eorum penes quos summa rerum est potestas: & vel secundùm virtutem, vel secundùm quem alium modum talem. Quocirca vno modo iura appellamus ea, quæ vitam beatam, eiúsque parteis, ciuili societate conciliare & conseruare possunt. At lex quidem & viri fortis muneribus fungi iubet, vt locum atque ordinem in acie tenere, neque fugere neque arma abiicere: & temperantis, vt non adulterari, neque cuiquam stuprum inferre: & lenis ac mãsueti, vt neminem verberare, neq. cuiquam maledicere. Itémque in cæteris virtutibus ac vitiis partim iubendo, partim vetando, recte quidem ea lex quæ recte ac salutariter, perperam autem, quæ negligenter & inconsideratè lata est. Hæc igitur iustitia, virtus est illa quidem perfecta, non tamẽ simpliciter, neque absolute, sed si ad alterum referatur. Atque ob hanc causam sæpe omnium præstantissima virtutum videtur esse iustitia, neque vesper neque lucifer tanta homines admiratione afficere. Tum solemus hoc vti prouerbio:

iustitia vna alias virtutes continet omneis.

Ac perfectissima virtus est, quia perfectæ virtutis vsus est. Ideò autẽ perfecta est, quia qui ea præditus est, etiam cum aliis & erga alios, nõ secum solùm, virtutem colere potest. Plerique enim in suis quidem rebus vti virtute possũt, in iis autem, quas cum altero contraxerunt, non possunt. Quocirca præclare Biantis illud videtur esse dictum:

A ἃ ἔστι μὲν ἁπλῶς ἀεὶ ἀγαθά, τινὶ δ' οὐκ ἀεί. οἱ δ' ἄνθρωποι ταῦτα εὔχονται καὶ διώκουσι· δεῖ δ' οὔ, ἀλλ' εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, καὶ αὐτοῖς ἀγαθὰ εἶναι· αἱρεῖσθαι δὲ τὰ αὐτοῖς ἀγαθά. ὁ δ' ἄδικος οὐκ ἀεὶ τὸ πλέον αἱρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον, ἐπὶ τῶν ἁπλῶς κακῶν· ἀλλ' ὅτι δοκεῖ καὶ τὸ μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, τοῦ δ' ἀγαθοῦ ἐστὶν ἡ πλεονεξία, διὰ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. ἔστι δὲ ἄνισος.
B τοῦτο γὰρ περιέχει καὶ κοινόν. καὶ παράνομος. τοῦτο γὰρ ἡ παρανομία ἤτοι ἡ ἀνισότης, περιέχει πᾶσαν ἀδικίαν, καὶ κοινόν ἐστι πάσης ἀδικίας. ἐπεὶ δ' ὁ παράνομος ἄδικος ἦν, ὁ δὲ νόμιμος δίκαιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐστί πως δίκαια. τά τε γὰρ ὡρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς νόμιμά ἐστι, καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον εἶναί φαμεν. οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι περὶ ἁπάντων,
C στοχαζόμενοι ἢ τοῦ κοινῇ συμφέροντος πᾶσιν, ἢ τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς κυρίοις, ἢ κατ' ἀρετήν, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον τοιοῦτον. ὥστε ἕνα μὲν τρόπον δίκαια λέγομεν τὰ ποιητικὰ καὶ φυλακτικὰ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῶν μορίων αὐτῆς τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ. προστάττει δ' ὁ νόμος καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ λείπειν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥίπτειν
D τὰ ὅπλα· καὶ τὰ τοῦ σώφρονος, οἷον μὴ μοιχεύειν, μηδ' ὑβρίζειν· καὶ τὰ τοῦ πράου, οἷον μὴ τύπτειν, μηδὲ κακηγορεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας τὰ μὲν κελεύων, τὰ δ' ἀπαγορεύων· ὀρθῶς μὲν ὁ κείμενος ὀρθῶς, χεῖρον δ' ὁ ἀπεσχεδιασμένος. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον· καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις κρατίστη
E τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη, καὶ οὔθ' ἕσπερος οὔθ' ἑῷος οὕτω θαυμαστός, καὶ παροιμιαζόμενοί φαμεν,

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετὴ ἔνι.

καὶ τελεία μάλιστα ἀρετή, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσίς ἐστι. τελεία δ' ἐστίν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτήν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὑτόν. πολλοὶ
F γὰρ ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρετῇ δύνανται χρῆσθαι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον, ἀδυνατοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο εὖ δοκεῖ ἔχειν τὸ τοῦ Βίαντος,

ὅτι ἀρχὴ

A ἔτι ἀρχὴ ἄνδρα δείξει. πρὸς ἕτερον γὰρ, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἤδη ὁ ἄρχων. διὰ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο καὶ ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη μόνη τῶν ἀρετῶν, ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστιν. ἄλλῳ γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει, ἢ ἄρχοντι, ἢ κοινωνῷ. κάκιστος μὲν οὖν ὁ καὶ πρὸς αὑτὸν καὶ πρὸς τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ. ἄριστος δ' οὐχ ὁ πρὸς αὑτὸν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον· τοῦτο γὰρ ἔργον χαλεπόν. B αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλη ἀρετή ἐστιν· οὐδ' ἡ ἐναντία ἀδικία μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία. τί δὲ διαφέρει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. ἔστι μὲν γὰρ ἡ αὐτή, τὸ δ' εἶναι, οὐ τὸ αὐτό· ἀλλ' ᾗ μὲν πρὸς ἕτερον, ἡ δικαιοσύνη, ᾗ δὲ τοιάδε ἕξις, ἁπλῶς ἀρετή. ζητοῦμεν δὲ τὴν ἐν μέρει ἀρετῆς δικαιοσύνην. ἔστι γάρ C τις, ὡς φαμέν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. σημεῖον δ' ὅτι ἔστι. κατὰ μὲν γὰρ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν, ἀδικεῖ μέν, πλεονεκτεῖ δ' οὐδέν. οἷον ὁ ῥίψας τὴν ἀσπίδα διὰ δειλίαν, ἢ ὁ κακῶς εἰπὼν διὰ χαλεπότητα, ἢ οὐ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθερίαν. ὅταν δὲ πλεονεκτῇ, πολλάκις κατ' οὐδεμίαν τῶν τοιούτων, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ πάσας, D κατὰ πονηρίαν δέ γε τινά. ψέγομεν γὰρ καὶ κατ' ἀδικίαν. ἔστιν ἄρα γ' ἄλλη τις ἀδικία ὡς μέρος τῆς ὅλης, καὶ ἄδικόν τι ἐν μέρει τοῦ ὅλου ἀδίκου τοῦ παρὰ τὸν νόμον. ἔτι ὁ μὲν τοῦ κερδαίνειν ἕνεκα μοιχεύει καὶ προσλαμβάνει, ὁ δὲ προστιθεὶς καὶ ζημιούμενος δι' ἐπιθυμίαν, οὗτος μὲν ἀκόλαστος μᾶλλον δόξειεν ἂν εἶναι ἢ πλεονέκτης· ἐκεῖνος δ' ἄδικος, ἀκόλαστος δ' οὔ. δῆλον ἄρα ὅτι διὰ τὸ κερδαίνειν. ἔτι E περὶ μὲν τἆλλα πάντα ἀδικήματα γίνεται ἡ ἐπαναφορὰ ἐπί τινα μοχθηρίαν ἀεί. οἷον εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν· εἰ ἐγκατέλιπε τὸν παραστάτην, ἐπὶ δειλίαν· εἰ δ' ἐπάταξεν, ἐπὶ ὀργήν· εἰ δ' ἐκέρδανεν, ἐπ' οὐδεμίαν μοχθηρίαν, ἀλλ' ἢ ἐπ' ἀδικίαν. ὥστε φανερὸν ὅτι ἔστι τις ἀδικία παρὰ τὴν ὅλην ἄλλη ἐν μέρει συνώνυμος, ὅτι ὁ ὁρισμὸς ἐν τῷ αὐτῷ γένει. F

Magistratus virum declarabit. Nam qui magistratum gerit, is iam cum altero rationem habet, & in communione vitæ versatur. Atque ob hanc eandem causam sola ex omnibus virtutibus iustitia alienum videtur esse bonũ, quia ad alterum refertur ac pertinet. Aliorum enim vtilitati consulit, nempe aut principis, aut reipublicæ. Deterrimus igitur ille quidem habendus est, qui improbitate in se vtitur, & in amicos: optimus autem, non qui secum & sibi, sed quicum aliis & erga alios virtutem colit. Hoc enim difficile atque operosum est. Ergo hæc iustitia non virtutis pars est, sed virtus vniuersa: neque ei contraria iniustitia pars vitij est, sed vitium integrum atque vniuersum. Quid intersit autem inter virtutem, & hanc iustitiam, ex iis, quæ diximus, perspicuum est. Est enim eadem illa quidem, sed eius essentia non est eadem: verùm quà cum altero rationem habet, iustitia est: quà talis quidam habitus est, absolutè virtus est. Iustitiam autem quærimus eam, quæ pars virtutis est. Est enim aliqua, vt dicimus. Itémque iniustitiam eam, quæ in partibus vitij numeratur. Aliquam porrò esse huiusmodi argumento est, quod qui agit aliquid eorum, quæ ad cætera vitia pertinent, facit ille quidem iniustè, sibi tamen plus boni quàm oportet, non sumit, aut vendicat: verbi gratia, qui clypeum abiecit propter ignauiam, aut qui maledixit alteri ira incensus, aut qui pecunia non est alicui opitulatus ob illiberalitatem. Cùm autem sibi plus boni sumit, aut vẽdicat, quàm oportet, sæpe nullo tali vitio, certè non omnibus peccat: & tamen peccat. Nam & hunc iniustitiæ nomine vituperamus. Est igitur alia quædam iniustitia tanquam iniustitiæ pars quædam vniuersæ, itémque iniustum quoddam, vt totius pars iniusti, eius, quod contra leges committitur. Præterea si quis quæstus causa adulterium committat, mercedémque etiam ferat, alius autem cupiditate inflammatus idem faciat, dans etiam aliquid de suo, iacturámque rei suæ faciens: hic quidem intemperans potius, quàm plus sibi sumens, & vendicans esse videtur: ille autem iniustus, sed nõ intemperans, propterea scilicet, quia quæstus causa faciat. Præterea in cæteris quidem omnibus iniustè factis, si quid peccetur, id semper ad aliquod genus improbitatis refertur: verbi causa, si quis adulterium commisit, ad intemperantiam: si eum, qui in acie proximus locatus erat, deseruit, ad timiditatem: si quem pulsauit, ad iracundiam. sed si quæstum fecit, ad nullum aliud vitium, nisi ad iniustitiam refertur. Perspicuum igitur est præter vniuersam iniustitiam, aliam quandam esse eius partem, vno eodémque nomine appellatam: quoniam eodem genere vtriusque definitio continetur

Vtriusque enim vis in eo posita est, vt ad alterum referatur. Sed hæc quidem in honore versatur, aut pecunia, aut salute, aut si quo vno nomine hæc omnia complecti possimus: & propter voluptatem suscipitur eam quæ è lucro proficiscitur: illa autem in iis omnibus, in quibus vir bonus occupatus est.

CAPVT II.

IVstitias ergo plureis esse, aliámque quãdam præter vniuersam virtuté esse, perspicuum est. quæ sit porrò & qualis, est intelligẽdũ. Hæc igitur à nobis proposita est, Iniuriæ distinctio, vnã esse, quæ cõtra leges infertur: alterã quæ ab æquitate, seu æqualitate remota est: itéq́ Ius esse vnũ legitimũ, æquale alterũ. Atq. ex ea quidẽ, quæ cõtra leges infertur, iniuria superior iniustitia & orta & appellata est. Verum quoniã non est idem iniquũ seu inæquale, seu ab æquitate remotũ, quod plus, sed aliud ad aliud relatum, vt pars ad totum (quidquid enim plus est, iniquum seu inæquale est: sed non quicquid est iniquũ, plus est) quoniámque itidem iniquitas, & ea iniuria, quæ fit contra leges non sunt idem (nam quidquid iniquum est, contra leges committitur: sed non quicquid cõtra leges cõmittitur, cõtinuò est iniquum) efficitur vt hæc iniuria, & hæc iniustitia non sint eædem, atque illæ sed ab illis differant, partiúmque rationem ad tota obtineant. Hæc enim iniustitia totius iniustitiæ pars est: itémq; totius iustitiæ hæc iustitia. Itaque & de iustitia ca dicendum est, quæ generi subiecta est, & de iniustitia quæ illius iniustitiæ pars est: eodémque modo de iure atque iniuria. Eam igitur iustitiam, eámq. iniustitiam quæ in eodẽ atque virtus vniuersa vitiúmq. vniuersum ordine locatæ sunt, quarum altera totius virtutis, altera totius vitij vsus est cũ altero, prætermittamus. Ius quoq. & iniuria quæ sunt his consentanea quonam modo distinguenda & discernenda sint, non est obscurum. Nam pleraq. fere iura legitima, ea officia sunt, quæ ab vniuersa virtute præscribuntur. Vnicuique enim virtuti conuenienter viuere lex iubet, & vnumquodque vitiũ sequi vetat. Causæ autem efficiẽtes virtutis vniuersæ sunt ea omnia iura legitima, quæ legibus de disciplina ad remp. vtili comprehensa, descripta, & constituta sunt. Sed de disciplina quidem cuiusque priuata, qua quis absolute vir bonus est vtrùm sit prudentiæ ciuilis, an alius facultatis, præcipere, posterius erit disputandum. Non est enim fortassis idem, virum bonum esse, & bonum ciuem, in quouis administrandæ reipub genere. Eius autem iustitiæ, quæ vt pars subiecta generi est, iurisque eius, quod ei consentaneum est, vna species est, quæ in distributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarum rerum quæ inter eos diuidi possunt qui eiusdem reipub. communione inter se coniuncti sunt, versatur: in his enim est, vt alter cum altero & æquum & iniquum consequatur.

A ἄμφω γὰρ ἐν τῷ πρὸς ἕτερον ἔχουσι τὴν δύναμιν. ἀλλ' ἡ μὲν περὶ τιμὴν ἢ χρήματα ἢ σωτηρίαν, ἢ εἴ τινι ἔχοιμεν ἑνὶ ὀνόματι περιλαβεῖν ταῦτα πάντα, καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους· ἡ δὲ, περὶ πάντα περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος.

Κεφάλαιον β.

Ὅτι μὲν οὖν εἰσὶν αἱ δικαιοσύναι πλείους, καὶ ὅτι ἔστι τις καὶ ἑτέρα παρὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν, δῆλον. τίς δὲ καὶ ποία τις, ληπτέον.
B διώρισται δὴ τὸ ἄδικον, τό, τε παράνομον καὶ τὸ ἄνισον· τὸ δὲ δίκαιον, τό, τε νόμιμον καὶ τὸ ἴσον. κατὰ τὸ παράνομον ἡ πρότερον εἰρημένη ἀδικία ἐστίν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ παράνομον πλέον, οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτερον ὡς μέρος πρὸς ὅλον (τὸ μὲν πλέον ἅπαν ἄνισον, τὸ δ' ἄνισον οὐ πᾶν πλέον) καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία οὐ ταὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα
C ἐκείνων, τὰ μὲν ὡς μέρη, τὰ δ' ὡς ὅλα· μέρος γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης. ὥστε καὶ περὶ τῆς ἐν μέρει ἀδικίας λεκτέον, καὶ τοῦ δικαίου ὡσαύτως. ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν τεταγμένη δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, ἡ μὲν τῆς ὅλης ἀρετῆς οὖσα χρῆσις πρὸς ἄλλον· ἡ δὲ τῆς κακίας, ἀφείσθω· καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ
D ἄδικον τὸ κατὰ ταύτας, φανερὸν ὡς διοριστέον. σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων τὰ ἀπὸ τῆς ὅλης ἀρετῆς προστεταγμένα ἐστί. καθ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν προστάττει ζῆν, καὶ καθ' ἑκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος. τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς, ἐστὶ τῶν νομίμων ὅσα νενομοθέτηται περὶ παιδείαν τὴν πρὸς τὸ κοινόν. περὶ δὲ τῆς καθ' ἕκαστον παιδείας καθ' ἣν ἁπλῶς ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς πο-
E λιτικῆς ἐστὶν ἢ ἑτέρας, ὕστερον διοριστέον. οὐ γὰρ ἴσως ταὐτὸν ἀνδρί τ' ἀγαθῷ εἶναι καὶ πολίτῃ παντί. τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου, ἓν μέν ἐστιν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ τῶν ἄλλων ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας. ἐν τούτοις γάρ ἐστι καὶ ἄνισον ἔχειν, καὶ ἴσον ἕτερον ἑτέρου.
F

ἓν δὲ

ἓν δὲ, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. τούτου δὲ μέρη δύο. τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν ἑκούσιά ἐστι, τὰ δὲ ἀκούσια. ἑκούσια μὲν τὰ τοιάδε, οἷον πρᾶσις, ὠνή, δανεισμός, ἐγγύη, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις. ἑκούσια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τούτων ἑκούσιος. τῶν δὲ ἀκουσίων τὰ μὲν λαθραῖα, οἷον κλοπή, μοιχεία, φαρμακεία, προαγωγή, δουλαπατία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία. τὰ δὲ βίαια, οἷον αἰκία, δεσμός, θάνατος, ἁρπαγή, πήρωσις, κακηγορία, προπηλακισμός. ἐπεὶ δ' ὅ,τ' ἄδικος ἄνισος, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον· δῆλον ὅτι καὶ μέσον τι ἐστὶ τοῦ ἀνίσου. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον. ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει ἐστὶ τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον, ἔστι καὶ τὸ ἴσον. εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὅπερ καὶ ἄνευ λόγου δοκεῖ πᾶσιν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, καὶ τὸ δίκαιον μέσον ἄν τι εἴη. ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσίν. ἀνάγκη τοίνυν τὸ δίκαιον μέσον τι εἶναι, καὶ ἴσον, καὶ πρός τι, καὶ ᾗ μὲν μέσον, τινῶν (ταῦτα δ' ἐστὶ πλεῖον καὶ ἔλαττον) ᾗ δ' ἴσον, δυοῖν· ᾗ δὲ δίκαιον, τισίν. ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν. οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύο ἐστί· καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. καὶ ἡ αὐτὴ ἰσότης ἔσται οἷς καὶ ἐν οἷς. ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει τὰ ἐν οἷς, οὕτω κἀκεῖνα ἔχει. εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἕξουσιν, ἀλλ' ἐντεῦθεν αἱ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν οἱ ἴσοι μὴ ἴσα, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα ἔχωσι καὶ νέμωνται. ἔτι ἐκ τοῦ κατ' ἀξίαν τοῦτο δῆλον. τὸ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς νομαῖς ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν δεῖν εἶναι. τὴν μέντοι ἀξίαν οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἐλευθερίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ πλοῦτον, οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετήν. ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον ἀνάλογόν τι. τὸ γὰρ ἀνάλογον οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικοῦ ἀριθμοῦ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ. ἡ γὰρ ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ λόγων, καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. ἡ μὲν οὖν διῃρημένη ὅτι ἐν τέτταρσι δῆλον, ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχής.

A Altera, quæ in rebus contrahendis vim corrigendi atque emendandi habet. Huius porrò duæ sunt partes. Contractuum enim alij sponte nostra, alij nobis inuitis fiunt. Sponte fiunt, exempli caussa hi, venditio, emptio, mutuum, fideiussio, commodatum, depositum, locatio, & conductio. Dicuntur verò sponte fieri, quia horum contractuum principium nostra sponte instituitur. Eorum autem qui nobis inui-
B tis fiunt, alij sunt clandestini, vt furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, serui alieni deceptio, aut corruptio, cædes dolo commissa, falsum testimonium: alij sunt violenti vt verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia. Quoniam autem & iniustus, iniquus: & iniuria iniquitas est, perspicuum est, aliquod esse etiam eius, quod iniquum est, medium, hoc autem est æquum
C seu æquale. In quacunque enim actione plus est & minus, in ea æquum quoque seu æquale reperitur. Si igitur iniuria est iniquitas, seu inæqualitas, ius erit æqualitas. Quod, etiam si ratio cur ita sit non afferatur, ita videtur omnibus. Quoniam autem æquale, medium est: ius quoque medium quoddam erit. Atque æquale quidem in duobus minimum reperitur. Quare ne-
D cesse est ius quod & medium est & æquale, & ad aliquid referri, & quibusdam ius esse. Ac quà medium est, aliquorum est quæ quidem sunt plus & minus: quà æquale, in duobus consistit: quà ius, quibus est ius. Necessariò igitur ius in quatuor minimū versatur. Nam & quibus vt sit ius accidit, duo sunt: & in quibus ius ipsum situm est, res duæ. Atque eadem erit æqualitas & eorum, quibus ius tribuitur & earum rerū
E in quibus ius consistit. Nam vt res illæ, in quibus ius positum est, se habent, sic & illi, quibus ius tribuitur. Nisi enim sint æquales non habebunt æqualia. Sed hinc prælia, querelæq. & expostulationes, cum aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia consequuntur atque obtinent. Præterea ex eo, quod cuique pro sua dignitate tribuitur hoc perspicuum est. Nā quod ius in distributionibus positum est, id fatentur omnes pro cuiusq. dignitate esse opor-
F tere. Verùm dignitatem non eandem omnes dicūt esse: sed qui forma reip. administrandæ populari vtuntur, libertatem: eorum, qui paucorum principatu, alij diuitias, alij nobilitatem generis: ij autem, apud quos reipub. præsunt optimates, virtutem. Ius igitur proportione & comparatione quadam constat. Non enim solum eius numeri, quo aliquid numeramus, proprium est, proportione constare: sed etiam eius, qui vniuersè & omnino numerus est. Proportio enim rationis est æqualitas, quæ in quatuor minimùm reperitur. Disiunctam igitur proportionem in quatuor consistere, non obscurum est, similiterque continuatam, seu continentem.

Hæc enim loco duorum, vno vtetur, & bis vnum sumet: exempli gratia, quæ proportio est primæ lineæ ad secundam, eadem secundæ ad tertiam. Bis igitur secunda sumta est. Quare si linea secunda bis posita fuerit, quatuor erunt proportione inter se comparata. Est autem & ius minimum in quatuor, eademque eius ratio est. Disiuncti sunt enim similiter & ij quibus ius tribuitur, & eæ res quæ distribuuntur. Itaq; quæ erit extremi A ad extremum B proportio, eadē extremi C ad extremū D. Alterna igitur ratione vt extremū A ad extremū C, sic B ad D. Ergo & totum cum toto cōparabitur: idq; distributio copulat: & verò si ita inter se cōponatur iuste copulat. Extremi igitur A cū extremo C, & extremi B cū extremo D coniugatio, ius illud est, quod in distributione consistit: & ius est iniuriæ medium id est eius rei, quæ a proportione remota atque auersa est. Nam quod proportione constat, medium est. ius autem proportione constat. Appellant porrò mathematici talem proportionem, geometricam. In geometrica enim proportione euenit, vt quomodo vtrunque cum vtroque sic totum cum toto comparetur. Non est autem continens hæc proportio. Non enim fit extremum vnum numero is, cui tribuitur, & res, quæ tribuitur. Ex his igitur satis intelligitur, hoc ius proportione constare: iniuriam autem à proportione alienam atque auersam esse. Quo fit, vt alterum sit plus alterū minus. Quod quidem etiam in factis reperitur. Nam is, qui iniuriam facit, plus boni sibi sumpsit ac vendicauit quàm oportet: ei, qui afficitur iniuria, minus boni obtigit. Contrà fit in malo: boni enim rationem obtinet leuius malum, si cum grauiore malo comparetur. Nam leuius malum, optabilius grauiore est. At quod optabile & expetendum est, id bonum est: & quo quidque optabilius est, eo maius bonum est. Atque hoc sanè iuris vnum genus est. Reliquū autem alterum est id, quod ad corrigendum & emendandum valet: versaturque in rebus & spōte & inuitè contractis. Huius autem iuris forma alia est à priore. Ius enim quod in distribuendis rebus communibus vertitur, semper ea, quam dixi, proportione constat. Nā si pecuniæ cōmunis distributio fiat, eadem ratione vtendum erit, quam habent inter se res eæ, quæ ab vnoquoque in medium allatæ sunt: eáque iniuria, quæ huic iuri opponitur, à proportione remota atque auersa est. Ius autem, quod in contractibus versatur, est illud quidem æquale quiddam & iniuria inæquale: verum non illa proportione, sed arithmetica. Nihil enim refert, vtrùm vir bonus malum hominem fraudarit, an malus homo virum bonum:

A τῷ γὰρ ἑνὶ ὡς δυσὶ χρῆται, καὶ δὶς λέγει, ὡς ἡ τοῦ α πρὸς τὴν τοῦ β, οὕτως ἡ τοῦ β πρὸς τὴν τοῦ γ. δὶς οὖν ἡ τοῦ β εἴρηται. ὥστε ἐὰν ἡ τοῦ β δὶς τεθῇ, τέτταρα ἔσται τὰ ἀνάλογα. ἔστι δὲ καὶ τὸ δίκαιον, ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός. διῄρηται γὰρ ὁμοίως, οἷς τε καὶ ἅ. ἔσται ἄρα ὡς ὁ α ὅρος πρὸς τὸν β, οὕτως ὁ γ πρὸς τὸν δ. ἐναλλὰξ ἄρα ὡς ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ, καὶ τὸ ὅλον, πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἡ νομὴ συνδυάζει. κἂν οὕτω συντεθῇ, δικαίως συνδυάζει. ἡ ἄρα τοῦ α ὅρου τῷ γ, καὶ ἡ τοῦ β τῷ δ σύζευξις, τὸ ἐν διανομῇ δίκαιόν ἐστι, καὶ μέσον τὸ δίκαιον τοῦτ᾽ ἐστὶ τοῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον. τὸ γὰρ ἀνάλογον, μέσον· τὸ δὲ δίκαιον, ἀνάλογον. καλοῦσι δὲ τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν γεωμετρικὴν οἱ μαθηματικοί. ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἑκάτερον πρὸς ἑκάτερον. ἔστι δ᾽ οὐ συνεχὴς αὕτη ἡ ἀναλογία, οὐ γὰρ γίνεται εἷς ἀριθμῷ ὅρος ᾧ καὶ ὅ. τὸ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο, τὸ ἀνάλογον· τὸ δὲ ἄδικον τοῦτο, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. τὸ ἀνάλογον γίνεται ἄρα τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων συμβαίνει. ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν, πλέον ἔχει· ὁ δ᾽ ἀδικούμενος, ἔλαττον, ἐπὶ τοῦ ἀγαθοῦ· ἐπὶ δὲ τοῦ κακοῦ, ἀνάπαλιν. ἐν ἀγαθοῦ γὰρ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν πρὸς τὸ μεῖζον κακόν. ἔστι γὰρ τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἱρετὸν τοῦ μείζονος. τὸ δὲ αἱρετόν, ἀγαθόν· τὸ δὲ μᾶλλον μεῖζον. τὸ μὲν οὖν ἓν εἶδος τοῦ δικαίου τοῦτ᾽ ἐστί· τὸ δὲ λοιπὸν ἕν, τὸ διορθωτικόν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἑκουσίοις καὶ τοῖς ἀκουσίοις. τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο εἶδος τοῦ προτέρου. τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν τῶν κοινῶν, ἀεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐστὶ τὴν εἰρημένην. καὶ γὰρ ἀπὸ χρημάτων κοινῶν ἐὰν γίνηται διανομή, ἔσται κατὰ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν ὅνπερ ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὰ εἰσενεχθέντα· καὶ τὸ ἄδικον τὸ ἀντικείμενον τῷ δικαίῳ τούτῳ, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογόν ἐστι. τὸ δ᾽ ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἔστι μὲν ἴσον τι, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, ἀλλ᾽ οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικήν· οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικὴς φαῦλον ἀπεστέρησεν, ἢ φαῦλος ἐπιεικῆ·

B

C

D

E

F

οὐδ᾽ εἰ

οὐδ' εἰ ἐμοίχευσεν ἐπιεικὴς ἢ φαῦλος, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ βλάβους διαφορὰν βλέπει μόνον ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ ὁ δ' ἀδικεῖται, καὶ εἰ ὁ μὲν ἔβλαψεν, ὁ δὲ βέβλαπται. ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο ἄνισον ὂν, ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής. καὶ γὰρ ὅταν ὁ μὲν πληγῇ, ὁ δὲ πατάξῃ ἢ καὶ κτείνῃ ὁ δ' ἀποθάνῃ, διῄρηται τὸ πάθος καὶ ἡ πρᾶξις εἰς ἄνισα, ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. λέγεται γὰρ ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, κἂν εἰ μή τισιν οἰκεῖον ὄνομα ᾖ, τὸ κέρδος, οἷον τῷ πατάξαντι· καὶ ἡ ζημία τῷ παθόντι· ἀλλ' ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται τὸ μὲν ζημία, τὸ δὲ κέρδος. ὥστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ ἐλάττονος τὸ ἴσον μέσον· τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον ἐναντίως· τὸ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ πλέον, τὸ δὲ τοῦ κακοῦ ἔλαττον, κέρδος· τὸ δ' ἐναντίον, ζημία. ὧν ἦν μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον. ὥστε τὸ ἐπανορθωτικὸν δίκαιον ἂν εἴη τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. διὸ καὶ ὅταν ἀμφισβητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσι. τὸ δ' ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, ἰέναι ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον· ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷον δίκαιον ἔμψυχον· καὶ ζητοῦσι δικαστὴν μέσον, καὶ καλοῦσιν ἔνιοι μεσιδίους, ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. μέσον ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής. ὁ δὲ δικαστὴς ἐπανισοῖ, καὶ ὥσπερ γραμμῆς εἰς ἄνισα τετμημένης, ᾧ τὸ μεῖζον τμῆμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, τοῦτ' ἀφεῖλε, καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι προσέθηκεν. ὅταν δὲ διαιρεθῇ τὸ ὅλον δίχα, τότε φασὶν ἔχειν τὰ αὑτῶν, ὅταν λάβωσι τὸ ἴσον. τὸ δ' ἴσον μέσον ἐστὶ τῆς μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον, καὶ ὁ δικαστὴς διχαστής. ἐπὰν γὰρ δύο ἴσων ἀφαιρεθῇ ἀπὸ θατέρου, πρὸς θάτερον δὲ προστεθῇ, δυσὶ τούτοις ὑπερέχει τὸ θάτερον. εἰ γὰρ ἀφῃρέθη μὲν, μὴ προσετέθη δὲ, ἑνὶ ἂν μόνον ὑπερεῖχε τοῦ μέσου, ἑνὶ καὶ τὸ μέσον ἀφ' οὗ ἀφῃρέθη. ἐκ τούτου ἄρα γνωριοῦμεν, τί τε ἀφελεῖν δεῖ ἀπὸ τοῦ πλέον ἔχοντος, καὶ τί προσθεῖναι τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ μὲν γὰρ τὸ μέσον

A neque virum vir bonus, an malus homo adulterium fecerit: sed damni tantum differentiam intuetur lex, iisque vtitur tanquam æqualibus, faciatne hic iniuriam, ille iniuria afficiatur: & an hic damnum intulerit, ille acceperit. Itaq; hãc iniuriam, quæ inæqualitas est iudex exæquare conatur. Nã cum hic percussus fuerit, ille percusserit, aut etiam occiderit hic, autẽ mortuus sit: perpessio & actio in parteis inæqualeis diuisa est: sed dãno & mulcta conatur iudex exæquare de lucro detrahẽs. B Nã (vt semel & simpliciter dicã) in talibus, etiã si quibusdã nomen non conueniat, lucrum appellatur, verbi gratia, in eo, qui percusserit: in eo qui percussus fuerit, damnum. Sed cùm perpessionem mẽsus fuerit iudex, hoc damnum illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem quæ sunt plus & minus, æquale est mediũ. C Lucrũ autẽ & damnũ illud quidẽ plus est, hoc autẽ minus, contrariè: boni plus, & minus mali, lucrũ: contrariũ, damnũ: quorũ mediũ, esse æquale, modò demõstrabamus, id quod ius esse dicimus. Erit igitur id ius quod ad corrigendum & ad emendandum valet, damni & lucri medium. Itaque & cùm aliqua de re inter se ambigunt, ad iudicem confugiunt. Adire autem ad iudicem, adire ad ius est. Nihil enim videtur aliud esse iudex, quàm ius animatum. D Quæruntque iudicem medium: & vocant eos nonnulli μεσιδίους, id est medium diuidenteis seu medium adiudicanteis: proinde quasi facile futurum sit, vt ius suum obtineant, si medium consequantur. Ius ergo mediũ quiddam est, si quidem etiam iudex medius est. Ac iudex quidem exæquat & veluti lineã in duas parteis inæqualeis sectã, quo maior pars mediam superat, hoc de E illa detrahit, & ad partem minorem addit. Toto autem in duas parteis æqualeis diuiso, tũ se suũ dicũt obtinere, cum parteis æquales abstulerint. Est autẽ æquale, mediũ rei maioris & minoris, proportione arithmetica: propterque hãc adeò causam ius à Græcis δίκαιον appellatur, quia δίχα ἐστὶ, i. in duo æqualia diuisum est, proinde ac si quis dixerit δίχαιον: & δικαστὴς nominatus est, quasi διχαστὴς, quę vox cũ significaret, F qui rem in duas partes æqualeis secat. Nã si cũ duæ res sint æquales, id quod ab vna fuerit detractum, additur alteri: his duobus hæc illam superabit. Si enim detractũ quidem vni rei fuisset, non autem etiam alteri additum vno duntaxat altera alteram superaret. Mediam igitur ea res, cui accessit aliquid, vno superat: & media eam, cui quippiã detractum est, vno. Ex hoc itaque cognoscemus & quid ei qui plus habet detrahendum sit: & quid ei, qui minus, addẽdum. Nã quo res media minorem superat

id ei, quæ minus habet, addendum est: quo media superatur, id maximæ detrahendū. Sint tres lineæ, AA BB, CC, inter se æquales. Lineæ AA, detracta sit pars AE, addaturq. ad lineā CC sitq. ea pars, CD. Ita tota linea DCC, lineā EA, superabit linea CD, & linea CF. Ergo & lineam BB, linea CD.

A E A
B B
C F C D

Hoc autem inest etiam in aliis artib. Tollerentur enim, & conciderent nisi quantum & quale id, quod efficiendi vim habet, efficit, tantundem & tale perpeteretur id, quod patitur. Nata autem & translata sunt hæc nomina, damnum & lucrum ab eo contractu, qui sponte initur. Nā plus suo obtinere, lucrum facere appellatur: minus autem, quàm quod initio suppetebat, habere, dāno affici: vt fit in rebus vendendis & emendis, aliisque cōtractibus in quibus per legem licet impune suis rationibus consulere lucrumque facere. Vbi verò neque plus neque minus habent, sed paria paribus respōdent, tunc se sua dicunt habere, & neque damnum accepisse, neque quicquam lucri fecisse. Itaque lucri cuiusdam damni, quæ non sponte, sed præter voluntatem obuenerint, medium, ius est: vt tātundem vterque eorum, qui contrahunt, habeat posterius, quantum prius habuit.

CAPVT III.

Videtur autē quibusdā Talio quoque, id est, reciproca quædā perpessio, ius esse simpliciter & absolutè quemadmodū Pythagorei dixerunt. Definiebāt enim ius absolutè, id, quod quis à se factū, vicissim ab altero pateretur, id est, talionem, seu mutuam perpessionem. Ius talionis porrò neque ad id ius, quod in distributione bonorū versatur, neq. ad id, quod ad emēdationē factorū valet, accōmodari pōt. qui etiā ius Rhadamāti hoc fuisse videntur significare, *Si quis, quod fecit patiatur, ius erit æquum.* Multis enim locis à iure dissidet ac discrepat: veluti si quis magistratum gerens, aliquem pulsauerit, non est referiendus: & si quis eum, qui magistratum gerat, pulsauerit, non modò verberandus sed etiam castigandus est. Præterea permultum interest inter id, quod sponte nostra & id, quod inuiti facimus. Sed in communitatibus rerum contrahendarum ac permutandarum sanè tale ius, quod reciprocam perpessionem seu talionem nominant, proportione, non æqualitate ciuilem societatem continet. Factis enim proportione reciprocis manet coniunctio ciuitatis. Aut enim malum acceptum reponere conantur (quod si non liceat, seruitus esse videtur, iniuriam referre non posse) aut ei, qui bene meritus sit, referre gratiam volunt: quod si non fiat, sublata est rerum communicatio, & officiorū quasi mutuatio. At rerū

A ὑπερέχει, τοῦτο προσθεῖναι δεῖ τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ δ' ὑπερέχει, ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ μεγίστου. ἴσαι αἱ ἐφ' ὧν αα, ββ, γγ, ἀλλήλαις. ἀπὸ τῆς αα ἀφῃρήσθω τὸ αε, καὶ προσκείσθω τῇ γγ τὸ γδ, ὥστε ὅλη ἡ δγγ τῆς εα ὑπερέχει τῷ γδ καὶ τῷ γζ. τῆς ἄρα ββ, τῷ γδ.

α ε α
β β

B γ ζ γ δ

ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἀνῃροῦντο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν καὶ ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον. ἐλήλυθε δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἥ τε ζημία καὶ τὸ κέρδος ἐκ τῆς ἑκουσίου ἀλλαγῆς. τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν ἢ τὰ αὑτοῦ, κερδαίνειν λέγεται· τὸ δ' ἔλαττον τῶν ἐξ ἀρχῆς, ζημιοῦσθαι. οἷον ἐν τῷ ὠνεῖσθαι καὶ πωλεῖν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλοις ἄδειαν
C ἔδωκεν ὁ νόμος. ὅταν δὲ μήτε πλέον μήτ' ἔλαττον, ἀλλ' αὐτὰ δι' αὑτῶν γένηται, τὰ αὑτῶν φασὶν ἔχειν, καὶ οὔτε ζημιοῦσθαι οὔτε κερδαίνειν. ὥστε κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστι, τῶν παρὰ τὸ ἑκούσιον, τὸ ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον.

Κεφάλαιον γ.

D Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς εἶναι ἁπλῶς δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ. τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· καίτοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον.
Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.
E πολλαχοῦ γὰρ διαφωνεῖ. οἷον εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι· καὶ εἰ ἄρχοντα ἐπάταξεν, οὐ πληγῆναι μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι. ἔτι τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον διαφέρει πολύ. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς, κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα. τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις. ἢ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦσιν· εἰ δὲ μή,
F δουλεία δοκεῖ εἶναι, εἰ μὴ ἀντιποιήσει· ἢ τὸ εὖ·

εἰ δ'

εἰ δὲ μή, μετάδοσις οὐ γίνεται· τῇ μεταδόσει δὲ συμμένουσιν. διὸ καὶ Χαρίτων ἱερὸν ἐμποδὼν ποιοῦνται, ἵνα ἀνταπόδοσις ᾖ· τοῦτο γὰρ χάριτος ἴδιον· ἀνθυπηρετῆσαι γὰρ δεῖ τῷ χαρισαμένῳ, καὶ πάλιν αὐτὸν ἄρξαι χαριζόμενον. ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν τὴν κατ' ἀναλογίαν, ἡ κατὰ διάμετρον σύζευξις. οἰκοδόμος ἐφ' ᾧ α, σκυτοτόμος ἐφ' ᾧ β, οἰκία ἐφ' ᾧ γ, ὑπόδημα ἐφ' ᾧ δ.

α	β
οἰκοδόμος	σκυτοτόμος.
γ	δ
οἰκία	ὑπόδημα.

δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον παρὰ τοῦ σκυτοτόμου τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ μεταδιδόναι τὸ αὑτοῦ. ἐὰν οὖν πρῶτον ᾖ τὸ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἶτα τὸ ἀντιπεπονθὸς γένηται, ἔσται τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ μή, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει (οὐθὲν γὰρ κωλύει κρεῖττον εἶναι) τὸ θατέρου ἔργον ἢ τὸ θατέρου. δεῖ οὖν ταῦτα ἰσασθῆναι. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἀνῃροῦντο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν, καὶ ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτον, καὶ τοιοῦτον. οὐ γὰρ ἐκ δύο ἰατρῶν γίνεται κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, καὶ ὅλως ἑτέρων καὶ οὐκ ἴσων· ἀλλὰ τούτους δεῖ ἰσασθῆναι. διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι, ὧν ἐστιν ἀλλαγή, ἐφ' ὃ τὸ νόμισμ' ἐλήλυθε, καὶ γίνεταί πως μέσον. πάντα γὰρ μετρεῖ· ὥστε καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν. πόσα ἄττα δὴ ὑποδήματ' ἴσον οἰκίᾳ, ἢ τροφῇ. δεῖ τοίνυν ὅπερ ὁ οἰκοδόμος πρὸς σκυτοτόμον, τοσαδὶ ὑποδήματα πρὸς οἰκίαν, ἢ τροφήν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσται ἀλλαγή, οὐδὲ κοινωνία. τοῦτο δ', εἰ μὴ ἴσα εἴη πως, οὐκ ἔσται. δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον. τοῦτο δ' ἐστὶ τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡ χρεία, ἣ πάντα συνέχει· εἰ γὰρ μηθὲν δέοιντο, ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγή, ἢ οὐχ ἡ αὐτή. οἷον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην· καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστί, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβαλεῖν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. ἔσται δὴ ἀντιπεπονθός, ὅταν ἰσασθῇ.

A communicatione, officiorumque mutatione, societas & coniunctio ciuium manet. Itaque & Gratiarum templum in propatulo vrbis locoi constituitur, vt sit remuneratio. Hoc enim gratiæ proprium est. Nam ei, qui beneficium dederit referendum beneficium est: & is rursus alterum beneficio prouocare debet. Facit autem remunerationem proportione constantem ea, quæ mediis transuersis lineis fit, coniugatio. B Exempli causa, sit ædificiorum opifex A, sutor B, domus C, calceus D.

A. *Ædificiorum opifex*	B. *Sutor.*
C. *Domus*	D. *Calceus.*

Ædificiorum opificem igitur oportet à sutore opus illius sumere, eique vicissim suum impertiri. Ergo si primum æqualitas sit ea, quæ proportione constat, deinde, C reciproca perpessio seu talio fiat (id est, tantumdem accipiatur, quantum datum sit) extabit id, quod à nobis dicitur: sin minus neque erit æqualitas, neque manebit societas. Nihil enim prohibet, quo minus vnius opus alterius opere sit præstabilius. Hæc igitur exæquata sint oportet. Quod idem fit in aliis artibus. Tollantur enim funditus & concidant, nisi & quantum & quale id, quod efficiendi vim habet, efficit, tantumdem & tale accipiat id, quod D patitur. Non enim ex duobus medicis societas constare potest, sed ex medico & agricola, & omnino ex diuersis & dissimilibus atque inæqualibus, quos tamen oportet exæquari. Quapropter quarum rerum fit permutatio, eas res oportet esse eiusmodi, vt inter se quodammodo comparari possint. Atque ad hanc rem, nummus quæsitus & comparatus est, qui omnium rerum quodammodo sit medius, E seu mensura. Nam res omneis metitur: quare & nimium & parum metitur. Quot igitur calcei domui vel alimento sunt æquales. Oportet ergo, qui in proportionem & comparationem habet ædificandi artifex ad sutorem, tot numero calceos cũ domo aut alimento comparari. Nam si hoc non ita fiet, neque erit permutatio, ne- F que communitas. Nõ poterunt autẽ comparari, nisi quodammodo sint æqualia.

Ergo quemadmodum suprà dixi, vnum quiddam esse oportet, quod cætera omnia metiatur. Hoc autem re quidem vera vsus, seu indigentia est: quæ omnia continet. Nã si nulla re egerẽt homines, aut si nõ similiter egerent: vel nulla, vel nõ eadẽ esset permutatio. Sed in indigẽtiæ locũ ex hominũ quasi cõpacto & cõuento quodammodo successit nummus: atq. ob hanc causam νόμισμα vocatur à Græcis, ἀπὸ τοῦ νόμου, id est à lege: quia nõ natura, sed lege valeat, sitq. in nobis situ eũ immutare inutilémque reddere. Erit igitur tum perpessio mutua & reciproca, cùm res fuerint exæquatæ.

Itaque quam rationem obtinet agricola ad sutorem, eandem rationem habere debet sutoris opus ad opus agricolæ. Sunt autem tum in figuram proportionis deducendi, cùm permutaturi sunt. Quod si non fiet, alterum extremum vtramque exuperantiam habebit. Verùm tamen cùm suas res habent, ita sunt æquales inter se ac socij quia hæc æqualitas in eis effici potest. Agricola A alimentum C. sutor B, opus sutoris exæquatum cum alimento D.

A. *Agricola.*	B *Sutor.*
C. *Alimentum.*	D. *Opus sutoris cum alimento exæquatum.*

Quòd si hoc modo non liceret vicissim perpeti, seu accipere, nulla societas esset, nulla communitas. Indigentia autem societatem hominum contineri: tanquam vno quodam, quod vinculi instar sit, ex eo perspici potest quòd vbi aut neuter eget alterius, aut alter eorũ nõ eget permutatio inter eos cõtrahi nõ solet: quemadmodum cùm eius, quod quis habet, alter indiget, veluti vini exportãdi frumẽti sit potestas. Hoc igitur oportet exæquatum esse. In permutationem futurã autẽ si fortè re aliqua nunc non egeamus, fore eius nobis facultatem & copiam fore cùm egebimus, veluti sponsor nummus intercedit. Oportet enim vnicuique eam rem, qua egeat, accipere licere, vbi nummũ attulerit. Sed idem nummo quoque interdum accidit: non enim semper æqualem vim habet. Veruntamen immutabilior ac stabilior permanere solet. Itaque debent esse res omnes æstimatæ. Sic enim rerũ permutatio semper futura est. Quòd si erit permutatio erit & societas. Nummus igitur post eas quàm veluti mensura res apta quadam compositione & conuenientia concordeis inter se & consentienteis reddidit, eas exæquat. Nam neque si non fuisset permutatio societas constare potuisset: neque sine æqualitate, permutationi locus vnquã fuisset: neque sine apta quadam rerum compositione & conuenientia, æqualitas. Res igitur inter se tam dissimiles ac dispares, si verũ quærimus, nulla cõmuni mẽsura inter se cõuenire, nec cohærere possunt. sed quod ad vtilitatem, indigentiamque attinet, satis cõmodè possunt. Quare vnum quiddã extare necesse est, idq hominũ instituto & ex cõditione. Quapropter νόμισμα appellatur. Nummus enim res inter se dispares, apta quadam compositione & conuenientia concordeis efficit. Nihil est enim quod non metiatur nummus. Sit domus A, minæ decem B, lectus C. A igitur dimidium B fuerit, si domus quinque minarum sit, aut tanti, quanti quinque minæ sunt: C autem lectus, ipsius B decima pars intelligatur. Perspicuum igitur est, quot lecti domui sint æquales, nempe quinque. Sic autem rerum permutationem fieri solitam esse ante nummi vsum, non est obscurum

A ἔστι δ' ὡς γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, τὸ ἔργον τὸ τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ· εἰς σχῆμα δ' οὐ δεῖ ἄγειν ἀναλογίας, ὅταν ἀλλάξωνται· εἰ δὲ μή, ἀμφοτέρας ἕξει τὰς ὑπεροχὰς τὸ ἕτερον ἄκρον. ἀλλ' ὅταν ἔχωσι τὰ αὑτῶν, οὕτως ἴσοι καὶ κοινωνοί· ὅτι αὕτη ἡ ἰσότης δύναται ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι. γεωργὸς α, τροφὴ γ, σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἰσασμένον δ.

B

α	β
γεωργός.	σκυτοτόμος.
γ	δ
τροφή.	σκυτοτόμου ἔργον τῇ τροφῇ ἰσασμένον.

εἰ δ' οὕτω μὴ ἦν ἀντιπεπονθέναι, οὐκ ἂν ἦν κοινωνία. ὅτι δ' ἡ χρεία συνέχει ὥσπερ ἕν τι ὄν, δηλοῖ ὅτι ὅταν μὴ ἐν χρείᾳ ὦσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφότεροι ἢ ἅτερος, οὐκ ἀλλάττονται, ὥσπερ
C ὅταν οὗ ἔχει αὐτὸς δέηταί τις, οἷον οἴνου, διδόντες σίτου ἐξαγωγήν. δεῖ ἄρα τοῦτο ἰσασθῆναι. ὑπὲρ δὲ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μηδὲν δεῖται, ὅτι ἔσται ἐὰν δεηθῇ, τὸ νόμισμα οἷον ἐγγυητής ἐστιν ἡμῖν· δεῖ γὰρ τοῦτο φέροντι εἶναι λαβεῖν. πάσχει μὲν οὖν καὶ τοῦτο τὸ αὐτό· οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσον δύναται· ὅμως δὲ βούλεται
D μένειν μᾶλλον· διὸ δεῖ πάντα τετιμῆσθαι· οὕτω γὰρ ἔσται ἀεὶ ἀλλαγή· εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία. τὸ δὴ νόμισμα, ὥσπερ μέτρον σύμμετρα ποιῆσαν, ἰσάζει· οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς, κοινωνία ἦν· οὔτ' ἀλλαγὴ ἰσότητος μὴ οὔσης· οὔτ' ἰσότης, μὴ οὔσης συμμετρίας. τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ, ἀδύνατον τὰ τοσοῦτον διαφέροντα σύμμετρα γενέσθαι· πρὸς δὲ τὴν χρείαν, ἐνδέχεται
E ἱκανῶς. ἓν δή τι δεῖ εἶναι· τοῦτο δ' ἐξ ὑποθέσεως· διὸ νόμισμα καλεῖται· τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα· μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι. οἰκία, ἐφ' ᾧ α, μναῖ δέκα β, κλίνη γ. τὸ δὴ α τοῦ β ἥμισυ, εἰ πέντε μνῶν ἀξία ἡ οἰκία, ἢ ἴσον· ἡ δὲ κλίνη δέκατον μέρος τὸ γ, τοῦ β. δῆλον τοίνυν πόσαι κλῖναι ἴσον οἰκίᾳ, ὅτι πέντε. ὅτι δ' οὕτως
F ἡ ἀλλαγὴ ἦν, πρὶν τὸ νόμισμα εἶναι, δῆλον·

διαφέ-

διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἢ οἰ κλῖναι πέντε ἀντὶ οἰκίας, ἢ ὅσου αἱ πέντε κλῖναι. τί μὲν οὖν τὸ ἄδικον, καὶ τί τὸ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται. διωρισμένων δὲ τούτων, δῆλον ὅτι ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ, πλέον ἔχειν τὸ δ' ἔλαττόν ἐστιν. ἡ δὲ δικαιοσύνη, μεσότης ἐστὶν, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ταῖς πρότερον ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι μέσου ἐστίν· ἡ δ' ἀδικία, τῶν ἄκρων. καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη ἐστὶ κατ' ἣν ὁ δίκαιος λέγεται πρακτικὸς κατὰ προαίρεσιν τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὑτῷ πρὸς ἄλλον, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον οὐχ οὕτως, ὥστε τοῦ μὲν αἱρετοῦ, πλέον αὑτῷ, ἔλαττον δὲ, τῷ πλησίον τοῦ βλαβεροῦ δ', ἀνάπαλιν· ἀλλὰ τοῦ ἴσου τοῦ κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον. ἡ δ' ἀδικία τοὐναντίον τοῦ ἀδίκου. τοῦτο δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τοῦ ὠφελίμου ἢ βλαβεροῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον· διὸ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις ἡ ἀδικία, ὅτι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεώς ἐστιν· ἐφ' αὑτοῦ μὲν ὑπερβολῆς τοῦ ἁπλῶς ὠφελίμου· ἐλλείψεως δὲ, τοῦ βλαβεροῦ. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων, τὸ μὲν ὅλον, ὁμοίως· τὸ δὲ παρὰ τὸ ἀνάλογον ὁποτέρως ἔτυχε. τοῦ δὲ ἀδικήματος, τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ ἀδικεῖσθαί ἐστι· τὸ δὲ μεῖζον, τὸ ἀδικεῖν. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, τίς ἑκατέρας ἐστὶν ἡ φύσις, εἰρήσθω τοῦτον τὸν τρόπον· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καθόλου.

Κεφάλαιον ς.

Ἐπεὶ δ' ἔστιν ἀδικοῦντα μήπω ἄδικον εἶναι, ὁ ποῖα ἀδικήματα ἀδικῶν ἤδη ἄδικός ἐστιν ἑκάστην ἀδικίαν, οἷον κλέπτης, ἢ μοιχὸς, ἢ λῃστής; ἢ οὕτω μὲν οὐδὲν διοίσει; καὶ γὰρ ἂν συγγένοιτο γυναικὶ, εἰδὼς τὸ ᾗ, ἀλλ' οὐ διὰ προαιρέσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ διὰ πάθος. ἀδικεῖ μὲν οὖν, ἄδικος δ' οὐκ ἔστιν· οἷον οὐδὲ κλέπτης, ἔκλεψε δέ· οὐδὲ μοιχὸς, ἐμοίχευσε δέ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν ὅτι τὸ ζητούμενόν ἐστι καὶ τὸ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐπὶ κοινωνῶν βίου πρὸς τὸ εἶναι αὐτάρκειαν, ἐλευθέρων καὶ ἴσων, ἢ κατ' ἀναλογίαν, ἢ κατ' ἀριθμόν.

A Nihil enim interest, vtrum lecti quinque an quod tanti sit, quanti lecti quinque, pro domo detur. Quid igitur sit iniuria, quid ius, & quam rationem talia seu reciproca perpessio ad ius habeat, suprà explicatum est. His autem distinctis, perspicuum est, iustam actionem inter id, quod est facere & accipere iniuriam mediam esse. illud enim plus obtinere est, hoc minus. Iustitia porrò mediocritas est, nō quomodo virtutes superiores: sed quia medij est, iniustitia autem extremorum. B Præterea iustitia, virtus est, qua homo iustus, aptus dicitur tum ad agendum consultò id, quod iustum est, tum ad ius tribuendum & sibi, si cum altero contrahat, & alteri cum altero contrahenti. non ita, vt sibi plus eius, quod optabile est, minus alteri: & contrà sibi minus damni, plus alteri: sed sibi & aliis id, quod æquum proportione est, tribuat: C itémque erga alium obseruet cum alio comparatum siue contrahentem. Contrà iniustitia vitium est, quo ad id, quod iniustum est, consultò agendum, nobísque & aliis tribuendum, apti sumus. Hoc autem est nimium & parum commodi aut incommodi, à proportione alienum ac disiunctum. Itaque iustitia est nimium & parum, quia est & eius, quod nimirum est, & eius, quod parum: cùm quis in sua quidem causa nimium rei absolutè vtilis D sibi tribuit, inutilis & damnosæ parum. In aliorum autem negocio generaliter ad eundem modum se gerit: sed quod ad id iniquum, quod à proportione remotum est, attinet, vtrocunque modo casus tulerit. Iniustè facti autem cùm duo sint extrema, minus extremum iniuriā accipere est, maius autem iniustè facere. De iustitia igitur, & iniustitia, quænam sit vtriusq; natura, E hoc modo dictum sit: itémque de iusto & iniusto vniuersim.

CAPVT IIII.

Sed quoniam fieri potest vt is, qui iniustè facit, nondum tamē sit iniustus: quibúsnam iniustè factis iam iniustus est in vnoquoq. iniustitiæ genere? An vt fur, aut adulter, aut latro? An sic nihil intererit? Namque fieri potest, vt quis cum aliqua muliere rē habeat, sibi nota quidem illa, verùm tamen non consultò, sed perturba- F tione & libidine inflammatus. Facit igitur hic quidem iniustè, sed non idcircò iniustus est. Quemadmodum nec fur est, etiam si furatus sit: nec adulter, etiam si adulterium commiserit: itémque in cæteris. Quomodo igitur affecta sit reciproca perpessio seu talio ad ius, dictum est antea. Sed sciendum est, ius id, quod quærimus, & simpliciter ius esse, & ius ciuile. Est autem inter eos, qui communitate & societate vitæ inter se coniuncti sunt homines liberos & æquales vel proportione, vel numero,

δ' ἐνίοις πάντα εἶναι τοιαῦτα, ὅτι, τὸ μὲν φύσει, ἀκίνητον καὶ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Πέρσαις καίει· τὰ δὲ δίκαια κινούμενα ὁρῶσι. τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν οὕτως ἔχον, ἀλλ' ἔστιν ὥς. καίτοι παρά γε τοῖς θεοῖς ἴσως οὐδαμῶς ἔχει· παρ' ἡμῖν δ', ἔστι μέν τι καὶ φύσει κινητὸν· οὐ μέν τοι πᾶν. ἀλλ' ὅμως ἐστὶ, τὸ μὲν φύσει, τὸ δ' οὐ φύσει. ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἄλλως ἔχειν καὶ ποῖον οὔ· ἀλλὰ νομικὸν καὶ συνθήκῃ, εἴπερ ἄμφω κινητὰ ὁμοίως, δῆλον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁ αὐτὸς ἁρμόσει διορισμός. φύσει γὰρ ἡ δεξιὰ κρείττων· καίτοι ἐνδέχεταί τινας ἀμφιδεξίους γενέσθαι. τὰ δὲ κατὰ συνθήκην, καὶ τὸ συμφέρον τῶν δικαίων, ὅμοιά ἐστι τοῖς μέτροις· οὐ γὰρ πανταχοῦ ἴσα τὰ οἰνηρὰ καὶ σιτηρὰ μέτρα, ἀλλ' οὗ μὲν ὠνοῦνται, μείζω· οὗ δὲ πωλοῦσιν ἐλάττω. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μὴ φυσικὰ, ἀλλ' ἀνθρώπινα δίκαια, οὐ ταὐτὰ πανταχοῦ, ἐπεὶ οὐδὲ πολιτεῖαι· ἀλλὰ μία μόνον πανταχοῦ κατὰ φύσιν ἡ ἀρίστη. τῶν δὲ δικαίων καὶ νομίμων ἕκαστον, ὡς τὰ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα ἔχει· τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα, πολλά· ἐκείνων δ' ἕκαστον ἕν· καθόλου γάρ. διαφέρει δὲ τὸ ἀδίκημα καὶ τὸ ἄδικον, καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὸ δίκαιον· ἄδικον μὲν γάρ ἐστι τῇ φύσει ἢ τάξει· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημά ἐστι. πρὶν δὲ πραχθῆναι, οὔπω, ἀλλ' ἄδικον· ὁμοίως δὲ καὶ δικαίωμα. καλεῖται δὲ μᾶλλον δικαιοπράγημα τὸ κοινὸν· δικαίωμα δὲ τὸ ἐπανόρθωμα τοῦ ἀδικήματος. καθ' ἕκαστον δὲ αὐτῶν, ποῖά τε εἴδη καὶ πόσα, καὶ περὶ ποῖα τυγχάνει ὄντα, ὕστερον ἐπισκεπτέον.

Κεφάλαιον ς.

Ὄντων δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων, ἀδικεῖ μὲν καὶ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἑκών τις αὐτὰ πράττῃ· ὅταν δὲ ἄκων, οὔτ' ἀδικεῖ, οὔτε δικαιοπραγεῖ, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· οἷς γὰρ συμβέβηκε δικαίοις εἶναι ἢ ἀδίκοις, πράττουσιν. ἀδίκημα δὲ καὶ δικαιοπράγημα ὥρισται τῷ ἑκουσίῳ, καὶ τῷ ἀκουσίῳ· ὅταν γὰρ ἑκούσιον ᾖ, ψέγεται· ἅμα δὲ καὶ ἀδίκημα τότε ἐστίν· ὥστε ἄδικόν τι,

A iura omnia esse huiusmodi, id est legitima, quoniam id, quod cōstat natura, immobile atque immutabile est & vbiq. eādem vim habet: quemadmodum ignis & hic & apud Persas vrit: iura autem quotidie vident immutari. Sed hoc non ita est omni quidem ex parte: est certè ex aliqua. Et sane apud Deos fortasse haudquaquā aliter se res habet: sed apud nos est profectò aliquid etiam naturale, mutabile, non

B tamē omne. Verūtamē nihilominus aliud natura valet, aliud non natura. Sed quodnam, & quale etiam eorum quę aliter euenire, quæq; mutari possunt, natura valeat, & quod non natura valeat, sed lege & cōsensu, si quidem ambo peræque sunt mutabilia, ex iis quæ afferam, cognoscere licebit: ceterisque rebus eadem distinctio poterit accommodari. Manus enim dextera valentior est sinistra natura. Atqui eue-

C nire potest, vt aliqua sinistra, perinde vt dextera, vtantur. Iam verò quæ iura ex cōsensu & vtilitate hominum nata sunt, ea mensuris similia sunt. Neque enim omnibus in locis sunt æquales vini triticique mensuræ: sed apud eos, qui emunt, maiores: apud eos, qui vendunt, minores. Itemq; iura non naturalia, sed humana, non sunt omnibus in locis eadē. Nā ne reip. quidem

D regendæ forma, vna & eadē est apud omneis: sed vna dūtaxat vbiq. consentanea naturæ est, ea quæ optima. Iā vnumquodque ius & vnūquodq. legitimū eādem rationē habet ad hominū actiones, quàm res vniuersæ ad singulareis. Nā quæ agūtur, multa sunt: sed vnumquidq. illorum vnum. Est enim vniuersum quiddam. Differt autem & ab iniuria iniustè factū, & à iure iustum officiū, seu iustè factum: quo alterius suum obtinet, iustusque ex iniusto redditur. Nā

E iniuria vel natura, vel constitutione iniuria est. Hæc eadē cùm illata fuerit, iniustè factū est: priusquā illata sit, nondum iniustè factū est, sed iniuria. Eademq. iusti officij, seu iustè facti ratio est. Quod cōmune est autem id magis proprio nomine iusta actio appellatur. Iustū officium autem, seu iustè factum, correctio & emendatio iniustè facti seu iniuriæ alteri illatæ est. Quæ sint autem cuiusque eorum genera, &

F partes, & quot sint & in quibus versentur, posterius nobis erit videndum.

CAPVT VI.

IAm cùm iusta & iniusta ea sint quæ sunt à nobis exposita, tum & facit quisq. iniustè, & iustè agit cùm ea sponte sua agit. Cùm verò inuitus, neque iniustè facit, neque iustè agit, nisi ex euētu. Ea enim agit quibus euenit, vt iusta vel iniusta sint. At iniustè factum, iustamque actionem, id, quod sponte & inuitè actum est, definit ac terminat. Nam cum quid sponte fit, tum & vituperatur, & simul iniustè factum est. Erit ergo

aliquid iniustum quod nõdum erit iniustè factum, nisi eò accesserit, vt sponte factum sit Sponte autẽ fieri dico quemadmodum & suprà à nobis dictum est, id, quod quis in sua potestate positũ facit sciens, neque eum, quẽ iniuria afficit, ignorãs, neq. quo quasi instrumẽto, neq. cuius rei gratia: verbi causa, quẽ verberet, qua re verberet, cuius deniq. rei causa verberet: atq. illorum vnumquodq. fiat, neq. ex euentu neque vi: veluti si quis alicuius manu apprehensa, alterũ verberet. At sponte non verberauit is, cuius est manus. Non n. in eo situm fuit. Cõtingere autem potest vt pater sit is, qui pulsatur: is qui pulsat verò illũ esse hominẽ duntaxat, aut eorũ aliquem, qui adsunt, sciat, patrem esse nesciat Similis autem distinctio in eo, cuius causa res agitur adhibita sit, in tota deniq. actione. Quod igitur ignoratur, aut cùm minimè ignoretur, tamen vel in eius, qui agit potestate non est, vel ei vis affertur, id ab inuito agi dicitur. Nam multa sanè eorum, quæ natura nobis affert, scientes & agimus & patimur: quorum nihil nec sponte nostra, nec nobis inuitis fieri dicẽdum est, vt senescere, aut mori. In rebus iustis autẽ æquè atq in iniustis euenta locum habẽt. Nam si quis depositũ reddiderit inuitus & metu coactus, is neq. iusto officio fungi, neq. rem iustam agere dicẽdus est, nisi ex euentu: itemq. qui necessitate coactus, & inuitus depositum non reddit, is ex euentu iniuriam facere, resque iniustas agere dicendus est. Eorum autẽ, quę sponte aguntur alia consilio capto agimus, alia consilio nõ capto. Consilio capto agimus quæ re prius deliberata, non capto consilio, quæ re non antè deliberata, agimus. Iam cũ in societate generis humani tria sint damnorũ genera: ea quidem cum inscientia coniũcta sunt errata, cùm quis aut quẽ minimè existimauit percutiendo, aut quomodo non putauit, aut quo instrumento nõ putauit, aut cuius rei gratia nõ putauit, hæc egerit Nã aut se nõ percussurum, aut non hoc instrumento, aut non hunc, aut non huius rei causa, arbitratus est, verùm accidit non id, cuius se facere existimauit, sed longè aliud: verbi gratia, non vt vulneraret, sed vt pungeret, ferrũ strinxit: aut non eum, quem putauit, vulnerauit: aut nõ quomodo voluit. Cùm igitur nec opinatò damnũ illatum fuerit, Infortunium nominatur. Cùm autẽ nõ nec opinatò quidẽ illud sed tamen nõ malitiose. Erratum, seu Peccatũ est Peccat enim tum quisq: cùm in ipso causæ principium inest: infortunatus est, cùm principium extrà est. Vbi verò quis sciens læsit alterum, sed deliberatione non antègressa, iniustè factum est: exempli causa, quæcunque vel ab ira, vel ab aliis effectibus qui cùm aut necessarij sint, aut naturales, hominib. acci-

A ἔσται μέν, ἀδίκημα δ' οὐδέπω, ἐὰν μὴ τὸ ἑκούσιον προσῇ. λέγω δ' ἑκούσιον μέν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, ὃ ἄν τις τῶν ἐφ' αὑτῷ ὄντων εἰδώς, καὶ μὴ ἀγνοῶν, πράττῃ, μήτε ὅν, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα· οἷον τίνα τύπτει, καὶ τίνι, καὶ τίνος ἕνεκα καὶ ἐκείνων ἕκαστον, μὴ κατὰ συμβεβηκός, μηδὲ βίᾳ· ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὴν
B χεῖρα αὐτοῦ, τύπτοι ἕτερον οὐχ ἑκὼν δέ· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ. ἐνδέχεται δὲ τὸν τυπτόμενον πατέρα εἶναι, τὸν δ', ὅτι μὲν ἄνθρωπος, ἢ τῶν παρόντων τις γινώσκειν· ὅτι δὲ πατήρ, ἀγνοεῖν· ὁμοίως δὲ τὸ τοιοῦτον διωρίσθω καὶ ἐπὶ τοῦ οὗ ἕνεκα, καὶ περὶ τὴν πρᾶξιν ὅλην. τὸ δὴ ἀγνοούμενον, ἢ μὴ ἀγνοούμενον μέν, μὴ ἐπ' αὐτῷ δ' ὄν, ἢ βίᾳ, ἀκούσιον· πολλὰ γὰρ καὶ τῶν φύσει ὑπαρ-
C χόντων εἰδότες καὶ πράττομεν καὶ πάσχομεν, ὧν οὐθὲν οὔτε ἑκούσιον, οὔτε ἀκούσιόν ἐστιν· οἷον τὸ γηρᾶν ἢ ἀποθνήσκειν. ἔστι δ' ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ τῶν δικαίων, τὸ κατὰ συμβεβηκός· καὶ γὰρ ἂν τὴν παρακαταθήκην ἀποδοίη τις ἄκων καὶ διὰ φόβον· ὃν οὔτε δίκαια πράττειν, οὔτε δικαιοπραγεῖν φατέον, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ἀναγκαζόμενον καὶ ἄκοντα τὴν
D παρακαταθήκην μὴ ἀποδιδόντα, κατὰ συμβεβηκὸς φατέον ἀδικεῖν καὶ τὰ ἄδικα πράττειν. τῶν δὲ ἑκουσίων, τὰ μὲν προελόμενοι πράττομεν, τὰ δ' οὐ προελόμενοι. προελόμενοι μέν, ὅσα προβουλευσάμενοι. ἀπροαίρετα δέ, ὅσα ἀπροβούλευτα. τριῶν δὴ οὐσῶν βλαβῶν τῶν ἐν ταῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἁμαρτήματά ἐστιν, ὅταν μήτε ὅν, μήτε ὡς μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα ὑπέλαβε, ταῦτα πράξῃ·
E ἢ γὰρ οὐ βάλλειν, ἢ οὐ τούτῳ, ἢ οὐ τοῦτον, ἢ οὐ τούτου ἕνεκα ᾠήθη· ἀλλὰ συνέβη οὐχ οὗ ἕνεκα ᾠήθη· οἷον, οὐχ ἵνα τρώσῃ, ἀλλ' ἵνα κεντήσῃ· ἢ οὐχ ὅν, ἢ οὐχ ὥς. ὅταν μὲν οὖν παραλόγως ἡ βλάβη γένηται, ἀτύχημα. ὅταν δὲ μὴ παραλόγως, ἄνευ δὲ κακίας, ἁμάρτημα· ἁμαρτάνει μὲν γάρ, ὅταν ἐν ἑαυτῷ ἡ ἀρχὴ ᾖ τῆς αἰτίας· ἀτυχεῖ δέ, ὅταν ἔξωθεν. ὅταν δέ, εἰδὼς μέν,
F μὴ προβουλεύσας δέ, ἀδίκημα· οἷον ὅσα τε διὰ θυμόν, καὶ ἄλλα πάθη, ὅσα ἀναγκαῖα ἢ φυσικά, συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις· ταῦ-

τα γὰρ

τὰ γὰρ βλάπτοντες καὶ ἁμαρτάνοντες, ἀδικοῦσι μὲν, καὶ ἀδικήματά ἐστιν· οὐ μέντοι πω ἄδικοι διὰ ταῦτα, οὐδὲ πονηροί. οὐ γὰρ διὰ μοχθηρίαν ἡ βλάβη. ὅταν δ' ἐκ προαιρέσεως, ἄδικος καὶ μοχθηρός. διὸ καλῶς τὰ ἐκ θυμοῦ οὐκ ἐκ προνοίας κρίνεται· οὐ γὰρ ἄρχει ὁ θυμῷ ποιῶν, ἀλλ' ὁ ὀργίσας. ἔτι δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ γενέσθαι ἢ μὴ, ἀμφισβητεῖται, ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου. ἐπὶ φαινομένῃ γὰρ ἀδικίᾳ ἡ ὀργή ἐστιν. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς συναλλάγμασι περὶ τοῦ γενέσθαι ἀμφισβητοῦσιν, ὧν ἀνάγκη τὸν ἕτερον εἶναι μοχθηρὸν, ἂν μὴ διὰ λήθην αὐτὸ δρῶσιν· ἀλλ' ὁμολογοῦντες περὶ τοῦ πράγματος, περὶ τοῦ ποτέρως δίκαιον ἀμφισβητοῦσιν. ὁ δ' ἐπιβουλεύσας οὐκ ἀγνοεῖ, ὥστε ὁ μὲν οἴεται ἀδικεῖσθαι, ὁ δ' οὔ. ἂν δ' ἐκ προαιρέσεως βλάψῃ, ἀδικεῖ. καὶ κατὰ ταῦτ' ἤδη τὰ ἀδικήματα ὁ ἀδικῶν, ἄδικος, ὅταν παρὰ τὸ ἀνάλογον ᾖ, ἢ παρὰ τὸ ἴσον. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δίκαιος, ὅταν προελόμενος δικαιοπραγῇ. δικαιοπραγεῖ δὲ, ἂν μόνον ἑκὼν πράττῃ. τῶν δ' ἀκουσίων, τὰ μέν ἐστι συγγνωμονικὰ, τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά. ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ καὶ δι' ἄγνοιαν ἁμαρτάνουσι, συγγνωμονικά· ὅσα δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες μὲν, διὰ πάθος δὲ μήτε φυσικὸν, μήτ' ἀνθρώπινον, οὐ συγγνωμονικά.

Κεφάλαιον Ζ.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ ἱκανῶς διώρισται περὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι καὶ τοῦ ἀδικεῖν, πρῶτον μὲν, εἰ ἔστιν ὥσπερ Εὐριπίδης εἴρηκε, λέγων ἀτόπως, Μητέρα κατέκταν τὴν ἐμὴν, βραχὺς λόγος· Ἑκὼν ἑκοῦσαν, ἢ θέλουσαν οὐχ ἑκών. πότερον γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔστιν, ἑκόντα ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ, ἀλλ' ἀκούσιον ἅπαν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον. καὶ ἆρα πᾶν οὕτως ἢ ἐκείνως, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον· ἢ τὸ μὲν ἑκούσιον, τὸ δ', ἀκούσιον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦσθαι· τὸ γὰρ δικαιοπραγεῖν πᾶν ἑκούσιον· ὥστ' εὔλογον ἀντικεῖσθαι ὁμοίως καθ' ἑκάτερον, τό, τ' ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἑκούσιον, ἢ ἀκούσιον εἶναι. ἄτοπον δ' ἂν δόξειε καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦσθαι, εἰ πᾶν ἑκούσιον.

A dunt. Nam qui iis impulsi lædunt alteri, & qui his peccant, iniuriã illi quidẽ faciunt, & hæc sunt iniustè facta: nondum tamen propter hæc iniusti, neque improbi sunt. Non enim malitiosè damnum illatum est. Cùm autem consilio capto, & de industria, tum & iniustus & improbus est dicendus. Quapropter rectè, Quæ per iram fiunt, non de industria facta iudicantur. Non enim prior læditis, qui iratus facit: B sed qui lacessiuit, atque irritauit. Præterea non est controuersia de facto, sed de iure. Ob iniustitiæ enim speciem animo obiectam ira commouetur. Neque enim hic de facto controuersia est, vt in rebus contrahendis inter eos qui contraxerũt (quorum necesse est alterum esse improbum, nisi obliti id faciant) sed de facto vnum & idem sentientes, de iure dissentiunt atque ambigunt. At qui cogitatò læsit alterum non ignorat. Itaque qui ab irato læ- C sus est, iniuriam se accepisse putat: qui iratus læsit, nullam se fecisse iniuriam existimat. Quòd si quis consultò damnum inferat, iniuriam facit: & qui his iniuriis inferendis iniurius est, iniustus est, cùm vel à proportione, vel ab æqualitate discesserit. Itemque iustus est tũ, cùm consultò iustè agit. Iustè agit autem, si modò spõte & volũtate sua agat. Eorũ autem, quæ inuitè fiunt, alia venia digna sunt, alia non item. D Quæcunque enim nõ solùm insciẽtes, sed etiã per inscientiam peccãt homines, iis ignoscendum est: quæcũq. verò nõ propter inscientiã peccãt, sed quãuis inscientes tamen perturbationib. nec naturalib. nec humanis incitati, iis non est ignoscendum.

CAPVT VII.

DVbitare autẽ posset aliquis, si modò satis distinctè de accipienda & facien- E da iniuria à nobis disputatum est: primùm quidem vtrum ita se res habeat, vt dixit Eurip. cuius hæc sunt absurdè sanè dicta:

Matrẽ vt meam necauerim, paucis loquar.
Volens volentem, vel volentem non volens.

Quæri enim potest, vtrum possit quisquã verè iniuriam sua voluntate accipere, necne: sed potius omnis inuito fiat iniuria; quemadmodum & quisquis iniuriam fa- F cit, sponte facit: hoc est vtrum omnis iniuria accipiatur vel hoc, vel illo modo (quemadmodum & iniuriam quisque sua voluntate facit) an aliqua sit, quam quis sua sponte accipit: aliqua quam inuitus. Atque hoc idem de iure obtinendo quæri potest. Quisquis enim iustè agit, sponte agit. Itaque consentaneum est, vtraque similiter inter se opponi iniuriam accipere, & ius suum obtinere: vt vtrumque vel sponte perferatur atque obtineatur, vel inuitè. Sed absurdum videri possit etiam in suo iure obtinendo, si omnis, qui ius suum obtinet, sponte obtineat.

Nonnulli enim ius suum obtinent nō sua voluntate. Tum verò hoc quoque cuipiam dubium esse possit, vtrum quisquis aliquid iniusti pertulit, iniuriam accepisse dicendus sit: an verò, vt in agendo, sic se res habeat etiam in perpetiendo. Contingere enim potest, vt quis ex euētu in vtroq. rerū iustarum sit particeps. Fieri autem similiter posse, vt quis rerum iniustarum sit particeps, perspicuum est. Non enim idem est, res iniustas agere, atq; iniuriā facere: neq; res iniustas perferre, atq. iniuriā accipere. Idemq; de re iuste agēda, & de iure obtinendo sentiendum. Nā fieri non potest, vt quisquā iniuriā accipiat, nisi sit qui faciat: aut vt ius suum obtineat, nisi sit qui iustè agat, iustique iudicis munere fungatur. Quòd si iniuriam facere, simpliciter est alicui sponte sua nocere: sponte autem nocere, est scientem & cui, & quo, & quomodo noceas: incontinens autem sponte sua ipsi ipse nocet: ergo sponte sua iniuria afficietur, & fieri poterit, vt quis se ipse iniuria afficiat. At hoc etiam vnum est ex iis, quæ dubitantur & quæruntur, fierine possit, vt quis sibi ipse iniuriam faciat. Præterea potest aliquis sponte sua propter incontinentiam suam ab altero eius voluntate dāno affici. Itaque fieri potest, vt quis spōte sua iniuria afficiatur. Aut non est recta superior definitio? illisque verbis, Nocere scientem & cui, & quo, & quomodo noceas, addenda sunt hæc, Cōtra illius voluntatem? Dāno igitur sua sponte quispiā affici, resque iniustas perferre & perpeti potest: iniuriā autem sua spōte accipere nemo potest. Nemo enim vult iniuriā accipere: ac ne incontinens quidem: sed præter suam voluntatem agit. Nam nec vult quisquam, quod non arbitratur esse bonum. At incontinens id, quod agendum esse non putat, agit. Neque verò qui dat sua (quemadmodum scribit Homerus Glaucum Diomedi dedisse,

Aurea dat precio arma boues æquantia centum:
Aurea fert nihiloq; nouem meliora iuuencis)

iniuria afficitur. In eius enim potestate situ est dare, aut nō dare. At iniuriā accipere nō est in eius qui accipit, potestate situ, sed adsit is oportet, qui iniuriā faciat. Iniuriā igitur accipere, non esse quippiā, quod sponte suscipiatur, ex iis intelligi potest. Sed ex iis quæ proposuimus, duo nobis restāt explicāda: vtrum iniuriā faciat, isne, qui plus alicui eripuit præter eius meritum ac dignitatē, an is, qui plus cōsecutus est: & fierine possit, vt quis sibi ipsi iniuriā faciat. Nā si cōtingere potest id, quod priore loco dictum est, vt is, qui plus tribuit, faciat iniuriā, non is, qui plus obtinuit: sequitur, vt si quis plus alteri, quàm sibi, tribuat sciens, & sua voluntate, is se ipse iniuria afficiat. Id quod modesti homines facere consueuerunt:

A ἔνιοι γὰρ δικαιοῦνται οὐχ ἑκόντες. ἔπειτα καὶ τόδε διαπορήσειεν ἄν τις, πότερον ὁ τὸ ἄδικον πεπονθὼς, ἀδικεῖται πᾶς· ἢ ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ πράττειν, καὶ ἐπὶ τοῦ πάσχειν ἐστί· κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ ἐνδέχεται ἐπ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν τῶν δικαίων· ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀδίκων· οὐ γὰρ ταὐτὸν τὸ τἄδικα πράττειν τῷ ἀδικεῖν· οὐδὲ τὸ ἄδικα

B πάσχειν, τῷ ἀδικεῖσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοπραγεῖν καὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ ἀδικοῦντος· ἢ δικαιοῦσθαι, μὴ δικαιοπραγοῦντος. εἰ δ' ἐστὶν, ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα τινά. τὸ δ' ἑκόντα, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς· ὁ δ' ἀκρατὴς ἑκὼν βλάπτει αὐτὸς αὑτόν, ἑκών τ' ἂν ἀδικοῖτο καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν.

C ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἕν τι τῶν ἀπορουμένων, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι, ἑκὼν ἄν τις δι' ἀκρασίαν ὑπ' ἄλλου βλάπτοιτο ἑκόντος· ὥστ' εἴη ἂν ἑκόντ' ἀδικεῖσθαι. ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορισμὸς, ἀλλὰ προσθετέον τῷ βλάπτειν εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς, παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν· βλάπτεται μὲν οὖν τις ἑκὼν, καὶ τἄδικα πάσχει. ἀδικεῖται δ' οὐ-

D δεὶς ἑκών· οὐδεὶς γὰρ βούλεται, οὐδ' ὁ ἀκρατὴς· ἀλλὰ παρὰ τὴν βούλησιν πράττει· οὔτε γὰρ βούλεται οὐδεὶς, ὃ μὴ οἴεται εἶναι σπουδαῖον· ὁ δὲ ἀκρατὴς, ὃ οὐκ οἴεται δεῖν πράττειν, πράττει. ὁ δὲ τὰ αὑτοῦ διδοὺς, ὥσπερ Ὅμηρός φησι δοῦναι τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει, Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων, οὐκ ἀδικεῖται· ἐπ' αὐτῷ γάρ ἐστι τὸ διδόναι. τὸ δ' ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἐπ' αὐτῷ. ἀλλὰ τὸν ἀδικοῦντα δεῖ

E ὑπάρχειν. περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἑκούσιον, δῆλον. ἔτι δ' ὧν προειλόμεθα, δύο ἐστὶν εἰπεῖν, πότερόν ποτ' ἀδικεῖ ὁ νείμας παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔχων· καὶ εἰ ἔστιν αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν· εἰ γὰρ ἐνδέχεται τὸ πρότερον λεχθὲν, καὶ ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ ἔχων τὸ πλεῖον· εἴ τις πλεῖον ἑτέρῳ, ἢ αὑτῷ νέμει, εἰδὼς καὶ ἑκὼν, οὗτος αὐτὸς αὑ-

F τὸν ἀδικεῖ· ὅπερ δοκοῦσιν οἱ μέτριοι ποιεῖν·

ὁ γὰρ

ὁ γὰρ ἐπιεικὴς, ἐλαττωτικός ἐστιν. ἢ οὐδὲ τοῦτο ἁπλοῦν; ἑτέρου γὰρ ἀγαθοῦ, εἰ ἔτυχεν, ἐπλεονέκτει· οἷον δόξης, ἢ τοῦ ἁπλῶς καλοῦ. ἔτι λύεται καὶ κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀδικεῖν· οὐδὲν γὰρ παρὰ τὴν αὑτοῦ πάσχει βούλησιν. ὥστε οὐκ ἀδικεῖται διά γε τοῦτο, ἀλλ' εἴπερ, βλάπτεται μόνον. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ τὸ πλέον ἔχων ἀεί· οὐ γὰρ ᾧ τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖ· ἀλλ' ᾧ τὸ ἑκόντα τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ', ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς πράξεως, ἥ ἐστιν ἐν τῷ διανέμοντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λαμβάνοντι. ἔτι ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ ποιεῖν λέγεται, καὶ ἔστιν ὡς τὰ ἄψυχα κτείνει, καὶ ἡ χεὶρ, καὶ ὁ οἰκέτης ἐπιτάξαντος, οὐκ ἀδικεῖ μὲν, ποιεῖ δὲ τὰ ἄδικα. ἔτι εἰ μὲν ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸ νομικὸν δίκαιον, οὐδ' ἄδικος ἡ κρίσις ἐστίν· ἔστι δ' ὡς ἄδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ τὸ πρῶτον. εἰ δὲ γινώσκων ἔκρινεν ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτὸς, ἢ χάριτος, ἢ τιμωρίας. ὥσπερ οὖν κἂν εἴ τις μερίσαιτο τοῦ ἀδικήματος, καὶ ὁ διὰ ταῦτα κρίνας ἀδίκως, πλέον ἔχει· καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνων ὁ τὸν ἀγρὸν κρίνας, οὐκ ἀγρὸν, ἀλλ' ἀργύριον ἔλαβεν. οἱ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶναι τὸ ἀδικεῖν, διὸ καὶ τὸ δίκαιον εἶναι ῥᾴδιον. τὸ δ' οὐκ ἔστι· συγγενέσθαι μὲν γὰρ τῇ τοῦ γείτονος, καὶ πατάξαι τὸν πλησίον, καὶ δοῦναι τῇ χειρὶ τὸ ἀργύριον, ῥᾴδιον, καὶ ἐπ' αὐτοῖς· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντας ταῦτα ποιεῖν, οὔτε ῥᾴδιον, οὔτ' ἐπ' αὐτοῖς. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γνῶναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι, ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν ξυνιέναι. ἀλλ' οὐ ταῦτ' ἐστὶ τὰ δίκαια, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ πῶς πραττόμενα καὶ πῶς νεμόμενα, δίκαια. τοῦτο δὲ πλέον ἔργον, ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι· ἐπεὶ κἀκεῖ μέλι καὶ οἶνον καὶ ἐλλέβορον, καὶ καῦσιν καὶ τομὴν εἰδέναι ῥᾴδιον, ἀλλὰ πῶς δεῖ νεῖμαι πρὸς ὑγίειαν, καὶ τίνι, καὶ πότε, τοσοῦτον ἔργον ὅσον ἰατρὸν εἶναι. δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦ δικαίου οἴονται εἶναι οὐθὲν ἧττον τὸ ἀδικεῖν· ὅτι οὐχ ἧττον ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δύναιτ' ἂν ἕκαστον πρᾶξαι τούτων. καὶ γὰρ συγγενέσθαι γυναικὶ, καὶ πατάξαι,

A nam vir bonus de suo iure libenter & facile aliis concedere solet. An ne hoc quidem simplex est? Nam plus sibi alterius boni, si casus ita tulit, vendicauit veluti gloriæ, aut eius quod absolute honestum est. Præterea ex definitione eius quod est iniuriam facere, hoc dissoluitur. Nihil enim ei accidit præter ipsius voluntatem. Quare non idcirco iniuria afficitur, sed, vt hoc demus, damno afficitur duntaxat. Per-
B spicuum autem etiam illud est, eum quidem qui plus distribuit, facere iniuriam: sed eum, qui plus obtinet, non semper. Non enim is, in quo id inest quod iniustũ est, iniuriam facit: sed is, in quo sponte hoc facere, hoc est, a quo actionis principium proficiscitur, quod sane est in eo, qui distribuit, non in eo qui capit. Præterea quoniam facere multis modis dicitur, & vsu venit vt inanima quoque interficiant & manus, & seruus, domini iussu: non qui-
C dem iniuriam faciunt sed tamen res iniustas faciunt. Præterea si quis ignorans iudicauit, neque facit iniuriam, quod ad ius legitimum attinet, neque iudicium iniustũ est: sed est veluti iniustum. Nam ius legitimum aliud est ab illo primo. Quod si sciens iniuste iudicauit, iam ipse quoque plus consecutus est, vel in eo quod gratiam iniit ab altero, vel in eo, quod ini-
D micitias suas vltus est. Quemadmodum igitur si quis iniuriæ factæ sit socius ac particeps: sic etiam in illis is, qui propter hæc iniuste iudicauit, plus obtinere intelligitur. Nam & in illis qui agrum alteri adiudicauit, is non agrum, sed pecuniam accepit. Homines autem in sua potestate positum esse putant, iniuriam facere eoque esse facile iustum esse. Sed non ita est. Nam cum vicini vxore
E rem habere, & alterum verberare, & manu pecuniam largiri, tum facile est, tum in eorum, qui faciunt, potestate situm est. Sed sic affectos hæc facere, neque in eorum potestate situm est. Itemque iusta & iniusta noscce, nullius sapientiæ esse putant: quia ea, de quibus loquuntur leges, intelligere difficile non est. Verùm hæc non sunt iusta, nisi ex euentu: sed
F cùm certo quodam modo & aguntur & distribuuntur, tum iusta sunt. Hoc autem maius opus est, quàm res salubres cognoscere. Nam illis quoque mel, vinum, veratrum, vstionem, & sectionem noscere facile est: sed quomodo, & cui, & quando ad sanitatem adhibenda sint, cognoscere ita magnum & operosum est, vt medicum esse. Propter hanc ipsam caussam non minus iusti, quàm iniusti hominis, esse putant, iniuriam facere: quia iustus non minus quàm iniustus, immò verò magis, vnumquodque horum agere possit. Nam & hunc cum aliena vxore rem habere

A alterũq. verberare, & virũ fortẽ clypeũ abiicere, & tergo verso in vtrãuis partẽ currere posse dicũt. Atq. ignauũ esse, & iniuriam facere, nõ est hæc facere, nisi ex euẽtu sed sic affectũ facere: quẽadmodũ mederi & sanare, non est secare, aut non secare, medicamento purgare, aut non purgare: sed sic affectum hæc præstare. In his autem iura locum habẽt inter quos eorũ quæ absolutè bona sunt, communitas est, & quibus horũ
B nimiũ & parum esse potest. Aliis enim non est eorum nimiũ, vt fortasse diis: aliis nulla prorsus eorum particula vtilis est, nempe hominibus insanabilibus, & omni vitiorũ genere contaminatis: sed omnia nocẽt: aliis aliquatenus vtilia sunt. Atque hoc humanum est.

CAPVT VIII.

C SEquitur vt de æquitate, & de æquo bono dicamus, quam rationem æquitas ad iustitiam, quam æquum bonum ad ius habeat. Nãq. propius intuẽtibus neq. vt idem omnino, neq. vt aliud genere videre. Atq. interdum æquum bonũ laudamus, cũmq; virũ, qui æquus & bonus est. Quinetiã hoc nomen ad alia laudando trãsferimus, pro bono τὸ ἐπιεικέστερον vsurpando, melius scilicet quid significãtes. Interdum rationem sequentibus, absurdum videtur æquum bonum, cùm sit vnũ quiddã à iure diuersum,
D esse laudabile. Nam vel ius non est bonũ, vel æquũ bonum nõ est bonum, si à iure aliud ac diuersum est: vel si vtrunq. bonũ est, idẽ est. Tota igitur de æquo bono quæstio ex his propemodum causis nascitur. Sed hæc omnia, quodammodo bene habẽt: nec quicquã eorũ est quod secũ pugnet. Nã æquũ bonũ iure quodã melius ius est: Neque ita iure melius est, vt sit aliud quoddã genus. Idẽ ergo est ius, & æquũ bonũ:
E cũmq; ambo sint bona, melius est æquũ bonũ. Sed hinc nata dubitatio est, quòd quamuis æquũ bonum, ius sit, nõ est tamẽ ius lege constitutum, aut legitimum, sed iuris legitimi correctio. Cuius rei hæc causa est, quòd lex omnis generalis est: de quibusdam autem rebus vniuersè & generaliter rectè præcipi non potest. Itaque
F quibus in rebus legis vocem vniuersam ac generalem esse necesse est, id autem non satis rectè fieri potest: in eis id sumit lex quod plerunque solet euenire: quamuis id quod in hoc peccatur, satis intelligat. Nec tamẽ idcircò minùs recta est. Nõ enim culpa legis est, neque eius qui legẽ tulit, sed naturæ rerum. Earum enim rerum, quæ in actionem cadunt, talis materia est. Cùm igitur lex generaliter locuta

καὶ ὁ ἀνδρεῖος τὴν ἀσπίδα ἀφῆναι, καὶ στραφεὶς ἐφ᾽ ὁποτεραοῦν τρέχειν· ἀλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ τὸ ταῦτα ποιεῖν ἐστι, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ἐστιν, ὥσπερ καὶ τὸ ἰατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ ὡδί. ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις οἷς μέτεστι τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, ἔχουσι δ᾽ ὑπερβολὴν ἐν τούτοις καὶ ἔλλειψιν· τοῖς μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ αὐτῶν, οἷον ἴσως τοῖς θεοῖς· τοῖς δ᾽ οὐθὲν μόριον ὠφέλιμον, τοῖς ἀνιάτως κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλάπτει· τοῖς δὲ μέχρι του· διὰ τοῦτο, ἀνθρώπινόν ἐστι.

Κεφάλαιον θ.

ΠΕρὶ δὲ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει ἡ μὲν ἐπιείκεια πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δ᾽ ἐπιεικὲς πρὸς τὸ δίκαιον, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν. οὔτε γὰρ ὡς ταυτὸν ἁπλῶς, οὔθ᾽ ὡς ἕτερον τῷ γένει φαίνεται σκοπουμένοις. καὶ ὁτὲ μὲν τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινοῦμεν, καὶ ἄνδρα τὸν τοιοῦτον, ὥστε καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐπαινοῦντες μεταφέρομεν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἐπιεικέστερον, ὅτι βέλτιον, δηλοῦντες. ὁτὲ δὲ τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς παρὰ τὸ δίκαιόν τι ὂν, ἐπαινετόν ἐστιν. ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐ δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ εἰ ἄμφω σπουδαῖα, ταυτόν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν συμβαίνει διὰ ταῦτα περὶ τὸ ἐπιεικές. ἔχει δ᾽ ἅπαντα τρόπον τινὰ ὀρθῶς, καὶ οὐθὲν ὑπεναντίον ἑαυτοῖς. τό, τε γὰρ ἐπιεικὲς, δικαίου τινὸς ὂν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ οὐχ ὡς ἄλλο τι γένος ὂν, βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου. ταυτὸν ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικές· καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, κρεῖττον τὸ ἐπιεικές. ποιεῖ δὲ τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ ἐπιεικὲς, δίκαιον μὲν ἐστιν, οὐ τὸ κατὰ νόμον δὲ, ἀλλ᾽ ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. αἴτιον δ᾽, ὅτι ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς, περὶ ἐνίων δ᾽ οὐχ οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ οἷόν τε δὲ ὀρθῶς, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖον λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτανόμενον· καὶ ἔστιν οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς. τὸ γὰρ ἁμάρτημα, οὐκ ἐν τῷ νόμῳ, οὐδ᾽ ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ᾽ ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματός ἐστιν. εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη τοιαύτη ἐστίν. ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ

συμβῇ δ' ἐπὶ τούτου παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ᾗ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἥμαρτεν ἁπλῶς εἰπών, ἐπανορθοῦν τὸ ἐλλειφθέν, ὃ κἂν ὁ νομοθέτης οὕτως ἂν εἴποι, ἐκεῖ παρών, καὶ εἰ ᾔδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. διὸ, δίκαιον μέν ἐστι, καὶ βέλτιόν τινος δικαίου, οὐ τοῦ ἁπλῶς δέ, ἀλλὰ τοῦ διὰ τὸ ἁπλῶς ἁμαρτήματος. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου. τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον θέσθαι νόμον. ὥστε ψηφίσματος δεῖ. τοῦ γὰρ ἀορίστου ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς, ὁ μολίβδινος κανών. πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανών, καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ἐπιεικές, καὶ ὅτι τὸ δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δικαίου, δῆλον. φανερὸν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς, τίς ἐστιν. ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικός, καὶ πρακτικός, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικός, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθόν, ἐπιεικής ἐστι, καὶ ἡ ἕξις αὕτη, ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

Κεφάλαιον θ.

Πότερον δ' ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. τὰ μὲν γάρ ἐστι τῶν δικαίων, τὰ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένα, οἷον οὐ κελεύει ἀποκτιννύναι ἑαυτὸν ὁ νόμος. ἃ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει. ἔτι, ὅταν παρὰ τὸν νόμον βλάπτῃ, μὴ ἀντιβλάπτων, ἑκὼν ἀδικεῖ. ἑκὼν δὲ, ὁ εἰδὼς καὶ ὃν, καὶ ᾧ. ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος. ἀδικεῖ ἄρα. ἀλλὰ τίνα; ἢ τὴν πόλιν, αὑτὸν δ' οὔ; ἑκὼν γὰρ πάσχει, ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών. διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ, καί τις ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείραντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι. ἔτι καθ' ὃ ἄδικος ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ μὴ ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι ἑαυτόν. τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου. ἔστι γάρ πως ὁ ἄδικος οὕτω πονηρός, ὥσπερ ὁ δειλός, οὐχ ὡς ὅλην ἔχων τὴν πονηρίαν. ὥστ' οὐδὲ κατὰ ταύτην ἀδικεῖ.

A aliquid euenit postea præter genus illud vniuersum: tunc par est qua prætermisit aliquid lator legis & peccauit in eo quòd absolutè locutus est id quod deest, quódque omissum est, corrigere: quod etiam lator legis, si illic adesset, ita eloqueretur, & de quo legem tulisset, si præsciuisset. Itaque cùm æquum bonum ius sit, tum quodam iure melius est, non eo, quod absolutè ius est sed eo peccato quod ex simplici & generali sermone natum est.
B Denique hæc æqui boni vis à natura est, vt legis correctio sit, quà aliquid ei deest propterea quòd generaliter loquitur. Hæc enim causa est, cur non omnia lege sint comprehẽsa, quòd de quibusdam lex ferri non potest: pleb scito igitur opus est. Rerum enim non definitæ infinita quoque regula est, vt & structuræ Lesbiæ regula plumbea est. Nam ad lapidis figuram torquetur & inflectitur, neque regula eadem manet: sic & populi scitum ad
C res quotidianas accommodari & transferri solet. Quid sit igitur æquum bonum, quid ius, quo denique iure melius sit æquum bonum, ex his perspicuum est. Ex hoc autem etiam apparet quis sit vir æquus & bonus. Nam qui cõsilium huiusmodi cepit vt hæc sequatur, quíque ad ea ipsa agenda aptus est: & qui non est iuris interpres in sua causa durior, neque in deteriorem partem propensus atque implicatus, sed de suo iure
D concedit potius, etiam si legis auxilio niti possit: is est æquus bonus: & hic habitus æquitas appellatur, quæ iustitia quædam est, non alius quidam habitus.

CAPVT IX.

EX iis autem, quæ dicta sunt, perspicuum est, vtrum fieri possit vt quis sibi ipse faciat iniuriam, nécne. Nam quæ
E omni virtuti congruentia à lege constituta sunt ea in iuribus sunt habenda. Exempli gratia, non iubet lex seipsum interficere: & quæ non iubet lex ea vetat. Præterea cùm quis contra legem nocet alteri, nullo ab eo incommodo accepto, sponte facit iniuriam. Sponte autem facit, qui sciẽs cui, & quomodo faciat iniuriam facit. At qui ita impulsus sibi ipse mortem consciscit, hoc sponte facit contra rectam legem, quod lex non permittit. Iniuriam igitur facit. Sed cui? Nonne ciuitati, nõ sibi? Sponte enim hunc casum subit ac perfert. At spõte sua nemo afficitur iniuria. Itaque & mulctat eum ciuitas, & ignominia afficit, qui se ipse exanimauit, vt qui ciuitatem iniuria afficiat. Præterea ex eo, quod iniustus est is, qui iniustè facit tãtùm & nõ prorsus improbus fieri non potest, vt quisquam sibi ipsi iniuriam inferat. Hoc enim aliud ab illo. Nam iniustus ita quodãmodo improbus est vt ignauus, nõ vt is, qui omni genere improbitatis affectus est. Itaque ne hac in improbitate quidẽ sibi iniuriam

facit: alioqui idem eidem decedere simul & accedere posset: quod fieri nullo modo potest, sed semper, in pluribus ius & iniuriam esse necesse est. Præterea iniuriam facere, cùm à voluntate & consilio proficiscitur: tum etiam tempore prius est. Nã qui malo accepto malum refert, iniuriam facere non videtur. At qui se iniuste lædit, eadem ipse & patitur simul & facit. Deinde acciperet aliquis sua sponte iniuriam. His accedit, quòd nemo sine singularibus & certis iniuriarum generibus iniuriam facit. At vxorẽ suam nemo adulterat, nemo parietẽ suum perfodit, nemo rei suæ furtum committit. Postremò in summa, sibi quemquam iniuriã facere, refellitur ex iis, quæ à nobis decisa sunt, quod nemo possit sponte sua iniuriam accipere. Iam verò ne illud quidem obscurum est, vtrunque esse malum, accipere, & facere iniuriam. Alterum enim minus, alterum plus obtinere medio est. Quod similem rationem obtinet, atque in medicina quidem id quod ad bonam valetudinem pertinet: in arte autem corporum exercendorum id, quo firma corporis constitutio comparatur. Veruntamen deterius iniuriam facere est. Nanque iniuriam facere, cum vitio coniunctum, & vituperandum esse dicebamus: & cum vitio quidem vel perfecto atque integro, & quod simpliciter tale est, vel eo, quod ei finitimum est. Non enim quicquid sponte fit, coniunctum cum iniustitia est: accipere iniuriam autem, vitio & iniustitia vacat. Per se igitur leuius malum est, accipere iniuriam: quamuis ex euentu grauius esse nihil prohibeat. Sed de hoc ars nõ laborat: quin lateris dolorem semper esse dicit morbum pedis offensione grauiorem. & tamen ex euentu pedis offensio, morbo lateris maius malum poterit esse: vt si cui offenso pede eueniret, vt propterea quòd ceciderit, capiatur ab hostibus, & occidatur. Ex translatione autem sermonis, & similitudine quadam, poterit esse non ipsi secum, sed sui partium aliquibus inter ipsis quædam iuris cõmunitas: verùm non omnis iuris, sed vel eius, quo dominus in seruum, vel eius, quo paterfamilias in familiam suam vti solet. His enim rationibus ea pars animi, quæ rationis est particeps ab ea distat quæ ratione vacat. Ad quæ ipsa respiciunt, & hoc respectu videtur homini quoque in se ipsum iniustitiæ locus esse: quia fieri potest, vt in his partibus aliquid à suis appetitionibus alienum ac diuersum perferat. Itaq; etiã in animi partibus inter ipsas vt inter eum, qui præest & eũ, qui paret imperio, ius aliquod intercedere videtur. De iustitia igitur, aliisque virtutibus, quæ ad mores pertinent, cum hac distinctione sic à nobis explicatum sit.

A ἅμα γὰρ τῷ αὐτῷ ἂν εἴη, ἀφῃρῆσθαι καὶ προσκεῖσθαι τὸ αὐτό. τοῦτο δὲ ἀδύνατον· ἀλλ' αἰεὶ ἐν πλείοσιν ἀνάγκη εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. ἔτι δὲ, ἑκούσιόν τε καὶ ἐκ προαιρέσεως, καὶ πρότερον. ὁ γὰρ διότι ἔπαθε, τὸ αὐτὸ ἀντιποιῶν, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν· αὐτὸς δὲ αὑτὸν, τὰ αὐτὰ ἅμα καὶ πάσχει καὶ ποιεῖ. ἔτι, εἴη ἂν ἑκόντα ἀδικεῖσθαι. πρὸς δὲ τούτοις, ἄνευ B τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων. οὐθεὶς ἀδικεῖ· μοιχεύει δὲ οὐδεὶς τὴν ἑαυτοῦ. οὐδὲ τοιχωρυχεῖ τὸν ἑαυτοῦ τοῖχον, οὐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτοῦ. ὅλως δὲ λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν, κατὰ τὸν διορισμὸν, τὸν περὶ τοῦ ἑκουσίως ἀδικεῖσθαι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ἄμφω μὲν φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἔλαττον τὸ δὲ πλέον ἔχειν ἐστὶ τοῦ μέσου· ὥσπερ, ὑγιεινὸν μὲν ἐν ἰατρικῇ· εὐεκτικὸν δὲ, ἐν C γυμναστικῇ. ἀλλ' ὅμως, χεῖρον τὸ ἀδικεῖν. τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν, μετὰ κακίας, καὶ ψεκτὸν· καὶ κακίας, ἢ τῆς τελείας, καὶ ἁπλῶς, ἢ ἐγγύς· οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἑκούσιον, μετὰ ἀδικίας. τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας. καθ' αὑτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι, ἧττον φαῦλον· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ οὐδὲν κωλύει μεῖζον κακὸν εἶναι. ἀλλ' οὐ- D δὲν μέλει τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρῖτιν λέγει μείζω νόσον προσπταίσματος· καίτοι γένοιτ' ἄν ποτε θάτερον κατὰ συμβεβηκὸς, εἰ προσπταίσαντα διὰ τὸ πεσεῖν συμβαίη ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. κατὰ μεταφορὰν δὲ καὶ ὁμοιότητά ἐστιν οὐκ αὐτῷ πρὸς αὑτὸν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν αὐτοῦ τισίν. οὐ πᾶν δὲ δίκαιον, ἀλλὰ τὸ δεσποτικὸν, ἢ τὸ οἰκονομι- E κόν. ἐν τούτοις γὰρ τοῖς λόγοις διέστηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. εἰς ἃ δὴ βλέπουσι, καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὑτὸν ὅτι ἔστιν ἐν τούτοις πάσχειν τι παρὰ τὰς ἑαυτῶν ὀρέξεις. ὥσπερ οὖν ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ εἶναι πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τούτοις. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν εὐδημίων τὸ Ε.

Κεφάλαιον α.

ἘΠΕΙ δὲ τυγχάνομεν πρότερον εἰρηκότες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι, μὴ τὴν ὑπερβολὴν, μήτε τὴν ἔλλειψιν· τὸ δὲ μέσον ἐστὶν, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς B λέγει, τοῦτο διέλωμεν. ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἕξεσι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐστί τις σκοπὸς, πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, ἐπιτείνει καὶ ἀνίησι· καί τις ἐστὶν ὅρος τῶν μεσοτήτων, ἃς μεταξύ φαμεν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, οὔσας κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. ἔστι δὲ, τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, ἀληθὲς μὲν, οὐθὲν δὲ σαφές. καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιμελείαις περὶ ὅσας ἐστὶν ἐπιστήμη, τοῦτ' ἀληθὲς μὲν εἰ- C πεῖν, ὅτι οὔτε πλείω, οὔτε ἐλάττω δεῖ πονεῖν οὐδὲ ῥᾳθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος· τοῦτο δὲ μόνον ἔχων ἄν τις, οὐδὲν ἂν εἰδείη πλέον· οἷον ποῖα δεῖ προσφέρεσθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἴποι, ὅτι ὅσα ἡ ἰατρικὴ κελεύει, καὶ ὡς ὁ ταύτην ἔχων. διὸ δεῖ καὶ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἕξεις, μὴ μόνον ἀληθῶς εἶναι τοῦτ' εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρι- D σμένον, τίς τ' ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τούτου τίς ὁ ὅρος. τὰς δὴ τῆς ψυχῆς ἀρετὰς διελόμενοι, τὰς μὲν εἶναι τοῦ ἤθους ἔφαμεν, τὰς δὲ, τῆς διανοίας. περὶ μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διεληλύθαμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, περὶ ψυχῆς πρῶτον εἰπόντες, λέγωμεν οὕτως. πρότερον μὲν οὖν ἐλέχθη δύο εἶναι μέρη τῆς ψυχῆς, τό τε λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον· νῦν E δὲ περὶ τοῦ λόγον ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρετέον. καὶ ὑποκείσθω δύο τὰ λόγον ἔχοντα, ἓν μὲν, ᾧ θεωροῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, ὅσων αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, ἓν δέ, ᾧ τὰ ἐνδεχόμενα· πρὸς γὰρ τὰ τῷ γένει ἕτερα, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων F ἕτερον τῷ γένει, τὸ πρὸς ἑκάτερον πεφυκὸς, εἴπερ καθ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα ἡ γνῶσις ὑπάρχει αὐτοῖς. λεγέσθω δὲ τούτων, τὸ μὲν ἐπιστημονικὸν τὸ δὲ λογιστικόν·

ARISTOTELIS ETHICORVM AD Eudemum

LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

QVONIAM autem suprà diximus, medium esse deligendum, non nimium neque parum: medium autem ita esse, vt recta ratio præscribit: de hoc distinctius disseramus. In omnibus enim, quos dixi, habitibus quemadmodum & in aliis rebus, scopus aliquis inest, quem spectans is qui rationis est particeps, intendit aliquid, & remittit: ac terminus aliquis est mediocritatum quas inter nimium & parum interiectas esse diximus, rectæ rationi consentaneas. Quod cùm ita dicitur, est illud quidem verum sed non satis apertum. Namque in cæteris studiis atque exercitationibus in quibus scientia aliqua versatur, licet hoc quidem verè dicere, neque plus, neque minus laboris aut desidiæ, quàm res postulet, suscipiendum esse, sed omnia mediocriter, & vt recta ratio præscribit, esse facienda. Verùm qui hoc tantum perceptum & cognitum habeat, nihilo amplius sciat: exempli caussa, si quis quærenti, qualia alendo & curando corpori sint adhibenda, respõdeat, quæ ars medendi præcipit, & vt is, qui ea præditus est, præcipit. Quapropter etiam in habitibus animi nõ solum hoc esse vere dictum, sed etiam distinctum atque explicatum esse oportet, quæ sit recta ratio, quæque huius definitio. Atque animi quidem virtutes ita distribuimus, vt alias morum, alias cogitationis esse diceremus. Eas igitur quæ ad mores pertinent, persecuti sumus: de cæteris autem tum disseramus, cùm pauca fuerimus prius de anima locuti. Dictum est suprà, duas esse animi parteis: alteram rationis participem, expertem alteram. Nunc autem eius partis, quæ ratione prædita est, facienda eodem modo diuisio est. Atque hoc positum sit, duas esse animi parteis rationе præditas: vnam, qua res eas cernimus, quarum principia aliter sese habere non possunt: alteram, qua eas, quæ hoc vel illo modo possunt euenire. Ad ea enim quorum non est idem genus, intelligenda, partium quoque animi eam, quæ ad vtrunque apta sit natura oportet genere differre: siquidem eis ex similitudine quadam atque affinitate cognitio comparatur. Appellatur autem harum altera, pars sci. qua vis inest sciendi: altera quæ ad ratiocinandum valet.

Nã cõsultare & ratiocinari, idẽ sunt. Iã verò nemo de iis cõsulat, quæ aliter euenire nõ possunt. Itaq; ea, quæ ad ratiocinãdum valet, vna quædã pars est eius animi partis quæ ratione prædita est. Intelligendum igitur est, vtriusque harum partium quis optimus sit habitus. Hic enim vtriusque virtus est. At virtus ad suum quæque opus.

A τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι ταὐτόν· οὐδεὶς δὲ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. ὥστε τὸ λογιστικόν ἐστιν ἕν τι μέρος τοῦ λόγον ἔχοντος. ληπτέον ἄρα, ἑκατέρου τούτων τίς ἡ βελτίστη ἕξις· αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου. ἡ δ᾽ ἀρετὴ πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον.

CAPVT II.

TRia autem sunt in animo, quæ actionis & B veritatis dominatum obtinent, sensus, mens, appetitus: quanquam ex his tribus, sensus nullius actionis principium est. Quod ex eo perspicuum est, quòd tametsi bestiæ sensu sint præditæ, actionis tamen communionem non habent. Quod est autem in cogitatione affirmatio & negatio, hoc est in appetitu rei alicuius persecutio & fuga. Quare quoniã virtus quæ ad mores pertinet, habitus est ad consilium capiendum expeditus, consilium au- C tem appetitus est ad consultationem accommodatus: idcircò, si consilium bonum esse volumus, oportet & rationem esse veram, & appetitum rectum, eademque & illam affirmare, & hunc persequi. Hæc igitur cogitatio & veritas ad agendum valet. Cogitationis autem eius, quæ ad res contemplandas, non ad agendas, neque ad efficiendas valet præstantia & vitium, est verum & falsum. Omnis enim animi D partis seu potestatis ad cogitãdum valentis hoc proprium opus ac munus est. Eius autem animi partis, quæ ad agendum & cogitandum valet, opus est veritas conspirans & congruens cum appetitu recto. Actionis igitur principium consilium est, principium, inquam, vnde motus proficiscitur, non cuius gratia res agitur. Consilij autem capiendi principium, est ap- E petitus & ratio ea, quæ finem aliquem sibi propositum habet: eo quòd neque sine mente & cogitatione, neque sine habitu eo, qui ad mores pertinet, consilium esse possit. Nam neque bona perfectaque actio, neque ei contraria, sine cogitatione & moribus constare potest. Cogitatio autem ipsa nihil mouet, nisi ea, quæ alicuius rei gratia comparata est, & quæ ad agendum est idonea. Hæc enim etiam ei, quæ ad efficiendum valet, præest. Nam quisquis F aliud efficit, alicuius rei singularis causa efficit: neque absolutè id quod efficitur, finis est, sed ad aliquid refertur, & alicuius est. Quod idem de eo, quod in actionem cadit, dici non potest. Actionis enim vltimum est perfecta actio, id est res bene gesta. Appetitio autem, vltimi est. Consilium itaque aut mens est ad appetendũ excitans, aut appetitus cogitandi vim habens: principiumque tale homo est. Nullius autem rei iam factæ consilium capi potest. Verbi gratia, nemo cõsilium capit, Iliũ euertisse. Nã neque de re præterita deliberat quisquã

Κεφάλαιον β.

Τρία δ᾽ ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις. τούτων δ᾽ ἡ αἴσθησις οὐδεμιᾶς ἀρχὴ πράξεως· δῆλον δὲ τῷ τὰ θηρία αἴσθησιν μὲν ἔχειν, πράξεως δὲ μὴ κοινωνεῖν. ἔστι δ᾽ ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτ᾽ ἐν ὀρέξει δίωξις καὶ φυγή· ὥστ᾽ ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἡ δὲ προαίρεσις, ὄρεξις βουλευτική, δεῖ διὰ ταῦτα, τόν τε λόγον ἀληθῆ εἶναι, καὶ τὴν ὄρεξιν ὀρθήν, εἴπερ ἡ προαίρεσις σπουδαία· καὶ τὰ αὐτά, τὸν μὲν φάναι, τὴν δὲ διώκειν. αὕτη μὲν οὖν ἡ διάνοια καὶ ἡ ἀλήθεια, πρακτική· τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας, καὶ μὴ πρακτικῆς, μηδὲ ποιητικῆς, τὸ εὖ καὶ κακῶς, τἀληθές ἐστι καὶ τὸ ψεῦδος· τοῦτο γάρ ἐστι παντὸς διανοητικοῦ ἔργον· τοῦ δὲ πρακτικοῦ καὶ διανοητικοῦ, ἡ ἀλήθεια, ὁμολόγως ἔχουσα τῇ ὀρέξει τῇ ὀρθῇ. πράξεως μὲν οὖν ἀρχή, προαίρεσις, ὅθεν ἡ κίνησις, ἀλλ᾽ οὐχ οὗ ἕνεκα· προαιρέσεως δέ, ὄρεξις καὶ λόγος ὁ ἕνεκά τινος· διὸ οὔτ᾽ ἄνευ νοῦ καὶ διανοίας, οὔτ᾽ ἄνευ ἠθικῆς ἐστιν ἕξεως ἡ προαίρεσις· εὐπραξία γὰρ καὶ τὸ ἐναντίον ἐν πράξει, ἄνευ διανοίας καὶ ἤθους οὐκ ἔστι. διάνοια δ᾽ αὐτὴ οὐδὲν κινεῖ, ἀλλ᾽ ἡ ἕνεκά του καὶ πρακτική· αὕτη γὰρ καὶ τῆς ποιητικῆς ἄρχει· ἕνεκα γάρ του ποιεῖ πᾶς ὁ ποιῶν, καὶ οὐ τέλος ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι, καὶ τινὸς τὸ ποιητόν, ἀλλ᾽ οὐ τὸ πρακτόν· ἡ γὰρ εὐπραξία, τέλος· ἡ δ᾽ ὄρεξις, τούτου. διὸ, ἢ ὀρεκτικὸς νοῦς ἡ προαίρεσις, ἢ ὄρεξις διανοητική. καὶ ἡ τοιαύτη ἀρχή, ἄνθρωπος. οὐκ ἔστι δὲ προαιρετὸν οὐδὲν γεγονός· οἷον, οὐδεὶς προαιρεῖται Ἴλιον πεπορθηκέναι· οὐδὲ γὰρ βουλεύεται περὶ τοῦ γεγονότος, ἀλλὰ

περὶ τοῦ

A περὶ τοῦ ἐσομένου, καὶ ἐνδεχομένου. τὸ δὲ γεγονὸς, οὐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι· διὸ ὀρθῶς Ἀγάθων, Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται, ἀγένητα ποιεῖν ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα. ἀμφοτέρων δὴ τῶν νοητικῶν μορίων ἀλήθεια τὸ ἔργον. καθ' ἃς οὖν ἕξεις μάλιστ' ἀληθεύει ἑκάτερον, αὗται αἱ ἀρεταὶ ἀμφοῖν.

Κεφάλαιον γ.

B Ἀρξάμενοι οὖν ἄνωθεν, περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν. ἔστω δὴ οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῷ καταφάναι ἢ ἀποφάναι, πέντε τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δ' ἐστὶ, τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς· ὑπολήψει γὰρ καὶ δόξῃ ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι. ἐπιστήμη μὲν οὖν τί ἐστιν, ἐντεῦθεν φανερὸν, εἰ δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι καὶ μὴ ἀκολουθεῖν ταῖς ὁμοιότησι· πάντες γὰρ ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα, μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν· C τὰ δ' ἐνδεχόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τοῦ θεωρεῖν γένηται, λανθάνει εἰ ἔστιν, ἢ μή. ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐστὶ τὸ ἐπιστητόν. ἀΐδιον ἄρα· τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὄντα, ἁπλῶς ἀΐδια πάντα· τὰ δ' ἀΐδια, ἀγένητα καὶ ἄφθαρτα. ἔτι, διδακτὴ πᾶσα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἐπιστητὸν μαθητόν. ἐκ προγινωσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς λέγομεν· D ἡ μὲν γὰρ δι' ἐπαγωγῆς· ἡ δὲ, συλλογισμῷ. ἡ μὲν δὴ ἐπαγωγὴ ἀρχή ἐστι καὶ τοῦ καθόλου· ὁ δὲ συλλογισμὸς, ἐκ τῶν καθόλου. εἰσὶν ἄρα ἀρχαὶ, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμὸς, ὧν οὐκ ἔστι συλλογισμός. ἐπαγωγὴ ἄρα. ἡ μὲν ἄρα ἐπιστήμη ἐστὶν ἕξις ἀποδεικτικὴ, καὶ ὅσα ἄλλα προσδιοριζόμεθα ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς· ὅταν γάρ πως πιστεύῃ, καὶ γνώριμοι αὐτῷ ὦσιν αἱ ἀρχαὶ, ἐπίσταται· E εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τοῦ συμπεράσματος, κατὰ συμβεβηκὸς ἕξει τὴν ἐπιστήμην. περὶ μὲν οὖν ἐπιστήμης, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον δ.

Τοῦ δ' ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, ἔστι τι καὶ ποιητὸν καὶ πρακτόν. ἕτερον δ' ἐστὶ ποίησις, καὶ πρᾶξις, πιστεύομεν δὲ καὶ περὶ αὐτῶν καὶ τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις· F ὥστε καὶ ἡ μετὰ λόγου ἕξις πρακτικὴ, ἕτερόν ἐστι τῆς μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως. καὶ οὐδὲ περιέχεται ὑπ' ἀλλήλων· οὔτε γὰρ ἡ

A sed de futuro, & ea quæ fieri potest. Quod factum esse autem vt sit infectum, fieri nō potest. Itaque rectè Agatho,

Hoc namq; dumtaxat negatum etiā Deo est,
Quæ facta sunt, infecta posse reddere.

Quocirca ambarum animi partium quæ ad cogitandum valent, opus est veritas. Qui igitur habitus efficiunt, vt vtraq. pars verum enunciet, hi sunt vtriusque virtutes.

CAPVT III.

B Principio igitur altius repetito, de iis rursum disseramus. Ac sint sanè quinque numero, quibus animus verum enunciat vel aiendo vel negando: Ars, Scientia, Prudentia, Sapientia, Mens siue intelligentia. Nam Existimatione & opinione vt mentiatur animus, euenire potest. Ac Scientia quidem quid sit, ex hoc perspicuum esse potest, si rei veritatem subtiliter exquirere, nō similitudines cōsectari C volumus: quòd omnes existimamus euenire non posse, vt id quod scimus, aliter sese habeat. Quæ autem sese aliter habere possūt, ea etiam longè à conspectu remota sint, sint nécne sint, obscurum est. Ergo quod sciētia comprehendi potest, necessariò est. Ex quo efficitur, vt æternum sit. Nām quæ necessariò sunt simpliciter, ea sunt æterna omnia. Æterna autem quæ sunt ea neq. vn- D quā orta sunt, neque interire possunt. Præterea scientia omnis sub doctrinam cadere videtur: & quicquid sub scientiā cadit, discendo percipi potest. Iam verò ex quibusdam rebus ante cognitis omnis doctrina gignitur, quemadmodū & in Analyticis dicebamus. Alia enim inductione, alia ratiocinatione comparatur. Atque inductio quidem, principiū est & vniuersi est. Ratiocinatio autem ex vniuersis cōstat. Sūt ergo principia aliqua, ex quibus constituitur ra- E tiocinatio, quorum nō est ratiocinatio. Est igitur eorū inductio. Scientia ergo habitus est ad rem demonstrādam idoneus. & cætera omnia quæ in Analyticis ad definitionem addidimus. Cùm enim rem ita esse quodammodo credit aliquis & nota sunt ei principia, tum scire dicitur. Nam si non erunt conclusione notiora, ex euentu partam scientiam habebit. Ac de scientia quidem cum hac distinctione à nobis dictum F sit.

CAPVT IV.

Eorum autem, quæ aliter euenire possunt, aliud est, quod sub effectionē venit: aliud quod sub actionem. Differt autē ab effectione effectio. (Exotericis autem sermonibus hac etiā in re credendū est) Itaq; & habitus cum ratione cōiunctus ad agendūm idoneus ab eo differt qui cum ad efficiendum valeat, cū ratione cōiunctus est. neuterq. ab altero cōtinetur. Nā neq. actio,

effectio: neque effectio actio est. Quoniam autem ædificandi facultas, seu potestas, ars quædam est, atque id ipsum, quod habitus quidam cum ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus: neque ars vlla est, quæ non sit habitus cum ratione coniunctus ad faciendum idoneus: neq. vllus talis habitus est, qui nõ sit ars: idem erunt ars, & habitus ad faciendum idoneus cum vera ratione coniunctus. Ars autem omnis in origine & molitione rei occupata est, idque molitur & expectat, vt aliquid fiat eorum quæ esse & non esse possunt, quorumq. principiũ in eo, qui facit non in eo, quod fit, positũ est. Nã neq eorum, quæ necessariò vel sũt, vel fiunt ars est, neque eorum, quæ natura cõstãt. Hæc enim in seipsis inclusum habent principium. Quoniã autem effectio & actio inter se differunt, necesse est artem effectionis esse, non actionis: in iisdem que rebus quodammodo ars & fortuna versantur: quemadmodum ait & Agatho,

Fortuna vt artem, sic & ars fortunam amat.

Ars igitur (vt dictum est) habitus est quidam cum vera ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus. Inertia contrà, habitus cum ratione falsa coniunctus ad efficiendum idoneus, in eo, quod aliter euenire potest, occupatus.

CAPVT V.

De prudentia autem sic optimè cognoscemus, si quos prudenteis appellemus, perceperimus. Ac prudentis quidem videtur esse in iis quæ sibi bona, & ex vsu sunt, nõ singillatim, verbi gratia, quænam ad bonam valetudinem, aut ad vireis, sed vniuersè quæ ad bene beateque viuendũ conducant, bene consultare posse. Cuius rei argumentum est, quòd prudenteis in re aliqua dicimus eos, qui bene ratiocinando, quomodo ad honestum finem perueniant, assequuntur, in iis, quæ arte non continentur. Quocirca qui ad consultandum ingenio valet, is & prudens omnino & vniuersè fuerit. Consultat autem iis de rebus nemo, quæ aliter sese habere, quæve ab ipso agi non possunt. Quare si scientia omnis cum demonstratione coniuncta est: & si quorum principia aliter sese habere possunt, eorum nõ est demõstratio (omnia enim sese aliter quoque habere possunt) si denique de iis quæ necessariò sunt, consultari non potest: neque scientia, neque ars, erit prudentia. Scientia, quia quod sub actionem venit, se e aliter habere potest. Ars, quia aliud actionis, aliud effectionis est genus. Restat igitur, vt ea sit habitus cum ratione vera coniunctus,

A πρᾶξις, ποίησις· οὔτε ἡ ποίησις πρᾶξίς ἐστιν. ἐπεὶ δ' ἡ οἰκοδομικὴ τέχνη τίς ἐστι, καὶ ὅπερ ἕξις τις μετὰ λόγου ποιητική, καὶ οὐδεμία οὔτε τέχνη ἐστὶν, ἥτις οὐ μετὰ λόγου ποιητικὴ ἕξις ἐστίν, οὔτε τοιαύτη, ἣ οὐ τέχνη, ταὐτὸν ἂν εἴη τέχνη καὶ ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική. ἔστι δὲ τέχνη, πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν, ὅπως ἂν γένηταί τι τῶν
B ἐνδεχομένων καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ· οὔτε γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, ἢ γινομένων, ἡ τέχνη ἐστίν· οὔτε τῶν κατὰ φύσιν· ἐν αὑτοῖς γὰρ ἔχουσι ταῦτα τὴν ἀρχήν. ἐπεὶ δὲ ποίησις καὶ πρᾶξις ἕτερον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποιήσεως, ἀλλ' οὐ πράξεως εἶναι· καὶ τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτά ἐστιν ἡ τύχη καὶ ἡ τέχνη, καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησί, Τέχνη τύχην ἔστερξε,
C καὶ τύχη τέχνην. ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὥσπερ εἴρηται, ἕξις τις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική ἐστιν· ἡ δ' ἀτεχνία, τοὐναντίον, μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

Κεφάλαιον ε.

Περὶ δὲ φρονήσεως, οὕτως ἂν λάβοιμεν θεωρήσαντες, τίνας δὴ λέγομεν τοὺς
D φρονίμους. δοκεῖ δὴ φρονίμου εἶναι, τὸ δύνασθαι καλῶς βουλεύσασθαι περὶ τὰ αὑτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ κατὰ μέρος, οἷον ποῖα πρὸς ὑγίειαν ἢ ἰσχύν, ἀλλὰ ποῖα πρὸς τὸ εὖ ζῆν ὅλως. σημεῖον δ', ὅτι καὶ τοὺς περί τι φρονίμους λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι σπουδαῖον εὖ λογίσωνται, ὧν μή ἐστι τέχνη. ὥστε καὶ ὅλως ἂν εἴη φρόνιμος, ὁ βουλευ-
E τικός. βουλεύεται δ' οὐθεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων αὐτῷ πρᾶξαι. ὥστ' εἴπερ, ἐπιστήμη μὲν μετ' ἀποδείξεως, ὧν δ' αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, τούτων μή ἐστιν ἀπόδειξις, πάντα γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν· καὶ οὐκ ἔστι βουλεύσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, οὐκ ἂν εἴη ἡ φρόνησις ἐπιστήμη, οὐδὲ τέ-
F χνη· ἐπιστήμη μὲν, ὅτι ἐνδέχεται τὸ πρακτὸν ἄλλως ἔχειν· τέχνη δ', ὅτι ἄλλο τὸ γένος πράξεως, καὶ ποιήσεως. λείπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι, ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικὴν

[illegible]

Κεφάλαιον ϛ.

[illegible]

A ad agendum idoneus, in iis occupatus, quæ homini bona & mala sunt. Effectionis enim alius, quàm effectio, finis est: actionis verò nō semper alius ab actione finis est. Est enim ipsa res bene gesta, seu perfecta actio, actionis finis. Ac propter hāc causam Periclē cæterósq. taleis viros, prudēteis esse arbitramur, quòd ea, quæ sibi, hominúmque generi bona sunt dispicere ac prouidere possunt qualeis esse putamus eos, qui B rei familiaris tuēdæ, reiq. publicę administrādæ periti sunt. Ex quo nomen inuenit σωφροσύνη, tanquā prudentię cōseruatrix. Talē autē existimationē tuetur & conseruat. Nō .n. omnē existimationē corrūpūt. neq. deprauāt dolor & voluptas: exēpli causa, triangulum duobus rectis pares angulos habere, aut non habere: sed eas duntaxat, quæ ad id, quod sub actionē venit, pertinent. Eorum enim quæ sub actionem C veniūt, principia sunt eæ res, quarum rerum gratia suscipiūtur ea, quæ sub actionē veniunt. Qui autē voluptate aut dolore corruptus est, ei statim principij vidēdi facultas eripitur: neque is animo cernere potest, se huius rei causa, & propter hanc causam omnia optare atque agere oportere. Vitium enim, principij delendi ac perimēdi vim habet. Quapropter necesse est prudentiam habitum esse cum ratione vera D coniunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. Artis porrò virtus est: prudentiæ autem non est. Et qui sua voluntate in arte titubarit, atque offenderit, ei est anteferendus, qui inuitus: in prudentia contrà deterior est is, qui sponte sua offenderit, quemadmodum & in virtutibus. Perspicuum igitur est eam, virtutem esse quandam non artem. Cùm sint E autem duæ animi partes rationis participes, eius partis, quæ ad opinandum valet virtus est prudētia. In iis .n. quę aliter sese habere possunt, & opinio & prudētia versatur. Sed nec habitus est cum ratione cōiunctus tantùm. Idque ex eo perspici potest quòd huiuscemodi habitum delere potest obliuio non potest prudentiam.

CAPVT VI.

Quoniam autem scientia existimatio est de rebus vniuersis, iisque quæ necesF sariò sunt: quoniámque rerum quæ sub demōstrationē cadūt: omnisq. adeò scientiæ sunt aliqua principia, (cum ratione enim coniuncta scientia est) consentaneum est principij earum rerum, quę scientia comprehendi possunt, neque scientiam esse, neque artem, neq. prudentiam. Nā quod scientia cōprehendi potest, demonstrari potest: ars autem & prudentia in iis rebus versantur, quæ sese aliter possunt habere. Nō sapientia quidem harum rerum esse potest. Sapientis enim est, nonnullarum rerum demōstrationē expedire posse. Si igitur nihil est, quo verum enūciemus, nūquámque

mentiamur, tum in iis rebus quæ possunt non aliter sese habere, tum in iis quę possunt præter scientiam, prudentiam, sapientiam, & mentem seu intelligẽtiam: nullum autem, ex his tribus principiorum esse potest (tria dico prudentiam, sapientiam, sciẽtiam) relinquitur, vt mẽs sit principiorum.

CAPVT VII.

Sapientiam autem in artibus, iis attribuimus qui cuiusque artis sunt peritissimi: vt Phidiam, sapientem lapidum sculptorem: Polycletum, sapientem statuarum fictorem dicimus: nihil hic aliud per sapientiam, quàm artis virtutem significantes. Nonnullos autem vniuerse sapienteis esse arbitramur: non singillatim neq. quicquam aliud, quàm sapienteis: quemadmodum ait Homerus in Margite.

Hic neq. fossor erat, nec arator munere diuûm,
Nec sapiens vlla in re alia.

Quapropter perspicuum est, scientiarum omnium limatissimam & absolutissimam esse sapientiam. Sapientem igitur oportet non ea solùm intelligere, quæ ex principiis colliguntur, sed etiam in principiis versantem de iis verè loqui, vereque sentire. Itaque sapientiam dicere licebit esse tum mentem tum scientiam: ac scientiam quidem rerum honoratissimarum, quasi capitis instar obtinentem. Absurda sit enim eius sententia, qui scientiam ciuilem aut prudentiam, omnium optimam esse putet, nisi fortè rerũ omniũ quæ in mundo sunt, homo sit res vna præstãtissima. Quòd si salubre ac bonum, aliud est hominibus, aliud piscibus: album autem & rectum semper est idem: idem quoque semper esse dicent omnes id quod sit sapientia preditum, prudẽs aliud & diuersum. Quod enim singulis in rebus pro cuiusq. rei natura pręstantiam, seu bonitatem actionis perspicit, id prudẽs esse dixerint, & eas res huic cõmiserint. Itaq. & bestias quasdã prudenteis esse dicũt, nẽpe eas, quæ rerũ ad vitã necessariarum prouidendarum facultatem habere videntur. ciuilem autem sciẽtiam non esse eandem, atque sapientiam, minimè obscurum est. Nam si sapientiam dicent esse eam quæ in suis cuique emolumentis comparandis sit occupata, multæ reperiuntur sapientiæ. Non enim vna est, quæ versetur in omnium animantium bono, sed in singulis alia atque alia: nisi fortè de omnibus, quæ sunt in rerum natura, etiam medicina vna est. Neque verò quicquam ad rem attinet, quòd homo reliquorum animalium quiddam sit quàm optimum. Sunt enim & alia homine multo diuiniora natura: vt ea, quæ omnibus maximè sunt in conspectu ex quibus hic mundus constatus & coagmentatus est. Ex iis igitur, quæ diximus, perspicuũ est sapientiã esse earũ rerũ, quæ sunt honore dignissimæ natura.

A διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη, καὶ φρόνησίς ἐστι, καὶ σοφία, καὶ νοῦς. τούτων δὲ τριῶν μηδὲν ἐνδέχεται εἶναι· λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπιστήμην· λείπεται τὸν νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

Κεφάλαιον ζ.

Τὴν δὲ σοφίαν ἔν τε ταῖς τέχναις, τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας ἀποδίδομεν, οἷον Φειδίαν, λιθουργὸν σοφὸν καὶ Πολύκλειτον,
B ἀνδριαντοποιόν ἐνταῦθα μὲν οὖν οὐδὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἐστίν. εἶναι δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα ὅλως οὐ κατὰ μέρος, οὐδ' ἄλλο τι σοφούς, ὥσπερ Ὅμηρός φησιν ἐν τῷ Μαργίτῃ, Τὸν δ' οὔτ' ἂρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν, οὔτ' ἀροτῆρα, Οὔτ' ἄλλως τι σοφόν. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη ἂν τῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ
C μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. ὥστ' εἴη ἂν ἡ σοφία, νοῦς καὶ ἐπιστήμη καὶ ὥσπερ κεφαλὴν ἔχουσα ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων. ἄτοπον γὰρ, εἴ τις τὴν πολιτικὴν ἢ τὴν φρόνησιν σπουδαιοτάτην οἴεται εἶναι, εἰ μὴ τὸ ἄριστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἄνθρωπός ἐστιν. εἰ δὴ, ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερον ἀνθρώποις
D καὶ ἰχθύσι, τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὐθὺ ταὐτὸ ἀεί, καὶ τὸ σοφὸν ταὐτὸ πάντες ἂν εἴποιεν, φρόνιμον δὲ ἕτερον· τὸ γὰρ περὶ αὑτὸ ἕκαστα τὸ εὖ θεωροῦν, φασὶν εἶναι φρόνιμον καὶ τούτῳ ἐπιτρέψειεν αὐτά· διὸ καὶ τῶν θηρίων ἔνια φρόνιμά φασιν εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὑτῶν βίον ἔχοντα φαίνεται δύναμιν προνοητικήν.
E φανερὸν δὲ, ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ σοφία, ἡ αὐτή. εἰ γὰρ τὴν περὶ τὰ ὠφέλιμα τὰ αὑτοῖς ἐροῦσι σοφίαν, πολλαὶ ἔσονται σοφίαι· οὐ γὰρ μία περὶ τὸ ἁπάντων ἀγαθὸν τῶν ζῴων· ἀλλ' ἑτέρα περὶ ἕκαστον· εἰ μὴ καὶ ἰατρικὴ μία περὶ πάντων τῶν ὄντων. εἰ δ', ὅτι βέλτιστον ἄνθρωπος τῶν ἄλλων ζῴων, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα
F πολὺ θειότερα τὴν φύσιν, οἷον φανερώτατά γε, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ

ἐπιστήμη,

ἐπιστήμη καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει. διὸ Ἀναξαγόραν καὶ Θαλῆν, καὶ τοὺς τοιούτους, σοφοὺς μὲν, φρονίμους δ' οὔ φασιν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέροντ' αὐτοῖς· καὶ περιττὰ μὲν καὶ θαυμαστὰ, καὶ χαλεπὰ, καὶ δαιμόνια, εἰδέναι αὐτούς φασιν, ἄχρηστα δ', ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν. ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἔστι βουλεύσασθαι· τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ' ἔργον εἶναί φαμεν, τὸ εὖ βουλεύεσθαι. βουλεύεται δ' οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδ' ὅσων μὴ τέλος τί ἐστι, καὶ τοῦτο πρακτὸν ἀγαθόν. ὁ δ' ἁπλῶς εὔβουλος, ὁ τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπῳ τῶν πρακτῶν στοχαστικὸς κατὰ λογισμόν. οὐδ' ἐστὶν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν, πρακτικὴ γάρ· ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα. διὸ καὶ ἔνιοι οὐκ εἰδότες, εἰδότων πρακτικώτεροι, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις οἱ ἔμπειροι. εἰ γὰρ εἰδείη ὅτι τὰ κοῦφα εὔπεπτα κρέα καὶ ὑγιεινά, ποῖα δὲ κοῦφα ἀγνοοῖ, οὐ ποιήσει ὑγίειαν. ἀλλ' ὁ εἰδὼς ὅτι τὰ ὀρνίθεια κοῦφα καὶ ὑγιεινά, ποιήσει μᾶλλον. ἡ δὲ φρόνησις, πρακτική· ὥστε δεῖ ἄμφω ἔχειν, ἢ ταύτην μᾶλλον. εἴη δ' ἄν τις καὶ ἐνταῦθα ἀρχιτεκτονική.

Κεφάλαιον η.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ φρόνησις ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις· τὸ μέντοι εἶναι, οὐ ταὐτὸν αὐταῖς. τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετική· ἡ δὲ, ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα, πολιτική. αὕτη δὲ πρακτικὴ, καὶ βουλευτική. τὸ γὰρ ψήφισμα πρακτὸν, ὡς τὸ ἔσχατον. διὸ πολιτεύεσθαι τούτους μόνους λέγουσι· μόνοι γὰρ πράττουσιν οὗτοι, ὥσπερ οἱ χειροτέχναι. δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστ' εἶναι ἡ περὶ αὐτὸν καὶ ἕνα. καὶ ἔχει αὕτη τὸ κοινὸν ὄνομα, φρόνησις. ἐκείνων δὲ, ἡ μὲν, οἰκονομία· ἡ δὲ νομοθεσία· ἡ δὲ πολιτική· καὶ ταύτης, ἡ μὲν, βουλευτική· ἡ δὲ, δικαστική. εἶδος μὲν οὖν τι ἂν εἴη γνώσεως, τὸ αὑτῷ εἰδέναι· ἀλλ' ἔχει διαφορὰν πολλήν· καὶ δοκεῖ ὁ τὰ περὶ

A scientiam, & mentem, siue intelligentiam. Quocirca Anaxagorā, Thaletem, caterósque taleis viros, sapienteis quidem esse dicunt, prudenteis verò nequaquam, cùm videant eos, quæ sibi vtilia sint, ignorare: atque eos fatentur recondita atque eximia quædam, & admirabilia, & difficilia, & diuina tenere, sed inutilia: quia humana bona non quærunt. Prudentia verò in rebus humanis iisque de quibus consultari potest, versatur.
B Prudentis enim hoc maximè proprium munus esse dicimus, bene consultare. De iis autem consultat nemo, quæ aliter sese habere non possunt: neque de iis, quorum non est finis aliquis, nempe bonum quod in actionem veniat. bonus autem cōsultator est absolutè, qui id, quod homini est eorum, quæ in actionem veniūt, optimum rationem consequi & explicare potest. Neque verò rerū vniuersarum modò prudentia est, sed debent etiam ei esse
C notæ res singulares. Ad agēdum enim idonea est. In rebus singularibus autem omnis actio versatur. Itaque cùm hic nōnulli inscij sunt ad agēdum scientibus aptiores & compositiores, tum in aliis rebus ij qui sunt vsu periti. Nam si quis sciat, carneis leueis esse ad concoquēdum faciles & salubreis, leues autem quæ sint, ignoret, bonā valetudinem non efficiet: sed is potius efficiet,
D qui auiū carneis scit esse leueis & salubreis. Prudentia autem in agēdo posita est. Danda igitur opera est vt vel vtramque cognitionem habeamus, vel hanc potius, quàm illam. Erit autem hic quoq. princeps quædam, & quasi familiam ducens cognitio.

CAPVT VIII.

Ciuilis scientia autem & prudentia sunt illæ quidē idē habitus, sed natura, qua
E sunt, tamen & essentia, non est eis eadem. Atque eius scientiæ, quæ ad ciuitatem pertinet, altera pars est tanquam princeps & domina prudentia, quæ est legum scribendarum ratio & facultas: altera quemadmodum singularia, communi nomine Ciuilis appellatur: cuius omnis opera in agendo & consultādo cōsumitur. Populi scitum enim sub actionem venit, tāquam extremū.
F Itaque hos solos rempub. administrare dicūt. Hi enim soli, vt operarij quidam, in rebus gerendis versantur. Est autem etiam videtur esse prudentia maximè quæ sibi quisque & vni prospicit: & hæc communi nomine appellatur prudentia. Illarū autem alia rei familiaris tuendæ & procurandæ ratio, alia scientia legum ferendarum, alia ciuilis. Atque huius pars altera ad consultandum pertinet, ad iudicandum altera. Genus igitur quoddam cognitionis esse videatur sua scire, sibique vtilia. Verùm de hoc ipso magna est controuersia. Ac videtur sane is, qui sua, quæque ad se pertinent

habet cognita & in eis versatur, prudens esse: at ij qui se ad rempub. contulerunt, multarum actionum studio, rerumq. alienarum cura distineri. Idcirco & Euripides.

Prudentem enim quis me putet mortalium,
Cui suppetebat absque vllo negotio
In totius turba numerato exercitus
Sortem parem obtinere sapientissimo?
Præstantiores nanque, & eos, qui pluribus
Se rebus implicant, male odit Iupiter.

Quærunt.n.vulgò id quod sibi bono est, idq vnũ agere se arbitrantur oportere. Ex hac igitur opinione natũ est. hos esse prudentes. Atqui suum negotium nosse atque agere sine rei familiaris, reique publicę cura fortasse nemo possit. Præterea quomodo suum quisq negotium gerere debeat, obscurũ est, & res eget cõsideratione. Cuius rei hoc argumentũ est, quòd iuuenes, & geometræ, & mathematici & talibus disciplinis eruditi fiunt prudẽtes non fiunt. Causa hæc est, quòd etiã in reb. singularibus prudentia versatur, quarũ cognitio vsu cõparatur. Adolescens autem vsum rerum non habet, quippe quem temporis longinquitas sit allatura. (Nã hoc quoq. cõsideratione dignum est quamobrem puer mathematicus effici possit sapiens aut physicus non possit. An quòd illa à materia diuulsa ac segregata sunt: horum principia ex vsu & experientia nascuntur? & quòd his non assentiuntur neq. fidem habent iuuenes, sed ea dicunt tantùm: quid sint illa autẽ, non est obscurum?) Præterea quidquid in consultando peccatur vel ad res vniuersas pertinet, vel ad singulareis. Nã vel omneis aquas graueis, esse insalubreis vel hanc esse grauem. Prudentiam autem, nõ esse scientiam, perspicuum est: extremi enim est, vt dictum est. Tale enim est id quod sub actionem venit. Menti igitur seu intelligentiæ opponitur. Mens enim eorum terminorum est, quorum ratio afferri non potest. Prudentia extremi, quod non scientia, sed sensu percipitur: non illo, cui propriæ sunt attributæ qualitates, quas sentiat: sed eo, quod sentimus hoc extremum in mathematicis, esse triangulum. Nam illic quoque insistit. Veruntamen prudentia sensus est potius. Illius autem alia forma, aliaque notio est.

A αὐτὸν εἰδὼς καὶ διατρίβων, φρόνιμος εἶναι· οἱ δὲ πολιτικοὶ, πολυπράγμονες. διὸ καὶ Εὐριπίδης, Πῶς δ' ἂν φρονοίην, ᾧ παρῆν ἀπραγμόνως, Ἐν τοῖσι πολλοῖς ἠριθμημένον στρατοῦ, Ἴσον μετασχεῖν τῆς σοφωτάτου τύχης; Τοὺς γὰρ περισσοὺς καί τι πράσσοντας πλέον, B Ζεὺς μισεῖ. ζητοῦσι γὰρ τὸ αὑτοῖς ἀγαθὸν, καὶ οἴονται τοῦτο δεῖν πράττειν, ἐκ ταύτης οὖν τῆς δόξης ἐλήλυθε τὸ τούτους εἶναι φρονίμους· καίτοι ἴσως οὐκ ἔστι τὸ αὑτοῦ εὖ ἄνευ οἰκονομίας, οὐδ' ἄνευ πολιτείας. ἔτι δὲ, τὰ αὑτοῦ πῶς δεῖ διοικεῖν, ἄδηλον καὶ σκεπτέον. σημεῖον δ' ἐστὶ τοῦ εἰρημένου, καὶ διότι γεωμετρικοὶ μὲν νέοι καὶ μαθηματικοὶ γίνονται, καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα· φρόνιμος δ' οὐ δοκεῖ γίνεσθαι. αἴτιον δ', ὅτι καὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γίνε- C ται γνώριμα ἐξ ἐμπειρίας· νέος δ' ἔμπειρος οὐκ ἔστι· πλῆθος γὰρ χρόνου ποιεῖ τὴν ἐμπειρίαν. ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἄν τις σκέψαιτο, διὰ τί μαθηματικὸς μὲν παῖς γένοιτ' ἄν, σοφὸς δὲ, ἢ φυσικὸς, οὔ. ἢ ὅτι, τὰ μὲν δι' ἀφαιρέσεώς ἐστι· τῶν δ' αἱ ἀρχαὶ ἐξ ἐμπειρίας. καὶ τὰ μὲν οὐ πιστεύουσιν οἱ νέοι, ἀλλὰ λέγουσι· τῶν δὲ, τὸ τί ἐστιν οὐκ ἄδηλον. ἔτι, ἡ ἁμαρτία ἢ περὶ τὸ καθόλου ἐν τῷ βουλεύσασθαι, ἢ περὶ τὸ καθ' ἕ- D καστον. ἢ γὰρ, ὅτι πάντα τὰ βαρύσταθμα ὕδατα, φαῦλα· ἢ ὅτι τοδὶ βαρύσταθμον. ὅτι δ' ἡ φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη, φανερόν. τοῦ γὰρ ἐσχάτου ἐστὶν, ὥσπερ εἴρηται· τὸ γὰρ πρακτὸν τοιοῦτον. ἀντίκειται μὲν δὴ τῷ νῷ. ὁ μὲν γὰρ νοῦς τῶν ὅρων, ὧν οὐκ ἔστι λόγος· ἡ δὲ, τοῦ ἐσχάτου, οὗ οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη, ἀλλ' αἴσθησις· οὐχ ἡ τῶν ἰδίων, ἀλλ' οἵᾳ αἰσθανόμεθα, ὅτι τὸ ἐν τοῖς E μαθηματικοῖς ἔσχατον, τρίγωνον· στήσεται γὰρ κἀκεῖ. ἀλλ' αὕτη μᾶλλον αἴσθησις, ἢ φρόνησις· ἐκείνης δ' ἄλλο εἶδος.

Κεφάλαιον θ.

Τὸ ζητεῖν δὲ, καὶ τὸ βουλεύεσθαι διαφέρει· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι, ζητεῖν τι ἐστί. δεῖ δὲ λαβεῖν καὶ περὶ εὐβουλίας, τί ἐστι, πότερον ἐπιστήμη τις, ἢ δόξα, ἢ εὐστο- F χία, ἢ ἄλλο τι γένος. ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ζητοῦσι περὶ ὧν ἴσασιν· ἡ δ' εὐβουλία, βουλή τις ἐστίν· ὁ δὲ βουλευόμενος,

CAPVT IX.

QVærere autem & consultare, inter se differunt. Nã consultare, aliquid quærere est. Sed etiã de bona consultatione, quid sit, distinctione adhibita videndum est, vtrum scientia aliqua sit, an opinio, an bona coniectura, an aliud quoddam genus. Ac primùm sanè non est scientia. Nam de iis, quæ sciuntur, quæri non solet. At bona consultatio, consultatio est. Qui autem

ζητεῖ

ζητεῖ καὶ λογίζεται. ἀλλὰ μὴν οὐδ' εὐστοχία· ἄνευ τε γὰρ λόγου, καὶ ταχύ τι ἡ εὐστοχία· βουλεύονται δὲ πολὺν χρόνον, καὶ φασὶ πράττειν μὲν δεῖν ταχὺ τὰ βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως. ἔτι ἡ ἀγχίνοια ἕτερον, καὶ ἡ εὐβουλία. ἔστι δ' εὐστοχία τις, ἡ ἀγχίνοια. οὐδὲ δὴ δόξα ἡ εὐβουλία οὐδεμία. ἀλλ' ἐπεὶ ὁ μὲν κακῶς βουλευόμενος, ἁμαρτάνει· ὁ δ' εὖ, ὀρθῶς βουλεύεται· δῆλον ὅτι ὀρθότης τις ἡ εὐβουλία ἐστίν· οὔτ' ἐπιστήμης δὲ, οὔτε δόξης. ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὀρθότης· οὐδὲ γὰρ ἁμαρτία. δόξης δ' ὀρθότης, ἡ ἀλήθεια. ἅμα δὲ καὶ ὥρισται ἤδη πᾶν οὗ δόξα ἐστίν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ λόγου ἡ εὐβουλία. διανοίας ἄρα λείπεται· αὕτη γὰρ οὔπω φάσις· καὶ γὰρ ἡ δόξα, οὐ ζήτησις, ἀλλὰ φάσις τις ἤδη. ὁ δὲ βουλευόμενος, ἐάν τε εὖ, ἐάν τε κακῶς βουλεύηται, ζητεῖ τι, καὶ λογίζεται. ἀλλ' ὀρθότης τίς ἐστιν ἡ εὐβουλία, βουλῆς· διὸ ἡ βουλὴ ζητητέα πρῶτον τί, καὶ περὶ τί. ἐπεὶ δ' ἡ ὀρθότης πλεοναχῶς, δῆλον ὅτι οὐ πᾶσα· ὁ γὰρ ἀκρατὴς καὶ ὁ φαῦλος, ὃ προτίθεται ἰδεῖν, ἐκ τοῦ λογισμοῦ τεύξεται· ὥστε ὀρθῶς ἔσται βεβουλευμένος, κακὸν δὲ μέγα εἰληφώς. δοκεῖ δ' ἀγαθόν τι, τὸ εὖ βεβουλεῦσθαι· ἡ γὰρ τοιαύτη ὀρθότης βουλῆς, εὐβουλία, ἡ ἀγαθοῦ τευκτική. ἀλλ' ἔστι καὶ τούτου ψευδεῖ συλλογισμῷ τυχεῖν, καὶ ὃ μὲν δεῖ ποιῆσαι, τυχεῖν, δι' οὗ δ', οὔ· ἀλλὰ ψευδῆ τὸν μέσον ὅρον εἶναι. ὥστ' οὐδ' αὕτη πω εὐβουλία, καθ' ἣν οὗ δεῖ μὲν τυγχάνει, μὴ μέντοι δι' οὗ ἔδει. ἔτι ἔστι πολὺν χρόνον βουλευόμενον τυχεῖν, τὸν δὲ ταχύ. οὐκ οὖν οὐδ' ἐκείνη πω εὐβουλία· ἀλλ' ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ ὠφέλιμον, καὶ οὗ δεῖ, καὶ ὡς, καὶ ὅτε. ἔτι ἔστι καὶ ἁπλῶς εὖ βεβουλεῦσθαι, καὶ πρός τι τέλος. ἡ μὲν δὴ ἁπλῶς, ἡ πρὸς τὸ τέλος τὸ ἁπλῶς κατορθοῦσα· ἡ δέ τις, ἡ πρός τι τέλος. εἰ δὴ τῶν φρονίμων τὸ εὖ βεβουλεῦσθαι, ἡ εὐβουλία εἴη ἂν ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ συμφέρον πρός τι τέλος, οὗ ἡ φρόνησις ἀληθὴς ὑπόληψίς ἐστιν.

A aliqua de re consultat quærit & ratiocinatur. Iam verò neque coniectura esse potest. Nam cùm bona coniectura sine ratione fiat, tum celere quiddam est. In consultando autem multo temporis consumitur: aiuntque id de quo consultaueris, celeriter esse agendum, sed spissè lenteque consultandum. Præterea aliud est sagacitas, aliud bona consultatio. Sagacitas B autem, bona coniectura quædam est. Neque verò vlla bona consultatio, opinio est. Sed quoniam qui malè consultat, peccat: qui bene, rectè consultat: perspicuum est, bonam consultationem quoddam rectum esse: sed neque scientiæ tamen, neq. opinionis rectum est. Scientiæ enim nullum est rectum, nam neque eius est vlla prauitas. Opinionis autem rectum est veritas. Simulque id omne cuius est opinio, C decisum iam ac transactum est. Sed neque sine ratione bona consultatio est. Cogitatione igitur est inferior. Hæc enim nondum enunciatio est. Nam & opinio, non quæstio, sed quædam iam enunciatio est. At qui consultat, siue bene, siue male consultet is quærit aliquid, & ratiocinatur. Sed profectò bona consultatio, rectum quoddam consultationis est. Eapropter quid sit consultatio, quærendum primò est, & in D quo versetur. Sed quoniam rectum multis modis dicitur: non omne rectum bonã cõsultationem esse perspicuum est. Incontinens enim & malus homo, quod sibi proposuerint ad inspiciendum, ratiocinatione consequentur. Itaque rectè consultasse videbuntur, sed magno malo accepto. At bene consultare, bonum quoddam videtur esse. Id enim consultationis rectum, quod ad boni adeptionem valet, bona cõsultatio est. Sed fieri potest, vt quis etiã ra- E tiocinatione falsò cõclusa bonum adipiscatur: & id quidem: quod facto opus est, consequatur, nõ autem qua ratione oporteat, sed medius ratiocinationis terminus falsus sit. Itaque ne ea quidem bona consultatio est, qua consequitur quidem aliquis quod oportet, sed non qua ratione oportebat. Præterea contingere potest, vt alius diu, alius celeriter consultando, id quod vult assequatur. Nondum igitur ne illa quidem bona consultatio est. Sed id consultationis rectum erit quod ad vtilitatem & ad id quod oportet, obtinendum, quo modo, & quo tempore obtineri debet accommodatum est. Præterea licet & absolutè bene consultare, & ad certum aliquem finem consultationem referre. Ac bona sanè consultatio absolutè ea est, quæ proposito sibi absoluto, & totius vitæ humanæ communi fine, bene procedit: quædam autem bona consultatio est, quæ certum aliquem & proprium finem spectat. Quòd si bene consultare, prudentium est, bona consultatio rectum quoddam consultationis erit, ad vtilitatem accommodatum, ad aliquem finem relatum, cuius ipsa prudentia est vera existimatio.

CAPVT X.

Σύνεσις autem, hoc est, intelligentia, & ἀσυνεσία, hoc est stultitia, siue tarditas, ex quibus intelligentes, & stulti nominātur: neque idem prorsus est, quod scientia, aut opinio: omneis.n. essent intelligentes: neque vna aliqua ex scientiis singularibus, vt medicina: in cognitione enim rerum salubrium, aut in curāda valetudine versaretur: aut geometria: nā in magnitudinib. esset occupata. B Neq.n. intelligentia earū rerum est, quæ semper sunt, nūquāq. mouentur: neq. vllius earū quæ oriuntur: sed earum, de quib. dubitari, & consultari potest. Quapropter in iisdē sanè reb. in quibus & prudentia versatur: sed tamen non est idem intelligentia quod prudētia. Habet.n. vim quādā præcipiendi atque imperādi prudentia (nā propositus ei finis est, quid agendum sit, aut non agendum) intelligentia autem, iudicādi solum. C Idem est enim intelligentia, quod εὐσυνεσία i bona intelligentia. Nam qui sunt intelligentes, iidem quoque sunt bene intelligentes. Intelligentia autem neque habere prudentiā est, neque cōsequi. Sed vt is, qui discit tum intelligere dicitur, cum scientia vtitur: sic & cum quis opinione vtitur, alio loquēte, ad iudicādum iis de reb. de quib. prudēns iudicat & probè iudicādum. bene n. & probè idem sunt. D Atq. hinc natū est intelligentiæ nomē: ex qua bene intelligētes appellātur ex ea scilicet, quæ est in discendo, intelligentia. Sæpenumero enim discendi verbum pro eo, quod est intelligere, vsurpamus.

CAPVT XI.

EA autem quæ γνώμη hoc est sententia appellatur, ex qua quosdam εὐγνώμονας, id est in sententia ferenda moderatos, E nominant, & γνώμην ἔχειν, hoc est, sententiæ dicendæ facultate præditos dicimus) est viri boni & moderati rectum iudicium. Cui rei hoc argumento est, quòd virum æquum bonum ac moderatum ad consentiendum (id est, ad ignoscendum) promptum ac propensum dicimus: & æquum bonum esse, in nonnullis delictis sententiam seu consensum accommodare (id est, ignoscere, ac veniam dare.) Atque hic consensus (id est, venia quæ datur errato) sententia est ad iudicandum ex æquo & bono apta, & recta: recta autem ea est, quæ hominis veri est. Meritò autem hi omnes habitus eōdem pertinent. Nam sententiam, intelligentiam, prudentiam, mentem sanam ac vegetam iisdem attribuentes, sententiæ dicendæ facultate præditos esse, & mentis sanitate præstare, & prudentes & intelligenteis dicimus. Omnes enim hæ animi potestates, sunt extremorum, & rerum singularium. Atque in eo quidem, quòd aptus sit ad iudicandum iis de rebus, de quibus iudicat prudens, spectatur homo συνετὸς siue intelligens, & εὐγνώμων in sententia ferenda moderatus,

A

Κεφάλαιον ι.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἀσυνεσία, καθ' ἃς λέγομεν συνετοὺς καὶ ἀσυνέτους, οὔτε ὅλως τὸ αὐτὸ ἐπιστήμῃ ἢ δόξῃ· πάντες γὰρ ἂν ἦσαν συνετοί· οὔτε τις μία τῶν κατὰ μέρος ἐπιστημῶν, οἷον ἰατρικὴ περὶ ὑγιεινῶν, ἢ γεωμετρία περὶ μεγέθη· οὔτε γὰρ περὶ τῶν ἀεὶ ὄντων καὶ ἀκινήτων ἡ σύνεσίς ἐστιν, οὔτε περὶ τῶν γιγνομένων ὁτουοῦν, ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἄν τις καὶ βουλεύσαιτο. διὸ περὶ τὰ αὐτὰ μὲν τῇ φρονήσει ἐστίν, οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸν σύνεσις καὶ φρόνησις· ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, ἐπιτακτική ἐστι· τί γὰρ δεῖ πράττειν ἢ μή, τὸ τέλος αὐτῆς ἐστίν· ἡ δὲ σύνεσις, κριτικὴ μόνον. ταὐτὸ γὰρ σύνεσις καὶ εὐσυνεσία· καὶ γὰρ οἱ συνετοί, καὶ εὐσύνετοι. ἔστι δ', οὔτε τὸ ἔχειν τὴν φρόνησιν, οὔτε τὸ λαμβάνειν, ἡ σύνεσις. ἀλλ' ὥσπερ τὸ μανθάνειν λέγεται συνιέναι, ὅταν χρῆται τῇ ἐπιστήμῃ, οὕτως ἐν τῷ χρῆσθαι τῇ δόξῃ ἐπὶ τὸ κρίνειν περὶ τούτων, περὶ ὧν ἡ φρόνησίς ἐστιν, ἄλλου λέγοντος· καὶ κρίνειν καλῶς· τὸ γὰρ εὖ τῷ καλῶς ταὐτό. καὶ ἐντεῦθεν ἐλήλυθε τοὔνομα ἡ σύνεσις, καθ' ἣν εὐσύνετοι, ἐκ τῆς ἐν τῷ μανθάνειν· λέγομεν γὰρ τὸ μανθάνειν, συνιέναι πολλάκις.

Κεφάλαιον ια.

Ἡ δὲ καλουμένη γνώμη, καθ' ἣν εὐγνώμονας καὶ ἔχειν φαμὲν γνώμην, ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς ἐστι κρίσις ὀρθή. σημεῖον δέ· τὸν γὰρ ἐπιεικῆ μάλιστά φαμεν εἶναι συγγνωμονικόν, καὶ ἐπιεικὲς, τὸ ἔχειν περὶ ἔνια συγγνώμην. ἡ δὲ συγγνώμη, γνώμη ἐστὶ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς ὀρθή· ὀρθὴ δ', ἡ τοῦ ἀληθοῦς. εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἕξεις αὗται εὐλόγως εἰς ταὐτὸ τείνουσαι· λέγομεν γὰρ γνώμην, καὶ σύνεσιν, καὶ φρόνησιν, καὶ νοῦν, ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς ἐπιφέροντες γνώμην ἔχειν, καὶ νοῦν ἤδη, καὶ φρονίμους, καὶ συνετούς. πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις αὗται τῶν ἐσχάτων εἰσὶ, καὶ τῶν καθ' ἕκαστον· καὶ ἐν μὲν τῷ κριτικὸς εἶναι περὶ ὧν ὁ φρόνιμος, συνετὸς, καὶ εὐγνώμων,

ἢ συγ-

ἢ συγγνώμων· τὰ γὰρ ἐπιεικῆ κοινὰ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἐστὶν ἐν τῷ πρὸς ἄλλον. ἔστι δὲ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἐσχάτων ἅπαντα τὰ πρακτά· καὶ γὰρ τὸν φρόνιμον δεῖ γινώσκειν αὐτά, καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ γνώμη περὶ τὰ πρακτά, ταῦτα δ' ἔσχατα. καὶ ὁ νοῦς τῶν ἐσχάτων ἐπ' ἀμφότερα. καὶ γὰρ τῶν πρώτων ὅρων, καὶ τῶν ἐσχάτων νοῦς ἐστι, καὶ οὐ λόγος· καὶ ὁ μὲν κατὰ τὰς ἀποδείξεις, τῶν ἀκινήτων ὅρων, καὶ πρώτων. ὁ δ' ἐν ταῖς πρακτικαῖς, τοῦ ἐσχάτου καὶ ἐνδεχομένου καὶ τῆς ἑτέρας προτάσεως. ἀρχαὶ γὰρ τοῦ οὗ ἕνεκα αὗται· ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα γὰρ τὰ καθόλου. τούτων οὖν δεῖ ἔχειν αἴσθησιν· αὕτη δ' ἐστὶ νοῦς. διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι ταῦτα· καὶ φύσει σοφὸς μὲν οὐδείς, γνώμην δ' ἔχειν καὶ σύνεσιν καὶ νοῦν. σημεῖον δ', ὅτι καὶ ταῖς ἡλικίαις οἰόμεθα ἀκολουθεῖν· καὶ ἥδε ἡ ἡλικία νοῦν ἔχει καὶ γνώμην, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὔσης. διὸ καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος, νοῦς· ἐκ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ περὶ τούτων. ὥστε δεῖ προσέχειν τῶν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων ταῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων· διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα, ὁρῶσι τὰς ἀρχάς. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ σοφία, καὶ ἡ φρόνησις, καὶ περὶ τίνα τυγχάνει ἑκατέρα οὖσα, καὶ ὅτι ἄλλου τῆς ψυχῆς μορίου ἀρετὴ ἑκατέρα εἴρηται.

A aut συγγνώμων ad consentiendū, id est, ignoscendum facilis & propensus. Aliqua bona enim omnium virorum bonorum communia sunt in ea re, quæ cum altero contrahitur. In singularium autem & extremorū numero habenda sunt ea omnia, quæ sub actionem veniunt. Ea enim viro prudenti nota esse debent. Intelligentia autem & sententia in iis, quæ sub actionem veniunt, versantur, quæ sunt extre-
B ma. Et mens extremorum est in vtramque partem. Est enim mens & primorum terminorum, id est, principiorum vniuersalium, & extremorum, id est singularium, non ratio: ea mens quidem, quæ in demonstrationibus occupata est, immobilium & primorum terminorum: altera autem, quæ in artibus ad agendum vtilibus versatur, extremi, & eius, quod esse & non esse potest, & alius pronunciati. Hæc enim pro-
C nunciatorum generatim eius cuius gratia res agitur, principia sunt. Nā ex singularibus oriuntur & constant vniuersa. Singularium igitur sensu præditum esse oportet. At hic sensus, mens est. Quocirca videntur hæc etiam à natura nobis tributa: & cùm sapiens nemo sit natura, tamen & sententiæ dicendæ facultate præditus est, & est intelligens, & mentis sanitate atque acumine valet quisque natura. Cuius rei hoc
D argumentū est, quòd his habitus ætatum socios, & comites, & veluti asseclas esse arbitramur. Itaque loqui solemus, hæc ætas mentis sanitate atque acumine valet, & sententię dicendę facultate prædita est: perinde quasi horum sit effectrix & causa natura. Eadem quoque ob causam mens principii & finis est: ex his enim cōstat & de his sunt demonstrationes. Itaq. vsu peritorū, & senū, aut prudentiū pronunciatis,
E atque opinionibus quæ demonstrari non possunt, nō minus, quàm demonstrationibus attendendū atque obtēperādū est. Nā quoniā vsu oculum quendā cōsecuti sunt, principia facile cernunt. Quid sit igitur sapientia, & prudentia & in quibus vtraque versetur, & vtramque non esse eiusdem animi partis virtutem dictum est.

Κεφάλαιον ιβ'.

Διαπορήσειε δ' ἄν τις περὶ αὐτῶν τί χρήσιμοί εἰσιν· ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρεῖ ἐξ ὧν ἔσται εὐδαίμων ἄνθρωπος. οὐδεμιᾶς γάρ ἐστι γενέσεως. ἡ δὲ φρόνησις, τοῦτο μὲν ἔχει. ἀλλὰ τίνος ἕνεκα δεῖ αὐτῆς; εἴπερ, ἡ μὲν φρόνησίς ἐστι, ἡ περὶ τὰ δίκαια, καὶ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἀνθρώπῳ. ταῦτα δ' ἐστὶν, ἃ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός ἐστι πράττειν. οὐδὲν δὲ πρακτικώτεροι τῷ εἰδέναι αὐτά ἐσμεν, εἴπερ ἕξεις αἱ ἀρεταί εἰσιν· ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινὰ, οὐδὲ τὰ εὐεκτικὰ, ὅσα μὴ τῷ ποιεῖν, ἀλλὰ τῷ ἀπὸ τῆς ἕξεως εἶναι λέγεται·

CAPVT XII.

Sed quærat aliquis, quam vtilitatem afferant. Sapientia enim nihil eorum considerat, quibus homo beatus sit futurus: quia nullam ad rem quæ oriatur, quæve agatur, vtilis est. Prudentia autem habet hoc illa quidem, sed quid ea opus est? si quidem prudentia est ea, quæ in rebus iustis & honestis, bonisque bonis atque vtilibus occupata est: hæ autem res sunt, quas administrare atque agere viri boni est? Nihilo quoque ad agendum nos efficiet aptiores earum cognitio, siquidem virtutes habitus sunt: quemadmodum neque earum rerum, quæ ad bonam valetudinem, aut ad bonam corporis constitutionem pertinent, quæcunque ita d cuntur

non quòd efficiendi vim habeāt, ſed quòd ab habitu proficiſcantur: nihilo enim ad agendum aptiores ſumus, quòd medicinā, aut artem exercendorum corporum teneamus. Quod ſi non propter has cauſas prudens ſtatuendus eſt, ſed vt probi efficiamur: certè iis qui iam probi ſunt, nihil profutura prudentia eſt. Prætereà nec iis, qui virtute præditi non ſunt. Nihil enim refert, vtrùm ipſi prudentes ſint, an prudentibus obtemperent. Hoc enim ſatis fuerit, quemadmodum ſatis eſt in valetudine curanda. Nam tametſi valere velimus, non tamen medicinam diſcimus. Prætereà abſurdum eſſe videatur, prudentiam, maiorem, quàm ſapientiam, dominatum obtinere, cùm ea ſit deterior. Nam ea quæ efficit, in vnaquaq. re agenda præeſt, atque imperat. De his igitur nunc dicendum eſt. Adhuc enim de iis duntaxat quæſiuimus. Ac primùm quidem dicimus, eas virtutes per ſe neceſſariò eſſe optabileis & expetendas, cùm vtraque vtriuſque partis animi virtus ſit, etiam ſi neutra earum quicquam efficiat. Deinde efficiunt illæ quidem, veruntamen nōn vt valetudinem medicina, ſed vt valetudo, ſic ſapientia vitam beatam. Nam cùm ſit pars vniuerſæ virtutis, eo, quòd ineſt vt habitus, & quòd ſuo munere fungitur, beatum facit. Prætereà ex prudentia, atque ex ea virtute, quæ ad mores pertinet, opus abſoluitur. Virtus enim ſcopum, qui proponitur agenti, rectum efficit: prudentia verò ea, quæ ad ſcopum referuntur, & quæ conducunt. Quartæ autem animi partis, in qua vis ineſt alendi, nulla talis virtus eſt. Non eſt enim in ea poſitum, vt agamus, vel non agamus. Sed quod ſuprà obiectū eſt, nihilo nos aptiores ad res honeſtas & iuſtas à prudentia effici, paulo altiùs nobis huius rei repetendum principium eſt, hinc ordientibus. Quemadmodum enim quoſdam, qui res iuſtas agunt, nōdum iuſtos eſſe dicimus, vt qui ea, quæ legibus conſtituta & præſcripta ſunt, faciunt vel inuiti, vel ignorantia, vel propter aliud quippiam, non propter ipſa (atqui agunt ea, quæ ſunt agenda, & quæ virum bonum oportet agere) ſic par eſt, vt videtur, vnumquemque certè quodam modo affectum quidque agere, vt ſit bonus: dico autem, verbi gratia, propterea quòd tale conſilium ceperit, & earum rerum, quæ aguntur, cauſa. Conſilium igitur rectum, virtus efficit. Ea autem diſpicere, quæ illius cauſa agi conſueuerunt, hoc non virtutis, ſed cuiuſdam alterius facultatis munus eſt. De quibus accuratius & planius eſt dicendū. Eſt igitur vis, ſeu poteſtas quædam quam Solertiam vocant. Hæc autem eiuſmodi eſt, vt ea, quæ ad ſcopum propoſitum pertinent, agere & con-

A οὐδὲν γὰρ πρακτικώτεροι τῷ ἔχειν τὴν ἰατρικὴν ἢ γυμναστικὴν ἐσμέν. εἰ δὲ μὴ τούτων χάριν φρόνιμον ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ γίνεσθαι, τοῖς οὖσι σπουδαίοις οὐδὲν ἂν εἴη χρήσιμος· ἔτι δὲ οὐδὲ τοῖς μὴ ἔχουσιν· οὐδὲν γὰρ διοίσει αὐτοὺς ἔχειν ἢ ἄλλοις ἔχουσι πείθεσθαι, ἱκανῶς τ' ἔχοι ἂν ἡμῖν ὥσπερ καὶ περὶ τὴν ὑγίειαν· βουλόμενοι γὰρ ὑγιαίνειν, ὅμως οὐ μανθάνομεν τὴν ἰατρικήν. πρὸς δὲ τούτοις ἄτοπον ἂν εἶναι B δόξειεν εἰ χείρων οὖσα τῆς σοφίας κυριωτέρα αὐτῆς ἔσται· ἡ γὰρ ποιοῦσα ἄρχει, καὶ ἐπιτάττει περὶ ἕκαστον. περὶ δὴ τούτων λεκτέον· νῦν μὲν γὰρ ἠπόρηται περὶ αὐτῶν μόνον. πρῶτον μὲν οὖν λέγομεν, ὅτι καθ' αὑτὰς αἱρετὰς ἀναγκαῖον αὐτὰς εἶναι, ἀρετάς γ' οὔσας, ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου· καὶ εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν ἑτέρα αὐτῶν. ἔπειτα καὶ ποιοῦσι μέν, C ἀλλ' οὐχ ὡς ἰατρικὴ δὲ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς ἡ ὑγίεια· οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν. μέρος γὰρ οὖσα τῆς ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ, καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, τὸ ἔργον ἀποτελεῖται κατὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ, τὸν σκοπὸν ποιεῖ ὀρθόν, ἡ δὲ φρόνησις, τὰ πρὸς τοῦτον. τοῦ δὲ τετάρτου μορίου τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τοιαύτη, τοῦ θρεπτικοῦ· οὐδὲν D γὰρ ἐπ' αὐτῷ πράττειν, ἢ μὴ πράττειν. τὸ δὲ μηδὲν εἶναι πρακτικωτέρους διὰ τὴν φρόνησιν, τῶν καλῶν καὶ δικαίων, μικρὸν ἄνωθεν ἀρξαμένους, λαβεῖν τὴν ἀρχήν. λέγομεν γὰρ καὶ τὰ δίκαια πράττοντάς τινας οὔπω δικαίους εἶναι, οἷον τοὺς τὰ ὑπὸ τῶν νόμων τεταγμένα ποιοῦντας, ἢ ἄκοντας, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἢ δι' ἕτερόν τι, καὶ μὴ δι' αὐτά· E καίτοι πράττουσί γε ἃ δεῖ, καὶ ὅσα χρὴ τὸν σπουδαῖον· οὕτως ὡς ἔοικεν, ἔστι τὸ πῶς ἔχοντα πράττειν ἕκαστα, ὥστ' εἶναι ἀγαθόν· λέγω δ', οἷον διὰ προαίρεσιν, καὶ αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραττομένων. τὴν μὲν οὖν προαίρεσιν ὀρθὴν ποιεῖ ἡ ἀρετή· τὸ δ' ὅσα ἐκείνης ἕνεκα πέφυκε πράττεσθαι, οὐκ ἔστι τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἑτέρας δυνάμεως. λεκτέον δὲ ἐπιστήσασι F σαφέστερον περὶ αὐτῶν. ἔστι δή τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δ' ἐστὶ τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς τὸν ὑποτεθέντα σκοπὸν

συντείνοντα, δύνασθαι ταῦτα πράττειν καὶ A τυγχάνειν αὐτῶν. ἂν μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ᾖ καλός, ἐπαινετή ἐστιν· ἂν δὲ φαῦλος, πανουργία· διὸ καὶ τοὺς φρονίμους, δεινοὺς καὶ πανούργους φαμὲν εἶναι. ἔστι δ' ἡ φρόνησις, οὐχ ἡ δύναμις, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης. ἡ δ' ἕξις τῷ ὄμματι τούτῳ γίνεται τῆς ψυχῆς, οὐκ ἄνευ ἀρετῆς, ὡς εἴρηταί τε, καὶ ἔστι δῆλον. οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν ἀρχὴν ἔχοντές εἰσιν· ἐ- B πειδὴ τοιόνδε τὸ τέλος, καὶ τὸ ἄριστον, ὁτιδήποτε ὄν· ἔστω γὰρ λόγου χάριν τὸ τυχόν· τοῦτο δ', εἰ μὴ τῷ ἀγαθῷ, οὐ φαίνεται· διαστρέφει γὰρ ἡ μοχθηρία, καὶ διαψεύδεσθαι ποιεῖ περὶ τὰς πρακτικὰς ἀρχάς· ὥστε φανερὸν, ὅτι ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι, μὴ ὄντα ἀγαθόν.

Κεφάλαιον ιγ.

C Σκεπτέον δὴ πάλιν καὶ περὶ ἀρετῆς· καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ παραπλησίως ἔχει, ὡς ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δεινότητα· οὐ ταὐτὸ μέν, ὅμοιον δέ· οὕτω καὶ ἡ φυσικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν κυρίαν. πᾶσι γὰρ δοκεῖ ἕκαστα τῶν ἠθῶν ὑπάρχειν φύσει πως· καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοί, καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ τἆλλα ἔχομεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς· ἀλλ' ὅμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι, D τὸ κυρίως ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τὰ τοιαῦτα ἄλλον τρόπον ὑπάρχειν· καὶ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρχουσιν ἕξεις· ἀλλ' ἄνευ νοῦ βλαβεραὶ φαίνονται οὖσαι. πλὴν τοσοῦτον ἔοικεν ὁρᾶσθαι, ὅτι ὥσπερ σώματι ἰσχυρῷ ἄνευ ὄψεως κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄψιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. ἐὰν δὲ λάβῃ νοῦν, ἐν τῷ πράττειν διαφέρει· ἡ δ' ἕξις ὁμοία οὖσα, τότ' ἔσται E κυρίως ἀρετή. ὥστε καθάπερ ἐπὶ τοῦ δοξαστικοῦ, δύο ἐστὶν εἴδη, δεινότης καὶ φρόνησις· οὕτως ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ, δύο ἐστί· τὸ μὲν ἀρετὴ φυσική· τὸ δ' ἡ κυρία· καὶ τούτων, ἡ κυρία οὐ γίνεται ἄνευ φρονήσεως· διόπερ φασί, πάσας τὰς ἀρετὰς φρονήσεις εἶναι· καὶ Σωκράτης τῇ μὲν ὀρθῶς ἐζήτει, τῇ δ' ἡμάρτανεν. F ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ᾤετο εἶναι πάσας τὰς ἀρετάς, ἡμάρτανεν· ὅτι δ' οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ νῦν πάντες,

sequi possit: ac si scopus quidem honestus sit, laudabilis: sin malus ac turpis, Versutia est nominanda. Proinde & prudenteis & versutos dicimus δεινούς, hoc est, solertes. Prudentia porro non est hæc potestas, sed tamen non sine hac potestate. Habitus autem huic quasi animi oculo ingeneratur non sine virtute, vt & dictum est, & perspicuum est. Ratiocinationes enim eæ, quæ rerum sub actionem venientium principium continent, eo sunt, eoque valent, quòd finis talis est, & quòd est optimum bonorum, quodcunque illud tandem sit. Esto enim, verbi gratia, aliquid fortè fortuna oblatum. Hoc autem non nisi viro bono apparet. Peruertit enim & deprauat iudicium rationis vitiositas, efficitque vt de principiis ad agendum aptis falsum iudicemus. Ex quo perspici potest, fieri non posse, vt quis sit prudens quin idem sit vir bonus.

CAPVT XIII.

RVrsus igitur nobis de virtute videndum est. Nam vt prudentiæ solertia similis est non eadem: sic & virtus ea, quæ propriè & præcipuè virtus est, cum virtute naturali comparatur. Singuli enim mores in omnibus hominibus quodammodo videntur inesse natura. Namque ad iustitiam, temperantiam, fortitudinem, cæterasque virtutes, apti atque habiles sumus, cùm primùm nascimur. Sed tamen aliud quiddam, quod propriè bonum sit, requirimus, & virtutes eiusmodi aliter in nobis inesse volumus. In pueris enim & bestiis, naturales insunt habitus: sed sine mente detrimentum videntur afferre. Atque hoc ex similitudine corporis humani perspici potest. Nam vt robusto & valido corpori, quod sine videndi sensu mouetur, graues offensiones accidunt, propterea quòd videndi sensu caret: sic se res habet in iis animi bonis, quæ à natura tribuuntur. Quòd si mentem adepta fuerint, incredibile est quanto in agendo cæteris antecellant. Habitus autem cùm similis illis extiterit, tunc propriè virtus erit. Itaque quemadmodum in ea parte animi, quæ ad opinandum valet, duæ sunt formæ, solertia & prudentia: ita & in ea, quæ moribus attributa est, duæ, quarum altera est virtus naturalis, altera ea, quæ præcipuè & propriè virtus appellatur. Quarum hæc quæ præcipuè virtus est sine prudentia constare non potest. Itaque virtutes omneis, prudentias esse dicunt. Et Socrates quidem partim rectè quærebat, partim errabat. Nam quòd virtutes omneis, prudentias esse putabat, in hoc errabat: quòd autem eas non vacare prudentia arbitrabatur, pulchrè dicebat. Cuius rei hoc argumentum est.

quòd nunc omnes, cùm virtutem definiunt, posteaquàm eam habitum esse dixerunt, & in quibus versetur docuerunt, addunt. Rectæ rationi consentaneum. Recta autem ratio est ea, cui prudentia moderatur. Ergo omnes quodammodo videntur augurari, talem habitum prudentiæ consentaneum, esse virtutem. Veruntamen paulum immutanda hæc definitio est. Non enim rectæ rationi consentaneus solùm, sed etiam cum recta ratione coniunctus habitus virtus est. Prudentia autem, recta talibus de rebus ratio est. Itaque Socrates virtutes rationes esse existimabat: omnes enim scientias esse: nos autem cum ratione coniunctas. Ex his igitur quæ dicta sunt, perspicuum est, nec sine prudentia quemquam propriè virum bonum esse posse, nec prudentem sine virtute ea, quæ ad mores pertinet. Sed & hoc eodem modo dilui ac refelli potest ea ratio, qua disputare possit aliquis, virtutes inter se separari. Non enim idem ad omnes virtutes aptissimus est naturâ. Itaque hanc iam adeptus est, illam autem nondum erit consecutus. Nam in iis quidem virtutibus, quæ à natura ingenerantur in nobis hoc euenire potest: in iis autem ex quibus absolutè vir bonus nominatur, nō potest. Vnâ enim cùm prudentia, quæ vna est, cæteræ omnes præstò aderunt. Perspicuum est autem, etiam si ad agendum nullam vim haberet, eam tamen necessariam futuram: quia partis animi virtus est: & quia consilium sine prudentia, sineque virtute non erit rectum. Hæc enim vt finem, illa, vt ea quæ ad finem pertinent, agamus, efficit. At verò neque in sapientiam dominatur, neque animi particulæ melioris habitus est: quemadmodum neque medicina bonæ valetudinis principatum habet. Non enim ea vtitur, sed vt existat, & adsit, operam dat: Illius igitur causa præcipit atque imperat, non illi. Præterea sub prudentiæ imperio sapientiam esse dicere, simile est, vt si quis dicat, scientiam ciuilem Diis immortalibus præesse, quia omnia instituat ac præcipiat, quæ sunt in ciuitate.

A ὅταν ὁρίζωνται τὴν ἀρετήν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες καὶ πρὸς ἅ ἐστι, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δ', ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. ἐοίκασι δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις, ἀρετή ἐστιν ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. δεῖ δὲ μικρὸν μεταβῆναι· οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλ' ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστιν, ὀρθὸς δὲ λόγος περὶ τῶν τοιούτων B τῶν ἡ φρόνησίς ἐστι. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο εἶναι· ἐπιστήμας γὰρ εἶναι πάσας· ἡμεῖς δὲ μετὰ λόγου. δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως, οὐδὲ φρόνιμον, ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς· ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ταύτῃ λύοιτ' ἄν, ᾧ διαλεχθείη τις ἄν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἁπάσας, ὥστε τὴν μὲν ἤδη, τὴν δ' οὔπω εἰληφὼς C ἔσται· τοῦτο γὰρ κατὰ μὲν τὰς φυσικὰς ἀρετὰς ἐνδέχεται· καθ' ἃς δὲ ἁπλῶς λέγεται ἀγαθός, οὐκ ἐνδέχεται· ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ οὔσῃ, πᾶσαι ὑπάρξουσι. δῆλον δὲ, κἂν εἰ μὴ πρακτικὴ ἦν, ὅτι ἔδει ἂν αὐτῆς διὰ τὸ τοῦ μορίου ἀρετὴν εἶναι· καὶ ὅτι οὐκ ἔσται ἡ προαίρεσις ὀρθὴ ἄνευ φρονήσεως, οὐδ' ἄνευ ἀρετῆς. ἡ μὲν γὰρ, τὸ τέλος, ἡ δὲ, τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ D πράττειν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γ' ἐστὶ τῆς σοφίας, οὐδὲ τοῦ βελτίονος μορίου. ὥσπερ οὐδὲ τῆς ὑγιείας ἡ ἰατρική· οὐ γὰρ χρῆται αὐτῇ, ἀλλ' ὁρᾷ ὅπως γένηται. ἐκείνης οὖν ἕνεκα ἐπιτάττει, ἀλλ' οὐκ ἐκείνῃ. ἔτι, ὅμοιον κἂν εἴ τις τὴν πολιτικὴν φαίη ἄρχειν τῶν θεῶν, ὅτι ἐπιτάττει περὶ πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει.

E

ARISTOTELIS ETHICORVM Eudemiorum

LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

SEQVITVR nunc vt alio initio facto dicamus, eorum, quæ in moribus fugienda sunt, tria esse genera, vitiositatem, incontinentiam, feritatem. Ac duorum quidem primorum contraria, nota sunt. Alterum enim virtutem, alterum continentiam

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Εὐδημίων

F τὸ Ζ.

Κεφάλαιον α.

Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον, ἄλλην ποιησαμένους ἀρχήν, ὅτι τῶν περὶ τὰ ἤθη φευκτῶν, τρία ἐστὶν εἴδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης. τὰ δ' ἐναντία τοῖς μὲν δυσὶ, δῆλα· τὸ μὲν γὰρ, ἀρετήν,

τὸ δ'

τὸ δ' ἐγκράτειαν καλοῦμεν. πρὸς δὲ τὴν θηριότητα, μάλιστ' ἂν ἁρμόττοι λέγειν τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετὴν ἡρωϊκήν τινα καὶ θείαν, ὥσπερ Ὅμηρος περὶ Ἕκτορος πεποίηκε λέγοντα τὸν Πρίαμον ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθός, οὐδὲ ἐῴκει ἀνδρός γε θνητοῦ παῖς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο. ὥστ', εἰ καθάπερ φασὶν, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοὶ δι' ἀρετῆς ὑπερβολὴν, τοιαύτη τις ἂν εἴη δηλονότι ἡ τῇ θηριώδει ἀντιτιθεμένη ἕξις· καὶ γὰρ ὥσπερ οὐδὲ θηρίου ἐστὶ κακία, οὐδ' ἀρετὴ, οὕτως οὐδὲ θεοῦ, ἀλλ' ἡ μὲν, τιμιώτερον ἀρετῆς· ἡ δὲ, ἕτερόν τι γένος κακίας. ἐπεὶ δὲ σπάνιον καὶ τὸ θεῖον ἄνδρα εἶναι, καθάπερ οἱ Λάκωνες εἰώθασι προσαγορεύειν, ὅταν ἀγασθῶσι σφόδρα του, Σεῖος ἀνὴρ φασίν. οὕτω καὶ ὁ θηριώδης ἐν τοῖς ἀνθρώποις σπάνιος· μάλιστα δὲ ἐν τοῖς βαρβάροις ἐστὶ· γίνεται δ' ἔνια καὶ διὰ νόσους καὶ πηρώσεις· καὶ τοὺς διὰ κακίαν δὲ τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλοντας οὕτως ἐπιδυσφημοῦμεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης διαθέσεως, ὕστερον ποιητέον τινὰ μνείαν. περὶ δὲ κακίας εἴρηται πρότερον· περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ μαλακίας καὶ τρυφῆς λεκτέον, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερίας· οὔτε γὰρ ὡς περὶ τῶν αὐτῶν ἕξεων τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ μοχθηρίᾳ, ἑκατέραν ὑποληπτέον, οὔθ' ὡς ἕτερον γένος. δεῖ δ', ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τιθέντας τὰ φαινόμενα, καὶ πρῶτον διαπορήσαντας, οὕτω δεικνύναι μάλιστα μὲν πάντα τὰ ἔνδοξα περὶ ταῦτα τὰ πάθη· εἰ δὲ μὴ, τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα· ἐὰν γὰρ λύηταί τε τὰ δυσχερῆ καὶ καταλείπηται τὰ ἔνδοξα, δεδειγμένον ἂν εἴη ἱκανῶς. δοκεῖ δὴ ἥ τε ἐγκράτεια καὶ ἡ καρτερία, τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι· ἡ δ' ἀκρασία τε καὶ μαλακία, τῶν φαύλων τε καὶ ψεκτῶν· καὶ ὁ αὐτὸς ἐγκρατὴς καὶ ἐμμενετικὸς τῷ λογισμῷ· καὶ ἀκρατὴς καὶ ἐκστατικὸς τοῦ λογισμοῦ. καὶ ὁ μὲν ἀκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλα, πράττει διὰ πάθος· ὁ δ' ἐγκρατὴς εἰδὼς ὅτι φαῦλαι αἱ ἐπιθυμίαι, οὐκ ἀκολουθεῖ διὰ τὸν λόγον. καὶ τὸν σώφρονα ἐγκρατῆ καὶ καρτερικὸν· τὸν δὲ τοιοῦτον, οἱ μὲν, πάντα σώφρονα· οἱ δ' οὔ. καὶ τὸν ἀκόλαστον, ἀκρατῆ.

A appellamus. Feritati autem aptissime dicere possimus opponi eam, quę supra nos est, heroicam quandam ac diuinam virtutem: quemadmodum Priamum Homerus de Hectore loquętem facit, quoniam bonitate ac virtute præstabat,

-nanque illum haud esse putares
Mortali genitore satum, at genus esse deorū.

Itaque si (vt aiunt) propter excellentiam, præstantiámque virtutis, Dij ex homini- B bus efficiuntur, talis erit profectò is animi habitus, qui habitui illi ferino opponitur. Nam vt feræ neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei: sed hic quidem habitus virtute præstabilius & honoratius quiddam est, ille autem aliud quoddam à vitio genus est. Verùm quoniam rarò admodū euenit, vt vir diuinus existat, quemadmodum Lacones cum solent diuinum appellare & salutare, quem magnopere C admirantur: O virum diuinum, inquiunt) sic inter homines rarò aliquis reperitur feritate belluarum similis natura: sed si quis, is maximè apud barbaros exoritur. Nonnullas autem huiusmodi immanitates, morbi & membrorum debilitationes pariunt. Atque eos homines, qui vitio cæteris antecellunt, turpi atque infami nomine feros & immaneis appellamus. Sed de hac quidem animi affectione nobis e- D rit aliquid posterius dicendum. De vitiositate autem suprà diximus. Nunc de incontinentia & mollitia, & luxu dicendum est: itémque de continentia & tolerantia. Non enim de vtraq. perinde existimandū est, aut quasi iidem habitus sint, atque virtus & vitiū, aut quasi diuersa sint genera. Oportet autem, quod in alijs facere solemus, propositis primùm iis, quæ sunt in promptu, atque in quæstionem dubiúmq. E reuocatis, ita explicare atq. ostendere maximè quidem omnia, quæ hominum opinionibus comprobata de his animi perturbationibus feruntur: sin minus, at certè plurima & præcipua. Nam si ea, quæ difficilia & impedita sunt, dissoluantur atq. expediātur & relinquātur ea, quæ probabilia & opinionib. hominū recepta sunt, F satis hoc fuerit à nobis declaratum. Videtur enim continentia & tolerantia in numero rerum bonarum & laudabilium esse incontinentia autem & mollitia in malarū & vituperabiliū: idémq. esse continēs, & qui facilè in eo permanet quod ratio præcipit: itē quoq. incōtinens atq. is qui facilè desciscit à iudicio rationis. Atq. incōtinens quidē sciēs res esse malas, agit eas, tamē perturbatione animi concitatus: cōtinens autē quia cupiditates esse turpeis & malas intelligit, à ratione reuocatus, eas non sequitur. Ac tēperātē quidē, cōtinētē & tolerātē esse volunt: eū aūt, qui talis sit, esse per omnia tēperātem alij aiunt, alij negant;

itémque intemperantem alij incontinentem, & incontinentem intemperantem confusè dicunt esse: alij eos inter se differre volunt. Prudentem verò interdum negant vllo modo incontinentem esse posse: interdum nonnullos, qui prudentes sint & solertes, incontinenteis esse. Præterea dicuntur iræ & honoris, & lucri incontinentes. Atque hæc quidem sunt, quæ de his virtutibus ac vitiis, crebris hominum sermonibus vsurpantur.

CAPVT II.

DVbitare autem possit aliquis, quo modo is, qui de rebus rectè existimat, incontinenter viuere queat. Qui scit igitur, vt incontinenter viuat, fieri posse negant nonnulli. Graue enim ac difficile fuerit, vt arbitrabatur Socrates, in quo insit sciētia, in eo aliud quippiam dominari, & huc & illuc eum, quasi mācipium, trahere. Socrates enim proinde quasi nulla sit incontinentia, omnino rationem eorum, qui aliquam statuebant, oppugnabat. Neminem enim qui bene de rebus existimaret, quicquam aliud quàm quod sit optimum, agere: sed si agat, propter inscientiam agere. Hæc igitur ratio ea in controuersiam reuocat quæ sunt in promptu, quæque perspicuè apparent: & quærendum est, si perturbatio incontinentis ab inscientia proficiscitur, quis sit hic inscientiæ modus. Incontinentem enim id, quod agit, non putare agendum esse prius quam perturbatione concitetur, perspicuum est. Sunt autem nonnulli qui alia ex his concedunt, alia non item. Nihil enim scientia potentius esse fatentur. Neminem autem quicquam præter id, quod ei potius esse visum est, agere, non fatentur. Atque ob hanc causam dicunt incontinentem non scientia præditum, sed opinione dūtaxat imbutum, à voluptatibus superari. Atqui si opinio est incontinentis, non scientia: neque firma existimatio, quæ aduersetur & obsistat cupiditati, sed infirma & imbecilla, vt iis contingit, quorum in dubio est animus: profectò ei ignosci debet, si in ea non permaneat aduersus vehementeis & firmas cupiditates. Improbitati verò non est ignoscendum, neque vlli cuiquam rei vituperabili. Superatur igitur à cupiditate incōtinēs, prudētia reclamāte & repugnāte. Hæc enim potētissima quædam res est. At hoc absurdū. Erit enim simul idē prudēs & incontinens. Nemo autē prudentis esse dixerit, sua volūtate res improbissimas admittere. Præterea suprà docuimus qui sit prudens, eundem ad agendum esse aptissimum: quippe qui in extremis, id est, in rebus singularibus versetur, aliisque virtutibus ornatus sit. Præterea si in eo situs est continens, vt vehementibus & malis cupiditatibus incendatur: non erit profectò temperans continens, neq. cōtinens temperans.

A καὶ τὸν ἀκρατῆ, ἀκόλαστον συγκεχυμένως. οἱ δ', ἑτέρους εἶναί φασι, τὸν δὲ φρόνιμον, ὁτὲ μὲν οὔ φασιν ἐνδέχεσθαι εἶναι ἀκρατῆ· ὁτὲ δὲ, ἐνίους φρονίμους ὄντας καὶ δεινοὺς, ἀκρατεῖς εἶναι. ἔτι ἀκρατεῖς λέγονται, καὶ θυμοῦ, καὶ τιμῆς, καὶ κέρδους. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα, ταῦτ' ἐστι.

Κεφάλαιον β.

B Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς, ἀκρατεύεταί τις. ἐπιστάμενον μὲν οὖν οὔ φασί τινες οἷόν τε εἶναι· δεινὸν γὰρ ἐπιστήμης ἐνούσης, ὡς ᾤετο Σωκράτης, ἄλλο τι κρατεῖν, καὶ περιέλκειν αὐτὴν ὥσπερ ἀνδράποδον. Σωκράτης μὲν γὰρ ὅλως ἐμάχετο πρὸς τὸν λόγον ὡς οὐκ οὔσης ἀκρασίας· οὐθένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα, πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν. οὗτος μὲν οὖν
C ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς, καὶ δέον ζητεῖν περὶ τὸ πάθος, εἰ δι' ἄγνοιαν, τίς ὁ τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας· ὅτι γὰρ οὐκ οἴεταί γε ὁ ἀκρατευόμενος, πρὶν ἐν τῷ πάθει γενέσθαι, φανερόν. εἰσὶ δέ τινες, οἳ τὰ μὲν συγχωροῦσι, τὰ δ', οὔ. τὸ μὲν γὰρ ἐπιστήμης μηθὲν εἶναι κρεῖττον ὁμολογοῦσι· τὸ δὲ μηθένα πράττειν παρὰ τὸ δόξαν βέλτιον, οὐχ
D ὁμολογοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο, τὸν ἀκρατῆ φασιν οὐκ ἐπιστήμην ἔχοντα, κρατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ δόξαν. ἀλλὰ μὴν εἴ γε δόξα, καὶ μὴ ἐπιστήμη, μηδ' ἰσχυρὰ ὑπόληψις ἡ ἀντιτείνουσα, ἀλλ' ἠρεμαία καθάπερ ἐν τοῖς διστάζουσι, συγγνώμη τῷ μὴ μένειν ἐν ταύταις μὲν πρὸς ἐπιθυμίας ἰσχυράς· τῇ δὲ μοχθηρίᾳ οὐ
E συγγνώμη, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδενὶ τῶν ψεκτῶν. φρονήσεως ἆρα ἀντιτεινούσης· αὕτη γὰρ ἰσχυρότατον. ἀλλ' ἄτοπον· ἔσται γὰρ ὁ αὐτὸς ἅμα φρόνιμος καὶ ἀκρατής· φήσειε δ' ἂν οὐδεὶς φρονίμου εἶναι τὸ πράττειν ἑκόντα τὰ φαυλότατα· πρὸς δὲ τούτοις, δέδεικται πρότερον, ὅτι πρακτικός γε ὁ φρόνιμος· τῶν ἐσχάτων γάρ τις καὶ τὰς ἄλλας ἔχων ἀρετάς.
F ἔτι, εἰ μὲν ἐν τῷ ἐπιθυμίας ἔχειν ἰσχυρὰς καὶ φαύλας, ὁ ἐγκρατής, οὐκ ἔσται ὁ σώφρων ἐγκρατής· οὐδ' ὁ ἐγκρατής, σώφρων·

οὔτε γὰρ τὸ ἄγαν, σώφρονος, οὔτε τὸ φαύλας ἔχειν. ἀλλὰ μὴν δεῖ γε· εἰ μὲν γὰρ χρησταὶ αἱ ἐπιθυμίαι, φαύλη ἡ κωλύουσα ἕξις μὴ ἀκολουθεῖν, ὥσθ' ἡ ἐγκράτεια οὐ πᾶσα σπουδαία· εἰ δὲ ἀσθενεῖς καὶ μὴ φαῦλαι, οὐθὲν σεμνόν· οὐδ' εἰ φαῦλαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐθὲν μέγα. ἔτι, εἰ πάσῃ δόξῃ ἐμμενετικὸν ποιεῖ ἡ ἐγκράτεια, φαύλη, οἷον εἰ καὶ τῇ ψευδεῖ· καὶ εἰ πάσης δόξης ἡ ἀκρασία ἐκστατικὸν, ἔσται τις σπουδαία ἀκρασία· οἷον ὁ Σοφοκλέους Νεοπτόλεμος ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ. ἐπαινετὸς γὰρ οὐκ ἐμμένων οἷς ἐπείσθη ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, διὰ τὸ λυπεῖσθαι ψευδόμενος. ἔτι, ὁ σοφιστικὸς λόγος ψευδόμενος, ἀπορία· διὰ γὰρ τὸ παράδοξα βούλεσθαι ἐλέγχειν, ἵνα δεινοὶ ὦσιν, ὅταν ἐπιτύχωσιν, ὁ γενόμενος συλλογισμὸς, ἀπορία γίνεται· δέδεται γὰρ ἡ διάνοια, ὅταν μένειν μὲν μὴ βούληται, διὰ τὸ μὴ ἀρέσκειν τὸ συμπερανθέν· προϊέναι δὲ μὴ δύνηται, διὰ τὸ λῦσαι μὴ ἔχειν τὸν λόγον· συμβαίνει δ' ἔκ τινος λόγου ἡ ἀφροσύνη μετ' ἀκρασίας ἀρετή. τἀναντία γὰρ πράττει ὧν ὑπολαμβάνει, διὰ τὴν ἀκρασίαν. ὑπολαμβάνει δὲ τἀγαθὰ κακὰ εἶναι, καὶ οὐ δεῖν πράττειν· ὥστε τἀγαθὰ καὶ οὐ τὰ κακὰ πράξει. ἔτι, ὁ τῷ πεπεῖσθαι πράττων καὶ διώκων τὰ ἡδέα, καὶ προαιρούμενος, βελτίων ἂν δόξειεν εἶναι τοῦ μὴ διὰ λογισμὸν, ἀλλὰ δι' ἀκρασίαν· εὐιατότερος γὰρ διὰ τὸ μεταπεισθῆναι ἄν. ὁ δ' ἀκρατὴς ἔνοχος τῇ παροιμίᾳ ἐν ᾗ φαμὲν, Ὅταν τὸ ὕδωρ πνίγῃ, τί δεῖ ἐπιπίνειν; εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐπέπειστο ἃ πράττει, μεταπεισθεὶς ἂν ἐπαύσατο· νῦν δὲ πεπεισμένος, οὐδὲν ἧττον ἄλλα πράττει. ἔτι, εἰ περὶ πάντα ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἐγκράτεια, τίς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής; οὐδεὶς γὰρ ἁπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας. φαμὲν δ' εἶναί τινας ἁπλῶς. αἱ μὲν οὖν ἀπορίαι τοιαῦταί τινες συμβαίνουσιν. τούτων δὲ, τὰ μὲν ἀνελεῖν δεῖ, τὰ δὲ καταλιπεῖν· ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας, εὕρεσίς ἐστι.

A Nam neque immoderatum quicquam, neque malis cupiditatibus affici, temperantis est. Atqui ita esse oportet. Nam si bonæ sint cupiditates, malus est habitus, qui prohibet sequi. Itaque non omnis erit bona continentia. Quòd si sint imbecillæ, neque malæ, non erit gloriosum eas vincere: si malæ & imbecillæ, non magnum. Præterea si in omni opinione per euerantem efficit cōtinētia, mala est putāsi etiam in falsa. Et si incōtinētia de omni opinione facile demouebit, B erit aliqua bona incōtinentia. Exempli causa, Sophoclis Neoptolemus in Philoctete laudandus est, qui non maneat in iis, quæ persuaserat ei Vlysses quia ei mentiri sit molestum. Præterea sophistarum ratio, quam mentientem vocant, dubitationem affert penè inexplicabilem. Nam quia volunt aduersarium adigere ad assentiendum rebus inopinatis, & abhorrentibus ab opinione C populari, vt si assecuti fuerint quod volunt, solertes & acuti esse videantur: ratiocinatio ea, quæ collecta est, dubitationem parit inexplicabilem. Vincta enim mens est, cùm ille neque vult insistere, quia id quod conclusum est, non probat: neque longiùs progredi potest propterea quòd rationem dissoluere nequit. Euenire autem ex aliqua ratione potest, vt imprudētia cum incōtinentia sit virtus. Cōtra enim D facit atque existimat, propter incōtinētiā. Existimat autem ea quæ bona sunt, esse mala, neque esse agēda. Ita quæ bona sūt, acturus est, nō quæ mala. Præterea qui ea, quæ iucūda sunt eo ipso quòd ita persuasum habeat, taleque consilium ceperit, agit & persequitur, is eo melior videatur, qui non ratione, sed incontinentia ad turpitudinem aliquam impellatur. Facilius E enim sanari potest, quia de sententia possit demoueri. In incōtinentem autem quadrat id quod tritum est omnium sermone prouerbium.

Quid adhibendum est, cùm premit fauces aqua?

Si enim persuasum ei esset, vt ea quæ agit, ageret: simulatque ei dissuasum esset, de sententia desisteret. Nunc autem tametsi non sit ei persuasum, talia agit tamen. Præterea si in omnibus versatur incontinentia & continentia, quis absolutè incontinens est? Nemo enim omni genere incontinētiæ affectus est. At aliquos esse dicimus incontinentes absolutè. Et hæ quidem tales quædam sunt difficultates, quæ dubitationem afferunt, quarum aliæ tollendæ, aliæ relinquendæ sunt. Difficultatis enim & dubitationis dissolutio, inuentio est.

Κεφάλαιον γ.

Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον πότερον εἰδότες, ἢ οὔ, καὶ πῶς εἰδότες ἀκρατεύονται

CAPVT III.

Primùm igitur videndum est, verum scientes peccent incontinentes, nécne

& quemadmodum scientes. Deinde quibus in rebus incontinens & continens locandus sit: id est, vtrùm in omni voluptate & dolore, an in certis voluptatibus ac doloribus. Cõtinensque & patiens, vtrùm idem sint, an differant: itemque de aliis omnibus, quæ sunt huic disputationi quasi cognata. Hinc autem ducitur huius orationis initium, vtrum continens & incõtinens appellentur ac differant inter se ex iis rebus, in quibus versantur, an ex animorum habitu: hoc dico, vtrum incontinens eo solum sit incõtinens, quod in his aut illis versetur, nécne: an verò quod sic vel sic affectus sit, nécne: an potius ex vtrisque. Deinde vtrùm in omnibus versetur incõtinentia & cõtinentia, nécne. Nõ enim in omnibus versatur is, qui absolutè est incõtinens sed in quibus intemperans: neque eo dicitur, quòd absolute in hæc affectus sit (idem enim esset incõtinentia, quod intemperãtia) sed quod hoc modo sit affectus. Nam intemperãs quidem cupiditatibus seruit, cõsilio capto, existimãs præsentem iucũditatem sequi oportere. Incõtinens autem nõ existimat ille quidem, sed sequitur tamen. Si quis igitur dicat veram opinionem esse, nõ sciẽtiam, præter quam incõtinẽter homines viuũt: nihil refert ad rem, de qua disputamus. Nõnulli enim eorum, qui aliqua de re opinãtur, nõ sunt incerti neque dubij, sed certò se rem scire existimãt. Si igitur ij, qui opinãtur, propterea quod leuiter & imbecille credũt ita rem esse, de qua opinãtur, faciliùs quàm qui sciũt, cõtra atque existimãt, agẽt: nihil inter sciẽtiam & opinionem intererit. Nõnulli enim non minorem fidem habent iis, quæ opinãtur, quàm alij iis quæ sciunt: quod declarat Heraclitus. Sed quoniam scire dupliciter dicimus (nam & is, qui sciẽtia præditus est, nec ea vtitur: & is, qui vtitur, scire dicitur) intererit vtrum is, qui cùm sciẽtia præditus sit, ea non cernit nec contemplatur animo, quæ scientia comprehendit, an is qui reipsa ea, quæ scit, animo cõtemplatur, agat quæ non sunt agenda. Mirum enim hoc videatur, si quis in eorum, quæ scit, cogitatione & cõtemplatione defixus, non sit is, qui id, quod scit, non cernit animo, aliena à scientia agat. Præterea quoniã duo sunt enunciationum genera, nihil prohibet, quo minus is, qui vtrunque genus tenet, aliquid præter scientiam agendum enunciatione vniuersa & generali vtitur, non ea quæ ad res singulareis pertinet. Res enim singulares tantùm sub actionem veniunt. Iam verò etiam ipsius vniuersi sunt aliquæ differentiæ. Aliud est enim, quod in seipso vertitur, aliud, quod ad rem accommodatur: verbi gratia, omni homini sicca prodesse, & hunc esse hominem: vel quicquid tale sit, siccum esse: verùm sitne hoc tale aut nescit, aut si scit, scientis munere non fungitur.

ποῖα τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἐγκρατῆ θετέον. λέγω δὲ, πότερον περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, ἢ περί τινας ἀφωρισμένας· καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικὸν, πότερον ὁ αὐτὸς, ἢ ἕτερός ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα συγγενῆ τῆς θεωρίας ἐστὶ ταύτης. ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς σκέψεως, πότερον ὁ ἐγκρατὴς καὶ ἀκρατής εἰσι, τῷ περὶ ἃ, ἢ τῷ πῶς ἔχοντες τὴν διαφορὰν. λέγω δὲ, πότερον τῷ περὶ ταδὶ εἶναι μόνον ἀκρατὴς ὁ ἀκρατὴς, ἢ οὔ, ἀλλὰ τῷ ὥς, ἢ οὔ, ἀλλὰ τῷ ἐξ ἀμφοῖν. ἔπειτ', εἰ περὶ πάντ' ἐστὶν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ ἐγκράτεια, ἢ οὔ. οὔτε γὰρ περὶ ἅπαντ' ἐστὶν ὁ ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἀλλὰ περὶ ἅπερ ὁ ἀκόλαστος, οὔτε τῷ πρὸς ταῦτα ἁπλῶς ἔχειν· ταὐτὸ γὰρ ἂν ἦν τῇ ἀκολασίᾳ· ἀλλὰ τῷ ὡδὶ ἔχειν. ὁ μὲν γὰρ, ἄγεται προαιρούμενος, νομίζων ἀεὶ δεῖν τὸ παρὸν ἡδὺ διώκειν· ὁ δὲ, οὐκ οἴεται μὲν, διώκει δέ. περὶ μὲν οὖν τοῦ δόξαν ἀληθῆ, ἀλλὰ μὴ ἐπιστήμην εἶναι παρ' ἣν ἀκρατεύονται, οὐθὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον. ἔνιοι γὰρ τῶν δοξαζόντων, οὐ διστάζουσιν, ἀλλ' οἴονται ἀκριβῶς εἰδέναι. εἰ οὖν διὰ τὸ ἠρέμα πιστεύειν, οἱ δοξάζοντες μᾶλλον τῶν ἐπισταμένων, παρὰ τὴν ὑπόληψιν πράξουσιν, οὐθὲν διοίσει ἐπιστήμη δόξης. ἔνιοι γὰρ πιστεύουσιν οὐδὲν ἧττον οἷς δοξάζουσιν, ἢ ἕτεροι οἷς ἐπίστανται· δηλοῖ δὲ Ἡράκλειτος. ἀλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν τὸ ἐπίστασθαι· καὶ γὰρ ὁ ἔχων μὲν, οὐ χρώμενος δὲ τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ὁ χρώμενος λέγεται ἐπίστασθαι. διοίσει τὸ ἔχοντα μὲν, μὴ θεωροῦντα δὲ, καὶ θεωροῦντα ἃ μὴ δεῖ πράττειν, τοῦ ἔχοντα καὶ θεωροῦντα. τοῦτο γὰρ δοκεῖ δεινὸν, ἀλλ' οὐκ εἰ μὴ θεωρῶν. ἔτι, ἐπεὶ δύο τρόποι τῶν προτάσεων, ἔχοντα μὲν ἀμφοτέρας, οὐθὲν κωλύει πράττειν παρὰ τὴν ἐπιστήμην, χρώμενον μέντοι τῇ καθόλου, ἀλλὰ μὴ τῇ κατὰ μέρος. πρακτὰ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα. διαφέρει δὲ καὶ τὸ καθόλου. τὸ μὲν γὰρ, ἐφ' ἑαυτοῦ, τὸ δὲ, ἐπὶ τοῦ πράγματός ἐστιν. οἷον, ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ συμφέρει τὰ ξηρὰ, καὶ ὅτι οὗτος ἄνθρωπος, ἢ ὅτι ξηρὸν τὸ τοιόνδε. ἀλλ' εἰ τόδε τοιόνδε, ἢ οὐκ ἔχει, ἢ οὐκ ἐνεργεῖ.

κατὰ γὰ

κατά γε δὴ τούτους διοίσει τὸν τρόπον ἀμήχανον ὅσον ὥστε δοκεῖν, οὕτω μὲν ἔχειν μηθὲν ἄτοπον, ἄλλως δὲ θαυμαστόν. ἔτι, τὸ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην, ἄλλον τρόπον τῶν νῦν ῥηθέντων ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις· ἐν τῷ γὰρ ἔχειν μὲν, μὴ χρῆσθαι δὲ, διαφέρουσαν ὁρῶμεν τὴν ἕξιν ὥστε καὶ ἔχειν πως, καὶ μὴ ἔχειν· οἷον, τὸν καθεύδοντα, καὶ μαινόμενον, καὶ οἰνωμένον. ἀλλὰ μὴν οὕτω διατίθενται οἵ γε ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες· θυμοὶ γὰρ, καὶ ἐπιθυμίαι ἀφροδισίων, καὶ ἔνια τῶν τοιούτων, ἐπιδήλως καὶ τὸ σῶμα μεθιστᾶσιν· ἐνίοις δὲ καὶ μανίας ποιοῦσι. δῆλον οὖν ὅτι ὁμοίως ἔχειν λεκτέον τοὺς ἀκρατεῖς τούτοις. τὸ δὲ λέγειν τοὺς λόγους τοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, οὐδὲν σημεῖον· καὶ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πάθεσι τούτοις ὄντες, ἀποδείξεις, καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· καὶ οἱ πρῶτον μαθόντες, συνείρουσι μὲν τοὺς λόγους, ἴσασι δ' οὔπω· δεῖ γὰρ συμφυῆναι· τοῦτο δὲ χρόνου δεῖ. ὥστε καθάπερ τοὺς ὑποκρινομένους, οὕτως ὑποληπτέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευομένους. ἔτι καὶ ὧδε φυσικῶς ἄν τις ἐπιβλέψειε τὴν αἰτίαν. ἡ μὲν γὰρ καθόλου δόξα, ἡ δ' ἑτέρα περὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν, ὧν αἴσθησις ἤδη κυρία. ὅταν δὲ μία γένηται ἐξ αὐτῶν, ἀνάγκη τὸ συμπερανθὲν, ἔνθα μὲν φάναι τὴν ψυχὴν, ἐν δὲ ταῖς ποιητικαῖς πράττειν εὐθύς. οἷον, εἰ παντὸς γλυκέος γεύεσθαι δεῖ, τουτὶ δὲ γλυκὺ, ὡς ἕν τι τῶν καθ' ἕκαστον, ἀνάγκη τὸν δυνάμενον καὶ μὴ κωλυόμενον, ἅμα τοῦτο καὶ πράττειν. ὅταν οὖν, ἡ μὲν καθόλου ἐνῇ, ἡ κωλύουσα γεύεσθαι· ἡ δὲ, ὅτι πᾶν τὸ γλυκὺ, ἡδύ· τουτὶ δὲ, γλυκύ· αὕτη δὲ ἐνεργεῖ· τύχῃ δὲ ἐπιθυμία ἐνοῦσα, ἡ μὲν λέγει φεύγειν τοῦτο· ἡ δὲ ἐπιθυμία ἄγει· κινεῖν γὰρ ἕκαστον δύναται τῶν μορίων· ὥστε συμβαίνει ὑπὸ λόγου πως καὶ δόξης ἀκρατεύεσθαι, οὐκ ἐναντίας δὲ καθ' αὑτὴν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· ἡ γὰρ ἐπιθυμία ἐναντία, ἀλλ' οὐχ ἡ δόξα, τῷ ὀρθῷ λόγῳ. ὥστε καὶ διὰ τοῦτο τὰ θηρία οὐκ ἀκρατῆ, ὅτι οὐκ ἔχει καθόλου ὑπόληψιν, ἀλλὰ τῶν καθ' ἕκαστα φαντασίαν καὶ μνήμην. πῶς δὲ λύεται ἡ ἄγνοια, καὶ πάλιν γίνεται ἐπιστήμων ὁ ἀκρατὴς, ὁ αὐτὸς λόγος

A Incredibile igitur est, quantum hæc duo genera inter se differant: adeò vt si quis ita sciens peccet, nihil absurdi sit: sin illo modo, valde mirum. Præterea alio modo fieri potest, vt homines scientia præditi sint, quàm quos modos paulo antè exposuimus. Nam eius, qui scientiam habet, neque ea vtitur habitum magnopere discrepare videmus, adeò vt habere quodammodo, & nō habere videatur: qualis est is, B qui dormit, & furiosus & vinolētus. Atqui homines aliqua animi perturbatione concitati, ita vt illi, sunt affecti. Iræ enim, & rerū venerearū cupiditates, & nónullæ huiusmodi animi perturbationes, perspicuè corpus quoq. ipsum immutant: nonnullis hominibus etiam furores immittunt. Nimirum igitur dicendum est similiter atq. hos, affectos esse incontinentes. Nec verò si quis rationes & sententias à scientia C ductas & profectas pronunciet, satis signi fit eum scientiæ conuenienter agere. Nam qui his animi perturbationib. æstuant, demonstrationes, & versus Empedoclis recitant: & qui primùm didicerunt, sermones illi quidem connectunt, sed nondum intelligūt. Oportet enim illa vna cum ætate adolescere: cui rei tempore opus est. Quocirca vt histriones, sic existimādū sūt loqui D etiā incōtinentes. Præterea hoc etiā modo huius rei causam ex natura spectare licet. Nā cùm opiniones aliæ sint de reb. vniuersis, aliæ de singularibus, quarum sensus arbiter ac dominus est: necesse est vbi ex duabus vna affecta sit, in iis quidem, quæ sunt cognitionis, animum id, quod conclusum est enunciare, & affirmare: in iis autem quæ sub actionem veniunt, statim agere. Vt si omne dulce gustādum est, hoc autem est dulce, tanquam vnum de singu- E laribus necesse est, eum qui possit, quique non prohibeatur, simul atque dictum sit, etiam agere. Cùm igitur inest vniuersa opinio, quæ gustare prohibet: secūda, omnia dulcia esse iucunda: & tertia, hoc esse dulce (hæc autē est quæ agit) & inhæret fortè cupiditas: opinio quidē illa prima hoc fugere iubet, cupiditas autē aliò trahit. Potest n. vnamquamq. animi partē commo- F uere. Ita fit, vt à ratione & opinione quodā modo nascatur incōtinentia: nō quòd opinio per se sit rationi cōtraria, sed ex euentu. Cupiditas enim, non opinio, rectæ rationi aduersatur. Quocirca etiam propter hanc rationem, bestiæ non sunt incontinentes: quia non habent rerum vniuersarum existimationem, sed singularium visionem, & memoriam. Quo pacto autem inscientia depulsa scientiam recuperet incontinens, eadem & communis ratio est ebriorum ac dormientium,

A non huius perturbationis propria, quæ ab iis audiẽda est, qui de natura rerum disputãt. Quoniam igitur vltima enũtiatio, eius, quod sub sensum cadit, opinio est, actionumque domina est, atque arbitra: hãc aut nõ habet is qui in perturbatione est, aut certè sic habet, vt eam habere nõ sit scire, sed vinolentorum more versus Empedoclis recitare. Et quoniam nõ est vniuersus neque similem vim habet ad scientiam efficiẽdam terminus vltimus, atque id quod vniuersum est: nõ immeritò etiam videtur id, quod quærebat Socrates euenire. Non enim tum cùm præstò est illa, quæ verè & propriè videtur esse scientia, exiltit perturbatio, neque ea scientia à perturbatione cõuellitur, sed cùm adest ea quæ sensu cõtinetur. De eo igitur, qui sciens, aut insciẽs, sit incontinens: & quomodo vt sciens incontinenter viuat fieri possit, hactenus à nobis dictum sit.

CAPVT IV.

DEinceps vtrùm sit aliquis absolutè incontinens, an omnes ex parte, & certę rei sint incontinentes: tum, si quis est absolutè incontinens, in quibus versetur, dicendum est. Cõtinenteis igitur & patienteis, incontinenteis & molleis in voluptatibus & doloribus versari perspicuum est. Quoniam autem eorum, quæ voluptatem efficiunt, alia sunt necessaria, alia per se expetenda quidem illa, sed eiusmodi, vt suprà modum expeti possint (sunt autem necessaria ea, quæ ad corpus pertinent, ea inquam, quæ in victu & rerum venerearum vsu posita sũt, cæteraque huius generis, quæ ad corpus referũtur, in quibus intemperãtiam & temperãtiam locauimus. quæ verò cum minimè necessaria sint, per se tamẽ sunt optabilia & expetenda sunt, verbi gratia, victoria, honos, diuitiæ, taliaque bona & iucũda.) Eos igitur qui in his præter rectam rationem, quæ in ipsis inest, modum superãt, absolutè quidem incõtinẽteis, nõ dicimus, sed cum adiectione, pecuniæ incõtinẽteis lucri, honoris, iræ: absolutè autem nequaquam, tãquam ab illis differant, & ex quadam similitudine sic appellentur: vt cuidam Olympiorum victori, Ἄνθρωπος, id est Homo, nomen erat: communis enim illius appellatio ac ratio à propria paulo differebat, sed alia tamen erat. Cuius rei hoc argumentum est, quòd incontinentia vituperatur nõ solùm vt peccatum, sed etiam vt vitium quoddam aut simpliciter & absolutè aut aliqua ex parte: horum autem, quos proximè posui, incõtinentium nemo sic vituperatur. Eorum verò, qui in corporis voluptatibus perfruendis volutantur, in quibus temperantem atque intemperantem versari dicimus:

A καὶ περὶ οἰνωμένου καὶ καθεύδοντος, καὶ οὐκ ἴδιον τούτου τοῦ πάθους, ὃν δεῖ παρὰ τῶν φυσιολόγων ἀκούειν. ἐπεὶ δ' ἡ τελευταία πρότασις, δόξα τε αἰσθητοῦ, καὶ κυρία τῶν πράξεων. ταύτην ἢ οὐκ ἔχει ὁ ἐν τῷ πάθει ὤν, ἢ οὕτως ἔχει, ὡς οὐκ ἦν τὸ ἔχειν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ λέγειν, ὥσπερ ὁ οἰνωμένος τὰ Ἐμπεδοκλέους. καὶ διὰ τὸ μὴ καθόλου, μηδ' ἐπιστη-

B μονικὸν ὁμοίως εἶναι δοκεῖν τῷ καθόλου τὸν ἔσχατον ὅρον· καὶ ἔοικεν ὃ ἐζήτει Σωκράτης συμβαίνειν. οὐ γὰρ τῆς κυρίως εἶναι δοκούσης ἐπιστήμης παρούσης, γίνεται τὸ πάθος· οὐδ' αὕτη περιέλκεται διὰ τὸ πάθος, ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς. περὶ μὲν οὖν τοῦ εἰδότα, καὶ μὴ καὶ πῶς εἰδότα, ἐνδέχεται ἀκρατεύεσθαι, τοσαῦτα εἰρήσθω.

Κεφάλαιον δ.

C Πότερον δ' ἐστί τις ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἢ πάντες κατὰ μέρος· καὶ εἰ ἔστι, περὶ ποῖα δεῖ λέγειν ἐφεξῆς. ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἰσὶν οἵ τ' ἐγκρατεῖς καὶ καρτερικοὶ, καὶ οἱ ἀκρατεῖς καὶ μαλακοὶ, φανερόν. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα τῶν ποιούντων ἡδονὴν, τὰ δ' αἱρετὰ μὲν καθ' αὑτὰ, ἔχοντα δ' ὑπερβολὴν, ἀναγκαῖα μὲν τὰ σωματικά· λέγω δὲ

D τὰ τοιαῦτα, τά τε περὶ τὴν τροφὴν, καὶ τὴν τῶν ἀφροδισίων χρείαν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωματικῶν, περὶ ἃ τὴν ἀκολασίαν ἔθεμεν καὶ τὴν σωφροσύνην· τὰ δ' ἀναγκαῖα μὲν οὔ, αἱρετὰ δὲ καθ' αὑτά. λέγω δ' οἷον νίκην, τιμὴν, πλοῦτον, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡδέων. τοὺς μὲν οὖν πρὸς ταῦτα παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπερβάλλοντας τὸν ἐν αὑτοῖς, ἁπλῶς μὲν οὐ λέ-

E γομεν ἀκρατεῖς, προστιθέντες δὲ τὸ, χρημάτων ἀκρατεῖς, καὶ κέρδους, καὶ τιμῆς, καὶ θυμοῦ· ἁπλῶς δ' οὔ, ὡς ἑτέρους, καὶ καθ' ὁμοιότητα λεγομένους, ὥσπερ Ἄνθρωπος ὁ τὰ Ὀλύμπια νενικηκώς. ἐκείνῳ γὰρ ὁ κοινὸς λόγος τοῦ ἰδίου μικρῷ διέφερεν, ἀλλ' ὅμως ἕτερος ἦν. σημεῖον δέ· ἡ μὲν γὰρ ἀκρασία ψέγεται, οὐχ ὡς ἁμαρτία μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς κακία τις,

F ἢ ἁπλῶς οὖσα, ἢ κατά τι μέρος· τούτων δ' οὐδείς. τῶν δὲ περὶ τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, περὶ ἃς λέγομεν τὸν σώφρονα καὶ ἀκόλαστον,

ὁ μὴ τῷ

ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδέων, καὶ τὰς τῶν λυπηρῶν φεύγων, πείνης καὶ δίψης, καὶ ἀλέας καὶ ψύχους, καὶ πάντων τῶν περὶ ἁφὴν καὶ γεῦσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν διάνοιαν, ἀκρατὴς λέγεται, οὐ κατὰ πρόσθεσιν, ὅτι περὶ τάδε, καθάπερ ὀργῆς, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ μαλακοὶ λέγονται περὶ ταύτας· περὶ ἐκείνων δ' οὐδεμίαν. καὶ διὰ τοῦτ' εἰς ταὐτὸ τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἀκόλαστον τίθεμεν, καὶ ἐγκρατῆ καὶ σώφρονα· ἀλλ' οὐκ ἐκείνων οὐδένα, διὰ τὸ περὶ τὰς αὐτάς πως ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι· οἱ δ', εἰσὶ μὲν περὶ ταὐτά, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως εἰσίν· ἀλλ', οἱ μὲν προαιροῦνται, οἱ δ', οὐ προαιροῦνται· διὸ μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἠρέμα, διώκει τὰς ὑπερβολάς, καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα· τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσειεν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανική, καὶ περὶ τὰς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά; ἐπεὶ δὲ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἡδονῶν, αἱ μέν εἰσι τῷ γένει καλῶν καὶ σπουδαίων· τῶν γὰρ ἡδέων ἔνια, φύσει αἱρετά· τὰ δ', ἐναντία τούτων· τὰ δέ, μεταξύ, καθάπερ διείλομεν πρότερον· οἷον χρήματα, καὶ κέρδος, καὶ νίκη, καὶ τιμή· πρὸς ἅπαντα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ μεταξύ, οὐ τῷ πάσχειν καὶ ἐπιθυμεῖν καὶ φιλεῖν ψέγονται, ἀλλὰ τῷ πῶς, καὶ ὑπερβάλλειν· διὸ ὅσοι μὲν παρὰ τὸν λόγον ἢ κρατοῦνται, ἢ διώκουσι τῶν φύσει τι καλῶν καὶ ἀγαθῶν, οἷον οἱ περὶ τιμὴν μᾶλλον ἢ δεῖ σπουδάζοντες, ἢ περὶ τέκνα καὶ γονεῖς· καὶ γὰρ ταῦτα, τῶν ἀγαθῶν· καὶ ἐπαινοῦνται οἱ περὶ ταῦτα σπουδάζοντες· ἀλλ' ὅμως ἔστι τις ὑπερβολὴ καὶ ἐν τούτοις, εἴ τις ὥσπερ ἡ Νιόβη μάχοιτο καὶ πρὸς τοὺς θεούς, ἢ ὥσπερ Σάτυρος ὁ φιλοπάτωρ ἐπικαλούμενος, περὶ τὸν πατέρα· λίαν γὰρ ἐδόκει μωραίνειν· μοχθηρία μὲν οὖν οὐδεμία περὶ ταῦτ' ἐστί, διὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι φύσει τῶν αἱρετῶν ἕκαστόν ἐστι δι' αὑτό· φαῦλαι δὲ καὶ φευκταὶ αὐτῶν εἰσιν αἱ ὑπερβολαί. ὁμοίως δ' οὐδ' ἀκρασία· ἡ γὰρ ἀκρασία, οὐ μόνον φευκτόν, ἀλλὰ καὶ τῶν ψεκτῶν ἐστιν.

A qui non eo quòd id consilij ceperit, rerum iucundarum nimium sequitur, & rerum molestarum nimium fugit, vt famis, sitis, caloris, frigoris, earúmque omnium, quæ ad tactum, gustatúmque pertinent, sed præter consilium, & cogitationem: is incontinens dicitur, non cum adiectione huius vel illius rei, vt iræ, sed simpliciter tantùm. Cuius rei hoc argumentum est, quòd qui harum rerum nimium ferre non possunt, molles dicuntur, non qui ab illarum nimio vincuntur. B Atque ob hanc causam in eadem re incontinentem & intemperantem locamus, itémque incontinentem & temperantem, quia in eisdem quodammodo voluptatibus & doloribus versantur: sed illorum neminem. Verùm quamuis hi in iisdem versentur, non eodem modo tamen: sed intemperantes consilium ceperunt ita viuendi: incontinentes non item. Itaque potius cum intem- C perantem appellauerimus, qui ne cupiens quidem, aut leui certè cupiditate affectus, immoderatas voluptates persequitur, & mediocreis dolores fugit: quàm eum, qui idem agat magnis & indomitis cupiditatibus incensus. Quid enim faciat ille, si acris & vehemens aliqua cupiditas accedat, & ob rerum necessariarum penuriam ingens & vehemens dolor excru- D ciet? Quoniam autem cupiditatum & voluptatum aliæ sunt genere honestæ & bonæ: (nam iucundorum aliqua sunt natura expetenda: alia his contraria: alia his interiecta: quemadmodum suprà partiti sumus, vt pecunia, lucrum, victoria, honor) in his igitur omnibus, cæterísque eiusdem generis, & mediis, non quod afficiantur, & cupiant, & a- E ment homines, vituperantur: sed quòd hoc modo cupiant, & ament, & quòd modum superent. Quocirca qui secus ac monet ratio, aut vincuntur, aut persequuntur aliquod natura bonum, atque honestum: quemadmodum etiam qui nimio honoris, aut liberorum, & parentum amore studióque ducuntur. Nam hæc quoque in numero bonorum habenda sunt, & hi hæc studiose colunt atque F expetunt, etiam laudantur. Verùm tamen est etiam in his aliquod nimium, si quis, vt Niobe, etiam cum diis pugnet, aut vt Satyrus ille, qui patris amans vocatus est, immodico patris amore afficiatur: valde enim desipere videbatur. Vitium igitur in his nullum est, propterea quòd, vt dixi, vnumquidque eorum per se expetendum est natura: sed eorum nimiæ atque immoderatæ cupiditates malæ sunt, ac fugiendæ. Similiter autem nulla incontinentia. Incontinentia enim non solùm fugienda res est, verùm etiam in his rebus numeratur, quæ sunt vituperabiles.

Propter similitudinem autem perturbationis, adiectione præterea facta rei, cuius incontinentia est, ita cuiusque rei incontinentiam dicere solent, quemadmodum malum medicum, & malum histrionem, quem absolutè nemo malum dixerit. Vt igitur hic non dicuntur simpliciter mali, quia non est vitium medici, aut histrionis, sed proportione quadam vitio simile: sic nimirum & illic existimare debemus duntaxat eam esse incontinentiam, & continentiam, quæ in iisdem atque temperantia & intemperãtia versatur. In ira autem ex similitudine quadam aliquem dicimus incontinentem. Itaq. etiã cum adiectione dicimus iræ incontinentem, quemadmodum honoris & lucri.

CAPVT V.

SEd quoniam aliqua sunt iucunda natura, eorũmque alia simpliciter & absolutè, alia aduersis animantium atque hominum generibus iucunda sunt: alia non sunt iucunda natura, sed partim propter debilitationes corporum, partim propter consuetudinem, partim propter vitiosas naturas fiunt iucunda: licet etiam in his singulis consimileis habitus animaduertere. Voco autem immaneis, & ferinos habitus qualis erat eius mulieris, quam dicũt grauidis mulieribus apertis ac perfectis, pueros deuorare solitam: aut qualibus rebus efferatos quosdam circa Pontum populos delectari ferunt, alios scilicet crudis, alios humanis carnibus: alios, liberos suos inter se mutuos in epulas dare: aut quale est id quod vulgò de Phalaride dicitur. Ferini igitur sunt hi habitus. Alij autem propter morbos & furores nonnullis innascuntur: qualis ille fuit, qui matrem immolauit, & comedit quique conserui iecur itẽ comedit. Alij morbosi sũt, qui ex cõsuetudine proficiscũtur, vt pilorũ euulsiones, & vnguiũ corrosiones carbonũ quoque & terræ: præterea venereorum vsus cum masculis. Nanque hæ cupiditates aliis naturales sunt, aliis ex consuetudine nascuntur, vt qui à pueris cõsueuerunt. Atque eorum quidem, quibus natura causam præbet, incontinentem quemquam nemo dixerit: quemadmodum neque mulieres, quòd in complexu venereo non agant, sed patiantur. Eadémque ratione neque eos, qui ex consuetudine vitium morbo simile contraxerunt. His igitur singulis animi malis tentari, extra vitij terminos ac fineis egredi est: quemadmodũ & feritate ad belluarum naturam proximè accedere. His autẽ tentatum atque affectum, superiorem esse, aut inferiorem, non simplex continentia, aut incontinentia est, sed ex similitudine: quemadmodum & eum, qui in ira hoc modo affectus est, vt vincatur huius perturbationis incontinentem, incontinentem autem dicere non debemus

A δι' ὁμοιότητα δὲ τοῦ πάθους προστιθέντες τὴν ἀκρασίαν, περὶ ἑκάστου λέγουσιν, οἷον κακὸν ἰατρὸν, καὶ κακὸν ὑποκριτὴν, ὃν ἁπλῶς οὐκ ἂν εἴποιεν κακόν. ὥσπερ οὖν οὐδ' ἐνταῦθα, διὰ τὸ μὴ κακίαν εἶναι ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ ἀνάλογον ὁμοίαν· οὕτω δῆλον ὅτι κἀκεῖ ὑποληπτέον μόνην ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν εἶναι, ἥτις ἐστὶ περὶ ταὐτὰ τῇ σωφροσύνῃ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ. περὶ δὲ θυμὸν, καθ' ὁμοιότητα
B λέγομεν· διὸ καὶ προστιθέντες ἀκρατῆ θυμοῦ, ὥσπερ τιμῆς καὶ κέρδους φαμέν.

Κεφάλαιον ε.

ΕΠεὶ δ' ἐστὶν, ἔνια μὲν, ἡδέα φύσει· καὶ τούτων, τὰ μὲν, ἁπλῶς· τὰ δὲ, κατὰ γένη καὶ ζῴων καὶ ἀνθρώπων· τὰ δ', οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ, τὰ μὲν, διὰ πηρώσεις, τὰ δὲ, δι' ἔθη γίνεται, τὰ δὲ, διὰ μοχθηρὰς φύσεις, ἔστι καὶ περὶ τούτων
C ἕκαστα παραπλησίας ἰδεῖν ἕξεις· λέγω δὲ τὰς θηριώδεις, οἷον τὴν ἄνθρωπον, ἣν λέγουσι τὰς κυούσας ἀνασχίζουσαν, τὰ παιδία κατεσθίειν· ἢ οἵοις φασὶ χαίρειν ἐνίους τῶν ἀπηγριωμένων περὶ τὸν Πόντον, τοὺς μὲν ὠμοῖς, τοὺς δὲ, κρέασιν ἀνθρώπων· τοὺς δὲ, τὰ παιδία δανείζειν ἀλλήλοις εἰς εὐωχίαν· ἢ τὸ περὶ Φάλαριν λεγόμενον. αὗται μὲν, θηριώδεις·
D αἱ δὲ, διὰ νόσους γίνονται καὶ μανίας ἐνίοις· ὥσπερ ὁ τὴν μητέρα καθιερεύσας, καὶ φαγὼν, καὶ ὁ τοῦ συνδούλου τὸ ἧπαρ. αἱ δὲ, νοσηματώδεις, ἢ ἐξ ἔθους· οἷον, τριχῶν τίλσεις, καὶ ὀνύχων τρώξεις· ἔτι δ' ἀνθράκων, καὶ γῆς. πρὸς δὲ τούτοις, ἡ τῶν ἀφροδισίων τοῖς ἄρρεσι· τοῖς μὲν γὰρ, φύσει· τοῖς δ', ἐξ ἔθους συμβαίνουσιν· οἷον, τοῖς ὑβριζομένοις ἐκ
E παίδων. ὅσοις μὲν οὖν ἡ φύσις αἰτία, τούτους μὲν, οὐδ' ἂν εἷς εἴποι ἀκρατεῖς· ὥσπερ οὐδὲ τὰς γυναῖκας, ὅτι οὐκ ὀπυίουσιν, ἀλλ' ὀπυίονται· ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς νοσηματωδῶς ἔχοντας δι' ἔθος. τὸ μὲν οὖν ἔχειν ἕκαστα τούτων, ἔξω τῶν ὅρων ἐστὶ τῆς κακίας, καθάπερ καὶ ἡ θηριότης· τὸ δ' ἔχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι, οὐχ ἡ ἁπλῆ ἀκρασία, ἀλλ' ἡ καθ' ὁμοιότητα,
F καθάπερ καὶ τὸν περὶ τοὺς θυμοὺς ἔχοντα τοῦτον τὸν τρόπον τοῦ πάθους· ἀκρατῆ δ' οὐ λεκτέον.

πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν θηριώδεις αἱ δὲ νοσηματώδεις εἰσίν· ὁ μὲν γὰρ φύσει τοιοῦτος, οἷος δεδιέναι πάντα κἂν ψοφήσῃ μῦς, θηριώδη δειλίαν δειλός· ὁ δὲ τὴν γαλῆν ἐδεδίει διὰ νόσον· καὶ τῶν ἀφρόνων οἱ μὲν ἐκ φύσεως ἀλόγιστοι, καὶ μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες, θηριώδεις, ὥσπερ ἔνια γένη τῶν πόρρω βαρβάρων. οἱ δὲ διὰ νόσους, οἷον τὰς ἐπιληπτικάς, ἢ μανίας, νοσηματώδεις. τούτων δ', ἔστι μὲν ἔχειν τινὰ ἐνίοτε μόνον, μὴ κρατεῖσθαι δέ. λέγω δὲ, οἷον εἰ Φάλαρις κατεῖχεν, ἐπιθυμῶν παιδίου φαγεῖν, ἢ πρὸς ἀφροδισίων ἄτοπον ἡδονήν· ἔστι δὲ καὶ κρατεῖσθαι, μὴ μόνον ἔχειν. ὥσπερ οὖν καὶ μοχθηρία, ἡ μὲν κατ' ἄνθρωπον, ἁπλῶς λέγεται μοχθηρία· ἡ δὲ κατὰ πρόσθεσιν, ὅτι θηριώδης, ἢ νοσηματώδης, ἁπλῶς δ' οὔ. τὸν αὐτὸν τρόπον δῆλον, ὅτι καὶ ἀκρασία ἐστὶν, ἡ μὲν θηριώδης· ἡ δὲ νοσηματώδης· ἁπλῶς δὲ, ἡ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολασίαν μόνη. ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτειά ἐστι μόνον περὶ ἅπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύνη, καὶ ὅτι περὶ τὰ ἄλλα ἐστὶν ἄλλο εἶδος ἀκρασίας, λεγόμενον κατὰ μεταφορὰν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, δῆλον.

Κεφάλαιον ϛ.

Ὅτι δὲ καὶ ἧττον αἰσχρὰ ἀκρασία ἡ τοῦ θυμοῦ, ἢ ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν, θεωρήσωμεν. ἔοικε γὰρ ὁ θυμὸς, ἀκούειν μέν τι τοῦ λόγου, παρακούειν δέ· καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν διακόνων, οἳ πρὶν ἀκοῦσαι πᾶν τὸ λεγόμενον, ἐκθέουσιν, εἶτα ἁμαρτάνουσι τῆς προστάξεως· καὶ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος, ἂν μόνον ψοφήσῃ, ὑλακτοῦσιν. οὕτως ὁ θυμὸς, διὰ θερμότητα καὶ ταχυτῆτα τῆς φύσεως, ἀκούσας μέν, οὐκ ἐπίταγμα δ' ἀκούσας, ὁρμᾷ πρὸς τὴν τιμωρίαν. ὁ μὲν γὰρ λόγος ἢ ἡ φαντασία, ὅτι ὕβρις ἢ ὀλιγωρία, ἐδήλωσεν· ὁ δ', ὥσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τῷ τοιούτῳ πολεμεῖν, χαλεπαίνει δὴ εὐθύς· ἡ δ' ἐπιθυμία, ἐὰν μόνον εἴπῃ ὅτι ἡδὺ ὁ λόγος, ἢ ἡ αἴσθησις, ὁρμᾷ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν. ὥσθ' ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως· ἡ δ' ἐπιθυμία οὔ. αἰσχίων οὖν.

A Omnis enim modum superans vitiositas & amentia, & timiditas, & intemperantia, & saeuitia, vel ferina est vel morbosa. Nam qui natura talis est, vt omnia extimescat, etiamsi mus stridorem ediderit, ferina quadam timiditate timidus est. Alius erat, qui felem morbo affectus metuebat. Et ex amentium numero, ij qui natura stulti & inconsiderati sunt, sensuque duntaxat viuunt, ferarum sunt similes: quemadmodum nonnullae longinquorum barbarorum nationes. B Qui verò propter morbos veluti comitiales, vel furores, ij sunt morbosi. Nihil obstat autem quo minus aliquis interdum his vitijs affectus sit tantùm sed non vincatur. hoc dico vt si Phalaris, cùm pusionem concupisceret vel ad edendum, vel ad potiendum absurda rerū venerearum voluptate se cohibeat & contineat. Neque verò quicquam obstat, quo minus et ab his vincatur, non solum affectus C vitio sit. Quemadmodum igitur & improbitas alia absolutè dicitur improbitas, ea quae in hominem cadit: alia cum adiectione, quia improbitas ferina, aut morbosa, non absolutè: sic nimirum & incontinentia est alia ferina & immanis, alia morbosa: simpliciter autem & absolutè ea sola, quae humanae intemperantiae conuenit. Incontinentiam igitur & continentiam in eisdem versari, in quibus intemperantia & temperantia: D in alijsque aliud incontinentiae genus situm esse, quod ex translatione nominis, non absolutè dicitur, perspicuum est.

CAPVT VI.

Nunc autem & irae, quàm cupiditatum, minus esse turpem incontinentiam cognoscamus. Videtur enim ira illa quidem aliqua ex parte rationem, sed negligenter & confusè audire ministrorū praeproperorum more, qui priusquā id omne, E quod dicitur, audierint exeunt, deinde ab actione aberrant: & vt canes, qui priusquàm attenderint, verum sit amicus, necne, si quis modò fores pulsauerit, aut strepitum aliquem ediderit, latrant: sic ira propter feruorem & celerem naturae motum, audit illa quidem rationem, sed imperio non exaudito ad poenas repetendas omni impetu fertur. Ratio enim, aut vi- F tio contumeliam, vel contemptum in facto inesse indicauit: illa proinde ac si ratiocinando concluserit, huic tali, qui contumelia affecerit, vel contemserit bellum inferre oportere, continuo saeuit, atque excandescit. Cupiditas autem si ratio deprauata, vel sensus illud esse iucundum dixerit modò, ad perfruendam voluptatem incitatur. Ita rationem ira quodammodo sequitur: cupiditas verò minime. Haec igitur turpior illa est.

Nam iræ incontinens, à ratione quodammodo superatur: ille autem alter à cupiditate, non à ratione. Præterea ignoscendum ei magis est, qui naturaleis appetitiones sequitur. Nam & iis cupiditatibus danda venia est, quæ sunt omnium communes, & quatenus sunt communes. Ira autem & sæuitia magis naturalis est, quàm cupiditates immoderatæ, minimæque necessariæ: vt ille, qui hac defensione, cur patrem verberaret, vtebatur. Nam iste (inquit) suum verberauit, & ille suum, & hic quoque me, vir factus, verberabit, paruulo filio suo demonstrato. Est enim hoc nobis cognatũ. Et qui à filio trahebatur, trahendi finem facere iubebat ad foreis. Nam à se quoque vsque ad hunc locum patrem suum tractum esse. Præterea quo quisq. occultior & insidiosior est, eo est iniustior. At homo iracundus minimè est insidiator: neque ira ipsa, immò verò aperta. Cupiditas autem fallax & insidiosa, quemadmodum aiunt esse Venerem, & vt ait Homerus:

- nectentisque dolos Veneris
Dixit: tum niueo cestum de pectore soluit.
In quo sermo inerat blãdus, qui mẽte sagaci
Quamuis prudenteis spoliat.

Quare si iniustior, ergo & turpior hæc incontinentia erit, quàm quæ in ira versatur: eritque adeo hæc absolutè incontinentia, & quodammodo vitiositas. Præterea nemo dolens stuprũ infert alteri. At qui ira incitatus aliquid facit, dolens facit: qui stuprum infert, cum voluptate infert. Si igitur ea quæque sunt iniustissima, propter quæ iure optimo irascimur: profectò incontinentia ob cupiditatem suscepta iniustior est. Non inest enim in ira voluptaria libido. Incontinentiam igitur eam, quæ in cupiditatibus versatur, iræ incontinentia turpiorem esse: continentiamque & incontinentiam in cupiditatibus, & corporis voluptatibus versari, perspicuum est. Harum autem ipsarum differentiæ sunt cognoscendæ. Nam quemadmodum initio à nobis dictum est, aliæ sunt humanæ & naturales tum genere, tum magnitudine: aliæ immanes & ferinæ: aliæ ex corporis debilitationibus & morbis natæ. Quarum in primis versantur temperantia duntaxat, & intemperantia. Itaque neque temperanteis, neq. intẽperanteis bestias dicimus, nisi per translationem sermonis, etiamsi omnino animantium genus aliud ab alio libidine, & profusa ad rem veneream petulantia, & omnium rerum edacitate differat. Non enim consilium vllum habent, nullaq. rationis agitatione prædita sunt, sed à natura desciuerunt, vt homines furiosi. Est autẽ feritas minus malũ quidẽ vitiositate.

A ὁ μὲν γὰρ, τοῦ θυμοῦ ἀκρατὴς, τοῦ λόγου πως ἡττᾶται· ὁ δὲ, τῆς ἐπιθυμίας, καὶ οὐ τοῦ λόγου. Ἔτι, ταῖς φυσικαῖς μᾶλλον συγγνώμη ἀκολουθεῖν ὀρέξεσιν, ἐπεὶ καὶ ἐπιθυμίαις ταῖς τοιαύταις μᾶλλον ὅσαι κοιναὶ πᾶσι, καὶ ἐφ' ὅσον κοιναί· ὁ δὲ θυμὸς, φυσικώτερον, καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων· ὥσπερ ὁ ἀπολογούμενος, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι· καὶ γὰρ οὗτος, ἔφη, τὸν ἑαυτοῦ·
B κἀκεῖνος τὸν ἄνωθεν· καὶ τὸ παιδίον δείξας, καὶ οὗτος ἐμὲ, ἔφη, ὅταν ἀνὴρ γένηται· συγγενὲς γὰρ ἡμῖν· καὶ ὁ ἑλκόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, παύεσθαι ἐκέλευε πρὸς ταῖς θύραις· καὶ γὰρ αὐτὸς ἑλκύσαι τὸν πατέρα μέχρις ἐνταῦθα. Ἔτι, ἀδικώτεροι οἱ ἐπιβουλότεροι. ὁ μὲν οὖν θυμώδης, οὐκ ἐπίβουλος, οὐδ' ὁ θυμὸς, ἀλλὰ φανερός. ἡ δ' ἐπιθυμία, καθάπερ τὴν Ἀφροδίτην
C φασί. Δολοπλόκου γὰρ κυπρογενοῦς· καὶ τὸν κεστὸν ἱμάντα Ὅμηρος,

Πάρφασις, ἥτ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονέοντος.

ὥστ', εἴπερ ἀδικωτέρα καὶ αἰσχίων ἡ ἀκρασία αὕτη, τῆς περὶ τὸν θυμόν ἐστι, καὶ ἁπλῶς ἀκρασία καὶ κακία πως. Ἔτι, οὐδεὶς ὑβρίζει λυπούμενος· ὁ δ' ὀργῇ ποιῶν πάντα ποιεῖ λυ-
D πούμενος· ὁ δ' ὑβρίζων, μεθ' ἡδονῆς. εἰ οὖν οἷς ὀργίζεσθαι μάλιστα δίκαιον, ταῦτα ἀδικώτερα, καὶ ἡ ἀκρασία ἡ δι' ἐπιθυμίαν. οὐ γάρ ἐστιν ἐν θυμῷ ὕβρις. ὡς μὲν τοίνυν αἰσχίων ἡ περὶ ἐπιθυμίας ἀκρασία, τῆς περὶ τὸν θυμὸν, καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικὰς, δῆλον. αὐτῶν δὲ τούτων τὰς διαφορὰς ληπτέον. ὥσπερ γὰρ εἴρηται κατ' ἀρχὰς, αἱ μὲν, ἀνθρωπικαί
E εἰσι καὶ φυσικαὶ, καὶ τῷ γένει, καὶ τῷ μεγέθει· αἱ δὲ, θηριώδεις· αἱ δὲ, διὰ πηρώσεις καὶ νοσήματα. τούτων δὲ περὶ τὰς πρώτας, σωφροσύνη καὶ ἀκολασία μόνον ἐστί. διὸ καὶ τὰ θηρία, οὔτε σώφρονα, οὔτε ἀκόλαστα λέγομεν, ἀλλ' ἢ κατὰ μεταφορὰν, καὶ εἴ τινι ὅλως ἄλλο πρὸς ἄλλο διαφέρει γένος τῶν ζῴων
F ὕβρει καὶ σιναμωρίᾳ, καὶ τῷ παμφάγον εἶναι· οὐ γὰρ ἔχει προαίρεσιν, οὐδὲ λογισμὸν, ἀλλ' ἐξέστηκε τῆς φύσεως. ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων. ἔλαττον δὲ θηριότης, κακίας·

ὁ μὲ

φοβερώτερον δέ· οὐ γὰρ διέφθαρται τὸ βέλτιστον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' οὐκ ἔχει. ὅμοιον οὖν, ὥσπερ ἄψυχον συμβάλλειν πρὸς ἔμψυχον, πότερον κάκιον· ἀσινεστέρα γὰρ ἡ φαυλότης ἀεὶ ἡ τοῦ μὴ ἔχοντος ἀρχήν· ὁ δὲ νοῦς, ἀρχή. παραπλήσιον οὖν τὸ συμβάλλειν ἀδικίαν πρὸς ἄνθρωπον ἄδικον· ἔστι γὰρ ὡς ἑκάτερον κάκιον· μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν ἄνθρωπος κακὸς, θηρίου.

Κεφάλαιον ζ

Περὶ δὲ τὰς δι' ἁφῆς καὶ γεύσεως ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ἐπιθυμίας καὶ φυγάς, περὶ ἃς ἥ τε ἀκολασία καὶ ἡ σωφροσύνη διωρίσθη πρότερον, ἔστι μὲν οὕτως ἔχειν, ὥστε ἡττᾶσθαι καὶ ὧν οἱ πολλοὶ κρείττους· ἔστι δὲ κρατεῖν, καὶ ὧν οἱ πολλοὶ ἥττους· τούτων δ', ὁ μὲν περὶ ἡδονὰς, ἀκρατής· ὁ δ', ἐγκρατής· ὁ δὲ περὶ λύπας, μαλακός· ὁ δὲ, καρτερικός. μεταξὺ δὲ ἡ τῶν πλείστων ἕξις, κἂν εἰ ῥέπουσι μᾶλλον πρὸς τὰς χείρους. ἐπεὶ δ' ἔνιαι τῶν ἡδονῶν, ἀναγκαῖαί εἰσιν· αἱ δ', οὔ· καὶ μέχρι τινός· αἱ δ' ὑπερβολαὶ, οὔ, οὐδ' αἱ ἐλλείψεις· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἐπιθυμίας ἔχει καὶ λύπας· ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδέων, ἢ καθ' ὑπερβολὰς, ἢ διὰ προαίρεσιν, καὶ δι' αὐτὰς καὶ μηδὲν δι' ἕτερον ἀποβαῖνον, ἀκόλαστος· ἀνάγκη γὰρ τοῦτον μὴ εἶναι μεταμελητικόν· ὥστ' ἀνίατος· ὁ δ' ἐλλείπων, ὁ ἀντικείμενος· ὁ δὲ μέσος, σώφρων. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ φεύγων τὰς σωματικὰς λύπας, μὴ δι' ἧτταν, ἀλλὰ διὰ προαίρεσιν. τῶν δὲ μὴ προαιρουμένων, ὁ μὲν ἄγεται, διὰ τὴν ἡδονήν· ὁ δὲ, διὰ τὸ φεύγειν τὴν λύπην, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας· ὥστε διαφέρουσιν ἀλλήλων. παντὶ δ' ἂν δόξειε χείρων εἶναι, εἴ τις μὴ ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, πράττοι τι αἰσχρὸν, ἢ εἰ σφόδρα ἐπιθυμῶν· καὶ εἰ μὴ ὀργιζόμενος τύπτοι, ἢ εἰ ὀργιζόμενος· τί γὰρ ἂν ἐποίει, ἐν πάθει ὤν; διὸ ὁ ἀκόλαστος, χείρων τοῦ ἀκρατοῦς. τῶν δὴ λεχθέντων, τὸ μὲν μαλακίας εἶδος μᾶλλον· ὁ δ', ἀκόλαστος. ἀντίκειται δὲ τῷ μὲν ἀκρατεῖ ὁ ἐγκρατής· τῷ δὲ μαλακῷ, ὁ καρτερικός·

A sed horribilius tamen. Neq. n. corruptũ est in illis, id quod est optimum, quomodò in homine: sed eo carent. Simile igitur est, vt si inanimum cum animato conferatur, vtrum sit peius. Innocẽtior enim minusque perniciosa semper improbitas eius est, quod principium non habet. Mens autem principium est. Simile igitur est, vt si iniustitiam cum homine iniusto cõferas. Nam fieri potest, vt vtrumque altero sit peius. B Infinitis certe partibus plura mala intulerit homo vitiosus & improbus quam fera.

CAPVT VII.

IN voluptatibus autem & doloribus, quę tactu & gustatu percipiuntur, temque in earum cupiditatibus & fugis (in quibus temperantia & intemperantia supra posita est) potest quis ita affectus esse, vt etiam ab eis vincatur, quibus plerisque C sunt superiores: potest rursus fieri vt etiam eas vincat, à quibus vulgus superatur. Horum autem is qui à voluptatibus vincitur, incontinens: qui voluptatum victor est, continens: & qui doloribus est inferior, fractus & mollis: qui superior, patiens dicendus est. Sunt autem maxima partis hominum habitus inter hos interiecti: quamuis ad vitiosos magis vergere videantur. D Quoniam autem voluptates aliæ sunt necessariæ, aliæ non necessariæ: & illæ quidem vsque ad aliquem finem necessariæ: earum verò neque nimium, neque parum sunt necessaria (simul terque de cupiditatibus & doloribus est sentiendum) qui iucunditates aut immoderatas, aut immoderatè sequitur, si propterea quòd consilium cepit huiusmodi, & propter ipsas, non propter aliud quicquam, quod ex eis redeat, is intemperans est. Hunc enim ne- E cesse est non facile factorum suorum pœnitere. Itaque insanabilis est. Nam qui ita natura comparatus est, vt eum non pœniteat, is ad sanitatem nunquam reuertitur. Qui autem modum deserit in expetendis voluptatibus huic opponitur. At medius, temperans nominatur. Similiterque intemperans est, qui dolores corporis fugit non quia vincatur sed quia consilium cepit ita viuendi. Eorum autem qui consilium non ceperunt ita viuendi, alius propter voluptatem quouis impellitur: alius quia dolorem fugit ex cupiditate nascentem. Itaque inter se differunt. Nemo est autem, cui nõ videatur deterior is, qui nulla aut leni cupiditate affectus, turpe aliquid admittat, quàm qui vehementi: & qui non iratus alterum pulset, quàm qui idem faciat ira incitatus. Quid enim faceret commotus ac perturbatus? Itaque deterior est incontinente, intemperans. Eorum igitur qui suprà à nobis dicti sunt, alter magis est mollis, alter incontinens. Opponitur autem incontinenti cõtinens: molli patiens

Patientia enim est in resistendo, cótinentia in vincendo. Aliud est autem resistere, aliud vincere: quemadmodum aliud est non vinci, aliud vincere. Quare & cótinentia optabilius quiddam est, quàm patientia. Iam verò qui modum deserit in iis, quibus plerique obsistunt, & obsistere possunt, is mollis & delicatus est. Delitiæ enim mollities quædam est. vt qui vestem trahit ne quid in ea attollenda laboris suscipiat ac doloris: & cùm ægrum imitetur, miserum se esse non arbitratur, qui tamen misero sit similis. Itemque de continentia & incontinentia sentiendum. Neque enim si, quis à vehementibus & immodicis voluptatibus aut doloribus superetur, mirum debeat videri: Immò verò venia sit dignus, si obsistendo vincatur: vt Theodectæ Philoctetes à vipera percussus, vel Carcyni Cercyon in Alope: & vt qui risum comprimere conantes, vniuersum profundunt, quod Xenophanto accidit: sed si quis quibus voluptatibus multi possunt obsistere, ab iis superetur, neque possit contrà niti, non propter generis naturam, aut morbum, quemadmodum Persarum regibus mollities propter genus innata est, & vt fœmina à mare distat. Atque etiam is, qui ludo & ioco magnopere deditus est, videtur esse intemperans. Sed mollis est potius. Ludus enim, remissio animorum est, siquidem est requies. In his autem, qui modum iocandi ac ludendi superant, iocosus numeratur. Incontinentia autem alia est festinatio præceps, alia imbecillitas. Alij enim posteaquam deliberauerunt, non constant in eis, quæ deliberata sunt, propter perturbationem: alios autem, quia non consultarunt, neque deliberarunt, quouis trahit ac rapit perturbatio. Nonnulli enim, vt ij qui se ipsi antè titillarunt non titillantur ab alio: sic quia præsenserunt, ac præuiderunt seipsos denique ac rationis iudicium ante expergefecerunt, a perturbatione non vincuntur, siue iucunditatem ostentet siue dolorem intentet. Maximè autem & ij, quos acuta, & ij quos atra bilis vexat, præcipiti illa incontinentia sunt incontinentes. Illi enim propter celeritatem, hi propter acrimoniam seu vehementiam, rationem non opperiuntur eo quòd species animo oblatas, visionesque facilè sequantur.

A τὸ μὲν γὰρ καρτερεῖν, ἐστὶν ἐν τῷ ἀντέχειν. ἡ δὲ ἐγκράτεια, ἐν τῷ κρατεῖν. ἕτερον δὲ τὸ ἀντέχειν καὶ κρατεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ἡττᾶσθαι τοῦ νικᾶν· διὸ καὶ αἱρετώτερον ἐγκράτεια καρτερίας ἐστίν. ὁ δὲ ἐλλείπων πρὸς ἃ οἱ πολλοὶ καὶ ἀντιτείνουσι, καὶ δύνανται, οὗτος μαλακὸς καὶ τρυφῶν· καὶ γὰρ ἡ τρυφὴ, μαλακία τίς ἐστιν. ὃς ἕλκει τὸ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ αἴρειν λύπην· καὶ μιμούμενος τὸν κάμνοντα, B οὐκ οἴεται ἄθλιος εἶναι, ἀθλίῳ ὅμοιος ὤν. ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ περὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν. οὐ γὰρ εἴ τις ἰσχυρῶν καὶ ὑπερβαλλουσῶν ἡδονῶν ἡττᾶται, ἢ λυπῶν, θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ συγγνωμονικὸν εἰ ἀντιτείνων, ὥσπερ ὁ Θεοδέκτου Φιλοκτήτης ὑπὸ τοῦ ἔχεως πεπληγμένος· ἢ ὁ Καρκίνου ἐν τῇ Ἀλόπῃ Κερκύων· καὶ ὥσπερ οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὸν γέλωτα, ἀθρόον ἐκκαγχάζουσιν, C οἷον συνέπεσε Ξενοφάντῳ. ἀλλ' εἴ τις πρὸς ἃς οἱ πολλοὶ δύνανται ἀντέχειν, τούτων ἡττᾶται, καὶ μὴ δύναται ἀντιτείνειν, μὴ διὰ φύσιν τοῦ γένους, ἢ διὰ νόσον, οἷον ἐν τοῖς Σκυθῶν βασιλεῦσιν ἡ μαλακία διὰ τὸ γένος, καὶ ὡς τὸ θῆλυ πρὸς τὸ ἄρρεν διέστηκε. δοκεῖ δὲ καὶ ὁ παιδιώδης, ἀκόλαστος εἶναι. ἔστι δὲ μαλακός· ἡ γὰρ παιδιὰ, ἄνεσίς ἐστιν, εἴπερ ἀνάπαυσίς τις. τῶν δὲ πρὸς ταύτην ὑπερβαλλόντων, D ὁ παιδιώδης ἐστίν. ἀκρασίας δὲ, τὸ μὲν, προπέτεια· τὸ δὲ, ἀσθένεια. οἱ μὲν γὰρ βουλευσάμενοι, οὐκ ἐμμένουσιν οἷς ἐβουλεύσαντο, διὰ τὸ πάθος. οἱ δὲ, διὰ τὸ μὴ βουλεύσασθαι, ἄγονται ὑπὸ τοῦ πάθους. ἔνιοι γὰρ, ὥσπερ οἱ προγαργαλίσαντες, οὐ γαργαλίζονται, οὕτω καὶ προαισθόμενοι καὶ προϊδόντες, ἢ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν λογισμὸν, οὐχ ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ E πάθους, οὔτ' ἂν ἡδὺ ᾖ, οὔτ' ἂν λυπηρόν. μάλιστα δὲ οἱ ὀξεῖς καὶ μελαγχολικοὶ, τὴν προπετῆ ἀκρασίαν εἰσὶν ἀκρατεῖς· οἱ μὲν γὰρ, διὰ τὴν ταχύτητα· οἱ δὲ, διὰ τὴν σφοδρότητα, οὐκ ἀναμένουσι τὸν λόγον, διὰ τὸ ἀκολουθητικοὶ εἶναι τῇ φαντασίᾳ.

F

CAPVT VIII.

INcontinentem autem, vt suprà diximus, non facilè suorum factorum pœnitet. Perstat enim in consilio suscepto. Incontinens autem omnis, eiusmodi est quodammodo, vt eum facilè pœniteat. Itaque non

Κεφάλαιον η.

ΕΣτι δὲ, ὁ μὲν ἀκόλαστος, ὥσπερ ἐλέχθη, οὐ μεταμελητικός· ἐμμένει γὰρ τῇ προαιρέσει· ὁ δὲ ἀκρατὴς, μεταμελητικὸς πᾶς. διὸ οὐχ ὥσπερ ἠπορήσαμεν, οὕτω καὶ ἔχει.

ἀλλ' ὁ

ἀλλ', ὁ μὲν, αἴτιος· ὁ δὲ, ἰατός. ἔοικε γὰρ, ἡ μὲν μοχθηρία, τῶν νοσημάτων οἷον ὑδέρῳ καὶ φθίσει· ἡ δὲ ἀκρασία, τοῖς ἐπιληπτικοῖς. ἡ μὲν γὰρ, συνεχὴς· ἡ δὲ, οὐ συνεχὴς πονηρία. καὶ ὅλως δ' ἄλλο τὸ γένος ἀκρασίας καὶ κακίας. ἡ μὲν γὰρ κακία, λανθάνει· ἡ δὲ ἀκρασία, οὐ λανθάνει. αὐτῶν δὲ τούτων βελτίους οἱ ἐκστατικοὶ, ἢ οἱ τὸν λόγον ἔχοντες μὲν, μὴ ἐμμένοντες δέ· ὑπ' ἐλάττονος γὰρ πάθους ἡττῶνται, καὶ οὐκ ἀπροβούλευτοι, ὥσπερ ἅτεροι· ὅμοιος γὰρ ὁ ἀκρατής ἐστι τοῖς ταχὺ μεθυσκομένοις, καὶ ὑπ' ὀλίγου οἴνου, καὶ ἐλάττονος ἢ ὡς οἱ πολλοί. ὅτι μὲν οὖν κακία ἡ ἀκρασία οὐκ ἔστι, φανερόν· ἀλλὰ πῃ ἴσως. τὸ μὲν γὰρ, παρὰ προαίρεσιν· τὸ δὲ, κατὰ προαίρεσιν ἐστίν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅμοιόν γε κατὰ τὰς πράξεις, ὥσπερ τὸ Δημοδόκου εἰς Μιλησίους, Μιλήσιοι ἀξύνετοι μὲν οὐκ εἰσὶν, δρῶσι δ' οἷά περ οἱ ἀξύνετοι· καὶ οἱ ἀκρατεῖς, ἄδικοι μὲν οὐκ εἰσίν, ἀδικοῦσι δέ. ἐπεὶ δ', ὁ μὲν, τοιοῦτός ἐστιν, οἷος διὰ τὸ μὴ πεπεῖσθαι διώκειν τὰς καθ' ὑπερβολὴν καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον σωματικὰς ἡδονάς· ὁ δὲ, πέπεισται, διὰ τὸ τοιοῦτος εἶναι οἷος διώκειν αὐτάς· ἐκεῖνος μὲν οὖν εὐμετάπειστος· οὗτος δ' οὔ. ἡ γὰρ ἀρετὴ καὶ μοχθηρία τὴν ἀρχὴν, ἡ μὲν φθείρει, ἡ δὲ, σώζει. ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τὸ οὗ ἕνεκα, ἀρχή, ὥσπερ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς αἱ ὑποθέσεις. οὔτε δὴ ἐκεῖ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῶν ἀρχῶν, οὔτε ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀρετὴ ἢ φυσικὴ, ἢ ἐθιστὴ τοῦ ὀρθοδοξεῖν περὶ τὴν ἀρχήν. σώφρων μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος· ἀκόλαστος δ', ὁ ἐναντίος. ἔστι δέ τις διὰ πάθος ἐκστατικὸς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὃν ὥστε μὲν μὴ πράττειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, κρατεῖ τὸ πάθος· ὥστε δ' εἶναι τοιοῦτον οἷον πεπεῖσθαι διώκειν ἀνέδην δεῖν τὰς τοιαύτας ἡδονάς, οὐ κρατεῖ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀκρατὴς, βελτίων τοῦ ἀκολάστου, οὐδὲ φαῦλος ἁπλῶς· σώζεται γὰρ τὸ βέλτιστον, ἡ ἀρχή. ἄλλος δ', ἐναντίος, ὁ ἐμμενετικὸς, καὶ οὐκ ἐκστατικὸς, διά γε τὸ πάθος. φανερὸν δὴ ἐκ τούτων, ὅτι ἡ μὲν, σπουδαία ἕξις· ἡ δὲ, φαύλη.

A ita se res habet, vt supra dubitauimus: sed hic quidem sanabilis est, ille autem insanabilis. Similis enim est vitiositas aquæ inter cutem, & tabi: incontinentia autem morbis comitialibus. Illa enim assidua & perpetua est: hæc non est perpetua improbitas. Atque in summa aliud est incontinentiæ genus, aliud vitiositatis. Vitiositas enim latet: non latet incontinentia. Horum autem ipsorum ij sunt meliores, qui B facilè de sententia deducuntur, quam qui ratione in consilium adhibita, in ea non perstant. Hi enim primum à minore perturbatione superantur: deinde non sine deliberatione ante: vt illi alteri. Similis est enim incontinens hic, quem imbecillum diximus, iis, qui citò, & modico vino, & pauciore quàm vulgus fiunt ebrij. Incontinentiam igitur non esse vitiositatem, perspicuum est, nisi forte aliqua ra- C tione. Hæc enim à consilio auersa est: illa consilio congruit. In actionibus tamen reperiuntur similes: quale illud est Demodoci in Milesios. Milesij non sunt illi quidem stulti, sed tamen eadem faciunt quæ stulti: sic incontinentes non sunt illi quidem iniusti, sed iniuste faciunt tamen. Quoniam autem incontinens eiusmodi est, vt non quòd ita sibi persuaserit, immoderatas & à recta ratione alienas se- D quatur corporis voluptates: intemperans verò sibi persuasit ita viuendum esse, quia talis est, vt eas sequatur: ergo ille facile de sententia deducetur hic non item. Nam vt virtus principium tuetur & conseruat, ita vitiositas perdit, atque extinguit. In actionibus autem id, cuius gratia illæ suscipiuntur, principium est: vt in Mathematicis ea, quæ posita & concessa sunt. Neque igitur illic principia ratione doceri pos- E sunt: neque hic, sed virtus aut naturalis, aut ea, quæ ex consuetudine comparatur, rectè sentiendi de principio magistra est. Temperans igitur est is, qui talis est. Intemperans autem, qui ei contrarius. Est porrò aliquis alius, qui propter perturbationem à recta ratione auersus, de consilio quasi de gradu deijcitur: quem quidem perturbatio hactenus superat, vt non F agat quod monet & præscribit ratio: sed talis sit, vt sibi persuadeat impudenter & improbe persequendas esse huius generis voluptates non superat. Hic est incontinens, intemperante melior, neque absolutè improbus. Salua enim res est ea quæ omnium est optima, principium. Alter est huic contrarius, qui in sententia permanet, quique propter animi perturbationem de eo, quod constituit, non depellitur. Ex iis igitur perspicuum est, hunc habitum esse bonum: illum malum & vitiosum.

vtitur, sed malis vtitur. Versatur autem incontinentia & continentia in eo, quod magnæ partis hominum habitum superat. Continens enim magis, incontinens minus, quàm maxima pars hominum possit, in recta ratione permanet. Ea autem incontinentia sanabilior est, quæ inest in incontinentibus atrabile affectis, quàm eorum, qui in eo, quod deliberarunt, non permanent: faciliusque sanari possunt, qui ex consuetudine, quam qui ex natura, incontinentiam contraxerunt. Facilius est enim consuetudinem mutare, quàm naturam. Propterea enim & consuetudinem mutare difficile est, quia naturæ similis est: quemadmodum ait Euenus,

Multos, quod partum est meditando, permanet annos,

Atque in naturam tandē conuertitur vsus.

Quid igitur sit continentia, quid incontinentia: quid tollerantia, & mollities: & quam inter se hi habitus rationē habeant, hactenus à nobis expositum est.

CAPVT XI.

De voluptate autem & dolore cognoscere, eius hominis est, qui in ciuilis prudentiæ studio se versari profitetur. Hic enim vltimi bonorum omnium magister, & veluti architectus est: quod intuentes, vnumquidque partim malum, partim bonum simpliciter dicere solemus. Præterea verò necessariò nobis de iis disputandum & considerandum est. Nam cùm virtutes & vitia, quæ ad mores pertinent, in voluptate ac dolore locauimus: tum plerique vitam beatam cum voluptate copulatam esse dicunt. Itaque & *μακάριον* beatum, ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, à maxime gaudendo nominarunt. Primum igitur sunt qui nullam voluptatem bonum esse censent, neque per se, neque ex euentu: non enim idem esse bonum & voluptatem. Alij nonnullas esse bonas, multas verò malas. Tertij disputant, etiam si voluptates omnes sint bonum, non posse fieri tamen, vt summum bonum sit voluptas. Omnino igitur non est bonum: quia voluptas omnis ad naturam ortus est, qui sensu percipi possit. At nullus ortus finibus est cognatus: vt nulla ædificatio cum ædibus cognationem habet. Præterea temperans fugit voluptates: tum prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Deinde prudenter sentiendi facultatem impediunt voluptates, eoque magis, quo quisque magis delectatur: qualis est ea, quæ ex rebus venereis percipitur. In ea voluptate enim neminem quicquam animo agitare, aut ratione explicare posse. Præterea voluptatis ars nulla est, atqui quicquid est bonum, artis opus est. Tum verò voluptates pueri & belluæ persequuntur. Non omnes autem esse bonas id decla-

A πονηρὸς δὲ χρηστός. ἔστι δ' ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια περὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τῶν πολλῶν ἕξεως· ὁ μὲν γὰρ ἐμμένει μᾶλλον, ὁ δ' ἧττον, τῆς τῶν πλείστων δυνάμεως. εὐιατοτέρα δὲ τῶν ἀκρασιῶν, ἣν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύονται, τῶν βουλευομένων μὲν, μὴ ἐμμενόντων δὲ· καὶ οἱ δι' ἐθισμοῦ ἀκρατεῖς, τῶν φυσικῶν· ῥᾷον γὰρ ἔθος μετακινῆσαι φύσεως· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ ἔθος χαλεπὸν, ὅτι τῇ φύσει ἔοικεν, ὥσπερ καὶ B Εὔηνος λέγει,

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμεναι φίλε, καὶ δὴ

Ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

τί μὲν οὖν ἐστιν ἐγκράτεια, καὶ τί ἀκρασία, καὶ τί καρτερία, καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὗται πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

Κεφάλαιον ια.

C Περὶ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι, τοῦ τὴν πολιτικὴν φιλοσοφοῦντος· οὗτος γὰρ τοῦ τέλους ἀρχιτέκτων, πρὸς ὃ βλέποντες ἕκαστον, τὸ μὲν, κακὸν τὸ δὲ, ἀγαθὸν ἁπλῶς λέγομεν. ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπισκέψασθαι περὶ αὐτῶν· τήν τε γὰρ ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν τὴν ἠθικὴν περὶ λύπας καὶ ἡδονὰς ἔθεμεν· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οἱ πλεῖστοι μεθ' ἡδονῆς εἶναί D φασι· διὸ καὶ τὸν μακάριον ὠνομάκασιν ἀπὸ τοῦ χαίρειν. τοῖς μὲν οὖν δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ εἶναι ἀγαθὸν, οὔτε καθ' αὑτὸ, οὔτε κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ εἶναι ταὐτὸ ἀγαθὸν καὶ ἡδονήν. τοῖς δὲ, ἔνιαι μὲν εἶναι, αἱ δὲ πολλαὶ, φαῦλαι. ἔτι δὲ τούτων τρίτον, εἰ καὶ πᾶσαι ἀγαθὸν, ὅμως μὴ ἐνδέχεσθαι εἶναι τὸ ἄριστον ἡδονήν. ὅλως μὲν οὖν οὐκ ἀγαθὸν, ὅτι πᾶσα ἡδονὴ E γένεσίς ἐστιν εἰς φύσιν αἰσθητή, οὐδεμία δὲ γένεσις συγγενὴς τοῖς τέλεσιν· οἷον οὐδεμία οἰκοδόμησις οἰκίᾳ. ἔτι, ὁ σώφρων φεύγει τὰς ἡδονάς. ἔτι, ὁ φρόνιμος τὸ ἄλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ. ἔτι, ἐμπόδιον τῷ φρονεῖν αἱ ἡδοναὶ, καὶ ὅσῳ μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον· οἷον τὴν τῶν ἀφροδισίων· οὐδένα γὰρ ἂν δύνασθαι F νοῆσαί τι ἐν αὐτῇ. ἔτι, τέχνη οὐδεμία ἡδονῆς· καίτοι πᾶν ἀγαθὸν, τέχνης ἔργον. ἔτι, τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς. τοῦ δὲ μὴ πάσας σπουδαίας, ὅτι εἰσὶ καὶ

αἰσχραί τε καὶ ὀνειδιζόμεναι, καὶ ὅτι βλαβεραί· νοσώδη γὰρ ἔνια τῶν ἡδέων. ἔτι δ' ὅτι οὐκ ἄριστον ἡ ἡδονή, ὅτι οὐ τέλος, ἀλλὰ γένεσις· τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν ταῦτ' ἐστίν.

Κεφάλαιον ιβ.

ΟΤι δ' οὐ συμβαίνει διὰ ταῦτα μὴ εἶναι ἀγαθόν, μηδὲ τὸ ἄριστον, ἐκ τῶνδε δῆλον. πρῶτον μέν, ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν διχῶς· τὸ μὲν γὰρ ἁπλῶς, τὸ δὲ τινί· καὶ αἱ φύσεις καὶ αἱ ἕξεις ἀκολουθήσουσιν, ὥστε καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις ἀκολουθήσουσιν· καὶ αἱ φαῦλαι δοκοῦσαι εἶναι, αἱ μὲν ἁπλῶς φαῦλαι, τινὶ δ' οὔ, ἀλλ' αἱρεταὶ τῷδε· ἔνιαι δ', οὐδὲ τῷδε, ἀλλὰ ποτὲ καὶ ὀλίγον χρόνον· αἱρεταὶ δ' οὔ· αἱ δ' οὐδ' ἡδοναί, ἀλλὰ φαίνονται, ὅσαι μετὰ λύπης, καὶ ἰατρείας ἕνεκεν· οἷον αἱ τῶν καμνόντων. ἔτι, ἐπεὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ μὲν ἐνέργεια, τὸ δ' ἕξις, κατὰ συμβεβηκός, αἱ καθιστᾶσαι εἰς τὴν φυσικὴν ἕξιν, ἡδεῖαί εἰσιν. ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ὑπολοίπου ἕξεως καὶ φύσεως· ἐπεὶ καὶ ἄνευ λύπης καὶ ἐπιθυμίας εἰσὶν ἡδοναί· οἷον αἱ τοῦ θεωρεῖν ἐνέργειαι, τῆς φύσεως οὐκ ἐνδεοῦς οὔσης. σημεῖον δ' ὅτι οὐ τῷ αὐτῷ ἡδεῖ χαίρουσιν, ἀναπληρουμένης τε τῆς φύσεως καὶ καθεστηκυίας· ἀλλὰ καθεστηκυίας μέν, τοῖς ἁπλῶς ἡδέσιν· ἀναπληρουμένης δὲ καὶ τοῖς ἐναντίοις· καὶ γὰρ ὀξέσι καὶ πικροῖς χαίρουσιν· ὧν οὐδὲν οὔτε φύσει ἡδύ, οὔθ' ἁπλῶς ἡδύ· ὥστε οὐδ' αἱ ἡδοναί. ὡς γὰρ τὰ ἡδέα πρὸς ἄλληλα συνέστηκεν, οὕτω καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τούτων. ἔτι οὐκ ἀνάγκη ἕτερόν τι βέλτιον εἶναι τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ τινές φασι τὸ τέλος τῆς γενέσεως· οὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν αἱ ἡδοναί, οὐδὲ μετὰ γενέσεως πᾶσαι, ἀλλ' ἐνέργειαι καὶ τέλος· οὐδὲ γινομένων συμβαίνουσιν, ἀλλὰ χρωμένων καὶ τέλος, οὐ πασῶν ἕτερόν τι, ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν τελέωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως· διὸ καὶ οὐ καλῶς ἔχει τὸ αἰσθητὴν γένεσιν φάναι εἶναι τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ μᾶλλον λεκτέον ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως· ἀντὶ δὲ τοῦ αἰσθητήν, ἀνεμπόδιστον. δοκεῖ δὲ γένεσίς τις εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθὸν εἶναι

A rat, quòd sunt etiam aliquæ turpes, & quæ vitio vertuntur, & quæ damnum afferunt. Quædam enim eorum, quæ iucunda sunt, morbos gignunt. Iā verò neque summum bonum est voluptas, quia non finis, sed ortus est. Atque hæc fere sunt, quæ contra voluptatem disputantur.

CAPVT XII.

B EX his autem non effici, vt neque bonum, neque summum bonum sit voluptas, ea, quæ dicemus declarabunt. Primum, quia cū duobus modis dicatur bonum: vnumque sit, quod absolute & per se bonum est: alterum, quod alicui est bonū: eandem partitionem sequentur & naturæ & habitus: eandem igitur & motiones & ortus. Et quæ malæ videntur voluptates, earum aliæ sunt simpliciter malæ, sed alicui non malæ, immò huic optabiles, aliæ ne huic quidem sunt optabiles, sed ali-

C quando & non diu: non sunt tamen optabiles. Hæ autem ne sunt quidem voluptates, sed videntur, nempe quotquot cum dolore aliquo coniunctæ sunt, & quæ curationis causa adhibentur, vt ægrotorum. Præterea cùm bonum aliud sit muneris functio, aliud habitus: eæ voluptates, quæ in naturalem habitum restituunt, ex euentu iucundæ sunt. Inest autem in cupiditatibus functio habitus & naturæ aliqua re

D carentis. Sunt enim etiam aliquæ doloris & cupiditatis expertes voluptates: quales sunt functiones muneris in contemplando occupatæ, natura nihil desiderāte nullaque re egente. Illas autem non esse veras voluptates, argumento est, quòd non iisdem rebus iucundis delectantur homines, cùm expletur, & cùm in suo statu est natura. Sed natura constituta, rebus delectantur absolutè iucundis: cùm expletur

E verò etiam contrariis. Acribus enim & amaris gaudent: quorum nihil est neque natura, neque absolutè iucundum. Ergo ne voluptates quidem. Vt enim ea, quæ iucunda sunt, inter se comparantur, sic & eæ, quæ ab his oriuntur, voluptates. Nec verò necesse est aliud quicquā voluptate melius esse, vt aiunt nonnulli, finem ortu esse meliorem. Voluptates enim non sunt ortus: ne omnes quidem sunt cum ortu con-

F iunctæ: sed muneris functiones potius, & finis. Nec cùm gignuntur res aliquæ, sed cùm aliquibus rebus vtimur, eueniunt atque existunt voluptates: neque omnium voluptatum finis, quiddam ab illis diuersum est, sed earum, quæ ad naturæ perfectionem perducunt. Quapropter neque recte dicunt voluptatem ortum siue generationem esse quæ sensu percipi possit: sed dicendum fuit potius, esse functionem muneris habitus cum natura consentientis: & in locum illorum verborum, Quæ sensu percipi possit, substituendum est, Non impeditam. Idcirco autem ortum quendam esse existimant, quia propriè bonum est

CAPVT IX.

A

VTrum igitur continens sit is, qui in qualibet ratione, & in quolibet consilio perstat: an is demum, qui in recto cōsilio: Et vtrum is incontinens, qui in quolibet consilio, atque in quauis ratione non permanet, an is, qui in ratione falsa, & in cōsilio minus recto, quemadmodum suprà à nobis dubitatum est: An ex euentu quidem in quauis ratione & in quouis consilio: per se autē in vera ratione & recto cōsilio permaneat cōtinens, non permaneat incontinens videamus. Si quis enim illud propter hoc optet & expetat aut persequatur, per se quidem hoc persequi & optare dicēdus est, ex euentu verò illud prius. Per se autem, simpliciter & absolutè intelligi volumus. Itaque accidere potest, vt in qualibet opinione ille permaneat, hic ex qualibet depellatur: absolutè autem in vera ille permanet hic nō permanet. Sunt autem quidam, qui in opinione sua facilè perseuerant: atque hi sunt, quos in sententia obfirmatos & pertinaceis appellamus quales sunt ij, qui ægrè sibi aliquid à quoquam persuaderi patiūtur, quique nō facile de sentētia deducūtur: qui simile quiddam habent cōtinenti, vt prodigus liberali, & audax fidenti: sed in multis ab eo discrepāt. Cōtinēs enim propter perturbationem, & cupiditatem, sententiam nō mutat. Nam vbi fors ita tulerit facile sibi fidem fieri patietur. Pertinax autem & in sententia obfirmatus, de sententia nō decedit etiam si suadeat ratio. Deinde magna pars hominum cupiditates vltrò arcessit, ac recipit, seseq; ea voluptatibus duci facilè patitur. Obfirmati autem in sententia sunt ij, qui præcipuas quasdam sententias in animum induxerūt, indoctique & agrestes homines. Atque ij quidem, qui præcipuas sententias in animum induxerūt, propter voluptatem ac dolorem sunt pertinaces. Lætātur enim cùm vincūt, si de sententia sua nō deducātur: & grauiter molesteque ferunt, si sua veluti decreta rescindātur atque infirmentur. Itaque incōtinenti, quàm continenti, sunt similiores. Sunt autem nōnulli, qui non perstant in eis, quæ ipsi decreuernnt & comprobarunt, sed non propter incontinentiam: vt in Sophoclis Philoctete Neoptolemus. Atqui propter voluptatem in sententia non perstitit: at honestā. Nam vera loqui, erat ei pulchru[m] que honestum: persuasum autem ei fuerat ab Vlysse, vt mentiretur. Nō enim qu[i] voluptate adductus aliquid agit, intemperans est, neque improbus, neque incō[tinens] sed qui turpi. Quoniam autem est etiam aliquis eiusmodi, qui minus, quam de[cet] corporis voluptatibus delectetur, & qui in ratione non permaneat: inter hunc [&] incontinentem, medius continens locatus est. Incontinens enim propterea sese

Κεφάλαιον θ.

Πότερον οὖν ἐγκρατής ἐστιν ὁ ὁπ
λόγῳ καὶ ὁποιᾳοῦν προαιρέσει ἐ
τῇ ὀρθῇ· καὶ ἀκρατὴς δὲ, ὁ ὁποι
μὴ ἐμμένων προαιρέσει, καὶ ὁποιῳοῦν λ
ἢ ὁ τῷ ψευδεῖ λόγῳ καὶ τῇ προαιρέσει τ
ὁ, δὴ, ὥσπερ ἠπορήθη πρότερον, ἢ κατὰ συ
βεβηκὸς ὁ ὁποιᾳοῦν· καθ' αὑτὸ δὲ τῷ
B λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει, ὁ μὲν, ἐμμ
δὲ, οὐκ ἐμμένει· εἰ γάρ τις τόδε διὰ τόδε
ται ἢ διώκει, καθ' αὑτὸ μὲν, τοῦτο διώκ
αἱρεῖται· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, τὸ πρότερο
λέγομεν, τὸ καθ' αὑτό· ὥστε,
ὡς ὁποιᾳοῦν δόξῃ, ὁ μὲν, ἐμμένει ὁ δὲ, ἐ
ται· ἁπλῶς δὲ, τῇ ἀληθεῖ. εἰσὶ δέ τινες
μενετικοὶ τῇ δόξῃ· οὓς καλοῦσιν
C γνώμονας, οἷον δύσπειστοι καὶ οὐκ εὐμετ
στοι· οἳ ὅμοιον μέν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρα
ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασ
θαρραλέῳ· εἰσὶ δ' ἕτεροι κατὰ πολλά·
γὰρ, διὰ πάθος καὶ ἐπιθυμίαν οὐ μεταβ
ὁ ἐγκρατής· ἐπεὶ εὔπιστος, ὅταν τύχῃ
ὁ ἐγκρατὴς· οἱ δὲ, οὐχ ὑπὸ λόγου· ἐπι
θυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται
D ὑπὸ τῶν ἡδονῶν· εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες
διογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἄγρο
μὲν ἰδιογνώμονες, δι' ἡδονὴν καὶ λύ
χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπεί
καὶ λυποῦνται, ἐὰν ἄκυρα τὰ αὐτῶν ᾖ,
φίσματα· ὥστε μᾶλλον τῷ ἀκρατ
κασιν ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἳ το
ξασιν οὐκ ἐμμένουσιν, οὐ δι' ἀκρασί
ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ τῷ Σοφοκλέους ὁ Ν
E λεμος· καί τοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμεινεν
καλήν· τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ καλὸν
πείσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ψεύδεσθ
γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονήν τι πράττων, οὔτε ἀ
στος, οὔτε φαῦλος, οὔτε ἀκρατής· ἀλλ
αἰσχρᾶς. ἐπεὶ δ' ἔστι τις καὶ τοιοῦτος οἷος ἧ
δεῖ τοῖς σωματικοῖς χαίρων, καὶ οὐκ ἐμμέ
λόγῳ ὁ τοιοῦτος, τούτου καὶ τοῦ ἀκρατοῦς
F ἐγκρατής· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει

διὰ τὸ μᾶλλον τοῦ δέοντος, διὰ τὸ ἧττον τοῦ ὁ δ' ἐγκρατὴς ἐμμένει, καὶ οὐ δι' ἕτερον μεταβάλλει. ἐπεὶ δὲ καὶ σπουδαῖον ἡ ἐγκράτεια, ἀμφότεραι αἱ ἐναντίαι ἕξεις φαῦλαι εἰσίν, ὥσπερ καὶ φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανεράν, ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. ἐπεὶ δὲ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἡ τοῦ σώφρονος καθ' ὁμοιότητα ἠκολούθηκεν· ὅ τε γὰρ ἐγκρατὴς οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖν καὶ ὁ σώφρων, ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων, ὁ δ' οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος, οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον, ὁ δ', οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. ὅμοιοι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, ἕτεροι μὲν ὄντες, ἀμφότεροι δὲ τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν καὶ οἰόμενος δεῖν, ὁ δ' οὐκ οἰόμενος.

Κεφάλαιον ι.

Οὐδ' ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν· ἅμα γὰρ φρόνιμος καὶ σπουδαῖος τὸ ἦθος δέδεικται ὤν. ἔτι οὐ τῷ εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ τῷ πρακτικός· ὁ δ' ἀκρατὴς οὐ πρακτικός. τὸν δὲ δεινὸν οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι· διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε φρόνιμοι μὲν εἶναί τινες, ἀκρατεῖς δέ, διὰ τὸ τὴν δεινότητα διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις, καὶ κατὰ μὲν τὸν λόγον ἐγγὺς εἶναι, διαφέρειν δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν. οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος· καὶ ἑκὼν μέν· τρόπον γάρ τινα εἰδώς, καὶ ὃ ποιεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα· πονηρὸς δ' οὔ· ἡ γὰρ προαίρεσις ἐπιεικής. ὥσθ' ἡμιπόνηρος, καὶ οὐκ ἄδικος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος. ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν οὐκ ἐμμενετικὸς οἷς ἂν βουλεύσηται, ὁ δὲ μελαγχολικὸς οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως. καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, χρῆται δ' οὐδέν, ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν·

Ἡ πόλις ἐβούλεθ', ᾗ νόμων οὐδὲν μέλει.

ὁ δὲ πονηρὸς, χρωμένῃ μὲν τοῖς νόμοις,

A tionis gyro non cõtinet: quia magis quam par est voluptatibus delectatur: hic autem nomine vacans propterea quòd minus delectetur. Continens autem in ratione permanet, neque propter alterutrum sententiam mutat. Necessariò autem si continentia bonum est, ambo habitus contrarij mali sunt quemadmodum apparet: sed quia alter in paucis, & rarò reperitur, idcircò vt temperantia intemperantiæ duntaxat B videtur aduersari, sic & incõtinentiæ continentia. Sed quandoquidem ex similitudine multa dicuntur, temperantis quoque continentia ex similitudine quadam dicta est. Nam & continens & temperans eiusmodi sunt, vt nihil a ratione faciant alienum propter corporis voluptates: sed hoc interest, quòd ille prauis afficitur cupiditatibus hic non item: & hic eiusmodi est, vt nulla re delectetur præter rationem: C ille eiusmodi, vt delectetur quidem, sed non vt trahatur. Similes sunt quoque inter se incontinens & intemperans. Et cùm inter se alioquin differant, ambo corporis delectationes persequuntur: sed hic ita vt existimet eas sequi oportere, ille ita vt non existimet.

CAPVT X.

Neque verò fieri potest, vt idem vnà prudens sit, & incontinens Nam prudentem etiã bonũ virum simul esse osten- D dimus. Præterea non ex eo solum prudens aliquis est, quòd sciat, sed ex eo etiã quòd ad res agendas idoneus sit. At incontinens ad agendum ineptus est. Solertiam autem nihil prohibet incontinentem esse. Itaque etiam videntur interdum nonnulli prudentes esse & tamen incontinentes: quia solertia differt à prudentia eo modo, quo modo sup. libro diximus & propterea quia E ratione sunt diuisa illa quidem finitima, sed consilio differunt. Neque etiam incontinens instar eius est, qui scit eaque quæ scit, re considerat, & animo contemplatur: sed eius, qui dormit, vel qui vino obrutus est. Et verò sua sponte facit quidem ille: facit enim quodammodo sciens & quid, & cuius rei gratia facit: sed improbus non est tamen. Consilium enim eius bonum est. Itaq. dimidia ex parte malus est Neque iniustus F est, quoniam non est subdolus, aut insidiosus Incontinentiam enim aliqui non perstant in eis. quæ deliberarint: ij autem, qui atra bile laborant, ne ad consultandum quidem vlla ex parte apti sunt. Similis igitur est incontinens ciuitati, quæ omnia quidem decernit, quæ sunt decernenda, legésque habet bonas atque vtiles, sed nulla earum vtitur: quemadmodum Anaxandrides falsè dixit,

Consultat, à qua spernitur lex ciuitas.

Malus autem ei similis est, quæ legibus

CAPVT IX.

Vtrum igitur continens sit is, qui in qualibet ratione, & in quolibet consilio perstat: an is demum, qui in recto cōsilio: Et vtrum is incontinens, qui in quolibet consilio, atque in quauis ratione non permanet, an is, qui in ratione falsa, & in cōsilio minùs recto, quemadmodum suprà à nobis dubitatum est: An ex euentu quidem in quauis ratione & in quouis consilio: per se autē in vera ratione & recto cōsilio permaneat cōtinens, non permaneat incontinens, videamus. Si quis enim illud propter hoc optet & expetat aut persequatur, per se quidem hoc persequi & optare dicēdus est, ex euentu verò illud prius. Per se autem, simpliciter & absolutè intelligi volumus. Itaque accidere potest, vt in qualibet opinione ille permaneat, hic ex qualibet depellatur: absolutè autem in vera ille permanet hic nō permanet. Sunt autem quidam, qui in opinione sua facilè perseuerant: atque hi sunt, quos in sententia obfirmatos & pertinaceis appellamus quales sunt ij, qui ægrè sibi aliquid à quoquam persuaderi patiūtur, quique nō facilè de sentētia deducūtur: qui simile quiddam habent cōtinenti, vt prodigus liberali, & audax fidenti: sed in multis ab eo discrepūt. Cōtinēs enim propter perturbationem, & cupiditatem, sententiam nō mutat. Nam vbi fors ita tulerit, facilè sibi fidem fieri patietur. Pertinax autem & in sententia obfirmatus, de sententia nō decedit etiam si suadeat ratio. Deinde magna pars hominum cupiditates vltrò arcessit, ac recipit, seseque à voluptatibus duci facilè patitur. Obfirmati autem in sententia sunt ij, qui præcipuas quasdam sententias in animum induxerūt, indoctique & agrestes homines. Atque ij quidem, qui præcipuas sententias in animum induxerunt, propter voluptatem ac dolorem sunt pertinaces. Lætātur enim cùm vincūt, si de sententia sua nō deducātur: & grauiter molesteque ferunt, si sua veluti decreta rescindātur atque infirmentur. Itaque incōtinenti, quàm continenti, sunt similiores. Sunt autem nōnulli, qui non perstant in eis, quæ ipsi decreuerunt & comprobarunt, sed non propter incontinentiam: vt in Sophoclis Philoctete Neoptolemus. Atqui propter voluptatem in sententia non perstitit: at honestā. Nam vera loqui, erat ei pulchrum, atque honestum: persuasum autem ei fuerat ab Vlysse, vt mentiretur. Nō enim quisquis voluptate adductus aliquid agit, intemperans est, neque improbus, neque incōtinēs: sed qui turpi. Quoniam autem est etiam aliquis eiusmodi, qui minus, quam debeat, corporis voluptatibus delectetur, & qui in ratione non permaneat: inter hunc & incontinentem, medius continens locatus est. Incontinens enim propterea sese in ra-

A Κεφάλαιον θ.

Πότερον οὖν ἐγκρατής ἐστιν ὁ ὁποιῳοῦν λόγῳ καὶ ὁποιᾳοῦν προαιρέσει ἐμμένων, ἢ ὁ τῇ ὀρθῇ· καὶ ἀκρατὴς δὲ, ὁ ὁποιᾳοῦν μὴ ἐμμένων προαιρέσει, καὶ ὁποιῳοῦν λόγῳ, ἢ ὁ τῷ ψευδεῖ λόγῳ καὶ τῇ προαιρέσει τῇ μὴ ὀρθῇ, ὥσπερ ἠπορήθη πρότερον, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς ὁποιᾳοῦν· καθ' αὑτὸ δὲ τῷ ἀληθεῖ
B λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει, ὁ μὲν ἐμμένει ὁ δὲ οὐκ ἐμμένει· εἰ γάρ τις τοδὶ διὰ τοδὶ αἱρεῖται ἢ διώκει, καθ' αὑτὸ μὲν τοῦτο διώκει καὶ αἱρεῖται· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, τὸ πρότερον· ἁπλῶς δὲ λέγομεν, τὸ καθ' αὑτό· ὥστε, ἔστι μὲν ὡς ὁποιᾳοῦν δόξῃ, ὁ μὲν ἐμμένει ὁ δὲ ἐξίσταται· ἁπλῶς δὲ, τῇ ἀληθεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἱ ἐμμενετικοὶ τῇ δόξῃ· εἰσὶ δ' οὓς καλοῦσιν ἰσχυρο-
C γνώμονας, οἷον δύσπειστοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι· οἳ ὅμοιον μέν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρατεῖ· ὥσπερ ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασὺς τῷ θαρραλέῳ· εἰσὶ δ' ἕτεροι κατὰ πολλά· ὁ μὲν γὰρ, διὰ πάθος καὶ ἐπιθυμίαν οὐ μεταβάλλει, ὁ ἐγκρατής· ἐπεὶ εὔπειστος, ὅταν τύχῃ, ἔσται ὁ ἐγκρατής· ὁ δὲ, οὐχ ὑπὸ λόγου· ἐπεὶ ἐπιθυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται πολλοὶ
D ὑπὸ τῶν ἡδονῶν· εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες, οἱ ἰδιογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἄγροικοι· οἱ μὲν ἰδιογνώμονες, δι' ἡδονὴν καὶ λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπείθωνται· καὶ λυποῦνται, ἐὰν ἄκυρα τὰ αὐτῶν ᾖ, ὥσπερ ψηφίσματα· ὥστε μᾶλλον τῷ ἀκρατεῖ ἐοίκασιν ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἳ τοῖς δόξασιν οὐκ ἐμμένουσιν, οὐ δι' ἀκρασίαν, οἷον ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ τῷ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτό-
E λεμος· καίτοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμεινεν, ἀλλὰ καλήν· τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ καλὸν ἦν· ἐπείσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ψεύδεσθαι· οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονήν τι πράττων, ἐστὶν ἀκόλαστος, οὔτε φαῦλος, οὔτ' ἀκρατής· ἀλλ' ὁ δι' αἰσχράν. ἐπεὶ δ' ἔστι τις καὶ τοιοῦτος οἷος ἧττον ἢ δεῖ τοῖς σωματικοῖς χαίρειν, καὶ οὐκ ἐμμένων τῷ λόγῳ ὁ τοιοῦτος, τούτου καὶ τοῦ ἀκρατοῦς μέσος ὁ
F ἐγκρατής· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει τῷ λόγῳ

διὰ τὸ

διὰ τὸ μᾶλλον τοῦ δέοντος, διὰ τὸ ἧττον τοῦ δέοντος· ὁ A δ' ἐγκρατὴς ἐμμένει, καὶ οὐ δι' ἕτερον μεταβάλλει. εἰ δ' ἡ ἐγκράτεια σπουδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις φαύλας εἶναι, ὥσπερ καὶ φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανεράν, ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. ἐπεὶ δὲ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκρά- B τεια ἡ τοῦ σώφρονος καθ' ὁμοιότητα ἠκολούθηκεν· ὅ τε γὰρ ἐγκρατὴς οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον, διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖν καὶ ὁ σώφρων· ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων, ὁ δ' οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος, οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον· ὁ δ', οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. ὅμοιοι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, ἕτεροι μὲν ὄντες, ἀμφότεροι C δὲ τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν καὶ οἰόμενος δεῖν· ὁ δ', οὐκ οἰόμενος.

Κεφάλαιον ι.

Οὐδ' ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν· ἅμα γὰρ φρόνιμος καὶ σπουδαῖος τὸ ἦθος δέδεικται ὤν. ἔτι, οὐ τῷ εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ τῷ πρακτικός· ὁ δ' ἀκρατὴς, οὐ πρακτικός· τὸν δὲ δεινὸν D οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι· διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε φρόνιμοι μὲν εἶναί τινες, ἀκρατεῖς δέ, διὰ τὸ τὴν δεινότητα διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· καὶ κατὰ μὲν τὸν λόγον ἐγγὺς εἶναι, διαφέρειν δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν. οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος· καὶ ἑκὼν μὲν· τρόπον γάρ τινα εἰδὼς, καὶ ὃ ποιεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα· E πονηρὸς δ', οὔ· ἡ γὰρ προαίρεσις ἐπιεικής· ὥσθ' ἡμιπόνηρος, καὶ οὐκ ἄδικος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος· ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν, οὐκ ἐμμενετικὸς, οἷς ἂν βουλεύσηται· ὁ δὲ μελαγχολικὸς, οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως· καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, χρῆται δ' οὐδέν, ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν·

Ἡ πόλις ἐβούλεθ', ᾗ νόμων οὐδὲν μέλει.

ὁ δὲ πονηρὸς, χρωμένῃ μὲν τοῖς νόμοις,

tionis gyro non cōtinet: quia magis quàm par est voluptatibus delectatur: hic autem nomine vacans propterea quòd minus delectetur. Continens autem in ratione permanet, neque propter alterutrum sententiam mutat. Necessariò autem si continentia bonum est, ambo habitus contrarij mali sunt quemadmodum apparet: sed quia alter in paucis, & rarò reperitur, idcircò vt temperantia intemperantiæ duntaxat videtur aduersari, sic & incōtinentiæ continentia. Sed quandoquidem ex similitudine multa dicuntur, temperantis quoque continentia ex similitudine quadam ducta est. Nam & continens & temperans eiusmodi sunt, vt nihil à ratione faciant alienum propter corporis voluptates: sed hoc interest, quòd ille prauis afficitur cupiditatibus hic non item: & hic eiusmodi est, vt nulla re delectetur præter rationem: ille eiusmodi, vt delectetur quidem, sed non vt trahatur. Similes sunt quoque inter se incontinens & intemperans. Et cum inter se alioquin differant, ambo corporis delectationes persequuntur: sed hic ita vt existimet eas sequi oportere, ille ita vt non existimet.

CAPVT X.

Neque verò fieri potest, vt idem vnà prudens sit, & incontinens. Nam prudentem etiā bonū virum simul esse ostendimus. Præterea non ex eo solùm prudens aliquis est, quòd sciat, sed ex eo etiā quòd ad res agendas idoneus sit. At incontinens ad agendum ineptus est. Solertem autem nihil prohibet incontinentem esse. Itaque etiam videntur interdum nonnulli prudentes esse & tamen incontinentes: quia solertia differt à prudentia eo modo, quo modo sup. libro diximus & propterea quia ratione sunt duo illa quidem finitima, sed consilio differunt. Neque etiam incontinens instar eius est, qui scit eáque quæ scit, re considerat, & animo contemplatur: sed eius, qui dormit, vel qui vino obrutus est. Et verò sua sponte facit quidem ille: facit enim quodammodo sciens & quid, & cuius rei gratia faciat: sed improbus non est tamen. Consilium.n. eius bonum est. Itaq. dimidia ex parte malus est. Neque iniustus est: quoniam non est subdolus, aut insidiosus. Incontinentium enim alij non perstant in eis, quæ deliberarint: ij autem, qui atra bile laborant, ne ad consultandum quidem vlla ex parte apti sunt. Similis igitur est incontinens ciuitati, quæ omnia quidem decernit, quæ sunt decernenda, legésque habet bonas atque vtiles, sed nulla earum vtitur: quemadmodum Anaxandrides falsè dixit,

Consultat, à qua spernitur lex eius et.

Malus autem et similis est, quæ legibu

CAPVT IX.

A VTrum igitur continens sit is, qui in qualibet ratione, & in quolibet consilio perstat: an is demum, qui in recto cõsilio: Et vtrum is incontinens, qui in quolibet consilio, atque in quauis ratione non permanet, an is qui in ratione falsa, & in cõsilio minus recto, quemadmodum suprà à nobis dubitatum est: An ex euentu quidem in quauis ratione & in quouis consilio: per se autẽ in vera ratione & recto cõsilio permaneat cõtinens, non permaneat incontinens videamus. Si quis enim illud propter hoc optet & expetat aut persequatur, per se quidem hoc persequi & optare dicẽdus est, ex euentu verò illud prius. Per se autem, simpliciter & absolutè intelligi volumus. Itaque accidere potest, vt in qualibet opinione ille permaneat, hic ex qualibet depellatur: absolutè autem in vera ille permanet hic nõ permanet. Sunt autem quidam, qui in opinione sua facilè perseuerant: atque hi sunt, quos in sententia obfirmatos & pertinaceis appellamus quales sunt ij, qui ægrè sibi aliquid à quoquam persuaderi patiũtur, quique nõ facile de sentẽtia deducũtur: qui simile quiddam habent cõtinenti, vt prodigus liberali, & audax fidenti: sed in multis ab eo discrepãt. Cõtinẽs enim propter perturbationem, & cupiditatem, sententiam nõ mutat. Nam vbi fors ita tulerit facile sibi fidem fieri patietur. Pertinax autem & in sententia obfirmatus, de sententia nõ decedit etiam si suadeat ratio. Deinde magna pars hominum cupiditates vltrò arcessit, ac recipit, seseque à voluptatibus duci facilè patitur. Obfirmati autem in sententia sunt ij, qui præcipuas quasdam sententias in animum induxerũt, indoctique & agrestes homines. Atque ij quidem, qui præcipuas sententias in animum induxerũt, propter voluptatem ac dolorem sunt pertinaces. Lætãtur enim cùm vincũt, si de sententia sua nõ deducãtur: & grauiter molesteque ferunt, si sua veluti decreta rescindãtur atque infirmentur. Itaque incõtinenti, quàm continenti, sunt similiores Sunt autem nõnulli, qui non perstant in eis, quæ ipsi decreuerunt & comprobarunt, sed non propter incontinentiam: vt in Sophoclis Philoctete Neoptolemus. Atqui propter voluptatem in sententia non perstitit: at honestam. Nam vera loqui, erat ei pulchru[m] que honestum: persuasum autem ei fuerat ab Vlysse, vt mentiretur. Nõ enim qu[i] voluptate adductus aliquid agit intemperans est, neque improbus, neque incõ[tinens] sed qui turpi. Quoniam autem est etiam aliquis eiusmodi, qui minus, quam de[cet] corporis voluptatibus delectatur, & qui in ratione non permaneat: inter hunc [&] continentem, medius continens locatus est. Incontinens enim propterea sese

Κεφάλαιον θ.

A Πότερον οὖν ἐγκρατής ἐστιν ὁ ὁπ
λόγῳ καὶ ὁποιᾳοῦν προαιρέσει ἐ
νων, ὁ τῇ ὀρθῇ· καὶ ἀκρατὴς δὲ, ὁ ὁποι
μὴ ἐμμένων προαιρέσει, καὶ ὁποιῳοῦν
ἢ ὁ τῷ ψευδεῖ λόγῳ καὶ τῇ προαιρέσει
ὀρθῇ, ὥσπερ ἠπορήθη πρότερον, ἢ κατὰ σ
βεβηκὸς ὁποιᾳοῦν· καθ' αὑτὸ δὲ τῷ
B λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει, ὁ μὲν, ἐμ
δὲ οὐκ ἐμμένει. εἰ γάρ τις τόδε διὰ τόδε
ται ἢ διώκει, καθ' αὑτὸ μὲν τοῦτο διώκ
αἱρεῖται· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, τὸ πρότερ
πλῶς δὲ λέγομεν, τὸ καθ' αὑτό· ὥστε, ἔ
ὡς ὁποιᾳοῦν δόξῃ, ὁ μὲν, ἐμμένει ὁ δὲ, ἐ
ταται· ἁπλῶς δὲ, τῇ ἀληθεῖ. εἰσὶ δέ τινες
μενετικοὶ τῇ δόξῃ εἰσὶ, οὓς καλοῦσιν
C ἰσχυρογνώμονας, οἱ δύσπειστοι καὶ οὐκ εὐμετ
στοι· οἳ ὅμοιον μέν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρα
ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασ
θαρραλέῳ· εἰσὶ δὲ ἕτεροι κατὰ πολλά
γὰρ, διὰ πάθος καὶ ἐπιθυμίαν οὐ μετα
ὁ ἐγκρατής· ἐπεὶ εὔπειστος, ὅταν τύχη
ὁ ἐγκρατής ὁ δὲ, οὐχ ὑπὸ λόγου· ἐπι
θυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται
D ὑπὸ τῶν ἡδονῶν. εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμον
δογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀγρ
μὲν ἰδιογνώμονες, δι' ἡδονὴν καὶ λ
χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπ
καὶ λυποῦνται, ἐὰν ἄκυρα τὰ αὐτῶν ᾖ
-φίσματα· ὥστε μᾶλλον τῷ ἀκρατ
ἐοίκασιν ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἳ το
ξασιν οὐκ ἐμμένουσιν, οὐ δι' ἀκρασί
ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ τῷ Σοφοκλέους ὁ Ν
E λεμος· καίτοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμειν
καλήν· τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ καλὸν
πείσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ψεύδεσθ
γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονήν τι πράττων, ἐστὶν ἀ
στος, οὔτε φαῦλος, οὔτ' ἀκρατής· ἀλλ
αἰσχράν. ἐπεὶ δ' ἔστι τις καὶ τοιοῦτος οἷος
δεῖ τοῖς σωματικοῖς χαίρων, καὶ οὐκ ἐμμέν
λόγῳ ὁ τοιοῦτος, τούτου καὶ τοῦ ἀκρατοῦς
F ἐγκρατής· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει τῷ

διὰ τὸ μᾶλλον τι ἄλλον δεῖ, διὰ τὸ ἧττον τι· ὁ δ' ἐγκρατὴς μεταξὺ, καὶ οὐδεὶς δι' ἃ πρότερον εἴρηται· ἐπεὶ δ' ἔστιν ἡ ἐγκράτεια σπουδαία, ἀμφότεραι αἱ ἐναντίαι ἕξεις φαῦλαι εἰσίν, ὥσπερ καὶ φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανερὰν, ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. ἐπεὶ δὲ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἡ τοῦ σώφρονος καθ' ὁμοιότητα ἠκολούθηκεν· ὅ, τε γὰρ ἐγκρατὴς οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον, διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖν καὶ ὁ σώφρων· ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων, ὁ δ' οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον· ὁ δ', οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. ὅμοιοι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, ἕτεροι μὲν ὄντες, ἀμφότεροι δὲ τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν καὶ οἰόμενος δεῖν, ὁ δ' οὐκ οἰόμενος.

Κεφάλαιον ι.

Οὐδ' ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν· ἅμα γὰρ φρόνιμος καὶ σπουδαῖος τὸ ἦθος δέδεικται ὤν. ἔτι, οὐ τῷ εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ τῷ πρακτικός· ὁ δ' ἀκρατὴς, οὐ πρακτικός· τὸν δὲ δεινὸν οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι· διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε φρόνιμοι μὲν εἶναί τινες, ἀκρατεῖς δὲ, διὰ τὸ τὴν δεινότητα διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· καὶ κατὰ μὲν τὸν λόγον ἐγγὺς εἶναι, διαφέρειν δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν. οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος· καὶ ἑκὼν μὲν, τρόπον γάρ τινα εἰδὼς, καὶ ὃ ποιεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα· πονηρὸς δ' οὔ· ἡ γὰρ προαίρεσις ἐπιεικής· ὥσθ' ἡμιπόνηρος, καὶ οὐκ ἄδικος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος· ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν, οὐκ ἐμμενετικὸς, οἷς ἂν βουλεύσηται· ὁ δὲ μελαγχολικὸς, οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως, καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, χρῆται δ' οὐδὲν, ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν·

Ἡ πόλις ἐβούλεθ', ᾗ νόμων οὐδὲν μέλει.
ὁ δὲ πονηρὸς, χρωμένῃ μὲν τοῖς νόμοις,

A tionis gyro non cõtinet: quia magis quàm par est voluptatibus delectatur: hic autem nomine vacans propterea quòd minus delectetur. Continens autem in ratione permanet, neque propter alterutrum sententiam mutat. Necessariò autem si continentia bonum est, ambo habitus contrarij mali sunt quemadmodum apparet: sed quia alter in paucis, & rarò reperitur, idcirco vt temperantia intemperantiæ duntaxat B videtur aduersari, sic & incontinentiæ continentia. Sed quandoquidem ex similitudine multa dicuntur, temperantis quoque continentia ex similitudine quadam ducta est. Nam & continens & temperans eiusmodi sunt, vt nihil ratione faciant alienum propter corporis voluptates: sed hoc interest, quòd ille prauis afficitur cupiditatibus hic non item: & hic eiusmodi est, vt nulla re delectetur præter rationem: C ille eiusmodi, vt delectetur quidem, sed non vt trahatur. Similes sunt quoque inter se incontinens & intemperans. Et cum inter se alioquin differant, ambo corporis delectationes persequuntur: sed hic ita vt existimet eas sequi oportere, ille ita vt non existimet.

CAPVT X.

Neque verò fieri potest, vt idem vnà prudens sit, & incontinens. Nam prudentem etiã bonũ virum simul esse osten- D dimus. Præterea non ex eo solum prudens aliquis est, quòd sciat, sed ex eo etiã quòd ad res agendas idoneus sit. At incontinens ad agendum ineptus est. Solertem autem nihil prohibet incontinentem esse. Itaque etiam videntur interdum nonnulli prudentes esse & tamen incontinentes: quia solertia differt à prudentia eo modo, quo modo sup. libro diximus & propterea quia ratione sunt duo illa quidem finitima, sed E consilio differunt. Neque etiam incontinens instar eius est, qui scit eaque quæ scit, re considerat, & animo contemplatur: sed eius, qui dormit, vel qui vino obrutus est. Et vero sua sponte facit quidem ille: facit enim quodammodo sciens & quid, & cuius rei gratia facit: sed improbus non est tamen. Consilium n. eius bonum est. Itaq. dimidia ex parte malus est. Neque iniustus F est: quoniam non est subdolus, aut insidiosus. Incontinentiam enim aliqui non perstant in eis, quæ deliberarint: ij autem, qui atra bile laborant, ne ad consultandum quidem vlla ex parte apti sunt. Similis igitur est incontinens ciuitati, quæ omnia quidem decernit, quæ sunt decernenda, legésque habet bonas atque vtiles, sed nulla earum vtitur: quemadmodum Anaxandrides falsè dixit,

Consultat, à qua spernitur lex ciuitas.

Malus autem ei similis est, quæ legibus

CAPVT IX.

Vtrum igitur continens sit is, qui in qualibet ratione, & in quolibet consilio perstat: an is demum, qui in recto cõsilio: Et vtrum is incontinens, qui in quolibet consilio, atque in quauis ratione non permanet, an is, qui in ratione falsa, & in cõsilio minùs recto, quemadmodum suprà à nobis dubitatum est: An ex euentu quidem in quauis ratione & in quouis consilio: per se autẽ in vera ratione & recto cõsilio permaneat cõtinens, non permaneat incontinens videamus. Si quis enim illud propter hoc optet & expetat aut persequatur, per se quidem hoc persequi & optare dicẽdus est, ex euentu verò illud prius. Per se autem, simpliciter & absolutè intelligi volumus. Itaque accidere potest, vt in qualibet opinione ille permaneat, hic ex qualibet depellatur: absolutè autem in vera ille permanet hic nõ permanet. Sunt autem quidam, qui in opinione sua facilè perseuerant: atque hi sunt, quos in sententia obfirmatos & pertinaceis appellamus quales sunt ij, qui ægrè sibi aliquid à quoquam persuaderi patiũtur, quique nõ facile de sentẽtia deducũtur: qui simile quiddam habent cõtinenti, vt prodigus liberali, & audax fidenti: sed in multis ab eo discrepãt. Cõtinẽs enim propter perturbationem & cupiditatem, sententiam nõ mutat. Nam vbi fors ita tulerit, facile sibi fidem fieri patietur. Pertinax autem & in sententia obfirmatus, de sententia nõ decedit etiam si suadeat ratio. Deinde magna pars hominum cupiditates vltrò accersit, ac recipit, seseque a voluptatibus duci facilè patitur. Obfirmati autem in sententia sunt ij, qui præcipuas quasdam sententias in animum induxerũt: indoctique & agrestes homines. Atque ij quidem, qui præcipuas sententias in animum induxerunt, propter voluptatem ac dolorem sunt pertinaces. Lætãtur enim cùm vincũt, si de sententia sua nõ deducãtur: & grauiter molesteque ferunt, si sua veluti decreta rescindãtur atque infirmentur. Itaque incõtinenti, quàm continenti, sunt similiores. Sunt autem nõnulli, qui non perstant in eis, quæ ipsi decreuerunt & comprobarunt, sed non propter incontinentiam: vt in Sophoclis Philoctete Neoptolemus. Atqui propter voluptatem in sententia non perstitit: at honestam. Nam vera loqui, erat ei pulchrum atque honestum: persuasum autem ei fuerat ab Vlysse, vt mentiretur. Nõ enim quisquis voluptate adductus aliquid agit, intemperans est, neque improbus, neque incõtinẽs: sed qui turpi. Quoniam autem est etiam aliquis eiusmodi, qui minus, quam debeat, corporis voluptatibus delectetur, & qui in ratione non permaneat: inter hunc & incontinentem, medius continens locatus est. Incontinens enim propterea sese in ra-

Κεφάλαιον θ.

A Πότερον οὖν ἐγκρατής ἐστιν ὁ ὁποιῳοῦν λόγῳ καὶ ὁποιᾳοῦν προαιρέσει ἐμμένων, ἢ ὁ τῇ ὀρθῇ· καὶ ἀκρατὴς δὲ, ὁ ὁποιᾳοῦν μὴ ἐμμένων προαιρέσει, καὶ ὁποιῳοῦν λόγῳ, ἢ ὁ τῷ ψευδεῖ λόγῳ καὶ τῇ προαιρέσει τῇ μὴ ὀρθῇ, ὥσπερ ἠπορήθη πρότερον, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς ὁποιᾳοῦν· καθ' αὑτὸ δὲ τῷ ἀληθεῖ

B λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει, ὁ μὲν ἐμμένει, ὁ δ' οὐκ ἐμμένει. εἰ γάρ τις τοδὶ διὰ τοδὶ αἱρεῖται ἢ διώκει, καθ' αὑτὸ μὲν τοῦτο διώκει καὶ αἱρεῖται, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, τὸ πρότερον. ἁπλῶς δὲ λέγομεν, τὸ καθ' αὑτό. ὥστε, ἔστι μὲν ὡς ὁποιᾳοῦν δόξῃ, ὁ μὲν ἐμμένει ὁ δ' ἐξίσταται· ἁπλῶς δὲ, τῇ ἀληθεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἱ μένουσι τῇ δόξῃ· εἰσὶ δ' οὓς καλοῦσιν ἰσχυρο-

C γνώμονας, οἱ δύσπειστοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι· οἳ ὅμοιον μέν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρατεῖ, ὥσπερ ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασὺς τῷ θαρραλέῳ· εἰσὶ δ' ἕτεροι κατὰ πολλά. ὁ μὲν γὰρ, διὰ πάθος καὶ ἐπιθυμίαν οὐ μεταβάλλει, ὁ ἐγκρατής· ἐπεὶ εὔπειστος, ὅταν τύχῃ, ἔσται ὁ ἐγκρατής· οἱ δὲ, οὐχ ὑπὸ λόγου· ἐπεὶ ἐπιθυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται πολλοὶ

D ὑπὸ τῶν ἡδονῶν· εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες, οἱ ἰδιογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἄγροικοι· οἱ μὲν ἰδιογνώμονες, δι' ἡδονὴν καὶ λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπείθωνται· καὶ λυποῦνται, ἐὰν ἄκυρα τὰ αὐτῶν ᾖ, ὥσπερ ψηφίσματα· ὥστε μᾶλλον τῷ ἀκρατεῖ ἐοίκασιν, ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἳ τοῖς δόξασιν οὐκ ἐμμένουσιν, οὐ δι' ἀκρασίαν, οἷον ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ τοῦ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτό-

E λεμος· καίτοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμεινεν, ἀλλὰ καλήν· τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ καλὸν ἦν· ἐπείσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ψεύδεσθαι. οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονήν τι πράττων, οὔτ' ἀκόλαστος, οὔτε φαῦλος, οὔτ' ἀκρατής· ἀλλ' ὁ δι' αἰσχράν. ἐπεὶ δ' ἔστι τις καὶ τοιοῦτος, οἷος ἧττον ἢ δεῖ τοῖς σωματικοῖς χαίρειν, καὶ οὐκ ἐμμένων τῷ λόγῳ ὁ τοιοῦτος, τούτου καὶ τοῦ ἀκρατοῦς μέσος ὁ

F ἐγκρατής· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει τῷ λόγῳ,

διὰ τὸ μᾶλλον τε χαίρειν, διὰ τὸ ἧττον τε ὁ δ' ἐγκρατὴς ἐμμένει, καὶ οὐδὲ δι' ἕτερον τούτων μεταβάλλει. δεῖ δ', εἴπερ ἡ ἐγκράτεια σπουδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις φαύλας εἶναι, ὥσπερ καὶ φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανερὰν, ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. ἐπεὶ δὲ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἡ τοῦ σώφρονος καθ' ὁμοιότητα ἠκολούθηκεν· ὅ, τε γὰρ ἐγκρατὴς οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον, διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖν, καὶ ὁ σώφρων· ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων, ὁ δ' οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος, οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον· ὁ δ', οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. ὅμοιοι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, ἕτεροι μὲν ὄντες, ἀμφότεροι δὲ τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν καὶ οἰόμενος δεῖν, ὁ δ', οὐκ οἰόμενος.

Κεφάλαιον ι.

Οὐδ' ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται [εἶναι] τὸν αὐτόν· ἅμα γὰρ φρόνιμος καὶ σπουδαῖος τὸ ἦθος δέδεικται ὤν. ἔτι, οὐ τῷ εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ τῷ πρακτικός· ὁ δ' ἀκρατὴς, οὐ πρακτικός. τὸν δὲ δεινὸν οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι· διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε φρόνιμοι μὲν εἶναί τινες, ἀκρατεῖς δέ, διὰ τὸ τὴν δεινότητα διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· καὶ κατὰ μὲν τὸν λόγον ἐγγὺς εἶναι, διαφέρειν δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν. οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος· καὶ ἑκὼν μὲν, τρόπον γάρ τινα εἰδὼς, καὶ ὃ ποιεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα· πονηρὸς δ' οὔ· ἡ γὰρ προαίρεσις ἐπιεικής· ὥσθ' ἡμιπόνηρος, καὶ οὐκ ἄδικος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος· ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν, οὐκ ἐμμενετικὸς, οἷς ἂν βουλεύσηται· ὁ δὲ μελαγχολικὸς, οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως. καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, χρῆται δ' οὐδέν, ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν·

Ἡ πόλις ἐβούλεθ', ᾗ νόμων οὐδὲν μέλει.

ὁ δὲ πονηρὸς, χρωμένῃ μὲν τοῖς νόμοις,

A tionis gyro non cōtinet . quia magis quam par est voluptatibus delectatur : hic autem nomine vacans propterea quòd minus delectetur. Continens autem in ratione permanet, neque propter alterutrum sententiam mutat. Necessariò autem si continentia bonum est, ambo habitus contrarij mali sunt quemadmodum apparet : sed quia alter in paucis, & rarò reperitur, idcircò vt temperantia intemperantiæ duntaxat B videtur aduersari, sic & incōtinentiæ continentia. Sed quandoquidem ex similitudine multa dicuntur, temperantis quoque continentia ex similitudine quadam dicta est. Nam & continens & temperans eiusmodi sunt, vt nihil a ratione faciant alienum propter corporis voluptates : sed hoc interest, quod ille prauis afficitur cupiditatibus hic non item : & hic eiusmodi est, vt nulla re delectetur præter rationem: C ille eiusmodi , vt delectetur quidem , sed non vt trahatur. Similes sunt quoque inter se incontinens & intemperans. Et cùm inter se alioquin differant, ambo corporis delectationes persequuntur : sed hic ita vt existimet eas sequi oportere, ille ita vt non existimet.

CAPVT X.

Neque verò fieri potest , vt idem vnà prudens sit, & incontinens Nam prudentem etiā bonū virum simul esse osten- D dimus. Præterea non ex eo solum prudens aliquis est , quòd sciat , sed ex eo etiā quòd ad res agendas idoneus sit. At incontinens ad agendum ineptus est Solertem autem nihil prohibet incontinentem esse. Itaque etiam videntur interdum nonnulli prudentes esse & tamen incontinentes : quia solertia differt à prudentia eo modo , quo modo sup. libro diximus & propterea quia ratione sunt duo illa quidem finitima , sed E consilio differunt. Neque etiam incontinens instar eius est, qui scit eáque quæ scit, re considerat, & animo contemplatur : sed eius , qui dormit, vel qui vino obrutus est. Et verò sua sponte facit quidem ille : facit enim quodammodo sciens & quid , & cuius rei gratia faciat: sed improbus non est tamen. Consilium.n. eius bonum est. Itaq. dimidia ex parte malus est Neque iniustus F est : quoniam non est subdolus , aut insidiosus. Incontinentiam enim aliqui non persistant in eis. quæ deliberarint : ij autem, qui atra bile laborant , ne ad consultandum quidem vlla ex parte apti sunt. Similis igitur est incontinens ei ciuitati , quæ omnia quidem decernit, quæ sunt decernenda, legésque habet bonas atque vtiles, sed nulla earum vtitur: quemadmodum Anaxandrides falsè dixit,

Consultat , à qua spernitur lex ciuitas.

Malus autem ei similis est , quæ legibus

vtitur, sed malis vtitur. Versatur autem incontinentia & continentia in eo, quod magnæ partis hominum habitum superat. Continens enim magis, incontinens minus quàm maxima pars hominum possit, in recta ratione permanet. Ea autem incontinentia sanabilior est, quæ inest in incontinentibus atrabile affectis, quàm eorum, qui in eo, quod deliberarunt, non permanent: faciliúsque sanari possunt, qui ex consuetudine, quàm qui ex natura, incontinentiam contraxerunt. Facilius est enim consuetudinem mutare, quàm naturam. Propterea enim & consuetudinem mutare difficile est, quia naturæ similis est: quemadmodum ait Euenus,

Multos, quod partum est meditando, permanet annos,

Atque in naturam tandē conuertitur vsus.

Quid igitur sit continentia, quid incontinentia: quid tollerantia, & mollities: & quam inter se hi habitus rationē habeant, hactenus à nobis expositum est.

CAPVT XI.

DE voluptate autem & dolore cognoscere, eius hominis est, qui in ciuilis prudentiæ studiose versari profitetur. Hic enim vltimi bonorum omnium magister, & veluti architectus est: quod intuentes, vnumquidque partim malum, partim bonum simpliciter dicere solemus. Præterea verò necessariò nobis de iis disputandum & considerandum est. Nam cùm virtutes & vitia, quæ ad mores pertinent, in voluptate ac dolore locauimus: tum plerique vitam beatam cum voluptate copulatam esse dicunt. Itaque & μακάριοι beatum, ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, à maxime gaudendo nominarunt. Primum igitur sunt qui nullam voluptatem bonum esse censent, neque per se, neque ex euentu: non enim idem esse bonum & voluptatem. Alij nonnullas esse bonas, multas verò malas. Tertij disputant, etiam si voluptates omnes sint bonum, non posse fieri tamen, vt summum bonum sit voluptas. Omnino igitur non est bonum: quia voluptas omnis ad naturam ortus est, qui sensu percipi possit. At nullus ortus finibus est cognatus: vt nulla ædificatio cum ædibus cognationem habet. Præterea temperans fugit voluptates: tum prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Deinde prudenter sentiendi facultatem impediunt voluptates, eóque magis, quo quisque magis delectatur: qualis est ea, quæ ex rebus venereis percipitur. In ea voluptate enim neminem quicquam animo agitare, aut ratione explicare posse. Præterea voluptatis ars nulla est, atqui quicquid est bonum, artis opus est. Tum verò voluptates pueri & bestiæ persequuntur. Non omneis autem esse bonas id decla-

ratur

A πονηρὸς δ' ἡμιπόνηρος· ἔστι δ' ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια περὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τῶν πολλῶν ἕξεως· ὁ μὲν γὰρ ἐμμένει μᾶλλον, ὁ δ', ἧττον, τῆς τῶν πλείστων δυνάμεως. εὐιατοτέρα δὲ τῶν ἀκρασιῶν, ἣν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύονται, τῶν βουλευομένων μὲν, μὴ ἐμμενόντων δὲ· καὶ οἱ δι' ἐθισμοῦ ἀκρατεῖς, τῶν φυσικῶν· ῥᾷον γὰρ ἔθος μετακινῆσαι φύσεως· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ B ἔθος χαλεπὸν, ὅτι τῇ φύσει ἔοικεν, ὥσπερ καὶ Εὔηνος λέγει,

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμεναι φίλε.
καὶ δὴ
Ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

τί μὲν οὖν ἐστιν ἐγκράτεια. καὶ τί ἀκρασία. καὶ τί καρτερία καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὗται πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται·

Κεφάλαιον ια.

C ΠΕρὶ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι, τοῦ τὴν πολιτικὴν φιλοσοφοῦντος· οὗτος γὰρ τοῦ τέλους ἀρχιτέκτων, πρὸς ὃ βλέποντες, ἕκαστον, τὸ μὲν, κακὸν· τὸ δ'. ἀγαθὸν ἁπλῶς λέγομεν. ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπισκέψασθαι περὶ αὐτῶν· τήν τε γὰρ ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν τὴν ἠθικὴν περὶ λύπας καὶ ἡδονὰς ἔθεμεν· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οἱ πλεῖστοι μεθ' ἡδονῆς εἶναί D φασι· διὸ καὶ τὸν μακάριον ὠνομάκασιν ἀπὸ τοῦ χαίρειν. τοῖς μὲν οὖν, δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ εἶναι ἀγαθὸν οὔτε καθ' αὑτὸ, οὔτε κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ εἶναι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν καὶ ἡδονὴν. τοῖς δ', ἐνίας μὲν εἶναι, αἱ δ' πολλαὶ, φαύλας. ἔτι δὲ, τούτων τρίτον, εἰ καὶ πᾶσαι ἀγαθὸν, ὅμως μὴ ἐνδέχεσθαι εἶναι τὸ ἄριστον ἡδονήν. ὅλως μὲν οὖν οὐκ ἀγαθὸν, ὅτι πᾶσα ἡδονὴ E γένεσίς ἐστιν εἰς φύσιν αἰσθητὴ, οὐδεμία δὲ γένεσις συγγενὴς τοῖς τέλεσιν· οἷον οὐδεμία οἰκοδόμησις οἰκίᾳ. ἔτι, ὁ σώφρων φεύγει τὰς ἡδονάς. ἔτι, ὁ φρόνιμος τὸ ἄλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ· ἔτι, ἐμπόδιον τῷ φρονεῖν αἱ ἡδοναὶ, καὶ ὅσῳ μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον· οἷον τὴν τῶν ἀφροδισίων· οὐδένα γὰρ ἂν δύνα- F σθαι νοῆσαί τι ἐν αὐτῇ. ἔτι, τέχνη οὐδεμία ἡδονῆς· καίτοι πᾶν ἀγαθὸν, τέχνης ἔργον. ἔτι, τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς· τοῦ δὲ μὴ πάσας σπουδαίας, ὅτι εἰσὶ καὶ

ἔτι τὰ καὶ ὀνειδιζόμενα, καὶ ὅτι βλαβεραί· A νοσώδη γὰρ ἔνια τῶν ἡδέων. ὅτι δ' οὐκ ἄριστον ἡ ἡδονή, ὅτι οὐ τέλος, ἀλλὰ γένεσις· τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν ταῦτ' ἐστίν.

Κεφάλαιον ιβ.

Ὅτι δ' οὐ συμβαίνει διὰ ταῦτα μὴ εἶναι ἀγαθόν, μηδὲ τὸ ἄριστον, ἐκ τῶνδε B δῆλον. πρῶτον μέν, ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν διχῶς· τὸ μὲν γὰρ, ἁπλῶς· τὸ δέ, τινί· καὶ αἱ φύσεις καὶ αἱ ἕξεις ἀκολουθήσουσιν. ὥστε καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις ἀκολουθήσουσι· καὶ αἱ φαῦλαι δοκοῦσαι, αἱ μὲν ἁπλῶς φαῦλαι· τινὶ δ' οὐ, ἀλλ' αἱρεταὶ τῷδε· ἔνιαι δ', οὐδὲ τῷδε, ἀλλὰ ποτὲ καὶ ὀλίγον χρόνον· αἱρεταὶ δ' οὔ· αἱ δ' οὐδ' ἡδοναί, ἀλλὰ φαίνονται, ὅσαι μετὰ λύπης, καὶ ἰατρείας ἕνεκεν· οἷον αἱ τῶν καμνόντων. ἔτι, ἐπεὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ μὲν ἐνέργεια, τὸ δ' ἕξις, κατὰ συμβε- C βηκός, αἱ καθιστᾶσαι εἰς τὴν φυσικὴν ἕξιν, ἡδεῖαί εἰσιν. ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ὑπολοίπου ἕξεως καὶ φύσεως· ἐπεὶ καὶ ἄνευ λύπης καὶ ἐπιθυμίας εἰσὶν ἡδοναί· οἷον αἱ τοῦ θεωρεῖν ἐνέργειαι τῆς φύσεως οὐκ ἐνδεοῦς οὔσης. σημεῖον δ' ὅτι οὐ τῷ αὐτῷ ἡδεῖ χαίρουσιν, ἀναπληρουμένης τε τῆς φύσεως καὶ καθεστηκυίας· ἀλλὰ καθεστηκυίας D μέν, τοῖς ἁπλῶς ἡδέσιν· ἀναπληρουμένης δὲ καὶ τοῖς ἐναντίοις· καὶ γὰρ ὀξέσι καὶ πικροῖς χαίρουσιν, ὧν οὐδὲν οὔτε φύσει ἡδύ, οὔθ' ἁπλῶς ἡδύ· ὥστε οὐδ' αἱ ἡδοναί· ὡς γὰρ τὰ ἡδέα πρὸς ἄλληλα συνέστηκεν, οὕτω καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τούτων. ἔτι οὐκ ἀνάγκη ἕτερόν τι βέλτιον εἶναι τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ τινές φασι τὸ τέλος τῆς γενέσεως· οὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν αἱ ἡδοναί, οὐδὲ μετὰ γενέσεως πᾶσαι, ἀλλ' ἐνέργειαι καὶ E τέλος· οὐδὲ γινομένων συμβαίνουσιν, ἀλλὰ χρωμένων· καὶ τέλος, οὐ πασῶν ἕτερόν τι, ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν τελείωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως· διὸ καὶ οὐ καλῶς ἔχει τὸ αἰσθητὴν γένεσιν φάναι εἶναι τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ μᾶλλον λεκτέον ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως· ἀντὶ δὲ τοῦ αἰσθητήν, ἀνεμπόδιστον· δοκεῖ δὲ γένεσίς τις εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθόν· τὴν F

rat, quòd sunt etiam aliquæ turpes, & quæ vitio vertuntur, & quæ damnum afferunt. Quædam enim eorum, quæ iucunda sunt, morbos gignunt. Ii verò neque summum bonum est voluptas, quia non finis, sed ortus est. Atque hæc fere sunt, quæ contra voluptatem disputantur.

CAPVT XII.

Ex his autem non effici, vt neque bonum, neque summum bonum sit voluptas, ea, quæ dicemus declarabunt. Primum, quia cũ duobus modis dicatur bonum: vnumque sit, quod absolute & per se bonum est: alterum, quod alicui est bonũ: eandem partitionem sequentur & naturæ & habitus: eandem igitur & motiones & ortus. Et quæ malæ videntur voluptates, earum aliæ sunt simpliciter malæ, sed alicui non malæ, immo huic optabiles, aliæ ne huic quidem sunt optabiles, sed aliquando & non diu: non sunt tamen optabiles. Hæ autem ne sunt quidem voluptates, sed videntur, nempe quotquot cum dolore aliquo coniunctæ sunt, & quæ curationis causa adhibentur, vt ægrotorum. Præterea cùm bonum aliud sit muneris functio, aliud habitus: ex voluptates, quæ in naturalem habitum restituunt, ex euentu iucundæ sunt. Inest autem in cupiditatibus functio habitus & naturæ aliqua re carentis. Sunt enim etiam aliquæ doloris & cupiditatis expertes voluptates: quales sunt functiones muneris in contemplando occupatæ, natura nihil desiderãte nullaque re egente. Illas autem non esse veras voluptates, argumento est, quòd non iisdem rebus iucundis delectantur homines, cùm expletur, & cùm in suo statu est natura. Sed natura constituta, rebus delectantur absolutè iucundis: cùm expletur verò etiam contrariis. Acribus enim & amaris gaudent: quorum nihil est neque natura, neque absolute iucundum. Ergo ne voluptates quidem. Vt enim ea, quæ iucunda sunt, inter se comparantur, sic & eæ, quæ ab his oriuntur, voluptates. Nec verò necesse est aliud quicquã voluptate melius esse, vt aiunt nonnulli, finem ortu esse meliorem. Voluptates enim non sunt ortus: ne omnes quidem sunt cum ortu coniunctæ: sed muneris functiones potius, & finis Nec cùm gignuntur res aliquæ, sed cùm aliquibus rebus vtimur, eueniunt atque existunt voluptates: neque omnium voluptatum finis, quiddam ab illis diuersum est, sed earum, quæ ad naturæ perfectionem perducunt. Quapropter neque rectè dicunt voluptatem ortum siue generationem esse quæ sensu percipi possit: sed dicendum fuit potius, esse functionem muneris habitus cum natura consentientis: & in locum illorum verborum. Quæ sensu percipi possit, substituendum est. Non impeditam. Idcirco autem ortum quendam esse existimant, quia propriè bonum est

Nam functionem muneris ortum esse arbitrantur. Sed aliud est. Quòd autem declarari ex eo putant voluptates esse malas, quia nonnulla iucunda morbos pariunt: eadem ratio & contra salubria facit, quia nulla eorum sunt ad pecuniam quærendam inutilia. Hac igitur ratione erunt vtraque mala: sed non idcircò mala sunt. Nam etiam causas rerum animo contemplari, & discere, nocet interdum valetudini. Sed neque prudentiam, neque vllum alium habitum voluptas impedit ea, quæ ab vnoquoque habitu proficiscitur: sed quæ sunt alienæ. Eæ enim, quæ ex contemplatione rerum & disciplina manant voluptates, efficient vt magis ac magis contemplemur, & discamus. Nullam verò voluptatis artem esse non est mirum: neque id sine ratione accidit. Nam neque vllius functionis ars est, sed facultatis potius: quanquam vnguentaria & culinaria videntur esse voluptatis artes. Quòd verò aiunt, temperantem fugere voluptates, & prudentem sequi vitam à dolore vacuam; pueros autem & bestias voluptates consectari: eadem ratione hæc omnia dissoluuntur. Nam quoniam exposuimus, quemadmodum sint absolutè bonæ voluptates, & quemadmodum non omneis bonæ: has tales pueri & bestiæ persequuntur, harumque indolentiam vir prudens: eas, inquam, quæ cum cupiditate & dolore coniunctæ sunt, & quæ ad corpus pertinent (sunt enim hæ huiusmodi) earúmque immoderationes, ex quibus intemperans dicitur & est intemperans. Quo fit, vt has fugiat temperans. Nam sunt & temperantis propriæ quædam voluptates.

CAPVT XIII.

INter omneis porrò conuenit, malum esse dolorem, ac fugiendum. Alius enim absolutè malum est, alius aliquo modo, nempe quòd impedit. Quod autem rei fugendæ contrarium est quà fugienda & mala, bonum est. Necessariò igitur bonum quiddam est voluptas. Neque enim ea, qua vtebatur Speusippus, dissolutio quadrat: vt malus minori & æquali contrarium est, sic voluptati duo esse contraria, & dolorem, & id, quod medium est. Non enim dixerit, voluptates idem esse, quod aliquod malum. Iam verò nihil prohibet, si nonnullæ voluptates malæ sunt, quominus aliqua voluptas sit summum bonum: quemadmodum & scientia aliqua est optima, etiam si aliquæ sint malæ. Immò verò fortasse & necesse est, siquidem vniuscuiusque habitus functiones liberæ sunt, & non impeditæ, siue omnium habituum functio beatitudo est, siue alicuius eorum modò non sit impedita, eam maximè esse expetendam. At hoc est voluptas. Itaque erit aliqua voluptas summum bonū, cùm sint multæ, si fors ita ferat, absolutè malæ.

A γὰρ ἐνέργειαν γένεσιν οἴονται εἶναι· ἔστι δ' ἕτερον. τὸ δ' εἶναι φαύλας, ὅτι νοσώδη ἔνια ἡδέα, τὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιεινά, ἔνια φαῦλα πρὸς χρηματισμόν. ταύτῃ οὖν φαῦλα ἄμφω, ἀλλ' οὐ φαῦλα κατά γε τοῦτο· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν ποτὲ βλάπτει πρὸς ὑγίειαν. ἐμποδίζει δὲ, οὔτε φρονήσει, οὔθ' ἕξει οὐδεμιᾷ ἡ ἀφ' ἑκάστης ἡδονή, ἀλλ' αἱ ἀλλότριαι· ἐπεὶ

B αἱ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν καὶ μανθάνειν, μᾶλλον ποιήσουσι θεωρεῖν καὶ μανθάνειν. τὸ δὲ τέχνης μὴ εἶναι ἔργον μηδεμίαν ἡδονήν, εὐλόγως συμβέβηκεν· οὔτε γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς τέχνη ἐστίν, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως· καίτοι καὶ ἡ μυρεψικὴ τέχνη, καὶ ἡ ὀψοποιητικὴ, δοκεῖ ἡδονῆς εἶναι. τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τὸν ἄλυπον βίον, καὶ τὸ τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκειν, τῷ αὐτῷ

C λύεται πάντα. ἐπεὶ γὰρ εἴρηται πῶς ἀγαθαὶ ἁπλῶς, καὶ πῶς οὐκ ἀγαθαὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναί, τὰς τοιαύτας τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει, καὶ τὴν τούτων ἀλυπίαν ὁ φρόνιμος, τὰς μετ' ἐπιθυμίας καὶ λύπης, καὶ τὰς σωματικάς· τοιαῦται γὰρ αὗται· καὶ τὰς τούτων ὑπερβολάς, καθ' ἃς ὁ ἀκόλαστος ἀκόλαστος. διὸ ὁ σώφρων φεύγει ταύτας, ἐπεὶ εἰσὶν ἡδοναὶ καὶ

D σώφρονος.

Κεφάλαιον ιγ.

ΑΛλὰ μὴν ὅτι καὶ ἡ λύπη κακόν, ὁμολογεῖται, καὶ φευκτόν. ἡ μὲν γὰρ, ἁπλῶς κακόν, ἡ δὲ τῷ πῇ ἐμποδιστική. τῷ δὲ φευκτῷ τὸ ἐναντίον, ᾗ φευκτόν τι καὶ κακόν, ἀγαθόν. ἀνάγκη οὖν τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι. ὡς γὰρ Σπεύσιππος ἔλυεν, οὐ συμβαίνει ἡ λύσις, ὥσπερ τὸ μεῖζον τῷ ἐλάττονι, καὶ τῷ ἴσῳ ἐν-

E αντίον· οὐ γὰρ ἂν φαίη ὅπερ κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν. ἄριστον δ' οὐδὲν κωλύει ἡδονήν τινα εἶναι, εἰ ἔνιαι φαῦλαι ἡδοναί, ὥσπερ καὶ ἐπιστήμην τινά, ἐνίων φαύλων οὐσῶν. ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον, εἴπερ ἑκάστης ἕξεώς εἰσιν ἐνέργειαι ἀνεμπόδιστοι, εἴθ' ἡ πασῶν ἐνέργειά ἐστιν εὐδαιμονία, εἴτε ἡ τινὸς αὐτῶν, ἂν ᾖ

F ἀνεμπόδιστος, αἱρετωτάτην εἶναι· τοῦτο δ' ἐστὶν ἡδονή. ὥστε εἴη ἄν τις ἡδονὴ τὸ ἄριστον, τῶν πολλῶν ἡδονῶν φαύλων οὐσῶν, εἰ ἔτυχεν ἁπλῶς.

καὶ διὰ

A καὶ διὰ τοῦτο πάντες τὸν εὐδαίμονα, ἡδὺν οἴονται βίον εἶναι, καὶ ἐμπλέκουσι τὴν ἡδονὴν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εὐλόγως· οὐδεμία γὰρ ἐνέργεια τέλειος, ἐμποδιζομένη· ἡ δ' εὐδαιμονία τῶν τελείων· διὸ προσδεῖται ὁ εὐδαίμων τῶν ἐν σώματι ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐκτὸς, καὶ τῆς τύχης, ὅπως μὴ ἐμποδίζηται ταῦτα. οἱ δὲ τὸν τροχιζόμενον καὶ τὸν δυστυχίαις μεγάλαις περιπίπτοντα εὐδαίμονα φάσκοντες εἶναι, B ἐὰν ᾖ ἀγαθὸς, ἢ ἑκόντες, ἢ ἄκοντες, οὐδὲν λέγουσι· διὰ δὲ τὸ προσδεῖσθαι τῆς τύχης, δοκεῖ τισι ταὐτὸν εἶναι ἡ εὐτυχία τῇ εὐδαιμονίᾳ οὐκ οὖσα· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ ὑπερβάλλουσα, ἐμπόδιός ἐστι. καὶ ἴσως οὐκ ἔτι εὐτυχίαν καλεῖν δίκαιον· πρὸς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ὅρος αὐτῆς· καὶ τὸ διώκειν δ' ἅπαντα καὶ θηρία καὶ ἀνθρώπους τὴν ἡδονὴν, σημεῖόν τι C τοῦ εἶναί πως ἄριστον αὐτήν.

Φήμη δ' οὔ τί γε πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα λαοὶ

Πολλοὶ φημίζουσιν. ἀλλ' ἐπεὶ οὐχ ἡ αὐτὴ, οὔτε φύσις, οὔθ' ἕξις ἡ ἀρίστη, οὔτ' ἔστιν, οὔτε δοκεῖ, οὐθ' ἡδονὴν διώκουσι τὴν αὐτὴν πάντες· ἡδονὴν μέντοι πάντες. ἴσως δὲ καὶ διώκουσιν, οὐχ ἣν οἴονται, οὐδ' ἣν ἂν D φαῖεν, ἀλλὰ τὴν αὐτήν· πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον· ἀλλ' εἰλήφασι γε τὴν τοῦ ὀνόματος κληρονομίαν αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ, διὰ τὸ πλειστάκις τε παραβάλλειν εἰς αὐτὰς καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. διὰ τὸ μόνας οὖν γνωρίμους εἶναι, ταύτας μόνας οἴονται εἶναι, φανερὸν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθὸν καὶ ἡ ἐνέργεια, οὐκ ἔσται ζῆν ἡδέως τὸν εὐδαίμονα· τίνος γὰρ ἕνεκα δέοι ἂν αὐτῆς, εἴπερ μὴ ἀγαθόν; E ἀλλὰ καὶ λυπηρῶς ἐνδέχεται ζῆν· οὔτε κακὸν γὰρ, οὔτ' ἀγαθὸν, ἡ λύπη, εἴπερ μηδ' ἡδονή· ὥστε διὰ τί ἂν φεύγοι; οὐδὲ δὴ ἡδίων ὁ βίος ὁ τοῦ σπουδαίου, εἰ μὴ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ.

Κεφάλαιον ιδ'.

Περὶ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐπισκεπτέον τοῖς λέγουσιν, ὅτι ἔνιαί γε F ἡδοναὶ αἱρεταὶ σφόδρα, οἷον αἱ καλαὶ, ἀλλ' οὐχ αἱ σωματικαὶ, καὶ περὶ ἃς ὁ ἀκόλαστος. διὰ τί οὖν αἱ ἐναντίαι λῦπαι μοχθηραί; κακῷ γὰρ ἀγαθὸν ἐναντίον. ἢ οὕτως ἀγαθαὶ αἱ ἀναγκαῖαι, ὅτι καὶ τὸ μὴ κακὸν ἀγαθόν ἐστιν;

Atque ob hanc causam vitam beatam iucundam esse omnes existimant, & beatitudinem cum voluptate connectunt, non iniuria. Nulla enim muneris functio, si impediatur, perfecta esse potest. At beatitudo in perfectis rebus numeratur. Quocirca & corporis & externa bona, & fortunã quoque, ne hæc impediantur, desiderat beatus. Qui autem eum qui in rota crucietur, & qui maximis calamitatibus afficiatur, beato esse licere dicunt, modò vir bonus sit, nihil dicunt, siue sua sponte, siue inuiti dicant. Propterea autem quòd fortunã desiderat, quibusdam videtur idem esse vita beata, atque secunda fortuna, cum longè aliud sit. Nam etiam ipsa, si sit immoderata, impedimento est vitæ beatæ: nec ea iam fortasse secunda fortuna iure nominatur. Ea enim circumscribitur ac definitur ex ipsius cum vita beata cõparatione. Et quòd omnes & bestiæ & homines persequuntur voluptatem, argumento est, eam quodammodo esse summum bonum.

Fama autem haud dubiè non funditus interit illa,

Quam multi celebrant populi.

Sed quoniam neq. eadem natura, optimaq; neq. idem habitus, optimus est, nec videturne eandem quidem sequuntur omnes voluptatem: sed omnes tamen voluptatẽ. Fortasse verò etiam sequuntur non eam, quam putant, neq. eam, quam dixerint, sed eandem. In omnibus enim diuinum quiddam inest natura. Sed nominis hæreditas venit ad corporis voluptates, propterea quòd plerunq; sese ad eas homines applicant, earumq. sunt omnes participes. Quia igitur hæ solæ notæ sunt, iccircò has solas putant esse voluptates. Perspicuum autem etiã illud est, si neq. voluptas, neq. functio muneris bonum sit, virum beatum iucũdè non victurum. Quamobrem enim ea desideretur, si non sit bonum? Immo verò fieri etiam poterit, vt in dolore ac molestia ætatem agat. Nam neque dolor erit malum siquidem neque voluptas bonum. Ita que cur eum fugiat? Nihilo verò erit iucundior viri boni vita, nisi etiam eius muneris functiones sint iucundiores.

CAPVT XIV.

IAm verò de corporis voluptatibus ij insuper considerare debent, qui nonnullas voluptates dicunt magnopere esse expetendas, quales sunt honestæ: non autem eæ, quæ ad corpus pertinent, & in quibus versatur intemperans. Cur igitur dolores his voluptatibus contrarij mali sunt? Malo enim contrarium, bonum est. An ita dicendum eas esse bonas, quæ sint necessariæ, quia etiam id quod non est malum,

bonum est? An vsque ad aliquem finem bonæ sunt? Nam quibus in habitibus ac motibus eius, quod est melius, nimium nō reperitur ne eorum voluptatis quidem nimium est: quorum autem nimium reperitur, voluptatis quoque nimium reperitur. Corporis autem bonorum aliquod est nimium, & malus quisque ex eo est, quòd immoderatas voluptates sequatur, non quòd necessarias. Delectantur enim omnes quodammodo opsoniis, vino, & rebus venereis, sed non ita vt oportet. Contra fit in dolore. Nam non fugit quisque immoderatum dolorem, sed omnino dolorem. Non enim nimio dolor est contrarius, nisi ei qui nimium consectatur. Quoniam autem non solum oratio vera esse debet, verùm etiam causa, cur falsa pro veris habita sint, aperienda est (hoc enim ad fidem faciendum valet: nam cùm probabilis ratio visa fuerit, quamobrem visum sit aliquid verum, quod verum non esset, tum magis adducimur vt verò fidem habeamus) idcirco exponenda ratio est, cur voluptates corporis magis expetendæ videantur. Primùm igitur voluptatem corporis, tum quia dolorem discutit, tum propter immoderatos dolores tanquam medicamentum, & curationem quandam persequuntur. Curationes autem omnes sunt vehementes, eoque studiosè quæruntur, quia videntur cum suo contrario pugnare. Ecōtra verò nō esse bonū voluptas duabus videtur iisdem de causis, vt dictum est: partim quia voluptates sūt vitiosæ naturæ actiones, aut in primo animātis ortu, vt ferarum: aut propter cōsuetudinem, vt vitiosorum hominum: partim quia curationes sūt eius, quod aliquid desiderat: & possidere quàm acquirere præstat. Hæ autem percipiūtur, cùm explentur cupiditate, & cùm ij, qui illas desiderāt in perfectam naturā restituūtur. Ex euētu igitur bonæ sūt. Præterea cōsectātur eas quia sūt vehementes ij, quibus aliæ oblectationes nō suppetūt. Itaque sitim quādam sibi ipsi quærūt, atque arcessunt. Vbi igitur innoxias sequūtur, nō est reprehendēdum: vbi damnosas & perniciosas malum. Nam neque alia habēt quibus delectētur, & si neutrum præstò sit, multi dolore molestiaque afficiūtur propter naturam. Perpetuo enim labore defatigatur animal, vt etiam libri de natura scripti testātur in quibus scriptum est, videre & audire laboriosum ac molestum esse: sed quotidiana consuetudine fieri, vt minus sentiamus, vt aiūt. Itemque in adolescentia quidem: propterea quòd ea ætate corpus magnitudinem & vireis colligit afficiūtur homines, vt vinolēti: & ætas iuuenum, iucūdum quiddam est. Qui autem atra bile afflictātur natura, semper egēt curatione. Corpus enim eorū assiduè vellica

A ἢ μέχρι τοῦ ἀγαθαί. τῶν μὲν γὰρ ἕξεων ... κινήσεων ὅσων μὴ ἔστι τοῦ βελτίονος ὑπ... οὐδὲ τῆς ἡδονῆς· ὅσων δ' ἔστι, καὶ τῆς ... ἐστι. τῶν δὲ σωματικῶν ἀγαθῶν ἔστιν ... λὴ καὶ φαῦλος, τῷ διώκειν τὴν ὑπερ... ἐστιν, ἀλλ' οὐ τὰς ἀναγκαίας· πάντες ... χαίρουσί πως καὶ ὄψοις, καὶ οἴνοις, καὶ ... σίαις. ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ· ἐναντίως δ' ... B λύπης· οὐ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν φεύγει, ... λως. οὐ γάρ ἐστι τῇ ὑπερβολῇ λύπη ἐν... ἀλλ' ἢ τῷ διώκοντι τὴν ὑπερβολήν· ... οὐ μόνον δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ... τὸ τοῦ ψεύδους· τοῦτο γὰρ συμβάλλεται ... τὴν πίστιν· ὅταν γὰρ εὔλογον φανῇ τὸ ... φαίνεται ἀληθὲς, οὐκ ὂν ἀληθὲς, ... ποιεῖ τῷ ἀληθεῖ μᾶλλον. ὥστε λεκτέον ... φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ αἱρετώ... C πρῶτον μὲν οὖν δὴ, ὅτι ἐκκρούει τὴν ... την, καὶ διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῆς λύπης ... οὔσης ἰατρείας, τὴν ἡδονὴν διώκουσι ... ὑπερβάλλουσαν, καὶ ὅλως τὴν σωματ... σφοδραὶ δὲ γίνονται αἱ ἰατρεῖαι· διὸ καὶ ... κονται, διὰ τὸ παρὰ τὸ ἐναντίον φαίνε... οὐ σπουδαῖον δὴ δοκεῖ ἡ ἡδονὴ, δι... ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται, ὅτι αἱ μὲν, φαύλ... D σεις εἰσὶ πράξεις ἢ ἐκ γενετῆς, ὥσπ... ρίου ἢ δι' ἔθος, οἷον αἱ τῶν φαύλων ἀνθρ... αἱ δ' ἰατρεῖαι, ὅτι ἐνδεοῦς, καὶ ἔχειν βέλ... γίνεσθαι· αἱ δὲ, συμβαίνουσι τελειου... κατὰ συμβεβηκὸς οὖν σπουδαῖαι. ἔτι, διώ... ται διὰ τὸ σφοδραὶ εἶναι, ὑπὸ τῶν ἄλλα... δυναμένων χαίρειν· αὐτοὶ γοῦν αὑτοῖ... ψας τινὰς παρασκευάζουσιν· ὅταν μ... E ἀβλαβεῖς, ἀνεπιτίμητον. ὅταν δὲ βλαβε... φαῦλον· οὔτε γὰρ ἔχουσιν ἕτερα, ἐφ' οἷς ... ρουσι· τό, τε μηδέτερον πολλοῖς λυπ... διὰ τὴν φύσιν. ἀεὶ γὰρ πονεῖ τὸ ζῷον, ... καὶ οἱ φυσικοὶ λόγοι μαρτυροῦσι, τὸ ὁρᾶ... ἀκούειν, φάσκοντες εἶναι λυπηρόν· ἀλλ' ... συνήθεις ἐσμὲν, ὡς φασιν. ὁμοίως δ' ἐ... τῇ νεότητι, διὰ τὴν αὔξησιν, ὥσπερ οἱ ... F μένοι διάκεινται, καὶ ἡδὺ ἡ νεότης· οἱ δὲ ... λαγχολικοὶ τὴν φύσιν, ἀεὶ δέονται ... ρείας. καὶ γὰρ τὸ σῶμα δακνόμενον δια...

διὰ τὴν κρεῖττον καὶ ἀεὶ ἐν ὀρέξει σφοδρᾷ εἰσίν. ἐξελαύνει δὲ ἡδονὴ λύπην, ἥ τ' ἐναντία, καὶ ἡ τυχοῦσα, ἐὰν ᾖ ἰσχυρά· καὶ διὰ ταῦτα ἀκόλαστοι καὶ φαῦλοι γίνονται. αἱ δ' ἄνευ λυπῶν, οὐκ ἔχουσιν ὑπερβολήν. αὗται δὲ, αἱ τῶν φύσει ἡδέων, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. λέγω δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἡδέα τὰ ἰατρεύοντα. ὅτι γὰρ συμβαίνει ἰατρεύεσθαι τοῦ ὑπομένοντος ὑγιοῦς πράττοντός τι, διὰ τοῦτο ἡδὺ δοκεῖ εἶναι· φύσει δ' ἡδέα, ἃ ποιεῖ πρᾶξιν τῆς τοιᾶσδε φύσεως. οὐκ ἀεὶ δ' οὐθὲν ἡδὺ τὸ αὐτὸ, διὰ τὸ μὴ ἁπλῆν εἶναι ἡμῶν τὴν φύσιν, ἀλλ' ἐνεῖναί τι καὶ ἕτερον, καθὸ φθαρτά· ὥστε ἄν τι θάτερον πράττῃ, τοῦτο τῇ ἑτέρᾳ φύσει παρὰ φύσιν· ὅταν δ' ἰσάζῃ, οὔτε λυπηρὸν δοκεῖ, οὔθ' ἡδὺ τὸ πραττόμενον. ἐπεὶ εἴ του ἡ φύσις ἁπλῆ εἴη, ἀεὶ ἡ αὐτὴ πρᾶξις ἡδίστη ἔσται. διὸ ὁ θεὸς ἀεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν· οὐ γὰρ μόνον κινήσεώς ἐστιν ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἀκινησίας· καὶ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἠρεμίᾳ ἐστὶν ἢ ἐν κινήσει. μεταβολὴ δὲ πάντων γλυκύτατον, κατὰ τὸν ποιητὴν, διὰ πονηρίαν τινά. ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος εὐμετάβολος ὁ πονηρὸς, καὶ ἡ φύσις ἡ δεομένη μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἁπλῆ, οὐδ' ἐπιεικής. περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης, εἴρηται, καὶ τί ἕκαστον, καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ αὐτῶν ἐστι τὰ δὲ κακά. λοιπὸν δὲ καὶ περὶ φιλίας ἐροῦμεν.

A ac mordetur, propter temperationem sem perque in vehementi appetitione versantur. Voluptas autem dolorem eiicit ac propulsat, tum ea quæ cōtraria est, tum quælibet alia, si valida sit & vehemens. Et propter has causas, efficiūtur intemperātes & vitiosi. Quæ autem doloris sunt expertes voluptates, eæ nihil habent nimium, nihil immoderatum. Atque eæ sūt, quæ ex rebus natura, nō euentu iucūdis, proficiscuntur. B Ea autem euentu iucūda appello, quæ curationis causa adhibentur. Nam quia euenit vt medicamēto curetur aliquis, parte ea, quæ sana atque integra subest, aliquid agente idcircò hoc videtur esse iucūdum. Naturā autem iucunda ea dico, quæ talis naturæ actionem eliciūt, atque expromūt. Iam verò nihil idem nobis semper est iucundum, quia simplex non est nostra natura: sed inest in ea etiam aliquid alterum C ac dispar, ex quo intereat necesse est. Itaque si quid agat altera pars hoc alteri naturæ præter naturam est. Cùm vero exæquatæ sunt ambæ partes, neque molestum, quod agitur, neque iucūdum videtur. Nam si cuius natura simplex sit, eadem actio semper erit iucundissima. Itaque semper vna & simplici Deus voluptate potitur. Nō enim motionis tantum functio est aliqua, D sed etiam vacuitatis à motione, magisque est in quiete, quàm in motu voluptas. Mutatio autem rerum omnium dulcissima est, vt ait poëta, propter improbitatem quandam hominum. Quemadmodum enim homo vitiosus ingenio mobili ac mutabili est: sic ea natura quæ mutationem desiderat, mala ac vitiosa est. Non enim simplex, neque bona est. De continentia igitur & incontinentia, de voluptate ac dolore, quid sit eorum vnumquidque, quoque modo eorum alia bona, alia mala sint, dictum est. Restat vt de amicitia dicamus.

E

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Εὐδημίων τὸ Η.

Κεφάλαιον α.

Περὶ φιλίας τί ἐστι, καὶ ποῖόν τι, καὶ τίς ὁ φίλος, καὶ πότερον μοναχῶς λέγεται ἡ φιλία, ἢ πλεοναχῶς, καὶ εἰ πλεοναχῶς, πόσα ἐστίν· ἔτι δὲ πῶς χρηστέον τῷ φίλῳ, καὶ τί τὸ δίκαιον τὸ φιλικὸν, ἐπισκεπτέον, οὐδενὸς ἧττον τῶν περὶ τὰ ἤθη καλῶν καὶ αἱρετῶν. τῆς τε γὰρ πολιτικῆς ἔργον εἶναι δοκεῖ μάλιστα ποιῆσαι

ARISTOTELIS ETHICORVM EVdemiorum LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

De amicitia, quid sit, & quale sit, quis item amicus: ac vtrum simpliciter tantùm dicatur amicitia, F an multifariam: & si multifariam, quotnam modis: insuper quo pacto sit amico vtendum, quidve iustum amicum, nihilo minus excutienda nobis sunt, quàm ea, quæ de moribus circa honesta, eligibiliaque traduntur. Nam inter ciuilia officia vel potissimum est, amare

tias inter se hominum mutuas conciliare. Eamque ob causam virtutem vtilem existere dicimus: quòd amici esse nequeunt, qui mutuis inter se iniuriis conflictantur. Præterea, iustum, iniustumque maxime circa amicos versari omnes confitemur. Et sanè videtur vir bonus etiam amicus esse, ac amicitia moralis quidam habitus: vt si iniuriam quis cauere instituat, homines mutuo reddat amicos: eò quòd veri amici nunquam mutuò, quemadmodum & iusti, inferant iniuriam. Quocirca aut idem prorsus, aut cognata inter se amicitia, iustitiaque existunt. præterea inter bona præstantissima reputamus, paratum esse amicum & malum [illegible] solitudinem, amicorumque carentam interpretamur, quòd omnis vita, spontaneaque hominum conuersatio his constet, quæ cum familiaribus aut cognatis, aut aliis nobiscum degentibus vel liberis, vel parentibus, vel vxore transigitur. Et propria quidem iusta quæ ad amicos spectant, solum ad nos pertinent: verum quæ lege constituta, non equidem nos, sed alios respiciunt. Verum multa ambigi circa amicitiam solent. Primum quidem, quòd foris assumitur vt plerunque dicitur. Videtur enim nonnullis simile simili amicum esse: vnde natum est, quod fertur,

Deus similem semper adducit ad similem.

Etenim graculus ad graculum:

Et fur furem cognoscit, & lupus lupum.

Sed & physiologi vniuersam naturam rerum describentes, principium hoc constituunt, similia ad similia contendere. Quocirca & Empedocles canem scemellam fictili incumbere aiebat, ob similitudinem, quàm cum eo plurimam haberet. Atque hi quidem ad hunc modum amicum definiunt, alij verò contrarium contrario amicum asserunt. Amabilia enim desiderabilia que omnibus amica sunt: & siccum humida non sicca, appetit. Vnde & terra pluuiam optare dicitur, & rerum omnium mutationem gratam esse: ea verò in contrarium fit. Et simile simili inimicum, & *figulus (quod dicitur) odit figulum.* Insuper & animantia, quibus ex eodem victus suppetit, hostilia inuicem sunt. Opiniones igitur hæ tantùm distant ab iis quæ simile, amicum, & contrarium, inimicum censent.

Minus certè semper ei qui plus est,
Hostile existit, inimicitiaque dies exorditur.

Præterea & loca inter se distita contrario-

[illegible]

Ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον

καὶ γὰρ κολοιὸς ποτὶ κολοιόν.

Ἔγνω δὲ φὼρ τε φῶρα, καὶ λύκος λύκον.

[illegible]

Τῷ πλέονι δ' αἰεὶ πολέμιον καθίσταται
Τοὔλασσον, ἐχθρᾶς θ' ἡμέρας κατάρχεται.

[illegible]

εἶναι· ἡ δὲ φιλία δοκεῖ συνάγειν· οἱ δὲ, τὰ ἐναντία φίλα· καὶ Ἡράκλειτος ἐπιτιμᾷ τῷ ποιήσαντι,

Ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἀπόλοιτο.

οὐ γὰρ ἂν εἶναι ἁρμονίαν, μὴ ὄντος ὀξέος καὶ βαρέος, οὐδὲ τὰ ζῷα ἄνευ θήλεος καὶ ἄρρενος ἐναντίων ὄντων. δύο μὲν αὗται δόξαι περὶ φιλίας εἰσὶ, λίαν τε καθόλου κεχωρισμέναι τοσοῦτον· ἄλλαι δ' ἤδη ἐγγύτεραι καὶ οἰκεῖαι τῶν φαινομένων. τοῖς μὲν γὰρ οὐκ ἐνδέχεσθαι δοκεῖ τοῖς φαύλοις εἶναι φίλοις, ἀλλὰ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς· τοῖς δ' ἄτοπον εἰ μὴ φιλοῦσιν αἱ μητέρες τὰ τέκνα· φαίνεται δὲ καὶ ἐν τοῖς θηρίοις ἐνοῦσα φιλία· προαποθνήσκειν οὖν αἱροῦνται· τοῖς δὲ τὸ χρήσιμον δοκεῖ φίλον εἶναι μόνον. σημεῖον δ', ὅτι καὶ διώκουσι ταῦτα πάντες, τὰ δὲ ἄχρηστα καὶ αὐτοὶ ἀποβάλλουσιν, ὥσπερ Σωκράτης ὁ γέρων ἔλεγε, τὸν πτύελον καὶ τὰς τρίχας καὶ τοὺς ὄνυχας παραβάλλων, καὶ τὰ μόρια ὅτι ῥίπτομεν τὰ ἄχρηστα, καὶ τέλος τὸ σῶμα, ὅταν ἀποθάνῃ· ἄχρηστος γὰρ ὁ νεκρός· οἷς δὲ χρήσιμον, φυλάττουσιν, ὥσπερ ἐν Αἰγύπτῳ. ταῦτα δὴ πάντα δοκεῖ μὲν ὑπεναντία ἀλλήλοις εἶναι. τό τε γὰρ ἄχρηστον τῷ ὁμοίῳ καὶ ἐνδεέστατον ὁμοιότητος ἀπέχει πλεῖστον, καὶ τὸ ἐναντίον ἀχρηστότατον τῷ ἐναντίῳ. φθαρτικὸν γὰρ τὸ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου. ἔτι δοκεῖ τοῖς μὲν ῥᾴδιον τὸ κτήσασθαι φίλον, τοῖς δὲ σπανιώτατον γνῶναι, καὶ οὐκ ἄνευ ἀτυχίας· τοῖς γὰρ εὐτυχοῦσι πάντες βούλονται δοκεῖν φίλοι εἶναι. οἱ δ' οὐδὲ τοῖς συνδιαμένουσιν ἐν ταῖς ἀτυχίαις ἀξιοῦσι πιστεύειν, ὡς ἐξαπατῶσι καὶ προσποιουμένοις, ἵνα κτήσωνται διὰ τῆς τῶν ἀτυχούντων ὁμιλίας πάλιν εὐτυχούντων φιλίαν.

Κεφάλαιον β.

Ληπτέος δὴ λόγος, ὅστις ἡμῖν ἅμα τά τε δοκοῦντα περὶ τούτων μάλιστα ἀποδώσει, καὶ τὰς ἀπορίας λύσει, καὶ τὰς ἐναντιώσεις. τοῦτο δ' ἔσται, ἐὰν εὐλόγως φαίνηται τὰ ἐναντία δοκοῦντα· μάλιστα γὰρ ὁμολογούμενος ὁ τοιοῦτος ἔσται λόγος τοῖς φαινομένοις. συμβαίνει δὲ μένειν τὰς ἐναντιώσεις, ἐὰν ἔστι μὲν ὡς ἀληθὲς ᾖ τὸ λεγόμενον, ἔστι δ' ὡς οὔ. ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ πότερον τὸ ἡδὺ ἢ τὸ ἀγαθόν ἐστι τὸ φιλούμενον. εἰ μὲν γὰρ φιλοῦμεν οὗ ἐπιθυμοῦμεν, καὶ μάλιστα ὁ ἔρως τοιοῦτον.

A rum sunt: amicitia enim contrahere videtur. Alij verò contraria amica putant: & Heraclitus increpat poetam dicentem,

Quid tu nam lis inter deos & homines pereat.

Neque enim harmoniam consistere inquit, citra acutum, & grauem sonum: neque animalia absque mare & fœmina duobus contrariis. Quæ duæ opiniones de amicitia, sunt in vniuersum plurimum discrepantes: verùm aliæ magis cognatæ sunt, & B propriæ apparentium. Alijs enim videtur inter prauos amicitiam constare non posse, sed inter bonos tantùm. Aliis contrà absurdum videtur, si mater liberos non amare asseratur, cùm & inter bruta amicitia intercedat tanta, vt etiam pro sobole sua mori non recusent. Alij tantùm vtile am cum arbitrantur. Argumento illis est, quòd omnes id prosequuntur, inutilia verò abiiciunt. Vnde Socrates senex ille saliuam proiiciens, & capillos, vnguésque C præscindens, particulas se inutiles omnes abiicere dicebat, & postremò etiam corpus ipsum, cùm mortuum fuerit, & quod nullis porrò vsibus accommodari queat: verum vbi vsui est, velut in Ægypto, reseruant. quæ omnia contraria inter se maxime videntur. Nam inutile simili, & contrarietas similitudini, ac contrarium inutilissimum contrario suo maxime repu- D gnat: quippe quòd contrarij sit contrarium corruptiuum. Insuper videtur alijs quidem facile amicos comparare, aliis verò rarissimum hunc cognoscere, quoniam citra successum non contingit. Cum felicibus amicitiam omnes captant: verùm alij, ne in iisdem quidem infortuniis persistentibus, credendum iudicant: quippe qui fallacia quadam, fictaque cum calamitosis conuertatione, bonorum amicitiæ E sese insinuent.

CAPVT II.

Sed adducendus etiam postremus, qui & opiniones de his rectissime exponit, & dubitationes, contrarietatésque soluit. Quod fit, dum apposite explicantur, quæ videntur contraria. Eiusmodi enim ratio maxime apparentibus consonat. Contingit autem oppositiones manere, quando F quod dictum est, verum sumptum fuerit: interdum verò secus. Dubitationem autem habet, verum iucundum, ac bonum id sit, quod ametur. Nam si id maxime concupiscimus, erit eiusmodi, potissimum amor.

Neque enim amator dicitur, qui non amet semper.

Et cupiditas semper ad iucunda fertur. Nam & iucundum, quod volumus bonum amamus: verùm aliud est iucundum ac bonum: de quibus, & aliis cognatis determinare conabimur, his principiis constitutis. Quæ cupiditate, aut voluntate appetuntur, aut bona sunt, aut apparentia bona. Quapropter & iucundum concupiscibile est, quia apparens bonum: quippe quod aliis bonum iudicetur, aliis appareat tantùm, etiam si non iudicetur. neque enim in eadem animæ parte sunt, phantasia *& δόξα sive opinio*. Patet igitur, amicum & bonum, & iucundum esse: quo determinato, altera iam hypothesis præmittenda. Bonorum enim alia simpliciter bona sunt, alia alicui, non simpliciter, atque eadem simpliciter & bona, simpliciterque iucunda. Nam quæ sano corpori conducunt, simpliciter corpori bona: quæ verò laboranti tantùm, non simpliciter appellamus, velut sunt remedia, & sectiones. Similiter & iucunda simpliciter vocamus, quæ integrum, sanùmque corpus oblectant: vt in clara luce, non in tenebris cernere: verùm laboranti ex oculis contrarium. Et vinum iucundius esse iudicatur, non linguæ ex vinolentia corruptæ, quæ ne ipsum quidem acetum discernat, sed sensui sincero. Similiter & in iis, quæ animam spectant, non quæ pueris, aut bestiis sed cordatis probantur. Vtrorumque igitur memores, hæc eligimus. Et quemadmodum pueri, ac bestiæ habent ad cordatum, sic prauus, stolidúsque ad moderatum, & sapientem. Iis verò iucunda sunt, quæ iuxta habitus incidunt, quæ sunt bona, & honesta. Quia verò bona multifariam dicuntur: aliud enim quia tale sit aliud quia vtile, ac frugiferum: sic & iucundum aliud simpliciter, ac bonum simpliciter, aliud verò quod alicui videatur bonum, quemadmodum in animatis contingit: ob singula hæc aliquid ametur, & eligatur: vt hominẽ amant alium, quòd virtute præditus, alium quia bonus, & frugiferus, alium quia iucundus ob voluptatem. Amicus autem fit, quando amatus redamat, neque id ignoratur ab ipsis. Quocirca necessum tres amicitiæ species esse: neque iuxta vnum aliquid omnes, neque vt vnius generis species, neque omnino æquiuocè dicantur: ad vnam enim quandã, primamque referuntur quemadmodũ medicinale ad animam medicinalem, & corpus, atque insuper etiam instrumentum,

A Οὐδεὶς γὰρ ἐραστὴς ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ, ἡ δ' ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος· ταύτῃ μὲν τὸ φιλούμενον τὸ ἡδύ, ὃ βουλόμεθα τὸ ἀγαθόν. ἔστι δ' ἕτερον τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ἀγαθόν. περὶ τούτων καὶ τῶν ἄλλων τῶν συγγενῶν τούτοις, πειρατέον διορίσαι λαβοῦσιν ἀρχὴν τήνδε. τὸ γὰρ ὀρεκτὸν καὶ βουλητὸν, ἢ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν· διὸ καὶ τὸ ἡδὺ ὀρεκτόν. φαινόμενον
B γάρ τι ἀγαθόν. τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ, τοῖς δὲ φαίνεται κἂν μὴ δοκῇ. οὐ γὰρ ἐν ταὐτῷ τῆς ψυχῆς ἡ φαντασία καὶ ἡ δόξα. ὅτι μέντοι φίλον καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἡδὺ, δῆλον. τούτου δὲ διωρισμένου ληπτέον ὑπόθεσιν ἑτέραν· τῶν γὰρ ἀγαθῶν τὰ μὲν ἁπλῶς ἐστὶν ἀγαθὰ, τὰ δὲ τινί, ἁπλῶς δ' οὔ. καὶ τὰ αὐτὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, καὶ ἁπλῶς ἡδέα. τὰ γὰρ τῷ ὑγιαίνοντι φαμὲν σώματι συμφέροντα, ἁπλῶς εἶναι σώματι ἀγα-
C θά· τὰ δὲ τῷ κάμνοντι, οὔ. οἷον φαρμακείας καὶ τομάς. ὁμοίως δὲ καὶ ἡδέα ἁπλῶς σώματι, τὰ τῷ ὑγιαίνοντι καὶ ὁλοκλήρῳ· οἷον τὸ ἐν τῷ φωτὶ ὁρᾶν καὶ οὐ τὸ ἐν τῷ σκότει· καίτοι τῷ ὀφθαλμιῶντι ἐναντίως. καὶ οἶνος ἡδίων οὐχ ὁ τῷ διαφθαρμένῳ τὴν γλῶτταν ὑπὸ οἰνοφλυγίας (ἐπεὶ ἔνιοι ὄξος παρεγχέουσιν) ἀλλὰ τῇ ἀδιαφθόρῳ αἰσθήσει. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ψυχῆς, οὐχ
D ἃ τοῖς παιδίοις καὶ τοῖς θηρίοις, ἀλλὰ τοῖς καθεστῶσιν. ἀμφοτέρων γοῦν μεμνημένοι, ταῦθ' αἱρούμεθα. ὡς δ' ἔχει παιδίον καὶ θηρίον πρὸς ἄνθρωπον καθεστῶτα, οὕτως ἔχει ὁ φαῦλος καὶ ἄφρων, πρὸς τὸν ἐπιεικῆ καὶ φρόνιμον. τούτοις δὲ ἡδέα τὰ κατὰ τὰς ἕξεις· ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ καλά. ἐπεὶ οὖν τὰ ἀγαθὰ πλεοναχῶς (τὸ μὲν γὰρ τῷ
E τοιόνδ' εἶναι λέγομεν ἀγαθὸν, τὸ δὲ τῷ ὠφέλιμον καὶ χρήσιμον ἐπειδὴ τὸ ἡδὺ τὸ μὲν ἁπλῶς καὶ ἀγαθὸν ἁπλῶς, τὸ δὲ τινὶ, ἢ φαινόμενον ἀγαθόν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων) δι' ἕκαστον τούτων ἐνδέχεται ἡμᾶς αἱρεῖσθαί τι καὶ φιλεῖν, ὥσπερ καὶ ἄνθρωπον. τὸν μὲν γὰρ τοιόνδε καὶ δι' ἀρετὴν, τὸν δ' ὅτι ὠφέλιμος καὶ
F χρήσιμος, τὸν δ' ὅτι ἡδὺς καὶ δι' ἡδονήν. φίλος δὲ γίνεται ὅταν φιλούμενος ἀντιφιλῇ, καὶ τοῦτο μὴ λανθάνῃ πως αὐτούς. Ἀνάγκη ἄρα τρία φιλίας εἴδη εἶναι, καὶ μήτε καθ' ἓν ἁπάσας, μήθ' ὡς εἴδη ἑνὸς γένους, μήτε πάμπαν λέγεσθαι ὁμωνύμως· πρὸς μίαν γάρ τινα λέγονται καὶ πρώτην· ὥσπερ τὸ ἰατρικὸν καὶ ψυχὴν ἰατρικὴν, καὶ σῶμα λέγομεν καὶ ὄργανον καὶ ἔργον

A καὶ ἔργον ἀλλὰ κυρίως τὸ πρῶτον δι' οὗ ὁ λόγος ἐν ἡμῖν ὑπάρχει· οἷον ὄργανον ἰατρικὸν, τὸ ᾧ ὁ ἰατρὸς χρήσαιτο· ἐν δὲ τῷ τοῦ ἰατροῦ λόγῳ, οὐκ ἔστιν ὁ τοῦ ὀργάνου. ζητεῖται μὲν οὖν πανταχοῦ τὸ πρῶτον. διὰ δὲ τὸ καθόλου εἶναι τὸ πρῶτον. λαμβάνουσι καὶ πρῶτον καθόλου. τοῦτο δ' ἐστὶ ψεῦδος· ὥστε καὶ περὶ τῆς φιλίας οὐ δύνανται πάντ' ἀποδιδόναι τὰ φαινόμενα· οὐ γὰρ ἐφαρμόττοντος ἑνὸς λόγου, οὐκ οἴονται τὰς ἄλλας φιλίας εἶναι. αἱ δ' εἰσὶ μὲν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως εἰσίν. οἱ δ' ὅταν ἡ πρώτη μὴ ἐφαρμόττῃ, ὡς οὖσαν καθόλου εἴπερ ἦν πρώτη, οὐδ' εἶναι φιλίας τὰς ἄλλας φασίν. ἔστι δὲ πολλὰ εἴδη φιλίας. τῶν γὰρ ῥηθέντων ἦν ἤδη ἐπειδὴ διώρισται τριχῶς λέγεσθαι τὴν φιλίαν· ἡ μὲν γὰρ διώρισται δι' ἀρετὴν, ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, ἡ δὲ διὰ τὸ ἡδύ. τούτων ἡ μὲν διὰ τὸ χρήσιμόν ἐστιν ἡ τῶν πλείστων φιλία. διὰ γὰρ τὸ χρήσιμοι εἶναι φιλοῦσιν ἀλλήλους, καὶ μέχρι τούτου ὥσπερ ἡ παροιμία,

Γλαῦκ' ἐπίκουρος ἀνὴρ τόσσον φίλος ἔσκε μάχηται, καὶ,

Οὐκέτι γινώσκουσιν Ἀθηναῖοι Μεγαρῆας.

ἡ δὲ δι' ἡδονὴν, τῶν νέων· μεταβάλλοντες γὰρ τὸ ἡδὺ κατὰ τὰς ἡλικίας, μεταβάλλουσι καὶ τὸ ἡδύ. ἡ δὲ κατ' ἀρετὴν, τῶν βελτίστων. φανερὸν δ' ἐκ τούτων ὅτι ἡ πρώτη φιλία, ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐστιν ἀντιφιλία καὶ ἀντιπροαίρεσις πρὸς ἀλλήλους. φίλον μὲν γὰρ τὸ φιλούμενον τῷ φιλοῦντι· φίλος δὲ τῷ φιλουμένῳ καὶ ἀντιφιλῶν. αὕτη μὲν οὖν ἐν ἀνθρώποις μόνον ὑπάρχει φιλία. μόνον γὰρ αἰσθάνεται προαιρέσεως. αἱ δ' ἄλλαι καὶ ἐν τοῖς θηρίοις· καὶ χρήσιμον ἐπὶ μικρόν τι φαίνεται ἐνυπάρχειν, καὶ πρὸς ἀνθρώπους τοῖς ἡμέροις καὶ πρὸς ἄλληλα. οἷον τὸν τρόχιλον φησὶν Ἡρόδοτος τῷ κροκοδείλῳ, καὶ ὡς οἱ μάντεις τὰς συνεδρείας καὶ διεδρείας λέγουσι. καὶ οἱ φαῦλοι ἂν εἶεν φίλοι ἀλλήλοις, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ διὰ τὸ ἡδύ. οὐδ' ὅτι ἡ πρώτη οὐχ ὑπάρχει αὐτοῖς, οὔ φασι φίλους εἶναι· ἀδικήσει γὰρ ὅγε φαῦλος τὸν φαῦλον· οἱ δ' ἀδικούμενοι οὐ φιλοῦσι σφᾶς αὐτούς. οἱ δὲ φιλοῦσι μὲν, ἀλλ' οὐ τὴν πρώτην φιλίαν· ἐπεὶ τάς γε ἑτέρας οὐδὲν κωλύει. δι' ἡδονὴν γὰρ ὑπομένουσιν ἀλλήλους βλαπτόμενοι, ὡς οἱ ἀκρατεῖς. δοκοῦσι δ' οἱ δι' ἡδονὴν φιλοῦντες ἀλλήλους φίλοι εἶναι, ὅταν κατ' ἀκρίβειαν ζητῶσιν, ὅτι οὐχ ἡ πρώτη, ἐκείνη μὲν γὰρ βέβαιος ἡ δ' ἔστιν ἡ πρώτη φιλία

A & opus. Sed propriè primum, per quod ratio eius nobis inest: velut instrumentum medicinale, quo medicus vtitur, nec tamen instrumenti ratio, medici rationi inest, quocirca in omnibus primum illud quæritur. Et quia primum vniuersale est, vniuersaliter etiam capitur, quod fallit. Itaque & de amicitia non possunt omnia apparentia edere. Ratione enim vna minus congruente, non arbitrantur cæteras
B amicitias esse. Aliæ verò sunt quidem, sed non similiter: aliæ verò cum prima non conueniunt, vt vniuersalis: siquidem prima fuerit, neque alias esse amicitias inquiunt. Verùm, vt modò dictum est, multæ amicitiæ species sunt, quoniam tripliciter dici amicitiam determinauimus, cum alia ob virtutem, alia ob vtilitatem, alia ob iucunditatem oriri dicatur. Et sanè quæ commodorum gratia nata est, plero-
C rumque est amicitia, qui se inuicem quia vtiles, diligere solent.

Γλαῦκ' ἐπίκουρος ἀνὴρ τόσσον φίλος ἔσκε μάχηται. Et,

Non amplius Athenienses cognoscunt Megarenses.

Quæ verò ob voluptatem contrahitur, iuuenum est. mutatis enim pro ætate moribus, etiam iucundum mutant. Quæ verò à
D virtute proficiscitur, optimorum. Vnde manifestum est, primam amicitiam esse, quæ bonorum est mutuus erga se inuicem amor, mutuaque electio. Amicum enim est amatum amanti, amicúsque item redamans amans. Ea igitur sola inter homines est, quippe qui soli electionem sentiunt. Cæteræ autem etiam feris inter se sunt, vbi etiam aliqua mediocris elucet vtilitas. Atque ita etiam cicura homini, &
E alia aliis amica sunt, quemadmodum regulus auis crocodilo, Herodoto teste: & quemadmodum vates de cõsessibus, transitionibúsque loquuntur. Et mali malos cùm ob vtilitatem, tum ob iucunditatem, amant: neque tamen amicos fatentur, cùm primæ sint expertes, quippe quòd prauus iniuriam prauè inferat, quod amicitiæ legibus repugnat. Alij itidem amant citra amicitiam primam: quos tamen reliquas colere nihil vetat. Ob volupta-
F tem enim incontinentes, se ipsos suspectos habent, nec ab iniuria mutua abstinent. Quocirca nec ob voluptatem se mutuò amantes, dici amici debent: quando accuratè disquirentibus plane primam nõ esse constet. Illa enim firma est amicitia,

hæc verò prout hactenus diximus, non ita quidem, sed ab illa profecta. Quapropter vt illo tantum pacto amicus esse asseratur, cogere est apparentia, absurdaque dicere. Nam iuxta rationem communem quandam affirmare omnes amicitias licet. Superest igitur, vt prima tantum amicitia vocetur: interdum verò etiam omnes: neque vt æquiuocę, neque ad seipsas quomodocunque habentes, neque iuxta vnam speciem, sed potius ad vnum aliquod relatas. & quia simpliciter bonum, iucundumque idem & simul est, nisi quid obstet: & primus verus & simpliciter amicus, (nam talis propter se ipsum eligibilis, idque necessario quemadmodum enim propter se bona quispiam appetit, sic & ipsum talem eligi oportet) verus autem amicus etiam iucundus est simpliciter: videtur igitur quomodocunque amicus iucundus esse. Verum magis de his determinandum, vtrum quod ipsi, an quod simpliciter bonum amicum sit, & vtrum actu amare cum voluptate, vnde & amabile iucundum an non. hæc enim ad idem reducenda sunt, & quod non ipsi bonum fuerit, non etiam ad ipsum pertinet. Atque hoc ipsum est quod quæritur, sic esse bona quæ simpliciter bona sunt. Eligibile enim est simpliciter bonum: ipsi verò, quod ipsi bonum quæ conuenire oportet. Et virtus, vna talem efficit: & ciuilis facultas etiam, quibus hæc non insunt, ingignit, modò animante accommodatus & homo existat. Naturaliter enim ei bona sunt, quæ simpliciter bona. Similiter & vir pro fœmina, & stupidus pro prędito indole. Ob dulce verò, necesse est, quę pulchra sunt, sint & dulcia. Vbi verò dissonant hæc, nondum prorsus bonum: nam incontinentiam fieri potest. Cum enim honestum, iucundumq. dissonent in affectionibus intemperātia est. Quacum prima amicitia est secundum virtutem, erunt & ipsi simpliciter boni non quia vtiles, sed alio quopiam modo: quādoquidem bifariam, hoc & simpliciter bonū capitur. Et similiter quemadmodum in conducibili, & habitibus vbi aliud est simpliciter conducibile & honestum, velut se exercitatio ad medicationem habet. Itaque & habitus hominis virtus. Sit igitur homo ex rebus natura præstantibus. Nam virtus natura præstantis simpliciter, alterius vero alicuius nequaquam, sed huic bonum dicitur. Eadem quoque ratio dulcis est. Hinc igitur vestigandum, vtrum absque voluntate sit amicitia, quidve differat, & in vtro amare consistat, & vtrum bonus esse etiam non

A οὐκ ἐκείνης δ', ἀλλ' ἀπ' ἐκείνης. τὸ μὲν οὖν καθ' ἐκείνας μόνον λέγειν τὸν φίλον, βιάζεσθαι τὰ φαινόμενά ἐστι, καὶ παράδοξα λέγειν ἀναγκαῖον· καθ' ἕνα δὲ λόγον πάσας ἀδύνατον. λείπεται τοίνυν ὅτι ἔστι μὲν ὡς μόνη ἡ πρώτη φιλία· ἔστι δ' ὡς πᾶσαι, οὔθ' ὡς ὁμώνυμοι, καὶ ὡς ἔτυχον ἔχουσαι πρὸς ἑαυτάς, οὔτε καθ' ἓν εἶδος, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ἕν. ἐπεὶ δ' ἁπλῶς ἀγαθὸν καὶ ἁπλῶς ἡδὺ τὸ αὐτό, καὶ ἅμα, ἂν μή B τι ἐμποδίζῃ· ὁ δ' ἀληθινὸς φίλος, καὶ ἁπλῶς ὁ πρῶτός ἐστιν. ἔστι δὲ τοιοῦτος ὁ δι' αὐτὸν αὐτὸς αἱρετός. ἀνάγκη δ' εἶναι τοιοῦτον. ὡς γὰρ βούλεται δι' αὐτὸν εἶναι τἀγαθά, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν αἱρεῖσθαι εἶναι. ὁ δ' ἀληθινὸς φίλος, καὶ ἡδύς ἐστιν ἁπλῶς. διὸ δοκεῖ καὶ ὁ ὁπωσοῦν φίλος ἡδύς. ἔτι δὲ διοριστέον περὶ τούτου μᾶλλον· ἔχει γὰρ ἐπίστασιν. πότερον γὰρ τὸ αὑτῷ ἀγαθόν, ἢ C τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν φίλον· καὶ πότερον τὸ κατ' ἐνέργειαν φιλεῖν μεθ' ἡδονῆς, ὥστε καὶ τὸ φιλητὸν ἡδύ, ἢ οὔ. ἄμφω γὰρ εἰς ταὐτὸ συνακτέον. τά τε γὰρ μὴ ἁπλῶς ἀγαθὰ ἀλλὰ κακά, ἁπλῶς τύχῃ φευκτά· καὶ τὸ μὴ αὐτῷ ἀγαθόν, οὐδὲν πρὸς αὐτόν. ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶν ὃ ζητεῖται, τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ οὕτως εἶναι ἀγαθά. ἔστι γὰρ αἱρετὸν μὲν τὸ ἁπλῶς ἀγαθόν, αὑτῷ δὲ τὸ D αὑτῷ ἀγαθόν, ἃ δεῖ συμφωνῆσαι, καὶ τοῦτο ἡ ἀρετὴ ποιεῖ· καὶ ἡ πολιτικὴ ἐστὶ τοῦτο, ὅπως οἷς μήπω ἐστί, γένηται. εὔθετος δὲ καὶ πρὸ ὁδοῦ ἄνθρωπος ὤν. φύσει γὰρ αὐτῷ ἀγαθά, τὰ ἁπλῶς ἀγαθά· ὁμοίως δὲ καὶ ἀνὴρ ἀντὶ γυναικός, καὶ εὐφυὴς ἀφυοῦς. διὰ τοῦ ἡδέος δὲ ἡ ὁδός· ἀνάγκη εἶναι τὰ καλὰ ἡδέα. ὅταν δὲ ταῦτα διαφωνῇ, οὔπω σπουδαῖος τέλειος. ἐνδέχεται E γὰρ ἐγγενέσθαι ἀκρασίαν. τὸ γὰρ διαφωνεῖν τἀγαθὸν τῷ ἡδεῖ, ἐν τοῖς πάθεσιν ἀκρασία ἐστίν. ὥστ' ἐπειδὴ ἡ πρώτη φιλία κατ' ἀρετήν, ἔσονται καὶ αὐτοὶ ἁπλῶς ἀγαθοί. τοῦτο δ' οὐχ ὅτι χρήσιμοι, ἀλλ' ἄλλον τρόπον. διχῶς γὰρ ἔχει τῷ, τόδε ἀγαθόν, καὶ ἁπλῶς ἀγαθόν. καὶ ὁμοίως ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ὠφελίμου, καὶ ἐπὶ τῶν F ἕξεων. ἄλλο γὰρ τὸ ἁπλῶς ὠφέλιμον, καὶ τὸ καλὸν τοιοῦτον, γυμνάζεσθαι πρὸς τὸ φαρμακεύεσθαι· ὥστε καὶ ἡ ἕξις ἡ ἀνθρώπου ἀρετή. ἔστω γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῶν φύσει σπουδαίων· ἡ γὰρ τοῦ φύσει σπουδαίου ἀρετή, ἁπλῶς ἀγαθόν· ἡ δὲ τοῦ μή, ἐκείνῳ. ὁμοίως δὴ ἔχει καὶ τὸ ἡδύ. ἐνταῦθα γὰρ ἐπιστατέον, καὶ σκεπτέον πότερόν ἐστιν ἄνευ ἡδονῆς φιλία, καὶ τί διαφέρει,

καὶ ἐν

[illegible]

Οὐ γὰρ ἂν εἰδείης ἀνδρὸς νόον οὐδὲ γυναικός,

Πρὶν πειρηθείης ὥσπερ ὑποζυγίου.

[illegible]

A iucundus queat, sed non propter id ipsum tamen. Amor igitur, cum dicatur bifariam qui actu est eo quod bonum iudicat non absque voluptate esse apparet: patet autem, quemadmodum in scientia rerum, cognatæ contemplationes, disciplinæque specie sua facile intelliguntur, ita etiam familiarium recognitiones expeditæ fiūt: cuius rei ratio eadem in vtrisque est. Natura igitur simpliciter bonum, & simpliciter iucundum: & quibus bonum, iisdem etiam iucundum est. B Quapropter similia similibus mox gaudent, & homini homo iucundissimus. Et quia imperfecta ea conditione sunt, etiam absoluta eiusmodi erunt. Est autem vir bonus perfectus. Siquidem ergo amare actu mutuæ familiaritatis & notitiæ electio cum voluptate est. Scilicet & amicitia prorsus simpliciter bonorum, & iucundorum: quia bona, iucundaque sunt, mutua electio. Atque ea amicitia habitus, ex quo eiusmodi electio C proficiscitur. Nam opus eius actus est, qui nō extra sed in ipso amante consistit, cum potentia extrà, vel in alio insit, vel diuersum saltem existat. Quocirca in amante, non in amato gaudium est. Amare enim amabilis rei, illud verò etiam amicitiæ actus est, & animati tantum, cum prius etiam inanimatis competat, quādo & ea quoque diligūtur. Et quia amare actu est gaudere D amato quatenus amatum, & amicus etiam est, qui amatur vicissim, erit amicus amico non quia musicus, vel medicus. Voluptas igitur ab ipsa percepta, qua amicus, propriè amica voluptas appellatur: ipsum enim diligit non ob aliud quippiam. Quam ob rem nisi eo, quatenus bonus est, delectatur non fuerit amicitia prima. Neque rem vllā interueniētem obstare decet, vt bonū ipsum nō delectet. Itaque etiā si grauεolētia fuerit aliqua, obliterare, & mentis E industriā amplecti verus amicus solet. Hāc igitur primam amicitiam esse omnes confitentur: aliæ verò propter hanc & aliquo modo videntur, & in controuersiam veniunt. Constantiam enim quandam habere amicitia videtur, ac sola ea constans est. Nam pronunciatum à grauibus est, constans id esse quod non citò fiat, neque facilè dissoluatur. cætera iudicio syncero vocant. Porrò nec extra fidem consistit amicitia firma: ea verò experimentum re-F quirit vt inquit Theognis.

Nam neque viri neque mulieris mentem cognitam habebis.

Priusquam periculum feceris ... iumento,

Eodem pacto & nec tempus sequitur amicus, quia etiam amici ante contractam

amicitiam cupiunt, qui habitus velut iam consummata amicitia latet. Nam quia ad mutuam amicitiam propendent, & sibi inuicem omnia officia præstant, putantur velle, sed re ipsa amici esse. Verùm quemadmodum in cæteris, ita hic quoque vsu venit. Quemadmodum enim sani nō sunt statim, qui id velint, ita nec amici qui esse volunt. Argumento est, quòd facilè tales nondum assumpto experimento, ita nec calumnia circumueniantur, quòd experimentum quibus in rebus habent, in his facilè se calumniæ nō præbent: in quibus autem nō habent, persuadeātur si cōiecturas calumniator adhibeat. Simul verò patet, nec inter prauos amicitiam cōstare posse: quippe qui iniqui sunt & nemini sese committunt, ex se ipsis alios metientes. Vnde & boni facilius decipiūtur, nisi ex periclitatione diffidāt. Etenim praui natura, bona amico præferūt neque quisquam amicum, magis, quàm res, amat. Nam tales amici nō sunt: repugnāt enim legi amicitiæ, amicorum communia omnia asserēti: quā siquidem amicus rebus ipsis preferendus est, nō amicis res. Vnde prima amicitia inter paucos incidit eò quòd difficile sit, multorum capere experimētum, quādoquidem nō omnibus quemadmodum oportebat, possis conuiuere. Neque ex æquo de veste, & amico deliberare cōuenit. Equidem quod inter duo melius extiterit, eleget mentis saltem compos. Et quo est vsus olim vt deteriore, nō præferet ei, quod iudicet melius. In amicitia autem nō facilè pro vetere amico incognitum assumet. Neque enim absque experimēto est & vnius diei amicus: quapropter in prouerbium abiit, Salis modius. Simul autem nō eo tantùm quòd simpliciter bonus quispiam sit, ad amicitiam sufficit, sed vt etiam tibi sit amicus. Bonus enim quisque dicitur simpliciter, eò quòd bonus est: amicus autem, qui alteri bonus. Simpliciter autem bonus, amicusque in quo vtraque ista cōcurrunt. Itaque quod simpliciter bonum alteri, hoc quanquā nō simpliciter bono: alteri verò bonus eò quòd vtilis. Amare autem vna multos, & ipsum hūc amorem auertere, impossibile erga plures operari. In his autem cōstat rectè dici. Amicitiam constantiam bonorum esse, quemadmodum felicitas sufficientium: etenim natura, nō facultates, firmitatem habet. Verùm multò rectius virtutem naturæ esse affirmatur, & tempus amantem iudicare, infortuniaque magis, quàm successus. In illis enim verè declaratur quod dicitur, Communia amicorum

A εἰς φιλίαν. ὅσοι γὰρ προθύμως ἔχουσι φιλικῶς μὲν, διὰ τὸ πάνθ' ὑπηρετεῖν τὰ φιλικὰ ἀλλήλοις, οἴονται οὐ βούλεσθαι εἶναι, ἀλλ' εἶναι φίλοι. τὸ δ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει, καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας. οὐ γὰρ εἰ βούλονται ὑγιαίνειν, ὑγιαίνουσιν, ὥστ' οὐδ' εἰ φίλοι βούλονται ἤδη καὶ φίλοι εἰσί. σημεῖον δέ· ἀδιάβλητοι γὰρ οἱ διακείμενοι ἄνευ πείρας τοῦτον τὸν τρόπον. περὶ ὧν μὲν γὰρ ἐνδεδώκασιν, ἀδιάβλητοι, περὶ ὧν δὲ μὴ πεπείρανται, B ἐὰν οὖν ὅταν σύμβολα λέγωσιν οἱ διαβάλλοντες. ἅμα δὲ φανερὸν ὅτι οὐδ' ἐν τοῖς φαύλοις αὕτη ἡ φιλία. ἄπιστος γὰρ ὁ φαῦλος καὶ κακοήθης πρὸς πάντας· αὐτῷ γὰρ μετρεῖ τοὺς ἄλλους. διὸ εὐεξαπατητότεροί εἰσιν οἱ ἀγαθοί, ἐὰν μὴ διὰ πεῖραν ἀπιστῶσιν. οἱ δὲ φαῦλοι αἱροῦνται τὰ φύσει ἀγαθὰ ἀντὶ τοῦ φίλου, καὶ οὐδεὶς φιλεῖ μᾶλλον ἄνθρωπον ἢ πράγματα. ὥστ' οὐ φίλοι· οὐ γὰρ γίνεται οὕτω C κοινὰ τὰ φίλων. προστίθεται γὰρ ὁ φίλος τοῖς πράγμασιν, οὐ τὰ πράγματα τοῖς φίλοις. οὐ γίνεται γὰρ ἡ φιλία ἡ πρώτη ἐν πολλοῖς, ὅτι χαλεπὸν πολλῶν πεῖραν λαβεῖν. ἑκάστῳ γὰρ ἂν δεῖ συζῆσαι. οὐδὲ δὴ αἱρετέον ὁμοίως περὶ ἱματίου καὶ φίλου. καίτοι ἐν πᾶσι τοῦ νοῦν ἔχοντος δυοῖν τὸ βέλτιον αἱρεῖσθαι· καὶ εἰ μὲν τῷ χείρονι πάλαι ἐχρῆτο τῷ βελτίονι, D μηδέπω δὲ αἱρετέον, ἀλλ' οὐκ ἀντὶ τοῦ πάλαι φίλου τὸν ἀγνῶτα εἰ βελτίων. οὐ γὰρ ἔστιν ἄνευ πείρας οὐδὲ μιᾶς ἡμέρας ὁ φίλος, ἀλλὰ χρόνου δεῖ. διὸ εἰς παροιμίαν ἐλήλυθεν ὁ μέδιμνος τῶν ἁλῶν. ἅμα δ' εἰ καὶ μὴ ἁπλῶς ἀγαθὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ σοὶ εἶναι, φίλος ἔσται σοί. ἀγαθὸς μὲν γὰρ ἁπλῶς ἐστὶ τῷ ἀγαθὸς εἶναι, φίλος δὲ, τῷ ἄλλῳ ἀγαθός· ἁπλῶς δ' E ἀγαθὸς καὶ φίλος, ὅταν συμφωνῇ ταῦτα ἄμφω. ὥστε ὃ ἔστιν ἁπλῶς ἀγαθόν, τῷ τοιούτῳ ἄλλῳ. ὁ καὶ μὴ ἁπλῶς μὲν σπουδαῖος, ἄλλῳ δ' ἀγαθός, ὅτι χρήσιμος. τὸ δὲ πολλοῖς ἅμα εἶναι φίλον, καὶ τὸ φιλεῖν κωλύει· οὐ γὰρ οἷόν τε ἅμα πρὸς πολλοὺς ἐνεργεῖν. ἐκ δὲ τούτων φανερὸν ὅτι ὀρθῶς λέγεται, ὅτι ἡ φιλία τῶν βεβαίων, ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τῶν αὐτάρκων. καὶ ὀρθῶς εἴρηται· ἡ γὰρ φύσις βέ-F βαιον, οὐ τὰ χρήματα. πολὺ δὲ κάλλιον εἰπεῖν, ὅτι ἡ ἀρετὴ τῆς φύσεως, καὶ ὅτι χρόνος λέγεται δεικνύναι τὸν φιλούμενον, καὶ αἱ ἀτυχίαι μᾶλλον τῶν εὐτυχιῶν. τότε γὰρ δῆλον ὅτι κοινὰ τὰ φίλων. μόνοι γὰρ ἀντὶ τῶν

φύσει

A οὔτε ἀγαθὸν καὶ οὔτε κακῶν, ἐπεὶ δ' αἱ ἀτυχίαι καὶ αἱ διευτυχίαι [illegible] ... [illegible] ... χρόνιμον [illegible] ... [illegible]

B [illegible] ... [illegible]

C [illegible] ... [illegible]

Καλὸς κακῷ συντέτηκεν ἡδονῇ.

[illegible]

D [illegible] ... [illegible]

E [illegible] ... [illegible]

F [illegible] ... [illegible]

A omnia: quippe qui soli bonis, malique natura, circa infortunia, & successus, in quibus consistunt, hominem praeferunt, vel vt illa sint, alia verò non sint. Successus autem arguit non veros amicos, & ad vtilitatem tantum comparatos: tempus verò vtrosque. Neque enim vtilis statim amicus est verùm suauis & iucundus. Sed nec qui statim, suauis simpliciter est quando perinde vt vino, cibòque partim suauitas, partim verò celeritas percipitur, verùm mediocri tempore suauitatem, voluptatemque amittit, sic etiam hominibus vsu venit. Nam quod simpliciter iucundum est, fine, temporeque determinari debet. Fatetur autem & vulgus dulce vocans non solùm quod compererunt, sed veluti cùm bibunt cumque adhuc in manibus poculum est. Non enim id inde dulce est, quia compererit aliquis sed quia non frequenter bibit, ac quia prius non decipitur. Prima igitur amicitia, a qua caeterae nomen trahunt, secundum virtutem est, iustaque eius delectationem, velut dictum est prius. Reliquae etenim inter pueros, brutaque, & prauos contingunt. Vnde prouerbio dicitur.

Aequalis aequalem delectat. &

Malus malo iucunde conuenit.

Nam & praui nonnunquam se mutuò oblectant, non quatenus praui, nec quatenus neutri, sed quatenus vel ambo (exempli gratia) strepeti vel hic quidem strepetus, ille verò parcus, quatenusque bonum aliquod omnes habent, eatenus congruunt sibi. Praeterea, vtiles sibi etiam hos esse contingit, non quidem simpliciter, sed institutis. Sic etiam bono viro amicum malum esse contingit, nempe ad institutum aliquod vtilem vt malus boni viri instituto, quale bonus habet, inseruiat. Bonus intemperanti quidem ad illud, quod habet institutum, malo autem ad id, quod iuxta naturā existit. Valentque bona simplicia quidem simpliciter, illi verò ex hypothesi, nēpe quatenus aut paupertati aut morbis confert, idque bonorum simplicium causa: quemadmodum & pharmacum bibit. Nō enim bibere vult ipsum: sed huius mali pellendi gratia vult. Praeterea, amici hi esse possunt inuicem, qualiter & ij sunt, qui boni non sunt. Iucundus enim esse potest, non quatenus malus, sed quatenus aliquid commune habet: vt si sit musicus. Insuper quatenus vnum quiddam est omnibus, quod ferre possis: ideo quidem ad colloquium apti, boni habeantur, aut quatenus denique vnicuique congruant: aliquid enim boni omnes habent.

CAPVT III.

TRes igitur hæ species amicitiæ sunt, & in his omnibus iuxta æqualitatem quodammodo amicitia appellatur. Nam & amici secundum virtutem, in æqualitate quadã virtutis sibi inuicẽ amici sunt. Alia porrò in his differentia secundum excessum: velut est Dei erga hominem virtus, (id enim aliud amicitiæ genus est) & in vniuersum velut principis erga subditum. Quemadmodum & iustũ aliud est: proportione enim æquale, numero verò minime. Quo in genere sunt pater erga filium, & beneficus erga beneficia passum. In iis verò ipsis discrimina quædam elucent, quando alia est patris erga filium ratio & viri erga vxorem: hæc quidem vt principis erga subditum, alia verò vt benefici erga beneficia passum. In iis aut prorsus nõ, aut certè non similiter redamare contingit. Ridiculum enim fuerit si quis Deo exprobret, si non pro eo ac ab hominibus amatur, vicissim ipse diligat: aut principi, quòd non æqualem amorem subditis præstet. Imperanti enim vt ametur, non vt amet, aut certè alio pacto conuenit. Verùm oblectatione nihil est discriminis, siue vt in opulento erga facultates domesticas, & sobolem suam, vel vt egens erga id, quo potitur. Quocirca similiter se habet in amicis qui ob vtilitatẽ, & qui ob delectationem conciliantur. Nam hi quidem iuxta æqualitatem, illi verò iuxta excessum amici sunt. Proin quemadmodum illi expostulant, si non ex æquo vtiles sint, ac benefici respondeant: sic hi etiã ob delectationem. Quod in amatoriis vsu venit, vbi persæpe ex eiusmodi causis rixæ suboriuntur, ignorante scilicet eo, qui amat, rationem esse diuersam in iis quæ animi promptitudinẽ spectant. Quocirca contentionis caussam amatus se meminisse arbitratur. Hæc (inquit) non diceret amans, ex eo scilicet, quòd rationem eandem esse existimat.

CAPVT IV.

CVm igitur tres amicitiæ species sint, secundum virtutem, secundum vtilitatem, & secundum voluptatem, rursum hæ in duo distinguuntur. Aliæ enim iuxta æqualitatem, aliæ iuxta excessum sunt: amicitiæ quidem vtræque, amici verò iuxta æqualitatem tantum. Absurdum enim fit, amicum vocare virũ puero, eo quod amet & ametur. Nam etsi excellentem virum amari alicubi cõuenit, si tamen redamet ipse, vt dedecus improperatur, vt qui amet indignum. Nam dignitate quadam, æqualitateque ponderatur amicitia. Quædam igitur est æqualitatis, quædam verò ex virtutis, generis, aut alio quopiam

Κεφάλαιον γ.

ΤΡία μὲν οὖν εἴδη ταῦτα φιλίας. ἐν πᾶσι δὲ τούτοις, κατ' ἰσότητά πως λέγεται ἡ φιλία. καὶ γὰρ οἱ κατ' ἀρετὴν φίλοι ἐν ἰσότητί πως ἀρετῆς εἰσὶ φίλοι ἀλλήλοις. ἄλλη δὲ διαφορὰ τούτων, ἡ καθ' ὑπερβολήν, ὥσπερ θεοῦ ἀρετὴ πρὸς ἄνθρωπον. τοῦτο γὰρ ἕτερον εἶδος φιλίας, καὶ ὅλως ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, καθάπερ καὶ τὸ δίκαιον ἕτερον. κατ' ἀναλογίαν γὰρ ἴσον, κατ' ἀριθμὸν δ' οὐκ ἴσον. ἐν τούτῳ τῷ γένει πατὴρ πρὸς υἱόν, καὶ ὁ εὐεργέτης πρὸς τὸν εὐεργετηθέντα. αὐτῶν δὲ τούτων διαφοραί εἰσιν, ἄλλη πατρὸς πρὸς υἱόν, καὶ ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα. αὕτη μὲν ὡς ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, ἡ δὲ εὐεργέτου πρὸς εὐεργετηθέντα. ἐν ταύταις δὲ ἢ οὐκ ἔνεστιν, ἢ οὐχ ὁμοίως τὸ ἀντιφιλεῖσθαι. γελοῖον γὰρ εἴ τις ἐγκαλοίη τῷ θεῷ, ὅτι οὐχ ὁμοίως τῷ ἀντιφιλεῖσθαι ὡς φιλεῖται, ἢ τῷ ἄρχοντι ὁ ἀρχόμενος. φιλεῖσθαι γὰρ οὐ φιλεῖν, τοῦ ἄρχοντος, ἢ φιλεῖν ἄλλον τρόπον. καὶ ἡδονὴ διαφέρει οὐδὲν ἥ τε τῷ αὐτάρκει ἐπὶ τῷ αὑτοῦ κτήματι ἢ παιδί, καὶ τῷ ἐνδεεῖ ἐπὶ τῷ γινομένῳ. ὡς δ' αὔτως καὶ ἐπὶ τῶν διὰ τὴν χρῆσιν φίλων καὶ ἐπὶ τῶν δι' ἡδονήν, οἱ μὲν κατ' ἰσότητα εἰσίν, οἱ δὲ καθ' ὑπεροχήν. διὸ καὶ οἱ ἐκείνως οἰόμενοι ἐγκαλοῦσιν, ἐὰν μὴ ὁμοίως χρήσιμοι καὶ εὖ ποιῶσι, καὶ ἐπὶ τῆς ἡδονῆς. δῆλον δ' ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς· τοῦτο γὰρ αἴτιον τοῦ μάχεσθαι ἀλλήλοις πολλάκις. ἀγνοεῖ γὰρ ὁ ἐρῶν, ὅτι οὐχ ὁ αὐτὸς λόγος τοῖς ἐπὶ τῆς προθυμίας. διὸ εἴρηκεν αἰνικὸς ὁ ἐρώμενος. τοιαῦτ' ἂν οὐκ ἐρῶν λέγοι. οἱ δὲ νομίζουσι τὸν αὐτὸν εἶναι λόγον.

Κεφάλαιον δ.

ΩΣπερ οὖν εἴρηται, τριῶν ὄντων εἰδῶν φιλίας, κατ' ἀρετήν, κατὰ τὸ χρήσιμον, καὶ κατὰ τὸ ἡδύ, αὗται πάλιν διῄρηνται εἰς δύο. αἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸ ἴσον, αἱ δὲ καθ' ὑπεροχήν εἰσι. φιλίαι μὲν οὖν ἀμφότεραι, φίλοι δ' οἱ κατὰ τὴν ἰσότητα. ἄτοπον γὰρ ἂν εἴη εἰ ἀνὴρ παιδίῳ φίλος. φιλεῖ δέ γε καὶ φιλεῖται. ἐνιαχοῦ φιλεῖσθαι μὲν δεῖ τὸν ὑπερέχοντα. ἐὰν δὲ φιλῇ, ὀνειδίζεται ὡς ἀνάξιον φιλῶν. τῇ γὰρ ἀξίᾳ τῶν φίλων μετρεῖται, καὶ τινι ἴσῳ. τὰ μὲν οὖν δι' ἡλικίας ἔλλειψιν, ἀνάξια ὁμοίως φιλεῖσθαι. τὰ δὲ κατ' ἀρετὴν ἢ γένος, ἢ κατ' ἄλλην τοιαύτην

ὑπεροχὴν· ἀεὶ δὲ τὸν ὑπερέχοντα, ἢ οὔτε ἀντιφιλεῖν ἀξιοῦμεν, καὶ ἐν τῷ χρόνῳ, καὶ ἐν τῷ εἴδει, καὶ κατ' ἀριθμόν. ἐν μὲν οὖν ταῖς μικραῖς ὑπεροχαῖς ἐνίοτε γίνονται ἀμφισβητήσεις. τὸ γὰρ μικρὸν ἐνιαχοῦ οὐδὲν ἰσχύει, ὥσπερ ἐν ξύλου σταθμῷ, ἀλλ' ἐν χρυσίῳ· ἀλλὰ τὸ μικρὸν κακῶς κρίνουσι. φαίνεται γὰρ τὸ μὲν αὑτοῦ ἀγαθὸν διὰ τὸ ἐγγὺς μέγα, τὸ δ' ἀλλότριον, διὰ τὸ πόρρω μικρόν. ὅταν δ' ὑπερβολὴ ᾖ, οὐδ' αὐτοὶ ζητοῦσιν ὡς δεῖ ἢ ἀντιφιλεῖσθαι, ἢ ὁμοίως ἀντιφιλεῖσθαι· οἷον εἴ τις ἀξιοῖ τὸν θεόν. φανερὸν δὲ ὅτι φίλοι μέν, ὅταν ἐν τῷ ἴσῳ, τὸ ἀντιφιλεῖν δ' ἔστιν ἄνευ τοῦ φίλους εἶναι. δῆλον δὲ καὶ διὰ τί ζητοῦσι μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι τὴν καθ' ὑπεροχὴν φιλίαν τῆς κατ' ἰσότητα. ἅμα γὰρ ὑπάρχει οὕτως αὐτοῖς τό τε φιλεῖσθαι καὶ ἡ ὑπεροχή. διὸ ὁ κόλαξ παρ' ἐνίοις ἐντιμότερος τοῦ φίλου. ἄμφω γὰρ φαίνεσθαι ποιεῖ ὑπάρχειν τῷ κολακευομένῳ. μάλιστα δ' οἱ φιλότιμοι τοιοῦτοι· τὸ γὰρ θαυμάζεσθαι ἐν ὑπεροχῇ. φύσει δὲ γίνονται οἱ μὲν φιλητικοί, οἱ δὲ φιλότιμοι. φιλητικὸς δὲ ὁ τῷ φιλεῖν χαίρων μᾶλλον ἢ τῷ φιλεῖσθαι· ἐκεῖνος δὲ φιλότιμος μᾶλλον. ὁ μὲν οὖν χαίρων τῷ θαυμάζεσθαι καὶ φιλεῖσθαι, τῆς ὑπεροχῆς φίλος· ὁ δὲ τῆς ἐν τῷ φιλεῖν ἡδονῆς, ὁ φιλητικός. ἔνεστι γὰρ ἀνάγκη ἐνεργοῦντι· τὸ μὲν γὰρ φιλεῖσθαι συμβεβηκός· ἔστι γὰρ λανθάνειν φιλούμενον, φιλοῦντα δ' οὔ. ἔστι δὲ καὶ κατὰ τὴν φιλίαν τὸ φιλεῖν μᾶλλον ἢ τὸ φιλεῖσθαι, τὸ δὲ φιλεῖσθαι κατὰ τὸ φιλητόν. σημεῖον δέ· ἕλοιτ' ἂν ὁ φίλος μᾶλλον, εἰ μὴ ἐνδέχοιτ' ἄμφω, γινώσκειν ἢ γινώσκεσθαι, οἷον ἐν ταῖς ὑποβολαῖς αἱ γυναῖκες ποιοῦσι, καὶ ἡ Ἀνδρομάχη ἡ Ἀντιφῶντος. καὶ γὰρ ἔοικε τὸ μὲν ἐθέλειν γινώσκεσθαι αὑτοῦ ἕνεκα, καὶ τοῦ πάσχειν τι ἀγαθόν, ἀλλὰ μὴ ποιεῖν· τὸ δὲ γινώσκειν, τοῦ ποιεῖν, καὶ τοῦ φιλεῖν ἕνεκα. διὸ καὶ τοὺς ἐμμένοντας τῷ φιλεῖν πρὸς τοὺς τεθνεῶτας ἐπαινοῦμεν. γινώσκουσι γάρ, ἀλλ' οὐ γινώσκονται. ὅτι μὲν οὖν πλείους τρόποι φιλίας, καὶ πόσοι τρόποι, ὅτι τρεῖς, καὶ ὅτι τὸ φιλεῖσθαι καὶ οἱ φίλοι διαφέρουσιν, οἵ τε κατ' ἰσότητα, καὶ οἱ καθ' ὑπεροχήν, εἴρηται.

Κεφάλαιον ε.

Ἐπεὶ δὲ τὸ φίλον λέγεται καὶ καθόλου μᾶλλον, ὥσπερ καὶ κατ' ἀρχὰς ἐλέχθη, ἀπὸ τῶν ἔξωθεν συμπαραλαμβανόντων (οἱ μὲν γὰρ τὸ ὅμοιόν φασιν εἶναι φίλον, οἱ δὲ

A indigna æquali amore sunt. Semper autem ab excellente, siue vtilitatem, siue iucunditatem, siue virtutem spectes, aut nullus aut minor amor requiri debet. Verum in mediocribus excessibus merito controuersiæ oriuntur. Paruum enim nonnunquam minime debet robere æstimari, velut non ligni, sed aurei vasis pondus præualet. Atqui paruum illud homines perperam iudicant: quibus domesticum bonum, ma-

B gnum videtur, quia propinquum: alienum verò exiguum, quia remotum. Cumque excessus interuenit, nec tamen quærunt inquirunt, quonodo, ac an similiter redamari oporteat, perinde si quis amorem à Deo repetat. Manifestum est igitur, amicos in æqualitate quadam consistere: redamare autem licere, vt amici non sint. Neque verò obscurum est, quia homines amicitiam iuxta excessum, ei quæ ad æqualitatem comparata est, anteponant: eo licet,

C quia & excellentia, & amore potiuntur. Quocirca nonnullis assentator amico gratior est, quippe qui vtrunque eius adulator videtur astruere. Ac sunt fere ambitiosi tales, nam id admiratione esse, excellentiæ cuiusdam speciem habet. Natura autem alij amatorij, alij verò ambitiosi nascuntur. Amatorius quidem qui magis oblectatur amando, quàm cum amatur. Am-

D bitiosus autem magis amari, & in admiratione esse cupit, excellentiæ amicus: alter verò voluptatis, quam percipit amando. Nam in actu necessariò amans est: redamari autem per accidens contingit, & latere potest amans autem non potest. Estque amicitiæ hoc peculiare, vt amare potius, quam amari cupiant: amari verò iuxta id, quod amabile fuerit, contingit. Argumento est, quòd amicus, si non contingat vtrun-

E que cognoscere vult magis, quam cognosci, velut in excessibus summis faciunt fœminæ, vt Andromache Antiphontis: quæ cognosci velle videtur ipsius gratia, vtque bono aliquo afficiatur, non vt faciat: cognoscere verò, afficiendi, amandique gratia. Quo circa in amore etiam erga mortuos persistentes laudamus, quippe qui cognoscant non cognoscatur. Plures igitur mo-

F dos amicitiæ esse, & quot, tres nempe: item quod amari & amici differant qui iuxta æqualitatem, & qui iuxta excessum amici sunt inuicem dictum est.

CAPVT V.

Quia verò amicum etiam vniuersaliter dicitur, velut principiò, adductis extrariis quibusdam opinionibus ostendimus, (nã alij simile, alij cõtrarium amicum

pronunciant) dicendum etiam de his est. quo pacto habeant erga expositas hactenus amicitias. Simile autem tam ad iucundum, quàm bonum refertur. Bonum enim simplex est, malum verò multiplex. Et bonus similis sibi semper, neque mores mutat: prauus autem & stultus, sibi dispar est manè & vesperi. Quocirca nisi inter se paciscantur mali, amici sibi inuicem non erunt, sed dissiliunt: quæ amicitia minimè firmissima est. Quare eatenus simile amicum est, dum simile bonum sit. Interdum autem iuxta voluptatem consistit: similibus enim eadem iucunda sunt, & natura quodque cuique iucundum est. Vnde & voces, & habitudines, & conuersationes, cognatis inter sua suauissimæ solent esse, cùm hominibus, tum cæteris animantibus. Atque hac possunt etiam praui se inuicem diligere, &

Malus malo iucundè conuenit.

Contrarium autem contrario amicũ, quemadmodum vtile. Nam quod sibi simile, id inutile est. Quapropter dominus seruo, & seruus domino indiget, & vir, fœminaque inter sese mutuo. At iucundum, & desiderabile, contrarium, vt vtile, non quà in fine, sed quà vt ad finem. Nam vbi consecutus est quod concupiscebat, in fine quidem iam est, sed contrarium non concupiscit: veluti calidum, ipsum frigidum. Porrò & contrarij bonique amicitia quædam est: se inuicem enim per media desiderant, vt symbola, non vt ex ambobus vnum medium fiat. Per accidens autem contrarij desiderium est, per se autem mediocritatis: neque enim se inuicem, sed medium concupiscent contraria. Nimium enim algentes, ad medium reducuntur, cum calefiunt, & calentes cum frigefiunt. Similiter & in reliquis. Sin verò non semper flagrauit cupiditas, non in medio erit, sed gaudebit natura iucundis citra cupiditatem in medio constitutus. Alij verò omnibus, quæ naturalem habitudinem egrediuntur, quæ species etiam inanimatis competit. Amare autem contingit, quando fuerit inanimatis: quocirca nonnunquam dissimilibus gaudent velut austeri facetis, irritabiles ad iram tardis, vt qui à se inuicem ad medium reducuntur. Per accidens igitur, velut ostensum est, contraria amica propter bonum sunt. Quot igitur species amicitiæ sint, & quæ differentiæ, iuxta quas discernuntur amantes ac amati, idque sic vt amici absque illo vocentur, dictum est hactenus.

A τὸ ἐναντίον) λεκτέον καὶ περὶ τούτων πῶς ἔχουσι πρὸς τὰς εἰρημένας φιλίας. ἀνάγεται δὲ τὸ μὲν ὅμοιον καὶ ὡς τὸ ἡδὺ καὶ εἰς τὸ ἀγαθόν· τὸ μὲν γὰρ ἀγαθὸν ἁπλοῦν, τὸ δὲ κακὸν πολύμορφον· καὶ ἀγαθὸς μὲν ὅμοιος ἀεὶ καὶ οὐ μεταβάλλεται τὸ ἦθος· ὁ δὲ φαῦλος καὶ ὁ ἄφρων οὐθὲν ἔοικεν ἕωθεν καὶ ἑσπέρας. διὸ ἐὰν μὴ συμβάλλωσιν οἱ φαῦλοι, οὐ φίλοι ἑαυτοῖς, ἀλλὰ B διΐστανται· ἡ δ' οὐ βεβαία φιλία. ὥστε οὕτω μὲν τὸ ὅμοιον φίλον ὅτι τὸ ἀγαθὸν ὅμοιον. ἔστι δὲ ὡς καὶ κατὰ τὸ ἡδύ. τοῖς γὰρ ὁμοίοις ταὔθ' ἡδέα, καὶ ἕκαστον δὲ φύσει αὐτὸ αὑτῷ ἡδύ. διὸ καὶ φωναὶ καὶ ἕξεις καὶ συνημερεύσεις τοῖς ὁμογενέσιν ἥδισται ἀλλήλοις, καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις· καὶ ταύτῃ ἐνδέχεται καὶ τοὺς φαύλους ἀλλήλους φιλεῖν.

C Κακὸς δὲ κακῷ συντήκεται ἡδονῇ.

τὸ δ' ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ φίλον, ὡς τὸ χρήσιμον· αὐτὸ γὰρ αὑτῷ ὅμοιον, ἄχρηστον. διὸ δεσπότης δούλου δεῖται, καὶ δοῦλος δεσπότου, καὶ γυνὴ καὶ ἀνὴρ ἀλλήλων, καὶ ἡδὺ καὶ ἐπιθυμητὸν τὸ ἐναντίον ὡς χρήσιμον, καὶ οὐχ ὡς ἐν τέλει, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ τέλος. ὅταν γὰρ τύχῃ οὗ ἐπιθυμεῖ, ἐν τῷ τέλει μέν ἐστιν, οὐκ ὀρέγεται δὲ τοῦ ἐναντίου, οἷον τὸ θερμὸν τοῦ ψυχροῦ. ἔστι δέ D πως καὶ ἡ τοῦ ἐναντίου φιλία τοῦ ἀγαθοῦ. ὀρέγονται γὰρ ἀλλήλων διὰ τὸ μέσον· ὡς σύμβολα γὰρ ὀρέγονται ἀλλήλων· διὸ οὐ τῷ γίνεσθαι ἐξ ἀμφοῖν ἓν μέσον. ἔτι κατὰ συμβεβηκὸς ἐστὶ τοῦ ἐναντίου, καθ' αὑτὸ δὲ τῆς μεσότητος. ὀρέγονται γὰρ οὐκ ἀλλήλων τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τοῦ μέσου. ὑπερψυχθέντες γάρ, ἐὰν θερμανθῶσιν, εἰς τὸ μέσον καθίστανται· καὶ ὑπερθερμανθέντες, ἐὰν E ψυχθῶσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. εἰ δὲ μή, ἀεὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ, οὐκ ἐν τοῖς μέσοις· ἀλλὰ χαίρει ὁ ἐν τῷ μέσῳ ἄνευ ἐπιθυμίας τοῖς φύσει ἡδέσιν· οἱ δὲ πᾶσι τοῖς ἐξιστᾶσι τῆς φύσει ἕξεως. τοῦτο μὲν οὖν τὸ εἶδος καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων ἐστί· τὸ φιλεῖν δὲ γίνεται, ὅταν ᾖ ἐπὶ τῶν ἐμψύχων. διὸ ἐνίοτε ἀνομοίοις χαίρουσιν, οἷον αὐστηροὶ εὐτραπέλοις, καὶ ὀξεῖς ῥᾳθύμοις. εἰς τὸ F μέσον γὰρ καθίστανται ὑπ' ἀλλήλων. κατὰ συμβεβηκὸς οὖν, ὥσπερ ἐλέχθη, τὰ ἐναντία φίλα, καὶ διὰ τὸ ἀγαθόν. πόσα μὲν οὖν εἴδη φιλίας, καὶ τίνες διαφοραὶ καθ' ἃς λέγονται οἵ τε φίλοι καὶ οἱ φιλοῦντες καὶ οἱ φιλούμενοι, καὶ οὕτως ὥστε φίλοι εἶναι καὶ ἄνευ τούτου, εἴρηται.

Κεφάλ. θ

Κεφάλαιον ϛ.

[illegible]

[illegible]

A

CAPVT VI.

VErùm an sibi quisquam ipsi esse amicus queat vestigationem vberiorem requirit. Nonnullis enim videtur, sibi quisque amicus esse maximè, qui eodem vtentes canone, amicitias erga alios etiam iudicant: verùm secundum rationes, iuxtáque ea, quæ amicis censentur inexistere, partim repugnant, partim verò similia esse videntur. Quodam modo enim iuxta ana-

B logiam hæc amicitia est, simpliciter verò nequaquam: eò quòd amari, ac amare in disiunctis duobus consistat iuxta quæ magis hic sibi amicus est, velut in continente, & in incontinente dictum est, qui idem volens noléntique agit, quando partes aliquo ad se inuicem pacto habent. Ac rationem habent hæc omnia eandem, num qui sibi amicus est, etiam inimicus sit, aut iniuria num se quispiam afficiat. Quæ o-

C mnia in duobus disiunctim considerantur. Aut enim anima duplex quidpiam est, aut hæc disiuncta non consistent: verùm ab habitudine erga se ipsum pendent, velut etiam reliqui amandi modi determinati, iuxta quos, rationes exquirere has solemus. Videtur enim amicus esse, qui alicui, vel verè bona, vel quæ arbitretur bona, alij euenire cupiat, non sui, sed alterius gratia

D

Alio verò modo, quo conuiuere optat ob ipsam conuersationem tantùm, non ob aliud quidpiam, veluti patres liberis quidem bona optant, sed aliis conuiuunt tamen: quæ inter se inuicem omnia pugnant. Ille enim si non quod sibi, hic autem si non quod est. Alij verò conuiuendi desiderium nō ad amorē referūt. Cōdolere quoq. dolenti non ob aliud quidpiā nos dilectio-

E nē vocabimus. Solēt n. serui ita erga dominos condolere, qui ægrotantes plerunque sunt morosiores, non ob ipsos quidem, & vero affectu, velut matres solent liberis, & aues nonnullæ vna cum enitentibus similiter dolore affligi. Amicus enim non solum amico condolere vel maxime studet, sed simili etiam conturbatione affici, veluti simul cum sitiente sitire: alioqui e-

F nim non fuerit coniunctissimus. Eadem quoque in gaudendo ratio: amicitiæ enim est, non ob aliud quidpiam se ipsum tantum gaudere. Præterea, eiusmodi de amicitia dicuntur, vt æqualitas quædē sic amor, nec vna tantum amicitia iungantur veri amici, sed cuncta hæc simul conferantur in vnum: bona enim cupit alteri verus amicus. Quemadmodum & nemo sibi ipsi ob

aliud quippiã benefacit, neque ob gratiã: neq. indicat quod fecit quatenus vnus est. Nam qui amorem patefacit, non amare quidem, sed velle amare videtur. Itaque & simul esse, & conuiuere, congaudere, condolere abiq. se mutuo ne viuere quidem posse (vna enim anima sunt) sed cõmori, vnius illius, veræq. amicitiæ est. Sic enim vnus ille habet, ac sibi in hunc modum conuiuit. Omniaque hæc in bono conspirant, in prauo autem dissentiunt, velut in incontinente. vnde & aduersus aliquando ipse sibi existit. Quatenus verò quisque vnus est, indiuisibilis ac per omnia desiderabilis sibi est, quales boni sunt, & secundum virtutem amici. Malus autem non vnus, sed multi & die eadem varius & importunus ipsi sibi. Quam ob rem rectè cuiusque erga seipsum amicitia, ad boni ac probatique amicitiam reducitur. Quia enim sibipsi & similis est, & commodus, ac vnus insuper, vtique etiam amicus sibi est & desiderabilis, qualis est secundum naturam: contra verò prauus. Porro bonus sibi nihil exprobrat, incontinentis instar: nec posterior prioribus succenset, velut mutabiles: neque prior posteriori velut leues ... vanique solent. Præterea, qui simpliciter bonus est, quærit vt ipse etiam sibi amicus existat, quemadmodum & dictum est supra, duo in sese complecti, quæ ad amicitiam mutuam propendeant, quæ disiungere sit impossibile. Quocirca in homine amicitia erga seipsum constare posse videtur, nõ etiam in reliquis animantibus. Neque enim equus sibipsi amicus est, neque pueri, donec electionem per ætatem consequantur: tum enim puer pro cupiditate à seipso dissentit. Cognatorum amicitiæ similis videtur ea, quæ cuique est erga seipsum, quandoquidem neutrum a se queas disiungere: & si maxime differant cognati tamen illi sunt, ac vnus ille quoad vixerit. Quot igitur modis amare dicatur, quodque omnes amicitiæ ad vnam primam reducantur, ex dictis patet.

CAPVT VII.

PRoprium verò huius considerationis fuerit, de concordia, beneuolentiaq. disquirere quæ aliis eadem, aliis verò absque se mutuo non esse videntur. Est autem beneuolentia cum amicitia neque prorsus idem, nec plane diuersum. Nã amicitia tribus modis distincta, neq. in ea,

A ὅς ποιεῖ διά τι ἕτερον, οὐδὲ χάριτος· οὐδὲ λέγει ὅτι ἐποίησεν ᾗ εἷς. δοκεῖ γὰρ ὁ φιλεῖν βουλόμενος ὁ δῆλον ποιῶν ὅτι φιλεῖ, ἀλλ' οὐ φιλεῖν, καὶ τὸ εἶναι μάλιστα, καὶ τὸ συζῆν, καὶ τὸ συγχαίρειν, καὶ τὸ συναλγεῖν. καὶ μία δὴ ψυχὴ καὶ τὸ μὴ δύνασθαι εἶναι ἀλλήλων μηδὲ ζῆν, ἀλλὰ συναποθνήσκειν. οὕτω γὰρ ἔχει ὁ εἷς, καὶ ἴσως ὁμιλεῖ αὐτὸς αὑτῷ. πάντα δὲ
B ταῦτα τῷ ἀγαθῷ ὑπάρχει πρὸς αὑτὸν. ἐν δὲ τῷ πονηρῷ διαφωνεῖ, οἷον ἐν τῷ ἀκρατεῖ. καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ καὶ ἐχθρὸν ἐνδέχεσθαι αὑτὸν αὑτῷ εἶναι. ᾗ δ' εἷς καὶ ἀδιαίρετος, ὀρεκτὸς αὐτὸς αὑτῷ· τοιοῦτος ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ κατ' ἀρετὴν φίλος· ἐπεὶ ὅ γε μοχθηρὸς οὐχ εἷς ἀλλὰ πολλοί, καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἕτερος καὶ ἔμπληκτος. ὥστε καὶ ἡ αὑτοῦ πρὸς αὑτὸν φιλία, ἀνάγεται πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ. ὅτι γὰρ πῇ ὅμοιος, καὶ εἷς καὶ αὐ-
C τὸς αὑτῷ ἀγαθός, ταύτῃ αὐτὸς αὑτῷ φίλος καὶ ὀρεκτός· φύσει δὲ τοιοῦτος. ἀλλ' ὁ πονηρὸς παρὰ φύσιν. ὁ δ' ἀγαθός, οὐθ' ἅμα λοιδορεῖται ἑαυτῷ, ὥσπερ ὁ ἀκρατής· οὔθ' ὁ ὕστερος τῷ πρότερον, ὥσπερ ὁ μεταμελητικός· οὔτε ὁ ἔμπροσθεν τῷ ὕστερον, ὥσπερ ὁ ψεύστης. ὅλως τε εἰ δεῖ ὥσπερ οἱ σοφισταὶ διορίζουσιν, ὥσπερ τὸ Κορίσκος καὶ Κορίσκος σπουδαῖος. δῆλον γὰρ
D ὡς τὸ αὐτὸ πόσον σπουδαῖον αὐτῶν. ἐπεὶ ὅταν ἐγκαλέσωσιν αὑτοῖς, ἀποκτιννύουσιν αὐτ'

ἀλλὰ δοκεῖ πᾶς αὐτὸς αὑτῷ ἀγαθὸς εἶναι. ζητεῖ δ' ὁ ἁπλῶς ὢν ἀγαθός, εἶναι καὶ αὐτὸς αὑτῷ φίλος, ὥσπερ εἴρηται, ὅτι δύ' ἔχει ἐν αὑτῷ, ἃ φύσει βούλεται εἶναι φίλα, καὶ διασπάσαι ἀδύνατον. διὸ ἐπ' ἀνθρώπου μὲν δοκεῖ ἕκαστος αὑτῷ φίλος· ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων ζώων οὐκ ἔστιν· οἷον ἵππος αὐ-
E τὸς αὑτῷ οὐκ ἔστι φίλος. ἀλλ' οὐδὲ τὰ παιδία, ἀλλ' ὅταν ἤδη ἔχῃ προαίρεσιν. ἤδη γὰρ τότε διαφωνεῖ ὁ παῖς πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν. ἔοικε δ' ἡ φιλία ἡ πρὸς αὑτὸν τῇ κατὰ συγγένειαν. οὐδέτερον γὰρ ἐφ' αὑτοῖς λῦσαι· ἀλλὰ κἂν διαφέρωνται, ὅμως οὗτοι μὲν συγγενεῖς εἰσιν. ὁ δ' ἔτι εἷς, ἕως ἂν ζῇ. ποσαχῶς μὲν οὖν τὸ
F φιλεῖν λέγεται, καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ φιλίαι ἀνάγονται πρὸς τὴν πρώτην, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων.

Κεφάλαιον ζ.

Οἰκεῖον δὲ τῇ σκέψει θεωρῆσαι καὶ περὶ ὁμονοίας καὶ εὐνοίας. δοκεῖ γὰρ τοῖς μὲν εἶναι ταὐτά, τοῖς δ' οὐκ ἄνευ ἀλλήλων. ἔστι δ' ἡ εὔνοια τῆς φιλίας οὔτε παντάπασιν ἕτερον, οὔτε ταὐτόν. διῃρημένης γὰρ τῆς φιλίας κατὰ τὰ τρία εἴδη,

[illegible]

Κεφάλαιον η.

[illegible]

A quæ vult, neque ea, quæ voluptatem spectat, consistit. Siue.n. vtilitate [illegible] volūt non ob illum, sed se, hanc cupiunt. Videtur autem beneuolentia, quemadmodum & amicitia, non beneuolentis esse, sed eius, cui is bene vult. Si in [illegible] amicitiam constituas, beneuolentiā etiā [illegible] tribues. Quapropter beneuolentia circa moralem amicitiam cōsistit. Verum beneuoli tātum est voluntas, amici verò, vt quod vult, B præstet etiā. At amicitiæ omnis principium est beneuolentia, ac omnis quidem amicus beneuolus, non contra omnis beneuolus amicus. Incipienti enim similis beneuolus est: vnde & amicitiæ principium, non amicitia appellatur. Cæterum & consentire amici videntur: & consentientes inter se, concordesque amici esse. Verum nō circa omnia amica versatur cōcordia, sed circa C res concordibus propositas, quæque ad cōuictum mutuum conducant: nec iuxta cogitationem, cupiditatemque tantum. concupiscere enim contraria licet, velut in incontinente hæc ipsa quoque sibi repugnāt. Neque oportet simul pro electionis, simul & cupiditatis instinctu, consistere cōcordiam: quippe quę bonorum est tantum. Praui autem eadem eligentes, & appetētes, ipsi sibi incommodant. Videtur autem D concordia, quemadmodū & amicitia non dici simpliciter: verum alia prima quædā, & natura recta, qua mali cōcordes esse nequeunt: alia, qua etiā praui inter sese conspirant, quando pro electione sua, cupiditateq; res succedunt. quodq. concupiscūt, & eligunt, eiusmodi sit oportet quo potiri ambo queant. Nam si eas res appetent quę nequeant ambobus contingere, certamen oritur: cum contra inter sese concordes E non soleant contendere. Est autem concordia eadem de principatu, subiectioneque, electio, & voluntas: non alterutrius, sed publici boni gratia. Quocirca amicitia quædam ciuilis concordia est. De concordia igitur, beneuolentiaque hæc dicta sint.

CAPVT VIII.

DVbitatur autem, quia magis amantes dicantur qui ipsos affectos, quam qui F affecti seipsos facientes reddant, cum videatur contrarium iustum esse, quod crediderit quis ob vtile quidpiam, & quia commodare ei contingit, alium.n. iuuari, alium verò impendere decet. Neque id tantum est, sed natura etiam eligibilior [illegible] actio: rationemque prorsus eandem habet opus, & actio: & qui beneficium accipit, opus est benefacientis: Quocirca

& in animantibus peculiare in generando, natisque conseruando, studium est. Fo magis parentes sobolem suam diligunt, quam diligantur vicissim ipsi: & est potiore charitate hanc matres complectuntur, quam patres. Ac nati itidem magis ex se genitos, quam genitores suos amant: quia praestantissima est actio. Et matres studiosius, quam patres, amant: quia magis suum opus esse liberos arbitrantur. Nam id opus difficultate denotant: magisque in generando mater affligitur. De amicitia igitur quae vnicuique est erga se, quaeque in pluribus versatur, hoc pacto determinatum sit.

CAPVT IX.

Videtur autem iustum aequale quippiam esse, & amicitia in aequalitate quadam consistere, nisi frustra dicatur, Amatoria est aequalitas. Porro omnes politiae iusti quaedam species sunt: communicatio enim quaedam est, & commune omne ex iusto constatur. Quocirca haec omnia, amicitia, iusto & communicatione, quae dam dicantur ac discrimina quidem eadem habent. Et quia similiter habet anima ad corpus, vt artifex ad instrumentum, & seruus ad dominum, horum quidem nulla communicatio est, quia duo non sunt: sed illud quidem vnum, & quod vnius, nullum: neque diuisibile vtrique bonum, sed amborum vnius cuius gratia est. Corpus enim instrumentum est congenitum, & seruus domini velut particula, & instrumentum separabile: instrumentum autem, velut seruus inanimatus. Reliquae autem communicationes sunt, aut particula communicationum ciuitatis, velut contribulium est, & quae vocatur orgiorum praeterea quaestuariae Respublicae. Verum ciuitates omnes communicationibus quibusdam continentur, & rectae & transgressoriae. Quēadmodū in harmoniis, sic in ciuitatibus vsu venit: quae in regia quidē parentis est, in aristocratia, velut viri & vxoris: simpliciter autem Respublica fratrum: excessus autem in his tyrannis, oligarchia, & plebs, & iusta quidē totidē sunt. Quēadmodū vero aequale aliud quidem numero est, aliud proportione: sic & iusti, & amicitiae communicationis species sunt: secundum numerū quidem, vt socialis amicitia, quae ipsa definitione terminatur: secundum proportionem vero aristocratia, optima & regia. Neque enim idem principi, subditoque iustum est, sed secundum proportionem. Sic & amicitia similiter patris & filii, neque absimilis in communicationibus ratio.

τοῖς ζώοις ἡ περὶ τὰ τέκνα σπουδή ἐστι, καὶ τὸ γεννῆσαν καὶ γεννώμενον σώζειν. καὶ φιλοῦσι δὴ μᾶλλον οἱ πατέρες τὰ τέκνα, καὶ αἱ μητέρες τῶν πατέρων, ἢ φιλοῦνται· καὶ ταῦτα πάλιν τὰ αὐτῶν ἢ τοὺς γεννήσαντας, διὰ τὸ τὴν ἐνέργειαν εἶναι τὸ ἄριστον· καὶ αἱ μητέρες τῶν πατέρων, ὅτι μᾶλλον οἴονται αὐτῶν εἶναι ἔργον τὰ τέκνα. τὸ γὰρ ἔργον τῷ χαλεπῷ διορίζουσι. πλείω δὲ λυπεῖται περὶ τὴν γένεσιν μήτηρ. καὶ περὶ μὲν φιλίας τῆς πρὸς αὑτὸν καὶ τῆς ἐν πλείοσι, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον θ.

Δοκεῖ δὲ τό, τε δίκαιον εἶναι ἴσον τι, καὶ ἡ φιλία ἐν ἰσότητι, εἰ μὴ μάτην λέγεται, ἰσότης ἡ φιλότης. αἱ δὲ πολιτεῖαι πᾶσαι δικαίου τι εἶδος· κοινωνία γάρ. τὸ δὲ κοινὸν πᾶν διὰ τοῦ δικαίου συνέστηκεν, ὥστε ὅσα εἴδη φιλίας καὶ δικαίου καὶ κοινωνίας, καὶ ταῦτα πάντα σύνορα ἀλλήλοις, καὶ ἐγγὺς ἔχει τὰς διαφοράς. ἐπεὶ δ' ὁμοίως ἔχει ψυχὴ πρὸς σῶμα, καὶ τεχνίτης πρὸς ὄργανον, καὶ δεσπότης πρὸς δοῦλον, τούτων μὲν οὐκ ἔστι κοινωνία. οὐ γὰρ δύ' ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἕν· τὸ δὲ τοῦ ἑνός, οὐδέν. οὐδὲ διαιρετὸν τὸ ἀγαθὸν ἑκατέρῳ, ἀλλὰ τὸ ἀμφοτέρων τοῦ ἑνὸς οὗ ἕνεκά ἐστι. τό, τε γὰρ σῶμά ἐστιν ὄργανον σύμφυτον, καὶ τοῦ δεσπότου ὁ δοῦλος, ὥσπερ μόριον καὶ ὄργανον ἀφαιρετόν, τὸ δ' ὄργανον ὥσπερ δοῦλος ἄψυχος. αἱ δ' ἄλλαι κοινωνίαι εἰσὶν, ἢ μόριον τῶν τῆς πόλεως κοινωνιῶν, ἢ ἡ τῶν φρατέρων, ἢ τῶν ὀργίων, ἢ αἱ χρηματιστικαὶ ἔτι πολιτεῖαι. αἱ δὲ πολιτεῖαι πᾶσαι ἐν οἰκίαις συνυπάρχουσι καὶ αἱ ὀρθαὶ καὶ αἱ παρεκβάσεις. ἔστι γὰρ τὸ αὐτὸ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἁρμονιῶν, καὶ τῶν ἐν ταῖς πολιτείαις. βασιλικὴ μὲν ἡ τοῦ γεννήσαντος· ἀριστοκρατικὴ δὲ ἡ ἀνδρὸς καὶ γυναικός· πολιτεία δὲ ἡ τῶν ἀδελφῶν. παρέκβασις δὲ τούτων, τυραννίς, ὀλιγαρχία, δῆμος· καὶ τὰ δίκαια δὴ τοσαῦτα. ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον τὸ μὲν κατ' ἀριθμὸν, τὸ δὲ κατ' ἀναλογίαν, καὶ τοῦ δικαίου εἴδη ἔσται καὶ τῆς φιλίας καὶ τῆς κοινωνίας. κατ' ἀριθμὸν μὲν γὰρ ἡ κοινωνία, καὶ ἡ ἑταιρικὴ φιλία. τῷ γὰρ αὐτῷ ὅρῳ μετρεῖται. κατ' ἀναλογίαν δὲ ἡ ἀριστοκρατικὴ ἀρίστη καὶ βασιλική. οὐ γὰρ ταὐτὸν δίκαιον τῷ ὑπερέχοντι καὶ ὑπερεχομένῳ, ἀλλὰ τὸ ἀνάλογον. καὶ ἡ φιλία δὲ ὁμοίως πατρὸς καὶ παιδός· καὶ ἐν ταῖς κοινωνίαις ὡσαύτως.

Κεφά-

Κεφάλαιον ι.

Λέγονται δὲ φιλίαι, συγγενικὴ, ἑταιρικὴ, κοινωνικὴ, ἡ λεγομένη πολιτική. ἔστι μὲν συγγενικὴ πολλὰ ἔχουσα εἴδη· ἡ μὲν ὡς ἀδελφῶν, ἡ δ' ὡς πατρὸς καὶ υἱῶν. καὶ γὰρ κατ' ἀναλογίαν, οἷον ἡ πατρικὴ, καὶ κατ' ἀριθμὸν, οἷον ἡ τῶν ἀδελφῶν. ἐγγὺς γὰρ αὕτη τῆς ἑταιρικῆς. ἐπιλαμβάνουσι γὰρ καὶ ἐνταῦθα πρεσβείων. ἡ δὲ πολιτικὴ συνέστηκε μὲν κατὰ τὸ χρήσιμον καὶ μάλιστα. διὰ γὰρ τὸ μὴ αὐταρκεῖν, δοκοῦσι συνελθεῖν, ἐπεὶ συνῆλθον γ' ἂν καὶ τοῦ συζῆν χάριν. μόνη δ' ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ παρ' αὐτὴν παρέκβασις, οὐ μόνον φιλίαι, ἀλλὰ καὶ ὡς φίλοι κοινωνοῦσιν· αἱ δ' ἄλλαι καθ' ὑπεροχήν. μάλιστα δὲ δίκαιον τὸ ἐν τῇ τῶν χρησίμων φιλίᾳ, διὰ τὸ τοῦτ' εἶναι τὸ πολιτικὸν δίκαιον. ἄλλως γὰρ συνῆλθε πρίων καὶ τέχνη, οὐχ ἕνεκα κοινοῦ τινος (οἷον γὰρ ὄργανον καὶ ψυχή) ἀλλὰ τοῦ χρωμένου ἕνεκεν. συμβαίνει δὲ καὶ τοῦτο ὄργανον ἐπιμελείας τυγχάνειν, ἧς δίκαιον πρὸς τὸ ἔργον. ἐκείνου γὰρ ἕνεκέν ἐστι, καὶ τῷ τρυπάνῳ εἶναι διττόν, ὧν τὸ κυριώτερον ἡ ἐνέργεια, ἡ τρύπησις. καὶ ἐν τούτῳ τῷ εἴδει σῶμα καὶ δοῦλος, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. τὸ ζητεῖν πῶς δεῖ τῷ φίλῳ ὁμιλεῖν, τὸ ζητεῖν δίκαιόν τι. ἔστι γὰρ ὅλως τὸ δίκαιον ἅπαν πρὸς φίλον. τό, τε γὰρ δίκαιόν τισι, καὶ κοινωνοῖς, καὶ ὁ φίλος κοινωνὸς, ὁ μὲν γένους, ὁ δὲ βίου. ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὐ μόνον πολιτικὸν, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὸν ζῷον, καὶ οὐχ ὥσπερ τἆλλά ποτε συνδυάζεται καὶ τῷ τυχόντι καὶ θήλει καὶ ἄρρενι, ἀλλ' αἰ διάδυμον αὐλικὸν ἀλλὰ κοινωνικὸν ἄνθρωπος ζῷον πρὸς οὓς φύσει συγγένειά ἐστι· καὶ κοινωνία τις καὶ δίκαιόν τι, καὶ εἰ μὴ πόλις εἴη. οἰκία δ' ἐστί τις φιλία. δεσπότου μὲν οὖν καὶ δούλου, ἥπερ καὶ τέχνης καὶ ὀργάνων, καὶ ψυχῆς καὶ σώματος. αἱ δὲ τοιαῦται, οὔτε φιλίαι οὔτε δικαιοσύναι, ἀλλ' ἀνάλογον, ὥσπερ καὶ τὸ ὑγιεινὸν οὐ δίκαιον, ἀλλ' ἀνάλογον. γυναικὸς δὲ καὶ ἀνδρὸς φιλία, ὡς χρήσιμον καὶ κοινωνία. πατρὸς δὲ καὶ υἱοῦ ἡ αὐτὴ ἥπερ θεοῦ πρὸς ἄνθρωπον, καὶ τοῦ εὖ ποιήσαντος πρὸς τὸ παθόντα, καὶ ὅλως τοῦ φύσει ἄρχοντος πρὸς τὸν φύσει ἀρχόμενον. ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν πρὸς ἀλλήλους, ἑταιρικὴ μάλιστα ἡ κατ' ἰσότητα. οὐ γάρ τι νόθος τῷ δ' ἀπεδείχθη, ἀμφοῖν δὲ πατὴρ αὐτὸς ἐκλήθη Ζεὺς ἐμὸς ἄρχων. ταῦτα γὰρ ὡς ἴσον ζητούντων λέ-

CAPVT X.

Amicitiæ autem sunt, naturalis, socialis, cõmunicatiua, & quæ politica appellatur. Et naturalis quidem multas species habet: alia quidem vt fratrum, alia vt patris & filiorum: illa iuxta proportionem, hæc verò secundum numerum. Propinqua enim socialis est, in qua singuli dignitate participant. Politica autem maxime ad vtilitatem comparata est. Nam quia sibi per se non sufficiunt, conuenire videntur & conuictus mutui gratia: sola autem ciuilis, & quæ in illa transgressio cõmittitur, non solùm vt amicitiæ sunt, sed vt amici, iuxta eas inter sese communicant: aliæ verò iuxta excessum: potissimum verò iustum in vtilium amicitia consistit, eò quòd hoc ipsum ciuile iustũ existat. Alio enim pacto serra, & ars simul conueniunt, non cõmunis alicuius, (nam vt organum, & anima) sed vtẽtis gratia contingitq. vt eam industriam id instrumentum consequatur, quæ ad opus iuste conueniat vt cuius gratia existit. Ac in terebro id ipsum dupliciter: præstantior enim actus est perforatio ipsa: & in hac quidẽ specie corpus & seruus, velut dictum est prius. Quærere igitur, quo pacto amico conuiuendum sit, ipsum est iustum quærere. Nam in vniuersum omne iustũ ad amicũ pertinet: iustũ enim aliquibus, & inter sese mutuò cõmunicantibus iustũ est. Et amicus communis est, alius genere, alius verò vitæ ratione. Homo enim solus non solùm ciuile, sed œconomicum animal est: & non vt cætera aliquando se alteri, aut viro, aut mulieri coniungens, aliquando verò fugitans, & latitans: sed communicabile animans homo est, erga ea, quibus cum naturalis cognatio illi intercedit. Quocirca & communicatio, & iustum quodpiam erit, etiam si vrbs non sit. Nam & domus & amicitia quædam est. Serui equidem, & domini velut artis, & instrumentorum, animæ & corporis cõmunicatio est. Verùm nec amicitiæ, neque iustitiæ sunt, sed proportionale quidpiã: quẽadmodum & salubre non iustum est, sed proportionale. Mulieris autem, & viri amicitia, velut vtile quodpiam & communicatio: patris verò & filii, velut Dei erga hominem, & beneficij erga accipientem, & in vniuersum natura imperantis ad naturà subiectum. Fratrum autem ad se inuicem, maxime secundum æqualitatem est socialis. Neque enim spurius huic est demonstratus *vel dicitur*. Ambobus autem pater Iupiter vocatus est meus princeps. Hæc enim à quærentibus æquale dicuntur.

Qu[illegible] in domo primùm, fons, & prin-[illegible] amicitiæ, ciuitatisque & iusti ori-[illegible] verò tres amicitiæ species nume-[illegible] iuxta virtutem, iuxta vtilitatem, iux[illegible] iucundum, singulæ hæ in duo di-[illegible]: quandoquidem vnaquæque [illegible] secundum excessum, & secun-[illegible] litatem existit. Iustum autem [illegible] controuersiis patet. Nam in [illegible] iuxta excessum, proportione [illegible] non simpliciter, sed excellens [illegible] proportionale erga inferiorem [illegible] quod ab inferiore fit, ad idem [illegible] se ita inter se disponuntur hæc, [illegible] ans ad subditum: sin minùs, [illegible] quale quæretur, quemadmodũ [illegible] is communicationibus vsu ve-[illegible] dum numero, interdum pro-[illegible] quale postulatur. Nam si æqua-[illegible] argentum illatum fuerit, id æ-[illegible] ro distinguuntur: sin verò nu-[illegible] quale fuerit, proportionale erit. [illegible] verò contraria conuertit pro-portiona[illegible], iuxtaque diametrũ iungit. Ac [illegible] videatur inferior reddi exce-den[illegible] ministerium publicum fuerit ami-c[illegible] communicatio. Q[illegible] re aliquo a-[illegible], & proportionale reddere cõue-[illegible] scilicet, qui Deo natura princi-p[illegible] subiectis. Sed & lucrũ æquare [illegible] conuenit. Ac amicitia quidem ad [illegible] atem constituta ciuilis est. Ciui-lis autem [illegible] vtilitati destinata est: & quemad-modum [illegible] bes, sic etiam ciues sibi inuicem amici ex[illegible] ant. Et eodem modo,

No[illegible] lius cognoscuntur ab Atheniensi-[illegible] arenses:

ac ciues [illegible] nisi inuicẽ vtiles fuerint. Ve-rum e[illegible] in manum hæc amicitia est. [illegible] & præses est, & subditus, non natural[illegible] regnũ, sed quod in parte cõ-sistit [illegible] eius gratia, vt benefaciat Deus, sed [illegible] litas sit boni ac muneris hono-rarij. Ad [illegible] qualitatem autem prorsus com-parata est [illegible] vult ciuilis amicitia. Cæterùm [illegible] duæ species sunt: alia enim legalis est, alia moralis. Ac respicit ciuilis [illegible] & rem ipsam, quemadmo-dum [illegible] entes, & vendentes: vnde dicitur, [illegible] amico. Quando igitur ex pacto conuen[illegible] ciuilis est, legalisque amicitia: [illegible] rem arbitrio committunt, ad moral[illegible] tiam accedit, & socialem. Qu[illegible] tissimum in hac amicitia ex-postulat[illegible] eò quòd præter naturam. Re[illegible] amicitiæ sunt, & quæ vtilita-[illegible] quæ est secundum virtutem. [illegible] vtraque complecti volunt,

A γένος. διὸ ἐν οἰκίᾳ πρῶτον ἀρχαὶ καὶ πηγαὶ φιλίας, καὶ πολιτείας, καὶ δικαίου. ἐπεὶ δὲ φιλίαι τρεῖς, κατ' ἀρετὴν, κατὰ τὸ χρήσιμον, κατὰ τὸ ἡδὺ, τούτων δ' ἑκάστης δύο διαφοραὶ (ἡ μὲν γὰρ καθ' ὑπεροχὴν, ἡ δὲ κατ' ἰσότητά ἐστιν ἑκάστη αὐτῶν), τὸ δὲ δίκαιον τὸ περὶ αὐτὰς ἐκ τῶν ἀμφισβητουμένων δῆλον) ἐν μὲν τῇ καθ' ὑπεροχὴν ἀξιοῦται τὸ ἀνάλογον οὐχ ὡσαύτως, ἀλλ' ὁ μὲν ὑπερέχων ἀνεστραμμένως τὸ ἀνάλογον, ὡς αὐτὸς πρὸς τὸν ἐλάττω, οὕτω τὸ παρὰ τοῦ ἐλάττονος γινόμενον πρὸς τὸ αὐτῷ παρ' αὐτοῦ διακείμενον. ὥσπερ ἄρχων πρὸς ἀρχόμενον. εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἀλλὰ τὸ ἴσον κατ' ἀριθμὸν ἀξιοῖ. καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κοινωνιῶν οὕτω συμβαίνει. ὁτὲ μὲν γὰρ ἀριθμῷ τοῦ ἴσου μετέχουσιν, ὁτὲ δὲ λόγῳ. εἰ μὲν γὰρ ἴσον ἀριθμῷ εἰσήνεγκαν ἀργύριον, ἴσον καὶ τῷ ἴσῳ C ἀριθμῷ διαλαμβάνουσιν, εἰ δὲ μὴ ἴσον, ἀνάλογον. ὁ δ' ὑπερεχόμενος, τοὐναντίον στρέφει τὸ ἀνάλογον, καὶ κατὰ διάμετρον συζεύγνυσι. δόξειε δ' ἂν οὕτως ἐλαττοῦσθαι ὁ ὑπερέχων, καὶ λειτουργία ἡ φιλία καὶ ἡ κοινωνία. δεῖ ἄρα τινὶ ἑτέρῳ ἀνισάζειν καὶ ποιεῖν ἀνάλογον. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ τιμὴ, ὃ φύσει τῷ ἄρχοντι εἴη καὶ θεῷ πρὸς τὸ ἀρχόμενον. δεῖ δὲ ἰσασθῆναι τὸ D κέρδος πρὸς τὴν τιμήν. ἡ δὲ κατ' ἴσον φιλία, ἐστὶν ἡ πολιτική. ἡ δὲ πολιτικὴ ἐστὶ μὲν κατὰ τὸ χρήσιμον· καὶ ὥσπερ αἱ πόλεις φίλαι ἀλλήλαις, οὕτω καὶ οἱ πολῖται καὶ ὁμοίως.

Οὐκέτι γινώσκουσιν Ἀθηναῖοι Μεγαρέας· καὶ οἱ πολῖται ὅταν μὴ χρήσιμοι ὦσιν ἀλλήλοις, ἀλλ' ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα ἡ φιλία. ἔστι δ' ἐνταῦθα καὶ ἄρχον καὶ ἀρχόμενον, οὔτε τὸ φυσικὸν, E οὔτε τὸ βασιλικὸν, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ μέρει. οὐδὲ τούτου ἕνεκα ὅπως εὖ ποιῇ ὁ θεὸς, ἀλλ' ἵνα ἴσον ᾖ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς λειτουργίας. κατ' ἰσότητα δὴ βούλεται εἶναι ἡ πολιτικὴ φιλία. ἔστι δὲ τῆς χρησίμου φιλίας εἴδη δύο· ἡ μὲν νομικὴ, ἡ δ' ἠθική. βλέπει δ' ἡ μὲν πολιτικὴ εἰς τὸ ἴσον καὶ εἰς τὸ πρᾶγμα, ὥσπερ οἱ πωλοῦντες, καὶ οἱ ὠνούμενοι. διὸ εἴρηται F Μισθὸς ἀνδρὶ φίλῳ. ὅταν μὲν οὖν καθ' ὁμολογίαν ᾖ, πολιτικὴ αὕτη φιλία, καὶ νομική· ὅταν δ' ἐπιτρέπωσιν αὐτοῖς, ἠθικὴ βούλεται εἶναι φιλία, καὶ ἑταιρική. διὸ μάλιστα ἔγκλημα ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ. αἴτιον δ' ὅτι παρὰ φύσιν. ἕτεραι γὰρ φιλίαι, ἡ κατὰ τὸ χρήσιμον καὶ ἡ κατὰ τὴν ἀρετήν. οἱ δ' ἀμφότερα βούλονται ἅμα ἔχειν.

καὶ συμ-

καὶ ὁμιλοῦσι μὲν τοῦ χρησίμου ἕνεκα, ἠθικὴν δὲ ποιοῦσιν ὡς ἐπιεικεῖς· διὸ ὡς πιστεύοντες, οὐ νομικὴν ποιοῦσιν. ὅλως μὲν γὰρ ἐν χρησίμῃ τῶν τριῶν πλεῖστα ἐγκλήματα· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἀνέγκλητον· οἱ δ' ἡδεῖς ἔχοντες καὶ δόντες, ἀπαλλάττονται· οἱ δὲ χρήσιμοι οὐκ εὐθὺς διαλύονται, ἂν μὴ νομικῶς καὶ ἑταιρικῶς προσφέρωνται. ὅμως δὲ τῆς χρησίμου ἡ νομικὴ ἀνέγκλητος. ἔστι δ' ἡ μὲν νομικὴ διάλυσις πρὸς νόμισμα· μετρεῖται γὰρ τούτῳ τὸ ἴσον· ἡ δ' ἠθικὴ ἑκούσιος. διὸ ἐνιαχοῦ νόμος ἐστὶ τοῖς οὕτως ὁμιλοῦσι φιλικῶς, μὴ εἶναι δίκας τῶν ἑκουσίων συναλλαγμάτων· ὀρθῶς· τοῖς γὰρ ἀγαθοῖς οὐ πέφυκε δίκαιον εἶναι· οἱ δ' ὡς ἀγαθοὶ, καὶ πιστοὶ συναλλάττουσιν. ἔστι δ' ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ τὰ ἐγκλήματα ἀμφίβολα ἀμφοτέροις, πῶς ἑκάτερος ἐγκαλεῖ, ὅτε ἠθικῶς, ἀλλὰ μὴ νομικῶς πεπιστευκότες. καὶ ἔχει δὴ ἀπορίαν ποτέρως δεῖ κρίνειν τὸ δίκαιον, πότερα πρὸς τὸ ποσὸν βλέψαντα τὸ ὑπηρετηθὲν, ἢ ποῖον, ἢ τῷ παθόντι. ἐνδέχεται δ' εἶναι ὅπερ λέγει Θέογνις·

Σοὶ μὲν τοῦτο θεὰ σμικρὸν, ἐμοὶ δὲ μέγα.

ἐνδέχεται γὰρ καὶ τοὐναντίον συμβῆναι, ὥσπερ ἐν τῷ λόγῳ, σοὶ μὲν παιδιὰ τοῦτ' εἶναι, ἐμοὶ δὲ θάνατον. ἐντεῦθεν δ' εἰσὶν ἐγκλήματα. ὁ μὲν γὰρ ἀξιοῖ ἀντιπαθεῖν, ὡς μέγα ὑπουργήσας, ὅτι δεομένῳ ἐποίησεν, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτο λέγων πρὸς τὴν ἐκείνου ὠφέλειαν ποῖον τι ἦν ἡ δύναμις, ἀλλ' ὅτι ἦν αὐτῷ· ὁ δὲ τοὐναντίον ὅσον ἐκείνῳ, ἀλλ' οὐχ ὅσον αὐτῷ. ὁτὲ δὲ καὶ μεταλαμβάνει καὶ ἀμφισβητεῖ. ὁ μὲν γὰρ ὅσον αὐτῷ μικρὸν ἀπέβη, ὁ δ' ὅσον αὐτῷ μέγα ἐδύνατο. οἷον εἰ κινδυνεύσας δραχμῆς ἄξιον ὠφέλησεν, ὁ μὲν τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος, ὁ δὲ τὸ τοῦ ἀργυρίου, ὥσπερ ἐν τῇ τῶν νομισμάτων ἀποδόσει· καὶ γὰρ ἐνταῦθα περὶ τούτου ἡ ἀμφισβήτησις. ὁ μὲν γὰρ ἀξιοῖ πῶς τότ' ἦν, ὁ δὲ πῶς νῦν, ἐὰν μὴ διείπωνται. ἡ μὲν οὖν πολιτικὴ βλέπει εἰς τὴν ὁμολογίαν καὶ εἰς τὸ πρᾶγμα, ἡ δ' ἠθικὴ εἰς τὴν προαίρεσιν· ὥστε καὶ δίκαιον τοῦτο μᾶλλόν ἐστι, καὶ δικαιοσύνη φιλική. αἴτιον δὲ τοῦ μάχεσθαι, διότι καλλίων μὲν ἡ ἠθικὴ φιλία, ἀναγκαιοτέρα δὲ ἡ χρησίμη. οἱ δ' ἄρχονται μὲν ὡς ἠθικοὶ φίλοι καὶ δι' ἀρετὴν ὄντες. ὅταν δ' ἀντικρούσῃ τι τῶν ἰδίων, δῆλοι γίνονται ὅτι ἕτεροι

& quidem vtilitatis gratia consuetudinem cum alio habent. Moralem autem faciunt vt moderati: proinde fidem habentes legitimam non faciunt. Nam inter tres istas, vtilis illa expostulationes habet frequentiores. Virtus enim, accusationis expers est: suaues autem, habentes eroganteśque conciliantur. Vtiles autem non facilè in gratiam redeũt, nisi legitimè atque, vt socios decet, inter sese congrediantur. Inter vtiles autem amicitias legitima ipsi quoq. criminatione vacat. Pecunia autem de cõtrouersiis decidit legitima, qua & æquale mẽsuratur. Moralis autẽ voluntaria cõuentio est. Quocirca lex alibi ita cõuenẽtibus posita est, quæ in cõtractibus volũtariis vtrũ rectè habeant, nõ interponatur. Bonis enim inter sese iustũ nullũ est: hi vero vt boni, etiam contrahentibus. Licet autem in hac amicitia, vtrinq. accusationes ancipites fieri, quonam pacto vtrinque vtantur, quando iuxta mores, non legitimè fidem habẽt. Ac dubium quidem, vtronam modo iustum iudicare conueniat an respectu rei præstitæ quanta sit, & qualis, an accipientis. Contingit enim interdum, quod inquit Theognis:

Tibi quidem dea id paruum est, mihi verò ingens.

Nam contrarium euenire potest, velut etiam in oratione ait: Tibi quidem lusus sit, quod mihi mortem adferat. Hinc igitur accusationes petuntur. Nam ille quidem repetit officium, vt qui rem magnam præstiterit, cùm adesset egenti: aut si quid aliud dicat, allatam quantum quidem potuerit, sed quod illi expediebat: hic autem contrà, quantum illi par fuisset, non quantum sibi commodasset. Interdum verò transsumpta expostulatione controuertit. Ille enim quantulum ipsi contigit, hic verò quam magnum pro facultatibus præstiterit: Velut si in periculo constitutus, ille drachmæ pretio adiutus sit, hic quidem periculi, alius verò argenti magnitudinem reputabit, velut in retributione pecuniæ fieri solet: nam & hic de his controuertitur. Nam alius vt tum, hic verò vt impræsentiarum res est, nisi conciliet, iudicandum arbitratur. Ciuilis igitur amicitia conuentionem, & rem ipsam intuetur: moralis autem ad electionem respicit. Quocirca iustum hoc magis est, & iustitia inter amicos vsurpata contentionis causa. Vnde honestior amicitia moralis, vtilis autem necessaria magis. Equidem nonnulli moralem amicitiam præ se ferunt, verùm vbi quid aduersum experiuntur, declarant sese diuersos

Nam quidam ex bonorum, facultatúmque copia, honestum persequuntur: quapropter & honestiori rei amicitia quædam est. Quocirca manifestum vt hæc distinguenda sint. Nam si morales amici sunt, ad electionem spectandum est, num æquale, vel secus, alteri sit ab altero postulandum: verum si vtilitatis mutuæ gratia conueniunt, & ciuiles, quantum quisque commodarit, expenditur. Quòd si hic quidem ex more, ille verò ex vtili statuat, non pulchrum quidem, sed factu necessarium tamen, vt boni id consulamus, similiter & in altero: vt quia moraliter quidem de rebus non iudicat, at nihil simulat, in amicitia tamen contentus alter in talem amicum incidisse sit. Moralem igitur secundum electionem esse patet, quoniam etsi magnis beneficiis acceptis vel ob facultatum penuriam non rependit, sed quantum potuit præstitit, rectè habet. Atque ita Deus pro facultatum modulo nostrarum sacrificia æstimat: verùm ementi, ac mutuò ad vsuram danti, nisi amplius isthinc prouenturum pollicearè, non suffecerit. Vnde multæ accusationes in amicos oriuntur, nisi iustum illud puro iudicio prospiciatur. Difficile enim est, ad vnum quidem exquirere quæ non rectè se inuicem spectant, velut inter amantes vsu venit. Vbi alius ob conuiuendi voluptatem cõplectitur alium: ille verò ipsum propter vtilitatem. Verùm quando is amor refrigescit, alio superueniente aliquò fit alius, ac tum inter sese ratiocinantur, velut Python, & Pammenes altercabantur: & in vniuersum quæ præceptoris erga discipulum ratio est. Neque enim scientiam & facultates, vno aliquo metiri conuenit. Ac velut Prodicus medicus erga mercedem malignè persoluentem: & citharœdus & Rex, hic enim vt iucundo, ille verò vt vtili conuersabatur. Et quia persoluere beneficium oportet, iucundum se ipsum exhibet, & ad hilaritatem prouocat, sic vicissim ille alia promittit. Quo autem pacto hæc diiudicanda sint, etiam hinc manifestum fit. Nam vtique hoc loco vno quopiam hæc mensuranda sunt, verùm non termino, sed ratione: proportio enim mensuranda est, quemadmodum & ciuilis communicatio solet. Nam quo pacto inter agricolam, sutorémque communicatio constabit, nisi ex proportione æquetur opera? Nam qui non eodem respectu ad inuicē agunt, mensuram habent proportionē: velut si hic quidē sapiētiam, alter verò pro sapiētia pecuniam à diuite postulet. Deinde verò quid datum sit, cõsiderandum erit. Nā si alter ex aceruo minori partem

A [illegible]
B
C
D
E
F

ὁ δὲ τῷ

[illegible]

Κεφάλαιον ια.

Περὶ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ κατ' ἀρετὴν φίλου, [illegible] Εὐριπίδης [illegible]

A dederit, ille verò ex maiore non multiplicem, iniuria vtique affecit. Ac recurrit quidem hoc loco prima controuersia, an vt vtiles conuenire se ipsos affirmandum sit, alter iuxta aliam quampiam amicitiam.

CAPVT XI.

Porrò discutiendum, an bono iuxta virtutem amico præstandum sit beneficium, & auxilium, an retribuenti, facultatibusque instructo. Quod idem problema
B est prorsus: an amico potius, quàm viro bono sit benefaciendum. Et siquidem amicus idem etiam vir bonus fuerit, non sit difficile iudicare, nisi fortasse quis alterum amplificet, alterum verò imminuat, amicitiæ vehementiam tribuens, bonitati verò mediocritatem: sin secus fiat, multæ quæstiones oriuntur. Velut si hic quidem erat, non erit autem: ille autem erit, sed nondum. Vel hic quidem factus est, non
C est tamen, vel est, non erat, neque erit: verùm illud laboriosius fuerit. Quocirca nihil dicit Euripides scribens, rationem rectam adferri, vbi merces rationis inferatur. opera illis operum vice præbuit: nec omnia patri conueniunt, sed & matri alia, quamlibet sit præstantior pater. Neque enim Ioui sacrificantur omnia, neque omnes honores, sed quosdam admittit. Fortasse igitur sunt, quæ vtili præstare o-
D porteat, alia rursum quæ bono. nempe cui non alimentum, & necessaria propriè competant, conuiuere enim illi oportet. Et quoniam viuere rectè decet, ei præstanda non quæ ipse, sed vtilis largiatur: verùm qui id faciunt, præter quàm decet omni amato idem præstant. Neque iustæ sunt, quæ in orationibus amicitiæ definitiones constituuntur. Etsi enim omnes a-
E micitiam exprimant, non tamen eandem determinant. Vtili enim competit velle alteri bona, & benefacienti. Nec tamen hæc amicitiæ definitio id verè exprimit, sed alij esse, alij verò conuiuere assignatur: ei verò qui voluptuarius amicus est, communis dolor, communisque lætitia tribuitur. Atque omnes quidem hæ definitiones amicitiam quandam ostendunt: nulla verò propriè vnam exprimit. Nec singu-
F læ singulis amicitiis congruunt, etiam si videantur. Velut electio est existendi, quæ & ei quidem secundùm excessum & facienti cõpetit, qui suo operi id inexistere vult, ac erogãti vtique conuenit, & vt sit, & vt retri-

[illegible]

beat. Verùm non huic, sed iucundo conuiuere decet. Nonnulli autem amici se inuicem iniuria afficiunt.

CAPVT XII.

Considerandum autē est de sufficientiæ, amicitiæque conditione, quo pacto habeant ad se inuicem ipsarum facultates. Quærat enim forte quispiam, num per omnia sufficienti amicus sit, cùmque vir bonus sufficientissimus, & vnà cū virtute beatus quid habeat opus amico: neq. enim vel vtilibus, vel prouidis, vel alieno conuictu sufficiens opus habet quippe qui abundè sibi ipsi conuiuere, adesséq. possit. Veluti Deus, qui cum nulla re egeat, nec amico etiam opus habet. Quocirca & homo beatissimus minimè omniū eget amico, nisi quatenus impossibile est ex sese sibi sufficientem esse. Vnde necessum est, optime viuēti amicos paucissimos esse, neque comparandis amicis operam illos dare, sed eligere non vtiles tantùm, sed ad mutuum conuictum etiam suaues. Atque hinc sanè perspicuum euadit, nec vsus, nec vtilitatis gratia, sed propter virtutem tantùm verum amicum esse. Nam cùm re nulla egemus, tum magis omnes, suis etiam bonis fruituros, magisque in quos conferant quàm a quibus accipiant beneficia, quærunt. Et accuratiore iudicio pollemus rerum copia affluentes, quàm egeni, magisque tamen amicos conuictu idoneos requirimus. De hac autem quæstione considerandum est, vtrum aliud quidem rectè dicatur, aliud verò lateat propter parabolam. Manifestum equidem id quidem, sumentibus quid viuere actu sit. Atque vt finis, patet enim id esse sentire, & cognoscere quocirca & conuiuere, est simul sentire & cognoscere. Verum idem sentire, & cognoscere, cuique maximè expetitur, ob cognitum omnibus viuendi cupiditatem, ac vitæ cognitionem quandam disponit. Verum si quis detrahat hæc, & cognitionem constituat ipsam per se, & non per se (id equidem latebit, velut in oratione scriptum est, reipsa tamen licet non latere) nihil referet, si alium pro seipso cognoscat, sed quod simile viuere alium pro seipso diuersum est. Rationabile autem est, suum cognoscere, & sentire eligibilius esse. Quocirca coniungere hæc duo in oratione oportet, viuere, & eligibile, & quod bonum ex his constat, quando id insit eadem natura participantibus.

A ἐκείνου γὰρ καὶ ζητοῦσι τὸν ἀγαθόν, καὶ συζῆν ζητοῦσί τις τὸν ἡδὺν ἢ τὸν χρήσιμον.

Κεφάλαιον ιβ.

Σκεπτέον δὲ καὶ περὶ αὐταρκείας καὶ φιλίας, πῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας τὰς δυνάμεις. ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις πότερον εἰ κατὰ πάντα αὐτάρκης ἔσται τούτῳ φίλος, ἢ ... ἔσται ἀγαθὸς αὐταρκέστατος, εἰ ὁ B μετ' ἀρετῆς εὐδαίμων, τί ἂν δέοιτο φίλου; οὔτε γὰρ τῶν χρησίμων δεῖσθαι αὐτάρκη, οὔτε τῶν εὐφρανούντων, οὔτε τοῦ συζῆν. αὐτὸς γὰρ ἑαυτῷ ἱκανὸς συνεῖναι. μάλιστα δὲ τοῦτο φανερὸν ἐπὶ θεοῦ. δῆλον γὰρ ὡς οὐθενὸς προσδεόμενος, οὐδὲ φίλου δεήσεται, οὐδ' ἔσται αὐτῷ ὅ γε μηθὲν δεσπότου. ὥστε καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ εὐδαιμονέστατος ἥκιστα δεήσεται φίλου, ἀλλ' ἢ ἐφ' ὅσον ἀδύνατον εἶναι αὐτάρκη. ἀνάγκη ἄρα C ἐλαχίστους εἶναι φίλους τῷ ἄριστα ζῶντι, καὶ ἀεὶ ἐλάττους γίνεσθαι, καὶ μὴ σπουδάζειν ὅπως ὦσι φίλοι, ἀλλ' ὀλιγωρεῖν μὴ μόνον τῶν χρησίμων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ συζῆν αἱρετῶν. ἀλλὰ μὴν καὶ τότε φανερὸν ἂν εἶναι δόξειεν ὡς οὐ χρήσεως ἕνεκα ὁ φίλος, οὐδ' ὠφελείας, ἀλλ' ὁ δι' ἀρετὴν φίλος μόνος. ὅταν γὰρ μηδενὸς ἐνδεεῖς ὦμεν, τότε τοὺς συναπολαυσομένους ζητοῦσι πάντες, καὶ τοὺς εὖ πεισομένους μᾶλλον ἢ τοὺς ποιήσοντας. ἀμείνω δὲ ἔχομεν κρίσιν D αὐτάρκεις ὄντες, ἢ μετ' ἐνδείας, μάλιστα δὲ τῶν συζῆν ἀξίων δεόμεθα φίλων. περὶ δὲ τῆς ἀπορίας ταύτης σκεπτέον, μή ποτε τὸ μέν τι λέγεται καλῶς, τὸ δὲ λανθάνει διὰ τὴν παραβολήν. δῆλον δὲ λαβοῦσι τί τὸ ζῆν κατ' ἐνέργειαν, καὶ ὡς τέλος. φανερὸν οὖν ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ γνωρίζειν, ὥστε καὶ τὸ συζῆν τὸ συναισθάνεσθαι καὶ τὸ συγγνωρίζειν ἐστίν. ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ αὐτὸ E γνωρίζειν αἱρετώτατον ἑκάστῳ. διὰ τοῦτο τοῦ ζῆν πᾶσιν ἔμφυτος ἡ ὄρεξις. τὸ γὰρ ζῆν δεῖ τιθέναι γνῶσίν τινα. εἰ οὖν τις ἀποτέμοι καὶ ποιήσειε τὸ γινώσκειν αὐτὸ καθ' αὑτὸ καὶ μή, ἀλλὰ τοῦτο μὲν λανθάνει, ὥσπερ ἐν τῷ λόγῳ γέγραπται, τῷ μέντοι πράγματι ἔστι μὴ λανθάνειν, οὐθὲν ἂν διαφέροι ἢ τὸ γινώσκειν ἄλλον ἀνθ' αὑτοῦ. τὸ δ' ὅμοιον τὸ ζῆν ἀνθ' F αὑτοῦ ἄλλον. εὐλόγως δὲ τὸ ἑαυτοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ γνωρίζειν αἱρετώτερον. δεῖ γὰρ ἅμα συνθεῖναι δύο ἐν τῷ λόγῳ, ὅτι τε τὸ ζῆν καὶ αἱρετόν, καὶ ὅτι τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐκ τούτων ὅτι τὸ αὐτὸ τοῖς ὑπάρχειν τὴν τοιαύτην φύσιν,

εἰ οὖν

[illegible]

A Quoniam igitur in eiusmodi serie, altera semper in alterius ordine continetur, & cognoscibile vtique eligibile est, & vt in summa communicatio determinatæ naturæ: quocirca idem velle sentire, & eundem talem quendam esse velle. Et quoniam nec secundum nos ipsos horum vnumquodque sumus, sed participatione facultatum sentiendo, cognoscendoque (sentiens enim sensibilis redditur, vt iuxta hoc,

B vt secundum prius sentit qua & cuius & cognoscibilis redditur cognoscēs) eodem pacto & viuere semper volumus, ob iugem cognoscendi desiderium, hoc est, quia & ipse cognoscibile quidpiam esse cupit, electionem esse cupit. Electionem autē conuictus stultū forte quispiā iudicarit. In congressibus primum enim animalium cæterorum, vt simul edere, simul bibere. Quid enim aut in cōmuni, aut seorsim sermonem conferre differt? Deinde

C etiam sermone communicare, cuiuslibet est. Adde quòd qui amicus idoneus est, discere videri non vult. Docentis enim amicus non est*, quando similitudo quædam est amicitia, sed videtur tamen. Equidem suauius bonum omnes cum amicis communicamus. Quantum scilicet quodque suauitatis adest & qua prestantissima quisque pollet. Ex iis autem alia voluptatem corporalem, alia musicam, alia physicam

D contemplationem habent. Audacia porrò congrediendi amicis decet. Vnde quidam inquit: Laboriosi sunt procul amici: quo circa voluptate allata non disiunctos esse oportet. Vnde amor maximè, vt videtur, amicitiæ similis. Bene enim viuere amor cupit, non equidem quam oportuit potissimum, sed iuxta sensus. Ratio ergo illa dubitando profert: ipsum autem opus sic

E contigisse videtur. Vnde patet hæc ambigentem nobis imponere. Veritas autem hinc consideratur. Amicus enim esse vult, vt prouerbium habet: Alter Hercules, & alter ipse. Atqui diuulsus est, difficileque quæ ab vno discesserunt, vnum esse. Atqui iuxta naturam quidem quæ cognatissima est, similis est: iuxta corpus verò, diuersus, ac etiam iuxta animam diuersus est, iuxtaque partes animæ diuersus: at ni-

F hilò minus idem individuusque amicus esse vult. Itaque amicum sentire, se ipsum quodam modo sentire necessariò est, cognoscereque, ac si quid molestum amico incidit, in eo colletari, ac cōuiuere amico sine dubio iucundum est: accedit enim, vt illius sensus aliquis nobis simul ingeratur, præsertim si qua diuina voluptas est.

Causa verò huius est, quia suauius est semper in meliore bono sese cōtemplari. Hoc autem nunc quidē affectus, nunc verò negotium, nunc aliquid aliud est, in quo bene viuere & amico sit possibile. Conuiuere igitur oportere. idque maximè velle omnes, tum beatissimum, optimumque, potissimum talem esse. Verùm quod ex ratione id non eluxerit & rationabiliter, id consecutum sit, ex verè dictis vt puta compositione collationis, in promptu solatio est, quòd eiusmodi nō sit, vt amico egeat, aut similem requirat, non reputabit pari ratione vir bonus. Neque enim in hunc modum Deus habet, vt qui pro sua excellentia nihil præter seipsum cogitat. Nobis autem bonum aliunde euenit, vnde & necessum habemus multos amicos conquirere, cùm ipse sibi bonum. Simul autem amicum esse nullum vbi multi amici, rectè vtrunque affirmatur. Quia enim multis conuiuere licet, simul etiam sentire nobiscum quam plurimos vtique gratissimū sit. Rursum quia difficile in paucioribus, necessum est actum in mutua sensatione consistere. Non solùm multos comparare arduum est, sed etiam comparatis vti. Et interdum quidem abesse amatum volumus prospere degentem, interdum verò participare iisdem, simul cum eo, quòd amicum, gratumque esse cupimus. Nam cum bonum obuenit, eo vtique omnes participare volunt. non obueniente autem secus. Et quemadmodum Herculem mater potius Deum esse volebat, quàm vnà cum ipsa manentem, Euristeo mercenariam operam locare. Sic enim diceret, & quem Lacon dicter o irrisit, vocantem forte, dum tempestate affligeretur, iubens Castorem & Pollucem implorare. Videtur enim amantis esse, à molestorum participatione arcere: alterius autem, simul eadem sustinere velle: quocirca vtraque rationabiliter eueniunt. Nihil enim decet amico tam acerbum iudicari, vt non teneat priores iucunditate amicus. Videtur tamen non malum ipsius expetendum, quando satis est ipsos adfligi: vnde & participationem eiusmodi vetant, sed ne videantur sua spectare, inque amici perturbatione lætitiam affectare. Sed & leuius mala tolerantur, cùm non soli ferunt. Et quia eligibile est, & vt bonum nobis contingat, & vt simul potiatur amicus,

A αἴτιον δ' ὅτι ἀεὶ ἥδιον ἑαυτὸν θεωρεῖν ἐν τῷ βελτίονι ἀγαθῷ. τοῦτο δ' ἐστὶν ὁτὲ μὲν πάθος, ὁτὲ δὲ πρᾶξις, ὁτὲ δὲ ἕτερόν τι. εἰ δ' αὐτὸν εὖ ζῆν, καὶ οὕτω καὶ τὸν φίλον. ἐν δὲ τῷ συζῆν συνεργεῖν, ἡ κοινωνία τῶν ἐν τέλει μάλιστά γε. διὸ συνθεωρεῖν καὶ συνευωχεῖσθαι, οὐ τὰ διὰ τροφὴν καὶ τὰ ἀναγκαῖα· αἱ τοιαῦται ὁμιλίαι δοκοῦσιν εἶναι, ἀλλὰ ἀπολαύσεις. ἀλλ' ἕκαστος B οὗ δύναται τυγχάνειν τέλους, ἐν τούτῳ βούλεται συζῆν. εἰ δὲ μή, καὶ ποιεῖν εὖ καὶ πάσχειν ὑπὸ τῶν φίλων αἱροῦνται μάλιστα. ὅτι μὲν τοίνυν καὶ δεῖ συζῆν, καὶ ὅτι μάλιστα βούλονται πάντες, καὶ ὅτι ὁ εὐδαιμονέστατος καὶ ἄριστος μάλιστα τοιοῦτος, φανερόν. ὅτι δὲ κατὰ τὸν λόγον οὐκ ἐφαίνετο, καὶ τοῦτ' εὐλόγως συνέβαινε λέγοντες ἀληθῆ. κατὰ τὴν σύνθεσιν γὰρ τῆς παραβολῆς οὔσης ἀληθοῦς, ἡ λύσις ἐστίν. C ὅτι γὰρ ὁ θεὸς οὐ τοιοῦτος, οἷος δεῖσθαι φίλου, καὶ τὸν ὅμοιον ἀξιοῦν. καίτοι κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, οὐδὲ νοήσει ὁ σπουδαῖος. οὐ γὰρ οὕτως ὁ θεὸς εὖ ἔχει, ἀλλὰ βέλτιον, ἢ ὥστε ἄλλο τι νοεῖν αὐτὸς παρ' αὐτόν. αἴτιον δ' ὅτι ἡμῖν μὲν τὸ εὖ καθ' ἕτερον, ἐκείνῳ δὲ αὐτὸς αὑτοῦ τὸ εὖ ἐστι. καὶ τὸ ζητεῖν ἡμῖν καὶ εὔχεσθαι πολλοὺς φίλους, ἅμα δὲ λέγειν ὡς οὐθεὶς φίλος ᾧ πολλοὶ φίλοι, ἄμφω D λέγεται ὀρθῶς. ἐνδεχομένου γὰρ πολλοῖς συζῆν, ἅμα καὶ συναισθάνεσθαι ὡς πλείστοις αἱρετώτατον. ἐπεὶ δὲ χαλεπώτατον, ἐν ἐλάττοσιν ἀνάγκη τὴν ἐνέργειαν τῆς συναισθήσεως εἶναι. ὥστ' οὐ μόνον χαλεπὸν τὸ πολλοὺς κτήσασθαι, πείρας γὰρ δεῖ, ἀλλὰ καὶ οὖσι χρήσασθαι. καὶ ὁτὲ μὲν ἀπεῖναι εὖ πράττοντα τὸν φιλούμενον βουλόμεθα, ὁτὲ δὲ μετέχειν τῶν αὐτῶν, καὶ τὸ E ἅμα βούλεσθαι εἶναι φιλικόν. ἐνδεχομένου μὲν γὰρ ἅμα καὶ εὖ, τοῦτο πάντες αἱροῦνται. μὴ ἐνδεχομένου δέ, ἀλλ' ὥσπερ τοῦ Ἡρακλέους ἴσως ἂν ἡ μήτηρ εἵλετο θεὸν εἶναι μᾶλλον, ἢ μετ' αὐτῆς ὄντα τῷ Εὐρυσθεῖ θητεύειν. ὁμοίως γὰρ ἂν εἴποι καὶ ὃν ὁ Λάκων ἔσκωψεν, ἐπεί τις ἐκέλευσεν αὐτὸν χειμαζόμενον ἐπικαλέσασθαι τοὺς Διοσκούρους. δοκεῖ δὲ τοῦ μὲν φιλοῦντος τὸ ἀ-F πείργειν εἶναι τῆς συμμεθέξεως τῶν χαλεπῶν, τῶν δὲ βουλομένων τὸ βούλεσθαι συμμετέχειν, καὶ ταῦτα ἀμφότερα συμβαίνει εὐλόγως. δεῖ γὰρ τῷ φίλῳ μηδὲν εἶναι οὕτω λυπηρόν, ὡς ἡδὺ τὸν φίλον. δοκεῖ δὲ δεῖν αἱρεῖσθαι μὴ τὸ αὑτοῦ. διὸ κωλύουσι συμμετέχειν. ἱκανοὶ γὰρ αὐτοὶ κακοδαιμονοῦσιν, ἵνα μὴ φαίνωνται τὸ αὑτῶν σκοποῦντες, καὶ αἱρεῖσθαι τὸ χαίρειν λυπουμένου τοῦ φίλου. ἔτι δὲ κουφότεροι εἶναι μὴ μόνοι φέροντες τὰ κακά. ἐπεὶ δ' αἱρετὸν τό τ' εὖ καὶ τὸ ἅμα,

δῆλον

[illegible]

Κεφάλαιον ιγ.

[illegible]

A patet, quòd simul in minore bono versari quodam modo eligibile sit, aut cum maiore seorsim. Et quia incertum est quantū iuxta simul illud distinguuntur, ac simul quidem omnibus participatione amicum est, quemadmodum & simul conuiuari iucundius aiunt hæc habentes, alij autem contrà non volunt. Quoniam hyperbolas quis probauerit confitentibus, in perturbatione magna simul communicandum: in successu autem magno seorsim agendum. B Similiter etiam circa infortunia. interdum enim amicos prǣstò esse volumus, neque dolere, quando scilicet nihil sint nobis amplius effecturi. Interdū verò iucundissimum prǣstò esse, id quod ob prędicta contingit: quandoquidem natura afflictū, & in mala habitudine constitutum videre, non minùs, quàm in nobis ipsis, refugimus: gaudentem autem, iucundúmque, & non dolentem amicum, velut rem multò C suauissimā intuemur, propter causam prędictam. Quocirca vtrumlibet horum fuerit, magis suauem voluntatem, vt vel adesse, vel non adesse, propensionem reddit, idque in deterioribus ex eadem causa. Maximè enim cupiunt amicos non felices esse. Sed & nec in aduersis cruciari: quocirca nonnunquam simul quos amant interimunt. Maius enim id est, quam si propriū D sentiatur malum quemadmodum & recordantes in quo successu vixerint, magis, quam si perpetuò se malè habiturum arbitretur.

CAPVT XIII.

Dubitarit autem quis in amico quodlibet, & ad quæcunque idoneus est, & aliter etiam vti liceat, vt oculo ad videndum aut eo distorto peruersè, ac vt vnum duo esse appareat intueri. Ambo igitur il- E la & oculus, & quod oculi est, re vera & per se sunt, alterum verò per accidens. Quemadmodum & in cibo esus, & vomitio, ac verum & error. Nam qui volens & non rectè scribit, ignorantia vti solet, veluti qui conuersis membrorum officiis pedibus manuum, & manibus (quod solent saltatriculæ) pedum vice vtuntur. Quæ ratio omnium etiam præstantissima est scientiarum: atque ita iustitiam vt iniu- F stitiam licet vsurpare, velut qui ex iustitia iniusta agit, perinde vt qui imperita, & stolida ex scientia. Verùm si id impossibile, manifestum est, virtutes non esse scientias, quādo non licet ex scientia ignorare.

[illegible]

A Quocirca sic de his dicendum est, vt quos fortunatos dicimus, non fortunæ beneficio id esse asseramus: vnde nec fortunati etiã sunt: fortunæ namq. bona sunt, quorum ipsa est causa. Sic rursum quæritur, an fortuna sit in vniuersum aliqua, vel cum sit, an non sit etiam vnde. Atqui necessum est, & esse fortunam, & causam esse. Vnde & bonorum quorundam, & malorum causa fuerit. Etenim si excipienda sint, & nihil

B assignandum fortunæ, sed alij cuipiam causæ, non tamen quare hanc non cernimus, fortunam causam esse affirmamus. Quocirca definientes fortunam, causam proportionalem hominis ratiocinationi constituunt, tanquam sit quædam natura. Verum hæc iam alia quæstio fuerit, quandoquidem quos cernimus semel prospera vsos fortuna, quare ij non rursus, & rursum: idem enim eius causa. Non igitur est for-

C tunæ, neq. aliud etiã quidpiã in determinatorum, infinitorúmque contingat: erit enim bonum & malum. Scientia verò non erit eius per imperitiam. Quando & quidam fortunati didicerunt, aut omnes scientiæ (quod Socrates dixit) scientiæ sint. Quid igitur vetat, quò minus eiudam ex ordine, non quod oporteat, contingat, sed velut sortes procul sint iaciendæ. Quid enim autem, num impetus in anima non sunt,

D atqui alij à ratione, alij à cupiditate (qui & priores) proficiscuntur: siquidem naturalis est per cupiditatem iucundæ rei appetitus, ac naturá omnia ad bonũ festinant. Quod si quidam bene nati sunt, & velut cantionis imperiti, & citra rationem ferantur, vt dictat natura, ac concupiscant, quod quando, & quo pacto oportuit, prospereque agant, & consequantur stolidi, præterq. rationem, eadem, quæ harum rerum præce-

E ptores, tales vtique fortunati censendi sunt quotquot scilicet, præter rationem plurimum prospere agunt. Natura igitur quidã fortunati sint, siquidem multifariam dicatur secunda fortuna: alia enim ex impetu, & præ electione fiunt, alia verò secus, & prorsus contrarium. Nam & male ratiocinari videntur bene agentes, & secunda tamen fortuna vsos confitemur: ac rursus quidem in illis cum voluerint, at minus

F bonum acceperint, & licet quidem illis per naturã vi prosperitatẽ consequãtur: nã impetus animi cupiditasque quo oportebat deiata, successu est via: ratiocinatio autem stulta, quam fortuna, dum prospere addat, casus, quorũ causa exstit, & nõ rectam expellit. Interdũ vero per cupiditatem quis male ratiocinatus aduersam expertus est.

[illegible]

[illegible]

sed errare tantùm, eademque ex ignorantia facere: nec minus tamen ex iustitia, & iniustitia quidpiam agit. Sed enim quando prudentia scientia est, & verum quidpiam idem faciet ea: liceat enim studio à prudentia desipere in iisdem, quibus & stolidus. Verum si simplex cuiusque, quatenus quidque est, vsus fuerit, etiam ita agentes fecerint sapienter. In cæteris igitur scientiis alia quædam princeps est, quæ alimenta ministrat. Et principis rursum illius alia quædam, non tamen scientia, vel intellectus. Sed nec virtus, vt quæ vtitur, quando temperantis virtus etiam subditi virtutem sibi vsurpat. Quid igitur est? an vt intemperantia, vitium irrationalis animæ partis, & quonam pacto intemperans mente præditus fuerit. Verum præualens euertit mentem, ratiocinaturque contraria. Et si virtus quidem in illo, in ratione verò ignorantia resideat, vbi reliquæ iam vendicantur. Sic etiam licet iustitia, iustè quoque, maleque & prudentia stulte abuti, vnde contraria eueniant. Absurdum enim, si quod in rationali parte vitium incidens, euersa ratione ignorantiam inducit. Virtus autem inexistentem in ratione stultitiam non euertit hanc, rectumque de rebus iudicium format. Rursum autem, prudentia rationalem partem occupans, ex irrationali intemperantia sublata, moderatas actiones efficit. id, quod continentiæ videtur proprium. Itaque licet ab ignorantia prudenter, aliterque à prudentia imprudenter rebus vti: quod in cæteratum nulla euenire cernimus. Velut cum medicinam, & grammaticam nutrit intemperantia. Iniustus enim omnia, quæ & iustus potest, & in vniuersum potentiæ inest impotentia. Quocirca simul prudentes, & bonæ eorum etiam cæteræ habitudines, & corpus firmum, quando nihil fortius prudentia est. Verum quod scientiam dixit, nō rectè habet: virtus enim est, non scientia, & genus diuersum.

CAPVT XIIII.

QVoniam verò non prudentia solùm recte factum, virtutesque efficit, sed fortunatos etiam bene agere, tanquam fortuna secunda prosperos gignente successus, affirmamus, quæ eadem etiam scientiæ sunt. Considerandum igitur, naturane fortunatus, ac infortunatus sit, an secus,

A οὔ τι ἐστὶ δικαιοπραγεῖν, ὥσπερ ἐστὶ ἀδικίας πράξει· ἀλλ' ἐπεὶ ἡ φρόνησις ἐπιστήμη, καὶ ἀληθές τι, τὸ αὐτὸ ποιήσει ἐκείνῃ. ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν ἀπὸ φρονήσεως ἀφραίνειν, καὶ ἁμαρτάνειν ταὐτὰ ἅπερ ὁ ἄφρων. εἰ δ' ἁπλῶς ἡ ἑκάστου χρῆσις ᾗ ἕκαστον, καὶ φρονίμως ἂν ἔπραττον οὗτοι. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ἄλλη κυρία ποιεῖ τὴν τροφὴν αὐτῆς· τῆς δὲ πασῶν κυρίας τίς; οὐ γὰρ ἔτι ἐπιστήμη ἢ νοῦς, ἀλλ' ἀρετή, οὐδὲ αὕτη, χρῆται γὰρ αὐτῇ· ἡ γὰρ τοῦ ἄρχοντος ἀρετή, τῇ τοῦ ἀρχομένου χρῆται. τίς οὖν ἐστιν; ἢ ὥσπερ λέγεται ἡ ἀκρασία κακία τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς, καὶ πῶς ἀκόλαστος ὁ ἀκρατὴς ἔχων νοῦν. ἀλλ' ἤδη ἂν ἰσχυρὰ ᾖ ἡ ἐπιθυμία, στρέψει, καὶ λογιεῖται τἀναντία. σοφί

δῆλον ὅτι καὶ μὲν ἐν τούτῳ ἀρετή, ἐν δὲ τῷ λόγῳ ἄγνοια ᾖ, ἕτερα μεταποιοῦνται. ὥστε ἔσται δικαιοσύνῃ οὐ δικαίως χρῆσθαι καὶ κακῶς, καὶ φρονήσει ἀφρόνως, ὥστε καὶ τἀναντία. ἄτοπον γὰρ εἰ τῆς μὲν ἐν τῷ λογιστικῷ ἀρετῆς μοχθηρία ποτὲ ἐγγινομένη μὲν τῷ ἀλόγῳ τρέψει καὶ ποιήσει ἀγνοεῖν· ἡ δ' ἀρετὴ ἐν τῷ λόγῳ ἀγνοίας ἐνούσης, οὐ στρέψει ταύτην, καὶ ποιήσει φρονίμως κρίνειν καὶ τὰ δέοντα. καὶ πάλιν ἡ φρόνησις ἡ ἐν τῷ λογιστικῷ, τὴν ἐν τῷ ἀλόγῳ ἀκολασίαν σωφρόνως πράττειν· ὅπερ δοκεῖ ἡ ἐγκράτεια. ὥς ἔσται καὶ ἀπὸ ἀγνοίας φρονίμως, ἔστι δὲ ταῦτα ἄτοπα, ἄλλως τε καὶ ἀπὸ ἀγνοίας χρῆσθαι φρονίμως. τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐδαμῶς ὁρῶμεν, ὥσπερ τὴν ἰατρικὴν ἢ γραμματικὴν στρέφει ἀκολασία· ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἄγνοιαν, ἐὰν ᾖ ἐναντία, διὰ τὸ μὴ ἐνεῖναι τὴν ὑπεροχὴν ἀλλὰ τὴν ἀρετήν, ὅλως μᾶλλον ἔχει πρὸς τὴν κακίαν οὕτως ἔχουσαν. καὶ γὰρ ὅσα ὁ ἄδικος, πάντα ὁ δίκαιος δύναται, καὶ ὅλως ἔνεστιν ἐν τῇ δυνάμει ἡ ἀδυναμία. ὥστε δῆλον ὅτι ἅμα φρόνιμοι καὶ ἀγαθαὶ ἐκεῖναι αἱ ἄλλου ἕξεις, καὶ ὀρθῶς τὸ σῶμα κρατητικόν, ὅτι οὐδὲν ἰσχυρότερον φρονήσεως· ἀλλ' ὅτι ἐπιστήμην ἔφη, οὐκ ὀρθῶς. ἀρετὴ γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἐπιστήμη, ἀλλὰ γένος ἄλλο γνώσεως.

Κεφάλαιον ιδ.

ΕΠεὶ δ' οὐ μόνον ἡ φρόνησις ποιεῖ τὴν εὐπραγίαν καὶ ἀρετήν, ἀλλὰ φαμὲν καὶ τοὺς εὐτυχεῖς εὖ πράττειν, ὡς καὶ τῆς εὐτυχίας εὖ ποιούσης εὐπραγίαν, καὶ τὰ αὐτὰ τῇ ἐπιστήμῃ, σκεπτέον πότερον φύσει, ὁ μὲν εὐτυχής, ὁ δ' ἀτυχής, ἢ οὔ,

καὶ πῶς

[illegible]

A & quo pacto res habeat. Fortunatos enim quosdam esse cernimus, & stultos in multis, quorum scilicet fortuna domina est, prospere agunt: quando quidem & quæ arte administrantur, fortunam admittant, ut militia, & gubernatoria. Vtrum igitur ab habitudine aliqua successibus eiusmodi cōficiendis aut nō idonei homines fiunt? Nunc equidem Naturæ id quidem assi-
B gnant, in quibusdam quæ tales quosdam efficit, quibus & a natura statim tale quidpiam ingenitum velut cæsiis, nigrisq. oculis, certa aliqua forma inter se distinguuntur: sic fortunati & infortunati. Tales enim non per prudentiam prospere agere, inde manifestum est, quia non irrationalis prudentia est, sed rationem prædita, quæ res administrat, cū sibi adscribere illi nequeant, quippe quibus eorum fortuna causa
C existat. Verumq. etiam patet circa alios stultos non esse (neq. enim absurdū, quemadmodum Hippocratē, cum Geometra esset præstantissimus, in cæteris tamen imperitum stupidumq. fuisse constat, qui pecuniæ plurimum amisit, ob stultitiam suam, fraude eorum qui quinquagesimam exigunt apud Byzantios. Sed & in nonnullis prosperè agunt stulti. Et non rarò velut in arte nauium gubernatrice peritissimi etiā parū secundā fortunā experiuntur, ac
D velut in aleæ iactu, hic nihil, alius multum lucratur: quam felicitatem vel naturæ beneficio accepit, vel, vt inquiunt, beneuolentia Dei, qua etiamsi casu & eiectus benignitatem fortunæ experitur, non secus ac malè compacta nauis rectius sæpe agitur: non per se quidem, sed quia peritum gubernatorē nacta. Sic enim fortunatus ille genium secundum, guberna-
E torem habet. Sed enim absurdum est, talē a Deo geniove diligi, non præstantissimū potius, sapientissimūmq. Quapropter si necessum est, aut natura, aut intellectu, aut procuratione diuina, fortunam secundam contingere, & neutro posteriorum eueniat: naturæ itaque ea prosperitas fuerit assignanda. Verùm natura, vel rerum semper sic se vel vt plurimum habentiū causa est: contrà autem fortuna. Si igitur quod
F præter rationem euenit, fortunæ esse videtur, perque fortunam homines fortunati dicuntur: non equidem natura causa fuerit, vt quæ, velut dictum est, semper, aut vt plurimum, sic se habentibus adscribitur. An insuper talis vel voto potitur, vel frustratur: quemadmodum cæsius, cui non fortuna, sed natura, quo minus cernat acutè, causa existit. Quocirca non fortunatus, sed bona natura præditus dicitur.

sed errare tantùm, eademque ex ignorantia facere: nec minus tamen ex iustitia, & iniustitia quidpiam agit. Sed enim quando prudentia scientia est, & verum quidpiam idem faciet ea: liceat enim studio à prudentia desipere in iisdem, quibus & stolidus. Verùm si simplex cuiusque, quatenus quidque est, vsus fuerit, etiam ita agentes fecerint sapienter. In cæteris igitur scientiis alia quædam princeps est, quæ alimenta ministrat. Et principis rursum illius alia quædam, non tamen scientia, vel intellectus. Sed nec virtus, vt quæ vtitur, quando temperantis virtus etiam subditi virtutem sibi vsurpat. Quid igitur est? an vt intemperantia, vitium irrationalis animæ partis, & quonam pacto intemperans mente præditus fuerit. Verùm prævalens euertit mentem, ratiocinaturque contraria. Et si virtus quidem in illo, in ratione verò ignorantia resideat, vbi reliquæ iam vendicantur. Sic etiam licet iustitia iustè quoque, maleque & prudentia stultè abuti, vnde contraria eueniant. Absurdum enim, si quod in rationali parte virium incidens, euersa ratione ignorantiam inducat. Virtus autem inexistentem in ratione stultitiam non euertit hanc, rectumque de rebus iudicium format. Rursum autem, prudentia rationalem partem occupans, ex irrationali intemperantia sublata, moderatas actiones efficit id, quod continentiæ videtur proprium. Itaque licet ab ignorantia prudenter, aliterque a prudentia imprudenter rebus vti: quod in cæteratum nulla euenire cernimus. Velut cum medicinam, & grammaticam nutrit intemperantia. Iniustus enim omnia, quæ & iustus potest, & in vniuersum potentiæ inest impotentia. Quocirca simul prudentes, & bonæ eorum etiam cæteræ habitudines, & corpus firmum, quando nihil fortius prudentia est. Verum quod scientiam dixit, nô rectè habet: virtus enim est, non scientia, & genus diuersum.

A οὔ τι ἐστὶ δικαιοσύνης, ὡς ἐστὶ ἀδικίας πράξεις· ἀλλ' ἐπεὶ ἡ φρόνησις ἐπιστήμη, καὶ ἀληθής, τί τὸ αὐτὸ ποιήσει ἐκείνῃ; ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν ἀφραίνειν ἀπὸ φρονήσεως, καὶ ἁμαρτάνειν ταῦτα ἅπερ ὁ ἄφρων. εἰ δὲ ἁπλῆ ἡ ἑκάστου χρεία ᾗ ἕκαστον, καὶ φρονίμως ἂν ἐπράττον οὕτω πράττοντες. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ἑτέρα κυρία ποιεῖ τὴν στροφήν· αὐτῆς δὲ τῆς πάσης κυρίας τίς; οὐ γὰρ δὴ ἐπιστήμη οὐδὲ νοῦς, ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀρετή· χρῆται γὰρ αὐτῇ. ἡ γὰρ τοῦ ἄρχοντος ἀρετὴ χρῆται τῇ τοῦ ἀρχομένου. τίς οὖν ἐστιν; ἢ ὥσπερ λέγεται, ἀκρασία κακία τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς, καὶ πῶς ἀκόλαστος ὁ ἀκρατὴς ἔχων νοῦν; ἀλλ' ὅταν ᾖ ἰσχυρὰ ἡ ἐπιθυμία, στρέψει καὶ λογιεῖται τἀναντία.

σφε

διαστρέψει. καὶ μὲν ἐν τούτῳ ἀρετή, ἐν δὲ τῷ λόγῳ ἄγνοια ᾖ, ἕτερα μεταποιοῦνται. ὥστ' ἔσται δικαιοσύνῃ ἀδίκως χρῆσθαι καὶ κακῶς, καὶ φρονήσει ἀφρόνως· ὥστε καὶ τἀναντία. ἄτοπον γὰρ εἰ τῇ μὲν ἐν τῷ λογιστικῷ ἀρετῇ μοχθηρία ποτὲ ἐγγινομένη τοῦ λόγου στρέψει καὶ ποιήσει ἀγνοεῖν, ἡ δ' ἀρετὴ ἐν τῷ λόγῳ ἀγνοίας ἐνούσης οὐ στρέψει ταύτην, καὶ ποιήσει φρονίμως κρίνειν καὶ τὰ δέοντα. καὶ πάλιν ἡ φρόνησις ἡ ἐν τῷ λογιστικῷ, τὴν ἐν τῷ ἀλόγῳ ἀκολασίαν σωφρόνως πράττειν ποιήσει· ὅπερ δοκεῖ ἡ ἐγκράτεια. ὥστ' ἔσται καὶ ἀπὸ ἀγνοίας φρονίμως, ἔτι δὲ ταῦτα ἄτοπα, ἄλλως τε καὶ ἀπὸ ἀγνοίας χρῆσθαι φρονίμως. τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐδαμῶς ὁρῶμεν· οἷον τὴν ἰατρικὴν ἢ γραμματικὴν στρέφει ἀκολασία· ἀλλ' οὐδ' ὁ τὴν ἄγνοιαν, ἐὰν ᾖ ἐναντία, διὰ τὸ μὴ ἐνεῖναι τὴν ὑπεροχὴν ἀλλὰ τὴν ἀρετήν, ὅλως μᾶλλον δὲ πρὸς τὴν κακίαν οὕτως ἔχουσα. καὶ γὰρ ὁ ἄδικος πάντα ὁ δίκαιος δύναται, καὶ ὅλως ἔνεστιν ἐν τῇ δυνάμει ἡ ἀδυναμία. ὥστε δῆλον ὅτι ἅμα φρόνιμοι, καὶ ἀγαθαὶ ἐκείνων αἱ ἄλλαι ἕξεις, καὶ ὀρθῶς τὸ σῶμα κράτιστον, ὅτι οὐδὲν ἰσχυρότερον φρονήσεως· ἀλλ' ὅτι ἐπιστήμην ἔφη, οὐκ ὀρθῶς· ἀρετὴ γάρ ἐστιν, καὶ οὐκ ἐπιστήμη, ἀλλὰ γένος ἄλλο γνώσεως.

CAPVT XIIII.

QVoniam verò non prudentia solùm successum, virtutesque efficit, sed fortunatos etiam bene agere, tanquam fortuna secunda prosperos gignente successus, affirmamus, quæ eadem etiam scientiæ sunt. Considerandum igitur, natura ne fortunatus, ac infortunatus fit, an secus,

Κεφάλαιον ιδ'.

ΕΠεὶ δ' οὐ μόνον ἡ φρόνησις ποιεῖ τὴν εὐπραγίαν καὶ ἀρετήν, ἀλλὰ φαμὲν καὶ τοὺς εὐτυχεῖς εὖ πράττειν, ὡς καὶ τῆς εὐτυχίας εὐπραγίαν ποιούσης, καὶ τὰ αὐτὰ τῆς ἐπιστήμης, σκεπτέον πότερον φύσει ὁ μὲν εὐτυχής, ὁ δ' ἀτυχής, ἢ οὔ,

καὶ πῶς

καὶ πῶς ἔχει περὶ τούτων. ὁρῶμεν γὰρ εἶναί τινας εὐτυχεῖς· ἄφρονες γὰρ ὄντες κατορθοῦσι πολλά, ἐν οἷς ἡ τύχη κυρία. ἔτι δὲ καὶ ἐν οἷς τέχνη ἐστί, πολὺ μέντοι καὶ τύχης ἐνυπάρχει, οἷον ἐν στρατηγίᾳ καὶ κυβερνητικῇ. πότερον οὖν ἀπό τινος ἕξεως οὗτοί εἰσιν, ἢ οὐ τῷ αὐτοὶ ποιοί τινες εἶναι πρακτικοί εἰσι τῶν εὐτυχημάτων; νῦν μὲν γὰρ οὕτως οἴονται ὡς φύσει τινῶν ὄντων· ἡ δὲ φύσις ποιούς τινας ποιεῖ, καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς διαφέρουσιν· ὥσπερ οἱ μὲν γλαυκοὶ οἱ δὲ μελανόμματοι, τῷ δεῖν τοιονδὶ ἔχειν, οὕτω καὶ οἱ εὐτυχεῖς καὶ ἀτυχεῖς. ὅτι μὲν γὰρ οὐ φρονήσει κατορθοῦσι, δῆλον. οὐ γὰρ ἄλογος ἡ φρόνησις, ἀλλ' ἔχει λόγον διὰ τί οὕτω πράττει· οἱ δ' οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν διὰ τί κατορθοῦσι· τέχνη γὰρ ἂν ἦν. ἔτι δὲ φανερὸν ὅτι ὄντες ἄφρονες, οὐχ ὅτι περὶ ἄλλα (τοῦτο μὲν γὰρ οὐθὲν ἄτοπον, οἷον Ἱπποκράτης γεωμετρικὸς ὤν, ἀλλὰ περὶ τὰ ἄλλα ἐδόκει βλὰξ καὶ ἄφρων εἶναι, καὶ πολὺ χρυσίον πλέων ἀπώλεσεν ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ πεντηκοστολόγων, δι' εὐήθειαν, ὡς λέγουσιν) ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν οἷς εὐτυχοῦσιν ἄφρονες. περὶ γὰρ ναυκληρίαν οὐχ οἱ δεινότατοι εὐτυχεῖς, ἀλλ' ὥσπερ ἐν κύβων πτώσει, ὁ μὲν οὐδὲν, ἄλλος δὲ βάλλει καθ' ἣν φύσει ἐστὶν εὐτυχής· ἢ τῷ φιλεῖσθαι, ὥσπερ φασίν, ὑπὸ θεοῦ, καὶ ἔξωθέν τι εἶναι τὸ κατορθοῦν, οἷον πλοῖον κακῶς νεναυπηγημένον ἄμεινον πολλάκις πλεῖ, ἀλλ' οὐ δι' αὑτό, ἀλλ' ὅτι ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν· ἀλλ' οὕτως ὁ εὐτυχὴς τὸν δαίμονα ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν. ἀλλ' ἄτοπον θεὸν ἢ δαίμονα φιλεῖν τὸν τοιοῦτον, ἀλλὰ μὴ τὸν βέλτιστον καὶ τὸν φρονιμώτατον. εἰ δὴ ἀνάγκη ἢ φύσει ἢ νῷ ἢ ἐπιτροπίᾳ τινὶ κατορθοῦν, τὰ δὲ δύο μή ἐστι, φύσει ἂν εἶεν οἱ εὐτυχεῖς. ἀλλὰ μὴν ἥ γε φύσις αἰτία ἢ τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως ἢ τοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἡ δὲ τύχη τοὐναντίον. εἰ μὲν οὖν τὸ παραλόγως ἐπιτυγχάνειν τύχης δοκεῖ εἶναι, ἀλλ' εἴπερ διὰ τύχην εὐτυχής, οὐκ ἂν τοιοῦτον εἴη τι τὸ αἴτιον, ὃ ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἔτι εἰ ὅτι τοιοσδί, ἐπιτυγχάνει ἢ ἀποτυγχάνει, ὥσπερ ὅτι ὁ γλαυκὸς οὐκ ὀξὺ ὁρᾷ, οὐ τύχη αἰτία ἀλλὰ φύσις· οὐκ ἄρα ἐστὶν εὐτυχὴς ἀλλ' οἷον εὐφυής. ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη λεκτέον, ὅτι οὓς λέγομεν εὐτυχεῖς, οὐ διὰ τύχην εἰσίν. οὐκ ἄρα εἰσὶν εὐτυχεῖς· τύχης γὰρ, ὅσων αἰτία τύχη ἀγαθὴ, ἀγαθῶν.

A & quo pacto res habeat. Fortunatos enim quosdam esse cernimus, & stulti in multis, quorum scilicet fortuna domina est, prosperè agunt: quandoquidem & quę arte administrantur, fortunam admittant, ut militia, & gubernatoria. Verum igitur ab habitudine aliqua successibus eiusmodi cōficiendis aut nō idonei homines fiunt? Nunc equidem Naturæ id quidem assi-
B gnant, in quibusdam quæ tales quosdam efficit, quibus & in natiuitate statim talo quidpiam ingenue ut velut cæsiis, nigrisq. oculis, certa aliqua forma inter se distinguuntur sic fortunati & infortunati. Tales enim non per prudentiam prosperè agere, inde manifestum est, quia non irrationalis prudētia est, sed ratione prædita, qua res administrat, cui hi adscribere illi nequeant, quippe quod ... fortuna cau-
C sa existat. Verumque ... circa alios stupidos non sic, neque ..., quemadmodum Hippocratē, cum Geometra fuisset præstantissimus, in cæteris tamen imperitum, stupidumque fuisse constat: qui pecuniæ plurimum amisit, ob stultitiā suam, fraude eorum qui quinquagesimam exigunt apud Byzantios. Sed & in nonnullis prosperè agunt stolidi. Et non rarò velut in arte nauium gubernatrice peritissimi etiā parū secundam fortunā experiuntur, ac
D velut in aleæ iactu, alius nihil, alius multum lucratur: quam felicitatem vel naturæ beneficio accipit, vel, ut inquiunt, beneuolentia Dei, qua etenim cælo & eiectus benignitatem fortunæ experitur, non secus ac male compacta nauis sæpius sæpe agitur, non per se quidem, sed quia peritum gubernatorē nacta. Sic enim fortunatus ille genium secundum, guberna-
E torem habet. Sed enim absurdum est, talē a Deo geniōve diligi, non præstantissimū potius, sapientissimūmq. Quapropter si necessium est, aut natura, aut intellectu, aut procuratione diuina, fortunam secundam contingere, & neutro posteriorum eueniat: naturæ itaque ea prosperitas fuerit assignanda. Verum natura, vel rerum semper sic se vel ut plurimum habentiū causa est: contrà autem fortuna. Si igitur quod
F præter rationem euenit, fortunæ esse videtur, perque fortunam homines fortunati dicuntur: non equidem natura causa fuerit, ut quæ, velut dictum, semper, aut ut plurimum, sic se habentibus adscribitur. Aut insuper talis vel voto potitur, vel frustratur: quemadmodum cæsius, cui non fortuna, sed natura, quominus cernat acutè, causa existit. Quocirca non fortunatus, sed bona natura præditus dicetur

sed errare tantùm, eademque ex ignorantia facere: nec minus tamen ex iustitia, & iniustitia quidpiam agit. Sed enim quando prudentia scientia est, & verum quidpiam idem faciet ea: liceat enim studio à prudentia desipere in iisdem, quibus & stolidus. Verum si simplex cuiusque, quatenus quidque est, vsus fuerit, etiam ita agentes fecerint sapienter. In cæteris igitur scientiis alia quædam princeps est, quæ alimenta ministrat. Et principis rursum illius alia quædam, non tamen scientia, vel intellectus. Sed nec virtus, vt qua vtitur, quando temperantis virtus etiam subditi virtutem sibi vsurpat. Quid igitur est, an vt intemperantia, vitium irrationalis animæ partis, & quonam pacto intemperans mente præditus fuerit. Verum præualens euertit mentem, ratiocinaturque contraria. Et si virtus quidem in illo, in ratione verò ignorantia resideat, vbi reliquæ iam vendicantur. Sic etiam licet iustitia, iustè quoque, maleque & prudentia stulte abuti, vnde contraria eueniant. Absurdum enim, si quod in rationali parte virium incidens, euersa ratione ignorantiam inducat. Virtus autem inexistentem in ratione stultitiam non euertit hanc, rectumque de rebus iudicium format. Rursum autem, prudentia rationalem partem occupans, ex irrationali intemperantia sublata, moderatas actiones efficit: id, quod continentiæ videtur proprium. Itaque licet ab ignorantia prudenter, alterque à prudentia imprudenter rebus vti: quod in cæteratum nulla euenire cernimus. Velut cum medicinam, & grammaticam nutrit intemperantia. Iniustus enim omnia, quæ & iustus potest, & in vniuersum potentiæ inest impotentia. Quocirca simul prudentes, & bonæ eorum etiam cæteræ habitudines, & corpus firmum, quando nihil fortius prudentia est. Verum quod scientiam dixit, nô rectè habet: virtus enim est, non scientia, & genus diuersum.

CAPVT XIIII.

QVoniam verò non prudentia solùm successum, virtutesque efficit, sed fortunatos etiam bene agere, tanquam fortuna secunda prosperos gignente successus, affirmamus, quæ eadem etiam scientiæ sunt. Considerandum igitur, naturâne fortunatus, ac infortunatus sit, an secus,

[illegible]

Κεφάλαιον ιδʹ.

Ἐπεὶ δ' οὐ μόνον ἡ φρόνησις ποιεῖ τὴν εὐπραγίαν καὶ ἀρετήν, ἀλλὰ [illegible]

καὶ πῶς ἔχει αὐτὴ περὶ τούτων. ὁρῶμεν γὰρ εἶναί τινας εὐτυχεῖς. ἄφρονες γὰρ ὄντες κατορθοῦσι πολλά, ἐν οἷς ἡ τύχη κυρία. ἔτι δὲ καὶ ἐν οἷς τέχνη ἐστί, πολὺ μέντοι καὶ τύχης ἐνυπάρχει, οἷον ἐν στρατηγίᾳ καὶ κυβερνητικῇ. πότερον οὖν ἀπό τινος ἕξεως οὗτοί εἰσιν, ἢ οὐ τῷ αὐτοὶ ποιοί τινες εἶναι, πρακτικοί εἰσι τῶν εὐτυχημάτων. νῦν μὲν γὰρ οὕτως οἴονται ὡς φύσει τινῶν ὄντων. ἡ δὲ φύσις ποιούς τινας ποιεῖ, καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς διαφέρουσιν. ὥσπερ οἱ μὲν γλαυκοὶ οἱ δὲ μελανόμματοι, τῷ δεῖν τοιονδὶ ἔχειν, οὕτω καὶ οἱ εὐτυχεῖς καὶ ἀτυχεῖς. ὅτι μὲν γὰρ οὐ φρονήσει κατορθοῦσι, δῆλον. οὐ γὰρ ἄλογός ἐστιν ἡ φρόνησις, ἀλλ' ἔχει λόγον διὰ τί οὕτω πράττει. οἱ δ' οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν διὰ τί κατορθοῦσι. τέχνη γὰρ ἂν ἦν. ἔτι δὲ φανερὸν ὅτι ὄντες ἄφρονες, οὐχ ὅτι περὶ ἄλλα (τοῦτο γὰρ οὐθὲν ἄτοπον, οἷον Ἱπποκράτης γεωμετρικὸς ὤν, ἀλλὰ περὶ τὰ ἄλλα ἐδόκει βλὰξ καὶ ἄφρων εἶναι, καὶ πολὺ χρυσίον πλέων ἀπώλεσεν ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ πεντηκοστολόγων, δι' εὐήθειαν, ὡς λέγουσιν) ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν οἷς εὐτυχοῦσιν ἄφρονες. περὶ γὰρ ναυκληρίαν οὐχ οἱ δεινότατοι εὐτυχεῖς, ἀλλ' ὥσπερ ἐν κύβων πτώσει, ὁ μὲν οὐδὲν, ἄλλος δὲ βάλλει καθ' ἣν φύσει ἐστὶν εὐτυχής, ἢ τῷ φιλεῖσθαι, ὥσπερ φασίν, ὑπὸ θεοῦ, καὶ ἔξωθέν τι εἶναι τὸ κατορθοῦν, οἷον πλοῖον κακῶς νεναυπηγημένον ἄμεινον πολλάκις πλεῖ, ἀλλ' οὐ δι' αὑτό, ἀλλ' ὅτι ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν. ἀλλ' οὕτως ὁ εὐτυχὴς τὸν δαίμονα ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν. ἀλλ' ἄτοπον θεὸν ἢ δαίμονα φιλεῖν τὸν τοιοῦτον, ἀλλὰ μὴ τὸν βέλτιστον καὶ τὸν φρονιμώτατον. εἰ δὴ ἀνάγκη ἢ φύσει, ἢ νῷ, ἢ ἐπιτροπίᾳ τινὶ κατορθοῦν, τὰ δὲ δύο μή ἐστι, φύσει ἂν εἶεν οἱ εὐτυχεῖς. ἀλλὰ μὴν ἥ γε φύσις αἰτία, ἢ τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως, ἢ τοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἡ δὲ τύχη τοὐναντίον. εἰ μὲν οὖν τὸ παραλόγως ἐπιτυγχάνειν, τύχης δοκεῖ εἶναι, ἀλλ' εἴπερ διὰ τύχην εὐτυχεῖ, οὐκ ἂν τοιοῦτον εἴη τὸ αἴτιον, οἷον ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἔτι εἰ ὅτι τοιοσδί, ἐπιτυγχάνει ἢ ἀποτυγχάνει, ὥσπερ ὅτι γλαυκὸς οὐκ ὀξὺ ὁρᾷ, οὐ τύχη αἰτία, ἀλλὰ φύσις. οὐκ ἄρα ἐστὶν εὐτυχής, ἀλλ' οἷον εὐφυής. ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη λεκτέον, ὅτι οὓς λέγομεν εὐτυχεῖς, οὐ διὰ τύχην εἰσίν. οὐκ ἄρα εἰσὶν εὐτυχεῖς. τύχης γὰρ, ὅσων αἰτία τύχη ἀγαθὴ ἀγαθῶν.

A & quo pacto res habeat. Fortunatos enim quosdam esse cernimus, & stulti in multis, quorum scilicet fortuna domina est, prospere agunt: quandoquidem & quæ arte administrantur, fortunam admittunt, ut militia, & gubernatoria. Verum igitur ab habitudine aliqua successibus eiusmodi cōficiendis aut nō idonei homines fiunt? Nunc equidem Naturæ id quidem assignant, in quibusdam quæ tales quosdam
B efficit, quibus & a natiuitate statim, talo quidpiam ingignitur: ut velut cæsiis, nigrisq. oculis, certa aliqua forma inter se distinguuntur: sic fortunati & infortunati. Tales enim non per prudentiam prospere agere, inde manifestum est, quia non irrationalis prudentia est, sed ratione prædita, qua res administrat, cū sibi adhibere illi nequeant, quippe quibus [illegible] fortuna causa
C existat. Verumq etiam patet circa alios stupidos nō esse (neque enim absurdum, quemadmodum Hippocratē, cum Geometer esset præstantissimus, in ceteris tamen imperitum, stupidumq fuisse constat, qui pecuniæ plurimum amisit, ob stultitiam suam, fraude eorum qui quinquagesimam exigunt apud Byzantios) Sed & in nonnullis prospere agunt stulti. Et non rarò velut in arte nauium gubernatrice, peritissimi etiā parū secundā fortunā experiuntur, ac
D velut in aleæ iactu, alius nihil, alius multum lucratur: quam felicitatem vel naturæ beneficio accipit, vel, ut inquiunt, beneuolentia a Deo, qua etiam in [illegible] & eiectus benignitatem fortunæ experitur, non secus ac male compacta nauis rectius sæpe agitur, non per se quidem, sed quia peritum gubernatorē nacta. Sic enim fortunatus ille genium secundum, guberna-
E torem habet. Sed enim absurdum est, talē a Deo geniove diligi, non præstantissimū potius, sapientissimūq. Quapropter si necessum est, aut natura, aut intellectu, aut procuratione diuina, fortunam secundam contingere, & neutro posteriorum eueniat: naturæ itaque ea prosperitas fuerit assignanda. Verum natura vel rerum semper sic se vel ut plurimum habentiū causa est: contrà autem fortuna. Si igitur quod
F præter rationem euenit, fortunæ esse videtur, perque fortunam homines fortunati dicuntur: non equidem natura causa fuerit, ut quæ, velut dictum, semper, aut ut plurimum, sic se habentibus adscribitur. Aut insuper talis vel voto potitur, vel frustratur: quemadmodum cæsius, cui non fortuna, sed natura, quo minus cernat acutè, causa existit. Quocirca non fortunatus, sed bona natura præditus dicitur.

sed errare tantùm, eademque ex ignorantia facere: nec minus tamen ex iustitia, & iniustitia quidpiam agit. Sed enim quando prudentia scientia est, & verum quidpiam idem faciet ea: liceat enim studio à prudentia desipere in iisdem, quibus & stolidus. Verum si simplex cuiusque, quatenus quidque est, vsus fuerit, etiam ita agentes fecerint sapienter. In cæteris igitur scientiis alia quædam princeps est, quæ alimenta ministrat. Et principis rursum illius alia quædam, non tamen scientia, vel intellectus. Sed nec virtus, vt qua vtitur, quando temperantis virtus etiam subditi virtutem sibi vsurpat. Quid igitur est? an vt intemperantia, vitium irrationalis animæ partis, & quonam pacto intemperans mente præditus fuerit. Verum præualens euertit mentem, ratiocinaturque contraria. Et si virtus quidem in illo, in ratione verò ignorantia resideat, vbi reliquæ iam vendicantur. Sic etiam licet iustitia iustè quoque, maleque & prudentia stultè abuti, vnde contraria eueniant. Absurdum enim, si quod in rationali parte vitium incidens, euersa ratione ignorantiam inducat. Virtus autem inexistentem in ratione stultitiam non euertit hanc, rectumque de rebus iudicium formet. Rursum autem, prudentia rationalem partem occupans, ex irrationali intemperantia sublata, moderatas actiones efficit id, quod continentiæ videtur proprium. Itaque licet ab ignorantia prudenter, aliterque à prudentia imprudenter rebus vti: quod in cæterarum nulla euenire cernimus. Velut cum medicinam, & grammaticam nutrit intemperantia. Iniustus enim omnia, quæ & iustus potest, & in vniuersum potentiæ inest impotentia. Quocirca simul prudentes, & bonæ eorum etiam cæteræ habitudines, & corpus firmum, quando nihil fortius prudentia est. Verum quòd scientiam dixit, nō rectè habet: virtus enim est, non scientia, & genus diuersum.

CAPVT XIIII.

QVoniam verò non prudentia solùm successum, virtutemque efficit, sed fortunatos etiam bene agere, tanquam fortuna secunda prosperos gignente successus, affirmamus, quæ eadem etiam scientiæ sunt. Considerandum igitur, naturane fortunatus, ac infortunatus sit, an secus,

οὐ τι ἐστὶ δικαιοσύνης ἀπὸ ἀδικίας πράξει· ἀλλ' εἰ μὲν ἡ φρόνησις ἐπιστήμη, καὶ ἀληθές τι, τὸ αὐτὸ ποιήσει κἀκείνη· ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν ἀφρόνως ἀπὸ φρονήσεως, καὶ ἁμαρτάνειν ταὐτὰ ἅπερ ὁ ἄφρων· εἰ δ' ἁπλῆ ἡ ἑκάστου χρεία ᾗ ἕκαστον, καὶ φρονίμως ἂν ἔπραττον οὕτως πράττοντες. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ἄλλη κυρία ποιεῖ τὴν στροφὴν· αὐτῆς δὲ τῆς πασῶν κυρίας τίς; οὐ γὰρ ἔτι ἐπιστήμη ἢ νοῦς, ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀρετή. χρῆται γὰρ αὐτῇ· ἡ γὰρ τοῦ ἄρχοντος ἀρετή, τῇ τοῦ ἀρχομένου χρῆται. τίς οὖν ἐστιν; ἢ ὥσπερ λέγεται ἀκρασία κακία τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς, καί πως ἀκόλαστος ὁ ἀκρατὴς ἔχων νοῦν. ἀλλ' ἤδη ἂν ἰσχυρὰ ᾖ ἡ ἐπιθυμία, στρέψει καὶ λογιεῖται τἀναντία. δῆλον ὅτι κἂν μὲν ἐν τούτῳ ἀρετή, ἐν δὲ τῷ λόγῳ ἄγνοια ᾖ, ἕτεραι μεταποιοῦνται. ὥστ' ἔσται δικαιοσύνῃ τε οὐ δικαίως χρῆσθαι καὶ κακῶς, καὶ φρονήσει ἀφρόνως, ὥστε καὶ τἀναντία. ἄτοπον γὰρ εἰ τὴν μὲν ἐν τῷ λογιστικῷ ἀρετὴν μοχθηρία ποτὲ ἐγγινομένη μὲν τῷ ἀλόγῳ στρέψει καὶ ποιήσει ἀγνοεῖν, ἡ δ' ἀρετὴ ἐν τῷ λόγῳ ἀγνοίας ἐνούσης, οὐ στρέψει ταύτην, καὶ ποιήσει φρονίμως κρίνειν καὶ τὰ δέοντα. καὶ πάλιν ἡ φρόνησις ἡ ἐν τῷ λογιστικῷ, τὴν ἐν τῷ ἀλόγῳ ἀκολασίαν σωφρόνως πράττειν· ὅπερ δοκεῖ ἡ ἐγκράτεια. ὥστ' ἔσται καὶ ἀπὸ ἀγνοίας φρονίμως, ἔστι δὲ ταῦτα ἄτοπα, ἄλλως τε καὶ ἀπὸ ἀγνοίας χρῆσθαι φρονίμως. τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐδαμῶς ὁρῶμεν, ὥσπερ τὴν ἰατρικὴν ἢ γραμματικὴν στρέφει ἀκολασία· ἀλλ' οὐδ' ἡ τὴν ἄγνοιαν, ἐὰν ᾖ ἐναντία, διὰ τὸ μὴ ἐνεῖναι τὴν ὑπεροχὴν, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν, ὅλως μᾶλλον ἐπὶ πρὸς τὴν κακίαν οὕτως ἔχουσαν. καὶ γὰρ ὁ ἄδικος πάντα ὁ δίκαιος δύναται, καὶ ὅλως ἔνεστιν ἐν τῇ δυνάμει ἡ ἀδυναμία. ὥστε δῆλον ὅτι ἅμα φρόνιμοι καὶ ἀγαθοὶ ἐκείνων αἱ ἄλλου ἕξεις, καὶ ὀρθῶς τὸ Σωκρατικὸν, ὅτι οὐδὲν ἰσχυρότερον φρονήσεως· ἀλλ' ὅτι ἐπιστήμην ἔφη, οὐκ ὀρθόν. ἀρετὴ γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἐπιστήμη, ἀλλὰ γένος ἄλλο γνώσεως.

Κεφάλαιον ιδ.

ΕΠεὶ δ' οὐ μόνον ἡ φρόνησις ποιεῖ τὴν εὐπραγίαν καὶ ἀρετήν, ἀλλὰ φαμὲν καὶ τοὺς εὐτυχεῖς εὖ πράττειν, ὡς καὶ τῆς εὐτυχίας εὖ ποιούσης εὐπραγίαν, καὶ τὰ αὐτὰ τῆς ἐπιστήμης, σκεπτέον πότερον ἔστι φύσει, ὁ μὲν εὐτυχὴς, ὁ δ' ἀτυχής, ἢ οὔ,

καὶ πῶς

A καὶ πῶς ἔχει περὶ τούτων. ὁρῶμεν γάρ ὅτι τινὲς εὐτυχεῖς εἰσιν. ἄφρονες γὰρ ὄντες κατορθοῦσι πολλά, ἐν οἷς ἡ τύχη κυρία. ἔτι δὲ καὶ ἐν οἷς τέχνη ἐστὶ, πολὺ μέντοι καὶ τύχης ἐνυπάρχει, οἷον ἐν στρατηγίᾳ καὶ κυβερνητικῇ. πότερον οὖν ἀπό τινος ἕξεως οὗτοί εἰσιν, ἢ οὐ τῷ αὐτοὶ ποιοί τινες εἶναι, πρακτικοί εἰσι τῶν εὐτυχημάτων. νῦν μὲν γὰρ οὕτως οἴονται ὡς φύσει B τινῶν ὄντων. ἡ δὲ φύσις ποιούς τινας ποιεῖ, καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς διαφέρουσιν· ὥσπερ οἱ μὲν γλαυκοὶ οἱ δὲ μελανόμματοι, τῷ δεῖν τοιονδὶ ἔχειν, οὕτω καὶ οἱ εὐτυχεῖς καὶ ἀτυχεῖς. ὅτι μὲν γὰρ οὐ φρονήσει κατορθοῦσι, δῆλον. οὐ γὰρ ἄλογός ἐστιν ἡ φρόνησις, ἀλλ' ἔχει λόγον διὰ τί οὕτω πράττει. οἱ δ' οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν διὰ τί κατορθοῦσι· τέχνη γὰρ ἂν ἦν. ἔτι δὲ φανερὸν ὅτι ὄντες ἄφρονες, οὐχ ὅτι περὶ ἄλλα (τοῦτο μὲν γὰρ οὐθὲν C ἄτοπον, οἷον Ἱπποκράτης γεωμετρικὸς ὤν, ἀλλὰ περὶ τὰ ἄλλα ἐδόκει βλὰξ καὶ ἄφρων εἶναι, καὶ πολὺ χρυσίον πλέων ἀπώλεσεν ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ πεντηκοστολόγων, δι' εὐήθειαν, ὡς λέγουσιν) ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν οἷς εὐτυχοῦσιν ἄφρονες. περὶ γὰρ ναυκληρίαν οὐχ οἱ δεινότατοι εὐτυχεῖς, ἀλλ' ὥσπερ ἐν κύβων πτώσει, ὁ μὲν οὐδὲν, ἄλλος δὲ βάλλει καθ' ἣν φύσει ἐστὶν D εὐτυχής. ἢ τῷ φιλεῖσθαι, ὥσπερ φασὶν, ὑπὸ θεοῦ, καὶ ἔξωθέν τι εἶναι τὸ κατορθοῦν· οἷον πλοῖον κακῶς νεναυπηγημένον ἄμεινον πολλάκις πλεῖ, ἀλλ' οὐ δι' αὑτό, ἀλλ' ὅτι ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν. ἀλλ' οὕτως ὁ εὐτυχὴς τὸν δαίμονα ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν. ἀλλ' ἄτοπον θεὸν ἢ δαίμονα φιλεῖν τὸν τοιοῦτον, ἀλλὰ μὴ τὸν βέλτιστον καὶ τὸν φρονιμώτατον. εἰ δὴ ἀνάγκη ἢ φύσει, E ἢ νῷ, ἢ ἐπιτροπίᾳ τινὶ κατορθοῦν, τὰ δὲ δύο μή ἐστι, φύσει ἂν εἶεν οἱ εὐτυχεῖς. ἀλλὰ μὴν ἥ γε φύσις αἰτία, ἢ τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως, ἢ τοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· ἡ δὲ τύχη τοὐναντίον. εἰ μὲν οὖν τὸ παραλόγως ἐπιτυγχάνειν τύχης δοκεῖ εἶναι, ἀλλ' εἴπερ διὰ τύχην εὐτυχεῖς, οὐκ ἂν τοιοῦτον εἴη τὸ αἴτιον, οἷον ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἔτι εἰ ὅτι τοιοσδί, ἐπιτυγχάνει ἢ ἀποτυγχάνει, ὥσπερ F ὅτι γλαυκὸς οὐκ ὀξὺ ὁρᾷ, οὐ τύχη αἰτία, ἀλλὰ φύσις. οὐκ ἄρα ἐστὶν εὐτυχὴς, ἀλλ' οἷον εὐφυής. ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη λεκτέον, ὅτι οὓς λέγομεν εὐτυχεῖς, οὐ διὰ τύχην εἰσίν. οὐκ ἄρα εἰσὶν εὐτυχεῖς. τύχης γὰρ, ὅσων αἰτία τύχη ἀγαθὴ ἀγαθῶν.

A & quo pacto res habeat. Fortunatos enim quosdam esse cernimus, & stultos in multis, quorum scilicet fortuna domina est, prospere agunt: quandoquidem & quę arte administrantur, fortunam admittant, ut militia, & gubernatoria. Vtrum igitur ab habitudine aliqua successibus eiusmodi efficiendis aut non idonei homines fiunt? Nunc equidem Naturae id quidem assi- B gnant, in quibusdam quae tales quosdam efficit, quibus & a natiuitate statim tale quidpiam insit: ut velut caesiis, nigrisq. oculis, certa aliqua forma inter se distinguuntur, sic fortunati & infortunati. Tales enim non per prudentiam prospere agere, inde manifestum est, quia non irrationalis prudentia est, & dat rationem prudentia qua res administrat, cum sibi ascribere illi nequeant, quippe quid totorum fortuna causa existat. C Verumque etiam apparet eos stultos non esse (neque ...), quemadmodum Hippocratem, cum Geometer esset praestantissimus, in caeteris tamen imperitum, stupidumque fuisse constat: qui pecuniae plurimum amisit, ob stultitiam suam, fraude eorum qui quinquagesimam exigunt apud Byzantios. Sed & in nonnullis prospere agunt stulti. Et non raro velut in arte nauium gubernatrice, peritissimi etiam parum secundam fortunam experiuntur, ac D velut in aleae iactu, alius nihil, alius multum lucratur: quam felicitatem vel naturae beneficio accipit, vel, ut inquiunt, beneuolentia a Dei, qua etiam in ... & eiectus benignitatem fortunae experitur, non secus ac male compacta nauis tutius saepe agitur, non per se quidem, sed quia peritum gubernatorem nacta. Sic enim fortunatus ille genium secundum, gubernatorem habet. Sed enim absurdum est, eum E a Deo geniove diligi, non praestantissimum potius, sapientissimumq. Quapropter si necessium est, aut natura, aut intellectu, aut procuratione diuina, fortunam secundam contingere, & neutro posteriorum eueniat: naturae itaque ea prosperitas fuerit assignanda. Verum natura vel rerum semper sic se vel ut plurimum habentium causa est, contra autem fortuna. Si igitur quod F praeter rationem euenit, fortunae esse videtur, perque fortunam homines fortunati dicuntur, non equidem natura causa fuerit, ut quae, velut dictum, semper, aut ut plurimum, sic se habentibus adscribitur. Aut insuper talis vel voto potitur, vel frustratur: quemadmodum caesius, cui non fortuna sed natura, quo minus cernat acute, causa existit. Quocirca non fortunatus, sed bona natura praeditus dicitur.

Quocirca sic de his dicendum est, vt quos fortunatos dicimus, non fortunæ beneficio id esse asseramus: vnde nec fortunati etiã sunt: fortunæ: nanq. bona sunt, quorum ipsa est causa. Sic rursum quæritur, an fortuna sit in vniuersum aliqua, vel cum sit, an non sit etiam vnde. Atqui necessum est, & esse fortunam, & causam esse. Vnde & bonorum quorundam, & malorum causa fuerit. Etenim si excipienda sint, & nihil assignandum fortunæ, sed alij cuipiam causæ, non tamen quare hanc non cernimus, fortunam causam esse affirmamus. Quocirca definientes fortunam, causam proportionalem hominis ratiocinationi constituunt, tanquam sit quædam natura. Verùm hæc iam alia quæstio fuerit, quandoquidem quos cernimus semel prospera vsos fortuna, quare ij non rursus, & rursum: idem enim eius causa. Non igitur est fortunæ, neq. aliud etiã quidpiã in determinatorum, infinitorùmque contingat: erit enim bonum & malum. Scientia verò non erit eius per imperitiam. Quando & quidam fortunati didicerunt, aut omnes scientiæ (quod Socrates dixit) scientiæ sint. Quid igitur vetat, quò minus cuidam ex ordine, non quod oporteat, contingat, sed velut sortes procul sint iaciendæ. Quid enim autem, num impetus in anima non sunt, atqui alij à ratione, alij à cupiditate (qui & priores) proficiscuntur: siquidem naturalis est per cupiditatem iucundæ rei appetitus, ac naturâ omnia ad bonũ festinant. Quòd si quidam bene nati sunt, & velut cantionis imperiti, & citra rationem ferantur, vt dictat natura, ac concupiscant, quod quando, & quo pacto oportuit, prospereque agant, & consequantur stolidi, præterq. rationem, eadem, quæ harum rerum præceptores, tales vtique fortunati censendi sunt quotquot scilicet, præter rationem plurimum prospere agunt. Natura igitur quidã fortunati sint, siquidem multifariam dicatur secunda fortuna: alia enim ex impetu, & præ electione fiunt, alia verò secus, & prorsus contrarium. Nam & male ratiocinari videntur bene agentes, & secunda tamen fortuna vsos confitemur: ac rursus quidem in illis cum voluerint, at minus bonum acceperint, & licet quidem illis per naturã vi prosperitatẽ consequãtur: nã impetus animi cupiditasque quò oportebat delata, successit via: ratiocinatio autem stulta, quam fortuna, dum prosperè afflat, ex iis, quorũ causa extitit, nõ rectam expellit. Interdũ vero per cupiditatem quis male ratiocinatus aduersam expertus est.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

A In caeteris autem quo pacto iuxta appetitum, eundemque ingenuitatem successus erit? Verum hic successus, & fortuna duplex, atque illic eadem, & plures prosperitates. Quia vero praeter omnes [illegible] rationes rectas [illegible] cuiusque, quosdam fortuna secunda influentes videmus, manifestum est aliam quampiam successus causam esse: prior autem ista prosperitas, aut non est, aut quae oportuit concupivit, cum [illegible] humana dedit, non fuerit B [illegible] ipsius: neque enim prorsus rationis expers, nec naturalis est cupiditas, sed ab aliquo corrumpitur. Secunda igitur fortuna [illegible] praeter rationem ipsa causa existit, locum habet. Id vero improvisum. Nam praeter scientiam, praeterque universale, nec tamen a fortuna profectum videtur: verum [illegible] hoc videtur. Quare [illegible] C quidem [illegible] non probatur, naturale esse [illegible] fortuna [illegible] quod non omnes, qui ius secunda fortuna videntur adsistere, id ex fortuna, sed ex natura habeant: neque nullam esse causam fortunam demonstrat, sed non omnium quorum esse [illegible]. Quaeret fortasse quispiam an fortuna eius ipsius causa sit, ut quid, & quando oporteat concupiscatur, aut sic omnium [illegible] & cognoscendi, consultandique. D Neque enim consultatus [illegible] & [illegible] consultavit: sed principium est quoddam: neque cogitans cogitavit, [illegible] cogitare, atque in infinitum [illegible] sit progressio. Neque [illegible] considerandi [illegible] principium, neque consultandi consilium [illegible] aliud [illegible] fortunae? Quare a fortuna omnia proficiscentur. Nonne aliquod est principium, extra quod aliud nullum reperiatur. Ipsum autem quo E [illegible] facultate instructa esse [illegible] perinde est, ac si [illegible] quid sit [illegible]. Patet autem sic esse, quemadmodum [illegible] Deus, & [illegible] omnia ab [illegible]. Rationis autem non ratio, sed praestantius quiddam est principium. Quid autem scientia praestantius est nisi Deus? [illegible] intellectus est F [illegible] Quocirca veteres dixerunt felices ex fortuna, qui [illegible] ad recte [illegible] impelluntur, nec velle ipsis confert: principium enim habent [illegible] & voluntate [illegible]. Alii vero rationem habent, illud vero non habent. Quales sunt enthu-

[illegible]

suasi: hoc enim non possunt hi, quippe qui sine ratione feruntur. Itaque hominum qui prudentes, sapientesque sunt, celeris est vaticinatio & divinatio, quam non a ratione profectam esse suspicari debemus. Sed alij experimento, alij consuetudine, speculando veniunt. Item hi, quorum est ratio soluta. Itaque & melancholici recta valde, subitaque insomnia habent. Patet autem, quod species felicitatis duae sunt. Altera divina: ideoque qui felix est, numine adiutum aliquid fecisse dicunt: is autem est, qui aliquid iuxta impetum divinum facit: alter est, qui aliquid praeter hunc impetum facit. Irrationales vero ambo: ac illa frequens magis felicitas est, ista frequens minus.

CAPVT XV.

Singillatim igitur de vnaquaque virtute determinatum est prius. Quia verò seorsum ipsarum vim distinximus, etiam de virtute quam probitatem vocamus, dicendum erit. Singulas igitur habere reliquis qui huius appellationem sit consequuturus, necessarium esse patet: nam neque in ceteris aliter id venire videmus. Nemo enim toto corpore sanus fit, parte autem nulla, sed necessarium aut omnes, aut certe praestantissimas recte habere non distinctas etiam in toto ratio. Bono etiam esse, ac honesto simul, & bono licet, non nostris solum nominibus, sed rerum ipsarum differentia partiri. Omnium enim bonorum sunt, quae per se, itaque gratia eligibiles & inter hos honesta quoque sunt, quae per se ipsa omnia laudabilia sunt. Vt enim ipsa iustae actiones ab ipsis profectae laudari solent: actiones etiam & modestiae, ipsaque modestia celebratur, non etiam sanitas: nam nec opus eius: quando nec quod fortiter fit, laudabile etiam bona haec connumeramus. Similiter aliter, id etiam in ceteris per inductionem manifestum est. Bonus enim est, qui natura bonis egregie sit instructus: nam splendidissima etiam, omniumque sui desiderio excitantia bona sunt. Honor, divitiae, corporis virtus, facultates, natura quidem sunt bona, sed noxia nonnullis ob habitum in corruptionem. Neque enim vel stultus, vel iniustus, vel intemperans aliquid ex eorum possessione commodum referret, quemadmodum nec aeger ex sani hominis alimento, neque infirmus, aut fractus, ex sani integrique hominis ornatu.

τοῦτο καὶ δὴ ἐστί, καὶ τὸ μέλλον καὶ τὸ ὄν, καὶ ἐφ' ὧν ἀπολύεται ὁ λόγος ἐστί. διὸ οἱ μελαγχολικοὶ καὶ εὐθυόνειροι. ἔοικε γὰρ ἡ ἀρχὴ ἀπολυομένου τοῦ λογισμοῦ ἰσχύειν μᾶλλον· καὶ ὥσπερ οἱ τυφλοὶ μνημονεύουσι μᾶλλον ἀπολυθέντες τοῦ πρὸς τοῖς ὁρωμένοις εἶναι τὸ μνημονεῦον. φανερὸν δὴ ὅτι δύο εἴδη εὐτυχίας ἐστί, θεία· διὸ καὶ δοκεῖ ὁ εὐτυχὴς διὰ θεὸν κατορθοῦν. οὗτος δ' ἐστὶν ὁ κατὰ τὴν ὁρμὴν διορθωτικός, ὁ δ' ἕτερος, ὁ παρὰ τὴν ὁρμήν. ἄλογοι δ' ἀμφότεροι· καὶ ἡ μὲν συνεχὴς εὐτυχία μᾶλλον, αὕτη δὲ οὐ συνεχής.

[illegible]

Κατὰ μέρος μὲν οὖν δεῖ ἐν ἑκάστῃ τῇ ἀρετῇ εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δὲ χωρὶς διειλόμεθα τὴν δύναμιν αὐτῶν, καὶ περὶ τῆς ἀρετῆς δὲ . . . . . . τὸν ἐκ τούτων, ἣν ἤδη καλοῦμεν καλοκἀγαθίαν. ὅτι μὲν οὖν ἀνάγκη τὸν ταύτης ἀληθῶς τευξόμενον τῆς προσηγορίας ἔχειν τὰς κατὰ μέρος ἀρετάς, φανερόν. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων οὕτως ἔστιν ἔχειν. οὐδεὶς γὰρ ὅλον μὲν τὸ σῶμα ὑγιαίνει, μέρος δ' οὐδέν· ἀλλ' ἀναγκαῖον πάντα, ἢ τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα, τὸν αὐτὸν ἔχειν τῷ ὅλῳ. ἔστι δὲ τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸ καλὸν κἀγαθόν, οὐ μόνον κατὰ τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὰ ἔχει τὴν διαφοράν. τῶν γὰρ ἀγαθῶν πάντων εἶναι ἐστὶν ἃ αὐτὰ αὑτῶν ἕνεκα αἱρετά. τούτων δὲ καλά, ὅσα δι' αὐτὰ ὄντα πάντα ἐπαινετά ἐστι. ταῦτα γάρ ἐστιν ἀφ' ὧν αἱ πράξεις εἰσὶν ἐπαινεταί, καὶ αὐτὰ ἐπαινετά, δικαιοσύνη καὶ αὐτὴ καὶ αἱ πράξεις· καὶ αἱ σώφρονες ἐπαινετοὶ γὰρ καὶ ἡ σωφροσύνη. ἀλλ' οὐχ ὑγίεια ἐπαινετόν. οὐδὲ γὰρ τὸ ἔργον· οὐδὲ τὸ ἰσχυρὸν ἀλλ' ἀγαθὸν μέν, ἐπαινετὸν δ' οὔ. ὁμοίως δὲ τοῦτο δῆλον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. ἀγαθὸς μὲν οὖν ἐστιν ᾧ τὰ φύσει ἀγαθά ἐστιν ἀγαθά. τὰ γὰρ περιμάχητα καὶ μέγιστα εἶναι δοκοῦντα ἀγαθά, τιμὴ καὶ πλοῦτος, καὶ σώματος ἀρεταί, καὶ εὐτυχίαι καὶ δυνάμεις, ἀγαθὰ μὲν φύσει ἐστίν, ἐνδέχεται δ' εἶναι βλαβερά, τισὶ διὰ τὰς ἕξεις. οὔτε γὰρ ἄφρων, οὔτ' ἄδικος, ἢ ἀκόλαστος ἄν, οὐδὲν ὀνήσαιτο χρώμενος αὐτοῖς, ὥσπερ οὐδ' ὁ νοσῶν τῇ τοῦ ὑγιαίνοντος τροφῇ χρώμενος, οὐδ' ὁ ἀσθενὴς καὶ ἀνάπηρος τοῖς τοῦ ὑγιοῦς καὶ ὁλοκλήρου κόσμοις.

[illegible]

A Honestus autem, bonú que dicitur, & ex eo quòd honesta bona per se ipsa insunt illi: & eo quod bonorum, idque ipsorum gratia effectiuus existat: honesta autem sunt virtutes, operáque ab ipsis profecta. Sed & habitudo quædam ciuilis est, qualem & Lacones habent, & alij similis ingenij haberent, ita comparata. Sunt enim qui virtutem non esse sequendam putent, nisi natura bonorum gratia. Quocirca viri boni sunt, quóniam natura bona insB xistunt. Verùm in probitatem non sunt [illegible]: neque enim honesta per se illis sunt, sed boni, honestáque esse eligunt: neque id tantùm, sed & quæ non honesta natura, boni tamen naturâ, honestorum loco illis habentur. Honesta enim sunt, cùm eius gratia fiunt, eliguntque honesta, vel quæ honesto, bonóque natura bona, honesta sunt. Honestum enim iustum est, id verò secundum dignitatem censetur: hic autem eaC que dignum ex [illegible], sed & decens honestum. Decentia autem illum sunt, nobilitas, diuitiæ, potentia: quocirca honesto, bonóque ea quoque honesta videntur, quæ in aliis disconueniunt. Neque enim simpliciter bona, eis bona sunt, boni autem honesta, bonáque, quippe quemultas honestas actiones per ea conficit. Verùm qui virtutes æternarum rerum [illegible] considerandas arbitratur, per accidens honesta facit. quocirca virtusD perfecta est [illegible]. Porrò [illegible] te, qualis, & quo pacto sit, cum quod alia simpliciter iucunda sint, honestáque, alia verò simpliciter bona, sicut diximus, neque voluptas nisi in actione ostenditur. Quocirca simpliciter beatus iucundissimè viuit. Neque id temerè homines arbitrantur. Et quoniam medico propositus est terminus aliquis ad quem referens tantum corpus iudicat, & cuius respectu E aliquousque progrediendo tantum sit efficiendum corpus, non etiam si plus sit minus ve: sic & viro bono circa actiones electionesque natura bonorum, non laudabilium tamen terminum quendam & de habitudine, & de electione, ac fuga, vel paucitate, vel copia diuitiarum, deq. successibus constituere oportuit. In prioribus quidem ostensum est, vt ratio dictat: quod idem est, ac si quis dicat, se alimento [illegible]mendo omnia obseruare, vt medicina, c[…] F ratio dictat: quod verum quidem, sed p[…]rum manifestum est. Oportuit igitur [illegible] quod imperat sextaque habitudinem, & actionem imperantis vitam [illegible]

velut seruus iuxta domini, singuláque iuxta conuenientem suum principatũ. Quandoquidem & homo ex imperante, subditóque constituitur, ac vnumquodque necessum habet ad principis sui mores accõmodare. Is autem duplex est: aliter enim medicina aliter sanitas imperat, & huic illa destinatur. Sic & in contemplatiuis principatus habet. Neque enim iubendo Deus imperat, sed cuius gratia prudentia est. Quod verò alicuius gratia iubet, in alijs determinatum est, quoniam ille nullo eget. Quæ igitur electio possessióque naturà bonorum vel corporis, vel amicorum, vel reliquorum, considerare maximè Deum facit, præstãtissima est, atque hic terminus est pulcherrim⁹. Quæ verò vel ob defectũ, vel ob excessũ cõtideri eũ, coleréq. Deũ permittit minimè, ea est pessima. Atque sic quidẽ res habet animæ, & hic terminus eius præstantissimus est, minimum, inquam, alteram, irrationalémque animæ partem sentire, quatenus talis est. Qui igitur terminus, & quæ meta virtutum sit, & quis simpliciter bonorum omnium, quæque nos possidemus, scopus, hunc in modum sit dictum.

A τὸ δοῦλον, πρὸς δεσπότου, καὶ ἕκαστον πρὸς τὴν ἑκάστου καθήκουσαν ἀρχήν. ἐπεὶ δὲ καὶ ἄνθρωπος φύσει συνέστηκεν ἐξ ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, καὶ ἕκαστον δὴ δέοι πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν ζῆν. αὕτη δὲ διττή. ἄλλως γὰρ ἡ ἰατρικὴ, καὶ ἄλλως ἡ ὑγίεια. ταύτης δὲ ἕνεκα ἐκείνη. οὕτω δ' ἔχει κατὰ τὸ θεωρητικόν. οὐ γὰρ ἐπιτακτικῶς ἄρχων ὁ θεός, ἀλλ' οὗ ἕνεκα ἡ φρόνησις ἐπιτάττει. διττὸν δὲ τὸ οὗ ἕνεκα· διώρισται B δ' ἐν ἄλλοις, ἐπεὶ κεῖνός γε οὐθενὸς δεῖται. ἥτις οὖν αἵρεσις καὶ κτῆσις τῶν φύσει ἀγαθῶν ποιήσει τὴν τοῦ θεοῦ μάλιστα θεωρίαν, ἢ σώματος, ἢ χρημάτων, ἢ φίλων, ἢ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, αὕτη ἀρίστη, καὶ οὗτος ὁ ὅρος κάλλιστος. εἴ τις δ' ἢ δι' ἔνδειαν, ἢ δι' ὑπερβολὴν κωλύει τὸν θεὸν θεραπεύειν καὶ θεωρεῖν, αὕτη δὲ φαύλη. ἔχει δὲ τοῦτο τῇ ψυχῇ. καὶ οὗτος τῆς C ψυχῆς ὁ ὅρος ἄριστος, τὸ ἥκιστα αἰσθάνεσθαι τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, ᾗ τοιοῦτον. τίς μὲν οὖν ὅρος τῆς καλοκἀγαθίας, καὶ τίς ὁ σκοπὸς τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, ἔστω εἰρημένον.

ARISTOTELIS de Virtutibus & vitiis.

Simone Grynæo interprete.

D

QVEMADMODVM vehere laudibus quæ pulchra sunt, sic quæ sunt turpia, conuiciis proscindere, par est. Sed inter pulchra quidem virtutes, inter turpia verò vitia primatum tenent. Laudari verò, non ipsa modo virtus, sed causæ quoque, & comi- E tes, fructúsque, & opus omne virtutis, et contrà reprehendi cõtraria debent. Cum autẽ animæ partes, qualiter opinatur Plato, tres sint: qua de agendis, omittendisque dispicitur, prudentia; qua sustinentur infesta, mansuetudo ac robur; qua adsciscendis idoneis cupiditas regitur, sobrietas, ac continentia communésque partium omnium harum, iustitia, liberalitas, ac magnanimitas: totidem rerum earundem op- F posita vitia, in despiciendo recto stultitiam, in arcendo infesto ferociam, & ignauiam, in adsciscendo idoneo proteruitatem, ac incontinentiam, communésque partium earum omnium iniustitiam, & illiberalitatem, animíque paruitatem esse oportet.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν.

Ἐπαινετὰ μέν ἐστι τὰ καλὰ, ψεκτὰ δὲ τὰ αἰσχρά. καὶ τῶν μὲν καλῶν ἡγοῦνται αἱ ἀρεταί. τῶν δ' αἰσχρῶν, αἱ κακίαι. ἐπαινετὰ δέ ἐστι καὶ τὰ αἴτια τῶν ἀρετῶν, καὶ τὰ παρεπόμενα ταῖς ἀρεταῖς, καὶ τὰ γινόμενα ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν. ψεκτὰ δὲ τὰ ἐναντία. τριμεροῦς δὲ τῆς ψυχῆς λαμβανομένης κατὰ Πλάτωνα, τοῦ μὲν λογιστικοῦ ἀρετή ἐστιν ἡ φρόνησις, τοῦ δὲ θυμοειδοῦς, ἥ τε πραότης, καὶ ἡ ἀνδρεία, τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ, ἥ τε σωφροσύνη, καὶ ἡ ἐγκράτεια· ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς, ἥ τε δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἐλευθεριότης, καὶ ἡ μεγαλοψυχία. κακία δ' ἐστὶ τοῦ μὲν λογιστικοῦ ἡ ἀφροσύνη, τοῦ δὲ θυμοειδοῦς ἥ τε ὀργιλότης, καὶ ἡ δειλία· τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ, ἥ τε ἀκολασία, καὶ ἡ ἀκρασία· ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς, ἥ τε ἀδικία, καὶ ἡ ἀνελευθερία, καὶ ἡ μικροψυχία.

ΟΡΟΙ

ὍΡΟΙ ἈΡΕΤΩ͂Ν.

Φρόνησις.

Ἔστι δὲ φρόνησις μὲν ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ, παρασκευαστικὴ τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν συντεινόντων.

Πραότης.

Πραότης δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν πρὸς ὀργὰς γίνονται δυσκίνητοι.

Ἀνδρεία.

Ἀνδρεία δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν δυσέκπληκτοί εἰσιν ὑπὸ φόβων τῶν περὶ θάνατον.

Σωφροσύνη.

Σωφροσύνη δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν ἀπτόητοι γίνονται περὶ τὰς ἀπολαύσεις τῶν φαύλων ἡδονῶν.

Ἐγκράτεια.

Ἐγκράτεια δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν κατέχουσι τῷ λογισμῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὁρμῶσαν ἐπὶ τὰς φαύλας ἡδονάς.

Δικαιοσύνη.

Δικαιοσύνη δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν.

Ἐλευθεριότης.

Ἐλευθεριότης δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, εὐδάπανος εἰς τὰ καλά.

Μεγαλοψυχία.

Μεγαλοψυχία δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, καθ' ἣν δύναται φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, τιμὴν καὶ ἀτιμίαν.

ὍΡΟΙ ΚΑΚΙΩ͂Ν.

Ἀφροσύνη.

Ἀφροσύνη δέ ἐστι κακία τοῦ λογιστικοῦ, αἰτία τοῦ ζῆν κακῶς.

Ὀργιλότης.

Ὀργιλότης δέ ἐστι κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν εὐκίνητοι γίνονται πρὸς ὀργήν.

Δειλία.

Δειλία δέ ἐστι κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν εὐέκπληκτοί εἰσιν ὑπὸ φόβων, καὶ μάλιστα τῶν περὶ θάνατον.

Ἀκολασία.

Ἀκολασία δέ ἐστι κακία τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν αἱροῦνται τὰς φαύλας ἡδονάς.

Ἀκρασία.

Ἀκρασία δέ ἐστι κακία τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν [illegible] τὰς φαύλας ἡδονὰς ἀπολαύσεις.

A

QVID VNAQVÆQVE VIRTVS SIT.

Prudentia.

Prudentia igitur, rationabilis animi partis virtus est, qua ea, quæ ad felicitatem suam tendunt, despicientes sibi comparant.

Mansuetudo.

Mansuetudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, quam pere-

B

gre ad iram concitantur.

Fortitudo.

Fortitudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, quam per ægre terroribus mortè minantibus concutiuntur.

Temperantia vel sobrietas.

Sobrietas verò, pronæ ad cupiditatem partis virtus est, qua fit vt in fruendis rebus sic versentur, prauas vt omnino voluptates ne appetant.

C

Continentia.

Continentia verò, proni ad cupiditatem animi retinaculum est, quam per in fruendis rebus prauas ad voluptates incitantem cupiditatem ratione sistunt, ac continent.

Iustitia.

Iustitia verò, virtus animi, qua tribuitur quod cuique est par.

Liberalitas.

Liberalitas autem, animi virtus est, erogare, quatenus honestum est, parata.

D

Magnanimitas.

Magnanimitas verò, virtus animi, qua ferre fortunam, infortuniúmque, honorem & ignominiam potest.

QVID VNVMQVODQVE VITIVM SIT.

Stultitia.

Stultitia, rationis est vitium, ac moribus infelicis vitæ totius causa.

E

Iracundia.

Iracundia, incitabilis ad vindictam partis vitiũ, vnde procliuiter iræ concedunt.

Timiditas.

Timiditas, incitabilis ad vindictam partis vitium, quo terroribus facile concutiuntur, præsertim interitum minantibus.

Intemperantia siue proteruitas.

Proteruitas, ac lasciuia, pronæ ad cu-

F

piendum partis vitium est, quo prauas voluptates deligunt.

Incontinentia.

Incontinentia, pronæ ad cupiendum partis vitium est, quo fit, vt contra rationem auide cupita, tametsi turpium ad voluptatum illecebras ducentia, amplectimur attrahimúsque.

ἐνδεῶς, καὶ τὸ πειθαρχεῖν, καὶ τὸν βίον ὁμοίως ἔν τε μικροῖς καὶ μεγάλοις· παρέπεται δὲ τῇ σωφροσύνῃ εὐταξία, κοσμιότης, αἰδώς, εὐλάβεια.

Ἐγκράτεια.

Ἐγκρατείας δέ ἐστι, τὸ δύνασθαι κατασχεῖν τῷ λογισμῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὁρμῶσαν ἐπὶ φαύλας ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς, καὶ τὸ καρτερεῖν, καὶ τὸ ὑπομενετικὸν εἶναι τῆς κατὰ φύσιν ἐνδείας καὶ λύπης.

B

Δικαιοσύνη.

Δικαιοσύνης δ' ἐστὶ τὸ διανεμητικὸν εἶναι τοῦ κατ' ἀξίαν, καὶ σώζειν τὰ πάτρια ἔθη, καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὸ σώζειν τοὺς γεγραμμένους νόμους, καὶ τὸ ἀληθεύειν ἐν τῷ διαφέροντι, καὶ τὸ διαφυλάττειν τὰς ὁμολογίας. ἔστι δὲ πρώτη τῶν δικαιοσυνῶν πρὸς τοὺς θεούς, εἶτα πρὸς δαίμονας, εἶτα πρὸς πατρίδα καὶ γονεῖς, εἶτα πρὸς τοὺς κατοιχομένους· ἐν οἷς ἐστιν ἡ εὐσέβεια, ἤτοι μέρος οὖσα δικαιοσύνης, ἢ παρακολουθοῦσα. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δικαιοσύνῃ, ὁσιότης, καὶ ἀλήθεια, καὶ ἡ πίστις, καὶ ἡ μισοπονηρία.

C

Ἐλευθεριότης.

Ἐλευθεριότητος δ' ἐστὶ, τὸ δαπανητικὸν εἶναι χρημάτων εἰς τὰ ἐπαινετά, καὶ ἀναλωτικὸν εἰς τὰ δέοντα, καὶ τὸ ἐπαρκεῖν ἐν ταῖς χρείαις, καὶ τὸ μὴ λαμβάνειν ὅθεν οὐ δεῖ. ἔστι δὲ ὁ ἐλευθέριος καὶ περὶ ἐσθῆτα, καὶ περὶ οἴκησιν καθάριος, καὶ κατασκευαστικὸς τῶν περιττῶν καὶ καλῶν, καὶ διαγωγὴν ἐχόντων ἀλύπως ἡδεῖαν, καὶ θρεπτικὸς θηρίων τῶν ἰδιότητα ἐχόντων τι ἢ θαυμαστόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἐλευθεριότητι, ὑγρότης ἤθους, καὶ εὐαγωγία, καὶ φιλανθρωπία, καὶ τὸ εἶναι ἐλεητικὸν, καὶ φιλόφιλον, καὶ φιλόξενον, καὶ φιλόκαλον.

D

E

Μεγαλοψυχία.

Μεγαλοψυχίας δ' ἐστὶ, τὸ καλῶς ἐνεγκεῖν καὶ εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, καὶ τιμὴν, καὶ ἀτιμίαν, καὶ τὸ μὴ θαυμάζειν μήτε τρυφὴν, μήτε θεραπείαν, μήτε ἐξουσίαν, μήτε τὰς νίκας τὰς ἀγωνιστικάς, ἔχειν δέ τι βάθος τῆς ψυχῆς καὶ μέγεθος. ἔστι δὲ μεγαλόψυχος, ὁ οὔτε τὸ ζῆν περὶ πολλοῦ ποιούμενος, οὔτε φιλόζωος, ἁπλοῦς δὲ τὸ ἦθος καὶ γενναῖος, ἀδικεῖσθαι δυνάμενος, καὶ οὐ τιμωρητικός. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ, ἁπλότης, καὶ ἀλήθεια.

F

A non magis cum ampliter, quàm cùm tenuiter suppetit, … vitamque laxare eſt. Comes ſobrietatis, quædam ordinis conſeruatio, & rerum munditia, & verecundia, & cautio eſt.

Continentia.

Continentiæ verò, ratione cupiditatem turpes ad illecebras voluptatéſque cientem comprimere, & animo aduerſus naturales rerum defectiones, perturbationéſque conſtanti eſſe, ac durabili.

B *Iuſtitia.*

Iuſtitiæ verò, eius, quod par, dignúmque cuique ſit, qualiter in ſe rationem habere, & mores, ac inſtituta patria, ſcriptáſque leges conſeruare, veritatem, vbicumque feſert, dicere, pactáque cuſtodire. Prima verò iuſtitia eſt, qua Deo proxima, quæ dæmonibus tertia deinde, qua patriæ, parentibúſque: poſtrema, qua vita iam functis debitum, ſuúmq. cuique officiũ præſtamus. C Hanc quæ pietas, aut pars iuſtitiæ, aut ipſam conſequens iuſtitiam eſt. Iuſtitiam verò, & ſanctitas, & veritas, & fides, & ipſum prauitatis totius odium conſequitur.

Liberalitatis.

Liberalitatis eſt, animo tali comparatum eſſe, vt opes ſuas, honeſtas ad res erogare, vtque in expendendo neceſſarias ad res abundare, tum vt ſubſidiò ſicubi maxime … eſſe, contráque vt inde, vnde D non decet, minimè accipere velis. Liberalis autem vir, etiam veſtes, ac habitationem mundam amabit: ſæpéque ſuperuacuas, honeſtas modò, ac haud iniucunda oblectationem habentes res, ſibi ipſi non magno cum ſumptu comparabit: … eſt, aut … aut ſecundum, aut admirabile quippiam … ſe ſeruantia aleret. Comes huius, quædam in moribus remiſſio, facilitaſque, & humanitas: tum ad miſericordiam, ad amicitiam, ad hoſpitalitatem, ad E omnéque præclarum propenſio, & amor eſt.

Magnanimitatis.

Magnanimitatis autem, ſtantem, reſtantémque fortunam, nomen, & ignominiam præclarè ferre: ac neque voluptatem, neque clientelam, neque poteſtatem, neque victorias eas, quæ certando parantur, mirari: ſed aliquid in animo … ac F veluti pondus habere eſt. Eſt autem magnanimus is, qui nec viuere faciat plurimi, nec vitam nimium vehementer amet, ſed ſimplici quodam animo, generoſóque cum iniuriam ferre … vindictæ ſtudio poteſt. Comes huius, ſimplicitas eſt, & veritas.

QVID VNICVIQVE SIT A VITIO SVVM.

Stultitia.

Stultitiæ verò proprium, prauè de rebus iudicare, prauéque consulere, prauè præsentibus cum rebus congredi, constitutique, prauè de iis rebus quæ in vita bona, malaque versantur, sentire est. Comites eius, inscitia, impotentia, ineptitudo sunt, ac obliuio.

Iracundia.

Iracundiæ verò tria sunt genera: excandescentia, amarulentia, & quæ diu ex offensis perseuerat [illegible]. Est autem iracundi hominis, commotiones, tum [illegible] siue vel minimas, ferre minime posse, sed ad vindictam multamque statim tendere, atque & verbo, & re quolibet ad iram perfacile moueri. Consequitur hanc, concitatio, mobilitásque in vniuersum vt moribus reddat homines, tum leuissimas vt res cura sua dignas maximè iudicet, eáque propter ve turbetur, quos quidem motus nec constanter, nec diu, sed subito, ac momento patitur, fit néq. iracundia.

Timiditatis.

Timiditatis autem est, ab vndecunque venientibus terroribus commoueri facilè, in præsertim, quæ vel mortem ipsam corporis, vel aliquam corpoream orbitatem imminent: tum qualitercunque superesse, seruarique, quàm præclarè oportere, satius ducere. Sequitur hunc animi mollitia, muliebritásque & inertia, ac lucis huius, vitæque cupiditas [illegible]. Subest autem quædam nimia cautio, morésque eius alienos esse a contentione videmus.

Intemperantia, siue proteruitatis.

Proteruitatis autem, perniciosarum, turpiúmque voluptatum illecebras sectari est, eósque, qui his dediti sunt, felices maximè esse putare, risúque, & iocis, & facetiis gaudere, ... denique cum rebus, tum verbis ... dissolutum esse. Comites huius, confusio, & imprudentia, & inuerecundia, & negligentia, & contemptus, & dissolutio sunt.

Incontinentia.

Incontinentiæ verò est, voluptatum illecebris ratione prohibente, & his non potiri nihilo minus velle: cúmque recta, honestáque, quæ sunt, esse facienda statuas, ea voluptatis ergò deserere. Comes incontinentiæ, mollitia, pœnitentiáque est, & omnia fere, quæ proteruitatem sequuntur.

ΤΑ ΤΩΝ ΚΑΚΙΩΝ.

Ἀφροσύνη.

Ἀφροσύνης δέ ἐστι, τὸ κρίνειν κακῶς τὰ πράγματα, τὸ βουλεύεσθαι κακῶς, τὸ ὁμιλῆσαι κακῶς, τὸ χρήσασθαι κακῶς τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς, τὸ ψευδῶς δοξάζειν περὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ καλῶν καὶ ἀγαθῶν. παρακολουθεῖ δὲ τῇ ἀφροσύνῃ ἀπειρία, ἀμαθία, ἀκρασία, ἀπραξία, ἀμνημοσύνη.

Ὀργιλότητος.

Ὀργιλότητος δέ ἐστιν εἴδη τρία, ἀκροχολία, πικρία, βαρυθυμία. ἔστι δὲ τοῦ ὀργίλου, μὴ δύνασθαι φέρειν μήτε τὰς μικρὰς ὀλιγωρίας μήτε τὰς ἐλαττώσεις, ἀλλ' εἶναι κολαστικὸν, καὶ τιμωρητικὸν, καὶ εὐκίνητον πρὸς ὀργὴν, καὶ ὑπὸ ἔργου καὶ ὑπὸ λόγου τοῦ τυχόντος. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ὀργιλότητι, τὸ ἐρεθιστικὸν εἶναι τῷ ἤθει, καὶ εὐμετάβολον, καὶ τὸ ἐπὶ μικροῖς λυπεῖσθαι, καὶ ταῦτα πάσχειν ταχὺ, καὶ παρὰ βραχὺν χρόνον.

Δειλίας.

Δειλίας δέ ἐστι, τὸ ὑπὸ τῶν τυχόντων φόβων κινεῖσθαι, καὶ μάλιστα τῶν περὶ θάνατον, καὶ τὰς σωματικὰς πηρώσεις, καὶ τὸ ὑπολαμβάνειν κρεῖττον εἶναι σωθῆναι ὁπωσοῦν, ἢ τελευτῆσαι καλῶς. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δειλίᾳ, μαλακία, ἀνανδρία, πονία, φιλοψυχία. ὕπεστι δέ τις εὐλάβεια, καὶ τὸ ἀφιλόνεικον τοῦ ἤθους.

Ἀκολασίας.

Ἀκολασίας δέ ἐστι, τὸ αἱρεῖσθαι τὰς ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν, τῶν βλαβερῶν καὶ αἰσχρῶν, καὶ τὸ ὑπολαμβάνειν εὐδαιμονεῖν μάλιστα τοὺς ἐν ταῖς τοιαύταις ἡδοναῖς ὄντας, καὶ τὸ φιλογέλοιον εἶναι, καὶ τὸ φιλοσκώπτην, καὶ φιλευτράπελον, καὶ τὸ εὐχερὲς εἶναι ἐν τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τοῖς ἔργοις. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀκολασίᾳ, ἀταξία, ἀναίδεια, ἀκοσμία, τρυφή, ῥᾳθυμία, ἀμέλεια, ὀλιγωρία, ἔκλυσις.

Ἀκρασίας.

Ἀκρασίας δέ ἐστι, τὸ κωλύοντος τοῦ λογισμοῦ τὰς ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν αἱρεῖσθαι, καὶ τὸ ὑπολαμβάνοντα βέλτιον εἶναι, μὴ μετέχειν αὐτῶν, μετέχειν δὲ μηδὲν ἧττον, καὶ τὸ οἴεσθαι μὲν δεῖν πράττειν τὰ καλὰ καὶ τὰ συμφέροντα, ἀφίστασθαι δὲ αὐτῶν διὰ τὰς ἡδονάς. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀκρασίᾳ, μαλακία, καὶ μεταμέλεια, καὶ τὰ πλεῖστα ταὐτὰ, ἃ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ.

Ἀδικίας.

Ἀδικίας δέ ἐστιν εἴδη τρία, ἀσέβεια, πλεονεξία, ὕβρις. ἀσέβεια μὲν, ἡ περὶ θεοὺς πλημμέλεια, καὶ περὶ δαίμονας, ἢ καὶ περὶ τοὺς κατοιχομένους, καὶ περὶ γονεῖς καὶ περὶ πατρίδα. πλεονεξία δὲ, ἡ περὶ τὰ συμβόλαια, παρὰ τὴν ἀξίαν αἱρουμένη τὸ διάφορον. ὕβρις δὲ, καθ' ἣν τὰς ἡδονὰς αὑτοῖς παρασκευάζουσιν, εἰς ὄνειδος ἄγοντες ἑτέρους. ὅθεν Εὔηνος περὶ αὐτῆς λέγει·

Ἥτις κερδαίνουσ' ὅμως ἀδικεῖ.

Ἔστι δὲ τῆς ἀδικίας, τὸ παραβαίνειν τὰ πάτρια ἔθη καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὸ ἀπειθεῖν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἄρχουσι, τὸ ψεύδεσθαι, τὸ ἐπιορκεῖν, τὸ παραβαίνειν τὰς ὁμολογίας, καὶ τὰς πίστεις. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀδικίᾳ συκοφαντία, ἀλαζονεία, φιλανθρωπία, προσποίητος, κακοήθεια, πανουργία.

Ἀνελευθερίας.

Ἀνελευθερίας δὲ ἔστιν εἴδη τρία, αἰσχροκέρδεια, φειδωλία, κιμβεία. αἰσχροκέρδεια μὲν, καθ' ἣν κερδαίνειν ζητοῦσι πανταχόθεν, καὶ τὸ κέρδος τῆς αἰσχύνης περὶ πλείονος ποιοῦνται. φειδωλία δέ ἐστι, καθ' ἣν ἀδάπανοι γίνονται εἰς τὸ δέον ἀνάλωμα. κιμβεία δὲ, καθ' ἣν δαπανῶσι μὲν, κατὰ μικρὸν δὲ, καὶ χεῖρον, καὶ πλεῖον βλάπτονται, τῷ μὴ κατὰ καιρὸν τελεῖν τὰ δέοντα. ἔστι δὲ τῆς ἀνελευθερίας, τὸ περὶ πλείστου ποιεῖσθαι χρήματα, καὶ τὸ μηδὲν ὄνειδος ἡγεῖσθαι τῶν ποιούντων τὸ κερδαίνειν. βίος θητικὸς καὶ δουλοπρεπὴς, καὶ ῥυπαρὸς, ἀφιλότιμος καὶ ἀνελευθέριος. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀνελευθεριότητι, μικρολογία, κατήφεια, καὶ μικροψυχία, ταπεινότης, ἀμετρία, ἀγέννεια, μισανθρωπία.

Μικροψυχίας.

Μικροψυχίας δέ ἐστι, τὸ μήτε τιμὴν μήτε ἀτιμίαν, μήτε εὐτυχίαν, μήτε ἀτυχίαν δύνασθαι φέρειν, ἀλλὰ τιμώμενον χαυνοῦσθαι, μικρὰ δὲ εὐτυχήσαντα ἐξαίρεσθαι, ἀτιμίας δὲ μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐνδέχεσθαι, ἀποτυχίαν δὲ ἥντινα οὖν καὶ ἀτυχίαν κρίνειν μεγάλην, ὀδύρεσθαι δὲ ἐπὶ πᾶσι, καὶ δυσχεραίνειν. ἔτι δὲ τοιοῦτός ἐστιν ὁ μικρόψυχος, οἷος πάντα τὰ ὀλιγωρήματα καλεῖν ὕβριν καὶ ἀτιμίαν, καὶ τὰ δι' ἄγνοιαν ἢ λήθην γινόμενα. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μικροψυχίᾳ, μικρολογία, μεμψιμοιρία, δυσελπιστία, ταπεινότης.

A *Iniustitia.*

Iniustitiæ verò genera tria reperiuntur, impietas, arrogantia, contumelia. Impietas quidem erga Deos, viuósque aut etiam erga mortuos, tum erga parentes, & patriam, rectum non seruans. Arrogantia verò, circa contractus, commerciumque vitæ, supra quàm merita est præpollere volens. Contumelia verò, voluptatem sibi sic struens, in probrum, ac dedecus alios vt ducat. Ex quo de ea sic Euenus,

B *Tametsi ne sibi commodet* (inquit) *iniuria gaudet tamen.*

Iniquitatis est verò, mores, ritúsque patrios præuaricari, legibus, & authoritati publicæ subesse non velle, mentiri etiam, ac peierare, pactáque transgredi, & fidem fallere. Hanc calumnia, iactantiáque, ac humanitatis simulatio, & peruersitas, dolúsque malus sequuntur.

Illiberalitatis.

Illiberalitatis quoque genera tria sunt, C turpe lucrum, parcitas, & tenacitas. Turpe lucrum, quo quærere, lucrúmque ex re qualibet facere non pudet, pluris lucrum, quàm ignominia est. Parcitas autem, qua honestis, necessariísque ad res nostras minime sustinemus impendere. Tenacitas autem, qua impendimus quidem, tenuiter verò, maleque atque aridè, plus vt incommodemus, dum sumptus in tempore non facimus. Illiberalitatis est, maximi pecuniam facere, atque faciendo lucro pro- D brum nullum inesse putare. Mercenaria hæc, sordidáque, ac sordida vita, ab omniq. honorũ studio, ac liberalitate aliena est, quæ vt in nobis veniat, vt nostras in cogitationes angustia circundemur, in studiis verò, ac voluntatibus, velut pusillis, ac mollè cherelium habeamus, ac animo pusillitas, ac deiectio, ingenerositasque animi, ac humanitatis totius odiũ, nos vt côsequatur.

Pusillitas animi.

E Pusillitas autẽ neq. fortunã, nec infortuniũ, neq. honoré, nec ignominiã ferre posse est: sed honore suscepto intumescere, vanúmq. ac leuẽ reddi: fortuna verò vel paullulũ aspirante, continuò extolli: ignominiã autẽ ne minimã quidẽ sustinere posse: repulsam verò, frustrationéue, quantumuis exiguã, infortuniũ ingens esse iudicare, omnéque ea lacrymis prosequi, ac ægrè velut magni oneris põdus gestare. Deniq. talis pu- F sillus homo est, qui omnẽ neglectum sui, etiã qui per ignorantiã, obliuionéue euenit, iniuriã, ac côtumeliam nominet. Hanc angustia, querimoniáque, & diffidentia, & depressio quædam animi sequitur.

QVID IN VNIVERSVM A VIRTVTI SIT SVVM.

In universum autem animum rite compositum, ut simplicitatis pre..., ac moderatis & suis motibus utentem, omnesque per partes ipsius (quas tres esse diximus) velut harmonia, ut consonet, efficere, virtutis est. Itaque Reipublicae similis virtuosus animi status esse videtur. Est vero virtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicos ... dignatione, nec poenae, nec vindictae cupidum, sed mitis cordem, clementemque, ac veniam concedere paratum esse. Comites virtutis probitas, aequitas, candor, spes bona, & id genus alia sunt: qualis est familiarium amor, sociorum, hospitium, hominum denique cunctorum bonorum, praesertim amor. Quae quidem laudatorum de numero sunt omnia. Vitium vero contrariis per omnia praeditum est moribus.

Καθόλου περὶ ἀρετῆς.

Καθόλου δὲ τῆς ἀρετῆς ἐστι τὸ ποιεῖν σπουδαίαν εἶναι διάθεσιν τῆς ψυχῆς, ἠρεμαίαις καὶ τεταγμέναις κινήσεσι χρωμένην, συμφωνοῦσαν κατὰ πάντα τὰ μέρη. διὸ καὶ δοκεῖ παράδειγμα πολιτείας ἀγαθῆς εἶναι ἡ τῆς σπουδαίας διάθεσις. ἔστι δὲ ἀρετῆς καὶ τὸ εὐεργετεῖν τοὺς ἀξίους, καὶ τὸ φιλεῖν τοὺς ἀγαθούς, καὶ τὸ μὴ κολαστικὸν εἶναι, μηδὲ τιμωρητικόν, ἀλλὰ ἵλεων, καὶ εὐμενικόν, καὶ συγγνωμονικόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀρετῇ, χρηστότης, ἐπιείκεια, εὐγνωμοσύνη, ἐλπὶς ἀγαθή. ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷον φιλοικεῖον, καὶ φιλόφιλον, φιλέταιρον, φιλόξενον, φιλάνθρωπον, καὶ φιλόκαλον· ἃ δὴ πάντα τῶν ἐπαινουμένων ἐστί. τῆς δὲ κακίας ἐστὶ τὰ ἐναντία.

ARISTOTELIS Politicorum

LIBER PRIMVS.

Leonardo Aretino Interprete.

CAPVT I.

Quoniam videmus omnem civitatem esse societatem quandam, & omnem societatem boni alicuius gratia constitutam (nam eius gratia quod bonum videtur, omnia omnes agunt) patet quod bonum aliquod omnes coniectant. maxime vero principalissimum omnium quae est principalissima, & caeteras omnes complectitur. est autem haec illa, quae civitas appellatur & civilis societas. Quicunque vero putant gubernatorem civitatis & regem, & patremfamilias, & dominum eandem esse rationem, non bene dicunt. Multitudine enim & paucitate, sed non specie illos inter se putant differre. ut si paucorum quidem dominum: si vero plurium, patremfamilias: si vero etiam plurium, gubernatorem civitatis vel regem: quasi nihil differat magna domus & parva civitas. gubernatoremque civitatis & regem, cum videlicet ipse praesidet, regem: quando vero secundum rationem talis scientiae in parte praesidet & in parte subest, gubernatorem civitatis. Sed haec vera non sunt, quod manifestum erit secundum hanc doctrinam considerantibus. Ut enim alias compositum usque ad simplicia dividere necessarium est

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν τὸ Α.

Κεφάλαιον α.

Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν, καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν· τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες· δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται, μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων, ἡ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις, καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική. ὅσοι μὲν οὖν οἴονται πολιτικὸν καὶ βασιλικὸν καὶ οἰκονομικόν, καὶ δεσποτικὸν εἶναι τὸν αὐτόν, οὐ καλῶς λέγουσι· πλήθει γὰρ καὶ ὀλιγότητι νομίζουσι διαφέρειν, ἀλλ' οὐκ εἴδει, τούτων ἕκαστον· οἷον ἂν μὲν ὀλίγων, δεσπότην εἶναι. ἂν δὲ πλειόνων, οἰκονόμον· ἂν δ' ἔτι πλειόνων, πολιτικόν, ἢ βασιλικόν· ὡς οὐδὲν διαφέρουσαν μεγάλην οἰκίαν, ἢ μικρὰν πόλιν· καὶ πολιτικὸν δὲ καὶ βασιλικόν, ὅταν μὲν αὐτὸς ἐφεστήκῃ, βασιλικόν· ὅταν δὲ κατὰ λόγους τῆς ἐπιστήμης τῆς τοιαύτης, κατὰ μέρος ἄρχων καὶ ἀρχόμενος, πολιτικόν. ταῦτα δ' οὐκ ἔστιν ἀληθῆ. δῆλον δ' ἔσται τὸ λεγόμενον ἐπισκοποῦσι κατὰ τὴν ὑφηγημένην μέθοδον. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ σύνθετον μέχρι τῶν ἀσυνθέτων ἀνάγκη διαιρεῖν

ταῦτα

ταῦτα γὰρ ἐλάχιστα μόρια τοῦ παντός· οὕτω καὶ πόλιν ἐξ ὧν σύγκειται σκοποῦντες, ὀψόμεθα καὶ περὶ τούτων μᾶλλον, τί τε διαφέρουσιν ἀλλήλων, καὶ εἴ τι τεχνικὸν ἐνδέχεται λαβεῖν περὶ ἑκάστου τῶν ῥηθέντων.

Κεφάλαιον β.

Εἰ δή τις ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα φυόμενα βλέψειεν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐν τούτοις κάλλιστ' ἂν οὕτω θεωρήσειεν. ἀνάγκη δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι, οἷον θῆλυ [μὲν] καὶ ἄρρεν τῆς γενέσεως ἕνεκεν, καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ φυτοῖς φυσικὸν τὸ ἐφίεσθαι, οἷον αὐτό, τοιοῦτον καταλιπεῖν ἕτερον. ἄρχον δὲ φύσει καὶ ἀρχόμενον διὰ τὴν σωτηρίαν. τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν, ἄρχον φύσει καὶ δεσπόζον φύσει· τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι ταῦτα ποιεῖν, ἀρχόμενον καὶ φύσει δοῦλον. διὸ δεσπότῃ καὶ δούλῳ ταὐτὸ συμφέρει. φύσει μὲν οὖν διώρισται τὸ θῆλυ καὶ τὸ δοῦλον. οὐθὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον οἱ χαλκοτύποι τὴν [Δελφικὴν] μάχαιραν πενιχρῶς, ἀλλ' ἓν πρὸς ἕν· οὕτω γὰρ ἂν ἀποτελοῖτο κάλλιστα τῶν ὀργάνων ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις, ἀλλ' ἑνὶ δουλεῦον. ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ τὸ δοῦλον τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν. αἴτιον δ', ὅτι τὸ φύσει ἄρχον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ γίνεται ἡ κοινωνία αὐτῶν, δούλης καὶ δούλου. διό φασιν οἱ ποιηταί, Βαρβάρων δ' Ἕλληνας ἄρχειν εἰκός, ὡς ταὐτὸ φύσει βάρβαρον καὶ δοῦλον ὄν. ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν δύο κοινωνιῶν οἰκία πρώτη, καὶ ὀρθῶς Ἡσίοδος εἶπε ποιήσας,

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

ὁ γὰρ βοῦς ἀντ' οἰκέτου τοῖς πένησίν ἐστι. ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν οἶκός ἐστιν, οὓς Χαρώνδας μὲν καλεῖ ὁμοσιπύους, Ἐπιμενίδης δὲ ὁ Κρὴς ὁμοκάπους. ἡ δ' ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου, κώμη. μάλιστα δ' ἔοικε κατὰ φύσιν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι, οὓς καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας, παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας. διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη· ἐκ βασιλευομένων γὰρ συνῆλθον. πᾶσα γὰρ οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου, ὥστε καὶ αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγένειαν. καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ λέγει Ὅμηρος,

A (hæc namque sunt minimæ totius particulæ) ita ciuitatem, ex quibus componitur considerantes, & quomodo illa differant inter se, & si quid artificij recipiunt singula ipsorum, magis intuebimur.

CAPVT II.

Si quis igitur ab initio rerum originem inspiciat, vt in aliis, sic & in istis optime discernet. Primum igitur necesse est combinare illos, qui non possunt esse nisi B simul, ceu marem & fœminam generationis causa. Et hoc non ex electione, sed velut in cæteris animalibus & plantis naturale est desiderium, quale ipsum est, tale alterum relinquendi. Imperans verò natura & parens propter conseruationem. nam quod potest mente prospicere, natura imperat ac dominatur: quod autem potest corpore hoc facere, paret natura & seruit. quapropter domino & seruo id C confert. Natura igitur distincta sunt fœmina & seruus. Nihil enim natura facit tale, quale statuarij Delphicum gladium ob inopiam, sed vnum ad vnum. sic enim optimè instrumenta perficiet, si eorum singula non multis, sed vni deseruiant. Verùm apud Barbaros fœmina & seruus eodem gradu habentur. causa verò huius est, quoniam quod natura dominetur non habent, sed fit eorum societas ex serua & seruo. D Quamobrem aiunt poetæ, Græcos Barbaris dominari oportere: quod idem sit natura Barbarus & seruus. Ex his duabus igitur societatibus domus prima. Rectéque Hesiodus inquit,

Domumque in primis, mulieremque, bouemque aratorem.

bos enim pro seruo pauperibus est. Quotidiana igitur societas secundum naturam constituta domus est: quos Charondas quidem homosipyos, Epimenides verò Cretensis homocapnos appellat. Sed E quæ ex pluribus domibus constituitur societas prima, vsus gratia non quotidiani, pagus est. Maximè verò secundum naturam videtur pagus, propagatio quædam esse domus eorum, quos dicimus collactaneos & natos esse natorum. Quapropter primo sub regibus ciuitates erant: nunc verò etiam gentes. nam ex his qui suberant regno, F processerunt. Omnis autem domus regitur à seniore: quare & coloniæ inde propter eius propter consanguinitatem. Et hoc est quod inquit Homerus:

QVID IN VNIVERSVM A VIRTVTE SIT SVVM.

In universum autem animum rite compositum et disciplinatum, ac moderatis & suis motibus ut fruatur, omnesque per partes ipsius (quas tres esse diximus) velut harmoniam ut consonet, efficere, virtutis est. Itaque Reipublicae similis virtuosus animi status esse videtur. Est vero virtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicos sua dignatione [illegible], nec poenae, nec vindictae cupidum, sed misericordem, clementemque, ac veniam concedere paratum esse. Comites virtutis probitas, aequitas, candor, spes bona, & id genus alia. Similiter amor suorum, amicorum, sociorum, hospitum, hominum denique cunctorum bonorum, praeterea amor. Quae quidem laudatorum de numero sunt omnia. Vitium vero contrariis per omnia praeditum est moribus.

Καθόλου περὶ ἀρετῆς.

Καθόλου δὲ τῆς ἀρετῆς ἐστι, τὸ ποιεῖν σπουδαίαν τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς, ἠρεμαίαις καὶ τεταγμέναις κινήσεσι χρωμένην, συμφωνοῦσαν ἐν πᾶσι τοῖς μέρεσι. διὸ καὶ δοκεῖ παράδειγμα πολιτείας ἀγαθῆς εἶναι ἡ τῆς ψυχῆς σπουδαίας διάθεσις. ἔστι δὲ ἀρετῆς καὶ τὸ εὐεργετεῖν τοὺς ἀξίους, καὶ τὸ φιλεῖν τοὺς ἀγαθούς, καὶ τὸ μήτε κολαστικὸν εἶναι, μήτε τιμωρητικόν, ἀλλ' ἵλεων, καὶ εὐμενικόν, καὶ συγγνωμονικόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀρετῇ χρηστότης, ἐπιείκεια, εὐγνωμοσύνη, ἐλπὶς ἀγαθή. ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷον φιλοικεῖον εἶναι καὶ φιλόφιλον, φιλέταιρον, φιλόξενον, φιλάνθρωπον, καὶ φιλόκαλον· ἃ δὴ πάντα τῶν ἐπαινουμένων ἐστί. τῆς δὲ κακίας ἐστὶ τὰ ἐναντία.

ARISTOTELIS Politicorum

LIBER PRIMVS.

Leonardo Aretino interprete.

CAPVT I.

QVONIAM videmus omnem civitatem esse societatem quandam, & omnem societatem boni alicuius gratia constitutam (nam eius gratia quod bonum videtur, omnia omnes agunt) patet quod bonum aliquod omnes coniectant. maxime vero principalissimum omnium quae est principalissima, & caeteras omnes complectitur. est autem haec illa, quae civitas appellatur, & civilis societas. Quicunque vero putant gubernatorem civitatis & regem, & patremfamilias, & dominum eiusdem esse rationem, non bene dicunt. Multitudine enim & paucitate, sed non specie illos inter se putant differre, ut si paucorum quidem, dominum: si vero plurium, patremfamilias: si etiam plurium, gubernatorem civitatis vel regem: quasi nihil differat magna domus & parva civitas. gubernatoremque civitatis & regem, quando ipse praesidet, regem: quando vero secundum rationem talis scientiae in parte praesidet, & in parte subest, gubernatorem civitatis. Sed haec vera non sunt. quod manifestum erit secundum hanc doctrinam considerantibus. Ut enim alias compositum usque ad incomposita dividere necessarium est

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν τὸ Α.

Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙΔΗ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν, καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν· τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες· δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται, μάλιστα δὲ, καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων, ἡ πασῶν κυριωτάτη, καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις, καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική. ὅσοι μὲν οὖν οἴονται πολιτικὸν, καὶ βασιλικὸν, καὶ οἰκονομικὸν, καὶ δεσποτικὸν εἶναι τὸν αὐτὸν, οὐ καλῶς λέγουσι· πλήθει γὰρ καὶ ὀλιγότητι νομίζουσι διαφέρειν, ἀλλ' οὐκ εἴδει, τούτων ἕκαστον· οἷον ἂν μὲν ὀλίγων, δεσπότην· ἂν δὲ πλειόνων, οἰκονόμον· ἂν δ' ἔτι πλειόνων, πολιτικὸν, ἢ βασιλικὸν· ὡς οὐδὲν διαφέρουσαν μεγάλην οἰκίαν, ἢ μικρὰν πόλιν· καὶ πολιτικὸν δὲ, καὶ βασιλικὸν, ὅταν μὲν αὐτὸς ἐφεστήκῃ, βασιλικόν· ὅταν δὲ κατὰ λόγους τῆς ἐπιστήμης τῆς τοιαύτης, κατὰ μέρος ἄρχων καὶ ἀρχόμενος, πολιτικόν. ταῦτα δ' οὐκ ἔστιν ἀληθῆ. δῆλον δ' ἔσται τὸ λεγόμενον ἐπισκοποῦσι κατὰ τὴν ὑφηγημένην μέθοδον. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ σύνθετον μέχρι τῶν ἀσυνθέτων ἀνάγκη διαιρεῖν

ταῦτα

ταῦτα γὰρ ἐλάχιστα μόρια τοῦ παντός· οὕτω καὶ πόλιν ἐξ ὧν σύγκειται σκοποῦντες, ὀψόμεθα καὶ περὶ τούτων μᾶλλον, τί τε διαφέρουσιν ἀλλήλων, καὶ εἴ τι τεχνικὸν ἐνδέχεται λαβεῖν περὶ ἕκαστον τῶν ῥηθέντων.

Κεφάλαιον β.

Εἰ δή τις ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα φυόμενα βλέψειεν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐν τούτοις κάλλιστ' ἂν οὕτω θεωρήσειεν. ἀνάγκη δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι, οἷον θῆλυ μὲν [καὶ] ἄρρεν τῆς γενέσεως ἕνεκεν, καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις καὶ φυτοῖς φυσικὸν τὸ ἐφίεσθαι, οἷον αὐτό, τοιοῦτον καταλιπεῖν ἕτερον. ἄρχον δὲ φύσει καὶ ἀρχόμενον, διὰ τὴν σωτηρίαν. τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν, ἄρχον φύσει καὶ δεσπόζον φύσει· τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι ταῦτα ποιεῖν, ἀρχόμενον καὶ φύσει δοῦλον. διὸ δεσπότῃ καὶ δούλῳ ταὐτὸ συμφέρει. φύσει μὲν οὖν διώρισται τὸ θῆλυ καὶ τὸ δοῦλον. οὐθὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον οἱ χαλκοτύποι τὴν [Δελφικὴν] μάχαιραν πενιχρῶς, ἀλλ' ἓν πρὸς ἕν. οὕτω γὰρ ἂν ἀποτελοῖτο κάλλιστα τῶν ὀργάνων ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις ἀλλ' ἑνὶ δουλεῦον. ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ δοῦλον τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν. αἴτιον δ', ὅτι τὸ φύσει ἄρχον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ γίνεται ἡ κοινωνία αὐτῶν δούλης καὶ δούλου. διό φασιν οἱ ποιηταί, βαρβάρων δ' Ἕλληνας ἄρχειν εἰκός, ὡς ταὐτὸ φύσει βάρβαρον καὶ δοῦλον ὄν. ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν δύο κοινωνιῶν οἰκία πρώτη, καὶ ὀρθῶς Ἡσίοδος εἶπε ποιήσας,

> Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε βοῦν τ' ἀροτῆρα.

ὁ γὰρ βοῦς ἀντ' οἰκέτου τοῖς πένησίν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν οἶκός ἐστιν, οὓς Χαρώνδας μὲν καλεῖ ὁμοσιπύους, Ἐπιμενίδης δὲ ὁ Κρὴς ὁμοκάπνους. ἡ δ' ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου, κώμη. μάλιστα δὲ κατὰ φύσιν ἔοικεν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι, οὓς καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας, παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας. διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη· ἐκ βασιλευομένων γὰρ συνῆλθον. πᾶσα γὰρ οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου, ὥστε καὶ αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγένειαν. καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ λέγει Ὅμηρος,

A (hæc namque sunt minimæ totius particulæ) ita ciuitatem ex quibus componitur considerantes, & quomodo illa differunt inter se, & si quid arte fieri recipiunt singula ipsorum, magis intuebimur.

CAPVT II.

Si quis igitur ab initio rerum originem inspexerit, vt in aliis, sic & in istis optimè discernet. Primùm igitur necesse est combinare illos, qui non possunt esse nisi B simul, ceu marem & fœminam generationis causa. Et hoc non ex electione, sed velut in cæteris animalibus & plantis naturale est desiderium, quale ipsum est, tale alterum relinquendi. Imperans verò natura & parens propter conseruationem. nam quod potest mente prospicere, natura imperat ac dominatur: quod autem potest corpore hoc facere, paret natura & seruit. quapropter domino & seruo id conC fert. Natura igitur distincta sunt fœmina & seruus. Nihil enim natura facit tale, quale statuarij Delphicum gladium ob inopiam, sed vnum ad vnum. sic enim optimè instrumenta perficiuntur, si eorum singula non multis, sed vni deseruiunt. Verùm apud Barbaros fœmina & seruus eodem gradu habentur. causa verò huius est, quoniam quod natura dominetur non habent, sed fit eorum societas ex serua & seruo. D Quamobrem aiunt poetæ, Græcos Barbaris dominari oportere: quod idem sit natura, Barbarus & seruus. Ex his duabus igitur societatibus domus prima. Rectéque Hesiodus inquit,

> *Domum in primis, mulierémque, & bouem aratorem.*

bos enim pro seruo pauperibus est. Quotidiana igitur societas secundum naturam constituta domus est: quos Charondas quidem homosipyos, Epimenides verò Cretensis homocapnos appellat. Sed E quæ ex pluribus domibus constituitur societas prima, vtilitatis gratia non quotidianæ, pagus est. Maximè verò secundum naturam videtur pagus, propagatio quædam esse domus eorum, quos dicimus collactaneos & natos esse natorum. Quapropter primò sub regibus ciuitates erant: nunc verò etiam gentes. Nam ex his qui sub F regno erant, processerunt. Omnis autem domus regitur à seniore: quare & coloniæ inde propagatæ propter consanguinitatem. Et hoc est, quod inquit Homerus:

QVID IN VNIVERSVM A VIRTVTI SIT SVVM.

In vniuersum autem animus recte compositus, vt simpliciter dicamque, ac moderatus & suis motibus vt fertur, omnibusque per partes suas (quas tres esse diximus) velut harmonia, vt consonet, efficere, virtutis est. Itaque Reipubl. ex summis virtuosis animi status esse videtur. Est vero virtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicos sua dignatione nec poenae, nec vindictae cupidum, sed misericordem, clementemque, ac veniam concedere paratum esse. Comites virtutis probitas, aequitas, candor, spes bona, & id genus alia sunt: qualis est suorum caritas, amicorum, sociorum, hospitum, hominum denique eorum bonorum, praesertim amor. Quae quidem laudatorum de numero sunt omnia. Vitium vero contrarius per omnia praeditum est moribus.

Καθόλου περὶ ἀρετῆς.

Καθόλου δὲ τῆς ἀρετῆς ἐστι τὸ ποιεῖν σπουδαίαν τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς, ἠρεμαίαις καὶ τεταγμέναις κινήσεσι χρωμένην, συμφωνοῦσαν ἐν πᾶσι τοῖς μέρεσι. διὸ καὶ δοκεῖ παράδειγμα πολιτείας ἀγαθῆς εἶναι ἡ σπουδαίας διάθεσις ψυχῆς. ἔστι δὲ ἀρετῆς καὶ τὸ εὐεργετεῖν τοὺς ἀξίους, καὶ τὸ φιλεῖν τοὺς ἀγαθούς, καὶ τὸ μήτε κολαστικὸν εἶναι, μήτε τιμωρητικόν, ἀλλ' ἵλεων, καὶ εὐμενικόν, καὶ συγγνωμονικόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀρετῇ, χρηστότης, ἐπιείκεια, εὐγνωμοσύνη, ἐλπὶς ἀγαθή. ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷον φιλοίκειον εἶναι, καὶ φιλόφιλον, φιλέταιρον, φιλόξενον, φιλάνθρωπον, καὶ φιλόκαλον. ἃ δὴ πάντα τῶν ἐπαινουμένων ἐστί. τῆς δὲ κακίας ἐστὶ τὰ ἐναντία.

ARISTOTELIS Politicorum

LIBER PRIMVS.

Leonardo Aretino interprete.

CAPVT I.

Qvoniam videmus omnem ciuitatem esse societatem quandam, & omnem societatem alicuius boni gratia constitutam (nam eius gratia quod bonum videtur, omnia omnes agunt) patet quod bonum aliquod omnes coniectant. maxime vero principalissimum omnium quae est principalissima, & caeteras omnes complectitur. est autem haec illa, quae ciuitas appellatur & ciuilis societas. Quicunque vero putant gubernatorem ciuitatis, & regem, & rei familiaris, & domini eandem esse rationem, non bene dicunt. Multitudine enim & paucitate, sed non specie illos inter se differre putant, vt si paucorum quidem dominum: si vero plurium, patremfamilias: si etiam plurium, gubernatorem ciuitatis vel regem: quasi nihil differat magna domus & parua ciuitas. gubernatorem ciuitatis & regem, quando ipse praesideat, regem: quando vero secundum rationem talis scientiae in parte praesideat & in parte subsit, gubernatorem ciuitatis. Sed haec vera non sunt, quod manifestum erit secundum hanc doctrinam considerantibus. Vt enim alias compositum vsque ad simplicia diuidere, necessarium est

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν τὸ Α.

Κεφάλαιον α.

Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν, καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν (τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες) δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται, μάλιστα δὲ, καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων, ἡ πασῶν κυριωτάτη, καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις, καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική. ὅσοι μὲν οὖν οἴονται πολιτικὸν, καὶ βασιλικὸν, καὶ οἰκονομικὸν, καὶ δεσποτικὸν εἶναι τὸν αὐτὸν, οὐ καλῶς λέγουσι. πλήθει γὰρ καὶ ὀλιγότητι νομίζουσι διαφέρειν, ἀλλ' οὐκ εἴδει, τούτων ἕκαστον. οἷον ἂν μὲν ὀλίγων, δεσπότην. ἂν δὲ πλειόνων, οἰκονόμον. ἂν δ' ἔτι πλειόνων, πολιτικὸν, ἢ βασιλικὸν, ὡς οὐδὲν διαφέρουσαν μεγάλην οἰκίαν, ἢ μικρὰν πόλιν. καὶ πολιτικὸν δὲ, καὶ βασιλικὸν, ὅταν μὲν αὐτὸς ἐφεστήκῃ, βασιλικόν. ὅταν δὲ κατὰ τοὺς λόγους τῆς ἐπιστήμης τῆς τοιαύτης, κατὰ μέρος ἄρχων καὶ ἀρχόμενος, πολιτικόν. ταῦτα δ' οὐκ ἔστιν ἀληθῆ. δῆλον δ' ἔσται τὸ λεγόμενον ἐπισκοποῦσι κατὰ τὴν ὑφηγημένην μέθοδον. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ σύνθετον μέχρι τῶν ἀσυνθέτων ἀνάγκη διαιρεῖν

ταῦτα

ταῦτα γὰρ ἐλάχιστα μόρια τοῦ παντός) οὕτω καὶ A πόλιν ἐξ ὧν σύγκειται σκοποῦντες, ὀψόμεθα καὶ περὶ τούτων μᾶλλον, τί τε διαφέρουσιν ἀλλήλων, καὶ εἴ τι τεχνικὸν ἐνδέχεται λαβεῖν περὶ ἑκάστου τῶν ῥηθέντων.

Κεφάλαιον β.

Εἰ δή τις ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα φυόμενα βλέψειεν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐν τούτοις, κάλλιστ' ἂν οὕτω θεωρήσειεν. ἀνάγκη B δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι, οἷον θῆλυ [μὲν] καὶ ἄρρεν τῆς γενέσεως ἕνεκεν, καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις καὶ φυτοῖς φυσικὸν τὸ ἐφίεσθαι, οἷον αὐτό, τοιοῦτον καταλιπεῖν ἕτερον. ἄρχον δὲ φύσει καὶ ἀρχόμενον, διὰ τὴν σωτηρίαν. τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν, ἄρχον φύσει, καὶ δεσπόζον φύσει· τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι ταῦτα ποιεῖν, C ἀρχόμενον, καὶ φύσει δοῦλον. διὸ δεσπότῃ καὶ δούλῳ ταὐτὸ συμφέρει. φύσει μὲν οὖν διώρισται τὸ θῆλυ καὶ τὸ δοῦλον. οὐθὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον οἱ χαλκοτύποι τὴν [Δελφικὴν] μάχαιραν πενιχρῶς, ἀλλ' ἓν πρὸς ἕν. οὕτω γὰρ ἂν ἀποτελοῖτο κάλλιστα τῶν ὀργάνων ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις, ἀλλ' ἑνὶ δουλεῦον. ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ D δοῦλον τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν. αἴτιον δ' ὅτι τὸ φύσει ἄρχον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ γίνεται ἡ κοινωνία αὐτῶν, δούλης καὶ δούλου. διό φασιν οἱ ποιηταί, βαρβάρων δ' Ἕλληνας ἄρχειν εἰκός, ὡς ταὐτὸ φύσει βάρβαρον καὶ δοῦλον ὄν. ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν δύο κοινωνιῶν οἰκία πρώτη, καὶ ὀρθῶς Ἡσίοδος εἶπε ποιήσας,

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

ὁ γὰρ βοῦς ἀντ' οἰκέτου τοῖς πένησίν ἐστι. ἡ μὲν E οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν, οἶκός ἐστιν, οὓς Χαρώνδας μὲν καλεῖ ὁμοσιπύους, Ἐπιμενίδης δὲ ὁ Κρὴς, ὁμοκάπους. ἡ δ' ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου, κώμη. μάλιστα δὲ κατὰ φύσιν ἔοικεν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι, οὓς καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας, F παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας. διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη· ἐκ βασιλευομένων γὰρ συνῆλθον. πᾶσα γὰρ οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου, ὥστε καὶ αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγένειαν. καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ λέγει Ὅμηρος,

A (hæc itaque sunt minimæ totius particulæ) ita ciuitatem, ex quibus componitur considerantes, & quomodo illa differant inter se, & si quid artificij recipiunt singula ipsorum, magis intuebimur.

CAPVT II.

SI quis igitur ab initio rerum originem sumpserit, vt in aliis, sic & in istis optime discernet. Primum igitur necesse est combinare illos, qui non possunt esse nisi B simul, seu marem & fœminam generationis causa. Et hoc non ex electione, sed velut in cæteris animalibus & plantis naturale est desiderium, quale ipsum est, tale alterum relinquendi. Imperans verò natura & parens propter conseruationem. nam quod potest mente prospicere, natura imperat ac dominatur: quod autem potest corpore hoc facere, paret natura & seruit. quapropter domino & seruo id confert. C Natura igitur distincta sunt fœmina & seruus. Nihil enim natura facit tale, quale statuarij Delphicum gladium ob inopiam, sed vnum ad vnum. sic enim optimè instrumenta proficerent, si eorum singula non multis, sed vni deseruirent. Verùm apud Barbaros fœmina & seruus eodem gradu habentur. causa verò huius est, quoniam quod natura dominetur non habent, sed fit eorum societas ex seruo & serua. D Quamobrem aiunt poetæ, Græcos Barbaris dominari oportere: quod idem sit natura Barbarus & seruus. Ex his duabus igitur societatibus domus prima. Rectéque Hesiodus inquit,

Domum in primis, mulieremque & bouem aratorem.

bos enim pro seruo pauperibus est. Quotidiana igitur societas secundum naturam constituta domus est: quos Charondas quidem homosipyos, Epimenides verò Cretensis homocapnos appellat. Sed E quæ ex pluribus domibus constituitur societas prima, vtilitatis gratia non quotidianæ, pagus est. Maximè verò secundum naturam videtur pagus, propagatio quædam esse domus eorum, quos quidam colactaneos & natos esse natorum. Quapropter primo sub regibus ciuitates erant: nunc verò etiam gentes, nam ex his qui sub regno erant, F processerunt. Omnis autem domus regitur à seniore: quare & coloniæ inde propagantur propter consanguinitatem. Et hoc est, quod inquit Homerus:

QVID IN VNIVERSVM A VIRTVTI SIT SVVM.

In universum autem animum rite compositum, ut simpliciter dicam, ac moderatis & suis motibus ut fruatur, omnique per partes ipsius (quas tres esse diximus) velut harmonia, ut consonet, efficere, virtutis est. Itaque Reipublicae similis virtuosi animi status esse videtur. Est vero virtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicos sua dignatione, nec poenae, nec vindictae cupidum, sed misericordem, clementemque, ac veniam concedere paratum esse. Comites virtutis probitas, aequitas, candor, spes bona, & id genus alia sunt: qualis est familiarium, amicorum, sociorum, hospitum, hominum denique eorum bonorum, praeterea amor. Quae quidem laudatorum de numero sunt omnia. Vitium vero contrariis per omnia praeditum est moribus.

Κεφάλ. η. Περὶ ἀρετῆς.

Καθόλου δὲ τῆς ἀρετῆς ἐστι τὸ ποιεῖν σπουδαίαν εἶναι τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς, ἠρεμαίαις καὶ τεταγμέναις κινήσεσι χρωμένην, συμφωνοῦσαν κατὰ πάντα τοῖς μέρεσι. διὸ καὶ δοκεῖ παράδειγμα πολιτείας ἀγαθῆς εἶναι ἡ σπουδαίας ψυχῆς διάθεσις. ἔστι δὲ ἀρετῆς καὶ τὸ εὐεργετεῖν τοὺς ἀξίους, καὶ τὸ φιλεῖν τοὺς ἀγαθούς, B καὶ τὸ μήτε κολαστικὸν εἶναι μήτε τιμωρητικόν, ἀλλὰ ἵλεων καὶ εὐμενικὸν καὶ συγγνωμονικόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀρετῇ χρηστότης, ἐπιείκεια, εὐγνωμοσύνη, ἐλπὶς ἀγαθή, ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷον φιλοίκειον εἶναι, καὶ φιλόφιλον, φιλέταιρον, φιλόξενον, φιλάνθρωπον, καὶ φιλόκαλον. ἃ δὴ πάντα τῶν ἐπαινουμένων ἐστί. τῆς δὲ κακίας ἐστὶ τὰ ἐναντία.

ARISTOTELIS Politicorum

LIBER PRIMVS.

Leonardo Aretino interprete.

CAPVT I.

QVONIAM videmus omnem civitatem esse societatem quandam, & omnem societatem boni alicuius gratia constitutam (nam eius gratia quod bonum videtur, omnia omnes agunt) patet quod bonum aliquod omnes coniectant. maxime vero principalissimum omnium quae est principalissima, & caeteras omnes complectitur. Est autem haec illa, quae civitas appellatur, & civilis societas. Quicunque vero putant gubernatorem civitatis & regem, & patremfamilias, & dominum eundem esse, non bene dicunt. Multitudine enim & paucitate, sed non specie illos inter se putant differre, ut si paucorum quidem, dominum: si vero plurium, patremfamilias: si autem etiam plurium, gubernatorem civitatis vel regem: quasi nihil differat magna domus & parva civitas. gubernatorem q. civitatis & rex, cum quidem ipse praesidet, rex: quando vero secundum huiusmodi scientiae rationes in parte praesidet & in parte subest, gubernator civitatis. Sed haec vera non sunt. quod manifestum erit secundum hanc doctrinam considerantibus. Ut enim alias compositum usque ad incomposita dividere necessarium est

C ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν τὸ Α.

Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙΔΗ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν, καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν D συνεστηκυῖαν (τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες) δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται, μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων, ἡ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις, καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική. ὅσοι μὲν οὖν οἴονται πολιτικὸν καὶ βασιλικὸν καὶ οἰκονομικὸν καὶ E δεσποτικὸν εἶναι τὸν αὐτόν, οὐ καλῶς λέγουσι. πλήθει γὰρ καὶ ὀλιγότητι νομίζουσι διαφέρειν, ἀλλ' οὐκ εἴδει, τούτων ἕκαστον. οἷον ἂν μὲν ὀλίγων, δεσπότην. ἂν δὲ πλειόνων, οἰκονόμον. ἂν δ' ἔτι πλειόνων, πολιτικὸν ἢ βασιλικόν, ὡς οὐδὲν διαφέρουσαν μεγάλην οἰκίαν, ἢ μικρὰν πόλιν. καὶ πολιτικὸν δὲ, καὶ βασιλικόν, ὅταν μὲν αὐτὸς ἐφεστήκῃ, βασιλικόν. ὅταν δὲ κατὰ λόγους τῆς ἐπιστήμης τῆς τοιαύτης, κατὰ F μέρος ἄρχων καὶ ἀρχόμενος, πολιτικόν. ταῦτα δ' οὐκ ἔστιν ἀληθῆ. δῆλον δ' ἔσται τὸ λεγόμενον ἐπισκοποῦσι κατὰ τὴν ὑφηγημένην μέθοδον. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ σύνθετον μέχρι τῶν ἀσυνθέτων ἀνάγκη διαιρεῖν

ταῦτα

[illegible]

Κεφάλαιον β.

[illegible]

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε βοῦν τ' ἀροτῆρα.

[illegible]

A (hæc namque sunt minimæ totius particulæ) ita ciuitatem, ex quibus componitur considerantes, & quomodo illi differant inter se, & si quid arte fieri recipiunt singula ipsorum, magis intuebimur.

CAPVT II.

Si quis igitur ab initio rerum originem inspiciat, vt in aliis, sic & in istis optime discernet. Primum igitur necesse est combinare illos, qui non possunt esse nisi
B simul, ceu marem & fœminam generationis causa. Et hoc non ex electione, sed velut in cæteris animalibus & plantis naturale est desiderium, quale ipsum est, tale alterum relinquendi. Imperans verò natura & parens propter conseruationem. nam quod potest mente prospicere, natura imperat ac dominatur: quod autem potest corpore hoc facere, paret natura & seruit. quapropter domino & seruo id confert.
C Natura igitur distincta sunt fœmina & seruus. Nihil enim natura facit tale, quale statuarij Delphicum gladium ob inopiam, sed vnum ad vnum. sic enim optimè instrumenta proficiunt, si eorum singula non multis, sed vni deseruiant. Verùm apud Barbaros fœmina & seruus eodem gradu habentur. causa verò huius est, quoniam quod natura dominetur non habent, sed fit eorum societas ex seruo & serua.
D Quamobrem aiunt poetæ, Græcos Barbaris dominari oportere: quod idem sit natura Barbarus & seruus. Ex his duabus igitur societatibus domus prima. Rectéque Hesiodus inquit,

Domumque primum, mulierémque & bouem aratorem.

bos enim pro seruo pauperibus est. Quotidiana igitur societas secundum naturam constituta domus est: quos Charondas quidem homosipyos, Epimenides verò Cretensis homocapnos appellat. Sed
E quæ ex pluribus domibus constituitur societas prima, vtilitatis gratia non quotidianæ, pagus est. Maximè verò secundum naturam videtur pagus, propagatio quædam esse domus eorum, quos dicimus collactes & natos esse natorum. Quapropter primo sub regibus ciuitates erant: nunc verò etiam gentes. nam ex his qui sube-
F rant regno, processerunt. Omnis autem domus regitur à seniore: quare & coloniæ inde propagatæ propter consanguinitatem. Et hoc est, quod inquit Homerus:

[illegible]

QVID IN VNIVERSVM A VIRTVTI SIT SVVM.

In vniuersum [illegible] animus rite compositus [illegible] ac moderatus & suis motibus [illegible], omnesque per partes ipsius (quas tres esse diximus) velut harmonia, vt consonet, efficere, virtutis est. Itaque Reipublicæ similis virtuosus animi [illegible] esse videtur. Est vero virtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicos [illegible] dignat[illegible] nec pœnæ, nec vindictæ cup[illegible], sed miser[illegible], clementemque, ac veniam concedere paratum [illegible]. Comites virtutis probitas, æquitas, candor, spes bona, & id genus alia [illegible] est [illegible], amicorum, sociorum, hospitum, [illegible] denique eorum honorum, præsertim amor. Quæ quidem laudatorum de numero sunt omnia. Vitium vero contrarius per omnia præditum est moribus.

ARISTOTELIS Politicorum

LIBER PRIMVS.

Leonardo Aretino interprete.

CAPVT I.

QVONIAM videmus omnem ciuitatem esse societatem quandam, & omnem societatem [illegible] gratia constitutam (nam eius gratia quod bonum videtur, omnia omnes agunt) patet quod bonum aliquod omnes [illegible]. maxime vero principalissimum omnium quæ est principalissima, & cæteras omnes complectitur. est autem hæc illa, quæ ciuitas appellatur, & ciuilis societas. Quicunque vero putant [illegible], & regem, & [illegible], & dominum eandem esse rationem, non bene dicunt. Multitudine enim & paucitate, sed non specie [illegible] putant differre, [illegible] si paucorum [illegible]: si vero plurium, patremfamilias: si [illegible] plurium, gubernatorem ciuitatis vel regem: quasi nihil differat magna domus [illegible] ciuitas, gubernatoremque ciuitatis & regem, qui [illegible] ipse præsidet, regem: quando vero [illegible] in parte præsidet, & in parte subest, gubernatorem ciuitatis. Sed [illegible] vera non sunt, quod manifestum erit [illegible] hanc doctrinam considerantibus. [illegible] compositum [illegible] ad [illegible] diuidere necessarium est

Καθόλου περὶ ἀρετῆς.

[illegible]

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν τὸ Α.

Κεφ. α.

ΕΠΕΙΔΗ πᾶσαν πόλιν [illegible]

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον β.

[illegible]

A (hæc namque sunt minima totius particulæ) ita etiam eam, ex quibus componitur considerantes, & quomodo hæ differant inter se, & si quid artificij recipiunt singula ipsorum, magis inspiciemus.

CAPVT II.

SI quis igitur ab initio rerum originem inspiciat, vt in aliis, sic & in istis optime discernet. Primùm igitur necesse est combinare illos, qui non possunt esse nisi B simul, ceu marem & fœminam generationis causa. Et hoc non ex electione, sed velut in cæteris animalibus & plantis naturale est desiderium, quale ipsum est, tale alterum relinquendi. Imperans verò natura & parens propter conseruationem. namque quod potest mente prospicere, natura imperat ac dominatur: quod autem potest corpore hoc facere, paret natura & seruit. quapropter domino & seruo id confert. Natura igitur distincta sunt fœmina C & seruus. Nihil enim natura facit tale, quale statuarij Delphicum gladium ob inopiam, sed vnum ad vnum. sic enim optimè instrumenta proficient, si eorum singula non multis, sed vni deseruiunt. Verùm apud Barbaros fœmina & seruus eodem gradu habentur. causa verò huius est, quoniam quod natura dominetur non habent: sed sic eorum societas ex seruo & serua. D Quamobrem aiunt poetæ, Græcos Barbaris dominari oportere. quod idem sit natura Barbarus & seruus. Ex his duabus igitur societatibus domus prima. Rectéque Hesiodus inquit,

Domum in primis, mulierémque ac bouem aratorem.

bos enim pro seruo pauperibus est. Quotidiana igitur societas secundum naturam constituta domus est: quos Charondas quidem homosipyos, Epimenides verò Cretensis homocapnos appellat. Sed E quæ ex pluribus domibus constituitur societas prima, [illegible] gratia non quotidianæ, pagus est. Maximè verò secundum naturam videtur pagus, propagatio quædam esse domus eorum, quos [illegible] & natos esse natorum. [illegible] propter [illegible] sub regibus ciuitates [illegible] nunc [illegible] ex his qui [illegible] F [illegible] regno, procedunt. Omnis autem domus regitur à seniore: quare & coloniæ inde [illegible] propter cognationem. Et hoc est, quod inquit Homerus:

[illegible]

Iura dant singuli natis & uxoribus.

Sparsim namque etiam sic antiquitus habitabant: Et Deos ob hoc ipsum putant cuncti regem habere: quoniam ipsi partim nunc, partim antiquitus sub regibus degebant. Quemadmodum verò formas humanas Diis attribuunt homines, sic etiam vitas. Quæ autem ex pluribus pagis conficitur societas, ciuitas est. quæ quidem (vt ita dixerim) totius sufficientiæ finem habet, constituta quidem gratia viuendi, existens autem bene viuendi gratia. Quapropter omnis ciuitas natura est: si quidem & primæ societates. nam hæc illarum finis: natura verò finis est. Quale enim vnumquodque est generationis perfectæ, hanc vniuscuiusque naturam esse dicimus: ceu hominis, equi, domus. Insuper cuius gratia & finis, optimum: sufficientia verò finis, & optimum. Ex his igitur patet ciuitatem esse ex his, quæ natura sunt: & quòd homo natura ciuile est animal. Et qui absque ciuitate est per naturam, non per fortunam, aut nequam est, aut potior quam homo: vt ab Homero per contumeliam increpatur.

Sine tribu, sine iure, sine domo.

nam simul talis est & belli cupidus, veluti qui nullo retinetur iugo, vt neque volucres. Ex quo patet sociale animal esse hominem, magis quàm omnes apes, & quàm omne gregatium animal. nihil enim (vt diximus) frustra natura facit. Sermonem verò homo habet solus omnium animalium. Nam vox quidem molesti atque iucundi significatio est. quapropter aliis quoque inest animalibus. hucusque enim natura processit in his, vt sensum habeant iucundi & molesti, & hoc inter se significare possint. At sermo ad hoc datus est nobis, vt ostendamus vtilitatem & damnum, atque ita iustum & iniustum. hoc enim præter cætera animalia hominibus proprium est, vt boni & mali, iusti & iniusti, & cæterorum huiusmodi sensum habeant soli: horúmque societas facit domum, & ciuitatem. Et certe secundum naturam prius est ciuitas quàm domus, & quàm singuli nostrum. Nam totum prius esse quàm partem, necessarium est. perempto enim toto, non erit pes nec manus, nisi æquiuocè, veluti si quis dicat lapideam. nam corrupta quidem erit talis, cuncta autem opere definitæ sunt & potentia, itaq. cum amplius non sint tales, non est dicendum illas esse easdem, sed æquiuocas. Esse igitur ciuitatem natura,

A θεμιστεύει δὲ ἕκαστος παίδων ἠδ' ἀλόχων, σποράδες γάρ· καὶ οὕτω τὸ ἀρχαῖον ᾤκουν. καὶ τοὺς θεοὺς δὲ διὰ τοῦτο πάντες φασὶ βασιλεύεσθαι, ὅτι καὶ αὐτοὶ, οἱ μὲν ἔτι καὶ νῦν, οἱ δὲ τὸ ἀρχαῖον ἐβασιλεύοντο. ὥσπερ δὲ καὶ τὰ εἴδη ἑαυτοῖς ἀφομοιοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ τοὺς βίους τῶν θεῶν. Ἡ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος, πόλις, ἤδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας, ὡς ἔπος εἰπεῖν· B γινομένη μὲν οὖν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν. διὸ πᾶσα πόλις φύσει ἐστὶν, εἴπερ καὶ αἱ πρῶται κοινωνίαι· τέλος γὰρ αὕτη ἐκείνων, ἡ δὲ φύσις, τέλος ἐστίν. οἷον γὰρ ἕκαστόν ἐστι, τῆς γενέσεως τελεσθείσης, ταύτην φαμὲν τὴν φύσιν εἶναι ἑκάστου, ὥσπερ ἀνθρώπου, ἵππου, οἰκίας. ἔτι τὸ οὗ ἕνεκα καὶ τὸ τέλος, βέλτιστον· ἡ δ' αὐτάρκεια, τέλος, καὶ βέλτιστον. ἐκ τούτων οὖν C φανερὸν ὅτι τῶν φύσει ἡ πόλις ἐστὶ, καὶ ὅτι ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῶον· καὶ ὁ ἄπολις διὰ φύσιν, καὶ οὐ διὰ τύχην, ἤτοι φαῦλός ἐστιν, ἢ κρείττων ἢ ἄνθρωπος. ὥσπερ καὶ ὁ ὑφ' Ὁμήρου λοιδορηθεὶς,

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος.

ἅμα γὰρ φύσει τοιοῦτος καὶ πολέμου ἐπιθυμητὴς, ἅτε περ ἄζυξ, ὥσπερ ἐν πεττοῖς. D διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῶον, πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζώου μᾶλλον, δῆλον. οὐθὲν γὰρ, ὡς φαμὲν, μάτην ἡ φύσις ποιεῖ. λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζώων. ἡ μὲν οὖν φωνὴ, τοῦ ἡδέος καὶ λυπηροῦ ἐστι σημεῖον· διὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει ζώοις. μέχρι γὰρ τούτου ἡ φύσις αὐτῶν ἐλήλυθεν, ὥστε αἰσθάνεσθαι τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος, καὶ ταῦτα E σημαίνειν ἀλλήλοις. ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῷ δηλοῦν ἐστι τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν. ὥστε καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἄδικον. τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου, καὶ τῶν ἄλλων αἴσθησιν ἔχειν. ἡ δὲ τούτων κοινωνία, ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν. καὶ πρότερον δὲ τῇ φύσει πόλις ἢ οἰκία καὶ ἕκαστος ἡμῶν ἐστι. τὸ γὰρ ὅλον, πρότερον ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ μέρους. ἀναιρου- F μένου γὰρ τοῦ ὅλου, οὐκ ἔσται ποὺς, οὐδὲ χεὶρ, εἰ μὴ ὁμωνύμως, ὥσπερ εἴ τις λέγει τὴν λιθίνην· διαφθαρεῖσα γὰρ ἔσται τοιαύτη. πάντα δὲ τῷ ἔργῳ ὥρισται καὶ τῇ δυνάμει. ὥστε μηκέτι τοιαῦτα ὄντα, οὐ λεκτέον τὰ αὐτὰ εἶναι, ἀλλ' ὁμώνυμα. ὅτι μὲν οὖν ἡ πόλις φύσει

πρότερον

[illegible]

Κεφάλαιον γ.

[illegible]

A & prius quàm singuli, manifestum est. Si enim non est sufficiens vnusquisque separatus, perinde se habet ad ciuitatem vt aliæ partes ad totum. Qui autem in communi societate nequit esse, quiue nullius indiget propter sufficientiam, nulla pars est ciuitatis: quare aut bestia aut Deus. natura igitur omnibus ad huiusmodi societatem est appetitus. Qui autem primus instituit, maximorum bonorum causa fuit. B vt enim perfectione suscepta, optimum cunctorum animalium est homo, ita si alienus sit à lege & à iudicio, pessimum est omnium animalium. Sæuissima est enim iniustitia tenens arma. Homo verò arma tenet per innatam prudentiam atque virtutem, quibus plurimum valet in contrarium vti. Itaque impiissimum & immanissimum est sine virtute & ad libidinem C ciborumque deterrimum, iustitia verò ciuile quiddam est: nam ius ordinatio est ciuilis societatis: iudicatio autem iusti iudicium.

CAPVT III.

QVoniam verò declaratum est quibus ex partibus sit constituta ciuitas, necessarium videtur primum de re domestica dicere. Omnis enim ciuitas ex domibus constat, rei domesticæ rursus partes D sunt, ex quibus domus est constituta: domus autem perficitur ex seruis & liberis. Cum verò primùm quæque sint in minutissimis perquirenda: primæ verò ac minutissimæ partes domus existant dominus & seruus, maritus & vxor, pater & filij: de his vtique tribus considerandum fuerit, quid vnumquodque, & quale esse oporteat: hoc est de dominica, de coniugali (nam & ipsa proprio nomine non nominatur) & de paterna disciplina. Sint autem E hæ tres quas diximus. Est insuper quædam pars, quæ videtur quibusdam esse disciplina rei familiaris, quibusdam verò maxima eius pars. Loquor autē de illa parte, quæ versatur circa acquirendas opes: & ipsa quemadmodū se habeat considerandum erit. At primum de seruo & domino dicamus, vt quæ necessaria sunt intueamur: & si quid de his melius comprehendere possimus, quàm ea quæ nunc existimantur. Quibusdam porrò videtur scientia quædam esse domina-F tio, eademque esse disciplina domestica, & dominatio, gubernatioque ciuilis & regia, vt in principio diximus. Alijs autem, præter naturam videtur esse dominatio, quoniā natura nihil differat, sed lege discrimen inductum sit, vt alij liberi sint, alij serui, quapropter neque iustū, violentū enim.

CAPVT IIII.

Cum igitur possessio sit pars domus, certe & illa per quam acquirimus, pars erit domesticæ disciplinæ. nam sine necessariis impossibile est & viuere, & bene viuere. Vt verò in artibus definitis necessarium est subesse propria instrumenta, si opus modò confici debeat: sic etiam in re familiare. Instrumentorum verò quædam inanima sunt, quædam animata, veluti gubernatori, nauis quidem temo inanimus est, qui verò proram regit, animatus. nam minister in artibus locum instrumenti obtinet. Sic & res possessa instrumentum est ad vitam: possessio autem multitudo instrumentorum: & seruus possessio quædam animatum: & tanquam instrumentum ante instrumenta omnis minister. Si possent enim instrumenta ad iussum vel nutum domini opus suum conficere, quemadmodum Dædali, aut Vulcani tripodes (quos inquit Poeta sponte sua diuinum prodedisse in certamen) sic & pectines texerent, & plectra citharam pulsarent, nec architecti sanè ministris, neque domini indigerent seruis. Quæ igitur instrumenta dicuntur, factiua sunt: quod verò possidemus, actiuum est. à pectine quidem enim aliquid fit præter illius vsum, à veste verò atque lecto vsus solum. Præterea cum specie differant facere & agere, & indigeat vtrunque instrumentis, necessarium est & illa eandem habere differentiam. Vita certè actio est & non factio, quapropter seruus minister est ad actionem. Id autem quod possidetur, dicitur quemadmodum & pars ad totum. pars enim non solum alterius est pars, sed etiam omnino alterius, similiter & quod possidetur. Quapropter dominus serui est dominus solum, sed illius non est, seruus autem non solum domini seruus, sed omnino illius. Quæ igitur sit natura serui, & quæ potestas, ex his patet. quicunque enim sui ipsius non est secundum naturam, sed alterius, homo autem est, hic natura est seruus, alterius autem homo est qui possidetur, homo existens, res possessa verò instrumentum. Ad acquirendum actiuum & separabile.

CAPVT V.

Vtrum verò sit aliquis natura talis vel non, & vtrum melius ac iustius sit alicui seruire vel non, sed omnis seruitus sit præter naturam, deinde tandem postea erit. Nec sanè difficile est ratione perspicere, & ex his quæ fiunt cognoscere.

Κεφάλαιον δ.

Ἐπεὶ οὖν ἡ κτῆσις μέρος τῆς οἰκίας ἐστί, καὶ ἡ κτητικὴ μέρος τῆς οἰκονομίας· ἄνευ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἀδύνατον καὶ ζῆν καὶ εὖ ζῆν. ὥσπερ δὲ ταῖς ὡρισμέναις τέχναις ἀναγκαῖον ἂν εἴη ὑπάρχειν τὰ οἰκεῖα ὄργανα, εἰ μέλλει ἀποτελεσθήσεσθαι τὸ ἔργον, οὕτω καὶ τῷ οἰκονομικῷ. τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δ' ἔμψυχα, οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον, ὁ δὲ πρωρεὺς ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν. οὕτω καὶ τὸ κτῆμα ὄργανον πρὸς ζωήν ἐστι, καὶ ἡ κτῆσις πλῆθος ὀργάνων ἐστί, καὶ ὁ δοῦλος κτῆμά τι ἔμψυχον, καὶ ὥσπερ ὄργανον πρὸ ὀργάνων πᾶς ὁ ὑπηρέτης. εἰ γὰρ ἠδύνατο ἕκαστον τῶν ὀργάνων κελευσθὲν ἢ προαισθανόμενον ἀποτελεῖν τὸ αὑτοῦ ἔργον, ὥσπερ τὰ Δαιδάλου φασὶν ἢ τοὺς τοῦ Ἡφαίστου τρίποδας, οὕς φησιν ὁ ποιητὴς αὐτομάτους θεῖον δύεσθαι ἀγῶνα, οὕτως αἱ κερκίδες ἐκέρκιζον αὐταί, καὶ τὰ πλῆκτρα ἐκιθάριζεν, οὐδὲν ἂν ἔδει οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσιν ὑπηρετῶν, οὔτε τοῖς δεσπόταις δούλων. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα ὄργανα, ποιητικὰ ὄργανά ἐστι, τὸ δὲ κτῆμα πρακτικόν. ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς κερκίδος ἕτερόν τι γίνεται παρὰ τὴν χρῆσιν αὐτῆς, ἀπὸ δὲ τῆς ἐσθῆτος καὶ τῆς κλίνης, ἡ χρῆσις μόνον. ἔτι δ' ἐπεὶ διαφέρει ἡ ποίησις εἴδει καὶ ἡ πρᾶξις, δέονται δ' ἀμφότεραι ὀργάνων, ἀνάγκη καὶ ταῦτα τὴν αὐτὴν ἔχειν διαφοράν. ὁ δὲ βίος, πρᾶξις, οὐ ποίησίς ἐστι· διὸ καὶ ὁ δοῦλος ὑπηρέτης τῶν πρὸς τὴν πρᾶξιν. τὸ δὲ κτῆμα λέγεται ὥσπερ καὶ τὸ μόριον. τό τε γὰρ μόριον, οὐ μόνον ἄλλου ἐστὶ μόριον, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἄλλου· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κτῆμα. διὸ ὁ μὲν δεσπότης τοῦ δούλου δεσπότης μόνον, ἐκείνου δ' οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ δοῦλος, οὐ μόνον δεσπότου δοῦλός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἐκείνου. τίς μὲν οὖν ἡ φύσις τοῦ δούλου, καὶ τίς ἡ δύναμις, ἐκ τούτων δῆλον· ὁ γὰρ μὴ αὑτοῦ φύσει, ἀλλ' ἄλλου, ἄνθρωπος δέ, οὗτος φύσει δοῦλός ἐστιν· ἄλλου δ' ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς ἂν κτῆμα ᾖ, ἄνθρωπος ὤν· κτῆμα δὲ ὄργανον πρακτικὸν καὶ χωριστόν.

Κεφάλαιον ε.

Πότερον δ' ἔστι τις φύσει τοιοῦτος, ἢ οὔ, καὶ πότερον βέλτιον καὶ δίκαιόν τινι δουλεύειν, ἢ οὔ, ἀλλὰ πᾶσα δουλεία παρὰ φύσιν ἐστί, μετὰ ταῦτα σκεπτέον. οὐ χαλεπὸν δὲ καὶ τῷ λόγῳ θεωρῆσαι, καὶ ἐκ τῶν γινομένων καταμαθεῖν.

[illegible]

A Imperare enim & parere non solùm necessariorum sunt, verùm etiam vtilium, ac statim ex generatione quædam distincta sunt, alia quidem ad imperandum, alia verò ad parendum; & species multæ & imperantium & parentium sunt. & semper melius imperium meliorum parentium est, ceu hominis, quàm bestiæ. Nam quod à melioribus perficitur, melius est opus. Vbi verò aliud imperat, aliud paret, est aliquid horum opus, nam quęcunque ex pluribus

B constant, & vnum quid commune fiunt, siue ex continuis, siue ex discretis, in omnibus apparet & quod imperat, & quod paret, & hoc ex tota natura inest animatis. nam & in his quæ expertia sunt vitæ, est quoddam imperium instar harmoniæ, sed hæc forsan aliena sunt ab ista consideratione. Animal verò constat primum ex anima & corpore: quorum alterum imperat secundum naturam, alterum paret.

C Oportet autem considerare naturam non in corruptis, sed in his quæ magis se habent secundum naturam, quocirca etiam hominem, qui & animo & corpore optimè dispositus sit, inspiciendum, in quo certè id manifestum est. nam prauorum quidem aut prauè dispositorum sæpe videbitur corpus imperare animo, eo quòd peruersè ac præter naturam se habeant. Est igitur (vt diximus) primum in animali perspicere imperium dominicum & ciui-

D le. Nam animus quidem in corpus dominicum habet imperium; mens verò in appetitum ciuile & regium, in quibus clarum est secundum naturam & vtile esse imperari ab animo corpori, & ab ea parte quæ habet rationem, parti quæ subiacet perturbationi; æqualitatem verò ac vicissitudinem omnibus noxiam. Rursus in homine & in aliis animalibus eodem modo. nam mansueta quidem meliora sunt quàm fera,

E his autem vniuersis melius est vt homini pareant: namque salutem ita recipiunt. Præterea autem masculus & fœmina, alter melior secundum naturam, altera deterior: & hic imperat, illa verò paret. eodemque modo necesse est in cunctis hominibus esse. Quicunque igitur distant tantum, quantum animus à corpore, & homo & bestia per hunc modum se habent. Quorumcunque est opus in corporis vsu, & hoc est

F ab eis potissimum, hi sunt natura serui, quibus melius est vt imperetur, hoc imperio quemadmodum in prædictis. Est enim natura seruus, qui potest alterius esse,

quapropter & alterius est, & qui tantum particeps est rationis, vt sentiat quidem, aut non habeat. Nam cetera quidem animalia rationem quidem non sentiunt, sed passionibus inseruiunt. Vsus etiam variat parumper. necessariorum enim corpori auxilium fit ab vtrisque, à seruis videlicet, ac mansuetis animalibus. Vult autem natura, & differentia facit corpora liberorum & seruorum alia quidem robusta ad necessarios vsus, alia verò recta & inutilia ad tales operationes: verum vtilia ad ciuilem vitam, hæc autem diuisa est in belli opportunitates & pacis. Accidit verò sæpe & contrà, hos quidem corpora habere liberorum, illos verò animos. Nam id quidem patet, quòd si tantum præcellant corpore solum, quantum Deorum imagines, reliqui omnes digni appareát illis seruire. Id si verum est in corporibus, multo iustius in animo idē putare, sed non vt corporis, ita & animi pulchritudinem decernere facile. Quòd igitur sint secundum naturam, alij liberi, alij serui; patet quibus & seruire prodest ac iustum est.

CAPVT VI.

Qvòd autem & contradicētes quodammodo rectè dicunt, non difficile fuerit intueri. Dupliciter enim dicitur seruire & seruus. Est enim aliquis secundum leges seruus, & seruiens. nam lex cōsensio quædam est, per quam bello capta illorum fieri dicuntur qui ceperunt. Hoc autem ius multi eorum qui circa leges versantur, accusant, tanquam oratorum qui iniquum decreuerit quod si sit graue, si eius qui vim afferre potest, & potentia præcellit, seruus fiat & subditus is qui vim patitur: & quibusdam hoc modo videtur, quibusdam aliter etiam sapientum. Causa verò ambiguitatis & varietatis sermonum huiusmodi est quia quodammodo virtus sorta potentiam, vim potest maximè afferre, & semper id quod superat, est in excellentia alicuius boni, ex quo fit, vt vis non absque virtute esse videatur, sed circa iustum solum esse ambiguitatē: propter hoc sane, quod aliis quidem beneuolentia videtur esse iustum, aliis hoc ipsum videtur iustum, potiorem dominari, quoniam discordantibus inuicem huiusmodi sermonibus, cum alter nec validum quicquam, neque persuasionem continent, quod non oporteat meliorem secundum virtutem præesse ac dominari. Omnino vsurpantes quidam, vt arbitrantur, aliquod iustum

διὸ καὶ ἄλλου ἐστί, καὶ ὁ κοινωνῶν λόγου τοσοῦτον ὅσον αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἔχειν. τὰ γὰρ ἄλλα ζῷα οὐ λόγου αἰσθανόμενα, ἀλλὰ παθήμασιν ὑπηρετεῖ. καὶ ἡ χρεία δὲ παραλλάττει μικρόν· ἡ γὰρ πρὸς τἀναγκαῖα τῷ σώματι βοήθεια γίνεται παρ' ἀμφοῖν, παρά τε τῶν δούλων, καὶ παρὰ τῶν ἡμέρων ζώων. βούλεται μὲν οὖν ἡ φύσις καὶ τὰ σώματα διαφέροντα ποιεῖν τὰ τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δούλων, τὰ μὲν ἰσχυρὰ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν, τὰ δ' ὀρθὰ, καὶ ἄχρηστα πρὸς τὰς τοιαύτας ἐργασίας, ἀλλὰ χρήσιμα πρὸς πολιτικὸν βίον (οὗτος δὲ καὶ γίνεται διῃρημένος εἴς τε τὴν πολεμικὴν χρείαν, καὶ τὴν εἰρηνικήν) συμβαίνει δὲ πολλάκις καὶ τοὐναντίον, τοὺς μὲν τὰ σώματ' ἔχειν ἐλευθέρων, τοὺς δὲ τὰς ψυχάς· ἐπεὶ τοῦτό γε φανερόν, ὡς εἰ τοσοῦτον γένοιντο διάφοροι τὸ σῶμα μόνον, ὅσον αἱ τῶν θεῶν εἰκόνες, τοὺς ὑπολειπομένους πάντες φαῖεν ἂν ἀξίους εἶναι τούτοις δουλεύειν. εἰ δ' ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτ' ἀληθές, πολὺ δικαιότερον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο διωρίσθαι. ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ῥᾴδιον ἰδεῖν τό τε τῆς ψυχῆς κάλλος, καὶ τὸ τοῦ σώματος. ὅτι μὲν τοίνυν εἰσὶ φύσει τινὲς, οἱ μὲν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι, φανερόν, οἷς καὶ συμφέρει τὸ δουλεύειν, καὶ δίκαιόν ἐστιν.

Κεφάλαιον ϛ.

Ὅτι δὲ καὶ οἱ τἀναντία φάσκοντες, τρόπον τινὰ λέγουσιν ὀρθῶς, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. διχῶς γὰρ λέγεται τὸ δουλεύειν, καὶ δοῦλος. ἔστι γάρ τις καὶ κατὰ νόμον δοῦλος, καὶ δουλεύων. ὁ γὰρ νόμος, ὁμολογία τίς ἐστιν ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα, τῶν κρατούντων εἶναί φασι. τοῦτο δὴ τὸ δίκαιον πολλοὶ τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ὥσπερ ῥήτορα γράφονται παρανόμων, ὡς δεινόν, εἰ τοῦ βιάσασθαι δυναμένου, καὶ κατὰ δύναμιν κρείττονος, ἔσται δοῦλον καὶ ἀρχόμενον τὸ βιασθέν· καὶ τοῖς μὲν οὕτω δοκεῖ, τοῖς δ' ἐκείνως, καὶ τῶν σοφῶν. αἴτιον δὲ ταύτης τῆς ἀμφισβητήσεως, καὶ ὃ ποιεῖ τοὺς λόγους ἐπαλλάττειν, ὅτι τρόπον τινὰ ἀρετὴ τυγχάνουσα χορηγίας, καὶ βιάζεσθαι δύναται μάλιστα, καὶ ἔστιν ἀεὶ τὸ κρατοῦν ἐν ὑπεροχῇ ἀγαθοῦ τινος· ὥστε δοκεῖν μὴ ἄνευ ἀρετῆς εἶναι τὴν βίαν, ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου μόνον εἶναι τὴν ἀμφισβήτησιν. διὰ γὰρ τοῦτο τοῖς μὲν εὔνοια δοκεῖ τὸ δίκαιον εἶναι, τοῖς δ' αὐτὸ τοῦτο δίκαιον, τὸ τὸν κρείττονα ἄρχειν, τὸ δ' ἀρετὴν ἄρχειν. ἐπεὶ διαστάντων γε χωρὶς τούτων τῶν λόγων, οὔτ' ἰσχυρὸν οὐδὲν ἔχουσιν,

οὔτε

οὔτε πιθανὸν ἅτεροι λόγοι, ὡς οὐ δεῖ τὸ βέλτιον κατ' ἀρετὴν ἄρχειν καὶ δεσπόζειν. ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται, δικαίου τινός (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν, ἅμα δ' οὔ φασι. τήν τε γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τῶν πολέμων, καὶ τὸν ἀνάξιον δουλεύειν οὐδαμῶς ἂν φαίη τις δοῦλον εἶναι· εἰ δὲ μή, συμβήσεται τοὺς εὐγενεστάτους εἶναι δοκοῦντας, δούλους εἶναι καὶ ἐκ δούλων, ἐὰν συμβῇ πραθῆναι ληφθέντας. διόπερ αὑτοὺς οὐ βούλονται λέγειν δούλους, ἀλλὰ τοὺς βαρβάρους. καίτοι ὅταν τοῦτο λέγωσιν, οὐδὲν ἄλλο ζητοῦσιν ἢ τὸ φύσει δοῦλον, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς εἴπομεν. ἀνάγκη γὰρ εἶναί τινας φάναι, τοὺς μὲν πανταχοῦ δούλους, τοὺς δ' οὐδαμοῦ. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ εὐγενείας. αὑτοὺς μὲν γὰρ οὐ μόνον παρ' αὑτοῖς εὐγενεῖς, ἀλλὰ πανταχοῦ νομίζουσι, τοὺς δὲ βαρβάρους οἴκοι μόνον, ὡς ὄν τι τὸ μὲν ἁπλῶς εὐγενὲς καὶ ἐλεύθερον, τὸ δ' οὐχ ἁπλῶς, ὥσπερ καὶ ἡ Θεοδέκτου Ἑλένη φησί,

Θείων δ' ἀπ' ἀμφοῖν ἔκγονον ῥιζωμάτων
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειε λάτριν;

ὅταν δὲ τοῦτο λέγωσιν, οὐδενὶ ἀλλ' ἢ ἀρετῇ καὶ κακίᾳ διορίζουσι τὸ δοῦλον καὶ ἐλεύθερον, καὶ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς δυσγενεῖς. ἀξιοῦσι γάρ, ὥσπερ ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπον, καὶ ἐκ θηρίων γενέσθαι θηρίον, οὕτω καὶ ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθόν. ἡ δὲ φύσις βούλεται μὲν τοῦτο ποιεῖν πολλάκις, οὐ μέντοι δύναται. ὅτι μὲν οὖν ἔχει τινὰ λόγον ἡ ἀμφισβήτησις, καὶ οὐκ εἰσὶν οἱ μὲν φύσει δοῦλοι, οἱ δ' ἐλεύθεροι, δῆλον· καὶ ὅτι ἔν τισι διώρισται τὸ τοιοῦτον, ὧν συμφέρει τῷ μὲν τὸ δουλεύειν, τῷ δὲ τὸ δεσπόζειν, καὶ δίκαιον, καὶ δεῖ τὸ μὲν ἄρχεσθαι, τὸ δ' ἄρχειν ἣν πεφύκασιν ἀρχὴν ἄρχειν, ὥστε καὶ δεσπόζειν. τὸ δὲ κακῶς, ἀσυμφόρως ἐστὶν ἀμφοῖν. τὸ γὰρ αὐτὸ συμφέρει τῷ μέρει καὶ τῷ ὅλῳ, καὶ σώματι καὶ ψυχῇ. ὁ δὲ δοῦλος, μέρος τι τοῦ δεσπότου, οἷον ἔμψυχόν τι τοῦ σώματος, κεχωρισμένον δὲ μέρος. διὸ καὶ συμφέρον ἐστί τι καὶ φιλία δούλῳ καὶ δεσπότῃ πρὸς ἀλλήλους τοῖς φύσει τούτων ἠξιωμένοις· τοῖς δὲ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀλλὰ κατὰ νόμον καὶ βιασθεῖσι, τοὐναντίον.

(nam lex iustum quid est) seruitutem quæ ex bello prouenit, iustam posuêre, & simul non iustam esse aiunt. nam fieri potest, vt belli principium nequaquam sit iustum. Et indignum seruire, nemo diceret esse seruum, alioquin, côtingit eos qui nobilissimi videntur, seruos esse, atque ex seruis, si contingit eos capi atque venundari. itaq. istos nô volût seruos dicere, sed barbaros. Atqui cùm ista dicunt, nihil quærunt aliud quàm naturæ seruos, vt ab initio diximus. necesse est enim dicere aliquos esse, & hos quidem vbique seruos esse, alios verò nusquam. Eodemque modo de nobilitate: ipsos etiam non solùm apud se ipsos nobiles, sed vbiq. existimant, Barbaros verò domi solùm nobiles, quasi existat alia simpliciter nobilitas, alia non simpliciter, vt Theodectes Helena inquit:

Ex Diis ab vtroque sata progenitam quisquam ancillam dixerit?

Sed cùm hoc aiunt, nullo alio quàm virtute & vitio definiunt seruum & liberum, nobilésque & ignobiles. putant etiam, vt ex hominibus hominem, & ex belluis belluam, sic ex bonis bonû generari. sed natura quidem hoc vult, attamen plerunque non potest. Quòd igitur hæc dubitatio habet rationem quandam, & quòd sunt alij natura serui, alij liberi, manifestum est. Et quòd in quibusdâ determinatum est esse tale aliquid, quibus quod ob idipsum prodest & iustum est, alium seruire, alium esse liberum; & conueniens alium imperare, alium parêre eo imperio quod innatum est, atque & dominari. Quòd autem malè vtrisque inutiliter sit. Nam idem prodest, toti & parti, & animæ & corpori, & seruus pars quædam est domini, quasi animata quædam corporis, sed separata pars, quapropter aliquid est quod simul prosit, & amicitia est seruo & domino mutua, secundum naturam ita dispositis: illis verò, qui secundum legem & per violentiam, contrarium.

Κεφάλαιον ζ.

Φανερὸν δὲ καὶ ἐκ τούτων ὅτι οὐ ταὐτόν ἐστι δεσποτεία καὶ πολιτική, οὐδὲ πᾶσαι ἀλλήλαις αἱ ἀρχαί, ὥσπερ τινές φασιν. ἡ μὲν γὰρ ἐλευθέρων φύσει, ἡ δὲ δούλων ἐστί. καὶ ἡ μὲν οἰκονομικὴ μοναρχία. μοναρχεῖται γὰρ

CAPVT VII.

Patet autê ex his, quod non idê est dominatio & gubernatio reipublicæ, nec omnes inter se principatus, vt quidâ aiût. nam aliud liberorum secûndum naturam, aliud seruorum est. Et in re familiari imperiû est vnius. nam ab vno regitur omnis

domus: in republica autem liberorum & æqualiũ est gubernatio. Dominus ergo nó dicitur secundũ scientiam, sed quia est talis, eodemque modo & seruus & liber. Scientia verò est & dominica, & seruilis. Seruilis quidem, qualẽ Syracusis ille docebat. nam ibi quidam mercede pueros docebat seruitutem. Fuerit sane etiam cõplurium talium disciplina, ceu coquinaria, & alij huius generis famulatus. sunt enim opera alia honestiora aliis, alia verò necessaria magis, & vt est in prouerbio, seruus præ seruo dominus præ domino. hæ igitur omnes scientiæ seruiles sunt. Domini autem scientia est, per quam vtitur seruis. nam dominus est, non in possidendo seruos, sed in vtendo seruis. Continet aũt hæc scientia nó magnum aliquid, neque gloriosũ. quæ .n. seruũ scire facere oportet illũ oportet scire iubere. Quapropter quibuscũq. est facultas à laboribus cessandi, vicarius quidẽ hoc honorẽ suscipit, ipsi aũt reipublicæ administrãdæ aut studiis philosophiæ intendunt. Acquirendi verò disciplina alia est ab vtraque istarum, ceu bellica quædam iusta, aut venatica. De seruo igitur & domino in hũc modum determinatum sit.

CAPVT VIII.

Omnino autem de vniuersa possessione & de acquisitione intuebimur secundum antecedentem modum, quandoquidem & seruus possessionis erat pars. Primùm igitur dubitaret vtique aliquis, vtrum illa disciplina, quæ ad acquirendũ spectat, idem sit quod facultas rei familiaris, vel pars aliqua eius, vel ministra. Et si ministra, vtrum quemadmodum pectinaria textoriæ: aut quemadmodum æraria, statuariæ, non enim eodem modo subministrãt, sed altera quidem organa præbet, altera materiam. Dico autem materiã, ceu id quod subiacet, ex quo aliquod perficitur opus, ceu textori lana, statuario æs. Quod quidem igitur non sit eadem rei familiaris disciplina illi, quæ pertinet ad acquirendum, manifestum est. Nam huius quidem parare est, illius verò vti. quæ enim vtetur his quæ sunt in domo, nisi rei familiaris disciplina? Sed vtrum sit eius pars, vel alia species, dubitationem habet. Nam si est diligentis patris familias videre quomodo pecuniæ & possessiones assint: possessio autem & pecuniæ multas

A πολιτικὴ δὲ ἐλευθέρων καὶ ἴσων ἀρχή. ὁ μὲν οὖν δεσπότης οὐ λέγεται κατ' ἐπιστήμην, ἀλλὰ τῷ τοιόσδ' εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δοῦλος καὶ ὁ ἐλεύθερος. ἐπιστήμη δ' ἂν εἴη καὶ δεσποτικὴ, καὶ δουλικὴ. δουλικὴ μὲν, οἵαν περ ὁ ἐν Συρακούσαις ἐπαίδευεν. ἐκεῖ γὰρ λαμβάνων τις μισθὸν ἐδίδασκε τὰ ἐγκύκλια διακονήματα τοὺς παῖδας. εἴη δ' ἂν καὶ B ἐπὶ πλεῖον τῶν τοιούτων μάθησις, οἷον ὀψοποιικὴ, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα γένη τῆς διακονίας. ἔστι γὰρ ἕτερα ἑτέρων, τὰ μὲν ἐντιμότερα ἔργα, τὰ δ' ἀναγκαιότερα, καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν,

Δοῦλος πρὸ δούλου, δεσπότης πρὸ δεσπότου.

αἱ μὲν οὖν τοιαῦται πᾶσαι δουλικαὶ ἐπιστῆμαί εἰσι. C δεσποτικὴ δ' ἐπιστήμη ἐστὶν, ἡ χρηστικὴ δούλων. ὁ γὰρ δεσπότης οὐκ ἐν τῷ κτᾶσθαι τοὺς δούλους, ἀλλ' ἐν τῷ χρῆσθαι δούλοις. ἔστι δ' αὕτη ἡ ἐπιστήμη, οὐδὲν μέγα ἔχουσα, οὐδὲ σεμνόν. ἃ γὰρ τὸν δοῦλον ἐπίστασθαι δεῖ ποιεῖν, ἐκεῖνον δεῖ ταῦτα ἐπίστασθαι ἐπιτάττειν. διὸ ὅσοις ἐξουσία μὴ αὐτοὺς κακοπαθεῖν, ἐπίτροπος λαμβάνει ταύτην τὴν τιμήν, D αὐτοὶ δὲ πολιτεύονται, ἢ φιλοσοφοῦσιν. ἡ δὲ κτητικὴ ἑτέρα ἀμφοτέρων τούτων, οἷον ἡ δικαία, πολεμική τις οὖσα, ἢ θηρευτική. περὶ μὲν οὖν δούλου καὶ δεσπότου τοῦτον διωρίσθω τὸν τρόπον.

Κεφάλαιον η.

Ὅλως δὲ περὶ πάσης κτήσεως καὶ χρηματιστικῆς θεωρήσωμεν κατὰ τὸν ὑφηγημένον τρόπον. E ἐπείπερ καὶ ὁ δοῦλος τῆς κτήσεως μέρος τι ἦν. πρῶτον μὲν οὖν ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον ἡ χρηματιστικὴ ἡ αὐτὴ τῇ οἰκονομικῇ ἐστὶν, ἢ μέρος τι, ἢ ὑπηρετική. καὶ εἰ ὑπηρετικὴ, πότερον ὡς ἡ κερκιδοποιικὴ τῇ ὑφαντικῇ, ἢ ὡς ἡ χαλκουργικὴ τῇ ἀνδριαντοποιίᾳ. οὐ γὰρ ὡσαύτως ὑπηρετοῦσιν, ἀλλ' ἡ μὲν ὄργανα παρέχει, ἡ δὲ τὴν ὕλην. λέγω δὲ ὕλην τὸ ὑποκείμενον, ἐξ οὗ τι ἀποτελεῖται ἔργον, F οἷον ὑφάντῃ μὲν ἔρια, ἀνδριαντοποιῷ δὲ χαλκόν. ὅτι μὲν οὖν οὐχ ἡ αὐτὴ οἰκονομικὴ τῇ χρηματιστικῇ, δῆλον. τῆς μὲν γὰρ, τὸ πορίσασθαι, τῆς δὲ, τὸ χρήσασθαι. τίς γὰρ ἔσται ἡ χρησομένη τοῖς κατὰ τὴν οἰκίαν παρὰ τὴν οἰκονομικήν; πότερον δὲ μέρος αὐτῆς ἐστί τι, ἢ ἕτερον εἶδος, ἔχει διαμφισβήτησιν. εἰ γάρ ἐστι τοῦ χρηματιστικοῦ θεωρῆσαι πόθεν χρήματα καὶ κτῆσις ἔσται, ἡ δὲ κτῆσις πολλὰ περιείληφε μέρη,

καὶ ὁ πλοῦτος. ὥστε πρῶτον ἡ γεωργικὴ πότερον μέρος τι τῆς χρηματιστικῆς, ἢ ἕτερόν τι γένος, καὶ καθόλου ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια καὶ κτῆσις. ἀλλὰ μὴν εἴδη γε πολλὰ τροφῆς. διὸ καὶ βίοι πολλοί, καὶ τῶν ζῴων, καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσίν· οὐ γὰρ οἷόν τε ζῆν ἄνευ τροφῆς. ὥστε αἱ διαφοραὶ τῆς τροφῆς τοὺς βίους πεποιήκασι διαφέροντας τῶν ζῴων. τῶν τε γὰρ θηρίων, τὰ μὲν ἀγελαῖα, τὰ δὲ σποραδικά ἐστιν, ὁποτέρως συμφέρει πρὸς τὴν τροφὴν αὐτοῖς, διὰ τὸ τὰ μὲν ζῳοφάγα, τὰ δὲ καρποφάγα, τὰ δὲ παμφάγα αὐτῶν εἶναι. ὥστε πρὸς τὰς ῥᾳστώνας καὶ τὴν αἵρεσιν τὴν τούτων ἡ φύσις τοὺς βίους αὐτῶν διώρισεν. ἐπεὶ δ᾽ οὐ ταὐτὸ ἑκάστῳ ἡδὺ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ ἕτερα ἑτέροις, καὶ αὐτῶν τῶν ζῳοφάγων καὶ τῶν καρποφάγων οἱ βίοι πρὸς ἄλληλα διεστᾶσιν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων. πολὺ γὰρ διαφέρουσιν οἱ τούτων βίοι. οἱ μὲν οὖν ἀργότατοι, νομάδες εἰσίν· ἡ γὰρ ἀπὸ τῶν ἡμέρων τροφὴ ζῴων, ἄνευ πόνου γίγνεται σχολάζουσιν. ἀναγκαίου δ᾽ ὄντος μεταβάλλειν τοῖς κτήνεσι διὰ τὰς νομάς, καὶ αὐτοὶ ἀναγκάζονται συνακολουθεῖν, ὥσπερ γεωργίαν ζῶσαν γεωργοῦντες. οἱ δ᾽ ἀπὸ θήρας ζῶσι, καὶ θήρας, ἕτεροι ἑτέρας, οἱ μὲν ἀπὸ λῃστείας, οἱ δ᾽ ἀφ᾽ ἁλιείας, ὅσοι λίμνας, καὶ ἕλη, καὶ ποταμούς, ἢ θάλατταν τοιαύτην προσοικοῦσιν· οἱ δ᾽ ἀπ᾽ ὀρνίθων, ἢ θηρίων ἀγρίων. τὸ δὲ πλεῖστον γένος τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τῆς γῆς ζῇ, καὶ [τῶν] ἡμέρων καρπῶν. οἱ μὲν οὖν βίοι τοσοῦτοι σχεδόν εἰσιν, ὅσοι γε αὐτόφυτον ἔχουσι τὴν ἐργασίαν, καὶ μὴ δι᾽ ἀλλαγῆς καὶ καπηλείας πορίζονται τὴν τροφήν, νομαδικός, γεωργικός, λῃστρικός, ἁλιευτικός, θηρευτικός. οἱ δὲ καὶ μιγνύντες ἐκ τούτων ἡδέως ζῶσι, προσαναπληροῦντες τὸν ἐνδεέστατον βίον, ᾗ τυγχάνει ἐλλείπων πρὸς τὸ αὐτάρκης εἶναι, οἱ μὲν νομαδικὸν ἅμα καὶ λῃστρικόν, οἱ δὲ γεωργικὸν καὶ θηρευτικόν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοὺς ἄλλους, ὡς ἂν ἡ χρεία συναναγκάζῃ, τοῦτον τὸν τρόπον διάγουσιν. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη κτῆσις ὑπ᾽ αὐτῆς φαίνεται τῆς φύσεως διδομένη πᾶσιν, ὥσπερ κατὰ τὴν πρώτην γένεσιν εὐθύς, οὕτω καὶ τελειωθεῖσι. καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, τὰ μὲν συνεκτίκτει τῶν ζῴων τοσαύτην τροφήν, ὡς ἱκανὴν εἶναι, μέχρις οὗ ἂν δύνηται αὐτὸ αὑτῷ πορίζειν τὸ γεννηθέν, οἷον ὅσα σκωληκοτοκεῖ, ἢ ᾠοτοκεῖ· ὅσα δὲ ζῳοτοκεῖ, τοῖς γεννωμένοις ἔχει τροφὴν

A complectuntur partes: itaque primum dubitatio est, agricultura utrum pars aliqua sit illius acquirendi divitias, an aliud quoddam genus: & omnino circa alimentum cura & acquisitio. Atqui species alimentandi multae sunt, quapropter & vitae plures sunt, animalium, & hominum. non enim fieri potest, ut vivatur sine alimento. Itaque diversitates alimentorum diversas fecerunt animalium vitas. Nam ferarum quidem aliae gregales B sunt, aliae solivagae: ut hoc, vel illo modo, illis conducit ad victum, quoniam aliae vivis animalibus, aliae fructibus, aliae cunctis pascuntur, quare ad facultatem victus atque delectum ipsarum vitas natura distinxit. Cum verò non idem cuique dulce sit secundum naturam, sed aliis alia: & illarum quae animalia, & illarum quae fructus comedunt, vitae inter se differunt. Hoc idem est in hominibus, C differunt enim multae eorum vitae, nam pigerrimi qui sunt, pastoralem vitam sequuntur: quoniam à mansuetis animalibus sine labore educatio ipsis provenit otiosis, cúmque sit necesse mutare loca in animalibus, & ipsi coguntur una sequi, quasi agriculturam quandam vivam colentes. Alij verò ex praeda vivunt, & praeda quidem alia alij, ceu alij venantes, alij piscantes: ut qui paludes, & stagna & flumi- D na, & mare accolunt: alij ab avibus & feris, sed maxima pars hominum à terra vivit, & à fructibus non sylvestribus. Vitae igitur ferè tot sunt, quot secum propriam & innatam habent operationem, nec per commutationem & commercia sibi praeparant alimentum: pastoralis, agricultura, praedatoria, piscatoria, venatoria. Sunt & qui ista miscentes, iucundè vivunt, supplentes deficientem vitam, quae E deficiens est, ut sufficientia afficeretur, pastoralem simul quidem & praedatoriam, alij verò agriculturam & venationem, eodem modo & circa alias, ut indigentia compellit, in hunc modum degunt. Talis igitur acquisitio ab ipsa videtur natura hominibus data, ut statim post genituram, sic etiam ad perfectionem deductis. nam ab ipso generationis initio quae- F dam animalium simul exprimunt tantum alimenti, ut sufficiat donec possit sibiipsi acquirere quod generatum est, ut quaecunq. ex putredine, vel ex ovis gignuntur, quae verò pariunt viventia, alimentum

habent in se ipsis, ad natorum educationem vsque ad tempus quoddam, quam lactis naturam dicimus. Quare similiter est de perfectis quoque existimandum, plantasque animalium esse gratia, & caetera animalia hominum causa, mansueta quidem propter vtilitatem & cibum, fera verò (etsi non omnia, at plurima illorum) propter cibum, & alia adiumenta, vt & vestis ac caetera instrumenta ex illis fiant. Si igitur natura nihil neque imperfectum facit, neque frustra, manifestum est illa omnium hominum gratia fecisse naturã. Quapropter & bellica secundum naturam quodammodo acquisitiua erit. Nam & venatoria pars illius est, qua vti oportet contra bestias, & contra eos homines qui ad parendum nati sunt, nec volunt parere: quia natura id bellum iustum existat. Vna igitur acquirendi species secundum naturã, pars est rei familiaris: quam oportet subesse iam aut illam parare, quo ea subsint, quorum est comparatio rerum in vita necessariarum, & vtilium ad societatem ciuitatis & domus. Et videntur verae quidem diuitiae ex his constare. Nam sufficientia huius possessionis ad vitam bonorum non infinita est, vt Solõ Poëtico more dicebat:

Diuitiarum nullus est finis constitutus hominibus. At certè constitutus est, vt in aliis artibus. nullum enim instrumentum cuiusquam artis infinitum est, neque multitudine, neque magnitudine, diuitiae autem sunt multitudo instrumentorum rei familiaris & reipublicae. Quòd igitur sit aliqua acquisitio secundum naturam patribusfamilias & gubernatoribus reipublicae, & propter quam causam, patet.

CAPVT IX.

Est aliud genus acquirendi, quod maximè vocant, & meritò vocari debet, pecuniarium: in quo nullus finis esse videtur diuitiarum & possessionis: quod esse vnum cum illo specie, de quo suprà diximus, plerique crediderunt, propter vicinitatem. Sed neque est idem, neque ab illo valde remotum: est enim alterum illorum secundum naturam, alterum non secundum naturam, sed magis secundum experientiam & artem. de quo dicere sic exordiamur. Cuiusque enim, quae possidetur, rei duplex est vsus, vterque verò secundum ipsam rem, sed nõ similiter: verùm alter proprius, alter non proprius rei. ceu calcei quidem est calceatio, & venditio:

ἐν αὑτοῖς μέχρι τινός, τὴν τοῦ καλουμένου γάλακτος φύσιν. ὥστε ὁμοίως δῆλον ὅτι καὶ γενομένοις οἰητέον, τά τε φυτὰ τῶν ζῴων ἕνεκεν εἶναι, καὶ τὰ ἄλλα ζῷα τῶν ἀνθρώπων χάριν, τὰ μὲν ἥμερα, καὶ διὰ τὴν χρῆσιν, καὶ διὰ τὴν τροφήν· τῶν δ' ἀγρίων, εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ τά γε πλεῖστα τῆς τροφῆς καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκεν, ἵνα καὶ ἐσθὴς καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. εἰ οὖν ἡ φύσις μηθὲν μήτε ἀτελὲς ποιεῖ, μήτε μάτην, ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν. διὸ καὶ ἡ πολεμικὴ φύσει κτητική πως ἔσται. ἡ γὰρ θηρευτικὴ μέρος αὐτῆς, ᾗ δεῖ χρῆσθαι πρός τε τὰ θηρία, καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι πεφυκότες ἄρχεσθαι μὴ θέλουσιν, ὡς φύσει δίκαιον τοῦτον ὄντα τὸν πόλεμον. ἓν μὲν οὖν εἶδος κτητικῆς κατὰ φύσιν, τῆς οἰκονομικῆς μέρος ἐστίν· ὃ δεῖ ἤτοι ὑπάρχειν, ἢ πορίζειν αὐτὴν ὅπως ὑπάρχῃ, ὧν ἔστι θησαυρισμὸς χρημάτων πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων, καὶ χρησίμων εἰς κοινωνίαν πόλεως, ἢ οἰκίας. καὶ ἔοικεν ὅ γ' ἀληθινὸς πλοῦτος ἐκ τούτων εἶναι. ἡ γὰρ τῆς τοιαύτης κτήσεως αὐτάρκεια, πρὸς ἀγαθὴν ζωὴν οὐκ ἄπειρός ἐστιν, ὥσπερ Σόλων φησὶ ποιήσας,

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον
ἀνδράσι κεῖται.

κεῖται γὰρ ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις τέχναις. οὐδὲν γὰρ ὄργανον ἄπειρον οὐδεμιᾶς ἐστι τέχνης, οὔτε πλήθει, οὔτε μεγέθει. ὁ δὲ πλοῦτος, ὀργάνων πλῆθός ἐστιν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν. ὅτι μὲν τοίνυν ἔστι τις κτητικὴ κατὰ φύσιν τοῖς οἰκονόμοις, καὶ τοῖς πολιτικοῖς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν, δῆλον.

Κεφάλαιον θ.

Ἔστι δὲ γένος ἄλλο κτητικῆς, ἣν μάλιστα καλοῦσι, καὶ δίκαιον αὐτὸ καλεῖν, χρηματιστικήν, δι' ἣν οὐδὲν δοκεῖ πέρας εἶναι πλούτου καὶ κτήσεως· ἣν ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῇ λεχθείσῃ πολλοὶ νομίζουσι διὰ τὴν γειτνίασιν. ἔστι δ' οὔτε ἡ αὐτὴ τῇ εἰρημένῃ, οὔτε πόρρω ἐκείνης. ἔστι δὲ ἡ μὲν φύσει, ἡ δ' οὐ φύσει αὐτῶν, ἀλλὰ δι' ἐμπειρίας τινὸς καὶ τέχνης γίνεται μᾶλλον. λάβωμεν δὲ περὶ αὐτῆς τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν. ἑκάστου γὰρ κτήματος διττὴ ἡ χρῆσίς ἐστιν, ἀμφότεραι δὲ καθ' αὐτό μὲν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως καθ' αὐτό, ἀλλ' ἡ μὲν οἰκεία, ἡ δ' οὐκ οἰκεία τοῦ πράγματος· οἷον ὑποδήματος, ἥ τε ὑπόδεσις, καὶ ἡ μεταβλητική·

ἀμφότ-

ἀμφότεραι γὰρ ὑποδήματος χρήσεις. καὶ γὰρ ὁ ἀλλαττόμενος τῷ δεομένῳ ὑποδήματος, ἀντὶ νομίσματος ἢ τροφῆς, χρῆται τῷ ὑποδήματι, ᾗ ὑπόδημα, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν χρῆσιν· οὐ γὰρ ἀλλαγῆς ἕνεκεν γέγονε. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτημάτων. ἔστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων, ἀρξαμένη τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους. ᾗ καὶ δῆλον ὅτι οὐκ ἔστι φύσει τῆς χρηματιστικῆς ἡ καπηλική· ὅσον γὰρ ἱκανὸν αὐτοῖς, ἀναγκαῖον ἦν ποιεῖσθαι τὴν ἀλλαγήν. ἐν μὲν οὖν τῇ πρώτῃ κοινωνίᾳ, τοῦτο δ' ἐστὶν οἰκία, φανερὸν ὅτι οὐδὲν ἔστιν ἔργον αὐτῆς, ἀλλ' ἤδη πλειόνων τῆς κοινωνίας οὔσης. οἱ μὲν γὰρ τῶν αὐτῶν ἐκοινώνουν πάντων, οἱ δὲ κεχωρισμένοι πολλῶν πάλιν καὶ ἑτέρων· ὧν κατὰ τὰς δεήσεις ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι τὰς μεταδόσεις, καθάπερ ἔτι πολλὰ ποιεῖ καὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐθνῶν, κατὰ τὴν ἀλλαγήν. αὐτὰ γὰρ τὰ χρήσιμα πρὸς αὑτὰ καταλλάττονται, ἐπὶ πλέον δ' οὐδέν, οἷον οἶνον πρὸς σῖτον διδόντες καὶ λαμβάνοντες, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕκαστον. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ οὔτε παρὰ φύσιν, οὔτε χρηματιστικῆς ἐστιν εἶδος οὐδέν· εἰς ἀναπλήρωσιν γὰρ τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας ἦν. ἐκ μέντοι ταύτης ἐγένετο ἐκείνη κατὰ λόγον. ξενικωτέρας γὰρ γενομένης τῆς βοηθείας τῷ εἰσάγεσθαι ὧν ἐνδεεῖς, καὶ ἐκπέμπειν ὧν ἐπλεόναζον, ἐξ ἀνάγκης ἡ τοῦ νομίσματος ἐπορίσθη χρῆσις. οὐ γὰρ εὐβάστακτον ἕκαστον τῶν κατὰ φύσιν ἀναγκαίων· διὸ πρὸς τὰς ἀλλαγὰς τοιοῦτόν τι συνέθεντο πρὸς σφᾶς αὐτοὺς διδόναι καὶ λαμβάνειν, ὃ τῶν χρησίμων αὐτὸ ὄν, εἶχε τὴν χρείαν εὐμεταχείριστον πρὸς τὸ ζῆν, οἷον ὁ σίδηρος καὶ ἄργυρος, κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον· τὸ μὲν πρῶτον ἁπλῶς ὁρισθὲν μεγέθει καὶ σταθμῷ, τὸ δὲ τελευταῖον καὶ χαρακτῆρα ἐπιβαλλόντων, ἵνα ἀπολύσῃ τῆς μετρήσεως αὐτούς· ὁ γὰρ χαρακτὴρ ἐτέθη τοῦ ποσοῦ σημεῖον. πορισθέντος οὖν ἤδη νομίσματος ἐκ τῆς ἀναγκαίας ἀλλαγῆς, θάτερον εἶδος τῆς χρηματιστικῆς ἐγένετο, τὸ καπηλικόν, τὸ μὲν πρῶτον ἁπλῶς ἴσως γινόμενον, εἶτα δι' ἐμπειρίας ἤδη τεχνικώτερον, πόθεν καὶ πῶς μεταβαλλόμενον πλεῖστον ποιήσει κέρδος. διὸ δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ μάλιστα περὶ τὸ νόμισμα εἶναι, καὶ ἔργον αὐτῆς τὸ δύνασθαι θεωρῆσαι πόθεν ἔσται πλῆθος χρημάτων· ποιητικὴ γὰρ εἶναι τοῦ πλούτου καὶ χρη-

A vterque enim vsus calcei est. nam qui calceum indigenti vendit pro pecunia vel cibo, vtitur calceo qua calceus est, sed nō secundum proprium vsum: non enim commutationis gratia factus est calceus. Eodem modo se habet in aliis rebus, quas possidemus. Est enim permutatio in omnibus, cœpta quidem ab initio ex eo quod est secundum naturam, quòd alij plura quàm opus sit, alij pauciora habeāt homi-
B nes. Ex quo manifestū est, pecuniariā non esse secundū naturā eius quæ pertinet ad acquirēdum, quoad enim ipsis sufficeret, necessarium erat permutationem fecisse. In prima igitur societate, id est in domo, manifestum est nihil opus esse illius: sed iam in maiori existente societate. Alij.n. illorum communiter habebant omnia: alij separatim multa rursus & alia quorum secundum indigentiam necesse erat per-
C mutationem facere, quemadmodum adhuc faciunt Barbarorum nationes multę, alia pro aliis dantes, recipientésque. vtilia enim pro vtilibus tradunt, vltra verò nihil: ceu vinum pro tritico, & ceteris talibus. Huiusmodi ergo permutatio neque præter naturam est, neque ad amplificationem patrimonij pertinet, cum sit in supplementum indigentiæ secundum naturam. Ex hac tamen illa processit secundum rationem. Nam cum à remotioribus
D quęreretur auxilium, importando illa quibus indigebant, & exportando illa quibus abundabat, necessariò numi introductus est vsus. non enim faciliter deferri possūt singula ad vitam necessaria. Quare ad permutationes faciendas tale aliquid cōposuerunt inter se dare & accipere, quod vtilium quippiam existens, haberet vsum commutandi facilem ad vitam: ceu fer-
E rum, & argentum & si quid aliud tale, primo simpliciter definitum quantitate & pondere, postmodum verò etiam signo impressum, quo a mensura liberi essent. nam signum positum est ad quantitatem demonstrandam. Reperto igitur numo, ex necessaria permutatione, alia species acquirendi emersit numularia: primo forsan simpliciter, postea per experientiam artificiosior, vnde quodammodo permutando plurimum faciat lucrum. Quapro-
F pter videtur numularia maxime circa quæstum pecuniarum versari, & illius esse opus posse discernere, vnde proueniat multitudo pecuniarum. numorum enim & diuitiarum effectiua est.

nam & diuitias plerunque ponunt esse multitudinem pecuniæ, ex eo videlicet, quòd circa illam intendunt pecuniaria & quæstuaria. Contrà verò interdum futile quidem videntur numus & lex omnino, & ne quicquam secundum naturam, quoniam mutatis iis qui vtuntur, nullius pretij aut vtilitatis est ad aliquod necessariorum. & locuples numis penuriam patietur necessarij alimenti. Atqui absurdum est, tales esse diuitias affirmare, quarum abundans quis fame perire possit, vt de Mida fabulis traditur, cui propter insatiabilitatem desiderij, quicquid apponeretur, fiebat aurum. Quamobrem quærunt diuitias alias, & aliam acquirendi rationem. Et rectè quidem. est enim alia acquirendi ratio & diuitiæ secundum naturam. & hæc quidem rei familiaris disciplina: illa verò pecuniaria: pecuniarum effectiua non simpliciter, sed & per ipsarum pecuniarum commutationem. & videtur circa numum ista versari: nam numus primum est, & vltimum in commutatione. Et infinitæ sunt huiusmodi diuitiæ, quæ ab hac ratione rei augendæ proficiscuntur. Vt enim medicina sanitatis in infinitum est, & vnaquæque ars finis in infinitum: nam quàm maximè volunt illum efficere: eorum verò quæ sunt ad finem, non in infinitum: finis enim extremum omnibus: sic & huius rationis augendæ rei non est finis terminus. Finis autem tales diuitiæ, & pecuniarum possessio: sed rei familiaris, non augendæ rei non est finis. non enim hoc est rei familiaris opus. quapropter in hac videtur necessarium, vt sit finis omnium diuitiarum. Sed contra video fieri. omnes enim in infinitum augent, qui pecuniis student. Causa verò huius est illarũ propinquitas: variatur enim vsus eiusdem rei, cùm sit vtriusque acquisitionis. ipsius enim vsus acquisitio, sed non secundum idem. ac huius quidem alius finis, illius verò amplificatio. Quare videtur quibusdam hoc esse rei familiaris opus, & perseuerant existimantes oportere aut conseruare, aut augere pecuniam in infinitum. Causa verò est huius dispositionis studium viuendi. sed non bene viuendi. cùm ergo cupiditas in infinitum extendatur, illa quoque quæ efficiunt infinita, cupiunt. Sed qui bene viuere student ad fruitionem corporis diuitias quæ-

A ταύτην. καὶ γὰρ τὸν πλοῦτον πολλάκις τιθέασι νομίσματος πλῆθος, διὰ τὸ περὶ τοῦτ' εἶναι τὴν χρηματιστικὴν καὶ τὴν καπηλικήν. ὁτὲ δὲ πάλιν λῆρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα, καὶ νόμος παντάπασι, φύσει δ' οὐδέν, ὅτι μεταθεμένων τε τῶν χρωμένων, οὐδενὸς ἄξιον, οὔτε χρήσιμον πρὸς οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐστί. καὶ νομίσματος πλουτῶν πολλάκις ἀπορήσει τῆς ἀναγκαίας τροφῆς. καίτοι ἄτοπον B τοιοῦτον εἶναι πλοῦτον, οὗ εὐπορῶν λιμῷ ἀπολεῖται, καθάπερ καὶ τὸν Μίδαν ἐκεῖνον μυθολογοῦσι διὰ τὴν ἀπληστίαν τῆς εὐχῆς, πάντων αὐτῷ γιγνομένων τῶν παρατιθεμένων χρυσῶν. διὸ ζητοῦσιν ἕτερόν τι τὸν πλοῦτον καὶ τὴν χρηματιστικήν, ὀρθῶς ζητοῦντες. ἔστι γὰρ ἑτέρα ἡ χρηματιστική, καὶ ὁ πλοῦτος ὁ κατὰ φύσιν· καὶ αὕτη μὲν οἰκονομική, ἡ C δὲ καπηλική, ποιητικὴ χρημάτων, οὐ πάντως, ἀλλ' ἢ διὰ χρημάτων μεταβολῆς, καὶ δοκεῖ περὶ τὸ νόμισμα αὕτη εἶναι. τὸ γὰρ νόμισμα, στοιχεῖον καὶ πέρας τῆς ἀλλαγῆς ἐστί. καὶ ἄπειρος δὴ οὗτος ὁ πλοῦτος ὁ ἀπὸ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς. ὥσπερ γὰρ ἡ ἰατρικὴ τοῦ ὑγιαίνειν εἰς ἄπειρόν ἐστι, καὶ ἑκάστη τῶν τεχνῶν τοῦ τέλους εἰς ἄπειρον· ὅτι μάλιστα γὰρ ἐκεῖνο D βούλονται ποιεῖν· τῶν δὲ πρὸς τὸ τέλος, οὐκ εἰς ἄπειρον· πέρας γὰρ τὸ τέλος πάσαις· οὕτω καὶ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς οὐκ ἔστι τοῦ τέλους πέρας. τέλος δὲ ὁ τοιοῦτος πλοῦτος καὶ χρημάτων κτῆσις. τῆς δ' οἰκονομικῆς, οὐ χρηματιστικῆς ἔστι πέρας, οὐ γὰρ τοῦτο τῆς οἰκονομικῆς ἔργον. διὸ τῇ μὲν φαίνεται ἀναγκαῖον εἶναι παντὸς πλούτου πέρας· ἐπὶ δὲ τῶν γινομένων ὁρῶμεν συμβαῖνον τοὐναντίον. πάντες E γὰρ εἰς ἄπειρον αὔξουσιν οἱ χρηματιζόμενοι τὸ νόμισμα· αἴτιον δὲ τὸ σύνεγγυς αὐτῶν. ἐπαλλάττει γὰρ ἡ χρῆσις τοῦ αὐτοῦ οὖσα ἑκατέρας τῆς χρηματιστικῆς. τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις, ἀλλ' οὐ κατὰ ταὐτόν· ἀλλὰ τῆς μὲν ἕτερον τέλος, τῆς δ' ἡ αὔξησις. ὥστε δοκεῖ τισὶ τοῦτ' εἶναι τῆς οἰκονομικῆς ἔργον, καὶ διατελοῦσιν, ἢ σῴζειν οἰόμενοι F δεῖν, ἢ αὔξειν τὴν τοῦ νομίσματος οὐσίαν εἰς ἄπειρον. αἴτιον δὲ ταύτης τῆς διαθέσεως, τὸ σπουδάζειν περὶ τὸ ζῆν, ἀλλὰ μὴ τὸ εὖ ζῆν· εἰς ἄπειρον οὖν ἐκείνης τῆς ἐπιθυμίας οὔσης, καὶ τῶν ποιητικῶν ἀπείρων ἐπιθυμοῦσιν. ὅσοι δὲ καὶ τοῦ εὖ ζῆν ἐπιβάλλονται, τὸ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωμα-

τικάς

...καὶ ζητοῦσιν. ὥστ', ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἐν τῇ κτήσει φαίνεται ὑπάρχειν, πᾶσα ἡ διατριβὴ περὶ τὸν χρηματισμόν ἐστι, καὶ τὸ ἕτερον εἶδος τῆς χρηματιστικῆς διὰ τοῦτ' ἐλήλυθεν. ἐν ὑπερβολῇ γὰρ οὔσης τῆς ἀπολαύσεως, τὴν τῆς ἀπολαυστικῆς ὑπερβολῆς ποιητικὴν ζητοῦσι· κἂν μὴ διὰ τῆς χρηματιστικῆς δύνωνται πορίζειν, δι' ἄλλης αἰτίας τοῦτο πειρῶνται, ἑκάστῃ χρώμενοι τῶν δυνάμεων οὐ κατὰ φύσιν. ἀνδρίας γὰρ οὐ χρήματα ποιεῖν ἐστὶν, ἀλλὰ θάρσος· οὐδὲ στρατηγικῆς, καὶ ἰατρικῆς, ἀλλὰ τῆς μὲν νίκην, τῆς δ' ὑγίειαν. οἱ δὲ πάσας ποιοῦσι χρηματιστικὰς, ὡς τοῦτο τέλος ὄν, πρὸς δὲ τὸ τέλος ἅπαντα δέον ἀπαντᾶν. περὶ μὲν οὖν τῆς τε μὴ ἀναγκαίας χρηματιστικῆς, καὶ τίς, καὶ δι' αἰτίαν τίνα ἐν χρείᾳ ἐσμὲν αὐτῆς, εἴρηται· καὶ περὶ τῆς ἀναγκαίας, ὅτι ἑτέρα μὲν αὐτῆς, οἰκονομικὴ δὲ κατὰ φύσιν ἡ περὶ τὴν τροφὴν, οὐχ ὥσπερ αὕτη ἄπειρος, ἀλλὰ ἔχουσα ὅρον.

A runt. Vnde cum hoc quoque in acquisitione consistere videatur, omnis eorum cura circa acquirendum est: & altera augendi species hinc processit. cùm enim fruitio modum excedat, illam adhibent quæ huiusmodi excessum adimplere possit. & si per hanc acquirendi speciem nequeant parare, per aliam causam efficere conantur, vnaquaque fereti potentia non secundum naturam. fortitudinis enim non est
B pecuniam parare, sed fiduciam animi: neque rei militaris aut medicinæ: sed illius quidem victoriam, huius verò sanitatem. At illi cuncta ad pecuniam conuertunt, quasi hic sit finis: ad finem verò cuncta oportet tendere. De illa igitur acquirendi specie, quæ necessaria non est, & quænam ea sit, & propter quam causam illa indigemus, diximus: & de illa quæ necessaria
C est, quòd altera ab illa, & disciplina rei familiaris, secundum naturam circa alimentum, nec infinita sicut illa, sed finem habens.

Κεφάλαιον ι.

Δῆλον δὲ καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐξ ἀρχῆς, πότερον τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἐστιν ἡ χρηματιστικὴ, ἢ οὔ, ἀλλὰ δεῖ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν. (ὥσπερ γὰρ καὶ ἀνθρώπους οὐ ποιεῖ ἡ πολιτικὴ, ἀλλὰ λαβοῦσα παρὰ τῆς φύσεως χρῆται αὐτοῖς· οὕτω καὶ τροφὴν τὴν φύσιν δεῖ παραδοῦναι γῆν, ἢ θάλατταν, ἢ ἄλλο τι.) ἐκ δὲ τούτων, ὡς δεῖ ταῦτα διαθεῖναι προσήκει τὸν οἰκονόμον. οὐ γὰρ τῆς ὑφαντικῆς ἔρια ποιῆσαι, ἀλλὰ χρήσασθαι αὐτοῖς· καὶ γνῶναι δὲ τὸ ποῖον χρηστὸν καὶ ἐπιτήδειον, ἢ φαῦλον καὶ ἀνεπιτήδειον. καὶ γὰρ ἀπορήσειεν ἄν τις διὰ τί ἡ μὲν χρηματιστικὴ μόριον τῆς οἰκονομίας, ἡ δ' ἰατρικὴ οὐ μόριον· καίτοι δεῖ ὑγιαίνειν τοὺς κατὰ τὴν οἰκίαν, ὥσπερ ζῆν, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀναγκαίων. ἐπεὶ δ' ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου, καὶ τοῦ ἄρχοντος, καὶ περὶ τῆς ὑγιείας ἰδεῖν, ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλὰ τοῦ ἰατροῦ· οὕτω καὶ περὶ τῶν χρημάτων, ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου, ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλὰ τῆς ὑπηρετικῆς· μάλιστα δὲ, καθάπερ εἴρηται πρότερον, δεῖ φύσει τοῦτο ὑπάρχειν. φύσεως γάρ ἐστιν ἔργον, τροφὴν τῷ γεννηθέντι παρέχειν· παντὶ γὰρ ἐξ οὗ γίνεται, τροφὴ τὸ λειπόμενόν ἐστι. διὸ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡ χρηματιστικὴ πᾶσιν, ἀπὸ τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ζώων. διπλῆς δ' οὔσης αὐτῆς,

CAPVT X.

EX hoc patet id, de quo ab initio dubitabatur, vtrum gubernatoris domus & ciuitatis sit acquirere vel non, sed oporteat prius esse acquisitum. sicut enim
D homines non facit respublica, sed factos à natura suscipiens vtitur illis, sic & alimentum oportet naturam præbere, aut à terra, aut à mari, aut alio quopiam. Sed quemadmodum hæc administranda sint, ad gubernatorem pertinet domus. neque enim textoriæ est lanas facere, sed factis vti, & discernere qualis sit bona & apta, & mala & inepta. Enimuerò dubitaret verò
E que aliquis, cur ex diligentia quæ ad acquirendum pertinet, pars rei familiaris sit: medicina verò non sit eius pars. Atqui sanam esse familiam oportet, quemadmodum & victum habere, aut aliud quid tam necessariorum. Sed cum sit vt patrisfamilias & gubernatoris de salute prouidere, sit etiam vt non, sed medici: ita etiam de pecuniis est vt patrisfamilias, est etiam vt non, sed vt lucro inseruientis. Maximè verò (vt prius dictum est) natura opor-
F tet hæc existere. naturæ enim opus est alimentum genito præbere. cuique enim ex quo generatur, ex eo alimentum relinquitur. itaque secundum naturam est parandi facultas omnibus ex fructibus & animalibus. Cùm verò & hæc sit duplex.

vt diximus, & altera pecuniaria, altera disciplina rei familiaris. & hæc quidem necessaria & laudabilis, illa verò translata & meritò improbanda, quia non secundum naturam, sed ab hominibus acquiritur. rationabilissimè habetur odio ipsa numularia, quoniam à numo ipso facit acquisitionem, & non ad quod inductus est. Commutationis enim causa numus inductus fuit. fœnus autem seipsum maius facit. vnde & nomen venit: quoniam illa quæ pariuntur, similia sunt gignentibus: in fœnore autem numus numum parit: quare maximè præter naturam est his acquirendi modus.

CAPVT XI.

QVoniam verò quæ ad cognitionem pertinebant, determinauimus sufficienter, illa quæ ad vsum pertinent, discutienda sunt. cuncta enim hæc considerationem habent liberalem, experientiam verò necessariam. Sunt autem circa acquirendum partes vtiles rerum ipsarũ quæ acquirendæ sunt peritiam habere quæ optimæ sint, & vbi, & quomodo: ceu quales equi comparandi sint, quales boues, aut pecudes. eodem modo in aliis animalibus. oportet enim peritum esse quæ istorũ potissima & vbi, & qualia. nã alia alibi potiora gignũtur. Deinde agriculturæ, eiusque specierũ, vt nudi soli & consiti, & apium, & aliorũ animalium, natatilium, tum volatilium, ex quibus fit vtilitas prouentura. maximè igitur propriæ acquisitionis istæ sunt partes, & primæ. Eius verò quæ per translationem dicitur, potissima pars est mercatura. Et huius partes tres: nauigatio, deuectio, negotiatio. differunt autem hæc inter se, cùm alia securiora sint, alia fructuosiora. Secunda pars est fœneratio. Tertia mercenaria: & huius alia vtilium artium: alia sine arte, solo corpore ministrante. Est & quarta acquirendi species, media inter hanc & primam (habet enim partem eius quæ est secundum naturam, & partem eius quæ per translationem dicitur) & est in his omnibus quæ à terra, & ab his quæ terræ sunt, non a fructibus, sed ab vtilibus, ceu sylua cædua, & omni metallica. hæc rursus multas complectitur partes: nam multæ sunt ex terra metallorum species. De singulis horũ in genere dictum est nunc: in specie verò de his dicere vtile quidem foret ad opera conficienda, sed graue nimis in his edocendis persistere. Sunt enim operationes

ὥσπερ εἴπομεν, καὶ τῆς μὲν καπηλικῆς. τῆς δ' οἰκονομικῆς· καὶ ταύτης μὲν, ἀναγκαίας καὶ ἐπαινουμένης, τῆς δὲ μεταβλητικῆς ψεγομένης δικαίως· οὐ γὰρ κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἀπ' ἀλλήλων ἐστίν· εὐλογώτατα μισεῖται ἡ ὀβολοστατική, διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν κτῆσιν, καὶ οὐκ ἐφ' ὅπερ ἐπορίσθη· μεταβολῆς γὰρ ἐγένετο χάριν. ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον· ὅθεν καὶ τοὔνομα τοῦτ' εἴληφεν· ὅμοια γὰρ τὰ τικτόμενα τοῖς γεννῶσιν αὐτά ἐστιν· ὁ δὲ τόκος γίνεται νόμισμα νομίσματος· ὥστε [καὶ] μάλιστα παρὰ φύσιν οὗτος τῶν χρηματισμῶν ἐστιν.

Κεφάλαιον ια.

ΕΠεὶ δὲ [τὰ] πρὸς τὴν γνῶσιν διωρίκαμεν ἱκανῶς, τὰ πρὸς τὴν χρῆσιν δεῖ διελθεῖν. πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα τὴν μὲν θεωρίαν ἐλεύθερον ἔχει, τὴν δ' ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν. ἔστι δὲ χρηματιστικῆς μέρη χρήσιμα, τὸ περὶ τὰ κτήματα ἔμπειρον εἶναι, ποῖα λυσιτελέστατα, καὶ πῇ, καὶ πῶς· οἷον ἵππων κτῆσις ποία τις, ἢ βοῶν, ἢ προβάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ζώων. δεῖ γὰρ ἔμπειρον εἶναι πρὸς ἄλληλά τε τούτων τίνα λυσιτελέστατα, καὶ ποῖα ἐν ποίοις τόποις· ἄλλα γὰρ ἐν ἄλλαις εὐθηνεῖ χώραις. εἶτα περὶ γεωργίας, καὶ ταύτης ἤδη ψιλῆς τε καὶ πεφυτευμένης, καὶ μελιττουργίας, καὶ τῶν ἄλλων ζώων τῶν πλωτῶν ἢ πτηνῶν, ἀφ' ὅσων ἔστι τυγχάνειν βοηθείας. τῆς μὲν οὖν οἰκειοτάτης χρηματιστικῆς ταῦτα μόρια καὶ πρῶτα. τῆς δὲ μεταβλητικῆς μέγιστον μὲν ἐμπορία· καὶ ταύτης μέρη τρία, ναυκληρία, φορτηγία, παράστασις. διαφέρει δὲ τούτων ἕτερα ἑτέρων, τῷ τὰ μὲν ἀσφαλέστερα εἶναι, τὰ δὲ πλείω πορίζειν τὴν ἐπικαρπίαν. δεύτερον δὲ, τοκισμός· τρίτον δὲ, μισθαρνία. ταύτης δ' ἡ μὲν, τῶν βαναύσων τεχνῶν· ἡ δὲ, τῶν ἀτέχνων καὶ τῷ σώματι μόνῳ χρησίμων. τρίτον δὲ εἶδος χρηματιστικῆς, μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς πρώτης. ἔχει γὰρ καὶ τῆς κατὰ φύσιν τι μέρος, καὶ τῆς μεταβλητικῆς, ὅσα ἀπὸ γῆς καὶ τῶν ἀπὸ γῆς γινομένων, ἀκάρπων μὲν, χρησίμων δέ· οἷον ὑλοτομία τε καὶ πᾶσα μεταλλευτική. αὕτη δὲ πολλὰ ἤδη περιείληφε γένη. πολλὰ γὰρ εἴδη τῶν ἐκ γῆς μεταλλευομένων ἐστί. περὶ ἑκάστου δὲ τούτων, καθόλου μὲν εἴρηται καὶ νῦν· τὸ δὲ κατὰ μέρος ἀκριβολογεῖσθαι, χρήσιμον μὲν πρὸς τὰς ἐργασίας, φορτικὸν δὲ τὸ ἐνδιατρίβειν. εἰσὶ δὲ τεχνικώταται

μὲν τῶν

μὲν τῶν ἐργασιῶν, ὅπου ἐλάχιστον [τῆς] τύχης, βαναυσόταται δὲ, ἐν αἷς τὰ σώματα λωβῶνται μάλιστα, δουλικώταται δὲ, ὅπου τοῦ σώματος πλεῖσται χρήσεις, ἀγεννέσταται δὲ, ὅπου ἐλάχιστον προσδεῖ ἀρετῆς. ἐπεὶ δ᾽ ἐστὶν ἐνίοις γεγραμμένα περὶ τούτων, οἷον Χαρητίδῃ τῷ Παρίῳ, καὶ Ἀπολλοδώρῳ τῷ Λημνίῳ, περὶ γεωργίας καὶ ψιλῆς καὶ πεφυτευμένης, ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοις περὶ ἄλλων· ταῦτα μὲν ἐκ τούτων θεωρείτω, ὅτῳ ἐπιμελές· ἔτι δὲ καὶ τὰ λεγόμενα σποράδην, δι᾽ ὧν ἐπιτετεύχασιν ἔνιοι χρηματιζόμενοι, δεῖ συλλέγειν. πάντα γὰρ ὠφέλιμα ταῦτ᾽ ἐστὶ τοῖς τιμῶσι τὴν χρηματιστικήν· οἷον καὶ τὸ Θάλεω τοῦ Μιλησίου· τοῦτο γάρ ἐστι κατανόημά τι χρηματιστικὸν, ἀλλ᾽ ἐκείνῳ μὲν διὰ τὴν σοφίαν προσάπτουσι, τυγχάνει δὲ καθόλου τι ὄν. ὀνειδιζόντων γὰρ αὐτῷ διὰ τὴν πενίαν, ὡς ἀνωφελοῦς τῆς φιλοσοφίας οὔσης, κατανοήσαντά φασιν αὐτὸν ἐλαιῶν φορὰν ἐσομένην ἐκ τῆς ἀστρολογίας, ἔτι χειμῶνος ὄντος, εὐπορήσαντα χρημάτων ὀλίγων ἀρραβῶνας διαδοῦναι τῶν ἐλαιουργίων, τῶν τ᾽ ἐν Μιλήτῳ καὶ Χίῳ πάντων, ὀλίγου μισθωσάμενον, ἅτ᾽ οὐθενὸς ἐπιβάλλοντος· ἐπειδὴ δ᾽ ὁ καιρὸς ἧκε, πολλῶν ζητουμένων ἅμα καὶ ἐξαίφνης, ἐκμισθοῦντα ὃν τρόπον ἠβούλετο, πολλὰ χρήματα συλλέξαντα, ἐπιδεῖξαι ὅτι ῥᾴδιόν ἐστι πλουτεῖν τοῖς φιλοσόφοις, ἂν βούλωνται, ἀλλ᾽ οὐ τοῦτ᾽ ἐστὶ περὶ ὃ σπουδάζουσι. Θαλῆς μὲν οὖν λέγεται τοῦτον τὸν τρόπον ἐπίδειξιν ποιήσασθαι τῆς σοφίας. ἔστι δ᾽, ὥσπερ εἴπομεν, καθόλου τὸ τοιοῦτον χρηματιστικὸν, ἐάν τις δύνηται μονοπωλίαν αὑτῷ κατασκευάζειν. διὸ καὶ τῶν πόλεων ἔνιαι τοῦτον ποιοῦνται τὸν πόρον, ὅταν ἀπορῶσι χρημάτων, μονοπωλίαν γὰρ τῶν ὠνίων ποιοῦσιν. ἐν Σικελίᾳ δέ τις τεθέντος παρ᾽ αὐτῷ νομίσματος, συνεπρίατο πάντα τὸν σίδηρον ἐκ τῶν σιδηρείων, μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἀφίκοντο ἐκ τῶν ἐμπορίων οἱ ἔμποροι, ἐπώλει μόνος, οὐ πολλὴν ποιήσας ὑπερβολὴν τῆς τιμῆς, ἀλλ᾽ ὅμως ἐπὶ τοῖς πεντήκοντα ταλάντοις ἐπέλαβεν ἑκατόν. τοῦτο μὲν οὖν ὁ Διονύσιος αἰσθόμενος, τὰ μὲν χρήματα ἐκέλευσεν ἐκκομίσασθαι, μὴ μέντοι γ᾽ ἔτι μένειν ἐν Συρακούσαις, ὡς πόρους εὑρίσκοντα τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν ἀσυμφόρους. τὸ μέντοι ὅραμα Θάλεω καὶ τοῦτο ταὐτόν ἐστιν· ἀμφότεροι γὰρ ἑαυτοῖς ἐτέχνασαν γενέσθαι μονοπωλίαν. χρήσιμον δὲ γνωρίζειν ταῦτα καὶ τοῖς πολιτικοῖς· πολλαῖς γὰρ πόλεσι δεῖ χρηματισμοῦ

A illæ artificiosissimæ, in quibus minimum fortunæ est: illæ sordidissimæ, in quibus maxime inquinantur corpus: illæ seruilissimè, in quibus corporis est vsus plurimus: illæ verò ignobilissimæ, in quibus minimum requiritur virtutis. Cùm verò sit à quibusdam de his scriptum, vt à Charete Pario & Apollodoro Lemnio de cultu agrorum tam nudorum quàm consitorum, & similiter ab aliis, de aliis ea quidem, B cui cura est, præcepta consideret. Etiam quædam à frugi patribus familias dicta colligere oportet, hæc enim cuncta vtilia sunt his qui augere patrimonium curant. Quale est illud Thaletis Milesij: id enim consideratio quædam est ad acquirendum, sed illi quidem attributum propter sapientiam: est autem vniuersale quiddam. Cùm enim ob ceteris philosophiæ studium C propter inopiam, quasi inutile & infructuosum, prospexisse illum ferunt per Astrologiam, oliuarum vbertatem futuram, cùmque collegisset parum illum pecuniarum, hyeme adhuc vigente emptionem olei fecisse in Mileto, & in Chio, pro paruo admodum pretio, vtpote nemine plus offerente, arrhasque dedisse. Cùm itaque posteà tempus venisset, multis subito quærentibus, vendidisse oleum, quanti ipse voluit: & magnam vim pe- D cuniarum inde surrexisse, ostendisse amicis, perfacilè esse philosophis ditari si vellent: sed hoc non esse illis curæ. Thales igitur in hunc modum dicitur sapientiam suam ostendisse. Est autem (vt diximus) vniuersalis hic quærendi modus, siquis possit sibi soli venditionem comparare. Quapropter ciuitates quædam hunc faciunt quæstum, cùm indigent pecunijs: venditionem enim sibi solis reser- E uant. In Sicilia quidam cùm apud eum pecunia reposita esset, ferri quicquid erat ex ferrariis emit: postea verò mercatoribus illuc accedentibus vendebat solus, non magnû excessum precij faciens, sed tamen ita, vt pro quinquaginta talentis, centû conficeret. Hoc itaque sentiens Dionysius, pecunias quidem illi non abstulit, F sed amplius Syracusis morari vetuit: vt qui reditus reperisset suis rebus inutiles. Iste vidit aliquid tale, quale Thales viderat: vterque enim sibi soli venditionem parauit. Hoc est vtile videre etiam in republica: nam ciuitates pecuniis indigent

& huiusmodi quæstibus, quemadmodum dom⁹, sed & magis. quamobrem in Republica quidem huic soli parti intendunt.

CAPVT VIII.

QVoniam verò tres erant partes rei domesticæ, vna dominica, de qua suprà diximus, alia paterna, tertia coniugalis: Nã & vxori præest & filiis, tanquam liberis quidem ambobus, sed non eodem imperij modo, sed vxori quidem ciuiliter, filiis autem regie. Masculus enim quàm fœmina natura principalior est, nisi alicubi contra naturam constiterit, & quod antiquius est & perfectũ, iuniore & imperfecto. In quibus igitur principatibus plerunque commutatur is qui præest & is qui subest. nam æquales esse volunt secundum naturam nec quicquam differre, attamen cùm hic quidẽ præest, ille verò subest, requirit differentiam & figuris, & sermonibus & honoribus, vt Amasis inquit, de pedum lotore. enimuerò masculus ad fœminam semper ita se habet. Filiorum autẽ imperium est regium. Quod enim genuit, quódque per amicitiam præest & per ætatem, id ipsum est idem quod species quædam regij imperij. Ideo bene Homerus de Ioue inquit:

--Hominum pater, atque Deorum.

sic appellans horum omnium regem. Natura enim excellere regem oportere, genere autem esse eundem: quod accidit seniori ad iuniorem, & parenti ad natum.

CAPVT IX.

MAnifestum ergo est, quod plus studij domesticæ disciplinæ est circa homines, quàm circa possessionem inanimatorum: & circa horum virtutes, quàm circa virtutes possessionis, quas diuitias appellamus: & circa liberos magis, quàm circa seruos. Primùm igitur de seruis dubitauerit quispiam, vtrum præter ministeria, & corporalia opera, sit aliqua virtus serui excellentior: puta modestia, & fortitudo, & iustitia, & alij huiusmodi habitus, vel non sit vlla, præter corporalia ministeria. Ambiguitatem sanè id vtraque ex parte habet. nam siue sit aliqua, excellentiores erunt serui quàm liberi: siue non est aliqua, cùm sint homines rationis participes, absurdum videbitur. Eadem est ferè quæstio de muliere & puero, vtrum & horum sint virtutes, & oporteat mulierem esse modestam, & fortem, & iustam: & an puer sit intemperans, & modestus.

A καὶ τοιούτων πόρων, ὥσπερ εἶναι μὲν μᾶλλον δέ, διὸ καὶ τινὲς καὶ πολιτεύονται τῶν πολιτευομένων ταῦτα μόνον.

Κεφάλαιον η.

ΕΠεὶ δὲ τρία μέρη τῆς οἰκονομικῆς ἦν, ἓν μὲν δεσποτική, περὶ ἧς εἴρηται πρότερον, ἓν δὲ πατρική, τρίτον δὲ γαμική· καὶ γὰρ γυναικὸς ἄρχειν καὶ τέκνων, ὡς ἐλευθέρων μὲν B ἀμφοῖν, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ γυναικὸς μὲν πολιτικῶς, τέκνων δὲ βασιλικῶς· τό τε γὰρ ἄρρεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον, εἰ μή που συνέστηκε παρὰ φύσιν· καὶ τὸ πρεσβύτερον καὶ τέλειον, τοῦ νεωτέρου καὶ ἀτελοῦς. ἐν μὲν οὖν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς ταῖς πλείσταις μεταβάλλει τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον· ἐξ ἴσου γὰρ εἶναι βούλεται τὴν φύσιν, καὶ διαφέρειν μηδέν· ὅμως δέ, ὅταν τὸ μὲν ἄρχῃ, τὸ δ' ἄρχηται, ζητεῖ διαφορὰν εἶναι καὶ σχήμασι, καὶ λόγοις, καὶ τιμαῖς. ὥσπερ καὶ Ἄμασις εἶπε τὸν περὶ τοῦ ποδανιπτῆρος λόγον. τὸ δ' ἄρρεν ἀεὶ πρὸς τὸ θῆλυ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· ἡ δὲ τῶν τέκνων ἀρχή, βασιλική. τὸ γὰρ γεννῆσαν, καὶ κατὰ φιλίαν ἄρχον, καὶ κατὰ πρεσβείαν ἐστίν, ὅπερ ἐστὶ βασιλικῆς εἶδος ἀρχῆς· διὸ καλῶς Ὅμηρος τὸν Δία προσηγόρευσεν εἰπών,

D --πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

τὸν βασιλέα τούτων ἁπάντων. φύσει γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρειν μὲν δεῖ, τῷ γένει δ' εἶναι τὸν αὐτόν· ὅπερ πέπονθε τὸ πρεσβύτερον πρὸς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γεννήσας πρὸς τὸ τέκνον.

Κεφάλαιον θ.

ΦΑνερὸν τοίνυν ὅτι πλείων ἡ σπουδὴ τῆς οἰκονομίας περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ περὶ τὴν τῶν ἀψύχων κτῆσιν, καὶ περὶ τὴν ἀρετὴν τούτων, ἢ περὶ [τὴν] τῆς κτήσεως ὃν καλοῦμεν πλοῦτον, καὶ τῶν ἐλευθέρων μᾶλλον ἢ δούλων. πρῶτον μὲν οὖν περὶ δούλων ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον ἔστιν ἀρετή τις δούλου παρὰ τὰς ὀργανικὰς καὶ διακονικὰς ἄλλη τιμιωτέρα τούτων, οἷον σωφροσύνη, καὶ ἀνδρεία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕξεων, ἢ οὐκ ἔστιν οὐδεμία παρὰ τὰς σωματικὰς ὑπηρεσίας. ἔχει γὰρ ἀπορίαν ἀμφοτέρως· εἴτε γὰρ ἔστι, τί διοίσουσι τῶν ἐλευθέρων; εἴτε μὴ ἔστιν, ὄντων ἀνθρώπων, καὶ λόγου κοινωνούντων, ἄτοπον. σχεδὸν δὲ ταὐτόν ἐστι τὸ ζητούμενον καὶ περὶ γυναικὸς καὶ παιδός, πότερα καὶ τούτων εἰσὶν ἀρεταί, καὶ δεῖ τὴν γυναῖκα εἶναι σώφρονα καὶ ἀνδρείαν, καὶ δικαίαν, καὶ παῖς ἔστι καὶ ἀκόλαστος, καὶ σώφρων

ἀκόλαστος, ἢ οὔ; καὶ καθόλου δὴ τοῦτ' ἐστὶν ἐπισκεπτέον περὶ ἀρχομένου φύσει καὶ ἄρχοντος, πότερον ἡ αὐτὴ ἀρετὴ, ἢ ἑτέρα. εἰ μὲν γὰρ δεῖ ἀμφοτέρους μετέχειν καλοκἀγαθίας, διὰ τί τὸν μὲν ἄρχειν δέοι ἂν, τὸν δὲ ἄρχεσθαι καθάπαξ; οὐδὲ γὰρ τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον οἷόν τε διαφέρειν. τὸ μὲν γὰρ ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν εἴδει διαφέρει, τὸ δὲ μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐδέν. εἰ δὲ τὸν μὲν δεῖ, τὸν δὲ μὴ, θαυμαστόν. εἴτε γὰρ ὁ ἄρχων μὴ ἔσται σώφρων καὶ δίκαιος, πῶς ἄρξει καλῶς; εἴθ' ὁ ἀρχόμενος, πῶς ἀρχθήσεται καλῶς; ἀκόλαστος γὰρ ὢν καὶ δειλὸς, οὐδὲν ποιήσει τῶν προσηκόντων. φανερὸν τοίνυν, ὅτι ἀνάγκη μὲν μετέχειν ἀμφοτέρους ἀρετῆς, ταύτης δ' εἶναι διαφοράς, ὥσπερ καὶ τῶν φύσει ἀρχομένων. καὶ τοῦτο εὐθὺς ὑφήγηται περὶ τὴν ψυχήν. ἐν ταύτῃ γάρ ἐστι φύσει, τὸ μὲν ἄρχον τὸ δ' ἀρχόμενον· ὧν ἑτέραν φαμὲν εἶναι ἀρετὴν, οἷον τοῦ λόγον ἔχοντος, καὶ τοῦ ἀλόγου. δῆλον τοίνυν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥστε φύσει τὰ πλείω ἄρχοντα καὶ ἀρχόμενα. ἄλλον γὰρ τρόπον τὸ ἐλεύθερον τοῦ δούλου ἄρχει, καὶ τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος, καὶ ἀνὴρ παιδός. καὶ πᾶσιν ἐνυπάρχει μὲν τὰ μόρια τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐνυπάρχει διαφερόντως. ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν· τὸ δὲ θῆλυ, ἔχει μὲν, ἀλλ' ἄκυρον· ὁ δὲ παῖς, ἔχει μὲν, ἀλλ' ἀτελές. ὁμοίως τοίνυν ἀναγκαίως ἔχειν καὶ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς ὑποληπτέον. δεῖν μὲν μετέχειν πάντας, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὅσον ἑκάστῳ πρὸς τὸ αὑτοῦ ἔργον. διὸ τὸν μὲν ἄρχοντα τελέαν ἔχειν δεῖ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν. τὸ γὰρ ἔργον ἐστὶν ἁπλῶς τοῦ ἀρχιτέκτονος· ὁ δὲ λόγος, ἀρχιτέκτων· τῶν δ' ἄλλων ἕκαστον, ὅσον ἐπιβάλλει αὐτοῖς. ὥστε φανερὸν ὅτι ἐστὶν ἠθικὴ ἀρετὴ τῶν εἰρημένων πάντων, καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς, οὐδ' ἀνδρεία, καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ ᾤετο Σωκράτης· ἀλλ' ἡ μὲν ἀρχικὴ ἀνδρεία, ἡ δ' ὑπηρετική. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἄλλας. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ κατὰ μέρος μᾶλλον ἐπισκοποῦσι. καθόλου γὰρ οἱ λέγοντες ἐξαπατῶσιν ἑαυτούς, ὅτι τὸ εὖ ἔχειν τὴν ψυχὴν, ἀρετή, ἢ τὸ ὀρθοπραγεῖν, ἤ τι τῶν τοιούτων. πολὺ γὰρ ἄμεινον λέγουσιν οἱ ἐξαριθμοῦντες τὰς ἀρετὰς, ὥσπερ Γοργίας, τῶν οὕτως ὁριζομένων. διὸ δεῖ, ὥσπερ ὁ ποιητὴς εἴρηκε περὶ γυναικὸς, οὕτω νομίζειν ἔχειν περὶ πάντων.

A destus, an non. Et vniuersaliter id quaerendum est de imperante natura & parente, verum eadem virtus, an alia. Si enim oportet vtrosque participes esse virtutis, cur tandem alter imperare debet, alter parère penitus? Non enim secundum magis & minus possunt differre. nam imperare & parère specie differunt, & non secundum magis & minus. Sin verò alium oportet, alium non, admirabile est. Nam si imperans non erit temperatus & iustus, quomodo bene imperabit? Sin is cui imperatur, quomodo bene parebit? intemperatus enim & timidus, nihil faciet vt oportet. Constat igitur oportere vtrosque habere virtutem, sed in ipsa virtute esse differentiam: quemadmodum in iis quae natura obediunt, id apertè in animo inspicitur. est enim in animo quod natura imperat, & quod paret: quo-

C rum diuersam censemus esse virtutem, & vt rationem habentis, & irrationalis. patet igitur eodem modo se habere in aliis. Quare pleraque sunt natura imperantia & parentia. Alio enim modo liber praeest seruo, & masculus foeminae, & vir puero: & omnibus insunt partes animae, sed differenter insunt. seruus enim omnino non habet deliberandi arbitrium, mulier verò habet quidem, sed inualidum: puer autem habet, sed imperfe-

D ctum. Eodem igitur modo se habere necesse est & circa morales virtutes. Putandum est autem omnes participes esse oportere, sed non eodem modo, sed quantum cuique opus est. Ex quo fit, vt is qui imperat, perfectam virtutem habere debeat moralem (nam eius opus est simpliciter praecipientis ac praesidentis: ratio autem praecipit atque praesidet) aliorum

E verò vnusquisque quantum sibi competit. Quare patet virtutem moralem esse omnium supradictorum. Nec eadem temperantia mulieris & viri, neque fortitudo, neque iustitia, vt Socrates putabat: sed haec quidem iubens fortitudo, illa verò obediens eodem modo & in aliis. Patet autem id magis particulariter considerantibus nam qui vniuersaliter dicunt, quòd bene se habere animum virtus est, & re-

F ctè agere, aut aliquid tale, seipsos decipiunt multo enim melius dicunt, qui enumerant virtutes, quemadmodum Gorgias, quàm qui ita definiunt. Quapropter oportet, sicut poeta de muliere dixit, ita censere in omnibus:

Mulieri decus affert taciturnitas, sed non ita viro. A

Cùm verò puer sit imperfectus, patet, quòd & huius virtus non ipsius ad seipsum est, sed ad perfectum & ducem. similiter & serui ad dominum. posuimus autem seruum esse vtilem ad necessaria. quapropter patet ipsum virtute indigere parua, & tanta, vt neque propter intemperantiam, neque propter timiditatem in operibus deficiat. B Dubitabit verò aliquis (si verum est quod nunc diximus) vtrum artifices oportet habere virtutem. nam sæpe propter intemperantiam deficiunt in operibus. An hoc longè differt. nam seruus quidem adhæret nobis communione vitæ, ille autem remotior est: & tantum sibi competit virtutis, quantum seruitutis. vilis enim artifex determinatam quandam habet seruitutem. Et seruus est secundum naturam: sed nemo sutor, nec alius opifex. C Patet ergo quòd huius quidem virtutis causam esse oporteat dominum seruo, non eum qui doctrinā habet in operibus dominicam. quapropter non bene dicunt, qui seruos spoliant ratione, dicentes præcepto vti duntaxat. admonendi sunt enim magis serui quàm pueri. Et de his in hunc modū determinatū sit. De viri autem & mulieris, filio úmque & patris virtute, & conuersatione ad inuicem, D quid rectè vel contrà, & quomodo oportet, hoc quidem facere, ab illo autem abstinere, in his quæ in republica conspiciuntur, necesse est intueri. Nam cum omnis domus sit ciuitatis pars: illi autem domus: partis autem virtus ad totum respicere debeat: necessarium est respicienti ad rempublicam filios vxorésque instituere. si quidem refert ad rectam institutionem reipublicæ pueros & mulieres esse E bene institutos. Enimuerò referat necessarium est. nam mulieres media pars sunt hominum liberorum: ex pueris autem sumuntur qui rempublicam gubernent. Quare cùm de his determinatum sit, de reliquis autem in aliis sit dicendum, omissis propositis, tanquam finem habentibus, alio sumpto principio disseramus: ac primum illa discutiamus quæ tradita sunt de optimo ciuitatis statu. F

A ... γυναικὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει.

ἀλλ' ἀνδρὶ οὐκέτι τοῦτο. ἐπεὶ δ' ὁ παῖς ἀτελής, δῆλον ὅτι τούτου μὲν καὶ ἡ ἀρετὴ οὐκ αὐτοῦ πρὸς αὐτόν ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς τὸ τέλειον, καὶ τὸν ἡγούμενον. ὁμοίως δὲ καὶ δούλου πρὸς δεσπότην. ἔθεμεν δὲ πρὸς τἀναγκαῖα χρήσιμον εἶναι τὸν δοῦλον. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ἀρετῆς δεῖται μικρᾶς, καὶ τοσαύτης ὅπως μήτε B δι' ἀκολασίαν, μήτε διὰ δειλίαν ἐλλείψῃ τῶν ἔργων. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, τὸ νῦν εἰρημένον εἰ ἀληθές, ἆρα καὶ τοὺς τεχνίτας δεήσει ἔχειν ἀρετήν. πολλάκις γὰρ δι' ἀκολασίαν ἐλλείπουσι τῶν ἔργων. ἢ διαφέρει τοῦτο πλεῖστον; ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, κοινωνὸς ζωῆς· ὁ δὲ πορρώτερον, καὶ τοσοῦτον ἐπιβάλλει ἀρετῆς, ὅσον περ καὶ δουλείας. ὁ γὰρ βάναυσος τεχνίτης, ἀφωρισμένην τινὰ ἔχει δουλείαν· καὶ ὁ μὲν C δοῦλος, τῶν φύσει· σκυτοτόμος δ' οὐθείς, οὐδὲ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν. φανερὸν τοίνυν ὅτι τῆς τοιαύτης ἀρετῆς αἴτιον εἶναι δεῖ τῷ δούλῳ τὸν δεσπότην, ἀλλ' οὐ τὴν διδασκαλικὴν ἔχοντα τῶν ἔργων δεσποτικήν. διὸ λέγουσιν οὐ καλῶς οἱ λόγου τοὺς δούλους ἀποστεροῦντες, καὶ φάσκοντες ἐπιτάξει χρῆσθαι μόνον· νουθετητέον γὰρ μᾶλλον τοὺς δούλους ἢ τοὺς παῖ- D δας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον. περὶ δὲ γυναικὸς καὶ ἀνδρός, καὶ τέκνων καὶ πατρός, τῆς τε περὶ ἕκαστον αὐτῶν ἀρετῆς, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμιλίας, τί τὸ καλῶς καὶ μὴ καλῶς ἐστι, καὶ πῶς δεῖ τὸ μὲν εὖ διώκειν, τὸ δὲ κακῶς φεύγειν, ἐν τοῖς περὶ τὰς πολιτείας ἀναγκαῖον ἐπελθεῖν. ἐπεὶ γὰρ οἰκία μὲν πᾶσα μέρος πόλεως, ταῦτα δ' οἰκίας· E τὴν δὲ τοῦ μέρους πρὸς τὴν τοῦ ὅλου δεῖ βλέπειν ἀρετήν, ἀναγκαῖον πρὸς τὴν πολιτείαν βλέποντας παιδεύειν καὶ τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας· εἴπερ τι διαφέρει πρὸς τὸ τὴν πόλιν εἶναι σπουδαίαν, καὶ τοὺς παῖδας εἶναι σπουδαίους, καὶ τὰς γυναῖκας σπουδαίας. ἀναγκαῖον δὲ διαφέρειν. αἱ μὲν γὰρ γυναῖκες, ἥμισυ μέρος τῶν ἐλευθέρων· ἐκ δὲ τῶν παίδων οἱ κοινωνοὶ γίνονται τῆς πολιτείας. ὥστ', ἐπεὶ περὶ μὲν τού- F των διώρισται, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐν ἄλλοις λεκτέον, ἀφέντες ὡς τέλος ἔχοντας τοὺς νῦν λόγους, ἄλλην ἀρχὴν ποιησάμενοι λέγωμεν· καὶ πρῶτον ἐπισκεψώμεθα περὶ τῶν ἀποφηναμένων περὶ τῆς πολιτείας τῆς ἀρίστης.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Β.

Κεφάλαιον α.

Ἐπεὶ δὲ προαιρούμεθα θεωρῆσαι περὶ τῆς κοινωνίας τῆς πολιτικῆς, τίς κρατίστη πασῶν τοῖς δυναμένοις ζῆν ὅτι μάλιστα κατ' εὐχήν, δεῖ καὶ τὰς ἄλλας ἐπισκέψασθαι πολιτείας, αἷς τε χρῶνταί τινες τῶν πόλεων τῶν εὐνομεῖσθαι λεγομένων, κἂν εἴ τινες ἕτεραι τυγχάνωσιν ὑπό τινων εἰρημέναι καὶ δοκοῦσαι καλῶς ἔχειν, ἵνα τό τ' ὀρθῶς ἔχον ὀφθῇ καὶ τὸ χρήσιμον, ἔτι δὲ τὸ ζητεῖν τι παρ' αὐτὰς ἕτερον, μὴ δοκῇ πάντως εἶναι σοφίζεσθαι βουλομένων, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ καλῶς ἔχειν ταύτας τὰς νῦν ὑπαρχούσας, διὰ τοῦτο ταύτην δοκῶμεν ἐπιβαλέσθαι τὴν μέθοδον. ἀρχὴν δὲ πρῶτον ποιητέον, ἥπερ πέφυκεν ἀρχὴ ταύτης τῆς σκέψεως. ἀνάγκη γὰρ ἤτοι πάντας πάντων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας, ἢ μηδενός, ἢ τινῶν μέν, τινῶν δὲ μή. τὸ μὲν οὖν μηδενὸς κοινωνεῖν, φανερὸν ὡς ἀδύνατον· ἡ γὰρ πολιτεία κοινωνία τίς ἐστι, καὶ πρῶτον ἀνάγκη τοῦ τόπου κοινωνεῖν· ὁ μὲν γὰρ τόπος εἷς ὁ τῆς μιᾶς πόλεως, οἱ δὲ πολῖται κοινωνοὶ τῆς μιᾶς πόλεως. ἀλλὰ πότερον ὅσων ἐνδέχεται κοινωνῆσαι, πάντων βέλτιον κοινωνεῖν τὴν μέλλουσαν οἰκήσεσθαι πόλιν καλῶς, ἢ τινῶν μέν, τινῶν δ' οὒ βέλτιον; ἐνδέχεται γὰρ καὶ τέκνων, καὶ γυναικῶν, καὶ κτημάτων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας ἀλλήλοις, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Πλάτωνος. ἐκεῖ γὰρ ὁ Σωκράτης φησὶ δεῖν κοινὰ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας εἶναι, καὶ τὰς κτήσεις. τοῦτο δὴ πότερον ὡς νῦν οὕτω βέλτιον ἔχειν, ἢ κατὰ τὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ γεγραμμένον νόμον;

Κεφάλαιον β.

Ἔχει δὲ δυσχερείας ἄλλας τε πολλὰς τὸ πάντων εἶναι τὰς γυναῖκας κοινάς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν φησὶ δεῖν νενομοθετῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον ὁ Σωκράτης, οὐ φαίνεται συμβαῖνον ἐκ τῶν λόγων. ἔτι δὲ πρὸς τὸ τέλος ὅ φησι τῇ πόλει δεῖν ὑπάρχειν, ὡς μὲν εἴρηται νῦν, ἀδύνατον, πῶς δὲ δεῖ διελεῖν, οὐδὲν διώρισται. λέγω δὲ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν πᾶσαν ὡς ἄριστον ὂν ὅτι μάλιστα. λαμβάνει γὰρ ταύτην ὑπόθεσιν ὁ Σωκράτης. καίτοι φανερόν ἐστιν, ὡς προϊοῦσα

ARISTOTELIS Politicorum

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

VONIAM propoſuimus conſiderationem facere de ciuili ſocietate, quæ ſit optima omnium, B [illegible] qui poſſunt viuere maximè ad votum: oportet alias quoque conſiderare reſpublicas, quibus vtuntur ciuitates aliquæ earum, quæ bene legibus inſtitutæ videntur: & ſi aliquæ ſunt aliæ ab aliquibus ſcriptæ, quæ bene ſe habere videantur, vt recta inſtitutio vtilisque appareat. Nec putetur eſſe ad oſtentationem & ſuperfluitatem quærere aliud quippiam præter illas: ſed quia illæ non ſe be- C nè habent, ideo hunc [illegible] nobis eſſe ſuſceptum. Incipiendum eſt autem ab eo, quod eſt ſecundum naturam huius conſiderationis principium. Neceſſarium quidem eſt, aut omnia eſſe communia inter ciues, aut nulla, aut quædam. Enimuerò nulla eſſe communia, impoſſibile conſtat eſſe: cùm ciuitas ſit communio quædam. Ac primò neceſſe eſt locum eſſe communem: nam locus quidam particeps eſt vnius D ciuitatis: ciues autem ſocij vnius ciuitatis. Sed vtrum melius fuerit in bene inſtituenda republica, quæcunque recipere communionem poſſunt, ea omnia eſſe communia, an quædam communia eſſe, quædam non eſſe? Nam fieri poſſet vt filij, vt vxores, & res quæ poſſidentur, communes eſſent, quemadmodum in Platonis Republica: ibi enim Socrates inquit, oportere E communes eſſe filios, & mulieres, & facultates. Id verò vtrum præſtat ita fieri, vt nunc fit, vel ſecundum legem illam in republica ſcriptam?

CAPVT II.

Continet porrò & alias turbationes permultas iſta mulierum communio, & id, propter quod cenſuit legem hanc eſſe ferendam, non videtur conſequi ex F rationibus. Præterea ad finem, quem inquit oportere ciuitati exiſtere (vt nunc quidem dictum eſt) impoſſibile. Quomodo autem diſtinguere oporteat, nihil ab eo determinatum eſt. dico autem, vt quòd vna videlicet ſit ciuitas tota, vt unquam id ſit maximè optimum. ſuſcipit enim hanc ſuppoſitionem Socrates. Atqui conſtat, quòd ea ſi procedat, vt vna

fiat magis, ciuitas non erit. Est enim ciuitas multitudo quædam secundum naturam, quæ dum fit vna magis, domus erit ex ciuitate, & homo ex domo, vnam enim magis domum censemus esse quàm ciuitatem & hominem vnum quàm domum. quare etiam si posset quispiam hoc facere, tamen non esset faciendum, quia perimit ciuitatem. Nec solum ex multitudine hominum constat ciuitas: verùm etiam ex eorum multitudine, quia specie differunt. non fit enim ciuitas ex similibus. aliud enim ad bellum confœderatio quàm ciuitas. illa enim quantitate prodest, & si eadem sit specie, cùm auxilij gratia fiat, ceu si pondus magis attrahat. Differt autem & eo modo ciuitas à gente, quando per pagos diuisa non fit multitudo, sed quemadmodum Arcades. Ex quibus autem vnum fieri oportet, specie differunt. quapropter æquale repensum ciuitatem conseruat, vt in Ethicis dictum est prius. quoniam inter liberos & æquales necessarium est hoc esse. nam omnes simul magistratum gerere impossibile est, sed aut per annum, aut per aliam præfinitionem, & tempus. atque isto modo fit, vt omnes gerant magistratum, ceu si mutarentur sutores & fabri, nec semper iidem sutores ac fabri essent. Cum verò melius sit, ita se habere ea quæ sunt circa societatem ciuilem, manifestum est melius fore, si iidem semper magistratū gererent, modo id fieri posset. Sed in quibus hoc fieri nequit, propterea quòd omnes natura sunt pares, simul est iustum (siue bonum, siue prauum sit gerere magistratum) vt omnes huius muneris participes fiant, & in eo imitari vicissim æquales, cedendo munere alios aliis, vtpote qui ex principio sint æquales. nam alij regunt, alij reguntur in parte, tanquam si ipsi alij fiāt. eodem modo illorum qui regunt, alij alios gerunt magistratus. Patet igitur ex his, quòd non recipitur sic vnam aptam esse ciuitatem, ceu dicunt quidam: & quod maximum fore commodum ciuitatibus dicebatur, id interimit ciuitates. atqui singulorum bonum singula conseruat. Patet etiam alio modo, quòd quærere nimium vnire ciuitatem, non est melius. Domus enim magis sufficiens est, quàm homo vnus: ciuitas autem quàm domus. & vult quidem tum esse ciuitas cùm habet sufficientiam multorum societas. Si igitur magis expetendum est, quod magis sufficientiam habet, certè & minus vnum, eo quod est magis, expetibilius est.

[illegible]

Κεφάλαιον γ.

Ἀλλὰ μὴν οὐδ᾽ εἰ τοῦτο ἄριστόν ἐστι τὸ μίαν ὅτι μάλιστ᾽ εἶναι τὴν κοινωνίαν, οὐδὲ τοῦτ᾽ ἀποδείκνυσθαι φαίνεται κατὰ τὸν λόγον, ἐὰν πάντες ἅμα λέγωσι τὸ ἐμὸν καὶ τὸ μὴ ἐμόν. τοῦτο γὰρ οἴεται ὁ Σωκράτης σημεῖον εἶναι τοῦ τὴν πόλιν τελέως εἶναι μίαν. τὸ γὰρ Πάντες, διττόν. εἰ μὲν οὖν ὡς ἕκαστος, τάχ᾽ ἂν εἴη μᾶλλον, ὃ βούλεται ποιεῖν ὁ Σωκράτης· ἕκαστος γὰρ υἱὸν ἑαυτοῦ φήσει τὸν αὐτόν, καὶ γυναῖκα δὴ τὴν αὐτήν, καὶ περὶ τῆς οὐσίας, καὶ περὶ ἑκάστου δὴ τῶν συμβαινόντων ὡσαύτως. νῦν δ᾽ οὐχ οὕτω φήσουσιν οἱ κοιναῖς χρώμενοι ταῖς γυναιξὶ καὶ τοῖς τέκνοις· ἀλλὰ πάντες μέν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ᾽ αὐτῶν. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν οὐσίαν πάντες μέν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ᾽ αὐτῶν. ὅτι μὲν τοίνυν παραλογισμός τίς ἐστι τὸ λέγειν πάντας, φανερόν. τὸ γὰρ Πάντες καὶ ἀμφότερα, καὶ περιττὰ καὶ ἄρτια, διὰ τὸ διττόν, καὶ ἐν τοῖς λόγοις ἐριστικοὺς ποιεῖ συλλογισμούς· διὸ ἐστὶ τὸ πάντας τὸ αὐτὸ λέγειν, ὡδὶ μὲν καλόν, ἀλλ᾽ οὐ δυνατόν, ὡδὶ δ᾽ οὐδὲν ὁμονοητικόν. πρὸς δὲ τούτοις, ἑτέραν ἔχει βλάβην τὸ λεγόμενον. ἥκιστα γὰρ ἐπιμελείας τυγχάνει τὸ πλείστων κοινόν· τῶν γὰρ ἰδίων μάλιστα φροντίζουσι, τῶν δὲ κοινῶν ἧττον, ἢ ὅσον ἑκάστῳ ἐπιβάλλει. πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις ὡς ἑτέρου φροντίζοντος, ὀλιγωροῦσι μᾶλλον, ὥσπερ ἐν ταῖς οἰκετικαῖς διακονίαις οἱ πολλοὶ θεράποντες ἐνίοτε χεῖρον ὑπηρετοῦσι τῶν ἐλαττόνων. γίνονται δ᾽ ἑκάστῳ χίλιοι τῶν πολιτῶν υἱοί, καὶ οὗτοι οὐχ ὡς ἑκάστου, ἀλλὰ τοῦ τυχόντος ὁ τυχὼν ὁμοίως ἐστὶν υἱός· ὥστε πάντες ὁμοίως ὀλιγωρήσουσιν. ἔτι οὕτως ἕκαστος ἐμὸς λέγει τὸν εὖ πράττοντα τῶν πολιτῶν ἢ κακῶς, ὁπόστος τυγχάνει τὸν ἀριθμὸν ὤν, οἷον ἐμὸς, ἢ τοῦ δεῖνος, τοῦτον τὸν τρόπον λέγων καθ᾽ ἕκαστον τῶν χιλίων, ἢ ὅσων ἡ πόλις ἐστί, καὶ τοῦτο διστάζων. ἄδηλον γὰρ ᾧ συνέβη γενέσθαι τέκνον, καὶ σωθῆναι γενόμενον. καίτοι πότερον οὕτω κρεῖττον τὸ ἐμὸν λέγειν ἕκαστον, τὸ αὐτὸ μὲν προσαγορεύοντας δισχιλίων καὶ μυρίων, ἢ μᾶλλον ὡς νῦν ἐν ταῖς πόλεσι τὸ ἐμὸν λέγουσιν; ὁ μὲν γὰρ υἱὸν αὐτοῦ, ὁ δὲ ἀδελφὸν αὐτοῦ προσαγορεύει τὸν αὐτόν, ὁ δὲ ἀνεψιόν, ἢ κατ᾽ ἄλλην τινὰ συγγένειαν, ἢ πρὸς αἵματος, ἢ κατ᾽ οἰκειότητα καὶ κηδείαν αὐτοῦ πρῶτον, ἢ τῶν αὐτοῦ. πρὸς δὲ τούτοις, ἕτερον φράτορα, ἢ φυλέτην. κρεῖττον γὰρ ἴδιον ἀνεψιὸν εἶναι, ἢ τὸν τρόπον τοῦτον υἱόν.

CAPVT III.

A Enimuero nec si optimum sit, unam quàm maximè esse ciuitatem, tamen id demonstrare non videtur ex sermone si omnes simul dicant meum, & non meum hoc enim Socrates putat signum esse ciuitatis perfectè unæ. At enim verbum Omnes, duplex est. si igitur tanquam singuli, fortasse esset magis, quod efficere vult Socrates. singuli enim eundem filium suum dicerent, & mulierem eandem, B & de facultatibus, & de quibusuis aliis alia eodem modo. Nunc autem non ita dicunt, qui communibus utuntur mulieribus & filiis. sed omnes quidem, at non ut singuli ipsorum, eodémque modo de facultatibus omnes quidem, sed non ut singuli eorum. Quod igitur aberratio quædam sit in verbo Omnes, manifestum est. nam & utraque, & imparia, & paria dicit propter duplicitatem, & in sermonibus potissimum litigiosos facit syllogismos. quare C hoc ipsum, Omnes idem dicere, uno quidē modo bonum est, sed nequaquam possibile: illo autem modo nihil consentaneum. Habet præterea quod dicitur, nocumentum aliud. quod enim multorum commune est, in eo minima adhibetur diligentia. nam de propriis maximè curant homines de communibus autem minus quàm quantum singulis competit, tãquam enim alio curante, ab aliis negliguntur, quemadmodum in seruilibus ministeriis, famulantes D multi interdum deterius inseruiũt, quàm pauci. Fiunt autem unicuique ciuium mille filii, & hi non ut singulorum, sed ut cuiusuis quiuis similiter est filius quare omnes similiter negligent. Præterea isto modo singuli dicunt bene agentem aut male, quotcunque contingat numero. puta, meus est aut illius, hoc modo dicens de singulis ex mille, vel ex, quot ciuitas sit, & hoc dubitans. nam incertum est cui contigerit genuisse filium, & saluum esse E genitum. At qui verum præstat sic dicere suum, ita vocantes unumquemque duorum millium & decem millium: an magis ut nunc in ciuitatibus suum vocant, hic quidem filium suum, ille fratrem suum, ille nepotē suum, aut per aliam quandam coniunctionem & ex consanguinitate, vel familiaritate, & affinitate sui primũ, vel suorum. & præterea alterum sodalem, alterum contribulem? præstat enim esse F proprium nepotē, quàm illo modo filium.

Quinimò nec vitari quidem potest, quin agnoscantur à quibusdam fratres & filij & patres & matres, nam per similitudines natorum ad parentes, necessarium est vt fidem recipiant de sese inuicem. Quod tradunt scriptores quidam populis superioris Libyæ euenire. Habere enim mulieres communes, filios tamen partiri inter se secundum similitudines. Sunt enim mulieres quædam, & animalia vt equæ & boues, quorũ ea natura est, vt similes genitoribus edant fœtus, vt equa illa apud Pharsalum, Iusta nuncupata.

[illegible]

CAPVT IIII.

ET præterea huiusmodi molestias non facilè erit vitari ab iis qui eam statuunt communitatem: puta, plagas & neces partim voluntarias, partim inuoluntarias & rixas, & iurgia, quæ nefas est committere aduersus parentes & propinquos, magis quàm aduersus extraneos. Sed frequentius illa euenire necesse est vbi ignorant quàm vbi sciunt & ea si contingant, à scientibus expiari debito modo possunt, ab ignorantibus verò non possunt. Illud etiam absurdum, quod qui filios communes fecerunt, coire solum amantes vetuerunt, amare verò non vetuerunt, nec alios vsus, quos esse patri ad filios, & fratri ad fratrem, omnium deformissimum est, cum & amare solum. Absurdum etiam non aliam ob causam coitionem illorum vetuisse, nisi quia nimia voluptas inde sit prouentura: sed quia pater sit, aut filius aut fratres ob eam rem nihil putare referre. Videtur autem magis prodesse, vt agricolis communes sint mulieres & filij, quàm custodibus: minus enim erit amicitiæ, si communes sint nati & mulieres. Enimuerò tales sint quibus imperantur, oportet, quo ipsi pareant imperio, nec res nouas in ciuitate moliantur. Penitus autem contrarium eueniat necessarium est ex huiusmodi lege, quàm ea quorum causa optimas leges esse oportet, & quàm id cuius gratia Socrates censet ita instituendum de natis & mulieribus. Amicitiam enim putamus maximum esse bonum ciuitatibus: nam sic minime seditionibus agitabuntur. Et vnam esse ciuitatem laudat maximè Socrates: quod & videtur, & ipse inquit esse amicitiæ opus, vt in amatoriis sermonibus scimus dicentem

Κεφάλαιον δ.

[illegible]

τὸν Ἀριστοφάνην, ὡς τῶν ἐρώντων διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν ἐπιθυμούντων συμφῦναι, καὶ γενέσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀνάγκη ἀμφοτέρους ἐφθάρθαι, ἢ τὸν ἕνα· ἐν δὲ τῇ πόλει τὴν φιλίαν ἀναγκαῖον ὑδαρῆ γίνεσθαι διὰ τὴν κοινωνίαν τὴν τοιαύτην, καὶ ἥκιστα λέγειν τὸν ἐμὸν ἢ υἱὸν πατέρα, ἢ πατέρα υἱόν. ὥσπερ γὰρ μικρὸν γλυκὺ εἰς πολὺ ὕδωρ μιχθὲν ἀναίσθητον ποιεῖ τὴν κρᾶσιν, οὕτω συμβαίνει καὶ τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων, διαφροντίζειν ἥκιστα ἀναγκαῖον ὂν, ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ τοιαύτῃ, ἢ πατέρα ὡς υἱῶν, ἢ υἱὸν ὡς πατρός, ἢ ὡς ἀδελφοὺς ἀλλήλων. δύο γάρ ἐστιν ἃ μάλιστα ποιεῖ κήδεσθαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ φιλεῖν, τό τε ἴδιον, καὶ τὸ ἀγαπητόν. ὧν οὐδέτερον οἷόν τε ὑπάρχειν τοῖς οὕτω πολιτευομένοις, ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τοῦ μεταφέρειν τὰ γινόμενα τέκνα, τὰ μὲν ἐκ τῶν γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν εἰς τοὺς φύλακας, τὰ δ' ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους, πολλὴν ἔχει ταραχήν, τίνα ἔσται τρόπον· καὶ γινώσκειν ἀναγκαῖον τοὺς διδόντας καὶ μεταφέροντας τίσι τίνας διδόασιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ πάλαι λεχθέντα μᾶλλον ἐπὶ τούτων ἀναγκαῖον συμβαίνειν, οἷον αἰκίας, ἔρωτας, φόνους. οὐ γὰρ ἔτι προσαγορεύουσιν ἀδελφούς, καὶ τέκνα, καὶ πατέρας, καὶ μητέρας, οἱ δοθέντες εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας τοὺς φύλακας, καὶ πάλιν οἱ παρὰ τοῖς φύλαξιν εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας, ὥστ' εὐλαβεῖσθαι τῶν τοιούτων τι πράττειν διὰ τὴν συγγένειαν. περὶ μὲν οὖν τῆς περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας κοινωνίας διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον ε.

Ἐχόμενον δὲ τούτων ἐστὶ σκέψασθαι περὶ τῆς κτήσεως, τίνα τρόπον δεῖ κατασκευάζεσθαι τοῖς μέλλουσι πολιτεύεσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν, πότερον κοινὴν ἢ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν κτῆσιν. τοῦτο δ' ἄν τις καὶ χωρὶς σκέψαιτο ἀπὸ τῶν περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας νενομοθετημένων· λέγω δὲ τὰ περὶ τὴν κτῆσιν. πότερον κἂν ᾖ ἐκεῖνα χωρίς, καθ' ὃν νῦν τρόπον ἔχει πᾶσι, τάς τε κτήσεις κοινὰς εἶναι βέλτιον καὶ τὰς χρήσεις, οἷον τὰ μὲν γήπεδα χωρίς, τοὺς δὲ καρποὺς εἰς τὸ κοινὸν φέροντας ἀναλίσκειν· ὅπερ ἔνια ποιεῖ τῶν ἐθνῶν· ἢ τοὐναντίον, τὴν μὲν γῆν κοινὴν εἶναι καὶ γεωργεῖν κοινῇ, τοὺς δὲ καρποὺς διαιρεῖσθαι πρὸς τὰς ἰδίας χρήσεις· λέγονται δέ τινες καὶ τοῦτον τὸν τρόπον κοινωνεῖν τῶν βαρβάρων· ἢ καὶ τὰ γήπεδα

A Aristophanem, propter eximiam amantium cupiditatem, applicari simul, & ex duobus fieri vnum. hic ergo necessarium est ambos corruptos esse, vel vnum. At in ciuitatibus necesse est amicitiam infirmam fluxamque fieri propter huiusmodi communitatem & minime dicere suum, aut filium patrem, aut patrem filium. Vt enim parum mellis multa in aqua dilutum insensibilem facit mistionem: sic accidit communitatem istam nequaquam necessariam in B tali republica: a nominibus existimantibus vel patrem vt filij, vel filium vt patris, vel fratres inuicem eiusdem profecto beneuolentiam esse. Duo enim sunt, quæ faciunt homines curam habere & amare: proprium scilicet & dilectio. quorum neutrum fieri necesse est in huiusmodi republica. Insuper translatio illa natorum ex agricolis, & artificibus in custodes, & ex his in illos, magna C continet difficultatem, quemadmodum tandem fiet: & cognoscant necesse est dantes & transferentes, quibus quos dederint. Præterea & superius dicta magis in his necessarium est euenire, puta rixas & plagas, & amores, & cædes. namque non amplius appellant custodes fratres & filios, & patres & matres, qui alijs ciuibus dantur: & rursus qui ex custodibus, alijs ciuibus, vt tale caueant aliquid perpetrare propter con-D sanguinitatem. De communitate igitur natorum & mulierum determinatum sit in hunc modum.

CAPVT V.

His consequens est de rebus quæ possidentur considerare, quomodo sit constituendum illis, qui in optima republica versari debeant: vtrum communes esse debeant, vel non communes. Hoc E seorsum determinandum est, nec simul cum his quæ de natis & mulieribus constituuntur. Dico autem circa res, vtrum & si sint nati mulieresque separatim, quemadmodum nunc sunt omnibus, præstet tamen res esse communes & vsus, puta, vtrum præstet fundos proprios esse, fructus verò in commune conferre: quod apud F quasdam fit gentes, vel contrà solum quidem commune esse, & communiter coli, fructus autem partiri in proprios vsus: quod etiam facere dicuntur quidam Barbarorum, vel &

Quinimò nec vitari quidem potest, quin agnoscantur à quibusdam fratres & filij & patres & matres: nam per similitudines natorum ad parentes, necessarium est vt fidem recipiant de sese mutuam. Quod ita sunt scriptores quidam populi superioris Libyæ euenire. Habere enim mulieres communes, filios tamen partiri inter se secundum similitudine. Sunt etiam mulieres quædam, & animalia seu equi & boues, quorum ea natura est, vt simillimos genitoribus edant fœtus, vt equa illa apud Pharsalum, Iusta nuncupata.

CAPVT IIII.

ET præterea huiusmodi molestias non facilè erit vitari ab iis qui eam statuunt communitatem: puta, plagas & neces partim voluntarias, partim inuoluntarias, & rixas & iurgia, quæ nefas est committere aduersus parentes & propinquos, magis quàm aduersus extraneos. Sed frequentius illa euenire necesse est, vbi ignorant quàm vbi sciunt: & ea si contingunt, à scientibus expiari debito modo possunt, ab ignorantibus verò non possunt. Illud etiam absurdum, quod qui filios communes fecerunt, coire solum amantes vetuerunt, amare verò non vetuerunt: nec alios vsus, quos esse patri ad filios, & fratri ad fratrem, omnium deformissimum est, cùm & amare solum. Absurdum etiam non aliam ob caussam coitionem illorum vetuisse, nisi quia nimia voluptas inde sit prouentura: sed quia pater ille, aut filius aut fratres ob eam rem nihil putare referre. Videtur autem magis prodesse, vt agricolis communes sint mulieres & filij, quàm custodibus: minus enim erit amicitiæ, si communes sint nati & mulieres. Eos nimirum verò tales sint quibus imperatur, oportet, quo ipsi pareant imperio, nec res nouas in ciuitate moliantur. Penitus autem contrarium eueniat necessarium est ex huiusmodi lege, quàm ea quorum caussa optimas leges esse oportet, & quàm id cuius gratia Socrates censet ita instituendum de natis & mulieribus. Amicitiam enim putamus maximum esse bonum ciuitatibus: nam sic minime seditionibus agitabuntur. Et vnam esse ciuitatem laudat maxime Socrates: quod & videtur, & ipse inquit esse amicitiæ opus, vt in amatoriis sermonibus scimus dicentem

A ἔτι δὲ οὐδὲ διαφυγεῖν δυνατὸν, τὸ μή τινας ὑπολαμβάνειν ἑαυτῶν ἀδελφούς τε, καὶ παῖδας, καὶ πατέρας καὶ μητέρας. κατὰ γὰρ τὰς ὁμοιότητας αἳ γίνονται τοῖς τέκνοις πρὸς τοὺς γεννήσαντας, ἀναγκαῖον λαμβάνειν περὶ ἀλλήλων τὰς πίστεις. ὅπερ φασὶ καὶ συμβαίνειν τινὲς τῶν τὰς τῆς γῆς περιόδους πραγματευομένων. εἶναι γάρ τισι τῶν ἄνω Λιβύων κοινὰς τὰς γυναῖκας. B τὰ μέντοι γενόμενα τέκνα διαιρεῖσθαι κατὰ τὰς ὁμοιότητας. εἰσὶ δέ τινες καὶ γυναῖκες καὶ τῶν ἄλλων ζῴων, οἷον ἵπποι καὶ βόες, αἳ σφόδρα πεφύκασιν ὅμοια ἀποδιδόναι τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν, ὥσπερ ἡ ἐν Φαρσάλῳ κληθεῖσα Δικαία ἵππος.

Κεφάλαιον δ.

Ἔτι δὲ καὶ τὰς τοιαύτας δυσχερείας οὐ ῥᾴδιον εὐλαβηθῆναι τοῖς ταύτην κατασκευάζουσι C τὴν κοινωνίαν, οἷον αἰκίας, καὶ φόνους, τοὺς μὲν ἀκουσίους, τοὺς δὲ ἑκουσίους, καὶ μάχας, καὶ λοιδορίας· ὧν οὐδὲν ὅσιόν ἐστι γίνεσθαι πρὸς πατέρας καὶ μητέρας, καὶ τοὺς μὴ πόρρω τῆς συγγενείας ὄντας, ὥσπερ πρὸς τοὺς ἄπωθεν. ἀλλὰ καὶ πλεῖον συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἀγνοούντων ἢ γνωριζόντων, D καὶ γενομένων, τῶν μὲν γνωριζόντων ἐνδέχεται τὰς νομιζομένας γίνεσθαι λύσεις, τῶν δὲ μηδεμίαν. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ κοινοὺς ποιήσαντα τοὺς υἱοὺς, τὸ συνεῖναι μόνον ἀφελεῖν τῶν ἐρώντων, τὸ δ᾽ ἐρᾶν μὴ κωλῦσαι, μηδὲ τὰς χρήσεις τὰς ἄλλας, ἃς πατρὶ πρὸς υἱὸν εἶναι πάντων ἐστὶν ἀπρεπέστατον, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφόν. ἐπεὶ καὶ τὸ ἐρᾶν μό- E νον. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τὴν συνουσίαν ἀφελεῖν, δι᾽ ἄλλην μὲν αἰτίαν μηδεμίαν, ὡς λίαν δὲ ἰσχυρᾶς τῆς ἡδονῆς γινομένης· ὅτι δ᾽ ὁ μὲν πατὴρ ἢ υἱὸς, οἱ δ᾽ ἀδελφοὶ ἀλλήλων, μηθὲν οἴεσθαι διαφέρειν. ἔοικε δὲ μᾶλλον τοῖς γεωργοῖς εἶναι χρήσιμον τὸ κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας, καὶ τοὺς παῖδας, ἢ τοῖς φύλαξιν. ἧττον γὰρ ἔσται φιλία, κοινῶν ὄντων τῶν τέκνων καὶ τῶν F γυναικῶν. δεῖ δὲ τοιούτους εἶναι τοὺς ἀρχομένους πρὸς τὸ πειθαρχεῖν, καὶ μὴ νεωτερίζειν. ὅλως δὲ συμβαίνειν ἀνάγκη τἀναντία διὰ τὸν τοιοῦτον νόμον, ὧν προσήκει τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους αἰτίους γίνεσθαι, καὶ δι᾽ ἣν αἰτίαν ὁ Σωκράτης οὕτως οἴεται δεῖν τάττειν τὰ περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας. φιλίαν τε γὰρ οἰόμεθα μέγιστον εἶναι τῶν ἀγαθῶν ταῖς πόλεσιν· οὕτω γὰρ ἂν ἥκιστα στασιάζοιεν. καὶ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν ἐπαινεῖ μάλισθ᾽ ὁ Σωκράτης· ὃ καὶ δοκεῖ κἀκεῖνος εἶναί φησι, τῆς φιλίας ἔργον, καθάπερ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς λόγοις ἴσμεν λέγοντα

τὸν Ἀρι-

A τὸν Ἀριστοφάνην, ὡς τῶν ἐρώντων διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν ἐπιθυμούντων συμφῦναι, καὶ γενέσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀνάγκη ἀμφοτέρους ἐφθάρθαι, ἢ τὸν ἕνα· ἐν δὲ τῇ πόλει τὴν φιλίαν ἀναγκαῖον ὑδαρῆ γίνεσθαι διὰ τὴν κοινωνίαν τὴν τοιαύτην, καὶ ἥκιστα λέγειν τὸν ἐμὸν ἢ υἱὸν πατέρα, ἢ πατέρα υἱόν. ὥσπερ γὰρ μικρὸν γλυκὺ εἰς πολὺ ὕδωρ μιχθὲν, ἀναίσθητον ποιεῖ τὴν κρᾶσιν, οὕτω συμβαίνει B καὶ τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων, διαφροντίζειν ἥκιστα ἀναγκαῖον ὂν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ τοιαύτῃ, ἢ πατέρα ὡς υἱῶν, ἢ υἱὸν ὡς πατρὸς, ἢ ὡς ἀδελφοὺς ἀλλήλων. δύο γάρ ἐστιν ἃ μάλιστα ποιεῖ κήδεσθαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ φιλεῖν, τό τε ἴδιον, καὶ τὸ ἀγαπητόν. ὧν οὐδέτερον οἷόν τε C ὑπάρχειν τοῖς οὕτω πολιτευομένοις, ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τὸ μεταφέρειν τὰ γινόμενα τέκνα, τὰ μὲν ἐκ τῶν γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν εἰς τοὺς φύλακας, τὰ δ' ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους, πολλὴν ἔχει ταραχὴν, τίνα ἔσται τρόπον· καὶ γινώσκειν ἀναγκαῖον τοὺς διδόντας καὶ μεταφέροντας τίσι τίνας διδόασιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ πάλαι λεχθέντα μᾶλλον ἐπὶ τούτων ἀναγκαῖον συμβαίνειν, οἷον αἰκίας, ἔρωτας, φόνους. D οὐ γὰρ ἔτι προσαγορεύσουσιν ἀδελφοὺς, καὶ τέκνα, καὶ πατέρας, καὶ μητέρας, οἱ τοῖς ἄλλοις πολίταις δοθέντες, τοὺς φύλακας, καὶ πάλιν οἱ παρὰ τοῖς φύλαξι τοὺς ἄλλους πολίτας, ὥστ' εὐλαβεῖσθαι τῶν τοιούτων τι διὰ τὴν συγγένειαν. περὶ μὲν οὖν τῆς περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας κοινωνίας διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον ε.

E Ἐχόμενον δὲ τούτων ἐστὶν ἐπισκέψασθαι περὶ τῆς κτήσεως, τίνα τρόπον δεῖ κατασκευάζεσθαι τοῖς μέλλουσι πολιτεύεσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν, πότερον κοινὴν ἢ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν κτῆσιν. τοῦτο δ' ἄν τις καὶ χωρὶς σκέψαιτο ἀπὸ τῶν περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας νενομοθετημένων· λέγω δὲ τὰ F περὶ τὴν κτῆσιν. πότερον κἂν ᾖ ἐκεῖνα χωρὶς, καθ' ὃν νῦν τρόπον ἔχει πᾶσι, τάς τε κτήσεις κοινὰς εἶναι βέλτιον, καὶ τὰς χρήσεις; οἷον τὰ μὲν γήπεδα χωρὶς, τοὺς δὲ καρποὺς εἰς τὸ κοινὸν φέροντας ἀναλίσκειν· ὅπερ ἔνια ποιεῖ τῶν ἐθνῶν· ἢ τοὐναντίον, τὴν μὲν γῆν κοινὴν εἶναι καὶ γεωργεῖν κοινῇ, τοὺς δὲ καρποὺς διαιρεῖσθαι πρὸς τὰς ἰδίας χρήσεις· λέγονται δέ τινες καὶ τοῦτον τὸν τρόπον κοινωνεῖν τῶν βαρβάρων· ἢ καὶ τὰ γήπεδα

A Aristophanem, propter eximiam amantium cupiditatem, applicari simul, & ex duobus fieri vnum. hic ergo necessarium est ambos corruptos esse, vel vnum. At in ciuitatibus necesse est amicitiam infirmam fluxámque fieri propter huiusmodi communicationem, & minimè dicere suum, aut filium patrem, aut patrem filium. Vt enim parum mellis multa in aqua dilutum insensibilem facit mixtionem: sic accidit communitatem illam quamquam necessariam in B tali republica, minime ratus existimantibus vel patrem vt filium, vel natum vt patrem, vel fratres mutuo eandem profecto beneuolentiam efferre. Duo enim sunt, quæ faciunt homines curam habere & amare: proprium scilicet, & affectio: quorum neutrum fit necesse est in huiusmodi republica. Insuper translatio illa natorum ex agricolis, & artificibus in custodes, & ex his in illos, magnam C continet difficultatem, quemadmodum tandem fiet: & cognoscere necesse est dantes & transferentes, quibus quos dederint. Præterea & superius dicta magis in his necessarium est euenire, puta rixas & plagas, & amores, & cædes. nam non amplius appellant custodes fratres & filios, & patres & matres, qui aliis ciuibus dedantur: & rursus qui ex custodibus aliis ciuibus, vt caueant aliquid perpetrare propter con-D sanguinitatem. De communitate igitur natorum & mulierum determinatum sit in hunc modum.

CAPVT V.

His consequens est de rebus quæ possidentur, considerare, quomodo sit constituendum illis, qui in optima republica versari debeant: vtrum communes esse debeant, vel non communes. Hoc E seorsum determinandum est, nec simul cum his quæ de natis & mulieribus constituuntur. Dico autem circa res, vtrum & si sint nati mulieresque separatim, quemadmodum nunc sunt omnibus, præstet tamen res esse communes & vsus, puta, vtrum præstet fundos proprios esse, fructus verò in commune conferre: quod apud F quasdam fit gentes, vel contrà, solum quidem commune esse, & communiter coli, fructus autem partiri in proprios vsus: quod etiam facere dicuntur quidam Barbarorum, vel &

Quinimò nec vitari quidem potest, quin agnoscantur à quibusdam fratres & filij & patres & matres: nam per similitudines natorum ad parentes, necessarium est ut fidem recipiant de sese inuicem. Quod ita sunt scriptores quidam populi superioris Libyæ euenire. Habere enim mulieres communes, filios tamen partiri inter se secundum similitudines. Sunt enim mulieres quædam, & animalia seu equi & boues, quorū ea natura est, ut simillimos genitoribus edant fœtus, ut equa illa apud Pharsaliam, Iusta nuncupata.

CAPVT IIII.

ET præterea huiusmodi molestias non facilè erit vitari ab iis qui eam statuunt communitatem: puta, plagas & neces partim voluntarias, partim inuoluntarias, & rixas & iurgia, quæ nefas est committere aduersus parentes & propinquos, magis quàm aduersus extraneos. Sed frequentius illa euenire necesse est, ubi ignorant quàm ubi sciunt: & ea si contingant, à scientibus expiari debito modo possunt, ab ignorantibus verò non possunt. Illud etiam absurdum, quod qui filios communes fecerunt, coitu solum amantes vetuerunt, amare verò non vetuerunt: nec alios usus, quos esse patri ad filios, & fratri ad fratrem, omnium deformissimum est, cùm & amare solum. Absurdum etiam non aliam ob causam coitionem illorum vetuisse, nisi quia nimia voluptas inde sit prouentura: sed quia pater sit, aut filius, aut fratres ob eam rem nihil putare referre. Videtur autem magis prodesse, ut agricolis communes sint mulieres & filij, quàm custodibus: minus enim erit amicitia, si communes sint nati & mulieres. Atqui verò tales sint quibus imperatur, oportet, quò ipsi pareant imperio, nec res nouas in ciuitate moliantur. Penitus autem contrarium euenire necessarium est ex huiusmodi lege, quàm ea quorum causa optimas leges esse oportet, & quamobrem cuius gratia Socrates censet ita instituendum de natis & mulieribus. Amicitiam enim putamus maximum esse bonum ciuitatibus: nam sic minime seditionibus agitabuntur. Et vnam esse ciuitatem laudat maximè Socrates: quod & videtur, & ipse inquit esse amicitiæ opus, ut in amatoriis sermonibus scimus dicentem

ἢ μή· ἀλλ' οὐδὲ διαφυγεῖν δυνατὸν, τὸ μή τινας ὑπολαμβάνειν αὐτῶν ἀδελφούς τε καὶ παῖδας, καὶ πατέρας καὶ μητέρας. κατὰ γὰρ τὰς ὁμοιότητας αἳ γίνονται τοῖς τέκνοις πρὸς τοὺς γεννήσαντας, ἀναγκαῖον λαμβάνειν περὶ ἀλλήλων τὰς πίστεις. ὅπερ φασὶ καὶ συμβαίνειν τινὲς τῶν τὰς τῆς γῆς περιόδους πραγματευομένων. εἶναι γάρ τισι τῶν ἄνω Λιβύων κοινὰς τὰς γυναῖκας· τὰ μέντοι γενόμενα τέκνα διαιρεῖσθαι κατὰ τὰς ὁμοιότητας. εἰσὶ δέ τινες καὶ γυναῖκες καὶ τῶν ἄλλων ζῴων, οἷον ἵπποι καὶ βόες, αἳ σφόδρα πεφύκασιν ὅμοια ἀποδιδόναι τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν, ὥσπερ ἡ ἐν Φαρσάλῳ κληθεῖσα Δικαία ἵππος.

Κεφ. δ.

Ἔτι δὲ καὶ τὰς τοιαύτας δυσχερείας οὐ ῥᾴδιον εὐλαβηθῆναι τοῖς ταύτην κατασκευάζουσι τὴν κοινωνίαν, οἷον αἰκίας, καὶ φόνους, τοὺς μὲν ἀκουσίους, τοὺς δὲ ἑκουσίους, καὶ μάχας, καὶ λοιδορίας· ὧν οὐδὲν ὅσιόν ἐστι γίνεσθαι πρὸς πατέρας καὶ μητέρας, καὶ τοὺς μὴ πόρρω τῆς συγγενείας ὄντας, ὥσπερ πρὸς τοὺς ἄπωθεν· ἀλλὰ καὶ πλεῖον συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἀγνοούντων ἢ γνωριζόντων, καὶ γενομένων, τῶν μὲν γνωριζόντων ἐνδέχεται τὰς νομιζομένας γίνεσθαι λύσεις, τῶν δὲ μηδεμίαν. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ κοινοὺς ποιήσαντα τοὺς υἱοὺς, τὸ συνεῖναι μόνον ἀφελεῖν τῶν ἐρώντων, τὸ δ' ἐρᾶν μὴ κωλῦσαι, μηδὲ τὰς χρήσεις τὰς ἄλλας, ἃς πατρὶ πρὸς υἱὸν εἶναι πάντων ἐστὶν ἀπρεπέστατον, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφόν· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐρᾶν μόνον. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τὴν συνουσίαν ἀφελεῖν, δι' ἄλλην μὲν αἰτίαν μηδεμίαν, ὡς λίαν δ' ἰσχυρᾶς τῆς ἡδονῆς γινομένης· ὅτι δ' ὁ μὲν πατὴρ ἢ υἱός, οἱ δ' ἀδελφοὶ ἀλλήλων, μηδὲν οἴεσθαι διαφέρειν. ἔοικε δὲ μᾶλλον τοῖς γεωργοῖς εἶναι χρήσιμον τὸ κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας, ἢ τοῖς φύλαξιν· ἧττον γὰρ ἔσται φιλία, κοινῶν ὄντων τῶν τέκνων καὶ τῶν γυναικῶν. δεῖ δὲ τοιούτους εἶναι τοὺς ἀρχομένους πρὸς τὸ πειθαρχεῖν, καὶ μὴ νεωτερίζειν. ὅλως δὲ συμβαίνειν ἀνάγκη τἀναντία διὰ τὸν τοιοῦτον νόμον, ὧν προσήκει τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους αἰτίους γίνεσθαι, καὶ δι' ἣν αἰτίαν ὁ Σωκράτης οὕτως οἴεται δεῖν τάττειν τὰ περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας. φιλίαν τε γὰρ οἰόμεθα μέγιστον εἶναι τῶν ἀγαθῶν ταῖς πόλεσιν· οὕτω γὰρ ἂν ἥκιστα στασιάζοιεν· καὶ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν ἐπαινεῖ μάλισθ' ὁ Σωκράτης· ὃ καὶ δοκεῖ, κἀκεῖνός φησιν εἶναι τῆς φιλίας ἔργον, καθάπερ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς λόγοις ἴσμεν λέγοντα τὸν Ἀρι-

τὸν Ἀριστοφάνην, ὡς τῶν ἐρώντων διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν ἐπιθυμούντων συμφῦναι, καὶ γενέσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀνάγκη ἀμφοτέρους ἐφθάρθαι, ἢ τὸν ἕνα· ἐν δὲ τῇ πόλει τὴν φιλίαν ἀναγκαῖον ὑδαρῆ γίνεσθαι διὰ τὴν κοινωνίαν τὴν τοιαύτην, καὶ ἥκιστα λέγειν τὸν ἐμὸν ἢ υἱὸν πατέρα, ἢ πατέρα υἱόν. ὥσπερ γὰρ μικρὸν γλυκὺ εἰς πολὺ ὕδωρ μιχθὲν, ἀναίσθητον ποιεῖ τὴν κρᾶσιν, οὕτω συμβαίνει καὶ τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων. διαφροντίζειν, ἥκιστα ἀναγκαῖον ὂν, ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ τοιαύτῃ, ἢ πατέρα ὡς υἱῶν, ἢ υἱὸν ὡς πατρὸς, ἢ ὡς ἀδελφοὺς ἀλλήλων. δύο γάρ ἐστιν ἃ μάλιστα ποιεῖ κήδεσθαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ φιλεῖν, τό τε ἴδιον, καὶ τὸ ἀγαπητόν. ὧν οὐδέτερον οἷόν τε ὑπάρχειν τοῖς οὕτω πολιτευομένοις, ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τοῦ μεταφέρειν τὰ γινόμενα τέκνα, τὰ μὲν ἐκ τῶν γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν εἰς τοὺς φύλακας, τὰ δ᾽ ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους, πολλὴν ἔχει ταραχὴν, τίνα ἔσται τρόπον· καὶ γινώσκειν ἀναγκαῖον τοὺς διδόντας καὶ μεταφέροντας τίσι τίνας διδόασιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ πάλαι λεχθέντα μᾶλλον ἐπὶ τούτων ἀναγκαῖον συμβαίνειν, οἷον αἰκίας, ἔρωτας, φόνους. οὐ γὰρ ἔτι προσαγορεύσουσιν ἀδελφοὺς, καὶ τέκνα, καὶ πατέρας, καὶ μητέρας, οἱ δοθέντες εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας τοὺς φύλακας, καὶ πάλιν οἱ παρὰ τοῖς φύλαξιν τοὺς ἄλλους πολίτας, ὥστ᾽ εὐλαβεῖσθαι τῶν τοιούτων τι πράττειν διὰ τὴν συγγένειαν. περὶ μὲν οὖν τῆς περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας κοινωνίας διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον ε.

Ἐχόμενον δὲ τούτων ἐστὶν ἐπισκέψασθαι περὶ τῆς κτήσεως, τίνα τρόπον δεῖ κατασκευάζεσθαι τοῖς μέλλουσι πολιτεύεσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν, πότερον κοινὴν ἢ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν κτῆσιν. τοῦτο δ᾽ ἄν τις καὶ χωρὶς σκέψαιτο ἀπὸ τῶν περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας νενομοθετημένων· λέγω δὲ τὰ περὶ τὴν κτῆσιν. πότερον κἂν ᾖ ἐκεῖνα χωρὶς, καθ᾽ ὃν νῦν τρόπον ἔχει πᾶσι, τάς τε κτήσεις κοινὰς εἶναι βέλτιον καὶ τὰς χρήσεις. οἷον τὰ μὲν γήπεδα χωρὶς, τοὺς δὲ καρποὺς εἰς τὸ κοινὸν φέροντας ἀναλίσκειν· ὅπερ ἔνια ποιεῖ τῶν ἐθνῶν, ἢ τοὐναντίον, τὴν μὲν γῆν κοινὴν εἶναι καὶ γεωργεῖν κοινῇ, τοὺς δὲ καρποὺς διαιρεῖσθαι πρὸς τὰς ἰδίας χρήσεις· λέγονται δέ τινες καὶ τοῦτον τὸν τρόπον κοινωνεῖν τῶν βαρβάρων· ἢ καὶ τὰ γήπεδα

A Aristophanem, propter eximiam amantium cupiditatem, applicari simul, & ex duobus fieri vnum. hic ergo necessarium est ambos corruptos esse, vel vnum. At in ciuitatibus necesse est amicitiam infirmam fluxamque fieri propter huiusmodi communitatem, & minime dicere suum, aut filium patrem, aut patrem filium. Vt enim parum mellis multa in aqua dilutum insensibilem facit mistionem, sic accidit communitatem istam, nequaquam necessariam in B tali republica, nominibus existimandis vel patrem ut filij, vel filium vt patris, vel fratres inuicem eiusdem profectò beneuolentiam efficere. Duo enim sunt, quæ faciunt homines curam habere & amare: proprium scilicet, & dilectio, quorum neutrum inesse esse est ita administrandæ reipublicæ. Insuper transferre illa natorum ex agricolis, & artificibus in custodes, & ex his in illos, magnam C continet difficultatem, quemadmodum tandem fiet: & cognoscant necesse est dantes & transferentes, quibus quos dedant. Præterea & superius dicta magis in his necessarium est euenire, puta rixas & plagas, & amores, & cædes. nam non amplius appellant custodes fratres & filios, & patres & matres, qui alijs ciuibus dediti sunt, & rursus qui ex custodibus alijs ciuibus, vt talem cauean aliquid perpetrare propter con-D sanguinitatem. De communitate igitur natorum & mulierum determinatum sit in hunc modum.

CAPVT V.

His consequens est de rebus quæ possidentur, considerare, quomodo sit constituendum illis, qui in optima republica versari debeant: vtrum communes esse debeant, vel non communes. Hoc E seorsum determinandum est, nec simul cum his quæ de natis & mulieribus constituuntur. Dico autem circa res, vtrum & si sint nati mulierésque separatim, quemadmodum nunc sunt omnibus, præstet tamen res esse communes & vsus, puta, vtrum præstet fundos proprios esse, fructus verò in commune conferre: quod apud F quasdam fit gentes, vel contrà, solum quidem commune esse, & communiter coli, fructus autem partiri in proprios vsus: quod etiam facere dicuntur quidam Barbarorum, vel &

Quinimò nec vitari quidem potest, quin agnoscantur à quibusdam fratres & filij & patres & matres. nam per similitudines natorum ad parentes, necessarium est vt fidem recipiant de sese inuicem. Quod tradunt scriptores quidam populi superioris Libyæ euenire. Habere enim mulieres communes, filios tamen partiri inter se secundum similitudinem. Sunt etiam mulieres quædam, & animalia ceu equi & boues, quorú ea natura est, vt simillimos genitoribus edant fœtus, vt equa illa apud Pharsalum, Iusta nuncupata.

CAPVT IIII.

ET præterea huiusmodi molestias non facilè erit vitari ab iis qui eam statuunt communitatem: puta, plagas & neces partim voluntarias, partim inuoluntarias & rixas, & iurgia, quæ nefas est committere aduersus parentes & propinquos, magis quàm aduersus extraneos. Sed frequentius illa euenire necesse est, vbi ignorant quàm vbi sciunt & ea si contingant, à scientibus expiari debito modo possunt, ab ignorantibus verò non possunt. Illud etiam absurdum, quod qui filios communes fecerunt, coire solùm amantes vetuerunt, amare verò non vetuerunt: nec alios vsus, quos esse patri ad filios, & fratri ad fratrem, omnium deformissimum est, cum & amare solum. Absurdum etiam non aliam ob causam coitionem illorum vetuisse, nisi quia nimia voluptas inde sit prouentura: sed quia pater sit, aut filius aut fratres ob eam rem nihil putare referre. Videtur autem magis prodesse, vt agricolis communes sint mulieres & filij, quàm custodibus minus enim erit amicitia, si communes sint nati & mulieres. enimuerò tales sint quibus imperantur, oportet, quo ipsi pareant imperio, nec res nouas in ciuitate moliantur. Penitus autem contrarium eueniat necessarium est ex huiusmodi lege, quàm ea quorum causa optimas leges esse oportet, & quàm id cuius gratia Socrates censet ita instituendum de natis & mulieribus. Amicitiam enim putamus maximum esse bonum ciuitatibus, nam sic minimè seditionibus agitabuntur. Et vnam esse ciuitatem laudat maximè Socrates: quod & videtur, & ipse inquit esse amicitiæ opus, vt in amatoriis sermonibus scimus dicentem

A οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ διαφυγεῖν δυνατὸν, τὸ μή τινας ὑπολαμβάνειν αὑτῶν ἀδελφούς τε καὶ παῖδας, καὶ πατέρας καὶ μητέρας. κατὰ γὰρ τὰς ὁμοιότητας αἳ γίνονται τοῖς τέκνοις πρὸς τοὺς γεννήσαντας, ἀναγκαῖον λαμβάνειν περὶ ἀλλήλων τὰς πίστεις. ὅπερ φασὶ καὶ συμβαίνειν τινὲς τῶν τὰς τῆς γῆς περιόδους πραγματευομένων· εἶναι γάρ τισι τῶν ἄνω Λιβύων κοινὰς τὰς γυναῖκας. B τὰ μέντοι γενόμενα τέκνα διαιρεῖσθαι κατὰ τὰς ὁμοιότητας. εἰσὶ δέ τινες καὶ γυναῖκες καὶ τῶν ἄλλων ζῴων, οἷον ἵπποι καὶ βόες, αἳ σφόδρα πεφύκασιν ὅμοια ἀποδιδόναι τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν, ὥσπερ ἡ ἐν Φαρσάλῳ κληθεῖσα Δικαία ἵππος.

Κεφάλαιον δ'.

C Ἔτι δὲ καὶ τὰς τοιαύτας δυσχερείας οὐ ῥᾴδιον εὐλαβηθῆναι τοῖς ταύτην κατασκευάζουσι τὴν κοινωνίαν, οἷον αἰκίας, καὶ φόνους, τοὺς μὲν ἀκουσίους, τοὺς δὲ ἑκουσίους, καὶ μάχας, καὶ λοιδορίας· ὧν οὐδὲν ὅσιόν ἐστι γίνεσθαι πρὸς πατέρας καὶ μητέρας, καὶ τοὺς μὴ πόρρω τῆς συγγενείας ὄντας, ὥσπερ πρὸς τοὺς ἄπωθεν· ἀλλὰ καὶ πλεῖον συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἀγνοούντων, D ἢ γνωριζόντων· καὶ γενομένων, τῶν μὲν γνωριζόντων ἐνδέχεται τὰς νομιζομένας γίνεσθαι λύσεις, τῶν δὲ, μηδεμίαν. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ κοινοὺς ποιήσαντα τοὺς υἱοὺς, τὸ συνεῖναι μόνον ἀφελεῖν τῶν ἐρώντων, τὸ δ' ἐρᾶν μὴ κωλῦσαι, μηδὲ τὰς χρήσεις τὰς ἄλλας, ἃς πατρὶ πρὸς υἱὸν εἶναι πάντων ἐστὶν ἀπρεπέστατον, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφόν. ἐπεὶ καὶ τὸ ἐρᾶν μόνον. E ἄτοπον δὲ καὶ τὴν συνουσίαν ἀφελεῖν, δι' ἄλλην μὲν αἰτίαν μηδεμίαν, ὡς λίαν δὲ ἰσχυρᾶς τῆς ἡδονῆς γινομένης· ὅτι δ' ὁ μὲν πατὴρ ἢ υἱὸς, οἱ δ' ἀδελφοὶ ἀλλήλων, μηθὲν οἴεσθαι διαφέρειν. ἔοικε δὲ μᾶλλον τοῖς γεωργοῖς εἶναι χρήσιμον τὸ κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας, καὶ τοὺς παῖδας, ἢ τοῖς φύλαξιν. ἧττον γὰρ ἔσται φιλία, κοινῶν ὄντων τῶν τέκνων καὶ τῶν F γυναικῶν. δεῖ δὲ τοιούτους εἶναι τοὺς ἀρχομένους πρὸς τὸ πειθαρχεῖν, καὶ μὴ νεωτερίζειν. ὅλως δὲ συμβαίνειν ἀνάγκη τοὐναντίον διὰ τὸν τοιοῦτον νόμον, ὧν προσήκει τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους αἰτίους γίνεσθαι, καὶ δι' ἣν αἰτίαν ὁ Σωκράτης οὕτως οἴεται δεῖν τάττειν τὰ περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας. φιλίαν τε γὰρ οἰόμεθα μέγιστον εἶναι τῶν ἀγαθῶν ταῖς πόλεσιν· οὕτω γὰρ ἂν ἥκιστα στασιάζοιεν. καὶ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν ἐπαινεῖ μάλισθ' ὁ Σωκράτης· ὃ καὶ δοκεῖ, κἀκεῖνος εἶναί φησι, τῆς φιλίας ἔργον, καθάπερ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς λόγοις ἴσμεν λέγοντα

τὸν Ἀρι-

τὸν Ἀριστοφάνην, ὡς τῶν ἐρώντων διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν ἐπιθυμούντων συμφῦναι, καὶ γενέσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀνάγκη ἀμφοτέρους ἐφθάρθαι, ἢ τὸν ἕνα· ἐν δὲ τῇ πόλει τὴν φιλίαν ἀναγκαῖον ὑδαρῆ γίνεσθαι διὰ τὴν κοινωνίαν τὴν τοιαύτην, καὶ ἥκιστα λέγειν τὸν ἐμὸν ἢ υἱὸν πατέρα, ἢ πατέρα υἱόν. ὥσπερ γὰρ μικρὸν γλυκὺ εἰς πολὺ ὕδωρ μιχθὲν, ἀναίσθητον ποιεῖ τὴν κρᾶσιν, οὕτω συμβαίνειν καὶ τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων. διαφροντίζειν, ἥκιστα ἀναγκαῖον ὂν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ τοιαύτῃ, ἢ πατέρα ὡς υἱῶν, ἢ υἱὸν ὡς πατρὸς, ἢ ὡς ἀδελφοὺς ἀλλήλων. δύο γάρ ἐστιν ἃ μάλιστα ποιεῖ κήδεσθαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ φιλεῖν, τό τε ἴδιον, καὶ τὸ ἀγαπητόν. ὧν οὐδέτερον οἷόν τε ὑπάρχειν τοῖς οὕτω πολιτευομένοις. ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τὸ μεταφέρειν τὰ γινόμενα τέκνα, τὰ μὲν ἐκ τῶν γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν εἰς τοὺς φύλακας, τὰ δ' ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους, πολλὴν ἔχει ταραχὴν, τίνα ἔσται τρόπον· καὶ γινώσκειν ἀναγκαῖον τοὺς διδόντας καὶ μεταφέροντας τίσι τίνας διδόασιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ πάλαι λεχθέντα μᾶλλον ἐπὶ τούτων ἀναγκαῖον συμβαίνειν, οἷον αἰκίας, ἔρωτας, φόνους. οὐ γὰρ ἔτι προσαγορεύσουσιν ἀδελφοὺς, καὶ τέκνα, καὶ πατέρας, καὶ μητέρας, οἱ δοθέντες τοῖς ἄλλοις πολίταις τοὺς φύλακας, καὶ πάλιν οἱ παρὰ τοῖς φύλαξιν τοὺς ἄλλους πολίτας, ὥστ' εὐλαβεῖσθαι τῶν τοιούτων τι πράττειν διὰ τὴν συγγένειαν. περὶ μὲν οὖν τῆς περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας κοινωνίας διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον ε.

Ἐχόμενον δὲ τούτων ἐστὶν ἐπισκέψασθαι περὶ τῆς κτήσεως, τίνα τρόπον δεῖ κατασκευάζεσθαι τοῖς μέλλουσι πολιτεύεσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν, πότερον κοινὴν ἢ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν κτῆσιν. τοῦτο δ' ἄν τις καὶ χωρὶς σκέψαιτο ἀπὸ τῶν περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας νενομοθετημένων. λέγω δὲ τὰ περὶ τὴν κτῆσιν, πότερον κἂν ᾖ ἐκεῖνα χωρὶς, καθ' ὃν νῦν τρόπον ἔχει πᾶσι, τάς γε κτήσεις κοινὰς εἶναι βέλτιον, καὶ τὰς χρήσεις. οἷον τὰ μὲν γήπεδα χωρὶς, τοὺς δὲ καρποὺς εἰς τὸ κοινὸν φέροντας ἀναλίσκειν· ὅπερ ἔνια ποιεῖ τῶν ἐθνῶν· ἢ τοὐναντίον, τὴν μὲν γῆν κοινὴν εἶναι καὶ γεωργεῖν κοινῇ, τοὺς δὲ καρποὺς διαιρεῖσθαι πρὸς τὰς ἰδίας χρήσεις· λέγονται δέ τινες καὶ τοῦτον τὸν τρόπον κοινωνεῖν τῶν βαρβάρων· ἢ καὶ τὰ γήπεδα

Aristophanem, propter eximiam amantium cupiditatem, applicat: simul, & ex duobus fieri vnum. hic ergo necessarium est ambos corruptos esse, vel vnum. At in ciuitatibus necesse est amicitiam infirmam fluxámque fieri propter huiusmodi communitatem: & minime dicere filium, aut filium patrem, aut patrem filium. Vt enim parum mellis multa in aqua dilutum insensibilem facit mistionem: sic accidit communitatem istam, nequaquam necessariam in tali republica, à nominibus ex[illegible] vel patrem vt filij, vel filium vt patris, vel fratres inuicem eandem profectò beneuolentiam esse curæ. Duo enim sunt, quæ faciunt homines curam habere & amare: proprium scilicet & affectio: quorum neutrum fit necesse est in huiusmodi republica. Insuper translatio illa natorum ex agricolis & artificibus in custodes, & ex his in illos, magnā continet difficultatem, quemadmodum tandem fiet. & cognoscere necesse est dantes, & transferentes, quibus quos dedant. Præterea & superius dicta magis in his necessarium est euenire, puta rixas & plagas, & amores, & cædes. nam non amplius appellant custodes fratres & filios, & patres & matres, qui aliis ciuibus dedantur: & rursus qui ex custodibus aliis ciuibus, vt caueant aliquid perpetrare propter consanguinitatem. De communitate igitur natorum & mulierum determinatum sit in hunc modum.

CAPVT V.

His consequens est de rebus quæ possidentur considerare, quomodo sit constituendum illis, qui in optima republica versari debeant: vtrum communes esse debeant, vel nō communes. Hoc seorsum determinandum est, nec simul cum his quæ de natis & mulieribus constituuntur. Dico autem circa res, vtrum & si sint nati mulierésque separatim, quemadmodum nunc sunt omnibus, præstet tamen res esse communes & vsus, puta, vtrum præstet fundos proprios esse, fructus verò in commune conferre: quod apud quasdam fit gentes, vel contrà, solum quidem commune esse, & communiter coli, fructus autē partiri in proprios vsus: quod etiā facere dicūtur quidā Barbarorū, vel &

τὸν Ἀριστοφάνην, ὡς τῶν ἐρώντων διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν ἐπιθυμούντων συμφῦναι, καὶ γενέσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀνάγκη ἀμφοτέρους ἐφθάρθαι, ἢ τὸν ἕνα· ἐν δὲ τῇ πόλει τὴν φιλίαν ἀναγκαῖον ὑδαρῆ γίνεσθαι διὰ τὴν κοινωνίαν τὴν τοιαύτην, καὶ ἥκιστα λέγειν τὸν ἐμὸν ἢ υἱὸν πατέρα, ἢ πατέρα υἱόν. ὥσπερ γὰρ μικρὸν γλυκὺ εἰς πολὺ ὕδωρ μιχθὲν, ἀναίσθητον ποιεῖ τὴν κρᾶσιν, οὕτω συμβαίνει καὶ τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων, διαφροντίζειν ἥκιστα ἀναγκαῖον ὂν, ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ τοιαύτῃ, ἢ πατέρα ὡς υἱῶν, ἢ υἱὸν ὡς πατρὸς, ἢ ὡς ἀδελφοὺς ἀλλήλων. δύο γάρ ἐστιν ἃ μάλιστα ποιεῖ κήδεσθαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ φιλεῖν, τό τε ἴδιον, καὶ τὸ ἀγαπητόν. ὧν οὐδέτερον οἷόν τε ὑπάρχειν τοῖς οὕτω πολιτευομένοις. ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τὸ μεταφέρειν τὰ γινόμενα τέκνα, τὰ μὲν ἐκ τῶν γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν εἰς τοὺς φύλακας, τὰ δ' ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους, πολλὴν ἔχει ταραχὴν, τίνα ἔσται τρόπον· καὶ γινώσκειν ἀναγκαῖον τοὺς διδόντας καὶ μεταφέροντας τίσι τίνας διδόασιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ πάλαι λεχθέντα μᾶλλον ἐπὶ τούτων ἀναγκαῖον συμβαίνειν, οἷον αἰκίας, ἔρωτας, φόνους. οὐ γὰρ ἔτι προσαγορεύουσιν ἀδελφοὺς, καὶ τέκνα, καὶ πατέρας, καὶ μητέρας, οἱ τοῖς ἄλλοις πολίταις δοθέντες, τοὺς φύλακας, καὶ πάλιν οἱ παρὰ τοῖς φύλαξι τοὺς ἄλλους πολίτας, ὥστ' εὐλαβεῖσθαι τῶν τοιούτων τι πράττειν διὰ τὴν συγγένειαν. περὶ μὲν οὖν τῆς περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας κοινωνίας διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον ε.

Ἐχόμενον δὲ τούτων ἐστὶ σκέψασθαι περὶ τῆς κτήσεως, τίνα τρόπον δεῖ κατασκευάζεσθαι τοῖς μέλλουσι πολιτεύεσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν, πότερον κοινὴν ἢ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν κτῆσιν. τοῦτο δ' ἄν τις καὶ χωρὶς σκέψαιτο ἀπὸ τῶν περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας νενομοθετημένων. λέγω δὲ τὰ περὶ τὴν κτῆσιν, πότερον κἂν ᾖ ἐκεῖνα χωρὶς, καθ' ὃν νῦν τρόπον ἔχει πᾶσι, τάς τε κτήσεις κοινὰς εἶναι βέλτιον, καὶ τὰς χρήσεις. οἷον τὰ μὲν γήπεδα χωρὶς, τοὺς δὲ καρποὺς εἰς τὸ κοινὸν φέροντας ἀναλίσκειν, ὅπερ ἔνια ποιεῖ τῶν ἐθνῶν· ἢ τοὐναντίον, τὴν μὲν γῆν κοινὴν εἶναι καὶ γεωργεῖν κοινῇ, τοὺς δὲ καρποὺς διαιρεῖσθαι πρὸς τὰς ἰδίας χρήσεις· λέγονται δέ τινες καὶ τοῦτον τὸν τρόπον κοινωνεῖν τῶν βαρβάρων· ἢ καὶ τὰ γήπεδα

A Aristophanem, propter eximiam amantium cupiditatem, applicat, simul, & ex duobus fieri vnum. hic ergo necessarium est ambos corruptos esse, vel vnum. At in ciuitatibus necesse est amicitiam infirmam fluxamque fieri propter huiusmodi communitatem, & minime dicere suum, aut filium patrem, aut patrem filium. Vt enim parum mellis multa in qua dissolutum incensibilem facit mixtionem, sic accidit communitatem illam nequaquam necessariam in

B tali republica, vt non nominis existimatione vel patrem vt filij, vel filium vt patris, vel fratres inuicem eadem profecto beneuolentia esse. Duo enim sunt, quæ faciunt homines curam habere & amare: proprium scilicet, & dilectio, quorum neutrum fit necesse est in huiusmodi republica. Insuper translatio illa natorum ex agricolis, & artificibus in custodes, & ex his in illos, magnam

C continet difficultatem, quemadmodum tandem fiet. & cognoscere necesse est dantes, & transferentes, quibus quos dedant. Præterea & superius dicta magis in his necessarium est euenire, puta rixas & plagas, & amores, & cædes. nam non amplius appellant custodes fratres & filios, & patres & matres, qui aliis ciuibus dediti sunt, & rursus qui ex custodibus aliis ciuibus, vt timeant aliquid perpetrare propter con-

D sanguinitatem. De communitate igitur natorum & mulierum determinatum sit in hunc modum.

CAPVT V.

HIs consequens est de rebus quæ possidentur, considerare, quomodo sit constituendum illis, qui in optima republica versari debeant: vtrum communes esse debeant, vel non communes. Hoc

E seorsum determinandum est, nec simul cum his quæ de natis & mulieribus constituuntur. Dico autem circa res, vtrum & si sint nati mulieresque separatim, quemadmodum nunc sunt omnibus, præstet tamen res esse communes & vsus, puta, vtrum præstet fundos proprios esse, fructus verò in commune conferre: quod apud

F quasdam fit gentes, vel contrà, solum quidem commune esse, & commune inter coli, fructus autem partiri in proprios vsus: quod etiam facere dicuntur quidam Barbarorum, vel &

fundos,& fructus esse communes. Si ergo alij forent agricolæ, alius esset modus & facilior:sed cùm ipsi sibi laborent, ea quæ ad possessiones attinent, plures præbebunt difficultates. Nam si in fruendo & laborando non sint pares, necesse est incusationes existant, contra fruentes quidem & consumentes multa, parum vere laborantes, ab his qui minus consumunt, & multum laborant. Omnino autem conuictus,& communitas rerum humanarum omnium difficilis est, & maximè in his rebus.Probant autem eorum qui vnà peregrinantur societates: quorum plerique ferè dissident inter se de paruis vilibúsque rebus offensi.nos quoque ministris illis plurimum irascimur, quibus maximè vtimur ad circularem famulatum. Communes igitur habere res, has & huiusmodi alias continet difficultates. Eo autem modo quo nunc fit,si insuper moribus & moderatione legum rectarum honestetur, non parum distabit. habebit enim vtriusque commoda.dico autem vtriusque videlicet, eius quod communes sint res, & eius quod propriæ. Oportet enim omnino vt res sint propriæ, sed quodammodo communes. curæ enim diuisæ incusationes adinuicem non parient: imò proficient, vtpote ad proprium vnoquoque sedulo incumbente: at verò per virtutem erunt ad vsum (vt est in prouerbio) quæ sunt amicorum communia. Est autem etiam nunc quibusdam in ciuitatibus in hunc modum subscriptum, ne putetur impossibile,& præcipuè in iis quæ bene gubernantur,aliqua sunt,aliqua esse possunt. propria enim sua quisque possidens,partim vtilia facit amicis, partim vtitur communibus,vt in Lacedæmone seruis vtuntur vicissim, tanquam forent vniuscuiusque: & præterea equis, & canibus, & vehiculis. Patet igitur esse melius vt propriæ sint res,sed vsu facere illas communes quemadmodũ autẽ hoc fiat,legislatoris erit prouisio. Est sanè inenarrabile, quãtũ intersit ad voluptatẽ, cõsiderare aliquid esse propriũ sui.nõ.n.frustra quisque ad seipsum amicitiã habet. est verò id naturale. Sed cùm amatio sui reprehenditur, nõ illud reprehenditur,quia se amet, sed quia magis quàm oportet se amat:quemadmodum amatio pecuniarum.nam amãt omnes,vt ita dixerim,talia.Atqui & largiri,

καὶ τοὺς καρποὺς κοινούς. ἑτέρων μὲν οὖν ὄντων τῶν γεωργούντων, ἄλλος ἂν εἴη τρόπος καὶ ῥᾴων· αὐτῶν δ' αὑτοῖς διαπονούντων τὰ περὶ τὰς κτήσεις, πλείους ἂν παρέχοι δυσκολίας. καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἀπολαύσεσι καὶ ἐν τοῖς ἔργοις μὴ γινομένων ἴσων, ἀλλ' ἀνίσων, ἀναγκαῖον ἐγκλήματα γίνεσθαι πρὸς τοὺς ἀπολαύοντας μὲν ἢ λαμβάνοντας πολλά, ὀλίγα δὲ πονοῦντας, τοῖς ἐλάττω μὲν λαμβάνουσι, πλείω δὲ πονοῦσι. ὅλως δὲ τὸ συζῆν καὶ κοινωνεῖν τῶν ἀνθρωπικῶν πάντων χαλεπόν, καὶ μάλιστα τῶν τοιούτων· δηλοῦσι δ' αἱ τῶν συναποδήμων κοινωνίαι· σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι διαφερόμενοι, ἐκ τῶν ἐν ποσί, καὶ ἐκ μικρῶν προσκρούοντες ἀλλήλοις. ἔτι δὲ τῶν θεραπόντων τούτοις μάλιστα προσκρούομεν, οἷς πλεῖστα προσχρώμεθα πρὸς τὰς διακονίας τὰς ἐγκυκλίους. τὸ μὲν οὖν κοινὰς εἶναι τὰς κτήσεις, ταύτας τε καὶ ἄλλας τοιαύτας ἔχει δυσχερείας. ὃν δὲ νῦν τρόπον ἔχει, καὶ ἐπικοσμηθὲν ἔθεσι καὶ τάξει νόμων ὀρθῶν, οὐ μικρὸν ἂν διενέγκαι. ἕξει γὰρ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων ἀγαθόν· λέγω δὲ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων, τὸ ἐκ τοῦ κοινὰς εἶναι τὰς κτήσεις, καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἰδίας. δεῖ γὰρ πῶς μὲν εἶναι κοινάς, ὅλως δ' ἰδίας. αἱ μὲν γὰρ ἐπιμέλειαι διῃρημέναι, τὰ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους οὐ ποιήσουσι· μᾶλλον δ' ἐπιδώσουσιν, ὡς πρὸς ἴδιον ἑκάστου προσεδρεύοντος· δι' ἀρετὴν δ' ἔσται πρὸς τὸ χρῆσθαι κατὰ τὴν παροιμίαν, κοινὰ τὰ φίλων. ἔστι δὲ καὶ νῦν τὸν τρόπον τοῦτον ἐν ἐνίαις πόλεσιν οὕτως ὑπογεγραμμένον, ὡς οὐκ ὂν ἀδύνατον, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς καλῶς οἰκουμέναις, τὰ μὲν ἔστι, τὰ δὲ γένοιτ' ἄν. ἰδίαν γὰρ ἕκαστος τὴν κτῆσιν ἔχων, τὰ μὲν χρήσιμα ποιεῖ τοῖς φίλοις, τοῖς δὲ χρῆται ὡς κοινοῖς, οἷον καὶ ἐν Λακεδαίμονι, τοῖς τε δούλοις χρῶνται τοῖς ἀλλήλων, ὡς εἰπεῖν ἰδίοις· ἔτι δ' ἵπποις καὶ κυσί, κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς κατὰ τὴν χώραν. φανερὸν τοίνυν ὅτι βέλτιον, εἶναι μὲν ἰδίας τὰς κτήσεις, τῇ δὲ χρήσει ποιεῖν κοινάς. ὅπως δὲ γίνωνται τοιοῦτοι, τοῦ νομοθέτου τοῦτ' ἔργον ἴδιόν ἐστιν. ἔτι δὲ καὶ πρὸς ἡδονὴν ἀμύθητον, ὅσον διαφέρει τὸ νομίζειν ἴδιόν τι. μὴ γὰρ οὐ μάτην τὴν πρὸς αὑτὸν αὐτὸς ἔχει φιλίαν ἕκαστος, ἀλλ' ἔστι τοῦτο φυσικόν· τὸ δὲ φίλαυτον εἶναι, ψέγεται δικαίως. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο τὸ φιλεῖν ἑαυτόν, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ φιλεῖν· καθάπερ καὶ τὸ φιλοχρήματον· ἐπεὶ φιλοῦσί γε πάντες, ὡς εἰπεῖν, ἕκαστον τῶν τοιούτων. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ χαρίσασθαι καὶ

βοηθῆσαι

βοηθῆσαι φίλοις, ἢ ξένοις, ἢ ἑταίροις, ἥδιστον· A ὃ γίνεται τῆς κτήσεως ἰδίας οὔσης. ταῦτά τε δὴ οὐ συμβαίνει τοῖς λίαν ἓν ποιοῦσι τὴν πόλιν· καὶ πρὸς τούτοις ἀναιροῦσιν ἔργα δυοῖν ἀρεταῖν φανερῶς, σωφροσύνης μὲν τὸ περὶ τὰς γυναῖκας· ἔργον γὰρ καλὸν, ἀλλοτρίας οὔσης ἀπέχεσθαι διὰ σωφροσύνην· ἐλευθεριότητος δὲ, τὸ περὶ τὰς κτήσεις. οὔτε γὰρ ἔσται φανερὸς ἐλευθέριος ὤν, οὔτε πράξει πρᾶξιν B ἐλευθέριον οὐδεμίαν· ἐν γὰρ τῇ χρήσει τῶν κτημάτων τὸ τῆς ἐλευθεριότητος ἔργον ἐστίν. εὐπρόσωπος μὲν οὖν ἡ τοιαύτη νομοθεσία καὶ φιλάνθρωπος ἂν εἶναι δόξειεν· ὁ γὰρ ἀκροώμενος, ἄσμενος ἀποδέχεται, νομίζων ἔσεσθαι φιλίαν τινὰ θαυμαστὴν πᾶσι πρὸς ἅπαντας· ἄλλως τε καὶ ὅταν κατηγορῇ τις τῶν νῦν ὑπαρχόντων ἐν ταῖς πολιτείαις κακῶν, ὡς γινομένων διὰ τὸ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν οὐσίαν, C λέγω δὲ δίκας τε πρὸς ἀλλήλους περὶ συμβολαίων, καὶ ψευδομαρτυριῶν κρίσεις, καὶ πλουσίων κολακείας, ὧν οὐδὲν γίνεται διὰ τὴν ἀκοινωνησίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν μοχθηρίαν. ἐπεὶ καὶ τοὺς κοινὰ κεκτημένους καὶ κοινωνοῦντας πολλῷ διαφερομένους μᾶλλον ὁρῶμεν, ἢ τοὺς χωρὶς τὰς οὐσίας ἔχοντας· ἀλλὰ θεωροῦμεν ὀλίγους τοὺς ἐκ τῶν κοινωνιῶν δια- D φερομένους, πρὸς πολλοὺς συμβάλλοντες τοὺς κεκτημένους ἰδίᾳ τὰς κτήσεις. ἔτι δὲ δίκαιον μὴ μόνον λέγειν ὅσων στερήσονται κακῶν κοινωνήσαντες, ἀλλὰ καὶ ὅσων ἀγαθῶν. φαίνεται δ' εἶναι πάμπαν ἀδύνατος ὁ βίος. αἴτιον δὲ τῷ Σωκράτει τῆς παρακρούσεως χρὴ νομίζειν τὴν ὑπόθεσιν οὐκ οὖσαν ὀρθήν. δεῖ μὲν γὰρ εἶναί πως μίαν καὶ τὴν οἰκίαν καὶ τὴν πόλιν, ἀλλ' οὐ πάντως. ἔστι μὲν γὰρ ὡς οὐκ E ἔσται προϊοῦσα πόλις, ἔστι δ' ὡς ἔσται μὲν, ἐγγὺς δ' οὖσα τοῦ μὴ πόλις εἶναι, ἔσται χείρων πόλις· ὥσπερ κἂν εἴ τις τὴν συμφωνίαν ποιήσειεν ὁμοφωνίαν, ἢ τὸν ῥυθμὸν βάσιν μίαν. ἀλλὰ δεῖ πλῆθος ὄν, ὥσπερ εἴρηται πρότερον, διὰ τὴν παιδείαν κοινὴν καὶ μίαν ποιεῖν, καὶ τόν γε μέλλοντα παιδείαν εἰσάγειν, καὶ νομίζοντα διὰ ταύτης ἔσεσθαι τὴν πόλιν σπου- F δαίαν, ἄτοπον τοῖς τοιούτοις οἴεσθαι διορθοῦν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἔθεσι, καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ τοῖς νόμοις, ὥσπερ τὰ περὶ τὰς κτήσεις ἐν Λακεδαίμονι καὶ Κρήτῃ τοῖς συσσιτίοις ὁ νομοθέτης ἐκοίνωσεν. δεῖ δὲ μηδὲ τοῦτο αὐτὸ ἀγνοεῖν, ὅτι δεῖ προσέχειν τῷ πολλῷ χρόνῳ

A & opem ferre amicis: & hospitibus, & familiaribus, dulcissimum est. quod fit, si propriæ sint facultates. hæc autem non contingunt illis, qui nimis vnam efficiunt ciuitatem. Et præterea duarum virtutum opera manifestè tollunt, temperantiæ erga mulieres alienas (ab his enim opus laudabile est se ob temperantiam abstinere) & liberalitatis circa res possessas, neque enim discerni poterit liberalis ... neque liberalem operationem faciet vllam: nam B in vsu earum rerum quas ipsi possidemus, liberalis est opus. Eiusmodi itaque legis positio faciem habet speciosam, & humana videri possit: audiens enim libenter recipit, putans fore mirabilem quandam amicitiam omnibus erga omnes: præsertim cùm quis incommoda accusat rerum publicarum, nunc prouenientia ex eo, quia non sint communes omnium facultates: seu litigia ex contractibus, falsorum C testium accusationes, diuitum adulationes: quorum nihil fit propter proprietatem, sed propter improbitatem. Cum etiam res in commune possidentes, rerumque vtentes communione, multo magis inter se litigare videamus, quàm eos qui separatim possident. sed videmus vel paucos qui in commune degant, magis dissidere, quàm multi, quorum propria quisque sua habeat, si conferamus vtrosque. D Insuper æquum erat referre, non solùm quantis malis priuabantur, si communitatem rerum habebunt, sed etiam quantis bonis. videtur autem omnino impossibilis esse illa vita. Causam verò Socrati huius erroris putandum est fuisse, suppositionem non rectam. Oportet enim quodammodo vnam esse ciuitatem & domũ, sed non penitus. est enim quò si procedat, non erit ciuitas. est etiam quo erit qui- E dem propè vt non sit ciuitas, deterior ciuitas: velut si quis concentum faciat vnisonum, & versum pedem vnum: sed oportet cùm sit multitudo (vt prius diximus) per disciplinam, communem & vnam efficere. Et qui disciplinam sit adhibiturus, volens per illam studiosam facere ciuitatem, absurdum est si per talia quædam instituendam putet, ac non per F mores, & per philosophiam, & per leges, veluti seruorum iumentorúmque possessionem in Lacedæmone, & comessationem in Creta legislator communem induxit. Neque illud sanè ignorandum est, quia oportet ad longum temporis,

ac multos annos inspicere, in quibus haudquaquam potuit latere, an recte se habeant. ferme enim omnia inuenta sunt quidem, sed alia non inducta, alia ab expertis repudiata. Maximè autem id appareret, si quis per opera inspiceret rempublicam sic institutam: non aliter enim posset facere ciuitatem, nisi separet illa atque distinguat, partim in conuiuia, partim in genera, partim in tribus. Itaque nihil aliud continget lege prouisum esse, nisi vt custodes agros non colant: quod nunc Lacedæmonij facere curant. Modus verò totius reipublicæ quis futurus sit in communione degentibus, neque Socrates inquit, neque dictu facile est. Atqui multitudo ciuitatis diuersorum ciuium est multitudo, de quibus nihil determinatum est, an & agricolis communes esse facultates oporteat, vel proprias singulorum, præterea vtrum mulieres & pueros proprios vel communes. Si enim eodem modo communia sunt omnia omnium, quid differunt isti ab illis custodibus? vel quid plus accedet sustinentibus eorum imperium? vel quam ob causam imperium sustinebunt? nisi forte prætexunt aliquid tale, quale Cretenses, qui cætera omnia seruis permittentes gymnasia solum illis vetuerunt, & armorum possessionem. Quòd si vt in aliis ciuitatibus, ita apud illos talia erunt, quis modus erit communitatis? necesse est enim duas ciuitates in vna esse ciuitate, & eas inter se contrarias. facit enim alios quidem custodes, quasi in præsidio constitutos, alios agricolas, & artifices, & ceteros ciues. Litigia verò, & iurgia, & quæcunque alia mala ciuitatibus prouenire inquit, omnia prouenient etiam istis, quanquam dicat Socrates fore, vt non multis legibus indigeant, propter disciplinam, veluti circa res vrbanas, & circa forum, & aliis huiusmodi legibus, tribuens solùm disciplinam custodibus. Insuper dominos facit suarum rerum, agricolas, ac tollere permittit. At multo magis putandum est fore illos graues & insolentes, quàm illas quæ apud quosdam sunt, Ilotias, & penestias, & duleias. Enimuerò siue necessaria sint hæc similiter, siue non, nihil nunc quidem determinatū est, neque de consequentibus quæ sit eorum administratio, & disciplina, & leges quædam. Est autem neq. facile reperire, neque parum referens, quales hos esse oporteat

A καὶ τοῖς πολλοῖς ἔτεσιν, ἐν οἷς οὐκ ἂν ἔλαθεν εἰ ταῦτα καλῶς εἶχεν· πάντα γὰρ σχεδὸν εὕρηται μὲν, ἀλλὰ τὰ μὲν οὐ συνῆκται, τοῖς δ' οὐ χρῶνται γινώσκοντες. μάλιστα δ' ἂν γένοιτο φανερὸν, εἴ τις τοῖς ἔργοις ἴδοι τὴν τοιαύτην πολιτείαν κατασκευαζομένην· οὐ γὰρ δυνήσεται μὴ μερίζων αὐτὰ καὶ χωρίζων ποιῆσαι τὴν πόλιν, τὰ μὲν εἰς συσσίτια, τὰ δὲ εἰς φρατρίας καὶ φυλάς. ὥστ' οὐδὲν ἄλλο συμβήσεται νενομοθετημένον, πλὴν μὴ γεωργεῖν τοὺς φύλακας· ὅπερ καὶ νῦν Λακεδαιμόνιοι ποιεῖν ἐπιχειροῦσιν. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ὁ τρόπος τῆς ὅλης πολιτείας τίς ἔσται τοῖς κοινωνοῦσιν, οὔτ' εἴρηκεν ὁ Σωκράτης, οὔτε ῥᾴδιον εἰπεῖν. καίτοι σχεδὸν τό γε πλῆθος τῆς πόλεως τὸ τῶν ἄλλων πολιτῶν γίνεται πλῆθος, περὶ ὧν οὐδὲν διώρισται, πότερον καὶ τοῖς γεωργοῖς κοινὰς εἶναι δεῖ τὰς κτήσεις, ἢ [καὶ] καθ' ἕκαστον ἰδίας, ἔτι δὲ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ἰδίους, ἢ κοινούς. εἰ μὲν γὰρ τὸν αὐτὸν τρόπον κοινὰ πάντα πάντων, τί διοίσουσιν οὗτοι ἐκείνων τῶν φυλάκων; ἢ τί πλεῖον τοῖς ὑπομένουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν; ἢ τί μαθόντες ὑπομενοῦσι τὴν ἀρχὴν, ἐὰν μή τι σοφίζωνται τοιοῦτον οἷον Κρῆτες; ἐκεῖνοι γὰρ τἆλλα ταὐτὰ τοῖς δούλοις ἐφέντες, μόνον ἀπειρήκασι τὰ γυμνάσια, καὶ τὴν τῶν ὅπλων κτῆσιν. εἰ δὲ, καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι, καὶ παρ' ἐκείνοις ἔσται τὰ τοιαῦτα, τίς ὁ τρόπος ἔσται τῆς κοινωνίας; ἐν μιᾷ γὰρ πόλει δύο πόλεις ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ ταύτας ὑπεναντίας ἀλλήλαις. ποιεῖ γὰρ τοὺς μὲν φύλακας οἷον φρουρούς, τοὺς δὲ γεωργοὺς, καὶ τοὺς τεχνίτας, καὶ τοὺς ἄλλους πολίτας. ἐγκλήματα δὲ, καὶ δίκαι, καὶ ὅσα ἄλλα ταῖς πόλεσιν ὑπάρχειν φησὶ κακὰ, πάνθ' ὑπάρξει καὶ τούτοις. καίτοι λέγει ὁ Σωκράτης ὡς οὐ πολλῶν δεήσονται νομίμων διὰ τὴν παιδείαν, οἷον ἀστυνομικῶν καὶ ἀγορανομικῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἀποδιδοὺς μόνον τὴν παιδείαν τοῖς φύλαξιν. ἔτι δὲ κυρίους ποιεῖ τῶν κτημάτων τοὺς γεωργοὺς, ἀποφορὰν φέροντας· ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον εἰκὸς εἶναι χαλεποὺς καὶ φρονημάτων πλήρεις, ἢ τὰς παρ' ἐνίοις εἱλωτείας τε καὶ πενεστείας, καὶ δουλείας. ἀλλὰ γὰρ εἴτ' ἀναγκαῖα ταῦθ' ὁμοίως, εἴτε μὴ, νῦν γε οὐδὲν διώρισται, καὶ περὶ τῶν ἐχομένων τίς ἥ τε τούτων πολιτεία καὶ παιδεία, καὶ νόμοι τίνες. ἔστι δ' οὔθ' εὑρεῖν ῥᾴδιον, οὔτε τὸ διαφέρει μικρὸν, τὸ ποιούς τινας εἶναι τούτους

πρὸς τὸ

[illegible] τὴν τῶν φυλάκων κοινωνίαν [illegible] τὰς γυναῖκας ποιήσει κοινὰς, τὰς δὲ κτήσεις ἰδίας, τίς οἰκονομήσει [illegible] ὥσπερ [illegible] τῶν θηρίων ποιεῖσθαι τὴν παραβολὴν, ὅτι δεῖ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύειν τὰς γυναῖκας τοῖς ἀνδράσιν, [illegible] ἐπισφαλὲς δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας ὡς καθίστησιν ὁ Σωκράτης· ἀεὶ γὰρ ποιεῖ τοὺς αὐτοὺς ἄρχοντας. [illegible] στάσεως αἴτιον γίνεται [illegible] Σωκράτης [illegible] ὑπὸ δὲ καὶ [illegible] τὴν εὐδαιμονίαν. [illegible]

Κεφάλαιον ϛ.

Σχεδὸν δὲ παραπλησίως καὶ τὰ περὶ τοὺς νόμους ἔχει τοὺς ὕστερον γραφέντας· διὸ καὶ περὶ τῆς ἐνταῦθα πολιτείας ἐπισκέψασθαι μικρὰ βέλτιον. καὶ γὰρ ἐν τῇ πολιτείᾳ περὶ ὀλίγων πάμπαν διώρικεν ὁ Σωκράτης, περί τε γυναικῶν καὶ τέκνων κοινωνίας, πῶς ἔχειν δεῖ, καὶ περὶ κτήσεως, καὶ τὴν τῆς πολιτείας τάξιν. [illegible] περὶ [illegible] Σωκράτης.

A ad conseruandum custodum communionem. Atqui si mulieres faciet communes, facultates verò proprias, quis curam habebit rei domesticæ, vt habent agricultoræ viri quibus sint communes facultates, & agricolarum mulieres? Absurdum etiam ex bestiis facere similitudinē, quòd conueniat easdem exercere mulieres, quæ viri, ad quos rei domesticæ cura nequaquam pertinet. Periculosum est insuper magistratuum constitutio quam sic facit Socrates, vt semper sint iidem. At hoc seditionis est [illegible], etiam apud illos qui nullam possident dignitatem, [illegible] apud bellicosos & [illegible] Quod autem ipsi necessarium sit, eosdem semper magistratus facere, patet: non enim aliorum modo, & modo illorum miscet [illegible] animis [illegible] aurum, [illegible] semper eisdem. Inquit autem quibusdam fit statim à generatione aurum misceri, quibusdam argentum, æs verò & ferrum his, qui artifices futuri sunt, aut agricolæ. Præterea custodibus felicitatem auferens, totam, inquit, ciuitatem facere beatam oportet legislatorem. At impossibile est totam esse beatam, nisi aut plurimæ, aut omnes partes, aut quædam habeant felicitatem. non enim eorundem est fœlicitas, quorum & par. fit enim vt insit toti, & si nulli partium, at felicitatem impossibile est. Quòd si custodes non erunt fœlices, qui tandem alii? non enim artifices quidem, neque vulgus. Illa igitur respublica, de qua Socrates locutus est, his continet difficultates, & alias his non minores.

CAPVT VI.

FErmè autem similiter circa leges quoque se habet postea scriptas: quapropter & de illa reipublicæ parte hic cogitare parum, melius erit. Etenim in republica de paucis admodum determinauit Socrates; vt de mulierum & natorum communitate, & de rebus possessis, ac de institutione reipublicæ. Diuisit enim in duas partes multitudinem habitantium, in agricolas, & propulsatores belli: tertiam ex his fecit, eos, qui consultant ac deliberant, & in quibus summa reipublicæ consistit autoritas. Agricolæ verò & artifices, vtrùm nullius magistratus, an alicuius participes sint, & vtrum arma possidere debeant & vnà pugnare, nihil determinauit Socrates, sed

[illegible] τούτων [illegible] τῆς πόλεως. [illegible] ἀρχὴν, καὶ πότερον [illegible] τούτων [illegible] ὁ Σωκράτης.

mulieres censet vnà pugnare debere, ac disciplinam habere eandem quam custodes, cætera verò extraneis peregit sermonibus, & disciplinam custodum qualem esse illam oporteret. Legum autem maxima quidem pars leges existunt publicæ. pauca verò de republica dixit: quam dum pergit communiorem facere, paulatim circum agit in aliam rempublicam. Præter communitatem enim mulierum & rerum possessarum, cætera eadem vtrisque attribuit. nam & disciplinam eandem, & vt abstinentes viuant ab operibus necessariis. Et de comessationibus eodem modo, præterquam quòd hic existimat mulierum quoque comessationes esse debere, & hanc mille habentium arma, illam verò quinque millium. Superfluum ergo quiddam, & comptum, & nouum, & dubitatiuum omnes Socratis habent sermones, sed cuncta rectè, forsan difficile. Nam etiam multitudo illa, de qua nunc dicebatur, latere non oportet, cum tanta sit, quòd Babilonia, aut alia quadam infinita regione indigebit, ex qua ociosorum quinque millia cum mulierum ac ministrantium multiplici turba alantur. Suppositiones quidem sunt pro arbitrio faciendæ, non tamen impossibiles. Dicitur autem debere legislatorem ad duo respicere in ferenda lege: ad regionem, & homines, addendum est & ad vicina loca, si oportet ciuiliter viuere ciuitatem. non solùm enim necessarium est ipsam talibus vti ad bellum armis, quæ vtilia sint in sua regione, verùmetiam quæ in aliena. Quòd si quis huiusmodi non recipit vitam, neque priuatim, neque publicè, nihilominus tamen oportet terribilem esse hostibus, non venientibus solum in regionem, verùmetiam abeuntibus. De modo quoque rerum possidendarum videndum est, ne forsan melius sit aliter definire & clarius. Tantas, inquit, possidere oportet, vt modestè viuatur: perinde ac si dicat, vt bene viuatur. Verùm hoc est nimis generale: & est modestè viuere ærumnosè tamen, at melius est dicere modestè & liberaliter, separatim enim vtrunque, alterum luxuriæ accommodabitur, alterum difficultati, cùm solæ huiusmodi virtutes habitus sint circa vsum facultatum nostrarum: puta, patrimonio mansuetè vel fortiter vti non dicimur, ac modestè & liberaliter dicimur.

ἀλλὰ τὰς γυναῖκας οἴεται δεῖν συμπολεμεῖν, καὶ παιδείας μετέχειν τῆς αὐτῆς τοῖς φύλαξι· τὰ δ᾽ ἄλλα τοῖς ἔξωθεν λόγοις πεπλήρωκε τὸν λόγον, καὶ περὶ τῆς παιδείας ποίαν τινὰ δεῖ γίνεσθαι τῶν φυλάκων. τῶν δὲ Νόμων, τὸ μὲν πλεῖστον μέρος νόμοι τυγχάνουσιν ὄντες, ὀλίγα δὲ περὶ τῆς πολιτείας εἴρηκε. καὶ ταύτην βουλόμενος κοινοτέραν ποιεῖν ταῖς πόλεσι, κατὰ μικρὸν περιάγει πάλιν πρὸς τὴν ἑτέραν πολιτείαν. ἔξω γὰρ τῆς τῶν γυναικῶν κοινωνίας, καὶ τῆς κτήσεως, τὰ ἄλλα ταὐτὰ ἀποδίδωσιν ἀμφοτέραις ταῖς πολιτείαις. καὶ γὰρ παιδείαν τὴν αὐτήν, καὶ τὸ τῶν ἔργων τῶν ἀναγκαίων ἀπεχομένους ζῆν· καὶ περὶ συσσιτίων ὡσαύτως· πλὴν ἐν ταύτῃ φησὶ δεῖν εἶναι συσσίτια καὶ γυναικῶν, καὶ τὴν μὲν χιλίων τῶν ὅπλα κεκτημένων, ταύτην δὲ πεντακισχιλίων. τὸ μὲν οὖν περιττὸν ἔχουσι πάντες οἱ τοῦ Σωκράτους λόγοι, καὶ τὸ κομψόν, καὶ τὸ καινοτόμον, καὶ τὸ ζητητικόν· καλῶς δὲ πάντα ἴσως χαλεπόν. ἐπεὶ καὶ τὸ νῦν εἰρημένον πλῆθος δεῖ μὴ λανθάνειν, ὅτι χώρας δεήσει τοῖς τοσούτοις Βαβυλωνίας, ἤ τινος ἄλλης ἀπεράντου τὸ πλῆθος, ἐξ ἧς ἀργοὶ πεντακισχίλιοι θρέψονται, καὶ περὶ τούτους γυναικῶν καὶ θεραπόντων ἕτερος ὄχλος πολλαπλάσιος. δεῖ μὲν οὖν ὑποτίθεσθαι κατ᾽ εὐχήν, μηδὲν μέντοι ἀδύνατον. λέγεται δ᾽, ὡς δεῖ τὸν νομοθέτην πρὸς δύο βλέποντα τιθέναι τοὺς νόμους, πρός τε τὴν χώραν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους. ἔτι δὲ καλῶς ἔχει προσθεῖναι καὶ πρὸς τοὺς γειτνιῶντας τόπους, εἰ δεῖ τὴν πόλιν ζῆν βίον πολιτικόν. οὐ γὰρ μόνον ἀναγκαῖόν ἐστιν αὐτὴν τοιούτοις χρῆσθαι πρὸς τὸν πόλεμον ὅπλοις, ἃ χρήσιμα κατὰ τὴν οἰκείαν χώραν ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξω τόπους. εἰ δέ τις μὴ τοιοῦτον ἀποδέχεται βίον, μήτε τὸν ἴδιον, μήτε τὸν κοινὸν τῆς πόλεως, ὅμως οὐδὲν ἧττον δεῖ φοβεροὺς εἶναι τοῖς πολεμίοις, μὴ μόνον ἐλθοῦσιν εἰς τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ ἀπελθοῦσι. καὶ τὸ πλῆθος δὲ τῆς κτήσεως ὁρᾶν δεῖ, μήποτε βέλτιον ἑτέρως διορίσαι, τῷ σαφῶς μᾶλλον. τοσαύτην γὰρ εἶναί φησι δεῖν, ὥστε ζῆν σωφρόνως, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἶπεν, ὥστε ζῆν εὖ· τοῦτο γάρ ἐστι καθόλου μᾶλλον. ἔτι δ᾽ ἔστι σωφρόνως μὲν, ταλαιπώρως δὲ ζῆν. ἀλλὰ βέλτιον ὅρος τὸ σωφρόνως καὶ ἐλευθερίως. χωρὶς γὰρ ἑκάτερον, τὸ μὲν τῷ τρυφᾶν ἀκολουθήσει, τὸ δὲ τῷ ἐπιπόνως. ἐπεὶ μόναι γ᾽ εἰσὶν ἕξεις αἱρεταὶ περὶ τὴν τῆς οὐσίας χρῆσιν αὗται· οἷον οὐσίᾳ πρᾴως μὲν ἢ ἀνδρείως χρῆσθαι οὐκ ἔστι, σωφρόνως δὲ καὶ ἐλευθερίως ἔστιν· ὥστε καὶ

[illegible]

A quare necessarium est circa illud istas versari virtutes. Absurdum quoque est cùm facultates adæquauerit, de ciuium multitudine nihil determinare, sed indefinitam relinquere multitudinem filiorum, quasi sufficienter adæquatam propter sterilitates, quotcunque contingant, quod videtur nunc quoque euenire in ciuitatibus. Sed opus est vt aliam certitudinem tunc habeat quàm nunc. nam nunc quidem nemo dubitat, eo quòd in singulos B diuisæ sunt facultates in quantamcunque multitudinem verò cùm sint indiuisæ, necessariam dispares nihil habere, siue pauciores sint multitudine, siue plures. Magis autem putaret quis oportere determinatum esse modum procreandorum filiorum quàm facultatum: vt non plures quàm determinatum sit procreari oporteat, & numerus definiendus est respectu habito ad fortunas, si contingat decedere C aliquos, & ad defectum procreandi cæterorum. Prætermittere autem id, vt in plerisque ciuitatibus, necesse est egestatis sit causa ciuibus; egestas verò seditiones & delicta parit. Itaque Phidon Corinthius, vnus ex vetustis legumlatoribus, familias censuit æquales permanere debere, & ciuium multitudine, quamuis sortitiones habeant prius omnes inæquales secundum magnitudinem: at in his legibus contrarium est. Verum de his, quemadmo D dum statuendum putemus, postea erit dicendum. Omissum est etiam in illis legibus, quemadmodum differant præsides à subiectis. Inquit enim oportere, quemadmodum ex alio lanæ filum ducitur quàm lini, sic & eos qui præsunt, se habere debere ad eos qui subsunt. Cùm verò totam substantiam augeri dixerit vsque ad quintuplum, quare hoc vtique non erit in regione vsque ad aliquid? Videndum est E etiámne ædificiorum diuisio non prosit ad rem familiarem. duas enim cuique domos attribuit: at difficile est duas habitare domos. Tota verò constitutio vult esse neque plebis gubernatio, neque paucorum potentium, sed horum media, quam vocant rempublicam. est enim ex iis qui arma ferunt. Si igitur vt communissimam omnium hanc ciuitatibus constituit rempublicam, rectè forsan dixit: sin F vt optimam post primam rempublicam, non rectè. forsan enim Lacedæmoniorum rempublicam quis magis probabit, vel aliam quandam magis optimatum.

[illegible] μᾶλλον, ἢ κἂν ἄλλην τινὰ ἀριστοκρατικωτέραν,

Sunt qui dicant optimam rempublicam ex omni genere gubernationum admistam esse debere, atque ob id Lacedæmoniorum laudant rempublicam: constare quidem illam ex paucorum potentia, item ex vno principe & populari statu affirmant, ponentes regem illorum pro vnius gubernatione, senatum verò pro paucorum potentia: ephoros autem pro statu populari, quoniam ephori ipsi ex plebe sumuntur. alij ephoratum quidem tyrannidem putant, sed populariter regi per conuiuationes, & aliam quotidianam victum. Sed in his legibus dictum est, optimam rempublicam ex populari statu constare debere, ac ex tyrannide: quas aut non reponat quis omnino inter species rerum publicarum: aut deterrimas omnium esse fateatur. Melius ergo dicunt qui plures commiscent: nam quæ ex pluribus constat respublica, melior est. Deinde nihil videtur habere ex vnius gubernatione, sed ex paucorum potentia ac populari statu, verum ad paucorum potentiam inclinare magis, quod patet ex magistratuum creatione. nam quod ex delectis sortito fit, commune est vtrique. Sed quòd necesse sit ditiores concionem habere & magistratus creare, vel aliud quidpiam huiusmodi publicorum negotiorum facere, alios verò præteriri, id paucorum potentiæ est. Insuper conari, vt plures ex diuitibus ad dignitates sumantur, & ad maximas qualem ex maximo censu, paucorum potentia est, & senatus delectio. Deliguntur enim cuncti ex necessitate, sed ex primo censu: postea totidem ex secundo, postea ex tertio, verum non omnes necesse erat ex tertio vel quarto assumi, ex quarto autem quartorum, solis necesse est primis & secundis, postea ex his æqualem ex singulis censibus numerum esse sumendum inquit, erunt itaque plures & potentiores, qui ex maximo censu sumuntur, quia necesse non est. Quod igitur non gubernatione plebis, ac vnius principatu constabit huiusmodi respublica, ex his patet: patebit etiam postea, cùm de ea specie reipublicæ tractabimus. Habet etiam circa magistratuū creationem, quòd ex delectis deliguntur, periculosum quippiam. Nam si aliqui conspirare velint etiam mediocri numero, tempore secundum horum voluntatem fiet assumptio.

A ἔνιοι μὲν οὖν λέγουσιν, ὡς δεῖ τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐξ ἁπασῶν εἶναι τῶν πολιτειῶν μεμιγμένην. διὸ καὶ τὴν τῶν Λακεδαιμονίων ἐπαινοῦσιν. εἶναι γὰρ αὐτὴν, οἱ μὲν ἐξ ὀλιγαρχίας, καὶ μοναρχίας, καὶ δημοκρατίας φασί, λέγοντες τὴν μὲν βασιλείαν, μοναρχίαν· τὴν δὲ τῶν γερόντων ἀρχὴν, ὀλιγαρχίαν· δημοκρατεῖσθαι δὲ κατὰ τὴν τῶν ἐφόρων ἀρχὴν, B διὰ τὸ ἐκ τοῦ δήμου εἶναι τοὺς ἐφόρους· οἱ δὲ τὴν μὲν ἐφορείαν εἶναι τυραννίδα, δημοκρατεῖσθαι δὲ κατά τε τὰ συσσίτια, καὶ τὸν ἄλλον βίον τὸν καθ' ἡμέραν. ἐν δὲ τοῖς νόμοις εἴρηται τούτοις, ὡς δέον συγκεῖσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐκ δημοκρατίας καὶ τυραννίδος, ἃς ἢ τὸ παράπαν οὐκ ἄν τις θείη πολιτείας, ἢ χειρίστας πασῶν. βέλτιον οὖν λέγουσιν C οἱ πλείους μιγνύντες· ἡ γὰρ ἐκ πλειόνων συγκειμένη πολιτεία, βελτίων. ἔπειτ' οὐδ' ἔχουσα φαίνεται μοναρχικὸν οὐδὲν, ἀλλ' ὀλιγαρχικὰ καὶ δημοκρατικά· μᾶλλον δ' ἐγκλίνειν βούλεται πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν. δῆλον δ' ἐκ τῆς τῶν ἀρχόντων καταστάσεως· τὸ μὲν γὰρ ἐξ αἱρετῶν κληρωτοὺς, κοινὸν ἀμφοῖν· τὸ δὲ, τοῖς μὲν εὐπορωτέροις ἐπάναγκες ἐκκλησιάζειν εἶναι, καὶ φέρειν ἄρχοντας, D ἤ τι ποιεῖν ἄλλο τῶν πολιτικῶν, τοὺς δ' ἀφεῖσθαι, τοῦτο δ' ὀλιγαρχικόν· καὶ τὸ πειρᾶσθαι πλείους ἐκ τῶν εὐπόρων εἶναι τοὺς ἄρχοντας, καὶ τὰς μεγίστας ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων. ὀλιγαρχικὴν δὲ ποιεῖ καὶ τὴν τῆς βουλῆς αἵρεσιν. αἱροῦνται μὲν γὰρ πάντες ἐπάναγκες, ἀλλ' ἐκ τοῦ πρώτου τιμήματος· εἶτα πάλιν ἴσους ἐκ τοῦ δευτέρου, εἶτ' ἐκ τῶν E τρίτων, πλὴν οὐ πᾶσιν ἐπάναγκες ἦν τοῖς ἐκ τῶν τρίτων, ἢ τετάρτων· ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου, τῶν τετάρτων μόνοις ἐπάναγκες τοῖς πρώτοις, καὶ τοῖς δευτέροις. εἶτ' ἐκ τούτων ἴσον ἀφ' ἑκάστου τιμήματος ἀποδεῖξαί φησι δεῖν ἀριθμόν. ἔσονται δὴ πλείους οἱ ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων, καὶ βελτίους. [διὰ τὸ ἐνίους μὴ αἱρεῖσθαι τῶν δημοτικῶν,] διὰ τὸ μὴ ἐπάναγκες. ὡς μὲν οὖν οὐκ ἐκ δημο-F κρατίας καὶ μοναρχίας δεῖ συνεστάναι τὴν τοιαύτην πολιτείαν, φανερὸν [illegible] ὅταν ἐπιβάλλῃ περὶ τῆς τοιαύτης πολιτείας ἡ σκέψις [illegible] ἀρχόντων τὸ ἐξ αἱρετῶν αἱρετοὺς ἐπικίνδυνον. εἰ γάρ τινες συστῆναι θέλουσι καὶ μέτριοι τὸ πλῆθος [illegible] τούτων αἱρεθήσονται βούλησιν.

ρα. τὰ μὲν οὖν περὶ τὴν πολιτείαν τὴν ἐν τοῖς νόμοις, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Κεφάλαιον ζ.

Εἰσὶ δέ τινες πολιτεῖαι καὶ ἄλλαι, αἱ μὲν ἰδιωτῶν, αἱ δὲ φιλοσόφων καὶ πολιτικῶν. πᾶσαι δὲ τῶν καθεστηκυιῶν καὶ καθ' ἃς πολιτεύονται νῦν ἐγγύτερόν εἰσι τούτων ἀμφοτέρων. οὐδεὶς γὰρ οὔτε τὴν περὶ τὰ τέκνα κοινότητα καὶ τὰς γυναῖκας ἄλλος κεκαινοτόμηκεν, οὔτε περὶ τὰ συσσίτια τῶν γυναικῶν· ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων ἄρχονται μᾶλλον. δοκεῖ γάρ τισι τὸ περὶ τὰς οὐσίας εἶναι μέγιστον τετάχθαι καλῶς· περὶ γὰρ τούτων ποιεῖσθαί φασι τὰς στάσεις πάντας. διὸ Φαλέας ὁ Χαλκηδόνιος τοῦτ' εἰσήνεγκε πρῶτος. φησὶ γὰρ δεῖν ἴσας εἶναι τὰς κτήσεις τῶν πολιτῶν. τοῦτο δὲ κατοικιζομέναις μὲν εὐθὺς οὐ χαλεπὸν ᾤετο ποιεῖν, τὰς δὲ κατοικουμένας, ἐργωδέστερον μέν, ὅμως δὲ τάχιστ' ἂν ὁμαλισθῆναι τῷ τὰς προῖκας, τοὺς μὲν πλουσίους διδόναι μὲν λαμβάνειν δὲ μὴ, τοὺς δὲ πένητας, μὴ διδόναι μὲν, λαμβάνειν δέ. Πλάτων δὲ τοὺς νόμους γράφων, μέχρι μέν τινος ᾤετο δεῖν ἐᾶν. πλεῖον δὲ τοῦ πενταπλασίαν εἶναι τῆς ἐλαχίστης, μηδενὶ τῶν πολιτῶν ἐξουσίαν εἶναι κτήσασθαι, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. δεῖ δὲ μηδὲ τοῦτο λανθάνειν τοὺς οὕτω νομοθετοῦντας, ὃ λανθάνει νῦν, ὅτι τὸ τῆς οὐσίας τάττοντας πλῆθος, προσήκει καὶ τῶν τέκνων τὸ πλῆθος τάττειν. ἐὰν γὰρ ὑπεραίρῃ τῆς οὐσίας τὸ μέγεθος ὁ τῶν τέκνων ἀριθμὸς, ἀνάγκη τόν γε νόμον λύεσθαι, καὶ χωρὶς τῆς λύσεως φαῦλον τὸ πολλοὺς ἐκ πλουσίων γίνεσθαι πένητας. ἔργον γὰρ μὴ νεωτεροποιοὺς εἶναι τοὺς τοιούτους. διότι μὲν οὖν ἔχει τινὰ δύναμιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἡ τῆς οὐσίας ὁμαλότης, καὶ τῶν πάλαι τινὲς φαίνονται διεγνωκότες, οἷον καὶ Σόλων ἐνομοθέτησεν, καὶ παρ' ἄλλοις ἐστὶ νόμος, ὃς κωλύει κτᾶσθαι γῆν ὁπόσην ἂν βούληταί τις. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν οὐσίαν πωλεῖν οἱ νόμοι κωλύουσιν, ὥσπερ ἐν Λοκροῖς νόμος ἐστὶ μὴ πωλεῖν, ἐὰν μὴ φανερὰν ἀτυχίαν δείξῃ συμβεβηκυῖαν. ἔτι δὲ τοὺς παλαιοὺς κλήρους διασώζειν. τοῦτο δὲ λυθὲν καὶ περὶ Λευκάδα, δημοτικὴν ἐποίησε λίαν τὴν πολιτείαν αὐτῶν. οὐ γὰρ ἔτι συνέβαινεν ἀπὸ τῶν ὡρισμένων τιμημάτων εἰς τὰς ἀρχὰς βαδίζειν. ἀλλ' ἔστι τὴν ἰσότητα μὲν ὑπάρχειν τῆς οὐσίας, ταύτην δ' ἢ λίαν εἶναι πολλὴν, ὥστε τρυφᾶν, ἢ λίαν ὀλι-

In legibus igitur illa respublica ita se habet.

CAPVT VII.

SVnt verò & aliæ quædam respublicæ tum [illegible] tum philosophorum & in administratione ipsarum versatorum. Omnes autem hę propinquiores sunt illis secundum quas nunc reguntur, quàm istę duę. nullus enim neque de communitate liberorum, neque de mulieribus talē aliquam introduxit nouitatem, neque etiam de feminarum conuiuiis: sed à necessariis [illegible] videtur. Aliquibus enim maximum videtur de patrimoniis recte constitutum esse: nam hinc seditiones oriri omnes dicunt. Quapropter Phaleas Chalcedonius ante omnes de hac parte constituit. Inquit enim patrimonia ciuium æqualia esse debere, hoc autem perfacilè factu esse, si statim ab ipsa conditione ciuitatis prouideretur. Postquam verò condita foret, difficilius quidem, attamen satis mature adæquari posse, si diuites dotes darent neque acciperent, pauperes verò contra acciperent dotes, & non traderent. Plato autem in legibus suis vsque ad aliquid censuit esse permittendum, nam supra quincuplum eius quod foret minimum, nemini licere ciuium possidere vt prius diximus. sed oportet ne id quidem latere legislatorem (quod certè nūc latet) quod qui patrimonio modum imponit, debet etiam filiorum numero modū imponere. nam si excedat multitudo filiorum patrimonij facultatem, necessarium erit legem abrogare: & sine illa abrogatione improba lex erit, quæ multos ex diuitibus pauperes facit, opus est ergo, ne tales seditiosi efficiantur. Quòd igitur valet aliquid in republica patrimoniorum exæquatio, & veterum aliqui videntur cognouisse, vt Solon constituit, & apud alios lege cauetur, vt non quantum quisque velit, sed quantum lex permittit agri possideant. Eadem quoque ratione patrimonia sua allienare leges vetant: vt est apud Locros lege cautum, ne quis patrimonium alienare possit, nisi euidentem calamitatem ostenderit superuenisse, præterea, vt antiquæ hæreditates conseruentur. Quod sublatum est apud Leucada, valde popularem eorum ciuitatem effecit. non enim amplius euenit, ex taxatione census ad magistratus assumi. Sed æqualitatem quidem patrimoniorum constitui: verū [illegible] magna esse, vt delicias liceat: aut [illegible] exigua.

vt tenuiter victum agant. Patet igitur non sufficere patrimonia exæquata fuisse à legislatore. Sed medium coniectandum esse. Præterea si quis mediocria statuat omnibus patrimonia, nulla vtilitas est. magis enim cupiditates adæquandæ sunt quàm patrimonia, hoc autem fieri non potest. nisi sufficienter disciplina ciuibus adhibita per leges. Sed forsan responderet Phaleas, hoc ipsum se dicere. Censet enim horum duorum æqualitatem ciuitatibus inesse debere, patrimonij scilicet, ac disciplinæ. sed quæ tandem hæc disciplina sit exprimendum fuit: & vnam eandémque esse, nihil prodest. nam fieri potest, vt sit vna eadémque disciplina, verum eiusce modi, per quam cupidi fiant pecuniarum, aut honoris, aut vtriusque. Insuper seditiones oriuntur, non solùm ob patrimoniorum, verumetiam ob honorum inæqualitates, & hoc diuersum in vtroque, nam multitudo quidem grauiter fert inæqualitatem patrimoniorum. præstantes autem viri honorum æqualitatem. vnde illud natum est:

Honori incumbit tam ignauus, quàm bonus.

Non solùm verò homines propter necessaria iniuriantur, quorum remedia putant adæquationem patrimoniorum, ne spolient alios propter frigus, aut propter famem, verumetiam vt gaudeant, neque concupiscant. nam si maiorem habeant necessariorum cupiditatem, ob huius medelam iniurias inferunt. Non ergo ob hanc solùm, verumetiam si concupiscant vt molestia careant, & voluptate fruantur. Quod igitur horum trium remedium est? his quidem exiguum patrimonium & opificium, illis autem temperantia: tertium verò si quis velit per illa delectari, non aliunde quàm à philosophia quærat remedium. nam cæteræ quidem hominibus egent, cùm iniurias inferunt plurimum propter superflua, non propter necessaria: puta tyrannidem inuadunt, non vt frigus repellant, quapropter honos maximus habetur, non ei qui furem occiderit, sed ei qui tyrannum. Itaque Phaleas paruis duntaxat iniuriis hac sua reipublicæ constitutione succurrit. Præterea multa statuere pergit, per quæ ad seipsos rectè instituti erunt, sed oportebat quoque ad finitimos, & peregrinos omnes. Necesse est ergo constitutam esse rempublicam ad bellicum robur: de quo ille nil dixit. Eodem modo de facultatibus.

A ὥστε ζῆν γλίσχρως. δῆλον οὖν, ὅτι οὐχ ἱκανὸν τὸ τὰς οὐσίας ἴσας ποιῆσαι τὸν νομοθέτην, ἀλλὰ τοῦ μέσου στοχαστέον. ἔτι δ', εἴ τις καὶ τὴν μετρίαν τάξειεν οὐσίαν πᾶσιν, οὐδὲν ὄφελος. μᾶλλον γὰρ δεῖ τὰς ἐπιθυμίας ὁμαλίζειν ἢ τὰς οὐσίας. τοῦτο δ' οὐκ ἔστι μὴ παιδευομένοις ἱκανῶς ὑπὸ τῶν νόμων. ἀλλ' ἴσως ἂν εἴποι ὁ Φαλέας, ὅτι ταῦτα τυγχάνει λέγων αὐτός· οἴεται γὰρ δυοῖν τούτοιν ἰσότητα
B δεῖν ὑπάρχειν ταῖς πόλεσι, κτήσεως καὶ παιδείας. ἀλλὰ τήν τε παιδείαν ἥτις ἔσται δεῖ λέγειν· καὶ τὸ μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν, οὐδὲν ὄφελος. ἔστι γὰρ τὴν αὐτὴν μὲν εἶναι καὶ μίαν, ἀλλὰ ταύτην εἶναι τοιαύτην, ἐξ ἧς ἔσονται προαιρετικοὶ τοῦ πλεονεκτεῖν, ἢ χρημάτων, ἢ τιμῆς, ἢ συναμφοτέρων. ἔτι στασιάζουσιν οὐ μόνον διὰ τὴν ἀνισότητα τῆς κτήσεως, ἀλλὰ
C καὶ διὰ τὴν τῶν τιμῶν. τοὐναντίον δὲ περὶ ἑκάτερον· οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ, διὰ τὸ περὶ τὰς κτήσεις ἄνισον· οἱ δὲ χαρίεντες, περὶ τῶν τιμῶν, ἐὰν ἴσαι. ὅθεν καὶ

Ἐν δὲ ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός.

οὐ μόνον δ' οἱ ἄνθρωποι διὰ τἀναγκαῖα ἀδικοῦσιν, ὧν ἄκος εἶναι νομίζει τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας, ὥστε μὴ λωποδυτεῖν διὰ τὸ ῥιγοῦν ἢ πεινῆν· ἀλλὰ καὶ ὅπως χαίρωσι, καὶ μὴ ἐπι-
D θυμῶσιν. ἐὰν γὰρ μείζω ἔχωσιν ἐπιθυμίαν τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὴν ταύτης ἰατρείαν ἀδικήσουσιν. οὐ τοίνυν διὰ ταύτην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπιθυμοῖεν, ἵνα χαίρωσι ταῖς ἄνευ λυπῶν ἡδοναῖς. τί οὖν ἄκος τῶν τριῶν τούτων; τοῖς μὲν, οὐσία βραχεῖα καὶ ἐργασία· τοῖς δὲ, σωφροσύνη· τρίτον δ', εἴ τινες βούλοιντο δι' αὑτῶν χαίρειν, οὐκ ἂν ἐπιζητοῖεν, εἰ
E μὴ παρὰ φιλοσοφίας ἄκος. αἱ γὰρ ἄλλαι, ἀνθρώπων δέονται. ἐπεὶ ἀδικοῦσί γε τὰ μέγιστα διὰ τὰς ὑπερβολάς, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ ἀναγκαῖα· οἷον τυραννοῦσιν, οὐχ ἵνα μὴ ῥιγῶσι. διὸ καὶ αἱ τιμαὶ μεγάλαι, ἂν ἀποκτείνῃ τις, οὐ κλέπτην, ἀλλὰ τύραννον. ὥστε πρὸς τὰς μικρὰς ἀδικίας βοηθητικὸς μόνον ὁ τρόπος τῆς Φαλέου πολιτείας. ἔτι τὰ πολλὰ βούλεται κατασκευάζειν, ἐξ ὧν τὰ πρὸς αὑτοὺς πολι-
F τεύσονται καλῶς. δεῖ δὲ καὶ πρὸς τοὺς γειτνιῶντας, καὶ τοὺς ἔξωθεν πάντας. ἀναγκαῖον ἄρα τὴν πολιτείαν συντετάχθαι πρὸς τὴν πολεμικὴν ἰσχὺν, περὶ ἧς ἐκεῖνος οὐδὲν εἴρηκεν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς κτήσεως.

δεῖ γὰρ

δεῖ γὰρ οὐ μόνον πρὸς τὰς πολιτικὰς χρήσεις ἱκανὴν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν κινδύνους. διόπερ οὔτε τοσοῦτον δεῖ πλῆθος ὑπάρχειν, ὧν οἱ πλησίον καὶ κρείττους ἐπιθυμήσουσιν, οἱ δ' ἔχοντες ἀμύνειν οὐ δυνήσονται τοὺς ἐπιόντας, οὔθ' οὕτως ὀλίγην, ὥστε μὴ δύνασθαι πόλεμον ὑπενεγκεῖν, μηδὲ τῶν ἴσων καὶ τῶν ὁμοίων. ἐκεῖνος μὲν οὖν οὐδὲν διώρικε. δεῖ δὲ τοῦτο μὴ λανθάνειν, ὅτι συμφέρει πλῆθος οὐσίας. ἴσως οὖν ἄριστος ὅρος, τὸ μὴ λυσιτελεῖν τοῖς κρείττοσι διὰ τὴν ὑπερβολὴν πολεμεῖν, ἀλλ' οὕτως ὡς ἂν καὶ μὴ ἐχόντων τοσαύτην οὐσίαν. οἷον Εὔβουλος Αὐτοφραδάτου μέλλοντος Ἀταρνέα πολιορκεῖν, ἐκέλευσεν αὐτὸν σκεψάμενον ἐν πόσῳ χρόνῳ λήψεται τὸ χωρίον, λογίσασθαι τοῦ χρόνου τούτου τὴν δαπάνην· ἐθέλειν γὰρ ἔλαττον τούτου λαβὼν ἐκλιπεῖν ἤδη τὸν Ἀταρνέα. ταῦτα δ' εἰπὼν, ἐποίησε τὸν Αὐτοφραδάτην σύννουν γενόμενον, παύσασθαι τῆς πολιορκίας. ἔστι μὲν οὖν τι τῶν συμφερόντων, τὸ τὰς οὐσίας ἴσας εἶναι τοῖς πολίταις, πρὸς τὸ μὴ στασιάζειν πρὸς ἀλλήλους· οὐ μὴν μέγα οὐδὲν ὡς εἰπεῖν. καὶ γὰρ ἂν οἱ χαρίεντες ἀγανακτοῖεν ἄν, ὡς οὐκ ἴσων ὄντες ἄξιοι· διὸ καὶ φαίνονται πολλάκις ἐπιτιθέμενοι καὶ στασιάζοντες. ἔτι δ' ἡ πονηρία τῶν ἀνθρώπων ἄπληστον· καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διωβολία μόνον· ὅταν δ' ἤδη τοῦτ' ᾖ πάτριον, ἀεὶ δέονται τοῦ πλείονος, ἕως εἰς ἄπειρον ἔλθωσιν· ἄπειρος γὰρ ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις, ἧς πρὸς τὴν ἀναπλήρωσιν οἱ πολλοὶ ζῶσι. τῶν οὖν τοιούτων ἀρχὴ μᾶλλον τοῦ τὰς οὐσίας ὁμαλίζειν, τὸ τοὺς μὲν ἐπιεικεῖς τῇ φύσει τοιούτους παρασκευάζειν, ὥστε μὴ βούλεσθαι πλεονεκτεῖν· τοὺς δὲ φαύλους, ὥστε μὴ δύνασθαι. τοῦτο δ' ἐστὶν, ἂν ἥττους τε ὦσι, καὶ μὴ ἀδικῶνται. οὐ καλῶς δ' οὐδὲ τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας εἴρηκε. περὶ γὰρ τὴν τῆς γῆς κτῆσιν ἰσάζει μόνον. ἔστι δὲ καὶ δούλων καὶ βοσκημάτων πλοῦτος, καὶ νομίσματος, καὶ κατασκευὴ πολλὴ τῶν καλουμένων ἐπίπλων. ἢ πάντων οὖν τούτων ἰσότητα ζητητέον, ἢ τάξιν τινὰ μετρίαν, ἢ πάντα ἐατέον. φαίνεται δ' ἐκ τῆς νομοθεσίας κατασκευάζων τὴν πόλιν μικράν, εἴ γ' οἱ τεχνῖται πάντες δημόσιοι ἔσονται, καὶ μὴ πλήρωμά τι παρέξονται τῆς πόλεως. ἀλλ' εἴπερ δεῖ δημοσίους εἶναι τοὺς τὰ κοινὰ ἐργαζομένους, δεῖ καθάπερ ἐν Ἐπιδάμνῳ τε, καὶ ὡς Διόφαντός ποτε κατεσκεύαζεν

A tantas enim esse oportet, vt non solùm ad ciuium vsum, verumetiam ad pericula externa sufficiant. quare nec ita magnas esse decet, vt finitimi concupiscant, quibus resisti non possit: nec rursus ita paruas, vt cum paribus & similibus bellum nequeant sustinere. ille quidem nihil determinauit. Oportet autem neque id latere, quantas facultates habere conducat. Forte recta determinatio fuerit, tantas esse B debere, vt lucrum superantibus bello, afferre non possint, sed ita quasi nihil super acquirant. Quare Eubolos considerare iussit Authophradatem cùm Atarnea obsidere vellet, cogitaret vt quanto tempore circa expugnationem eius loci distineretur, ac existimaret huius temporis acturam: velle enim pro minori pretio tum tunc Atarnea relinquere. quæ cum dixisset, Authophradatem in sententiam traxit, C & obsidionem prætermittere fecit. Habet igitur vtilitatem exæquatio patrimoniorũ inter ciues, ne inde seditiones oriantur. verùm (vt ita dixerim) nõ admodum magnam: nam & præstantiores conqueri possent, quasi ipsi plus habere debeãt. ex quo fit vt ipsi sæpe insurgant, ac seditiones concitent. Præterea, improbitas hominum insatiabilis est. & primo quidem sufficere dicunt in pauca atque minima: D mox verò, vbi illa sunt consecuti, plura appetunt semper, quousque in infinitum procedant. infinita est enim cupiditatis natura, ad cuius expletionem plurimi viuunt. Horum igitur principium est magis, quàm patrimoniorum exæquatio, ciuitatem sic instituere, vt boni quidem viri plus quàm sibi competat, habere non quærant: improbi autem etsi quærant, habere non possint. hoc autem fiet, si infe- E riores sint, nec iniuriam patiantur. Nec verò in hac ipsa exæquatione patrimoniorum, recte est ab eo dispositum, cùm fundos & agros exæquet solum: sed sint seruorum quoque armentorúmque & pecuniarum diuitiæ, & apparatus ingens earum rerum, quas supellectilem vocitamus. An igitur horum omnium exæquatio quærẽdi est, vel moderatio quædam mediocris, an cuncta omittenda? Videtur autem ex ipsarum legum positione ciuitatem e- F xiguam constituere: siquidem artifices omnes publici erãt, nec multitudinem augebãt ciuitatis. sed certè publicos esse eos qui publica faciunt opera oportet. quemadmodum & Epidamni: & Diophantus

vt tenuiter victum agant. Patet igitur non sufficere patrimonia exæquata fuisse à legislatore. Sed medium coniectandum esse. Præterea si quis mediocria statuat omnibus patrimonia, nulla vtilitas est. magis enim cupiditates adæquandæ sunt quàm patrimonia, hoc autem fieri non potest. nisi sufficienter disciplina ciuibus adhibita per leges. Sed forsan responderet Phaleas, hoc ipsum se dicere. Censet enim horum duorum æqualitatem ciuitatibus inesse debere, patrimonij scilicet, ac disciplinæ, sed quæ tandem hæc disciplina sit exprimendum fuit: & vnam eandémque esse, nihil prodest. nam fieri potest, vt sit vna eadémque disciplina, verum eiuscemodi, per quam cupidi fiant pecuniarum, aut honoris, aut vtriusque. Insuper seditiones oriuntur, non solùm ob patrimoniorum, verumetiam ob honorum inæqualitates, & hoc diuersum in vtroque, nam multitudo quidem grauiter fert inæqualitatem patrimoniorum. præstantes autem viri honorum æqualitatem. vnde illud natum est:

Honori incumbit tam ignauus, quàm bonus.

Non solùm verò homines propter necessaria iniuriantur, quorum remedia putant adæquationem patrimoniorum, ne spolient alios propter frigus, aut propter famem, verumetiam vt gaudeant, neque concupiscant. nam si maiorem habeant necessariorum cupiditatem, ob huius medelam iniurias inferunt. Non ergo ob hanc solùm, verumetiam si concupiscant vt molestia careant, & voluptate fruantur. Quod igitur horum trium remedium est? his quidem exiguum patrimonium & opificium, illis autem temperantia: tertium verò si quis velit per illa delectari, non aliunde quàm à philosophia quærat remedium. nam cæteræ quidem hominibus egent, cùm iniurias inferunt plurimum propter superflua, non propter necessaria: puta tyrannidem inuadunt, non vt frigus repellant, quapropter honos maximus habetur, non ei qui furem occiderit, sed ei qui tyrannum. Itaque Phaleas paruis duntaxat iniurijs hac sua reipublicæ constitutione succurrit. Præterea multa statuere pergit, per quæ ad seipsos rectè insti tuti erunt, sed oportebat quoque ad finitimos, & peregrinos omnes. Necesse est ergo constitutam esse rempubl. cum ad bellicum robur: de quo ille nil dixit. Eodem modo de facultatibus.

A ὥστε ζῆν γλίσχρως. δῆλον οὖν, ὡς οὐχ ἱκανὸν τὸ τὰς οὐσίας ἴσας ποιῆσαι τὸν νομοθέτην, ἀλλὰ τοῦ μέσου στοχαστέον. ἔτι δ', εἴ τις καὶ τὴν μετρίαν τάξειεν οὐσίαν πᾶσιν, οὐδὲν ὄφελος. μᾶλλον γὰρ δεῖ τὰς ἐπιθυμίας ὁμαλίζειν ἢ τὰς οὐσίας. τοῦτο δ' οὐκ ἔστι μὴ παιδευομένοις ἱκανῶς ὑπὸ τῶν νόμων. ἀλλ' ἴσως ἂν εἴποι ὁ Φαλέας, ὅτι ταῦτα τυγχάνει λέγων αὐτός· οἴεται γὰρ δυοῖν τούτοιν ἰσότητα B δεῖν ὑπάρχειν ταῖς πόλεσι, κτήσεως καὶ παιδείας. ἀλλὰ τήν τε παιδείαν ἥτις ἔσται δεῖ λέγειν· καὶ τὸ μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν, οὐδὲν ὄφελος. ἔστι γὰρ τὴν αὐτὴν μὲν εἶναι καὶ μίαν, ἀλλὰ ταύτην εἶναι τοιαύτην, ἐξ ἧς ἔσονται προαιρετικοὶ τοῦ πλεονεκτεῖν, ἢ χρημάτων, ἢ τιμῆς, ἢ συναμφοτέρων. ἔτι στασιάζουσιν οὐ μόνον διὰ τὴν ἀνισότητα τῆς κτήσεως, ἀλλὰ C καὶ διὰ τὴν τῶν τιμῶν. τοὐναντίον δὲ περὶ ἑκάτερον· οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ, διὰ τὸ περὶ τὰς κτήσεις ἄνισον· οἱ δὲ χαρίεντες, περὶ τῶν τιμῶν, ἐὰν ἴσαι. ὅθεν καὶ

Ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός.

οὐ μόνον δ' οἱ ἄνθρωποι διὰ τἀναγκαῖα ἀδικοῦσιν, ὧν ἄκος εἶναι νομίζει τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας, ὥστε μὴ λωποδυτεῖν διὰ τὸ ῥιγοῦν ἢ D πεινῆν· ἀλλὰ καὶ ὅπως χαίρωσι, καὶ μὴ ἐπιθυμῶσιν. ἐὰν γὰρ μείζω ἔχωσιν ἐπιθυμίαν τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὴν ταύτης ἰατρείαν ἀδικήσουσιν. οὐ τοίνυν διὰ ταύτην μόνον, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπιθυμοῖεν, ἵνα χαίρωσι ταῖς ἄνευ λυπῶν ἡδοναῖς. τί οὖν ἄκος τῶν τριῶν τούτων; τοῖς μὲν, οὐσία βραχεῖα καὶ ἐργασία· τοῖς δὲ, σωφροσύνη· τρίτον δ', εἴ τινες βούλοιντο δι' αὑτῶν χαίρειν, οὐκ ἂν ἐπιζητοῖεν, εἰ E μὴ παρὰ φιλοσοφίας ἄκος. αἱ γὰρ ἄλλαι, ἀνθρώπων δέονται. ἐπεὶ ἀδικοῦσί γε τὰ μέγιστα διὰ τὰς ὑπερβολάς, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ ἀναγκαῖα· οἷον τυραννοῦσιν, οὐχ ἵνα μὴ ῥιγῶσι. διὸ καὶ αἱ τιμαὶ μεγάλαι, ἂν ἀποκτείνῃ τις, οὐ κλέπτην, ἀλλὰ τύραννον. ὥστε πρὸς τὰς μικρὰς ἀδικίας βοηθητικὸς μόνον ὁ τρόπος τῆς Φαλέου πολιτείας. ἔτι τὰ πολλὰ βούλεται F κατασκευάζειν, ἐξ ὧν τὰ πρὸς αὑτοὺς πολιτεύσονται καλῶς. δεῖ δὲ καὶ πρὸς τοὺς γειτνιῶντας, καὶ τοὺς ἔξωθεν πάντας. ἀναγκαῖον ἄρα τὴν πολιτείαν συντετάχθαι πρὸς τὴν πολεμικὴν ἰσχύν, περὶ ἧς ἐκεῖνος οὐδὲν εἴρηκεν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς κτήσεως.

δεῖ γὰρ

δεῖ γὰρ οὐ μόνον πρὸς τὰς πολιτικὰς χρήσεις ἱκανὴν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν κινδύνους. διόπερ οὔτε τοσοῦτον δεῖ πλῆθος ὑπάρχειν, ὧν οἱ πλησίον καὶ κρείττους ἐπιθυμήσουσιν, οἱ δ' ἔχοντες ἀμύνειν οὐ δυνήσονται τοὺς ἐπιόντας· οὔθ' οὕτως ὀλίγην, ὥστε μὴ δύνασθαι πόλεμον ὑπενεγκεῖν, μηδὲ τῶν ἴσων καὶ τῶν ὁμοίων. ἐκεῖνος μὲν οὖν οὐδὲν διώρικε. δεῖ δὲ τοῦτο μὴ λανθάνειν, ὅτι συμφέρει πλῆθος οὐσίας. ἴσως οὖν ἄριστος ὅρος, τὸ μὴ λυσιτελεῖν τοῖς κρείττοσι διὰ τὴν ὑπερβολὴν πολεμεῖν, ἀλλ' οὕτως ὡς ἂν καὶ μὴ ἐχόντων τοσαύτην οὐσίαν· οἷον Εὔβουλος Αὐτοφραδάτου μέλλοντος Ἀταρνέα πολιορκεῖν, ἐκέλευσεν αὐτὸν σκεψάμενον ἐν πόσῳ χρόνῳ λήψεται τὸ χωρίον, λογίσασθαι τοῦ χρόνου τούτου τὴν δαπάνην· ἐθέλειν γὰρ ἔλαττον τούτου λαβὼν ἐκλιπεῖν ἤδη τὸν Ἀταρνέα. ταῦτα δ' εἰπών, ἐποίησε τὸν Αὐτοφραδάτην σύννουν γενόμενον, παύσασθαι τῆς πολιορκίας. ἔστι μὲν οὖν τι τῶν συμφερόντων, τὸ τὰς οὐσίας ἴσας εἶναι τοῖς πολίταις, πρὸς τὸ μὴ στασιάζειν πρὸς ἀλλήλους· οὐ μὴν μέγα οὐδὲν ὡς εἰπεῖν. καὶ γὰρ ἂν οἱ χαρίεντες ἀγανακτοῖεν ἄν, ὡς οὐκ ἴσων ὄντες ἄξιοι· διὸ καὶ φαίνονται πολλάκις ἐπιτιθέμενοι καὶ στασιάζοντες. ἔτι δ' ἡ πονηρία τῶν ἀνθρώπων ἄπληστον· καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διωβολία μόνον· ὅταν δ' ἤδη τοῦτ' ᾖ πάτριον, ἀεὶ δέονται τοῦ πλείονος, ἕως εἰς ἄπειρον ἔλθωσιν· ἄπειρος γὰρ ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις, ἧς πρὸς τὴν ἀναπλήρωσιν οἱ πολλοὶ ζῶσι. τῶν οὖν τοιούτων ἀρχὴ μᾶλλον τοῦ τὰς οὐσίας ὁμαλίζειν, τὸ τοὺς μὲν ἐπιεικεῖς τῇ φύσει τοιούτους παρασκευάζειν, ὥστε μὴ βούλεσθαι πλεονεκτεῖν, τοὺς δὲ φαύλους ὥστε μὴ δύνασθαι. τοῦτο δ' ἐστίν, ἂν ἥττους τε ὦσι, καὶ μὴ ἀδικῶνται. οὐ καλῶς δ' οὐδὲ τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας εἴρηκε. περὶ γὰρ τὴν τῆς γῆς κτῆσιν ἰσάζει μόνον. ἔστι δὲ καὶ δούλων καὶ βοσκημάτων πλοῦτος, καὶ νομίσματος, καὶ κατασκευὴ πολλὴ τῶν καλουμένων ἐπίπλων. ἢ πάντων οὖν τούτων ἰσότητα ζητητέον, ἢ τάξιν τινὰ μετρίαν, ἢ πάντα ἐατέον. φαίνεται δ' ἐκ τῆς νομοθεσίας κατασκευάζων τὴν πόλιν μικράν, εἴ γ' οἱ τεχνῖται πάντες δημόσιοι ἔσονται, καὶ μὴ πλήρωμά τι παρέξονται τῆς πόλεως. ἀλλ' εἴπερ δεῖ δημοσίους εἶναι, τοὺς τὰ κοινὰ ἐργαζομένους δεῖ καθάπερ ἐν Ἐπιδάμνῳ τε, καὶ ὡς Διόφαντός ποτε κατασκευάζειν

A tantas enim esse oportet, vt non solùm ad ciuium vsum, verumetiam ad pericula externa sufficiant. quare nec ita magnas esse decet, vt finitimi concupiscant, quibus resisti non possit: nec rursus ita paruas, vt cum paribus & similibus bellum nequeant sustinere. ille quidem nihil determinauit. Oportet autem neque id latere, quantas facultates habere conducat. Forte recta determinatio fuerit, tantas esse B se debere, vt lucrum superantibus bello, afferre non possint, sed ita quasi nihil super acquirant. Quare Eubules considerare iussit Authophradatem cùm Atarnea obsidere vellet, cogitaret vt quanto tempore circa expugnationem eius loci distineretur, ac existimaret huius temporis iacturam: velle enim pro minori pretio tum tunc Atarnea relinquere. quæ cùm dixisset, Authophradatem in sententiam traxit, C & obsidionem prætermittere fecit. Habet igitur vtilitatem exæquatio patrimoniorũ inter ciues, ne inde seditiones oriantur, verùm (vt ita dixerim) nõ admodum magnam eam. & præstantiores conqueri possent, quasi ipsi plus habere debeãt. ex quo fit vt ipsi sæpe insurgant, ac seditiones concitent. Præterea, improbitas hominum insatiabilis est. & primo quidem sufficere dicunt in pauca atque minima: D mox verò, vbi illa sunt consecuti, plura appetunt semper, quousque in infinitum procedant. infinita est enim cupiditatis natura, ad cuius expletionem plurimi viuunt. Horum igitur principium est magis, quàm patrimoniorum exæquatio, ciuitatem sic instituere, vt boni quidem viri plus quàm sibi competat, habere non quærant: improbi autem etsi quærant, habere non possint. hoc autem fiet, si infe- E riores sint, nec iniuriam patiantur. Nec verò in hac ipsa exæquatione patrimoniorum, rectè est ab eo dispositum, cùm fundos & agros exæquet solùm: sed sint seruorum quoque armentorúmque & pecuniarum diuitiæ, & apparatus ingens earum rerum, quas supellectilem vocitamus. An igitur horum omnium exæquatio quærẽda est, vel moderatio quædam mediocris, an cuncta omittenda? Videtur autem ex ipsarum legum positione ciuitatem e- F xiguam constituere: siquidem artifices omnes publici erũt, nec multitudinem augebũt ciuitatis. sed certè publicos esse eos qui publica faciunt opera oportet. quem admodum & Epidamni: & Diophantus

quandoque Athenis constituit. De Philolai igitur republica fere ex his deprehendi potest, si quid ab eo sit bene dictum, vel non bene.

CAPVT VIII.

Hippodamus autem Euryphontis Milesius qui & ciuitatum diuisionem inuenit, & Piræum abscidit, cùm esset in cætera quoque vita morosior propter gloriæ cupiditatem, vsque adeò vt quibusdam videretur, superfluus capillorum prolixitate & ornatu sumptuoso, præterea vestitu vili quidem, sed admodum tritco, non in hyeme solùm, verumetiam in æstate: studiosus autem de omni natura esse volens, primus omnium, qui non in republica versati essent, aggressus est aliquid dicere de optimo ciuitatis statu. Constituit autem ciuitatem multitudine decem millium, in tres diuisam partes. faciebat enim vnam partem artifices, alteram agricolas, tertiam propulsatores belli atque arma tenentes. Diuisit quoque regionem in tres partes, vt esset pars vna sacra, alia publica, tertia priuata. vnde cultus Diis fieret, sacra: vnde verò propulsatores belli alerentur, publica: quæ autem agricolarum foret, priuata. Legum quoque tres esse species solum putabat: de quibus verò iudicia fierent, totidem esse numero, iniuriam, damnum, cædem. Ponebat quoque vnum iudicium principale, ad quod omnia malè iudicata reuocarentur: idque constituebat ex senibus quibusdam delectis. Sententias verò in iudiciis non calculis ferendas esse censebat, sed vnumquemque iudicem tabellam afferre, in qua scriberet, si condemnaret simpliciter, sententiam: sin absolueret simpliciter, vacuam: sin partem condemnaret, partim absolueret, idipsum definiret. nam vt nunc quidem fit, non rectè prouisum à lege existimabat: quia coguntur homines aut hoc, aut illud iudicantes, peierare. Ferebat quoque legem de iis, qui vtile quippiam ciuitati reperissent, vt honoribus afficerentur. Filios autem eorum, qui pro patria bellando occubuissent, ex publico alendos esse: quasi id non prius fuerit lege prouisum. nam est nunc Athenis ea lex, & in aliis quibusdam ciuitatibus. Magistratuum verò omnium electiones populo attribuit. Populum autem faciebat tria illa genera ciuium: qui verò delecti essent, eos rerum publicarum curam habere debere, item hospitalium, & pupillarium.

[illegible]

Κεφ. η.

[illegible]

μὲν οὖν πλεῖστα καὶ τὰ μάλιστα ἀξιόλογα τῆς Ἱπποδάμου τάξεως, ταῦτ' ἐστίν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις πρῶτον μὲν τὴν διαίρεσιν τοῦ πλήθους τῶν πολιτῶν. οἵ τε γὰρ τεχνῖται, καὶ οἱ γεωργοί, καὶ οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες, κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας πάντες· οἱ μὲν γεωργοὶ οὐκ ἔχοντες ὅπλα· οἱ δὲ τεχνῖται οὔτε γῆν, οὔτε ὅπλα· ὥστε γίνονται σχεδὸν δοῦλοι τῶν τὰ ὅπλα κεκτημένων. μετέχειν μὲν οὖν πασῶν τῶν τιμῶν ἀδύνατον. ἀνάγκη γὰρ ἐκ τῶν τὰ ὅπλα ἐχόντων καθίστασθαι καὶ στρατηγούς, καὶ πολιτοφύλακας· καὶ τὰς κυριωτάτας ἀρχὰς ὡς εἰπεῖν· μὴ μετέχοντας δὲ τῆς πολιτείας, πῶς οἷόν τε φιλικῶς ἔχειν πρὸς τὴν πολιτείαν; ἀλλὰ δεῖ κρείττους εἶναι τοὺς τὰ ὅπλα γε κεκτημένους ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. τοῦτο δ' οὐ ῥᾴδιον, μὴ πολλοὺς ὄντας. εἰ δὲ τοῦτ' ἔσται, τί δεῖ τοὺς ἄλλους μετέχειν τῆς πολιτείας, καὶ κυρίους εἶναι τῆς τῶν ἀρχόντων καταστάσεως; ἔτι οἱ γεωργοὶ τί χρήσιμοι τῇ πόλει; τεχνίτας μὲν γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι. πᾶσα γὰρ δεῖται πόλις τεχνιτῶν, καὶ δύνανται διαγίνεσθαι καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἀπὸ τῆς τέχνης. οἱ δὲ γεωργοί, πορίζοντες μὲν τοῖς τὰ ὅπλα κεκτημένοις τὴν τροφήν, εὐλόγως ἂν ἦσάν τι τῆς πόλεως μέρος. νῦν δ' ἰδίαν ἔχουσι, καὶ ταύτην ἰδίᾳ γεωργοῦσιν. ἔτι δὲ τὴν κοινήν, ἀφ' ἧς οἱ προπολεμοῦντες ἕξουσι τὴν τροφήν, εἰ μὲν αὐτοὶ γεωργήσουσιν, οὐκ ἂν εἴη τὸ μάχιμον ἕτερον καὶ τὸ γεωργοῦν· βούλεται δ' ὁ νομοθέτης. εἰ δ' ἕτεροί τινες ἔσονται τῶν τε τὰ ἴδια γεωργούντων καὶ τῶν μαχίμων, τέταρτον αὖ μόριον ἔσται τοῦτο τῆς πόλεως, οὐδενὸς μετέχον, ἀλλὰ [καὶ] ἀλλότριον τῆς πολιτείας. ἀλλὰ μὴν εἴ τις τοὺς αὐτοὺς θήσει τούς τε τὴν ἰδίαν, καὶ τοὺς τὴν κοινὴν γεωργοῦντας, τό τε πλῆθος ἄπορον ἔσται τῶν καρπῶν, ἐξ ὧν ἕκαστος γεωργήσει δύο οἰκίας. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εὐθὺς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τῶν αὐτῶν κλήρων αὑτοῖς τε τὴν τροφὴν λήψονται, καὶ τοῖς μαχίμοις παρέξουσι; ταῦτα δὴ πάντα πολλὴν ἔχει ταραχήν. οὐ καλῶς δ' οὐδ' ὁ περὶ τῆς κρίσεως ἔχει νόμος, τὸ κρίνειν ἀξιοῦν διαιροῦντα τῆς κρίσεως ἁπλῶς γεγραμμένης, καὶ γίνεσθαι τὸν δικαστὴν διαιτητήν. τοῦτο δ' ἐν μὲν τῇ διαίτῃ καὶ πλείοσιν ἐνδέχεται (κοινολογοῦνται γὰρ ἀλλήλοις περὶ τῆς κρίσεως) ἐν δὲ τοῖς δικαστηρίοις οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον τούτῳ τῶν νομοθετῶν οἱ πολλοὶ παρασκευάζουσιν, ὅπως οἱ δικασταὶ μὴ κοινολογῶνται πρὸς ἀλλήλους.

A Plurima igitur ac maxime digna memoratu in Hippodami constitutione ista sunt. Sed primo dubitabit aliquis de partitione ciuium multitudinis. & artifices, & agricolæ, & qui arma tenent, omnes in reipublicæ communione versantur. verum agricolæ quidem arma non habent: artifices autem, neque arma neque agros: itaque fiunt quodammodo serui eorum qui habent arma. participes igitur esse omnium B bonorum impossibile est, cum sit quidem necessarium ex iis qui habent arma, constitui belli duces, & custodes ciuium, & principalissimos (vt ita dicerem) magistratus. quòd si participes non sint reipublicæ, quomodo beneuoli esse poterunt in rempublicam? immò verò potentiores esse oportet illos qui arma tenent ambabus partibus, id autem non facile est, nisi C multitudine exuperent. quòd si hoc erit, quid opus est alios participes esse reipublicæ, & suffragia magistratuum habere? Præterea, agricolæ quid vtilitatis afferunt ciuitati? Artifices enim esse necessarium est. nam omnis ciuitas artificibus indiget, & possunt proficere ex artibus, quemadmodum in aliis ciuitatibus. sed agricolæ si habentibus arma victum pararent, merito forent pars aliqua ciuitatis: at illæ priuatum habent, priuatimque colunt. In- D super autem publicos agros, ex quibus propulsatores belli victum habere oportet, si ipsi idem colunt, non esset aliud agricola, aliud propulsator belli, quod legislator esse vult. sin alij quidam ab agricolis & propulsatoribus, quartum erit membrum ciuitatis nullius particeps, sed alienum à republica. Quòd si quis dicat eosdem agricolas, & proprios colere & publicos agros, primò fructuum multitudo non E sufficeret, ex quibus singulis binis domibus habeant ministrare. deinde, quam ob rem non statim ex eisdem agris pro se alimenta sumant, & pro propulsatoribus exhibeant. hæc sanè omnia magnam continent turbationem. Nec de iudicio quoque rectè se habet lex, quia iudicandum putant cum distinctione, lite simpliciter scripta, ita vt ex iudice fiat arbiter. F hoc enim in compromisso in plures facto recipitur (conferunt enim inter se de sententia ferenda) sed in iudiciis recipitur: immò legumlatores plerique contrà statuunt, ne iudices inter se colloquantur.

Deinde, quomodo non erit litigiosa sententia, cùm iudex non putat tantum deberi, quantum petitur. nam si petitor viginti minas postulabat: iudicum autem vnus decē iudicet, alter quinque, alter quatuor, & hoc modo diuidant: & alij in totum condemnent, alij in nihilum: quis erit modus sententiarum concordandarum? Præterea, nemo peierare cogit simpliciter condemnátem vel absoluentem, si simpliciter petatur. non enim cùm absoluit, nihil debere iudicat, sed viginti minas non debere. at ille peierat, qui cùm putet viginti minas non deberi, tamen condemnat. De eo autem, quod inuenientibus aliquid commodum ciuitati, honores tribuendi sunt, non est tutum lege cauere, sed apparentiam solum probabilem habet: cōtinet enim calumnias, & motum forsan reipublicæ. Sed incidit hæc in aliam quæstionem & considerationem aliam. Nam dubitant nonnulli, vtrum damnosum sit vel vtile ciuitatibus leges patrias mutare, si sit alia melior. quapropter non est facile dicto statim assentiri, siquidem non cōducit mutare. fieri autē potest vt inducatur aut legum, aut reipublicæ dissolutio, tanquam commune bonum. Sed cùm in hanc mentionē incidérimus, etiam pauca de eo perstringenda sunt: habet enim, vt diximus, dubitationem: & melius videri potest, vt mutationem recipiant. nam aliis quidem scientiis hoc prodest: ceu si medicina ab institutis patriis mutetur, & gymnastica, & aliæ artes atque facultates quarum cùm vna ponenda sit ciuilis disciplina, patet in ea quoq. eādem rationem esse tenendam. Probari autē hoc dicet aliquis, & in ipsis rebus. antiquas enim leges nimium rudes esse & barbaras. armati siquidem ferro incedebant Græci, & vxores emebant inuicem. & quæcunque vetusta iura alicubi extant, penitus rudia sunt. ceu apud Cumas de cæde lex est, si accusator multos testes inducat ex agnatis propriis, reum esse cædis, contra quem probatur. Quærunt autem omnino non patrium, sed bonum omnes. putandúmque est priscos illos homines, siue ex terra geniti fuerint, siue ex corruptione aliqua seruati, fuisse ignaros & imprudentes, vt de terra natis dicitur. quàm absurdum est in eorum opinionibus persistere velle. Præterea neque leges scriptæ

A ἔπειτα πῶς οὐκ ἔσται ταραχῶδες ἡ κρίσις, ὅταν ὀφείλειν ὁ μὲν δικαστὴς οἴηται, μὴ τοσοῦτον δ' ὅσον ὁ δικαζόμενος; ὁ μὲν γὰρ εἴκοσι μνᾶς, ὁ δὲ δικαστὴς κρίνει δέκα μνᾶς ἢ ὁ μὲν πλέον ὁ δ' ἔλασσον, ἄλλος δὲ πέντε, ὁ δὲ τέτταρας· καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον δῆλον ὅτι μεριοῦσιν· οἱ δὲ πάντα καταδικάσουσιν, οἱ δ' οὐδέν. τίς οὖν ὁ τρόπος ἔσται τῆς διαλογῆς τῶν **B** ψήφων; ἔτι δ' οὐδεὶς ἐπιορκεῖν ἀναγκάζει τὸν ἁπλῶς ἀποδικάσαντα ἢ καταδικάσαντα, εἴπερ ἁπλῶς τὸ ἔγκλημα γέγραπται δικαίως. οὐ γὰρ μηδὲν ὀφείλειν ὁ ἀποδικάσας κρίνει, ἀλλὰ τὰς εἴκοσι μνᾶς· ἀλλ' ἐκεῖνος ἤδη ἐπιορκεῖ ὁ καταδικάσας, μὴ νομίζων ὀφείλειν τὰς εἴκοσι μνᾶς. περὶ δὲ τοῦ τοῖς εὑρίσκουσί τι τῇ πόλει συμφέρον, ὡς δεῖ γί**C**νεσθαί τινα τιμήν, οὐκ ἔστιν ἀσφαλὲς τὸ νομοθετεῖν, ἀλλ' εὐόφθαλμον ἀκοῦσαι μόνον. ἔχει γὰρ συκοφαντίας, καὶ κινήσεις, ἂν τύχῃ, πολιτείας. ἐμπίπτει δ' εἰς ἄλλο πρόβλημα καὶ σκέψιν ἑτέραν. ἀποροῦσι γάρ τινες, πότερον βλαβερὸν ἢ συμφέρον ταῖς πόλεσι τὸ κινεῖν τοὺς πατρίους νόμους, ἂν ᾖ τις ἄλλος βελτίων. διόπερ οὐ ῥᾴδιον τῷ λεχθέντι ταχὺ συγχωρεῖν, εἴπερ **D** μὴ συμφέρει κινεῖν. ἐνδέχεται δ' εἰσηγεῖσθαί τινας νόμων λύσιν ἢ πολιτείας, ὡς κοινὸν ἀγαθόν. ἐπεὶ δὲ πεποιήμεθα μνείαν, ἔτι μικρὸν περὶ αὐτοῦ διαστείλασθαι βέλτιον. ἔχει γάρ, ὥσπερ εἴπομεν, ἀπορίαν· καὶ δόξειεν ἂν βέλτιον εἶναι τὸ κινεῖν. ἐπὶ γοῦν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τοῦτο συνενήνοχεν, οἷον ἰατρικὴ κινηθεῖσα παρὰ τὰ πάτρια, καὶ γυμναστική, καὶ ὅλως αἱ **E** τέχναι πᾶσαι, καὶ αἱ δυνάμεις, ὥστ' ἐπεὶ μίαν τούτων θετέον καὶ τὴν πολιτικήν, δῆλον ὅτι καὶ περὶ ταύτην ἀναγκαῖον ὁμοίως ἔχειν. σημεῖον δ' ἂν γεγονέναι φαίη τις ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων. τοὺς γὰρ ἀρχαίους νόμους λίαν ἁπλοῦς εἶναι καὶ βαρβαρικούς. ἐσιδηροφοροῦντό τε γὰρ οἱ Ἕλληνες, καὶ τὰς γυναῖκας ἐωνοῦντο παρ' ἀλλήλων. ὅσα τε λοιπὰ τῶν ἀρχαίων ἐστί που νομίμων, εὐήθη πάμπαν ἐστίν. οἷον ἐν Κύ**F**μῃ περὶ τὰ φονικὰ νόμος ἐστίν, ἂν πλῆθός τι παράσχηται μαρτύρων ὁ διώκων τὸν φόνον, τῶν αὑτοῦ συγγενῶν, ἔνοχον εἶναι τῷ φόνῳ τὸν φεύγοντα. ζητοῦσι δ' ὅλως οὐ τὸ πάτριον, ἀλλὰ τἀγαθὸν πάντες. εἰκός τε τοὺς πρώτους, εἴτε γηγενεῖς ἦσαν, εἴτ' ἐκ φθορᾶς τινος ἐσώθησαν, ὁμοίους εἶναι καὶ τοὺς τυχόντας καὶ τοὺς ἀνοήτους, ὥσπερ καὶ λέγεται κατὰ τῶν γηγενῶν, ὥστ' ἄτοπον τὸ μένειν ἐν τοῖς τούτων δόγμασιν. πρὸς δὲ τούτοις, οὐδὲ τοὺς γεγραμ-

γεγραμμένους ἐᾶν ἀκινήτους βέλτιον. ὥσπερ γὰρ καὶ περὶ τὰς ἄλλας τέχνας, καὶ τὴν πολιτικὴν τάξιν ἀδύνατον ἀκριβῶς πάντα γραφῆναι· καθόλου γὰρ ἀναγκαῖον γραφῆναι. αἱ δὲ πράξεις περὶ τῶν καθ᾽ ἕκαστόν εἰσιν. ἐκ μὲν οὖν τούτων φανερὸν ὅτι κινητέοι καὶ τινὲς, καὶ ποτὲ τῶν νόμων εἰσίν. ἄλλον δὲ τρόπον ἐπισκοποῦσιν εὐλαβείας ἂν δόξειεν εἶναι πολλῆς. ὅταν γὰρ ᾖ, τὸ μὲν βέλτιον μικρὸν, τὸ δ᾽ ἐθίζειν εὐχερῶς λύειν τοὺς νόμους φαῦλον, φανερὸν ὡς ἐατέον ἐνίας ἁμαρτίας καὶ τῶν νομοθετῶν καὶ τῶν ἀρχόντων. οὐ γὰρ τοσοῦτον ὠφελήσεται κινήσας, ὅσον βλαβήσεται τοῖς ἄρχουσιν ἀπειθεῖν ἐθισθείς. ψεῦδος δὲ καὶ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ τῶν τεχνῶν. οὐ γὰρ ὅμοιον [τὸ] κινεῖν τέχνην καὶ νόμον. ὁ γὰρ νόμος ἰσχὺν οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὸ πείθεσθαι, πλὴν παρὰ τὸ ἔθος· τοῦτο δ᾽ οὐ γίνεται εἰ μὴ διὰ χρόνου πλῆθος· ὥστε τὸ ῥᾳδίως μεταβάλλειν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων νόμων εἰς ἑτέρους νόμους καινοὺς, ἀσθενῆ ποιεῖν ἐστὶ τὴν τοῦ νόμου δύναμιν. ἔτι δ᾽, εἰ καὶ κινητέοι, πότερον καὶ πάντες, καὶ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ, ἢ οὔ, καὶ πότερον τῷ τυχόντι, ἢ τισί; ταῦτα γὰρ ἔχει μεγάλην διαφοράν. διὸ νῦν μὲν ἀφῶμεν ταύτην τὴν σκέψιν· ἄλλων γάρ ἐστι καιρῶν.

Κεφάλαιον θ.

ΠΕρὶ δὲ τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, καὶ τῆς Κρητικῆς, σχεδὸν δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν, δύο εἰσὶν αἱ σκέψεις· μία μὲν, εἴ τι καλῶς, ἢ μὴ καλῶς, πρὸς τὴν ἀρίστην νενομοθέτηται τάξιν· ἑτέρα δ᾽, εἴ τι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸν τρόπον, ὑπεναντίως τῆς προκειμένης αὐτοῖς πολιτείας. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τῇ μελλούσῃ καλῶς πολιτεύεσθαι, τὴν τῶν ἀναγκαίων ὑπάρχειν σχολὴν, ὁμολογούμενόν ἐστι· τίνα δὲ τρόπον ὑπάρχειν, οὐ ῥᾴδιον λαβεῖν. ἥ τε γὰρ Θετταλῶν πενεστεία πολλάκις ἐπέθετο τοῖς Θετταλοῖς· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς Λάκωσιν οἱ εἵλωτες· ὥσπερ γὰρ ἐφεδρεύοντες τοῖς ἀτυχήμασι διατελοῦσι. περὶ δὲ τοὺς Κρῆτας οὐδέν πω τοιοῦτον συμβέβηκεν. αἴτιον δ᾽ ἴσως, τὸ τὰς γειτνιώσας πόλεις, καίπερ πολεμούσας ἀλλήλαις, μηδεμίαν εἶναι σύμμαχον τοῖς ἀφισταμένοις, διὰ τὸ μὴ συμφέρειν καὶ αὐταῖς κεκτημέναις περιοίκους. τοῖς δὲ Λάκωσιν οἱ γειτνιῶντες ἐχθροὶ πάντες ἦσαν, Ἀργεῖοι, καὶ Μεσσήνιοι, καὶ Ἀρκάδες· ἐπεὶ καὶ τοῖς Θετταλοῖς κατ᾽ ἀρχὰς ἀφίσταντο,

A meliores sunt, si sunt immutabiles. vt enim in aliis artibus, sic etiam circa ciuilem constitutionem impossibile est singula ad minimum vsque scriptis comprehendere. necesse est enim, vt generaliter scribantur: actiones autem circa singularia fiunt. Ex his ergo videtur, & quasdam leges, & quandoque esse mutandas. Alio autem modo considerantibus, cauendum videtur esse maxime. cum enim vtilitatis quidem accessio parua sit, assuescere verò faciliter leges mutare improbandum, constat errata quaedam esse toleranda, & legumlatorum & magistratuum, non enim tantum proderit qui corrigere perget, quantum nocebit assuefactio superioribus non parendi. Mendax & de artibus exemplum. neque enim simile est mutare artem atque legem. nam lex nullam vim habet vt ipsi pareatur, nisi ex more: mos autem non fit nisi temporis longitudine. quare faciliter mutare C leges ex praesentibus in alias nouas, infirmam facere est vim legis. Praeterea si mutandae sunt leges, vtrum omnes & in omni republica, an non? & vtrum a quocunque, aut quibusdam? in his enim magna est differentia. Quapropter nunc quidē omittamus considerationem hanc, nam aliorum est temporum.

CAPVT IX.

DE Lacedaemoniorum autem republica & Cretensium, ferme autem & de D aliorum Rebuspublicis duo sunt consideranda. vnum, si quid recte vel non rectè ad optimam constitutionem in illis sit ordinatum: alterum, si quid ad suppositionem & modum aduersantis ab illis reipublicae. Quòd igitur necessarium est in bene constituenda republica necessariorum adesse facultatem, omnes fatentur: sed quemadmodum id futurum sit, non facile est comprehendere. nam & Penestae E Thessalorum multoties in ipsos Thessalos insurrexerunt: & Ilotes Lacedaemoniorum: nam in casibus eorum aduersis nunquam insidiari destiterunt. Verum apud Cretenses nihil adhuc tale accidit. causa forsitan est, quia vicinae ciuitates, quamuis inuicem bellum gerant, tamen earum nulla rebelles recipit. quoniam id nō conducit, quando & ipsae periaecos habent. At Lacedaemoniorum finitimi omnes ini- F mici erant, Argiui, Messenij, & Arcades. nam & a Thessalis ab initio rebellarunt,

A dum cum finitimis Achæis & cum Perrhæbis & Magnetibus gererent bellum. Videtur autem etsi nihil aliud, attamen hoc ipsum esse perdifficile, quemadmodum cum eis sit conuersandum. Nam si remissè erga illos te geras, superbiunt illi quidem, ac se pares dominantibus existimant: sin asperè tractentur, insidiantur, atque odio habent. patet igitur non reperire optimum modum eos, quibus ista contingunt circa subiectos. B Præterea lenitas in mulieres & ad propositum reipublicæ nocet, & ad directionem ciuitatis. Vt enim domus pars sunt vir & vxor, ita & ciuitatem bifariam diuidi censendum est, in virorum multitudinem ac mulierum: quocirca in quacunque republica malè prouisum est circa mulieres, in ea putandum est medietatem ciuitatis esse neglectam: quod ibi contingit. C Volens enim legislator totam ciuitatem esse duram ac laborum patientem, in viris quidem id fecisse constat, in mulieribus autem non fecisse. viuunt enim molliter, ac in omnem licentiam dissolutæ. Itaque necessarium in tali republica diuitias haberi in precio: præsertim cum viri sint mulieribus obnoxij. quod accidit omnibus ferme militaribus bellicosisque gentibus, præterquam Celtis, aut siqui alij coitum masculorum palam receperunt. D Videtur autem qui primus fabulatus est, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxisse: quoniam omnes huiuscemodi homines proni sunt ad Venerem, aut masculorum, aut mulierum, iisque obnoxij. Itaque apud Lacedæmonios hoc fuit, multaque in eorum principatu à mulieribus administrabantur. Etenim quid refert, vtrum mulieres ipsæ gubernent, an eos qui gubernant, à mulieribus gubernari? E idem enim accidit. Cúmque insolentia ad nullum obsequium vtilis sit, nisi forte ad bellum, maximè nociuæ etiam ad hoc ipsum Laconum mulieres erant. Patefecerunt hoc in Thebanorum aduentu. non enim magis vtiles præstiterunt se quàm aliarum ciuitatum mulieres: sed turbam inferebant magis quàm hostes. Ab initio igitur F rationabiliter contigisse Lacedæmoniis videtur in mulieres indulgentia, cum per militiam multum domo abessent, Argiuis primo, mox Arcadibus & Messeniis bellum inferentes. exercêtes enim,

A διὰ τὸ πολεμεῖν ἔτι τοῖς περιοίκοις, Ἀχαιοῖς καὶ Περραιβοῖς καὶ Μάγνησιν. ἔοικε δὲ εἰ μηδὲν ἕτερον, ἀλλὰ τό γε τῆς ἐπιμελείας ἐργῶδες εἶναι, τίνα δεῖ πρὸς τούτους ὁμιλῆσαι τρόπον· ἀνιέμενοί τε γὰρ ὑβρίζουσι καὶ τῶν ἴσων ἀξιοῦσιν ἑαυτοὺς τοῖς κυρίοις, καὶ κακοπαθῶς ζῶντες ἐπιβουλεύουσι καὶ μισοῦσιν. δῆλον οὖν ὡς οὐκ ἐξευρίσκουσι τὸν βέλτιστον τρόπον, οἷς τοῦτο συμβαίνει περὶ τὴν εἱλωτείαν. B ἔτι δ' ἡ περὶ τὰς γυναῖκας ἄνεσις καὶ πρὸς τὴν προαίρεσιν τῆς πολιτείας βλαβερὰ καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν πόλεως. ὥσπερ γὰρ οἰκίας μέρος ἀνὴρ καὶ γυνή, δῆλον ὅτι καὶ πόλιν ἐγγὺς τοῦ δίχα διῃρῆσθαι δεῖ νομίζειν, εἴς τε τὸ τῶν ἀνδρῶν πλῆθος καὶ τὸ τῶν γυναικῶν, ὥστε ἐν ὅσαις πολιτείαις φαύλως ἔχει τὸ περὶ τὰς γυναῖκας, τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως εἶναι δεῖ νομίζειν ἀνομοθέτητον. C ὅπερ ἐκεῖ συμβέβηκεν· ὅλην γὰρ τὴν πόλιν ὁ νομοθέτης εἶναι βουλόμενος καρτερικήν, κατὰ μὲν τοὺς ἄνδρας φανερός ἐστι τοιοῦτος ὤν, ἐπὶ δὲ τῶν γυναικῶν ἐξημέληκεν. ζῶσι γὰρ ἀκολάστως πρὸς ἅπασαν ἀκολασίαν καὶ τρυφερῶς. ὥστ' ἀναγκαῖον ἐν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ τιμᾶσθαι τὸν πλοῦτον, ἄλλως τε κἂν τύχωσι γυναικοκρατούμενοι, D καθάπερ τὰ πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολεμικῶν γενῶν, ἔξω Κελτῶν ἢ κἂν εἴ τινες ἕτεροι φανερῶς τετιμήκασι τὴν πρὸς τοὺς ἄρρενας συνουσίαν. ἔοικε γὰρ ὁ μυθολογήσας πρῶτος οὐκ ἀλόγως συζεῦξαι τὸν Ἄρη πρὸς τὴν Ἀφροδίτην· ἢ γὰρ πρὸς τὴν τῶν ἀρρένων ὁμιλίαν, ἢ πρὸς τὴν τῶν γυναικῶν φαίνονται κατακώχιμοι πάντες οἱ τοιοῦτοι. E διὸ παρὰ τοῖς Λάκωσι τοῦθ' ὑπῆρχε, καὶ πολλὰ διῳκεῖτο ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν. καίτοι τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; ταὐτὸ γὰρ συμβαίνει. χρησίμου δ' οὔσης τῆς θρασύτητος πρὸς οὐδὲν τῶν ἐγκυκλίων, ἀλλ' εἴπερ, πρὸς τὸν πόλεμον, F βλαβερώταται καὶ πρὸς ταῦθ' αἱ τῶν Λακώνων ἦσαν. ἐδήλωσαν δ' ἐπὶ τῆς Θηβαίων ἐμβολῆς· χρήσιμοι μὲν γὰρ οὐδὲν ἦσαν, ὥσπερ ἐν ἑτέραις πόλεσι, θόρυβον δὲ παρεῖχον πλείω τῶν πολεμίων. ἐξ ἀρχῆς μὲν οὖν ἔοικε συμβεβηκέναι τοῖς Λάκωσιν εὐλόγως ἡ τῶν γυναικῶν ἄνεσις. ἔξω γὰρ τῆς οἰκείας διὰ τὰς στρατείας ἀπεξενοῦντο πολὺν χρόνον, πολεμοῦντες τόν τε πρὸς Ἀργείους πόλεμον, καὶ πάλιν τὸν πρὸς Ἀρκάδας καὶ Μεσσηνίους. σχολάσαντες δὲ

αὐτοὺς μὲν παρεῖχε τῷ νομοθέτῃ προωδοποιημένους διὰ τὸν στρατιωτικὸν βίον· πολλὰ γὰρ ἔχει μέρη τῆς ἀρετῆς· τὰς δὲ γυναῖκας, φασὶ μὲν ἄγειν ἐπιχειρῆσαι τὸν Λυκοῦργον ἐπὶ τοὺς νόμους, ὡς δ' ἀντέκρουον, ἀποστῆναι πάλιν. αἰτίαι μὲν οὖν εἰσὶν αὗται τῶν γενομένων, ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ταύτης τῆς ἁμαρτίας. ἀλλ' ἡμεῖς οὐ τοῦτο σκοποῦμεν, τίνι δεῖ συγγνώμην ἔχειν ἢ μὴ ἔχειν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὀρθῶς καὶ μὴ ὀρθῶς. τὰ δὲ περὶ τὰς γυναῖκας ἔχοντα μὴ καλῶς ἔοικεν, ὥσπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον, οὐ μόνον ἀπρέπειάν τινα ποιεῖν τῆς πολιτείας αὐτῆς καθ' αὑτήν, ἀλλὰ συμβάλλεσθαί τι πρὸς τὴν φιλοχρηματίαν. μετὰ γὰρ τὰ νῦν ῥηθέντα, τοῖς περὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς κτήσεως ἐπιτιμήσειεν ἄν τις. τοῖς μὲν γὰρ αὐτῶν συμβέβηκε κεκτῆσθαι πολλὴν λίαν οὐσίαν, τοῖς δὲ πάμπαν μικράν· διόπερ εἰς ὀλίγους ἦλθεν ἡ χώρα. τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῶν νόμων τέτακται φαύλως. ὠνεῖσθαι μὲν γὰρ ἢ πωλεῖν τὴν ὑπάρχουσαν, ἐποίησεν οὐ καλόν, ὀρθῶς ποιήσας· διδόναι δὲ καὶ καταλείπειν ἐξουσίαν ἔδωκε τοῖς βουλομένοις. καίτοι ταὐτὸ συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἐκείνως τε καὶ οὕτως. ἔστι δὲ καὶ τῶν γυναικῶν σχεδὸν τῆς πάσης χώρας τῶν πέντε μερῶν τὰ δύο, τῶν τε ἐπικλήρων πολλῶν γινομένων, καὶ διὰ τὸ προῖκας διδόναι μεγάλας. καίτοι βέλτιον ἦν μηδεμίαν, ἢ ὀλίγην, ἢ καὶ μετρίαν τετάχθαι. νῦν δ' ἔξεστι δοῦναί τε τὴν ἐπίκληρον ὅτῳ ἂν βούληται· κἂν ἀποθάνῃ μὴ διαθέμενος, ὃν ἂν καταλίπῃ κληρονόμον, οὗτος ᾧ ἂν θέλῃ δίδωσι. τοιγαροῦν δυναμένης τῆς χώρας χιλίους ἱππεῖς τρέφειν καὶ πεντακοσίους, καὶ ὁπλίτας τρισμυρίους, οὐδὲ χίλιοι τὸ πλῆθος ἦσαν. γέγονε δὲ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν δῆλον, ὅτι φαύλως αὐτοῖς εἶχε τὰ περὶ τὴν τάξιν ταύτην. μίαν γὰρ πληγὴν οὐχ ὑπήνεγκεν ἡ πόλις, ἀλλ' ἀπώλετο διὰ τὴν ὀλιγανθρωπίαν. λέγουσι δ' ὡς ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων βασιλέων μετεδίδοσαν τῆς πολιτείας, ὥστ' οὐ γίνεσθαι τότε ὀλιγανθρωπίαν, πολεμούντων πολὺν χρόνον· καί φασιν εἶναί ποτε τοῖς Σπαρτιάταις καὶ μυρίους. οὐ μὴν ἀλλ' εἴτ' ἐστὶν ἀληθῆ ταῦτα, εἴτε μή, βέλτιον τὸ διὰ τῆς κτήσεως ὡμαλισμένης πληθύειν ἀνδρῶν τὴν πόλιν. ὑπεναντίος δὲ καὶ ὁ περὶ τὴν τεκνοποιίαν νόμος πρὸς ταύτην τὴν διόρθωσιν. βουλόμενος γὰρ ὁ νομοθέτης ὡς πλείστους εἶναι τοὺς Σπαρτιάτας, προάγεται τοὺς πολίτας ὅτι πλείστους ποιεῖσθαι παῖδας. ἔστι γὰρ αὐτοῖς νόμος, τὸν μὲν γεννήσαντα τρεῖς υἱοὺς ἄφρου-

A seipsos legumlatori præstabant assuefactos propter militarem vitam. multas enim continet virtutis partes. Mulieres autem fertur Lycurgus deducere conatus ad leges, at vbi repugnabãt, abstinuisse. Causæ igitur factorum hę sunt: itaque & huius peccati. Sed nos non id consideremus, cui venia danda sit vel non danda, sed rectúmne sit, an nõ rectum. Quæ porrò circa mulieres non bene se habent, videntur (vt diximus antè) non solum ipsa per se indecentiam B quandam facere in republica, sed impellere quoque ad cupiditatem pecuniæ. Post illa enim quæ nunc dicta sunt, tuentes inæqualem rerum possessionem quis reprehenderit: nam eorum quibusdam hoc euenit, vt magnam nimium opulentiam haberent: aliis verò vt penitus exiguam: quapropter ad paucos deuenerunt agri. hoc autem ex eo accidit, quia male fuerat lege prouisum. emere enim, aut C vendere quod habeas, fecit non honestum. & rectè id quidem: sed donare ac testamento relinquere concessit: atque idem accidere necesse est per hunc modum & illum. Sunt enim mulierũ ferè ex quinque partibus totius regionis duæ, multis hæredibus institutis & traditione dotium magnarum. atqui melius erat, aut nullam aut paruam, aut mediocrem esse constitu- D tam. nunc autem licet donare ex testamẽto cuicunque, & si nullo instituto hærede decesserit, hic cui voluerit, dat. Ex quo factum est, vt regio sufficiens mille & quingentos equites alere, peditum verò triginta millia, ne mille quidem totos habeat. probatur autem res ipsa planè apud illos in hac parte fuisse prouisum: quoniã vna plaga suscepta ciuitas ea corruit, nec vltra pertulit ob hominum paucitatem. Aiunt etiam per tempora priorum regum E nouos homines permultos donatos, ob numerum ciuium, qui bello diminuti fuerant ad augendum. & aiunt fuisse quãdoque Spartiatis decem millia. & tamen siue sint ista vera, siue non sint, melius est per adæquationem possessionum replere hominibus ciuitatem. Contraria etiam quodammodo est huic prouisioni lex illa F circa prolem, volens enim legumlator quamplurimos fore Spartiatas, induxit multitudinem procreandam. Est enim lex, qui tres genuerit filios, eum esse

immunem à custodia: qui verò quatuor, immunem esse ab omnibus. Atqui patet, quòd si multi gignãtur, regione sic distributa, necessarium est multos fieri pauperes. At enim & quæ circa Ephoros constituta sunt, praue se habent. hic enim magistratus maximarum apud illos rerum potestatem habet. sumuntur autem ex plebe omnes: vt multoties contingat homines valde pauperes in hac potestate constitui, qui propter egestatem venales sint. Ostenderũt id & sæpe prius, & nunc in Andriis. corrupti enim pecunia quidam, quantum in se fuit totam rempubl. cam euerterunt: & propter eius magistratus & nimiam potestatem, ac & tyrãnidi parem, reges ipsos populares fieri cõpulerant, vt in hac quoque parte respubl. ca læderetur. popularis enim status ex optimate resultauit. Continet tamen rempublicam magistratus iste, acquiescit enim plebs ex eo quia maximi magistratus capax est. itaque siue per legislatorem, siue per fortunam euenit hæc, vtiliter se habet rebus. Oportet enim rempublicam, quæ diuturna sit, velle, vt omnes ciuitatis partes constent, atque in statu suo permaneant. Reges ergo propter honorem suum ita se habebunt, præstantes autem viri propter senatum: nam ea dignitas virtutis est præmium. plebs autem propter ephoriam: nam constituitur ex omnibus. Sed oportebat hunc magistratum sumi quidem ex omnibus, non tamen per hunc modum, per quem nunc fit. est enim nimium puerile. Præterea autem & iudicandi de magnis rebus potestatem habent homines contingentes. itaque melius foret nõ secundum propriam mentem eos iudicare, sed secundum literas & leges. Et etiam Ephororum vita nequaquam conueniens proposito ciuitatis. nam Ephori quidem molliter viuunt, in cæteris autem tanta asperitas est vitæ, vt nequeant homines illam perferre, sed clam trāsgredientes legem voluptatibus fruantur. Senatorum quoque potestas non rectè apud illos constituta est. nam quòd sint viri boni ac sufficienter ad virtutem eruditi, dicet fortitan aliquis ciuitati conducere. enimuero quòd per omnem vitam magis de rebus decernendi potestatem habeant, periculosum est: est enim vt corporis, sic etiam & ciuitatis senectus. Per hunc autem modum eruditis, vt & legislator ipse diffidat,

A ἐστιν· τὸν δὲ τέτταρας, ἀτελῆ πάντων. καίτοι φανερὸν ὅτι πολλῶν γινομένων, τῆς δὲ χώρας οὕτω διῃρημένης, ἀναγκαῖον πολλοὺς γίνεσθαι πένητας. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ περὶ τὴν ἐφορείαν ἔχει φαύλως. ἡ γὰρ ἀρχὴ, κυρία μὲν αὐτὴ τῶν μεγίστων αὐτοῖς ἐστι, γίνονται δ' ἐκ τοῦ δήμου πάντες. ὥστε πολλάκις ἐμπίπτουσιν ἄνθρωποι σφόδρα πένητες εἰς τὸ ἀρχεῖον, B οἳ διὰ τὴν ἀπορίαν ὤνιοι ἦσαν. ἐδήλωσαν δὲ πολλάκις μὲν καὶ πρότερον, καὶ νῦν δὲ ἐν τοῖς Ἀνδρίοις. διαφθαρέντες γὰρ ἀργυρίῳ τινὲς, ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅλην τὴν πόλιν ἀπώλεσαν. καὶ διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν εἶναι λίαν μεγάλην καὶ ἰσοτύραννον, δημαγωγεῖν αὐτοὺς ἠναγκάζοντο καὶ οἱ βασιλεῖς. ὥστε καὶ ταύτῃ συνεπιβλάπτεσθαι τὴν πολιτείαν· C δημοκρατία γὰρ ἐξ ἀριστοκρατίας συνέβαινε. συνέχει μὲν οὖν τὴν πολιτείαν τὸ ἀρχεῖον τοῦτο· ἡσυχάζει γὰρ ὁ δῆμος διὰ τὸ μετέχειν τῆς μεγίστης ἀρχῆς· ὥστ' εἴτε διὰ τὸν νομοθέτην, εἴτε διὰ τύχην τοῦτο συμπέπτωκε, συμφερόντως ἔχει τοῖς πράγμασι. δεῖ γὰρ τὴν πολιτείαν τὴν μέλλουσαν σώζεσθαι, πάντα βούλεσθαι τὰ μέρη τῆς πόλεως εἶναι καὶ διαμένειν ταὐτά. οἱ μὲν οὖν βασιλεῖς D διὰ τὴν αὐτῶν τιμὴν, οὕτως ἔχουσιν· οἱ δὲ καλοὶ κἀγαθοὶ, διὰ τὴν γερουσίαν. ἆθλον γὰρ ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς ἀρετῆς ἐστιν· ὁ δὲ δῆμος, διὰ τὴν ἐφορείαν. καθίσταται γὰρ ἐξ ἁπάντων. ἀλλ' αἱρετὴν ἔδει τὴν ἀρχὴν εἶναι ταύτην, ἐξ ἁπάντων μὲν, μὴ τὸν τρόπον δὲ τοῦτον ὃν νῦν· παιδαριώδης γάρ ἐστι λίαν. ἔτι δὲ καὶ κρίσεών εἰσι μεγάλων κύριοι, ὄντες E οἱ τυχόντες. διόπερ οὐκ αὐτογνώμονας βέλτιον κρίνειν, ἀλλὰ κατὰ τὰ γράμματα καὶ τοὺς νόμους. ἔστι δὲ καὶ ἡ δίαιτα τῶν ἐφόρων οὐχ ὁμολογουμένη τῷ βουλήματι τῆς πόλεως. αὐτὴ μὲν γὰρ ἀνειμένη λίαν ἐστίν· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις μᾶλλον ὑπερβάλλει ἐπὶ τὸ σκληρόν· ὥστε μὴ δύνασθαι καρτερεῖν, ἀλλὰ λάθρα τὸν νόμον ἀποδιδράσκοντας ἀπολαύειν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν. ἔχει δὲ καὶ τὰ περὶ F τὴν τῶν γερόντων ἀρχὴν οὐ καλῶς αὐτοῖς. ἐπιεικῶν μὲν γὰρ ὄντων καὶ πεπαιδευμένων ἱκανῶς πρὸς ἀνδραγαθίαν, τάχ' ἂν εἴποι τις συμφέρειν τῇ πόλει. καίτοι τό γε διὰ βίου κυρίους εἶναι κρίσεων μεγάλων, ἀμφισβητήσιμον. ἔστι γὰρ ὥσπερ καὶ σώματος, καὶ διανοίας γῆρας. τὸν τρόπον δὲ τοῦτον πεπαιδευμένων, ὥστε καὶ τὸν νομοθέτην αὐτὸν ἀπιστεῖν,

ὡς οὐκ

ὡς οὐκ ἀγαθοῖς ἀνδράσιν οὐκ ἀσφαλές. φαίνονται δὲ καὶ καταδωροδοκούμενοι καὶ καταχαριζόμενοι πολλὰ τῶν κοινῶν οἱ κεκοινωνηκότες τῆς ἀρχῆς ταύτης. διόπερ βέλτιον αὐτοὺς μὴ ἀνευθύνους εἶναι· νῦν δ᾽ εἰσί. δόξειε δ᾽ ἂν ἡ τῶν ἐφόρων ἀρχὴ πάσας εὐθύνειν τὰς ἀρχάς· τοῦτο δὲ τῇ ἐφορείᾳ μέγα λίαν τὸ δῶρον, καὶ τὸν τρόπον οὐ τοῦτον λέγομεν διδόναι δεῖν τὰς εὐθύνας. ἔτι δὲ καὶ τὴν αἵρεσιν ἣν ποιοῦνται τῶν γερόντων, κατά τε τὴν κρίσιν ἐστὶ παιδαριώδης, καὶ τὸ αὐτὸν αἰτεῖσθαι τὸν ἀξιωθησόμενον τῆς ἀρχῆς οὐκ ὀρθῶς ἔχει· δεῖ γὰρ καὶ βουλόμενον καὶ μὴ βουλόμενον ἄρχειν τὸν ἄξιον τῆς ἀρχῆς. νῦν δ᾽, ὅπερ καὶ περὶ τὴν ἄλλην πολιτείαν, ὁ νομοθέτης φαίνεται ποιῶν· φιλοτίμους γὰρ κατασκευάζων τοὺς πολίτας, τούτοις κέχρηται πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν γερόντων. οὐδεὶς γὰρ ἂν ἄρχειν αἰτήσαιτο, μὴ φιλότιμος ὤν. καίτοι τῶν γ᾽ ἀδικημάτων τῶν ἑκουσίων τὰ πλεῖστα συμβαίνει σχεδὸν διὰ φιλοτιμίαν καὶ διὰ φιλοχρηματίαν τοῖς ἀνθρώποις. περὶ δὲ βασιλείας, εἰ μὲν μὴ βέλτιόν ἐστιν ὑπάρχειν ταῖς πόλεσιν, ἢ βέλτιον, ἄλλος ἔστω λόγος. ἀλλὰ μὴν βέλτιόν γε μὴ καθάπερ νῦν, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ βίον ἕκαστον κρίνεσθαι τῶν βασιλέων. ὅτι δ᾽ ὁ νομοθέτης οὐδ᾽ αὐτὸς οἴεται δύνασθαι ποιεῖν καλοὺς κἀγαθούς, δῆλον· ἀπιστεῖ γοῦν ὡς οὐκ οὖσιν ἱκανῶς ἀγαθοῖς ἀνδράσι· διόπερ ἐξέπεμπον συμπρεσβευτὰς τοὺς ἐχθρούς, καὶ σωτηρίαν ἐνόμιζον τῇ πόλει εἶναι τὸ στασιάζειν τοὺς βασιλεῖς. οὐ καλῶς δ᾽ οὐδὲ περὶ τὰ συσσίτια τὰ καλούμενα φιδίτια νενομοθέτηται τῷ καταστήσαντι πρῶτον. ἔδει γὰρ ἀπὸ κοινοῦ μᾶλλον εἶναι τὴν σύνοδον, καθάπερ ἐν Κρήτῃ· παρὰ δὲ τοῖς Λάκωσιν ἕκαστον δεῖ φέρειν, καὶ σφόδρα πενήτων ἐνίων ὄντων, καὶ τοῦτο τὸ ἀνάλωμα οὐ δυναμένων δαπανᾶν, ὥστε συμβαίνει τοὐναντίον τῷ νομοθέτῃ τῆς προαιρέσεως. βούλεται μὲν γὰρ δημοκρατικὸν εἶναι τὸ κατασκεύασμα τῶν συσσιτίων, γίνεται δ᾽ ἥκιστα δημοκρατικὸν οὕτω νενομοθετημένον. μετέχειν μὲν γὰρ οὐ ῥᾴδιον τοῖς λίαν πένησιν. ὅρος δὲ τῆς πολιτείας οὗτός ἐστιν αὐτοῖς ὁ πάτριος, τὸν μὴ δυνάμενον τοῦτο τὸ τέλος φέρειν, μὴ μετέχειν αὐτῆς. τῷ δὲ περὶ τοὺς ναυάρχους νόμῳ καὶ ἕτεροί τινες ἐπιτετιμήκασιν, ὀρθῶς ἐπιτιμῶντες· στάσεως γὰρ γίνεται αἴτιος· ἐπὶ γὰρ τοῖς βασιλεῦσιν οὖσι στρατηγοῖς ἀιδίοις ἡ ναυαρχία,

A tanquam non bonis viris nequaquam tutum. Videntur autem hi, qui in hac potestate constituti sunt, largiendo gratificandoque permulta [illegible] habere. quapropter melius erat eos rationi reddendæ subiectos esse: nunc autem non sunt. Videtur autem Ephororum [illegible] magistratus omnes alios magistratus [illegible] hoc autem nimium certe [illegible] & non per hunc modum [illegible] B sed [illegible] oportet. Insuper electio ipsa seniorum, quam per suffragia faciunt, puerilis est, ac ipsum petere magistratum qui eligendus sit, non recte se habet. oportet enim & volentem & non volentem magistratum assumere, si dignus sit eo magistratu. Nunc autem idem facere in hoc videtur legislator, quod in alia republica: ambitiosos enim faciens cives, illis utitur ad seniorum delectum. nemo enim magistratum peteret, nisi [illegible] sit C ambitiosus. atque pleraque eorum quæ homines iniuste faciunt per ambitionem & avaritiam committuntur. De regno verò [illegible] utrum melius sit eam in civitatibus existere necne, aliàs fuerit disputatio. attamen melius, non ut nunc quidem, sed pro vita cuiusque regis iudicare. Quòd autem ne ipse quidem legislator credat se facere bonos & honestos, manifestum est. diffidit enim quasi non sint ad sufficientiam boni viri. Itaque lega- D tos simul mittebant inimicos, ac salutem civitatis esse putabant seditiones regum. Non bene etiam circa convivia [illegible] quæ illi Phiditia nominant, constitutum est ab initio. Oportebat enim magis ex publico esse conventum, quemadmodum in Creta: sed apud Lacedæmonios unusquisque conferre habet: cum sint quidam longè pauperrimi, qui huiusmodi sumptum nequeant sufferre. ex quo fit, E ut legislatori contrà eveniat quàm ipse voluerit. Vult enim conventum popularem facere per comessationes: sed contrà accidit, cùm non sit facile pauperibus comessationum participes esse. more enim maiorum sic apud eos definitur, ut qui comessationum particeps esse nequeat, is ad reipublicæ gubernationem non admittatur. Legem verò quæ est circa præfectos classis, & alij F quidam improbarunt: & rectè quidem improbantes. est enim seditionis causa. nam cùm reges sint belli duces, præfectura illa perpetua ferè altera est imperium.

A Et sic quoque suppositioni legislatoris succenseri potest: quod & Plato in legibus suis censuit. Ad partem enim virtutis tota ordinatio illarum legum contendit, scilicet bellica: hæc autem vtilis ad victoriam consequendam. Itaque salui erant bellum gerentes, peribant verò vbi rerum potiti essent: quoniam nec otium agere, nec quicquam aliud exercere sciebant præstabilius, quàm rem militarem. Illud quoque B erratum non sine minus, quòd putant bona illa, quæ ad bellum pertinent, ex virtute magis quàm ex vitio fieri. & in hoc quidem recte. sed quòd hæc potiora quàm virtutem ipsam putant, in hoc non recte. Male etiam circa pecunias publicas apud Spartiatas consultum esse: quia neque in publico habent quicquam, & magna bella gerere coacti pecunias ægre conferunt. C nam quia Spartiatarum est plurimum agri, non examinant inuicem collationes. & euenit legumlatori contra quàm commodum est, publicè inopiam, priuatim auaritiam inducere. De Lacedæmoniorum igitur republica hactenus dictum sit. nam hæc sunt, quæ maximè quis reprehendat.

CAPVT X.

D Cretensium verò respublica huic finitima est. Habet autem quædam non deterius, sed plurima minus nitide. Videtur autem & fertur Lacedæmoniorum respublica in pluribus imitata Cretensem. vetusta autem pleraque rudiora sunt nouis. Ferunt enim Lycurgum post dimissam Carilli regis tutelam, cum longo tempore peregrinaretur, in Creta plurimum fuisse diuersatum propter cognationem. erant enim Lyctij Lacedæmoniorum coloni. susceperant autem, qui in eam coloniam venerant, instituta legum, tunc E in antiquis habitatoribus obtinentia. quapropter & nunc Periæci eodem modo illis legibus vtuntur, quomodo eas Minos constituit primus. Videtur autem hæc insula ad principatum Græciæ esse nata, ac præclare sita. cuncto nanque imminet mari: cùm fere Græci omnes circum mare sint positi. abest enim hinc modicum à Peloponneso: illic verò ab Asiæ loco, qui circa Triopium est & Rhodum. F Quare imperium maris obtinuit Minos, ac & insularum alias subegit, alias verò

A σχεδὸν ἀΐδιος βασιλεία καθέστηκε. καὶ ὧδε δὲ τῇ ὑποθέσει τοῦ νομοθέτου ἐπιτιμήσειεν ἄν τις, ὅπερ καὶ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις ἐπιτετίμηκε. πρὸς γὰρ μέρος ἀρετῆς ἡ πᾶσα σύνταξις τῶν νόμων ἐστὶ, τὴν πολεμικήν· αὕτη γὰρ χρησίμη πρὸς τὸ κρατεῖν. τοιγαροῦν ἐσώζοντο μὲν πολεμοῦντες, ἀπώλλυντο δὲ ἄρξαντες, διὰ τὸ μὴ ἐπίστασθαι σχολάζειν, B μηδὲ ἠσκηκέναι μηδεμίαν ἄσκησιν ἑτέραν κυριωτέραν τῆς πολεμικῆς. τοῦτο δὲ ἁμάρτημα οὐκ ἔλαττον. νομίζουσι μὲν γὰρ γίνεσθαι τἀγαθὰ τὰ περιμάχητα, δι᾽ ἀρετῆς μᾶλλον ἢ κακίας, καὶ τοῦτο μὲν καλῶς· ὅτι μέντοι ταῦτα κρείττω τῆς ἀρετῆς ὑπολαμβάνουσιν, οὐ καλῶς. φαύλως δ᾽ ἔχει καὶ περὶ τὰ κοινὰ χρήματα τοῖς Σπαρτιάταις. οὔτε γὰρ ἐν τῷ κοινῷ C τῆς πόλεως ἐστὶν οὐδὲν, πολέμους μεγάλους ἀναγκαζομένοις πολεμεῖν, εἰσφέρουσί τε κακῶς. διὰ γὰρ τὸ τῶν Σπαρτιατῶν εἶναι τὴν πλείστην γῆν, οὐκ ἐξετάζουσιν ἀλλήλων τὰς εἰσφοράς. ἀποβέβηκέ τε τοὐναντίον τῷ νομοθέτῃ τοῦ συμφέροντος. τὴν μὲν γὰρ πόλιν πεποίηκεν ἀχρήματον, τοὺς δ᾽ ἰδιώτας φιλοχρημάτους. περὶ μὲν οὖν τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας D ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω. ταῦτα γάρ ἐστιν ἃ μάλιστ᾽ ἄν τις ἐπιτιμήσειεν.

Κεφάλαιον ι.

Ἡ δὲ Κρητικὴ πολιτεία, πάρεγγυς μέν ἐστι ταύτης. ἔχει δὲ μικρὰ μὲν οὐ χεῖρον, τὸ δὲ πλεῖον ἧττον γλαφυρῶς. καὶ γὰρ ἔοικε, καὶ λέγεται δὲ τὰ πλεῖστα μεμιμῆσθαι τὴν Κρητικὴν πολιτείαν ἡ τῶν Λακώνων· τὰ δὲ πλεῖστα τῶν ἀρχαίων, ἧττον διήρθρωται τῶν νεωτέρων. φασὶ γὰρ τὸν Λυκοῦργον, ὅτε τὴν E ἐπιτροπείαν τὴν Χαρίλλου τοῦ βασιλέως καταλιπὼν ἀπεδήμησε, τότε τὸν πλεῖστον διατρῖψαι χρόνον περὶ τὴν Κρήτην διὰ τὴν συγγένειαν. ἄποικοι γὰρ οἱ Λύκτιοι τῶν Λακώνων ἦσαν. κατέλαβον δ᾽ οἱ πρὸς τὴν ἀποικίαν ἐλθόντες, τὴν τάξιν τῶν νόμων ὑπάρχουσαν ἐν τοῖς τότε κατοικοῦσι. διὸ καὶ νῦν οἱ περίοικοι τὸν αὐτὸν τρόπον χρῶνται αὐτοῖς, ὡς κατασκευάσαντος Μίνω πρώτου τὴν F τάξιν τῶν νόμων. δοκεῖ δ᾽ ἡ νῆσος καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν τὴν Ἑλληνικὴν πεφυκέναι καὶ κεῖσθαι καλῶς. πάσῃ γὰρ ἐπίκειται τῇ θαλάσσῃ, σχεδὸν τῶν Ἑλλήνων ἱδρυμένων περὶ τὴν θάλασσαν πάντων. ἀπέχει γὰρ, τῇ μὲν ὀλίγον τῆς Πελοποννήσου, τῇ δὲ τῆς Ἀσίας τοῦ περὶ Τριόπιον τόπου καὶ Ῥόδον· διὸ καὶ τὴν τῆς θαλάσσης ἀρχὴν κατέσχεν ὁ Μίνως, καὶ τὰς νήσους,

τὰς μὲν

τοὺς μὲν ἐχειρώσατο, τοὺς δ' ᾤκισε· τέλος δὲ ἐπιθέμενος τῇ Σικελίᾳ, τὸν βίον ἐτελεύτησεν ἐκεῖ περὶ Κάμικον. ἔχει δ' ἀνάλογον ἡ Κρητικὴ τάξις πρὸς τὴν Λακωνικήν. γεωργοῦσί τε γὰρ, τοῖς μὲν εἵλωτες, τοῖς δὲ Κρησὶν οἱ περίοικοι. καὶ συσσίτια παρ' ἀμφοτέροις ἐστί. καὶ τό γε ἀρχαῖον ἐκάλουν οἱ Λάκωνες οὐ φιδίτια, ἀλλὰ ἀνδρεῖα, καθάπερ οἱ Κρῆτες. ᾗ καὶ δῆλον ὅτι ἐκεῖθεν ἐλήλυθεν. ἔτι δὲ τῆς πολιτείας ἡ τάξις. οἱ μὲν γὰρ ἔφοροι τὴν αὐτὴν ἔχουσι δύναμιν τοῖς ἐν τῇ Κρήτῃ καλουμένοις κόσμοις. πλὴν οἱ μὲν ἔφοροι πέντε τὸν ἀριθμὸν, οἱ δὲ κόσμοι δέκα εἰσίν. οἱ δὲ γέροντες τοῖς γέρουσιν, οὓς καλοῦσιν οἱ Κρῆτες βουλὴν, ἴσοι. βασιλεία δὲ πρότερον μὲν ἦν, εἶτα κατέλυσαν οἱ Κρῆτες, καὶ τὴν ἡγεμονίαν οἱ κόσμοι τὴν κατὰ πόλεμον ἔχουσιν. ἐκκλησίας δὲ μετέχουσι πάντες· κυρία δ' οὐδενός ἐστιν, ἀλλ' ἢ συνεπιψηφίσαι τὰ δόξαντα τοῖς γέρουσι καὶ τοῖς κόσμοις. τὰ μὲν οὖν τῶν συσσιτίων ἔχει βέλτιον τοῖς Κρησὶν ἢ τοῖς Λάκωσιν. ἐν μὲν γὰρ Λακεδαίμονι κατὰ κεφαλὴν ἕκαστος εἰσφέρει τὸ τεταγμένον. εἰ δὲ μὴ, μετέχειν νόμος κωλύει τῆς πολιτείας, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. ἐν δὲ Κρήτῃ, κοινοτέρως. ἀπὸ πάντων γὰρ τῶν γινομένων καρπῶν τε καὶ βοσκημάτων, [καὶ] ἐκ τῶν δημοσίων καὶ φόρων οὓς φέρουσιν οἱ περίοικοι, τέτακται μέρος, τὸ μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὰς κοινὰς λειτουργίας, τὸ δὲ τοῖς συσσιτίοις, ὥστ' ἐκ κοινοῦ τρέφεσθαι πάντας καὶ γυναῖκας, καὶ παῖδας, καὶ ἄνδρας. πρὸς δὲ τὴν ὀλιγοσιτίαν, ὡς ὠφέλιμον, πολλὰ πεφιλοσόφηκεν ὁ νομοθέτης, καὶ πρὸς τὴν διάζευξιν τῶν γυναικῶν, ἵνα μὴ πολυτεκνῶσι, τὴν πρὸς τοὺς ἄρρενας ποιήσας ὁμιλίαν. περὶ ἧς εἰ φαύλως, ἢ μὴ φαύλως, ἕτερος ἔσται τοῦ διασκέψασθαι καιρός. ὅτι δὲ τὰ περὶ τὰ συσσίτια βέλτιον τέτακται τοῖς Κρησὶν, ἢ τοῖς Λάκωσι φανερόν. τὰ δὲ περὶ τοὺς κόσμους ἔτι χεῖρον τῶν ἐφόρων. ὃ μὲν γὰρ ἔχει κακὸν τὸ τῶν ἐφόρων ἀρχεῖον, ὑπάρχει καὶ τούτοις· γίνονται γὰρ οἱ τυχόντες. ὃ δ' ἐκεῖ συμφέρει πρὸς τὴν πολιτείαν, ἐνταῦθ' οὐκ ἔστιν. ἐκεῖ μὲν γὰρ, διὰ τὸ τὴν αἵρεσιν ἐκ πάντων εἶναι, μετέχων ὁ δῆμος τῆς μεγίστης ἀρχῆς, βούλεται μένειν τὴν πολιτείαν. ἐνταῦθα δ' οὐκ ἐξ ἁπάντων αἱροῦνται τοὺς κόσμους, ἀλλ' ἐκ τινῶν γενῶν, καὶ τοὺς γέροντας ἐκ τῶν κεκοσμηκότων.

A dudum incultas habitari fecit. tandem Siciliam aggressus, circa Camerinam defunctus est. Habet autem conuenientiam Cretica institutio cum Laconica. Agriculturam exercent apud hos quidem Ilotæ, apud illos verò Periœci. Et comessationes sunt apud vtrosque: & antiquitus nuncupabant Lacedæmonij non Phiditia, sed Andria, quemadmodum Cretes. ex quo palam est inde prouenisse. Insuper autem
B & reipublicæ institutio. Ephori nanque eandem vim habent, quam in Creta hi qui Cosmi appellantur: nisi quòd Ephori quinque sunt, Cosmi autem decem. Senatores autem pares sunt Senatoribus, quos vocant Cretes consilium. Regia autem potestas fuit primo apud Cretas, postea illam sustulerunt, imperio in bello ad Cosmos translato. Concio autem omnibus communis est, sed aliam nullam
C habet autoritatem, quàm ea comprobandi, quæ à senatoribus & Cosmis fuerit antè decreta. Quæ igitur de comessationibus constituta sunt, melius apud Cretas, quàm apud Lacedæmonios habent. Nam apud Lacedæmonios vnusquisque certum quid in singula capita taxatum soluit: quod nisi faciat, à republica lex repellit, vt prius diximus. at in Creta communis est. ex cunctis enim quæ à terra proue-
D niunt vel armentis, ex publicis, & his quæ afferunt Periœci, diuisio fit. vt pars vna ad Deorum cultum & ad publica onera, pars ad comessationes deputetur. at ita ex publico educant omnes, & mulieres, & pueros, & viros. Ad temperantiam autem cibi quasi volis fit, multa legislator philosophatus est, & de mulierum diuortiis, de earum congregatione ad vi-
E ros, ne superfluam pariant multitudinem prospexit. quod vtrum praue vel non praue constitutum sit, aliud erit considerandi tempus. Sed quòd circa comessationes melius prouisum sit apud Cretas, quàm apud Lacedæmonios, manifestum est. At circa Cosmos deterius, quàm circa Ephoros. Quod enim mali habet Ephororum magistratus, idem & in illis est[illegible]muntur enim quiuis, sed quod in his pro-
F dest reipublicæ, illic non est. Nā hic, quia ex omnibus assumptio est, particeps populus amplissimi magistratus, vult manere rempublicam: illic autē non ex omnibus sumūtur Cosmi, sed ex quibusdā familiis & Senatores ex iis qui Cosmi iam fuerunt.

De quibus idem dici potest, quod de iis quæ apud Lacedæmonios fiunt. Nam esse liberum magistratum atque perpetuum, maius est munus quàm dignitas eorum mereatur. & non secundum legem scriptam iudicare, sed secundum quod sibi videtur, periculosum est. Quiescere autem plebem non participantem, nullum signum est bene constitutæ ciuitatis. Nec quicquam susceptionis est Cosmis, quemadmodum Ephoris: absuntque per insulas longè à corrumpentibus. Medicina verò quam huic delicto adhibent, ridicula est, nec ciuilis, sed tyrannica. sæpenumero enim aut collegæ illorum, aut priuati homines insurgentes per seditionem Cosmos expellunt. Licet etiam Cosmis se ipsos magistratu abdicare. enimuerò hæc omnia præstabat lege fieri, quàm pro hominum voluntate: non enim secura est regula. Omnium verò deterrima est potentum depositio: quam tam sæpe concitant, cùm sententias dare nolunt. per quam manifestum est habere eam institutionem aliquid reipublicæ, sed non esse rempublicam, ac potentatum magis. Consueuerunt autem concitata plebe & amicis ad vnius arbitrium rem deferre, sed seditionesque & prælia inter se miscere. At verò quid differt ab eo, quòd tandem et ciuitas non sit, dissoluta ciuili societate? Est autem periculosus hic reipublicæ status, si qui velint possintque inuadere. sed, vt suprà diximus, seruatur propter locum, quia omnes aduenas procul excludit. Itaque Periœci manent Cretensibus. verùm ilotes persæpe à Lacedæmoniis defecêre. non enim erat in Creta potentatus vllus externus: sed nuperrimè bellum peregrinum irrupit in eam insulam, quod patefecit imbecillitatem legum suarum. De hac igitur republica hæc dixisse sufficiat.

CAPVT XI.

Videtur etiam Carthaginiensium respublica bene constituta, multaque habere præter alias, quædam verò maximè similia Lacedæmoniis. Tres enim istæ respublicæ quodammodo inter se proximæ sunt, multúmque distant ab aliis, Cretensis, & Laconica & Carthaginiensis: multáque in ipsis prouisa sunt rectè. Signum autem est reipublicæ bene institutæ, quòd populus in suo permaneat loco, neque seditionem vllam (quod dictu dignum sit) vnquam fecit,

A περὶ ὧν τοῖς αὐτοῖς ἄν τις εἴπειε λόγους, καὶ περὶ τῶν ἐν Λακεδαίμονι γινομένων. τὸ γὰρ ἀνυπεύθυνον καὶ τὸ διὰ βίου, μεῖζόν ἐστι γέρας τῆς ἀξίας αὐτοῖς· καὶ τὸ μὴ κατὰ γράμματα ἄρχειν, ἀλλ' αὐτογνώμονας, ἐπισφαλές. τὸ δ' ἡσυχάζειν μὴ μετέχοντα τὸν δῆμον, οὐδὲν σημεῖον τοῦ τετάχθαι καλῶς. οὐδὲν γὰρ λήμματός τι τοῖς κόσμοις, ὥσπερ τοῖς ἐφόροις,
B πόῤῥω γ' ἀποικοῦσιν ἐν νήσῳ τῶν διαφθερούντων. ἣν δὲ ποιοῦνται τῆς ἁμαρτίας ταύτης ἰατρείαν, ἄτοπος, καὶ οὐ πολιτικὴ, ἀλλὰ δυναστευτική. πολλάκις γὰρ ἐκβάλλουσι συστάντες τινὲς τοὺς κόσμους, ἢ τῶν συναρχόντων αὐτῶν, ἢ τῶν ἰδιωτῶν. ἔξεστι δὲ καὶ μεταξὺ τοῖς κόσμοις ἀπειπεῖν τὴν ἀρχήν. ταῦτα δὴ πάντα βέλτιον γίνεσθαι κατὰ νόμον, ἢ κατ' ἀνθρώπων βούλησιν· οὐ γὰρ ἀσφαλὴς ὁ κανών. πάντων δὲ
C φαυλότατον τὸ τῆς ἀκοσμίας τῶν δυνατῶν, ἣν καθιστᾶσι πολλάκις, ὅταν μὴ δίκας βούλωνται δοῦναι. ᾗ καὶ δῆλον ὡς ἔχει τι πολιτείας ἡ τάξις, ἀλλ' οὐ πολιτεία ἐστὶν, ἀλλὰ δυναστεία μᾶλλον. εἰώθασι δὲ, διαλαμβάνοντες τὸν δῆμον καὶ τοὺς φίλους, μοναρχίαν ποιεῖν καὶ στασιάζειν, καὶ μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους. καίτοι τί διαφέρει τὸ τοιοῦτον, ἢ διά τινος
D χρόνου μηκέτι πόλιν εἶναι τὴν τοιαύτην, ἀλλὰ λύεσθαι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν; ἔστι δ' ἐπικίνδυνος οὕτως ἔχουσα πόλις, τῶν βουλομένων ἐπιτίθεσθαι καὶ δυναμένων. ἀλλὰ, καθάπερ εἴρηται, σώζεται διὰ τὸν τόπον· ξενηλασίας γὰρ τὸ πόῤῥω πεποίηκε. διὸ καὶ τὸ τῶν περιοίκων μένει τοῖς Κρησίν. οἱ δ' εἵλωτες ἀφίστανται πολλάκις. οὔτε γὰρ ἐξωτερικῆς ἀρχῆς κοινωνοῦσιν οἱ Κρῆτες, νεωστί τε πόλεμος
E ξενικὸς διαβέβηκεν εἰς τὴν νῆσον, ὃς πεποίηκε φανερὰν τὴν ἀσθένειαν τῶν ἐκεῖ νόμων. περὶ μὲν οὖν ταύτης εἰρήσθω τοσαῦθ' ἡμῖν τῆς πολιτείας.

Καρχηδονία.

Πολιτεύεσθαι δὲ δοκοῦσι καὶ Καρχηδόνιοι καλῶς, καὶ πολλὰ περιττῶς πρὸς τοὺς ἄλλους· μάλιστα δ' ἔνια παραπλησίως
F τοῖς Λάκωσιν. αὗται γὰρ αἱ πολιτεῖαι τρεῖς, ἀλλήλαις τε σύνεγγύς πώς εἰσι, καὶ τῶν ἄλλων πολὺ διαφέρουσιν, ἥ τε Κρητικὴ, καὶ ἡ Λακωνικὴ, καὶ τρίτη τούτων, ἡ [τῶν] Καρχηδονίων· καὶ πολλὰ τῶν τεταγμένων ἔχει παρ' αὐτοῖς καλῶς. σημεῖον δὲ πολιτείας συντεταγμένης, τὸ τὸν δῆμον ἔχουσαν, διαμένειν ἐν τῇ τάξει τῆς πολιτείας, καὶ μήτε στάσιν, ὅ τι καὶ ἄξιον εἰπεῖν

γεγενῆσθαι

γεγενῆσθαι, μήτε τύραννον. ἔχει δὲ παραπλήσια τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ, τὰ μὲν συσσίτια τῶν ἑταιριῶν, τοῖς φιδιτίοις· τὴν δὲ τῶν ἑκατὸν καὶ τεττάρων ἀρχὴν, τοῖς ἐφόροις, πλὴν οὐ χεῖρον. οἱ μὲν γὰρ, ἐκ τῶν τυχόντων εἰσί. ταύτην δ' αἱροῦνται τὴν ἀρχὴν ἀριστίνδην. τοὺς δὲ βασιλεῖς καὶ τὴν γερουσίαν, ἀνάλογον τοῖς ἐκεῖ βασιλεῦσι καὶ γέρουσι. καὶ βέλτιον δὲ τοὺς βασιλεῖς, μήτε κατὰ τὸ αὐτὸ εἶναι γένος, μηδὲ τοῦτο τὸ τυχὸν, εἴτε διαφέρει ἐκ τούτων αἱρετοὺς μᾶλλον ἢ καθ' ἡλικίαν. μεγάλων γὰρ κύριοι καθεστῶτες, ἂν εὐτελεῖς ὦσι, μεγάλα βλάπτουσι, καὶ ἔβλαψαν ἤδη τὴν πόλιν τὴν τῶν Λακεδαιμονίων. τὰ μὲν οὖν πλεῖστα τῶν ἐπιτιμηθέντων ἂν διὰ τὰς παρεκβάσεις, κοινὰ τυγχάνει πάσαις ὄντα ταῖς εἰρημέναις πολιτείαις. τῶν δὲ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς πολιτείας, τὰ μὲν εἰς δῆμον ἐκκλίνει μᾶλλον, τὰ δ' εἰς ὀλιγαρχίαν. τοῦ μὲν γὰρ, τὰ μὲν προσάγειν, τὰ δὲ μὴ προσάγειν πρὸς τὸν δῆμον, οἱ βασιλεῖς κύριοι μετὰ τῶν γερόντων, ἂν ὁμογνωμονῶσι πάντες· εἰ δὲ μὴ, καὶ τούτων ὁ δῆμος. ἃ δ' ἂν εἰσφέρωσιν οὗτοι, οὐ διακοῦσαι μόνον ἀποδιδόασι τῷ δήμῳ τὰ δόξαντα τοῖς ἄρχουσιν, ἀλλὰ κύριοι κρίνειν εἰσί· καὶ τῷ βουλομένῳ τοῖς εἰσφερομένοις ἀντειπεῖν ἔξεστιν· ὅπερ ἐν ταῖς ἑτέραις πολιτείαις οὐκ ἔστι. τὸ δὲ τὰς πενταρχίας, κυρίας οὔσας πολλῶν καὶ μεγάλων, ὑφ' αὑτῶν αἱρετὰς εἶναι, καὶ τὴν τῶν ἑκατὸν ταύτας αἱρεῖσθαι τὴν μεγίστην ἀρχήν· ἔτι δὲ ταύτας πλείονα ἄρχειν χρόνον τῶν ἄλλων, (καὶ γὰρ ἐξεληλυθότες ἄρχουσι, καὶ μέλλοντες.) ὀλιγαρχικόν. τὸ δ' ἀμίσθους καὶ μὴ κληρωτὰς, ἀριστοκρατικὸν θετέον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον· καὶ τὸ τὰς δίκας ὑπὸ τῶν ἀρχείων δικάζεσθαι πάσας, καὶ μὴ ἄλλας ὑπ' ἄλλων, καθάπερ ἐν Λακεδαίμονι. παρεκβαίνει δὲ τῆς ἀριστοκρατίας ἡ τάξις τῶν Καρχηδονίων μάλιστα πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν κατά τινα διάνοιαν, ᾗ συνδοκεῖ τοῖς πολλοῖς. οὐ γὰρ μόνον ἀριστίνδην, ἀλλὰ καὶ πλουτίνδην οἴονται δεῖν αἱρεῖσθαι τοὺς ἄρχοντας. ἀδύνατον γὰρ τὸν ἀποροῦντα καλῶς ἄρχειν καὶ σχολάζειν. εἴπερ οὖν τὸ μὲν αἱρεῖσθαι πλουτίνδην, ὀλιγαρχικόν, τὸ δὲ κατ' ἀρετὴν, ἀριστοκρατικόν, αὕτη τις ἂν εἴη τάξις τρίτη, καθ' ἥνπερ συντέτακται καὶ τοῖς Καρχηδονίοις τὰ περὶ τὴν πολιτείαν.

A neque tyrannum. Continet autem similia Lacedæmoniorum reipublicæ, comessationes quidem sodalitiorum, Phiditiis: centum autem & quatuor virorum potestas, Ephoris: præterquàm quòd non deterior. nam illi ex contingentibus sunt: hanc autem potestatem suscipiunt optimates, Imperatores verò & Senatus conueniunt Lacedæmoniorum regibus & senibus. melius autem quòd imperatorem non secundum genus, neque ex vili & præex- B cellente magis eligunt quàm secundum virtutem. nam qui magnam habent potestatem, si ipsi nullius pretij sint, multum nocent: nocuerúntque iam Lacedæmoniorum ciuitati. Plurima igitur reprehensorum propter transgressionem communia sunt omnibus prædictis. Sed quantum ad intentionem optimatum attinet & reipublicæ, quædam ad popularem statum magis declinant, quædam ad paucorum potentiam. Nam referendi quidem ad po- C pulum aut non referendi aliqua, imperatores vnà cū senatu domini sunt, si omnes concordent. si non concordent, populus ipsorum dominus est. quæcunque autem retulerint magistratus, de his non approbandi modo illorum sententias potestas permissa est populo, verum etiam pro arbitrio constituendi prouidendique, & cuius cōtradicere relatis illorum licet: quod non est in aliis rebuspublicis. Quinqueuiratum verò, qui multarum ac magnarum D rerum potestatem habet, ab illis eligi, & centumuiratum hos eligere, qui est maximus magistratus, & hos longiori tempore quàm alios imperium retinere. nam & perfuncti magistratu imperant, & designati ad magistratum, ad paucorum potentiam spectat. Esse autem sine mercede, & sine electione quæ sortè fit, optimatum est ponendum, & siquid aliud tale. Iudicia quoque omnia à cunctis ma- E gistratibus iudicari, & non ab aliis alia, vt apud Lacedæmonios. Transgreditur autem maximè ab optimatibus ad paucorum potentiam institutio Carthaginiensium secundum aliquam intelligentiam in eo, quod etiam multi comprobant, non solum enim optimos: verumetiam ditissimos censent in magistratibus esse ponendos: quasi impossibile sit qui egenus existat, eum bene magistratum gerere, F aut quietem optare. Si igitur sumere diuitem, paucorum potentiæ est, per virtutem autem, optimatum: esset quædam fuerit species tertia, per quam constat: ita est apud Carthaginienses respublica.

creant enim magistratus ad hæc duo respicientes & præsertim maximos, vt imperatores & duces bellorum. Putandum autem est huiuscemodi excessum ab optimatibus esse errorem legis conditoris: quem ab initio præuidisse valde necessarium fuit, vt optimi valerent quietem agere, nec quicquam indecorum facere, non solùm in magistratu, sed etiam in vita priuata. Quòd si inspicere oportet ad opes gratia quietis, prauum est maximos magistratus esse venales, imperium, & belli ducatum. hæc enim lex pretiosas magis facit diuitias quàm virtutes, ac ciuitatem totam ad studium pecuniarum conuertit. Nam quicquid apud ciuitatis principes habetur in pretio, necessarium est & aliorum ciuium opinionem subsequi. vbi autem non maximè honoratur virtus, ibi non est possibile firmum optimorum esse in republica statum. Assuescere verò ad lucra rationabile est, quando per largitionem adipiscuntur dignitates. absurdum est enim si pauper quidem aliquis, verùm bonæ mentis lucrari velit: improbior autem non velit, cùm sumptus fecerit. Quocirca oportet eos, qui possunt optimè gerere magistratum, assumere ad magistratum. probabiliusque fuisset si author legis opulentiam præstantium virorum abiecisset, ac eorum qui in magistratu forent, quieti prospexisset. Prauum etiam videri potest plures magistratus ab vno homine geri: quod in honore est apud Carthaginienses. vnicum enim ab vno optimè perficitur opus. hoc autem vt fieret, prouidendum fuit à legumlatore, neque cogendum eundem tibicinem esse atque sutorem. Quare vbi non parua est ciuitas, magis ciuile est, vt plures sint participes magistratuum, magisque populare. communius enim, vt diximus & melius singula conficiuntur atque celerius. Patet autem hoc in bellicis rebus, & nauticis: in his enim ambobus per omnes (vt ita dixerim) transit imperare & parêre. Sed cùm ad paucorum potentiam vergat respublica eorum, optimè illud effugiunt, vt semper aliqua plebis pars ducatur ad oppida mittentes. per hoc enim illi arbitrantur ac certe efficiunt, statum ciuitatis permanere. Sed hoc est fortunæ opus, oporteba verò non per fortunam sine seditionibus esse, sed per legislatorem id fieri. nunc autem si aduersa fortuna incidat, & plebs à gubernatoribus recedat, nullum est remedium legis ad quietem adhibitum. Lacedæmoniorum igitur, & Cretensium,

αἱροῦνται γὰρ εἰς δύο ταῦτα βλέποντες, καὶ μάλιστα τὰς μεγίστας, τούς τε βασιλεῖς, καὶ τοὺς στρατηγούς. δεῖ δὲ νομίζειν ἁμάρτημα νομοθέτου, τὴν παρέκβασιν εἶναι τῆς ἀριστοκρατίας ταύτην. ἐξ ἀρχῆς γὰρ τοῦθ᾽ ὁρᾶν ἐστὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων, ὅπως οἱ βέλτιστοι δύνωνται σχολάζειν, καὶ μηδὲν ἀσχημονεῖν, μὴ μόνον ἄρχοντες, ἀλλὰ μηδ᾽ ἰδιωτεύοντες. εἰ δὲ δεῖ βλέπειν καὶ πρὸς εὐπορίαν, χάριν σχολῆς, φαῦλον τὸ τὰς μεγίστας ὠνητὰς εἶναι τῶν ἀρχῶν, τήν τε βασιλείαν, καὶ τὴν στρατηγίαν. ἔντιμον γὰρ ὁ νόμος οὗτος ποιεῖ τὸν πλοῦτον μᾶλλον τῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν πόλιν ὅλην φιλοχρήματον. ὅ τι δ᾽ ἂν ὑπολάβῃ τίμιον εἶναι τὸ κύριον, ἀνάγκη καὶ τὴν τῶν ἄλλων πολιτῶν δόξαν ἀκολουθεῖν τούτοις. ὅπου δὲ μὴ μάλιστα ἀρετὴ τιμᾶται, ταύτην οὐχ οἷόν τε εἶναι βεβαίως ἀριστοκρατικὴν πολιτείαν. ἐθίζεσθαι δ᾽ εὔλογον κερδαίνειν τοὺς ὠνουμένους, ὅταν δαπανήσαντες ἄρχωσιν· ἄτοπον γὰρ, εἰ πένης μὲν ὤν, ἐπιεικὴς δὲ, βουλήσεται κερδαίνειν· φαυλότερος δ᾽ ὤν, οὐ βουλήσεται δαπανήσας. διὸ δεῖ τοὺς δυναμένους ἀριστ᾽ ἄρχειν, τούτους ἄρχειν. βέλτιον δ᾽, εἰ καὶ προεῖτο τὴν εὐπορίαν τῶν ἐπιεικῶν ὁ νομοθέτης, ἀλλ᾽ ἀρχόντων γε ἐπιμελεῖσθαι τῆς σχολῆς. φαῦλον δ᾽ ἂν δόξειεν εἶναι καὶ τὸ πλείους ἀρχὰς τὸν αὐτὸν ἄρχειν, ὅπερ εὐδοκιμεῖ παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις. ἓν γὰρ ὑφ᾽ ἑνὸς ἔργον ἄριστ᾽ ἀποτελεῖται. δεῖ δ᾽ ὅπως γίνηται τοῦθ᾽ ὁρᾶν τὸν νομοθέτην, καὶ μὴ προστάττειν τὸν αὐτὸν αὐλεῖν καὶ σκυτοτομεῖν. ὥσθ᾽ ὅπου μὴ μικρὰ πόλις, πολιτικώτερον πλείονας μετέχειν τῶν ἀρχῶν, καὶ δημοτικώτερον. κοινότερόν τε γὰρ, καθάπερ εἴπομεν, καὶ κάλλιον ἕκαστον ἀποτελεῖται τῶν αὐτῶν, καὶ θᾶττον. δῆλον δὲ τοῦτο ἐπὶ τῶν πολεμικῶν, καὶ τῶν ναυτικῶν· ἐν τούτοις γὰρ ἀμφοτέροις, διὰ πάντων, ὡς εἰπεῖν, διελήλυθε τὸ ἄρχειν καὶ τὸ ἄρχεσθαι. ὀλιγαρχικῆς δ᾽ οὔσης τῆς πολιτείας, ἄριστα ἐκφεύγουσι τῷ πλουτεῖν, αἰεί τι τοῦ δήμου μέρος ἐκπέμποντες ἐπὶ τὰς πόλεις. τούτῳ γὰρ ἰῶνται, καὶ ποιοῦσι μόνιμον τὴν πολιτείαν. ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τύχης ἔργον. δεῖ δὲ ἀστασιάστους εἶναι διὰ τὸν νομοθέτην. νῦν δ᾽, ἂν ἀτυχία γένηταί τις, καὶ τὸ πλῆθος ἀποστῇ τῶν ἀρχομένων, οὐδέν ἐστι φάρμακον διὰ τῶν νόμων, τῆς ἡσυχίας. περὶ μὲν οὖν τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, καὶ Κρητικῆς,

καὶ τῆς

καὶ τῆς Καρχηδονίων, αἵπερ δικαίως εὐδοκιμοῦσι, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Κεφάλαιον ιβ.

Τῶν δὲ ἀποφηναμένων τι περὶ πολιτείας, ἔνιοι μὲν οὐκ ἐκοινώνησαν πράξεων πολιτικῶν οὐδ᾽ ὡντινωνοῦν, ἀλλὰ διετέλεσαν ἰδιωτεύοντες τὸν βίον· περὶ ὧν εἴ τι ἀξιόλογον, εἴρηται σχεδὸν περὶ πάντων. ἔνιοι δὲ νομοθέται γεγόνασιν, οἱ μὲν τῆς οἰκείας πόλεσιν, οἱ δὲ καὶ τῶν ὀθνείων τισί, πολιτευθέντες αὐτοί· καὶ τούτων οἱ μὲν νόμων ἐγένοντο δημιουργοὶ μόνον, οἱ δὲ καὶ πολιτείας, οἷον καὶ Λυκοῦργος καὶ Σόλων· οὗτοι γὰρ καὶ νόμους καὶ πολιτείας κατέστησαν. περὶ μὲν οὖν τῆς Λακεδαιμονίων εἴρηται. Σόλωνα δ᾽ ἔνιοι μὲν οἴονται νομοθέτην γενέσθαι σπουδαῖον· ὀλιγαρχίαν τε γὰρ καταλῦσαι λίαν ἄκρατον οὖσαν, καὶ δουλεύοντα τὸν δῆμον παῦσαι, καὶ δημοκρατίαν καταστῆσαι τὴν πάτριον, μίξαντα καλῶς τὴν πολιτείαν· εἶναι γὰρ τὴν μὲν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴν ὀλιγαρχικόν, τὸ δὲ τὰς ἀρχὰς αἱρετὰς ἀριστοκρατικόν, τὰ δὲ δικαστήρια δημοτικόν. ἔοικε δὲ Σόλων ἐκεῖνα μὲν ὑπάρχοντα πρότερον οὐ καταλῦσαι, τήν τε βουλὴν καὶ τὴν τῶν ἀρχῶν αἵρεσιν· τὸν δὲ δῆμον καταστῆσαι, τὰ δικαστήρια ποιήσας ἐκ πάντων. διὸ καὶ μέμφονταί τινες αὐτῷ· λῦσαι γὰρ θάτερον, κύριον ποιήσαντα τὸ δικαστήριον πάντων, κληρωτὸν ὄν. ἐπεὶ γὰρ τοῦτ᾽ ἴσχυσεν, ὥσπερ τυράννῳ τῷ δήμῳ χαριζόμενοι, τὴν πολιτείαν εἰς τὴν νῦν δημοκρατίαν κατέστησαν. καὶ τὴν μὲν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴν Ἐφιάλτης ἐκόλουσε, καὶ Περικλῆς. τὰ δὲ δικαστήρια μισθοφόρα κατέστησε Περικλῆς· καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἕκαστος τῶν δημαγωγῶν προῆγεν, αὔξων εἰς τὴν νῦν δημοκρατίαν. φαίνεται δ᾽ οὐ κατὰ τὴν Σόλωνος γενέσθαι τοῦτο προαίρεσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ συμπτώματος. τῆς ναυαρχίας γὰρ ἐν τοῖς Μηδικοῖς ὁ δῆμος αἴτιος γενόμενος ἐφρονηματίσθη, καὶ δημαγωγοὺς ἔλαβε φαύλους ἀντιπολιτευομένων τῶν ἐπιεικῶν. ἐπεὶ Σόλων γε ἔοικε τὴν ἀναγκαιοτάτην ἀποδιδόναι τῷ δήμῳ δύναμιν, τὸ τὰς ἀρχὰς αἱρεῖσθαι καὶ εὐθύνειν· μηδὲ γὰρ τούτου κύριος ὢν ὁ δῆμος, δοῦλος ἂν εἴη καὶ πολέμιος· τὰς δὲ ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησε πάσας, ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων,

A & Carthaginiensium respublicæ, quæ meritò habentur insigniores, in hunc modum se habent.

CAPVT XII.

EOrum autem qui de republica aliquid tradiderunt, quidam nunquam versati sunt in gubernatione ciuitatis, sed in priuata vita ociosi vixerunt. de quibus si quid dignum relatu fuit, de omnibus B ferè suprà diximus. Quidam autem legislatores fuêre, gubernaueruntque vel in propriis ciuitatibus, vel in alienis. Et horum qui tam solummodo legum autores fuêre, quidam verò etiam reipublicæ constituendæ: velut Lycurgus & Solon. hi enim leges & rempublicam condidêre: Lycurgus quidem Lacedæmoniis, vt dictum est: Solon autem Atheniensibus. Existimant autem quidam Solonem legislatorem fuisse præclarum. nam & paucorum poten- C tiam sustulisse, quæ nimis intemperans erat, & plebem à seruitute liberasse, ac statum popularem in patria constituisse, optiméque rempublicam temperasse. nam esse consilium Areopagi paucorum gubernationis est: delectus verò magistratuum, optimatium: iudicia verò, populare. Sed videtur Solon illa duo (cùm essent prius) non sustulisse consilium Areopagi, & magistratuum delectus: at populum asseruis- D se, iudiciis ex omnibus constitutis. Quapropter quidam illi succensent, quod alterum dissoluerit, cùm autoritatem omnem ad iudicium traduxerit, quod per sortitionem est. nam cum hoc inualuit, tanquam tyranno gratificantes populo, in eum qui nunc est, popularem statum, rempublicam redegerunt. Et consilium Areopagi Ephialtes inhibuit, & Pericles. Iudi- E cibus verò salaria Pericles induxit. ac per hunc modum vnusquisque eorum qui apud plebem posse voluerunt, populi vim augere perseuerauerunt, donec in istam quæ nunc est, licentiam peruenit. Apparet autem hoc, non tam Solonis voluntate, quàm casu euenisse. Nauali enim potentia aduersus Medos victor populus, maiora de sese sapere cœpit. & accesserunt patroni seditiosi contra bonos & mo- F destos ciues, qui rempublicam gubernabant. cum videatur quidem Solon eam quæ maximè necessaria fuit, potestatem populo tradidisse, vt magistratus crearet, & malefacta corrigeret. nisi enim populus hanc habeat potestatem, seruus erit & inimicus. At magistratus omnes constituit ex nobilibus ac *locupletibus, ex censu quingentorum modiorum.

& ingerum: tertium ex equitibus: quartum ex opificibus sordidis, quibus nullum magistratus eisequendi ius erat. Fuerunt etiam legum positores Zaleucus apud Locros occidentales, & Charondas Catanensis ciuibus suis, cæterisque ciuitatibus Chalcidicis, quæ sunt circa Italiam & Siciliam. Tentât verò quidam inducere quasi Onomacritus fuerit primus legum ferendarum peritus, hunc verò exercitatum in Creta, cum esset Locrus, profectum autem per artem diuinationis, ei familiarem fuisse Thaletem. Thaletis autem auditores fuisse Lycurgum & Zaleucum: Zaleuci autem Charondam. sed qui ista dicunt, tempora non supputant. Fuit etiam Philolaus Corinthius legumlator Thebanis. Erat autẽ Philolaus ex familia Bacchiadum, amicus verò Dioclis, qui in olympiis vicit. sed vbi ille ciuitatem deseruit, commotus ob amorem matris Alcyones, Thebas migrauit, atque ibi ambo defuncti sunt, monstrantúrque etiam nunc illorum sepulchra, quæ ab inuicem facilè spectant. verùm ita constituta vt ex Dioclis quidem sepulchro non sit prospectus in Corinthium agrum ob animi infectionem: ex Philolai autem sit prospectus. Habitarũt igitur ob huiusmodi causam apud Thebanos, legésque illis Philolaus descripsit, & de aliis quibusdam, & de sobole procreanda quas illi leges proletarias appellant. Et hoc est præcipuè ab illo prouisum, vt numerus hæreditatum conseruetur. Charondæ autem nihil est proprium, nisi iudicia falsorum testium. Primus enim de his legem posuit: diligentia autem & claritate etiam elegantior quàm hi qui nunc sunt legum conditores. Philolai proprium est patrimoniorum disparitas. Platonis autem mulierum & natorum & patrimoniorum communitas; & comessationes fœminarum, & præterea lex circa ebrietatem, vt reges conuiuiorum sobrij sint. & in rebus bellicis exercitatio, per quam ambidextri fiant: cùm oporteat non alteram manuum vtilem, alteram inutilem habere. Draconis quoque leges sunt. sed iam constituta republica leges tulit. Proprium autem Draconis est nihil quod sit memoria dignum, nisi rigiditas ob magnitudinem pœnarum. Fuit quoque Pittacus legum

A καὶ ζευγίταις, καὶ τρίτον τέλος τῶν καλουμένων ἱππάδα· τὸ δὲ τέταρτον, θητικόν, οἷς οὐδεμιᾶς ἀρχῆς μετῆν. νομοθέται δ' ἐγένοντο Ζάλευκός τε Λοκροῖς τοῖς ἐπιζεφυρίοις, καὶ Χαρώνδας ὁ Καταναῖος τοῖς αὐτοῦ πολίταις, καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς Χαλκιδικαῖς πόλεσι, ταῖς περὶ Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν. πειρῶνται δέ τινες καὶ συνάγειν, ὡς Ὀνομακρίτου μὲν γενομένου πρώτου δεινοῦ περὶ νομοθεσίαν,
B γυμνασθῆναι δ' αὐτὸν ἐν Κρήτῃ Λοκρὸν ὄντα, καὶ ἐπιδημοῦντα κατὰ τέχνην μαντικήν· τούτου δὲ γενέσθαι Θάλητα ἑταῖρον· Θάλητος δ' ἀκροατὴν Λυκοῦργον, καὶ Ζάλευκον· Ζαλεύκου δέ, Χαρώνδαν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν λέγουσιν ἀσκεπτότερον τῷ χρόνῳ λέγοντες. ἐγένετο δὲ καὶ Φιλόλαος ὁ Κορίνθιος νομοθέτης Θηβαίοις. ἦν δ' ὁ Φιλόλαος, τὸ μὲν γένος,
C τῶν Βακχιαδῶν· ἐραστὴς δὲ γενόμενος Διοκλέους τοῦ νικήσαντος ὀλυμπιάσιν, ὡς ἐκεῖνος τὴν πόλιν ἔλιπε, διαμισήσας τὸν ἔρωτα τὸν τῆς μητρὸς Ἀλκυόνης, ἀπῆλθεν εἰς Θήβας. κἀκεῖ τὸν βίον ἐτελεύτησαν ἀμφότεροι· καὶ νῦν ἔτι δεικνύουσι τοὺς τάφους αὐτῶν, ἀλλήλοις μὲν εὐσυνόπτους ὄντας· πρὸς δὲ τὴν τῆς Κορινθίων χώραν, τὸν μὲν συνοπτόν, τὸν δ' οὐ συνο-
D πτόν. μυθολογοῦσι γὰρ αὐτοὺς οὕτω τάξασθαι τὴν ταφήν· τὸν μὲν Διοκλέα, διὰ τὴν ἀπέχθειαν τοῦ πάθους, ὅπως μὴ ἄποπτος ἔσται ἡ Κορινθία ἀπὸ τοῦ χώματος· τὸν δὲ Φιλόλαον, ὅπως ἄποπτος. ᾤκησαν μὲν οὖν διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν παρὰ τοῖς Θηβαίοις· νομοθέτης δ' αὐτοῖς ἐγένετο Φιλόλαος περί τ' ἄλλων τινῶν, καὶ περὶ τῆς παιδοποιΐας· οὓς καλοῦ-
E σιν ἐκεῖνοι νόμους θετικούς. καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἰδίως ὑπ' ἐκείνου νενομοθετημένον, ὅπως ὁ ἀριθμὸς σώζηται τῶν κλήρων. Χαρώνδου δ' ἴδιον μὲν οὐδέν ἐστι, πλὴν αἱ δίκαι τῶν ψευδομαρτυριῶν· πρῶτος γὰρ ἐποίησε τὴν ἐπίσκηψιν· τῇ δ' ἀκριβείᾳ τῶν νόμων ἐστὶ γλαφυρώτερος καὶ τῶν νῦν νομοθετῶν. Φιλολάου δ' ἴδιον ἡ τῶν οὐσιῶν ἀνομάλωσις. Πλάτωνος δ'
F ἥ τε τῶν γυναικῶν, καὶ παίδων, καὶ τῆς οὐσίας κοινότης, καὶ τὰ συσσίτια τῶν γυναικῶν· ἔτι δ' ὁ περὶ τὴν μέθην νόμος, τὸ τοὺς νήφοντας συμποσιαρχεῖν. καὶ τὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἄσκησιν, ὅπως ἀμφιδέξιοι γίνωνται κατὰ τὴν μελέτην, ὡς δέον μὴ τὴν μὲν χρήσιμον εἶναι τοῖν χεροῖν, τὴν δ' ἄχρηστον. Δράκοντος δὲ νόμοι μέν εἰσι, πολιτείᾳ δ' ὑπαρχούσῃ τοὺς νόμους ἔθηκεν. ἴδιον δ' ἐν τοῖς νόμοις οὐδέν ἐστιν, ὅ τι καὶ μνείας ἄξιον, πλὴν ἡ χαλεπότης, διὰ τὸ τῆς ζημίας μέγεθος. ἐγένετο δὲ καὶ

Πιττακὸς

Πιττακὸς νόμων δημιουργὸς, ἀλλ' οὐ πολιτείας· νόμος δ' ἴδιος αὐτοῦ, τὸ τοὺς μεθύοντας, ἄν τι πταίσωσι, πλείω ζημίαν ἀποτίνειν τῶν νηφόντων· διὰ γὰρ τὸ πλείους ὑβρίζειν μεθύοντας ἢ νήφοντας, οὐ πρὸς τὴν συγγνώμην ἀπέβλεψεν, ὅτι δεῖ μεθύουσιν ἔχειν μᾶλλον, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον. ἐγένετο δὲ καὶ Ἀνδροδάμας Ῥηγῖνος νομοθέτης Χαλκιδεῦσι τοῖς ἐπὶ Θρᾴκης, οὗ ἐστι τὰ περί τε τὰ φονικὰ καὶ τὰς ἐπικλήρους· οὐ μὴν ἀλλὰ ἴδιόν γε οὐδὲν ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν αὐτοῦ. τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς πολιτείας τάς τε κυρίας καὶ τὰς ὑπό τινων εἰρημένας, ἔστω τεθεωρημένα τὸν τρόπον τοῦτον.

A conditor, sed non in republica versatus. Lex est propria illius ebrios, si quem pulsauerint, maiori pœna damnari, quàm si sobrij fecerint, quod enim plures delinquunt ebrij quàm sobrij, non ad id respexit, quòd magis esse debeat ebrius venia, sed ad vtilitatem. Fuit etiam Androdamas regius legum conditor Chalcidensibus, qui sunt in Thracia, de homicidio & hæreditatibus, nihil tamen eius, proprium referre queas. B De his ergo rebuspublicis, quæ principales sunt, & de his quæ sunt ab aliquibus scriptæ, hunc modum cognouisse sufficiat.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν τὸ Γ.

Κεφάλαιον α.

C Τῷ περὶ πολιτείας ἐπισκοποῦντι, καὶ τίς ἑκάστη καὶ ποία τις, σχεδὸν πρώτη σκέψις περὶ πόλεως ἰδεῖν, τί ποτέ ἐστιν ἡ πόλις. νῦν γὰρ ἀμφισβητοῦσιν οἱ μὲν φάσκοντες τὴν πόλιν πεπραχέναι τὴν πρᾶξιν, οἱ δ' οὐ τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὴν ὀλιγαρχίαν ἢ τὸν τύραννον· τοῦ δὲ πολιτικοῦ καὶ τοῦ νομοθέτου πᾶσαν ὁρῶμεν τὴν D πραγματείαν οὖσαν περὶ πόλιν· ἡ δὲ πολιτεία, τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἐστὶ τάξις τις. ἐπεὶ δ' ἡ πόλις τῶν συγκειμένων, καθάπερ ἄλλο τι τῶν ὅλων μὲν, συνεστώτων δ' ἐκ πολλῶν μορίων, δῆλον ὅτι πρότερον ὁ πολίτης ζητητέος· ἡ γὰρ πόλις, πολιτῶν τι πλῆθός ἐστιν. ὥστε τίνα χρὴ καλεῖν πολίτην, καὶ τίς ὁ πολίτης ἐστί, σκεπτέον. καὶ γὰρ ὁ πολίτης ἀμφισβητεῖται πολλάκις· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμολο- E γοῦσι πάντες εἶναι πολίτην. ἔστι γάρ τις ὃς ἐν δημοκρατίᾳ πολίτης ὢν, ἐν ὀλιγαρχίᾳ πολλάκις οὐκ ἔστι πολίτης. τοὺς μὲν οὖν ἄλλως πως τυγχάνοντας ταύτης τῆς προσηγορίας, οἷον τοὺς ποιητοὺς πολίτας, ἀφετέον. ὁ δὲ πολίτης, οὐ τῷ οἰκεῖν πού πολίτης ἐστί· καὶ γὰρ μέτοικοι καὶ δοῦλοι κοινωνοῦσι τῆς οἰκήσεως· οὐδ' οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες οὕτως, ὥστε F καὶ δίκην ὑπέχειν καὶ δικάζεσθαι· τοῦτο γὰρ ὑπάρχει καὶ τοῖς ἀπὸ συμβόλων κοινωνοῦσι. καὶ γὰρ ταῦτα τούτοις ὑπάρχει· πολλαχοῦ μὲν οὖν οὐδὲ τούτων τελέως οἱ μέτοικοι μετέχουσιν, ἀλλὰ νέμειν ἀνάγκη προστάτην,

ARISTOTELIS Politicorum.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

C Qui de republica considerat, quæ sit vnaquæque & qualis, ferè prima illa consideratio occurrit, videre quid sit ciuitas. Nam ea nonnunquam in controuersiam venit, cùm alij dicant à ciuitate factum, alij non à ciuitate, sed à potentioribus quibusdam, D vel à tyranno gubernatore. Ciuem reipublicæ ac legum positoris totum negotium versari videmus circa ciuitatem. Est autem respublica eorum qui in ciuitate degunt, Institutio quædam. Cùm verò sit ciuitas compositum quiddam, quemadmodum alia tota ex pluribus partibus consistentia, manifestum est primo de ciue esse perquirendum. nam ciuitas est ciuium multitudo quædam. Quare & quem oportet ciuem vocari, & quis sit ciuis, est con- E siderandum: nam & de ciue sæpe contenditur, nec eundem omnes esse fatentur ciuem: & qui in populari ciuitate ciuis est, persæpe in paucorum gubernatione non erit ciuis. Eos igitur qui alio quodammodo appellationem sortiuntur, ceu eos qui in ciuitate donati sunt, omittamus. Nec habitatio ciuem facit. nam isto modo peregrini qui circa nos habitant, & serui ciues essent. Nec rursus qui fori ac iudicij F ius habent. nam hoc existit etiam illis qui simul contrahunt, cùm per contractum forum sortiantur, quanquam multis in locis peregrini ne id quidem perfectè habeant, sed necesse est vt patronum hoc p arte

A Ex quo fit vt imperfectè quodammodo sint fori iudiciorum participes, sed vt pueri nondum ætate perfecti, & senes ob ætatem à muneribus publicis vacantes, non simpliciter ciues dicendi sunt, sed quodammodo ciues. At nos quærimus eum, qui simpliciter ciuis dicatur, nec habeat aliquam adiunctionem, quæ restringat & corrigat eum & de infamibus & de exulibus eodem modo vt suprà dubitari & responderi potest. B Ciuis simpliciter nulla alia re definitur magis, quàm participatione potestatis publicæ iudicandi & decernendi. Potestates autem, aliæ sunt determinatæ secundum tempus, ita vt non liceat interdum, nec semel eandem habere, aut per alia temporum spatia, aliæ sunt indeterminatæ, ceu illius qui in concione deliberat, & qui iudicat, quanquam fortasse C diceret aliquis, tales non esse in potestate constitutos. Atqui ridiculum foret, qui de maximis rebus deliberant & decernunt, eos potestatem dicere non habere. Sed nihil referat, cùm de nomine sit quæstio, est enim absque nomine publica potestas iudicantis decernentisque in concione, sed sit definitionis gratia indeterminata potestas. Ponimus autem eos esse ciues, qui huius potestatis vna cum aliis participes sunt: maximè igitur propriè ciuis, D super omnes alios qui ciues dicuntur, fere talis est. Nec latere nos debet, quòd in rebus, quarum subiecta differunt specie, & aliud eorum est primum, aliud secundum, aliud consequens, aut omnino nihil est (qua talia sunt) commune, aut vix. Respublicas autem videmus specie differre: & alias esse posteriores, alias priores. Quæ enim aberrauerunt ac pro- E lapsæ sunt, necesse est vt posteriores sint integris & incorruptis, quomodo autẽ dicamus eas labi, postea patebit. Quare ciuem quoq; esse aliũ atq; aliũ, necesse est secũdũ differẽtiã rerũpublicarũ. Itaq; ille, de quo diximus, in populari quidem statu maximè est ciuis: in aliis verò speciebus esse quidẽ potest, nõ tamẽ necesse est. In quibusdam. ciuitatibus nec populus est, neq; concionis vsus, sed senatũ habẽt & iudicia, vt apud La- F cedæmonios de contractibus cognoscũt hi, qui Ephori nuncupãtur: alij alios: de cæde autẽ senatus, & forsan alius magistratus de aliis, eodẽq. modo apud Carthaginiẽses, de omnibus quidem causis magistratus quidã cognoscũt. Sed recipit correctionẽ quandã

A διὸ ἁπλῶς πως μετέχουσι τῆς τοιαύτης κοινωνίας, ἀλλὰ καθάπερ καὶ παῖδας τοὺς μήπω δι' ἡλικίαν ἐγγεγραμμένους, καὶ τοὺς γέροντας τοὺς ἀφειμένους, φατέον εἶναι μέν πως πολίτας, οὐχ ἁπλῶς δὲ λίαν, ἀλλὰ προστιθέντας, τοὺς μὲν ἀτελεῖς, τοὺς δὲ παρηκμακότας, ἤ τι τοιοῦτον ἕτερον. οὐδὲν γὰρ διαφέρει. δῆλον γὰρ τὸ λεγόμενον. ζητοῦμεν γὰρ τὸν ἁπλῶς πολίτην, B καὶ μηδὲν ἔχοντα τοιοῦτον ἔγκλημα διορθώσεως δεόμενον, ἐπεὶ καὶ περὶ τῶν ἀτίμων καὶ φυγάδων ἔστι τὰ τοιαῦτα καὶ διαπορεῖν καὶ λύειν. πολίτης δ' ἁπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὁρίζεται μᾶλλον, ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς. τῶν δ' ἀρχῶν αἱ μέν εἰσι διῃρημέναι κατὰ χρόνον, ὥστ' ἐνίας μὲν ὅλως δὶς τὸν αὐτὸν οὐκ ἔξε- C στιν ἄρχειν, ἢ διὰ τακτῶν χρόνων· ὁ δ' ἀόριστος, οἷον ὁ δικαστὴς καὶ ὁ ἐκκλησιαστής. τάχα μὲν οὖν ἂν φαίη τις οὐδ' ἄρχοντας εἶναι τοὺς τοιούτους, οὐδὲ μετέχειν διὰ ταῦτ' ἀρχῆς. καίτοι γελοῖον τοὺς κυριωτάτους ἀποστερεῖν ἀρχῆς, ἀλλὰ διαφερέτω μηδέν. περὶ ὀνόματος γὰρ ὁ λόγος. ἀνώνυμον γὰρ τὸ κοινὸν ἐπὶ δικαστοῦ καὶ ἐκκλησιαστοῦ. τί δεῖ ταῦτ' ἄμφω καλεῖν. ἔστω δὴ διορισμοῦ χάριν, ἀόριστος ἀρχή. D τίθεμεν δὴ πολίτας τοὺς οὕτω μετέχοντας. ὁ μὲν οὖν μάλιστ' ἂν ἐφαρμόσας πολίτης ἐπὶ πάντας τοὺς λεγομένους πολίτας, σχεδὸν τοιοῦτός ἐστι. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τῶν πραγμάτων ἐν οἷς τὰ ὑποκείμενα διαφέρει τῷ εἴδει, καὶ τὸ μὲν αὐτῶν ἐστι πρῶτον, τὸ δὲ δεύτερον, τὸ δ' ἐχόμενον, ἢ τὸ παράπαν οὐδέν ἐστιν, ᾗ τοιαῦτα, τὸ κοινόν, ἢ γλίσχρως. τὰς δὲ πολιτείας ὁ- E ρῶμεν εἴδει διαφερούσας ἀλλήλων, καὶ τὰς μὲν ὑστέρας, τὰς δὲ προτέρας οὔσας. τὰς γὰρ ἡμαρτημένας καὶ παρεκβεβηκυίας, ἀναγκαῖον ὑστέρας εἶναι τῶν ἀναμαρτήτων. τὰς δὲ παρεκβεβηκυίας πῶς λέγομεν, ὕστερον ἔσται φανερόν. ὥστε καὶ τὸν πολίτην ἕτερον ἀναγκαῖον εἶναι τὸν καθ' ἑκάστην πολιτείαν. διόπερ ὁ λεχθεὶς, ἐν μὲν δημοκρατίᾳ μάλιστ' ἐστὶ πολίτης, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἐνδέχεται μέν, οὐ μὴν ἀναγκαῖον. ἐνίαις γὰρ οὐκ ἔ- F στι δῆμος, οὐδ' ἐκκλησίας νομίζουσιν, ἀλλὰ συγκλήτους, καὶ τὰς δίκας δικάζουσι κατὰ μέρος· οἷον ἐν Λακεδαίμονι τὰς τῶν συμβολαίων δικάζει τῶν ἐφόρων ἄλλος ἄλλας, οἱ δὲ γέροντες τὰς φονικάς, ἑτέρα δ' ἴσως ἀρχή τις ἑτέρας. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ Καρχηδόνα· πάσας γὰρ ἀρχαί τινες κρίνουσι τὰς δίκας. ἀλλ' ἔχει γὰρ διόρθωσιν ὁ τοῦ πολίτου διορισμός. ἐν

γὰρ ταῖς

γὰρ ταῖς ἄλλαις πολιτείαις οὐχ ὁ ἀόριστος ἄρχων ἐκκλησιαστής ἐστι καὶ δικαστής, ἀλλὰ ὁ κατὰ τὴν ἀρχὴν ὡρισμένος. τούτων γὰρ ἢ πᾶσιν ἢ τισὶν ἀποδέδοται τὸ βουλεύεσθαι καὶ δικάζειν, ἢ περὶ πάντων, ἢ περὶ τινῶν. τίς μὲν οὖν ἐστιν ὁ πολίτης, ἐκ τούτων φανερόν. ᾧ γὰρ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς, ἢ κριτικῆς, πολίτην ἤδη λέγομεν εἶναι ταύτης τῆς πόλεως· πόλιν δὲ, τὸ τῶν τοιούτων πλῆθος ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν.

Κεφάλαιον β.

Ὁρίζονται δὲ πρὸς τὴν χρῆσιν πολίτην τὸν ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν, καὶ μὴ θατέρου μόνον, οἷον πατρὸς ἢ μητρός· οἱ δὲ καὶ τοῦτ' ἐπὶ πλέον ζητοῦσιν, οἷον ἐπὶ πάππους δύο ἢ τρεῖς, ἢ πλείους. οὕτω δὲ ὁριζομένων πολιτικῶς καὶ ταχέως, ἀποροῦσί τινες τὸν τρίτον ἐκεῖνον ἢ τέταρτον, πῶς ἔσται πολίτης. Γοργίας μὲν οὖν ὁ Λεοντῖνος, τὰ μὲν ἴσως ἀπορῶν, τὰ δ' εἰρωνευόμενος, ἔφη, καθάπερ ὅλμους εἶναι τοὺς ὑπὸ τῶν ὁλμοποιῶν πεποιημένους, οὕτω καὶ Λαρισαίους τοὺς ὑπὸ τῶν δημιουργῶν πεποιημένους· εἶναι γάρ τινας Λαρισοποιούς. ἔστι δ' ἁπλοῦν. εἰ γὰρ μετεῖχον κατὰ τὸν ῥηθέντα διορισμὸν τῆς πολιτείας, ἦσαν ἂν πολῖται· καὶ γὰρ οὐδὲ δυνατὸν ἐφαρμόττειν τὸ ἐκ πολίτου, ἢ ἐκ πολίτιδος, ἐπὶ τῶν πρώτων οἰκησάντων ἢ κτισάντων. ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνοι μᾶλλον ἔχουσιν ἀπορίαν, ὅσοι μετέσχον, μεταβολῆς γενομένης πολιτείας· οἷον Ἀθήνησιν ἐποίησε Κλεισθένης μετὰ τὴν τῶν τυράννων ἐκβολήν. πολλοὺς γὰρ ἐφυλέτευσε ξένους καὶ δούλους μετοίκους. τὸ δ' ἀμφισβήτημα πρὸς τούτους ἐστὶν, οὐ τίς πολίτης, ἀλλὰ πότερον ἀδίκως ἢ δικαίως. καί τοι καὶ τοῦτό τις ἔτι προσαπορήσειεν, ἆρ' εἰ μὴ δικαίως πολίτης, οὐ πολίτης, ὡς ταὐτὸ δυναμένου τοῦ τ' ἀδίκου καὶ τοῦ ψευδοῦς. ἐπεὶ δ' ὁρῶμεν καὶ ἄρχοντάς τινας ἀδίκως, οὓς ἄρχειν μὲν φήσομεν, ἀλλ' οὐ δικαίως, ὁ δὲ πολίτης ἀρχῇ τινι διωρισμένος ἐστίν (ὁ γὰρ κοινωνῶν τῆς τοιᾶσδε ἀρχῆς, πολίτης ἐστὶν, ὡς ἔφαμεν) δῆλον ὅτι πολίτας μὲν εἶναι φατέον καὶ τούτους.

Κεφάλαιον γ.

Περὶ δὲ τοῦ δικαίως ἢ μὴ δικαίως, συνάπτει πρὸς τὴν εἰρημένην πρότερον ἀμφισβήτησιν. ἀποροῦσι γάρ τινες, πότε ἡ πόλις ἔπραξε, καὶ πότε οὐχ ἡ πόλις,

A definitio ciuis, quod in aliis rebuspublicis non est indeterminata illa potestas, quæ in concione decernit & iudicat, sed determinata secundum iurisdictionem, horum enim, aut omnibus, aut quibusdam concessum est deliberare ac iudicare, vel de omnibus vel de quibusdam. Quis igitur sit ciuis, ex his patet. Cui enim habilitas est participandi potestatis publicæ deliberatiuę & iudiciariæ, hunc ciuem esse dicimus eius ciuitatis: ciuitatem verò talium multitudi- B nem quæ ipsa persufficiens sit, vt simpliciter dixerim, ad viuendum.

CAPVT II.

Consueuerunt autem eum etiam dicere ciuem, qui ex duobus ciuibus ortus sit, & non ex altero solum, ceu ex patre & matre: alij verò magis vltra requirunt, ceu auos & proauos vel plures. His itaque de- C finitis ciuiliter & succincte, dubitant quidam, tertius ille aut quartus, quomodo erit ciuis. Gorgias quidem Leontinus partim dubitans fortasse, partim ludēs, inquit: *Quemadmodum mortaria sunt illa quæ a factoribus mortariorum fiunt, sic Larissæos esse qui ab artificibus eorum fiunt, esse namque aliquos Larissæorum factores.* Est autem simplex. si enim participarent administrationis reipublicæ secundum determinationem iam dictam, essent vtique ciues. Ete- D nim neque possibile congruere definitionem illam primis conditoribus aut habitatoribus, vt ex patre matréque ciuibus sint exorti. Sed forsan de eo magis dubitari potest, cùm facta mutatione recipiuntur quidam ad communionem reipublicæ, quemadmodum Athenis fecit Clisthenes, post tyrannorum eiectionem. complures enim in tribus descripsit, peregrinos, & seruos, & E inquilinos, de quibus dubitari potest non qui ciuis, sed an iustè vel iniustè. Atque de eo insuper quis dubitabit, an si non iustè ciuis, ne ciuis sit: quasi idem valeat iniustus & falsus. Sed cum videamus quosdam iniuste se in magistratibus gerere, quos tamen magistratus esse dicimus, sed nequaquam iustè: ciuis autem potestate quadam definitus sit: (nam qui particeps est, talis F potestatis, est ciuis, vt diximus:) patet quod hos quoque ciues esse dicendum est.

CAPVT III.

Iustè autē vel iniustè, pertinet ad primā illam quæstionem, in qua quęritur nunquid à ciuitate factū sit, vel non à ciuitate,

ceu cùm ex paucorum potentia vel tyrannide, ad popularem statum fit mutatio. Tunc enim neque mutuatam pecuniam soluere quidam volunt, quasi non ciuitas eam susceperit, sed tyrannus: nec alia huiusmodi permulta, quasi re publica vi ac victoria constet, non publica vtilitate. Si igitur per hunc modum, quædam in populari statu fiunt, esse similiter dicendum est huius ciuitatis acta, & paucorum potentiæ & tyrannidis.

CAPVT II.

Videtur autem proprius huius quæstionis locus, quomodo aliquando dicamus ciuitatem esse eandem & non eandem, sed aliam. Potissimè igitur inuestigatio dubitationis huius est circa locum, & homines. fieri enim potest, vt separetur locus & homines, & alios alibi habitare. Sed hæc leuior est dubitatio. nam cùm multipliciter dicatur ciuitas, perfacilis est huiusmodi quæstio. Similiter quoque eorum qui eundem inhabitant locum, quo ad dicendum sit vnam esse ciuitatem. non enim mœnibus id definitur. liceret enim Peloponnesum totam vnis mœnibus circundari, talis fortasse est Babylon, quæ capta cùm esset ab hostibus, ferunt partem aliquam eius ciuitatis tertia die nondum aliquid sensisse, similiter & quæcunque alia magis habet circumscriptionem gentis quàm ciuitatis. Sed huius quæstionis alio loco vtilis erit consideratio. nam de magnitudine ciuitatis, & quantã esse vtile sit, & vtrum vnam vel plures, latere non debet ciuilem hominem. At manentibus eisdem habitatoribus eodẽ loco, vtrũ quoad sit idem genus habitantium eandem esse ciuitatem dicendum sit, quamuis semper alij intereant, alij oriantur? vt & flumina solemus eadem dicere, & fontes eosdem, quamuis semper vnda noua superueniat ac defluat. An homines dicendũ sit eosdẽ esse propter eandem causam, sed ciuitatem aliam? Nam si ciuitas est societas quædam (societas autem ciuium) variata reipublicæ gubernandæ forma, & alia affecta, necessarium vtique videretur, ciuitatẽ quoque non eandem permanere, vt & chorũ alium esse dicimus dum tragicus est, quàm dum comicus: & si iidem sint homines, eodémque item modo, omnem aliam societatem & compositionem, si species cõpositionis alia fiat: ceu harmoniam eandẽ

A ἢ ὅταν ἐξ ὀλιγαρχίας, ἢ τυραννίδος γένηται δημοκρατία. τότε γὰρ οὔτε τὰ συμβόλαια ἔνιοι βούλονται διαλύειν, ὡς οὐ τῆς πόλεως, ἀλλὰ τοῦ τυράννου λαβόντος· οὔτ᾽ ἄλλα πολλὰ τῶν τοιούτων, ὡς ἐνίας τῶν πολιτειῶν τῷ κρατεῖν οὔσας, ἀλλ᾽ οὐ διὰ τὸ κοινῇ συμφέρον. εἴπερ οὖν καὶ δημοκρατοῦνταί τινες κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ὁμοίως τῆς πόλεως φατέον εἶναι ταύτης τὰς τῆς πολιτείας ταύτης πράξεις, καὶ τὰς ἐκ τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ τῆς τυραννίδος. Ἔοικε δ᾽ οἰκεῖος ὁ λόγος εἶναι τῆς ἀπορίας ταύτης, πῶς ποτε χρὴ λέγειν τὴν πόλιν εἶναι τὴν αὐτὴν, ἢ μὴ τὴν αὐτὴν, ἀλλ᾽ ἑτέραν. ἡ μὲν οὖν ἐπιπολαιοτάτη τῆς ἀπορίας ζήτησις, περὶ τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐστίν. ἐνδέχεται γὰρ διαζευχθῆναι τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοὺς μὲν ἕτερον, τοὺς δ᾽ ἕτερον οἰκῆσαι τόπον. C ταύτην μὲν οὖν πρᾳοτέραν θετέον τὴν ἀπορίαν. πολλαχῶς γὰρ τῆς πόλεως λεγομένης, ἐστί πως εὐμάρεια τῆς τοιαύτης ζητήσεως. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν τὸν αὐτὸν τόπον κατοικούντων ἀνθρώπων, πότε δεῖ νομίζειν μίαν εἶναι τὴν πόλιν; οὐ γὰρ δὴ τοῖς τείχεσιν. εἴη γὰρ ἂν Πελοποννήσῳ περιβαλεῖν ἓν τεῖχος. τοιαύτη δ᾽ ἴσως ἐστὶ καὶ Βαβυλὼν, καὶ πᾶσα ἥτις ἔχει περιγραφὴν μᾶλλον ἔθνους D ἢ πόλεως· ἧς γέ φασιν ἑαλωκυίας τρίτην ἡμέραν, οὐκ αἰσθέσθαι τι μέρος τῆς πόλεως. ἀλλὰ περὶ μὲν ταύτης τῆς ἀπορίας, εἰς ἄλλον καιρὸν χρήσιμος ἡ σκέψις. περὶ γὰρ μεγέθους τῆς πόλεως, τό τε πόσον, καὶ πότερον ἔθνος ἓν ἢ πλείω συμφέρει, δεῖ μὴ λανθάνειν τὸν πολιτικόν. ἀλλὰ τῶν αὐτῶν κατοικούντων τὸν αὐτὸν τόπον, πότερον ἕως ἂν ᾖ τὸ γένος ταὐτὸ τῶν E κατοικούντων, τὴν αὐτὴν εἶναι φατέον πόλιν, καίπερ ἀεὶ τῶν μὲν φθειρομένων, τῶν δὲ γινομένων, ὥσπερ καὶ ποταμοὺς εἰώθαμεν λέγειν τοὺς αὐτοὺς, καὶ κρήνας τὰς αὐτὰς, καίπερ ἀεὶ τοῦ μὲν ἐπιγινομένου νάματος, τοῦ δ᾽ ὑπεξιόντος· ἢ τοὺς μὲν ἀνθρώπους φατέον εἶναι τοὺς αὐτοὺς διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν, τὴν δὲ πόλιν ἑτέραν. εἴπερ γάρ ἐστι κοινωνία τις ἡ πόλις, F ἔστι δὲ κοινωνία πολιτῶν, πολιτείας γινομένης ἑτέρας τῷ εἴδει, καὶ διαφερούσης τῆς πολιτείας, ἀναγκαῖον εἶναι δόξειεν ἂν καὶ τὴν πόλιν εἶναι μὴ τὴν αὐτήν· ὥσπερ γε καὶ χορὸν, ὁτὲ μὲν κωμικὸν, ὁτὲ δὲ τραγικὸν, ἕτερον εἶναί φαμεν, τῶν αὐτῶν πολλάκις ἀνθρώπων ὄντων. ὁμοίως δὲ καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν καὶ σύνθεσιν ἑτέραν, ἂν εἶδος ἕτερον ᾖ τῆς συνθέσεως, οἷον ἁρμονίαν τῶν αὐτῶν φθόγγων

ἑτέραν

A ἑτέραν εἶναι λέγομεν, ἂν ὁτὲ μὲν ᾖ Δώριος, ὁτὲ δὲ Φρύγιος. εἰ δὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, φανερὸν ὅτι μάλιστα λεκτέον τὴν αὐτὴν πόλιν, εἰς τὴν πολιτείαν βλέποντας· ὄνομα δὲ καλεῖν ἕτερον, ἢ ταὐτὸν ἔξεστι καὶ τῶν αὐτῶν κατοικούντων αὐτήν, καὶ πάμπαν ἑτέρων ἀνθρώπων. εἰ δὲ δίκαιον διαλύειν, ἢ μὴ διαλύειν, ὅταν εἰς ἑτέραν μεταβάλλῃ πολιτείαν ἡ πόλις, λόγος ἕτερος.

B Κεφάλαιον δ'.

Τῶν δὲ νῦν εἰρημένων ἐχόμενόν ἐστιν ἐπισκέψασθαι, πότερον τὴν αὐτὴν ἀρετὴν ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πολίτου σπουδαίου θετέον, ἢ μὴ τὴν αὐτήν. ἀλλὰ μὴν εἴ γε τοῦτο τυχεῖν δεῖ ζητήσεως, τὴν τοῦ πολίτου τύπῳ τινὶ πρῶτον ληπτέον. ὥσπερ οὖν ὁ πλωτὴρ εἷς τις τῶν κοινωνῶν ἐστιν, οὕτω καὶ τὸν πολίτην φαμέν. C τῶν δὲ πλωτήρων καίπερ ἀνομοίων ὄντων τὴν δύναμιν· ὁ μὲν γάρ ἐστιν ἐρέτης, ὁ δὲ κυβερνήτης, ὁ δὲ πρωρεύς, ὁ δ' ἄλλην τιν' ἔχων τοιαύτην ἐπωνυμίαν· δῆλον ὡς ὁ μὲν ἀκριβέστατος ἑκάστου λόγος ἴδιος ἔσται τῆς ἀρετῆς. ὁμοίως δὲ καὶ κοινός τις ἐφαρμόσει πᾶσιν. ἡ γὰρ σωτηρία τῆς ναυτιλίας, ἔργον ἐστὶν αὐτῶν πάντων. τούτου γὰρ ἕκαστος ὀρέγεται τῶν πλωτήρων. D ὁμοίως τοίνυν καὶ τῶν πολιτῶν, καίπερ ἀνομοίων ὄντων, ἡ σωτηρία τῆς κοινωνίας ἔργον ἐστί. κοινωνία δ' ἐστὶν ἡ πολιτεία· διὸ τὴν ἀρετὴν ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ πολίτου πρὸς τὴν πολιτείαν. εἴπερ οὖν ἐστι πλείω πολιτείας εἴδη, δῆλον ὡς οὐκ ἐνδέχεται τοῦ σπουδαίου πολίτου μίαν ἀρετὴν εἶναι τὴν τελείαν· τὸν δ' ἀγαθὸν ἄνδρα φαμὲν εἶναι κατ' ἀρετὴν τελείαν. E ὅτι μὲν οὖν ἐνδέχεται πολίτην ὄντα σπουδαῖον, μὴ κεκτῆσθαι τὴν ἀρετήν, καθ' ἣν σπουδαῖος ἀνήρ, φανερόν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἔστι διαπορήσαντας ἐπελθεῖν τὸν αὐτὸν λόγον περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας. εἰ γὰρ ἀδύνατον ἐξ ἁπάντων σπουδαίων ὄντων εἶναι πόλιν, δεῖ δ' ἕκαστον τὸ καθ' αὑτὸν ἔργον εὖ ποιεῖν· τοῦτο δ' ἀπ' ἀρετῆς. ἐπεὶ δ' ἀδύνατον ὁμοίους εἶναι πάντας τοὺς πολίτας, οὐκ ἂν εἴη μία ἀρετὴ F πολίτου καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. τὴν μὲν γὰρ τοῦ σπουδαίου πολίτου, δεῖ πᾶσιν ὑπάρχειν· οὕτω γὰρ ἀρίστην ἀναγκαῖον εἶναι τὴν πόλιν, τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ἀδύνατον, εἰ μὴ πάντας ἀναγκαῖον ἀγαθοὺς εἶναι τοὺς ἐν τῇ σπουδαίᾳ πόλει πολίτας. ἔτι ἐπεὶ ἐξ ἀνομοίων ἡ πόλις, ὥσπερ ζῷον εὐθὺς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος

A vocum aliam esse dicimus, & modo Doricam, modo Phrygiam vocitamus. Id si ita est, patet quòd maximè dicendum est eandem ciuitatem, ad rempublicam respicientes, nomine autem vocari alio, aut eodem licet, eisdem habitantibus eandem, vel aliis penitus hominibus. Verum autem an iustum sit reddere pecuniam mutuo sumptam, mutata reipublicae gubernandae specie, an non iustum, alia est

B dubitatio. CAPVT IIII.

His verò quae nunc dicta sunt, consequens est videre, vtrum eadem sit virtus boni viri, & boni ciuis, an non eadem. Atque si hoc est perquirendum, prius de virtute ciuis sub compendio considerare oportet. Vt igitur nauta vnus aliquis est eorum, qui sunt in communi societate, ita & ciuem dicimus. Nautarum verò,

C quanquam dissimiles sint secundum potentiam (nam alter est remex, alter gubernator, alter proram dirigens, alter aliam huiusmodi appellationem habens) patet quod expressissima vniuscuiusque ratio propria erit illius virtutis. Similiter autem & commune quiddam conueniet omnibus. salus enim & conseruatio nauigantium, commune est omnium opus: ad hoc enim vnusquisque eorum intendit.

D Sic igitur & ciuibus, licet dissimiles sint, opus est conseruatio communitatis existentis: societas verò est respublica. Quapropter necesse est virtutem esse ciuis ad rempublicam. Si quidem igitur plures sunt rerumpublicarum species, patet non esse recipiendum, vt studiosi ciuis vna sit virtus, eaque perfecta, at viri boni perfecta est virtus. Quod igitur fieri possit,

E vt ciuis studiosus non possideat virtutem illam, per quam dicitur vir bonus, manifestum est. Quinetiam & alio modo inquirentibus, peruenire licet ad eandem rationem circa optimam rempublicam. Nam si impossibile est ex omnibus studiosis esse ciuitatem: & oportet singulos opus suum benefacere, hoc autem à virtute, sit verò impossibile similes esse ciues omnes: nequaquam vna esset virtus ciuis & viri boni. Nam virtutem studiosi ciuis omnibus esse oportet,

F sic enim optima foret ciuitas vtique. at viri boni virtutem impossibile est omnibus esse, nisi necessarium sit in studiosa ciuitate ciues omnes esse viros bonos. Praeterea cùm ex dissimilibus constet ciuitas, vt animal ex anima & corpore:

anima verò ipsa ex ratione & appetitu, & domus ex viro & vxore, & acquisitio ex domino & seruo: eodem modo cùm ciuitas ex his omnibus, ac præterea ex aliis dissimilibus constet speciebus, necesse est non vnam esse ciuium omnium virtutem, quemadmodum nec chorum agentium, supremi & assistentis, quòd igitur non eadem simpliciter ex his patet. Sed an erit alicuius eadem virtus ciuis studiosi & viri boni? Dicimus vtique studiosum in magistratu, bonum esse atque prudentem: ciuilem autem hominem necessarium est esse prudentem, & statim aliam esse disciplinam præsidentis aiunt quidam, vt patet in regum filiis, qui ad equestrem bellicámque disciplinam in adolescentia erudiuntur. & Euripides inquit,

Non mihi speciosa, sed ea quorum ciuitas indiget.

Tanquam sit præsidentis disciplina quædam. Si autem est eadem virtus præsidentis boni, ac viri boni: ciuis autem est & qui regitur: nō eadem virtus simpliciter esset ciuis & viri boni, sed tamen cuiusdam ciuis. non enim eadem virtus est eius qui præsidet, & ciuis. Et ob hoc forsan Iason inquit grauiter ferre, si non regnaret, quasi nesciret priuatus esse. Sed nihilominus laudandum est posse imperare, & parêre: ac præclari ciuis virtus est posse præesse, & subesse laudabiliter. Si ergo virtutem boni viri posuimus præsidentem, ciuis autem vtranque: non vtique fuerint ambæ similiter laudedignæ. Cum ergo aliquando videatur vtraque, sed non eadem, eum qui imperat & eum qui paret, addiscere debere: ciuem autem vtraque scire, & participare ambarum: quid sequatur deprehendere quis potest. Est .n. præsidentia dominatiua, hac verò in his quæ necessaria vocantur scire facere, nequaquam necessarium est ei qui præsidet, sed vti magis, alterum verò seruile est: dico autem alterum, posse exhibere ministeria. Seruorum autē species plures esse dicimus, cùm sint ministeria plura: quorū partē vnā obtinent manuales, hi sunt, vt nomen significat, qui ex manib. viuunt, in quibus sunt opifices. Quapropter apud quosdam antiquitus huiusmodi homines excludebantur à reipublicæ honoribus, antequam populus extremus fieret. Hæc igitur opificia eorum qui ita subsunt, neque rectorem discere oportet, neque eum qui in republica versatur,

καὶ ψυχὴ ἐκ λόγου καὶ ὀρέξεως, καὶ οἰκία ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, καὶ κτῆσις ἐκ δεσπότου καὶ δούλου· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ πόλις ἐξ ἁπάντων τε τούτων καὶ πρὸς τούτοις ἐξ ἄλλων ἀνομοίων συνέστηκεν εἰδῶν, ἀνάγκη μὴ μίαν εἶναι τὴν τῶν πολιτῶν πάντων ἀρετὴν, ὥσπερ οὐδὲ τῶν χορευτῶν κορυφαίου καὶ παραστάτου. διότι μὲν τοίνυν ἁπλῶς οὐχ ἡ αὐτὴ, φανερὸν ἐκ τούτων· ἀλλ' ἆρα ἔσται τινὸς ἡ αὐτὴ ἀρετὴ πολίτου τε σπουδαίου καὶ ἀνδρὸς σπουδαίου; φαμὲν δὴ τὸν ἄρχοντα τὸν σπουδαῖον ἀγαθὸν εἶναι καὶ φρόνιμον, τὸν δὲ πολιτικὸν ἀναγκαῖον εἶναι φρόνιμον. καὶ τὴν παιδείαν δ' εὐθὺς ἑτέραν εἶναι λέγουσί τινες τοῦ ἄρχοντος· ὥσπερ καὶ φαίνονται οἱ τῶν βασιλέων υἱεῖς ἱππικὴν καὶ πολεμικὴν παιδευόμενοι, καὶ Εὐριπίδης φησί,

Μή μοι τὰ κομψ', ἀλλ' ὧν πόλει δεῖ,

ὡς οὖσάν τινα ἄρχοντος παιδείαν. εἰ δὲ ἡ αὐτὴ ἀρετὴ ἄρχοντός τε ἀγαθοῦ καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, πολίτης δ' ἐστὶ καὶ ὁ ἀρχόμενος, οὐχ ἡ αὐτὴ ἁπλῶς ἂν εἴη πολίτου καὶ ἀνδρὸς, τινὸς μέντοι πολίτου· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἄρχοντος καὶ πολίτου· καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως Ἰάσων ἔφη πεινῆν, ὅτε μὴ τυραννοῖ, ὡς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἶναι. ἀλλὰ μὴν ἐπαινεῖταί γε τὸ δύνασθαι ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι, καὶ πολίτου δοκίμου ἡ ἀρετὴ εἶναι τὸ δύνασθαι καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι καλῶς. εἰ οὖν τὴν μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς τίθεμεν ἀρχικὴν, τὴν δὲ τοῦ πολίτου ἀμφότερα, οὐκ ἂν εἴη ἀμφότερα ἐπαινετὰ ὁμοίως. ἐπεὶ οὖν ποτε δοκεῖ ἀμφότερα, καὶ οὐ ταὐτὰ δεῖν τὸν ἄρχοντα μανθάνειν καὶ τὸν ἀρχόμενον, τὸν δὲ πολίτην ἀμφότερ' ἐπίστασθαι καὶ μετέχειν ἀμφοῖν, τοὐντεῦθεν ἂν κατίδοι τις. ἔστι γὰρ ἀρχὴ δεσποτική· ταύτην δὲ τὴν περὶ τἀναγκαῖα λέγομεν, ἃ ποιεῖν ἐπίστασθαι τὸν ἄρχοντ' οὐκ ἀναγκαῖον, ἀλλὰ χρῆσθαι μᾶλλον· θάτερον δὲ καὶ ἀνδραποδῶδες. λέγω δὲ θάτερον, τὸ δύνασθαι καὶ ὑπηρετεῖν τὰς διακονικὰς πράξεις. δούλου δ' εἴδη πλείω λέγομεν· αἱ γὰρ ἐργασίαι πλείους. ὧν ἓν μέρος κατέχουσιν οἱ χερνῆτες· οὗτοι δ' εἰσὶν, ὥσπερ σημαίνει καὶ τοὔνομ' αὐτοὺς, οἱ ζῶντες ἀπὸ τῶν χειρῶν, ἐν οἷς ὁ βάναυσος τεχνίτης ἐστί. διὸ παρ' ἐνίοις οὐ μετεῖχον οἱ δημιουργοὶ τὸ παλαιὸν ἀρχῶν, πρὶν δῆμον γενέσθαι τὸν ἔσχατον. τὰ μὲν οὖν ἔργα τῶν ἀρχομένων οὕτως, οὐ δεῖ τὸν ἀγαθὸν, οὐδὲ τὸν πολιτικὸν,

οὐδὲ

οὐδὲ τὸν πολίτην τὸν ἀγαθὸν μανθάνειν, εἰ μή ποτε χρείας χάριν αὐτῷ πρὸς αὑτόν. οὐ γὰρ ἔτι συμβαίνει γίνεσθαι, τὸν μὲν δεσπότην, τὸν δὲ δοῦλον. ἀλλ' ἔστι τις ἀρχὴ καθ' ἣν ἄρχει τῶν ὁμοίων τῷ γένει καὶ τῶν ἐλευθέρων. ταύτην γὰρ λέγομεν εἶναι τὴν πολιτικὴν ἀρχήν, ἣν δεῖ τὸν ἄρχοντα ἀρχόμενον μαθεῖν, οἷον ἱππαρχεῖν ἱππαρχηθέντα, [στρατηγεῖν] στρατηγηθέντα, καὶ ταξιαρχήσαντα, καὶ λοχαγήσαντα. διὸ καὶ λέγεται τοῦτο καλῶς, ὡς οὐκ ἔστιν εὖ ἄρξαι μὴ ἀρχθέντα. τούτων δὲ ἀρετὴ μὲν ἑτέρα· δεῖ δὲ τὸν πολίτην τὸν ἀγαθὸν ἐπίστασθαι καὶ δύνασθαι καὶ ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν. καὶ αὕτη ἀρετὴ πολίτου, τὸ τὴν τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴν ἐπίστασθαι ἐπ' ἀμφότερα. καὶ ἀνδρὸς δὴ ἀγαθοῦ ἄμφω, κἂν εἰ ἕτερον εἶδος σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης ἀρχικῆς· καὶ γὰρ ἀρχομένου μὲν ἐλευθέρου δὲ δῆλον ὅτι οὐ μία ἂν εἴη τοῦ ἀγαθοῦ ἀρετή, οἷον δικαιοσύνη, ἀλλ' εἴδη ἔχουσα, καθ' ἃ ἄρξει καὶ ἄρξεται· ὥσπερ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἑτέρα σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία. δόξει γὰρ ἂν εἶναι δειλὸς ἀνήρ, εἰ οὕτως ἀνδρεῖος εἴη ὥσπερ γυνὴ ἀνδρεία· καὶ γυνὴ λάλος, εἰ οὕτω κοσμία εἴη ὥσπερ ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός· ἐπεὶ καὶ οἰκονομία ἑτέρα ἀνδρὸς καὶ γυναικός· τοῦ μὲν γὰρ κτᾶσθαι, τῆς δὲ φυλάττειν ἔργον ἐστίν. ἡ δὲ φρόνησις, ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη. τὰς γὰρ ἄλλας ἔοικεν ἀναγκαῖον εἶναι κοινὰς καὶ τῶν ἀρχομένων καὶ τῶν ἀρχόντων. ἀρχομένου δέ γε οὐκ ἔστιν ἀρετὴ φρόνησις, ἀλλὰ δόξα ἀληθής· ὥσπερ αὐλοποιὸς γὰρ ὁ ἀρχόμενος· ὁ δ' ἄρχων, αὐλητὴς ὁ χρώμενος. πότερον μὲν οὖν ἡ αὐτὴ ἀρετὴ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πολίτου σπουδαίου, ἢ ἑτέρα, καὶ πῶς ἡ αὐτή, καὶ πῶς ἑτέρα, φανερὸν ἐκ τούτων.

Κεφάλαιον ε.

ΠΕρὶ δὲ τὸν πολίτην ἔτι λείπεταί τις τῶν ἀποριῶν. ὡς ἀληθῶς γὰρ πότερον πολίτης ἐστὶν ᾧ κοινωνεῖν ἔξεστιν ἀρχῆς, ἢ καὶ τοὺς βαναύσους πολίτας θετέον; εἰ μὲν οὖν καὶ τούτους θετέον οἷς μὴ μέτεστιν ἀρχῶν, οὐχ οἷόν τε παντὸς εἶναι πολίτου τὴν τοιαύτην ἀρετήν· οὗτος γὰρ πολίτης. εἰ δὲ μηδεὶς τῶν τοιούτων πολίτης, ἐν τίνι μέρει θετέος ἕκαστος; οὐδὲ γὰρ μέτοικος, οὐδὲ ξένος. ἢ διὰ τοῦτον τὸν λόγον οὐδὲν φήσομεν συμβαίνειν ἄτοπον; οὐδὲ γὰρ οἱ δοῦλοι τῶν εἰρημένων οὐδέν, οὐδ' οἱ ἀπελεύθεροι. τοῦτο γὰρ ἀληθές,

A neque bonum ciuem: nisi fortasse quandoque sui ipsius priuatim gratia. Nō enim amplius contingeret esse alterum dominum, alterum seruum, id est [illegible] quædam quoque imperium [illegible] genere, & liberis hominibus. & hunc dicimus esse ciuilem præsidentiam, quam eum qui præest discere parendo oportet: [illegible] præfectum equitum esse, cum ipse prius sub alio fuerit & exercitum ducere cum ipse prius [illegible] ordines [illegible] B [illegible]. Quamobrem rectè dicitur [illegible] recte imperare posse, qui non [illegible] fuerit. Sed horum diuersa est virtus. & oportet bonum ciuem scire ac posse præesse & subesse. & hæc virtus ciuis [illegible] se habere in vtraque parte. & boni viri vtraque, quanquam alia est species eius temperantiæ & iustitiæ quæ præest. Nam eius qui subest C & liber est, non vna profectò fuerit virtus ac bonitas, verum iustitia alias species habet cum præest, alias cum subest. Quemadmodum viri & mulieris alia temperantia & fortitudo. Nam videretur vtique timidus esse vir si ita fortis esset, vt femina fortis. & mulier inhonesta videretur, si sic honesta foret, vt vir honestus: administratio quoque domus [illegible] mulieris alia. viri nanque est acquirere, mulieris D seruare. Prudentia verò propria virtus est præsidentis. nam cæteræ quidē virtutes videntur communes, tam eorum qui præsunt, quàm eorum qui subiunt. prudentia nō est virtus eius qui subest, sed [illegible] vera. qui enim subest, veluti est qui tibias [illegible], qui verò præest, velut qui vtitur tibiis. Vtrum igitur eadem sit virtus viri boni & ciuis studiosi, vel alia, & quomodo eadem, & quomodo alia, ex his patet.

E

CAPVT V.

REstat adhuc vna dubitatio circa ciuem: vtrum [illegible] ciuis sit [illegible] participare est publicæ potestatis, an opifices etiam ac mercenarios sint ciues nuncupandi. Nam si ponimus hos quoque esse ciues, qui magistratuum sunt expertes, nequaquam possibile est virtutem [illegible] F ciuis talem esse virtutem, si verò nullus horum est ciuis, in qua parte sunt huiusmodi homines reponendi? neque enim in eorum inquilinorum loco qui nobiscum habitant, neque hospites vel peregrini. An [illegible] nihil absurdum dicemus [illegible] neque enim serui supra dictos [illegible], neque liberti. Illud autem verum.

quod non omnes illi dicendi sunt ciues, sine quibus ciuitas esse non potest: cùm neque pueri ita ciues sunt, vt viri: sed hi quidem simpliciter, illi verò ex suppositione. ciues enim sunt, sed imperfecti. Vetustis quidem temporibus apud quosdam opifices erant serui, aut peregrini, quapropter etiam nunc plerique tales sunt. Optima quidem ciuitas nunquam opificem faciet ciuem, quòd si hi ciues, ciuis autem virtus, quam diximus dicendum est non esse cuiusque ciuis, neque liberi modo, sed eorú qui à ministeriis necessariis sunt alieni. necessaria verò qui vni ministrat, seruus est: qui autem publicè, viles & sordidi. Patebit autem hinc parum adhuc considerantibus, quemadmodum in his res se habeat. hoc enim quod diximus, id ostendit. Cùm enim plures sint rerum publicarum species, plures quoque species ciuium sint necesse est, ac maximè eorum ciuium qui subsunt. Itaque in quadam republica opifices & sordidi ciues erunt: in quibusdam verò impossibile est vt ciues sint: puta in optimatum gubernatione, siqua illa est, in qua secundum virtutem dantur honores, & secundum dignitatem, neque enim virtutem exercere potest, qui vilibus opificibus occupatus est. In paucorum quoque gubernatione tenues homines ad rempublicam non recipiuntur: ex magno enim censu ad honores reipublicæ perueniuntur. Artifices tamen ad hanc speciem peruenire possunt, etsi sordidi sint: quoniam plerunque diuitiis abundát. Apud Thebanos lex fuit, vt nemo habilis esset ad honores reipublicæ suscipiendos, nisi decem annis à mercatura destitisset. In multis autem rebuspublicis attrahuntur lege ad ciuitatem etiam peregrini. Est etiam lex in quibusdam ciuitatibus, vt satis sit ex matre ciue esse genitum. & eodem pacto spurios multæ recipiunt: atque propter defectum legitimorum ciuium tales ciues faciunt paucitate enim hominum inducti, his vtuntur legibus: quòd si abundent multitudine, paulatim excludunt, primo libertini generis homines, deinde eos qui ex matre solummodo ciues sint: tandem non nisi ex vtroque parente natos ciues, pro ciuibus habent. Quòd igitur plures sint species ciuium, ex his patet: & quòd maximè dicitur ciuis, ille, qui habilis sit ad honores suscipiendos, vt Homerus inquit. sed vbi id occultum est, ex deceptione habitatorum est, tanquam inhonoratum quendam ceptitium, repellunt

A ὡς οὐ πάντας θετέον πολίτας, ὧν ἄνευ οὐκ ἂν εἴη πόλις· ἐπεὶ οὐδ᾽ οἱ παῖδες ὡσαύτως πολῖται καὶ οἱ ἄνδρες, ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἁπλῶς, οἱ δ᾽ ἐξ ὑποθέσεως. πολῖται μὲν γάρ εἰσιν, ἀλλ᾽ ἀτελεῖς. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις παρ᾽ ἐνίοις ἦν δοῦλον τὸ βάναυσον, ἢ ξενικόν· διόπερ οἱ πολλοὶ τοιοῦτοι καὶ νῦν, ἡ δὲ βελτίστη πόλις οὐ ποιήσει βάναυσον πολίτην· εἰ δὲ καὶ οὗτος πολίτης, ἀλλὰ πολίτου
B ἀρετὴν ἣν εἴπομεν, λεκτέον οὐ παντός, οὐδ᾽ ἐλευθέρου μόνον, ἀλλ᾽ ὅσοι τῶν ἔργων εἰσὶν ἀφειμένοι τῶν ἀναγκαίων. τῶν δ᾽ ἀναγκαίων, οἱ μὲν ἑνὶ λειτουργοῦντες τὰ τοιαῦτα, δοῦλοι· οἱ δὲ κοινῇ, βάναυσοι καὶ θῆτες. φανερὸν δ᾽ ἐντεῦθεν μικρὸν ἐπισκεψαμένοις πῶς ἔχει περὶ αὐτῶν. αὐτὸ γὰρ φανὲν τὸ λεχθὲν ποιεῖ δῆλον. ἐπεὶ γὰρ πλείους εἰσὶν αἱ πολιτεῖαι, καὶ εἴδη πολίτου ἀναγκαῖον εἶναι πλείω, καὶ
C μάλιστα τοῦ ἀρχομένου πολίτου. ὥστ᾽ ἐν μέν τινι πολιτείᾳ τὸν βάναυσον ἀναγκαῖον εἶναι καὶ τὸν θῆτα πολίτας, ἐν τισὶ δ᾽ ἀδύνατον, οἷον εἴ τίς ἐστιν ἣν καλοῦσιν ἀριστοκρατικήν, καὶ ἐν ᾗ κατ᾽ ἀρετὴν αἱ τιμαὶ δίδονται καὶ κατ᾽ ἀξίαν· οὐ γὰρ οἷόν τ᾽ ἐπιτηδεῦσαι τὰ τῆς ἀρετῆς, ζῶντα βίον βάναυσον ἢ θητικόν. ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, θῆτα μὲν οὐκ ἐνδέχεται εἶναι πολίτην· ἀπὸ τιμημάτων γὰρ μακρῶν αἱ
D μεθέξεις τῶν ἀρχῶν· βάναυσον δ᾽ ἐνδέχεται· πλουτοῦσι γὰρ καὶ οἱ πολλοὶ τῶν τεχνιτῶν. ἐν Θήβαις δὲ νόμος ἦν, τὸν δέκα ἐτῶν μὴ ἀπεσχημένον τῆς ἀγορᾶς μὴ μετέχειν ἀρχῆς. ἐν πολλαῖς δὲ πολιτείαις προσεφέλκεται καὶ τῶν ξένων ὁ νόμος· ὁ γὰρ ἐκ πολίτιδος, ἔν τισι δημοκρατίαις πολίτης ἐστί. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ τὰ περὶ τοὺς νόθους παρὰ πολλοῖς. οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἐπεὶ δι᾽ ἔνδειαν τῶν
E γνησίων πολιτῶν ποιοῦνται πολίτας τοὺς τοιούτους· διὰ γὰρ ὀλιγανθρωπίαν οὕτω χρῶνται τοῖς νόμοις· εὐποροῦντες [δ᾽] ὄχλου, κατὰ μικρὸν παραιροῦνται τοὺς ἐκ δούλου πρῶτον ἢ δούλης, εἶτα τοὺς ἀπὸ γυναικῶν· τέλος δὲ μόνον τοὺς ἐξ ἀμφοῖν ἀστῶν πολίτας ποιοῦσιν. ὅτι μὲν οὖν εἴδη πλείω πολίτου, φανερὸν ἐκ τούτων· καὶ ὅτι λέγεται
F μάλιστα πολίτης ὁ μετέχων τῶν τιμῶν. ὥσπερ καὶ Ὅμηρος ἐποίησεν, ...ὡς εἴ τιν᾽ ἀτίμητον μετανάστην. ὥσπερ μέτοικος γάρ ἐστιν ὁ τῶν τιμῶν μὴ μετέχων.

ἀλλ᾽

ἀλλ' ἔστιν τὸ τοιοῦτον ἐπικεκρυμμένον ἐστίν, ἀπάτης χάριν τῶν συνοικούντων ἐστίν. πότερον μὲν οὖν ἑτέραν ἢ τὴν αὐτὴν θετέον, καθ' ἣν ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι καὶ πολίτης σπουδαῖος, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τινὸς μὲν πόλεως ὁ αὐτός, τινὸς δ' ἕτερος, κἀκεῖνος οὐ πᾶς, ἀλλ' ὁ πολιτικὸς καὶ κύριος, ἢ δυνάμενος εἶναι κύριος, ἢ καθ' αὑτόν, ἢ μετ' ἄλλων, τῆς τῶν κοινῶν ἐπιμελείας.

Κεφάλαιον ς.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διώρισται, τὸ μετὰ ταῦτα σκεπτέον πότερον μίαν θετέον πολιτείαν, ἢ πλείους· κἂν εἰ πλείους, τίνες καὶ πόσαι, καὶ διαφοραὶ τίνες αὐτῶν εἰσιν. ἔστι δὲ πολιτεία πόλεως τάξις, τῶν τε ἄλλων ἀρχῶν, καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάντων. κύριον μὲν γὰρ πανταχοῦ τὸ πολίτευμα τῆς πόλεως. πολίτευμα δ' ἐστὶν ἡ πολιτεία. λέγω δ' οἷον ἐν μὲν ταῖς δημοκρατικαῖς, κύριος ὁ δῆμος· οἱ δ' ὀλίγοι τοὐναντίον ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. φαμὲν δὲ καὶ πολιτείαν ἑτέραν εἶναι τούτων. τὸν αὐτὸν δὲ τοῦτον ἐροῦμεν λόγον καὶ περὶ τῶν ἄλλων. ὑποθετέον δὲ πρῶτον, τίνος χάριν συνέστηκε πόλις, καὶ τῆς ἀρχῆς εἴδη πόσα τῆς περὶ ἄνθρωπον καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς ζωῆς. εἴρηται δὴ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους λόγους, ἐν οἷς περὶ οἰκονομίας διωρίσθη καὶ δεσποτείας, ὅτι φύσει μέν ἐστιν ἄνθρωπος ζῷον πολιτικόν. διὸ καὶ μηδὲν δεόμενοι τῆς παρ' ἀλλήλων βοηθείας, οὐκ ἔλαττον ὀρέγονται τοῦ συζῆν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ κοινῇ συμφέρον συνάγει, καθ' ὅσον ἐπιβάλλει μέρος ἑκάστῳ τοῦ ζῆν καλῶς. μάλιστα μὲν οὖν τοῦτ' ἐστὶ τέλος, καὶ κοινῇ πᾶσι, καὶ χωρίς. συνέρχονται δὲ καὶ τοῦ ζῆν ἕνεκεν αὐτοῦ· ἴσως γὰρ ἔνεστί τι τοῦ καλοῦ μόριον, καὶ συνέχουσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καὶ κατὰ τὸ ζῆν αὐτὸ μόνον, ἂν μὴ τοῖς χαλεποῖς κατὰ τὸν βίον ὑπερβάλλῃ λίαν. δῆλον δ' ὡς καρτεροῦσι πολλὴν κακοπάθειαν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, γλιχόμενοι τοῦ ζῆν, ὡς ἐνούσης τινὸς εὐημερίας ἐν αὐτῷ καὶ γλυκύτητος φυσικῆς. ἀλλὰ μὴν καὶ τῆς ἀρχῆς [γε] τοὺς λεγομένους τρόπους ῥᾴδιον διελεῖν· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις διοριζόμεθα περὶ αὐτῶν πολλάκις. ἡ μὲν γὰρ δεσποτεία, καίπερ ὄντος κατ' ἀλήθειαν τῷ τε φύσει δούλῳ, καὶ τῷ φύσει δεσπότῃ ταὐτοῦ συμφέροντος, ὅμως ἄρχει πρὸς τὸ τοῦ δεσπότου συμφέρον οὐδὲν ἧττον, πρὸς δὲ τὸ τοῦ δούλου, κατὰ συμβεβηκός. οὐ γὰρ ἐνδέχεται φθειρομένου τοῦ δούλου, σώζεσθαι τὴν δεσποτείαν.

A vt inquilinus enim est & aduena, qui honores capere non potest. Vtrum igitur alia, an eadem virtus sit, per quam est vir bonus & ciuis studiosus, patet ex suprà dictis, quòd cuiusdam ciuitatis idem, cuiusdam verò alius, & ille non omnis, sed qui præest reipublicæ, & potestatem habet, aut solus, aut cum aliis gubernationem exercens.

B

CAPVT VI.

His ita determinatis, videndum iam est, vtrum vna sit ponenda respublica, an plures. Et si plures, quæ, & quot, & quænam differentiæ earũ sint. Est autem respublica ordinatio ciuitatis & circa magistratus alios, & maximè circa id quod summam in ciuitate habeat autoritatem, & id sit principalissimum. Principalissimum autem est id quod vbique gubernat & re-
C git ciuitatem: ceu in populari quidem populus, in paucorum verò potentia pauci. Dicimus autem & rempublicam aliam esse ab istis, eodémque modo dicemus de aliis. Supponendum est primo, cuius gratia ciuitas sit constituta, & quot sint gubernandi species circa hominem, & circa vitæ societatem. In superioribus libris, vbi de gubernatione rei domesticæ, ac de domino & seruo determinauimus, dictum est, natura esse hominem ciuile ani-
D mal ac sociale. Ex quo fit vt si etiam nihil indigeant mutuo auxilio, nihilominus affectent vitæ societatem: quanquam & communis vtilitas coniungit eos, in quantum confert singulis partem bene viuendi. maximè igitur hic est finis & publicè omnibus, & priuatim. Congregantur etiam ipsius vitæ gratia. forsan enim inest sibi aliqua particula honesti, & continet
E ciuilem societatem, etiam viuendi gratia solùm, si non molestiæ in vita admodum exuperent. Patet autem quòd tolerant homines multa aspera, propter viuendi cupiditatem, vt existente in eo quadam prosperitate, & naturali dulcedine. Atqui & modos imperii facile est diuidere, cùm sæpe sit de his à nobis in externis sermonibus determinatum. Dominatio enim, licet reuera vtilis existat natura seruo, & natura domino, nihilominus imperat pro
F domini vtilitate, pro vtilitate autem serui contingenter. neque enim fieri potest, vt seruo deficiente seruetur dominatio.

Filiorum verò imperium, & vxoris, & domus totius, quam vocamus rem familiarem gubernationem, aut gratia est eorum qui gubernantur, aut gratia alicuius, quod sit vtrique commune. Gratia eorum qui gubernantur, vt videmus & alias artes, ceu medicinam & gymnasticam illorum quibus imperatur, vtilitatem quærere: contingenter tamen & eorum qui præcipiunt, esse potest. nihil quippe vetat, magistrum ipsum gymnasij esse vnum eorum qui exercentur, quemadmodū gubernator semper est vnus ex his qui sunt in naui. Magister igitur gymnasij & gubernator considerant semper eorum vtilitatem quos gubernant: sed quando horum vnus est, per accidens ipse quoque suscipit vtilitatem, hic quidem nauta, ille autem vnus eorum qui gymnasio exercentur. Quapropter ciuilia quoque imperia, cum sint secundum æqualitatem ciuium constituta & secundum paritatem, vicissim exigunt ea gerere, quà natura fert: censentes inuicem munera subire, & considerare vicissim quodlibet illius bonum, quemadmodum ille prius dum præesset, considerauit vtilitatem istius: nunc autem ratione cōmodorum ex reipub. gubernatione prouenientium, volunt continuo in potestate esse velut si semper contingeret magistratum gerentibus ex valetudinariis ante, sanos degere: nam forsan ita magistratus amplecterentur. Constat igitur quòd quæcunque respublicæ ad communem vtilitatem intendunt, hæ certè rectè sunt secundum simpliciter iustum: quæcunque verò ad propriam eorum qui præstant vtilitatem solum, aberrant, quidem cunctæque omnes rectarum rerumpublicarum transgressiones & labes, gubernantur enim quasi dominatu: ciuitas autem est liberorum societas.

CAPVT VII.

His determinatis, consequens est respublicas cōsiderare, quot sunt & quæ: & primo quidem eas quæ sunt rectæ: nam labes earum ex illis patefcunt. Cùm verò gubernatio ciuitatis & regimen idem significent: regimen autem est potestas ciuitatis: necesse est potestatem huiusmodi aut penes vnum esse, aut penes paucos, aut penes multos. Quando igitur vnus, vel pauci, vel multi communem vtilitatem in gubernatione sequuntur, has esse rectas rerumpublicarum species necesse est. quando autem ad propriam vtilitatem vel vnius vel paucorum, vel multitudinis gubernatur, transgressiones sunt & labes. Aut enim dicendum est non esse ciues, aut participationem vtu-

A ἡ δὲ τέκνων ἀρχὴ καὶ γυναικὸς καὶ τῆς οἰκίας πάσης, ἣν δὴ καλοῦμεν οἰκονομικήν, ἤτοι τῶν ἀρχομένων χάριν ἐστὶν, ἢ κοινοῦ τινος ἀμφοῖν. καθ' αὑτὸ μὲν, τῶν ἀρχομένων, ὥσπερ ὁρῶμεν καὶ τὰς ἄλλας τέχνας, οἷον ἰατρικὴν, καὶ γυμναστικήν· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, κἂν αὐτῶν εἶεν. οὐδὲν γὰρ κωλύει τὸν παιδοτρίβην B ἕνα τῶν γυμναζομένων ἐνίοτ' εἶναι καὶ αὐτὸν, ὥσπερ ὁ κυβερνήτης εἷς ἐστιν ἀεὶ τῶν πλωτήρων. ὁ μὲν οὖν παιδοτρίβης ἢ κυβερνήτης, σκοπεῖ τὸ τῶν ἀρχομένων ἀγαθὸν· ὅταν δὲ τούτων εἷς γένηται καὶ αὐτὸς, κατὰ συμβεβηκὸς μετέχει τῆς ὠφελείας· ὁ μὲν γὰρ, πλωτήρ· ὁ δὲ, τῶν γυμναζομένων εἷς γίνεται, παιδοτρίβης ὤν. διὸ καὶ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς, ὅταν ᾖ κατ' ἰσότητα τῶν πολιτῶν συνεστηκυῖα καὶ καθ' ὁμοιότητα, κατὰ μέρος ἀξιοῦσιν ἄρχειν· C πρότερον μὲν, ᾗ πέφυκεν, ἀξιοῦντες ἐν μέρει λειτουργεῖν, καὶ σκοπεῖν τινα πάλιν τὸ αὐτοῦ ἀγαθὸν, ὥσπερ πρότερον αὐτὸς ἄρχων ἐσκόπει τὸ ἐκείνου συμφέρον· νῦν δὲ διὰ τὰς ὠφελείας τὰς ἀπὸ τῶν κοινῶν, καὶ τὰς ἐκ τῆς ἀρχῆς, βούλονται συνεχῶς ἄρχειν, οἷον εἰ συνέβαινεν ὑγιαίνειν ἀεὶ τοῖς ἄρχουσι, νοσακεροῖς οὖσι. καὶ γὰρ ἂν οὕτως ἴσως ἐδίωκον τὰς D ἀρχάς. φανερὸν τοίνυν ὡς ὅσαι μὲν πολιτεῖαι τὸ κοινῇ συμφέρον σκοποῦσιν, αὗται μὲν ὀρθαὶ τυγχάνουσιν οὖσαι κατὰ τὸ ἁπλῶς δίκαιον· ὅσαι δὲ τὸ σφέτερον μόνον τῶν ἀρχόντων, ἡμαρτημέναι πᾶσαι, καὶ παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν· δεσποτικαὶ γάρ. ἡ δὲ πόλις, κοινωνία τῶν ἐλευθέρων ἐστί.

E

Κεφάλαιον ζ.

Διωρισμένων δὲ τούτων, ἐχόμενόν ἐστι τὰς πολιτείας ἐπισκέψασθαι, πόσαι τὸν ἀριθμὸν, καὶ τίνες εἰσί, καὶ πρῶτον τὰς ὀρθὰς αὐτῶν. καὶ γὰρ αἱ παρεκβάσεις ἔσονται φανεραὶ τούτων διορισθεισῶν. ἐπεὶ δὲ πολιτεία μὲν καὶ πολίτευμα σημαίνει ταὐτόν· F πολίτευμα δ' ἐστὶ τὸ κύριον τῶν πόλεων· ἀνάγκη δ' εἶναι κύριον ἢ ἕνα, ἢ ὀλίγους, ἢ τοὺς πολλούς· ὅταν μὲν ὁ εἷς ἢ οἱ ὀλίγοι, ἢ οἱ πολλοὶ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἄρχωσι, ταύτας μὲν ὀρθὰς ἀναγκαῖον εἶναι τὰς πολιτείας. τὰς δὲ πρὸς τὸ ἴδιον, ἢ τοῦ ἑνὸς, ἢ τῶν ὀλίγων, ἢ τοῦ πλήθους, παρεκβάσεις. ἢ γὰρ οὐ πολίτας φατέον εἶναι τοὺς μετέχοντας, ἢ δεῖ κοινων-

τοῦ συμφέροντος. καλεῖν δ' εἰώθαμεν, τῶν μὲν μοναρχιῶν τὴν πρὸς τὸ κοινὸν ἀποβλέπουσαν συμφέρον, βασιλείαν· τὴν δὲ τῶν ὀλίγων μὲν, πλειόνων δ' ἑνός, ἀριστοκρατίαν, ἢ διὰ τὸ τοὺς ἀρίστους ἄρχειν, ἢ διὰ τὸ πρὸς τὸ ἄριστον τῇ πόλει καὶ τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῆς. ὅταν δὲ τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύηται συμφέρον, καλεῖται τὸ κοινὸν ὄνομα πασῶν τῶν πολιτειῶν, πολιτεία. συμβαίνει δ' εὐλόγως. ἕνα μὲν γὰρ διαφέρειν κατ' ἀρετὴν ἢ ὀλίγους, ἐνδέχεται· πλείους δ' ἤδη χαλεπὸν ἠκριβῶσθαι πρὸς πᾶσαν ἀρετήν. ἀλλὰ μάλιστα τὴν πολεμικήν· αὕτη γὰρ ἐν πλήθει γίνεται. διόπερ κατὰ ταύτην τὴν πολιτείαν, κυριώτατον τὸ προπολεμοῦν, καὶ μετέχουσιν αὐτῆς οἱ κεκτημένοι τὰ ὅπλα. παρεκβάσεις δὲ τῶν εἰρημένων, τυραννὶς μὲν, βασιλείας· ὀλιγαρχία δὲ, ἀριστοκρατίας· δημοκρατία δὲ, πολιτείας. ἡ μὲν γὰρ τυραννὶς μοναρχία, πρὸς τὸ συμφέρον τὸ τοῦ μοναρχοῦντος· ἡ δ' ὀλιγαρχία, πρὸς τὸ τῶν εὐπόρων. ἡ δὲ δημοκρατία, πρὸς τὸ συμφέρον τὸ τῶν ἀπόρων· πρὸς δὲ τὸ τῷ κοινῷ λυσιτελοῦν, οὐδεμία αὐτῶν.

Κεφάλαιον η.

ΔΕῖ δὲ μικρῷ διὰ μακροτέρων εἰπεῖν, τίς ἑκάστη τούτων τῶν πολιτειῶν ἐστι. καὶ γὰρ ἔχει τινὰς ἀπορίας. τῷ δὲ περὶ ἑκάστην μέθοδον φιλοσοφοῦντι, καὶ μὴ μόνον ἀποβλέποντι πρὸς τὸ πράττειν, οἰκεῖόν ἐστι τὸ μὴ παρορᾶν, μηδέ τι καταλείπειν, ἀλλὰ δηλοῦν τὴν περὶ ἕκαστον ἀλήθειαν. ἔστι δὲ τυραννὶς μὲν, μοναρχία, καθάπερ εἴρηται, δεσποτικὴ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας· ὀλιγαρχία δ', ὅταν ὦσι κύριοι τῆς πολιτείας οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες· δημοκρατία δὲ, τοὐναντίον, ὅταν οἱ μὴ κεκτημένοι πλῆθος οὐσίας, ἀλλ' ἄποροι. πρώτη δ' ἀπορία πρὸς τὸν διορισμόν ἐστιν. εἰ γὰρ εἶεν οἱ πλείους, ὄντες εὔποροι, κύριοι τῆς πόλεως· δημοκρατία δ' ἐστὶν, ὅταν ᾖ κύριον τὸ πλῆθος· ὁμοίως δὲ πάλιν κἄν που συμβαίνῃ, τοὺς ἀπόρους ἐλάττους μὲν εἶναι τῶν εὐπόρων, κρείττους δ' ὄντας, κυρίους εἶναι τῆς πολιτείας· ὅπου δ' ὀλίγον κύριον πλῆθος, ὀλιγαρχίαν εἶναι φασίν· οὐκ ἂν καλῶς δόξειεν διωρίσθαι περὶ τῶν πολιτειῶν. ἀλλὰ μὴν κἄν τις συνθεὶς τῇ μὲν εὐπορίᾳ τὴν ὀλιγότητα, τῇ δ' ἀπορίᾳ τὸ πλῆθος, οὕτω προσαγορεύῃ τὰς πολιτείας, ὀλιγαρχίαν μὲν,

A litatis sunt recipiendi. Vocare autem consueuimus, cùm vnus ad vtilitatem communem respiciens gubernat regiam potestatem. Cùm verò pauci gubernant, plures tamen vno optimatum gubernationem: vel ex eo quia optimi præsunt, vel ex eo quia ad optimum publicum administrant. Cùm autem multitudo gubernat ad communem vtilitatem, vocatur communi nomine rerumpublicarum omnium, B respublica. Contingit autem rationabiliter, vnum enim excellere secundum virtutem, aut paucos, datur: vt verò multitudo excellat ad omnem virtutem, difficile est, sed maximè ad bellicam: hæc enim in multitudine fit. Quare in hac reipublicæ specie principalissimum ac potentissimum est id, in quo robur belli consistet, in his ipsi illi sunt, qui sunt in possessionem ar- C morũ. Prolabuntur verò ac transgrediuntur huiusmodi species, ex regia quidem gubernatione, in tyrannidem: ex optimatibus verò, in paucorum potentiam: ex republica autem, in popularem statum. Tyrannidem enim esse dicimus, dominatum vnius ad proprium commodum intendẽtis. Paucorum autem potentiam, cùm ad opulentorum commodum gubernatur. Popularem autem statum, cùm ad commodum egenorum. harum enim nulla ad D communem vtilitatem respicit.

CAPVT VIII.

OPortet autem paulo vberius explicare quæ sit vnaquæque istarũ. habent enim dubitationes quasdam. Philosophantis enim circa singulorum disciplinam, & non solum ad agendum respicientis, proprium est nihil negligere neque prætermittere, sed demonstrare in singulis veritatẽ. Tyrãnidem enim esse diximus vnius dominationem ciuilis societatis præsidentis. E Paucorum autem potentiam, quãdo rempublicam tenent opulenti & diuites. Popularem verò gubernationem, cum tenues homines & nõ possident diuitias gubernant. Prima igitur dubitatio est circa definitionem. Nam si plures sint opulenti & diuites, ac rempublicam teneant: popularis autem gubernatio fit cùm multitudo regit: eodemque modo, sicubi contingit inopes esse pauciores quàm opulenti, sed potentiores, ac rempublicam teneant, F & vbi pauci rempublicam obtinent paucorũ potẽtiam nũcupamus, non rectè viderentur istæ definitiones esse positæ. Iam verò si quis adiungens opulentiæ quidem paucitatẽ, inopiæ verò multitudinem, ne appellet rerumpublicarũ species, vt dicat

paucorum potentiam esse, in qua gubernationem reipublicæ habent opulenti, numero pauci: popularem verò, in qua inopes rempublicam tenent, multi exstentes, aliam habet dubitationem. Quas enim dicemus eas respublicas, eam videlicet in qua plures opulenti, & eam in qua pauciores inopes gubernant: siquidem nullæ sunt aliæ respublicæ præter supra dictas. Videtur igitur ratio ista ostendere, quòd paucos esse vel multos qui gubernant, contingens est, alterum paucorum potentiæ, alterum populari: propterea quòd vbique accidit, vt pauci sint opulenti, multi verò inopes. Ex quo fit, vt huiusmodi causæ non faciant differentiam: sed in eo differat popularis gubernatio à paucorum potentia, quòd alibi opulenti, alibi inopes rempublicam obtinent. Necessariòque, est vbicunq. per opes ac diuitias præsit, siue hi pauciores sint, siue plures, hanc esse speciem illā quæ vocatur paucorū potentia: vbicunque autem inopes, hāc esse popularē gubernationē. Sed accidit (vt diximus) hos quidem paucos esse, illos verò multos. opibus enim ac diuitiis pauci abūdant, libertatis tātum omnes participes sūt. propter quas causas contendunt vtrique de republica.

CAPVT IX.

SVmendum est prius, quos terminos esse dicunt paucorū potentiæ & popularis gubernationis, & quid sit iustū in vtraque. Omnes enim attingūt iustū quoddā, sed vsque ad aliquid, & aiunt non omne iustū propriè, puta videtur æqualitas iustū quiddam esse, & est, sed non omnibus, at æqualibus & inæqualitas videtur iustū esse; & est quidem, sed non omnibus, at inæqualibus. Alij verò hoc auferūt, videlicet quibus, & male iudicant. causa verò est, quia de seipsis iudiciū fit. qui verò de propriis iudicant, vt plurimum non recti sunt iudices. Itaq; cum iustū aliquibus, & diuisum sit eodem modo in rebus & personis, vt diximus in Ethicis, æqualitatem rei confitentur, sed de personis contendūt, maximè ob id quod dictū est modo, quia de seipsis non rectè iudicant. Denique, quia vsque ad aliquid vtrique eorum iustum quiddam dicentes, putant se dicere simpliciter iustum. Illi enim si in aliquo sint superiores, seu opibus & diuitiis, alios omnino putant impares esse: hi verò si in aliquo sint pares, puta libertate, omnino putāt esse pares. Cæterū quod est principalissimū.

A ἐν ᾗ δὲ τὰς ἀρχὰς ἔχουσιν οἱ εὔποροι, ὀλίγοι τῷ πλήθει ὄντες· δημοκρατίαν δὲ, ἐν ᾗ οἱ ἄποροι, πολλοὶ τῷ πλήθει ὄντες· ἄλλην ἀπορίαν ἔχει. τίνας γὰρ ἐροῦμεν τὰς ἄρτι λεχθείσας πολιτείας· τὴν ἐν ᾗ πλείους οἱ εὔποροι, καὶ ἐν ᾗ ἐλάττους οἱ ἄποροι, κύριοι δ' ἑκάτεροι τῶν πολιτειῶν, εἴπερ μηδεμίαν ἄλλην πολιτείαν παρὰ τὰς εἰρημένας ἔστιν; ἔοικε τοίνυν ὁ λόγος ποιεῖν δῆλον ὅτι τὸ μὲν ὀλίγους ἢ πολλοὺς B εἶναι κυρίους, συμβεβηκός ἐστι, τὸ μὲν ταῖς ὀλιγαρχίαις, τὸ δὲ ταῖς δημοκρατίαις, διὰ τὸ τοὺς μὲν εὐπόρους ὀλίγους, πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ἀπόρους πανταχοῦ· διὸ καὶ οὐ συμβαίνει τὰς ῥηθείσας αἰτίας γίνεσθαι διαφορᾶς. ᾧ δὲ διαφέρουσιν ἥ τε δημοκρατία καὶ ἡ ὀλιγαρχία ἀλλήλων, πενία καὶ πλοῦτός ἐστι. καὶ ἀναγκαῖον μέν, ὅπου ἂν ἄρχωσι διὰ πλοῦτον, C ἄν τ' ἐλάττους, ἄν τε πλείους, εἶναι ταύτην ὀλιγαρχίαν· ὅπου δ' οἱ ἄποροι, δημοκρατίαν. ἀλλὰ συμβαίνει, καθάπερ εἴπομεν, τοὺς μὲν ὀλίγους εἶναι, τοὺς δὲ πολλούς. εὐποροῦσι μὲν γὰρ ὀλίγοι· τῆς δὲ ἐλευθερίας μετέχουσι πάντες· δι' ἃς αἰτίας ἀμφισβητοῦσιν ἀμφότεροι τῆς πολιτείας.

Κεφάλαιον θ.

D ΛΗπτέον δὲ πρῶτον, τίνας ὅρους λέγουσι τῆς ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας, καὶ τί τὸ δίκαιον, τό τε ὀλιγαρχικὸν, καὶ δημοκρατικόν. πάντες γὰρ ἅπτονται δικαίου τινὸς, ἀλλὰ μέχρι τινὸς προέρχονται, καὶ λέγουσιν οὐ πᾶν τὸ κυρίως δίκαιον· οἷον δοκεῖ τὸ ἴσον δίκαιον εἶναι· καὶ [γὰρ] ἔστιν, ἀλλ' οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἴσοις· καὶ τὸ ἄνισον δοκεῖ δίκαιον εἶναι· E καὶ γάρ ἐστιν, ἀλλ' οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνίσοις. οἱ δὲ τοῦτ' ἀφαιροῦσι, τὸ οἷς, καὶ κρίνουσι κακῶς. τὸ δ' αἴτιον, ὅτι περὶ αὑτῶν ἡ κρίσις. σχεδὸν δ' οἱ πλεῖστοι, φαῦλοι κριταὶ περὶ τῶν οἰκείων. ὥσθ' ἐπεὶ τὸ δίκαιον, τισὶ, καὶ διῄρηται τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπί τε τῶν πραγμάτων, καὶ οἷς, καθάπερ εἴρηται πρότερον ἐν τοῖς Ἠθικοῖς· τὴν μὲν τοῦ πράγματος ἰσότητα ὁμολογοῦσι, τὴν δὲ οἷς, ἀμφισβη- F τοῦσι, μάλιστα μὲν διὰ τὸ λεχθὲν ἄρτι, διότι κρίνουσι τὰ περὶ αὑτοὺς κακῶς· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὸ λέγειν μέχρι τινὸς ἑκατέρους δίκαιόν τι, νομίζουσι δίκαιον λέγειν ἁπλῶς. οἱ μὲν γὰρ, ἂν κατά τι ἄνισοι ὦσιν, οἷον χρήμασιν, ὅλως οἴονται ἄνισοι εἶναι· οἱ δ', ἂν κατά τι ἴσοι, οἷον ἐλευθερίᾳ, ὅλως ἴσοι. τὸ δὲ κυριώτατον οὐ λέγου-

οὐ λέγουσιν. εἰ μὲν γὰρ τῶν κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν καὶ συνῆλθον, τοσοῦτον μετέχουσι τῆς πόλεως, ὅσον περ καὶ τῆς κτήσεως. ὥσθ' ὁ τῶν ὀλιγαρχικῶν λόγος δόξειεν ἂν ἰσχύειν. οὐ γὰρ εἶναι δίκαιον ἴσον μετέχειν τῶν ἑκατὸν μνῶν τὸν εἰσενέγκαντα μίαν μνᾶν, τῷ δόντι τὸ λοιπὸν πᾶν, οὔτε τῶν ἐξ ἀρχῆς, οὔτε τῶν ἐπιγινομένων. εἰ δὲ μήτε τοῦ ζῆν μόνον ἕνεκεν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ εὖ ζῆν· καὶ γὰρ ἂν δούλων καὶ τῶν ἄλλων ζῴων ἦν πόλις· νῦν δ' οὐκ ἔστι, διὰ τὸ μὴ μετέχειν εὐδαιμονίας μηδὲ τοῦ ζῆν κατὰ προαίρεσιν· μήτε συμμαχίας ἕνεκεν, ὅπως ὑπὸ μηδενὸς ἀδικῶνται· μήτε διὰ τὰς ἀλλαγὰς καὶ τὴν χρῆσιν τὴν πρὸς ἀλλήλους. καὶ γὰρ ἂν Τυρρηνοὶ καὶ Καρχηδόνιοι, καὶ πάντες οἷς ἔστι σύμβολα πρὸς ἀλλήλους, ὡς μιᾶς ἂν πολῖται πόλεως ἦσαν. εἰσὶ γοῦν αὐτοῖς συνθῆκαι περὶ τῶν εἰσαγωγίμων, καὶ σύμβολα περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν, καὶ γραφαὶ περὶ συμμαχίας. ἀλλ' οὔτ' ἀρχαὶ πᾶσιν ἐπὶ τούτοις κοιναὶ καθεστᾶσιν, ἀλλ' ἕτεραι παρ' ἑκατέροις, οὔτε τοῦ ποιούς τινας εἶναι δεῖ φροντίζουσιν ἅτεροι τοὺς ἑτέρους, οὐδ' ὅπως μηδεὶς ἄδικος ἔσται τῶν ὑπὸ τὰς συνθήκας, μηδὲ μοχθηρίαν [ἕξει μηδεμίαν,] ἀλλὰ μόνον ὅπως μηδὲν ἀδικήσουσιν ἀλλήλους. περὶ δ' ἀρετῆς καὶ κακίας πολιτικῆς διασκοποῦσιν ὅσοι φροντίζουσιν εὐνομίας. ᾗ καὶ φανερόν, ὅτι δεῖ περὶ ἀρετῆς ἐπιμελὲς εἶναι τῇ γ' ὡς ἀληθῶς ὀνομαζομένῃ πόλει, μὴ λόγου χάριν. γίνεται γὰρ ἡ κοινωνία συμμαχία τῶν ἄλλων τόπῳ διαφέρουσα μόνον, τῶν ἄποθεν συμμάχων· καὶ ὁ νόμος συνθήκη, καὶ καθάπερ ἔφη Λυκόφρων ὁ σοφιστής, ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων, ἀλλ' οὐχ οἷος ποιεῖν ἀγαθοὺς καὶ δικαίους τοὺς πολίτας. ὅτι δὲ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, φανερόν. εἰ γάρ τις καὶ συναγάγοι τοὺς τόπους εἰς ἕν, ὥστε ἅπτεσθαι τὴν Μεγαρέων πόλιν καὶ Κορινθίων τοῖς τείχεσιν, ὅμως οὐ μία πόλις· οὐδ' εἰ πρὸς ἀλλήλους ἐπιγαμίας ποιήσαιντο· καίτοι τοῦτο τῶν ἰδίων ταῖς πόλεσι κοινωνημάτων ἐστίν. ὁμοίως δ' οὐδ' εἴ τινες οἰκοῖεν χωρὶς μέν, μὴ μέντοι τοσοῦτον ἄποθεν, ὥστε μὴ κοινωνεῖν, ἀλλ' εἶεν αὐτοῖς νόμοι, τοῦ μὴ σφᾶς αὐτοὺς ἀδικεῖν περὶ τὰς μεταδόσεις· οἷον εἰ ὁ μὲν εἴη τέκτων, ὁ δὲ γεωργός, ὁ δὲ σκυτοτόμος, ὁ δ' ἄλλο τι τοιοῦτον, καὶ τὸ πλῆθος εἶεν μύριοι, μὴ μέντοι κοινωνοῖεν ἄλλου μηδενὸς ἢ τῶν τοιούτων,

non dicunt. Si enim possessionum gratia societatem iniissent, atque vnà conuenissent, tantum caperent ciuitatis, quantum possessionis. itaque ratio illa valeret, quæ est paucorum potẽtium, qui aiunt nõ esse iustum, vt qui vnum contulit, tantum participet de centum minis, quantum is qui contulit omne reliquum: neque de iis quæ ab initio, neque ab iis quæ postea superueniant. Quòd si non viuendi solum gratia, sed magis bene viuendi (nam sic seruorum & aliorũ animalium ciuitas esse posset: quod non est ex eo, quia fel citatis non sunt capacia, nec viuendi secundum electionem) neque societatis gratia bellicæ, ne à quoquam iniuria afficiantur: neque propter commercia ac mutuam vtilitatem: nam sic Tusci & Carthaginienses, & omnes ij quibus est commercium inuicem tanquam ciues essent vnius ciuitatis: sunt nempe illis fœdera circa res importandas & pacta, ne iniuria afficiantur, & scripturæ circa mutuam bellorum societatem. sed neque magistratus communes his deputati sunt: verùm alij apud alios. nec quales esse oportet alteri de alteris cogitant. neque vt nemo eorum iniustus sit, qui sub fœdere comprehenduntur, neque vt prauitatem nullam habeant, sed solùm vt non inuicem se iniuria afficiant. At enim de virtute ac vitio publicè cogitant, quicunque curam habent bene instituendi ciuitatem. Ex quo manifestum est, de virtute curam esse habendam ei, quæ reuera ciuitas sit nominanda, non orationis gratia, nam fit communicatio societas aliorum ad bellum, loco solum differens ab aliis sociis longe existentibus. & lex pactio, vt ait Lycophron Sophista, fideiussor inuicem iustorum, sed non talis, vt bonos & iustos ciues efficiat. Et quòd ita se habeat patet. nam si quis coniungat loca in vnum: vt Megarensium Corinthiorúmque ciuitas sese inuicem contingant mœnibus, nihilominus vna non erit ciuitas: nec si simul coniugia ineant: quanquam hoc vnum sit de his communibus, quæ propriè sunt ciuitatum. Eodémque modo si qui habitent separati quidem, non tamen ita longe vt nequeant simul communicare, legésque habeant, iniuriam sibi inuicem in commerciis prohibendi: ceu si vnus faber, alter agricola, alter sutor, alter aliquis huiusmodi foret, essentque hi decem millia numero, nec aliæ eis forent communiones, nisi talium rerum,

puta contractuum & bellorum confœderati, nunquid sic quidem ciuitas adhuc foret, propter quam vtique causam? Non enim, quia non propinqua sit communicatio. Etenim si etiam conuenientes ita communicarent, vnusquisque tamen vteretur propria domo vt ciuitate, ac sibi ipsis vt contra iniurias auxilium ferant contra iniuriantes solum, ne sic quidem ciuitas esse videretur rectè considerantibus. Siquidem eodem modo conuersarentur simul, B conuenientes, & separati. Ex quo patet, quòd ciuitas non est communicatio loci, & non iniuriandi sibi ipsis, & commercij gratia: sed hæc quidem vt assint, necessarium est, si quidem futura sit ciuitas: nec tamen si ista assint omnia, ciuitas adhuc erit. At bene viuendi societas & domibus & generibus, vitæ perfectæ gratia, & per se sufficientis. hoc tamen non erit nisi vno eodémque loco habitantibus, & C connubia simul ineuntibus. propter quod propinquitates in ciuitatibus extiterunt, & sodalitia & sacra, & conuersationes familiarium. idque est amicitiæ opus. nam simul viuendi electio amicitia est. Finis est igitur ciuitatis bene viuere: illa verò gratia finis. Ciuitas autem est generum pagorúmque societas, vitæ perfectæ ac per se sufficientis: hoc est (vt diximus) bene D ac beate viuere. Bene igitur agendi gratia ponendum est esse ciuilem & societatem, non autem gratia simul viuendi. quamobrem quicunque plus conferunt ad huiusmodi societatem, his plus iuris competit in ciuitate, quàm his qui libertate ac genere pares sunt, vel maiores, sed ciuili virtute sunt impares, & quàm iis qui diuitiis superant, sed virtute superantur. Quòd igitur omnes qui de republica contendunt, partem aliquam iusti dicunt, ma- E nifestum est ex supradictis.

CAPVT X.

Est autem dubitatio quid oporteat dominans esse in ciuitate, nunquid populum, an eos qui diuitias habent, an bonos & æquos, vel vnum qui sit optimus omnium, vel tyrannum. Verùm hæc omnia videntur habere difficultatem. Quid enim si inopes quia plures sint, si partiantur ea, F quæ sunt opulentorum, hoc non iniustum est? decreuerunt enim qui potestatem habẽt. iniuria igitur summa, quæ tandem dicenda est? Rursúsque omnibus acceptis, si plures ea sibi tribuant, quæ sunt paucorum, constat quòd ciuitatem corrumpunt.

A καὶ ἀλλήλων καὶ συμμαχίας· εἰ δ' οὕτω κοινωνοῖεν. διὰ τίνα δή ποτ' αἰτίαν; οὐ γὰρ δὴ διὰ τὸ μὴ σύνεγγυς τῆς κοινωνίας. εἰ γὰρ καὶ συνέλθοιεν οὕτω κοινωνοῦντες, ἕκαστος μέντοι χρῷτο τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ, ὥσπερ πόλει, καὶ σφίσιν αὐτοῖς ὡς ἐπιμαχίας οὔσης βοηθοῖεν ἐπὶ τοὺς ἀδικοῦντας μόνον· εἰ δ' οὕτως οὐκ εἶναι δόξειεν πόλις τοῖς ἀκριβῶς θεωροῦσιν, εἴπερ B ὁμοίως ὁμιλοῖεν συνελθόντες καὶ χωρίς. φανερὸν τοίνυν ὅτι ἡ πόλις οὐκ ἔστι κοινωνία τόπου, καὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν σφᾶς αὐτούς, καὶ τῆς μεταδόσεως χάριν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, εἴπερ ἔσται πόλις· οὐ μὴν οὐδ' ὑπαρχόντων τούτων ἁπάντων, ἤδη πόλις, ἀλλ' ἡ τοῦ εὖ ζῆν κοινωνία καὶ ταῖς οἰκίαις καὶ τοῖς γένεσι, ζωῆς τελείας χάριν καὶ αὐτάρκους. οὐκ ἔσται μέντοι τοῦτο μὴ τὸν αὐτὸν καὶ C ἕνα κατοικούντων τόπον, καὶ χρωμένων ἐπιγαμίαις. διὸ κηδεῖαί τ' ἐγένοντο κατὰ τὰς πόλεις, καὶ φρατρίαι, καὶ θυσίαι καὶ διαγωγαὶ τοῦ συζῆν. τὸ δὲ τοιοῦτον, φιλίας ἔργον· ἡ γὰρ τοῦ συζῆν προαίρεσις, φιλία. τέλος μὲν οὖν πόλεως, τὸ εὖ ζῆν· ταῦτα δὲ τοῦ τέλους χάριν. πόλις δὲ, ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους. τοῦτο δ' ἐστὶν ὡς φαμέν, D τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. τῶν καλῶν ἄρα πράξεων χάριν θετέον εἶναι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἀλλ' οὐ τοῦ συζῆν. διόπερ ὅσοι συμβάλλονται πλεῖστον εἰς τὴν τοιαύτην κοινωνίαν, τούτοις τῆς πόλεως μέτεστι πλεῖον, ἢ τοῖς κατὰ μὲν ἐλευθερίαν καὶ γένος ἴσοις, ἢ μείζοσι, κατὰ δὲ τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν ἀνίσοις· ἢ τοῖς κατὰ πλοῦτον ὑπερέχουσι, E κατ' ἀρετὴν δ' ὑπερεχομένοις. ὅτι μὲν οὖν πάντες οἱ περὶ τῶν πολιτειῶν ἀμφισβητοῦντες, μέρος τι τοῦ δικαίου λέγουσι, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων.

Κεφάλαιον ι.

Ἔχει δ' ἀπορίαν, τί δεῖ τὸ κύριον εἶναι τῆς πόλεως. ἢ γάρ τοι τὸ πλῆθος, ἢ τοὺς πλουσίους, ἢ τοὺς ἐπιεικεῖς, ἢ τὸν βέλτιστον ἕνα πάντων, ἢ τύραννον. ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἔχειν F φαίνεται δυσκολίαν. τί γάρ; ἂν οἱ πένητες, διὰ τὸ πλείους εἶναι, διανέμωνται τὰ τῶν πλουσίων, τοῦτ' οὐκ ἄδικόν ἐστιν; ἔδοξε γὰρ [αἰ] τῷ κυρίῳ δικαίως. τὴν οὖν ἀδικίαν τί χρὴ λέγειν τὴν ἐσχάτην; πάλιν τε, πάντων ληφθέντων, οἱ πλείους τὰ τῶν ἐλαττόνων ἂν διανέμωνται, φανερὸν ὅτι φθείρουσι τὴν πόλιν.

ἀλλὰ

ἀλλὰ μὴν οὐχ ἥ γ' ἀρετὴ φθείρει τὸ ἔχον αὐτήν, οὐδὲ τὸ δίκαιον πόλεως φθαρτικόν. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸν νόμον τοῦτον οὐχ οἷόν τ' εἶναι δίκαιον. ἔτι καὶ τὰς πράξεις ὅσας ὁ τύραννος ἔπραξεν, ἀναγκαῖον εἶναι πάσας δικαίας. βιάζεται γὰρ ὢν κρείττων, ὥσπερ καὶ τὸ πλῆθος τοὺς πλουσίους. ἀλλ' ἆρα τοὺς ἐλάττους δίκαιον ἄρχειν καὶ τοὺς πλουσίους; ἂν οὖν κἀκεῖνοι ταῦτα ποιῶσι καὶ διαρπάζωσι, καὶ τὰ κτήματα ἀφαιρῶνται τοῦ πλήθους, τοῦτ' ἐστὶ δίκαιον; καὶ θάτερον ἄρα. ταῦτα μὲν τοίνυν ὅτι πάντα φαῦλα καὶ οὐ δίκαια, φανερόν. ἀλλὰ τοὺς ἐπιεικεῖς ἄρχειν δεῖ, καὶ κυρίους εἶναι πάντων; οὐκοῦν ἀνάγκη τοὺς ἄλλους ἀτίμους εἶναι πάντας, μὴ τιμωμένους ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς. τιμὰς γὰρ λέγομεν εἶναι τὰς ἀρχάς. ἀρχόντων δ' αἰεὶ τῶν αὐτῶν, ἀναγκαῖον εἶναι τοὺς ἄλλους ἀτίμους. ἀλλ' ἕνα τὸν σπουδαιότατον ἄρχειν βέλτιον; ἀλλ' ἔτι τοῦτο ὀλιγαρχικώτερον. οἱ γὰρ ἄτιμοι πλείους. ἀλλ' ἴσως φαίη τις ἂν τὸ κύριον ὅλως ἄνθρωπον εἶναι, ἀλλὰ μὴ νόμον, φαῦλον· ἔχοντά γε τὰ συμβαίνοντα πάθη περὶ τὴν ψυχήν. ἂν οὖν ᾖ νόμος μὲν, ὀλιγαρχικὸς δὲ ἢ δημοκρατικὸς, τί διοίσει περὶ τῶν ἠπορημένων; συμβήσεται γὰρ ὁμοίως τὰ λεχθέντα πρότερον.

Κεφάλαιον ια'.

ΠΕρὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων, ἔστω τις ἕτερος λόγος. ὅτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος, ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν, ὀλίγους δὲ, δόξειεν ἂν λύεσθαι, καί τιν' ἔχειν ἀπορίαν, τάχα δὲ κἂν ἀλήθειαν. τοὺς γὰρ πολλοὺς, ὧν ἕκαστός ἐστιν οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ, ὅμως ἐνδέχεται συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων, οὐχ ὡς ἕκαστον, ἀλλ' ὡς σύμπαντας. οἷον τὰ συμφορητὰ δεῖπνα, τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων. πολλῶν γὰρ ὄντων, ἕκαστον μόριον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντας, ὥσπερ ἕνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολύποδα καὶ πολύχειρα, καὶ πολλὰς ἔχοντα αἰσθήσεις. οὕτω καὶ περὶ τὰ ἤθη καὶ τὴν διάνοιαν. διὸ καὶ κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα, καὶ τὰ τῶν ποιητῶν. ἄλλοι γὰρ ἄλλο τι μόριον, πάντα δὲ πάντες. ἀλλὰ τούτῳ διαφέρουσιν οἱ σπουδαῖοι τῶν ἀνδρῶν, ἑκάστου τῶν πολλῶν, ὥσπερ καὶ τῶν μὴ καλῶν τοὺς καλούς φασι, καὶ τὰ γεγραμμένα διὰ τέχνης τῶν ἀληθινῶν, τῷ συνῆχθαι τὰ διεσπαρμένα χωρὶς εἰς ἕν·

A atqui virtus nunquam corrumpit id quod
eam habet, neque iustum ciuitatis corru-
ptiuum est. ex quo patet legem istam non
posse iustam esse. Præterea illa quoque
quæ facta fuerint à tyranno, necessarium
foret iusta esse omnia. vim enim adferre
propter potentiam, vt multitudo diuiti-
bus. Sed an paucos & opulentos iustum
est dominari? an ergo si & illi hoc agant,
& rapinas exerceant, auferántque multi-
B tudinis bona, hócne erit iustum? & cætera
ergo. hæc igitur omnia constat esse praua,
& non iusta. Verùm bonos & æquos do-
minari oportet, autoritatémque habere
omnium. Ergo alij omnes cùm magistra-
tus non capiant, inhonorati manebunt:
nam honores quidem magistratus pote-
statésque appellamus: quos si boni sem-
per habeant, necessarium est alios exclu-
di ab honoribus reipublicæ. Sed num-
C quid vnus qui sit optimus, dominari de-
bet? at enim hoc etiam grauius est: quo-
niam plures erunt ab honoribus exclusi.
Sed fortasse dicet aliquis, legem dominari
debere non autem hominem, in quem
cadunt animi perturbationes. Si igitur
sit lex quidem, sed vel ad paucorum po-
tentiam, vel ad multitudinis fauorem de-
clinans, quid tandem refert in his, de qui-
bus dubitatum est? euenire enim eadem,
D quæ suprà dicta sunt.

CAPVT XI.

DE his igitur sit alius quidem sermo.
Quòd autem magis penes multos de-
beat esse potestas, quàm penes paucos, li-
cet optimos, videtur solui posse, & quan-
dam habere dubitationem, imò fortè ve-
ritatem. Nam si plures sint, quorum vnus-
quisque non sit studiosus, tamen fieri po-
E test, vt in vnum conuenientes, omnes me-
liores sint quàm illi, non vt singuli, sed vt
omnes: quemadmodum cœna in qua plu-
res conferunt, quàm ea quæ ex vnius ero-
gatione fit. nam cùm plures sint, vnusquisque
partem habet virtutis ac prudentiæ, ac
fiunt in vnum collati, quasi homo vnus qui
multos pedes habeat, multásque manus,
multósq. sensus. & eodem modo circa mo-
res & intelligentiam. quapropter melius
F iudicant multi & in musica & in poëta-
rum operibus: alij enim aliud, & cuncti
cuncta discernunt. Sed in hoc differunt stu-
diosi viri ab vnoquoq. aliorum ex multi-
tudine: quemadmodum decori à nō de-
coris aiunt, & picta artificiosè à veris, eò
quòd seorsum distincta in vnū colliguntur.

etiam si separatio fiat, pulchrius se habebit, huius quidem picti oculus, alterius verò cuiusdam alia particula. Si igitur de omni populo omnique multitudine recipitur hanc esse differentiam multitudinis ad paucos, istud quidem incertum est, imò per Iouem certum, quòd de quibusdam est impossibile. nam eadem ratio de bestiis esset, quanquam quid differunt quidam, vt dixerim, à bestiis? sed de aliqua multitudine nihil vetat, quod dictum est esse verum. Quapropter dubitationé illam priorem per ista soluere quis potest, ac similiter aliam subsequentem, quorum oporteat potestatem habere liberos homines ac multitudinem ciuium, quales sunt quicunque neque opes habent, neque virtutis vllam existimationem. Etenim permittere istis magnos magistratus, nequaquam est tutum, propter iniustitiam & ignorantiam, per quas quibusdam iniuriarentur, in quibusdā errarent. Rursus verò excludere illos penitus ab honoribus periculosum esset. cùm enim multitudo inopum est in ciuitate, eademque ab honoribus exclusa, necesse est eam ciuitatē esse plenam hostiū reipublicæ. restat igitur vt ad consultandum, & decernendum isti recipiantur. Quapropter & Solon, & alij quidā eorū qui leges condidêre, huiuscemodi homines ad reperendas gestorū rationes, & ad suffragia electionésq. magistratuum admittunt: solis autem vt magistratus committantur, nequaquam permittunt. Dum enim cum aliis vnà decernunt, atq. consultant, capiunt omnes simul sufficientē sensum, & permisti melioribus prosunt reipublicæ: quemadmodū non purum alimentum vnà cum puro, totū facit vtilius, quàm paucū. separatim verò vnusquisq. imperfectus est ad iudicandum. Sed habet dubitationē huiusmodi ordinatio reipublicæ. Primum, quia videretur eiusdē esse hominis scire iudicare quis rectè medelam attulit, qui ipse sciat etiam mederi, ac sanitatem ægrotantibus afferre. hic autem est medicus. eodem modo de aliis facultatibus & artibus. vt enim medicum rationem suæ medelæ apud alios medicos reddere oportet, ita & alios apud similes. Medicus autē est & ille qui agit, & ille qui præcipit & ostendit, & tertio loco ille qui à pueritia expertus est circa artem. sunt enim quidam tales in cunctis (vt ita dixerim) artibus. tribuimus verò iudicium non minus expertis quàm scientibus. Deinde & circa electionem eodem se videtur modo habere. nam rectè eligere scientis est opus

A ἐπεὶ κεχωρισμένων γε κάλλιον ἔχειν τοῦ γεγραμμένου, τουδὶ μὲν τὸν ὀφθαλμόν, ἑτέρου δέ τινος ἕτερον μόριον. εἰ μὲν οὖν περὶ πάντα δῆμον καὶ περὶ πᾶν πλῆθος ἐνδέχεται ταύτην εἶναι τὴν διαφορὰν τῶν πολλῶν πρὸς τοὺς ὀλίγους σπουδαίους, ἄδηλον, ἴσως δὲ νὴ Δία δῆλον ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον. ὁ γὰρ αὐτὸς κἂν ἐπὶ τῶν θηρίων ἁρμόσειε λόγος. καίτοι τί διαφέρουσιν ἔνιοι τῶν θηρίων, ὡς ἔπος εἰπεῖν; ἀλλὰ περί τι πλῆθος οὐδὲν εἶναι κωλύει τὸ λεχθὲν ἀληθές. διὸ καὶ τὴν πρότερον εἰρημένην ἀπορίαν λύσειεν ἄν τις διὰ τούτων, καὶ τὴν ἐχομένην αὐτῆς, τίνων δεῖ κυρίους εἶναι τοὺς ἐλευθέρους, καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν. τοιοῦτοι δ' εἰσὶν ὅσοι [μήτε πλούσιοι,] μήτε ἀξίωμα ἔχουσιν ἀρετῆς μηδέν. τὸ μὲν γὰρ μετέχειν αὐτοὺς τῶν ἀρχῶν τῶν μεγίστων, οὐκ ἀσφαλές. διά τε γὰρ ἀδικίαν, καὶ δι' ἀφροσύνην, τὰ μὲν ἀδικεῖν ἄν, τὰ δ' ἁμαρτάνειν αὐτούς. τὸ δὲ μὴ μεταδιδόναι, μηδὲ μετέχειν, φοβερόν. ὅταν γὰρ ἄτιμοι πολλοὶ καὶ πένητες ὑπάρχωσι, πολεμίων ἀναγκαῖον εἶναι πλήρη τὴν πόλιν ταύτην. λείπεται δὴ τοῦ βουλεύεσθαι καὶ κρίνειν μετέχειν αὐτούς. διόπερ καὶ Σόλων καὶ τῶν ἄλλων τινὲς νομοθετῶν τάττουσιν ἐπί τε τὰς ἀρχαιρεσίας, καὶ τὰς εὐθύνας τῶν ἀρχόντων· ἄρχειν δὲ κατὰ μόνας οὐκ ἐῶσι. πάντες μὲν γὰρ ἔχουσι συνελθόντες ἱκανὴν αἴσθησιν, καὶ μιγνύμενοι τοῖς βελτίοσι, τὰς πόλεις ὠφελοῦσι, καθάπερ ἡ μὴ καθαρὰ τροφὴ μετὰ τῆς καθαρᾶς, τὴν πᾶσαν ποιεῖ χρησιμωτέραν τῆς ὀλίγης. χωρὶς δ' ἕκαστος ἀτελὴς περὶ τὸ κρίνειν ἐστίν. ἔχει δ' ἡ τάξις αὕτη τῆς πολιτείας, ἀπορίαν πρώτην μέν, ὅτι δόξειεν ἂν τοῦ αὐτοῦ εἶναι τὸ κρῖναι τίς ὀρθῶς ἰάτρευκεν, οὗπερ καὶ τὸ ἰατρεῦσαι, καὶ ποιῆσαι ὑγιᾶ τὸν κάμνοντα τῆς νόσου τῆς παρούσης. οὗτος δ' ἐστὶν ἰατρός. ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐμπειρίας καὶ τέχνας. ὥσπερ οὖν ἰατρὸν δεῖ διδόναι τὰς εὐθύνας ἐν ἰατροῖς, οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς ὁμοίοις. ἰατρὸς δ' ὅ τε δημιουργός, καὶ ὁ ἀρχιτεκτονικός, καὶ τρίτος ὁ πεπαιδευμένος περὶ τὴν τέχνην. εἰσὶ γάρ τινες τοιοῦτοι καὶ περὶ πάσας, ὡς εἰπεῖν, τὰς τέχνας. ἀποδίδομεν δὲ τὸ κρίνειν οὐδὲν ἧττον τοῖς πεπαιδευμένοις, ἢ τοῖς εἰδόσιν. ἔπειτα καὶ περὶ τὴν αἵρεσιν τὸν αὐτὸν ἂν δόξειεν ἔχειν τρόπον. καὶ γὰρ τὸ ἑλέσθαι ὀρθῶς, τῶν εἰδότων ἔργον ἐστίν,

B C D E F

τῶν γεω-

[illegible]

A ceu geometra in geometria, & gubernatorem in nauigatione. etsi in quibusdam operibus & artibus concurrunt, alij quidam ignorantes, non tamen melius iudicant quàm scientes. Itaque secundum hanc rationem autoritas multitudini danda non esset, neque in electionibus magistratuum, neque in rationibus administratorum reposcendis. At enim forsan hæc omnia non bene dicuntur, etiam propter superiorem
B sermonem. si sit multitudo non nimis seruilis. erit enim vnusquisque deterior iudex, quàm hi qui sciunt. verumtamen simul omnes, vel melius iudicabunt, vel non deterius. & de quibusdam quidem non solum is qui fecerit neque melius iudicat, quàm quicunque qui opera cognoscunt etiam non habentes artem. puta domum, non solum is intelligit & iudicat qui fecit,
C sed melius is qui vtitur, vtitur autem paterfamilias. & de temone gubernator, non faber: & de epulis conuiua, non coquus. Hoc igitur dubium per hunc modum videtur sufficienter solui. Est & alia dubitatio cum hac annexa. quia inconueniens videtur, vt deteriores qui sunt, maiorum rerum habeant potestatem, quàm probi, rationes verò administratorum à magistratibus reposcere, & magistratus ipsos deligere maximum est. quæ duo in quibus-
D dam ciuitatibus (vt dictum est) à populo fiunt. concio enim talium omnium domina est. atqui concionis quidem participes sunt, & deliberant, & decernunt exigui census homines, & cuiusque ætatis: quæsturam verò & militum præturam & maximos magistratus suscipiunt ex censu magno atque ætate. Quæstio illa potest eodem modo solui. nam forsan id se recte habet. neque
E enim iudex, neque consultor, neque is qui in concione existit, dominatur, sed iudicium, & Senatus, & populus: dictorum verò vnusquisque est particula istorum. dico autem particulam, consultorem, concionatorem, & iudicem. itaque iuste domina maiorum est multitudo. ex multis enim populus consistit, & senatus, & iudicium, maiórque census est vniuersiorum, quàm singulorum per se, & quàm illorum paucorum, qui magnos suscipiunt magistratus. Hæc igitur in hunc mo-
F dum determinata sint. Prima verò illa quæstio manifestum facit, nihil adeò vt leges recte positas debere dominari. illum autem, qui reipublicæ præest, siue vnus hic sit, siue plures, debere in his potestatem habere, in quibus leges exprimere exacte non possunt,

[illegible]

ex eo quia non facile sit, generali sermone singulos casus comprehendere. Quas tamen leges rectè positas dicamus, nondum apparet: sed adhuc superest anterior dubitatio. atque tales esse leges, quales sunt respublicæ, necessarium est, prauas vel studiosas, iustas vel iniustas, & hoc vnum manifestum est oportere ad speciem reipublicæ leges esse accómodatas. Quòd si ita sit, patet quòd leges illas, quæ ad rectas gubernationes accommodatæ sunt, necesse est esse iustas: illas verò quæ ad earum labes, esse non iustas.

A διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου διορίσαι περὶ πάντων. ὁποίους μέντοι τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους, οὐδέν πω δῆλον. ἀλλ' ἔτι μένει τὸ πάλαι διαπορηθέν. ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁμοίως ταῖς πολιτείαις ἀνάγκη καὶ τοὺς νόμους φαύλους ἢ σπουδαίους εἶναι, καὶ δικαίους ἢ ἀδίκους. πλὴν τοῦτό γε φανερόν, ὅτι δεῖ πρὸς τὴν πολιτείαν κεῖσθαι τοὺς νόμους. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, δῆλον ὅτι τοὺς μὲν κατὰ τὰς ὀρθὰς πολιτείας, ἀναγκαῖον εἶναι δικαίους. τοὺς δὲ κατὰ τὰς παρεκβεβηκυίας, οὐ δικαίους.

CAPVT XII.

Cvm verò in cunctis scientiis & artibus finis sit, bonum maximum autem & maximè in principalissima omnium: hæc autem est ciuilis potestas, est autem ciuile bonum, iustum, id autem communis vtilitas: videtur autem omnibus æquum, quoddam esse iustum, & vsque ad aliquid consentiunt philosophicis rationibus, in quib. determinatum est de moralibus: quid enim & quibus iustum, & oportere paribus par existere: quorum certe paritas, & quorum imparitas sit, oportet non latere (habet enim ad id dubitationē) & philosophiam ciuilem. Forsan enim diceret aliquis, secundum omnis boni præeminentiam oportere impariter magistratus tribuere, si in aliis non differant, sed pares sint. differentibus enim aliud esse iustum, & quod sit secundum dignitatem. Atqui si hoc verum sit, erit & secundum colorem & secundum magnitudinem, & secundum vnumquodque bonorum plus tribuendum de ciuili iusto illis qui superexcellunt an hoc quidé apertè falsum est: quod patet in aliis scientiis, & artibus. Paribus enim fistulatoribus quantum ad artem, danda nō est prærogatiua fistularum illi qui sit nobilior (nihil enim melius canere) sed oportet his qui in opere ipso superexcellunt, tribuere fistularum prærogatiuam. Quòd si nondum patet quod dicimus, etiam magis deducentibus erit manifestum. nam si erit aliquis excellens fistulatoria arte, inferior tamen nobilitate generis, vel forma, & si maius quodlibet illorum est bonum quàm fistulatoria (dico autem nobilitatem & formam) & secundum proportionem fistulatorię sunt anteponenda: tamen huic dandæ sunt meliores fistulæ. oportet enim in opus ipsum prærogatiuam conferre. diuitiarum verò & nobilitatis respectus nihil confert.

B Κεφ. ιβ'.

Ἐπεὶ δ' ἐν πάσαις μὲν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τέχναις ἀγαθὸν τὸ τέλος, μέγιστον δὲ καὶ μάλιστα ἐν τῇ κυριωτάτῃ πασῶν· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ πολιτικὴ δύναμις· ἔστι δὲ πολιτικὸν ἀγαθὸν τὸ δίκαιον· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κοινῇ συμ-
C φέρον. δοκεῖ δὲ πᾶσιν ἴσον τι τὸ δίκαιον εἶναι, καὶ μέχρι γέ τινος ὁμολογοῦσι τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν λόγοις ἐν οἷς διώρισται περὶ τῶν ἠθικῶν· τί γὰρ καὶ τισὶ τὸ δίκαιον, καὶ δεῖν τοῖς ἴσοις ἴσον εἶναί φασι. ποίων δ' ἰσότης ἐστί, καὶ ποίων ἀνισότης, δεῖ μὴ λανθάνειν. ἔχει γὰρ τοῦτ' ἀπορίαν καὶ φιλοσοφίαν πολιτικήν. ἴσως γὰρ ἂν φαίη τις κατὰ παντὸς ὑπεροχὴν ἀγαθοῦ δεῖν ἀνίσως νενεμῆσθαι τὰς ἀρχάς, εἰ
D πάντα τὰ λοιπὰ μηδὲν διαφέροιεν, ἀλλ' ὅμοιοι τυγχάνοιεν ὄντες. τοῖς γὰρ διαφέρουσιν ἕτερον εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ κατ' ἀξίαν. ἀλλ' εἰ τοῦτ' ἀληθές, ἔσται καὶ κατὰ χρῶμα, καὶ κατὰ μέγεθος, καὶ καθ' ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν, πλεονεξία τις τῶν πολιτικῶν δικαίων τοῖς ὑπερέχουσιν. ἢ τοῦτο ἐπιπόλαιον τὸ ψεῦδος; φανερὸν δ' ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ δυνά-
E μεων. τῶν γὰρ ὁμοίων αὐλητῶν τὴν τέχνην, οὐ δοτέον πλεονεξίαν τῶν αὐλῶν τοῖς εὐγενεστέροις· οὐδὲν γὰρ αὐλήσουσι βέλτιον. δεῖ δὲ τῷ κατὰ τὸ ἔργον ὑπερέχοντι διδόναι καὶ τῶν ὀργάνων τὴν ὑπεροχήν. εἰ δὲ μήπω δῆλον τὸ λεγόμενον, ἔτι μᾶλλον αὐτὸ προαγαγοῦσιν ἔσται φανερόν. εἰ γάρ τις εἴη ὑπερέχων μὲν κατὰ τὴν αὐλητικήν, πολὺ δ' ἐλλείπων κατ' εὐγένειαν ἢ κάλλος, εἰ καὶ
F μεῖζον ἕκαστον ἐκείνων ἀγαθόν ἐστι τῆς αὐλητικῆς, λέγω δὲ τὴν εὐγένειαν καὶ τὸ κάλλος, καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ὑπερέχουσι πλέον τῆς αὐλητικῆς ἢ ἐκεῖνος κατὰ τὴν αὐλητικήν, ὅμως τούτῳ δοτέον τοὺς διαφέροντας τῶν αὐλῶν. δεῖ γὰρ εἰς τὸ ἔργον συμβάλλεσθαι τὴν ὑπεροχήν, καὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐγενείας· συμβάλλονται δ' οὐδέν.

Ἔτι κατὰ

ἔτι κατά γε τοῦτον τὸν λόγον πᾶν ἀγαθὸν πρὸς πᾶν ἂν εἴη συμβλητόν. εἰ γὰρ μᾶλλον τὸ τὶ μέγεθος, καὶ ὅλως ἂν τὸ μέγεθος ἐνάμιλλον εἴη καὶ πρὸς πλοῦτον, καὶ πρὸς ἐλευθερίαν. ὥστ' εἰ πλεῖον ὁδὶ διαφέρει κατὰ μέγεθος, ἢ ὁδὶ κατ' ἀρετὴν, καὶ πλεῖον ὑπερέχει ὅλως ἀρετῆς μέγεθος, εἴη ἂν συμβλητὰ πάντα. τοσόνδε γὰρ μέγεθος, εἰ κρεῖττον τοσοῦδε, τοσόνδε δῆλον ὡς ἴσον. ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἀδύνατον, δῆλον ὡς καὶ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν εὐλόγως οὐ κατὰ πᾶσαν ἀνισότητα ἀμφισβητοῦσι τῶν ἀρχῶν. εἰ γὰρ οἱ μὲν βραδεῖς, οἱ δὲ ταχεῖς, οὐδὲν διὰ τοῦτο δεῖ τοὺς μὲν πλεῖον, τοὺς δ' ἔλαττον ἔχειν, ἀλλ' ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἡ τούτων διαφορὰ λαμβάνει τὴν τιμήν. ἀλλ' ἐξ ὧν πόλις συνέστηκεν, ἐν τούτοις ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι τὴν ἀμφισβήτησιν, διόπερ εὐλόγως ἀντιποιοῦνται τῆς τιμῆς οἱ εὐγενεῖς, καὶ ἐλεύθεροι, καὶ πλούσιοι. δεῖ γὰρ ἐλευθέρους τ' εἶναι, καὶ τίμημα φέροντας. οὐ γὰρ ἂν εἴη πόλις ἐξ ἀπόρων πάντων, ὥσπερ οὐδ' ἐκ δούλων. ἀλλὰ μὴν εἰ δεῖ τούτων, δῆλον ὅτι καὶ δικαιοσύνης, καὶ τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς· οὐδὲ γὰρ ἄνευ τούτων οἰκεῖσθαι πόλιν δυνατόν. πλὴν ἄνευ μὲν τῶν προτέρων ἀδύνατον εἶναι πόλιν, ἄνευ δὲ τούτων οἰκεῖσθαι καλῶς.

Κεφάλ. ιγ.

Πρὸς μὲν οὖν τὸ πόλιν εἶναι, δόξειεν ἂν ἢ πάντα, ἢ ἔνιά γε τούτων ὀρθῶς ἀμφισβητεῖν· πρὸς μέντοι ζωὴν ἀγαθὴν ἡ παιδεία, καὶ ἡ ἀρετὴ μάλιστα δικαίως [ἂν] ἀμφισβητοῖεν, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. ἐπεὶ δ' οὔτε πάντων ἴσον ἔχειν δεῖ τοὺς ἴσους ἕν τι μόνον ὄντας, οὔτε ἄνισον τοὺς ἀνίσους καθ' ἕν, ἀνάγκη πάσας εἶναι τὰς τοιαύτας πολιτείας παρεκβάσεις. εἴρηται μὲν οὖν καὶ πρότερον, ὅτι διαμφισβητοῦσι τρόπον τινὰ δικαίως πάντες, ἁπλῶς δ' οὐ πάντες δικαίως· οἱ πλούσιοι μὲν, ὅτι πλεῖον μέτεστι τῆς χώρας αὐτοῖς· ἡ δὲ χώρα κοινόν. ἔτι πρὸς τὰ συμβόλαια πιστοὶ μᾶλλον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖον. οἱ δ' ἐλεύθεροι καὶ εὐγενεῖς, ὡς ἐγγὺς ἀλλήλων. πολῖται γὰρ μᾶλλον οἱ γενναιότεροι, τῶν ἀγεννῶν· ἡ δ' εὐγένεια παρ' ἑκάστοις οἴκοι τίμιος. ἔτι διότι βελτίους εἰκὸς τοὺς ἐκ βελτιόνων. εὐγένεια γάρ ἐστιν ἀρετὴ γένους. ὁμοίως δὴ φαμὲν δικαίως καὶ τὴν ἀρετὴν ἀμφισβητεῖν· κοινωνικὴν γὰρ ἀρετὴν εἶναι φαμὲν

A Prætetea,secundum istam rationem, omne bonum ad omne bonum esset vtique comparabile. Nam si magis al qua magnitudo, & certè omnino magnitudo comparabilis foret & ad diuit as, & ad libertatem: itaque si magis hic excelleret magnitudine quàm ille v rtute: & magis supereminere omnino magnitudo virtuti, essent omnia conferenda. quanto enim magnitudo huius illam superaret, tanto constat esse parem. B Cum verò hoc sit impossibile, patet quòd in rebus ciuilibus, non secundum omnem imparitatem de magistratibus recte contendunt, si enim sint hi quidem tardi, illi autem veloces, nihil ob hoc oportet alios plus, alios minus habere: sed in gymnicis certaminibus horum excellentia honorem capit. At ex quibus constat ciuitas, in his est necesse contentiones cadere. Quapropter rationabiliter sibi arrogant honorem nobiles, & ingenui, & opulenti. C oportet enim ingenuos esse & censum habere ad onera præferenda. non enim ciuitas esse potest ex pauperibus omnibus, quemadmodum nec ex seruis. At si hæc requiruntur, patet quòd & iustitia & virtus bellica requiruntur. sine his enim stare ciuitas non potest. Hoc tamen interest, quòd sine primis illis ciuitas esse non potest, sine his autem non bene permanere.

D

CAPVT XIII.

AT hoc igitur vt sit ciuitas, videri possunt vel omnia, vel quædam istorum rectè sibi honores vendicare. ad vitam tamen optimã disciplina & virtus iustissimè sibi vendicare honores vtiq. viderentur, vt suprà dictum est. Cùm verò nec omnium parium par habere debeant qui in vno aliquo sint pares, nec impar impares secun- E dum vnum, necessarium est omnes huiusmodi rerumpublicarum transgressiones esse, & labes. dictum verò est prius, quia inter se quodammodo omnes iuste contendunt, simpliciter autẽ nõ omnes iustè. opulenti quidem, quòd plus regionis possident: regio autem commune quiddam, præterea in commerciis magis creditur eis vt plurimum. Ingenui autem & nobi- F les, quasi propè inter se. ciues enim magis generosiores quàm ingenerosi. nobilitas autem apud omnes in honore habetur. Insuper consentaneum est, ex melioribus ortos esse meliores: est enim generis virtus nobilitas. Similiter quoque dicimus virtutem meritò contentionem inducere. socialem enim virtutem dicimus

A esse institiam, quam cæteræ omnes virtutes necessariò consequuntur. atqui & plures ad pauciores: nam & potentiores & ditiores & meliores sunt, vt susceptos pluribus ad pauciores. An ergo, si omnes isti forent in vna ciuitate, ceu boni, & diuites & nobiles, essétque alia multitudo populi, vtrum in dubium veniret, quibus gubernatio reipublicæ foret tribuenda, an non esset dubium? In vnaquaque igitur republica earum quas diximus, indubitatum B est iudicium, quinam debeant gubernare. principatibus enim inter se differunt, ceu aliqua quatenus per diuites sunt, alia quatenus perstudiosos, & aliarum vnaquęque eodem modo. Sed tamen considerandum est, quandò circa idem tempus ista existũt, quomodo sit determinandum: nempe si studiosi sint in ciuitate admodum pauci, quomodo est agendum. An considerare C oporteat si pauci ad opus gubernãdi rempublicam sufficiant, an tot esse oporteat, vt ex his ciuitas constet. Est autem dubitatio quædam in cũctis, qui de honoribus in republica contendunt. Nam qui vel propter diuitias, vel propter genus gubernationem sibi tribuendam putant, nihil iustè dicere viderentur. sequeretur enim, vt si quis vnus omnium ditissimus foret, is D eodem iure gubernare alios omnes deberet, eodem modo qui nobilitate antecelleret eorum gubernator esset, qui cum ipsi sint ingenui, de honore contendunt. Hoc idem forsan contingeret in optimatum gubernatione circa virtutem. Si quis enim vnus probitate antecellat aliis, qui in eadem republica versentur, hunc dominari oportebit secundum illam rationem. ergo si & multitudinem dominari oportet ex eo, quia potentior est quàm pauci, etiam si vnus vel plures vno, pauciores ta- E men quàm multitudo, potentiores sint aliis, hos oportebit gubernare potius quàm multitudinem. Hæc itaque omnia videntur ostendere, quòd harum determinationum nulla est recta, secundum quam censent sibi quisque gubernationem esse tribuendam, cæteros verò omnes sub eorum gubernatione esse debere. Nam profectò & ad eos qui per virtutem sibi ar- F rogant gubernandi autoritatem, & ad eos qui per diuitias, respõdere posset multitudo iustum sermonem. nihil enim vetat multitudinem quandoque meliorem esse quàm pauci, ac ditiorem, non secundum singulos, sed secundum vniuersos.

[illegible]

[illegible]

διὸ καὶ πρὸς τὴν ἀπορίαν ἣν ζητοῦσι καὶ προβάλλουσί τινες, ἐνδέχεται τοῦτον τὸν τρόπον ἀπαντᾶν. ἀποροῦσι γάρ τινες, πότερον τῷ νομοθέτῃ νομοθετητέον βουλομένῳ τίθεσθαι τοὺς ὀρθοτάτους νόμους, πρὸς τὸ τῶν βελτιόνων συμφέρον, ἢ πρὸς τὸ τῶν πλειόνων, ὅταν συμβαίνῃ τὸ λεχθέν. τὸ δ' ὀρθὸν ληπτέον ἴσως· τὸ δ' ἴσως ὀρθὸν, πρὸς τὸ τῆς πόλεως ὅλης συμφέρον, καὶ πρὸς τὸ κοινὸν τὸ τῶν πολιτῶν. πολίτης δὲ κοινῇ μὲν, ὁ μετέχων τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι, καθ' ἑκάστην δὲ πολιτείαν, ἕτερος· πρὸς δὲ τὴν ἀρίστην, ὁ δυνάμενος καὶ προαιρούμενος ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν πρὸς τὸν βίον τὸν κατ' ἀρετήν. Εἰ δέ τις ἔστιν εἷς τοσοῦτον διαφέρων κατ' ἀρετῆς ὑπερβολὴν, ἢ πλείους μὲν ἑνὸς, μὴ μέντοι δυνατοὶ πλήρωμα παρασχέσθαι πόλεως, ὥστε μὴ συμβλητὴν εἶναι τὴν τῶν ἄλλων ἀρετὴν πάντων, μηδὲ τὴν δύναμιν αὐτῶν τὴν πολιτικὴν πρὸς τὴν ἐκείνων, εἰ πλείους· εἰ δ' εἷς, τὴν ἐκείνου μόνον· οὐκέτι θετέον τούτους μέρος πόλεως. ἀδικήσονται γὰρ ἀξιούμενοι τῶν ἴσων, ἄνισοι τοσοῦτον κατ' ἀρετὴν ὄντες, καὶ τὴν πολιτικὴν δύναμιν· ὥσπερ γὰρ θεὸν ἐν ἀνθρώποις εἰκὸς εἶναι τὸν τοιοῦτον. ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ τὴν νομοθεσίαν ἀναγκαῖον εἶναι περὶ τοὺς ἴσους, καὶ τῷ γένει καὶ τῇ δυνάμει· κατὰ δὲ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος. αὐτοὶ γάρ εἰσι νόμος. καὶ γὰρ γελοῖος ἂν εἴη νομοθετεῖν τις πειρώμενος κατ' αὐτῶν. λέγοιεν γὰρ ἂν ἴσως ἅπερ Ἀντισθένης ἔφη τοὺς λέοντας δημηγορούντων τῶν δασυπόδων, καὶ τὸ ἴσον ἀξιούντων πάντας ἔχειν. διὸ καὶ τίθενται τὸν ὀστρακισμὸν αἱ δημοκρατούμεναι πόλεις, διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν. αὗται γὰρ δὴ δοκοῦσι διώκειν τὴν ἰσότητα μάλιστα πάντων. ὥστε τοὺς δοκοῦντας ὑπερέχειν δυνάμει διὰ πλοῦτον, ἢ πολυφιλίαν, ἤ τινα ἄλλην πολιτικὴν ἰσχὺν, ὠστράκιζον καὶ μεθίστασαν ἐκ τῆς πόλεως χρόνους ὡρισμένους. μυθολογεῖται δὲ καὶ τοὺς Ἀργοναύτας τὸν Ἡρακλέα καταλιπεῖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν. οὐ γὰρ ἐθέλειν αὐτὸν ἄγειν τὴν Ἀργὼ μετὰ τῶν ἄλλων, ὡς ὑπερβάλλοντα πολὺ τῶν πλωτήρων. διὸ καὶ τοὺς ψέγοντας τὴν τυραννίδα, καὶ τὴν Περιάνδρου Θρασυβούλῳ συμβουλίαν. οὐχ ἁπλῶς οἰητέον ὀρθῶς ἐπιτιμᾶν. φασὶ γὰρ τὸν Περίανδρον εἰπεῖν μὲν οὐδὲν πρὸς τὸν πεμφθέντα κήρυκα περὶ τῆς συμβουλίας, ἀφαιροῦντα δὲ τοὺς ὑπερέχοντας

Ex quo ad quæstionem illam, quæ afferunt nonnulli, per hunc modum responderi potest. Quærunt enim nonnulli, ad quid respicere legis conditor debeat in legibus rectissimè constituendis, vtrum ad meliorum, an ad plurium vtilitatem, quādo contingat quod modò diximus. Rectum quidem accipiendum est æquè. æquè verò rectum ad totius ciuitatis vtilitatem, & ad communem ciuium. ciuis autem communiter qui particeps est imperandi & parendi. licet alius secundum vnamquāque speciem rerumpublicarum. secundum autem optimam speciem, qui potest & eligit parere & imperare ad vitam secundum virtutem degendam.

Quòd si vnus sit vsque adeò super excellens virtute, vel plures quàm vnus, nec tamen tot numero vt implere ciuitatem possit, vt neque comparanda sit aliorum omnium virtus, neque facultas gerendi rempublicam ad hanc plurium si plures sint, vel vnius tantum si vnus, non amplius hi ponendi sunt ciuitatis pars. fieret enim illis iniuria, si pariter atque alij censerentur: cùm sint vsque adeò superiores secundum virtutem ac ciuilem potentiam. putandum est enim talem virum, tanquam Deum in hominibus esse: Ex quo manifestum est, positionem legum necessariam esse circa æquales genere & potētia. sed in illos tales, non est lex: ipsi enim lex sunt. etenim ridiculus foret, qui illos legi subiicere conaretur. Dicerent enim fortassè quemadmodum de leone scribit Antisthenes, concionantibus lepusculis, ac censentibus æquum omnes habere debere. Quapropter à ciuitatibus, quæ populariter reguntur, Ostracismus repertus est. hæ siquidem ciuitates æqualitatem maximè complectuntur. Itaque qui superexcellere videtur, vel propter diuitias, vel propter amicos, vel propter aliquā aliam ciuilem potentiam, extra ciuitatem relegatur ad tempus aliquod terminatum. Tradunt etiam fabulæ, ob huiusmodi causam Herculem ab Argonautis fuisse relictum. non enim vnà cum aliis nauem regere illū voluisse, vt nimium superexcellentem inter nauigantes. Quapropter qui vituperant tyrannidem & consilium Periandri Thrasybulo datum, non simpliciter existimandi sunt rectè dicere. Ferunt etiā Periandrum nihil respondisse ei, qui consilij petendi

causa ad ipsum missus fuerat: sed supereminentes spicas demetendo segetem adæquasse. cuius causam cùm non intelligeret nuncius, ac factum ab eo narraret, intellexisse Thrasibulum, quòd oportebat supereminentes ciues auferre. Hoc autem nec prodest solum tyrannis, nec solum faciunt tyranni, sed & in paucorum potentia, & in populari statu similiter se habet. Ostracismus enim eandem quodammodo vim habet, tollendo eos qui supereminent, & in exilium pellendo. Hoc idem & in ciuitatibus & in gentibus faciũt qui dominantur, velut Athenienses circa Samios & Chios & Lesbios: quamprimum enim imperium firmiter habuerunt, eos in multis pessundarunt contra fœderis æquitatem. Persarum autem rex Medos, & Assyrios, & alios qui magnum aliquid de ipsis sapiebant ob imperium prius habitum, sæpe contriuit. Quæstio autem proposita circa omnes est rerumpublicarum species vniuersaliter, & quæ sunt rectæ. nam illæ quæ transgrediũtur, ad propriam respicientes vtilitatem, hoc agunt: quinimo & illæ quæ ad commune respiciũt bonum, eodem modo se habent. Patet hoc in aliis quoque artibus & scientiis. neque enim pictor pedem mensuram excedentẽ, animal habere pateretur, quamuis pulcherrimus ille pes esset: neque nauiũ faber prorã, aut aliam partem nauis: neque certè magister chori eum, qui pulchriorẽ ac meliorem toto choro vocem emittit, sinet in choro esse. Itaq. ob hoc quidem nil prohibet eos qui domini sunt, conuenire cum ciuitatibus, si propriæ dominationis gratia quæ ciuitatibus vtilis sit, id agant. Quare secundum eas quas confitemur superexcellentias, quandam habet vtilitatem ratio illa, per quam ostracissimus fuit repertus. Melius tamen foret sic ab initio per legis conditorem prouideri, vt respublica non indigeret tali medicina, secundo autem loco, si quid tali accidat, conandum est tali aliquo remedio corrigere: quod tamen factum non est à ciuitatibus. non enim respexerũt ad commodum publicum, sed per seditionem vsi sunt ciuili pulsione. In his igitur speciebus gubernandi, quæ lapsæ sunt, quod ad priuatum commodum pertinet ac iustum est, patet, forsan autem non simpliciter iustum: & hoc est manifestum. Sed in optima republica magna habetur dubitatio, si non per excellentiam aliorum bonorum,

A τὸν στάχυν, ὁμαλῦναι τὴν ἄρουραν· ἐξ ὧν ὁ μὲν κῆρυξ οὐδὲν συνιεὶς τοῦ γιγνομένου προσήγγειλε τὸ συμβάν, συνῆκε δ' ὁ Θρασύβουλος ὅτι δεῖ τοὺς ὑπερέχοντας ἄνδρας ἀναιρεῖν. τοῦτο γὰρ οὐ μόνον συμφέρει τοῖς τυράννοις, οὐδὲ μόνον οἱ τύραννοι ποιοῦσιν· ἀλλ' ὁμοίως ἔχει καὶ περὶ τὰς ὀλιγαρχίας, καὶ τὰς δημοκρατίας· ὁ γὰρ B ὀστρακισμὸς τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τρόπον τινὰ τῷ κολούειν τοὺς ὑπερέχοντας καὶ φυγαδεύειν. τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἔθνη ποιοῦσιν οἱ κύριοι τῆς δυνάμεως· οἷον Ἀθηναῖοι μὲν περὶ Σαμίους, καὶ Χίους, καὶ Λεσβίους· ἐπεὶ γὰρ θᾶττον ἐγκρατῶς ἔσχον τὴν ἀρχήν, ἐταπείνωσαν αὐτοὺς παρὰ τὰς συνθήκας· ὁ δὲ Περσῶν βασιλεὺς Μήδους καὶ Βα- C βυλωνίους καὶ τῶν ἄλλων τοὺς πεφρονηματισμένους, διὰ τὸ γενέσθαι ποτ' ἐπ' ἀρχῆς, ἐπέκοπτε πολλάκις. τὸ δὲ πρόβλημα καθόλου περὶ πάσας ἐστὶ τὰς πολιτείας, καὶ τὰς ὀρθάς. αἱ μὲν γὰρ παρεκβεβηκυῖαι, πρὸς τὸ ἴδιον ἀποσκοποῦσαι, τοῦτο δρῶσιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς τὸ κοινὸν ἀγαθὸν ἐπισκοπούσας, τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν. οὔτε γὰρ γραφεὺς ἐά- D σειεν ἂν τὸν ὑπερβάλλοντα πόδα τῆς συμμετρίας ἔχειν τὸ ζῷον, οὐδ' εἰ διαφέροι τὸ κάλλος· οὔτε ναυπηγὸς πρύμναν, ἢ τῶν ἄλλων τι μορίων τῶν τῆς νεώς· οὐδὲ δὴ χοροδιδάσκαλος τὸν μεῖζον καὶ κάλλιον τοῦ παντὸς χοροῦ φθεγγόμενον ἐάσει συγχορεύειν. ὥστε διὰ τοῦτο μὲν οὐδὲν κωλύει τοὺς μονάρχους συμφωνεῖν ταῖς πόλεσιν, εἰ τῆς οἰκείας ἀρχῆς ὠφε- E λίμου ταῖς πόλεσιν οὔσης, τοῦτο δρῶσιν. διὸ κατὰ τὰς ὁμολογουμένας ὑπεροχὰς ἔχει τι δίκαιον πολιτικὸν ὁ λόγος ὁ περὶ τὸν ὀστρακισμόν. βέλτιον μὲν οὖν τὸν νομοθέτην ἐξ ἀρχῆς οὕτω συστῆσαι τὴν πολιτείαν, ὥστε μὴ δεῖσθαι τοιαύτης ἰατρείας. δεύτερος δὲ πλοῦς, ἂν συμβῇ, πειρᾶσθαι τοιούτῳ τινὶ διορθώματι διορθοῦν· ὅπερ οὐκ ἐγίγνετο περὶ τὰς πόλεις. οὐ γὰρ ἔβλεπον πρὸς τὸ τῆς πολιτείας τῆς οἰκείας F συμφέρον, ἀλλὰ στασιαστικῶς ἐχρῶντο τοῖς ὀστρακισμοῖς. ἐν μὲν οὖν ταῖς παρεκβεβηκυίαις πολιτείαις, ὅτι μὲν ἰδίᾳ συμφέρει καὶ δίκαιόν ἐστι, φανερόν. ἴσως δὲ καὶ ὅτι οὐχ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τοῦτο φανερόν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας ἔχει πολλὴν ἀπορίαν, οὐ κατὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τὴν ὑπεροχήν,

οἷον ἰ-

ἢ ἰσχύος ἢ πλούτου, ἢ πολυφιλίας· ἀλλ' ἐάν τις γένηται διαφέρων κατ' ἀρετήν, τί χρὴ ποιεῖν; οὐ γὰρ δὴ φαῖεν ἂν δεῖν ἐκβάλλειν καὶ μεθιστάναι τὸν τοιοῦτον. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄρχειν γε τοῦ τοιούτου. παραπλήσιον γὰρ κἂν εἰ τοῦ Διὸς ἄρχειν ἀξιοῖεν, μερίζοντες τὰς ἀρχάς. λείπεται τοίνυν, ὅπερ ἔοικε πεφυκέναι, πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ πάντας ἀσμένως· ὥστε βασιλέας εἶναι τοὺς τοιούτους ἀϊδίους ἐν ταῖς πόλεσιν.

Κεφάλαιον ιδ.

Ἴσως δὲ καλῶς ἔχει μετὰ τοὺς εἰρημένους λόγους μεταβῆναι καὶ σκέψασθαι περὶ βασιλείας. φαμὲν γὰρ τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν μίαν εἶναι ταύτην. σκεπτέον δὲ πότερον συμφέρει τῇ μελλούσῃ καλῶς οἰκήσεσθαι καὶ πόλει καὶ χώρᾳ βασιλεύεσθαι, ἢ οὔ, ἀλλ' ἄλλη τις πολιτεία μᾶλλον, ἢ τισὶ μὲν συμφέρει τισὶ δ' οὐ συμφέρει. δεῖ δὴ πρῶτον διελέσθαι, πότερον ἕν τι γένος ἐστὶν αὐτῆς, ἢ πλείους ἔχει διαφοράς. ῥᾴδιον δὲ τοῦτό γε καταμαθεῖν, ὅτι πλείω τε γένη περιέχει, καὶ τῆς ἀρχῆς ὁ τρόπος ἐστὶν οὐχ εἷς πασῶν. ἡ γὰρ ἐν τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ, δοκεῖ μὲν εἶναι βασιλεία μάλιστα τῶν κατὰ νόμον· οὐκ ἔστι δὲ κυρία πάντων, ἀλλ' ὅταν ἐξέλθῃ τὴν χώραν, ἡγεμών ἐστι τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. ἔτι δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀποδέδοται τοῖς βασιλεῦσιν. αὕτη μὲν οὖν ἡ βασιλεία, οἷον στρατηγία τις αὐτοκρατόρων καὶ ἀΐδιός ἐστι. κτεῖναι γὰρ οὐ κύριος, εἰ μὴ ἔν τινι βασιλείᾳ, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐν ταῖς πολεμικαῖς ἐξόδοις ἐν χειρὸς νόμῳ. δηλοῖ δ' Ὅμηρος. ὁ γὰρ Ἀγαμέμνων κακῶς μὲν ἀκούων ἠνείχετο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις· ἐξελθόντων δέ, καὶ κτεῖναι κύριος ἦν. λέγει γοῦν,

Ὃν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης, -- οὔ οἱ
Ἄρκιον ἐσσεῖται φυγέειν κύνας, ἠδ' οἰωνούς.
Πὰρ γὰρ ἐμοὶ θάνατος.

Ἓν μὲν οὖν τοῦτ' εἶδος βασιλείας, στρατηγία διὰ βίου. τούτων δ' αἱ μὲν κατὰ γένος εἰσίν, αἱ δ' αἱρεταί. παρὰ ταύτην δ' ἄλλο μοναρχίας εἶδος, οἷαι παρ' ἐνίοις εἰσὶ βασιλεῖαι τῶν βαρβάρων. ἔχουσι δ' αὗται τὴν δύναμιν πᾶσαι παραπλησίαν τυραννικῇ· εἰσὶ δὲ κατὰ νόμον καὶ πάτριαι. διὰ γὰρ τὸ δουλικώτεροι εἶναι τὰ ἤθη φύσει, οἱ μὲν βάρβαροι τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν, τῶν

A seu iurium & diuitiarum, & amicitiarum, sed si quis excellat virtute, quid de eo sit faciendum? Non enim dicendum est, vt talis vir sit de ciuitate pellendus. atqui neque gubernationi aliorum talis vir erit subiiciendus: perinde enim est, ac si qui Iouem gubernare velint, potestatem diuidentes. Restat ergo, vt videtur, naturam huius tale esse, vt omnes sponte sua illi
B parere debeant, itaque huiusmodi quidem homines reges esse perpetuos in ciuitatibus.

CAPVT XIIII.

Forsan vero post hæc congruum fuerit considerare de regia gubernatione. Diximus enim hanc esse vnam ex rectis speciebus rerumpublicarum. Considerandū est autem, verū conducat ciuitati & regioni, quam rectè gubernari oporteat, regem habere, an non, sed aliqua alia quædam species
C gubernandi magis conducat: an quibusdam conducat, quibusdam non. Ante omnia verò distinguendum est, an sit vnum genus eorum, vel differentias habeat plures. Et facile est intueri quòd plura genera sunt, nec est omnium regum modus vnus potestatis. In Lacedæmoniorum enim republica videtur rex esse maximè secundum leges, neque enim potestatem habet omnium: sed cùm egreditur extra
D regionem, imperium habet eorum quæ pertinent ad bellum, præterea sacrificia, Deorúmque ceremoniæ ei commissa sunt: hæc igitur regia potestas est, quasi autoritatem belli perpetuam habere. vitæ enim necísque alicuius non habet potestatem, nisi dum bellum gerit, vt etiam apud antiquos fuisse videtur, quod ostendit Homerus. nam Agamemnon in concionibus,
E maledictis & iurgiis vexabatur, sed cùm à concione digressus in prælio erat, occidendi habebat potestatem. Itaque, inquit, quem ego procul à pugna fugientem conspexero, non sibi sat erit fugere canes & aues: nam penes me occidendi potestas. Vna ergo species regni est autoritas belli perpetua, & quandoque per genus, quandoque per electionem huiusmodi
F regnum obtinetur. Est & alia insuper monarchiæ species, qualia sunt apud quosdam Barbaros regna, vim habentia proximam tyrannidi, licet sint legitima & secundum morem patria. Ob id enim, quia magis aptæ sunt natura ad seruiendum nationes Barbarorum quàm Græcorum, & eorum qui incolunt Asiam, quàm

eorum qui Europam, perferunt seruile iugum æquo animo. Et ob hoc tyrannica sunt huiusmodi regna: sed habent securitatem, quia more & legibus consistunt. Et ea de causa custodiam habent regiam, non tyrannicam: reges enim à ciuibus custodiuntur: tyranni verò ab externis mercede conductis, & reges secundum leges, & volentibus: tyranni verò inuitis dominantur. itaque alteri à ciuibus custodiuntur, alteri contra ciues custodiam parant. sunt igitur hæ, de quibus dictum est, duæ species monarchiæ. Tertia est species, vt antiquitus in Græcia fuére, quos vocabant Aesymnetas. Est autem hæc, vt simpliciter dicamus, electiua tyrannis, differens à Barbarica, non eo quòd non legitimè, sed eo quòd non consuetè: potestas autem huiusmodi, aut viuente eo durabat, aut tempore quodam præfinito, vel rebus gestis finiebatur, qualem elegerunt quandoque Mitylenæi Pittacum aduersus exules suos, quibus præerant Antimenides & Alcæus poëta, ostendit hoc Alcæus in quodam loco suorum carminum. increpat enim, quòd Pittacum hominem obscuri generis laboranti ciuitati præfecerint, tyrannum plausu frequentantes. Huiusmodi igitur species, quia tyrannicæ sunt, dominationem habent: quia verò electiuæ sunt, & volentium, regiæ. Quarta species regni est, quales erant heroicis temporibus spontaneæ secundum morem & legem. propter beneficia enim à patribus collata in populos, vel per artes, vel per bellum, vel per congregationem in vnum, vel propter acquisitionem regionis delatum fuit eis regnum de populorum voluntate & successoribus. Id erat secundum morem. Hi & imperium habebant belli, & rei diuinæ cultum exercebant: nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdotium requirerent, & præterea de controuersiis iudicabant, & hoc faciebant alij iureiurando præstito, alij sine iureiurando, erat autem illis iusiurandum, per sceptri eleuationem. Veteres igitur illi reges antiquis temporibus ciuitates, & gentes, & nationes externas continuo gubernabant, postea verò, partim ipsis regibus dimittentibus, partim multitudine detrectante, illud solum in quibusdam ciuitatibus relictum est regibus, vt ceremoniarum erga Deos haberent facultatem, ac belli duces in externis essent. Regiæ ergo

A περὶ τὴν Εὐρώπην, ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. τυραννικαὶ μὲν οὖν διὰ τὸ τοιοῦτόν εἰσιν, ἀσφαλεῖς δὲ, διὰ τὸ πάτριαι καὶ κατὰ νόμον εἶναι. καὶ ἡ φυλακὴ δὲ βασιλικὴ, καὶ οὐ τυραννικὴ, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. οἱ γὰρ πολῖται, φυλάττουσιν ὅπλοις τοὺς βασιλεῖς· τοῖς δὲ τυράννοις, ξενικόν. οἱ μὲν γὰρ, κατὰ νόμον, καὶ ἑκόντων· B οἱ δ', ἀκόντων ἄρχουσιν. ὥσθ' οἱ μὲν παρὰ τῶν πολιτῶν· οἱ δ' ἐπὶ τοὺς πολίτας ἔχουσι τὴν φυλακήν. δύο μὲν οὖν εἴδη ταῦτα μοναρχίας. ἕτερον δ', ὅπερ ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, οὓς καλοῦσιν αἰσυμνήτας. ἔστι δὲ τοῦθ', ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, αἱρετὴ τυραννίς· διαφέρουσα δὲ τῆς βαρβαρικῆς, οὐ τῷ μὴ κατὰ νόμον, ἀλλὰ τῷ μὴ πάτριος εἶναι μόνον. C ἦρχον δ' οἱ μὲν διὰ βίου τὴν ἀρχὴν ταύτην· οἱ δὲ, μέχρι τινῶν ὡρισμένων χρόνων ἢ πράξεων· οἷον εἵλοντό ποτε Μιτυληναῖοι Πιττακὸν πρὸς τοὺς φυγάδας, ὧν προειστήκεσαν Ἀντιμενίδης καὶ Ἀλκαῖος ὁ ποιητής. δηλοῖ δ' Ἀλκαῖος, ὅτι τύραννον εἵλοντο τὸν Πιττακὸν, ἔν τινι τῶν σκολιῶν μελῶν. ἐπιτιμᾷ γὰρ, ὅτι τὸν κακοπατρίδαν Πιττακὸν πόλιος τᾶς ἀχόλω καὶ βαρυδαίμονος ἐστάσαντο τύραννον, μέγ' ἐπαινέοντες ἀόλλεες. D αὗται μὲν οὖν εἰσί τε καὶ ἦσαν, διὰ μὲν τὸ τυραννικαὶ εἶναι, δεσποτικαί· διὰ δὲ τὸ αἱρεταὶ, καὶ ἑκόντων, βασιλικαί. τέταρτον δ' εἶδος μοναρχίας βασιλικῆς, αἱ κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους ἑκούσιαί τε καὶ πάτριαι γιγνόμεναι κατὰ νόμον. διὰ τὸ τοὺς πρώτους γενέσθαι τοῦ πλήθους εὐεργέτας κατὰ τέχνας ἢ E πόλεμον, ἢ διὰ τὸ συναγαγεῖν, ἢ πορίσαι χώραν, ἐγίγνοντο βασιλεῖς ἑκόντων, καὶ τοῖς παραλαμβάνουσι πάτριοι. κύριοι δ' ἦσαν τῆς τε κατὰ πόλεμον ἡγεμονίας, καὶ τῶν θυσιῶν, ὅσαι μὴ ἱερατικαί· καὶ πρὸς τούτοις, τὰς δίκας ἔκρινον. τοῦτο δ' ἐποίουν, οἱ μὲν, οὐκ ὀμνύντες· οἱ δ', ὀμνύντες. ὁ δ' ὅρκος ἦν τοῦ σκήπτρου ἐπανάτασις. οἱ μὲν οὖν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων, καὶ τὰ κατὰ πόλιν, καὶ τὰ F ἔνδημα, καὶ τὰ ὑπερόρια, συνεχῶς ἦρχον· ὕστερον δὲ, τὰ μὲν αὐτῶν παριέντων τῶν βασιλέων, τὰ δὲ τῶν ὄχλων παραιρουμένων, ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν αἱ θυσίαι κατελείφθησαν τοῖς βασιλεῦσι μόνον· ὅπου δ' ἄξιον εἰπεῖν εἶναι βασιλείαν, ἐν τοῖς ὑπερορίοις τῶν πολεμικῶν τὴν ἡγεμονίαν μόνον εἶχον. Βασιλείας

μὲν

βασιλείας μὲν οὖν εἴδη ταῦτα, τέτταρα τὸν ἀριθμόν· μία μὲν, ἡ περὶ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους· αὕτη δ' ἦν ἑκόντων μὲν, ἐπὶ τισὶ δ' ὡρισμένοις· στρατηγὸς γὰρ ἦν καὶ δικαστὴς ὁ βασιλεὺς, καὶ τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς κύριος· δευτέρα δ', ἡ βαρβαρική. αὕτη δ' ἐστὶν ἐκ γένους ἀρχὴ δεσποτικὴ κατὰ νόμον· τρίτη δὲ, ἣν αἰσυμνητείαν προσαγορεύουσιν· αὕτη δ' ἐστὶν αἱρετὴ τυραννίς· τετάρτη δὲ, ἡ Λακωνικὴ, τούτων· αὕτη δ' ἐστὶν, ὡς εἰπεῖν ἁπλῶς, στρατηγία κατὰ γένος ἀΐδιος. αὗται μὲν οὖν τοῦτον τὸν τρόπον διαφέρουσιν ἀλλήλων. πέμπτον δ' εἶδος βασιλείας, ὅταν ᾖ πάντων κύριος εἷς ὢν, ὥσπερ ἕκαστον ἔθνος, καὶ πόλις ἑκάστη, τῶν κοινῶν, τεταγμένη κατὰ τὴν οἰκονομικήν. ὥσπερ γὰρ ἡ οἰκονομικὴ βασιλεία τις οἰκίας ἐστὶν, οὕτως ἡ βασιλεία πόλεως, καὶ ἔθνους ἑνὸς, ἢ πλειόνων, οἰκονομία.

Κεφάλαιον ιε.

Σχεδὸν δὴ δύο ἐστὶν, ὡς εἰπεῖν, εἴδη βασιλείας περὶ ὧν σκεπτέον, αὕτη τε, καὶ ἡ Λακωνική. τῶν γὰρ ἄλλων αἱ πολλαὶ, μεταξὺ τούτων εἰσίν. ἐλαττόνων μὲν γὰρ κύριοι τῆς παμβασιλείας εἰσὶ, πλειόνων δ' εἰσὶ τῆς Λακωνικῆς, ὥστε τὸ σκέμμα σχεδὸν περὶ δυοῖν ἐστιν. ἓν μὲν, πότερον συμφέρει ταῖς πόλεσι στρατηγὸν ἀΐδιον εἶναι, καὶ τοῦτον ἢ κατὰ γένος ἢ κατὰ μέρος, ἢ οὐ συμφέρει. ἓν δὲ, πότερον ἕνα συμφέρει κύριον εἶναι πάντων, ἢ οὐ συμφέρει. τὸ μὲν οὖν περὶ τῆς τοιαύτης στρατηγίας ἐπισκοπεῖν, νόμων ἔχει μᾶλλον εἶδος, ἢ πολιτείας. ἐν ἁπάσαις γὰρ ἐνδέχεται γίγνεσθαι τοῦτο ταῖς πολιτείαις. ὥστ' ἀφείσθω τὴν πρώτην. ὁ δὲ λοιπὸς τρόπος τῆς βασιλείας, [πολιτείας] εἶδός ἐστιν. ὥστε περὶ τούτου δεῖ θεωρῆσαι, καὶ τὰς ἀπορίας ἐπιδραμεῖν τὰς ἐνούσας. ἀρχὴ δ' ἐστὶ τῆς ζητήσεως αὕτη, πότερον συμφέρει μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς ἄρχεσθαι, ἢ ὑπὸ τῶν ἀρίστων νόμων. δοκοῦσι δὴ τοῖς νομίζουσι συμφέρειν βασιλεύεσθαι, τὸ καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα ἐπιτάττειν. ὥστ' ἐν ὁποιαοῦν τέχνῃ τὸ κατὰ γράμματα ἄρχειν, ἠλίθιον. καὶ ἐν Αἰγύπτῳ μετὰ τὴν τετρήμερον κινεῖν ἔξεστι τοῖς ἰατροῖς. ἐὰν δὲ πρότερον, ἐπὶ τῷ αὐτοῦ κινδύνῳ. φανερὸν τοίνυν ὡς οὐκ ἔστιν ἡ κατὰ γράμματα καὶ νόμους, ἀρίστη πολιτεία, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. ἀλλὰ μὴν κἀκεῖνον δεῖ ὑπάρχειν τὸν λόγον

potestatis tot sunt species quatuor videlicet. Vna qualis erat temporibus heroum, volentium scilicet, & in quibusdam determinatis rebus. Dux enim belli, & iudex controuersiarum erat rex, & dominus ceremoniarum erga Deos. Altera erat Barbarica, ex progenie scilicet, dominatio secundum leges. Tertia, quam Aesymnetiam vocant, quam esse diximus electiuam tyrannidem. Quarta, Laconica, ea autem est, vt simpliciter dicam, imperium belli in quodam genere perpetuum. Istae quidem igitur per hunc modum inter se differunt. Quinta est species regni, quando vnus omnium habet potestatem, quemadmodum vnaquaeque gens & ciuitas vnaquaeque publicae moderata, ad exemplar gubernationis domesticae. quemadmodum enim patrisfamilias est regia quaedam potestas domi, ita regia potestas est ciuitatis & gentis vnius, aut plurium quasi domestica quaedam gubernatio.

CAPVT XV.

Ferè autem duae sunt regni species, de quibus considerationem facere expedit, vna haec, de qua diximus: altera Laconica. nam aliarum pleraeque inter has mediae sunt. pauciorum enim dominae, quàm omnimoda potestas regia: plurium verò quàm Laconica. Itaque consideratio ferè circa duo versatur. Vnum, conducátne ciuitatibus perpetuum belli ducem habere: & hunc vel per genus, vel per electionem. Alterum, conducátne, vnum habere potestatem omnium, an non conducat. De duce igitur belli considerare, ad leges potius pertinet, quàm ad aliquam speciem reipublicae. nam in omni republica id cadere potest, quare dimittamus hanc primam partem. De rege autem, quoniã haec est gubernandi legitima species, considerare oportet, & dubitationes quae in ea cadunt percurrere. Caput verò huius quaestionis est, vtrum expediat magis ab optimo homine regi, vel ab optimis legibus gubernari. Qui gubernationem hominis praeferunt, aiunt leges solum vniuersaliter prouidere, non autem de singulis quae accidunt iubere, itaque in quacunque arte literis praecipere fatuũ esse. Et in Aegypto post tertiũ diem mouere licet medicis, quod si prius, periculo id agũt suo. Patet ergo propter eandem causam non esse per literas & leges optimã gubernationẽ: atq; & illã adesse oportet gubernantibus

vniuersalem rationem. Et melius certè cui non adest turbatio aliqua omnino, quam cui naturaliter inest, hac autem turbatione lex caret, mens verò humana non caret. Sed forsan dicet aliquis, quòd per huiusmodi rationem probabilius deliberabit circa singula. Quòd igitur necesse sit ipsum legis conditorem esse, ac leges poni, manifestum est: sed non immutabiles, quatenus transgrediuntur. nam in cæteris quidem immutabiles esse oportet. At de quibuscumque lex aut prouidere non potest omnino, aut non bene prouidere, vtrum in his vni viro optimo danda sit potestas, an multis? Etenim nunc plures simul cognoscunt de causis, & deliberant, & iudicant, sunt autem huiusmodi iudicia omnia de singularibus. & cum vnusquisque per se fortasse deficiat, ciuitas autem ex multitudine constet: vt conuiuium, ad quod plures conferunt, melius est quàm vna atque simplex mensa: sic iudicia multorum sæpe meliora sunt, quàm vniuscuiusque. Præterea multitudo minus subiacet corruptioni, quemadmodum aquæ magna congeries: sic etiam plures quam pauci, incorruptibiliores sunt. at cum vnus iudicat, si ira vel alia huiusmodi perturbatio vincat, necessarium est iudicium corrumpi: sed in multitudine, difficile foret omnes irasci atque errare. Sit autem multitudo liberorum hominũ, qui nihil agant præter legem, nisi in quibus lex ipsa necessariò deficiat, quòd sic hoc non facile in pluribus. si plures sint boni viri & ciues, vtrũ incorruptior erit vnus in gubernando, an qui erunt plures & boni omnes? an patet quòd plures? enimuerò plures inter se factionib. contendũt, vnus autem non contendit. Sed aduersus hoc forsan ponendũ est, quòd studiosi viri sunt omnes, vt ille vnus. Si ergo plurimũ gubernatio, bonorũ autem virorũ omniũ, optimatũ dicitur, vnius autem regnũ, optabilius esset ciuitatib. ab optimatis gubernari quàm à rege. & si cũ potestate, & si sine potestate sit imperiũ. modo reperiri queant plures similiter. & ob hoc forsan rex ab initio repertus est, quod difficile erat viros plures excellentes virtute reperiri, præsertim cum tunc ciuitates paruæ forent. Præterea ob beneficia accepta regem creauere: quod opus est bonorũ virorũ. sed cùm postea contingeret, vt plures pari virtute reperirentur, non amplius tolerarunt regem, sed commune

A τὸν καθόλου τοῖς ἄρχουσιν. κρεῖττον δ' ᾧ μὴ πρόσεστι τὸ παθητικὸν ὅλως, ἢ ᾧ συμφυές. τῷ μὲν οὖν νόμῳ τοῦτο οὐχ ὑπάρχει, ψυχὴν δ' ἀνθρωπίνην ἀνάγκη τοῦτ' ἔχειν πᾶσαν. ἀλλ' ἴσως ἂν φαίη τις, ὡς ἀντὶ τούτου βουλεύσεται περὶ τῶν καθ' ἕκαστα κάλλιον. ὅτι μὲν τοίνυν ἀνάγκη νομοθέτην αὐτὸν εἶναι, δῆλον, καὶ κεῖσθαι νόμους, ἀλλὰ μὴ κυρίους, ᾗ παρεκβαίνουσιν· ἐπεὶ περὶ τῶν γ' B ἄλλων εἶναι δεῖ κυρίους, ὅσα δὲ μὴ δύναται ὁ νόμος κρίνειν, ἢ ὅλως, ἢ εὖ, πότερον ἕνα τὸν ἄριστον δεῖ ἄρχειν, ἢ πάντας; καὶ γὰρ νῦν συνιόντες δικάζουσι, καὶ βουλεύονται, καὶ κρίνουσιν· αὗται δ' αἱ κρίσεις εἰσὶ πᾶσαι περὶ τῶν καθ' ἕκαστον. καθ' ἕνα μὲν οὖν συμβαλλόμενος ὁστισοῦν, ἴσως χείρων· ἀλλ' ἐστὶν ἡ πόλις ἐκ πολλῶν, ὥσπερ ἑστίασις συμ- C φορητὸς καλλίων μιᾶς καὶ ἁπλῆς. διὰ τοῦτο καὶ κρίνει ἄμεινον ὄχλος πολλὰ ἢ εἷς ὁστισοῦν. ἔτι μᾶλλον ἀδιάφθορον τὸ πολύ· καθάπερ ὕδωρ τὸ πλεῖον, οὕτω καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὀλίγων ἀδιαφθορώτερον· τοῦ δ' ἑνὸς ὑπ' ὀργῆς κρατηθέντος, ἤ τινος ἑτέρου πάθους τοιούτου, ἀναγκαῖον διεφθάρθαι τὴν κρίσιν· ἐκεῖ δ' ἔργον ἅμα πάντας ὀργισθῆναι καὶ ἁμαρ- D τεῖν. ἔστω δὲ τὸ πλῆθος οἱ ἐλεύθεροι, μηδὲν παρὰ τὸν νόμον πράττοντες, ἀλλ' ἢ περὶ ὧν ἐκλείπειν ἀναγκαῖον αὐτόν. εἰ δὲ δὴ τοῦτο μὴ ῥᾴδιον ἐν πολλοῖς, ἀλλ' εἰ πλείους εἶεν ἀγαθοὶ καὶ ἄνδρες καὶ πολῖται, πότερον ὁ εἷς ἀδιαφθορώτερος ἄρχων, ἢ μᾶλλον οἱ πλείους μὲν τὸν ἀριθμόν, ἀγαθοὶ δὲ πάντες; ἢ δῆλον E ὡς οἱ πλείους; ἀλλ' οἱ μὲν στασιάσουσιν, ὁ δὲ εἷς ἀστασίαστος. ἀλλὰ πρὸς τοῦτ' ἀντιθετέον ἴσως, ὅτι σπουδαῖοι τὴν ψυχήν, ὥσπερ κἀκεῖνος ὁ εἷς. εἰ δὴ τὴν μὲν τῶν πλειόνων ἀρχὴν ἀγαθῶν δ' ἀνδρῶν πάντων ἀριστοκρατίαν θετέον, τὴν δὲ τοῦ ἑνὸς βασιλείαν, αἱρετώτερον ἂν εἴη ταῖς πόλεσιν ἀριστοκρατία βασιλείας, καὶ μετὰ δυνάμεως καὶ χωρὶς F δυνάμεως οὔσης τῆς ἀρχῆς, ἂν ᾖ λαβεῖν πλείους ὁμοίους. καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως ἐβασιλεύοντο πρότερον, ὅτι σπάνιον ἦν εὑρεῖν ἄνδρας πολὺ διαφέροντας κατ' ἀρετήν, ἄλλως τε καὶ τότε μικρὰς οἰκοῦντας πόλεις. ἔτι δ' ἀπ' εὐεργεσίας καθίστασαν τοὺς βασιλεῖς, ὅπερ ἐστὶν ἔργον τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν. ἐπεὶ δὲ συνέβαινε γίγνεσθαι πολλοὺς ὁμοίους πρὸς ἀρετήν, οὐκέτι ὑπέμενον, ἀλλ' ἐζήτουν κοινόν τι, καὶ πολι-

καὶ πολιτείας καθίστασαν. ἐπεὶ δὲ χείρους γιγνόμενοι ἐχρηματίζοντο ἀπὸ τῶν κοινῶν, ἐντεῦθέν ποθεν εὔλογον γενέσθαι τὰς ὀλιγαρχίας· ἔντιμον γὰρ ἐποίησαν τὸν πλοῦτον. ἐκ δὲ τούτων πρῶτον εἰς τυραννίδας μετέβαλλον, ἐκ δὲ τῶν τυραννίδων εἰς δημοκρατίαν. αἰεὶ γὰρ εἰς ἐλάττους ἄγοντες διὰ τὴν αἰσχροκέρδειαν, ἰσχυρότερον τὸ πλῆθος κατέστησαν, ὥστ' ἐπιθέσθαι, καὶ γενέσθαι δημοκρατίας. ἐπεὶ δὲ καὶ μείζους εἶναι συμβέβηκε τὰς πόλεις, ἴσως οὐδὲ ῥᾴδιον ἔτι γίγνεσθαι πολιτείαν ἑτέραν παρὰ δημοκρατίαν. εἰ δὲ δή τις ἄριστον θείη τὸ βασιλεύεσθαι ταῖς πόλεσι, πῶς ἕξει τὰ περὶ τῶν τέκνων; πότερον καὶ τὸ γένος δεῖ βασιλεύειν; ἀλλὰ γιγνομένων ὁποῖοί τινες ἔτυχον, βλαβερόν. ἀλλ' οὐ παραδώσει κύριος ὢν ὁ βασιλεὺς, τὸ ἐξεῖναι ἔχων τοῦτο ποιῆσαι; ἀλλ' οὐκ ἔτι τοῦτο ῥᾴδιον πιστεῦσαι· χαλεπὸν γὰρ, καὶ μείζονος ἀρετῆς ἢ κατ' ἀνθρωπίνην φύσιν. ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τῆς δυνάμεως, πότερον ἔχειν δεῖ τὸν μέλλοντα βασιλεύειν ἰσχύν τινα περὶ αὑτὸν, ᾗ δυνήσεται βιάζεσθαι τοὺς μὴ βουλομένους πειθαρχεῖν, ἢ πῶς ἐνδέχεται τὴν ἀρχὴν διοικεῖν. εἰ γὰρ καὶ κατὰ νόμον εἴη κύριος, μηδὲν πράττων κατὰ τὴν αὑτοῦ βούλησιν παρὰ τὸν νόμον, ὅμως ἀναγκαῖον ὑπάρχειν αὐτῷ δύναμιν, ᾗ φυλάξει τοὺς νόμους. τάχα μὲν οὖν τὰ περὶ τὸν βασιλέα τὸν τοιοῦτον οὐ χαλεπὸν διορίσαι· δεῖ γὰρ αὐτὸν μὲν ἔχειν ἰσχύν, εἶναι δὲ τοσαύτην τὴν ἰσχὺν, ὥστε ἑκάστου μὲν καὶ ἑνὸς καὶ συμπλειόνων κρείττω, τοῦ δὲ πλήθους ἥττω, καθάπερ οἵ τ' ἀρχαῖοι τὰς φυλακὰς ἐδίδοσαν, ὅτε καθισταῖέν τινα τῆς πόλεως ὃν ἐκάλουν αἰσυμνήτην, ἢ τύραννον, καὶ Διονυσίῳ τις, ὅτ' ᾔτει τοὺς φύλακας, συνεβούλευε τοῖς Συρακουσίοις διδόναι τοσούτους τοὺς φύλακας.

Κεφάλαιον ιϛ'.

Περὶ δὲ τοῦ βασιλέως, τοῦ κατὰ τὴν αὑτοῦ βούλησιν πάντα πράττοντος, ὅ τε λόγος ἐφέστηκε νῦν, καὶ ποιητέον τὴν σκέψιν. ὁ γὰρ κατὰ νόμον λεγόμενος βασιλεὺς οὐκ ἔστιν εἶδος, καθάπερ εἴπομεν, πολιτείας· ἐν πάσαις γὰρ ὑπάρχειν ἐνδέχεται στρατηγίαν ἀΐδιον, οἷον ἐν δημοκρατίᾳ καὶ ἀριστοκρατίᾳ, καὶ πολλοὶ ποιοῦσιν ἕνα κύριον τῆς διοικήσεως. τοιαύτη γὰρ ἀρχή τις ἔστι περὶ Ἐπίδαμνον, καὶ περὶ Ὀποῦντα δὲ κατά τι μέρος ἔλαττον.

A quiddam quærentes respublicas constituere. Cùm verò deteriores facti, lucrum sibi quærerent ex gubernatione reipublicæ, paucorum hinc potentium exortam fuisse credendum est. Honorabant enim diuitias: ex his verò in tyrannides transire: ex tyrannidibus rursus ad plebem, semper enim ad pauciores redigentes, propter quæstus cupiditatem, multitudinem corroborauerunt, vt tandem insurgens multitudo ad popularem statum ciuitates redegerit, factis insuper maioribus B ciuitatibus, non facile est aliam quàm popularem gubernandi speciem remanere. Si autem quis ponat optimum esse ciuitatibus à rege gubernari, quomodo fiet in filiis? vtrum per genus erit successio? At si natorum qualiscunque, perniciosium est. Sed dices, non relinquet regnum huiusmodi natis rex, cùm id in sua sit potestate. At non facile iam est in hoc fidem habere: C arduum enim ac maioris virtutis, quàm secundum humanam naturam. Quæstio est etiam vtrum habere debeat qui regnaturus est, circa se potentiam quandam, qua possit compellere non parentes, vel quomodo gubernationem exerceb[it]? Si enim habeat potestatem à legibus concessam, & nihil ex voluntate sua faciat præter leges, tamen necessaria erit sibi po- D tentia, per quam leges tueri queat. Forsan quidem de huiusmodi rege non difficile est determinare. nam oportet ipsum vires habere, sed tales vt vnoquoque separatim & simul pluribus potentior sit, populo tamen sit impotentior: vt antiqui solebant custodias ciuitati dare, cùm aliquem ciuitati præficerent; quem Æsymnetam vocitabant, vel tyrannum. Et Dionysio postulanti circa se habere aliquos E custodiæ causa, consuluit quidam, Syracusanis tot esse dandos.

CAPVT XVI.

VErùm de eo rege, qui cuncta ex voluntate sua gerit, consideratio nunc est facienda. nam ille qui secundum leges dicitur rex, non facit (vt diximus) regiæ gubernationis speciem, quia in cunctis rebuspublicis cadere potest vt sit quidam F ducendo exercitui, cùm ciuitas bellum gerit, perpetuò præfectus puta in populari statu, & optimatum gubernatione, pluresque autoritatem vni committunt belli gerendi. Est autem talis quædam deputatio apud Doracium, & apud Syponiatos:

licet apud Sypontinos paulo constrictior. Sed regia illa potestas plenissima, per quam rex omnia ex voluntate sua gubernat, videtur quibusdam non esse secundum naturam vt vnus omnium dominus sit ciuium, cùm ex similibus ciuitas constet. nā similib. natura idē ius esse necessarium est, & eandem dignitatem secundum naturam, quare vt parem habere impares alimoniam, aut vestem, nocuum est corporibus: ita & in honoribus res se habet: similiter ergo & inæqualem inæqualibus, ex quo non magis præesse quàm subesse iustum est, & per vicissitudinem eodem modo, & hæc iam lex. nam institutio lex est. Melius est igitur vt lex dominetur, quàm aliquis ciuium, eadémque ista ratione si quos præesse oportet, ita sunt præficiendi, vt custodes legum atque ministri. necesse est enim esse aliquos magistratus cum potestate, sed non vnum hunc esse debere aiunt in ciuium paritate. Quæcunq. tamen videntur per legem quidem terminari non posse, per hominem verò cognosci posse, prudēter cauens lex adiungit, cætera iustissima intentione iudicari debere per eos qui iudiciis præsunt, ac insuper emēdare permittit, quid videatur conantibus vt melius disponatur quàm sicut iacet. Qui igitur legem præesse iubent, videntur iubere Deum præesse & leges: qui autem hominem iubet præesse adiungit & bestiam, libido quippe talis est, atque obliquos agit etiam viros optimos, qui sunt in potestate, ex quo mēs absque appetitu lex est. Videtur autem de artibus falsum esse exemplum, quòd secundum literas medicari vanū esset, melius quoque fore si consulentibus artem vtamur. nam illi quidem nihil contra rationem per amicitiam agunt: sed recusant mercedem accipere, cùm sanos fecerint. At in ciuilibus magistratibus multa per affectionem & gratiam consueuerunt delinquere. cum si de fide medici timeretur, ac suspicio foret, ne suscepto ab inimicis pretio necare velit, tunc ex literis curam magis optaremus. Atqui ægrotantes medici alios ad se medicos vocant, & magistri palæstræ alios magistros: quasi nequeant verum discernere qui de propriis iudicant, & in affectu constituti sunt. quare manifestum est, quòd iustum quærentes, medium quærunt. Lex enim medium est.

A περὶ δὲ τῆς παμβασιλείας καλουμένης, αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἄρχει πάντων κατὰ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν ὁ βασιλεύς, [λεκτέον]. δοκεῖ δέ τισιν οὐ κατὰ φύσιν εἶναι τὸ κύριον ἕνα πάντων εἶναι τῶν πολιτῶν, ὅπου συνέστηκεν ἐξ ὁμοίων ἡ πόλις. τοῖς γὰρ ὁμοίοις φύσει τὸ αὐτὸ δίκαιον ἀναγκαῖον καὶ τὴν αὐτὴν ἀξίαν κατὰ φύσιν εἶναι. ὥστ' εἴπερ καὶ τὸ ἴσην ἔχειν τοὺς B ἀνίσους τροφὴν ἢ ἐσθῆτα, βλαβερὸν τοῖς σώμασιν· οὕτως ἔχει καὶ τὸ περὶ τὰς τιμάς· ὁμοίως τοίνυν καὶ τὸ ἄνισον τοὺς ἴσους. διόπερ οὐδὲν μᾶλλον ἄρχειν ἢ ἄρχεσθαι δίκαιον· καὶ τὸ ἀνὰ μέρος τοίνυν ὡσαύτως. τοῦτο δ' ἤδη νόμος. ἡ γὰρ τάξις, νόμος. τὸν ἄρα νόμον ἄρχειν αἱρετώτερον μᾶλλον ἢ τῶν πολιτῶν ἕνα τινά. κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον τοῦτον, κἂν εἴ C τινας ἄρχειν βέλτιον, τούτους καταστατέον νομοφύλακας καὶ ὑπηρέτας τοῖς νόμοις. ἀναγκαῖον γὰρ εἶναί τινας ἀρχάς· ἀλλ' οὐχ ἕνα τοῦτον εἶναί φασι δίκαιον, ὁμοίων γε ὄντων πάντων. ἀλλὰ μὴν ὅσα γε μὴ δοκεῖ δύνασθαι διορίζειν ὁ νόμος, οὐδ' ἄνθρωπος ἂν δύναιτο γνωρίζειν. ἀλλ' ἐπίτηδες παιδεύσας ὁ νόμος, ἐφίστησι τὰ λοιπὰ τῇ δικαιοτάτῃ γνώμῃ κρίνειν καὶ διοικεῖν τοὺς ἄρχοντας. D ἔτι δ' ἐπανορθοῦσθαι δίδωσιν, ὅ τι ἂν δόξῃ, πειρωμένοις ἄμεινον εἶναι τῶν κειμένων. ὁ μὲν οὖν τὸν νόμον κελεύων ἄρχειν, δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους· ὁ δ' ἄνθρωπον κελεύων, προστίθησι καὶ θηρίον. ἥ τε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει, καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. διόπερ ἄνευ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος ἐστί. τὸ δὲ τῶν τεχνῶν εἶναι E δοκεῖ παράδειγμα ψεῦδος, ὅτι τὸ κατὰ γράμματα ἰατρεύεσθαι φαῦλον, ἀλλὰ καὶ αἱρετώτερον χρῆσθαι τοῖς ἔχουσι τὰς τέχνας· οἱ μὲν γὰρ οὐδὲν διὰ φιλίαν παρὰ τὸν λόγον ποιοῦσιν, ἀλλ' ἄρνυνται τὸν μισθὸν τοὺς κάμνοντας ὑγιάσαντες· οἱ δ' ἐν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς πολλὰ πρὸς ἐπήρειαν καὶ χάριν εἰώθασι πράττειν, ἐπεὶ καὶ τοὺς ἰατρούς, ὅταν ὑποπτεύωσι πεισθέντας τοῖς ἐχθροῖς διαφθείρειν F διὰ κέρδος, τότε τὴν ἐκ τῶν γραμμάτων θεραπείαν ζητήσειαν ἂν μᾶλλον. ἀλλὰ μὴν εἰσάγονταί γ' ἐφ' ἑαυτοὺς οἱ ἰατροὶ κάμνοντες ἄλλους ἰατρούς, καὶ οἱ παιδοτρίβαι γυμναζόμενοι παιδοτρίβας, ὡς οὐ δυνάμενοι κρίνειν τὸ ἀληθές, διὰ τὸ κρίνειν περί τε οἰκείων, καὶ ἐν πάθει ὄντες. ὥστε δῆλον ὅτι τὸ δίκαιον ζητοῦντες, τὸ μέσον ζητοῦσιν· ὁ γὰρ νόμος τὸ μέσον.

ἔτι κυ-

ἔτι κυριώτεροι καὶ περὶ κυριωτέρων τῶν κατὰ γράμματα νόμων, οἱ κατὰ τὰ ἔθη εἰσίν. ὥστ' εἰ τῶν κατὰ γράμματα ἄνθρωπος ἄρχων ἀσφαλέστερος, ἀλλ' οὐ τῶν κατὰ τὸ ἔθος. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ῥᾴδιον ἐφορᾶν πολλὰ τὸν ἕνα. δεήσει ἄρα πλείονας εἶναι τοὺς ὑπ' αὐτοῦ καθισταμένους ἄρχοντας. ὥστε τί διαφέρει τοῦτο ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς ὑπάρχειν, ἢ τὸν ἕνα καταστῆσαι τοῦτον τὸν τρόπον; ἔτι ὃ καὶ πρότερον εἰρημένον ἐστίν, εἴπερ ὁ ἀνὴρ ὁ σπουδαῖος, διότι βελτίων, ἄρχειν δίκαιος, τοῦ δὲ ἑνὸς οἱ δύο ἀγαθοὶ βελτίους. τοῦτο γάρ ἐστι τό,

Σύν τε δύ' ἐρχομένω, καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ Ἀγαμέμνονος,

Τοιοῦτοι δέκα μοι συμφράδμονες.

εἰσὶ δὲ καὶ νῦν περὶ ἐνίων αἱ ἀρχαὶ κύριαι κρίνειν, ὥσπερ ὁ δικαστής, περὶ ὧν ὁ νόμος ἀδυνατεῖ διορίζειν. ἐπεὶ περὶ ὧν γε δυνατός, οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ περὶ τούτων ὡς οὐκ ἂν ἄριστα ὁ νόμος ἄρξειε καὶ κρίνειεν. ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ μὲν ἐνδέχεται περιληφθῆναι τοῖς νόμοις, τὰ δ' ἀδύνατα, ταῦτ' ἐστὶν ἃ ποιεῖ διαπορεῖν, καὶ ζητεῖν, πότερον τὸν ἄριστον νόμον ἄρχειν αἱρετώτερον, ἢ τὸν ἄνδρα τὸν ἄριστον. περὶ ὧν γὰρ βουλεύονται νομοθετῆσαι, τῶν ἀδυνάτων ἐστίν. οὐ τοίνυν τοῦτό γ' ἀντιλέγουσιν, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἄνθρωπον εἶναι τὸν κρινοῦντα περὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ' ὅτι οὐχ ἕνα μόνον, ἀλλὰ πολλούς. κρίνει γὰρ ἕκαστος ἄρχων πεπαιδευμένος ὑπὸ τοῦ νόμου καλῶς. ἄτοπον δ' ἴσως ἂν εἶναι δόξειεν, εἰ βέλτιον ἴδοι τις δυοῖν ὄμμασι καὶ δυσὶν ἀκοαῖς κρίνων, καὶ πράττων δυσὶ ποσὶ καὶ χερσίν, ἢ πολλοὶ πολλοῖς, ἐπεὶ καὶ νῦν ὀφθαλμοὺς πολλοὺς οἱ μόναρχοι ποιοῦσιν αὑτῶν, καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας, καὶ πόδας. τοὺς γὰρ τῇ ἀρχῇ καὶ αὐτῷ φίλους ποιοῦνται συνάρχους. μὴ φίλοι μὲν οὖν ὄντες, οὐ ποιήσουσι κατὰ τὴν τοῦ μονάρχου προαίρεσιν· εἰ δὲ φίλοι κἀκείνου, καὶ τῆς ἀρχῆς. ὅ γε φίλος ἴσος καὶ ὅμοιος. ὥστ' εἰ τούτους οἴεται δεῖν ἄρχειν, τοὺς ἴσους καὶ ὁμοίους ἄρχειν οἴεται δεῖν ὁμοίως. ἃ μὲν οὖν οἱ διαμφισβητοῦντες πρὸς τὴν βασιλείαν λέγουσι, σχεδὸν ταῦτ' ἐστίν.

Κεφάλαιον ιζ.

Ἀλλ' ἴσως ταῦτ' ἐπὶ μέν τινων ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον, ἐπὶ δέ τινων οὐχ οὕτως. ἔστι γάρ τι φύσει δεσποτικόν, καὶ ἄλλο βασιλικόν, καὶ ἄλλο πολιτικόν, καὶ δίκαιον, καὶ συμφέρον.

A Præterea validiores, & de validioribus rebus leges sunt illæ, quæ ex moribus proueniunt, quàm quæ ex literis: quare si minus fallitur homo magistratum gerens, quàm hæ quæ secúdum literas, non tamen quàm hæ quæ secundum consuetudinem. Atqui nec facile est vnum multa cernere: opus erit ergo, vt plures sint ab eo magistratum gerentes. itaque quid refert hoc statim ab initio prouidere, vel expectare vt ipse vnus aliis ista committat? Insuper quod prius dicebatur, B si quidem vir studiosus, quoniam melior sit præesse debet, vno autem duo boni meliores sunt. Hoc enim est quod Homerus ait:

- Duo simul euntes.

Et optatio Agamemnonis:

Vtinam tales mihi decē cōsulti res adessent.

Sunt autem etiam nunc magistratus cum potestate iudicandi de quibusdam, ceu iu-C dex de quibus lex prouidere non potest. nam de quibus lex determinare potest, nemo dubitaret. Sed cùm quædam comprehendi legibus possint, quædam non possint: & hæc sint illa quæ dubitationem & quæstionem faciunt vtrùm melius sit ab optima lege, an ab optimo viro gubernari: nam quæ in consultationem veniunt, de eisdem ferri legem impossibile est: non igitur hoc aiút, quòd necessarium sit hominem de huiusmodi rebus iudicare, sed D quòd non vnum solum, sed plures. iudicat enim vnusquisque in magistratu bene, si sit eruditus primo à lege. Forsan verò absurdum videri posset, si melius cernat duobus oculis, & duabus auribus audiat, & duobus pedibus, duabúsque manibus agat, quàm plures pluribus: cùm & nunc quidem reges & tyranni oculos plures sibi comparent, & aures, & manus, & pedes præficiendo amicos, & curationem rerum eis committendo, qui nisi fiant ami-E ci, non facient secundum illorum intentionem: si verò sint amici, & status illorũ & personarum: amicus autem par & similis: quare si eos censet præficiendos, certè pares ac similes gubernationi præesse censet oportere. Quæ igitur contendentes contra regiam gubernationem aiunt, ferè ista sunt.

CAPVT XVII.

F Sed hæc forsan in quibusdam ita se habet, in quibusdã autẽ non ita. Est enim quiddam natura dominabile, aliud regibile, aliud populare, & iustum, & vtile.

tyrannicum verò non est secundum naturam, nec vlla aliarum gubernationum, quæ rectam transgrediuntur formam: hæc enim fiunt præter naturam. Sed ex his quę dicta sunt, patet, quòd in similibus & paribus nec vtile est neque iustum, vt vnus sit dominus omnium: neque si non sint leges, sed tanquam ipse sit lex: neque si sint leges, neque bonus bonorum, neque non bonorum non bonus: neque si secundum virtutem sit melior, nisi per quendam modum. Quis autem iste sit modus, dicendũ est. diximus verò aliqualiter & antè. Et primò determinandum est, quid cõgruat regi, quid optimatibus, quid reipublicæ. Regibus congruit huiusmodi multitudo, quæ natura apta sit ferre genus præstans virtuté ad principatum ciuilem. Optimatibus verò congruens est multitudo liberorum, quæ nata sit ad ferendam gubernationem eorum, qui sunt secundum virtutem primates. Ad ciuilem gubernationem autem reipublicæ congruit ea multitudo, in qua populus innascitur bellicus qui gubernari possit, & gubernare secundum leges & æquitatem, impartiens locupletioribus honores & magistratus. Quando igitur aut totum genus, aut inter alios vnum aliquem ita virtute præcellere contingat, vt vnius ipsius virtus maior sit aliorum omnium virtute, tunc iustum est hoc esse regium genus, & omnium dominari, & hunc vnum esse regem. Vt enim dictum est prius, non solùm id habet iustitiam, quam præferre solent rerumpublicarum institutores, & qui optimatum, & qui paucorum potentiæ, & qui popularis. omnes enim secundum excellentiam tribuunt, sed excellentiam non eandem, sed secundum prius dicta. neque interficere, neque in exilium agere, neque relegare hunc posse decet, neque dignari vt per vices gubernet. non enim natura fit, vt pars superet totum. habenti verò tantam excellentiam hoc accidit. restat ergo vt huic suadenti pareatur, & potestatem eum habere, non per vices, sed simpliciter. De regia igitur gubernatione, & quas differentias habeat, & vtrum vtile sit ciuitatibus vel nõ, & de quibus & quomodo in hunc modum determinatum sit.

CAPVT XVIII.

CVm verò tres diximus esse rectas gubernãdi species: harũ verò necesse est ut sit eã esse optimã quæ ab optimis guber-

A τυραννικὸν δ' οὐκ ἔστι κατὰ φύσιν, οὐδὲ τῶν ἄλλων πολιτειῶν ὅσαι παρεκβάσεις εἰσί. ταῦτα γὰρ γίγνεται παρὰ φύσιν. ἀλλ' ἐκ τῶν εἰρημένων γε φανερὸν, ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμοίοις καὶ ἴσοις, οὔτε συμφέρον ἐστὶν, οὔτε δίκαιον, ἕνα κύριον εἶναι πάντων, οὔτε μὴ νόμων ὄντων, ἀλλ' αὐτὸν ὡς νόμον ὄντα, οὔτε νόμων ὄντων· οὔτε ἀγαθὸν ἀγαθῶν, οὔτε μὴ ἀγαθῶν μὴ ἀγαθόν· οὐδ' ἂν κατ' ἀρετὴν ἀμείνων ᾖ, εἰ μὴ B τρόπον τινά. τίς δ' ὁ τρόπος, λεκτέον· εἴρηται δέ πως ἤδη καὶ πρότερον. πρῶτον δὲ διοριστέον τί τὸ βασιλευτὸν, καὶ τί τὸ ἀριστοκρατικὸν, καὶ τί τὸ πολιτικόν. βασιλευτὸν μὲν οὖν τὸ τοιοῦτόν ἐστι πλῆθος, ὃ πέφυκε φέρειν γένος ὑπερέχον κατ' ἀρετὴν πρὸς ἡγεμονίαν πολιτικήν· ἀριστοκρατικὸν δὲ πλῆθος, ὃ πέφυκε φέρειν πλῆθος ἄρχεσθαι δυνάμενον τὴν C τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴν ὑπὸ τῶν κατ' ἀρετὴν ἡγεμονικῶν πρὸς πολιτικὴν ἀρχήν· πολιτικὸν δὲ πλῆθος, ἐν ᾧ πέφυκε [καὶ ἐν] ἐγγίνεσθαι πλῆθος πολεμικὸν, δυνάμενον ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν κατὰ νόμον τὸν κατ' ἀξίαν διανέμοντα τοῖς εὐπόροις τὰς ἀρχάς. ὅταν οὖν ἢ γένος ὅλον, ἢ καὶ τῶν ἄλλων ἕνα τινὰ συμβῇ διαφέροντα γενέσθαι κατ' ἀρετὴν τοσοῦτον, ὥσθ' D ὑπερέχειν τὴν ἐκείνου τῆς τῶν ἄλλων πάντων, τότε δίκαιον τὸ γένος εἶναι τοῦτο βασιλικὸν, καὶ κύριον πάντων, καὶ βασιλέα τὸν ἕνα τοῦτον. καθάπερ γὰρ εἴρηται πρότερον, οὐ μόνον οὕτως ἔχει κατὰ τὸ δίκαιον, ὃ προφέρειν εἰώθασιν οἱ τὰς πολιτείας καθιστάντες, οἵ τε τὰς ἀριστοκρατικὰς, καὶ οἱ τὰς ὀλιγαρχικὰς, καὶ πάλιν οἱ τὰς δημοκρατικάς· πάντες γὰρ καθ' ὑπεροχὴν ἀξιοῦσιν· ἀλλ' ὑπεροχὴν οὐ τὴν αὐ- E τήν, ἀλλὰ κατὰ τὸ πρότερον λεχθέν. οὔτε γὰρ κτείνειν, ἢ φυγαδεύειν, οὐδ' ὀστρακίζειν δή που τὸν τοιοῦτον πρέπον ἐστὶν, οὔτ' ἀξιοῦν ἄρχεσθαι κατὰ μέρος. οὐ γὰρ πέφυκε τὸ μέρος ὑπερέχειν τοῦ παντός· τῷ δὲ τὴν τηλικαύτην ὑπερβολὴν ἔχοντι τοῦτο συμβέβηκεν. ὥστε λείπεται μόνον τὸ πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ, καὶ κύριον εἶναι μὴ κατὰ F μέρος τοῦτον, ἀλλ' ἁπλῶς. περὶ μὲν οὖν βασιλείας, τίνας ἔχει διαφορὰς, καὶ πότερον οὐ συμφέρει ταῖς πόλεσιν, ἢ συμφέρει, καὶ τίσι, καὶ πῶς διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον ιη.

ΕΠεὶ δὲ τρεῖς φαμὲν εἶναι τὰς ὀρθὰς πολιτείας, τούτων δ' ἀναγκαῖον ἀρίστην εἶναι τὴν ὑπὸ τῶν ἀρίστων οἰκονομουμένην. τοιαύτη δ' ἐστὶν ἐν ᾗ συμβέβηκεν, ἢ ἕνα τινὰ συμπάντων,

ἢ γένος

ἢ γένος ὅλον, ἢ πλῆθος ὑπερέχον κατ' ἀρετήν, τῶν μὲν ἄρχεσθαι δυναμένων, τῶν δ' ἄρχειν πρὸς τὴν αἱρετωτάτην ζωήν· ἐν δὲ τοῖς πρώτοις ἐδείχθη λόγοις, ὅτι τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον ἀνδρὸς ἀρετὴν εἶναι καὶ πολίτου τῆς πόλεως τῆς ἀρίστης· φανερὸν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἀνήρ τε γίνεται σπουδαῖος, καὶ πόλιν συστήσειεν ἄν τις ἀριστοκρατουμένην, ἢ βασιλευομένην. ὥστ' ἔσται καὶ παιδεία καὶ ἔθη ταὐτὰ σχεδὸν τὰ ποιοῦντα σπουδαῖον ἄνδρα, καὶ τὰ ποιοῦντα πολιτικὸν, καὶ βασιλικόν. διωρισμένων δὲ τούτων, περὶ τῆς πολιτείας ἤδη πειρατέον λέγειν τῆς ἀρίστης, τίνα πέφυκε γίνεσθαι τρόπον, καὶ καθίστασθαι πῶς. ἀνάγκη γὰρ δὴ τὸν μέλλοντα περὶ αὐτῆς ποιήσασθαι τὴν προσήκουσαν σκέψιν.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ C

ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Δ.

Κεφάλαιον α.

ΕΝ ἁπάσαις ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιστήμαις, ταῖς μὴ κατὰ μόριον γινομέναις, ἀλλὰ περὶ γένος ἕν τι τελείαις οὔσαις, μιᾶς ἐστι θεωρῆσαι τὸ περὶ ἕκαστον γένος ἁρμόττον, οἷον ἄσκησις σώματι ποία τε ποίῳ συμφέρει, καὶ τίς ἀρίστη· τῷ γὰρ κάλλιστα πεφυκότι, καὶ κεχορηγημένῳ, τὴν ἀρίστην ἀναγκαῖον ἁρμόττειν, καὶ τίς τοῖς πλείστοις μία πᾶσι· καὶ γὰρ τοῦτο τῆς γυμναστικῆς ἔργον ἐστίν. ἔτι δ', ἐάν τις μὴ τῆς ἱκνουμένης ἐπιθυμῇ μήθ' ἕξεως, μήτ' ἐπιστήμης τῆς περὶ τὴν ἀγωνίαν, μηδὲν ἧττον τοῦ παιδοτρίβου καὶ τοῦ γυμναστικοῦ παρασκευάσαι γε καὶ ταύτην ἐστὶ τὴν δύναμιν. ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ περὶ ἰατρικὴν, καὶ περὶ ναυπηγίαν, καὶ ἐσθῆτα, καὶ περὶ πᾶσαν ἄλλην τέχνην ὁρῶμεν συμβαῖνον. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ πολιτείαν, τῆς αὐτῆς ἐστιν ἐπιστήμης τὴν ἀρίστην θεωρῆσαι τίς ἐστι, καὶ ποία τις ἂν οὖσα μάλιστ' εἴη κατ' εὐχὴν, μηδενὸς ἐμποδίζοντος τῶν ἐκτός· καὶ τίς τίσιν ἁρμόττουσα· πολλοῖς γὰρ τῆς ἀρίστης τυχεῖν ἴσως ἀδύνατον. ὥστε τὴν κρατίστην τε ἁπλῶς, καὶ τὴν ἐκ τῶν ὑποκειμένων ἀρίστην, οὐ δεῖ λεληθέναι τὸν νομοθέτην, καὶ τὸν ὡς ἀληθῶς πολιτικόν. ἔτι δὲ τρίτην τὴν ἐξ ὑποθέσεως· δεῖ γὰρ καὶ τὴν δοθεῖσαν δύνασθαι θεωρεῖν, ἐξ ἀρχῆς τε πῶς ἂν γένοιτο, καὶ γενομένη τίνα τρόπον ἂν σῴζοιτο πλεῖστον χρόνον.

Anetur: talis autem est, in qua contingit aut vnum aliquem omnium, aut genus totum, aut multitudinem virtute præstantem gubernare eos, qui gubernari valeant, ad eam vitam quæ sit maximè expetenda: & in primis libris ostensum sit necessarium esse, vt sit eadem virtus boni viri & eius optimæ ciuitatis: patet quòd eodem modo & per eadem fit vir bonus, & ciuitatem si tueretur quis ab optimis guber-
B nari, vel à rege. itaque eadem ferè disciplina & iidem mores faciunt studiosum virum, qui faciunt ciuilem & regium. His determinatis, conandum iam erit de optima republica dicere, quemadmodum fiat, & quomodo constituatur. nam necesse est de illa conuenientem considerationem facere.

ARISTOTELIS

Politicorum

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

IN cunctis artibus & scientiis quæ non circa partem, sed circa genus aliquod perfectæ existunt, vnius est considerare, quid cuique
D que conueniat generi: ceu exercitatio corporis qualis quali conueniat, & quæ sit optima. optimè enim natura disposito & optimè distributo, optimam conuenire necessarium est. & quæ plurimis, vna omnibus: etenim hoc gymnasticæ est. Pręterea verò, si quis non exactum illum cupiat habitum & scientiam circa certamina, nihilominus magistri gymnasiorum est hanc potentiam præparare, eodémque
E modò in medicina, & in fabricatione nauium, & vestium & in omni alio artificio videmus contingere. Quare manifestum est, quòd eiusdem est scientiæ videre quæ sit optima respublica, & qualis maximè ad votum foret, nullo externorum eam impediente. & quæ quibus conueniat. nam plures optimam assequi, fortan impossibile est. Itaque & ea quæ sit simpliciter optima, & ea quæ quantum fieri potest o-
F ptima, latere non debet legis conditorem, ac vere ciuilem hominem. Ac præterea tertia quæ fit ex suppositione. nam oportet datam quoque considerare posse, quemadmodum ab initio constituatur, & constituta seruaretur quamplurimo tempore.

Dico autem, cum si cui ciuitati contigerit, neque optimam gubernationem habere, neque necessaria illi adesse, neque illis ipsis quæ adsint rectè vti, sed aliis deterioribus: præter hæc autem omnia, eam gubernationem, quæ omnibus maximè cõgruat ciuitatibus, nosse oportet: vt tradunt plurimi eorum qui de republica tractant. Et si de aliis rectè dicant, de vtilibus certè aberrant. non solùm enim optimam rempublicam considerare oportet, sed etiam illam quæ in vsum cadere possit, & quæ sit facilior & communior omnibus. Nunc autem alij supremam quærunt solum, multis adminiculis indigentem: alij magis communem aliquam tradentes, tollentésque eas quæ in vsu sunt, Laconicam, vel aliam quandam commendant. At enim oportet talem institutionem reipublicæ inducere, vt velint ac possint homines ex his quæ sibi adsunt, faciliter eam recipere. Nam est non minus difficilè corrigere rempublicam iam institutam, quàm ab initio instituere: quemadmodum & post discere, quàm ab initio didicisse. Quapropter non solùm his quæ libris scriptæ sunt rebuspublicis, verumetiam illis quæ re vera existunt auxiliari posse decet eundem hominem, vt diximus. Hoc autem facere non potest, si ignoret quot sint species earum. nam nunc quidam putant vnam esse popularem, & vnam paucorum potentum: quod non est verum. Itaque oportet non latere differentias omnium, & quot sint, & quotupliciter componantur. Leges etiam simul cum his considerandæ erunt, quæ sunt optimæ, & quæ conueniant vnicuique gubernationi. Sũt enim leges omnes ad rempublicam accommodandæ, nõ autem respublica ad legem. est nanque reipublicæ institutio consensus circa magistratus honorésque publicos, quemadmodum debeant impartiri, & in quo potestas autoritásque summa debeat consistere, & qui sit finis cuiusque societatis. Leges autem earũ variæ sunt, per quas modus reipublicæ gubernandæ significatur secundum quas debeant illi qui sunt in potestate imperare, & prohibere transgressores. Ex quo patet, quòd necessarium est differentias & numerum tenere singularum rerumpublicarum, etiam ad legum positiones. neque enim fieri potest, vt eædem leges vtiles sint paucorum potentiæ, ac popularibus omnibus, siquidem plures sunt, & non vna popularis potestas, neque vna tantum paucorum potentia.

A λέγω δὲ, οἷον εἴ τινι πόλει συμβέβηκε, μήτε τὴν ἀρίστην πολιτεύεσθαι πολιτείαν, ἀχορήγητόν τε ᾖ καὶ τῶν ἀναγκαίων, μήτε τὴν ἐνδεχομένην ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, ἀλλά τινα φαυλοτέραν. παρὰ πάντα δὲ ταῦτα, τὴν μάλιστα πάσαις ταῖς πόλεσιν ἁρμόττουσαν δεῖ γνωρίζειν. ὥσθ' οἱ πλεῖστοι τῶν ἀποφαινομένων περὶ πολιτείας, καὶ εἰ τἆλλα λέγουσι καλῶς, τῶν γε B χρησίμων διαμαρτάνουσιν. οὐ γὰρ μόνον τὴν ἀρίστην δεῖ θεωρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατήν. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ῥᾴω καὶ κοινοτέραν ἁπάσαις. νῦν δ' οἱ μὲν τὴν ἀκροτάτην, καὶ δεομένην πολλῆς χορηγίας, ζητοῦσι μόνον· οἱ δὲ μᾶλλον κοινήν τινα λέγοντες, τὰς ὑπαρχούσας ἀναιροῦντες πολιτείας, τὴν Λακωνικὴν, ἤ τινα ἄλλην ἐπαινοῦσι. χρὴ δὲ τοιαύτην εἰσηγεῖσθαι τάξιν, ἣν ῥᾳδίως ἐκ τῶν ὑπαρχόντων C καὶ πεισθήσονται, καὶ δυνήσονται κοινωνεῖν. ὡς ἔστιν οὐκ ἔλαττον ἔργον, τὸ ἐπανορθῶσαι πολιτείαν, ἢ κατασκευάζειν ἐξ ἀρχῆς· ὥσπερ καὶ τὸ μεταμανθάνειν, τὸ μανθάνειν ἐξ ἀρχῆς. διὸ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ταῖς ὑπαρχούσαις πολιτείαις δεῖ δύνασθαι βοηθεῖν τὸν πολιτικόν, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον. τοῦτο δὲ ἀδύνατον ἀγνοοῦντα πόσα πο- D λιτείας ἐστὶν εἴδη. νῦν δὲ μίαν δημοκρατίαν οἴονταί τινες εἶναι, καὶ μίαν ὀλιγαρχίαν· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτ' ἀληθές. ὥστε δεῖ τὰς διαφορὰς μὴ λανθάνειν τὰς τῶν πολιτειῶν, πόσαι, καὶ συντίθενται ποσαχῶς. μετὰ δὲ τῆς αὐτῆς φρονήσεως ταύτης, καὶ νόμους τοὺς ἀρίστους ἰδεῖν, καὶ τοὺς ἑκάστῃ τῶν πολιτειῶν ἁρμόττοντας. πρὸς γὰρ τὰς πολιτείας τοὺς νόμους δεῖ τίθεσθαι, καὶ E τίθενται πάντες· ἀλλ' οὐ τὰς πολιτείας πρὸς τοὺς νόμους. πολιτεία μὲν γάρ ἐστι τάξις ταῖς πόλεσιν ἡ περὶ τὰς ἀρχάς, τίνα τρόπον νενέμηνται, καὶ τί τὸ κύριον τῆς πολιτείας, καὶ τί τὸ τέλος ἑκάστης τῆς κοινωνίας ἐστί· νόμοι δὲ κεχωρισμένοι τῶν δηλούντων τὴν πολιτείαν, καθ' οὓς δεῖ τοὺς ἄρχοντας ἄρχειν, καὶ φυλάττειν τοὺς παραβαίνοντας αὐτούς. ὥστε δῆλον ὅτι τὰς διαφορὰς ἀναγκαῖον, καὶ τὸν ἀριθμὸν F ἔχειν τῆς πολιτείας ἑκάστης, καὶ πρὸς τὰς τῶν νόμων θέσεις. οὐ γὰρ οἷόν τε τοὺς αὐτοὺς νόμους συμφέρειν ταῖς ὀλιγαρχίαις, οὐδὲ ταῖς δημοκρατίαις πάσαις, εἴπερ δὴ πλείους, καὶ μὴ μία δημοκρατία, μηδὲ ὀλιγαρχία μόνον ἐστίν.

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ πρώτῃ μεθόδῳ [περὶ] τῶν πολιτειῶν διειλόμεθα, τρεῖς μὲν τὰς ὀρθὰς πολιτείας, βασιλείαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν· τρεῖς δὲ τὰς τούτων παρεκβάσεις, τυραννίδα μὲν βασιλείας· ὀλιγαρχίαν δὲ, ἀριστοκρατίας· δημοκρατίαν δὲ πολιτείας· καὶ περὶ μὲν ἀριστοκρατίας καὶ βασιλείας εἴρηται. τὸ γὰρ περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας θεωρῆσαι, ταὐτὸ καὶ περὶ τούτων ἐστὶν εἰπεῖν τῶν ὀνομάτων· βούλεται γὰρ ἑκατέρα κατ' ἀρετὴν συνεστάναι κεχορηγημένην. ἔτι δὲ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων ἀριστοκρατία, καὶ βασιλεία, καὶ πότε δεῖ βασιλείαν νομίζειν, διώρισται πρότερον. λοιπὸν περὶ πολιτείας διελθεῖν τῆς τῷ κοινῷ προσαγορευομένης ὀνόματι, καὶ περὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν, ὀλιγαρχίας τε καὶ δημοκρατίας, καὶ τυραννίδος. Φανερὸν μὲν οὖν καὶ τούτων τῶν παρεκβάσεων τίς χειρίστη καὶ δευτέρα τίς· ἀνάγκη γὰρ τὴν μὲν τῆς πρώτης καὶ θειοτάτης παρέκβασιν, εἶναι χειρίστην. τὴν δὲ βασιλείαν ἀναγκαῖον [ἢ] τοὔνομα μόνον ἔχειν, οὐκ οὖσαν· ἢ διὰ πολλὴν ὑπεροχὴν εἶναι τὴν τοῦ βασιλεύοντος. ὥστε [καὶ] τὴν τυραννίδα χειρίστην οὖσαν, πλεῖστον ἀπέχειν πολιτείας· δεύτερον δὲ, τὴν ὀλιγαρχίαν· ἡ γὰρ ἀριστοκρατία διέστηκεν ἀπὸ ταύτης πολὺ τῆς πολιτείας· μετριωτάτην δὲ, τὴν δημοκρατίαν. ἤδη μὲν οὖν τις ἀπεφήνατο καὶ τῶν πρότερον οὕτως· οὐ μὴν εἰς ταὐτὸ βλέψας ἡμῖν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔκρινε, πασῶν μὲν οὐσῶν ἐπιεικῶν [ἢ], ὀλιγαρχίας τε χρηστῆς, καὶ τῶν ἄλλων, χειρίστην δημοκρατίαν· φαύλων δὲ ἀρίστην. ἡμεῖς δὲ ὅλως ταύτας ἐξημαρτημένας εἶναί φαμεν· καὶ βελτίω μὲν ὀλιγαρχίαν ἄλλην ἄλλης, οὐ καλῶς ἔχει λέγειν· ἧττον δὲ φαύλην. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης κρίσεως ἀφείσθω τανῦν. ἡμῖν δὲ, πρῶτον μὲν διαιρετέον, πόσαι διαφοραὶ τῶν πολιτειῶν· εἴπερ ἔστιν εἴδη πλείονα τῆς τε δημοκρατίας, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας. ἔπειτα τίς κοινοτάτη, καὶ τίς αἱρετωτάτη μετὰ τὴν ἀρίστην πολιτείαν· κἂν εἴ τις ἄλλη τετύχηκεν ἀριστοκρατικὴ, καὶ συνεστῶσα καλῶς· ἀλλὰ ταῖς πλείσταις ἁρμόττουσα πόλεσι, τίς ἐστιν. ἔπειτα καὶ τῶν ἄλλων τίς τίσιν αἱρετή· τάχα γὰρ τοῖς μὲν ἀναγκαία δημοκρατία μᾶλλον ὀλιγαρχίας· τοῖς δ' αὕτη

CAPVT II.

Cum verò in præcedentibus dictum sit à nobis, tres esse rerum publicarum species rectas, Regnum, Optimatem, & eam quæ appellatur Respublica: ac tres earum transgressiones & labes, cùm regnum in tyrannidem, optimorum autem gubernatio in paucorum potentiam, respublica autem in popularem statum labatur: & de optimatum gubernatione & regia sit dictum: nam de optima republica considerare idem est, ac de illis dicere. vult enim vtraque illarum per virtutem, cæteris opportunitus concurrentibus consistere: & insuper quid inter se differat regia potestas, & optimorum gubernatio: & quando regia gubernatio putanda sit, determinauimus: restat nunc vt de illa quæ appellatur republica dicamus, & de cæteris gubernandi formis, vt de paucorum potentia, ac de populari statu, & de tyrannide. Patet igitur harum transgressionum quæ deterrima sit quæve secunda. necesse est enim primæ & diuinissimæ transgressionem, esse deterrimam: Regiam quippe gubernationem, necesse est aut nomen habere solum, cùm non sit: aut propter magnam illius, qui regit excellentiam, esse. Ex quo fit, tyrannidem deterrimam existere, ac plurimum à recta specie gubernandi abesse, secundo autem loco, paucorum potentiam: nam optimorum gubernatio multum ab hac specie distat. maximè verò mediocrem esse popularem statum. Fuit & prius quidam, qui isto modo tradidit, non tamen in idem aspiciens nobiscum. ille enim existimabat specierum omnium, quæ rectè bonè essent, velut paucorum potentiæ & aliarum deterrimam esse popularem: improbarum verò optimam. Nos autem eas quæ transgrediuntur, aberrare omnes dicimus. nec paucorum potentia, quòd melior sit altera quàm altera rectè dicitur, sed quòd minus improba. verùm de his nunc discutere omittamus. Est à nobis primò distinguendum, quot sint differentiæ rerúpublicarú. siquidē plures sūt species popularis gubernationis ac paucorum. Deide quę cōmunissima & optabilissima sit post optimā rēpublicā, & si qua cōtingit alia ad optimatū naturā declinās rectè cōstitute. & quę plurimis cōgruēs ciuitatibus, quęnā ista sit. deide aliarū, quę à quibus expetenda. Forsan enim quibusdam necessaria est popularis gubernatio magis quàm paucorum potentia: quibusdam

Dico autem, cum si cui ciuitati contigerit, neque optimam gubernationem habere, neque necessaria illi adesse, neque illis ipsis quæ adsint rectè vti, sed aliis deterioribus præter hæc autem omnia, eam gubernationem, quæ omnibus maxime cognata ciuitatibus, nosse oportet: vt tradunt plurimi eorum qui de republica tractant. Et si de aliis rectè dicant, de vtilibus certè aberrant. non solum enim optimam rempublicam considerare oportet, sed etiam illam quæ in vsum cadere possit, & quæ sit facilior & communior omnibus. Nunc autem alij supremam quærunt solum, multis adminiculis indigentem: alij magis communem aliquam tradentes, tollentésque eas quæ in vsu sunt, Laconicam, vel aliam quãdam commendant. At enim oportet talem institutionem reipublicæ inducere, vt velint ac possint homines ex his quæ sibi adsunt, facilitèr eam recipere. Nam est non min' difficilè corrigere rempublicam iam institutam, quam ab initio instituere. quẽadmodum & post discere, quàm ab initio didicisse. Quapropter non solùm his quæ libris scriptæ sunt rebuspublicis, verumetiam illis quæ re vera existunt auxiliari posse decet eundem hominem, vt diximus. Hoc autem facere non potest, si ignoret quot sint species earum. nam nunc quidam putant vnam esse popularem, & vnam paucorum potentum: quod non est verum. Itaque oportet non latere differentias omnium, & quot sint, & quotupliciter componantur. Leges etiam simul cum his considerandæ erunt, quæ sunt optimæ, & quæ conueniant vnicuique gubernationi. Sũt enim leges omnes ad rempublicam accommodandæ, nõ autem respublica ad legem. est namque respublica institutio ciuitatis circa magistrat' honorésque publicos, quemadmodum debeant impartiri, & in quo potestatis autoritatísque summa debeat consistere, & quis sit finis cuiusque societatis. Leges autem earũ variæ sunt, per quas modus reipublicæ gubernandæ significatur secundum quas, debeant illi qui sunt in potestate imperare, & prohibere transgressores. Ex quo patet, quòd necessarium est differentias & numerum tenere singularum rerumpublicarum, etiam ad legum positiones. neque enim fieri potest, vt eædem leges vtiles sint paucorum potentiæ, ac popularibus omnibus, siquidem plures sunt, & non vna popularis potestas, neque vnatantum paucorum potentia.

A λέγω δὲ, οἷον εἴ τινι πόλει συμβέβηκε, μήτε τὴν ἀρίστην πολιτεύεσθαι πολιτείαν, ἀχορήγητόν τε εἶναι καὶ τῶν ἀναγκαίων, μήτε τὴν ἐνδεχομένην ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, ἀλλά τινα φαυλοτέραν. παρὰ πάντα δὲ ταῦτα, τὴν μάλιστα πάσαις ταῖς πόλεσιν ἁρμόττουσαν δεῖ γνωρίζειν· ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν ἀποφαινομένων περὶ πολιτείας, καὶ εἰ τἆλλα λέγουσι καλῶς, τῶν γε χρησίμων διαμαρτάνουσιν. οὐ γὰρ μόνον τὴν
B ἀρίστην δεῖ θεωρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατήν. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ῥᾴω καὶ κοινοτέραν ἁπάσαις. νῦν δ' οἱ μὲν τὴν ἀκροτάτην, καὶ δεομένην πολλῆς χορηγίας, ζητοῦσι μόνον· οἱ δὲ μᾶλλον κοινήν τινα λέγοντες, τὰς ὑπαρχούσας ἀναιροῦντες πολιτείας, τὴν Λακωνικὴν, ἤ τινα ἄλλην ἐπαινοῦσι. χρὴ δὲ τοιαύτην εἰσηγεῖσθαι τάξιν, ἣν ῥᾳδίως ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν
C καὶ πεισθήσονται, καὶ δυνήσονται κοινωνεῖν. ὡς ἔστιν οὐκ ἔλαττον ἔργον, τὸ ἐπανορθῶσαι πολιτείαν, ἢ κατασκευάζειν ἐξ ἀρχῆς· ὥσπερ καὶ τὸ μεταμανθάνειν, τοῦ μανθάνειν ἐξ ἀρχῆς. διὸ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ταῖς ὑπαρχούσαις πολιτείαις δεῖ δύνασθαι βοηθεῖν τὸν πολιτικὸν, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον· τοῦτο δὲ ἀδύνατον ἀγνοοῦντα πόσα πο-
D λιτείας ἐστὶν εἴδη. νῦν δὲ μίαν δημοκρατίαν οἴονταί τινες εἶναι, καὶ μίαν ὀλιγαρχίαν· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτ' ἀληθές. ὥστε δεῖ τὰς διαφορὰς μὴ λανθάνειν τὰς τῶν πολιτειῶν, πόσαι, καὶ συντίθενται ποσαχῶς. μετὰ δὲ τῆς αὐτῆς φρονήσεως ταύτης, καὶ νόμους τοὺς ἀρίστους ἰδεῖν, καὶ τοὺς ἑκάστῃ τῶν πολιτειῶν ἁρμόττοντας· πρὸς γὰρ τὰς πολιτείας τοὺς νόμους δεῖ τίθεσθαι, καὶ
E τίθενται πάντες· ἀλλ' οὐ τὰς πολιτείας πρὸς τοὺς νόμους. πολιτεία μὲν γάρ ἐστι τάξις ταῖς πόλεσιν ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς, τίνα τρόπον νενέμηνται, καὶ τί τὸ κύριον τῆς πολιτείας, καὶ τί τὸ τέλος ἑκάστης τῆς κοινωνίας ἐστί. νόμοι δὲ κεχωρισμένοι τῶν δηλούντων τὴν πολιτείαν, καθ' οὓς δεῖ τοὺς ἄρχοντας ἄρχειν, καὶ φυλάττειν τοὺς παραβαίνοντας αὐτούς. ὥστε δῆλον ὅτι τὰς διαφορὰς ἀναγκαῖον, καὶ τὸν ἀριθμὸν
F ἔχειν τῆς πολιτείας ἑκάστης, καὶ πρὸς τὰς τῶν νόμων θέσεις. οὐ γὰρ οἷόν τε τοὺς αὐτοὺς νόμους συμφέρειν ταῖς ὀλιγαρχίαις, οὐδὲ ταῖς δημοκρατίαις πάσαις, εἴπερ δὴ πλείους, καὶ μὴ μία δημοκρατία, μηδὲ ὀλιγαρχία μόνον ἐστίν.

Κεφάλ.

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ πρώτῃ μεθόδῳ [περὶ] τῶν πολιτειῶν διειλόμεθα, τρεῖς μὲν τὰς ὀρθὰς πολιτείας, βασιλείαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν, τρεῖς δὲ τὰς τούτων παρεκβάσεις, τυραννίδα μὲν βασιλείας, ὀλιγαρχίαν δὲ ἀριστοκρατίας, δημοκρατίαν δὲ πολιτείας, καὶ περὶ μὲν ἀριστοκρατίας καὶ βασιλείας εἴρηται. τὸ γὰρ περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας θεωρῆσαι, ταὐτὸ καὶ περὶ τούτων ἐστὶν εἰπεῖν τῶν ὀνομάτων· βούλεται γὰρ ἑκατέρα κατ' ἀρετὴν συνεστάναι κεχορηγημένην. ἔτι δὲ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων ἀριστοκρατία καὶ βασιλεία, καὶ πότε δεῖ βασιλείαν νομίζειν, διώρισται πρότερον. λοιπὸν περὶ πολιτείας διελθεῖν τῆς τῷ κοινῷ προσαγορευομένης ὀνόματι, καὶ περὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν, ὀλιγαρχίας τε καὶ δημοκρατίας, καὶ τυραννίδος. φανερὸν μὲν οὖν καὶ τούτων τῶν παρεκβάσεων τίς χειρίστη καὶ δευτέρα τίς. ἀνάγκη γὰρ τὴν μὲν τῆς πρώτης καὶ θειοτάτης παρέκβασιν, εἶναι χειρίστην. τὴν δὲ βασιλείαν ἀναγκαῖον [ἢ] τοὔνομα μόνον ἔχειν οὐκ οὖσαν, ἢ διὰ πολλὴν ὑπεροχὴν εἶναι τὴν τοῦ βασιλεύοντος. ὥστε [καὶ] τὴν τυραννίδα χειρίστην οὖσαν, πλεῖστον ἀπέχειν πολιτείας· δεύτερον δὲ, τὴν ὀλιγαρχίαν· ἡ γὰρ ἀριστοκρατία διέστηκεν ἀπὸ ταύτης πολὺ τῆς πολιτείας· μετριωτάτην δὲ, τὴν δημοκρατίαν. ἤδη μὲν οὖν τις ἀπεφήνατο καὶ τῶν πρότερον οὕτως· οὐ μὴν εἰς ταὐτὸ βλέψας ἡμῖν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔκρινε, πασῶν μὲν οὐσῶν ἐπιεικῶν, ὀλιγαρχίας τε χρηστῆς, καὶ τῶν ἄλλων, χειρίστην δημοκρατίαν· φαύλων δὲ, ἀρίστην. ἡμεῖς δὲ ὅλως ταύτας ἐξημαρτημένας εἶναί φαμεν· καὶ βελτίω μὲν ὀλιγαρχίαν ἄλλην ἄλλης, οὐ καλῶς ἔχει λέγειν, ἧττον δὲ φαύλην. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης κρίσεως ἀφείσθω τανῦν. ἡμῖν δὲ, πρῶτον μὲν διαιρετέον, πόσαι διαφοραὶ τῶν πολιτειῶν· εἴπερ ἔστιν εἴδη πλείονα τῆς τε δημοκρατίας, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας. ἔπειτα τίς κοινοτάτη, καὶ τίς αἱρετωτάτη μετὰ τὴν ἀρίστην πολιτείαν· κἂν εἴ τις ἄλλη τετύχηκεν ἀριστοκρατικὴ, καὶ συνεστῶσα καλῶς, ἀλλὰ ταῖς πλείσταις ἁρμόττουσα πόλεσι, τίς ἐστιν. ἔπειτα καὶ τῶν ἄλλων τίς τίσιν αἱρετή· τάχα γὰρ, τοῖς μὲν ἀναγκαία δημοκρατία μᾶλλον ὀλιγαρχίας· τοῖς δ' αὕτη

CAPVT II.

A Cvm verò in præcedentibus dictum sit à nobis, tres esse rerum publicarum species rectas, Regnum, Optimatem, & eam quæ appellatur Respublica: ac tres earum transgressiones & labes, cùm regnum in tyrannidem, optimorum autem gubernatio in paucorum potentiam, respublica autem in popularem statum labatur: & de optimatum gubernatione & re- B gia sit dictum: nam de optima republica considerare idem est, ac de illis dicere. vult enim vtraque illarum per virtutem, cæteris opportunius concurrentibus consistere: & insuper quid inter se differat regia potestas, & optimorum gubernatio: & quando regia gubernatio putanda sit, determinauimus: restat nunc vt de illa quæ appellatur respublica, dicamus, & de cæ- C teris gubernandi formis, vt de paucorum potentia, ac de populari statu, & de tyrannide. Patet igitur harum transgressionum quæ deterrima sit quæve secunda. necesse est enim primæ & diuinissimæ transgressionem, esse deterrimam: Regiam quippe gubernationem, necesse est aut nomen habere solum, cùm non sit: aut propter magnam illius, qui regit excellentiam, esse. Ex quo fit, tyrannidem D deterrimam existere, ac plurimum à recta specie gubernandi abesse, secundo autem loco, paucorum potentiam: nam optimorum gubernatio multùm ab hac specie distat. maximè verò mediocrem esse popularem statum. Fuit & prius quidam, qui isto modo tradidit, non tamen in idem aspiciens nobiscum. ille enim existimabat specierum omnium, quæ rectè se- E nè essent, velut paucorum potentiæ & aliarum deterrimum esse popularem: improbarum verò optimam. Nos autem eas quæ transgrediuntur, aberrare omnes dicimus. nec paucorum potentia, quòd melior sit altera quàm altera rectè dicitur, sed quòd minus improba. verùm de his nunc disceptare omittamus. Est à nobis primò distinguendum, quot sint differentiæ rerũpublicarũ, siquidẽ plures sint species popularis gubernationis ac paucorum. F Deĩde quę cõmunissima & optabilissima sit post optimã rẽpublicã, & si qua cõtingit alia ad optimatũ naturã declinãs rectè cõstitui, & quãpluribus cõgruẽs ciuitatibus, quęnã ista sit. deĩde aliarũ, quę à quibus expetenda. Forsan enim quibusdam necessaria est popularis gubernatio magis quàm paucorum potentia: quibusdam

verò hæc magis quàm illa. Deinde quemadmodum dispositum esse conueniat illum, qui velit has gubernationes recipere. dico autem popularem secundum singulas species ac rursus paucorũ potentiam. Tandem verò omnium istarum cum facta fuerit breuiter mentio, conandum erit referre quænam labes, & quæ conseruationes sint rerumpublicarum & communiter omnium, & particulariter vniuscuiusque, & per quas causas illas maximè euenire contingit.

CAPVT III.

VT igitur sint plures rerumpublicarum species, illa est causa, quòd cuiusque ciuitatis partes sunt plures. Videmus enim primò, ex domibus constare ciuitatem: deinde rursus ex hac multitudine alios esse diuites, alios pauperes, alios medios: diuitumque & pauperum partem esse bellicam, partem imbellem: & rursus ex plebe partem agrorum culturæ deditam videmus, partem mercaturæ, partem opificiis & sordidis ministeriis. Nobilitatis quoque differentiæ sunt secundum opulentiam, & magnitudinem censuum: sunt enim alij equites: quod munus nemo faciliter supportare potest, nisi sit diues. Itaque antiquis temporibus quæcunque ciuitates equestri potentia excellebant, in his paucorum potentia gubernabat: equitatu autem bella contra finitimos exercebant: ceu Eretrienses, & Chalcidenses, & Magnetij qui sunt super Mæandro, & alij plures Asiaticorum ciuitatum. Præterea sunt aliæ quàm iuxta diuitias nobilium differentiæ. quosdam enim genus, quosdam virtus extollit, & si quid aliud esse ciuitatis partem esse oporteat, dictum est, vbi de optimatibus tractauimus. ibi namq. distinximus, ex quot partibus necessariis omnis constat ciuitas. & hæ quidem partes, quandoq. concurrũt omnes ad rempublicam gubernãdam, quandoq. plures. liquet igitur, quòd necesse est plures respublicas esse inter se differentes specie. nam & hæ partes earum inter se specie differunt. Respublica enim est institutio gubernatorum. hanc verò distribuunt omnes, vel secundum potentiam eorum qui participes sunt, vel secundum aliquam æqualitatem communem. dico autem, veluti tenuiorum, & opulentiorum, vel communem aliquam amborum. Necessarium est ergo respublicas tot esse, quot sunt institutiones circa earum supereminentias, & secundum differentias partium. Maximè verò duæ videntur esse: quemadmodum de ventis

A μᾶλλον ἐκείνης. μετὰ δὲ ταῦτα, τίνα τρόπον δεῖ καθιστάναι τὸν βουλόμενον ταύτας τὰς πολιτείας· λέγω δὲ δημοκρατίας τε καθ' ἕκαστον εἶδος, καὶ πάλιν ὀλιγαρχίας. τέλος δὲ πάντων τούτων, ὅταν ποιησώμεθα συντόμως τὴν ἐνδεχομένην μνείαν, πειρατέον ἐπελθεῖν, τίνες φθοραί, καὶ [τίνες] σωτηρίαι τῶν πολιτειῶν, καὶ κοινῇ, καὶ χωρὶς ἑκάστης, καὶ διὰ
B τίνας αἰτίας ταῦτα μάλιστα γίνεσθαι πέφυκε.

Κεφάλαιον γ.

ΤΟῦ μὲν οὖν εἶναι πλείους πολιτείας αἴτιον, ὅτι πάσης ἐστὶ μέρη πλείω πόλεως τὸν ἀριθμόν. πρῶτον μὲν γὰρ ἐξ οἰκιῶν συγκειμένας πάσας ὁρῶμεν τὰς πόλεις· ἔπειτα πάλιν τούτου τοῦ πλήθους, τοὺς μὲν εὐπόρους ἀναγκαῖον εἶναι, τοὺς δ' ἀπόρους, τοὺς δὲ μέσους·
C καὶ τῶν εὐπόρων δὲ καὶ τῶν ἀπόρων, τὸ μὲν ὁπλιτικόν, τὸ δὲ ἄοπλον. καὶ τὸν μὲν γεωργικὸν δῆμον ὁρῶμεν ὄντα, τὸν δ' ἀγοραῖον, τὸν δὲ βάναυσον· καὶ τῶν γνωρίμων εἰσὶ διαφοραί, καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον, καὶ τὰ μεγέθη τῆς οὐσίας, οἷον ἱπποτροφίας· τοῦτο γὰρ οὐ ῥᾴδιον μὴ πλουτοῦντας ποιεῖν. διόπερ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων ὅσαις πόλεσιν ἐν τοῖς ἵπποις ἡ δύναμις ἦν,
D ὀλιγαρχίαι παρὰ τούτοις ἦσαν. ἐχρῶντο δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους ἵπποις πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας· οἷον Ἐρετριεῖς, καὶ Χαλκιδεῖς, καὶ Μάγνητες οἱ ἐπὶ Μαιάνδρῳ, καὶ τῶν ἄλλων πολλοὶ περὶ τὴν Ἀσίαν. ἔτι πρὸς ταῖς κατὰ πλοῦτον διαφοραῖς, ἔστιν ἡ μὲν κατὰ γένος, ἡ δὲ κατ' ἀρετήν· κἂν εἴ τι δὴ τοιοῦτον ἕτερον εἴρηται πόλεως εἶναι μέρος ἐν τοῖς περὶ τὴν ἀριστοκρατίαν· ἐκεῖ γὰρ διειλόμεθα ἐκ πόσων
E μερῶν ἀναγκαίων ἐστὶ πᾶσα πόλις. τούτων γὰρ τῶν μερῶν, ὁτὲ μὲν πάντα μετέχει τῆς πολιτείας, ὁτὲ δ' ἐλάττω, ὁτὲ δὲ πλείω. φανερὸν τοίνυν ὅτι πλείους ἀναγκαῖον εἶναι πολιτείας, εἴδει διαφερούσας ἀλλήλων. καὶ γὰρ ταῦτ' εἴδει διαφέρει τὰ μέρη σφῶν αὐτῶν. πολιτεία μὲν γὰρ ἡ τῶν ἀρχῶν τάξις ἐστί· ταύτην δὲ διανέμονται πάντες, ἢ κατὰ τὴν δύναμιν τῶν
F μετεχόντων, ἢ κατά τιν' αὐτῶν ἰσότητα κοινήν· λέγω δὲ οἷον τῶν ἀπόρων, ἢ τῶν εὐπόρων, ἢ κοινήν τιν' ἀμφοῖν. ἀναγκαῖον ἄρα πολιτείας εἶναι τοσαύτας, ὅσαι περ τάξεις κατὰ τὰς ὑπεροχάς εἰσι, καὶ κατὰ τὰς διαφορὰς τῶν μορίων. μάλιστα δὲ δοκοῦσιν εἶναι δύο, καθάπερ ἐπὶ τῶν πνευμάτων λέ-

γεται

γίνεσθαι τὰ μὲν βόρεια, τὰ δὲ νότια, τὰ δ' ἄλλα τούτων παρεκβάσεις· οὕτω καὶ περὶ τὰς πολιτείας, δύο, δῆμος, καὶ ὀλιγαρχία. τὴν γὰρ ἀριστοκρατίαν τῆς ὀλιγαρχίας εἶδος τιθέασιν, ὡς οὖσαν ὀλιγαρχίαν τινά· καὶ τὴν καλουμένην πολιτείαν, δημοκρατίαν· ὥσπερ ἐν τοῖς πνεύμασι, τὸν μὲν ζέφυρον, τοῦ βορέου, τὸν δὲ νότον, τοῦ εὔρου. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἁρμονίας, ὥς φασί τινες. καὶ γὰρ ἐκεῖ τίθενται εἴδη δύο, τὴν δωριστὶ, καὶ τὴν φρυγιστί· τὰ δ' ἄλλα συντάγματα, τὰ μὲν δώρια, τὰ δὲ φρύγια καλοῦσι. μάλιστα μὲν οὖν εἰώθασιν οὕτως ὑπολαμβάνειν περὶ τῶν πολιτειῶν. ἀληθέστερον δὲ καὶ βέλτιον ὡς ἡμεῖς διείλομεν, δυοῖν ἢ μιᾶς οὔσης τῆς καλῶς συνεστηκυίας, τὰς ἄλλας εἶναι παρεκβάσεις· τὰς μὲν, τῆς εὖ κεκραμένης ἁρμονίας· τὰς δὲ, τῆς ἀρίστης πολιτείας· ὀλιγαρχικὰς μὲν, τὰς συντονωτέρας καὶ δεσποτικωτέρας· τὰς δ' ἀνειμένας καὶ μαλακὰς, δημοτικάς.

Κεφάλαιον δ.

ΟΥ δεῖ δὲ τιθέναι δημοκρατίαν, καθάπερ εἰώθασί τινες νῦν ἁπλῶς οὕτως, ὅπου κύριον τὸ πλῆθος· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις καὶ πανταχοῦ, τὸ πλέον μέρος κύριον· οὐδ' ὀλιγαρχίαν, ὅπου κύριοι τῆς πολιτείας ὀλίγοι. εἰ γὰρ εἴησαν οἱ πάντες χίλιοι καὶ τριακόσιοι, καὶ τούτων οἱ χίλιοι πλούσιοι, καὶ μὴ μεταδιδοῖεν ἀρχῆς τοῖς τριακοσίοις καὶ πένησιν, ἐλευθέροις οὖσι, καὶ τἆλλα ὁμοίοις, οὐθεὶς ἂν φαίη δημοκρατεῖσθαι τούτους. ὁμοίως δὲ καὶ εἰ πένητες μὲν ὀλίγοι εἶεν, κρείττους δὲ τῶν εὐπόρων, πλειόνων ὄντων, οὐδεὶς ἂν ὀλιγαρχίαν προσαγορεύσειεν. οὐδὲ τὴν τοιαύτην, εἰ τοῖς ἄλλοις οὖσι πλουσίοις μὴ μετείη τῶν τιμῶν. μᾶλλον τοίνυν λεκτέον, ὅτι δῆμος μέν ἐστιν, ὅταν οἱ ἐλεύθεροι κύριοι ὦσιν· ὀλιγαρχία δ', ὅταν οἱ πλούσιοι. ἀλλὰ συμβαίνει, τοὺς μὲν πολλοὺς εἶναι, τοὺς δ' ὀλίγους· ἐλεύθεροι μὲν γὰρ πολλοί, πλούσιοι δ' ὀλίγοι. καὶ γὰρ ἂν εἰ κατὰ μέγεθος διενέμοντο τὰς ἀρχὰς, ὥσπερ ἐν Αἰθιοπίᾳ φασί τινες, ἢ κατὰ κάλλος, ὀλιγαρχία ἦν ἄν· ὀλίγον γὰρ τὸ πλῆθος, καὶ τὸ τῶν καλῶν, καὶ τὸ τῶν μεγάλων. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τούτοις μόνοις ἱκανῶς ἔχει διωρίσθαι τὰς πολιτείας ταύτας· ἀλλ' ἐπεὶ πλείονα μόρια καὶ τοῦ δήμου, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας εἰσίν, ἔτι διοριστέον, ὡς οὔτ' ἂν οἱ ἐλεύθεροι ὀλίγοι ὄντες, πλειόνων καὶ μὴ ἐλευθέρων ἄρχωσι,

A dici solet, alios quidem esse boreales, alios australes, caeteros autem ventos horum esse excessus: sic etiam respublicas duas esse, popularem scilicet, & paucorũ potentiam. nam optimatum speciem esse paucorum potentium posuêre & eam quae vocatur respublica, dicebant esse popularem: quemadmodum de ventis Zephyrum quidem borealem, Eurũ autem australem. Eodémque modo in harmoniis quidam tradũt. ita B & in illis posuerũt duas species, vnam Doricam, alteram Phrygiam. caeteras verò omnes, vel ad Doricam vel ad Phrygiã referri. maxime quidem igitur consueuerũt de rebuspublicis sic existimare. Sed certe verius ac melius est, vt nos diuisimus, duarũ vel vnius rectè constitutę caeteras esse trãsgressiones, & aliquas esse probe temperatae harmoniae, alias verò optimae reipublicę, C ad paucorũ verò potentiam inclinant quae duriores sunt ac magis violentae, quę verò remissae & molles, ad popularem statum.

CAPVT IIII.

NEque verò popularis ita simpliciter ponenda, vt quidam ponunt, vbi multitudo dominatur. nam & in paucorum potentia, & vbique maior pars dominatur. Etenim si essent vniuersi mille trecenti, & horum mille forent opulenti, D neque partem gubernationis darent trecentis illis pauperioribus ingenuis, ac in caeteris paribus, nemo certe diceret hanc esse popularem. Eodémque modo, si pauci quidem inopes in ciuitate plus possent quàm multi & opulenti, nec honores illis impartirentur, nemo itaque diceret hanc esse speciem, quae appellatur paucorum potentium. Potius itaque dicendum fuerit popularem quidem esse, cum penes ingenuos homines est gubernatio: paucorũ au- E tem potentiũ, cum penes opulentos. sed contingit vt alteri multi sint, alteri pauci. plerique enim ingenui sunt, rari verò diuites. Etenim si magistratus, honorésque publici secundum magnitudinem distribuerentur, vt in Aethiopia quidam tradunt fieri, vel secundum pulchritudinem, paucorum esset gubernatio, cùm parua sit multitudo magnorum & formosorum. Veruntamen non isto modo satis est respublicas istas determinasse. sed cùm plu- F res sint partes & multitudinis & paucorum potentium, adhuc resumendum est, vt neque ingenui pauci existentes pluribus, neq; multitudo ingenuis dominetur.

vt in Apollonia, quæ est in Ionio & Theta. in vtraque enim istarum vrbium honores dignitatésque erant illorum, qui nobilitate præstabant, & qui primi in eas colonias venerant, qui erant pauci: non autem diuitum superaret populus. vt in Colophone antiquitus: ibi enim possidebat magna patrimonia multitudo: antequam bellum gererent aduersus Indos. Sed est multitudinis quædam gubernatio, quando ingenui homines & inopes multi existentes gubernant rempublicam. Paucorum verò potentium, quando opulenti & nobiliores pauci existentes gubernant. Quòd igitur plures sint rerumpublicarum species, & quibus de causis, patet. Quamobrem verò plures sint, quàm illæ quas dictum erat, & quænam istæ sint, & propter quid, deinceps dicemus, principio vnde prius assumpto. fatemur enim non vnam partem, sed plures omnem habere ciuitatem. Vt igitur si animalis vellemus species capere, primo segregaremus id quod necessarium sit animal omne habere, ceu quædam sensoriorum, & quòd cibum conficiat atque recipiet, puta os & ventrem, & præterea illas, quibus mouentur partes. Si itaque tot species solum, harum verò differentiæ forēt. dico autem ceu oris genera plura, & ventris, & sensoriorum, & præterea earum quibus mouentur, partium, harum coniugationis numerus necessariò efficiet plura genera animalium. non enim fieri potest, vt idem animal habeat plures differentias oris, sic etiam neque aurium. itaque, quando susceptæ fuerint omnes combinationes istorum, facient species animalis: & tot quidem species, quot coniugationes sunt partium necessariarum. Eodē modo de dictis rebuspublicis. ciuitates enim non ex vna, sed ex multis partibus constant, vt sæpius dictum est. Vna quædam pars est circa alimenta multitudo, quos agricolas dicimus. Altera verò pars ea, quæ vocatur mechanica. hæc autem versatur circa ministeria, ceu artes, sine quibus ciuitas habitari non potest. harum verò artium aliæ sunt necessariæ, aliæ ad delicias pertinent, & ad vitæ cultum. Tertia pars est forensis multitudo, quæ circa emendum vendendúmque, & circa mercaturam & nummulariam versatur. Quarta pars, mercenarij. Quinta, propulsatores belli. quæ quidem pars non minus necessaria est ciuitati quàm aliqua superior, aduersus inuadentes, si velint tueri libertatem.

A οἷον ἐν Ἀπολλωνίᾳ τῇ ἐν τῷ Ἰονίῳ, καὶ ἐν Θήρᾳ· ἐν τούτων γὰρ ἑκατέρᾳ τῶν πόλεων ἐν ταῖς τιμαῖς ἦσαν οἱ διαφέροντες κατ᾽ εὐγένειαν, καὶ πρῶτοι κατασχόντες τὰς ἀποικίας, ὀλίγοι ὄντες πολλῶν. κατ᾽, αἱ οἱ πλούσιοι, διὰ τὸ κατὰ πλῆθος ὑπερέχειν. δῆμος· οἷον ἐν Κολοφῶνι τὸ παλαιόν· ἐκεῖ γὰρ ἐκέκτηντο μακρὰν οὐσίαν οἱ πλείους. πρὶν γενέσθαι τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Λυδούς. ἔστι δημοκρατία μὲν, ὅ- B ταν οἱ ἐλεύθεροι καὶ ἄποροι πλείους ὄντες, κύριοι τῆς ἀρχῆς ὦσιν· ὀλιγαρχία δὲ, ὅταν οἱ πλούσιοι καὶ εὐγενέστεροι, ὀλίγοι ὄντες. Ὅτι μὲν οὖν πολιτεῖαι πλείους, καὶ δι᾽ ἣν αἰτίαν, εἴρηται. διότι δὲ πλείους τῶν εἰρημένων, καὶ τίνες, καὶ διὰ τί, λέγωμεν, ἀρχὴν λαβόντες τὴν εἰρημένην πρότερον. ὁμολογοῦμεν γὰρ οὐχ ἓν μέρος, ἀλλὰ πλείω πᾶσαν ἔχειν πόλιν. ὥσπερ οὖν εἰ ζῴου προῃρούμεθα λαβεῖν εἴδη, πρῶτον ἂν ἀπο- C διωρίζομεν, ὅπερ ἀναγκαῖον πᾶν ἔχειν ζῷον· οἷον ἔνιά τε τῶν αἰσθητηρίων, καὶ τὸ τῆς τροφῆς ἐργαστικὸν καὶ δεκτικὸν, οἷον στόμα καὶ κοιλίαν· πρὸς δὲ τούτοις, οἷς κινεῖται μορίοις ἕκαστον αὐτῶν· εἰ δὴ τοσαῦτα εἴδη μόνον, τούτων δ᾽ εἶεν διαφοραί· λέγω δ᾽, οἷον στόματός τινα πλείω γένη, καὶ κοιλίας, καὶ τῶν αἰσθητηρίων, ἔτι δὲ καὶ τῶν κινητικῶν μορίων. ὁ τῆς συζεύξεως τῆς τούτων ἀριθμὸς ἐξ ἀνάγκης ποιήσει πλείω D γένη ζῴων· οὐ γὰρ οἷόν τε ταὐτὸν ζῷον ἔχειν πλείους στόματος διαφοράς. ὁμοίως δὲ οὐδ᾽ ὤτων. ὥσθ᾽ ὅταν ληφθῶσι τούτων πάντες οἱ ἐνδεχόμενοι συνδυασμοὶ, ποιήσουσιν εἴδη ζῴου· καὶ τοσαῦτ᾽ εἴδη τοῦ ζῴου, ὅσαιπερ αἱ συζεύξεις τῶν ἀναγκαίων μορίων εἰσί. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τῶν εἰρημένων πολιτειῶν. καὶ γὰρ αἱ πόλεις οὐκ ἐξ ἑνὸς ἀλλ᾽ ἐκ πολλῶν σύγκεινται μερῶν, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις. E ἓν μὲν οὖν ἐστι τὸ περὶ τὴν τροφὴν πλῆθος, οἱ καλούμενοι γεωργοί. δεύτερον δὲ, τὸ καλούμενον βάναυσον· ἔστι δὲ τοῦτο περὶ τὰς τέχνας, ὧν ἄνευ πόλιν ἀδύνατον οἰκεῖσθαι. τούτων δὲ τῶν τεχνῶν τὰς μὲν, ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν δεῖ· τὰς δὲ, εἰς τρυφὴν, ἢ τὸ καλῶς ζῆν. τρίτον δὲ, ἀγοραῖον· λέγω δὲ ἀγοραῖον, τὸ περὶ τὰς πράσεις, καὶ τὰς ὠνὰς, καὶ τὰς ἐμ- F πορίας καὶ καπηλείας διατρῖβον. τέταρτον δὲ, τὸ θητικόν. πέμπτον δὲ γένος, τὸ προπολεμῆσον. ὃ τούτων οὐδὲν ἧττόν ἐστιν ἀναγκαῖον, εἴπερ μὴ μέλλουσι μὴ δουλεύειν τοῖς ἐπι-

ποῦσιν

[illegible]

A impossibile est enim vt quae ciuitas vocari mereatur, sit natura serua. per se enim sufficiens ciuitas. seruus autem non per se sufficiens est. Quapropter in libris de Republica ornate quidem hoc, sed non sufficienter dictum est à Socrate. inquit enim ex quatuor maximè necessariis ciuitatem constare. hos autem esse textorem, agricolam, coriarium, aedificatorem. rursus vero adiunxit, quasi illa non sufficiant, fabrum ferrarium & pastorem: & insuper negotiatorem, & nummularium. & haec omnia complent primam ciuitatem.

B Quasi vero ciuitas omnis necessariorum gratia sit constituta, ac non magis gratia honesti, & quasi aeque indigeat coriariis, & agricolis. propulsatores autem belli non primum facit partem, antequam aucta regione, ac vicinis contacta, ad bellum deueniatur. Atqui & in quatuor illis, & in quotcunque communicantibus,

C necessarium est esse aliquem, qui ius dicat, ac decernat. Siquidem ergo animam quis ponat animalis esse partem magis quàm corpus, & ciuitatum magis talia ponendum esse partes, quàm ea quae pertinent ad necessarium vsum, propulsatores belli videlicet, ac iustitiae iudicatiuae exhibitores, ac praeterea consultores, quod est ciuilis prudentiae opus. & non haec separatim existat quibusdam, siue eisdem, nihil

D refert ad hunc sermonem. nam & in armis esse, & agros colere, saepe contingit eisdem. Quare si haec & illa ponenda sunt ciuitatis esse partes, manifestum est quòd & propulsatores belli pars necessaria sunt ciuitatis. Septima pars est eorum, qui magna patrimonia habentes, reipublicae onera sustinent, quos opulentos vocamus. Octaua, eorum qui publicam operam exhibent, & qui in magistratibus gerendis

E occupati existunt. ciuitas enim absque magistratibus esse non potest. necessarium igitur est, esse quosdam qui magistratus gerere valeant, & hoc munus subferre vel perpetuò, vel ad tempus. Reliqua verò sunt illa, de quibus paulo ante determinauimus, in consulendo, & in litigantibus in ciuitate reddendo versari. Si igitur haec ciuitatibus adesse oportet, recteque fieri & iuste, necessarium est esse aliquos,

F qui virtutem habeant rerum ciuilium. Ceteras ergo potentias eisdem adesse posse videntur pluribus, ceu eosdem esse propulsatores belli, & agricolas, & artifices, & praeterea consultores & iudicantes.

[illegible]

Arrogant quoque sibi virtutem cuncti, & multifariam se idoneos existimant ad gubernandum, verum pauperes ac diuites eosdem esse impossibile est. quapropter hæ partes præcipue videntur esse ciuitatis inopes scilicet & opulenti. Et præterea ex eo, quod vt plurimum alij pauci sunt, alij multi, maximè omnium contraria inter se partes illæ apparent. itaque & respublicas secundum earum præualentiam constituerunt: ac duæ videntur, scilicet popularis & paucorum potentia. Sed quòd sint plures, & ob quas causas dictum est prius. Quòd verò & popularis ipsius species sint plures, & paucorum potentium ostendemus. Patet autem hoc ex his quæ dicta sunt. nam & in plebe, & in nobilitate plura sunt genera. Plebis quidem vna species, agricolæ, alia artifices, alia negotiatores, qui emendis vendendisque rebus intendunt, alia circa rem maritimam & horum alij bellatores, alij mercatores, alij nautæ, alij piscatores. multis enim locis horum omnium turba ingens, vt piscatores Tarenti & Byzantij. naualis multitudo Athenis, mercatores in Ægina & Chio, portitores in Tenedo. insuper manuales & paruas facultates habentes, qui ociosi esse non possunt. Præterea qui non ex vtroque parente ciue sunt orti, liberi tamen homines & si qua huiusmodi plebeiorum hominum species altera. Nobilitas verò diuitiæ genus, virtus, disciplina & his similia, quæ dicuntur secundum eandem differentiam. Popularis igitur prima species dicitur maxime secundum æqualitatem. vult enim lex huius popularis pares esse diuites & pauperes, nec alteros plus posse, alteros minus, sed vtrosque esse æquales. siquidem maxime liber est in populi statu, vt putant quidam, & æqualitas certè esse maximè pariter omnibus reipublicæ participantibus. cum verò populus sit multitudo, & id obtineat quod pluribus videatur, necesse est vt hæc sit popularis gubernatio. vna igitur species popularis est hæc. Alia verò species, vt magistratus honoresque in republica secundum censum patrimoniorum, & eum quidem paruum, tribuantur, ita vt qui tanta possidet, habilis sit ad honores reipublicæ suscipiendos: qui verò non possidet, sit inhabilis. Alia species popularis est, vt omnibus omnino ciuibus habilitas sit, modò non sint aliqua ex causa obnoxij: dominetur autem lex.

A ἀντιποιοῦνται δὲ καὶ τῆς ἀρετῆς πάντες, καὶ τὰς πλείστας [ἀρχὰς] ἄρχειν οἴονται δύνασθαι· ἀλλὰ πένεσθαι καὶ πλουτεῖν τοὺς αὐτοὺς ἀδύνατον. διὸ ταῦτα μέρη μάλιστα εἶναι δοκεῖ πόλεως, οἱ εὔποροι, καὶ οἱ ἄποροι. ἔτι δὲ διὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τοὺς μὲν ὀλίγους εἶναι, τοὺς δὲ πολλοὺς, ταῦτα ἐναντία μέρη φαίνεται τῶν τῆς πόλεως μορίων. ὥστε καὶ τὰς πολιτείας κατὰ τὰς ὑπεροχὰς τούτων καθιστᾶσι· καὶ δύο πολιτεῖαι δοκοῦσιν εἶναι, δημοκρατία, καὶ ὀλιγαρχία. ὅτι μὲν οὖν εἰσὶ πολιτεῖαι πλείους, καὶ διὰ τίνας αἰτίας, εἴρηται πρότερον. ὅτι δ' ἐστὶ καὶ δημοκρατίας εἴδη πλείω καὶ ὀλιγαρχίας, λέγωμεν. φανερὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων. εἴδη γὰρ πλείω τοῦ τε δήμου καὶ τῶν λεγομένων γνωρίμων ἐστίν, οἷον δήμου μὲν εἴδη, ἓν μὲν, οἱ γεωργοί· ἕτερον δὲ, τὸ περὶ τὰς
C τέχνας· ἄλλο δὲ, τὸ ἀγοραῖον, τὸ περὶ ὠνὴν καὶ πρᾶσιν διατρῖβον· ἄλλο δὲ, τὸ περὶ θάλατταν· καὶ τούτου, τὸ μὲν, πολεμικὸν· τὸ δὲ, χρηματιστικόν· τὸ δὲ, πορθμευτικόν· τὸ δ', ἁλιευτικόν· πολλαχοῦ γὰρ ἕκαστα τούτων πολύοχλα ἐστὶν, οἷον ἁλιεῖς μὲν ἐν Τάραντι καὶ Βυζαντίῳ, τριηρικὸν δὲ Ἀθήνησιν, ἐμπορικὸν δὲ ἐν Αἰγίνῃ καὶ Χίῳ, πορθμευτικὸν ἐν Τενέδῳ· πρὸς
D δὲ τούτοις, τὸ χερνητικὸν, καὶ τὸ μικρὰν ἔχον οὐσίαν, ὥστε μὴ δύνασθαι σχολάζειν· ἔτι, τὸ μὴ ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν ἐλεύθερον, κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον πλήθους εἶδος. τῶν δὲ γνωρίμων, πλοῦτος, εὐγένεια, ἀρετὴ, παιδεία, καὶ τὰ τούτοις [ὅμοια,] λεγόμενα κατὰ τὴν αὐτὴν διαφοράν. δημοκρατία μὲν οὖν ἐστι, πρώτη μὲν ἡ λεγομένη μάλιστα κατὰ τὸ ἴ-
E σον. ἴσον γάρ φησιν ὁ νόμος, ὁ τῆς τοιαύτης δημοκρατίας, τὸ μηδὲν μᾶλλον ὑπερέχειν τοὺς ἀπόρους, ἢ τοὺς εὐπόρους· μηδὲ κυρίους εἶναι ὁποτερουσοῦν, ἀλλ' ὁμοίους ἀμφοτέρους. εἴπερ γὰρ ἐλευθερία μάλιστ' ἐστὶν ἐν δημοκρατίᾳ, καθάπερ ὑπολαμβάνουσί τινες, καὶ ἰσότης, οὕτως ἂν εἴη μάλιστα, κοινωνούντων ἁπάντων μάλιστα τῆς πολιτείας ὁμοίως. ἐπεὶ δὲ πλεῖον ὁ δῆμος, κύριον δὲ
F τὸ δόξαν τοῖς πλείοσιν, ἀνάγκη δημοκρατίαν εἶναι ταύτην. ἓν μὲν οὖν εἶδος δημοκρατίας τοῦτο· ἄλλο δὲ, τὸ τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τιμημάτων εἶναι· βραχέων δὲ τούτων ὄντων· δεῖ δὲ τῷ κτωμένῳ ἐξουσίαν εἶναι μετέχειν, καὶ τὸν ἀποβάλλοντα μὴ μετέχειν. ἕτερον εἶδος δημοκρατίας, τὸ μετέχειν ἅπαντας τοὺς πολίτας, ὅσοι ἀνυπεύθυνοι· ἄρχειν δὲ τὸν νόμον.

A Ἕτερον δ' εἶδος δημοκρατίας, τὸ πᾶσι μετεῖναι τῶν ἀρχῶν, ἐὰν μόνον ᾖ πολίτης· ἄρχειν δὲ τὸν νόμον. Ἕτερον δ' εἶδος δημοκρατίας, τἆλλα μὲν εἶναι ταὐτά, κύριον δ' εἶναι τὸ πλῆθος, καὶ μὴ τὸν νόμον. τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν τὰ ψηφίσματα κύρια ᾖ, ἀλλὰ μὴ ὁ νόμος. συμβαίνει δὲ τοῦτο, διὰ τοὺς δημαγωγούς. ἐν μὲν γὰρ ταῖς κατὰ νόμον δημοκρατουμέναις, οὐ γίνεται δημαγωγός, ἀλλ' οἱ βέλτιστοι τῶν πολιτῶν εἰσιν ἐν προεδρίᾳ· ὅπου δ' οἱ νόμοι μὴ εἰσὶ κύριοι, ἐνταῦθα γίνονται δημαγωγοί. μόναρχος γὰρ ὁ δῆμος γίνεται, σύνθετος εἷς ἐκ πολλῶν· οἱ γὰρ πολλοὶ κύριοί εἰσιν, οὐχ ὡς ἕκαστος, ἀλλὰ πάντες. Ὅμηρος δὲ ποίαν λέγει οὐκ ἀγαθὸν εἶναι πολυκοιρανίην, πότερον ταύτην, ἢ ὅταν πλείους ὦσιν οἱ ἄρχοντες ὡς ἕκαστος, ἄδηλον. ὁ δ' οὖν τοιοῦτος δῆμος, ἅτε μόναρχος ὤν, ζητεῖ μοναρχεῖν, διὰ τὸ μὴ ἄρχεσθαι ὑπὸ νόμου, καὶ γίνεται δεσποτικός· ὥστε οἱ κόλακες ἔντιμοι· καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος δῆμος, ἀνάλογον τῶν μοναρχιῶν τῇ τυραννίδι, διὸ καὶ τὸ ἦθος τὸ αὐτό, καὶ ἄμφω δεσποτικὰ τῶν βελτιόνων, καὶ τὰ ψηφίσματα, ὥσπερ ἐκεῖ τὰ ἐπιτάγματα· καὶ ὁ δημαγωγός, καὶ ὁ κόλαξ, οἱ αὐτοὶ καὶ ἀνάλογον· καὶ μάλιστα ἑκάτεροι παρ' ἑκατέροις ἰσχύουσιν, οἱ μὲν κόλακες παρὰ τυράννοις, οἱ δὲ δημαγωγοὶ παρὰ τοῖς δήμοις τοῖς τοιούτοις. αἴτιοι δέ εἰσι τοῦ εἶναι τὰ ψηφίσματα κύρια, ἀλλὰ μὴ τοὺς νόμους οὗτοι, πάντα ἀνάγοντες εἰς τὸν δῆμον. συμβαίνει γὰρ αὐτοῖς γίνεσθαι μεγάλοις, διὰ τὸ τὸν μὲν δῆμον πάντων εἶναι κύριον, τῆς δὲ τοῦ δήμου δόξης, τούτους· πείθεται γὰρ τὸ πλῆθος τούτοις. ἔτι δ' οἱ ταῖς ἀρχαῖς ἐγκαλοῦντες, τὸν δῆμόν φασι δεῖν κρίνειν· ὁ δὲ ἀσμένως δέχεται τὴν πρόκλησιν· ὥστε καταλύονται πᾶσαι αἱ ἀρχαί. εὐλόγως δ' ἂν δόξειεν ἐπιτιμᾶν ὁ φάσκων τὴν τοιαύτην εἶναι δημοκρατίαν, οὐ πολιτείαν. ὅπου γὰρ μὴ νόμοι ἄρχουσιν, οὐκ ἔστι πολιτεία. δεῖ γὰρ τὸν μὲν νόμον ἄρχειν πάντων, τῶν δὲ καθ' ἕκαστα, τὰς ἀρχάς, καὶ ταύτην πολιτείαν κρίνειν. ὥστ' εἴπερ ἐστὶ δημοκρατία μία τῶν πολιτειῶν, φανερὸν ὡς ἡ τοιαύτη κατάστασις, ἐν ᾗ ψηφίσμασι πάντα διοικεῖται, οὐδὲ δημοκρατία κυρίως· οὐδὲν γὰρ ἐνδέχεται ψήφισμα εἶναι καθόλου. τὰ μὲν οὖν τῆς δημοκρατίας εἴδη διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

A Alia species popularis est, vt omnes omnino habiles sint ad magistratus gerendos, modò sint ciues, & dominetur lex. Alia species eodem modo, nisi quòd non lex dominatur, sed multitudo. hoc autem fit, quando populi decreta præualent legibus. Accidit verò vt præpotentes quosdam qui populum ducunt. nam in iis rebuspublicis in quibus dominatur lex, præpotens al quis non fit, qui populum ducat, sed optimi ciuium rempublicam gubernant. At vbi leges non dominantur, ibi ductores populi existunt. solus enim populus regit compositus vnus ex pluribus: multitudo enim maiorem dominandi habet, non vt singuli, sed vt omnes. Homerus autem cum dicit non esse bonum vt plures regant, vtrum de hac dicat, vel de illa cum plures gubernant, vt singuli, incertum est. Talis ergo populus, vtpote absolutam potestatem habens dominari solus quærit, nec vllis legibus belle esse utique dominator, itaque assentatores eius in pretio habentur. Et est huiusmodi populus in gubernatione sua tyranno per similis. iidem nempe mores, & vtrobique meliores deprimuntur. & decreta huius popul. perinde sunt, vt tyrannis præcepta. & ductores suasoresque huius populi sunt velut adulatores illi, qui circa tyrannos versantur, & vtrique apud vtrosque potent æque, tam adulatores penes tyrannum, quàm ductores suasoresque populi apud ipsum populum. Hi autores sunt, vt decreta leges infringant, & ad voluntatem populi cuncta referantur. contingit autem illis fieri potentes ex eo, quia populus dominatur omnium, ipsi autem voluntatem populi maxime ducunt, quoniam fides à populo eis adhibetur. Præterea qui de magistratibus conqueruntur, ad iudicium populi negotia referunt: populus autem gratanter audit eorum prouocationes. quare per hunc modum magistratus irritantur omnes. Meritò aût reprehédere videtur qui dicit huiusmodi popularé nõ esse legitimã reipublicæ specie. vbi n. leges nõ præualét, nõ est respublica. nã lex dominari omnib^9 debet, in particularib^9 aút magistratus & respublica pendere. Itaque si est popularis vna species reipublicæ, clarum est quòd talis gubernatio, in qua decretis cuncta efficiũtur, non est propriè popularis. nullum enim decretum recipit esse vniuersale. De popularis igitur speciebus in hunc modum determinatum sit.

B

C

D

E

F

CAPVT V.

PAucorum verò gubernationis species vna est, in qua magnum habentes censum ad gubernationem reipublicæ recipiuntur, atque ita magnum, vt tenues homines ad eum peruenire non possint: is verò qui tanta possidet, habilis sit ad rempublicam gerendam. Alia species est, cùm à prauo censu est magistratus habilitas, & eligunt ipsi eos qui desunt. si igitur ex omnibus hoc faciunt, videtur hoc esse potius optimatum: sin verò ex paruo numero, paucorum potentiæ. Alia species est, cùm filius patri succedit. Quarta species, cùm hoc fit quod modò diximus, vt lex non dominetur, sed illi qui regunt. Et hęc species in paucorum gubernatione correspondens est, vt tyrannus in monarchia, & vt est in populari statu vltima illa species de qua diximus: & vocant huiusmodi speciem paucorum potentiam. gubernationis igitur paucorum hæ species sunt. Nec latere nos debet, quòd multis locis accidit rempublicam quæ secundum leges non sit popularis, more tamen & gestione populariter gubernari. similiter autem conuersio apud alios contingit rempublicam secundum leges esse popularem, moribus tamẽ & gestione ad paucorum gubernationem magis referri. Contingit autem hoc maximè post mutationem rerumpublicarum. non enim statim mutantur, sed contenti sunt ab initio homines parua accessione potentiæ. Itaque leges quidem manent vt prius erant, præualent tamen qui rempublicam mutauerunt.

CAPVT VI.

QVod autem tot sint popularis & paucorum gubernationis species, ex his patet. Necesse est enim aut omnes partes populi, quas suprà enumerauimus, reipublicæ gubernationem habere, aut quasdam non habere. Cùm igitur agricolæ, & mediocria possidentes rempublicam gubernant, secundum leges est gubernatio. victum enim ex opera sua quærere habent, nec ociosi esse possunt, itaque lege constituta, solummodo necessariis concionibus intendunt. aliis autem recipi ad rempublicam licet, cùm tanta possidebunt, quanta determinat lex. omnino enim non licere omnibus, paucorum potentiæ est, otiari autem eum qui non reditus habeat, impossibile. Hæc igitur

Κεφάλαιον ε.

A Ὀλιγαρχίας δὲ εἴδη, ἓν μὲν, τὸ ἀπὸ τιμημάτων εἶναι τὰς ἀρχὰς τοσούτων, ὥστε τοὺς ἀπόρους μὴ μετέχειν, πλείους ὄντας· ἐξεῖναι δὲ τῷ κτωμένῳ μετέχειν τῆς πολιτείας. ἄλλο δὲ, ὅταν ἀπὸ τιμημάτων μακρῶν ὦσιν αἱ ἀρχαί, καὶ αἱρῶνται αὐτοὶ τοὺς ἐλλείποντας. ἂν μὲν οὖν ἐκ πάντων τούτων B τοῦτο ποιῶσι, δοκεῖ τοῦτ' εἶναι μᾶλλον ἀριστοκρατικόν· ἐὰν δὲ ἐκ τινῶν ἀφωρισμένων, ὀλιγαρχικόν. ἕτερον δὲ εἶδος ὀλιγαρχίας, ὅταν παῖς ἀντὶ πατρὸς εἰσίῃ. τέταρτον δ', ὅταν ὑπάρχῃ τό τε νῦν λεχθὲν, καὶ ἄρχῃ μὴ ὁ νόμος, ἀλλ' οἱ ἄρχοντες. καὶ ἔστιν ἀντίστροφος αὕτη ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις, ὥσπερ ἡ τυραννὶς ἐν ταῖς μοναρχίαις, καὶ περὶ ἧς τελευ- C ταίας εἴπομεν δημοκρατίας ἐν ταῖς δημοκρατίαις. καὶ καλοῦσι δὴ τὴν τοιαύτην ὀλιγαρχίαν, δυναστείαν. ὀλιγαρχίας μὲν οὖν εἴδη τοσαῦτα, καὶ δημοκρατίας. οὐ δεῖ δὲ λανθάνειν, ὅτι πολλαχοῦ συμβέβηκεν, ὥστε τὴν μὲν πολιτείαν τὴν κατὰ τοὺς νόμους, μὴ δημοτικὴν εἶναι· διὰ δὲ τὸ ἔθος καὶ τὴν ἀγωγὴν, πολιτεύεσθαι δημοτικῶς. ὁμοίως δὲ πάλιν παρ' ἄλλοις, τὴν μὲν κατὰ τοὺς νόμους εἶναι D πολιτείαν δημοτικωτέραν· τῇ δ' ἀγωγῇ καὶ τοῖς ἔθεσιν ὀλιγαρχεῖσθαι μᾶλλον. συμβαίνει δὲ τοῦτο μάλιστα μετὰ τὰς μεταβολὰς τῶν πολιτειῶν. οὐ γὰρ εὐθὺς μεταβαίνουσιν, ἀλλ' ἀγαπῶσι τὰ πρῶτα, μικρὰ πλεονεκτοῦντες παρ' ἀλλήλων. ὥσθ' οἱ μὲν νόμοι διαμένουσιν οἱ προϋπάρχοντες· κρατοῦσι δ' οἱ μεταβάλ- E λοντες τὴν πολιτείαν.

Κεφάλαιον ς.

Ὅτι δ' ἔστι τοσαῦτα εἴδη δημοκρατίας καὶ ὀλιγαρχίας, ἐξ αὐτῶν τῶν εἰρημένων φανερόν ἐστιν. ἀνάγκη γὰρ ἢ πάντα τὰ εἰρημένα μέρη τοῦ δήμου κοινωνεῖν τῆς πολιτείας, ἢ τὰ μὲν, τὰ δὲ μή. ὅταν μὲν οὖν τὸ γεωργικὸν καὶ τὸ κεκτημένον μετρίαν οὐσίαν, κύριον ᾖ τῆς πολιτείας, πολιτεύονται κατὰ νό- F μους. ἔχουσι γὰρ ἐργαζόμενοι ζῆν, οὐ δύνανται δὲ σχολάζειν. ὥστε τὸν νόμον ἐπιστήσαντες, ἐκκλησιάζουσι τὰς ἀναγκαίας ἐκκλησίας. τοῖς δ' ἄλλοις μετέχειν ἔξεστιν, ὅταν κτήσωνται τὸ τίμημα τὸ διωρισμένον ὑπὸ τῶν νόμων. [διὸ πᾶσι τοῖς κτησαμένοις ἔξεστι μετέχειν.] ὅλως μὲν γὰρ, τὸ μὲν μὴ ἐξεῖναι πᾶσιν, ὀλιγαρχικόν· τὸ δὲ δὴ ἐξεῖναι σχολάζειν, ἀδύνατον, μὴ προσόδων οὐσῶν. τοῦτο μὲν οὖν

εἶδος

εἶδος ἓν δημοκρατίας, διὰ ταύτας τὰς αἰτίας· ἕτερον δ' εἶδος, διὰ τὴν ἐχομένην αἵρεσιν· ἔστι γὰρ καὶ πᾶσιν ἐξεῖναι τοῖς ἀνυπευθύνοις κατὰ τὸ γένος, μετέχειν μέντοι δυνάμενον σχολάζειν· διόπερ ἐν τῇ τοιαύτῃ δημοκρατίᾳ οἱ νόμοι ἄρχουσι, διὰ τὸ μὴ εἶναι πρόσοδον. τρίτον δ' εἶδος, τὸ πᾶσιν ἐξεῖναι, ὅσοι ἂν ἐλεύθεροι ὦσι, μετέχειν τῆς πολιτείας, μὴ μέντοι μετέχειν διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν. ὥστ' ἀναγκαῖον καὶ ἐν ταύτῃ ἄρχειν τὸν νόμον. τέταρτον δ' εἶδος δημοκρατίας, ἡ τελευταία τοῖς χρόνοις ἐν ταῖς πόλεσι γεγενημένη. διὰ γὰρ τὸ μείζους γεγονέναι πολὺ τὰς πόλεις τῶν ἐξ ὑπαρχῆς, καὶ προσόδων ὑπάρχειν εὐπορίας, μετέχουσι μὲν πάντες τῆς πολιτείας, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλήθους· κοινωνοῦσι δὲ καὶ πολιτεύονται, διὰ τὸ δύνασθαι σχολάζειν καὶ τοὺς ἀπόρους, λαμβάνοντας μισθόν. καὶ μάλιστα δὲ σχολάζει τὸ τοιοῦτον πλῆθος· οὐ γὰρ ἐμποδίζει αὐτοὺς οὐθὲν ἡ τῶν ἰδίων ἐπιμέλεια· τοὺς δὲ πλουσίους ἐμποδίζει. ὥστε πολλάκις οὐ κοινωνοῦσι τῆς ἐκκλησίας οὐδὲ τοῦ δικάζειν. διὸ γίνεται τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος κύριον τῆς πολιτείας, ἀλλ' οὐχ οἱ νόμοι. τὰ μὲν οὖν τῆς δημοκρατίας εἴδη τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα διὰ ταύτας τὰς ἀνάγκας ἐστί. τὰ δὲ τῆς ὀλιγαρχίας, ὅταν μὲν πλείους ἔχωσιν οὐσίαν, ἐλάττω δὲ καὶ μὴ πολλὴν λίαν, τὸ τῆς πρώτης ὀλιγαρχίας εἶδός ἐστι· ποιοῦσι γὰρ ἐξουσίαν μετέχειν τῷ κτωμένῳ. καὶ διὰ τὸ πλῆθος εἶναι τῶν μετεχόντων τοῦ πολιτεύματος, ἀνάγκη μὴ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸν νόμον εἶναι κύριον. ὅσῳ γὰρ ἂν πλεῖον ἀπέχωσι τῆς μοναρχίας, καὶ μήτε τοσαύτην ἔχωσιν οὐσίαν, ὥστε σχολάζειν ἀμελοῦντας, μήθ' οὕτως ὀλίγην, ὥστε τρέφεσθαι ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀνάγκη τὸν νόμον ἀξιοῦν αὐτοῖς ἄρχειν, ἀλλὰ μὴ αὐτούς. ἐὰν δὲ δὴ ἐλάττους ὦσιν οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες ἢ οἱ τὸ πρότερον, πλείω δὲ, τὸ τῆς δευτέρας ὀλιγαρχίας γίνεται εἶδος· μᾶλλον γὰρ ἰσχύοντες, πλεονεκτεῖν ἀξιοῦσι. διὸ αὐτοὶ μὲν αἱροῦνται ἐκ τῶν ἄλλων τοὺς εἰς τὸ πολίτευμα βαδίζοντας· διὰ δὲ τὸ μήπω οὕτως ἰσχυροὶ εἶναι ὥστ' ἄνευ νόμου ἄρχειν, τὸν νόμον τίθενται τοιοῦτον. ἐὰν δ' ἐπιτείνωσι τῷ ἐλάττονες ὄντες μείζονας οὐσίας ἔχειν, ἡ τρίτη ἐπίδοσις γίνεται τῆς ὀλιγαρχίας, τὸ δι' αὐτῶν μὲν τὰς ἀρχὰς ἔχειν, κατὰ νόμον δὲ τὸν κελεύοντα τῶν τελευτώντων διαδέχεσθαι τοὺς υἱεῖς.

A his de causis vna est species popularis gubernationis. Altera verò species est ob adhibitam electionem, omnibus licere qui prohibiti non sint per genus, vt possint tamen in otio esse. quapropter in huiusmodi quidem populari administratione leges præualent & gubernant, quia reditus non est. Tertia species est, omnibus omnino licere rempublicam gerere qui liberi sint, non tamen licere ob supra dictam causam. quare necessarium in hac quoque legem dominari. Quarta verò species est illa, quæ posteris temporibus

B in ciuitatibus esse cœpit. maioribus enim factis ciuitatibus quam ab initio fuerant, & reditibus facultatibusque abundantibus, participant omnes reipublicæ propter multitudinis præualentiam: versanturque in republica gubernanda, ex eo quia possunt otiosi esse, etiam inopes, mercedem capientes. maximeque huiusmodi

C multitudo otiosa est. non enim cura rei familiaris propriè eos impedit, quæ diuites ita occupat vt sæpe à comitiionibus absint & à iudiciis, ex quo fit multitudo pauperum dominetur in republica, non autem leges. Species igitur popularis gubernationis tot ac tales sunt, ob necessitates supra dictas. Paucorum autem gubernationis prima species est quando plures habent patrimonia, sed non admo-

D dum ampla. faciunt enim potestatem participandi ei qui tanta possidet. Et propter multitudinem eorum qui ad rempublicam recipiuntur, necesse est non hominem sed legem dominari. quanto enim magis distant à monarchia, neque tam amplas habent facultates, vt eas negligendo otiari valeant, neque ita exiguas, vt à ciuitate victum quærant, necesse est vt legem velint dominari, non autem i-

E psos. Quòd si pauciores sint qui possident patrimonia, siquidem plura quàm prius, secunda species fit gubernationis paucorum. magis enim potentes, plus habere se dignos putant. quapropter ipsi sumunt ex aliis, qui ad rempublicam se conferunt, propterea quia nondum ita robusti sunt, vt absque lege gubernare possint, le-

F gem huiusmodi posuêre. Quòd si eò deueniant, vt ipsi pauciores numero maiores facultates habeant, tertia cumulatio fit gubernationis paucorum. ipsi enim per se magistratus & imperia teneant, secundum legem iubentem, vt parentum defunctorum loco filij succedant.

Quòd si magis etiam subnixi sint opibus & amicitiis, propè est talis potentia ad monarchiam, & dominantur homines, non autem lex. & hæc est quarta species gubernationis paucorum, correspondens vltimæ speciei popularis.

Ὅταν δ' ἤδη πολὺ ὑπερτείνωσι ταῖς οὐσίαις καὶ ταῖς πολυφιλίαις, ἐγγὺς ἡ τοιαύτη δυναστεία μοναρχίας ἐστὶ, καὶ κύριοι γίνονται οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐχ ὁ νόμος· καὶ τὸ τέταρτον εἶδος τῆς ὀλιγαρχίας τοῦτ' ἐστὶ, ἀντίστροφον τῷ τελευταίῳ τῆς δημοκρατίας.

CAPVT VII.

SVnt insuper duo alia genera rerumpublicarum, præter eas in quibus aut multitudo, aut pauci gubernant: quarum alteram aiunt omnes speciem esse vnam ex quatuor. Dicunt autem eas quatuor, monarchiam, paucorum gubernationem, popularem, & quartam, quam vocant optimatem. Est & quinta, quam communi nomine omnium appellant rempublicam. sed quia non sæpe fit, latet numerare volentes: & ita suscipiunt, quasi sint quatuor solum: vt Plato in libris de Republica facit. Optimatem igitur se rectè habet appellare illam, de qua tractauimus in primis libris. quæ enim ab optimis viris simpliciter per virtutem est gubernatio reipublicæ, & non ad suppositionem quandam bonorum virorum, eam solum iustum est optimatem appellari. in sola enim ista simpliciter idem est vir bonus & ciuis. in aliis autem boni sunt ad speciem gubernandi suam. Sunt tamen quædam, quæ differentiam habeant à paucorum gubernatione (& appellantur optimates) & ab ea quæ vocatur, respublica: vbi non solùm respectu diuitiarum, sed etiam respectu virtutis ad gubernationem reipublicæ sumuntur. Hæc respublica differt ab illis, & naturam optimatis sapere videtur. nam in his ciuitatibus non faciunt publicè curam virtutis: sunt tamen quidam præstantiores, qui videntur esse boni viri. Vbi ergo respublica respicit ad diuitias, & ad virtutem, & ad populum, vt est apud Carthaginienses, ea naturam optimatum sapere videtur. & vbi ad duo illorum solum, vt Lacedæmoniorum, ad virtutem & ad populum: & est hęc mistura popularis ac virtutis. Optimatum igitur post illam primam optimam rempublicam gubernandi formam, hæ duæ species sunt. & tertia, quæcunque illius quæ appellatur respublica, inclinant ad paucorum gubernationem.

Κεφάλαιον ζ.

Ἔτι δ' εἰσὶ δύο πολιτεῖαι παρὰ δημοκρατίαν τε καὶ ὀλιγαρχίαν, ὧν τὴν μὲν B ἑτέραν λέγουσί τε πάντες, καὶ εἴρηται τῶν τεττάρων πολιτειῶν εἶδος ἕν. λέγουσι δὲ τέτταρας μοναρχίαν, ὀλιγαρχίαν, δημοκρατίαν, τέταρτον δὲ τὴν καλουμένην ἀριστοκρατίαν. πέμπτη δ' ἐστὶν, ὃ προσαγορεύεται τὸ κοινὸν ὄνομα πασῶν· πολιτείαν γὰρ καλοῦσιν. ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ πολλάκις γίνεσθαι, λανθάνει τοὺς πειρωμένους ἀριθμεῖν τὰ τῶν πολιτειῶν εἴδη, C καὶ χρῶνται ταῖς τέτταρσι μόναις, ὥσπερ Πλάτων ἐν ταῖς πολιτείαις. ἀριστοκρατίαν μὲν οὖν καλῶς ἔχει καλεῖν, περὶ ἧς διήλθομεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· τὴν γὰρ ἐκ τῶν ἀρίστων ἁπλῶς κατ' ἀρετὴν πολιτείαν, καὶ μὴ πρὸς ὑπόθεσίν τινα ἀγαθῶν ἀνδρῶν, μόνην δίκαιον προσαγορεύειν ἀριστοκρατίαν. ἐν μόνῃ γὰρ ἁπλῶς ὁ αὐτὸς ἀνὴρ καὶ πολίτης ἀγαθός ἐστιν· οἱ δ' ἐν ταῖς ἄλλαις ἀγαθοὶ, πρὸς τὴν πολιτείαν εἰσὶ τὴν αὑτῶν. οὐ μὴν ἀλλ' D εἰσί τινες, αἳ πρός τε τὰς ὀλιγαρχουμένας ἔχουσι διαφορὰς, καὶ καλοῦνται ἀριστοκρατίαι, καὶ πρὸς τὴν καλουμένην πολιτείαν· ὅπου γε μὴ μόνον πλουτίνδην, ἀλλὰ καὶ ἀριστίνδην αἱροῦνται τὰς ἀρχάς. αὕτη ἡ πολιτεία διαφέρει τε ἀμφοῖν, καὶ ἀριστοκρατικὴ καλεῖται. καὶ γὰρ ἐν ταῖς μὴ ποιουμέναις κοινὴν ἐπιμέλειαν ἀρετῆς, εἰσὶν ὅμως τινὲς οἱ εὐδοκιμοῦντες, καὶ δοκοῦντες εἶναι E ἐπιεικεῖς. ὅπου οὖν ἡ πολιτεία βλέπει εἰς τὸ πλοῦτον, καὶ ἀρετὴν, καὶ δῆμον, οἷον ἐν Καρχηδόνι, αὕτη ἀριστοκρατική ἐστι· καὶ ἐν αἷς εἰς τὰ δύο μόνον, οἷον ἡ Λακεδαιμονίων, εἰς ἀρετήν τε καὶ δῆμον· καὶ ἔστι μίξις τῶν δύο τούτων, δημοκρατίας τε καὶ ἀρετῆς. ἀριστοκρατίας μὲν οὖν παρὰ τὴν πρώτην τὴν ἀρίστην πολιτείαν, ταῦτα δύο εἴδη· καὶ τρίτον ὅσαι τῆς καλουμένης πολιτείας ῥέπουσι πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν μᾶλλον.

CAPVT VIII.

REliquum est vt de ea quæ appellatur respublica dicamus, & de tyrannide.

Κεφάλαιον η.

Λοιπὸν δ' ἐστὶν ἡμῖν περί τε τῆς ὀνομαζομένης πολιτείας εἰπεῖν, καὶ περὶ τυραννίδος.

τὸ δ' ἐτάξαμεν δ' οὕτως, οὐχ ὥσπερ ὅτι παρ- A
έκβασιν, ὅτι τὰς ἀρτι ῥηθείσας ἀριστοκρατίας, ὅτι τὸ μὲν ἀληθὲς πᾶσαι διημαρτήκασι τῆς ὀρθοτάτης πολιτείας· ἔπειτα καταριθμοῦνται μετὰ τούτων, εἰσί τ' αὐτῶν αὗται παρεκβάσεις, ὥσπερ ἐν τοῖς κατ' ἀρχὴν εἴπομεν. τελευταῖον δὲ περὶ τυραννίδος εὔλογόν ἐστι ποιήσασθαι μνείαν, διὰ τὸ πασῶν ἥκιστα ταύτην εἶναι πολιτείαν, ἡμῖν δὲ τὴν B
μέθοδον εἶναι περὶ πολιτείας. δι' ἣν μὲν οὖν αἰτίαν τέτακται τὸν τρόπον τοῦτον, εἴρηται. νῦν δὲ δεικτέον ἡμῖν περὶ πολιτείας. φανερωτέρα γὰρ ἡ δύναμις αὐτῆς διωρισμένων τῶν περὶ ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας. ἔστι γὰρ ἡ πολιτεία, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, μίξις ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας. εἰώθασι δὲ καλεῖν τὰς μὲν ἀποκλινούσας ὡς πρὸς τὴν δημοκρατίαν, C
πολιτείας· τὰς δὲ πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν, μᾶλλον ἀριστοκρατίας, διὰ τὸ μᾶλλον ἀκολουθεῖν παιδείαν καὶ εὐγένειαν τοῖς εὐπορωτέροις. ἔτι δὲ δοκοῦσιν ἔχειν οἱ εὔποροι, ὧν ἕνεκεν οἱ ἀδικοῦντες ἀδικοῦσιν. ὅθεν καὶ καλοὺς κἀγαθοὺς καὶ γνωρίμους τούτους προσαγορεύουσιν. ἐπεὶ οὖν ἡ ἀριστοκρατία βούλεται τὴν ὑπεροχὴν ἀπονέμειν τοῖς ἀρίστοις τῶν πολιτῶν, καὶ D
τὰς ὀλιγαρχίας εἶναί φασιν ἐκ τῶν καλῶν κἀγαθῶν μᾶλλον. δοκεῖ δ' εἶναι τῶν ἀδυνάτων τὸ μὴ ἀριστοκρατουμένην ἀλλὰ πονηροκρατουμένην εὐνομεῖσθαι πόλιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἀριστοκρατεῖσθαι τὴν μὴ εὐνομουμένην. οὐκ ἔστι δὲ εὐνομία τὸ εὖ κεῖσθαι τοὺς νόμους, μὴ πείθεσθαι δέ. διὸ μίαν μὲν εὐνομίαν ὑποληπτέον εἶναι τὸ πείθεσθαι τοῖς κειμένοις νόμοις· ἑτέραν δὲ, τὸ καλῶς κεῖσθαι τοὺς νόμους, E
οἷς ἐμμένουσιν· ἔστι γὰρ πείθεσθαι καὶ κακῶς κειμένοις. τοῦτο δ' ἐνδέχεται διχῶς· ἢ γὰρ τοῖς ἀρίστοις τῶν ἐνδεχομένων αὐτοῖς, ἢ τοῖς ἁπλῶς ἀρίστοις. δοκεῖ δὲ ἀριστοκρατία μὲν εἶναι μάλιστα, τὸ τὰς τιμὰς νενεμῆσθαι κατ' ἀρετήν. ἀριστοκρατίας μὲν γὰρ ὅρος, ἀρετή· ὀλιγαρχίας δὲ, πλοῦτος· δήμου δ', ἐλευθερία. τὸ δ' ὅ τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσιν, ἐν πάσαις ὑπάρχει. καὶ γὰρ ἐν ὀλιγαρχίᾳ, καὶ ἐν ἀριστοκρατίᾳ, καὶ ἐν δήμοις, ὅ τι ἂν δόξῃ τῷ F
πλείονι μέρει τῶν μετεχόντων τῆς πολιτείας, τοῦτ' ἔστι κύριον. ἐν μὲν οὖν ταῖς πλείσταις πόλεσι τὸ τῆς πολιτείας εἶδος κακῶς καλεῖται· μόνον γὰρ ἡ μίξις στοχάζεται τῶν εὐπόρων

Ordinauimus autem ipsam nos, cùm prius non esset, neque hæc transgressio, neque illæ, de quibus modò diximus, optimates, quia re vera omnes aberrant à rectissima gubernandi forma. postmodum cum istis numerantur, & sunt harum transgressiones & labes, vt in superioribus circa principium diximus. meritò autem postremo loco tyrannidem reseruauimus, propterea quòd ista minimè est respublica: nostra verò materia est de republica tractare. Qua igitur de causa sic ordinauimus, dictum est. Nunc autem est à nobis de illa quæ communi nomine appellatur respublica, ostendendum. nam clarius eius vis apparebit post determinationem eorum quæ ad paucorum gubernationem, & ad popularem spectabant. Est enim respublica (vt simpliciter dicamus) mistura paucorum gubernationis ac popularis. Consueuerunt autem eas quæ inclinant ad popularem, vocare respublicas: eas verò quæ ad paucorū gubernationē, vocare optimates: ex eò quia opulentioribus doctrina atq; nobilitas magis adesse cōsueuerūt. præterea quod ciuitas habēt, ea videtur habere, propter quæ cæteri iniurias faciūt. vnde & honestos, & bonos, & nobiles istos appellāt. Cùm ergo optimatū gubernatio velit excellētiā tribuere optimis ciuibus, & paucorū gubernationem esse dicant ex bonis & honestis magis, videtur impossibile quæ ciuitas non ab improbis sed ab optimis gubernetur, eam non bene gubernari: eodémque modo quæ leges non habeat bonas, gubernari ab optimatibus. Habere autem leges bonas, non id est, si rectè sint positæ, nec eis pareatur. Itaque vna rectè legum institutio putanda est, legibus parēre: altera, vt rectè sint leges positæ, quibus parēre oportet. fieri enim potest vt pareant ciues malè positis legibus. id autem dupliciter accidit: aut enim optimis quantum datur ipsis, aut simpliciter optimis. Videtur autem optimatum esse, maximè honores tribuere secundum virtutem. finis enim optimatum virtus: paucorum verò gubernationis diuitiæ: popularis autem libertas. Quod autem pluribus videtur, commune est omnium. nam in paucorum, & multitudinis gubernatione, & in optimatum, quod videtur maiori parti eorum qui in republica versantur, id obtinet. In plerisque igitur ciuitatibus, hæc species gubernandi respublica vocatur. sola enim mistio coniecturam facit opulentorum

& inopum, diuitiarum & libertatis. Ferè enim apud plurimos, illi & qui diuitiis pollent, bonorum & honestorum locum obtinere videntur. Cum verò tria sint, quæ circa æqualitatem reipublicæ contendant, libertas, diuitiæ, virtus (nam quartum illud quæ appellatur nobilitas, duobus consequens est: nobilitas enim est antiquæ diuitiæ, & virtus) manifestum est, quòd duorum mistura diuitum & pauperum est respublica appellanda. trium verò, optimatum gubernatio maximè aliarum, præter illam veram & primam. Quòd igitur sint aliæ respublicæ præter monarchiam & popularem, & paucorum potentium, dictum est: & quales istæ, & in quo differant inter se, & optimatum gubernatio, & aliæ species quæ ad optimates declinant, & quomodo non longè distant inter se, manifestum est.

A καὶ τὴν τῶν ἀπόρων, πλούτου καὶ ἐλευθερίας· σχεδὸν γὰρ παρὰ τοῖς πλείστοις οἱ εὔποροι τὴν τῶν καλῶν κἀγαθῶν δοκοῦσι κατέχειν χώραν. ἐπεὶ δὲ τρία ἐστὶ τὰ ἀμφισβητοῦντα τῆς ἰσότητος τῆς πολιτείας, ἐλευθερία, πλοῦτος, ἀρετή (τὸ γὰρ τέταρτον, ὃ καλοῦσιν εὐγένειαν, ἀκολουθεῖ τοῖς δυσίν· ἡ γὰρ εὐγένειά ἐστιν ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετή) φανερὸν ὅτι τὴν μὲν τοῖν δυοῖν μίξιν, τῶν εὐπόρων καὶ τῶν ἀπόρων, B πολιτείαν λεκτέον, τὴν δὲ τῶν τριῶν, ἀριστοκρατίαν μάλιστα τῶν ἄλλων παρὰ τὴν ἀληθινὴν καὶ πρώτην. ὅτι μὲν οὖν ἔστι καὶ ἕτερα πολιτείας εἴδη παρὰ μοναρχίαν τε καὶ δημοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν, εἴρηται· καὶ ποῖα ταῦτα, καὶ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων, αἵ τ' ἀριστοκρατίαι, καὶ αἱ πολιτεῖαι, τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ ὅτι οὐ πόρρω αὗται ἀλλήλων, φανερόν.

CAPVT IX.

QVomodo autem fiat præter popularem & paucorum potentiam illa quæ appellatur respublica, & quo in ordine reponenda sit, deinceps dicemus. & simul apparebit quibus definiant popularem & paucorum gubernationem. sumenda est enim horum distinctio. postea ex his ab vtraque tanquam regulam sumentes componere oportet. Sunt autem definitiones tres compositionis ac misturæ. aut enim ambo sumenda, quorum vtræque leges ponunt: ceu circa iudicia. In paucorum enim potestate diuitibus pœnam constituunt, nisi iudicando adsint, pauperibus verò mercedem nullam: in popularibus autem pauperibus mercedem diuitibus autem pœnam nullam. commune ac medium istorum ambo hæc, itaque & ciuile. mistum est enim ex ambobus. vnus igitur modus hic est coniunctionis. Alius autem medium capere eorum quæ ab vtrisque iubentur: ceu concionari, hi quidem à nullo censu vel ex quo penitus, illi verò à magno censu, commune certè neutrum, sed medium vtriusque census. Tertius verò ex duobus iussis, hæc quidem ex populari lege, illa autem ex paucorum gubernatione. dico autem tale aliquid, videtur, popularis quidem magistratus sortiri, paucorum autem gubernationis eligere: & popularis, non ex censu tribuere, paucorum autem ex censu. Optimatum igitur ac ciuile, ab vtraque vtrunque accipere ex paucorum quidem gubernatione lectiones facere magistratus: ex populari

Κεφάλαιον θ.

C Τίνα δὲ τρόπον γίνεται παρὰ δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν ἡ καλουμένη πολιτεία, καὶ πῶς αὐτὴν δεῖ καθιστάναι, λέγωμεν ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις. ἅμα δὲ δῆλον ἔσται καὶ οἷς ὁρίζονται τὴν δημοκρατίαν καὶ τὴν ὀλιγαρχίαν· ληπτέον γὰρ τὴν τούτων διαίρεσιν. εἶτα ἐκ τούτων ἀφ' ἑκατέρας ὥσπερ σύμβολον λαμβάνοντας συνθετέον. εἰσὶ δὲ [οἱ] ὅροι τρεῖς τῆς συνθέσεως καὶ μίξεως. ἢ D γὰρ ἀμφότερα ληπτέον, ὧν ἑκάτεραι νομοθετοῦσιν, οἷον περὶ τοῦ δικάζειν. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις τοῖς εὐπόροις ζημίαν τάττουσιν, ἂν μὴ δικάζωσι, τοῖς δ' ἀπόροις, οὐδένα μισθόν· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, τοῖς μὲν ἀπόροις, μισθὸν· τοῖς δ' εὐπόροις, οὐδεμίαν ζημίαν. κοινὸν δὲ καὶ μέσον τούτων, ἀμφότερα ταῦτα· διὸ καὶ πολιτικόν· μέμικται γὰρ ἐξ ἀμφοῖν. εἷς μὲν οὖν οὗτος τοῦ συνδυασμοῦ E τρόπος· ἕτερος δὲ, τὸ μέσον λαμβάνειν ὧν ἑκάτεροι τάττουσιν. οἷον ἐκκλησιάζειν, οἱ μὲν, ἀπὸ τιμήματος οὐθενὸς, ἢ μικροῦ πάμπαν· οἱ δ', ἀπὸ μακροῦ τιμήματος. κοινὸν δέ γε οὐδέτερον, ἀλλὰ τὸ μέσον ἑκατέρου τιμήματος τούτων. τρίτον δ', ἐκ δυοῖν ταγμάτοιν, τὰ μὲν ἐκ τοῦ ὀλιγαρχικοῦ νόμου, τὰ δ' ἐκ τοῦ δημοκρατικοῦ. λέγω δ' οἷον δοκεῖ δημο-F κρατικὸν μὲν εἶναι, τὸ κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχάς, τὸ δ' αἱρετὰς, ὀλιγαρχικόν· καὶ δημοκρατικὸν μὲν, τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος· ὀλιγαρχικὸν δὲ, τὸ ἀπὸ τιμήματος. ἀριστοκρατικὸν

τοίνυν

τοίνυν καὶ πολιτικόν, τὸ ἐξ ἑκατέρας ἑκάτερον λαβεῖν, ἐκ μὲν τῆς ὀλιγαρχίας, τὸ αἱρετὰς ποιεῖν τὰς ἀρχάς. ἐκ δὲ τῆς δημοκρατίας τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος. ὁ μὲν οὖν τρόπος τῆς μίξεως οὗτος. τοῦ δ' εὖ μεμῖχθαι δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν ὅρος, ὅταν ἐνδέχηται λέγειν τὴν αὐτὴν πολιτείαν, δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν. δῆλον γὰρ ὅτι τοῦτο πάσχουσιν οἱ λέγοντες, διὰ τὸ μεμῖχθαι καλῶς. πέπονθε δὲ τοῦτο καὶ τὸ μέσον. ἐμφαίνεται γὰρ ἑκάτερον ἐν αὐτῷ τῶν ἄκρων. ὅπερ συμβαίνει περὶ τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν. πολλοὶ γὰρ ἐγχειροῦσι λέγειν ὡς δημοκρατίας οὔσης, διὰ τὸ δημοκρατικὰ πολλὰ τὴν τάξιν ἔχειν. οἷον πρῶτον τὸ περὶ τὴν τροφὴν τῶν παίδων. ὁμοίως γὰρ οἱ τῶν πλουσίων τρέφονται τοῖς τῶν πενήτων, καὶ παιδεύονται τὸν τρόπον τοῦτον, ὃν ἂν δύναιντο καὶ τῶν πενήτων οἱ παῖδες. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἐχομένης ἡλικίας, καὶ ὅταν ἄνδρες γένωνται, τὸν αὐτὸν τρόπον. οὐδὲν γὰρ διάδηλος ὁ πλούσιος καὶ ὁ πένης. οὕτω τὰ περὶ τὴν τροφὴν ταὐτὰ πᾶσιν ἐν τοῖς συσσιτίοις, καὶ τὴν ἐσθῆτα οἱ πλούσιοι τοιαύτην, οἵαν ἄν τις παρασκευάσαι δύναιτο, καὶ τῶν πενήτων ὁστισοῦν. ἔτι τὸ δύο τὰς μεγίστας ἀρχάς, τὴν μὲν αἱρεῖσθαι τὸν δῆμον, τῆς δὲ μετέχειν. τοὺς μὲν γὰρ γέροντας αἱροῦνται, τῆς δ' ἐφορείας μετέχουσιν. οἱ δ', ὀλιγαρχίαν, διὰ τὸ πολλὰ ἔχειν ὀλιγαρχικά. οἷον τὸ πάσας αἱρετὰς εἶναι, καὶ μηδεμίαν κληρωτήν, καὶ ὀλίγους εἶναι κυρίους θανάτου καὶ φυγῆς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά. δεῖ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ μεμιγμένῃ καλῶς, ἀμφότερα δοκεῖν εἶναι, καὶ μηδέτερον, καὶ σώζεσθαι δι' αὑτῆς, καὶ μὴ ἔξωθεν, καὶ δι' αὑτῆς, μὴ τῷ πλείους ἔξωθεν εἶναι τοὺς βουλομένους. εἴη γὰρ ἂν καὶ πονηρᾷ πολιτείᾳ τοῦθ' ὑπάρχον. ἀλλὰ τῷ μηδ' ἂν βούλεσθαι πολιτείαν ἑτέραν μηθὲν τῶν τῆς πόλεως μορίων ὅλως. τίνα μὲν οὖν τρόπον δεῖ καθιστάναι πολιτείαν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ὀνομαζομένας ἀριστοκρατίας, νῦν εἴρηται.

Κεφάλ. ι.

Περὶ δὲ τυραννίδος ἦν λοιπὸν ἡμῖν εἰπεῖν, οὐχ ὡς ἐνούσης πολυλογίας περὶ αὐτήν, ἀλλ' ὅπως λάβῃ τῆς μεθόδου τὸ μέρος. ἐπειδὴ καὶ ταύτην τίθεμεν τῶν πολιτειῶν τι μέρος. περὶ μὲν οὖν βασιλείας διωρίσαμεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις, ἐν οἷς περὶ τῆς μάλιστα λεγομένης βασιλείας ἐποιούμεθα τὴν σκέψιν, πότερον ἀσύμφορον, ἢ συμφέρει ταῖς

A autem sumere non per censum, modus igitur ad miscendum talis. Bene autem admiscuisse popularem & paucorum gubernationem finis est, quando eadem respublica dici potest popularis, & paucorum gubernatio. Patet enim hoc accidere dicentibus eas bene esse commistas, accidit hoc etiam medio: conspicitur namque in eo vtrunque extremorum, quod contingit Lacedæmoniorum reipublicæ. Sunt enim
B permulti qui aggrediuntur dicere eam esse popularem, propterea quòd populariter complura in illa sunt constituta, ceu primum circa educationem puerorum. pari enim modo diuitum filij educantur, & pauperum, & erudiuntur per eum modum, per quem valeant pauperum filij erudiri, similiterque in sequenti ætate cùm viri facti sunt, in illo non magis conspicuus diues quàm pauper. Cibi quoque idem vtrisque in comessationi-
C bus. Vestitu etiam tali diuites vtuntur, qualem & pauperum quiuis habere potest. Præterea, duorum maximorum magistratuum, alterum eligit populus, alterum gerit. senatores enim per populum eliguntur, ephori autem ex popularibus constituuntur. Alij verò dicunt esse illam paucorum gubernationem, quoniam multa habeat quæ paucorum potentiam afferunt, ceu omnes dignitates per electio-
D nem conferri, per sortem verò nullam, & insuper apud paucos potestatem esse necandi, & in exilium pellendi, ac cætera huiusmodi permulta. Oportet enim in republica bene temperata vtranque videri inesse, & neutrum, & conseruari per seipsam non aliunde, & per seipsam, non per alios multos externos, qui velint: nam & prauæ reipublicæ hoc potest contingere,
E sed nec velle quidem gubernationem alteram quoquomodo partium ciuitatis omnium. Quemadmodum igitur oporteat rempublicam constituere, & similiter illas quæ appellantur optimates, dictum est.

CAPVT X.

Restat nunc vt de tyrannide dicamus: non quòd multis verbis indigeat, sed vt habeat in hoc tractatu locum suum,
F quandoquidem hanc quoque posuimus partem esse aliquam publicæ gubernationis. De regno igitur determinauimus in superioribus locis, vbi tractatum est à nobis, nunquid regis gubernatio vtilis foret

ciuitatibus, an inutilis, & quam, & unde constituere oportet, & quomodo. Tyrannidis verò species duas ibidem distinximus, propterea quòd earum potentia quodammodo alteratur ad regiam gubernationem, ex eo quia ambæ potestates istæ sunt secundum leges. nam & apud Barbarorum quosdam eliguntur aliqui ad gubernandum soli, cum absoluta omnimodáque potestate. Et apud Græcos olim eodem modo quidem eligebantur, qui soli gubernarent, quos vocabant Æsymnetas. Habent verò hæ inter se differentias quasdam. erãt enim regiæ, ex eo quia secundum leges, & eo quia volentibus imperabant: tyrannicæ autem ex eo, quia pro arbitrio dominationem exercebant. Tertia species tyrannidis, quæ maximè propriè videtur id nomen habere, opposita est regiæ potestati absolutè. nam necesse est tyrannidem illam monarchiam, quæ nullis subiaceat legibus, & dominetur per vim æqualibus & melioribus, ac respiciat ad propriam vtilitatem, nõ ad vtilitatem subditorum: quapropter inuoluntaria est, cùm nemo liber sponte sua ferat huiusmodi seruitutem. Species igitur tyrannidis tot, & tales sunt.

CAPVT XI.

QVæ verò sit optima respublica, & quæ vita optima pluribus ciuitatibus & hominibus, qui neq. per virtutem iudicant quę suprà vulgus emergat, neque per doctrinã quæ ingenio indiget & adiumentis externis, neq. per gubernationem quæ ad votũ sit: sed vitam eam probant, quam plurimi consequi possint, & gubernationẽ eam, quam plurimæ ciuitates valeant recipere. nam quas vocãt optimates, de quibus modò diximus, partim exterius cadunt plurimis ciuitatibus, partim appropinquant illi quæ respublica vocatur, quamobrem de ambabus tanquam vna sit, dicendum est. Iudicium autem de omnibus istis ex eisdem principiis est. Si enim rectè dictum fuit in Ethicis, vitam beatam esse secundum virtutem non impeditam, virtutem autẽ ipsam esse mediocritatem: necesse est mediam vitam optimam esse, quam singuli adipisci valeant, mediocritatis, & has omnes definitiones necesse est esse circa ciuitatis virtutem, vitium, & rempublicam. est enim respublica vita quædam ciuitatis. In cunctis autem ciuitatibus partes sunt tres. nam alij diuitiis excellunt:

A πόλεσιν· καὶ τίνα, καὶ πόσας δεῖ καθιστάναι, καὶ πῶς. τυραννίδος δ' εἴδη δύο μὲν διείλομεν, ἐν οἷς περὶ βασιλείας ἐπεσκοποῦμεν, διὰ τὸ τὴν δύναμιν ἐπαλλάττειν πως αὐτῶν, καὶ πρὸς τὴν βασιλείαν, διὰ τὸ κατὰ νόμον εἶναι ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἀρχάς. ἔν τε γὰρ τῶν βαρβάρων τισὶν αἱροῦνται αὐτοκράτορας μονάρχους, καὶ τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς ἀρχαίοις B Ἕλλησιν ἐγίγνοντό τινες μόναρχοι τὸν τρόπον τοῦτον, οὓς ἐκάλουν αἰσυμνήτας. ἔχουσι δέ τινας πρὸς ἀλλήλας αὗται διαφοράς. ἦσαν δὲ διὰ μὲν τὸ κατὰ νόμον, βασιλικαί, καὶ διὰ τὸ μοναρχεῖν ἑκόντων· τυραννικαὶ δὲ, διὰ τὸ δεσποτικῶς ἄρχειν [καὶ] κατὰ τὴν αὑτῶν γνώμην. τρίτον δὲ εἶδος τυραννίδος, ἥπερ μάλιστ' εἶναι δοκεῖ τυραννὶς, ἀντίστροφος οὖσα τῇ παμβασιλείᾳ. τοιαύτην δ' ἀναγκαῖον εἶναι C τυραννίδα τὴν μοναρχίαν, ἥτις ἀνυπεύθυνος ἄρχει τῶν ὁμοίων, καὶ βελτιόνων πάντων, πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῆς συμφέρον, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ τῶν ἀρχομένων. διόπερ ἀκούσιος. οὐθεὶς γὰρ ἑκὼν ὑπομένει τῶν ἐλευθέρων τὴν τοιαύτην ἀρχήν. τυραννίδος μὲν οὖν εἴδη, ταῦτα καὶ τοσαῦτα διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας.

D

Κεφάλαιον ια.

Τίς δ' ἀρίστη πολιτεία, καὶ τίς ἄριστος βίος ταῖς πλείσταις πόλεσι, καὶ τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθρώπων, μήτε πρὸς ἀρετὴν συγκρίνουσι τὴν ὑπὲρ τοὺς ἰδιώτας, μήτε πρὸς παιδείαν, ἣ φύσεως δεῖται καὶ χορηγίας τυχηρᾶς, μήτε πρὸς πολιτείαν τὴν κατ' εὐχὴν γινομένην, ἀλλὰ βίον τε τὸν τοῖς πλείστοις E κοινωνῆσαι δυνατὸν, καὶ πολιτείαν ἧς τὰς πλείστας πόλεις ἐνδέχεται μετασχεῖν; καὶ γὰρ ἃς καλοῦσιν ἀριστοκρατίας, περὶ ὧν νῦν εἴπομεν, τὰ μὲν ἐξωτέρω πίπτουσι ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων, τὰ δὲ γειτνιῶσι τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ. διὸ περὶ ἀμφοῖν, ὡς μιᾶς, λεκτέον. ἡ δὲ δὴ κρίσις περὶ ἁπάντων τούτων, ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων ἐστίν. εἰ γὰρ καλῶς ἐν F τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται, τὸ τὸν εὐδαίμονα βίον εἶναι τὸν κατ' ἀρετὴν ἀνεμπόδιστον, μεσότητα δὲ τὴν ἀρετὴν, τὸν μέσον ἀναγκαῖον εἶναι βίον βέλτιστον, τῆς ἑκάστοις ἐνδεχομένης τυχεῖν μεσότητος. τοὺς δὲ αὐτοὺς τούτους ὅρους ἀναγκαῖον εἶναι καὶ πόλεως ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ πολιτείας. ἡ γὰρ πολιτεία βίος τίς ἐστι πόλεως. ἐν ἁπάσαις δὲ ταῖς πόλεσίν ἐστι τρία μέρη τῆς πόλεως. οἱ μὲν, εὔποροι σφόδρα

οἱ δ',

A οἱ δὲ ἄποροι σφόδρα· οἱ δὲ τρίτοι, οἱ μέσοι τούτων. ἐπεὶ τοίνυν ὁμολογεῖται τὸ μέτριον ἄριστον καὶ τὸ μέσον, φανερὸν ὅτι καὶ τῶν εὐτυχημάτων ἡ κτῆσις ἡ μέση, βελτίστη πάντων. ῥᾴστη γὰρ τῷ λόγῳ πειθαρχεῖν. ὑπέρκαλον δὲ, ἢ ὑπερίσχυρον, ἢ ὑπερευγενῆ, ἢ ὑπερπλούσιον· ἢ τἀναντία τούτοις, ὑπέρπτωχον, ἢ ὑπερασθενῆ, καὶ σφόδρα ἄτιμον, χαλεπὸν τῷ λόγῳ ἀκολουθεῖν. γίνονται γὰρ, οἱ μὲν, ὑβρισταὶ καὶ μεγαλοπόνηροι μᾶλλον· οἱ δὲ κακοῦργοι, καὶ B μικροπόνηροι λίαν. τῶν δ᾽ ἀδικημάτων τὰ μὲν γίγνεται δι᾽ ὕβριν, τὰ δὲ διὰ κακουργίαν. ἔτι δὲ ἥκισθ᾽ οὗτοι φυλαρχοῦσι καὶ βουλαρχοῦσι. ταῦτα δ᾽ ἀμφότερα βλαβερὰ ταῖς πόλεσι. πρὸς δὲ τούτοις οἱ μὲν ἐν ὑπεροχαῖς εὐτυχημάτων ὄντες, ἰσχύος, καὶ πλούτου, καὶ φίλων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἄρχεσθαι οὔτε βούλονται, οὔτε ἐπίστανται. καὶ τοῦτ᾽ C εὐθὺς οἴκοθεν ὑπάρχει παισὶν οὖσι. διὰ γὰρ τὴν τρυφὴν οὐδ᾽ ἐν τοῖς διδασκαλείοις ἄρχεσθαι σύνηθες αὐτοῖς. οἱ δὲ καθ᾽ ὑπερβολὴν ἐν ἐνδείᾳ τούτων, ταπεινοὶ λίαν. ὥσθ᾽ οἱ μὲν ἄρχειν οὐκ ἐπίστανται, ἀλλ᾽ ἄρχεσθαι δουλικὴν ἀρχήν· οἱ δ᾽, ἄρχεσθαι μὲν οὐδεμιᾷ ἀρχῇ, ἄρχειν δὲ δεσποτικὴν ἀρχήν. γίνεται οὖν δούλων καὶ D δεσποτῶν πόλις, ἀλλ᾽ οὐκ ἐλευθέρων· καὶ τῶν μὲν φθονούντων, τῶν δὲ καταφρονούντων· ἃ πλεῖστον ἀπέχει φιλίας καὶ κοινωνίας πολιτικῆς. ἡ γὰρ κοινωνία, φιλικόν. οὐδὲ γὰρ ὁδοῦ βούλονται κοινωνεῖν τοῖς ἐχθροῖς. βούλεται δέ γε ἡ πόλις ἐξ ἴσων εἶναι καὶ ὁμοίων ὅτι μάλιστα. τοῦτο δ᾽ ὑπάρχει μάλιστα τοῖς μέσοις. ὥστ᾽ ἀναγκαῖον ἄριστα πολιτεύεσθαι ταύτην τὴν πόλιν εἶναι, ἐξ ὧν φαμὲν φύσει τὴν σύστασιν εἶναι τῆς E πόλεως. καὶ σῴζονται δ᾽ ἐν ταῖς πόλεσιν οὗτοι μάλιστα τῶν πολιτῶν. οὔτε γὰρ αὐτοὶ τῶν ἀλλοτρίων, ὥσπερ οἱ πένητες, ἐπιθυμοῦσιν· οὔτε τῆς τούτων ἕτεροι, καθάπερ τῆς τῶν πλουσίων οἱ πένητες ἐπιθυμοῦσι. καὶ διὰ τὸ μήτ᾽ ἐπιβουλεύεσθαι, μήτ᾽ ἐπιβουλεύειν, ἀκινδύνως διάγουσι. διὰ τοῦτο καλῶς ηὔξατο F Φωκυλίδης.

> Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα· μέσος θέλω ἐν πόλει εἶναι.

δῆλον ἄρα ὅτι καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτικὴ ἀρίστη, ἡ διὰ τῶν μέσων· καὶ τὰς τοιαύτας ἐνδέχεται εὖ πολιτεύεσθαι πόλεις, ἐν αἷς δὴ

A alij paupertate nimia deprimuntur: alij sunt inter hos medij. Cùm igitur confessissimus mediocritatem, & medium esse optimum, palam, quod bonorum fortunæ mediocris possessio, est optima omnium existimanda. hæc enim facilis est ad obedientiam mandatorum. At verò si modum excedant in alterutram partem (ceu si forma, si vir bus, si nobilitate generis, si diuitiis, vel iis contrariis, ceu si paupertate nimia si imbecillitate egregia, si ignominia multa) B difficile est vt rationi obediant. fiunt enim istorum alij superbi & delinquentes apertè in rebus magnis, alij occultè praui, & in rebus exiguis fraudatores, iniuriæ verò inferuntur quandoque per contumeliam, quandoque per dolum. Insuper hi minimè circa gubernationem reipublicæ afficiuntur, minimèque consulunt: hæc autem vtraque damnosa sunt ciuitatibus. Præterea qui bo- C nis fortunæ superabundant, ceu opibus, diuitiis, amicis, & aliis huiusmodi, nec imperium cuiusquam pati volunt, neque sciunt, & hoc statim domi eorum natis existit: propter delicias enim ne in scholis quidem præceptoribus obedire consueuerunt. Qui autem eorum sunt in indigentia nimia constituti, deiecto nimium animo, vilésque existunt, ex quo fit vt magistra- D tum gerere nesciant, sed ad parendum seruiliter sint apti, illi verò sibi imperari nullo modo patiuntur, sed ipsi aliis tanquam domini, volunt imperare. Efficitur ergo seruorum & dominorum ciuitas, non autem liberorum: & aliorum inuidentium, aliorum spernentium, quod plurimum abest ab amicitia & ciuili societate. nam societas amicabile quiddam est: cùm inimicis enim ne via quidem communi- E care volunt homines. Vult quidem ciuitas ex paribus ac similibus esse, quantum maximè id fieri potest, hoc autem maximè existit mediis, itaque necessariò fit, vt huiusmodi ciuitas optimè gubernetur, ex quibus diximus natura constare ciuitatem. Conseruantur quoque in ciuitatibus isti maximè cæterorum ciuium. neque enim aliena concupiscunt, vt faciunt F pauperes: neque eorum bona cupiuntur ab aliis, vt accidit diuitibus, & quia neque insidiantur aliis, neque alij ipsis, sine periculo degunt. Quapropter bene optauit Phocylides, *multa mediis ciuibus optima, mediocris esse volens in ciuitate.* Patet igitur, quòd ciuilis societas optima est, quæ per mediocres fit, easque ciuitates tenere, vt optimè gubernentur, in quibus

mediocres plurimi sunt, ac plus possunt: maxime quidem ambobus, vel saltem altera parte. hæc enim addita prævalere facit, & prohibet contrarios excessus fieri. Quapropter valde optandum est, vt iij qui in republica versantur, facultates habeant mediocres, ac sufficientes. nam vbi alij nimis multa possident, alij nihil, vel plebs infima insurgit, vel paucorum potentia illa extrema, vel tyrannus propter vtrunque excessum, ex populari enim statu nimium superbo, & ex paucorum potentia ad tyrannidem deuenitur: ex mediocribus autem ac prope paribus, multo minus, cuius rei causam postea, vbi de mutationibus tractabitur, dicemus. Quòd autem media sit optima, manifestum est. sola enim seditionibus caret. vbi enim permultum est mediocre, minimum seditiones & discordiæ ciuium innascuntur: magnæque ciuitates ob hanc ipsam causam minus seditionibus subiacent, quia magna in his est mediocrium hominum multitudo, paruas autem ciuitates facilè est in duas partes diuidi omnes, ita vt nihil medium relinquatur. & ferè cuncti vel inopes sunt vel opulenti. Populares quoque gubernationes tutiores sunt & diuturniores, quàm paucorum potentium propter medios. Plures enim sunt & magis honoris participant in populari gubernatione, quàm paucorum. nam quando sine his multitudo inops plus potest, malè res se habent, ac citò pereunt. Signum verò huius putandum est, quòd qui optimè leges condiderunt, ex mediocribus ciuibus fuêre. nam & Solon huiusmodi fuit, vt apparet ex eius carminibus: & Lycurgus (non enim erat rex) & Charondas, & plurimi aliorum. Patet autem ex his, & quia plurimæ respublicæ aut populares sunt, aut paucorum gubernationes. propter id enim quod in his frequenter pauci sunt medij, semper qui prævalent (siue hi sint qui facultates habent, siue populares qui medium transcendunt) per seipsos gubernationem agunt: itaque aut multitudo populi insurgit, aut paucorum potentia. Præterea, ex eo quòd seditiones fiunt, & pugnæ inter multitudinem & opulentos, quibuscunque vincere contingit, hi neque communem amplius habent rempublicam neque æqualem, sed quasi victoriæ præmium reportant rempublicam obtinere: & alteri popularem statum, alteri paucorum potentiam faciunt. Præterea qui principatum Græciæ habuerunt,

A πολὺ τὸ μέσον, καὶ κρεῖττον μάλιστα μὲν ἀμφοῖν, εἰ δὲ μή, θατέρου μέρους. προστιθέμενον γὰρ, ποιεῖ ῥοπὴν, καὶ κωλύει γίνεσθαι τὰς ἐναντίας ὑπερβολάς. διόπερ εὐτυχία μεγίστη, τοὺς πολιτευομένους οὐσίαν ἔχειν μέσην καὶ ἱκανήν· ὡς ὅπου οἱ μὲν πολλὰ σφόδρα κέκτηνται, οἱ δὲ μηθέν, ἢ δῆμος ἔσχατος γίνεται, ἢ ὀλιγαρχία ἄκρατος, ἢ τυραννίς, δι᾽ ἀμφοτέρας τὰς ὑπερβολάς. καὶ γὰρ ἐκ δημοκρατίας τῆς B νεανικωτάτης, καὶ ἐξ ὀλιγαρχίας, γίνεται τυραννίς· ἐκ δὲ τῶν μέσων καὶ τῶν σύνεγγυς, πολὺ ἧττον. τὴν δ᾽ αἰτίαν ὕστερον, ἐν τοῖς περὶ τὰς μεταβολὰς τῶν πολιτειῶν, ἐροῦμεν. ὅτι δ᾽ ἡ μέση βελτίστη, φανερόν· μόνη γὰρ ἀστασίαστος· ὅπου γὰρ πολὺ τὸ διὰ μέσου, ἥκιστα στάσεις καὶ διαστάσεις γίγνονται τῶν πολιτειῶν. καὶ αἱ μεγάλαι πόλεις ἀστασιαστότεραι διὰ C τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ὅτι πολὺ τὸ μέσον· ἐν δὲ ταῖς μικραῖς, ῥᾴδιόν τε διαλαβεῖν εἰς δύο πάντας, ὥστε μηθὲν καταλιπεῖν μέσον. καὶ πάντες σχεδὸν ἄποροι, ἢ εὔποροί εἰσι. καὶ αἱ δημοκρατίαι δὲ ἀσφαλέστεραι τῶν ὀλιγαρχιῶν εἰσὶ καὶ πολυχρονιώτεραι διὰ τοὺς μέσους· πλείους τε γάρ εἰσι, καὶ μᾶλλον μετέχουσι τῶν τιμῶν ἐν ταῖς δημοκρατίαις, ἢ ταῖς ὀλιγαρχίαις· ἐπεὶ ὅταν ἄνευ τούτων τῷ πλήθει ὑπερτείνωσιν οἱ ἄποροι, κακοπραγία γίνεται, D καὶ ἀπόλλυνται ταχέως. σημεῖον δὲ δεῖ νομίζειν, καὶ τὸ τοὺς βελτίστους νομοθέτας εἶναι τῶν μέσων πολιτῶν. Σόλων τε γὰρ ἦν τούτων· δηλοῖ δ᾽ ἐκ τῆς ποιήσεως· καὶ Λυκοῦργος· οὐ γὰρ ἦν βασιλεύς· καὶ Χαρώνδας, καὶ σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τῶν ἄλλων. φανερὸν δ᾽ ἐκ τούτων, καὶ διότι αἱ πλεῖσται πολιτεῖαι, αἱ μὲν δημοκρατικαί εἰσιν, αἱ δ᾽ ὀλιγαρχικαί· διὰ γὰρ τὸ ἐν ταύταις πολλάκις ὀλίγον εἶναι τὸ μέσον, ἀεὶ, E ὁπότεροι ἂν ὑπερέχωσιν, εἴθ᾽ οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, εἴθ᾽ ὁ δῆμος, οἱ τὸ μέσον ἐκβαίνοντες, καθ᾽ αὑτοὺς ἄγουσι τὴν πολιτείαν, ὥστε ἢ δῆμος γίγνεται, ἢ ὀλιγαρχία. πρὸς δὲ τούτοις διὰ τὸ στάσεις γίγνεσθαι καὶ μάχας πρὸς ἀλλήλους τῷ δήμῳ καὶ τοῖς εὐπόροις, ὁποτέροις ἂν μᾶλλον συμβῇ κρατῆσαι τῶν ἐναντίων, οὐ καθιστᾶσι κοινὴν πολιτείαν, οὐδ᾽ F ἴσην· ἀλλὰ τῆς νίκης ἆθλον τὴν ὑπεροχὴν τῆς πολιτείας λαμβάνουσι· καὶ οἱ μὲν δημοκρατίαν, οἱ δ᾽ ὀλιγαρχίαν ποιοῦσιν. ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐν ἡγεμονίᾳ γενομένων τῆς Ἑλλάδος,

πρὸς

πρὸς τὴν παρ' αὐτοῖς ἑκάτεροι πολιτείαν ἀποβλέποντες, οἱ μὲν δημοκρατίας ἐν ταῖς πόλεσι καθίστασαν, οἱ δ' ὀλιγαρχίας· οὐ πρὸς τὸ τῶν πόλεων συμφέρον σκοποῦντες, ἀλλ' ἢ πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῶν. ὥστε διὰ ταύτας τὰς αἰτίας, ἢ μηδέποτε τὴν μέσην γίνεσθαι πολιτείαν, ἢ ὀλιγάκις καὶ παρ' ὀλίγοις. εἷς γὰρ ἀνὴρ συνεπείσθη μόνος τῶν πρότερον ἐφ' ἡγεμονίᾳ γενομένων, ταύτην ἀποδοῦναι τὴν τάξιν. ἤδη δὲ καὶ τοῖς ἐν ταῖς πόλεσιν ἔθος καθέστηκε, μηδὲ βούλεσθαι τὸ ἴσον, ἀλλ' ἢ ἄρχειν ζητεῖν, ἢ κρατουμένους ὑπομένειν. τίς μὲν οὖν ἀρίστη πολιτεία, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, ἐκ τούτων φανερόν. τῶν δ' ἄλλων πολιτειῶν, ἐπειδὴ πλείους δημοκρατίας, καὶ πλείους ὀλιγαρχίας φαμὲν εἶναι, ποίαν πρώτην θετέον καὶ δευτέραν, καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἐχομένην, τῷ τὴν μὲν εἶναι βελτίω, τὴν δὲ χείρω, διωρισμένης τῆς ἀρίστης, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. ἀεὶ γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι βελτίω τὴν ἐγγύτατα ταύτης, χείρω δὲ τὴν ἀφεστηκυῖαν τοῦ μέσου πλεῖον, ἂν μὴ πρὸς ὑπόθεσιν κρίνῃ τις. λέγω δὲ τὸ πρὸς ὑπόθεσιν, ὅτι πολλάκις οὔσης ἄλλης πολιτείας αἱρετωτέρας, ἐνίοις οὐδὲν κωλύει συμφέρειν ἑτέραν μᾶλλον εἶναι πολιτείαν.

A hi ad propriam respicientes rempublicam, aut popularem statum in ciuitatibus constituerunt, aut paucorum gubernationem, non ad ciuitatum illarum commoda respicientes, sed ad sua, atque ita per istas causas effectum est, vt vel nunquam mediocrem illa gubernatio existeret, vel admodum raro & apud paucos. vnus enim vir consentit solus ex iis qui antiquitus in principatu fuere, hunc gubernandi modũ constituere. Iámque in ciuitatibus consuetudo est ut nolint aequalitatem velle, sed aut imperare quaerere, aut victos obedire. Quae
B igitur optima sit respublica, & quam ob causam, ex his patet. De aliis autem rebuspublicis, cùm plures populares & plures paucorum gubernationes esse dixerimus, quae prima ponenda sit, & quae secunda, & quae deinceps potior sit aut deterior, determinata optima, non erit difficile inueniri. necesse
C est enim esse meliorẽ, quae proximè huic accedat; deteriorem verò, quae plurimũ distat à medio, nisi ad suppositionem quis iudicet: dico autem ad suppositionem, quia multoties alia reipublicae forma eligibiliori existente, nihil vetat aliam quibusdam magis vtilem esse.

Κεφάλαιον ιβ.

Τίς δὲ πολιτεία τίσι, καὶ ποία συμφέρει ποίοις, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰρημένων διελθεῖν. ληπτέον δὴ πρῶτον περὶ πασῶν καθόλου ταὐτόν. δεῖ γὰρ κρεῖττον εἶναι τὸ βουλόμενον μέρος τῆς πόλεως, τοῦ μὴ βουλομένου, μένειν τὴν πολιτείαν. ἔστι δὲ πᾶσα πόλις ἔκ τε τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ. λέγω δὲ ποιὸν μὲν, ἐλευθερίαν, πλοῦτον, παιδείαν, εὐγένειαν· ποσὸν δὲ, τὴν τοῦ πλήθους ὑπεροχήν. ἐνδέχεται δὲ, τὸ μὲν ποιὸν ὑπάρχειν ἑτέρῳ μέρει τῆς πόλεως, ἐξ ὧν συνέστηκε μερῶν ἡ πόλις· ἄλλῳ δὲ μέρει τὸ ποσόν, οἷον πλείους τὸν ἀριθμὸν εἶναι τῶν γενναίων τοὺς ἀγεννεῖς, ἢ τῶν πλουσίων τοὺς ἀπόρους· μὴ μέντοι τοσοῦτον ὑπερέχειν τῷ ποσῷ, ὅσον λείπεσθαι τῷ ποιῷ. διὸ ταῦτα πρὸς ἄλληλα συγκριτέον. ὅπου μὲν οὖν ὑπερέχει τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος τὴν εἰρημένην ἀναλογίαν, ἐνταῦθα πέφυκεν εἶναι δημοκρατίαν. [οἷον γὰρ γεωργῶν ὑπερέχει γένος, γεωργῶν δημοκρατία.] καὶ ἕκαστον εἶδος δημοκρατίας κατὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ δήμου ἑκάστου. οἷον ἐὰν μὲν τὸ τῶν γεωργῶν ὑπερτείνῃ πλῆθος, τὴν πρώτην δημοκρατίαν· ἐὰν δὲ τὸ τῶν βαναύσων

CAPVT XII.

D QVae autem respublica quibus, & qualis qualibus conferat, consequens est tractare, sed capiendum, prius est vniuersaliter de cunctis. Oportet enim partem illam ciuitatis quae rempublicam stare vult, potentiorem esse, quàm illa pars, quae non vult rempublicam manere. Est autem ciuitas ex quali & quanto, dico autem quale, ceu libertatem, diuitias, disciplinam, nobilitatem, quantum verò, ceu multitu-
E dinem populi praeualentem. Fieri autem potest, vt quale exstat vni ciuitatis parti, ex quibus partibus ciuitas est constituta: alteri verò quantum, ceu maiorem esse numerum ignobilium quàm nobiliũ, & pauperum quàm diuitum. neque tamen tantum superare quãtitate, quantum superari qualitate, propter hoc ad inuicem conferenda sũt. Vbi ergo superat pau-
F perum multitudo eam quam diximus proportionem, hic popularis gubernatio exoritur, ac species singulae popularis status, secundum multitudinis exuperantiam, ceu si agricolarum multitudo plus possit, prima species: si multitudo tenuiorem

ac mercenariorum, vltima species, & sic de aliis quæ sunt harum mediæ. Vbi autem ea pars, in qua sunt opulenti & nobiles, superat qualitate, quàm deficiat quantitate, hic paucorum potentia, gubernatióque exoritur: ac eodem modo singulæ species huius secundum exuperantiam huiusmodi hominum. Debet autem qui legem ponit in republica, semper ad medios respicere. siue enim ad paucorum gubernationem dirigantur leges, de mediis est coniectandum: siue ad popularem statum, hos respicere debent. Vbi enim mediocrium superat multitudo, vel vtrunque extremum, vel alterum tantum, hæc respublica recipit stabilitatem. non enim est metus, ne quandoque diuites cum pauperibus conspirent contra mediocres. nunquam enim alteri seruire alteris vellent. Quod si communiorem aliquam quærunt, nullam aliam quàm istam reperient. nam per vices gubernare non paterentur, propter diffidentiam quæ inter eos existit. In cunctis verò locis arbiter est fidelissimus, arbiter autem medius, quantóque melior est gubernatio, temperata, tanto durabilior. Aberrant etiam plerique illorum, qui optimates reipublicæ gubernationem efficere volunt, non solùm in tribuendo nimium diuitibus, verumetiam in excludendo plebem. necesse est enim procedente tempore, ex falsis bonis verum malum euenire. diuitũ enim cupiditates plus habendi magis destruũt rempublicam, quàm multitudinis.

CAPVT XIII.

SVnt autem illa circa quæ simulant, ac fallaciter prætexunt ad populum, quinque numero: concio, magistratus, iudicia, armatura, exercitatio. Circa concionem quidem, licere omnibus adesse, sed pœna apposita diuitibus si non adsint, vel maiorem quàm multitudini. Circa magistratus autem non licere his qui censum habent magnũ, renunciare magistratui, pauperibus autem licere. Circa iudicia verò, pœnam esse diuitibus nisi iudicent, pauperibus autem impunitatem, aut illis magnam, his paruam pœnam, vt est in Charondæ legibus. Quibusdam verò locis, omnibus, licet descriptis, in concionibus iudiciisque adesse, quòd si descripti sint & non exerceant, in pœnas incidunt permagnas, vt metu pœnæ vitent descriptionem.

A καὶ μισθαρνούντων, τὴν τελευταίαν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἄλλας τὰς μεταξὺ τούτων. ὅπου δὲ τὸ τῶν εὐπόρων καὶ γνωρίμων μᾶλλον ὑπερτείνει τῷ ποιῷ, ἢ λείπεται τῷ ποσῷ, ἐνταῦθα δ' ὀλιγαρχίαν, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας τὸν αὐτὸν τρόπον ἕκαστον εἶδος κατὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ὀλιγαρχικοῦ πλήθους. δεῖ δ' ἀεὶ τὸν νομοθέτην ἐν τῇ πολιτείᾳ B προσλαμβάνειν τοὺς μέσους. ἄν τε γὰρ ὀλιγαρχικοὺς τοὺς νόμους τιθῇ, στοχάζεσθαι χρὴ τῶν μέσων· ἐάν τε δημοκρατικούς, προσάγεσθαι τοῖς νόμοις τούτους. ὅπου δὲ τὸ τῶν μέσων ὑπερτείνει πλῆθος, ἢ συναμφοτέρων τῶν ἄκρων, ἢ καὶ θατέρου μόνον, ἐνταῦθ' ἐνδέχεται πολιτείαν εἶναι μόνιμον. οὐδὲν γὰρ φοβερόν, μή ποτε συμφωνήσωσιν οἱ πλούσιοι τοῖς πένησιν ἐπὶ τούτους. οὐδέποτε γὰρ ἅτεροι βουλήσονται δουλεύειν τοῖς ἑτέροις· κοινοτέραν δ' ἂν ζητῶσιν, οὐδεμίαν C εὑρήσουσιν ἄλλην ταύτης. ἐν μέρει γὰρ ἄρχειν οὐκ ἂν ὑπομείνειαν, διὰ τὴν ἀπιστίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους. πανταχοῦ δὲ πιστότατος ὁ διαιτητής· διαιτητὴς δ', ὁ μέσος. ὅσῳ δ' ἂν ἄμεινον ἡ πολιτεία μιχθῇ, τοσούτῳ μονιμωτέρα. διαμαρτάνουσι δὲ πολλοὶ καὶ τῶν τὰς ἀριστοκρατικὰς βουλομένων ποιεῖν πολιτείας, οὐ μόνον ἐν τῷ πλεῖον νέμειν τοῖς εὐπόροις, D ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρακρούεσθαι τὸν δῆμον. ἀνάγκη γὰρ χρόνῳ ποτὲ ἐκ τῶν ψευδῶν ἀγαθῶν, ἀληθὲς συμβῆναι κακόν· αἱ γὰρ πλεονεξίαι τῶν πλουσίων, ἀπολλύουσι μᾶλλον τὴν πολιτείαν, ἢ αἱ τοῦ δήμου.

Κεφάλαιον ιγ.

ΕΣτι δ' ὅσα προφάσεως χάριν ἐν ταῖς E πολιτείαις σοφίζονται πρὸς τὸν δῆμον, πέντε τὸν ἀριθμόν· περὶ ἐκκλησίαν, περὶ τὰς ἀρχάς, περὶ δικαστήρια, περὶ ὅπλισιν, περὶ γυμνασίαν. περὶ ἐκκλησίαν μέν, τὸ ἐξεῖναι ἐκκλησιάζειν πᾶσι, ζημίαν δὲ ἐπικεῖσθαι τοῖς εὐπόροις ἐὰν μὴ ἐκκλησιάζωσιν, ἢ μόνοις, ἢ μείζω πολλῷ. περὶ δὲ τὰς ἀρχάς, τοῖς μὲν ἔχουσι τίμημα, μὴ ἐξεῖναι ἐξόμνυσθαι, F τοῖς δ' ἀπόροις ἐξεῖναι. καὶ περὶ τὰ δικαστήρια, τοῖς μὲν εὐπόροις εἶναι ζημίαν, ἂν μὴ δικάζωσι, τοῖς δ' ἀπόροις, ἄδειαν· ἢ τοῖς μὲν μεγάλην, τοῖς δὲ μικράν, ὥσπερ ἐν τοῖς Χαρώνδου νόμοις. ἐνιαχοῦ δ' ἔξεστι μὲν πᾶσιν ἀπογραψαμένοις, ἐκκλησιάζειν καὶ δικάζειν· ἐὰν δὲ ἀπογραψάμενοι, μήτε ἐκκλησιάζωσι, μήτε δικάζωσιν, ἐπίκεινται μεγάλαι ζημίαι τούτοις· ἵνα διὰ μὲν τὴν ζημίαν, φεύγωσι τὸ ἀπογράφεσθαι·

διὰ δὲ

A διὰ δὲ τὸ μὴ ἀπογράφεσθαι, μὴ δικάζειν, μηδ' ἐκκλησιάζειν. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τὰ ὅπλα κεκτῆσθαι καὶ τὸ γυμνάζεσθαι νομοθετοῦσι. τοῖς μὲν γὰρ ἀπόροις ἔξεστι μὴ κεκτῆσθαι, τοῖς δ' εὐπόροις, ἐπιζήμιον μὴ κεκτημένοις· κἂν μὴ γυμνάζωνται, τοῖς μὲν οὐδεμία ζημία· τοῖς δ' εὐπόροις, ἐπιζήμιον· ὅπως οἱ μὲν, διὰ τὴν ζημίαν, μετέχωσιν· οἱ δὲ, διὰ τὸ μὴ φοβεῖσθαι, μὴ μετέχωσι. ταῦτα μὲν οὖν ὀλιγαρχικὰ σοφίσματα τῆς νομοθεσίας. ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, πρὸς ταῦτ' ἀντισοφίζονται. τοῖς μὲν γὰρ ἀπόροις μισθὸν πορίζουσιν, ἐκκλησιάζουσι καὶ δικάζουσι· τοῖς δ' εὐπόροις οὐδεμίαν τάττουσι ζημίαν. ὥστε φανερὸν ὅτι εἴ τις βούλεται μιγνύναι δικαίως, δεῖ τὰ παρ' ἑκατέροις συνάγειν, καὶ τοῖς μὲν μισθὸν πορίζειν, τοῖς δὲ ζημίαν. οὕτω γὰρ ἂν κοινωνοῖεν ἅπαντες· ἐκείνως δ' ἡ πολιτεία γίγνεται τῶν ἑτέρων μόνον. δεῖ δὲ τὴν πολιτείαν, εἶναι μὲν ἐκ τῶν τὰ ὅπλα ἐχόντων μόνον· τοῦ δὲ τιμήματος τὸ πλῆθος, ἁπλῶς μὲν ὁρισαμένους οὐκ ἔστιν εἰπεῖν τοσοῦτον ὑπάρχειν· ἀλλὰ σκεψαμένους τὸ ποῖον ἐπιβάλλει μακρότατον ὥστε τοὺς μετέχοντας τῆς πολιτείας, εἶναι πλείους τῶν μὴ μετεχόντων, τοῦτο τάττειν. ἐθέλουσι γὰρ οἱ πένητες καὶ μὴ μετέχοντες τῶν τιμῶν, ἡσυχίαν ἔχειν, ἐὰν μὴ ὑβρίζῃ τις αὐτοὺς, μήτε ἀφαιρῆται μηθὲν τῆς οὐσίας. ἀλλὰ τοῦτο οὐ ῥᾴδιον. οὐ γὰρ ἀεὶ συμβαίνει χαρίεντας εἶναι τοὺς μετέχοντας τοῦ πολιτεύματος. καὶ εἰώθασι δὲ, ὅταν πόλεμος ᾖ, ὀκνεῖν, ἂν μὴ λαμβάνωσι τροφὴν, ἄποροι δ' ὦσιν· ἐὰν δὲ πορίζῃ τις τροφὴν, βούλονται πολεμεῖν. ἔστι δ' ἡ πολιτεία παρ' ἐνίοις, οὐ μόνον ἐκ τῶν ὁπλιτευόντων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὡπλιτευκότων. ἐν Μαλιεῦσι δὲ, ἡ μὲν πολιτεία ἦν ἐκ τούτων· τὰς δ' ἀρχὰς ᾑροῦντο ἐκ τῶν στρατευομένων. καὶ ἡ πρώτη δὲ πολιτεία ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐγένετο μετὰ τὰς βασιλείας, ἐκ τῶν πολεμούντων· ἡ μὲν ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν ἱππέων· τὴν γὰρ ἰσχὺν καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἐν τοῖς ἱππεῦσιν ὁ πόλεμος εἶχεν. ἄνευ μὲν γὰρ συντάξεως, ἄχρηστον τὸ ὁπλιτικόν. αἱ δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐμπειρίαι καὶ τάξεις, ἐν τοῖς ἀρχαίοις οὐχ ὑπῆρχον. ὥστ' ἐν τοῖς ἱππεῦσιν εἶναι τὴν ἰσχύν. αὐξανομένων δὲ τῶν πόλεων, καὶ τῶν ἐν τοῖς ὅπλοις ἰσχυσάντων μᾶλλον, πλείους μετεῖχον τῆς πολιτείας. διόπερ ἃς νῦν καλοῦμεν πολιτείας, οἱ πρότερον ἐκάλουν δημοκρατίας,

A neque iudicia, neque conciones exerceant. Eodem modo circa arma, & circa gymnasia legibus statuunt. pauperibus enim licet non habere arma, diuitibus autem pœna constituta est, nisi habeant, & si gymnasio se non exerceant pauperes, nulla pœna est: diuitibus autem est pœna, vt alij metu pœnæ se exercere compellantur, alij qui nullam formident pœnam, non faciant. Hæc igitur paucorum B potentiæ sunt machinamenta. In populari autem statu contra hæc, alia excogitant. Pauperibus enim salaria statuunt concionantibus atque iudicantibus: diuitibus autem nullam pœnam imponunt. Itaque manifestum est, si quis velit iuste hæc temperare, quod oportet vtrumque assumere, & illis quidem salaria constituere, his autem pœnam, sic enim omnes communicarent: nam illo quidem modo respublica fit alterorum solum, oportet quidem rem- C publicam esse ex iis solum qui arma possident. Census autem magnitudo definiri simpliciter non potest, sed considerata qualitate, attinet maximum, vt qui participant republica sint plures quam ij qui non participant, hunc instituere. Volunt enim pauperes & honorum expertes, quietem agere, si neque contumelia eos quis afficiat, neque bona illis auferat. sed hoc D non facile: non enim semper contingit vt qui rempublicam gubernant, sint mites & humani. & consueuerunt quoties bellum est, grauiter ferre, nisi accipiant alimenta, nam sunt egeni: & si quis alimenta porrigat, cupiunt bellum. Apud quosdam gubernatio reipublicæ existit, non in iis qui ad armaturam sunt habiles, sed in iis qui exercebant arma. in Maliensibus quidem gubernatio reipublicæ erat in i- E stis: & magistratum creabant ex iis qui militabant. Prima quoque respublica apud Græcos constituta est ex his qui bellum gerebant, posteaquam defecerant reges: ab initio quidem ex equitibus, nam robur belli tunc in equitibus habebatur. peditatus enim nisi ordo ac disciplina adsit, inutilis est. huiusmodi autem disciplina & ordo antiquis illis temporibus nondum erat: ex quo fiebat, vt in equitatu robur belli ha- F beretur. sed auctis ciuitatibus qui in armis potentiam habebant, plures ad communioné reipublicæ recepti sunt. ex quo factum est, vt quas nunc respublicas vocamus, tunc popularis status diceretur.

Fuerat enim antiqua ciuitatum gubernatio rationabiliter paucorum, & regia: propter paucitatem enim hominum non erat magnus numerus mediocrium. itaq. pauci cum essent multitudine & institutione, magis ferebant ab aliis gubernari. Quã igitur ob causam plures sunt rerumpublicarum formæ, & quamobrem præter eas quæ dicuntur aliæ sint (neque enim popularis gubernationis vna est species, nec aliarum similiter) ac præterea quæ differentiæ sint inter eas, & quare accidat & insuper quæ sit optima respublica, & vt plurimum dici possit, & aliarum qualis qualibus congruat, dictum est.

CAPVT XIIII.

Rursus autem & communiter & separatim de vnaquaque dicemus, eorum quæ post hoc sequuntur, conuenienti sumpto principio. Sunt ergo tres partes omnium rerumpublicarum in singulis, quarum studiosus legis positor considerare debet vtilitatem: quibus bene se habentibus, necesse est rempublicam bene se habere, & gubernandi formas inter se differre, in eo quòd singulæ istarum differunt. Harum trium partium vna est quæ versatur in publicis consiliis. Altera in magistratibus, hoc est quos esse oportet, & quã potestatem habere, & quemadmodum debeant creari. Tertia pars in iudiciis consistit. Ea pars quæ consulit, autoritatem habet de bello & pace, de societate belli ineunda vel dissoluenda, de legibus ferendis vel abrogandis, de morte, de exilio, de publicatione bonorum, & rationibus reposcendis. Necesse est enim vel omnibus ciuibus hæc omnia decernenda tribuere, vel quibusdam, eorum vni cuidam magistratui, aut vniuersalibus, vel aliis alia: vel quædam illorum omnibus, quædam quibusdam. Omnia igitur & de omnibus populare est: talem enim æqualitatem affectat populus. Sunt autem plures huiusmodi. Vnus si singulariter & non simul omnes: vt est in republica Telecleí Milesii, & in aliis rebuspublicis, deliberant magistratus simul collecti. ad magistratum verò vadunt omnes singulatim ex tribubus & partibus etiam minutis, donec transeat per omnes. congregatur autem populus, solummodo pro legibus ferendis, & pro his quæ pertinent ad reipublicæ statum, pro iis audiendis, quæ à magistratibus nunciantur. Alius modus est, omnes simul conuenire, aut solũmodo ad

ἦσαν δ' αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι εὐλόγως ὀλιγαρχικαὶ καὶ βασιλικαί· δι' ὀλιγανθρωπίαν γὰρ οὐκ εἶχον πολὺ τὸ μέσον, ὥστ' ὀλίγοι τε ὄντες τὸ πλῆθος, καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν μᾶλλον ὑπέμενον τὸ ἄρχεσθαι. διὰ τίνα μὲν οὖν αἰτίαν αἱ πολιτεῖαι πλείους, καὶ διὰ τί παρὰ τὰς λεγομένας ἕτεραι (δημοκρατία τε γὰρ οὐ μία τὸν ἀριθμόν ἐστι, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως) ἔτι δὲ τίνες αἱ διαφοραί, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν συμβαίνει· πρὸς δὲ τούτοις τίς ἀρίστη τῶν πολιτειῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰπεῖν, καὶ τῶν ἄλλων ποία ποίοις ἁρμόζει τῶν πολιτειῶν, εἴρηται.

Κεφ. ιδ'.

Πάλιν δὲ καὶ κοινῇ καὶ χωρὶς περὶ ἑκάστης λέγωμεν περὶ τῶν ἐφεξῆς, λαβόντες ἀρχὴν τὴν προσήκουσαν αὐτῶν. ἔστι δὲ τρία μόρια τῶν πολιτειῶν πασῶν, περὶ ὧν δεῖ θεωρεῖν τὸν σπουδαῖον νομοθέτην ἑκάστῃ τὸ συμφέρον· ὧν ἐχόντων καλῶς, ἀνάγκη τὴν πολιτείαν ἔχειν καλῶς, καὶ τὰς πολιτείας ἀλλήλων διαφέρειν, ἐν τῷ διαφέρειν ἕκαστον τούτων. ἔστι δὲ τῶν τριῶν τούτων, ἓν μέν τι τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν· δεύτερον δέ, τὸ περὶ τὰς ἀρχάς. τοῦτο δ' ἐστὶν ὅτι δεῖ, καὶ τίνων εἶναι κυρίας, καὶ ποίαν τινὰ δεῖ γίγνεσθαι τὴν αἵρεσιν αὐτῶν. τρίτον δέ, τί τὸ δικάζον. κύριον δ' ἐστὶ τὸ βουλευόμενον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, καὶ συμμαχίας καὶ διαλύσεως, καὶ περὶ νόμων, καὶ περὶ θανάτου, καὶ φυγῆς, καὶ δημεύσεως, καὶ τῶν εὐθυνῶν. ἀναγκαῖον δ' ἤτοι πᾶσι τοῖς πολίταις ἀποδεδόσθαι πάσας ταύτας τὰς κρίσεις, ἢ τισὶ πάσας, οἷον ἀρχῇ τινι μιᾷ ἢ πλείοσιν, ἢ ἑτέρας ἑτέραις, ἢ τινὰς μὲν αὐτῶν πᾶσι, τινὰς δὲ τισί. τὸ μὲν οὖν πάντας καὶ περὶ ἁπάντων, δημοτικόν. τὴν τοιαύτην γὰρ ἰσότητα ζητεῖ ὁ δῆμος, εἰσὶ δὲ οἱ τρόποι τοῦ πάντας, πλείους· εἷς μὲν τὸ κατὰ μέρος, ἀλλὰ μὴ πάντας ἀθρόους, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Τηλεκλέους ἐστὶ τοῦ Μιλησίου. καὶ ἐν ἄλλαις δὲ πολιτείαις βουλεύονται αἱ συναρχίαι συνιοῦσαι, εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς βαδίζουσι πάντες κατὰ μέρος ἐκ τῶν φυλῶν, καὶ τῶν μορίων, τῶν ἐλαχίστων παντελῶς, ἕως ἂν διέλθῃ διὰ πάντων.) συνιέναι δὲ μόνον περὶ τὰς νόμων θέσεις, καὶ τὰ περὶ τῆς πολιτείας· καὶ τὰ παραγγελλόμενα ἀκουσομένους ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. ἄλλος δὲ τρόπος, τὸ πάντας ἀθρόους· συνιέναι δὲ μόνον πρός τε τὰς

ἀρχαιρεσίας αἱ συνιόντες, καὶ πρὸς τὰς νομοθεσίας, καὶ περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, καὶ πρὸς εὐθύνας· τὰ δ' ἄλλα τὰς ἀρχὰς βουλεύεσθαι τὰς ἐφ' ἑκάστοις τεταγμένας, αἱρετὰς οὔσας ἐξ ἁπάντων, ἢ κληρωτάς. ἄλλος δὲ τρόπος, τὸ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς εὐθύνας ἀπαντᾶν τοὺς πολίτας, καὶ περὶ πολέμου βουλευσομένους, καὶ συμμαχίας· τὰ δ' ἄλλα τὰς ἀρχὰς διοικεῖν, αἱρετὰς οὔσας, ὅσας ἐνδέχεται. τοιαῦται δ' εἰσὶν ὅσας ἄρχειν ἀναγκαῖον τοὺς ἐπισταμένους. τέταρτος δὲ τρόπος, τὸ πάντας περὶ πάντων βουλεύεσθαι συνιόντας· τὰς δ' ἀρχὰς περὶ μηδενὸς κρίνειν, ἀλλὰ μόνον προανακρίνειν· ὅνπερ ἡ τελευταία δημοκρατία νῦν διοικεῖται τρόπον, ἣν ἀνάλογόν φαμεν εἶναι ὀλιγαρχίᾳ τε δυναστευτικῇ, καὶ μοναρχίᾳ τυραννικῇ. οὗτοι μὲν οὖν οἱ τρόποι δημοκρατικοὶ πάντες· τὸ δὲ τινὰς περὶ πάντων, ὀλιγαρχικόν. ἔχει δὲ καὶ τοῦτο διαφορὰς πλείους. ὅταν μὲν γὰρ ἀπὸ τιμημάτων μετριωτέρων αἱρετοί τε ὦσι καὶ πλείους διὰ τὴν μετριότητα τοῦ τιμήματος, καὶ περὶ ὧν ὁ νόμος ἀπαγορεύει μὴ κινῶσιν, ἀλλ' ἀκολουθῶσι, καὶ ἐξῇ κτωμένῳ τὸ τίμημα μετέχειν, ὀλιγαρχία μὲν, πολιτικὴ δ' ἐστὶν ἡ τοιαύτη, διὰ τὸ μετριάζειν. ὅταν δὲ μὴ πάντες τοῦ βουλεύεσθαι μετέχωσιν, ἀλλ' αἱρετοὶ, κατὰ νόμον δ' ἄρχωσιν ὥσπερ καὶ πρότερον, ὀλιγαρχικόν. ὅταν δὲ καὶ αἱρῶνται αὐτοὶ αὑτοὺς οἱ κύριοι τοῦ βουλεύεσθαι, καὶ ὅταν παῖς ἀντὶ πατρὸς εἰσίῃ, καὶ κύριοι τῶν νόμων ὦσιν, ὀλιγαρχικὴν ἀναγκαῖον εἶναι τὴν τάξιν ταύτην. ὅταν δὲ τινῶν τινές, οἷον πολέμου μὲν καὶ εἰρήνης, καὶ εὐθυνῶν, πάντες, τῶν δ' ἄλλων ἄρχοντες, καὶ οὗτοι αἱρετοὶ ἢ κληρωτοὶ, ἀριστοκρατία μὲν [ἡ] πολιτεία· ἐὰν δ' ἐνίων μὲν αἱρετοί, ἐνίων δὲ κληρωτοὶ, καὶ κληρωτοὶ ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκ προκρίτων, ἢ κοινῇ αἱρετοὶ καὶ κληρωτοὶ, τὰ μὲν πολιτείας ἀριστοκρατικῆς ἐστι τούτων, τὰ δὲ πολιτείας αὐτῆς. διῄρηται μὲν οὖν τὸ βουλευόμενον πρὸς τὰς πολιτείας τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ διοικεῖται ἑκάστη πολιτεία κατὰ τὸν εἰρημένον διορισμόν. συμφέρει δὲ δημοκρατίᾳ τε, τῇ μάλιστ' εἶναι δοκούσῃ δημοκρατίᾳ νῦν, λέγω δὲ τοιαύτην ἐν ᾗ κύριος ὁ δῆμος καὶ τῶν νόμων ἐστὶ, πρὸς τὸ βουλεύεσθαι, βέλτιον τὸ αὐτὸ ποιεῖν, ὅπερ ἐπὶ τῶν δικαστηρίων ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις.

A magistratus creandos & ad ferendas leges, & pro bello vel pace, & ad rationes reposcendas: in cætera verò eos, qui magistratum gerunt, decernere ad singula deputatos, vel per electionem vel per sortem. Alius modus est, vt ad magistratus creandos & ad rationes deposcendas conueniant omnes ciues, & ad deliberationem belli suscipiendi vel societatis ineundæ: cætera verò magistratus exequantur per e- B lectionem creati quod fieri potest, tales verò sint quos exercere necessarium est eos qui sciunt. Quartus modus est, vt omnes de omnibus conuenientes deliberent, magistratus verò de nullo statuant, sed tamen primo loco sententiam dicant; quemadmodum fit in extrema illa gubernatione popularis, quam in paucorum gubernatione ipse circulis volentiæ, & in gubernatione vnius tyrannidi correspondere diximus. Hi ergo C modi populares omnes. Quosdam verò de omnibus paucorum potentiæ: habet autem & hoc differentias plures. quando enim à mediocri censu fit assumptio, & multi assumentur, propter eam census mediocritatem, & quæ lex vetat non moueant, sed sequuntur, & liceat possidentes censum habere, paucorum est huiusmodi gubernatio, sed tamen ciuilis propter eius mediocritatem. Quando verò non omnes participes sunt, D sed qui eliguntur, & secundum leges gubernant, vt & prius, paucorum potentiæ est. Quando autem ipsi se eligunt, qui deliberandi authoritatem habent, & quando filius patri succedit, ac domini sunt legum, necesse est huiusmodi gubernationem esse paucorum potentium. Sed quando aliquorum aliqui, ceu cum de bello & pace, & repetendis rationibus vniuersi: de aliis autem magistratus electi, vel sorte assumpti, E optimatum, id est, vel eam quæ appellatur respublica. Quòd si de quibusdam electi, de quibusdam verò sortiti, & sortiti vel simpliciter, vel ex prælatis, vel communiter electi ac sortiti, partim optimatum est, partim reipublicæ ipsius. Distinguitur ergo ea pars, quæ in consulendo deliberandóve consistit, in hunc modum pro natura rerumpublicarum: & administratur vnaquæque respublica secundum hu- F iusmodi terminationem. Confert autem & gubernationi illi, quæ nunc maximè videtur esse popularis (dico autem ei in qua populus dominus est etiam legum in deliberando, ac melius disponendo) hoc idem facere in communibus, quod fit circa iudicia in paucorum potentia.

A imponunt enim pœnam illis quos iudicare volunt, vt iudicent: populares verò mercedem statuunt pauperibus. Confert & hoc idem circa conciones agere. melius enim deliberabunt, si omnes consilio intersint, populus quidē cum nobilioribus, isti autem cum populo. Confert etiam per electionem assumi eos, qui deliberaturi sunt, vel per sortem æqualiter ex partibus ciuitatis. Confert etiam si plurimum B excellat multitudo plebis eos qui sunt in gubernanda republica peritiores, vel non omnibus mercedem tribuere, sed quantum respondet numero nobilitatis, vel sortiri plures. In paucorum verò gubernationibus, aut eligere quosdā ex multitudine, aut tale aliquid constituere, quale est in quibusdam ciuitatibus, quos appellant præcōsultores ac legum custodes, C ac de his solummodo rebus ad consilium referre, de quibus isti antè deliberauerint. Per hunc enim modum populus interueniet in deliberando, nec tollere quicquam de republica valebit. insuper aut illa decernere poterit populus, aut nihil contrarium illis, quæ proponentur: vel considerandi quidem omnes participes facere, deliberandi verò magistratibus potestatē relinquere. Et oppositum eius facere, quod D fit in populari statu. populi enim decretum in condemnando totum non sit, sed ad magistratus rursus referatur. quod contra fit in popularibus. magistratus enim absoluendi, domini sunt omnino: condemnandi verò non, sed ad populum habetur recursus. De consultando igitur & deliberando, eiusque potestate, in hunc modum determinatum sit.

CAPVT XV.

COnsequens his est circa magistratus distinguere. habet enim & hæc pars differentias multas: quótque magistratus E esse, & quarum rerum authoritatem habere oporteat, & pro quo tempore singulos: (nam alij semestres, alij breuiores, alij annuos, alij diuturniores statuunt magistratus:) & vtrū oporteat esse perpetuos, an ad longum tēpus, aut neutrum, an multoties eosdem, aut non eundem bis, sed tantum semel: & præterea circa constituendam magistratus, ex quibus oporteat creari, & à F quibus, & quomodo: de his enim omnibus oportet posse distinguere quot modis fieri possēt, & qui quibus conferant gubernationibus reipublicæ. Est autem nec hoc

τάττουσι γὰρ ζημίαν τούτοις οὓς βούλονται δικάζειν, ἵνα δικάζωσιν· οἱ δὲ δημοτικοὶ, μισθὸν τοῖς ἀπόροις. τοῦτο δὲ καὶ περὶ τὰς ἐκκλησίας ποιεῖν (βουλεύσονται γὰρ βέλτιον κοινῇ βουλευόμενοι πάντες, ὁ μὲν δῆμος, μετὰ τῶν γνωρίμων, οὗτοι δὲ, μετὰ τοῦ πλήθους) συμφέρει δὲ καὶ τὸ αἱρετοὺς εἶναι τοὺς βουλευομένους, ἢ κληρωτοὺς, ἴσως ἐκ τῶν μορίων. συμφέρει δὲ κἂν ὑπερβάλλωσι πολὺ κατὰ τὸ πλῆθος οἱ δημοτικοὶ τῶν πολιτικῶν, ἢ μὴ πᾶσι διδόναι μισθὸν, ἀλλ' ὅσοι σύμμετροι πρὸς τὸ τῶν γνωρίμων πλῆθος, ἢ ἀποκληροῦν τοὺς πλείους. ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, ἢ προαιρεῖσθαί τινας ἐκ τοῦ πλήθους, ἢ κατασκευάσαντας ἀρχεῖον, οἷον ἐν ἐνίαις πολιτείαις ἐστὶν, οὓς καλοῦσι προβούλους καὶ νομοφύλακας, καὶ περὶ τούτων χρηματίζειν, περὶ ὧν ἂν οὗτοι προβουλεύσωσιν· οὕτω γὰρ μεθέξει ὁ δῆμος τοῦ βουλεύεσθαι, καὶ λύειν οὐθὲν δυνήσεται τῶν περὶ τὴν πολιτείαν. ἔτι ἢ ταὐτὰ ψηφίζεσθαι τὸν δῆμον, ἢ μηθὲν ἐναντίον τοῖς εἰσφερομένοις ἢ τῆς συμβουλῆς μὲν μεταδιδόναι πᾶσι, βουλεύεσθαι δὲ τοὺς ἄρχοντας, καὶ τὸ ἀντικείμενον δὲ τῷ ἐν ταῖς πολιτείαις γινομένῳ δεῖ ποιεῖν. ἀποψηφιζόμενον μὲν γὰρ κύριον δεῖ ποιεῖν τὸ πλῆθος, καταψηφιζόμενον δὲ, μὴ κύριον, ἀλλ' ἐπαναγέσθω πάλιν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας. ἐν γὰρ ταῖς πολιτείαις ἀντεστραμμένως ποιοῦσιν. οἱ γὰρ ὀλίγοι, ἀποψηφισάμενοι μὲν, κύριοι, καταψηφισάμενοι δὲ, οὐ κύριοι· ἀλλ' ἐπανάγεται εἰς τοὺς πλείους ἀεί. περὶ μὲν οὖν τοῦ βουλευομένου, καὶ τοῦ κυρίου δὴ τῆς πολιτείας, τοῦτον διωρίσθω τὸν τρόπον.

Κεφάλαιον ιε.

Ἐχομένη δὲ ταύτης ἐστὶν ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς διαίρεσις· ἔχει γὰρ καὶ τοῦτο τὸ μόριον τῆς πολιτείας πολλὰς διαφοράς, πόσαι τε ἀρχαί, καὶ κύριαι τίνων, καὶ περὶ χρόνου, πόσος ἑκάστης ἀρχῆς· οἱ μὲν γὰρ ἑξαμήνους, οἱ δὲ δι' ἐλάττονος, οἱ δ' ἐνιαυσίας, οἱ δὲ πολυχρονιωτέρας ποιοῦσι τὰς ἀρχάς· καὶ πότερον εἶναι δεῖ τὰς ἀρχὰς ἀιδίους, ἢ πολυχρονίους, ἢ μηδέτερον, ἀλλὰ πολλάκις τοὺς αὐτούς, ἢ μὴ τὸν αὐτὸν δίς, ἀλλ' ἅπαξ μόνον. ἔτι δὲ περὶ τὴν κατάστασιν τῶν ἀρχῶν, ἐκ τίνων δεῖ γίνεσθαι, καὶ ὑπὸ τίνων, καὶ πῶς· περὶ πάντων γὰρ τούτων δεῖ δύνασθαι διελεῖν κατὰ πόσους ἐνδέχεται γενέσθαι τρόπους, κἄπειτα προσαρμόσαι ποίας ποίαις πολιτείαις συμφέρει. ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο διορίσαι

[illegible]

A quidem facilè determinare, quales magiſtratus ſunt nuncupandi: indiget enim ciuilis ſocietas multis præſidentibus. Quapropter non omnes, qui vel eliguntur vel aſſumuntur ſorte, ſunt magiſtratus exiſtimandi: vtpote ſacerdotes. hoc enim aliud quiddam ponendum eſt à ciuilibus magiſtratibus. Præterea qui pompis ducunt, & præcones, & legati qui eliguntur. B huiuſmodi enim curæ ciuiles aut omnium ciuium ſunt ad vnam actionem, puta dux eorum qui militant: aut ſecundum partem, vt mulierum puerorúmque curatores: aliæ diſpenſatiuæ: ſæpe enim eliguntur quidam ad diſtribuendam annonam: aliæ miniſtratiuæ, ad quas ſi opulenti eligantur, ſubſtituunt ſeruos. Maximè verò, vt ſimpliciter dicamus, illi ſunt magiſtratus appellandi, quibus datum eſt C deliberare de quibuſdam, & ſtatuere, & maximè hoc extremũ. nã iubere imperioſi' eſt. Verùm iſta quãtũ ad vſũ nihil differũt, vt ita dixerim. nõdũ enim determinata eſt huiuſmodi de nomine cõtrouerſia. Habet aũt quãdã aliã intellectuã conſiderationem. Quales autem magiſtratus, & quot neceſſarij ſunt ciuitati: & quales neceſſarij quidem, inutiles verò ad bonam D reipublicæ gubernationem magis vtique quiſpiam dubitabit: & ad omnem rempublicam, & præſertim ad paruas ciuitates. Nam in magnis quidẽ licet, & debent ſinguli magiſtratus ad ſingula opera deputari. ſufficit enim multitudo ciuium ad magiſtratus gerendos. quare alios cum intermiſſione magna temporis, alios ſemel duntaxat gerunt: meliúſque ſingula E curantur, quàm ſi in multis cura noſtra diſtrahitur. Sed in paruis ciuitatibus neceſſe eſt in paucos magiſtratus plures conferre. Nam cùm ſit paucitas hominum, non facile eſt multos in magiſtratibus eſſe. qui enim poſtea forent ſucceſſores horum? indigent quandoque magiſtratibus eiſdẽ & legibus, paruæ magnæque ciuitates: niſi quod hæ quidem ſæpe F indigent eiſdem, illis vero multo tempore intermiſſo id accidit quapropter nihil prohibet multas ſimul curas illis demandare: non enim ſe impediunt. Et propter hominum paucitatem neceſſarij ſunt magiſtratus quidam quaſi luminaria obelicis impoſita. Si ergo dicere poſſumus, quot neceſſarij ſunt omni ciuitati, & quot nõ neceſſarij quidẽ, ſed opportuni: facile quis ſciens iſta, coniũgat, quales coniungere congruat in vnum magiſtratum.

Debet etiam hoc non latuisse, quales conueniat secundum locum magistratus plurimum curam habere, & qualium vbique in vnum magistratum potestate habere, ceu honestatis. verum in foro præfectum annonæ, & alium alibi, aut vbique eundem. & verum secundum negocia partiendum est, an secundum personas. dico autem, ceu vnum curam honestatis, alium puerorum & alium mulierum, & in rebuspublicis, verum differunt secundum vnamquanque & magistratuum genus, vel nihil ceu in populari statu, & paucorum gubernatione, & optimatum, & monarchia. verum idem sunt magistratu potestatem habentes, sed non ex æqualibus, aut similibus, sed alij in aliis. veluti in optimatibus quidem ex hominibus doctis, in paucorum autem potentia ex opulentis in populari statu ex ingenuis. vel existant quidam secundum istas differentias magistratuum, & alicubi conferat eosdem esse, alicubi diuersos: alicubi enim congruit magnos esse, alicubi paruos eosdem magistratus. Verumtamen sunt aliqui proprij ceu eorum qui ante deliberant. hæc enim potestas non est popularis, consilium verò populare. oportet enim esse aliquid tale, cui cura sit populum consilio præuenire, ne ociosus sit, hi autem si pauci sunt numero, paucorum potentia est. est autem necesse vt illi sint pauci, qui ante deliberant: itaque paucorum potentia est, sed vbi sunt ambo hi magistratus, illi qui ante deliberant consiliarijs constituunt. consiliarius enim popularis: qui verò ante venit in consulendo & deliberando paucorum potentiæ. Dissoluitur etiam potestas consilij in huiusmodi gubernationibus, quibus populus ipse conueniens de omnibus constituit. hoc autem accidere consueuit, cùm est vtilitas quædam aut merces constituta his qui in contentionem conueniunt, ociosi enim conueniunt persæpe, & de cunctis ipsi statuunt. Qui autem puerorum curam habent, & qui mulierum, & si quis alter est qui potestatem habet & curam huiusmodi, optimatum, id est & non populare: (fieri enim non potest vt prohibere pauperum mulieres alterius sit quàm paucorum potentiæ) cùm mulieres ipsorum in delicijs viuant. Sed de his quidem eaten⁹ dixisse nūc satis sit. De constituendis autem magistratib⁹ conandū est iam attingere, Consistit

A ἀρχήν. ἁρμόττει δὲ καὶ τοῦτο μὴ λεληθέναι, ποῖα δεῖ κατὰ τόπον ἀρχεῖα πολλῶν ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ποίων πανταχοῦ μίαν ἀρχὴν εἶναι κυρίαν· οἷον εὐκοσμίας, πότερον ἐν ἀγορᾷ μὲν ἀγορανόμον, ἄλλον δὲ κατ' ἄλλον τόπον, ἢ πανταχοῦ τὸν αὐτόν. καὶ πότερον κατὰ τὸ πρᾶγμα δεῖ διαιρεῖν, ἢ κατὰ τοὺς ἀνθρώπους· λέγω δ' οἷον ἕνα τῆς εὐκοσμίας, ἢ παίδων
B ἄλλον, καὶ γυναικῶν. καὶ κατὰ τὰς πολιτείας δέ, πότερον διαφέρει καθ' ἑκάστην καὶ τὸ τῶν ἀρχῶν γένος, ἢ οὐθέν· οἷον ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ὀλιγαρχίᾳ, καὶ ἀριστοκρατίᾳ, καὶ μοναρχίᾳ, πότερον αἱ αὐταὶ μέν εἰσιν ἀρχαὶ κύριαι, οὐκ ἐξ ἴσων δ' οὐδ' ἐξ ὁμοίων, ἀλλ' ἕτεροι ἐν ἑτέραις· οἷον ἐν μὲν ταῖς ἀριστοκρατίαις ἐκ πεπαιδευμένων, ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, ἐκ τῶν εὐπόρων, ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις
C ἐκ τῶν ἐλευθέρων. ἢ τυγχάνουσι μέν τινες οὖσαι καὶ κατὰ ταύτας τὰς διαφορὰς τῶν ἀρχῶν· ἔστι δ' ὅπου συμφέρουσιν αἱ αὐταί, ἔστι δ' ὅπου διαφέρουσιν. ἔνθα μὲν γὰρ ἁρμόττει μεγάλας, ἔνθα δ' εἶναι μικρὰς τὰς αὐτάς. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἴδιαί τινές εἰσιν· οἷον ἡ τῶν προβούλων· αὕτη γὰρ οὐ δημοκρατική, βουλὴ δὲ δημοτικόν. δεῖ μὲν γὰρ εἶναί τι τοιοῦτον, ᾧ ἐπιμελὲς ἔσται τοῦ δήμου προβουλεύειν, ὅπως
D ἀσχολῶν ἔσται· τοῦτο δ', ἐὰν ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν ὦσιν, ὀλιγαρχικόν. τοὺς δὲ προβούλους ὀλίγους ἀναγκαῖον εἶναι· διὸ ὀλιγαρχικόν. ἀλλ' ὅπου ἄμφω αὗται αἱ ἀρχαί, οἱ πρόβουλοι καθεστᾶσιν ἐπὶ τοῖς βουλευταῖς· ὁ μὲν γὰρ βουλευτὴς, δημοτικόν· ὁ δὲ πρόβουλος, ὀλιγαρχικόν. καταλύεται δὲ καὶ τῆς βουλῆς ἡ δύναμις ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις,
E ἐν αἷς αὐτὸς συνιὼν ὁ δῆμος χρηματίζει περὶ πάντων. τοῦτο δὲ συμβαίνειν εἴωθεν, ὅταν εὐπορία τις ᾖ, ἢ μισθὸς τοῖς ἐκκλησιάζουσι· σχολάζοντες γὰρ συλλέγονταί τε πολλάκις, καὶ ἅπαντα αὐτοὶ κρίνουσι. παιδονόμος δὲ καὶ γυναικονόμος, καὶ εἴ τις ἄλλος ἀρχὴ κυρία ἐστὶ τοιαύτης ἐπιμελείας, ἀριστοκρατικόν· δημοκρατικὸν δ' οὔ. πῶς γὰρ
F οἷόν τε κωλύειν ἐξιέναι τὰς τῶν ἀπόρων; οὐδ' ὀλιγαρχικόν· τρυφῶσι γὰρ αἱ τῶν ὀλιγαρχούντων. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω νῦν. περὶ δὲ τὰς τῶν ἀρχῶν καταστάσεις, πειρατέον ἐξ ἀρχῆς διελθεῖν. εἰσὶ δ' αἱ διαφοραὶ ἐν τρισὶν ὅροις, ὧν συντιθεμένων, ἀναγκαῖον πάντας εἰλῆφθαι τοὺς τρόπους. ἔστι δὲ τῶν

τρόπων τούτων, ἐν δὲ τίσιν οἱ καθιστάντες τὰς ἀρχάς· δεύτερον δ', ἐκ τίνων· λοιπὸν δὲ τίνα τρόπον. ἑκάστου δὲ τῶν τριῶν τούτων διαφοραὶ τρεῖς εἰσιν. ἢ γὰρ πάντες οἱ πολῖται καθιστᾶσιν, ἢ τινές· καὶ ἢ ἐκ πάντων, ἢ ἐκ τινῶν ἀφωρισμένων, οἷον ἢ τιμήματι, ἢ γένει, ἢ ἀρετῇ, ἢ τινι τοιούτῳ ἄλλῳ, ὥσπερ ἐν Μεγάροις ἐκ τῶν συγκατελθόντων, καὶ συμμαχεσαμένων πρὸς τὸν δῆμον. καὶ ταῦτα, ἢ αἱρέσει, ἢ κλήρῳ. πάλιν ταῦτα συνδυαζόμενα. λέγω δὲ, τὰς μὲν τινές, τὰς δὲ πάντες· καὶ τὰς μὲν ἐκ πάντων, τὰς δ' ἐκ τινῶν· καὶ τὰς μὲν αἱρέσει, τὰς δὲ κλήρῳ. τούτων δ' ἑκάστης ἔσονται τῆς διαφορᾶς τρόποι τέτταρες. ἢ γὰρ πάντες ἐκ πάντων αἱρέσει, ἢ πάντες ἐκ πάντων κλήρῳ· καὶ ἢ ἐξ ἁπάντων, ἢ ὡς ἀνὰ μέρος, οἷον κατὰ φυλάς, καὶ δήμους, καὶ φρατρίας, ἕως ἂν διέλθῃ διὰ πάντων τῶν πολιτῶν· καὶ τὰ μὲν οὕτω, τὰ δ' ἐκείνως. πάλιν, εἰ τινὲς οἱ καθιστάντες, ἢ ἐκ πάντων αἱρέσει, ἢ ἐκ πάντων κλήρῳ, ἢ ἐκ τινῶν αἱρέσει, ἢ ἐκ τινῶν κλήρῳ, ἢ τὰ μὲν οὕτω, τὰ δ' ἐκείνως. λέγω δὲ τὰ μὲν ἐκ πάντων αἱρέσει, τὰ δὲ κλήρῳ. ὥστε δώδεκα οἱ τρόποι γίνονται, χωρὶς τῶν δύο συνδυασμῶν. τούτων δ', αἱ μὲν δύο καταστάσεις, δημοτικαί, τὸ πάντας ἐκ πάντων αἱρέσει, ἢ κλήρῳ γίνεσθαι, ἢ ἀμφοῖν, τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ' αἱρέσει. τὸ δὲ μὴ πάντας ἅμα μὲν καθιστάναι, ἐξ ἁπάντων δ', ἢ ἐκ τινῶν, ἢ κλήρῳ, ἢ αἱρέσει, ἢ ἀμφοῖν, ἢ τὰς μὲν ἐκ πάντων, τὰς δ' ἐκ τινῶν, ἀμφοῖν· τὸ δὲ ἀμφοῖν λέγω, τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ' αἱρέσει, πολιτικόν· καὶ τὸ τινὰς ἐκ πάντων, τὰς μὲν αἱρέσει καθιστάναι, τὰς δὲ κλήρῳ, ἢ ἀμφοῖν, τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ' αἱρέσει, ὀλιγαρχικόν· ὀλιγαρχικώτερον δὲ καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν. τὸ δὲ, τὰς μὲν ἐκ πάντων, τὰς δ' ἐκ τινῶν, πολιτικὸν ἀριστοκρατικῶς, ἢ τὰς μὲν αἱρέσει, τὰς δὲ κλήρῳ. τὸ δὲ, τινὰς ἐκ τινῶν κλήρῳ, [μὴ γινόμενον δ' ὁμοίως] καὶ τὸ τινὰς ἐκ τινῶν ἀμφοῖν. τὸ δὲ, τινὰς ἐξ ἁπάντων, ὀλιγαρχικόν. τὸ δὲ, ἐκ τινῶν αἱρέσει πάντας, ἀριστοκρατικόν. οἱ μὲν οὖν τρόποι τῶν περὶ τὰς ἀρχὰς τοσοῦτοί τ' εἰσὶ,

A autem differentiæ in tribus definitionibus, quibus compositis necesse est omnes modos esse comprehensos: vnum ex his est, qui sint illi qui magistratus constituant: alterum, ex quibus constituant: tertiũ, per quem modũ. Cuiusq; verò istorũ differentiæ sũt tres. aut enim ciues omnes constituũt, aut quidam: & vel ex omnib⁹, vel ex quibusdam determinatis: ceu per censũ, vel per genus, vel per virtutem, vel per aliud quiddam tale, quale apud B Megarenses, ex his qui vnà cũ populo ad bella coniũcti redierũt, & hoc aut per electionem, aut per sortem. Rursus autem hæc simul conduplicata. dico autem hæc, ceu quosdam aliqui, quosdam omnes: & quidam ex omnibus, & quidam ex quibusdam, & quidam electione, quidam sorte. Vniuscuiusque istorum differentiæ modi erunt quatuor. aut enim omnes ex omnibus per electionem: aut omnes ex omnibus per sortem: & vel ex cunctis, vel C quasi diuisum per tribus & conuentus & societates, quousque transeat per vniuersos ciues: aut semper ex omnibus, & partim sic, partim illo modo. Rursus verò, si pauci sunt illi qui constituunt magistratus, aut ex omnibus per electionem, aut ex omnibus per sortem, aut ex quibusdam per electionem, aut ex quibusdam per sortem, vel partim isto modo, par- D tim illo: dico autem quædam ex omnibus per electionem, quædam per sortem. atque ita duodecim modi efficiuntur seorsum, duobus conduplicatis. Horum autem duæ constitutiones sunt populares, hoc est omnes ex omnibus electione, vel sorte: vel partim sorte, partim electione. At enim non omnes simul, sed ex omnibus constituere, vel ex quibusdam, vel sorte, vel electione, vel vtroque modo: aut partim ex omnibus, partim ex E quibusdam vtroque modo. dico autem vtroque modo, partim sorte, partim electione illius speciei est, quæ appellatur respublica. Quosdã verò ex omnib⁹ constituere, partim electione, partim sorte, aut vtroq. modo hos quidẽ sorte, illos aũt electione, paucorũ potẽtię est multoq; magis si vtroq; sed quosdã ex omnib⁹, quosdam ex quibusdã, ea tale, optimatũ: vel quosdã ele- F ctione, quosdã sorte; quosdã verò ex quibusdã paucorũ potentiæ, etiã si per sortẽ fiat vel non fiat & quosdã ex quibusdã vtroq. modo: quosdã autẽ ex omnibus, & ex quibusdam omnes per electionem optima-

tuum. Modi igitur circa magistratus tot sunt,

& distinguuntur ita secundum rerumpublicarum formas. Qui autem quibus conducant, & quomodo cõstitutiones eorum faciendæ sunt vna cum potestatibus magistratuum, & qui sint hi manifestum erit. dico autem potestatem magistratus, ceu circa reditus autoritatem habere & circa custodiam, alia enim potestatis species, quemadmodum circa bellum, & circa contractus forenses.

CAPVT XVI.

Reliquum ex tribus est, de iudiciis dicere. Capiendi verò sunt istorũ modi per eandem viam. est enim differentia iudiciorum in tribus terminis, ex quibus, & de quibus, & quomodo. Dico autem ex quibus, vtrum ex omnibus vel ex quibusdam. de quibus, quot species iudiciorum. quomodo, vtrum per sortem vel per electionem. Primo igitur distinguamus quot sint iudiciorum species. Sunt autem octo. Vnum, rationes reposcere. Alterum, si publicè quis cui iniuriatus sit. Aliud, quot ad statum ciuitatis pertinent. Quartum, ex magistratibus & priuatis hominibus, quæcunque circa pœnas versantur. Quintum, de priuatis contractibus habentibus magnitudinem. At prætetea de homicidiis, & peregrinis. Homicidij rursus species, siue in ipsis iudiciis, siue in aliis ex prouidentia fecerit vel inuitus, & quotcunquê confitemur quidem facta, sed de iure controuersiam facimus. & quòd pro homicidio exulantibus circa reditum statuuntur. vt Athenis dicitur, & quod in Phreati iudicium. Contingunt autem talia & in omni tempore pauca, & in magnis ciuitatibus. De peregrinis autem vna pars est, si peregrinus contra peregrinum agat: altera, si peregrinus contra ciuem. Est insuper vltra hæc omnia, de paruis rebus cognitio, quæ drachmas quinque, aut non excedunt, aut parum. oportet enim & de his ius dici: nec incidit in iudiciorum multitudinem. Sed omittamus de his, & de homicidiis & de peregrinis: dicamus autem de ciuilibus, in quibus si non rectè iudicetur, seditiones ac rerũpublicarũ motus gignuntur. Necesse est enim vel omnes de omnib. suprà dictis iudicare electione vel sorte: vel omnes de omnib. partim sorte, partim electione: vel de quibusdam eorum aliquos, partim sorte, partim electione assumptos. hi ergo modi sunt quatuor. Totidem alteri, qui secundum partem.

A καὶ διῄρηνται κατὰ τὰς πολιτείας οὕτω. τίνα δὲ τίσι συμφέρει, καὶ πῶς δεῖ γίνεσθαι τὰς καταστάσεις ἅμα ταῖς δυνάμεσι τῶν ἀρχῶν, καὶ τίνες εἰσίν, ἔσται φανερόν. λέγω δὲ δύναμιν ἀρχῆς, οἷον τὴν κυρίαν τῶν προσόδων, καὶ τὴν κυρίαν τῆς φυλακῆς. ἄλλο γὰρ εἶδος δυνάμεως οἷον στρατηγίας, καὶ τῆς περὶ τὰ ἐν ἀγορᾷ συμβόλαια κυρίας.

B

Κεφάλαιον ιϛ.

Λοιπὸν δὲ τῶν τριῶν τὸ δικαστικὸν εἰπεῖν. ληπτέον δὲ καὶ τούτων τοὺς τρόπους κατὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. ἔστι δὲ διαφορὰ τῶν δικαστηρίων ἐν τρισὶν ὅροις· ἐξ ὧν τε, καὶ περὶ ὧν, καὶ πῶς. λέγω δὲ, ἐξ ὧν μὲν, πότερον ἐκ πάντων, ἢ ἐκ τινῶν· περὶ ὧν δὲ, πόσα εἴδη δικαστηρίων· τὸ δὲ πῶς, πότερον κλήρῳ, ἢ αἱρετῶς. C πρῶτον οὖν διαιρείσθω, πόσα εἴδη δικαστηρίων. ἔστι δὴ τὸν ἀριθμὸν ὀκτώ. ἓν μὲν, εὐθυνητικόν· ἄλλο δὲ, εἴ τις τι τῶν κοινῶν ἀδικεῖ. ἕτερον, ὅσα εἰς τὴν πολιτείαν φέρει. τέταρτον, καὶ ἄρχουσι καὶ ἰδιώταις, ὅσα περὶ ζημιώσεων ἀμφισβητοῦσι. πέμπτον, τὸ περὶ τῶν ἰδίων συναλλαγμάτων, καὶ ἐχόντων μέγεθος. καὶ παρὰ ταῦτα, τό τε φονικὸν, καὶ D τὸ ξενικόν. φονικοῦ μὲν οὖν εἴδη, ἄν τ' ἐν τοῖς αὐτοῖς δικασταῖς, ἄν τ' ἐν ἄλλοις· περί τε τῶν ἐκ προνοίας, καὶ περὶ τῶν ἀκουσίων· καὶ ὅσα μὲν ὁμολογεῖται, ἀμφισβητεῖται δὲ περὶ τοῦ δικαίου· τέταρτον δὲ, ὅσα τοῖς φεύγουσι φόνου, ἐπὶ καθόδῳ ἐπιφέρεται· οἷον Ἀθήνησι λέγεται τὸ ἐν Φρεαττοῖ δικαστήριον. συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ὀλίγα, E καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι· τοῦ δὲ ξενικοῦ, ἓν μὲν ξένοις πρὸς ξένους· ἄλλο, ξένοις πρὸς ἀστούς. ἔτι δὲ παρὰ πάντα ταῦτα περὶ τῶν μικρῶν συναλλαγμάτων, ὅσα δραχμιαῖα, καὶ πεντάδραχμα, καὶ μικρῷ πλείονος. δεῖ μὲν γὰρ καὶ περὶ τούτων γίνεσθαι κρίσιν· οὐκ ἐμπίπτει δὲ εἰς δικαστῶν πλῆθος. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἀφείσθω, καὶ τῶν φονικῶν, καὶ τῶν ξενικῶν. περὶ δὲ τῶν πολιτικῶν F λέγωμεν· περὶ ὧν μὴ γινομένων καλῶς, διαστάσεις γίνονται, καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ κινήσεις. ἀνάγκη δ' ἤτοι πάντας περὶ πάντων κρίνειν τῶν διῃρημένων, αἱρετοὺς ἢ κλήρῳ. ἢ πάντας περὶ πάντων, τὰ μὲν κλήρῳ, τὰ δ' αἱρετούς. ἢ περὶ ἐνίων τῶν αὐτῶν τοὺς μὲν κληρωτοὺς, τοὺς δ' αἱρετούς. οὗτοι μὲν οὖν οἱ τρόποι τέτταρες τὸν ἀριθμόν. τοσοῦτοι δ' ἕτεροι καὶ οἱ κατὰ μέρος.

πάλιν γὰρ ἐκ τινῶν καὶ οἱ δικάζοντες περὶ πάντων αἱρετοί, ἢ ἐκ τινῶν περὶ πάντων κληρωτοί· ἢ τὰ μὲν κληρωτοί, τὰ δὲ αἱρετοί, ἢ ἔνια δικαστήρια περὶ τῶν αὐτῶν ἐκ κληρωτῶν καὶ αἱρετῶν. οὗτοι μὲν οὖν οἱ τρόποι ἀντίστροφοι τοῖς εἰρημένοις. ἔτι δὲ τὰ αὐτὰ συνδυαζόμενα. λέγω δὲ οἷον, τὰ μὲν ἐκ πάντων, τὰ δ' ἐκ τινῶν, τὰ δ' ἐξ ἀμφοῖν, οἷον εἰ τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου εἶεν, οἱ μὲν ἐκ πάντων, οἱ δ' ἐκ τινῶν· καὶ ἢ κλήρῳ, ἢ αἱρέσει, ἢ ἀμφοῖν. ὅσους μὲν οὖν ἐνδέχεται τρόπους εἶναι τὰ δικαστήρια, εἴρηται. τούτων δὲ τὰ μὲν πρῶτα, δημοτικά, ὅσα ἐκ πάντων, ἢ περὶ πάντων· τὰ δὲ δεύτερα, ὀλιγαρχικά, ὅσα ἐκ τινῶν περὶ πάντων· τὰ δὲ τρίτα, ἀριστοκρατικά, καὶ πολιτικά, ὅσα τὰ μὲν ἐκ πάντων, τὰ δ' ἐκ τινῶν.

A rursus enim ex quibus, & qui iudicant de omnibus per electionem, aut ex quibus de omnibus per sortem, vel partim sorte, partim electione, vel quædam iudicia de eisdem ex sortitis & electis. Isti ergo, vt dictum est, sunt modi in prædictis. Insuper eadem conduplicata, vt quædam ex omnibus. quædam ex omnibus, quædam ex vtrisque. ceu si eiusdem iudicij essent, alij B ex omnibus, alij ex quibusdam: & vel per sortem vel per electionem, vel ex ambabus. Quot igitur modi iudiciorum esse possunt, dictum est. Horum autem prima, popularia sunt, quæcunque ex omnibus vel de omnibus. Secunda, paucorum potentium quæcunque ex quibusdam de omnibus. Tertia optimatum & ciuilia, quæcunque partim ex omnibus, partim ex quibusdam.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν τὸ Ε.

Κεφάλαιον α.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ὧν προειλόμεθα, σχεδὸν εἴρηται περὶ πάντων. ἐκ τίνων δὲ μεταβάλλουσιν αἱ πολιτεῖαι, καὶ πόσων, καὶ ποίων, καὶ τίνες ἑκάστης πολιτείας φθοραί, καὶ ἐκ ποίων εἰς ποίας μάλιστα μεθίστανται· ἔτι δὲ σωτηρίαι τίνες καὶ κοινῇ καὶ χωρὶς ἑκάστης εἰσίν· ἔτι δὲ διὰ τίνων ἂν μάλιστα σώζοιτο τῶν πολιτειῶν ἑκάστη, σκεπτέον ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις. δεῖ δὲ πρῶτον ὑπολαβεῖν τὴν ἀρχήν, ὅτι πολλαὶ γεγένηνται πολιτεῖαι, πάντων μὲν ὁμολογούντων τὸ δίκαιον, καὶ τὸ κατ' ἀναλογίαν ἴσον· τούτου δ' ἁμαρτανόντων, ὥσπερ εἴρηται καὶ πρότερον. δῆμος μὲν γὰρ ἐγένετο ἐκ τοῦ ἴσους ὁτιοῦν ὄντας, οἴεσθαι ἁπλῶς ἴσους εἶναι· ὅτι γὰρ ἐλεύθεροι πάντες ὁμοίως, ἁπλῶς εἶναι νομίζουσιν. ὀλιγαρχία δέ, ἐκ τοῦ ἀνίσους ἕν τι ὄντας, ὅλως εἶναι ἀνίσους ὑπολαμβάνειν. κατ' οὐσίαν γὰρ ἄνισοι ὄντες, ἁπλῶς ἀνίσους ὑπολαμβάνουσιν εἶναι. εἶτα, οἱ μὲν ὡς ἴσοι ὄντες, πάντων τῶν ἴσων ἀξιοῦσι μετέχειν· οἱ δ' ὡς ἄνισοι ὄντες, πλεονεκτεῖν ζητοῦσι· τὸ γὰρ πλεῖον, ἄνισον. ἔχουσι μὲν οὖν τι πᾶσαι δίκαιον, ἡμαρτημέναι δ' ἁπλῶς εἰσί. καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, ὅταν μὴ κατὰ τὴν ὑπόληψιν, ἣν ἑκάτεροι τυγχάνουσιν ἔχοντες, μετέχωσι τῆς πολιτείας, στασιάζουσι.

ARISTOTELIS Politicorum

LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

De aliis quidem omnibus, de quibus dicere proposuimus, fere dictum est. ex quibus autem mutantur respublicæ, & quot, D ea sint & qualia, & quænam sint singularum rerumpublicarum corruptiones & labes, & ex qualibus in quales maxime mutantur: præterea quæ remedia generaliter & specialiter cuiusque, & per quæ maximè conseruari possit vnaquæque rerumpublicarum, considerandum deinceps erit. Oportet autem prius illud principium assumere, quòd plures sunt formæ rerumpublicarum. & in his consitentur quidem omnes iustitiam & conuenientem E æquitatem, sed aberrant ab ea, vt est antè dictum. Nam populus constat ex iis qui cùm sint secundum quid pares, putant se simpliciter pares. Paucorum verò potentia ex iis qui cùm præstent aliqua re, se in cunctis præstare arbitrantur. opibus enim superantes, simpliciter existimant superare. Deinde verò illi quasi pares existentes in cunctis, dignum putant se F parem portionem habere. hi autem quasi superiores sint, maiora sibi competere arbitrantur: maius enim inæquale. Habent verò omnes aliquid iustum, sed simpliciter aberrant. Et ob eam causam, quando non pro opinione sua vtrique reperiunt de republica, seditiones concitant.

Omnium verò iustissimè hoc facerent, qui virtute præcellunt: qui tamen minimè omnium id faciunt. nam hi simpliciter rationabile est vt soli præferantur. Sunt autem quidam, qui præstantes genere, plus habere se dignos putant. Videntur nobiles esse illi, quorum maiores virtute & diuitiis præditi fuère. hinc principia & fontes, vt ita dixerim, seditionum oriuntur. Quapropter mutationes meritò fiunt, quandoque ex præsenti statu ad alium: ceu ex populari gubernatione ad paucorum potentiam, vel ad popularem ex paucis, vel ad rempublicam & optimatem ex illis, vel ad illas ex istis. quandoque præsentem gubernandi formam non quærunt mutare, sed in ea permanentes, pro se illam suscipiunt, vt paucorum potentiam vel monarchiam. Insuper circa magis & minus; ceu vel paucorum potentiam existentem magis extendere vel coercere, vel popularem statum ampliare vel restringere. Eodémque modo de aliis speciebus ampliandis vel restringendis, vel in parte aliqua reipublicæ mouenda, ceu magistratum quendam de nouo inducere, vel remouere. vt apud Lacedæmonios ferunt Lysandrum tentasse regiam potestatem tollere, & Pausaniam regem Ephoros. & Epidamni mutata est respublica, parte: cùm pro tribuum præfectis senatores creauerunt. Apud Elienses verò necessarium est illorum etiam, qui versantur in republica dignitates inuadere, quando eligitur magistratus aliquis. Paucorum autem potentiæ erat in hac republica, quòd vnus solus ad magistratum sumebatur. Vbique enim propter inæqualitatem oritur seditio: disparibus tamen non existit proportio. perpetua enim potestas regia iniqua foret, si esset in paribus. omnino enim quærentes æquum in seditiones incidunt. At enim duplex est æquum: vnum numero, alterum dignitate. numero quidem, ceu multitudine ac magnitudine idem, & æquum: dignitate autem dico, id quod est secundum rationem. ceu tria excedunt duo secundum æqualem numerum, & hæc vnum. dico autem quatuor excedere duo, & hæc vnum: æqua enim pars duo ex quatuor, & vnum duorum: ambo enim medietates. Fatentes autem simpliciter esse iustum id, quod est secundum dignitatem, contendunt, vt prius dictum est,

A πάντων δὲ δικαιότατα μὲν ἂν στασιάζοιεν, ἥκιστα δὲ τοῦτο πράττουσιν οἱ κατ' ἀρετὴν διαφέροντες· μάλιστα γὰρ εὔλογον ἀνίσους ἁπλῶς εἶναι τούτους μόνον. εἰσὶ δέ τινες οἳ κατὰ γένος ὑπερέχοντες, οὐκ ἀξιοῦσι τῶν ἴσων αὑτούς, διὰ τὴν ἀνισότητα ταύτην· εὐγενεῖς γὰρ εἶναι δοκοῦσιν, οἷς ὑπάρχει προγόνων ἀρετὴ καὶ πλοῦτος. ἀρχαὶ μὲν οὖν, ὡς εἰπεῖν, αὗται, καὶ πηγαὶ τῶν στάσεών εἰσιν, ὅθεν στασιάζουσι.
B διὸ καὶ αἱ μεταβολαὶ γίγνονται διχῶς· ὁτὲ μὲν γὰρ πρὸς τὴν πολιτείαν, ὅπως ἐκ τῆς καθεστηκυίας ἄλλην καταστήσωσιν· οἷον, ἐκ δημοκρατίας ὀλιγαρχίαν, ἢ δημοκρατίαν ἐξ ὀλιγαρχίας, ἢ πολιτείαν καὶ ἀριστοκρατίαν ἐκ τούτων, ἢ ταύτας ἐξ ἐκείνων· ὁτὲ δ' οὐ περὶ τὴν καθεστηκυῖαν πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν μὲν κατάστασιν προαιροῦνται τὴν αὐτήν,
C δι' αὑτῶν δ' εἶναι βούλονται ταύτην, οἷον τὴν ὀλιγαρχίαν, ἢ τὴν μοναρχίαν. ἔτι περὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον· οἷον ἢ ὀλιγαρχίαν οὖσαν, εἰς τὸ μᾶλλον ὀλιγαρχεῖσθαι, ἢ εἰς τὸ ἧττον· ἢ δημοκρατίαν οὖσαν, εἰς τὸ μᾶλλον δημοκρατεῖσθαι, ἢ εἰς τὸ ἧττον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν πολιτειῶν, ἢ ἵνα ἐπιταθῶσιν, ἢ ἀνεθῶσιν. ἔτι πρὸς τὸ μέρος τι κινῆσαι τῆς πολιτείας,
D οἷον ἀρχήν τινα καταστῆσαι, ἢ ἀνελεῖν. ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονί φασι Λύσανδρόν τινες ἐπιχειρῆσαι καταλῦσαι τὴν βασιλείαν, καὶ Παυσανίαν τὸν βασιλέα τὴν ἐφορείαν. καὶ ἐν Ἐπιδάμνῳ δὲ μετέβαλεν ἡ πολιτεία κατὰ μόριον· ἀντὶ γὰρ τῶν φυλάρχων, βουλὴν ἐποίησαν. εἰς δὲ τὴν ἡλιαίαν ἐπάναγκές ἐστιν ἔτι
E τῶν ἐν τῷ πολιτεύματι βαδίζειν τὰς ἀρχάς, ὅταν ἐπιψηφίζηται ἀρχή τις. ὀλιγαρχικὸν δὲ καὶ ὁ ἄρχων ὁ εἷς ἦν ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ. πανταχοῦ γὰρ διὰ τὸ ἄνισον ἡ στάσις. οὐ μὴν τοῖς ἀνίσοις ὑπάρχει ἀνάλογον· ἀΐδιος γὰρ βασιλεία ἄνισος, ἐὰν ᾖ ἐν ἴσοις. ὅλως γὰρ τὸ ἴσον ζητοῦντες στασιάζουσιν. ἔστι δὲ διττὸν τὸ ἴσον· τὸ μὲν γὰρ, ἀριθμῷ· τὸ δὲ, κατ' ἀξίαν ἐστί.
F λέγω δὲ, ἀριθμῷ μὲν, τὸ πλήθει ἢ μεγέθει ταὐτὸ καὶ ἴσον· κατ' ἀξίαν δὲ τὸ τῷ λόγῳ. οἷον ὑπερέχει κατ' ἀριθμὸν μὲν ἴσον τὰ τρία τοῖν δυοῖν, καὶ ταῦτα τοῦ ἑνός. λόγῳ δὲ, τέτταρα τοῖν δυοῖν, καὶ ταῦτα τοῦ ἑνός· ἴσον γὰρ μέρος τὰ δύο τῶν τεττάρων, καὶ τὸ ἓν τοῖν δυοῖν· ἄμφω γὰρ ἡμίση. ὁμολογοῦντες δὲ [τὸ] ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, τὸ κατ' ἀξίαν διαφέρονται, καθάπερ ἐλέχθη πρότερον.

οἱ μὲν

οἱ μὲν, ὅτι ἐὰν κατά τι ἴσοι ὦσιν, ὅλως ἴσοι νομίζουσιν εἶναι· οἱ δ᾽, ὅτι ἄνισοι κατά τι, πάντων ἀνίσων ἀξιοῦσιν ἑαυτούς. διὸ καὶ μάλιστα δύο γίνονται πολιτεῖαι, δῆμος καὶ ὀλιγαρχία. εὐγένεια γὰρ καὶ ἀρετὴ ἐν ὀλίγοις, ταῦτα δ᾽ ἐν πλείοσιν· εὐγενεῖς γὰρ καὶ ἀγαθοὶ οὐδαμοῦ ἑκατόν, εὔποροι δὲ πολλοὶ πολλαχοῦ. τὸ δὲ ἁπλῶς πάντῃ καθ᾽ ἑκατέραν τετάχθαι τὴν ἰσότητα, φαῦλον. φανερὸν δ᾽ ἐκ τοῦ συμβαίνοντος· οὐδεμία γὰρ μόνιμος ἐκ τῶν τοιούτων πολιτειῶν. τούτου δ᾽ αἴτιον, ὅτι ἀδύνατον ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἡμαρτημένου, μὴ ἀπαντᾶν εἰς τὸ τέλος κακόν τι. διὸ δεῖ, τὰ μὲν ἀριθμητικῇ ἰσότητι χρῆσθαι, τὰ δὲ τῇ κατ᾽ ἀξίαν. ὅμως δὲ ἀσφαλεστέρα καὶ ἀστασίαστος μᾶλλον ἡ δημοκρατία τῆς ὀλιγαρχίας. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις ἐγγίνονται δύο, ἥ τε πρὸς ἀλλήλους στάσις, καὶ ἔτι ἡ πρὸς τὸν δῆμον· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, ἡ πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν μόνον. αὐτῷ δὲ πρὸς αὑτὸν, ὅ τι καὶ ἄξιον εἰπεῖν, οὐκ ἐγγίνεται τῷ δήμῳ στάσις. ἔτι δὲ ἡ ἐκ τῶν μέσων πολιτεία, ἐγγυτέρα τοῦ δήμου ἢ ἡ τῶν ὀλίγων, ἥπερ ἐστὶν ἀσφαλεστάτη τῶν τοιούτων πολιτειῶν.

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δὲ σκοποῦμεν ἐκ τίνων αἵ τε στάσεις γίνονται, καὶ αἱ μεταβολαὶ περὶ τὰς πολιτείας, καθόλου ληπτέον πρῶτον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν. εἰσὶ δὴ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, τρεῖς τὸν ἀριθμόν· ἃς διοριστέον καθ᾽ αὑτὰς τύπῳ πρῶτον. δεῖ γὰρ λαβεῖν, πῶς τε ἔχοντες στασιάζουσι, καὶ τίνων ἕνεκεν· καὶ τρίτον, τίνες ἀρχαὶ γίνονται τῶν πολιτικῶν ταραχῶν, καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους στάσεων. τοῦ μὲν οὖν αὐτοὺς ἔχειν πως πρὸς τὴν μεταβολὴν, αἰτίαν καθόλου μάλιστα θετέον, περὶ ἧς ἤδη τυγχάνομεν εἰρηκότες. οἱ μὲν γὰρ ἰσότητος ἐφιέμενοι στασιάζουσιν, ἂν νομίζωσιν ἔλαττον ἔχειν, ὄντες ἴσοι τοῖς πλεονεκτοῦσιν· οἱ δὲ τῆς ἀνισότητος καὶ τῆς ὑπεροχῆς, ἂν ὑπολαμβάνωσιν, ὄντες ἄνισοι, μὴ πλέον ἔχειν, ἀλλ᾽ ἴσον ἢ ἔλαττον. τούτων δ᾽, ἔστι μὲν ὀρέγεσθαι δικαίως, ἔστι δὲ καὶ ἀδίκως. ἐλάττους τε γὰρ ὄντες, ὅπως ἴσοι ὦσι, στασιάζουσι· καὶ ἴσοι ὄντες, ὅπως μείζους. πῶς μὲν οὖν ἔχοντες στασιάζουσιν, εἴρηται. περὶ ὧν δὲ στασιάζουσιν, ἐστὶ κέρδος καὶ τιμὴ, καὶ τἀναντία τούτοις.

A alij quia si in aliquo sint pares, se penitùs pares existimant: alij, quia si in aliquo præstant, in cunctis se superare arbitrantur. Quamobrem duæ præcipuè fiunt gubernandi formæ populus scilicet, & paucorum potentia. nobilitatem enim ac virtutem in verbis quidem omnes ferè vsurpant. etenim qui re vera nobiles ac boni sint, nusquam centum reperiuntur: diuites autem multis in locis. Simpliciter omnino secundum alterutrum statuere
B æqualitatem, improbum est, patet autem ex eo quòd contingit: nulla enim huiusmodi rerumpublicarum recipit stabilitatem. Causa verò huius, quia impossibile est ex primo errore in principio commisso, non euenire ad extremum aliquid mali. quare opus est partim arithmetica æquitate vti, partim ea quæ est secundum dignitatem. Veruntamen tutior est, ac minus seditioni subiacet popularis guber-
C natio, quàm paucorum. nam in paucorum gubernatione duæ gignuntur seditiones: vna inter ipsos, alia ad populum. In gubernationibus autem populi, vna tantum seditio fit, ad paucorum potentiam. ipsis verò inter se, quod quidem dignum dictu sit, non accidit seditio populi. Insuper mediocrium hominum gubernatio, propinquior est populari gubernationi, quàm il-
D li quæ paucorum: quæ quidem est magis tuta, quàm aliqua huiusmodi rerumpublicarum.

CAPVT II.

Cvm verò consideremus quibus de causis seditiones mutationésque rerumpublicarum euenerint, capienda sunt primo vniuersaliter principia, & causæ earum. Sunt autem ferè tria, de quibus ipsis primo succinctè determinandum est.
E Videre enim oportet quemadmodum dispositi ad seditiones deueniunt: & quarum rerum gratia: & tertio quæ sunt initia ciuilium turbationum, ac seditionum inter ciues. Quòd quidem igitur disponantur ad res nouas appetendas, illa est potissima causa, de qua iam diximus. quia alij pares esse volunt his qui plus possunt, & nisi hoc fit non acquiescunt: alij verò se præstare dignos putantes, indignè ferunt
F nisi plus habeant. hæc autem quandoque iustè cupiuntur, quandoque iniustè. inferiores quidem vt pares sint, res nouas exoptant: & pares qui sint, vt præstent. Quemadmodum igitur dispositi sunt qui res nouas quærunt, dictum est. Res autem, pro quibus contendunt, sunt lucrum, & honor, atque his contraria.

dedecus enim & damnum vel ipsorum vel A
amicorum fugientes, seditiones in ciuitatibus agunt. Causæ verò ac principia
motus, vnde ipsi ita disponuntur, & propius de quibus diximus, sunt vt septem, sunt
etiam vt plura, quorum duo sunt eadem
cum illis quæ dicta sunt, non tamen eodem modo. propter lucrum enim & pro
pter honorem irritantur inuicem, non vt
acquirant sibi ipsis, sed quia vident alios
partim iniustè, partim iustè plus habere B
Insuper propter contumeliam, propter
metum, propter præpotentiam, propter
contemptum, propter incrementum excessiuũ: præterea & alio modo propter verecundiam, propter negligentiam, propter pusillitatem, propter imparitatem.

CAPVT III.

EX quibus contumelia & lucrum, quam C
habeant vim, & quot causæ, ferè est
manifestum. Superbia enim, & auaritia
eorum qui gubernant homines, prouocant
contra se, & contra statum eius reipublicæ,
quæ ista fieri patiatur. auaritia verò quandoque ex priuatis rebus fit, quandoque ex
publicis. De honore etiam clarum est, &
quid valeat & quomodo causa sit contendendi. ipsi enim in honorati, & alios ho- D
noratos cernentes, seditionẽ aggrediũtur.
Hæc autem iniustè quidem fiũt, cùm præter dignitatem honorantur quidam, vel in
honorantur: iustè verò, cùm secundum dignitatem. Propter præpotentiam autem,
quando maior sit & potentior, vel vn⁹ vel
plures, qui secũdum dignitatem & potentiam reipublicæ. consueuit enim ex talibus fieri vnius dominatio vel gubernatio
violenta. Quapropter quibusdam in locis
Ostracismo vtuntur, ceu Argis & Athenis.
atque melius erat ab initio prouidere, ne in
huiusmodi potentiam augeri homines per- E
mitterentur, quàm post contrà auctos remedium quærere. Propter metũ verò ad
seditionem deueniunt, qui pœnas formidant ob maleficia commissa: & hi contra quos paratur violentia, præuenire volentes, priusquàm malum patiantur. vt
apud Rhodum nobilitas contra plebem
insurrexit metu iudiciorum, quæ sibi parabantur. Propter contemptum verò ad
seditiones deueniunt. ceu in paucorum F
potentia, quando plures sunt illi, qui
à republica excluduntur: potentiores enim se putant. Et in populari statu opulenti contemnentes inordinationem &
inscitiam eorum qui gubernant. ceu apud

καὶ γὰρ ἀτιμίαν φεύγοντες καὶ ζημίαν, ἢ ὑπὲρ αὑτῶν, ἢ τῶν φίλων, στασιάζουσιν ἐν ταῖς πόλεσιν. αἱ δ' αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τῶν κινήσεων, ὅθεν αὐτοί τε διατίθενται τὸν εἰρημένον τρόπον, καὶ περὶ τῶν λεχθέντων, ἔστι μὲν ὡς τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ τυγχάνουσιν οὖσαι, ἔστι δ' ὡς πλείους. ὧν δύο μέν ἐστι ταὐτὰ τοῖς εἰρημένοις, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως. διὰ κέρδος γὰρ καὶ διὰ τιμὴν παροξύνονται πρὸς ἀλλήλους, οὐχ ἵνα κτήσωνται σφίσιν αὐτοῖς, ὥσπερ εἴρηται πρότερον, ἀλλ' ἑτέρους ὁρῶντες, τοὺς μὲν δικαίως, τοὺς δ' ἀδίκως πλεονεκτοῦντας τούτων. ἔτι διὰ ὕβριν, διὰ φόβον, διὰ ὑπεροχὴν, διὰ καταφρόνησιν, διὰ αὔξησιν τὴν παρὰ τὸ ἀνάλογον. ἔτι δὲ ἄλλον τρόπον, δι' ἐριθείαν, δι' ὀλιγωρίαν, διὰ μικρότητα, δι' ἀνομοιότητα.

Κεφάλαιον γ.

ΤΟύτων δὲ, ὕβρις μὲν καὶ κέρδος τίνα ἔχουσι δύναμιν, καὶ πῶς αἴτια, σχεδόν ἐστι φανερόν. ὑβριζόντων τε γὰρ τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς καὶ πλεονεκτούντων, στασιάζουσι καὶ πρὸς ἀλλήλους, καὶ πρὸς τὰς πολιτείας τὰς διδούσας τὴν ἐξουσίαν. ἡ δὲ πλεονεξία γίνεται, ὁτὲ μὲν ἀπὸ τῶν ἰδίων, ὁτὲ δὲ ἀπὸ τῶν κοινῶν. δῆλον δὲ καὶ ἡ τιμὴ, καὶ τί δύναται καὶ πῶς αἰτία στάσεως· καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀτιμαζόμενοι, καὶ ἄλλους ὁρῶντες τιμωμένους, στασιάζουσι· ταῦτα δὲ ἀδίκως μὲν γίνεται, ὅταν παρὰ τὴν ἀξίαν ἢ τιμῶνταί τινες, ἢ ἀτιμάζωνται· δικαίως δὲ, ὅταν κατὰ τὴν ἀξίαν. δι' ὑπεροχὴν δὲ, ὅταν τις ᾖ τῇ δυνάμει μείζων, ἢ εἷς, ἢ πλείους, ἢ κατὰ τὴν πόλιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ πολιτεύματος. γίνεσθαι γὰρ εἴωθεν ἐκ τῶν τοιούτων μοναρχία, ἢ δυναστεία. διὸ ἐνιαχοῦ εἰώθασιν ὀστρακίζειν, οἷον ἐν Ἄργει καὶ Ἀθήνησι. καίτοι βέλτιον ἐξ ἀρχῆς ὁρᾶν, ὅπως μὴ ἐνέσονται τοσοῦτον ὑπερέχοντες, ἢ ἐάσαντας γενέσθαι ἰᾶσθαι ὕστερον. διὰ δὲ φόβον στασιάζουσιν οἵ τε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην, καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι· ὥσπερ ἐν Ῥόδῳ συνέστησαν οἱ γνώριμοι ἐπὶ τὸν δῆμον, διὰ τὰς ἐπιφερομένας δίκας. διὰ καταφρόνησιν δὲ καὶ στασιάζουσι, καὶ ἐπιτίθενται· οἷον ἔν τε ταῖς ὀλιγαρχίαις, ὅταν πλείους ὦσιν οἱ μὴ μετέχοντες τῆς πολιτείας· κρείττους γὰρ οἴονται εἶναι· καὶ ἐν ταῖς δημοκρατίαις οἱ εὔποροι, καταφρονήσαντες τῆς ἀταξίας καὶ ἀναρχίας.

καὶ

A οἷον καὶ ἐν Θήβαις μετὰ τὴν ἐν Οἰνοφύτοις μάχην, κακῶς πολιτευομένων, ἡ δημοκρατία διεφθάρη. καὶ ἡ Μεγαρέων, δι' ἀταξίαν καὶ ἀναρχίαν ἡττηθέντων. καὶ ἐν Συρακούσαις, πρὸ τῆς Γέλωνος τυραννίδος. καὶ ἐν Ῥόδῳ ὁ δῆμος, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. γίνονται δὲ καὶ δι' αὔξησιν τὴν παρὰ τὸ ἀνάλογον μεταβολαὶ τῶν πολιτειῶν. ὥσπερ γὰρ σῶμα ἐκ μερῶν σύγκειται, καὶ δεῖ αὐξάνεσθαι ἀνάλογον, ἵνα μένῃ ἡ συμμετρία, εἰ δὲ μή, φθείρεται, ὅταν ὁ μὲν ποὺς τεττάρων πηχῶν ᾖ, τὸ δ' ἄλλο σῶμα, δυοῖν σπιθαμῶν. ἐνίοτε δέ, κἂν, εἰς ἄλλου ζώου μεταβάλλοι μορφήν, εἰ μὴ μόνον κατὰ τὸ ποσόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ποιὸν αὐξάνοιτο παρὰ τὸ ἀνάλογον· οὕτω καὶ πόλις σύγκειται ἐκ μερῶν, ὧν πολλάκις λανθάνει τι αὐξανόμενον, οἷον τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος ἐν ταῖς δημοκρατίαις καὶ πολιτείαις. συμβαίνει δ' ἐνίοτε τοῦτο καὶ διὰ τύχας· οἷον ἐν Τάραντι ἡττηθέντων καὶ ἀπολομένων πολλῶν γνωρίμων ὑπὸ τῶν Ἰαπύγων, μικρὸν ὕστερον τῶν Μηδικῶν, δημοκρατία ἐγένετο ἐκ πολιτείας· καὶ ἐν Ἄργει τῶν ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἀπολομένων ὑπὸ Κλεομένους τοῦ Λάκωνος, ἠναγκάσθησαν παραδέξασθαι τῶν περιοίκων τινάς. καὶ ἐν Ἀθήναις ἀτυχούντων πεζῇ, οἱ γνώριμοι ἐλάττους ἐγένοντο, διὰ τὸ ἐκ καταλόγου στρατεύεσθαι ὑπὸ τὸν Λακωνικὸν πόλεμον. συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς δημοκρατίαις, ἧττον δέ. πλειόνων γὰρ τῶν εὐπόρων γινομένων, ἢ τῶν οὐσιῶν αὐξανομένων, μεταβάλλουσιν εἰς ὀλιγαρχίας καὶ δυναστείας. μεταβάλλουσι δ' αἱ πολιτεῖαι καὶ ἄνευ στάσεως, διά τε τὰς ἐριθείας, ὥσπερ ἐν Ἡραίᾳ· ἐξ αἱρετῶν γὰρ διὰ τοῦτο ἐποίησαν κληρωτάς, ὅτι ᾑροῦντο τοὺς ἐριθευομένους· καὶ δι' ὀλιγωρίαν, ὅταν ἐάσωσιν εἰς τὰς ἀρχὰς τὰς κυρίας παριέναι τοὺς μὴ τῆς πολιτείας φίλους· ὥσπερ ἐν Ὠρεῷ κατελύθη ἡ ὀλιγαρχία τῶν ἀρχόντων γενομένου Ἡρακλεοδώρου, ὃς ἐξ ὀλιγαρχίας πολιτείαν καὶ δημοκρατίαν κατεσκεύασεν. ἔτι διὰ τὸ παρὰ μικρόν. λέγω δὲ παρὰ μικρόν, ὅτι πολλάκις λανθάνει μεγάλη γινομένη μεταβολὴ τῶν νομίμων, ὅταν παρορῶσι τὸ μικρόν. ὥσπερ ἐν Ἀμβρακίᾳ μικρὸν ἦν τὸ τίμημα· τέλος δ' οὐθενὸς ἦρχον

A Thebanos post pugnam in Onophytis commissam, mala gubernatione popularis status interiit. & in Megarensibus, cum per inordinationem & negligentiam magistratuum superati sunt. & Syracusis ante Gelonis tyrannidem. & Rhodi populus, antequam contra insurgeretur. Fiunt etiam propter incrementum mutationes rerumpublicarum, vt enim corpus ex partibus suis constat, & oportet eas simul pro modo quanque suo crescere, vt conuenientia permaneat, ac nisi hoc fiat corrumpitur (ceu quando pes quatuor cubitorum sit, cæterum verò corpus duarum palmarum longitudinem habeat: interdum verò & in alterius animalis figuram transiret, si non solum quantitate, verumetiam qualitate immoderatum fieret incrementum) ita & ciuitas ex partibus constat, quarum interdum aliqua paulatim subcrescit, ceu egenorum hominum multitudo in popularibus gubernationibus & rebuspublicis. Contingit verò quandoque id per fortunam: velut apud Tarentum cùm superati prælio ab Iapygensibus, nobilitatis magnam partem amisissent (fuit autem id prælium paulò post id tempus, quo Medi Græciam inuaserunt) ad popularem statum ex republica est facta mutatio. Et Argiui post cædem suorum in Hebdoma à Cleomene Spartiata factam, coacti sunt inquilinos quosdam ad rempublicam recipere: Et Athenis, cùm terra malè pugnaretur aduersus Lacedæmonios, nobilitas attenuata est, cùm ex descripto submittere se ad bellum cogeretur. Contingit autem hoc & in popularibus gubernationibus, rarius tamen. pluribus enim diuitibus existentibus, vel diuitiis in pluribus auctis, mutatio fit in paucorum potentiam. Mutantur etiam respublicæ absque seditione propter verecundiam: vt in Heræa. cùm enim per electionem sumere magistratus solerent, postea sortiti sunt, ex eo quod electiones eorum in homines turpes pudendósque cadebant. Et propter negligentiam, quando sinunt ad summas potestates conscendere eos qui nō sunt amici status eorum: per quem quidem modum apud Horeum euersa est paucorum gubernatio per Heracleodorum, qui magistratum nactus gubernationem ciuitatis ex paucorum potentia ad popularem statum traduxit. Insuper propter pusillum. dico autem pusillum, quando latet paulatim subcrescens reipublicæ mutatio, quæ ad magnitudinem latenter euadit, si negligatur. quemadmodum apud Ambrociotas à paruo censu prius etiam magistratur,

tand'ra verò à nullo: quasi nihil aut propè foret inter parum & nihil. Seditiones quoque concitat peregrinitas. donec in eandem simul conspirationem deuenerit. vt enim non ex quauis multitudine constituitur ciuitas, ita etiam neque in quouis tempore. Quapropter quicunque adhuc inquilinos susceperunt vel aduenas, omnes ferè seditionibus iactati sunt. ceu apud Sybarim vna cum Trœzeniis incoluerunt Achæi postea maiorem in numerum crescentes Achæi Trœzenios pepulerunt. vnde pollutio illa exorta est Sybaritis, & Thuriis. Idem fecerunt Sybaritæ contra eos qui illos receperant. nam plus habere volentes, quasi de suis agris pulsi sunt. Et apud Byzantium peregrini in oppressionem ciuium coniurati, cognita re, prælio & armis expulsi sunt. Et Antissæi exules ex Chio susceptos, tandem armis deiicere coacti sunt. Zanclei verò, qui Samios receperunt, mox ab eis sunt propria ciuitate deiecti. Apolloniatæ qui sunt in Ponto, incolis receptis, seditione agitati sunt. Et Syracusani post tyrannos expulsos, cùm hospites & conductos milites fecissent ciues, in seditionem & prælium inciderunt. Et Amphipolitæ, receptis Chalcidensium colonis, pulsi tandem ab illis sunt ferè omnes. Seditionem autem concitant, in paucorum quidem potentia, multitudo indignè ferens, vt dictum est prius quòd cùm ipsi sint pares, non pariter honorantur. In populari verò statu nobilitas, quòd par fiat cæteris, cùm ipsi sint præstantiores. Incidunt etiam quandoque in seditionem ciuitates propter situm, quando talis est locus, vt non ad vnam eandémque gubernationem sit aptus. vt Clazomeniis accidit, qui in Chytro habitant, contra eos qui habitant in insula. Et Colophoniis erga Notios. Athenis quoque non eodem modo, sed multo magis populares sunt qui in Pyræo habitant quàm qui in vrbe. vt enim in præliis transitus fossarum, etiam si admodum paruæ sint, interrumpit ordines militum, ita & in ciuitate diffidētia omnis videtur disiunctionē facere. Maximè forsan diffidēt virtus & vitium, deinde paupertas & diuitiæ, & alia magis quàm alia; quarum vna est illa, de qua diximus.

CAPVT IIII.

ORiuntur autem seditiones non pro paruis rebus, sed ex paruis ad magna prouenīūt. maximè etiam paruæ corroborantur, quando in principalibus fiunt, vt contigit Syracusanis antiquitus. Mutatus est enim ciuitatis status propter duos

A ὡς ἴσον ὁ μηδὲν διαφέρειν τοῦ μηδὲν τὸ μικρόν. στασιωτικὸν δὲ καὶ τὸ μὴ ὁμόφυλον, ἕως ἂν συμπνεύσῃ· ὥσπερ γὰρ οὐδ' ἐκ τοῦ τυχόντος πλήθους πόλις γίνεται, οὕτως οὐδ' ἐν τῷ τυχόντι χρόνῳ. διὸ ὅσοι ἤδη συνοίκους ἐδέξαντο ἢ ἐποίκους, οἱ πλεῖστοι ἐστασίασαν· οἷον Τροιζηνίοις Ἀχαιοὶ συνῴκησαν Σύβαριν· εἶτα πλείους οἱ Ἀχαιοὶ γενόμενοι, ἐξέβαλον B τοὺς Τροιζηνίους. ὅθεν τὸ ἄγος συνέβη τοῖς Συβαρίταις· καὶ ἐν Θουρίοις Συβαρῖται τοῖς συνοικήσασι. πλεονεκτεῖν γὰρ ἀξιοῦντες, ὡς σφετέρας τῆς χώρας, ἐξέπεσον. καὶ Βυζαντίοις οἱ ἔποικοι ἐπιβουλεύοντες, φωραθέντες ἐξέπεσον διὰ μάχης· καὶ Ἀντισσαῖοι τοὺς Χίων φυγάδας εἰσδεξάμενοι, διὰ μάχης ἐξέβαλον. Ζαγκλαῖοι δὲ Σαμίους ὑποδεξάμενοι, C ἐξέπεσον καὶ αὐτοί. καὶ Ἀπολλωνιᾶται οἱ ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ ἐποίκους ἐπαγαγόμενοι, ἐστασίασαν. καὶ Συρακούσιοι μετὰ τὰ τυραννικὰ, τοὺς ξένους καὶ τοὺς μισθοφόρους πολίτας ποιησάμενοι, ἐστασίασαν, καὶ εἰς μάχην ἦλθον. καὶ Ἀμφιπολῖται, δεξάμενοι Χαλκιδέων ἀποίκους, ἐξέπεσον ὑπὸ τούτων οἱ πλεῖστοι αὐτῶν. στασιάζουσι δ', ἐν μὲν ταῖς ὀλιγαρχίαις οἱ πολλοὶ, ὡς ἀδι- D κούμενοι, ὅτι οὐ μετέχουσι τῶν ἴσων, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ἴσοι ὄντες. ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις οἱ γνώριμοι, ὅτι μετέχουσι τῶν ἴσων, οὐκ ἴσοι ὄντες. στασιάζουσι δὲ ἐνίοτε αἱ πόλεις καὶ διὰ τοὺς τόπους, ὅταν μὴ εὐφυῶς ἔχῃ ἡ χώρα πρὸς τὸ μίαν εἶναι πόλιν· οἷον ἐν Κλαζομεναῖς οἱ ἐπὶ Χύτρῳ, πρὸς τοὺς ἐν νήσῳ· καὶ Κολοφώνιοι, καὶ Νοτιεῖς· καὶ Ἀθήνησιν E οὐχ ὁμοίως εἰσὶν, ἀλλὰ μᾶλλον δημοτικοὶ οἱ τὸν Πειραιᾶ οἰκοῦντες τῶν τὸ ἄστυ. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις αἱ διαβάσεις τῶν ὀχετῶν, καὶ τῶν πάνυ σμικρῶν, διασπῶσι τὰς φάλαγγας, οὕτως ἔοικε πᾶσα διαφορὰ ποιεῖν διάστασιν· μεγίστη μὲν οὖν ἴσως διάστασις, ἀρετὴ καὶ μοχθηρία· εἶτα πλοῦτος καὶ πενία· καὶ οὕτω δὴ ἑτέρα ἑτέρας μᾶλλον, ὧν μία καὶ ἡ εἰρημένη ἐστί.

F

Κεφάλαιον δ'.

ΓΙνονται μὲν οὖν αἱ στάσεις οὐ περὶ μικρῶν, ἀλλ' ἐκ μικρῶν· στασιάζουσι δὲ περὶ μεγάλων. μάλιστα δὲ καὶ αἱ μικραὶ ἰσχύουσιν, ὅταν ἐν τοῖς κυρίοις γένωνται· οἷον συνέβη καὶ ἐν Συρακούσαις ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις· μετέβαλε γὰρ ἡ πολιτεία ἐκ δύο νεανίσκων

στασια

[illegible]

A adoleſcentes, qui in magiſtratu conſtituti, ſimultatem inter ſe habuerunt ex amatoria cauſa. altero enim abſente (cùm ſodalis eius eſſet) alter puerum, quem amabat, ſibi conciliauit. at ille reuerſus, cùm id grauiter ferret, vxorem illius habere ſtuduit. ex hoc, omnes qui verſabantur in republica, diuerſo fauore diuerterunt. Quamobrem ab iſtis principiis cauendum eſt diligenter, & diſſoluendæ ſtatim ſunt B eorum diſcordiæ, qui multum in republica poſſunt. In principio enim peccatur. principium autem dicitur eſſe dimidium totius, itaque paruum in principio erratum, correſpondens eſt ad alias partes. Omnino autem excellentium virorum diſcordiæ totam poſt ſe trahunt ciuitatem vt contingit apud Heſtiæam poſt popularem ſtatum. Duobus enim fratribus de diuiſione patrimonij contendentibus, C vnus eorum qui erat pauperior, quaſi non exhibente altero fratre bona omnia, neque theſaurum quem pater inuenerat, proferente, querebatur, ac populum in ſuos fauores pertraxerat: alter verò qui diuitiis pollebat, locupletes ſibi aſciuerat. Et in Delphis ex fauore partium contentione exorta, principium fuit ſeditionum omnium, quæ poſtea fuerunt in ea ciuitate ſecutæ. hic enim cùm ſibi triſte augu- D rium mediſſet, vt venit ad ſponſam, ſuſcipere illam noluit. parentes verò puellæ quaſi ſpreti atque contempti, ſacrorum quidLum eo ſacrificante inſeccerunt, atque vt ſacrilegū accuſantes capite damnari fecerūt. Mitylenæ quoq; ſeditio ex hæreditate coorta, magnorū malorū fuit origo, indéq; bellū Athenienſib. contra Mitylenæos ſuſceptum, in quo vrbs eorū à Pache- E te duce capta fuit. Timophane enim quodam opulento homine vita fūcto, cū duæ filię ſuperſtites fuiſſent, Doxander quidam dari illas filiis in matrimoniū concupiuit. quod cùm aſſequi non potuiſſet, aliós ſibi prælatos dolens, res nouas moliri aggreſſus: Athenienſibus quibus erat publice hoſpes, bellum ſuſcipere perſuaſit. Et apud Phocenſes ſeditio exorta eſt ex hæreditate inter Mnaſeam Mnaſonis patrem & Euthycratem Onomarchi. hæc ſe- F ditio Phocenſibus initium fuit eius belli, quod ſacrum appellauerunt. Mutatus eſt etiam Epidamni ciuitatis ſtatus ex nuptiis. deſponderat enim quis filiam, cùm verò pater ſponſi magiſtratum gerens illi multam irrogaſſet, quaſi deſpectus, omnes qui præſenti ciuitatis ſtatui infenſi erant per factionem ad ſe recepit. Fiunt etiam mutationes & in paucorum potentia,

& in populari statu, & in ea quæ appellatur respublica, ex eo quòd aliquod collegium vel alia pars ciuitatis famam sit vel augmentum maiorem in modum consecuta: vt apud Athenienses, Areopagi consilium per tempora belli Persarum famam consecutum, reipublicæ gubernandi formam seueriorem videtur fecisse. Et rursus naualis turba, quòd causa victoriæ Salaminensi bello fuisse videbatur, & ob eam victoriam principatum maris acquisisse ciuitati, popularem statum magis asseruit. Et apud Argiuos nobilitas, quòd in prælio contra Lacedæmonios apud Mantineam vrbem commisso, magnam famam consecuta erat, popularem statum delere tentauit. Et apud Syracusanos multitudo vrbana, quòd causa victoriæ belli aduersus Athenienses videbatur fuisse, rempublicam mutauit ad popularem statum. Et apud Chalcidenses, quòd simul cum nobilitate ad opprimendum Phoxum tyrannum plebs insurrexisset, statim reipublicæ gubernationem suscepit. Et apud Ambraciam eodem modo, populus vnà cùm aggressoribus Periandro tyranno expulso, in seipsum gubernationem conuertit. Et omnino hoc latere non oportet, quòd qui potentiæ causa fuerint, siue priuati homines, siue collegia publica, siue tribus, siue & pars aliqua ciuitatis, siue quæcunque multitudo, seditionem commouent. aut enim qui honori illorum inuident seditionem faciunt, siue ipsi propter præualentiam parem habere cum ceteris, non acquiescunt. Mouetur quoque respublica quando partes illæ ciuitatis, quę contrariæ videntur esse, parificantur (ceu diuites & plebs) medium autem parum aut nihil omnino sit. si enim quæuis pars ita robusta fiat, vt ad illam quæ prædominabatur, proximè accedat, nō tolerat posthac discrimina subire. Quapropter & qui virtute præcellunt, nullam (vt ita dixerim) faciunt seditionem. pauci enim sunt, alij verò permulti. Vniuersaliter ergo in cunctis rebuspublicis ipsius initia causæque seditionum ac mutationum, in hūc modum fiunt. Mutatur autem respublica quandoque per vim, quandoq; per dolum. Per vim autem aut statim, aut postea compellendo, nam & fraus duplex est. nonnunquam enim decepti ab initio, ita demum sponte recipiunt alium gubernandi modum, deinde postea violenter conseruant: vt accidit cùm quadringenti illi Atheniensium rempublicam susceperunt, affirmantes enim quòd Persarū rex pecunias ad bellum contra Lacedæmonios subministraret

A καὶ εἰς δῆμον, καὶ εἰς πολιτείαν, ἐκ τοῦ εὐδοκιμῆσαί τι ἢ αὐξηθῆναι ἢ ἀρχεῖον ἢ μόριον τῆς πόλεως· οἷον ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴ, εὐδοκιμήσασα ἐν τοῖς Μηδικοῖς, ἔδοξε συντονωτέραν ποιῆσαι τὴν πολιτείαν. καὶ πάλιν ὁ ναυτικὸς ὄχλος, γενόμενος αἴτιος τῆς περὶ Σαλαμῖνα νίκης, καὶ διὰ ταύτης τῆς ἡγεμονίας, διὰ τὴν κατὰ θάλατταν δύναμιν, τὴν δημοκρατίαν ἰσχυροτέραν ἐποίησε. καὶ ἐν Ἄργει οἱ γνώριμοι
B εὐδοκιμήσαντες περὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην τὴν πρὸς Λακεδαιμονίους, ἐπεχείρησαν καταλύειν τὸν δῆμον. καὶ ἐν Συρακούσαις ὁ δῆμος αἴτιος γενόμενος τῆς νίκης τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Ἀθηναίους, ἐκ πολιτείας εἰς δημοκρατίαν μετέβαλε. καὶ ἐν Χαλκίδι Φόξον τὸν τύραννον μετὰ τῶν γνωρίμων ὁ δῆμος ἀνελὼν, εὐθὺς εἴχετο τῆς πολιτείας. καὶ
C ἐν Ἀμβρακίᾳ πάλιν ὡσαύτως Περίανδρον συνεκβαλὼν τοῖς ἐπιθεμένοις ὁ δῆμος τὸν τύραννον, εἰς ἑαυτὸν περιέστησε τὴν πολιτείαν. καὶ ὅλως δὲ δεῖ τοῦτο μὴ λανθάνειν, ὡς οἱ δυνάμεως αἴτιοι γενόμενοι, καὶ ἰδιῶται, καὶ ἀρχαὶ, καὶ φυλαὶ, καὶ ὅλως μέρος καὶ ὁποιονοῦν πλῆθος, στάσιν κινοῦσιν· ἢ γὰρ οἱ τούτοις φθονοῦντες τιμωμένοις, ἄρχουσι
D τῆς στάσεως, ἢ οὗτοι, διὰ τὴν ὑπεροχὴν, οὐ θέλουσι μένειν ἐπὶ τῶν ἴσων. κινοῦνται δ' αἱ πολιτεῖαι, καὶ ὅταν τἀναντία εἶναι δοκοῦντα μέρη τῆς πόλεως, ἰσάζῃ ἀλλήλοις· οἷον οἱ πλούσιοι καὶ ὁ δῆμος· μέσον δ' ᾖ μηθὲν, ἢ μικρὸν πάμπαν. ἂν γὰρ πολὺ ὑπερέχῃ ὁπότερον οὖν τῶν μερῶν, πρὸς τὸ φανερῶς κρεῖττον, τὸ λοιπὸν οὐ θέλει κινδυνεύειν. διὸ
E καὶ οἱ κατ' ἀρετὴν διαφέροντες οὐ ποιοῦσι στάσιν, ὡς εἰπεῖν· ὀλίγοι γὰρ γίγνονται πρὸς πολλούς. καθόλου μὲν οὖν περὶ πάσας τὰς πολιτείας αἱ ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι τῶν στάσεων καὶ τῶν μεταβολῶν, τοῦτον ἔχουσι τὸν τρόπον. κινοῦσι δὲ τὰς πολιτείας, ὁτὲ μὲν διὰ βίας· ὁτὲ δὲ δι' ἀπάτης. διὰ βίας μὲν, ἢ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἢ ὕστερον ἀναγκάζοντες. καὶ γὰρ ἡ ἀπάτη διττή. ὁτὲ μὲν γὰρ ἐξαπατήσαντες τὸ πρῶτον,
F ἑκόντων μεταβάλλουσι τὴν πολιτείαν· εἶθ' ὕστερον βίᾳ κατέχουσιν ἀκόντων· οἷον ἐπὶ τῶν τετρακοσίων τὸν δῆμον ἐξηπάτησαν, φάσκοντες τὸν βασιλέα χρήματα παρέξειν πρὸς τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Λακεδαιμονίους

ἐξαπατηθέντες, κατέσχον ἑκόντες τὴν πολιτείαν· ὁτὲ δ' ἐξ ἀρχῆς τε πείσαντες, καὶ ὕστερον πάλιν πεισθέντων, ἑκόντων ἄρχουσιν αὐτῶν. ἁπλῶς μὲν οὖν περὶ πάσας τὰς πολιτείας, ἐκ τῶν εἰρημένων συμβέβηκε γίνεσθαι τὰς μεταβολάς.

Κεφάλαιον ε.

Καθ' ἕκαστον δὲ εἶδος πολιτείας ἐκ τούτων μεριζόμενα, τὰ συμβαίνοντα δεῖ θεωρεῖν. αἱ μὲν οὖν δημοκρατίαι μάλιστα μεταβάλλουσι διὰ τὴν τῶν δημαγωγῶν ἀσέλγειαν. τὰ μὲν γὰρ ἰδίᾳ συκοφαντοῦντες τοὺς τὰς οὐσίας ἔχοντας, συστρέφουσιν αὐτούς· συνάγει γὰρ καὶ τοὺς ἐχθίστους ὁ κοινὸς φόβος· τὰ δὲ, κοινῇ τὸ πλῆθος ἐπάγοντες. καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλῶν ἄν τις ἴδοι γινόμενον οὕτω. καὶ γὰρ ἐν Κῷ ἡ δημοκρατία μετέβαλε πονηρῶν ἐγγενομένων δημαγωγῶν· οἱ γὰρ γνώριμοι συνέστησαν. καὶ ἐν Ῥόδῳ· μισθοφοράν τε γὰρ οἱ δημαγωγοὶ ἐπόριζον, καὶ ἐκώλυον ἀποδιδόναι τὰ ὀφειλόμενα τοῖς τριηράρχοις· οἱ δὲ, διὰ τὰς ἐπιφερομένας δίκας, ἠναγκάσθησαν συστάντες καταλῦσαι τὸν δῆμον. κατελύθη δὲ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ὁ δῆμος μετὰ τὸν ἀποικισμὸν εὐθὺς, διὰ τοὺς δημαγωγούς. ἀδικούμενοι γὰρ ὑπ' αὐτῶν οἱ γνώριμοι ἐξέπιπτον· ἔπειτα ἀθροισθέντες οἱ ἐκπίπτοντες, καὶ κατελθόντες, κατέλυσαν τὸν δῆμον. παραπλησίως δὲ καὶ ἡ ἐν Μεγάροις κατελύθη δημοκρατία· οἱ γὰρ δημαγωγοὶ, ἵνα χρήματα ἔχωσι δημεύειν, ἐξέβαλλον πολλοὺς τῶν γνωρίμων, ἕως πολλοὺς ἐποίησαν τοὺς φεύγοντας· οἱ δὲ κατιόντες, ἐνίκησαν μαχόμενοι τὸν δῆμον, καὶ κατέστησαν τὴν ὀλιγαρχίαν. συνέβη δὲ ταὐτὸ καὶ περὶ Κύμην ἐπὶ τῆς δημοκρατίας, ἣν κατέλυσε Θρασύμαχος. σχεδὸν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἄν τις ἴδοι θεωρῶν τὰς μεταβολὰς τοῦτον ἐχούσας τὸν τρόπον. ὁτὲ μὲν γὰρ, ἵνα χαρίζωνται, ἀδικοῦντες τοὺς γνωρίμους συνιστᾶσιν, ἢ τὰς οὐσίας ἀναδάστους ποιοῦντες, ἢ τὰς προσόδους ταῖς λειτουργίαις· ὁτὲ δὲ, διαβάλλοντες, ἵν' ἔχωσι δημεύειν τὰ κτήματα τῶν πλουσίων. ἐπὶ δὲ τῶν ἀρχαίων, ὅτε γένοιτο ὁ αὐτὸς δημαγωγὸς καὶ στρατηγὸς, εἰς τυραννίδα μετέβαλλον. σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι

A ac in eo mentiti, nihilominus postea vi retinere gubernationem conati sunt. Interdum autem ab initio persuadentes, at postea rursum persuasis sponte ac volentibus retinent gubernationem. Simpliciter ergo circa omnes respublicas, ex his quæ dicta sunt, contingit mutationes fieri.

CAPVT V.

Sed oportet in vnaquaque specie rerumpublicarum hoc idem considerare. B Popularis ergo status maximè recipit mutationes, propter eorum hominum perfidiam, qui sunt quasi duces in populo. Hi enim priuatim egregium quenque calumniando, conspirare eos simul compellunt (cogit enim in vnum communis metus etiam eos, qui prius erant inimicissimi) publicè verò multitudinem irritant. & hoc ferè vbique in hunc modum fieri videmus. Nam & apud Coum popularis status C interiit, ob prauitatem eorum qui populum ducebant. nobilitas enim cõspiratione facta, regimẽ ciuitatis arripuit. Et apud Rhodum. impositis enim pecuniis, quæ conductis militibus soluerentur, potentes quidam in populo pro se eas retinebant, erátque id impedimento, quo minus eæ redderentur, quæ præfectis debebantur triremium, præfecti autem classis, cùm pecunias non haberent, ac nihilominus nauigare ex lege cogerentur, veriti pœnam iudicij, conspirationem inierunt ad D popularem statum euertendum. Apud Heracleam quoque populus oppressus est illico post coloniarum emissionem, ob populi ductores. potentes enim quidam in populo, illatis iniuriis, nobilitatem expulerunt: illi verò postea conspirantes, & in vnum conuenientes, in vrbem reuersi, populum oppresserunt. Nec multo dissimiliter apud Megarenses popularis status interiit. Ductores enim populi, quo pecunias per bonorum publicationem haberent, multos è nobilitate pepulerant, E vt tandem facta sit permagna exulum multitudo, exules ergo in vnum conuenientes prælio superarunt, oppressóque populo paucorum potentiam constituerunt. Contingit hoc idem apud Cumas in populari statu, quẽ destruxit Thrasimachus, & apud alios ferè quis inspiciat mutationes eodem modo contigisse. Interdum enim, vt gratificentur iniuriantes, nobilitatem conspirare faciunt, vel patrimonia æque diuidentes, vel reditus muneribus publicis subiicientes: interdum verò calumniantes, vt bona opulentorum publicari faciant. Vetustis quidem temporibus, quando idem erat potens in populo ac belli dux, populares status in tyrannidem mutabantur. & profectò antiquorum

tyrannorum plurimi ex popularibus hominibus facti sunt. Causa verò, cur tunc fierent, non autem nunc, illa est, quòd tūc qui in populo maxime poterant, erant ex his qui bello gerēdo præficiebantur, nondum enim dicendi peritiam habebant: nunc autem Rhetorica arte superueniente, qui dicendi facultatem habent, populos ducunt quidem, sed quia imperiti sunt rerum bellicarum, tyrannidem inuadere non audent, nisi vbi parum aliquid tale incidit. Tyrannides certe frequentius fiebant prius, quàm nunc & propter magnas potestates quibusdam commissas, ceu Mileti ex consulatu. multarum enim ac magnarum rerum potestatem habebat consul. Ac etiam ob id, quia tunc vrbes non erant magnæ: sed rure homines habitabant, otium agentes præter quàm ab agris. qui autem patroni erant in populis, cùm viri militares essent, tyrannidem inuadebant: idque agebant omnes, præstita sibi prius fide à populo, quæ acquirebatur ex inimicitia aduersus opulentos. vt Athenis, Pisistratus per factionem contra Pediacos susceptam & Megaris, Theagenes armentis opulentorum occisis, quæ iuxta flumen reperat pascentia, & Dionysius accusans Daphnæū & diuites, meruit tyrannidem Syracusis obtinere, propter inimicitiam nobilitatis, sibi fide à populo præstita, quasi popularis esset. Mutantur etiam respublicæ, ex consueta gubernatione in vltimam speciem popularitatis. cùm enim per electionem sunt magistratus, non tamen à censu, eligit autem populus ambientes populum magistratuū gratia, eò rem deducunt, vt sit populus dominus etiam legum. Remedium autem, ne hoc omnino fiat, vel vt minus fiat, illud est, vt tribus quidem magistratum eligant, non populus vniuersus. Popularium igitur statuum mutationes ferè omnes per has fiunt causas.

CAPVT VI.

Paucorum autem gubernationes mutantur per duos maximè modos manifestissimos: Vnum, si iniurijs afficiant multitudinem. quilibet enim patronus sufficit, & maximè si ex numero paucorum dux aliquis existat. quemadmodum in Naxo Lygdamis, qui tyrannidem postea Naxiorum inuasit. Habet autem etiam ex alijs initium seditionis differentias. quandoque etiam ab ipsis opulentis, qui non honorantur magistratibus, fit dissolutio, cùm perpauci sint illi, qui dignitates vsurpant: vt in Massiliensibus, & in Istro

A τῶν ἀρχαίων τυράννων, ἐκ δημαγωγῶν γεγόνασιν. αἴτιον δὲ τοῦ τότε μὲν γίνεσθαι, νῦν δὲ μή, ὅτι τότε μὲν οἱ δημαγωγοὶ ἦσαν ἐκ τῶν στρατηγούντων. οὐ γάρ πω δεινοὶ ἦσαν λέγειν. νῦν δὲ τῆς ῥητορικῆς ηὐξημένης, οἱ δυνάμενοι λέγειν, δημαγωγοῦσι μέν, δι᾽ ἀπειρίαν δὲ τῶν πολεμικῶν οὐκ ἐπιτίθενται, πλὴν εἴ πού τι βραχὺ γέγονε τοιοῦτον. ἐγίνοντο δὲ τυραννίδες πρότερον μᾶλλον ἢ νῦν, καὶ διὰ τὸ μεγάλας B ἀρχὰς ἐγχειρίζεσθαί τισιν, ὥσπερ ἐν Μιλήτῳ ἐκ τῆς πρυτανείας· πολλῶν γὰρ ἦν καὶ μεγάλων κύριος ὁ πρύτανις. ἔτι δέ, διὰ τὸ μὴ μεγάλας εἶναι τότε τὰς πόλεις, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν οἰκεῖν τὸν δῆμον, ἄσχολον ὄντα πρὸς τοῖς ἔργοις, οἱ προστάται τοῦ δήμου, ὅτε πολεμικοὶ γένοιντο, τυραννίδι ἐπετίθεντο. πάντες C δὲ τοῦτο ἔδρων ὑπὸ τοῦ δήμου πιστευθέντες· ἡ δὲ πίστις ἦν ἡ ἀπέχθεια ἡ πρὸς τοὺς πλουσίους· οἷον Ἀθήνησί τε Πεισίστρατος στασιάσας πρὸς τοὺς πεδιακούς· καὶ Θεαγένης ἐν Μεγάροις τῶν εὐπόρων τὰ κτήνη ἀποσφάξας, λαβὼν παρὰ τὸν ποταμὸν ἐπινέμοντας· καὶ Διονύσιος κατηγορῶν Δαφναίου, καὶ τῶν πλουσίων, ἠξιώθη τῆς τυραννίδος, διὰ τὴν ἔχθραν πιστευθεὶς ὡς δημοτικὸς ὤν. μεταβάλλουσι δὲ καὶ ἐκ τῆς πατρίας δημοκρατίας εἰς τὴν D νεωτάτην. ὅπου γὰρ αἱρεταὶ μὲν αἱ ἀρχαί, μὴ ἀπὸ τιμημάτων δέ, αἱροῦνται δὲ ὁ δῆμος, δημαγωγοῦντες οἱ σπουδαρχιῶντες, εἰς τοῦτο καθιστᾶσιν, ὡς κύριον εἶναι τὸν δῆμον καὶ τῶν νόμων. ἄκος δὲ τοῦ ἢ μὴ γίνεσθαι ἢ τοῦ γίνεσθαι ἧττον, τὸ τὰς φυλὰς φέρειν τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ μὴ πάντα τὸν δῆμον. τῶν μὲν οὖν δημοκρατιῶν αἱ μεταβολαὶ γίνονται πᾶσαι σχεδὸν διὰ ταύτας τὰς αἰτίας.

E

Κεφάλαιον ς.

Αἱ δ᾽ ὀλιγαρχίαι μεταβάλλουσι διὰ δύο μάλιστα τρόπους τοὺς φανερωτάτους. ἕνα μέν, ἐὰν ἀδικῶσι τὸ πλῆθος· πᾶς γὰρ ἱκανὸς γίνεται προστάτης· μάλιστα δ᾽, ὅταν ἐξ αὐτῆς συμβῇ τῆς ὀλιγαρχίας γίνεσθαι τὸν ἡγεμόνα, καθάπερ ἐν Νάξῳ Λύγδαμις, ὃς καὶ ἐτυράννησεν ὕστερον τῶν Ναξίων. F ἔχει δὲ καὶ ἡ ἐξ ἄλλων ἀρχὴ στάσεως διαφοράς. ὁτὲ μὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν εὐπόρων, οὐ τῶν ὄντων δὲ ἐν ταῖς ἀρχαῖς, γίνεται κατάλυσις, ὅταν ὀλίγοι σφόδρα ὦσιν οἱ ἐν ταῖς τιμαῖς, οἷον ἐν Μασσαλίᾳ, καὶ ἐν Ἴστρῳ, καὶ ἐν

καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ, καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι συμβέβηκεν. οἱ γὰρ μὴ μετέχοντες τῆς ἀρχῆς ἐκίνουν, ἕως μετέλαβον οἱ πρεσβύτεροι πρότερον τῶν ἀδελφῶν, ὕστερον δ' οἱ νεώτεροι πάλιν. οὐ γὰρ ἄρχουσιν ἐνιαχοῦ μὲν ἅμα πατήρ τε καὶ υἱός, ἐνιαχοῦ δὲ ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός· καὶ ἔνθα μὲν πολιτικωτέρα ἐγένετο ἡ ὀλιγαρχία, ἐν Ἴστρῳ δ' εἰς δῆμον ἀπετελεύτησεν, ἐν Ἡρακλείᾳ δ' ἐξ ἐλαττόνων εἰς ἑξακοσίους ἦλθε. μετέβαλε δὲ καὶ ἐν Κνίδῳ ἡ ὀλιγαρχία, στασιασάντων τῶν γνωρίμων αὐτῶν πρὸς αὑτοὺς, διὰ τὸ ὀλίγους μετέχειν, καὶ καθάπερ εἴρηται, εἰ πατὴρ μὴ μετέχειν υἱόν, μηδ' εἰ πλείους ἀδελφοί, ἀλλ' ἢ τὸν πρεσβύτατον· ἐπιλαβόμενος γὰρ στασιαζόντων ὁ δῆμος, καὶ λαβὼν προστάτην ἐκ τῶν γνωρίμων, ἐπιθέμενος ἐκράτησεν· ἀσθενὲς γὰρ τὸ στασιάζον. καὶ ἐν Ἐρυθραῖς δέ, ἐπὶ τῆς τῶν Βασιλιδῶν ὀλιγαρχίας ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, καίπερ καλῶς ἐπιμελομένων τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὅμως διὰ τὸ ὑπ' ὀλίγων ἄρχεσθαι ἀγανακτῶν ὁ δῆμος, μετέβαλε τὴν πολιτείαν. κινοῦνται δ' αἱ ὀλιγαρχίαι ἐξ αὑτῶν, καὶ διὰ φιλονεικίαν δημαγωγούντων. ἡ δημαγωγία δὲ διττή· ἡ μὲν ἐν αὐτοῖς τοῖς ὀλίγοις· ἐγγίνεται γὰρ δημαγωγός, κἂν πάνυ ὀλίγοι ὦσιν· οἷον ἐν τοῖς τριάκοντα Ἀθήνησιν, οἱ περὶ Χαρικλέα ἴσχυσαν, τοὺς τριάκοντα δημαγωγοῦντες· καὶ ἐν τοῖς τετρακοσίοις οἱ περὶ Φρύνιχον τὸν αὐτὸν τρόπον. ἢ ὅταν τὸν ὄχλον δημαγωγῶσιν οἱ ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ ὄντες· οἷον ἐν Λαρίσσῃ οἱ πολιτοφύλακες, διὰ τὸ αἱρεῖσθαι αὐτοὺς τὸν ὄχλον, ἐδημαγώγουν· καὶ ἐν ὅσαις ὀλιγαρχίαις οὐχ οὗτοι αἱροῦνται τὰς ἀρχάς, ἐξ ὧν οἱ ἄρχοντές εἰσιν· ἀλλ' αἱ μὲν ἀρχαὶ ἐκ τιμημάτων μεγάλων εἰσὶν ἢ ἑταιριῶν, αἱροῦνται δ' οἱ ὁπλῖται, ἢ ὁ δῆμος· ὅπερ ἐν Ἀβύδῳ συνέβαινε· καὶ ὅπου τὰ δικαστήρια μὴ ἐκ τοῦ πολιτεύματός ἐστι· δημαγωγοῦντες γὰρ πρὸς τὰς κρίσεις, μεταβάλλουσι τὴν πολιτείαν· ὅπερ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐγένετο τῇ ἐν τῷ Πόντῳ. ἔτι δ', ὅταν ἔνιοι εἰς ἐλάττους ἕλκωσι τὴν ὀλιγαρχίαν· οἱ γὰρ τὸ ἴσον ζητοῦντες, ἀναγκάζονται βοηθὸν ἐπαγαγέσθαι τὸν δῆμον. γίνονται δὲ μεταβολαὶ τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴδια, ζῶντες ἀσελγῶς·

A & apud Heracleam, & in aliis ciuitatibus accidit. Nam qui honores non suscipe- rant, res nouas moliri non cessabant, do- nec ipsi quoque honorarentur, primo qui- dem seniores ex fratribus, deinde iunio- res. quibusdam enim locis non simul ad rempublicam gubernandam recipiuntur filius & pater. alicubi verò frater senior ac iunior, & illic quidem paucorum po- tentia ciuilior facta est. In Istro autem B ad populum recidit. In Heraclea verò à paucioribus ad sexcentos deuenit. Muta- ta est & Gnidi paucorum potentia, sedi- tione inter nobilitatem ipsam coorta, ex eo quòd pars eorum ab honoribus exclu- debatur: siquidem pater filium impedie- bat, & frater fratrem, nec nisi qui se- nior foret honorabatur. Insurgens enim populus per illorum discordiam, ac du- C cem nactus ex ipsa nobilitate, ieuicens peruicit. Imbecillis enim aduersa pars e- rat. Et apud Erythrienses, in paucorum gubernatione regiarum vrbium antiquis temporibus, licet diligenter curarent qui in gubernatione illarum versabantur, ta- men quia perpauci erant, non tulit po- pulus, sed rempublicam mutauit. Mu- tantur etiam paucorum gubernationes ex seipsis, propter factiones ipsorum qui D plus posse apud populum volunt. Hoc autem dupliciter fit. quandoque enim fi- bi asciscunt, & coniungunt alios ex ipso numero paucorum: vt Athenis in tri- ginta illa fecit Charicles, & in quadrin- gentis Phrynichus simili modo, quando- que verò ipsi, qui sunt ex paucorum nu- mero, vendicant sibi plebem, vt apud Larissam, nobilitas plebem colebat, ex eo quia per plebẽ fiebat electio magistratus illius, qui custodia reipublicę vocabatur: & in E quibuscũq; gubernationibus paucorũ, nõ il- li ipsi eligũt ad magistratus, qui & gerere il- los possunt, sed ex censibus magnis tribuuntur, vel ex aliquo corpore. electio tamẽ eorum per ciues fit, aut per plebẽ, vt Abydi, & vbi iudicia non sunt ex his qui rempublicam gubernant, colendo plebem, quo eorum suffragia promereantur, rempublicam mu- tant, vt apud Heracleam contigit, quæ est in Ponto, quod idem accidit, quan- do in gubernatione paucorum quidam e- F xistentes, ad pauciores etiam rempubli- cam trahunt. pares enim cæteris esse quæ- rentes, compelluntur populum in sui auxilium adhibere. Fiunt etiam mutatio- nes in gubernatione paucorum, quando prodigaliter viuentes qui gubernant, per luxuriam patrimonia consumpserunt

Optant enim res nouas huiusmodi homines, tyrannidémque vel sibi ipsis, vel alteri affectant, quemadmodum Hippar Dionysium Syracusis, & Amphiboli Cleotimus Chalcidéses colonos superinduxit, & cùm venissent, seditionem cum illis contra diuites fecit, & in Ægina qui negotium id Chariti Atheniensi fecerat, res nouas molitus est, propter huiusmodi causam. Hi ergo homines consumptis patrimoniis, aut res nouas commouent, aut rempublicam furtis expilant, itaque seditiones aut ab ipsis aut ab illis concitantur, qui eorum furta nō tolerant: vt Apolloniæ quæ est in Ponto accidit. Concors verò si sit paucorum gubernatio ex seipsa non facilè interit. Huius signum est apud Pharsalum vrbem reipublicæ status: pauci siquidem in ea ciuitate gubernatores, multorum sunt domini, quia ipsi inter se rectè ac debito more se gerunt. Euertuntur etiam, quando in paucorum gubernatione aliam paucorum gubernationem efficiunt: id est quando eorum, ad quos pertinet gubernatio reipublicæ, qui pauci sunt, selectio quædam fit, neque habilitas est omnibus ad maximos magistratus, dignitatésque posse assumi. Quod apud Elidem vrbem quandoque contigit. nam cùm paucorum esset gubernatio reipublicæ, admodum pauci eorum ad senatorium ordinem, quæ erat perpetua dignitas, peruenire poterant, ob id quòd erat potentium hic ordo ac persimilis Lacedæmoniorum senatui. Fit autem mutatio gubernationis paucorum & in bello, & in pace. In bello quidem, quod populo diffidentes, conducto milite vti compelluntur, & qui illis præficitur, sæpe tyrannus euadit: vt Corinthi Timophanes, quòd si plures præficiuntur, ipsi sibi potentiam parant, interdum verò ista formidantes qui regūt, populum recipiunt ad reipublicæ communionem, quoniam necessitas cogit populo vti. In pace autem propter diffidentiam, quam inter se habent, conductis militibus custodiam tradunt, præficiuntque illis virum aliquem, qui ad neutram partem magis inclinare videatur, at iste sæpe fit dominus partis vtriusque, quod accidit in Larissa vrbe Leucadensibus, qui circa Samum rempublicam tenentibus, & apud Abydum tempore sodalitatum, quarum erat Iphiadæ. Oriuntur etiam seditiones per exclusionem aliorum ab aliis factam, eorum ipsorum qui sunt in paucorum gubernatione, quando de nuptiis, vel de iudiciis concertant, quemadmodum de nuptiis suprà diximus. In Eretria paucorum gubernatio

A καὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι καινοτομεῖν ζητοῦσι, καὶ ἢ τυραννίδι ἐπιτίθενται αὐτοὶ, ἢ κατασκευάζουσιν ἕτερον, ὥσπερ [ὁ] Ἱππαρῖνος Διονύσιον ἐν Συρακούσαις· καὶ ἐν Ἀμφιπόλει, ᾧ ὄνομα ἦν Κλεότιμος, τοὺς ἐποίκους τοὺς Χαλκιδέων ἤγαγε, καὶ ἐλθόντων, διεστασίασεν αὐτοὺς πρὸς τοὺς εὐπόρους. καὶ ἐν Αἰγίνῃ ὁ τὴν πρᾶξιν τὴν πρὸς Χάρητα πράξας, ἐνεχείρησε μεταβαλεῖν τὴν πολιτείαν διὰ τοιαύτην αἰτίαν. B ὁτὲ μὲν οὖν ἐπιχειροῦσί τι κινεῖν, ὁτὲ δὲ κλέπτουσι τὰ κοινά· ὅθεν πρὸς αὐτοὺς στασιάζουσιν οὗτοι, ἢ οἱ πρὸς τούτους μαχόμενοι κλέπτοντας· ὅπερ ἐν Ἀπολλωνίᾳ συνέβη τῇ ἐν τῷ Πόντῳ. ὁμονοοῦσα δὲ ὀλιγαρχία, οὐκ εὐδιάφθορος ἐξ αὑτῆς. σημεῖον δὲ ἡ ἐν Φαρσάλῳ πολιτεία. ἐκεῖνοι γὰρ, ὀλίγοι ὄντες, πολλῶν κύριοί εἰσι, διὰ τὸ χρῆσθαι σφίσιν αὐτοῖς καλῶς. καταλύονται δὲ, καὶ C ὅταν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ ἑτέραν ὀλιγαρχίαν ἐμποιῶσι. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὅταν τοῦ παντὸς πολιτεύματος ὀλίγου ὄντος, τῶν μεγίστων ἀρχῶν μὴ μετέχωσιν οἱ ὀλίγοι πάντες· ὅπερ ἐν Ἤλιδι συνέβη ποτέ. τῆς πολιτείας γὰρ δι' ὀλίγων οὔσης τῶν γερόντων, ὀλίγοι πάμπαν ἐγίνοντο, διὰ τὸ ἀιδίους εἶναι ἐνενήκοντα ὄντας· τὴν δ' αἵρεσιν δυναστευτικὴν εἶναι, καὶ ὁμοίαν τῇ D τῶν ἐν Λακεδαίμονι γερόντων. γίγνεται δὲ μεταβολὴ τῶν ὀλιγαρχιῶν καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ. ἐν μὲν πολέμῳ, διὰ τὴν πρὸς τὸν δῆμον ἀπιστίαν, στρατιώταις ἀναγκαζομένων χρῆσθαι. ᾧ γὰρ ἂν ἐγχειρίσωσιν, οὗτος πολλάκις γίγνεται τύραννος· ὥσπερ ἐν Κορίνθῳ Τιμοφάνης. ἂν δὲ πλείους, οὗτοι αὑτοῖς περιποιοῦνται δυναστείαν. ὁτὲ δὲ ταῦτα δεδιότες, μεταδιδόασι τῷ πλήθει τῆς πολιE τείας, διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι τῷ δήμῳ χρῆσθαι. ἐν δὲ τῇ εἰρήνῃ, διὰ τὴν ἀπιστίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους, ἐγχειρίζουσι τὴν φυλακὴν στρατιώταις καὶ ἄρχοντι μεσιδίῳ, ὃς ἐνίοτε γίγνεται κύριος ἀμφοτέρων· ὅπερ συνέβη ἐν Λαρίσῃ ἐπὶ τῆς τῶν Ἀλευαδῶν ἀρχῆς τῶν περὶ Σάμον. καὶ ἐν Ἀβύδῳ ἐπὶ τῶν ἑταιριῶν, ὧν ἦν μία ἡ Ἰφιάδου. γίγνονται δὲ στάσεις καὶ ἐκ τοῦ F περιωθεῖσθαι ἑτέρους ὑφ' ἑτέρων τῶν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ αὐτῶν, καὶ καταστασιάζεσθαι κατὰ γάμους ἢ δίκας· οἷον ἐκ γαμικῆς μὲν αἰτίας, αἱ προειρημέναι, καὶ τὴν ἐν Ἐρετρίᾳ δ' ὀλιγαρχίαν

A ὀλιγαρχίαν τὴν τῶν ἱππέων, Διαγόρας [δὲ] κατέλυσεν ἀδικηθεὶς περὶ γάμον. ἐκ δικαστηρίου δὲ κρίσεως, ἡ ἐν Ἡρακλείᾳ στάσις ἐγένετο, καὶ ἐν Θήβαις, ἐπ' αἰτίᾳ μοιχείας δικαίως μέν, στασιωτικῶς δὲ ποιησαμένων τὴν κόλασιν· τῶν μὲν ἐν Ἡρακλείᾳ, κατ' Εὐρυτίωνος, τῶν δ' ἐν Θήβαις κατ' Ἀρχίου· ἐφιλονείκησαν γὰρ αὐτοὺς οἱ ἐχθροί, ὥστε δεθῆναι ἐν ἀγορᾷ ἐν τῷ κύφωνι. πολλαὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἄγαν δεσποτικὰς εἶναι τὰς ὀλιγαρχίας, ὑπό τινων ἐν τῇ πολιτείᾳ τινῶν δυσχερανάντων κατελύθησαν. B ὥσπερ ἡ ἐν Κνίδῳ, καὶ ἡ ἐν Χίῳ ὀλιγαρχία. γίγνονται δὲ καὶ ἀπὸ συμπτώματος μεταβολαί, καὶ τῆς καλουμένης πολιτείας, καὶ τῶν ὀλιγαρχιῶν ἐν ὅσαις ἀπὸ τιμήματος βουλεύουσι καὶ δικάζουσι, καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς ἄρχουσι. πολλάκις γὰρ τὸ ταχθὲν πρῶτον τίμημα πρὸς τοὺς παρόντας καιρούς, C ὥστε μετέχειν, ἐν μὲν τῇ ὀλιγαρχίᾳ, ὀλίγους· ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ, τοὺς μέσους, εὐετηρίας γιγνομένης δι' εἰρήνην, ἢ δι' ἄλλην τινὰ εὐτυχίαν, συμβαίνει πολλαπλασίου γίγνεσθαι τιμήματος ἀξίας τὰς αὐτὰς κτήσεις, ὥστε πάντας πάντων μετέχειν· ὅτε μὲν ἐκ προσαγωγῆς, καὶ κατὰ μικρὸν γινομένης τῆς με- D ταβολῆς καὶ λανθανούσης, ὅτε δὲ καὶ θᾶττον. αἱ μὲν οὖν ὀλιγαρχίαι μεταβάλλουσι καὶ στασιάζουσι διὰ τοιαύτας αἰτίας. ὅλως δὲ καὶ αἱ δημοκρατίαι, καὶ αἱ ὀλιγαρχίαι, ἐξίστανται ἐνίοτε, οὐκ εἰς τὰς ἐναντίας πολιτείας, ἀλλ' εἰς τὰς ἐν τῷ αὐτῷ γένει· οἷον, ἐκ τῶν ἐννόμων δημοκρατιῶν καὶ ὀλιγαρχιῶν, εἰς τὰς E κυρίους, καὶ ἐκ τούτων εἰς ἐκείνας.

Κεφάλαιον ζ.

Ἐν δὲ ταῖς ἀριστοκρατίαις γίγνονται αἱ στάσεις αἱ μέν, διὰ τὸ ὀλίγους τῶν τιμῶν μετέχειν, ὅπερ εἴρηται κινεῖν καὶ τὰς ὀλιγαρχίας, διὰ τὸ καὶ τὴν ἀριστοκρατίαν ὀλιγαρχίαν εἶναί πως· ἐν ἀμφοτέραις γὰρ ὀλίγοι οἱ ἄρχοντες, οὐ μέντοι διὰ ταὐτὸν ὀλίγοι· ἐπεὶ δοκεῖ γε διὰ ταῦτα καὶ ἡ ἀριστοκρατία ὀλιγαρχία εἶναι. μάλιστα δὲ τοῦτο συμβαίνειν ἀναγ- F καῖον, ὅταν ᾖ τὸ πλῆθος τῶν πεφρονηματισμένων, ὡς ὅμοιον κατ' ἀρετήν· οἷον ἐν Λακεδαίμονι οἱ λεγόμενοι Παρθενίαι· ἐκ τῶν ὁμοίων γὰρ ἦσαν· οὓς φωράσαντες ἐπιβουλεύσαντας, ἀπέστειλαν Τάραντος οἰκιστάς. ἢ ὅταν τινὲς ἀτιμάζωνται μεγάλοι ὄντες,

A gubernatio equitum sublata est per Diagoram qui affectus iniuria fuerat ex nuptiis. Ex iudicio autem apud Heracleam seditio exortus: & Thebis ob adulterij iudicium. Atqui vtroque in loco non iniusta fuerat accusatio, sed per factionem pœna nimis exasperata: apud Heracleam quidē aduersus Eurytionem, Thebis verò aduersus Archium quos inimici peruincentes in foro ligari, ac ceruicem eius annulo B ferreo includi fecerunt. Sæpe etiam paucorum gubernationes dissolutæ fuerunt ob nimiam dominationem, non probantibus quibusdam ex ipsis qui gubernabant, huiusmodi excessum: vt accidit his qui apud Gnidum, & apud Chiū per paucorū potentiam gubernabant. Fiunt etiam casu mutationes illius quæ vocantur respublicæ: & gubernationes paucorum, vbicunque à censu sumuntur ad deliberandum, C & iudicandum, & ad cæteros magistratus. Sæpe enim constitutus primo censu ad præsens tempus, vt participent in paucorum quidem gubernatione pauci, in republica verò medij, fœlicitate aliqua superueniente, vel per pacem, vel per aliam causam, contingit easdem possessiones multo maioris pretij fieri: itaque omnes efficiuntur habiles ad cunctos reipublicæ D gradus dignitatésque suscipiendas, idque contingit interdum sensim & latenter, interdum celerius. Paucorum igitur gubernationes mutantur, & seditionem recipiunt per huiusmodi causas. Omnino autem & popularis status, & paucorum potentiæ conuertuntur interdum non in contrarias species, sed in eas quæ sunt pro- E prij generis, ceu ex institutis popularibus & paucorum, in ipsa propria, & ex illa rursus in ista.

CAPVT VII.

IN optimatibus autem seditiones fiunt, interdum quidem ex eo quòd pauci sunt honorū participes, quod in paucorum gubernatione diximus seditionem mouere: nam optimatū gubernatio quodammodo paucorū est: in vtraque enim pauci gubernant, non tamen propter idem pauci, cùm videatur propterea optimatum gubernatio esse paucorū. maximè verò id accidere ne- F cesse est, quādo fuerit multitudo aliter sentientium, quasi similis secundum virtutem, velut apud Lacedæmonios ij qui Partheniæ nuncupabantur (ex similib⁹ enim erant) quos deprehensos res nouas molitos, eo miserunt Tarentum, vel quando aliqui inhonorantur, cùm sint magni, & ab

hilo inferiores virtute quàm illi qui honores capiunt, quemadmodum Lysander à regibus, vel quando vir fortis & magni animi non sit particeps honorum: quemadmodum Cinadon ille, qui coniuratione facta per Agesilai tempora, Spartiatas opprimere tentauit. Praeterea cum alij paupertate nimia premuntur, alij diuitijs abundant: quod maximè in bello contingit, & accidit hoc Lacedaemonijs Messenensi bello. Ostendit hoc Tyrtaeus Poeta in illo carmine, quod inscribitur *Eunomia*. ex iusti enim quidam per id bellum ac pauperes facti censebant agros ex noua partitione ciuibus esse diuidendos. Insuper si quis magnus & potens, etiam maior fieri ac solus dominari velit, vt apud Lacedaemonios videtur Pausanias ille fecisse qui dux belli aduersus Medos fuit, & apud Carthaginenses Hanno. Dissoluuntur autem maximè & respublicae & optimatum gubernationes, propter transgressionem iustitiae in ipsis factam. Huius autem origo est, non bene temperatum simul esse ac permistum, in republica quidem popularem gubernationem & paucorum, in optimatibus verò ista simul atque virtutem maximéque illa duo, popularem dico atque paucorum. haec enim & respublicae conantur miscere, & multae illarum quae optimates vocantur. differunt enim optimates ab illis, quae appellantur respublicae in hoc: & ob id sunt aliae earum minus, aliae magis durabiles. illas enim quae magis declinant ad paucorum potentiam, optimates appellant: illas verò quae ad multitudinem, respublicas vocant, quapropter tutiores sunt illae quam aliae. Fortius enim est id quod plus est, ac magis acquiescunt aequum habentes. Qui verò diuitijs abundant, si respublica excellentiam eis tribuat, contumelia caeteros afficere pergunt, nec par habentes conquiescunt. Penitus enim ad quamcunque speciem declinet gubernatio ciuitatis, in eam transmutatur, vtrisque suum augentibus: velut respublica ad populum, optimates ad paucorum potentiam: vel in contraria, vt optimatum gubernatio in popularem. tanquam enim iniuriam patientes in contrarium trahunt, qui magis sunt inopes. respublica verò in paucorum potentiam transmutatur. solum enim stabile est secundum dignitatem aequum, & habere sua quae sunt. Contigit verò id quod modò diximus, in Thurijs. quod enim à maiore censu erat magistratus, in minorem facta est mutatio, & in plures gubernatores: & quia agros

A καὶ μηθενὸς ἥττους κατ' ἀρετήν, ὑπό τινων ἀτιμάζωνται ἐντιμοτέρων· οἷον Λύσανδρος ὑπὸ τῶν βασιλέων· ἢ ὅταν ἀνδρώδης τις ὢν μὴ μετέχῃ τῶν τιμῶν, οἷον Κινάδων ὁ τὴν ἐπ' Ἀγησιλάου συστήσας ἐπίθεσιν ἐπὶ τοὺς Σπαρτιάτας. ἔτι ὅταν οἱ μὲν ἀπορῶσι λίαν, οἱ δ' εὐπορῶσι· καὶ μάλιστα ἐν τοῖς πολέμοις τοῦτο γίνεται. συνέβη δὲ καὶ τοῦτο ἐν Λακεδαίμονι ὑπὸ τὸν Μεσσηνιακὸν πόλεμον. δῆλον δὲ καὶ τοῦτο ἐκ B τῆς Τυρταίου ποιήσεως τῆς καλουμένης Εὐνομίας· θλιβόμενοι γάρ τινες διὰ τὸν πόλεμον, ἠξίουν ἀνάδαστον ποιεῖν τὴν χώραν. ἔτι, ἐάν τις μέγας ᾖ, καὶ δυνάμενος ἔτι μείζων εἶναι, ἵνα μοναρχῇ, ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονι δοκεῖ Παυσανίας ὁ στρατηγήσας κατὰ τὸν Μηδικὸν πόλεμον· καὶ ἐν Καρχηδόνι Ἄννων. λύονται δὲ μάλιστα αἵ τε πολιτεῖαι καὶ αἱ ἀριστοκρατίαι διὰ τὴν ἐν αὐτῇ τῇ πολι- C τείᾳ τοῦ δικαίου παρέκβασιν. ἀρχὴ γὰρ τὸ μὴ μεμῖχθαι καλῶς, ἐν μὲν τῇ πολιτείᾳ δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν· ἐν δὲ τῇ ἀριστοκρατίᾳ, ταῦτά τε καὶ τὴν ἀρετήν. μάλιστα δὲ, τὰ δύο· λέγω δὲ τὰ δύο, δῆμον καὶ ὀλιγαρχίαν· ταῦτα γὰρ αἵ τε πολιτεῖαι πειρῶνται μιγνύναι, καὶ αἱ πολλαὶ τῶν καλουμένων ἀριστοκρατιῶν. διαφέρουσι γὰρ τῶν ὀνομα- D ζομένων πολιτειῶν αἱ ἀριστοκρατίαι τούτῳ, καὶ διὰ τοῦτ' εἰσὶν αἱ μὲν ἧττον αἱ δὲ μᾶλλον μόνιμοι αὐτῶν· τὰς γὰρ ἀποκλινούσας μᾶλλον πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν, ἀριστοκρατίας καλοῦσιν· τὰς δὲ πρὸς τὸ πλῆθος, πολιτείας. διόπερ ἀσφαλέστεραι αἱ τοιαῦται τῶν ἑτέρων εἰσί. κρεῖττόν τε γὰρ τὸ πλεῖον, καὶ μᾶλλον ἀγαπῶσιν ἴσον ἔχοντες. οἱ δ' ἐν ταῖς εὐπορίαις, ἂν ἡ πολιτεία διδῷ τὴν ὑπεροχὴν, ὑβρίζειν ζη- E τοῦσι καὶ πλεονεκτεῖν. ὅλως δ' ἐφ' ὁπότερον ἂν ἐγκλίνῃ ἡ πολιτεία, ἐπὶ ταῦτα μεθίσταται, ἑκατέρων τὸ σφέτερον αὐξανόντων. οἷον, ἡ μὲν πολιτεία, εἰς δῆμον· ἀριστοκρατία δ' εἰς ὀλιγαρχίαν. ἢ εἰς τἀναντία· οἷον ἡ μὲν ἀριστοκρατία, εἰς δῆμον· ὡς ἀδικούμενοι γὰρ, περισπῶσιν εἰς τοὐναντίον οἱ ἀπορώτεροι· αἱ δὲ πολιτεῖαι, εἰς ὀλιγαρχίαν. μόνον γὰρ μόνι- F μον τὸ κατ' ἀξίαν ἴσον, καὶ τὸ ἔχειν τὰ αὑτῶν. συνέβη δὲ τὸ εἰρημένον ἐν Θουρίοις. διὰ μὲν γὰρ τὸ ἀπὸ πλείονος τιμήματος εἶναι τὰς ἀρχὰς, εἰς ἔλαττον μετέβη, καὶ εἰς ἀρχεῖα πλείω. διὰ δὲ τὸ τὴν χώραν ὅλην

τοὺς γνω-

[illegible] ... ὁ δὲ δῆμος ... ἐν τῷ πολέμῳ ... [illegible] ... καὶ ἐν Λακεδαίμονι ... [illegible] ... ἀριστοκρατίαι ... [illegible] ... Θουρίων πολιτείας ... [illegible] ... Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων ... [illegible]

A totos possidebat nobilitas contra legem (nam gubernatio eius ciuitatis erat ipsiusque ... plus habere poterant). At populus bello exercitatus, ac potentior effectus quam illorum custodes, nobilitatem compulit agros, qui contra legem tenebantur, dimittere. Insuper quia omnes optimatum species ad paucorum potentiam declinant, nobilitas in illis plus habet: velut apud Lacedaemonios opes & diuitiae

B in paucis ... magnam licentiam habet nobilitas faciendi quod libet & cui velit gratificandi: quae causa fuit, ut Locrorum ciuitas interiret, propter Dionysij ... quod non contigisset in populari statu, neque in ea ... gubernatione, quae optime mista temperata fuisset. Maxime verò latent optimatum gubernationes, paulatim sese dissoluentes, quod quidem dictum est prius vniuersaliter de omnibus rebuspublicis, idque in-

C ter causas mutationum minima parua appellatur. quando enim omittunt aliquid ex his quae ad rempublicam pertinent, ac deinde aliud paulo maius facilius mouent, quousque totam moueant reipublicae formam. Quod in Thuriorum accidit republica: cùm enim legem haberent, per quam nõ nisi interiecto quinquennio praeturam gerere licebat, iuniores quidam rei militaris periti, & apud multitudinem ... habentes,

D cùm caeteros, qui in reb[us] gerendis versabantur, spernerent ac facilius se consecutores arbitrarentur, legem totam illam tollere aggressi sunt lata altera lege, vt liceret continuè eosdem praetores esse. At enim magistratus qui praeerant suffragijs, appellabantur vero consultores commoti primo ad resistendum, tamen postea destiterunt, putantes, quantis hac vna lege soluta, tamen caeteras esse permansuras, postea verò pro-

E hibere volentes, ne aliae mouerentur, nihil proficere valuerunt: redacta est eorum respublica in potentiam eorum, qui nouas res aggrediebantur. Dissoluuntur verò cunctae respublicae interdum per seipsas, interdum per externam causam, quando contraria gubernatio sit, vel propè vel longè quidem, sed admodum potens quod qui-

F dem contigit Atheniensibus & Lacedaemonijs. Athenienses enim vbique potentiam paucorum: Lacedaemonij verò vbique popularem statum euerterunt. Vnde igitur rerumpublicarum mutationes seditionesque exoriantur, ferè dictum est.

CAPVT VIII.

A De conseruatione autem earum, & communiter & seorsum de vnaquaque consequens est vt dicamus. Illud ergo ante omnia patet, quòd si sciamus per quæ corrumpuntur respublicæ, scimus etiam per quæ conseruantur. contrariorum enim contrarij effectus: corruptioni autem conseruatio est cõtraria. In illis igitur rebuspublicis quæ laudabiliter permistæ ac tẽperatę sunt, B illud est diligenter obseruandum, ne quid ex legibus institutisque moueatur, maximéque ab eo cauẽdum, quòd paulatim repit. latet enim corruptio, quia non tota simul fit: decipitúrque mens ab illis, vt sophistica illa ratio, si vnumquodque pusillum, & omnia, hoc autem est vt sit, & est vt non. totum enim & omnia non pusillum, sed composita ex pusillis. vna igitur custodia aduersus hoc principium C est opponenda. Deinde non confidere his quæ finguntur quodammodo, & adumbrantur ad populum: reprobantur enim ex ipsis operibus. qualia verò dicamus rerũ publicarũ figmenta, superius est ostensũ. Intueri licet quasdam respublicas durare non solũ ex optimatibus, verùm etiam ex paucorũ potentiis, non quia per se ipsæ stabiles sint, sed quia hi qui gubernant, rectè se gerũt, tam erga eos qui sũt extra rempubli- D cam, quàm erga eos qui in reipublicæ gubernatione versantur. Erga eos quidem qui non participes sũt gubernationis, non afficiendo ipsos iniuriis, ac præstantiores ipsorũ ad participationem reipublicæ recipiendo, cupidósq; honoris non despiciendo, neq; multitudinẽ suis commodis fraudando. Erga illos verò, qui socij in gubernanda republica sunt, humane inuicem E ac populariter se gerendo. æqualitas enim illa, quæ in populari statu affectatur, ea in similibus non solùm iusta est, verum etiam vtilis. Quamobrẽ si plures sint in gubernatione reipublicæ constituti, eis per multa popularium institutorum vtilia sunt: seu semestres esse magistratus, vt omnes qui similes sunt, adipisci valeant. sunt enim tanquam populus quidam illi, F qui inter se pares ac similes sunt. itaque in illis frequenter existunt, velut duces quidem populi, vt prius diximus. Deinde minus in potentias incidunt paucorum gubernationes & optimates. non enim similiter facile est facere male agentem in breui tempore magistratus & in longo. nam ob hoc, in paucorum gubernationibus, & popularibus tyrannides fiunt,

Κεφάλαιον η.

A Περὶ δὲ σωτηρίας καὶ κοινῇ καὶ χωρὶς ἑκάστης πολιτείας, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν. πρῶτον μὲν οὖν δῆλον ὅτι, εἴπερ ἔχομεν δι' ὧν φθείρονται αἱ πολιτεῖαι, ἔχομεν καὶ δι' ὧν σώζονται· τῶν γὰρ ἐναντίων τὰ ἐναντία ποιητικά. φθορὰ δὲ σωτηρίᾳ ἐναντίον. ἐν μὲν οὖν ταῖς εὖ κεκραμέναις πολιτείαις, ὥσπερ B ἄλλο τι δεῖ τηρεῖν, ὅπως μηδὲν παρανομῶσι· καὶ μάλιστα τὸ μικρὸν φυλάττειν. λανθάνει γὰρ παραδυομένη ἡ παράβασις, ὥσπερ τὰς οὐσίας τὸ μικρὸν δαπάνημα δαπανᾷ, πολλάκις γινόμενον. λανθάνει δ' ἡ μετάβασις, διὰ τὸ μὴ ἀθρόα γίνεσθαι. παραλογίζεται γὰρ ἡ διάνοια ὑπ' αὐτῶν, ὥσπερ ὁ σοφιστικὸς λόγος· εἰ ἕκαστον μικρόν, καὶ πάντα. τοῦτο C δ' ἔστι μὲν ὥς, ἔστι δ' ὡς οὔ· τὸ γὰρ ὅλον, καὶ τὰ πάντα, οὐ μικρόν. ἀλλὰ σύγκειται ἐκ μικρῶν. μίαν μὲν οὖν φυλακὴν πρὸς ταύτην τὴν ἀρχὴν δεῖ ποιεῖσθαι. ἔπειτα μὴ πιστεύειν τοῖς σοφίσματος χάριν πρὸς τὸ πλῆθος συγκειμένοις. ἐξελέγχεται γὰρ ὑπὸ τῶν ἔργων. ποῖα δὲ λέγομεν τῶν πολιτειῶν σοφίσματα, πρότερον εἴρηται. ἔτι δ' ὁρᾶν, ὅτι ἔνιαι μένουσιν D οὐ μόνον ἀριστοκρατίαι, ἀλλὰ καὶ ὀλιγαρχίαι, οὐ διὰ τὸ ἀσφαλεῖς εἶναι τὰς πολιτείας, ἀλλὰ διὰ τὸ εὖ χρῆσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς γινομένους, καὶ τοῖς ἔξω τῆς πολιτείας, καὶ τοῖς ἐν τῷ πολιτεύματι· τοὺς μὲν μὴ μετέχοντας, τῷ μὴ ἀδικεῖν, καὶ τῷ τοὺς ἡγεμονικοὺς αὐτῶν εἰσάγειν εἰς τὴν πολιτείαν· καὶ τοὺς μὲν φιλοτίμους μὴ ἀδικεῖν εἰς ἀτιμίαν, τοὺς δὲ E πολλοὺς εἰς κέρδος· πρὸς αὐτοὺς δὲ καὶ τοὺς μετέχοντας, τῷ χρῆσθαι ἀλλήλοις δημοτικῶς. ὃ γὰρ ἐπὶ τοῦ πλήθους ζητοῦσιν οἱ δημοτικοὶ τὸ ἴσον, τοῦτ' ἐπὶ τῶν ὁμοίων οὐ μόνον δίκαιον, ἀλλὰ καὶ συμφέρον ἐστί. διὸ ἐὰν πλείους ὦσιν ἐν τῷ πολιτεύματι, πολλὰ συμφέρει τῶν δημοτικῶν νομοθετημάτων εἶναι, τὸ ἑξαμήνους τὰς ἀρχὰς εἶναι, ἵνα πάντες οἱ ὅμοιοι μετέχωσιν· ἔστι γὰρ ὥσπερ δῆμος ἤδη οἱ F ὅμοιοι. διὸ καὶ ἐν τούτοις ἐγγίνονται δημαγωγοὶ πολλάκις, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. ἔπειθ' ἧττον εἰς δυναστείας ἐμπίπτουσιν αἱ ὀλιγαρχίαι καὶ ἀριστοκρατίαι. οὐ γὰρ ὁμοίως ῥᾴδιον κακουργῆσαι ὀλίγον χρόνον ἄρχοντας, καὶ πολύν. ἐπεὶ διὰ τοῦτο ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις καὶ δημοκρατίαις γίγνονται τυραννίδες.

ὁ γὰρ

ἢ γὰρ οἱ μέγιστοι ἐν ἑκατέρᾳ ἐπιτίθενται τυραννίδι, ἔνθα μὲν οἱ δημαγωγοί, ἔνθα δ' οἱ δυνάσται, ἢ οἱ τὰς μεγίστας ἔχοντες ἀρχάς, ὅταν πολὺν χρόνον ἄρχωσι. σώζονται δ' αἱ πολιτεῖαι οὐ μόνον διὰ τὸ πόρρω εἶναι τῶν διαφθειρόντων, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ διὰ τὸ ἐγγύς. φοβούμενοι γὰρ, διὰ χειρῶν ἔχουσι μᾶλλον τὴν πολιτείαν. ὥστε δεῖ τοὺς τῆς πολιτείας φροντίζοντας, φόβους παρασκευάζειν, ἵνα φυλάττωσι, καὶ μὴ καταλύωσιν ὥσπερ νυκτερινὴν φυλακὴν, τὴν τῆς πολιτείας τήρησιν, καὶ τὸ πόρρω ἐγγὺς ποιεῖν. ἔτι τὰς τῶν γνωρίμων φιλονεικίας καὶ στάσεις καὶ διὰ τῶν νόμων πειρᾶσθαι δεῖ φυλάττειν, καὶ τοὺς ἔξω τῆς φιλονεικίας ὄντας, πρὶν παρειληφέναι καὶ αὐτούς· ὡς τὸ ἐν ἀρχῇ γιγνόμενον κακὸν γνῶναι, οὐ τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ πολιτικοῦ ἀνδρός. πρὸς δὲ τὴν διὰ τὰ τιμήματα γιγνομένην μεταβολὴν, ἐξ ὀλιγαρχίας καὶ πολιτείας, ὅταν συμβαίνῃ τοῦτο μενόντων μὲν τῶν αὐτῶν τιμημάτων, εὐπορίας δὲ νομίσματος γιγνομένης, συμφέρει τοῦ τιμήματος ἐπισκοπεῖν τοῦ κοινοῦ τὸ πλῆθος πρὸς τὸ παρελθὸν [κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον,] ἐν ὅσαις μὲν πόλεσι τιμῶνται κατ' ἐνιαυτόν, ἐν δὲ ταῖς μείζοσι, διὰ τριετηρίδος, ἢ πενταετηρίδος, κἂν ᾖ πολλαπλάσιον, ἢ πολλοστημόριον τοῦ πρότερον, ἐν ᾧ αἱ τιμήσεις κατέστησαν τῆς πολιτείας, νόμον εἶναι καὶ τὰ τιμήματα ἐπιτείνειν ἢ ἀνιέναι, ἐὰν μὲν ὑπερβάλλῃ ἐπιτείνοντας κατὰ τὴν πολλαπλασίωσιν, ἐὰν δ' ἐλλείπῃ, ἀνιέντας καὶ ἐλάττω ποιοῦντας τὴν τίμησιν. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις καὶ ταῖς πολιτείαις, μὴ ποιούντων μὲν οὕτως, ἔνθα μὲν ὀλιγαρχίαν, ἔνθα δὲ δυναστείαν γίγνεσθαι συμβαίνει· ἐκείνως δὲ, ἐκ μὲν πολιτείας δημοκρατίαν, ἐκ δ' ὀλιγαρχίας πολιτείαν ἢ δῆμον. κοινὸν δὲ καὶ ἐν δήμῳ καὶ ὀλιγαρχίᾳ καὶ μοναρχίᾳ.] καὶ πάσῃ πολιτείᾳ, μήτ' αὐξάνειν λίαν μηδένα παρὰ τὴν συμμετρίαν, ἀλλὰ μᾶλλον πειρᾶσθαι μικρὰς καὶ πολυχρονίους διδόναι τιμὰς, ἢ ταχὺ μεγάλας. διαφθείρονται γὰρ καὶ φέρειν οὐ παντὸς ἀνδρὸς εὐτυχίαν. εἰ δὲ μή, μή τοι γ' ἀθρόας δόντας, ἀφαιρεῖσθαι πάλιν ἀθρόας, ἀλλ' ἐκ προσαγωγῆς. καὶ μάλιστα μὲν πειρᾶσθαι τοῖς νόμοις οὕτως ἐνάγειν, ὥστε μηδένα ἐγγίγνεσθαι πολὺ ὑπερέχοντα δυνάμει, μήτε φίλων, μήτε χρημάτων· εἰ δὲ μή, ἀποδημητικὰς

A aut enim hi qui maximi sunt in vtraque, tyrannidem inuadunt (hic ductores populi, ibi potentes) vel qui maximos gerunt magistratus, quando longo tempore durant. Conseruantur autem respublicæ, non solùm ex eo quia procul sint à periculis, verum etiam interdum quia propinqua sunt. homines enim formidantes, vigilantius intendunt ad reipublicæ custo-B diam. Itaque oportet eos qui rempublicam saluam esse volunt, formidines quasdam parare, vt caueant, neque dissoluant quasi nocturnam quandam custodiam, reipublicæ obseruationem: & quod longè abest, propinquum facere. Etiam nobilium contentiones seditionésque, per leges quoque oportet custodire conari, & qui extra contentiones sunt eos ante capere, tanquam malum ab initio exo-C riens cognoscere non cuiusuis sit, sed ciuilis viri. Ad mutationes verò quæ propter censum fiunt, ex paucorum potentia atque ex republica, quando contingit hoc manentibus eisdem censibus, aut pecuniarum copia facta, vtile est considerare vniuersum totius ciuitatis censum, ac præsens tempus ad præteritum conferre. nam in quibusdam ciuitatibus census agitur annuatim: in maioribus verò per triennium aut quinquennium. & si multipli-D cetus sit, ac multo maior factus quàm prius erat ille, secundum quem statuta fuerat reipublicæ gubernandæ habilitas, lege prouidere vt census vel augeatur vel relaxetur: si quidem excedat, augeatur secundum multiplicationem: si verò deficiat, relaxetur ac minor fiat census taxatio. In paucorum enim gubernationibus, & in rebuspublicis nisi hoc fiat, hic paucorum gubernatio, ibi potentia nimia E insurget. illo autem modo ex republica quidem popularis status, ex paucorum verò gubernatione respublica, aut populus. Commune autem est & in populari, & in paucorum gubernatione & in omni republica, neque augere nimium quenquam supra modum, sed magis conari paruos & longi temporis honores præbere, quàm confestim magnos. corrumpuntur enim, nec cuiusuis est hominis prosperi-F tatem ferre. Quòd si accumulatè dati sint alicui honores, non sunt simul omnes postea auferendi, sed paulatim. Maximè verò lege ita prouidere conandum est, ne alicui nimium sit excessiua potentia, neque amicorum, neque pecuniarum, quod si ita contingat, per absentiam re-

monendę sunt huiusmodi hominū clientelę. Cùm verò ex priuata etiam vita res nouas [illegible], magistratus constituendus est quidam, qui in eos [illegible] in specula admotus [illegible], ne quis ita viuat vt rei publ. nocere possit in populari quidem statu, ne [illegible] à populari statu: in paucorum autem potentia, ne aliené a natura eius gubernationis. Eodémque modo de aliis [illegible] rerum publicarum. Et si quid exultet prosperitate [illegible] ciuitate, per [illegible] propter eandem causam. [illegible] est, semper contrariis [illegible] magistratus & res agendas com[illegible] voco, seu [illegible] multitudini, & diuites [illegible]. Conandúmque est vel ad[illegible] cum diuitibus, vel me[illegible] dissoluent seditiones [illegible] procedentes. Maximum verò illud est in omni republica & legibus, & cæterá omni diligentia constituendum, ne ex magistratibus lucri proueniat, id autem maximè in paucorum gubernatione est obseruandum. [illegible] populi, qui [illegible] excluduntur, qui [illegible] gaudent quòd sua agere non [illegible]. At [illegible] eos qui magistratus gerunt ex republica [illegible], [illegible] capiunt molestiam, & quòd ab honore excluduntur, & quòd à lucro. Vnica verò contingit [illegible] existere [illegible] statum & optimatum, [illegible] & nobiles & [illegible] haberent quæ vterque vellent. Licere enim omnibus rempublicam gerere populare est: magistratus verò [illegible] optimatum. hoc autem [illegible] quando ex magistratibus non proueniant lucra. pauperes enim magistratus non volent: nil [illegible] lucri, sed potius [illegible] propriis intendere: diuites autem [illegible] ex republica lucrari magistratus gerentesq. ita contingent egenis, quidam [illegible] rei suis [illegible], nobilibus verò non [illegible] cuicunq. ad hoc autem vt non [illegible] pecunię publicę [illegible] fiat pecuniarū [illegible] omnibus, [illegible] & descriptę per [illegible] & ordines & tribus deponantur. Quòd verò magistratus sint absq. lucro, statuendi per legem sunt honores, iis qui optime se gesserint. Oportet autem in populari statu diuitibus parcere, [illegible] non modo possessiones eorum non [illegible], sed ne fructus quidem etiam: [illegible] impudenter &c.

A ποιεῖσθαι τὰς παρεκβάσεις αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ τοὺς ἰδίους βίους νεωτερίζουσι, δεῖ ἐμποιεῖν ἀρχήν τινα τὴν ἐποψομένην τοὺς ζῶντας ἀσυμφόρως πρὸς τὴν πολιτείαν, ἐν τῇ δημοκρατίᾳ πρὸς τὴν δημοκρατίαν, ἐν δὲ ὀλιγαρχίᾳ πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν ἑκάστῃ. καὶ τὸ εὐημεροῦν δὲ τῆς πόλεως ἀνὰ μέρος φυλάττεσθαι διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας. τούτου δ' ἄκος, τὸ ἀεὶ
B τοῖς ἀντικειμένοις μορίοις ἐγχειρίζειν τὰς πράξεις, καὶ τὰς ἀρχάς. λέγω δὲ ἀντικεῖσθαι τοὺς ἐπιεικεῖς τῷ πλήθει, καὶ τοὺς ἀπόρους τοῖς εὐπόροις. καὶ τὸ πειρᾶσθαι ἢ συμμιγνύναι τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος, καὶ τὸ τῶν εὐπόρων, ἢ τὸ μέσον αὔξειν. τοῦτο γὰρ διαλύει τὰς διὰ τὴν ἀνισότητα στάσεις. μέγιστον δὲ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ, τὸ καὶ τοῖς νόμοις καὶ τῇ ἄλλῃ οἰκονο-
C μίᾳ οὕτω τετάχθαι, ὥστε μὴ εἶναι τὰς ἀρχὰς κερδαίνειν. τοῦτο δὲ μάλιστα ἐν ταῖς ὀλιγαρχικαῖς δεῖ τηρεῖν. οὐ γὰρ οὕτως ἀγανακτοῦσιν εἰργόμενοι τοῦ ἄρχειν οἱ πολλοί, ἀλλὰ καὶ χαίρουσιν, ἐάν τις ἐᾷ πρὸς τοῖς ἰδίοις σχολάζειν, ὥσπερ οἴονται τὰ κοινὰ κλέπτειν τοὺς ἄρχοντας. τότε δ' ἀμφότερα λυπεῖ, τό τε τῶν τιμῶν μὴ μετέχειν, καὶ τὸ τῶν κερδῶν. μοναχῶς δὲ καὶ ἐν-
D δέχεται ἅμα εἶναι δημοκρατίαν καὶ ἀριστοκρατίαν, εἰ τοῦτο κατασκευάσειέ τις. ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν καὶ τοὺς γνωρίμους καὶ τὸ πλῆθος ἔχειν, ἃ βούλονται, ἀμφοτέρους. τὸ μὲν γὰρ ἐξεῖναι πᾶσιν ἄρχειν, δημοκρατικόν· τὸ δὲ τοὺς γνωρίμους εἶναι ἐν ταῖς ἀρχαῖς, ἀριστοκρατικόν. τοῦτο δ' ἔσται ὅταν μὴ ᾖ κερδαίνειν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν. οἱ μὲν γὰρ ἄποροι οὐ βουλήσονται ἄρχειν, τῷ μηδὲν
E κερδαίνειν, ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἰδίοις εἶναι μᾶλλον· οἱ δὲ εὔποροι, δυνήσονται, διὰ τὸ μηδενὸς προσδεῖσθαι τῶν κοινῶν. ὥστε συμβήσεται, τοῖς μὲν ἀπόροις, γίγνεσθαι εὐπόροις, διὰ τὸ διατρίβειν πρὸς τοῖς ἔργοις· τοῖς δὲ γνωρίμοις, μὴ ἄρχεσθαι ὑπὸ τῶν τυχόντων. τοῦ μὲν οὖν μὴ κλέπτεσθαι τὰ κοινά, ἡ παράδοσις γιγνέσθω τῶν χρημάτων, παρόντων πάντων τῶν πολιτῶν· καὶ ἀντίγραφα κατὰ φρατρίας, καὶ λόχους, καὶ φυ-
F λὰς τιθέσθωσαν. τοῦ δὲ ἀκερδῶς ἄρχειν, τιμὰς εἶναι δεῖ νενομοθετημένας τοῖς εὐδοκιμοῦσι. δεῖ δ' ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις τῶν εὐπόρων φείδεσθαι, μὴ μόνον τὰς κτήσεις μὴ ποιοῦντας ἀναδάστους, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς καρπούς, ὃ ἐν ἐνίαις τῶν πολιτειῶν λανθάνει γιγνόμενον.

[illegible]

Κεφάλαιον θ.

[illegible]

... Sic et etiam ... vt illa habentes sint intemperantes:

A Melius etiam est volentibus prohibere, ne munera illa subeant, quæ sunt magni sumptus, ac nullius vtilitatis, ceu choros exhibere & ludos & faces, instar Chororum, & cætera huius modi munera. In paucorum verò gubernatione, cura est pauperum suscipienda diligenter, & officia quibus sunt salaria constituta, illis tradenda. & si quis diuitum eos contumelia affecerit, maior pœna est constituenda, quàm si ipsi inter se idem fecissent. Et successio in hæreditatibus per cognationem fit, non per donationem. nec valeat quisquam plures hæreditates capere, sed vnam solummodo. Per hunc enim modū magis æquales erunt facultates, & egenorum permulti ad abundantiam traducentur. Vtile est in populari statu, & in paucorum gubernatione, aliorum vel æqualitatem vel præstantiam tribuere his qui minus participant reipublicæ. in populari quidem diuitibus, in paucorum verò gubernatione, egenis; exceptis tamen his magistratibus, in quibus ius autoritasque reipublicæ consistit. hi enim solis iis qui sunt ex republica, committi debent.

CAPVT IX.

TRia verò debent habere illi, qui principales magistratus sunt suscepturi. D Primum vt ament præsentem ciuitatis statum. Deinde, vt habeant potentiam maximam ad ea exequenda, quæ magistratus requirit. Tertium, vt habeant virtutem & iustitiam in vnaquaque republica, ad ipsam rempublicam. nisi enim iustum idem sit in cunctis rebuspublicis, necesse foret & iustitiæ esse differentias. Habet autem dubitationem, quando hæc omnia non concurrunt in eodem, quemadmodum fieri oporteat. ceu si sit quid mapeus ad rem militarem, sit autem ille idem improbus, nec reipublicæ amator: alter verò iustus & amator, sed ad rem militarem non aptus: cuius fiet eorum sit electio. Videtur incipiendum esse ad duo, cuius magis participent omnes, & cuius minus. Quapropter in re militari quidem ad peritiam magis quàm ad probitatem est respiciendum: pauciores enim sunt rei militaris periti, plures probitatis. Contra verò in custodia & administratione ærarij: plus enim probitatis requiritur, quàm quam habeant multi. scientia verò huius communis est omnibus. Dubitari enim potest, si potentia adsit reipublicæ & amor, quid opus sit virtute. An, quia fieri potest, vt qui ista ... ipsis non obtemperant scientes.

& amantes seipsos, sic etiam erga rempublicam nihil vetat ita se habere quosdam. Simpliciter autem quæcunque in legibus prodesse diximus, cuncta illam rempublicam seruant. Et quod sæpe iam diximus, maximum fundamentum est, custodire vt potentior sit ea pars, quæ rempublicam saluam esse velit, quàm illa quæ nolit. Præter hæc autem omnia, latere non oportet, quod modo latet eas respublicas, quæ transgrediuntur medium. Multa enim quæ popularia videntur, popularem statum dissoluunt: multa etiam quæ paucorum esse videntur, dissoluunt paucorum gubernationem. qui verò existimant hanc esse vnam virtutem, trahunt ad excessum, ignorantes quòd quemadmodum nasus excedit rectitudinem laudabilem ad aquilinum esse vel simum, sed tamen adhuc pulchritudinem ac gratiam retinet, at si quis magis trahat ad excessum, primo quidem abiicit congruentem mensuram partis. tandem verò ita disponitur, vt non nasus appareat propter excessum ac defectum contrarium, eodem modo & de aliis partibus. Contingit autem hoc & circa alias gubernationes. nam paucorum quidem potentiam, & popularem sufficienter se habere contingit, & si transgrediantur ab optimo statu. quòd si quis intendat magis vtranque earum, deteriorem primum faciet rempublicam, tandem verò neque rempublicam esse. Quapropter non ignorari oportet à legis conditore ac ciuili homine, qualia popularia seruent populi statum, & qualia paucorũ apparentia euertant paucorũ gubernationem. neutra enim istarum videtur stare posse absque opulentia & multitudine. sed quando adæquatio fiat facultatum, aliam necesse est esse rempublicam. Itaque dissoluentes leges, quę sunt circa excessum, dissoluunt respublicas. Aberrant verò & in populari statu, & in paucorum gubernatione. In populari quidem ductores populi, vt multitudinem dominam legum efficiant. ob id enim faciunt semper ciuitatem opulentis repugnantem. at oportebat contrariũ videri semper dicere pro opulẽtis. In paucorũ verò gubernatione, pro populo, eos qui rẽpublicã gubernãt. & cõtra iurare q̃ nũc iurẽt paucos gubernãtes. in quibusdã .n. ciuitatibus nũc iurãt. Populũ odio habebo, & cõsilio ĩnitar vt

A φιλοῦσιν αὑτούς, οὕτω καὶ πρὸς τὴν πολιτείαν οὐδὲν κωλύει ἔχειν ἐνίους. ἁπλῶς δέ, ὅσα ἐν τοῖς νόμοις ὡς συμφέροντα λέγομεν ταῖς πολιτείαις, ἅπαντα ταῦτα σώζει τὰς πολιτείας. καὶ τὸ πολλάκις εἰρημένον μέγιστον στοιχεῖον, τὸ τηρεῖν ὅπως κρεῖττον ἔσται τὸ βουλόμενον τὴν πολιτείαν πλῆθος, τοῦ μὴ βουλομένου. παρὰ πάντα δὲ ταῦτα δεῖ μὴ λανθάνειν, ὃ νῦν λανθάνει τὰς παρεκβεβηκυίας
B πολιτείας, τὸ μέσον. πολλὰ γὰρ τῶν δοκούντων δημοτικῶν λύει τὰς δημοκρατίας καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν τὰς ὀλιγαρχίας. οἱ δ' οἰόμενοι ταύτην εἶναι μίαν ἀρετήν, ἕλκουσιν εἰς τὴν ὑπερβολήν, ἀγνοοῦντες, ὅτι καθάπερ ῥίς ἐστι παρεκβεβηκυῖα τὴν εὐθύτητα τὴν καλλίστην, πρὸς τὸ γρυπόν, ἢ τὸ σιμόν, ἀλλ' ὅμως ἔτι καλὴ καὶ χάριν ἔχουσα
C φαίνεται τὴν ὄψιν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐὰν ἐπιτείνῃ τις ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ὑπερβολήν, πρῶτον μὲν ἀποβαλεῖ τὴν μετριότητα τοῦ μορίου· τέλος δ' οὕτως, ὥστε μηδὲ ῥῖνα ποιήσει φαίνεσθαι, διὰ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐναντίων. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τῶν ἄλλων μορίων. συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ περὶ τὰς ἄλλας πολιτείας. καὶ γὰρ ὀλι-
D γαρχίαν καὶ δημοκρατίαν ἔστιν ὥστ' ἔχειν ἱκανῶς, καίπερ ἐξεστηκυίας τῆς βελτίστης τάξεως· ἐὰν δέ τις ἐπιτείνῃ μᾶλλον ἑκατέραν αὐτῶν, πρῶτον μὲν χείρω ποιήσει τὴν πολιτείαν, τέλος δ' οὐδὲ πολιτείαν. διὸ δεῖ τοῦτο μὴ ἀγνοεῖν τὸν νομοθέτην καὶ τὸν πολιτικόν, ποῖα σώζει τῶν δημοτικῶν, καὶ ποῖα φθείρει τὴν δημοκρατίαν, καὶ ποῖα τῶν ὀλι-
E γαρχικῶν τὴν ὀλιγαρχίαν. οὐδετέραν μὲν γὰρ ἐνδέχεται αὐτῶν εἶναι καὶ διαμένειν ἄνευ τῶν εὐπόρων καὶ τοῦ πλήθους· ἀλλ' ὅταν ὁμαλότης γένηται τῆς οὐσίας, ἄλλην ἀνάγκη εἶναι ταύτην τὴν πολιτείαν. ὥστε φθείροντες τοὺς καθ' ὑπεροχὴν νόμους, φθείρουσι τὰς πολιτείας. ἁμαρτάνουσι δὲ καὶ ἐν ταῖς δημοκρατίαις, καὶ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις· ἐν μὲν ταῖς δη-
F μοκρατίαις, οἱ δημαγωγοί, ὅπου τὸ πλῆθος κύριον τῶν νόμων· δύο γὰρ ποιοῦσιν ἀεὶ τὴν πόλιν, μαχόμενοι τοῖς εὐπόροις· δεῖ δὲ τοὐναντίον, ἀεὶ δοκεῖν λέγειν ὑπὲρ εὐπόρων· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις ὑπὲρ τοῦ δήμου τοὺς ὀλιγαρχικούς, καὶ τοὺς ὅρκους ἐναντίους ἢ νῦν ὀμνύναι τοὺς ὀλιγαρχικούς. νῦν μὲν γὰρ ἐν ἐνίαις ὀμνύουσι. Καὶ τῷ δήμῳ κακόνους ἔσομαι, καὶ βουλεύσω ὅ τι ἂν ἔχω κακόν. χρὴ δὲ καὶ

ὑπολαμ-

ὑπολαμβάνειν ἢ ὑποκρίνεσθαι τοὐναντίον, ὑποσημαίνεσθαι ἐν τοῖς ὅρκοις, ὅτι Οὐκ ἀδικήσω τὸν δῆμον. μέγιστον δὲ πάντων τῶν εἰρημένων πρὸς τὸ διαμένειν τὰς πολιτείας, ὃ νῦν ὀλιγωροῦσι πάντες, τὸ πεπαιδεῦσθαι πρὸς τὰς πολιτείας. ὄφελος γὰρ οὐδὲν τῶν ὠφελιμωτάτων νόμων καὶ συνδεδοξασμένων ὑπὸ πάντων τῶν πολιτευομένων, εἰ μὴ ἔσονται εἰθισμένοι καὶ πεπαιδευμένοι ἐν τῇ πολιτείᾳ· εἰ μὲν οἱ νόμοι δημοτικοί, δημοτικῶς· εἰ δ' ὀλιγαρχικοί, ὀλιγαρχικῶς. εἴπερ γάρ ἐστιν ἐφ' ἑνὸς ἀκρασία, ἔστι καὶ ἐπὶ πόλεως. ἔστι δὲ τὸ πεπαιδεῦσθαι πρὸς τὴν πολιτείαν οὐ τοῦτο, τὸ ποιεῖν οἷς χαίρουσιν οἱ ὀλιγαρχοῦντες, ἢ οἱ δημοκρατίαν βουλόμενοι, ἀλλ' οἷς δυνήσονται, οἱ μὲν ὀλιγαρχεῖν, οἱ δὲ δημοκρατεῖσθαι. νῦν δ' ἐν μὲν ταῖς ὀλιγαρχίαις οἱ τῶν ἀρχόντων υἱοὶ τρυφῶσιν· οἱ δὲ τῶν ἀπόρων γίγνονται γεγυμνασμένοι καὶ πεπονηκότες· ὥστε καὶ βούλονται μᾶλλον, καὶ δύνανται νεωτερίζειν. ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις ταῖς μάλιστα εἶναι δοκούσαις δημοκρατικαῖς, τοὐναντίον τοῦ συμφέροντος καθέστηκεν. αἴτιον δὲ τούτου, ὅτι κακῶς ὁρίζονται τὸ ἐλεύθερον. δύο γάρ ἐστιν οἷς ἡ δημοκρατία δοκεῖ ὡρίσθαι, τῷ τὸ πλεῖον εἶναι κύριον, καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον, ἴσον δοκεῖ εἶναι· ἴσον δ', ὅ τι ἂν δόξῃ τῷ πλήθει, τοῦτ' εἶναι κύριον, ἐλεύθερον δὲ καὶ ἴσον, τὸ ὅ τι ἂν βούληταί τις, ποιεῖν. ὥστε ζῇ ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκαστος ὡς βούλεται, καὶ εἰς ὃ χρῄζων, ὥς φησιν Εὐριπίδης. τοῦτο δ' ἐστὶ φαῦλον. οὐ γὰρ δεῖ οἴεσθαι δουλείαν εἶναι τὸ ζῆν πρὸς τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ σωτηρίαν. ἐξ ὧν μὲν οὖν αἱ πολιτεῖαι μεταβάλλουσι καὶ φθείρονται, καὶ διὰ τίνων σῴζονται, καὶ διαμένουσιν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, τοσαῦτά ἐστι.

Κεφάλαιον ι.

ΛΕίπεται δ' ἐπελθεῖν καὶ περὶ μοναρχίας, ἐξ ὧν τε φθείρεται, καὶ δι' ὧν σῴζεσθαι πέφυκε. σχεδὸν δὲ παραπλήσια τοῖς εἰρημένοις περὶ τὰς πολιτείας ἐστί, καὶ τὰ συμβαίνοντα περὶ τὰς βασιλείας, καὶ τὰς τυραννίδας. ἡ μὲν γὰρ βασιλεία κατὰ τὴν ἀριστοκρατίαν ἐστίν, ἡ δὲ τυραννίς, ἐξ ὀλιγαρχίας τῆς ὑστάτης σύγκειται καὶ δημοκρατίας. διὸ δὴ καὶ βλαβερωτάτη τοῖς ἀρχομένοις ἐστίν, ἅτε ἐκ δυοῖν συγκειμένη κακοῖν, καὶ τὰς παρεκβάσεις καὶ τὰς ἁμαρτίας ἔχουσα τὰς παρ' ἀμφοτέρων τῶν πολιτειῶν. ὑπάρχει δ' ἡ γένεσις

A malè habeat. expedit autem simulare ac
fingere contrarium, atque ita iuramẽtum
concipere. Non afficiam populum iniuriis.
Maximum autẽ omnium quæ dicta sunt,
ad reipublicæ stabilitatẽ est id, quod nunc
paru faciunt omnes, erudiri ad reipublicæ
disciplinam. nihil enim prosunt vtilissimæ
leges quæ à gubernatoribus decernuntur,
nisi moribus instituti & disciplina imbuti
in republica homines fuerint: si leges po-
B pulares, populariter: si paucorum poten-
tiæ, ad hanc ipsam gubernationem. Nam
si est in vno intemperantia, est etiam in ci
uitate. disciplina autem reipublicæ est,
non ea facere per quæ lætentur pauci po-
tentes aut populares, sed per quæ valeant,
illi quidem paucorum gubernationem te-
nere, hi verò popularem. Nunc autem in
paucorum potentia gubernatorum filij
delicijs intendunt: tenuiorum autem filij
C gymnasiis laboribúsque exercentur, ita-
que & volunt magis & possunt res nouas
moliri. In populari verò statu qui maximè
videtur esse popularis, contra quàm vtile
sit cõstitutum est. huius rei causa est, quòd
male definiunt libertatem. Duo sunt e-
nim, quibus popularis status definitur.
potestate summa populi, ac libertate. Iu-
stum autem æquum videtur esse. æquum
D verò quodcunque videatur multitudini,
id esse stabilitum. liberum autem & æ-
quum quodcunque velit quis facere. ita-
que viuit vnusquisque vt vult in huius-
modi populari statu, & ad quod gliscit, vt
ait Euripides. Sed hoc est prauum. non e-
nim putandum est esse seruitutem, viuere
ad formam reipublicæ, sed salutem. Ex
quibus igitur mutantur respublicæ, &
corrumpuntur: & per quæ seruantur, &
E permanent, vt simpliciter dicamus, tot &
talia sunt.

CAPVT X.

REstat nunc videre de vnius guberna-
tione, ex quibus corrumpatur, & per
quæ seruari valeat. Ferè autem similia ac
propinqua sunt illis, quæ diximus suprà
de cæteris gubernationibus, illa quæ circa
regnum, & circa tyrannidem contingunt.
nam regia quidem potestas optimatũ gu-
F bernationi respondet: Tyrannis autem,
ex paucorum potentia illa postrema, &
ex populari componitur. quapropter per-
niciosissima est his qui sub ea sunt: vtpote
ex duobus composita malis, & transgres-
siones & delicta continens, quæ ex am-
babus illis proueniunt. Existitq. generatio

statim ex contrariis vtrique istarum. nam regia potestas pro tutela præstantium virorum contra populum reperta est: & fit Rex ex præstantibus per excellentiam virtutis, vel rerum gestarum quæ sint à virtute, vel per excellentiam huiusmodi generis. Tyrannus verò originem habet à populo ac multitudine, contra nobilitatem, vt populus iniuriam ab illis non patiatur. Patet hoc ex ipsis his quæ contigerunt. ferè enim tyranni vt plurimum facti sunt ex doctoribus populorũ, fidem adepti ab ipso propter calũnias contra nobilitatem iactas. Tyrannides igitur aliæ in hũc modũ constitutæ sũt, ciuitatib. iam adauctis. Aliæ prius ex regib. transgredientib. patria iura, & affectantib. magis dominari. Aliæ ex electis ad principales magistratus. antiquit⁹ enim populi constituebant diuturniores administrationes & procurationes. Aliæ ex paucorũ potentia, eligentiũ vnũ aliquem ad maximos magistrat⁹. Omnib⁹ istis modis facultas fuit id perficiendi, si modo voluissent, per potentiam sibi præexistentem, vel ex regia potestate, vel ex honorib⁹ à populo exhibitis. ceu Phidon apud Argos, & alij ab hac regiam potestatem habentes tyranni sunt facti. circa Ioniam verò tyranni, & Phalaris, ex honoribus. Panætius quoque in Leontinis, & Cypselus Corinthi, & Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis, & alij eodem modo ex fauore popularium, apud quos multum poterant. Vt ergo diximus, regia potestas instituta est secundum optimatum gubernationem. est enim secundum dignitatem, vel per virtutem propriam, vel generis, vel per beneficia collata, vel per ista simul ac potentiam. Omnes enim qui maxima beneficia in ciuitates, gentésque contulerunt, vel qui eam facultatem habuerunt vt conferre valerent, hoc honore potiti sunt, alij bello, continuato populis ne in seruitutem deuenirent, quemadmodum Codrus. alij à seruitute liberatis, vt Cyrus, alij quòd condidissent vrbes, vel quòd regionem acquisiissent, quemadmodum Lacedæmoniorum, & Macedonũ, & Molossorum reges. Vult autem Rex esse custos, vt qui diuitias habent, nihil iniustum patiantur, nec etiam populus afficiatur contumeliis. Tyrannus autem, vt sæpe iam diximus, ad nullam communitatem respicit vtilitatem, nisi gratia proprij commodi. Est autem obiectum tyranni,

A καθέστηκε δ' ἐξ ἐναντιωτάτων ἑκατέρα τῶν μοναρχιῶν. ἡ μὲν γὰρ βασιλεία, πρὸς βοήθειαν τὴν ἐπὶ τὸν δῆμον τοῖς ἐπιεικέσι γέγονε, καὶ καθίσταται βασιλεὺς ἐκ τῶν ἐπιεικῶν καθ' ὑπεροχὴν ἀρετῆς ἢ πράξεων τῶν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἢ καθ' ὑπεροχὴν τοιούτου γένους. ὁ δὲ τύραννος, ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους ἐπὶ τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆται μηδὲν ὑπ' αὐτῶν. φανερὸν δ' ἐκ τῶν συμβεβηκότων. B σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων γεγόνασιν ἐκ δημαγωγῶν ὡς εἰπεῖν, πιστευθέντες ἐκ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους. αἱ μὲν γὰρ τοῦτον τὸν τρόπον κατέστησαν τῶν τυραννίδων, ἤδη τῶν πόλεων ηὐξημένων· αἱ δὲ πρὸ τούτων, ἔκ τε τῶν βασιλέων παρεκβαινόντων τὰ πάτρια, καὶ δεσποτικωτέρας ἀρχῆς ὀρεγομένων· αἱ δ', ἐκ τῶν αἱρετῶν ἐπὶ τὰς κυρίας ἀρχάς· τὸ C γὰρ ἀρχαῖον οἱ δῆμοι καθίστασαν πολυχρονίους τὰς δημιουργίας, καὶ τὰς θεωρίας· αἱ δ', ἐκ τῶν ὀλιγαρχιῶν αἱρουμένων ἕνα τινὰ κύριον ἐπὶ τὰς μεγίστας ἀρχάς. πᾶσι γὰρ ὑπῆρχε τοῖς τρόποις τούτοις τὸ κατεργάζεσθαι ῥᾳδίως, εἰ μόνον βουληθεῖεν, διὰ τὸ δύναμιν προϋπάρχειν τοῖς μὲν βασιλικῆς ἀρχῆς, τοῖς δὲ, τὴν τῆς τιμῆς· οἷον Φείδων μὲν D περὶ Ἄργος, καὶ ἕτεροι, τύραννοι κατέστησαν, βασιλείας ὑπαρχούσης· οἱ δὲ περὶ τὴν Ἰωνίαν, καὶ Φάλαρις, ἐκ τῶν τιμῶν. Παναίτιος δ' ἐν Λεοντίνοις, καὶ Κύψελος ἐν Κορίνθῳ, καὶ Πεισίστρατος Ἀθήνησι, καὶ Διονύσιος ἐν Συρακούσαις, καὶ ἕτεροι τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐκ δημαγωγίας. καθάπερ οὖν εἴπομεν, ἡ E βασιλεία τέτακται κατὰ τὴν ἀριστοκρατίαν. κατ' ἀξίαν γάρ ἐστιν, ἢ κατ' ἰδίαν ἀρετὴν, ἢ κατὰ γένους, ἢ κατ' εὐεργεσίας, ἢ μετὰ ταῦτά τε καὶ δύναμιν. ἅπαντες γὰρ εὐεργετήσαντες, ἢ δυνάμενοι τὰς πόλεις ἢ τὰ ἔθνη εὐεργετεῖν, ἐτύγχανον τῆς τιμῆς ταύτης· οἱ μὲν, κατὰ πόλεμον κωλύσαντες δουλεύειν, ὥσπερ Κόδρος· οἱ δ', ἐλευθερώσαντες, ὥσπερ Κῦρος· ἢ κτίσαντες, ἢ κτησάμενοι χώραν, F ὥσπερ οἱ Λακεδαιμονίων βασιλεῖς, καὶ Μακεδόνων, καὶ Μολοττῶν. βούλεται δ' ὁ βασιλεὺς εἶναι φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν κεκτημένοι τὰς οὐσίας, μηδὲν ἄδικον πάσχωσιν, ὁ δὲ δῆμος μὴ ὑβρίζηται μηδέν. ἡ δὲ τυραννὶς, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις, πρὸς οὐδὲν ἀποβλέπει κοινὸν, εἰ μὴ τῆς ἰδίας ὠφελείας χάριν. ἔστι δὲ σκοπὸς, τυραννικὸς μὲν, τὸ ἡδὺ, βασι-

[illegible]

A quod placeat: regis, quod honestum sit. quamobrem & illa in quibus plus habent, sunt tyranno quidem pecuniæ, regibus autem honores, & custodia regi à ciuibus suis est, tyranno autem a peregrinis. Quòd verò tyrannis contineat illa mala quæ sunt & popularis gubernationis & paucorum potentiæ, manifestum est. Ex paucorum quidem potentia finem esse diuitias: per has enim solas necesse est permanere, B vt conductos retineat custodes, vt sumptus faciat in educando, vt populo suo in nulla parte confidat. itaque arma ciuibus suis adimere, ac multitudinem populi conculcare, ac ex vrbe pellere, & vacuam habitatoribus ciuitatem reddere, communia sũt vtrarũq. paucorũ scilicet potentiæ, & tyrannidis. Ex populari autem, vexare nobilitatem, clam euertere & palam, & in exilium pellere tanquam aduersarios & C machinatores contra potentiam suam. Ex his enim & consilia aduers⁹ eos iniri contingit, aliis dominationem affectãtib⁹, aliis seruitutem fugientib⁹. Vnde Periandri cõsil. à Thrasybulo datum, supereminentes spicas decerpere, tanquam opportunũ fuerit eminentiores ciuiũ de medio tollere. Vt igitur ferè dictum est, eadem principia mutationum sunt existimanda, & in reD buspublicis & in vnius gubernatione. per contumeliam enim, & per metum, & per contemptum insurgunt plerique subiectorum aduersus dominantes. iniuriæ verò maximè per contumeliam, nonnunquàm & per ablationem rerum fiunt. Sunt autem & fines illi tales, quales sunt circa tyrannides & regna. opes enim & honores quæ in tyrannis regnisq. maximi conspiciuntur, affectant omnes. Insurgitur auE tem quandoq. in corpus dominantis, quandoq. in ipsam dominationem. Quando enim per contumeliam adducuntur homines ad insurgendum, impetus fit in corpus. cúmq. sint contumeliæ partes plures vnaquæque illarum concitat ad iram. irascentium verò plurimi vltionis causa impetũ faciunt, non causa potentiæ. Quale fuit illud filiorum Pisistrati: ob contumeliam F enim sorori Harmodij illatam, & ipsum Harmodium cõpellatum, impetus in eos factus est: ab Harmodio quidem propter sororẽ, ab Aristogitone autẽ propter Harmodium. Aduersus Periandrũ quoq. Ambraciæ tyrannum insidiæ factæ sunt. ex eo quia in potu quem amabat puerum interrogauit, an nondum ex se prægnans esset. Philippus verò à Pausania occisus est.

quia non vlciscebatur contumeliam sibi factum ab Attalo. Et Amyntas paruus à Derda, quia iactaret se illius ætate abusum esse. Et Eunuchus ab Euagora Cyprio. quòd enim mulier tenueret eius filium, quasi contumelia affectus eum necauit. Plurimæ verò inuasiones factæ sunt ex eo, quia in corpus verecundiam intulissent, qualis fuit inuasio illa Cratæ aduersus Archelaum: semper enim molesta illi fuerat consuetudo eius. Itaque parua etiam occasio sufficiens fuit, vel quia filiarum nullam sibi dederat, cùm se daturum promisisset. sed primam occupatus bello aduersus Syrram Arabeū tradidit regi Elimeæ: alteram verò filiam minorem nato filio Amyntæ coniugauit: existimans per hunc modum minimè sibi fore aduersaturum ex Cleopatra genitum. sed indignationis principium extitit, quòd grauiter ferebat se ad libidinis gratiam haberi. Fuit vna cū illo ad rem patrandam Hellanocrates Larissæus ob eandem causam. quod enim abusus ætate illius non, vt promiserat deducebat, ob contumeliam id fieri ratus est, non ob amorem. Python verò & Heraclides Ænij Cotyn peremerunt, patri malectantes. Adamas verò à Coty rebellauit, quasi contumelia affectus, quòd ab eo in pueritia exectus esset. Multi etiam ob verberatum corpus vel interfecerunt ira perciti, vel impetum fecerunt quasi contumelia affecti, & contra homines in potestate constitutos, & contra reges, vt Megacles apud Mitylenem Penthilidas circumeuntes & clauis pulsantes, cum amicis aggressus interfecit. & postea Smerdes verberibus cęsus, & à muliere tractus Penthilon interimit. Archelai verò necis princeps fuit Dechamnicus. is enim primus cæteros aggressores commouit & irritauit. causa verò fuit ira, quòd illum Archelaus Euripidi poetæ verberandum tradidisset. erat verò infensus illi Euripides ob maledictum in ipsius insuauitatem oris iactatum. Et alij complures tali de causa vel interfecti sunt, vel in periculum insidiator venerunt. Similiter quoque propter metum: hæc enim vna ex causis est, vt in republica, sic etiam vnius in *gubernatione. ceu Xerxem Artapanes metuens calumniam de Dario, quòd eum suspendisset Xerxe non iubente, sed putás illi veniā esse datā propter cœnā, quasi ab ignoscente. Aliæ verò propter contemptum.

A διὰ τὸ ὑβρισθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν περὶ Ἄτταλον. καὶ ἡ Ἀμύντου τοῦ μικροῦ ὑπὸ Δέρδα, διὰ τὸ καυχήσασθαι εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ. καὶ ἡ τοῦ εὐνούχου Εὐαγόρᾳ τῷ Κυπρίῳ· διὰ γὰρ τὸ τὴν γυναῖκα παρελέσθαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀπέκτεινεν, ὡς ὑβρισμένος. πολλαὶ δ' ἐπιθέσεις γεγένηνται, καὶ διὰ τὸ εἰς τὸ σῶμα αἰσχύνεσθαι τῶν μοναρχῶν τινάς. οἷον καὶ ἡ Κραταίου εἰς Ἀρχέλαον· ἀεὶ γὰρ βαρέως εἶχε
B πρὸς τὴν ὁμιλίαν. ὥστε ἱκανὴ καὶ ἐλάττων ἐγένετο πρόφασις, ἢ διότι τῶν θυγατέρων οὐδεμίαν ἔδωκεν ὁμολογήσας αὐτῷ, ἀλλὰ τὴν μὲν προτέραν, κατεχόμενος ὑπὸ πολέμου πρὸς Σίρραν καὶ Ἀρράβαιον, ἔδωκε τῷ βασιλεῖ τῷ τῆς Ἐλιμείας, τὴν δὲ νεωτέραν τῷ υἱεῖ Ἀμύντᾳ, οἰόμενος οὕτως ἂν ἥκιστα διαφέρεσθαι, καὶ τὸν ἐκ τῆς Κλεοπάτρας. ἀλ-
C λά τῆς γε ἀλλοτριότητος ὑπῆρχεν ἀρχή, τὸ βαρέως φέρειν πρὸς τὴν ἀφροδισιαστικὴν χάριν. συνεπέθετο δὲ καὶ Ἑλλανοκράτης ὁ Λαρισαῖος διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. ὡς γὰρ χρώμενος αὐτοῦ τῇ ἡλικίᾳ, οὐ κατῆγεν ὑποσχόμενος, δι' ὕβριν καὶ οὐ δι' ἐρωτικὴν ἐπιθυμίαν ᾤετο εἶναι τὴν γεγενημένην ὁμιλίαν.
D Πύθων δὲ καὶ Ἡρακλείδης οἱ Αἴνιοι Κότυν διέφθειραν, τῷ πατρὶ τιμωροῦντες. Ἀδάμας δ' ἀπέστη Κότυος, διὰ τὸ ἐκτμηθῆναι παῖς ὢν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς ὑβρισμένος. πολλοὶ δὲ καὶ διὰ τὸ εἰς τὸ σῶμα αἰκισθῆναι πληγαῖς, ὀργισθέντες, οἱ μὲν διέφθειραν οἱ δ' ἐνεχείρησαν, ὡς ὑβρισθέντες· καὶ τῶν περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ βασιλικὰς δυναστείας. οἷον, ἐν Μυτιλήνῃ τοὺς Πενθιλίδας Μεγακλῆς περιιόντας καὶ τύπτον-
E τας ταῖς κορύναις, ἐπιθέμενος μετὰ τῶν φίλων ἀνεῖλε· καὶ ὕστερον Σμέρδις Πένθιλον πληγὰς λαβών, καὶ παρὰ τῆς γυναικὸς ἐξελκυσθείς, διέφθειρε. καὶ τῆς Ἀρχελάου δ' ἐπιθέσεως Δεκάμνιχος ἡγεμὼν ἐγένετο, παροξύνων τοὺς ἐπιθεμένους πρῶτος. αἴτιον δὲ τῆς ὀργῆς, ὅτι αὐτὸν ἐξέδωκε μαστιγῶσαι Εὐριπίδῃ τῷ ποιη-
F τῇ· ὁ δ' Εὐριπίδης ἐχαλέπαινεν εἰπόντος τι αὐτοῦ εἰς δυσωδίαν τοῦ στόματος. καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ διὰ τοιαύτας αἰτίας, οἱ μὲν ἀνῃρέθησαν, οἱ δ' ἐπεβουλεύθησαν. ὁμοίως δὲ καὶ διὰ φόβον. ἓν γάρ τι τοῦτο τῶν αἰτίων ἦν, ὥσπερ καὶ περὶ τὰς πολιτείας, καὶ τὰς μοναρχίας. οἷον Ξέρξην Ἀρταπάνης, φοβούμενος τὴν διαβολὴν τὴν περὶ Δαρεῖον, ὅτι ἐκρέμασεν οὐ κελεύσαντος Ξέρξου, ἀλλ' οἰόμενος συγγνώσεσθαι ὡς ἀμνημονοῦντα διὰ τὸ δειπνεῖν. αἱ δὲ, διὰ καταφρόνησιν·

οἷον

οἷον Σαρδανάπαλλον ἰδών τις ξαίνοντα μετὰ τῶν γυναικῶν, εἰ ἀληθῆ ταῦθ' οἱ μυθολογοῦντες λέγουσιν· εἰ δὲ μὴ ἐπ' ἐκείνου, ἀλλ' ἐπ' ἄλλου γε ἂν γένοιτο ἀληθές. καὶ Διονυσίῳ τῷ ὑστέρῳ Δίων ἐπέθετο, διὰ τὸ καταφρονεῖν, ὁρῶν τούς τε πολίτας οὕτως ἔχοντας, καὶ αὐτὸν ἀεὶ μεθύοντα. καὶ τῶν φίλων δέ τινες ἐπιτίθενται διὰ καταφρόνησιν· διὰ γὰρ τὸ πιστεύεσθαι καταφρονοῦσιν ὡς λήσοντες. καὶ οἱ οἰόμενοι δύνασθαι κατασχεῖν τὴν ἀρχήν. τρόπον γάρ τινα διὰ τὸ καταφρονεῖν ἐπιτίθενται· ὡς δυνάμενοι γὰρ καὶ καταφρονοῦντες τοῦ κινδύνου διὰ τὴν δύναμιν, ἐπιχειροῦσι ῥᾳδίως, οἷον οἱ στρατηγοῦντες τοῖς μονάρχοις. ὥσπερ Κῦρος Ἀστυάγει, καὶ τοῦ βίου καταφρονῶν καὶ τῆς δυνάμεως, διὰ τὸ τὴν μὲν δύναμιν ἐξηργηκέναι, αὐτὸν δὲ τρυφᾶν, καὶ Σεύθης ὁ Θρᾷξ Ἀμαδόκῳ, στρατηγὸς ὤν. οἱ δὲ καὶ διὰ πλείω τούτων ἐπιτίθενται· οἷον καὶ καταφρονοῦντες, καὶ διὰ κέρδος. ὥσπερ Ἀριοβαρζάνης Μιθριδάτῃ. μάλιστα δὲ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐγχειροῦσιν οἱ τὴν φύσιν μὲν θρασεῖς, τιμὴν δ' ἔχοντες πολεμικὴν παρὰ τοῖς μονάρχοις· ἀνδρεία γὰρ δύναμιν ἔχουσα, θράσος ἐστί· δι' ἃς ἀμφοτέρας, ὡς ῥᾳδίως κρατήσοντες, ποιοῦνται τὰς ἐπιθέσεις. τῶν δὲ διὰ φιλοτιμίαν ἐπιτιθεμένων, ἕτερος τρόπος ἐστὶ τῆς αἰτίας παρὰ τοὺς εἰρημένους πρότερον. οὐ γὰρ ὥσπερ ἔνιοι τοῖς τυράννοις ἐπιχειροῦσι, βλέποντες κέρδη τε μεγάλα καὶ τιμὰς μεγάλας οὔσας αὐτοῖς, οὕτω καὶ τῶν διὰ φιλοτιμίαν ἐπιτιθεμένων ἕκαστος προαιρεῖται κινδυνεύειν· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν, οὗτοι δ', ὥσπερ κἂν ἄλλης τινὸς πράξεως γενομένης περιττῆς, καὶ δι' ἣν ὀνομαστοὶ γίγνονται καὶ γνώριμοι τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ τοῖς μονάρχοις ἐγχειροῦσιν, οὐ κτήσασθαι βουλόμενοι μοναρχίαν, ἀλλὰ δόξαν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐλάχιστοί γε τὸν ἀριθμόν εἰσιν οἱ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ὁρμῶντες· ὑποκεῖσθαι γὰρ δεῖ τὸ τῆς σωτηρίας μηδὲν φροντίζειν, ἂν μὴ μέλλῃ κατασχήσειν τὴν πρᾶξιν. οἷς ἀκολουθεῖν μὲν δεῖ τὴν Δίωνος ὑπόληψιν, οὐ ῥᾴδιον δ' ἐγγενέσθαι πολλοῖς. ἐκεῖνος γὰρ μετ' ὀλίγων ἐστράτευσεν ἐπὶ Διονύσιον, οὕτως ἔχειν φάσκων, ὥσθ' ὁπηλίκον ἂν δυνηθῇ προελθεῖν, ἱκανὸν αὐτῷ τοσοῦτον μετασχεῖν τῆς πράξεως· οἷον, εἰ συμβαίη μικρὸν ἐπιβάντα τῆς γῆς εὐθὺς τελευτῆσαι, τοῦτον καλῶς ἔχειν αὐτῷ τὸν θάνατον.

Aut videns quidam Sardanapalum regem inter eas mulieres pensa diducentem, si modò hæc fabula vera fuit: & si non in illo, attamen [illegible] alio verum esset. Et Dionysium [illegible] iorem Dion inuasit, quòd eum [illegible] temnebat conspiciens ipsum Dionysium semper ebrium, & ciues Syracusanos ita se habere. Amicorum etiam quidam insurgunt propter contemptum.

B

ob fidem enim eis adhibitam sperant, tanquam facultatem habentes clam moliendi, & putantes se dominationem obtinere posse, quodammodo per contemptum inuadunt. Tanquam enim potentes & contemnentes periculum, propter suam potentiam faciles insurgunt: vt duces quidam exercituum aduersus principes suos. quemadmodum Cyrus contra Astyagem, cuius & vitam & potentiam contemnebat, cernens & copias eius iam contenuisse, & ipsum in deliciis vitam a-

C

gere. & Seuthes Thracius, cum esset dux exercitus Amadoci. Quidam verò huiusmodi plurium gratia insurgunt, ceu propter contemptum, & propter lucrum velut contra Ariobarzanem Mithridates. Maximè verò propter hanc causam insurgunt ij, qui sunt natura superbi, & honorem habent ex rebus bellicis apud dominantes & principes. fortitudo enim potentiam habens superbia est, per quas ambas quasi faciliter superaturi eos aggrediuntur.

D

Eorum verò qui ob honoris cupiditatem insurgunt, alius modus est causæ, vltra iam dictos. Non enim vt quidam tyrannos inuadunt spe magnorum commodorum magnorúmque honorum quos in illis cernunt, inducti, ut & qui ob honoris cupiditatem eos aggrediuntur: sed illi quidem vt ea sibi arripiant, quæ in tyrannis admirantur. hi autem, vt ex re gesta memorabili atque egregia famam ac celebritatem nominis

E

consequantur, non dominationem acquirere volentes, sed gloriam. Sunt tamen numero perpauci qui ob hanc causam moueantur: constituendum est enim sibi viuendum non esse, nisi rem confecerint, quibus adesse oportet Dionis propositum, sed non facile quidem est vt fiat in multis. ille enim cum paucis militibus contra Dionysium profectus, ait quantumcunque progredi posset, satis id sibi fore, vt si vel parum terræ illius inuasisset, pulchram iam sibi mortem existimaret.

Tyrannides verò seruantur duobus modis inter se contrariissimis. Quorum alter est is, quem per successionem traditum plurimi tyrannorum obseruant. Horum autem multa constituisse ferunt Periandrum Corinthium. multa etiam ex gubernatione Persarum est assumere. Sunt autem hæc, illa perniciosa, quæ suprà retulimus omni conatu à tyrannis fieri, quòd dominationem retineant, veluti potentiores decerpere, & sapientes perimere. Et neque comessationes permittere, neque sodalitates, neque disciplinam, neque aliud quicquam tale, sed omnia cauere, vnde consueuerit oriri inter ciues intelligentia, & fides. Et neque scholas, neque conuentus aliquos scholasticos fieri concedere: & omnia facere: ex quibus ciues inter se quàm maximè incogniti sint: cognitio enim fidem generat inter ipsos. Et satellites eius apparêre semper, ac versari foris, quominus latere possit quid quisque agat, assuescántq. animum submittere per seruitutem continuam. & alia quæcunque talia Persica & Barbarica, tyrannidis sunt. cuncta enim idem possunt. Et ne lateant conari, quæcunque quis dixerit aut fecerit, sed esse exploratores. quemadmodum Syracusis hi qui traductores nuncupabantur, & auricularij, quos submittebat Hieron, vbicunq. foret congregatio aliqua vel conuersatio. minus enim audent qui hæc timent, & si audeant minus latere possunt. Calumniari quoq. inuicem, & cōmittere amicos cum amicis, & plebē cum nobilitate, & diuites inter seipsos, & subditos ad paupertatem redigere, tyrannicæ est prauitatis. vt neq. sumptus fiat in custodia, & illi quotidianis molestiis occupati vacare non possint ad consilia contra tyrannos ineunda. Exemplum huius sunt pyramides Ægypti, & donaria Cypselidarum & olympi ædificatio à Pisistratidis facta, & Polycratis opera circa Samum. Hæc enim omnia fuerunt instituta ad otium, ad quietem populorum tollendam, & ad inducendam paupertatē per tributorum pensionem: vt etiam Syracusis factum est. Dionysio enim eā ciuitatem tenēte, cōtigit Syracusanos in quinque annorum tempore cunctas facultates suas in soluendis tributis consumpsisse. Studet etiam bellum concitare tyrannus, vt negotiis occupentur ciues, & indigentia ducis continuò detineantur. Et regnum quidem per amicos seruatur: tyranni autem est maximè amicis diffidere,

A αἱ δὲ τυραννίδες σώζονται κατὰ δύο τρόπους τοὺς ἐναντιωτάτους· ὧν ὁ μὲν παραδεδομένος ἐστὶ, καὶ καθ' ὃν διοικοῦσιν οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων τὴν ἀρχήν. τούτων δὲ τὰ πολλά φασι καταστῆσαι Περίανδρον τὸν Κορίνθιον. πολλὰ δὲ καὶ παρὰ τῆς τῶν Περσῶν ἀρχῆς ἔστι τοιαῦτα λαβεῖν. ἔστι δὲ τά τε πάλαι λεχθέντα πρὸς σωτηρίαν, ὡς οἷόν τε, τῆς τυραννίδος, τὸ
B τοὺς ὑπερέχοντας κολούειν, καὶ τοὺς φρονηματίας ἀναιρεῖν, καὶ μήτε συσσίτια ἐᾶν, μήτε ἑταιρίαν, μήτε παιδείαν, μήτε ἄλλο μηθὲν τοιοῦτον· ἀλλὰ [πάντα] φυλάττειν ὅθεν εἴωθε γίγνεσθαι δύο, φρόνημά τε καὶ πίστις· καὶ μήτε σχολὰς, μήτε ἄλλους συλλόγους ἐπιτρέπειν γίνεσθαι σχολαστικούς, καὶ πάντα ποιεῖν ἐξ ὧν ὅτι μάλιστα ἀγνῶτες ἀλλήλοις ἔσονται πάντες· ἡ γὰρ γνῶσις πίστιν ποιεῖ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους.
C καὶ τὸ τοὺς ἐπιδημοῦντας ἀεὶ φανεροὺς εἶναι, καὶ διατρίβειν περὶ θύρας. οὕτω γὰρ ἂν ἥκιστα λανθάνοιεν τί πράττουσι· καὶ φρονεῖν ἂν ἐθίζοιντο μικρὸν ἀεὶ δουλεύοντες. καὶ τἆλλα ὅσα τοιαῦτα Περσικὰ καὶ βάρβαρα, τυραννικά ἐστι· πάντα γὰρ ταὐτὸν δύναται. καὶ τὸ μὴ λανθάνειν πειρᾶσθαι, ὅσα τυγχάνει τις λέγων ἢ πράττων τῶν ἀρχομένων, ἀλλ' εἶναι κατα-
D σκόπους· οἷον περὶ Συρακούσας αἱ ποταγωγίδες καλούμεναι· καὶ τοὺς ὠτακουστὰς ἐξέπεμπεν Ἱέρων, ὅπου τις εἴη συνουσία καὶ σύλλογος. παρρησιάζονταί τε γὰρ ἧττον, φοβούμενοι τοὺς τοιούτους· κἂν παρρησιάζωνται, λανθάνουσιν ἧττον. καὶ τὸ διαβάλλειν ἀλλήλοις καὶ συγκρούειν, καὶ φίλους φίλοις, καὶ τὸν δῆμον τοῖς γνωρίμοις, καὶ τοὺς πλουσίους ἑαυτοῖς, καὶ τὸ πένητας ποιεῖν τοὺς ἀρχομένους, τυραννικόν, ὅπως
E μήτε φυλακὴ τρέφηται, καὶ πρὸς τῷ καθ' ἡμέραν ὄντες, ἄσχολοι ὦσιν ἐπιβουλεύειν. παράδειγμα δὲ τούτου αἵ τε πυραμίδες αἱ περὶ Αἴγυπτον, καὶ τὰ ἀναθήματα τῶν Κυψελιδῶν, καὶ τοῦ Ὀλυμπίου ἡ οἰκοδόμησις ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν, καὶ τῶν περὶ Σάμον ἔργα Πολυκράτεια· πάντα γὰρ ταῦτα δύναται ταὐτὸν, ἀσχολίαν καὶ πενίαν τῶν ἀρχομένων. καὶ ἡ εἰσφορὰ τῶν τελῶν, οἷον ἐν Συρακούσαις·
F ἐν πέντε γὰρ ἔτεσιν, ἐπὶ Διονυσίου τὴν οὐσίαν ἅπασαν εἰσενηνοχέναι συνέβαινεν. ἔστι δὲ καὶ πολεμοποιὸς ὁ τύραννος, ὅπως ἄσχολοί τε ὦσι, καὶ ἡγεμόνος ἐν χρείᾳ διατελῶσιν ὄντες. καὶ ἡ μὲν βασιλεία σώζεται διὰ τῶν φίλων· τυραννικὸν δὲ τὸ μάλιστα ἀπιστεῖν τοῖς φίλοις,

ὡς βου-

[illegible]

A quasi velint omnes, possint autem maxime amici eum subuertere. Et quæ fiunt circa vltimam popularem gubernationem, tyrannica sunt omnia: vt potestas mulierum domini, quò reuelent virorum secreta. & manumissio seruorum eadem de causa. non enim insidiantur serui & mulieres tyranno, & si prosperè degunt, necesse est beneuolos fore, & erga tyrannidem, & erga popularem statum. nam & populus dominus esse vult. Ex quo fit vt

B adulatores apud vtrosque in honore habeantur. est enim qui populum colit & ducit, populi adulator. Tyrannorum verò qui assentando conuersatur: quod est opus adulatoris. nam propter hoc prauos amicos habent tyranni, quòd adulationibus gaudent. Id autem nemo faceret qui mentem haberet libero homine dignam: sed amant boni viri, vel non adulantur:

C & vtiles praui ad praua: clauus enim clauo, vt dictat prouerbium. Nullo quidem honesto, nulloque libero delectari tyrannicum est. se enim solum esse talem, putat tyrannus. Qui autem subditorum vel honestati student, vel libertati minuere excellentiam & præeminentiam tyranni videntur. Oderunt ergo illos tyranni, tanquam euersores potestatis suæ. Peregrinos etiam in conuiuia & familiarem vsum magis recipere quàm ciues, tyrannorum

D est: quasi illos quidem habeant hostes, hos verò non aduersantes. Hæc & huiusmodi à tyrannis fiunt pro dominatione retinenda, nec quicquam omittunt prauitatis. Sunt autem (vt ita dixerim) hæc omnia tribus speciebus comprehensa. Tria enim coniectat tyrannus. Vnum, vt animos minuat ciuium. nemo enim parui animi contra tyrannum insurgit. Secundum, vt ciues inter se diffidentes reddat. non euertetur enim tyrannus, nisi ciuium aliqui

E inter se fidem habeant, quapropter & bonos viros persequitur, quasi pestiferos & aduersarios dominationi suæ, non solùm quia non æquiescunt in seruitute viuere, verumetiam quia fides eis & inter se, & ab aliis plurima adhibetur, neq. accusant alios, neque ipsi inter se accusantur. Tertium, impotentia agendi, nemo enim sibi impossibilia aggreditur: itaque neque tyrannidem tollere, si potentia desit. Ad

F quos ergo fines referantur tyrannorum consilia, tres isti sunt. Ad has enim suppositiones tyrannica redigi possunt vniuersa.

[illegible]

Corrumpuntur autem tyrannides, vno quidem modo, vt vnaquæque aliarum rerúpublicarum ab extra, [illegible] quia sit contraria respublica robustior. voluntas quidem aderit, propter [illegible] electionis: quæ autem vol[illegible] efficiunt, modo possint. Contr[illegible] verò sunt gubernationes, populus quidem tyrannidem secundum Hesiodum, vt figulo figulus. nam gubernatio populi illa postrema, tyrannis est. regia verò potestas & optimatum gubernatio, propter contrarietatem gubernandi. Quapropter Lacedæmonij multas euerterunt tyrannides & Syracusani per id tempus, quo respublicæ eorū rectè gubernabantur. Alio autem modo corrumpuntur, cùm in seipsis seditionem habent, quemadmodum circa Gelonem factum est, & nunc circa Dionysium. Gelonis enim filiū Thrasibulus Hieronis frater per illecebras & voluptates traducebat, vt ipse dominaretur. domestici verò ac necessarij per factionem repugnabant, vt non tyrannis omnino dissolueretur, sed Thrasybulus. verū alij inter hæc conspirantes, cum occasionem nacti, ipsos omnes pepulerunt. Dionysium autem Dion contra eū copiis ductis cùm esset affinis, suscepto populo, illū pepulit, ipse verò interfectus est. Cùmque duæ sint causæ, propter quas maximè contra tyrannos consurgunt, odiū scilicet, & contemptus: odiū quidem extare oportet in tyrannos: ex contemptu autem plurimæ fiunt euersiones. Huius verò signum fuerit, quòd plerique eorum qui dominationes adepti sunt, eas vsque ad extremum conseruauerunt: sed qui ab illis susceperunt, cōfestim, vt ita dixerim, perierunt omnes. in voluptatibus enim viuentes, efficiuntur facilè contemnendi, ac multas præbent occasiones opprimendi sui. Particulam verò quandam odij debemus iram existimare. nam quodammodo earūdem rerum causa existit, & est interdum ira efficacior quàm odiū: vehementius enim insurgunt, quia perturbatio illa non vtitur ratione. Maximè verò contingit vt ira deferantur, qui cōtumelia fuerūt affecti: per quā quidem causam & Pisistratidarū deleta est tyrannis, & multæ aliarū. Sed odium magis ratione vtitur. nam ira cum dolore fit: quare non facilè ratione vtitur: odium verò sine dolore. Vt autem summatim dicim⁹, quotcūque causas diximus paucorū potentiæ illius postremæ & nimiæ ac popularis gubernationis extremæ,

A φθείρεται δὲ ἡ τυραννὶς, ἕνα μὲν τρόπον ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστη πολιτειῶν, ἔξωθεν, ἐὰν ἐναντία τις ᾖ πολιτεία κρείττων. τὸ μὲν γὰρ βούλεσθαι, δῆλον ὡς ὑπάρξει διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς προαιρέσεως· ἃ δὲ βούλονται, δυνάμενοι, πράττουσι πάντες. ἐναντίαι δ' αἱ πολιτεῖαι, δῆμος μὲν τυραννίδι, κατὰ τὸν Ἡσιόδου ὡς κεραμεῖ κεραμεύς. καὶ γὰρ ἡ δημοκρατία ἡ τελευταία, τυραννίς ἐστι· βασιλεία δὲ B καὶ ἀριστοκρατία, διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς πολιτείας. διὸ Λακεδαιμόνιοι πλείστας κατέλυσαν τυραννίδας· καὶ Συρακόσιοι κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἐπολιτεύοντο καλῶς. ἕνα δ' ἐξ αὑτῆς, ὅταν οἱ μετέχοντες στασιάζωσιν· ὥσπερ ἡ τῶν περὶ Γέλωνα, καὶ νῦν ἡ τῶν περὶ Διονύσιον. ἡ μὲν Γέλωνος, Θρασυβούλου τοῦ Ἱέρωνος ἀδελφοῦ, τὸν υἱὸν τοῦ Γέλωνος δημαγωγοῦντος, καὶ πρὸς ἡδονὰς ὁρμῶντος, ἵν' C αὐτὸς ἄρχῃ· τῶν δ' οἰκείων συστησάντων, ἵνα μὴ τυραννὶς ὅλως καταλυθῇ, ἀλλὰ Θρασύβουλος· οἱ δὲ συστάντες αὐτῶν, ὡς καιρὸν ἔχοντες, ἐξέβαλον ἅπαντας αὐτούς. Διονύσιον δὲ Δίων στρατεύσας, κηδεστὴς ὤν, καὶ προσλαβὼν τὸν δῆμον, ἐκεῖνον ἐκβαλὼν, διεφθάρη. δύο δὲ οὐσῶν αἰτιῶν δι' ἃς μάλιστ' ἐπιτίθενται ταῖς τυραννίσι, μίσους καὶ καταφρο- D νήσεως, θάτερον μὲν δεῖ τούτων ὑπάρχειν τοῖς τυράννοις, τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τοῦ καταφρονεῖσθαι πολλαὶ γίγνονται τῶν καταλύσεων. σημεῖον δέ. τῶν μὲν γὰρ κτησαμένων οἱ πλεῖστοι, καὶ διεφύλαξαν τὰς ἀρχάς· οἱ δὲ, παραλαβόντες, εὐθὺς, ὡς εἰπεῖν, ἀπολλύασι πάντες. ἀπολαυστικῶς γὰρ ζῶντες, εὐκαταφρόνητοί τε γίγνονται, καὶ πολλοὺς καιροὺς παραδιδόασι τοῖς ἐπιτιθεμένοις. μόριον δέ E τι τοῦ μίσους καὶ τὴν ὀργὴν δεῖ τιθέναι. τρόπον γάρ τινα τῶν αὐτῶν αἰτία γίγνεται πράξεων. πολλάκις δὲ καὶ πρακτικωτέρα τοῦ μίσους. συντονώτερον γὰρ ἐπιτίθενται διὰ τὸ μὴ χρῆσθαι λογισμῷ τὸ πάθος. (μάλιστα δὲ συμβαίνει τοῖς θυμοῖς ἀκολουθεῖν διὰ τὴν ὕβριν· δι' ἣν αἰτίαν, ἥ τε τῶν Πεισιστρατιδῶν κατελύθη τυραννὶς, καὶ πολλαὶ τῶν ἄλ- F λων.) ἀλλὰ μᾶλλον τὸ μῖσος. ἡ μὲν γὰρ ὀργὴ, μετὰ λύπης πρόσεστιν· ὥστ' οὐ ῥᾴδιον λογίζεσθαι. ἡ δ' ἔχθρα, ἄνευ λύπης. ὡς δ' ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ὅσας αἰτίας εἰρήκαμεν τῆς τε ὀλιγαρχίας τῆς ἀκράτου καὶ τελευταίας, καὶ τῆς δημοκρατίας τῆς ἐσχάτης,

A τοσαύτας καὶ τὰς τῆς τυραννίδος θετέον· καὶ γὰρ αὗταί πως τυγχάνουσιν οὖσαι διῃρημέναι τυραννίδες. βασιλεία δὲ ὑπὸ μὲν τῶν ἔξωθεν ἥκιστα φθείρεται, διὸ καὶ πολυχρόνιός ἐστιν· ἐξ αὑτῆς δ' αἱ πλεῖσται φθοραὶ συμβαίνουσιν. φθείρεται δὲ κατὰ δύο τρόπους, ἕνα μὲν στασιασάντων τῶν μετεχόντων τῆς βασιλείας, ἄλλον δὲ τυραννικώτερον πειρωμένων διοικεῖν, ὅταν B κυρίους ἀξιῶσιν εἶναι πλειόνων καὶ παρὰ τὸν νόμον. οὐ γίγνονται δ' ἔτι βασιλεῖαι νῦν, ἀλλ' ἄν περ γίγνωνται, μοναρχίαι καὶ τυραννίδες μᾶλλον· διὰ τὸ τὴν βασιλείαν ἑκούσιον μὲν ἀρχὴν εἶναι, μειζόνων δὲ κυρίαν, πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ὁμοίους, καὶ μηδένα διαφέρειν τοσοῦτον, ὥστε ἀπαρτίζειν πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς, ὥστε διὰ τοῦτο μὲν ἑκόντες οὐχ C ὑπομένουσιν. ἂν δὲ δι' ἀπάτης ἄρξῃ τις ἢ βίας, ἤδη δοκεῖ τοῦτο εἶναι τυραννίς. ἐν δὲ ταῖς κατὰ γένος βασιλείαις δεῖ τιθέναι φθορᾶς αἰτίαν πρὸς ταῖς εἰρημέναις, καὶ τὸ γίγνεσθαι πολλοὺς εὐκαταφρονήτους, καὶ τὸ δύναμιν μὴ κεκτημένους τυραννικὴν, ἀλλὰ βασιλικὴν τιμὴν, ὑβρίζειν· ῥᾳδία γὰρ ἐγίγνετο ἡ κατάλυσις, μὴ βουλομένων γὰρ εὐθὺς οὐκ ἔσται D βασιλεὺς, ἀλλ' ὁ τύραννος καὶ μὴ βουλομένων. φθείρονται μὲν οὖν αἱ μοναρχίαι διὰ ταύτας καὶ τοιαύτας ἑτέρας αἰτίας.

Κεφάλαιον ια.

Σῴζονται δὲ δῆλον, ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ἐκ τῶν ἐναντίων· ὡς δὲ καθ' ἕκαστον, τὰς μὲν βασιλείας ἄγειν ἐπὶ τὸ μετριώτερον. ὅσῳ γὰρ ἂν ἐλαττόνων ὦσι κύριοι, E πλείω χρόνον ἀναγκαῖον μένειν πᾶσαν τὴν ἀρχήν. αὐτοί τε γὰρ ἧττον γίγνονται δεσποτικοί, καὶ τοῖς ἤθεσιν ἴσοι μᾶλλον, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχομένων φθονοῦνται ἧττον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ περὶ Μολοττοὺς πολὺν χρόνον βασιλεία διέμεινε, καὶ ἡ Λακεδαιμονίων, διά τε τὸ ἐξ ἀρχῆς εἰς δύο μέρη διαιρεθῆναι τὴν ἀρχὴν, καὶ πάλιν Θεοπόμπου μετριάσαντος τοῖς τε ἄλλοις, καὶ τὴν τῶν ἐφόρων ἀρχὴν ἐπικαταστήσαντος. τῆς γὰρ δυνάμεως ἀφελὼν, ηὔξησε τῷ F χρόνῳ τὴν βασιλείαν, ὥστε τρόπον τινὰ ἐποίησεν οὐκ ἐλάττω, ἀλλὰ μείζω. ὅπερ καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα ἀποκρίνασθαί φασιν αὐτὸν, εἰπούσης, εἰ μηδὲν αἰσχύνεται τὴν βασιλείαν ἐλάττω παραδιδοὺς τοῖς υἱέσιν, ἢ παρὰ τοῦ πατρὸς παρέλαβεν. Οὐ δῆτα, εἶπεν· παραδίδωμι γὰρ πολυχρονιωτέραν.

totidem & tyrannidis causas esse ponendum est. nam & hae sunt diuisione tyrannides quaedam. Regnum autem ab his quae extra sunt, minimum corrumpitur: quapropter & diuturnius est: ex se autem ipso vt plurimum euenit contingit. Corrumpitur autem duobus modis: vno, si seditio oriatur inter eos qui participes sunt regni: altero, si tyrannice gubernare pergant, volentes esse domini plurimum, & contra legem. Non fiunt nunc amplius regna, sed si qua fiunt, monarchiae & tyrannides magis sunt, ob id, quia regnum spontanea gubernatio est, ac maiorum propriè & plurium. pares sunt, neque vsque adeo praecellentes, vt ad magnitudinem dignitatémque huius gradus se possint attollere. atque ex eo fit, vt sponte illi non pareatur. quod si deceptione quis aut vi dominetur, iam apparet hic esse tyrannidem. In regnis autem illis, in quibus succeditur per genus, ponendum est corruptionis esse causam vltra illas quae quidem suprà sunt dictae, plerunque contemnendi homines succedunt in regnum, & quod cum non habeant potentiam tyrannicam, sed regiam, superbiunt. Est enim facilis destructio regis. si enim nolint, statim non erit rex, at tyrannus etiam nolentium est. Corrumpuntur ergo gubernationes vnius per has, & huiusmodi causas.

CAPVT XI.

Seruantur autem simpliciter loquendo, ex contrariis. singulatim autem loquendo per deductionem illarum ad mediocrem modum. Quanto enim paucorum est potestas omnis, tanto maiori tempore necesse est eam durare. nam & ipsi & qui regunt, minus superbiunt, magisque moderati fiunt, & illi qui reguntur, inuident minus. Propter hoc etiam & apud Molossos longo tempore durauerunt reges: & apud Lacedaemonios, quod ab initio statim in duas partes diuisa fuerit regia potestas. Et postea Theopompus ad mediocritatem magis illam deducens Ephoros superaddit, potestate quidem minuens, sed tempore augens regiam autoritatem, vt faceret eam quodammodo non minorem sed maiorem. vt ad vxorem respondisse ferunt dicentem, an non erubesceret quod filiis minorem potestatem regiam derelinqueret, quàm à parentibus ipse accepisset: Non profectò, inquit, nam relinquo eam multo durabiliorem.

Corrumpuntur autem tyrannides, vno quidem modo, vt vnaquæque aliarum rerumpublicarum ab extrinseco, quia sit contraria respublica robustior, voluntas quidem aderit, propter contrarietatem electionis: quæ autem volunt, omnes efficiunt, modo possint. Contrariæ verò sunt gubernationes, populus quidem tyrannidem secundum Hesiodum, vt figulo figulus. nam gubernatio populi illa postrema, tyrannis est. regia verò potestas & optimatum gubernatio, propter contrarietatem gubernandi. Quapropter Lacedæmonij multas euerterunt tyrannides & Syracusani per id tempus, quo respublicæ conti recte gubernabantur. Alio autem modo corrumpuntur, cùm in seipsis seditionem habent, quemadmodum circa Gelonem factum est, & nunc circa Dionysium. Gelonis enim filiũ Thrasibulus Hieronis frater per illecebras & voluptates traducebat, vt ipse dominaretur. domestici verò ac necessarij per factionem repugnabant, vt non tyrannis omnino dissolueretur, sed Thrasybulus. verũ alij inter hæc conspirantes, eam occasionem nacti, ipsos omnes pepulerunt. Dionysium autem Dion contra eũ copijs ductis cum esset affinis, suscepto populo, illũ pepulit, ipse verò interfectus est. Cúmque duæ sint causæ, propter quas maximè contra tyrannos consurgunt, odiũ scilicet, & contemptus: odiũ quidem exstat oportet in tyrannos: ex contemptu autem plurimæ fiunt euersiones. Huius verò signum fuerit, quòd plerique eorum qui dominationes adepti sunt, eas vsque ad extremum conseruauerunt: sed qui ab illis susceperunt, cõfestim, vt ita dixerim, perierunt omnes. in voluptatibus enim viuentes, efficiuntur facilè contemnendi, ac multas præbent occasiones opprimendi sui. Particulam verò quandam odij debemus iram existimare. nam quodammodo earúdem rerum causa existit, & est interdum ita efficacior quàm odiũ: vehementius enim insurgunt, quia perturbatio illa non vtitur ratione. Maximè verò contingit vt ita deferantur, qui cõtumelia fuerũt affecti. Propter quã quidem causam & Pisistratidarũ deleta est tyrannis, & multæ aliarũ. Sed odium magis ratione vtitur. nam ira cum dolore fit: quare non facilè ratione vtitur: odium verò sine dolore. Vt autem summatim dicam, quotcũque causas diximus paucorũ potentiæ illius postremæ & nimiæ, ac popularis gubernationis extremæ,

A φθείρεται δ' ἡ τυραννὶς, ἕνα μὲν τρόπον ἔξωθεν, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστη πολιτειῶν, ἐξ ἐναντίας τῆς πολιτείας κρείττονος. τὸ μὲν γὰρ βούλεσθαι, δῆλον ὡς ὑπάρξει διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς προαιρέσεως· ἃ δὲ βούλονται, δυνάμενοι πράττουσι πάντες. ἐναντίαι δ' αἱ πολιτεῖαι, δῆμος μὲν τυραννίδι, κατ' Ἡσίοδον ὡς κεραμεῖ κεραμεύς· καὶ γὰρ ἡ δημοκρατία ἡ τελευταία, τυραννίς ἐστι. βασιλεία δὲ B καὶ ἀριστοκρατία, διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς πολιτείας. διὸ Λακεδαιμόνιοι πλείστας κατέλυσαν τυραννίδας· καὶ Συρακούσιοι κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἐπολιτεύοντο καλῶς. ἕνα δὲ ἐξ αὐτῆς, ὅταν οἱ μετέχοντες στασιάζωσιν· ὥσπερ ἡ τῶν περὶ Γέλωνα, καὶ νῦν ἡ τῶν περὶ Διονύσιον. ἡ μὲν Γέλωνος, Θρασυβούλου τοῦ Ἱέρωνος ἀδελφοῦ, τὸν υἱὸν τοῦ Γέλωνος δημαγωγοῦντος, καὶ πρὸς ἡδονὰς ὁρμῶντος, ἵν' C αὐτὸς ἄρχῃ, τῶν δ' οἰκείων συστησάντων, ἵνα μὴ τυραννὶς ὅλως καταλυθῇ, ἀλλὰ Θρασύβουλος· οἱ δὲ συστάντες αὐτῶν, ὡς καιρὸν ἔχοντες, ἐξέβαλον ἅπαντας αὐτούς. Διονύσιον δὲ Δίων στρατεύσας, κηδεστὴς ὢν, καὶ προσλαβὼν τὸν δῆμον, ἐκεῖνον ἐκβαλὼν, διεφθάρη. δυοῖν δ' οὐσῶν αἰτιῶν, δι' ἃς μάλιστ' ἐπιτίθενται ταῖς τυραννίσι, μίσους καὶ καταφρο- D νήσεως, θάτερον μὲν ἀεὶ τούτων ὑπάρχει τοῖς τυράννοις, τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τοῦ καταφρονεῖσθαι πολλαὶ γίνονται τῶν καταλύσεων. σημεῖον δέ· τῶν μὲν γὰρ κτησαμένων οἱ πλεῖστοι, καὶ διεφύλαξαν τὰς ἀρχάς· οἱ δὲ παραλαβόντες, εὐθὺς, ὡς εἰπεῖν, ἀπολλύασι πάντες. ἀπολαυστικῶς γὰρ ζῶντες, εὐκαταφρόνητοί τε γίγνονται, καὶ πολλοὺς καιροὺς παραδιδόασι τοῖς ἐπιτιθεμένοις. μόριον δέ E τι τοῦ μίσους καὶ τὴν ὀργὴν δεῖ τιθέναι. τρόπον γάρ τινα τῶν αὐτῶν αἰτία γίνεται πράξεων. πολλάκις δὲ καὶ πρακτικωτέρα τοῦ μίσους· συντονώτερον γὰρ ἐπιτίθενται, διὰ τὸ μὴ χρῆσθαι λογισμῷ τὸ πάθος. (μάλιστα δὲ συμβαίνει τοῖς θυμοῖς ἀκολουθεῖν διὰ τὴν ὕβριν, δι' ἣν αἰτίαν ἥ τε τῶν Πεισιστρατιδῶν κατελύθη τυραννὶς καὶ πολλῶν ἄλ- F λων.) ἀλλὰ μᾶλλον τὸ μῖσος. ἡ μὲν γὰρ ὀργὴ μετὰ λύπης πάρεστιν, ὥστ' οὐ ῥᾴδιον λογίζεσθαι. ἡ δ' ἔχθρα, ἄνευ λύπης. ὡς δὲ κεφάλαιον εἰπεῖν, ὅσας αἰτίας εἰρήκαμεν τῆς τε ὀλιγαρχίας τῆς ἀκράτου καὶ τελευταίας, καὶ τῆς δημοκρατίας τῆς ἐσχάτης,

τοσαύτας καὶ τῆς τυραννίδος θετέον· καὶ γὰρ αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι διῃρημέναι τυραννίδες. βασιλεία δ' ὑπὸ μὲν τῶν ἔξωθεν ἥκιστα φθείρεται· διὸ καὶ πολυχρόνιός ἐστιν· ἐξ αὑτῆς δ' αἱ πλεῖσται φθοραὶ συμβαίνουσι. φθείρεται δὲ κατὰ δύο τρόπους, ἕνα μὲν στασιασάντων τῶν μετεχόντων τῆς βασιλείας, ἄλλον δὲ τρόπον τυραννικώτερον πειρωμένων διοικεῖν, ὅταν κύριοι πλειόνων ἀξιῶσιν εἶναι καὶ παρὰ τὸν νόμον. οὐ γίγνονται δ' ἔτι βασιλεῖαι νῦν, ἀλλ' ἄν περ γίγνωνται, μοναρχίαι καὶ τυραννίδες μᾶλλον· διὰ τὸ τὴν βασιλείαν ἑκούσιον μὲν ἀρχὴν εἶναι, μειζόνων δὲ κυρίαν· πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ὁμοίους, καὶ μηδένα διαφέροντα τοσοῦτον, ὥστε ἀπαρτίζειν πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς, ὥστε διὰ μὲν τοῦτο ἑκόντες οὐχ ὑπομένουσιν. ἂν δὲ δι' ἀπάτης ἄρξῃ τις ἢ βίας, ἤδη δοκεῖ τοῦτο εἶναι τυραννίς. ἐν δὲ ταῖς κατὰ γένος βασιλείαις δεῖ τιθέναι τῆς φθορᾶς αἰτίαν πρὸς ταῖς εἰρημέναις, καὶ τὸ γίγνεσθαι πολλοὺς εὐκαταφρονήτους· καὶ τὸ δύναμιν μὴ κεκτημένους τυραννικὴν, ἀλλὰ βασιλικὴν τιμὴν, ὑβρίζειν· ῥᾳδία γὰρ ἐγίγνετο ἡ κατάλυσις. μὴ βουλομένων γὰρ εὐθὺς οὐκ ἔσται βασιλεύς, ἀλλ' ὁ τύραννος καὶ μὴ βουλομένων. φθείρονται μὲν οὖν αἱ μοναρχίαι διὰ ταύτας καὶ τοιαύτας ἑτέρας αἰτίας.

Κεφάλαιον ια.

Σώζονται δὲ δῆλον, ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ἐκ τῶν ἐναντίων· ὡς δὲ καθ' ἕκαστον, τὰς μὲν βασιλείας ἄγειν ἐπὶ τὸ μετριώτερον. ὅσῳ γὰρ ἂν ἐλαττόνων ὦσι κύριοι, πλείω χρόνον ἀναγκαῖον μένειν πᾶσαν τὴν ἀρχήν· αὐτοί τε γὰρ ἧττον γίγνονται δεσποτικοί, καὶ τοῖς ἤθεσιν ἴσοι μᾶλλον, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχομένων φθονοῦνται ἧττον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ περὶ Μολοττοὺς πολὺν χρόνον βασιλεία διέμεινε· καὶ ἡ Λακεδαιμονίων, διά τε τὸ ἐξ ἀρχῆς εἰς δύο μέρη διαιρεθῆναι τὴν ἀρχὴν, καὶ πάλιν Θεοπόμπου μετριάσαντος τοῖς τε ἄλλοις, καὶ τὴν τῶν ἐφόρων ἀρχὴν ἐπικαταστήσαντος. τῆς γὰρ δυνάμεως ἀφελὼν, ηὔξησε τῷ χρόνῳ τὴν βασιλείαν, ὥστε τρόπον τινὰ ἐποίησεν οὐκ ἐλάττω, ἀλλὰ μείζω αὐτήν. ὅπερ καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα ἀποκρίνασθαί φασιν αὐτὸν, εἰπούσης εἰ μηδὲν αἰσχύνεται τὴν βασιλείαν ἐλάττω παραδιδοὺς τοῖς υἱέσιν, ἢ παρὰ τοῦ πατρὸς παρέλαβεν, Οὐ δῆτα εἶπε· παραδίδωμι γὰρ πολυχρονιωτέραν.

A totidem & tyrannidis causas esse ponendum est. nam & hæ sunt diuisione tyrannides quædam. Regnum autem ab his quæ extra sunt, minimum corrumpitur, quapropter & diuturnius est: ex se autem ipso vt plurimum eius corruptio contingit. Corrumpitur autem duobus modis: vno, si seditio oriatur inter eos qui participes sunt regni: altero autem modo, si ... inter eos qui participes sunt
B regali modo, si tyrannice gubernare pergunt, volentes esse domini plurium, & contra legem. Non fiunt nunc amplius regna: sed si qua fiunt, monarchiæ & tyrannides magis sunt, ob id, quia regnum spontanea gubernatio est, ac maiorum propriè & plures pares sunt, neque vtique adeò præcellentes, vt ad magnitudinem dignitatemque huius gradus
C se possint attollere. atque ea de re, vt sponte illi non pareatur. quòd si deceptione quis aut vi dominetur, iam apparet hoc esse tyrannidem. In regnis autem illis, in quibus succeditur per genus, ostendum est corruptionis esse causa vltra illas quæ supra sūt dictæ, plerūq; contēnēdi homines succedūt in regnū & quòd cum nō habeāt potētiā tyrannicā, sed regiā, superbiūt. Est n. facilis detectio regni: etenim nolentibus
D statim nō erit rex, at tyrannus etiam nolentium est. Corrumpuntur ergo, monarchiæ vtræque per has & huiusmodi causas.

CAPVT XI.

Seruantur autem simpliciter loquendo, ex contrariis. singulatim autem loquendo per deductionem illarum ad mediocrem modum. Quanto enim paucorum est potestas omnis, tanto maiori tempore
E necesse est eam durare. nam & ipsi & qui regunt, minus superbiunt, magisque moderati fiunt, & illi qui reguntur inuident minus. Propter hoc etiam & apud Molossos longo tempore durauerunt reges: & apud Lacedæmonios, quòd ab initio statim in duas partes diuisa fuerit regia potestas. Et postea Theopompus ad mediocritatem magis illam deducens Ephoros superaddit, potestate quidem minuens, sed tempore augens regiam autoritatem,
F vt faceret eam quodammodo non minorem sed maiorem. vt ad vxorem respondisse ferunt dicentem, an non erubesceret quòd filiis minorem potestatem regiam derelinqueret, quàm à parentibus ipse accepisset: Non profectò, inquit, nam relinquo eis multo durabiliorem.

Corrumpuntur autem tyrannides, vno quidem modo, vt vnaquæque aliarum rerumpublicarum ab extra, si quæ sit contraria respublica robustior. voluntas quidem aderit, propter contrarietatem electionis: quæ autem volunt, omnes efficiunt, modo possint. Contrariæ verò sunt gubernationes, populus quidem tyrannidi secundum Hesiodum, vt figulo figulus. nam gubernatio populi illa postrema, tyrannis est. regia verò potestas & optimatum gubernatio, propter contrarietatem gubernandi. Quapropter Lacedæmonij multas euerterunt tyrannides & Syracusani per id tempus, quo respublicæ cum rectè gubernabantur. Alio autem modo corrumpuntur, cùm in seipsis seditionem habent, quemadmodum circa Gelonem factum est, & nunc circa Dionysium. Gelonis enim filiū Thrasibulus Hieronis frater per illecebras & voluptates traducebat, vt ipse dominaretur. domestici verò ac necessarij per factionem repugnabant, vt non tyrannis omnino dissolueretur, sed Thrasybulus. verùm alij inter hæc conspirantes, eam occasionem nacti, ipsos omnes pepulerunt. Dionysium autem Dion contra eū copiis ductis cum esset affinis, suscepto populo, illū pepulit, ipse verò interfectus est. Cúmque duæ sint causæ, propter quas maximè contra tyrannos consurgunt, odiū scilicet & contemptus: odiū quidem existat oportet in tyrannos: ex contemptu autem plurimæ fiunt euersiones. Huius verò signum fuerit, quòd plerique eorum qui dominationes adepti sunt, eas vsque ad extremum conseruauerunt: sed qui ab illis susceperunt, cōfestim, vt ita dixerim, perierunt omnes. in voluptatibus enim viuentes, efficiuntur facile contemnendi, ac multas præbent occasiones opprimendi sui. Particulam verò quandam odij debemus iram existimare. nam quodammodo earúdem rerum causa existit, & est interdum ira efficacior quàm odiū: vehementius enim insurgunt, quia perturbatio illa non vtitur ratione. Maximè verò contingit vt ira deferantur, qui contumelia fuerūt affecti, per quā quidem causam & Pisistratidarū deleta est tyrannis, & multæ aliarū. Sed odium magis ratione vtitur. nam ira cum dolore fit: quare non facilè ratione vtitur: odium verò sine dolore. Vt autem summatim dicamus, quotcūque causas diximus paucorū potentiæ illius postremæ & nimiæ ac popularis gubernationis extremæ,

A φθείρεται δὲ τυραννίς, ἕνα μὲν τρόπον ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστη πολιτειῶν, ἔξωθεν, ἐὰν ἐναντία τις ᾖ πολιτεία κρείττων. τὸ μὲν γὰρ βούλεσθαι, δῆλον ὡς ὑπάρξει διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς προαιρέσεως· ἃ δὲ βούλονται, δυνάμενοι πράττουσι πάντες. ἐναντίαι δ' αἱ πολιτεῖαι, δῆμος μὲν τυραννίδι, κατὰ τὸν Ἡσιόδου ὡς κεραμεῖ κεραμεύς. καὶ γὰρ ἡ δημοκρατία ἡ τελευταία, τυραννίς ἐστι· βασιλεία δὲ B καὶ ἀριστοκρατία διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς πολιτείας. διὸ Λακεδαιμόνιοι πλείστας κατέλυσαν τυραννίδας· καὶ Συρακούσιοι κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἐπολιτεύοντο καλῶς. ἕνα δ' ἐξ αὐτῆς, ὅταν οἱ μετέχοντες στασιάζωσιν· ὥσπερ ἡ τῶν περὶ Γέλωνα, καὶ νῦν ἡ τῶν περὶ Διονύσιον. ἡ μὲν Γέλωνος Θρασυβούλου τοῦ Ἱέρωνος ἀδελφοῦ, τὸν υἱὸν τοῦ Γέλωνος δημαγωγοῦντος, καὶ πρὸς ἡδονὰς ὁρμῶντος, ἵν' C αὐτὸς ἄρχῃ. τῶν δ' οἰκείων συστησάντων, ἵνα μὴ τυραννὶς ὅλως καταλυθῇ, ἀλλὰ Θρασύβουλος· οἱ δὲ συστάντες αὐτῶν, ὡς καιρὸν ἔχοντες, ἐξέβαλον ἅπαντας αὐτούς. Διονύσιον δὲ Δίων στρατεύσας, κηδεστὴς ὤν, καὶ προσλαβὼν τὸν δῆμον, ἐκεῖνον ἐκβαλών, διεφθάρη. δυοῖν δ' οὐσῶν αἰτιῶν δι' ἃς μάλιστ' ἐπιτίθενται ταῖς τυραννίσι, μίσους καὶ καταφρο-D νήσεως, θάτερον μὲν ἀεὶ τούτων ὑπάρχει τοῖς τυράννοις, τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τοῦ καταφρονεῖσθαι πολλαὶ γίνονται τῶν καταλύσεων. σημεῖον δέ· τῶν μὲν γὰρ κτησαμένων οἱ πλεῖστοι, καὶ διεφύλαξαν τὰς ἀρχάς· οἱ δὲ παραλαβόντες, εὐθέως, ὡς εἰπεῖν, ἀπολλύασι πάντες. ἀπολαυστικῶς γὰρ ζῶντες, εὐκαταφρόνητοί τε γίνονται, καὶ πολλοὺς καιροὺς παραδιδόασι τοῖς ἐπιτιθεμένοις. μόριον δέ E τι τοῦ μίσους καὶ τὴν ὀργὴν δεῖ τιθέναι· τρόπον γάρ τινα τῶν αὐτῶν αἰτία γίνεται πράξεων. πολλάκις δὲ καὶ πρακτικώτερον τοῦ μίσους· συντονώτερον γὰρ ἐπιτίθενται, διὰ τὸ μὴ χρῆσθαι λογισμῷ τὸ πάθος. (μάλιστα δὲ συμβαίνει τοῖς θυμοῖς ἀκολουθεῖν διὰ τὴν ὕβριν· δι' ἣν αἰτίαν, ἥ τε τῶν Πεισιστρατιδῶν κατελύθη τυραννίς, καὶ πολλαὶ τῶν ἄλ-F λων.) ἀλλὰ μᾶλλον τὸ μῖσος. ἡ μὲν γὰρ ὀργή, μετὰ λύπης πάρεστιν· ὥστ' οὐ ῥᾴδιον λογίζεσθαι. ἡ δ' ἔχθρα, ἄνευ λύπης. ὡς δ' ἐν κεφαλαίοις εἰπεῖν, ὅσας αἰτίας εἰρήκαμεν τῆς τε ὀλιγαρχίας τῆς ἀκράτου καὶ τελευταίας, καὶ τῆς δημοκρατίας τῆς ἐσχάτης,

ἐν ταῖς πολιτείαις καὶ τὰς τυραννίδας θετέον· καὶ γὰρ αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι διῃρημέναι τυραννίδες. βασιλεία δ' ὑπὸ μὲν τῶν ἔξωθεν ἥκιστα φθείρεται· διὸ καὶ πολυχρόνιός ἐστιν· ἐξ αὐτῆς δ' αἱ πλεῖσται φθοραὶ συμβαίνουσιν. φθείρεται δὲ κατὰ δύο τρόπους, ἕνα μὲν στασιασάντων τῶν μετεχόντων τῆς βασιλείας· ἄλλον δὲ τρόπον, τυραννικώτερον πειρωμένων διοικεῖν, ὅταν ἀξιῶσι πλειόνων κύριοι εἶναι καὶ παρὰ τὸν νόμον. οὐ γίγνονται δ' ἔτι βασιλεῖαι νῦν, ἀλλ' ἂν περ γίγνωνται, μοναρχίαι καὶ τυραννίδες μᾶλλον· διὰ τὸ τὴν βασιλείαν ἑκούσιον μὲν ἀρχὴν εἶναι, μειζόνων δὲ κυρίαν, πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ὁμοίους, καὶ μηδένα διαφέροντα τοσοῦτον, ὥστε ἀπαρτίζειν πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς, ὥστε διὰ τοῦτο ἑκόντες οὐχ ὑπομένουσιν. ἂν δὲ δι' ἀπάτης ἄρξῃ τις ἢ βίας, ἤδη δοκεῖ τοῦτο εἶναι τυραννίς. ἐν δὲ ταῖς κατὰ γένος βασιλείαις τιθέναι δεῖ τῆς φθορᾶς αἰτίαν πρὸς ταῖς εἰρημέναις, καὶ τὸ γίγνεσθαι πολλοὺς εὐκαταφρονήτους, καὶ τὸ δύναμιν μὴ κεκτημένους τυραννικὴν, ἀλλὰ βασιλικὴν τιμὴν, ὑβρίζειν· ῥᾳδία γὰρ ἐγίγνετο ἡ κατάλυσις. μὴ βουλομένων γὰρ εὐθὺς οὐκ ἔσται βασιλεύς, ἀλλ' ὁ τύραννος καὶ μὴ βουλομένων. φθείρονται μὲν οὖν αἱ μοναρχίαι διὰ ταύτας καὶ τοιαύτας ἑτέρας αἰτίας.

Κεφ. ια'.

Σῴζονται δὲ δῆλον, ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ἐκ τῶν ἐναντίων· ὡς δὲ καθ' ἕκαστον, τὰς μὲν βασιλείας ἄγειν ἐπὶ τὸ μετριώτερον. ὅσῳ γὰρ ἂν ἐλαττόνων ὦσι κύριοι, πλείω χρόνον ἀναγκαῖον μένειν πᾶσαν τὴν ἀρχήν· αὐτοί τε γὰρ ἧττον γίγνονται δεσποτικοί, καὶ τοῖς ἤθεσιν ἴσοι μᾶλλον, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχομένων φθονοῦνται ἧττον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ περὶ Μολοττοὺς πολὺν χρόνον βασιλεία διέμεινε, καὶ ἡ Λακεδαιμονίων, διά τε τὸ ἐξ ἀρχῆς εἰς δύο μέρη διαιρεθῆναι τὴν ἀρχήν, καὶ πάλιν Θεοπόμπου μετριάσαντος τοῖς τε ἄλλοις, καὶ τὴν τῶν ἐφόρων ἀρχὴν ἐπικαταστήσαντος. τῆς γὰρ δυνάμεως ἀφελὼν ηὔξησε τῷ χρόνῳ τὴν βασιλείαν. ὥστε τρόπον τινὰ ἐποίησεν οὐκ ἐλάττονα, ἀλλὰ μείζονα αὐτήν. ὅπερ καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα ἀποκρίνασθαί φασιν αὐτόν, εἰπούσης, εἰ μηδὲν αἰσχύνεται τὴν βασιλείαν ἐλάττω παραδιδοὺς τοῖς υἱέσιν, ἢ παρὰ τοῦ πατρὸς παρέλαβεν, Οὐ δῆτα εἶπεν· παραδίδωμι γὰρ πολυχρονιωτέραν.

A totidem & tyrannidis causas esse ponendum est. nam & hæ sunt diuisione tyrannides quædam. Regnum autem ab his quæ extra sunt, minimum corrumpitur, quapropter & diuturnius est: ex se autem ipso vt plurimum euerti contingit. Corrumpitur autem duobus modis: vno, si seditio oriatur inter eos qui participes sunt regni: altero modo, si tyrannice gubernare
B pergunt, volentes esse domini plurimum, & contra legem. Non fiunt nunc amplius regna: sed si qua fiunt, monarchiæ & tyrannides magis sunt, ob id, quia regnum spontaneum imperium est, ac maiorum proprie & plures pares sunt, neque vsque adeo præcellentes, vt ad magnitudinem dignitatemque huius gradus
C se possint attollere. atque eo fit, vt sponte illi non pareatur. quod si deceptione quis aut vi dominetur, iam apparet hanc esse tyrannidem. In regnis autem illis, in quibus succeditur per genus, ponendum est corruptionis esse causam vltra illas quæ quod supra sũt dictæ, plerumq; contemnendi homines succedũt in regnũ, & quod cum nõ habeant potẽtiã tyrannicã, sed regiã, superbiũt. Est enim facilis defectio regum: cum enim
D nolentibus illis nõ erit rex, at tyrannus etiam nolentibus est. Corrumpuntur ergo gubernationes vnius per has, & huiusmodi causas.

CAPVT XI.

Seruantur autem simpliciter loquendo ex contrariis. singulatim autem loquendo per deductionem illorum ad mediocrem modum. Quanto enim paucorũ est potestas domina, tanto maiori tempore
E necesse est eam durare. nam & ipsi & qui regunt, minus superbiunt, magisque moderati fiunt, & illi qui reguntur inuident minus. Propter hoc enim & apud Molossos longo tempore durauerunt reges: & apud Lacedæmonios, quod ab initio statim in duas partes diuisa fuerit regia potestas. Et postea Theopompus ad mediocritatem magis illam deducens Ephoros superaddit, potestate quidem minuens, sed tempore augens regiam autoritatem,
F vt fecerit eam quodammodo non minorem sed maiorem. vt ad vxorem respondisse ferunt dicentem, an non erubesceret quod filiis minorem potestatem regiam derelinqueret, quàm à parentibus ipse accepisset: Non profectò, inquit, nam relinquo eis multo durabiliorem.

Corrumpuntur autem tyrannides, vno quidem modo, vt vnaquæque aliarum rerũpublicarum ab extra, [illegible] quia sit contraria respublica robustio[illegible] voluntas quidem aderit, propter [illegible] autem electionis: quæ autem vol[illegible] omnes efficiunt, modo possint. Contr[illegible] verò sunt gubernationes, populus quidem tyrannidem secundum Hesiodum, vt figulo figulus. nam gubernatio populi illa postrema, tyrannis est. regia verò potestas & optimatum gubernatio, propter contrarietatem gubernandi. Quapropter Lacedæmonij multas euerterunt tyrannides & Syracusani per id tempus, quo respublicæ eorũ rectè gubernabantur. Alio autem modo corrumpuntur, cùm in seipsis seditionem habent, quemadmodum circa Gelonem factum est, & nunc circa Dionysium. Gelonis enim filiũ Thrasibulus Hieronis frater per illecebras & voluptates traducebat, vt ipse dominaretur. domestici verò ac necessarij per factionem repugnabant, vt non tyrannis omnino dissolueretur, sed Thrasybulus. verũ alij inter hæc conspirantes, eam occasionem nacti, ipsos omnes pepulerunt. Dionysium autem Dion contra eũ copiis ductis cùm esset affinis, suscepto populo, illũ pepulit, ipse verò interfectus est. Cúmque duæ sint causæ, propter quas maximè contra tyrannos consurgunt, odiũ scilicet & contemptus: odiũ quidem exstat oportet in tyrannos: ex contemptu autem plurimæ fiunt euersiones. Huius verò signum fuerit, quòd plerique eorum qui dominationes adepti sunt, eas vsque ad extremum conseruauerunt: sed qui ab illis susceperunt, cõfestim, vt ita dixerim, perierunt omnes. in voluptatibus enim viuentes, efficiuntur facilè contemnendi, ac multas præbent occasiones opprimendi sui. Particulam verò quandam odij debemus iram existimare. nam quodammodo earũdem rerum causa exstat, & est interdum ira efficacior quàm odiũ: vehementius enim insurgunt, quia perturbatio illa non vtitur ratione. Maximè verò contingit vt ira deferantur, qui cõtumelia fuerũt affecti: per quã quidem causam & Pisistratidarũ deleta est tyrannis, & multæ aliarũ. Sed odium magis ratione vtitur. nam ira cum dolore fit: quare non facile ratione vtitur: odium verò sine dolore. Vt autem summatim dicam, quotcũque causas diximus paucorũ potentiæ illius postremę & nimię ac popularis gubernationis extremæ,

A φθείρεται δὲ τυραννίς, ἕνα μὲν τρόπον ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστη πολιτειῶν, ἔξωθεν, ἐὰν ἐναντία τις ᾖ πολιτεία κρείττων. τὸ μὲν γὰρ βούλεσθαι, δῆλον ὡς ὑπάρξει διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς προαιρέσεως· ἃ δὲ βούλονται, δυνάμενοι, πράττουσι πάντες. ἐναντίαι δ' αἱ πολιτεῖαι, δῆμος μὲν τυραννίδι, κατὰ τὸν Ἡσιόδου ὡς κεραμεῖ κεραμεύς. καὶ γὰρ ἡ δημοκρατία ἡ τελευταία, τυραννίς ἐστι· βασιλεία δὲ B καὶ ἀριστοκρατία, διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς πολιτείας. διὸ Λακεδαιμόνιοι πλείστας κατέλυσαν τυραννίδας· καὶ Συρακούσιοι κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἐπολιτεύοντο καλῶς. ἕνα δ' ἐξ αὑτῆς, ὅταν οἱ μετέχοντες στασιάζωσιν· ὥσπερ ἡ τῶν περὶ Γέλωνα, καὶ νῦν ἡ τῶν περὶ Διονύσιον. ἡ μὲν Γέλωνος, Θρασυβούλου τοῦ Ἱέρωνος ἀδελφοῦ, τὸν υἱὸν τοῦ Γέλωνος δημαγωγοῦντος, καὶ πρὸς ἡδονὰς ὁρμῶντος, ἵν' αὐτὸς ἄρχῃ. τῶν δ' οἰκείων συστησάντων, ἵνα C μὴ τυραννὶς ὅλως καταλυθῇ, ἀλλὰ Θρασύβουλος· οἱ δὲ συστάντες αὐτῶν, ὡς καιρὸν ἔχοντες, ἐξέβαλον ἅπαντας αὐτούς. Διονύσιον δὲ Δίων στρατεύσας, κηδεστὴς ὤν, καὶ προσλαβὼν τὸν δῆμον, ἐκεῖνον ἐκβαλὼν, διεφθάρη. δυοῖν δ' οὐσῶν αἰτιῶν δι' ἃς μάλιστ' ἐπιτίθενται ταῖς τυραννίσι, μίσους καὶ καταφρο-D νήσεως, θάτερον μὲν ἀεὶ τούτων ὑπάρχειν τοῖς τυράννοις, τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τοῦ καταφρονεῖσθαι πολλαὶ γίνονται τῶν καταλύσεων. σημεῖον δέ. τῶν μὲν γὰρ κτησαμένων οἱ πλεῖστοι, καὶ διεφύλαξαν τὰς ἀρχάς· οἱ δὲ παραλαβόντες, εὐθὺς, ὡς εἰπεῖν, ἀπολλύουσι πάντες. ἀπολαυστικῶς γὰρ ζῶντες, εὐκαταφρόνητοί τε γίνονται, καὶ πολλοὺς καιροὺς παραδιδόασι τοῖς ἐπιτιθεμένοις. μόριον δέ E τι τοῦ μίσους καὶ τὴν ὀργὴν δεῖ τιθέναι· τρόπον γάρ τινα τῶν αὐτῶν αἴτια γίνεται πράξεων. πολλάκις δὲ καὶ πρακτικώτερον τοῦ μίσους· συντονώτερον γὰρ ἐπιτίθενται διὰ τὸ μὴ χρῆσθαι λογισμῷ τὸ πάθος. (μάλιστα δὲ συμβαίνει τοῖς θυμοῖς ἀκολουθεῖν διὰ τὴν ὕβριν· δι' ἣν αἰτίαν, ἥ τε τῶν Πεισιστρατιδῶν κατελύθη τυραννὶς, καὶ πολλαὶ τῶν ἄλ-F λων.) ἀλλὰ μᾶλλον τὸ μῖσος. ἡ μὲν γὰρ ὀργὴ, μετὰ λύπης πάρεστιν· ὥστε οὐ ῥᾴδιον λογίζεσθαι. ἡ δ' ἔχθρα, ἄνευ λύπης. ὡς δ' ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ὅσας αἰτίας εἰρήκαμεν τῆς τε ἀκράτου ὀλιγαρχίας καὶ τελευταίας, καὶ τῆς δημοκρατίας τῆς ἐσχάτης,

πολιτείας καὶ τὰς τυραννίδας θετέον· καὶ γὰρ αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι διῃρημέναι τυραννίδες. βασιλεία δ' ὑπὸ μὲν τῶν ἔξωθεν ἥκιστα φθείρεται· διὸ καὶ πολυχρόνιός ἐστιν· ἐξ αὑτῆς δ' αἱ πλεῖσται φθοραὶ συμβαίνουσιν. φθείρεται δὲ κατὰ δύο τρόπους, ἕνα μὲν στασιασάντων τῶν μετεχόντων τῆς βασιλείας, ἄλλον δὲ τρόπον, τυραννικώτερον πειρωμένων διοικεῖν, ὅταν κύριοι ἀξιῶσιν εἶναι πλειόνων καὶ παρὰ τὸν νόμον. οὐ γίγνονται δ' ἔτι βασιλεῖαι νῦν, ἀλλ' ἄν περ γίγνωνται, μοναρχίαι καὶ τυραννίδες μᾶλλον· διὰ τὸ τὴν βασιλείαν ἑκούσιον μὲν ἀρχὴν εἶναι, μειζόνων δὲ κυρίαν· πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ὁμοίους, καὶ μηδένα διαφέροντα τοσοῦτον, ὥστε ἀπαρτίζειν πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς, ὥστε διὰ μὲν τοῦτο ἑκόντες οὐχ ὑπομένουσιν. ἂν δὲ δι' ἀπάτης ἄρξῃ τις ἢ βίας, ἤδη δοκεῖ τοῦτο εἶναι τυραννίς. ἐν δὲ ταῖς κατὰ γένος βασιλείαις δεῖ τιθέναι τῆς φθορᾶς αἰτίαν πρὸς ταῖς εἰρημέναις, καὶ τὸ γίνεσθαι πολλοὺς εὐκαταφρονήτους· καὶ τὸ δύναμιν μὴ κεκτημένους τυραννικήν, ἀλλὰ βασιλικὴν τιμήν, ὑβρίζειν· ῥᾳδία γὰρ ἐγίγνετο ἡ κατάλυσις· μὴ βουλομένων γὰρ εὐθὺς οὐκ ἔσται βασιλεύς, ἀλλ' ὁ τύραννος καὶ μὴ βουλομένων. φθείρονται μὲν οὖν αἱ μοναρχίαι διὰ ταῦτα καὶ τοιαύτας ἑτέρας αἰτίας.

Κεφ. ια'.

Σῴζονται δὲ δῆλον, ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ἐκ τῶν ἐναντίων, ὡς δὲ καθ' ἕκαστον, τὰς μὲν βασιλείας ἄγειν ἐπὶ τὸ μετριώτερον. ὅσῳ γὰρ ἂν ἐλαττόνων ὦσι κύριοι, πλείω χρόνον ἀναγκαῖον μένειν πᾶσαν τὴν ἀρχήν. αὐτοί τε γὰρ ἧττον γίνονται δεσποτικοί, καὶ τοῖς ἤθεσιν ἴσοι μᾶλλον, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχομένων φθονοῦνται ἧττον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ περὶ Μολοττοὺς πολὺν χρόνον βασιλεία διέμεινε, καὶ ἡ Λακεδαιμονίων, διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς τε εἰς δύο μέρη διαιρεθῆναι τὴν ἀρχήν, καὶ πάλιν Θεοπόμπου μετριάσαντος τοῖς τε ἄλλοις, καὶ τὴν τῶν ἐφόρων ἀρχὴν ἐπικαταστήσαντος. τῆς γὰρ δυνάμεως ἀφελὼν ηὔξησε τῷ χρόνῳ τὴν βασιλείαν, ὥστε τρόπον τινὰ ἐποίησεν οὐκ ἐλάττω, ἀλλὰ μείζω αὐτήν. ὅπερ καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα ἀποκρίνασθαί φασιν αὐτόν, εἰπούσης, εἰ μηδὲν αἰσχύνεται τὴν βασιλείαν ἐλάττω παραδιδοὺς τοῖς υἱέσιν, ἢ παρὰ τοῦ πατρὸς παρέλαβεν, Οὐ δῆτα εἶπεν· παραδίδωμι γὰρ πολυχρονιωτέραν.

A totidem & tyrannidis causas esse ponendum est. nam & hæ sunt diuisione tyrannides quædam. Regnum autem ab his quæ extra sunt, minimum corrumpitur, quapropter & diuturnius est: a se autem ipso vt plurimum euenit contingit. Corrumpitur autem duobus modis, vno si seditio oriatur inter eos qui participes sunt [illegible] B tyrannico modo, si tyrannice gubernare pergunt, [illegible] esse dominii plurimum, & contra legem. Non fiunt nunc amplius regna, sed si qua fiunt, monarchiæ & tyrannides magis sunt, ob id, quia regnum spontanea gubernatio est, ac maiorum propria & pauci pares sunt, neque vsque adeo excellentes, vt ad magnitudinem dignitatemque huius gradus C se possint attollere. atque ex eo fit, vt sponte illi non pareatur. quòd si deceptione quis aut vi dominetur, iam apparet hic esse tyrannidem. In regnis autem illis, in quibus succeditur per genus, quædam est corruptionis esse causa vltra illas quæ quòd supra sunt dictæ, plerumque contemnendi homines succedunt in regnum, & quòd cum nõ habeant potestatem tyrannicam, sed regiam, superbiunt. Erat enim facilis dissolutio regni: cum enim no- D lunt, statim non erit rex, at tyrannus etiam nolentium est. Corrumpuntur ergo gubernationes vnius per has, & huiusmodi causas.

CAPVT XI.

Seruantur autem simpliciter loquendo, ex contrariis: singulatim autem loquendo per deductionem illarum ad mediocritatem [illegible]. Quanto enim paucioribus est potestas omnis, tanto maiori tempore E necesse est eam durare, nam & ipsi & qui regunt, minus superbiunt, magisque moderati fiunt, & illi qui reguntur inuident minus. Propter hoc enim & apud Molossos longo tempore durauerunt reges: & apud Lacedæmonios, quòd ab initio statim in duas partes diuisa fuerit regia potestas. Et postea Theopompus ad mediocritatem magis illam deducens Ephoros superaddidit, potestate quidem minuens, sed tempore augens regum autoritatem, F vt fecerit eam quodammodo non minorem sed maiorem. vt ad vxorem respondisse ferunt dicentem, an non erubesceret quòd filiis minorem potestatem regiam derelinqueret, quàm à parentibus ipse accepisset: Non profectò, inquit, nam relinquo eis multo diuturniorem.

Tyrannides verò seruantur duobus modis inter se contrarijssimis. Quorum alter est is, quem per successionem traditum plurimi tyrannorum obseruant. Horum autem multa constituisse ferunt Periandrum Corinthium. multa etiam ex gubernatione Persarum est assumere. Sunt autem hæc, illa perniciosa, quæ suprà retulimus omni conatu à tyrannis fieri, quòd dominationem retineant, veluti potentiores decerpere, & sapientes perimere. Et neque comessationes permittere, neque sodalitates, neque disciplinam, neque aliud quicquam tale, sed omnia cauere, vnde consueuerit oriri inter ciues intelligentia, & fides. Et neque scholas, neque conuentus aliquos scholasticos fieri concedere: & omnia facere: ex quibus ciues inter se quàm maximè incogniti sint: cognitio enim fidem generat inter ipsos. Et satellites eius apparere semper, ac versari foris, quominus latere possit quid quisque agat, assuescántq. animum submittere per seruitutem continuam. & alia quæcunque talia Persica & Barbarica, tyrannidis sunt. cuncta enim idem possunt. Et ne lateant conari, quæcunque quis dixerit aut fecerit, sed esse exploratores. quemadmodum Syracusis hi qui traductores nuncupabantur, & auricularij, quos submittebat Hieron, vbicunq. foret congregatio aliqua vel conuersatio. minus enim audent qui hæc timent, & si audeant minus latere possunt. Calumniari quoq. inuicem, & committere amicos cum amicis, & plebē cum nobilitate, & diuites inter seipsos, & subditos ad paupertatem redigere, tyrannicæ est prauitatis. vt neq. sumptus fiat in custodia, & illi quotidianis molestijs occupati vacare non possint ad consilia contra tyrannos ineunda. Exemplum huius sunt pyramides Ægypti, & donaria Cypselidarum & olympi ædificatio à Pisistratidis facta, & Polycratis opera circa Samum. Hæc enim omnia fuerunt instituta ad otium, ad quietem populorum tollendam, & ad inducendam paupertatē per tributorum pensionem: vt etiam Syracusis factum est. Dionysio enim eā ciuitatem tenēte, cōtigit Syracusanos in quinque annorum tempore cunctas facultates suas in soluendis tributis consumpsisse. Studet etiam bellum concitare tyrannus, vt negotiis occupentur ciues, & indigentia ducis continuò detineantur. Et regnum quidem per amicos seruatur: tyranni autem est maximè amicis diffidere,

A αἱ δὲ τυραννίδες σώζονται κατὰ δύο τρόπους τοὺς ἐναντιωτάτους· ὧν ἅτερος ἐστὶν ὁ παραδεδομένος, καθ' ὃν διοικοῦσιν οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων τὴν ἀρχήν. τούτων δὲ τὰ πολλά φασι καταστῆσαι Περίανδρον τὸν Κορίνθιον. πολλὰ δὲ καὶ παρὰ τῆς τῶν Περσῶν ἀρχῆς ἔστι τοιαῦτα λαβεῖν. ἔστι δὲ τά τε πάλαι λεχθέντα πρὸς σωτηρίαν, ὡς οἷόν τε, τῆς τυραννίδος, τὸ
B τοὺς ὑπερέχοντας κολούειν, καὶ τοὺς φρονηματίας ἀναιρεῖν· καὶ μήτε συσσίτια ἐᾶν, μήτε ἑταιρίαν, μήτε παιδείαν, μήτε ἄλλο μηδὲν τοιοῦτον· ἀλλὰ [πάντα] φυλάττειν ὅθεν εἴωθε γίνεσθαι δύο, φρόνημά τε καὶ πίστις· καὶ μήτε σχολάς, μήτε ἄλλους συλλόγους ἐπιτρέπειν γίνεσθαι σχολαστικούς, καὶ πάντα ποιεῖν ἐξ ὧν ὅτι μάλιστα ἀγνῶτες ἀλλήλοις ἔσονται πάντες· ἡ γὰρ γνῶσις πίστιν ποιεῖ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους.
C καὶ τὸ τοὺς ἐπιδημοῦντας ἀεὶ φανεροὺς εἶναι καὶ διατρίβειν περὶ θύρας. οὕτω γὰρ ἂν ἥκιστα λανθάνοιεν τί πράττουσι· καὶ φρονεῖν ἂν ἐθίζοιντο μικρὸν ἀεὶ δουλεύοντες. καὶ τἆλλα ὅσα τοιαῦτα Περσικὰ καὶ βάρβαρα, τυραννικά ἐστι· πάντα γὰρ ταὐτὸν δύναται. καὶ τὸ μὴ λανθάνειν πειρᾶσθαι, ὅσα τυγχάνει τις λέγων ἢ πράττων τῶν ἀρχομένων, ἀλλ' εἶναι κατασκόπους· οἷον
D περὶ Συρακούσας αἱ ποταγωγίδες καλούμεναι· καὶ τοὺς ὠτακουστὰς ἐξέπεμπεν Ἱέρων, ὅπου τις εἴη συνουσία καὶ σύλλογος. παρρησιάζονται γὰρ ἧττον, φοβούμενοι τοὺς τοιούτους· κἂν παρρησιάζωνται, λανθάνουσιν ἧττον. καὶ τὸ διαβάλλειν ἀλλήλοις καὶ συγκρούειν, καὶ φίλους φίλοις, καὶ τὸν δῆμον τοῖς γνωρίμοις, καὶ τοὺς πλουσίους ἑαυτοῖς, καὶ τὸ πένητας ποιεῖν τοὺς ἀρχομένους, τυραννικόν· ὅπως
E μήτε φυλακὴ τρέφηται, καὶ πρὸς τῷ καθ' ἡμέραν ὄντες, ἄσχολοι ὦσιν ἐπιβουλεύειν. παράδειγμα δὲ τούτου αἵ τε πυραμίδες αἱ περὶ Αἴγυπτον, καὶ τὰ ἀναθήματα τῶν Κυψελιδῶν, καὶ τοῦ Ὀλυμπίου ἡ οἰκοδόμησις ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν, καὶ τῶν περὶ Σάμον ἔργα Πολυκράτεια· πάντα γὰρ ταῦτα δύναται ταὐτόν, ἀσχολίαν καὶ πενίαν τῶν ἀρχομένων. καὶ ἡ
F εἰσφορὰ τῶν τελῶν, οἷον ἐν Συρακούσαις· ἐν πέντε γὰρ ἔτεσιν, ἐπὶ Διονυσίου τὴν οὐσίαν ἅπασαν εἰσενηνοχέναι συνέβαινεν. ἔστι δὲ καὶ πολεμοποιὸς ὁ τύραννος, ὅπως ἄσχολοί τε ὦσι, καὶ ἡγεμόνος ἐν χρείᾳ διατελῶσιν ὄντες. καὶ ἡ μὲν βασιλεία σώζεται διὰ τῶν φίλων· τυραννικὸν δὲ τὸ μάλιστα ἀπιστεῖν τοῖς φίλοις,

ὡς βου-

[illegible]

A quasi velint omnes, possint autem maxime amici eum subuertere. Et quae fiunt circa vltimam popularem gubernationem, tyrannica sunt omnia: vt potentia mulierum domi, quò reuelent virorum secreta. & manumissio seruorum eadem de causa. non enim [illegible] serui & mulieres tyranno, & si prosperè degunt, necesse est beneuolos fore, & erga tyrannidem, & erga popularem statum. nam & populus dominus esse vult. Ex quo fit vt B adulatores apud vtrosque in honore habeantur. est enim qui populum colit & ducit, populi adulator. Tyrannorum verò qui attentando conuersatur: quod est opus adulatoris. nam propter hoc prauos amicos habent tyranni, quòd adulationibus gaudent. Id autem nemo faceret qui mentem haberet libero homine dignam: sed amant boni viri, vel non adulantur: C & vtiles praui ad praua: clauus enim clauo, vt dictat prouerbium. Nullo quidem honesto, nullóque libero delectari, tyrannicum est. se enim solum esse [illegible] putat tyrannus. Qui autem [illegible] vel honestati student, vel libertati [illegible] excellentiam & praeeminentiam tyranni videntur. Oderunt ergo illos tyranni tanquam euersores potestatis suae. Peregrinos etiam in conuiuia & familiarem vsum magis recipere quàm ciues, tyrannorum D est: quasi illos quidem habeant hostes, hos verò non aduersantes. Haec & huiusmodi à tyrannis fiunt pro dominatione retinenda, nec quicquam omittunt prauitatis. Sunt autem (vt ita dixerim) haec omnia tribus speciebus comprehensa. Tria enim coniectat tyrannus. Vnum, vt animos imminuat ciuium. nemo enim parui animi contra tyrannum insurgit. Secundum, vt ciues inter se diffidentes reddat. non euertitur enim tyrannus, nisi ciuium aliqui E inter se fidem habeant, quapropter & bonos viros persequitur, quasi pestiferos & aduersarios dominationi suae, non solùm quia non acquiescunt in seruitute viuere, verumetiam quia fides eis & inter se, & ab aliis plurima adhibetur, neq. accusant alios, neque ipsi inter se accusantur. Tertium, impotentia agendi, nemo enim sibi impossibilia aggreditur: itaque neque tyrannidem tollere, si potentia desit. Ad F quos ergò fines referantur tyrannorum consilia, tres isti sunt. Ad has enim suppositiones tyrannica redigi possunt vniuersa.

partim ne confidant inter se ciues, partim ut potentia eis desit, partim ut pusillanimi efficiantur. Vnus ergo modus, quo utuntur tyranni, talis est. Alter verò modus, contrariam illis quae dicta sunt, diligentiam facit. Est autem deprehendere ipsum ex regnorum corruptione. ut enim regni modus corruptionis unus est, gubernationem ipsam regiam magis reducere ad tyrannicam: ita tyrannidis conseruatio est, ad regiam gubernationem magis eam referre, unum tantùmmodo custodientem, ut potentiam retineat, per quam non modo volentibus, verumetiam nolentibus dominari possit. nam si hanc abiiciat, simul abiicit & tyrannum esse. Sed hoc tanquam suppositionem quandam manere oportet: caetera verò partim facere, partim quàm optimè simulare, ut regia gubernatio videatur. Primum enim videri communium commodorum curam habere, non effundentem largitiones tantas, ut ciues molestè ferant: quandoquidem ab illis capit operantibus ac laborantib[us] in sua tenuitate, donat verò scortis, & peregrinis, & histrionibus effusè; rationem reddentem eorũ quae acceperit & expenderit, quod iam factũ est à quibusdam tyrannis. sic enim administrans, non tyrann[us] videbitur, sed legitimus gubernator. nec erit ei formidandum, ne quandoque sibi desint pecuniae, cum sit dominus ciuitatis, sed dispergentibus tyrannis ex propria domo. Et prodest hoc magis, quàm relinquere congregatas. minus enim custodes ipsi contra tyrannum ob res insurgent. Sũt autem formidabiliores absentib[us] tyrannis, qui custodiunt, quàm ciues. nam illi quidem vnà absunt, hi autem remanent. Deinde reditus & impensas apparare oportet, tum gratia diligentis administrationis, tum etiam, ut si quando foret op[us] illis uti possit ad belli necessitates, omninóque se ipsum praebere custodem & quaestorem, non ut priuatę pecuniarum, sed ut communium & publicarum. Et videri velle non asperum, sed cum grauitate honestũ, & talem, ut eum non timeant obuij, sed magis reuereantur, hoc autem non facilè eum assequi, qui foret contemnendus. Quapropter opus est, ut si non aliarũ virtutum, at saltem ciuilis eum curam habere, ac talem de seipso opinionem afferre. Insuper non solũ ipsũ videri nulli prorsus ciuiũ contumeliam facere, sed etiam nemini aliorũ qui circa eũ sunt.

A τὰ μὲν, ὅπως μὴ πιστεύωσιν ἀλλήλοις· τὰ δ', ὅπως μὴ δύνωνται· τὰ δ', ὅπως μικρὸν φρονῶσιν. ὁ μὲν οὖν εἷς τρόπος δι' οὗ γίνεται σωτηρία ταῖς τυραννίσι, τοιοῦτός ἐστιν. ὁ δ' ἕτερος σχεδὸν ἐξ ἐναντίας ἔχει τοῖς εἰρημένοις τὴν ἐπιμέλειαν. ἔστι δὲ λαβεῖν αὐτὸν ἐκ τῆς φθορᾶς τῆς τῶν βασιλειῶν. ὥσπερ γὰρ τῆς βασιλείας εἷς τρόπος τῆς φθορᾶς τὸ ποιεῖν τὴν ἀρχὴν τυραννικωτέραν, οὕτω τῆς τυραννί- B δος σωτηρία, ποιεῖν αὐτὴν βασιλικωτέραν, ἓν φυλάττοντα μόνον, τὴν δύναμιν, ὅπως ἄρχῃ μὴ μόνον βουλομένων, ἀλλὰ καὶ μὴ βουλομένων. προϊέμενος γὰρ καὶ τοῦτο προΐεται καὶ τὸ τυραννεῖν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὥσπερ ὑπόθεσιν δεῖ μένειν· τὰ δ' ἄλλα, τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ δοκεῖν, ὑποκρινόμενον τὸ βασιλικὸν καλῶς. πρῶτον μὲν, δοκεῖν φρον- C τίζειν τῶν κοινῶν, μήτε δαπανῶντα δωρεὰς τοιαύτας, ἐφ' αἷς τὰ πλήθη χαλεπαίνουσιν, ὅταν ἀπ' αὐτῶν μὲν λαμβάνωσιν ἐργαζομένων καὶ πονούντων γλίσχρως, διδῶσι δ' ἑταίραις καὶ ξένοις καὶ τεχνίταις ἀφθόνως, λόγον τε ἀποδιδόντα τῶν λαμβανομένων καὶ δαπανωμένων. ὅπερ ἤδη πεποιήκασί τινες τῶν τυράννων. οὕτω γὰρ ἄν τις διοικῶν, οἰκονόμος, D ἀλλ' οὐ τύραννος εἶναι δόξειεν. οὐ δεῖ δεδιέναι μή ποτε ἀπορήσῃ χρημάτων, κύριος ὢν τῆς πόλεως· ἀλλὰ τοῖς γ' ἐκτοπίζουσι τυράννοις ἀπὸ τῆς οἰκείας καὶ συμφέρει τοῦτο μᾶλλον, ἢ καταλιπεῖν ἡθροισμένα· ἧττον γὰρ ἂν οἱ φυλάττοντες ἐπιθοῖντο τοῖς πράγμασιν. εἰσὶ δὲ φοβερώτεροι τῶν τυράννων τοῖς ἀποδημοῦσιν οἱ φύλακες, ἢ οἱ E πολῖται. οἱ μὲν γὰρ, συναποδημοῦσιν· οἱ δ', ὑπομένουσιν. ἔπειτα τὰς εἰσφορὰς καὶ τὰς λειτουργίας δεῖ φαίνεσθαι τῆς τε οἰκονομίας ἕνεκα συλλέγοντα, κἄν ποτε δέῃ, χρῆσθαι πρὸς τοὺς πολεμικοὺς καιρούς. ὅλως δ' αὑτὸν παρασκευάζειν φύλακα καὶ ταμίαν ὡς κοινῶν, ἀλλὰ μὴ ὡς ἰδίων. καὶ φαίνεσθαι μὴ χαλεπὸν, ἀλλὰ σεμνόν. ἔτι δὲ τοιοῦτον, ὥστε μὴ F φοβεῖσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀλλὰ μᾶλλον αἰδεῖσθαι. τούτου μέντοι τυγχάνειν οὐ ῥᾴδιον, ὄντα εὐκαταφρόνητον. διὸ δεῖ, κἂν μὴ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐπιμελὴς ποιῆται, ἀλλὰ τῆς πολιτικῆς, καὶ δόξαν ἐμποιεῖν περὶ αὑτοῦ ταύτην. ἔτι δὲ μὴ μόνον αὐτὸν φαίνεσθαι μηδένα τῶν ἀρχομένων ὑβρίζοντα, μήτε νέον, μήτε νέαν, ἀλλὰ μηδ' ἄλλον μηδένα τῶν περὶ αὐτόν.

ὁμοίως

ὁμοίως δὲ καὶ τὰς οἰκείας ἔχειν γυναῖκας πρὸς τὰς ἄλλας· ὡς καὶ διὰ γυναικῶν ὕβρεις πολλαὶ τυραννίδες ἀπολώλασι. περί τε τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς ποιεῖν τοὐναντίον, ἢ νῦν τινες τῶν τυράννων ποιοῦσιν· οὐ γὰρ μόνον εὐθὺς ἕωθεν τοῦτο δρῶσι, καὶ συνεχῶς πολλὰς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ φαίνεσθαι τοῖς ἄλλοις βούλονται τοῦτο πράττοντες, ἵν' ὡς εὐδαίμονας καὶ μακαρίους θαυμάζωσιν. ἀλλὰ μάλιστα μὲν μετριάζειν τοῖς τοιούτοις, εἰ δὲ μή, τό γε φαίνεσθαι τοῖς ἄλλοις διαφεύγειν· οὐ γὰρ εὐεπίθετος οὐδ' εὐκαταφρόνητος ὁ νήφων, ἀλλ' ὁ μεθύων· οὐδ' ὁ ἀγρυπνῶν, ἀλλ' ὁ καθεύδων. τἀναντία τε ποιητέον τῶν πάλαι λεγομένων σχεδὸν πάντων· κατασκευάζειν γὰρ δεῖ καὶ κοσμεῖν τὴν πόλιν, ὡς ἐπίτροπον ὄντα, καὶ μὴ τύραννον. ἔτι δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα διαφερόντως. ἧττόν τε γὰρ φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα, καὶ φροντίζειν τῶν θεῶν· καὶ ἐπιβουλεύουσιν ἧττον, ὡς συμμάχους ἔχοντι καὶ τοὺς θεούς. δεῖ δ' ἄνευ ἀβελτηρίας φαίνεσθαι τοιοῦτον. τούς τε ἀγαθοὺς περί τι γιγνομένους τιμᾶν οὕτως, ὥστε μὴ νομίζειν ἄν ποτε τιμηθῆναι μᾶλλον ὑπὸ τῶν πολιτῶν αὐτονόμων ὄντων. καὶ τὰς μὲν τοιαύτας τιμὰς ἀπονέμειν αὐτόν, τὰς δὲ κολάσεις δι' ἑτέρων ἀρχόντων καὶ δικαστηρίων. κοινὴ δὲ φυλακὴ πάσης μοναρχίας, τὸ μηδένα ποιεῖν ἕνα μέγαν, ἀλλ' εἴπερ, πλείους· τηρήσουσι γὰρ ἀλλήλους. ἐὰν δ' ἄρα τινὰ δέῃ ποιῆσαι μέγαν, μή τοι τό γε ἦθος θρασύν· ἐπιθετικώτατον γὰρ τὸ τοιοῦτον ἦθος περὶ πάσας τὰς πράξεις. κἂν τινὰ τῆς δυνάμεως δοκῇ παραλύειν, ἠρέμα τοῦτο δρᾶν, καὶ μὴ πᾶσαν ἀθρόως ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν. ἔτι δὲ πάσης ὕβρεως ἀπέχεσθαι, παρὰ πάσας δὲ δυοῖν, τῆς τε εἰς τὰ σώματα κολάσεως, καὶ τῆς εἰς τὴν ἡλικίαν. μάλιστα δὲ ταύτην ποιητέον τὴν εὐλάβειαν περὶ τοὺς φιλοτίμους. τὴν μὲν γὰρ εἰς τὰ χρήματα ὀλιγωρίαν οἱ φιλοχρήματοι φέρουσι βαρέως, τὴν δ' εἰς ἀτιμίαν, οἵ τε φιλότιμοι καὶ οἱ ἐπιεικεῖς τῶν ἀνθρώπων. διόπερ ἢ μὴ χρῆσθαι δεῖ τοῖς τοιούτοις, ἢ τὰς μὲν κολάσεις πατρικῶς φαίνεσθαι ποιούμενον, καὶ μὴ δι' ὀλιγωρίαν, τὰς δὲ πρὸς τὴν ἡλικίαν ὁμιλίας δι' ἐρωτικὰς αἰτίας, ἀλλὰ μὴ δι' ἐξουσίαν.

A Eodémque modo se habere mulieres suas erga cæteras mulieres. nam & per contumelias mulierum permultæ iam tyrannides perierunt. Et circa voluptates corporis contrarium facere, quàm nunc faciunt quidam tyranni. non solum enim statim ab aurora id agunt, continuántque per dies plures, verumetiam apparere volunt illis qui hæc faciunt, vt tanquam felices beatósque admirentur. Sed in his maximè
B est moderatio adhibenda, vel saltem videantur illa fugere. non enim facilè inuadi potest, nec facilè contemni qui sobrius sit, sed qui ebrius: neque qui vigilet, sed qui dormit. ac contraria ferè agendum est superioribus dictis omnium. exornanda enim & ornanda ciuitas est ab eo, tanquam à curatore, ac non tyranno. Videri etiam oportet primum erga religionem Deorum affici vehementer. minus
C enim formidant populi, ne quid contra iustitiam patiantur, si religioni deditum illum existimarint, ac Deorum timorem habere: minúsque contra illum audebunt insurgere, quasi Deos habeat propitios & fauentes. Verumtamen oportet sine improbitate talem videri. atque eos viros qui aliqua in re laudabiliter se gesserint, honorare, ita vt non existiment vnquam se
D magis honoratum iri, cùm sui iuris forent in libertate degendo positi. Hos autem honores ipsemet tribuere debet tyrannus: pœnas verò & animaduersiones per alios infligere per magistratus videlicet, & iudicia. Communis verò custodia omnis dominationis vnius est neminem vnum præ cæteris magnum facere, sed plures: nam se mutuo custodient. Quòd si quem extollere oporteat, non tamen eum qui sit moribus audacibus: huiusmodi
E homines aptissimi sunt ad inuadendum circa res omnes. Si verò cuiusquam potentia minuenda est, modicè ac non vno simul imperii omnis potestas est auferenda. Insuper ab omni contumelia abstinendum, præcipuè tamen à duabus: ne in corpus flagris, néve in ætatem libidine insultans agat. Maximéque id cauendum in illis hominibus, qui honorem magnifaciunt.
F nam in pecunias illatam iniuriam, auari homines grauiter ferunt: in honorem verò illatam & qui boni sunt viri, & qui honorem magnifaciunt, permolestè patiuntur. quapropter aut non huiusmodi hominum opera vtendum est, aut animaduersiones in illos patrio more, ac sine vlla cōtumelia sunt faciendæ. In ætatem verò ex amore sit congressio, non ex licentia,

denique hoc dedecoris omnino, impensione maiorum honorum est emendū. Eorum autem qui ad vim inferendam cōtra corpus tyranni insurgunt, illi sunt formidandi & cauendi, qui ita dispositi sunt, vt amplius viuere non curent, cùm occiderint. Quapropter maximè cauendū est ab his, qui vel se ipsos, vel eos quos habebant charissimos, contumelia affectos putant, sine vlla enim cura propriæ salutis irruunt, qui per indignationem & iram aggrediuntur, quemadmodum & Heraclitus inquit, durum esse dicens pugnare aduersus iram, vitam enim emere. Cum verò ciuitates ex duabus constent partibus, ex inopibus scilicet & opulentis, maximè quidem de vtriusque partis salute cogitandum est ab eo qui gubernat, & alteros ab alteris nulla iniuria affici. Quicunq. tamen eorum sint potentiores, hi præcipuè sunt à gubernatione vendicandi, ac velut proprij efficiendi. nam si hoc extiterit, neque seruorum liberationem facere compelletur tyrannus, neque arma adimere. altera namque pars tyranni potentiæ adiuncta, sufficiens erit ad superandum eos qui contra insurgere vellent. Superfluum autem particulariter dicere de omnibus istis. intentio enim manifesta est, quòd oportet non tyrannicum, sed tanquam patremfamilias & regem esse putari ab illis, qui sub eo sunt, nec pro se capientem, sed pro communis vtilitatis cautela & cura, & mediocritatem in vita sequi, non excessus. Præterea egregios viros per familiaritatem sibi coniungere, plebem verò ac multitudinem per fauorem & gratiam in obsequio retinere. Ex his enim necesse est non solùm dominationem eius esse pulchriorem & optabiliorem, ex eo quia melioribus imperet, & non abiectis, neq. affectus, neque ex eo quòd ipse neque odio sit neque formidetur: verumetiam ex eo quòd longiorem & diuturniorem eius dominationem fore contingat. Insuper moribus talem esse, vt vel rectè se habeat ad virtutem, vel semibonus quidam sit, & non malus, sed semimalus.

CAPVT XII.

Atqui omnium gubernationū breuissimè durare solent paucorū potentia, & tyrannis. Quippe illa quæ plurimo durauit tempore Orthagoræ & filiorū qui apud Sicyonios tyrannidē habuere, ad centesimū vsque annum peruenit. Durationis verò causa fuit, quòd mediocritate quadā erga subditos vtebantur, multaq. legibus seruientes agebant. Et quia aptus rei militari fuit Clisthenes, nō facile contemnendus habebatur.

A ὅλως δὲ τὰς δοκούσας ἀτιμίας ἐξ αὐτῶν μείζοσι τιμαῖς. τῶν δ' ἐγχειρούντων ἐπὶ τὴν τοῦ σώματος διαφθοράν, οὗτοι φοβερώτατοι, καὶ δέονται πλείστης φυλακῆς, ὅσοι μὴ προαιροῦνται περιποιεῖσθαι τὸ ζῆν διαφθείραντες. διὸ μάλιστα εὐλαβεῖσθαι δεῖ τοὺς ὑβρίζεσθαι νομίζοντας, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν· ἀφειδῶς γὰρ ἑαυτῶν ἔχουσιν οἱ διὰ θυμὸν ἐπιχειροῦντες, B καθάπερ καὶ Ἡράκλειτος εἶπε, χαλεπὸν φάσκων εἶναι θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ὠνεῖσθαι. ἐπεὶ δ' αἱ πόλεις ἐκ δύο συνεστήκασι μορίων, ἔκ τε τῶν ἀπόρων ἀνθρώπων, καὶ τῶν εὐπόρων, μάλιστα μὲν ἀμφοτέρους ὑπολαμβάνειν δεῖ σῴζεσθαι διὰ τὴν ἀρχήν, καὶ τοὺς ἑτέρους ὑπὸ τῶν ἑτέρων ἀδικεῖσθαι μηδέν· ὁποτέροι δ' ἂν ὦσι C κρείττους, τούτους ἰδίους μάλιστα ποιεῖσθαι τῆς ἀρχῆς, ὡς ἂν ὑπάρξῃ τοῦτο τοῖς πράγμασιν. οὔτε δούλων ἐλευθέρωσιν ἀναγκάζεσθαι ποιεῖσθαι τὸν τύραννον, οὔθ' ὅπλων παραίρεσιν· ἱκανὸν γὰρ θάτερον μέρος πρὸς τῇ δυνάμει προστεθέν, ὥστε κρείττους εἶναι τῶν ἐπιτιθεμένων. περίεργον δὲ τὸ λέγειν καθ' ἕκαστον τῶν τοιούτων· ὁ γὰρ σκοπὸς φανερός, ὅτι δεῖ μὴ τυραννικὸν, ἀλλ' οἰκονόμον καὶ βασιλικὸν εἶναι D φαίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις, καὶ μὴ σφετεριστὴν, ἀλλ' ἐπίτροπον· καὶ τὰς μετριότητας τοῦ βίου διώκειν, μὴ τὰς ὑπερβολάς. ἔτι δὲ τοὺς μὲν γνωρίμους καθομιλεῖν, τοὺς δὲ πολλοὺς δημαγωγεῖν. ἐκ γὰρ τούτων ἀναγκαῖον, οὐ μόνον τὴν ἀρχὴν εἶναι καλλίω καὶ ζηλωτοτέραν, τῷ βελτιόνων ἄρχειν, καὶ μὴ τεταπεινωμένων, μηδὲ μισούμενον καὶ φοβούμενον διατελεῖν· E ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν εἶναι πολυχρονιωτέραν. ἔτι δ' αὐτὸν διακεῖσθαι κατὰ τὸ ἦθος, ἤτοι καλῶς πρὸς ἀρετήν, ἢ ἡμίχρηστον ὄντα, καὶ μὴ πονηρὸν, ἀλλ' ἡμιπόνηρον.

Κεφάλαιον ιβ.

Καίτοι πασῶν ὀλιγοχρονιώταται τῶν πολιτειῶν εἰσιν ὀλιγαρχία καὶ τυραννίς. πλεῖστον γὰρ ἐγένετο χρόνον ἡ περὶ Σικυῶνα τυραννίς, ἡ τῶν Ὀρθαγόρου παίδων καὶ F αὐτοῦ Ὀρθαγόρου· ἔτη δ' αὕτη διέμεινεν ἑκατόν. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι τοῖς ἀρχομένοις ἐχρῶντο μετρίως, καὶ πολλὰ τοῖς νόμοις ἐδούλευον· καὶ διὰ τὸ πολεμικὸς γενέσθαι Κλεισθένης, οὐκ ἦν εὐκαταφρόνητος.

καὶ τὰ πολλὰ τοῖς ἀγαθοῖς ἐδημαγώγησεν. λέγεται γοῦν Κλεισθένης τὸν ἀποκρίναντα τὴν νίκην αὐτοῦ, οὐκ ἐστεφανῶσαι· ἐνίοι δ' εἰκόνα φασὶν εἶναι τοῦ κρίναντος οὕτω, τὸν ἀνδριάντα τὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ καθήμενον. φασὶ δὲ καὶ Πεισίστρατον ὑπομεῖναί ποτε προσκληθέντα δίκην εἰς Ἄρειον πάγον. δευτέρα δὲ ἡ περὶ Κόρινθον τῶν Κυψελιδῶν· καὶ γὰρ αὕτη διετέλεσεν ἔτη τρία καὶ ἑβδομήκοντα, καὶ ἓξ μῆνας. Κύψελος μὲν γὰρ ἐτυράννευσεν ἔτη τριάκοντα. Περίανδρος δὲ, τετταράκοντα καὶ τέτταρα. Ψαμμήτιχος δ' ὁ Γορδίου τρία ἔτη. τὰ δ' αἴτια, ταὐτὰ καὶ ταύτης· ὁ μὲν γὰρ Κύψελος δημαγωγὸς ἦν, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν διετέλεσεν ἀδορυφόρητος. Περίανδρος δ' ἐγένετο μὲν τυραννικὸς, ἀλλὰ πολεμικός. τρίτη δ' ἡ τῶν Πεισιστρατιδῶν Ἀθήνησιν. οὐκ ἐγένετο δὲ συνεχής· δὶς γὰρ ἔφυγε Πεισίστρατος τυραννῶν, ὥστ' ἐν ἔτεσι τριάκοντα καὶ τρισὶν, ἑπτακαίδεκα ἔτη τούτων ἐτυράννευσεν· ὀκτωκαίδεκα δὲ οἱ παῖδες, ὥστε τὰ πάντα ἐγένετο ἔτη τριάκοντα καὶ πέντε. τῶν δὲ λοιπῶν, ἡ περὶ Ἱέρωνα καὶ Γέλωνα περὶ Συρακούσας. ἔτη δ' οὐδ' αὕτη πολλὰ διέμεινεν, ἀλλὰ τὰ σύμπαντα δυοῖν δέοντα εἴκοσι· Γέλων μὲν γὰρ, ἑπτὰ τυραννεύσας, τῷ ὀγδόῳ τὸν βίον ἐτελεύτησε, δέκα δ' Ἱέρων. Θρασύβουλος δὲ, τῷ ἑνδεκάτῳ μηνὶ ἐξέπεσεν. αἱ δὲ πολλαὶ τῶν τυραννίδων ὀλιγοχρόνιαι πᾶσαι γεγόνασι παντελῶς. περὶ μὲν οὖν τὰς πολιτείας, καὶ τὰς μοναρχίας, ἐξ ὧν τε φθείρονται, καὶ πάλιν σῴζονται, σχεδὸν εἴρηται περὶ πάντων. ἐν δὲ τῇ Πολιτείᾳ λέγεται μὲν περὶ τῶν μεταβολῶν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους, οὐ μέντοι λέγεται καλῶς· τῆς τε γὰρ ἀρίστης πολιτείας καὶ πρώτης οὔσης, οὐ λέγει τὴν μεταβολὴν ἰδίως. φησὶ γὰρ αἴτιον εἶναι τὸ μὴ μένειν μηθὲν, ἀλλ' ἔν τινι περιόδῳ μεταβάλλειν, ἀρχὴν δ' εἶναι τούτων, ὧν ἐπίτριτος πυθμὴν πεμπάδι συζυγεὶς δύο ἁρμονίας παρέχεται, λέγων, ὅταν ὁ τοῦ διαγράμματος ἀριθμὸς τούτου γένηται στερεὸς, ὡς τῆς φύσεώς ποτε φυούσης φαύλους καὶ κρείττους τῆς παιδείας. τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ λέγων ἴσως οὐ κακῶς· ἐνδέχεται γὰρ εἶναί τινας, οὓς παιδευθῆναι καὶ γενέσθαι σπουδαίους ἄνδρας ἀδύνατον. ἀλλ' αὕτη τί ἂν ἴδιος εἴη μεταβολὴ τῆς ὑπ' ἐκείνου λεγομένης ἀρίστης

A habebatur. Plurimum verò conuersatione, & vsu familiari fauorem & gratiam hominum acquirebant. fertur enim Clisthenes coronasse iudicem qui victoriæ illius contradixerat. Aiunt quidam huius iudicis statuam esse illam, quæ in foro sedet. Pisistratus quoque fertur, aliquando apud consilium Areopagi citatus iudicium subiisse. Secunda verò apud Corinthum Cypselidarum tyrannis. nam ea durauit annis tribus & septuaginta, B & mensibus sex. Cypselus enim ipse tyrannidem exercuit annis triginta. Periandrus verò quadraginta quatuor. Psammeticus autem Gordij annis tribus. Causa verò durationis eadem fuit. nam enim popularis esset Cypselus, ... quod multitudinem præualeret, sine vlla corporis custodia in dominatione perseuerauit. Periandrus aūt eius filius, magis tyrannice se gessit, sed vir erat bello egregius. Tertia Pisistratidarum C Athenis, hæc autē nō fuit continua. bis enim tyrannide pulsus fuit Pisistratus: itaq. ex annis triginta tribus, solum annis septē & decem tyrannidem exercuit: filij verò eius annis decem & octo: atq. ita omnes simul anni fuerunt quinque & triginta. Ex reliquis verò illa quæ apud Syracusas fuit, Hieronis & Gelonis, sed non longa fuit hæc annis enim non amplius quàm duodeviginti durauit. Gelon enim septem D annis cùm tyrannidem exercuisset, octauo defunctus est. Hieron autem decem: Thrasybulus verò mense decimo excidit. cæterarum verò tyrannidum pleræque breui tempore durauerunt omnes. Quæ igitur sint tam circa gubernationes pluriū quàm circa gubernationem vnius solius, per quæ & corrumpantur & seruentur, ferè dictum est de omnibus. In Republica verò Platonis Socrates de mutationibus loquitur, nec tamen rectè. Illius enim reipublicæ, E quæ est optima atque prima, mutatio nulla propria assignatur. inquit enim causam esse mutationis, quia sic natura comparatum sit, vt nihil permaneat, sed in ambitu quodam temporis mutationem recipiat. esse verò principium horum, inquit, quorum sesquitertius cubus quinario coniugatus duas exhibet harmonias, inquiens, quando numerus diagrammatis huius efficiatur solidus, vtpote natura producente prauius, & meliores disciplina. Hoc F ergo forsan inquit non malè. fieri enim potest vt sint aliqui, quos disciplina instituat, ac bonos fieri viros impossibile est. Sed hæc non propria mutatio foret illius reipublicæ, quam optimam esse

A vult, magis quàm aliarum omnium. & vt mutationum quæ fiunt, & ex tempore, per quod inquit omnia mutari. & quæ non simul esse cœperunt, simulque mutantur, tanquam si pridie mutationis facta essent, simul forte mutantur. Præterea quam ob causam ex illa transit ad Lacedæmoniorum rempublicam? sæpius enim in contraria transeunt respublicæ omnes, quàm in eas quæ sunt propinquæ. Eadem ratio est de aliis quoque mutationibus. Ex Laconica enim, inquit, mutatio fit ad paucorum B potentiam: ex ista verò ad popularem statum: ex illo rursus ad tyrannidem. Atqui & è contrario mutantur: vt ex populari in paucorum potentiam, & magis quidem quam in tyrannidem. Præterea tyrannidis verum mutatio fit vel non fit, nihil dicit, propter quam caussam, nec in quam reipublicæ speciem transit. Huius verò causa est, quòd non facilè id dicere valebat: indefinitum enim. nam secundum C eum oporteret in primam & optimam: sic enim vtique fieret continuo circulus: sed mutatur in tyrannidem tyrannis, vt ea quæ apud Sicyonios ex Myronis tyrannidem Clisthenis, & in paucorum potentiam, vt illa quæ in Chalcide fuit Antileōtis, & in popularem statum, vt illa quæ Gelonis fuit Syracusis, & in optimates, vt illa quæ Charilai apud Lacedæmonios & Carthaginienses. Et in tyrannidem fit D mutatio ex paucorum potentia, vt in Sicilia plurimæ vetustarum, in Leontinis in Panætij tyrannidem: & apud Gelam in Cleandri: & apud Regium in Anaxilai: & in aliis compluribus ciuitatibus eodem modo. Absurdum etiam putare, in paucorum potentiam ideo transire, quia homines cupidi & pecuniarum studiosi in magistratibus versantur, ac non quia plurimum diuitiis superabundantes, non iustum E existimant par habere in ciuitate eos qui non habent facultates, & eos qui habent. In multisque paucorum potentiis non licet pecunias quærere, sed leges sunt prohibentes. apud Carthaginem autem quæ populariter gubernatur, pecuniis student, nectamen adhuc mutatæ sunt. Absurdum etiam dicere, esse duas ciuitates sub paucorum gubernatione opulentorum & inopum. Quid enim aliud huic F formæ quam Laconicæ accidit, vel alteri cuicunque, vbi non omnes æqualia possideant, aut non omnes æqualiter sint boni viri: nullo autem pauperiore facto,

A πολιτείας μάλιστ', ἢ τὸ ἀρχὴν ποιεῖν καὶ τῶν γιγνομένων μεταβολῶν διὰ τὸ τοῦ χρόνου, δι' ὃν λέγει πάντα μεταβάλλειν, καὶ τὰ μὴ ἀρξάμενα ἅμα γιγνόμενα ἅμα μεταβάλλειν· ἔτι, ὥσπερ ἂν τῇ προτέρᾳ ἡμέρᾳ γένοιτο τῆς τροπῆς, ἅμα ἄρα μεταβάλλει. πρὸς δὲ τούτοις διὰ τίν' αἰτίαν ἐκ ταύτης εἰς τὴν Λακωνικὴν μεταβάλλει; πλεονάκις γὰρ εἰς τὴν ἐναντίαν μεταβάλλουσι πᾶσαι αἱ πολιτεῖαι, ἢ [εἰς] τὴν σύνεγγυς. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν ἄλλων μεταβολῶν. B ἐκ γὰρ τῆς Λακωνικῆς, φησί, μεταβάλλει εἰς τὴν ὀλιγαρχίαν· ἐκ δὲ ταύτης, εἰς δημοκρατίαν· εἰς τυραννίδα δὲ, ἐκ δημοκρατίας. καίτοι καὶ ἀνάπαλιν μεταβάλλουσιν· οἷον ἐκ δήμου εἰς ὀλιγαρχίαν, καὶ μᾶλλον ἢ εἰς μοναρχίαν. ἔτι δὲ τυραννίδος οὐ λέγει, οὔτ' εἰ ἔσται μεταβολή, οὔτ' εἰ μὴ ἔσται, διὰ τίν' αἰτίαν, καὶ εἰς ποίαν πολιτείαν. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι C οὐ ῥᾳδίως ἂν εἶχε λέγειν· ἀόριστον γάρ· ἐπεὶ κατ' ἐκεῖνον δεῖ εἰς τὴν πρώτην καὶ τὴν ἀρίστην· οὕτω γὰρ ἂν ἐγίγνετο συνεχὲς καὶ κύκλος. ἀλλὰ μεταβάλλει καὶ εἰς τυραννίδα τυραννίς· ὥσπερ ἡ Σικυῶνος ἐκ τῆς Μύρωνος εἰς τὴν Κλεισθένους· καὶ εἰς ὀλιγαρχίαν, ὥσπερ ἡ ἐν Χαλκίδι, ἡ Ἀντιλέοντος. καὶ εἰς δημοκρατίαν, ὥσπερ ἡ τῶν Γέλωνος ἐν Συρακούσαις. D καὶ εἰς ἀριστοκρατίαν, ὥσπερ ἡ Χαριλάου ἐν Λακεδαίμονι, καὶ ἐν Καρχηδόνι. καὶ εἰς τυραννίδα μεταβάλλει ἐξ ὀλιγαρχίας, ὥσπερ ἐν Σικελίᾳ σχεδὸν αἱ πλεῖσται τῶν ἀρχαίων. ἐν Λεοντίνοις, εἰς τὴν Παναιτίου τυραννίδα· καὶ ἐν Γέλᾳ, εἰς τὴν Κλεάνδρου· καὶ ἐν Ῥηγίῳ, εἰς τὴν Ἀναξιλάου· καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς πόλεσιν ὡσαύτως. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ οἴεσθαι εἰς ὀλιγαρχίαν διὰ τοῦτο μεταβάλλειν, ὅτι φιλο- E χρήματοι καὶ χρηματισταὶ οἱ ἐν ταῖς ἀρχαῖς, ἀλλ' οὐχ ὅτι οἱ πολὺ ὑπερέχοντες ταῖς οὐσίαις, οὐ δίκαιον οἴονται εἶναι ἴσον μετέχειν τῆς πόλεως τοὺς κεκτημένους μηθὲν τοῖς κεκτημένοις. ἐν πολλαῖς τε ὀλιγαρχίαις οὐκ ἔξεστι χρηματίζεσθαι, ἀλλὰ νόμοι εἰσὶν οἱ κωλύοντες. ἐν Καρχηδόνι δὲ δημοκρατουμένῃ χρηματίζονται, καὶ οὔπω μεταβεβλήκασιν. ἄτοπον F δὲ καὶ τὸ φάναι δύο πόλεις εἶναι τὴν ὀλιγαρχικήν, πλουσίων, καὶ πενήτων. τί γὰρ αὕτη μᾶλλον τῆς Λακωνικῆς πέπονθεν, ἢ ὁποιασοῦν ἄλλης, οὗ μὴ πάντες κέκτηνται ἴσα, ἢ μὴ πάντες ὁμοίως εἰσὶν ἀγαθοὶ ἄνδρες; οὐδενὸς δὲ πενεστέρου γενομένου ἢ πρότερον,

κὰν ἄλλον μεταβάλλωσιν εἰς δῆμον ἐξ ὀλιγαρχίας, ἐὰν γένωνται πλείους οἱ ἄποροι· καὶ ἐκ δήμου εἰς ὀλιγαρχίαν, ἐὰν κρεῖττον ᾖ τὸ εὔπορον τοῦ πλήθους, καὶ οἱ μὲν ἀμελῶσιν, οἱ δ' ἐπιθῶνται· πολλῶν τε οὐσῶν αἰτιῶν δι' ὧν γίγνονται αἱ μεταβολαί, οὐ λέγει ἀλλ' ἢ μίαν, ὅτι ἀσωτευόμενοι κατατοκιζόμενοι γίγνονται πένητες, ὡς ἐξ ἀρχῆς πάντων ὄντων πλουσίων ἢ τῶν πλείστων. τοῦτο δ' ἐστὶ ψεῦδος. ἀλλ' ὅταν μὲν τῶν ἡγεμόνων τινὲς ἀπολέσωσι τὰς οὐσίας, καινοτομοῦσιν· ὅταν δὲ τῶν ἄλλων, οὐδὲν γίγνεται δεινόν. καὶ μεταβάλλουσιν οὐδὲν μᾶλλον οὐδ' οὕτως εἰς δῆμον, ἢ εἰς ἄλλην πολιτείαν. ἔτι δὲ κἂν τιμῶν μὴ μετέχωσι, κἂν ἀδικῶνται, ἢ ὑβρίζωνται, στασιάζουσι, καὶ μεταβάλλουσι τὰς πολιτείας, κἂν μὴ καταδαπανήσωσι τὴν οὐσίαν, διὰ τὸ ἐξεῖναι ὅτι ἂν βούλωνται ποιεῖν· οὗ αἰτίαν τὴν ἄγαν ἐλευθερίαν εἶναί φησι. πλειόνων δ' οὐσῶν ὀλιγαρχιῶν καὶ δημοκρατιῶν, ὡς μιᾶς οὔσης ἑκατέρας, λέγει τὰς μεταβολὰς ὁ Σωκράτης.

A nihilominus ex paucorum transigunt tur gubernatione ad popularem statum, si plures sint inopes: & ex populari in paucorũ potentiam, si potentiores sint opulenti quàm multitudo: & alteri negligant, alteri intendant. Cùmque plures sint causæ, ex quibus mutationes fiunt, eas non dicit, sed vnam solũ, quòd prodigaliter viuentes vsuris confecti pauperes efficiuntur, quasi verò fuerint omnes ab initio diuites, vel plurimi eorum, sed hoc falsum. B At quando ipsorum potentum quidam patrimonia consumpserint, res nouas moliuntur: quando autem aliquid graue accidit, & mutantur nihilo magis in popularem statũ, quàm in aliam speciem gubernationis. Insuper verò & si honores vnà cũ aliis non capiãt, si iniurias inferant, si contumelias afficiant, seditiones oriuntur, & mutationes in republica, etsi nulla dissipatio patrimonij intercesserit, ex eo quòd liceat quicquid volunt efficere, cuius rei causam esse ferunt, C nimiam libertatem. Cùmque plures sint paucorum plures etiam populi gubernationes, tanquam vtraque vna sit, mutationes assignat Socrates.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν τὸ ϛ.

Κεφάλαιον α.

Πόσαι μὲν οὖν διαφοραὶ καὶ τίνες τοῦ τε βουλευτικοῦ καὶ κυρίου τῆς πολιτείας, καὶ τῆς περὶ τὰς ἀρχὰς τάξεως, καὶ περὶ δικαστηρίων, καὶ ποία πρὸς ποίαν συντέτακται πολιτείαν, ἔτι δὲ περὶ φθορᾶς τε καὶ σωτηρίας τῶν πολιτειῶν, ἐκ ποίων τε γίγνεται καὶ διὰ τίνας αἰτίας, εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δὲ τετυχήκασιν εἴδη πλείω δημοκρατίας ὄντα, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως πολιτειῶν, ἅμα τε περὶ ἐκείνων εἴ τι λοιπόν, οὐ χεῖρον ἐπισκέψασθαι, καὶ τὸν οἰκεῖον καὶ τὸν συμφέροντα τρόπον ἀποδοῦναι πρὸς ἑκάστην. ἔτι δὲ καὶ τὰς συναγωγὰς αὐτῶν τῶν εἰρημένων ἐπισκεπτέον πάντων τῶν τρόπων· ταῦτα γὰρ συνδυαζόμενα ποιεῖ τὰς πολιτείας ἐπαλλάττειν, ὥστε ἀριστοκρατίας τε ὀλιγαρχικὰς εἶναι, καὶ πολιτείας δημοκρατικωτέρας. λέγω δὲ τοὺς συνδυασμούς, οὓς δεῖ μὲν ἐπισκοπεῖν, οὐκ ἐπέσκεπται δὲ νῦν, οἷον ἂν τὸ μὲν βουλευόμενον, καὶ τὸ περὶ τὰς ἀρχαιρεσίας,

iq deliberando versatur, & illa quæ

ARISTOTELIS Politicorum

D LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

Quot igitur sint differentiæ, & quales eius quod deliberandi habet potestatem, & in quo summa reipublicæ consistit, & circa magistratuum ordinationem, & de iudiciis, & qualis ad qualem ordinentur rempublicam, & præterea de corruptionibus, E & conseruationibus rerumpublicarum, ex quibus proueniant, & quas ob causas, dictum est prius. Sed cùm plures sint species popularis, & similiter aliorum gubernationum, de illis siquid restat, non peius fuerit considerare, ac si vnicuique earum proprium & conuenientem modum redderemus: præterea considerare coniunctiones simul ipsorum modorum. Nam eorum coniunctio parit rerumpublicarum varietatem: vt & optimatum guber- F nationes ad paucorum declinent potentiam, & respublicæ magis populares existant. Dico autem coniunctiones, quas considerare oportet, & nunc vsquequaque consideratæ non sunt: ceu si pars illa quæ circa electiones magistratuum consulta,

ita instituta sit, vt conferat paucorum potentiæ, aut quæ circa deliberandum ad paucorum potentiam, quæ autem circa electiones ad optimatum gubernationem magis declinet: vel per alium quendam modum non omnia instituta sint reipublicæ congruentia. Qualis igitur popularis quali congruat ciuitati, & quis paucorum potentiæ quali multitudini, & aliarum gubernationum quæ quibus conferunt, dictum est prius. Verumtamen oportet fieri manifestum non solum quænam statuum gubernationum optima in ciuitatibus, sed etiam quomodo construendæ sint & istæ & aliæ, breuiter est explicandum. Et primo de populari dicimus. nam per hanc etiam de contraria illius gubernatione patebit. hæc est autem, quam vocant quidam paucorum potentiam. Capienda sunt autem ad hanc disciplinam cuncta popularia, & quæ videntur popularium esse sequacia. ex his enim simul positis, resultant species gubernationis popularis, & plures esse eas quam vnam & differentes continget. Duæ sunt causæ, per quas plures existunt populares. Primum illa quæ dicta est prius, quia inter populos differentia est. sunt enim alij agricolæ, alij opifices, alij ministri. quorum primi à secundis, & tertij ab vtrisque, non in eo modo differunt, quòd melior aut deterior popularis status, verumetiam in eo quòd non idem sit. Secunda verò causa est, de qua nunc dicimus, quæ enim popularem statum sequuntur, ac videntur esse propria ipsius, coniuncta simul faciunt varietatem. nam alicui pauciora consequentia sunt, alicui plura, alicui omnia. Velle verò horum singula cognoscere, & ad constituendum quam velit quis, & ad corrigendum. quærunt enim qui rempublicam instituunt cuncta, quæ illi propria & conuenientia sint, in vnum colligere ad propositum suum. sed aberrant dum hoc faciunt, vt supra dictum est à nobis, vbi de corruptionibus rerum publicarum tractauimus. Nunc autem dignitates & mores, & quæ flagitent dicemus.

ὀλιγαρχικῶς ᾖ συντεταγμένον· τὰ δὲ περὶ τὰ δικαστήρια, ἀριστοκρατικῶς· ἢ ταῦτα μὲν ἢ τὸ περὶ τὸ βουλευόμενον, ὀλιγαρχικῶς· ἀριστοκρατικῶς δὲ, τὸ περὶ τὰς ἀρχαιρεσίας· ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον μὴ πάντα συντεθῇ τὰ τῆς πολιτείας οἰκεῖα. ποία μὲν οὖν δημοκρατία πρὸς ποίαν ἁρμόττει πόλιν, ὁμοίως δὲ καὶ ποία τῶν ὀλιγαρχιῶν ποίῳ πλήθει, καὶ τῶν λοιπῶν δὲ πολιτειῶν τίς συμφέρει τίσιν, εἴρηται πρότερον. ὅμως δὲ δεῖ γενέσθαι δῆλον, μὴ μόνον ποία τούτων τῶν πολιτειῶν ἀρίστη ταῖς πόλεσιν, ἀλλὰ καὶ πῶς δεῖ κατασκευάζειν καὶ ταύτας καὶ τὰς ἄλλας, ἐπέλθωμεν συντόμως. καὶ πρῶτον περὶ δημοκρατίας εἴπωμεν. ἅμα γὰρ καὶ περὶ τῆς ἀντικειμένης πολιτείας φανερόν· αὕτη δ' ἐστὶν ἣν καλοῦσί τινες ὀλιγαρχίαν. ληπτέον δὲ πρὸς ταύτην τὴν μέθοδον πάντα τὰ δημοτικὰ, καὶ τὰ δοκοῦντα ταῖς δημοκρατίαις ἀκολουθεῖν. ἐκ γὰρ τούτων συντιθεμένων, τὰ τῆς δημοκρατίας εἴδη γίνεσθαι συμβαίνει, καὶ πλείους δημοκρατίας μιᾶς εἶναι, καὶ διαφόρους. δύο γάρ εἰσιν αἰτίαι, δι' ἅσπερ αἱ δημοκρατίαι πλείους εἰσί. πρῶτον μὲν ἡ λεχθεῖσα πρότερον, ὅτι διάφοροι οἱ δῆμοι· γίνεται γὰρ τὸ μὲν, γεωργικὸν πλῆθος· τὸ δὲ, βάναυσον καὶ θητικόν· ὧν τοῦ πρώτου τῷ δευτέρῳ προσλαμβανομένου, καὶ τοῦ τρίτου πάλιν τοῖς ἀμφοτέροις, οὐ μόνον διαφέρει τῷ βελτίω καὶ χείρω γίνεσθαι τὴν δημοκρατίαν, ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ τὴν αὐτήν. δευτέρα δὲ, περὶ ἧς νῦν λέγομεν· τὰ γὰρ ταῖς δημοκρατίαις ἀκολουθοῦντα καὶ δοκοῦντα εἶναι τῆς πολιτείας οἰκεῖα ταύτης, ποιεῖ συντιθέμενα τὰς δημοκρατίας ἑτέρας· τῇ μὲν γὰρ ἐλάττω, τῇ δ' ἀκολουθήσει πλείω, τῇ δ' ἅπαντα ταῦτα. χρήσιμον δ' ἕκαστον αὐτῶν γνωρίζειν πρός τε τὸ κατασκευάζειν, ἣν ἄν τις αὐτῶν τύχῃ βουλόμενος, καὶ πρὸς τὰς διορθώσεις. ζητοῦσι μὲν γὰρ οἱ τὰς πολιτείας καθιστάντες ἅπαντα τὰ οἰκεῖα συναγαγεῖν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν· ἁμαρτάνουσι δὲ τοῦτο ποιοῦντες, καθάπερ ἐν τοῖς περὶ τὰς φθορὰς καὶ τὰς σωτηρίας τῶν πολιτειῶν εἴρηται πρότερον· νυνὶ δὲ τὰ ἀξιώματα, καὶ τὰ ἤθη, καὶ ὧν ἐφίενται, λέγωμεν.

CAPVT II.

Propositum igitur popularis reipublicæ est libertas. hoc .n. dicere consueuerunt, quasi in hac solummodo republica libertatē quærentes: ad hanc enim respicere dicunt omnem popularem statum. Libertatis verò ipsius pars vna in eo consistit,

Κεφάλαιον β.

Ὑπόθεσις μὲν οὖν τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας, ἐλευθερία. τοῦτο γὰρ λέγειν εἰώθασιν, ὡς ἐν μόνῃ τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ μετέχοντας ἐλευθερίας· τούτου γὰρ στοχάζεσθαί φασι πᾶσαν δημοκρατίαν. ἐλευθερίας δὲ ἓν

τὸ ἐν μέρει ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν· καὶ γὰρ τὸ δίκαιον τὸ δημοτικὸν, τὸ ἴσον ἔχειν ἐστὶ κατ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ μὴ κατ' ἀξίαν. τούτου δ' ὄντος τοῦ δικαίου, τὸ πλῆθος ἀναγκαῖον εἶναι κύριον. καὶ ὅ τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι, τοῦτ' εἶναι καὶ τέλος, καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ δίκαιον· φασὶ γὰρ δεῖν ἴσον ἔχειν ἕκαστον τῶν πολιτῶν. ὥστε ἐν ταῖς δημοκρατίαις συμβαίνει κυριωτέρους εἶναι τοὺς ἀπόρους τῶν εὐπόρων· πλείους γάρ εἰσι, κύριον δὲ τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν. ἓν μὲν οὖν τῆς ἐλευθερίας σημεῖον τοῦτο, ὃν τίθενται πάντες οἱ δημοτικοὶ τῆς πολιτείας ὅρον. ἓν δὲ τὸ ζῆν ὡς βούλεταί τις. τοῦτο γὰρ τῆς ἐλευθερίας ἔργον εἶναί φασιν, εἴπερ τοῦ δούλου ὄντος, τὸ ζῆν μὴ ὡς βούλεται. τῆς μὲν οὖν δημοκρατίας ὅρος οὗτος δεύτερος. ἐντεῦθεν δ' ἐλήλυθε τὸ μὴ ἄρχεσθαι, μάλιστα μὲν ὑπὸ μηδενὸς, εἰ δὲ μὴ, κατὰ μέρος· καὶ συμβάλλεται ταύτῃ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τὴν κατὰ τὸ ἴσον. τούτων δ' ὑποκειμένων, καὶ τοιαύτης οὔσης τῆς ἀρχῆς, τὰ τοιαῦτα δημοτικά· τὸ αἱρεῖσθαι τὰς ἀρχὰς πάντας ἐκ πάντων. τὸ ἄρχειν πάντας ἑκάστου, ἕκαστον δ' ἐν μέρει πάντων. τὸ κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχὰς, ἢ πάσας, ἢ ὅσαι μὴ ἐμπειρίας δέονται καὶ τέχνης. τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος μηδενὸς εἶναι τὰς ἀρχὰς, ἢ ὅτι μικροτάτου. τὸ μὴ δὶς τὸν αὐτὸν ἄρχειν μηδεμίαν, ἢ ὀλιγάκις, ἢ ὀλίγας ἔξω τῶν κατὰ πόλεμον. τὸ ὀλιγοχρονίους τὰς ἀρχὰς, ἢ πάσας, ἢ ὅσας ἐνδέχεται. τὸ δικάζειν πάντας, καὶ ἐκ πάντων, καὶ περὶ πάντων, ἢ περὶ τῶν πλείστων, καὶ τῶν μεγίστων, καὶ τῶν κυριωτάτων· οἷον περὶ εὐθυνῶν, καὶ πολιτείας, καὶ τῶν ἰδίων συναλλαγμάτων. τὸ τὴν ἐκκλησίαν κυρίαν εἶναι πάντων, ἀρχὴν δὲ μηδεμίαν μηδενὸς, ἢ ὅτι ὀλιγίστων, ἢ τῶν μεγίστων κυρίαν. τῶν δ' ἀρχῶν, δημοτικώτατον βουλὴ, ὅπου μὴ μισθοῦ εὐπορία πᾶσιν. ἐνταῦθα γὰρ ἀφαιροῦνται καὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς τὴν δύναμιν· εἰς αὑτὸν γὰρ ἀνάγει τὰς κρίσεις πάσας ὁ δῆμος, εὐπορῶν μισθοῦ, καθάπερ εἴρηται ἐν τῇ μεθόδῳ τῇ πρὸ ταύτης. ἔπειτα τὸ μισθοφορεῖν, μάλιστα μὲν πάντας, ἐκκλησίαν, δικαστήρια, ἀρχάς· εἰ δὲ μὴ, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ δικαστήρια, καὶ βουλὴν, καὶ τὰς ἐκκλησίας τὰς κυρίας, ἢ τῶν ἀρχῶν ἃς ἀναγκαῖον συσσιτεῖν μετ' ἀλλήλων. ἔτι ἐπειδὴ ὀλιγαρχία καὶ γένει καὶ πλούτῳ καὶ παιδείᾳ ὁρίζεται, τὰ δημοτικὰ δοκεῖ τἀναντία τούτων εἶναι,

A vt per vices imperent & pareant. nam iustum populare est æquum habere secundum numerum, non secundum dignitatem. Ex quo fit vt secundum hoc iustum multitudo ex necessitate dominetur: & quicquid decreuerit populus, id esse ratum, & id esse iustum. Aiunt enim oportere, vt vnusquisque ciuium æquum habeat. atque ita contingit in popularibus
B gubernationibus inopes plus posse, quàm opulentos. plures enim sunt, & id obtinet quod pluribus videatur. Vnum igitur libertatis signum hoc est, quod ponunt omnes popularis reipublicæ finem. Alterum verò viuere vt quisque velit. hoc enim aiunt opus esse libertatis: siquidem serui est viuere non vt vult. hic est igitur secundus popularis reipublicæ finis. Hinc profectum est, neminipotissimum subesse
C velle: quod si hoc non datur, ac saltem per vices subesse ac præesse: idque pertinet ad libertatem quæ est secundum æquum. His præsuppositis, ac tali existente principio, popularia huiusmodi sunt. Sumi ad magistratus omnes ex omnibus, ac præesse omnes vnicuique, & vnumquenque vicissim omnibus. Per sortem tribuere magistratus, vel omnes penitus, vel illos saltem, qui non peritia indigent & arte. A
D nullo censu esse magistratus, vel saltem à minimo. Non nisi semel eundem magistratum ab aliquo geri posse, vel perrarò, & paucos, exceptis his qui versantur in bello. Parui temporis esse magistratus, vel omnes vel quos recipiunt. Iudicare omnes, & ex omnibus, & de omnibus, vel de plurimis & maximis & principalissimis: puta de corrigendo, & de republica,
E & de priuatis contractibus. Et concionem esse omniũ dominã, magistratũ verò nullius, aut dominã esse cõcionẽ rerũ maximarũ, magistratũ verò minimarũ. Inter magistrat⁹ aũt populariſſimũ est cõsiliũ, vbi nõ omnibus est mercedis facultas. nam tunc quidem adimunt & huius magistratus potentiam. ad se enim reducit iudicia cuncta populus mercede abundans, vt diximus suprà, vbi de hac parte tractauimus. Deinde mercedem capere potissimum
F quidem omnes, concionem, iudicia, magistratus: vel saltem magistratus, & iudicia, & consilium, & conciones principales: vel eos magistratus, quos necesse est in eadem simul esse comessatione. Præterea cùm paucorum gubernatio genere, & diuitiis & eruditione definiatur, videntur quæ popularitatis sunt contraria esse.

ignobilitas, inopia, sordidum opificium. Præterea potestatem nullam perpetuam esse, quòd si relinquatur aliqua ex antiqua mutatione, illius auferre potentiam, ex electione ad sortem reducere. Hæc igitur omnia communia sunt gubernationum popularium. Contingunt autem ex iusto, quod fatentur esse populare: hoc est æquū habere omnes secundum numerum, quod maximè videtur esse popularis status & populus, æquū est enim, cum nihilo magis gubernent diuites quàm pauperes, nec soli potestatem habeant, sed omnes ex æquo secundum numerum. sic enim demum existimant paritatem in republica esse, ac libertatem.

CAPVT III.

Sed quæritur post hæc, quemadmodum habebunt æquum, vtrum oporteat partiri in mille eos census qui sunt quingentorum, & mille æqualiter posse quingentis: vel non sic ponere oporteat istam paritatem, sed partiri quidem sic, deinde ex quingentis pares accipientē, & ex mille, hos potestatem habere partitionum & iudiciorum. Vtrum igitur respublica ista iustissima est secundum populare iustum, vel magis illa quæ secundum multitudinem? Aiunt enim populares, id esse iustū, quod videtur vtriq; pluribus: potentes verò quod videtur his qui plus possident, pro multitudine enim facultatū aiunt esse statuendū. Sed habent hæc vtraque imparitatem & iniustitiam. Si enim quod pauci possint, tyrannis est: etenim si vnus habeat plura quàm alij opulenti, secundum paucorum iustum, is solus dignus est qui gubernet: si verò quod plures secundum numerum, iniuriabuntur publicantes bona opulentorum, ac paucorum, vt superius dictum est. Quæ igitur sit æqualitas, quam ambo profitentur, considerandum est ex iis quæ vtrique definiunt iusta. inquiunt enim quicquid videatur maiori parti ciuium, id oportere esse ratum. Sit quidem hoc, attamen non penitus: sed cùm duæ partes sint ex quibus ciuitas cōstat, diuites scilicet & pauperes, quod ambabus videatur aut pluribus, id ratum sit. quòd si contraria videantur, quod pluribus & habentibus maiorem censum, puta si alij decem, alij viginti, videatur autem diuitum sex, pauperum verò quindecim, accedant verò pauperibus quatuor diuitum, diuitibus autem quinque pauperum,

A ἀγένεια, πενία, βαναυσία. ἔτι δὲ τὸ μηδεμίαν ἀρχὴν ἀΐδιον εἶναι, ἐὰν δέ τις καταλειφθῇ ἐξ ἀρχαίας μεταβολῆς, τό γε περιαιρεῖσθαι τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ ἐξ αἱρετῶν κληρωτὰς ποιεῖν. τὰ μὲν οὖν κοινὰ ταῖς δημοκρατίαις ταῦτ' ἐστί, συμβαίνει δ' ἐκ τοῦ δικαίου τοῦ ὁμολογουμένου εἶναι δημοκρατικοῦ. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον ἔχειν ἅπαντας κατ' ἀριθμόν, B ἡ μάλιστ' εἶναι δοκοῦσα δημοκρατία καὶ δῆμος. ἴσον γὰρ τὸ μηθὲν μᾶλλον ἄρχειν τοὺς ἀπόρους ἢ τοὺς εὐπόρους, μηδὲ κυρίους εἶναι μόνους, ἀλλὰ πάντας ἐξ ἴσου κατ' ἀριθμόν. οὕτω γὰρ ἂν ὑπάρχειν νομίζοιεν τήν τ' ἰσότητα τῇ πολιτείᾳ, καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

Κεφάλαιον γ.

Τὸ δὲ μετὰ τοῦτο, διαπορεῖται πῶς ἔσονται τὸ ἴσον. πότερον δεῖ τὰ τιμήματα διελεῖν C χιλίοις τὰ τῶν πεντακοσίων, καὶ τοὺς χιλίους ἴσον δύνασθαι τοῖς πεντακοσίοις, ἢ οὐχ οὕτω δεῖ τιθέναι τὴν κατὰ τοῦτο ἰσότητα, ἀλλὰ διελεῖν μὲν οὕτως, ἔπειτα ἐκ τῶν πεντακοσίων ἴσους λαβόντα, καὶ ἐκ τῶν χιλίων, τούτους κυρίους εἶναι τῶν αἱρέσεων, καὶ τῶν δικαστηρίων. πότερον οὖν αὕτη ἡ πολιτεία δικαιοτάτη κατὰ τὸ δημοτικὸν δίκαιον, ἢ μᾶλλον ἡ κατὰ τὸ πλῆθος; φασὶ γὰρ οἱ δημοτικοὶ D τοῦτο δίκαιον, ὅτι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσιν. οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ, ὅτι ἂν δόξῃ τῇ πλείονι οὐσίᾳ. κατὰ πλῆθος γὰρ οὐσίας φασὶ κρίνεσθαι δεῖν. ἔχει δ' ἀμφότερα ἀνισότητα καὶ ἀδικίαν. εἰ μὲν γὰρ ὅτι ἂν οἱ ὀλίγοι, τυραννίς. καὶ γὰρ ἐὰν εἷς ἔχῃ πλείω τῶν ἄλλων εὐπόρων, κατὰ τὸ ὀλιγαρχικὸν δίκαιον, ἄρχειν δίκαιος μόνος. εἰ δ' ὅτι ἂν οἱ πλείους κατ' ἀριθμόν, E ἀδικήσουσι, δημεύοντες τὰ τῶν πλουσίων καὶ ἐλαττόνων, καθάπερ εἴρηται πρότερον. τίς ἂν οὖν εἴη ἰσότης ἣν ὁμολογήσουσιν ἀμφότεροι, σκεπτέον, ἐξ ὧν ὁρίζονται δικαίων ἀμφότεροι. λέγουσι γὰρ ὡς, ὅτι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τῶν πολιτῶν, τοῦτ' εἶναι δεῖ κύριον. ἔστω δὴ τοῦτο, μὴ μέντοι πάντως, ἀλλ' F ἐπειδὴ δύο μέρη τετύχηκεν ἐξ ὧν ἡ πόλις, πλούσιοι καὶ πένητες, ὅτι ἂν ἀμφοτέροις δόξῃ ἢ τοῖς πλείοσι, τοῦτο κύριον ἔστω. ἐὰν δὲ τἀναντία δόξῃ, ὅτι ἂν οἱ πλείους, καὶ ὧν τὸ τίμημα πλεῖον ἐστί, οἷον οἱ μὲν δέκα, οἱ δὲ εἴκοσιν. ἔδοξε δὲ τῶν μὲν πλουσίων τοῖς ἕξ, τῶν δ' ἀπορωτέρων τοῖς πεντεκαίδεκα. προσγεγένηνται τοῖς μὲν πένησι τέτταρες τῶν πλουσίων, τοῖς δὲ πλουσίοις πέντε τῶν πενή-

των

[illegible]

Κεφάλαιον δ'.

[illegible]

A quotumcunque census exuperat, connumeratis ambabus, vtrisque id ratum sit. Quod si fortasse æquales esse contigerit, communem esse hanc ambiguitatem putandum est, vt nunc accidit, si vtrinque paria suffragia concionis sint, aut pares in iudicio sententiæ. nam aut sorte dirimendum est, aut aliud quiddam huiusmodi agendum. Sed de æquo & iusto, quanquam sit admodum difficile in illis reperire veritatem, tamen facilius est sortiri, quàm
B persuadere iis qui plus habere possunt. semper enim qui imbecilliores sunt, æquum & iustum quærunt: sed qui plus possunt, ista non curant.

CAPVT IIII.

CVm verò quatuor sint gubernationes populares optima est illa, quam primo gradu posuimus, vt superioribus libris
C dictum est. eadem quoque est antiquissima omnium. Dico autem primam secundum distinctionem populorum. nam optimus populus est ille, qui ex agricolis constat. itaque & popularis status efficitur, vbi multitudo ab agricultura viuit, vel pascuis negociosi quidem, quia nondum multum habet. Ex quo fit, vt raro concionem agitet. cum enim laborandum sit illis circa necessaria ad victum, operibus disti-
D nentur suis, & aliena non appetunt: dulciúsque illis est opus facere quàm in republica versari, nisi magna in gubernando sint emolumenta suscepturi. plerique enim magis lucrum appetunt, quàm honorem. Signū huius est, quod tyrannides antiquitus pertulerunt, & nunc paucorum potentiam perferunt, modò suam rem agere illis permittatur, neque eripiantur quæ
E habent. cito namque alij eorum diuites efficiuntur, alij egere desinunt. Præterea, quæ cupido honorum eis inest, facilè adimpletur per potestatem, quam in concionibus habent creandi magistratus, & corrigendi delicta. Nam in quibusdam ciuitatibus, etsi non eligit popul⁹ magistrat⁹, sed quidā per partes deputati ex omnib⁹, vt apud Mantineam tamen satis esse putant, quod consulendi, deliberandiq; habent potestatem. Ac putādū est hanc esse tanquam for-
F mam aliquam popularis gubernationis, vt fuit quandoq; apud Mantineam. Quapropter vtile est pri⁹ dictæ populari gubernationi, & ita consuetudo fuit, eligere quidē magistrat⁹, & corrigere, & iudicare omnes. Magistrat⁹ aūt maximos geri p eos qui electi sint, & ā censib⁹ maiorib⁹ maiores, vel à censibus nullum, sed per eos qui possint

Necesse est autem, cùm ita gubernantur respublicæ, eas bene gubernari. nam magistratus semper ab optimis gerentur, populo ita volente neque præstantioribus inuidente. nobilibus autem ipsis & præstantiorib' hic gradus sufficiet. nõ enim suberunt aliis deterioribus, ipsi verò magistratus gerent iustè, quia pœnam formidabunt, quoniam eorū gestorū ratio ad alios pertinet. conducit enim ac non licere facere quicquid quis velit, vtile est. nam licentia agendi quod quisque velit, custodiri non potest ingenitam vnicuiq; hominum prauitatem. atq; necesse est illud euenire, quod optimum est in rebus publicis, vt magistratus à præstantioribus gerantur, sine vlla populi diminutione. Quòd igitur hæc popularium gubernationum est optima, patet: & qua de causa, quia scilicet talem aliquam esse populum. Ad constituendum autem populum agricolam, tum leges quædam antiquitus apud multos latæ, vtilissimæ sunt, tum illud vniuersaliter, ne liceat cuiquam habere plus agri quàm mensuram certam, vel aliquo loco ad oppidum & ciuitatem. Erat antiquitus in multis ciuitatibus lege cautum, non licere vendi cuiquam partes bonorum primæ hæreditatis. Est etiam lex, quam dicunt Oxyli fuisse, ne liceat cuiquam fœnerari super aliqua fundi parte, quam quis haberet. Dirigere etiam id oportet Aphytæorum lege. est enim vtilis ad id quod dicimus. Illi enim quanquam sint permulti, possideant autem exiguam regionem, tamen omnes agricolæ sunt, quoniam pretia constituunt non totarum possessionum, sed per tales partes diuidentes, vt etiam pauperes faciliter eas pretiis superare possint. Post agricolarum multitudinem optimus est populus, vbi pastores sunt & viuunt ex animalibus. In multis verò hæc cum agricultura conuenientiam habet. vterque etiam corporibus exercitati ad bellicas expeditiones vtilissimi sunt, ac potentes sub dio consistere. Cæteræ verò multitudines, quasi omnes ex quibus alii status populares constant, multo quàm hi deteriores sunt. nam opificum quidem, & forensium, & mercenariorum vilis est vita, nullumque virtutis opus eorum quæ tractat multitudo. & insuper quia huiusmodi genus hominum circa forum vrbemque, vt ita dixerim, assiduè hæret, faciliter conciones agitat. at agricolæ, quia passim habitant per agros,

Ἀναγκαῖον δὲ πολιτευομένους οὕτω, πολιτεύεσθαι καλῶς (αἵ τε γὰρ ἀρχαὶ ἀεὶ διὰ τῶν βελτίστων ἔσονται, τοῦ δήμου βουλομένου, καὶ τοῖς ἐπιεικέσιν οὐ φθονοῦντος) καὶ τοῖς ἐπιεικέσι καὶ γνωρίμοις ἀρκοῦσαν εἶναι ταύτην τὴν τάξιν· ἄρξονται γὰρ οὐχ ὑπ' ἄλλων χειρόνων, καὶ ἄρξουσι δικαίως, διὰ τὸ τῶν εὐθυνῶν εἶναι κυρίους ἑτέρους. τὸ γὰρ ἐπανακρέμασθαι, καὶ μὴ πᾶν ἐξεῖναι ποιεῖν, ὅ τι ἂν δόξῃ, B συμφέρον ἐστίν. ἡ γὰρ ἐξουσία τοῦ πράττειν ὅ τι ἂν ἐθέλῃ τις, οὐ δύναται φυλάττειν τὸ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων φαῦλον. ὥστε ἀναγκαῖον συμβαίνειν ὅπερ ὠφελιμώτατόν ἐστιν ἐν ταῖς πολιτείαις, ἄρχειν τοὺς ἐπιεικεῖς ἀναμαρτήτους ὄντας, μηδὲν ἐλαττουμένου τοῦ πλήθους. ὅτι μὲν οὖν αὕτη τῶν δημοκρατιῶν ἀρίστη, φανερόν· καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, ὅτι διὰ τὸ ποιόν τινα εἶναι τὸν δῆμον. C πρὸς δὲ τὸ κατασκευάζειν γεωργὸν τὸν δῆμον, τῶν τε νόμων τῶν παρὰ τοῖς πολλοῖς κειμένων τὸ ἀρχαῖον, χρήσιμοι πάντες, ἢ τὸ ὅλως μὴ ἐξεῖναι κεκτῆσθαι πλείω γῆν μέτρου τινὸς, ἢ ἀπό τινος τόπου πρὸς τὸ ἄστυ καὶ τὴν πόλιν. ἦν δὲ τό γε ἀρχαῖον ἐν πολλαῖς πόλεσι νενομοθετημένον, μηδὲ πωλεῖν ἐξεῖναι τοὺς πρώτους κλήρους. ἔστι δὲ καὶ ὃν λέγουσιν Ὀξύλου νόμον εἶναι, τοιοῦτόν τι δυνάμενος, τὸ μὴ δανείζειν D εἴς τι μέρος τῆς ὑπαρχούσης ἑκάστῳ γῆς. νῦν δὲ δεῖ διορθοῦν καὶ τῷ Ἀφυταίων νόμῳ· πρὸς γὰρ ὃ λέγομεν ἐστὶ χρήσιμος. ἐκεῖνοι γὰρ καίπερ ὄντες πολλοί, κεκτημένοι δὲ γῆν ὀλίγην, ὅμως πάντες γεωργοῦσι· τιμῶνται γὰρ οὐχ ὅλας τὰς κτήσεις, ἀλλὰ κατὰ τοσαῦτα μόρια διαιροῦντες, ὥστ' ἔχειν ὑπερβάλλειν ταῖς τιμήσεσι καὶ τοὺς πένητας. μετὰ δὲ τὸ γεωργικὸν πλῆθος, βέλτιστος δῆμός ἐστιν ὅπου νομεῖς εἰσὶ, καὶ ζῶσιν E ἀπὸ βοσκημάτων. πολλὰ γὰρ ἔχει τῇ γεωργίᾳ παραπλησίως· καὶ πρὸς τὰς πολεμικὰς πράξεις, μάλιστ' οὗτοι γεγυμνασμένοι τὰς ἕξεις, καὶ χρήσιμοι τὰ σώματα, καὶ δυνάμενοι θυραυλεῖν. τὰ δ' ἄλλα πλήθη πάντα σχεδὸν, ἐξ ὧν αἱ λοιπαὶ δημοκρατίαι συνεστᾶσι, πολλῷ F φαυλότερα τούτων. ὁ γὰρ βίος φαῦλος, καὶ οὐδὲν ἔργον μετ' ἀρετῆς ὧν μεταχειρίζεται τὸ πλῆθος, τό τε τῶν βαναύσων, καὶ τὸ τῶν ἀγοραίων ἀνθρώπων, καὶ τὸ θητικόν. ἔτι δὲ, διὰ τὸ περὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ ἄστυ κυλίεσθαι πᾶν τὸ τοιοῦτον γένος, ὡς εἰπεῖν, ῥᾳδίως ἐκκλησιάζει· οἱ δὲ γεωργοῦντες

διὰ τὸ

διὰ τὸ διεσπάρθαι κατὰ τὴν χώραν, οὔτ' ἀπαντῶσιν, οὔθ' ὁμοίως δέονται τῆς συνόδου ταύτης. ὅπου δὲ καὶ συμβαίνει τὴν χώραν τὴν θέσιν ἔχειν τοιαύτην, ὥστε τὴν χώραν πολὺ τῆς πόλεως ἀπηρτῆσθαι, ῥᾴδιον καὶ δημοκρατίαν ποιεῖσθαι χρηστὴν καὶ πολιτείαν. ἀναγκάζεται γὰρ τὸ πλῆθος ἐπὶ τῶν ἀγρῶν ποιεῖσθαι τὰς ἀποικίας. ὥστε δεῖ, κἂν ἀγοραῖος ὄχλος ᾖ, μὴ ποιεῖν ἐν ταῖς δημοκρατίαις ἐκκλησίας ἄνευ τοῦ κατὰ τὴν χώραν πλήθους. πῶς μὲν οὖν δεῖ κατασκευάζειν τὴν βελτίστην καὶ πρώτην δημοκρατίαν, εἴρηται· φανερὸν δὲ καὶ πῶς τὰς ἄλλας. ἑπομένως γὰρ δεῖ παρεκβαίνειν καὶ τὸ χεῖρον ἀεὶ πλῆθος χωρίζειν. τὴν δὲ τελευταίαν, διὰ τὸ πάντας κοινωνεῖν, οὔτε πάσης ἐστὶ πόλεως φέρειν, οὔτε ῥᾴδιον διαμένειν μὴ τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἔθεσιν εὖ συγκειμένην. ἃ δὲ φθείρειν συμβαίνει καὶ ταύτην καὶ τὰς ἄλλας πολιτείας, εἴρηται πρότερον τὰ πλεῖστα σχεδόν. πρὸς δὲ τὸ καθιστάναι ταύτην τὴν δημοκρατίαν καὶ τὸν δῆμον ποιεῖν ἰσχυρόν, εἰώθασιν οἱ προεστῶτες προσλαμβάνειν ὡς πλείστους, καὶ ποιεῖν πολίτας, μὴ μόνον τοὺς γνησίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς νόθους, καὶ τοὺς ἐξ ὁποτερουοῦν πολίτου, λέγω δὲ οἷον πατρὸς ἢ μητρός· ἅπαν γὰρ οἰκεῖον τοῦτο τῷ τοιούτῳ δήμῳ μᾶλλον. εἰώθασι μὲν οὖν οἱ δημαγωγοὶ κατασκευάζειν οὕτω. δεῖ μέντοι προσλαμβάνειν, μέχρις ἂν ὑπερτείνῃ τὸ πλῆθος τῶν γνωρίμων καὶ τῶν μέσων, καὶ τούτου μὴ πέρα προβαίνειν. ὑπερβάλλοντες γὰρ ἀτακτοτέραν τε ποιοῦσι τὴν πολιτείαν, καὶ τοὺς γνωρίμους πρὸς τὸ χαλεπῶς ὑπομένειν τὴν δημοκρατίαν παροξύνουσι μᾶλλον· ὅπερ συνέβη τῆς στάσεως αἴτιον γενέσθαι περὶ Κυρήνην. ὀλίγον μὲν γὰρ πονηρὸν παρορᾶται, πολὺ δὲ γινόμενον, ἐν ὀφθαλμοῖς μᾶλλόν ἐστιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα κατασκευάσματα χρήσιμα πρὸς τὴν δημοκρατίαν τὴν τοιαύτην, οἷς Κλεισθένης τε Ἀθήνῃσιν ἐχρήσατο, βουλόμενος αὐξῆσαι τὴν δημοκρατίαν, καὶ περὶ Κυρήνην οἱ τὸν δῆμον καθιστάντες. φυλαί τε γὰρ ἕτεραι ποιητέαι πλείους, καὶ φρατρίαι, καὶ τὰ τῶν ἰδίων ἱερῶν συνακτέον εἰς ὀλίγα καὶ κοινά· καὶ πάντα σοφιστέον, ὅπως ἂν ὅτι μάλιστα ἀναμιχθῶσι πάντες ἀλλήλοις, αἱ δὲ συνήθειαι διαζευχθῶσιν αἱ πρότερον. ἔτι δὲ καὶ τὰ τυραννικὰ κατασκευάσματα δημοτικὰ δοκεῖ πάντα· λέγω δ' οἷον ἀναρχία τε δούλων, αὕτη δ' ἂν εἴη μέχρι του συμφέροντα.

A neque in vnum coeant faciliter, neque similiter indigent huiusmodi congregatione. Quibus verò contingit situm regionis talem esse, vt longè distent ab vrbe, iis facile est popularem statum laudabilem constituere ac rempublicam. vi enim ipsa compellitur multitudo, quasi colonias per agros efficere. Quare & si forensis turba sit, tamen conciones in populari statu non fieri absque multitudine B illa, quæ per agros habitat. Quomodo ergo constituenda sit optima illa ac prima popularis gubernatio dictum est. patet etiam quomodo aliæ: subsequenter enim est descendendum, & deterior semper multitudo separanda. Postremam verò speciē, quia omnis multitudo ad illam recipitur, neque cuiuscunque ciuitatis est eam perferre, neque facile permanere eam, nisi legibus & moribus bene stabilitam. A C quibus verò labefactari contingat, & hanc & alias respublicas, ferè dictum est prius in plurimis. Sed ad constituendam hanc popularem gubernationem, & ad populum roborandum, consueuerunt præsidentes, ad populum recipere complures ac ciues efficere non solùm legitimos, verumetiam spurios ex quouis ciue, id est, siue ex patre, siue ex matre. omne e D nim hoc huic populo magis conueniens est. Consueuerunt igitur ij qui populos ducunt, ita constituere. Oportet tamen id facere, quoad exuperet nobilium mediorùmque multitudo, neque vltra progredi. nam si transcendunt, turbatiorem efficiunt rempublicam ac nobilitatem exasperando magis irritant: quæ causa seditionis fuit apud Cyrenum: paruum enim inconueniens conniuendo transi E gitur: magnum verò in oculis hæret. Insuper talia constituta vtilia sunt ad popularem statum huiusmodi, & ad popu corroborationem, qualia Clisthenes Athenis fecerunt, quo populi gubernationem augeret: & apud Cyrenem, qui populum constituerunt. Tribus enim aliæ constituendæ sunt plures, & sodalitates priuatorum sacrorum redigendæ sunt ad pauca & publica. Et cuncta diligenter excogitanda, quo quàm maximè omnes F simul admisceantur familiaritates, conuersationésque priuæ disiungantur. Præterea tyrannica machinamenta omnia videntur esse popularia: vt licentia seruorum & mulierum & puerorum vt sine

A metu viuant vt velint. permulti enim huiusmodi statum ciuitatis amabunt, cum plerisque dulcius sit dissolute viuere quàm modeste.

καὶ ζῆν ἀτάκτως καὶ τὸ ζῆν ὅπως τις βούλεται· πολλοὶ γὰρ ἔσονται οἱ βοηθοῦντες τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ· ἥδιον γὰρ τοῖς πολλοῖς τὸ ζῆν ἀτάκτως ἢ τὸ σωφρόνως.

CAPVT V.

Est autem opus legis positoris, & eorum qui volunt statum aliquem talem consistere. nam vt constituatur talis status, non magnum negotium est, neque solum, sed magis vt seruetur. vno enim vel duobus vel tribus diebus perma- B nere, quomodocunque gubernantibus, haud difficile est. Quapropter opus est ex his, quas suprà retulimus, conseruationibus & corruptelis rerumpublicarum, cautelam assumere, cauendo illa quæ corruptiua sunt, ac leges tales ponendo, & sine scripto & scriptas, quæ conseruationes status maximè comprehendunt. neque putare id esse populare, neque paucorum potentiæ, quòd efficiat ciuitatem maximè à C multis vel à paucis gubernari, sed quod quàm plurimo tempore. At nunc ij, qui sunt potentes in populis, gratificantes multitudini, multa populariter agunt per publicationes bonorum in iudiciis factas. Quare oportet eos qui curam salutis habent reipublicæ, contrà moliri, leges ponendo, vt damnatorum bona sacra sint, & non in publicũ, sed in sacrũ referantur. D hæc enim lex nihilominus iniurias compescet. nam pœna eadem erit. populus aũt minus cupidè damnauit, cùm nihil sit vtilitatis ex damnatione suscepturus. Insuper publicas accusationes quàm rarissimas facere, magna pœna constituta aduersus eos, qui falsò accusarint. non enim populares in iudiciũ vocari consueuerunt, sed nobiles. Oportet autem erga statum reipublicæ, quantum fieri potest, omnes reddere beneuolos, E quòd si id fieri nequeat, saltem conari, ne hostes existiment eos qui gubernant. Cum verò postremæ illæ species gubernationum popularium in multitudine consistant, ac difficile sit vt concionibus vacare possint sine alicuius mercedis susceptione, hoc autem nisi reditus habeat ciuitas, maximè inimicum est præstantibus viris. Nam ex tributo & publi- F catione bonorum, & ex iudiciorum improbitate necesse est prouenire, quod multas iam popularium respublicas subuertit. Vbi ergo publici reditus non sunt, facere oportet conciones raras, & iudicia magna quidem, sed paucis diebus duratura. hoc autem confert ad illud, quòd nõ formidabũt impensas opulenti,

Κεφάλαιον ε.

Ἔστι δ' ἔργον τοῦ νομοθέτου καὶ τῶν βουλομένων συνιστάναι τινὰ τοιαύτην πολιτείαν, οὐ τὸ καταστῆσαι μέγιστον ἔργον, οὐδὲ μόνον, ἀλλ' ὅπως σώζηται μᾶλλον· μίαν γὰρ ἢ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας οὐ χαλεπὸν μεῖναι πολιτευομένους ὁπωσοῦν. διὸ δεῖ ἐξ ὧν τεθεώρηται πρότερον, τίνες σωτηρίαι καὶ φθοραὶ τῶν πολιτειῶν, ἐκ τούτων πειρᾶσθαι κατασκευάζειν τὴν ἀσφάλειαν, εὐλαβουμένους μὲν τὰ φθείροντα, τιθεμένους δὲ τοιούτους νόμους καὶ τοὺς ἀγράφους καὶ τοὺς γεγραμμένους, οἳ περιλήψονται μάλιστα τὰ σώζοντα τὰς πολιτείας· καὶ μὴ νομίζειν τοῦτ' εἶναι δημοτικὸν μηδ' ὀλιγαρχικόν, ὃ ποιήσει τὴν πόλιν ὅτι μάλιστα δημοκρατεῖσθαι, ἢ ὀλιγαρχεῖσθαι, ἀλλ' ὃ πλεῖστον χρόνον. οἱ δὲ νῦν δημαγωγοὶ χαριζόμενοι τοῖς δήμοις, πολλὰ δημεύουσι διὰ τῶν δικαστηρίων. διὸ δεῖ πρὸς ταῦτα ἀντιπράττειν τοὺς κηδομένους τῆς πολιτείας, νομοθετοῦντας, μηδὲν εἶναι δημόσιον τῶν καταδικαζομένων καὶ φερόμενον πρὸς τὸ κοινόν, ἀλλ' ἱερόν. οἱ μὲν γὰρ ἀδικοῦντες, οὐδὲν ἧττον εὐλαβεῖς ἔσονται· ζημιώσονται γὰρ ὁμοίως. ὁ δ' ὄχλος ἧττον καταψηφιεῖται τῶν κρινομένων, λήψεσθαι μηθὲν μέλλων. ἔτι δὲ τὰς γινομένας δημοσίας δίκας, ὡς ὀλιγίστας ἀεὶ ποιεῖν, μεγάλοις ἐπιτιμίοις τοὺς εἰκῇ γραφομένους κωλύοντας· οὐ γὰρ τοὺς δημοτικούς, ἀλλὰ τοὺς γνωρίμους εἰώθασιν εἰσάγειν. δεῖ δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ πάντας μάλιστα μὲν εὔνους εἶναι τοὺς πολίτας· εἰ δὲ μή, μή τοι γε ὡς πολεμίους νομίζειν τοὺς κυρίους. ἐπεὶ δ' αἱ τελευταῖαι δημοκρατίαι πολυάνθρωποί τε καὶ χαλεπὸν ἐκκλησιάζειν ἀμίσθους, τοῦτο δ' ὅπου πρόσοδοι μὴ τυγχάνουσιν οὖσαι, πολέμιον τοῖς γνωρίμοις· ἀπό τε γὰρ εἰσφορᾶς καὶ δημεύσεως ἀναγκαῖον γίνεσθαι καὶ δικαστηρίων φαύλων, ἃ πολλὰς ἤδη δημοκρατίας ἀνέτρεψεν· ὅπου μὲν οὖν πρόσοδοι μὴ τυγχάνουσιν οὖσαι, δεῖ ποιεῖν ὀλίγας ἐκκλησίας, καὶ δικαστήρια πολλῶν μέν, ὀλίγας δ' ἡμέρας. τοῦτο γὰρ φέρει καὶ πρὸς τὸ μὴ φοβεῖσθαι τοὺς πλουσίους τὰς δαπάνας,

ἐὰν

[illegible]

A si diuites non capiant mercedem iudicij, sed pauperes. Confert etiam ad rectè iudicandū multo magis. nam qui magna patrimonia habent, multos dieb⁹ abesse nolūt à reb⁹ suis, modicū verò abesse temp⁹ non molestè ferūt. Vbi verò sint reditus publici, non id facere, quod nūc in aliquibus quidam in populo faciūt. superflua etenim distribuūt, ac simul capiūt. móxque rursus indigent eisdem, est enim pauperib⁹, ceu vas perforatū huiusmodi emolumentū. Sed oportet B eū qui vere popularis sit, videre ne multitudo paupertate nimis prematur: nam egestas prauam reddit populi gubernationem. Conandū est igitur ingeniose, vt abundantia adsit diuturna. nam id prodest etiam diuitibus. Congregantes verò illa, quæ ex reditibus proueniunt, simul in unum egenis tribuere oportet: præcipue si quis possit, tantum congreget, quantum satis est ad agelli comparationem, vel saltem ad facultatem negotiandi & a- C grum colendi. & si non omnibus possibile, at secundum tribus, aut partem aliam id facere. In hoc autem ad necessarios conuentus mercedem diuites conferre, cupidos inanium gratiarum. Per talem aliquem modum Carthaginenses gubernantes, amicum retinent populum: semper enim quosdam è populo mittentes in aliquas gubernationes, eos diuites faciunt. D gratiosorum verò, ac mentem habentium nobilium est suscipere egenos, & occasionem præbentes conuertere ad res agendas. Rectè quoque se habet Tarentinorum exemplum imitari. illi enim iumenta facientes communia ad pauperum vsum, beneuolam per hunc modum sibi plebem constituunt. Magistratus insuper omnes duplices faciunt, vt sint alij per electionem, alij per sortem. quo enim populus capiat, per sortem; quo autem me- E lius gubernetur, per electionem. Est autem hoc facere etiam in vno eodémque magistratu, vt alij sorte, alij electione ad eum gerendum assumantur. Quemadmodum ergo oporteat popularium gubernationes instituere, dictum est.

CAPVT VI.

DE paucorum quoque gubernationibus quomodo agendum sit, patet ferè F ex eisdem. Nam per contrarium agendum est in omni paucorum gubernatione, ad oppositam sibi popularis gubernationis speciem, exequendum maximè moderatam ... summā ceterarum guber- ... Hæc autem ...

propinqua illi, quæ respublica nuncupatur, in qua oportet census diuidere, & alios minores, alios maiores facere. minores quidem, à quibus necessarij magistratus capiantur: maiores verò, à quibus capiantur ij magistratus, qui sunt principaliores. Et qui tantum adepti fuerint censum, habiles sint ad rempublicam gerendam, asserente populo tantam multitudinem per ipsum censum, vt cum illa potentiores sint qui gubernant rempublicam, quam illi qui non gubernant. Semper autem ex meliori populo cauendi sunt illi, qui ad societatem reipublicæ recipiuntur. Similiter autem in ea gubernatione paucorum quæ sequitur, intendentes parumper, est instituendum. In ea verò quæ opposita est extremæ popularitati, quæ est paucorum potentia, tyrannidi persimilis, quanto deterrima est, tanto maiori opus est custodia. Vt enim corpora bene disposita ad sanitatem, & nauigia bene instructa ad nauigandum, multos ferunt errores, nec ob eos succumbunt: valetudinaria autem corpora, & nauigia parum firma, nautisque instructa prauis, ne paruos quidem ferunt errores: ita rerumpublicarum ex quæ deterrimæ sunt, plurima indigent custodia. Populares igitur gubernationes per multitudinem hominum omnino seruantur. hoc enim opponitur ad illud iustum, quod est secundum dignitatem. Paucorum verò potentatum contrà, videlicet per rectam ordinationem oportet assequi firmitatem.

CAPVT VII.

Cum verò sint multitudinis potissimum partes quatuor, agricolæ, artifices, negociatores, mercenarij: quatuor etiam vtiles ad bellum, equites, pedites grauis armaturæ, expediti leuis, & turba naualis: vbi contingit regionē esse ad equitatum aptam, ibi locū habet aptissimum, paucorum potentia illa summa. nam conseruatio habitatorum ab equitibus prouenit. equos verò nutrire, eorum est qui magnas habent facultates. Vbi autem regio ad peditatum est apta, alteram speciem affectat paucorum potentiæ. nam grauis armatura, ditiorum est magis quàm pauperum, expedita autem leuis & nautica turbà à plebe est omnis. Nunc autem vbi talis turba multa est, quando seditio fit, deterius certant. Sed oportet huius medicinam capere à belli ducibus, qui ad equitum ac peditum robur, expeditos leuis

τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ, ἣν δεῖ τὰ τιμήματα διαιρεῖν, τὰ μὲν ἐλάττω, τὰ δὲ μείζω ποιοῦντας. ἐλάττω μὲν, ἀφ' ὧν τῶν ἀναγκαίων μεθέξουσιν ἀρχῶν· μείζω δὲ, ἀφ' ὧν τῶν κυριωτέρων. τῷ δὲ κτωμένῳ τὸ τίμημα μετέχειν ἐξεῖναι τῆς πολιτείας, τοσοῦτον εἰσαγομένου τοῦ δήμου πλῆθος διὰ τοῦ τιμήματος, μεθ' οὗ κρείττους ἔσονται τῶν μὴ μετεχόντων. ἀεὶ δὲ δεῖ παραλαμβάνειν ἐκ τοῦ βελτίονος δήμου τοὺς κοινωνούς. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἐχομένην ὀλιγαρχίαν ἐπιτείνοντας δεῖ μικρὸν κατασκευάζειν, τῇ δὲ ἀντικειμένῃ τῇ τελευταίᾳ δημοκρατίᾳ, τῇ δυναστικωτάτῃ καὶ τυραννικωτάτῃ τῶν ὀλιγαρχιῶν, ὅσῳ περ χειρίστη, τοσούτῳ δεῖ πλείονος φυλακῆς. ὥσπερ γὰρ τὰ μὲν σώματα εὖ διακείμενα πρὸς ὑγίειαν, καὶ πλοῖα τὰ πρὸς ναυτιλίαν καλῶς ἔχοντα τοῖς πλωτῆρσιν, ἐπιδέχεται πλείους ἁμαρτίας, ὥστε μὴ φθείρεσθαι δι' αὐτάς· τὰ δὲ νοσερῶς ἔχοντα τῶν σωμάτων, καὶ τὰ τῶν πλοίων ἐκλελυμένα, καὶ πλωτήρων τετυχηκότα φαύλων, οὐδὲ τὰς μικρὰς δύναται φέρειν ἁμαρτίας· οὕτω καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ χείρισται πλείστης δέονται φυλακῆς. τὰς μὲν οὖν δημοκρατίας ὅλως ἡ πολυανθρωπία σώζει· τοῦτο γὰρ ἀντίκειται πρὸς τὸ δίκαιον τὸ κατὰ τὴν ἀξίαν· τὴν δὲ ὀλιγαρχίαν, δῆλον ὅτι τοὐναντίον ὑπὸ τῆς εὐταξίας δεῖ τυγχάνειν τῆς σωτηρίας.

Κεφάλαιον ζ.

Ἐπεὶ δὲ τέτταρα μέν ἐστι μέρη μάλιστα τοῦ πλήθους, γεωργικὸν, βαναυσικὸν, ἀγοραῖον, θητικόν· τέτταρα δὲ τὰ χρήσιμα πρὸς πόλεμον, ἱππικὸν, ὁπλιτικὸν, ψιλὸν, ναυτικόν· ὅπου μὲν συμβέβηκε τὴν χώραν εἶναι ἱππάσιμον, ἐνταῦθα μὲν εὐφυῶς ἔχει κατασκευάζειν τὴν ὀλιγαρχίαν ἰσχυράν. ἡ γὰρ σωτηρία τοῖς οἰκοῦσι διὰ ταύτης ἐστὶ τῆς δυνάμεως· αἱ δὲ ἱπποτροφίαι, τῶν μακρὰς οὐσίας κεκτημένων εἰσίν. ὅπου δὲ ὁπλιτικὴν, τὴν ἐχομένην ὀλιγαρχίαν· τὸ γὰρ ὁπλιτικὸν, τῶν εὐπόρων μᾶλλον, ἢ τῶν ἀπόρων. ἡ δὲ ψιλὴ δύναμις καὶ ναυτικὴ δημοκρατικὴ πάμπαν. νῦν μὲν οὖν ὅπου τοιοῦτον πολὺ πλῆθός ἐστιν, ὅταν διαστῶσι, πολλάκις ἀγωνίζονται χεῖρον. δεῖ δὲ πρὸς τοῦτο φάρμακον παρὰ τῶν πολεμικῶν λαμβάνειν στρατηγῶν· οἳ συνδυάζουσι πρὸς τὴν ἱππικὴν δύναμιν καὶ τὴν ὁπλιτικὴν,

ἁρμόττουσαν τὴν ψιλήν. ὥστε δ' ἐπικρατοῦσιν ἐν ταῖς διαστάσεσιν οἱ δῆμοι τῶν εὐπόρων· ψιλοὶ γὰρ ὄντες, πρὸς ἱππικὴν καὶ ὁπλιτικὴν ἀγωνίζονται ῥᾳδίως. τὸ μὲν οὖν ἐκ τούτων καθιστάναι ταύτην τὴν δύναμιν ἐφ' ἑαυτοὺς ἐστὶ καθιστάναι. δεῖ δὲ διῃρημένης τῆς ἡλικίας, καὶ τῶν μὲν ὄντων πρεσβυτέρων, τῶν δὲ νέων, ἔτι μὲν ὄντας νέους τοὺς αὑτῶν υἱεῖς διδάσκεσθαι τὰς κούφας καὶ τὰς ψιλὰς ἐργασίας· ἐκκεκριμένους δ' ἐκ παίδων, ἀθλητὰς εἶναι αὐτοὺς τῶν ἔργων. τὴν δὲ μετάδοσιν γίνεσθαι τῷ πλήθει τοῦ πολιτεύματος, ἤτοι καθάπερ εἴρηται πρότερον, τοῖς τὸ τίμημα κτωμένοις, ἢ καθάπερ ἐν Θήβαις, ἀποσχομένοις χρόνον τινὰ τῶν βαναύσων ἔργων· ἢ καθάπερ ἐν Μασσαλίᾳ, κρίσιν ποιουμένους τῶν ἀξίων τῶν ἐν τῷ πολιτεύματι, καὶ τῶν ἔξωθεν. ἔτι δὲ καὶ ταῖς ἀρχαῖς ταῖς κυριωτάταις, ἃς δεῖ τοὺς ἐν τῇ πολιτείᾳ κατέχειν, δεῖ προσκεῖσθαι λειτουργίας, ἵν' ἑκὼν ὁ δῆμος μὴ μετέχῃ, καὶ συγγνώμην ἔχῃ τοῖς ἄρχουσιν, ὡς μισθὸν πολὺν διδοῦσι τῆς ἀρχῆς. ἁρμόττει δὲ θυσίας τε εἰσιόντας ποιεῖσθαι μεγαλοπρεπεῖς, καὶ κατασκευάζειν τι τῶν κοινῶν, ἵνα τῶν περὶ τὰς ἑστιάσεις μετέχων ὁ δῆμος, καὶ τὴν πόλιν ὁρῶν κοσμουμένην, τὰ μὲν ἀναθήμασι, τὰ δὲ οἰκοδομήμασιν, ἄσμενος ὁρᾷ μένουσαν τὴν πολιτείαν. συμβήσεται δὲ καὶ τοῖς γνωρίμοις εἶναι μνημεῖα τῆς δαπάνης. ἀλλὰ τοῦτο νῦν οἱ περὶ τὰς ὀλιγαρχίας οὐ ποιοῦσιν, ἀλλὰ τοὐναντίον· τὰ λήμματα γὰρ ζητοῦσιν οὐχ ἧττον, ἢ τὴν τιμήν· διόπερ εὖ ἔχει λέγειν ταύτας εἶναι δημοκρατίας μικράς. πῶς μὲν οὖν χρὴ καθιστάναι τὰς δημοκρατίας καὶ τὰς ὀλιγαρχίας, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον η.

Ἀκόλουθον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ, τὸ διῃρῆσθαι καλῶς τὰ περὶ τὰς ἀρχάς, πόσαι, καὶ τίνες, καὶ τίνων, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀρχῶν χωρὶς, ἀδύνατον εἶναι πόλιν· τῶν δὲ πρὸς εὐταξίαν καὶ κόσμον, ἀδύνατον οἰκεῖσθαι καλῶς. ἔτι δ' ἀναγκαῖον, ἐν μὲν ταῖς μικραῖς ἐλάττους εἶναι τὰς ἀρχάς· ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις, πλείους, ὥσπερ τυγχάνει πρότερον εἰρημένον. ποίας οὖν ἁρμόττει συνάγειν, καὶ ποίας χωρίζειν, δεῖ μὴ λανθάνειν. πρῶτον μὲν οὖν ἐπιμέλεια τῶν ἀναγκαίων ἡ περὶ τὴν ἀγοράν,

A armaturæ solent coniungere: & cum his superant populi in seditionibus opulentorum leues & expediti contra equites & contra grauis armaturæ pedites facile pugnant. instituere igitur potentiam istā, contra seipsos est instituere. Sed oportet diuisis ætatibus, cùm alij seniores, alij iuniores existant, in iuuenili adhuc ætate constitutos filios suos erudire ad leues & expeditas operationes: delectos quidem ex pueris, Athletas esse ipsos operationū. B Concessio autem reipublicæ populo facienda est, vel cum ad censum peruenerint vt dictum prius est, vel, vt faciunt Thebani, cum certum tempus à mercatura & huiusmodi exercitiis destiterint, vel, vt apud Massiliam iudicio facto, qui digni sint ad rempublicam recipi, & qui excludi. Præterea dignitatibus iis quæ sunt principalissimæ, quas suscipere oportet eos qui C in reipublicæ gubernatione versantur, adiungenda sunt onera publica, vt populus sponte sua eas nolit, & veniam habeat illis qui huiusmodi magistratus suscipiunt, vtpote mercedem permagnam pro ea dignitate soluentibus. Congruit autem cùm huiusmodi magistratꝰ ineūt & sacra magnificentissime facere, & publica quædam ædificia ad vsū populi construere: vt multitudo cernens vrbem ornatā tū muneribꝰ erga Deos, tū ædibꝰ ad vsū publicū, D libenter aspiciat potestatem statuū ciuitatis. Continget etiam præstantibꝰ viris hæc esse monumenta suæ largitatis. Sed hoc non fit nūc per eos homines, qui magni sūt in paucorū potentia, sed contrariū. lucrū enim quærunt non minus quàm honorem, atq. dici potest recte, hos esse populares statūs paruos. Quomodo igitur instituendæ sint & paucorum gubernationes, & multitudinis, in hunc modum determinatum sit.

E

CAPVT VIII.

Consequens est circa magistratus videre diligenter quot hi sunt, & quales & quibus de rebus, vt suprà dictum est. Sunt enim quidam magistratus, sine quibus ciuitas esse non potest. sūt etiam quidam ad cultum ornatúmque pertinentes, sine quibus bene habitari ciuitas non valet. Præterea necessarium est & in paruis F quidem ciuitatibus pauciores esse magistratus: in magnis autem plures, vt prius ostendimus. Quales ergo congruat simul coniungere, & quales separare, non debet esse clām. Primum ergo cura rerū necessariarum, vt in foro aliena venundentúrque,

super qua quidem cura magistratus quidam est constituendus, cuius officium sit circa contractus & circa honestatem, nam cunctis fere ciuitatibus necessarium est emptiones venditionésque fieri inuicem, pro vsu rerum necessariarum. & hæc facultas maxima & expeditissima est ad eandem sufficientiam consequendam, cuius gratia in vnam videntur conuenisse reipublicę societatem. Altera verò cura huic coniuncta ac propinqua est circa vrbem, de publicis priuatisque rebus, de ædificatione decenti, de viarum conseruatione ac directione, de finibus regendis, vt sine querela sint, & de similibus. vocant autem huiusmodi magistratum ædilitatem. partes eius verò sunt plures, vt magnis ciuitatibus aliæ super alias medium: ceu mœnibus reficiendis præfecti, & fontium curatores, & portuum conseruatores. Alia verò est cura, & quidem necessaria atque huic propinqua. nam de eisdem rebus, cæterum non in vrbe, sed extra vrbem in agro versatur. vocant autē huiusmodi magistratum, alij definitores, alij custodes agrorum. hæ igitur procurationes sunt tres. Est & alius magistratus, ad quem redditus publici referuntur, qui apud eos conseruati, mox distribuuntur ad singulas opportunitates. vocāt verò istos, receptores & quæstores. Alter verò magistratus est, apud quē præscribi oportet priuatos contractus, & sententias iudicum, apud quos etiā postulationes vocationésq. in ius præscribi debent. quibusdā in locis huiusmodi magistratū diuidunt in partes plures. sed est vna eademq. autoritas istorū omnium: appellántq. eos, qui hunc magistratū gerunt, tum præfectos, tū memoriales, vel similib. nuncupationibus. Qui verò post hunc sequitur, summè necessarius est, ac difficillimus omnium magistratuum. versatur autem circa executiones eorū qui damnati sunt, & circa eorū pœnas atque custodias. Est autē grauis huiusmodi administratio propter multas quæ inde proueniunt inimicitias. itaq. nisi magna emolumenta ex eo capiantur, gerere illum omnes recusant, & si gerant, secūdum leges facere nō solerent, sed est necessaria res. nam nihil prodessent de rebus iustis iudicia aut sententiæ, nisi forent qui eas executioni mandarent. quare si hæc desint, communio inter ciuium permanere non potest.

A ἐφ' ἣν δεῖ τινὰ ἀρχὴν εἶναι τὴν ἐφορῶσαν περί τε τὰ συμβόλαια καὶ τὴν εὐκοσμίαν· ἀναγκαῖον γὰρ σχεδὸν πάσαις ταῖς πόλεσι, τὰ μὲν ὠνεῖσθαι, τὰ δὲ πωλεῖν, πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρείαν ἀλλήλων, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὑπογυιότατον πρὸς αὐτάρκειαν, δι' ἣν δοκοῦσιν εἰς μίαν πολιτείαν συνελθεῖν. ἑτέρα δὲ ἐπιμέλεια ταύτης ἐχομένη καὶ σύνεγγυς, ἡ τῶν περὶ τὸ ἄστυ δημοσίων, καὶ ἰδίων, ὅπως εὐκοσμία ᾖ, B καὶ τῶν πιπτόντων οἰκοδομημάτων καὶ ὁδῶν σωτηρία καὶ διόρθωσις, καὶ τῶν ὁρίων τῶν πρὸς ἀλλήλους, ὅπως ἀνεγκλήτως ἔχωσι· καὶ ὅσα τούτοις ἄλλα τῆς ἐπιμελείας ὁμοιότροπα. καλοῦσι δ' ἀστυνομίαν οἱ πλεῖστοι τὴν τοιαύτην ἀρχήν. ἔχει δὲ μόρια πλείω τὸν ἀριθμόν· ὧν ἑτέρους ἐφ' ἕτερα καθιστᾶσιν ἐν ταῖς πολυανθρωποτέραις πό- C λεσιν· οἷον, τειχοποιούς, καὶ κρηνῶν ἐπιμελητάς, καὶ λιμένων φύλακας. ἄλλη δ' ἀναγκαία τε καὶ παραπλησία ταύτῃ. περὶ τὰ αὐτὰ γάρ, ἀλλὰ περὶ τὴν χώραν ἐστὶ καὶ τὰ περὶ τὰ ἔξω τοῦ ἄστεος. καλοῦσι δὲ τοὺς ἄρχοντας τούτους, οἱ μὲν ἀγρονόμους, οἱ δ' ὑλωρούς· αὗται μὲν οὖν ἐπιμέλειαί εἰσι τούτων τρεῖς. ἄλλη δ' ἀρχὴ πρὸς ἣν αἱ πρόσοδοι D τῶν κοινῶν ἀναφέρονται, παρ' ὧν φυλαττόντων μερίζονται πρὸς ἑκάστην διοίκησιν· καλοῦσι δ' ἀποδέκτας τούτους, καὶ ταμίας. ἑτέρα δ' ἀρχὴ πρὸς ἣν ἀναγράφεσθαι δεῖ τά τε ἴδια συμβόλαια, καὶ τὰς κρίσεις τὰς ἐκ τῶν δικαστηρίων. παρὰ δὲ τοῖς αὐτοῖς τούτοις καὶ τὰς γραφὰς τῶν δικῶν γίνεσθαι δεῖ, καὶ τὰς εἰσαγωγάς. ἐνιαχοῦ μὲν οὖν μερίζουσι καὶ ταύτην εἰς πλείους· ἔστι δὲ οὗ μία κυρία E τούτων πάντων· καλοῦνται δὲ ἱερομνήμονες, καὶ ἐπιστάται, καὶ μνήμονες· καὶ τούτοις ἄλλα ὀνόματα σύνεγγυς. μετὰ δὲ ταύτην ἐχομένη μὲν, ἀναγκαιοτάτη δὲ σχεδὸν καὶ χαλεπωτάτη τῶν ἀρχῶν ἐστιν, ἡ περὶ τὰς πράξεις τῶν καταδικασθέντων, καὶ τῶν προτιθεμένων κατὰ τὰς ἐγγραφάς, καὶ περὶ τὰς φυλακὰς F τῶν σωμάτων. χαλεπὴ μὲν οὖν διὰ τὸ πολλὴν ἔχειν ἀπέχθειαν, ὥστε ὅπου μὴ μεγάλα ἔστι κερδαίνειν, οὔτ' ἄρχειν ὑπομένουσιν αὐτήν, οὔθ' ὑπομείναντες, ἐθέλουσι πράττειν κατὰ τοὺς νόμους. ἀναγκαία δ' ἐστίν, ὅτι οὐδὲν ὄφελος γίνεσθαι μὲν δίκας περὶ τῶν δικαίων, ταύτας δὲ μὴ λαμβάνειν τέλος, ὥστ' εἰ μὴ γιγνομένων, κοινωνεῖν ἀδύνατον ἀλλήλοις, καὶ πράξεων μὴ γιγνομένων.

διὸ

διὸ βέλτιον μὴ μίαν εἶναι ταύτην τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἄλλους ἐξ ἄλλων δικαστηρίων, καὶ περὶ τὰς προθέσεις τῶν ἀναγεγραμμένων ὡσαύτως πειρᾶσθαι διαιρεῖν. ἔτι δ' ἔνια πράττεσθαι καὶ τὰς ἀρχὰς τάς τε ἄλλας καὶ τὰς τῶν νέων μᾶλλον τὰς νέας, καὶ τὰς τῶν ἐνεστώτων, ἑτέρας καταδικασάσης, ἑτέραν εἶναι τὴν πραττομένην, οἷον ἀστυνόμους τὰς παρὰ τῶν ἀγορανόμων, τὰς δὲ παρὰ τούτων, ἑτέρας. ὅσῳ γὰρ ἂν ἐλάττων ἀπέχθεια ἐνῇ τοῖς πραττομένοις, τοσούτῳ μᾶλλον λήψονται τέλος αἱ πράξεις. τὸ μὲν οὖν τοὺς αὐτοὺς εἶναι τοὺς καταδικάσαντας καὶ πραττομένους, ἀπέχθειαν ἔχει διπλῆν· τὸ δὲ περὶ πάντων τοὺς αὐτούς, πολεμίους πᾶσι. πολλαχοῦ δὲ διῄρηται καὶ ὁ φυλάττων πρὸς τὴν πραττομένην, οἷον Ἀθήνησι τῶν ἕνδεκα καλουμένων. διὸ βέλτιον καὶ ταύτην χωρίζειν, καὶ τὸ σόφισμα ζητεῖν καὶ περὶ ταύτην. ἀναγκαία μὲν γὰρ οὐχ ἧττον τῆς εἰρημένης. συμβαίνει δέ, τοὺς μὲν ἐπιεικεῖς φεύγειν μάλιστα ταύτην τὴν ἀρχήν, τοὺς δὲ μοχθηροὺς οὐκ ἀσφαλὲς ποιεῖν κυρίους· αὐτοὶ γὰρ δέονται φυλακῆς μᾶλλον ἢ φυλάττειν ἄλλους δύνανται. διὸ δεῖ μὴ μίαν ἀποτεταγμένην ἀρχὴν εἶναι πρὸς αὐτοῖς, μηδὲ συνεχῶς τὴν αὐτήν, ἀλλὰ τῶν τε νέων, ὅπου τις ἐφήβων ἢ φρουρῶν ἐστι τάξις, καὶ τῶν ἀρχῶν δεῖ κατὰ μέρη ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν ἑτέρας. ταύτας μὲν οὖν τὰς ἀρχάς, ὡς ἀναγκαιοτάτας θετέον εἶναι πρώτας, μετὰ δὲ ταύτας, τὰς ἀναγκαίας μὲν οὐδὲν ἧττον, ἐν σχήματι δὲ μείζονι τεταγμένας· καὶ γὰρ ἐμπειρίας καὶ πίστεως δέονται πολλῆς. τοιαῦται δ' εἶεν ἂν αἵ τε περὶ τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως, καὶ ὅσαι τάττονται πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας. δεῖ δὲ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ πυλῶν τε καὶ τειχῶν φυλακῆς ὁμοίως ἐπιμελητὰς εἶναι, καὶ ἐξετάσεως, καὶ συντάξεως τῶν πολιτῶν. ἐπὶ μὲν οὖν τούτοις ἀρχαὶ πλείους εἰσίν, ἐπὶ δὲ ἐλάττους, ἐν ταῖς μικραῖς πόλεσι μία περὶ πάντων. καλοῦσι δὲ στρατηγοὺς καὶ πολεμάρχους τοὺς τοιούτους. ἔτι δὲ κἂν ὦσιν ἱππεῖς, ἢ ψιλοί, ἢ τοξόται, ἢ ναυτικόν, καὶ ἐπὶ τούτων ἑκάστου ἐνίοτε καθίστανται ἀρχαί, αἳ καλοῦνται ναυαρχίαι, καὶ ἱππαρχίαι, καὶ ταξιαρχίαι· καὶ κατὰ μέρος δὲ αἱ ὑπὸ ταύτας τριηραρχίαι, καὶ λοχαγίαι, καὶ φυλαρχίαι, καὶ ὅσα τῶν τοιούτων μόρια

A Propterea melius est non vnum hunc esse magistratum, sed partiri in plures, vt alij de alijs iudicia exequantur. & circa actiones eodem modo conandum est distinguere. adhuc etiam magistratus alios alijs exequendos, & nouorum magis nouos: & præsentium alio condemnante, alij sunt qui exigant, ceu prætores vrbani ædilium condemnationes, ac rursus istorum alij. quanto enim minus inimicitiarum

B sit illis qui executioni demandant, tanto magis res finem suscipient. Si sint ergo idem qui condemnant & qui condemnationes exigunt, duplex contrahitur odium. in omnibus autem eosdem, cunctis inimicum est. Multis etiam locis separatur ille qui custodit reos, ab illo qui animaduertit in eos: vt Athenis illi, qui vndecimuiri nuncupantur. Quapropter melius est hunc quoque diuidere magistratum, & quasi adumbrare & mitigare:

C est enim necessarius non minus quàm superior. Contingitque in eo, vt viri boni maximè vitent hoc officium: prauos autem nequaquam tutum sit ei præficere, cùm ipsi potius indigeant custodia & carcere quàm alios debeant custodire. Itaque oportet hoc non vnum esse officium, néque continuò ab eisdem fieri, sed vbi

D est aliquis iuniorum ordo, aut custodum, aut magistratuum, deputandi sunt pro tempore alij atque alij qui horum officiorum suscipiant curam. Hos ergo magistratus tanquam summè necessarios ponendum est esse primo. Post hos autem alij sunt magistratus, nec sane minus necessarij, & maioris quidem dignitatis. nam plurima indigent experientia & fide. Tales verò sunt circa custodiam vrbis, &

E circa alia omnia quæ ordinantur ad bellicas expeditiones. opus est enim & in pace & in bello permultis. nam & mœnia ciuitatis curanda tuendáque sunt, & disquisitiones descriptionésque ciuium agendæ. Alicubi ergo super his plures sunt magistratus, alicubi pauciores: velut in paruis quidem vrbibus vnus super omnibus. appellant verò hos prætores

F vel consules. Insuper si sint equites, aut pedites, aut sagittarij, aut turba naualis, super vnoquoque eorum præfecti quidem statuantur: appellantúrque præfecti equitum, præfecti legionum, præfecti nauales. & seorsum sub his præfectus triremis, præfectus cohortis, tribunus militum, & alia huiusmodi particularia

totum verò vna quædam species est, procuratio scilicet rerum bellicarum. & erga huiusmodi magistratum, hoc modo se habet. Cùm verò quidam magistratuum, & si non omnes, pertractent multa negociorum publicorum, necesse est esse alium magistratum, qui rationes repetat atque corrigat, ipse verò nihil tractet. vocant verò hos alij correctores, alij rationales, alij scrutatores, alij procuratores. Præter hos verò omnes magistratus vnus est, maximè principalissimus omnium. idem enim plerunque habet finem & introductionem, qui præsidet multitudini, vbi populus dominatur. Oportet autem id quod cogit, summam habere in republica autoritatem. appellant verò quibusdam in locis. Preconsultores ex eo, quia ante deliberant: vbi verò multitudo est consilium magis. Ciuitatum igitur magistratus ferè tot aliqui sunt. Alia species curationis est circa rem diuinam, ceu sacerdotes, & æditui circa templa: vt conseruentur quæ sunt, & erigantur ruinosa ædificia, & cætera omnia quæ pertinent ad diuinum cultum. Euenit autem alicubi curam hanc esse vnam, vt in paruis ciuitatibus alibi verò plures separatas à sacerdotio, vt sacrificuli, ac æditui, & custodes sacrarum pecuniarum. Huic consequens est illa, quæ circa sacrificia publica, quotcunque sacerdotibus lex non committit, sed ex publico fiunt. vocant autem eos qui illis præsunt, alij Reges sacrorum, alij Pontifices maximos. Necessaria ergo officia sunt circa hæc, vt illa repetamus, circa rem diuinam, circa rem bellicã, circa reditus publicos & impensas, circa forum, circa vrbem & portus & regionem: insuper circa iudicia, & contractus, postulationes, & executiones, & custodias; & super rationibus, & disquisitionibus, & super correctionibus eorum quæ quis gesserit in magistratu, & postremo circa consilia rerum communium. Propria autem earum ciuitatum quæ magis paratæ atque tranquillæ sunt, curam facere de mulierum disciplina, de legibus seruandis, de disciplina iuuentutis, de gymnasiorum gubernatione: præterea de ludis gymnasticis ac musicis, & si qua alia huiuscemodi spectacula contingat fieri. Horum verò quædam manifestæ sunt non popularia, veluti disciplina mulierũ & puerorum.

A τὸ δὲ καὶ ἕν τι τούτων ἐστὶν εἶδος ἐπιμελείας πολεμικῶν. περὶ μὲν οὖν ταύτην τὴν ἀρχὴν ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον. ἐπεὶ δὲ ἔνιαι τῶν ἀρχῶν, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι, διαχειρίζουσι πολλὰ τῶν κοινῶν, ἀναγκαῖον ἑτέραν εἶναι τὴν ληψομένην λογισμὸν, καὶ προσευθυνοῦσαν, αὐτὴν μηδὲν διαχειρίζουσαν ἕτερον. καλοῦσι δὲ τούτους, οἱ μὲν εὐθύνους, οἱ δὲ λογιστὰς, οἱ δὲ ἐξεταστὰς, οἱ δὲ συνηγόρους. παρὰ πάσας δὲ
B ταύτας τὰς ἀρχὰς ἡ μάλιστα κυρία πάντων ἐστίν. ἡ γὰρ αὐτὴ πολλάκις ἔχει τὸ τέλος καὶ τὴν εἰσφορὰν, ἢ προκάθηται τοῦ πλήθους, ὅπου κύριός ἐστιν ὁ δῆμος· δεῖ γὰρ εἶναι τὸ συνάγον τὸ κύριον τῆς πολιτείας. καλεῖται δὲ ἔνθα μὲν πρόβουλοι, διὰ τὸ προβουλεύειν, ὅπου δὲ πλῆθός ἐστι, βουλὴ μᾶλλον. αἱ μὲν
C οὖν πολιτικαὶ τῶν ἀρχῶν, σχεδὸν τοσαῦταί τινές εἰσιν. ἄλλο δὲ εἶδος ἐπιμελείας ἡ περὶ τοὺς θεοὺς, οἷον ἱερεῖς τε καὶ ἐπιμεληταὶ τῶν περὶ τὰ ἱερὰ τοῦ σώζεσθαί τε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἀνορθοῦσθαι τὰ πίπτοντα τῶν οἰκοδομημάτων, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τέτακται πρὸς τοὺς θεούς. συμβαίνει δὲ τὴν ἐπιμέλειαν ταύτην ἐνιαχοῦ μὲν εἶναι μίαν, οἷον ἐν ταῖς μικραῖς πό-
D λεσιν, ἐνιαχοῦ δὲ πολλὰς καὶ κεχωρισμένας τῆς ἱερωσύνης, οἷον ἱεροποιοὺς, καὶ ναοφύλακας, καὶ ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων. ἐχομένη δὲ ταύτης ἡ πρὸς τὰς θυσίας ἀφωρισμένη τὰς κοινὰς πάσας, ὅσας μὴ τοῖς ἱερεῦσιν ἀποδίδωσιν ὁ νόμος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κοινῆς ἑστίας ἔχουσι τὴν τιμήν. καλοῦσι δὲ οἱ μὲν ἄρχοντας τούτους, οἱ δὲ βασιλεῖς, οἱ δὲ πρυ-
E τάνεις. αἱ μὲν οὖν ἀναγκαῖαι ἐπιμέλειαί εἰσι περὶ τούτων, ὡς εἰπεῖν συγκεφαλαιωσαμένους, περί τε τὰ δαιμόνια, καὶ τὰ πολεμικὰ, καὶ περὶ τὰς προσόδους, καὶ περὶ τὰ ἀναλισκόμενα, καὶ περὶ ἀγορὰν, καὶ περὶ τὸ ἄστυ καὶ λιμένας, καὶ τὴν χώραν. ἔτι τὰ περὶ τὰ δικαστήρια, καὶ συναλλαγμάτων ἀναγραφὰς, καὶ πράξεις, καὶ φυλακὰς, καὶ λογισμούς τε καὶ ἐξετάσεις, καὶ πρὸς εὐθύνας τῶν ἀρ-
F χόντων, καὶ τέλος αἱ περὶ τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν. ἰδίᾳ δὲ ταῖς σχολαστικωτέραις, καὶ μᾶλλον εὐημερούσαις πόλεσιν, ἔτι δὲ φροντιζούσαις εὐκοσμίας, γυναικονομία, νομοφυλακία, παιδονομία, γυμνασιαρχία. πρὸς δὲ τούτοις, περὶ ἀγῶνας ἐπιμέλεια γυμνικοὺς καὶ Διονυσιακοὺς, κἂν εἴ τινας ἑτέρας συμβαίνει τοιαύτας γίνεσθαι θεωρίας. τούτων δὲ ἔνιαι φανερῶς εἰσιν οὐ δημοτικαὶ τῶν ἀρχῶν, οἷον γυναικονομία καὶ παιδονομία.

τοῖς γὰρ ἀπόροις ἀνάγκη χρῆσθαι καὶ γυναιξὶ καὶ παισὶν ὥσπερ ἀκολούθοις, διὰ τὴν ἀδουλίαν. τριῶν δ' οὐσῶν ἀρχῶν, καθ' ἃς αἱροῦνταί τινες ἀρχὰς τὰς κυρίους, νομοφυλάκων, προβούλων, βουλῆς, οἱ μὲν νομοφύλακες ἀριστοκρατικόν, ὀλιγαρχικὸν δ' οἱ πρόβουλοι, βουλὴ δὲ δημοτικόν. περὶ μὲν οὖν τῶν ἀρχῶν, ὡς [ἐν] τύπῳ, σχεδὸν εἴρηται περὶ πασῶν.

A nam pauperibus necesse est vti mulieribus & pueris tanquam ministris, quoniam seruos non habent. Cúmque tres sint magistratus, per quos assumunt quidam summas potestates, conseruatores legum, & præconsultores, & consilium: conseruatores legũ optimatum magistratus est, præconsultores verò paucorum potentia, consilium autem populare. De magistratibus ergo, vt in figura, fere dictum est de omnibus.

B

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν τὸ Η.

Κεφάλαιον α.

Περὶ πολιτείας ἀρίστης τὸν μέλλοντα ποιήσασθαι τὴν προσήκουσαν ζήτησιν, ἀνάγκη διορίσασθαι πρῶτον, τίς αἱρετώτατος βίος. ἀδήλου γὰρ ὄντος τούτου, καὶ τὴν ἀρίστην ἀναγκαῖον ἄδηλον εἶναι πολιτείαν. ἄριστα γὰρ πράττειν προσήκει τοὺς ἄριστα πολιτευομένους ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, ἐὰν μή τι γίγνηται παράλογον. διὸ δεῖ πρῶτον ὁμολογεῖσθαι τίς ὁ πᾶσιν, ὡς εἰπεῖν, αἱρετώτατος βίος, μετὰ δὲ τοῦτο, πότερον κοινῇ καὶ χωρὶς ὁ αὐτὸς, ἢ ἕτερος. νομίσαντας οὖν ἱκανῶς πολλὰ λέγεσθαι καὶ τῶν ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις περὶ τῆς ἀρίστης ζωῆς, καὶ νῦν χρηστέον αὐτοῖς. ὡς ἀληθῶς γὰρ πρός γε μίαν διαίρεσιν οὐδεὶς ἀμφισβητήσειεν ἂν, ὡς οὐ τριῶν οὐσῶν μερίδων, τῶν τε ἐκτὸς, καὶ τῶν ἐν τῷ σώματι, καὶ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, πάντα ταῦτα ὑπάρχειν τοῖς μακαρίοις δεῖ. οὐδεὶς γὰρ ἂν φαίη μακάριον τὸν μηθὲν μόριον ἔχοντα ἀνδρείας, μηδὲ σωφροσύνης, μηδὲ δικαιοσύνης, μηδὲ φρονήσεως, ἀλλὰ δεδιότα μὲν τὰς παραπετομένας μυίας, ἀπεχόμενον δὲ μηθενός, ἂν ἐπιθυμήσῃ τοῦ φαγεῖν ἢ πιεῖν, τῶν ἐσχάτων· ἕνεκα δὲ τεταρτημορίου διαφθείροντα τοὺς φιλτάτους φίλους· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν διάνοιαν οὕτως ἄφρονα καὶ διεψευσμένον, ὥσπερ τι παιδίον, ἢ μαινόμενον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν λεγόμενα, ὥσπερ πάντες ἂν συγχωρήσειαν· διαφέρονται δ' ἐν τῷ ποσῷ, καὶ ταῖς ὑπεροχαῖς. τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς ἔχειν ἱκανὸν νομίζουσιν ὁποσονοῦν, πλούτου δὲ καὶ χρημάτων, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης, καὶ πάντων τῶν τοιούτων, εἰς ἄπειρον ζητοῦσι τὴν ὑπερβολήν. ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς ἐροῦμεν,

ARISTOTELIS

Politicorum

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

C De optima republica rectè quærere volenti, necessarium est prius determinare, quæ vita sit maximè expetenda: nam si id ignotum sit, necesse est & optimam rempublicam ignorari. optimè enim agere consentaneum est, qui suo optima reipublicæ disciplina reguntur, ex his quæ sibi assint, nisi quid accidat præter rationem. Quare primo statuendum est, quæ vita sit cunctis, vt ita dixerim, maximè optanda:

D deinde vtrum publicè & priuatim eadem sit, an alia. Putantes igitur multa sufficienter esse dicta de optima vita, etiam in externis sermonibus, & nunc illis vtendum censemus. Nempe aduersus hanc diuisionem nemo vtique refragabitur, quòd tria cùm sint bonorum genera, externi, corporis, & animi, ista omnia adesse fœlici homini oportet. nemo enim fœlicem diceret eum, qui nullam partem fortitudinis habeat, neque temperantiæ, neque iu-

E stitiæ, neque prudentiæ, sed timentem etiam circumuolantes muscas. temperantem verò à nulla penitus edendi bibendique extrema cupiditate, & gratia quadrantis vnius dilectissimos interficientem. similiter & mente tam stultum atque ignarum, quasi puerum quendam vel insanum. Sed ista quidem sic, vt dicta sunt, omnes concederent. Discordant tamen in quanto atque excessu. nam virtutis quidam satis habere se putant quantumcumque habeant: diuitiarum verò atque

F pecuniæ, potentiæque & famæ, & huiusmodi omnium infinitum excessum sequuntur. At verò nos illis dicemus, quia

A facile est de his etiam per opera ipsa fidem suscipere, cernentes, quia homines acquirunt & conseruant non virtutes externis bonis, sed externa virtutibus. Ipsáque beata vita, siue in gaudio posita est, siue in virtute, siue in ambobus, magis existit moribus & intellectu in excessu ornatis, mediocria verò externa possidentibus, quàm his qui in externis plura possident quàm opus sit, & qui in illis deficiunt. B Quinetiam ratione licet hoc probè intueri. nam externa quidem bona finem habent tanquam instrumentū quoddam. omne autem vtile tale est, vt excessus vel noceat habenti, vel certè nil prosit. At bona animi, quanto magis excedunt, tanto magis vtilia sunt: siquidem non solùm honesti, verumetiam vtilis appellationem tribuere illis oportet. Omninóque patet, quòd sequi dicemus C dispositionem optimam cuiusque rei ad inuicem, secundum excessum distantiæ illorum, quorum dicimus eas esse dispositiones. Quare, si est animus preciosior corpore & pecuniis, & simpliciter & nobis, necessarium est & dispositionem vtriusque optimam eodem modo illis correspondere. Insuper animi gratia illa expeti nata sunt, & ita recte sentientes expetere omnes oportet, non autem animum D gratia illorum. Quòd igitur fœlicitatis tantum vnicuique contingit, quantum virtutis atque prudentiæ, & quantum secundum has operatur, confessum nobis existat, teste Deo fretis dicente, fœlicem esse atque beatum, non per aliquid externorum, sed per seipsum, quia talis est secundum naturam. Cùm & bonam fortunam aliud esse quàm fœlicitatem, propter hæc necessarium est. nam externorum quidem bonorum causa est fortuna & casus: E at iustus & temperatus nemo à fortuna est, neque per fortunam. Consequens verò est, & iisdem rationibus consentaneum, ciuitatem quoque beatam esse quæ optima sit, & quæ bene agat. impossibile autem bene agere eos, qui bona non agant. nulla verò bona actio est neque viri neque ciuitatis, sine virtute atque prudentia. Fortitudo autem & iustitia & F prudentia ciuitatis eandem habent vim ac formam iis, secundum quas vnusquisque hominum dicitur iustus & prudens & temperatus. Sed hæc hactenus præ-

ὅτι ῥᾴδιον μὲν περὶ τούτων καὶ διὰ τῶν ἔργων διαλαμβάνειν τὴν πίστιν, ὁρῶντας ὅτι κτῶνται καὶ φυλάττουσιν οὐ τὰς ἀρετὰς τοῖς ἐκτὸς, ἀλλ' ἐκεῖνα ταύταις· καὶ τὸ ζῆν εὐδαιμόνως, εἴτ' ἐν τῷ χαίρειν ἐστὶν, εἴτ' ἐν ἀρετῇ τοῖς ἀνθρώποις, εἴτ' ἐν ἀμφοῖν, ὅτι μᾶλλον ὑπάρχει τοῖς τὸ ἦθος μὲν καὶ τὴν διάνοιαν κεκοσμημένοις εἰς ὑπερβολὴν, περὶ δὲ τὴν ἔξω κτῆσιν τῶν ἀγαθῶν μετριάζουσιν, ἢ τοῖς ἐκεῖνα μὲν κεκτημένοις πλείω τῶν χρησίμων, ἐν δὲ τούτοις ἐλλείπουσιν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν λόγον σκοπουμένοις εὐσύνοπτόν ἐστι. τὰ μὲν γὰρ ἐκτὸς, ἔχει πέρας, ὥσπερ ὄργανόν τι· πᾶν δὲ τὸ χρήσιμόν ἐστιν, ὧν τὴν ὑπερβολὴν, ἢ βλάπτειν ἀναγκαῖον, ἢ μηδὲν ὄφελος εἶναι αὐτῶν τοῖς ἔχουσι. τῶν δὲ περὶ ψυχὴν ἕκαστον ἀγαθῶν, ὅσῳπερ ἂν ὑπερβάλλῃ, τοσούτῳ μᾶλλον χρήσιμον εἶναι, εἰ δεῖ καὶ τούτοις ἐπιλέγειν μὴ μόνον τὸ καλὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ χρήσιμον. ὅλως δὲ δῆλον ὡς ἀκολουθεῖν φήσομεν τὴν διάθεσιν τὴν ἀρίστην ἑκάστου πράγματος πρὸς ἄλληλα, κατὰ τὴν ὑπεροχὴν ἥνπερ εἴληχε διάστασιν ὧν φαμὲν αὐτὰς εἶναι διαθέσεις ταύτας. ὥστ' εἴπερ ἐστὶν ἡ ψυχὴ καὶ τῆς κτήσεως καὶ τοῦ σώματος τιμιώτερον, καὶ ἁπλῶς, καὶ ἡμῖν, ἀνάγκη καὶ τὴν διάθεσιν τὴν ἀρίστην ἑκάστου ἀνάλογον τούτων ἔχειν. ἔτι δὲ τῆς ψυχῆς ἕνεκεν ταῦτα πέφυκεν αἱρετὰ καὶ δεῖ πάντας αἱρεῖσθαι τοὺς εὖ φρονοῦντας, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων ἕνεκεν τὴν ψυχήν. ὅτι μὲν οὖν ἑκάστῳ τῆς εὐδαιμονίας ἐπιβάλλει τοσοῦτον, ὅσονπερ ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ τοῦ πράττειν κατὰ ταύτας, ἔστω συνωμολογημένον ἡμῖν, μάρτυρι τῷ θεῷ χρωμένοις· ὃς εὐδαίμων μέν ἐστι καὶ μακάριος, δι' οὐθὲν δὲ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ δι' αὐτὸν αὐτὸς, καὶ τῷ ποιός τις εἶναι τὴν φύσιν· ἐπεὶ καὶ τὴν εὐτυχίαν τῆς εὐδαιμονίας διὰ ταῦτ' ἀναγκαῖον ἑτέραν εἶναι. τῶν μὲν γὰρ ἐκτὸς ἀγαθῶν τῆς ψυχῆς, αἴτιον ταὐτόματον καὶ ἡ τύχη· δίκαιος δ' οὐδεὶς οὐδὲ σώφρων ἀπὸ τύχης, οὐδὲ διὰ τὴν τύχην ἐστίν. ἐχόμενον δ' ἐστὶ καὶ τῶν αὐτῶν λόγων δεόμενον, καὶ πόλιν εὐδαίμονα τὴν ἀρίστην εἶναι καὶ πράττουσαν καλῶς. ἀδύνατον δὲ καλῶς πράττειν τοῖς μὴ τὰ καλὰ πράττουσιν· οὐθὲν δὲ καλὸν ἔργον, οὔτ' ἀνδρὸς οὔτε πόλεως, χωρὶς ἀρετῆς καὶ φρονήσεως. ἀνδρεία δὲ πόλεως καὶ δικαιοσύνη καὶ φρόνησις, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν καὶ μορφὴν ὧν μετασχὼν ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων λέγεται δίκαιος, καὶ φρόνιμος, καὶ σώφρων. ἀλλὰ γὰρ ταῦτα μὲν

ἐπὶ

ἐπὶ τοσοῦτον ἔστω πεφροιμιασμένα τῷ λόγῳ· οὔτε γὰρ μὴ θιγγάνειν αὐτῶν δυνατόν, οὔτε πάντας τοὺς οἰκείους ἐπεξελθεῖν ἐνδέχεται λόγους· ἑτέρας γάρ ἐστιν ἔργον σχολῆς ταῦτα. νῦν δὲ ὑποκείσθω τοσοῦτον, ὅτι βίος μὲν ἄριστος, καὶ χωρὶς ἑκάστῳ, καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσιν, ὁ μετ' ἀρετῆς κεχορηγημένης ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μετέχειν τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων. πρὸς δὲ τοὺς ἀμφισβητοῦντας, ἐάσαντας ἐπὶ τῆς νῦν μεθόδου, διασκεπτέον ὕστερον, εἴ τις τοῖς εἰρημένοις τυγχάνει μὴ πειθόμενος.

Κεφάλαιον β.

Πότερον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν τὴν αὐτὴν εἶναι φατέον, ἑνός τε ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων καὶ πόλεως, ἢ μὴ τὴν αὐτήν, λοιπόν ἐστιν εἰπεῖν. φανερὸν δὲ καὶ τοῦτο· πάντες γὰρ ἂν ὁμολογήσειαν εἶναι τὴν αὐτήν. ὅσοι γὰρ ἐν τῷ πλουτεῖν τὸ ζῆν εὖ τιθέασιν ἐφ' ἑνός, οὗτοι καὶ τὴν πόλιν ὅλην, ἐὰν ᾖ πλουσία, μακαρίζουσιν· ὅσοι τε τὸν τυραννικὸν βίον μάλιστα τιμῶσιν, οὗτοι καὶ πόλιν τὴν πλείστων ἄρχουσαν, εὐδαιμονεστάτην εἶναι φαῖεν ἄν. εἴ τέ τις τὸν ἕνα δι' ἀρετὴν ἀποδέχεται, καὶ πόλιν εὐδαιμονεστέραν φήσει τὴν σπουδαιοτέραν. ἀλλὰ ταῦτ' ἤδη δύο ἐστὶν ἃ δεῖται σκέψεως. ἓν μέν, πότερος αἱρετώτερος βίος, ὁ διὰ τοῦ συμπολιτεύεσθαι καὶ κοινωνεῖν πόλεως, ἢ μᾶλλον ὁ ξενικὸς καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἀπολελυμένος. ἔτι δέ, τίνα πολιτείαν θετέον καὶ ποίαν διάθεσιν πόλεως ἀρίστην, εἴτε πᾶσιν ὄντος αἱρετοῦ κοινωνεῖν πόλεως, εἴτε καὶ τισὶ μὲν μή, τοῖς δὲ πλείστοις. ἐπεὶ δὲ τῆς πολιτικῆς διανοίας καὶ θεωρίας τοῦτ' ἐστὶν ἔργον, ἀλλ' οὐ τὸ περὶ ἕκαστον αἱρετόν, ἡμεῖς δὲ ταύτην προῃρήμεθα νῦν τὴν σκέψιν, ἐκεῖνο μὲν πάρεργον ἂν εἴη, τοῦτο δὲ ἔργον τῆς μεθόδου ταύτης. ὅτι μὲν οὖν ἀναγκαῖον εἶναι πολιτείαν ἀρίστην ταύτην, καθ' ἣν τάξιν κἂν ὁστισοῦν ἄριστα πράττοι καὶ ζῴη μακαρίως, φανερόν ἐστιν. ἀμφισβητεῖται δὲ παρ' αὐτῶν τῶν ὁμολογούντων τὸν μετ' ἀρετῆς εἶναι βίον αἱρετώτατον, πότερον ὁ πολιτικὸς καὶ πρακτικὸς βίος αἱρετός, ἢ μᾶλλον ὁ πάντων τῶν ἐκτὸς ἀπολελυμένος, οἷον θεωρητικός τις, ὃν μόνον τινές φασιν εἶναι φιλόσοφον. σχεδὸν γὰρ τούτους τοὺς δύο βίους οἱ φιλοτιμότατοι πρὸς ἀρετὴν φαίνονται προαιρούμενοι, καὶ τῶν προτέρων καὶ τῶν νῦν. λέγω δὲ δύο, τόν τε πολιτικὸν καὶ τὸν φιλόσοφον. διαφέρει δὲ οὐ μικρὸν ποτέρως ἔχει τὸ ἀληθές. ἀνάγκη γὰρ τόν γε εὖ φρονοῦντα

A missa sint. neque enim non attingere illa possibile fuit, neque omnino omnes eorum rationes explicare. nam alterius otij ista sunt. Nunc autem supponatur nobis, quòd vita optima, & priuatim vnicuique & publicè omnibus est cum virtute, in tantum externis facultatibus adiuta, vt actiones studiosas conficere possit. Sed his nunc prætermissis, postea B considerandum erit, si quis forsan dictis non acquiescat.

CAPVT II.

Vtrum autem eadem sit dicenda felicitas singulorum hominum & ciuitatis, vel non eadem, reliquum est videre. Manifestum verò & hoc, omnes enim faterentur esse eandem. nam quicunque in diuitiis beatam vitam posuerunt, hi ciuitatem quoq. totam, si opulenta sit, beatam existimabunt. Et quicunque tyranni- C cam vitam aliis præferunt, hi ciuitatem latè dominantem beatissimam esse dicent. Qui verò id vnum per virtutem recipit, is & ciuitatem beatiorem dicet, si sit studiosior. Sed hæc iam duo sunt, quæ indigent consideratione. Vnum, numquid vita illa præferenda sit, quæ versatur in republica & in communi societate, an potius vita peregrina, & à ciuili societate remota. Præterea quam speciem reipublicæ, & quam dispositionem ciuitatis optimam D putare debemus, siue ab omnibus expetenda sit communio ciuitatis, siue à quibusdam non, sed tamen à pluribus. Cùm verò ciuilis intelligentiæ & speculationis hoc sit opus (non autem circa vnumquodq; expetendum) præferamus & nos hanc considerationem. nam illud quidem extra propositum esset: hoc autem secundum propositum huius inuestigationis. Quòd igitur necessarium sit illam esse optimam rempublicam per cuius institutionem vnusquisq. optimè agat, & E beatè viuat, manifestum est. sed dubitatur etiam ab iis, qui vitam cum virtute maximè eligendam putant: vtrum vita ciuilis & actiua sit præferenda, an potius illa vita, quę sit ab omnibus externis soluta, seu contemplatiua: quam solam putant quidam esse sapientis. Ferè enim has duas vitas, præstantissimi ad virtutem homines anteponere videntur, & antiqui & recentes: dico autem duas, F ciuilem, & philosophicam. Sed refert non parum, verum hoc vel illo modo veritas se habet. necesse est enim illum qui rectè sapit,

ad melius propositum se disponere, & priuatim vnumquemque hominem, & publice ciuitatem. Putant autem quidam in gubernando alios, si cum dominatu fiat, iniuriam esse summam, si ciuiliter, esse iure quidem iniuriam, sed impediri vitæ tranquillitatem. Alij verò contra hæc, omnino putant ciuilem & actiuam vitam solam esse viri. in singulis enim virtutibus nulli esse maiorem operandi facultatem, quàm his qui in reipublicæ gubernatione versantur. Sunt etiam qui aliis dominari, & tyrannicum reipublicæ modum putant solam esse beatum, & in quibusdam ciuitatibus hic est finis legum, vt finitimis dominentur. Itaque cum pleraque constituta passim (vt ita dixerim) iaceant apud plurimos: tamen si quid vnum leges respiciunt, id coniectant omnes, vt ciuitas dominetur. Sicut in Lacedæmone & Creta, ad bellum ferè ordinata est disciplina iuuentutis & legum multitudo. Præterea apud gentes omnes, quæ possunt præualere, huiusmodi honoratur potentia, vt apud Scythas, & Persas, & Thraces, & Gallos. Quibusdam enim leges sunt ad huiusmodi prouocantes virtutem, vt apud Carthaginenses si sunt ornatum annulorum accipere pro numero expeditionum, in quibus militauerint. Fuit etiam quandoque in Macedonia lex, eum qui nullum hostem interfecisset, capistro cingi. Apud Scythas verò non licebat solemnibus epulis patera m circumlatam accipere ei, qui nullum occidisset hostem. Apud Iberos quoque pugnacem gentem, tot obeliscos erigere circa sepulchrum mos est, quot homines ex numero hostium necauerit. Et alia apud alios sunt huiusmodi complura, legibus aut moribus constituta. Atqui videretur forsan nimis absurdum esse, si quis considerare velit, an hoc propositum esse debeat eius, qui legibus instituit ciuitatem, prouidere scilicet, vt illa dominetur finitimis & volentibus, & inuitis. Quomodo enim id ciuile, aut lege sanciendum, quod ne legitimum quidem est? neque enim legitimum, non solum iustè, verumetiam iniustè dominari: subdere verò est, & nō iustè. Atqui nec in aliis scientiis ita videmus. nec enim medici, neque gubernatoris est, vel persuadere ægrotos & nautas, vel vim afferre.

A πρὸς τὸν βέλτιον σκοπὸν τάττεσθαι, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἕκαστον, καὶ κοινῇ τὴν πόλιν. νομίζουσι δ' οἱ μὲν τὸ τῶν πέλας ἄρχειν δεσποτικῶς μὲν γιγνόμενον μετ' ἀδικίας τινὸς εἶναι τῆς μεγίστης, πολιτικῶς δέ, τὸ μὲν ἄδικον οὐκ ἔχειν, ἐμπόδιον δὲ ἔχειν τῇ περὶ αὑτὸν εὐημερίᾳ. τούτων δ' ὥσπερ ἐξ ἐναντίας ἕτεροι τυγχάνουσι δοξάζοντες· μόνον γὰρ ἀνδρὸς τὸν πρακτικὸν εἶναι βίον καὶ πολιτικόν. ἐφ' B ἑκάστης γὰρ ἀρετῆς οὐκ εἶναι πράξεις μᾶλλον τοῖς ἰδιώταις, ἢ τοῖς τὰ κοινὰ πράττουσι καὶ πολιτευομένοις. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνουσιν. οἱ δὲ τὸν δεσποτικὸν καὶ τυραννικὸν τρόπον τῆς πολιτείας εἶναι μόνον εὐδαίμονά φασι. καὶ παρ' ἐνίοις δὲ καὶ τῆς πολιτείας οὗτος ὅρος καὶ τῶν νόμων, ὅπως δεσπόζωσι τῶν πέλας. διὸ καὶ τῶν πλείστων νομίμων χύδην ὡς εἰπεῖν κειμένων παρὰ C τοῖς πλείστοις, ὅμως εἴ πού τι πρὸς ἓν οἱ νόμοι βλέπουσι, τοῦ κρατεῖν στοχάζονται πάντες. ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονι καὶ Κρήτῃ πρὸς τοὺς πολέμους συντέτακται σχεδὸν ἥ τε παιδεία, καὶ τὸ τῶν νόμων πλῆθος. ἔτι δ' ἐν τοῖς ἔθνεσι πᾶσι τοῖς δυναμένοις πλεονεκτεῖν ἡ τοιαύτη τετίμηται δύναμις, οἷον ἐν Σκύθαις, καὶ Πέρσαις, καὶ Θρᾳξὶ, καὶ Κελτοῖς. ἐν ἐνίοις D γὰρ καὶ νόμοι τινές εἰσι παροξύνοντες πρὸς τὴν ἀρετὴν ταύτην, καθάπερ ἐν Καρχηδόνι φασὶ τὸν ἐκ τῶν κρίκων κόσμον λαμβάνειν, ὅσας ἂν στρατεύσωνται στρατείας. ἦν δέ ποτε καὶ περὶ Μακεδονίαν νόμος, τὸν μηδένα ἀπεκταγκότα πολέμιον ἄνδρα, περιεζῶσθαι τὴν φορβειάν. ἐν δὲ Σκύθαις οὐκ ἐξῆν πίνειν ἐν ἑορτῇ τινι σκύφον περιφερόμενον, τῷ μηδένα E ἀπεκταγκότι πολέμιον. ἐν δὲ τοῖς Ἴβηρσιν, ἔθνει πολεμικῷ, τοσούτους τὸν ἀριθμὸν ὀβελίσκους καταπηγνύουσι περὶ τὸν τάφον, ὅσους ἂν διαφθείρῃ τῶν πολεμίων. καὶ ἕτερα παρ' ἑτέροις ἐστὶ τοιαῦτα πολλά, τὰ μὲν νόμοις κατειλημμένα, τὰ δὲ ἔθεσι. καίτοι δόξειεν ἂν ἄτοπον εἶναι λίαν τοῖς βουλομένοις F ἐπισκοπεῖν, εἰ τοῦτ' ἔστιν ἔργον τοῦ πολιτικοῦ, τὸ δύνασθαι θεωρεῖν, ὅπως ἄρχῃ καὶ δεσπόζῃ τῶν πλησίον, καὶ βουλομένων καὶ μὴ βουλομένων. πῶς γὰρ ἂν εἴη τοῦτο πολιτικὸν ἢ νομοθετικόν, ὅ γε μηδὲ νόμιμόν ἐστιν; οὐ νόμιμον δὲ, τὸ μὴ μόνον δικαίως, ἀλλὰ καὶ ἀδίκως ἄρχειν· κρατεῖν δ' ἔστι καὶ μὴ δικαίως. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις τοῦτο ὁρῶμεν. οὔτε γὰρ τοῦ ἰατροῦ, οὔτε τοῦ κυβερνήτου ἔργον ἐστὶ, τὸ ἢ πεῖσαι, ἢ βιάσασθαι· τοὺς μὲν τοὺς θεραπευομένους, τοὺς δὲ τοὺς πλωτῆρας. ἀλλ'

[illegible]

Κεφάλαιον γ.

[illegible]

A Sed plerique videntur ex [illegible] eiusdem disciplinam esse dominari. & quod in seipsos fieri nollent, hoc in alios facere non erubescūt, qui pro se iustitiam quærunt, pro alijs vero nulla eis iustitiæ cura est. Hoc autem absurdum, nisi tales sint natura, vt alter dominari debeat, alter non. Quod si est ita, non est con[illegible] omnibus dominari, sed illis dumtaxat qui dominabiles sunt sicut nec venari homines ad mensam vel sacrificium, sed illud quod
B venabile est. est autem venabile omne animal, quod sit natura ferū & cibo aptum. Enimuerò fieri potest, vt in ciuitas vna seorsū per seipsam beata, videlicet si gubernetur rectè. nam potest esse sita in loco penit⁹ separato, & leg[illegible] vti laudabilio⁹: cui⁹ re[illegible] constitutio non ad bellum neq; ad [illegible] hostes sit. Patet igitur quòd [illegible] bellicæ [illegible] bona sūt existimā-
C da, sed non vt finis [illegible], sed gratia illi⁹. Studiosi autem legū [illegible] est considerare vrbem, ac naturam hominum, & omnem aliam communionem vitæ laudabilis, quo pa[illegible], quantū fieri potest, fœlicē teneant. Differentia tamen erit in quibusdam constituendis. & hoc pertinet ad eandem disciplinam, quæ est de legibus ponendis, videre, si qui sunt finitimi populi, quæ[illegible] ad qu[illegible] exercenda sint, & quemad-
D modū cū singulis conuersandū. Verùm de hoc postea suo loco considerationem faciemus, ad quem finem debeat optimæ reipublicæ constitutio tendere.

CAPVT III.

AD confitentes autem vitam cum virtute esse max[illegible] recipiendam, sed contendentes de [illegible] vsu, dicendum est nobis ad vtrosque. Sunt enim qui deij-
E ciunt magistratus ciuitatis, putantes ing[illegible] hominis esse aliam vitam quàm ciuilis, & omnibus præferendam. alij verò hanc optimam putant. impossibile enim nihil agentem bene agere. bene autem agere ac fœlicē esse, idem est. Vtriq. eorum quædā dicunt rectè, & quædam non rectè. nam liberi quidem hominis vitam meliorem esse, quàm in dominando occupa-
F tā verum est. nihil enim egregium est, seruo vti in quantum seruus. iussus enim domini in rebus necessarijs nihil habet decorum. At putare omnem gubernationem esse dominationem, nequaquam

[illegible]

A est verum non enim minus distat liberorum gubernatio à dominatione seruorum, quàm differt natura liber à natura seruo: de quo sufficienter superioribus libris determinatum fuit. Sed laudare magis nihil agere quàm agere, non est rectũ. nam fœlicitas actio est, præterea multorum & præclarorum finem habent, iustorum temperatorúmque actiones. Quinimo arbitrabitur fortasse aliquis, quòd potestatem habere omnium esset. sic enim plu-

B rimas ac pulcherrimas res agere posse. Itaque is qui dominus agendi esse potest, hanc facultatem dimittere aliis non debet, sed sibi arripere, & neque filium patris, neque parentem filij, neque amicum amici hac in parte rationem habere: nam quod optimum sit id nobis ipsis adsciscere debemus, optimum autem est bene agere. Hoc illi forsan rectè dicerent, si modò e-

C xisteret auferentibus ac violantibus, illud quod esset omnium maximè optandum. sed fortassis id fieri non potest, falsóque hoc supponunt. Non enim amplius bonas actiones illas esse continget, nisi tantum ipse præstet quantum vir mulieri, & pater filiis, & dominus seruo. Quare is qui violaret, nihil tantum proficeret postea, quan-

D tum iam à virtute ipsa recessit. paribus enim honestum & iustum in parte, hoc enim iustum ac par, non par autem paribus, & non simile similibus, præter naturam est, nihil autem bonum, quod sit præter naturam. Quapropter & si alius quisiam sit melior secundum virtutem, & secundum potentiam actiuam in rebus optimis, hunc sequi honestum est, & huic parère iustum, sed oportet illi non virtutem solùm, verum etiam potentiam ex-

E stare, per quam sit actiuus. Quòd si hæc vera sunt, & fœlicitas in bene agendo est reponenda, & publicè totius ciuitatis, & priuatim singulorum vita illa erit optima, quæ sit actiua. Verumtamen actiuam non est necessarium esse ad alios, quemadmodum quidam putant: neque eas meditationes solum esse actiuas, quæ gratia

F eorum fiunt, quæ ex agendo proueniunt, sed multo magis quæ in seipsis perfectæ sunt ac sui ipsarum gratia fiunt contemplationes & meditationes. bene agere enim finis est: quare est actio quædam, maxime autem propriè dicimus agere etiam externis actionibus eos, qui intelligentia & cogitatione operibus præsunt, vt architecti. Quinimo neque sine actione

A ἐστιν ὀρθῶς, οὐ γὰρ ἔλαττον διέστηκεν ἡ τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴ, τῆς τῶν δούλων, ἢ αὐτὸ φύσει ἐλεύθερον τὸ φύσει δούλου. διώρισται δὲ περὶ αὐτῶν ἱκανῶς ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις. τὸ δὲ μᾶλλον ἐπαινεῖν τὸ ἀπρακτεῖν τοῦ πράττειν οὐκ ἀληθές· ἡ γὰρ εὐδαιμονία πρᾶξίς ἐστιν. ἔτι δὲ πολλῶν καὶ καλῶν τέλος ἔχουσιν αἱ τῶν δικαίων καὶ σωφρόνων πράξεις. καίτοι τάχ' ἂν ὑπολάβοι τις τούτων οὕτω

B διωρισμένων, ὅτι τὸ κύριον εἶναι πάντων ἄριστον. οὕτω γὰρ ἂν πλείστων καὶ καλλίστων κύριος εἴη πράξεων. ὥστε οὐ δεῖ τὸν δυνάμενον ἄρχειν παριέναι τῷ πλησίον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀφαιρεῖσθαι, καὶ μήτε πατέρα παίδων, μήτε παῖδας πατρὸς, μήθ' ὅλως φίλον φίλου μηδένα ὑπολογίζειν, μηδὲ πρὸς τοῦτο φροντίζειν· τὸ γὰρ ἄριστον, αἱρετώτατον· τὸ δ' εὖ

C πράττειν, ἄριστον. τοῦτο μὲν οὖν ἀληθῶς ἴσως λέγουσιν, εἴπερ ὑπάρξει τοῖς ἀποστεροῦσι καὶ βιαζομένοις, τὸ τῶν ὄντων αἱρετώτατον. ἀλλ' ἴσως οὐχ οἷόν τε ὑπάρχειν, ἀλλ' ὑποτίθενται τοῦτο [ψεῦδος]· οὐ γὰρ ἔτι καλὰς τὰς πράξεις ἐνδέχεται εἶναι τῷ μὴ διαφέροντι τοσοῦτον, ὅσον ἀνὴρ γυναικὸς, ἢ πατὴρ τέκνων,

D ἢ δεσπότης δούλων. ὥστε ὁ παραβαίνων, οὐθὲν ἂν τηλικοῦτον κατορθώσειεν ὕστερον, ὅσον ἤδη παρεκβέβηκε τῆς ἀρετῆς. τοῖς γὰρ ὁμοίοις τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον ἐν τῷ μέρει· τοῦτο γὰρ ἴσον καὶ ὅμοιον. τὸ δὲ μὴ ἴσον τοῖς ἴσοις, καὶ τὸ μὴ ὅμοιον τοῖς ὁμοίοις, παρὰ φύσιν· οὐδὲν δὲ τῶν παρὰ φύσιν καλόν. διὸ κἂν ἄλλος τις ᾖ κρείττων κατ' ἀρετὴν, καὶ κατὰ

E δύναμιν τὴν πρακτικὴν τῶν ἀρίστων, τούτῳ καλὸν ἀκολουθεῖν, καὶ τούτῳ πείθεσθαι δίκαιον. δεῖ δ' οὐ μόνον ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ὑπάρχειν καθ' ἣν ἔσται πρακτικός. ἀλλ' εἰ ταῦτα λέγεται καλῶς, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εὐπραγίαν θετέον, καὶ κοινῇ πάσης πόλεως ἂν εἴη καὶ καθ' ἕκαστον ἄριστος

F βίος ὁ πρακτικός. ἀλλὰ τὸν πρακτικὸν οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς ἑτέρους, καθάπερ οἴονταί τινες. οὐδὲ τὰς διανοίας εἶναι μόνας ταύτας πρακτικὰς, τὰς τῶν ἀποβαινόντων χάριν γιγνομένας ἐκ τοῦ πράττειν. ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τὰς αὐτοτελεῖς, καὶ τὰς αὑτῶν ἕνεκεν θεωρίας καὶ διανοήσεις. ἡ γὰρ εὐπραξία τέλος. ὥστε καὶ πρᾶξίς τις. μάλιστα δὲ καὶ πράττειν λέγομεν καὶ κυρίως τῶν ἐξωτερικῶν πράξεων, τοὺς ταῖς διανοίαις ἀρχιτέκτονας. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀπρακ-

τεῖν

ἀπράκτους ἀναγκαῖον τὰς καθ' αὑτὰς πόλεις ἱδρυμένας, καὶ ζῆν οὕτω προῃρημένας. ἐνδέχεται γὰρ καὶ κατὰ μέρη καὶ τοῦτο συμβαίνειν. πολλαὶ γὰρ κοινωνίαι πρὸς ἄλληλα τοῖς μέρεσι τῆς πόλεώς εἰσιν. ὁμοίως δὲ τοῦτο ὑπάρχει καὶ καθ' ἑνὸς ὁτουοῦν τῶν ἀνθρώπων. σχολῇ γὰρ ἂν ὁ θεὸς ἔχοι καλῶς, καὶ πᾶς ὁ κόσμος, οἷς οὐκ εἰσὶν ἐξωτερικαὶ πράξεις παρὰ τὰς οἰκείας τὰς αὐτῶν. ὅτι μὲν οὖν τὸν αὐτὸν βίον ἀναγκαῖον εἶναι τὸν ἄριστον, ἑκάστῳ τε τῶν ἀνθρώπων, καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσι, καὶ τοῖς ἀνθρώποις, φανερόν ἐστι.

Κεφάλαιον δ.

Ἐπεὶ δὲ πεφροιμίασται τὰ νῦν εἰρημένα περὶ αὐτῶν, καὶ περὶ τὰς ἄλλας πολιτείας ἡμῖν τεθεώρηται πρότερον, ἀρχὴ τῶν λοιπῶν εἰπεῖν πρῶτον, ποίας τινὰς δεῖ τὰς ὑποθέσεις εἶναι [δεῖ] περὶ τῆς μελλούσης κατ' εὐχὴν συνεστάναι πόλεως. οὐ γὰρ οἷόν τε πολιτείαν γενέσθαι τὴν ἀρίστην ἄνευ συμμέτρου χορηγίας. διὸ δεῖ πολλὰ προϋποτεθεῖσθαι καθάπερ εὐχομένους, εἶναι μέντοι μηθὲν τούτων ἀδύνατον. λέγω δὲ οἷον περί τε πλήθους πολιτῶν καὶ χώρας. ὥσπερ γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς, οἷον ὑφάντῃ καὶ ναυπηγῷ, δεῖ τὴν ὕλην ὑπάρχειν ἐπιτηδείαν οὖσαν πρὸς τὴν ἐργασίαν. ὅσῳ γὰρ ἂν αὕτη τυγχάνῃ παρεσκευασμένη βέλτιον, ἀνάγκη καὶ τὸ γιγνόμενον ὑπὸ τῆς τέχνης εἶναι κάλλιον. οὕτω καὶ τῷ πολιτικῷ καὶ τῷ νομοθέτῃ δεῖ τὴν οἰκείαν ὕλην ὑπάρχειν ἐπιτηδείως ἔχουσαν. ἔστι δὲ πολιτικῆς χορηγίας πρῶτον, τό τε πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, πόσους τε καὶ ποίους τινὰς ὑπάρχειν δεῖ φύσει, καὶ κατὰ τὴν χώραν ὡσαύτως, πόσην τε εἶναι καὶ ποίαν τινὰ ταύτην. οἴονται μὲν οὖν οἱ πλεῖστοι προσήκειν μεγάλην εἶναι τὴν εὐδαίμονα πόλιν. εἰ δὲ τοῦτ' ἀληθές, ἀγνοοῦσι ποία μεγάλη καὶ ποία μικρὰ πόλις. κατ' ἀριθμοῦ γὰρ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων κρίνουσι τὴν μεγάλην. δεῖ δὲ μᾶλλον μὴ εἰς τὸ πλῆθος, εἰς δὲ δύναμιν ἀποβλέπειν. ἔστι γάρ τι καὶ πόλεως ἔργον. ὥστε τὴν δυναμένην τοῦτο μάλιστ' ἀποτελεῖν, ταύτην οἰητέον εἶναι μεγίστην, οἷον Ἱπποκράτην, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλ' ἰατρὸν εἶναι μείζω φήσειεν ἄν τις τοῦ διαφέροντος κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος. οὐ μὴν ἀλλὰ κἂν εἰ δεῖ κρίνειν πρὸς τὸ πλῆθος ἀποβλέποντας, οὐ κατὰ τὸ τυχὸν πλῆθος τοῦτο ποιητέον (ἀναγκαῖον γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν ἴσως ὑπάρχειν καὶ δούλων ἀριθμὸν πολλῶν,

A esse necessarium est eas ciuitates quæ positæ sint in solitudine, & ita viuere eligentes: fieri enim potest vt partibus inter se agere contingat. multæ enim communicationes adinuicem sunt partibus ciuitatis. Similiter autem hoc existit vnicuique hominum: vix enim Deus bene se haberet, & mundus totus, quibus non sunt actiones externæ præter proprias ipsorum. Quòd igitur necessarium sit eandem esse vitam optimam B priuatim vnicuique hominum, & publicè ciuitatibus, & hominibus manifestum est.

CAPVT IIII

CVm verò illa nunc præmissa sunt, ac de aliis rebuspublicis fuerit prius à nobis consideratum, de reliquis dicendi initium faciamus. quales aliquas suppositiones esse oportet pro ea ciuitate, quæ maximè secundum votum sit constitutionem susceptura. Neque enim fieri potest C vt optima sit respublica nisi opportunæ assint facultates. ex quo necesse est multa præsupponere quasi optantes, esse tamen nullum eorum impossibile: dico autem ceu de multitudine ciuium, ac de regione. Vt enim cæteris artificibus, puta textori & nauiculario, materiam subesse oportet aptam ad opificium: nam quanto melior hæc extiterit, tanto id quod fit ex arte, erit præclarius: sic & gubernatori reipublicæ & legum positori oportet D proprium subesse materiam aptè se habentem. Est autem ciuilis facultatis primo videre de multitudine hominum, quàm multos & quales natura esse oportet. De regione quoque eodem modo, & quanta & qualis esse debet. Putant plerique magnam esse debere beatam ciuitatem: id enim verum est, ignorare tamen videntur qualis magna & qualis parua dicenda sit ciuitas: existimant enim magnam ex numero habitantium. Sed oportet E non tantum ad numerum, sed magis ad potentiam respicere. est enim ciuitatis opus quoddam. quare quæ maximè id efficere potest, hanc existimandum est esse maximam ciuitatem, ceu Hippocratem, non hominem, sed medicum quis diceret esse maiorem quàm alium, qui magnitudine corporis eum excedat. Quinimo si ex multitudine iudicandum sit, non ex quauis multitudine id F est existimandum: necesse est enim forsan in ciuitatibus esse seruorum, & inquilinorum, & hospitum grandem numerum

A sed ex iis qui sunt pars ciuitatis, & ex quibus ciuitas constat. horum enim præcellens multitudo signum est magnæ ciuitatis, ex qua verò ciuitate operarij quidem permulti exeunt, bellatores autem pauci, hanc impossibile est esse magnam. non enim idem est magna ciuitas & populosa, quinetiam re & effectu patet, quia difficile est & forsan impossibile, vt quæ nimium populosa sit ciuitas, optimè gubernetur. B Earum certe quæ bene gubernari dicuntur, nullam videmus in populosam multitudinem esse diffusam. Patet etiam ex rationum fide. nam lex ordinatio quædam est, & bonam legis positionem necessarium est esse bonam ordinationem: at multitudo nimiũ magna non potest recipere ordinationem. diuinæ enim potentiæ id opus esset, quæ & hoc totũ continet, cùm & bonũ quidem in multitudine ac magnitudine consueuit fieri, quapropter & ciuitatem illam, cui cum magnitudine dictus terminus existit, optimam esse necesse est. C Sed est quædam mensura magnitudinis ciuitati, quemadmodũ & aliorũ omniũ animaliũ, plantarum, instrumentorum. nam horum singula, neque parua nimiũ, neque magnitudine excessiua suam potentiam retinebunt, sed aut destituta erunt omnino à natura, vel male se habebunt. D Ceu nauis vnius palmæ non erit penitus nauis, neque duorum stadiorum: sed si processerit ad aliquam magnitudinem, quandoque propter paruitatem malefic et nauigationem, quandoque propter excessum. ita & ciuitas, si ex nimium paucis sit, non est per se sufficiens: si ex nimiũ multis, sufficiens quidem in necessariis erit vt gens, sed non vt ciuitas. rempublicam enim non facile est multis constituere: quis dux esse tam excessiuæ multitudinis, aut quis præco nõ Stentorius? E Quocirca necesse est primam esse ciuitatem illam, quæ ex ea multitudine constat, quæ multitudo prima per seipsam sufficiens sit ad bene viuendum in ciuili societate, recipitur verò, vt ea quæ multitudinem hanc excedit, sit maior ciuitas: sed hoc non est, vt diximus, infinitũ. Quæ verò sit huius excessus determinatio, ex operibus intelligi facillimè potest. F Sunt enim actus ciuitatis imperantium atque parentium, imperantis quidem opus est iubere ac iudicare: ad iudicandum verò secundum iustitiam & ad magistratus demandandos secundum dignitatem,

A καὶ μετοίκων, καὶ ξένων) ἀλλ᾽ ὅσοι πόλεώς εἰσι μέρος, καὶ ἐξ ὧν συνίσταται πόλις οἰκείων μορίων. ἡ γὰρ τούτων ὑπεροχὴ τοῦ πλήθους, μεγάλης πόλεως σημεῖον. ἐξ ἧς δὲ βάναυσοι μὲν ἐξέρχονται πολλοὶ τὸν ἀριθμόν, ὁπλῖται δὲ ὀλίγοι, ταύτην ἀδύνατον εἶναι μεγάλην. οὐ γὰρ ταὐτὸ μεγάλη τε πόλις καὶ πολυάνθρωπος. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτό γε ἐκ τῶν ἔργων φανερὸν ὅτι χαλεπόν, B ἴσως δ᾽ ἀδύνατον εὐνομεῖσθαι τὴν λίαν πολυάνθρωπον. τῶν γοῦν δοκουσῶν πολιτεύεσθαι καλῶς οὐδεμίαν ὁρῶμεν οὖσαν ἀνειμένην πρὸς τὸ πλῆθος. τοῦτο δὲ δῆλον καὶ διὰ τῆς τῶν λόγων πίστεως. ὅ τε γὰρ νόμος τάξις τις ἐστί, καὶ τὴν εὐνομίαν ἀναγκαῖον εὐταξίαν εἶναι· ὁ δὲ λίαν ὑπερβάλλων ἀριθμός, οὐ δύναται μετέχειν C τάξεως. θείας γὰρ δὴ τοῦτο δυνάμεως ἔργον, ἥτις καὶ τόδε συνέχει τὸ πᾶν· ἐπεὶ τό γε καλὸν ἐν πλήθει καὶ μεγέθει εἴωθε γίνεσθαι. διὸ καὶ πόλιν, ἧς μετὰ μεγέθους ὁ λεχθεὶς ὅρος ὑπάρχει, ταύτην εἶναι καλλίστην ἀναγκαῖον. ἀλλ᾽ ἔστι τι καὶ πόλεως μεγέθους μέτρον, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων πάντων, ζῴων, φυτῶν, ὀργάνων· καὶ γὰρ τούτων ἕκαστον, οὔτε λίαν μικρὸν οὔτε D κατὰ μέγεθος ὑπερβάλλον ἕξει τὴν αὑτοῦ δύναμιν· ἀλλ᾽ ὁτὲ μὲν ὅλως ἐστερημένον ἔσται τῆς φύσεως, ὁτὲ δὲ φαύλως ἔχον. οἷον πλοῖον σπιθαμιαῖον μὲν οὐκ ἔσται πλοῖον ὅλως, οὐδὲ δυοῖν σταδίοιν· εἰς δέ τι μέγεθος ἐλθόν, ὁτὲ μὲν διὰ σμικρότητα φαύλην ποιήσει τὴν ναυτιλίαν, ὁτὲ δὲ διὰ τὴν ὑπερβολήν. ὁμοίως δὲ καὶ πόλις, ἡ μὲν ἐξ ὀλίγων λίαν, οὐκ αὐτάρκης. E ἡ δὲ πόλις αὔταρκες· ἡ δὲ ἐκ πολλῶν ἄγαν, ἐν μὲν τοῖς ἀναγκαίοις αὐτάρκης, ὥσπερ ἔθνος, ἀλλ᾽ οὐ πόλις· πολιτείαν γὰρ οὐ ῥᾴδιον ὑπάρχειν. τίς γὰρ στρατηγὸς ἔσται τοῦ λίαν ὑπερβάλλοντος πλήθους, ἢ τίς κῆρυξ μὴ Στεντόρειος; διὸ πρώτην μὲν εἶναι πόλιν ἀναγκαῖον τὴν ἐκ τοσούτου πλήθους, ὃ πρῶτον πλῆθος αὔταρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν ἐστι κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. ἐνδέχεται δὲ καὶ τὴν ταύτης ὑπερβάλλουσαν κατὰ πλῆθος, εἶναι F μείζω πόλιν· ἀλλὰ τοῦτ᾽ οὐκ ἔστιν, ὥσπερ εἴπομεν, ἀόριστον. τίς δ᾽ ἐστὶν ὁ τῆς ὑπερβολῆς ὅρος, ἐκ τῶν ἔργων ἰδεῖν ῥᾴδιον. εἰσὶ γὰρ αἱ πράξεις τῆς πόλεως, τῶν μὲν ἀρχόντων, τῶν δ᾽ ἀρχομένων. ἄρχοντος δ᾽ ἐπίταξις καὶ κρίσις ἔργον. πρὸς δὲ τὸ κρίνειν περὶ τῶν δικαίων, καὶ πρὸς τὸ τὰς ἀρχὰς διανέμειν κατ᾽ ἀξίαν,

ἀναγ-

ἀναγκαῖον γνωρίζειν ἀλλήλους, ποῖοί τινές εἰσιν. ὡς ὅπου τοῦτο μὴ συμβαίνει γίγνεσθαι, φαύλως ἀνάγκη γίγνεσθαι τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς κρίσεις. περὶ ἀμφότερα γὰρ οὐ δίκαιον αὐτοσχεδιάζειν, ὅπερ ἐν τῇ πολυανθρωπίᾳ τῇ λίαν ὑπάρχει φανερῶς. ἔτι δὲ ξένοις καὶ μετοίκοις ῥᾴδιον μεταλαμβάνειν τῆς πολιτείας· οὐ γὰρ χαλεπὸν τὸ λανθάνειν, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πλήθους. δῆλον τοίνυν ὡς οὗτός ἐστι πόλεως ὅρος ἄριστος, ἡ μεγίστη τοῦ πλήθους ὑπερβολὴ, πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς εὐσύνοπτος. περὶ μὲν οὖν μεγέθους πόλεως διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον ε.

Παραπλησίως δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς χώρας ἔχει. περὶ μὲν γὰρ τοῦ ποίαν τινά, δῆλον ὅτι τὴν αὐταρκεστάτην πᾶς τις ἂν ἐπαινέσειε. τοιαύτην δ' ἀναγκαῖον εἶναι τὴν παντοφόρον· τὸ γὰρ πάντα ὑπάρχειν, καὶ δεῖσθαι μηθενὸς, αὔταρκες. πλήθει δὲ καὶ μεγέθει τοσαύτην, ὥστε δύνασθαι τοὺς οἰκοῦντας ζῆν σχολάζοντας, ἐλευθερίως ἅμα καὶ σωφρόνως. τοῦτον δὲ τὸν ὅρον εἰ καλῶς ἢ μὴ καλῶς λέγομεν, ὕστερον ἐπισκεπτέον ἀκριβέστερον, ὅταν ὅλως περὶ κτήσεως καὶ τῆς περὶ τὴν οὐσίαν εὐπορίας συμβαίνῃ ποιεῖσθαι μνείαν, πῶς δεῖ, καὶ τίνα τρόπον ἔχειν πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτήν. πολλαὶ γὰρ περὶ τὴν σκέψιν ταύτην εἰσὶν ἀμφισβητήσεις, διὰ τοὺς ἕλκοντας ἐφ' ἑκατέραν τοῦ βίου [τὴν] ὑπερβολήν, τοὺς μὲν ἐπὶ τὴν γλισχρότητα, τοὺς δ' ἐπὶ τὴν τρυφήν. τὸ δ' εἶδος τῆς χώρας οὐ χαλεπὸν εἰπεῖν, δεῖ δ' ἔνια πείθεσθαι καὶ τοῖς περὶ τὴν στρατηγίαν ἐμπείροις· ὅτι χρὴ μὲν τοῖς πολεμίοις εἶναι δυσέμβολον, αὑτοῖς δ' εὐέξοδον. ἔτι δ' ὥσπερ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων εὐσύνοπτον ἔφαμεν εἶναι δεῖν, οὕτω καὶ τὴν χώραν· τὸ δ' εὐσύνοπτον, τὸ εὐβοήθητον εἶναι τὴν χώραν ἐστί. τῆς δὲ πόλεως τὴν θέσιν, εἰ χρὴ ποιεῖν κατ' εὐχήν, πρός τε τὴν θάλατταν προσήκει κεῖσθαι καλῶς, πρός τε τὴν χώραν. εἷς μὲν ὁ λεχθεὶς ὅρος· δεῖ γὰρ πρὸς τὰς ἐκβοηθείας κοινὴν εἶναι τῶν τόπων ἁπάντων· ὁ δὲ λοιπὸς, πρὸς τὰς τῶν γιγνομένων καρπῶν παραπομπάς. ἔτι δὲ τῆς περὶ ξύλα ὕλης, κἂν εἴ τινα ἄλλην ἐργασίαν ἡ χώρα τυγχάνοι κεκτημένη τοιαύτην, εὐπαρακόμιστον.

A necessarium est, vt se inuicem cognoscant ciues quales sint. quare vbi hoc non fieri contingit, necesse est vt malè res procedant circa magistratus demandandos, & circa iudicia. In vtroque certe horum, nequaquam est temere procedendum: quod in nimia multitudine manifeste contingit. Insuper hospitibus & inquilinis facilè est ad rempublicam aspirare, cum non difficile sit in tanta hominum
B multitudine latere. Patet igitur quòd est optima determinatio ciuitatis, vt sit maximus multitudinis excessus, quæ sit per se sufficiens ad viuendum, & facile inter se cognosci possit. De magnitudine ergo ciuitatis determinatum sit in hunc modum.

CAPVT V.

DE regione autem eadem ferè dici
C possunt: nam qualis esse debeat, clarū est quòd sufficientissimam omnes laudabūt. Hanc autem necesse est feracem esse omnium, ūnam omnia in seipsa habere & nullius indigere, sufficientius est. Multitudinem verò ac magnitudinem tantam, vt habeat habitatores ociosos nutrire, liberaliter simul temperatéq; viuentes. Hoc aūt verū bene vel non bene dicatur, postea diligentius erit considerandum, vbi de possessio-
D nibus & facultatibus mentionem fieri continget, qualiter & quemadmodū se habere erga vsum ipsū oportet. Permultę enim circa considerationem istam dubitationes cadunt, propter trahentes in vtramq. partē vitæ excessum, alios ad tenuitatem, alios ad largitatē. Formā verò regionis non est difficile præscribere, credendūmq. est in quibusdam, rei militaris peritis asserentibus talem esse oportere, vt ab hostibus quidem non facile inuadi possit, ciuili-
E bus autem facilis sit in aliena egressio. Præterea vt hominum multitudinem facilè inter se cognosci posse diximus oportere, sic etiam regio sit subiecta conspectui, id est vt cognosci, & succurri faciliter possit. Vrbis autem situs, si formanda nobis illa est secundum votum, opportunè, & ad terram, & ad mare debet iacere. Vna iam determinatio præmissa est, o-
F portere ad auxilia ferenda communem esse locorum omnium. Vnde quoque afferēda altera, ad importationem fructuum. Præterea ad lignorum materiam, & siquid aliud ad simile opificium regio in se habeat facilem aduectionem

CAPVT VI.

COmmunio autem maris, vtrum vtilis sit ciuitatibus vel damnosa, permultæ sunt disceptationes. Nam & frequentare aduenas quosdam, alienis educatos legibus, inutile putant ad rectam ciuitatis disciplinam, & turbam popularem multiplicari ex vsu maris, transmittentibus ac recipientibus negociatorum multitudinem, contrarium esse dicunt rectæ ciuium institutioni. Quòd igitur, si ista non contingant, melius sit & ad securitatem & ad copiam rerũ necessariarum, cõmunione maris habere vrbem & regionem, nõ est obscurum. nam ad facilius ferendum hostes, peropportuna facultas succurrendi auxiliandiq. suis terra & mari esse debet, & ad nocendum inuadentibus, si non vtrinque possibile, at altera ex parte magis existet ambarum participantibus. Et quæ apud eos non existunt, importari, & quæ superabundant, deportari ex necessariis est, sibi enim ipsi mercabilem non aliis ciuitatem esse oportet. Qui autem omnibus mercatum apud se præbent, hi faciunt quæstus cupiditate, quòd si non expedit ciuitati hanc cupiditatem habere, neque mercatũ certe huiusmodi debet recipere. Nam & nunc quidem videmus multis regionibus & ciuitatibus stationes ac portus opportunè iacere: vt neque intra vrbem sint, neque valde distantes, murisque circundari, & aliis huiuscemodi munitionibus. Clarum est enim, quòd si quid boni prouenies ex tali communione, ciuitas id bonum suscipiet: sin aliquid mali, caueri ab eo facile erit per leges iubentes ac determinantes, quos oporteat, & quos non oporteat inuicẽ admisceri. De nauali autem potẽtia, quòd melius sit eam habere vsque ad aliquam quantitatem, manifestum est, non solum enim sibimet ipsis, sed & finitimis quibusdam oportet & auxiliari posse, & esse terrori, quemadmodum terra, sic etiam mari. Magnitudo autem & multitudo huius potentiæ, ad mores ciuitatis erit accommodanda, nam si ea fuerit ciuitas, quæ magnam præstantiam authoritatémque habere consueuerit, necessarium erit hanc potentiam rebus esse conformem. Turbam verò nauticam, & huiusmodi hominum multitudinem, non necessarium est ciuitatibus existere. nulla enim ciuitatis pars huiusmodi homines esse debent.

Κεφάλαιον ϛ'.

A Περὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν κοινωνίας, πότερον ὠφέλιμος ταῖς εὐνομουμέναις πόλεσιν ἢ βλαβερά, πολλὰ τυγχάνουσιν ἀμφισβητοῦντες· τό τε γὰρ ἐπιξενοῦσθαί τινας ἐν ἄλλοις τεθραμμένους νόμοις, ἀσύμφορον εἶναί φασι πρὸς τὴν εὐνομίαν, καὶ τὴν πολυανθρωπίαν· γίνεσθαι μὲν γὰρ ἐκ τοῦ χρῆσθαι τῇ θαλάττῃ B διαπέμποντας καὶ δεχομένους ἐμπόρων πλῆθος, ὑπεναντίαν δ' εἶναι πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι καλῶς. ὅτι μὲν οὖν, εἰ ταῦτα μὴ συμβαίνει, βέλτιον καὶ πρὸς ἀσφάλειαν, καὶ πρὸς εὐπορίαν τῶν ἀναγκαίων, μετέχειν τήν τε πόλιν καὶ τὴν χώραν τῆς θαλάττης, οὐκ ἄδηλον. καὶ γὰρ πρὸς τὸ ῥᾷον φέρειν τοὺς πολέμους, εὐβοηθήτους εἶναι δεῖ κατ' ἀμφότερα τοῖς C σωθησομένοις, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν· καὶ πρὸς τὸ βλάψαι τοὺς ἐπιτιθεμένους, εἰ μὴ κατ' ἄμφω δυνατόν, ἀλλὰ κατὰ θάτερον ὑπάρξει μᾶλλον, ἀμφοτέρων μετέχουσιν. ὅσα τ' ἂν μὴ τυγχάνῃ παρ' αὐτοῖς ὄντα, δέξασθαι ταῦτα, καὶ τὰ πλεονάζοντα τῶν γιγνομένων ἐκπέμψασθαι, τῶν ἀναγκαίων ἐστίν. αὑτῇ γὰρ ἐμπορικήν, ἀλλ' οὐ τοῖς ἄλλοις, δεῖ εἶναι τὴν D πόλιν· οἱ δὲ παρέχοντες σφᾶς αὐτοὺς πᾶσιν ἀγοράν, προσόδου χάριν τοῦτο πράττουσιν. ἣν δὲ μὴ δεῖ πόλιν τοιαύτης μετέχειν πλεονεξίας, οὐδ' ἐμπόριον δεῖ κεκτῆσθαι τοιοῦτον. ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν ὁρῶμεν πολλαῖς ὑπάρχον καὶ χώραις καὶ πόλεσιν ἐπίνεια καὶ λιμένας, εὐφυῶς κείμενα πρὸς τὴν πόλιν, ὥστε μήτε τὸ αὐτὸ νέμειν ἄστυ, μήτε πόρρω E λίαν, ἀλλὰ κρατεῖσθαι τείχεσι, καὶ τοιούτοις ἄλλοις ἐρύμασι, φανερὸν ὡς εἰ μὲν ἀγαθόν τι συμβαίνει γίγνεσθαι διὰ τῆς κοινωνίας αὐτῶν, ὑπάρξει τῇ πόλει τοῦτο τὸ ἀγαθόν· εἰ δέ τι βλαβερόν, φυλάξασθαι ῥᾴδιον τοῖς νόμοις, φράζοντας καὶ διορίζοντας, τίνας οὐ δεῖ καὶ τίνας ἐπιμίσγεσθαι δεῖ πρὸς ἀλλήλους. περὶ δὲ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ὅτι μὲν F βέλτιστον ὑπάρχειν μέχρι τινὸς πλήθους, οὐκ ἄδηλον· οὐ γὰρ μόνον αὑτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν πλησίον τισὶ δεῖ καὶ φοβεροὺς εἶναι, καὶ δύνασθαι βοηθεῖν, ὥσπερ κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλατταν. περὶ δὲ πλήθους ἤδη καὶ μεγέθους τῆς δυνάμεως ταύτης, πρὸς τὸν βίον ἐπισκεπτέον τῆς πόλεως. εἰ μὲν γὰρ ἡγεμονικὸν καὶ πολιτικὸν ζήσεται βίον, ἀναγκαῖον καὶ ταύτην τὴν δύναμιν ὑπάρχειν πρὸς τὰς πράξεις σύμμετρον. τὴν δὲ πολυανθρωπίαν τὴν γιγνομένην περὶ τὸν ναυτικὸν ὄχλον, οὐκ ἀναγκαῖον ὑπάρχειν ταῖς πόλεσιν· οὐδὲν γὰρ αὐτοὺς μέρος εἶναι δεῖ τῆς πόλεως.

τὸ μὲν γὰρ ἐπιβατικὸν ἐλεύθερον, καὶ τῶν πεζευόντων ἐστίν· ὃ κύριόν ἐστι, καὶ κρατεῖ τῆς ναυτιλίας. πλήθους δὲ ὑπάρχοντος περιοίκων, καὶ τῶν τὴν χώραν γεωργούντων, ἀφθονίαν ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ναυτῶν. ὁρῶμεν δὲ καὶ τοῦτο καὶ νῦν ὑπάρχον τισίν, τῇ πόλει τῶν Ἡρακλεωτῶν. πολλὰς γὰρ ἐκπληροῦσι τριήρεις, κεκτημένοι τῷ μεγέθει πόλιν ἑτέρων ἐμμελεστέραν. περὶ μὲν οὖν χώρας, καὶ λιμένων, καὶ πόλεων, καὶ θαλάττης, καὶ περὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ἔστω διωρισμένα τὸν τρόπον τοῦτον· περὶ δὲ τοῦ πολιτικοῦ πλήθους, τίνα μὲν ὅρον ὑπάρχειν χρή, πρότερον εἴπομεν.

A Nam pugnatores qui naues conscendunt, ingenui sunt homines, terra quoque militare consueti, hi præsunt nauali turbæ & imperant. Existente verò multitudine colonus fortunæ hominum, qui circa nos habitant, & agricolarum qui in regione terram rusticam exercent, necessarium est abundantiam esse nautarum. Videmus etiam nunc istud fieri in quibusdam ciuitatibus, ceu in ciuitate Heracleotarum: multas enim implent triremes, vrbem possidentes B magis exiguam quàm cæteri. De regione igitur, & portubus, & vrbibus, & mari, & nauali potentia, in hunc modum determinatum sit. De multitudine quoque ciuitatis, quam determinationem habere decet, prius diximus.

Κεφάλαιον ζ.

ΠΟίους δέ τινας τὴν φύσιν εἶναι δεῖ, νῦν λέγωμεν. σχεδὸν δὴ κατανοήσειεν ἄν τις τοῦτό γε, βλέψας ἐπί τε τὰς πόλεις τὰς εὐδοκιμούσας τῶν Ἑλλήνων, καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ὡς διείληπται τοῖς ἔθνεσι. τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις ἔθνη, καὶ τὰ περὶ τὴν Εὐρώπην, θυμοῦ μέν ἐστι πλήρη, διανοίας δὲ ἐνδεέστερα καὶ τέχνης. διόπερ ἐλεύθερα μὲν διατελεῖ μᾶλλον, ἀπολίτευτα δὲ καὶ τῶν πλησίον ἄρχειν οὐ δυνάμενα. τὰ δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν, διανοητικὰ μὲν καὶ τεχνικὰ τὴν ψυχήν, ἄθυμα δέ· διόπερ ἀρχόμενα καὶ δουλεύοντα διατελεῖ. τὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων γένος, ὥσπερ μεσεύει κατὰ τοὺς τόπους, οὕτως ἀμφοῖν μετέχει. καὶ γὰρ ἔνθυμον καὶ διανοητικόν ἐστι· διόπερ ἐλεύθερόν τε διατελεῖ, καὶ βέλτιστα πολιτευόμενον καὶ δυνάμενον ἄρχειν πάντων, μιᾶς τυγχάνον πολιτείας. τὴν αὐτὴν δὲ ἔχει διαφορὰν καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων ἔθνη πρὸς ἄλληλα. τὰ μὲν γὰρ ἔχει τὴν φύσιν μονόκωλον, τὰ δὲ εὖ κέκραται πρὸς ἀμφοτέρας τὰς δυνάμεις ταύτας. φανερὸν τοίνυν ὅτι δεῖ διανοητικούς τε εἶναι καὶ θυμοειδεῖς τὴν φύσιν, τοὺς μέλλοντας εὐαγώγους ἔσεσθαι τῷ νομοθέτῃ πρὸς τὴν ἀρετήν. ὅπερ γάρ φασί τινες, δεῖν ὑπάρχειν τοῖς φύλαξι, τὸ φιλητικοὺς μὲν εἶναι τῶν γνωρίμων, πρὸς δὲ τοὺς ἀγνῶτας ἀγρίους, ὁ θυμός ἐστιν ὁ ποιῶν τὸ φιλητικόν· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις ᾗ φιλοῦμεν. σημεῖον δέ· πρὸς γὰρ τοὺς συνήθεις καὶ φίλους ὁ θυμὸς αἴρεται μᾶλλον, ἢ πρὸς τοὺς ἀγνῶτας, ὀλιγωρεῖσθαι νομίσας.

CAPVT VII.

NVnc autem quales natura ciues esse oportet, à nobis dicetur. Forsan verò id deprehenderet quis, si inspiciat ad ciui- C tates Græcorum, quæ bene gubernari dicuntur, & ad totum terrarum orbem, vt à gentibus variis incolitur. Nam quæ frigidas regiones incolunt gentes, & quæ per Europam, animo quidem abundant, ingenij verò & artificij parum habent: quapropter in libertate magis perseuerant, disciplinam verò reipublicæ difficulter recipiunt, ac finitimis dominari non possunt. D Quæ verò Asiam incolunt, ingenio & arte abundant, sed animositatem non habent: propter quod & parere dominantibus, & seruire perseuerant. At Græcorum genus vt mediam regionem locorum sortitum est, ita etiam amborum est particeps: nam & animosum & ingeniosum est. Ex quo fit vt in libertate degat, & disciplinam reipublicæ optimæ recipiat, & vnius reipublicæ constitutionem E sortitum, imperare omnibus possit. Eandem quoque differentiam habent Græcorum gentes inter se: quædam enim habent naturam ad vnum illorum: quædam verò permistæ ac temperatæ sunt ad vtranque illarum potentiarum. Patet igitur, quod oportet & intelligentiam & vigorem & animi natura existere illis, qui futuri sunt idonei, quos legum positor ad virtutem instituat. Nam quod de custodibus aiunt F quidam opus esse, vt beneuoli sint erga notos, erga ignotos verò infesti, vigor animi est qui beneuolentiam facit. illa est enim potentia animæ, per quam amamus ac beneuoli sumus. cuius rei signum est, quòd magis irritatur animus contra familiares & amicos, quàm contra ignotos, si contemptum se putet.

Quapropter Archilochus rectè cùm amicos incusaret, ad animum loquitur inquiens: *Nam tu quidem ab amicis tenecon traïfixus es.* Quod dominatur & quod libertatem seruat, ab hac potentia animi existit: dominans enim & inuictus est animus. Nec bene se habet dicere, quod aduersus ignotos debent esse infesti: nam aduersus neminem tales esse oportet. neque sunt magnanimi homines natura infesti, nisi contra iniuriantes. Hoc autem magis contra notos familiaresque patiuntur, quod dictum est prius, si iniuriatos sibi existimant. Et hoc non sine ratione contingit: à quibus enim deberi sibi beneficium expectant, ab eisdem non solum priuari beneficio, sed insuper lædi se putant. Vnde in prouerbio dicitur. *Fratrum contentiones grauissimæ, & qui se nimium amant, hi se nimium oderunt.* De hominibus igitur qui in republica futuri sint, & quot esse oporteat, & quales natura, & de regione, quantam, & qualem, ferè determinatum est. non enim eadem certitudo quærenda est, in his quæ per rationes, & in his quæ fiunt per sensum.

CAPVT VIII.

Cum verò vt aliorum secundum naturam consistentium, non hæ sunt partes totius consistentiæ, sine quibus totum esse non potest: palam quòd nec ciuitatis ponendum est esse partes, quæcumque ciuitatibus existere necessario oportet, nec alterius cuiusque communionis, ex qua fit vnum aliquod genus. Vnum enim quid & commune esse debet communicantibus, siue æquale, siue inæquale suscipiant: ceu siue alimentum id sit, siue agri quantitas, siue aliud tale. sed quando hoc gratia huius, hoc autem non gratia, nihil in his commune: sed aut huic quidem facere, huic autem accipere. dico autem velut organo omni ad id opus, quod fit & opificibus. Domui enim ad ædificatorem nihil est quod fiat commune, sed est domus gratia ædificatorum ars. Quapropter possessione quidem indiget ciuitas: nulla tamen pars ciuitatis est possessio, multa verò animata sunt possessionis partes. Ciuitas autem communio quædam est similium gratia vitæ, vt maxime fieri potest optimæ. Cum verò sit fœlicitas optimum, ista autem virtutis operatio, & vsus quidam perfectus: contingat autem ita vt aliqui illius recipiant participationem,

A διὸ καὶ Ἀρχίλοχος προσηκόντως τοῖς φίλοις ἐγκαλῶν, διαλέγεται πρὸς τὸν θυμόν·

Οὐ γὰρ δὴ παρὰ φίλων ἀπάγχεο;

καὶ τὸ ἄρχον δὲ καὶ τὸ ἐλεύθερον ἀπὸ τῆς δυνάμεως ταύτης ὑπάρχει πᾶσιν· ἀρχικὸν γὰρ καὶ ἀήττητον ὁ θυμός. οὐ καλῶς δ' ἔχει λέγειν χαλεποὺς εἶναι πρὸς τοὺς ἀγνῶτας· πρὸς οὐθένα γὰρ εἶναι χρὴ τοιοῦτον. οὐδ' εἰσὶν οἱ μεγαλόψυχοι τὴν φύσιν ἄγριοι, πλὴν πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας. τοῦτο δὲ μᾶλλον ἔτι πρὸς τοὺς συνήθεις πάσχουσιν, ὅπερ εἴρηται πρότερον, ἂν ἀδικεῖσθαι νομίσωσι· καὶ τοῦτο συμβαίνει κατὰ λόγον. παρ' οἷς γὰρ ὀφείλεσθαι δεῖν τὴν εὐεργεσίαν ὑπολαμβάνουσι, πρὸς τῇ βλάβῃ, καὶ ταύτης ἀποστερεῖσθαι νομίζουσιν. ὅθεν εἴρηται,

Χαλεποὶ γὰρ πόλεμοι ἀδελφῶν· καὶ,
Οἵ τοι πέρα στέρξαντες, οἱ δὲ καὶ πέρα μισοῦσι.

περὶ μὲν οὖν τῶν πολιτευομένων, πόσους τε ὑπάρχειν δεῖ, καὶ ποίους τινὰς τὴν φύσιν, ἔτι δὲ τὴν χώραν πόσην τέ τινα, καὶ ποίαν τινά, διώρισται σχεδόν· οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν δεῖ ζητεῖν διά τε τῶν λόγων καὶ τῶν γιγνομένων διὰ τῆς αἰσθήσεως.

Κεφ. η'.

Ἐπεὶ δ' ὥσπερ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ φύσιν συνεστώτων, οὐ ταῦτά ἐστι μόρια τῆς ὅλης συστάσεως, ὧν ἄνευ τὸ ὅλον οὐκ ἂν εἴη, δῆλον ὡς οὐδὲ πόλεως μόρια θετέον, ὅσα ταῖς πόλεσιν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, οὐδ' ἄλλης κοινωνίας οὐδεμιᾶς, ἐξ ἧς ἕν τι τὸ γένος. ἓν γάρ τι καὶ κοινὸν εἶναι δεῖ καὶ ταὐτὸ τοῖς κοινωνοῖς, ἄν τε ἴσον ἄν τε ἄνισον μεταλαμβάνωσιν· οἷον εἴτε τροφὴ τοῦτό ἐστιν, εἴτε χώρας πλῆθος, εἴτ' ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἐστίν. ὅταν δ' ᾖ τὸ μὲν τούτου ἕνεκεν, τὸ δ' οὗ ἕνεκεν, οὐθὲν ἔν γε τούτοις κοινὸν, ἀλλ' ἢ τῷ μὲν ποιῆσαι, τῷ δὲ λαβεῖν· λέγω δ' οἷον ὀργάνῳ τε παντὶ πρὸς τὸ γιγνόμενον ἔργον, καὶ τοῖς δημιουργοῖς. οἰκίᾳ γὰρ πρὸς οἰκοδόμον, οὐθέν ἐστιν ὃ γίγνεται κοινὸν, ἀλλ' ἔστι τῆς οἰκίας χάριν ἡ τῶν οἰκοδόμων τέχνη. διὸ κτήσεως μὲν δεῖ ταῖς πόλεσιν· οὐδέν ἐστι δ' ἡ κτῆσις μέρος τῆς πόλεως. πολλὰ δὲ ἔμψυχα μέρη τῆς κτήσεώς ἐστιν. ἡ δὲ πόλις κοινωνία τίς ἐστι τῶν ὁμοίων, ἕνεκεν δὲ ζωῆς τῆς ἐνδεχομένης ἀρίστης. ἐπεὶ δ' ἐστὶν εὐδαιμονία τὸ ἄριστον, αὕτη δὲ ἀρετῆς ἐνέργεια καὶ χρῆσίς τις τέλειος· συμβέβηκε δὲ οὕτως, ὥστε τοὺς μὲν ἐνδέχεσθαι μετέχειν αὐτῆς,

τοὺς δ'

A τῶν δὲ μικρὸν ἢ μηδέν. δῆλον ὡς τοῦτ' αἴτιον τοῦ γίγνεσθαι πόλεως εἴδη καὶ διαφορὰς, καὶ πολιτείας πλείους· ἄλλον γὰρ τρόπον καὶ δι' ἄλλων ἕκαστοι τοῦτο θηρεύοντες, τούς τε βίους ἑτέρους ποιοῦνται καὶ τὰς πολιτείας. ἐπισκεπτέον δὲ καὶ πόσα ταῦτ' ἐστὶν, ὧν ἄνευ πόλις οὐκ ἂν εἴη. καὶ γὰρ ἃ λέγομεν εἶναι μέρη πόλεως, ἐν τούτοις ἂν εἴη ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. B ληπτέον τοίνυν τῶν ἔργων τὸν ἀριθμὸν ἐκ τούτων γὰρ ἔσται δῆλον. πρῶτον μὲν οὖν ὑπάρχειν δεῖ τροφὴν, ἔπειτα τέχνας· πολλῶν γὰρ ὀργάνων δεῖται τὸ ζῆν. τρίτον δὲ ὅπλα· τοὺς γὰρ κοινωνοῦντας ἀναγκαῖον καὶ ἐν αὐτοῖς ἔχειν ὅπλα πρός τε τὴν ἀρχὴν, τῶν ἀπειθούντων χάριν, καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας. ἔτι χρημάτων τινὰ εὐπορίαν, C ὅπως ἔχωσι καὶ πρὸς τὰς καθ' αὐτοὺς χρείας, καὶ πρὸς τὰς πολεμικάς. πέμπτον δὲ καὶ πρῶτον, τὴν περὶ τὸ θεῖον ἐπιμέλειαν, ἣν καλοῦσιν ἱερατείαν. ἕκτον δὲ τὸν ἀριθμὸν, καὶ πάντων ἀναγκαιότατον, κρίσιν περὶ τῶν συμφερόντων καὶ τῶν δικαίων, τῶν πρὸς ἀλλήλους. τὰ μὲν οὖν ἔργα ταῦτ' ἐστὶν, ὧν δεῖται πᾶσα πόλις, ὡς εἰπεῖν. ἡ γὰρ πόλις πλῆθός ἐστιν οὐ τὸ τυχὸν, ἀλλὰ πρὸς ζωὴν αὔταρκες, ὥς φαμεν. D ἐὰν δέ τι τυγχάνῃ τούτων ἐκλεῖπον, ἀδύνατον ἁπλῶς αὐτάρκη τὴν κοινωνίαν εἶναι ταύτην. ἀνάγκη τοίνυν κατὰ τὰς ἐργασίας ταύτας συνεστάναι πόλιν. δεῖ ἄρα γεωργῶν τ' εἶναι πλῆθος, οἳ παρασκευάσουσι τὴν τροφὴν, καὶ τεχνίτας, καὶ τὸ μάχιμον, καὶ τὸ εὔπορον, καὶ ἱερεῖς, καὶ κριτὰς τῶν ἀναγκαίων καὶ συμφερόντων.

Κεφάλαιον θ.

Διωρισμένων δὲ τούτων, λοιπὸν σκέψασθαι, πότερον πᾶσι κοινωνητέον πάντων τούτων· ἐνδέχεται γὰρ τοὺς αὐτοὺς ὑπάρχειν ἅπαντας εἶναι καὶ γεωργοὺς, καὶ τεχνίτας, καὶ τοὺς βουλευομένους καὶ δικάζοντας· ἢ καθ' ἕκαστον ἔργον τῶν εἰρημένων ἄλλους ὑποθετέον· ἢ τὰ μὲν ἴδια, τὰ δὲ κοινὰ τούτων ἐξ ἀνάγκης ἐστίν. οὐκ ἐν πάσῃ δὲ τοῦτο πολιτείᾳ. καθάπερ γὰρ εἴπομεν, ἐνδέχεται καὶ πάντας κοινωνεῖν πάντων, καὶ μὴ πάντας πάντων, ἀλλὰ τινὰς τινῶν. ταῦτα γὰρ καὶ ποιεῖ τὰς πολιτείας ἑτέρας. ἐν μὲν γὰρ ταῖς δημοκρατίαις, μετέχουσι πάντες πάντων· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, τοὐναντίον. ἐπεὶ δὲ τυγχάνομεν σκοποῦντες περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας,

alij parum aut nihil: manifestum est quòd hæc est causa, quare, ciuitatis species & differentiæ existunt, pluresque rerumpublicarum formæ, per alium enim modum, & alios vias singuli hoc appetentes, & alios viuendi modos fecerunt, & alias reipublicæ disciplinas. Considerandum autem est, quot sint illa, sine quibus ciuitas esse non potest. nam quas diximus esse ciuitatis partes, necessarium est in illis esse. Capiendus est igitur operum numerus: ex his enim id apparebit. Primùm igitur debent existere alimenta. Deinde artes: multis enim instrumentis indiget vita. Tertium arma, nam qui simul in communione viuunt, necessarium est in ipsis habere arma, quibus & magistratibus parere inobedientes compellantur, & quibus vis propulsetur externa. Præterea pecuniarum habendarum facultas quædam, quo illas habere possint & ad proprias indigentias, & ad bellum. Quintum & primum, circa rem diuinam cultus, quod vocant sacrificium. Sextum, quod est omnium summè necessarium, iudicium pro vtilitate & iustitia contrahentium. Hæc sunt igitur opera, quibus indiget ciuitas omnis. est enim ciuitas multitudo non quæcunque, sed illa quæ ad vitam per se sufficiens sit, vt diximus. Si verò aliquid horum deficiat, impossibile est simpliciter per se esse sufficientem huiusmodi societatem. necessarium est ergo his operibus ciuitatem constare. Illic igitur oportet multitudinem agricolarum, qui victum conferant, & artifices & pugnatores, & locupletes & sacerdotes & iudices necessariorum atque vtilium.

CAPVT IX.

E His determinatis, reliquum est considerare, vtrum omnes communicare debent horum omnium (fieri enim potest, vt iidem ipsi sint & agricolæ, & artifices, & consultores, & iudicantes) vel in vnoquoque opere supra dictorum alios ponendum est, vel quædam esse propria, quædam verò communia necessarium est. sed non in omni republica hoc, vt diximus, contingit, nam fieri potest, vt omnes participent omnium, & non omnes omnium, F sed quidam quorundam. hæc enim faciunt rerumpublicarum varietatem, nam in populari quidem participant omnes omnium: in paucorum autem potentia contrarium est. Cùm autem consideratio nostra sit de optima republica,

ea verò est, per quam ciuitas esset maximè fœlix, fœlicitatem autem, quod sine virtute impossibile est existere primo diximus manifestum, quod in ciuitate quæ optimè gubernetur, & quæ iustos habeat ciues simpliciter, ac non ad suppositionem, neque artifices, neque mercatores ciues esse oportet: vilis est enim huiusmodi vita, & virtuti aduersa, nec certè agricolas esse oportet eos, qui futuri sunt ciues. opus est enim quiete & otio ad virtutem comparandam, & ad rempublicam gerendam. Cum verò hi supersint qui bello intendunt, & qui consultant de vtilibus, & iudicant de iustis & non iustis, qui quidem maximè videntur partes ciuitatis, vtrum & hos esse alios ponendum sit, vel eisdem hominibus ambas partes tribuendum? clarum est, quod quodam modo eisdem, & quodam modo aliis. quà enim alterius vigoris vtrunque opus, & alterum prudentia, alterum viribus indiget, aliis, quà verò impossibile est, eos qui afferre vim & prohibere hos possunt, subiectionem pati semper eisdem. qui enim armorum domini sunt, iidem etiam sunt domini status, vel mutationis reipublicæ. Restat igitur vt eisdem quidem ambos respublica tradatur, non simul quidem, sed vt natura fert. Vires quidem in iunioribus sunt, prudentia verò in senibus: sic inter eos distribui commodum est, & iustum esse videtur. habebit enim hæc distributionem, quod est secundum dignitatem. Atqui possessiones quoque circa hos esse oportet. necesse est enim facultates adesse ciuibus, hi autem sunt ciues. nam turba quidem vrbana vilium ministrorum nulla pars est ciuitatis, nec aliud genus quodcunque quod non sit virtutis effector. Patet hoc ex eo quod præmisimus, fœlicitas enim necesse est, vt per virtutem fiat. fœlicem verò dicere ciuitatem debemus, non ad partem aliquam eius respicientes, sed ad omnes ciues. Manifestum igitur quod horum esse possessiones oportet: siquidem necesse est agricolas esse seruos, vel Barbaros, vel ministros. Reliquú est ex his qui supra numerati sút, genus sacerdotú esse quorum institutio manifesta est. neque enim agricola, neque artifex, neque vilú exercens quisquam sacerdos est deputand⁹ honos n. Diis est à ciuib⁹ impédend⁹. Sed cú diuisi sint ciues in partes duas, hoc est in eos qui arma tenent, & in eos qui consultant, & decés sit.

A αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἡ πόλις ἂν εἴη μάλιστ' εὐδαίμων, τὴν δ' εὐδαιμονίαν ὅτι χωρὶς ἀρετῆς ἀδύνατον ὑπάρχειν, εἴρηται πρότερον. φανερὸν ὡς ἐν τῇ κάλλιστα πολιτευομένῃ πόλει, καὶ τῇ κεκτημένῃ δικαίους ἄνδρας ἁπλῶς, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, οὔτε βάναυσον βίον, οὔτ' ἀγοραῖον δεῖ ζῆν τοὺς πολίτας· ἀγεννὴς γὰρ ὁ τοιοῦτος
B βίος, καὶ πρὸς ἀρετὴν ὑπεναντίος. οὐδὲ δὴ γεωργοὺς εἶναι· δεῖ γὰρ σχολῆς καὶ πρὸς τὴν γένεσιν τῆς ἀρετῆς, καὶ πρὸς τὰς πράξεις τὰς πολιτικάς. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ πολεμικὸν, καὶ τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν συμφερόντων, καὶ κρῖνον περὶ τῶν δικαίων ἐνυπάρχει, καὶ μέρη φαίνεται τῆς πόλεως μάλιστα ὄντα, πότερον ἕτερα καὶ ταῦτα θετέον, ἢ τοῖς αὐτοῖς ἀποδοτέον ἄμφω; φανερὸν δὲ
C καὶ τοῦτο, διότι τρόπον μέν τινα τοῖς αὐτοῖς, τρόπον δέ τινα καὶ ἑτέροις· ᾗ μὲν γὰρ ἑτέρας ἀκμῆς ἑκάτερον τῶν ἔργων, καὶ τὸ μὲν δεῖται φρονήσεως, τὸ δὲ δυνάμεως, ἑτέροις· ᾗ δὲ τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ τοὺς δυναμένους βιάζεσθαι καὶ κωλύειν, τούτους ὑπομένειν ἀρχομένους ἀεί, ταύτῃ δὲ τοῖς αὐτοῖς. οἱ γὰρ τῶν ὅπλων κύριοι, καὶ μένειν καὶ μὴ μένειν κύριοι τὴν πολιτείαν. λείπεται τοίνυν τοῖς αὐτοῖς μὲν
D ἀμφοτέροις ἀποδιδόναι τὴν πολιτείαν ταύτην, μὴ ἅμα δέ, ἀλλ' ὥσπερ πέφυκεν, ἡ μὲν δύναμις ἐν νεωτέροις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις ἐστίν· οὐκοῦν οὕτως ἀμφοῖν νενεμῆσθαι συμφέρει καὶ δίκαιον εἶναι. ἔχει γὰρ αὕτη ἡ διαίρεσις τὸ κατ' ἀξίαν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς κτήσεις δεῖ εἶναι περὶ τούτους. ἀναγκαῖον γὰρ εὐπορίαν εἶναι τοῖς πολίταις. πολῖται δὲ οὗτοι. τὸ γὰρ βάναυσον οὐ μετέ-
E χει τῆς πόλεως, οὐδ' ἄλλο οὐθὲν γένος, ὃ μὴ τῆς ἀρετῆς δημιουργόν ἐστι. τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῆς ὑποθέσεως. τὸ μὲν γὰρ εὐδαιμονεῖν, ἀναγκαῖον ὑπάρχειν μετὰ τῆς ἀρετῆς· εὐδαίμονα δὲ πόλιν οὐκ εἰς μέρος τι βλέψαντας δεῖ λέγειν αὐτῆς, ἀλλ' εἰς πάντας τοὺς πολίτας. φανερὸν δέ, καὶ ὅτι δεῖ τὰς κτήσεις εἶναι τούτων, εἴπερ ἀναγκαῖον εἶναι τοὺς γεωργοὺς δούλους, ἢ βαρβάρους ἢ περιοίκους. λοιπὸν δ' ἐκ
F τῶν καταριθμηθέντων τὸ τῶν ἱερέων γένος. φανερὰ δὲ καὶ ἡ τούτων τάξις. οὔτε γὰρ γεωργόν, οὔτε βάναυσον ἱερέα καταστατέον· ὑπὸ γὰρ τῶν πολιτῶν πρέπει τιμᾶσθαι τοὺς θεούς. ἐπεὶ δὲ διῄρηται, τὸ πολιτικὸν εἰς δύο μέρη, τοῦτ' ἔστι τό τε ὁπλιτικὸν καὶ τὸ βουλευτικόν, πρέπει δὲ τήν τε θεραπείαν ἀποδιδόναι τῶν

θεοῖς, καὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἔχειν περὶ αὐτὴν τοὺς διὰ τὸν χρόνον ἀπειρηκότας, τούτοις ἂν εἴη τὰς ἱερωσύνας ἀποδοτέον. ὧν μὲν τοίνυν ἄνευ πόλις οὐ συνίσταται, καὶ ὅσα μέρη πόλεως, εἴρηται. γεωργοὶ μὲν γὰρ καὶ τεχνῖται καὶ πᾶν τὸ θητικὸν, ἀναγκαῖον ὑπάρχειν ταῖς πόλεσι· μέρη δὲ τῆς πόλεως, τό τε ὁπλιτικὸν, καὶ βουλευτικόν· καὶ κεχώρισται δὴ τούτων ἕκαστον, τὸ μὲν ἀεὶ τὸ δὲ κατὰ μέρος.

Κεφάλαιον ι.

Ἔοικε δ' οὐ νῦν, οὐδὲ νεωστὶ τοῦτ' εἶναι γνώριμον τοῖς περὶ πολιτείας φιλοσοφοῦσιν, ὅτι δεῖ διῃρῆσθαι χωρὶς κατὰ γένη τὴν πόλιν, καὶ τό τε μάχιμον ἕτερον εἶναι καὶ τὸ γεωργοῦν. ἐν Αἰγύπτῳ τε γὰρ ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον ἔτι καὶ νῦν, ἔν τε Κρήτῃ. τὰ μὲν οὖν περὶ Αἴγυπτον, Σεσώστριος, ὥς φασιν, οὕτω νομοθετήσαντος· Μίνω δὲ τὰ περὶ Κρήτην. ἀρχαία δ' ἔοικεν εἶναι καὶ ἡ τῶν συσσιτίων τάξις· τὰ μὲν περὶ Κρήτην, γενόμενα περὶ τὴν Μίνω βασιλείαν· τὰ δὲ περὶ τὴν Ἰταλίαν, πολλῷ παλαιότερα τούτων. φασὶ γὰρ οἱ λόγιοι τῶν ἐκεῖ κατοικούντων Ἰταλόν τινα γενέσθαι βασιλέα τῆς Οἰνωτρίας. ἀφ' οὗ τό τε ὄνομα μεταβαλόντας, Ἰταλοὺς ἀντ' Οἰνωτρῶν κληθῆναι· καὶ τὴν ἀκτὴν ταύτην τῆς Εὐρώπης, Ἰταλίαν τοὔνομα λαβεῖν, ὅση τετύχηκεν ἐντὸς οὖσα τοῦ κόλπου τοῦ Σκυλλητικοῦ, καὶ τοῦ Λαμητικοῦ· ἀπέχει γὰρ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων ὁδὸν ἡμισείας ἡμέρας. τοῦτον δὴ λέγουσι τὸν Ἰταλὸν νομάδας τοὺς Οἰνωτροὺς ὄντας, ποιῆσαι γεωργούς· καὶ νόμους ἄλλους τε αὐτοῖς θέσθαι, καὶ τὰ συσσίτια καταστῆσαι πρῶτον. διὸ καὶ νῦν ἔτι τῶν ἀπ' ἐκείνου τινὲς χρῶνται τοῖς συσσιτίοις, καὶ τῶν νόμων ἐνίοις. ᾤκουν δὲ τὸ μὲν πρὸς τὴν Τυρρηνίαν Ὀπικοί, καὶ πρότερον καὶ νῦν καλούμενοι τὴν ἐπωνυμίαν Αὔσονες· τὸ δὲ πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν καὶ τὸν Ἰόνιον Χῶνες, τὴν καλουμένην Σύρτιν. ἦσαν δὲ καὶ οἱ Χῶνες Οἰνωτροὶ τὸ γένος. ἡ μὲν οὖν τῶν συσσιτίων τάξις ἐντεῦθεν γέγονε πρῶτον· ὁ δὲ χωρισμὸς ὁ κατὰ γένος, τοῦ πολιτικοῦ πλήθους, ἐξ Αἰγύπτου· πολὺ γὰρ ὑπερτείνει τοῖς χρόνοις τὴν Μίνω βασιλείαν ἡ Σεσώστριος. σχεδὸν μὲν οὖν καὶ τὰ ἄλλα δεῖ νομίζειν εὑρῆσθαι πολλάκις ἐν τῷ πολλῷ χρόνῳ, μᾶλλον δ' ἀπειράκις. τὰς μὲν γὰρ ἀναγκαίας ἡ χρεία διδάσκειν εἰκὸς αὐτήν· τὰ δ' εἰς εὐσχημοσύνην καὶ περιουσίαν ὑπαρχόντων

A Diis cultum exhibere, & requiem suscipere eos, qui pro tempore in his laborauerunt ac defessi sunt, his vtique esset sacrorum cura demandanda. Quæ sint igitur, sine quibus ciuitas stare nō potest, & quæ sint ciuitatis partes, dictum sit. Agricolas enim, & artifices, & omne ministerium ciuitatibus existere necessarium est. Sed partes ciuitatis sunt qui arma tenent, & qui consultant. & separatum est vnumquodque B illorum: hoc quidem semper, hoc verò secundum partem.

CAPVT X.

Videtur autem non nunc, neque paulo antè hoc notum fuisse his, qui de republica philosophantur, quòd per genera sit ciuitas distinguenda: & pugnatorum genus aliud esse, aliud agricolarum: nam & in Aegypto vsque ad hoc tempus, in hunc modum se habet, & in Creta. in C Aegypto quidem Sesostri legem ferente. in Creta verò Minoë. Antiqua videtur etiam conuiuiorum institutio, quod in Creta factum est Minoe regnante: sed multo prius hoc in Italia quàm in Creta constitutum fuit. Tradunt enim periti homines illorum locorum, fuisse Italum quendam Oenotriæ regem, à quo mutato nomine pro Oenotris Itali sunt vocati, D oramque illam maritimam Europæ, quæ est inter Scylleticum & Lameticum sinum (distant verò hæc loca inter se meridiei iter) Italiæ nomen primo cepisse. Hunc ergo Italum tradunt agriculturam Oenotrios docuisse, cùm prius essent pastores vagique palantes, illisque leges posuisse, & comessationes instituisse primum. Quapropter etiam nunc quidam illorum populorum comessationibus vtuntur, & le-E gibus quibusdam ab illo positis. Incolebant autem eam Italiæ partem, quæ ad Tyrrheniam versa est Opici qui nunc Ausonij nominantur. Alteram verò partem quæ ad Iapygiam & Ionium pertinet, incolebant Chaones, Syrtim appellatam: & ipsi quoq. ab Oenotris orti. Inuentio igitur comessationū hinc primū extitit. Diuisio autem ciuitatis per genera, apud Aegyptū F incœpit. Sesostris enim multis temporibus ante fuit, quā Minos in Creta regnaret. Et alia ferè credendū est eodē modo inuenta fuisse multoties in longo tēpore, imò verò infinities. Nā quæ necessaria sūt ad vsū vitæ, indigentiam ipsam docuisse rationabile est: & illis repertis additamenta

postmodum facta fuisse: ad expolitiorem viuendi formam, quod eodem modo in constitutione rerumpublicarum accidisse credendum est. Esse verò cuncta vetusta, signum est, quòd Ægyptij (quorum antiquitas maxima putatur) leges habuerunt, & ciuilem institutionem. Quapropter vtendum est iis quæ sufficienter tradita sunt, & quæ deficiunt reperire conandum. Quòd igitur agri & possessiones B eorum esse debent qui arma tenent, quique partes sunt ciuitatis, dictum est: & quia de causa cultores illarum alios esse oportet, & quanta & qualis debet esse regio. De distributione verò ipsius regionis, & qui, & quales debent esse cultores, dicendum est. Quandoquidem neque communes omnium censemus esse debere possessiones, vt quidem tradidêre: sed vsu amicabili communes fieri, neque deesse vlli ciuium alimenta. De commessa- C tionibus videtur quoque omnibus vtile esse, vt assint bene institutis ciuitatibus. Quam verò ob causam nobis quoque idem videatur, postea dicemus. oportet autem ciues vniuersos ad earum communionem admitti, at non facile est, vt qui pauperes sint, contribuere statutam pensionem ex proprio possint, & cæteram domum gubernare. Præterea in sacrifi- D ciis, cultúque deorum sumptus communes esse debent totius ciuitatis. Est igitur necessarium in duas partes regionem diuidere, & aliam esse publicam, aliam priuatorum. Vtraque illarum partium rursus diuidenda est: illius nanque partis quam publicam esse debere diximus, vna pars deorum cultui deputanda est, altera verò ad comessationum impensam. Eius verò priuati agri pars vna ad E proprias necessitates est deputanda, altera verò ad ciuitatem: vt duabus sortibus vtrinque distributis, amborum locorum omnes participes sint, æquum enim & iustum ita se habet, & ad finitima bella concordantius. Vbi enim huic modus non statuatur, alij faciliter prosiliunt ad finitimorum inimicitias: alij nimium illas refugiunt, & contra dignitatem. Quamobrem apud quosdam lex est, vt F qui agros habent vicinos, hi non admittantur ad consilium belli aduersus illos suscipiendi, quasi ob priuatam sui causam recte consilium dare non valentes. Agrorum igitur per hunc modum facienda partitio est, ob causas antedictas. Cultores autem, ipsi maximè quidem si secundum votum optandum est,

A ἤδη τούτων, εὔλογον λαμβάνειν τὴν αὔξησιν. ὥστε καὶ τὰ περὶ τὰς πολιτείας οἴεσθαι δεῖ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον. ὅτι δὲ πάντα ἀρχαῖα, σημεῖον τὰ περὶ Αἴγυπτόν ἐστιν. οὗτοι γὰρ ἀρχαιότατοι μὲν δοκοῦσιν εἶναι, νόμων δὲ τετυχήκασι καὶ τάξεως πολιτικῆς. διὸ δεῖ τοῖς μὲν εἰρημένοις ἱκανῶς χρῆσθαι, τὰ δὲ παραλελειμμένα πειρᾶσθαι ζητεῖν. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τὴν B χώραν εἶναι τῶν ὅπλα κεκτημένων, καὶ τῶν τῆς πολιτείας μετεχόντων, εἴρηται πρότερον· καὶ διότι τοὺς γεωργοῦντας αὐτὴν ἑτέρους εἶναι δεῖ· καὶ πόσην τινὰ χρὴ, καὶ ποίαν εἶναι τὴν χώραν. περὶ δὲ τῆς διανομῆς, καὶ τῶν γεωργούντων, τίνας καὶ ποίους εἶναι χρὴ, λεκτέον πρῶτον. ἐπειδὴ οὔτε κοινήν φαμεν εἶναι δεῖν τὴν κτῆσιν, ὥσπερ τινὲς εἰρήκασιν, ἀλλὰ τῇ χρήσει φιλικῶς γινομένην κοινήν· οὔτ' ἀπορεῖν C οὐθένα τῶν πολιτῶν τροφῆς. περὶ συσσιτίων τε συνδοκεῖ πᾶσι χρήσιμον εἶναι ταῖς εὖ κατεσκευασμέναις πόλεσιν ὑπάρχειν. δι' ἣν δ' αἰτίαν συνδοκεῖ καὶ ἡμῖν, ὕστερον ἐροῦμεν. δεῖ δὲ τούτων κοινωνεῖν πάντας τοὺς πολίτας. οὐ ῥᾴδιον δὲ τοὺς ἀπόρους ἀπὸ τῶν ἰδίων τε εἰσφέρειν τὸ συντεταγμένον, καὶ διοικεῖν τὴν D ἄλλην οἰκίαν. ἔτι δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς δαπανήματα κοινὰ πάσης τῆς πόλεώς ἐστιν. ἀναγκαῖον τοίνυν εἰς δύο μέρη διῃρῆσθαι τὴν χώραν, καὶ τὴν μὲν εἶναι κοινὴν, τὴν δὲ τῶν ἰδιωτῶν· καὶ τούτων ἑκατέραν διῃρῆσθαι δίχα πάλιν. τῆς μὲν κοινῆς, τὸ μὲν ἕτερον μέρος, εἰς τὰς πρὸς τοὺς θεοὺς λειτουργίας· τὸ δὲ ἕτερον, εἰς τὴν τῶν συσσιτίων δαπάνην. τῆς δὲ E τῶν ἰδιωτῶν τὸ ἕτερον μέρος, τὸ πρὸς τὰς ἐσχατιάς· ἕτερον δὲ, τὸ πρὸς τὴν πόλιν. ἵνα δύο κλήρων ἑκάστῳ νεμηθέντων, ἀμφοτέρων τῶν τόπων πάντες μετέχωσι. τό τε γὰρ ἴσον οὕτως ἔχει καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας πολέμους, ὁμονοητικώτερον. ὅπου γὰρ μὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οἱ μὲν ὀλιγωροῦσι τῆς πρὸς τοὺς ὁμόρους ἔχθρας, οἱ δὲ λίαν φροντίζουσι, καὶ παρὰ τὸ καλόν. διὸ παρ' ἐνίοις F νόμος ἐστὶ τοὺς γειτνιῶντας τοῖς ὁμόροις, μὴ συμμετέχειν βουλῆς τῆς πρὸς αὐτοὺς πολέμων, ὡς διὰ τὸ ἴδιον οὐκ ἂν δυναμένους βουλεύσασθαι καλῶς. τὴν μὲν οὖν χώραν ἀνάγκη διῃρῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας· τοὺς δὲ γεωργήσοντας μάλιστα μὲν, εἰ δεῖ κατ' εὐχὴν, δούλους εἶναι,

μήτε

[illegible]

Κεφάλαιον ια.

[illegible]

A serui esse debent: neque omnis vnius generis, neque animo elatiores & ad faciendum opus viles forent, & nihil noui ab eis metueretur. Secundo autem loco Barbari ministri, natura similes his quos supra diximus. Horum autem in priuatis quidem agris & ipsi priuatorum dominorum sint, in publicis vero publici. Quemadmodũ autem seruis vtendum sit, & quare melius est omnibus seruis præmium li-
B bertatis esse propositum, postea dicemus.

CAPVT XI.

VRbem autem quòd terræ marisque particepts esse debet, & quòd ad totam regionẽ similiter debet esse communis quantum fieri potest, dictum est priùs. Ipsius autem ad seipsam, optandum est positionem sortiri, ad quatuor respicientes. Primum ad sanitatem. ad orientem enim Solem conuersæ vrbes, & ad eos ventos qui inde
C perflant, salubriores sunt: secundo loco quæ sunt secundum Boream sitæ. hæ nanque sunt ad hyemem potiores. In reliquis verò, vt ad ciuiles res & ad bellicas opportune se habeat. ad bellicas quidem, vt facilis sit ciuibus in aliena egressio, hostibus autem difficilis aditio, ac difficilis circundatio. Aquarum autem & stagnorũ abundantiam habeat, maximè naturalem. quod si naturalis deficiat, ex aqua pluuia cisternæ, & lacus, qui magnam vim aquarum su-
D scipiant, comparentur, ita vt deesse aqua, si quando obsiderentur, nunquam possit. Sed cùm oporteat de sanitate habitantium curam habere, hoc autem sit primum in situ & qualitate loci, secundum in aquarum salubrium vsu, in ea quoque re est diligentia meritò adhibenda. Quib' enim plurimũ & frequentissimè vtimur ad corpus, ea plurimũ important ad sanitatem, aquarũ autem & ventorũ potẽtia talem habent
E naturã. Quapropter in ciuitatibus quæ rectè sapiũt, distinguend' est aquarũ vs', si non omnes sũt pares, nec abũdantia sit earum aquarũ, vt aliæ seorsim aquæ ad cibũ & potũ, aliæ ad aliam indigentiam deputentur. Loca autem munita, non pariter cũctis ciuitatibus vtilia sunt. vtputa arx ad dominationem vnius, vel paucorum. in popu-
F lari verò viuendi modo, æqualitas loci. in optimatum verò gubernatione, neutrum istorum sed magis loci plures muniti. Priuatarum autem domorum situs gratior & commodior ad cæteras res existi-

[illegible]

matur secundum nouiorem istum Hippodamium morem: sed ad securitatem tutelamque ciuitatis vtilior erat antiquorum ædificatio. habent enim illorum ædificia inextricabiles aditus, ex quibus nisi consueti euadere vix possunt, & inscrutabiles latebras, siqui aggrederentur: ex quo vtrorumque horum participare debent. potest enim hoc fieri, si quis ita disponat, vt solent agricolæ illos, quos vocant quidam vinearum tramites, B Et totam vrbem non facere penetrabilem, sed partes quasdam & loca. sic enim ad securitatem, & ad ornatum se bene habebit. Mœnia verò qui dicunt non oportere adesse ciuitatibus illis, quæ virtutem possideant, nimium priscè loquuntur: & hoc vident per experientiam redargutum in iis ciuitatibus, quæ sibi id ad gloriam iactabant. est enim ad pares ac non multo excedentes multitudine, non satis decorum per mœnia seruari velle. C sed cum aliquando contingat & fieri possit, vt multo maior hominum multitudo, & maiori virtute superueniant, si saluos esse oportet, neque perire, neque contumeliis affici, firmissimam munitionem murorum putandum est opportunissimam esse in bello: præsertim hoc tempore, in quo tormenta & machinæ ad obsidiones vrbiũ cũ omni subtilitate sũt adinuenta. D Simile est enim ciuitatem non circũdandam mœnib⁹ censere, & regionem facilem ad inuadendũ quærere, & deiicere montuosa loca, & priuatis domib⁹ non circũdare parietes, quasi viles futuri sint habitatores. Atqui ne id quidem latere oportet, quòd qui mœnib⁹ circũdantur, eis licet in vtramq; partẽ vti vrbib⁹, & tanquam muros habentib⁹, & tanquam non habentib⁹: E sed eis qui mœnia non habent, non licet. Si ergo per hũc modũ se habet, non solum mœnia circundanda sũt vrbi, verum etiam curandum vt & ad ornatum ciuitatis se habeant decenter, & ad bellicas opportunitates, tum alias, tum ad illas quæ nunc repertæ sunt. Vt enim aggressoribus curæ est quibus modis vincant, ita quædam iam reperta sunt, quædam inuestigare atque philosophari oportet eos qui defendunt. F principio enim non aggrediuntur eos qui bene se præparauerunt expugnare.

A πράξεις, αἱ εὔτομος ᾖ, καὶ κατὰ τὸν νεώτερον καὶ τὸν Ἱπποδάμειον τρόπον· πρὸς δὲ τὰς πολεμικὰς ἀσφαλείας, τοὐναντίον, ὡς εἶχον κατὰ τὸν ἀρχαῖον χρόνον· δυσέξοδος γὰρ ἐκείνη τοῖς ξενικοῖς καὶ δυσεξερεύνητος τοῖς ἐπιτιθεμένοις. διὸ δεῖ τούτων ἀμφοτέρων μετέχειν. ἐνδέχεται γὰρ, ἄν τις οὕτω κατασκευάζῃ, καθάπερ ἐν τοῖς γεωργοῖς, ἃς καλοῦσί τινες τῶν ἀμπέλων συστάδας. B καὶ τὴν ὅλην μὴ ποιεῖν πόλιν εὔτομον, κατὰ μέρη δὲ καὶ τόπους. οὕτω γὰρ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ κόσμον ἕξει καλῶς. περὶ δὲ τειχῶν, οἱ μὴ φάσκοντες δεῖν ἔχειν τὰς τῆς ἀρετῆς ἀντιποιουμένας πόλεις, λίαν ἀρχαίως ὑπολαμβάνουσι, καὶ ταῦθ' ὁρῶντες ἐλεγχομένας ἔργῳ τὰς ἐκείνως καλλωπισαμένας. ἔστι δὲ, πρὸς μὲν τοὺς ὁμοίους, καὶ μὴ πολὺ τῷ πλήθει διαφέροντας, οὐ καλόν τὸ πειρᾶσθαι σώζεσθαι διὰ τῆς τῶν τειχῶν ἐρυμνότητος. C ἐπεὶ δὲ καὶ συμβαίνει καὶ ἐνδέχεται πλείω τὴν ὑπεροχὴν γίνεσθαι τῶν ἐπιόντων, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης καὶ τῆς ἐν τοῖς ὀλίγοις ἀρετῆς, εἰ δεῖ σώζεσθαι καὶ μὴ πάσχειν κακῶς μηδὲ ὑβρίζεσθαι, τὴν ἀσφαλεστάτην ἐρυμνότητα τῶν τειχῶν οἰητέον εἶναι πολεμικωτάτην· ἄλλως τε καὶ νῦν εὑρημένων D τῶν περὶ τὰ βέλη καὶ τὰς μηχανὰς εἰς ἀκρίβειαν πρὸς τὰς πολιορκίας. ὅμοιον γὰρ τὸ τείχη μὴ περιβάλλειν ταῖς πόλεσιν ἀξιοῦν, καὶ τὸ τὴν χώραν εὐέμβολον ζητεῖν, καὶ περιαιρεῖν τοὺς ὀρεινοὺς τόπους· ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς οἰκήσεσι ταῖς ἰδίαις μὴ περιβάλλειν τοίχους, ὡς ἀνάνδρων ἐσομένων τῶν κατοικούντων. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτό γε δεῖ λανθάνειν, E ὅτι τοῖς μὲν περιβεβλημένοις τείχη περὶ τὴν πόλιν, ἔξεστιν ἀμφοτέρως χρῆσθαι ταῖς πόλεσι, καὶ ὡς ἐχούσαις τείχη, καὶ ὡς μὴ ἐχούσαις· τοῖς δὲ μὴ κεκτημένοις, οὐκ ἔξεστιν. εἰ δὲ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οὐχ ὅτι τείχη μόνον περιβλητέον, ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπιμελητέον, ὅπως καὶ πρὸς κόσμον ἔχῃ τῇ πόλει πρεπόντως, καὶ πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας, τάς τε ἄλλας, F καὶ τὰς νῦν ἐπεξευρημένας. ὥσπερ γὰρ τοῖς ἐπιτιθεμένοις ἐπιμελές ἐστι, δι' ὧν τρόπων πλεονεκτήσουσιν, οὕτω τὰ μὲν εὕρηται, τὰ δὲ δεῖ ζητεῖν καὶ φιλοσοφεῖν καὶ τοὺς φυλαττομένους. ἀρχὴν γὰρ οὐδ' ἐπιχειροῦσιν ἐπιτίθεσθαι τοῖς εὖ παρεσκευασμένοις.

CAPVT XII.

Cùm verò multitudo ciuium in conuiuia [illegible] distributa esse debeat,

Κεφάλαιον ιβ.

Ἐπεὶ δὲ δεῖ τὸ μὲν πλῆθος τῶν πολιτῶν εἰς συσσίτια κατανενεμῆσθαι, τὰ δὲ τείχη διειλῆφθαι

[illegible]

A interna verò sint præsidiis quibusdam, & turrib⁹ per opportuna loca interpositis munienda, clarum est, quòd res exigit aliquas comessationum in illis ipsis præsidiis collocari. & hæc quidem per hunc utrinque modum videntur constituenda. Ædes verò Deorum, ac principalissimæ magistratuum comessationes, idoneum locum habere debent, & eundem sacra quotcunque lex non separat aut responsum oraculi. Esset autem B talis locus qui ipsius superenuinentiam haberet & ad edendam virtutem sufficienter, & ad vicinas partes civitatis excellenter. Decet autem sub hunc locum constructionem fori esse talem, qualis est in Thessalia eius quod liberum vocant, id est quod debet esse purum ab omni mercatu, & neque opificem neque agricolam, neque alios ullos tales illi appropinquare, nisi à magistratibus vocarentur. Esset verò hic locus C gratior, si & gymnasia senorum in eo haberet constitutionem. decet enim secundum ætates distribui hunc ornatum, & in iunioribus magistratus quosdam versari, seniores autem magistratibus assistere. præsentia enim magistratuum ante oculos posita gignit verum reverentiam, liberi démque pudorem. Venalium autem rerum, aliud forum esse debet & alio loco situm, accessu facile, quo & à terra & à mari facilis sit importatio omnium. Cum verò multitudo D do civium divisa sit in sacerdotes & magistratus, decens est sacerdotibus circa ædes sacras esse comessationes institutas. Magistratuum autem quicunque de contractibus iudicant, & qui accusationibus cognoscunt, & qui circa vocationes in ius, & aliam huiusmodi administrationem intendunt, & insuper qui ædilitatis & venalium rerum curam gerunt, iuxta forum in loco celebri, communique sunt comessationes statuendæ. talis est locus E illius fori, in quo necessaria venundantur. nam alterum illud forum superiori loco situm debere esse diximus otiosum: hoc autem ad negotia rerum deputari. Hunc eundem ordinem in regione quoque imitandum esse dicimus. sunt enim magistratus quidam apud rusticos, quos alij sylvarum custodes, alij rectores appellant: quibus & loca ad custodiam regio-F nis, & comessationes sunt iisdem in locis constituendæ. Templa quoque per regionem distributa esse debent, partim Diis,

[illegible]

partim heroib. Sed immorari nunc circa ista superfluum est, cum sine illa non difficilia cognitu, sed magis factu. dicere enim voti est: euenire autem fortunæ. Quapropter circa talia minutere, ad præsens omittamus.

CAPVT XIII.

DE republica autem ipsa, ex quibus & qualibus constare debet ciuitas, quæ beata sit futura, & rectè gubernari, dicendum est. Duo sunt, in quibus omnis commendatio benè agendi consistit, vnum, vt propositum ac finis agendi rectè subiaceat: aliud, vt eas quæ ad illum finem ferant, actiones inueniamus. Fieri enim potest, vt & concordent hæc inter se, & discordent. nam quandoque illud ad quod intenditur rectè iacet: sed in actionibus per quas illo potiri credimus, aberratur. quandoque autem omnia ad finem diriguntur: sed finis ipse est prauè positus. quandoque etiam in vtroque est error, veluti circa medicinam: neque enim quale aliquid esse oportet sanum corpus, rectè iudicat interdum, neque ad subiectum sibi finem opera dirigunter. Oportet autem in artibus & scientiis hæc vtraque obtineri, finem, & eas quæ sunt ad finem actiones. Quod igitur bene viuere ac fœlices esse omnes cupiunt, manifestum est, sed aliis potestas est adipiscendi, aliis non, propter fortunam aliquam, vel naturam. opus est enim adiumentis quibusdam ad bene viuendum, minoribus quidem illis, qui melius dispositi sunt, maioribus autem, qui peius. alij verò statim non rectè quærunt fœlicitatem cum possint. Cum autem propositum nostrum sit optimam rempublicam videre: ea verò est per quam ciuitas optimè gubernetur: optimè autem gubernatur, si fœlicitatem maximè recipiat: manifestum est, quòd quid sit fœlicitas, latere non debet. Diximus autem in Ethicis, si modò illorum librorum vtilitas vlla est, operationem esse, & vsum virtutis perfectum, & hunc non ex suppositione, sed simpliciter. Dico autem ex suppositione, quæ necessaria sunt: simpliciter autem, quod in seipso commendationem habet: veluti circa res iustas iudicare & punire, supplicio afficere, à virtute quidem est, sed ex necessitate, commendationémque habet ex compulsione. eligibilius namque foret nullo tali indigere, neque hominem, neque ciuitatem.

τῇ διατάξει. ἀλλὰ τὸ διατρίβειν νῦν ἀκριβολογουμένους καὶ λέγοντας περὶ τῶν τοιούτων, ἀργόν ἐστιν. οὐ γὰρ χαλεπόν ἐστι τὰ τοιαῦτα νοῆσαι, ἀλλὰ ποιῆσαι μᾶλλον. τὸ μὲν γὰρ λέγειν, εὐχῆς ἔργον ἐστί· τὸ δὲ συμβῆναι, τύχης. διὸ περὶ μὲν τῶν τοιούτων τὸ ἐπὶ πλεῖον ἀφείσθω τὰ νῦν.

Κεφάλαιον ιγ.

ΠΕρὶ δὲ τῆς πολιτείας αὐτῆς, ἐκ τίνων καὶ ἐκ ποίων δεῖ συνεστάναι τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι πόλιν μακαρίαν, καὶ πολιτεύσεσθαι καλῶς, λεκτέον. ἐπεὶ δὲ δύ' ἐστὶν ἐν οἷς γίγνεται τὸ εὖ πᾶσι· τούτοιν δ' ἐστὶν, ἓν μὲν, ἐν τῷ τὸν σκοπὸν κεῖσθαι καὶ τὸ τέλος τῶν πράξεων ὀρθῶς· ἓν δὲ, τὰς πρὸς τὸ τέλος φερούσας πράξεις εὑρίσκειν· ἐνδέχεται γὰρ ταῦτα καὶ διαφωνεῖν ἀλλήλοις καὶ συμφωνεῖν. ἐνίοτε γὰρ ὁ μὲν σκοπὸς ἔκκειται καλῶς, ἐν δὲ τῷ πράττειν, τοῦ τυχεῖν αὐτοῦ διαμαρτάνουσιν· ὁτὲ δὲ, τῶν μὲν πρὸς τὸ τέλος πάντων ἐπιτυγχάνουσιν, ἀλλὰ τὸ τέλος ἔθεντο φαῦλον· ὁτὲ δὲ ἑκατέρου διαμαρτάνουσιν, οἷον περὶ ἰατρικήν· οὔτε γὰρ ποῖόν τι δεῖ τὸ ὑγιαῖνον εἶναι σῶμα, κρίνουσιν ἐνίοτε καλῶς, οὔτε πρὸς τὸν ὑποκείμενον αὐτοῖς ὅρον τυγχάνουσι τῶν ποιητικῶν. δεῖ δ' ἐν ταῖς τέχναις καὶ ἐπιστήμαις ταῦτα ἀμφότερα κρατεῖσθαι, τὸ τέλος, καὶ τὰς εἰς τὸ τέλος πράξεις. ὅτι μὲν οὖν τοῦ τ' εὖ ζῆν καὶ τῆς εὐδαιμονίας ἐφίενται πάντες, φανερόν· ἀλλὰ τούτων τοῖς μὲν ἐξουσία τυγχάνει, τοῖς δὲ οὔ, διά τινα τύχην ἢ φύσιν. δεῖται γὰρ καὶ χορηγίας τινὸς τὸ ζῆν καλῶς· τούτου δὲ, ἐλάττονος μὲν, τοῖς ἄμεινον διακειμένοις, πλείονος δὲ, τοῖς χεῖρον. οἱ δ' εὐθὺς οὐκ ὀρθῶς ζητοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν, ἐξουσίας ὑπαρχούσης. ἐπεὶ δὲ τὸ προκείμενόν ἐστι, τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἰδεῖν· αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἄριστ' ἂν πολιτεύοιτο πόλις· ἄριστα δ' ἂν πολιτεύοιτο, καθ' ἣν εὐδαιμονεῖν μάλιστα ἐνδέχεται τὴν πόλιν· δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν δεῖ, τί ἐστι, μὴ λανθάνειν. φαμὲν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἠθικοῖς, εἴ τι τῶν λόγων ἐκείνων ὄφελος, ἐνέργειαν εἶναι καὶ χρῆσιν ἀρετῆς τελείαν, καὶ ταύτην οὐκ ἐξ ὑποθέσεως, ἀλλ' ἁπλῶς. λέγω δ' ἐξ ὑποθέσεως, τἀναγκαῖα· τὸ δὲ ἁπλῶς, τὸ καλῶς. οἷον τὰ περὶ τὰς δικαίας πράξεις αἱ δίκαιαι τιμωρίαι καὶ κολάσεις, ἀπ' ἀρετῆς μέν εἰσιν, ἀναγκαῖαι δέ, καὶ τὸ καλῶς ἀναγκαίως ἔχουσιν. αἱρετώτερον μὲν γὰρ μηδενὸς δεῖσθαι τῶν τοιούτων μήτε τὸν ἄνδρα, μήτε τὴν πόλιν.

αἱ δ'

αἱ δ' ἐπὶ τὰς τιμὰς καὶ τὰς εὐπορίας, ἁπλῶς εἰσὶ κάλλισται πράξεις. τὸ μὲν γὰρ ἕτερον, κακοῦ τινος αἵρεσίς ἐστιν· αἱ τοιαῦται δὲ πράξεις, τοὐναντίον· κατασκευαὶ γὰρ ἀγαθῶν εἰσὶ καὶ γεννήσεις. χρήσαιτο δ' ἂν ὁ σπουδαῖος ἀνὴρ καὶ πενίᾳ, καὶ νόσῳ, καὶ ταῖς ἄλλαις τύχαις ταῖς φαύλαις καλῶς. ἀλλὰ τὸ μακάριον ἐν τοῖς ἐναντίοις ἐστί. καὶ γὰρ τοῦτο διώρισται κατὰ τοὺς ἠθικοὺς λόγους, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ὁ σπουδαῖος, ᾧ διὰ τὴν ἀρετὴν τὰ ἀγαθά ἐστι, τὰ ἁπλῶς ἀγαθά. δῆλον δ' ὅτι καὶ τὰς χρήσεις ἀναγκαῖον σπουδαίας καὶ καλὰς εἶναι ταύτας ἁπλῶς. διὸ καὶ νομίζουσιν ἄνθρωποι τῆς εὐδαιμονίας αἴτια τὰ ἐκτὸς εἶναι τῶν ἀγαθῶν· ὥσπερ εἰ τοῦ κιθαρίζειν λαμπρὸν καὶ καλῶς αἰτιῷτο τὴν λύραν μᾶλλον τῆς τέχνης. ἀναγκαῖον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, τὰ μὲν ὑπάρχειν, τὰ δὲ παρασκευάσαι τὸν νομοθέτην. διὸ κατ' εὐχὴν εὐχόμεθα τὴν τῆς πόλεως σύστασιν ὧν ἡ τύχη κυρία· κυρίαν γὰρ αὐτὴν ὑπάρχειν τίθεμεν· τὸ δὲ σπουδαίαν εἶναι τὴν πόλιν, οὐκέτι τύχης ἔργον, ἀλλ' ἐπιστήμης καὶ προαιρέσεως. ἀλλὰ μὴν σπουδαία γε πόλις ἐστί, τῷ τοὺς πολίτας, τοὺς μετέχοντας τῆς πολιτείας, εἶναι σπουδαίους· ἡμῖν δὲ πάντες οἱ πολῖται μετέχουσι τῆς πολιτείας. τοῦτ' ἄρα σκεπτέον, πῶς ἀνὴρ γίνεται σπουδαῖος. καὶ γὰρ εἰ πάντας ἐνδέχεται σπουδαίους εἶναι, μὴ καθ' ἕκαστον δὲ τῶν πολιτῶν, οὕτως αἱρετώτερον· ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ καθ' ἕκαστον, καὶ τὸ πάντας. ἀλλὰ μὴν ἀγαθοί γε καὶ σπουδαῖοι γίγνονται διὰ τριῶν. τὰ τρία δὲ ταῦτά ἐστι, φύσις, ἔθος, λόγος. καὶ γὰρ φῦναι δεῖ πρῶτον οἷον ἄνθρωπον, ἀλλὰ μὴ τῶν ἄλλων τι ζῴων· οὕτω, καὶ ποιόν τινα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν. ἔνια δὲ οὐθὲν ὄφελος φῦναι. τὰ γὰρ ἔθη μεταβαλεῖν ποιεῖ. ἔνια γάρ ἐστι διὰ τῆς φύσεως ἐπαμφοτερίζοντα διὰ τῶν ἐθῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ τὸ βέλτιον. τὰ μὲν οὖν ἄλλα τῶν ζῴων, μάλιστα μὲν τῇ φύσει ζῇ, μικρὰ δ' ἔνια καὶ τοῖς ἔθεσιν, ἄνθρωπος δὲ καὶ λόγῳ· μόνος γὰρ ἔχει λόγον. ὥστε δεῖ ταῦτα συμφωνεῖν ἀλλήλοις. πολλὰ γὰρ παρὰ τοὺς ἐθισμοὺς καὶ τὴν φύσιν πράττουσι διὰ τὸν λόγον, ἐὰν πεισθῶσιν ἄλλως ἔχειν βέλτιον. τὴν μὲν τοίνυν φύσιν οἵους εἶναι δεῖ τοὺς μέλλοντας εὐχειρώτους ἔσεσθαι τῷ νομοθέτῃ, διωρίσμεθα πρότερον· τὸ δὲ λοιπὸν ἔργον ἤδη παιδείας. τὰ μὲν γὰρ ἐθιζόμενοι μανθάνουσι, τὰ δ' ἀκούοντες.

A At enim ad honores & opes, simpliciter sunt optimæ actiones. nam alterum quidem illud mali alicuius electio est: hæ autem contra, effectiones enim bonorum sunt, & generationes. Studiosus enim vir, & paupertate, & morbo, & aliis fortunæ aduersitatibus laudabiliter vtetur: verumtamen felicitas in contrariis existit. nam & hoc determinatum fuit in Ethicorum libris, quòd talis est studiosus, cui per virtutem bona sunt simpliciter bona. B patet autem quod & vsus istos necessarium est studiosos & bonos esse simpliciter. Quapropter existimant homines, externa bona causam esse felicitatis: ceu si quis bene pulsanti causam esse lyram magis quàm artem. Necessarium est ergo ex his quæ dicta sunt, alia subesse, alia parare legis positorem. vnde secundum votum optamus C constitutionem ciuitatis in his quorum domina est fortuna: dominam enim illam ponimus. sed studiosam esse ciuitatem, non est fortunæ opus, sed scientiæ ac electionis. At studiosa ciuitas est, quòd ciues qui in republica versantur sint studiosi. nobis autem omnes ciues participes sunt reipublicæ. Hoc igitur considerandum est, quomodo fiat vir studiosus. nam & si contingat omnes esse studiosos, non autem singulos ciuium, D sic foret optabilius: sequitur enim ad singulos esse, & omnes esse. Atqui boni quidem & studiosi fiunt propter tria. Sunt autem hæc tria, natura, mos, & ratio. etenim nasci oportet primùm, ceu hominem, & non aliud animal: & sic qualem aliquem secundum corpus & animam. Quædam etiam nasci nulla vtilitas est: mores enim mutari faciunt. nam aliqua per naturam ad vtrumque apta, per mores ad peius vel ad melius conuertuntur. Cætera igitur animalia ma- E xime viuunt secundum naturam, parum verò aliquid & secundum mores. homo autem & secundum rationem: solus enim rationem habet. Ita oportet hæc simul concordare. multa enim præter mores, & præter naturam agunt homines propter rationem, si persuadeatur melius esse aliter agere. Natura igitur quales esse oportet, eos qui legum positori sint parituri, determinatum est prius. reliquum opus est iam disciplinæ: quædam enim assuescendo discuntur, F quædam audiendo.

CAPVT XIIII.

A Cum verò omnis societas ciuilis constet ex imperantibus & parentibus, hoc iam considerandum est, verum alios esse oporteat qui imperant, & alios qui parent, an eosdem per vitam. patet enim quòd & disciplinam secundum hanc diuisionem sequi debebit. Si ergo tantum differrent alteri ab aliis, quantum Dij & heroes ab hominibus differre putantur, vt primum statim corpore, ac postea animo longe antecellerent, ac manifeste indubitatéque B appareret eorum supereminentia, clarum est quòd semper eosdem istos melius foret imperare, alios verò parêre. Sed cum facile non sit hoc reperire, nec sic (vt apud Indos Scylax esse ait) reges tantum à populis differre: manifestum est, quòd propter multas causis necessarium est, vt omnes similiter participes sint vicissim imperandi C & parendi. æquum enim idem similibus: & difficile est stare rempublicam, quæ constituta sit præter iustitiam. cum illis enim, qui ab imperando excluderentur, conuenirent omnes, qui sunt in regione, statum mutare cupientes: & tantam esse multitudinem in reipublicæ gubernatione, vt sit potentior istis, vnum aliquid impossibilium est. At etiam quòd oporteat eos qui in magistratu sunt, differre à subiectis, D indubitabile est. quomodo ergo hæc futura sint, & quomodo participent, considerare debet legislator, vt prius diximus. Natura enim ostendit, quemadmodum hæc distinguenda sunt. fecit enim eosdem genere, alios iuniores, alios seniores: quorum alteri debent parere gubernantibus, alteri gubernare. Id grauatur autem nemo propter ætatem minori concedere, nec putat illum qui E cedit, potiorem esse se: præsertim cum & ipse quando ad id ætatis peruenerit, eundem honorem sit recepturus. est ergo vt eosdem esse dicere eos qui parent & imperant: est etiam vt diuersos. Itaque & disciplinam, vt eandem dicere necesse est, & vt diuersam. qui enim imperare velit rectè, oportere, aiunt, prius sub imperio fuisse. Imperium verò, vt in primis libris F dictum fuit, aut gratia imperantis est, aut gratia subiectorum. horum alterum seruorum esse diximus, alterum liberorum. Mandatorum verò quædam inter se differunt, non in agendo, sed in cuius gratia. Quapropter multa quæ viden-

Κεφάλαιον ιδ.

Ἐπεὶ δὲ πᾶσα πολιτικὴ κοινωνία συνέστηκεν ἐξ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτέον, εἰ ἑτέρους εἶναι δεῖ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς ἀρχομένους, ἢ τοὺς αὐτοὺς διὰ βίου. δῆλον γὰρ ὡς ἀκολουθεῖν δεήσει καὶ τὴν παιδείαν κατὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην. εἰ μὲν τοίνυν εἴησαν τοσοῦτον διαφέροντες ἅτεροι τῶν ἄλλων, ὅσον τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας ἡγούμεθα τῶν ἀνθρώπων διαφέρειν, εὐθὺς πρῶτον κατὰ τὸ σῶμα πολλὴν ἔχοντας ὑπερβολήν, εἶτα κατὰ τὴν ψυχήν, ὥστε ἀναμφισβήτητον εἶναι καὶ φανερὰν τὴν ὑπεροχὴν τοῖς ἀρχομένοις τὴν τῶν ἀρχόντων, δῆλον ὅτι βέλτιον ἀεὶ τοὺς αὐτοὺς τοὺς μὲν ἄρχειν, τοὺς δ' ἄρχεσθαι καθάπαξ. ἐπεὶ δὲ τοῦτ' οὐ ῥᾴδιον λαβεῖν, οὐδ' ἔστιν, ὥσπερ ἐν Ἰνδοῖς φησι Σκύλαξ, εἶναι τοὺς βασιλέας τοσοῦτον διαφέροντας τῶν ἀρχομένων, φανερὸν ὅτι διὰ πολλὰς αἰτίας ἀναγκαῖον πάντας ὁμοίως κοινωνεῖν τοῦ κατὰ μέρος ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. τό τε γὰρ ἴσον ταὐτὸ τοῖς ὁμοίοις, καὶ χαλεπὸν μένειν τὴν πολιτείαν τὴν συνεστηκυῖαν παρὰ τὸ δίκαιον. μετὰ γὰρ τῶν ἀρχομένων ὑπάρχουσι νεωτερίζειν βουλόμενοι, πάντες οἱ κατὰ τὴν χώραν· τοσούτους τε εἶναι τοὺς ἐν τῷ πολιτεύματι τὸ πλῆθος, ὥστ' εἶναι κρείττους πάντων τούτων, ἕν τι τῶν ἀδυνάτων ἐστίν. ἀλλὰ μὴν ὅτι γε δεῖ τοὺς ἄρχοντας διαφέρειν τῶν ἀρχομένων, ἀναμφισβήτητον. πῶς οὖν ταῦτ' ἔσται, καὶ πῶς μεθέξουσι, δεῖ σκέψασθαι τὸν νομοθέτην. εἴρηται δὲ πρότερον περὶ αὐτοῦ. ἡ γὰρ φύσις δέδωκε τὴν αἵρεσιν, ποιήσασα αὐτὸ τῷ γένει ταὐτὸ, τὸ μὲν νεώτερον, τὸ δὲ πρεσβύτερον· ὧν τοῖς μὲν ἄρχεσθαι πρέπει, τοῖς δ' ἄρχειν. ἀγανακτεῖ δὲ οὐδεὶς καθ' ἡλικίαν ἀρχόμενος, οὐδὲ νομίζει εἶναι κρείττων, ἄλλως τε καὶ μέλλων ἀντιλαμβάνειν τοῦτον τὸν ἔρανον, ὅταν τύχῃ τῆς ἱκνουμένης ἡλικίας. ἔστι μὲν ἄρα ὡς τοὺς αὐτοὺς ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι φατέον, ἔστι δὲ ὡς ἑτέρους. ὥστε καὶ τὴν παιδείαν ἔστιν ὡς τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον, ἔστι δ' ὡς ἑτέραν εἶναι. τόν τε γὰρ μέλλοντα καλῶς ἄρχειν, ἀρχθῆναί φασι δεῖν πρῶτον. ἔστι δὲ ἀρχή, καθάπερ ἐν τοῖς πρώτοις εἴρηται λόγοις, ἡ μὲν, τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ, τοῦ ἀρχομένου. τούτων δὲ, τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὲ, τῶν ἐλευθέρων. διαφέρει δ' ἔνια τῶν ἐπιταττομένων, οὐ τοῖς ἔργοις, ἀλλὰ τῷ τίνος ἕνεκα. διὸ πολλὰ τῶν δο-

εἶναι δοκοῦντα τῶν διακονικῶν ἔργων, καὶ τῶν νέων τοῖς ἐλευθέροις καλὸν διακονεῖν. πρὸς γὰρ τὸ καλὸν καὶ τὸ μὴ καλὸν οὐχ οὕτω διαφέρουσιν αἱ πράξεις καθ' αὑτὰς, ὡς ἐν τῷ τέλει, καὶ τῷ τίνος ἕνεκεν. ἐπεὶ δὲ πολίτου καὶ ἄρχοντος τὴν αὐτὴν ἀρετὴν εἶναί φαμεν καὶ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς, τὸν δ' αὐτὸν ἀρχόμενόν τε δεῖν γίγνεσθαι πρότερον καὶ ἄρχοντα ὕστερον, τοῦτ' ἂν εἴη τῷ νομοθέτῃ πραγματευτέον, ὅπως ἄνδρες ἀγαθοὶ γίνωνται, καὶ διὰ τίνων ἐπιτηδευμάτων, καὶ τί τὸ τέλος τῆς ἀρίστης ζωῆς. διῄρηται δὲ δύο μέρη τῆς ψυχῆς· ὧν τὸ μὲν ἔχει λόγον καθ' αὑτὸ, τὸ δ' οὐκ ἔχει μὲν καθ' αὑτὸ, λόγῳ δ' ὑπακούειν δυνάμενον, ὧν φαμὲν τὰς ἀρετὰς εἶναι καθ' ἃς ἀνὴρ ἀγαθὸς λέγεταί πως. τούτων δ' ἐν ποτέρῳ μᾶλλον τὸ τέλος, τοῖς μὲν οὕτω διαιροῦσιν ὡς ἡμεῖς φαμὲν, οὐκ ἄδηλον πῶς λεκτέον. ἀεὶ γὰρ τὸ χεῖρον τοῦ βελτίονός ἐστιν ἕνεκεν· καὶ τοῦτο φανερὸν ὁμοίως ἔν τε τοῖς κατὰ τέχνην καὶ τοῖς κατὰ φύσιν. βέλτιον δὲ τὸ λόγον ἔχον. διῄρηταί τε διχῆ, καθ' ὅνπερ εἰώθαμεν τρόπον διαιρεῖν· ὁ μὲν γὰρ πρακτικός ἐστι λόγος, ὁ δὲ θεωρητικός. ὡσαύτως οὖν ἀνάγκη διῃρῆσθαι καὶ τοῦτο τὸ μέρος, δῆλον ὅτι καὶ τὰς πράξεις δ' ἀνάλογον ἐροῦμεν ἔχειν, καὶ δεῖ τὰς τοῦ φύσει βελτίονος αἱρετωτέρας εἶναι τοῖς δυναμένοις τυγχάνειν, ἢ πασῶν, ἢ τοῖν δυοῖν. ἀεὶ γὰρ ἑκάστῳ τοῦθ' αἱρετώτατον, οὗ τυχεῖν ἐστιν ἀκροτάτου. διῄρηται δὲ καὶ πᾶς ὁ βίος εἰς ἀσχολίαν καὶ εἰς σχολὴν, καὶ πόλεμον καὶ εἰρήνην, καὶ τῶν πρακτῶν, τὰ μὲν εἰς τὰ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα, τὰ δὲ εἰς τὰ καλά. περὶ ὧν ἀνάγκη τὴν αὐτὴν αἵρεσιν εἶναι, καὶ τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσι, καὶ ταῖς πράξεσιν αὐτῶν, πόλεμον μὲν, εἰρήνης χάριν· ἀσχολίαν δὲ, σχολῆς· τὰ δ' ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα, τῶν καλῶν ἕνεκεν. πρὸς πάντα μὲν τοίνυν τῷ πολιτικῷ βλέποντι νομοθετητέον, καὶ κατὰ τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, καὶ κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν, μᾶλλον δὲ πρὸς τὰ βελτίω καὶ τὰ τέλη. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τοὺς βίους, καὶ τὰς τῶν πραγμάτων διαιρέσεις. δεῖ μὲν γὰρ ἀσχολεῖν δύνασθαι, καὶ πολεμεῖν, μᾶλλον δ' εἰρήνην ἄγειν καὶ σχολάζειν· καὶ τἀναγκαῖα, καὶ τὰ χρήσιμα δεῖ πράττειν, τὰ δὲ καλὰ δεῖ μᾶλλον. ὥστε πρὸς τούτους τοὺς σκοποὺς καὶ παῖδας ἔτι ὄντας παιδευτέον, καὶ τὰς ἄλλας ἡλικίας, ὅσαι δέονται παιδείας. οἱ δὲ νῦν ἄριστα δοκοῦντες

A tur esse ministrorum opera & adolescentium, liberis hominibus pulchrum est ministrare: ad pulchrum enim & non pulchrum non tantum differunt actiones propter seipsas, quantum in fine & gratia cuius. Cùm verò ciuis & præsidentis eandem virtutem esse diximus, quæ optimi viri, & eundem prius parêre debere, postea imperare: hoc vtique erit legum positori intuendum laborandúmque vt boni viri efficiantur, & per quæ exercitia, & quis finis
B optimæ vitæ. Diuersæ autem sunt duæ partes animæ, quarum altera rationem per se habet, altera non habet quidem per se, verumtamen rationi obtemperare potest: quarum diximus esse virtutes illas, per quas vir bonus dicitur quodammodo. Sed in vtra illarum magis est finis? Qui ita diuidunt, vt nos facimus, his ambiguum non est quomodo sit dicendum, semper
C enim deterius melioris gratia est. patet hoc in his quæ sunt secundum artem, & in his quæ sunt secundum naturam: melius autem illud quod rationem habet. Diuiditur autem dupliciter, vt nos consueuimus diuidere: est enim ratio alia actiua alia contemplatiua. Sic ergo necesse est & hanc partem diuidere, & actiones clarum est quòd correspondenter se habere dicemus & oportet eas actiones quæ sunt
D meliores secundum naturam, magis expetendas esse ab illis qui consequi possunt, aut omnia, aut illa duo: semper enim cuique id est maximè expetendum, cuius potiri est summum. Diuisa est autem vita tota in negotium & otium, bellúmque & pacem. Et agibilium quædam sūt necessitria & vtilia, quædam honesta: in quib⁹ necesse est eandem esse optionē & partib⁹ animæ & ipsarū actionib⁹. bellū
E quidem gratia pacis, negotiū autem gratia otij, necessaria & vtilia, gratia honestorum. Ad cūcta igitur hæc aspicere debet, qui legem ponit, & ad partes animę, & ad illarū actiones: magis verò ad ea quę meliora sūt & finis. Eodem modo & circa vitas & rerū diuisiones. posse enim oportet & in negotio versari, & in bello. præferenda tamen est pax & otium, necessaria & vtilia posse agere, præferenda sunt tamen honesta.
F Itaque ad hæc tanquam ad signum, & pueri adhuc existentes, & aliæ ætates quæ indigent, per disciplinam sunt dirigendæ. Nam qui nunc Græcorum rectè

gubernari videntur, & legumlatores qui eas respublicas instituere, neque ad optimum finem videntur aspexisse, neque id ad omnes virtutes disciplinam & leges direxisse: sed onerose declinauerunt ad illas virtutes, quæ videntur viles ac plus habere faciunt. Similiter quoque posteriorum quidam scriptores opinioné suam eandem ostenderunt. laudantes enim Lacedæmoniorum rempublicá, admirantur & commendant legislatoris eius propositum, quòd omnia ad potentiam & ad bellum direxerit: quæ & per rationem refelli possunt, & perfectè ipsa nunc reprobata sunt. Vt enim plurimi hominum dominari latè cupiunt, quoniam exinde multæ proueniunt fortunæ commoda: sic Thibron admirari laudaréque videtur Lacedæmoniorum legumlatorem, & quicunque alter de republica illorum scripsit, quòd propter exercitationem eorum ad pericula, multorum dominationem sibi compararunt. Atqui patet, quod cùm non habeant nunc dominationem Lacedæmonij, nec fœlices amplius essent, nec legumlator eorum bonus. Insuper illud ridiculum, si permanentes in legibus eius, nulloque impediente illis legibus vti, amiserunt bene viuere. Non rectè verò suscipiunt, neque de dominatione, ad quam intendisse legislatorem ostendunt, nam imperium liberorum melius est ac magis ex virtute, quàm dominari, vt seruis. Præterea non per hoc ciuitas fœlix est existimanda, neque legislator laudandus, quòd vincere docuerit, & finitimis dominari. hæc enim magnum continent nocumentum. nam aduersus ciues hoc aget qui poterit, & ciuitati suæ dominari quæret. de quo accusat Lacedæmonij Pausaniam licet in tanta dignitate constitutú. Nec sane aliqua huiusmodi ratio est aut lex ciuilis, neq; vtilis neque vera. eadem enim optima & priuatim & publice legumlatorem inducere oportet in animos hominú. Neq; exercitatio rerú bellicarú ob id est meditanda, vt in seruitutē adigant immerentes: sed primú ne ipsi seruitute aliis compellantur: deinde, vt imperiú quærant gratia vtilitatis subiectorú, nó ante omnia dominationem: tertio, vt eis dominentur, qui seruire sunt digni. Quòd autem oporteat legis positorem studere,

A πολιτεύεσθαι τῶν Ἑλλήνων, καὶ τῶν νομοθετῶν οἱ ταύτας καταστήσαντες τὰς πολιτείας οὔτε πρὸς τὸ βέλτιστον τέλος φαίνονται συντάξαντες τὰ περὶ τὰς πολιτείας, οὔτε πρὸς πάσας τὰς ἀρετὰς τοὺς νόμους καὶ τὴν παιδείαν. ἀλλὰ φορτικῶς ἀπέκλιναν πρὸς τὰς χρησίμους εἶναι δοκούσας καὶ πλεονεκτικωτέρας. παραπλησίως δὲ τούτοις καὶ τῶν ὕστερόν τινες γεγράφασι, B ἀπεφήναντο τὴν αὐτὴν δόξαν. ἐπαινοῦντες γὰρ τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν, ἄγανται τὸ νομοθέτου τὸν σκοπὸν, ὅτι πάντα πρὸς τὸ κρατεῖν καὶ πρὸς πόλεμον ἐνομοθέτησεν. ἃ καὶ κατὰ τὸν λόγον ἐστὶν εὐέλεγκτα, καὶ τοῖς ἔργοις ἐξελήλεγκται νῦν. ὥσπερ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ζηλοῦσι τὸ πολλῶν δεσπόζειν, ὅτι πολλὴ C χορηγία γίνεται τῶν εὐτυχημάτων, οὕτω καὶ Θίβρων ἀγάμενος φαίνεται τὸν τῶν Λακώνων νομοθέτην, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος τῶν γραφόντων περὶ πολιτείας αὐτῶν, ὅτι διὰ τὸ γεγυμνάσθαι πρὸς τοὺς κινδύνους, πολλῶν ἦρχον· καίτοι δῆλον, ὡς ἐπειδή γε νῦν οὐκέτι ὑπάρχει τοῖς Λάκωσι τὸ ἄρχειν, οὐκ εὐδαίμονες, οὐδ᾽ ὁ νομοθέτης ἀγαθός. ἔτι δὲ τοῦτο γε- D λοῖον, εἰ μένοντες ἐν τοῖς νόμοις αὐτοῦ, καὶ μηδενὸς ἐμποδίζοντος πρὸς τὸ χρῆσθαι τοῖς νόμοις, ἀποβεβλήκασι τὸ ζῆν καλῶς. οὐκ ὀρθῶς δ᾽ ὑπολαμβάνουσιν οὐδὲ περὶ τὴν ἀρχὴν, ἣν δεῖ τιμῶντα φαίνεσθαι τὸν νομοθέτην. τοῦ γὰρ δεσποτικῶς ἄρχειν ἡ [τῶν] ἐλευθέρων ἀρχὴ καλλίων, καὶ μᾶλλον μετ᾽ ἀρετῆς. ἔτι δὲ οὐ διὰ τοῦτο δεῖ τὴν πόλιν εὐδαίμονα E νομίζειν, καὶ τὸν νομοθέτην ἐπαινεῖν, ὅτι κρατεῖν ἤσκησεν ἐπὶ τὸ τῶν πέλας ἄρχειν. ταῦτα γὰρ μεγάλην ἔχει βλάβην. δῆλον γὰρ ὅτι καὶ τῶν πολιτῶν τῷ δυναμένῳ τοῦτο πειρατέον διώκειν, ὅπως δύνηται τῆς οἰκείας πόλεως ἄρχειν· ὅπερ ἐγκαλοῦσιν οἱ Λάκωνες Παυσανίᾳ τῷ βασιλεῖ, καίπερ ἔχοντι τηλικαύτην τιμήν. οὔτε δὴ πολιτικὸς τῶν τοιούτων λόγων καὶ νόμων οὐθεὶς, οὔτε ὠφέλιμος, F οὔτε ἀληθής ἐστι. ταὐτὰ γὰρ ἄριστα καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, τόν τε νομοθέτην ἐμποιεῖν δεῖ ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων. τήν τε τῶν πολεμικῶν ἄσκησιν οὐ τούτου χάριν δεῖ μελετᾶν, ἵνα καταδουλώσωνται τοὺς ἀναξίους, ἀλλ᾽ ἵνα πρῶτον μὲν αὐτοὶ μὴ δουλεύσωσιν ἑτέροις· ἔπειτα, ὅπως ζητῶσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὠφελείας ἕνεκα τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ μὴ πάντων δεσποτείας· τρίτον δὲ, τὸ δεσπόζειν τῶν ἀξίων δουλεύειν. ὅτι δὲ δεῖ τὸν νομοθέτην μᾶλλον σπουδάζειν,

ὅπως:

ὅπως καὶ τὴν περὶ τὰ πολεμικὰ καὶ τὴν ἄλλην νομοθεσίαν τοῦ σχολάζειν ἕνεκεν τάξῃ, καὶ τῆς εἰρήνης, μαρτυρεῖ τὰ γιγνόμενα τοῖς λόγοις· αἱ γὰρ πλεῖσται τῶν τοιούτων πόλεων, πολεμοῦσαι μὲν σώζονται, κατακτησάμεναι δὲ τὴν ἀρχὴν, ἀπόλλυνται. τὴν γὰρ βαφὴν ἀφιᾶσιν, ὥσπερ ὁ σίδηρος, εἰρήνην ἄγοντες. αἴτιος δ' ὁ νομοθέτης, οὐ παιδεύσας δύνασθαι σχολάζειν.

Κεφάλαιον ιε.

ΕΠεὶ δὲ τὸ αὐτὸ τέλος εἶναι φαίνεται καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὸν αὐτὸν ὅρον ἀναγκαῖον εἶναι τῷ τ' ἀρίστῳ ἀνδρὶ καὶ τῇ ἀρίστῃ πολιτείᾳ, φανερὸν ὅτι δεῖ τὰς εἰς τὴν σχολὴν ἀρετὰς ὑπάρχειν. τέλος γὰρ, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις, εἰρήνη μὲν πολέμου, σχολὴ δ' ἀσχολίας. χρήσιμοι δὲ τῶν ἀρετῶν εἰσι πρὸς τὴν σχολὴν καὶ διαγωγὴν, ὧν τε ἐν τῇ σχολῇ τὸ ἔργον, καὶ ὧν ἐν τῇ ἀσχολίᾳ. δεῖ γὰρ πολλὰ τῶν ἀναγκαίων ὑπάρχειν, ὅπως ἐξῇ σχολάζειν. διὸ σώφρονα τὴν πόλιν εἶναι προσήκει, καὶ ἀνδρείαν, καὶ καρτερικήν. κατὰ γὰρ τὴν παροιμίαν, οὐ σχολὴ δούλοις. οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι κινδυνεύειν ἀνδρείως, δοῦλοι τῶν ἐπιόντων εἰσίν. ἀνδρείας μὲν οὖν καὶ καρτερίας δεῖ πρὸς τὴν ἀσχολίαν· φιλοσοφίας δὲ πρὸς τὴν σχολήν· σωφροσύνης δὲ καὶ δικαιοσύνης ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χρόνοις, καὶ μᾶλλον εἰρήνην ἄγουσι καὶ σχολάζουσιν. ὁ μὲν γὰρ πόλεμος ἀναγκάζει δικαίους εἶναι καὶ σωφρονεῖν· ἡ δὲ τῆς εὐτυχίας ἀπόλαυσις, καὶ τὸ σχολάζειν μετ' εἰρήνης, ὑβριστὰς ποιεῖ μᾶλλον. πολλῆς οὖν δεῖ δικαιοσύνης καὶ πολλῆς σωφροσύνης τοὺς ἄριστα δοκοῦντας πράττειν, καὶ πάντων τῶν μακαριζομένων ἀπολαύοντας, οἷον εἴ τινές εἰσιν, ὥσπερ οἱ ποιηταί φασιν, ἐν μακάρων νήσοις. μάλιστα γὰρ οὗτοι δεήσονται φιλοσοφίας, καὶ σωφροσύνης, καὶ δικαιοσύνης, ὅσῳ μᾶλλον σχολάζουσιν ἐν ἀφθονίᾳ τῶν τοιούτων ἀγαθῶν. διότι μὲν οὖν τὴν μέλλουσαν εὐδαιμονήσειν καὶ σπουδαίαν ἔσεσθαι πόλιν, τούτων δεῖ τῶν ἀρετῶν μετέχειν, φανερόν. αἰσχροῦ γὰρ ὄντος μὴ δύνασθαι χρῆσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ἔτι μᾶλλον μὴ δύνασθαι ἐν τῷ σχολάζειν χρῆσθαι, ἀλλ' ἀσχολοῦντας μὲν καὶ πολεμοῦντας φαίνεσθαι ἀγαθοὺς, εἰρήνην δ' ἄγοντας καὶ σχολάζοντας, ἀνδραποδώδεις. διὸ δεῖ μὴ καθάπερ ἡ Λακεδαιμονίων πόλις, τὴν ἀρετὴν ἀσκεῖν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐ ταύτῃ διαφέρουσι τῶν ἄλλων, τῷ μὴ νομίζειν ταὐτὰ τοῖς ἄλλοις μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τῷ γίνεσθαι ταῦτα μᾶλλον διά τινος ἀρετῆς. ἐπεὶ δὲ μείζω τε ἀγαθὰ ταῦτα ἢ τὰ τῶν πολεμικῶν ταῦτα,

A vt prouisio sua circa res bellicas & circa alias institutiones ad otium & ad pacem referatur, id attestatur, quòd pleræque ciuitatum bellum gerentes conseruantur: sed cùm dominationem adeptæ sunt, destruuntur, splendorem enim velut ferrum per pacem amittunt. Causa huius est legumpositor, qui non ita instituit, vt in otio stare possint.

CAPVT XV.

B CVm ergo idem finis esse videatur publicè & priuatim hominibus, & eandem definitionem esse necesse sit viro optimo & optimæ reipublicæ: manifestum est oportere virtutes eas quæ ad otium spectant, illi existere. finis est enim, vt sæpe iam diximus, belli pax, negotij otium. Sunt autem vtiles ad otium & quietem virtutes, quarum opus in otio est & quarum in negotio. oportet autem multa necessariorum nobis existere, vt liceat in otio esse.
C Quapropter temperatam ciuitatem esse oportet, ac fortem & patientem: nam vt est in prouerbio, nullum otium seruis. qui verò non possunt fortiter pericula subire, serui sunt inuadentium. Fortitudine igitur & constantia opus est ad negotium: philosophia verò ad otium, temperantiam autem & iustitiam in vtroque tẽpore, sed magis in pace & otio. nam bellum quidem ipsũ cogit homines esse iustos ac temperatos, fortunæ autem prosperæ fruitio &
D otiũ cũ pace petulantes magis facit. Multa igitur iustitia multáq. temperantia indigẽt hi, qui in optimo statu constituti videntur, & in fruitione omniũ rerũ, quæ beatos facere putantur, veluti siqui sunt, vt Poetæ tradũt, in beatorũ insulis. maximè enim hi philosophia, & temperantia & iustitia indigerent, quanto magis otiosi sunt in abundantia talium bonorum. Qua igitur de causa beata & studiosa futura ciuitas his indigeat
E virtutib. manifestũ est. turpe est enim, nõ posse frui bonis: sed in negotiis quidem & bello viros probos videri, in otio autem & pace seruiles. Quam ob rem oportet, non quemadmodũ Lacedæmoniorũ ciuitas, virtutem exercere. illi enim nõ eo ab aliis differũt, quòd non putent eadem maxima bona quæ cæteri: sed eo quòd prouenire illa existimãt magis per aliquã virtutẽ. Cũ verò maiora sint hæc bona, quã ea quæ belli,
F

& fruitio eorum quàm virtutem, & quia illius gratia, manifestum ex his. Quomodo autem, & per quæ id erit, vtrumque considerandum. Diximus supra diuidentes, quòd natura, & more, & ratione sunt genus: ex his autem quales aliquos natura esse oportet determinauimus. Restat videre, vtrùm ratione prius an moribus sit eruditio facienda. hæc enim simul concordare debent optima concordatione. contingit enim rationem aberrare ab optima suppositione, & similes per mores duci. Clarum est hoc primum quidem, quemadmodum in aliis, quòd generatio est à principio, & finis à principio aliquo alterius finis. ratio autem nobis & mens naturæ finis: quare ad hæc generationem ac morum institutionem parare oportet. Deinde vt anima & corpus duo sunt, ita quoque duas videmus esse animæ partes, vnam irrationalem, alterã quæ habet rationem: habitus quoque earum duos, quorum alter est appetitio, alter mens. Vt autem corpus in generatione antecedit animam, sic pars irrationalis antecedit eam partem quæ habet rationem. Patet id in pueris, quibus statim ira & voluntas & concupiscentia existit: at ratio & mens, procedente ætate, in illis fieri natæ sunt. Quapropter corporis curam necesse est prius suscipere, quàm animi; deinde appetitus, curam tamen appetitus qui gratia mentis: curam verò corporis, quod gratia animi. Si ergo ab initio prouidendum est à legis positore, vt optima sint corpora eorum qui educantur, primo quidem circa coniugia prouidere debet, qua ætate & cuiusmodi existente, sint in matrimonium copulandi.

CAPVT XVI.

Hoc autem instituet legis positor, inspiciens ad ipsos, & ad vitæ tempus, vt ætatibus in idem concurrant, nec discrepet gignendi potentia. Viro enim adhuc generare potente, si mulier ipsa concipere non possit: vel muliere quidem ad concipiendum apta, si vir ipse non possit, lites ac discordiæ inter eos oriuntur. At filiorum quoq; successionem est inspiciendum, ne nimis distent ab ætate paterna: quoniã nec ipsi senioribus gratiã referre vllam possunt, nec parentes filiis adiumenta præstare. Nec etiam nimis proximi ad ætatem paternam accedere debent filij.

καὶ τὴν διαγωγὴν τὴν τούτων, ἢ τὴν τῆς ἀρετῆς, καὶ ὅτι δι' αὐτήν, φανερὸν ἐκ τούτων. πῶς δὲ καὶ διὰ τίνων ἔσται, τοῦτο δὴ θεωρητέον. τὴν μὲν δὴ διαίρεσιν πεποιήμεθα πρότερον, ὅτι φύσεως καὶ ἔθους καὶ λόγου δεῖ. τούτων δὲ ποίους μέν τινας εἶναι χρὴ τὴν φύσιν, διώρισται πρότερον. λοιπὸν δὲ θεωρῆσαι πότερον παιδευτέοι τῷ λόγῳ πρότερον, ἢ τοῖς ἔθεσι. ταῦτα γὰρ δεῖ πρὸς ἄλληλα συμφωνεῖν συμφωνίαν τὴν ἀρίστην· ἐνδέχεται γὰρ διημαρτηκέναι καὶ τὸν λόγον τῆς βελτίστης ὑποθέσεως, καὶ διὰ τῶν ἐθῶν ὁμοίως ἦχθαι. φανερὸν δὴ τοῦτό γε πρῶτον μέν, καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἡ γένεσις ἀπ' ἀρχῆς ἐστι, καὶ τὸ τέλος ἀπό τινος ἀρχῆς ἄλλου τέλους. ὁ δὲ λόγος ἡμῖν, καὶ ὁ νοῦς τῆς φύσεως τέλος. ὥστε πρὸς τούτους τὴν γένεσιν καὶ τὴν τῶν ἐθῶν δεῖ παρασκευάζειν μελέτην. ἔπειτα ὥσπερ ψυχὴ καὶ σῶμα δύ' ἐστίν, οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ὁρῶμεν δύο μέρη, τό τε ἄλογον, καὶ τὸ λόγον ἔχον· καὶ τὰς ἕξεις τὰς τούτων δύο τὸν ἀριθμόν, ὧν τὸ μέν ἐστιν ὄρεξις, τὸ δὲ νοῦς. ὥσπερ δὲ τὸ σῶμα πρότερον τῇ γενέσει τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ τὸ ἄλογον τοῦ λόγον ἔχοντος. φανερὸν δὲ καὶ τοῦτο. θυμὸς γὰρ καὶ βούλησις, ἔτι δὲ ἐπιθυμία, καὶ γενομένοις εὐθὺς ὑπάρχει τοῖς παιδίοις· ὁ δὲ λογισμὸς καὶ ὁ νοῦς, προϊοῦσιν ἐγγίγνεσθαι πέφυκεν. διὸ πρῶτον μὲν τοῦ σώματος τὴν ἐπιμέλειαν ἀναγκαῖον εἶναι προτέραν ἢ [τὴν] τῆς ψυχῆς, ἔπειτα τὴν τῆς ὀρέξεως· ἕνεκα μέντοι τοῦ νοῦ τὴν τῆς ὀρέξεως, τὴν δὲ τοῦ σώματος, τῆς ψυχῆς.

Κεφάλαιον ις.

Εἴπερ οὖν ἀπ' ἀρχῆς τὸν νομοθέτην ὁρᾶν δεῖ, ὅπως βέλτιστα τὰ σώματα γένηται τῶν τρεφομένων, πρῶτον μὲν ἐπιμελητέον περὶ τὴν σύζευξιν, πότε καὶ ποίους τινὰς ὄντας χρὴ ποιεῖσθαι πρὸς ἀλλήλους τὴν γαμικὴν ὁμιλίαν. δεῖ δ' ἀποβλέποντα νομοθετεῖν [αὐτὸν] ταύτην τὴν κοινωνίαν, πρός τε αὐτοὺς καὶ τὸν τοῦ ζῆν χρόνον, ἵνα συγκαταβαίνωσι ταῖς ἡλικίαις ἐπὶ τὸν αὐτὸν καιρόν, καὶ μὴ διαφωνῶσιν αἱ δυνάμεις τοῦ μὲν ἔτι δυναμένου γεννᾶν, τῆς δὲ μὴ δυναμένης, ἢ ταύτης μέν, τοῦ δ' ἀνδρὸς μή· ταῦτα γὰρ ποιεῖ καὶ στάσεις πρὸς ἀλλήλους, καὶ διαφοράς. ἔπειτα καὶ πρὸς τὴν τῶν τέκνων διαδοχήν. δεῖ γὰρ οὔτε λίαν ὑπολείπεσθαι ταῖς ἡλικίαις τὰ τέκνα τῶν πατέρων· ἀνόνητος γὰρ τοῖς μὲν πρεσβυτέροις ἡ χάρις παρὰ τῶν τέκνων, ἡ δὲ παρὰ τῶν πατέρων βοήθεια τοῖς τέκνοις·

οὔτε

A τοῦτο λίαν παρέχεσθαι δεῖ. πολλὴν γὰρ ἔχει δυσχέρειαν. οὔτε γὰρ αἰδὼς ἧττον ὑπάρχει τοῖς τοιούτοις, ὥσπερ ἡλικιώταις, καὶ περὶ τὴν οἰκονομίαν ἐγκληματικὸν τὸ παρισάζειν. ἔτι δ', ὅθεν ἀρχόμενοι δεῦρο μετέβημεν, ὅπως τὰ σώματα τῶν γεννωμένων ὑπάρχῃ πρὸς τὴν τοῦ νομοθέτου βούλησιν. σχεδὸν δὴ πάντα ταῦτα συμβαίνει κατὰ μίαν ἐπιμέλειαν. ἐπεὶ γὰρ ὥρισται τέλος τῆς γεννήσεως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰπεῖν, ἀνδράσι μὲν ὁ τῶν ἑβδομήκοντα
B ἐτῶν ἀριθμὸς ἔσχατος, πεντήκοντα δὲ γυναιξί, δεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς συζεύξεως κατὰ τὴν ἡλικίαν εἰς τοὺς χρόνους καταβαίνειν τούτους. ἔστι δ' ὁ τῶν νέων συνδυασμὸς φαῦλος πρὸς τεκνοποιίαν. ἐν γὰρ πᾶσι ζῴοις ἀτελῆ τὰ τῶν νέων ἔκγονα, καὶ θηλυτόκα μᾶλλον, καὶ μικρὰ τὴν μορφήν. ὥστ' ἀναγκαῖον ταὐτὸ τοῦτο συμβαίνειν
C καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. τεκμήριον δέ. ἐν ὅσαις γὰρ τῶν πόλεων ἐπιχωριάζεται τὸ νέους συζευγνύναι καὶ νέας, ἀτελεῖς καὶ μικροὶ τὰ σώματά εἰσιν. ἔτι δὲ ἐν τοῖς τόκοις αἱ νέαι πονοῦσί τε μᾶλλον καὶ διαφθείρονται πλείους. διὸ καὶ τὸν χρησμὸν γενέσθαι τινές φασι διὰ τοιαύτην αἰτίαν τοῖς Τροιζηνίοις, ὡς πολλῶν διαφθειρομένων διὰ τὸ γαμίσκεσθαι τὰς νεωτέρας, ἀλλ' οὐ πρὸς τὴν τῶν καρπῶν κομιδήν. ἔτι δὲ καὶ πρὸς σωφροσύνην συμφέρει
D τὰς ἐκδόσεις ποιεῖσθαι πρεσβυτέρας. ἀκολαστότεραι γὰρ εἶναι δοκοῦσι νέαι χρησάμεναι ταῖς συνουσίαις. καὶ τὰ τῶν ἀρρένων δὲ σώματα βλάπτεσθαι δοκεῖ πρὸς τὴν αὔξησιν, ἐὰν ἔτι τοῦ σπέρματος αὐξανομένου ποιῶνται τὴν συνουσίαν. καὶ γὰρ τούτου τις ὡρισμένος χρόνος, ὃν οὐχ ὑπερβαίνει πληθύνον. διὸ τὰς μὲν ἁρμόττει περὶ τὴν τῶν ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν ἡλικίαν
E συζευγνύναι, τοὺς δ' ἑπτὰ καὶ τριάκοντα, ἢ μικρόν. ἐν τοσούτῳ γὰρ ἀκμάζουσί τε τοῖς σώμασι σύζευξις ἔσται, καὶ πρὸς τὴν παῦλαν τῆς τεκνοποιίας συγκαταβήσεται τοῖς χρόνοις εὐκαίρως. ἔτι δὲ ἡ διαδοχὴ τῶν τέκνων, τοῖς μὲν ἀρχομένης ἔσται τῆς ἀκμῆς, ἐὰν γίγνηται κατὰ λόγον εὐθὺς ἡ γένεσις, τοῖς δὲ ἤδη καταλελυμένης τῆς ἡλικίας πρὸς τὸν τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἀριθμόν. περὶ μὲν οὖν
F τοῦ πότε δεῖ ποιεῖσθαι τὴν σύζευξιν, εἴρηται. τοῖς δὲ περὶ τὴν ὥραν χρόνοις δεῖ χρῆσθαι, ὡς οἱ πολλοὶ χρῶνται καλῶς καὶ νῦν, ὁρίσαντες χειμῶνος τὴν συναυλίαν ποιεῖσθαι ταύτην. δεῖ δὲ καὶ αὐτοὺς ἤδη θεωρεῖν πρὸς τὴν τεκνοποιίαν

A habet enim hoc turbationem non paruam: cum neque tanta sit reuerentia huiusmodi filij erga genitores, vtpote quasi aequalibus, & circa gubernationem domus querelae ex ista quasi paritate soleant prouenire. Insuper, quod dicere incipientes huc digressi fuimus, vt corpora natorum sint secundum legis positoris voluntatem. fere quidem haec omnia proueniet per vnam diligentiam. Nam cum sit finis gignendi, vt plurimum viris quidem septuagesimus annus, mulieribus autem
B quinquagesimus, initia coniugandi ab aetate sunt, vt aetatibus ad hunc finem concurrant. Est autem adolescentum coniunctio improba ad liberorum procreationem. in cunctis enim animalibus iuueniles partus imperfecti sunt, & foeminae crebrius quam mares, & parua corporis forma gignuntur, quocirca necesse est hoc idem
C in hominibus prouenire. Huius autem coniectura fuerit, quod in quibuscunque ciuitatibus consuetudo est adolescentes mares puellasque coniugari, in eisdem inutilia ac parua hominum corpora existunt, in partu quoque laborant magis puellae, ac pereunt plures. Ex quo responsum oraculi Troezeniis datum quidam existimant, ob istam causam quasi multis pereuntibus propter immaturitatem nuptiarum, non propter fructuum colle-
D ctionem. Ad continentiam quoque vtile est nuptias fieri seniores. intemperantiores enim esse videntur, cum puellae venerei assueuerunt. At masculorum corpora crescere impediuntur, si adhuc augente semine consuetudinem ineant. nam huius terminus quispiam esse videtur, quem non multo excedit amplius. Quapropter puellas quidem circa aetatem decem & octo annorum nuptui tradere congruit, ma-
E sculos autem circiter aetatem annorum septem & triginta. in hoc enim tempore, & vigentibus corporibus coniungentur, ac procedente tempore simul apte desinent procreare posse, & filiorum susceptio partim erit ab initio eis aetate vigentibus adhuc, si recte procedat statim generatio: partim iam vergentibus ad annum septuagesimum. Quibus igitur aetatibus coniugia sint facienda di-
F ctum sit. Tempus autem anni, vt nunc multi obseruant, recte per hyemem aptius ad nuptias esse videtur, sed consideranda sunt in procreatione liberorum,

quæ à medicis & quæ à physicis traduntur. Medici enim tempora corporum sufficienter ostendunt: physici autem de spiritibus, boreales magis quàm australes laudant. Quæ autem corpora maximè vtilia sint, magis dicendum esset, vbi de disciplina liberorum tractatur, summatim verò sat fuerit nunc dixisse. neque enim Athletarum habitudo vtilis foret ad ciuilem habitum, neque ad sanitatem, & procreationem liberorum: nec rursus humilis & imbecilla nimium, sed media istarum. laboriosam enim habitudinem habere oportet, exercitatam verò laboribus non violentis, neque ad vnum laborem solum, vt Athletarum habitudo, sed ad liberalia opera. hæc autem similiter viris mulieribúsque exstare debent. Prægnantes quoque mulieres curam habere corporum oportet, non pigrescentes, neque subtili vtentes alimonia, hoc autem facile est legum positori prouidere, si iubeat singulis diebus iter quoddam facere debere ad Deorum sacra mulieres, quæ sortitæ sint concipiendi honorem. Mens tamen contra quàm corpus, in tranquillitate est traducenda. quæ enim fiunt, ab ea quæ continet, capere videntur: quemadmodum illa quæ nascuntur à terra. Circa expositionem autem vel educationem filiorum lex sit, nihil orbatum natura fore educandū. In aliis verò, si mores institutáq; ciuitatis prohibeant natos exponere, ac multitudo tanta prolis alicui cōtigerit, vt duplicatus sit filiorū numerus (nam is definitus esse debet) ad multitudinem nimiam euitandam anteuenire oportet, vt non concipiantur. nam postquam concepti sūt, & sensū aut vitam acceperint, nefas est attingere eos. Cùm verò determinatum sit, qua ætate vir & vxor sint ab initio coniugandi, quanto tempore liberis operationem dare conueniat, determinemus. Seniorum enim fœtus, quemadmodum iuniorum imperfecti sunt, & corporibus & intellectibus: senescentium quoque fœtus sunt irrobusti: quapropter illud maximè tempus probandum est, in quo maximè intelligentia viget in nobis, id autem esset in plurimis, circiter annum quinquagesimum, vt Poetarum quidam dixerunt, septenario numero ætatem dimetientes. itaque qui quatuor aut quinque annis hanc ætatem excesserint, derelinquere debent in

A τά τε παρὰ τῶν ἰατρῶν λεγόμενα, καὶ τὰ παρὰ τῶν φυσικῶν. οἵ τε γὰρ ἰατροὶ τοὺς καιροὺς τῶν σωμάτων ἱκανῶς λέγουσι, καὶ περὶ τῶν πνευμάτων οἱ φυσικοί, τὰ βόρεια τῶν νοτίων ἐπαινοῦντες μᾶλλον. ποίας δέ τινος τῆς τοῦ σώματος ὑπαρχούσης, μάλιστα ὄφελος ἔσται τοῖς γεννωμένοις, ἐπιστήσασι μὲν μᾶλλον λεκτέον ἐν τοῖς περὶ τῆς παιδονομίας, τύπῳ δὲ ἱκανὸν εἰπεῖν καὶ B νῦν. οὔτε γὰρ ἡ τῶν ἀθλητῶν χρήσιμος ἕξις πρὸς πολιτικὴν εὐεξίαν, οὔτε πρὸς ὑγίειαν, καὶ τεκνοποιίαν, οὔτε ἡ θεραπευτικὴ καὶ κακοπονητικὴ λίαν, ἀλλ' ἡ μέση τούτων. πεπονημένην μὲν οὖν ἔχειν δεῖ τὴν ἕξιν, πεπονημένην δὲ πόνοις μὴ βιαίοις, μηδὲ πρὸς ἕνα μόνον, ὥσπερ ἡ τῶν ἀθλητῶν ἕξις, ἀλλὰ πρὸς τὰς τῶν ἐλευθέρων πράξεις. ὁμοίως δὲ δεῖ ταῦτα ὑπάρχειν ἀνδράσι καὶ γυναιξί. χρὴ δὲ C καὶ τὰς ἐγκύους ἐπιμελεῖσθαι τῶν σωμάτων, μὴ ῥᾳθυμούσας, μηδ' ἀραιᾷ τροφῇ χρωμένας. τοῦτο δὲ ῥᾴδιον τῷ νομοθέτῃ ποιῆσαι, προστάξαντι καθ' ἡμέραν τινὰ ποιεῖσθαι πορείαν πρὸς θεῶν ἀποθεραπείαν, τῶν εἰληχότων τὴν περὶ τῆς γενέσεως τιμήν. τὴν μέντοι διάνοιαν τοὐναντίον τῶν σωμάτων ῥᾳθυμοτέρως ἁρμόττει διάγειν. ἀπολαύοντα γὰρ φαίνεται τὰ D γεννώμενα τῆς ἐχούσης, ὥσπερ καὶ τὰ φυόμενα τῆς γῆς. περὶ δὲ ἀποθέσεως καὶ τροφῆς τῶν γιγνομένων, ἔστω νόμος, μηδὲν πεπηρωμένον τρέφειν. διὰ δὲ πλῆθος τέκνων, ἐὰν ἡ τάξις τῶν ἐθῶν κωλύῃ, μηδὲν ἀποτίθεσθαι τῶν γιγνομένων. ὡρίσθαι γὰρ δεῖ τῆς τεκνοποιίας τὸ πλῆθος. ἐὰν δέ τισι γίγνηται παρὰ ταῦτα συνδυασθέντων, πρὶν αἴσθησιν ἐγγενέσθαι καὶ ζωήν, ἐμποιεῖσθαι δεῖ τὴν ἄμβλωσιν. E τὸ γὰρ ὅσιον καὶ τὸ μή, διωρισμένον τῇ αἰσθήσει καὶ τῷ ζῆν ἔσται. ἐπεὶ δ' ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἡλικίας ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ διώρισται, πότε ἄρχεσθαι χρὴ τῆς συζεύξεως, καὶ πόσον χρόνον λειτουργεῖν ἁρμόττει πρὸς τεκνοποιίαν, ὡρίσθω. τὰ γὰρ τῶν πρεσβυτέρων ἔκγονα, καθάπερ τὰ τῶν νεωτέρων, ἀτελῆ γίνεται καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς διανοίαις. τὰ δὲ τῶν γεγηρακότων, ἀσθενῆ. διὸ κατὰ τὴν τῆς διανοίας F ἀκμήν. αὕτη δ' ἐστὶν ἐν τοῖς πλείστοις, ἥνπερ τῶν ποιητῶν τινες εἰρήκασιν, οἱ μετροῦντες ταῖς ἑβδομάσι τὴν ἡλικίαν, περὶ τὸν χρόνον τὸν τῶν πεντήκοντα ἐτῶν. ὥστε τέτταρσιν ἢ πέντε ἔτεσιν ὑπερβάλλοντα τὴν ἡλικίαν ταύτην, ἀφεῖσθαι δεῖ τῆς εἰς τὸ

φανερ-

φανερῶς ἀφεῖσθαι· τὸ δὲ λοιπόν, ὑγιείας χάριν, ἤ τινος ἄλλης τοιαύτης αἰτίας, φαίνεσθαι δεῖ ποιουμένους τὴν ὁμιλίαν. περὶ δὲ τῆς πρὸς ἄλλην ἢ πρὸς ἄλλον, ἔστω μὲν ἁπλῶς μὴ καλὸν ἁπτόμενον φαίνεσθαι μηδαμῆ μηδαμῶς, ὅταν ᾖ καὶ προσαγορευθῇ πόσις. περὶ δὲ τὸν χρόνον τὸν τῆς τεκνοποιίας, ἐάν τις φαίνηται τοιοῦτόν τι δρῶν, ἀτιμίᾳ ζημιούσθω πρεπούσῃ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν.

Κεφάλαιον ιζ.

Γενομένων δὲ τῶν τέκνων, οἴεσθαι δεῖ μεγάλην εἶναι διαφορὰν πρὸς τὴν τῶν σωμάτων δύναμιν τὴν τροφήν, ὁποία τις ἂν ᾖ. φαίνεται δὲ διά τε τῶν ἄλλων ζῴων ἐπισκοποῦσι, καὶ διὰ τῶν ἐθνῶν, οἷς ἐπιμελές ἐστιν εἰσάγειν τὴν πολεμικὴν ἕξιν, ἡ τοῦ γάλακτος πλήθουσα τροφὴ, μάλιστα οἰκεία τοῖς σώμασιν· ἀοινοτέρα δὲ, διὰ τὰ νοσήματα. ἔτι δὲ καὶ κινήσεις ὅσας ἐνδέχεται ποιεῖσθαι τηλικούτων συμφέρει. πρὸς δὲ τὸ μὴ διαστρέφεσθαι τὰ μέλη δι' ἁπαλότητα, χρῶνται καὶ νῦν ἔνια τῶν ἐθνῶν ὀργάνοις τισὶ μηχανικοῖς, ἃ τὸ σῶμα ποιεῖ τῶν τοιούτων ἀστραβές. συμφέρει δ' εὐθὺς καὶ πρὸς τὰ ψύχη συνεθίζειν ἐκ μικρῶν παίδων. τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειαν, καὶ πρὸς πολεμικὰς πράξεις, εὐχρηστότατον. διὸ παρὰ πολλοῖς ἐστι τῶν βαρβάρων ἔθος, τοῖς μὲν, εἰς ποταμὸν ἀποβάπτειν τὰ γιγνόμενα ψυχρόν, τοῖς δὲ, σκέπασμα μικρὸν ἀμπισχεῖν, οἷον Κελτοῖς. πάντα γὰρ ὅσα δυνατὸν ἐθίζειν, εὐθὺς ἀρχομένων βέλτιον μὲν ἐθίζειν, ἐκ προσαγωγῆς δ' ἐθίζειν. εὐφυὴς δ' ἡ τῶν παίδων ἕξις διὰ θερμότητα, πρὸς τὴν τῶν ψυχρῶν ἄσκησιν. περὶ μὲν οὖν τὴν πρώτην συμφέρει ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν τοιαύτην τε καὶ τὴν ταύτῃ παραπλησίαν· τὴν δ' ἐχομένην ταύτης ἡλικίαν, μέχρι πέντε ἐτῶν, ἣν οὔτε πω πρὸς μάθησιν καλῶς ἔχει προσάγειν οὐδεμίαν, οὔτε πρὸς ἀναγκαίους πόνους, ὅπως μὴ τὴν αὔξησιν ἐμποδίζωσιν, δεῖ τοσαύτης τυγχάνειν κινήσεως, ὥστε διαφεύγειν τὴν ἀργίαν τῶν σωμάτων· ἣν χρὴ παρασκευάζειν καὶ δι' ἄλλων πράξεων, καὶ διὰ τῆς παιδιᾶς. δεῖ δὲ καὶ τὰς παιδιὰς εἶναι μήτε ἀνελευθέρους, μήτε ἐπιπόνους, μήτε ἀνειμένας. καὶ περὶ λόγων δὲ καὶ μύθων, ποίους τινὰς ἀκούειν δεῖ τοὺς τηλικούτους, ἐπιμελὲς ἔστω τοῖς ἄρχουσιν, οὓς καλοῦσι παιδονόμους. πάντα γὰρ δεῖ τὰ τοιαῦτα προοδοποιεῖν πρὸς τὰς ὕστερον διατριβάς. διὸ τὰς παιδιὰς εἶναι δεῖ τὰς πολλὰς μιμήσεις τῶν ὕστερον σπουδαζομένων. τὰς δὲ διατάσεις τῶν παίδων καὶ κλαυθμοὺς οὐκ ὀρθῶς ἀπαγορεύουσιν

A aperto procreandi studium, ac de cætero vel sanitatis, vel alterius huiusmodi caussa concubitum facere videatur. Coitus verò omnis alterius quàm coniugis, penitus sit interdictus, quandoquidem sit & appelletur coniunx. Quòd si quis deprehendatur contra facere per tempus procreationis, dignam pro delicto pœnam reportet.

B

CAPVT XVII.

Susceptis autem filiis, multum referre putandum est ad corporis robur, quali victu nutriantur. Apparet verò ex cæteris animalibus, & ex gentibus, quibus cura est assidua bellicæ habitudinis, nutrimentum lactis maximè proprium esse corporibus: vinum autem minus propter ægritudines. Et præterea motus, quicunque in ea ætate haberi datur, conferunt. Ne membra verò ob teneritudinem distorta fiant,
C vtuntur adhuc gentes aliquæ organis quibusdam & machinis, quæ corpus à talibus illæsum conseruant. Confert etiam statim à pueritia frigori assuescere. hoc.n.& ad sanitatem & ad res bellicas vtile est. Quapropter apud multos Barbarorum consuetudo est, vel gelido amne natos immergere, vel parua veste amicire, vt faciunt Galli: ad cuncta enim ad quæ possibile est, statim ab initio melius est assuescere. est autem apta pue-
D rorum natura ob eorum calorem ad frigus exerceri. Circa primam igitur ætatem hæc & huiusmodi diligentia est adhibenda. Sequenti verò ætate vsque ad annos quinque, quia nondum ad disciplinam aliquam sunt admouendi, neque labores perferre cogendi, ne crescere impediantur, motus tamen quosdam suscipere debent, quo pigritiam corporis effugiant: qui motus præparandi sunt aliis & per alias actus, & per ludum. ludi verò pueriles neque illiberales ne-
E que laboriosi esse debent, neque remissi. Quas autem narrationes & fabulas illa ætate pueri audire debeant, consulant hi qui pueris publicè præficiuntur. cuncta enim talia ad conuersationes postea futuras accommodanda sunt. itaque ludi vt plurimum tales esse debent, vt sint imitationes eorum quæ postea serio erunt faciendæ. Cohibitiones verò puerorum &
F & interruptiones ploratus qui legibus

prohibent, non rectè faciunt. sunt enim vtiles ad augmentum, cùm sint quodammodo exercitationes corporum. spiritus enim compressio facit robur laborantibus, quod contingit etiam pueris ploratum cohibentibus. Prouidendum est ab his, quibus puerorum cura publicè commissa est circa huiusmodi educationem & alia, & vt quàm minimè cum seruis versentur. hæc enim ætas vsque ad annos septem, necessarium est vt domi alatur. rationabile est ergo præcipuè in hac ætate, vt ab auditu & visu seruilium rerum abstineat. omnino igitur obscœnitas verborum, vt & quiduis aliud, per legislatorem exterminanda est de ciuitate. ex turpiter enim loquendi licentia sequitur & turpiter facere. Peculiariùs igitur tollatur à pueris, neque dicant, neque audiant quicquam turpe. Si quis verò dicere aut facere quicquam prohibitorum deprehensus fuerit, & si liber sit, sed nondum in conuentum conuiuiorum dignatus assumi, honore prohibeatur & verberibus castigetur, sed si maioris ætatis, simili infamia afficiatur, admissi seruilis officij gratia. Cum verò dicere quicquam interdixerimus, clarum est quòd & aspicere aut picturas, aut actus deformes prohibemus. Sit igitur cura magistratibus nullam neque picturam neque statuam esse talium rerum imitatricem, nisi apud Deos quosdam, quibus etiam lasciuium mos tribuit, apud hos permittet lex iam homines factos pro se, & filiis, & vxoribus sacra facere. Iuniores autem neque iamborum, neque tragœdiarum spectatores esse sinat, nisi cùm ad eam peruenerit ætatem, vt in comessationibus vnà cum aliis sedere, & potus etiam participes esse possunt, & ab ebrietate & huiusmodi labe insontes disciplina omnes præstabit. Nos quidem nunc cursim ista attigimus, postea verò insistentes oportebit determinare magis, siue oportet, siue non oportet primo quærentes, & quomodo, sed in præsenti mentionem de his facere necessarium fuit. Fortassis enim non malè circa hoc censebat Theodorus tragœdiarum actor, nulli enim vnquam concedere voluit, vt ante se ageret, neque ex vilioribus etiam histrionibus, quasi magis faueant auditores illis, quos primò audierint. Contingit hoc idem in conuersationibus hominum & rerum

ὀρθῶς ἀπαγορεύουσιν οἱ κωλύοντες ἐν τοῖς νόμοις· συμφέρουσι γὰρ πρὸς αὔξησιν· γίνεται γὰρ τρόπον τινὰ γυμνασία τοῖς σώμασιν. ἡ γὰρ τοῦ πνεύματος κάθεξις, ποιεῖ τὴν ἰσχὺν τοῖς πονοῦσιν. ὃ συμβαίνει καὶ τοῖς παιδίοις διατεινομένοις. ἐπισκεπτέον δὲ τοῖς παιδονόμοις τήν τε τούτων διαγωγήν, τήν τ' ἄλλην, καὶ ὅπως ὅτι ἥκιστα μετὰ δούλων ἔσται. ταύτην γὰρ τὴν ἡλικίαν, καὶ μέχρι τῶν ἑπτὰ ἐτῶν, ἀναγκαῖον οἴκοι τὴν τροφὴν ἔχειν. εὔλογον οὖν ἀπολαύειν ἀπὸ τῶν ἀκουσμάτων καὶ τῶν ὁραμάτων ἀνελευθερίας, καὶ τηλικούτους ὄντας. ὅλως μὲν οὖν αἰσχρολογίαν ἐκ τῆς πόλεως, ὥσπερ ἄλλο τι, δεῖ τὸν νομοθέτην ἐξορίζειν· ἐκ τοῦ γὰρ εὐχερῶς λέγειν ὁτιοῦν τῶν αἰσχρῶν γίνεται καὶ τὸ ποιεῖν σύνεγγυς. μάλιστα μὲν οὖν ἐκ τῶν νέων, ὅπως μήτε λέγωσι μήτε ἀκούωσι μηδὲν τοιοῦτον. ἐὰν δέ τις φαίνηται τι λέγων ἢ πράττων τῶν ἀπηγορευμένων, τὸν μὲν ἐλεύθερον, μήπω δὲ κατακλίσεως ἠξιωμένον ἐν τοῖς συσσιτίοις, ἀτιμίαις κολάζειν καὶ πληγαῖς· τὸν δὲ πρεσβύτερον τῆς ἡλικίας ταύτης, ἀτιμίαις ἀνελευθέροις, ἀνδραποδωδίας χάριν. ἐπεὶ δὲ τὸ λέγειν τι τῶν τοιούτων ἐξορίζομεν, φανερὸν ὅτι καὶ τὸ θεωρεῖν, ἢ γραφάς, ἢ λόγους ἀσχήμονας. ἐπιμελὲς μὲν οὖν ἔστω τοῖς ἄρχουσι μηδὲν μήτε ἄγαλμα, μήτε γραφὴν εἶναι τοιούτων πράξεων μίμησιν, εἰ μὴ παρά τισι θεοῖς τοιούτοις, οἷς καὶ τὸν τωθασμὸν ἀποδίδωσιν ὁ νόμος· πρὸς δὲ τούτοις ἀφίησιν ὁ νόμος τοὺς ἔχοντας ἡλικίαν πλέον προσήκουσαν, καὶ ὑπὲρ αὑτῶν καὶ τέκνων καὶ γυναικῶν τιμαλφεῖν τοὺς θεούς. τοὺς δὲ νεωτέρους οὔτ' ἰάμβων, οὔτε κωμῳδίας θεατὰς νομοθετητέον, πρὶν ἢ τὴν ἡλικίαν λάβωσιν, ἐν ᾗ καὶ κατακλίσεως ὑπάρξει κοινωνεῖν ἤδη, καὶ μέθης, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν τοιούτων γινομένης βλάβης ἀπαθεῖς ἡ παιδεία ποιήσει πάντας. νῦν μὲν οὖν ἐν παραδρομῇ τοῦτον πεποιήμεθα τὸν λόγον· ὕστερον δ' ἐπιστήσαντας δεῖ διορίσαι μᾶλλον, εἴτε μὴ δεῖ πρῶτον, εἴτε δεῖ διαπορήσαντας, καὶ πῶς δεῖ. κατὰ δὲ τὸν παρόντα καιρὸν, ἐμνήσθημεν ὡς ἀναγκαῖον. ἴσως γὰρ οὐ κακῶς ἔλεγε τὸ τοιοῦτον Θεόδωρος ὁ τῆς τραγῳδίας ὑποκριτής· οὐδενὶ γὰρ πώποτε παρῆκεν ἑαυτοῦ προεισάγειν, οὐδὲ τῶν εὐτελῶν ὑποκριτῶν, ὡς οἰκειουμένων τῶν θεατῶν ταῖς πρώταις ἀκοαῖς. συμβαίνει δὲ ταὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων ὁμιλίας, καὶ πρὸς τὰς τῶν πραγμάτων

A πάντα γὰρ στέργομεν τὰ πρῶτα μᾶλλον. διὸ δεῖ τοῖς νέοις πάντα ποιεῖν ξένα τὰ φαῦλα, μάλιστα δ' αὐτῶν, ὅσα ἔχει ἢ μοχθηρίαν, ἢ δυσμένειαν. διεληλυθότων δὲ τῶν πέντε ἐτῶν, τὰ δύο μέχρι τῶν ἑπτὰ δεῖ θεωροὺς ἤδη γίγνεσθαι τῶν μαθήσεων, ἃς δεήσει μανθάνειν αὐτούς. δύο δ' εἰσὶν ἡλικίαι πρὸς ἃς ἀναγκαῖον διῃρῆσθαι τὴν παιδείαν, μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν ἑπτὰ, B μέχρις ἥβης, καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἀφ' ἥβης μέχρι τῶν ἑνὸς καὶ εἴκοσιν ἐτῶν. οἱ γὰρ ταῖς ἑβδομάσι διαιροῦντες τὰς ἡλικίας, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, λέγουσιν οὐ καλῶς. δεῖ δὲ τῇ διαιρέσει τῆς φύσεως ἐπακολουθεῖν. πᾶσα γὰρ τέχνη καὶ παιδεία, τὸ προσλεῖπον βούλεται τῆς φύσεως ἀναπληροῦν. πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, εἰ ποιητέον τάξιν τινὰ περὶ τοὺς παῖδας· ἔπειτα, πότερον συμφέρει κοινῇ ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῶν, ἢ κατ' ἴδιον τρόπον (ὃ C γίνεται καὶ νῦν ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων.) τρίτον δὲ, ποίαν τινὰ δεῖ ταύτην.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Θ.

Κεφάλαιον α.

ΟΤΙ μὲν οὖν τῷ νομοθέτῃ μάλιστα πραγματευτέον περὶ τὴν τῶν νέων παιδείαν, οὐδεὶς ἂν ἀμφισβητήσειε. D καὶ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν οὐ γιγνόμενον τοῦτο, βλάπτει τὰς πολιτείας. δεῖ γὰρ πρὸς ἑκάστην πολιτεύεσθαι. τὸ γὰρ ἦθος τῆς πολιτείας ἑκάστης τὸ οἰκεῖον, καὶ φυλάττειν εἴωθε τὴν πολιτείαν, καὶ καθίστησιν ἐξ ἀρχῆς. οἷον τὸ μὲν δημοκρατικὸν, δημοκρατίαν· τὸ δ' ὀλιγαρχικὸν, ὀλιγαρχίαν. ἀεὶ δὲ τὸ βέλτιστον ἦθος, βελτίονος αἴτιον πολιτείας. ἔτι δὲ πρὸς πάσας δυνάμεις καὶ τέχνας ἔστιν ἃ δεῖ E προπαιδεύεσθαι, καὶ προεθίζεσθαι πρὸς τὰς ἑκάστων ἐργασίας. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ πρὸς τὰς τῆς ἀρετῆς πράξεις. ἐπεὶ δ' ἓν τὸ τέλος τῇ πόλει πάσῃ, φανερὸν ὅτι καὶ τὴν παιδείαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον εἶναι πάντων, καὶ ταύτης τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι κοινὴν, καὶ μὴ κατ' ἰδίαν, ὃν τρόπον ἕκαστος νῦν ἐπιμελεῖται τῶν αὑτοῦ τέκνων ἰδίᾳ τε, καὶ μάθησιν F ἰδίαν, ἣν ἂν δόξῃ, διδάσκων. δεῖ δὲ τῶν κοινῶν, κοινὴν ποιεῖσθαι καὶ τὴν ἄσκησιν. ἅμα δὲ οὐδὲ χρὴ νομίζειν αὐτὸν αὑτοῦ τινὰ τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ πάντας τῆς

A omnium enim prima eos nos magis delectent. Quapropter oportet à pueris omnia turpia procul remouere, & maximè quæcunque habeant in se vel obscœnitatem, vel improbitatem. Transactis verò annis quinque, in duob⁹ vsque ad septem oportet iam disciplinas spectare, quas addiscere eos oportet. Duæ autem sunt ætates in quas necessariũ est disciplinas diuidere, vna post septimum annũ vsque ad pubertatem, al- B tera à pubertate vsque ad unum & vigesimum primum. nam qui hebdomadibus diuidunt ætates, vt plurimum non dicunt bene. Itaque sequenda est naturalis distinctio: omnis enim ars & disciplina implere vult id, quod deest naturæ. Primum igitur videndum est ũ facienda sit institutio quædam circa pueros: deinde sit vtile sit publicè curam eorum suscipere, vel magis priuatim, quomodo nunc fit in plurimis ciuitatibus: C Tertio qualem hanc esse curam oportet.

ARISTOTELIS

Politicorum

LIBER OCTAVVS.

CAPVT I.

D QVod igitur à legis positore maximè intendendum sit circa disciplinam iuuentutis, nemo vtique dubitabit, nam id quidem neglectum in ciuitatibus affert reipublicæ detrimentum. Oportet enim ad singula gubernandi genera disciplinam accommodari, nam mos vniuscuiusque proprius consueuit & seruare rempublicam, & ab initio constituere: ceu popularis mos popularem, & paucorum potentiæ accommodatus mos E eam quæ consistit in paucorũ gubernatione, semper autem melior mos causa est melioris reipublicæ. Præterea in cunctis facultatib⁹ & artib⁹ sunt quædam, ad quæ erudiri pl⁹ oportet, & assuefieri ad earũ opera, itaque manifestũ est, quòd & ad virtutis actiones. Cùm verò vnus sit finis ciuitati toti, clarum est oportere disciplinam quoque esse vnam & eandem omnium, & huius curam esse publicam & non priuatam: F quemadmodum nũc vnusquisque curam habet suorum filiorum, priuatimque docet & priuatam disciplinam, prout ei videtur. Sed oportet publicorũ publicè exercitationem fieri. & simul non debet quisquam sui se ipsius existimare, sed omnes ciuitatis.

particula enim ciuitatis vnusquisque est: cura verò singularum particularum respicere nata est ad curam totius. Laudari possunt in hoc Lacedæmonij: nam plurimam circa pueros diligentiam faciunt & quidem publicè. Quòd igitur lege prouidendum sit circa disciplinam iuuentutis, & hoc publicè faciendum, patet.

CAPVT II.

QVænam verò ista sit disciplina, & quomodo tradéda, latere non debet. Nam nunc quidem in ambiguo est, neque eadem omnes censent iuuentutem addiscere debere, neque ad virtutem, neq. ad vitam optimam: neque conspicuum est, vtrum per intelligentiam magis deceat, vel per animi motem. Impedimentorú quoq. respectus considerationem disciplinæ cóturbat: cúm manifestum non sit, vtrum exercitatio nostra accommodanda sit ad ea quæ sunt vtilia ad vitam, vel ad ea quæ tendút ad virtutem, vel ad ea quæ ad maiorem quêdam superfluúmque pertinent apparatum. hæc enim omnia patronos quosdam suscepêre. De his quoque quę ad virtutem tendant, nihil confessum existit, etenim virtutem non eandem omnes statim honorant: ex quo fit vt discordét circa illius exercitationem. Quòd igitur ex vtilibus necessaria sint addiscenda, manifestum est. quòd autem non omnia, distinguentib' liberalia opera ab illiberalib' patebit, illa talia esse recipienda, quę cùm vtilia sint, faciút exercentem habentémq; nó vilis exercitij operatorem. Vile autem exercitiú putandú & ars & disciplina, quæcúq corp', aut animú, aut mentem liberi hominis, ad vsú & opera virtutis inutilem reddút. Itaq. & artes illæ quę deteri' disponút corp', & cúcta mercenaria exercitia, sordida núcupam', mentem enim occupatam & vilem reddút. Sút etiam quædam ex liberalib' sciétiis, quas vsq. ad aliquid discere honestú sit, penit' verò sese illis tradere, ac ad extremum vsque prosequi velle nocumentis illis, quæ supra diximus, obnoxios facit. Sed refert plurimum cuius gratia quis agat, vel discat: nam si gratia sui vel amicorum, vel propter virtutem, nó est illiberale: qui verò id ipsum agat propter alios, sæpe vtique videbitur illiberaliter ac sordide agere. Disciplinæ igitur istæ, de quibus diximus, ad vtramque partem se habent.

A μόριον γὰρ ἕκαστος τῆς πόλεως. ἡ δ' ἐπιμέλεια πέφυκεν ἑκάστου μορίου βλέπειν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου ἐπιμέλειαν. ἐπαινέσειε δ' ἄν τις καὶ τοῦτο Λακεδαιμονίους· καὶ γὰρ πλείστην ποιοῦνται σπουδὴν περὶ τοὺς παῖδας, καὶ κοινῇ ταύτην. ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας, καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν.

B

Κεφάλαιον β.

Τίς δ' ἐστὶν ἡ παιδεία, καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων· οὐ γὰρ ταὐτὰ πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους, οὔτε πρὸς ἀρετὴν, οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον· οὐδὲ φανερὸν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον, ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς
C ἦθος. ἔκ τε τῆς ἐμποδὼν παιδείας ταραχώδης ἡ σκέψις, καὶ δῆλον οὐδὲν, πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον, ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν, ἢ τὰ περιττά· πάντα γὰρ εἴληφε ταῦτα κριτάς τινας. περί τε τῶν πρὸς ἀρετὴν, οὐδέν ἐστιν ὁμολογούμενον· καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθὺς πάντες τιμῶσιν. ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς. ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον. ὅτι δὲ οὐ πάντα, διῃ-
D ρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθέρων, φανερὸν, ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν, ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάναυσον. βάναυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν, καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται
E τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων, ἢ τὴν ψυχὴν, ἢ τὴν διάνοιαν. διὸ τάς τε τοιαύτας τέχνας, ὅσαι τὸ σῶμα παρασκευάζουσι χεῖρον διακεῖσθαι, βαναύσους καλοῦμεν, καὶ τὰς μισθαρνικὰς ἐργασίας· ἄσχολον γὰρ ποιοῦσι τὴν διάνοιαν, καὶ ταπεινήν. ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημῶν μέχρι μὲν τινὸς ἐνίων μετέχειν οὐκ ἀνελεύθερον· τὸ δὲ προσεδρεύειν λίαν πρὸς ἀκρίβειαν, ἔνοχον ταῖς εἰρημέναις βλάβαις. ἔχει
F δὲ πολλὴν διαφορὰν καὶ τὸ, τίνος χάριν πράττει τις ἢ μανθάνει. τὸ μὲν γὰρ χάριν αὑτοῦ ἢ φίλων, ἢ δι' ἀρετὴν, οὐκ ἀνελεύθερον· ὁ δὲ αὐτὸ τοῦτο πράττων δι' ἄλλους, πολλάκις θητικὸν καὶ δουλικὸν δόξειεν ἂν πράττειν. αἱ

μὲν οὖν καταβεβλημέναι νῦν μαθήσεις, καθάπερ ἐλέχθη πρότερον, ἐπαμφοτερίζουσιν.

Κεφάλ.

Κεφάλαιον γ.

Ἔστι δὲ τέτταρα σχεδὸν ἃ παιδεύειν εἰώθασι, γράμματα, καὶ γυμναστικὴν, καὶ μουσικὴν· καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικήν· τὴν μὲν γραμματικὴν καὶ γραφικὴν, ὡς χρησίμους πρὸς τὸν βίον οὔσας καὶ πολυχρήστους· τὴν δὲ γυμναστικὴν, ὡς συντείνουσαν πρὸς ἀνδρίαν. τὴν δὲ μουσικὴν ἤδη διαπορήσειεν ἄν τις. νῦν μὲν γὰρ ὡς ἡδονῆς χάριν οἱ πλεῖστοι μετέχουσιν αὐτῆς· οἱ δ' ἐξ ἀρχῆς ἔταξαν ἐν παιδείᾳ, διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτὴν ζητεῖν, ὅπερ πολλάκις εἴρηται, μὴ μόνον ἀσχολεῖν ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ σχολάζειν δύνασθαι καλῶς. αὕτη γὰρ ἀρχὴ πάντων, ἵνα καὶ πάλιν εἴπωμεν περὶ αὐτῆς. εἰ γὰρ ἄμφω μὲν δεῖ, μᾶλλον δὲ αἱρετὸν τὸ σχολάζειν τῆς ἀσχολίας, καὶ τέλος, ζητητέον ὅ τι ποιοῦντας δεῖ σχολάζειν. οὐ γὰρ δὴ παίζοντας· τέλος γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ βίου τὴν παιδιὰν ἡμῖν. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς ἀσχολίαις χρηστέον ταῖς παιδιαῖς· ὁ γὰρ πονῶν, δεῖται τῆς ἀναπαύσεως· ἡ δὲ παιδιὰ, χάριν ἀναπαύσεώς ἐστι· τὸ δ' ἀσχολεῖν συμβαίνει μετὰ πόνου καὶ συντονίας. διὰ τοῦτο δεῖ παιδιὰς εἰσάγεσθαι, καιροφυλακοῦντας τὴν χρῆσιν, ὡς προσάγοντας φαρμακείας χάριν· ἄνεσις γὰρ ἡ τοιαύτη κίνησις τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ τὴν ἡδονὴν ἀνάπαυσις. τὸ δὲ σχολάζειν ἔχειν αὐτὸ δοκεῖ τὴν ἡδονὴν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ τὸ ζῆν μακαρίως. τοῦτο δ' οὐ τοῖς ἀσχολοῦσιν ὑπάρχει, ἀλλὰ τοῖς σχολάζουσιν. ὁ μὲν γὰρ ἀσχολῶν, ἕνεκά τινος ἀσχολεῖ τέλους, ὡς οὐχ ὑπάρχοντος· ἡ δ' εὐδαιμονία, τέλος ἐστὶν, ἣν οὐ μετὰ λύπης, ἀλλὰ μεθ' ἡδονῆς οἴονται πάντες εἶναι. ταύτην μέντοι τὴν ἡδονὴν οὐκέτι τὴν αὐτὴν τιθέασιν, ἀλλὰ καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστος, καὶ τὴν ἕξιν τὴν αὐτῶν· ὁ δ' ἄριστος, τὴν ἀρίστην, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν καλλίστων. ὥστε φανερὸν ὅτι δεῖ καὶ πρὸς τὴν ἐν τῇ διαγωγῇ σχολὴν, μανθάνειν ἄττα καὶ παιδεύεσθαι· καὶ ταῦτα μὲν τὰ παιδεύματα, καὶ ταύτας τὰς μαθήσεις ἑαυτῶν εἶναι χάριν· τὰς δὲ πρὸς τὴν ἀσχολίαν, ὡς ἀναγκαίας καὶ χάριν ἄλλων. διὸ καὶ τὴν μουσικὴν οἱ πρότερον εἰς παιδείαν ἔταξαν, οὐχ ὡς ἀναγκαῖον· οὐδὲν γὰρ ἔχει τοιοῦτον. οὐδ' ὡς χρήσιμον, ὥσπερ τὰ γράμματα πρὸς χρηματισμὸν, καὶ πρὸς οἰκονομίαν, καὶ πρὸς μάθησιν, καὶ πρὸς πολιτικὰς πράξεις πολλάς. δοκεῖ δὲ καὶ γραφικὴ χρήσιμος εἶναι πρὸς τὸ κρίνειν τὰ τῶν τεχνιτῶν ἔργα κάλλιον· οὐδ' αὖ καθάπερ ἡ γυμναστικὴ πρὸς ὑγίειαν καὶ ἀλκήν· οὐδέτερον γὰρ τούτων ὁρῶμεν γιγνόμενον

CAPVT III.

Svnt autem ferè quatuor, quas discere iuuenes consueuerunt, litteras, gymnasticam, musicam: addunt verò & quartum, quidam figurandi peritiam. Litteras quidem & figurationem, tanquam vtiles & valde expedientes ad vitam: gymnasticam verò tanquam pertinentem ad fortitudinem. De Musica verò iam ambigitur, nam nunc quidem plurimi voluptatis gratia illam addiscunt: veteres autem inter disciplinas eam collocauerunt, ex eo quòd natura quærit (vt sæpe dictum est) non solùm in negotio rectè, verum etiam in otio laudabiliter posse versari. hoc enim principium est omnium, vt rursus de illo dicamus. si enim vtroque opus est, magis autem expetendum est otium quàm negotium, nec id quidem in ioco: nam sic necesse foret iocum esse finem vitæ, quòd si sit impossibile, & magis in negotiis vtendum est ioco, nam qui laborant, indigent relaxatione: & huius gratia est iocus, negotia verò sunt cum labore & conatu: & propterea oportet iocum adhibere, qui tanquam medicinam eo tempore afferat, nam relaxatio est huiusmodi motus animi, & requies per voluptatem. Otium autem ipsum videtur in se voluptatem habere, & fœlicitatem & vitam beatam, & hoc non negotiosis, sed otiosis existit, nam qui negotiatur, alicuius gratia negotiatur, quod sibi desit, fœlicitas autem finis est, quam non cum dolore, sed cum voluptate esse omnes putant. Hanc tamen voluptatem non eandem omnes posuerunt, sed secũdũ sit vnusquisq. & secũdũ suũ habitũ, optim⁹ tamen optimam, & eam quæ sit ab honestissimis. Itaq. manifestũ est, quòd oportet ad otiũ quoq. degendũ addiscere quædam, & erudiri: & has eruditiones hac disciplinas sui ipsarũ esse gratia: illas verò quæ ad negotiũ, tanquàm necessarias & gratia illorũ. Quapropter Musicam aut qui inter disciplinas collocauêre: non tanquam rem necessariam, nihil enim habet talem: neq. tanquam vtilem, vt litteræ ad lucrũ, & ad rem familiarem, & ad studia, & ad ciuiles actiones complurimas. Videtur quoque figurãdi peritia vtilis esse ad iudicandũ melius artificum opera, neque vt gymnastica ad sanitatem & robur: nihil enim horum

videmus ex musica fieri: restat ergo quòd ad degendum in otio, ad quod & apparet eam adhiberi, quam enim putant degentium esse ingenuorum hominum, in ea constituunt. Quapropter Homerus in poëmate suo sic inquit:

Sed quale est vocare ad mensam opiparè paratam.

Deinde nominans quosdam alios, subdit:

Et accersunt citharœdum, qui omnes demulceat.

Et alio loco ait Vlysses:

Optimam esse degendi rationem, quando lætum omnes conuiuæ audiunt citharœdum, sedentes per ordinem.

Quòd igitur sit disciplina quædam, quam non vt vtilem, neque vt necessariam docendi sunt filii, sed vt liberalem & honestum, manifestum est. Verum autem vna sit numero, an plures, & quænam istæ, & quomodo, posterius dicetur. Nunc tantum id præmissum sit, quòd apud antiquos habemus testimonium ex his disciplinis quas diximus, musice enim hoc manifestat. Ac etiam de vtilibus, quòd aliqua addiscere pueros oportet, non modò propter vtilitatem, vt patet in literis, verumetiam propter multas disciplinas alias, quæ per literas addiscuntur. Similiter verò pingendi peritiam, non vt in vendendo emendóque vasa non decipiantur, sed potius quia contemplari facit pulchritudinem corporum, quærere vero vtilitatem vbique, minimè congruit magnanimis, & ingenuis hominibus. Cùm verò manifestum sit, vtrum moribus an ratione in disciplina tradenda, & an circa corpus primo vel circa mentem, patet ex his quod adolescentes gymnasticæ & pædotribicæ sunt tradendi: quarum altera qualemaliquam facit habitudinem corporis, altera operationes.

CAPVT IIII.

NVnc autem quæ ciuitates curam habere puerorum maximè videntur, partim athletarum habitudinem inducere student, in quo deformant corpora ac augmentationem eorum impediunt. Lacones vero in hoc quidem non errant, sed efferatos laboribus reddunt adolescentes, quasi hoc vtile sit maximè ad fortitudinem. Atqui, vt iam sæpius diximus neque ad vnam virtutem, neque ad hanc

A ἐν τῇ μουσικῇ. λείπεται τοίνυν πρὸς τὴν ἐν τῇ σχολῇ διαγωγὴν εἰς ὅπερ καὶ φαίνονται παράγοντες αὐτήν. ἣν γὰρ οἴονται διαγωγὴν εἶναι τῶν ἐλευθέρων, ἐν ταύτῃ τάττουσι. διόπερ Ὅμηρος οὕτως ἐποίησεν·

Ἀλλ' οἷον μέν ἐστι καλεῖν ἐπὶ δαῖτα θαλείην.

καὶ οὕτω προειπὼν, ἑτέρους τινάς,

B Οἳ καλέουσιν ἀοιδὸν, ὅ κεν τέρπῃσιν ἅπαντας.

καὶ ἐν ἄλλοις δέ φησιν Ὀδυσσεὺς ταύτην ἀρίστην εἶναι διαγωγὴν, ὅταν εὐφραινομένων τῶν ἀνθρώπων,

Δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ,

Ἥμενοι ἑξείης. ὅτι μὲν τοίνυν ἐστὶ παιδεία τις, ἣν οὐχ ὡς χρησίμην παιδευτέον τοὺς

C υἱεῖς, οὐδ' ὡς ἀναγκαίαν, ἀλλ' ὡς ἐλευθέριον καὶ καλὴν, φανερόν ἐστι. πότερον δὲ μία τὸν ἀριθμὸν ἢ πλείους, καὶ τίνες αὗται, καὶ πῶς, ὕστερον λεκτέον περὶ αὐτῶν. νῦν δὲ τοσοῦτον ἡμῖν εἶναι πρὸ ὁδοῦ γέγονεν, ὅτι καὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων ἔχομέν τινα μαρτυρίαν ἐκ τῶν καταβεβλημένων παιδευμάτων· ἡ γὰρ μουσικὴ τοῦτο ποιεῖ δῆλον. ἔτι δὲ καὶ τῶν χρησίμων ὅτι δεῖ

D τινα παιδεύεσθαι τοὺς παῖδας, οὐ μόνον διὰ τὸ χρήσιμον δὲ, οἷον καὶ τὴν τῶν γραμμάτων μάθησιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πολλὰς ἐνδέχεσθαι γίγνεσθαι δι' αὐτῶν μαθήσεις ἑτέρας· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν γραφικὴν, οὐχ ἵνα ἐν τοῖς ἰδίοις ὠνίοις μὴ διαμαρτάνωσιν, ἀλλ' ὦσιν ἀνεξαπάτητοι πρὸς τὴν τῶν σκευῶν ὠνήν τε καὶ πρᾶσιν· ἢ μᾶλλον ὅτι ποιεῖ θεωρητικὸν τοῦ περὶ τὰ σώ-

E ματα κάλλους. τὸ δὲ ζητεῖν πανταχοῦ τὸ χρήσιμον, ἥκιστα ἁρμόττει τοῖς μεγαλοψύχοις καὶ τοῖς ἐλευθέροις. ἐπεὶ δὲ φανερὸν πότερον τοῖς ἔθεσιν, ἢ τῷ λόγῳ παιδευτέον εἶναι, καὶ περὶ τὸ σῶμα πρότερον, ἢ τὴν διάνοιαν, δῆλον ἐκ τούτων ὅτι παραδοτέον τοὺς παῖδας γυμναστικῇ, καὶ παιδοτριβικῇ. τούτων γὰρ ἡ μὲν

F ποιάν τινα ποιεῖ τὴν ἕξιν τοῦ σώματος, ἡ δὲ τὰ ἔργα.

Κεφάλαιον δ'.

Νῦν μὲν οὖν αἱ μάλιστα δοκοῦσαι τῶν πόλεων ἐπιμελεῖσθαι τῶν παίδων, αἱ μὲν ἀθλητικὴν ἕξιν ἐμποιοῦσι λωβώμεναι τά τε εἴδη, καὶ τὴν αὔξησιν τῶν σωμάτων. οἱ δὲ Λάκωνες ταύτην μὲν οὐχ ἥμαρτον τὴν ἁμαρτίαν· θηριώδεις δ' ἀπεργάζονται τοῖς πόνοις, ὡς τοῦτο πρὸς ἀνδρείαν μάλιστα συμφέρον. καίτοι, καθάπερ εἴρηται πολλάκις, οὔτε πρὸς μίαν, οὔτε πρὸς

μάλιστα

μάλιστα ταύτην βλέποντας ποιητέον τὴν ἐπιμέλειαν· εἴτε καὶ πρὸς ταύτην, οὐδὲ τοῦτο ἐξευρίσκουσιν. οὔτε γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις, οὔτ' ἐπὶ τῶν ἐθνῶν ὁρῶμεν τὴν ἀνδρείαν ἀκολουθοῦσαν τοῖς ἀγριωτάτοις, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἡμερωτέροις καὶ λεοντώδεσιν ἤθεσι. πολλὰ δ' ἐστὶ τῶν ἐθνῶν, ἃ πρὸς τὸ κτείνειν, καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωποφαγίαν εὐχερῶς ἔχει, καθάπερ τῶν περὶ τὸν Πόντον Ἀχαιοί τε καὶ Ἡνίοχοι, καὶ τῶν ἠπειρωτικῶν ἐθνῶν ἕτερα, τὰ μὲν ὁμοίως τούτοις, τὰ δὲ μᾶλλον, ἃ λῃστρικὰ μέν ἐστιν, ἀνδρείας δ' οὐ μετειλήφασιν. ἔτι δ' αὐτοὺς τοὺς Λάκωνας ἴσμεν, ἕως μὲν αὐτοὶ προσήδρευον ταῖς φιλοπονίαις, ὑπερέχοντας τῶν ἄλλων· νῦν δὲ καὶ τοῖς γυμνασίοις καὶ τοῖς πολεμικοῖς ἀγῶσι λειπομένους ἑτέρων. οὐ γὰρ τῷ τοὺς νέους γυμνάζειν τὸν τρόπον τοῦτον διέφερον, ἀλλὰ τῷ μόνον μὴ πρὸς ἀσκοῦντας ἀσκεῖν. ὥστε τὸ καλὸν ἀλλ' οὐ τὸ θηριῶδες δεῖ πρωταγωνιστεῖν. οὐ γὰρ λύκος, οὐδὲ τῶν ἄλλων θηρίων τι, ἀγωνίσαιτο ἂν οὐδένα καλὸν κίνδυνον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνὴρ ἀγαθός. οἱ δὲ λίαν εἰς ταῦτα ἀνέντες τοὺς παῖδας, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἀπαιδαγωγήτους ποιήσαντες, βαναύσους κατεργάζονται κατά γε τὸ ἀληθές, πρὸς ἕν τε μόνον ἔργον τῇ πολιτικῇ χρησίμους ποιήσαντες, καὶ πρὸς τοῦτο χεῖρον, ὥς φησιν ὁ λόγος, ἑτέρων. δεῖ δὲ οὐκ ἐκ τῶν προτέρων ἔργων κρίνειν, ἀλλ' ἐκ τῶν νῦν· ἀνταγωνιστὰς γὰρ τῆς παιδείας νῦν ἔχουσι, πρότερον δ' οὐκ εἶχον. ὅτι μὲν οὖν χρηστέον τῇ γυμναστικῇ, καὶ πῶς χρηστέον, ὁμολογούμενόν ἐστι. μέχρι μὲν γὰρ ἥβης, κουφότερα γυμνάσια προσοιστέον, τὴν βίαιον τροφὴν καὶ τοὺς πρὸς ἀνάγκην πόνους ἀπείργοντας, ἵνα μηδὲν ἐμπόδιον ᾖ πρὸς τὴν αὔξησιν. σημεῖον γὰρ οὐ μικρὸν ὅτι δύναται τοῦτο παρασκευάζειν. ἐν γὰρ τοῖς Ὀλυμπιονίκαις δύο τις ἂν ἢ τρεῖς εὕροι τοὺς αὐτοὺς νενικηκότας ἄνδρας τε καὶ παῖδας, διὰ τὸ νέους ἀσκοῦντας, ἀφαιρεῖσθαι τὴν δύναμιν ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων γυμνασίων. ὅταν δ' ἀφ' ἥβης ἔτη τρία πρὸς τοῖς ἄλλοις μαθήμασι γένωνται, τότε ἁρμόττει καὶ τοῖς πόνοις καὶ ταῖς ἀναγκοφαγίαις καταλαμβάνειν τὴν ἐχομένην ἡλικίαν. ἅμα γὰρ τῇ τε διανοίᾳ καὶ τῷ σώματι διαπονεῖν οὐ δεῖ. τοὐναντίον γὰρ ἑκάτερος ἀπεργάζεσθαι πέφυκε τῶν πόνων, ἐμποδίζων ὁ μὲν τοῦ σώματος πόνος τὴν διάνοιαν, ὁ δὲ ταύτης τὸ σῶμα.

Κεφάλαιον ε.

Περὶ δὲ μουσικῆς ἔνια μὲν διηπορήκαμεν τῷ λόγῳ καὶ πρότερον· καλῶς δ'

A maximè respiciendum est ab eo qui curam facit institutionis, & si ad hanc, non tamen id consequuntur, neque enim in aliis animalibus, neque in gentibus videmus fortitudinem adesse maximè efferatis, sed potius mansuetioribus & leoninis moribus, multæque sunt gentes, quæ ad cædes hominum, & ad eorum comestionem insultant: vt circa Pontum Achæi & Heniochi. & ex Mediterraneis aliæ gentes, similiter his, vel magis: quæ quidem gentes B clanculum per vim latrocinantur, ad bellica tamen opera nihil valent. Præterea scimus Lacones, dum ipsi soli exercebantur, præstitisse cæteris: nunc autem esse aliis inferiores. non enim ob id præstabant, quòd iuuentutem exercerent, sed quòd ipsi exercitati contra non exercitatos pugnabant. Itaque honestas, non feritas est in certaminibus præferenda. neque enim lupus, neque alia bestia, honestum periculum pugnando subiret, sed magis vir C bonus. Qui verò adolescentes in hæc nimium tradunt, & in necessariis absque disciplina dimittunt, verè illos sordidos reddunt, ad vnum enim opus reipublicæ vtiles faciunt, & illud ipsum deterius, vt ratio ostendit. oportet autem non ex prioribus operibus, sed ex his quæ nunc fiunt, iudicare, nam nunc quidem illi qui repugnant, disciplinam habent, tunc verò non habebant. Quòd igitur D vtendum sit gymnastica, & quo modo vtendum concessum existat. vsque enim ad pubertatem leuiores exercitationes sunt adhibendæ, absque victu illo violento & laboribus coactis, ne corpora crescere impediantur. Signum erit non paruum, quòd ita contingat: quia inter eos qui Olympia vicerunt, duo vel tres tantum reperiuntur, qui iidem adolescentes & viri sint victoriam consecuti: propterea quòd per exercitationes pueris adhibitas sublata sit vis ac robur à violentis laboriE bus. Post pubertatem verò cùm annis tribus ad alia perdiscenda intenderint, tunc congruit & laboribus & victu necessario illos occupare nam simul mente & corpore laborare non oportet: cùm se inuicem impedire nata sint: labor quidem corporis mentem; mentis autem, corpus.

CAPVT V.

De musica verò dubia quædam posuimus antea, & nunc resumi certè

A resumere, vt tanquam consentanea fiant rationibus quas quis de ea dicens ostendat. Neque enim facilè est demonstrare, quam potentiam habeat, neque cuius gratia illam adipisci oporteat, vtrū solatij causa & quietis, quemadmodum somnus, & potus: nam hæc per se ipsa non sunt honesta, sed iocunda, & simul cessare curas faciunt, vt inquit Euripides. Quapropter instituunt illa, & vtuntur cunctis istis similiter, somno, & potu, & musica, in his quoque saltationem posuerunt. An magis putandum est ad virtutem tendere musicam, vt potentem, quemadmodum gymnastice tale aliquod corpus reddit, sic & musicam talem aliquem morem efficere, assuefacientem posse rectè lætari. An ad degendi rationem aliquid confert, & ad prudentiam, nam hoc tertium ponendum est, ex his quæ dicuntur. Quòd igitur oporteat pueros non solatij gratia discere, manifestum est, non enim solantur discentes: nam cum labore est disciplina. Atqui nec ad degendi rationem pueris, neque illi ætati congruit attribuere, nulli enim imperfecto competit perfectio. Sed forsan videbitur puerorū studium solatij esse gratia viris factis & perfectis. Quod si hoc tale est, cuius gratia oportet ipsos addiscere, ac non potius, instar Persarū Medorūq. regū, per alios idem facientes voluptatis ac disciplinæ participes fieri? etenim necesse est melius perfici ab his, qui hoc opus suū fecerint & artem, quàm ab his, qui tanto solū tempore in eo laborauerint, quanto addiscunt. Quòd si oportet in his eos laborare similiter & circa epularū apparatū oporteret vt ipsos addiscere: quod est absurdū. Eadem quoq. dubitatio cadit, si possit mores facere meliores: quid enim opus est eos hæc addiscere, ac non ex aliis audientes rectè lætari, & iudicare posse, quemadmodum Lacones? illi enim quanquam non didicerint, possunt tamen rectè iudicare, vt aiunt, quæ sit bona vel non bona melodia. Eadémque ratio foret ad solatium, & ad rationem degendi quæ libero homine dignam, quid enim oportet eos discere, ac nō aliis vtentibus frui? considerare hoc licet ex opinione quam habemus de Diis: non enim Iupiter cantat, aut citharam pulsat secundum poetas: immò illos qui talia faciunt, appellamus viles:

A ἔχει καὶ νῦν ἀναλαβόντας ἐπὶ τὸ προσενεγκεῖν, ἵνα ὥσπερ ἐνδόσιμον γένηται τοῖς λόγοις, οὓς ἄν τις εἴπειεν ἀποφαινόμενος περὶ αὐτῆς. οὔτε γὰρ τίνα ἔχει δύναμιν, ῥᾴδιον περὶ αὐτῆς διελεῖν, οὔτε τίνος δεῖ χάριν μετέχειν αὐτῆς, πότερον παιδιᾶς ἕνεκα καὶ ἀναπαύσεως, καθάπερ ὕπνου καὶ μέθης· ταῦτα γὰρ καθ' αὑτὰ μὲν, οὔτε τῶν σπουδαίων, ἀλλ' B ἡδέα, καὶ ἅμα παύει μέριμναν, ὥς φησιν Εὐριπίδης. διὸ καὶ τάττουσιν αὐτὴν, καὶ χρῶνται πᾶσι τούτοις ὁμοίως, ὕπνῳ, καὶ μέθῃ, καὶ μουσικῇ. τιθέασι δὲ καὶ τὴν ὄρχησιν ἐν τούτοις. ἢ μᾶλλον οἰητέον πρὸς ἀρετήν τι τείνειν τὴν μουσικὴν, ὡς δυναμένην, καθάπερ ἡ γυμναστικὴ τὸ σῶμα ποιόν τι παρασκευάζει, καὶ τὴν μουσικὴν τὸ ἦθος ποιόν τι C ποιεῖν, ἐθίζουσαν δύνασθαι χαίρειν ὀρθῶς· ἢ πρὸς διαγωγήν τι συμβάλλεται, καὶ πρὸς φρόνησιν· καὶ γὰρ τοῦτο τρίτον θετέον τῶν εἰρημένων. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τοὺς νέους μὴ παιδιᾶς ἕνεκα παιδεύειν, οὐκ ἄδηλον· οὐ γὰρ παίζουσι μανθάνοντες· μετὰ λύπης γὰρ ἡ μάθησις. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ διαγωγήν τε παισὶν ἁρμόττει καὶ ταῖς ἡλικίαις ἀποδιδόναι ταῖς τοιαύταις. οὐθενὶ γὰρ ἀτελεῖ προσήκει τέλος. ἀλλ' ἴσως ἂν D δόξειεν ἡ τῶν παίδων σπουδὴ παιδιᾶς εἶναι χάριν, ἀνδράσι γενομένοις, καὶ τελειωθεῖσιν. ἀλλ' εἰ τοῦτ' ἐστὶ τοιοῦτον, τίνος ἂν ἕνεκα δέοι μανθάνειν αὐτούς; ἀλλὰ μὴ καθάπερ οἱ τῶν Περσῶν καὶ Μήδων βασιλεῖς, δι' ἄλλων αὐτὸ ποιούντων μεταλαμβάνειν τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς μαθήσεως. καὶ γὰρ ἀναγκαῖον βέλτιον ἀπεργάζεσθαι τοὺς αὐτὸ τοῦτο πεποιημένους ἔργον E καὶ τέχνην, τῶν τοσοῦτον χρόνον ἐπιμελουμένων, ὅσον πρὸς μάθησιν μόνον. εἰ δὲ δεῖ τὰ τοιαῦτα διαπονεῖν αὐτούς, καὶ περὶ τὴν τῶν ὄψων πραγματείαν αὐτοὺς ἂν δέοι παρασκευάζειν· ἀλλ' ἄτοπον. τὴν δ' αὐτὴν ἀπορίαν ἔχει, καὶ εἰ δύναται τὰ ἤθη βελτίω ποιεῖν· ταῦτα γὰρ τί δεῖ μανθάνειν αὐτούς; ἀλλ' οὐχ ἑτέρων ἀκούοντας ὀρθῶς τε χαίρειν καὶ δύνασθαι κρίνειν; ὥσπερ οἱ Λάκωνες· F ἐκεῖνοι γὰρ οὐ μανθάνοντες, ὅμως δύνανται κρίνειν ὀρθῶς, ὥς φασι, τὰ χρηστὰ καὶ τὰ μὴ χρηστὰ τῶν μελῶν. ὁ δ' αὐτὸς λόγος κἂν εἰ πρὸς εὐημερίαν καὶ διαγωγὴν ἐλευθέριον χρηστέον αὐτῇ, τί δεῖ μανθάνειν αὐτούς, ἀλλ' οὐχ ἑτέρων χρωμένων ἀπολαύειν; σκοπεῖν δ' ἔξεστι τὴν ὑπόληψιν ἣν ἔχομεν περὶ τῶν θεῶν· οὐ γὰρ ὁ Ζεὺς αὐτὸς ᾄδει καὶ κιθαρίζει τοῖς ποιηταῖς· ἀλλὰ καὶ βαναύσους καλοῦμεν τοὺς τοιούτους

καὶ τὸ

καὶ τὸ παραχρῆσθαι, ὡς ἀνδρὸς μὴ μεθύοντος ἢ παίζοντος. ἀλλ' ἴσως περὶ μὲν τούτων ὕστερον ἐπισκεπτέον· ἡ δὲ πρώτη ζήτησίς ἐστι, πότερον οὐ θετέον εἰς παιδείαν τὴν μουσικὴν, ἢ θετέον· καὶ τί δύναται τῶν διαπορηθέντων τριῶν, πότερον παιδείαν, ἢ παιδιὰν, ἢ διαγωγήν. εὐλόγως δ' εἰς πάντα τάττεται, καὶ φαίνεται μετέχειν. ἥ τε γὰρ παιδιὰ, χάριν ἀναπαύσεώς ἐστι. τὴν δ' ἀνάπαυσιν ἀναγκαῖον ἡδεῖαν εἶναι· τῆς γὰρ διὰ τῶν πόνων λύπης, ἰατρεία τίς ἐστι· καὶ τὴν διαγωγὴν ὁμολογουμένως δεῖ μὴ μόνον ἔχειν τὸ καλὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡδονήν· τὸ γὰρ εὐδαιμονεῖν ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἐστί· τὴν δὲ μουσικὴν, πάντες εἶναί φαμεν τῶν ἡδίστων, καὶ ψιλὴν οὖσαν, καὶ μετὰ μελῳδίας. φησὶ γοῦν καὶ Μουσαῖος εἶναι βροτοῖς ἥδιστον ἀείδειν· διὸ καὶ εἰς τὰς συνουσίας καὶ διαγωγὰς εὐλόγως παραλαμβάνουσιν αὐτὴν, ὡς δυναμένην εὐφραίνειν. ὥστε καὶ ἐντεῦθεν ἄν τις ὑπολάβοι παιδεύεσθαι δεῖν αὐτὴν τοὺς νεωτέρους. ὅσα γὰρ ἀβλαβῆ τῶν ἡδέων, οὐ μόνον ἁρμόττει πρὸς τὸ τέλος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀνάπαυσιν. ἐπεὶ δ' ἐν μὲν τῷ τέλει συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις ὀλιγάκις γίγνεσθαι, πολλάκις δὲ ἀναπαύονται, καὶ χρῶνται ταῖς παιδιαῖς, οὐχ ὅσον ἐπὶ πλέον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἡδονήν, χρήσιμον ἂν εἴη διαναπαύειν ἐν ταῖς ἀπὸ ταύτης ἡδοναῖς. συμβέβηκε δὲ τοῖς ἀνθρώποις ποιεῖσθαι τὰς παιδιὰς τέλος· ἔχει γὰρ ἴσως ἡδονήν τινα καὶ τὸ τέλος, ἀλλ' οὐ τὴν τυχοῦσαν· ζητοῦντες δὲ ταύτην, λαμβάνουσιν ὡς ταύτην, ἐκείνην, διὰ τὸ τῷ τέλει τῶν πράξεων ἔχειν ὁμοίωμά τι. τό τε γὰρ τέλος οὐθενὸς τῶν ἐσομένων χάριν αἱρετόν, καὶ αἱ τοιαῦται τῶν ἡδονῶν οὐθενός εἰσι τῶν ἐσομένων ἕνεκεν, ἀλλὰ τῶν γεγονότων, οἷον πόνων καὶ λύπης. δι' ἣν μὲν οὖν αἰτίαν ζητοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν γίγνεσθαι διὰ τούτων τῶν ἡδονῶν, ταύτην ἄν τις εἰκότως ὑπολάβοι τὴν αἰτίαν. περὶ δὲ τοῦ κοινωνεῖν τῆς μουσικῆς, οὐ διὰ ταύτην μόνην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ χρήσιμον εἶναι πρὸς τὰς ἀναπαύσεις, ὡς ἔοικεν. οὐ μὴν ἀλλὰ ζητητέον μή ποτε τοῦτο μὲν συμβέβηκε, τιμιωτέρα δ' αὐτῆς ἡ φύσις ἐστὶν, ἢ κατὰ τὴν εἰρημένην χρείαν· καὶ δεῖ μὴ μόνον τῆς κοινῆς ἡδονῆς μετέχειν ἀπ' αὐτῆς, ἧς ἔχουσι πάντες, αἴσθησιν ἔχει γὰρ ἡ μουσικὴ τὴν ἡδονὴν φυσικήν· διὸ πάσαις ἡλικίαις, καὶ πᾶσιν ἤθεσιν,

A & opus illud non viri neque sobrij, sed iocantis. At enim de his postea erit considerandum. Prima verò quæstio est, vtrum musica sit in ioco reponenda, vel non, & quid potest efficere de his tribus in dubitatione propositis, verum disciplinam, an solatium, an rationē otij degendi. Rationabiliter quidem ad omnia instituitur & videtur omnium particeps, nam & iocus gratia requietis est, ac requietem necesse est esse iocundam, est enim medicina molestiæ illius, quæ per
B labores suscipitur: & ratio degendi otij non solùm honestatem habere debet, verumet iam voluptatem: fœlicitas enim ex ambabus istis est. Musicam verò omnes fatemur esse ex iocundissimis, siue nuda sit, siue cum modulatione. Inquit profectò & Musæus, Carmen dulcissimam rem esse mortalibus. Quapropter: & ad cœtus
C familiarium, & ad vitam in otio degendam, rationabiliter illam recipiunt, vt potentem lætitiam afferre. Vnde & ex hoc quis intelligat illam pueris esse perdiscendam. quæcunque enim iocunda sunt, atque eadem innocua, non solùm congruunt ad finem, verum etiam ad quietem: cùm verò contingat hominibus perraro esse in fine, persæpe autem cessent & vtantur iocis, non ob aliud modò, sed e-
D tiam ob delectationem, vtile foret requiescere in his, quæ ab illa proueniunt, voluptatibus. Contingit autem hominibus fecisse iocos finem, cùm & habeat fortasse finis voluptatem quandam, sed non quamcunq;. Quærentes verò istam accipiūt hanc pro illa, ex eo quòd cū fine agendi similitudinem habet, nam finis gratia nullius futuri expetitur: & tales voluptates nullius futuri gratia. sed gratia eorū quæ antecesserūt, laborū scilicet, & molestiarum: per
E quam igitur causam quærūt fœlicitatem fieri, per huiusmodi voluptates, hanc vtiq; aliquis rationabiliter existimet causam. De communione autem musicæ non per hæc solū, sed etiam quia vtilis sit ad cessationes, vt videtur nec per eas modò, sed insuper quærendum, num aliquando aliud ex ea proueniat, pretiosior quidem natura eius est, quàm secundum eum vsum, de quo suprà dicitur: & oportet non so-
F lum ab ipsa voluptatem capere, quam participant omnes secundum sensum, habet enim musica naturalem voluptatem, per quam illius vsus cunctis ætatibus,

eiusque motibus est acceptus. Sed videndum est, si quo modo ad mores extenditur & ad animum, id autem patebit, si aliquando tales aliqui secundum mores per illam efficiamur. Atqui quod efficiamur per Olympi modulationem manifestum est: ea namque abstrahit animum, & quodam modo rapit: raptus verò & abstractio animæ circa morem affectio est. Præterea audientes repræsentationes, omnes efficiuntur et iam sine melodiis & versibus. Cum vero contingat musicam esse de delectabilium, virtutem autem circa lætandum rectè, & amare & odisse. oportet profectò addiscere & assuefieri ad nullam rem adeò, vt ad iudicandum rectè & ad gaudendum mansuetis moribus, & laudabilibus operibus. Sunt autem rhythmis & melodiis similitudines maximè penes veras naturas iræ, & mansuetudinis ac fortitudinis & temperantiæ, & contrariorum his, & aliorum omnium quæ ad mores pertinent. Patet id ex effectu, mutamus enim animum talia audientes, mos autem dolendi ac lætandi in similibus prope est, vt erga veritatem eodem modo se habeat: ceu siquis gaudet imaginem alicuius videns, non propter aliam causam, sed propter formam ipsam, necessarium est huic & aspectum ipsum illius, cuius imaginem contemplatur, esse iocundum. Contingit autem in aliis quidem sensibilibus, nullam existere similitudinem morum: vt in his quæ tactu vel gustu percipiuntur, in his etiam quæ visu, admodum parum, figuræ enim sunt talia, sed ad modicū: & omnes huiuscemodi sens' participant, insuper non sunt hæ similitudines morū, sed signa magis, quæ sunt figuræ & colores morū, & sunt hæc à corpore à passionib'. Attamen quantū refert circa horum visionem oportet pueros non figuras inspicere Pasonis, sed Polygnoti: & si quis aliter pictor vel statuari' sit moralis. At in melodiis ipsis sunt imitationes morū, & hoc est manifestum. Statim enim harmoniarum distincta est natura, ita vt qui audiunt, aliter disponantur, nec eodem modo se habeant ad vnamquamque ipsarum, sed ad quasdam flebiliter & contracte magis, puta ad eam quæ appellatur Lydia mista: ad quasdam verò mollius secundum mentem, ceu ad illas quæ sunt remissæ:

A ἡ χρῆσις αὐτῆς ἐστι πεπλανημένη, ἀλλ' ὁρᾶν, μή ποτε καὶ πρὸς τὸ ἦθος συντείνει, καὶ πρὸς τὴν ψυχήν. τοῦτο δ' ἂν εἴη δῆλον, εἰ ποιοί τινες τὰ ἤθη γιγνόμεθα δι' αὐτῆς. ἀλλὰ μὴν ὅτι γιγνόμεθα ποιοί τινες, φανερὸν διὰ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τῶν Ὀλύμπου μελῶν. ταῦτα γὰρ ὁμολογουμένως ποιεῖ τὰς ψυχὰς ἐνθουσιαστικάς· ὁ δ' ἐνθουσιασμὸς B τοῦ περὶ τὴν ψυχὴν ἤθους πάθος ἐστίν. ἔτι δὲ ἀκροώμενοι τῶν μιμήσεων γίγνονται πάντες συμπαθεῖς, καὶ χωρὶς τῶν ῥυθμῶν, καὶ τῶν μελῶν αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ συμβέβηκεν εἶναι τὴν μουσικὴν τῶν ἡδέων, τὴν δ' ἀρετὴν περὶ τὸ χαίρειν ὀρθῶς καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν, δεῖ δηλονότι μανθάνειν καὶ συνεθίζεσθαι μηδὲν οὕτως, ὡς τὸ κρίνειν ὀρθῶς, καὶ τὸ χαίρειν τοῖς ἐπιεικέσιν C ἤθεσι, καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν. ἔστι δ' ὁμοιώματα μάλιστα παρὰ τὰς ἀληθινὰς φύσεις ἐν τοῖς ῥυθμοῖς καὶ τοῖς μέλεσιν ὀργῆς καὶ πραότητος, ἔτι δ' ἀνδρίας καὶ σωφροσύνης, καὶ πάντων τῶν ἐναντίων τούτοις, καὶ τῶν ἄλλων ἠθικῶν. δῆλον δ' ἐκ τῶν ἔργων. μεταβάλλομεν γὰρ τὴν ψυχήν, ἀκροώμενοι τοιούτων. ὁ δ' ἐν τοῖς ὁμοίοις ἐθισμὸς τοῦ λυπεῖσθαι καὶ χαίρειν, ἐγ- D γύς ἐστι τῷ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον· οἷον εἴ τις χαίρει τὴν εἰκόνα τινὸς θεώμενος, μὴ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν μορφὴν αὐτήν, ἀναγκαῖον τούτῳ καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν θεωρίαν, οὗ τὴν εἰκόνα θεωρεῖ, ἡδεῖαν εἶναι. συμβέβηκε δὲ τῶν αἰσθητῶν ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις μηδὲν ὑπάρχειν ὁμοίωμα τοῖς ἤθεσιν, οἷον ἐν τοῖς ἁπτοῖς καὶ τοῖς γευστοῖς, ἀλλ' E ἐν τοῖς ὁρατοῖς ἠρέμα· σχήματα γάρ ἐστι τοιαῦτα, ἀλλ' ἐπὶ μικρὸν καὶ πάντες τῆς τοιαύτης αἰσθήσεως κοινωνοῦσιν. ἔτι δὲ οὐκ ἔστι ταῦτα ὁμοιώματα τῶν ἠθῶν, ἀλλὰ σημεῖα μᾶλλον τὰ γιγνόμενα σχήματα καὶ χρώματα τῶν ἠθῶν· καὶ ταῦτ' ἐστὶν ἐπὶ τοῦ σώματος ἐν τοῖς πάθεσιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅσον διαφέρει καὶ περὶ τὴν τούτων θεωρίαν, δεῖ μὴ τὰ Παύσωνος θεωρεῖν τοὺς νέους, ἀλλὰ τὰ Πολυγνώτου, F κἂν εἴ τις ἄλλος τῶν γραφέων, ἢ τῶν ἀγαλματοποιῶν ἐστιν ἠθικός. ἐν δὲ τοῖς μέλεσιν αὐτοῖς ἐστι μιμήματα τῶν ἠθῶν· καὶ τοῦτ' ἐστι φανερόν. εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν ἁρμονιῶν διέστηκε φύσις· ὥστε ἀκούοντας, ἄλλως διατίθεσθαι, καὶ μὴ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον πρὸς ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς ἐνίας μὲν ὀδυρτικωτέρως καὶ συνεστηκότως μᾶλλον, οἷον πρὸς τὴν μιξολυδιστὶ καλουμένην· πρὸς δὲ τὰς, μαλακωτέρως τὴν διάνοιαν, οἷον πρὸς τὰς ἀνειμένας·

μέσως

μέσως δὲ καὶ καθεστηκότως μάλιστα, ποιεῖν ἑτέραν, οἷον δοκεῖ ποιεῖν ἡ δωριστὶ μόνη τῶν ἁρμονιῶν· ἐνθουσιαστικοὺς δ' ἡ φρυγιστί. ταῦτα γὰρ καλῶς λέγουσιν οἱ περὶ τὴν παιδείαν ταύτην πεφιλοσοφηκότες· λαμβάνουσι γὰρ τὰ μαρτύρια τῶν λόγων ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων. τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον ἔχει καὶ [τα] περὶ τοὺς ῥυθμούς· οἱ μὲν γὰρ ἦθος ἔχουσι στασιμώτερον, οἱ δὲ κινητικόν· καὶ τούτων οἱ μὲν φορτικωτέρας ἔχουσι τὰς κινήσεις, οἱ δὲ ἐλευθεριωτέρας. ἐκ μὲν οὖν τούτων φανερὸν, ὅτι δύναται ποιόν τι τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος ἡ μουσικὴ παρασκευάζειν. εἰ δὲ τοῦτο δύναται ποιεῖν, δῆλον ὅτι προσακτέον καὶ παιδευτέον ἐν αὐτῇ τοὺς νέους. ἔστι δὲ ἁρμόττουσα πρὸς τὴν φύσιν τὴν τηλικαύτην ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς· οἱ μὲν γὰρ νέοι διὰ τὴν ἡλικίαν ἀνήδυντον οὐδὲν ὑπομένουσιν ἑκόντες· ἡ δὲ μουσικὴ φύσει τῶν ἡδυσμένων ἐστί. καί τις ἔοικε συγγένεια ταῖς ἁρμονίαις καὶ τοῖς ῥυθμοῖς εἶναι· διὸ πολλοί φασι τῶν σοφῶν οἱ μὲν ἁρμονίαν εἶναι τὴν ψυχήν, οἱ δ' ἔχειν ἁρμονίαν.

Κεφάλαιον ϛ.

Πότερον δὲ δεῖ μανθάνειν αὐτοὺς ᾄδοντάς τε καὶ χειρουργοῦντας, ἢ μή, καθάπερ ἠπορήθη πρότερον, νῦν λεκτέον. οὐκ ἄδηλον δὲ, ὅτι πολλὴν ἔχει διαφορὰν πρὸς τὸ γίγνεσθαι ποιούς τινας, ἐάν τις αὐτὸς κοινωνῇ τῶν ἔργων. ἓν γάρ τι τῶν ἀδυνάτων ἢ χαλεπῶν ἐστι, μὴ κοινωνήσαντας τῶν ἔργων, κριτὰς γενέσθαι σπουδαίους. ἅμα δὲ καὶ δεῖ τοὺς παῖδας ἔχειν τινὰ διατριβήν, καὶ τὴν Ἀρχύτου πλαταγὴν οἴεσθαι γενέσθαι καλῶς, ἣν διδόασι τοῖς παιδίοις, ὅπως χρώμενοι ταύτῃ, μηδὲν καταγνύωσι τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν· οὐ γὰρ δύναται τὸ νέον ἡσυχάζειν. αὕτη μὲν οὖν ἐστι τοῖς νηπίοις ἁρμόττουσα τῶν παιδίων· ἡ δὲ παιδεία πλαταγὴ τοῖς μείζοσι τῶν νέων. ὅτι μὲν οὖν παιδευτέον τὴν μουσικὴν οὕτως, ὥστε καὶ κοινωνεῖν τῶν ἔργων, φανερὸν ἐκ τῶν τοιούτων· τὸ δὲ πρέπον καὶ τὸ μὴ πρέπον ταῖς ἡλικίαις, οὐ χαλεπὸν διορίσαι, καὶ λῦσαι πρὸς τοὺς φάσκοντας βάναυσον εἶναι τὴν ἐπιμέλειαν. πρῶτον μὲν γὰρ, ἐπεὶ τοῦ κρίνειν χάριν μετέχειν δεῖ τῶν ἔργων, διὰ τοῦτο χρὴ νέους μὲν ὄντας χρῆσθαι τοῖς ἔργοις, πρεσβυτέρους δὲ γενομένους, τῶν μὲν ἔργων ἀφεῖσθαι, δύνασθαι δὲ τὰ καλὰ κρίνειν καὶ χαίρειν ὀρθῶς διὰ τὴν μάθησιν τὴν γενομένην ἐν τῇ νεότητι. περὶ δὲ τῆς ἐπιτιμήσεως, ἥν τινες ἐπιτιμῶσιν, ὡς ποιούσης τῆς

A adalium verò mediocriter & compositè plurimum, vt videtur Dorica facere sola omnium harmoniarum. Phrygia verò distraxit ac rapit animum, & quasi extra se ponit. hæc enim rectè dicunt, qui circa huiusmodi disciplinam philosophantur: capiunt enim verborum testimonia ex rebus ipsis. Eodem modo se habet circa rhythmos: alij enim morem continent
B grauiorem, alij concitant, alij violentiores afferunt motus, alij liberaliores. Ex his igitur patet, quòd musica potest animi morem aliquem facere. Quòd si hoc potest musica, clarum est quòd ad puerorum disciplinam est adhibenda, & in ea pueri sunt instituendi. Congruit autem naturæ huiusmodi disciplina, nam pueri propter ætatem nihil ferunt sponte, quod non habeat in se iocunditatem: musica verò ex his est, quæ sunt iocunda secundum
C naturam. Et videtur cognatio quædam esse nobis cum harmoniis & rhythmis. quapropter multi sapientum dixêre, alij quidem animam esse harmoniam, alij verò habere harmoniam.

CAPVT VI.

VTrum autem addiscere eos oportet cantando, & manibus agendo, vel non, quemadmodum prius dubitatum est, nunc erit dicendum. Non est obscurum interesse multum adhoc, vt efficia-
D mur aliquales, si quis operum ipse sit particeps, nempe impossibile est vel certè admodum difficile, vt qui opera ipsa non tractant, peritè valeant iudicare. Et simul opus est vt pueri habeant exercitationem aliquam, & Architectæ tabella rectè reperta est, quam pueris dant, vt in ea occupati, illa quæ sunt domini non frangant: nequit enim pueritia quiescere. hic est ergo infantibus conueniens ludus: disciplina verò maioribus, tanquam tabella quædam. Quòd igitur docendi sint
E musicam, ita vt in opere ipso versentur, ex ipsis patet. Quid autem deceat vel non deceat secundùm ætates non difficile est determinare, ac respondere vituperatoribus, vile huiusmodi exercitium esse dicentibus. Primum igitur cùm iudicandi causa sint hæc opera perdiscenda oportet in pueritia illis operam dare. in maiori verò ætate exercitationem dimittere: tantum-
F modo autem iudicare posse per disciplinam adeptam, ac lætari rectè. Vituperatoribus autem, qui aiunt sordidos ac vile

A musicam facere, non difficile est respondere, si consideremus, quousque illi opera danda sit ab his, qui ad virtutem ciuilem B erudiuntur. & quæ melodiæ, quíve rhythmi sint ad discendū, & præterea quibus instrumentis percipiatur. nam in eo quidem plurimum refert, consistitque in his obiectionibus solutio. nihil enim vetat, modos quosdam musicæ illud, quod aiunt, efficere. Clarum est igitur opôrtere disciplinam eius, neque impedimentum afferre cæteris operationibus, neque corpus efficere inutile ad bellicas ciuiléque exercitationes: ad vsus quidem iam, ac disciplinas verò postea. Erit autem hoc si neque in illis laborabunt quæ ad certa artificia pertinent, neque circa admirabilia quædam & superflua, quæ in certamina prius, & de certaminibus in doctrinam venêre: sed eousque, vt gaudere valeant probabilibus melodiis & rhythmis, & non communi sensu musicæ solùm, vt animalia quædam, & turba seruorum ac puerorum. Patet etiam ex his, quibus instrumentis sit vtendum. neque enim tibiæ sunt in disciplina recipiendæ, nec aliud artificiosum instrumentum, vt citharam, & si quid aliud tale: sed quæcunque faciunt auditores bonos, vel musicæ disciplinæ, vel alterius. Insuper tibia non est morale, sed potius suscitatiuum & concitatiuum. itaque ad huiusmodi tempora est vtendum illa, in quibus spectacula magis purificationem pariunt, quàm disciplinam. Adiungimus autem & illud, quòd contrarium disciplinæ efficit, impediens rationem, vt tibiarum sonus. Quapropter bene reprobauerunt illarum vsum antiqui, licet prius vsi fuissent. Studiosiores enim facti propter diuitias, & animosiores ad virtutem, post victoriam contra Medos habitam, ac ex rebus gestis magnum de se opinantes, disciplinam omnium arripuerunt, non iudicantes, sed experientes. Quapropter tibiarum quoque vsus tunc receptus est. nam & apud Lacedæmonios quidam qui ludos exhibebat, ipsemet tibiis modos fecit. & Athenis eousque in consuetudinem venit, vt ferè ingenui omnes addiscerent. quod patet ex tabula à Thrasippo posita, cùm ludos pro tribu sua dedit. Postea verò in desuetudinem abiit, & improbari cœpta est cùm iam melius per experientiam iudicare possent, quid ad virtutem per-

A μουσικῆς βαναύσους, οὐ χαλεπὸν λῦσαι, σκεψαμένους μέχρι τε πόσου τῶν ἔργων κοινωνητέον τοῖς πρὸς ἀρετὴν παιδευομένοις πολιτικήν, καὶ ποίων μελῶν καὶ ποίων ῥυθμῶν κοινωνητέον· ἔτι δὲ ἐν ποίοις ὀργάνοις τὴν μάθησιν ποιητέον· καὶ γὰρ τοῦτο διαφέρειν εἰκός. ἐν τούτοις γὰρ ἡ λύσις ἐστὶ τῆς ἐπιτιμήσεως. οὐδὲν γὰρ κωλύει τρόπους τινὰς τῆς μουσικῆς B ἀπεργάζεσθαι τὸ λεχθέν. φανερὸν τοίνυν, ὅτι δεῖ τὴν μάθησιν αὐτῆς, μήτε ἐμποδίζειν πρὸς τὰς ὕστερον πράξεις, μήτε τὸ σῶμα ποιεῖν βάναυσον καὶ ἄχρηστον πρὸς τὰς πολεμικὰς καὶ πολιτικὰς ἀσκήσεις, πρὸς μὲν τὰς χρήσεις ἤδη, πρὸς δὲ τὰς μαθήσεις ὕστερον. συμβαίνοι δ' ἂν περὶ τὴν μάθησιν, εἰ μήτε τὰ πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοὺς τεχνικοὺς συντείνοντα διαπονοῖεν, μήτε τὰ θαυμάσια καὶ περιττὰ C τῶν ἔργων, ἃ νῦν ἐλήλυθεν εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἐκ δὲ τῶν ἀγώνων εἰς τὴν παιδείαν. ἀλλὰ καὶ τὰ τοιαῦτα μέχρι περ ἂν δύνωνται χαίρειν τοῖς καλοῖς μέλεσι καὶ ῥυθμοῖς, καὶ μὴ μόνον τῷ κοινῷ τῆς μουσικῆς, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἔνια ζῴων, ἔτι δὲ καὶ πλῆθος ἀνδραπόδων καὶ παιδίων. δῆλον δὲ ἐκ τούτων καὶ ποίοις ὀργάνοις χρηστέον. οὔτε γὰρ αὐλοὺς εἰς παιδείαν ἀκτέον, οὔτ' ἄλλο τεχνικὸν ὄργανον, D οἷον κιθάραν, κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ὅσα ποιήσει αὐτῶν ἀκροατὰς ἀγαθούς, ἢ τῆς μουσικῆς παιδείας, ἢ τῆς ἄλλης. ἔτι δὲ οὐκ ἔστιν ὁ αὐλὸς ἠθικόν, ἀλλὰ μᾶλλον ὀργιαστικόν. ὥστε πρὸς τοὺς τοιούτους αὐτῷ καιροὺς χρηστέον, ἐν οἷς ἡ θεωρία κάθαρσιν μᾶλλον δύναται ἢ μάθησιν. προσθῶμεν δὲ, ὅτι συμβέβηκεν ἐναντίον αὐτῷ πρὸς παιδείαν, καὶ E τὸ κωλύειν τῷ λόγῳ χρῆσθαι τὴν αὔλησιν. διὸ καλῶς ἀπεδοκίμασαν αὐτοῦ οἱ πρότερον τὴν χρῆσιν ἐκ τῶν νέων, καὶ τῶν ἐλευθέρων, καίπερ χρησάμενοι τὸ πρῶτον αὐτῷ. σχολαστικώτεροι γὰρ γιγνόμενοι διὰ τὰς εὐπορίας, καὶ μεγαλοψυχότεροι πρὸς τὴν ἀρετήν, ἔτι τε πρότερον καὶ μετὰ τὰ Μηδικὰ φρονηματισθέντες ἐκ τῶν ἔργων, πάσης ἥπτοντο F μαθήσεως, οὐδὲν διακρίνοντες, ἀλλ' ἐπιζητοῦντες. διὸ καὶ τὴν αὐλητικὴν ἤγαγον πρὸς τὰς μαθήσεις. καὶ γὰρ ἐν Λακεδαίμονι τις χορηγὸς αὐτὸς ηὔλησε τῷ χορῷ, καὶ περὶ Ἀθήνας οὕτως ἐπεχωρίασεν, ὥστε σχεδὸν οἱ πολλοὶ τῶν ἐλευθέρων μετεῖχον αὐτῆς. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ πίνακος, ὃν ἀνέθηκε Θράσιππος Ἐκφαντίδῃ χορηγήσας. ὕστερον δ' ἀπεδοκιμάσθη διὰ τῆς πείρας αὐτῆς, βέλτιον δυναμένων κρίνειν τὸ πρὸς ἀρετήν, καὶ τὸ μὴ

πρὸς ἀρετήν, συνέπεσεν. ὁμοίως δὲ καὶ πολλὰ τῶν ὀργάνων τῶν ἀρχαίων, οἷον πηκτίδες καὶ βάρβιτοι· καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν συντείνοντα τοῖς ἀκούουσι τῶν χρωμένων, ἑπτάγωνα, καὶ τρίγωνα, καὶ σαμβῦκαι· καὶ πάντα τὰ δεόμενα χειρουργικῆς ἐπιστήμης. εὐλόγως δ' ἔχει καὶ τὸ περὶ τῶν αὐλῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μεμυθολογημένον. φασὶ γὰρ δὴ τὴν Ἀθηνᾶν εὑροῦσαν ἀποβαλεῖν τοὺς αὐλούς. οὐ κακῶς μὲν οὖν ἔχει φάναι καὶ διὰ τὴν ἀσχημοσύνην τοῦ προσώπου τοῦτο ποιῆσαι, δυσχεράνασαν τὴν θεόν· οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον εἰκὸς, ὅτι πρὸς τὴν διάνοιαν οὐθέν ἐστιν ἡ παιδεία τῆς αὐλήσεως· τῇ δὲ Ἀθηνᾷ τὴν ἐπιστήμην περιτίθεμεν, καὶ τὴν τέχνην. ἐπεὶ δὲ τῶν τε ὀργάνων καὶ τῆς ἐργασίας ἀποδοκιμάζομεν τὴν τεχνικὴν παιδείαν· τεχνικὴν δὲ τίθεμεν τὴν πρὸς τοὺς ἀγῶνας· ἐν ταύτῃ γὰρ ὁ πράττων, οὐ τῆς αὑτοῦ μεταχειρίζεται χάριν ἀρετῆς, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀκουόντων ἡδονῆς, καὶ ταύτης φορτικῆς. διόπερ οὐ τῶν ἐλευθέρων κρίνομεν εἶναι τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ θητικωτέραν· καὶ βαναύσους δὴ συμβαίνει γίγνεσθαι. πονηρὸς γὰρ ὁ σκοπὸς πρὸς ὃν ποιοῦνται τὸ τέλος. ὁ γὰρ θεατὴς, φορτικὸς ὢν, μεταβάλλειν εἴωθε τὴν μουσικήν· ὥστε καὶ τοὺς τεχνίτας τοὺς πρὸς αὐτὸν μελετῶντας, αὐτούς τε ποιούς τινας ποιεῖ, καὶ τὰ σώματα, διὰ τὰς κινήσεις.

Κεφάλαιον ζ.

Σκεπτέον δ' ἔτι περί τε τὰς ἁρμονίας, καὶ τοὺς ῥυθμούς, καὶ πρὸς παιδείαν, πότερον χρηστέον πάσαις ταῖς ἁρμονίαις, καὶ πᾶσι τοῖς ῥυθμοῖς, ἢ διαιρετέον. ἔπειτα τοῖς πρὸς παιδείαν διαπονοῦσι, πότερον τὸν αὐτὸν διορισμὸν θήσομεν, ἢ τρίτον δεῖ τινα ἕτερον. ἐπειδὴ τὴν μὲν μουσικὴν ὁρῶμεν διὰ μελοποιίας καὶ ῥυθμῶν οὖσαν· τούτων δ' ἑκάτερον οὐ δεῖ λεληθέναι τίνα ἔχει δύναμιν πρὸς παιδείαν. καὶ πότερον προαιρετέον μᾶλλον τὴν εὐμελῆ μουσικὴν, ἢ τὴν εὔρυθμον. νομίσαντες οὖν πολλὰ καλῶς λέγειν περὶ τούτων, τῶν τε νῦν μουσικῶν ἐνίους, καὶ τῶν ἐκ φιλοσοφίας, ὅσοι τυγχάνουσιν ἐμπείρως ἔχοντες τῆς περὶ τὴν μουσικὴν παιδείας, τὴν μὲν καθ' ἕκαστον ἀκριβολογίαν ἀποδώσομεν ζητεῖν τοῖς βουλομένοις παρ' ἐκείνων· νῦν δὲ νομικῶς διέλωμεν, τοὺς τύπους μόνον εἰπόντες περὶ αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ τὴν διαίρεσιν ἀποδεχόμεθα τῶν μελῶν, ὡς διαιροῦσί τινες τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ, τὰ μὲν ἠθικὰ, τὰ δὲ πρακτικὰ, τὰ δ' ἐνθουσιαστικὰ τιθέντες, καὶ τῶν ἁρμονιῶν τὴν φύσιν πρὸς ἕκαστα τούτων οἰκείαν ἄλλην πρὸς ἄλλο μέρος,

A tineret, & quid non. Eodémque modo permulta instrumentorum antiquorum improbata sunt, velut Pectides & Barbiti, & quæ ad voluptatem audientium intendebant, heptagona, & trigona, & sambucæ, & cuncta quæ indigent perita manuum gesticulatione. Rationabiliterque illud se habet, quod antiqui de tibiis fabulantur. aiunt enim Minervam repertricem, tibias abiecisse ob deformitatem oris. atqui non male se habet dicere, fecisse B hoc Deam, deformitate oris infensam: sed tamen multo magis ob id, quia nihil confert tibiarum vsus ad intelligentiam & mentem, cum scientia & ars Mineruæ sit attributa. Cum verò instrumentorum & operis probauerimus artificiosam, disciplinam artificiosam vero illam ponimus quæ versatur in certaminibus: in illis enim qui agit, non propter virtutis gratiam C agit, sed vt audientes delectet, & onerosa quidem delectatione: quapropter non ingenui hominis censemus esse huiuscemodi opus, sed per viles ac sordidos contingit illud fieri: nam finis, cuius gratia faciunt, improbus est, cum spectator onerosus existens, modo hoc, modo illud exigere consueuerit, vt artifices quoque placere studentes, illiusmodi efficiantur, & D corpora similiter propter motus.

CAPVT VII.

Considerandum est autem, vtrum omnibus vtendum sit harmoniis & omnib⁹ rhythmis, an distinguendũ. Deinde vtrũ illis qui erudi tionis causa laborant, eãdem distinctionem tribuam⁹, an tertiũ quoddam aliud. Quoniam videm⁹ musicam esse per melodiam & rhythmos, horũ vtrũque E latere non debet, quam vim habeat ad doctrinam: & vtrũ præferenda sit ea pars, quę in melodiis consistit, an ea quę in rhythmis. Putantes igitur multa de his esse dicta rectè à musicis quibusdam, qui nũc sũt, & à philosophis qui peritiam habent hui⁹ disciplinę, discussionem & examen singulatim partium illis dimittemus, qui perquirere volent: nos autem legitimè solummodo in genere de ipsis dicamus. Cum il-F la probetur à nobis melodiarum diuisio, quam faciunt quidam philosophi, quòd aliæ sint morales, aliæ effectiuæ, aliæ abstractiuæ, ponentes naturam earum ad

singula istorum propriam: dicimus autem, non vnius vtilitatis gratia oportere musica vti, sed multarum: nam & doctrinæ gratia & purificationis. (quid autem purificationem intelligamus, nunc simpliciter, aliàs verò diligentius in his quæ de Poëtica scribimus, dicemus) tertio gratia degendi otij quietisque causa & remissionis curarum: patet omnibus harmoniis esse vtendum, sed non eodem modo: verum ad doctrinam quidem moralibus est vtendum maximè: ad eruditionem verò aliorum pulsante, effectiuis & abstractiuis. nam affectio illa, quæ contingit circa animos quorundam vehementer, in cunctis existit. Differt autem secundum magis & minus, ceu miseratio & metus, & præterea abstractio animi. nam per hunc motum deuoti, & supplices quidam fiunt. Videmus autem & sacris melodiis ita affici, quando vtuntur expiantibus animam carminibus, quasi medicina fretis, & purificatione. Hoc idem euenire necesse est iis qui commiseratione & qui metu, & qui aliis affectibus detinentur, & aliis, quatenus cuique talia contingant: fierique in omnibus purificationem quandam & leuationem cum voluptate. Similiter autem carmina purificatiua lætitiam afferunt innocuam hominibus. quapropter talibus harmoniis, & talibus carminibus spectandi sunt hi, qui theatralem musicam tractant certatores. Sed cùm spectator sit duplex, alter ingenuus & doctus, alter vilis & indoctus, ex opificibus turbáque vrbana, his quoque accommodanda sunt certamina, & spectacula ad cessationem & requietem. vt enim illorum animæ distortæ sunt à naturali habitudine, sic harmoniarum & melodiarum distorsiones sunt quædam, illæque quæ sunt vehementes & infractæ. Delectat verò singulos id quod suæ naturæ sit aptum. quamobrem licentia permittenda est his, qui de arte musica certant in theatro, vt ad huiusmodi spectatorem tali genere vtantur musicæ. Ad doctrinam verò, quemadmodum dictum est, moralibus melodiis est vtendum, & talibus harmoniis, qualis est Dorica vt suprà diximus. Recipienda est & alia quæcunque nobis suadeant, qui in philosophia musicáq. versantur. Socrates verò in libris de Republica nō rectè Phrygiam tantummodo adiungit ad Doricam,

A παιδείαν· φαμὲν δ' οὐ μιᾶς ἕνεκεν ὠφελείας τῇ μουσικῇ χρῆσθαι δεῖν, ἀλλὰ καὶ πλειόνων χάριν· καὶ γὰρ παιδείας ἕνεκεν καὶ καθάρσεως, τί δὲ λέγομεν τὴν κάθαρσιν, νῦν μὲν ἁπλῶς, πάλιν δ' ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς ἐροῦμεν σαφέστερον· τρίτον δὲ πρὸς διαγωγήν, πρὸς ἄνεσίν τε, καὶ πρὸς τὴν τῆς συντονίας ἀνάπαυσιν· φανερὸν ὅτι χρηστέον μὲν πάσαις ταῖς ἁρμονίαις, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον πάσαις χρηστέον. B ἀλλὰ πρὸς μὲν τὴν παιδείαν ταῖς ἠθικωτάταις· πρὸς δὲ ἀκρόασιν, ἑτέρων χειρουργούντων, καὶ ταῖς πρακτικαῖς, καὶ ταῖς ἐνθουσιαστικαῖς. ὃ γὰρ περὶ ἐνίας συμβαίνει πάθος ψυχὰς ἰσχυρῶς, τοῦτο ἐν πάσαις ὑπάρχει, τῷ δὲ ἧττον διαφέρει, καὶ τῷ μᾶλλον. οἷον ἔλεος καὶ φόβος, ἔτι δ' ἐνθουσιασμός. καὶ γὰρ ὑπὸ ταύτης τῆς κινήσεως κατοκώχιμοί τινές εἰσιν. C ἐκ δὲ τῶν ἱερῶν μελῶν ὁρῶμεν τούτους, ὅταν χρήσωνται τοῖς ἐξοργιάζουσι τὴν ψυχὴν μέλεσι, καθισταμένους, ὥσπερ ἰατρείας τυχόντας καὶ καθάρσεως. ταὐτὸ δὴ τοῦτο ἀναγκαῖον πάσχειν καὶ τοὺς ἐλεήμονας, καὶ τοὺς φοβητικούς, καὶ τοὺς ὅλως παθητικούς. τοὺς δ' ἄλλους καθ' ὅσον ἐπιβάλλει τῶν τοιούτων ἑκάστῳ, καὶ πᾶσι γίγνεσθαί τινα κάθαρσιν, καὶ κουφίζεσθαι D μεθ' ἡδονῆς. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μέλη τὰ καθαρτικά, παρέχει χαρὰν ἀβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις. διὸ ταῖς μὲν τοιαύταις ἁρμονίαις καὶ [πᾶσι] τοιούτοις μέλεσι θετέον τοὺς τὴν θεατρικὴν μουσικὴν μεταχειριζομένους ἀγωνιστάς. ἐπεὶ δ' ὁ θεατὴς διττός, ὁ μὲν ἐλεύθερος καὶ πεπαιδευμένος, ὁ δὲ φορτικὸς ἐκ E βαναύσων καὶ θητῶν, καὶ ἄλλων τοιούτων συγκείμενος, ἀποδοτέον ἀγῶνας καὶ θεωρίας καὶ τοῖς τοιούτοις πρὸς ἀνάπαυσιν. εἰσὶ δ' ὥσπερ αὐτῶν αἱ ψυχαὶ παρεστραμμέναι τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως, οὕτω καὶ τῶν ἁρμονιῶν παρεκβάσεις εἰσὶ καὶ τῶν μελῶν τὰ σύντονα, καὶ παρακεχρωσμένα. ποιεῖ δὲ τὴν ἡδονὴν ἑκάστοις τὸ κατὰ φύσιν οἰκεῖον. διόπερ ἀποδοτέον ἐξουσίαν F τοῖς ἀγωνιζομένοις πρὸς τὸν θεατὴν τὸν τοιοῦτον, τοιούτῳ τινὶ χρῆσθαι τῷ γένει τῆς μουσικῆς. πρὸς δὲ παιδείαν, ὥσπερ εἴρηται, τοῖς ἠθικοῖς τῶν μελῶν χρηστέον, καὶ ταῖς ἁρμονίαις ταῖς τοιαύταις. τοιαύτη δ' ἡ δωριστί, καθάπερ εἴπομεν πρότερον. δέχεσθαι δὲ δεῖ κἄν τινα ἄλλην ἡμῖν δοκιμάζωσιν οἱ κοινωνοὶ τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ διατριβῆς, καὶ τῆς περὶ τὴν μουσικὴν παιδείας. ὁ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ Σωκράτης οὐ καλῶς τὴν φρυγιστὶ μόνην καταλείπει μετὰ τῆς δω-

ρισεὶ καὶ ταῦτα ἀποδοκιμάσας τῶν ὀργάνων τὸν αὐλόν. ἔχει γὰρ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἡ φρυγιστὶ τῶν ἁρμονιῶν ἥνπερ αὐλὸς ἐν τοῖς ὀργάνοις· ἄμφω γὰρ ὀργιαστικὰ καὶ παθητικά. δηλοῖ δ' ἡ ποίησις. πᾶσα γὰρ βακχεία, καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη κίνησις, μάλιστα τῶν ὀργάνων ἐστὶν ἐν τοῖς αὐλοῖς. τῶν δ' ἁρμονιῶν ἐν τοῖς φρυγιστὶ μέλεσι λαμβάνει ταῦτα τὸ πρέπον· οἷον ὁ διθύραμβος ὁμολογουμένως εἶναι δοκεῖ Φρύγιον. καὶ τούτου πολλὰ παραδείγματα λέγουσιν οἱ περὶ τὴν σύνεσιν ταύτην ἄλλα τε, καὶ διότι Φιλόξενος ἐγχειρήσας ἐν τῇ δωριστὶ ποιῆσαι διθύραμβον τοὺς μύθους, οὐχ οἷός τ' ἦν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐξέπεσεν εἰς τὴν φρυγιστὶ τὴν προσήκουσαν ἁρμονίαν πάλιν. περὶ δὲ τῆς δωριστὶ πάντες ὁμολογοῦσιν, ὡς στασιμωτάτης οὔσης, καὶ μάλιστα ἦθος ἐχούσης ἀνδρεῖον. ἔτι δὲ, ἐπεὶ τὸ μέσον μὲν τῶν ὑπερβολῶν ἐπαινοῦμεν, καὶ χρῆναι διώκειν φαμέν· ἡ δὲ δωριστὶ ταύτην ἔχει τὴν φύσιν πρὸς τὰς ἄλλας ἁρμονίας· φανερὸν ὅτι τὰ Δώρια μέλη πρέπει παιδεύεσθαι μᾶλλον τοῖς νεωτέροις. εἰσὶ δὲ δύο σκοποί, τό τε δυνατὸν, καὶ τὸ πρέπον· καὶ γὰρ τὰ δυνατὰ δεῖ μεταχειρίζεσθαι μᾶλλον, καὶ τὰ πρέποντα ἑκάστους. ἔστι δὲ καὶ ταῦτα ὡρισμένα ταῖς ἡλικίαις. οἷον τοῖς ἀπειρηκόσι διὰ χρόνον οὐ ῥᾴδιον ᾄδειν τὰς συντόνους ἁρμονίας, ἀλλὰ τὰς ἀνειμένας ἡ φύσις ὑποβάλλει τοῖς τηλικούτοις. διὸ καλῶς ἐπιτιμῶσι καὶ τοῦτο Σωκράτει τῶν περὶ τὴν μουσικήν τινες, ὅτι τὰς ἀνειμένας ἁρμονίας ἀποδοκιμάσειεν εἰς τὴν παιδείαν, ὡς μεθυστικὰς λαμβάνων αὐτάς, οὐ κατὰ τὴν τῆς μέθης δύναμιν· βακχευτικὸν γὰρ ἥ γε μέθη ποιεῖ μᾶλλον· ἀλλ' ἀπειρηκυίας. ὥστε καὶ πρὸς τὴν ἐσομένην ἡλικίαν, τὴν τῶν πρεσβυτέρων, δεῖ καὶ τῶν τοιούτων ἁρμονιῶν ἅπτεσθαι, καὶ τῶν μελῶν τῶν τοιούτων. ἔτι δ' εἴ τις ἐστὶ τοιαύτη τῶν ἁρμονιῶν, ἣ πρέπει τῇ τῶν παίδων ἡλικίᾳ, διὰ τὸ δύνασθαι κόσμον τ' ἔχειν ἅμα καὶ παιδείαν· οἷον ἡ λυδιστὶ φαίνεται πεπονθέναι μάλιστα τῶν ἁρμονιῶν· δῆλον ὅτι τούτους ὅρους τρεῖς ποιητέον εἰς τὴν παιδείαν, τό τε μέσον, καὶ τὸ δυνατὸν, καὶ τὸ πρέπον.

A licet improbans tibiam ex instrumentis. habet enim eandem vim Phrygia in harmoniis, quam habet tibia in instrumentis. ambæ enim concitant animos, & in affectus impellunt. Ostendit hoc Poesis tota enim bacchatio, & tota huiusmodi concitatio maximè omnium instrumentorum per tibias fit. harmonia verò Phrygia maximè hunc modum imitatur: ceu Dithyrambus manifestè videtur esse Phrygius. Cuius quidem rei plurima afferunt argumenta, qui circa huiusmodi rerum intelligentiam vacant. & inter cætera illud, quòd Philoxenus aggressus Doricè facere Dithyrambos in fabulis, non potuit, sed vi illius naturæ tractus fuit ad Phrygiam harmoniam, quæ maximè illis conueniebat. Doricam autem fatentur omnes constantem esse ac firmam, moremque summopere continere virilem. Præterea cùm medium extremorum sinceandum esse diximus: Dorica autem hanc habet naturam ad alias harmonias: manifestum est quod Doricam præ cæteris decens est minores addiscere. Sed duo consideranda sunt. vnum, quid possit: alterum, quid deceat. nam possibilia quisque aggredi, & conuenientia sibi debet. Sunt autem hæc distincta ætatibus, ceu defessis iam tempore non facilè est alti spiritus cantilenas canere, sed talibus subijcit natura remissas. Ex quo Socratem in hoc quoque meritò reprehendunt quidam ex his, qui circa musicam versantur, quòd remissiores harmonias improbauit ad doctrinam, quasi violentas accipiens eas, non secundum violentiæ naturam (nam violentia magis debacchari facit) sed defessas. quare & ad futuram ætatem seniorum opus est huiuscemodi harmonias attingere, & huiuscemodi melodias. Præterea, si qua est talium harmoniarum, quæ conueniat puerorum ætati, ex eo quia possit ornatum simul doctrinámque afferre: quod Lydia maximè omnium harmoniarum habere videtur: manifestum quòd hæ tres determinationes sunt in doctrina facienda, medium, possibile, ac decens.

ARISTOTELIS

De cura rei familiaris, seu administratione domestica,

LIBER PRIMVS.

Ioachimo Camerario interprete.

CAPVT I.

Administratio rei domesticæ & publicæ seu ciuilis differunt, non eo tantùm, quo domus ac ciuitas: quippe sunt enim hæc illis subiecta: sed eo quoque quòd ratio ciuilis ex compluribus magistratibus constat, domestica principatum habet vnius. Iam artium quædam inter se sunt distinctæ, neque eiusdem est semper effectus operis & vsus. Vt non etiam vti sciat lyra atque tibiis quisquis harum est fabricator. Rationis autem ciuilis est, & ciuitatem constituere ab initio, & præclare vti constituta. Vnde patet, domesticæ esse hoc rationis, vt domus & paretur & vsurpetur. Atque est ciuitas ædium copia & regionis & facultatum, quæ satis sint ad bene viuendum. Idque ex eo manifestum fit, quòd vbi ista contingere non possunt, ibi dissoluitur ipsa quoque communitas. Quinetiam horum gratia homines congregantur. Cuius autem vnumquodque gratia est & extitit, ea illius natura esse solet. Perspicuum itaque est domesticam rationem priore esse origine quàm sit ciuilis. Et opus enim huius prius est: cùm pars sit vrbis, domus. Considerandum igitur est de ratione domestica, & quodnam sit illius opus.

CAPVT II.

Svnt autem domus partes: Homo & res familiaris seu facultates. Quia verò in quæ minima sunt, cognitio singularum rerum continetur, nimirum & de domo pariter se res habebit. Et ideo, secundum Hesiodum, extare oportebit:

Principio domum & vxorem, taurúmque iugalem.

Horum enim primum illud ad nutrimentum, hoc ad homines liberos refertur. Quapropter quod ad consuetudinem vxoris pertinet, id ratione domestica rectè ordinatum esse debebit. Hoc autem est, vt prouisum sit qualem illam esse conueniat. Facultatum verò ea cura prima est, quæ naturam sequitur. Naturæ autem ordine prior est agricultura, secundúmque locum obtinent quæcunque è terra proferunt aliquid: qualis est metallorum ars, & si qua alia huiusmodi est. Maximè sanè agricultura iusta est: non enim pendet ab hominibus vel volentibus, vt quorum sunt cauponæ, & qui mercede opera,

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

οἰκονομικῶν τὸ Α.

Κεφάλαιον α.

Η Οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ διαφέρουσιν, οὐ μόνον τοσοῦτον ὅσον οἰκία καὶ πόλις· ταῦτα μὲν γὰρ ἑκατέρᾳ ἐστὶν ὑποκείμενα· ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ μὲν πολιτικὴ, ἐκ πολλῶν ἀρχόντων ἐστίν· ἡ οἰκονομικὴ δὲ, μοναρχία. ἔνιαι μὲν οὖν τῶν τεχνῶν διῄρηνται, καὶ οὐ τῆς αὐτῆς ἐστι ποιῆσαι καὶ χρήσασθαι τῷ ποιηθέντι, οἷον λύρᾳ καὶ αὐλοῖς· τῆς δὲ πολιτικῆς ἐστι, καὶ πόλιν ἐξ ἀρχῆς συστήσασθαι, καὶ ὑπαρχούσῃ χρήσασθαι καλῶς· ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἂν εἴη, καὶ κτήσασθαι οἶκον, καὶ χρήσασθαι αὐτῷ. πόλις μὲν οὖν, οἰκιῶν πλῆθός ἐστι καὶ χώρας καὶ κτημάτων, αὐτάρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν. φανερὸν δὲ, ὅταν γὰρ μὴ δυνατοὶ ὦσι τούτου τυγχάνειν, διαλύεται καὶ ἡ κοινωνία. ἔτι δὲ ἕνεκα τούτου συνέρχονται. οὗ δὲ ἕνεκα ἕκαστόν ἐστι καὶ γέγονε, καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ αὕτη τυγχάνει οὖσα. ὥστε δῆλον ὅτι προτέρα γενέσει ἡ οἰκονομικὴ πολιτικῆς ἐστι· καὶ γὰρ τὸ ἔργον· μόριον γὰρ οἰκία πόλεώς ἐστι. σκεπτέον οὖν περὶ τῆς οἰκονομικῆς, καὶ τί τὸ ἔργον αὐτῆς.

Κεφάλαιον β.

ΜΕρη δὲ οἰκίας, ἄνθρωπός τε καὶ κτῆσίς ἐστιν. ἐπεὶ δὲ πρῶτον ἐν τοῖς ἐλαχίστοις ἡ φύσις ἑκάστου θεωρεῖται, καὶ περὶ οἰκίας ἂν ὁμοίως ἔχοι. ὥστε καθ' Ἡσίοδον δέοι ἂν ὑπάρχειν,

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

τὸ μὲν γὰρ, τῆς τροφῆς πρῶτον· τὸ δὲ, τῶν ἐλευθέρων· ὥστε δέοι ἂν τὰ περὶ τὴν πρὸς γυναῖκα ὁμιλίαν οἰκονομήσασθαι καλῶς. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ, ποίαν τινὰ δεῖ ταύτην εἶναι παρασκευάσαι. κτήσεως δὲ πρώτη ἐπιμέλεια ἡ κατὰ φύσιν, κατὰ φύσιν δὲ, γεωργικὴ προτέρα· καὶ δεύτεραι, ὅσαι ἀπὸ τῆς γῆς, οἷον μεταλλευτικὴ, καὶ εἴ τις ἄλλη τοιαύτη. ἡ δὲ γεωργικὴ μάλιστα, ὅτι δικαία· οὐ γὰρ ἀπ' ἀνθρώπων, οὔθ' ἑκόντων, ὥσπερ καπηλεία καὶ αἱ μισθαρνικαί·

ἄκοντας, ὥσπερ ἡ πολεμική. ἔτι δὲ, καὶ τῶν κατὰ φύσιν. φύσει γὰρ ἀπὸ τῆς μητρὸς ἡ τροφὴ πᾶσίν ἐστιν, ὥστε καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τῆς γῆς. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ πρὸς ἀνδρείαν συμβάλλεται μεγάλα, οὐ γὰρ, ὥσπερ αἱ βάναυσοι τὰ σώματα ἀχρεῖα ποιοῦσιν, ἀλλὰ δυνάμενα θυραυλεῖν καὶ πονεῖν. ἔτι δὲ δυνάμενα κινδυνεύειν πρὸς τοὺς πολεμίους. μόνων γὰρ τούτων τὰ κτήματα, ἔξω τῶν ἐρυμάτων ἐστί. Κεφάλαιον γ.

Τῶν δὲ περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἡ περὶ γυναῖκα πρώτη ἐπιμέλεια. κοινωνία γὰρ φύσει τῷ θήλει καὶ τῷ ἄρρενι μάλιστα ἐστί. ὑπόκειται γὰρ ἡμῖν ἐν ἄλλοις, ὅτι πολλὰ τοιαῦτα ἡ φύσις ἐφίεται ἀποτελεῖν, ὥσπερ καὶ τῶν ζῴων ἕκαστον. ἀδύνατον δὲ τὸ θῆλυ ἄνευ τοῦ ἄρρενος, ἢ τὸ ἄρρεν ἄνευ τοῦ θήλεος ἀποτελεῖν τοῦτο. ὥστ' ἐξ ἀνάγκης αὐτῶν ἡ κοινωνία συνέστηκεν. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ζῴοις ἀλόγως τοῦτο ὑπάρχει, καὶ ὅσον μετέχουσι τῆς φύσεως, ἐπὶ τοσοῦτον, καὶ τεκνοποιίας μόνον χάριν. ἐν δὲ τοῖς ἡμέροις καὶ φρονιμωτέροις διήρθρωται μᾶλλον· φαίνεται γὰρ μᾶλλον βοήθειαι γινόμεναι καὶ εὔνοιαι, καὶ συνεργίαι ἀλλήλοις· ἐν ἀνθρώπῳ δὲ μάλιστα, ὅτι οὐ μόνον τοῦ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ εὖ εἶναι συνεργά ἐστιν ἀλλήλοις τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν. καὶ ἡ τῶν τέκνων γένεσις, οὐ λειτουργίας ἕνεκεν τῇ φύσει μόνον ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ ὠφελείας. ἃ γὰρ ἂν δυνάμενοι εἰς ἀδυνάτους ποιήσωσι, πάλιν κομίζονται παρὰ δυναμένων ἀδυνατοῦντες ἐν τῷ γήρᾳ. ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι· ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ γε κατὰ τὸ εἶδος. οὕτω προῳκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου, ἑκατέρου ἡ φύσις, τοῦ τε ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς, πρὸς τὴν κοινωνίαν. διῄρηνται γὰρ τῷ μὴ ἐπὶ ταὐτὰ πάντα χρησίμην ἔχειν τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἔνια μὲν, ἐπὶ τἀναντία, εἰς ταὐτὸ δὲ συντείνοντα. τὸ μὲν γὰρ, ἰσχυρότερον· τὸ δ', ἀσθενέστερον ἐποίησεν, ἵνα τὸ μὲν, φυλακτικώτερον ᾖ, διὰ τὸν φόβον· τὸ δ', ἀμυντικώτερον, διὰ τὴν ἀνδρείαν· καὶ τὸ μὲν, πορίζῃ τὰ ἔξωθεν· τὸ δὲ, σώζῃ τὰ ἔνδον· καὶ πρὸς ἐργασίαν, τὸ μὲν, δυνάμενον ἑδραῖον εἶναι, πρὸς δὲ τὰς ἔξωθεν θυραυλίας, ἀσθενές· τὸ δὲ, πρὸς μὲν τὰς ἡσυχίας χεῖρον, πρὸς δὲ τὰς κινήσεις ὑγιεινόν· καὶ

A operas dant vel nolentibus, qualis tota res bellica est. Maximè præterea naturalis est. Naturaliter enim à matre cunctis nutrimentum suppeditatur, itaque & hominibus à terra. Ad hæc plurimum confert agricultura fortitudini. Non enim inutilia efficit corpora sicut officina, sed ea quæ foris excubare valeant, & laborem ferre, atque etiam pericula adire ad hostes. Nam
B soli hi suas facultates extra munitiones habeat.

CAPVT III.

Eorum verò quę ad homines pertinent, prima est cura complectens vxorem. Nam naturalis societatis maximè est inter fœminam & marem. Atque in aliis quoque nobis propositum est, quòd talia multa expetat natura efficere, quemadmodum
C & singulas animantes. Fieri autem nequit, vt hoc absoluat fœmina absque mare, aut mas absque fœmina. Vnde necessaria est horum societatis constitutio. In cæteris quidem animantibus extat hoc sine ratione, & eatenus, quoad fert natura ipsarum, & procurandæ sobolis gratia tantum. In iis verò quæ mansuetæ sunt & magis callidæ atque prudentes, perfectius hoc est. Apparéntque in eis adiumenta mutua beneuolentiæ, & operũ communis labor. Id quod
D maximè in hominum genere euidens est. Non enim in hoc tantum maris & fœminæ coniunctio in eo efficax est, vt vita progignatur, sed vt bene etiam degatur. Et liberũm procreatio non pertinet tantũ ad explendum mun⁹ naturæ, sed ad vtilitatem quoque. Quem laborem enim valentiores infirmioribus impendunt, eius fructũ recipiunt effœti in senectute à valentioribus.
E Simul etiam ipsa natura hoc circuitu complet perpetuitatem vitæ, specie nimirum, cùm nequeat numero. Atque in ratione dispositus est à numine diuino tam maris quàm fœminæ sex⁹ sigillatim ad communionem. Sic enim diuisa sunt omnia, vt non eadem vtrius sit facultas illorũ, cùm quædam in contraria vergant, quæ ipsa tamen contendant eodem. Etenim natura virum sexum fecit robustiorem, imbecilliorem alterum, vt hic ad custodiendas res propter timorem, hic propter fortitudinem ad pro-
F pugnandum magis esset idoneus, itémque vt ille foris parta afferret, hic intus conseruaret allata. Præterea voluit hũc ad opera facienda eũ qui assiduitatem præbere valeat, sed ad excubandũ foris infirmũ esse, illũ ad quietem min⁹ aptum, sed qui bona valetudine sit ad exercitationes & motus.

Ad liberos etiam quod attinet, vt sit horũ ortus communis, vtilitas autem peculiaris. Huius enim est educatio illius institutio.

CAPVT IV.

PRimùm igitur legibus defenduntur vxores ne iniuria illis inferatur. Sic enim ipse maritus quoque minimè afficietur iniuria. Huc etiam lex communis deducit, quemadmodum Pythagorici aiũt. Omnem iniuriæ & violentiæ opinionem abesse debere ab ea, quæ supplicis instar sit, & tanquam à foco deducta. Est autem iniuria, quam facit mar[i]tus, in consuetudine, cum extraneis. Ad viuum verò congressũmque quod attinet, ne ille desideretur præstandũ est, neu propter absentiam quieti loc[us] non sit. Sed assuefaciendo conciliabitur quod satis sit præsentibus & absentib[us]. Præclarè autem se habet & hoc Hesiodi.

Accipe vxor, moresque doceat, virgo, probatos.

Nam morum dissimilitudo minimè est amoris efficiens. De ornatu hoc seruetur, vt quemadmodũ ineptiæ ostentationis in morib[us], ita corpore quoque inter coniuescendum fugiantur. Nam comta & ornata ista coniugum vita nihil differt à Tragœdorũ in scena versantium ornatu.

CAPVT V.

IN facultatibus autem primum & maximè necessarium est id, quod optimum atque præstantissimum est. Is erit homo. Quapropter serui ante omnia probi sunt parandi. Horum genera sunt duo: Procurator & operarius. Quia verò cernimus iuniores disciplina modificari, necesse fuerit parare educando eos, à quibus liberales operæ exigantur. Sic autem erga seruos Dominus se geret, vt neque petulantes neque remissos esse patiatur, vtque liberalioribus aliquid honoris habeat & operariis cibi copiam præbeat. Quoniam autem vini potu etiam liberi petulantes effici solent & in multis gentibus hoc liberi quoque homines abstinent, vt in castris Carthaginienses, patet quod seruis vel nihil vini vel perquam parum contribuendum sit. Iam tribus propositis, opere, animaduersione & cibo: Si cibus suppetat sine opere & animaduersione, ita petulantia inducatur. Inter opera verò & animaduersionem cibũ non haberi, & iniustũ atque violentum est, & elidit frangitque vires. Relinquitur ergo hoc, vt opera facere illi cogantur, & satis escæ suppeditetur iis. Nam non potest aliquis domin[us] esse eorum, quib[us] merces nulla persoluatur.

A περὶ τέκνων, τὴν μὲν γένεσιν κοινήν, τὴν δὲ ὠφέλειαν ἰδίαν· τῶν μὲν γὰρ, τὸ θρέψαι· τῶν δὲ, τὸ παιδεῦσαι ἐστί.

Κεφάλαιον δ.

ΠΡῶτον μὲν οὖν νόμοι πρὸς γυναῖκα, καὶ τὸ μὴ ἀδικεῖν· οὕτως γὰρ ἂν οὐδ' αὐτὸς ἀδικοῖτο. ταῦθ' ὑφηγεῖται δὲ καὶ ὁ κοινὸς νόμος, καθάπερ οἱ Πυθαγόρειοι λέγουσιν, ὥσπερ ἱκέτιν καὶ ἀφ' ἑστίας ἠγμένην, ὡς
B ἥκιστα δεῖν ἀδικεῖν. ἀδικία δὲ ἀνδρὸς, αἱ θύραζε συνουσίαι γιγνόμεναι. περὶ δὲ ὁμιλίας, μήθ' ὥστε δεῖσθαι, μήθ' ὡς ἀπόντων ἀδυνατεῖν ἡσυχάζειν· ἀλλ' οὕτως ἐθίζειν ὥστε ἱκανῶς ἔχειν παρόντος καὶ μὴ παρόντος. εὖ δ' ἔχει καὶ τὸ τοῦ Ἡσιόδου.

Παρθενικὴν δὲ γαμεῖν, ἵνα ἤθεα κεδνὰ
C διδάξῃς.

αἱ γὰρ ἀνομοιότητες τῶν ἠθῶν, ἥκιστα φιλικόν. περὶ δὲ κοσμήσεως, ὥσπερ οὐδὲ τὰ ἤθη δεῖ ἀλαζονευομένους ἀλλήλοις πλησιάζειν, οὕτως οὐδὲ τὰ σώματα· ἡ δὲ διὰ τῆς κοσμήσεως, οὐδὲν διαφέρουσά ἐστι τῆς τῶν τραγῳδῶν ἐν τῇ σκευῇ πρὸς ἀλλήλους, ὁμιλία.

Κεφάλαιον ε.

D ΤΩΝ δὲ κτημάτων, πρῶτον μὲν καὶ ἀναγκαιότατον, τὸ βέλτιστον καὶ ἡγεμονικώτατον. τοῦτο δ' ἦν ἄνθρωπος. διὸ δεῖ πρῶτον δούλους παρασκευάζεσθαι σπουδαίους. δούλων δὲ εἴδη δύο, ἐπίτροπος, καὶ ἐργάτης. ἐπεὶ δὲ ὁρῶμεν ὅτι αἱ παιδεῖαι ποιούς τινας ποιοῦσι τοὺς νέους, ἀναγκαῖον καὶ παρασκευασάμενον τρέφειν οἷς τὰ ἐλευθέρια τῶν ἔργων προστακτέον. ὁμιλία δὲ πρὸς δού-
E λους, ὡς μήτε ὑβρίζειν ἐᾶν, μήτε ἀνιέναι. καὶ τοῖς μὲν ἐλευθεριωτέροις, τιμῆς μεταδιδόναι· τοῖς δ' ἐργάταις, τροφῆς πλῆθος. καὶ ἐπειδὴ ἡ τοῦ οἴνου πόσις καὶ τοὺς ἐλευθέρους ὑβριστὰς ποιεῖ, καὶ πολλὰ ἔθνη ἀπέχεται καὶ τῶν ἐλευθέρων, ὥσπερ οἱ Καρχηδόνιοι ἐπὶ στρατιᾶς· φανερὸν ὅτι τούτου ἢ μηδὲν ἢ ὀλιγάκις μεταδοτέον. ὄντων δὲ τριῶν, ἔργου, καὶ κολάσεως, καὶ τροφῆς, τὸ μὲν μήτε κολάζεσθαι, μήτ' ἐργάζεσθαι, τροφὴν δ' ἔχειν, ὕβριν ἐμ-
F ποιεῖ· τὸ δὲ, ἔργα μὲν ἔχειν καὶ κολάσεις, τροφὴν δὲ μὴ, βίαιον καὶ ἀδυναμίαν ποιεῖ. λείπεται δὴ ἔργα παρέχειν, καὶ τροφὴν ἱκανήν· ἀμίσθων γὰρ οὐχ οἷόν τε ἄρχειν·

[illegible]

δούλῳ δὲ μισθὸς, τροφή. ὥσπερ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅταν μὴ γίγνηται τοῖς βελτίοσι βέλτιον, μηδὲ ἆθλα ᾖ ἀρετῆς καὶ κακίας, γίγνονται χείρους· οὕτω καὶ περὶ οἰκέτας. διὸ δεῖ ποιεῖσθαι σκέψιν, καὶ διανέμειν τε καὶ ἀφιέναι κατ' ἀξίαν ἕκαστα, καὶ τροφὴν, καὶ ἐσθῆτα, καὶ σχολὴν, καὶ κολάσεις, λόγῳ καὶ ἔργῳ μιμουμένους τὴν τῶν ἰατρῶν δύναμιν, ἐν φαρμάκου λόγῳ, παρατηρουμένους ὅτι ἡ τροφὴ, οὐ φάρμακον [δὲ] διὰ τὸ συνεχές. γένη δ' οἰκετῶν πρὸς τὰ ἔργα βέλτιστα, μήτε δειλὰ, μήτε ἀνδρεῖα ἄγαν. ἀμφότερα γὰρ ἀδικοῦσι· καὶ γὰρ οἱ ἄγαν δειλοὶ, οὐχ ὑπομένουσι· καὶ οἱ θυμοειδεῖς, οὐκ εὐάρχοι. χρὴ δὲ καὶ τέλος ὡρίσθαι πᾶσι. δίκαιον γὰρ καὶ συμφέρον, τὴν ἐλευθερίαν κεῖσθαι ἆθλον. βούλονται γὰρ πονεῖν, ὅταν ᾖ ἆθλον, καὶ ὁ χρόνος ὡρισμένος. δεῖ δὲ καὶ ἐξομηρεύειν ταῖς τεκνοποιΐαις. καὶ μὴ κτᾶσθαι ὁμοεθνεῖς πολλοὺς, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς πόλεσι· καὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς ἀπολαύσεις μᾶλλον τῶν δούλων ἕνεκα ποιεῖσθαι, ἢ τῶν ἐλευθέρων. πλείονα γὰρ ἔχουσιν οὗτοι ὧν ἕνεκα τὰ τοιαῦτα ἐνομίσθη.

Κεφάλαιον ϛ.

Εἴδη δὲ τοῦ οἰκονόμου τέτταρα, ἃ δεῖ ἔχειν περὶ τὰ χρήματα. καὶ γὰρ κτᾶσθαι δυνατὸν χρὴ εἶναι καὶ φυλάττειν· εἰ δὲ μὴ, οὐδὲν ὄφελος τοῦ κτᾶσθαι· τὸ γὰρ ἠθμῷ ἀντλεῖν τοῦτ' ἐστὶ, καὶ ὁ λεγόμενος τετρημένος πίθος. ἔτι δὲ καὶ εἶναι κοσμητικὸν τῶν ὑπαρχόντων, καὶ χρηστικόν. τούτων γὰρ ἕνεκα, κἀκείνων δεόμεθα. διῃρῆσθαι δὲ δεῖ τῶν κτημάτων ἕκαστον· καὶ πλείω τὰ κάρπιμα εἶναι τῶν ἀκάρπων· καὶ τὰς ἐργασίας οὕτω νενεμῆσθαι, ὅπως μὴ ἅμα κινδυνεύσωσιν ἅπασι. πρὸς δὲ φυλακὴν, ταῖς τε Περσικαῖς συμφέρει χρῆσθαι, καὶ ταῖς Λακωνικαῖς. καὶ ἡ Ἀττικὴ δὲ οἰκονομία χρήσιμος· ἀποδιδόμενοι γὰρ ὠνοῦνται· καὶ ἡ τοῦ ταμιείου θέσις οὐκ ἔστιν ἐν ταῖς μικροτέραις οἰκονομίαις. Περσικὴ δὲ ἦν, τὸ πάντα τετάχθαι καὶ πάντ' ἐφορᾶν αὐτόν· καὶ ὃ ἔλεγε Δίων περὶ Διονυσίου· οὐδεὶς γὰρ ἐπιμελεῖται ὁμοίως τῶν ἀλλοτρίων, καὶ τῶν οἰκείων· ὥστε ὅσα ἐνδέχεται, δι' αὑτοῦ ποιεῖσθαι χρὴ τὴν ἐπιμέλειαν. καὶ τὸ τοῦ Πέρσου, καὶ τὸ Λίβυος ἀπόφθεγμα εὖ ἂν ἔχοι. ὁ μὲν γὰρ, ἐρωτηθεὶς τί μάλιστα ἵππον πιαίνει,

Serui autem merces cibus est. Quòd verò in aliis accidit vt deteriores fiant, si non melioribus melius, neque præmia virtutis atque vitiorum proposita sint, idem contingit in famulis. Quamobrem consideratio adhibenda est, distribuentúrque & remittentur singula pro eo ac illi merebuntur: Cibus, vestes, ocium, animaduersio. Imitabitúrque verbo & re Medicorum facultatem respectu medicamentorum, hanc quidem cogitationem adiungentes: Quòd cibus non sit medicamentum propter continuum vsum. Ad opera facienda seruorum natio maximè opportuna est ea, quæ neque ignaua neque nimis fortis sit. Ambæ enim hæ iniustæ & improbæ sunt. Nam nimis ignaui nihil tolerant, & animosi difficulter reguntur. Finis etiam præscribendus est vniuersis. Iustum enim est & vtile, præmium propositum esse libertatem. Libenter enim laboratur præmio proposito & tempore præfinito. Sunt etiam procreationibus liberûm tanquam pignoribus obsidum obstringendi. Non parabuntur autem serui multi populares: ne in vrbibus quidem. & sacrificia fructúsque voluptatis ad seruos magis quàm liberos est referendus. Nam plura sunt in illis, propter quæ hæc fuerunt instituta.

CAPVT VI.

GEnera autem eorum qui rem domesticam dispensent, quatuor sunt, eáq. in pecuniarum ratione versantur. Oportet enim hos eos esse qui & parare & tueri possint. Si enim tueri nesciant, frustra parauerint. Estque hoc aquam infundibulo haurire, & pertusum, quod dicitur, dolium. Oportet item esse eos qui ordinare exornaréq. bona, & his vti sciant. Has enim ob caussas illis opus est. Facultates etiam singulatim distinctas, & plures fructuosas quàm infructuosas, itémq. quæstus sic distributos esse conuenit, ne simul vniuersorũ periculũ adeatur. Ad custodiam verò profuerit vti Persicis & Laconicis institutis, estque etiam Attica rei domesticæ administratio vtilis. Vendentes enim emunt, & in rei exilis domestica administratione cellæ penariæ non est locus. Persica autem instituta sũt. Omnia disposita ipsũ dominũ inspicere. Et quod de Dionysio aiebat Dion. Nemo n. parem curam adhibet de alienis rebus atq: familiarib. Et ideò per se vnusquisq. omniũ rerum quarum conceditur, curã suscipiat. Opportunúmq: fuerit dictum eam Persæ quidam Afer. Ille enim interrogatus, quidequum maximè pinguem efficeret

Domini, inquit, oculus. At Afer interrogatus, quodnam stercus esset optimum? Domini, inquit, vestigia. Inspiciuntur igitur quædam ab ipso viro, quædam ab vxore, pro eo atque diuisa sunt opera administrationis domesticæ, suáque tributa vtrique. Atque in exilis rei familiaris cura, hoc rarius, sed vbi procuratores sunt, sæpius faciendum est. Bona enim imitatio esse sine exemplo bono nequit, cùm cæteris in rebus, tum in procuratione. Itaque præfecti diligentes & attenti non possunt effici omnino sine diligentia & attentione dominorum. Quoniam verò hæc cùm ad virtutem speciosa, tum ad rei familiaris curam vtilia sunt, debent excitari de somno prius dominum, quàm familia, & posterius cubitum ire. Domus autem sine custodia relinquetur tanquam vrbs nullo tempore. Quæque fieri oportet, ea neque die neque nocte intermittentur. Ac noctu quidem surgere, minimè. Hoc enim & ad sanitatem & rei familiaris curam, & studia sapientiæ conducit. Vbi quidem facultates sunt exiguæ, vtilis est Atticorum ratio in fructibus dispensandis: in magna verò atque copiosa re, diuisis impendiis annuis atque menstruis: itémque vasorum vsu quotidiano & rariore: ista deinde præfectis tradentur. Ac post certum tempus etiam inspicientur, ne ignoretur quid saluum sit, & quid desideretur. Dom⁹ verò respiciendo accommodanda est, & ad facultates, & ad sanitatem & ad incolentiū commodū vsū. Ad facultates inquam, vt cuiusmodi conueniant fructib⁹ & vestimentis. Itémq; fructib⁹ aridis & humidis. Aliarumq; facultatū quib⁹ loca perstabilia, aut non perstabilia, nec non quę seruis, quę liberis, quę mulieribus, quę viris, quę hospitib⁹, quę ciuib⁹. Ad sanitatem verò & necessariū vsū apta futura est dom⁹ ęstate ventis exposita, & soli hieme. Hæc fuerit scilicet eiusmodi, vt Aquilonem spectet, & non æquali latitudine. In re familiari magna, existimatur vtilis esse ianitor quoque ex eorum numero, qui non sunt vtiles ad opera faciēda, vt salua sint quæ inferuntur & efferuntur. Ad expeditum verò vsum vasorū Laconica ratio proficiet. Nam quidque suo loco repositum esse debet: sic enim cum in promptu sit, minimè requiretur.

ὁ τοῦ δεσπότου ὀφθαλμὸς ἔφη· ὁ δὲ Λίβυς, ἐρωτηθεὶς ποία κόπρος ἀρίστη, τὰ τοῦ δεσπότου ἴχνη, ἔφη. ἐπισκεπτέον οὖν τὰ μὲν αὐτὸν, τὰ δὲ, τὴν γυναῖκα, ὡς ἑκατέροις διῄρηται τὰ ἔργα τῆς οἰκονομίας, καὶ τοῦτο ποιητέον ἐν μικραῖς οἰκονομίαις ὀλιγάκις. ἐν δὲ ἐπιτροπευομέναις, πολλάκις· οὐ γὰρ οἷόν τε μὴ καλῶς ὑποδεικνύντος, καλῶς μιμεῖσθαι, οὔτ' ἐν τοῖς ἄλλοις, οὔτ' ἐν ἐπιτροπείᾳ· ὡς ἀδύνατον μὴ ἐπιμελοῦς δεσπότου, ἐπιμελεῖς εἶναι τοὺς ἐφεστῶτας. ἐπεὶ δὲ ταῦτα καὶ καλὰ πρὸς ἀρετὴν, καὶ συμφέροντα πρὸς οἰκονομίαν, ἐγείρεσθαι χρὴ πρότερον δεσπότας οἰκετῶν, καὶ καθεύδειν ὕστερον· καὶ μηδέποτε ἀφύλακτον οἰκίαν εἶναι, ὥσπερ πόλιν· ὅσα τε δεῖ ποιεῖν, μήτε νυκτὸς, μήτε ἡμέρας παριέναι· τό τε διανίστασθαι νύκτωρ· τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειαν, καὶ οἰκονομίαν, καὶ φιλοσοφίαν χρήσιμον. ἐν μὲν οὖν ταῖς μικραῖς κτήσεσιν ὁ Ἀττικὸς τρόπος τῆς διαθέσεως τῶν ἐπικαρπιῶν χρήσιμος· ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις, διαμερισθέντων καὶ τῶν κατ' ἐνιαυτὸν, καὶ τῶν κατὰ μῆνα δαπανωμένων. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ σκευῶν χρήσεως τῶν καθ' ἡμέραν, καὶ τῶν ὀλιγάκις, ταῦτα παραδοτέον τοῖς ἐφεστῶσιν. ἐπὶ τούτοις καὶ τὴν ἐπίσκεψιν αὐτῶν διά τινος χρόνου ποιητέον, ἵνα μὴ λανθάνῃ τό τε σωζόμενον καὶ τὸ ἐλλεῖπον. οἰκίαν δὲ, πρός τε τὰ κτήματα ἀποβλέποντα κατασκευαστέον, καὶ πρὸς ὑγίειαν καὶ πρὸς εὐημερίαν αὐτῶν. λέγω δὲ, κτήματα μὲν, οἷον καρποῖς καὶ ἐσθῆτι ποία συμφέρει· καὶ τῶν καρπῶν, ποία ξηροῖς, καὶ ποία ὑγροῖς. καὶ τῶν ἄλλων κτημάτων, ποία ἐμψύχοις, καὶ ποία ἀψύχοις· καὶ δούλοις καὶ ἐλευθέροις· καὶ γυναιξὶ, καὶ ἀνδράσι· καὶ ξένοις, καὶ ἀστοῖς, καὶ πρὸς εὐημερίαν δὲ καὶ πρὸς ὑγίειαν δεῖ εἶναι εὔπνουν μὲν τοῦ θέρους, εὐήλιον δὲ τοῦ χειμῶνος. εἴη δ' ἂν ἡ τοιαύτη κατάβορρος οὖσα καὶ μὴ ἰσοπλατής. δοκεῖ δὲ ἐν ταῖς μεγάλαις οἰκονομίαις χρήσιμος εἶναι θυρωρὸς, ὃς ἂν ᾖ ἄχρηστος τῶν ἄλλων ἔργων, πρὸς σωτηρίαν τῶν εἰσφερομένων, καὶ ἐκφερομένων. πρὸς δὲ εὐχρηστίαν τῶν σκευῶν, τὸ Λακωνικόν. χρὴ γὰρ ἕκαστον ἐν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ κεῖσθαι. οὕτω γὰρ ἀεὶ ἕτοιμον ὂν, οὐ ζητεῖται.

Quæ sequuntur ad finē libri huius, ea Camerarius non ex Græco Aristotelis contextu transtulit, quę pridē perierat: sed cum olim Aretinus priorem (si credere licet) exemplar nactus hāc partem Latinā fecisset, Iustinus postea in Græcū sermonē eādē transtulit. Inde ergo habet Camer.

THN

Τὴν καλήν τε καὶ ἀγαθὴν γυναῖκα, γαμετὴν μὲν δεῖ ἄρχειν τῶν ἔνδον, ἅμα δὲ καὶ πάντων ἐπιμελεῖσθαι κατὰ τοὺς τεταγμένους νόμους· μηδένα ἐπιτρέπουσαν εἰσιέναι, ἀνδρός γε μὴ κελεύοντος· τά τε ἀεὶ γυναικῶν διαφθορᾶς ῥήματα εἰρημένα, μάλιστα δεδοικυῖαν, ὥστε εἴ τι τῶν ἔνδον συμβαίνει κακὸν, μόνην αὐτὴν συνειδέναι· καὶ τῶν εἰσιόντων δὲ ἄπωθέν τι εἰργασμένων, αἴτιον τὸν ἄνδρα τὴν αἰτίαν ὑπέχειν εἰδυῖαν· τῶν δὲ εἰς τὰς ἑορτὰς, ὅσας ἂν αὐτῇ ὁ ἀνὴρ συγχωρῇ τι, κοσμουμένην, δαπάνῃ τε καὶ ἐσθῆτι καὶ τῇ ἄλλῃ κατασκευῇ χρῆσθαι καὶ ἐλάττονι ἢ κατὰ τοὺς τῆς πόλεως νόμους· ἐνθυμουμένην, ὅτι μήτε ἡ τῆς ἐσθῆτος λαμπρότης, μήτε τοῦ κάλλους τὸ ἔξοχον, μήτε χρυσίου μέγεθος, οὕτω συντελεῖ εἰς ἔπαινον γυναικὸς, ὡς ἡ τῶν πραγμάτων εὐταξία, καὶ τὸ τοῦ βίου σεμνόν τι καὶ εὐπρεπές· ὡς ἅπας μὲν τοιοῦτος ἐν τῇ ψυχῇ κόσμος ἱκανός ἐστι κάλλιον καὶ βεβαιότερος πολλῷ, εἰς μέχρι γήρως ἑαυτῇ τε καὶ τοῖς παισὶ τὸν ἔπαινον καλλωπισμὸν προσπορίζεσθαι. δεῖ οὖν ἐμποιεῖν ἑαυτῇ θάρσος τὴν γυναῖκα, καὶ τῶν πραγμάτων προϊσταμένην διατελεῖν. τῷ γὰρ ἀνδρὶ, τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ πραττόμενα εἰδέναι, ἀπρεπές· τἄλλα γὰρ μέλει πάντα τῷ ἰδίῳ ἀνδρὶ ὑπήκοον εἶναι ἐκείνην, μήτε τῶν κοινῶν τι πολυπραγμονοῦσαν, μήτε τῶν περὶ τοὺς γάμους πραγμάτων οὐδὲν μαθεῖν. ὅταν δὲ θυγατέρας ἐκδιδόναι πρὸς γάμον, ἢ νύμφας εἰσαγαγεῖν καιρὸς ᾖ, πάντως καὶ ταύτῃ πείθεσθαι τῷ ἀνδρί. αὐτὸς δὲ ἑαυτὴν σύμβουλον παρέχεσθαι, ὥστε καὶ τὸ ἀρέσκον ἐκείνῳ συνομολογεῖν, μὴ ἀγνοοῦσαν ὅτι οὐχ οὕτως ἀνδρὶ ἀπρεπὲς τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ μεταχειρίζεσθαί τι, ὡς τῇ γυναικὶ τῶν ἔξω πολυπραγμονεῖν· ἡ δὲ εὔτακτος γυνὴ, τὰ τοῦ ἀνδρὸς ἤθη παράδειγμα τῷ ἑαυτῆς βίῳ, καὶ νόμον αὐτῇ διὰ τῆς συζυγίας τοῦ γάμου καὶ κοινωνίας ἐπικείμενον ὑπὸ θεοῦ νομίσει δικαίως. εἰ γὰρ ἑαυτὴν πείσει τούτων εὐκόλως ἀνέχεσθαι καὶ τὰ κατὰ τὸν οἶκον ῥᾷστα διοικήσει· εἰ δὲ μὴ, χαλεπώτερον. ὥστε προσῆκον αὐτὴν, μὴ τοῦ εὐπραγοῦντος μόνον τοῦ ἀνδρὸς καὶ εὐτυχοῦντος, ὁμόφρονα παρέχεσθαι ἑαυτὴν ἐκείνῳ καὶ ὑπήκοον, ἀλλὰ καὶ περιστάντος κακοῦ· καὶ τῶν πραγμάτων

A Probam mulierem seu matrem familias, omnium quæ in domum inferuntur, dominam esse, eorúmque curam suscipere conuenit certis quibusdam legibus. Non admittet hæc externum quenquam viro non iubente, pertimescens ea imprimis, quæ vulgò de mulierum corruptela perhiberi solent. Quod in ædibus & intra domesticos parietes fieri debet id notum erit ipsi. Extrinsecus autem accedentium culpam præstabit scilicet mari-
B tus. In festos dies, quantum vir permiserit, tantum illa insumet ad usus habeatque. Quos ipsa sumptus faciet, & quo ornatu vestitúque ius apparatú infra etiam leges publicas abducet, atque hoc cogitabit. Neque corporis nitorem & vestitus pulcritudiné, neq; formæ speciem, neque multiplex aurum, tantopere cõmendare hunc sexum, quantopere modestia in rebus omnibus, & stu-
C dium vitæ honestæ ac pudicæ. Hæc enim vera ornamenta animi præ cæteris expetenda sunt, & habent plus firmitatis ad laudem conciliandam sibi & liberis, durabilem ad senectutem vsque. Quapropter his virtutibus mulieres exerceantur, & laudabiliter suo munere fungi perseuerent. Virum in ea, quæ domi & intra parietes geruntur inquirere non decet, verùm probam vxorem omnibus in rebus o-
D peram dare conuenit, vt viro sit morigera. Nõ illa audire volet de publicis reb9 quicquam. Non de liberûm coniugiis tractare. Quòd si res & temp9 feret, vt vel filię dand9 sit vir, vel vxor filio, prors9 illa suo viro obtemperet, ing; deliberando sententiam illi9 sine tergiuersatione sequatur. Sciatq; non tam dedecere virũ domestici operis aliquid efficere, quàm mulierem scrutari
E exteriora. Mulier bene instituta ex ſtimabit: Legem esse sibi ingenium & mores viri sui, latam diuinit9, eo tempore, quo nuptię iunctæ, & vitæ sors consociata fuit. Quòd si illa æquo animo viri mores feret, admodum facilis erit domi suæ administratio. Sin minus, perquam difficilis. Quamobrem non modò rebus secundis & fortuna prospera concordiam seruabit firmam, & obsequetur voluntati viri, sed tri-
F stibus etiam atque duris temporib. Si rerũ forte necessariarum penuria sit, si morbo laboretur, si vehemens animi perturbatio exiſtat & animi impotentia, tolerentur omnia & mos geratur viro, nisi fortè turpitũdo aut indignitas in re insit. Si quid animo

commoto vir egerit atque deliquerit, eius statim obliuiscatur, aut interpretetur in bonam partem, imprudentiae negligentiaeque & aegritudini ascribendo. Quò autem in his attentio & diligentia maior adhibita fuerit, eò plus gratiae habebit à viro id sanitatem mentis reuerso. Et si reluctata sit iussis inhonestis, depulsa quasi nube perturbationum, virtutem ipsius vir clarius percipiet. Et ideò turpia omnia cauebuntur. In caeteris vxor in toto obtemperabit non aliter, quàm si in illius familiam venisset empta ancilla. Et reuera magnum impensum est pretium. Vitae totius consociatio, & procreatio liberorum, quo pretio neque maius esse aliud, neque sanctius possit. Haec de minus commodo viro intelligenda sunt. Minus autem earum illustris virtus est, quarum coniugij euentus fortunatus fuit. Sanè non abuti fortunae benignitate, haud in minimis ponendum, verùm aduersa tamen ferre fortiter, multò pluris aestimandum est. Animus enim casibus eo maxime confirmetur si neque succumbat calamitatibus, & grauius iniuriam moderatè ferat. Atque est optandum, ne haec necessitas offeratur infelicitate viri. Si qua verò in huiusmodi inciderit miseriam, ea cogitare debet, speciosae laudis materiam sibi praeberi, quam honestissimè actione adipiscatur, proponendo sibi & Alcestidos & Penelopes exempla. Quarū neutri⁹ tanta esset gloria, si habuissent eos viros, qui nihil aerumnarū perpeterentur. Nunc aduersi casus, quos illi senserūt Admetū & Vlyssem, conciliarūt eis memoriā posteritatis sempiternā. Nam inde conseruata, & praestito officio temporib⁹ asperis atque difficilib⁹ virorū, celebritatem nominis meritò sunt consecutae. Quae enim velint esse participes fortunae secundae, quam plurimas inuenire licet, sed consortes in aduersis, non nisi praestantes virtute esse volunt. His ob causis honorem studiosius habere viro par est, neque eum despici, si pudicitia salua, copia, quae est secundum Orphea, animi magni soboles, non etiam consequatur. Atque his custodire leges & illis moribus instruere se mulieres debet.

¶ Contrà vir ipse leges sibi sanciat de vxoris consuetudine, cum haec prolis & totius vitae socia in domum ipsius peruenerit, partura sobolem, quae parentum, id est, mariti & ipsius nomen habeant.

A [illegible] τῷ σώματι, ἢ ἐκστάσεως τῆς φρενὸς γενομένης, φιλανθρώπως φέρειν [illegible] ὁ ἀνὴρ [illegible] μὴ αὐτὴν μνημονικῶς ἔχειν, ἀλλ' [illegible] ὅσῳ γὰρ [illegible] ἐπιμελέστερον [illegible], τοσούτῳ μείζονα ἕξει τὴν χάριν αὐτῇ, ἐπειδὰν ἀπαλλαγῇ τῆς νόσου· [illegible]

B [illegible] διὸ [illegible] τὴν γυναῖκα, [illegible] εἰς τὴν οἰκίαν ἀφίκετο. [illegible] γὰρ μεγάλη τιμὴ [illegible] κοινωνίας τοῦ βίου καὶ τεκνοποιΐας [illegible]

C [illegible]

D [illegible] ἡ Ἄλκηστις [illegible] ἡ Πηνελόπη [illegible] Ἀδμήτῳ τε καὶ Ὀδυσσεῖ [illegible]

E [illegible] Ὀρφέα, [illegible]

F [illegible] τὴν γυναῖκα [illegible]

[illegible]

[illegible] ἐπιτύχῃ [illegible] ἂν [illegible] παῖδας [illegible] ἄριστος καὶ [illegible] παιδεύεσθαι [illegible] τροφεῖς [illegible] τε καὶ [illegible] παῖδάς τε καὶ [illegible]: φύλακας, καὶ [illegible] γονεῖς [illegible] γὰρ [illegible] τῶν γονέων [illegible] καὶ δίκαια, χρηστοὶ [illegible] δικαίως [illegible] μᾶλλον [illegible]. [illegible] γὰρ τοῦ βίου παράδειγμα τοῖς υἱοῖς μὴ παράσχωσιν οἱ γονεῖς, [illegible] ἐναργῆ. καὶ ἔστι [illegible] μὴ [illegible] βεβιωκότας οἱ υἱοὶ καταφρονήσαντες, [illegible] αὐτοὺς ἐν τῷ γήρᾳ. διὰ τοῦτο [illegible] παραλειπτέον [illegible] τῆς [illegible] γυναικὸς [illegible] ἐξ ἀρίστης, [illegible] παῖδας [illegible] γὰρ ὁ γεωργὸς [illegible] ἀρίστῃ γῇ καὶ μάλιστα ἐξειργασμένῃ βάλλειν τὸ σπέρμα, [illegible] καλλίστους [illegible] μάλιστα [illegible] ὑπὲρ [illegible] ἀποθνήσκειν [illegible] καὶ τὸ τοιοῦτον [illegible] μάλιστα [illegible]. [illegible] φροντίδος ὑπὲρ τοῦ σώματος [illegible] ὑπὲρ τε τῶν τέκνων καὶ τῆς [illegible] τοῦτο γὰρ μόνον [illegible] τῶν ἀνθρώπων [illegible], [illegible] τῆς διαδοχῆς τοῦ ἀεὶ [illegible] τυγχάνει καὶ [illegible] τῶν [illegible] εὐχαὶ [illegible] τούτων [illegible], καὶ τῶν θεῶν [illegible] τῶν θεῶν [illegible] γαμετὴ [illegible] αὐτῷ [illegible], καὶ γυναῖκα [illegible], καὶ πολλῷ μᾶλλον τῇ γαμετῇ [illegible] εἰς τὸ τιμᾶν μετὰ τοὺς γονεῖς. [illegible] δὲ γυναικὶ μεγίστη τιμή, [illegible] ἄνδρα [illegible] αὐτῇ [illegible] γυναῖκα [illegible] φροντίδα ἔχοντα [illegible], [illegible] τὴν [illegible] καὶ [illegible] ἑαυτῇ [illegible]. [illegible] γὰρ [illegible] τοῦ ἀνδρὸς ἡ γυνὴ [illegible] καὶ δικαίως [illegible], [illegible] μείζονα [illegible] σπουδὴν καὶ [illegible] τοιαύτην [illegible], [illegible].

A Quæ autem pietas maior esse possit? aut quod debeat studium esse sano viro acrius, quàm ex optima laudatissimáque coniuge liberos suscipere, qui quasi pabulum quoddam sint senectutis, & parentum amborum præsidium atque tutela? Hi enim à parentibus rectè educati, & bonis moribus pietatéque instituti, probi scilicet euadent. Sin aliter, erit hoc eis detrimento. Nisi enim exemplum vitæ proponant ad imitandum liberis parentes, occasio- B nem eis planè dant, pro se aduersus parentes caussam dicendi. Periculúmque est, ne vt futiles post vitam non bene actam contemti, in senectute à liberis tales parentes deserantur. Nihil igitur prætermittendum est omnium quæ ad bene instituendam vxorem pertinent, vt quàm optima sit disciplina domestica, & ex præstantissima coniuge liberi procreentur. Nam & agri- C cola omnibus modis operam dat, vt solum maximè fertile & diligentissimè cultum conseratur, quòd ita demum vberrimos se fructus percepturum esse confidat. Atque etiam hostili vi imminente, propugnare pro solo suo, & vitæ periculum adire non dubitat, vt à vastitate illud defendat. Quòd si ita mortem oppetat, mors ea laudem maximam meretur. Cùm au- D tem tantum curæ ac laboris suscipiatur victus, quo corpus alatur, gratia, quid pro liberis & horũ matre atq. nutrice suscipiẽdũ? nũquid omne protin' protectionis studiũ ac cura adhibenda? Coniugio enim solo fit, vt homines conditionis mortalis successione perpetua immortalitatem consequãtur, & huc vota omnia parentũ tẽdũt. Huiusq. rei incuria eò pertinet, vt in ea diuinũ numen negligatur, quo præsente sacra nuptiarum facta, & ducta vxor est, & ei E se vir tradidit, cui post suos parentes honorem haberet præcipuum. Habetur autem maximus honor castæ & pudicæ mulieri, si illa virum se sola esse contentum, & suam sibi integritatem conseruare, & persuasum habere intelligat, quòd vxoris erga se amor & fides sit singularis. Quòque magis autem & fidelius à viro se di- F ligi vxor statuet, eò accuratiùs officio suo fungi studebit. Prudenter igitur, qui parentibus, qui coniugi, qui liberis honor debeatur, constituendum est, vt tribuendo suum cuique iustitiæ & pietatis laus obtineatur. Suo autem se honore spoliari vnusquisque grauiter ferre consueuit.

A Nec tam gratum est tribui aliena, quàm molestum sua sibi adimi. Nihil autem magis suum & proprium est vxoris, quàm inuiolata & sancta coniugij necessitudo. Quocirca indignum est hominem non recte, vulgò liberos quærere, ne concepti ab improbis atque turpibus, legitimè genitis inferantur, per vxoris contumeliam, & iniuriam liberûm, & ad omnia infamiam viri. Vxore ita consuescendum est, vt appareat temperantia atque modestia, in dictis verecundia, in factis ius & B fas, in conuictu fides ac frugalitas. Paruis delictis quamuis voluntarijs, venia dabitur. Ignorantiæ autem peccata admonendo corrigentur. Non perterrefaciet vir vxorem metu expertè pudoris & verecundiæ. Id enim fieri in amoribus meretricijs solet. Vxor autem honesta suum virum, ita vt æquum est, pudicè & amare & C vereri debet. Formæ enim timoris duæ sunt. Vna quæ adiunctam habet reuerentiam ac pudorem, qualis est erga patres proborum liberûm, & bene moratorum ciuium erga magistratus, quibus se esse curæ sentiunt. Altera non caret alienatione animi & odio, & ita timent serui dominos, & qui iniusta potentia oppressi sunt, tyrannos. Ex his autem quæ dicta sunt, quæ præstare vir conatur, ea eliget, quibus sibi animum vxoris conciliet, [illegible] D [illegible] possideat vt siue præsens seu absens sit, eadem [illegible] atque si ipse coram adesset & omnia curaret. Vtque absentem quoque virum experiatur vxor eum, quo nullus [illegible] commodiorque & familiarior contingere potuisset. Idque [illegible] declaret, omnia ad communem vtilitatem referens quamuis puella sit & ætate iuuenis, [illegible] rerum imperita. De hoc autem e- E xordio, si ipsa sibi moderari imprimis sciat regere in principio suæ vitæ optima gubernatrix [illegible]. Atque hæc sequi præstaréq. vxorem conueniet. Neque Homerus etiam amorem timorémve immoderatum & inuerecundũ probauit,

[illegible]

...σεν αἰ, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ μετ' [illegible] τό τε περὶ αἰδοῦς φιλεῖν εἰσηγοῦνται. [illegible] φησὶ [illegible], ὅτι ἡ Ἑλένη τοῦ [illegible] φοβεῖται τὸν Πρίαμον, λέγουσα· Αἰδοῖός τέ μοί ἐσσι, φίλε ἑκυρέ, δεινός τε· ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ὅτι μετ' αἰδοῦς φιλεῖν. πάλιν δὲ καὶ Ὀδυσσεὺς πρὸς Ναυσικάαν φησίν· Ὡς σέ γε, γύναι, ἄγαμαί τε τέθηπά τε. οἴεται δ' Ὅμηρος δεῖν οὕτως ἔχειν πρὸς ἀλλήλους τόν τε ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα. οὐδεὶς γὰρ θαυμάζει οὐδὲ καταπλήττεται τὸν χείρονα ἑαυτοῦ· ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα πάθη τοῖς ἀλλήλων κρείττοσι καὶ τοῖς φύσει διαφέρουσι συμβαίνει· ἔτι δὲ καὶ τοῖς ἧττον ἑαυτῶν σοφοῖς, πρὸς τοὺς μᾶλλον. τοιοῦτον ἔχων τὸν νοῦν περὶ τὴν Πηνελόπην ὁ Ὀδυσσεύς, κἂν ἀποδημήσας, οὐδὲν ἐπλημμέλησεν. ὁ δέ γε Ἀγαμέμνων τῆς Χρυσηΐδος ἕνεκα περὶ τὴν ἰδίαν ἄλοχον διήμαρτεν, ἐν τῇ τῶν Ἑλλήνων ἐκκλησίᾳ τολμήσας εἰπεῖν, ὅτι ἡ αἰχμάλωτος γυνή, καὶ οὐδὲν τῇ φύσει διαφέρουσα, μᾶλλον δέ, ὡς σαφέστερον εἰπεῖν, βάρβαρος οὖσα, ἐν μηδενὶ τῆς Κλυταιμνήστρας χείρων ἐστίν, ἐξ ἧς δύο παῖδας ἔχοι, οὐ δικαίως τὰ τοιαῦτα ποιήσας. [illegible] πῶς γὰρ [illegible]; ὃς πρὶν εἰδέναι ὁποία τις ἦν περὶ αὐτόν, βίᾳ ἀγαγὼν ἑαυτῷ συνέζευξεν. ὁ δέ γε Ὀδυσσεὺς ἀξιούσης τῆς Ἄτλαντος θυγατρός, ἐφ' ᾧ τε συνεῖναι αὐτῷ, καὶ ἀθανασίαν αὐτῷ ἐπαγγελλομένης, οὐδὲ τούτου γε χάριν ἠθέλησε τὴν τῆς ἀλόχου στοργήν τε καὶ φιλίαν καὶ πίστιν προδοῦναι, μεγίστην ἑαυτοῦ τιμωρίαν ἡγησάμενος, τὸ κακὸς γενόμενος ἀθανασίας τυχεῖν. ἀλλ' οὐδὲ μετὰ Κίρκης ἠθέλησε μένειν, καίτοι γε τὴν τῶν ἑταίρων σωτηρίαν ὑπισχνουμένης· ἀλλ' ἀπεκρίνατο, μηδὲν εἶναι ἑαυτῷ γλυκύτερον τῆς πατρίδος, καίπερ τραχείας οὔσης· καὶ ἐπεθύμει τήν τε ἑαυτοῦ γυναῖκα θνητὴν καὶ παῖδα ἰδεῖν μᾶλλον, ἢ ἀθάνατος γενέσθαι. οὕτω βεβαίως τὴν πίστιν ἀσφαλῆ τῇ ἀλόχῳ φυλάττων διετέλει. ὅθεν εἰκότως τὰ ἴσα τῆς γυναικὸς [illegible] ἔτυχεν. [illegible] καὶ ἐν τῷ λόγῳ τῷ πρὸς Ναυσικάαν, τὴν ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς κοινωνίαν τὴν ἁγνὴν μάλιστα φαίνεται ὁ ποιητὴς ἐπαινῶν. τοῖς γὰρ θεοῖς εὔχετο, ὅπως αὐτῇ δοῖεν ἄνδρα τε καὶ οἶκον καὶ ὁμοφροσύνην [illegible], οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ τὴν ἐσθλήν. Οὐ μὲν γάρ, φησί, τοῦ γε κρεῖσσον καὶ ἄρειον ἢ ὅθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον ἀνὴρ ἠδὲ γυνή.

A sed vbique cum amore præceptum modestiæ ac pudoris coniunxit. Atque ita ab Helena Priamum timeri ait, compellante eum vt socerum, cui reuerentia cum pudore, & obseruantia cum timore deberetur. Quem timorem scilicet esse charitatem cum reuerentia & pudore significat. Vlysses item Nausicaam alloquens, se & venerari eam admirantem & suspicere quasi stupentem ait. Iudicat autem Homerus, B debere esse inter virum & vxorē affectionem talem mutuam, cùm nemo admiretur, multò minùs reuereatur eũ, quē se deteriorem ducit. sed sensus iste est eorum, qui ingenio sunt præstante & bono, etiam inferiorum erga superiores. Hunc animum erga Penelopen conseruans Vlysses, quamuis diu & longè abesset, nihil tamen deliquit. Agamemnon verò propter Chryseida in suam cõiugem fuit iniustus, C qui in Græcorum concione nõ dubitauit affirmare, captiuam neutiquam natione præstantiorem, immo, vt plane dicã, barbaram mulierculam, nulla in re aut parte cedere Clytæmnestræ, ex qua iam legitimos liberos susceperat. Quod male & improbè factum videri debet. Quis n. rectè factum perhibere audeat, cùm hic illam violenta copulatione sibi coniunxerit, needum quem animum erga se conieciurus esset, scire potuerit. D At Vlysses rogante Atlantis filia secum vt remaneret, ac immortalitatem promittente, non ideò prodere voluit caritatem amorémque & fidē coniugij, instar rati grauissimi supplicij immortalitatis quoque munus, in conscientia perfidiæ & sceleris. Apud Circen quoque noluit remanere, quanquam illa salutem sociorum polliceretur, immo hoc respondit: Nihil sibi sua patria, quamuis E aspera & inculta, videri dulcius. Optatiúsque ei fuit mortalem vxorem atque filium aspicere, quàm adipisci immortalitatē. Hæc constantia in amore erga vxorem, meritò ab eadem paria reportauit. In oratione ad Nausicaam habita facilè apparet, inprimis à poeta probari coniugium castum, id est, pudicam vxoris atque viri societatem. Precatur enim Deos: vt ipsi tribuerent F maritum ac domum, & concordiam, non vulgarem illam quidem, sed laudabilem atque bonam. Nam pronunciat: nihil euenire hominibus posse melius neque præstabilius, quàm concordiam inter vxorem atque virum & consentientem voluntatem in domestica consuetudinē.

Hoc loco mutuam coniugum beneuolentiam à poëta laudari, perspicuum est: non in turpitudinis illam quidem obsequio, sed animorum vinculis, & prudente ac pia coniunctione. Nam mentio voluntatis in domestica consuetudine hoc significat. Atque addit ille: Tali inter virum & vxorem vigente concordia, maleuolos magna affici tristitia, beneuolos verò lætari. Hæc vera esse, quemadmodum dicuntur, res ostendit. Nam si inter virum & vxorem in optimarum rerum studio firma sit concordia, amborum amicos atque beneuolos, & inter se, & cum ipsis quoque consentire necesse est. In concordia autem opibus & potentia aucti, & inimicis maleuolisque sibi nocendi spem adiment, & profuturi sunt suis. Sin inter eos dissidium oriatur, existet nimirum inter amborum amicos quoque dissensio, & ipsi suas vires diminui in primis sentient. Atque colligi potest, neutiquam poëtam præcipere, vt inter coniuges conueniat de vllis rebus turpibus, & à pudore atque verecundia alienis. Quæ sunt autem honesta atque casta, duos concordantes, & alter alterius voluntati inseruiet, & primùm parentibus sollicitè honor habebitur, vxoris quidem à viro, viri autem ab vxore, is omnino, qui suis ab vnoquoq; debetur. Deinde suscipiatur liberû, consanguineorû, amicorû, rei familiaris & domus vniuersæ, cura communis, & vterq; alterû studio diligentiáq; superare contendat, quò ipse pius boni egisse effecisseq;, & melior iustitiaq; præstantior in dies existere videatur. Aberit autē ab illis superbiæ elatio, industriæ labor aderit, & in tota administratione eminebit mansuetudo cū benignitate. Ita in senectute vtri demisso onere gubernationis domesticæ, sedatáque cupiditatum imperio, facile & ipsi sibi mutuò & liberis rationem reddere poterunt curationis suæ: & planum facere, vtriusq; opera rem familiarem auctior, & domus locupletior facta sit, vt constet detrimentorum fortunam, emolumentorum diligentiam atque virtutem ipsorum causam fuisse. Hoc autem in certamine victori præclarissima præmia diuinitus tribuentur. Primùm enim, quemadmodum Pindarus ait: Dulcis cor alens, senectutis nutrix, simul eminet spes, quæ potissimum mortalium variam & multiplicem sententiam gubernat. Deinde nutrimentum, quod ætate confectis & effœtis corpore à liberis rependatur.

A κατὰ ταῦτα σεμνῶς, ὡς δῆλον, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς ὁμόνοιαν ἐπαινεῖ ὁ ποιητής, οὐ τὴν γελοίαν ἀμφὶ τὰς θεραπείας τὰς μοχθηράς. ἀλλ' ἢ τὴν νῷ τε καὶ φρονήσει δικαίως συνεζευγμένην. τὸ γὰρ νοήματα ὁμονοεῖν, τοῦτο δηλοῖ. πάλιν ἔπειτα φησιν, ὅτι τοιαύτης μεταξὺ ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς ἀκμαζούσης ὁμονοίας, πολλὰ ἄλγεα δυσμενέσιν, χάρματα δὲ εὐμενέτῃσιν ἐστ B αὐτῶν. ὅπερ ὡς ἀληθεύοντι συνομολογοῦσιν. ὁπόταν γὰρ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή, ὅταν περὶ τὰ ἄριστα τῶν πραγμάτων σπουδάζωσιν ὁμονοῶσι, ἀνάγκη καὶ τοὺς ἑκατέρων φίλους δὴ τοὺς αὐτοὺς. ὅπως διὰ τὴν ὁμόνοιαν γίνονται δυνατοί, τῶν τε ἐχθρῶν ἀφαιροῦντες τὴν ἐλπίδα, καὶ τοὺς φίλους ὠφελοῦντες. ὅταν δὲ διαφέρονται ἀλλήλων, τότε καὶ οἱ φίλοι διαφέρονται, καὶ αὐτοὶ μάλιστα ἀδυναμίας αἰσθάνονται. C Διὸ δὴ σαφῶς κελεύει ὁ ποιητὴς τόν τε ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα ἐπὶ τοῖς πράγμασι τοῖς μοχθηροῖς καὶ αἰσχροῖς, ἔχειν μηδεμίας αὐτὸν ἀλλήλοις συμφέρεσθαι· ἐπὶ δὲ τοῖς ὡς οἷόν τε μάλιστα ἁγνοῖς καὶ δικαίοις, ὁμονοεῖν. ἀλλήλοις σπουδάζοντες, τὸ μὲν πρῶτον κατὰ πάντα τῶν γονέων ἐπιμελεῖσθαι· ὁ μὲν ἀνὴρ τῶν τῆς γυναικός, οὐχ D ἧττον ἢ τῶν αὐτοῦ· ἡ δὲ γυνή, τῶν τοῦ ἀνδρός. ἔπειτα δέ, τῶν τε παίδων, δῆλον, καὶ τῶν φίλων, καὶ τῶν πραγμάτων, καὶ ὅλως τῆς οἰκίας, ὡς οὔσης κοινῆς, ἀμφω ἐπιμελεῖσθαι, σπουδῇ τε καὶ ἀκριβείᾳ ἀλλήλων πειρᾶσθαι ὑπερβάλλειν· ἵν' ἑκάτερος ὡς πλείστων ἀγαθῶν αἴτιος γένηται, καὶ βελτίων τε ὑπάρξῃ καὶ δικαιότερος. καὶ τὸ μὲν ὑπερήφανον ἀφαιρεῖται, προστησάμενοι δὲ τὸ φιλόπονον, ἀνδρός τε E καὶ πρᾴως διοικεῖν· ἵνα πρὸς τὸ γῆρας ἀφικόμενοι, τῆς τε οἰκονομίας τὰ φροντίσματα ἀπογρηγορήσαντες, καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀπηλλαγμένοι, δυνηθῶσιν ἑαυτοῖς τε ἑκατέρῳ ἐν μέρει καὶ τοῖς ἑαυτῶν παισὶ λόγον δοῦναι, ὁπότερος αὐτοῖν ἐπιδοὺς πλεῖον ἐπὶ τῆς οἰκονομίας διετέλεσε· καὶ εὐθὺς εἰδέναι, ὅτι τοῦ διὰ τύχην, τὸ κακόν, ὁ δὲ ἀρετῆς τἀγαθόν, ὧν οἷς ὁ νικήσας, ὑπὸ μειζόνων παρὰ τῶν θεῶν γέρας F ἔχει τοῦ ἐπιτυχεῖν. ὡς γάρ φησι Πίνδαρος, γλυκεῖα οἱ καρδίαν ἀτάλλοισα γηροτρόφος συναορεῖ ἐλπίς. ἔπειτα δὲ τὸ διὰ γῆρας, παρὰ τῶν παίδων, βίου τυχεῖν ἐν τῷ γήρᾳ

παιδ'

ταῦτ' ἄρα ἡ ἰδία καὶ δημοσία τῷ τὸν βίον διάγοντι πρέπον ἂν εἴη ποιεῖν πρός τε θεοὺς καὶ ἀνθρώπους ἀποβλέποντι, ἔχοντα ἐκπρεπῶς περί τε τὴν ἄλοχον, καὶ τοὺς παῖδας, καὶ τοὺς γονεῖς.

A Has omnes ob causas cùm publicæ tum priuatæ rei,& ipsius diuini numinis respectu & hominum gratia, cordi & curæ cuique in primis,vxor,liberi,parentes.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

οἰκονομικῶν τὸ Β.

Κεφάλαιον α.

ΤΟΝ οἰκονομεῖν μέλλοντά τινα κατὰ τρόπον, δεῖ τῶν τε τόπων περὶ οὓς ἂν πραγματεύηται, μὴ ἀπείρως ἔχειν, καὶ τῇ φύσει εὐφυῆ εἶναι, καὶ τῇ προαιρέσει φιλόπονόν τε καὶ δίκαιον. ὅτι γὰρ ἂν ἀπῇ τούτων τι μέρος, πολλὰ διαμαρτήσεται περὶ τὴν πραγματείαν ἣν μεταχειρίζεται. οἰκονομίαι δ' εἰσὶ τέσσαρες, ὡς ἐν τύπῳ διελέσθαι· τὰς γὰρ ἄλλας εἰς ταύτας ἐμπιπτούσας εὑρήσομεν· βασιλική, σατραπική, πολιτική, ἰδιωτική. τούτων δὲ μεγίστη μὲν καὶ ἁπλουστάτη, ἡ βασιλική· ποικιλωτάτη δὲ καὶ ῥᾴστη, ἡ πολιτική· ἐλαχίστη δὲ καὶ ποικιλωτάτη, ἡ ἰδιωτική. ἐπικοινωνεῖν μὲν οὖν τὰ πολλὰ ἀλλήλαις ἀναγκαῖόν ἐστιν. ὅσα δὲ μάλιστα δι' αὐτῶν ἑκάστῃ συμβαίνει, ταῦτα ἐπισκεπτέον ἡμῖν ἐστι. πρῶτον μὲν τοίνυν τὴν βασιλικὴν ἴδωμεν. ἔστι δὲ αὕτη δυναμικὴ μὲν καθόλου, εἴδη δὲ ἔχουσα τέτταρα, περὶ νόμισμα, περὶ τὰ ἐξαγώγιμα, περὶ τὰ εἰσαγώγιμα, περὶ τὰ ἀναλώματα. τούτων δὲ ἕκαστον μὲν, περὶ τὸ νόμισμα, λέγω, ποῖον, καὶ πότε τίμιον ἢ εὔωνον ποιητέον. περὶ δὲ τὰ εἰσαγώγιμα καὶ ἐξαγώγιμα, πότε, καὶ τίνα παρὰ τῶν σατραπῶν ἐν τῇ ταγῇ ἐκλαβόντι αὐτῷ λυσιτελήσει διατίθεσθαι, περὶ δὲ τὰ ἀναλώματα, τίνα περιαιρετέον, καὶ πότε, καὶ πότερον δοτέον νόμισμα εἰς τὰς δαπάνας, ἢ ἀντὶ τοῦ νομίσματος ὤνια. δεύτερον δὲ τὴν σατραπικήν. ἔστι δὲ ταύτης εἴδη ἓξ τῶν προσόδων, ἀπὸ γῆς, ἀπὸ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἰδίων γινομένων, ἀπὸ ἐμπορίων, ἀπὸ τελῶν, ἀπὸ βοσκημάτων, ἀπὸ τῶν ἄλλων. αὐτῶν δὲ τούτων πρώτη μὲν καὶ κρατίστη, ἡ ἀπὸ τῆς γῆς. αὕτη δ' ἐστὶν ἣν οἱ μὲν ἐκφόριον, οἱ δὲ δεκάτην προσαγορεύουσι. δευτέρα δὲ, ἡ ἀπὸ τῶν ἰδίων γινομένων. οὗ μὲν χρυσίον, οὗ δὲ ἀργύριον, οὗ δὲ χαλκός, οὗ δὲ ὁπόσα δύναται γίνεσθαι.

ARISTOTELIS

De cura rei familiaris,seu administratione domestica.

B LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

QVi rem domesticam quampiam vero modo administraturus est, cum neque locorum in quibus negotia geret,ignarum, & natura ingeniosum, & proposito laboriosum atque iustũ esse oportet. Ex his enim quic-C quid defuerit, in tractatione susceptorum negotiorum plurimum peccabitur. Sũt autem formæ administrationis domesticæ, vt informatione quadam res distinguatur, quatuor: nam cæteras in istas incidere reperiem⁹: Regia, satrapica,ciuilis, priuata. Harũ maxima & simplicissima est Regia. Varia autem præ cæteris ac facillima, ciuilis. At priuata, minima illa quidem est, sed & ipsa admodum varia. Atque esse D multa inter has communia necesse est: quæ autem per se in singulis eueniant, ea nobis sũt consideranda. Primùm itaque videam⁹ de regia. Est autem hæc vi atque potestate generalis, sed habet formas quatuor, Nummariam, exportandorum, importandorum,& impendiorum. Hæc singula talia sunt. Nũmaria; inquam, quando faciendũ sit vt nummi preciosi sint aut E viles. Exportandorum autem importandorúmque forma: quando aut quænam excepta ipsi de iis quæ satrapis constituta sunt, cum emolumento distrahantur. Impendiorum verò seu sumptuaria forma considerat quinam sumptus minuendi sint, & quando. Item nummíne impendendi, an ea quæ nummis emi solent. Secundo loco Satrapicam videamus. Huius fructuum genera sunt sex. Agrorum: Eo-F rum quæ cuiusque regionis sunt peculiaria: A mercatoribus: Ex vectigalibus: Pecuaria, & quæ alia reddunt. Est autem primus omnium & præstantissimus fructus quem agri reddunt. Eámque alii tributũ seu pensionem, alij decimam appellant. Secundus eorum quæ propria sunt regionis, alicubi aurum, alicubi argentum, alicubi æs, alicubi alia quæ ex fieri possũt.

Tertius fructus est fori seu mercaturæ. Quartus vectigalium tam ex agris quam rerum venalibus. Quintus pecuariæ, quæ nominatur fructuum accessio & decima. Sextus eorum quæ alia reddunt, quæ nomina habent facta à fœnore seu capite & officina. Iam tertio loco ciuilem formam videamus. Huius fructus præstantissimi sunt, ab iis quæ fert proprietas cuiusque regionis. Proximi mercaturæ & ludorum. Postremi rerum quotidianarum atque communium. Restat quarta & vltima priuatorum domestica administratio. Ea est inæquabilis, eò quòd non vnum aliquod tanquam signum propositum in hac spectandum sit. Est & minima, quia & fructus sunt modici, & non magni sumptus. In hac verò fructus præstantissimos reddunt agri: Et secundum hos aliæ operæ. Tertio loco pecuniæ vsura. Extra quoque ista, quiddam omnium administrationis domesticæ generum commune, & in illis præcipuè, atque hoc in primis considerandum est: Ne impendia sint maiora quàm fructus. Expositis autem diuisionibus istis, nunc deinceps rursum & satraparum præfectura & ciuitas, vbi versabuntur tractatus nostri, contemplanda est: Sitne vtendum cunctis, quæ modò disseruimus, aut horum maximis, si ferri ab ea possint. Et post hæc, Quinam fructus aut non proueniant cùm possint prouenire, aut cum exigui sint, an augmentum admittant. Item ex sumptibus qui impenduntur, quinam & quàm multi, sublati omnino nihil detrimenti attulerint. Quæ igitur ad domesticas administrationes pertinent, itémque partes harum exposuimus. Actiones verò quasdam superiorum quorundam, quibus pecunias pepererunt, aut arte aliquid gerendo confecerunt, collegimus, quas quidem dignas commemoratione duximus. Non enim hanc etiam enarrationem inutilem esse arbitramur. Nam nonnihil eorum quadrare ad ea negotia poterit, quæ tractanda aliquis susceperit. ¶ Cypselus Corinthius, cùm votum fecisset Ioui, si rerum ille potitus fuisset, Corinthiorum se dedicaturum facultates vniuersas, iussit censum describi. Illis autem professis decimam bonorum partem abstulit à singulis, de reliquis iussit eos negociari & rem facere. Annóque vertente fecit idem. Eum in modumque vt annis decem & ipse haberet omnia bona Corinthiorú, eáque consecraret, & Corinthij interea pepererent præteréaque alia.

A τρίτη δὲ ἡ ἀπὸ τῶν ἐμπορίων. τετάρτη δὲ ἡ ἀπὸ τῶν κατὰ γῆν τε καὶ ἀγοραίων τελῶν γινομένη, πέμπτη δὲ, ἡ ἀπὸ τῶν βοσκημάτων, ἐπικαρπία τε καὶ δεκάτη καλουμένη. ἕκτη δὲ, ἡ ἀπὸ τῶν ἄλλων, ἐπικεφάλαιόν τε καὶ χειρωνάξιον προσαγορευομένη. τρίτην δὲ τὴν πολιτικήν. ταύτης δὲ κρατίστη μὲν πρόσοδος, ἡ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐν τῇ χώρᾳ γινομένη, εἶτα B ἀπὸ ἐμπορίων καὶ δι᾽ ἀγορῶν, εἶτα ἡ ἀπὸ τῶν ἐγκυκλίων. τέταρτον δὲ καὶ τελευταίαν τὴν ἰδιωτικήν. αὕτη δὲ ἐστιν ἀνώμαλος μὲν, διὰ τὸ δεῖν μὴ πρὸς ἕνα σκοπὸν οἰκονομεῖν. ἐλαχίστη δὲ, διὰ τὸ καὶ τὰς προσόδους καὶ τὰ ἀναλώματα βραχέα γίνεσθαι. αὐτῆς δὲ ταύτης κρατίστη μὲν πρόσοδος ἡ ἀπὸ γῆς γινομένη· δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐγκυκλημάτων· C τρίτη δὲ, ἡ ἀπὸ ἀργυρίου. χωρὶς δὲ τούτων, ὃ πάσαις μέν ἐστιν ἐπικοινωνοῦν ταῖς οἰκονομίαις, καὶ προσέχειν σκοπεῖν αὐτὸ μὴ παρέργως, μάλιστα δὲ ταύτῃ, τὸ τὰ ἀναλώματα μὴ μείζω τῶν προσόδων γίνεσθαι. ἐπεὶ δὲ τὰς διαιρέσεις εἰρήκαμεν, μετὰ τοῦτο πειραντέον ἡμῖν, εἰ σατραπεῖαν καὶ περὶ ἣν πραγματευόμεθα, ἢ πόλιν, πότερον ἃ πάντα D ἃ νῦν διειλόμεθα, ἢ τὰ μέγιστα τούτων, εἰ δύναται φέρειν δεῖ, τούτοις χρῆσθαι. μετὰ δὲ τοῦτο, ποῖαι τῶν προσόδων, ἃ νῦν μὴ γίνονται, δύνανται δὲ γίνεσθαι· ἢ μικραί εἰσι, μείζους δ᾽ ἂν γένοιντο· καὶ τῶν δαπανημάτων τῶν νῦν ἀναλισκομένων, ποῖα τε καὶ πόσα περιαιρεθέντα ἔσται, μηδὲν βλάψαντα. περὶ μὲν οὖν τῆς οἰκονομίας τε καὶ τὰ E μέρη τὰ τούτων εἰρήκαμεν. ὅσα δὲ τινες τῶν πρότερον πεπράχασιν εἰς πόρον χρημάτων ἢ τεχνικῶς διῴκησαν, ἃ ὑπολαμβάνομεν ἀξιόλογα αὐτῶν εἶναι, συνηγάγομεν. οὐδὲ γὰρ ταύτην τὴν ἱστορίαν ἄχρηστον ὑπολαμβάνομεν εἶναι. ἔστι γὰρ τούτων ἐπί τι ἐφαρμόσαι τοῖς ἰδίᾳ αὐτὸν πραγματευομένοις.

¶ Κύψελος ὁ Κορίνθιος εὐξάμενος τῷ Διΐ, ἐὰν κρατήσῃ τῆς πόλεως, τὰ ὄντα Κορινθίοις F πάντα ἀναθήσειν, ἐκέλευσεν αὐτοὺς ἀπογράψασθαι. ἀπογραψαμένων δὲ τούτων τὴν δεκάτην μερίδα τούτων ἑκάστου ἐλάμβανε, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐκέλευσεν ἐργάζεσθαι. περιϊόντος δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐποίει. ὥστε συνέβη ἐν δέκα ἔτεσιν, ἐκεῖνόν τε ἅπαντα ἔχειν ἃ καθιέρωσε, τούς τε Κορινθίους ἕτερα κεκτῆσθαι.

¶ Λύγ-

¶ Λύγδαμις Νάξιος, ἐκβαλὼν φυγάδας, ἐπεὶ δὴ τὰ κτήματα αὐτῶν οὐδεὶς ἐθέλησεν ἀλλ' ἢ βραχέος ἀργυρίζειν, αὐτοῖς τοῖς φυγάσιν ἀπέδοτο. τά τε ἀναθήματα, ἃ ἦν αὐτῶν ἐν τισὶν ἐργαστηρίοις ἡμίεργα κείμενα, ἐπώλει τοῖς τε φυγάσι, καὶ τῶν ἄλλων τῷ βουλομένῳ, ὥστ' ἐπιγράψασθαι τὸ τοῦ πριαμένου ὄνομα.

¶ Βυζάντιοι δὲ δεηθέντες χρημάτων, τὰ τεμένη τὰ δημόσια ἀπέδοντο, τὰ μὲν κάρπιμα, χρόνον τινά, τὰ δὲ ἄκαρπα, ἀίδιον, τά τε θιασωτικὰ καὶ τὰ πατριωτικὰ ὡσαύτως, καὶ ὅσα ἐν χωρίοις ἰδιωτικοῖς ἦν. ὠνοῦντο γὰρ πολλοῦ, ὧν ἦν καὶ τὸ ἄλλο κτῆμα. τοῖς δὲ θιασώταις ἕτερα τὰ δημόσια, ὅσα ἦν περὶ γυμνάσιον, ἢ τὴν ἀγοράν, ἢ τὸν λιμένα, τούς τε τόπους τοὺς ἀγοραίους ἐν οἷς ἐπώλει τίς τι, καὶ τῆς θαλάσσης τὴν ἁλιείαν, καὶ τὴν τῶν ἁλῶν ἀγοραπωλίαν, τῶν τ' ἐργαζομένων θαυματοποιῶν, καὶ μάντεων καὶ φαρμακοπωλῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιουτοτρόπων, τρίτον δὲ μέρος τοῦ ἐργαζομένου ἀποτελεῖν ἔταξαν, τήν τε νομισματικὴν καταλλαγὴν ἀπέδοντο μιᾷ τραπέζῃ, ἑτέρῳ δὲ οὐκ ἦν οὐδενὶ οὔτε ἀποδόσθαι, οὔτε πρίασθαι παρ' ἑτέρου· εἰ δὲ μή, στέρησις ἦν. ὄντος δὲ νόμου αὐτοῖς μὴ εἶναι πολίτην ὃς ἂν μὴ ἐξ ἀστῶν ἀμφοτέρων ᾖ, χρημάτων δεηθέντες, ἐψηφίσαντο τὸν ἐξ ἑνὸς ὄντα, αὐτὸν καταβαλόντα μνᾶς τριάκοντα, εἶναι πολίτην. σιτοδείας δὲ γενομένης, καὶ ἀπορούντες χρημάτων, κατήγαγον τὰ πλοῖα τὰ ἐκ τοῦ Πόντου. χρόνου δὲ γενομένου, τῶν ἐμπόρων ἀγανακτούντων, ἐτέλεσαν αὐτοῖς τόκους ἐπιδεκάτους. τοῖς δ' ὠνουμένοις τι, ἔταξαν χωρὶς τῆς τιμῆς διδόναι ἐπιδέκατον. μετοίκων δέ τινων ἐπιδεδανεικότων ἐπὶ κτήμασιν, οὐκ οὔσης αὐτοῖς ἐγκτήσεως, ἐψηφίσαντο τὸ τρίτον μέρος εἰσφέροντα τοῦ δανείου, τὸν βουλόμενον, κυρίως ἔχειν τὸ κτῆμα. ¶ Ἱππίας ὁ Ἀθηναῖος τὰ ὑπερέχοντα τῶν οἰκιῶν εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς καὶ τοὺς ἀναβαθμοὺς, καὶ τὰ προφράγματα, καὶ τὰς θύρας τὰς ἀνοιγομένας ἔξω, ἐπώλησεν. ἐωνοῦντο οὖν ὧν ἦν τὰ κτήματα· καὶ συνελέγη χρήματα οὕτως συχνά. τό τε νόμισμα τὸ ὂν Ἀθηναίοις, ἀδόκιμον ἐποίησε. τάξας δὲ τιμήν, ἐκέλευσε πρὸς αὐτὸν ἀνακομίζειν.

¶ Lygdamis Naxius, quibusdam in exilium actis, cùm facultates illorum nemo vellet, nisi admodum paruo, emere, vendidit ea ipsis exulibus. Ea etiam, quæ votiua donaria consecrarentur in officinis non prorsus elaborata iacebant, vendebat tum exulibus quàm aliis, permittens vt emptoris nomen in vnoquoque perscriberetur. ¶ Byzantij in pecuniæ penuria publicos lucos, & loca sacra vendiderunt. Fructuosa quidem ad certum tempus, sed infructuosa ad proprietatem perpetuam. Itémque ea, quæ sodalitates possidebant, & quæ ad sacra gentilitia pertinebāt, cum alia, tum in agris priuatis sita. Nam hæc magno emebant quorum reliqua erat possessio. sodalitiis autem tradebant publica alia, quæ erant circum gymnasium, aut forum, aut portum, nec non forensia loca, vbi aliquid vendebatur. Præterea salinas maris, & salis mercaturam. Item vbi quæstus faciebant præstigiatores artifices, vates, & qui medicamenta vendebant, & huius generis alij constituerúntque vt tertiam partem quæstus penderent. Iam permutandæ pecuniæ mensam, tantummodo vnam elocarunt. Neque licebat alio nummo vel de altero emere, vel alteri vendere quicquam. Quòd si quis fecisset, pecunia ea multabatur. Cùm autem apud illos lex esset: Non habendum pro ciue, qui non vtroque parente ciue natus fuisset: egentes pecunia, iusserunt, Qui altero tantùm parente ciue natus esset, si persoluisset duodecim millia nummûm, pro ciue habendum. In caritate verò annonæ cùm pecuniæ inopia laborarent, deduxerūt nauigia ex ponto. Quòd cùm mercatores iniquo animo ferrent, vsuras persoluerūt eis decimas. Qui emebant autem aliquid, ab eis vltra pretiū ipsū alias decimas exigebant. Cùm aūt ex incolis quidam fœnore collocassent pecunias, oppignoratis bonis, neq; esset vnde illæ persoluerentur, sciitū fecerūt vt qui tertiam partem debitæ seu pecuniæ mutuę, tributi nomine conferret, bona illa tanquā propria retineret. ¶ Hippia Atheniensis eminētia in superioribus partib⁹ ædiū, & proiecta in publicas vias, itémq; scalarū gradus, & præmunita vestibula, & ianuas quæ aperiendo extrorsum vertebantur, vendidit. Emebant igitur hæc illi prædiorum domini, & ita copiosa pecunia collecta est. Nummum etiam qui tunc Athenis vsurpabatur, improbum esse iussit, & pretio constituto à se pecuniam omnem describi imperauit.

Cúmque conuenirent qui alio signo vellent cudere, idem illud argentum elocauit. Prætereà qui triremis aut tribus magistri aut ludis suppeditare impensas, aut in aliud eiusmodi munus publicum sumptus facere deberent, constituit summam mediocri, ex his iussit eum, qui illam pendere voluisset, inter perfunctos suo munere perscribi. Sacerdoti etiam Mineruæ, quæ in arce consecrata erit, præcepit de vnoquoque mortuo afferri hordei sextarios duos, & totidem tritici, & obolum vnum, id est, duos asses, ac tantundem ab iis qui sobole essent aucti. ¶ Athenienses, qui inhabitarent Potidæam, indigentes pecunia ad bellum, iusserunt profiteri cunctos censum bonorum, non simul vniuersorum in tribu sua singulos, sed ita, vt quoque loco quicque possideretur, vt pauperes æstimationem subiicere possent. Si quis verò prorsus nihil possideret, eius capitis æstimatio erat minarum duarum. Hinc igitur tributum quod exigebatur, à singulis integrum conferebatur.

¶ Antissæus, cùm pecuniæ inopia premeretur ciuitas ipsius, & morem haberent, vt Dionysia seu Bacchanalia splendidè celebrarent, (quibus magnos sumtus faciebant de totius anni apparatu, cùm in alia, tum victimas preciosas) quòd ille festus dies tūc instaret, persuasit eis vt votum nuncuparent, se proximo anno reddituros Libero duplicia: & quæ parata habebant vt venderent vniuersa simul. Atq; ita pecuniæ non modicæ ad præsentem ipsis vsū collectæ fuerūt. ¶ Lampsaceni cùm aduentus expectaretur triremiū multarū, & venirent polentæ sex modij, denariis quatuor, iusserūt in foro versantes vēdere eos sex denariis: Et ad olei cōgium, qui veniret denariis quatuor, adiicere tres obolos, seu asses sex. Idémq; facere de vino & cæteris. Priuati igitur preciū accipiebant antiquū, quod autem superabat, id ciuitas retinens, copiam ita pecuniarum cōparauit. ¶ Heracleotæ, cùm naues ablegarent quadraginta aduersus tyrannos in Bosporo, neque pecunia abundarent, coemerunt de negotiatoribus & frumentum & oleum, & vinum, & res alias venales vniuersas. Atque constituto tempore quo pretium persolueretur, & opportunum erat negotiatoribus, non ad heminam merces distrahi, sed venire simul vniuersas, & ipsi cum persoluerent per opportunitatem, non stipendia deuehebant, sed res venales in onerariis nauibus, & vnum quæstorem

A συνελθόντων δὲ ἐπὶ τῷ κόψαι ἕτερον χαρακτῆρα, ἐξέδωκε τὸ αὐτὸ ἀργύριον. ὁπότε τε τριηραρχεῖν, ἢ φυλαρχεῖν, ἢ χορηγεῖν, ἢ τινα εἰς ἑτέραν λειτουργίαν τοιαύτην ἔμελλον δαπανᾶν, τίμημα τάξας μέτριον, ἐκέλευσε τὸν βουλόμενον, ἀποτίσαντα τοῦτο, ἐγγεγράφθαι εἰς τῶν λελειτουργηκότας. τῇ τε ἱερείᾳ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς ἐν ἀκροπόλει ἐκέλευσε τῶν ἀποθνήσκοντος, φέρειν χοίνικα κριθῶν, καὶ πυρῶν B ἑτέραν καὶ ὀβολόν. καὶ ὅταν τῷ παιδάριον γένηται, τὸ αὐτὸ τοῦτο.

¶ Ἀθηναῖοι δὲ οἱ ἐν Ποτιδαίᾳ οἰκοῦντες, δεόμενοι χρημάτων εἰς τὸν πόλεμον, ἀπογράψασθαι ἅπαντας συνέταξαν τὰς οὐσίας, μὴ ἀθρόας εἰς τὸν αὐτοῦ δῆμον ἕκαστον, ἀλλὰ τὸ κτῆμα ἐν ᾧ τόπῳ ἕκαστῳ εἴη· ἵνα οἱ πένητες δύνωνται ὑποτιμᾶσθαι· ὅτῳ δὲ μὴ ὑπῆρχε κτῆμα C μηδὲν, τὸ σῶμα διμναῖον τιμήσασθαι. ἀπὸ τούτου οὖν εἰσέφερον τὸ ἐπιγραφὲν ἕκαστος αὐτῶν τῇ πόλει. ¶ Ἀντισσαῖοι δὲ, δεηθείσης τῆς πόλεως χρημάτων, εἰθισμένοι λαμπρῶς ἄγειν Διονύσια, ἐν οἷς ἄλλα τε πολλὰ ἀνήλισκον ἐξ ἐνιαυτοῦ παρασκευάζοντες, καὶ ἱερεῖα πολυτελῆ· ἐγγὺς δὲ οὔσης ταύτης τῆς ἑορτῆς, ἔπεισεν αὐτοὺς τῷ μὲν Διονύσῳ D εὔξασθαι εἰς νέωτα ἀποδώσειν διπλάσια, ταῦτα δὲ συναγαγόντας ἀποδόσθαι· συνελέγη οὖν αὐτοῖς χρήματα οὐκ ὀλίγα εἰς τὴν χρείαν. ¶ Λαμψακηνοὶ δὲ, προσδοκωμένων εἰς αὐτοὺς τριήρων πολλῶν εἰς αὐτοὺς, ὄντος μεδίμνου τῶν ἀλφίτων τετραδράχμου, προσέταξαν τοῖς ἀγοραίοις πωλεῖν ἑξαδράχμου· καὶ τοῦ ἐλαίου τὸν χοᾶ ὄντα E τριῶν δραχμῶν τετράχμου καὶ τριωβόλου· τόν τε οἶνον καὶ τἆλλα ὡσαύτως. τὴν μὲν οὖν ἀρχαίαν τιμὴν ἐλάμβανεν ὁ ἰδιώτης, τὸ δὲ πλεῖον ἡ πόλις, καὶ εὐπόρησε χρημάτων.

¶ Ἡρακλεῶται, πέμποντες ναῦς τετταράκοντα ἐπὶ τοὺς ἐν Βοσπόρῳ τυράννους, οὐκ εὐπορούμενοι χρημάτων, παρὰ τῶν ἐμπόρων F συνηγόρασαν τόν τε σῖτον πάντα, καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὴν ἄλλην ἀγοράν. χρόνον δὲ ἱστάμενοι ἐν ᾧ ἔμελλον ἀποδώσειν τὴν τιμήν, τοῖς δὲ ἐμπόροις καλῶς εἶχε μὴ κοτυλίζειν, ἀλλ' ἀθρόα τὰ φορτία πεπρᾶσθαι· ἐκεῖνοί τε, διμήνου δὲ μισθὸν παρέχοντες, τὴν ἀγορὰν ἐν ὁλκάσι, καὶ αὐτῷ ταμίαν ἐπέστησαν ἐφ' ἑ-

ἐφ' ἑκάστῃ τῶν νεῶν. ἀφικομένων δ' εἰς τὴν πολεμίαν αὐτῶν, ἠγόραζον οἱ στρατιῶται παρὰ τούτων ἅπαντα. συλλεγομένου δὲ ἀργυρίου ἐδίδοσαν οἱ στρατηγοὶ πάλιν τὸν μισθὸν, ὥστε συνέβαινε ταὐτὸ τὸ ἀργύριον δίδοσθαι, ἕως εἰς οἶκον ἀπῆλθον. ¶ Λακεδαιμόνιοι Σαμίων δεηθέντων χρήματα αὐτοῖς εἰς τὴν κάθοδον δοῦναι, ἐψηφίσαντο μίαν ἡμέραν καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ τὰ ὑποζύγια νηστεῦσαι, ὅσον δὲ ἐδαπάνα ἕκαστος, τοσοῦτο δοῦναι τοῖς Σαμίοις. ¶ Καρχηδόνιοι δὲ, ξένων ἐν τῇ πόλει συχνῶν παρ' αὐτοῖς γινομένων, ὀφείλοντες αὐτοῖς μισθὸν, ὃν οὐκ εἶχον δίδοσθαι, ἀνεκήρυξαν οὖν, εἴ τις τῶν πολιτῶν ἢ μετοίκων σύλα ἔχει κατὰ πόλεως ἢ ἰδιώτου, εἰ βούλεται λαβεῖν ἀπογράφεσθαι. ἀπογραφομένων δὲ συχνῶν, τὰ πλοῖα τὰ πλέοντα εἰς τὸν πόντον, σύλων μετὰ προφάσεως εὐλόγου, ἔταξαν δὲ χρόνον, ἐν ᾧ λόγον ὑπὲρ αὐτῶν δώσειν ποιήσονται. συλλεγέντων δὲ χρημάτων συχνῶν, τοὺς μὲν στρατιώτας ἀπήλλαξαν, ὑπὲρ δὲ τῶν συλῶν διεδικάζοντο. τοῖς δὲ μὴ δικαίως συληθεῖσιν, ἡ πόλις ἀπὸ τῶν προσόδων ἀπεδίδου. ¶ Κυζικηνοὶ δὲ, στασιασάντων πρὸς ἀλλήλους, ἐπικρατοῦντος τοῦ δήμου, τῶν δὲ πλουσίων συνειλημμένων, ὀφείλοντες χρήματα στρατιώταις, ἐψηφίσαντο μὴ θανατῶσαι τοὺς συνειλημμένους, ἀλλὰ χρήματα πραξαμένους φυγαδεῦσαι. ¶ Χῖοι δὲ νόμου ὄντος αὐτοῖς ἀπογράφεσθαι τὰ χρέα εἰς τὸ δημόσιον, δεηθέντες χρημάτων, ἐψηφίσαντο τοὺς ὀφείλοντας μὲν ἀποδοῦναι τῇ πόλει τὰ δάνεια, τὴν δὲ πόλιν ἐκ τῶν προσόδων τοὺς τόκους τοῖς δεδανεικόσι καταφέρειν, ἕως ἂν καὶ τὸ ἀρχαῖον ἀποδῶσιν. ¶ Μαύσωλος, ὁ Καρίας τύραννος, πέμψαντος βασιλέως πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τοὺς φόρους δοῦναι, συναγαγὼν τοὺς εὐπορωτάτους ἐν τῇ χώρᾳ, ἔλεγεν ὅτι ὁ βασιλεὺς αἰτεῖ τοὺς φόρους, αὐτὸς δὲ οὐκ εὐπορεῖ χρημάτων. παρεσκευασμένοι δ' εὐθὺς αὐτῷ τινες ἐπηγγέλλοντο ὅσον εἰσοίσει ἕκαστος. τούτων δὲ προαχθέντων, οἱ εὐπορώτεροι τὰ μὲν αἰσχυνόμενοι, τὰ δὲ φοβούμενοι, πολὺ τούτων πλείω ἐπηγγέλλοντό τε καὶ εἰσέφερον. πάλιν δὲ δεηθεὶς χρημάτων, ἐκκλησιάσας τοῖς Μυλασσεῦσιν ἔλεγεν, ὅτι μητρόπολις οὖσα ἡ πόλις αὐτοῦ, ἀτείχιστός ἐστιν, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπ' αὐτὸν στρατεύει.

singulis nauibus præficiebant. Cùmque iam in terram hostium ventum esset, emebant ab his omnia milites, & argentum collectũ fuit, stipendiúmque dederũt ductores. Et ita accidit, vt idem argentum daretur, donec domum redierunt.

¶ Lacedæmonij, cùm Samij ab ipsis peterent, vt pecunias sibi conferrent recuperaturis patriam, scitum fecerũt: Vno die debere & dominos & familiam, & iumenta ieiunare, & quantum insumsisset, si non ieiunaretur, quisque, tantum tribuere Samiis. ¶ Carthaginenses, cùm in his apud ipsos externorum multitudo cresceret, non habebant vnde eis debita stipendia persoluerent. Præconium igitur factum est. Si quis ciuium incolarúmve ius haberet prehendendi vel ciuitatem vel priuatũ quempiam, siue vellet prehendere, vt profiteretur. Profitentibus autem permultis, ita nauigia contendentia in pontũ comprehendebant, probabilem aliquam causam prætendentes, tempore quidem præfinito, quo de his causam dicturos se esse affirmarent. Copia verò tunc magna pecuniæ cùm extitisset, & milites illos dimiserũt, & de comprehensione disceptarunt. Et quibus comprehensione esset facta iniuria, iis de vectigalibus suis faciebat ciuitas. ¶ Cyziceni, seditione orta apud ipsos, & plebe superiore, oppressisque ac capitis ditioribus, cùm deberetur militib° pecunia, scitum fecerunt: ne capiti interficerentur, sed pecuniis exactis vt exularent.

¶ Chij, cùm esset lex apud ipsos: Vt debita publicè perscriberentur: indigentes pecunia scitum fecerũt: vt debitores ipsi quidem mutuas pecunias numerarent ciuitati, ciuitas verò creditorib° vt fœnus ex vectigalib° penderet, donec sors persoluendo æquaretur. ¶ Mausoles Cariæ tyrannus, petente per legatos rege Persarum, vt tributa penderet, conuocatis in illa terra opulentissimis ostendit eis: Regem petere tributa, se autem nequaquam abundare pecunia. Ibi tum subornati quidam statim polliciti sunt, se esse collaturos. & summam indicarunt. Hoc facto opulentiores partim pudore, partim metu, & plura sunt polliciti, & contribuerunt. Rursum pecunia indigens Mylassensibus conuocatis demonstrauit oratione sua: Eam ciuitatem principem regni, ex quo ort° esset ipse, non esse mœnib° septam. Regem autem Persarũ exercitũ aduers° illam adducere.

Cúmque conuenirent qui alio signo vellent cudere, idem illud argentum elocauit. Præterea qui triremes aut rebus magistri aut ludis suppeditare impensas, aut in aliud eiusmodi munus publ. cum sumtus facere deberent, constituto summum mediocri, ex his iussit eum, qui illam pendere voluisset, inter perfunctos suo munere perscribi. Sacerdoti etiam Mineruæ, quæ in arce consecrata erat, præcepit de vnoquoque mortuo afferri hordei sextarios duos, & totidem tritici, & obolum vnum, id est, duos asses, ac tantundem ab iis qui sobole essent aucti. ¶ Athenienses, qui inhabitarent Potidæam, indigentes pecunia ad bellum, iusserunt profiteri cunctos censum bonorum non simul vniuersorum in tribu sua singulos, sed ita, vt quoque loco quique possideretus, vt pauperes æstimationem subiicere possent. Si quis verò prorsus nihil possideret, eius capitis æstimatio erat minarum duarum. Hinc igitur tributum quod exigebatur, à singulis integrum conferebatur.

¶ Antisseus, cùm pecuniæ inopia premeretur ciuitas ipsius, & morem haberent, vt Dionysia seu Bacchanalia splendidè celebrarent, (quibus magnos sumtus faciebant de totius anni apparatu, cùm in alia, tum victimas preciosas) quòd ille festus dies tũc instaret, persuasit eis vt votum nuncuparent, se proximo anno reddituros Libero duplicia: & quæ parata habebant vt venderent vniuersa simul. Atq; ita pecuniæ non modicæ ad præsentem ipsis vsũ collectæ fuerũt. ¶ Lampsaceni cùm aduent⁹ expectaretur triremiũ multarũ, & venirent polentę sex modij denariis quatuor, iusserũt in foro versantes vẽdere eos sex denariis: Et ad olei cõgium, qui veniret denariis quatuor, adiicere tres obolos, seu asses sex. Idémq; facere de vino & cæteris. Priuati igitur preciũ accipiebant antiquũ, quod autem superabat, id ciuitas retinens, copiam ita pecuniarum cõparauit. ¶ Heracleotæ, cùm naues ablegarent quadraginta aduersus tyrannos in Bosporo, neque pecunia abundarent, coemerunt de negotiatoribus & frumentum & oleum, & vinum, & res alias venales vniuersas. Atque constituto tempore quo pretium persolueretur, & opportunum erat negotiatoribus, non ad heminam merces distrahi, sed venire simul vniuersas, & ipsi cum persoluerent per opportunitatem, non stipendia deuehebant, sed res venales in onerariis nauibus, & vnum quæstorem

A συνελθόντων δὲ ἐπὶ τὸ κόψαι ἕτερον χαρακτῆρα, ἐξέδωκε τὸ αὐτὸ ἀργύριον. ὅσοι τε τριηραρχεῖν, ἢ φυλαρχεῖν, ἢ χορηγεῖν, ἤ τινα εἰς ἑτέραν λειτουργίαν τοιαύτην ἤμελλον δαπανᾶν, τίμημα τάξας μέτριον, ἐν ἐβούλετο τὸν βουλόμενον, ἀποτίσαντα τοῦτο, ἐγγραφῆναι εἰς τοὺς λελειτουργηκότας. τῇ τε ἱερείᾳ τῇ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς ἐν ἀκροπόλει ὑπὲρ τοῦ ἀποθανόντος, φέρειν χοίνικα κριθῶν, καὶ πυρῶν B ἑτέραν καὶ ὀβολόν· καὶ ὅταν παιδάριον γένηται, τὸ αὐτὸ τοῦτο.

¶ Ἀθηναῖοι δὲ οἱ ἐν Ποτιδαίᾳ οἰκοῦντες, δεόμενοι χρημάτων εἰς τὸν πόλεμον, ἀπογράψασθαι ἅπασι συνέταξαν τὰς οὐσίας, μὴ ἀθρόας εἰς τὸν αὐτὸν δῆμον ἕκαστον, ἀλλὰ καθ' κτῆμα ἐν ᾧ τόπῳ ἕκαστον εἴη, ἵνα οἱ πένητες δύναιντο ἀποτιμᾶσθαι· ὅτῳ δὲ μὴ ἦν κτῆμα C μηδὲν, τὸ σῶμα διμναῖον τιμήσασθαι. ἀπὸ τούτων οὖν εἰσέφερον τὸ ἀπογραφὲν ἕκαστος ὅσον τῇ πόλει. ¶ Ἀντισσαῖοι δὲ, δεόμενοι τῇ πόλει χρημάτων, εἰθισμένοι λαμπρῶς ἄγειν Διονύσια, ἐν οἷς ἄλλα τε πολλὰ ἀνάλισκον ἐξ ἐνιαυτοῦ παρασκευάζοντες, καὶ ἱερεῖα πολυτελῆ· ἐγγὺς δὲ οὔσης τῆς ἑορτῆς, ἔπεισεν αὐτοὺς τῷ μὲν Διονύ- D σῳ εὔξασθαι εἰς νέωτα ἀποδώσειν διπλάσια, ταῦτα δὲ συναγαγόντας ἀποδόσθαι· συνελέγη οὖν αὐτοῖς χρήματα οὐκ ὀλίγα περὶ τὴν χρείαν. ¶ Λαμψακηνοὶ δὲ, προσδοκωμένων αὐτοῖς τριήρων πολλῶν ἐπὶ αὐτοὺς, ὄντος μεδίμνου τῶν ἀλφίτων τεσσάρων δραχμῶν, προσέταξαν τοῖς ἀγοραίοις πωλεῖν ἑξαδράχμου· καὶ τοῦ ἐλαίου τὸν χοᾶ ὄντα δρα- E χμῶν τεσσάρων καὶ τριωβόλου· τοῦ τε οἴνου καὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως. τὴν μὲν οὖν ἀρχαίαν τιμὴν ἐλάμβανεν ὁ ἰδιώτης, τὸ δὲ πλέον ἡ πόλις, καὶ εὐπόρησε χρημάτων.

¶ Ἡρακλεῶται, πέμποντες ναῦς τεσσαράκοντα ἐπὶ τοὺς ἐν Βοσπόρῳ τυράννους, οὐκ εὐποροῦντες χρημάτων, παρὰ τῶν ἐμπόρων F συνηγόρασαν τόν τε σῖτον πάντα καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὴν ἄλλην ἀγοράν, χρόνου δὲ ταξάμενοι ἐν ᾧ ἔμελλον ἀποδώσειν τὴν τιμήν, τοῖς τε δὴ ἐμπόροις καλῶς εἶχε μὴ κοτυλίζειν, ἀλλ' ἀθρόα τὰ φορτία πεπρᾶσθαι· ἐκεῖνοί τε, διδόντες δὲ διμήνου, οὐ μισθὸν παρεῖχον, ἀλλὰ τὴν ἀγορὰν ἐν ὁλκάσι, καὶ αὐτῇ ταμίας ἐπιστήσαντες

ἐφ' ἑ-

ἐφ' ἑκάστης τῶν νεῶν. ἀφικομένων δ' εἰς τὴν πολεμίαν αὐτῶν, ἠγόραζον οἱ στρατιῶται παρὰ τούτων ἅπαντα. ὁπότε γοῦν συνείλεγον τὸ ἀργύριον, ἐδίδοσαν οἱ στρατηγοὶ πάλιν τὸν μισθόν· ὥστε συνέβαινε ταὐτὸ τὸ ἀργύριον δίδοσθαι, ἕως εἰς οἶκον ἀπῆλθον. ¶ Λακεδαιμόνιοι Σαμίων δεηθέντων χρήματα αὐτοῖς εἰς τὴν κάθοδον δοῦναι, ἐψηφίσαντο μίαν ἡμέραν καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ τὰ ὑποζύγια νηστεύειν· ὅσον δὲ ἐδαπάνα ἕκαστος, τοσοῦτον δοῦναι τοῖς Σαμίοις. ¶ Καρχηδόνιοι δέ, ξένων ἐν τῇ πόλει συχνῶν παρ' αὐτοῖς γενομένων, ὀφείλοντες αὐτοῖς μισθόν, μὴ ἔχοντες ἀποδοῦναι· ἀνεκήρυξαν οὖν, εἴ τις τῶν πολιτῶν ἢ μετοίκων ἐσύλα ἔχει κατὰ πόλεως ἢ ἰδιώτου, εἰ βούλεται λαβεῖν ἀπογράψασθαι. ἀπογραψαμένων δὲ συχνῶν, τὰ πλοῖα τὰ πλέοντα εἰς τὸν πόντον, σύλων μετὰ προφάσεως εὐλόγου, ἔταξαν δὲ χρόνον, ἐν ᾧ λόγον ὑπὲρ αὐτῶν ἔμελλον ποιήσασθαι. συλλεχθέντων δὲ χρημάτων συχνῶν, τοὺς μὲν στρατιώτας ἀπήλλαξαν, περὶ δὲ τῶν συλῶν διεδικάζοντο. τοῖς δὲ μὴ δικαίως συληθεῖσιν, ἡ πόλις ἀπὸ τῶν προσόδων ἀπεδίδου. ¶ Κυζικηνοὶ δὲ στασιάσαντες πρὸς ἀλλήλους, ἐπικρατήσαντος τοῦ δήμου, τῶν δὲ πλουσίων συνειλημμένων, ὀφείλοντες χρήματα στρατιώταις, ἐψηφίσαντο μὴ θανατῶσαι τοὺς συνειλημμένους, ἀλλὰ χρήματα πραξαμένους φυγαδεῦσαι. ¶ Χῖοι δὲ νόμου ὄντος αὐτοῖς ἀπογράφεσθαι τὰ χρέα εἰς τὸ δημόσιον, δεηθέντες χρημάτων, ἐψηφίσαντο τοὺς ὀφείλοντας τὰ χρέα ἀποδοῦναι τῇ πόλει τὰ δάνεια, τὴν δὲ πόλιν ἐκ τῶν προσόδων τοὺς τόκους τοῖς δεδανεικόσι καταφέρειν, ἕως ἂν καὶ τὸ ἀρχαῖον ἀποδῶσι. ¶ Μαύσωλος, ὁ Καρίας τύραννος, πέμψαντος βασιλέως πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τοὺς φόρους δοῦναι, συναγαγὼν τοὺς εὐπορωτάτους ἐν τῇ χώρᾳ, ἔλεγεν ὅτι ὁ βασιλεὺς αἰτεῖ τοὺς φόρους, αὐτὸς δὲ οὐκ εὐπορεῖ. κατεσκευασμένοι δ' ἄνδρες αὐτῷ εὐθέως ἐπηγγέλλοντο ὅσον εἰσοίσει ἕκαστος. τούτων δὲ τοῦτο πραξάντων, οἱ εὐπορώτεροι τὰ μὲν αἰσχυνόμενοι, τὰ δὲ φοβούμενοι, πολὺ τούτων πλεῖον ἐπηγγέλλοντό τε καὶ εἰσέφερον. πάλιν δεηθεὶς χρημάτων, ἐκκλησιάσας τοῖς Μυλασσεῦσιν ἔλεγεν, ὅτι μητρόπολις οὖσα ἡ πόλις αὐτοῦ, ἀτείχιστος εἴη, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπ' αὐτὸν στρατεύει.

A singulis nauibus præerant. Cúmque iam in terram hostium ventum esset, emebant ab his omnia milites, & argentum collectũ fuit, stipendiúmque dederũt ductores. Et ita accidit, vt idem argentum daretur, donec domum redierunt.

¶ Lacedæmonij, cùm Samij ab ipsis peterent, vt pecunias sibi conferrent recuperaturis patriam, scitum fecerũt: Vno die debere & dominos & familiam, & iu-B mẽnta ieiunare, & quantum insumsisset, si non ieiunaretur quisque, tantum tribuere Samijs. ¶ Carthaginienses, cùm in vrbẽ apud ipsos externorum multitudo cresceret, non habebant vnde eis debita stipendia persoluerent. Præconium igitur factum est. Si quis ciuium incolarúmve ius haberet prehendendi vel ciuitatem vel priuatũ quempiam, siue vellet prehendere, vt profiteretur. Profitentibus autem permultis, ita nauigia contendentia C in pontũ comprehendebant, probabilem aliquam causam prætendentes, tempore quidem præfinito, quo de his causam dicturos se esse affirmarent. Copia verò tunc magna pecuniæ cùm extitisset, & milites illos dimiserũt, & de comprehensione disceptarunt. Et quibus comprehensione esset facta iniuria, iis de vectigalibus suis faciebat ciuitas. ¶ Cyziceni, seditione orta D apud ipsos, & plebe superiore, oppressisque ac capitis ditiorib⁹, cùm deberetur militib⁹ pecunia, scitum fecerunt: ne capti interficerentur, sed pecuniis exactis vt exularent.

¶ Chij, cùm esset lex apud ipsos: Vt debita publicè perscriberentur: indigentes pecuniæ scitum fecerũt: vt debitores ipsi quidem mutuas pecunias numerarent ciuitati, ciuitas verò creditorib⁹ vt fœnus ex ve-E ctigalib⁹ penderet, donec sors persoluendo æquaretur. ¶ Mausolus Cariæ tyrannus, petente per legatos rege Persarum, vt tributa penderet, conuocatis in illa terra opulentissimis ostendit eis: Regem petere tributa, se autem nequaquam abundare pecunia. Ibi tum subornati quidam statim polliciti sunt, se esse collaturos & summam indicarunt. Hoc facto opulentiores F partim pudore, partim metu, & plura sunt polliciti, & contribuerunt. Rursum pecunia indigens Mylassensibus conuocatis demonstrauit oratione sua: Eam ciuitatem principem regni, ex quo ortus esset ipse, non esse mœnib⁹ septam, Regem autem Persarũ exercitũ aduers⁹ illam adducere.

Iussit igitur Mylassenses, quantum posset quisque pecuniæ conferre plurimum, affirmans iis, quæ tunc contribuissent, cæteras ipsos suas facultates esse conseruaturos. Collectis autem copiis magnis, ipse quidem retinuit pecunias: murum verò extrui illo tempore Deum velle negauit.

¶ Condalus Mausoli præfectus, si quando iter per regionem suam faciente eo afferret aliquis donum ouis, aut porci, aut vituli: iussit perscripto nomine eius qui donasset, & die, domum abduci, & ali donec reuerteretur. Ac vbi tempus satis longum abiisse videbatur, repetiit quod ille aluerat, subductis fructus quoque rationibus. Arborum item eminentium aut procidentium in regias vias vendebat fructus. Militum quoque si qui mortem obierant, copiam efferendi extra portam corpus denario vendebat. Atque hinc simul argentum accipiebat, simul non fallebant eum duces iudicio temporis, quo aliquis ex militibus esset mortuus. Lycios etiam cernens capillis gestandis delectari, literas esse dixit allatas regias, quibus capilli ad crines mitti iuberentur. Mandata igitur se habere à Mausolo, vt illi tonderentur. Atque promisit, si certam summam in capita contribuere vellent, ex Græcia capillos afferendos se esse curaturum. At illi libenter præbuerunt quod postulabat, collectaque est de magna multitudine pecunia copiosa. ¶ Aristoteles Rhodius Phocææ principatum obtinens, in pecuniarum inopia cernens duas esse Phocæensium factiones, verba vni illarum occulte fecit, indicans sibi dare alteras pecunias, vt rem ad ipsos inclinet: Sese verò ab ipsis accipere malle, & administrationem ciuitatis eis tradere. Quibus auditis statim tantumdem pecuniæ dederunt, quantum iusserat. At hic alteri factioni rursum ostendit quæ acceperat ab alteris. Hi verò dederunt ne ipsi quidem minus. Atque ita accepta pecunia ab vtrisque, gratiam inter eos reconciliauit. Cum animaduerteret autem inter ciues multas esse controuersias, & magnas in iis propter bellum iniurias, iudicio constituto edixit: Si qui lege non egissent intra tempus præscriptum, non amplius de prioribus criminibus iudicia iis datum iri. Tunc itaque complurium causarum atque litium collationem, & prouocationem multis propositis, ad se referens, & ab vtrisque per diuersos aliquid accipiens,

A ἐκέλευσεν οὖν τοὺς Μυλασεῖς φέρειν ἕκαστον ὅτι πλεῖστα χρήματα· φάσκων αὐτοὺς τοῖς νῦν εἰσενεχθεῖσι καὶ τὰ λοιπὰ σώζειν. εἰσενεγκόντων δὲ πολλῶν, τὰ μὲν χρήματα εἶχε, τὸ δὲ τεῖχος οὐκ ἐᾶν τὸν θεὸν ἐν τῷ παρόντι οἰκοδομεῖν. ¶ Κονδάλος Μαυσώλου ὢν ὕπαρχος, ὁπότε διαπορευομένῳ αὐτῷ διὰ τῆς χώρας προσαγάγοι τις πρόβατον ἢ ὗν ἢ μόσχον, ἀπο- B γραψάμενος τὸν δόντα καὶ τὸν χρόνον, ἀπαγαγεῖν εἰς οἶκον ἐκέλευσεν ἕως ἂν ἐπανέλθῃ. ἐπεὶ δὲ ἱκανὸς ἐδόκει ὁ χρόνος εἶναι, αὐτό τε τὸ τραφὲν καὶ τὸ ἐπίτιμον τῆς τροφῆς λογιζόμενος ἀπῄτει. τῶν τε δένδρων τὰ ἐξέχοντα ἢ τὰ ἐμπίπτοντα εἰς τὰς ὁδοὺς τὰς βασιλικὰς ἐπώλει τοὺς καρπούς. εἰ δέ τις τῶν στρατιωτῶν τελευτήσειε, δραχμὴν ἐπράττετο τῆς ἐξόδου τοῦ σώματος. ἅμα οὖν ἀργύριον ἐλάμβανεν, ἅμα τε οἱ ἡγεμόνες οὐ παρεκρούοντο αὐτὸν, ὁπότε τελευτήσαι ὁ στρατιώτης. C τούς τε Λυκίους ὁρῶν ἀγαπῶντας τὸ τρίχωμα φέρειν, ἔφη γράμματα ἐληλυθέναι παρὰ βασιλέως, κόμας ἀποστεῖλαι εἰς προκόμια· προστετάχθαι οὖν αὐτῷ ὑπὸ Μαυσώλου ἀποκείρειν αὐτούς. εἰ μέντοι βούλονται ἐπικεφάλαιον αὐτῷ δοῦναι, μεταπέμψεσθαι ἐκ D τῆς Ἑλλάδος κόμας. οἱ δὲ ἄσμενοι ἔδοσαν ὃ ᾔτει, καὶ συνελέγη χρήματα πολλὰ ἀπὸ πολλοῦ ὄχλου. ¶ Ἀριστοτέλης Ῥόδιος, ἄρχων Φωκαίας, ἀπορῶν χρημάτων, ὁρῶν στασιάζοντας τῶν Φωκαιέων, λόγῳ ἐποιήσατο πρὸς τὴν ἑτέραν στάσιν ἐν ἀπορρήτοις, φάσκων αὐτῷ διδόναι χρήματα τοὺς ἑτέρους, ἐφ' ᾧ αὐτοῖς τὰ πράγματα ἐγχειρίσαι· αὐτὸς δὲ μᾶλλον ἂν βούλεσθαι παρὰ τούτων λαβὼν E καὶ τὰ τῆς πόλεως τούτοις διοικεῖν παραδιδόναι. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα, ἔδωκαν τὰ χρήματα οἱ παρεστῶτες ὅσα ἐκέλευσεν ἐκεῖνος. ὁ δὲ τοῖς ἑτέροις τὰ παρὰ τούτων ἐπέδειξεν ἃ εἰλήφει· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἔδοσαν οὐκ ἐλάττω. λαβὼν δὲ παρ' ἀμφοτέρων, κατήλλαξεν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους. τῆς τε πόλεως κατιδὼν οὔσας δίκας πολλὰς, F καὶ μεγάλας ἐκ πολλοῦ χρόνου ἀδικίας παρὰ τοῦ πολέμου, δικαστήρια καθίσας, προέθηκεν ὅσοι ἂν μὴ δικάσωνται ἐν τῷ ὡρισμένῳ χρόνῳ, μηκέτι εἶναι περὶ τῶν προγεγονότων ἐγκλημάτων κρίσεις. εἶτα δὲ παραβαλὼν πολλὰς δίκας, καὶ ἐφέσεις, αὐτὰς μετ' ἐπιτιμίου ἐφ' αὑτὸν πειθόμενος, καὶ παρ' ἑκατέρων δι' ἑτέρων λαμβάνων,

συνήγαγε

συνήγαγον ἐν ὀλίγῳ χρήματα. ¶ Κλαζομένιοι δ᾽ ἐν σιτοδείᾳ ὄντες, χρήματα [illegible], ἐψηφίσαντο παρ᾽ οἷς ἔλαιόν ἐστι [illegible], δανεῖσαι τῇ πόλει ἐπὶ [illegible] τῇ πόλει [illegible] ὁ καρπὸς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν. [illegible] ἐμισθώσαντο πλοῖα, καὶ [illegible] εἰς τὰ ἐμπόρια, ὅθεν αὐτοῖς [illegible], [illegible] τὰς τοῦ ἐλαίου τιμάς. ὀφείλοντες στρατιώταις μισθὸν εἴκοσι τάλαντα, καὶ οὐ δυνάμενοι, τόκον [illegible] τοῖς ἡγεμόσι τέτταρα τάλαντα τοῦ [illegible]. [illegible] τοῦ μὲν ἀρχαίου [illegible], καὶ [illegible], νόμισμα [illegible] ἀργυρίου λόγον εἴκοσι ταλάντων [illegible] τοῖς [illegible] τῇ πόλει κατὰ λόγον ἑκάστῳ, παρ᾽ ἐνιαυτὸν [illegible] ἔτει. οἱ [illegible] εἰς τὰς καθ᾽ ἡμέραν χρείας [illegible], καὶ [illegible] χρήσεις [illegible]. δεύτερον δὲ ἐπὶ [illegible] τὰ [illegible], καὶ τὸ [illegible] ἑκάστῳ [illegible], [illegible] ¶ Σηλυβριανοὶ [illegible] χρημάτων, νόμου ὄντος αὐτοῖς σῖτον μὴ ἐξάγειν ἐν λιμῷ [illegible], ἐκείνους δὲ [illegible] σίτου [illegible], ἐψηφίσαντο τῇ πόλει [illegible] τοὺς ἰδιώτας τὸν σῖτον τῆς [illegible] τιμῆς, ὑπολειπόμενον ἕκαστον ἐνιαυτοῦ [illegible] ἐξαγωγὴν ἔδωκαν τῷ βουλομένῳ, [illegible] ἔχειν αὐτοῖς. ¶ Ἀβυδηνοὶ δὲ, διὰ [illegible] τὴν χώραν [illegible], καὶ τοὺς μετοίκους [illegible] αὐτοῖς [illegible] διὰ τὸ καὶ [illegible] ὀφείλειν, ἐψηφίσαντο τὸν βουλόμενον τοῖς γεωργοῖς [illegible], [illegible] τὰς [illegible] τοῦ καρποῦ, τοὺς δ᾽ ἄλλους [illegible].

¶ Ἐφέσιοι, δεηθέντες χρημάτων, νόμον [illegible] φορεῖν χρυσὸν τὰς γυναῖκας, [illegible] καὶ ἔχουσι, [illegible] τῇ πόλει [illegible] τὸν [illegible], ἀργύριον δὲ [illegible], [illegible] τὸ ὄνομα τοῦ [illegible] ἀργύριον, ὡς [illegible]. ¶ Διονύσιος Συρακούσιος, βουλόμενος χρήματα [illegible], ἐκκλησίαν ποιήσας, ἔφησεν [illegible] Δήμητρα, καὶ κελεύειν τὸν τῶν γυναικῶν κόσμον εἰς τὸ ἱερὸν ἀποκομίζειν,

A non [illegible] pecuniae contraxere. ¶ Clazomenii [illegible] pecunia [illegible] : Vt qui oleum haberent commod[illegible] Reipublicae [illegible]. [illegible] hac fru[illegible] in [illegible] copiosis. Cum [illegible] oleum, conductas [illegible] illud in ea loca [illegible], [illegible] exercebantur, vnde [illegible] pignore [illegible]

B [illegible] Mili[illegible] cùm deberent [illegible] [illegible] & [illegible] soluere, [illegible] sestert[illegible] [illegible] hoc pacto de [illegible] & [illegible] facere [illegible], [illegible] quadringentorum [illegible]. Hanc deinde

C [illegible] pecuniam [illegible] opulentissimis in ciuitate pro [illegible] atque [illegible], & [illegible] recipiebant argentum. Habebant [illegible] priuati [illegible] vsus impenderent, & debito [illegible] Deinde ex vectigali [illegible] & [illegible] pendebant illis, & diuidendo tempore pro parte [illegible] quae distribuerant, nummósque ferreos recipie-

D bant, ¶ Selybriani in pecuniarum inopia, cùm lex esset : Ne [illegible] exportaretur. [illegible] tempore, [illegible] reliquo [illegible] Tradere [illegible] debere [illegible] publicae [illegible] constituto, [illegible] sibi [illegible] potestatem [illegible] constituto pretio, quod [illegible] debetur. ¶ Abydeni, quòd

E [illegible] per [illegible] inculta esset, neque [illegible] impendent [illegible] colis [illegible] adhuc deberentur [illegible] pecuniam mutuam dedisset agricolis, vt opus [illegible], eum [illegible] fructus natos [illegible] debere & caeteros ea [illegible] quae reliqua fuissent.

Ephesii cùm pecuniis indigerent, [illegible] legem : Non licere, vt mulieres aurum gestarent. quicquid [illegible] tempore au-

F [illegible] haberent, id [illegible] commodarent ciuitati. Constituta [illegible] argenti summa, quae numeratae [illegible] : vt in templi columnis, nomen eius qui argentum illud numerasset, tanquam eius [illegible] consecrasset, [illegible]. ¶ Dionysius Syracusius [illegible] pecuniam volens, [illegible] dixit : [illegible] Cererem esse iubentem, mundum muliebrem in suum fanum deferri. Ac se quid in hoc de [illegible]

Postulare igitur, vt idem fieret ab aliis quoque, ne Dea irasceretur. Qui non fecisset, eum sacrilegij reum fore pronunciauit. Cumque omnes, quæ habebant, attulissent, & Deæ respectu & pius, re diuina facta, abstulit mundum illum, tanquam commodatum ab ipsa Dea. Vbi verò temporis aliquid præteriisset, & mulieres iterum ornatus ferrent, edixit: Vt quæ aurum gestare vellet, ea in templo, quod tanti esset, dedicaret. Ædificaturus triremes sciebat pecunia sibi opus fore. Concione igitur aduocata, prodi quandam vrbem dixit & ad eam rem sibi pecunia opus esse. Postulauitque vt singuli ciues conferrent aureos duos. Hanc pecuniam illi contulerunt. spacio autem interposito dierum duûm triúmve quasi frustrata res ipsum esset collaudatis ciuibus, id restituit vnicuique quod contulerat. Quo facto voluntates illorum sibi reconciliauit. Postea simili spe, se esse recepturos, rursum contulerût. Dionysius autem, quod tunc acceperat, retinuit ad triremium ædificationem. Cùm non abundaret argento, nummum percussit ex stanno, aduocatáque concione, copiosa oratione nummum eum commendauit. Syracusij verò, quamuis inuiti, illum scito suo approbauerunt, & vnusquisque prætulit se habere argentum, non stannum. Rursum in pecuniæ inopia postulauit a ciuibus, vt sibi contribuerent. Quib⁹ negantib⁹ se habere, protulit vtensilia sua, & venalia, quasi per inopiam hoc faceret, proposuit. Hæc cû Syracusij emerent, quid quisq. emisset, perscribebatur. Persoluto autem precio, referre ad se vtensile iussit quod emisset, vnumquemque. Syracusij propter crebra tributa desierant pecudes alere. Ibi Dionysi⁹ satis sibi collatum esse affirmauit ad tantum vsû, quique postea parassent pecudes eos fore immunes. Cum multi autem multas pecudes immunitatis spe parassent, nactus opportunitatem, quid quisque habeat, æstimari iussit & imposuit tributum seu pensionem. Ibi tum Syracusij ægrè ferentes se esse deceptos pecudes iugulare & vendere. Cùm autem ad hæc Dionysius edicto definiisset iugulandarum pecudum indies numerum, illi mactantes sacrificare. Tûc Dionysius vetuit mactari pecudem fœmininam. Rursum in pecuniæ inopia professione apud sese describi iussit pecunias familiarum, quæcunque essent orbæ parentibus. Quo facto, ipse pecuniis illis abusus fuit, donec singuli in suam

A αὐτὸς μὲν οὖν τὸν παρ' αὐτῷ γυναικῶν τὸν κόσμον τοῦτο πεποιηκέναι· ἀξιοῦν δὲ καὶ τοὺς ἄλλους· μή τι μήνιμα παρὰ τῆς θεοῦ γένηται. τὸν δὲ μὴ τοῦτο ποιήσαντα, ἔνοχον ἔσεσθαι ἱεροσυλίας ἔσεσθαι. ἀπενεγκάντων δὲ πάντων ἃ εἶχον, διὰ τὸ τὴν θεὸν, ὡς ἐκεῖνος, θύσας τῇ θεῷ, τὸν κόσμον ἀπηνέγκατο ὡς παρὰ τῆς θεοῦ δεδανεισμένος. προελθόντος δὲ B χρόνου, καὶ τῶν γυναικῶν πάλιν φορουσῶν, ἐκέλευσε τὴν βουλομένην χρυσοφορεῖν, τάγμά τι ἀνατιθέναι ἐν τῷ ἱερῷ. τριήρεις δὲ ναυπηγεῖσθαι μέλλων, ᾔδει ὅτι δεήσοιτο χρημάτων, ἐκκλησίαν οὖν συναγαγὼν, ἔφη πόλιν αὐτῷ τινα προδίδοσθαι, εἰς ἣν δεῖσθαι χρημάτων· ἀξιοῦν οὖν αὐτῷ τοὺς πολίτας εἰσενεγκεῖν δύο στατῆρας ἕκαστον· οἱ δ' εἰσήνεγκαν. διαλιπὼν δὲ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ὡς διημαρτηκὼς C τῆς πράξεως, ἐπαινέσας αὐτοὺς, ἀπέδωκεν ἑκάστῳ ὃ εἰσήνεγκαν. ποιήσας δὲ τοῦτο, εὐκτήσατο τοὺς πολίτας. εἶτα πάλιν ἐλπίζοντες ἀπολήψεσθαι, εἰσήνεγκαν· ὁ δὲ λαβὼν εἶχεν εἰς τὴν ναυπηγίαν. ἐν ἀπορίᾳ δὲ ἀργυρίου, νόμισμα ἔκοψε καττιτέρου· καὶ συναγαγὼν ἐκκλησίαν, πολλὰ τοῦ κεκομμένου νομίσματος ὑπερεῖπεν· οἱ δὲ ἐψηφίσαντο D καὶ μὴ βουλόμενοι, ἕκαστος οὗ εἰλήφει ἔχειν ὡς ἀργυροῦν, ἀλλὰ μὴ καττιτέρινον. πάλιν τε δεηθεὶς χρημάτων, ἠξίου τοὺς πολίτας εἰσφέρειν αὐτῷ· οἱ δ' ἔφασαν οὐκ ἔχειν. ἐξενέγκας οὖν τὰ σκεύη τὰ παρ' αὐτῷ ἐπώλει, ὡς δι' ἀπορίαν τοῦτο ποιῶν. ἀγοραζόντων δὲ τῶν Συρακοσίων, ἀπεγράφετο τί ἕκαστος ἠγόρασεν. ἐπεὶ δὲ τὴν τιμὴν κατέθηκαν, E ἐκέλευσε τὰ σκεύη ἀναφέρειν ἕκαστον ὃ ἠγόρασεν. τῶν δὲ πολιτῶν διὰ τὰς εἰσφορὰς οὐ τρεφόντων βοσκήματα, εἶπεν ὅτι ἱκανὰ ἦν αὐτῷ πρὸς τὸ παρόν· τοὺς οὖν νῦν κτησαμένους, ἀτελεῖς ἔσεσθαι. πολλῶν δὲ ταχὺ κτησαμένων πολλὰ βοσκήματα, ὡς ἀτελῆ ἑξόντων, ἐπεὶ καιρὸν ᾤετο εἶναι, τιμήσασθαι κελεύσας, ἐπέβαλε τέλος. οἱ οὖν πολῖται ἀγανακτήσαντες F ἐπὶ τῷ ἐξηπατῆσθαι, σφάζοντες ἐπώλουν. ὡς δὲ πρὸς τοῦτο ἔταξε, σφάζεσθαι ὅσον δεῖ τῆς ἡμέρας· οἱ δὲ πάλιν ἱερεῖα θύοντες ἐποίουν. ὁ δὲ ἀπεῖπε θῆλυ μὴ θύειν. πάλιν δεηθεὶς χρημάτων, ἐκέλευσεν ἀπογράψασθαι χρήματα πρὸς αὐτὸν ὅσοι εἶναι εἰσὶν ὀρφανικοί. ἀπογραψαμένων δὲ ἀπάντων, τὰ τούτων χρήματα ἀπεχρῆτο, ἕως

ἕκαστοι

ἔλεγεν εἰς ἡλικίαν ἔλθοι. Ῥήγιον δὲ καταλαβὼν, ἐκκλησίαν συναγαγὼν εἶπεν, ὅτι δικαίως μὲν ἂν ἐξανδραποδισθεῖεν ὑπ' αὐτοῦ. νῦν μέν τοι τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀνηλωμένα χρήματα κομισάμενος, καὶ ὑπὲρ ἑκάστου σώματος τρεῖς μνᾶς, ἀφήσειν αὐτούς. οἱ δὲ Ῥηγῖνοι, ὅσα ποτ' ἦν αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένα, ἐμφανῆ ἐποίουν· καὶ οἱ ἄποροι παρὰ τῶν εὐπορωτέρων καὶ παρὰ τῶν ξένων δανειζόμενοι, ἐπόρισαν ἃ ἐκέλευε χρήματα. λαβὼν δὲ ταῦτα παρ' αὐτῶν, τά τε σώματα πάντα οὐδὲν ἧττον ἀπέδοτο, τά τε σκεύη ἃ τότε ἦν ἀποκεκρυμμένα, φανερὰ ὄντα ἔλαβε. δανεισάμενός τε παρὰ τῶν πολιτῶν χρήματα ἐπ' ἀποδόσει, ὡς ἀπῄτουν αὐτόν, ἐκέλευσεν ἀναφέρειν ὅσον ἔχοι τις ἀργύριον πρὸς αὐτόν· εἰ δὲ μὴ, θάνατον ἔταξε τὸ ἐπιτίμιον. ἀνενεχθέντος δὲ τοῦ ἀργυρίου, ἐπικόψας χαρακτῆρα, ἐξέδωκε τὴν δραχμὴν δύο δυναμένην δραχμὰς, τό τε ὀφειλόμενον πρότερον ἀπέδωκε πρὸς αὐτόν. εἰς Τυρρηνίδα τε πλεύσας ναυσὶν ἑκατὸν, ἔλαβεν ἐκ τοῦ τῆς Λευκοθέας ἱεροῦ χρυσίον τε καὶ ἀργύριον πολὺ, καὶ τὸν ἄλλον κόσμον οὐκ ὀλίγον. αἰσθόμενος δὲ ὅτι καὶ οἱ ναῦται πολλὰ ἔχοιεν, κήρυγμα ἐποίησε, τὸ ἥμισυ ὧν ἔχει ἕκαστος, ἀναφέρειν πρὸς αὐτόν· τὸ δ' ἥμισυ ἔχειν τὸν λαβόντα· τῷ δὲ μὴ ἀνενέγκαντι, θάνατον ἔταξε τὸ ἐπιτίμιον. ὑπολαβόντες δὲ οἱ ναῦται, ἀνενέγκαντες τὰ ἡμίσεα, τὰ λοιπὰ ἕξειν ἀδεῶς, ἀνενεγκάντων δ' ἐκεῖνο ἔλαβε, ἐκέλευσε πάλιν τὰ ἡμίσεα ἀναφέρειν. ¶ Μενδαῖοι δὲ, τοῖς μὲν ἀπὸ λιμένων καὶ τῶν ἄλλων τελῶν αὐτοῖς πρὸς τὴν διοίκησιν ἐχρῶντο, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ οἰκιῶν τέλη, οὐκ ἐπράττοντο, ἀλλ' ἀπεγράφοντο τοὺς ἔχοντας. ὁπότε δὲ δέοιντο χρημάτων, ἀπεδίδοσαν ὃ ὤφειλον. ἐκερδαίνοντο οὖν τὸν παρεληλυθότα χρόνον, ἀτόκοις τοῖς χρήμασιν χρώμενοι. πολεμοῦντες τε πρὸς Ὀλυνθίους καὶ δεόμενοι χρημάτων, ὄντων αὐτοῖς ἀνδραπόδων, ψηφισάμενοι, κατέλιπον ἑκάστῳ θήλειαν καὶ ἄρρενα, τὰ δὲ ἄλλα ἀποδόσθαι τῇ πόλει ὡς δανειζούσῃ τοὺς ἰδιώτας χρήματα. ¶ Καλλίστρατος ἐν Μακεδονίᾳ πωλουμένου τοῦ ἐλλιμενίου ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἴκοσι ταλάντων, ἐποίησεν εὑρεῖν τὸ διπλάσιον, κατιδὼν γὰρ ἀεὶ τοὺς εὐπορωτέρους ὠνεῖσθαι, διὰ τὸ δεῖν ταλαντιαίους.

tutelam venissent. Rhegio occupato, aduocata concione dixit: Quòd diripere vrbem ipsorum iure posset, sed velle se, si modò auferat impensas factas in id bellum, & pro singulis capitibus tres minas, eos missos facere. Tunc Rhegini quicquid occultauerant, id protulerunt in conspectum. Et cùm egeni quoq. pecuniam mutuo ab opulentioribus & externis sumpsissent, ita illam summam persoluerant. At Dionysius hac accepta, nihilominus & omnes sub corona vendidit, & suppellectilem, quam occultatam protulerant, abstulit vniuersam. Mutuo sumserat pecuniam à ciuibus quam redderet. Cúmque illi repeterent, iussit afferri ad se argentum, quantú possideret vnusquisque, proposita pœna mortis, ni id facerent. Allato autem argento, percussit nummum, ita vt denarius vnus æstimaretur duobus, eóque, quod debebatur quódque attulerant ad se, persoluit. Cùm nauibus centum in Tyrrheniam nauigasset, abstulit ex fano Leucotheę & auri argentique plurimum, & non parum ornamentorum cæterorum. Quòd non fugeret autem ipsum habere multa nautas quoque, præconium fieri iussit: Vt dimidiú eorum quæ quisq. abstulisset, ad se referretur, alterú dimidiú retinere posse eú qui abstulisset. Qui non retulisset, ei mortis pœnam proposuit. Arbitrati autem nautæ, si dimidium retulissent, tutò se retenturos esse reliqua, illud retulerút. At Dionysius his acceptis, rursum dimidium referre eos iussit. ¶ MENDAEI fructibus quos redderent portus & alia vectigalia, vtebantur ad ciuitatis administrationem. Sed quod ex solo & ędificiis percipietur, id non exigebant, ac nomina tantùm occupantiú perscribebant. Qui quoties ciuitati pecunia op⁹ erat, persoluebát quátú debebatur. Lucrú faciebant igitur ex tempore præterito, abusi illo pecuniis sine fœnore. Iidem in bello aduers⁹ Olynthios cum pecunia indigerét, & copiá mancipiorú abúdarét, ità fecerút: Vt vnusquisq; tantú duo retineret, marem & fœminá, & reliqua venderet vniuersa vt haberét, quam pecuniá, quá ciuitati mutuo darét. ¶ Callistrat⁹ veneúte in Macedonia portorio plerúq. ducentis octoginta sestertiis, perfecit vt percipietur bis tantú. Nam cùm animaduertisset opulentiores illud sëper redimere, quòd fideiussores oporteret Talentos

de illis ducentis octoginta constitui, per præconem edixit: Potestatem fieri emendi quicunque vellet, & constituendi fideiussores partis tertiæ, & quantæcunque summæ persuadendo habere aliquis posset. ¶ Timotheus Atheniensis bellum gerens cum Olynthiis, in pecuniæ inopia æreum nummum percussit, & militibus distribuit. Quibus hoc ægrè ferentibus, ostendit à mercatoribus omnia & in foro res venales eodem nummo ipsis venditum iri. Mercatoribus autem ostendit, quos nummos æreos accepissent, iisdem rursum eos emere & illa in regione venalia, & prædam actam debere. Et si quid æris superfuisset, id ad se referre, próque eo accipere argentum. Ad Corcyram autem bellum gerens, & laborans inopia, militibúsque flagitantibus stipendium, & recusantibus imperium ipsius, & minitantibus se esse ad hostes transituros, aduocata concione illorum, dixit impedientibus tempestatibus argentum ad se non potuisse deportari: Nam tanta se copia abundare vt trimestre iam ante tempus persolutum stipendium dono eis dare velit. Milites autem rati, nequaquam illum tantam facturam fuisse iacturam, nisi reuera pecuniam expectaret ad se esse peruenturam ita de stipendiis acquieuerunt, donec Timotheus ea, quæ voluit gerendo, expediuit. Cùm Samum oppugnaret, fructus & quicquid in agris erat, ipsis Samiis vendebat, vnde copia pecuniæ ad stipédia militib⁹ persoluenda suppetebat. Postquam verò multis aduentantib⁹ necessariorũ penuria esse cœpit in castris, edicto vetuit vẽdi frumenti farinam, & mensuram minorem modiis VI. & humida omnia mensura minore congiis decem. Centuriones igitur & qui ordines ducebant, ementes copiosa omnia, ita militibus suis distribuebãt. Aduentantes verò, ipsi suũ sibi victũ apportabant, & discedentes si quid reliquũ erat, diuendebant, vt iam victus copia abundarent milites. ¶ Didales Persa, militibus quos habebat victum cotidianum suppeditare ille quidem poterat ex hostium terra, sed pecunia, quam penderet ei non erat. Cúmque dies venisset solutionis, tale quiddam cõminiscitur. Aduocata concione militum, non esse se pecuniarum inopem dixit, sed habere pecunias quodam in loco, quem etiam indicauit. Et castris motis illuc perrexit.

καθιστάναι ἀπὸ ἐγγύοις τῶν εἴκοσι ταλάντων, προεκήρυξεν ὠνεῖσθαι τὸν βουλόμενον, καὶ ἀπὸ ἐγγύοις καθιστάναι τὸ τρίτον μέρος, καὶ καθ' ὁπόσον ἕκαστος ἐδύνατο πείθειν. ¶ Τιμόθεος Ἀθηναῖος, πολεμῶν πρὸς Ὀλυνθίους, καὶ ἀπορούμενος ἀργυρίου, κόψας χαλκὸν, διεδίδου τοῖς στρατιώταις, ἀγανακτούντων δὲ τῶν στρατιωτῶν, ἔφη αὐτοῖς τοὺς ἐμπόρους τε καὶ ἀγοραίους ἅπαντας, ὡσαύτως πωλήσειν. τοῖς δ' ἐμπόροις προεῖπεν, ὃν ἄν τις λάβῃ χαλκὸν, τούτου πάλιν ἀγοράζειν τά τ' ἐκ τῆς χώρας ὤνια, καὶ τὰ ἐκ τῶν λαφύρων ἀγόμενα. ὃς δ' ἂν περιλειφθῇ αὐτοῖς χαλκὸς, πρὸς αὐτὸν ἀναφέροντας ἀργύριον λαμβάνειν. περὶ Κέρκυραν δὲ πολεμῶν, καὶ ἀπορούμενος, καὶ τῶν στρατιωτῶν αἰτούντων τοὺς μισθοὺς, καὶ ἀπειθούντων αὐτῷ, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους φασκόντων ἀποχωρήσειν, ἐκκλησίαν συναγαγὼν, ἔφησεν ὡς διὰ τοὺς χειμῶνας παραγενέσθαι αὐτῷ ἀργύριον οὐ δυνατὸν εἴη· ἐπὶ τοσαύτην δ' αὐτὸς εὐπορίαν, ὥστε τὴν προδεδομένην τριμήνου σιταρχίαν, δωρεὰν αὐτοῖς διδόναι. οἱ δὲ ὑπολαβόντες, οὐκ ἄν ποτε προέσθαι τοσοῦτον χρῆμα τὸν Τιμόθεον αὐτοῖς, εἰ μὴ τῷ ὄντι προσεδόκα ἥξειν τὰ χρήματα πρὸς αὐτὸν, ἐπέσχον ὑπὲρ τοῦ μισθοῦ, ἕως ἐκεῖνος διεπράξατο ἃ ἐβούλετο. Σάμον δὲ πολιορκῶν, τοὺς καρποὺς καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν ἀπεδίδοτο αὐτοῖς τοῖς Σαμίοις, ὥστ' εὐπορεῖν χρημάτων εἰς μισθοὺς τοῖς στρατιώταις. τῶν τ' ἐπιτηδείων ἐπεὶ σπάνις ἦν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, διὰ τοὺς ἀφικνουμένους, ἀπηγόρευσε μὴ πωλεῖν σῖτον ἀληλεσμένον, μηδὲ μέτρον ἔλασσον ἢ μέδιμνον, μηδὲ τῶν ὑγρῶν μηδὲν ἔλαττον ἢ μετρητήν. οἱ οὖν ταξίαρχοί τε καὶ λοχαγοὶ, ἀγοράζοντες ἀθρόα, διεδίδοσαν τοῖς στρατιώταις· οἱ δὲ εἰσαφικνούμενοι, ἦγον αὐτοὶ τὰ ἐπιτήδεια· καὶ ὁπότε ἀπαλλάττοιντο, εἴ τι περιλείποιτο αὐτοῖς, ἐπώλουν. ὥστε συνέβαινεν εὐπορεῖσθαι τοὺς στρατιώτας τῶν ἐπιτηδείων. ¶ Διδάλης Πέρσης, ἔχων στρατιώτας, τὰ μὲν καθ' ἡμέραν πορίζειν ἐδύνατο ἐκ τῆς πολεμίας αὐτοῖς, νόμισμα δὲ οὐκ ἔχων διδόναι, ἀπαιτούμενος δὲ, χρόνου γενομένου οὗ ὤφειλε, τεχνάζει τοιόνδε· ἐκκλησίαν συναγαγὼν, ἔφη οὐκ ἀπορεῖσθαι χρημάτων, ἀλλ' εἶναι αὐτῷ ἐν χωρίῳ τινὶ, λέγων ἐν ᾧ ἦν· καὶ ἀναζεύξας, ἐβάδιζεν ἐπ' αὐτό.

ὡς δὲ

ἐπεὶ εἰς ἐξῆς τοῦ χωρίου ἐγένετο, συνελθὼν εἰς αὐτό, ἔλαβεν ἐκ τῶν ἐνόντων ἱερῶν ὅσος ἐδόκει καλῶς ἀργυρος· εἶτ' ἐπισκευάσας τὰς ἡμιόνους ὡς ἄγων τὰς ἀργύρια, περιαγαγὼν σφᾶς τε ταῦτα ἐβάδιζεν. ἰδόντες δὲ οἱ στρατιῶται, καὶ νομίσαντες ἅπαντα εἶναι ἀργύριον τὸν ἀγόμενον, ἐθάρρουν ὡς κομιούμενοι τὸν μισθόν· ὁ δ' ἔφη δεῖν εἰς Ἀμισὸν ἐλθόντας ἐπισημήνασθαι· ἦν δ' εἰς τὴν Ἀμισὸν ὁδὸς πολλῶν τε ἡμερῶν καὶ χειμέριος· τὸν δὲ χρόνον τοῦτον ἀπεχρῆτο τῷ στρατοπέδῳ, [illegible] σιτία μόνον διδούς· τοὺς δὲ τεχνίτας [illegible] τῷ στρατοπέδῳ αὐτὸς εἶχε, καὶ τοὺς καπήλους [illegible] τοὺς μεταβόλους ὥστε μὴ ἄλλῳ δὲ ἐξεῖναι πωλεῖν οὐδὲν τούτων ποιεῖν. ¶ Χαβρίας Ἀθηναῖος Ταὼ τῷ Αἰγυπτίων βασιλεῖ ἐκστρατεύοντι καὶ δεομένῳ χρημάτων, συνεβούλευσε τῶν τε ἱερῶν τινα καὶ τῶν ἱερέων τὸ πλῆθος φάναι πρὸς τοὺς ἱερεῖς δεῖν παραλυθῆναι διὰ τὴν δαπάνην. ἀκούσαντες δὲ οἱ ἱερεῖς καὶ τὸ ἱερὸν παρ' αὐτοῖς ἕκαστοι ἐπιθυμοῦντες εἶναι, καὶ ἴδια αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς ἐδίδοσαν χρήματα. ἐπεὶ δὲ παρὰ πάντων εἰλήφει, προστάξαι αὐτοῖς ἐκέλευσεν εἰς μὲν τὸ ἱερὸν καὶ εἰς αὑτοὺς τῆς δαπάνης ἧς πρότερον ἐποιοῦντο, τὸ δέκατον μέρος ποιεῖσθαι, τὸ δὲ λοιπὸν αὐτῷ δανεῖσαι, ἕως ὁ πόλεμος ὁ πρὸς βασιλέα διαλυθῇ. ἀπ' οἰκίας δὲ ἑκάστης ἐκέλευσεν ἃ προστάττοι εἰσενεγκεῖν, καὶ τὸ κατὰ σῶμα [illegible] καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ [illegible] τοῦ σίτου τε πωλουμένου χωρὶς τῆς τιμῆς, διδόναι τὸν πωλοῦντα καὶ τὸν ὠνούμενον ἀπὸ τῆς ἀρτάβης τὸν ὀβολόν· ἀπὸ τῶν πλοίων τε καὶ ἐργαστηρίων, καὶ τῶν ἄλλο τινὰ ἐργασίαν ἐχόντων, τῆς ἐργασίας μέρος τὸ δέκατον τέλος ἀποδιδόναι. ἐκστρατεύειν δ' αὐτῷ μέλλοντι ἐκ τῆς χώρας, εἴ τις τι ἔχοι ἄσημον ἀργύριον ἢ χρυσίον, κελεῦσαι [illegible], καὶ προς αὐτὸν [illegible] τῶν δὲ τῶν πλείστων, [illegible] αὐτὸν [illegible] χρῆσθαι· τοὺς δὲ [illegible] τοῖς νομάρχαις, ὥστ' ἐκ τῶν φόρων αὐτοῖς ἀποδοῦναι. ¶ Ἰφικράτης Ἀθηναῖος Κότυϊ συναγαγόντι στρατιώτας, ἐπόρισεν αὐτῷ χρήματα τρόπῳ τοιῷδε· ἐκέλευσε τῶν ἀνθρώπων ὧν ἦρχε, προστάξαι σπεῖραι αὐτῷ χώραν τριῶν μεδίμνων· τούτου δὲ πραχθέντος, συνελέγη σίτου πολὺ πλῆθος, καὶ καταγαγὼν ἐπὶ τὰ ἐμπόρια, ἐπώλησε, καὶ εὐπόρησε χρημάτων.

A Deinde [illegible] appropinquauit regioni illi, in locum [illegible] processit. deque fanis quae [illegible] quicquid [illegible] argenteorum [illegible]. Mox [illegible] iussis mu[illegible] tum portarent [illegible] vasa [illegible]. Hoc cernentes milites, & [illegible] portaretur à [illegible] argentum [illegible], ani[illegible]

B mu [illegible] [illegible] stipendium [illegible] Amisum peruenire [illegible] argentum [illegible] Amisum vsque complurium [illegible] & difficilis propter frigus. [illegible] tempore abusus est exercitu [illegible] victum praeberet. Idem [illegible] & [illegible]nes, & [illegible] pene [illegible] habebat omnes [illegible] liceat horum quicquam alteri [illegible] ¶ Chabrias

C Atheniensis, cum Taos rex Aegyptiorum educeret exercitum, & pecunia deficeretur, suasit [illegible] demonstraret vtriusque sexus sacerdotibus, [illegible] propter sumptus belli, numerum [illegible] necesse esse. His [illegible], & quisque [illegible] administrationem volentes esse [illegible], singuli pecunias [illegible] dare. Haec cum accepisset, iussit Chabrias regi, vt insuper iuberet sacerdotes quos [illegible] excellent in sacra & [illegible], eorum de [illegible]

D vt decimam tantum partem impenderent, & sibi reliquum [illegible] mutuo, donec bellum aduersus regem Persarum finiretur. De vnaquaque [illegible] colonia [illegible], vt imperaret certam pecuniam [illegible] nomine, [illegible] de singulis corporibus. Item de frumento quod venderet, vt exigerentur [illegible] emere quam vendidisse, de singulis artabis [illegible], nec non de nauigiis & officinis, & aliis quicquid negotij gererent & facerent [illegible]

E quaestus, [illegible] pars decima. Iamque copias extra terram educturo regi suasit: vt iuberet quod quisque argenti [illegible] signati haberet, ad se afferret. [illegible] esset [illegible] suam [illegible] Rex eo vteretur. Et eos qui mutuo [illegible], commendaret [illegible] quae debita persoluerent ex tributis. ¶ Iphicrate Atheniensi cogenti copias Coryo, vt ei pecuniam suppeteret, effecit hoc modo:

F Suasit vt imperaret omnibus [illegible], vt conferrent [illegible] partem [illegible] regi [illegible] modo. Hoc facto magna frumenti [illegible] fuit collecta. [illegible] ea loca, vbi [illegible] agebantur, exportata, abundans pecunia est collecta.

¶ Cotys Thraciæ rex pecuniam petebat mutuo ab Perinthijs ad contrahendos milites. Enim Perinthij dare nolebant. Petijt igitur ex ipsorum ciuibus aliquot saltem ad se mitterent, qui certis locis præsidio essent, vt militibus ea tunc custodientibus, alibi vti posset. Id Perinthij citò fecerunt, rati illa ita loca in sua potestate fore. At Cotys eos qui ad se missi fuerant, captos detinuit, iussitque id se mitti mutuo per tam pecuniam, & ita recipere suos ciues. ¶ Mentor filius comprehenso Hermia, occupatis etiam iis locis quæ ille tenuerat, procuratores constitutos ab Hermia non remouit. Itaque iam omnibus securis, & si quid dudum absconderant aut deposuerant apud externos, id rursum habentibus apud se, & ipsos comprehendit, & quicquid habebant penes se, id abstulit vniuersum. ¶ Meno Rhodius Lampsaco potitus, in penuria pecuniæ, magnam summam pecuniæ præscripsit, quam opulentissimi persoluerent, eamque recepturos ipsos esse ostendit ex aliorum ciuium tributo. Cùm verò etiam cæteri contribuissent, iussit illam quoque summam mutuo sibi dari ad tempus, idque præfiniuit, quo ea pecunia restitueretur. Rursum pecuniæ egens, contribuere eos iussit, & ex vectigalibus, quod dedissent, recipere. Illi, qui celeriter se recepturos sperarent, contribuerunt. Iámque aderat tempus vt vectigalia perciperentur, at Memno sibi pecunia tunc quoque opus esse ostendit, séque postea esse accepta redditurum cum fœnore. Quos in exercitu etiam habebat, iis detraxit frumentum & stipendium dierum sex, per annum. Pollicitus iis diebus ipsos neque vigilias neque itinera obituros, neque insumpturos quicquam, numerũ exemptis illis. Superiore tempore etiam, cùm metiretur frumentũ militib⁹, secũda post nouam lunam die, primo quidẽ ille mense dies præterijt tres, sequente verò quinq., & hoc modo processit donec ad triginta perueniret. ¶ Charidem⁹ Orita, tenens loca quædam Æolidos, cùm exercitũ contra se adduceret Artab.[illegible], pecunia deficiebatur, quæ militib⁹ numeraretur. Ac primum contribuebant nonnihil. Mox non habere se quicquam ampli⁹ aiebant. At Charidem⁹, quem locum esse opulentissimum arbitrabatur, ex eo iussit incolis, si quid nummorum haberent, aut si qua vasa pretiosa, aliò ablegare:

A ¶ Κότυς Θρᾷξ παρὰ Περινθίων ἐδανείζετο χρήματα εἰς τὸ τοὺς στρατιώτας συναγαγεῖν. οἱ δὲ Περίνθιοι οὐκ ἐδίδοσαν αὐτῷ. ἠξίωσε γοῦν αὐτοὺς ἄνδρας γε τῶν πολιτῶν φρουροὺς δοῦναι εἰς χωρία τινὰ, ἵνα τοὺς ἐκεῖ στρατιώτας τοὺς φρουροῦντας καὶ ἀποχρήσηται. οἱ δὲ τοῦτο ταχέως ἐποίησαν, οἰόμενοι τὰ χωρία ἐκείνων ἔσεσθαι. ὁ δὲ Κότυς, τοὺς ἀποσταλέντας εἰς φυλακὴν ποιήσας, τὰ χρήματα αὐτοὺς ἐκέλευσεν ἀποστείλαντας, ἃ ἐδανείζετο παρ' αὐτῶν, κομίσασθαι. B ¶ Μέντωρ ὁ Ῥόδιος Ἑρμείαν συλλαβὼν, καὶ τὰ χωρία αὐτοῦ κατασχὼν, τοὺς ἐπιμελητὰς εἴασεν ἐπὶ χώραν τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἑρμείου καθεστηκότας. ἐπεὶ δὲ ἐθάρρησαν τε ἅπαντες, καὶ εἴ τι που ἐπὶ αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένον ἢ ὑπεξεκείμενον, τοῦτο μὲν ἑαυτῷ ἦγεν, συλλαβὼν αὐτοὺς C πάντα παρείλετο ἃ εἶχον. ¶ Μέμνων Ῥόδιος, κρατήσας Λαμψάκου, δεόμενος χρημάτων ἐπέγραψε τοῖς πλουσιωτάτοις αὐτῶν πλῆθός τι ἀργυρίου. τούτους δὲ τὸ κομίσασθαι ἔφησε παρὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἐσεσθαι. ἐπεὶ δὲ οἱ ἄλλοι πολῖται εἰσενηνόχεσαν, ἐκέλευσε καὶ ταῦτα αὐτῷ δανεῖσαι ἐν χρόνῳ, διορισάμενος ἐν ᾧ πάλιν αὐτοῖς ἀποδώσει. πάλιν τε D δεηθεὶς χρημάτων, ἠξίωσεν αὐτοὺς εἰσενέγκαι, κομίσασθαι δὲ ἐκ τῶν προσόδων. οἱ δὲ εἰσήνεγκαν, ὡς διὰ ταχέων αὐτοῖς ἐσομένης τῆς κομιδῆς. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ καταβολὴ τῶν προσόδων παρῆν, ἔφησεν ἑαυτῷ χρείαν εἶναι καὶ τούτων, κομίσασθαι δὲ ὕστερον ἀποδώσειν ἐν τόκῳ. τῶν τε στρατευομένων παρῃτεῖτο τὰς σιταρχίας E καὶ τοὺς μισθοὺς ἓξ ἡμερῶν τὸ ἐνιαυτὸν φάσκων ταύτας τὰς ἡμέρας οὔτε φυλακὴν αὐτοὺς οὐδεμίαν, οὔτε πορείαν, οὔτε δαπάνην ποιεῖσθαι, τὰς ἐξαιρεσίμους λέγων. τόν τε πρὸ τοῦ χρόνον διδοὺς τοῖς στρατιώταις τῇ δευτέρᾳ τῆς νουμηνίας τὰς σιταρχίας, τῷ μὲν πρώτῳ μηνὶ παρέβη τρεῖς ἡμέρας, τῷ δὲ ὑστέρῳ πέντε. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον προσῆγεν, ἕως F εἰς τὴν τριακάδα ἦλθε. ¶ Χαρίδημος Ὠρείτης, ἔχων τῆς Αἰολίδος τινὰ χωρία, ἐπιστρατεύσαντος ἐπ' αὐτὸν Ἀρταβάζου, χρημάτων ἐδεῖτο εἰς τοὺς στρατιώτας. τὸ μὲν οὖν πρῶτον εἰσήνεγκαν αὐτῷ. οὐκ ἔφασαν ἔχειν. ὁ δὲ Χαρίδημος, ὃ ᾤετο χωρίον εὐπορώτατον εἶναι, ἐκέλευσε, καὶ εἴ τι νόμισμα ἢ ἄλλο τι ἔχοιεν, ἀξίολογον, εἰς ἕτερον χωρίον ἀποστεῖλαι, παραπομπὴν δὲ δώσειν

ἄγειν δὲ καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιῶν φανερὸς ἦν. πεισθέντων δὲ τῶν ἀνθρώπων, προαγαγὼν αὐτοὺς ἔξω τῆς πόλεως μικρὸν καὶ ἐρευνήσας ἃ εἶχον, ἀφελόμενος ὅσων ἔδει, ἐκείνους δὲ πάλιν εἰς τὸ χωρίον ἀπήγαγε. κήρυγμά τε ποιησάμενος ἐν ταῖς πόλεσιν ὧν ἦρχε, μηδένα μηδὲν ὅπλον κεκτῆσθαι ἐν τῇ οἰκίᾳ· εἰ δὲ μή, ἀποτίσειν ἀργύριον ὃ ὁ κήρυξ εἶπε, καὶ ζημίαν ἐπηρτημένην ἐπὶ τούτῳ. τῶν δὲ ἀνθρώπων οἰομένων τὸ κήρυγμα μάτην αὐτὸν πεποιῆσθαι, εἶχον ἃ ἐτύγχανον ἕκαστοι κεκτημένοι. ὁ δ' ἐξαίφνης ἔρευναν ποιησάμενος τῶν οἰκιῶν, παρ' ὅσων ἐλάμβανέ τι, εἰσεπράττετο τὸ ἐπιτίμιον. ¶ Φιλόξενος Μακεδὼν, Καρίας σατραπεύων, ἀπορῶν χρημάτων. Διονύσια ἔφησε μέλλειν ἄγειν, καὶ χορηγοὺς, προέγραψε τῶν Καρῶν τοὺς εὐπορωτάτους, καὶ προσέταττεν αὐτοῖς ἃ δεῖ παρασκευάζειν. ὁρῶν δ' αὐτοὺς δυσχεραίνοντας, ὑποπέμψας τινὰς ἠρώτα, τί βούλονται δόντες ἀπαλλαγῆναι τῆς λειτουργίας. οἱ δὲ πολλῷ πλεῖον ᾤοντο ἀναλώσειν ἢ ὅσον ἔδωκαν, τοῦ μὴ ὀχλεῖσθαι καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀπεῖναι. ὁ δὲ παρὰ τούτων λαβὼν ἃ ἐδίδοσαν, ἑτέρους κατέγραφεν, ἕως ἔλαβε παρὰ πάντων ἃ ἐβούλετο καὶ [illegible] παρ' ἑκάστου.

¶ Εὐαίσης Σύρος, Αἰγύπτου σατραπεύων, αἰσθανόμενος μελλόντων τῶν νομαρχῶν ἀφ' αὐτοῦ ἀφίστασθαι, καλέσας αὐτοὺς εἰς τὰ βασίλεια, κρεμᾷ ἅπαντας, τοῖς δὲ οἰκείοις ἐκέλευσε λέγειν ὅτι ἐν φυλακῇ εἴη ἕκαστος. τῶν οἰκείων ἕκαστος ἐπραγματεύετο ὑπὲρ ἑκάστου, καὶ χρημάτων ἐξωνοῦντο τοὺς συνειλημμένους. ὁ δὲ, διομολογησάμενος ὑπὲρ ἑκάστου καὶ λαβὼν τὰ ὁμολογηθέντα, ἀπέδωκεν ἑκάστῳ τὸν νεκρόν. ¶ Κλεομένης Ἀλεξανδρεὺς, Αἰγύπτου σατραπεύων, λιμοῦ γενομένου ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις τόποις σφόδρα, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ μετρίως, ἀπεῖπε τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ σίτου. τῶν δὲ νομαρχῶν φασκόντων οὐ δυνήσεσθαι τοὺς φόρους ἀποδοῦναι, διὰ τὸ μὴ ἐξάγεσθαι τὸν σῖτον, ἐξαγωγὴν μὲν ἐποίησε, τέλος δὲ πολὺ τοῦ σίτου ἐπέθηκεν. ὥστε συνέβαινεν αὐτῷ ἐξαγομένου ὀλίγου, πολὺ τέλος λαμβάνειν, ἐκείνους τε τοὺς νομάρχας πεπαῦσθαι τῆς προφάσεως. διαπλέοντος δ' αὐτοῦ τὸν νομὸν οὗ ἐστι θεὸς ὁ κροκόδειλος, ἀνηρπάσθη τις τῶν παίδων αὐτοῦ. καλέσας οὖν τοὺς ἱερεῖς,

A Additurúmque se esse deductores. Ipsúmque hoc agere erat manifestum. Itaque illis fidem habentibus, non longè eductos extra vrbem excussit, si quid haberent. & quàm multis opus erat ea abstulit, ipsósque eundem in locum reduxit. Per præconem etiam edixit: Nequis in villa vrbe, suæ ditioni subiecta, arma haberet domi suæ; Quique habuisset, eum argentum debere persoluere, cuius summa

B fuit pronunciata. Sed statim negligere ipse, neque respectum ad hæc habere. Illi verò homines præconium istud temerè factum esse rati, retinebant ea quæ prius quisque habuerat loco suo. At Charidemus de improuiso excussis domibus, ab iis, apud quos armorum aliquid reperisset, multam constitutam exegit. ¶ Philoxenus quispiam Macedo satrapes in Caria in pecuniæ inopia, ostendit se Dionysia

C celebraturum esse. Et Cariæ incolarum opulentis. descripsit, qui choros instruerent, imperans iis quæ appararentur. Ac cernens eos grauari, subornauit quosdam qui sciscitarentur: Quid dare vellent, vt muneris vacationem haberent. At hi plus etiam se daturos esse, quàm impensuri viderentur, promittere, ne interpellarentur & abducerentur à suis negotiis. Ibi ille acceptis quæ isti dabant, descripsit alios, donec etiam ab his ac-

D cepit quæ voluit, & ita accedebat aliquid à singulis. ¶ Euæsus Syrus satrapes in Ægypto, cùm sensisset præfectos prouinciis ab se velle deficiscere, accersitos in regiam ipsos suspendit vniuersos Iussítque dici familiarib⁹ eorũ & propinquis, asseruari illos. Singuli itaq; laborabant pro suis, & redimere cupiebant pecunia captos. At ipse pact⁹ de vnoquoq; & acceptis de quib⁹ conuenisset, singulis mortuũ restituit. ¶ Cleo-

E menes Alexandrin⁹ satrapes in Ægypto, cùm fames aliis in locis esset magna, in Ægypto autem mediocris, præclusit exportandi frumenta licentiam. Prouinciis autem præfecti negare se posse tributa pendere, si non liceret exportari frumenta. Tum ille vt exportare liceret, concessit, sed vectigal imposuit frumento ma-

F gnum. Itaque eueniebat, vt cùm frumenti exportaretur non multum, magnum vectigal acciperetur, & eriperetur præfectis id quod prætenderant. Cùm quodam tempore eam prouinciam nauigio transiret, in qua Deus habetur Crocodilus, correptus fuit à crocodilo vnus ex pueris ipsius. Tum sacerdotibus conuocatis,

Seruis prior affectus esset iniuria, autores illius crocodilos velle vlcisci ostendit. Et mandata dedit vt illi caperentur. At sacerdotes, ne Deus ipsorum despiceretur, aurum quantum potuerunt colligere, ei tradiderunt. Atque ita ipse acquieuit. Dederat huic mandata Alexander rex, vt conderet vrbem ad Pharum, vtque eò transferret forum rerum venalium Canobo. Ille ipse nauigio accessit Canobum, & ostendit sacerdotibus eo in loco ac locupletibus, ideo se uenisse vt traduceret eos aliò. At sacerdotes & ciues collatas pecunias ipsi dederunt, vt forum apud se sibi relinqueret. Quibus acceptis, tunc ille quidem abiit, postea verò omnibus ad ædificandum præparatis, nauigio iterum Canobum accessit, pecuniá que ab ipsis ingentes multitudine postulauit. Nam hoc sua interesse, vt ibi sit forum & non illic. Cùm à preste nullo modo tantum persolui [illegible] affirmarent, tum traduxit ipsos. Ablegato quodam ad emtionem quampiam, cum sensisset, emtionem factam esse [illegible] & velle expensam ferre quod [illegible] ris [illegible] necessitatis illius, audisse se, quod ipsorum amicus merces emisset supra modum magno precio. Itaque se non esse [illegible]. Simulque merciam eius [illegible] infectam. At illi his auditis, continuò hortabantur ipsum fidem iis habere, qui contra absentem aliquid dicerent, donec reuersus hic rationem redderet coram ipso. Qui postquam redierat, narrauerunt ei, quæ ex Cleomene cognouerant. At ipse his simul atque Cleomeni volens demonstrare omnia, rem [illegible] de precio quod in mercando expenderat. Cùm frumentum venderetur illa regione denariis decem, accersitis iis qui vendendis frumentis faciebant quæstum, percontatus est, quantum a se accipere vellent. Qui cùm dixissent: minoris ipsi se esse daturos quàm cæteris mercatoribus. [illegible] quidē sibi tradi tanti frumētū quanti aliis, ipse verò precium statuit frumenti denarios 32. & tanti vendebat. Conuocatis sacerdotibus, dixit: Perquam inæquales sunt in ea regione in sacrificia impendia, atque & fanorum & sacerdotum numerum minui oportere. At sacerdotes cùm priuatas suas tum publicas sacras pecunias illi dare, existimantes reuera eum istud facturum esse, quod vellet suum quisque fanum saluum esse, & ipse sacerdos permanere.

ἐὰν πρότερον ἀδικηθῇ, ἀμύνεσθαι ἔφη τοὺς κροκοδείλους, καὶ προσέταξε θηρεύειν αὐτούς. οἱ δὲ ἱερεῖς, ἵνα μὴ ὁ θεὸς αὐτῶν καταφρονηθῇ, συναγαγόντες ὅσον ἠδύναντο χρυσίον, ἔδωκαν αὐτῷ, καὶ οὕτως ἐπαύσατο. Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως ἐντειλαμένου αὐτῷ οἰκίσαι πόλιν πρὸς τῇ Φάρῳ, καὶ ἐμπόριον τὸ πρότερον ὂν ἐπὶ τῷ Κανώβῳ ἐνταῦθα ποιῆσαι, καταπλεύσας εἰς τὴν Κάνωβον πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς κτήματα ἔχοντας ἐκεῖ, ἐπὶ τούτῳ ἥκειν ἔφη, ὥστε μετοικίσαι αὐτούς. οἱ δὲ ἱερεῖς καὶ οἱ κάτοικοι, εἰσενέγκαντες χρήματα, ἔδωκαν, ἵν' ἐᾷ κατὰ χώραν αὐτοῖς τὸ ἐμπόριον. ὁ δὲ, λαβὼν, τότε μὲν ἀπηλλάγη, εἶτα δὲ καταπλεύσας, ἐπειδὴ ἦν ἕτοιμα αὐτῷ τὰ πρὸς τὴν οἰκοδομίαν, ᾔτει αὐτοὺς χρήματα, ὑπερβολήν τι πλῆθος. τοῦτο γὰρ αὐτῷ τὸ διάφορον εἶναι, τὸ αὐτοῦ εἶναι τὸ ἐμπόριον, καὶ μὴ ἐκεῖ. ἐπεὶ δ' οὐκ ἂν ἔφασαν δυνατοὶ εἶναι δοῦναι, μετῴκισεν αὐτούς. ἀποστείλας τέ τινα ἐπ' ἀγορασμὸν, [illegible] [illegible] αὐτῷ δὲ μὴ [illegible] [illegible] τὸν ἀγορασμὸν [illegible] [illegible] ἀγοράσματα [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] οἱ δὲ [illegible] [illegible] τοῖς λέγουσί τι κατ' ἐκείνου, ἕως [illegible] τὸν λόγον αὐτοῦ [illegible] [illegible] τῇ ἀγορασμῷ, [illegible] αὐτοῖς [illegible] Κλεομένους. ὁ δὲ, [illegible] βουλόμενος ἐνδείξασθαι καὶ τῷ Κλεομένει, ἀνεκαλέσατο τὰς τιμὰς [illegible] ἠγόρακεν. σίτου πωλουμένου ἐν τῇ χώρᾳ δέκα δραχμῶν, μεταπεμψάμενος τοὺς ἐργαζομένους, ἠρώτα πῶς βούλονται αὐτῷ ἐργάζεσθαι. οἱ δὲ, ἔλαττον ἢ ὅσου τοῖς ἐμπόροις ἀπεδίδοσαν. ὁ δὲ, ἐκείνοις μὲν ἐκέλευσεν αὐτῷ παραδιδόναι ὅσου περ ἐπώλουν τοῖς ἄλλοις· αὐτὸς δὲ τάξας τριάκοντα καὶ δύο δραχμὰς τοῦ σίτου τιμὴν, οὕτως ἐπώλει. τούς τε ἱερεῖς καλέσας, ἔφησε πολὺ τὸ ἀνάλωμα εἶναι τὸ ἐν τῇ χώρᾳ γινόμενον εἰς τὰ ἱερά· δεῖν οὖν καὶ τῶν ἱερῶν τινα καὶ τῶν ἱερέων τὸ πλῆθος καταλυθῆναι. οἱ δὲ ἱερεῖς, καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος καὶ κοινῇ, τὰ ἱερὰ χρήματα ἐδίδοσαν, οἰόμενοί τε αὐτὸν τῷ ὄντι μέλλειν τοῦτο ποιεῖν, καὶ ἕκαστος βουλόμενος τό τε ἱερὸν τὸ αὐτοῦ εἶναι κατὰ χώραν, καὶ αὐτὸς ἱερεύς.

§ Αἰτ-

¶ Ἀντιμένης Ῥόδιος [illegible] Ἀλεξάνδρου [illegible] Βαβυλῶνα [illegible] ἐν Βαβυλῶνι [illegible] [illegible] Ὀφέλας Ὀλύνθιος [illegible] [illegible] Πυθοκλῆς Ἀθηναῖος [illegible] Χαβρίας [illegible] Ἀντιμένης [illegible]

A ¶ Antimenes Rhodius curatione ei lata [illegible] circum Babylonem ab Alexandro, pecuniam [illegible] confecit. Lex erat in Babylone [illegible] antiqua: Decimā pen[illegible] [illegible] lebere. Ea [illegible] vecht[illegible]. At ille tempus [illegible] [illegible] omnemque [illegible], nec [illegible] pari [illegible] praeterea [illegible] & alios adducen[illegible] [illegible] peregrina[illegible] [illegible] & [illegible] multa fo[illegible] [illegible] Tunc [illegible] exe[illegible] [illegible]. Rursum [illegible] agrorum, quae [illegible] perscripta à vo[illegible] [illegible] aestimari: Et de singul[illegible] denarios octo, [illegible] aufugisset, pretium [illegible] promisit. Mul-

C torum [illegible] non parum argenti confectum fuit. Si verò aufug[illegible] aliquod, iussit [illegible] vel redu[illegible] [illegible] vel pretium do[illegible] [illegible] curare. ¶ Ophellas Corinthius [illegible] procuratore pro[illegible] [illegible] praefecti [illegible] accederent, & mul[illegible] [illegible] pollicerentur, & pr[illegible]

D [illegible] procuratorem constitutum re[illegible] [illegible] posset[illegible] [illegible] posse se attri[illegible] [illegible] mouit pro[illegible] [illegible] aestimatione [illegible] exegisse. Neque [illegible] tur [illegible] honorem detrahere videbitur, neque [illegible] maiora tribu[illegible] [illegible] cùm [illegible] pecunia perueniret.

E ¶ Pythocles Atheniensis, Atheniensibus consili[illegible] [illegible] Tyriū respublica [illegible] [illegible] precio quo ve[illegible] [illegible] duobus denariis, vt ciuitas de[illegible] [illegible] venderet, constituto precio de[illegible] nariorū [illegible]. ¶ Chabrias [illegible] ad naues [illegible] [illegible] quantū satis esset hominū, cùm [illegible] non plurib⁹ quàm sexaginta op⁹ esset [illegible] qui in sexaginta nau[illegible]

F [illegible] mensiū stipendiū soluerent, [illegible] ipsos. At hi cupientes rema[illegible] nere apud [illegible], dederunt quod imperaue[illegible] [illegible]. ¶ Antimenes ea quae condi solebant propter vias regias à satrapis compleri iu[illegible] bebat, secundum regionis illius legem

[illegible]

A Quoties autem inopia laborat vel exercit², vel alia multitudo, absque rege, aliquo abs se misso vendebat ea quæ condita erant. ¶ Cleomenes, accedente luna noua cùm stipendiũ esset dandum militibus, accessit de industria nauigio. Et deinde abeũte mense discedens nauigo stipendium persoluebat. Postea sequente mense differebat solutionem vsque ad alteram nouam lunam. Milites autem, quòd paulò antè stipendium accepissent,
B quieti erant: itaque ille vnũ in anno mensem præteriens, vni² mensis stipendium militib² subtrahebat. ¶ Stabelbius cùm deberet militibus stipendium, conuocatis ductoribus, sibi priuatis nihil prorsus opus esse dixit: & quoties indigeat militib², si illorum cuique argentũ dederit, ita ad conducendũ externũ militem eos posse ablegari. Et ea stipendia, quæ militib² persol-
C uere cogatur, se eis libentius esse daturum. Iussit igitur dimittere suos vnũquemque ita vt manipulatim ex illa regione discedant. Ductores cùm ea ex re lucri aliquid se facturos esse arbitrarentur, milites ita, quemadmodũ Stabelbi² præceperat, dimiserũt. Modico autem interposito tempore, congregatis ipsis: neque tibicinis absque cœtu Musico, neque ductoris absque militib² vsum esse dixit, iussitque eos regione illa excedere. ¶ Dionysi² circum fana obiens, sicubi cerneret propositam mensulam
D auream aut argenteam, Boni euent², cùm infundere iussisset, præcepit illam auferri; Quæ simulacra autem erant eiusmodi, vt extentâ manu præferrent pateram, eam adimere iussit, quòd diceret se accipere. Pallia etiã aurea & coronas de simulacris detrahebat, dicebátq; eis se & leuiora & meli² odorata dare velle, atque ita illis palliũ linteũ & coronas violaceas circundabat.

ὁπότε δὲ [illegible] τὸ στρατόπεδον, ὁ ἔπαρχος ἄνευ τοῦ βασιλέως, πέμψας τινὰ παρ' αὑτοῦ, ἐπώλει τὰ ἐκ τῆς [illegible]. ¶ Κλεομένης, [illegible] [illegible] τοῖς στρατιώταις [illegible] [illegible] [illegible] τοῦ μηνὸς, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] μισθὸν, [illegible] [illegible]. οἱ [illegible] στρατιῶται, διὰ τὸ [illegible]
B [illegible] [illegible] ἡσυχίαν εἶχον. ἐκεῖνος δὲ, [illegible] ἕνα μῆνα κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν, ἀφῄρει μισθὸν ἀεὶ μηνός. ¶ Στάβελβος ὁ Μυσῶν, στρατιώταις μισθὸν [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] χρείαν [illegible], τῶν δὲ ἡγεμόνων, ὅταν [illegible] [illegible], ἐκείνων [illegible] [illegible],
C [illegible] [illegible] τοὺς [illegible] [illegible] δοῦναι, τοῖς ἡγεμόσιν [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] αὐτοὺς [illegible] [illegible] τοὺς [illegible] [illegible] [illegible] τῶν δὲ ἡγεμόνων [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] τοὺς στρατιώτας, [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] δὲ ὀλίγον χρόνον, καὶ [illegible] αὐτοὺς, οὔτε [illegible] [illegible] χορῷ, οὔτε ἡγεμόνας [illegible] [illegible] [illegible] χρησίμους [illegible]. [illegible]
D [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ἐκ τῆς χώρας. ¶ Διονύσιος, τὰ ἱερὰ [illegible] [illegible], εἰ μὲν [illegible] [illegible] [illegible] χρυσῆν ἢ ἀργυρᾶν, ἀγαθοῦ δαίμονος [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] δὲ τῶν ἀγαλμάτων [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible], [illegible] χρυσᾶ καὶ τοὺς στεφάνους, [illegible] τῶν ἀγαλμάτων
E [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], στεφάνους δὲ λευκοΐνους [illegible].

ARISTOTELIS

artis Rhetoricæ

LIBER PRIMVS.

Antonio Riccobono interprete.

CAPVT I.

RHETORICA conuenientiam habet cum Dialectica: ambæ enim in eiusmodi rebus versantur, quæ communiter quodammodo cognoscuntur ab omnibus, & nulli² sũt scientiæ defin.tæ. Quamobrem etiã omnes quodammodo ambarũ participes

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

τέχνης ῥητορικῆς, τῶν εἰς βία τὸ πρῶτον.

Κεφάλαιον α.

F Ἡ ῥητορική ἐστιν ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ· ἀμφότεραι γὰρ περὶ τοιούτων τινῶν εἰσιν, ἃ κοινὰ [illegible] [illegible] [illegible] γνωρίζειν, καὶ οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης ἀφωρισμένης. διὸ καὶ πάντες [illegible] [illegible] μετέχουσιν ἀμ-

φοῖν

ἁπάντων· πάντες γὰρ μέχρι τινὸς καὶ ἐξετάζειν καὶ ὑπέχειν λόγον, καὶ ἀπολογεῖσθαι καὶ κατηγορεῖν ἐγχειροῦσιν. τῶν μὲν οὖν πολλῶν οἱ μὲν εἰκῇ ταῦτα δρῶσιν· οἱ δὲ, διὰ συνήθειαν ἀπὸ ἕξεως. ἐπεὶ δ' ἀμφοτέρως ἐνδέχεται, δῆλον ὅτι εἴη ἂν αὐτὰ καὶ ὁδῷ ποιεῖν· δι' ὃ γὰρ ἐπιτυγχάνουσιν οἵ τε διὰ συνήθειαν, καὶ οἱ ἀπὸ ταὐτομάτου, τὴν αἰτίαν θεωρεῖν ἐνδέχεται· τὸ δὲ τοιοῦτον, πάντες ἤδη ἂν ὁμολογήσειαν, τέχνης ἔργον εἶναι. νῦν μὲν οὖν οἱ τὰς τέχνας τῶν λόγων συντιθέντες, ὀλίγον πεπορίκασιν αὐτῆς μόριον· αἱ γὰρ πίστεις, ἔντεχνόν εἰσι μόνον· τὰ δ' ἄλλα, προσθῆκαι· οἱ δὲ, περὶ μὲν ἐνθυμημάτων, οὐδὲν λέγουσιν, ὅπερ ἐστὶ σῶμα τῆς πίστεως. περὶ δὲ τῶν ἔξω τοῦ πράγματος, τὰ πλεῖστα πραγματεύονται· διαβολὴ γὰρ, καὶ ἔλεος, καὶ ὀργὴ, καὶ τὰ τοιαῦτα πάθη τῆς ψυχῆς, οὐ περὶ τοῦ πράγματός ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν δικαστήν. ὥστ' εἰ περὶ πάσας ἦν τὰς κρίσεις, καθάπερ ἐν ἐνίαις τε νῦν ἐστι τῶν πόλεων, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς εὐνομουμέναις, οὐδὲν ἂν εἶχον ὅ τι λέγωσιν· ἅπαντες γὰρ, οἱ μὲν οἴονται δεῖν οὕτω τοὺς νόμους ἀγορεύειν· οἱ δὲ, καὶ χρῶνται, καὶ κωλύουσιν ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν, καθάπερ καὶ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ, ὀρθῶς τοῦτο νομίζοντες. οὐ γὰρ δεῖ τὸν δικαστὴν διαστρέφειν, εἰς ὀργὴν προάγοντας, ἢ φθόνον, ἢ ἔλεον· ὅμοιον γὰρ κἂν εἴ τις, ᾧ μέλλει χρῆσθαι κανόνι, τοῦτον ποιήσειε στρεβλόν. ἔτι δὲ φανερὸν, ὅτι τοῦ μὲν ἀμφισβητοῦντος οὐδέν ἐστιν ἔξω τοῦ δεῖξαι τὸ πρᾶγμα, ὅτι ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ γέγονεν ἢ οὐ γέγονεν· εἰ δὲ μέγα ἢ μικρὸν, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, ὅσα μὴ ὁ νομοθέτης διώρικεν, αὐτὸν δήπου τὸν δικαστὴν δεῖ γινώσκειν, καὶ οὐ μανθάνειν παρὰ τῶν ἀμφισβητούντων. μάλιστα μὲν οὖν προσήκει τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους, ὅσα ἐνδέχεται, πάντα διορίζειν αὐτούς, καὶ ὅτι ἐλάχιστα καταλείπειν ἐπὶ τοῖς κρίνουσι· πρῶτον μὲν, ὅτι ἕνα λαβεῖν καὶ ὀλίγους ῥᾷον, ἢ πολλοὺς εὖ φρονοῦντας καὶ δυναμένους νομοθετεῖν καὶ δικάζειν· ἔπειθ' αἱ μὲν νομοθεσίαι, ἐκ πολλοῦ χρόνου σκεψαμένων γίνονται· αἱ δὲ κρίσεις, ἐξ ὑπογυίου. ὥστε χαλεπὸν ἀποδιδόναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ συμφέρον, καλῶς, τοὺς κρίνοντας. τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ὅτι ἡ μὲν τοῦ νομοθέτου κρίσις, οὐ κατὰ μέρος, οὐδὲ περὶ τῶν παρόντων, ἀλλὰ περὶ μελλόντων τε καὶ καθόλου ἐστίν· ὁ δ' ἐκκλησιαστὴς καὶ δικαστὴς, ἤδη περὶ παρόντων.

A sunt. Omnes enim quadamtenus & exquirere & sustinere rationem, & defendere & accusare conantur. Ac ex imperita quidem multitudine alij temerè hæc faciũt: alij consuetudine, & habitu. Quoniam verò vtroque modo contingit manifestũ est licere eadem etiam facere certa via, & ratione. Cur.n. finẽ cõsequantur, tũ qui hæc faciũt cõsuetudine, tũ qui casu, causam intueri cõtingit. Iã verò omnes cõfessi fuerint huiusmodi esse artis munus. Ac nunc
B quidẽ qui artes orationũ cõponũt, exiguã ipsarũ particulã cõfecerunt. Fides.n. artificiosa est solum: alia verò adiecta tantũ sunt loco. At hi nihil omnino de enthymematibus dicunt, id quod fidei corpus est: de iis verò quæ sunt extra rem, plurima tradũt. Criminatio enim & misericordia, & ira & huiusmodi animi perturbationes non de re sunt, sed ad iudicem. Quòd si in omnib.
C iudiciis eueniret quemadmodum in nonnullis etiam nunc euenit ciuitatibus, maximè verò in iis, quæ bene sunt institutæ, nihil haberent, quod dicerent. Omnes enim partim arbitrantur oportere sic leges cauere: partim hoc institutum retinent & prohibent extra rem dicere, vt etiam in Areopago, rectè sic statuentes. Non enim oportet iudicem peruertere ad iram excitando, vel inuidiam, vel miseri-
D cordiam: quia id simile est, ac si quis qua vsurus est regula, eam reddat peruersam. Præterea verò apparet eius, qui controuersatur, nihil esse, nisi vt demonstret rem esse, vel non esse, vel factam, vel non factam esse. At verò, vtrum magna, an parua sit, vtrũ iusta, an iniusta, quęcũq; legislator non distinxit, ipsũ nempe iudicem oportere cognoscere, & non discere à controuersantib. Maximè igitur conuenit rectè
E latas leges, quęcũq; possũt omnia ipsas distinguere, & quàm paucissima relinquere iis qui iudicant. Primùm, quia facili⁹ est vnũ habere, & paucos, quàm multos, qui bene existiment, & possint legem ferre, ac i⁹ conformare. Deinde, legumlationes ex longi temporis considerationibus fiunt: at iudicia derepente, vt difficulter rectam habeant iustitiæ & vtilitatis rationem il-
F li, qui iudicant. Atque quod omnium est maximum, quia legislatoris iudicium non est de rebus singularibus nec de præsentibus, sed de futuris, & de vniuersalibus: at concio, & iudex de præsentibus

ac definitis iudicant, quibuscum & amor & odium, & propria vtilitas coniuncta sæpenumero est, vt non amplius possint perspicere satis id, quod verum est, sed obscuret iudicium propria iucunditas, vel molestia. Ac de aliis quidem quemadmodum dicebamus, oportet quàm paucissimis efficere dominũ disceptatorem. Verùm de re facta, aut non facta, futura aut non futura, quæ est, aut non est, omnino disceptatoribus relinquendum iudicium est: non enim fieri potest, vt hæc legislator prouideat. Iam si hæc ita se habẽt, apparet ea, quæ sunt extra rem illos præcipere, qui cæteraque in aliis rebus versantur, vt quid oporteat proœmium, aut narrationem habere, & aliarum vnamquanq. particularum. Nihil enim in ipsis aliud tradunt, nisi quomodo disceptatorem eiusdammodi efficiant. De artificiosa verò fide nihil demonstrant, hoc est, vnde aliquis fieri enthymematicus possit. Hac enim de caussa cùm eadem sit via, & ratio in deliberatiuis, & iudicialibus, sitq. pulchrior, ac ciuilior deliberationis traditio, quàm ea quæ de contractibus est, de illa quidem nihil dicunt: ac de litigando omnes conantur præcepta tradere: quia minus prodest ea, quæ sunt extra rem dicere in deliberatiuis, ac minus malitiosa est concio, quàm de iure disceptatio, quia res communior sit. Hic enim disceptator de propriis iudicat: vt nihil aliud opus sit, nisi demonstrare, rem ita se habere, vt ait is, qui cõsulit. In iudicialibꝰ verò id nõ sat est: sed operæ pretiũ est arripere auditorẽ. De alienis enim iudiciũ est, vt dũ se ipsos spectant, & ad gratiam audiũt, se dent illos, qui controuertuntur, non autem iudicent. Itaq. multis in locis, vt etiam priꝰ dicebamꝰ lex prohibet extra rem dicere. Ibi autem ipsi disceptatores hoc custodiũt satis. Quoniam verò apparet artificiosam methodũ ad fidem pertinere, & fides demonstratio quædam est (tũc enim fidem habemꝰ maximè, cũ demonstratũ esse arbitramur) & demonstratio oratoria est enthymema, & est hoc vt simpliciter dicam, potentissimũ ad faciendũ fidem: & enthymema syllogismus quidam, & quæ ad syllogismũ pertinent æque omnẽ, Dialecticæ est videre, vel ipsiꝰ vniuersæ, vel partis alicuiꝰ: non est dubiũ, qui maximè hoc potest intueri, ex quibus, & quomodo fiat syllo-

A καὶ ἀφωρισμένως κρίνουσιν· πρὸς οὓς καὶ τὸ φιλεῖν ἤδη καὶ τὸ μισεῖν, καὶ τὸ ἴδιον συμφέρον συνήρτηται πολλάκις· ὥστε μηκέτι δύνασθαι θεωρεῖν ἱκανῶς τὸ ἀληθές, ἀλλ' ἐπισκοτεῖν τῇ κρίσει τὸ ἴδιον ἡδὺ ἢ λυπηρόν. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων, ὥσπερ λέγομεν, δεῖ ὡς ἐλαχίστων ποιεῖν κύριον τὸν κριτήν· περὶ δὲ τοῦ γεγονέναι ἢ μὴ γεγονέναι, ἢ ἔσεσθαι ἢ μὴ B ἔσεσθαι, ἢ εἶναι ἢ μὴ εἶναι, ἀνάγκη ἐπὶ τοῖς κριταῖς καταλείπειν· οὐ γὰρ δυνατὸν ταῦτα τὸν νομοθέτην προϊδεῖν. εἰ δὴ ταῦθ' οὕτως ἔχει, φανερὸν ὅτι τὰ ἔξω τοῦ πράγματος τεχνολογοῦσιν, ὅσοι τἆλλα διορίζουσιν, οἷον τί δεῖ τὸ προοίμιον, ἢ τὴν διήγησιν ἔχειν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον μορίων· οὐδὲν γὰρ ἐν αὐτοῖς ἄλλο πραγματεύονται, πλὴν ὅπως τὸν κριτὴν ποιόν τινα ποιήσωσιν. περὶ δὲ τῶν C ἐντέχνων πίστεων οὐδὲν δεικνύουσιν· τοῦτο δ' ἐστίν, ὅθεν ἄν τις γένοιτο ἐνθυμηματικός· διὰ γὰρ τοῦτο, τῆς αὐτῆς οὔσης μεθόδου περὶ τὰ δημηγορικὰ καὶ δικανικά, καὶ καλλίονος καὶ πολιτικωτέρας τῆς δημηγορικῆς πραγματείας οὔσης, ἢ τῆς περὶ τὰ συναλλάγματα, περὶ μὲν ἐκείνης οὐδὲν λέγουσι, περὶ δὲ τοῦ δικάζεσθαι, πάντες πειρῶνται τεχνολογεῖν, D ὅτι ἧττόν ἐστι πρὸ ἔργου τὰ ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν ἐν τοῖς δημηγορικοῖς, καὶ ἧττόν ἐστι κακοῦργον ἡ δημηγορία δικολογίας, ἀλλὰ κοινότερον. ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὁ κριτὴς περὶ οἰκείων κρίνει, ὥστ' οὐδὲν ἄλλο δεῖ, πλὴν ἀποδεῖξαι, ὅτι οὕτως ἔχει, ὡς φησὶν ὁ συμβουλεύων· ἐν δὲ τοῖς δικανικοῖς, οὐχ ἱκανὸν τοῦτο, ἀλλὰ πρὸ ἔργου ἐστὶν ἀναλαβεῖν τὸν ἀκροατήν· περὶ ἀλλοτρίων γὰρ ἡ κρίσις. ὥστε, πρὸς E τὸ αὑτῶν σκοπούμενοι, καὶ πρὸς χάριν ἀκροώμενοι, διδόασι τοῖς ἀμφισβητοῦσιν, ἀλλ' οὐ κρίνουσι. διὸ καὶ πολλαχοῦ, ὥσπερ καὶ πρότερον εἶπον, ὁ νόμος κωλύει λέγειν ἔξω τοῦ πράγματος. ἐκεῖ δ' αὐτοὶ οἱ κριταὶ τοῦτο τηροῦσιν ἱκανῶς. ἐπεὶ δὲ φανερόν ἐστιν, ὅτι F ἡ μὲν ἔντεχνος μέθοδος, περὶ τὰς πίστεις ἐστίν, ἡ δὲ πίστις, ἀπόδειξίς τις· τότε γὰρ πιστεύομεν μάλιστα, ὅταν ἀποδεδεῖχθαι ὑπολάβωμεν· ἔστι δ' ἀπόδειξις ῥητορικὴ, ἐνθύμημα· καὶ ἔστι τοῦτο, ὡς εἰπεῖν ἁπλῶς, κυριώτατον τῶν πίστεων· τὸ δ' ἐνθύμημα, συλλογισμός τις. περὶ δὲ συλλογισμοῦ ὁμοίως ἅπαντος, τῆς διαλεκτικῆς ἐστιν ἰδεῖν, ἢ αὐτῆς ὅλης, ἢ μέρους τινός, δῆλον δ' ὅτι ὁ μάλιστα τοῦτο δυνάμενος θεωρεῖν, ἐκ τίνων, καὶ πῶς γίνεται συλλογισμός, οὗτος

ἂν ἢ

[illegible]

A gismus eum etiam enthymematicum esse maxime, cum assumpserit, & in cuiusmodi rebus versentur enthymemata, & quas habeant differentias ad Logicos syllogismos. Nam verum & simile verò eiusdem est facultatis videre. Simul autem & homines ad verum natura conformati sunt satis, & plerunque consequuntur veritatē. Quamobrem ad probabilia coniicienda se habere eius est qui eodem modo se habeat ad veritatem. Ac alios quidem ea, quæ sunt extra rem, præcipere, & qua de caussa magis deflexerint ad iuris disputationem, B apparet. Vtilis autem est Rhetorica propterea quòd natura sunt meliora vera, & iusta, quàm contraria. Quare, nisi prout conuenit iudicia fiant, necesse est per ipsa superari. atque hoc est dignum reprehensione. Præterea verò apud nonnullos C nec si exquisitissimam haberemus scientiam, facile est per illam persuadere dicendo. Doctrinæ enim est ea, quæ à scientia proficiscitur, oratio. Id autem fieri non potest, sed necesse est ex communibus ducere fidem, & rationē quemadmodum etiam in Topicis diceбamus de collocutione cum imperita hominum multitudine. Deinde verò contraria oportet posse D persuadere, quemadmodum etiam in syllogismis, non vt vtraque faciamus (non enim oportet mala persuadere) sed vt ne lateant, quomodo se habeant, & alio vtente rationibus ipsis minus iuste, soluere possim⁹. Ac ex aliis quidem artibus nulla contraria syllogismo concludit. Dialectica verò & Rhetorica, solæ id faciunt. æquè enim sūt ambæ contrariorū. At quę subiectę sūt, E non æquè se habēt, sed semper vera, & meliores natura, aptiores ad syllogismū & magis idoneę ad persuasionem sūt, vt simpliciter dicam. Ad hęc absurdū est, si corpore quidem turpe sit, non posse opitulari sibi ipsi, oratione verò turpe non sit, quæ magis propria est hominis, quàm corporis vsus. Si verò obiicitur, quòd valde nocebit is, qui vtatur iniustè huiusmodi facultate rationū, id commune est aduers⁹ omnia bona, pręter virtutē, & maximè aduers⁹ vtilissima, vt robur, valetudinem, diuitias, F disciplinam militarem. His enim aliquis profuerit maximè, si vtatur iustè, & nocuerit, si iniustè. Ac non esse quidem alicuius generis definiti Rhetoricam, sed talē, qualis est Dialectica, & vtilem esse, apparet.

[illegible]

A Neque verò persuadere esse munus ipsius, sed videre, quæ possint apponi ad persuadendum in quaque re, quemadmodum etiam in aliis artibus omnibus. Neque enim medicinæ est sanum facere, sed quousque fieri potest, eousque perducere. Licet enim etiam illos, qui non possint recuperare sanitatem, tamen curare bene. Ad hæc autem eiusdem esse tum appositum ad persuadendum, tum quod B videtur appositum, videre, vt etiam in Dialectica tum syllogismum, tum qui videtur syllogismus. (Sophisticus enim non est in facultate, sed in prælectione.) Tamen hic quidem erit partim secundum scientiam, partim secundum prælectionem orator. Ibi verò sophista quidem secundum prælectionem, Dialecticus autem non secundum prælectionem, sed secundum facultatem. Iam verò de ipsa C methodo conemur dicere, & quomodo, & ex quibus poterimus consequi ea, quę proposuerimus. Rursus igitur tanquam de integro ordientes cum definiuerimus ipsam, quid sit, reliqua dicamus.

CAPVT II.

Sit autem Rhetorica facultas in quaque re videndi quod contingit esse idoneū ad faciendam fidem. Hoc enim nullius D alterius est artis munus. Nam ex aliis vnaquęq. in re sibi subiecta exercet vim docendi, & persuadendi, quemadmodum Medicina in sanabili, & morboso: & Geometria in affectionibus, quæ accidūt magnitudinibus: & Arithmetica in numero. Similiter verò etiam reliquæ artes & scientiæ. At Rhetorica de re proposita, vt ita dicam, videtur posse intueri, quod appositū est ad faciendam fidem. Quamobrem etiam dicimus ipsam E non in aliquo genere proprio definito habere vim artificiosam. Fides autem vna non artificiosa est: altera artificiosa. Res non artificiosas voco, quæcunque non à nobis excogitatæ sunt, sed ante erant, vt testes, quæstiones, syngraphæ, & quæcunque sunt huiusmodi. Artificiosas verò, quæcunque, vt methodo, & opera nostra comparentur fieri potest. Quare o- F portet illis quidem vti, has verò etiam inuenire. Ac quæ ratione excogitatur, fides triplex est. Nam partim consistit in moribus eius, qui dicit: partim in eo, vt auditor afficiatur aliquo modo: partim in ipsa ratione, quid demonstret, vel videatur demōstrare. Ac propter mores quidem, quoties ita prolata sit oratio, vt fide dignum reddat eum, qui dicit. Probis enim magis,

καὶ ὅτι οὐ τὸ πεῖσαι ἔργον αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν τὰ ὑπάρχοντα πιθανὰ περὶ ἕκαστον, καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις πάσαις· οὐδὲ γὰρ ἰατρικῆς, τὸ ὑγιᾶ ποιῆσαι, ἀλλὰ μέχρι οὗ ἐνδέχεται, μέχρι τούτου προαγαγεῖν· ἔστι γὰρ καὶ τοὺς ἀδυνάτους μεταλαβεῖν ὑγιείας, ὅμως θεραπεῦσαι καλῶς. πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τῆς αὐτῆς τό, τε πιθανὸν καὶ τὸ φαινόμενον ἰδεῖν πιθανόν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς διαλεκτικῆς συλλογισμόν τε καὶ φαινόμενον συλλογισμόν, ὁ γὰρ σοφιστικὸς οὐκ ἐν τῇ δυνάμει, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει· πλὴν ἐνταῦθα μὲν ἔσται, ὁ μὲν κατὰ τὴν ἐπιστήμην, ὁ δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν ῥήτωρ· ἐκεῖ δὲ, σοφιστὴς μὲν κατὰ τὴν προαίρεσιν, διαλεκτικὸς δὲ οὐ κατὰ τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν. περὶ δὲ αὐτῆς ἤδη τῆς μεθόδου πειρώμεθα λέγειν. πῶς τε καὶ ἐκ τίνων δυνησόμεθα τυγχάνειν τῶν προκειμένων. πάλιν οὖν, ὥσπερ ἐξ ὑπαρχῆς ὁρισάμενοι αὐτὴν τίς ἐστι, λέγωμεν τὰ λοιπά.

Κεφάλαιον β.

Ἔστω δὴ ἡ ῥητορικὴ, δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν. τοῦτο γὰρ οὐδεμιᾶς ἑτέρας ἐστὶ τέχνης ἔργον. τῶν γὰρ ἄλλων ἑκάστη περὶ τὸ αὑτῇ ὑποκείμενόν ἐστι διδασκαλικὴ καὶ πειστική, οἷον ἰατρικὴ περὶ ὑγιεινῶν καὶ νοσερῶν, καὶ γεωμετρία περὶ τὰ συμβεβηκότα πάθη τοῖς μεγέθεσι, καὶ ἀριθμητικὴ, περὶ ἀριθμόν. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. ἡ δὲ ῥητορικὴ, περὶ τοῦ δοθέντος, ὡς εἰπεῖν, δοκεῖ δύνασθαι θεωρεῖν τὸ πιθανόν. διὸ καὶ φαμὲν αὐτὴν, οὐ περί τι γένος ἴδιον ἀφωρισμένον ἔχειν τὸ τεχνικόν. τῶν δὲ πίστεων, αἱ μὲν ἄτεχνοί εἰσιν, αἱ δὲ ἔντεχνοι. ἄτεχνα δὲ λέγω, ὅσα μὴ δι' ἡμῶν πεπόρισται, ἀλλὰ προϋπῆρχεν, οἷον μάρτυρες, βάσανοι, συγγραφαί, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἔντεχνα δὲ, ὅσα διὰ τῆς μεθόδου καὶ δι' ἡμῶν κατασκευασθῆναι δυνατόν. ὥστε δεῖ τούτων, τοῖς μὲν χρήσασθαι, τὰ δὲ εὑρεῖν. τῶν δὲ διὰ τοῦ λόγου ποριζομένων πίστεων τρία εἴδη ἐστίν. αἱ μὲν γάρ, εἰσιν ἐν τῷ ἤθει τοῦ λέγοντος· αἱ δὲ, ἐν τῷ τὸν ἀκροατὴν διαθεῖναί πως· αἱ δὲ, ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ διὰ τοῦ δεικνύναι, ἢ φαίνεσθαι δεικνύναι. διὰ μὲν οὖν τοῦ ἤθους, ὅταν οὕτω λεχθῇ ὁ λόγος, ὥστε ἀξιόπιστον ποιῆσαι τὸν λέγοντα· τοῖς γὰρ ἐπιεικέσι πιστεύομεν μᾶλλον καὶ

θᾶττον,

θᾶττον, περὶ πάντων μὲν, ἁπλῶς· ἐν οἷς δὲ τὸ ἀκριβὲς μὴ ἔστιν, ἀλλὰ τὸ ἀμφιδοξεῖν, καὶ παντελῶς. δεῖ δὲ καὶ τοῦτο συμβαίνειν διὰ τὸν λόγον, ἀλλὰ μὴ διὰ τὸ προδεδοξάσθαι ποιόν τινα εἶναι τὸν λέγοντα. οὐ γὰρ, ὥσπερ ἔνιοι τῶν τεχνολογούντων τιθέασιν ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ λέγοντος, ὡς οὐδὲν συμβαλλομένην πρὸς τὸ πιθανόν· ἀλλὰ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, κυριωτάτην ἔχει πίστιν τὸ ἦθος. διὰ δὲ τῶν ἀκροατῶν, ὅταν εἰς πάθος ὑπὸ τοῦ λόγου προαχθῶσιν· οὐ γὰρ ὁμοίως ἀποδίδομεν τὰς κρίσεις λυπούμενοι καὶ χαίροντες, ἢ φιλοῦντες, καὶ μισοῦντες· πρὸς ὃ καὶ μόνον πειρᾶσθαί φαμεν πραγματεύεσθαι τοὺς νῦν τεχνολογοῦντας. περὶ μὲν οὖν τούτων δηλωθήσεται καθ' ἕκαστον, ὅταν περὶ τῶν παθῶν λέγωμεν. διὰ δὲ τὸν λόγον πιστεύουσιν, ὅταν ἀληθὲς ἢ φαινόμενον δείξωμεν, ἐκ τῶν περὶ ἕκαστα πιθανῶν. ἐπεὶ δ' αἱ πίστεις διὰ τούτων εἰσὶ, φανερὸν ὅτι ταύτας ἐστὶ λαβεῖν, τοῦ συλλογίσασθαι δυναμένου, καὶ τοῦ θεωρῆσαι περὶ τὰ ἤθη, καὶ περὶ τὰς ἀρετὰς, καὶ τρίτον τοῦ περὶ τὰ πάθη, τί τε ἕκαστόν ἐστι τῶν παθῶν, καὶ ποῖόν τι, καὶ ἐκ τίνων ἐγγίνεται, καὶ πῶς. ὥστε συμβαίνει τὴν ῥητορικὴν, οἷον παραφυές τι τῆς διαλεκτικῆς εἶναι, καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πραγματείας, ἣν δίκαιόν ἐστι προσαγορεύειν πολιτικήν. διὸ καὶ ὑποδύεται ὑπὸ τὸ σχῆμα τὸ τῆς πολιτικῆς ἡ ῥητορικὴ, καὶ οἱ ἀντιποιούμενοι ταύτης, τὰ μὲν, δι' ἀπαιδευσίαν· τὰ δὲ, δι' ἀλαζονείαν· τὰ δὲ, καὶ δι' ἄλλας αἰτίας ἀνθρωπικάς. ἔστι γὰρ μόριόν τι τῆς διαλεκτικῆς καὶ ὁμοίωμα, καθάπερ καὶ ἀρχόμενοι εἴπομεν. περὶ οὐδενὸς γὰρ ὡρισμένου οὐδετέρα αὐτῶν ἐστιν ἐπιστήμη, πῶς ἔχει, ἀλλὰ δυνάμεις τινὲς τοῦ πορίσαι λόγους. περὶ μὲν οὖν τῆς δυνάμεως αὐτῶν, καὶ πῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται σχεδὸν ἱκανῶς. τῶν δὲ διὰ τοῦ δεικνύναι ἢ φαίνεσθαι δεικνύναι, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς, τὸ μὲν, ἐπαγωγή ἐστι· τὸ δὲ, συλλογισμός· τὸ δὲ, φαινόμενος συλλογισμός· καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως. ἔστι γὰρ, τὸ μὲν γὰρ παράδειγμα, ἐπαγωγή· τὸ δὲ, ἐνθύμημα, συλλογισμός. καλῶ δ' ἐνθύμημα μὲν, ῥητορικὸν συλλογισμόν· παράδειγμα δὲ, ἐπαγωγὴν ῥητορικήν. πάντες δὲ τὰς πίστεις ποιοῦνται διὰ τοῦ δεικνύναι,

A & celerius credimus: in omnibus quidem simpliciter, sed in iis, in quibus certi nihil sit, verum opinio dubia, etiam praecipuè. Oportet verò etiam id accidere propter orationem, sed non, quia antea parum opinione sit eiusmodi esse eum, qui dicit. Non enim rectè se habet, quod nonnulli faciunt ex artis magistris. Ponunt in arte probitatem eius, qui dicit, quasi nihil conferat ad id, quod est appositum ad fidem: sed propemodum, vt ita dicam, B potentissimam continent fidem mores. Propter auditores autem, quoties in affectum in oratione producti sunt. Non enim similiter iudicamus, dum moeremus, & gaudentes, aut amantes & odio habentes. Qua de re etiam sola conari dicimus praecepta tradere eos, qui nunc artem conscribunt. Atque haec quidem declarabuntur singillatim, cùm de affectibus dicemus. C Propter orationes verò fidem habent, cum verum, aut id, quod apparet, demonstrauerimus ex iis, & quae in quaque re sunt apposita ad persuadendum. Quoniam verò fides ex his est, apparet eas has consequi esse eius, qui considerare syllogismo possit, & qui speculari de moribus & virtutibus, & tertio loco, qui de affectibus, nempe quid vnumquodque sit ex affectibus, & quale, D & ex quibus excitetur, & quomodo. Quo fit, vt Rhetorica tanquam germen quoddam Dialecticae sit, & eius, quae de moribus est, tractationis, quam iustum est appellare Politicam. Quare etiam subit personam Politicae Rhetorica, & qui sibi hanc vendicant partim propter ignorantiam, partim propter arrogantiam, partim etiam propter alias caussas humanas. Est enim particula quaedam Dialecticae, & similitudo, quemadmodum etiam exordientes dice- E bamus. De aliqua enim re definita neutra ipsarum est scientia, quomodo se habeat, sed facultates quaedam sint parandi rationes. Ac de facultate quidem ipsarum, & quomodo se habeant inter se, dictum est propemodum satis. Quae verò cernuntur in eo, quòd demonstrent, vel appareant demonstrare, quemadmodum etiam in Dialecticis, eorum quidem vnum inductio est, alterum autem syllogismus, & qui apparet syllogismus, ita hic quoque similiter se res habet. F Nam exemplum est inductio, enthymema syllogismus est. Ac enthymema quidem voco oratorium syllogismum, exemplum verò inductionem oratoriam. Omnes autem fidem faciunt demonstrando,

aut exempla proferentes, aut enthymemata, & præter hæc nihil quodammodo. Quare si etiam omnino necesse est, syllogismo aut inductione vtentem demonstrare quodcunque, aut quemcunque (manifestum autem est nobis id ex Analyticis) necessariò vtrumque ipsorum cum vtroque horum idem est. Quæ verò sit differentia exempli & enthymematis, apparet ex Topicis. Ibi enim de syllogismo & inductione dictum est prius. Nempe cùm in multis & similibus demonstratur, rem ita se habere, ibi quidem inductionem esse, hic verò exemplum. At cùm quibusdam positis aliud quid ex his euenit præter hæc, eo quòd hæc sint, vel in vniuersum, vel plerunque, ibi quidem syllogismum, hic verò enthymema vocari. Apparet autem etiam vtrunque habere bonum speciem Rhetoricæ. Nam, quemadmodum in Methodicis dictum est, etiam in his similiter res se habet. Sunt enim aliæ quidem exemplorũ plenæ orationes: aliæ verò enthymematũ. & oratores similiter, alij quidem exemplis delectantur, alij verò enthymematib⁹. Et ad persuadendum quidem non minus valent orationes, quæ exemplis constant, perturbant verò magis, quæ enthymematibus. Causam autem ipsorum & quomodo vtroque vtendum, dicemus posterius. Nunc verò de his ipsis apertius, & distinctius disseremus. Quoniam enim quod appositum est ad persuadendum, alicui appositum est, & vnum quidem statim est appositum ad persuadendum per se, & credibile, alterũ verò, quod demonstrari videatur ex talibus, & nulla ars considerat singulare, vt Medicina, quid Socrati salubre sit, vel Calliæ, sed quid tali, vel talibus (hoc enim artificiosum est, singulare autem infinitum, & sub scientiam non cadens) ne Rhetorica quidem singulare probabile intuebitur, vt Socrati, vel Hippiæ: sed quod talibus, quemadmodum etiam Dialectica. Etenim illa syllogismo concludit non ex quibuslibet (apparent enim quædam etiam iis, qui delirant) sed illa quidem ex iis, quæ ratione indigent: Rhetorica verò ex iis, quæ in consultationem venire consueuerũt. Est autem munus ipsius & de eiusmodi rebus, de quibus consultamus, & artes non habemus, & apud eiusmodi auditores, qui non possunt ex multis contueri, neque ratiocinari longius. At consulim⁹ de iis, quæ videntur posse se vtroq; modo habere. De iis verò quæ fieri nõ potest vt aliter vel facta sint,

A ἢ παραδείγματα λέγοντες, ἢ ἐνθυμήματα, καὶ παρὰ ταῦτα οὐδὲν πως. ὥστ' εἴπερ καὶ ὅλως ἀνάγκη ἢ συλλογιζόμενον, ἢ ἐπάγοντα δεικνύναι ὁτιοῦν, ἢ ὁντινοῦν· δῆλον δ' ἡμῖν τοῦτο ἐκ τῶν Ἀναλυτικῶν· ἀναγκαῖον ἑκάτερον αὐτῶν ἑκατέρῳ τούτων τὸ αὐτὸ εἶναι. τίς δ' ἐστὶ διαφορὰ παραδείγματος καὶ ἐνθυμήματος, φανερὸν ἐκ τῶν Τοπικῶν. ἐκεῖ γὰρ περὶ συλλογι- B σμοῦ καὶ ἐπαγωγῆς εἴρηται πρότερον. ὅτι τὸ μὲν ἐπὶ πολλῶν καὶ ὁμοίων δείκνυσθαι ὅτι οὕτως ἔχει, ἐκεῖ μὲν ἐπαγωγή ἐστιν, ἐνταῦθα δὲ παράδειγμα. τὸ δὲ τινῶν ὄντων, ἕτερόν τι διὰ ταῦτα συμβαίνειν παρὰ ταῦτα, τῷ ταῦτα εἶναι, ἢ καθόλου, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐκεῖ μὲν συλλογισμὸς, ἐνταῦθα δὲ ἐνθύμημα καλεῖται. φανερὸν δὲ ὅτι καὶ ἑκάτερον ἔχει ἀγα- C θὸν τὸ εἶδος τῆς ῥητορικῆς. καθάπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς μεθοδικοῖς εἴρηται, καὶ ἐν τούτοις ὁμοίως ἔχει. εἰσὶ γὰρ, αἱ μὲν παραδειγματώδεις ῥητορεῖαι· αἱ δὲ ἐνθυμηματικαί. καὶ ῥήτορες ὁμοίως, οἱ μὲν παραδειγματώδεις, οἱ δὲ ἐνθυμηματικοί. πιθανοὶ μὲν οὖν οὐχ ἧττον οἱ λόγοι οἱ διὰ τῶν παραδειγμάτων· θορυβοῦνται δὲ μᾶλλον οἱ ἐνθυμηματικοί. τὴν δ' αἰτίαν αὐτῶν, καὶ πῶς ἑκατέρῳ χρηστέον, D ἐροῦμεν ὕστερον. νῦν δὲ περὶ αὐτῶν τούτων μᾶλλον διορίσωμεν καθαρῶς. ἐπεὶ γὰρ τὸ πιθανὸν, τινὶ πιθανόν ἐστι, καὶ τὸ μὲν εὐθὺς ὑπάρχει δι' αὑτὸ πιθανὸν καὶ πιστὸν, τὸ δὲ τῷ δείκνυσθαι δοκεῖν διὰ τοιούτων· οὐδεμία δὲ τέχνη σκοπεῖ τὸ καθ' ἕκαστον, οἷον ἡ ἰατρικὴ, τί Σωκράτει τὸ ὑγιεινόν ἐστιν ἢ Καλλίᾳ, ἀλλὰ τί τῷ τοιῷδε, ἢ τοῖς τοιοῖσδε· τοῦτο E μὲν γὰρ, ἔντεχνον· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, ἄπειρον καὶ οὐκ ἐπιστητόν· οὐδὲ ἡ ῥητορικὴ τὸ καθ' ἕκαστον ἔνδοξον θεωρήσει, οἷον Σωκράτει ἢ Ἱππίᾳ, ἀλλὰ τὸ τοιοισδὶ, καθάπερ καὶ ἡ διαλεκτική. καὶ γὰρ ἐκείνη συλλογίζεται, οὐκ ἐξ ὧν ἔτυχε· φαίνεται γὰρ ἄττα, καὶ τοῖς παραληροῦσιν· ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἐκ τῶν λόγου δεομένων· ἡ δὲ ῥητορικὴ, ἐκ τῶν ἤδη βουλεύεσθαι εἰωθότων. ἔστι δὲ τὸ ἔργον αὐτῆς, περί τε τοιούτων περὶ ὧν βουλευόμεθα, καὶ τέχνας μὴ ἔ- F χομεν, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀκροαταῖς, οἳ οὐ δύνανται διὰ πολλῶν συνορᾶν, οὐδὲ λογίζεσθαι πόρρωθεν. βουλευόμεθα δὲ περὶ τῶν φαινομένων ἐνδέχεσθαι ἀμφοτέρως ἔχειν. περὶ γὰρ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἢ γενέσθαι,

ἢ ἕξειν

[illegible]

A vel futura sint, vel se habeant, nemo consultat sic existimans. Nullo enim alio modo nisi sic contingit consulere. Contingit autem concludere syllogismo, & colligere alia quidem ex syllogismo conclusis prius, alia verò ex non conclusis quidem syllogismo sed indigentibus syllogismo, propterea quòd non sint probabilia. At necesse est illud quidem non esse facile ad consequendum propter longitudinem. B Nam disceptatorem supponimus esse simplicem: haec verò minus apposita ad persuadendum, quia nec ex confessis sint, nec probabilibus. Quare necessarium est enthymema esse & exemplum de iis, quae contingunt ita, vt semper se habeant etiam aliter, exemplum quidem inductionem, enthymema verò syllogismum. Et ex paucis, & saepe paucioribus quàm ex quibus est primus syllogismus. C Si enim sit aliquid horum notum, non oportet dicere. Ipse enim id supplet auditor. Quemadmodum, quod Doricus coronarium certamen vicit, satis est dicere, cùm Olympia vicisse, coronarium autem certamen esse Olympia non oportet adiungere. Cognoscunt enim omnes. Quoniam autem sunt pauca necessaria, ex quibus oratorij syllogismi conficiuntur (multa enim, de quibus iudicia, & deliberationes sunt, contingit etiam aliter se habere: quae enim agunt, de iis con- D sultant, & deliberant: quae verò aguntur, omnia huiusce generis sunt, & nihil horum, propemodum, ex necessitate est: quae autem plerunque accidunt & contingunt, ex talibus necesse est aliis syllogismo concludi, necessaria verò ex necessariis: id quod manifestum est nobis ex Analyticis) apparet ex quibus enthymemata ducuntur, alia quidem necessaria futura esse, plurima verò quae plerunque se habent. E Ducuntur enim enthymemata ex verisimilibus & signis, vt necesse sit, horum vtrunque cum vtroque idem esse. Verisimile enim est, quod plerunque fit, non simpliciter autem, quemadmodum definiunt nonnulli, sed quod in iis, quae contingit aliter se habere, sic se habet ad illud, cui est verisimile, vt vniuersale ad singulare. Ex signis autem vnum quidem ita se habet vt singulare aliquid ad vniuersale: alterum verò vt vniuersale aliquid ad singulare. Atque F ex his quod necessarium est, tecmerium est: at quod non est necessarium, nomine caret, quo distingui possit. Ac necessaria quidem voco, ex quibus fit syllogismus. Quamobrem etiam tecmerium tale ex signis est

Cùm enim non contingere arbitrantur, vt soluatur id, quod dictum est, tunc se afferre putant tecmerium, tanquam demonstratum, & terminatum: quia tecmar & terminus idem est iuxta antiquam linguam. Est autem ex signis vnum quidem vt singulare ad vniuersale non secus ac si quis diceret signum esse, sapientes esse iustos, quia Socrates sapiens erat, & iustus. Atque hoc quidem signum est, sed solui potest etiamsi verum sit, quod dictũ est. Non enim cadit in syllogismum. Hoc autem, vt si quis diceret, signum esse, aliquem ægrotare, quia febrem habet, vel aliquam peperisse, quia lac habet, necessarium est. quod & signis tecmerium solum est: solum enim si verum sit, solui non potest. Alterum verò, vt vniuersale ad id quod singulariter se habet, vt si quis diceret, aliquem febre laborare, signum esse quia frequenter anhelat: ac solui potest quoque hoc etiam si verum sit. Contingit enim etiam non laborantem febri anhelare. Quid igitur verisimile sit, & quid signũ, & tecmerium, & quid differant, dictũ est adhuc. Apertius verò etiam de his, & qua de caussa alia syllogismo concludi possint, alia non possint, in Analyticis disputatũ est. Iam exemplũ esse inductionem, & in quibus sit inductio, dictũ est. Atque est neque vt pars ad totum, neque vt totum ad partem, neque vt totũ ad totum, sed vt pars ad partem, simile ad simile, cùm ambo subsint eidem generi, sed notius alterũ sit altero. Exemplũ est, quemadmodum affectare tyrannidem Dionysium, cum postulet custodiam. Etenim Pisistratus prius affectans postulauit custodiam, & cùm obtinuisset, tyrannidem occupauit. Et Theagenes Megaris. Et alij quoscũque sciũt exemplũ omnes sũt Dionysij, quem nondum sciũt ob id postulare. Omnia autem hæc subsunt eidem vniuersali, quòd affectans tyrannidem custodiam petit. Ac ex quib⁹ quidem ducuntur, quæ videtur esse fides demonstratiua, dictum est. Enthymematum verò magna est differentia, & maxime latet ferme omnes quæ etiam est in Dialectica methodo syllogismorum. Alia enim ipsorum sunt in Rhetorica, vt etiam in Dialectica methodo syllogismorum: alia in aliis artibus & facultatibus, partim existentibus, partim nondum compertis. Quamobrem etiam latent auditores,

A ὅταν γὰρ μὴ ἐνδέχεσθαι οἴωνται λῦσαι τὸ λεχθὲν, τότε φέρειν οἴονται τεκμήριον, ὡς δεδειγμένον καὶ πεπερασμένον. τὸ γὰρ τέκμαρ καὶ πέρας ταυτόν ἐστι κατὰ τὴν ἀρχαίαν γλῶτταν. ἔστι δὲ τῶν σημείων, τὸ μὲν, ὡς τὸ καθ᾽ ἕκαστον πρὸς τὸ καθόλου, ὧδε. οἷον εἴ τις εἴπειεν σημεῖον εἶναι, ὅτι οἱ σοφοὶ δίκαιοι, Σωκράτης γὰρ σοφὸς ἦν καὶ δίκαιος· τοῦτο μὲν οὖν σημεῖον B ἐστὶ, λυτὸν δὲ, κἂν ἀληθὲς ᾖ τὸ εἰρημένον. ἀσυλλόγιστον γάρ. τὸ δὲ, οἷον εἴ τις εἴπειεν σημεῖον ὅτι νοσεῖ, πυρέττει γάρ· ἢ τέτοκεν, ὅτι γάλα ἔχει, ἀναγκαῖον. ὅπερ τῶν σημείων τεκμήριον μόνον ἐστί. μόνον γὰρ ἂν ἀληθὲς ᾖ, ἄλυτόν ἐστι. τὸ δὲ, ὡς τὸ καθόλου πρὸς τὸ κατὰ μέρος ἔχον, οἷον εἴ τις εἴπειεν, ὅτι πυρέττει, σημεῖον εἶναι. πυκνὸν γὰρ ἀναπνεῖ. λυτὸν δὲ καὶ τοῦτο, κἂν C ἀληθὲς ᾖ. ἐνδέχεται γὰρ καὶ μὴ πυρέττοντα πνευστιᾶν. τί μὲν οὖν εἰκός ἐστι, καὶ τί σημεῖον, καὶ τί τεκμήριον, καὶ τί διαφέρουσιν, εἴρηται μὲν καὶ νῦν· μᾶλλον δὲ φανερῶς καὶ περὶ τούτων, καὶ διὰ τίν᾽ αἰτίαν, τὰ μὲν ἀσυλλόγιστά ἐστι, τὰ δὲ συλλελογισμένα, ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς διώρισται περὶ αὐτῶν. παράδειγμα δὲ, ὅτι μέν ἐστιν ἐπαγωγὴ, καὶ περὶ ποῖα ἐπαγωγὴ, εἴρηται. ἔστι δὲ, οὔτε ὡς μέρος D πρὸς ὅλον, οὔτε ὡς ὅλον πρὸς μέρος, οὔτε ὡς ὅλον πρὸς ὅλον, ἀλλ᾽ ὡς μέρος πρὸς μέρος, ὅμοιον πρὸς ὅμοιον, ὅταν ἄμφω μὲν ᾖ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος, γνωριμώτερον δὲ θάτερον ᾖ θατέρου, παράδειγμά ἐστιν, ὅτι ἐπεβούλευε τυραννίδι Διονύσιος, αἰτῶν τὴν φυλακήν· καὶ γὰρ Πεισίστρατος πρότερον ἐπιβουλεύων, ᾔτει φυλακὴν, καὶ λαβὼν ἐτυράννευσε· καὶ Θεαγένης, ἐν Μεγάροις. καὶ E ἄλλοι ὅσους ἴσασι, παράδειγμα πάντες γίνονται τοῦ Διονυσίου, ὃν οὐκ ἴσασί πω, εἰ διὰ τοῦτο αἰτεῖ. πάντα δὲ ταῦτα ὑπὸ τὸ αὐτὸ καθόλου, ὅτι ὁ ἐπιβουλεύων τυραννίδι, φυλακὴν αἰτεῖ. ἐξ ὧν μὲν οὖν λέγονται αἱ δοκοῦσαι εἶναι πίστεις ἀποδεικτικαὶ, εἴρηται. τῶν δὲ ἐνθυμημάτων μεγίστη διαφορὰ, καὶ μάλιστα λεληθυῖα σχεδὸν πάντας ἐστὶν, ἥπερ καὶ F περὶ τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον τῶν συλλογισμῶν. τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐστι κατὰ τὴν ῥητορικὴν, ὥσπερ καὶ κατὰ τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον τῶν συλλογισμῶν· τὰ δὲ, κατ᾽ ἄλλας τέχνας καὶ δυνάμεις, τὰς μὲν οὔσας, τὰς δ᾽ οὔπω κατειλημμένας· διὸ καὶ λανθάνουσί τε τοὺς ἀκροατὰς,

[illegible]

καὶ μᾶλλον ἁπτόμενοι ἢ ὡς δεῖ, μεταβαίνουσιν ἐξ αὐτῶν. μᾶλλον δὲ σαφὲς ἔσται τὸ λεγόμενον, διὰ πλειόνων ῥηθέν. λέγω γὰρ διαλεκτικούς τε καὶ ῥητορικοὺς συλλογισμοὺς εἶναι, περὶ ὧν τοὺς τόπους λέγομεν. οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ κοινοὶ περὶ δικαίων, καὶ φυσικῶν, καὶ περὶ πολιτικῶν, καὶ περὶ πολλῶν διαφερόντων εἴδει, οἷον ὁ τοῦ μᾶλλον καὶ ἧττον τόπος· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἔσται ἐκ τούτου συλλογίσασθαι, ἢ ἐνθύμημα εἰπεῖν περὶ δικαίων, ἢ φυσικῶν, ἢ περὶ ὁτουοῦν. καίτοι ταῦτα εἴδει διαφέρει. ἴδια δὲ, ὅσα ἐκ τῶν περὶ ἕκαστον εἶδος καὶ γένος προτάσεών ἐστιν. οἷον περὶ φυσικῶν εἰσὶ προτάσεις, ἐξ ὧν οὔτε ἐνθύμημα, οὔτε συλλογισμός ἐστι περὶ τῶν ἠθικῶν, καὶ περὶ τούτων ἄλλαι, ἐξ ὧν οὐκ ἔσται περὶ τῶν φυσικῶν· ὁμοίως δὲ τοῦτ' ἔχει ἐπὶ πάντων. κἀκεῖνα μὲν οὐ ποιήσει περὶ οὐδὲν γένος ἔμφρονα· περὶ οὐδὲν γὰρ ὑποκείμενόν ἐστι· ταῦτα δὲ, ὅσῳ τις ἂν βέλτιον ἐκλέγηται τὰς προτάσεις, λήσει ποιήσας ἄλλην ἐπιστήμην τῆς διαλεκτικῆς καὶ ῥητορικῆς. ἂν γὰρ ἐντύχῃ ἀρχαῖς, οὐκ ἔτι διαλεκτική, οὐδὲ ῥητορική, ἀλλ' ἐκείνη ἔσται, ἧς ἔχει τὰς ἀρχάς. ἔστι δὲ τὰ πλεῖστα τῶν ἐνθυμημάτων ἐκ τούτων τῶν εἰδῶν λεγόμενα, τῶν κατὰ μέρος καὶ ἰδίων· ἐκ δὲ τῶν κοινῶν, ἐλάττω. καθάπερ οὖν καὶ ἐν τοῖς τοπικοῖς, καὶ ἐνταῦθα διαιρετέον τῶν ἐνθυμημάτων τά τε εἴδη καὶ τοὺς τόπους, ἐξ ὧν ληπτέον. λέγω δὲ εἴδη μὲν, τὰς καθ' ἕκαστον γένος ἰδίας προτάσεις· τόπους δὲ, τοὺς κοινοὺς ὁμοίως πάντων. πρότερον οὖν εἴπωμεν περὶ τῶν εἰδῶν· πρῶτον δὲ λάβωμεν τὰ γένη τῆς ῥητορικῆς, ὅπως διελόμενοι πόσα ἐστί, περὶ τούτων χωρὶς λαμβάνωμεν τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς προτάσεις.

Κεφάλαιον γ.

Ἔστι δὲ τῆς ῥητορικῆς εἴδη τρία τὸν ἀριθμόν· τοσοῦτοι γὰρ καὶ οἱ ἀκροαταὶ τῶν λόγων ὑπάρχουσιν ὄντες. σύγκειται μὲν γὰρ ἐκ τριῶν ὁ λόγος, ἔκ τε τοῦ λέγοντος, καὶ περὶ οὗ λέγει, καὶ πρὸς ὅν· καὶ τὸ τέλος πρὸς τοῦτόν ἐστι, λέγω δὲ τὸν ἀκροατήν. ἀνάγκη δὲ τὸν ἀκροατὴν, ἢ θεωρὸν εἶναι, ἢ κριτήν· κριτὴν δὲ, ἢ τῶν γεγενημένων, ἢ τῶν μελλόντων. ἔστι δ', ὁ μὲν περὶ τῶν μελλόντων κρίνων, οἷον ἐκκλησιαστής· ὁ δὲ περὶ τῶν γεγενημένων, οἷον ὁ δικαστής· ὁ δὲ περὶ τῆς δυνάμεως, ὁ θεωρός. ὥστ' ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν, συμβουλευτικόν,

A & qui magis ea attingunt quàm par est, recedunt à se ipsis. Magis autem apparebit, quod dicitur, si id pluribus fuerit explicatum. Dico enim Dialecticos, & Rhetoricos syllogismos esse, de quibus locos dicimus. Atque hi sunt communiter de iustis, & naturalibus, & de ciuilibus & de multis differentibus specie, vt maioris, & minoris locus: nihil enim magis licebit ex hoc concludere syllogismo, vel en-
B thymema dicere de iustis, quàm naturalibus aut de quacunque re. Atque hæc specie differunt. Propria verò, quæcunque ex propositionibus vniuscuiusque speciei, aut generi insit. sunt. vt de naturalibus sunt propositiones, ex quibus neque enthymema, neque syllogismus est de moralibus, & de his aliæ, ex quibus non erit de naturalibus. similíterque id se habet in omnibus. Atque illa quidem non efficiunt in
C aliquo genere prudentem: quia nullam certam materiam habent. Hæc verò quò quis meliora seligat ad propositiones conficiendas, clam efficiet diuersam scientiam à Dialectica & Rhetorica. Nam si incidat in principia, nôn est Dialectica, neque Rhetorica, sed illa erit, cuius habet principia. Sunt autem plura enthymemata ex his formis ducta quæ singulares sunt,
D & propriæ: ex communibus verò pauciora. Vt igitur etiam in Topicis, sic his in libris distinguendæ sunt enthymematū & formæ, & loci, ex quibus assumendum est. Voco autem formas vniuscuiusque generis proprias propositiones. At locos communes similiter omnium. Ac prius quidem explicemus formas. Sed prius assumamus genera Rhetoricæ, vt cùm distinxeri-
E mus, quot sint, de his separatim assumamus elementa, & propositiones.

CAPVT III.

IAm verò Rhetoricæ sunt tres numero formæ. Totidem enim auditores sunt orationum. Etenim constat ex tribus oratio, tum ex eo, qui loquitur, tum ex eo de quo loquitur, tum ex eo, ad quem. Ac finis ad hunc refertur, id est ad auditorem. Necesse autem est auditorem aut auscultatorem esse, aut disceptatorem, & qui-
F dem disceptatorem aut præteritorum, aut futurorum. Est verò qui futura disceptat, veluti concionator: qui præterita, iudex: qui facultatē, auscultator. itaque ex necessitate fiunt tria genera orationū oratoriarū, deliberatiuū,

iudiciale, demonstratiuum. Ac deliberationis quidem vna pars est suasio, altera dissuasio. Semper enim tum qui priuatim deliberant, tum qui publicè concionantur, horum alterum faciunt. Iudicij verò vna pars accusatio, altera defensio. Horum enim alterum facere necesse est eos, qui controuertantur. At demonstratiui vna pars est laus, altera vituperatio. Tempora etiam vnicuique horum accōmodantur. Deliberanti quidem futurum: nam de futuris deliberat, aut suadens, aut dissuadens. Iudicia verò tractanti, praeteritum: nam de factis semper vnus accusat, alter defendit. At demonstratiuo maximè proprium quidem est praesens (ex iis enim, quae insunt, laudant, aut vituperant omnes) sed assumunt saepe etiam praeterita, quae in memoriam reuocant, & futura, quae coniectant. Finis praeterea singulis his diuersus est, & tribus sunt tres, deliberanti quidem vtile & perniciosum. Etenim suadens, vt melius deliberat: dissuadens, vt peius dissuadet. Alia autem ad hoc simul assumit, vel iustum, vel iniustum, vel honestum, vel turpe. Iudicia verò tractantibus, iustum, & iniustum. Alia verò etiam hi simul assumunt ad haec. At laudantibus & vituperantibus honestum, & turpe. Alia autem & hi ad haec referunt. Signum verò est, quem diximus, singulis finem esse, quòd de aliis interdum non controuertuntur, vt qui iudicio prouocatus, se non fecisse, aut non nocuisse: at se iniustè fecisse nunquam confitebitur: nihil enim opus esset iudicio. Similiter etiam qui deliberant, alia quidem saepenumero dimittunt: se verò inutilia deliberare aut ab vtilibus dissuadere, non confitebuntur. Non esse autem iniustum finitimos in seruitutē redigere, & nulla iniuria inferentes, saepe non cogitant. Eodemmodo etiam qui laudant & qui vituperant, non considerāt, vtilia egerit, an perniciosa, sed in laude saepe ponunt aliquem neglecto eo, quod sibi prodesset, egisse aliquid honesti, quemadmodū Achillem laudant, quòd adiuuerit sodalem Patroclū, cùm sciret, se mori oportere & ipsi liceret viuere. At ei eiusmodi quidem mors honestior fuit, sed viuere vtile. Apparet autem ex iis, quae dicta sunt, necesse esse, de his vt habeantur prius propositiones. Tecmeria enim, & verisimilia & signa propositiones sunt oratoriae.

A δικανικόν, ἐπιδεικτικόν. συμβουλῆς δὲ τὸ μὲν προτροπή· τὸ δὲ ἀποτροπή· ἀεὶ γὰρ καὶ οἱ ἰδίᾳ συμβουλεύοντες, καὶ οἱ κοινῇ δημηγοροῦντες τούτων θάτερον ποιοῦσι. δίκης δὲ τὸ μὲν κατηγορία· τὸ δὲ ἀπολογία· τούτων γὰρ ὁποτερονοῦν ποιεῖν ἀνάγκη τοὺς ἀμφισβητοῦντας. ἐπιδεικτικοῦ δὲ, τὸ μὲν ἔπαινος· τὸ δὲ ψόγος. χρόνοι δὲ ἑκάστου τούτων εἰσὶ, τῷ μὲν B συμβουλεύοντι, ὁ μέλλων. περὶ γὰρ τῶν ἐσομένων συμβουλεύει, ἢ προτρέπων, ἢ ἀποτρέπων· τῷ δὲ δικαζομένῳ, ὁ γενόμενος· περὶ γὰρ τῶν πεπραγμένων ἀεὶ, ὁ μὲν κατηγορεῖ· ὁ δὲ ἀπολογεῖται. τῷ δ' ἐπιδεικτικῷ, κυριώτατος μὲν ὁ παρών· κατὰ γὰρ τὰ ὑπάρχοντα ἐπαινοῦσιν, ἢ ψέγουσι πάντες· προσχρῶνται δὲ πολλάκις καὶ τὰ γενόμενα ἀναμιμνήσκοντες, καὶ τὰ μέλλοντα C προεικάζοντες. τέλος δὲ ἑκάστοις τούτων ἕτερόν ἐστι, καὶ τρισὶν οὖσι, τρία· τῷ μὲν συμβουλεύοντι, τὸ συμφέρον καὶ βλαβερόν. ὁ μὲν γὰρ προτρέπων, ὡς βέλτιον συμβουλεύει· ὁ δὲ ἀποτρέπων, ὡς χείρονος ἀποτρέπει· τὰ δ' ἄλλα πρὸς τοῦτο συμπαραλαμβάνει, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, ἢ καλὸν ἢ αἰσχρόν. τοῖς δὲ δικαζο- D μένοις, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι συμπαραλαμβάνουσι πρὸς ταῦτα. τοῖς δὲ ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι, τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι πρὸς ταῦτα ἐπαναφέρουσι. σημεῖον δὲ, ὅτι τὸ εἰρημένον ἑκάστοις τέλος· περὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐνίοτε οὐκ ἂν ἀμφισβητήσειεν, ὁ δικαζόμενος, ὡς οὐ γέγονεν, ἢ οὐκ ἔβλαψεν· ὅτι δ' ἀδικεῖ, οὐδέ- E ποτ' ἂν ὁμολογήσειεν· οὐδὲν γὰρ ἂν ἔδει δίκης. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μὲν ἄλλα πολλάκις προΐενται· ὡς δὲ ἀσύμφορα συμβουλεύουσιν, ἢ ἀπ' ὠφελίμων ἀποτρέπουσιν, οὐκ ἂν ὁμολογήσαιεν· ὡς δ' οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας, πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐπαινοῦντες, καὶ οἱ ψέ- F γοντες, οὐ σκοποῦσιν εἰ συμφέροντα ἔπραξεν, ἢ βλαβερά. ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπαίνῳ πολλάκις τιθέασιν, ὅτι ὀλιγωρήσας τοῦ αὑτῷ λυσιτελοῦντος, ἔπραξέ τι καλόν· οἷον Ἀχιλλέα ἐπαινοῦσιν, ὅτι ἐβοήθησε τῷ ἑταίρῳ Πατρόκλῳ, εἰδὼς ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἐξὸν ζῆν. τούτῳ δὲ, ὁ μὲν τοιοῦτος θάνατος κάλλιον, τὸ δὲ ζῆν, συμφέρον. φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἀνάγκη περὶ τούτων ἔχειν πρῶτον τὰς προτάσεις· τὰ γὰρ τεκμήρια, καὶ τὰ εἰκότα, καὶ τὰ σημεῖα, προτάσεις εἰσὶ ῥητορικαί.

ὅλως μὲν

[illegible]

Κεφάλαιον δ.

[illegible]

A Etenim omnino syllogismus ex propositionibus constat: enthymema verò syllogismus est, constitutus ex iis, quæ dictæ sunt, propositionibus. Et quoniam fieri non potest vt facta sint, neque vt in futurum fiant, quæ fieri non possunt, sed quæ possunt: neque ea, quæ non facta sunt, nec erunt, fieri potest, vt facta sint, neque vt in futurum fiant: necessarium est tum deli- B beranti, tum iudicia tractanti, tum demonstratiuo habere propositiones de eo, quod fieri, & non fieri potest: & an factum sit, necne: & an erit, necne. Præterea verò, quoniam omnes tum qui laudant, & qui vituperant, tum qui suadent & qui dissuadent, tum qui accusant, & qui defendunt, non solùm, quæ dicta sunt demonstrare conantur, sed etiam rem magnam esse, vel paruam eam, quæ est vel bona, vel mala, vel honesta, vel turpis, vel iusta, vel iniu- C sta, siue per se dicant, siue inuicem ex altera parte comparent, manifestum est, oportere etiam de magno & paruo, & maiori, & minori propositiones habere, tum in vniuersum, tum de vnaquaque re, vt quódnam sit maius bonum vel minus, aut iniuria, vel ius, & similiter de aliis. Ac de quibus quidem necessariò oportet assumere propositiones, dictum est. Post hæc verò distinguendum est separatim vnumquodq. horũ, vt de quib⁹ deliberatio sit, & D de quib⁹ demonstratiuæ orationes: tertio autem, de quib⁹ iudicia.

CAPVT IIII.

AC primùm quidem sumendum est, cuiusmodi in bonis, aut malis is, qui deliberat, versetur: quoniam non in omnibus, sed in iis, quæcunque contingit & fieri, & non fieri. Quæcunque verò ex necessitate vel sunt, vel erunt, vel non possunt esse, vel fieri, de his non est deliberatio. Iam verò nec de iis, quæ fieri con- E tingit, omnibus (sunt enim etiam natura quædam, & quæ à fortuna fiunt bona, quæ contingit & fieri, & non fieri, de quibus non præstat deliberare, sed de iis certè quæcunque cadunt sub consultationem.) Eiusmodi verò sunt, quæcunque referri ad nos possunt, & quorum principium, vt oriantur, à nobis pendet. Nam vsque eò [illegible], donec inueniamus, possimus [illegible], an non possimus agere. Ac F vt singula quidem exactè enumerentur, & ea [illegible] formas, de quibus soliti sunt statuere, præterea verò, vt, quantum fieri potest, de ipsis disputetur ex [illegible], non oportet in præsentia, [illegible]

iudiciale, demonstratiuum. Ac deliberationis quidem vna pars est suasio, altera dissuasio. Semper enim tum qui priuatim deliberant, tum qui publicè concionantur, horum alterum faciunt. Iudicij verò vna pars accusatio, altera defensio. Horum enim alterum facere necesse est eos, qui controuertuntur. At demonstratiui vna pars est laus, altera vituperatio. Tempora etiam vnicuique horum accómodantur. Deliberanti quidem futurum: nam de futuris deliberat, aut suadens, aut dissuadens. Iudicia verò tractanti, præteritum. nam de factis semper vnus accusat, alter defendit. At demonstratiuo maximè proprium quidem est præsens (ex iis enim, quæ insunt, laudant, aut vituperant omnes) sed assumunt sæpe etiam præterita, quæ in mentem reuocant, & futura, quæ coniectant. Finis præterea singulis his diuersus est, & tribus sunt tres, deliberanti quidem vtile & perniciosum. Etenim suadens, vt melius deliberat: dissuadens, vt peius dissuadet. Alia autem ad hoc simul assumit, vel iustum, vel iniustum, vel honestum, vel turpe. Iudicia verò tractantibus, iustum, & iniustum. Alia verò etiam hi simul assumunt ad hæc. At laudantibus & vituperantibus honestum, & turpe. Alia autem & hi ad hæc referunt. Signum verò est, quem diximus, singulis finem esse, quòd de aliis interdum non controuertuntur, vt qui iudicio prouocatus, se non fecisse, aut non nocuisse: at se iniustè fecisse nunquam confitebitur: nihil enim opus esset iudicio. Similiter etiam qui deliberant, alia quidem sæpenumero dimittunt: se verò inutilia deliberare aut ab vtilibus dissuadere, non confitebuntur. Non esse autem iniustum finitimos in seruitutē redigere, & nullam iniuriam inferentes, sæpe non cogitant. Eodem modo etiam qui laudant, & qui vituperant, non considerāt, vtilane egerit, an perniciosa, sed in laude sæpe ponunt aliquem neglecto eo, quod sibi prodesset, egisse aliquid honesti, quemadmodū Achillem laudant, quòd adiuuerit sodalem Patroclū, cùm sciret, se mori oportere, & ipsi liceret viuere. At ei eiusmodi quidem mors honestior fuit: sed viuere vtile. Apparet autem ex iis, quæ dicta sunt, necesse esse, de his vt habeantur prius propositiones. Tecmeria enim, & verisimilia & signa propositiones sunt oratoriæ.

A δικανικόν, ἐπιδεικτικόν. συμβουλῆς δὲ, τὸ μὲν προτροπή, τὸ δὲ ἀποτροπή· ἀεὶ γὰρ καὶ οἱ ἰδίᾳ συμβουλεύοντες, καὶ οἱ κοινῇ δημηγοροῦντες, τούτων θάτερον ποιοῦσι. δίκης δὲ, τὸ μὲν κατηγορία· τὸ δὲ, ἀπολογία· τούτων γὰρ ὁποτερονοῦν ποιεῖν ἀνάγκη τοὺς ἀμφισβητοῦντας. ἐπιδεικτικοῦ δὲ, τὸ μὲν ἔπαινος· τὸ δὲ, ψόγος. χρόνοι δὲ ἑκάστου τούτων εἰσὶ, τῷ μὲν
B συμβουλεύοντι, ὁ μέλλων. περὶ γὰρ τῶν ἐσομένων συμβουλεύει, ἢ προτρέπων, ἢ ἀποτρέπων· τῷ δὲ δικαζομένῳ, ὁ γενόμενος· περὶ γὰρ τῶν πεπραγμένων ἀεὶ, ὁ μὲν κατηγορεῖ· ὁ δὲ, ἀπολογεῖται. τῷ δ' ἐπιδεικτικῷ, κυριώτατος μὲν ὁ παρών· κατὰ γὰρ τὰ ὑπάρχοντα ἐπαινοῦσιν, ἢ ψέγουσι πάντες· προσχρῶνται δὲ πολλάκις καὶ τὰ γενόμενα ἀναμιμνήσκοντες, καὶ τὰ μέλλοντα
C προεικάζοντες. τέλος δὲ ἑκάστοις τούτων ἕτερόν ἐστι, καὶ τρισὶν οὖσι, τρία. τῷ μὲν συμβουλεύοντι, τὸ συμφέρον καὶ βλαβερόν. ὁ μὲν γὰρ προτρέπων, ὡς βέλτιον συμβουλεύει· ὁ δὲ ἀποτρέπων, ὡς χείρονος ἀποτρέπει· τὰ δ' ἄλλα πρὸς τοῦτο συμπαραλαμβάνει, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, ἢ καλὸν ἢ αἰσχρόν. τοῖς δὲ δικαζο-
D μένοις, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι συμπαραλαμβάνουσι πρὸς ταῦτα. τοῖς δ' ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι, τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι πρὸς ταῦτα ἐπαναφέρουσι. σημεῖον δὲ, ὅτι τὸ εἰρημένον ἑκάστοις τέλος. περὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐνίοτε οὐκ ἂν ἀμφισβητήσαιεν· οἷον, ὁ δικαζόμενος, ὡς οὐ γέγονεν, ἢ οὐκ ἔβλαψεν· ὅτι δ' ἀδικεῖ, οὐδέ-
E ποτ' ἂν ὁμολογήσειεν· οὐδὲν γὰρ ἂν ἔδει δίκης. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μὲν ἄλλα πολλάκις προΐενται· ὡς δὲ ἀσύμφορα συμβουλεύουσιν, ἢ ἀπ' ὠφελίμων ἀποτρέπουσιν, οὐκ ἂν ὁμολογήσαιεν. ὡς δ' οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας, πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐπαινοῦντες, καὶ οἱ ψέ-
F γοντες, οὐ σκοποῦσιν εἰ συμφέροντα ἔπραξεν, ἢ βλαβερά. ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπαίνῳ πολλάκις τιθέασιν, ὅτι ὀλιγωρήσας τοῦ αὑτῷ λυσιτελοῦντος, ἔπραξέ τι καλόν. οἷον, Ἀχιλλέα ἐπαινοῦσιν, ὅτι ἐβοήθησε τῷ ἑταίρῳ Πατρόκλῳ, εἰδὼς ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἐξὸν ζῆν. τούτῳ δὲ, ὁ μὲν τοιοῦτος θάνατος κάλλιον·

τὸ δὲ ζῆν, συμφέρον. φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἀνάγκη περὶ τούτων ἔχειν πρῶτον τὰς προτάσεις· τὰ γὰρ τεκμήρια, καὶ τὰ εἰκότα, καὶ τὰ σημεῖα, προτάσεις εἰσὶ ῥητορικαί.

ὅλως μὲν

[illegible]

Κεφάλαιον δ.

[illegible]

A Etenim omnino syllogismus ex propositionibus constat: enthymema verò syllogismus est, constitutus ex iis, quæ dicta sunt, propositionibus. Et quoniam fieri non potest vt facta sint, neque vt in futurum fiant, quæ fieri non possunt, sed quæ possunt: neque ea, quæ non facta sunt, nec erunt, fieri potest, vt facta sint, neque vt in futurum fiant: necessarium est tum deli-

B berant, tum iudicia tractanti, tum demonstratiuo habere propositiones de eo, quod fieri, & non fieri potest; & an factum sit, necne: & an erit, necne. Præterea verò, quoniam omnes tum qui laudant, & qui vituperant, tum qui suadent & qui dissuadent, tum qui accusant, & qui defendunt, non solùm, quæ dicta sunt demonstrare conantur, sed etiam rem magnam esse, vel paruam eam, quæ est vel bona, vel mala, vel honesta, vel turpis, vel iusta, vel iniu-

C sta, siue per se dicant, siue inuicem ex altera parte comparent, manifestum est, oportere etiam de magno & paruo, & maiori, & minori propositiones habere, tum in vniuersum, tum de vnaquaque re, vt quódnam sit maius bonum vel minus, aut iniuria, vel ius, & similiter de aliis. Ac de quibus quidem necessariò oportet assumere propositiones, dictum est. Post hæc verò distinguendum est separatim vnumquodq; horũ, vt de quib' deliberatio sit, &

D de quib' demonstratiuæ orationes: tertio autem, de quib' iudicia.

CAPVT IIII.

AC primùm quidem sumendum est, cuiusmodi in bonis, aut malis is, qui deliberat, versetur: quoniam non in omnibus, sed in iis, quæcunque contingit & fieri, & non fieri. Quæcunque verò ex necessitate vel sunt, vel erunt, vel non possunt esse, vel fieri, de his non est deliberatio. Iam verò nec de iis, quæ fieri con-

E tingit, omnibus (sunt enim etiam natura quædam, & quæ à fortuna fiunt bona, quæ contingit & fieri, & non fieri, de quibus non præstat deliberare, sed de iis certè quæcunque cadunt sub consultationem.) Eiusmodi verò sunt, quæcunque referri ad nos possunt, & quorum principium, vt oriantur, à nobis pendet. Nam vsque eò consideramus, donec inueniamus, possi-

F músne nos ea, an non possimus agere. Ac vt singula quidem exactè enumerentur, & ea digerantur in formas, de quibus soliti sunt statuere, præterea verò, vt, quantum fieri potest, de ipsis disputetur ex veritate, non exiget in præsentia [illegible]

iudiciale, demonstratiuum. Ac deliberationis quidem vna pars est suasio, altera dissuasio. Semper enim tum qui priuatim deliberant, tum qui publicè concionantur, horum alterum faciunt. Iudicij verò vna pars accusatio, altera defensio. Horum enim alterum facere necesse est eos, qui controuertuntur. At demonstratiui vna pars est laus, altera vituperatio. Tempora etiam vnicuique horum accõmodantur. Deliberanti quidem futurum: nam de futuris deliberat, aut suadens, aut dissuadens. Iudicia verò tractanti, præteritum: nam de factis semper vnus accusat, alter defendit. At demonstratiuo maximè proprium quidem est præsens (ex iis enim, quæ insunt, laudant, aut vituperant omnes) sed assumunt sæpe etiam præterita, quæ in memoriam reuocant, & futura, quæ coniectant. Finis præterea singulis his diuersus est, & tribus sunt tres, deliberanti quidem vtile & perniciosum. Etenim suadens, vt melius deliberat: dissuadens, vt peius dissuadet. Alia autem ad hoc simul assumit, vel iustum, vel iniustum, vel honestum, vel turpe. Iudicia verò tractantibus iustum, & iniustum. Alia verò etiam hi simul assumunt ad hæc. At laudantibus & vituperantibus honestum, & turpe. Alia autem & hi ad hæc referunt. Signum verò est, quem diximus, singulis finem esse, quòd de aliis interdum non controuertuntur, vt qui iudicio prouocatus, se non fecisse, aut non nocuisse: at se iniustè fecisse nunquam confitebitur: nihil enim opus esset iudicio. Similiter etiam qui deliberant, alia quidem sæpenumero dimittunt: se verò inutilia deliberare aut ab vtilibus dissuadere, non confitebuntur. Non esse autem iniustum finitimos in seruitutẽ redigere, & nullam iniuriam inferentes, sæpe non cogitant. Eodem modo etiam qui laudant & qui vituperant, non considerãt, vt hanc egerit, an perniciosa, sed in laude sæpe ponunt aliquem neglecto eo, quod sibi prodesset, egisse aliquid honesti, quemadmodum Achillem laudant, quòd adiuuerit sodalem Patroclũ, cùm sciret, se mori oportere & ipsi liceret viuere. At ei eiusmodi quidem mors honestior fuit: sed viuere vtile. Apparet autem ex iis, quæ dicta sunt, necesse esse, de his vt habeantur prius propositiones. Tecmeria enim, & verisimilia & signa propositiones sunt oratoriæ.

A δικανικόν, ἐπιδεικτικόν. συμβουλῆς δὲ, τὸ μὲν προτροπή· τὸ δὲ ἀποτροπή· ἀεὶ γὰρ καὶ οἱ ἰδίᾳ συμβουλεύοντες, καὶ οἱ κοινῇ δημηγοροῦντες τούτων θάτερον ποιοῦσι. δίκης δὲ, τὸ μὲν κατηγορία· τὸ δὲ, ἀπολογία· τούτων γὰρ ὁποτερονοῦν ποιεῖν ἀνάγκη τοὺς ἀμφισβητοῦντας. ἐπιδεικτικοῦ δὲ, τὸ μὲν ἔπαινος· τὸ δὲ, ψόγος. χρόνοι δὲ ἑκάστου τούτων εἰσὶ, τῷ μὲν
B συμβουλεύοντι, ὁ μέλλων. περὶ γὰρ τῶν ἐσομένων συμβουλεύει, ἢ προτρέπων, ἢ ἀποτρέπων· τῷ δὲ δικαζομένῳ, ὁ γενόμενος· περὶ γὰρ τῶν πεπραγμένων ἀεὶ, ὁ μὲν κατηγορεῖ· ὁ δὲ, ἀπολογεῖται. τῷ δ' ἐπιδεικτικῷ, κυριώτατος μὲν ὁ παρὼν· κατὰ γὰρ τὰ ὑπάρχοντα ἐπαινοῦσιν, ἢ ψέγουσι πάντες· προσχρῶνται δὲ πολλάκις καὶ τὰ γενόμενα ἀναμιμνήσκοντες, καὶ τὰ μέλλον-
C τα προεικάζοντες. τέλος δὲ ἑκάστοις τούτων ἕτερόν ἐστι, καὶ τρισὶν οὖσι, τρία. τῷ μὲν συμβουλεύοντι, τὸ συμφέρον καὶ βλαβερόν· ὁ μὲν γὰρ προτρέπων, ὡς βέλτιον συμβουλεύει· ὁ δὲ ἀποτρέπων, ὡς χεῖρον ἀποτρέπει· τὰ δ' ἄλλα πρὸς τοῦτο συμπαραλαμβάνει, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, ἢ καλὸν ἢ αἰσχρόν. τοῖς δὲ δικαζο-
D μένοις, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι συμπαραλαμβάνουσι πρὸς ταῦτα· τοῖς δὲ ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι, τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι πρὸς ταῦτα ἐπαναφέρουσι· σημεῖον δὲ, ὅτι τὸ εἰρημένον ἑκάστοις τέλος· περὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐνίοτε οὐκ ἂν ἀμφισβητήσαιεν· οἷον, ὁ δικαζόμενος, ὡς οὐ γέγονεν, ἢ οὐκ ἔβλαψεν· ὅτι δ' ἀδικεῖ, οὐδέ-
E ποτ' ἂν ὁμολογήσειεν· οὐδὲν γὰρ ἂν ἔδει δίκης. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μὲν ἄλλα πολλάκις προΐενται· ὡς δὲ ἀσύμφορα συμβουλεύουσιν, ἢ ἀπ' ὠφελίμου ἀποτρέπουσιν, οὐκ ἂν ὁμολογήσαιεν· ὡς δ' οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας, πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐπαινοῦντες, καὶ οἱ ψέ-
F γοντες, οὐ σκοποῦσιν εἰ συμφέροντα ἔπραξεν, ἢ βλαβερά. ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπαίνῳ πολλάκις τιθέασιν, ὅτι ὀλιγωρήσας τοῦ αὑτῷ λυσιτελοῦντος, ἔπραξέ τι καλόν. οἷον Ἀχιλλέα ἐπαινοῦσιν, ὅτι ἐβοήθησε τῷ ἑταίρῳ Πατρόκλῳ, εἰδὼς ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἐξὸν ζῆν. τούτῳ δὲ, ὁ μὲν τοιοῦτος θάνατος κάλλιον· τὸ δὲ ζῆν, συμφέρον. φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἀνάγκη περὶ τούτων ἔχειν πρῶτον τὰς προτάσεις· τὰ γὰρ τεκμήρια, καὶ τὰ εἰκότα, καὶ τὰ σημεῖα, προτάσεις εἰσὶ ῥητορικαί.

ὅλως μὲν

ὅλως μὲν γὰρ συλλογισμὸς ἐκ προτάσεών ἐστι, τὸ δ' ἐνθύμημα, συλλογισμός ἐστι, συνεστηκὼς ἐκ τῶν εἰρημένων προτάσεων. ἐπεὶ δὲ οὔτε πραχθῆναι οἷόν τε, οὔτε πραχθήσεσθαι τὰ ἀδύνατα, ἀλλὰ τὰ δυνατά· οὐδὲ τὰ μὴ γενόμενα, ἢ μὴ ἐσόμενα, οὐχ οἷόν τε, τὰ μὲν πεπρᾶχθαι, τὰ δὲ, πραχθήσεσθαι· ἀναγκαῖον καὶ τῷ συμβουλεύοντι, καὶ τῷ δικαζομένῳ, καὶ τῷ ἐπιδεικτικῷ ἔχειν προτάσεις περὶ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου· καὶ εἰ γέγονεν, ἢ μή· καὶ εἰ ἔσται, ἢ μή. ἔτι δὲ, ἐπεὶ ἅπαντες καὶ ἐπαινοῦντες καὶ ψέγοντες, καὶ προτρέποντες καὶ ἀποτρέποντες, καὶ κατηγοροῦντες καὶ ἀπολογούμενοι, οὐ μόνον τὰ εἰρημένα δεικνύναι πειρῶνται, ἀλλὰ καὶ ὅτι μέγα ἢ μικρὸν, τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακὸν, ἢ τὸ καλὸν ἢ τὸ αἰσχρὸν, ἢ τὸ δίκαιον ἢ τὸ ἄδικον, ἢ καθ' αὑτὰ λέγοντες, ἢ πρὸς ἄλληλα ἀντιπαραβάλλοντες, δῆλον ὅτι δέοι ἂν καὶ περὶ μεγέθους καὶ μικρότητος, καὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος, προτάσεις ἔχειν, καὶ καθόλου, καὶ περὶ ἑκάστου, τί μεῖζον ἀγαθὸν ἢ ἔλαττον, ἢ ἀδίκημα ἢ δικαίωμα· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. περὶ ὧν μὲν οὖν ἐξ ἀνάγκης δεῖ λαβεῖν τὰς προτάσεις, εἴρηται. μετὰ δὲ ταῦτα διαιρετέον ἰδίᾳ περὶ ἑκάστου τούτων, οἷον περὶ ὧν συμβουλὴ, καὶ περὶ ὧν οἱ ἐπιδεικτικοὶ λόγοι, τρίτον δὲ περὶ ὧν αἱ δίκαι.

Κεφάλαιον δ'.

Πρῶτον μὲν οὖν ληπτέον, περὶ ποῖα ἀγαθὰ ἢ κακὰ ὁ συμβουλεύων συμβουλεύει, ἐπειδὴ οὐ περὶ ἅπαντα, ἀλλ' ὅσα ἐνδέχεται καὶ γενέσθαι καὶ μή. ὅσα δὲ ἐξ ἀνάγκης ἢ ἔστιν ἢ ἔσται, ἢ ἀδύνατον εἶναι ἢ γενέσθαι, περὶ δὲ τούτων οὐκ ἔστι συμβουλή. οὐδὲ δὴ περὶ τῶν ἐνδεχομένων ἁπάντων. ἔστι γὰρ καὶ φύσει ἔνια, καὶ ἀπὸ τύχης γιγνόμενα ἀγαθὰ τῶν ἐνδεχομένων καὶ γίγνεσθαι καὶ μὴ, περὶ ὧν οὐδὲν πρὸ ἔργου τὸ συμβουλεύειν· ἀλλὰ δῆλον ὅτι περὶ ὅσων ἐστὶ τὸ βουλεύεσθαι. τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα πέφυκεν ἀνάγεσθαι εἰς ἡμᾶς, καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἐφ' ἡμῖν ἐστι. μέχρι γὰρ τούτου σκοποῦμεν, ἕως ἂν εὕρωμεν, εἰ ἡμῖν δυνατὰ ἢ ἀδύνατα πρᾶξαι. καθ' ἕκαστον μὲν οὖν ἀκριβῶς διαριθμήσασθαι, καὶ διαλαβεῖν εἰς εἴδη περὶ ὧν εἰώθασι χρηματίζειν, ἔτι δ', ὅσον ἐνδέχεται περὶ αὐτῶν διορίσαι κατὰ τὴν ἀλήθειαν, οὐ δεῖ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν ζητεῖν,

A Etenim omnino syllogismus ex propositionibus constat: enthymema verò syllogismus est, constitutus ex iis, quæ dicta sunt, propositionibus. Et quoniam fieri non potest vt facta sint, neque vt in futurum fiant, quæ fieri non possunt, sed quæ possunt: neque ea, quæ non facta sunt, nec erunt, fieri potest, vt facta sint, neque vt in futurum fiant: necessarium est tum deliberanti, tum iudicia tractanti, tum demonstratiuo habere propositiones de eo, quod fieri, & non fieri potest: & an factum sit, necne: & an erit, necne. Præterea verò, quoniam omnes, tum qui laudant, & qui vituperant, tum qui suadent & qui dissuadent, tum qui accusant, & qui defendunt, non solùm, quæ dicta sunt demonstrare conantur, sed etiam rem magnam esse, vel paruam eam, quæ est vel bona, vel mala, vel honesta, vel turpis, vel iusta, vel iniusta, siue per se dicant, siue inuicem ex altera parte comparent, manifestum est, oportere etiam de magno & paruo, & maiori, & minori propositiones habere, cum in vniuersum, tum de vnaquaque re, vt quódnam sit maius bonum vel minus, aut iniuria, vel ius, & similiter de aliis. Ac de quibus quidem necessariò oportet assumere propositiones; dictum est. Post hæc verò distinguendum est separatim vnumquodq; horũ, vt de quib⁹ deliberatio sit, & de quib⁹ demonstratiuæ orationes: tertio autem, de quib⁹ iudicia.

CAPVT IIII.

AC primùm quidem sumendum est, cuiusmodi in bonis, aut malis is, qui deliberat, versetur: quoniam non in omnibus, sed in iis, quæcunque contingit & fieri, & non fieri. Quæcunque verò ex necessitate vel sunt, vel erunt, vel non possunt esse, vel fieri, de his non est deliberatio. Iam verò nec de iis, quæ fieri contingit, omnibus (sunt enim etiam natura quædam, & quæ à fortuna fiunt bona, quæ contingit & fieri, & non fieri, de quibus non præstat deliberare, sed de iis certè quæcunque cadunt sub consultationem.) Eiusmodi verò sunt, quæcunque referri ad nos possunt, & quorum principium, vt oriantur, à nobis pendet. Nam vsque eò considerantus, donec inueniamus, possimusne nos, an non possimus agere. Ac vt singula quidem exactè enumerentur, & eadem digerantur in formas, de quibus soliti sunt statuere, præterea verò, vt quantum fieri potest, de ipsis disputetur ex veritate, non expedit in præsentia, qđ etiã

A iudiciale, demonstratiuum. Ac deliberationis quidem vna pars est suasio: altera dissuasio. Semper enim tum qui priuatim deliberant, tum qui publicè concionantur, horum alterum faciunt. Iudicij verò vna pars accusatio, altera defensio. Horum enim alterum facere necesse est eos, qui controuersantur. At demonstratiui vna pars est laus, altera vituperatio. Tempora etiam vnicuique horum accómodantur. B Deliberanti quidem futurum: nam de futuris deliberat, aut suadens, aut dissuadens. Iudicia verò tractanti, præteritum: nam de factis semper vnus accusat, alter defendit. At demonstratiuo maximè proprium quidem est præsens (ex iis enim, quæ insunt, laudant, aut vituperant omnes) sed assumunt sæpe etiam præterita, quæ in memoriam reuocant, & futura, quæ coniectant. C Finis præterea singulis his diuersus est, & tribus sunt tres, deliberanti quidem vtile & perniciosum. Etenim suadens, vt melius deliberat: dissuadens, vt peius dissuadet. Alia autem ad hoc simul assumit, vel iustum, vel iniustum, vel honestum, vel turpe. Iudicia verò tractantibus, iustum, & iniustum. Alia verò etiam hi simul assumunt ad hæc. At laudantibus D & vituperantibus honestum, & turpe. Alia autem & hi ad hæc referunt. Signum verò est, quem diximus, singulis finem esse, quòd de aliis interdum non controuersantur, vt qui iudicio prouocatus, se non fecisse aut non nocuisse: at se iniustè fecisse nunquam confitebitur: nihil enim opus esset iudicio. Similiter etiam qui deliberant, alia quidem sæpenumero dimittunt: se verò inutilia deliberare aut ab vtilib' dissuadere, non confitebuntur. E Non esse autem iniustum finitimos in seruitutē redigere, & nulla iniuriam inferentes, sæpe non cogitant. Eodem modo etiam qui laudant, & qui vituperant, non considerāt, vt hanc egerit, an perniciosa, sed in laude sæpe ponūt aliquem neglecto eo, quod sibi prodesset, egisse aliquid honesti, quemadmodū Achillem laudant, quòd adiuuerit sodalem Patroclū, cùm sciret, se mori F oportere & ipsi liceret viuere. At ei eiusmodi quidem mors honestior fuit: sed viuere vtile. Apparet autem ex iis, quæ dicta sunt, necesse esse, de his habeantur prius propositiones. Tecmeria enim, & verisimilia & signa propositiones sunt oratoriæ.

A δικανικὸν, ἐπιδεικτικόν. συμβουλῆς δὲ τὸ μὲν προτροπὴ τὸ δὲ ἀποτροπή· ἀεὶ γὰρ καὶ οἱ ἰδίᾳ συμβουλεύοντες, καὶ οἱ κοινῇ δημηγοροῦντες τούτων θάτερον ποιοῦσι. δίκης δὲ, τὸ μὲν κατηγορία· τὸ δὲ, ἀπολογία· τούτων γὰρ ὁποτερονοῦν ποιεῖν ἀνάγκη τοὺς ἀμφισβητοῦντας. ἐπιδεικτικοῦ δὲ, τὸ μὲν ἔπαινος· τὸ δὲ ψόγος. χρόνοι δὲ ἑκάστου τούτων εἰσὶ, τῷ μὲν B συμβουλεύοντι, ὁ μέλλων. περὶ γὰρ τῶν ἐσομένων συμβουλεύει, ἢ προτρέπων, ἢ ἀποτρέπων· τῷ δὲ δικαζομένῳ, ὁ γενόμενος· περὶ γὰρ τῶν πεπραγμένων ἀεὶ, ὁ μὲν κατηγορεῖ· ὁ δὲ, ἀπολογεῖται. τῷ δ' ἐπιδεικτικῷ, κυριώτατος μὲν ὁ παρών· κατὰ γὰρ τὰ ὑπάρχοντα ἐπαινοῦσιν, ἢ ψέγουσι πάντες· προσχρῶνται δὲ πολλάκις καὶ τὰ γενόμενα ἀναμιμνήσκοντες, καὶ τὰ μέλλοντα C προεικάζοντες. τέλος δὲ ἑκάστοις τούτων ἕτερόν ἐστι, καὶ τρισὶν οὖσι, τρία. τῷ μὲν συμβουλεύοντι, τὸ συμφέρον καὶ βλαβερόν· ὁ μὲν γὰρ προτρέπων, ὡς βέλτιον συμβουλεύει· ὁ δὲ ἀποτρέπων, ὡς χεῖρον ἀποτρέπει· τὰ δ' ἄλλα πρὸς τοῦτο συμπαραλαμβάνει, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, ἢ καλὸν ἢ αἰσχρόν. τοῖς δὲ δικαζο- D μένοις, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι συμπαραλαμβάνουσι πρὸς ταῦτα. τοῖς δ' ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι, τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι πρὸς ταῦτα ἐπαναφέρουσι. σημεῖον δὲ, ὅτι τὸ εἰρημένον ἑκάστοις τέλος· περὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐνίοτε οὐκ ἂν ἀμφισβητήσειεν· οἷον, ὁ δικαζόμενος, ὡς οὐ γέγονεν, ἢ ὡς οὐκ ἔβλαψεν· ὅτι δ' ἀδικεῖ, οὐδέ- E ποτ' ἂν ὁμολογήσειεν· οὐδὲν γὰρ ἂν ἔδει δίκης. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μὲν ἄλλα πολλάκις προΐενται· ὡς δὲ ἀσύμφορα συμβουλεύουσιν, ἢ ἀπ' ὠφελίμων ἀποτρέπουσιν, οὐκ ἂν ὁμολογήσαιεν· ὡς δ' οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας, πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐπαινοῦντες, καὶ οἱ ψέγοντες, οὐ σκοποῦσιν εἰ συμφέροντα ἔπρα- F ξεν, ἢ βλαβερά· ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπαίνῳ πολλάκις τιθέασιν, ὅτι ὀλιγωρήσας τοῦ αὑτῷ λυσιτελοῦντος, ἔπραξέ τι καλόν. οἷον, Ἀχιλλέα ἐπαινοῦσιν, ὅτι ἐβοήθησε τῷ ἑταίρῳ Πατρόκλῳ, εἰδὼς ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἐξὸν ζῆν. τούτῳ δὲ, ὁ μὲν τοιοῦτος θάνατος κάλλιον· τὸ δὲ ζῆν, συμφέρον. φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἀνάγκη περὶ τούτων ἔχειν πρῶτον τὰς προτάσεις· τὰ γὰρ τεκμήρια, καὶ τὰ εἰκότα, καὶ τὰ σημεῖα, προτάσεις εἰσὶ ῥητορικαί·

ὅλως μὲν

ὅλως μὲν γὰρ συλλογισμὸς ἐκ προτάσεών ἐστι, τὸ δ' ἐνθύμημα συλλογισμός ἐστι, συνεστηκὼς ἐκ τῶν εἰρημένων προτάσεων. ἐπεὶ δὲ οὔτε πραχθῆναι οἷόν τε, οὔτε πραχθήσεσθαι τὰ ἀδύνατα, ἀλλὰ τὰ δυνατά· οὐδὲ τὰ μὴ γενόμενα, ἢ μὴ ἐσόμενα, οὐχ οἷόν τε, τὰ μὲν πεπρᾶχθαι, τὰ δὲ πραχθήσεσθαι· ἀναγκαῖον καὶ τῷ συμβουλεύοντι, καὶ τῷ δικαζομένῳ, καὶ τῷ ἐπιδεικτικῷ ἔχειν προτάσεις περὶ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου· καὶ εἰ γέγονεν, ἢ μή· καὶ εἰ ἔσται, ἢ μή. ἔτι δὲ, ἐπεὶ ἅπαντες καὶ ἐπαινοῦντες καὶ ψέγοντες, καὶ προτρέποντες καὶ ἀποτρέποντες, καὶ κατηγοροῦντες καὶ ἀπολογούμενοι, οὐ μόνον τὰ εἰρημένα δεικνύναι πειρῶνται, ἀλλὰ καὶ ὅτι μέγα ἢ μικρὸν τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακὸν, ἢ τὸ καλὸν ἢ τὸ αἰσχρὸν, ἢ τὸ δίκαιον ἢ τὸ ἄδικον, ἢ καθ' αὑτὰ λέγοντες, ἢ πρὸς ἄλληλα ἀντιπαραβάλλοντες, δῆλον ὅτι δέοι ἂν καὶ περὶ μεγέθους καὶ μικρότητος, καὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος προτάσεις ἔχειν, καὶ καθόλου καὶ περὶ ἑκάστου οἷον, τί μεῖζον ἀγαθὸν ἢ ἔλαττον, ἢ ἀδίκημα ἢ δικαίωμα· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. περὶ ὧν μὲν οὖν ἐξ ἀνάγκης δεῖ λαβεῖν τὰς προτάσεις, εἴρηται. μετὰ δὲ ταῦτα διαιρετέον ἰδίᾳ περὶ ἑκάστου τούτων, οἷον περὶ ὧν συμβουλὴ, καὶ περὶ ὧν οἱ ἐπιδεικτικοὶ λόγοι, τρίτον δὲ περὶ ὧν αἱ δίκαι.

Κεφάλαιον δ'.

Πρῶτον μὲν οὖν ληπτέον, περὶ ποῖα ἀγαθὰ ἢ κακὰ ὁ συμβουλεύων συμβουλεύει, ἐπειδὴ οὐ περὶ ἅπαντα, ἀλλ' ὅσα ἐνδέχεται καὶ γενέσθαι καὶ μή. ὅσα δὲ ἐξ ἀνάγκης ἢ ἔστιν ἢ ἔσται, ἢ ἀδύνατον εἶναι ἢ γενέσθαι, περὶ δὲ τούτων οὐκ ἔστι συμβουλή. οὐδὲ δὴ περὶ τῶν ἐνδεχομένων ἁπάντων· ἔστι γὰρ καὶ φύσει ἔνια, καὶ ἀπὸ τύχης γινόμενα ἀγαθὰ τῶν ἐνδεχομένων καὶ γίγνεσθαι καὶ μὴ, περὶ ὧν οὐθὲν πρὸ ἔργου τὸ συμβουλεύειν· ἀλλὰ δῆλον ὅτι περὶ ὅσων ἐστὶ τὸ βουλεύεσθαι. τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα πέφυκεν ἀνάγεσθαι εἰς ἡμᾶς, καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἐφ' ἡμῖν ἐστι· μέχρι γὰρ τούτου σκοποῦμεν, ἕως ἂν εὕρωμεν, εἰ ἡμῖν δυνατὰ, ἢ ἀδύνατα πρᾶξαι. καθ' ἕκαστον μὲν οὖν ἀκριβῶς διαριθμήσασθαι, καὶ διαλαβεῖν εἰς εἴδη περὶ ὧν εἰώθασι χρηματίζειν, ἔτι δ', ὅσον ἐνδέχεται περὶ αὐτῶν διορίσαι κατὰ τὴν ἀλήθειαν, οὐ δεῖ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν ζητεῖν,

A Etenim omnino syllogismus ex propositionibus constat: enthymema verò syllogismus est, constitutus ex iis, quae dicta sunt, propositionibus. Et quoniam fieri non potest ut facta sint, neque ut in futurum fiant, quae fieri non possunt, sed quae possunt: neque ea, quae non facta sunt, nec erunt, fieri potest, ut facta sint, neque ut in futurum fiant: necessarium est tum deli-
B berantí, tum iudicia tractanti, tum demonstratiuo habere propositiones de eo, quod fieri, & non fieri potest: & an factum sit, necne: & an erit, necne. Praeterea verò, quoniam omnes tum qui laudant, & qui vituperant, tum qui suadent & qui dissuadent, tum qui accusant, & qui defendunt, non solùm, quae dicta sunt demonstrare conantur, sed etiam rem magnam esse, vel paruam eam, quae est vel bona, vel mala, vel honesta, vel turpis, vel iusta, vel iniu-
C sta, siue per se dicant, siue inuicem ex altera parte comparent, manifestum est, oportere etiam de magno & paruo, & maiori, & minori propositiones habere, tum in vniuersum, tum de vnaquaque re, ut quódnam sit maius bonum vel minus, aut iniuria, vel ius, & similiter de aliis. Ac de quibus quidem necessariò oportet assumere propositiones, dictum est. Post haec verò distinguendum est separatim vnumquodq. horũ, ut de quib⁹ deliberatio sit, &
D de quib⁹ demonstratiuae orationes: tertio autem, de quib⁹ iudicia.

CAPVT IIII.

Ac primùm quidem sumendum est, cuiusmodi in bonis, aut malis is, qui deliberat, versetur: quoniam non in omnibus, sed in iis, quaecunque contingit & fieri, & non fieri. Quaecunque verò ex necessitate vel sunt, vel erunt, vel non possunt esse, vel fieri, de his non est delibe-
E ratio. Iam verò nec de iis, quae fieri contingit, omnibus (sunt enim etiam natura quaedam, & quae à fortuna fiunt bona, quae contingit & fieri, & non fieri, de quibus non praestat deliberare, sed de iis certè quaecunque cadunt sub consultationem.) Eiusmodi verò sunt, quaecunque referri ad nos possunt, & quorum principium, ut oriantur, à nobis pendet. Nam usque eò consideramus, donec inueniamus, possi-
F mus ne ipsi, etiam non possumus agere. Ac ut singula quidem exactè enumerentur, & eadem generatim in formas; de quibus soliti sunt statuere, praeterea verò, ut, quantum fieri potest, de ipsis disputetur ex veritate, non oportet in praesentia [illegible]

iudiciale, demonstratiuum. Ac delibera- A tionis quidem vna pars est suasio, altera dissuasio. Semper enim tum qui priuatim deliberant, tum qui publicè concionantur, horum alterum faciunt. Iudicij verò vna pars accusatio, altera defensio. Horum enim alterum facere necesse est eos, qui controuertantur. At demonstratiui vna pars est laus, altera vituperatio. Tempora etiam vnicuique horum accōmodantur. B Deliberanti quidem futurum: nam de futuris deliberat, aut suadens, aut dissuadens. Iudicia verò tractanti, præteritum. nam de factis semper vnus accusat, alter defendit. At demonstratiuo maxime proprium quidem est præsens (ex iis enim, quæ insunt, laudant, aut vituperant omnes) sed assumunt sæpe etiam præterita, quæ in memoriam reuocant, & futura, quæ coniectant. Finis præterea singulis his diuer- C sus est, & tribus sunt tres, deliberanti quidem vtile & perniciosum. Etenim suadens, vt melius deliberat dissuadens, vt peius dissuadet. Alia autem ad hoc simul assumit, vel iustum vel iniustum, vel honestum, vel turpe. Iudicia verò tractantibus, iustum, & iniustum. Alia verò etiam hi simul assumunt ad hæc. At laudantibus & vituperantibus honestum, & turpe. A- D lia autem & hi ad hæc referunt. Signum verò est, quem diximus, singulis finem esse, quòd de aliis interdum non controuertuntur, vt qui iudicio prouocatus, se non fecisse, aut non nocuisse: at se iniustè fecisse nunquam confitebitur: nihil enim opus esset iudicio. Similiter etiam qui deliberant, alia quidem sæpenumero dimittunt: se verò inutilia deliberare, aut ab v- E tilib' dissuadere, non confitebuntur. Non esse autem iniustum finitimos in seruitutē redigere, & nulla iniuriam inferentes, sæpe non cogitant. Eodem modo etiam qui laudant, & qui vituperant, non considerāt, vt hanc egerit, an perniciosa, sed in laude sæpe ponunt aliquem neglecto eo, quod sibi prodesset, egisse aliquid honesti, quemadmodū Achillem laudant, quòd adiuuerit sodalem Patroclū, cùm sciret, se mori o- F portere & ipsi liceret viuere. At ei eiusmodi quidem mors honestior fuit: sed viuere vtile. Apparet autem ex iis, quæ dicta sunt, necesse esse, de his vt habeantur prius propositiones. Tecmeria enim, & verisimilia & signa propositiones sunt oratoriæ.

A δικανικόν, ἐπιδεικτικόν. συμβουλῆς δὲ, τὸ μὲν προτροπή· τὸ δὲ ἀποτροπή· ἀεὶ γὰρ καὶ οἱ ἰδίᾳ συμβουλεύοντες, καὶ οἱ κοινῇ δημηγοροῦντες, τούτων θάτερον ποιοῦσι. δίκης δὲ, τὸ μὲν κατηγορία· τὸ δὲ, ἀπολογία· τούτων γὰρ ὁποτερονοῦν ποιεῖν ἀνάγκη τοὺς ἀμφισβητοῦντας. ἐπιδεικτικοῦ δὲ, τὸ μὲν ἔπαινος· τὸ δὲ, ψόγος. χρόνοι δὲ ἑκάστου τούτων εἰσὶ, τῷ μὲν B συμβουλεύοντι, ὁ μέλλων. περὶ γὰρ τῶν ἐσομένων συμβουλεύει, ἢ προτρέπων, ἢ ἀποτρέπων· τῷ δὲ δικαζομένῳ, ὁ γενόμενος· περὶ γὰρ τῶν πεπραγμένων ἀεὶ, ὁ μὲν κατηγορεῖ· ὁ δὲ, ἀπολογεῖται. τῷ δ' ἐπιδεικτικῷ, κυριώτατος μὲν ὁ παρών· κατὰ γὰρ τὰ ὑπάρχοντα ἐπαινοῦσιν, ἢ ψέγουσι πάντες· προσχρῶνται δὲ πολλάκις καὶ τὰ γενόμενα ἀναμιμνήσκοντες, καὶ τὰ μέλλοντα προεικάζοντες. τέλος δὲ ἑκάστοις τούτων C ἕτερόν ἐστι· καὶ τρισὶν οὖσι, τρία· τῷ μὲν συμβουλεύοντι, τὸ συμφέρον καὶ βλαβερόν· ὁ μὲν γὰρ προτρέπων, ὡς βέλτιον συμβουλεύει· ὁ δὲ ἀποτρέπων, ὡς χεῖρον ἀποτρέπει· τὰ δ' ἄλλα πρὸς τοῦτο συμπαραλαμβάνει, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, ἢ καλὸν ἢ αἰσχρόν. τοῖς δὲ δικαζο- D μένοις, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι συμπαραλαμβάνουσι πρὸς ταῦτα· τοῖς δὲ ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι, τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι πρὸς ταῦτα ἐπαναφέρουσι· σημεῖον δὲ, ὅτι τὸ εἰρημένον ἑκάστοις τέλος· περὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐνίοτε οὐκ ἂν ἀμφισβητήσειεν· οἷον, ὁ δικαζόμενος, ὡς οὐ γέγονεν, ἢ ὡς οὐκ ἔβλαψεν· ὅτι δ' ἀδικεῖ, οὐδέ- E ποτ' ἂν ὁμολογήσειεν· οὐδὲν γὰρ ἂν ἔδει δίκης. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μὲν ἄλλα πολλάκις προΐενται· ὡς δὲ ἀσύμφορα συμβουλεύουσιν, ἢ ἀπ' ὠφελίμων ἀποτρέπουσιν, οὐκ ἂν ὁμολογήσαιεν· ὡς δ' οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας, πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐπαινοῦντες, καὶ οἱ ψέ- F γοντες, οὐ σκοποῦσιν εἰ συμφέροντα ἔπραξεν, ἢ βλαβερά. ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπαίνῳ πολλάκις τιθέασιν, ὅτι ὀλιγωρήσας τοῦ αὐτῷ λυσιτελοῦντος, ἔπραξέ τι καλόν· οἷον Ἀχιλλέα ἐπαινοῦσιν, ὅτι ἐβοήθησε τῷ ἑταίρῳ Πατρόκλῳ, εἰδὼς ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἐξὸν ζῆν. τούτῳ δὲ, ὁ μὲν τοιοῦτος θάνατος κάλλιον

τὸ δὲ ζῆν, συμφέρον. φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἀνάγκη περὶ τούτων ἔχειν πρῶτον τὰς προτάσεις· τὰ γὰρ τεκμήρια, καὶ τὰ εἰκότα, καὶ τὰ σημεῖα, προτάσεις εἰσὶ ῥητορικαί·

ὅλως μὲν

[illegible]

Κεφάλαιον δ.

[illegible]

A Etenim omnino syllogismus ex propositionibus constat: enthymema verò syllogismus est, constitutus ex iis, quæ dicta sunt, propositionibus. Et quoniam fieri non potest vt facta sint, neque vt in futurum fiant, quæ fieri non possunt, sed quæ possunt: neque ea, quæ non facta sunt, nec erunt, fieri potest, vt facta sint, neque vt in futurum fiant: necessarium est tum deliberanti, tum iudicia tractanti, tum demonstratiuo habere propositiones de eo, quod fieri, & non fieri potest: & an factum sit, necne: & an erit, necne. Præterea verò, quoniam omnes tum qui laudant, & qui vituperant, tum qui suadent & qui dissuadent, tum qui accusant, & qui defendunt, non solùm, quæ dicta sunt demonstrare conantur, sed etiam rem magnam esse, vel paruam eam, quæ est vel bona, vel mala, vel honesta, vel turpis, vel iusta, vel iniusta, siue per se dicant, siue inuicem ex altera parte comparent, manifestum est, oportere etiam de magno & paruo, & maiori, & minori propositiones habere, tum in vniuersum, tum de vnaquaque re, vt quódnam sit maius bonum vel minus, aut iniuria, vel ius, & similiter de aliis. Ac de quibus quidem necessariò oportet assumere propositiones, dictum est. Post hæc verò distinguendum est separatim vnumquodq; horũ, vt de quib⁹ deliberatio sit, & de quib⁹ demonstratiuæ orationes: tertio autem, de quib⁹ iudicia.

CAPVT IIII.

AC primùm quidem sumendum est, cuiusmodi in bonis, aut malis is, qui deliberat, versetur: quoniam non in omnibus, sed in iis, quæcunque contingit & fieri, & non fieri. Quæcunque verò ex necessitate vel sunt, vel erunt, vel non possunt esse, vel fieri, de his non est deliberatio. Iam verò nec de iis, quæ fieri contingit, omnibus (sunt enim etiam natura quædam, & quæ à fortuna fiunt, bona, quæ contingit & fieri, & non fieri, de quibus non præstat deliberare, sed de iis certè quæcunque cadunt sub consultationem.) Eiusmodi verò sunt, quæcunque referri ad nos possunt, & quorum principium, vt oriantur, à nobis pendet. Nam vsque eò consideramus, donec inueniamus, possimusne ipsi, etiam non possimus agere. Ac vt singula quidem exactè enumerentur, & eadem generatim in formas, de quibus soliti sunt statuere, præterea verò, vt, quantum fieri potest, de ipsis disputetur ex veritate, non oportet in præsentia quærere,

iudiciale, demonstratiuum. Ac deliberationis quidem vna pars est suasio, altera dissuasio. Semper enim tum qui priuatim deliberant, tum qui publicè concionantur, horum alterum faciunt. Iudicij verò vna pars accusatio, altera defensio. Horum enim alterum facere necesse est eos, qui controuersantur. At demonstratiui vna pars est laus, altera vituperatio. Tempora etiam vnicuique horum accommodantur. Deliberanti quidem futurum: nam de futuris deliberat, aut suadens, aut dissuadens. Iudicia verò tractanti, præteritum. nam de factis semper vnus accusat, alter defendit. At demonstratiuo maximè proprium quidem est præsens (ex iis enim, quæ insunt, laudant, aut vituperant omnes) sed assumunt sæpe etiam præterita, quæ in memoriam reuocant, & futura, quæ coniectant. Finis præterea singulis his diuersus est, & tribus sunt tres, deliberanti quidem vtile & perniciosum. Etenim suadens, vt melius deliberat; dissuadens, vt peius dissuadet. Alia autem ad hoc simul assumit, vel iustum, vel iniustum, vel honestum, vel turpe. Iudicia verò tractantibus, iustum, & iniustum. Alia verò etiam hi simul assumunt ad hæc. At laudantibus & vituperantibus honestum, & turpe. Alia autem & hi ad hæc referunt. Signum verò est, quem diximus, singulis finem esse, quòd de aliis interdum non controuertuntur, vt qui iudicio prouocatus, se non fecisse, aut non nocuisse: at se iniustè fecisse nunquam confitebitur: nihil enim opus esset iudicio. Similiter etiam qui deliberant, alia quidem sæpenumero dimittunt: se verò inutilia deliberare aut ab vtilib' dissuadere, non confitebuntur. Non esse autem iniustum finitimos in seruitutē redigere, & nullam iniuriam inferentes, sæpe non cogitant. Eodem modo etiam qui laudant & qui vituperant, non considerãt, vtrũ vtilia egerit, an perniciosa, sed in laude sæpe ponunt aliquem neglecto eo, quod sibi prodesset, egisse aliquid honesti, quemadmodũ Achillem laudant, quòd adiuuerit sodalem Patroclũ, cùm sciret, se mori oportere, & ipsi liceret viuere. At ei eiusmodi quidem mors honestior fuit: sed viuere vtile. Apparet autem ex iis, quæ dicta sunt, necesse esse, de his ꝙ habeantur prius propositiones. Tecmeria enim, & verisimilia & signa propositiones sunt oratoriæ.

A δικανικόν, ἐπιδεικτικόν. συμβουλῆς δὲ τὸ μὲν προτροπή, τὸ δὲ ἀποτροπή· ἀεὶ γὰρ καὶ οἱ ἰδίᾳ συμβουλεύοντες, καὶ οἱ κοινῇ δημηγοροῦντες τούτων θάτερον ποιοῦσιν. δίκης δὲ, τὸ μὲν κατηγορία· τὸ δὲ, ἀπολογία· τούτων γὰρ ὁποτερονοῦν ποιεῖν ἀνάγκη τοὺς ἀμφισβητοῦντας. ἐπιδεικτικοῦ δὲ, τὸ μὲν ἔπαινος· τὸ δὲ ψόγος. χρόνοι δὲ ἑκάστου τούτων εἰσί, τῷ μὲν

B συμβουλεύοντι, ὁ μέλλων. περὶ γὰρ τῶν ἐσομένων συμβουλεύει, ἢ προτρέπων, ἢ ἀποτρέπων. τῷ δὲ δικαζομένῳ, ὁ γενόμενος· ἀεὶ γὰρ τῶν πεπραγμένων ὁ μὲν κατηγορεῖ· ὁ δὲ, ἀπολογεῖται. τῷ δ' ἐπιδεικτικῷ, κυριώτατος μὲν ὁ παρών· κατὰ γὰρ τὰ ὑπάρχοντα ἐπαινοῦσιν, ἢ ψέγουσι πάντες. προσχρῶνται δὲ πολλάκις καὶ τὰ γενόμενα ἀναμιμνήσκοντες, καὶ τὰ μέλλοντα

C προεικάζοντες. τέλος δὲ ἑκάστοις τούτων ἕτερόν ἐστι, καὶ τρισὶν οὖσι τρία. τῷ μὲν συμβουλεύοντι, τὸ συμφέρον καὶ βλαβερόν· ὁ μὲν γὰρ προτρέπων, ὡς βέλτιον συμβουλεύει· ὁ δὲ ἀποτρέπων, ὡς χεῖρον ἀποτρέπει· τὰ δ' ἄλλα πρὸς τοῦτο συμπαραλαμβάνει, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, ἢ καλὸν ἢ αἰσχρόν. τοῖς δὲ δικαζο-

D μένοις, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι συμπαραλαμβάνουσι πρὸς ταῦτα. τοῖς δὲ ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι, τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι πρὸς ταῦτα ἐπαναφέρουσι. σημεῖον δὲ, ὅτι τὸ εἰρημένον ἑκάστοις τέλος· περὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐνίοτε οὐκ ἂν ἀμφισβητήσειαν, οἷον ὁ δικαζόμενος, ὡς οὐ γέγονεν, ἢ οὐκ ἔβλαψεν· ὅτι δ' ἀδικεῖ, οὐδέ-

E ποτ' ἂν ὁμολογήσειεν· οὐδὲν γὰρ ἂν ἔδει δίκης. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μὲν ἄλλα πολλάκις προΐενται· ὡς δὲ ἀσύμφορα συμβουλεύουσιν, ἢ ἀπ' ὠφελίμων ἀποτρέπουσιν, οὐκ ἂν ὁμολογήσαιεν· ὡς δ' οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας, πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐπαινοῦντες, καὶ οἱ ψέ-

F γοντες, οὐ σκοποῦσιν εἰ συμφέροντα ἔπραξεν, ἢ βλαβερά. ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπαίνῳ πολλάκις τιθέασιν ὅτι ὀλιγωρήσας τοῦ αὐτῷ λυσιτελοῦντος, ἔπραξέ τι καλόν. Ἀχιλλέα ἐπαινοῦσιν, ὅτι ἐβοήθησε τῷ ἑταίρῳ Πατρόκλῳ, εἰδὼς ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἐξὸν ζῆν. τούτῳ δὲ, ὁ μὲν τοιοῦτος θάνατος κάλλιον, τὸ δὲ ζῆν, συμφέρον. φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἀνάγκη περὶ τούτων ἔχειν πρῶτον τὰς προτάσεις. τὰ γὰρ τεκμήρια, καὶ τὰ εἰκότα, καὶ τὰ σημεῖα, προτάσεις εἰσὶ ῥητορικαί.

ὅλως μὲν

[illegible]

Κεφάλαιον δ.

Πρῶτον μὲν οὖν ληπτέον, [illegible]

A Etenim omnino syllogismus ex propositionibus constat: enthymema verò syllogismus est, constitutus ex iis, quæ dicta sunt, propositionibus. Et quoniam fieri non potest vt facta sint, neque vt in futurum fiant, quæ fieri non possunt, sed quæ possunt: neque ea, quæ non facta sunt, nec erunt, fieri potest, vt facta sint, neque vt in futurum fiant: necessarium est tum deliB beranti, tum iudicia tractanti, tum demonstratiuo habere propositiones de eo, quod fieri, & non fieri potest; & an factum sit, necne: & an erit, necne. Præterea verò, quoniam omnes tum qui laudant, & qui vituperant, tum qui suadent & qui dissuadent, tum qui accusant, & qui defendunt, non solùm, quæ dicta sunt demonstrare conantur, sed etiam rem magnam esse, vel paruam eam, quæ est vel bona, vel mala, vel honesta, vel turpis, vel iusta, vel iniuC sta, siue per se dicant, siue inuicem ex altera parte comparent, manifestum est, oportere etiam de magno & paruo, & maiori, & minori propositiones habere, tum in vniuersum, tum de vnaquaque re, vt quódnam sit maius bonum vel minus, aut iniuria, vel ius, & similiter de aliis. Ac de quibus quidem necessariò oportet assumere propositiones, dictum est. Post hæc verò distinguendum est separatim vnumquodq. horũ, vt de quib⁹ deliberatio sit, & D de quib⁹ demonstratiuæ orationes: tertio autem, de quib⁹ iudicia.

CAPVT IIII.

AC primùm quidem sumendum est, cuiusmodi in bonis, aut malis is, qui deliberat, versetur: quoniam non in omnibus, sed in iis, quæcunque contingit & fieri, & non fieri. Quæcunque verò ex necessitate vel sunt, vel erunt, vel non possunt esse, vel fieri, de his non est deliberatio. Iam verò nec de iis, quæ fieri conE tingit, omnibus (sunt enim etiam natura quædam, & quæ à fortuna fiunt bona, quæ contingit & fieri, & non fieri, de quibus non præstat deliberare, sed de iis certè quæcunque cadunt sub consultationem.) Eiusmodi verò sunt, quæcunque referri ad nos possunt, & quorum principium, vt oriantur, à nobis pendet. Nam vsque eò consideramus, donec inueniamus, possimus, nos ea, an non possimus agere. Ac F vt singula quidem exactè enumerentur, & ea in genera et in formas, de quibus soliti sunt statuere, præterea verò, vt, quantum fieri potest, de ipsis disputetur ex veritate, non exigitur in præsentia [illegible]

propterea quod id non est Rhetoricæ artis, sed prudentioris, ac verioris, & quia multo plura data sunt etiam nunc ipsi, quam propriæ postulent contemplationes. Quod enim etiam prius diximus, verum est, Rhetoricam compositam esse tum ex Analytica scientia, tum ex Politica quæ in moribus versatur: similem verò esse partim Dialecticæ, partim Sophisticis sermonibus. Quòd si quis vel Dialecticam, vel hanc non tanquam facultates, sed scientias conetur instruere, latenter naturam ipsarum demolietur, eo quòd transeat concinnans in scientias subiectarum quarundam rerum, sed non solummodo sermonum. Veruntamen quæcunque melius est vt explicentur, ac præterea relinquunt meditationem Politicæ scientiæ, dicamus etiam nunc. Fermè enim, de quibus consultant omnes, & de quibus concionantur illi qui deliberant, res maximè sunt quinque numero. Atque hæ sunt, de apparationibus pecuniarum, & bello, & pace: præterea verò de custodia regionis, & iis quæ importantur, & exportantur, & legum latione. Quare de apparationibus pecuniarum eum deliberaturus fuerit, eum oportebit reditus ciuitatis scire, qui, & quanti sint: vt si quis desit, adiungatur: &, si quis minor sit, augeatur. Præterea verò sumptus ciuitatis omnes, vt si quis superuacaneus sit, tollatur, & si quis maior sit, minor efficiatur. Non enim solùm ad ea quæ adsunt, adiungendo ditiores fiunt, sed etiam detrahendo de sumptibus. Atque hæc non solùm ex rerum priuatarum experientia contingit contueri, sed necessarium est eorum quæ ab aliis inuenta sunt, historicum esse ad eam, quæ de his habetur, deliberationem. At de bello & pace facultatem scire ciuitatis, & quanta iam adsit, & quantam contingat adesse, & qualis etiam, quæ habeatur, & quæ possit adiungi. Præterea verò bella quomodo, & quæ gesserit, ac non solùm propriæ ciuitatis, sed etiam finitimorum, hæc enim necessarium est scire, vel etiam, quibuscum gloriosum est bellare, vt cum potentioribus quidem pax exerceatur, cum minoribus verò in ipsorum arbitrio sit bellare, & facultates, vtrum similes, an dissimiles. Consistit enim etiam in hac parte, vt plus possideamus, aut inferiores simus. Necessarium verò est, harum quoque rerum caussa non solum propria bella animaduertisse, sed

A διὰ τὸ μήτε τῆς ῥητορικῆς εἶναι τέχνης, ἀλλ' ἐμφρονεστέρας καὶ μᾶλλον ἀληθινῆς, πολλῷ δὲ πλείω δεδόσθαι καὶ νῦν αὐτῇ τῶν οἰκείων θεωρημάτων· ὅπερ γὰρ καὶ πρότερον εἰρηκότες τυγχάνομεν ἀληθές ἐστιν, ὅτι ἡ ῥητορικὴ σύγκειται μὲν ἔκ τε τῆς ἀναλυτικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πολιτικῆς· ὁμοία δ' ἐστὶ, τὰ μὲν τῇ διαλεκτικῇ τὰ δὲ, τοῖς σοφιστικοῖς

B λόγοις. ὅσῳ δ' ἄν τις ἢ τὴν διαλεκτικὴν ἢ ταύτην, μὴ καθάπερ ἂν δυνάμεις, ἀλλ' ἐπιστήμας πειρᾶται κατασκευάζειν, λήσεται τὴν φύσιν αὐτῶν ἀφανίσας, τῷ μεταβαίνειν ἐπισκευάζων εἰς ἐπιστήμας ὑποκειμένων τινῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μὴ μόνον λόγων. ὅμως δ', ὅσα πρὸ ἔργου μέν ἐστι διελεῖν, ἔτι δ', ὑπολείπει σκέψιν τῇ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ, εἴπωμεν καὶ νῦν. σχεδὸν γὰρ, περὶ

C ὧν βουλεύονται πάντες, καὶ περὶ ἃ ἀγορεύουσιν οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μέγιστα τυγχάνει πέντε τὸν ἀριθμὸν ὄντα. ταῦτα δ' ἐστὶ, περί τε πόρων, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης· ἔτι δὲ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας, καὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων· καὶ περὶ νομοθεσίας. ὥστε περὶ μὲν πόρων τὸν μέλλοντα συμβουλεύσειν, δέοι ἂν τὰς προσόδους τῆς

D πόλεως εἰδέναι, τίνες, καὶ πόσαι, ὅπως, εἴτε τις παραλείπεται, προστεθῇ· καὶ εἴ τις ἐλάττων, αὐξηθῇ. ἔτι δὲ, τὰς δαπάνας τῆς πόλεως ἁπάσας, ὅπως εἴ τις περίεργος, ἀφαιρεθῇ· καὶ εἴ τις μείζων, ἐλάττων γένηται· οὐ γὰρ μόνον πρὸς τὰ ὑπάρχοντα προστιθέντες πλουσιώτεροι γίγνονται, ἀλλὰ καὶ ἀφαιροῦντες τῶν δαπανημάτων. ταῦτα δ' οὐ

E μόνον ἐκ τῆς περὶ τὰ ἴδια ἐμπειρίας ἐνδέχεται συνορᾶν· ἀλλ' ἀναγκαῖον καὶ τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις εὑρημένων, ἱστορικὸν εἶναι πρὸς τὴν περὶ τούτων συμβουλήν. περὶ δὲ πολέμου καὶ εἰρήνης, τὴν δύναμιν εἰδέναι τῆς πόλεως, ὁπόση τε ὑπάρχει ἤδη, καὶ πόσην ἐνδέχεται ὑπάρξαι· καὶ ποία τις, ἥ τε ὑπάρχουσά ἐστι, καὶ ἥτις ἐνδέχεται προσγενέσθαι. ἔτι δὲ, πολέ-

F μους τίνας, καὶ πῶς πεπολέμηκεν. οὐ μόνον δὲ τῆς οἰκείας πόλεως, ἀλλὰ καὶ τῶν ὁμόρων, ἀναγκαῖον εἰδέναι· ἢ καὶ πρὸς οὓς ἐπίδοξον πολεμεῖν, ὅπως, πρὸς μὲν τοὺς κρείττους, εἰρήνη ἄγηται· πρὸς δὲ τοὺς ἥττους, ἐπ' αὐτοῖς ᾖ τὸ πολεμεῖν. καὶ τὰς δυνάμεις, πότερον ὅμοιαι, ἢ ἀνόμοιαι· ἔστι γὰρ καὶ ταύτῃ πλεονεκτεῖν, ἢ ἐλαττοῦσθαι. ἀναγκαῖον δὲ καὶ πρὸς ταῦτα, μὴ μόνον τοὺς οἰκείους πολέμους τεθεωρηκέναι,

ἀλλὰ

[illegible]

A etiam aliorum, quem euentum habuerint. Nam vt ex similibus fiant, similia naturam habent. Praeterea verò de custodia regionis non latere, quomodo custodiatur: sed & multitudinem scire custodiae: & formam: & loca praesidiorum. Hoc autem esse non potest, nisi quis sit peritus regionis, vt si minor sit custodia, augeatur, & si qua sit superuacanea, tollatur, & opportuna loca
B seruentur magis. Cum de re cibaria quantus sumptus sit satis ciuitati, & quanta sit ea, quae ibi nascitur, & ea, quae importatur, & quarum rerum exportatione indigeant, & quarum importatione, vt cum iis, qui ad has sunt vtiles, conuentiones & pactiones fiant. Apud duo enim hominũ genera custodire necesse est culpa carentes ciues, tum apud potentiores, tum apud eos, qui ad has res vtiles sunt. Ad securi-
C tatem autem omnia quidem haec necesse est posse perspicere: sed non minimum est legumlationem intelligere. In legibus enim consistit salus ciuitatis. Quare necessarium est scire, quot sint Rerumpub. formae, & quae prosint cuique, & à quibus vt corrumpantur, naturam habeant, tum propriis ciuitatis, tum contrariis. Dico autem à propriis corrumpi, quia praeter optimam Rempub. aliae omnes tum si remittantur, tum si intendantur, corrumpuntur: quem-
D admodum Democratia non solùm si remittitur, debilior fit, vt tandem perueniat ad Oligarchiam, sed etiam si intendatur nimis, vt & grypitas, & simitas non solùm si remittantur, perueniunt ad medium, sed etiam si nimis grypa fiant, vel sima, ita disponunt, vt ne nares quidem videantur esse. Vtile verò est ad legumlationes, non solùm intelligere, quae Reipub. prosit, cùm ex praeteritis aliquis contempletur, sed e-
E tiam quae sunt apud alios, scire, quales qualibus congruant. Quare manifestum est, ad legumlationem terrae peregrinationes vtiles esse. Hinc enim accipere licet gentium leges: ad ciuiles verò deliberationes, eorum, qui de actionibus scribunt, historias. Omnia autem haec Politicae, sed non Rhetoricae munus sunt. Ac quae quidem tenere oportet eum, qui de-
F liberaturus est, maxima, tot multa sunt. Ex quibus verò oporteat tum de his, tum de aliis suadere, aut dissuadere, dicamus rursus.

[illegible]

propterea quod id non est Rhetoricæ artis, sed prudentioris, ac verioris, & quia multo plura data sunt etiam nunc ipsi, quàm propriæ postulent cõtemplationes. Quod enim etiam prius diximus, verum est, Rhetoricam compositam esse tum ex Analyticia scientia tum ex Politica quæ in moribus versatur; similem verò esse partim Dialecticæ, partim Sophisticis sermonibus. Quòd si quis vel Dialecticam, vel hanc non tanquam facultates, sed scientias conetur instruere, latenter naturam ipsarum demolietur, eo quòd transeat concinnans in scientias subiectarum quarundam rerum, sed non solummodo rationum. Verumtamen quæcunque melius est, vt explicentur, ac præterea relinquunt meditationem Politicæ scientiæ, dicamus etiam nunc. Fermè enim, de quibus consultant omnes, & de quibus concionantur illi, qui deliberant, res maximè sunt quinque numero. Atque hæ sunt, de apparationibus pecuniarum, & bello, & pace: præterea verò de custodia regionis, & iis, quæ importantur, & exportantur, & legum latione. Quare de apparationibus pecuniarum qui deliberaturus fuerit, eum oportebit redditus ciuitatis scire, qui, & quanti sint: vt si quis desit, adiungatur: &, si quis minor sit, augeatur. Præterea verò sumptus ciuitatis omnes, vt si quis superuacaneus sit, tollatur. & si quis maior sit, minor efficiatur. Non enim solũ ad ea, quę adsũt, adiũgendo ditiores fiũt, sed etiam detrahẽdo de sũptib. Atq; hęc non solũ ex rerum priuatarũ experientia contingit contueri, sed etiam historiã est eorũ, quæ aliis euenerũt, inspicere ad eam, quę de his habetur, deliberationem. At de bello, & pace facultatem scire ciuitatis, & quanta iam adsit, & quantam contingat adesse, & qualis sit ea, quæ habeatur, & quæ possit adiungi. Præterea verò bella quomodo, & quę gesserit, ac non solùm propriæ ciuitatis, sed etiam finitimorum; hæc ipsa necessarium esse scire, vel etiam, quibuscum gloriosum est bellare, vt cum potentioribus quidem pax exerceatur; cum minoribus verò in ipsorum arbitrio sit bellare, & facultates, vtrum similes, an dissimiles. Consistit enim etiam in hac parte, vt plus possideamus, aut inferiores simus. Necessarium verò est, harum quoque rerum causa non solùm propria bella animaduertisse, sed

A διὰ τὸ μήτε τῆς ῥητορικῆς εἶναι τέχνης, ἀλλ' ἐμφρονεστέρας καὶ μᾶλλον ἀληθινῆς, πολλῷ δὲ πλείω δεδόσθαι καὶ νῦν αὐτῇ, τῶν οἰκείων θεωρημάτων. ὅπερ γὰρ καὶ πρότερον εἰρηκότες τυγχάνομεν, ἀληθές ἐστιν, ὅτι ἡ ῥητορικὴ, σύγκειται μὲν ἔκ τε τῆς ἀναλυτικῆς ἐπιστήμης, καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πολιτικῆς· ὁμοία δ' ἐστὶ, τὰ μὲν, τῇ διαλεκτικῇ· τὰ δὲ, τοῖς σοφιστικοῖς

B λόγοις. ὅσῳ δ' ἄν τις ἢ τὴν διαλεκτικὴν, ἢ ταύτην, μὴ καθάπερ ἂν δυνάμεις, ἀλλ' ἐπιστήμας πειρᾶται κατασκευάζειν, λήσεται τὴν φύσιν αὐτῶν ἀφανίσας, τῷ μεταβαίνειν ἐπισκευάζων εἰς ἐπιστήμας ὑποκειμένων τινῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μὴ μόνον λόγων. ὅμως δ', ὅσα πρὸ ἔργου μέν ἐστι, διελεῖν· ἔτι δ', ὑπολείπει σκέψιν τῇ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ, εἴπωμεν καὶ νῦν. σχεδὸν γὰρ, περὶ

C ὧν βουλεύονται πάντες, καὶ περὶ ἃ ἀγορεύουσιν οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μέγιστα τυγχάνει πέντε τὸν ἀριθμὸν ὄντα. ταῦτα δ' ἐστὶ, περί τε πόρων, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης· ἔτι δὲ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας, καὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων καὶ περὶ νομοθεσίας. ὥστε περὶ μὲν πόρων τὸν μέλλοντα συμβουλεύσειν, δέοι ἂν τὰς προσόδους τῆς

D πόλεως εἰδέναι, τίνες, καὶ πόσαι, ὅπως, εἴτε τις παραλείπεται, προστεθῇ· καὶ εἴ τις ἐλάττων, αὐξηθῇ· ἔτι δὲ, τὰς δαπάνας τῆς πόλεως ἁπάσας, ὅπως εἴ τις περίεργος, ἀφαιρεθῇ· καὶ εἴ τις μείζων, ἐλάττων γένηται· οὐ γὰρ μόνον πρὸς τὰ ὑπάρχοντα προστιθέντες πλουσιώτεροι γίγνονται, ἀλλὰ καὶ ἀφαιροῦντες τῶν δαπανημάτων. ταῦτα δ' οὐ

E μόνον ἐκ τῆς περὶ τὰ ἴδια ἐμπειρίας ἐνδέχεται συνορᾶν, ἀλλ' ἀναγκαῖον καὶ τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις εὑρημένων, ἱστορικὸν εἶναι, πρὸς τὴν περὶ τούτων συμβουλήν. περὶ δὲ πολέμου καὶ εἰρήνης, τὴν δύναμιν εἰδέναι τῆς πόλεως, ὁπόση τε ὑπάρχει ἤδη, καὶ πόσην ἐνδέχεται ὑπάρξαι· καὶ ποία τις, ἥ τε ὑπάρχουσά ἐστι, καὶ ἥτις ἐνδέχεται προσγενέσθαι· ἔτι δὲ, πολέ-

F μους τίνας, καὶ πῶς πεπολέμηκεν· οὐ μόνον δὲ τῆς οἰκείας πόλεως, ἀλλὰ καὶ τῶν ὁμόρων, ταῦτα ἀναγκαῖον εἰδέναι· ἢ καὶ πρὸς οὓς ἐπίδοξον πολεμεῖν, ὅπως, πρὸς μὲν τοὺς κρείττους, εἰρηνεύηται· πρὸς δὲ τοὺς ἥττους, ἐπ' αὐτοῖς ᾖ τὸ πολεμεῖν. καὶ τὰς δυνάμεις, πότερον ὅμοιαι, ἢ ἀνόμοιαι. ἔστι γὰρ καὶ ταύτῃ πλεονεκτεῖν, ἢ ἐλαττοῦσθαι. ἀναγκαῖον δὲ καὶ πρὸς ταῦτα, μὴ μόνον τοὺς οἰκείους πολέμους τεθεωρηκέναι, ἀλλὰ

ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ἄλλων, πῶς συμβαίνουσιν· ἀπὸ γὰρ τῶν ὁμοίων τὰ ὅμοια γίγνεσθαι πέφυκεν. ἔτι δὲ, περὶ φυλακῆς τῆς χώρας μὴ λανθάνειν, πῶς φυλάττεται, ἀλλὰ καὶ τὸ πλῆθος εἰδέναι τῆς φυλακῆς, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τοὺς τόπους τῶν φυλακτηρίων. τοῦτο δ' ἀδύνατον, μὴ ἔμπειρον ὄντα τῆς χώρας· ἵν' εἴ τ' ἐλάττων ἡ φυλακὴ, προστεθῇ· καὶ εἴ τις περίεργος, ἀφαιρεθῇ· καὶ τοὺς ἐπιτηδείους τόπους τηρῶσι μᾶλλον. ἔτι δὲ, περὶ τροφῆς, πόση δαπάνη ἱκανὴ τῇ πόλει, καὶ ποία ἡ αὐτοῦ τε γιγνομένη καὶ εἰσαγώγιμος· καὶ τίνων τ' ἐξαγωγῆς δέονται, καὶ τίνων εἰσαγωγῆς, ἵνα πρὸς τούτους καὶ συνθῆκαι καὶ συμβολαὶ γίγνωνται· πρὸς δύο γὰρ διαφυλάττειν ἀναγκαῖον ἀνεγκλήτους τοὺς πολίτας, πρός τε τοὺς κρείττους, καὶ πρὸς τοὺς εἰς ταῦτα χρησίμους. εἰς δ' ἀσφάλειαν ἅπαντα μὲν ταῦτα ἀναγκαῖον δύνασθαι θεωρεῖν· οὐκ ἐλάχιστον δὲ περὶ νομοθεσίας ἐπαΐειν· ἐν γὰρ τοῖς νόμοις ἐστὶν ἡ σωτηρία τῆς πόλεως. ὥστ' ἀναγκαῖον εἰδέναι, πόσα τέ ἐστι πολιτειῶν εἴδη, καὶ ποῖα συμφέρει ἑκάστῃ, καὶ ὑπὸ τίνων φθείρεσθαι πέφυκε, καὶ οἰκείων τῆς πολιτείας καὶ ἐναντίων. λέγω δὲ τὸ ὑπὸ οἰκείων φθείρεσθαι, ὅτι ἔξω τῆς βελτίστης πολιτείας, αἱ ἄλλαι πᾶσαι καὶ ἀνιέμεναι καὶ ἐπιτεινόμεναι φθείρονται· οἷον δημοκρατία, οὐ μόνον ἀνιεμένη ἀσθενεστέρα γίγνεται, ὥστε τέλος ἥξει εἰς ὀλιγαρχίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπιτεινομένη σφόδρα· ὥσπερ καὶ ἡ γρυπότης καὶ ἡ σιμότης, οὐ μόνον ἀνιέμενα ἔρχεται εἰς τὸ μέσον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα γρυπὰ γινόμενα, ἢ σιμὰ, οὕτω διατίθεται, ὥστε μηδὲ μυκτῆρα δοκεῖν εἶναι. χρήσιμον δὲ πρὸς τὰς νομοθεσίας, τὸ μὴ μόνον ἐπαΐειν, τίς πολιτεία συμφέρει, ἐκ τῶν παρεληλυθότων θεωροῦντι, ἀλλὰ καὶ τὰς παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰδέναι, αἱ ποῖαι τοῖς ποίοις ἁρμόττουσιν. ὥστε δῆλον ὅτι, πρὸς μὲν τὴν νομοθεσίαν αἱ τῆς γῆς περίοδοι χρήσιμοι· ἐντεῦθεν γὰρ λαβεῖν ἔστι τοὺς τῶν ἐθνῶν νόμους· πρὸς δὲ τὰς πολιτικὰς συμβουλὰς, αἱ τῶν περὶ τὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίαι· ἅπαντα δὲ ταῦτα πολιτικῆς, ἀλλ' οὐ ῥητορικῆς ἔργον ἐστί. περὶ ὧν μὲν οὖν ἔχειν δεῖ τὸν μέλλοντα συμβουλεύειν, τὰ μέγιστα, τοσαῦτά ἐστιν. ἐξ ὧν δὲ δεῖ, καὶ περὶ τούτων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων προτρέπειν ἢ ἀποτρέπειν, λέγωμεν πάλιν.

A etiam aliorum, quem euétum habuerint. Nam vt ex similibus fiant, similia naturam habent. Præterea verò de custodia regionis non latere, quomodo custodiatur: sed & multitudinem scire custodiæ: & formam: & loca præsidiorum. Hoc autem esse non potest, nisi quis sit peritus regionis, vt si minor sit custodia, augeatur, & si qua sit superuacanea, tollatur, & opportuna loca
B seruentur magis. Cum de re cibaria quantus sumptus sit satis ciuitati, & quanta sit ea, quæ ibi nascitur, & ea, quæ importatur, & quarum rerum exportatione indigeant, & quarum importatione, vt cum iis, qui ad has sunt vtiles, conuentiones & pactiones fiant. Apud duo enim hominũ genera custodire necesse est culpa carentes ciues, tum apud potentiores, tum apud eos, qui ad has res vtiles sunt. Ad securi-
C tatem autem omnia quidem hæc necesse est posse perspicere: sed non minimum est legumlationem intelligere. In legibus enim consistit salus ciuitatis. Quare necessarium est scire, quot sint Rerumpub. formæ, & quæ prosint cuique, & à quibus vt corrumpantur, naturam habeant, tum propriis ciuitatis, tum contrariis. Dico autem à propriis corrumpi, quia præter optimam Rempub. aliæ omnes tum si remittantur, tum si intendantur, corrumpuntur: quem-
D admodum Democratia non solùm si remittatur, debilior fit, vt tandem perueniat ad Oligarchiam, sed etiam si intendatur nimis, vt & gryphitas & simitas non solùm si remittantur, perueniunt ad medium, sed etiam si nimis grypa fiunt, vel sima, ita disponuntur, vt ne nares quidem videantur esse. Vtile verò est ad legumlationes, non solùm intelligere, quæ Reipub. prosit, cùm ex præteritis aliquis contemplatur, sed e-
E tiam quæ sunt apud alios, scire, quales qualibus congruant. Quare manifestum est, ad legumlationem terræ peregrinationes vtiles esse. Hinc enim accipere licet gentium leges: ad ciuiles verò deliberationes, eorum, qui de actionibus scribunt, historias. Omnia autem hæc Politicæ, sed non Rhetoricæ munus sunt. Ac quæ quidem tenere oportet eum, qui de-
F liberaturus est maximè, tot multa sunt. Ex quibus verò oporteat tum de his, tum de aliis suadere, aut dissuadere, dicemus rursus.

propterea quod id non est Rhetoricæ artis, sed prudentioris, ac verioris, & quia multo plura data sunt etiam nunc ipsi, quàm propriæ postulent contemplationes. Quod enim etiam prius diximus, verum est, Rhetoricam compositam esse tum ex Analyticis scientiam, tum ex Politica quæ in moribus versatur: similem verò esse partim Dialecticæ, partim Sophisticis sermonibus. Quòd si quis vel Dialecticam, vel hanc non tanquam facultates, sed scientias conetur instruere, latenter naturam ipsarum demolietur, eo quòd transeat concinnans in scientias subiectarum quarundam rerum, sed non solummodo rationum. Veruntamen quæcunque melius est, vt explicentur, ac præterea relinquunt meditationem Politicæ scientiæ, dicamus etiam nunc. Fermè enim, de quibus consultant omnes, & de quibus concionantur illi, qui deliberant, res maximè sunt quinque numero. Atque hæ sunt, de apparationibus pecuniarum, & bello, & pace: præterea verò de custodia regionis, & iis, quæ importantur, & exportantur, & legum latione. Quare de apparationibus pecuniarum qui deliberaturus fuerit, eum oportebit redditus ciuitatis scire, qui, & quanti sint: vt si quis desit, adiungatur: &, si quis minor sit, augeatur. Præterea verò sumptus ciuitatis omnes: vt si quis superuacaneus sit, tollatur, & si quis maior sit, minor efficiatur. Non enim solùm ad ea, quę adsunt, adiungendo ditiores fiũt, sed etiam detrahẽdo de sumptib. Atq; hæc non solũ ex rerum priuatarũ experientia contingit contueri, sed necessariũ est eorũ, quæ al ; inuenerũt, historicũ esse ad eam, quę de his habetur, deliberationem. At de bello, & pace facultatem scire ciuitatis, & quanta iam adsit, & quantam contingat adesse, & qualis sit ea, quæ habeatur, & quæ possit adiungi. Præterea verò bella quomodo, & quę gesserit, ac non solùm propriæ ciuitatis, sed etiam finitimorum, hæc ipsa necessarium est scire, vel etiam, quibuscum gloriosum est bellare, vt cum potentioribus quidem pax exerceatur; cum minoribus verò in ipsorum arbitrio sit bellare, & facultates, vtrùm similes, an dissimiles. Consistit enim etiam in hac parte, vt plus possideamus, aut inferiores simus. Necessarium verò est, harum quoque rerum caussa non solùm propria bella animaduertisse, sed

A διὰ τὸ μήτε τῆς ῥητορικῆς εἶναι τέχνης, ἀλλ' ἐμφρονεστέρας καὶ μᾶλλον ἀληθινῆς, πολλῷ δὲ πλείω δέδοσθαι καὶ νῦν αὐτῇ τῶν οἰκείων θεωρημάτων. ὅπερ γὰρ καὶ πρότερον εἰρηκότες τυγχάνομεν, ἀληθές ἐστιν, ὅτι ἡ ῥητορικὴ σύγκειται μὲν ἔκ τε τῆς ἀναλυτικῆς ἐπιστήμης, καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πολιτικῆς· ὁμοία δ' ἐστὶ τὰ μὲν τῇ διαλεκτικῇ, τὰ δὲ, τοῖς σοφιστικοῖς
B λόγοις. ὅσῳ δ' ἄν τις ἢ τὴν διαλεκτικὴν, ἢ ταύτην, μὴ καθάπερ ἂν δυνάμεις, ἀλλ' ἐπιστήμας πειρᾶται κατασκευάζειν, λήσεται τὴν φύσιν αὐτῶν ἀφανίσας, τῷ μεταβαίνειν ἐπισκευάζων εἰς ἐπιστήμας ὑποκειμένων τινῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μὴ μόνον λόγων. ὅμως δὲ, ὅσα πρὸ ἔργου μέν ἐστι διελεῖν, ἔτι δ', ὑπολείπει σκέψιν τῇ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ, εἴπωμεν καὶ νῦν. σχεδὸν γὰρ, περὶ
C ὧν βουλεύονται πάντες, καὶ περὶ ἃ ἀγορεύουσιν οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μέγιστα τυγχάνει πέντε τὸν ἀριθμὸν ὄντα· ταῦτα δ' ἐστὶ περί τε πόρων, καὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης· ἔτι δὲ, περὶ φυλακῆς τῆς χώρας, καὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων, καὶ περὶ νομοθεσίας. ὥστε, περὶ μὲν πόρων τὸν μέλλοντα συμβουλεύσειν, δέοι ἂν τὰς προσόδους τῆς
D πόλεως εἰδέναι, τίνες, καὶ πόσαι, ὅπως, εἴτε τις παραλείπεται, προστεθῇ, καὶ εἴ τις ἐλάττων, αὐξηθῇ· ἔτι δὲ, τὰς δαπάνας τῆς πόλεως ἁπάσας, ὅπως εἴ τις περίεργος, ἀφαιρεθῇ, καὶ εἴ τις μείζων, ἐλάττων γένηται· οὐ γὰρ μόνον πρὸς τὰ ὑπάρχοντα προστιθέντες πλουσιώτεροι γίγνονται, ἀλλὰ καὶ ἀφαιροῦντες τῶν δαπανημάτων. ταῦτα δ' οὐ
E μόνον ἐκ τῆς περὶ τὰ ἴδια ἐμπειρίας ἐνδέχεται συνορᾶν· ἀλλ' ἀναγκαῖον καὶ τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις εὑρημένων, ἱστορικὸν εἶναι πρὸς τὴν περὶ τούτων συμβουλήν. περὶ δὲ πολέμου καὶ εἰρήνης, τὴν δύναμιν εἰδέναι τῆς πόλεως, ὁπόση τε ὑπάρχει ἤδη, καὶ πόσην ἐνδέχεται ὑπάρξαι, καὶ ποία τις, ἥ τε ὑπάρχουσά ἐστι, καὶ ἥτις ἐνδέχεται προστεθῆναι· ἔτι δὲ, πολέ-
F μους τίνας, καὶ πῶς πεπολέμηκεν. οὐ μόνον δὲ τῆς οἰκείας πόλεως, ἀλλὰ καὶ τῶν ὁμόρων ταῦτα ἀναγκαῖον εἰδέναι, ἢ καὶ πρὸς οὓς ἐπίδοξον πολεμεῖν, ὅπως, πρὸς μὲν τοὺς κρείττους, εἰρηνεύηται, πρὸς δὲ τοὺς ἥττους, ἐπ' αὐτοῖς ᾖ τὸ πολεμεῖν. καὶ τὰς δυνάμεις, πότερον ὅμοιαι, ἢ ἀνόμοιαι· ἔστι γὰρ καὶ ταύτῃ πλεονεκτεῖν, ἢ ἐλαττοῦσθαι. ἀναγκαῖον δὲ καὶ πρὸς ταῦτα, μὴ μόνον τοὺς οἰκείους πολέμους τεθεωρηκέναι,

ἀλλὰ

[illegible]

A etiam aliorum, quem euentum habuerint. Nam vt ex similibus fiant, similia naturam habent. Praeterea verò de custodia regionis non latere, quomodo custodiatur: sed & multitudinem scire custodiae: & formam: & loca praesidiorum. Hoc autem esse non potest, nisi quis sit peritus regionis: vt si minor sit custodia, augeatur, & si qua sit supervacanea, tollatur, & opportuna lo-

B ca seruentur magis. Cùm de re cibaria quantus sumptus sit satis ciuitati, & quanta sit ea, quae ibi nascitur, & ea, quae importatur, & quarum rerum exportatione indigeant, & quarum importatione, vt cum iis, qui ad has sunt vtiles, conuentiones & pactiones fiant. Apud duo enim hominũ genera custodire necesse est culpa carentes ciues, tum apud potentiores, tum apud eos, qui ad has res vtiles sunt. Ad securi-

C tatem autem omnia quidem haec necesse est posse perspicere: sed non minimum est legumlationem intelligere. In legibus enim consistit salus ciuitatis. Quare necessarium est scire, quot sint Rerumpub. formae, & quae prosint cuique, & à quibus vt corrumpantur, naturam habeant, tum propriis ciuitatis, tum contrariis. Dico autem à propriis corrumpi, quia praeter optimam Rempub. aliae omnes tum si remittantur, tum si intendantur, corrumpuntur: quem-

D admodum Democratia non solùm si remittitur, debilior fit, vt tandem perueniat ad Oligarchiam, sed etiam si intendatur nimis, vt & gryphitas & simitas non solùm si remittantur, perueniunt ad medium, sed etiam si nimis grypa fiant, vel sima, ita disponunt, vt ne nares quidem videantur esse. Vtile verò est ad legumlationes, non solùm intelligere, quae Respub. prosit, cùm ex praeteritis aliquis contempletur, sed e-

E tiam quae sunt apud alios, scire, quales qualibus congruant. Quare manifestum est, ad legumlationem terrae peregrinationes vtiles esse. Hinc enim accipere licet gentium leges: ad ciuiles verò deliberationes, eorum, qui de actionibus scribunt, historias. Omnia autem haec Politicae, sed non Rhetoricae munus sunt. Ac quae quidem tenere oportet eum, qui de-

F liberaturus est, maxima, tot ea multa sunt. Ex quibus verò oportet tum de his, tum de aliis suadere, aut dissuadere, dicamus rursus.

[illegible]

propterea quod id non est Rhetoricæ artis, sed prudentioris, ac verioris, & quia multo plura data sunt etiam nunc ipsi, quàm propriæ postulent contemplationes. Quod enim etiam prius diximus, verum est, Rhetoricam compositam esse tum ex Analyticæ scientia, tum ex Politica quæ in moribus versatur: similem verò esse partim Dialecticæ, partim Sophisticis sermonibus. Quòd si quis vel Dialecticam, vel hanc non tanquam facultates, sed scientias conetur instruere, latenter naturam ipsarum demolietur, eo quòd transeat concinnans in scientias subiectarum quarundam rerum, sed non solummodo rationum. Veruntamen quæcunque melius est ut explicentur, ac præterea relinquunt meditationem Politicæ scientiæ, dicamus etiam nunc. Fermè enim, de quibus consultant omnes, & de quibus concionantur illi qui deliberant, res maximè sunt quinque numero. Atque hæ sunt, de apparatoribus pecuniarum, & bello, & pace: præterea verò de custodia regionis, & iis quæ importantur, & exportantur, & legum latione. Quare de apparatoribus pecuniarum eum deliberaturus fuerit, eum oportuerit reditus ciuitatis scire, qui, & quanti sint, vt si quis desit, adiungatur: &, si quis minor sit, augeatur. Præterea verò sumptus ciuitatis omnes, vt si quis superuacaneus sit, tollatur: & si quis maior sit, minor efficiatur. Non enim solùm ad ea quæ adsunt, adiungendo ditiores fiunt, sed etiam detrahendo de sumptibus. Atq; hæc non solùm ex rerum priuatarum experientia contingit contueri, sed necessarium est eorum quæ apud alios inuenerit, historiam scire, in iis quæ de his habetur, deliberationem. At de bello & pace facultatem scire ciuitatis, & quanta iam adsit, & quanta contingat adesse, & qualis sit ea, quæ habeatur, & quæ possit adiungi. Præterea verò bella quomodo, & quæ gesserit, ac non solùm propriæ ciuitatis, sed etiam finitimorum, hæc inquam necessarium est scire, vel etiam, quibuscum gloriosum est bellare, vt cum potentioribus quidem pax exerceatur, cum minoribus verò in ipsorum arbitrio sit bellare, & facultates, vtrum similes, an dissimiles. Consistit enim etiam in hac parte, vt plus possideamus, aut inferiores simus. Necessarium verò est, harum quoque rerum caussa non solum propria bella animaduertisse, sed

διὰ τὸ μήτε τῆς ῥητορικῆς εἶναι τέχνης, ἀλλ' ἐμφρονεστέρας καὶ μᾶλλον ἀληθινῆς· πολλῷ δὲ πλείω δεδόσθαι καὶ νῦν αὐτῇ, τῶν οἰκείων θεωρημάτων· ὅπερ γὰρ καὶ πρότερον εἰρηκότες τυγχάνομεν, ἀληθές ἐστιν, ὅτι ἡ ῥητορική, σύγκειται μὲν ἔκ τε τῆς ἀναλυτικῆς ἐπιστήμης, καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πολιτικῆς· ὁμοία δ' ἐστὶ, τὰ μὲν, τῇ διαλεκτικῇ τὰ δὲ, τοῖς σοφιστικοῖς λόγοις. ὅσῳ δ' ἄν τις ἢ τὴν διαλεκτικὴν, ἢ ταύτην, μὴ καθάπερ ἂν δυνάμεις, ἀλλ' ἐπιστήμας πειρᾶται κατασκευάζειν, λήσεται τὴν φύσιν αὐτῶν ἀφανίσας, τῷ μεταβαίνειν ἐπισκευάζων εἰς ἐπιστήμας ὑποκειμένων τινῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μὴ μόνον λόγων. ὅμως δ', ὅσα πρὸ ἔργου μέν ἐστι, διελεῖν ἔτι δ', ὑπολείπονται σκέψιν τῇ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ, εἴπωμεν καὶ νῦν. σχεδὸν γὰρ, περὶ ὧν βουλεύονται πάντες, καὶ περὶ ἃ ἀγορεύουσιν οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μέγιστα τυγχάνει πέντε τὸν ἀριθμὸν ὄντα· ταῦτα δ' ἐστὶ, περί τε πόρων. καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης· ἔτι δὲ, περὶ φυλακῆς τῆς χώρας, καὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων· καὶ περὶ νομοθεσίας. ὥστε, περὶ μὲν πόρων τὸν μέλλοντα συμβουλεύσειν, δέοι ἂν τὰς προσόδους τῆς πόλεως εἰδέναι, τίνες, καὶ πόσαι, ὅπως, εἴτε τις παραλείπεται, προστεθῇ· καὶ εἴ τις ἐλάττων, αὐξηθῇ. ἔτι δὲ, τὰς δαπάνας τῆς πόλεως ἁπάσας, ὅπως εἴ τις περίεργος, ἀφαιρεθῇ· καὶ εἴ τις μείζων, ἐλάττων γένηται· οὐ γὰρ μόνον πρὸς τὰ ὑπάρχοντα προστιθέντες πλουσιώτεροι γίγνονται, ἀλλὰ καὶ ἀφαιροῦντες τῶν δαπανημάτων. ταῦτα δ', οὐ μόνον ἐκ τῆς περὶ τὰ ἴδια ἐμπειρίας ἐνδέχεται συνορᾷν· ἀλλ' ἀναγκαῖον καὶ τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις εὑρημένων, ἱστορικὸν εἶναι, πρὸς τὴν περὶ τούτων συμβουλήν. περὶ δὲ πολέμου καὶ εἰρήνης, τὴν δύναμιν εἰδέναι τῆς πόλεως, ὁπόση τε ὑπάρχει ἤδη, καὶ πόσην ἐνδέχεται ὑπάρξαι· καὶ ποία τις, ἥ τε ὑπάρχουσά ἐστι, καὶ ἥτις ἐνδέχεται προστεθῆναι· ἔτι δὲ, πολέμους τίνας, καὶ πῶς πεπολέμηκεν. οὐ μόνον δὲ τῆς οἰκείας πόλεως, ἀλλὰ καὶ τῶν ὁμόρων, ταῦτα ἀναγκαῖον εἰδέναι· ἢ καὶ πρὸς οὓς ἐπίδοξον πολεμεῖν, ὅπως, πρὸς μὲν τοὺς κρείττους, εἰρηνεύηται· πρὸς δὲ τοὺς ἥττους, ἐπ' αὐτοῖς ᾖ τὸ πολεμεῖν. καὶ τὰς δυνάμεις, πότερον ὅμοιαι, ἢ ἀνόμοιαι· ἔστι γὰρ καὶ ταύτῃ πλεονεκτεῖν, ἢ ἐλαττοῦσθαι. ἀναγκαῖον δὲ καὶ πρὸς ταῦτα, μὴ μόνον τοὺς οἰκείους πολέμους τεθεωρηκέναι,

ἀλλὰ

ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ἄλλων, πῶς ἀποβαίνουσιν· ἀπὸ γὰρ τῶν ὁμοίων τὰ ὅμοια γίγνεσθαι πέφυκεν. ἔτι δὲ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας μὴ λανθάνειν, πῶς φυλάττεται, ἀλλὰ καὶ τὸ πλῆθος εἰδέναι τῆς φυλακῆς, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τοὺς τόπους τῶν φυλακτηρίων. τοῦτο δ' ἀδύνατον, μὴ ἔμπειρον ὄντα τῆς χώρας· ἵν' εἴτ' ἐλάττων ἡ φυλακὴ, προστεθῇ, καὶ εἴ τις περίεργος, ἀφαιρεθῇ, καὶ τοὺς ἐπιτηδείους τόπους τηρῶσι μᾶλλον. ἔτι δὲ περὶ τροφῆς, πόση δαπάνη ἱκανὴ τῇ πόλει, καὶ ποία ἡ αὐτοῦ τε γιγνομένη, καὶ εἰσαγώγιμος, καὶ τίνων τ' ἐξαγωγῆς δέονται καὶ τίνων εἰσαγωγῆς, ἵνα πρὸς τούτους καὶ συνθῆκαι καὶ συμβολαὶ γίγνωνται· πρὸς δύο γὰρ διαφυλάττειν ἀναγκαῖον ἀνεγκλήτους τοὺς πολίτας, πρός τε τοὺς κρείττους, καὶ πρὸς τοὺς εἰς ταῦτα χρησίμους. εἰς δ' ἀσφάλειαν ἅπαντα μὲν ταῦτα ἀναγκαῖον δύνασθαι θεωρεῖν· οὐκ ἐλάχιστον δὲ περὶ νομοθεσίας ἐπαΐειν· ἐν γὰρ τοῖς νόμοις ἐστὶν ἡ σωτηρία τῆς πόλεως. ὥστ' ἀναγκαῖον εἰδέναι, πόσα τέ ἐστι πολιτειῶν εἴδη, καὶ ποῖα συμφέρει ἑκάστῃ, καὶ ὑπὸ τίνων φθείρεσθαι πέφυκε, καὶ οἰκείων τῆς πολιτείας, καὶ ἐναντίων. λέγω δὲ τὸ ὑπὸ οἰκείων φθείρεσθαι, ὅτι ἔξω τῆς βελτίστης πολιτείας, αἱ ἄλλαι πᾶσαι καὶ ἀνιέμεναι καὶ ἐπιτεινόμεναι φθείρονται, οἷον δημοκρατία, οὐ μόνον ἀνιεμένη ἀσθενεστέρα γίγνεται, ὥστε τέλος ἥξει εἰς ὀλιγαρχίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπιτεινομένη σφόδρα. ὥσπερ καὶ ἡ γρυπότης καὶ ἡ σιμότης, οὐ μόνον ἀνιέμενα ἔρχεται εἰς τὸ μέσον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα γρυπὰ γιγνόμενα, ἢ σιμὰ, οὕτως διατίθεται, ὥστε μηδὲ μυκτῆρα δοκεῖν εἶναι. χρήσιμον δὲ πρὸς τὰς νομοθεσίας, τὸ μὴ μόνον ἐπαΐειν, τίς πολιτεία συμφέρει ἐκ τῶν παρεληλυθότων θεωροῦντι, ἀλλὰ καὶ τὰς παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰδέναι, αἱ ποῖαι τοῖς ποίοις ἁρμόττουσιν. ὥστε δῆλον ὅτι πρὸς μὲν τὴν νομοθεσίαν αἱ τῆς γῆς περίοδοι χρήσιμοι, ἐντεῦθεν γὰρ λαβεῖν ἔστι τοὺς τῶν ἐθνῶν νόμους· πρὸς δὲ τὰς πολιτικὰς συμβουλὰς, αἱ τῶν περὶ τὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίαι. ἅπαντα δὲ ταῦτα πολιτικῆς, ἀλλ' οὐ ῥητορικῆς ἔργον ἐστίν. ὧν μὲν οὖν ἔχειν δεῖ τὸν μέλλοντα συμβουλεύειν, τὰ μέγιστα τοσαῦτά ἐστιν· ἐξ ὧν δὲ δεῖ καὶ περὶ τούτων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων προτρέπειν ἢ ἀποτρέπειν, λέγωμεν πάλιν.

A etiam aliorum, quem euentum habuerint. Nam vt ex similibus fiant, similia naturam habent. Praeterea verò de custodia regionis non latere, quomodo custodiatur: sed & multitudinem scire custodiae: & formam: & loca praesidiorum. Hoc autem esse non potest, nisi quis sit peritus regionis, vt si minor sit custodia, augeatur, & si qua sit superuacanea, tollatur, & opportuna loca
B seruentur magis. Cùm de re cibaria quantus sumptus sit satis ciuitati, & quanta sit ea, quae ibi nascitur, & ea, quae importatur, & quarum rerum exportatione indigeant, & quarum importatione, vt cum iis, qui ad has sunt vtiles, conuentiones & pactiones fiant. Apud duo enim hominũ genera custodire necesse est culpa carentes ciues, cum apud potentiores, tum apud eos, qui ad has res vtiles sunt. Ad securi-
C tatem autem omnia quidem haec necesse est posse perspicere: sed non minimum est legumlationem intelligere. In legibus enim consistit salus ciuitatis. Quare necessarium est scire, quot sint Rerumpub. formae, & quae prosint cuique, & à quibus vt corrumpantur, naturam habeant, cum propriis ciuitatis, tum contrariis. Dico autem à propriis corrumpi, quia praeter optimam Rempub. aliae omnes tum si remittantur, tum si intendantur, corrumpuntur: quem-
D admodum Democratia non solùm si remittatur, debilior fit, vt tandem perueniat ad Oligarchiam, sed etiam si intendatur nimis, vt & grypitas, & simitas non solùm si remittantur, perueniunt ad medium, sed etiam si nimis grypa fiant, vel sima, ita disponunt, vt ne nares quidem videantur esse. Vtile verò est ad legumlationem, non solùm intelligere, quae Reipub. prosit, cùm ex praeteritis aliquis contemplatur, sed e-
E tiam quae sunt apud alios, scire, quales qualibus congruant. Quare manifestum est, ad legumlationem terrae peregrinationes vtiles esse. Hinc enim accipere licet gentium leges: ad ciuiles verò deliberationes, eorum, qui de actionibus scribunt, historias. Omnia autem haec Politicae, sed non Rhetoricae muneris sunt. Ac quae quidem tenere oportet eum, qui de-
F liberaturus est, maxima, tam multa sunt. Ex quibus verò oporteat tum de his, tum de aliis suadere, aut dissuadere, dicamus rursus.

CAPVT V.

FErme autem tum priuatim cuique, tum communiter omnibus scopus quidam est, quem spectantes & eligunt, & fugiunt: hique est, vt summatim dicam, tum felicitas: tum quae sunt ipsius. Quare exempli gratia, sumamus, quid sit, vt simpliciter dicam, felicitas, & ex quibus particulae ipsius sint. Nam de hac, & de iis, quae ad hanc referuntur, & de iis quae contraria huic sunt tum suasiones, tum dissuasiones omnibus sunt. Quae enim parant hanc, vel particularum aliquam, vel maiorem ex minore efficiunt, oportet agere. Quae verò corrumpunt, vel impediunt, vel contraria efficiunt, non agere. Sit igitur felicitas bene se habens actio cum virtute: vel sua forte contenta vita: vel vita cum securitate iucundissima: vel bona constitutio possessionum, & corporum cum facultate, quae conseruet, & efficiat haec. Ferme enim ex his vnum, vel plura felicitatem confitentur esse omnes. Quod si est felicitas eiusmodi, necesse est ipsius esse partes, nobilitatem, multorum amicitiam, bonorum amicitiam, diuitias, bonam prolem, multam prolem, bonam senectutem. Deinceps corporis virtutes, vt sanitatem, pulchritudinem, robur, magnitudinem, facultatem certandi, gloriam, honorem, bonam fortunam, virtuté, aut etiam partes ipsius, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iustitiam. Sic enim sibi forte maxime contentus sit, si adsint ipsi tum quae in ipso, tum quae extra bona sunt. Non enim sunt alia praeter haec. Ac in ipso quidem sunt, quae in animo & quae in corpore sût. Extra aût nobilitas, & amici & pecuniae, & honor. Praeterea verò congruere arbitramur, vt facultates adsint, & fortuna. Sic enim maxime securus vita sit. Sumamus igitur similiter & horũ vnumquodque quid sit. Ac nobilitas quidem genti & ciuitati est, si indigenae, & antiqui sint, & duces primi illustres, & multi illustres nati sint ex ipsis in iis quae cadũt sub aemulationem. Priuata verò nobilitas, vel à viris, vel à foeminis est, & legitima origo ab vtrisque: &, vt in ciuitate, si primi clari sint vel in virtute, vel diuitiis, vel alia earũ rerum, quae honorantur, & multi illustres sint ex genere tũ virorũ mulierũ, tũ iuuenes, tum senes. Bona proles verò, & multa proles, nõ sũt incerta. Est auté in cõmuni quidem bona proles si iuuentus sit multa, & bona.

Κεφάλαιον ε.

Σχεδὸν δὲ καὶ ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καὶ κοινῇ πᾶσι σκοπός τις ἐστὶν, οὗ στοχαζόμενοι, καὶ αἱροῦνται, καὶ φεύγουσι. καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν ἥ τ' εὐδαιμονία, καὶ τὰ μόρια αὐτῆς. ὥστε παραδείγματος χάριν λάβωμεν τί ἐστιν ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν ἡ εὐδαιμονία, καὶ ἐκ τίνων τὰ μόρια ταύτης. περὶ γὰρ ταύτης καὶ τῶν εἰς ταύτην συντεινόντων, καὶ τῶν ἐναντίων ταύτῃ, αἵ τε προτροπαὶ καὶ αἱ ἀποτροπαὶ πᾶσαί εἰσι. τὰ μὲν γὰρ παρασκευάζοντα ταύτην, ἢ τῶν μορίων τι, ἢ μεῖζον ἀντ' ἐλάττονος ποιοῦντα, δεῖ πράττειν. τὰ δὲ φθείροντα, ἢ ἐμποδίζοντα, ἢ τὰ ἐναντία ποιοῦντα, μὴ πράττειν. ἔστω δὴ εὐδαιμονία εὐπραξία μετ' ἀρετῆς, ἢ αὐτάρκεια ζωῆς, ἢ ὁ βίος ὁ μετ' ἀσφαλείας ἥδιστος, ἢ εὐθένεια κτημάτων καὶ σωμάτων, μετὰ δυνάμεως φυλακτικῆς τε καὶ πρακτικῆς τούτων. σχεδὸν γὰρ τούτων ἓν, ἢ πλείω, τὴν εὐδαιμονίαν ὁμολογοῦσιν εἶναι ἅπαντες. εἰ δή ἐστιν ἡ εὐδαιμονία τοιοῦτον, ἀνάγκη αὐτῆς εἶναι μέρη, εὐγένειαν, πολυφιλίαν, χρηστοφιλίαν, πλοῦτον, εὐτεκνίαν, πολυτεκνίαν, εὐγηρίαν, ἔτι τὰς τοῦ σώματος ἀρετάς, οἷον ὑγίειαν, κάλλος, ἰσχὺν, μέγεθος, δύναμιν ἀγωνιστικὴν, δόξαν, τιμὴν, εὐτυχίαν, ἀρετὴν, ἢ καὶ τὰ μέρη αὐτῆς, φρόνησιν, ἀνδρείαν, δικαιοσύνην, σωφροσύνην. οὕτω γὰρ ἂν αὐταρκέστατός τις εἴη, εἰ ὑπάρχοι αὐτῷ τά τ' ἐν αὐτῷ, καὶ τὰ ἐκτὸς ἀγαθά. οὐ γάρ ἐστιν ἄλλα παρὰ ταῦτα. ἔστι δ' ἐν αὐτῷ μὲν, τὰ περὶ ψυχὴν, καὶ τὰ ἐν σώματι. ἔξω δὲ εὐγένεια, καὶ φίλοι, καὶ χρήματα, καὶ τιμή. ἔτι δὲ προσήκειν οἰόμεθα, δυνάμεις ὑπάρχειν καὶ τύχην. οὕτω γὰρ ἂν ἀσφαλέστατος ὁ βίος εἴη. λάβωμεν τοίνυν ὁμοίως καὶ τούτων ἕκαστον τί ἐστιν. εὐγένεια μὲν οὖν ἐστιν ἔθνει μὲν καὶ πόλει, τὸ αὐτόχθονας ἢ ἀρχαίους εἶναι, καὶ ἡγεμόνας τοὺς πρώτους ἐπιφανεῖς, καὶ πολλοὺς ἐπιφανεῖς γεγονέναι ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τοῖς ζηλουμένοις. ἰδίᾳ δὲ εὐγένεια, ἢ ἀπ' ἀνδρῶν, ἢ ἀπὸ γυναικῶν. καὶ γνησιότης ἀπ' ἀμφοῖν. καὶ ὥσπερ ἐπὶ πόλεως, τούς τε πρώτους γνωρίμους, ἢ ἐπ' ἀρετῇ, ἢ πλούτῳ, ἢ ἄλλῳ τῳ τῶν τιμωμένων, καὶ πολλοὺς ἐπιφανεῖς ἐκ τοῦ γένους καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας, καὶ νέους καὶ πρεσβυτέρους. εὐτεκνία δὲ καὶ πολυτεκνία, ὡς δῆλα ἐστὶ, τῷ κοινῷ μὲν, νεότης, ἐὰν ᾖ πολλὴ καὶ ἀγαθ-

ἀγαθὴ

[illegible]

A Bona verò ex virtute corporis; vt magnitudine, pulchritudine, robore, facultate certandi. Quod ad animum attinet, temperantia, & fortitudo iuuenis sunt virtutes. Priuatim autem bona proles; & multa proles est, si proprij liberi multi sint, & tales sint tum fœminæ, tum mares. Fœminarum verò virtus est, si spectetur corpus, pulchritudo, & magnitudo: si animus, temperantia, & studium operibus sine sordibus. Similiter autem tum priuatim, tum communiter & in viris, & in fœminis oportet quærere, vt vnumquodque insit ex his. Quibuscunque enim quæ ad fœminas pertinent, vitiosa sunt, vt Lacedæmoniis, ferme ex dimidio non sunt felices. Diuitiarum partes sunt, numi, multitudo terræ, locorum possessiones. Præterea verò supellectilium possessiones, & pecorum, & seruorum, qui multitudine, & magnitudine, & pulchritudine excellant. Hæc autem omnia & secura, & liberalia, & vtilia oportere esse manifestum est. Sunt vtilia quidem magis fructuosa. At liberalia, quæ sunt ad voluptatem. Fructuosa dico, à quibus sunt prouentus. Voluptaria, à quibus nihil præter vsum fit, quod æstimandum sit. Terminus securitatis est, eo in loco, & eo modo possedisse, vt in ipso sit vsus ipsorum, proprietatis verò vel contra, quando in ipso est alienatio. Voco alienationem, donationem, & venditionem. Omnino diuitem esse consistit in eo, vt vtatur, magis, quàm in eo, vt possederit. Etenim actus talium, & vsus sunt diuitiæ. Boni fama est, si quis ab omnibus virtute prædit⁹ existimetur, vel tale aliquid habere, quod omnes appetūt, vel multi, vel boni, vel prudentes. Honor est signū beneficæ opinionis. Honorantur autē iustè quidem, & maximè illi, qui benefecerunt. Veruntamen honoratur etiam, qui potest benefacere. Beneficiū verò est vel ad salutem, & quęcūq; sūt causæ, vt sint⁹, vel ad diuitias vel ad aliquod ex aliis bonis, quorū nō facilis est possessio, vel omnino, vel ibi, vel aliquando. multi enim ob illa, quæ parua existimantur, honorem consequuntur, sed modi, & occasiones causæ sunt. Partes verò honoris sunt sacrificia, monumenta in metris & sine metris, præmia, delubra, possessiones, sepulchra, statuæ, nutrimenta publica, barbarica, vt adorationes & excessiones, dona apud quosque honoranda. Etenim donum est possessionis donatio, & honoris signum. Quamobrem & studiosi pecuniæ, & studiosi honoris

appetunt ipsa. Vtrique enim inueniunt ea, quorum indigent. Etenim possessio est, quam appetunt studiosi pecuniæ, & honorem habet, quem studiosi honoris. Corporis virtus est sanitas, eáque sic, vt morbi expertes sint, qui habeant vsum corporum. Multi enim iam sunt, vt Herodicus dicitur, quem nemo felicem dixerit causa sanitatis, propter omnium abstinentiam humanorum, aut plurimorum. Pulchritudo diuersa est in vnaquaque ætate. Ac iuuenis quidem pulchritudo est, si ad labores vtile habeat corpus, & ad cursum, & ad vim, cùm iucundus sit visu ad voluptatem. Quamobrem quinquertiones pulcherrimi sunt, quòd ad vim, & ad velocitatem simul nati sunt. Vigentes verò, si ad labores bellicos, ac iucundus esse videatur cum terrore. At senis, si ad labores necessarios sit idoneus, atque indolens, quòd nihil habeat eorum, quibus senectus offenditur. Robur est facultas mouendi alterum, vt vult. Necesse autem est mouere alterum, vel trahendo, vel pellendo, vel tollendo, vel deprimendo, vel collidendo, ita vt robustus, vel omnibus, vel horum aliquibus robustus sit. Magnitudinis virtus est, superare longitudine, vel profunditate, vel latitudine multos, tanto magis, vt ne tardiores efficiant motiones propter exuperantiam. Certandi virtus corporis constat ex magnitudine, & robore & velocitate. Etenim velox robustus est. Nam qui potest crura proiicere quodammodo & mouere & velociter, & longè, cursor est. Qui verò stringere, & tenere, luctator. At qui pellere plaga, pugil. Qui autem vtrisque his, pancratiastes. Verùm, qui omnibus his, quinquertio. Bona senect⁹ est, tarditas senectutis cũ indolentia. Neq; enim si velociter senescat, bonam senectutem habet, neq; si vix quidem, sed dolenter. Est verò & ex iis, quæ sũt corporis virtutib⁹, & ex iis, quę fortunę. Nam qui expers morbi non sit, neq; robust⁹, non erit perturbationis expers. Neq; indolens etiam erit longęu⁹. Nec sine fortuna durare poterit. Est verò quædam etiam separatim à robore, & sanitate alia facultas diu viuendi: multi enim sine corporis virtutib⁹ diu viuũt. Verùm diligens disputatio de his non est vtilis ad ea, quę nũc disputam⁹. Multorũ amicitia, & bonorum amicitia non sunt incerta, amico definito, vt sit eiusmodi amicus, quicunque, quę arbitratur bona esse illi, effector est ipsorum propter illum. Iam, cui multi sunt tales,

A τιμὰς ἐφίενται αὐτῶν· ἀμφοτέρως γὰρ ἔχειν ὧν δέονται· καὶ γὰρ κτῆμα ἐστὶν, οὗ ἐφίενται οἱ φιλοχρήματοι, καὶ τιμὴ ἧς, οὗ οἱ φιλότιμοι. σώματος δὲ ἀρετὴ, ὑγίεια· αὕτη δὲ οὕτως, ὥστε ἀνόσους εἶναι χρωμένους τοῖς σώμασι· πολλοὶ γὰρ ὑγιαίνουσιν, ὥσπερ Ἡρόδικος λέγεται, οὓς οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονίσειε τῆς ὑγιείας, διὰ τὸ πάντων ἀπέχεσθαι τῶν ἀνθρωπίνων, ἢ τῶν
B πλείστων. κάλλος δὲ, ἕτερον καθ᾽ ἑκάστην ἡλικίαν ἐστί. νέου μὲν οὖν κάλλος, τὸ πρὸς τοὺς πόνους χρήσιμον ἔχειν τὸ σῶμα, τούς τε πρὸς δρόμον, καὶ πρὸς βίαν, ἡδὺν ὄντα ἰδεῖν πρὸς ἀπόλαυσιν· διὸ οἱ πένταθλοι, κάλλιστοι, ὅτι πρὸς βίαν καὶ πρὸς τάχος ἅμα πεφύκασιν· ἀκμάζοντος δὲ, πρὸς μὲν πόνους τοὺς πολεμικοὺς, ἡδὺν δ᾽ εἶναι δοκεῖν μετὰ φοβερότητος· γέροντος δὲ, πρὸς μὲν πόνους τοὺς ἀναγκαίους
C ἱκανὸν, ἄλυπον δὲ, διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὧν τὸ γῆρας λωβᾶται. ἰσχὺς δ᾽ ἐστὶ μὲν δύναμις τοῦ κινεῖν ἕτερον, ὡς βούλεται· ἀνάγκη δὲ κινεῖν ἕτερον, ἢ ἕλκοντα, ἢ ὠθοῦντα, ἢ αἴροντα, ἢ πιέζοντα, ἢ συνθλίβοντα· ὥστε ὁ ἰσχυρὸς, ἢ πᾶσιν, ἢ τούτων τισίν ἐστιν ἰσχυρός. μεγέθους δὲ ἀρετὴ, τὸ ὑπερέχειν κατὰ μῆκος, καὶ βάθος, καὶ πλάτος, τῶν πολλῶν τοσούτῳ μεί-
D ζονι, ὥστε μὴ βραδυτέρας ποιεῖν τὰς κινήσεις διὰ τὴν ὑπερβολήν. ἀγωνιστικὴ δὲ τοῦ σώματος ἀρετὴ σύγκειται ἐκ μεγέθους, καὶ ἰσχύος, καὶ τάχους· καὶ γὰρ ὁ ταχὺς, ἰσχυρός ἐστιν· ὁ γὰρ δυνάμενος τὰ σκέλη ῥιπτεῖν πως, καὶ κινεῖν ταχὺ, καὶ πόρρω, δρομικός· ὁ δὲ θλίβειν, καὶ κατέχειν, παλαιστικός· ὁ δὲ ὦσαι τῇ πληγῇ, πυκτικός· ὁ δ᾽ ἀμφοτέροις τούτοις, παγκρατιαστικός· ὁ δὲ πᾶσι, πένταθλος. εὐγηρία
E δ᾽ ἐστὶ βραδυτὴς γήρως μετ᾽ ἀλυπίας· οὔτε γὰρ εἰ ταχὺ γηράσκει, εὔγηρως, οὔτ᾽ εἰ μόλις μὲν, λυπηρῶς δέ. ἔστι δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῦ σώματος ἀρετῶν, καὶ τύχης· μὴ ἄνοσος γὰρ ὢν, μηδ᾽ ἰσχυρὸς, οὐκ ἔσται ἀπαθὴς, οὐδ᾽ ἄλυπος καὶ πολυχρόνιος, οὔτ᾽ ἄνευ τύχης διαμείνειεν ἄν.
F ἔστι δέ τις καὶ χωρὶς ἰσχύος καὶ ὑγιείας, ἄλλη δύναμις μακροβιότητος· πολλοὶ γὰρ ἄνευ τῶν τοῦ σώματος ἀρετῶν μακρόβιοί εἰσιν· ἀλλ᾽ οὐδὲν ἡ ἀκριβολογία χρήσιμος ἡ περὶ τούτων εἰς τὰ νῦν. πολυφιλία δὲ καὶ χρηστοφιλία, οὐκ ἄδηλα, τοῦ φίλου ὡρισμένου, ὅτι ἐστὶν ὁ τοιοῦτος φίλος, ὅστις ἃ οἴεται ἀγαθὰ εἶναι ἐκείνῳ, πρακτικός ἐστιν αὐτῶν δι᾽ ἐκεῖνον. ᾧ δὴ πολλοὶ τοιοῦτοι,

[illegible]

Κεφάλαιον ς.

[illegible]

A est multorum amic⁹. Cui verò etiam boni viri, bonorum amicus. Bona fortuna est quorum fortuna bonorum caussa est, ea est hæc, & adesse vel omnia, vel plurima, vel maxima. Caussa autem est fortuna nonnullorum quidem etiam, quorũ artes sunt, multorum verò non artificiosorũ, vt quorum natura est, & contingit etiam, vt præter naturam sint. Nam sanitatis quidem ars est caussa; at pulchritudinis, & magni-
B tudinis natura. Omnino talia ex bonis sunt, à fortuna, in quibus versatur inuidia. Ac præter rationem bonorum caussa est fortuna, vt si alij deformes sunt fratres, hic autẽ pulcher: aut alij nõ viderũt thesaurũ, hic aũt inuenit: aut si eum, qui propè erat, attigit telum, hũc autem non: aut si non venit solus semper frequentans, qui verò semel venerunt, perierũt. Omnia enim eius-
C modi bonæ fortunæ euentus videntur esse. De virtute, quoniam maximè proprius de laudib⁹ locus est, cum de laude conficiemus sermonem, tunc erit disserendum.

CAPVT VI.

AC in quæ quidem oportet intueri eos qui suadent tanquam futura, aut præsentia, & in quæ eos, qui dissuadent, appa-
D ret. Contraria enim horum sunt. Quoniam autem propositus est deliberandi scop⁹ id, quod vtile est, & consultant non de fine, sed de iis, quæ sunt ad finem, & hæc sunt vtilia in actionibus, & vtile est bonum, sumenda erunt elementa de bono, ac vtili simpliciter. Iam sit bonum, quod ipsum sui caussa eligendum est. Et cui⁹ caussa aliud eligimus. Et quod appetunt omnia, aut omnia sensum habentia, aut mentem, aut si assumerent mentem. Et quæcunque mens
E vnicuique dictauerit. Et quæcũque de vnoquoque mens dictauerit vnicuiq; , illud est vnicuique bonum. Et quo præsente bene dispositũ est, & se ipso contentũ est. Et quod sibi sat est. Et quod idoneũ est ad efficienda, & custodienda talia. Et quod consequũtur talia. Et quæ idonea sunt ad prohibenda contraria, & quæ ad corrumpenda. Consequuntur autem dupliciter: aut enim simul, aut posteri⁹, vt disciplinam quidem scientia posteri⁹: sanitatem verò vita
F simul. Ac idonea sunt ad efficiendum tripliciter, partim vt sanũ esse sanitatem: partim vt cibaria sanitatem: partim vt exerceri, quod plerunque efficit sanitatem. His autem positis necesse est, vt & sumptiones bonorũ bonæ sint, & malorũ depulsiones.

Consequitur autem illud, ut non habeamus malum simul: hoc autem, ut habeamus bonum posterius: & pro minore bono maioris sumptiones, & pro maiore malo minoris. Quo enim superat maius id, quod est minus, id fit illius quidem sumptio, huius verò depositio. Et virtutes necesse est, ut bonum sint. Nam his bene afficiuntur, qui habent, & idoneæ ad bona efficienda sunt, & agenda. De unaquaque autem & quæ, & cuiusmodi sit, separatim dicendum. & ut voluptas bonum sit. Omnia enim appetunt animalia ipsam natura. Quare ut & iucunda, & honesta necesse est bona sint. Illa enim voluptatis efficientia sunt: honesta verò partim iucunda, partim ipsa per se eligenda sunt. Ut autem de singulis dicam, necesse est, ut bona sint hæc: felicitas, quia & per se eligenda est, & sibi ipsa contenta, & causa ipsius multa eligimus: iustitia, fortitudo, temperantia, magnanimitas, magnificentia, & alii huiusmodi habitus, virtutes enim animi sunt. & sanitas & pulchritudo, & talia, virtutes enim corporis, & efficientes multorum sunt: ut sanitas & voluptatis, & vitæ. Quamobrem etiam optimū videtur esse, quia duorum, quæ apud multitudinem maximè honorantur, causa est, voluptatis & vitæ. & divitiæ, quia sunt virtus possessionis, & efficientes multorum. amicus & amicitia. etenim per se res electione digna est amicus, & efficiens multorum. honor, gloria. etenim iucunda sunt, & efficientia multorum, & consequitur ipsa plerunque, ut adsint illa, in quibus honorantur: facultas dicendi & agendi, quia efficientia sunt omnia hæc bonorū: deinceps ingeniū, memoria, docilitas, velox animi motꝰ, omnia eiusmodi. efficientes enim ipsæ bonorū facultates sunt: similiter verò etiam scientiæ omnes, & artes, & vivere. si enim nullū aliud sequeretur bonū, per se eligendū est, & iustū. utile enim quoddam communiter est. Atq; hæc quidem fermè confessa bona sūt. In cōtroversis autem ex his syllogismi sūt. Cui contrarium malum, id bonum. Et cuiꝰ cōtrarium inimicis prodest, ut si timidos esse maximè prodest inimicis, manifestum est fortitudinem maximo emolumento civibus esse. Et omnino quod inimici volunt, vel quo gaudent, contrarium huic emolumento esse apparet. Itaque rectè dictum est, certè gaudebit Priamus. Est autem non

A ἀκολουθεῖ γὰρ, καὶ τὸ μὲν, τὸ μὴ ἔχειν τι κακὸν ἅμα· τῷ δὲ, τὸ ἔχειν τὸ ἀγαθὸν, ὕστερον. καὶ ἡ ἀντ' ἐλάττονος ἀγαθοῦ, μείζονος λῆψις· καὶ ἀντὶ μείζονος κακοῦ ἐλάττονος· ᾧ γὰρ ὑπερέχει τὸ μεῖζον τοῦ ἐλάττονος, τοῦτο γίνεται, τοῦ μὲν λῆψις, τοῦ δ' ἀποβολή. καὶ τὰς ἀρετὰς δὲ ἀνάγκη ἀγαθὸν εἶναι· κατὰ γὰρ ταύτας εὖ τε διάκεινται οἱ ἔχοντες, καὶ ποιητικαὶ τῶν ἀγαθῶν εἰσι, καὶ πρακτικαί. περὶ ἑκάστης δὲ, καὶ τίς, καὶ ποία, χωρὶς ῥητέον, καὶ τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι. πάντα γὰρ ἐφίεται τὰ ζῷα αὐτῆς τῇ φύσει. ὥστε καὶ τὰ ἡδέα, καὶ τὰ καλὰ, ἀνάγκη ἀγαθὰ εἶναι· τὰ μὲν γὰρ ἡδονῆς ποιητικά· τῶν δὲ καλῶν, τὰ μὲν ἡδέα· τὰ δὲ, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ αἱρετά ἐστιν· ὡς δὲ καθ' ἓν εἰπεῖν, ἀνάγκη ἀγαθὰ εἶναι τάδε. εὐδαιμονία· καὶ γὰρ καθ' αὑτὴν αἱρετὴ, καὶ αὐτάρκης, καὶ ἕνεκα αὐτῆς πολλὰ αἱρούμεθα. δικαιοσύνη, ἀνδρία, σωφροσύνη, μεγαλοψυχία, μεγαλοπρέπεια, καὶ αἱ ἄλλαι αἱ τοιαῦται ἕξεις· ἀρεταὶ γὰρ ψυχῆς. καὶ ὑγίεια, καὶ κάλλος, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀρεταὶ γὰρ σώματος, καὶ ποιητικὰ πολλῶν· οἷον ἡ ὑγίεια καὶ ἡδονῆς, καὶ τοῦ ζῆν. διὸ καὶ ἄριστον δοκεῖ εἶναι, ὅτι δύο τῶν τοῖς πολλοῖς τιμιωτάτων αἴτιόν ἐστιν, ἡδονῆς καὶ τοῦ ζῆν. πλοῦτος· ἀρετὴ γὰρ κτήσεως, καὶ ποιητικὸν πολλῶν. φίλος καὶ φιλία· καὶ γὰρ καθ' αὑτὸν αἱρετὸς ὁ φίλος, καὶ ποιητικὸς πολλῶν. τιμὴ, δόξα· καὶ γὰρ ἡδέα, καὶ ποιητικὰ πολλῶν, καὶ ἀκολουθεῖ αὐτοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ ὑπάρχειν ἐφ' οἷς τιμῶνται. δύναμις τοῦ λέγειν, τοῦ πράττειν. ποιητικὰ γὰρ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀγαθῶν. ἔτι, εὐφυΐα, μνῆμαι, εὐμάθειαι, ἀγχίνοιαι, πάντα τὰ τοιαῦτα· ποιητικαὶ γὰρ αὗται ἀγαθῶν αἱ δυνάμεις εἰσίν. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι πᾶσαι, καὶ αἱ τέχναι. καὶ τὸ ζῆν· εἰ γὰρ μηδὲν ἄλλο ἕποιτο ἀγαθὸν, καθ' αὑτὸ αἱρετόν ἐστι, καὶ τὸ δίκαιον· συμφέρον γάρ τι κοινῇ ἐστι. ταῦτα μὲν οὖν σχεδὸν τὰ ὁμολογούμενα ἀγαθά ἐστι. ἐν δὲ τοῖς ἀμφισβητησίμοις, ἐκ τῶνδε οἱ συλλογισμοί. ᾧ τὸ ἐναντίον κακὸν, τοῦτ' ἀγαθόν. καὶ οὗ τὸ ἐναντίον τοῖς ἐχθροῖς συμφέρει· οἷον εἰ τὸ δειλοὺς εἶναι μάλιστα συμφέρει τοῖς ἐχθροῖς, δῆλον ὅτι ἀνδρία μάλιστα ὠφέλιμον τοῖς πολίταις. καὶ ὅλως, ὃ οἱ ἐχθροὶ βούλονται, ἢ ἐφ' ᾧ χαίρουσι, τοὐναντίον τούτου ὠφέλι-

μον φαίνεται· διὸ εὖ εἴρηται. Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος.

[illegible]

A semper id, sed plerunque. Nihil enim prohibet aliquando idem prodesse contrariis, vnde dicitur, Mala conciliare homines quando sit idem perniciosum ambobus. Et cuius non est exuperantia, id bonum: quod autem est maius quam oportet, malum. Et cuius caussa multum laboratum est, & multum insumptum. Videtur enim iam bonum, & vt finis tum tale habetur, & finis multorum. finis autem bonum, vnde illa dicta sunt. Et certè famam Priamo: &, Turpe manere diu: & prouerbium hoc, In foribus hydriam. Et quod multi appetunt, & quod pugna dignum apparet: quod B enim omnes appetunt, id bonum erat. Multi autem tanquam omnes videntur. Et quod laudandum est, nemo enim non bonum laudat. Et quod inimici & improbi laudant. Quasi enim omnes iam confitentur, si etiam illi, qui male affecti sunt. Nam propterea quod apparet, confitentur, vt & improbi, quos amici vituperant, C & probi, quos inimici laudant. Quamobrem se contumelia affectos esse existimarunt Corinthij à Simonide, qui cecinit, Corinthios verò non accusat Ilium. Et quod ex prudentibus aliquis, vel bonis viris, vel mulieribus praeiudicauit, vt Vlyssem Minerua, & Helenam Theseus, & Alexandrum Deae, & Achillem Homerus. Et omnino quae praeeligenda sunt. Praeeligunt autem vt D agant tum quae dicta sunt, tum inimicis mala, tum amicis bona, tum quae fieri possunt. Atque haec duobus modis sunt, & quae fiunt, & quae facile fiunt. Facilia verò sunt, quaecunque vel sine dolore sunt, vel breui tempore. Difficile enim definitur vel dolore, vel longitudine temporis. Et si vt volunt. Volunt autem, vel nullum malum, vel minus, quam bonum. Hoc verò erit, si vel lateat poena, vel parua sit. Et propria. Et quae nemo. Et eximia, honor sic enim magis. Et congruentia ipsis. Talia E autem sunt, tum quae conueniunt propter genus tum propter facultatem. Et quae deesse arbitrantur, etiamsi parua sint: nihil enim minus praeeligunt ea, vt agant. Et quae bene deducuntur in actum: fieri enim possunt, vt facilia. Bene autem deducuntur in actum quae omnes, vel multi, vel similes, vel minores recte egerunt. Et quae grata faciunt amicis, & quae odiosa faciunt inimicis. Et quaecunque quos admirantur, F praeeligunt, vt agant. Et in quibus ingeniosi sunt, & experti. facilius enim se rectè

[illegible]

acturos arbitrantur. Et quæ nemo improbus: laudanda enim magis. Et quæ cupiunt: non enim solum iucundum, sed & melius apparet. Et in quibus maxime sunt singuli tales, vt studiosi victoriæ, si victoria aderit, studiosi honoris, si honor, studiosi pecuniarum, si pecuniæ, & alij eodem modo. Ac de bono quidem, & vtili, ex his sumenda est fides.

CAPVT VII.

QVoniam autem sæpe qui confitentur vtrumque vtile esse, de eo, quod est vtilius, controuersantur: deinceps sequitur, vt dicamus de maiori bono, & de eo, quod est vtilius. Sit igitur superans tantum, & amplius. Quod verò superatur, id quod inest. Et maius quidem semper & plus ad minus. Magnum verò, & paruum, & multũ, & paucũ ad multorũ magnitudinem. Et superãs quidem magnũ: at deficiens paruũ. Et multũ & paucũ itidem. Quoniam igitur bonũ dicim⁹, & quod ipsũ propter se, & non aliud eligendũ est, & quod omnes appetũt, & quod illi, qui mentem, & prudentiam acceperint, eligerent, & quod idoneũ est ad efficiendũ, & custodiendũ, & quod consequũtur talia, id autem, cui⁹ caussa res est, finis est. finis verò est, cui⁹ caussa alia sũt, ipsiq; bonũ est, quod ad ipsum accommodatũ est: necesse est etiam plura vno, & paucioribus connumerato vno, vel paucioribus maius bonũ esse, propterea quòd superat: at quod inest, superatur. Et si maximum maximo præstat, etiam genera generibus &, si quæcunque genera generibus, etiam maximum maximo. vt si maximus vir muliere maxima maior, etiam omnino viri mulieribus maiores, & si viri mulieribus omnino maiores, etiam vir maximus maxima muliere maior. Proportione enim respondent exuperantiæ generum, & maximarũ, quæ sunt in ipsis. Et quando hoc quidem illi consequens est: illud verò huic nequaquã. Consequens verò est, vel huic simul, vel illi posterius vel facultate. Inest enim vsus consequentis in vsu alterius. Et consequens simul est, si est sanus, vt viuat. Huic verò nõ illud. At posterius, si discit, vt sciat. Facultate verò, si sacrilegus est, vt surripiat: qui enim sacrilegus fuerit, etiam surripiet. Et quæ superant ipso maius, maiora sunt: necesse enim est superare etiam maius. Et maioris boni efficientia, maiora sunt. Hoc enim erat maioris efficiens esse.

A οἷον γὰρ, καὶ ἃ μηδεὶς φαῦλος ἐπαινεῖ· ἐπαινετὰ γὰρ μᾶλλον. καὶ ἂν ἐπιθυμοῦντες τυγχάνωσιν· οὐ γὰρ μόνον ἡδὺ, ἀλλὰ καὶ βέλτιον φαίνεται. καὶ μάλιστα ἕκαστοι περὶ ἃ τοιοῦτοι, οἷον οἱ φιλόνικοι, εἰ νίκη ἔσται· οἱ φιλότιμοι, εἰ τιμή· οἱ φιλοχρήματοι, εἰ χρήματα· καὶ οἱ ἄλλοι ὡσαύτως. περὶ μὲν οὖν ἀγαθοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος, ἐκ τούτων ληπτέον τὰς πίστεις.

B

Κεφάλαιον ζ.

Ἐπεὶ δὲ πολλάκις ὁμολογοῦντες ἄμφω συμφέρειν, περὶ τοῦ μᾶλλον ἀμφισβητοῦσιν, ἐφεξῆς ἂν εἴη λεκτέον περὶ τοῦ μείζονος ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ μᾶλλον συμφέροντος. ἔστω δὴ ὑπερέχον μὲν τὸ τοσοῦτον καὶ ἔτι, ὑπερεχόμενον δὲ, τὸ ἐνυπάρχον· καὶ μεῖζον μὲν ἀεὶ καὶ πλεῖον πρὸς ἔλαττον· μέγα δὲ καὶ μικρὸν, καὶ πολὺ καὶ ὀλίγον, πρὸς τὸ τῶν πολλῶν μέγεθος· καὶ C ὑπερέχον μὲν, τὸ μέγα· τὸ δὲ ἐλλεῖπον, μικρόν· καὶ πολὺ, καὶ ὀλίγον ὡσαύτως. ἐπεὶ οὖν ἀγαθὸν λέγομεν, τό τε αὐτὸ αὑτοῦ ἕνεκα καὶ μὴ ἄλλου αἱρετὸν, καὶ οὗ πάντ' ἐφίεται, καὶ ὃ νοῦν ἂν καὶ φρόνησιν λαβόντα ἕλοιτο· καὶ τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ φυλακτικὸν, ἢ ᾧ ἕπεται τὰ τοιαῦτα· τὸ δ' οὗ ἕνεκα, τὸ τέλος ἐστί· τέλος δ' ἐστὶν, οὗ ἕνεκα τὰ ἄλλα· αὐτῷ δὲ ἀγαθὸν, τὸ πρὸς αὐτὸ ταῦτα πεπον- D θός· ἀνάγκη τά τε πλείω τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν ἐλαττόνων, συναριθμουμένου τοῦ ἑνὸς ἢ τῶν ἐλαττόνων, μεῖζον ἀγαθὸν εἶναι· ὑπερέχει γάρ· τὸ δὲ ἐνυπάρχον, ὑπερέχεται· καὶ ἐὰν τὸ μέγιστον τοῦ μεγίστου ὑπερέχῃ, καὶ αὐτὰ αὐτῶν, καὶ ὅσα αὐτὰ αὐτῶν, καὶ τὸ μέγιστον τοῦ μεγίστου· οἷον εἰ ὁ μέγιστος ἀνὴρ γυναικὸς τῆς μεγίστης μείζων, καὶ ὅλως οἱ ἄνδρες τῶν γυναικῶν E μείζους· καὶ εἰ οἱ ἄνδρες τῶν γυναικῶν ὅλως μείζους, καὶ ἀνὴρ ὁ μέγιστος τῆς μεγίστης γυναικὸς μείζων· ἀνάλογον γὰρ ἔχουσιν αἱ ὑπεροχαὶ τῶν γενῶν, καὶ τῶν μεγίστων ἐν αὐτοῖς. καὶ ὅταν, τόδε μὲν τῷδε ἕπηται, ἐκεῖνο δὲ τούτῳ μή. ἕπεται δὲ, ἢ τῷ ἅμα, ἢ τῷ ἐφεξῆς, ἢ τῇ δυνάμει· ἐνυπάρχει γὰρ ἡ χρῆσις ἡ τοῦ ἑπο- F μένου ἐν τῇ θατέρου· ἕπεται δὲ, ἅμα μὲν, τῷ ὑγιαίνειν τὸ ζῆν, τούτῳ δὲ ἐκεῖνο οὔ· ὕστερον δὲ τῷ μανθάνειν τὸ ἐπίστασθαι· δυνάμει δὲ, τῷ ἱεροσυλεῖν τὸ ἀποστερεῖν· ὁ γὰρ ἱεροσυλήσας, κἂν ἀποστερήσειε. καὶ τὰ ὑπερέχοντα τοῦ αὐτοῦ μείζονι, μείζω ἀνάγκη· ὑπερέχειν γὰρ ἀνάγκη καὶ τοῦ μείζονος. καὶ τὰ μείζονος ἀγαθοῦ ποιητικὰ μείζω· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ μείζονος ποιητικῷ εἶναι.

καὶ οὗ

[illegible]

A Et cuius efficiens maius iisdem; si enim salubre magis eligendum est, quàm iucundum, etiam maius bonum est: & sanitas, quàm voluptas maior. Et quod magis eligendum est per se, quàm quod non per se, vt robur, quàm salubre. Hoc enim non propter se, illud verò propter se, id quod erat bonum. Et, si alterum quidem sit finis: alterum verò non finis. Hoc enim propter illud, at illud propter se, vt exerceri, vt bene se habeat corpus. B Et minus indigens altero, vel alteris. Se enim contentum magis. Minus verò indiget, paucioribus vel leuioribus indigens. Et quando vnum quidem sine hoc non sit, vel non possit fieri: alterum verò sine hoc sit, vel possit fieri. Se enim magis contentum est non indigens. Itaque apparet maius bonum esse. Et si vnum principium sit: alterum C verò non principium. Et si vnum sit causa: alterum verò non causa, propter idem. Nam sine causa, vel principio non potest esse, vel fieri. Et ex duobus principiis quod est à maiore principio maius est. Et ex duabus causis quod est à maiore causa, maius est. Et è conuerso ex duobus principiis maioris principium maius. Et ex duob. causis maioris causa res maior. Manifestum D igitur est ex iis, quæ dicta sunt, quod vtroque modo maius est, & si principium vnum, alterum verò non principium videbitur maius esse: & si vnum non principium alterum verò principium. Finis enim maior, & non principium, vt Leodamas dixit accusans Callistratum, eum qui consuluerit, quàm qui egerit, iniustius egisse: quod non actum fuisset, nisi consuluisset. Rursus verò E etiam Chabriam, eum, qui egerit, quàm qui consuluerit, quod non factum esset, nisi fuisset, qui ageret. Nam propter hoc consilium est, vt agatur. Et rarius, quàm copiosum, vt aurum, quàm ferrum: cum minus bonum sit, maior enim est possessio, propterea quòd difficilior sit. Alio autem modo copiosum, quàm rarum: quia vsus superat. quod enim sæpe habetur, superat, quod raro: vnde dicitur, Optima quidem aqua. Et omnino difficilius, quàm facilius, quia F rarius. Alio autem modo facilius, quàm difficilius: se enim habet, vt volumus. Et cui, quod est contrarium maius est. Et cuius priuatio maior. Et virtus quàm non virtus. Et vitiositas, quàm non vitiositas, maius est. Nam illa sunt fines; hæc non fines. Et quorum opera honestiora, vel turpiora, sunt maiora ipsa sunt. Et quorum vitia, & virtutes maiores sunt, etiam opera

maiora sunt. Quoniam vt causæ & principia, etiam euenta, & vt euenta, etiam causæ & principia. Et quorum exuperantia magis eligenda, vel honestior, vt exquisite videre magis eligendum quam odorari: etenim visus, quàm odoratus. Et studiosiorem sodalium esse, quàm pecuniarum honestius est. Quare etiam studium sodalium, quàm pecuniarum. Et contrà meliorum exuperantiæ meliores, & honestiorum honestiores. Et quorum cupiditates honestiores, vel meliores. Maiores enim appetitiones maiorum sunt. Et honestiorum, vel meliorum cupiditates meliores, & honestiores propter idem. Et quarum scientiæ honestiores, vel probiores, etiam res honestiores sunt, & probiores: vt enim scientia se habet, ita etiam id, quod verum est. Præcipit autem, quod suum est, vnaquæque. Et probiorum, ac honestiorum scientiæ ex proportione eadem de caussa. Et quod iudicarent, vel iudicarunt prudentes, vel omnes, vel multi, vel plures, vel optimi bonum, vel maius, necesse est sic se habere, vel simpliciter, vel si ex prudentia iudicarunt. Et verò hoc commune etiam in aliis. Etenim quid, & quale, & quantum sic se habet, vt scientia, & prudentia affirmauerit. Verùm de bonis diximus. Nam definitum est bonum esse, quod quæ accepissent res prudentiam, eligerent singula. Manifestum igitur est, etiam maius esse, quod magis prudentia dicit. Et quod melioribus inest, vel simpliciter, vel quatenus meliores sunt, vt fortitudo, quàm robur. Et quod eligeret melior, vel simpliciter, vel quatenus melior, vt iniuria affici magis, quàm iniuria afficere. Id enim iustior eligeret. Et iucundius, quàm minus iucundum. Voluptatem enim omnia sequuntur, & propter ipsam, vt iucunditate perfundantur, appetunt. Definitum autem est his bonum, & finis. Iucundius verò est tum minus molestum tum, diutius iucundum. Et honestius, quàm minus honestum. Nam honestum est aut iucundum, aut per se eligendum. Et quorum ipsi ipsis, aut amicis volunt caussa esse magis, ea maiora sunt bona, quorum verò minime volunt, maiora mala. Et diuturniora, quàm minus diuturna. Et firmiora, quàm minus firma. Superat enim vsus, illorum quidem tempore, horum verò voluntate. Nam quando volunt, adest magis vsus rei firmæ. Et vt ex coniugatis, & similibus casibus etiam alia consequuntur, vt si quod fortiter agitur, & honestius, & magis eligendum est, quàm quod temperanter,

A ὑπερέχουσι· καὶ ὡς τὰ αἴτια καὶ αἱ ἀρχαὶ, καὶ τὰ συμβαίνοντα, καὶ ὡς τὰ συμβαίνοντα, καὶ τὰ αἴτια καὶ αἱ ἀρχαί. καὶ ὧν ἡ ὑπεροχὴ αἱρετωτέρα, ἢ καλλίων, οἷον τὸ ἀκριβῶς ὁρᾶν, αἱρετώτερον τοῦ ὀσφραίνεσθαι· καὶ γὰρ ὄψις ὀσφρήσεως· καὶ τὸ φιλέταιρον εἶναι, τοῦ φιλοχρήματον, μᾶλλον κάλλιόν ἐστι, καὶ φιλεταιρία, φιλοχρηματίας. καὶ ἀντικειμένως δὲ, τῶν βελτιόνων αἱ ὑπερβολαὶ, βελτίους, καὶ καλλιόνων, καλλίους. καὶ ὧν αἱ B ἐπιθυμίαι καλλίους, ἢ βελτίους· αἱ γὰρ μείζους ὀρέξεις, μειζόνων εἰσί. καὶ τῶν καλλιόνων δὲ καὶ βελτιόνων αἱ ἐπιθυμίαι, βελτίους καὶ καλλίους διὰ τὸ αὐτό. καὶ ὧν αἱ ἐπιστῆμαι καλλίους, ἢ σπουδαιότεραι, καὶ τὰ πράγματα καλλίω καὶ σπουδαιότερα· ὡς γὰρ ἔχει ἡ ἐπιστήμη, καὶ τὸ ἀληθές. κελεύει δὲ τὸ αὐτῆς ἑκάστη. καὶ τῶν σπουδαιοτέρων δὲ καὶ καλλιόνων αἱ ἐπιστῆμαι, ἀνάλογον διὰ ταῦτα. C καὶ ὃ κρίνειαν ἂν, ἢ κεκρίκασιν οἱ φρόνιμοι, ἢ πάντες, ἢ οἱ πολλοὶ, ἢ οἱ πλείους, ἢ οἱ κράτιστοι, ἀγαθὸν, ἢ μεῖζον, ἀνάγκη οὕτως ἔχειν, ἢ ἁπλῶς, ἢ ᾗ κατὰ τὴν φρόνησιν ἔκριναν. ἔστι δὲ τοῦτο κοινὸν καὶ κατὰ τῶν ἄλλων· καὶ γὰρ τί, καὶ ποσὸν, καὶ ποῖον, οὕτως ἔχει, ὡς ἂν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φρόνησις εἴποι· ἀλλ' ἐπ' ἀγαθῶν εἰρήκαμεν· ὥρισται γὰρ ἀγαθὸν εἶναι, ὃ λαβόντα τὰ πράγματα φρόνησιν, ἕλοιτ' ἂν D ἕκαστον. δῆλον οὖν, ὅτι καὶ μεῖζον, ὃ μᾶλλον ἡ φρόνησις λέγει. καὶ τὸ τοῖς βελτίοσιν ὑπάρχον, ἢ ἁπλῶς, ἢ ᾗ βελτίους, οἷον ἀνδρεία ἰσχύος. καὶ ὃ ἕλοιτ' ἂν ὁ βελτίων, ἢ ἁπλῶς, ἢ ᾗ βελτίων, οἷον τὸ ἀδικεῖσθαι μᾶλλον, ἢ ἀδικεῖν· τοῦτο γὰρ ὁ δικαιότερος ἕλοιτ' ἄν. καὶ τὸ ἥδιον, τοῦ ἧττον ἡδέος· τὴν γὰρ ἡδονὴν πάντα διώκει, καὶ αὐτοῦ ἕνεκα τοῦ ἥδεσθαι ὀρέγονται. ὥρισται δὲ τούτοις τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ τέλος. ἥδιον δὲ, τό τε ἀλυπότερον, E καὶ τὸ πολυχρονιώτερον ἡδύ. καὶ τὸ κάλλιον, τοῦ ἧττον καλοῦ· τὸ γὰρ καλόν ἐστιν ἤτοι τὸ ἡδὺ, ἢ τὸ καθ' αὑτὸ αἱρετόν. καὶ ὅσων αὐτοὶ αὑτοῖς, ἢ φίλοις βούλονται αἴτιοι εἶναι μᾶλλον, ταῦτα μείζω ἀγαθά. ὅσων δ' ἥκιστα, μείζω κακά. καὶ τὰ πολυχρονιώτερα, τῶν ὀλιγοχρονιωτέρων, καὶ τὰ βεβαιότερα, τῶν ἀβεβαιοτέρων· ὑπερέχει γὰρ ἡ χρῆσις, τῶν μὲν τῷ χρόνῳ, τῶν δὲ τῇ βουλήσει· ὅταν γὰρ F βούλωνται, ὑπάρχει μᾶλλον ἡ τοῦ βεβαίου. καὶ ὡς ἂν ἐκ τῶν συστοίχων καὶ τῶν ὁμοίων πτώσεων, καὶ τἆλλα ἀκολουθεῖ. οἷον εἰ τὸ ἀνδρείως κάλλιον καὶ αἱρετώτερον τοῦ σωφρόνως,

καὶ ἀνδρία σωφροσύνης αἱρετώτερον, καὶ τὸ ἀνδρεῖον εἶναι, τοῦ σωφρονεῖν. καὶ ὃ πάντες αἱροῦνται, τοῦ ὃ μὴ πάντες. καὶ ὃ οἱ πλείους, ἢ οἱ ἐλάττους· ἀγαθὸν γὰρ ἦν, οὗ πάντες ἐφίενται· ὥστε καὶ μεῖζον, οὗ μᾶλλον. καὶ ὃ οἱ ἀμφισβητοῦντες, ἢ οἱ ἐχθροὶ, ἢ οἱ κρίνοντες, ἢ οὓς οὗτοι κρίνουσι· τὸ μὲν γὰρ, ὡς ἂν εἰ πάντες φαῖεν, ἐστὶ· τὸ δὲ, οἱ κύριοι καὶ οἱ εἰδότες. καὶ ὁτὲ μὲν οὗ πάντες μετέχουσι, μεῖζον· ἀτιμία γὰρ τὸ μὴ μετέχειν· ὁτὲ δὲ, οὗ μηδεὶς, ἢ οὗ ὀλίγοι· σπανιώτερον γάρ. καὶ τὰ ἐπαινετώτερα· καλλίω γάρ. καὶ ὧν αἱ τιμαὶ μείζους, ὡσαύτως· ἡ γὰρ τιμὴ, ὥσπερ ἀξία τις ἐστί. καὶ ὧν αἱ ζημίαι μείζους. καὶ τὰ τῶν ὁμολογουμένων ἢ φαινομένων μεγάλων, μείζω. καὶ διαιρούμενα δὲ εἰς τὰ μέρη τὰ αὐτὰ, μείζω φαίνεται· πλειόνων γὰρ ὑπερέχειν φαίνεται· ὅθεν καὶ ὁ ποιητής φησι, πεῖσαι λέγουσαν τὸν Μελέαγρον ἀναστῆναι.

Ὅσσα κάκ᾽ ἀνθρώποισι πέλει, τῶν ἄστυ ἁλώῃ,
Λαοὶ μὲν φθινύθουσι, πόλιν δέ τε πῦρ ἀμαθύνει,
Τέκνα δέ τ᾽ ἄλλοι ἄγουσι.

καὶ τὸ συντιθέναι δὲ καὶ ἐποικοδομεῖν, ὥσπερ Ἐπίχαρμος· διά τε τὸ αὐτὸ τῇ διαιρέσει· ἡ γὰρ σύνθεσις, ὑπεροχὴν δείκνυσι πολλήν· καὶ ὅτι ἀρχὴ φαίνεται μεγάλων καὶ αἴτιον. ἐπεὶ δὲ τὸ χαλεπώτερον καὶ σπανιώτερον μεῖζον, καὶ οἱ καιροὶ, καὶ αἱ ἡλικίαι, καὶ οἱ τόποι, καὶ οἱ χρόνοι, καὶ αἱ δυνάμεις ποιοῦσι μεγάλα· εἰ γὰρ παρὰ δύναμιν, καὶ παρ᾽ ἡλικίαν, καὶ παρὰ τοὺς ὁμοίους, καὶ εἰ οὕτως, ἢ ἐνταῦθα, ἢ τότε, ἕξει μέγεθος καὶ καλῶν καὶ ἀγαθῶν, καὶ δικαίων, καὶ τῶν ἐναντίων· ὅθεν καὶ τὸ ἐπίγραμμα τῷ ὀλυμπιονίκῃ·

Πρόσθε μὲν ἀμφ᾽ ὤμοισιν ἔχων τραχεῖαν ἄσιλλαν,
Ἰχθῦς ἐξ Ἄργους εἰς Τεγέαν ἔφερον.

καὶ ὁ Ἰφικράτης αὐτὸν ἐνεκωμίαζε, λέγων, ἐξ ὧν ὑπῆρξε ταῦτα. καὶ τὸ αὐτοφυὲς τοῦ ἐπικτήτου· χαλεπώτερον γάρ· ὅθεν καὶ ὁ ποιητής φησιν,

Αὐτοδίδακτος δ᾽ εἰμί.

καὶ τὸ μεγάλου μέγιστον μέρος ἐστὶ, Περικλῆς τὸν ἐπιτάφιον λέγων, τὴν νεότητα ἐκ τῆς πόλεως ἀνῃρῆσθαι, ὥσπερ τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰ ἐξαιρεθείη. καὶ τὰ ἐν χρείᾳ μείζονι χρήσιμα, οἷον τὰ ἐν γήρᾳ καὶ νόσοις. καὶ δυοῖν τὸ ἐγγύτερον τοῦ τέλους. καὶ τὸ αὐτῷ τοῦ ἁπλῶς.

A etiam fortitudo, quàm temperantia magis eligenda, & fortem esse, quàm temperantem. Et quod omnes eligunt, quàm quod non omnes. Et quod plures, quàm quod pauciores. Nam bonum erat, quod omnes appetunt. Quare etiam maius, quod magis. Et quod controuersantes, vel inimici, vel iudicantes, vel quod isti iudicant. Illud enim est, perinde ac si omnes affirmarent: hoc verò perinde ac si potentes, & scientes. Et interdum B cuius omnes participes sunt, maius est: dedecus enim est, non esse participem. Interdum, cuius nemo, aut cuius pauci, quia rarius. Et magis laudanda: quia honestiora. Et quorum honores maiores, itidem. Nam honor, tanquam pretium quoddam est. Et quorum pœnæ maiores. Et quæ sunt confessis, & iis quæ apparent magna, maiora. Et quæ diuiduntur in partes, ipsa maiora apparent: plurium enim exuperantia ap- C paret, vnde & Poëta ait illam persuasisse Meleagro, vt exurgeret exponentem. Quot mala concurrũt, quando sunt oppida capta: Occidũt homines, tectisque incendia miscent. Ast alij abducũt natos, nec non mulieres ornatæ cunctas. Et si componantur, ac dedestruantur, vt Epicharmus faciebat, tũ propter idem, quod euenit diuisioni, nam compositio exuperantiam demonstrat multam: tum quod principium apparet magnorum, & caussa. Quoniam verò difficilius, & rarius est maius, etiam occasiones, D & ætates, & loci, & tempora, & facultates reddunt magna. Si enim supra facultatem & supra ætatem, & supra similes, & si sic, vel ibi, vel tunc, habebit magnitudinem, & honestorum, & bonorum, & iustorum, & contrariorum. Vnde & epigramma in olympionicem. His humeris dura imposita mihi vibe redibam. Ex Argo pressus piscibus ad Tegeam. Et Iphicrates se ipsum E encomio ornauit, dicens, Ex quibus exstiterunt hæc. Et natiuum, quàm ascitum, difficilius enim. Vnde & Poëta ait, Sum mihimet doctor. Et eius, quod magnum est, maxima pars, vt Pericles funebrem orationem habens, si iuuentus ex ciuitate sublata sit, perinde esse, ac si ver ex anno sublatum sit. Et in necessitate maiore vtilia, vt in senectute & morbis. Et ex duobus quod propius accedit ad finem. F Et quod ipsi, quàm quod simpliciter.

Et id, quod fieri potest, quàm quod non potest. Illud enim est ipsi bonum: hoc verò nequaquam. Et quæ sũt in fine vitæ. Fines enim magis, quàm quæ ad finem. Et quæ sunt ad veritatem, quàm quæ ad opinionem. Terminus autem eius, quod est ad opinionem, est, si latitur⁹ esset, eũ non electurũ. Quamobrem vt quis beneficio afficiatur, quàm vt afficiat, videtur magis eligendũ esse. Illud enim etiam si lateat, eliget. vt autem beneficio afficiat, si lateat, non videtur esse electur⁹. Et quæcũque esse magis, quàm videri volũt: ad veritatem enim sunt magis. Quamobrem & iustitiam aiũt rem paruam esse, quia, vt quis videatur, quàm vt sit, magis eligendũ est. De sanitate verò nequaquam. Et ad multa vtili⁹, vt ad vitam, & bonam vitam, & voluptatem, & administrationem honestorũ. Quãobrem & diuitiæ, & sanitas, res maximè videntur esse. Omnia enim hæc ipsæ habent. Et min⁹ molestũ & quod est cũ voluptate. Plura enim sũt vno. Quare est etiam voluptas bonũ, & indolẽtia. Et ex duob⁹ quod eidem adiũctũ mai⁹ totũ efficit. Et quæ non latent⁹ præsentia, quàm quæ latent: ad veritatem enim hæc sunt. Quamobrẽ diuitem esse apparebit mai⁹ bonum, quàm videri. Et quod amandum est. & aliquib⁹ quidem solum: aliquib⁹ verò cum alijs. Itaque non æqualis pœna est, si quis altero oculo vtentem cæcauerit, & duos habentem: quod enim amandum est, sublatũ est. Ac ex quib⁹ quidem oporteat fidem afferre, tum suadendo, tum dissuadendo, fermè dictum est.

CAPVT VIII.

MAximum autem, & potentissimũ omnium est, vt possim⁹ persuadere, & egregiè deliberare, Respublicas omnes assumere, & vniuscuiusq; mores, & instituta, ac vtilia distinguere. Persuadetur enim apud omnes eo quod vtile est. Vtile verò est quòd ciuitatem conseruat. Præterea domi-natu⁹ est, domini enũciatio. Ac dominat⁹ ex Rebuspublicis distincti sũt: quot enim Respublicæ, tot etiam dominat⁹ sũt. Atq; Respublicæ sunt quatuor, Democratia, Oligarchia, Aristocratia, Monarchia. Quare dominatus, & id, quod iudicat, harum erit particula, aut totum harum. Democratia est Respublica in qua sortes distribuunt magistratus. Oligarchia, in qua qui valent censibus. Aristocratia, in qua ex disciplina. Disciplinam voco à lege constitutam. Nam qui in legibus instituerunt,

A καὶ τὸ δυνατὸν τοῦ ἀδυνάτου· τὸ μὲν γὰρ αὐτῷ, τὸ δ' οὔ. καὶ τὰ ἐν τέλει τοῦ βίου· τέλη γὰρ μᾶλλον τὰ πρὸς τῷ τέλει. καὶ τὰ πρὸς ἀλήθειαν, τῶν πρὸς δόξαν· ὅρος δὲ τοῦ πρὸς δόξαν, ὃ λανθάνειν μέλλων οὐκ ἂν ἕλοιτο. διὸ καὶ τὸ εὖ πάσχειν, τοῦ εὖ ποιεῖν δόξειεν ἂν αἱρετώτερον εἶναι· τὸ μὲν γὰρ, κἂν λανθάνῃ, αἱρήσεται· ποιεῖν δ' εὖ λανθάνων οὐ δοκεῖ ἂν ἑλέσθαι. B καὶ ὅσα εἶναι μᾶλλον ἢ δοκεῖν βούλονται· πρὸς ἀλήθειαν γὰρ μᾶλλον. διὸ καὶ τὴν δικαιοσύνην φασὶ μικρὸν εἶναι, ὅτι δοκεῖν, ἢ εἶναι αἱρετώτερον· τὸ δὲ ὑγιαίνειν οὔ. καὶ τὸ πρὸς πολλὰ χρησιμώτερον· οἷον, τὸ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ εὖ ζῆν, καὶ τὴν ἡδονὴν, καὶ πράττειν τὰ καλά. διὸ καὶ ὁ πλοῦτος, καὶ ἡ ὑγίεια, μέγιστα δοκεῖ εἶναι· ἅπαντα γὰρ ἔχει ταῦτα. καὶ τὸ ἀλυπότερον, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς· πλείω γὰρ ἑνός· ὥστε ὑπάρχει C καὶ ἡ ἡδονὴ ἀγαθὸν, καὶ ἡ ἀλυπία. καὶ δυοῖν ὃ τῷ αὐτῷ προστιθέμενον, μεῖζον τὸ ὅλον ποιεῖ. καὶ ἃ μὴ λανθάνει παρόντα, ἢ λανθάνει· πρὸς ἀλήθειαν γὰρ τείνει ταῦτα. διὸ τὸ πλουτεῖν φανείη ἂν μεῖζον ἀγαθὸν τοῦ δοκεῖν. καὶ τὸ ἀγαπητὸν· καὶ τοῖς μὲν μόνον· τοῖς δὲ μετ' ἄλλων. διὸ καὶ οὐκ ἴση ζημία ἄν τις τὸν ἑτερόφθαλμον τυφλώσῃ καὶ τὸν δύ' ἔχοντα· D ἀγαπητὸν γὰρ ἀφῄρηται. ἐκ τίνων μὲν οὖν δεῖ τὰς πίστεις φέρειν ἐν τῷ προτρέποντα καὶ ἀποτρέποντα, σχεδὸν εἴρηται.

Κεφάλαιον η.

MΈγιστον δὲ καὶ κυριώτατον ἁπάντων πρὸς τὸ δύνασθαι πείθειν, καὶ καλῶς συμβουλεύειν, τὰς πολιτείας ἁπάσας λαβεῖν, καὶ τὰ ἑκάστης ἔθη, καὶ νόμιμα, καὶ συμφέροντα E διελεῖν. πείθονται γὰρ ἅπαντες τῷ συμφέροντι· συμφέρει δὲ τὸ σῷζον τὴν πολιτείαν. ἔτι δὲ, κυρία μέν ἐστιν ἡ τοῦ κυρίου ἀπόφανσις· τὰ δὲ κύρια διῄρηται κατὰ τὰς πολιτείας· ὅσαι γὰρ αἱ πολιτεῖαι, τοσαῦτα καὶ τὰ κύριά ἐστιν. εἰσὶ δὲ πολιτεῖαι τέτταρες, δημοκρατία, ὀλιγαρχία, ἀριστοκρατία, μοναρχία· ὥστε, τὸ μὲν κύριον καὶ τὸ κρῖνον, τούτων ἂν εἴη μόριον F ἢ ὅλον τούτων. ἔστι δὲ δημοκρατία μὲν, πολιτεία ἐν ᾗ κλήρῳ διανέμονται τὰς ἀρχάς· ὀλιγαρχία δὲ, ἐν ᾗ οἱ ἀπὸ τιμημάτων· ἀριστοκρατία δὲ, ἐν ᾗ οἱ κατὰ παιδείαν. παιδείαν δὲ λέγω, τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου κειμένην· οἱ γὰρ ἐμμεμενηκότες ἐν τοῖς νομίμοις

ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ ἄρχουσιν. ἀνάγκη δὲ τούτους φαίνεσθαι ἀρίστους· ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα εἴληφε τοῦτο. μοναρχία δ' ἐστὶ, κατὰ τοὔνομα, ἐν ᾗ εἷς ἁπάντων κύριός ἐστι· τούτων δὲ, ἡ μὲν κατὰ τάξιν τινὰ, βασιλεία· ἡ δ' ἀόριστος, τυραννίς. τὸ δὲ τέλος ἑκάστης πολιτείας οὐ δεῖ λανθάνειν· αἱροῦνται γὰρ τὰ πρὸς τὸ τέλος. ἔστι δὲ, δημοκρατίας μὲν τέλος, ἐλευθερία· ὀλιγαρχίας δὲ, πλοῦτος· ἀριστοκρατίας δὲ, τὰ περὶ παιδείαν καὶ τὰ νόμιμα· τυραννίδος δὲ, φυλακή. δῆλον οὖν ὅτι τὰ πρὸς τὸ τέλος ἑκάστης, ἤθη καὶ νόμιμα, καὶ συμφέροντα, διαιρετέον. εἴπερ αἱροῦνται πρὸς τοῦτο ἐπαναφέροντες. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον αἱ πίστεις γίνονται δι' ἀποδεικτικοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ δι' ἠθικοῦ· τῷ γὰρ ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, πιστεύομεν· τοῦτο δ' ἐστὶν, ἂν ἀγαθὸς φαίνηται, ἢ εὔνους, ἢ ἄμφω· δέοι ἂν τὰ ἤθη τῶν πολιτειῶν ἑκάστης ἔχειν ἡμᾶς· τὸ μὲν γὰρ ἑκάστης ἦθος, πιθανώτατον ἀνάγκη πρὸς ἑκάστην εἶναι. ταῦτα δὲ ληφθήσεται διὰ τῶν αὐτῶν· τὰ μὲν γὰρ ἤθη φανερὰ κατὰ τὴν προαίρεσιν· ἡ δὲ προαίρεσις, ἀναφέρεται πρὸς τὸ τέλος. ὧν μὲν οὖν δεῖ ὀρέγεσθαι προτρέποντας, ὡς ἐσομένων ἢ ὄντων· καὶ ἐκ τίνων δεῖ τὰς περὶ τοῦ συμφέροντος πίστεις λαμβάνειν· ἔτι δὲ, περὶ τῶν κατὰ τὰς πολιτείας ἠθῶν καὶ νομίμων· διὰ τίνων τε καὶ πῶς εὐπορήσομεν, ἐφ' ὅσον ἦν τῷ παρόντι καιρῷ σύμμετρον, εἴρηται· διηκρίβωται γὰρ ἐν τοῖς πολιτικοῖς περὶ τούτων.

Κεφάλαιον θ.

Μετὰ δὲ ταῦτα λέγωμεν περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ· οὗτοι γὰρ σκοποὶ τῷ ἐπαινοῦντι καὶ ψέγοντι· συμβήσεται γὰρ ἅμα περὶ τούτων λέγοντας, κἀκεῖνα δηλοῦν, ἐξ ὧν ποιοί τινες ὑποληφθησόμεθα κατὰ τὸ ἦθος· ὅπερ ἦν δευτέρα πίστις· ἐκ τῶν αὐτῶν γὰρ ἡμᾶς τε καὶ ἄλλον ἀξιόπιστον δυνησόμεθα ποιεῖν πρὸς ἀρετήν. ἐπεὶ δὲ συμβαίνει καὶ χωρὶς σπουδῆς καὶ μετὰ σπουδῆς ἐπαινεῖν πολλάκις, οὐ μόνον ἄνθρωπον ἢ θεὸν, ἀλλὰ καὶ ἄψυχα, καὶ τῶν ἄλλων ζῴων τὸ τυχὸν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ περὶ τούτων ληπτέον τὰς προτάσεις. ὥστε ὅσον παραδείγματος χάριν, εἴπωμεν καὶ περὶ τούτων. καλὸν μὲν οὖν ἐστιν, ὃ ἂν δι' αὑτὸ αἱρετὸν ὂν ἐπαινετὸν ᾖ· ἢ ὃ ἂν ἀγαθὸν ὂν, ἡδὺ ᾖ, ὅτι ἀγαθόν.

A in Aristocratia dominantur. Necesse verò est hos apparere optimos, vnde & nomen accepit huiusmodi. Monarchia est secundum nomen, in qua vnus omnium dominus est. Atque ex iis, quæ Monarchiæ nomine continentur, illa quidem, quæ ordinem quendam habet, Regnum est: at indefinita, Tyrannis. Iam finem cuiusque reip. non oportet latere. Eligunt enim ea, B quæ referuntur ad finem. Ac Democratiæ quidem finis est libertas. Oligarchiæ verò diuitiæ. At Aristocratiæ quæ pertinent ad disciplinam, & instituta. Tyrannidis autem, custodia. Manifestum igitur est, qui pertinent ad finem cuiusque mores, & instituta, & vtilia distinguenda esse, siquidem eligunt ad hæc referentes. Et quoniam non solum fides fit ea, quæ demonstrat, oratione, sed etiam morata (nam eo quia cuiusdam modi apparet is, qui di- C cit, fidem habemus, id est, si bonus appareat, vel amicus, vel vtrumque) oportebit mores reipublicæ cuiusque nos tenere. Cuiusque enim mores maxime idoneos ad faciendam fidem, necesse est cuique esse. Hæc verò accipientur ex iisdem. Nam mores apparent ex prælectione, at prælectio refertur ad finem. Ac quæ quidem oportet appetere illos, qui suadent, tanquam futura, vel præsentia, & vnde oporteat de vtilitate fidem sumere, præterea D verò de Rerumpublicarum moribus & institutis, tum quibus, tum quomodo abundabimus, quantum erat præsenti tempori accommodatum, dictum est. Exquisite enim disputatum est in politicis de his.

CAPVT IX.

Post hæc autem dicamus de virtute, & vitio, & honesto, & turpi. Rex enim huiusmodi propositæ sunt ei, qui laudat & qui vituperat. Continget verò simul, E dum de his dicemus, vt etiam illa aperiamus, ex quibus cuiusdam modi existimabimur secundum mores, quæ erat secunda fides. ex iisdem enim & nos, & alium fide dignum poterimus efficere propter virtutem. Quoniam verò contingit & iocosè, & seriò laudare sæpenumero, non solum hominem, aut Deum, sed etiam inanimata, & aliorum animalium quodlibet, F eodem modo etiam de his sumendæ sunt propositiones. Itaque quodam modo exempli gratia dicamus etiam de his. Ac honestum quidem est, quod cùm per se eligendum sit, laudabile est, vel quod cùm bonum sit, iucundum est, quia bonum.

Quòd si hoc est honestum, necesse est, vt virtus honesta sit. Bona enim cùm sit, laudabilis est. Virtus verò est facultas, vt videtur, quæ parat bona, & quæ conseruat, & facultas, quæ beneficia facit multa, & magna, & omnia in omnibus. Partes autem virtutis sunt iustitia, fortitudo, temperantia, magnificentia, magnanimitas, liberalitas, mansuetudo, prudentia, sapientia. Necesse verò est maximas esse virtutes, quæ aliis vtilissimæ sunt, siquidem est virtus facultas, quæ beneficia facit. Idcirco iustos, & fortes maximè honorant: hæc enim in bello, illa verò etiam in pace vtilis est ipsis. Et liberales. Nam effundunt, & non certant de pecuniis, quas maximè appetūt, alij. Iustitia est virtus, per quam quæ sunt sua, singuli habent, & vt iubet lex. Iniustitia per quam aliena, non, vt præcipit lex. Fortitudo, per quam actores sunt honestorum operum in periculis, & vt lex præcipit, atque administri legis. Timiditas contrarium. Temperantia est virtus, per quam ad voluptates corporis sic se habēt, vt lex præcipit. Intemperātia contrarium. Liberalitas, quę in pecuniis benefacit. Illiberalitas contrarium. Magnanimitas virtus magnorum effectrix beneficiorum. Pusillanimitas contrarium. Magnificētia virtus in sumptibus magnitudinis effectrix. Paruificentia contrarium. Prudentia est virtus rationis, per quam bene consultare possunt de bonis, & malis, quæ dicta sunt pertinere ad felicitatē. Ac de virtute quidem, & vitio in vniuersum & de particulis dictum est, quod præsenti tempori satis sit. De aliis verò non est difficile videre. Apparet enim necesse esse, vt & ea, quæ efficiunt virtutem, sint honesta: referuntur enim ad virtutem. Et quæ à virtute efficiūtur, eiusmodi autem sunt signa virtutis, & opera. Et quoniam signa, & talia, quæ sunt boni opera, vel perpessiones, honesta sunt, necesse est, vt etiam quæcunque sunt fortitudinis opera, signa fortitudinis, vel fortiter gesta, honesta sint. Et iusta, & iustè se habētia opera, perpessiones verò minimè. In sola enim hac inter virtutes, nō semper quod iuste se habet, honestum est, verùm cùm quis damnatur, turpius est, si id fiat iustè, quàm si iniustè. Et de aliis virtutibus similiter. Et in quibus præmia sunt honor, honesta sunt. Et in quibus honor magis, quàm pecuniæ. Et quęcunque non sui causa agit aliquis, ex iis, quæ eligenda sunt.

A εἰ δὴ τοῦτό ἐστι τὸ καλόν, ἀνάγκη τὴν ἀρετὴν καλὸν εἶναι· ἀγαθὸν γὰρ ὄν, ἐπαινετόν ἐστιν. ἀρετὴ δ' ἐστὶ μὲν δύναμις, ὡς δοκεῖ, ποριστικὴ ἀγαθῶν καὶ φυλακτική, καὶ δύναμις εὐεργετικὴ πολλῶν καὶ μεγάλων, καὶ πάντων περὶ πάντα. μέρη δὲ ἀρετῆς, δικαιοσύνη, ἀνδρία, σωφροσύνη, μεγαλοπρέπεια, μεγαλοψυχία, ἐλευθεριότης, πραότης, φρόνησις, σοφία. ἀνάγκη δὲ μεγίστας εἶναι ἀρετὰς, B τὰς τοῖς ἄλλοις χρησιμωτάτας, εἴπερ ἐστὶν ἡ ἀρετὴ δύναμις εὐεργετική. διὰ τοῦτο τοὺς δικαίους καὶ ἀνδρείους μάλιστα τιμῶσιν· ἡ μὲν γὰρ, ἐν πολέμῳ ἡ δὲ, καὶ ἐν εἰρήνῃ χρήσιμος ἄλλοις. εἶτα ἡ ἐλευθεριότης· προΐενται γὰρ, καὶ οὐκ ἀνταγωνίζονται περὶ τῶν χρημάτων, ὧν μάλιστα ἐφίενται ἄλλοι. ἔστι δὲ δικαιοσύνη μὲν, ἀρετὴ, δι' ἣν τὰ αὑτῶν ἕκαστοι ἔχουσι, καὶ ὡς ὁ νόμος· ἀδικία δὲ, δι' ἣν τὰ ἀλλότρια, C οὐχ ὡς ὁ νόμος. ἀνδρία δὲ, δι' ἣν πρακτικοί εἰσι τῶν καλῶν ἔργων ἐν τοῖς κινδύνοις, καὶ ὡς ὁ νόμος κελεύει, καὶ ὑπηρετικοὶ τῷ νόμῳ· δειλία δὲ, τοὐναντίον. σωφροσύνη δὲ, ἀρετὴ, δι' ἣν πρὸς τὰς ἡδονὰς τὰς τοῦ σώματος οὕτως ἔχουσιν ὡς ὁ νόμος κελεύει· ἀκολασία δὲ, τοὐναντίον. ἐλευθεριότης δὲ, περὶ χρήματα εὐποιητική· ἀνελευθερία δὲ, τοὐναντίον. D μεγαλοψυχία δὲ, ἀρετὴ μεγάλων ποιητικὴ εὐεργετημάτων· μικροψυχία δὲ, τοὐναντίον. μεγαλοπρέπεια δὲ, ἀρετὴ ἐν δαπανήμασι μεγέθους ποιητική· μικροψυχία δὲ καὶ μικροπρέπεια, τἀναντία. φρόνησις δ' ἐστὶν ἀρετὴ διανοίας, καθ' ἣν εὖ βουλεύεσθαι δύνανται περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν τῶν εἰρημένων E εἰς εὐδαιμονίαν. περὶ μὲν οὖν ἀρετῆς καὶ κακίας καθόλου, καὶ περὶ τῶν μορίων, εἴρηται κατὰ τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν, ἱκανῶς. περὶ δὲ τῶν ἄλλων οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν, φανερὸν γὰρ, ὅτι ἀνάγκη τά τε ποιητικὰ τῆς ἀρετῆς εἶναι καλά. πρὸς ἀρετὴν γάρ. καὶ τὰ ἀπ' ἀρετῆς, καὶ τὰ γινόμενα· τοιαῦτα δὲ, τὰ σημεῖα καὶ τὰ ἔργα. ἐπεὶ δὲ τὰ σημεῖα καὶ τὰ τοιαῦτα ἃ ἐστιν ἀγαθοῦ ἔργα ἢ πάθη, καλά· ἀνάγκη ὅσα τε ἀνδρίας ἔργα, ἢ σημεῖα ἀνδρίας, F ἢ ἀνδρείως πέπρακται, καλὰ εἶναι· καὶ τὰ δίκαια, καὶ τὰ δικαίως ἔργα. πάθη δὲ, οὔ. ἐν μόνῃ γὰρ ταύτῃ τῶν ἀρετῶν, οὐκ ἀεὶ τὸ δικαίως καλὸν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ζημιοῦσθαι, αἰσχρὸν τὸ δικαίως μᾶλλον ἢ τὸ ἀδίκως· καὶ κατὰ τὰς ἄλλας δὲ ἀρετὰς, ὡσαύτως. καὶ ἐφ' ὅσοις τὰ ἆθλα τιμή, καλά· καὶ ἐφ' ὅσοις τιμὴ μᾶλλον ἢ χρήματα· καὶ ὅσα μὴ αὑτοῦ ἕνεκα πράττει τις τῶν αἱρετῶν

καὶ τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, ὅσα ὑπὲρ τῆς πατρίδος τις ἐποίησε, παριδὼν τὸ αὑτοῦ. καὶ τὰ τῇ φύσει ἀγαθά, καὶ ἃ μὴ αὐτῷ ἀγαθά· αὑτοῦ γὰρ ἕνεκα τὰ τοιαῦτα. καὶ ὅσα τεθνεῶτι ἐνδέχεται ὑπάρχειν μᾶλλον ἢ ζῶντι· τὸ γὰρ αὑτοῦ ἕνεκα μᾶλλον ἔχει τὰ ζῶντι. καὶ ὅσα ἔργα τῶν ἄλλων ἕνεκα· ἧττον γὰρ αὑτοῦ. καὶ ὅσαι εὐπραγίαι περὶ ἄλλους, ἀλλὰ μὴ περὶ αὑτόν, καὶ περὶ τοὺς εὖ ποιήσαντας· δίκαιον γάρ. καὶ τὰ εὐεργετήματα· οὐ γὰρ εἰς αὑτόν. καὶ τὰ ἐναντία, ἢ ἐφ' οἷς αἰσχύνονται· τὰ γὰρ αἰσχρὰ αἰσχύνονται, καὶ λέγοντες, καὶ ποιοῦντες, καὶ μέλλοντες· ὥσπερ καὶ Σαπφὼ πεποίηκεν, εἰπόντος τοῦ Ἀλκαίου,

Θέλω τι τ' εἰπεῖν, ἀλλά με κωλύει αἰδώς·
Αἱ δ' ἦχες ἐσθλῶν ἵμερον ἢ καλῶν,
Καὶ μή τι εἰπεῖν γλῶσσ' ἐκύκα κακόν,
Αἰδώς κέν σε οὐκ εἶχεν ὄμματα,
Ἀλλ' ἔλεγες περὶ τοῦ δικαίου.

καὶ περὶ ὧν ἀγωνιῶσι μὴ φοβούμενοι. περὶ γὰρ τῶν πρὸς δόξαν φερόντων ἀγαθῶν, τοῦτο πάσχουσι. καὶ αἱ τῶν φύσει σπουδαιοτέρων ἀρεταί, καλλίους· καὶ τὰ ἔργα, οἷον, ἀνδρὸς, ἢ γυναικός. καὶ ὅσαι ἀπολαυστικαὶ ἄλλοις μᾶλλον ἢ αὐτοῖς· διὸ τὸ δίκαιον καὶ ἡ δικαιοσύνη, καλόν. καὶ τὸ τοὺς ἐχθροὺς τιμωρεῖσθαι μᾶλλον, καὶ μὴ καταλλάττεσθαι· τό, τε γὰρ ἀνταποδιδόναι, δίκαιον· τὸ δὲ δίκαιον, καλόν· καὶ ἀνδρείου, τὸ μὴ ἡττᾶσθαι. καὶ νίκη, καὶ τιμή, τῶν καλῶν· αἱρετά τε γὰρ ἄκαρπα ὄντα, καὶ ὑπεροχὴν ἀρετῆς δηλοῖ. καὶ τὰ μνημονευτά· καὶ τὰ μᾶλλον, μᾶλλον. καὶ ἃ μὴ ζῶντι ἕπεται· καὶ οἷς τιμὴ ἀκολουθεῖ. καὶ τὰ περιττά. καὶ τὰ μόνῳ ὑπάρχοντα, καλλίω· εὐμνημονευτότερα γάρ. καὶ κτήματα ἄκαρπα. ἐλευθεριώτερα γάρ. καὶ τὰ παρ' ἑκάστοις δὲ ἴδια, καλά. καὶ ὅσα σημεῖά ἐστι τῶν παρ' ἑκάστοις ἐπαινουμένων· οἷον ἐν Λακεδαίμονι κομᾶν, καλόν· ἐλευθερίου γὰρ σημεῖον· οὐ γάρ ἐστι κομῶντα ῥᾴδιον οὐδὲν ποιεῖν ἔργον θητικόν. καὶ τὸ μηδεμίαν ἐργάζεσθαι βάναυσον τέχνην· ἐλευθέρου γὰρ, τὸ μὴ πρὸς ἄλλον ζῆν. ληπτέον δὲ καὶ τὰ σύνεγγυς τοῖς ὑπάρχουσιν, ὡς ταὐτὰ ὄντα, καὶ πρὸς ἔπαινον, καὶ πρὸς ψόγον· οἷον τὸν εὐλαβῆ καὶ ψυχρόν, δειλὸν καὶ ἐπίβουλον· καὶ τὸν ἠλίθιον, χρηστόν· καὶ τὸν ἀνάλγητον, πρᾶον. καὶ ἕκαστον δὲ, ἐκ τῶν παρακολουθούντων ἀεὶ κατὰ τὸ βέλτιστον.

A Et simpliciter bona, & quæcunque pro patria gesserit aliquis, negligens suum ipsius. Et naturaliter bona. Et quæ non ipsi bona: ipsius enim caussa talia sunt. Et quæcunq; mortuo contingit vt adsint magis, quàm viuenti. Id enim quod sui caussa est, continent magis quæ sunt viuenti. Et quæcunque opera aliorum sunt caussa: minus enim sui. Et quæcunque bonæ actiones sunt erga alios, sed non erga se. Et erga eos
B qui bene fecerunt, quia id iustum est. Et beneficia, quia non sunt erga ipsum. Et contraria eis, in quibus verecundantur. Nam verecundantur qui propria & dicũt, & faciunt, & dicturi sunt, & facturi, vt etiam Sappho cecinit, cùm diceret Alcæus, Volo aliquid loqui, sed me prohibet pudor. Si venisses in bonarũ rerum desiderium, aut honestarum, neque dicere lin-
C gua tentasset malum, pudor nequaquam occuparet oculos, sed loquereris de re iusta. Et de quibus anguntur, cùm minimè metuant: quia in bonis quæ ad gloriam referuntur, hoc modo afficiuntur. Et qui natura sunt meliores, eorum virtutes honestiores, & opera, vt viri, quàm mulieris. Et quæ voluptariæ aliis magis, quàm ipsis. Quamobrem iustum, & iustitia honesta
D est. Et inimicos vlcisci magis, & non recõciliari. Nam par pari referre iustum est. Iustum autem est honestum: ad fortitudinem verò pertinet, nõ cedere. Et victoria, & honor inter honesta. Nam eligenda sũt etiamsi nullũ fructũ ferũt, & excellentiam virtutis declarãt. Et memorabilia. Et quæ memoria digniora sũt honestiora sũt. Et quę non viuenté sequũtur, & quæ ho-
E nor consequitur. Et quę excellũt. Et quę soli adsũt, honestiora sũt: valde enim memorabilia sũt. Et possessiones nõ frugiferæ, quia liberaliora. Et quę singulorũ sũt propria, honesta sũt. Et quæcũq; signa sũt eorũ quę apud quosq; laudantur, vt Lacedæmone comam alere, honestũ est. nã libertatis est signũ. Nõ enim est ei, qui comam alit, facile vllum obire munus seruile. Et nullam exercere operariam artem, quæ
F pertinet ad libertatem nequaquam ad alterius arbitriũ viuere. Sumere verò oportet etiam ea, quæ vicini sint iis, quæ adsunt, quasi eadem sint, & ad laudem & ad vituperationem, vt cautũ, & animosum, timidum, & insidiosum, stolidum & bonum, & indolentem enem, & vnumquodque ex consequentibus, semper secundum id, quod optimum est, vt

iracundum & furiosum simplicem, & contumacem, magnificum, & grandem, & qui sunt in exuperationibus perinde ac in virtutibus essent, vt audacem fortem, & prodigum liberalem. Nam & id videbitur multis, & simul paralogismi vim habebis ex causa. Si enim vbi non est necesse, ad pericula paratus est, multo magis videbitur, vbi honestum sit. Et, si paratus est ad largiendum quibuslibet, etiam erit amicis, excellentia enim est virtutis, omnibus benefacere. Considerare etiam oportet, apud quos laus fit. Quemadmodū enim Socrates dicebat, non est difficile Athenienses apud Athenienses laudare, quod autem apud quosque in honore est, dicendum est, quasi adsit, vt apud Scythas, aut Lacones, aut Philosophos. & omnino quod in honore est, reducendum est ad honestum, siquidem videtur esse vicinum. Et quæcunque prout conuenit, vt si digna gessit maioribus, & de rebus ante gestis. ad felicitatem enim pertinet & honestum est, adaugere honorē. Aut si præterquam conuenit, in melius, & honestius, vt si prospera fortuna vtens, moderatus sit, aduersa autem magnanimus, aut qui maior euaserit, melior sit, & placabilior. Atque huiusmodi est illud Iphicratis, Ex quibus in quę. & illud Olympionicæ Prius quidem ambobus humeris ferebam duram &c. & illud Simonidis. Quæque parentem habuit regem, fratrémque virumque. Et quoniam ex actionibus manat laus, & proprium probi est, quod fit ex prælectione, conandum est ostendere actorem esse ex prælectione. Atque vtile est, si sæpe appareat egisse. Quam ob rem & quæ contingunt casu, fortuitóque, quasi ex prælectione sumenda sūt. Nam si multa, & similia proferantur, signum virtutis esse videbitur, & prælectionis. Est autem laus oratio, quæ indicat magnitudinem virtutis. Oportet ergo actiones demonstrare esse tales. Encomiū verò operum est. At quæ circū sunt, ad fidē referūtur, vt nobilitas, & educatio. Verisimile enim est, ex bonis bonos esse, & sic educatū talem esse. Itaq. etiā encomio celebram⁹ eos, qui egerunt. Opera autem signa habitus sunt, quoniā laudaremus etiā qui non egisset, si crederemus esse talem. Beati verò effectio & felicis effectio inter se quidem eadem sunt: at cum his non eadem: verùm quemadmodum felicitas virtutem, sic felicitatis effectio continet hæc.

A τὸν ὀργίλον καὶ τὸν μανικὸν ἁπλοῦν· καὶ τὸν αὐθάδη μεγαλοπρεπῆ καὶ σεμνόν· καὶ τοὺς ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς, ὡς ἐν ταῖς ἀρεταῖς ὄντας, οἷον τὸν θρασὺν, ἀνδρεῖον· καὶ τὸν ἄσωτον, ἐλευθέριον· δόξει τε γὰρ τοῖς πολλοῖς, καὶ ἅμα παραλογιστικὸν ἐκ τῆς αἰτίας· εἰ γὰρ οὗ μὴ ἀνάγκη κινδυνευτικὸς, πολλῷ μᾶλλον ἂν δόξειεν ὅπου καλόν· καὶ εἰ προετικὸς τοῖς τυχοῦσι, B καὶ τοῖς φίλοις· ὑπερβολὴ γὰρ ἀρετῆς, τὸ πάντας εὖ ποιεῖν. σκοπεῖν δὲ καὶ παρ' οἷς ὁ ἔπαινος· ὥσπερ γὰρ ὁ Σωκράτης ἔλεγεν, οὐ χαλεπὸν Ἀθηναίους ἐν Ἀθηναίοις ἐπαινεῖν. δεῖ δὲ τὸ παρ' ἑκάστοις τίμιον ὂν λέγειν ὡς ὑπάρχει, οἷον ἐν Σκύθαις, ἢ Λάκωσιν, ἢ φιλοσόφοις. καὶ ὅλως δὲ, τὸ τίμιον ἄγειν εἰς τὸ καλόν· ἐπείπερ δοκεῖ γειτνιᾶν. καὶ ὅσα κατὰ τὸ C προσῆκον δὲ, οἷον εἰ ἄξια τῶν προγόνων, καὶ τῶν προϋπηργμένων· εὐδαιμονικὸν γὰρ καὶ καλὸν, τὸ προσεπικτᾶσθαι τιμήν. ἢ εἰ παρὰ τὸ προσῆκον, ἐπὶ τὸ βέλτιον, καὶ τὸ κάλλιον, οἷον εἰ ὁ εὐτυχῶν μὲν, μέτριος· ὁ δὲ ἀτυχῶν, μεγαλόψυχος· ἢ μείζων γιγνόμενος, βελτίων καὶ καταλλακτικώτερος. τοιοῦτον δὲ τὸ τοῦ Ἰφικράτους, ἐξ οἵων εἰς οἷα, καὶ τὸ τοῦ ὀλυμπιονίκου,

D Πρόσθε μὲν ἀμφ' ὤμοισιν ἔχων τραχεῖαν.

καὶ τὸ τοῦ Σιμωνίδου·

Ἣ πατρός τε καὶ ἀνδρὸς, ἀδελφῶν τ' οὖσα τυράννων.

ἐπεὶ δ' ἐκ τῶν πράξεων ὁ ἔπαινος, ἴδιον δὲ τοῦ σπουδαίου τὸ κατὰ προαίρεσιν, πειρατέον δεικνύναι πράττοντα κατὰ προαίρεσιν. χρήσιμον δὲ τὸ πολλάκις φαίνεσθαι πεπραχότα. διὸ καὶ τὰ συμπτώματα, καὶ τὰ ἀπὸ τύχης, E ὡς ἐν προαιρέσει, ληπτέον· ἂν γὰρ πολλὰ καὶ ὅμοια προφέρηται, σημεῖον ἀρετῆς εἶναι δόξει καὶ προαιρέσεως. ἔστι δ' ἔπαινος, λόγος ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς. δεῖ οὖν τὰς πράξεις ἐπιδεικνύναι, ὡς τοιαῦται. τὸ δ' ἐγκώμιον, τῶν ἔργων ἐστί· τὰ δὲ κύκλῳ, εἰς F πίστιν, οἷον, εὐγένεια, καὶ παιδεία· εἰκὸς γὰρ ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθούς· καὶ τὸν οὕτω τραφέντα, τοιοῦτον εἶναι· διὸ καὶ ἐγκωμιάζομεν πράξαντας. τὰ δ' ἔργα, σημεῖα τῆς ἕξεώς ἐστιν· ἐπεὶ ἐπαινοῖμεν ἂν καὶ μὴ πεπραγότα, εἰ πιστεύοιμεν εἶναι τοιοῦτον. μακαρισμὸς δὲ καὶ εὐδαιμονισμὸς, αὐτοῖς μὲν, ταὐτά· τούτοις δ', οὐ ταὐτά· ἀλλ' ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τὴν ἀρετήν, καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸς περιέχει ταῦτα.

ἔχει δὲ

ἔχει δὲ κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος, καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἐν τῷ συμβουλεύειν ὑπόθοιο ἄν, ταῦτα μετατεθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίγνεται. ἐπεὶ οὖν ἔχομεν ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ποῖόν τινα εἶναι, δεῖ ταῦτα ὡς ὑποθήκας λέγοντας, τῇ λέξει μετατιθέναι καὶ στρέφειν δεῖ, ὅτι οὐ δεῖ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς διὰ τύχην, ἀλλὰ τοῖς δι᾽ αὑτόν· οὕτω μὲν οὖν λεχθὲν, ὑποθήκην δύναται· ὡδὶ δ᾽, ἔπαινον· μέγα φρονῶν, οὐ τοῖς διὰ τύχην ὑπάρχουσιν ἀλλὰ τοῖς δι᾽ αὑτόν· ὥστε ὅταν ἐπαινεῖν βούλῃ, ὅρα τί ἂν ὑπόθοιο· καὶ ὅταν ὑποθέσθαι, ὅρα τί ἂν ἐπαινέσειας. ἡ δὲ λέξις ἔσται ἀντικειμένη ἐξ ἀνάγκης, ὅταν, τὸ μὲν, κωλῦον, τὸ δὲ, μὴ κωλῦον, μετατεθῇ. χρηστέον δὲ καὶ τῶν αὐξητικῶν πολλοῖς· οἷον, εἰ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μετ᾽ ὀλίγων, ἢ καὶ ὃ μάλιστα, πεποίηκεν· ἅπαντα γὰρ ταῦτα, καλά· καὶ τὰ ἐκ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν· ταῦτα δὲ παρὰ τὸ προσῆκον. καὶ εἰ πολλάκις τὸ αὐτὸ κατώρθωκε· μέγα γὰρ, καὶ οὐκ ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ δι᾽ αὑτὸν ἂν δόξειε. καὶ εἰ τὰ προτρέποντα καὶ τιμῶντα διὰ τοῦτον εὕρηται καὶ κατεσκευάσθη· καὶ εἰς ὃν πρῶτον ἐγκώμιον ἐποιήθη, οἷς Ἱππολόχῳ, καὶ Ἁρμοδίῳ καὶ Ἀριστογείτονι, τὸ ἐν ἀγορᾷ σταθῆναι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐναντίων. κἂν μὴ καθ᾽ αὑτὸν εὐπορῇς, πρὸς ἄλλους ἀντιπαραβάλλειν, ὅπερ Ἰσοκράτης ἐποίει, διὰ τὴν ἀσυνήθειαν τοῦ δικολογεῖν. δεῖ δὲ πρὸς ἐνδόξους συγκρίνειν· αὐξητικὸν γὰρ καὶ καλὸν, εἰ σπουδαίων βελτίων. πίπτει δ᾽ εὐλόγως ἡ αὔξησις εἰς τοὺς ἐπαίνους· ἐν ὑπεροχῇ γάρ ἐστιν, ἡ δ᾽ ὑπεροχὴ, τῶν καλῶν. διὸ κἂν μὴ πρὸς τοὺς ἐνδόξους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἄλλους δεῖ παραβάλλειν, ἐπείπερ ἡ ὑπεροχὴ δοκεῖ μηνύειν ἀρετήν. ὅλως δὲ τῶν κοινῶν εἰδῶν ἅπασι τοῖς λόγοις, ἡ μὲν αὔξησις, ἐπιτηδειοτάτη τοῖς ἐπιδεικτικοῖς· τὰς γὰρ πράξεις ὁμολογουμένας λαμβάνουσιν· ὥστε λοιπὸν μέγεθος περιθεῖναι καὶ κάλλος· τὰ δὲ παραδείγματα, τοῖς συμβουλευτικοῖς· ἐκ γὰρ τῶν προγεγονότων τὰ μέλλοντα καταμαντευόμενοι, κρίνομεν· τὰ δ᾽ ἐνθυμήματα, τοῖς δικανικοῖς· αἰτίαν γὰρ καὶ ἀπόδειξιν μάλιστα δέχεται τὸ γεγονὸς, διὰ τὸ ἀσαφές. ἐκ τίνων μὲν οὖν οἱ ἔπαινοι καὶ οἱ ψόγοι λέγονται σχεδὸν πάντες, καὶ πρὸς ποῖα δεῖ βλέποντας ἐπαινεῖν καὶ ψέγειν, καὶ ἐκ τίνων τὰ ἐγκώμια γίγνεται καὶ τὰ ὀνείδη, ταῦτ᾽ ἐστίν.

A Habet autem communem formam laus, & consilia. Quæ enim consulendo præciperes, ea transposita dictione encomia fiunt. Quoniam igitur tenemus, quæ oportet agere, & qualem esse debemus, ea tanquam præcepta proferentes dictione transponere, & conuertere, vt, Non oportere valde gloriari iis, quæ à fortuna proficiscuntur, sed iis quæ propria sunt. Ac ita quidem dictũ præcepti vim habet: sic B verò laudis, valde glorians, non iis, quæ à fortuna dantur, sed propriis. Quare, cùm laudare vis, vide, quid præciperes: &, cùm præcipere, vide quid laudares. Dictio verò erit opposita ex necessitate, cùm vnum quidem prohibens, alterum verò non prohibens transponetur. Vtendum est autem etiam eorum, quæ valent ad amplificandum, multis: vt si solus vel primus, vel C cum paucis, vel hic maxime fecit. Omnia enim hæc honesta sunt, & quod ex temporibus, & occasionibus. ea enim sunt præter id, quod conuenit: &, si sæpe idem recte egit. Magnum enim, & non à fortuna, sed proprium existimabitur. Et si, quæ suadent, & honorant, propter hunc inuenta sunt, & parata. Vt in quem primum encomium factum est, quod contigit Hippolocho: & Harmodio, & Aristogitoni D statuæ in foro fuerunt collatæ. Similiter verò etiam in contrariis. Et si non habes ex ipso copiam, cum aliis compara, vt Isocrates faciebat, quia consuetudinem non haberet dictionis iudicialis. Oportet verò cum illustribus conferre. Amplificandi enim id vim habet, & honestum est, si bonis melior sit. Ac cadit iure amplificatio in laudes. In excellentia enim consistit, & excellentia est honestorum. Quam E ob rem si non cũ illustrib[us], at cũ aliis oportet comparare, siquidem excellentia videtur indicare virtutẽ. Omnino aũt ex iis formis, quę communes sũt omnib[us] orationib[us], amplificatio quidem aptior est ad demonstratiuas: actiones enim confessas sumũt, vt reliquũ sit magnitudinem adiũgere, & pulchritudinem. Exempla verò ad deliberatiuas: nam ex antè gestis futura conii[illegible] iudicam[us]. Ac enthymemata ad iudiciales: causã enim, & demõstrat [illegible] F recipit factũ maximè, quia obscurũ sit. Ac vnde quidem laudes, & vituperationes ducũtur ferme omnes, & in quę oportet intuendo laudare, & vituperare & ex quib[us] encomia conficiuntur, & probra, hæc sunt.

Cognitis enim his, quæ sunt his contraria, patent. Vituperatio enim ex contrariis est.

CAPVT X.

De accusatione autem, & defensione, ex quot, & qualibus oporteat conficere syllogismos, consequens est dicere. Iam assumenda sunt tria. vnum, Quarum, & quot rerum caussa iniuria afficiant: alterum, Quomodo ipsi affecti: tertium, Quales, & quomodo se habentes. Cùm definiuerimus igitur, quid sit iniuria afficere, cætera persequatur. Sit ergo iniuria afficere nocere sponte contra legem. Lex verò est, vna propria: altera communis. Voco propriam secundum quam scriptam ciuiliter agunt: communem, quæcunque non scripta apud omnes constare videntur. Sponte autem faciunt, quæcunque scientes, & non coacti. Ac quæcunque quidem sponte, non omnia præeligentes: quæcunque verò præeligentes, sponte & scientes omnia. Nemo enim quod præeligit, ignorat. Caussa autem, cur præeligant nocere, & mala committere contra legem, vitium est, atque incontinentia. Si qui enim improbitate laborent, aut vna, aut pluribus, in eo, in quo improbi sunt, etiam iniuriosi sunt: vt illiberalis in pecuniis: intemperans in corporis voluptatibus: mollis in desidia: timidus in periculis. eos enim, qui simul periclitantur, deserunt propter metum: ambitiosus propter honorem: iracundus propter iram: studiosus victoriæ propter victoriam: amarus propter vltionem: imprudens quia decipitur in iusto, & bono: similiter verò etiam ex aliis vnusquisque in vnaquaque ex subiectis rebus. Verùm hæc manifesta sunt, & erunt partim ex iis, quæ de virtutibus dicta sunt, partim ex iis, quæ de affectibus explicabuntur. Restat dicere, cuius rei caussa, & quomodo se habētes iniuria afficiāt, & quos. Ac primùm quidem explicemus quænam expetamus, & qualia fugiamus, dum conamur iniuria afficere. Manifestū enim est, accusatori quidem quot & qualia ex iis insint aduersario, considerandum esse, quæ expetentes omnes iniuria proximos afficiunt: defensori verò, qualia, & quot ex his non insint. Iam omnes agunt, omnia, partim quidem non per se: partim verò per se. Ac non per se quidem, partim per fortunam agūt: partim ex necessitate. Et ex necessitate, partim vi: partim natura. Quare omnia, quæcunq. non per se agunt,

A ἐγνωσμένων γὰρ τούτων, τὰ ἐναντία τούτοις φανερά· ὁ γὰρ ψόγος ἐκ τῶν ἐναντίων ἐστί.

Κεφάλαιον ι.

Περὶ δὲ τῆς κατηγορίας καὶ ἀπολογίας, ἐκ πόσων καὶ ποίων ποιεῖσθαι δεῖ τοὺς συλλογισμούς, ἐχόμενον ἂν εἴη λέγειν. δεῖ δὴ λαβεῖν τρία· ἓν μέν, τίνων καὶ πόσων ἕνεκα ἀδικοῦσι· δεύτερον δέ, πῶς αὐτοὶ διακείμενοι· τρίτον δέ, τοὺς ποίους καὶ πῶς ἔχοντας. B διορισάμενοι οὖν τὸ ἀδικεῖν, λέγωμεν ἑξῆς. ἔστω δὴ τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα παρὰ τὸν νόμον. νόμος δ' ἐστίν, ὁ μέν, ἴδιος· ὁ δέ, κοινός. λέγω δέ, ἴδιον μέν, καθ' ὃν γεγραμμένον πολιτεύονται· κοινὸν δέ, ὅσα ἄγραφα παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι δοκεῖ. ἑκόντες δὲ ποιοῦσιν, ὅσα εἰδότες, καὶ μὴ ἀναγκαζόμενοι. ὅσα μὲν οὖν ἑκόντες, οὐ πάντα προαιρούμενοι· ὅσα δὲ C προαιρούμενοι, εἰδότες ἅπαντα· οὐδεὶς γὰρ ὃ προαιρεῖται, ἀγνοεῖ. δι' ἃ δὲ προαιροῦνται βλάπτειν καὶ φαῦλα ποιεῖν παρὰ τὸν νόμον, κακία ἐστὶ καὶ ἀκρασία· ἐὰν γάρ τινες ἔχωσι μοχθηρίαν, ἢ μίαν, ἢ πλείους, περὶ δὲ τοῦτο ὃ μοχθηροὶ τυγχάνουσιν ὄντες, καὶ ἄδικοί εἰσιν· οἷον, ὁ μὲν ἀνελεύθερος, περὶ χρήματα· ὁ δ' ἀ- D κόλαστος, περὶ τὰς τοῦ σώματος ἡδονάς· ὁ δὲ μαλακός, περὶ τὰ ῥᾴθυμα· ὁ δὲ δειλός, περὶ τοὺς κινδύνους· τοὺς γὰρ συγκινδυνεύοντας ἐγκαταλιμπάνουσι, διὰ τὸν φόβον· ὁ δὲ φιλότιμος, διὰ τιμήν· ὁ δ' ὀξύθυμος, δι' ὀργήν· ὁ δὲ φιλόνικος, διὰ νίκην· ὁ δὲ πικρός, διὰ τιμωρίαν· ὁ δ' ἄφρων, διὰ τὸ ἀπατᾶσθαι περὶ τὸ δίκαιον καὶ ἄδικον· ὁ δ' ἀναίσχυντος, δι' ὀλιγωρίαν δόξης. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος, πε- E ρὶ ἕκαστον τῶν ὑποκειμένων. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, δῆλον, τὰ μέν, ἐκ τῶν περὶ τὰς ἀρετὰς εἰρημένων· τὰ δ', ἐκ τῶν περὶ τὰ πάθη ἐσομένων. λοιπὸν δ' εἰπεῖν, τίνος ἕνεκα, καὶ πῶς ἔχοντες ἀδικοῦσι, καὶ τίνας. πρῶτον μὲν οὖν διελώμεθα, τίνων ὀρεγόμενοι, καὶ ποῖα φεύγοντες, ἐγχειροῦμεν ἀδικεῖν· δῆλον γὰρ ὡς F τῷ μὲν κατηγοροῦντι, πόσα καὶ ποῖα τούτων ὑπάρχει τῷ ἀντιδίκῳ, σκεπτέον, ὧν ἐφιέμενοι πάντες, τοὺς πλησίον ἀδικοῦσι· τῷ δ' ἀπολογουμένῳ, ποῖα καὶ πόσα τούτων οὐχ ὑπάρχει. πάντες δὴ πράττουσι πάντα, τὰ μέν, οὐ δι' αὑτούς· τὰ δέ, δι' αὑτούς. τῶν μὲν οὖν μὴ δι' αὑτούς, τὰ μέν, διὰ τύχην πράττουσι· τὰ δ' ἐξ ἀνάγκης, τῶν δ' ἐξ ἀνάγκης, τὰ μέν, βίᾳ· τὰ δέ, φύσει· ὥστε πάντα ὅσα μὴ δι' αὑτοὺς πράττουσι,

τὰ μὲν

τὰ μὲν, ἀπὸ τύχης· τὰ δὲ, φύσει· τὰ δὲ, βίᾳ. ὅσα δὲ δι' αὐτούς, καὶ ὧν αὐτοὶ αἴτιοι, τὰ μὲν, δι' ἔθος· τὰ δὲ, δι' ὄρεξιν· καὶ τὰ μὲν διὰ λογιστικὴν ὄρεξιν· τὰ δὲ, δι' ἄλογον. ἔστι δ', ἡ μὲν βούλησις, μετὰ λόγου ὄρεξις ἀγαθοῦ· οὐδεὶς γὰρ βούλεται, ἀλλ' ἢ, ὅτ' ἂν οἰηθῇ εἶναι ἀγαθόν· ἄλογοι δ' ὀρέξεις, ὀργὴ καὶ ἐπιθυμία· ὥστε πάντα ὅσα πράττουσιν, ἀνάγκη πράττειν δι' αἰτίας ἑπτά, διὰ τύχην, διὰ βίαν, διὰ φύσιν, δι' ἔθος, διὰ λογισμόν, διὰ θυμόν, δι' ἐπιθυμίαν. τὸ δὲ προσδιαιρεῖσθαι καθ' ἡλικίας, ἢ ἕξεις, ἢ ἄλλ' ἄττα τὰ πραττόμενα, περίεργον· εἰ γὰρ συμβέβηκε τοῖς νέοις ὀργίλοις εἶναι, ἢ ἐπιθυμητικοῖς, οὐ διὰ τὴν νεότητα πράττουσι τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ δι' ὀργὴν, καὶ ἐπιθυμίαν. οὐδὲ διὰ πλοῦτον ἢ πενίαν, ἀλλὰ συμβέβηκε τοῖς μὲν πένησι, διὰ τὴν ἔνδειαν, ἐπιθυμεῖν χρημάτων· τοῖς δὲ πλουσίοις, διὰ τὴν ἐξουσίαν, ἐπιθυμεῖν τῶν μὴ ἀναγκαίων ἡδονῶν. ἀλλὰ πράξουσι καὶ οὗτοι, οὐ διὰ πλοῦτον καὶ πενίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἄδικοι, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ λεγόμενοι κατὰ τὰς ἕξεις πράττειν, διὰ ταῦτα πάντα πράξουσιν. ἢ γὰρ διὰ λογισμὸν, ἢ διὰ πάθος· ἀλλ' οἱ μὲν, δι' ἤθη, καὶ πάθη, χρηστά· οἱ δὲ, διὰ τἀναντία. συμβαίνει μέντοι, ταῖς μὲν τοιαύταις ἕξεσι τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖν· ταῖς δὲ τοιαῖσδε, τὰ τοιάδε· εὐθὺς γὰρ ἴσως, τῷ μὲν σώφρονι, διὰ τὸ σώφρονα, δόξαι τε καὶ ἐπιθυμίαι χρησταὶ ἐπακολουθοῦσι περὶ τῶν ἡδέων· τῷ δ' ἀκολάστῳ, αἱ ἐναντίαι περὶ τῶν αὐτῶν τούτων. διὸ, τὰς μὲν τοιαύτας διαιρέσεις ἐατέον· σκεπτέον δὲ, ποῖα ποίοις εἴωθεν ἕπεσθαι· εἰ μὲν γὰρ λευκὸς ἢ μέλας, ἢ μέγας ἢ μικρός, οὐδὲν τέτακται τῶν τοιούτων ἀκολουθεῖν· εἰ δὲ νέος ἢ πρεσβύτης, ἢ δίκαιος ἢ ἄδικος, ἤδη διαφέρει. καὶ ὅλως ὅσα τῶν συμβαινόντων ποιεῖ διαφέρειν τὰ ἤθη τῶν ἀνθρώπων. οἷον πλουτεῖν δοκῶν ἑαυτῷ ἢ πένεσθαι, διοίσει τι, καὶ ἀτυχεῖν. ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον ἐροῦμεν· νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν εἴπωμεν πρῶτον. ἔστι δ' ἀπὸ τύχης μὲν, τὰ τοιαῦτα γιγνόμενα, ὅσων ἥ τε αἰτία ἀόριστος, καὶ μὴ ἕνεκά του γίγνεται, καὶ μήτε ἀεὶ, μήτε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, μήτε τεταγμένως. δῆλον δ' ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς τύχης περὶ τούτων. φύσει δὲ, ὅσων ἥ τ' αἰτία ἐν αὐτοῖς, καὶ τεταγμένη·

A aut sunt à fortuna: aut natura: aut vi. Quæcunque verò per se, quorum ipsi sunt causæ alia sunt per consuetudinem: alia per appetitionem: & ex his alia per participem rationis appetitionem: alia per expertem rationis. Est autem voluntas cum ratione appetitio boni: nemo enim vult, nisi quod existimauerit esse bonum. Expertes verò rationis appetitiones sunt ira & cupiditas. Quare necesse est omnia quæcunque agunt, propter septem caussas esse,
B fortunam, vim, naturam, consuetudinem, rationem boni, iracundiam, cupiditatem. At diuidere ex ætatibus, vel habitibus vel aliis quibuscunque, ea, quæ aguntur, superuacaneum est. Si enim contingit iuuenibus, vt iracũdi sint, vel cupidi, non propter ætatem agunt talia, sed propter iram, & cupiditatem. Neque diuites, & pauperes propter diuitias, & paupertatem: sed contingit quidem pauperibus, propter in-
C digentiam cupere pecunias: diuitibus verò propter licentiam, cupere non necessarias voluptates. Verùm agunt quoque isti, non propter diuitias, & paupertatem, sed propter cupiditatem. Similiter verò etiam iusti, & iniusti, & alij, qui dicuntur ex habitibus agere, propter hæc omnia agunt: aut enim propter rationem boni, aut propter affectum, sed partim propter mo-
D res, & affectus bonos, partim propter contrarios. Contingit tamen, vt his quidem habitibus talia sint consequentia: illis verò talia. statim enim fortasse temperanti propter temperantiam, & opiniones, & cupiditates bonæ sunt consequentes de voluptatib⁹: at intemperanti contrariæ de his ipsis. Quam ob rem huiusmodi diuisiones omittendæ sũt. Considerandũ verò est,
E quæ res quos soleant consequentes habere. Nam si alb⁹ sit, aut niger, aut magn⁹, aut paru⁹, nihil statutũ est taliũ esse consequẽ: Si verò iuuenis, aut senex sit aut iust⁹, aut iniust⁹, iam differt. & omnino quæcũq; ex contingentib⁹ efficiũt vt differant mores hominũ, quemadmodũ diuẽsne esse existimetur, an pauper, differret aliquid: & aduersáne fortuna, an prospera vti. Atque
F hæc quidem posterius dicemus. Nunc verò de reliquis dicamus primùm. Fiunt à fortuna talia, quorum caussa indefinita, & quæ non gratia huius fiunt, & non semper, nec plerũq; nec ordinatè. Hæc autẽ manifesta sunt ex definitione fortunæ. Natura fiunt quorũ caussa in ipsis est, & ordinatè:

aut enim semper, aut plerunque eodem A modo eueniunt. Quæ enim præter naturam sunt, non oportet exacte disputare vtrum secundum naturam aliqua, an ob aliam caussam fiant. Videbitur verò etiam fortuna caussa esse talium. Vi fiunt quæcunque propter cupiditatem, vel rationes boni fiunt per ipsos agentes. Consuetudine fiunt quæcunque quia sæpe fecerunt, faciunt. Propter rationem boni fiũt, quæ videntur vtilia esse ex iis, quæ dicta B sunt, bonis, aut tanquam finis, aut tanquam ad finem, quando propter vtile aguntur. Nonnulla enim etiam intemperantes vtilia agunt, verùm non propter vtile, sed propter voluptatem. Propter excandescentiam, & iram fiunt, quæ pertinent ad vltionem. Differt autem vltio à castigatione. Nam castigatio patientis caussa est, vltio efficientis, vt expleatur. Ac in quo quidem sit ira, manifestum erit in C iis, quæ de affectibus tradentur. Propter cupiditatem aguntur, quæcũque apparent iucunda. Quod verò est ex assuefactione, & consuetudine, inter iucunda ponitur. Multa enim etiam eorum, quæ natura non sunt iucunda, cùm assueuerunt iucunde faciunt. Quare, vt breuiter dicam, quæcunque per se agũt, omnia sunt aut bona, aut quæ videntur bona, aut iucunda, aut quæ D videntur iucũda. Et quoniam quæcũq. per se agũt, sponte agũt, aut non sponte, quęcũq. non per se, omnia quæcũq. sponte agũt, erũt bona, aut quę videntur bona, aut iucũda, aut quæ videntur iucũda. Pono enim & malorũ, & eorum quæ videntur mala, liberationem, aut pro maiori minoris assumptionem, inter bona (eligenda enim quodammodo sunt,) & molestorum, aut eorum quæ videntur, liberationem, aut as- E sumptionem pro maioribus minorum, eodem modo inter iucunda. Sumendum igitur est, vtilia, & iucunda quot sint, & qualia. Ac de vtili quidem in deliberatiuis dictum est prius, de iucundo autem dicemus nunc. Oportet verò existimare satis esse definitiones, si sint de vnoquoque neque exactæ, neque obscuræ.

CAPVT XL F

IAm positum sit nobis voluptatem esse motionem quandam animi, & constitutionem subitam & sensibilem in statu naturæ conuenienti, molestiam verò contrarium. Si igitur est voluptas eiusmodi, constat etiam iucundum esse quod habet vim efficiendæ eius, quæ dicta est, affectionis: quod verò habet vim corrumpendæ,

A ἢ γὰρ ἀεὶ, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὡσαύτως ἀποβαίνει· τὰ γὰρ παρὰ φύσιν, οὐδὲν δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, πότερα κατὰ φύσιν τινὰ, ἢ ἄλλην αἰτίαν γίγνεται. δόξειε δ' ἂν καὶ ἡ τύχη αἰτία εἶναι τῶν τοιούτων. βίᾳ δὲ, ὅσα παρ' ἐπιθυμίαν, ἢ τοὺς λογισμοὺς γίγνεται δι' αὐτῶν τῶν πραττόντων. ἔθει δὲ, ὅσα διὰ τὸ πολλάκις πεποιηκέναι ποιοῦσι. διὰ λογισμὸν δὲ, τὰ δοκοῦντα B συμφέρειν ἐκ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν, ἢ ὡς τέλος, ἢ ὡς πρὸς τὸ τέλος, ὅταν διὰ τὸ συμφέρειν πράττηται· ἔνια γὰρ καὶ οἱ ἀκόλαστοι συμφέροντα πράττουσιν, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ συμφέρειν, ἀλλὰ δι' ἡδονήν. διὰ θυμὸν δὲ καὶ ὀργὴν, τὰ τιμωρητικά. διαφέρει δὲ τιμωρία καὶ κόλασις· ἡ μὲν γὰρ κόλασις, τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν· ἡ δὲ τιμωρία, τοῦ ποιοῦντος, ἵνα ἀποπληρωθῇ. C τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ ὀργὴ, δῆλον ἔσται ἐν τοῖς περὶ παθῶν. δι' ἐπιθυμίαν δὲ πράττεται, ὅσα φαίνεται ἡδέα. ἔστι δὲ καὶ τὸ σύνηθες, καὶ τὸ ἐθιστὸν ἐν τοῖς ἡδέσι· πολλὰ γὰρ καὶ τῶν φύσει μὴ ἡδέων, ὅταν συνεθισθῶσιν, ἡδέως ποιοῦσιν. ὥστε συλλαβόντι εἰπεῖν, ὅσα δι' αὐτοὺς πράττουσιν, ἅπαντά ἐστιν ἢ ἀγαθὰ, ἢ φαινόμενα ἀγαθὰ, ἢ ἡδέα ἢ φαινό- D μενα ἡδέα. ἐπεὶ δ' ὅσα δι' αὑτοὺς, ἑκόντες πράττουσιν, οὐχ ἑκόντες δὲ, ὅσα μὴ δι' αὑτοὺς, πάντ' ἂν εἴη ὅσα ἑκόντες πράττουσιν, ἢ ἀγαθὰ ἢ φαινόμενα ἀγαθὰ, ἢ ἡδέα ἢ φαινόμενα ἡδέα· τίθημι γὰρ καὶ τὴν τῶν κακῶν ἢ φαινομένων κακῶν, ἢ ἀπαλλαγὴν, ἢ ἀντὶ μείζονος ἐλάττονος μετάληψιν, ἐν τοῖς ἀγαθοῖς· αἱρετὰ γάρ πως· καὶ τὴν τῶν λυπηρῶν ἢ E φαινομένων, ἢ ἀπαλλαγὴν, ἢ μετάληψιν ἀντὶ μειζόνων, ἐλαττόνων, ὡσαύτως ἐν τοῖς ἡδέσι. ληπτέον ἄρα τὰ συμφέροντα καὶ τὰ ἡδέα πόσα καὶ ποῖα. περὶ μὲν οὖν τοῦ συμφέροντος, ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς εἴρηται πρότερον. περὶ δὲ τοῦ ἡδέος, εἴπωμεν νῦν. δεῖ δὲ νομίζειν, ἱκανοὺς εἶναι τοὺς ὅρους, ἐὰν ὦσι περὶ ἑκάστου, μήτε ἀσαφεῖς, μήτε ἀκριβεῖς.

Κεφάλαιον ια.

Ὑποκείσθω δ' ἡμῖν εἶναι τὴν ἡδονὴν, κίνησίν τινα τῆς ψυχῆς, καὶ κατάστασιν ἀθρόαν καὶ αἰσθητὴν εἰς τὴν ὑπάρχουσαν φύσιν· λύπην δὲ, τοὐναντίον. εἰ δ' ἐστὶν ἡδονὴ τὸ τοιοῦτον, δῆλον ὅτι καὶ ἡδύ ἐστι τὸ ποιητικὸν τῆς εἰρημένης διαθέσεως· τὸ δὲ φθαρτικὸν

ἢ τῆς

ἢ τῆς ἐναντίας καθισταμένης ποιεῖν, λυπηρόν. ἀνάγκη οὖν ἡδὺ εἶναί τε, τὸ εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἰέναι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· καὶ μάλιστα, ὅταν ἀπειληφότα ᾖ τὴν ἑαυτῶν φύσιν τὰ κατ' αὐτὴν γιγνόμενα· καὶ τὰ ἔθη· καὶ γὰρ τὸ εἰθισμένον, ὥσπερ πεφυκὸς ἤδη γίγνεται· ὅμοιον γάρ τι τὸ ἔθος τῇ φύσει· ἐγγὺς γὰρ καὶ τὸ πολλάκις τῷ ἀεί. ἔστι δ', ἡ μὲν φύσις, τοῦ ἀεί· τὸ δὲ ἔθος, τοῦ πολλάκις. καὶ τὸ μὴ βίαιον· παρὰ φύσιν γὰρ ἡ βία. διὸ τὸ ἀναγκαῖον λυπηρὸν, καὶ ὀρθῶς εἴρηται,

Πᾶν γὰρ ἀναγκαῖον πρᾶγμ' ἀνιαρὸν ἔφυ. τὰς δ' ἐπιμελείας, καὶ τὰς σπουδὰς, καὶ τὰς συντονίας, λυπηράς· ἀναγκαῖα γὰρ καὶ βίαια ταῦτα, ἐὰν μὴ ἐθισθῶσιν· οὕτω δὲ τὸ ἔθος ποιεῖ ἡδύ. τὰ δ' ἐναντία, ἡδέα. διὸ αἱ ῥᾳθυμίαι, καὶ αἱ ἀπονίαι, καὶ αἱ ἀμέλειαι, καὶ αἱ παιδιαὶ, καὶ αἱ ἀναπαύσεις, καὶ ὁ ὕπνος, τῶν ἡδέων· οὐδὲν γὰρ πρὸς ἀνάγκην τούτων. καὶ οὗ ἂν ἡ ἐπιθυμία ἐνῇ, ἅπαν ἡδύ· ἡ γὰρ ἐπιθυμία, τοῦ ἡδέος ἐστὶν ὄρεξις. τῶν δὲ ἐπιθυμιῶν, αἱ μὲν ἄλογοί εἰσιν· αἱ δὲ μετὰ λόγου. λέγω δὲ ἀλόγους μὲν, ὅσας μὴ ἐκ τοῦ ὑπολαμβάνειν τι ἐπιθυμοῦσιν· εἰσὶ δὲ τοιαῦται, ὅσαι λέγονται εἶναι φύσει, ὥσπερ αἱ διὰ τοῦ σώματος ὑπάρχουσαι· οἷον, ἡ τροφῆς, δίψα καὶ πεῖνα, καὶ καθ' ἕκαστον εἶδος τροφῆς ἐπιθυμία· καὶ αἱ περὶ τὰ γευστὰ, καὶ περὶ τὰ ἀφροδίσια, καὶ ὅλως τὰ ἁπτὰ, καὶ περὶ ὀσμὴν εὐωδίας, καὶ ἀκοὴν, καὶ ὄψιν. μετὰ λόγου δὲ, ὅσα ἐκ τοῦ πεισθῆναι ἐπιθυμοῦσιν· πολλὰ γὰρ καὶ θεάσασθαι καὶ κτήσασθαι ἐπιθυμοῦσιν ἀκούσαντες καὶ πεισθέντες. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὸ ἥδεσθαι ἐν τῷ αἰσθάνεσθαί τινος πάθους, ἡ δὲ φαντασία, ἐστὶν αἴσθησίς τις ἀσθενὴς, κἂν τῷ μεμνημένῳ καὶ τῷ ἐλπίζοντι ἀκολουθοίη φαντασία τις οὗ μέμνηται, ἢ ἐλπίζει· εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὅτι καὶ ἡδοναὶ ἅμα μεμνημένοις, καὶ ἐλπίζουσιν, ἐπείπερ καὶ αἴσθησις. ὥστ' ἀνάγκη πάντα τὰ ἡδέα, ἢ ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι εἶναι παρόντα, ἢ ἐν τῷ μεμνῆσθαι γεγενημένα, ἢ ἐν τῷ ἐλπίζειν μέλλοντα· αἰσθάνονται μὲν γὰρ τὰ παρόντα, μέμνηνται δὲ τὰ γεγενημένα, ἐλπίζουσι δὲ τὰ μέλλοντα. τὰ μὲν οὖν μνημονευτὰ, ἡδέα ἐστὶν, οὐ μόνον ὅσα ἐν τῷ παρόντι, ὅτε παρῆν, ἡδέα ἦν, ἀλλ' ἔνια καὶ οὐχ ἡδέα, ἂν ᾖ ὕστερον καλὸν καὶ ἀγαθὸν τὸ μετὰ τοῦτο· ὅθεν καὶ τοῦτ' εἴρηται,

A vel contrariæ constitutionis efficiendæ, esse molestum. Necesse igitur est, iucūdum esse, id quod est secundum naturam, ire plerunque & maximè, cùm assumpserint suam ipsorum naturam quæ secundum ipsam fiunt. Et consuetudines. Etenim consuetum quasi natura insitum iam fit. Similis enim est consuetudo naturæ. Nam vicinitatē habet quod sæpe fit, cum eo, quod semper. Est autem natura quidē eius quod semper fit: consuetudo verò eius, quod sæ-
B pe. Et non violentum: præter naturā enim vis est. Quamobrem necessitates molestiā habent. & rectè dictum est. Insuaue est etenim fieri quodcunq. necesse est. Curationes autem & studia, & contentiones, molestas esse. Necessaria enim, & violēta hæc sunt, ni si assueuerint. Sic enim cōsuetudo afficit iucunditatem. At contraria iucunda sunt. Quamobrem occasiones, & cessatio-
C nes à labore & non curantiæ, & lusus & requietes, & somnus inter iucunda sunt. Nihil enim horum est ad necessitatem. Et cuius cupiditas fuerit, id omne iucundum: nam cupiditas iucundi est appetitio. Cupiditatum autem aliæ quidem rationis expertes sunt, aliæ verò cum ratione. Voco rationis expertes, quas non ex eo, quòd existiment, aliquid suscipiunt. Et sunt tales
D quæcunque dicuntur esse natura, vt quæ propter corpus insunt, vt alimenti, sitis & fames, & in vnaquaque specie alimenti cupiditas, & quæ cernuntur in iis, quæ gustatu percipiuntur, & in venereis, & omnino in iis, quæ pertinent ad tactum, & in odoratu suauitatis, & auditu, & visu. Cùm ratione verò quascunque ex eo, quod persuasi sunt, concipiunt. Multa enim & perspicere, & possidere concupiscunt, cùm audiuerint, & persuasi sint. Quoniam verò
E posita est iucunditatis perceptio in sentienda aliqua affectione, & phantasia est sensus quidam debilis, & ei, qui recordatur, quique sperat, consequens est phantasia quædam eius rei, cuius meminit, aut spem habet. Si hoc ita est, patet etiam voluptates inesse vehementes iis, qui recordantur & sperāt, siquidē inest quoq; sens⁹. Qua-
F re necesse est, omnia iucūda aut in sēsu cōsistere præsētiū, aut in memoria etiam præteritorū, aut in spe futurorū. Sentiūt enim præsentia: recordantur preterita: sperāt futura. Ac quę quidem memoria custodiuntur, iucūda sūt, non solùm quę tūc cùm aderant, iucūda erant, sed nōnulla etiam non iucūda, si pręterea eueniat quippiam honestum, & bonum. Vnde illud dictum est,

Verum delectat saluum meminisse laborum.

Et illud,

Nam delectatur, memor est quicunq; laborū,
Cum res est multas passus, multa & peregit.

Atque huius rei causa est, quia iucundum est etiam non habere malum. Ex iis verò, quæ in spe sunt, quæcunque præsentia aut oblectare, aut iuuare videntur multum, aut sine molestia iuuare. Omnino quæcunque præsentes oblectant, etiam oblectant sperantes, & recordantes plerumque. Quamobrem & irasci iucundum est, vt Homerus cecinit de excandescentia,

Quæ melle effuso longè est dulcior.

Nemo enim irascitur ei, qui vindicari non posse videatur. iis verò, à quibus multum superantur potentia, aut non irascuntur, aut minus. Et plurimas cupiditates consequitur quædam voluptas. Aut enim dum recordantur, quomodo potiuntur, aut dum sperant fore, vt potiantur, perfunduntur quadam voluptate, vt qui in febribus habent sitim, & dum recordantur, quomodo biberint, & dum sperant, se bibituros, gaudent: & qui amant, cum colloquuntur, & scribunt, & canunt semper aliquid de re illa, quam amant, gaudent. In omnibus enim his talibus dum recordantur, quodammodo se sentire arbitrantur rem amatam. Et principium amoris fit hoc omnibus quando non solum præsenti gaudent, sed etiam absentem in memoriam reuocantes amant. Quamobrem & cum quis molestia afficitur, quòd non adsit: & in luctibus & lamentationibus exoritur quædam voluptas. Nam molestia est in eo, quod non adsit. voluptas verò in eo, quòd recordetur, & videat quodammodo illum, & quæ ageret, & qualis esset. Quare etiam id dictum est,

Sic ait: & cunctis lacrymarum accendit amorem.

Et vlcisci iucundum est. quod enim si non consequamur, molestum est, id si consequamur, iucundum est. Qui verò irascuntur, molestiam habent incredibilem, nisi vlciscantur, sperantes autem, gaudent. Et vincere iucundum est, non solum studiosis victoriæ, sed etiam omnibus: phantasia enim excellentiæ gignitur, cuius omnes habent cupiditatem, aut remissius, aut vehementius. Et quoniam vincere iucundum est, necesse est etiam ludos iucundos esse, qui pertinent ad pugnas & ad tibias, & ad disputationes (sæpe enim in ipsis accidit vincere) & ludos talorum, & pilæ, & aleæ, & tesserarū, & de serio ludis simili-

A Ἀλλ' ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

καί,

μετὰ γάρ τε καὶ ἄλγεσι τέρπεται ἀνὴρ

Μνήμενος, ὅστις πολλὰ πάθῃ καὶ πολλὰ ἐόργῃ. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι ἡδὺ καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὸ κακόν. τὰ δ' ἐν ἐλπίδι, ὅσα παρόντα, ἢ εὐφραίνειν, ἢ ὠφελεῖν φαίνεται μεγάλα, ἢ ἄνευ λύπης ὠφελεῖν. ὅλως δ', ὅσα

B παρόντα εὐφραίνει καὶ ἐλπίζοντας καὶ μεμνημένους, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. διὸ καὶ τὸ ὀργίζεσθαι, ἡδὺ ὥσπερ καὶ Ὅμηρος ἐποίησε περὶ τοῦ θυμοῦ,

Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο. οὐθεὶς γὰρ ὀργίζεται τῷ ἀδυνάτῳ φαινομένῳ τιμωρίας τυχεῖν. οὐδὲ τοῖς πολὺ ὑπὲρ αὐτοὺς τῇ δυνάμει. ἢ οὐκ ὀργίζονται, ἢ ἧττον. καὶ ἐν ταῖς πλείσταις ἐπιθυμίαις,

C ἀκολουθεῖ τις ἡδονή· ἢ γὰρ μεμνημένοι ὡς ἔτυχον, ἢ ἐλπίζοντες ὡς τεύξονται, χαίρουσί τινα ἡδονήν· οἷον, οἵ τ' ἐν τοῖς πυρετοῖς ἐχόμενοι ταῖς δίψαις, καὶ μεμνημένοι ὡς ἔπιον, καὶ ἐλπίζοντες πιεῖσθαι, χαίρουσι. καὶ οἱ ἐρῶντες, καὶ διαλεγόμενοι, καὶ γράφοντες, καὶ ποιοῦντες, ἀεί τι περὶ τοῦ ἐρωμένου χαίρουσιν· ἐν ἅπασι γὰρ τοῖς τοιούτοις μεμνημένοι, οἷον αἰσθάνεσθαι οἴονται τοῦ ἐρωμένου. καὶ ἀρχὴ δὲ

D τοῦ ἔρωτος γίγνεται αὕτη πᾶσιν, ὅταν μὴ μόνον παρόντος χαίρωσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπόντος μεμνημένοι ἐρῶσι. διὸ καὶ ὅταν λυπηρὸς γένηται, τῷ μὴ παρεῖναι, καὶ ἐν τοῖς πένθεσι καὶ θρήνοις ἐγγίνεταί τις ἡδονή. ἡ μὲν γὰρ λύπη, ἐπὶ τῷ μὴ ὑπάρχειν, ἡδονὴ δὲ, ἐν τῷ μεμνῆσθαι καὶ ὁρᾶν πως ἐκεῖνον, καὶ ἃ ἔπραττε, καὶ οἷος ἦν. διὸ καὶ τοῦτ' εἴρηται.

Ὣς φάτο· τοῖσι δὲ πᾶσιν ὑφ' ἵμερον ὦρσε (γόοιο.

E καὶ τὸ τιμωρεῖσθαι, ἡδύ· οὗ γὰρ τὸ μὴ τυγχάνειν λυπηρόν, τὸ τυγχάνειν ἡδύ· οἱ δ' ὀργιζόμενοι, λυποῦνται ἀνυπερβλήτως μὴ τιμωρούμενοι, ἐλπίζοντες δέ, χαίρουσι. καὶ τὸ νικᾶν ἡδύ, οὐ μόνον τοῖς φιλονίκοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι· φαντασία γὰρ ὑπεροχῆς γίγνεται, οὗ πάντες ἔχουσιν ἐπιθυμίαν, ἢ ἠρέμα, ἢ μᾶλλον. ἐπεὶ δὲ τὸ νικᾶν ἡδύ, ἀνάγκη καὶ τὰς παι-

F διὰς ἡδείας εἶναι τὰς μαχητικάς, καὶ τὰς αὐλητικάς, καὶ ἐριστικάς· πολλάκις γὰρ ἐν ταύταις γίγνεται τὸ νικᾶν. καὶ ἀστραγαλίσεις, καὶ σφαιρίσεις, καὶ κυβείας, καὶ πεττείας. καὶ περὶ τὰς ἐσπουδασμένας δὲ παιδιὰς ὁμοίως·

αἱ μὲν

αἱ μὲν γὰρ ἠθάδεις γίγνονται, αἱ τε ἡ συνήθεις αἱ δ' εὐθὺς ἡδεῖαι, οἷον κυνηγία, καὶ πᾶσα θηρευτική· ὅπου γὰρ ἅμιλλα, ἐνταῦθα καὶ νίκη ἐστί. διὸ καὶ ἡ δικανικὴ, καὶ ἡ ἐριστικὴ, ἡδεῖα τοῖς εἰθισμένοις καὶ δυναμένοις. καὶ τιμὴ καὶ εὐδοξία, τῶν ἡδίστων, διὰ τὸ γίγνεσθαι φαντασίαν ἑκάστῳ ὅτι τοιοῦτος οἷος ὁ σπουδαῖος· καὶ μᾶλλον ὅταν φῶσιν, οὓς οἴεται ἀληθεύειν. τοιοῦτοι δ' οἱ ἐγγὺς μᾶλλον τῶν πόρρω· καὶ οἱ συνήθεις καὶ οἱ γνώριμοι, καὶ οἱ πολῖται, τῶν ἄπωθεν· καὶ οἱ ὄντες, τῶν μελλόντων· καὶ οἱ φρόνιμοι, ἀφρόνων· καὶ πολλοὶ ὀλίγων· μᾶλλον γὰρ εἰκὸς ἀληθεύειν τοὺς εἰρημένους, τῶν ἐναντίων· ἐπεὶ ὧν τις πολὺ καταφρονεῖ, ὥσπερ παιδίων ἢ θηρίων, οὐδὲν μέλει τῆς τούτων τιμῆς ἢ τῆς δόξης, αὐτῆς γε τῆς δόξης χάριν· ἀλλ' εἴπερ, δι' ἄλλο τι. καὶ ὁ φίλος τῶν ἡδέων· τό, τε φιλεῖν ἡδύ· οὐδεὶς γὰρ φίλοινος, ὁ μὴ χαίρων οἴνῳ· καὶ τὸ φιλεῖσθαι, ἡδύ· φαντασία γὰρ καὶ ἐνταῦθα τοῦ ὑπάρχειν αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν εἶναι, οὗ πάντες ἐπιθυμοῦσιν οἱ αἰσθανόμενοι· τὸ δὲ φιλεῖσθαι, ἀγαπᾶσθαί ἐστιν αὐτὸν δι' αὐτόν. καὶ τὸ θαυμάζεσθαι, ἡδὺ, δι' αὐτὸ τὸ τιμᾶσθαι, καὶ τὸ κολακεύεσθαι, καὶ ὁ κόλαξ, ἡδύ· φαινόμενος γὰρ θαυμαστὴς καὶ φαινόμενος φίλος ὁ κόλαξ ἐστί. καὶ τὸ ταὐτὰ πράττειν πολλάκις, ἡδύ· τὸ γὰρ συνηθὲς, ἡδὺ ἦν. καὶ τὸ μεταβάλλειν, ἡδύ· εἰς φύσιν γὰρ γίγνεται μεταβάλλειν· τὸ γὰρ αὐτὸ, ἀεὶ ὑπερβολὴν ποιεῖ τῆς καθεστώσης ἕξεως· ὅθεν εἴρηται, μεταβολὴ πάντων γλυκύ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ διὰ χρόνου ἡδέα ἐστί, καὶ ἄνθρωποι, καὶ πράγματα· μεταβολὴ γὰρ ἐκ τοῦ παρόντος ἐστίν· ἅμα δὲ καὶ σπάνιον, τὸ διὰ χρόνου. καὶ τὸ μανθάνειν, καὶ τὸ θαυμάζειν, ἡδὺ, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἐν μὲν γὰρ τῷ θαυμάζειν, τὸ ἐπιθυμεῖν μαθεῖν ἐστιν· ὥστε τὸ θαυμαστὸν, ἐπιθυμητόν· ἐν δὲ τῷ μανθάνειν, εἰς τὸ κατὰ φύσιν καθίστασθαι. καὶ τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ εὖ πάσχειν, τῶν ἡδέων· τὸ μὲν γὰρ εὖ πάσχειν, τυγχάνειν ἐστὶν ὧν ἐπιθυμοῦσι· τὸ δὲ εὖ ποιεῖν, ἔχειν καὶ ὑπερέχειν, ὧν ἀμφοτέρων ἐφίενται. διὰ δὲ τὸ ἡδὺ εἶναι τὸ εὐποιητικὸν, καὶ τὸ ἐπανορθοῦν ἡδὺ τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τοὺς πλησίον, καὶ τὸ τὰ ἐλλιπῆ ἐπιτελεῖν. ἐπεὶ δὲ τὸ μανθάνειν τε ἡδὺ, καὶ τὸ θαυμάζειν, καὶ τὰ τοιάδε, ἀνάγκη ἡδέα εἶναι, οἷον τό, τε μιμούμενον, ὥσπερ γραφικὴ, καὶ ἀνδριαντοποιία, καὶ ποιητι-

A ter. alij enim iucundae efficiuntur, si quis sit assuefactus: alij statim iucundi sunt, ut venatio, & tota ferarum insectatio. Vbi enim certamen est, ibi etiam victoria est. Quare & iudicialis, & contentiosa disputatio iucunda est iis, qui assuefacti sunt, & qui possunt. Et honor, & gloria est inter iucundissima, quia oritur phantasia cuique, se talem esse, & qualis est studiosus: & magis, cum id affirmant illi, quos existimat vera B dicere. Tales autem sunt, vicini magis, quam longinqui: & familiares & noti, & cives, quam externi, & praesentes quam futuri, & prudentes, quam imprudentes: & multi, quam pauci. Verisimilius enim est vera dicere eos, qui commemorati sunt, quam contrarios. quoniam illorum, quos aliquis valde contemnit, ut puerorum aut belluarum, non curat honorem, aut exi- C stimationem, ipsius se licet existimationis gratia. Sin autem, propter aliud aliquid. Et amicus est inter iucunda. Nam & amare iucundum est, quia nemo amans vini est, qui non gaudeat vino: & amari iucundum. Phantasia enim etiam hic est, adesse sibi bonum, quod omnes cupiunt, qui sensum habeant. Amari vero est charum esse ipsum per se. Et suspici iucundum est, quia ea in re honor adhibetur. Et adulatione permulceri, & adulator res iucunda est. D videtur enim admirator, & videtur amicus, qui adulator est. Et eadem agere saepe iucundum est. Consuetum enim iucundum erat. Et permutare iucundum est. naturae enim accommodatum est permutare. Nam idem semper exuperantiam efficit constituti habitus: unde dictum est, Permutatio omnium dulcis. Quod etiam ea quae temporis spatio fiunt iucunda sunt, tum homines tum res. Permutatio enim ex praesenti est. Simul vero etiam rarum est, E quod fit temporis spatio. Et discere, & admirari iucundum est plerunque. Nam in admiratione cupiditas est. Quare admirabile excitat cupiditatem. At in discendo, in eum, qui naturalis est, statum erigimur. Et benefacere, & beneficium accipere, est inter iucunda. Nam beneficium accipere est consequi ea, quae cupiunt. At benefacere est habere, & excellere, quae ambo appetunt. Et, quoniam iucundum est, quod valet ad F benefaciendum, corrigere iucundum hominibus est proximos. Et inchoata perficere. Et quoniam tum discere iucundum est, tum admirari, etiam talia necesse est, ut iucunda sint, quod imitatione expressum est, ut picturas, & statuaria, & poetica,

& quidquid est imitatione expressum, etiam si non sit iucundum id, cuius imitatio est. Non enim ea in re gaudet, sed ratiocinatio est, hoc esse illud. Quare discere aliquid contingit. Et rerum circumuolutationes: & vix seruari ex periculis. Omnia enim admirabilia hæc sunt. Et quoniam quod est secundum naturam, iucundum est: & quæ cognata sunt, secundum naturam inuicem sunt omnia cognata, & similia iucunda sunt plerunque, vt homo homini, & equus equo, & iuuenis iuueni. vnde etiam prouerbia prolata sunt, quòd æqualis æqualem delectat, & quòd semper simili amicum est simile, & cognouit fera feram, & semper graculus cum graculo. Et quæcunque alia huiusmodi. Et quoniam simile, & cognatum iucundum est sibi ipsi omne, & maximè ipse erga se ipsum quisque sic affectus est, necesse est, omnes sui amantes esse, aut magis aut minus. Omnia enim talia sunt erga se maximè. Et, quoniam sui amantes omnes sunt etiam quæ sua sunt, necesse est iucunda esse omnibus, vt opera, orationes. Quam ob rem amantes sunt assentatorum plerunque, & amatorum, & honorum, & liberorum. Ipsorum enim opera liberi sunt. Et inchoata perficere, iucundum est. Ipsorum enim opus iam fit. Et quoniam principem esse iucundissimum est, etiam sapientem videri esse, iucundum est: ad principatum enim pertinet sapere. Est autem sapientia rerum multarum, & admirabilium scientia. Præterea verò, quoniam amantes honoris sunt plerunque, necesse est, & principem esse, & increpare proximos, iucundum esse. Et in quo optimus videtur esse ipse sibi, ibi versari, vt Euripides ait, Nam quisque ad id frequés adest, magnámque in illo temporis partem terit, Euadat ipse seimet vt præstantior. Similiter verò etiam, quoniam ludus est inter iucunda, & omnis remissio animi, & risus inter iucunda, necesse est etiam ridicula iucunda esse, & homines, & orationes, & opera. Disputatum autem est de ridiculis separatim in iis, quæ sunt de Poetica. Ac de iucundis quidem dicta hæc sint. Molesta autem ex contrariis patent. Ac quorum quidé caussa iniuria afficiant, hæc sunt.

CAPVT XII.

Quomodo autem se habentes, & quos, dicamus nunc. Ac ipsi quidem, cum, arbitrantur fieri posse, vt res agatur & fieri posse, vt à se, & si se laturos, cum egerint, aut si non laturint, se non daturos

A καὶ πᾶν ὃ ἂν μεμιμημένον ᾖ, κἂν μὴ ᾖ ἡδὺ αὐτὸ τὸ μιμηθέν. οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ χαίρει, ἀλλὰ συλλογισμός ἐστιν, ὅτι τοῦτο ἐκεῖνο· ὥστε μανθάνειν τι συμβαίνει. καὶ αἱ περιπέτειαι, καὶ τὸ παρὰ μικρὸν σώζεσθαι, ἐκ τῶν κινδύνων· πάντα γὰρ θαυμαστὰ ταῦτα. καὶ ἐπεὶ τὸ κατὰ φύσιν ἡδὺ, τὰ συγγενῆ δὲ κατὰ φύσιν ἀλλήλοις ἐστὶν, ἅπαντα τὰ συγγενῆ καὶ ὅμοια, B ἡδέα, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· οἷον, ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ, καὶ ἵππος ἵππῳ, καὶ νέος νέῳ ὅθεν καὶ αἱ παροιμίαι εἴρηνται, ὡς ἧλιξ ἥλικα τέρπει. καὶ, αἰεὶ τὸν ὁμοῖον. καὶ, ἔγνω δὲ θὴρ θῆρα· καὶ, αἰεὶ κολοιὸς παρὰ κολοιόν. καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ συγγενὲς ἡδὺ ἑαυτῷ ἅπαν, μάλιστα δὲ αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν ἕκαστος τοῦτο πέπονθεν, ἀνάγκη πάντας φιλαύτους εἶναι, ἢ μᾶλλον, ἢ ἧττον· C πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα ὑπάρχει πρὸς αὑτὸν μάλιστα. ἐπεὶ δὲ φίλαυτοι πάντες, καὶ τὰ αὑτῶν ἀνάγκη ἡδέα εἶναι πᾶσιν· οἷον ἔργα, λόγους· διὸ φιλοκόλακες, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ φιλερασταὶ, καὶ φιλότιμοι, καὶ φιλότεκνοι· αὐτῶν γὰρ ἔργα τὰ τέκνα. καὶ τὰ ἐλλιπῆ ἐπιτελεῖν, ἡδύ. αὐτῶν γὰρ ἔργον ἤδη γίνεται. καὶ ἐπεὶ τὸ ἄρχειν, ἥδιστον· καὶ τὸ σοφὸν δοκεῖν εἶναι, ἡδύ· ἀρχικὸν γὰρ τὸ φρονεῖν· ἔστι δὲ ἡ σοφία, D πολλῶν καὶ θαυμαστῶν ἐπιστήμη. ἔτι, ἐπεὶ φιλότιμοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀνάγκη καὶ τὸ ἐπιτιμᾶν τοῖς πέλας, ἡδὺ εἶναι. καὶ τὸ ἐν ᾧ βέλτιστος δοκεῖ εἶναι αὐτὸς αὑτοῦ, ἐνταῦθα διατρίβειν· ὥσπερ καὶ Εὐριπίδης φησί.

—κἀπὶ τοῦτ' ἐπείγεται,
Νέμων ἑκάστης ἡμέρας πλεῖστον μέρος,
Ἵν' αὐτὸς αὑτοῦ τυγχάνει βέλτιστος ὤν.

ὁμοίως δὲ καὶ ἐπεὶ ἡ παιδιὰ, τῶν ἡδέων, καὶ πᾶσα ἄνεσις, καὶ ὁ γέλως τῶν ἡδέων. ἀνάγκη δὲ καὶ τὰ γελοῖα ἡδέα εἶναι, καὶ ἀνθρώπους, καὶ λόγους καὶ ἔργα. διώρισται δὲ περὶ γελοίων χωρὶς ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς. περὶ μὲν οὖν ἡδέων εἰρήσθω ταῦτα. τὰ δὲ λυπηρὰ, ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις φανερά. ὧν μὲν οὖν ἕνεκα ἀδικοῦσι, F ταῦτ' ἐστί.

Κεφάλαιον ιβ.

Πῶς δὲ ἔχοντες, καὶ τίνας, λέγωμεν νῦν. αὐτοὶ μὲν οὖν ὅταν οἴωνται δυνατὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα πραχθῆναι, καὶ ἑαυτοῖς δυνατόν· εἴτε ἂν λαθεῖν πράξαντες· ἢ μὴ λαθόντες, μὴ δοῦναι δίκην· ἢ δοῦναι μὲν,

ἀλλ' ἐλάττω τὴν ζημίαν ἔσεσθαι τοῦ κέρδους αὐτοῖς, ἢ οἷς κήδονται. ποῖα μὲν οὖν δυνατὰ φαίνεται, καὶ ποῖα ἀδύνατα, ἐν τοῖς ὕστερον ῥηθήσεται· κοινὰ γὰρ ταῦτα πάντων τῶν λόγων. αὐτοὶ δ' οἴονται δυνατοὶ εἶναι μάλιστα ἀζήμιοι ἀδικεῖν, οἱ εἰπεῖν δυνάμενοι, καὶ οἱ πρακτικοί, καὶ οἱ ἔμπειροι πολλῶν ἀγώνων, καὶ ἐὰν πολύφιλοι ὦσι, καὶ ἐὰν πλούσιοι. καὶ μάλιστα μέν, ἂν αὐτοὶ ὦσιν ἐν τοῖς εἰρημένοις, οἴονται δύνασθαι. εἰ δὲ μή, κἂν ὑπάρχωσι τοιοῦτοι αὐτοῖς, φίλοι, ἢ ὑπηρέται, ἢ κοινωνοί· διὰ γὰρ ταῦτα δύνανται καὶ πράττειν, καὶ λανθάνειν, καὶ μὴ δοῦναι δίκην. καὶ ἐὰν φίλοι ὦσι τοῖς ἀδικουμένοις, ἢ τοῖς κριταῖς· οἱ μὲν γὰρ φίλοι, ἀφύλακτοί τε πρὸς τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ προσκαταλλάττονται, πρὶν ἐπεξελθεῖν· οἱ δὲ κριταί, χαρίζονται, οἷς ἂν φίλοι ὦσι, καὶ ἢ ὅλως ἀφιᾶσιν, ἢ μικροῖς ζημιοῦσι. λαθητικοὶ δ' εἰσίν, οἵ τ' ἐναντίοι τοῖς ἐγκλήμασιν· οἷον, ἀσθενὴς περὶ αἰκίας, καὶ ὁ πένης, καὶ ὁ αἰσχρὸς περὶ μοιχείας. καὶ τὰ λίαν ἐν φανερῷ καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς· ἀφύλακτα γάρ, διὰ τὸ ὅλως μηδένα ἂν οἴεσθαι. καὶ τὰ τηλικαῦτα, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἃ μηδ' εἷς· ἀφύλακτα γὰρ καὶ ταῦτα· πάντες γὰρ τὰ εἰωθότα, ὥσπερ ἀρρωστήματα, φυλάττονται, καὶ τὰ ἀδικήματα· ὃ δὲ μηδείς πω ἠρρώστηκεν, οὐδεὶς εὐλαβεῖται. καὶ οἷς μηδεὶς ἐχθρός, ἢ πολλοί· οἱ μὲν γὰρ οἴονται λήσειν, διὰ τὸ μὴ φυλάττεσθαι· οἱ δὲ λανθάνουσι, διὰ τὸ μὴ δοκεῖν ἂν ἐπιχειρῆσαι φυλαττομένοις· καὶ διὰ τὸ ἀπολογίαν ἔχειν, ὅτι οὐκ ἂν ἐνεχείρησαν. καὶ οἷς ὑπάρχει κρύψις, ἢ τρόπος, ἢ τόπος, ἢ διάθεσις εὔπορος. καὶ ὅσοις μὴ λαθοῦσιν, ἔστι διῶσις δίκης, ἢ ἀναβολὴ χρόνου, ἢ διαφθορὰ κριτῶν. καὶ οἷς, ἐὰν γένηται ζημία, ἔστι διῶσις τῆς ἐκτίσεως, ἢ ἀναβολὴ χρόνιος, ἢ δι' ἀπορίαν μηδὲν ἕξει, ὅ, τι ἀπολέσῃ. καὶ οἷς τὰ μὲν κέρδη φανερά, ἢ μεγάλα, ἢ ἐγγύς, αἱ δὲ ζημίαι, ἢ μικραί, ἢ ἀφανεῖς, ἢ πόρρω. καὶ ᾧ μὴ ἔστι τιμωρία ἴση τῇ ὠφελείᾳ, οἷον δοκεῖ ἔχειν ἡ τυραννίς. καὶ ὅσοις τὰ μὲν ἀδικήματα, λήμματα, αἱ δὲ ζημίαι, ὀνείδη μόνον. καὶ οἷς τοὐναντίον, τὰ μὲν ἀδικήματα εἰς ἔπαινόν τινα, οἷον εἰ συνέβη ἅμα τιμωρήσασθαι ὑπὲρ πατρὸς ἢ μητρός, ὥσπερ Ζήνωνι, αἱ δὲ ζημίαι εἰς χρήματα, ἢ φυγήν, ἤ τι τοιοῦτον· ἀμφότερα γὰρ ἀδικοῦσι, καὶ ἀμφοτέρως ἔχοντες, πλὴν οὐχ οἱ αὐτοί, ἀλλ' οἱ ἐναντίοι τοῖς ἤθεσι.

A pœnam, aut daturos quidem, sed minus damnum esse, quàm lucrum sibi ipsis, aut iis quorum curam habent. Ac quæ quidē fieri posse videantur, & quæ non posse, posterius explicabitur. Communia enim partibus Rhetoricæ sunt hæc omnibus. Ipsi verò arbitrantur se posse maximè sine damno iniuria afficere, qui dicendo valent, & agendo, & experientia multarum contentionum, & si eis multi amici sint, & si diuites, & maximè quidem si ipsi valeant in iis quæ dicta sunt, arbitrantur potentiam se habere. Sin minus, si sint tales ipsis amici, aut ministri, aut socij, quia his freti possunt & agere, & latere, & non dare pœnam. & si amici sint iis qui iniuriam patiuntur, aut iudicibus. Nam amici parum cauti sunt ad iniuriam patiendam, & reconciliantur prius quàm iudicium persequantur.

B

Iudices verò gratificantur iis, quibus amici

C & omnino absoluunt, aut paruis pœnis afficiūt. Apti verò ad latendum sunt, & contrarij criminibus, vt debilis de verberatione, & pauper, & deformis de adulterio. Et quæ sunt nimis in aperto, & in oculis, incauta enim sunt quòd nemo illa existimet. Et tanta & talia, quæ admiserit nemo, incauta enim etiam talia sunt. Nam omnes vsitatos vt morbos, cauent, sic et iniurias. Quo autem morbo nondum laborauerit,

D cum nemo reformidat. Et quibus nemo est inimicus, aut multi. Illi enim putant se laturos, quia non cauentur. Hi verò etiam latent, quia non videntur aggressuri fuisse eos qui cauent, & quia habent defensionē, se non fuisse aggressuros. Et quibus est occultatio, aut modus, aut locus, aut alienatio in promptu. Et quib⁹ si non lateant, est depulsio iudicij, aut dilatio temporis aut corruptiones iudicum.

E Et quibus si fiat damnum, est depulsio solutionis, aut dilatio temporis, aut si quis propter inopiam nihil habiturus sit quod amittat. Et quib⁹ lucra quidem aperta sunt, aut magna, aut vicina: damna verò aut parua, aut obscura, aut longinqua. Et cui non est pœna æqualis vtilitati, id quòd videtur habere Tyrannis. Et quib⁹ iniuriæ lucra sunt, damna verò probra solum. Et quib⁹ contrà iniuriæ quidem

F sunt in laudem aliquam, vt si contingat, simul vindictam facere pro patre, aut matre, vt Zenoni, damna verò sūt, vt pecuniæ, aut exilium aut tale aliquid. Ambo enim iniuriam faciūt & vtroque modo se habentes: non tamen iidem, sed contrarij moribus.

A Et qui sæpe aut latuerunt, aut nihil damni habuerunt. Et sæpe lapsi opinione. Sunt enim aliqui etiam in talibus vt in bellicis, parati rursus pugnam tentare. Et quibus protinus sit iucundum, molestum verò posterius: aut lucrum protinus, damnum verò posterius. Intemperantes autem tales sunt. Ac intemperantia est in omnibus quæ appetunt. Et quibus è conuerso molestum iam adsit, aut B damnum, iucundum verò & vtile, posteriora, & diuturniora sint. Continentes enim, & prudentiores talia sequuntur. Et quibus contingat vt propter fortunam videantur egisse, aut propter necessitatem, aut propter naturam, aut propter consuetudinem, & omnino errasse, sed non iniuriam fecisse. Et quibus adsit æquitatis obtinendæ facultas. Et qui indigentes sint. Dupliciter autem sunt indigentes: aut enim tanquam rei neces- C sariæ vt pauperes, aut tanquam exuperantiæ, vt diuites. Et qui sunt bonæ admodum existimationis, & qui admodum malæ. Illi quidem tanquam qui non existimabuntur: hi verò tanquam qui nihil magis existimabuntur. Ac ipsi quidem sic se habentes aggrediuntur. Iniuria verò afficiunt eos, & iis reb⁹ præditos, quarum ipsi sunt indigentes vel ad necessaria, vel ad exuperantiam, vel ad delectationem. D Et longinquos, & vicinos. Horum enim comprehensio velox: illorum verò vltio tarda, vt qui spoliant Carthaginienses. Et eos, qui non cauent, nec obseruant, sed creduli sunt. facile enim est omnes latere. Et socordes: industrij enim est ius persequi. Et verecundos: non enim pugnaces sunt de lucro. Et qui à multis iniuriam passi sunt, & ius persecuti non sunt, quasi E sint secundum prouerbium, Mysorum præda. Et quos nunquam amplius, & quos sæpe: vtrique enim incauti: illi quidem, vt nunquam: hi verò, vt qui non amplius. Et calumnia affectos, aut idoneos, qui afficiantur. Tales enim non præeligunt, cùm timeant iudices: nec possunt persuadere, ex quib⁹ sunt qui odio habentur, & quibus inuidetur. Et aduersus quos habent præ- F textum, vel maiorum, vel suum ipsorum, vel amicorum, quòd aut malefecerint, aut facturi fuerint, vel ipsis, vel maioribus vel iis, quos charos habet. vt enim prouerbium ait, Prætextu eget tantùm improbitas. Et inimicos, & amicos. Quia hos sit facile: illos iucundum. Et qui amicis carent & non valent dicendo, aut agendo: aut enim non conantur inuadere:

A καὶ οἱ πολλάκις ἢ λεληθότες, ἢ μὴ ἐζημιωμένοι· καὶ οἱ πολλάκις ἀποτετυχηκότες· εἰσὶ γάρ τινες καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις, ὥσπερ ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οἷοι ἀναμάχεσθαι. καὶ οἷς ἂν παραχρῆμα ᾖ τὸ ἡδύ, τὸ δὲ λυπηρὸν ὕστερον, ἢ τὸ κέρδος, ἡ δὲ ζημία ὕστερον· οἱ γὰρ ἀκρατεῖς, τοιοῦτοι. ἔστι δ' ἀκρασία περὶ πάντα ὅσων ὀρέγονται. καὶ οἷς ἂν τοὐναντίον, τὸ μὲν λυπηρὸν ἤδη ᾖ, ἢ ἡ ζημία· τὸ δὲ ἡδὺ, καὶ ὠφέλιμον, ὕστερα B καὶ χρονιώτερα· οἱ γὰρ ἐγκρατεῖς καὶ φρονιμώτεροι, τὰ τοιαῦτα διώκουσι. καὶ οἷς ἂν ἐνδέχηται διὰ τύχην δόξαι πρᾶξαι, ἢ δι' ἀνάγκην, ἢ διὰ φύσιν, ἢ δι' ἔθος· καὶ ὅλως ἁμαρτεῖν, ἀλλὰ μὴ ἀδικεῖν. καὶ οἷς ἂν ᾖ τοῦ ἐπιεικοῦς τυχεῖν. καὶ ὅσοι ἂν ἐνδεεῖς ὦσι. διχῶς δέ εἰσιν ἐνδεεῖς· ἢ γὰρ ὡς ἀναγκαίου, ὥσπερ οἱ πένητες· ἢ ὡς ὑπερβολῆς, ὥσπερ οἱ πλούσιοι. καὶ C οἱ σφόδρα εὐδοκιμοῦντες, καὶ σφόδρα ἀδοξοῦντες· οἱ μὲν ὡς οὐ δόξοντες· οἱ δὲ ὡς οὐδὲν μᾶλλον ἀδοξοῦντες. αὐτοὶ μὲν οὖν οὕτως ἔχοντες, ἐπιχειροῦσιν. ἀδικοῦσι δὲ τοὺς τοιούτους, καὶ τὰ τοιαῦτα· τοὺς ἔχοντας ὧν αὐτοὶ ἐνδεεῖς, ἢ εἰς τἀναγκαῖα, ἢ εἰς ὑπεροχήν, ἢ εἰς ἀπόλαυσιν. καὶ τοὺς πόρρω, καὶ τοὺς ἐγγύς· τῶν μὲν γὰρ, ἡ λῆψις ταχεῖα· τῶν D δὲ, ἡ τιμωρία βραδεῖα· οἷον οἱ συλῶντες τοὺς Καρχηδονίους. καὶ τοὺς μὴ εὐλαβεῖς, μηδὲ φυλακτικούς, ἀλλὰ πιστευτικούς· ῥᾴδιον γὰρ πάντας λαθεῖν. καὶ τοὺς ῥᾳθυμοῦντας· ἐπιμελοῦς γὰρ τὸ ἐπεξελθεῖν. καὶ τοὺς αἰσχυντηλούς· οὐ γὰρ μαχητικοὶ περὶ κέρδους. καὶ τοὺς ὑπὸ πολλῶν ἀδικηθέντας, καὶ μὴ ἐπεξελθόντας, ὡς ὄντας, κατὰ τὴν παροιμίαν, τούτους, Μυσῶν λείαν. καὶ οὓς μηδεπώποτε, καὶ οὓς πολ- E λάκις· ἀμφότεροι γὰρ ἀφύλακτοι· οἱ μὲν, ὡς οὐδέποτε· οἱ δὲ, ὡς οὐκ ἂν ἔτι. καὶ τοὺς διαβεβλημένους, ἢ εὐδιαβόλους· οἱ τοιοῦτοι γὰρ, οὔτε προαιροῦνται, φοβούμενοι τοὺς κριτάς, οὔτε δύνανται πείθειν, ὡς οἱ μισούμενοι καὶ φθονούμενοί εἰσι. καὶ πρὸς οὓς ἔχουσι πρόφασιν, ἢ προγόνων, ἢ αὐτῶν, ἢ φί- F λων, ἢ ποιησάντων κακῶς ἢ μελλησάντων, ἢ αὐτούς, ἢ προγόνους, ἢ ὧν κήδονται· ὥσπερ γὰρ ἡ παροιμία, προφάσεως δεῖται μόνον ἡ πονηρία. καὶ τοὺς ἐχθρούς, καὶ τοὺς φίλους· τοὺς μὲν γὰρ, ῥᾴδιον· τοὺς δ', ἡδύ. καὶ τοὺς ἀφίλους. καὶ τοὺς μὴ δεινοὺς εἰπεῖν, ἢ πρᾶξαι· ἢ γὰρ οὐκ ἐγχειροῦσιν ἐπεξιέναι, ἢ κατα-

ἢ καταλλάττονται, ἢ οὐδὲν περαίνουσι· καὶ εἰς οὓς μὴ λυσιτελὲς διατρίβειν ἐπιτηροῦντας ἢ δίκας, ἢ ἐκτίσεις, οἷον οἱ ξένοι καὶ αὐτουργοί· ἐπὶ μικρῷ τε γὰρ διαλύονται, καὶ ῥᾳδίως οἱ τοιοῦτοι καταπαύονται. καὶ τοὺς πολλὰ ἠδικηκότας, ἢ τοιαῦτα οἷα ἀδικοῦνται· ἐγγὺς γάρ τι δοκεῖ τοῦ μὴ ἀδικεῖν εἶναι, ὅταν τι τοιοῦτον ἀδικηθῇ τις, οἷον εἰώθει καὶ αὐτὸς ἀδικεῖν· λέγω δ' οἷον εἴ τις τὸν εἰωθότα ὑβρίζειν αἰκίσαιτο. καὶ τοὺς ἢ πεποιηκότας κακῶς, ἢ βουληθέντας, ἢ βουλομένους, ἢ ποιήσοντας· ἔχει γὰρ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ καλόν· καὶ ἐγγὺς τοῦτο τοῦ μὴ ἀδικεῖν φαίνεται. καὶ οἷς χαριοῦνται, ἢ φίλοις, ἢ θαυμαζομένοις, ἢ ἐρωμένοις, ἢ κυρίοις, ἢ ὅλως πρὸς οὓς ζῶσιν αὐτοί. καὶ πρὸς οὓς ἔστιν ἐπιεικείας τυχεῖν. καὶ οἷς ἂν ἐγκεκληκότες ὦσι, καὶ προδιακεχωρηκότες· ἐγγὺς γὰρ τὰ τοιαῦτα τοῦ μὴ ἀδικεῖν φαίνεται, οἷον Κάλλιππος ἐποίει τὰ περὶ Δίωνα. καὶ τοὺς ὑπ' ἄλλων μέλλοντας, ἂν μὴ αὐτοί, ὡς οὐκέτι ἐνδεχόμενον βουλεύσασθαι. ὥσπερ λέγεται Αἰνεσίδημος Γέλωνι πέμψαι κοττάβια ἀνδραποδισαμένῳ, ὅτι ἔφθασεν, ὡς καὶ αὐτὸς μέλλων. καὶ οὓς ἀδικήσαντες δυνήσονται πολλὰ δίκαια πράττειν, ὡς ῥᾳδίως ἰασόμενοι· ὥσπερ ἔφη Ἰάσων ὁ Θετταλός, δεῖν ἀδικεῖν ἔνια, ὅπως δύνηται καὶ δίκαια πολλὰ ποιεῖν. καὶ ἃ πάντες ἢ πολλοὶ ἀδικεῖν εἰώθασι· συγγνώμης γὰρ οἴονται τεύξεσθαι. καὶ τὰ ῥᾴδια κρύψαι· τοιαῦτα δ', ὅσα ταχὺ ἀναλίσκεται, οἷον τὰ ἐδώδιμα· ἢ τὰ εὐμετάβλητα, ἢ σχήμασιν, ἢ χρώμασιν, ἢ κράσεσιν· ἢ ἃ πολλαχοῦ ἀφανίσαι ἔστι. τοιαῦτα δ' τὰ εὐβάστακτα καὶ ἐν μικροῖς τόποις ἀφανιζόμενα. καὶ οἷς ἀδιάφορα καὶ ὅμοια πολλὰ προϋπῆρχε τῷ ἀδικοῦντι. καὶ ὅσα αἰσχύνονται λέγειν οἱ ἀδικηθέντες· οἷον γυναικῶν οἰκείων ὕβρεις, ἢ εἰς αὐτούς, ἢ εἰς υἱεῖς. καὶ ὅσα φιλοδικεῖν δόξειεν ἂν ὁ ἐπεξιών· τοιαῦτα δὲ τὰ μικρά, καὶ ἐφ' οἷς συγγνώμη. ὡς μὲν οὖν ἔχοντες ἀδικοῦσι, καὶ ποῖα, καὶ ποίους, καὶ διὰ τί, σχεδὸν ταῦτ' ἐστί.

A aut reconciliantur, aut nihil proficiunt. Et quibus non est vtile tempus consumere expectando vel iudicium, vel solutionem, vt sunt peregrini, & opifices. Nam ob res paruas transigunt, & facilè tales mitigantur. Et qui multas iniurias intulerunt, vel tales, quales patiuntur, vicinum enim quiddam videtur esse, quod non facit iniuriam, esse, cùm talem iniuriam passus est aliquis qualẽ consueuit et iã ipse facere. Dico B autem, vt si quis solitum contumeliam facere, verberet. Et qui male fecerunt, vel facere voluerunt, vel volunt, vel facturi sunt: habet enim & iucundũ, & honestũ & vicinum est hoc ei quod facere iniuriam nõ videtur. Et quos in iuria afficiendo gratificabuntur, aut amicis, aut iis, quos admirantur, aut quos amãt, aut dominis, aut omninò ad quorum arbitrium viuunt ipsi, & a- C pud quos licet æquitatem consequi. Et quibus crimen obtulerunt, & à quibus seiuncti sunt, vt Callippus fecit in Dionem. Etenim talia vicina sunt ei, quod iniuriam facere non videtur. Et qui ab aliis læduntur, si eos ipsi non læserint, quasi non amplius liceat consultare, vt dicitur Ænesidemus Geloni misisse cottabia, cum seruitutem induxisset, quòd præuenisset, quasi & ipse facturus D fuisset. Et quos si iniuria affecerint, poterunt multa iusta agere, tanquam facile sanaturi, vt dixit Iason Thessalus, Oportere se nonnulla iniusta facere, vt posset et iam iusta multa facere. Et in iis, in quibus omnes, vel multi iniuriam facere consueuerunt. se enim veniam putant consecuturos. Et in iis, quæ facilia sunt ad occultandum. Talia autem sunt quæ vel celeriter E consumuntur, vt esculenta: vel quæ facilè commutantur, aut figuris, aut coloribus, aut temperamentis, vel quæ multis in locis abdere in promptu est. Talia verò sunt quæ facilè portantur, & in paruis locis abduntur. Et quibus indifferentia, & similia multa prius erant ei, qui iniuriam facit. Et in iis, quæ pudet dicere eos, qui iniuriam passi sunt, quales sunt mulierum propriarum contumeliæ, aut in se, aut in filios. Et in iis, quæ tractare studio litium videbitur is, qui ius persequatur: huiusmodi sunt parua, & in quibus venia est. At quomodo quidem se habentes iniuria afficiant, & in cuiusmodi rebus, & quos, & quam obrem, ferme hæc sunt.

Κεφάλαιον ιγ.

Τὰ δ' ἀδικήματα πάντα καὶ τὰ δικαιώματα διέλωμεν, ἀρξάμενοι πρῶτον

CAPVT XIII.

INiurias autem omnes, & iustè susceptas actiones distinguamus, exorsi primùm

hinc. Definita igitur sunt iusta & iniusta ad leges duas, & ad quos referuntur, dupliciter. Dico autem legem partim propriam, partim communem. Propriam quidem singulis definitam inter ipsos, eamque aut non scriptam, aut scriptam. Communem verò secundum naturam. Est enim quoddam, quod augurantur omnes, natura commune iustum, & iniustum, etiamsi nulla societas inuicem sit, nullúmque pactio: vt Sophoclis Antigone videtur dicere, iustum esse, interdictum sepelire Polynicem, quasi natura sit id iustum. Non etenim id nunc, & heri, sed semper fuit. Et nemo scit, vnde eius ortus sit. Et vt Empedocles dicit de non interficiendo, quod animatum est: id enim non quibusdam quidem iustum est, quibusdam verò non iustum, sed hoc quidem omnium legitimum, pérque latum æthera, omnibus in partibus extentum est, pérque ingentem splendorem. Et vt dicit in Messeniaca Alcidamas. Ad quos verò sunt definita, dupliciter definita sunt. aut enim ad communitatẽ, aut ad vnum eorum, qui sunt in communitate, referuntur ea, quæ oportet agere, & non agere. Quam obrem & iniurias & iustas actiones, dupliciter contingit perfequi, & iustè suscipere. aut enim ad vnũ definitũ, aut ad communitatem referuntur. Nã qui committit adulterium, & verberat, iniuria afficit aliquem ex definitis, qui verò non militat, communitatem. Iam cum omnes iniurias distinxerimus, vt aliæ referantur ad communitatem, aliæ ad alium, & ad alios, cùm repetiuerimus, quid sit iniuria affici, explicemus reliqua. Est autem iniuria affici ab iis qui sponte agunt, iniusta pati. Iniuria enim afficere, definitum est prius, sponte esse. Et quoniam necesse est, qui iniuriã patitur, eum noxam accipere, & non sponte accipere: noxæ quidem ex superioribus constant. Bona enim & mala distincta sunt per se superius, & quæ sponte agunt homines, esse quæcunque scientes. Quare necesse est, omnia crimina aut ad communitatem, aut ad priuatum referri, aut ignorante illo, & non sponte agente, aut sponte & sciente. Et ex his alia præeligente, alia propter affectum. Ac de ira quidem dicetur in iis, quæ pertinent ad affectus. Qualia verò præeligant, & quomodo se habentes, dictum est superius. Et quoniam qui confitentur, sæpe se egisse, aut litis inscriptionem non confitentur,

A ὥρισται δὴ τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, πρός τε νόμους δύο, καὶ πρὸς οὕς ἐστι, διχῶς. λέγω δὲ νόμον, τὸν μὲν ἴδιον, τὸν δὲ κοινόν. ἴδιον μὲν, τὸν ἑκάστοις ὡρισμένον πρὸς αὑτούς· καὶ τοῦτον, τὸν μὲν ἄγραφον, τὸν δὲ γεγραμμένον· κοινὸν δὲ, τὸν κατὰ φύσιν. ἔστι γὰρ, ὃ μαντεύονταί τι πάντες, φύσει κοινὸν δίκαιον καὶ ἄδικον, κἂν μηδεμία κοινωνία πρὸς ἀλλήλους ᾖ, μηδὲ συνθήκη· οἷον καὶ ἡ Σοφο- B κλέους Ἀντιγόνη φαίνεται λέγουσα, ὅτι δίκαιον ἀπειρημένον, θάψαι τὸν Πολυνείκην, ὡς φύσει ὂν τοῦτο δίκαιον·

Οὐ γάρ τι νῦν τε κἀχθὲς, ἀλλ' ἀεί ποτε
Ζῇ τοῦτο κοὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου φάνη.

καὶ ὡς Ἐμπεδοκλῆς λέγει περὶ τοῦ μὴ κτείνειν τὸ ἔμψυχον· τοῦτο γὰρ, οὐ τισὶ μὲν δίκαιον, τισὶ δ' οὐ δίκαιον·

C Ἀλλὰ τὸ μὲν πάντων νόμιμον, διά τ' εὐ-
ρυμέδοντος. (του αὐγῆς.
Αἰθέρος ἠνεκέως τέταται, διά τ' ἀπλέ-

καὶ ὡς λέγει ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ Ἀλκιδάμας. πρὸς οὓς δὲ διώρισται, διχῶς διώρισται· ἢ γὰρ πρὸς τὸ κοινὸν, ἢ πρὸς ἕνα τῶν κοινωνούντων, ἃ δεῖ πράττειν καὶ μὴ πράττειν. D διὸ καὶ τὰ ἀδικήματα καὶ τὰ δικαιώματα διχῶς ἔστιν ἀδικεῖν καὶ δικαιοπραγεῖν· ἢ γὰρ πρὸς ἕνα ὡρισμένον, ἢ πρὸς τὸ κοινόν· ὁ γὰρ μοιχεύων καὶ τύπτων, ἀδικεῖ τινὰ τῶν ὡρισμένων· ὁ δὲ μὴ στρατευόμενος, τὸ κοινόν. ἁπάντων δὴ τῶν ἀδικημάτων διῃρημένων, καὶ τῶν μὲν, ὄντων πρὸς τὸ κοινόν· τῶν δὲ, πρὸς ἄλλον καὶ πρὸς ἄλλους, ἀναλαβόντες τί ἐστι τὸ ἀδικεῖσθαι, λέγωμεν τὰ λοιπά. ἔστι δὴ τὸ ἀ- E δικεῖσθαι, τὸ ὑπὸ ἑκόντος τὰ ἄδικα πάσχειν· τὸ γὰρ ἀδικεῖν ὥρισται πρότερον ἑκούσιον εἶναι. ἐπεὶ δ' ἀνάγκη τὸν ἀδικούμενον βλάπτεσθαι, καὶ ἀκουσίως βλάπτεσθαι, αἱ μὲν βλάβαι, ἐκ τῶν πρότερον φανεραί εἰσι· τὰ γὰρ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ εἴρηται καθ' αὑτὰ πρότερον, καὶ τὰ ἑκούσια, ὅτι ἐστὶν ὅσα εἰδό- F τες. ὥστ' ἀνάγκη πάντα τὰ ἐγκλήματα, ἢ πρὸς τὸ κοινὸν, ἢ πρὸς τὸ ἴδιον εἶναι· ἢ καὶ ἀγνοοῦντος, ἢ ἄκοντος, ἢ ἑκόντος καὶ εἰδότος· καὶ τούτων, τὰ μὲν προελομένου· τὰ δὲ, διὰ πάθος. περὶ μὲν οὖν θυμοῦ ῥηθήσεται ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη. ποῖα δὲ προαιροῦνται καὶ πῶς ἔχοντες, εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δ' ὁμολογοῦντες πολλάκις πεπραχέναι, ἢ τὸ ἐπίγραμμα οὐχ ὁμολογοῦσιν, ἢ περὶ ὃ τὸ ἐπί-

τὸ ἐπίγραμμα· οἷον λαβεῖν μέν, ἀλλ' οὐ κλέψαι· καὶ πατάξαι πρότερον, ἀλλ' οὐχ ὑβρίσαι· καὶ συγγενέσθαι μέν, ἀλλ' οὐ μοιχεῦσαι· ἢ κλέψαι, ἀλλ' οὐχ ἱεροσυλῆσαι· οὐ γὰρ θεοῦ τι· ἢ ἐπεργάσασθαι μέν, ἀλλ' οὐ δημοσίαν· ἢ διειλέχθαι μὲν τοῖς πολεμίοις, ἀλλ' οὐ προδοῦναι· διὰ ταῦτα δέοι ἂν καὶ περὶ τούτων διωρίσθαι, τί κλοπή, τί ὕβρις, τί μοιχεία, ὅπως ἐάν τε ὑπάρχειν, ἐάν τε μὴ ὑπάρχειν βουλώμεθα δεικνύναι, ἔχωμεν ἐμφανίζειν τὸ δίκαιον. ἔστι δὲ πάντα τὰ τοιαῦτα περὶ τοῦ ἄδικον εἶναι καὶ φαῦλον, ἢ μὴ ἄδικον, ἡ ἀμφισβήτησις· ἐν γὰρ τῇ προαιρέσει ἡ μοχθηρία καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων προσσημαίνει τὴν προαίρεσιν, οἷον ὕβρις καὶ κλοπή· οὐ γὰρ εἰ ἐπάταξε, πάντως ὕβρισεν, ἀλλ' εἰ ἕνεκά του, οἷον τοῦ ἀτιμάσαι ἐκεῖνον, ἢ αὐτὸς ἡσθῆναι. οὐδὲ πάντως, εἰ λάθρα ἔλαβεν, ἔκλεψεν· ἀλλ' εἰ ἐπὶ βλάβῃ ἐκείνου (?), καὶ σφετερισμῷ ἑαυτοῦ. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἔχει, ὥσπερ καὶ περὶ τούτων. ἐπεὶ δὲ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων ἦν δύο εἴδη· τὰ μὲν γάρ, γεγραμμένα· τὰ δέ, ἄγραφα· περὶ ὧν μὲν οἱ νόμοι ἀγορεύουσιν, εἴρηται· τῶν δ' ἀγράφων δύο ἔστιν εἴδη. ταῦτα δ' ἐστί, τὰ μέν, καθ' ὑπερβολὴν ἀρετῆς καὶ κακίας, ἐφ' οἷς ὀνείδη καὶ ἔπαινοι, καὶ ἀτιμίαι καὶ τιμαί, καὶ δωρεαί· οἷον, τὸ χάριν ἔχειν τῷ ποιήσαντι εὖ, καὶ ἀντευποιεῖν τὸν εὖ ποιήσαντα, καὶ βοηθητικὸν εἶναι τοῖς φίλοις, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· τὰ δέ, τοῦ ἰδίου νόμου καὶ γεγραμμένου ἔλλειμμα. τὸ γὰρ ἐπιεικές, δοκεῖ δίκαιον εἶναι· ἔστι δὲ ἐπιεικές, τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον. συμβαίνει δὲ τοῦτο, τὰ μέν, ἀκόντων· τὰ δέ, ἑκόντων τῶν νομοθετῶν· ἀκόντων μέν, ὅταν λάθῃ· ἑκόντων δέ, ὅταν μὴ δύνωνται διορίσαι, ἀλλ' ἀναγκαῖον μὲν ᾖ καθόλου εἰπεῖν, μὴ ᾖ δέ, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· καὶ ὅσα μὴ ῥᾴδιον διορίσαι δι' ἀπειρίαν, οἷον, τὸ τρῶσαι σιδήρῳ, πηλίκῳ, καὶ ποίῳ τινί· ὑπολείποι γὰρ ἂν ὁ αἰὼν διαριθμοῦντα. ἂν οὖν ᾖ ἀδιόριστον, δέῃ δὲ νομοθετῆσαι, ἀνάγκη ἁπλῶς εἰπεῖν, ὥστε κἂν δακτύλιον ἔχων ἐπάρηται τὴν χεῖρα, ἢ πατάξῃ, κατὰ μὲν τὸν γεγραμμένον νόμον, ἔνοχός ἐστι καὶ ἀδικεῖ· κατὰ δὲ τὸ ἀληθές, οὐκ ἀδικεῖ· καὶ τὸ ἐπιεικὲς τοῦτό ἐστιν. εἰ δή ἐστι τὸ εἰρημένον ἐπιεικές, φανερὸν ποῖά ἐστι

A aut id, in quo est litis inscriptio, ut accepisse quidem, sed non furatum esse, & fuisse priorem, qui percusserit, sed non intulisse contumeliam, & concubuisse, sed non commisisse adulterium, aut furatum esse, sed non commisisse sacrilegium, non enim Dei aliquid, aut coluisse quidem, sed non publica, aut collocutum esse cum hostibus, sed non prodidisse, propterea oportebit etiam, de his [illegible], definire, quid

B sit furtum, quid contumelia, quid adulterium, ut sive esse, sive non esse velimus demonstrare, possimus declarare iustum. Sunt autem omnia talia de eo, utrum iniustum sit, & pravum, an non iniustum, id de quo est controversia. Nam in praelectione consistit improbitas, & iniuria. Eiusmodi vero nomina significant praelectionem, ut contumelia, & furtum.

C Non enim si verberavit, omnino contumelia affecit, sed si cuius huius rei, ut dedecorandi illum, aut percipiendi voluptatem. Neque omnino si clam accepit, furatus est, sed si propter noxam furatus est, & ut sibi ipsi asciceret. Similiter vero etiam de aliis res se habet, ut de his. Et quoniam iustorum & iniustorum erant duae species, alia enim scripta, alia non scripta, de quibus quidem leges loquuntur, dictum est. non scriptorum vero duae

D sunt species. Atque haec sunt partim secundum exuperantiam virtutis, & vitii, in quibusque sunt probra, & laudes, ignominiae & honores, & dona, ut gratiam habere ei, qui benefecerit, & reddere beneficium ei qui dedit, & adiutorem esse amicis, & quaecunque alia eiusmodi: partim propriae legis, & scriptae supplementum. Aequum enim videtur iustum esse. Et aequum

E est, quod praeter scriptam legem iustum est. Contingit autem hoc, partim invitis, partim volentibus legumlatoribus. Invitis quidem, cum eos latuerit: volentibus vero, cum minime possint distinguere, sed necesse sit, in universum dicere, non sit tamen ita, sed plerunque, & quaecunque non est facile distinguere propter infinitatem, ut vulnerare ferro, & quanto, & quali: de-

F ficeret enim tempus eum, qui enumeraret. Si igitur sit indefinitum, oporteat autem lege sancire, necesse est simpliciter dicere. Quare si annulum habens sustulerit manum, vel percusserit, secundum scriptam legem reus est, & iniuriam fecit; sed revera non fecit. Atque hoc aequum est. Quod si quod diximus, aequum est, apparet

qualia sint æqua, & non æqua, & quales non æqui homines. Nam in quibus oportet veniam dare, æqua ea sunt. Et errata, & iniurias non iudicare dignas æquali pœna, nec errata, & infortunia. Sunt autem infortunia, quæcunque sunt præter rationem, & non ab improbitate. Errata verò, quæcunque non præter rationem, & non à malitia. At iniuriæ quæcunque non præter rationem, & à malitia sunt. Quæ enim sunt propter cupiditatem, sunt à malitia. Et humanis ignoscere æquum est: & non ad legem, sed ad legislatorem respicere: & non ad orationem, sed ad sententiam legislatoris respicere: & non ad actionem, sed ad præelectionem: & non ad partem, sed ad totū: nec qualis aliquis nūc, sed qualis aliquis semper, aut plerūque: & meminisse magis, quib' affect' sit bonis, quàm malis: & bona quæ acceperit magis, quàm quæ fecerit: & patientem esse eū, qui iniuriam accipiat: & magis verbis velle iudicari, quàm factis: & ad arbitrium magis, quàm ad iudicium velle ire. Nam arbiter æquum intuetur: iudex verò legem, & ob id arbiter inuent' est, vt æquum valeat. Ac de æquis quidem, explicatio habita sit hunc in modum.

CAPVT XIV.

Iniuriæ autem maiores, sunt, quæ à maiori sunt iniustitia. Quam ob rem etiam minimæ maximæ sunt, vt Melanopum Calistrat' accusabat, quòd fraudasset trib' semiobolis sacris templi constructores. At in iustitia est contrarium. Sunt autem hæc ex eo, quòd excellant facultate. qui enim tres sacros semiobolos furatus est, etiam quamcūque faceret iniuriam. Ac aliquando quidem sic maior, aliquando verò ex noxa iudicatur. Et cuius non est æqualis pœna, sed omnis minor. Et cui' nō est medicina: graue enim res est etiam quæ fieri non potest. Et cui' non potest iudiciū obtinere is, qui pass' est, quia sub medicinam non cadit. Nam iudiciū, & castigatio sūt medicina. Et si is qui pass' est, & is, qui iniuriā accepit, ipse se valde castigauit. Adhuc enim magis qui fecit dign' est, qui castigetur, vt Sophocles pro Euctemone cùm causam diceret, quoniā occidit se ipsū, qui contumeliam pass' erat, se non æstimaturū dixit minoris, quàm quo is qui passus erat, æstimauit se ipsum. Et quam solus, vel primus, vel cū paucis fecit. Et sæpe in eodem peccare, magna iniuria est.

A τὰ ἐπιεικῆ καὶ τὰ μὴ ἐπιεικῆ, καὶ ποῖοι μὴ ἐπιεικεῖς ἄνθρωποι· ἐφ' οἷς τε γὰρ δεῖ συγγνώμην ἔχειν, ἐπιεικῆ ταῦτα. καὶ τὸ τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ ἀδικήματα μὴ τοῦ ἴσου ἀξιοῦν, μηδὲ τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ ἀτυχήματα· ἔστι δὲ ἀτυχήματα μὲν, ὅσα παράλογα, καὶ μὴ ἀπὸ μοχθηρίας· ἁμαρτήματα δὲ, ὅσα μὴ παράλογα, καὶ μὴ ἀπὸ πονηρίας· ἀδικήματα δὲ, ὅσα B μήτε παράλογα, ἀπὸ πονηρίας δ' ἐστί· τὰ γὰρ δι' ἐπιθυμίαν, ἀπὸ πονηρίας. καὶ τὸ τοῖς ἀνθρωπίνοις συγγινώσκειν, ἐπιεικές. καὶ τὸ μὴ πρὸς τὸν νόμον, ἀλλὰ πρὸς τὸν νομοθέτην σκοπεῖν. καὶ τὸ μὴ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ νομοθέτου σκοπεῖν. καὶ μὴ πρὸς τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν προαίρεσιν. καὶ μὴ πρὸς τὸ μέρος, ἀλλὰ πρὸς τὸ ὅλον. μηδὲ C ποῖός τις νῦν, ἀλλὰ ποῖός τις ἦν ἀεὶ, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. καὶ τὸ μνημονεύειν μᾶλλον ὧν ἔπαθεν ἀγαθῶν, ἢ κακῶν. καὶ ἀγαθῶν ὧν ἔπαθε μᾶλλον, ἢ ἐποίησε. καὶ τὸ ἀνέχεσθαι ἀδικούμενον. καὶ τὸ μᾶλλον λόγῳ ἐθέλειν κρίνεσθαι, ἢ ἔργῳ. καὶ τὸ εἰς δίαιταν μᾶλλον, ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι· ὁ γὰρ διαιτητὴς, τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ· ὁ δὲ δικαστὴς, τὸν νόμον· καὶ D τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη, ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. περὶ μὲν οὖν τῶν ἐπιεικῶν διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον ιδ'.

Ἀδίκημα δὲ μεῖζον ὅσῳ ἂν ἀπὸ μείζονος ᾖ ἀδικίας· διὸ καὶ τὰ ἐλάχιστα, μέγιστα· οἷον ὃ Μελανώπου Καλλίστρατος κατηγόρει, ὅτι παρελογίσατο τρία ἡμιωβέλια ἱερὰ τοὺς ναοποιούς· ἐπὶ δικαιοσύνης δὲ, τοὐναντίον. E ἔστι δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ ὑπερέχειν τῇ δυνάμει· ὁ γὰρ τρία ἱερὰ ἡμιωβέλια κλέψας, κἂν ὁτιοῦν ἀδικήσειεν. ὁτὲ μὲν δὴ οὕτω τὸ μεῖζον, ὁτὲ δ' ἐκ τοῦ βλάβους κρίνεται. καὶ οὗ μὴ ἔστιν ἴση τιμωρία, ἀλλὰ πᾶσα ἐλάττων. καὶ οὗ μὴ ἔστιν ἴασις· χαλεπὸν γὰρ καὶ ἀδύνατον. καὶ οὗ μὴ ἔστι δίκην λαβεῖν τὸν παθόντα· ἀνίατον γάρ· ἡ γὰρ δίκη καὶ κόλασις, ἴασις. καὶ εἰ ὁ παθὼν καὶ ὁ ἀδικηθεὶς αὐτὸς αὑτὸν μεγάλως ἐκόλασεν· ἔτι γὰρ μείζονι F ὁ ποιήσας δίκαιος κολασθῆναι· οἷον Σοφοκλῆς ὑπὲρ Εὐκτήμονος συνηγορῶν, ἐπεὶ ἀπέσφαξεν ἑαυτὸν ὑβρισθεὶς, οὐ τιμήσειν ἔφη ἐλάττονος, ἢ οὗ ὁ παθὼν ἑαυτῷ ἐτίμησεν. καὶ ὃ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μετ' ὀλίγων πεποίηκε. καὶ τὸ πολλάκις τὸ αὐτὸ ἁμαρτάνειν, μέγα·

γα. εἰ δ'

καὶ δι' ὃ αἱ ζητήσεις καὶ εὑρέσεις τὰ κωλύοντα καὶ ζημιοῦντά ἐστιν, οἷον Ἄργει ζημιοῦται δι' ὃν ἂν νόμος τεθῇ, καὶ δι' οὓς τὸ δεσμωτήριον ᾠκοδομήθη· καὶ τὸ θηριωδέστερον ἀδίκημα, μεῖζον· καὶ τὸ ἐκ προνοίας, μᾶλλον· καὶ ὃ οἱ ἀκούοντες φοβοῦνται μᾶλλον ἢ ἐλεοῦσι. καὶ τὰ μὲν ῥητορικά ἐστι τοιαῦτα, ὅτι πολλὰ ἀνῄρηκε δίκαια, ἢ ὑπερβέβηκεν, οἷον ὅρκους, δεξιάς, πίστεις, ἐπιγαμίας· πολλῶν γὰρ ἀδικημάτων ὑπεροχή. καὶ τὸ ἐνταῦθα, οὗ κολάζονται οἱ ἀδικοῦντες, ὅπερ ποιοῦσιν οἱ ψευδομαρτυροῦντες· ποῦ γὰρ οὐκ ἂν ἀδικήσειεν, εἴ γε καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ; καὶ ἐφ' οἷς ἡ αἰσχύνη μάλιστα. καὶ εἰ τοῦτον ὑφ' οὗ εὖ πέπονθε· πλείω γὰρ ἀδικεῖ, ὅτι τε κακῶς ποιεῖ, καὶ ὅτι οὐκ εὖ. καὶ ὃ παρὰ τὰ ἄγραφα δίκαια· ἀμείνονος γάρ, μὴ δι' ἀνάγκην δίκαιον εἶναι. τὰ μὲν οὖν γεγραμμένα, ἐξ ἀνάγκης, τὰ δ' ἄγραφα οὔ. ἄλλον δὲ τρόπον, εἰ παρὰ τὰ γεγραμμένα· ὁ γὰρ τὰ φοβερὰ ἀδικῶν, καὶ τὰ ἐπιζήμια, καὶ τὰ μὴ ἐπιζήμια ἀδικήσειεν ἄν. περὶ μὲν οὖν ἀδικήματος μείζονος, καὶ ἐλάττονος, εἴρηται.

A Et propter quam quæsita sunt, inuentáque prohibent, & quæ puniunt, vt Argis puniunt propter quem lex lata est, & propter quos carcer ædificatus est. Et magis ferina iniuria maior. Et quæ ex prouisione magis. Et quam audientes timent magis, quàm miserantur. Ac oratoria quidem sunt ea, quòd multa sustulit iura, aut transgressus est, vt iusiurandum, dexteram, fidem, connubium. Multarum enim iniuriarum B exsuperatio est. Et quam fecit ibi, vbi castigantur, qui iniuriam faciunt: quod faciunt falsi testes. Vbi enim non erit iniuriosus, si etiam in foro? Et in quibus est pudor maximè. Et si eum iniuria afficiat, à quo beneficio affectus est. Plures enim iniurias facit, tum quòd male faciat, tū quòd non bene faciat. Et quæ est contra nō scripturam. melioris enim est, non propter ne- C cessitatem iustum esse. Ac scripta quidem, sunt ex necessitate, nō scripta verò nequaquam. Alio autem modo si contra scripta. Nam qui in metuendis iniuriam facit, & in pœnæ obnoxiis, etiam in non obnoxiis iniuriam faciet. Ac de iniuria quidem maiore, & minore dictum est.

Κεφάλαιον ιε'.

Περὶ δὲ τῶν ἀτέχνων καλουμένων πίστεων, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰρημένων ἐπιδραμεῖν· ἴδιαι γὰρ αὗται τῶν δικανικῶν. εἰσὶ δὲ πέντε τὸν ἀριθμόν, νόμοι, μάρτυρες, συνθῆκαι, βάσανοι, ὅρκος. πρῶτον μὲν οὖν εἴπωμεν περὶ νόμων, πῶς χρηστέον καὶ προτρέποντα καὶ ἀποτρέποντα, καὶ κατηγοροῦντα καὶ ἀπολογούμενον. φανερὸν γάρ, ὅτι, ἐὰν μὲν ἐναντίος ᾖ ὁ γεγραμμένος τῷ πράγματι, τῷ κοινῷ νόμῳ χρηστέον, καὶ τοῖς ἐπιεικέσιν, ὡς δικαιοτέροις. καὶ ὅτι τὸ γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ τοῦτ' ἐστι, τὸ μὴ παντελῶς χρῆσθαι τοῖς γεγραμμένοις. καὶ ὅτι τὸ μὲν ἐπιεικὲς ἀεὶ μένει, καὶ οὐδέποτε μεταβάλλει, οὐδ' ὁ κοινός· κατὰ φύσιν γάρ ἐστιν· οἱ δὲ γεγραμμένοι, πολλάκις· ὅθεν εἴρηται ἐν τῇ Σοφοκλέους Ἀντιγόνῃ· ἀπολογεῖται γάρ, ὅτι ἔθαψε παρὰ τὸν τοῦ Κρέοντος νόμον, ἀλλ' οὐ παρὰ τὸν ἄγραφον·

Οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' ἀεί ποτε·
Τοῦτον ἐγὼ οὐκ ἔμελλον ἀνδρὸς οὐδενός.

καὶ ὅτι τὸ δίκαιον ἐστὶν ἀληθές τι καὶ συμφέρον, ἀλλ' οὐ τὸ δοκοῦν· ὥστ' οὐ νόμος ὁ γεγραμμένος· οὐ γὰρ ποιεῖ τὸ ἔργον τὸ τοῦ νόμου. καὶ ὅτι ὥσπερ ἀργυρογνώμων ὁ κριτής ἐστιν, ὅπως διακρίνῃ τὸ κίβδηλον δίκαιον, καὶ τὸ ἀληθές. καὶ ὅτι βελτίονος ἀνδρὸς τὸ τοῖς ἀγράφοις ἢ τοῖς γεγραμμένοις χρῆσθαι, καὶ ἐμμένειν.

CAPVT XV.

Fidem verò, quæ dicitur arte carens, consequens est iis, quæ dicta sunt, vt D percurramus: quia propria ipsa sit iudicialium. estque quintuplex, leges, testes, pacta, quæstiones, iusiurandum. Ac primùm quidem dicamus de legibus, quomodo ipsis vtendum sit, tum ei qui suadet, tum qui dissuadet, tum qui accusat, tū qui defendit. Apparet enim si contraria sit facto lex scripta, communi lege vtendū, & æquis, tanquam iustioribus. Et quòd mente optima vti est, non omnino vti scriptis. Et quòd æquum semper manet, & nunquā mutatur, neque E communis lex. Secundum naturam enim est: scriptæ verò leges sæpe. Vnde dictū est in Sophoclis Antigone, cùm illa defendit se egisse contra Creontis legem, sed non cōtra non scriptam. Non enim hoc nunc, & heri, sed semper. Ideo ego non timeo virum vllum. Et quod iustum est verum quiddam, & vtile, sed non quod videtur. Quare non est lex quæ scripta est: non enim obit munus legis. Et quòd tanquam F argentarius iudex est, vt discernat adulterinum iustū à vero. Et quòd melioris viri est, non scriptis, quàm scriptis vti, & stare.

Et si quid in re contraria sit legi, quæ probetur, vel ipsa sibi, vt hæc quidem aliquando iubet rata esse, quæcunque pepigerunt: illa verò vetat, pactiones fieri contra legem. Et, si ambigua sit, ita vt torqueas, & videas, in vtram deductionem aut iustum quadrare possit, aut vtile, deinde eo vtaris. Et si res, de quibus lata est lex, non amplius maneant, lex verò maneat, conandum est, vt id declares, & pugnas hac ratione contra ipsam. Si verò lex scripta accommodata sit ad factum; tunc optima mente esse dicendum est; & non vt contra legem iudicet, sed vt si ignoret id, quod dicit lex, ne peieret. Et quod est simpliciter bonum, eligere neminem, sed quod sibi. Et nihil interesse, vel legem non ferri, vel non obseruari. Et in aliis artibus nō esse vtile agere capt ... vt contra medicum: quia non tantum nocet error medici, quantum si quis assueuerit non obedire principi. Et se legibus sapientiorem esse studere, esse id quod in laudatis legibus prohibetur. Ac de legibus quidem hæc explicata sint. Quod autem ad testes, eorum sunt duo genera. Alij quidem sunt antiqui: alij verò noui. & ex his alij participes periculi: alij extra periculum. Voco antiquos, & Poëtas, & alios omnes illustres, quorum sunt iudicia clara, vt Athenienses Homero teste vsi sunt de Salamine, & Tenedij nuper Periandro Corinthio in Sigeenses. & Cleophon contra Critiam Solonis Elegis vsus est, dicens olim petulantem fuisse eius familiam: non enim vnquam cecinisset Solon, Dic flauo Critiæ, vt studeat parere parenti. Ac de præteritis quidem tales sunt testes. De futuris verò etiam interpretes oraculorum vt Themistocles, nauibus pugnandum esse, ligneum significare murum. Præterea verò prouerbia, vt dictum est, testimonia sunt: vt, si quis consulat, ne paret sibi amicum senem, ei attestatur prouerbium, Beneficium ne conferas in senem. Et, vt filios tollat, quorum etiam sustulerit parentes, Stultus qui natos occiso patre relinquit. Noui verò sunt, quicunque illustres etiam aliquid iudicarunt. Vtilia enim sunt etiam horum iudicia iis, qui de iisdem rebus controuertuntur, vt Eubulus in iudiciis vsus est contra Charetem eo, quod Plato dixit aduersus Archibium, quod increuit in ciuitate, vt fateantur se improbos esse. Et participes periculi sunt,

A καὶ εἴπου ἐναντίος τινὶ νόμῳ εὐδοκιμοῦντι, ἢ καὶ αὐτὸς αὑτῷ, οἷον ἐνίοτε ὁ μὲν κελεύει κύρια εἶναι ἅττ' ἂν συνθῶνται, ὁ δ' ἀπαγορεύει μὴ συντίθεσθαι παρὰ τὸν νόμον. καὶ εἰ ἀμφίβολος, ὥστε στρέφειν καὶ ὁρᾶν ἐφ' ὁποτέραν τὴν ἀγωγὴν ἢ τὸ δίκαιον ἐφαρμόσει ἢ τὸ συμφέρον, εἶτα τούτῳ χρῆσθαι. καὶ εἰ τὰ μὲν πράγματα ἐφ' οἷς ἐτέθη ὁ νόμος, μηκέτι μένει, ὁ δὲ νόμος, πειρατέον τοῦτο δηλοῦν, B καὶ μάχεσθαι ταύτῃ πρὸς τὸν νόμον. ἐὰν δὲ ὁ γεγραμμένος ᾖ πρὸς τὸ πρᾶγμα, τό τε γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ λεκτέον ἐστὶν ὅτι οὐ τοῦ παρὰ τὸν νόμον ἕνεκα δικάζειν ἐστὶν, ἀλλ' ἵνα, ἐὰν ἀγνοήσῃ, ὅ,τι λέγει ὁ νόμος, μὴ ἐπιορκῇ. καὶ ὅτι οὐ τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν αἱρεῖται οὐδεὶς, ἀλλὰ τὸ αὑτῷ. καὶ ὅτι οὐδὲν διαφέρει, ἢ μὴ κεῖσθαι, ἢ μὴ χρῆσθαι. καὶ ὅτι ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις, C οὐ λυσιτελεῖ παρασοφίζεσθαι περὶ τὸν ἰατρόν· οὐ γὰρ τοσοῦτον βλάπτει ἡ ἁμαρτία τοῦ ἰατροῦ, ὅσον τὸ ἐθίζεσθαι ἀπειθεῖν τῷ ἄρχοντι. καὶ ὅτι τὸ τῶν νόμων σοφώτερον ζητεῖν εἶναι, τοῦτ' ἐστὶν ὃ ἐν τοῖς ἐπαινουμένοις νόμοις ἀπαγορεύεται. καὶ περὶ μὲν τῶν νόμων, οὕτω διωρίσθω. περὶ δὲ μαρτύρων, μάρτυρές εἰσι διττοὶ, οἱ μὲν παλαιοὶ, οἱ δὲ πρόσφατοι. καὶ D τούτων, οἱ μὲν μετέχοντες τοῦ κινδύνου οἱ δ', ἐκτός. λέγω δὲ παλαιοὺς μὲν, τούς τε ποιητὰς, καὶ ὅσων ἄλλων γνωρίμων εἰσὶ κρίσεις φανεραί· οἷον Ἀθηναῖοι Ὁμήρῳ μάρτυρι ἐχρήσαντο περὶ Σαλαμῖνος· καὶ Τενέδιοι ἔναγχος Περιάνδρῳ τῷ Κορινθίῳ πρὸς Σιγειεῖς· καὶ Κλεοφῶν κατὰ Κριτίου τοῖς Σόλωνος ἐλεγείοις ἐχρήσατο, λέγων, ὅτι πάλαι ἀσελγὴς ἡ οἰκία· E οὐ γὰρ ἄν ποτε ἐποίησε Σόλων,

Εἰπεῖν μοι Κριτίᾳ πυρρότριχι πατρὸς ἀκούειν.

περὶ μὲν οὖν τῶν γενομένων, οἱ τοιοῦτοι μάρτυρες. περὶ δὲ τῶν ἐσομένων, καὶ οἱ χρησμολόγοι· οἷον Θεμιστοκλῆς, ὅτι ναυμαχητέον, τὸ ξύλινον λέγων τεῖχος. ἔτι καὶ αἱ παροιμίαι, ὥσπερ εἴρηται, μαρτυρία ἐστίν· οἷον εἴ τις F συμβουλεύει μὴ ποιεῖσθαι φίλον γέροντα, τούτῳ μαρτυρεῖ ἡ παροιμία, μήποτ' εὖ ἔρδειν γέροντα. καὶ τὸ τοὺς υἱοὺς ἀναιρεῖν, ὧν καὶ τοὺς πατέρας· Νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας, παῖδας καταλείπει. πρόσφατοι δ', ὅσοι γνώριμοι κεκρίκασί τι. χρήσιμοι γὰρ αἱ τούτων κρίσεις τοῖς περὶ τῶν αὐτῶν ἀμφισβητοῦσιν· οἷον Εὔβουλος ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἐχρήσατο κατὰ Χάρητος, ὃ Πλάτων εἶπε πρὸς Ἀρχίβιον, ὅτι ἐπιδέδωκεν ἐν τῇ πόλει τὸ ὁμολογεῖν πονηροὺς εἶναι. καὶ οἱ μετέχον-

τες

A τὸν κίνδυνον, ἂν δόξωσι ψεύσασθαι. οἱ μὲν οὖν τοιοῦτοι τῶν τοιούτων μόνον μάρτυρές εἰσι· γέγονεν, ἢ μὴ· ἔστιν, ἢ μή. περὶ δὲ τοῦ ποῖον, οὐ μάρτυρες, οἷον εἰ δίκαιον, ἢ ἄδικον· εἰ συμφέρον, ἢ ἀσύμφορον. οἱ δ' ἄπωθεν, καὶ περὶ τούτων πιστότεροι. πιστότατοι δ', οἱ παλαιοί· ἀδιάφθοροι γάρ. πιστώματα δὲ περὶ μαρτυριῶν· μαρτυρίας μὲν μὴ ἔχοντι, ὅτι ἐκ τῶν

B εἰκότων δεῖ κρίνειν· καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ, γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐξαπατῆσαι τὰ εἰκότα ἐπὶ ἀργυρίῳ· καὶ ὅτι οὐχ ἁλίσκεται ψευδομαρτυριῶν τὰ εἰκότα. ἔχοντι δὲ πρὸς μὴ ἔχοντα, ὅτι οὐχ ὑπόδικα τὰ εἰκότα, καὶ ὅτι οὐδὲν ἂν ἔδει μαρτυριῶν, εἰ ἐκ τῶν λόγων ἱκανὸν ἦν θεωρῆσαι. εἰσὶ δὲ αἱ μαρτυρίαι, αἱ μὲν, περὶ αὑτοῦ, αἱ δὲ, περὶ τοῦ ἀμφισβητοῦντος. καὶ αἱ μὲν, περὶ τοῦ πράγματος· αἱ δὲ, περὶ τοῦ ἤθους. ὥστε φανερὸν, ὅτι οὐ-

C δέποτε ἔστιν ἀπορῆσαι μαρτυρίας χρησίμης· εἰ μὴ γὰρ κατὰ τοῦ πράγματος, ἢ αὐτῷ ὁμολογουμένης, ἢ τῷ ἀμφισβητοῦντι ἐναντίας· ἀλλὰ περὶ τοῦ ἤθους, ἢ αὑτοῦ εἰς ἐπιείκειαν, ἢ τοῦ ἀμφισβητοῦντος εἰς φαυλότητα. τὰ δ' ἄλλα περὶ μάρτυρος, ἢ φίλου, ἢ ἐχθροῦ, ἢ μεταξὺ, ἢ εὐδοκιμοῦντος, ἢ ἀδοξοῦντος, ἢ μετα-

D ξὺ, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται διαφοραὶ, ἐκ τῶν αὐτῶν τόπων λεκτέον, ἐξ οἵωνπερ καὶ τὰ ἐνθυμήματα λέγομεν. περὶ δὲ τῶν συνθηκῶν, τοσαύτη τοῦ λόγου χρῆσίς ἐστιν, ὅσον αὔξειν, ἢ καθαιρεῖν, ἢ πιστὰς ποιεῖν, ἢ ἀπίστους· ἐὰν μὲν αὐτῷ ὑπάρχωσι, πιστὰς καὶ κυρίας· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀμφισβητοῦντος, τοὐναντίον. πρὸς μὲν οὖν

E τὸ πιστὰς ἢ ἀπίστους κατασκευάζειν, οὐδὲν διαφέρει τῆς περὶ τοὺς μάρτυρας πραγματείας· ὁποῖοι γὰρ ἄν τινες ὦσιν οἱ ἐπιγεγραμμένοι, ἢ φυλάττοντες, τούτοις αἱ συνθῆκαι πισταί εἰσιν. ὁμολογουμένης δ' εἶναι τῆς συνθήκης, οἰκείας μὲν οὔσης, αὐξητέον· ἡ γὰρ συνθήκη, νόμος ἐστὶν ἴδιος, καὶ κατὰ μέρος. καὶ αἱ μὲν συνθῆκαι οὐ ποιοῦσι τὸν νόμον κύριον· οἱ δὲ νόμοι, τὰς κατὰ τὸν νόμον συν-

F θήκας. καὶ ὅλως αὐτὸς ὁ νόμος, συνθήκη τίς ἐστιν· ὥστε ὅστις ἀπιστεῖ, ἢ ἀναιρεῖ συνθήκην, τοὺς νόμους ἀναιρεῖ. ἔτι δὲ, πράττεται τὰ πολλὰ τῶν συναλλαγμάτων, καὶ τὰ ἑκούσια, κατὰ συνθήκας· ὥστε ἀκύρων γιγνομένων, ἀναιρεῖται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων. καὶ τἆλλα δὲ ὅσα ἁρμόττει, ἐπιπολῆς ἰδεῖν ἐστιν. ἂν δ' ἐναντία ᾖ, καὶ μετὰ τῶν ἀμφισβητούντων, πρῶτον μὲν, ἅπερ ἄν τις πρὸς νόμον ἐναντίον μαχέσαιτο, ταῦθ' ἁρμόττει.

A si visi fuerint falsum dicere. Ac tales quidem de talibus testes sunt, Factum sit, necne. Sit, necne. De qualitate verò non sunt testes, vt iustum ne, an iniustum. Vtile, an inutile. Qui verò longinqui sunt, etiam de his fide digni sunt. Nam dignissimi fide sunt antiqui, quia incorrupti. Certa autem fides est de testimoniis. Testes quidem non habenti illud ferat, quòd ex verisimilibus oportet iudicare, & id summa mente

B optima esse. Et quòd non licet corrumpere verisimilia argento. Et quòd nõ arguuntur falsorum testimoniorum verisimilia. Habenti verò contra non habentem, quod subiecta iudicio non sunt verisimilia. Et quòd nihil opus esset testimoniis, si rationibus satis esset rem perspicere. Sũt autem testimonia partim de ipso, partim de aduersario. Et alia quidem de facto, alia verò de moribus. Quare apparet nunquam

C fore, vt careamus testimonio vtili: quia si non adsit de re, quod aut sibi faueat, aut controuersanti aduersetur, at de moribus ipsius aderit ad ostendendam probitatem, vel controuertentis ad improbitatem. Alia verò de teste aut amico, aut inimico aut medio. Aut probato, aut infami, aut medio, & quæcunque aliæ eiusmodi differen-

D tiæ, ex iisdem locis ducendæ sunt, ex quibus etiam enthymemata ducimus. De pactis eatenus orationis vsus est, quatenus ea auget, aut diminuit, aut fide digna efficit, aut indigna. Si pro se faciant, fide digna & rata, si pro aduersario, contrà. Atque id ea quidem fide digna, aut indigna reddenda, res nihil differt a testium tractatione. Quales enim sint, qui inscripti sunt, aut qui asser-

E uant, his pacta fide digna sunt. Cùm verò constat adesse pactum, quod proprium sit, augendum est. Pactum enim lex est priuata, & secundũ partem. Et pacta quidem nõ efficiunt legẽ ratam. Leges verò rata efficiunt, quæ cum lege conueniunt, pacta. Et omnino ipsa lex pactum quoddã est. Quare quicunque non credit, & tollit pactum, leges tollit. Præterea aguntur multa ex cõtractibus, & quæ sponte aguntur, ex pactis sunt. Quare si irrita fiant, tollitur inter se

F vsus hominum. Et alia, quæcunque conueniunt, promptum esse perspicere. Quòd si contrarium sit, & faciat cum aduersariis, primùm quibus aliquis aduersus legem aduersantem pugnauerit, ea conueniunt.

Absurdum enim est, si legibus quidē cùm minus rectè latæ sint, sed fraudē fecerint, qui tulerunt, non putemus oportere obedire: pactis necessarium putemus. Deinde conuenit illud, iusti dispensatorē esse iudicem: vt non hoc ei spectandum sit, sed quid sit iustius. Et iustum quidem non licere peruertere nec fraude, nec necessitate, quia natura factum sit: pacta verò fieri & à deceptis, & à coactis. Præterea conuenit animaduertere, an contraria alicui sint aut ex scriptis legibus, aut ex communibus B & iustis, aut honestis. Præterea an aliis pactis posterioribus, aut prioribus. aut enim posteriora rata sunt, & irrita priora: aut priora recta sunt, & posteriora falsa. Vtroque modo erit vtile. Deinde expediet videre, si qua in parte aduersentur iudicibus, & quæcunque alia huiusmodi. Etenim hæc facilia cognitu similiter sunt. Quæstiones autem testimonia quædā sunt. Habere verò C videntur fidem, quia necessitas quædam in eis inest. Nō est igitur difficile earum vim intelligere, & quæ de eis dici possunt, explicare, ex quibus si sint propriæ, eas augere licet. quia veræ solæ ex testimoniis sint: si aduersentur, & cum aduersario faciant, euerterit aliquis veritatē, dicens de vniuerso genere quæstionū. Nihil enim minus, qui coguntur, falsa dicunt, quàm vera, & tolerantes ne dicāt vera, & facilè mentientes, D vt requiescant citius. Oportet autem habere facultatem referendorum ad hæc præter totum exemplorum, quæ sciunt iudicantes. Iurisiurandi verò ratio quadrupartita distributio est. aut enim offert, & accipit, aut neutrum: aut vnum quidem, alterum verò nequaquam. Et ex his aut offert, non accipit: aut accipit, non offert. Præterea alius est considerandi modus, an iuratum sit, & E sic aut ab ipso, aut ab illo. Ac nō offert quidem, quòd facilè peierant, & quòd iuratus non reddit: hos autem etiam non iuratum arbitratur damnaturos. Et quòd hoc periculum maius est in iudicibus, quia his quidem credit, illis verò nequaquam. Non accipit: quòd pro pecuniis iusiurandum est. Et quòd si esset improbus, iuraret, quia melius est caussa alicuius rei improbum esse, F quàm nullius. iuratus enim habebit: non iuratus nequaquam. Quare ob virtutē erit, sed non ob periuriū nō iurare. Et illud Xenophanis quadrat, quòd non æqualis prouocatio ipsa est, impio aduersus pium, sed similis, ac si robustus debilē ad verberādū,

A ἄτοπον γὰρ, εἰ τοῖς μὲν νόμοις, εἰ μὴ ὀρθῶς κείμενοι ὦσιν, ἀλλ' ἐξαπατήσωσιν οἱ τιθέμενοι, οὐκ οἰόμεθα δεῖν πείθεσθαι· ταῖς δὲ συνθήκαις, ἀναγκαῖον. εἶτα ὅτι τοῦ δικαίου βραβευτής ἐστιν ὁ δικαστής· οὔκουν τοῦτο σκεπτέον, ἀλλ' ὡς δικαιότερον. καὶ τὸ μὲν δίκαιον οὐκ ἔστι μεταστρέψαι οὔτ' ἀπάτῃ οὔτ' ἀνάγκῃ· πεφυκὸς γάρ ἐστι. συνθῆκαι δὲ γίνονται καὶ ἐξαπατηθέντων, καὶ ἀναγκασθέντων. πρὸς δὲ τούτοις σκοπεῖν, εἰ B ἐναντία ἐστί, ἢ τῶν γεγραμμένων νόμων, ἢ τῶν κοινῶν, καὶ τοῖς δικαίοις, ἢ καλοῖς. ἔτι πρὸς ἄλλας συνθήκας ὑστέρας, ἢ προτέρας· ἢ γὰρ αἱ ὕστεραι κύριαι, ἄκυροι δ' αἱ πρότεραι, ἢ αἱ πρότεραι ὀρθαί, αἱ δ' ὕστεραι ἠπατήκασιν, ὁποτέρως ἂν ᾖ χρήσιμον. ἔτι δὲ, τὸ συμφέρον ὁρᾶν, εἴ τι ἐναντιοῦται τοῖς κριταῖς, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· καὶ γὰρ ταῦτα εὐθεώρητα ὁμοίως. C αἱ δὲ βάσανοι, μαρτυρίαι τινές εἰσιν. ἔχειν δὲ δοκοῦσι τὸ πιστὸν, ὅτι ἀνάγκη τις πρόσεστιν. οὔκουν χαλεπὸν οὐδὲ περὶ τούτων εἰπεῖν, καὶ τὰ ἐνδεχόμενα εἰπεῖν· ἐξ ὧν ἐάν τε ὑπάρχωσιν οἰκεῖαι, αὔξειν ἔστιν, ὅτι ἀληθεῖς μόναι τῶν μαρτυριῶν εἰσιν αὗται· ἐάν τε ὑπεναντίαι ὦσι, καὶ μετὰ τοῦ ἀμφισβητοῦντος, διαλύοι ἄν τις τἀληθῆ, λέγων καθ' ὅλου τοῦ γένους τῶν βασάνων· D οὐδὲν γὰρ ἧττον ἀναγκαζόμενοι τὰ ψευδῆ λέγουσιν ἢ τἀληθῆ· καὶ διακαρτεροῦντες μὴ λέγειν τἀληθῆ· καὶ ῥᾳδίως καταψευδόμενοι, ὡς παυσόμενοι θᾶττον. δεῖ δὲ ἔχειν ἐπαναφέρειν ἐπὶ τοιαῦτα γεγενημένα, παραδείγματα, ἃ ἴσασιν οἱ κρίνοντες. περὶ δὲ ὅρκων, τετραχῶς ἔστι διελεῖν· ἢ γὰρ δίδωσι, καὶ λαμβάνει, ἢ οὐδέτερον, ἢ τὸ μὲν, τὸ δ' οὔ· καὶ τούτων, ἢ E δίδωσι μὲν, οὐ λαμβάνει δ', ἢ λαμβάνει μὲν, οὐ δίδωσι δέ. ἔτι ἄλλως παρὰ ταῦτα, εἰ ὀμώμοσται, ἢ ὑπ' αὐτοῦ, ἢ ὑπ' ἐκείνου. οὐ δίδωσι μὲν οὖν, ὅτι ῥᾳδίως ἐπιορκοῦσι, καὶ διότι ὁ μὲν ὀμόσας οὐκ ἀποδίδωσι· τοὺς δὲ, μὴ ὀμόσαντας οἴεται καταδικάζειν. καὶ ὡς οὗτος ὁ κίνδυνος κρείττων, ὁ ἐν τοῖς δικασταῖς· τοῖς μὲν γὰρ πιστεύει, τῷ δ' οὔ. οὐ λαμ- F βάνει δ', ὅτι ἀντὶ χρημάτων ὅρκος. καὶ ὅτι εἰ ἦν φαῦλος, κατωμόσατο ἄν· κρεῖττον γὰρ ἕνεκά του φαῦλον εἶναι, ἢ μηδενός· ὀμόσας μὲν γὰρ, ἕξει· μὴ ὀμόσας δ', οὔ. οὕτω δὲ δι' ἀρετὴν ἂν εἴη, ἀλλ' οὐ δι' ἐπιορκίαν τὸ μή. καὶ τὸ τοῦ Ξενοφάνους ἁρμόττει, ὅτι οὐκ ἴση πρόκλησις αὕτη τῷ ἀσεβεῖ πρὸς τὸν εὐσεβῆ, ἀλλ' ὁμοία· καὶ εἰ ἰσχυρὸς ἀσθενῆ πατάξαι, ἢ πλη-

γῆναι

ζηλῶν προκαλέσαιτο. εἰ δὲ λαμβάνει, ὅτι πιστεύει αὑτῷ, ἐκείνῳ δ' οὔ. καὶ τὸ Ξενοφάνους μεταστρέψαντα φατέον οὕτως, ὅτι ἴσον ἐὰν ὁ ἀσεβὴς διδῷ, ὁ δ' εὐσεβὴς ὀμνύῃ· δεινόν τε τὸ μὴ θέλειν αὐτόν, ὑπὲρ ὧν ἐκείνους ἀξιοῖ ὀμόσαντας δικάζειν. εἰ δὲ δίδωσιν, ὅτι εὐσεβὲς τὸ θέλειν τοῖς θεοῖς ἐπιτρέπειν. καὶ ὅτι οὐδὲν δεῖ αὐτὸν ἄλλων κριτῶν δεῖσθαι· αὐτοῖς γὰρ δίδωσι κρίνειν. καὶ ὅτι ἄτοπον τὸ μὴ θέλειν ὀμνύναι, περὶ ὧν ἄλλους ἀξιοῖ ὀμνύναι. ἐπεὶ δὲ καθ' ἕκαστον δῆλον πῶς λεκτέον, καὶ συνδυαζόμενον πῶς λεκτέον, δῆλον· οἷον, εἰ αὐτὸς μὲν θέλει λαμβάνειν, διδόναι δὲ μή· καὶ εἰ δίδωσι μέν, λαμβάνειν δὲ μὴ θέλει· καὶ εἰ λαμβάνειν καὶ διδόναι ἐθέλει, εἴτε μηδέτερον. ἐκ γὰρ τῶν εἰρημένων ἀνάγκη συγκεῖσθαι· ὥστε καὶ τοὺς λόγους ἀνάγκη συγκεῖσθαι ἐκ τῶν εἰρημένων. ἐὰν δὲ ᾖ γεγενημένος ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐναντίος, ὅτι οὐκ ἐπιορκία· ἑκούσιον γὰρ τὸ ἀδικεῖν, τὸ δ' ἐπιορκεῖν, ἀδικεῖν ἐστι· τὰ δὲ βίᾳ καὶ ἀπάτῃ, ἀκούσια. ἐνταῦθα οὖν συνακτέον καὶ τὸ ἐπιορκεῖν, ὅτι ἐστὶ τὸ τῇ διανοίᾳ, ἀλλ' οὐ τῷ στόματι. ἐὰν δὲ τῷ ἀντιδίκῳ ᾖ ὀμωμοσμένος, ὅτι πάντα ἀναιρεῖ ὁ μὴ ἐμμένων οἷς ὤμοσεν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τοῖς νόμοις χρῶνται ὀμόσαντες. καὶ ὑμᾶς μὲν ἀξιοῦσιν ἐμμένειν, οἷς ὀμόσαντες δικάζετε, αὐτοὶ δ' οὐκ ἐμμένουσιν. καὶ ὅσα ἄλλα ἂν αὔξων τις εἴπειεν. περὶ μὲν οὖν τῶν ἀτέχνων πίστεων, εἰρήσθω τοσαῦτα.

A vel vapulandum prouocaret. Si accipit, illud commemorare, quòd credit sibi, illi nequaquam. Et illud Xenophanis inuertendo dicendum sic, æquum esse, si impius offerat, pius iuret. Grauéque esse, nolle iurare ipsum, de quibus illos dignum iudicat iuratos iudicare. Si offert, quòd pium sit, velle Diis rem committere, & quòd nō oportet ipsum alios iudices rogare: ipsi enim offert, vt iudicet. Et quòd absurdum est, eum B nolle iurare, de quibus alios dignum iudicet iurare. Et quoniam de singulis manifestum est quomodo dicendum sit, etiam copulando quomodo dicendū sit, patet, vt si ipse quidem vult accipere, aut non offerre: &, si offert quidem, accipere verò recusat: & si accipere & offerre vult: & si neutrum. Ex iis enim, quæ dicta sunt, necesse est, vt copulemus. Itaque etiam rationes necesse C est copulari ex iis quæ dicta sunt. Quòd si susceptum fuerit ab ipso contrarium, quòd non est periurium. Sponte enim est iniuriā facere & periurare est iniuriam facere. Quæ verò vi & fraude fiunt, non sponte sunt. Hic igitur concludendum est etiam periurium esse in mente, & non ore. Si verò ab aduersario iuratum fuerit, quòd is omnia subuertit, qui non stat illis, quæ iurauit: quia hac de causa etiam legibus vtuntur iurati: &, Vos quidem dignum iudicamus D stare illis, quæ iurati decreuistis: ipsi verò non stabimus. Et quæcunque alia amplificando quis aliquis dixerit. Ac de artis quidem experte fide tam multa dicta sunt.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

τέχνης ῥητορικῆς, τῶν εἰς βία τὸ δεύτερον.

Κεφάλαιον α.

Ἐκ τίνων μὲν οὖν δεῖ καὶ προτρέπειν καὶ ἀποτρέπειν, καὶ ψέγειν, καὶ ἐπαινεῖν καὶ κατηγορεῖν, καὶ ἀπολογεῖσθαι, καὶ ποῖαι δόξαι καὶ προτάσεις χρήσιμοι πρὸς τὰς τούτων πίστεις, ταῦτ' ἐστί· περὶ γὰρ τούτων καὶ ἐκ τούτων τὰ ἐνθυμήματα λέγεται, ὡς περὶ ἕκαστον εἰπεῖν ἰδίᾳ τὸ γένος τῶν λόγων. ἐπεὶ δὲ ἕνεκα κρίσεώς ἐστιν ἡ ῥητορική· καὶ γὰρ τὰς συμβουλὰς κρίνουσι, καὶ ἡ δίκη κρίσις ἐστίν· ἀνάγκη μὴ μόνον πρὸς τὸν λόγον ὁρᾶν, ὅπως ἀποδεικτικὸς ἔσται καὶ πιστός, ἀλλὰ καὶ αὑτὸν ποιόν τινα καὶ τὸν κριτὴν κατασκευάζειν. πολὺ γὰρ διαφέρει πρὸς πίστιν, μάλιστα μὲν ἐν ταῖς συμβουλαῖς,

ARISTOTELIS

artis Rhetoricæ

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

E Ex quibus quidem oportet tum suadere, tum dissuadere, tum vituperare, tum laudare, tum accusare, tum defendere, & cuiusmodi opiniones, ac propositiones vtiles sint ad faciendam harū rerum fidē, hæc sunt. De his enim, & ex his enthymemata ducūtur, vt in vnoquoque loquamur proprie genere orationū. Quoniā verò caussa F iudicationis est Rhetorica (etenim consilia iudicant, & iudiciū iudicatio est) necesse est non solùm ad orationē respicere, quomodo apta sit ad demonstrandum, & ad finē faciendum: sed etiam ipsum cuiusdā modi, & iudicem comparare. Multum enim interest ad fidem maximè quidem in consiliis

deinde verò etiam in iudiciis, tum si eiusmodi appareat is, qui dicit, tum si erga se existiment se habere quodammodo ipsum, tum verò si etiam ipsi affecti quodammodo sint. Ac eiusmodi quidem apparere oratorem, vtilius in consiliis est: affectum verò esse aliquo modo auditorem, in iudiciis. Non enim eadem videntur amantibus, & odio habentibus, neque iratis, & leniter se habentibus: sed aut omnino diversa, aut magnitudine diversa. Amanti enim is de quo habet iudicationem, aut non iniustè agere, aut parum videtur iniustè agere. Odio autem habenti, contrarium. Et cupienti quidem, & bene speranti, si sit futurum iucundum, etiam fore, & bonum fore videtur. Affectus verò experti, & lubricandi contrarium. Cur igitur ipsi sint fide digni, qui dicunt, tres sunt caussae. Tot enim sunt, propter quae fidem praestamus praeter demonstrationes, nempe prudentia, & virtus, & beneuolentia. Nam falluntur in iis, de quibus dicunt, vel consultant, aut propter omnia haec, aut propter horum aliquid. Aut enim propter imprudentiam non rectè opinantur: aut opinantes rectè, propter improbitatem quae videntur, non dicunt: aut prudentes quidem & probi sunt, sed non beneuoli. Itaque contingit, vt optima non consulant, qui ea cognoscunt. Et praeterea nihil est. Necesse igitur est, qui omnia videtur haec habere, eum esse apud auditores fide dignum. Iam vnde prudentes, & probi appareant, ex iis, quae de virtutibus explicata sunt, sumendum est: ex iisdem enim & alterum aliquis, & se ipsum comparabit talem. De beneuolentia autem, & amicitia in iis, quae pertinent ad affectus, dicendum nunc est. Sunt verò affectus, per quos cum se immutent, differunt in iudicationibus quos sequitur molestia, & voluptas, vt ira, misericordia, metus, & quaecunque alia eiusmodi, & his contraria. Oportet autem diuidere ea, quae de vnoquoque traduntur, in tria, vt quaeratur, exempli caussa, de ira, tum quomodo affecti iracundi sint, tum quibus consueuerint irasci, tum in quibus. Si enim vnum, vel duo teneamus ex his, & non omnia, fieri non poterit, vt iram excitemus. Similiter verò etiam de aliis. Quemadmodum igitur, & in iis, quae antè dicta sunt, descripsimus propositiones: sic etiam in iis faciemus, & diuidemus eo, qui dictus est, modo.

A εἶτα δὲ καὶ ἐν ταῖς δίκαις ἀλλὰ, τὸ ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, καὶ τὸ πρὸς αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν ἔχειν πως αὐτόν· πρὸς δὲ τούτοις, ἐὰν καὶ αὐτοὶ διακείμενοί πως τυγχάνωσιν. τὸ μὲν οὖν ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, χρησιμώτερον εἰς τὰς συμβουλάς ἐστι· τὸ δὲ διακεῖσθαί πως τὸν ἀκροατὴν, εἰς τὰς δίκας· οὐ γὰρ ταὐτὰ φαίνεται φιλοῦσι καὶ μισοῦσιν, οὐδ' ὀργιζομένοις καὶ πράως ἔχουσιν·
B ἀλλ' ἢ τὸ παράπαν ἕτερα, ἢ κατὰ τὸ μέγεθος ἕτερα· τῷ μὲν γὰρ φιλοῦντι, περὶ οὗ ποιεῖται τὴν κρίσιν, ἢ οὐκ ἀδικεῖν, ἢ μικρὰ δοκεῖ ἀδικεῖν· τῷ δὲ μισοῦντι, τοὐναντίον· καὶ τῷ μὲν ἐπιθυμοῦντι καὶ εὐέλπιδι ὄντι, ἐὰν ᾖ τὸ ἐσόμενον ἡδὺ, καὶ ἔσεσθαι, καὶ ἀγαθὸν ἔσεσθαι, φαίνεται· τῷ δ' ἀπαθεῖ καὶ δυσχεραίνοντι,
C τοὐναντίον. τοῦ μὲν οὖν αὐτοὺς εἶναι πιστοὺς τοὺς λέγοντας, τρία ἐστὶ τὰ αἴτια, τοσαῦτα γάρ ἐστι δι' ἃ πιστεύομεν ἔξω τῶν ἀποδείξεων. ἔστι δὲ ταῦτα, φρόνησις καὶ ἀρετὴ καὶ εὔνοια· διαψεύδονται γὰρ περὶ ὧν λέγουσιν, ἢ συμβουλεύουσιν, ἢ διὰ πάντα ταῦτα, ἢ διὰ τούτων τι· ἢ γὰρ δι' ἀφροσύνην οὐκ ὀρθῶς δοξά-
D ζουσιν· ἢ δοξάζοντες ὀρθῶς, διὰ μοχθηρίαν οὐ τὰ δοκοῦντα λέγουσιν· ἢ φρόνιμοι μὲν καὶ ἐπιεικεῖς εἰσιν, ἀλλ' οὐκ εὖνοι· διόπερ ἐνδέχεται μὴ τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν γιγνώσκοντας. καὶ παρὰ ταῦτα οὐδέν. ἀνάγκη ἄρα τὸν ἅπαντα δοκοῦντα ταῦτ' ἔχειν, εἶναι τοῖς ἀκροωμένοις πιστόν. ὅθεν μὲν τοίνυν φρόνιμοι καὶ σπουδαῖοι φανεῖεν ἂν, ἐκ τῶν περὶ τὰς ἀ-
E ρετὰς διῃρημένων ληπτέον· ἐκ τῶν αὐτῶν γὰρ κἂν ἕτερόν τις, κἂν ἑαυτὸν κατασκευάσειε τοιοῦτον. περὶ δ' εὐνοίας καὶ φιλίας, ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη λεκτέον νῦν. ἔστι δὲ τὰ πάθη δι' ὅσα μεταβάλλοντες, διαφέρουσι πρὸς τὰς κρίσεις, οἷς ἕπεται λύπη καὶ ἡδονή· οἷον, ὀργὴ, ἔλεος, φόβος, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, καὶ τὰ τούτοις ἐναντία. δεῖ δὲ διαιρεῖν τὰ περὶ ἕκα-
F στον εἰς τρία· λέγω δ', οἷον, περὶ ὀργῆς, πῶς τε διακείμενοι ὀργίλοι εἰσὶ, καὶ τίσιν εἰώθασιν ὀργίζεσθαι, καὶ ἐπὶ ποίοις· εἰ γὰρ, τὸ μὲν ἓν, ἢ τὰ δύο ἔχοιμεν τούτων, ἅπαντα δὲ μὴ, ἀδύνατον ἂν εἴη τὴν ὀργὴν ἐμποιεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν προειρημένων διεγράψαμεν τὰς προτάσεις, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων ποιήσωμεν, καὶ διέλωμεν τὸν εἰρημένον τρόπον.

Κεφάλαιον β.

Ἔστω δὴ ἡ ὀργὴ ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης, διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτοῦ τινα μὴ προσηκόντως. εἰ δή ἐστιν ἡ ὀργὴ, ἀνάγκη τὸν ὀργιζόμενον ὀργίζεσθαι ἀεὶ τῶν καθ' ἕκαστόν τινι, οἷον Κλέωνι, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπῳ, καὶ ὅτι αὐτὸν, ἢ τῶν αὐτοῦ τι πεποίηκεν, ἢ ἤμελλε· καὶ πάσῃ ὀργῇ ἕπεσθαί τινα ἡδονὴν, τὴν ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ τιμωρήσασθαι· ἡδὺ μὲν γὰρ τὸ οἴεσθαι τεύξεσθαι ὧν ἐφίεται. οὐδεὶς δὲ τῶν φαινομένων ἀδυνάτων ἐφίεται αὑτῷ, ὁ δ' ὀργιζόμενος ἐφίεται δυνατῶν αὑτῷ· διὸ καλῶς εἴρηται περὶ θυμοῦ·

Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο,

Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται·

ἀκολουθεῖ γὰρ καὶ ἡδονή τις διά τε τοῦτο, καὶ διότι διατρίβουσιν ἐν τῷ τιμωρεῖσθαι τῇ διανοίᾳ· ἡ οὖν τότε γινομένη φαντασία, ἡδονὴν ποιεῖ, ὥσπερ ἡ τῶν ἐνυπνίων. ἐπεὶ δ' ἡ ὀλιγωρία ἐστὶν ἐνέργεια δόξης περὶ τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον· καὶ γὰρ τὰ κακὰ καὶ τἀγαθὰ ἄξια οἰόμεθα σπουδῆς εἶναι, καὶ τὰ συντείνοντα πρὸς αὐτά· ὅσα δὲ μηδέν, ἢ μικρὸν, οὐδενὸς ἄξια ὑπολαμβάνομεν. τρία δ' ἐστὶν εἴδη ὀλιγωρίας, καταφρόνησίς τε καὶ ἐπηρεασμὸς καὶ ὕβρις. ὅ, τε γὰρ καταφρονῶν, ὀλιγωρεῖ· ἃ γὰρ οἴονται μηδενὸς ἄξια εἶναι, τούτων καταφρονοῦσι· τῶν δὲ μηδενὸς ἀξίων, ὀλιγωροῦσι· καὶ ὁ ἐπηρεάζων, φαίνεται καταφρονεῖν· ἔστι γὰρ ὁ ἐπηρεασμὸς, ἐμποδισμὸς ταῖς βουλήσεσιν, οὐχ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκείνῳ. ἐπεὶ οὖν οὐχ ἵνα αὐτῷ τι, ὀλιγωρεῖ· δῆλον γὰρ ὅτι οὔτε βλάψειν ὑπολαμβάνει· ἐφοβεῖτο γὰρ, καὶ οὐκ ὠλιγώρει· οὔτ' ὠφελῆσαι ἂν οὐδὲν ἄξιον λόγου· ἐφρόντιζε γὰρ ἂν ὥστε φίλος εἶναι. καὶ ὁ ὑβρίζων δὲ, ὀλιγωρεῖ· ἔστι γὰρ ὕβρις, τὸ βλάπτειν καὶ λυπεῖν, ἐφ' οἷς αἰσχύνη ἐστὶ τῷ πάσχοντι, μὴ ἵνα τι γένηται αὐτῷ ἄλλο ἢ ὅ, τι ἐγένετο, ἀλλ' ὅπως ἡσθῇ· οἱ γὰρ ἀντιποιοῦντες, οὐχ ὑβρίζουσιν, ἀλλὰ τιμωροῦνται. αἴτιον δὲ τῆς ἡδονῆς τοῖς ὑβρίζουσιν, ὅτι οἴονται κακῶς δρῶντες αὐτοὺς ὑπερέχειν μᾶλλον. διὸ καὶ οἱ νέοι καὶ οἱ πλούσιοι, ὑβρισταί· ὑπερέχειν γὰρ οἴονται ὑβρίζοντες. ὕβρεως δὲ ἀτιμία· ὁ δ' ἀτιμάζων, ὀλιγωρεῖ· τὸ γὰρ μηδενὸς ἄξιον, οὐδεμίαν ἔχει τιμὴν, οὔτε ἀγαθοῦ,

CAPVT II.

IAm verò sit ira appetitio cum dolore comitata eius, quæ apparet, vltionis, propter eam quæ apparet despicientiam vel in se, vel in suorum quempiam non conuenienter. Et quoniam talis est ira, necesse est, vt qui irascitur, irascatur semper singularium alicui, vt Cleoni, sed non homini. Et quia sibi, aut suorum alicui fecit, aut facturus fuit. Præterea verò, vt omnem iram consequatur aliqua voluptas ex spe vlciscendi. iucundum enim est existimare se consecuturum esse quæ appetit. Nemo autem quæ videt fieri non posse, appetit. At qui irascitur, appetit quæ à se fieri possunt. Quamobrem rectè dictum est de ira, Dulcior effluit quæ melle in pectore crescit. Consequitur enim voluptas quædam & ex hoc, & ex eo, quia versamur in vlciscendi cogitatione. Quæ igitur tunc fit phãtasia voluptatem parit, vt quæ in somnis. Et quoniam despicientia est actus opinionis in eo, quod nihil æstimandum videtur (etenim mala & bona digna arbitramur studio esse, & quæ referuntur ad hæc: quæ verò sunt nihil aut admodum parua, nulla re digna existimamus) tres sunt species despicientiæ, contemptióque, & incõmodatio, & contumelia. Qui enim contemnit, despicit: quæ enim arbitrantur nulla re digna esse, ea contemnunt. Quæ verò nulla re digna sunt, despiciunt. Et qui incommodat, videtur contemnere. Est enim incommodatio impedimentum, quod fit volentibus, non vt aliquid sibi eueniat, sed vt ne illi. Quoniam igitur non spectat, vt sibi aliquid eueniat, despicit. Id enim manifestum est, quia nec obfuturum existimat (nam timeret, & non despiceret) nec profuturum vlla in re, quæ vllum habeat momentum (nam curaret, vt amicus esset). Et qui contumeliam infert, despicit. Est enim contumelia nocere, & molestum esse in iis, in quibus dedecus est patienti, non vt aliquid fiat sibi aliud, nisi quod fit, sed vt voluptatem percipiat. Etenim referentes non faciunt contumeliam, vel vlciscuntur. Caussa verò voluptatis est cõtumeliam facientibus, quòd arbitrantur malefaciendo se excellere magis. Quam ob rem iuuenes, & diuites contumeliosi sunt. excellere enim se arbitrantur, contumeliam inferendo. Contumeliæ verò est non æstimare. Et qui non æstimat, despicit. Quod enim nulla re dignum est, nullam habet æstimationem: nec mali

nec boni. Quam ob rem ait irascens Achilles, Non æstimauit, quoniam ereptum donum ipse retinet. &, Tanquam non æstimandum profugum. Vt qui propterea irascatur. Conuenire autem arbitrantur, se magnifieri ab inferioribus genere, facultate, virtute, & omnino eo, in quo aliquis longe excellit, vt in pecuniis diues pauperi, & in dicendo eloquens ei, qui dicendo non valet, & imperans ei, cui imperatur, & qui existimatur esse dignus qui imperet, ei qui dignus, cui imperetur. Quā ob rem dictum est. Ira est magna ab Ioue natorum regum. Et alibi, Conceptam tamē irā seruat. Molestiam enim habēt propter excellentiam, præterea à quibus aliquis putat benignè fieri oportere. Isti autem sunt, quos beneficio affecit, vel afficit, aut ipse, aut suorum aliquis, aut propter ipsum vel vult, vel voluit. Apparet igitur iam ex his quomodo se habentes irascantur ipsi, & quibus & propter quæ. Ipsi enim, cum dolent. Nam appetit aliquid dolens. Siue igitur directo obstiterit aliquis, vt sitienti ad bibendum, siue non directo, similiter idem videtur efficere, &, si refragetur aliquis, &, si non suffragetur, & si qua alia in re turbarit sic se habētem: omnibus irascitur. Quamobrem ægrotantes, paupertate laborantes, amantes, sitientes, omnino cupientes, & non rectè agentes, iracundi sunt, & qui concitentur, idonei. Maximè quidē aduersus eos, qui præsentem statum despiciunt, vt ægrotās quidem in iis, quæ pertinent ad morbum, paupertate autē laborans in iis, quę ad paupertatē, bellator in iis, quæ ad bellum, amator in iis quæ ad amorē. Similiter verò etiam in aliis: præparatur enim quisque ad suam cuiusque iram ab inhærente affectu. Præterea verò si contraria acceperit, molestiam enim affert maiorem, quod multum etiam præter opinionem est, quemadmodum etiam delectat, quod multum præter opinionem est, si factum sit, quod vult. Quam ob rem & horæ, & tempora, & affectiones, & ætates ex his apparent, quales aptæ sint ad commotionem iræ, & quando & vbi, & vt, quò magis in eis sunt, aptiores etiam sunt ad commotionem. Ac ipsi quidem sic se habentes sic se ad iram concitantur. Irascuntur autem & iis, qui irrident, & iis qui subsannant, & iis qui illudunt. Contumeliam enim faciunt. Et iis, qui in eis nocent, quæ contumeliæ signa sunt. Necesse autem est, vt talia sint, quæ neque pro re aliqua, neque vtilia e-

A ὅτι ἀγαθοῦ· διὸ λέγει ὀργιζόμενος ὁ Ἀχιλλεύς·

Ἠτίμησεν· ἑλὼν γὰρ ἔχει γέρας αὐτὸς ἀπούρας. καὶ

ὡς εἴ τιν' ἀτίμητον μετανάστην.

ὡς διὰ ταῦτα ὀργιζόμενος. προσήκειν δὲ οἴονται πολυωρεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡττόνων κατὰ γένος, κατὰ δύναμιν, κατ' ἀρετήν, καὶ ὅλως ἐν ᾧ ἂν ταὐτῷ ὑπερέχῃ πολύ, οἷον ἐν χρήμασιν ὁ πλούσιος πένητος· καὶ ἐν τῷ λέγειν ῥητορικὸς B ἀδυνάτου εἰπεῖν· καὶ ἄρχων ἀρχομένου, καὶ ἄρχειν ἄξιος οἰόμενος τοῦ ἄρχεσθαι ἀξίου· διὸ εἴρηται

Θυμὸς δὲ μέγας ἐστὶ διοτρεφέων βασιλήων. καὶ,

Ἀλλά γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσσῃ·

ἀγανακτοῦσι γὰρ διὰ τὴν ὑπεροχήν. ἔτι, ὑφ' ὧν C τις οἴεται εὖ πάσχειν δεῖν· οὗτοι δ' εἰσίν, οὓς εὖ πεποίηκεν, ἢ ποιεῖ, ἢ αὐτός, ἢ τῶν αὐτοῦ τις, ἢ δι' αὐτόν, ἢ βούλεται, ἢ ἐβουλήθη. φανερὸν οὖν ἐκ τούτων ἤδη, πῶς τ' ἔχοντες ὀργίζονται αὐτοί, καὶ τίσι, καὶ διὰ ποῖα. αὐτοὶ μὲν γάρ, ὅταν λυπῶνται· ἐφίεται γάρ τινος ὁ λυπούμενος· ἐάν τε κατ' εὐθυωρίαν οὖν ἀντικρούσῃ τις, D οἷον τῷ διψῶντι πρὸς τὸ πιεῖν, ἐάν τε μή, ὁμοίως ταὐτὸ φαίνεται ποιεῖν· καὶ ἐάν τε ἀντιπράττῃ τις, ἐάν τε μὴ συμπράττῃ, ἐάν τε ἄλλο τι ἐνοχλῇ οὕτως ἔχοντα, τοῖς πᾶσιν ὀργίζεται. διὸ κάμνοντες, πενόμενοι, ἐρῶντες, διψῶντες, ὅλως ἐπιθυμοῦντες, καὶ μὴ κατορθοῦντες, ὀργίλοι εἰσὶ καὶ εὐπαρόρμητοι· μάλιστα μὲν πρὸς τοὺς τοῦ παρόντος ὀλιγωροῦντας· οἷον, κάμνων μὲν τοῖς πρὸς τὴν νόσον· πενόμενος E δὲ, τοῖς πρὸς τὴν πενίαν· πολεμῶν δὲ, τοῖς πρὸς τὸν πόλεμον· ἐρῶν δὲ, τοῖς πρὸς τὸν ἔρωτα· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις· προωδοποίηται γὰρ ἕκαστος πρὸς τὴν ἑκάστου ὀργὴν ὑπὸ τοῦ ὑπάρχοντος πάθους. ἔτι δέ, ἐὰν τἀναντία τύχῃ προσδεχόμενος· λυπεῖ γὰρ μᾶλλον τὸ πολὺ παρὰ δόξαν, ὥσπερ καὶ τέρπει τὸ πολὺ F παρὰ δόξαν, ἐὰν γένηται ὃ βούλεται. διὸ καὶ ὧραι, καὶ χρόνοι, καὶ διαθέσεις, καὶ ἡλικίαι, ἐκ τούτων φανερά, ποῖαι εὐκίνητοι πρὸς ὀργήν, καὶ ποῦ, καὶ πότε, καὶ ὅτι ὅτε μᾶλλον ἐν τούτοις εἰσί, μᾶλλον καὶ εὐκίνητοι. αὐτοὶ μὲν οὖν οὕτως ἔχοντες, εὐκίνητοι πρὸς ὀργήν. ὀργίζονται δὲ τοῖς τε καταγελῶσι, καὶ χλευάζουσι, καὶ σκώπτουσιν· ὑβρίζουσι γάρ. καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα βλάπτουσιν, ὅσα ὕβρεως σημεῖα. ἀνάγκη δὲ τοιαῦτα εἶναι, ἃ μή τι ἀντί τινος, μήτ'

ὕβρις γὰρ ἡ τοιοῦτον· ἤδη γὰρ δοκοῦσι δι' ὕβριν. καὶ τοῖς κακῶς λέγουσι, καὶ καταφρονοῦσι, περὶ ἃ αὐτοὶ μάλιστα σπουδάζουσιν, οἷον οἱ ἐπὶ φιλοσοφίᾳ φιλοτιμούμενοι, ἐάν τις εἰς τὴν φιλοσοφίαν· οἱ δ' ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ, ἐάν τις εἰς τὴν ἰδέαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ταῦτα δὲ πολλῷ μᾶλλον, ἐὰν ὑποπτεύσωσι μὴ ὑπάρχειν αὐτοῖς, ἢ ὅλως, ἢ μὴ ἰσχυρῶς, ἢ μὴ δοκεῖν· ἐπειδὰν δὲ σφόδρα οἴωνται ὑπάρχειν ἐν τούτοις ἐν οἷς σκώπτονται, οὐ φροντίζουσι. καὶ τοῖς φίλοις μᾶλλον ἢ τοῖς μὴ φίλοις· οἴονται γὰρ προσήκειν μᾶλλον ὑπ' αὐτῶν πάσχειν εὖ ἢ μή. καὶ τοῖς εἰθισμένοις τιμᾶν, ἢ φροντίζειν, ἐὰν πάλιν μὴ οὕτως ὁμιλῶσι· καὶ γὰρ ὑπὸ τούτων οἴονται καταφρονεῖσθαι· ταὐτὰ γὰρ ἂν ποιεῖν. καὶ τοῖς μὴ ἀντιποιοῦσιν εὖ, μηδὲ τὴν ἴσην ἀνταποδιδοῦσι. καὶ τοῖς τἀναντία ποιοῦσιν αὐτοῖς, ἐὰν ἥττους ὦσι· καταφρονεῖν γὰρ πάντες οἱ τοιοῦτοι φαίνονται· καὶ οἱ μὲν ὡς ἡττόνων, οἱ δ' ὡς παρ' ἡττόνων. καὶ τοῖς ἐν μηδενὶ λόγῳ οὖσιν, ἄν τι ὀλιγωρῶσι μᾶλλον· ὑπόκειται γὰρ ἡ ὀργὴ τῆς ὀλιγωρίας πρὸς τοὺς μὴ προσήκοντας· προσήκει δὲ τοῖς ἥττοσι μὴ ὀλιγωρεῖν. τοῖς δὲ φίλοις, ἐάν τε μὴ εὖ λέγωσιν ἢ ποιῶσι, καὶ ἔτι μᾶλλον, ἐὰν τἀναντία, καὶ ἐὰν μὴ αἰσθάνωνται δεομένων, ὥσπερ ὁ Ἀντιφῶντος Πλήξιππος τῷ Μελεάγρῳ· ὀλιγωρίας γὰρ τὸ μὴ αἰσθάνεσθαι σημεῖον· ὧν γὰρ φροντίζομεν, οὐ λανθάνει. καὶ τοῖς ἐπιχαίρουσι ταῖς ἀτυχίαις, καὶ ὅλως εὐθυμουμένοις ἐν ταῖς αὐτῶν ἀτυχίαις· ἢ γὰρ ἐχθροῦ, ἢ ὀλιγωροῦντος σημεῖον. καὶ τοῖς μὴ φροντίζουσιν, ἐὰν λυπήσωσι· διὸ καὶ τοῖς κακὰ ἀγγέλλουσιν ὀργίζονται. καὶ τοῖς ἢ ἀκούουσι περὶ αὐτῶν, ἢ θεωμένοις τὰ αὑτῶν φαῦλα· ὅμοιοι γάρ εἰσιν ἢ ὀλιγωροῦσιν, ἢ ἐχθροῖς· οἱ γὰρ φίλοι συναλγοῦσι, θεώμενοι δὲ τὰ οἰκεῖα φαῦλα πάντες ἀλγοῦσιν. ἔτι, τοῖς ὀλιγωροῦσι πρὸς πέντε, πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται, πρὸς οὓς θαυμάζουσιν, ὑφ' ὧν βούλονται θαυμάζεσθαι, πρὸς οὓς αἰσχύνονται, ἢ ἐν τοῖς αἰσχυνομένοις αὐτούς· ἐν τούτοις ἐάν τις ὀλιγωρῇ, ὀργίζονται μᾶλλον. καὶ τοῖς εἰς τὰ τοιαῦτα ὀλιγωροῦσιν, ὑπὲρ ὧν αὐτοῖς αἰσχρὸν μὴ βοηθεῖν, γονεῖς, τέκνα, γυναῖκας, ἀρχομένους. καὶ τοῖς χάριν μὴ ἀποδιδοῦσι· παρὰ τὸ προσῆκον γὰρ ἡ ὀλιγωρία. καὶ τοῖς εἰρωνευομένοις, πρὸς σπουδάζοντας·

A gentibus sunt. Iam enim videntur propter contumeliam. Et maledicentibus & contemnentibus in iis, quibus ipsi maximè student, vt qui in philosophia cupiunt alios superare, si quis inuehatur in philosophiam: qui verò in forma corporis, si quis in formam, similiter verò etiam in aliis. Atque hæc multo magis, si suspicentur ea non adesse sibi, vel omnino, vel non nimis, vel non existimari. Quòd si valde existiment se habere eas res, in quibus illuduntur, non curant. Et amicis magis, quàm non amicis irascuntur: etenim conuenire magis, se ab ipsis beneficio affici, quàm non. Et iis, qui consueuerunt honorare, aut curare, si non simpliciter conueniuntur. Etenim ab his arbitrantur se contemni: eadem enim facturos. Et iis, qui non reddunt beneficium, nec paria reddunt, & iis qui contraria faciunt, si inferiores sint. Contemnere enim omnes eiusmodi videntur. Atque hi quidem, vt eos qui inferiores sint, illi verò tanquam ab inferioribus beneficio affecti. Et iis, qui in nulla sunt existimatione, si despiciant, magis. Positum enim est iram esse despicientiæ aduersus non conuenienter facientes. Conuenit autem inferioribus non despicere. Et amicis, si non benedicant, aut faciant, & præterea magis, si contraria faciant, & si non sentiant nos ipsos indigere, vt Antiphontis Plexippus Meleagro: despicientiæ enim non sentire signum est. quæ enim curamus, non latent. Et iis, qui gaudent rebus aduersis, & omnino iis, qui bono animo sunt in ipsorum rebus aduersis. aut enim inimici, aut despicientis signum est. Et iis, qui non curant, si molesti sint. Quamobrem & mala nunciantibus irascuntur. Et iis, qui aut auscultant de ipsis, aut spectant ipsorum mala. similes enim sunt, aut iis, qui despiciunt, aut inimicis. Amici enim condolent. Spectantes verò propria mala, omnes dolent. Præterea despicientibus apud quinque hominum genera, apud eos, quibuscum de honore concertant, apud eos, quos admirantur, apud eos, quibus volunt se admirationi esse, apud eos, quos reuerentur, & in iis qui reuerentur ipsos. Inter hos si quis despiciat, irascuntur magis. Et iis, qui in eiusmodi rebus despiciunt, quas ipsis turpe est non adiuuare, vt parentes, filios, vxores, subditos. Et gratiam non agentibus. præter conuenientiam enim est despicientia. Et dissimulatione vtentibus apud eos, qui seriò agunt.

quia pertinet ad contemptionem dissimulatio. Et iis, qui de aliis benemeriti sunt, si non etiam de ipsis. etenim id pertinet ad contemptionem, non æstimare dignum iis, quibus omnes dignos æstimet, etiã ipsum. Conficiens verò iræ, etiam obliuio est, vt quæ etiam nominum ferè est. despicientiæ enim videtur etiam obliuio signum esse. Nam propter non curantiam obliuio fit, at non curantia despicientia est. Ac quibus quidem irascuntur, & quomodo se habentes, & propter quę, dictum est. Manifestum autem est, oportere ipsos parare oratione tales, quales cùm sunt, iracunde se habeant, & aduersarios iis rebus affines, in quibus irascuntur, & tales, qualibus irascuntur.

καταφρονητικὸν γὰρ καὶ ἡ εἰρωνεία. καὶ τοῖς ἄλλους εὖ ποιοῦσιν, ἐὰν μὴ καὶ αὐτόν· καὶ γὰρ τοῦτο καταφρονητικόν, τὸ μὴ ἀξιοῦν ὧν πάντας καὶ αὐτόν. ποιητικὸν δ' ὀργῆς καὶ ἡ λήθη, καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων οὕτως οὖσα περὶ μικρόν· ὀλιγωρίας γὰρ δοκεῖ καὶ ἡ λήθη σημεῖον εἶναι· δι' ἀμέλειαν μὲν γὰρ ἡ λήθη γίγνεται, ἡ δ' ἀμέλεια ὀλιγωρία τίς ἐστιν. οἷς μὲν οὖν ὀργίζονται, καὶ ὡς ἔχοντες, καὶ διὰ ποῖα, ἅμα εἴρηται. δῆλον δ' ὅτι δέοι ἂν αὐτὸν κατασκευάζειν τῷ λόγῳ τοιούτους οἷοι ὄντες ὀργίλως ἔχουσι, καὶ τοὺς ἐναντίους τούτοις ἐνόχους ὄντας, ἐφ' οἷς ὀργίζονται, καὶ τοιούτους οἵοις ὀργίζονται.

CAPVT III.

Quoniam verò irasci, & deliniri contraria sunt, & ira, & delinitio, sumendum est, & quomodo se habentes lenes sint & erga quos leniter se habeant, & per quæ leniantur. Sit igitur delinitio, seditio, & remissio iræ. Si ergo irascuntur despiciẽtibus, despicientia verò est sponte, manifestum est, & iis, qui nihil horum faciunt, vel non sponte faciunt, vel apparent tales, lenes esse. Et contraria iis, quæ fecerunt, volentibus. Et quicunque etiam in se tales sunt. nemo enim se videtur despicere. Et confitentibus & quos pœnitet. Quasi enim loco pœnæ molestia afficiantur in iis quæ facta sunt, requiescunt ab ira. Signum verò est in famulorum castigatione. Inficiantes enim, & contradicentes magis castigamus. Verùm aduersus confitentes iuste se castigari, conquiescimus excandescentes. Caussa verò est, quòd impudentia est manifesta negare: at impudentia est despicientia, & contemptio. Quos igitur valde contemnimus, apud eos pudore non afficimur. Et se submittentibus & non contradicentibus. Videntur enim confiteri se inferiores esse. At inferiores timent. qui verò timet, nemo despicit. Aduersus autem se submittentes, requiescere iram, etiam canes manifestum faciunt, non mordentes eos, qui prostrati sunt. Et seriò agentibus cum seriò agentibus. Videtur enim curari, sed non contemni. Et iis, qui in se maiore gratificati sunt. Et rogantibus ac deprecantibus. submissiores enim sunt. Et contumeliosis, ac subsannantibus atque despicientibus aut nullius, aut non bonorum, aut non talium, quales ipsi sunt.

Κεφάλαιον γ.

Ἐπεὶ δὲ τὸ ὀργίζεσθαι ἐναντίον τῷ πραΰνεσθαι, καὶ ὀργὴ πραότητι, ληπτέον πῶς ἔχοντες πρᾶοί εἰσι, καὶ πρὸς τίνας πράως ἔχουσι, καὶ διὰ τίνων πραΰνονται. ἔστω δὴ πράϋνσις κατάστασις καὶ ἠρέμησις ὀργῆς. εἰ οὖν ὀργίζονται τοῖς ὀλιγωροῦσιν, ὀλιγωρία δ' ἐστὶν ἑκούσιον, φανερὸν ὅτι καὶ τοῖς μηδὲν τούτων ποιοῦσιν, ἢ ἀκουσίως ποιοῦσιν, ἢ φαινομένοις τοιούτοις, πρᾶοί εἰσι. καὶ τοῖς τἀναντία ὧν ἐποίησαν βουλομένοις. καὶ ὅσοι καὶ αὐτοὶ εἰς αὑτοὺς τοιοῦτοι· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸς αὑτοῦ δοκεῖ ὀλιγωρεῖν. καὶ τοῖς ὁμολογοῦσι καὶ μεταμελομένοις· ὡς γὰρ ἔχοντες δίκην τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς πεποιημένοις, παύονται τῆς ὀργῆς. σημεῖον δὲ ἐπὶ τῆς τῶν οἰκετῶν κολάσεως· τοὺς μὲν γὰρ ἀντιλέγοντας καὶ ἀρνουμένους μᾶλλον κολάζομεν, πρὸς δὲ τοὺς ὁμολογοῦντας δικαίως κολάζεσθαι, παυόμεθα θυμούμενοι. αἴτιον δ', ὅτι ἀναισχυντία τὸ τὰ φανερὰ ἀρνεῖσθαι, ἡ δ' ἀναισχυντία ὀλιγωρία καὶ καταφρόνησις· ὧν γοῦν πολὺ καταφρονοῦμεν, οὐκ αἰσχυνόμεθα. καὶ τοῖς ταπεινουμένοις πρὸς αὐτούς, καὶ μὴ ἀντιλέγουσι· φαίνονται γὰρ ὁμολογεῖν ἥττους εἶναι, οἱ δ' ἥττους φοβοῦνται, φοβούμενος δ' οὐδεὶς ὀλιγωρεῖ. ὅτι δὲ πρὸς τοὺς ταπεινουμένους παύεται ἡ ὀργή, καὶ οἱ κύνες δηλοῦσιν, οὐ δάκνοντες τοὺς καθίζοντας. καὶ τοῖς σπουδάζουσι πρὸς τοὺς σπουδάζοντας· δοκεῖ γὰρ σπουδάζεσθαι, ἀλλ' οὐ καταφρονεῖσθαι. καὶ τοῖς μείζω κεχαρισμένοις. καὶ τοῖς δεομένοις καὶ παραιτουμένοις· ταπεινότεροι γάρ. καὶ τοῖς μὴ ὑβρισταῖς μηδὲ χλευασταῖς μηδ' ὀλιγώροις, ἢ εἰς μηδένα, ἢ μὴ εἰς χρηστούς, ἢ μὴ εἰς τοιούτους οἷοί

αὐτοί.

αὐτοί. ὅλως δ' ἐκ τῶν ἐναντίων δεῖ σκοπεῖν τὰ πραΰνοντα· καὶ οὓς φοβοῦνται ἢ αἰσχύνονται, ἕως ἂν οὕτως ἔχωσιν, οὐκ ὀργίζονται. ἀδύνατον γὰρ ἅμα φοβεῖσθαι καὶ ὀργίζεσθαι. καὶ τοῖς δι' ὀργὴν ποιήσασιν, ἢ οὐκ ὀργίζονται, ἢ ἧττον ὀργίζονται· οὐ γὰρ δι' ὀλιγωρίαν φαίνονται πρᾶξαι· οὐδεὶς γὰρ ὀργιζόμενος ὀλιγωρεῖ· ἡ μὲν γὰρ ὀλιγωρία ἄλυπον, ἡ δ' ὀργὴ μετὰ λύπης. καὶ τοῖς αἰσχυνομένοις αὐτούς. καὶ ἔχοντες δὲ ἐναντίως τῷ ὀργίζεσθαι, δῆλον ὅτι πρᾶοί εἰσιν· οἷον, ἐν παιδιᾷ, ἐν γέλωτι, ἐν ἑορτῇ, ἐν εὐημερίᾳ, ἐν κατορθώσει, ἐν πληρώσει· ὅλως, ἐν ἀλυπίᾳ καὶ ἡδονῇ μὴ ὑβριστικῇ, καὶ ἐν ἐλπίδι ἐπιεικεῖ. ἔτι κεχρονικότες, καὶ μὴ ὑπόγυιοι τῇ ὀργῇ ὄντες. παύει γὰρ ὀργὴν ὁ χρόνος. παύει δὲ καὶ ἑτέρου ὀργὴν μείζω ἡ παρ' ἄλλου ληφθεῖσα τιμωρία πρότερον· διὸ εὖ Φιλοκράτης, εἰπόντος τινὸς, ὀργιζομένου τοῦ δήμου, τί οὐκ ἀπολογῇ; οὔπω γε, ἔφη. ἀλλὰ πότε; ὅταν ἴδω ἄλλον διαβεβλημένον· πρᾶοι γὰρ γίγνονται, ὅταν εἰς ἄλλον τὴν ὀργὴν ἀναλώσωσιν· οἷον συνέβη ἐπὶ Ἐργοφίλου· μᾶλλον γὰρ χαλεπαίνοντες, ἢ Καλλισθένει, ἀφεῖσαν, διὰ τὸ Καλλισθένους τῇ προτεραίᾳ καταγνῶναι θάνατον. καὶ ἐὰν ἕλωσι. καὶ ἐὰν μεῖζον κακὸν πεπονθότες ὦσιν, ἢ ὃ ἂν οἱ ὀργιζόμενοι ἔδρασαν· ὥσπερ γὰρ εἰληφέναι τιμωρίαν οἴονται. καὶ ἐὰν ἀδικεῖν οἴωνται αὐτοὶ καὶ δικαίως πάσχειν· οὐ γίγνεται γὰρ ἡ ὀργὴ πρὸς τὸ δίκαιον· οὐ γὰρ ἔτι παρὰ τὸ προσῆκον οἴονται πάσχειν· ἡ δ' ὀργὴ τοῦτο ἦν. διὸ δεῖ τῷ λόγῳ δεῖ προκολάζειν. ἀγανακτοῦσι γὰρ ἧττον κολαζόμενοι καὶ οἱ δοῦλοι. καὶ ἐὰν μὴ αἰσθήσεσθαι οἴωνται, ὅτι δι' αὐτούς, καὶ ἀνθ' ὧν ἔπαθον· ἡ γὰρ ὀργή, τῶν καθ' ἕκαστόν ἐστι· δῆλον δ' ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ. διὸ ὀρθῶς πεποίηται φάσθαι Ὀδυσσῆα πτολιπόρθιον· ὡς οὐ τετιμωρημένος, εἰ μὴ ᾔσθετο καὶ ὑφ' οὗ, καὶ ἀνθ' ὅτου. ὥστε οὔτε τοῖς ἄλλοις ὅσοι μὴ αἰσθάνονται, ὀργίζονται· οὔτε τοῖς τεθνεῶσιν ἔτι, ὡς πεπονθόσι τε τὸ ἔσχατον, καὶ οὐκ ἀλγήσουσιν, οὐδ' αἰσθησομένοις, οὗ οἱ ὀργιζόμενοι ἐφίενται. διὸ εὖ περὶ τοῦ Ἕκτορος ὁ ποιητής, παῦσαι βουλόμενος τὸν Ἀχιλλέα τῆς ὀργῆς τεθνεῶτος, Κωφὴν γὰρ δὴ γαῖαν ἀεικίζει μενεαίνων. δῆλον οὖν ὅτι τοῖς καταπραΰνειν βουλομένοις, ἐκ τούτων τῶν τόπων λεκτέον· αὐτοὺς μὲν γὰρ παρασκευάζουσι τοιούτους·

A Omnino autem ex contrariis oportet considerare ea, quæ pertinent ad leniendum. Et iis, quos timent, & propter quos pudore afficiuntur, quoad eo modo se habeant, non irascuntur. Fieri enim non potest, vt simul timeant, & irascantur. Et iis qui per iram fecerunt, aut non irascuntur, aut minus irascuntur: non enim propter despicientiam videntur egisse. Nemo enim qui irascitur, despicit. etenim despicientia vacat dolore, ira verò cum dolore est. B Et iis, qui propter ipsos pudore afficiuntur. Et qui se habent contrario modo, ac illi qui irascuntur, profecto lenes sunt, vt in ludo, in risu, in festo, in festo die, in rectè acto, in saturitate, omnino in indolentia & voluptate sine contumelia, & in spe æqua. Præterea verò qui commotam iram habent, & non recenter irascuntur. Sedat enim iram temp⁹. Sedat verò etiam alterius iram maiorem de alio sumpta pœna prius. C Quamobrem rectè Philocrates, dicente quodam, dum irasceretur popul⁹, quid te non defendis? Nondū, inquit. Verum quando? cum alium videro in crimen vocatum. Lenes enim fiunt, cum in alium iram consumpserūt, quemadmodum contigit in Ergophili causa. Magis enim ei succensentes, quam Callistheni, eum demiserunt, propterea quòd Callisthenem pridie morte mulctauerant. Et, si conuicerint. D Et, si ma⁹ malum passi sint, quam id, quod qui irascuntur, attulissent. quasi enim se sumpsisse pœnam putant. Et, si se iniustè agere arbitrantur, & iustè pati. non oritur enim ira aduersus iustum: quia non ampli⁹ præter id, quod conuenit, putant se pati. ira autem id, ipsum erat. Quamobrem oratione oportet prius castigare. molestè enim ferūt minus, dum castigantur, etiam serui. Et si eos non sensuros esse putant se ab ipsis offendi, & pro quibus passi sint. E Nam ira singularium est. idque patet ex definitione. Quamobrem rectè scriptum est, Dicito Vlyssem euersorem, quasi non vltus esset, si non sensisset, & à quo, & pro quo. Quare neque aliis, quicunque non sentiunt, irascuntur, neque mortuis amplius. quippe qui passi sint extremum, & non sint doluturi, neque sensuri, quod illi, qui irascuntur, appetunt. Itaque bene de Hectore Poeta, dum mitigare F vellet Achillem ab ira aduers⁹ mortuum: Mutam equidem terram verberat. Manifestum igitur est, iis, qui lenire volunt, ex his locis dicendum esse, ipsos quidem parantibus eiusmodi, illos verò,

quibus irascuntur, aut metuendos, aut reuerentia dignos, aut benemeritos, aut inuitos, aut valde dolentes iis, quæ facta sunt.

CAPVT IV.

IAm quos ament, & odio habeant, & quamobrem. Amicitiam & ipsum Amare cùm definiuerimus, dicamus. Sit igitur amare, velle alicui quæ putat bona, illius caussa, sed non ipsius, & pro viribus effectorem esse eorum. Amicus vero est qui amat, & redamatur. Et putantur amici esse, qui sic se habere existimantur inuicem. His positis, necesse est, amicum esse, simul lætantem bonis, & simul dolentem molestis non propter aliquid aliud, sed propter illum. Secutis enim iis, quæ volunt, gaudent omnes: contrariis verò dolent. Quare & voluntatis signum sunt dolores, & voluptates. Et quibus iam sunt eadem bona, & mala. Et qui sunt iisdem amici, & qui iisdem inimici: necesse enim est, vt hi eadem velint. Quare qui ea, quæ sibi, etiam alij vult, et videtur amicus esse. Et eos, qui benefecerunt, amant, aut ipsis, aut iis, quos charos habent, aut si valde, aut si promptè, aut si in talibus occasionibus, & ipsorum caussa, aut eos, quos putant velle benefacere. Et amicorum amicos. Et amantes eos, quos ipsi amant. Et qui amantur ab iis, qui amantur à seipsis. Et iisdem inimicos. Et odio habentes eos quos ipsi odio habent. Et qui odio habentur ab eis, qui à seipsis odio habentur. Omnibus enim his eadem bona videntur esse, ac sibi ipsis, vt velint, quæ ipsis bona sunt, id quod erat amici. Præterea beneficos in pecunias, & salutem. Quamobrem liberales, & fortes honorant, & iustos. Tales autem existimant non aliunde viuentes. Et tales sunt, qui viuunt ex labore, & inter hos qui ex agricultura, & inter alios opifices maximè. Et temperantes, quia non iniusti. Et ab agendo remotos propter idem. Et quibus volumus amici esse, si videantur velle. Sunt autem eiusmodi, tum boni ex virtute, tum qui bona existimatione sunt, aut apud omnes, aut apud optimos, aut apud eos, qui suscipiuntur ab ipsis, aut apud eos, qui suscipiunt ipsos. Præterea iucundos in communi vita, & communi consuetudine. Tales verò sunt & faciles, & non reprehensores peccatorum, & non studiosi victoriæ, neque litigiosi. Omnes enim tales pugnaces sunt:

A οἷς δ' ὀργίζονται, ἢ φοβερούς, ἢ αἰσχύνης ἀξίους, ἢ κεχαρισμένους, ἢ ἄκοντας, ἢ μεταμελομένους τοῖς πεπραγμένοις.

Κεφάλαιον δ'.

Τίνας δὲ φιλοῦσι καὶ μισοῦσι, καὶ διὰ τί, τὴν φιλίαν καὶ τὸ φιλεῖν ὁρισάμενοι, λέγωμεν. ἔστω δὴ τὸ φιλεῖν, τὸ βούλεσθαί τινι ἃ οἴεται ἀγαθά, ἐκείνου ἕνεκα, ἀλλὰ μὴ

B αὐτοῦ, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρακτικὸν εἶναι τούτων. φίλος δ' ἐστὶν ὁ φιλῶν καὶ ἀντιφιλούμενος. οἴονται δὲ φίλοι εἶναι, οἱ οὕτως ἔχειν οἰόμενοι πρὸς ἀλλήλους. τούτων δὲ ὑποκειμένων, ἀνάγκη φίλον εἶναι τὸν συνηδόμενον τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ συναλγοῦντα τοῖς λυπηροῖς, μὴ διά τι ἕτερον, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον. γιγνομένων γὰρ ὧν βούλονται, χαίρουσι πάντες· τῶν ἐναντίων δὲ, λυποῦνται. ὥστε τῆς βουλήσεως σημεῖον,

C αἱ λῦπαι καὶ αἱ ἡδοναί. καὶ οἷς δὴ ταὐτὰ ἀγαθὰ καὶ κακά. καὶ οἱ τοῖς αὐτοῖς φίλοι, καὶ οἱ τοῖς αὐτοῖς ἐχθροί. ταὐτὰ γὰρ τούτοις βούλεσθαι ἀνάγκη. ὥστε ἅπερ αὑτῷ καὶ ἄλλῳ βουλόμενος, τούτῳ φαίνεται φίλος εἶναι. καὶ τοὺς πεποιηκότας εὖ φιλοῦσιν, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κήδονται, ἢ εἰ μεγάλα, ἢ εἰ προθύμως, ἢ ἐν τοιούτοις καιροῖς, καὶ αὐτῶν ἕνεκα· ἢ

D οὓς ἂν οἴωνται βούλεσθαι ποιεῖν εὖ. καὶ τοὺς τῶν φίλων φίλους. καὶ φιλοῦντας οὓς αὐτοὶ φιλοῦσι. καὶ τοὺς φιλουμένους ὑπὸ τῶν φιλουμένων ἑαυτοῖς. καὶ τοὺς τοῖς αὐτοῖς ἐχθρούς. καὶ μισοῦντας οὓς αὐτοὶ μισοῦσι. καὶ τοὺς μισουμένους ὑπὸ τῶν ἑαυτοῖς μισουμένων. πᾶσι γὰρ τούτοις τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ φαίνεται εἶναι καὶ ἑαυτοῖς. ὥστε βούλεσθαι τὰ αὐτοῖς ἀγαθά· ὅπερ ἦν τοῦ φίλου.

E ἔτι, τοὺς ποιητικοὺς εἰς χρήματα καὶ εἰς σωτηρίαν· διὸ τοὺς ἐλευθερίους καὶ ἀνδρείους τιμῶσι, καὶ τοὺς δικαίους. τοιούτους δ' ὑπολαμβάνουσι, τοὺς μὴ ἀφ' ἑτέρων ζῶντας. τοιοῦτοι δ' οἱ ἀπὸ τοῦ ἐργάζεσθαι· καὶ τούτων, οἱ ἀπὸ γεωργίας· καὶ τῶν ἄλλων, οἱ αὐτουργοὶ μάλιστα. καὶ τοὺς σώφρονας, ὅτι οὐκ ἄδικοι. καὶ τοὺς ἀπράγ-

F μονας, διὰ τὸ αὐτό. καὶ οἷς βουλόμεθα φίλοι εἶναι, ἐὰν φαίνωνται βουλόμενοι. εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι, οἵ τ' ἀγαθοὶ κατ' ἀρετήν, καὶ οἱ εὐδόκιμοι, ἢ ἐν ἅπασιν, ἢ ἐν τοῖς βελτίστοις, ἢ ἐν τοῖς θαυμαζομένοις ὑφ' αὐτῶν, ἢ ἐν τοῖς θαυμάζουσιν αὐτούς. ἔτι, τοὺς ἡδεῖς συνδιαγαγεῖν καὶ συνδιημερεῦσαι· τοιοῦτοι δ' οἱ εὔκολοι, καὶ μὴ ἐλεγκτικοὶ τῶν ἁμαρτανομένων, καὶ μὴ φιλόνικοι, μηδὲ δυσέριδες· πάντες γὰρ οἱ τοιοῦτοι μαχητικοί.

A οἱ γὰρ μαχόμενοι, τἀναντία φαίνονται βούλεσθαι. καὶ οἱ ἐπιδέξιοι, καὶ τὸ τωθάσαι, καὶ τὸ ὑπομεῖναι· ἐπὶ ταὐτὸ γὰρ ἀμφότεροι σπεύδουσι τῷ πλησίον, δυνάμενοί τε σκώπτεσθαι, καὶ ἐμμελῶς σκώπτοντες. καὶ τοὺς ἐπαινοῦντας τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθά, καὶ τούτων μάλιστα ἃ φοβοῦνται μὴ ὑπάρχειν αὐτοῖς. καὶ τοὺς καθαρίους περὶ ὄψιν, περὶ ἀμπεχόνην, περὶ ὅλον τὸν βίον. B καὶ τοὺς μὴ ὀνειδιστάς, μήτε τῶν ἁμαρτημάτων, μήτε τῶν εὐεργετημάτων· ἀμφότεροι γὰρ ἐλεγκτικοί. καὶ τοὺς μὴ μνησικακοῦντας, μηδὲ φυλακτικοὺς τῶν ἐγκλημάτων, ἀλλ' εὐκαταλλάκτους· οἵους γὰρ ἂν ὑπολαμβάνωσιν εἶναι πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς οἴονται. καὶ τοὺς μὴ κακολόγους, μηδὲ εἰδότας, μήτε τὰ τῶν πλησίον κακά, μήτε τὰ αὑτῶν, ἀλλὰ τἀγαθά· ὁ γὰρ ἀγαθὸς τοῦτο δρᾷ. C καὶ τοὺς μὴ ἀντιτείνοντας τοῖς ὀργιζομένοις, ἢ σπουδάζουσι· μαχητικοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι. καὶ τοὺς πρὸς αὐτοὺς σπουδαίως πως ἔχοντας, οἷον θαυμάζοντας αὐτούς, καὶ σπουδαίους ὑπολαμβάνοντας, καὶ χαίροντας αὐτοῖς. καὶ ταῦτα μάλιστα πεπονθότας, περὶ ἃ μάλιστα βούλονται αὐτοὶ ἢ θαυμάζεσθαι, ἢ σπουδαῖοι δοκεῖν εἶναι, ἢ ἡδεῖς. καὶ τοὺς ὁμοίους καὶ ταὐτὰ ἐπιτηδεύοντας, ἐὰν μὴ παρενοχλῶσι, μηδ' ἀπὸ ταὐτοῦ ᾖ ὁ βίος· D γίγνεται γὰρ οὕτω, τὸ, κεραμεὺς κεραμεῖ. καὶ τοὺς τῶν αὐτῶν ἐπιθυμοῦντας, ὧν ἐνδέχεται ἅμα μετέχειν αὐτούς· εἰ δὲ μή, ταὐτὸ καὶ οὕτω συμβαίνει. καὶ πρὸς οὓς οὕτως ἔχουσιν, ὥστε μὴ αἰσχύνεσθαι τὰ πρὸς δόξαν, μὴ καταφρονοῦντες. καὶ πρὸς οὓς αἰσχύνονται τὰ πρὸς ἀλήθειαν. καὶ πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται, ἢ ὑφ' ὧν ζηλοῦσθαι βούλονται καὶ μὴ φθονεῖσθαι, τούτους ἢ φιλοῦσιν, ἢ βούλονται E φίλοι εἶναι. καὶ οἷς ἂν τἀγαθὰ συμπράττωσιν, ἐὰν μὴ μέλλῃ αὐτοῖς ἔσεσθαι μείζω κακά. καὶ τοὺς ὁμοίως καὶ τοὺς ἀπόντας καὶ τοὺς παρόντας φιλοῦντας· διὸ καὶ τοὺς περὶ τοὺς τεθνεῶτας τοιούτους πάντες φιλοῦσι. καὶ ὅλως τοὺς σφόδρα φιλοφίλους, καὶ μὴ ἐγκαταλείποντας· μάλιστα γὰρ F φιλοῦσι τῶν ἀγαθῶν τοὺς φιλεῖν ἀγαθούς. καὶ τοὺς μὴ πλαττομένους πρὸς αὐτούς. τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ τὰ φαῦλα τὰ ἑαυτῶν λέγοντες· εἴρηται γὰρ ὅτι πρὸς τοὺς φίλους τὰ πρὸς δόξαν οὐκ αἰσχυνόμεθα. εἰ οὖν ὁ αἰσχυνόμενος μὴ φιλεῖ, ὁ μὴ αἰσχυνόμενος φιλοῦντι ἔοικε. καὶ τοὺς μὴ φοβερούς, καὶ οὓς θαρροῦμεν·

A & pugnaces velle contraria videntur, & dextri tum in eludendo tum in ſuſtinendo. Eiſdem enim rebus ambo ſtudent ac is, qui proximus eſt, tum qui poſſunt laceſſi tum qui eleganter laceſſunt. Et laudantes præſentia bona, & ex his maxime, quæ timent non adeſſe ipſis. Et mundos in viſu, in veſtitu, in tota vita. Et non exprobratores neque peccatorum, neque beneficio- B rum: ambo enim contentioſi. Et non memores malorum, neque obſeruatores criminum, ſed qui reconcilientur, idoneos: quales enim exiſtimant eſſe erga alios etiam erga ipſos putant. Et non maledicos, neque ſcientes propinquorum mala, neque ipſorum, ſed bona: bonus enim hoc facit. Et non aduerſantes iraſcentibus aut ſerio agentibus: pugnaces enim ſunt tales. Et ſe erga ipſos aliquo modo habentes, vt admirantes ipſos, & virtute præditos exi- C ſtimantes, & gaudentes ipſis. Et ita maximè affectos in iis rebus, in quibus maximè volunt ipſi aut ſuſcipi, aut virtute præditi videri eſſe, aut iucundi. Et ſimiles. Et eadem profitentes, ſi non impediant, neque ex eodem ſit vita. Fit enim ſic illud, Figulus figulo. Et eadem appetentes, quorum contingit ſimul ipſos participes eſſe: ſin minus, idem etiam ſic accidit. Et apud quos ſic ſe habent, vt pudore non afficiantur eorum, quæ ſunt ad opinionem, cum non eos D contemnant. Et apud quos pudore afficiuntur eorum quæ ſunt ad veritatem. Et quibuſcum de honore concertant, & quorum æmulationem volunt, & non inuidiam, aut eos amant, aut eis volunt amici eſſe. Et quibus bona procurarent, niſi futura ipſis eſſent maiora mala. Et volunt amici eſſe iis, qui ſimiliter abſentes, & præſentes amant. Quamobrem tales etiam erga mortuos, omnes amant. Et omnino valde ſtudioſos amicorum, & non derelinquentes: E maxime enim amant ex bonis amicos bonos. Et non fingentes apud ſeipſos. Tales autem ſunt etiam vitia ſua ipſorum dicentes. Nam dictum eſt apud amicos nos eorum quæ ſunt ad opinionem, non affici pudore. Si igitur is, quem pudet, non amat, is quem non pudet, amanti ſimilis eſt. Et non metuendos. Et quibus confidimus. Nemo enim eum, quem metuit, amat. Species autem a- F micitiæ ſunt ſodalitas, & familiaritas, & cognatio, & quæcunque talia. Conficientia verò amicitiæ ſunt gratia & non rogatum feciſſe, & cùm fecerit, non indicaſſe.

Ipsius enim caussa sic videtur, & non propter aliud. De inimicitia verò, & odio cōstat ex contrariis contemplandum esse. Et conficientia inimicitiæ sunt ira, incommodatio criminatio. Ac ira quidem est ex iis, quæ sunt ad seipsum: inimicitia verò etiam sine iis, quæ ad se pertinent: si enim existimemus esse talem odio habemus. Et ira quidē semper aduersus singularia, vt Calliam, Socratem: odium verò etiam aduersus genera. Nam furem odio habet, & sycophantam quisque. Et illa quidem sanabilis tēpore: hoc verò insanabile. Et illa molestia afficere appetit: hoc malo potius. Sētiri enim vult qui irascitur, huius verò nihil interest. Sunt autē molesta eiusmodi vt sentiantur omnia. Et quę maximè mala sūt, minimè sub sensum cadūt, iniustitia, & imprudentia: non enim molestia afficit præsentia vitii. Et illa quidē cum molestia, hæc verò nō cum molestia. qui enim irascitur, molestia afficitur. qui odio habet, nō afficitur. Et ille quidem, si multa fiant miserescit: hic verò nullius. Ille enim talionē pati vult eum, cui irascitur, hic non esse. Apertè igitur ex his contingit inimicos, & amicos, tūqui sunt, demonstrare, tum qui nō sunt, efficere, & qui dicunt se esse, diluere, & qui an ob iram, an ob inimicitiam factum sit, controuersantur, in vtram partem quis prælegat ducere. Qualia verò metuant & quos & quomodo se habentes, sic apparet.

CAPUT V.

Sit ergo metus molestia quædam, & perturbatio ex phantasia futuri mali, vel idonei ad interimendum, vel molesti. Non enim omnia mala metuuntur, vt ne sit iniustus, aut tardus, sed quæcunque vel molestias magnas, vel interitus possunt. & hæc quæ non longè sed prope apparent, vt futura sint. Nam quæ longè admodum, non metuuntur. Sciunt enim omnes se morituros. sed quia non prope, non curant. Quod si metus huiusmodi est, necesse est, vt ea metuenda sint, quæcunque apparent facultatem habere magnam interimendi, vel afferendi detrimenta ad molestiam magnam perducentia. Quamobrem & signa huiusmodi rerum metuenda: prope enim apparet quod metuendum est, idque periculum est nempe rei metuendæ appropinquatio. Eiusmodi verò sunt, inimicitia, & ira eorum qui possunt efficere aliquid. Manifestū enim est,

A οὐδεὶς γὰρ ὃν φοβεῖται, φιλεῖ. εἴδη δὲ φιλίας, ἑταιρεία, οἰκειότης, συγγένεια, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ποιητικὰ δὲ φιλίας, χάρις, καὶ τὸ μὴ δεηθέντος ποιῆσαι, καὶ τὸ ποιήσαντα μὴ δηλῶσαι· αὐτοῦ γὰρ οὕτως ἕνεκα φαίνεται, καὶ οὐ δι' ἕτερόν τι. περὶ δὲ ἔχθρας καὶ τοῦ μισεῖν, φανερὸν, ὡς ἐκ τῶν ἐναντίων δεῖ θεωρεῖν. ποιητικὰ δὲ ἔχθρας, ὀργὴ, ἐπηρεασμὸς, διαβολή. B ὀργὴ μὲν οὖν ἐστιν ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτόν· ἔχθρα δὲ, καὶ ἄνευ τῶν πρὸς ἑαυτόν· ἐὰν γὰρ ὑπολαμβάνωμεν εἶναι τοιόνδε, μισοῦμεν. καὶ ἡ μὲν ὀργὴ, ἀεὶ περὶ τὰ καθ' ἕκαστα, οἷον Καλλίᾳ ἢ Σωκράτει· τὸ δὲ μῖσος, καὶ πρὸς τὰ γένη· τὸν γὰρ κλέπτην μισεῖ καὶ τὸν συκοφάντην ἅπας. καὶ τὸ μὲν, ἰατὸν χρόνῳ· τὸ δὲ, ἀνίατον. καὶ ὁ μὲν, τοῦ λυπῆσαι ἔφεσις· ὁ δὲ, τοῦ κακῶσαι μᾶλλον· C αἰσθέσθαι γὰρ βούλεται ὁ ὀργιζόμενος· τῷ δὲ, οὐδὲν διαφέρει. ἔστι δὲ, τὰ μὲν λυπηρὰ, αἰσθητὰ πάντα· τὰ δὲ μάλιστα κακὰ, ἥκιστα αἰσθητά, ἀδικία καὶ ἀφροσύνη· οὐδὲν γὰρ λυπεῖ ἡ παρουσία τῆς κακίας. καὶ τὸ μὲν, μετὰ λύπης· τὸ δὲ, οὐ μετὰ λύπης· ὁ μὲν γὰρ ὀργιζόμενος, λυπεῖται· ὁ δὲ μισῶν, οὔ. καὶ ὁ μὲν, πολλῶν ἂν γενομένων, ἐλεήσειεν· ὁ δὲ, οὐδενός. ὁ μὲν γὰρ, ἀντιπαθεῖν βούλεται ᾧ ὀργίζεται· D ὁ δὲ μὴ εἶναι. φανερὸν οὖν ἐκ τούτων, ὅτι ἐνδέχεται ἐχθρούς τε καὶ φίλους καὶ ὄντας ἀποδεικνύναι, καὶ μὴ ὄντας ποιεῖν, καὶ φάσκοντας διαλύειν, καὶ δι' ὀργὴν ἢ δι' ἔχθραν ἀμφισβητοῦντας ἐφ' ὁπότερ' ἂν προαιρῆταί τις ἄγειν. ποῖα δὲ φοβοῦνται, καὶ τίνας, καὶ πῶς ἔχοντες, ὧδ' ἔσται φανερόν.

Κεφάλαιον ε.

E Ἔστω δὴ φόβος, λύπη τις ἢ ταραχὴ ἐκ φαντασίας μέλλοντος κακοῦ, ἢ φθαρτικοῦ, ἢ λυπηροῦ· οὐ γὰρ πάντα τὰ κακὰ φοβοῦνται, οἷον εἰ ἔσται ἄδικος ἢ βραδύς· ἀλλ' ὅσα λύπας μεγάλας ἢ φθορὰς δύναται· καὶ ταῦτα ἂν μὴ πόρρω, ἀλλὰ σύνεγγυς φαίνηται, ὥστε μέλλειν· τὰ γὰρ πόρρω σφόδρα οὐ φοβοῦνται· ἴσασι γὰρ πάντες, ὅτι ἀποθανοῦνται· ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐγγὺς, οὐδὲν φροντίζουσιν. F εἰ δὴ ὁ φόβος τοῦτ' ἐστὶν, ἀνάγκη τὰ τοιαῦτα φοβερὰ εἶναι, ὅσα φαίνεται δύναμιν ἔχειν μεγάλην τοῦ φθείρειν, ἢ βλάπτειν βλάβας εἰς λύπην μεγάλην συντεινούσας. διὸ καὶ τὰ σημεῖα τῶν τοιούτων, φοβερά· ἐγγὺς γὰρ φαίνεται τὸ φοβερόν· τοῦτο γάρ ἐστι κίνδυνος, φοβεροῦ πλησιασμός. τοιαῦτα δὲ ἔχθρα τε καὶ ὀργὴ δυναμένων ποιεῖν τι· δῆλον γὰρ ὅτι

βούλ-

βούλονταί τε καὶ δύνανται, ὥστ' ἐγγύς εἰσι τοῦ ποιεῖν. καὶ ἀδικία δύναμιν ἔχουσα· τῷ προαιρεῖσθαι γὰρ ὁ ἄδικος, ἄδικος. καὶ ἀρετὴ ὑβριζομένη δύναμιν ἔχουσα· δῆλον γὰρ ὅτι προαιρεῖται μὲν, ὅταν ὑβρίζηται, ἀεὶ, δύναται δὲ νῦν. καὶ φόβος, τῶν δυναμένων τι ποιῆσαι· ἐν παρασκευῇ γὰρ ἀνάγκη εἶναι καὶ τὸν τοιοῦτον. ἐπεὶ δ' οἱ πολλοὶ χείρους καὶ ἥττους τοῦ κερδαίνειν, καὶ δειλοὶ ἐν τοῖς κινδύνοις, φοβερὸν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ ἐπ' ἄλλῳ αὐτὸν εἶναι. ὥστε οἱ συνειδότες πεποιηκότι τι δεινὸν, φοβεροὶ, ἢ κατειπεῖν, ἢ ἐγκαταλιπεῖν. καὶ οἱ δυνάμενοι ἀδικεῖν, ἀεὶ τοῖς δυναμένοις ἀδικεῖσθαι· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀδικοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν δύνωνται. καὶ οἱ ἠδικημένοι οἱ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι· ἀεὶ γὰρ τηροῦσι καιρόν. καὶ οἱ ἠδικηκότες, ἐὰν δύναμιν ἔχωσι, φοβεροὶ, δεδιότες τὸ ἀντιπαθεῖν· ὑπέκειτο γὰρ τὸ τοιοῦτο φοβερόν. καὶ οἱ τῶν αὐτῶν ἀνταγωνισταὶ, ὅσα μὴ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν ἀμφοῖν· ἀεὶ γὰρ πολεμοῦσι πρὸς τοὺς τοιούτους. καὶ οἱ τοῖς κρείττοσιν αὐτῶν φοβεροὶ, καὶ οἱ αὐτοῖς φοβεροί· μᾶλλον γὰρ ἂν δύναιντο βλάπτειν αὐτοὺς, ἢ τοὺς κρείττους. καὶ οὓς φοβοῦνται οἱ κρείττους αὐτῶν, διὰ τὸ αὐτό. καὶ οἱ τοὺς κρείττους αὐτῶν ἀνῃρηκότες. καὶ οἱ τοῖς ἥττοσιν αὐτῶν ἐπιτιθέμενοι· ἢ γὰρ ἤδη φοβεροὶ, ἢ αὐξηθέντες. καὶ τῶν ἠδικημένων καὶ ἐχθρῶν ἢ ἀνταγωνιστῶν οὐχ οἱ ὀξύθυμοι καὶ παρρησιαστικοὶ, ἀλλ' οἱ πρᾶοι καὶ εἴρωνες καὶ πανοῦργοι· ἄδηλοι γὰρ εἰ ἐγγύς, ὥστ' οὐδέποτε φανεροὶ, ὅτι πόρρω. πάντα δὲ τὰ φοβερὰ, φοβερώτερα, ὅσα, ἂν ἁμάρτωσιν, ἐπανορθώσασθαι μὴ ἐνδέχεται, ἀλλ' ἢ ὅλως ἀδύνατα, ἢ μὴ ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις. καὶ ὧν βοήθειαι μὴ εἰσὶν, ἢ μὴ ῥᾴδιαι. ὡς δ' ἁπλῶς εἰπεῖν, φοβερά ἐστιν ὅσα ἐφ' ἑτέρων γιγνόμενα ἢ μέλλοντα, ἐλεεινά ἐστι. τὰ μὲν οὖν φοβερὰ καὶ ἃ φοβοῦνται, σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, τὰ μέγιστα ταῦτ' ἐστίν. ὡς δὲ διακείμενοι αὐτοὶ φοβοῦνται, νῦν λέγωμεν. εἰ δή ἐστιν ὁ φόβος μετὰ προσδοκίας τοῦ πείσεσθαί τι φθαρτικὸν πάθος, φανερὸν ὅτι οὐδεὶς φοβεῖται τῶν οἰομένων μηδὲν ἂν παθεῖν, οὐδὲ ταῦτα ἃ μὴ οἴονται παθεῖν, οὐδὲ τούτους ὑφ' ὧν μὴ οἴονται, οὐδὲ τότε ὅτε μὴ οἴονται. ἀνάγκη τοίνυν φοβεῖσθαι τοὺς

A eos, & velle, & posse, vt parati sint ad efficiendum. Et iniustitia facultatem habens. Nam eo quia præeligit iniustus, est iniustus. Et virtus contumeliam passa, facultatem habens. Manifestum enim est eam præeligere semper, cum contumeliam patitur, posse autem nunc. Et metus eorum, qui possunt aliquid efficere: in apparatu enim necesse est vt sit etiam ille, qui talis est. Quoniam autem multi sunt peiores, B & auidiores lucri, & timidi in periculis, metuendum est plerunque ipsum aliunde pendere. Quare conscij ei qui fecit aliquid atrox, metuendi, ne aut indicent aut deserant. Et qui possunt iniuriam facere, semper iis, qui possunt iniuriam pati. Nam plerunque iniuriam faciunt homines, quando possunt. Et qui iniuriam patiuntur, vel existimant se iniuriam pati: semper enim obseruant occasionem. Et qui iniuriam fecerunt, si facultatem habeant, metuendi C sunt, quippe qui reformident talionem. Positum enim est, eiusmodi esse quod metuendum est. Et earundem rerum competitores quæcunque non contingit simul inesse ambobus: semper enim certant cum his. Et præstantioribus metuendi, etiam ipsis metuendi. magis enim poterunt nocere ipsis, quam præstantioribus. Et quos D metuunt præstantiores ipsis propter idem. Et qui præstantiores ipsis sustulerunt. Et qui inferiores ipsis inuaserint: aut enim iam metuendi sunt, aut cum creuerint. Et ex iis, qui iniuriam passi sunt, & ex inimicis, vel aduersariis, non qui ad excandescendum procliues, & liberè loquentes, sed mansueti & dissimulatores, & malitiosi: obscuri enim sunt, an prope sint. Quare nunquam manifesti sunt, quia longe absunt. Ex omni- E bus autem metuendis illa magis metuenda sunt, quæcunque, si errauerint, corrigi non contingit: sed aut omnino fieri nō possunt, aut non in ipsorum, sed in aduersariorum sunt potestate. Et quorū auxilia non sunt, vel non facilia. Vt autē simpliciter dicam, metuēda sunt, quæ cum aliis euenerint, vel euētura sint, miserabilia sunt. Ac quæ quidē metuenda sint & quæ metuāt, ferme, vt ita dicam, maxima hæc sunt. Quomodo ve- F rò affecti ipsi metuant, nūc dicamus. Si ergo est metus cū expectatione habēdi aliquam ad interimendum idoneam perpessionem, apparet neminem metuere ex iis, qui arbitrantur nihil se passuros, neque ea, quæ nō arbitrantur se passuros, neque eos, à quibus non arbitrantur, neque tunc cum non arbitrātur. Necesse igitur est metuere eos,

qui arbitrantur aliquid se passuros, & qui ab his, & hæc, & tunc. Non arbitrantur autem se passuros, neque qui in prosperitatibus magni sunt. Itaque contumeliosi sunt, & paruifactores, & audaces. Atque efficiunt tales diuitiæ, robur, multitudo amicorum, potentia. Neque qui iam se passos esse omnia existimant atrocia, & qui obriguerant ad futurum, vt qui tympano iam torquentur, sed oportet aliquam subesse spem salutis in ea re, de qua anguntur. Signum autem est, quia metus paratos ad consultandum reddit. Atqui nemo consultat de rebus desperatis. Quare oportet tales parare, cùm fuerit melius, eos metuere, quòd tales possint pati, quia alij maiores passi sint, & ostendere similes pati, aut passos esse, ab iis, à quibus non arbitrabantur, & hæc, & tunc, cùm minimè arbitrabantur. Quoniam verò metus apparet quid sit, & metuenda, & quomodo singuli se habentes timeant, apparet ex his etiam, fidere quid sit, & in quibus versentur fidentes, & quomodo affecti fidentes. Fidentia enim contraria est metui, & quod fidentiam habet, ei, quod metum. Quare est spes cum phantasia rerum salutarium, vt quæ prope sint, metuendarum verò, aut quæ non sint, aut quæ longè sint. Sunt autem quæ fidentiam afferunt, & atrocia quæ sunt longè, & fidentiam afferentia quæ prope. Et emendationes si adsint, & auxilia vel multa, vel magna, vel vtraque. Et si neque iniuriam acceperint, neque intulerint. Et, si competitores aut non sint omnino, aut non habeant facultatem, aut facultatem habentes sint amici, aut beneficium fecerint, aut acceperint. Aut si plures sint, quib⁹ eadem prosint, aut præstantiores, aut vtrique. Ipsi autem sic se habentes fidentes sunt, si multa se rectè egisse arbitrentur, & non passos esse. Aut si sæpe insiderint in atrocia, & euaserint. Bifariam enim homines perturbationis expertes fiũt, vel quod experti non sint, vel quòd auxilia habeant, vt in maritimis periculis, & imperiti tempestatis fidunt futuris, & auxilia habentes propter experientiam. Et cùm similibus non sit res metuenda, neque inferioribus & quibus præstantiores se arbitrantur esse. Arbitrantur autem iis, quos vicerint, siue ipsos, siue præstantiores, siue similes. Et si adesse ipsis arbitrentur plura, & maiora, quibus excellentes metuendi sunt. Ea verò sunt,

A οἰόμενοί τι παθεῖν ἄν, καὶ ὑπὸ τούτων, καὶ ταῦτα, καὶ τότε. οὐκ οἴονται δὲ παθεῖν οὔτε οἱ ἐν εὐτυχίαις μεγάλαις ὄντες, καὶ δοκοῦντες· διὸ ὑβρισταὶ καὶ ὀλίγωροι καὶ θρασεῖς. ποιεῖ δὲ τοὺς τοιούτους πλοῦτος, ἰσχύς, πολυφιλία, δύναμις. οὔτε οἱ ἤδη πεπονθέναι νομίζοντες πάντα τὰ δεινά, καὶ ἀπεψυγμένοι πρὸς τὸ μέλλον, ὥσπερ οἱ ἀποτυμπανιζόμενοι ἤδη· B ἀλλὰ δεῖ τινα ἐλπίδα ὑπεῖναι σωτηρίας, περὶ οὗ ἀγωνιῶσι. σημεῖον δέ· ὁ γὰρ φόβος βουλευτικοὺς ποιεῖ, καίτοι οὐδεὶς βουλεύεται περὶ τῶν ἀνελπίστων· ὥστε δεῖ τοιούτους παρασκευάζειν, ὅταν ᾖ βέλτιον τὸ φοβεῖσθαι αὐτούς, ὅτι τοιοῦτοί εἰσιν οἷοι παθεῖν· καὶ γὰρ ἄλλοι μείζους ἔπαθον· καὶ τοὺς ὁμοίους δεικνύναι πάσχοντας, ἢ πεπονθότας, καὶ ὑπὸ τοιούτων ὑφ' ὧν οὐκ ᾤοντο, καὶ ταῦτα, καὶ τότε ὅτε οὐκ ᾤοντο. C ἐπεὶ δὲ περὶ φόβου φανερὸν τί ἐστι, καὶ τῶν φοβερῶν, καὶ ὡς ἕκαστοι ἔχοντες δεδίασι, φανερὸν ἐκ τούτων, καὶ τὸ θαρρεῖν τί ἐστι, καὶ περὶ ποῖα θαρραλέοι, καὶ πῶς διακείμενοι θαρραλέοι εἰσί. τό τε γὰρ θάρσος ἐναντίον τῷ φόβῳ, καὶ τὸ θαρραλέον τῷ φοβερῷ· ὥστε μετὰ φαντασίας ἡ ἐλπὶς τῶν σωτηρίων, ὡς ἐγγὺς ὄντων· τῶν δὲ φοβερῶν, ἢ μὴ ὄντων, D ἢ πόρρω ὄντων. ἔστι δὲ θαρραλέα, τά τε δεινὰ πόρρω ὄντα, καὶ τὰ θαρραλέα ἐγγύς. καὶ ἐπανορθώσεις ἐὰν ὦσι, καὶ βοήθειαι, ἢ πολλαί, ἢ μεγάλαι, ἢ ἄμφω. καὶ μήτε ἠδικημένοι, μήτε ἠδικηκότες ὦσιν. ἀνταγωνισταί τε ἢ μὴ ὦσιν ὅλως, ἢ μὴ ἔχωσι δύναμιν, ἢ δύναμιν ἔχοντες, ὦσι φίλοι, ἢ πεποιηκότες εὖ, ἢ πεπονθότες. ἢ ἐὰν πλείους ὦσιν οἷς ταὐτὰ συμφέρει, ἢ κρείττους, ἢ ἄμφω. E αὐτοὶ δὲ οὕτως ἔχοντες, θαρραλέοι εἰσίν, ἐὰν πολλὰ κατωρθωκέναι οἴωνται, καὶ μὴ πεπονθέναι. ἢ ἐὰν πολλάκις ἐληλύθωσιν εἰς τὰ δεινά, καὶ διαπεφευγότες· διχῶς γὰρ ἀπαθεῖς γίγνονται οἱ ἄνθρωποι, ἢ τῷ μὴ πεπειρᾶσθαι, ἢ τῷ βοηθείας ἔχειν, ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ θάλατταν κινδύνοις, οἵ τε ἄπειροι χειμῶνος, θαρροῦσι τὰ μέλλοντα, F καὶ οἱ βοηθείας ἔχοντες, διὰ τὴν ἐμπειρίαν. καὶ ὅταν τοῖς ὁμοίοις μὴ ᾖ φοβερόν, μηδὲ τοῖς ἥττοσι, καὶ ὧν κρείττους οἴονται εἶναι. οἴονται δέ, ὧν κεκρατήκασιν, ἢ αὐτῶν, ἢ τῶν κρειττόνων, ἢ τῶν ὁμοίων. καὶ ἐὰν ὑπάρχειν αὑτοῖς οἴωνται πλείω καὶ μείζω, οἷς ὑπερέχοντες φοβεροί εἰσι. ταῦτα δ' ἐστί, πλῆθος χρημάτων,

ἢ ἰσχὺς

καὶ ἰσχὺς σωμάτων, καὶ φίλων, καὶ χώρας, καὶ τῶν πρὸς πόλεμον παρασκευῶν, ἢ πασῶν, ἢ τῶν μεγίστων. καὶ ἐὰν μὴ ἠδικηκότες ὦσιν, ἢ μηδένα, ἢ μὴ πολλούς, ἢ μὴ τοιούτους, περὶ ὧν φοβοῦνται. καὶ ὅλως ἂν τὰ πρὸς θεοὺς αὐτοῖς καλῶς ἔχῃ, τά τε ἄλλα, καὶ τὰ ἀπὸ σημείων καὶ λογίων. θαρραλέον γὰρ ἡ ὀργή· τὸ δὲ μὴ ἀδικεῖν, ἀλλ' ἀδικεῖσθαι, ὀργῆς ποιητικόν· τὸ δὲ θεῖον ὑπολαμβάνεται βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. καὶ ὅταν ἐπιχειροῦντές τι, ἢ μηδὲν ἂν παθεῖν, μηδὲ πείσεσθαι, ἢ κατορθώσειν οἴωνται. καὶ περὶ μὲν τῶν φοβερῶν καὶ θαρραλέων, εἴρηται.

Κεφάλαιον ς.

Ποῖα δ' αἰσχύνονται καὶ ἀναισχυντοῦσι, καὶ πρὸς τίνας, καὶ πῶς ἔχοντες, ἐκ τῶνδε δῆλον. ἔστω δὴ αἰσχύνη, λύπη τις καὶ ταραχὴ περὶ τὰ εἰς ἀδοξίαν φαινόμενα φέρειν τῶν κακῶν, ἢ παρόντων, ἢ γεγονότων, ἢ μελλόντων. ἡ δ' ἀναισχυντία, ὀλιγωρία τις καὶ ἀπάθεια περὶ ταὐτὰ ταῦτα. εἰ δή ἐστιν αἰσχύνη ἡ ὁρισθεῖσα, ἀνάγκη αἰσχύνεσθαι μὲν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τῶν κακῶν, ὅσα δοκεῖ αἰσχρὰ εἶναι αὐτῷ, ἢ ὧν φροντίζει. τοιαῦτα δ' ἐστίν, ὅσα ἀπὸ κακίας ἔργα ἐστίν· οἷον, τὸ ἀποβαλεῖν ἀσπίδα, ἢ φυγεῖν· ἀπὸ δειλίας γάρ. καὶ τὸ ἀποστερῆσαι παρακαταθήκην· ἀπ' ἀδικίας γάρ. καὶ τὸ συγγενέσθαι οἷς οὐ δεῖ, ἢ ὅπου οὐ δεῖ, ἢ ὅτε μὴ δεῖ· ἀπ' ἀκολασίας γάρ. καὶ τὸ κερδαίνειν ἀπὸ μικρῶν, ἢ ἀπ' αἰσχρῶν, ἢ ἀπ' ἀδυνάτων, οἷον πενήτων, ἢ τεθνεώτων· ὅθεν καὶ ἡ παροιμία, τὸ κἂν ἀπὸ νεκροῦ φέρειν· ἀπὸ αἰσχροκερδείας γὰρ καὶ ἀνελευθερίας. καὶ τὸ μὴ βοηθεῖν δυνάμενον εἰς χρήματα, ἢ ἧττον βοηθεῖν. καὶ τὸ βοηθεῖσθαι παρὰ τῶν ἧττον εὐπόρων. καὶ δανείζεσθαι ὅτε δόξει αἰτεῖν· καὶ αἰτεῖν, ὅτε ἀπαιτεῖν· καὶ ἀπαιτεῖν, ὅτε αἰτεῖν· καὶ ἐπαινεῖν, ἵνα δόξῃ αἰτεῖν. καὶ τὸ ἀποτετυχηκότα, μηδὲν ἧττον· πάντα γὰρ ἀνελευθερίας ταῦτα σημεῖα. τὸ δὲ ἐπαινεῖν παρόντα, κολακείας. καὶ τὸ τἀγαθὰ μὲν ὑπερεπαινεῖν, τὰ δὲ φαῦλα συναλείφειν. καὶ τὸ ὑπεραλγεῖν ἀλγοῦντι παρόντα, καὶ τἄλλα πάντα ὅσα τοιαῦτα· κολακείας γὰρ σημεῖα. καὶ τὸ μὴ ὑπομένειν πόνους, οὓς οἱ πρεσβύτεροι, ἢ οἱ τρυφῶντες, ἢ οἱ ἐν ἐξουσίᾳ μᾶλλον ὄντες, ἢ ὅλως οἱ ἀδυνατώτεροι· πάντα γὰρ μαλακίας σημεῖα. καὶ τὸ ὑφ' ἑτέρου εὖ πάσχειν, καὶ τὸ πολλάκις.

A multitudo pecuniarum, & robur corporum, & regionis, & amicorum, & eorum, quæ ad bellum parantur, vel omnium, vel maximorum. Et, si iniuriam fecerint, aut neminem, aut non multos, aut non iis, à quibus metuunt. Et omnino si ea, quæ ad Deos pertinent, ipsis egregiè se habeant, & alia, & quæ sunt à signis, & oraculis. Fidentiam enim afferet ira. At non iniuriam facere, sed accipere, iræ efficiens est. Numen autẽ existimatur auxiliari iis, qui iniuriam accipiũt. B Et, cum priores inceptum facientes, vel nihil se pati, & passuros esse, vel rectè acturos arbitrantur. Ac de metuendis quidem, & fidentiam afferentibus dictum.

CAPVT VI.

QValia verò sint ea, quorum pudet, & non pudet, & apud quos, & quomodo se habentes, ex his erit manifestum. Sit autem pudor dolor quidam, & confusio C in iis, quæ ad offensionem existimationis videntur pertinere, malis, aut præsentibus, aut præteritis, aut futuris. Impudentia verò despicientia quædam, & vacuitas perturbationis in his ipsis. Quod si pudor est is, qui definitus est, necesse est pudere talium malorum, quæ videntur turpia esse ipsi, aut iis, quorum curam habet. Talia autem sunt, quæcunque à vitiositate opera sunt, vt abiicere clypeum, aut fugere, nam D id à timiditate. Et fraudare deposito. nam ab iniustitia. Et concumbere quibuscum non oportet, aut vbi nõ oportet, aut quando non oportet. nam ab intemperantia. Et lucrari à rebus paruis, aut à turpibus, aut ab impotentibus vt pauperibus aut mortuis. vnde & prouerbium, Etiam à mortuo ferre. nam à sordibus & illiberalitate. Et non auxiliari, dum possis, in pecuniis, aut minus auxiliari. Et auxilium E accipere à minus abundãtibus. Et mutuum requirere quando videmur petere. Et petere, quando repetere. Et repetere, quandõ petere. Et laudare, vt videamur petere. Et repulsam passum nihil minus. Nam omnia illiberalitatis hæc sunt signa. Laudare autem præsentem, adulationis signum est. Et bona quidem laudando extollere, mala verò obscurare. Et dolere vicem dolentis. Et alia omnia eiusmodi. nam adula-F tionis signa sunt. Et non tolerare labores, quos seniores, aut delicati, aut maiore licentia præditi, aut omnino impotentiores tolerant. Nam omnia mollitiei sunt signa. Et ab altero affici beneficio, & sæpe,

& quæ fecerit, exprobrare. Nam pusillanimitatis omnia, & humilitatis signa. Et de se dicere, & polliceri, & aliena sua affirmare: nam arrogantiæ est. Similiter verò etiam in aliorum vnoquoque, quæ in moribus sunt, vitiorum opera, & signa, & similia: nam turpia, & pudenda sunt. Et ad hæc rerum honestarum, quarum omnes participes sunt, aut similes omnes, aut plurimi, non esse participé. Similes autem dico eiusdem nationis, ciuitatis, ætatis, cognationis, omnino æquales. Turpe enim iam est, non esse participem, vt eruditionis quadátenus, & aliarum rerum similiter. Omnia verò hæc magis, si propter ipsum appareant accidisse: sic enim sunt à vitio magis, si ipse sit caussa eorum, quæ affuerunt, aut adsint, aut futura sunt. Patientes autẽ, aut passos, aut passuros talia pudet eorum, quę ad offensionem existimationis pertinent, & probra. hæc autem sunt, quæcunque ad ministerium aut corporis, aut operum turpium, ex quibus est contumeliæ perpessio. Et quæ ad intemperantiam tum voluntaria, tum non voluntaria. Quę verò ad vim non voluntaria: nam ab ignauia, aut timiditate tolerantia est, & non vlcisci. Quorũ igitur pudet, hæc sunt, & talia. Quoniam verò de offensione existimationis pudor est phantasia, & huius ipsius gratia, sed nõ eorum quæ inde eueniunt, ac nemo existimationis curam habet nisi propter eos, qui existimant: necesse est, pudere eorum, quorum rationem habet. Rationem verò habet eorum, qui suspiciunt, & quos suspicit, & à quibus vult suspici, & quibuscum de honore contendit, & quorum non contemnit existimationem. Ac suspici quidem volunt ab iis, & suspiciunt eos, qui habent aliquid bonum ex iis, quæ preciosa sunt: vel à quibus requirunt valde aliquid ex iis quorum illi sunt domini: vt amatores. De honore autem contendunt cũ iis qui similes sunt. Et curant, vt eos qui vera loquuntur, prudentes. Taléque sunt tũ seniores, tum eruditi. Et eorum, quæ sunt in oculo, & quæ in aperto. vnde etiam prouerbium, In oculis esse verecundiam. & ideò eorum, qui semper affuturi sunt, magis pudet: & eorum, qui attendunt ipsos, propter ea quòd in oculis ambo sunt. Et eorũ qui non sunt iisdem obnoxij: manifestum.n. est contraria his videri. Et qui non ignoscũt iis qui apparent peccare: quæ.n. aliquis ipse facit, ea dicitur in proximis non stomachari. Quare si non faciat, manifestum est, eum stomachari. Et qui enunciant multis:

A καὶ ἃ εὖ πεποίηκεν ὀνειδίζειν. μικροψυχίας γὰρ πάντα καὶ ταπεινότητος σημεῖα. καὶ τὸ περὶ αὑτοῦ λέγειν, καὶ ἐπαγγέλλεσθαι. καὶ τὸ τἀλλότρια, αὑτοῦ φάσκειν· ἀλαζονείας γάρ. ὁμοίως δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἑκάστης τῶν τοῦ ἤθους κακιῶν τὰ ἔργα, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ ὅμοια. αἰσχρὰ γὰρ καὶ αἰσχυντικά. καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ τῶν καλῶν ὧν πάντες μετέχουσιν, ἢ οἱ
B ὅμοιοι πάντες, ἢ οἱ πλεῖστοι, μὴ μετέχειν. ὁμοίους δὲ λέγω ὁμοεθνεῖς, πολίτας, ἥλικας, συγγενεῖς, ὅλως, τοὺς ἐξ ἴσου· αἰσχρὸν γὰρ ἤδη τὸ μὴ μετέχειν οἷον, παιδεύσεως ἐπὶ τοσοῦτον, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. πάντα δὲ ταῦτα μᾶλλον, ἂν δι' ἑαυτὸν φαίνηται· οὕτω γὰρ ἤδη ἀπὸ κακίας μᾶλλον, ἂν αὐτὸς ᾖ αἴτιος τῶν ὑπαρξάντων, ἢ ὑπαρχόντων, ἢ μελλόντων. πάσχοντες δὲ, ἢ πεπονθότες, ἢ
C πεισόμενοι, τὰ τοιαῦτα αἰσχύνονται, ὅσα εἰς ἀτιμίαν φέρει καὶ ὀνείδη· ταῦτα δ' ἐστὶν, ὅσα εἰς ὑπηρετήσεις ἢ σώματος ἢ ἔργων αἰσχρῶν, ὧν ἐστι τὸ ὑβρίζεσθαι. καὶ τὰ μὲν, εἰς ἀκολασίαν, καὶ ἑκόντα καὶ ἄκοντα· τὰ δὲ, εἰς βίαν, ἄκοντα· ἀπὸ ἀνανδρίας γὰρ, ἢ δειλίας, ἡ ὑπομονὴ, καὶ τὸ μὴ ἀμύνεσθαι. ἃ μὲν οὖν αἰσχύνονται, ταῦτ' ἐστὶ, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ περὶ ἀδοξίας φαντασία ἐστὶν ἡ αἰσχύνη, καὶ
D ταύτης αὐτῆς χάριν, ἀλλὰ μὴ τῶν ἀποβαινόντων· οὐδεὶς δὲ τῆς δόξης φροντίζει, ἀλλ' ἢ διὰ τοὺς δοξάζοντας, ἀνάγκη τούτους αἰσχύνεσθαι, ὧν λόγον ἔχει· λόγον δὲ ἔχει τῶν θαυμαζόντων, καὶ οὓς θαυμάζει, καὶ ὑφ' ὧν βούλεται θαυμάζεσθαι, καὶ πρὸς οὓς φιλοτιμεῖται, καὶ ὧν μὴ καταφρονεῖ τῆς δόξης. θαυμάζεσθαι μὲν οὖν βούλονται ὑπὸ τούτων, καὶ
E θαυμάζουσι τούτους, οἳ ἔχουσί τι ἀγαθὸν τῶν τιμίων. ἢ παρ' ὧν τυγχάνουσι δεόμενοι σφόδρα τινὸς, ὧν ἐκεῖνοι κύριοι· οἷον οἱ ἐρῶντες. φιλοτιμοῦνται δὲ πρὸς τοὺς ὁμοίους· φροντίζουσι δὲ ὡς ἀληθευόντων τῶν φρονίμων· τοιοῦτοι δ' οἵ τε πρεσβύτεροι καὶ οἱ πεπαιδευμένοι. καὶ τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς, καὶ τὰ ἐν φανερῷ
E ὅθεν καὶ ἡ παροιμία, τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς εἶναι αἰδῶ. διὰ τοῦτο τοὺς ἀεὶ παρεσομένους μᾶλλον αἰσχύνονται, καὶ τοὺς προσέχοντας αὐτοῖς, διὰ τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς ἀμφότερα. καὶ τοὺς μὴ περὶ ταὐτὰ ἐνόχους· δῆλον γὰρ ὅτι τἀναντία δοκεῖ τούτοις. καὶ τοὺς μὴ συγγνωμονικοὺς τοῖς φαινομένοις ἁμαρτάνειν·

ἃ γὰρ

A ἂ γάρ τι αὐτὸς ποιῇ, ταῦτα λέγειν τοῖς πέλας οὐ τιμωρεῖν· οὐδὲ ἃ μὴ ποιῇ, δῆλον ὅτι θεμασταὶ καὶ τοῖς ἐξαγγελτικοῖς πολλοῖς· οὐδὲν γὰρ διαφέρει μὴ δοκεῖν, ἢ μὴ ἐξαγγέλλειν. ἐξαγγελτικοὶ δέ, οἵ τε ἠδικημένοι, διὰ τὸ παρατηρεῖν· καὶ οἱ κακολόγοι· εἴπερ γὰρ καὶ τοὺς μὴ ἁμαρτάνοντας, ἔτι μᾶλλον τοὺς ἁμαρτάνοντας. καὶ οἷς ἡ διατριβὴ ἐπὶ ταῖς τῶν πέλας ἁμαρτίαις, οἷον χλευασταῖς καὶ κωμῳδοποιοῖς· κακολόγοι γάρ πως οὗτοι, καὶ ἐξαγγελτικοί. καὶ ἐν οἷς μηδὲν ἀποτετυχήκασιν· ὥσπερ γὰρ θαυμαζόμενοι διάκεινται· διὸ καὶ τοὺς πρῶτόν τι δεηθέντας αἰσχύνονται, ὡς οὐδέν πω ἠδοξηκότες ἐν αὐτοῖς. τοιοῦτοι δὲ οἱ ἄρτι βουλόμενοι φίλοι εἶναι· τὰ γὰρ βέλτιστα τεθέανται. διὸ εὖ ἔχει ἡ τοῦ Εὐριπίδου ἀπόκρισις πρὸς τοὺς Συρακουσίους. καὶ τῶν πάλαι γνωρίμων οἱ μηδὲν συνειδότες. C αἰσχύνονται δὲ οὐ μόνον αὐτὰ τὰ ῥηθέντα αἰσχυντηλά, ἀλλὰ καὶ τὰ σημεῖα, οἷον οὐ μόνον ἀφροδισιάζοντες, ἀλλὰ καὶ τὰ σημεῖα αὐτοῦ. καὶ οὐ μόνον ποιοῦντες τὰ αἰσχρά, ἀλλὰ καὶ λέγοντες. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τοὺς εἰρημένους αἰσχύνονται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς δηλώσοντας αὐτοῖς, οἷον θεράποντας καὶ φίλους τούτων. ὅλως δ' οὐκ αἰσχύνονται, ὧν πολὺ καταφρονοῦσι τῆς δόξης τοῦ ἀληθεύειν· οὐδεὶς γὰρ παιδία καὶ θηρία αἰσχύνεται· D οὔτε ταὐτὰ τοὺς γνωρίμους καὶ τοὺς ἀγνῶτας· ἀλλὰ τοὺς μὲν γνωρίμους, τὰ πρὸς ἀλήθειαν δοκοῦντα· τοὺς δὲ ἄποθεν, τὰ πρὸς τὸν νόμον. αὐτοὶ δὲ ὧδε διακείμενοι αἰσχυνθεῖεν ἄν· πρῶτον μέν, εἰ ὑπάρχοιεν πρὸς αὐτοὺς ἔχοντές τινες, οἵους ἔφαμεν εἶναι οὓς αἰσχύνονται. ἦσαν δ' οὗτοι, ἢ θαυμαζόμενοι, ἢ θαυμάζοντες, ἢ ὑφ' ὧν βούλονται θαυμάζεσθαι, ἢ ὧν δέονταί τινα χρείαν, E ὧν μὴ τεύξονται ἄδοξοι ὄντες· καὶ οὗτοι ἢ ὁρῶντες, ὥσπερ Κυδίας περὶ τῆς Σάμου κληρουχίας ἐδημηγόρησεν· ἠξίου γὰρ ὑπολαβεῖν τοὺς Ἀθηναίους, περιεστάναι κύκλῳ τοὺς Ἕλληνας, ὡς ὁρῶντας, καὶ μὴ μόνον ἀκουσομένους ἃ ἂν ψηφίσωνται· ἢ ἂν πλησίον ὦσιν οἱ τοιοῦτοι, ἢ μέλλωσιν αἰσθήσεσθαι· διὸ καὶ ὁρᾶσθαι ἀτυχοῦντες ὑπὸ τῶν F ζηλούντων ποτέ, οὐ βούλονται· θαυμασταὶ γὰρ οἱ ζηλωταί. καὶ ὅταν ἔχωσιν ἃ καταισχύνουσιν ἔργα καὶ πράγματα, ἢ αὐτῶν, ἢ προγόνων, ἢ ἄλλων τινῶν, πρὸς οὓς ὑπάρχει τις αὐτοῖς ἀγχιστεία. καὶ ὅλως ὑπὲρ ὧν αἰσχύνονται αὐτοί·

A nihil enim differt non videri, & non enunciari. Enunciant autem tum iniuriam passi, quia obseruant: tum maledici. si enim etiam eos, qui non peccant, multo magis eos, qui peccant. Et quibus occupatio est in proximorum peccatis, vt subsannatoribus & Comicis: maledici enim quodam modo ipsi sunt, & procliues ad enunciandum. Et a quibus nunquam repulsam tulerunt. nam, vt qui suspiciuntur, affecti sunt. Quare & eorum, qui prius aliquid B petierunt, pudet, vt qui nondum existimationem amiserunt apud ipsos. Tales autem sunt, & qui recens volunt amici esse: quæ enim optima sunt, viderunt. Quam ob rem bene se habet Euripidis responsio ad Syracusios. Et ex antiquis familiaribus qui nullius rei sunt conscij. Pudet autem non solùm eorum, quæ dicta sunt, pudendorum, sed etiam signorum: vt nõ solùm cùm in re venerea versantur, sed etiam C cùm adsunt signa eius rei: & non solùm cum faciunt turpia, sed etiam cùm dicunt. Similiter autem non solum eorum, quæ dicta sunt, pudet sed etiam eorum, qui indicaturi sunt, ipsis, vt famulorum, & qui ipsis amici sunt. Omnino autem non pudet eorum, quorum valde contemnunt existimationem, quod ad veritatem attinet. neminem enim belluarum, & puerorum pudet. Neque in eisdem rebus notorum, & ignotorum. Sed notorum quidem, D in iis, quæ ad veritatem existimantur: externorum verò in iis, quæ ad opinionem tantum. Ipsos verò sic affectos pudet. primùm quidem, si erga ipsos se habuerint perinde aliqui, ac diximus esse eos quorum pudet. Erant autem isti aut qui suspiciuntur, aut qui suspiciunt, aut à quibus volunt suspici, aut à quibus requirunt aliquid opportuni, quod non consequentur: si nullius existimationis sint, & isti aut videntes, vt Cydias de Sami colonia E concionatus est. Petebat enim, vt existimarent Athenienses, circunstare Græcos, vt videntes, & non duntaxat audituros, quæ decreuissent: aut si prope sint tales, aut sensuri sint. Quamobrem & conspici ij, qui aduersa fortuna vtuntur, se ab æmulis vnquam nolunt: suspiciunt enim æmuli. Et quando habeant ea, quæ dedecorent, opera, & actiones, aut suas ipsorũ, aut progenitorum, aut aliorum aliquorum, F quibuscum sit aliqua ipsis propinquitas. & omnino eorum, pro quibus pudet ipsos.

A Sunt autem isti qui dicti sunt, & qui ad ipsos referuntur, quorum magistri, aut consiliarij fuerunt. Et si sint alij similes: quibuscum de honore concertant: multa enim pudore affecti propter tales faciunt & non faciunt. Et qui conspicientur & in aperto versabuntur cum consciis, eos pudet magis. Vnde & Antiphon Poëta, cum tympano torquendus esset à Dionysio, & videret vnà morituros se obnubere, vt egressi sunt ex
B portis: Quid, inquit, obnubitis? num cras aliquis horum vos videat? Ac de pudore quidem hæc; de impudentia verò apparet ex contrarijs nos abundaturos.

CAPVT VII.

QVibus autem gratiam habeant, & ob quæ, & quomodo ipsi se habentes, cùm definiuerimus gratiam, constabit. Sit
C igitur gratia per quam is, qui possidet, dicitur gratificari ei qui indiget, non pro vlla re, neque vt aliquid sit ei, qui tribuit, sed vt illi aliquid. Magna autem, si aut eorum qui valde indigent, aut rerum magnarum, & difficilium: aut in occasionibus talibus aut solus, aut primus, aut maximè. Ac indigentiæ sunt appetitiones, & ex his maximè, quæ cum molestia rei, quæ non suppetit. Eiusmodi verò sunt cupiditates, vt amor: & in
D corporis cruciatibus: & in periculis. Etenim qui in periculo versatur, cupit, & qui in dolore. Quamobrem qui in paupertate subuenerunt, & fuga, etiam si parua suministrauerint, propter magnitudinem indigentiæ, & temporis occasionem, gratiam tribuerunt, vt qui in Lyceo storeā præbuit. Necesse igitur est maximè in talia facere tributionem, sin minus, in paria aut maiora. Quocirca, quia apparet & quando, & ob
E quæ fiat gratia, & quomodo se habentibus, manifestum est ex his apparatum faciendum esse demonstrando illos aut esse, aut fuisse in eiusmodi indigentia, & dolore: hos verò dedisse in eiusmodi necessitate, tale aliquid tribuentes. Apparet verò etiam vnde diminuere contingat gratiam, & efficere gratiæ expertes. aut enim quòd sui causa tribuunt, aut tribuerunt (id autem non erat gratia) aut quòd fortuitò fecerunt, aut coacti sunt, aut quòd reddide-
F runt, non dederunt, siue scientes, siue nequaquam: vtroque enim modo est aliquid pro aliquo. Quare ne sic quidem erit gratia. Et de omnibus categorijs consideratio habenda. Nam gratia est, aut quia hoc: aut tantum: aut tale: aut quando: aut vbi.

A εἰσὶ δ' οὗτοι οἱ εἰρημένοι, καὶ οἱ εἰς αὐτοὺς ἀναφερόμενοι, ὧν διδάσκαλοι ἢ σύμβουλοι γεγόνασι. καὶ ἐὰν ὦσιν ἕτεροι ὅμοιοι, πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται· πολλὰ γὰρ αἰσχυνόμενοι διὰ τοὺς τοιούτους καὶ ποιοῦσι καὶ οὐ ποιοῦσι. καὶ μέλλοντες ὁρᾶσθαι, καὶ ἐν φανερῷ ἀναστρέφεσθαι τοῖς συνειδόσιν αἰσχυντηλοὶ μᾶλλον εἰσίν. ὅθεν καὶ Ἀντιφῶν ὁ ποιητὴς μέλλων ἀπο-
B τυμπανίζεσθαι ὑπὸ Διονυσίου, εἶπεν, ἰδὼν τοὺς συναποθνήσκειν μέλλοντας ἐγκαλυπτομένους ὡς ᾔεσαν διὰ τῶν πυλῶν, τί ἐγκαλύπτεσθε; ἢ μὴ αὔριόν τις ὑμᾶς ἴδῃ τούτων; περὶ μὲν οὖν αἰσχύνης, ταῦτα· περὶ δὲ ἀναισχυντίας, δῆλον ὡς ἐκ τῶν ἐναντίων εὐπορήσομεν.

Κεφάλαιον ζ.

Τίσι δὲ χάριν ἔχουσι, καὶ ἐπὶ τίσιν, ἢ
C πῶς αὐτοὶ ἔχοντες, ὁρισαμένοις τὴν χάριν, δῆλον ἔσται. ἔστω δὴ χάρις, καθ' ἣν ὁ ἔχων λέγεται χάριν ὑπουργεῖν τῷ δεομένῳ, μὴ ἀντί τινος, μηδ' ἵνα τι αὐτῷ τῷ ὑπουργοῦντι, ἀλλ' ἵνα ἐκείνῳ τι. μεγάλη δ' ἂν ᾖ, ἂν ᾖ σφόδρα δεομένῳ, ἢ μεγάλων καὶ χαλεπῶν, ἢ ἐν καιροῖς τοιούτοις, ἢ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μάλιστα. δεήσεις δέ εἰσιν, αἱ ὀρέξεις, καὶ τούτων μάλιστα αἱ μετὰ λύπης τοῦ μὴ γιγνομένου. τοιαῦται δ' αἱ
D ἐπιθυμίαι, οἷον ἔρως. καὶ αἱ ἐν ταῖς τοῦ σώματος κακώσεσι, καὶ ἐν κινδύνοις· καὶ γὰρ ὁ κινδυνεύων ἐπιθυμεῖ, καὶ ὁ λυπούμενος. διὸ οἱ ἐν πενίᾳ παριστάμενοι καὶ φυγαῖς, κἂν μικρὰ ὑπηρετήσωσι, διὰ τὸ μέγεθος τῆς δεήσεως, καὶ τὸν καιρὸν κεχαρισμένοι, οἷον ὁ ἐν Λυκείῳ τὸν φορμὸν δούς. ἀνάγκη οὖν μάλιστα ἐφ' οἷς τοιαῦτα ἔχειν τὴν ὑπουργίαν· εἰ δὲ μή, εἰς ἴσα, ἢ μείζω. ὥστ' ἐπεὶ φανερὸν καὶ ὅτε, καὶ ἐφ' οἷς γί-
E γνεται χάρις, καὶ πῶς ἔχουσι, δῆλον ὅτι ἐκ τούτων παρασκευαστέον, τοὺς μὲν δεικνύντας, ἢ ὄντας, ἢ γεγενημένους ἐν τοιαύτῃ λύπῃ καὶ δεήσει· τοὺς δέ, ὑπηρετηκότας ἐν τοιαύτῃ χρείᾳ τοιοῦτόν τι ὑπηρετοῦντας. φανερὸν δὲ καὶ ὅθεν ἀφαιρεῖσθαι ἐνδέχεται τὴν χάριν, καὶ ποιεῖν ἀχαρίστους· ἢ γὰρ ὅτι αὑτῶν ἕνεκα ὑπηρετοῦσιν, ἢ ὑπηρέτησαν, τοῦτο δ' οὐκ ἦν χάρις· ἢ ὅτι
F ἀπὸ τύχης συνέπεσεν, ἢ συνηναγκάσθησαν, ἢ ὅτι ἀπέδωκαν, ἀλλ' οὐκ ἔδωκαν, εἴτε εἰδότες, εἴτε μή· ἀμφοτέρως γὰρ τὸ ἀντί τινος, ὥστ' οὐδ' οὕτως ἂν εἴη χάρις. καὶ περὶ ἁπάσας τὰς κατηγορίας σκεπτέον· ἡ γὰρ χάρις ἐστίν, ἢ ὅτι τοδί, ἢ τοσονδί, ἢ τοιονδί, ἢ ποτέ, ἢ ποῦ.

σημεῖον δὲ, εἰ ἔλαττον μὴ ὑπηρέτησαν· καὶ εἰ τοῖς ἐχθροῖς, ἢ ταὐτὰ, ἢ ἴσα, ἢ μείζω· δῆλον γὰρ ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἡμῶν ἕνεκα. ἢ εἰ φαῦλα εἰδότες· οὐδεὶς γὰρ ὁμολογεῖ δεῖσθαι φαύλων. καὶ περὶ μὲν τοῦ χαρίζεσθαι καὶ ἀχαριστεῖν, εἴρηται. ποῖα δ' ἐλεεινὰ, καὶ τίνας ἐλεοῦσι, καὶ πῶς αὐτοὶ ἔχοντες, λέγωμεν.

Κεφάλαιον η.

Ἔστω δὴ ἔλεος, λύπη τις ἐπὶ φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ καὶ λυπηρῷ, τοῦ ἀναξίου τυγχάνειν, ὃ κἂν αὐτὸς προσδοκήσειεν ἂν παθεῖν, ἢ τῶν αὑτοῦ τινα· καὶ τοῦτο, ὅταν πλησίον φαίνηται· δῆλον γὰρ ὅτι ἀνάγκη τὸν μέλλοντα ἐλεήσειν ὑπάρχειν τοιοῦτον οἷον, οἴεσθαι παθεῖν ἄν τι κακὸν, ἢ αὐτὸν, ἢ τῶν αὑτοῦ τινα, καὶ τοιοῦτον κακὸν, οἷον εἴρηται ἐν τῷ ὅρῳ, ἢ ὅμοιον, ἢ παραπλήσιον. διὸ, οὔτε οἱ παντελῶς ἀπολωλότες ἐλεοῦσιν· οὐδὲν γὰρ ἂν ἔτι παθεῖν οἴονται· πεπόνθασι γάρ. οὔτε οἱ ὑπερευδαιμονεῖν οἰόμενοι, ἀλλ' ὑβρίζουσιν· εἰ γὰρ ἅπαντα οἴονται ὑπάρχειν τἀγαθὰ, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι παθεῖν τι κακόν· καὶ γὰρ τοῦτο τῶν ἀγαθῶν. εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι, οἷοι νομίζειν παθεῖν ἄν. οἵ τε πεπονθότες ἤδη καὶ διαπεφευγότες. καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ διὰ τὸ φρονεῖν, καὶ δι' ἐμπειρίαν. καὶ οἱ ἀσθενεῖς. καὶ οἱ δειλότεροι μᾶλλον. καὶ οἱ πεπαιδευμένοι· εὐλόγιστοι γάρ. καὶ οἷς ὑπάρχουσι γονεῖς, ἢ τέκνα, ἢ γυναῖκες· αὑτοῦ τε γὰρ ταῦτα, καὶ οἷα παθεῖν τὰ εἰρημένα. καὶ μήτε ἐν ἀνδρείας πάθει ὄντες, οἷον ἐν ὀργῇ καὶ θάρρει· ἀλόγιστα γὰρ τοῦ ἐσομένου ταῦτα. μήτ' ἐν ὑβριστικῇ διαθέσει· καὶ γὰρ οὗτοι ἀλόγιστοι τοῦ πείσεσθαί τι. ἀλλ' οἱ μεταξὺ τούτων. μήτ' αὖ φοβούμενοι σφόδρα· οὐ γὰρ ἐλεοῦσιν οἱ ἐκπεπληγμένοι διὰ τὸ εἶναι πρὸς τῷ οἰκείῳ πάθει. κἂν οἴωνταί τινας εἶναι ἐπιεικεῖς· ὁ γὰρ μηδένα οἰόμενος, πάντας οἰήσεται ἀξίους εἶναι κακοῦ. καὶ ὅλως δὴ, ὅταν ἔχῃ οὕτως ὥστ' ἀναμνησθῆναι τοιαῦτα συμβεβηκότα ἢ αὐτῷ, ἢ τῶν αὐτοῦ, ἢ ἐλπίσαι γενέσθαι, ἢ αὐτῷ, ἢ τῶν αὐτοῦ. ὡς μὲν οὖν ἔχοντες ἐλεοῦσιν, εἴρηται. ἃ δ' ἐλεοῦσιν, ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δῆλον· ὅσα τε γὰρ τῶν λυπηρῶν καὶ ὀδυνηρῶν φθαρτικὰ, πάντα ἐλεεινά· καὶ ὅσα ἀναιρετικά· καὶ ὅσων ἡ τύχη αἰτία κακῶν μέγεθος ἐχόντων. ἔστι δὲ, ὀδυνηρὰ μὲν καὶ φθαρτικὰ, θάνατοι, καὶ αἰκίαι, καὶ σωμάτων κακώσεις, καὶ γῆρας, καὶ νόσοι,

A Signum verò est si rem minorem non tribuerunt. Et si inimicis aut res easdem, aut pares, aut maiores. Manifestum enim est ne hæc quidem nostri caussa esse. Aut si res viles sciens: nemo enim confitetur se indigere vilibus. Ac de tribuenda quidem gratia, & non tribuenda, dictum est. Qualia verò miserabilia sint, & quos miserantur, & quomodo ipsi se habentes, dicamus.

CAPVT VIII.

B Sit misericordia, molestia quædam in eo malo, quod videtur habere vim interitus, & molestiæ afferendæ, eius, qui eo indignus, quod ipse etiam expectet se passurum, aut aliquem suorum, idque cùm propinquum appareat. Manifestum enim est, necesse esse, qui misceraturus est, esse talem, vt putet passurum aliquid mali aut se, aut C suorum quempiam, & tale malum, quale dictum est in definitione, aut simile, aut propinquum. Quamobrē nec omnino perditi miserantur: nihil enim amplius se passuros putāt: passi enim sunt. Nec qui se valde felices esse putant: sed contumeliam faciūt, si enim omnia putant adesse bona, manifestum est, eos etiam putare, se non passuros aliquid mali. Etenim id inter bona est. Ac tales sunt, vt putent se passuros, qui iā passi sunt, & euaserunt. Tum senes, & ob prudē-D tiā & ob experientiā. Tū debiles, & timidiores magis. Tū eruditi: cōsiderati enim sunt. Tū quibus sunt parentes, & liberi, aut vxores: sua enim sunt hæc, & possunt pati ob ea quæ dicta. Tum qui nec in fortitudinis affectu sunt, vt in ira, aut fidentia: hæc enim de futuro nō considerant. Nec in cōtumeliosa affectione. Etenim isti non considerāt, se passuros esse aliquid: se inter hos medij. E Nec rursus metuētes valde: non enim miserantur metu perculsi, quia sint in proprio affectu. Et si putant aliquos esse æquos: nam neminē putans, omnes existimabit dignos esse malo. Et omnino quando sic se habet, vt meminerit talia accidisse sibi aut suis, aut putet fore vt aut sibi accidant aut suis. Ac quemadmodū quidē se habentes miserētur, expositū est. Quæ verò miserentur, ex definitione patēt. quæ enim ex molestis & tri-F stibus vim habēt interimēdi omnia miserabilia sunt. Et quæ vim perdendi habent. Et quorū fortuna est caussa malorū, magnitudinē habentium. Sunt autē tristia, & interitum afferentia mortes & verberationes, & corporum cruciatus, & senectus & morbi,

& alimenti indigentia. Quorum verò fortuna est caussa malorum sunt priuatio amicorum, paucitas amicorum. Quocirca & diuelli ab amicis ac familiaribus miserabile est: turpitudo, imbecillitas, debilitas, & vnde conueniebat boni aliquid effici, mali aliquid contigisse, idque sæpe. Et postquam passus sit, factum esse aliquid boni, vt Diopithi ea, quæ à Rege missa sunt, quòd mortuo missa sint. Et nihil factum esse boni, aut eorum, quæ facta sunt, non esse fruitionem. ob quæ igitur miserentur, hæc, & talia sunt. Miserantur verò & familiares, si non valde coniuncti sint necessitudine. Erga hos autem, vt erga se ipsos passuros, se habent. Quamobrem & Amasis in casu filij, qui ad moriendum perducebatur, lacrymas non effudit, vt aiunt, sed in casu amici, qui mendicabat, effudit. hoc enim est miserabile: illud atrox. Nam atrox diuersum est à miserabili, & habet vim pellendæ misericordiæ, & sæpe in contrarium vtile est. Præterea miserantur, si ipsum atrox propè sit. Et similes miserantur ætate, moribus, habitibus, dignitatibus, generibus. Nam in omnibus hic magis apparet, etiam ipsi idem posse contingere. Omnino enim oportet assumere, quæ sibi metuunt, ea aliis cùm fiunt, ipsos miserari. Quoniam autem quæ propè apparent perpessiones, miserabiles sunt: at quæ abhinc decem millia annorum facta sunt, aut futura sunt, ea neque expectantes, neque recordantes, aut omnino non miserantur, aut non similiter: necesse est qui repræsentantur figuris, & vocibus, & vestitu, & omnino simulatione, miserabiliores esse; faciunt enim vt propinquum appareat, malum ante oculos proponentes, aut tanquam futurum, aut tanquam factum. Et quæ facta sunt nuper, aut futura sunt breui, miserabiliora sunt propter idem. Et signa, & actiones, vt vestes eorum qui passi sunt, & quæcunque talia. Et sermones eorum, qui in perpessione sunt, vt qui iam animam efflant. Et maximè virtute præditos esse, cùm in talibus temporibus sunt: omnia enim hæc, quia propè apparent, magis efficiunt miserationem, quasi & ille indignus sit, & ante oculos appareat perpessio.

A καὶ τροφῆς ἔνδεια. ὧν δ' ἡ τύχη αἰτία κακῶν, ἀφιλία, ὀλιγοφιλία. διὸ καὶ τὸ διεσπάσθαι ἀπὸ τῶν φίλων καὶ συνήθων, ἐλεεινόν. αἶσχος, ἀσθένεια, ἀναπηρία· καὶ τὸ ὅθεν προσῆκεν ἀγαθόν τι πρᾶξαι, κακόν τι συμβῆναι. καὶ τὸ πολλάκις τοιοῦτο. καὶ τὸ πεπονθότος γενέσθαι τι ἀγαθόν, οἷον Διοπείθει τὰ παρὰ βασιλέως, τεθνεῶτι
B κατεπέμφθη. καὶ τὸ ἢ μηδὲν γεγενῆσθαι ἀγαθόν, ἢ γενομένων μὴ εἶναι ἀπόλαυσιν. ἐφ' οἷς μὲν οὖν ἐλεοῦσι, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτά ἐστιν. ἐλεοῦσι δὲ τούς τε γνωρίμους, ἐὰν μὴ σφόδρα ἐγγὺς ὦσιν οἰκειότητι. περὶ δὲ τούτους, ὥσπερ περὶ αὐτοὺς μέλλοντας ἔχουσι· διὸ καὶ Ἄμασις, ἐπὶ μὲν τῷ υἱεῖ ἀγομένῳ ἐπὶ τὸ ἀποθανεῖν, οὐκ ἐδάκρυσεν, ὥς φασιν, ἐπὶ δὲ τῷ φίλῳ, προσαιτοῦντι· τοῦτο μὲν γὰρ ἐλεεινόν, ἐκεῖ-
C νο δέ, δεινόν. τὸ γὰρ δεινόν, ἕτερον τοῦ ἐλεεινοῦ, καὶ ἐκκρουστικὸν τοῦ ἐλέου, καὶ πολλάκις τῷ ἐναντίῳ χρήσιμον. ἔτι ἐλεοῦσιν, ἐγγὺς αὐτοῦ τοῦ δεινοῦ ὄντος. καὶ τοὺς ὁμοίους ἐλεοῦσι, κατὰ ἡλικίαν, κατὰ ἤθη, κατὰ ἕξεις, κατὰ ἀξιώματα, κατὰ γένη· ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις μᾶλλον φαίνεται καὶ αὐτῷ ἂν ὑπάρξαι. ὅλως γὰρ
D καὶ ἐνταῦθα δεῖ λαβεῖν, ὅτι ὅσα ἐφ' αὑτῶν φοβοῦνται, ταῦτα ἐπ' ἄλλων γιγνόμενα ἐλεοῦσιν. ἐπεὶ δ' ἐγγὺς φαινόμενα τὰ πάθη, ἐλεεινά ἐστι· τὰ δὲ μυριοστὸν ἔτος γενόμενα, ἢ ἐσόμενα, οὔτ' ἐλπίζοντες, οὔτε μεμνημένοι, ἢ ὅλως οὐκ ἐλεοῦσιν, ἢ οὐχ ὁμοίως, ἀνάγκη τοὺς συναπεργαζομένους σχήμασι καὶ φωναῖς καὶ ἐσθῆτι, καὶ ὅλως τῇ ὑποκρίσει, ἐλεεινοτέ-
E ρους εἶναι· ἐγγὺς γὰρ ποιοῦσι φαίνεσθαι τὸ κακὸν πρὸ ὀμμάτων ποιοῦντες, ἢ ὡς μέλλον, ἢ ὡς γεγονός. καὶ τὰ γεγονότα ἄρτι, ἢ μέλλοντα διὰ ταχέων, ἐλεεινότερα διὰ τὸ αὐτό. καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰς πράξεις, οἷον ἐσθῆτάς τε τῶν πεπονθότων, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ λόγους, καὶ ὅσα ἄλλα τῶν ἐν τῷ πάθει ὄντων, οἷον ἤδη τελευτώντων. καὶ μάλιστα τὸ σπουδαίους εἶναι, ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς ὄντας, ἐλεεινόν·
F ἅπαντα γὰρ ταῦτα, διὰ τὸ ἐγγὺς φαίνεσθαι, μᾶλλον ποιεῖ τὸν ἔλεον· καὶ ὡς ἀναξίου τοῦ ὄντος, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς φαινομένου τοῦ πάθους.

CAPVT

Opponitur autem ei quod miseratur, maximè id, quod appellant stomachari. Nā dolori propter indignas res aduersas,

Κεφάλαιον θ.

Ἀντίκειται δὲ τῷ ἐλεεῖν μάλιστα μὲν ὃ καλοῦσι νεμεσᾶν· τῷ γὰρ λυπεῖσθαι ἐπὶ ταῖς ἀναξίαις κακοπραγίαις, ἀντικείμενό

ἐσ

ἐστὶ τρόπον τινὰ, καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἤθους τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ ταῖς ἀναξίαις εὐπραγίαις· καὶ ἄμφω τὰ πάθη, ἤθους χρηστοῦ· δεῖ γὰρ, ἐπὶ μὲν τοῖς ἀναξίως πράττουσι κακῶς, συνάχθεσθαι καὶ ἐλεεῖν· τοῖς δὲ εὖ, νεμεσᾶν· ἄδικον γὰρ τὸ παρὰ τὴν ἀξίαν γιγνόμενον· διὸ καὶ τοῖς θεοῖς ἀποδίδομεν τὸ νεμεσᾶν. δόξειε δ' ἂν καὶ ὁ φθόνος τῷ ἐλεεῖν τὸν αὐτὸν ἀντικεῖσθαι τρόπον, ὡς σύνεγγυς ὂν καὶ ταὐτὸν τῷ νεμεσᾶν· ἔστι δ' ἕτερον· λύπη γὰρ ταραχώδης καὶ ὁ φθόνος ἐστὶ, καὶ εἰς εὐπραγίαν, ἀλλ' οὐ τοῦ ἀναξίου, ἀλλὰ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου. τὸ δὲ, μὴ ὅτι αὐτῷ τι συμβήσεται ἕτερον, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν πλησίον, ἅπασιν ὁμοίως δεῖ ὑπάρχειν· οὐ γὰρ ἔτι ἔσται, τὸ μὲν, νέμεσις· τὸ δὲ, φθόνος, ἀλλὰ φόβος, ἐὰν διὰ τοῦτο ἡ λύπη καὶ ἡ ταραχὴ ὑπάρχῃ, ὅτι αὐτῷ τι ἔσται φαῦλον ἀπὸ τῆς ἐκείνου εὐπραγίας. φανερὸν δ' ὅτι ἀκολουθήσει καὶ τὰ ἐναντία πάθη τούτοις· ὁ μὲν γὰρ λυπούμενος ἐπὶ τοῖς ἀναξίως κακοπραγοῦσιν, ἡσθήσεται ἢ ἄλυπος ἔσται ἐπὶ τοῖς ἐναντίως κακοπραγοῦσιν· οἷον τοὺς πατραλοίας καὶ μιαιφόνους, ὅταν τύχωσι τιμωρίας, οὐδεὶς ἂν λυπηθείη χρηστός· δεῖ γὰρ χαίρειν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις· ὡς δ' αὔτως καὶ ἐπὶ τοῖς εὖ πράττουσι κατ' ἀξίαν· ἄμφω γὰρ δίκαια, καὶ ποιεῖ χαίρειν τὸν ἐπιεικῆ· ἀνάγκη γὰρ ἐλπίζειν ὑπάρξαι ἂν ἅπερ τῷ ὁμοίῳ, καὶ αὑτῷ. καὶ ἔστι τοῦ αὐτοῦ ἤθους ἅπαντα ταῦτα· τὰ δ' ἐναντία, τοῦ ἐναντίου· ὁ γὰρ αὐτός ἐστιν ἐπιχαιρέκακος καὶ φθονερός· ἐφ' ᾧ γάρ τις λυπεῖται γιγνομένῳ καὶ ὑπάρχοντι, ἀναγκαῖον τοῦτον ἐπὶ τῇ στερήσει καὶ τῇ φθορᾷ τῇ τούτου χαίρειν. διὸ, κωλυτικὰ μὲν ἐλέου πάντα ταῦτ' ἐστί· διαφέρει δὲ, διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας· ὥστε πρὸς τὸ μὴ ἐλεεινὰ ποιεῖν, ἅπαντα ὁμοίως χρήσιμα. πρῶτον μὲν οὖν περὶ τοῦ νεμεσᾶν λέγωμεν, τίσι τε νεμεσῶσι, καὶ ἐπὶ τίσι, καὶ πῶς ἔχοντες αὐτοί, εἶτα μετὰ ταῦτα, περὶ τῶν ἄλλων. φανερὸν δ' ἐκ τῶν εἰρημένων· εἰ γάρ ἐστι τὸ νεμεσᾶν, λυπεῖσθαι ἐπὶ τῷ φαινομένῳ ἀναξίως εὐπραγεῖν, πρῶτον μὲν δῆλον ὅτι οὐχ οἷόν τε ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς νεμεσᾶν· οὐ γὰρ, εἰ δίκαιος, ἢ ἀνδρεῖος, ἢ εἰ ἀρετὴν λήψεται, νεμεσήσει τούτῳ· οὐδὲ γὰρ οἱ ἔλεοι ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις τούτων εἰσίν· ἀλλ' ἐπὶ πλούτῳ, καὶ δυνάμει, καὶ τοῖς τοιούτοις, ὅσων ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἄξιοί εἰσιν οἱ ἀγαθοί.

A oppositus est quodammodo, & per eosdem mores dolor propter indignas res secundas, & vtræque perturbationes sunt bonorum morũ. Oportet enim eorum, qui indignè agunt malè, vicem dolere: & iis, qui bene, stomachari. Iniustum enim est, quod fit præter dignitatem. Quamobrem etiam deos dicimus stomachari. Existimabitur verò etiam inuidia miserationi eodem opponi modo, quasi quæ vicina, & eadem sit cum stomachatione: verùm est diuersa. B Molestia quidem turbulenta etiam inuidia est, & propter prosperum euentum, sed non indigni, verùm æqualis & similis. Illud verò, ne ipsi aliquid contingat aliud, sed propter ipsum proximum omnibus similiter oportet inesse. non enim amplius erit illud quidem stomachatio, hoc verò inuidia, sed metus si ob id ipsum adsit molestia, & perturbatio, quia ipsi aliquid futurum sit mali, ab alius prosperitate. C Apparet autem fore, vt sint consequentes etiam contrariæ perturbationes his. Qui enim molestia afficitur ob eos, qui indignè malè agũt lætabitur, aut molestiæ vacuus erit ob contrarios, qui malè agunt, vt ob parricidas, & sicarios, quando supplicio afficiãtur, nemo molestia affectus fuerit, qui bonus sit: oportet enim gaudere propter tales eodẽ mo- D do, ac propter bene agentes secundum dignitatem: ambo enim iusta sunt & faciunt, vt gaudeat æquus. Necesse enim est eum sperare fore, vt adsint quæ simili, etiam sibi ipsi. Et pertinent ad eosdem mores omnia hæc. Contraria verò ad contrarios. Idẽ enim est malis alienis gaudens, ac inuidus. Ex quo enim quispiam molestia afficitur, dum illud oritur, aut adest, necessarium est eum propter priuationẽ, & cor- E ruptionem eiusdem lætari. Quamobrem vim arcẽdæ misericordiæ omnia hæc habent: differunt verò dictis de causis. Quare ad non miserabilia reddenda, omnia similiter vtilia sunt. Ac primùm quidem de stomachando exponamus, quibus stomachentur, & ob quæ & quomodo se habentes ipsi, postea de aliis. Apparet autem ex iis quæ dicta sunt. Si enim stomachari F est molestia affici ob eum qui apparet indignè bene agere, primùm quidem manifestum est, non licere propter omnia bona stomachari. Nemo enim si iustus aut fortis sit, aut si virtutẽ consequatur, ei stomachabitur: neq. enim miserationes propter contraria horum sunt: sed propter diuitias, & potentiam, & res eiusmodi, quibus vt simpliciter dicam, digni sunt boni

A & alimenti indigentia. Quorum verò fortuna est caussa malorum sunt priuatio amicorum, paucitas amicorum. Quocirca & diuelli ab amicis ac familiaribus miserabile est: turpitudo, imbecillitas, debilitas, & vnde conueniebat boni aliquid effici, mali aliquid contigisse, idque sæpe. Et postquam passus sit, factum esse aliquid boni, vt Diopithi ea, quæ à Rege missa sunt, quòd mortuo missa sint. Et nihil fa- B ctum esse boni, aut eorum, quæ facta sunt, non esse fruitionem. ob quæ igitur miserentur, hæc, & talia sunt. Miserantur verò & familiares, si non valde coniuncti sint necessitudine. Erga hos autem, vt erga se ipsos passuros, se habent. Quamobrem & Amasis in casu filij, qui ad moriendum perducebatur, lacrymas non effudit, vt aiunt, sed in casu amici, qui mendicabat, effudit. hoc enim est miserabile: illud a- C trox. Nam atrox diuersum est à miserabili, & habet vim pellendæ misericordiæ, & sæpe in contrarium vtile est. Præterea miserantur, si ipsum atrox propè sit. Et similes miserantur ætate, moribus, habitibus, dignitatibus, generibus. Nam in omnibus hic magis apparet, etiam ipsi idem posse contingere. Omnino enim oportet assumere, quæ sibi metuunt, ea aliis cùm fiunt, D ipsos miserari. Quoniam autem quæ propè apparent perpessiones, miserabiles sunt: at quæ abhinc decem millia annorum facta sunt, aut futura sunt, ea neque expectantes, neque recordantes, aut omnino non miserantur, aut non similiter: necesse est qui repræsentantur figuris, & vocibus, & vestitu, & omnino simulatione, miserabiliores esse: faciunt enim vt pro- E pinquum appareat, malum ante oculos proponentes, aut tanquam futurum, aut tanquam factum. Et quæ facta sunt nuper, aut futura sunt breui, miserabiliora sunt propter idem. Et signa, & actiones, vt vestes eorum qui passi sunt, & quæcunque talia. Et sermones eorum, qui in perpessione sunt, vt qui iam animam efflant. Et maximè virtute præditos esse, cùm in talibus temporibus sunt: omnia enim hæc, quia propè apparent magis efficiunt miseratio- F nem, quasi & ille indignus sit, & ante oculos appareat perpessio.

καὶ τροφῆς ἔνδεια. ὧν δ' ἡ τύχη αἰτία κακῶν, ἀφιλία, ὀλιγοφιλία. διὸ καὶ τὸ διεσπάσθαι ἀπὸ τῶν φίλων καὶ συνήθων, ἐλεεινόν. αἶσχος, ἀσθένεια, ἀναπηρία. καὶ τὸ ὅθεν προσῆκεν ἀγαθόν τι πρᾶξαι, κακόν τι συμβῆναι. καὶ τὸ πολλάκις τοιοῦτο. καὶ τὸ πεπονθότος γίνεσθαί τι ἀγαθόν, οἷον Διοπείθει τὰ παρὰ βασιλέως τεθνεῶτι κατεπέμφθη. καὶ τὸ ἢ μηδὲν γεγενῆσθαι ἀγαθόν, ἢ γενομένων μὴ εἶναι ἀπόλαυσιν. ἐφ' οἷς μὲν οὖν ἐλεοῦσι, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτά ἐστιν. ἐλεοῦσι δὲ τούς τε γνωρίμους, ἂν μὴ σφόδρα ἐγγὺς ὦσιν οἰκειότητι. περὶ δὲ τούτους, ὥσπερ περὶ αὐτοὺς μέλλοντας ἔχουσι. διὸ καὶ Ἄμασις, ἐπὶ μὲν τῷ υἱεῖ ἀγομένῳ ἐπὶ τὸ ἀποθανεῖν, οὐκ ἐδάκρυσεν, ὥς φασιν, ἐπὶ δὲ τῷ φίλῳ προσαιτοῦντι. τοῦτο μὲν γὰρ ἐλεεινόν, ἐκεῖνο δὲ δεινόν. τὸ γὰρ δεινὸν, ἕτερον τοῦ ἐλεεινοῦ, καὶ ἐκκρουστικὸν τοῦ ἐλέου, καὶ πολλάκις τῷ ἐναντίῳ χρήσιμον. ἔτι ἐλεοῦσιν, ἐγγὺς αὐτοῖς τοῦ δεινοῦ ὄντος. καὶ τοὺς ὁμοίους ἐλεοῦσι, κατὰ ἡλικίας, κατὰ ἤθη, κατὰ ἕξεις, κατὰ ἀξιώματα, κατὰ γένη. ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις μᾶλλον φαίνεται καὶ αὐτῷ ἂν ὑπάρξαι. ὅλως γὰρ καὶ ἐνταῦθα δεῖ λαβεῖν, ὅτι ὅσα ἐφ' αὑτῶν φοβοῦνται, ταῦτα ἐπ' ἄλλων γιγνόμενα ἐλεοῦσιν. ἐπεὶ δ' ἐγγὺς φαινόμενα τὰ πάθη, ἐλεεινά ἐστι· τὰ δὲ μυριοστὸν ἔτος γενόμενα, ἢ ἐσόμενα, οὔτ' ἐλπίζοντες, οὔτε μεμνημένοι, ἢ ὅλως οὐκ ἐλεοῦσιν, ἢ οὐχ ὁμοίως, ἀνάγκη τοὺς συναπεργαζομένους σχήμασι καὶ φωναῖς καὶ ἐσθῆτι, καὶ ὅλως τῇ ὑποκρίσει, ἐλεεινοτέρους εἶναι. ἐγγὺς γὰρ ποιοῦσι φαίνεσθαι τὸ κακὸν, πρὸ ὀμμάτων ποιοῦντες, ἢ ὡς μέλλον, ἢ ὡς γεγονός. καὶ τὰ γεγονότα ἄρτι, ἢ μέλλοντα διὰ ταχέων, ἐλεεινότερα διὰ τὸ αὐτό. καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰς πράξεις, οἷον ἐσθῆτάς τε τῶν πεπονθότων, καὶ ὅσα τοιαῦτα. καὶ λόγους, καὶ ὅσα ἄλλα τῶν ἐν τῷ πάθει ὄντων, οἷον ἤδη τελευτώντων. καὶ μάλιστα τὸ σπουδαίους εἶναι, ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς ὄντας, ἐλεεινόν. ἅπαντα γὰρ ταῦτα, διὰ τὸ ἐγγὺς φαίνεσθαι, μᾶλλον ποιεῖ τὸν ἔλεον· καὶ ὡς ἀναξίου τοῦ ὄντος, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς φαινομένου τοῦ πάθους.

CAPVT

Opponitur autē, ei quod miseratur, maximè id, quod appellant stomachari. Nā dolere propter indignas res aduersas,

Κεφάλαιον θ.

Ἀντίκειται δὲ τῷ ἐλεεῖν, μάλιστα μὲν ὃ καλοῦσι νεμεσᾶν· τῷ γὰρ λυπεῖσθαι ἐπὶ ταῖς ἀναξίαις κακοπραγίαις, ἀντικείμενόν ἐστι

ἐστὶν ἔχειν τινά, καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἤθους τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ ταῖς ἀναξίαις κακοπραγίαις καὶ ἀμφότερα τὰ πάθη ἤθους χρηστοῦ· δεῖ γὰρ ἐπὶ μὲν τοῖς ἀναξίως πράττουσι κακῶς, συνάχθεσθαι καὶ ἐλεεῖν· τοῖς δὲ εὖ, νεμεσᾶν· ἄδικον γὰρ τὸ παρὰ τὴν ἀξίαν γιγνόμενον· διὸ καὶ τοῖς θεοῖς ἀποδίδομεν τὸ νεμεσᾶν. δόξειε δ' ἂν καὶ ὁ φθόνος τῷ ἐλεεῖν τὸν αὐτὸν ἀντικεῖσθαι τρόπον, ὡς σύνεγγυς ὢν καὶ ταὐτὸν τῷ νεμεσᾶν· ἔστι δ' ἕτερον· λύπη μὲν γὰρ ταραχώδης καὶ ὁ φθόνος ἐστὶ, καὶ εἰς εὐπραγίαν, ἀλλ' οὐ τοῦ ἀναξίου, ἀλλὰ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου. τὸ δὲ, μὴ ὅτι αὐτῷ τι συμβήσεται ἕτερον, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν πλησίον, ἅπασιν ὁμοίως δεῖ ὑπάρχειν· οὐ γὰρ ἔτι ἔσται, τὸ μὲν φθόνος τὸ δὲ νέμεσις, ἀλλὰ φόβος, ἐὰν διὰ τοῦτο ἡ λύπη ὑπάρχῃ καὶ ἡ ταραχὴ, ὅτι αὐτῷ τι ἔσται φαῦλον ἀπὸ τῆς ἐκείνου εὐπραξίας. φανερὸν δ' ὅτι ἀκολουθήσει καὶ τὰ ἐναντία πάθη τούτοις· ὁ μὲν γὰρ λυπούμενος ἐπὶ τοῖς ἀναξίως κακοπραγοῦσιν, ἡσθήσεται ἢ ἄλυπος ἔσται ἐπὶ τοῖς ἐναντίως κακοπραγοῦσιν, οἷον τοὺς πατραλοίας καὶ μιαιφόνους, ὅταν τύχωσι τιμωρίας, οὐδεὶς ἂν λυπηθείη χρηστός· δεῖ γὰρ χαίρειν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις· ὡς δ' αὔτως καὶ ἐπὶ τοῖς εὖ πράττουσι κατ' ἀξίαν· ἄμφω γὰρ δίκαια, καὶ ποιεῖ χαίρειν τὸν ἐπιεικῆ· ἀνάγκη γὰρ ἐλπίζειν ὑπάρξαι ἂν ἅπερ τῷ ὁμοίῳ, καὶ αὐτῷ. καὶ ἔστι τοῦ αὐτοῦ ἤθους ἅπαντα ταῦτα· τὰ δ' ἐναντία, τοῦ ἐναντίου· ὁ γὰρ αὐτός ἐστιν ἐπιχαιρέκακος καὶ φθονερός· ἐφ' ᾧ γάρ τις λυπεῖται γιγνομένῳ καὶ ὑπάρχοντι, ἀναγκαῖον τοῦτον ἐπὶ τῇ στερήσει καὶ τῇ φθορᾷ τῇ τούτου χαίρειν. διὸ, κωλυτικὰ μὲν ἐλέου πάντα ταῦτ' ἐστί· διαφέρει δὲ, διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας· ὥστε πρὸς τὸ μὴ ἐλεεινὰ ποιεῖν, ἅπαντα ὁμοίως χρήσιμα. πρῶτον μὲν οὖν περὶ τοῦ νεμεσᾶν λέγωμεν, τίσι τε νεμεσῶσι, καὶ ἐπὶ τίσι, καὶ πῶς ἔχοντες αὐτοί· εἶτα μετὰ ταῦτα, περὶ τῶν ἄλλων. φανερὸν δ' ἐκ τῶν εἰρημένων· εἰ γάρ ἐστι τὸ νεμεσᾶν, λυπεῖσθαι ἐπὶ τῷ φαινομένῳ ἀναξίως εὐπραγεῖν, πρῶτον μὲν δῆλον ὅτι οὐχ οἷόν τε ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς νεμεσᾶν· οὐ γὰρ, εἰ δίκαιος, ἢ ἀνδρεῖος, ἢ εἰ ἀρετὴν λήψεται, νεμεσήσει τούτῳ· οὐδὲ γὰρ οἱ ἔλεοι ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις τούτων εἰσίν· ἀλλ' ἐπὶ πλούτῳ, καὶ δυνάμει, καὶ τοῖς τοιούτοις, ὅσων ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἄξιοί εἰσιν οἱ ἀγαθοί.

A oppositus est quodammodo, & per eosdem mores dolor propter indignas res secundas, & vtræque perturbationes sunt bonorum morũ. Oportet enim eorum, qui indignè agunt malè, vicem dolere: & iis, qui bene, stomachari. Iniustum enim est, quod fit præter dignitatem. Quamobrem etiam deos dicimus stomachari. Existimabitur verò etiam inuidia miserationi eodem opponi modo, quasi quæ vicina, & eadem sit cum stomachatione: verùm est diuersa.
B Molestia quidem turbulenta etiam inuidia est, & propter prosperum euentum, sed non indigni, verùm æqualis & similis. Illud verò, ne ipsi aliquid contingat aliud, sed propter ipsum proximum omnibus similiter oportet inesse. non enim amplius erit illud quidem stomachatio, hoc verò inuidia, sed metus si ob id ipsum adsit molestia, & perturbatio, quia ipsi aliquid futurum sit mali, ab alius prosperitate. Apparet
C autem fore, vt sint consequentes etiam contrariæ perturbationes his. Qui enim molestia afficitur ob eos, qui indignè malè agũt lætabitur, aut molestiæ vacuus erit ob contrarios, qui malè agunt, vt ob parricidas, & sicarios, quando supplicio afficiũtur, nemo molestia affectus fuerit, qui bonus sit: oportet enim gaudere propter tales eodẽ mo-
D do, ac propter bene agentes secundum dignitatem: ambo enim iusta sunt & faciunt, vt gaudeat æquus. Necesse enim est eum sperare fore, vt adsint quæ simili, etiam sibi ipsi. Et pertinent ad eosdem mores omnia hæc. Contraria verò ad contrarios. Idẽ enim est malis alienis gaudens, ac inuidus. Ex quo enim quispiam molestia afficitur, dum illud oritur, aut adest, necessarium est eum propter priuationẽ, & corruptionem eiusdem lætari. Quamobrem
E vim arcẽdæ misericordiæ omnia hæc habent: differunt verò dictis de causis. Quare ad non miserabilia reddenda, omnia similiter vtilia sunt. Ac primùm quidem de stomachando exponamus, quibus stomachentur, & ob quæ & quomodo se habentes ipsi, postea de aliis. Apparet autem ex iis quæ dicta sunt. Si enim stomachari
F est molestia affici ob eum qui apparet indignè bene agere, primùm quidem manifestum est, non licere propter omnia bona stomachari. Nemo enim si iustus aut fortis sit, aut si virtutẽ consequatur, ei stomachabitur: neq. enim miserationes propter contraria horum sunt: sed propter diuitias, & potentiam, & res eiusmodi, quibus vt simpliciter dicam, digni sunt boni

& qui natura habent bona, vt nobilitatem, & pulchritudinem, & quæcunque talia. Quoniam verò antiquum esse propinquum apparet naturali, necesse est idem habentibus bonum, si nuper consecuti sint, & ob id bene agant, magis stomachari: molestiores enim sunt, qui nuper ditescunt, quàm qui antiquitus, & ob genus. Similiter verò etiam qui sunt in magistratu, & potentes: & habentes multitudinem amicorum, & bonitatem liberorum, & quæcunque eiusmodi sunt. Et, si ob hæc aliud aliquod boni euenerit ipsis, eodem modo. Etenim tunc molestiores sunt nouas diuitias possidentes, cùm habent imperium propter diuitias, quàm antiqui diuites. Similiter verò etiam in alijs. Et caussa est, quòd illi quidem videntur, quæ sua sunt habere: hi verò nequaquam: quod enim semper ita apparet se habere, verum videtur. Quare alteri, non quæ sua sunt, habere. Et quoniam vnumquodque bonum non quolibet dignum est, sed quædam est analogia, & conuenientia, vt arma pulchra nequaquam iusto conueniunt, sed forti, & coniugia eximia non nuper ditescentibus, sed nobilibus, icirco si quis bonus est, non conuenientem rem consequatur, id habet vim mouendæ stomachationis. Et inferiorem cum superiore controuersari, maximè quidem si sint eidem rei dediti. vnde & illud dictum est, Aiacis autem declinabat pugnam Telamonidæ, Iupiter enim ei stomachabatur, quòd cum viro præstantiore pugnaret. Sin minus, etiam quocunque modo inferior cum superiori, vt si musicus cū iusto melior enim est iustitia, quàm musica. Quibus igitur stomachentur, & propter quæ, ex his patet. hæc enim, & talia sunt. At ipsi stomachosi sunt, si digni sint maximis bonis, & ea possideant. Nam similibus existimari dignos, qui non sunt similes, nequaquam iustum est. Secundo loco, si sint boni, & virtute præditi: iudicant enim bene, & iniustum odio habent. Et, si sint studiosi honoris, & appetentes quarundam actionum, & maximè in iis studiosi sint, quæ alij, cùm indigni sint, consequuntur. Et omnino qui existimant se dignos iis, quibus alios non existimant, stomachosi sunt eis, & ob ea. Quamobrem mancipiorum similes, & praui, & non cupidi honoris, non sunt stomachosi. nihil enim est eiusmodi, quo se putent dignos esse. Apparet autē ex his, propter quos aduersam fortunam habentes

A καὶ οἱ τὰ φύσει ἔχοντες ἀγαθά, οἷον εὐγένειαν καὶ κάλλος, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀρχαῖον ἐγγύς τι φαίνεται τοῦ φύσει, ἀνάγκη τοῖς τὸ αὐτὸ ἔχουσιν ἀγαθόν, ἐὰν νεωστὶ ἔχοντες τυγχάνωσι, καὶ διὰ τοῦτο εὐπραγῶσι, μᾶλλον νεμεσᾶν· μᾶλλον γὰρ λυποῦσιν οἱ νεωστὶ πλουτοῦντες, τῶν πάλαι, καὶ διὰ γένος. ὁμοίως δὲ καὶ ἄρχοντες, καὶ δυνάμενοι, καὶ B πολύφιλοι, καὶ εὔτεκνοι, καὶ ὁτιοῦν τῶν τοιούτων, κἂν διὰ ταῦτα ἄλλο τι ἀγαθὸν γίγνηται αὐτοῖς, ὡσαύτως· καὶ γὰρ ἐνταῦθα μᾶλλον λυποῦσιν οἱ νεόπλουτοι, ἄρχοντες διὰ τὸν πλοῦτον, ἢ οἱ ἀρχαιόπλουτοι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. αἴτιον δ' ὅτι, οἱ μὲν, δοκοῦσι τὰ αὑτῶν ἔχειν· οἱ δ', οὔ· τὸ γὰρ ἀεὶ οὕτω φαινόμενον ἔχειν, ἀληθὲς δοκεῖ· ὥστε οἱ ἕτεροι, οὐ τὰ αὑτῶν C ἔχειν. καὶ ἐπεὶ ἕκαστον τῶν ἀγαθῶν, οὐ τοῦ τυχόντος ἄξιον, ἀλλά τις ἐστὶν ἀναλογία, καὶ τὸ ἁρμόττον· οἷον, ὅπλων κάλλος, οὐ τῷ δικαίῳ ἁρμόττει, ἀλλὰ τῷ ἀνδρείῳ· καὶ γάμοι διαφέροντες, οὐ τοῖς νεωστὶ πλουτοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς εὐγενέσιν. ἐὰν οὖν ἀγαθὸς ὤν, μὴ τοῦ ἁρμόττοντος τυγχάνῃ, νεμεσητόν, καὶ τὸν ἥττω τῷ κρείττονι ἀμφισβητεῖν. μάλιστα μὲν οὖν τοὺς ἐν τῷ αὐ- D τῷ· ὅθεν καὶ τοῦτ' εἴρηται,

Αἴαντος δ' ἀλέεινε μάχην Τελαμωνιάδαο·
Ζεὺς γάρ οἱ νεμέσασχ', ὅτ' ἀμείνονι φωτὶ μάχοιτο.

εἰ δὲ μή, κἂν ὁπωσοῦν, ὁ ἥττων τῷ κρείττονι· οἷον εἰ ὁ μουσικὸς τῷ δικαίῳ· βέλτιον γὰρ ἡ δικαιοσύνη τῆς μουσικῆς. οἷς μὲν οὖν νεμεσῶσι, καὶ δι' ἅ, ἐκ τούτων δῆλον· ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτά ἐστιν. αὐτοὶ δὲ νεμεσητικοί εἰσιν, ἐὰν E ἄξιοι τυγχάνωσιν ὄντες τῶν μεγίστων ἀγαθῶν, καὶ ταῦτα κεκτημένοι· τὸ γὰρ τῶν ὁμοίων ἠξιῶσθαι τοὺς μὴ ὁμοίους, οὐ δίκαιον. δεύτερον δ', ἂν ὄντες ἀγαθοί, καὶ σπουδαῖοι τυγχάνωσι· κρίνουσί τε γὰρ εὖ, καὶ τὰ ἄδικα μισοῦσι. καὶ ἐὰν φιλότιμοι, καὶ ὀρεγόμενοί τινων πράξεων, καὶ μάλιστα περὶ ταῦτα φιλότιμοι ὦσιν, ἃ ἕτεροι ἀνάξιοι ὄντες τυγχάνουσι. καὶ ὅλως οἱ ἀξιοῦν- F τες αὐτοὶ αὑτούς, ὧν ἑτέρους μὴ ἀξιοῦσι, νεμεσητικοὶ τούτοις, καὶ τούτων. διὸ καὶ οἱ ἀνδραποδώδεις καὶ φαῦλοι καὶ ἀφιλότιμοι, οὐ νεμεσητικοί. οὐδὲν γάρ ἐστι τοιοῦτον, οὗ ἑαυτοὺς οἴονται ἀξίους εἶ. φανερὸν δ' ἐκ τούτων, ἐπὶ ποίοις ἀτυχοῦσι καὶ κακοπραγοῦσιν, ἢ

μη

μὴ τυγχάνουσι, χαίρειν ἢ ἀλύπως ἔχειν δεῖ. δῆλον γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων τὰ ἀντικείμενα ὄντα. ὥστ' ἄν τε τοὺς κριτὰς τοιούτους παρασκευάσῃ ὁ λόγος, καὶ τοὺς ἀξιοῦντας ἐλεεῖσθαι, καὶ ἐφ' οἷς ἐλεεῖσθαι, δείξῃ, ἀναξίους μὲν ὄντας τυγχάνειν· ἀξίους δὲ μὴ τυγχάνειν, ἀδύνατον ἐλεεῖν.

Κεφάλαιον ι.

ΔΗλον δὲ καὶ ἐπὶ τίσι φθονοῦσι, καὶ τίσι, καὶ πῶς ἔχοντες, εἴπερ ἐστὶν ὁ φθόνος λύπη τις ἐπὶ εὐπραγίᾳ φαινομένῃ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν περὶ τοὺς ὁμοίους, μὴ ἵνα τι αὑτῷ, ἀλλὰ δι' ἐκείνους. φθονήσουσι μὲν γὰρ οἱ τοιοῦτοι, οἷς εἰσί τινες ὅμοιοι, ἢ φαίνονται. ὁμοίους δὲ λέγω, κατὰ γένος, κατὰ συγγένειαν, καθ' ἡλικίαν, κατὰ ἕξιν, κατὰ δόξαν, κατὰ τὰ ὑπάρχοντα. καὶ οἷς μικροῦ ἐλλείπει τοῦ μὴ πάντα ὑπάρχειν· διὸ, οἱ μεγάλα πράττοντες, καὶ εὐτυχοῦντες, φθονεροί εἰσι· πάντας γὰρ οἴονται τὰ αὑτῶν φέρειν. καὶ οἱ τιμώμενοι ἐπί τινι διαφερόντως, καὶ μάλιστα ἐπὶ σοφίᾳ ἢ εὐδαιμονίᾳ. καὶ οἱ φιλότιμοι, φθονερώτεροι τῶν ἀφιλοτίμων. καὶ οἱ δοξόσοφοι. φιλότιμοι γὰρ ἐπὶ σοφίᾳ. καὶ ὅλως οἱ φιλόδοξοι περί τι, φθονεροὶ περὶ τοῦτο. καὶ οἱ μικρόψυχοι· πάντα γὰρ αὐτοῖς δοκεῖ μεγάλα εἶναι. ἐφ' οἷς δὲ φθονοῦσι, τὰ μὲν ἀγαθὰ, εἴρηται· ἐφ' οἷς γὰρ φιλοδοξοῦσι καὶ φιλοτιμοῦνται ἔργοις, καὶ ὀρέγονται δόξης, καὶ ὅσα εὐτυχήματα ἐστὶ, σχεδὸν περὶ πάντα φθόνος ἐστὶ, καὶ μάλιστα, ὧν αὐτοὶ ἢ ὀρέγονται, ἢ οἴονται δεῖν αὐτοὺς ἔχειν, ἢ ὧν αὐτοὶ τῇ κτήσει μικρῷ ὑπερέχουσιν ἢ μικρῷ ἐλλείπουσι. φανερὸν δὲ καὶ οἷς φθονοῦσιν· ἅμα γὰρ εἴρηται. τοῖς γὰρ ἐγγὺς καὶ χρόνῳ, καὶ τόπῳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ δόξῃ, φθονοῦσιν. ὅθεν εἴρηται,

Τὸ συγγενὲς γὰρ καὶ φθονεῖν ἐπίσταται.

καὶ πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται· φιλοτιμοῦνται μὲν γὰρ πρὸς τοὺς εἰρημένους. πρὸς δὲ τοὺς μυριοστὸν ἔτος ὄντας, ἢ πρὸς τοὺς ἐσομένους, ἢ τεθνεῶτας, οὐδείς. οὐδὲ πρὸς τοὺς ἐφ' Ἡρακλείαις στήλαις. οὐδ' ὧν πολὺ οἴονται παρ' αὐτοῖς, ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις λείπεσθαι. οὐδ' ὧν πολὺ ὑπερέχειν, ὡσαύτως καὶ πρὸς τούτους καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ πρὸς τοὺς ἀνταγωνιστὰς, καὶ ἀντεραστὰς, καὶ ὅλως τοὺς τῶν αὐτῶν ἐφιεμένους, φιλοτιμοῦνται,

A & malè agentes, aut non obtinentes, gaudere, aut sine molestia esse oporteat. Ex iis enim, quæ dicta sunt, opposita manifesta sunt. Quare si iudices tales præparauerit oratio, & petentes, vt sui misericordia habeatur, & ob quæ habeatur, ostenderit, indignos esse, qui consequantur, dignos verò, qui non consequantur, fieri non potest, vt adsit miseratio.

CAPVT X.

B MAnifestum est autem & ob quæ inuideant, & quibus, & quomodo se habentes. si quidem inuidia est molestia quædam propter prosperitatem, quæ apparet, eorum, quæ dicta sunt bonorum, erga similes, non vt aliquid sibi sit, sed propter illos. Inuidebunt enim tales: quibus sunt aliqui similes, aut apparent. Similes verò dico genere, cognatione, ætate, habitu, existimatione, copiis. Et quibus parum adest, quin omnia adsint. C Quam ob rem magna agentes, & prospera fortuna vtentes, inuidentiores sunt: cunctos enim putant quæ sua sunt, eripere. Et qui honorantur ea in re aliquam ob rem, & maximè ob sapientiam, aut felicitatem. Et studiosi honoris inuidentiores, quàm non studiosi. Et qui sequuntur sapientiæ gloriam: studiosi enim sunt honoris ob sapientiam. Et omnino qui D amant gloriam aliqua in re, sunt inuidentiores in ea. Et pusillanimi. omnia enim in ipsis videntur magna esse. Ob quæ verò inuideant bona, dictum est. In quibus enim amant gloriam, & de honore contendunt, operibus, & hominum aucupantur opinionem. Et quæcunque bonæ fortunæ euentus sunt, ferme in omnibus inuidia est. Et maximè, quæ ipsi aut appetunt, aut putant oportere se habere. E Aut in quibus ipsi possessione paulisper superant, aut paulisper despiciunt. Apparet verò etiam quibus inuideant: simul enim dictum est. iis, qui propinqui sunt & tempore, & loco, & ætate, & existimatione inuident. Vnde dictum est. Quod enim cognatum est, etiam inuidere scit. Et quibuscum de honore F contendunt; nam de honore contendunt cum iis, qui dicti sunt. cum iis verò, qui ab hinc decem millia annorum erant, aut cum iis, qui erunt, aut cum mortuis, nemo, neque cum iis, qui sunt ad Herculeas columnas, neque à quibus longo interuallo putant se suo, aut alterum iudicio relinqui, neque quibus se longè præstare, eodem modo & cum his: & de talibus. Quoniam vero cum iis, qui competitores sunt, & riuales, & omnino cum iis, qui eadem appetunt, de honore contendunt:

necesse est his maximè inuidere. vnde dictum est, Et figulus figulo. Et iis, qui celeriter, aut qui vix adepti sunt, aut qui nequaquam adepti sunt, inuident. Et quibus consecutis, aut rectè agentibus dedecus ipsis est. Sunt autem isti, qui propinqui sunt, qui similes. Manifestum enim est ipsorum culpa eos non adipisci, quod bonum est. Quare hoc cùm molestum sit, efficit inuidiam. Et iis, qui habent ea, aut consecuti sunt, quæ ipsis conueniebant, aut consecuti fuerant olim. Quamobrem seniores iunioribus. Et qui multos sumptus fecerunt in idem, iis, qui paucos inuident. Iam verò manifesta sunt etiam ea, propter quæ gaudent tales, & in quibus & quomodo se habentes. Vt enim non habentes molestia afficiuntur: sic habentes ex contrariis voluptatem percipient. Quare si ipsi ita conformati fuerint, & illi, qui digni, quibus misericordia habeatur, aut consequantur aliquid boni, existimantur sint tales, quales illi, qui dicti sunt: patet eos non esse consecuturos misericordiam à principibus.

A αἰσχύνη τούτοις μάλιστα φθονεῖν. ὅθεν εἴρηται
καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ. καὶ τοῖς ταχὺ ἢ οἱ μό-
λις τυχόντες, ἢ μὴ τυχόντες, φθονοῦσι. καὶ ὧν
ἢ κεκτημένων, ἢ κατορθούντων ὄνειδος αὐ-
τοῖς. εἰσὶ δὲ καὶ οὗτοι ἐγγὺς, καὶ ὅμοιοι· δῆλον γὰρ
ὅτι παρ' αὐτοὺς, οὐ τυγχάνουσι τοῦ ἀγαθοῦ.
ὥστε τοῦτο λυποῦν ποιεῖ τὸν φθόνον. καὶ τοῖς
ἢ ἔχουσι ταῦτα, ἢ κεκτημένοις ἃ αὐτοῖς προσ-
B ῆκεν, ἢ ἐκέκτηντό ποτε· διὸ πρεσβύτεροι
νεωτέροις. καὶ οἱ πολλὰ δαπανήσαντες εἰς
τὸ αὐτὸ τοῖς ὀλίγα φθονοῦσι. δῆλον δὲ καὶ
ἐφ' οἷς χαίρουσιν οἱ τοιοῦτοι, καὶ ἐπὶ τίσι καὶ
πῶς ἔχοντες· ὡς γὰρ μὴ ἔχοντες λυποῦνται,
οὕτως ἔχοντες ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἡσθήσονται.
ὥστε ἂν αὐτοὶ μὲν, παρασκευασθῶσιν οὕτως
ἔχειν· οἱ δὲ, ἐλεεῖσθαι, ἢ τυγχάνειν τινὸς ἀ-
γαθοῦ ἀξιούμενοι, ὦσιν οἷοι οἱ εἰρημένοι. δῆλον
C ὡς οὐ τεύξονται ἐλέου παρὰ τῶν κυρίων.

CAPVT XI.

QVomodo autem se habeant æmulantes, & qualia æmulentur, & quibus, hinc constat. Si enim est æmulatio molestia quædam propter eam, quæ apparet, præsentiam bonorum honoratorum, & eorum, quæ contingit ipsi assumere in similibus natura, non quòd alij, sed quòd non etiam ipsi sint: (quamobrem & bona est æmulatio, & bonorum: inuidere verò malum & malorum. ille enim se præparat propter æmulationem ad bona adipiscenda: hic verò, ne proximus habeat, propter inuidiam) necesse profectò est, procliues ad æmulandum esse existimantes dignos se bonis, quæ non habent. Nemo enim se dignum existimat iis quæ apparet fieri non posse. Quamobrem iuuenes, & magnanimi tales. Et quibus adsunt talia bona, quæ honoratis digna sunt viris. Sunt enim hæc diuitiæ, & multorum amicitia, & magistratus, & quæcunque talia. quasi enim conueniat ipsis probis esse, quia conueniunt probè se habentibus, æmulantur talia ex bonis. Et quos alij dignos existimant. Et quorum proaui, aut cognati, aut domestici, aut natio, aut ciuitas honorata est, æmulatores sunt in his. Domestica enim arbitrantur ipsis esse, & se his dignos existimant. Si verò sunt æmulanda honesta bona, necesse est & virtutes esse tales. Et quæcunque aliis vtilia, & idonea ad beneficiendum. honorant enim beneficientes, & bonos.

Κεφάλαιον ια.

Πῶς δ' ἔχοντες ζηλοῦσι, καὶ τὰ ποῖα, καὶ
ἐπὶ τίσιν, ἐνθένδ' ἐστὶ δῆλον· εἰ γάρ ἐστι
ζῆλος, λύπη τις ἐπὶ φαινομένῃ παρουσίᾳ
ἀγαθῶν ἐντίμων καὶ ἐνδεχομένων αὐτῷ λα-
D βεῖν περὶ τοὺς ὁμοίους τῇ φύσει. οὐχ ὅτι
ἄλλῳ, ἀλλ' ὅτι οὐχὶ καὶ αὐτῷ ἐστι· διὸ καὶ
ἐπιεικές ἐστιν ὁ ζῆλος, καὶ ἐπιεικῶν· τὸ δὲ
φθονεῖν φαῦλον, καὶ φαύλων· ὁ μὲν γὰρ, αὐτὸν
παρασκευάζει διὰ τὸν ζῆλον τυγχάνειν τῶν
ἀγαθῶν· ὁ δὲ τὸν πλησίον μὴ ἔχειν διὰ τὸν
φθόνον· ἀνάγκη δὴ ζηλωτικοὺς μὲν εἶναι τοὺς
ἀξιοῦντας ἑαυτοὺς ἀγαθῶν ἃ μὴ ἔχουσιν·
E οὐδεὶς γὰρ ἀξιοῖ τὰ φαινόμενα ἀδύνατα·
διὸ οἱ νέοι καὶ οἱ μεγαλόψυχοι τοιοῦτοι.
καὶ οἷς ὑπάρχει τοιαῦτα ἀγαθὰ, ἃ τῶν ἐν-
τίμων ἄξιά ἐστιν ἀνδρῶν· ἔστι γὰρ ταῦτα, πλοῦ-
τος, καὶ πολυφιλία, καὶ ἀρχαὶ, καὶ ὅσα το-
ιαῦτα· ὡς γὰρ προσῆκον αὐτοῖς ἀγαθοῖς
εἶναι. ὅτι προσήκει τοῖς ἀγαθῶς ἔχουσι, ζη-
λοῦσι τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν. καὶ οὓς οἱ ἄλ-
F λοι ἀξιοῦσι. καὶ ὧν πρόγονοι, ἢ συγγενεῖς, ἢ
οἰκεῖοι, ἢ τὸ ἔθνος, ἢ ἡ πόλις, ἔντιμοι, ζηλω-
τικοὶ περὶ ταῦτα· οἰκεῖα γὰρ οἴονται αὐτοῖς
εἶναι, καὶ ἄξιοι τούτων. εἰ δὲ ἐστὶ ζηλωτὰ τὰ ἔν-
τιμα ἀγαθὰ, ἀνάγκη τάς τε ἀρετὰς εἶναι τοι-
αύτας. καὶ ὅσα τοῖς ἄλλοις ὠφέλιμα, καὶ εὐεργε-
τικά· τιμῶσι γὰρ τοὺς εὐεργετοῦντας, καὶ τοὺς
ἀγα-

ἀγαθῶν. καὶ ὅσων ἀγαθῶν ἀπόλαυσις τοῖς πλησίον ἐστίν· οἷον πλοῦτος, καὶ κάλλος μᾶλλον ὑγιείας. φανερὸν δὲ καὶ οἱ ζηλωτοὶ τίνες· οἱ γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κεκτημένοι, ζηλωτοί. ἔστι δὲ ταῦτα τὰ εἰρημένα· οἷον, ἀνδρία, σοφία, ἀρχή· οἱ γὰρ ἄρχοντες πολλοὺς δύνανται εὖ ποιεῖν· στρατηγοὶ, ῥήτορες, πάντες οἱ τὰ τοιαῦτα δυνάμενοι. καὶ οἷς πολλοὶ ὅμοιοι βούλονται εἶναι, ἢ πολλοὶ γνώριμοι, ἢ φίλοι πολλοί. ἢ οὓς πολλοὶ θαυμάζουσιν, ἢ οὓς αὐτοὶ θαυμάζουσι. καὶ ὧν ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια λέγονται, ἢ ὑπὸ ποιητῶν, ἢ λογογράφων. καταφρονοῦσι δὲ τῶν ἐναντίων· ἐναντίον γὰρ ζήλῳ καταφρόνησίς ἐστι, καὶ τὸ ζηλοῦν τῷ καταφρονεῖν. ἀνάγκη δὲ τοὺς οὕτως ἔχοντας ὥστε ζηλῶσαί τινας, ἢ ζηλοῦσθαι, καταφρονητικοὺς εἶναι τούτων τε, καὶ ἐπὶ τούτοις ὅσοι τὰ ἐναντία κακὰ ἔχουσι τῶν ἀγαθῶν τῶν ζηλωτῶν. διὸ πολλάκις καταφρονοῦσι τῶν εὐτυχούντων, ὅταν ἄνευ τῶν ἐντίμων ἀγαθῶν ὑπάρχῃ αὐτοῖς ἡ τύχη. δι' ὧν μὲν οὖν τὰ πάθη ἐγγίνεται, καὶ διαλύεται, ἐξ ὧν αἱ πίστεις γίγνονται, περὶ αὐτῶν εἴρηται.

A Et quorum bonorum fruitio proximis est, vt diuitiæ, & pulchritudo magis, quàm sanitas. Apparent verò etiam æmulandi aliqui. qui enim hæc, & talia possident, æmulandi sunt. ea verò sunt quæ dicta sunt, vt fortitudo, sapientia, magistratus. nam qui magistratus gerunt, in multos possunt esse benefici: imperatores, oratores, omnes, qui talia possunt. Et quibus multi similes volunt esse, aut multi familiares, aut amici
B multi, aut quos multi suspiciunt, aut quos ipsi suspiciunt. Et quorum laudes, & encomia dicuntur aut à poetis, aut scriptoribus orationum. Contemnunt verò contraria. Nam contraria æmulationi cõtemptio est, & id, quod est æmulari, ei, quod est contemnere. Necesse autem est, sic se habentes, vt æmulentur aliquibus, aut æmulatione petantur, ad contemnendum proclives
C esse, tum hos, tum ob hæc, quæcunque cõtraria mala habent bonis æmulandis. Quaobrem sæpenumero contemnunt prosperà fortuna vtentes, cùm sine honoratis bonis adsit ipsis fortuna. Ac ex quibus qui de affectus excitentur, & dissoluantur, vnde fides fit, de iis dictum est.

Κεφάλαιον ιβ.

ΤΑ δὲ ἤθη ποῖοί τινες, κατὰ τὰ πάθη, καὶ τὰς ἕξεις, καὶ τὰς ἡλικίας, καὶ τὰς τύχας, διέλθωμεν μετὰ ταῦτα. λέγω δὲ, πάθη μὲν ὀργὴν, ἐπιθυμίαν, καὶ τὰ τοιαῦτα, περὶ ὧν εἰρήκαμεν πρότερον· ἕξεις δὲ, ἀρετὰς, καὶ κακίας· εἴρηται δὲ καὶ περὶ τούτων πρότερον, καὶ ποῖα προαιροῦνται ἕκαστοι, καὶ ποίων πρακτικοί. ἡλικίαι δέ εἰσι, νεότης, καὶ ἀκμὴ, καὶ γῆρας. τύχην δὲ λέγω, εὐγένειαν, καὶ πλοῦτον, καὶ δυνάμεις, καὶ τἀναντία τούτοις, καὶ ὅλως εὐτυχίαν, καὶ δυστυχίαν. οἱ μὲν οὖν νέοι, τὰ ἤθη εἰσὶν ἐπιθυμητικοὶ, καὶ οἷοι ποιεῖν ὧν ἂν ἐπιθυμήσωσι, καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα ἐπιθυμιῶν, μάλιστα ἀκολουθητικοί εἰσι ταῖς περὶ τὰ ἀφροδίσια, καὶ ἀκρατεῖς ταύτης. εὐμετάβολοι δὲ καὶ ἁψίκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας. καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύονται. ὀξεῖαι γὰρ αἱ βουλήσεις, καὶ οὐ μεγάλαι, ὥσπερ αἱ τῶν καμνόντων δίψαι καὶ πεῖναι. καὶ θυμικοὶ, καὶ ὀξύθυμοι, καὶ οἷοι ἀκολουθεῖν τῇ ὀργῇ. καὶ ἥττους εἰσὶ τοῦ θυμοῦ· διὰ γὰρ φιλοτιμίαν οὐκ ἀνέχονται ὀλιγωρούμενοι, ἀλλ' ἀγανακτοῦσιν, ἂν οἴωνται ἀδικεῖσθαι. καὶ φιλότιμοι μέν εἰσι, μᾶλλον δὲ φιλόνικοι

CAPVT XII.

D MOribus autem quales sint secundum affectus, & habitus, & ætates, & fortunas, post hæc explicemus. Ac dico affectus iram, cupiditatem, & talia, de quibus diximus prius. Habitus verò virtutes, & vitia. dictum est etiã de his prius, & qualia præeligant singuli, & qualiũ sint effectores. Ætates autem sunt iuuentus, & vigor, & senectus. Fortunam verò dico nobilitatẽ, diuitias, potentiam, & his contraria, & omnino prosperã, aduersãmque fortunam. Ac iuue
E nes quidẽ moribus sunt cupidi, & parati ad ea efficienda, quæ concupiuerint, & ex cupiditatibus quæ circa corpus versantur, maximè eius sectatores sunt, quæ circa res venereas est & incontinentes ipsius. & in horas mutabiles, & fastidiosi in cupiditatibus. & valde quidem concupiscunt, celeriter verò sedantur. Acutæ enim voluntates eis sunt, & non perdurantes, cuiusmodi sunt ægrotantium fames, & sitis. Et excandescentes, & acutè excandescentes, & parati
F ad impetum sequendum. Et obnoxij sunt iræ. Nam propter studiũ honoris non patiuntur se paruifieri, sed moleste ferunt, si existiment se iniuria affici. Et studiosi honoris quidem sunt, sed magis victoriæ.

Excellentiam enim cupit iuuentus. & victoria excellentia quædam est, & ambo hæc magis sunt, quàm vt sint studiosi pecuniarum. Studiosi autem pecuniarum sunt minimum, quia nondum indigentiam experti sunt: quemadmodum Pittaci se habet apophthegma in Amphiaraum. Et nō malorum morum, sed bonorum, quia nondum conspexerunt multa mala. Et creduli, quia nondum in multis decepti sunt. Et bonæ spei. vt enim temulenti, sic calidi sunt iuuenes natura. Simul verò et ani quia nondum in multis opinione lapsi sunt, & viuunt vt plurimum spe. Nam spes futuri est, memoria verò præteriti. Iuuenes autem futuri multum habent, præteriti verò parum. Primo enim tempore se meminisse nihil arbitrantur, sperare autem omnia. Et idonei sunt, qui decipiantur, ob id, quod dictum est. Sperant enim facilè. Et virilìores, iracundi enim, & bonæ spei, quorum illud, vt ne metuant, hoc, vt confidant, efficit. Nemo enim, qui irascitur, metuit. Sperare autem aliquid boni, afferendæ fidentiæ vim habet. Et verecundi: nondum enim honesta alia arbitrantur, sed eruditi sunt à lege solum. Et magnanimi: nondum enim à vita depressi sunt, sed rerum necessariarum experientiam non habent, & existimare se dignum magnis, magnanimitas est. hoc autem est eius, qui bene sperat. Et magis eligunt agere honesta, quàm vtilia. moribus enim viuunt magis, quàm boni ratione. Est autem boni ratio eius, quod vtile est: virtus verò eius, quod honestum. Et studiosi amicorum, & studiosi sodalium magis, quam aliæ ætates, quia gaudent conuictu, & ad vtilitatem iudicant nihil. Quare ne amicos quidem. Et omnia in maius & vehementius peccata faciunt contra dictū Chilonis: omnia enim nimis agunt. nam amant nimis, & nimio odio habent, & alia omnia similiter, quippe qui se scire omnia putāt, & asseuerant. Hæc autē caussa est, cur omnia nimis. Et iniurias inferunt ad contumeliam, & non malitiam. Et misericordes sunt, quia omnes bonos, & meliores existimant: sua enim ipsorum innocentia cæteros metiūtur. Quare indigna pati existimant ipsos. Et studiosi risus, quamobrem etiam faceti. Nā facetiæ eruditæ contumelia sunt. Ac iuuenum quidem tales mores sunt.

A ὑπεροχῆς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἡ νεότης· ἡ δὲ νίκη, ὑπεροχή τις. καὶ ἄμφω ταῦτα μᾶλλον, ἢ φιλοχρήματοι· φιλοχρήματοι δὲ, ἥκιστα, διὰ τὸ μήπω ἐνδείας πεπειρᾶσθαι· ὥσπερ τὸ Πιττακοῦ ἔχει ἀπόφθεγμα εἰς Ἀμφιάραον. καὶ οὐ κακοήθεις, ἀλλ' εὐήθεις, διὰ τὸ μήπω τεθεωρηκέναι πολλὰς πονηρίας. καὶ εὔπιστοι, διὰ τὸ μήπω πολλὰ ἐξηπατῆσθαι· καὶ εὐέλπιδες· ὥσπερ γὰρ οἱ οἰνωμένοι, οὕτω διάθερμοί εἰσιν οἱ B νέοι ὑπὸ τῆς φύσεως· ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ μήπω πολλὰ ἀποτετυχηκέναι· καὶ ζῶσι τὰ πλεῖστα ἐλπίδι. ἡ μὲν γὰρ ἐλπὶς, τοῦ μέλλοντός ἐστιν· ἡ δὲ μνήμη, τοῦ παροιχομένου. τοῖς δὲ νέοις, τὸ μὲν μέλλον, πολὺ· τὸ δὲ παρεληλυθὸς, βραχύ· τῇ γὰρ πρώτῃ ἡμέρᾳ, μεμνῆσθαι μὲν οὐδὲν οἴονται, ἐλπίζειν δὲ πάντα. καὶ εὐεξαπάτητοί εἰσι διὰ τὸ εἰρημένον· ἐλπίζουσι γὰρ ῥᾳδίως. C καὶ ἀνδρειότεροι. θυμώδεις γὰρ καὶ εὐέλπιδες· ὧν, τὸ μὲν, μὴ φοβεῖσθαι· τὸ δὲ, θαρρεῖν ποιεῖ, οὔτε γὰρ ὀργιζόμενος οὐδεὶς φοβεῖται· τό, τε ἐλπίζειν ἀγαθόν τι, θαρραλέον ἐστί. καὶ αἰσχυντηλοί· οὐ γάρ πω καλὰ ἕτερα ὑπολαμβάνουσιν, ἀλλὰ πεπαίδευνται ὑπὸ τοῦ νόμου μόνον. καὶ μεγαλόψυχοι· οὔτε γὰρ ὑπὸ τοῦ βίου οὔπω τεταπείνωνται, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων ἄπει-D ροί εἰσι· καὶ τὸ ἀξιοῦν αὑτὸν μεγάλων, μεγαλοψυχία· τοῦτο δὲ, εὐέλπιδος. καὶ μᾶλλον αἱροῦνται πράττειν τὰ καλὰ, τῶν συμφερόντων· τῷ γὰρ ἤθει ζῶσι μᾶλλον, ἢ τῷ λογισμῷ. ἔστι δὲ, ὁ μὲν λογισμὸς, τοῦ συμφέροντος· ἡ δὲ ἀρετὴ, τοῦ καλοῦ. καὶ φιλόφιλοι, καὶ φιλέταιροι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἡλικιῶν, διὰ τὸ E χαίρειν τῷ συζῆν, καὶ μήπω πρὸς τὸ συμφέρον κρίνειν μηδέν. ὥστε μηδὲ τοὺς φίλους. καὶ ἅπαντα ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ σφοδρότερον ἁμαρτάνουσι παρὰ τὸ Χιλώνειον· πάντα γὰρ ἄγαν πράττουσι· φιλοῦσί τε γὰρ ἄγαν, καὶ μισοῦσιν ἄγαν, καὶ τἆλλα πάντα ὁμοίως. καὶ εἰδέναι πάντα οἴονται, καὶ διισχυρίζονται· τοῦτο γὰρ αἴτιόν ἐστι καὶ τοῦ πάντα ἄγαν. καὶ τὰ F ἀδικήματα ἀδικοῦσιν εἰς ὕβριν, καὶ οὐ κακουργίαν· καὶ ἐλεητικοὶ, διὰ τὸ πάντας χρηστοὺς καὶ βελτίους ὑπολαμβάνειν· τῇ γὰρ αὑτῶν ἀκακίᾳ τοὺς πέλας μετροῦσιν· ὥστ' ἀνάξια πάσχειν ὑπολαμβάνουσιν αὐτούς. καὶ φιλογέλωτες· διὸ καὶ εὐτράπελοι. ἡ γὰρ εὐτραπελία πεπαιδευμένη ὕβρις ἐστί. τὸ μὲν οὖν τῶν νέων, τοιοῦτον ἦθός ἐστιν.

Κυρ ἤθει

Κεφάλαιον ιγ.

Οἱ δὲ πρεσβύτεροι καὶ παρηκμακότες, σχεδὸν ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις τὰ πλεῖστα ἔχουσιν ἤθη· διὰ γὰρ τὸ πολλὰ ἔτη βεβιωκέναι καὶ πλείω ἐξηπατῆσθαι, καὶ ἡμαρτηκέναι, καὶ τὰ πλείω φαῦλα εἶναι τῶν πραγμάτων, οὔτε διαβεβαιοῦνται οὐδέν· ἧττόν τε ἅπαντα ἢ δεῖ. καὶ οἴονται, ἴσασι δ' οὐδέν· καὶ ἀμφισβητοῦντες προστιθέασιν ἀεὶ τὸ ἴσως καὶ τάχα· καὶ πάντα λέγουσιν οὕτω· παγίως δ' οὐδέν. καὶ κακοήθεις εἰσίν· ἔστι γὰρ κακοήθεια, τὸ ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑπολαμβάνειν ἅπαντα. ἔτι δὲ καχύποπτοί εἰσι διὰ τὴν ἀπιστίαν· ἄπιστοι δέ, δι' ἐμπειρίαν. καὶ οὔτε φιλοῦσι σφόδρα, οὔτε μισοῦσι διὰ ταῦτα. ἀλλὰ κατὰ τὴν Βίαντος ὑποθήκην, καὶ φιλοῦσιν ὡς μισήσοντες, καὶ μισοῦσιν ὡς φιλήσοντες. καὶ μικρόψυχοι, διὰ τὸ τεταπεινῶσθαι ὑπὸ τοῦ βίου· οὐθενὸς γὰρ μεγάλου, οὐδὲ περιττοῦ, ἀλλὰ τῶν πρὸς τὸν βίον ἐπιθυμοῦσι. καὶ ἀνελεύθεροι· ἓν γάρ τι τῶν ἀναγκαίων ἡ οὐσία· ἅμα δὲ καὶ διὰ τὴν ἐμπειρίαν ἴσασιν, ὡς χαλεπὸν τὸ κτήσασθαι, καὶ ῥᾴδιον τὸ ἀποβαλεῖν. καὶ δειλοί, καὶ πάντα προφοβητικοί· ἐναντίως γὰρ διάκεινται τοῖς νέοις· κατεψυγμένοι γάρ εἰσιν· οἱ δέ, θερμοί. ὥστε προωδοποίηκε τὸ γῆρας τῇ δειλίᾳ· καὶ γὰρ ὁ φόβος, κατάψυξίς τίς ἐστι. καὶ φιλόζωοι, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ, διὰ τὸ τοῦ ἀπόντος εἶναι τὴν ἐπιθυμίαν· καὶ οὗ δὲ ἐνδεεῖς, τούτου μάλιστα ἐπιθυμοῦσι. καὶ φίλαυτοι μᾶλλον ἢ δεῖ· μικροψυχία γάρ τις καὶ αὕτη. καὶ πρὸς τὸ συμφέρον ζῶσιν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ καλόν, μᾶλλον ἢ δεῖ, διὰ τὸ φίλαυτοι εἶναι· τὸ μὲν γὰρ συμφέρον, αὐτῷ ἀγαθόν ἐστι· τὸ δὲ καλόν, ἁπλῶς. καὶ ἀναίσχυντοι μᾶλλον ἢ αἰσχυντηλοί· διὰ γὰρ τὸ μὴ φροντίζειν ὁμοίως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος, ὀλιγωροῦσι τοῦ δοκεῖν. καὶ δυσέλπιδες, διὰ τὴν ἐμπειρίαν· τὰ γὰρ πλείω τῶν γιγνομένων φαῦλά ἐστιν· ἀποβαίνει γοῦν τὰ πολλὰ ἐπὶ τὸ χεῖρον. καὶ ἔτι διὰ τὴν δειλίαν. καὶ ζῶσι τῇ μνήμῃ μᾶλλον, ἢ τῇ ἐλπίδι· τοῦ γὰρ βίου, τὸ μὲν λοιπόν, ὀλίγον· τὸ δὲ παρεληλυθός, πολύ. ἔστι δέ, ἡ μὲν ἐλπίς, τοῦ μέλλοντος· ἡ δὲ μνήμη, τῶν παρῳχηκότων. ὅπερ αἴτιον καὶ τῆς ἀδολεσχίας αὐτοῖς· διατελοῦσι γὰρ τὰ γενόμενα λέγοντες· ἀναμιμνησκόμενοι γὰρ ἥδονται. καὶ οἱ θυμοὶ ὀξεῖς μέν εἰσιν, ἀσθενεῖς δέ. καὶ αἱ ἐπιθυμίαι, αἱ μὲν ἐκλελοίπασιν, αἱ δὲ ἀσθενεῖς.

A CAPVT XIII.

SEniores verò, & qui vigorem remiserũt, fermè ex illis, quæ his sunt contraria, vt plurimum habent mores. Quoniam enim multorum annorum vitam duxerunt, & in pluribus decepti sunt, & errarunt, & res sunt plures prauę, neque affirmant aliquid, & longè minus omnia, quàm oportet, & B putant, sciunt autem nihil, & controuersantes adiungunt semper, Forsan, & Fortasse, & omnia dicunt sic, asseueranter autem nihil. Et malorum morum sunt. Esse autem malorum morum significat omnia in peius interpretari. Præterea suspiciosi sunt, quia increduli, & increduli, quia periti. Et neque magno amore, neque magno odio prosequuntur propter eandem caussam: sed ex Biantis præcepto, & amant tanquam odio habituri, & odio habent tãquam amaturi. C Et pusillanimi, quia depressi sunt in vita, neque enim magni, neque eximij aliquid, sed quæ ad vitã pertinent, cupiunt. Et parum liberales. vnum enim est ex necessariis patrimonium. & simul cùm periti sint, sciunt, quàm difficilis sit acquisitio, & facilis amissio. Et timidi, & omnia pertimentes: contrario enim modo affecti sunt, ac iuuenes: refrigerati enim sunt: at illi calidi sunt. Quare viam aperuit senectus timiditati. Nam timor refrigeratio quędam est. Et D studiosi vitæ, & maximè in vltimo tempore: propterea quòd rei absentis est cupiditas, & cuius sunt indigentes id maxime cupiũt. Et querculi magis, quàm oportet: pusillanimitas enim quædam etiam hæc est. Et ad vtile viuunt, sed non ad honestum, magis, quàm oportet, quòd sui ipsorum amantes sunt: vtile enim ipsi bonum est: honestum verò simpliciter. Et inuerecundi magis quàm verecundi: nam quia non curant similiter honestum, & vtile, paruifaciunt, E quid videatur. Et malæ spei; quia periti. nam vt plurimum res malæ sunt. Cadunt igitur plerunque in peius. & præterea quia timidi. Et viuunt memoria, magis quàm spe. Nam vitæ quod futurum est, exiguum est: præteritum verò multum. Est autem spes futuri: memoria verò præteritorum. Id quod etiam ipsis caussa est loquacitatis, narrant enim præterita. Nam recordantes voluptatem percipiunt. Et excandescũt F quidem acutè, sed imbecilliter. Et cupiditates partim defecerunt, partim debiles

sunt. Quare neque cupidi sunt, neque effectores ex cupiditatibus, sed ex lucro. Quocirca etiam temperati apparent tales: cupiditates enim remiserunt, & seruiunt lucro. Et magis viuunt boni ratione, quàm moribus. Boni enim ratio est eius, quòd vtile est, mores verò virtutis sunt. Et iniuriose se gerunt ad malitiam non ad contumeliam. Misericordes verò etiam senes sunt, sed nō eadem de caussa, ac iuuenes. Illi enim, quia humani: hi verò, quia debiles: omnia enim existimāt proxima esse sibi, quæ patiantur. hoc autem erat misericordis. vnde queruli sunt, & non faceti, nec studiosi ridiculorum. Contraria enim sunt, querulum esse, & studiosum risus. Ac iuuenes quidem, & seniores eiusmodi sunt moribus prædìti. Quare, quoniam recipiunt omnes, quæ suis ipsorum moribus conuenienter habētur orationes, & similes, non est incertum, quemadmodum cùm vtuntur orationibus, tales appareant & ipsi & orationes.

A ὥστε οὔτε ἐπιθυμητικοὶ, οὔτε πρακτικοὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ κατὰ τὸ κέρδος. διὸ καὶ σωφρονικοὶ φαίνονται οἱ τηλικοῦτοι· αἵ τε γὰρ ἐπιθυμίαι ἀνείκασι, καὶ δουλεύουσι τῷ κέρδει. καὶ μᾶλλον ζῶσι κατὰ λογισμὸν, ἢ κατὰ τὸ ἦθος· ὁ μὲν γὰρ λογισμὸς τοῦ συμφέροντος· τὸ δὲ ἦθος, τῆς ἀρετῆς ἐστι. καὶ τὰ ἀδικήματα ἀδικοῦσιν εἰς κακουργίαν, οὐκ εἰς ὕβριν. ἐλεητικοὶ δὲ καὶ οἱ γέροντές εἰσιν, B ἀλλ' οὐ διὰ ταὐτὰ τοῖς νέοις· οἱ μὲν γὰρ, διὰ φιλανθρωπίαν· οἱ δὲ δι' ἀσθένειαν. πάντα γὰρ οἴονται ἐγγὺς εἶναι αὑτοῖς παθεῖν· τοῦτο δ' ἦν ἐλεητικόν. ὅθεν ὀδυρτικοί εἰσι, καὶ οὐκ εὐτράπελοι, οὐδὲ φιλογέλοιοι· ἐναντίον γὰρ τὸ ὀδυρτικὸν τῷ φιλογέλωτι. τῶν μὲν οὖν νέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τὰ ἤθη τοιαῦτα· ὥστ' ἐπεὶ ἀποδέχονται C πάντες τοὺς τῷ σφετέρῳ ἤθει λεγομένους λόγους, καὶ τοὺς ὁμοίους, οὐκ ἄδηλον πῶς χρώμενοι τοῖς λόγοις, τοιοῦτοι φανοῦνται καὶ αὐτοὶ, καὶ οἱ λόγοι.

CAPVT XIIII.

Vigentes autem apparet interiectos inter hos moribus futuros vtorumque detrahendo exuperantiam. Et neque valde confidunt: id enim est audaciæ. Neque nimis metuunt, pulchrè ad vtrumque se habentes. Neque omnibus credunt. Neque omnibus non credunt: sed ex veritate iudicant magis. Et neque ad honestum viuunt solum. Neque ad vtile; sed ad vtrumque. Et neque ad parsimoniam. Neque ad luxuriam, sed ad conueniens. Similiter verò etiam ad excandescentiam. Et ad cupiditatem. Et temperantiam cum fortitudine, & fortitudinem cum temperantia coniunctam habent. Nam inter iuuenes & senes hæc distributa sunt. iuuenes enim fortes sunt, & intemperantes: seniores verò temperantes, & timidi. Vt autem in vniuersum dicam, quæcunq. sibi distribuerunt iuuentus & senectus, ex cōmodis ea ipsi habent. Quæcunque verò excedunt, aut deficiunt eorum, quod moderatum est, & conueniens. Viget autem corpus à triginta annis vsque ad quinque & triginta: animus verò circiter vndequinquaginta. Ac de iuuentute quidem, & senectute, & vigore, quales mores quæque ætas habeat, tam multa dicta sint.

Κεφάλαιον ιδ.

Οἱ δ' ἀκμάζοντες, φανερὸν ὅτι μεταξὺ τούτων τὸ ἦθος ἔσονται, ἑκατέρων ἀφαιροῦντες τὴν ὑπερβολήν. καὶ οὔτε σφόδρα D θαρροῦντες· θρασύτης γὰρ τὸ τοιοῦτον· οὔτε λίαν φοβούμενοι, καλῶς δ' ἄμφω ἔχοντες. οὔτε πᾶσι πιστεύοντες, οὔτε πᾶσιν ἀπιστοῦντες, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀληθὲς κρίνοντες μᾶλλον. καὶ οὔτε πρὸς τὸ καλὸν ζῶντες μόνον, οὔτε πρὸς τὸ συμφέρον, ἀλλὰ πρὸς ἄμφω. καὶ οὔτε πρὸς φειδὼ, οὔτε πρὸς ἀσωτίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἁρμόττον. ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς θυμὸν, καὶ πρὸς ἐπιθυμίαν. καὶ σώφρονες E μετ' ἀνδρείας, καὶ ἀνδρεῖοι μετὰ σωφροσύνης. ἐν γὰρ τοῖς νέοις καὶ τοῖς γέρουσι διῄρηται ταῦτα· εἰσὶ γὰρ, οἱ μὲν νέοι ἀνδρεῖοι καὶ ἀκόλαστοι· οἱ δὲ πρεσβύτεροι, σώφρονες καὶ δειλοί. ὡς δὲ καθόλου εἰπεῖν, ὅσα μὲν διῄρηται ἡ νεότης καὶ τὸ γῆρας τῶν ὠφελίμων, ταῦτα ἄμφω ἔχουσιν· ὅσα δ' ὑπερβάλλουσιν, ἢ ἐλλείπουσι, τούτων τὸ μέτριον καὶ τὸ ἁρμόττον. ἀκμάζει δὲ, τὸ μὲν σῶμα, ἀπὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν, μέχρι τῶν πέντε καὶ τριάκοντα· ἡ δὲ ψυχὴ, περὶ τὰ ἑνὸς δεῖν πεντήκοντα. περὶ μὲν οὖν νεότητος καὶ γήρως, καὶ ἀκμῆς, ποῖον ἕκαστον ἦθος ἔχει, εἰρήσθω τοσαῦτα.

CAPVT XV.

De iis autem, quæ à fortuna fiunt, bonis, propter quæ etiam mores cuiusdam

Κεφάλαιον ιε.

F Περὶ δὲ τῶν ἀπὸ τύχης γιγνομένων ἀγαθῶν, δι' ὅσα αὐτῶν καὶ τὰ ἤθη ποῖά ἄττα

ἅττα τυγχάνει τοῖς ἀνθρώποις, [illegible] ξῆς. εὐγενείας μὲν οὖν ἦθός ἐστι [illegible] τερον εἶναι τὸν κεκτημένον αὐτήν [illegible] ὅταν ὑπάρχῃ τι, πρὸς τοῦτο σωρεύειν [illegible] εἰώθασιν ἡ δ' εὐγένεια, ἐντιμότης προγόνων ἐστί. καὶ καταφρονητικὸν, καὶ ὁμοίων τοῖς προγόνοις τοῖς αὑτῶν, διότι πόρρω ταὐτὰ μᾶλλον ἢ ἐγγὺς γινόμενα, ἐντιμότερα καὶ εὐαλαζόνευτα. ἔστι δὲ εὐγενὲς μὲν κατὰ τὴν τοῦ γένους ἀρετὴν, γενναῖον δὲ, κατὰ τὸ μὴ ἐξίστασθαι ἐκ τῆς φύσεως· ὅπερ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὐ συμβαίνει τοῖς εὐγενέσιν, ἀλλ' εἰσὶν οἱ πολλοὶ εὐτελεῖς· φορὰ γάρ τίς ἐστιν ἐν τοῖς γένεσιν ἀνδρῶν, ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ τὰς χώρας γιγνομένοις· καὶ ἐνίοτε ἂν ᾖ ἀγαθὸν τὸ γένος, ἐγγίνονται διά τινος χρόνου ἄνδρες περιττοί· κἄπειτα πάλιν ἀναδιδόασιν. ἐξίσταται δὲ τὰ μὲν εὐφυᾶ γένη εἰς μανικώτερα ἤθη, οἷον οἱ ἀπ' Ἀλκιβιάδου, καὶ οἱ ἀπὸ Διονυσίου τοῦ προτέρου. τὰ δὲ στάσιμα εἰς ἀβελτερίαν καὶ νωθρότητα, οἷον οἱ ἀπὸ Κίμωνος, καὶ Περικλέους καὶ Σωκράτους.

Κεφάλαιον ις.

Τῷ δὲ πλούτῳ ἃ ἕπεται ἤθη, ἐπιπολῆς ἐστιν ἰδεῖν ἅπασιν· ὑβρισταὶ γὰρ καὶ ὑπερήφανοι, πάσχοντές τι ὑπὸ τῆς κτήσεως τοῦ πλούτου· ὥσπερ γὰρ ἔχοντες ἅπαντα τἀγαθὰ, οὕτω διάκεινται· ὁ γὰρ πλοῦτος, οἷον τιμή τις τῆς ἀξίας τῶν ἄλλων. διὸ φαίνεται ὤνια ἅπαντα εἶναι αὐτοῦ. καὶ τρυφεροὶ, καὶ σαλάκωνες· τρυφεροὶ μὲν, διὰ τὴν τρυφὴν, καὶ τὴν ἔνδειξιν τῆς εὐδαιμονίας· σαλάκωνες δὲ καὶ σόλοικοι, διὰ τὸ πάντας εἰωθέναι διατρίβειν περὶ τὸ ἐρώμενον καὶ θαυμαζόμενον ὑπ' αὐτῶν· καὶ τὸ οἴεσθαι ζηλοῦν τοὺς ἄλλους ἃ καὶ αὐτοί. ἅμα δὲ καὶ εἰκότως τοῦτο πάσχουσι· πολλοὶ γάρ εἰσιν οἱ δεόμενοι τῶν ἐχόντων. ὅθεν καὶ τὸ Σιμωνίδου εἴρηται περὶ τῶν σοφῶν καὶ πλουσίων πρὸς τὴν γυναῖκα τὴν Ἱέρωνος, ἐρομένην, πότερον γενέσθαι κρεῖττον πλούσιον, ἢ σοφόν, πλούσιον εἰπεῖν· τοὺς γὰρ σοφοὺς ἔφη ὁρᾶν ἐπὶ ταῖς τῶν πλουσίων θύραις διατρίβοντας. καὶ τὸ οἴεσθαι ἀξίους εἶναι ἄρχειν· ἔχειν γὰρ οἴονται ὧν ἕνεκεν ἄρχειν ἄξιον. καὶ ὡς ἐν κεφαλαίῳ, ἀνοήτου εὐδαίμονος ἦθος ὁ πλοῦτός ἐστι. διαφέρει δὲ τοῖς νεωστὶ κεκτημένοις, καὶ τοῖς πάλαι, τὰ ἤθη, τῷ ἅπαντα μᾶλλον καὶ φαυλότερα τὰ κακὰ ἔχειν τοὺς νεοπλούτους· ὥσπερ γὰρ

modi accidunt hominibus, deinceps explicemus. Ac nobilitatis quidē mores sunt, honoris cupidiorem esse eum, qui possidet ipsam. Omnes enim, cum aliquid adsit, id accumulare soliti sunt. Nobilitas verò dignitas quædam maiorum est. Et procliuem esse ad contemnendum similes maioribus ipsorum, quia hæc remota magis quam propinqua, honoratiora sunt, & ad gloriandum idonea. Est autem nobile ex
B generis virtute. Generosum verò ex eo vt non deficiat a natura. Id quod plerunque non accidit nobilibus, sed sunt multi abiecti. Prouentus enim est etiam in generibus virorum, vt in iis, quæ in agris oriuntur. Nonnunquam si sit bonum genus exoriuntur ad aliquod tempus viri eximij: & deinde rursus retrocedunt. Deficiunt vero bono ingenio prædita genera ad insaniores mores, vt qui ab Alcibiade, & a Dionysio
C superiore. Stabili vero ingenio prædita, ad socordiam, vt qui à Cimone, & Pericle, & Socrate.

CAPVT XVI.

Diuitias qui consequantur mores, in promptu est videre omnibus. Contumeliosi enim sunt. Et contumaces, perpe-
D tiētes, in possessione diuitiarum. Quasi enim habeant omnia bona, sic affecti sunt. Nam diuitiæ tanquam pretium quoddam sunt æstimationis aliorum. Quare videntur omnia venalia esse ipsorum. Et delicati. Et arrogantes. Delicati quidem propter delicias, & ostentationem felicitatis. Arrogantes verò, & elati, & propterea quòd omnes soliti sunt versari in eo, quod amatur, &
E suspicitur ab ipsis: & quia existimant æmulari alios, quæ etiam ipsi. Simul autem, & meritò sic affecti sunt, quia multi indigent habentium. vnde illud a Simonide dictum est, de sapientibus & diuitibus apud coniugem Hieronis interrogantem, vtrum esset melius, vt quis esset diues, an sapiens, Vt diues sit, inquit. Sapientes enim se videre in diuitum foribus dixit. Et quia putant se dignos esse, qui imperent. Se enim habere putant ea, quorum causa dignum est im-
F perare. Et vt summatim dicam, dementis felicis mores diuitiæ efficiunt. Differunt autem in iis, qui nuper possederunt, & in iis qui à maioribus acceperunt, ipsi mores: eò quòd omnia magis, & peiora mala habent noui diuites: nam quasi imperitia diuitiarum est, nouum diuitem esse.

Et iniurias inferunt non malitiosas, sed partim contumeliosas, partim incontinentiæ plenas, vt in verberationem & adulterium.

CAPVT XVII.

Similiter verò de potentia fermè plerique apparent mores. Partim enim eosdem habet potentia, quos diuitiæ: partim meliores. Sunt enim studiosiores honoris. Et viriliores moribus ij, qui potentes sunt, quàm diuites, quia appetũt opera, quæcunque licet ipsis, agere propter potentiam. Et magis dediti studio: quia in sedulitate sint, dum coguntur considerare ea, quæ pertinent ad potentiã. Et grandiores, quàm grauiores. Reddit enim clariores dignitas. Quamobrẽ moderatè agunt. Est autẽ granditas, mollis & elegans grauitas. Et si iniuriam faciunt, non in paruis iniuriosi sunt, sed in magnis. Prospera fortuna particulas habet eorum, quæ dicta sunt pro moribus. Nã ad hæc referuntur quæ videntur esse Fortunæ prosperitates. Præterea vt in iis, quæ pertinent ad bonam prolem, & ad bona corporis facit prospera fortuna, vt meliore sint eius conditione. Ac superbiores quidem sunt. Et inconsideratiores propter prosperam fortunam. Vnus autem consequitur melior mos bonam fortunam, quòd deos colunt, & se habent ad cultum diuinum aliquo modo, credentes propter bona, quæ proueniunt à fortuna. Ac de iis quidem, qui sunt secundum ætatem, & fortunam, moribus dictum est. Contraria enim iis, quæ exposita sunt, ex contrariis apparent, vt pauperis, & infœlicis mores, & impotentis.

CAPVT XVIII.

Qvoniam autem appositarum ad persuadendum orationum vsus ad iudicium refertur: quæ enim scimus & iudicauimus, de iis nihil amplius opus est oratione: refertur autem, siue apud vnum aliquis vtens oratione suadeat, aut dissuadeat, vt admonentes faciunt, aut persuadentes: nihil enim minus disceptator est vnus, nam cui oportet aliquid persuadere, is est, vt simpliciter dicam, disceptator: siue aduersus controuertantẽ, siue aduersus propositam sententiã dicat aliquis, similiter: oratione enim necesse est vti, & tollere contraria, aduersus quæ, vt aduersus controuersantem, verba facit: similiter verò etiam in demonstratiuis: tanquam enim ad disceptatorem, ad auscultatorem oratio constituta est: omnino autem solus, vt simpliciter dicam, est disceptator, qui in ciuilibus contentionibus ea, de quibus est quæstio iudicat:

[illegible] ἀδικοῦσιν, οὐ κακουργικὰ, [illegible] ὑβριστικὰ τὰ δὲ, ἀκρατευτικά· [illegible] καὶ μοιχείαν.

Κεφάλαιον ιζ.

Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ δυνάμεως σχεδὸν τὰ πλεῖστα φανερά ἐστιν ἤθη· τὰ μὲν γὰρ, τὰ αὐτὰ ἔχει ἡ δύναμις τῷ πλούτῳ, τὰ δὲ βελτίω· φιλοτιμότεροι γὰρ καὶ ἀνδρωδέστεροί εἰσι τὰ ἤθη οἱ δυνάμενοι τῶν πλουσίων, διὰ τὸ ἐφίεσθαι ἔργων, ὅσα ἐξουσία αὐτοῖς πράττειν διὰ τὴν δύναμιν. καὶ σπουδαστικώτεροι, διὰ τὸ ἐν ἐπιμελείᾳ εἶναι, ἀναγκαζόμενοι σκοπεῖν τὰ περὶ τὴν δύναμιν· καὶ σεμνότεροι ἢ βαρύτεροι· ποιεῖ γὰρ ἐμφανεστέρους τὸ ἀξίωμα· διὸ μετριάζουσιν· ἔστι δὲ ἡ σεμνότης, μαλακὴ καὶ εὐσχήμων βαρύτης. κἂν ἀδικῶσιν, οὐ μικραδικηταί εἰσιν, ἀλλὰ μεγαλάδικοι. ἡ δ᾽ εὐτυχία κατὰ μόρια ἔχει τὰ εἰρημένα ἤθη· εἰς γὰρ ταῦτα συντείνουσιν αἱ μέγισται δοκοῦσαι εἶναι εὐτυχίαι. καὶ ἔτι εἰς εὐτεκνίαν, καὶ τὰ κατὰ τὸ σῶμα ἀγαθὰ παρασκευάζει ἡ εὐτυχία πλεονεκτεῖν. ὑπερηφανώτεροι μὲν οὖν καὶ ἀλογιστότεροι διὰ τὴν εὐτυχίαν εἰσίν. ἓν δ᾽ ἀκολουθεῖ βέλτιστον ἦθος τῇ εὐτυχίᾳ, ὅτι φιλόθεοί εἰσι, καὶ ἔχουσι πρός τὸ θεῖόν πως, πιστεύοντες διὰ τὰ γιγνόμενα ἀγαθὰ ἀπὸ τῆς τύχης. περὶ μὲν οὖν τῶν καθ᾽ ἡλικίαν καὶ τύχην ἠθῶν, εἴρηται· τὰ γὰρ ἐναντία τῶν εἰρημένων ἐκ τῶν ἐναντίων φανερά ἐστιν, οἷον, πένητος καὶ ἀτυχοῦς ἦθος, καὶ ἀδυνάτου.

Κεφάλαιον ιη.

Ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν πιθανῶν λόγων χρῆσις πρὸς κρίσιν ἐστί· περὶ ὧν γὰρ ἴσμεν, καὶ κεκρίκαμεν, οὐδὲν ἔτι δεῖ λόγου, ἔστι δὲ, ἐάν τε πρὸς ἕνα τις χρώμενος τῷ λόγῳ προτρέπῃ ἢ ἀποτρέπῃ· οἷον οἱ νουθετοῦντες ποιοῦσιν, ἢ πείθοντες· οὐδὲν γὰρ ἧττον κριτής ἐστιν εἷς· ὃν γὰρ δεῖ πεῖσαι, οὗτός ἐστιν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κριτής, ἐάν τε πρὸς ἀμφισβητοῦντα, ἐάν τε πρὸς ὑπόθεσιν λέγῃ τις ὁμοίως. τῷ γὰρ λόγῳ ἀνάγκη χρῆσθαι, καὶ ἀναιρεῖν τὰ ἐναντία, πρὸς ἃ ὥσπερ ἀμφισβητοῦντα τὸν λόγον ποιεῖται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς. ὥσπερ γὰρ πρὸς κριτὴν, τὸν θεωρὸν ὁ λόγος συνέστηκεν. ὅλως δὲ μόνος ὡς ἁπλῶς ἐστι κριτὴς ὁ ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀγῶσι τὰ ζητούμενα κρίνων·

τά τε

τά τε γὰρ ἀμφισβητούμενα ζητοῦμεν πῶς ἔχει, καὶ περὶ ὧν βουλευόμεθα. περὶ δὲ τῶν κατὰ τὰς πολιτείας ἠθῶν, ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς εἴρηται πρότερον. ὥστε διωρισμένον ἂν εἴη πῶς τε, καὶ διὰ τίνων τοὺς λόγους ἠθικοὺς ποιητέον. ἐπεὶ δὲ περὶ ἕκαστον μὲν γένος τῶν λόγων, ἕτερόν τι τὸ τέλος ἦν, περὶ ἁπάντων δ' αὐτῶν εἰλημμέναι δόξαι καὶ προτάσεις εἰσίν, ἐξ ὧν τὰς πίστεις φέρουσι καὶ συμβουλεύοντες, καὶ ἐπιδεικνύοντες, καὶ ἀμφισβητοῦντες· ἔτι δὲ, ἐξ ὧν ἠθικοὺς τοὺς λόγους ἐνδέχεται ποιεῖν, καὶ περὶ τούτων διώρισται· λοιπὸν ἡμῖν διελθεῖν περὶ τῶν κοινῶν· πᾶσι γὰρ ἀναγκαῖον, τὰ περὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου προσχρῆσθαι ἐν τοῖς λόγοις. καὶ τοὺς μὲν, ὡς ἔσται· τοὺς δὲ, ὡς γέγονε πειρᾶσθαι δεικνύναι. ἔτι δὲ περὶ μεγέθους κοινὸν ἁπάντων ἐστὶ τῶν λόγων· χρῶνται γὰρ πάντες τῷ μειοῦν καὶ αὔξειν, καὶ συμβουλεύοντες ἢ ἀποτρέποντες, καὶ ἐπαινοῦντες ἢ ψέγοντες, καὶ κατηγοροῦντες ἢ ἀπολογούμενοι. τούτων δὲ διορισθέντων, περὶ τῶν ἐνθυμημάτων κοινῇ πειραθῶμεν εἰπεῖν, εἴ τι ἔχομεν, καὶ περὶ παραδειγμάτων, ὅπως τὰ λοιπὰ προσθέντες, ἀποτελέσωμεν τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν. ἔστι δὲ τῶν κοινῶν, τὸ μὲν αὔξειν, οἰκειότατον τοῖς ἐπιδεικτικοῖς, ὥσπερ εἴρηται. τὸ δὲ γεγονὸς, τοῖς δικανικοῖς· περὶ τούτων γὰρ ἡ κρίσις· τὸ δὲ δυνατὸν καὶ ἐσόμενον, τοῖς συμβουλευτικοῖς.

Κεφάλαιον ιθ.

Πρῶτον μὲν οὖν περὶ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου λέγωμεν. ἂν δὴ τὸ ἐναντίον ᾖ δυνατὸν ἢ εἶναι ἢ γενέσθαι, καὶ τὸ ἐναντίον δόξειεν ἂν εἶναι δυνατόν· οἷον, εἰ δυνατὸν ἄνθρωπον ὑγιασθῆναι, καὶ νοσῆσαι· ἡ γὰρ αὐτὴ δύναμις τῶν ἐναντίων, ᾗ ἐναντία. καὶ εἰ τὸ ὅμοιον δυνατόν, καὶ τὸ ὅμοιον. καὶ εἰ τὸ χαλεπώτερον δυνατόν, καὶ τὸ ῥᾷον. καὶ εἰ τὸ σπουδαῖον ἢ καλὸν γενέσθαι δυνατὸν, καὶ ὅλως γενέσθαι δυνατόν· χαλεπώτερον γὰρ καλὴν οἰκίαν, ἢ οἰκίαν εἶναι. καὶ οὗ ἡ ἀρχὴ δύναται γενέσθαι, καὶ τὸ τέλος· οὐδὲν γὰρ γίγνεται, οὐδ' ἄρχεται γίγνεσθαι τῶν ἀδυνάτων· οἷον, τὸ σύμμετρον τὴν διάμετρον εἶναι, οὔτ' ἂν ἄρξαιτο γίγνεσθαι, οὔτε γίγνεται. καὶ οὗ τὸ τέλος, καὶ ἡ ἀρχὴ δυνατή· ἅπαντα γὰρ ἐξ ἀρχῆς γίγνεται. καὶ εἰ τὸ ὕστερον τῇ οὐσίᾳ ἢ τῇ γενέσει δυνατὸν γενέσθαι, καὶ τὸ πρότερον· οἷον, εἰ ἄνδρα γενέσθαι δυνατὸν,

A quæ enim versantur in controuersia, ea quæruntur, quomodo se habeant: & de quibus consultant: de moribus verò Rerumpub. in deliberatiuis dictum est prius: idcirco explicatum est, & quomodo, & per quæ orationes moratas efficiamus. Et quoniam circa vnumquodque genus orationum diuersus quidam finis erat, ac de omnibus iis datæ sunt opiniones, & propositiones, ex quibus fidem ducunt tum
B consulentes, tum demonstrantes, tum controuersantes: præterea verò ex quibus moratas orationes contingit reddere, etiam de his est disputatum: reliquum est nobis, vt communia explicemus. Omnibus enim necessarium est, ea, quæ sunt de eo, quod fieri, & non fieri potest, adhibere in orationibus. Et alios quidem, futurum esse, alios verò factum esse, conari ostendere. Præterea verò de magnitudine communi-
C ter quærendum est in omnibus orationibus. Vtuntur enim omnes diminutione, & amplificatione, tum consulentes, siue suadeant, siue dissuadeant: tum laudantes aut vituperantes: tum accusantes, aut defendẽtes. His autem explicatis, tum de enthymematibus conabimur dicere communiter, tũ de exemplis, vt cùm reliqua addiderimus, ad finem perducamus id, quod initio proposuimus. Est autem ex communibus am-
D plificare aptissimum demonstratiuis, vt exposuimus. Factum verò iudicialibus: de his enim iudicium est. At id, quod fieri potest, & futurum, deliberatiuis.

CAPVT XIX.

AC primùm quidẽ de iis, quæ fieri possunt, & non possunt, dicamus. Si igitur contrarium potest vel esse, vel fieri, etiam contrarium videbitur esse posse. vt si fieri
E potest, vt conualuerit homo, etiam, vt ægrotauerit: eadẽ enim est facultas contrariorũ, quatenus contraria sunt. Et, si simile fieri potest, etiam simile. Et si difficilius fieri potest, etiã facilius. Et si virtute præditus vel pulcher fieri potest, etiam omnino fieri potest: difficilius enim est domum pulchram, quàm domũ fieri. Et cuius principiũ
F potest fieri, etiã finis: nihil enim fit, neque incipit fieri eorum, quæ fieri non possunt, quemadmodum vt diameter sit symmeter, neque inciperet fieri, neque fit. Et cuius finis, etiam principium fieri potest: omnia enim ex principio fiunt. Et si posterius essentia, vel ortu potest fieri, etiam prius, quemadmodum si vt vir fiat fieri potest

etiam vt puer. Prius enim hoc fit. Et, si vt puer, etiam vt vir, principium enim illud est. Et quorum amor, vel cupiditas natura est. nemo enim ea, quæ fieri non possunt, amat, aut cupit plerunque. Et quorum scientiæ sunt, & artes: possunt ea & esse, & fieri. Et quorum principium, vt oriantur in iis est, quæ & nos coegerimus, & persuaserimus: hæc verò sunt, quibus meliores sumus, vel domini, vel amici. Et quorum partes fieri possunt, etiam totum fieri potest. Et quorum totum fieri potest, etiam partes plerunque. Si enim obstragulum, & ligula, & solea fieri possunt, etiam calcei possunt fieri: & si calcei, etiam obstragulũ, & ligula, & solea: & si genus totũ eorum, quæ possunt fieri, etiam forma. Et si forma, etiam genus. vt si nauis fieri potest, etiam triremis: &, si triremis, etiam nauis. Et, si alterum eorum, quæ natura inter se conferuntur, etiam alterũ: vt si duplum, etiam dimidium: &, si dimidium, etiam duplum. Et si sine arte, vel apparatione potest fieri aliquid, magis per artem, & diligentiam fieri potest. vnde & ab Agathone dictum est, Atqui alia quidem fortunæ facere, alia verò nobis necesse est, & ars tribuitur. Et quod à deterioribus, vel inferioribus, vel imprudentioribus fieri potest, etiam à contrariis magis, vt etiam Isocrates dixit, Graue esse Euthynum didicisse, ipsum verò non potuisse inuenire. Quæ verò fieri non possunt, manifesta sunt ex contrariis eorum, quæ dicta sunt. Factum autem sit, néne, ex his considerandum. Primum quidem, si quod minus vt fiat, natura aptius est, factum fuerit. Et, si posterius, solitum fieri factum est, etiam prius factum est, vt si obliuionem cepit, etiam didicit hoc aliquando. Et, si potuit, ac voluit, fecit: omnes enim, quando cum possint, volunt, faciunt. nam impedimentum nullum est. Et si voluit, & nihil extra prohibet. Et si potuit, ac iratus fuit. Et si potuit, ac concupiuit: plerunque enim quæ appetunt, si possint, etiam faciunt, mali quidem propter intemperantiam: boni verò, quoniam bona cupiunt. Et si debuit fieri, & facere: verisimile enim est, eum, qui facturus fuit, etiam fecisse. Et, si ante facta sunt, quæcunque naturaliter fiunt ante illud, vel caussa illius, vt si fulsit, etiam tonuit: & si conatus est, etiam fecit. Et, si quæcunque vt posterius fiant, naturam habent,

καὶ παῖδα· πρότερον γὰρ ἐκεῖνο γίγνεται· καὶ εἰ παῖδα, καὶ ἄνδρα· ἀρχὴ γὰρ ἐκεῖνο. καὶ ὧν ἔρως ἢ ἐπιθυμία φύσει ἐστίν· οὐδεὶς γὰρ τῶν ἀδυνάτων ἐρᾷ, οὐδ᾽ ἐπιθυμεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. καὶ ὧν ἐπιστῆμαί εἰσι καὶ τέχναι, δυνατὸν ταῦτα καὶ εἶναι καὶ γενέσθαι. καὶ ὅσων ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἐν τούτοις ἐστὶν, ἃ ἡμεῖς ἀναγκάσαιμεν ἢ πείσαιμεν. ταῦτα δ᾽ ἐστὶν, ὧν κρείττους, ἢ κύριοι, ἢ φίλοι. καὶ ὧν τὰ μέρη δυνατὰ, καὶ τὸ ὅλον· καὶ ὧν τὸ ὅλον δυνατὸν, καὶ τὰ μέρη ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· εἰ γὰρ πρόσχισμα, καὶ κεφαλὶς, καὶ χιτὼν δύναται γενέσθαι· καὶ εἰ ὑποδήματα, καὶ πρόσχισμα, καὶ κεφαλὶς, καὶ χιτών. καὶ εἰ τὸ γένος ὅλον τῶν δυνατῶν γενέσθαι, καὶ τὸ εἶδος. καὶ εἰ τὸ εἶδος, καὶ τὸ γένος· οἷον, εἰ πλοῖον γενέσθαι δυνατὸν, καὶ τριήρη· καὶ εἰ τριήρη, καὶ πλοῖον. καὶ εἰ θάτερον τῶν πρὸς ἄλληλα πεφυκότων, καὶ θάτερον· οἷον, εἰ διπλάσιον, καὶ ἥμισυ· καὶ εἰ ἥμισυ, καὶ διπλάσιον. καὶ εἰ ἄνευ τέχνης ἢ παρασκευῆς δυνατὸν γενέσθαι τι, μᾶλλον διὰ τέχνης καὶ ἐπιμελείας δυνατόν· ὅθεν καὶ Ἀγάθωνι εἴρηται·

Καὶ μὴν τὰ μέν γε τῇ τύχῃ πράσσειν, τὰ δὲ
Ἡμῖν ἀνάγκῃ καὶ τύχῃ προσγίγνεται.

καὶ εἰ τοῖς χείροσιν ἢ ἥττοσιν ἢ ἀφρονεστέροις δυνατὸν, καὶ τοῖς ἐναντίοις μᾶλλον· ὥσπερ καὶ Ἰσοκράτης ἔφη δεινὸν εἶναι, εἰ ὁ μὲν Εὔθυνος ἔμαθεν, αὐτὸς δὲ μὴ δυνήσεται εὑρεῖν. περὶ δὲ ἀδυνάτου δῆλον ὅτι ἐκ τῶν ἐναντίων τοῖς εἰρημένοις ὑπάρχει. εἰ δὲ γέγονεν, ἢ μὴ γέγονεν, ἐκ τῶνδε σκεπτέον. πρῶτον μὲν γὰρ, εἰ τὸ ἧττον γίγνεσθαι πεφυκὸς γέγονε, γεγονὸς ἂν εἴη καὶ τὸ μᾶλλον. καὶ εἰ τὸ ὕστερον εἰωθὸς γίγνεσθαι γέγονε, καὶ τὸ πρότερον γέγονεν· οἷον, εἰ ἐπιλέλησται, καὶ ἔμαθέ ποτε τοῦτο. καὶ εἰ ἐδύνατο καὶ ἐβούλετο, πέπραχε· πάντες γὰρ, ὅταν δυνάμενοι βουληθῶσι, πράττουσιν· ἐμποδὼν γὰρ οὐδὲν. ἔτι, εἰ ἐβούλετο, καὶ μηδὲν τῶν ἔξω ἐκώλυε. καὶ εἰ δυνατὸν, καὶ ὠργίζετο. καὶ εἰ ἐδύνατο, καὶ ἐπεθύμει· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ, ὧν ὀρέγονται, ἂν δύνωνται, καὶ ποιοῦσιν, οἱ μὲν φαῦλοι, δι᾽ ἀκρασίαν· οἱ δ᾽ ἐπιεικεῖς, ὅτι τῶν ἐπιεικῶν ἐπιθυμοῦσι. καὶ εἰ ἔμελλε γίγνεσθαι, καὶ ποιεῖν· εἰκὸς γὰρ τὸν μέλλοντα καὶ ποιῆσαι. καὶ εἰ γέγονεν ὅσα πέφυκε πρὸ ἐκείνου, ἢ ἕνεκα ἐκείνου· οἷον, εἰ ἤστραψε, καὶ ἐβρόντησε· καὶ εἰ ἐπείρασε, καὶ ἔπραξε. καὶ εἰ ὅσα ὕστερον πέφυκε γίγνεσθαι, ἢ οὗ ἕνεκα,

καὶ εἰ οὗ ἕνεκα γίγνεται, γέγονε, καὶ τὸ πρότερον καὶ τὸ τούτου ἕνεκα, γέγονεν· οἷον, εἰ ἐβρόντησε, καὶ ἤστραψε· καὶ εἰ ἔπραξε, καὶ ἐπείρασεν. ἔστι δὲ πάντων ἐκ τούτων, τὰ μὲν ἐξ ἀνάγκης, τὰ δὲ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὕτως ἔχοντα. περὶ δὲ τοῦ μὴ γεγονέναι, φανερὸν ὅτι ἐκ τῶν ἐναντίων τοῖς εἰρημένοις. καὶ περὶ τοῦ ἐσομένου, ἐκ τῶν αὐτῶν δῆλον· τό τε γὰρ ἐν δυνάμει καὶ βουλήσει ὂν, ἔσται, καὶ τὰ ἐν ἐπιθυμίᾳ, καὶ ὀργῇ, καὶ λογισμῷ μετὰ δυνάμεως ὄντα. διὰ ταῦτα καὶ εἰ ἐν ὁρμῇ τοῦ ποιεῖν ἢ μέλλοντος, ἔσται· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνεται μᾶλλον τὰ μέλλοντα, ἢ τὰ μὴ μέλλοντα. καὶ εἰ προγέγονεν ὅσα πρότερον πεφύκασι γίγνεσθαι, οἷον, εἰ συννεφεῖ, εἰκὸς ὗσαι. καὶ εἰ τὸ ἕνεκα τούτου γέγονε, καὶ τοῦτο εἰκὸς γενέσθαι· οἷον, εἰ θεμέλιος, καὶ οἰκία. περὶ δὲ μεγέθους καὶ μικρότητος τῶν πραγμάτων, μείζονός τε καὶ ἐλάττονος, καὶ ὅλως μεγάλων καὶ μικρῶν, ἐκ τῶν προειρημένων ἡμῖν ἐστι φανερόν. εἴρηται γὰρ ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς περί τε μεγέθους ἀγαθῶν, καὶ περὶ τοῦ μείζονος ἁπλῶς, καὶ ἐλάττονος. ὥστ' ἐπεὶ καθ' ἕκαστον τῶν λόγων τὸ προκείμενον τέλος ἀγαθόν ἐστιν, οἷον τὸ συμφέρον, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ δίκαιον· φανερὸν ὅτι δι' ἐκείνων ληπτέον τὰς αὐξήσεις πᾶσι. τὸ δὲ παρὰ ταῦτά τι ζητεῖν περὶ μεγέθους ἁπλῶς καὶ ὑπεροχῆς, κενολογεῖν ἐστι· κυριώτερα γάρ ἐστι πρὸς τὴν χρείαν τῶν καθόλου, τὰ καθ' ἕκαστα τῶν πραγμάτων. περὶ μὲν οὖν δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου, καὶ πότερον γέγονεν ἢ οὐ γέγονε, καὶ ἔσται ἢ οὐκ ἔσται, ἔτι δὲ περὶ μεγέθους καὶ μικρότητος τῶν πραγμάτων, εἰρήσθω ταῦτα.

Κεφάλαιον κ.

Λοιπὸν δὲ περὶ τῶν κοινῶν πίστεων ἅπασιν εἰπεῖν, ἐπείπερ εἴρηται περὶ τῶν ἰδίων. εἰσὶ δ' αἱ κοιναὶ πίστεις, δύο τῷ γένει, παράδειγμα, καὶ ἐνθύμημα. ἡ γὰρ γνώμη, μέρος ἐνθυμήματός ἐστι. πρῶτον μὲν οὖν περὶ παραδείγματος λέγωμεν· ὅμοιον γὰρ ἐπαγωγῇ τὸ παράδειγμα· ἡ δ' ἐπαγωγὴ ἀρχή. παραδειγμάτων δὲ εἴδη δύο ἐστίν· ἓν μὲν γάρ ἐστι παραδείγματος εἶδος, τὸ λέγειν πράγματα προγεγενημένα, ἓν δὲ, τὸ αὐτὸν ποιεῖν. τούτου δὲ ἓν μὲν, παραβολὴ· ἓν δὲ, λόγοι, οἷον οἱ Αἰσώπειοι, καὶ Λιβυκοί. ἔστι δὲ, τὸ μὲν παράδειγμα τοιόνδε τι, ὥσπερ εἴ τις λέγοι, ὅτι δεῖ πρὸς βασιλέα παρασκευάζεσθαι, καὶ μὴ ἐᾶν Αἴγυπτον χειρώσασθαι· καὶ γὰρ πρότερον Δαρεῖος

A aut id, cuius caussa fiunt, factum est: etiam quod prius est, & huius caussa est, factum est, vt, si tonuit, etiam fulsit, &, si fecit, etiam conatus est. Sunt autem ex his omnibus alia quidem ex necessitate, alia verò plerunque ita se habentia. Quod autem non est factum, apparet ex contrariis eorum, quæ dicta sunt. Ac futurum ex iisdem manifestum est. Quod enim est in potestate, & voluntate erit. Et quod est in cupiditate, & ira, & commodi ratione cum B facultate: propterea etiam quod in procinctu est, vt fiat, vel futurum sit, erit. Plerunque enim fiunt magis futura, quàm non futura. Et, si antè facta sunt, quæcunq. vt prius fiant, naturam habent, vt si nubilatum est, verisimile est pluiturum. Et si quod est huius caussa, factum est, etiam hoc verisimile est factum iri. vt si fundamentum, domus. De magnitudine autem, & paruitate rerum & maiori, & minori, & C omnino magnis, & paruis, ex iis, quæ antè dicta sunt, nobis constat. Dictum enim est in deliberatiuis de magnitudine bonorum, & de maiori simpliciter & minori. Quare, quoniam in vnaquaque oratione propositus est finis id, quod bonum est, vt vtile, & honestum, & iustū: apparet ex illis sumendas esse amplificationes omnibus: præter enim hæc aliquid quærere de magnitudine simpliciter, & excellentia, inanis est disputatio: aptiora enim sunt ad vsum, quàm D vniuersalia singularia. Ac de eo quidē, quod fieri potest, & non potest, & vtrum factum sit, an non factum, & erit, an non erit, præterea verò de magnitudine, & paruitate rerum hæc dicta sint.

CAPVT XX.

Reliquum est communem fidem omnibus exponere, quoniam dictum est de propria. Est autem communis fides duplex genere, exemplum, & enthymema: sententia enim pars enthymematis est. Ac E primùm quidem de exēplo dicamus. Nam simile est inductioni exemplum, & inductio principium est. Exemplorum verò formæ duæ sunt. Nam vna quidem est exempli forma, dicere res gestas: altera verò ipsum fingere. Atque huius quidem vna pars est parabola: altera logi, vt Æsopici, & Libyci. Est autem exemplum tale aliquid, vt si quis diceret oportere aduersus Regem parari, & non sinere eum Ægy- F ptum in potestatem redigere: quia Darius

non prius traiecit, quàm Ægyptum cepit, cùm autem cepisset, traiecit. Iterum Xerxes nō prius irrupit, quàm occupauit: cùm autem occupasset, irrupit. Itaque & nunc, si ceperit, traiiciet. Quare non permittendum. Parabola verò etiam, quæ Socratica sunt, vt si quis diceret, non oportere sorte datos magistratum gerere. Simile enim esse, ac si quis athletas sortiatur, non qui possint decertare, sed qui obtigerint: aut ex nautis quem oporteat gubernare, sortitus fuerit, quasi oporteat obtingentem, non autem scientem. Logus est, qualis Stesichori aduersus Phalarim, & Æsopi de duce populari. Stesichorus enim, cùm elegissent ducem cum summo imperio Himerenses Phalarim, & essent custodiam tradituri corporis, alia fatus, dixit ipsis logum: quemadmodum equus tenuit pratum solus, cùm autem veniret ceruus, & corrumperet pabulum, volens punire ceruum, interrogauit hominem an posset, cum ipso pœna afficere ceruum. Ille autem affirmauit, si acciperet frenum, & ipse conscenderet eum, tenens iacula. Cùm autem conditionem accepisset, & ille eum conscendisset, loco puniendi ipse seruiuit confestim homini. Sic verò etiam vos, videte, inquit, ne hostes volentes punire, eadem patiamini, quæ equus. Frenum enim iam habetis, cùm elegeritis ducem cum summo imperio: si verò etiam custodiam tradideritis, & conscendere permiseritis, seruietis confestim Phalaridi. Æsopus verò in Samo, cum patronus esset duci populi causam habenti de capite, dixit, vulpem cùm traiiceret flumen, decidisse in voraginem: cum minimè posset exire, diu malè affectam esse, & caninas muscas multas adhæsisse ipsi. herinaceum verò vagantem, vt videt ipsam, misericordia captum interrogasse, num abigeret ab ipsa caninas muscas, eam verò non permisisse, quærente illo, qua de caussa, dixisse, quoniam istæ quidem plenæ mei iam sunt, & parum sanguinis sugunt. Si verò has abegeris, aliæ venientes famelicæ exhaurient mihi reliquum sanguinis. Igitur etiam vobis, inquit ô viri Samij, iste non amplius nocet: diues enim est. Si verò hunc interfeceritis, alij venient pauperes, qui vobis dilapidabunt publica, depeculantes. Sunt autem Logi concionibus accommodati, & habent bonum hoc, quòd res quidem inuenire similes, quæ gestæ sint, difficile est:

A οὐ πρότερον διέβη, πρὶν Αἴγυπτον λαβεῖν· λαβὼν δὲ, διέβη. καὶ πάλιν, Ξέρξης οὐ πρότερον ἐπεχείρησε, πρὶν ἔλαβε· λαβὼν δὲ, διέβη· ὥστε καὶ οὗτος, ἐὰν λάβῃ, διαβήσεται· διὸ οὐκ ἐπιτρεπτέον. παραβολὴ δὲ, τὰ Σωκρατικά· οἷον, εἴ τις λέγοι, ὅτι οὐ δεῖ τοὺς κληρωτοὺς ἄρχειν· ὅμοιον γὰρ, ὥσπερ εἴ τις τοὺς ἀθλητὰς κληροίη, μὴ οἳ ἂν δύνωνται ἀγωνίζεσθαι, B ἀλλ' οἳ ἂν λάχωσιν· ἢ τῶν πλωτήρων ὅντινα δεῖ κυβερνᾶν κληρώσειεν, ὡς δέον τὸν λαχόντα, ἀλλὰ μὴ τὸν ἐπιστάμενον. λόγος δὲ, οἷος ὁ Στησιχόρου περὶ Φαλάριδος, καὶ Αἰσώπου ὑπὲρ τοῦ δημαγωγοῦ. Στησίχορος μὲν γὰρ, ἑλομένων στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῶν Ἱμεραίων Φάλαριν, καὶ μελλόντων φυλακὴν διδόναι τοῦ σώματος, τἆλλα διαλεχθεὶς, εἶ- C πεν αὐτοῖς λόγον, ὡς ἵππος κατεῖχε λειμῶνα μόνος· ἐλθόντος δ' ἐλάφου, καὶ διαφθείροντος τὴν νομὴν, βουλόμενος τιμωρήσασθαι τὸν ἔλαφον, ἠρώτα τὸν ἄνθρωπον, εἰ δύναιτο μετ' αὐτοῦ κολάσαι τὸν ἔλαφον. ὁ δ' ἔφησεν, ἐὰν λάβῃ χαλινὸν, καὶ αὐτὸς ἀναβῇ ἐπ' αὐτὸν, ἔχων ἀκόντια· συνομολογήσαντος δὲ, καὶ ἀναβάντος, ἀντὶ τοῦ τιμωρήσασθαι, αὐτὸς ἐδούλευσεν ἤδη τῷ ἀνθρώπῳ. D οὕτω δὲ καὶ ὑμεῖς, ἔφη, ὁρᾶτε, μὴ τοὺς πολεμίους βουλόμενοι τιμωρήσασθαι, ταὐτὸ πάθητε τῷ ἵππῳ· τὸν μὲν γὰρ χαλινὸν ἤδη ἔχετε, ἑλόμενοι στρατηγὸν αὐτοκράτορα· ἐὰν δὲ φυλακὴν δῶτε, καὶ ἀναβῆναι ἐάσητε, δουλεύσετε ἤδη Φαλάριδι. Αἴσωπος δὲ ἐν Σάμῳ συνηγορῶν δημαγωγῷ κρινομένῳ περὶ θανάτου, ἔφη, ἀλώπεκα διαβαίνουσαν ποταμὸν, ἀπωσθῆναι εἰς φάραγγα· οὐ δυνα- E μένην δὲ ἐκβῆναι, πολὺν χρόνον κακοπαθεῖν, καὶ κυνοραιστὰς πολλοὺς ἔχεσθαι αὐτῆς· ἐχῖνον δὲ πλανώμενον, ὡς εἶδεν αὐτὴν, κατοικτείραντα ἐρωτᾶν, εἰ ἀφέλοι αὐτῆς τοὺς κυνοραιστάς· τὴν δὲ οὐκ ἐᾶν· ἐρομένου δὲ διὰ τί, φάναι, ὅτι οὗτοι μὲν πλήρεις μου ἤδη εἰσὶ, καὶ ὀλίγον ἕλκουσιν αἷμα· ἐὰν δὲ τούτους ἀφέλῃς, F ἕτεροι ἐλθόντες πεινῶντες, ἐκπιοῦνταί μου τὸ λοιπὸν αἷμα. ἀτὰρ οὖν καὶ ὑμᾶς, ἔφη, ὦ ἄνδρες Σάμιοι, οὗτος μὲν οὐδὲν ἔτι βλάψει· πλούσιος γάρ ἐστιν· ἐὰν δὲ τοῦτον ἀποκτείνητε, ἕτεροι ἥξουσι πένητες, οἳ ὑμῖν ἀναλώσουσι τὰ κοινὰ κλέπτοντες. εἰσὶ δ' οἱ λόγοι δημηγορικοὶ, καὶ ἔχουσιν ἀγαθὸν τοῦτο, ὅτι πράγματα μὲν εὑρεῖν ὅμοια γεγενημένα, χαλεπὸν·

λόγους

λόγοι δὲ ῥᾴους· ποιῆσαι γὰρ δεῖ ὥσπερ καὶ παραβολάς, ἄν τις δύνηται τὸ ὅμοιον ὁρᾶν, ὅπερ ῥᾷόν ἐστιν ἐκ φιλοσοφίας. ῥᾴω μὲν οὖν πορίσασθαι τὰ διὰ τῶν λόγων· χρησιμώτερα δὲ πρὸς τὸ βουλεύσασθαι τὰ διὰ τῶν πραγμάτων· ὅμοια γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ μέλλοντα τοῖς γεγονόσι. δεῖ δὲ χρῆσθαι τοῖς παραδείγμασι, μὴ ἔχοντα μὲν ἐνθυμήματα, ὡς ἀποδείξεσιν· ἡ γὰρ πίστις διὰ τούτων· ἔχοντα δὲ, ὡς μαρτυρίοις, ἐπιλόγοις χρώμενον ἐπὶ τοῖς ἐνθυμήμασι· προτιθέμενα μὲν γὰρ ἔοικεν ἐπαγωγῇ· τοῖς δὲ ῥητορικοῖς οὐκ οἰκεῖον ἐπαγωγὴ, πλὴν ἐν ὀλίγοις· ἐπιλεγόμενα δὲ, μαρτυρίοις· ὁ δὲ μάρτυς, πανταχοῦ πιθανός. διὸ καὶ προτιθέντι μὲν, ἀνάγκη πολλὰ λέγειν· ἐπιλέγοντι δὲ, καὶ ἓν ἱκανόν· μάρτυς γὰρ πιστὸς καὶ εἷς χρήσιμος. πόσα μὲν οὖν εἴδη παραδειγμάτων, καὶ πῶς αὐτοῖς, καὶ πότε χρηστέον, εἴρηται.

Κεφάλαιον κα.

Περὶ δὲ γνωμολογίας, ῥηθέντος τί ἐστι γνώμη, μάλιστ' ἂν γένοιτο φανερὸν περὶ ποίων τε καὶ πότε, καὶ τίσιν ἁρμόττει χρῆσθαι τῷ γνωμολογεῖν ἐν τοῖς λόγοις. ἔστι δὲ γνώμη, ἀπόφανσις, οὐ μέντοι περὶ τῶν καθ' ἕκαστον, οἷον, ποῖός τις Ἰφικράτης· ἀλλὰ καθόλου· καὶ οὐ περὶ πάντων καθόλου, οἷον, ὅτι τὸ εὐθὺ τῷ καμπύλῳ ἐναντίον· ἀλλὰ περὶ ὅσων αἱ πράξεις εἰσὶ, καὶ αἱρετὰ ἢ φευκτά ἐστι πρὸς τὸ πράττειν. ὥστ' ἐπεὶ τὰ ἐνθυμήματα ὁ περὶ τούτων συλλογισμός ἐστι σχεδὸν, τά τε συμπεράσματα τῶν ἐνθυμημάτων, καὶ αἱ ἀρχαὶ, ἀφαιρεθέντος τοῦ συλλογισμοῦ, γνῶμαί εἰσιν· οἷον, Χρὴ δ' οὔποθ' ὅστις ἀρτίφρων πέφυκ' ἀνὴρ, Παῖδας περισσῶς ἐκδιδάσκεσθαι σοφούς. τοῦτο μὲν οὖν γνώμη· προστεθείσης δὲ τῆς αἰτίας, καὶ τοῦ διὰ τί, ἐνθύμημά ἐστι τὸ ἅπαν, οἷον, Χωρὶς γὰρ ἄλλης ἧς ἔχουσιν ἀργίας, Φθόνον παρ' ἀστῶν ἀλφάνουσι δυσμενῆ.

καὶ τὸ,

Οὐκ ἔστιν ὅστις πάντ' ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ.

καὶ τὸ,

Οὐκ ἔστιν ἀνδρῶν ὅστις ἔστ' ἐλεύθερος·

γνώμη· πρὸς δὲ τῷ ἐχομένῳ, ἐνθύμημα.

Ἢ χρημάτων γὰρ δοῦλός ἐστιν ἢ τύχης.

εἰ δή ἐστι γνώμη τὸ εἰρημένον, ἀνάγκη τέτταρα εἴδη εἶναι γνώμης· ἢ γὰρ μετ' ἐπιλόγου ἔσται, ἢ ἄνευ ἐπιλόγου. ἀποδείξεως μὲν οὖν

A logos verò facilius: fingere enim oportet, vt etiam parabolas, si quis possit simile intueri, quod facilius est ex Philosophia. Ac facilius quidem apparantur, quæ sunt ex logis: sed vtiliora ad consultandum, quæ sunt ex rebus gestis. Similia enim plerunque sunt futura præteritis. Oportet autem vti exemplis non habentem quidem enthymemata, tanquam demonstrationibus: habentem verò, tanquam testimoniis, pro epi- B logis ea adhibendo in enthymematibus. præposita enim similia sunt inductionibus. & orationis non est accommodata inductio, nisi paucis: subiecta verò testimoniis. Ac testis vbique ad persuadendum appositus. Quam ob rem etiam præponentem necesse est multa dicere: subiicientem verò vel vnum satis. Testis enim fide dignus etiam vnus vtilis est. Ac quot quidem species exemplorum sint, & quomodo ipsis, & quando vtendum, dictum est.

C

CAPVT XXI.

De sententiæ autem dictione, cùm dictum fuerit, quid sit sententia, res maximè constabit, & de qualibus, & quando & quibus conueniat vti sententiæ dictione in orationibus. Est autem sententia, enunciatio, non tamen de singularibus, vt qualis Iphicrates, sed de vniuersalibus: neque de om- D nibus vniuersalibus, vt rectum curuo contrarium esse: sed de iis, quorum actiones sunt, & ea, quæ eligimus, aut fugimus ad agendum. Quare cùm enthymemata de his syllogismi genus sint fermè, & cõclusiones enthymematum, & principia, ablato syllogismo, sententiæ sunt. vt, Nequaquam oportet quicunque prudens natura factus est vir, eum filios suos eximiè instruere sapientes. Ac hoc quidem est sententia: addita verò caussa, & quamobrem, enthymema E erit totum, vt, Nam præter aliam, quam habent ignauiam inuidiam virorum apertiùs infestam. & illud, Nemo est, qui omnino vir felix sit. &, Nullus est virorum: qui liber sit: sententia est: addito autem eo, quod sequitur, enthymema. Aut enim pecuniarum seruus est, aut fortunæ. Iam si sententia est id, quod dictum est, necesse est quatuor esse sententiæ species. Aut enim cum epilogo erunt: aut sine e- F pilogo. Ac demonstrationis quidem indigentes sunt quæcunque præter opinionem aliquid dicunt, aut controuersum. Quæcunque verò nihil præter opinionem, sine epilogo. Ex his autem necesse est

alias quidem, quia antè cognitæ sunt, nihil indigere epilogo: vt, Viro autem valere optimum est, sicut nobis videtur. apparet enim multis sic. Alias verò simul cum dicuntur, manifestas esse iis, qui intuiti fuerint: vt Nemo amator, qui non semper amet. Ex iis verò, quæ sunt cum epilogo, aliæ enthymematis par. sunt. vt, Nequaquam oportet quicunque prudens natura factus est vir. Aliæ enthymematicæ quidem, sed non enthymematis pars, quæ etiam maximè probantur. Sunt autem hæ, in quibus apparet eius quod dicitur, caussa. vt in hoc, immortalem iram ne serues, cùm mortalis sis. Dicere enim, Non oportet semper seruare iram sententia est. quod verò additur, Cùm sis mortalis, quamobrem dicit. Simile verò etiam illud, Mortalia oportet mortalem, non immortalia mortalem sapere. Apparet igitur ex iis, quæ dicta sunt, tum quot species sint sententiæ, tum in cuiusmodi re vnaquæque conueniat. Nam de controuersis, aut de iis, quæ sunt præter opinionem, non sine epilogo: sed aut præponendo epilogum sententia vti oportet loco conclusionis: vt, si quis diceret, Ego quidem, quoniam neque inuidiæ subiici oportet, neque ignauum esse, neque eruditioni operam dandam. Aut hoc prius dicendo, subiicere, quæ priora sunt. De iis autem, quæ præter opinionem non sunt, sed obscura, adiiciendo, quamobrem, concinne. Conueniunt verò in eiusmodi rebus etiam Laconica apophthegmata & ænigmata, vt si quis diceret quod Stesichorus apud Locrenses dixit, Non oportere contumeliosos esse, ne cicadæ humi canant. Ac conuenit sententiam dicere ætate quidem senioribus, sed de iis, quorum peritus est aliquis: quia qui talis non sit, eum dicere sententiam indecorum est, vt etiam fabulam dicere. De iis verò, quorum est imperitus, stultum, atque ineruditum est. Ac signum idoneum est, quòd rustici maximè sententiarum compositores sunt, & facilè eas proferunt: in vniuersum verò de re, quæ vniuersalis non sit, dicere, conuenit in conquestione, ac indignatione, & in his, aut cùm exordiaris, aut cùm demonstraueris. Ac vti oportet etiam peruulgatis, & communibus sententiis, si sint vtiles. Nam quia sunt communes, quasi confitentibus omnibus rectè se habere videntur,

A διόμεναι οἷον, ὅσαι παράδοξόν τι λέγουσιν, ἢ ἀμφισβητούμενον· ὅσαι δὲ μηδὲν παράδοξον, ἄνευ ἐπιλόγου. τούτων δ᾽ ἀνάγκη, τὰς μὲν, διὰ τὸ προεγνῶσθαι, μηδὲν δεῖσθαι ἐπιλόγου· οἷον,

Ἀνδρὶ δ᾽ ὑγιαίνειν ἄριστόν ἐστιν, ὥς γ᾽ ἡμῖν δοκεῖ.

φαίνεται μὲν γὰρ τοῖς πολλοῖς οὕτω. τὰς δ᾽ ἅμα λεγομένας, δήλας εἶναι ἐπιβλέψασιν· οἷον,

Οὐδεὶς ἐραστὴς, ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ.

τῶν δὲ μετ᾽ ἐπιλόγου, αἱ μὲν, ἐνθυμήματος μέρος εἰσίν· ὥσπερ,

Χρὴ δ᾽ οὔποθ᾽ ὅστις ἀρτίφρων.

αἱ δ᾽ ἐνθυμηματικαὶ μὲν, οὐκ ἐνθυμήματος δὲ μέρος· αἵπερ καὶ μάλιστα εὐδοκιμοῦσιν. εἰσὶ δ᾽ αὗται, ἐν ὅσαις ἐμφαίνεται τοῦ λεγομένου τὸ αἴτιον· οἷον ἐν τῷδε,

C Ἀθάνατον ὀργὴν μὴ φύλαττε θνητὸς ὤν.

τὸ μὲν γὰρ φάναι μὴ δεῖν ἀεὶ φυλάττειν τὴν ὀργὴν, γνώμη· τὸ δὲ προσκείμενον, θνητὸν ὄντα, τὸ διὰ τί λέγει. ὅμοιον δὲ καὶ τό,

Θνατὰ χρὴ τὸν θνατὸν, οὐκ ἀθάνατα τὸν θνατὸν φρονεῖν.

φανερὸν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων πόσα τε εἴδη γνώμης, καὶ περὶ ποῖον ἕκαστον ἁρμόττει. περὶ D μὲν γὰρ τῶν ἀμφισβητουμένων, ἢ παραδόξων, μὴ ἄνευ ἐπιλόγου, ἀλλ᾽ ἢ προθέντα τὸν ἐπίλογον γνώμῃ χρῆσθαι τῷ συμπεράσματι· οἷον, εἴ τις εἴποι· ἐγὼ μὲν οὖν, ἐπειδὴ οὔτε φθονεῖσθαι δεῖ, οὔτ᾽ ἀργὸν εἶναι, οὔ φημι χρῆναι παιδεύεσθαι· ἢ τοῦτο προειπόντα, ἐπειπεῖν τὰ ἔμπροσθεν. περὶ δὲ τῶν μὴ παραδόξων, ἀδήλων δὲ, προστιθέντα τὸ διότι στρογγυλώτατα. E ἁρμόττει δ᾽ ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ τὰ Λακωνικὰ ἀποφθέγματα, καὶ τὰ αἰνιγματώδη· οἷον, εἴ τις λέγει ὅπερ Στησίχορος ἐν Λοκροῖς εἶπεν, ὅτι οὐ δεῖ ὑβριστὰς εἶναι, ὅπως μὴ οἱ τέττιγες χαμόθεν ᾄδωσιν. ἁρμόττει δὲ γνωμολογεῖν, ἡλικίᾳ μὲν πρεσβυτέροις, περὶ δὲ τούτων ὧν ἔμπειρός τις ἐστίν· ὡς τὸ μὲν μὴ τη- F λικοῦτον ὄντα γνωμολογεῖν, ἀπρεπὲς, ὥσπερ καὶ τὸ μυθολογεῖν· τὸ δὲ περὶ ὧν ἄπειρος, ἠλίθιον, καὶ ἀπαίδευτον. σημεῖον δ᾽ ἱκανόν· οἱ γὰρ ἀγροῖκοι μάλιστα γνωμοτύποι εἰσί, καὶ ῥᾳδίως ἀποφαίνονται. καθόλου δὲ μὴ ὄντος καθόλου εἰπεῖν, μάλιστα ἁρμόττει ἐν σχετλιασμῷ, καὶ δεινώσει· καὶ ἐν τούτοις, ἢ ἀρχόμενον, ἢ ἀποδείξαντα. χρῆσθαι δὲ δεῖ καὶ ταῖς τεθρυλημέναις καὶ κοιναῖς γνώμαις, ἐὰν ὦσι χρήσιμοι· διὰ γὰρ τὸ εἶναι κοιναὶ, ὡς ὁμολογούντων ἁπάντων, ὀρθῶς ἔχειν δοκοῦσιν· οἷον πα-

οἷον παρακαλοῦντα εἰς τὸ κινδυνεύειν μὴ θυσαμένους,

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

καὶ ἐπὶ τὸ ἥττους ὄντας,

Ξυνὸς ἐνυάλιος. καὶ ἐπὶ τὸ ἀναιρεῖν τῶν ἐχθρῶν τὰ τέκνα καὶ μηδὲν ἀδικοῦντα.

Νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας, παῖδας καταλείπει.

ἔτι ἔνιαι τῶν παροιμιῶν καὶ γνῶμαί εἰσιν, οἷον παροιμία, Ἀττικὸς πάροικος. δεῖ δὲ τὰς γνώμας λέγειν, καὶ παρὰ τὰ δεδημοσιευμένα, λέγω δὲ δεδημοσιευμένα, οἷον τὸ γνῶθι σαυτὸν καὶ τὸ, μηδὲν ἄγαν· ὅταν ἢ τὸ ἦθος φαίνεσθαι μέλλῃ βέλτιον, ἢ παθητικῶς εἰρημένον ᾖ. ἔστι δὲ, παθητικὴ μὲν, οἷον εἴ τις ὀργιζόμενος φαίη ψεῦδος εἶναι, ὡς δεῖ γιγνώσκειν αὑτόν· οὗτος γοῦν εἰ ἐγίγνωσκεν αὑτόν, οὐκ ἄν ποτε στρατηγεῖν ἠξίωσε. τὸ δὲ ἦθος βέλτιον, ὅτι οὐ δεῖ, ὥσπερ φασὶ, φιλεῖν ὡς μισήσοντας, ἀλλὰ μᾶλλον μισεῖν ὡς φιλήσοντας. δεῖ δὲ τῇ λέξει τὴν προαίρεσιν δηλοῦν· εἰ δὲ μὴ, τὴν αἰτίαν ἐπιλέγειν· οἷον οὕτως εἰπόντα, ὅτι δεῖ φιλεῖν, οὐχ ὥσπερ φασὶν, ἀλλ' ὡς ἀεὶ φιλήσοντα. ἐπιβούλου γὰρ θάτερον. ἢ ὧδε, οὐκ ἀρέσκει δέ μοι τὸ λεγόμενον· δεῖ γὰρ τόν γ' ἀληθινὸν φίλον, ὡς φιλήσοντα ἀεὶ φιλεῖν. καὶ οὐδὲ τὸ μηδὲν ἄγαν· δεῖ γὰρ τούς γε κακοὺς ἄγαν μισεῖν. ἔχουσι δ' εἰς τοὺς λόγους βοήθειαν μεγάλην, μίαν μὲν διὰ τὴν φορτικότητα τῶν ἀκροατῶν· χαίρουσι γὰρ, ἐάν τις καθόλου λέγων, ἐπιτύχῃ τῶν δοξῶν, ἃς ἐκεῖνοι κατὰ μέρος ἔχουσιν. ὃ δὲ λέγω, δῆλον ἔσται ὧδε. ἅμα δὲ καὶ πῶς δεῖ αὐτὰς θηρεύειν. ἡ μὲν γὰρ γνώμη, ὥσπερ εἴρηται, καθόλου ἀπόφανσίς ἐστι. χαίρουσι δὲ καθόλου λεγομένου, ὃ κατὰ μέρος προϋπολαμβάνοντες τυγχάνουσιν· οἷον, εἴ τις γείτοσι τύχοι κεχρημένος, ἢ τέκνοις φαύλοις, ἀποδέξαιτ' ἂν τοῦ εἰπόντος,

Οὐδὲν γὰρ γειτονίας χαλεπώτερον·

ἢ, ὅτι οὐδὲν ἠλιθιώτερον τεκνοποιίας. ὥστε δεῖ στοχάζεσθαι, πῶς τυγχάνουσι, ποῖα προϋπολαμβάνοντες, εἶθ' οὕτω περὶ τούτων καθόλου λέγειν. ταύτην δὲ δεῖ μίαν χρῆσιν ἔχειν τὸ γνωμολογεῖν, καὶ ἑτέραν κρείττω· ἠθικοὺς γὰρ ποιεῖ τοὺς λόγους. ἦθος δ' ἔχουσιν οἱ λόγοι, ἐν ὅσοις δήλη ἡ προαίρεσις. αἱ δὲ γνῶμαι πᾶσαι τοῦτο ποιοῦσι, διὰ τὸ ἀποφαίνεσθαι τὸν τὴν γνώμην λέγοντα καθόλου περὶ τῶν προαιρετῶν· ὥστε ἂν χρησταὶ ὦσιν αἱ γνῶμαι, καὶ χρηστοήθη φαίνεσθαι ποιοῦσι τὸν λέγοντα.

A vt adhortanti ad periculum subeundum
eos, qui sacrificium non fecerint, vnum
augurium optimum defendere, patriam,&
eos,qui inferiores sunt. Mars belli communis. Et ad tollendos inimicorum filios, qui
nullam iniuriam faciunt, Stultus qui natos
occiso patre relinquit. Praeterea etiam aliqua ex prouerbiis sentētiæ sunt, vt prouerbium. Atticus inquilinus. Et oportet sen-
B tentias dicere etiam contra ea, quæ in ore
multitudinis versantur. Dico autem in ore
multitudinis versari, vt illud, Nosce te ipsum: & illud Ne quid nimis, quando aut
mores apparituri sunt meliores, aut cum
affectu dicitur. Cum affectu est, si quis,
dum irascitur, etiam diceret, Falsum esse,
quòd oportet cognoscere se. Ac iste quidem, si cognosceret se, nunquam, vt imperaret, peteret. Mores verò meliores, ap-
C parent sic: non oportere, vt aiunt, amare
tanquam osurum, sed magis odio habere,
tanquam amaturum. Ac oportet dictione
prælectionem aperire: sin minus caussam
subiicere, quemadmodum aut sic dicendo,
Oportere amare,non,vt aiunt, sed tanquā
semper amaturum: insidiatoris enim alterum est. aut sic: Non placet mihi,quod dicitur: oportet enim verum amicum, tan-
D quam amaturum semper,amare. Neque illud:Ne quid nimis:oportet enim malos nimio odio habere. Afferunt verò orationibus auxilium magnum: vnum quidem,
propter vanitatem auditorum: gaudent enim,si quis in vniuersum dicens incidat in
opiniones, quas illi in parte habent. Iam,
quod dico,manifestū erit sic, & simul quomodo oporteat ipsas venari. Sententia e-
E nim,vt dictum est, in vniuersum enunciatio est.Gaudent autem, cùm in vniuersum
dicitur id, quod in parte ipsi existimant.
vt si quis vicinis vteretur, aut filiis improbis probaret,eū,qui diceret, Nihil vicinitate molestius.aut,Nihil dementius filiorum
procreatione. Quare oportet spectare,qualia antè existimauerint: sic postea de iis
in vniuersum dicere. Hunc autem oportet
vnum vsum habere sententiæ dictionem,
F & alterum meliorem, quòd moratas efficit orationes. Mores verò habent orationes in quibus manifesta est prælectio.
Nam sententiæ omnes hoc faciunt, quia
enunciat, qui sententiam dicit, in vniuersum de iis, quæ præeligenda sunt. Quare
si bonæ sint sententiæ, etiam vt bonis moribus præditus appareat, efficiunt,qui dicit.

Ac de sententia quidem, & quid sit, & quot species ipsius, & quomodo vtendum sit ipsis, & quam vtilitatem habeant, hæc dicta sint.

CAPVT XXII.

DE enthymematibus verò in vniuersum dicamus, quomodo ea oporteat quærere, & præterea locos: diuersa enim species vtriusque horum est. Ac enthymema quidem syllogismum aliquem esse dictum est prius: & quomodo syllogismus: & quid differat à Dialecticis, neque enim longè, neque omnia oporteat assumendo colligere. Illud enim obscurum est propter longitudinem: hoc verò nugatorium, quia manifesta dicuntur. Hæc enim est caussa, cur etiam magis idonei ad persuadendum sint inerudititi, quàm eruditi inter vulgares, vt Poëtæ dicunt, ineruditos apud turbam concinnius dicere. Illi enim communia, & quæ sunt in vniuersum dicunt: hi verò quæ sciunt, & quæ propinqua sunt. Quare non ex omnibus quæ probabilia sunt, sed ex definitis dicendum, vt aut iudicantibus, aut iis, quos approbant. Atque hoc ipsum, sic apparere, manifestum esse oportet aut omnibus aut plurimis. Et non solum colligere ex necessariis, sed etiam ex iis, quæ plerunque se habent. Ac primum quidem oportet assumere, de quo oportet dicere, & syllogismo concludere, siue ciuili syllogismo, siue quocunque, necessarium esse de hoc tenere ea, quæ insunt vel omnia, vel aliqua. Nihil enim tenens, ex nihilo posses colligere. Dico autem exempli gratia, quomodo possemus consulere Atheniensibus verum bellandum, an non bellandum sit, non tenentes, quæ potentia ipsorum sit, verum naualis, an pedestris, vel vtrumque: & ipsa quanta: & reditus qui: vel amici, vel inimici. Præterea verò quæ bella gesserunt, & quomodo, & alia huiusmodi. Et laudare eos, si non teneamus in Salamine naualem pugnam, & in Marathone prælium, aut quæ pro Heraclidis gesta sunt, aut aliquid aliud tale: nam ex insitis, aut ex iis, quæ videntur inesse honestis, laudant omnes. Similiter etiam vituperant ex contrariis, considerantes, quid insit eiusmodi in ipsis, aut videatur: vt quòd Græcos ad seruitutem redegerunt, & eos qui aduersus Barbarum simul bellum gesserunt, & optimè se gesserunt, subegerunt, Æginetas, & Potidæatas, & quæcunque alia talia, & siquod aliud peccatum eiusmodi insit in ipsis.

A Περὶ μὲν οὖν γνώμης, καὶ τί ἐστι, καὶ πόσα εἴδη αὐτῆς, καὶ πῶς χρηστέον αὐταῖς, καὶ τίνα ὠφέλειαν ἔχει, εἰρήσθω τοσαῦτα.

Κεφάλαιον κβ.

ΠΕρὶ δὲ ἐνθυμημάτων καθόλου τε εἴπωμεν, τίνα τρόπον δεῖ ζητεῖν· καὶ μετὰ ταῦτα, τοὺς τόπους· ἄλλο γὰρ εἶδος ἑκατέρου τούτων ἐστίν. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἐνθύμημα συλ-
B λογισμός τίς ἐστιν, εἴρηται πρότερον· καὶ πῶς συλλογισμὸς, καὶ τί διαφέρει τῶν διαλεκτικῶν· οὔτε γὰρ πόρρωθεν, οὔτε πάντα δεῖ λαμβάνοντα συνάγειν· τὸ μὲν γὰρ ἀσαφὲς, διὰ τὸ μῆκος· τὸ δὲ, ἀδολεσχία, διὰ τὸ φανερὰ λέγειν. τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ πιθανωτέρους εἶναι τοὺς ἀπαιδεύτους τῶν πεπαιδευμένων ἐν τοῖς ὄχλοις, ὥσπερ φασὶν οἱ ποιηταὶ τοὺς ἀ-
C παιδεύτους παρ᾽ ὄχλῳ μουσικωτέρως λέγειν· οἱ μὲν γὰρ τὰ κοινὰ καὶ καθόλου λέγουσιν· οἱ δ᾽ ἐξ ὧν ἴσασι, καὶ τὰ ἐγγύς. ὥστ᾽ οὐκ ἐξ ἁπάντων τῶν δοκούντων, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν ὡρισμένων λεκτέον· οἷον ἢ τοῖς κρίνουσιν, ἢ οὓς ἀποδέχονται. καὶ τοῦτο δ᾽, ὅτι οὕτω φαίνεται, δῆλον εἶναι ἢ πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις· καὶ μὴ μόνον συνάγειν ἐκ τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ
D ἐκ τῶν ὡς ἐπιτοπολύ. πρῶτον μὲν οὖν δεῖ λαβεῖν, ὅτι περὶ οὗ δεῖ λέγειν καὶ συλλογίζεσθαι, εἴτε πολιτικῷ συλλογισμῷ, εἴθ᾽ ὁποιῳοῦν, ἀναγκαῖον καὶ τὰ τούτῳ ἔχειν τὰ ὑπάρχοντα, ἢ πάντα, ἢ ἔνια· μηδὲν γὰρ ἔχων, ἐξ οὐδενὸς ἂν ἔχοις συνάγειν. λέγω δὲ, οἷον, πῶς ἂν δυναίμεθα συμβουλεύειν Ἀθηναίοις, εἰ πολεμητέον, ἢ μὴ πολεμητέον, μὴ ἔχοντες τίς ἡ δύναμις αὐτῶν, πότερον ναυτικὴ, ἢ πε-
E ζικὴ, ἢ ἄμφω· καὶ αὕτη πόση· καὶ πρόσοδοι τίνες· ἢ φίλοι, καὶ ἐχθροί· ἔτι δὲ, τίνας πολέμους πεπολεμήκασι, καὶ πῶς, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα. καὶ ἐπαινεῖν, εἰ μὴ ἔχοιμεν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ἢ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ἢ τὰ ὑπὲρ Ἡρακλειδῶν πραχθέντα· ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων· ἐκ γὰρ τῶν ὑπαρχόντων ἢ δοκούντων ὑπάρχειν καλῶν,
F ἐπαινοῦσι πάντες. ὁμοίως δὲ καὶ ψέγουσιν ἐκ τῶν ἐναντίων, σκοποῦντες τί ὑπάρχει τοιοῦτον αὐτοῖς, ἢ δοκεῖ ὑπάρχειν· οἷον, ὅτι τοὺς Ἕλληνας κατεδουλώσαντο, καὶ τοὺς πρὸς τὸν βάρβαρον συμμαχεσαμένους καὶ ἀριστεύσαντας ἠνδραποδίσαντο Αἰγινήτας καὶ Ποτιδαιάτας· καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, καὶ εἴ τι ἄλλο ἁμάρτημα τοιοῦτον ὑπάρχει αὐτοῖς.

ὡς δ᾽

ὡς δ' αὕτως καὶ οἱ κατηγοροῦντες, καὶ οἱ ἀπολογούμενοι, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων σκοπούμενοι κατηγοροῦσι καὶ ἀπολογοῦνται. οὐδὲν γὰρ διαφέρει περὶ Ἀθηναίων, ἢ Λακεδαιμονίων, ἢ ἀνθρώπου, ἢ θεοῦ, ταὐτὸ τοῦτο δρᾶν· καὶ γὰρ συμβουλεύοντα τῷ Ἀχιλλεῖ, καὶ ἐπαινοῦντα καὶ ψέγοντα, καὶ κατηγοροῦντα καὶ ἀπολογούμενον ὑπὲρ αὐτοῦ, τὰ ὑπάρχοντα, ἢ δοκοῦντα ὑπάρχειν, ληπτέον, ἵν' ἐκ τούτων λέγωμεν ἐπαινοῦντες ἢ ψέγοντες, εἴ τι καλὸν ὑπάρχει ἢ αἰσχρόν. κατηγοροῦντες δὲ ἢ ἀπολογούμενοι, εἴ τι δίκαιον ἢ ἄδικον· συμβουλεύοντες δὲ, εἴ τι συμφέρον ἢ βλαβερόν. ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ περὶ πράγματος ὁτουοῦν, οἷον περὶ δικαιοσύνης, εἰ ἀγαθὸν ἢ μὴ ἀγαθόν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τῇ δικαιοσύνῃ, ἢ τῷ ἀγαθῷ. ὥστ' ἐπειδὴ καὶ πάντες οὕτω φαίνονται ἀποδεικνύντες, ἐάν τε ἀκριβέστερον, ἐάν τε μαλακώτερον συλλογίζωνται. οὐ γὰρ ἐξ ἁπάντων λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ ἕκαστον ὑπαρχόντων, καὶ διὰ τοῦ λόγου· δῆλον γὰρ ὅτι ἀδύνατον ἄλλως δεικνύναι· φανερὸν ὅτι ἀναγκαῖον, ὥσπερ ἐν τοῖς τοπικοῖς, πρῶτον περὶ ἕκαστον ἔχειν ἐξειλεγμένα περὶ τῶν ἐνδεχομένων, καὶ τῶν ἐπικαιροτάτων. περὶ δὲ τῶν ἐξ ὑπογύου γιγνομένων, ζητεῖν τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀποβλέποντα μὴ εἰς ἀόριστα, ἀλλ' εἰς τὰ ὑπάρχοντα, περὶ ὧν ὁ λόγος· καὶ περιγράφοντα, ὅτι πλεῖστα καὶ ἐγγύτατα τοῦ πράγματος. ὅσῳ μὲν γὰρ ἂν πλείω ἔχηται τῶν ὑπαρχόντων, τοσούτῳ ῥᾷον δεικνύναι· ὅσῳ δ' ἐγγύτερον, τοσούτῳ οἰκειότερα, καὶ ἧττον κοινά. λέγω δὲ κοινὰ μὲν, τὸ ἐπαινεῖν τὸν Ἀχιλλέα ὅτι ἄνθρωπος, καὶ ὅτι τῶν ἡμιθέων, καὶ ὅτι ἐπὶ τὸ Ἴλιον ἐστρατεύσατο· ταῦτα γὰρ καὶ ἄλλοις ὑπάρχει πολλοῖς. ὥστ' οὐδὲν μᾶλλον ὁ τοιοῦτος Ἀχιλλέα ἐπαινεῖ ἢ Διομήδην. ἴδια δὲ, ἃ μηδενὶ ἄλλῳ συμβέβηκεν, ἢ τῷ Ἀχιλλεῖ, οἷον τὸ ἀποκτεῖναι τὸν Ἕκτορα τὸν ἄριστον τῶν Τρώων, καὶ τὸν Κύκνον, ὃς ἐκώλυσεν ἅπαντας ἀποβαίνειν, ἄτρωτος ὤν· καὶ ὅτι νεώτατος, καὶ οὐκ ἔνορκος ὢν ἐστράτευσεν· καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. εἷς μὲν οὖν τρόπος τῆς ἐκλογῆς, καὶ πρῶτος οὗτος ὁ τοπικός. τὰ δὲ στοιχεῖα τῶν ἐνθυμημάτων λέγωμεν· στοιχεῖον δὲ λέγω καὶ τόπον ἐνθυμήματος τὸ αὐτό. πρῶτον δ' εἴπωμεν, περὶ ὧν ἀναγκαῖον εἰπεῖν πρῶτον. ἔστι γὰρ τῶν ἐνθυμημάτων εἴδη δύο· τὰ μὲν γὰρ δεικτικά ἐστιν, ὅτι ἔστιν ἢ οὐκ ἔστι· τὰ δὲ, ἐλεγκτικά· καὶ διαφέρει ὥσπερ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς

A Eodem autem modo & accusantes, & defendentes, dum ex insitis considerationem habent, accusant, & defendunt. Ac nihil interest, de Atheniensibus an Lacedæmoniis, de homine, an deo, id ipsum facere. Etenim consilium danti Achilli & laudanti, & vituperanti, & accusanti, & defendenti eum, quæ insunt, aut videntur inesse, assumenda sunt, vt ex eis dicamus laudantes, aut vituperantes, si quid honesti insit, aut B inhonesti: accusantes, aut defendentes, si quid iusti insit, aut iniusti: consulentes, si quid vtilis aut perniciosi. Similiter autem his & de re quacunque, vt de iustitia bonumne, an non bonum, ex iis, quæ insunt iustitiæ aut bono. Iam vero quoniam & omnes videntur in hunc modum demonstrare, siue accuratius, siue negligentius syllogismo concludant (non enim ex omnibus C assumunt, sed ex iis, quæ in vtroque insunt) & id ratione probatur: manifestum enim est non posse alio modo vt demonstretur: apparet necessarium esse, vt in Topicis, primum circa vnumquodque tenere selecta de iis, quæ contingunt, & opportunissima sumere: de iis verò, quæ derepente fiunt, quærere autem modo, spectantem non indefinita, sed insita, de quibus oratio est, & comprehendentem plurima, & proxima rei. D Nam quo plura habeamus insitorum, eo facilius est demonstrare. Quo verò propiora, eo magis propria, & minus communia. Dicimus autem communia, laudare Achillem, quòd homo, & quòd ex Semideis, & quòd ad Ilium militauerit: hæc enim etiam aliis insunt. Quare nihilo magis iste Achillem laudat, quàm Diomedem. Propria verò, quæ nemini alij acciderunt, nisi Achilli, vt interfecisse Hectorem E fortissimum Troianorum, & Cycnum, qui prohibebat omnes exscendere, cùm vulnerari non posset, & quòd admodum iuuenis, & iniuratus militauerit, & quæcunque alia eiusmodi. Ac vnus quidem locus selectionis est, & primus iste Topicus. Elementa verò enthymematum dicamus. Elementum autem voco, & locum enthymematis, idem. Ac F primùm dicamus, de quibus necesse est dicere primum. Sunt enim enthymematum duæ species. Nam alia valent ad demonstrandum esse, vel non esse, alia ad refutandum. Et differunt, vt in Dialecticis

Ac de sententia quidem, & quid sit, & quot species ipsius, & quomodo vtendum sit ipsis, & quam vtilitatem habeant, hæc dicta sunt.

CAPVT XXII.

DE enthymematibus verò in vniuersum dicamus, quomodo ea oporteat quærere, & præterea locos: diuersa enim species vtriusque horum est. Ac enthymema quidem syllogismum aliquem esse dictum est prius: & quomodo syllogismus: & quid differat à Dialecticis, neque enim longe, neque omnia oporteat assumendo colligere. Illud enim obscurum est propter longitudinem: hoc verò nugatorium, quia manifesta dicuntur. Hæc enim est caussa, cur etiam magis idonei ad persuadendum sint ineruditi, quàm eruditi inter vulgares, vt Poetæ dicunt, ineruditos apud turbam concinnius dicere. Illi enim communia, & quæ sunt in vniuersum dicunt: hi verò quæ sciunt, & quæ propinqua sunt. Quare non ex omnibus quæ probabilia sunt, sed ex definitis dicendum, vt aut iudicantibus, aut iis, quos approbant. Atque hoc ipsum, sic apparere, manifestum esse oportet aut omnibus aut plurimis. Et non solum colligere ex necessariis, sed etiam ex iis, quæ plerunque se habent. Ac primum quidem oportet assumere, de quo oportet dicere, & syllogismo concludere, siue ciuili syllogismo, siue quocunque, necessarium esse de hoc tenere ea, quæ insunt vel omnia, vel aliqua. Nihil enim tenens, ex nihilo posses colligere. Dico autem exempli gratia, quomodo possemus consulere Atheniensibus verum bellandum, an non bellandum sit, non tenentes, quæ potentia ipsorum sit, verum naualis, an pedestris, vel vtrumque: & ipsa quanta: & reditus qui: vel amici, vel inimici. Præterea verò quæ bella gesserunt, & quomodo, & alia huiusmodi. Et laudare eos, si non teneamus in Salamine naualem pugnam, & in Marathone prælium, aut quæ pro Heraclidis gesta sunt, aut aliquid aliud tale? nam ex insitis, aut ex iis, quæ videntur inesse honestis, laudant omnes. Similiter etiam vituperant ex contrariis, considerantes, quid insit eiusmodi in ipsis, aut videatur: vt quòd Græcos ad seruitutem redegerunt, & eos, qui aduersus Barbarum simul bellum gesserunt, & optimè se gesserunt, subegerunt, Æginetas, & Potidæatas, & quæcunque alia talia, & siquod aliud peccatum eiusmodi insit in ipsis.

A Περὶ μὲν οὖν γνωμῶν, καὶ τί ἐστι, καὶ πόσα εἴδη αὐτῆς, καὶ πῶς χρηστέον αὐταῖς, καὶ τίνα ὠφέλειαν ἔχει, εἰρήσθω τοσαῦτα.

Κεφάλαιον κβ.

ΠΕρὶ δὲ ἐνθυμημάτων καθόλου τε εἴπωμεν, τίνα τρόπον δεῖ ζητεῖν· καὶ μετὰ ταῦτα, τοὺς τόπους· ἄλλο γὰρ εἶδος ἑκατέρου τούτων ἐστίν. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἐνθύμημα συλλογισμός τίς ἐστιν, εἴρηται πρότερον· καὶ πῶς συλλογισμὸς, καὶ τί διαφέρει τῶν διαλεκτικῶν· οὔτε γὰρ πόῤῥωθεν, οὔτε πάντα δεῖ λαμβάνοντα συνάγειν· τὸ μὲν, γὰρ ἀσαφὲς, διὰ τὸ μῆκος· τὸ δὲ, ἀδολεσχία, διὰ τὸ φανερὰ λέγειν. τοῦτο γάρ ἐστιν αἴτιον καὶ τοῦ πιθανωτέρους εἶναι τοὺς ἀπαιδεύτους τῶν πεπαιδευμένων ἐν τοῖς ὄχλοις, ὥσπερ φασὶν οἱ ποιηταὶ τοὺς ἀπαιδεύτους παρ' ὄχλῳ μουσικωτέρους λέγειν· οἱ μὲν γὰρ τὰ κοινὰ καὶ καθόλου λέγουσιν· οἱ δ' ἐξ ὧν ἴσασι, καὶ τὰ ἐγγύς. ὥστ' οὐκ ἐξ ἁπάντων τῶν δοκούντων, ἀλλ' ἐκ τῶν ὡρισμένων λεκτέον ἐστὶν ἢ τοῖς κρίνουσιν, ἢ οὓς ἀποδέχονται. καὶ τοῦτο δὲ, ὅτι οὕτω φαίνεται, δῆλον εἶναι ἢ πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις· καὶ μὴ μόνον συνάγειν ἐκ τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. πρῶτον μὲν οὖν δεῖ λαβεῖν, ὅτι περὶ οὗ δεῖ λέγειν καὶ συλλογίζεσθαι, εἴτε πολιτικῷ συλλογισμῷ, εἴθ' ὁποιῳοῦν, ἀναγκαῖον καὶ τούτου ἔχειν τὰ ὑπάρχοντα, ἢ πάντα, ἢ ἔνια· μηδὲν γὰρ ἔχων, ἐξ οὐδενὸς ἂν ἔχοις συνάγειν. λέγω δὲ, οἷον, πῶς ἂν δυναίμεθα συμβουλεύειν Ἀθηναίοις, εἰ πολεμητέον, ἢ μὴ πολεμητέον, μὴ ἔχοντες τίς ἡ δύναμις αὐτῶν, πότερον ναυτικὴ, ἢ πεζικὴ, ἢ ἄμφω· καὶ αὕτη πόση· καὶ πρόσοδοι τίνες· ἢ φίλοι, καὶ ἐχθροί· ἔτι δὲ, τίνας πολέμους πεπολεμήκασι, καὶ πῶς, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα. καὶ ἐπαινεῖν, εἰ μὴ ἔχοιμεν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ἢ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ἢ τὰ ὑπὲρ Ἡρακλειδῶν πραχθέντα; ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων· ἐκ γὰρ τῶν ὑπαρχόντων ἢ δοκούντων ὑπάρχειν καλῶν, ἐπαινοῦσι πάντες. ὁμοίως δὲ καὶ ψέγουσιν ἐκ τῶν ἐναντίων, σκοποῦντες τί ὑπάρχει τοιοῦτον αὐτοῖς, ἢ δοκεῖ ὑπάρχειν· οἷον, ὅτι τοὺς Ἕλληνας κατεδουλώσαντο, καὶ τοὺς πρὸς τὸν βάρβαρον συμμαχεσαμένους καὶ ἀριστεύσαντας ἠνδραποδίσαντο Αἰγινήτας καὶ Ποτιδαιάτας· καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, καὶ εἴ τι ἄλλο ἁμάρτημα τοιοῦτον ὑπάρχει αὐτοῖς.

ὡς δὲ

A ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ κατηγοροῦντες, καὶ οἱ ἀπολογούμενοι, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων σκοπούμενοι κατηγοροῦσι καὶ ἀπολογοῦνται. οὐδὲν γὰρ διαφέρει περὶ Ἀθηναίων, ἢ Λακεδαιμονίων, ἢ ἀνθρώπου, ἢ θεοῦ, ταὐτὸ τοῦτο δρᾶν· καὶ γὰρ συμβουλεύοντα τῷ Ἀχιλλεῖ, καὶ ἐπαινοῦντα καὶ ψέγοντα, καὶ κατηγοροῦντα καὶ ἀπολογούμενον ὑπὲρ αὐτοῦ, τὰ ὑπάρχοντα, ἢ δοκοῦντα ὑπάρχειν, ληπτέον, ἵν' ἐκ τούτων B λέγωμεν ἐπαινοῦντες ἢ ψέγοντες, εἴ τι καλὸν ὑπάρχει ἢ αἰσχρόν. κατηγοροῦντες δὲ ἢ ἀπολογούμενοι, εἴ τι δίκαιον ἢ ἄδικον· συμβουλεύοντες δὲ, εἴ τι συμφέρον ἢ βλαβερόν. ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ περὶ πράγματος ὁτουοῦν· οἷον περὶ δικαιοσύνης, εἰ ἀγαθὸν ἢ μὴ ἀγαθόν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τῇ δικαιοσύνῃ, C ἢ τῷ ἀγαθῷ. ὥστ' ἐπειδὴ καὶ πάντες οὕτω φαίνονται ἀποδεικνύντες, ἐάν τε ἀκριβέστερον, ἐάν τε μαλακώτερον συλλογίζωνται. οὐ γὰρ ἐξ ἁπάντων λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ ἕκαστον ὑπαρχόντων, καὶ διὰ τοῦ λόγου· δῆλον γὰρ ὅτι ἀδύνατον ἄλλως δεικνύναι· φανερὸν ὅτι ἀναγκαῖον, ὥσπερ ἐν τοῖς τοπικοῖς, πρῶτον περὶ ἕκαστον ἔχειν ἐξειλεγμένα περὶ τῶν ἐνδεχομένων, καὶ τῶν ἐπικαιροτάτων. περὶ δὲ D τῶν ἐξ ὑπογυίου γιγνομένων, ζητεῖν τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀποβλέποντα μὴ εἰς ἀόριστα, ἀλλ' εἰς τὰ ὑπάρχοντα, περὶ ὧν ὁ λόγος· καὶ περιγράφοντα, ὅτι πλεῖστα καὶ ἐγγύτατα τοῦ πράγματος· ὅσῳ μὲν γὰρ ἂν πλείω ἔχηται τῶν ὑπαρχόντων, τοσούτῳ ῥᾷον δεικνύναι· ὅσῳ δ' ἐγγύτερον, τοσούτῳ οἰκειότερα, καὶ ἧττον κοινά. λέγω δὲ κοινὰ μὲν, τὸ ἐπαινεῖν τὸν E Ἀχιλλέα ὅτι ἄνθρωπος, καὶ ὅτι τῶν ἡμιθέων, καὶ ὅτι ἐπὶ τὸ Ἴλιον ἐστρατεύσατο· ταῦτα γὰρ καὶ ἄλλοις ὑπάρχει πολλοῖς. ὥστ' οὐδὲν μᾶλλον ὁ τοιοῦτος Ἀχιλλέα ἐπαινεῖ ἢ Διομήδην. ἴδια δὲ, ἃ μηδενὶ ἄλλῳ συμβέβηκεν ἢ τῷ Ἀχιλλεῖ, οἷον τὸ ἀποκτεῖναι τὸν Ἕκτορα τὸν ἄριστον τῶν Τρώων, καὶ τὸν Κύκνον, ὃς ἐκώλυσεν ἅπαντας ἀποβαίνειν, F ἄτρωτος ὤν· καὶ ὅτι νεώτατος, καὶ οὐκ ἔνορκος ὢν ἐστράτευσεν· καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. εἷς μὲν οὖν τρόπος τῆς ἐκλογῆς, καὶ πρῶτος οὗτος ὁ τοπικός. τὰ δὲ στοιχεῖα τῶν ἐνθυμημάτων λέγωμεν· στοιχεῖον δὲ λέγω καὶ τόπον ἐνθυμήματος τὸ αὐτό. πρῶτον δ' εἴπωμεν, περὶ ὧν ἀναγκαῖον εἰπεῖν πρῶτον. ἔστι γὰρ τῶν ἐνθυμημάτων εἴδη δύο· τὰ μὲν γὰρ δεικτικά ἐστιν, ὅτι ἔστιν ἢ οὐκ ἔστι· τὰ δὲ, ἐλεγκτικά· καὶ διαφέρει ὥσπερ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς,

A Eodem autem modo & accusantes, & defendentes, dum ex insitis considerationem habent, accusant & defendunt. Ac nihil interest, de Atheniensibus an Lacedæmoniis, de homine, an deo, id ipsum facere. Etenim consilium danti Achilli, & laudanti, & vituperanti, & accusanti, & defendenti eum, quæ insunt, aut videntur inesse, assumenda sunt, vt ex eis dicamus laudantes, B aut vituperantes, si quid honesti insit, aut inhonesti: accusantes, aut defendentes, si quid iusti insit, aut iniusti: consulentes, si quid vtilis aut perniciosi. Similiter autem his & de re quacunque, vt de iustitia bonumne, an non bonum, ex iis, quæ insunt iustitiæ aut bono. Iam verò quoniam & omnes videntur in hunc modum demonstrare, siue accuratius, siue negligentius C syllogismo concludant (non enim ex omnibus assumuntur, sed ex iis, quæ in vtroque insunt) & id ratione probatur: manifestum enim est fieri non posse alio modo vt demonstretur: apparet necessarium esse, vt in Topicis, primum circa vnumquodque tenere selecta de iis, quæ contingunt, & opportunissima sunt: de iis verò, quæ derepentè fiunt, quærere autem modo, spectantem non indefinita, sed insita, de quibus oratio D est, & comprehendentem plurima, & proxima rei. Nam quo plura habeantur insitorum, eo facilius est demonstrare. Quo verò propiora, eo magis propria, & minus communia. Dicimus autem communia, laudare Achillem, quòd homo, & quòd ex Semideis, & quòd ad Ilium militauerit: hæc enim etiam aliis insunt. Quare nihilo magis iste Achillem laudat, quàm Diomedem. Propria verò, quæ nemini alij acciderunt, E nisi Achilli, vt interfecisse Hectorem fortissimum Troianorum, & Cycnum, qui prohibebat omnes exscendere, cùm vulnerari non posset, & quòd admodum iuuenis, & iniuratus militauerit, & quæcunque alia eiusmodi. Ac vnus quidem locus selectionis est, & primus iste Topicus. Elementa verò enthymematum dicamus. Elementum autem voco, & locum enthymematis, idem. Ac F primùm dicamus, de quibus necesse est dicere primum. Sunt enim enthymematum duæ species. Nam alia valent ad demonstrandum esse, vel non esse, alia ad refutandum. Et differunt, vt in Dialecticis

Elenchus & ſyllogiſmus. Eſt autem ad demonſtrandum valens enthymema, ex confeſſis colligere: ad refutandum verò inconfeſſa colligere. Ac ferme quidem nobis de ſingulis formis vtilibus, & neceſſariis, habentur loci: ſelectæ enim de vnoquoque propoſitiones ſunt. Quare ex quibus oporteat ducere enthymemata locis, de bono, aut malo aut honeſto, aut turpi, aut iuſto, aut iniuſto, & de moribus, & affectibus, & habitibus eodem modo, parati nobis ſunt prius loci. Iam verò alio modo in vniuerſum de omnibus aſſumamus, & dicamus, adnotantes, tum qui ad refutandum, tum qui ad demonſtrandum valeant: & eos, qui ſunt apparentium enthymematum, quum haud ſint enthymemata, quoniam ne ſyllogiſmi quidem ſunt. Cùm autem demonſtrata hæc fuerint, de ſolutionibus & obiectionibus explicabimus, vnde oporteat aduerſus enthymemata ea ducere.

A ἔλεγχος καὶ συλλογισμός. ἔστι δὲ, τὸ μὲν δεικτικὸν ἐνθύμημα, τὸ ἐξ ὁμολογουμένων συνάγειν· τὸ δὲ ἐλεγκτικὸν, τὸ τὰ ἀνομολογούμενα συνάγειν. σχεδὸν μὲν οὖν ἡμῖν περὶ ἑκάστων τῶν εἰδῶν τῶν χρησίμων καὶ τῶν ἀναγκαίων ἔχονται οἱ τόποι· ἐξειλεγμέναι γὰρ αἱ προτάσεις περὶ ἕκαστόν εἰσιν. ὥστ' ἐξ ὧν δεῖ φέρειν τὰ ἐνθυμήματα τόπων, περὶ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ, ἢ καλοῦ ἢ αἰσχροῦ, ἢ δικαίου ἢ ἀδίκου· καὶ περὶ τῶν B ἠθῶν καὶ παθημάτων, καὶ ἕξεων ὡσαύτως εἰλημμένοι ἡμῖν ὑπάρχουσι πρότερον οἱ τόποι. ἔτι δὲ καὶ ἄλλον τρόπον καθόλου περὶ ἁπάντων λάβωμεν, καὶ λέγωμεν, παρασημαινόμενοι τοὺς ἐλεγκτικοὺς καὶ τοὺς ἀποδεικτικοὺς, καὶ τοὺς τῶν φαινομένων ἐνθυμημάτων, οὐκ ὄντων δὲ ἐνθυμημάτων, ἐπεὶ γὰρ οὐδὲ συλ- C λογισμῶν. δηλωθέντων δὲ τούτων, περὶ τῶν λύσεων καὶ ἐνστάσεων διορίσωμεν, πόθεν δεῖ πρὸς τὰ ἐνθυμήματα φέρειν.

CAPVT XXIII.

Eſt autem vnus quidem locus ex iis, qui valent ad demonſtrandum, Ex contrariis. Oportet enim videre, an contrario contrarium inſit, aut non inſit: refutantem quidem, an non inſit, confirmantem verò, an inſit, vt temperanter agere, bonum eſſe: intemperanter enim agere pernicioſum. Aut quemadmodum in Meſſeniaca: ſi enim bellum cauſa eſt præſentium malorum, cum pace oportet correctionem adhibere. Si enim non in iis, qui malè egerunt inuiti, iuſtum eſt iraſci, neque ſi coactus aliquis benefecerit alicui, conueniens eſt, illi deberi gratiam. At ſi eſt inter mortales falſum dicere appoſitum ad perſuadendum, exiſtimate oportet etiam contrarium, fide carentia vera multa accidere mortalibus. Alius ex ſimilibus caſibus: ſimiliter enim oportet ineſſe, aut non ineſſe, vt, Iuſtum non omne bonum eſſe, nam etiam quod iuſtè. Iam verò non eligendum iuſte mori. Alius ex iis, quæ inter ſe conferuntur. Si enim alteri ineſt, vt honeſtè & iuſtè fecerit alteri: etiam, vt paſſus ſit. Et, ſi vt iuſſerit, etiam vt fecerit: vt publicanus Diomedon de vectigalibus. Si enim non vobis turpe vendere, ne nobis quidem emere. Et, ſi ei, qui paſſus eſt, vt honeſte, & iuſte paſſus ſit, ineſt, etiam ei qui fecit. Et, ſi ei, qui fecit, etiam ei, qui paſſus eſt. Licet verò in hoc captionem facere. Si enim iuſte necatus eſt, iuſte paſſus eſt:

Κεφάλαιον κγ.

Ἔστι δὲ, εἷς μὲν τόπος τῶν δεικτικῶν, ἐκ τῶν ἐναντίων· δεῖ γὰρ σκοπεῖν εἰ τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον ὑπάρχει· ἀναιροῦντα μὲν, εἰ μὴ ὑπάρχει· κατασκευάζοντα δὲ, εἰ ὑπάρχει· οἷον ὅτι τὸ σωφρονεῖν, ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἀκολασταί- D νειν, βλαβερόν. ἢ ὡς ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ· εἰ γὰρ ὁ πόλεμος αἴτιος τῶν παρόντων κακῶν, μετὰ τῆς εἰρήνης δεῖ ἐπανορθώσασθαι.

Εἴπερ γὰρ οὐδὲ τοῖς κακῶς δεδρακόσιν
Ἀκουσίως, δίκαιον εἰς ὀργὴν πεσεῖν.
Οὐδ' ἂν ἀναγκασθείς τις εὖ δράσῃ τινὰ,
Προσῆκόν ἐστι τῷδ' ὀφείλεσθαι χάριν.
Ἀλλ' εἴπερ ἐστὶν ἐν βροτοῖς ψευδηγορεῖν
E Πιθανὰ, νομίζειν χρή γε καὶ τοὐναντίον,
Ἄπιστ' ἀληθῆ πολλὰ συμβαίνειν βροτοῖς.

ἄλλος. ἐκ τῶν ὁμοίων πτώσεων· ὁμοίως γὰρ δεῖ ὑπάρχειν, ἢ μὴ ὑπάρχειν· οἷον, ὅτι τὸ δίκαιον οὐ πᾶν ἀγαθόν· καὶ γὰρ ἂν τὸ δικαίως· νῦν δ' οὐχ αἱρετὸν δικαίως ἀποθανεῖν. ἄλλος ἐκ τῶν πρὸς ἄλληλα. εἰ γὰρ θατέρῳ ὑπάρχει τὸ καλῶς ἢ τὸ δικαίως ποιῆσαι, θατέρῳ τὸ πεπον- F θέναι. καὶ εἰ κελεῦσαι, καὶ τὸ πεποιηκέναι· οἷον ὡς ὁ τελώνης Διομέδων περὶ τῶν τελῶν. εἰ γὰρ μηδ' ὑμῖν αἰσχρὸν τὸ πωλεῖν, οὐδ' ἡμῖν τὸ ὠνεῖσθαι. καὶ εἰ τῷ πεπονθότι τὸ καλῶς ἢ δικαίως ὑπάρχει, καὶ τῷ ποιήσαντι· ἀλλ' εἰ τῷ ποιήσαντι, καὶ τῷ πεπονθότι. ἔστι δ' ἐν τούτῳ παραλογίσασθαι· εἰ γὰρ δικαίως ἀπέθανε, δικαίως πέπονθεν· ἀλλ' ἴσως οὐχ ὑπὸ

σοῦ;

πεπονθότι. διὸ δεῖ σκοπεῖν χωρὶς, εἰ ἄξιος ὁ παθὼν παθεῖν, καὶ ὁ ποιήσας ποιεῖν, εἶτα χρῆσθαι ὁποτέρως ἁρμόττει· ἐνίοτε γὰρ διαφωνεῖ τὸ τοιοῦτον· καὶ οὐδὲν κωλύει, ὥσπερ ἐν τῷ Ἀλκμαίωνι τῷ Θεοδέκτου·

Μητέρα δὲ τὴν σὴν οὔτις ἐστύγει βροτῶν;
φησὶ δ᾽ ἀποκρινόμενος,

Ἀλλὰ διαλαβόντα χρὴ σκοπεῖν.
ἐρομένης δὲ τῆς Ἀλφεσιβοίας, πῶς; ὑπολαβὼν φησὶ,

Τὴν μὲν θανεῖν ἔκριναν, ἐμὲ δὲ μὴ κτανεῖν.

καὶ οἷον ἡ περὶ Δημοσθένους δίκη, καὶ τῶν ἀποκτεινάντων Νικάνορα· ἐπεὶ γὰρ δικαίως ἐκρίθησαν ἀποκτεῖναι, δικαίως ἔδοξεν ἀποθανεῖν· καὶ περὶ τοῦ Θήβησιν ἀποθανόντος, περὶ οὗ ἐκέλευον κρῖναι, εἰ δίκαιος ἦν ἀποθανεῖν, ὡς οὐκ ἄδικον ὂν ἀποκτεῖναι τὸν δικαίως ἀποθανόντα. ἄλλος ἐκ τοῦ μᾶλλον καὶ ἧττον. οἷον, εἰ μηδ᾽ οἱ θεοὶ πάντα ἴσασι, σχολῇ οἵ γε ἄνθρωποι· τοῦτο γάρ ἐστιν, εἰ ᾧ μᾶλλον ἂν ὑπάρχοι, μὴ ὑπάρχει, δῆλον ὅτι οὐδ᾽ ᾧ ἧττον. τὸ δ᾽, ὅτι τοὺς πλησίον τύπτει, ὅς γε καὶ τὸν πατέρα, ἐκ τοῦ, εἰ τὸ ἧττον ὑπάρχει, καὶ τὸ μᾶλλον ὑπάρχει, καθ᾽ ὁπότερον ἂν δέῃ δεῖξαι, εἴθ᾽ ὅτι ὑπάρχει, εἴθ᾽ ὅτι οὔ. ἔτι εἰ μήτε μᾶλλον, μήτε ἧττον· ὅθεν εἴρηται,

Καὶ σὸς μὲν οἰκτρὸς παῖδας ἀπολέσας πατήρ·
Οἰνεὺς δ᾽ ἄρ᾽ οὐχὶ τὸν κλεινὸν ἀπολέσας γόνον;

καὶ ὅτι, εἰ μηδὲ Θησεὺς ἠδίκησεν, οὐδ᾽ Ἀλέξανδρος. καὶ εἰ μηδ᾽ οἱ Τυνδαρίδαι, οὐδ᾽ Ἀλέξανδρος. καὶ, εἰ Πάτροκλον Ἕκτωρ, καὶ Ἀχιλλέα Ἀλέξανδρος. καὶ εἰ μηδ᾽ οἱ ἄλλοι τεχνῖται φαῦλοι, οὐδ᾽ οἱ φιλόσοφοι. καὶ, εἰ μηδ᾽ οἱ στρατηγοὶ φαῦλοι, ὅτι ἡττῶνται πολλάκις, οὐδ᾽ οἱ σοφισταί, ὅτι εἰ δεῖ τὸν ἰδιώτην τῆς ὑμετέρας δόξης ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ὑμᾶς τῆς τῶν Ἑλλήνων. ἄλλος, ἐκ τοῦ τὸν χρόνον σκοπεῖν, οἷον, ὡς Ἰφικράτης ἐν τῇ πρὸς Ἁρμόδιον, ὅτι εἰ πρὶν ποιῆσαι ἠξίουν τῆς εἰκόνος τυχεῖν, ἐὰν ποιήσω, ἔδοτε ἄν· ποιήσαντι δ᾽ ἄρ᾽ οὐ δώσετε; μὴ τοίνυν μέλλοντες μὲν ὑπισχνεῖσθε, παθόντες δ᾽ ἀφαιρεῖσθε. καὶ πάλιν πρὸς τὸ Θηβαίους Φίλιππον διεῖναι εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅτι εἰ πρὶν βοηθῆσαι εἰς Φωκεῖς ἠξίου, ὑπέσχοντο ἄν. ἄτοπον οὖν εἰ διότι προεῖτο καὶ ἐπίστευσε, μὴ διήσουσιν. ἄλλος ἐκ τῶν εἰρημένων καθ᾽ αὑτοὺς πρὸς τὸν εἰπόντα· διαφέρει δὲ ὁ τρόπος, οἷον ἐν τῷ Τεύκρῳ, ᾧ ἐχρήσατο Ἰφικράτης πρὸς Ἀριστοφῶντα,

A verùm fortasse non a te. Quamobrem oportet considerare separatim, an qui passus est, dignus fuerit, qui pateretur, & qui fecit dignus fuerit, qui faceret. deinde vti in vtram partem conuenerit: nonnunquam enim dissidet hoc, et nihil prohibet, vt in Alcmæone Theodectis: Matrem tuam nemo odio habebat mortalium? Affirmat verò respondens: sed distinctè considerare oportet. Quærente verò Alphesibœa, Quomodo, Assumens dixit, Necari

B quidem decreuerunt, verùm me non interficere. & vt de Demosthene iudicium, & iis, qui interfecerunt Nicanorem. Quoniam enim iuste iudicati sunt necasse, iuste visus est necatus. Et de eo, qui Thebis necatus est, de quo mandatum est iudicium, num dignus esset, qui moreretur, quasi non iniustum esset mori, qui iuste moreretur. Alius ex maiori, & minori, vt si neque Dij omnia sciunt, multo minus

C homines. Hoc enim est, si cui magis inesse deberet, non inest, profectò neque cui minus. Illud autem, Propinquos verberat, qui etiam patrem, ex eo est si quod minus inest, et am quod magis inest, in vtra partem oportebit demonstrare, siue inesse, siue non. Præterea si neque magis, neque minus. Vnde dictum est: Et tuus quidem miserandus, cùm filios amiserit, pater. Oeneus autem non, cum Græciæ amiserit

D præstantissimum filium? Et quòd, si non fecit Theseus iniustè, nec Alexander quidem. Et, si non Tyndaridæ, neque Alexander. Et, si Patroclum Hector, & Achillem Alexander. Et, si non alij artifices mali, neque Philosophi. Et, si non imperatores mali, quòd vincuntur sæpe, neque sophistæ. Et, si oportet priuatum vestræ gloriæ curam habere, & vos Græcorum. Alius, in tempus intueri, vt Iphicrates in

E ea aduersus Harmodium: Si priusquam facerem, postulassem, vt statua donare, si fecissem, concessissetis: cùm fecerim verò non concedetis. Ne igitur beneficium exspectantes promittatis: beneficio autem accepto denegetis. Et rursus, vt Thebani Philippo aditum darent in Atticam, quòd si priusquam opem ferret in Phocenses, postulasset, promisissent. Absurdum igitur est, si quia neglexit, & credidit,

F non permiserint. Alius ex dictis secundum ipsos aduersus eum, qui dixit. Eminet autem hic modus, vt in Teucro, vsus est eo Iphicrates contra Aristophontem,

eum quæreret, num proditurus esset naues ob pecunias, isque id negaret: Ergo tu qui Aristophon es, non proderes, ego verò proderem, qui sum Iphicrates. Oportet autem existimari iniuriosiorem illum: alioqui, ridiculum appareret, si aduersus Aristidem accusantem id aliquis diceret. Sed id conuenit in exiguam fidem accusatoris. Vniuersè enim debet accusans melior esse reo. Hoc igitur conuincendum est. In vniuersum autem absurdus iste est, quando aliquis obiurgat alios in iis, quæ ipsemet faciat, aut faceret: vel suadet facere ea, quæ ipse non faciat, aut non faceret. Alius ex definitione, vt Dæmonium nihil est, nisi aut Deus, aut Dei opus. Atqui quicunque existimat Dei opus esse, eú necesse est existimare etiam Deos esse. Et vt Iphicrates generosissimũ esse, qui optimus sit. Etenim Harmodio, & Aristogitoni nihil prius extitit generosi, quàm generosi aliquid egissent. & propinquiorem se esse. Certe opera propinquiora sunt mea operibus Harmodij, & Aristogitonis, quàm tua. Et vt in Alexãdro, Omnes confessuros esse, intemperantes non vno corpore cõtentos esse ad delectationem. Et caussa, quamobrem Socrates negauit ire ad Archelaum. Contumeliã enim esse dixit, non posse referre eum, qui accepit beneficium: perinde ac eum, qui maleficium. Omnes enim hi definitionem adhibentes, & assumentes prius, quid sit, syllogismo concludunt ea, de quibus dicunt. Alius ex Quotupliciter, vt in Topicis de eo rectè. Alius ex diuisione, vt si omnes trium rerum caussa iniuriam faciunt, nẽpe aut huius caussa, aut huius, aut huius. Et propter duas facere non potuit. Et propter tertiam ne ipsi quidem dicunt. Alius ex inductione, vt ex Peparethia, quòd de filiis mulieres vbiq; discernunt verum: hoc enim Athenis Mantiæ oratori controuersanti de filio mater indicauit. hoc item Thebis, Ismenia, & Stilbone controuersantibus, Dodonis demonstrauit Ismeniæ filium: & ob id Thessaliscum Ismeniæ existimarunt. Et rursus ex lege Theodectis, quòd iis, qui malè curarunt alienos equos, non committunt suos. Neque iis, qui euerterunt alienas naues. Igitur si similiter in omnibus, neque iis, qui malè custodierunt alienam, vtendum est ad propriam salutem. Et vt Alcidamas, quòd omnes sapientes honorant. Parij igitur Archilochũ,

A ἐπηρόμενος, εἰ προδοίη ἂν τὰς ναῦς ἐπὶ χρήμασιν· οὐ φάσκοντος δέ, εἶτα εἶπε, σὺ μὲν Ἀριστοφῶν ὢν οὐκ ἂν προδοίης, ἐγὼ δ' ὢν Ἰφικράτης; δεῖ δ' ὑπάρχειν μᾶλλον ἂν δοκοῦντα ἀδικῆσαι ἐκεῖνον· εἰ δὲ μή, γελοῖον ἂν φανείη, εἰ πρὸς Ἀριστείδην κατηγοροῦντα τοῦτό τις εἴπειεν, ἀλλὰ πρὸς ἀπιστίαν τοῦ κατηγόρου· ὅλως γὰρ βούλεται ὁ κατηγορῶν βελτίων εἶναι τοῦ φεύγοντος· τοῦτ' οὖν ἐξελέγχειν δεῖ. B καθόλου δ' ἄτοπός ἐστιν, ὅταν τις ἐπιτιμᾷ ἄλλοις, ἃ αὐτὸς ποιεῖ, ἢ ποιήσειεν ἄν, ἢ προτρέπῃ ποιεῖν ἃ αὐτὸς μὴ ποιεῖ μηδὲ ποιήσειεν ἄν. ἄλλος ἐξ ὁρισμοῦ, οἷον, ὅτι τὸ δαιμόνιον οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' ἢ θεός, ἢ θεοῦ ἔργον. καίτοι ὅστις οἴεται θεοῦ ἔργον εἶναι, τοῦτον ἀνάγκη οἴεσθαι καὶ θεοὺς εἶναι. καὶ ὡς ὁ Ἰφικράτης, ὅτι γενναιότατος ὁ βέλτιστος· καὶ γὰρ Ἁρμοδίῳ C καὶ Ἀριστογείτονι οὐδὲν πρότερον ὑπάρχειν γενναῖον, πρὶν γενναῖόν τι πρᾶξαι. καὶ ὅτι συγγενέστερος αὐτός. τὰ γοῦν ἔργα συγγενέστερά ἐστι τὰ ἐμὰ τοῖς Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, ἢ τὰ σά. καὶ ὡς ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ, ὅτι πάντες ἂν ὁμολογήσειαν τοὺς μὴ κοσμίους οὐχ ἑνὸς σώματος ἀγαπᾶν ἀπόλαυσιν· καὶ D δι' ὃ Σωκράτης οὐκ ἔφη βαδίζειν ὡς Ἀρχέλαον· ὕβριν γὰρ ἔφη εἶναι, τὸ μὴ δύνασθαι ἀμύνασθαι ὁμοίως εὖ παθόντα, ὥσπερ καὶ κακῶς. πάντες γὰρ οὗτοι ὁρισάμενοι, καὶ λαβόντες τὸ τί ἐστι, συλλογίζονται περὶ ὧν λέγουσιν. ἄλλος ἐκ τοῦ ποσαχῶς, οἷον ἐν τοῖς Τοπικοῖς, περὶ τοῦ ὀρθῶς. ἄλλος ἐκ διαιρέσεως, οἷον, εἰ E πάντες τριῶν ἕνεκεν ἀδικοῦσιν· ἢ τοῦδε γὰρ ἕνεκα, ἢ τοῦδε, ἢ τοῦδε· καὶ διὰ μὲν τὰ δύο, ἀδύνατον· διὰ δὲ τὸ τρίτον, οὐδ' αὐτοὶ φασιν. ἄλλος ἐξ ἐπαγωγῆς, οἷον, ἐκ τῆς Πεπαρηθίας, ὅτι περὶ τῶν τέκνων αἱ γυναῖκες πανταχοῦ διορίζουσι τἀληθές. τοῦτο μὲν γὰρ Ἀθήνησι Μαντίᾳ τῷ ῥήτορι ἀμφισβητοῦντι πρὸς τὸν υἱὸν ἡ μήτηρ ἀπέφηνε. τοῦτο δὲ Θήβησιν F Ἰσμηνίου καὶ Στίλβωνος ἀμφισβητούντων, ἡ Δωδωνὶς ἀπέδειξεν Ἰσμηνίου τὸν υἱόν· καὶ διὰ τοῦτο Θετταλίσκον Ἰσμηνίου ἐνόμιζον. καὶ πάλιν ἐκ τοῦ νόμου τοῦ Θεοδέκτου, εἰ τοῖς κακῶς ἐπιμεληθεῖσι τῶν ἀλλοτρίων ἵππων, οὐ παραδιδόασι τοὺς οἰκείους, οὐδὲ τοῖς ἀνατρέψασι τὰς ἀλλοτρίας ναῦς, οὐκοῦν εἰ ὁμοίως ἐφ' ἁπάντων, καὶ τοῖς κακῶς φυλάξασι τὴν ἀλλοτρίαν, οὐ χρηστέον ἐστὶν εἰς τὴν οἰκείαν σωτηρίαν. καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, ὅτι πάντες τοὺς σοφοὺς τιμῶσι· Πάριοι γοῦν Ἀρχίλοχον,

καί

καίπερ βλάσφημον ὄντα, τετιμήκασι· καὶ Χῖοι, Ὅμηρον, οὐκ ὄντα πολίτην· καὶ Μιτυληναῖοι, Σαπφώ, καίπερ οὖσαν γυναῖκα· καὶ Λακεδαιμόνιοι, Χίλωνα τῶν γερόντων ἐποίησαν, ἥκιστα φιλολόγοι ὄντες· καὶ Ἰταλιῶται, Πυθαγόραν. καὶ Λαμψακηνοὶ Ἀναξαγόραν ξένον ὄντα ἔθαψαν, καὶ τιμῶσιν ἔτι καὶ νῦν. καὶ Ἀθηναῖοι τοῖς Σόλωνος χρησάμενοι νόμοις, εὐδαιμόνησαν· καὶ Λακεδαιμόνιοι, τοῖς Λυκούργου· καὶ Θήβησιν ἅμα οἱ προστάται φιλόσοφοι ἐγένοντο, καὶ εὐδαιμόνησεν ἡ πόλις. ἄλλος ἐκ κρίσεως περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἢ ὁμοίου, ἢ ἐναντίου· μάλιστα μὲν, εἰ πάντες καὶ ἀεί· εἰ δὲ μή, ἀλλ' οἵ γε πλεῖστοι, ἢ σοφοί, ἢ πάντες, ἢ οἱ πλεῖστοι, ἢ ἀγαθοί. ἢ εἰ αὐτοὶ οἱ κρίνοντες, ἢ οὓς ἀποδέχονται οἱ κρίνοντες, ἢ οἷς μὴ οἷόν τε ἐναντίον κρίνειν, οἷον τοῖς κυρίοις, ἢ οἷς μὴ καλὸν τὰ ἐναντία κρίνειν, οἷον θεοῖς, ἢ πατρί, ἢ διδασκάλοις· ὥσπερ τὸ εἰς Μιξιδημίδην εἶπεν Αὐτοκλῆς· εἰ ταῖς μὲν σεμναῖς θεαῖς καλῶς εἶχεν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ δοῦναι δίκην, Μιξιδημίδῃ δ' οὔ. ἢ ὥσπερ Σαπφώ, ὅτι τὸ ἀποθνήσκειν κακόν· οἱ θεοὶ γὰρ οὕτω κεκρίκασιν· ἀπέθνησκον γὰρ ἄν. ἢ ὡς Ἀρίστιππος πρὸς Πλάτωνα ἐπαγγελτικώτερόν τι εἰπόντα, ὡς ᾤετο, ἀλλὰ μὴν ὅ γ' ἑταῖρος ἡμῶν, ἔφη, οὐδὲν τοιοῦτον, λέγων τὸν Σωκράτην. καὶ Ἡγήσιππος ἐν Δελφοῖς ἐπηρώτα τὸν θεόν, πρότερον κεχρημένος Ὀλυμπίασιν, εἰ αὐτῷ ταὐτὰ δοκεῖ ἅπερ τῷ πατρί, ὡς αἰσχρὸν ὂν τἀναντία εἰπεῖν. καὶ περὶ τῆς Ἑλένης, ὡς Ἰσοκράτης ἔγραψεν, ὅτι σπουδαία, εἴπερ Θησεὺς ἔκρινε· καὶ περὶ Ἀλεξάνδρου, ὃν αἱ θεαὶ προέκριναν· καὶ περὶ Εὐαγόρου, ὅτι σπουδαῖος, ὥσπερ Ἰσοκράτης φησί. Κόνων γοῦν δυστυχήσας, πάντας τοὺς ἄλλους παραλιπών, ὡς Εὐαγόραν ἦλθεν. ἄλλος ἐκ τῶν μερῶν, ὥσπερ ἐν τοῖς Τοπικοῖς, ποία κίνησις ἡ ψυχή· ἥδε γάρ, ἢ ἥδε. παράδειγμα ἐκ τοῦ Σωκράτους τοῦ Θεοδέκτου· εἰς ποῖον ἱερὸν ἠσέβηκε; τίνας θεῶν οὐ τετίμηκεν ὧν ἡ πόλις νομίζει; ἄλλος, ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν πλείστων συμβαίνει, ὥστε ἕπεσθαί τι αὐτοῖς ἀγαθὸν καὶ κακόν, ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦντος, προτρέπειν ἢ ἀποτρέπειν, καὶ κατηγορεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι, καὶ ἐπαινεῖν ἢ ψέγειν· οἷον τῇ παιδεύσει τὸ φθονεῖσθαι ἀκολουθεῖ κακόν· τὸ δὲ σοφὸν εἶναι, ἀγαθόν· οὐ δεῖ ἄρα παιδεύεσθαι· φθονεῖσθαι γὰρ οὐ δεῖ. δεῖ μὲν οὖν παιδεύεσθαι· σοφὸν γὰρ εἶναι δεῖ. ὁ τόπος οὗτός ἐστιν ἡ Καλλίππου τέχνη

A quamuis maledicum, honorarunt. Et Chij Homerum qui non erat ciuis. Et Mitylenæi Sapphonem quamuis esset mulier. Et Lacedæmonij Chilonem in senatorum numerum receperunt, cum essent minimè studiosi eruditionis. Et Itali Pythagoram Et Lampsaceni Anaxagoram, qui peregrinus erat sepelierunt & honorãt etiam nunc. Et Athenienses Solonis vsi legibus felices fuerunt. Et Lacedæmonij le- B gibus Lycurgi Et Thebis simul atque præsides Philosophi electi sunt eũ felix fuit ciuitas. Alius ex iudicio de eodem aut simili aut contrario, maxime quidem si omnes & semper: sin minus at saltem plurimi aut sapientes, vel omnes: vel plurimi aut boni aut si ipsi iudicantes aut quos approbant aut contra quos non potest esse iudicium, vt dominos: aut contra quos C non est honestum iudicare, vt Deos, aut patrem, aut præceptorem: vt in Mixidemidem dixit Autocles, Si seueris Deabus honestum fuit in Areopago dicere causam, Maxidemidi cur non erit. Aut quemadmodum Sappho, Mori malum esse. Dei enim sic iudicarunt: alioqui mortui essent. Aut quemadmodum Aristippus aduersus Platonem, asseuerantius quiddam proferẽtem, vt putabat: Atqui sodalis noster inquit, nihil eiusmodi, significans So- D cratem. Et Hegesippus Delphis interrogabat Deum cum accepisset prius oraculum Olympiæ num ipsi eadem viderentur, quæ patri, quasi turpe esset contraria dicere. Et Helenam, vt Isocrates scripsit virtute præstantem fuisse, siquidem Theseus iudicauit. Et Alexandrum, quem Deæ antepofuerunt. Et Euagoram virtute præstantem fuisse, vt Isocrates ait, quia Conõ, cum aduersa fortuna vteretur, omnes alios omit- E tẽs, ad Euagoram venit. Alius ex partibus vt in Topicis qualis motio animus? aut enim hæc, aut illa. Exemplum ex Socrate Theodectis: Quale templũ violauit? quos Deos non coluit ex iis, quos ciuitas existimat? Alius, quoniam in plurimis accidit, vt ea sequatur aliquid boni & mali, ex cõsequenti suadere aut dissuadere, & accusare aut defendere, & laudare, aut vituperare, vt eruditionem inuidia conse- F quitur, quæ malum est: & sapientia, quæ bonum. Non igitur oportet erudiri: inuidia enim non est colligenda. Oportet igitur erudiri: sapientia enim est appetenda. Iste locus est Callippi ars, quæ

assumpsit & id, quod fieri potest, & alia, vt dictum est. Alius quando de duobus etiam oppositis suadere, aut dissuadere oporteat etiam eo, qui prius dictus est, loco, in ambobus vti. Differt autem, quia illic quidem quæuis opponuntur, hic verò contraria. vt Sacerdos quædam non sinebat filium cum populo agere. si enim, inquit, iusta dicas, homines te odio habebunt: si verò iniusta, Dei. Immo oportet cum populo agere: si enim iniusta dicas, homines te amabunt: si verò iusta, Dei. Hoc autem est idem cum eo, quod dicitur Oleum emere, & salem. Et inuersio hæc est, quando duorum contrariorum vtrique bonum, & malum consequens sit, cōtraria vtraque vtrisque. Alius, quoniam non eadem laudant aperte, & occulte. Sed aperte quidem iusta, & honesta laudant maxime: priuatim verò vtilia magis optant, ex his conari colligere alterum. Nam in iis, quæ sunt præter opinionem, hic locus potentissimus est. Alius ex eo, quod contingit ex proportione, vt Iphicrates filium ipsius, qui iunior erat ætate, quia magnus esset, munus publicum obire cogentibus dixit, si magnos pueros pro viris habent, paruos viros inter pueros esse decernent. Et Theodectes in lege: Ciues quidem facitis stipendiarios, Vt Strabacem, & Charidemum, propter probitatem: in exilium verò non pelletis ex stipendiariis qui nefariè se gesserunt? Alius, quod contingit, si sit idem, etiam ea ex quibus contingit, eadem esse: vt Xenophanes dicebat similiter esse impios, qui nasci affirmant Deos, & qui mori dicunt. Vtroque enim modo contingit, vt non sint aliquando Dij, & omnino quod contingit ex vtroque assumere, tanquam idem semper. Debetis autem iudicare, non de Socrate, sed professione, an oporteat philosophari. Et dare terram, & aquam, seruire est. Et participes esse communis pacis, facere quod imperatum est. Assumendum autem vtrum sit vtile. Alius, ex eo, quod non idem ipsi semper eligūt, posterius, vel prius: sed è cōuerso, vt hoc enthymema. An verò in exiliū euntes pugnabamus, vt rediremus, postea verò quam rediimus, fugiemus, vt nō pugnemus? aliquādo enim manere pugnādo elegerunt: aliquādo non pugnare, non

A προσλαβόντα τὸ δυνατὸν, καὶ τἆλλα, ὡς εἴ-
ρηται. ἄλλος, ὅταν περὶ δυοῖν καὶ ἀντικειμέ-
νοιν ἢ προτρέπειν ἢ ἀποτρέπειν δέῃ, καὶ
τῷ πρότερον εἰρημένῳ τρόπῳ ἐπὶ ἀμφοῖν
χρῆσθαι. διαφέρει δὲ, ὅτι, ἐκεῖ μὲν τὰ τυχόν-
τα ἀντιτίθεται, ἐνταῦθα δὲ, τἀναντία. οἷον ἱέ-
ρεια οὐκ εἴα τὸν υἱὸν δημηγορεῖν· ἐὰν μὲν γὰρ,
ἔφη, τὰ δίκαια λέγῃς, οἱ ἄνθρωποί σε μισή-
B σουσιν· ἐὰν δὲ τὰ ἄδικα, οἱ θεοί. δεῖ μὲν οὖν
δημηγορεῖν· ἐὰν μὲν γὰρ τὰ δίκαια λέγῃς, οἱ
θεοί σε φιλήσουσιν· ἐὰν δὲ τὰ ἄδικα, οἱ ἄν-
θρωποι. τοῦτο δ' ἐστὶ ταὐτὸ τῷ λεγομένῳ, τὸ
ἕλος πρίασθαι καὶ τοὺς ἅλας· καὶ ἡ βλαίσω-
σις τοῦτ' ἐστὶν, ὅταν δυοῖν ἐναντίοιν ἑκατέρῳ
ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἕπηται, ἐναντία ἑκάτερα
ἑκατέροις. ἄλλος, ἐπειδὴ οὐ τὰ αὐτὰ φα-
C νερῶς ἐπαινοῦσι, καὶ ἀφανῶς· ἀλλὰ φα-
νερῶς μὲν, τὰ δίκαια καὶ τὰ καλὰ, ἐ-
παινοῦσι μάλιστα· ἰδίᾳ δὲ, τὰ συμφέ-
ροντα μᾶλλον βούλονται, ἐκ τούτων πειρᾶ-
σθαι συνάγειν θάτερον. τῶν γὰρ παραδόξων
οὗτος ὁ τόπος κυριώτατός ἐστιν. ἄλλος, ἐκ τοῦ
ἀνάλογον ταῦτα συμβαίνειν· οἷον, ὁ Ἰφι-
κράτης τὸν υἱὸν αὐτοῦ νεώτερον ὄντα τῆς
D ἡλικίας, ὅτι μέγας ἦν, λειτουργεῖν ἀναγ-
καζόντων, εἶπεν, ὅτι εἰ τοὺς μεγάλους τῶν
παίδων ἄνδρας νομίζουσι, τοὺς μικροὺς τῶν
ἀνδρῶν παῖδας εἶναι ψηφιοῦνται. καὶ ὁ Θεο-
δέκτης ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι, πολίτας μὲν ποι-
εῖσθε τοὺς μισθοφόρους, οἷον Στράβακα καὶ
Χαρίδημον διὰ τὴν ἐπιείκειαν· φυγάδας
δ' οὐ ποιήσετε, τοὺς ἐν τοῖς μισθοφόροις
E ἀνήκεστα διαπεπραγμένους; ἄλλος, ἐκ τοῦ
τὸ συμβαῖνον ἐὰν ᾖ ταὐτὸν, ὅτι καὶ ἐξ ὧν
συμβαίνει ταὐτά· οἷον Ξενοφάνης ἔλεγεν, ὅ-
τι ὁμοίως ἀσεβοῦσιν οἱ γενέσθαι φάσκον-
τες τοὺς θεοὺς, τοῖς ἀποθανεῖν λέγουσιν·
ἀμφοτέρως γὰρ συμβαίνει, μὴ εἶναί πο-
τε τοὺς θεούς. καὶ ὅλως δὲ, τὸ συμβαῖ-
νον ἐξ ἑκατέρου, λαμβάνειν ὡς ταὐτὸ ἀεί·
F μέλλετε δὲ κρίνειν οὐ περὶ Σωκράτους, ἀλ-
λὰ περὶ ἐπιτηδεύματος, εἰ χρὴ φιλοσοφεῖν.
καὶ ὅτι τὸ διδόναι γῆν καὶ ὕδωρ, δουλεύειν
ἐστί. καὶ τὸ μετέχειν τῆς κοινῆς εἰρήνης,
ποιεῖν τὸ προσταττόμενον. ληπτέον δ' ὁπότερον ἂν ᾖ χρήσιμον. ἄλλος, ἐκ τοῦ μὴ ταὐτὸ τοὺς αὐ-
τοὺς ἀεὶ αἱρεῖσθαι, ὕστερον ἢ πρότερον, ἀλλ' ἀνάπαλιν. οἷον τόδε τὸ ἐνθύμημα, εἰ φεύγοντες μὲν
ἐμαχόμεθα, ὅπως κατέλθωμεν· κατελθόντες δὲ, φευξόμεθα, ὅπως μὴ μαχώμεθα; ὁτὲ
μὲν γὰρ τὸ μένειν ἀντὶ τοῦ μάχεσθαι ᾑροῦντο, ὁτὲ δὲ τὸ μὴ μάχεσθαι ἀντὶ τοῦ μὴ μένειν.

ἄλλος, τὸ οὗ ἕνεκα ἂν εἴη, εἰ μὴ γένοιτο, τούτου ἕνεκα φάναι εἶναι, ἢ γεγενῆσθαι δεῖ· οἷον εἰ δοίη ἄν τις τινί, ἵν᾽ ἀφελόμενος λυπήσῃ. ὅθεν καὶ τοῦτ᾽ εἴρηται.

Πολλοῖς ὁ δαίμων οὐ κατ᾽ εὔνοιαν φέρων
Μεγάλα δίδωσιν εὐτυχήματ᾽, ἀλλ᾽ ἵνα
Τὰς συμφορὰς λάβωσιν ἐπιφανεστέρας.

καὶ τὸ ἐκ τοῦ Μελεάγρου τοῦ Ἀντιφῶντος,

Οὐχ ἵνα κτάνωσι θῆρ᾽, ὅπως δὲ μάρτυρες
Ἀρετῆς γένωνται Μελεάγρῳ πρὸς Ἑλλάδα.

καὶ τὸ ἐκ τοῦ Αἴαντος τοῦ Θεοδέκτου, ὅτι ὁ Διομήδης προείλετο Ὀδυσσέα, οὐ τιμῶν, ἀλλ᾽ ἵνα ἥττων ᾖ ὁ ἀκολουθῶν· ἐνδέχεται γὰρ τούτου ἕνεκα ποιῆσαι. ἄλλος κοινὸς καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι, καὶ τοῖς συμβουλεύουσι, σκοπεῖν τὰ προτρέποντα καὶ ἀποτρέποντα, καὶ ὧν ἕνεκα καὶ πράττουσι, καὶ φεύγουσι· ταῦτα γάρ ἐστιν, ἃ ἐὰν μὲν ὑπάρχῃ δεῖ πράττειν, ἂν δυνατὸν, καὶ ῥᾴδιον, καὶ ὠφέλιμον ἢ αὐτῷ, ἢ φίλοις· ἢ βλαβερὸν ἐχθροῖς, καὶ ἐπιζήμιον, ἢ ἐλάττων ἡ ζημία τοῦ πράγματος. καὶ προτρέπονται δ᾽ ἐκ τούτων, καὶ ἀποτρέπονται ἐκ τῶν ἐναντίων. ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν τούτων καὶ κατηγοροῦσι, καὶ ἀπολογοῦνται· ἐκ μὲν τῶν ἀποτρεπόντων ἀπολογοῦνται· ἐκ δὲ τῶν προτρεπόντων, κατηγοροῦσιν. ἔστι δ᾽ ὁ τόπος οὗτος ὅλη τέχνη ἥ τε Παμφίλου, καὶ ἡ Καλλίππου. ἄλλος, ἐκ τῶν δοκούντων μὲν γίγνεσθαι, ἀπίστων δ᾽ εἶναι, ὅτι οὐκ ἂν ἔδοξαν, εἰ μὴ ἦν, ἢ ἐγγὺς ἦν· καὶ ὅτι μᾶλλον· ἢ γὰρ τὰ ὄντα, ἢ τὰ εἰκότα ὑπολαμβάνουσιν· εἰ οὖν ἄπιστον καὶ μὴ εἰκὸς, ἀληθὲς ἂν εἴη· οὐ γὰρ διά γε τὸ εἰκὸς καὶ πιθανὸν, δοκεῖ οὕτως. οἷον Ἀνδροκλῆς ἔλεγεν ὁ Πιτθεὺς κατηγορῶν τοῦ νόμου, ἐπεὶ ἐθορύβησαν αὐτῷ εἰπόντι, δέονται οἱ νόμοι νόμου τοῦ διορθώσοντος. καὶ γὰρ οἱ ἰχθύες ἁλός· καίτοι οὐκ εἰκὸς, οὐδὲ πιθανὸν ἐν ἅλμῃ τρεφομένους δεῖσθαι ἁλός· καὶ τὰ στέμφυλα ἐλαίου· καίτοι ἄπιστον, ἐξ ὧν ἔλαιον γίνεται, ταῦτα δεῖσθαι ἐλαίου. ἄλλος ἐλεγκτικὸς, τὸ τὰ ἀνομολογούμενα σκοπεῖν, εἴ τι ἀνομολογούμενον ἐκ πάντων καὶ χρόνων, καὶ πράξεων, καὶ λόγων· χωρὶς μὲν ἐπὶ τοῦ ἀμφισβητοῦντος, οἷον καί φησι μὲν φιλεῖν ὑμᾶς, συνώμοσε δὲ τοῖς τριάκοντα· χωρὶς δ᾽ ἐπὶ αὐτοῦ, καί φησι μὲν εἶναί με φιλόδικον, οὐκ ἔχει δὲ ἀποδεῖξαι δεδικασμένον οὐδεμίαν δίκην. χωρὶς δ᾽ ἐπὶ αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἀμφισβητοῦντος, καὶ οὗτος μὲν οὐ δεδάνεικε πώποτε οὐδέν, ἐγὼ δὲ καὶ πολλοὺς λέλυμαι ὑμῶν. ἄλλος

A manendo. Alius, cuius rei caussa fieri potuit, quamuis non factum sit, eius caussa affirmare esse, vel factum esse. vt si daret aliquis alicui, vt auferens molestus esset. Vnde & illud dictum est.

Multis Fortuna non ex beneuolentia conferens
Magnas dat prosperitates, vt
Calamitates accipiant insigniores.

Et illud ex Meleagro.

B *Non vt occidant feram, sed vt testes*
Virtutis fuerint Meleagro in Graecia.

Et illud ex Aiace Theodectis, quòd Diomedes praeelegerat Vlyssem, non honoris caussa, sed vt inferior esset, qui comitaretur. Fieri enim potest, vt huius rei caussa fecerit. Alius communis & controuersantibus & consulentibus, considerare suadentia & dissuadentia, & quorum caussa tum agant, tum fugiant: haec enim sunt, quae si adsint oportet agere, vt si fieri potest, C & facile est & vtile aut ipsi, aut amicis, aut perniciosum inimicis & noxium, aut minor noxa, quam res. Et verò suadent ex his, & dissuadent ex contrariis. Ex iisdem autem his & accusant & defendunt. Ex dissuadentibus quidem defendunt: at ex suadentibus accusant. Est autem locus iste tota ars tum Pamphili, tum Callippi. Alius ex iis, quae videtur quidem fieri, sed incredibilia sunt, quod non visa essent, si D non essent aut prope essent, & quod amplius: aut enim quae sunt, aut verisimilia, existimant. Si igitur incredibile, & non verisimile, verum erit. Non enim quia verisimile, & appositum ad fidem, videtur ita. vt Androcles dixit Pitheus, accusans legem, cum obstreperent ipsi dicenti, Indigent leges lege corrigente: quippe pisces sale. Atqui nec verisimile, nec appositum ad fidem est, qui in salo aluntur, eos egere sale. Et oliuae oleo. Atqui incredibile est, E ex quibus oleum fit, ea indigere oleo. Alius, qui valet ad refutandum. Repugnantia perspicere. Separatim quidem in controuersante, si quid repugnantium sit ex omnibus tēporibus & actionibus & sermonibus: vt Et ait quidē se amare vos, cōiurauit autē cū Triginta. Separatim verò in se ipso: Et ait esse me litigiosum, nec potest demonstrare me intētasse vllū iudiciū. Se- F paratim verò in se ipso & cōtrouersāte. Et hic quidem dedit mutuo vnquā nihil: ego verò etiā multos liberaui vestrūm. Alius,

In calumniam vocatis & hominibus, & rebus quæ non existimentur, dicere caussam paradoxi. Est enim aliquid, ob quod appareat: vt cùm affecta esset calumnia quædam, quia suum ipsius filium complecteretur, videbatur concumbere cum adolescente. Dicta verò caussa, soluta est calumnia. & vt in Aiace Theodectis Vlysses dicit aduersus Aiacem, quamobrem cùm fortior sit Aiace, nõ videatur. Alius, a caussa, si adsit, rẽ esse: si nõ adsit, non esse. Simul enim sunt caussa & cuius caussa, & sine caussa nihil est. vt Leodamas se defendens dicebat accusante Thrasybulo, quòd esset notatus infamia in arce, verùm abrasisset sub Triginta viris: Non contingit, inquit. Magis enim credidissent mihi ipsi Triginta, inscripta inimicitia cum populo. Alius, nũ liceat melius, aut licet, quàm ea quæ aut deliberat, aut agit, aut egit considerare. Apparet enim, si non ita se habet non egisse. Nemo enim sponte mala, & sciens præeligit. Est autem hoc captiosum sæpe enim hoc fit posterius manifestum, quemadmodum agere esset melius. prius verò incertum. Alius, quando aliquid contrarium agendum sit iis, quæ acta sunt, simul considerare, vt Xenophanes Eleatis interrogantibus num sacrificarent Leucotheæ, & lugerent, necne: consuluit, si existimarent Deam, ne lugerent: si hominem, ne sacrificarent. Alius locus ex iis, in quibus peccatum est, accusare, aut defendere. vt in Carcini Medea: Hi quidem accusant, quòd filios occiderit: neque enim apparere eos: nam peccauit Medea in missione filiorum. Illa verò se defendit, quòd non filios, sed Iasonem interfecisset. Hoc enim si non fecisset peccasset, cum & alterum fecisset. Est autem locus iste & enthymematis species tota prior Theodori ars. Alius à nomine, vt Sophocles:

Aperte Sidero & gerens nomen.

Et vt in Deorum laudibus solent dicere. & vt Conon Thrasybulum Thrasybulum nominabat, & Herodicus Thrasymachũ: Semper Thrasymachus es. & Polum: Semper tu Polus es. & Draconem legum latorem, quòd non hominis leges essent, sed Draconis: asperæ enim. vt, & Euripidis Hecuba in Aphroditen,

Ac nomen rectè Dementia initium Deæ,

& vt Cheremon:

τοῖς προδιαβεβλημένοις καὶ ἀνθρώποις, καὶ πράγμασι, ἢ δοκοῦσι, τὸ λέγειν τὴν αἰτίαν τοῦ παραδόξου. ἔστι γάρ τι δι᾽ ὃ φαίνεται. οἷον ὑποβεβλημένης τινὸς τὸν αὑτῆς υἱὸν διὰ τὸ ἀσπάζεσθαι, ἐδόκει συνεῖναι τῷ μειρακίῳ· λεχθέντος δὲ τοῦ αἰτίου, ἐλύθη ἡ διαβολή· καὶ οἷον ἐν τῷ Αἴαντι τῷ Θεοδέκτου, Ὀδυσσεὺς λέγει πρὸς τὸν Αἴαντα, διότι ἀνδρειότερος ὢν τοῦ Αἴαντος, οὐ δοκεῖ. Ἄλλος ἀπὸ τοῦ αἰτίου, ἄν τε ὑπάρχῃ, ὅτι ἔστι, κἂν μὴ ὑπάρχῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν· ἅμα γὰρ τὸ αἴτιον καὶ οὗ αἴτιον, καὶ ἄνευ αἰτίου οὐδέν ἐστιν. οἷον Λεωδάμας ἀπολογούμενος ἔλεγε, κατηγορήσαντος Θρασυβούλου, ὅτι ἦν στηλίτης γεγονὼς ἐν τῇ ἀκροπόλει· ἀλλ᾽ ἐκκόψαι ἐπὶ τῶν τριάκοντα, οὐκ ἐνδέχεσθαι ἔφη· μᾶλλον γὰρ ἂν πιστεύειν αὐτῷ τοὺς τριάκοντα, ἐγγεγραμμένης τῆς ἔχθρας πρὸς τὸν δῆμον. Ἄλλος, εἰ ἐνεδέχετο βέλτιον ἄλλως, ἢ ἐνδέχεται, ὧν ἢ συμβουλεύει, ἢ πράττει, ἢ πέπραχε, σκοπεῖν· φανερὸν γὰρ ὅτι εἰ μὴ οὕτως ἔχει, οὐ πέπραχεν· οὐδεὶς γὰρ ἑκὼν τὰ φαῦλα καὶ γιγνώσκων προαιρεῖται. ἔστι δὲ τοῦτο ψεῦδος· πολλάκις γὰρ ὕστερον γίνεται δῆλον πῶς ἦν πρᾶξαι βέλτιον, πρότερον δὲ ἄδηλον. Ἄλλος, ὅταν τι ἐναντίον μέλλῃ πράττεσθαι τοῖς πεπραγμένοις, ἅμα σκοπεῖν. οἷον Ξενοφάνης Ἐλεάταις ἐρωτῶσιν, εἰ θύωσι τῇ Λευκοθέᾳ, καὶ θρηνῶσιν, ἢ μή, συνεβούλευεν, εἰ μὲν θεὸν ὑπολαμβάνουσι, μὴ θρηνεῖν· εἰ δ᾽ ἄνθρωπον, μὴ θύειν. Ἄλλος τόπος, τὸ ἐκ τῶν ἁμαρτηθέντων κατηγορεῖν, ἢ ἀπολογεῖσθαι· οἷον ἐν τῇ Καρκίνου Μηδείᾳ, οἱ μὲν κατηγοροῦσιν, ὅτι τοὺς παῖδας ἀπέκτεινεν, οὐ φαίνεσθαι γοῦν αὐτούς· ἥμαρτε γὰρ ἡ Μήδεια περὶ τὴν ἀποστολὴν τῶν παίδων· ἡ δ᾽ ἀπολογεῖται, ὅτι οὐκ ἂν τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τὸν Ἰάσονα ἂν ἀπέκτεινε· τοῦτο γὰρ ἥμαρτεν ἂν μὴ ποιήσασα, εἴπερ καὶ θάτερον ἐποίησεν. ἔστι δ᾽ ὁ τόπος οὗτος τοῦ ἐνθυμήματος, καὶ τὸ εἶδος, ὅλη ἡ πρότερον Θεοδώρου τέχνη. Ἄλλος ἀπὸ τοῦ ὀνόματος, οἷον ὁ Σοφοκλῆς,

Σαφῶς Σιδηρὼ καὶ φοροῦσα τοὔνομα.

καὶ ὡς ἐν τοῖς τῶν θεῶν ἐπαίνοις εἰώθασι λέγειν· καὶ ὡς Κόνων Θρασύβουλον, θρασύβουλον ἐκάλει, καὶ Ἡρόδικος Θρασύμαχον, ἀεὶ θρασύμαχος εἶ· καὶ Πῶλον, ἀεὶ σὺ πῶλος· καὶ Δράκοντα τὸν νομοθέτην, ὅτι οὐκ ἀνθρώπου οἱ νόμοι, ἀλλὰ δράκοντος· χαλεποὶ γάρ. καὶ ὡς ἡ Εὐριπίδου Ἑκάβη εἰς τὴν Ἀφροδίτην, Καὶ τοὔνομ᾽ ὀρθῶς ἀφροσύνης ἄρχει θεᾶς, καὶ ὡς Χαιρήμων,

Πενθεὺς

Πενθεὺς ἐσόμενος τῆς συμφορᾶς ἐπώνυμος. εὐδοκιμεῖ δὲ μᾶλλον τῶν ἐνθυμημάτων τὰ ἐλεγκτικὰ τῶν δεικτικῶν, διὰ τὸ συναγωγὴν μὲν ἐναντίων εἶναι ἐν μικρῷ τὸ ἐλεγκτικὸν ἐνθύμημα, παρ' ἄλληλα δὲ φανερὰ εἶναι τῷ ἀκροατῇ μᾶλλον. πάντων δὲ καὶ τῶν ἐλεγκτικῶν καὶ τῶν δεικτικῶν συλλογισμῶν θορυβεῖται μάλιστα τὰ τοιαῦτα ὅσα ἀρχόμενα προορῶσι μὴ τῷ ἐπιπολῆς εἶναι. ἅμα γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐφ' αὑτοῖς χαίρουσι προαισθανόμενοι· καὶ ὅσων τοσοῦτον ὑστερίζουσιν ὥσθ' ἅμα εἰρημένων γνωρίζειν.

Κεφάλαιον κδ.

Ἐπεὶ δ' ἐνδέχεται τὸν μὲν εἶναι συλλογισμόν, τὸν δὲ μὴ εἶναι μὲν φαίνεσθαι δέ, ἀνάγκη καὶ ἐνθύμημα τὸ μὲν εἶναι ἐνθύμημα, τὸ δὲ μὴ εἶναι φαίνεσθαι δέ, ἐπείπερ τὸ ἐνθύμημα συλλογισμός τις. τόποι δ' εἰσὶ τῶν φαινομένων ἐνθυμημάτων, εἷς μὲν ὁ παρὰ τὴν λέξιν. καὶ τούτου ἓν μὲν μέρος, ὥσπερ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς, τὸ μὴ συλλογισάμενον συμπερασματικῶς τὸ τελευταῖον εἰπεῖν, οὐκ ἄρα τὸ καὶ τό, ἀνάγκη ἄρα τὸ καὶ τό. καὶ ἐν τοῖς ἐνθυμήμασι τὸ συνεστραμμένως καὶ ἀντικειμένως εἰπεῖν φαίνεται ἐνθύμημα. ἡ γὰρ τοιαύτη λέξις χώρα ἐστὶν ἐνθυμήματος. καὶ ἔοικε τὸ τοιοῦτον εἶναι παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως. ἔστι δὲ εἰς τὸ τῇ λέξει συλλογιστικῶς λέγειν χρήσιμον, τὸ συλλογισμῶν πολλῶν κεφάλαια λέγειν, ὅτι τοὺς μὲν ἔσωσε, τοῖς δ' ἑτέροις ἐτιμώρησε, τοὺς δ' Ἕλληνας ἠλευθέρωσε. ἕκαστον μὲν γὰρ τούτων ἐξ ἄλλων ἀπεδείχθη, συντεθέντων δὲ φαίνεται καὶ ἐκ τούτων τι γίγνεσθαι. ἓν δὲ τὸ παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν, τὸ φάναι σπουδαῖον εἶναι μῦν, ἀφ' οὗ γ' ἐστὶν ἡ τιμιωτάτη πασῶν τελετή. τὰ γὰρ μυστήρια πασῶν τιμιωτάτη τελετή. ἢ εἴ τις κύνα ἐγκωμιάζων τὸν ἐν τῷ οὐρανῷ συμπαραλαμβάνοι, ἢ τὸν Πᾶνα, ὅτι Πίνδαρος ἔφησεν,

ὦ μάκαρ, ὅν τε μεγάλας θεοῦ κύνα παντοδαπὸν καλέουσιν Ὀλύμπιοι.

Πίνδαρ.

ἢ ὅτι τὸ μηδένα εἶναι κύνα, ἀτιμότατόν ἐστιν. ὥστε τὸ κύνα δῆλον ὅτι τίμιον. καὶ τὸ κοινωνικὸν φάναι τὸν Ἑρμῆν εἶναι μάλιστα τῶν θεῶν. μόνος γὰρ καλεῖται κοινὸς Ἑρμῆς. καὶ τὸ τὸν λόγον εἶναι σπουδαιότατον, ὅτι οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες οὐ χρημάτων, ἀλλὰ λόγου εἰσὶν ἄξιοι. τὸ γὰρ λόγου ἄξιον οὐχ ἁπλῶς λέγεται.

A Pentheus futuræ calamitatis nomen fert. Probantur autem magis ex enthymematibus ea quæ valent ad refutandum quàm quæ ad demonstrandum, quia collectio quidem contrariorum est in angusto, quod valet ad refutandum, enthymema: quæ verò iuxta se posita sunt, apparent auditori magis. Ex omnibus autem tum qui ad refutandum, tum qui ad demonstrandum valent syllogismis, perturbant maxi- B me quæcunque sunt talia, vt incipientes prouideant, non quia in promptu sint. simul enim & ipsi sibi ipsis gaudent, præsentientes: & quæ eatenus subsequuntur, vt simul ac dicta fuerint ipsi cognoscant.

CAPVT XXIIII.

QVoniam autem contingit, hunc quidem esse syllogismum, illum verò non C esse sed apparere: necesse est etiam enthymema hoc quidem esse enthymema, illud verò nõ esse sed apparere, siquidem enthymema syllogismus quidam est. Loci autem sunt apparẽtium enthymematum. Vnus quidem in dictione. Atque huius vna pars est vt in Dialecticis, cum quis nihil syllogistimo concluserit, in modum conclusionis extremum dicere. Non igitur est hoc, & hoc Necesse igitur est hoc, & hoc Nam & in enthymematibus con- D torte, & opposite dicere, apparet enthymema. Talis enim dictio campus est enthymematis. Et videtur tale esse à figura dictionis. Est autem ad dicendum syllogistica dictione vtile, syllogismorum multorum capita dicere: Hos quidem seruauit: alijs verò vltus est Græcos antè in libertatem vindicauit. Vnumquodque enim horum ex alijs demonstratum est. Atque ex coniunctis apparet aliquid his E confici. Altera verò pars est in homonymia, vt dicere virtute præstantẽ esse Myn, à quo est honoratissima omnium festiuitas. Nam mysteria sunt omnium honoratissima festiuitas. Aut si quis canem encomio exornans, cœlestem complectatur: aut Pana, quia Pindarus ait, O beate, quem & magnæ Deæ canem varium vocant Olympij. Aut nullum esse canem valde inhonoratum esse. Quare aliquem esse, ma- F nifestum est honoratum esse. Et propensum ad communicandum dicere Mercurium esse maximè inter Deos. Solus enim vocatur communis Mercurius. Et logum esse præstantissimum, quia boni viri non pecunijs, sed logo sunt digni. Nam logo esse dignum, non simpliciter dicitur.

Alius, quod disiunctum est, coniungendo dicere, aut quod coniunctum est, disiungendo. Quoniam enim idem videtur esse, cum minime sit idem sæpe, verum vtilius sit id oportet facere. Atque hoc Euthydemi oratio est, vt scire triremem in Piræeo esse, quia vnumquodque nouit. Et elementa scientem carmen cognoscere: quia carmen hoc ipsum est. Et quia bis tantu morbosum est: neque vnum affirmare salubre esse. Absurdum enim est, vt duo bona vnum malum sit. Sic igitur valet ad refutandum, ita verò ad demonstrandum. Non enim est vnum bonum, duo mala. Ac totus locus captiosus est. Rursus illud Polycratis in Thrasybulum, quòd triginta Tyrannos sustulit: coniungit enim. Aut illud in Oreste Theodectis: ex distinctione enim est. Iustum est, si quæ interficiat maritum, mori eam. Et filium patrem vlcisci. Atqui hæc etiam gesta sunt. Nam si quis coniunxerit, fortasse non æquum. Erit verò etiam à defectione, quoniam tollitur, à quo. Alius locus est, exaggeratione confirmare, aut infirmare. Hoc verò est, cum qui non demonstrauerit aliquem fecisse, amplificauerit rem, efficit enim vt non appareat, aut non fecisse, quando caussam dicens amplificauerit: aut fecisse, quando accusans, irascatur. Non tamen est enthymema: decipitur enim auditor, quòd fecerit, aut non fecerit id quod demonstratum non est. Alius ex signo. Neque enim sub syllogismum hoc cadit. Vt si quis diceret, Ciuitatibus prosunt amatores. Nam Harmodii & Aristogitonis amor euertit Tyrannum Hipparchum. Aut si quis diceret, furem Dionysium esse, quia improbus. sub syllogismum enim neque hoc cadit, non enim omnis improbus est fur, sed fur omnis improbus. Alius propter id, quod accidit. vt quod dicit Polycrates in mures, quia opem tulissent, corrodentes neruos. Aut si quis dicat, Ad cœnam vocari, honorificentissimũ. Nam quia non vocatus fuit Achilles, succensuit Achiuis in Tenedo. At, quia non æstimatus fuerat, succensuit. Accidit autem hoc ex eo, quia non vocatus fuit. Alius à consequenti, vt in Alexandro, magnanimum fuisse eum, quia contemnens multitudinis consuetudinem, in Ida versatus est secum. Magnanimi enim eiusmodi sunt & iste magnanimus videri potest. Et quoniam se comit, & noctu vagatur, adulterum eum esse, quia & adulteri eiusmodi sunt.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

ὅμοιον δὲ καὶ ὅτι ἐν τοῖς ἱεροῖς οἱ πτωχοὶ καὶ ᾄδουσι καὶ ὀρχοῦνται· καὶ ὅτι τοῖς φεύγουσιν ἔξεστιν οἰκεῖν ὅπου ἂν βούλωνται· ὅτι γὰρ τοῖς δοκοῦσιν εὐδαιμονεῖν ὑπάρχει ταῦτα, καὶ οἷς ταῦτα ὑπάρχει, δόξειεν ἂν εὐδαιμονεῖν. διαφέρει δὲ τῷ πῶς· διὸ καὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐμπίπτει. ἄλλος παρὰ τὸ ἀναίτιον ὡς αἴτιον, οἷον τῷ ἅμα ἢ μετὰ τοῦτο γεγονέναι· τὸ γὰρ μετὰ τοῦτο, ὡς διὰ τοῦτο λαμβάνουσι, καὶ μάλιστα οἱ ἐν ταῖς πολιτείαις, οἷον ὡς ὁ Δημάδης τὴν Δημοσθένους πολιτείαν πάντων τῶν κακῶν αἰτίαν· μετ᾽ ἐκείνην γὰρ συνέβη ὁ πόλεμος. ἄλλος, παρὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ πότε, καὶ πῶς, οἷον ὅτι δικαίως Ἀλέξανδρος ἔλαβε τὴν Ἑλένην· αἵρεσις γὰρ αὐτῇ ἐδόθη παρὰ τοῦ πατρός· οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσως, ἀλλὰ τὸ πρῶτον· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ μέχρι τούτου κύριος. ἢ εἴ τις φαίη τὸ τύπτειν τοὺς ἐλευθέρους ὕβριν εἶναι· οὐ γὰρ πάντως, ἀλλ᾽ ὅταν ἄρχῃ χειρῶν ἀδίκων. ἔτι ὥσπερ ἐν τοῖς ἐριστικοῖς, παρὰ τὸ ἁπλῶς, καὶ μὴ ἁπλῶς, ἀλλά τι, γίγνεται φαινόμενος συλλογισμός, οἷον ἐν μὲν τοῖς διαλεκτικοῖς, ὅτι ἔστι τὸ μὴ ὄν· ἔστι γὰρ τὸ μὴ ὂν μὴ ὄν· καὶ ὅτι ἐπιστητὸν τὸ ἄγνωστον· ἔστι γὰρ ἐπιστητὸν τὸ ἄγνωστον, ὅτι ἄγνωστον· οὕτω καὶ ἐν τοῖς ῥητορικοῖς, ἔστι φαινόμενον ἐνθύμημα παρὰ τὸ μὴ ἁπλῶς εἰκός, ἀλλὰ τὶ εἰκός. ἔστι δὲ τοῦτο οὐ καθόλου, ὥσπερ καὶ Ἀγάθων λέγει·

Τάχ᾽ ἄν τις εἰκὸς αὐτὸ τοῦτ᾽ εἶναι λέγοι
Βροτοῖσι πολλὰ τυγχάνειν οὐκ εἰκότα.

γίγνεται γὰρ τὸ παρὰ τὸ εἰκός, ὥστε εἰκὸς καὶ τὸ παρὰ τὸ εἰκός· εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται τὸ μὴ εἰκὸς εἰκός. ἀλλ᾽ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ᾽ ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐριστικῶν, τὸ κατὰ τί, καὶ πρὸς τί, καὶ πῇ, οὐ προστιθέμενα ποιεῖ τὴν συκοφαντίαν, καὶ ἐνταῦθα παρὰ τὸ εἰκὸς εἶναι μὴ ἁπλῶς, ἀλλὰ τὶ εἰκός. ἔστι δ᾽ ἐκ τούτου τοῦ τόπου ἡ Κόρακος τέχνη συγκειμένη· ἄν τε γὰρ μὴ ἔνοχος ᾖ τῇ αἰτίᾳ, οἷον ἀσθενὴς ὢν αἰκίας φεύγει· οὐ γὰρ εἰκός· κἂν ἔνοχος ᾖ, οἷον ἰσχυρὸς ὤν· οὐ γὰρ εἰκός, ὅτι εἰκὸς ἔμελλε δόξειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἢ γὰρ ἔνοχον ἀνάγκη, ἢ μὴ ἔνοχον εἶναι τῇ αἰτίᾳ. φαίνεται μὲν οὖν ἀμφότερα εἰκότα. ἔστι δὲ τὸ μὲν εἰκός, τὸ δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ᾽ ὥσπερ εἴρηται· καὶ τὸ τὸν ἥττω δὲ λόγον κρείττω ποιεῖν, τοῦτ᾽ ἐστί. καὶ ἐντεῦθεν δικαίως ἐδυσχέραινον οἱ ἄνθρωποι

A Simile verò etiam, quia in templis mendici & cantant, & saltant, & quia exulibus licet habitare vbi velint. Quod enim iis qui videntur esse felices, insunt hæc, etiam ij, quibus insunt hæc, videbuntur felices esse. Differt autem, quomodo. Quamobrem & in defectionem cadit. Alius à non caussa quasi causa, vt eo quod simul, aut postea factum sit, quod enim euenit postea, quasi propterea euenerit, accipiunt. & maxime qui Resp. tractant. vt Demades
B Demosthenis administrationem publicam omnium malorum caussam fuisse: postea enim accidit bellum. Alius, cùm deficit Quando, & Quomodo, vt iuste Alexandrum abduxisse Helenam, quia optio ipsi data est à patre. non enim semper fortassis: sed primum etenim pater vsque eo fuit dominus. Aut si quis dicat, pulsare homines liberos, contumeliam esse. non enim omnino, sed quando prior lacessi-
C uit manu. Præterea vt in contentiosis ab eo, quod est simpliciter, & eo quod non simpliciter, fit apparens syllogismus, sed quidam: quemadmodum in Dialecticis, Esse quod non est, quia id quod non est, est id, quod non est: & quod cognosci non potest, sciri posse: quia quod cognosci non posse, sciri potest, id cogno-
D sci non posse: sic etiam in Rhetoricis est apparens enthymema ab eo, quod non simpliciter verisimile est, sed quoddam verisimile. Atque hoc non vniuersè, vt & Agathon dicit. Fortasse aliquis verisimile id ipsum esse dixerit, mortalibus multa euenire non verisimilia. Fit enim id, quod est præter verisimile. Quare verisimile etiam est, quod præter verisimile est. Quòd si hoc verum est, quod non est verisimile, erit verisimile, sed non simpliciter.
E verùm vt in contentiosis, cùm qua ex parte, & qua relatione, & vbi non additur, id efficit fallaciam: ita hic præter verisimile esse, non simpliciter, sed quoddam verisimile est. Ex hoc autem loco est Coracis ars composita: siue enim non obnoxius sit culpæ, vt qui debilis est de verberatione paratam defensionem habet: non enim est verisimile: siue obno-
F xius, vt qui robustus est: non enim est verisimile, quia verisimile futurum erat vt videretur. Similiter verò etiam in aliis. aut enim obnoxium esse, necesse est; aut non obnoxium culpæ. Ac apparent quidem ambo verisimilia. verùm illud quidem est verisimile: hoc verò non simpliciter, sed vt dictum est. Et hoc est inferiorem caussam superiorem facere. Atque hinc meritò molestè ferebant homines

Protagoræ professionem. Falsum enim est, & non verum, sed apparens verisimile & in nulla arte, nisi in Rhetorica, & Contentiosa. Ac de enthymematibus quidem, & veris & apparentibus dictum est.

CAPVT XXV.

De dissolutionibus autem consequens est iis quæ dicta sunt, vt disputemus. Licet verò dissoluere, aut contra ratiocinando, aut obiectionem afferendo. Ac contra quidem ratiocinari manifestum est ex iisdem locis posse contingere: ratiocinationes enim ex probabilibus sunt, quæ autem probantur multa contraria inter se sunt. Obiectiones verò afferuntur, vt etiam in Topicis, quatuor modis, aut enim ex eodem: aut ex simili: aut ex contrario: aut ex iudicatis. Dico ab eodem, vt si amorem enthymema esset bonum esse, obiectio dupliciter esset: aut enim in vniuersum dicendo, omnem indigentiam malum esse: aut secundum partem, quia non diceretur Caunius amor, nisi essent etiam mali amores. A contrario obiectio affertur, vt si enthymema esset, bonum virum omnibus amicis benefacere. At ne improbus quidem male. A similibus si esset enthymema, qui malum acceperunt, eos semper odio habere. At neque qui beneficium acceperunt, semper amant. Iudicia sunt à claris viris, vt si quis enthymema proferret temulentis oportere veniam dare quia ignorantes peccant: obiectio est. Non igitur Pittacus laudandus: non enim grauiores pœnas lege constituisset, si quis temulentus peccasset. Et quoniam enthymemata ducuntur ex quatuor: & quatuor hæc sunt, verisimile, exemplum, tecmerium, signum: & quæ ex iis, quæ plerunque aut sunt, aut videntur, collecta sunt enthymemata, ex verisimilibus sunt: quæ ex inductione rei similis aut vnius aut plurium, cum aliquis quid assumpserit vniuersale, deinde concludat id, quod est in parte, ab exemplo: quæ ex necessario & eo, quod est, à tecmerio: quæ ex eo, quod est in vniuersum, aut in parte, siue sit, siue non, à signis. Verisimile autem est, non quod semper, sed quod plerunque: apparet talia enthymemata semper licere dissoluere, afferendo obiectionem. dissolutio autem apparens, sed nō vera semper. Non enim negando esse verisimile soluit, qui obiicit, sed negando esse necessarium. Quamobrem & semper meliore

A τὸ Πρωταγόρου ἐπάγγελμα· ψεῦδός τε γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἀληθὲς, ἀλλὰ φαινόμενον εἰκὸς, καὶ ἐν οὐδεμιᾷ τέχνῃ, ἀλλ' ἐν ῥητορικῇ καὶ ἐριστικῇ, καὶ περὶ μὲν ἐνθυμημάτων, καὶ τῶν ὄντων, καὶ τῶν φαινομένων εἴρηται.

Κεφάλαιον κε.

Περὶ δὲ λύσεως, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰρημένων εἰπεῖν. ἔστι δὲ λύειν ἢ ἀντισυλλογισάμενον, ἢ ἔνστασιν ἐνεγκόντα. τὸ μὲν οὖν B ἀντισυλλογίζεσθαι, δῆλον ὅτι ἐκ τῶν αὐτῶν τόπων ἐνδέχεται ποιεῖν· οἱ μὲν γὰρ συλλογισμοὶ, ἐκ τῶν ἐνδόξων· δοκοῦντα δὲ πολλὰ ἐναντία ἀλλήλοις ἐστίν. αἱ δ' ἐνστάσεις φέρονται, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς τοπικοῖς, τετραχῶς· ἢ γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ, ἢ ἐκ τοῦ ὁμοίου, ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἢ ἐκ τῶν κεκριμένων. λέγω δὲ, ἀφ' ἑαυτοῦ μὲν, οἷον εἰ περὶ ἔρωτος εἴη ἐνθύμημα, C ὡς σπουδαῖος, ἡ ἔνστασις διχῶς· ἢ γὰρ καθόλου εἰπόντα, ὅτι πᾶσα ἔνδεια πονηρόν· ἢ κατὰ μέρος, ὅτι οὐκ ἂν ἐλέγετο Καύνιος ἔρως, εἰ μὴ ἦσαν καὶ πονηροὶ ἔρωτες. ἀπὸ δὲ τοῦ ἐναντίου, ἔνστασις φέρεται· οἷον, εἰ τὸ ἐνθύμημα ἦν, ὅτι ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ πάντας τοὺς φίλους εὖ ποιεῖ· ἀλλ' οὐδὲ ὁ μοχθηρὸς, κακῶς. ἀπὸ δὲ τοῦ ὁμοίου, εἰ ἦν τὸ ἐνθύμημα, ὅτι οἱ D κακῶς πεπονθότες ἀεὶ μισοῦσιν, ὅτι ἀλλ' οὐδὲ οἱ εὖ πεπονθότες ἀεὶ φιλοῦσιν· αἱ δὲ κρίσεις αἱ ἀπὸ τῶν γνωρίμων ἀνδρῶν, οἷον, εἴ τις ἐνθύμημα εἶπεν, ὅτι τοῖς μεθύουσι δεῖ συγγνώμην ἔχειν· ἀγνοοῦντες γὰρ ἁμαρτάνουσιν· ἔνστασις ὅτι, οὔκουν ὁ Πιττακὸς αἰνετός· οὐ γὰρ ἂν μείζους ζημίας ἐνομοθέτησεν, ἐάν τις μεθύων ἁμαρτάνῃ. ἐπεὶ δὲ τὰ ἐνθυμήματα λέγεται ἐκ τεττάρων· τὰ δὲ τέτταρα E ταῦτά ἐστιν, εἰκὸς, παράδειγμα, τεκμήριον, σημεῖον· ἔστι δὲ, τὰ μὲν ἐκ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ ὄντων, ἢ δοκούντων, συνηγμένα ἐνθυμήματα ἐκ τῶν εἰκότων, τὰ δὲ δι' ἐπαγωγῆς, διὰ τοῦ ὁμοίου, ἢ ἑνὸς, ἢ πλειόνων, ὅταν λαβὼν τὸ καθόλου, εἶτα συλλογίσηται τὰ κατὰ μέρος διὰ παραδείγματος· τὰ δὲ, δι' ἀναγκαίου καὶ ὄντος, διὰ τεκμηρίου· τὰ δὲ, διὰ τὸ καθόλου, ἢ τοῦ ἐν μέρει ὄντος, ἐάν τε F ᾖ, ἐάν τε μὴ, διὰ σημείου· τὸ δὲ, εἰκὸς, οὐ τὸ ἀεὶ ἀλλὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· φανερὸν ὅτι, τὰ τοιαῦτα μὲν τῶν ἐνθυμημάτων ἀεὶ ἔστι λύειν, φέροντα ἔνστασιν· ἡ δὲ λύσις φαινομένη, ἀλλ' οὐκ ἀληθὴς ἀεί· οὐ γὰρ ὅτι οὐκ εἰκὸς, λύει ὁ ἐνιστάμενος, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον, διὸ καὶ ἀεὶ ἐστι πλεονεκτεῖν ἀπολογούμενον μᾶλλον ἢ κατηγο-

[illegible]

A condítione est qui defendit, quàm qui accusat propter hanc captionem. Quoniam enim accusans ex verisimilibus probat, neque idem est soluere, aut quòd non sit verisimile, aut quòd non necessarium: & semper habet obiectionem id, quod plerunque est, neque enim esset verisimile, sed semper, ac necessarium disceptator putat, si sic solutum sit, aut nõ esse verisimile aut non ex eo iudicandũ. cùm decipiatur, vt diximus, non enim ex necessariis oportet ipsum tantum iudicare sed etiam ex verisimilibus hoc enim est mẽte optima iudicare. Non igitur satis est, si soluerit, quòd non necessarium sit sed oportet soluere, quòd non sit verisimile hoc autem continget, si sit contrarium frequentius existere. [illegible] contingit esse talem dupliciter, aut tempore aut rebus. Potentissimum autem est, si vtrisque. si enim plura, & sæpius sic, est C id verisimilius. Soluuntur autem signa & quæ a signo enthymemata ducuntur, etiam si vera sint vt dictum est supra: nullum enim sub syllogismum cadere signum perspicuum est nobis ex Analyticis. At exemplorum, eadem solutio est, quæ verisimiliũ. Si enim habeamus aliquid, quod non sic euenerit solutum est quia non necessarium est, quamuis & plura, vel sæpius euenerint aliter. Quòd si & plura & sæpius D sic, pugnandum est aut id, quod agitur, nõ esse simile, aut non similiter: aut differentiam aliquam habere. Tecmeria verò, & quæ tecmeriis constant enthymemata, ea ratione, quia sub syllogismum nõ cadant, non licebit soluere, constat autem etiam hoc nobis ex Analyticis, sed relinquitur, vt non esse id, quod dicitur, ostendamus. Sin autem appareat & esse, & tecmerium esse, iam id solui non potest. Omnia enim E fiunt ex demonstratione iam perspicua.

CAPVT XXVI.

AMplificare autem, & diminuere non est enthymematis elementum (idem enim voco elementum, & locum, estque elementum, & locus, in quem multa enthymemata incidunt) sed amplificare, & diminuere sunt enthymemata ad demonstrandum, magnum, aut paruum esse, vt & bonum, aut malum, aut iustum, aut iniustum & aliorum vnumquodque. Hæc autem omnia sunt, in quibus syllogismi, & enthymemata versantur. Quare si non est horum vnumquodque enthymematis locus, ne amplificare quidem, & diminuere. Neque ea, quæ habent vim soluendi enthymemata generis alicuius sunt diuersi ab iis,

quæ valet ad confirmandum. Manifestum igitur est soluere eum, qui aut demonstrat, aut obiectionem afferre: contrà verò demonstrat id, quod oppositum est. Vt si demonstrat factum esse, ille non factum esse: sin autem non factum esse, ille factum esse. Quare hæc quidem non erit differentia: iisdem enim vtuntur ambo. Nam quia non est, aut est, enthymemata afferunt. Obiectio autem non est enthymema: sed quemadmodum in Topicis, dicere opinionem aliquam, ex qua erit manifestum, non esse syllogismo conclusum, aut falsi aliquid assumptum esse. De exemplis quidem, & sententiis, & enthymematibus, & omnino iis quæ pertinent ad mentis agitationem, & vnde iis abundabimus, & quomodo ea soluemus, dicta sunt à nobis tam multa. Reliquum est explicare quę pertinent ad elocutionem, & dispositionem.

A κατασκευαστικῶν· δῆλον γὰρ ὅτι, λύει μὲν ὁ δείξας, ὁ δ' ἔνστασιν ἐνεγκὼν ἀνταποδείκνυσιν ἢ τὸ ἀντικείμενον· οἷον, εἰ ἔδειξεν ὅτι γέγονεν, οὗτος ὅτι οὐ γέγονεν· εἰ δὲ ὅτι οὐ γέγονεν, οὗτος ὅτι γέγονεν. ὥστε, αὕτη μὲν οὐκ ἂν εἴη ἡ διαφορά· τοῖς αὐτοῖς γὰρ χρῶνται ἀμφότεροι· ὅτι γὰρ οὐκ ἔστιν, ἢ ἔστιν, ἐνθυμήματα φέρουσιν· ἡ δ' ἔνστασις οὐκ ἔστιν ἐνθύμημα, ἀλλὰ καθάπερ ἐν τοῖς τοπικοῖς τὸ εἰπεῖν δόξαν τινὰ, B ἐξ ἧς ἔσται δῆλον, ὅτι οὐ συλλελόγισται, ἢ ὅτι ψεῦδός τι εἴληφεν. περὶ μὲν παραδειγμάτων καὶ γνωμῶν, καὶ ἐνθυμημάτων, καὶ ὅλως τῶν περὶ τὴν διάνοιαν, ὅθεν τε εὐπορήσομεν, καὶ ὡς αὐτὰ λύσομεν, εἰρήσθω ἡμῖν τοσαῦτα. λοιπὸν δὲ διελθεῖν περὶ λέξεως, καὶ τάξεως.

ARISTOTELIS artis Rhetoricæ

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

QVONIAM tria sunt, quæ oportet præcipere de oratione, vnum quidem, ex quibus fides erit: alterum verò de elocutione: tertium autem, quomodo conueniat ordinare partes orationis: fides quidem dictum est tum ex quot sit, quia ex tribus est, tum hæc cuiusmodi sint, tum quamobrem hæc sola, aut enim eo quod ipsi aliquo modo affecti sint iudicantes: aut eo quia cuiusdam modi existiment dicentes, aut eo quòd demonstratum sit, persuadentur omnes. Dictum verò etiam est, enthymemata vnde sint paranda. Sunt enim partim formæ enthymematum, partim loci. De elocutione verò consequens est dicere. Non enim satis est habere, quæ oportet dicere: sed necesse est etiam hæc, vt oportet dicere: & valet multum ad id, vt appareat cuiusdam modi oratio. Ac primum quidem quæsitum est secundum naturam, quod factum est primum, res ex quibus possint persuaderi. Alterum verò, quomodo eædẽ elocutione exponantur. Tertium autẽ horũ quod vim habet maximã, & nondum tentatum est, ea, quæ pertinẽt ad actionem. Nam in Tragicam & Rhapsodiam serò venit. Agebant enim ipsas Tragœdias Poetæ primum. Manifestum igitur est etiam in Rhetorica esse idem,

C ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

τέχνης ῥητορικῆς, τῶν εἰς τρία τὸ τρίτον.

Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙΔΗ τρία ἐστὶν ἃ δεῖ πραγματευθῆναι περὶ τὸν λόγον· D ἓν μὲν ἐκ τίνων αἱ πίστεις ἔσονται, δεύτερον δὲ, περὶ τὴν λέξιν· τρίτον δὲ, πῶς χρὴ τάξαι τὰ μέρη τοῦ λόγου· περὶ μὲν τῶν πίστεων εἴρηται, καὶ ἐκ πόσων, ὅτι ἐκ τριῶν εἰσι, καὶ ταῦτα ποῖα, καὶ διὰ τί τοσαῦτα μόνα· ἢ γὰρ τῷ αὐτοί τι πεπονθέναι οἱ κρίνοντες, ἢ τῷ ποιούς τινας ὑπολαμβάνειν τοὺς λέγοντας, ἢ τῷ ἀποδεδεῖχθαι, πείθονται πάντες. εἴρηται δὲ καὶ τὰ ἐνθυμήματα, πόθεν δεῖ πορί- E ζεσθαι· ἔστι γὰρ, τὰ μὲν, εἴδη τῶν ἐνθυμημάτων· τὰ δὲ, τόποι. περὶ δὲ τῆς λέξεως ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὐ γὰρ ἀπόχρη τὸ ἔχειν ἃ δεῖ λέγειν, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ ταῦτα ὡς δεῖ εἰπεῖν· καὶ συμβάλλεται πολλὰ πρὸς τὸ φανῆναι ποιόν τινα τὸν λόγον. τὸ μὲν οὖν πρῶτον, ἐζητήθη κατὰ φύσιν, ὅπερ πέφυκε πρῶτον, αὐτὰ τὰ πράγματα ἐκ τίνων ἔχει τὸ πι- F θανόν· δεύτερον δὲ, τὸ ταῦτα τῇ λέξει διαθέσθαι· τρίτον δὲ τούτων, ὃ δύναμιν μὲν ἔχει μεγίστην, οὔπω δ' ἐπικεχείρηται, τὰ περὶ τὴν ὑπόκρισιν. καὶ γὰρ εἰς τὴν τραγικὴν καὶ ῥαψῳδίαν ὀψὲ παρῆλθεν· ὑπεκρίνοντο γὰρ αὐτοὶ τὰς τραγῳδίας οἱ ποιηταὶ τὸ πρῶτον. δῆλον οὖν ὅτι καὶ περὶ τὴν ῥητορικήν ἐστι τὸ τοιοῦτον,

[illegible]

A ac in Poetica: quod alii quidam tradiderunt & Glauco Teiu. Atque ipsa consistit in voce, quemadmodum ea oporteat vti ad vnumquemque affectum, vt quando magna, & quando parua, & media: & quemadmodum tonis, vt acuto, & graui, & medio: & quibus numeris ad vnumquemque. Tria enim sunt, de quibus considerant, & hæc sunt magnitudo, concentus, numerus. Ac præmia quidem fermè

B ex certaminibus isti accipiunt. Et quemadmodum ibi plus valent quam Poetæ, actores: ita in ciuilibus certaminibus propter improbitatem Rerumpubl. Nondum autem composita est ars de ipsis: quoniam & id, quod pertinet ad elocutionem, serò prodiit: & videtur res leuis esse si rectè existimetur. At, cum tota sit ad opinionem traditio Rhetorica, non vt rei rectè se habentis sed vt necessariæ, eius cura suscipienda est. quoniam iustum est nihil am-

C plius quærere circa sermonem, quàm vt neque molestiam, neque iucunditatem afferamus. Iustum enim est ipsis certare rebus. Quare alia præter demonstrationem superuacanea sunt. Veruntamen multum valent, vt dictum est, propter auditoris improbitatem. Atque id quidem, quod pertinet ad elocutionem, habet aliquam paruam necessitatem in omni doctrina. Interest enim quiddam ad declarandum, ita-

D ne, an ita dicas: non tamen tantopere. Sed omnia hæc phantasia constant, & referuntur ad auditorem. Quamobrē nemo sic Geometriam tradit. Ac illa quidē cum prodibit, idem efficiet, quod histrionica: conati autem sunt nonnihil de ipsa dicere nonnulli, vt Thrasymachus in misericordiis rationibus. Et natura est ad actionem valere & magis expers artis. In elocutione verò valet artificium. Quamobrem & iis, qui

E huius facultatem habent, tribuuntur rursus præmia, vt etiam qui actionis oratoribus. quæ enim scribuntur orationes, plus valent propter dictionem, quàm propter sententiam. Ac cœperunt quidem mouere primùm, vt natura tulit, poetæ. nomina enim imitationes sunt. Tributa verò etiam est vox nobis omnium partium aptissima ad imitationem. Quamobrem & artes constitutæ sunt, tum Rhapsœdia, tum Hi-

F strionica, tum aliæ. Quoniam verò Poetæ dicentes inania ex elocutione videbantur comparasse hanc gloriam, propterea Poetica prima extitit elocutio, vt Gorgiæ. Et nunc etiam multi ineruditi tales

arbitrantur disputare pulcherrimè. At nõ est ita. Sed alia orationis alia poetis elocutio est. Manifestum autem id facit euentus. Neque enim Tragœdias facientes, amplius vtuntur eodem modo: sed quemadmodum ex Tetrametris ad Iambicum se contulerunt, quia sermoni inter alia metra simillimum hoc, sic nomina abiecerunt, quæcunque præter consuetudinẽ loquendi sunt, & quibus primi ornabant, & adhuc etiam qui nunc hexametra faciunt, abiecerunt. Quamobrem ridiculum est, imitari eos qui ipsi non amplius illo vtuntur modo. Quare apparet, non omnia quæcunque de elocutione licet dicere, exactè nobis explicanda esse, sed quæ de eiusmodi qualem dicimus, de illa vero dictum est in iis, quæ sunt de Poetica.

CAPVT II.

Sint ergo illa cognita. Et definita sit elocutionis virtus, vt perspicua sit: signum enim est, quòd oratio si non declaret, non obibit suum ipsius munus: & vt neque humilis, neque supra dignitatem, sed decens. Nam poetica fortassè non humilis, sed non decora orationi. Ex nominibus autem, & verbis perspicuam quidẽ efficiunt propria: non humilem vero, sed exornatam alia nomina, quæcunque dicta sunt in iis, quæ de poetica. Cùm enim immutatum, efficit vt appareat grandius, quemadmodum enim homines ad peregrinos, & ad ciues sic afficiuntur etiam ad elocutionem. Quamobrem oportet efficere peregrinum sermonem. admirabile enim rerum externarum est: iucundum verò admirabile est. Ac in metris quidem & multa faciunt hoc, & conuenit illic. Plus enim excellunt ea, & ii, de quibus oratio est. In nudis autem sermonibus multò pauciora: argumentum enim minus est: quoniam & hic si seruus ornate loqueretur, aut valde iuuenis, minus decorum esset, aut de paruis. Sed est etiam in his quod contrahitur, & dilatatur decorum. Quamobrem oportet latere dum id facimus, & non videri dicere ficte, sed naturaliter: hoc enim appositum ad persuadendum, illud verò contrarium. Nam tanquam ab insidiatore cauent, quemadmodum a vinis permistis. Et vt Theodori vox affecta est ad vocem aliorum histrionum. hæc enim dicentis videbatur esse: illa verò alienæ. Occultatur vero bene, si quis ex solito sermone seligens cõponat.

A [illegible] ἀλλ' ἑτέρα λόγου καὶ ποιήσεως λέξις ἐστί. [illegible]

B [illegible] ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς.

Κεφάλαιον β.

C Ἔστω οὖν ἐκεῖνα τεθεωρημένα [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

ἐὰν

ὅπερ Εὐριπίδης ποιεῖ, καὶ ὑπέδειξε πρῶτος. ὄντων δ' ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἐξ ὧν ὁ λόγος συνέστηκε, τῶν δὲ ὀνομάτων τοσαῦτ' ἐχόντων εἴδη ὅσα τεθεώρηται ἐν τοῖς περὶ ποιήσεως· τούτων γλώτταις μὲν καὶ διπλοῖς ὀνόμασι, καὶ πεποιημένοις, ὀλιγάκις καὶ ὀλιγαχοῦ χρηστέον· ὅπου δὲ, ὕστερον ἐροῦμεν. τό, τε διὰ τί εἴρηται· ἐπὶ τὸ μεῖζον γὰρ ἐξαλλάττει τοῦ πρέποντος. τὸ δὲ κύριον, καὶ τὸ οἰκεῖον, καὶ μεταφορὰ, μόναι χρήσιμοι πρὸς τὴν τῶν ψιλῶν λόγων λέξιν. σημεῖον δὲ, ὅτι τούτοις μόνοις πάντες χρῶνται· πάντες γὰρ μεταφοραῖς διαλέγονται, καὶ τοῖς οἰκείοις, καὶ τοῖς κυρίοις· ὥστε δῆλον ὡς ἐὰν εὖ ποιῇ τις, ἔσται τε ξενικὸν, καὶ λανθάνειν ἐνδέχεται, καὶ σαφηνιεῖ. αὕτη δ' ἦν ἡ τοῦ ῥητορικοῦ λόγου ἀρετή. τῶν δ' ὀνομάτων, τῷ μὲν σοφιστῇ ὁμωνυμίαι χρήσιμοι· παρὰ ταύτας γὰρ κακουργεῖ. τῷ ποιητῇ δὲ συνωνυμίαι. λέγω δὲ κύριά τε καὶ συνώνυμα, οἷον τὸ πορεύεσθαι, καὶ τὸ βαδίζειν· ταῦτα γὰρ ἀμφότερα, καὶ κύρια καὶ συνώνυμα ἀλλήλοις. τί μὲν οὖν τούτων ἕκαστόν ἐστι, καὶ πόσα εἴδη μεταφορᾶς, καὶ ὅτι τοῦτο πλεῖστον δύναται, καὶ ἐν ποιήσει, καὶ ἐν λόγοις, αἱ μεταφοραὶ, εἴρηται, καθάπερ ἐλέγομεν ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς. τοσούτῳ δ' ἐν λόγῳ δεῖ μᾶλλον φιλοπονεῖσθαι περὶ αὐτῶν, ὅσῳ ἐξ ἐλαττόνων βοηθημάτων ὁ λόγος ἐστὶ τῶν μέτρων. καὶ τὸ σαφὲς, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ ξενικὸν ἔχει μάλιστα ἡ μεταφορά. καὶ λαβεῖν οὐκ ἔστιν αὐτὴν παρ' ἄλλου. δεῖ δὲ καὶ τὰ ἐπίθετα, καὶ τὰς μεταφορὰς ἁρμοττούσας λέγειν. τοῦτο δ' ἔσται ἐκ τοῦ ἀνάλογον· εἰ δὲ μὴ, ἀπρεπὲς φανεῖται, διὰ τὸ παράλληλα τὰ ἐναντία μάλιστα φαίνεσθαι. ἀλλὰ δεῖ σκοπεῖν ὡς νέῳ φοινικὶς, οὕτω γέροντι τί· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ πρέπει ἐσθής. καὶ ἐάν τε κοσμεῖν βούλῃ, ἀπὸ τῶν βελτιόνων τῶν ἐν ταὐτῷ γένει φέρειν τὴν μεταφοράν, ἐάν τε ψέγειν, ἀπὸ τῶν χειρόνων. λέγω δ' οἷον, ἐπεὶ τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ γένει, τὸ φάναι, τὸν μὲν πτωχεύοντα εὔχεσθαι, τὸν δὲ εὐχόμενον πτωχεύειν, ὅτι ἄμφω αἰτήσεις, τὸ εἰρημένον ἐστὶ ποιεῖν· ὡς καὶ Ἰφικράτης Καλλίαν μητραγύρτην, ἀλλ' οὐ δᾳδοῦχον. ὁ δ' ἔφη ἀμύητον αὐτὸν εἶναι· οὐ γὰρ ἂν μητραγύρτην αὐτὸν καλεῖν, ἀλλὰ δᾳδοῦχον· ἄμφω γὰρ περὶ θεὸν, ἀλλὰ τὸ μὲν, τίμιον, τὸ δὲ, ἄτιμον. καὶ ὁ μὲν, διονυσοκόλακας, αὐτοὶ δ' αὐτοὺς τεχνίτας καλοῦσι.

A Id quod Euripides facit, & ostendit primus. Cùm autem sint nomina, & verba ea, ex quibus oratio constat, & nomina tam multas habeant species, quam multæ considerata sunt in præceptis de poesi: ex his quidem linguis, & duplicibus nominibus, & factis, raro, & paucis in locis vtendum est. vbi verò, posterius dicemus, & quamobrem dictum est: in maius enim immutant, quam decet. Proprium autem, & do-

B mesticum, & translatio tantum prosunt ad nudorum sermonum elocutionem. Signum verò est, quòd his solis omnes vtuntur. Omnes enim translationibus loquuntur, & domesticis, & propriis. Quare manifestum est, si rectè fiat, aliquid fore peregrinitatem, & latere posse, & perspicuè dicere. hæc autem est oratoriæ orationis virtus. Ex nominibus verò sophistæ qui-

C dem homonymiæ sunt vtiles. Nam circa has fraudem facit. Poetæ verò synonymiæ. Dico autem & propria, & synonyma, vt & ire, & proficisci: hæc enim ambo, & propria, & synonyma sunt inuicem. Aliquid sit quidem vnumquodque horum, & quot species translationis, & quemadmodum potissimùm valeat, tum in Poesi, tum in orationibus translatio, [illegible] dictum est, vt exponebamus, in præceptis de poetica. Tanto autem in orationibus opor-

D tet magis laborare de ipsis, quanto pauciora auxilia oratio habet, quam metra. Et perspicuum, & iucundum, & peregrinum habet maximè translatio. Et sumere non licet ipsam ab alio. Oportet verò, & epitheta, & translationes congruentes dicere, atque hoc erit ex proportione. Sin minus, indecorum apparebit, quia [illegible] se posita contraria maximè apparent. Sed

E oportet considerare, vt iuueni purpura, sic seni quid. non enim eadem conuenit vestis. Et si ornare velis, à melioribus in genere ducere translationem: & si vituperare, à peioribus. Dico autem, vt, quoniam contraria sunt in eodem genere, exponere mendicantem quidem precari, precantem verò mendicare: quia vtrumque petitio est id quod dictum est, licet facere: quemadmodum & Iphicrates Calliam

F Matragyrtam, sed non daduchum. ille autem dixit, non initiatum ipsum esse. non enim Matragyrtam ipsum appellasset: sed daduchum: vtrumque enim ad Deam refertur, sed illud honoratum, hoc inhonoratum. Et alij quidem sunt Dionysij assentatores: ipsi verò se artifices vocant.

A ambo enim hæc translationes, illa inquinantium, hæc contra. Et alij sunt prædones: ipsi vero se lucrifactores appellant nunc. Quare licet dicere, illum qui iniuriam facit, errare, illum verò, qui errat, iniuriam facere. Et eum, qui surripuit, & sumpsisse & populatum esse. Illud autem, quod Telephus Euripidis inquit Remo imperare & descendens in Mysiam, indecorum, quia imperare maius est, quam pro dignitate. Non igitur occultum est. Inest

B etiam syllabis error si non sint iucundæ signa vocis, vt Dionysius vocat Chalceus in Elegis, clangorem Calliopes, poesim, quia ambæ sunt voces. Mala autem translatio ex significationis expertibus vocibus. Præterea verò non longe oportet, sed ex cognatis, & conformibus transferre, innominata cum nomine, quod dictum manifestum sit cognatum esse, vt in ænigmate illo probato. Virum vidi igne æs viro

C agglutinantem: innominata enim est affectio. est autem vtrumque oppositio quædam: agglutinationem igitur dixit cucurbitæ applicationem. Et omnino ex probè factis ænigmatibus licet translationes sumere elegantes. Trãslationes enim faciunt ænigmata. Quare manifestum est, bene translatum esse. Et ab honestis. Honestas autem nominis est, vt Lycimnius ait, in

D sonis, vel significato. Et turpitudo eodem modo. Præterea tertia est, quæ soluit Sophisticam rationem. Non enim est, vt dixit Bryson, Neminem turpiter dicere, si quidem idem significat hoc pro illo dicere. Hoc enim est falsum. Nam est aliud alio magis proprium, & similius & accommodatius ad ponendam rem ante oculos. Præterea non similiter se habens signifi-

E cat hoc & illud. Quare sic etiam aliud alio honestius, & turpius ponendum est. ambo enim honestum quidem, & turpe significant, sed non quatenus honestum, aut non quatenus turpe: aut hæc quidem, sed magis, & minus. Translationes autem hinc ducendæ ab honesto, aut voce, aut vi, aut aspectu, aut alio aliquo sensu. Differt verò dicere, exempli caussa, roseodigitam auroram magis, quam purpureodigitam, vel

F adhuc deterius rubrodigitam. Et in epithetis licet appositiones fieri a malo, vel turpi: vt Matricida. Et licet à meliori, vt patris vindex. Et Simonides, cum daret præmium paruum ipsi is qui vicerat mulabus, noluit carmen facere, quasi grauaretur

ταῦτα δ' ἄμφω μεταφορά, ἡ μὲν φοινικιζόντων ἡ δὲ τοὐναντίον. καὶ οἱ μὲν λῃσταὶ, αὐτοὺς πορίστας καλοῦσι νῦν· διὸ ἔξεστι λέγειν, τὸν ἀδικήσαντα μὲν, ἁμαρτάνειν· τὸν δὲ ἁμαρτάνοντα, ἀδικῆσαι· καὶ τὸν κλέψαντα, καὶ λαβεῖν, καὶ πορθῆσαι. τὸ δὲ ὡς ὁ Τήλεφος Εὐριπίδου φησὶ, κώπης ἀνάσσειν, κἀποβὰς εἰς Μυσίαν, ἀπρεπές, ὅτι μεῖζον τὸ ἀνάσσειν, ἢ κατ' ἀξίαν· οὐ κέκλεπται οὖν. ἔστι δὲ καὶ ἐν ταῖς συλλαβαῖς ἁμαρτία, ἐὰν μὴ ἡδείας ᾖ σημεῖα φωνῆς· οἷον Διονύσιος προσαγορεύει ὁ χαλκοῦς ἐν ταῖς ἐλεγείαις, κραυγὴν Καλλιόπης, τὴν ποίησιν, ὅτι ἄμφω φωναί· φαύλη δὲ ἡ μεταφορὰ, ταῖς ἀσήμοις φωναῖς. ἔτι δὲ, οὐ πόρρωθεν δεῖ, ἀλλ' ἐκ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ὁμοειδῶν μεταφέρειν τὰ ἀνώνυμα ὠνομασμένως, ὃ λεχθὲν δῆλόν ἐστιν ὅτι συγγενές· οἷον ἐν τῷ αἰνίγματι τῷ εὐδοκιμοῦντι, ἄνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα· ἀνώνυμον γὰρ τὸ πάθος. ἔστι δ' ἄμφω πρόσθεσίς τις. κόλλησιν τοίνυν εἶπε τὴν τῆς σικύας προσβολήν. καὶ ὅλως ἐκ τῶν εὖ ᾐνιγμένων ἔστι μεταφορὰς λαβεῖν ἐπιεικεῖς· μεταφοραὶ γὰρ αἰνίττονται, ὥστε δῆλον ὅτι εὖ μετενήνεκται. καὶ ἀπὸ καλῶν· κάλλος δὲ ὀνόματος τὸ μὲν, ὥσπερ Λικύμνιος λέγει, ἐν τοῖς ψόφοις, ἢ τῷ σημαινομένῳ· καὶ αἶσχος δὲ ὡσαύτως. ἔτι δὲ τρίτον, ὃ λύει τὸν σοφιστικὸν λόγον· οὐ γὰρ ὡς ἔφη Βρύσων, οὐδένα αἰσχρολογεῖν, εἴπερ τὸ αὐτὸ σημαίνει τόδε ἀντὶ τοῦδε εἰπεῖν· τοῦτο γάρ ἐστι ψεῦδος· ἔστι γὰρ ἄλλο ἄλλου κυριώτερον, καὶ ὡμοιωμένον μᾶλλον, καὶ οἰκειότερον, τῷ ποιεῖν τὸ πρᾶγμα πρὸ ὀμμάτων. ἔτι δὲ οὐχ ὁμοίως ἔχον σημαίνει τόδε καὶ τόδε· ὥστε καὶ οὕτως, ἄλλο ἄλλου κάλλιον, καὶ αἴσχιον θετέον· ἄμφω μὲν γὰρ τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρὸν σημαίνουσιν· ἀλλ' οὐχ ᾗ καλὸν, ἢ οὐχ ᾗ αἰσχρόν· ἢ ταῦτα μὲν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἧττον. τὰς δὲ μεταφορὰς ἐντεῦθεν οἰστέον, ἀπὸ καλῶν, ἢ τῇ φωνῇ, ἢ τῇ δυνάμει, ἢ τῇ ὄψει, ἢ ἄλλῃ τινὶ αἰσθήσει. διαφέρει δ' εἰπεῖν, οἷον ῥοδοδάκτυλος ἠὼς μᾶλλον ἢ φοινικοδάκτυλος, ἢ ἔτι φαυλότερον, ἐρυθροδάκτυλος. καὶ ἐν τοῖς ἐπιθέτοις, ἔστι μὲν τὰς ἐπιθέσεις ποιεῖσθαι ἀπὸ φαύλου ἢ αἰσχροῦ· οἷον ὁ μητροφόντης. ἔστι δ' ἀπὸ τοῦ βελτίονος, οἷον ὁ πατρὸς ἀμύντωρ. καὶ ὁ Σιμωνίδης, ὅτε μὲν ἐδίδου μισθὸν ὀλίγον αὐτῷ ὁ νικήσας τοῖς ὀρεῦσιν, οὐκ ἤθελε ποιεῖν, ὡς δυσχεραίνων

ἡμιόνοις· ποιεῖν· ἐπεὶ δ' ἱκανὸν ἔδωκεν, ἐποίησε,

Χαίρετ' ἀελλοπόδων θύγατρες ἵππων· καίτοι καὶ τῶν ὄνων θυγατέρες ἦσαν. ἔτι τὸ αὐτὸ ὑποκορίζεσθαι. ἔστι δ' ὁ ὑποκορισμὸς, ὃς ἔλαττον ποιεῖ καὶ τὸ κακὸν, καὶ τὸ ἀγαθόν· ὥσπερ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης σκώπτει ἐν τοῖς Βαβυλωνίοις, ἀντὶ μὲν χρυσίου, χρυσιδάριον, ἀντὶ δ' ἱματίου, ἱματιδάριον· ἀντὶ δὲ λοιδορίας, λοιδορημάτιον, καὶ νοσημάτιον. εὐλαβεῖσθαι δὲ δεῖ καὶ παρατηρεῖν ἐν ἀμφοῖν τὸ μέτριον.

Κεφάλαιον γ.

Τὰ δὲ ψυχρὰ ἐν τέτταρσι γίγνεται κατὰ τὴν λέξιν, ἔν τε τοῖς διπλοῖς ὀνόμασιν, οἷον Λυκόφρων, τὸν πολυπρόσωπον οὐρανὸν τῆς μεγαλοκορύφου γῆς· καὶ ἀκτὴν δὲ στενόπορον· καὶ ὡς Γοργίας ὠνόμαζε, πτωχόμουσος κόλαξ, ἐπιορκήσαντας καὶ κατευορκήσαντας. καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, μένους μὲν τὴν ψυχὴν πληρουμένην, πυρίχρων δὲ τὴν ὄψιν γιγνομένην· καὶ τελεσφόρον ᾤετο τὴν προθυμίαν αὐτῶν γενήσεσθαι· καὶ τελεσφόρον τὴν πειθὼ τῶν λόγων κατέστησεν· καὶ κυανόχρων τὸ τῆς θαλάττης ἔδαφος· πάντα γὰρ ταῦτα ποιητικὰ διὰ τὴν δίπλωσιν φαίνεται. μία μὲν οὖν αὕτη αἰτία. μία δὲ τὸ χρῆσθαι γλώτταις· οἷον Λυκόφρων Ξέρξην πέλωρον ἄνδρα· καὶ Σκίρων σίνις ἀνήρ· καὶ Ἀλκιδάμας, ἄθυρμα τῇ ποιήσει· καὶ τὴν τῆς φύσεως ἀτασθαλίαν, καὶ ἀκράτῳ τῆς διανοίας ὀργῇ τεθηγμένον. τρίτον δ' ἐν τοῖς ἐπιθέτοις, τὸ ἢ μακροῖς, ἢ ἀκαίροις, ἢ πυκνοῖς χρῆσθαι· ἐν μὲν γὰρ ποιήσει πρέπει γάλα λευκὸν εἰπεῖν· ἐν δὲ λόγῳ, τὰ μὲν ἀπρεπέστερα· τὰ δὲ, ἂν ᾖ κατακορῆ, ἐξελέγχει καὶ ποιεῖ φανερὸν, ὅτι ποίησίς ἐστιν. ἐπεὶ δεῖ γε χρῆσθαι αὐτοῖς· ἐξαλλάττει γὰρ τὸ εἰωθὸς, καὶ ξενικὴν ποιεῖ τὴν λέξιν· ἀλλὰ δεῖ στοχάζεσθαι τοῦ μετρίου· ἐπεὶ μεῖζον ποιεῖ κακὸν τοῦ εἰκῇ λέγειν. ἡ μὲν γὰρ, οὐκ ἔχει τὸ εὖ, ἡ δὲ, τὸ κακῶς. διὸ τὰ Ἀλκιδάμαντος ψυχρὰ φαίνεται· οὐ γὰρ ὡς ἡδύσματι χρῆται, ἀλλ' ὡς ἐδέσματι τοῖς ἐπιθέτοις, οὕτω πυκνοῖς, καὶ μείζοσι, καὶ ἐπιδήλοις· οἷον, οὐχ ἱδρῶτα, ἀλλὰ τὸν ὑγρὸν ἱδρῶτα· καὶ οὐκ εἰς Ἴσθμια, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν Ἰσθμίων πανήγυριν· καὶ οὐχὶ νόμους, ἀλλὰ τοὺς τῶν πόλεων βασιλεῖς νόμους· καὶ οὐ δρόμῳ, ἀλλὰ δρομαίᾳ τῇ τῆς ψυχῆς ὁρμῇ· καὶ οὐχὶ μουσεῖον, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως παραλαβὼν μουσεῖον· καὶ σκυθρωπὸν τὴν φροντίδα τῆς ψυχῆς· καὶ οὐ χάριτος, ἀλλὰ πανδήμου χάριτος δημιουργός,

A in semiasinas carmen facere. Vbi verò idoneum dedit, cecinit. Saluete volucrum filiæ equorum. Atqui asinorum quoque filiæ erant. Præterea idem diminuere. est autem diminutio, quæ minus reddit & malum & bonum ut Aristophanes cauillatur in Babyloniis, pro auro aurulum: pro toga togula: pro conuicio conuiciolum, &

B morbulum. Cauere autem oportet, & obseruare modum.

CAPVT III.

Frigora in quatuor fiunt secundum elocutionem. In duplicibus nominibus, ut Lycophron: Multiforme cælum Magnicerticæ terræ: & Littus angustimū. & ut Gorgias nominabat, Prochonusus adulator Praeiuratos, & Probeiuratos. & ut Alcidamas Furore quidem animum repletum, igniuomum verò aspectum factum.

C &, Finiferentem putauit alacritatem ipsorum futuram. & Finiferentem suadelam orationum constituit. &, Cæruleicor maris solum. Omnia enim hæc poetica ob duplicationem apparent. Ac vna quidem hæc caussa est. Altera verò, uti linguis, ut Lycophron Xerxem, Pelorum virum, & Sciron Sinnis vir. Et Alcidamas Aduersum poesi, & Naturæ atasthaliam. &, Mera animi ira exacutum. Tertium in epithetis aut

D longis, aut intempestiuis aut frequentibus adhibendis. In poesi enim decet lac album dicere. at in oratione partim indecora sunt, partim si sint nimia, arguunt & reddunt manifestum poesim esse. Et quoniam ipsa uti oportet (immutat enim consuetum, & peregrinam efficit elocutionem) saltem oportet intueri modum: quoniam maius facit malum, quam si temerè dicas. illa enim non habet, quod bene est: hæc verò, quod male. Quamobrem Alcida

E mantis frigora apparēt. non enim ut condimentis vtitur, sed ut cibis, epithetis, sic crebris, & maioribus & apertis, ut non sudorem, sed Humidum sudorem. nec ad Isthmia, sed ad Isthmiorum mercatum, & non leges, sed ciuitatum reginas leges. & non cursu, sed Cursorio animi impetu. & non Museum, sed naturæ cùm accepisset Museum & Tristem; curam animi &, Non gratiæ, sed popularis gratiæ opifex.

F

& dispensator audientium voluptatis. &, non ramis, sed Sylvæ ramis occultauit. &, non corpus velauit, sed corporis pudorē. & Repræsentatricem animi cupiditatem. hoc autem simul & duplex, & epitheton est. Quare poema hic & sic, immensam improbitatis exuperantiam. Quam ob rem poeticè dicentes, cum indecoro ridiculum & frigus efficiunt, & obscurum propter loquacitatem. quando enim cognoscenti inculcas, id dissoluit perspicuum offusione obscuritatis. Homines autem duplicibus vtuntur, quando quid sine nomine sit, & oratio facile iungi possit, vt Diem terere. Sed si multum sit, omnino poeticum est. Quam ob rem vtilissima est duplex elocutio Dithyrambicis: illi enim sunt pleni strepitu. Linguæ autem Epicis: res enim grandis est, & superba. Translatio verò iambicis: his enim nunc vtuntur, vt dictum est. Et præterea quartum frigus in translationibus efficitur. Sunt enim etiam translationes indecoræ, partim quidem propter ridiculum. nam vtuntur etiam Comici translationibus: partim verò propter rem grandem nimis & tragicam. Obscuræ autem, si longe petitæ, vt Gorgias, Pallidas & exangues res: Tu verò hæc turpiter seminasti, male autem messuisti. Poeticum enim est nimis: Et, vt Alcidamas, Philosophiam propugnaculū legum. & Odysseam pulchrum humanæ vitæ speculum. &, Nullum tale athyrma poesi afferens. Omnia enim hæc minus ad persuasionem apposita sunt ob ea, quæ dicta sunt. Illud autem Gorgiæ in hirundinem, cum aduersus ipsum volans demisisset stercus, optime inter Tragicos: inquit enim, Turpe sanè ô Philomela. Aui enim si id dixisset, non esset: virgini verò turpe. Rectè igitur conuitium dixit, commemorans, quod fuit, non quod est.

CAPVT IIII.

Est verò etiam imago translatio: differt enim parum. Nam cùm inquit de Achille, Vtque Leo ruit, imago est: cum autem, Leo ruit, translatio. Etenim quia ambo fortes sunt, appellauit transferendo Leonem Achillem. Vtilis verò etiam imago est in oratione. Sed rarò, cùm poetica sit, eliciendæ autem sunt, vt translationes. Nam translationes sunt differentes in eo quod dictum est. Sunt autem imagines, vt quam Androtio in Idrieum, Similem esse ex vinculis solutis canibus: illi enim,

καὶ οἰκοσίτους τῆς τῶν ἀκουόντων ἡδονῆς· καὶ οὐ κλάδοις, ἀλλὰ τοῖς τῆς ὕλης κλάδοις ἀπέκρυψε· καὶ οὐ τὸ σῶμα παρήμπισχεν, ἀλλὰ τὴν τοῦ σώματος αἰσχύνην· καὶ ἀντίμιμον τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιθυμίαν· τοῦτο δ' ἅμα καὶ διπλοῦν καὶ ἐπίθετον· ὥστε ποίημα γίνεται. καὶ οὕτως ἐξέδρον τῆς μοχθηρίας ὑπερβολήν. διὸ ποιητικῶς λέγοντες, τῇ ἀπρεπείᾳ τὸ γελοῖον καὶ τὸ ψυχρὸν ἐμποιοῦσι, καὶ τὸ ἀσαφὲς διὰ τὴν ἀδολεσχίαν· ὅταν γὰρ γιγνώσκοντι ἐπεμβάλλῃ, διαλύει τὸ σαφὲς τῷ ἐπισκοτεῖν. οἱ δ' ἄνθρωποι τοῖς διπλοῖς χρῶνται, ὅταν ἀνώνυμον ᾖ, καὶ ὁ λόγος εὐσύνθετος, οἷον τὸ χρονοτριβεῖν· ἀλλ' ἂν πολύ, πάντως ποιητικόν. διὸ χρησιμωτάτη ἡ διπλῆ λέξις τοῖς διθυραμβοποιοῖς· οὗτοι γὰρ ψοφώδεις· αἱ δὲ γλῶτται τοῖς ἐποποιοῖς· σεμνὸν γὰρ καὶ αὔθαδες· ἡ μεταφορὰ δὲ τοῖς ἰαμβείοις· τούτοις γὰρ νῦν χρῶνται, ὥσπερ εἴρηται. καὶ ἔτι τέταρτον τὸ ψυχρὸν ἐν ταῖς μεταφοραῖς γίνεται. εἰσὶ γὰρ καὶ μεταφοραὶ ἀπρεπεῖς, αἱ μὲν διὰ τὸ γελοῖον· χρῶνται γὰρ καὶ οἱ κωμῳδοποιοὶ μεταφοραῖς· αἱ δὲ διὰ τὸ σεμνὸν ἄγαν καὶ τραγικόν· ἀσαφεῖς δὲ αἱ πόρρωθεν, οἷον Γοργίας χλωρὰ καὶ ἄναιμα τὰ πράγματα· σὺ δὲ ταῦτα αἰσχρῶς μὲν ἔσπειρας, κακῶς δὲ ἐθέρισας. ποιητικῶς γὰρ ἄγαν. καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, τὴν φιλοσοφίαν, ἐπιτείχισμα τῶν νόμων, καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, καλὸν ἀνθρωπίνου βίου κάτοπτρον. καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἄθυρμα τῇ ποιήσει προσφέρων. ἅπαντα γὰρ ταῦτα ἀπίθανα διὰ τὰ εἰρημένα. τὸ δὲ Γοργίου εἰς τὴν χελιδόνα, ἐπεὶ κατ' αὐτοῦ πετομένη ἀφῆκε τὸ περίττωμα, ἄριστα τῶν τραγικῶν· εἶπε γάρ, αἰσχρόν γε ὦ Φιλομήλα. ὄρνιθι μὲν γὰρ εἰ ἐποίησεν, οὐκ αἰσχρόν, παρθένῳ δὲ αἰσχρόν. εὖ οὖν ἐλοιδόρησεν εἰπὼν ὃ ἦν, ἀλλ' οὐχ ὃ ἔστιν.

Κεφάλαιον δ'.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ εἰκὼν μεταφορά· διαφέρει γὰρ μικρόν· ὅταν μὲν γὰρ εἴπῃ τὸν Ἀχιλλέα, ὡς δὲ λέων ἐπόρουσεν, εἰκών ἐστιν· ὅταν δὲ, λέων ἐπόρουσε, μεταφορά· διὰ γὰρ τὸ ἄμφω ἀνδρείους εἶναι, προσηγόρευσε μετενέγκας λέοντα τὸν Ἀχιλλέα. χρήσιμον δὲ ἡ εἰκὼν καὶ ἐν λόγῳ, ὀλιγάκις δέ· ποιητικὸν γάρ. οἰστέαι δὲ ὥσπερ αἱ μεταφοραί· μεταφοραὶ γάρ εἰσι διαφέρουσαι τῷ εἰρημένῳ. εἰσὶ δὲ εἰκόνες, οἷον ἣν Ἀνδροτίων εἰς Ἰδριέα, ὅτι ὅμοιος τοῖς ἐκ τῶν δεσμῶν κυνιδίοις· ἐκεῖνά τε γὰρ προσπί-

ἐμβάλλοντα δάκνει, καὶ Ἰδριέα λυθέντα ἐκ τῶν δεσμῶν [illegible] χαλεπόν. καὶ ὡς Θεοδάμας εἴκαζεν Ἀρχίδαμον Εὐξένῳ, γεωμετρεῖν οὐκ ἐπισταμένῳ ἐν τῷ ἀνάλογον· ἔσται γὰρ καὶ ὁ Εὔξενος Ἀρχίδαμος γεωμετρικός. καὶ τὸ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Πλάτωνος, ὅτι οἱ τοὺς τεθνεῶτας σκυλεύοντες ἐοίκασι τοῖς κυνιδίοις, ἃ τοὺς λίθους δάκνει, τοῦ βάλλοντος οὐχ ἁπτόμενα. καὶ ἡ εἰς τὸν δῆμον, ὅτι ὅμοιος ναυκλήρῳ, ἰσχυρῷ μέν, ὑποκώφῳ δέ. καὶ ἡ εἰς τὰ μέτρα τῶν ποιητῶν, ὅτι ἔοικε τοῖς ἄνευ κάλλους ὡραίοις. οἱ μὲν γὰρ ἀπανθήσαντες, τὰ δὲ διαλυθέντα, οὐχ ὅμοια φαίνεται. καὶ ἡ Περικλέους εἰς Σαμίους, ἐοικέναι αὐτοὺς τοῖς παιδίοις, ἃ τὸν ψωμὸν δέχεται μέν, κλαίοντα δέ. καὶ εἰς Βοιωτούς, ὅτι ὅμοιοι τοῖς πρίνοις· τούς τε γὰρ πρίνους ὑφ' αὑτῶν κατακόπτεσθαι, καὶ τοὺς Βοιωτοὺς πρὸς ἀλλήλους μαχομένους. καὶ ὁ Δημοσθένης τὸν δῆμον, ὅτι ὅμοιός ἐστι τοῖς ἐν τοῖς πλοίοις ναυτιῶσι. καὶ ὡς ὁ Δημοκράτης εἴκασε τοὺς ῥήτορας ταῖς τίτθαις, αἳ τὸ ψώμισμα καταπίνουσαι, τῷ σιάλῳ τὰ παιδία παραλείφουσι. καὶ ὡς Ἀντισθένης Κηφισόδοτον τὸν λεπτὸν λιβανωτῷ εἴκασεν, ὅτι ἀπολλύμενος εὐφραίνει. πάσας γὰρ ταύτας, καὶ ὡς εἰκόνας, καὶ ὡς μεταφορὰς ἔξεστι λέγειν· ὥστε ὅσαι ἂν εὐδοκιμῶσιν ὡς μεταφοραὶ λεχθεῖσαι, δῆλον ὅτι αὗται καὶ εἰκόνες ἔσονται, καὶ αἱ εἰκόνες μεταφοραὶ λόγου δεόμεναι. ἀεὶ δὲ δεῖ τὴν μεταφορὰν τὴν ἐκ τοῦ ἀνάλογον ἀνταποδιδόναι, καὶ ἐπὶ θάτερα, καὶ ἐπὶ τῶν ὁμογενῶν· οἷον, εἰ ἡ φιάλη ἀσπὶς Διονύσου, καὶ τὴν ἀσπίδα ἁρμόττει λέγεσθαι φιάλην Ἄρεως. ὁ μὲν οὖν λόγος, συντίθεται ἐκ τούτων.

Κεφάλαιον ε.

Ἔστι δ' ἀρχὴ τῆς λέξεως, τὸ ἑλληνίζειν. τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν πέντε. πρῶτον μέν, ἐν τοῖς συνδέσμοις, ἂν ἀποδιδῷ τις, ὡς πεφύκασι πρότεροι καὶ ὕστεροι γίγνεσθαι ἀλλήλων, οἷον ἔνιοι ἀπαιτοῦσιν. ὥσπερ ὁ μέν, καὶ ὁ ἐγὼ μέν, ἀπαιτεῖ τὸν δέ, καὶ τὸν ὁ δέ. δεῖ δὲ ἕως μέμνηται, ἀνταποδιδόναι ἀλλήλοις, καὶ μήτε μακρὰν ἀπαρτᾶν, μήτε σύνδεσμον πρὸ συνδέσμου ἀποδιδόναι τοῦ ἀναγκαίου· ὀλιγαχοῦ γὰρ ἁρμόττει. ἐγὼ δ', ἐπεί μοι εἶπεν, ἦλθε γὰρ Κλέων δεόμενός τε καὶ ἀξιῶν, ἐπορευόμην παραλαβὼν αὐτούς. ἐν τούτοις γὰρ πολλοὶ πρὸ τοῦ ἀποδοθησομένου συνδέσμου προεμβέβληνται σύνδεσμοι. ἂν δὲ πολὺ τὸ μεταξὺ γένηται

A obuium mordent: & Idricum solutum ex vinculis esse [illegible] & vt Theodamas assimilabat Archidamum Euxeno Geometriam nescienti, & [illegible] proportione: est enim etiam [illegible] Archidamus Geometricus. & illud [illegible] Politia Platonis. Qui mortuos spoliant [illegible] esse [illegible] qui lapides mordent, iacientem non attingendo. & in populum, [illegible] esse naucle- ro, robusto quidem [illegible] & in

B versus Poetarum [illegible] pulchritudine [illegible] non apparent [illegible] illa Periclis in Samios, [illegible] quae cibum recipiunt [illegible] & plorantes. & in Boeotos. Similes esse [illegible] & Boeotos inter se pugnantes. Et Demosthenes in populum, Similem esse nauseantibus in nauibus. [illegible] assimi-

C labat oratores nutricibus, [illegible] deglutiente saliua [illegible] & vt Antisthenes [illegible] assimilabat, quod dum consumitur, iucunditatem affert. Omnes enim has & vt imagines & vt translationes licet dicere. Quare quaecunque probatae fuerint tanquam translationes dictae, manifestum est ipsas etiam imagines [illegible], & imagines

D translationes rationem indigentes. Semper vero oportet translationem ex proportione referre etiam in alteram partem, & in iis, quae sunt eiusdem generis. vt si poculum est scutum Dionysi, etiam [illegible] conuenit dici poculum Martis. Ac oratio quidem constituitur ex his.

CAPVT V.

Est autem principium elocutionis, vt emendate loquamur. Atque [illegible]

E tum est in quinque. Primum quidem in coniunctionibus, si quis reddat [illegible] naturam habent, vt [illegible] quantur inter se, quemadmodum [illegible] requirunt. [illegible] Oportet [illegible] quoad meminerit [illegible], & non longe separare, neque coniunctionem ante coniunctionem reddere necessariam: paucis enim in locis conuenit. [illegible]

F postquam [illegible] & rogans, [illegible] assumpsi [illegible]. In his enim multae ante reddendam coniunctionem redditae sunt coniunctiones. Si vero multum interiectum

A est inter Profectus sum, obscurũ est. Ac vnum quidem, quod bene se habet, est in coniunctionibus. Alterum verò est, vt propriis nominibus loquamur, & non ambientibus. Tertium, vt non ambiguis. Nisi quis contraria præeligat. id quod faciunt, quando nihil habent, quod dicant, & simulant aliquid dicere: tales enim de industria proferũt hæc, vt Empedocles. nam decipit circuitus, simultus fit, & afficiun-B tur auditores, vt vulgares inter ariolos, quando dicentibus ambigua annuunt. Crœsus Halym penetrans magnam peruertet opum vim. Et quia omnino est error minor, per genera rei loquuntur arioli. Verbi gratia siquis in ludo paris, & imparis, paria aut imparia dixerit magis, quàm quot habeat, & futurum esse, quam quando. Quamobrem arioli non definiunt quando. Omnia igitur hæc similia sunt. C Quare nisi alicuius eiusmodi rei gratia fugienda sunt. Quartum, vt Protagoras genera nominũ diuidebat, in virilia & fœminina & instrumẽta. Oportet enim reddere etiam hæc rectè. Illa verò reuersa, & collocuta discessit. Quinctum in multis & paucis, & vno rectè nominandis. Illi vero reuersi verberarunt me. Omnino autem oportet facilè legi, quod dictũ est, & proferri posse. Est vero idem, quod multæ coniunctiones D non habent. Nec quæ non facile est interpungere, vt quæ sunt Heracliti. Nam quæ sunt Heracliti interpungere, operosum est, quia incertum est, vtri adiaceat, posteriorine, an priori, vt in principio ipsius libri, inquit enim Rationis huius quæ est semper imperiti homines fiunt. Incertum enim est, illud, Semper vtri interpungas. Præterea efficit solœcismum ipsum non reddere, si non adiungas ambobus, quod conuenit, vt aut strepitum, aut colorem, Videns qui-E dem, non est commune: Sentiens verò est commune. Obscuritas autem est, si nõ præponendo dicas, multa in medio inculcaturus, vt, Debebam enim locutus cum illo hæc, & hæc, & sic, proficisci. non autem, Debebam enim locutus proficisci. deinde hæc, & hæc, & sic facta sunt:

A τὰ ἐπιφερόμενα, ἀσαφές. ἓν μὲν δή, τὸ δ' ἐν τοῖς συνδέσμοις. δεύτερον δέ, τὸ τοῖς ἰδίοις ὀνόμασι λέγειν, καὶ μὴ τοῖς περιέχουσι. τρίτον, μὴ ἀμφιβόλοις. ταῦτα δέ, ἂν μὴ τἀναντία προαιρῆται. ὅπερ ποιοῦσιν ὅταν μηδὲν μὲν ἔχωσι λέγειν, προσποιῶνται δέ τι λέγειν. οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἐν ποιήσει λέγουσι ταῦτα, οἷον Ἐμπεδοκλῆς· φενακίζει γὰρ τὸ κύκλῳ πολὺ B ὄν, καὶ πάσχουσιν οἱ ἀκροαταί, ὅπερ οἱ πολλοὶ παρὰ τοῖς μάντεσιν· ὅταν γὰρ λέγωσιν ἀμφίβολα, συμπαρανεύουσι.

Κροῖσος Ἅλυν διαβὰς, μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει. καὶ διὰ τὸ ὅλως ἔλαττον εἶναι ἁμάρτημα, διὰ τῶν γενῶν τοῦ πράγματος λέγουσιν οἱ μάντεις· τύχοι γὰρ ἄν τις ἐν τοῖς ἀρτιασμοῖς, ἄρτια ἢ περιττὰ εἰπὼν μᾶλλον, ἢ πόσα ἔχει· καὶ τὸ ὅτι ἔσται, ἢ τὸ πότε. διὸ οἱ C χρησμολόγοι οὐ προσορίζονται τὸ πότε. ἅπαντα δὴ ταῦτα ὅμοια, ὥστ' ἂν μὴ τοιούτου τινὸς ἕνεκα, φευκτέον. τέταρτον, ὡς Πρωταγόρας, τὰ γένη τῶν ὀνομάτων διῄρει, ἄρρενα, καὶ θήλεα, καὶ σκεύη· δεῖ γὰρ ἀποδιδόναι καὶ ταῦτα ὀρθῶς· ἡ δ' ἐλθοῦσα καὶ διαλεχθεῖσα, ᾤχετο. πέμπτον, ἐν τῷ τὰ πολλὰ καὶ ὀλίγα, καὶ ἓν ὀρθῶς ὀνομάζειν. οἱ δ' ἐλθόντες, ἔτυ-D πτόν με. ὅλως δὲ δεῖ εὐανάγνωστον εἶναι τὸ γεγραμμένον, καὶ εὔφραστον. ἔστι δὲ τὸ αὐτό, ὅπερ οἱ πολλοὶ σύνδεσμοι οὐκ ἔχουσιν· οὐδ' ἃ μὴ ῥᾴδιον διαστίξαι, ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτου· τὰ γὰρ Ἡρακλείτου διαστίξαι ἔργον, διὰ τὸ ἄδηλον εἶναι ποτέρῳ πρόσκειται, τῷ ὕστερον, ἢ τῷ πρότερον· οἷον ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος· φησὶ γάρ, τοῦ λόγου τοῦδ' ἐόντος ἀεὶ E ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίγνονται. ἄδηλον γὰρ τὸ ἀεί, πρὸς ὁποτέρῳ διαστίξαι. ἔτι τόδε ποιεῖ σολοικίζειν, τὸ μὴ ἀποδιδόναι, ἐὰν μὴ ἐπιζευγνύῃς ἀμφοῖν ὃ ἁρμόττει· οἷον ἢ ψόφον ἢ χρῶμα, τὸ μὲν ἰδών, οὐ κοινόν· τὸ δ' αἰσθόμενος κοινόν. ἀσαφῆ δέ, ἂν μὴ προθεὶς εἴπῃς, μέλλων πολλὰ μεταξὺ ἐμβάλλειν· οἷον, ἔμελλον γὰρ διαλεχθεὶς ἐκείνῳ τάδε, καὶ τάδε, καὶ ὧδε, πορεύεσθαι· ἀλλὰ μὴ ἔμελλον γὰρ διαλεχθεὶς πορεύεσθαι, εἶτα τάδε, καὶ τάδε, καὶ ὧδε ἐγένετο.

CAPVT VI.

F AD tumorem elocutionis valent hæc, Oratione vti pro nomine, vt non circulum, sed planitiem à medio æqualem: ad concisionem verò contrarium, pro

Κεφάλαιον ς.

Εἰς ὄγκον δὲ τῆς λέξεως συμβάλλεται τάδε, τὸ λόγῳ χρῆσθαι ἀντ' ὀνόματος· οἷον, μὴ κύκλον, ἀλλ' ἐπίπεδον τὸ ἐκ τοῦ μέσου ἴσον. εἰς δὲ συντομίαν τὸ ἐναντίον, ἀντὶ τοῦ λόγου

λέγειν ὄνομα. καὶ ἐὰν αἰσχρὸν ἢ ἀπρεπὲς ᾖ· ἐὰν μὲν ἐν τῷ λόγῳ ᾖ αἰσχρόν, τοὔνομα λέγειν· ἐὰν δ' ἐν τῷ ὀνόματι, τὸν λόγον. καὶ μεταφορᾷ δηλοῦν, καὶ τοῖς ἐπιθέτοις, εὐλαβούμενον τὸ ποιητικόν. καὶ τὸ ἓν πολλὰ ποιεῖν, ὅπερ οἱ ποιηταὶ ποιοῦσιν· ἑνὸς ὄντος λιμένος, ὅμως λέγουσι, λιμένας εἰς Ἀχαϊκούς· καί,

Δέλτου μὲν αἵδε πολύθυροι διαπτυχαί.

καὶ μὴ ἐπιζευγνύναι, ἀλλ' ἑκατέρῳ ἑκάτερον, τῆς γυναικὸς τῆς ἡμετέρας. ἐὰν δὲ συντόμως, τὸ ἐναντίον, τῆς ἡμετέρας γυναικός. καὶ μετὰ συνδέσμου λέγειν· ἐὰν δὲ συντόμως, ἄνευ μὲν συνδέσμου, μὴ ἀσύνδετα δέ· οἷον πορευθεὶς καὶ διαλεχθείς, πορευθεὶς διελέχθην. καὶ τὸ Ἀντιμάχου χρήσιμον, ἐξ ὧν μὴ ἔχει λέγειν, ὃ ἐκεῖνος ποιεῖ ἐπὶ τοῦ Τευμησσοῦ,

Ἔστι τις ἠνεμόεις ὀλίγος λόφος· αὔξεται γὰρ οὕτως εἰς ἄπειρον. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ ἀγαθῶν, καὶ κακῶν, ὅπως ἂν ἔχῃ, ὁποτέρως ἂν ᾖ χρήσιμον. ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα οἱ ποιηταὶ φέρουσι, τὸ ἄχορδον, καὶ τὸ ἄλυρον μέλος· ἐκ τῶν στερήσεων γὰρ ἐπιφέρουσιν. εὐδοκιμεῖ γὰρ τοῦτο ἐν ταῖς μεταφοραῖς λεγόμενον, ταῖς ἀνάλογον, οἷον τὸ φάναι τὴν σάλπιγγα εἶναι μέλος ἄλυρον.

Κεφάλαιον ζ.

Τὸ δὲ πρέπον ἕξει ἡ λέξις, ἐὰν ᾖ παθητική τε καὶ ἠθική, καὶ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀνάλογον. τὸ δ' ἀνάλογόν ἐστιν, ἐὰν μήτε περὶ εὐόγκων αὐτοκαβδάλως λέγηται, μήτε περὶ εὐτελῶν, σεμνῶς· μηδ' ἐπὶ τῷ εὐτελεῖ ὀνόματι ἐπῇ κόσμος· εἰ δὲ μή, κωμῳδία φαίνεται· οἷον ποιεῖ Κλεοφῶν· ὁμοίως γὰρ ἔνια ἔλεγε, καὶ εἰ εἴπειεν ἄν, πότνια συκῆ. παθητικὴ δέ, ἐὰν μὲν ᾖ ὕβρις, ὀργιζομένου λέξις· ἐὰν δὲ ἀσεβῆ καὶ αἰσχρά, δυσχεραίνοντος καὶ εὐλαβουμένου λέγειν· ἐὰν δὲ ἐπαινετά, ἀγαμένως· ἐὰν δὲ ἐλεεινά, ταπεινῶς· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δὲ ὁμοίως. πιθανοῖ δὲ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡ οἰκεία λέξις· παραλογίζεται γὰρ ἡ ψυχὴ ὡς ἀληθῶς λέγοντος· ὅτι ἐπὶ τοῖς τοιούτοις οὕτως ἔχουσιν. ὥστ' οἴονται, εἰ καὶ μὴ οὕτως ἔχει, ὡς ὁ λέγων, τὰ πράγματα οὕτως ἔχειν· καὶ συνομοιοπαθεῖ ὁ ἀκούων ἀεὶ τῷ παθητικῶς λέγοντι, κἂν μηθὲν λέγῃ. διὸ πολλοὶ καταπλήττουσι τοὺς ἀκροατὰς θορυβοῦντες. καὶ ἠθικὴ δὲ αὕτη ἡ ἐκ τῶν σημείων δεῖξις, ὅτι ἀκολουθεῖ ἡ ἁρμόττουσα ἑκάστῳ γένει καὶ ἕξει. λέγω δέ, γένος μὲν, καθ' ἡλικίαν, οἷον παῖς ἢ ἀνὴρ ἢ γέρων, καὶ γυνὴ ἢ ἀνήρ

A oratione nomen. Et, si turpe, aut indecorum sit in oratione, turpe, nomen dicere; [illegible] orationem. Et translatione [illegible] epithetis vitando id [illegible] est. Et [illegible] multa facere, quod [illegible] sit portus, tamen dicunt [illegible] Achaicos. & Tabularum [illegible] res apertiones. [illegible] coniungere, [illegible] utrique utrumque adiungere. [illegible] huius nostrae [illegible] concise, contra [illegible] Huius nostrae mulieris. [illegible] Si vero [illegible] cum coniunctione [illegible] autem [illegible] profectus & locutus [illegible] Et illud Antimachi [illegible] non habet, dicere, [illegible] Teumesso. Est quidam ventosus parvus collis [illegible] in infinitum. [illegible] hoc tum in bonis, tum in malis, [illegible] modo sit utile. [illegible] poetae [illegible], C Achordum, & Alyrum concentum, ex privantibus [illegible]. Probatur autem hoc in translationibus, quod dictum est, quae fiunt ex proportione, ut dicere tubam esse concentum Alyrum.

CAPVT VII.

Decorum autem habebit elocutio, si [illegible] et [illegible] rebus proportione respondens. At D proportione respondet, si neque de amplis submisse dicatur, neque [illegible] grauiter; neque tenui nomini consequatur ornatus. Sin minus, [illegible] apparet, ut facit Cleophon. Similiter enim aliqua proferebat, ac si diceret: Veneranda ficus. At [illegible] contumelia sit, [illegible] turpia sint, indignabunde, & caute dicat; si laudabilia, [illegible] si miserabilia, demisse; E & in aliis similiter. Persuadet autem rem etiam accommodata ad eius naturam elocutio: capitur enim animus, quasi ille vere dicat, qui in talibus sic se habent. Quare arbitrantur, etiam si non se habeat ita, ut orator ait, rem ita se habere. & simul afficitur semper is, qui audit, cum eo, qui affecte dicit, etiam si nihil dicat. Quamobrem multi turbant auditores tumultum excitantes. Et morata ipsa est F ex signis demonstratio, quia consequitur conueniens cuique generi, & habitui. Dico autem genus secundum aetatem, ut puer, aut vir, aut senex. [illegible] mulier, aut vir.

Et Laco, aut Thessalus. Habitus verò, secundum quos cuiusdam modi aliquis est in vita. non enim secundum omnem habitum vitæ sunt cuiusdammodi. Si igitur & nomina accommodata dicat habitui, exprimet mores. Non enim eadem, neque eodem modo agricola, & eruditus locutus fuerit. Afficiuntur verò aliquantisper auditores eo ipso, quo affatim vtuntur orationum scriptores. Quis autem non intelligit? omnes sciunt. Confitetur enim audiens pudore captus, vt particeps sit eius, cuius & alij omnes. Opportune autem, & non opportune vti, commune omnium formarum est. Medela vero est in omni exuperatione, quod vulgò dicitur. Oportet enim seipsum increpare. nam videtur verum esse, quoniam non latet quod facit, dicentem. Præterea ex proportione respondentibus non omnibus simul vti oportet. Sic enim decipitur auditor. Dico autem, vt si nomina dura sint, non & voce, & vultu & conuenientibus similibus, nam testum fit vnumquodque quod est. sin autem hoc quidem, illud verò non latens idem efficit. Si igitur mollia duriter, & dura molliter dicantur, minus appositum fit ad persuadendum. Nomina autem epitheta, & duplicia plura, & peregrina maxime conueniunt dicenti affecte. Venia enim datur irato, si malum dicat cœlitagum, aut pelorium nominet. Et quidem iam teneat auditores, & traxerit ad furorem, aut laudibus, aut vituperationibus, aut ira, aut amicitia, vt etiam Isocrates facit in Panegyrico ad extremum: Famam autem, & Memoriam, & Qui tolerarunt. Loquuntur enim talia furore percití. Quare etiam recipere manifestum est eodem modo se habentes. Quamobrem & poeti conueniunt. Diuina etiam res est poesis. Aut igitur sic oportet, aut cum ironia, vt Gorgias faciebat, & quæ sunt in Phædro.

A καὶ Λάκων, ἢ Θετταλός. ἕξεις δὲ, καθ' ἃς ποιός τις τῷ βίῳ. οὐ γὰρ καθ' [illegible] ἕξιν [illegible] οἱ βίοι ποιοί τινες εἰσίν. [illegible] καὶ τὰ ὀνόματα οἰκεῖα λέγῃ τῇ ἕξει, [illegible] ἦθος. [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible] ἐν τῷ Φαίδρῳ.

CAPVT VIII.

Figuram autem orationis oportet neque metri compotem esse, neque rhythmi expertem. illud enim minus appositum est ad persuadendum. nam esse fictum videtur: & simul etiam auocat. nam vt attendatur, facit, quando simile rursus veniet, sicut præcones præoccupant pueri quem eligat patronum is qui manumittitur, Cleonem. Quod autē sine rhythmo est, sine termino est. Oportet vero terminari, nō metro. iniucundum enim est, & non accommodatum cognitioni, quod non terminatur. Terminantur autem numero omnia.

Κεφάλαιον η.

Τὸ δὲ σχῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι, μήτε ἄρρυθμον. τὸ μὲν γὰρ,

F ἀπίθανον. πεπλάσθαι γὰρ δοκεῖ, καὶ ἅμα καὶ ἐξίστησι. προσέχειν γὰρ ποιεῖ τῷ ὁμοίῳ, [illegible] τῶν κηρύκων [illegible] τὰ παιδία, τὸ, τίνα αἱρεῖται ἐπίτροπον ὁ ἀπελευθερούμενος, Κλέωνα. τὸ δὲ ἄρρυθμον, ἀπέραντον. δεῖ δὲ πεπεράνθαι μὲν, μὴ μέτρῳ δέ. ἀηδὲς γὰρ καὶ ἄγνωστον τὸ ἄπειρον. περαίνεται δὲ ἀριθμῷ πάντα.

ὁ δὲ τῶ

ὁ δὲ τοῦ σχήματος τῆς λέξεως ἀριθμὸς ῥυθμός ἐστιν, οὗ καὶ τὰ μέτρα τμητά. διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή· ποίημα γὰρ ἔσται· ῥυθμὸν δὲ μὴ ἀκριβῶς. τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν μέχρι του ᾖ. τῶν δὲ ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρῷος σεμνὸς καὶ λεκτικὸς, καὶ ἁρμονίας δεόμενος· ὁ δ' ἴαμβος αὐτή ἐστιν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν. διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ σεμνότητα γενέσθαι καὶ ἐκστῆσαι. ὁ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος· δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα· ἔστι γὰρ τροχερὸς ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα. λείπεται δὲ παιὰν, ᾧ ἐχρῶντο μὲν ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι, οὐκ εἶχον δὲ λέγειν τίς ἦν. ἔστι δὲ τρίτος ὁ παιὰν, καὶ ἐχόμενος τῶν εἰρημένων· τρία γὰρ πρὸς δύο ἐστίν. ἐκείνων δὲ, ὁ μὲν ἓν πρὸς ἓν, ὁ δὲ δύο πρὸς ἕν. ἔχεται δὲ τῶν λόγων τούτων ὁ ἡμιόλιος· οὗτος δ' ἐστὶν ὁ παιάν. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι διά τε τὰ εἰρημένα ἀφετέοι, καὶ διότι μετρικοί· ὁ δὲ παιὰν ληπτέος· ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν, ὥστε μάλιστα λανθάνειν. νῦν μὲν οὖν χρῶνται τῷ ἑνὶ παιᾶνι καὶ ἀρχόμενοι. δεῖ δὲ διαφέρειν τὴν τελευτὴν τῆς ἀρχῆς. ἔστι δὲ παιᾶνος δύο εἴδη ἀντικείμενα ἀλλήλοις, ὧν τὸ μὲν ἓν ἀρχῇ ἁρμόττει, ὥσπερ καὶ χρῶνται. οὗτος δ' ἐστὶν οὗ ἄρχει μὲν ἡ μακρὰ, τελευτῶσι δὲ τρεῖς βραχεῖαι. Δαλογενὲς, εἴτε Λυκίαν. καὶ Χρυσεοκόμα Ἕκατε παῖ Διός. ἕτερος δ' ἐξ ἐναντίας, οὗ βραχεῖαι ἄρχουσι τρεῖς, ἡ δὲ μακρὰ τελευταία. Μετὰ δὲ γᾶν ὕδατά τ' ὠκεανὸν ἠφάνισε νύξ. οὗτος δὲ τελευτὴν ποιεῖ· ἡ γὰρ βραχεῖα διὰ τὸ ἀτελὴς εἶναι ποιεῖ κολοβόν. ἀλλὰ δεῖ τῇ μακρᾷ ἀποκόπτεσθαι, καὶ δήλην εἶναι τὴν τελευτὴν, μὴ διὰ τὸν γραφέα, μηδὲ διὰ τὴν παραγραφὴν, ἀλλὰ διὰ τὸν ῥυθμόν. ὅτι μὲν οὖν εὔρυθμον δεῖ εἶναι τὴν λέξιν, καὶ μὴ ἄρρυθμον, καὶ τίνες εὔρυθμον ποιοῦσι ῥυθμοὶ, καὶ πῶς ἔχοντες, εἴρηται.

Κεφάλαιον θ.

Τὴν δὲ λέξιν ἀνάγκη εἶναι ἢ εἰρομένην καὶ τῷ συνδέσμῳ μίαν, ὥσπερ αἱ ἐν τοῖς διθυράμβοις ἀναβολαί· ἢ κατεστραμμένην, καὶ ὁμοίαν ταῖς τῶν ἀρχαίων ποιητῶν ἀντιστρόφοις. ἡ μὲν οὖν εἰρομένη λέξις ἡ ἀρχαία ἐστίν· Ἡροδότου Θουρίου ἥδ' ἱστορίης ἀπόδεξις. ταύτῃ γὰρ πρότερον μὲν ἅπαντες, νῦν δὲ οὐ πολλοὶ χρῶνται. λέγω δὲ εἰρομένην,

A At figuræ locutionis numerus est rhythmus, cuius etiam metra segmenta sunt. Quamobrem rhythmum oportet habere orationem, non metrum. Alioquin poema erit. Neque rhythmum exquisite. Id autem erit, si quadantenus sit. Ex rhythmis vero Herous grandis, & dictioni accommodatus & harmoniæ indigens. Iambus autem ipsa est elocutio multitudinis. Quamobrem maxime ex omnibus metris B iambica effundunt, qui loquuntur. At oportet grandiorem effici, & excitari. Trochæus cordacior est. Id manifestum faciunt Tetrametra. Sunt enim volubilis rhythmi Tetrametra. Relinquitur Pæan, quo vsi sunt a Thrasymacho incipientes, non poterant vero dicere, quis esset. Tertius autem est Pæan & eis coniunctus, qui dicti sunt. Ternarius ad duo est. Ex iis vero, ille vnus ad vnum: hic duo ad vnum. Coniunctaque est rationibus his sesqui-C altera. Atque hic est Pæan. Ac alii quidem & ob ea quæ dicta sunt, abiiciendi & quia metrici. Pæan vero sumendus ex solo enim non est metrum eorum qui dicti sunt rhythmorum, vt maxime lateat. Ac vtuntur quidem vno Pæane etiam incipientes. Oportet vero differre finem a principio. Ac Pæanis duæ species sunt oppositæ inter se, quarum vna quidem principio conuenit, vt etiam vtuntur. Ille vero est, quem incipit longa, ac terminant tres breues. *Delogena siue Lyciam & aurea comâ Hecate nata Iouis.* Alter vero contra, quem breues incipiunt tres, ac longa terminat. *Humum post & aquas, Oceanumque caligine texit.* Is autem finem facit. Breuis enim quia imperfecta est facit mutilum. Sed oportet in longam incidi, & manifestum esse finem, non per scribam, neque per paragraphen, sed per rhythmum. Ac numerosam quidem oportere esse elocutionem, & non expertem rhythmi, & qui numerosam efficiant rhythmi, & quomodo se habentes, dictum est.

CAPVT IX.

Elocutionem autem necesse est esse aut fusam, & vinculo vnam, vt in Dithyrambis dilationes: aut versam, & similem veterum poetarum conuersionibus. Ac fusa quidem elocutio prisca est, Herodoti Thurij hæc est expositio. Hac enim primum omnes, nunc vero non multi vtuntur. Voco autem fusam,

quæ nullũ habet finem per se, nisi res quæ dicitur, terminetur. Est autem iniucũda propter infinitatem: finem enim omnes volũt intueri. Quamobrem in flexionibus anhelãt & deficiunt: prospicientes enim terminum, non defatigantur prius. Ac fusa quidem elocutio est hæc. Versa verò quæ in periodis constat. Voco periodum elocutionem habẽtem principium, & finem ipsam per se, & magnitudinem conspectu facilem. Iucũda autem est huiusmodi est, & quæ facile percipi potest. Iucũda quidem quia contrario modo habet ac interminatum, & quia semper aliquid se habere putat auditor, & quia semper terminatum sit aliquid ei. Illud autem, nihil prænoscere, nec efficere, neque aperte iniucundum est. Facilis verò ad percipiendum quia facile memoria retineri potest. id pro quia numerum habet in periodis elocutio: qui omnium est aptissimus ad memoriam. Quamobrem & metra omnes recordantur magis, quam soluta: numerum enim habent, quo mensurantur. Oportet verò periodum etiam sententia terminari, & non abrumpi, vt Sophoclis iambi.

Calydon quidem hæc terra Pelopei soli. contrarium enim licet existimare, quando diuiditur, vt & in eo, quod dictum est, Calydona esse Peloponesi. Periodus autem vna quidem in colis est: altera verò simplex. Est in colis quidem dictio perfecta, & diuisa, & quæ facile spiritu comprehenditur, non in distinctione, vt ea quæ dicta est periodus, sed tota. Colum verò est altera pars eius. Dico simplicem vero vnimembrem. Oportet autem & cola & periodos neque mutilas esse neque longas. Pusillum enim hærere sæpe facit auditorem. Necesse enim est, quando adhuc tendens ad id, quod vltra est, & admodum, quem habet in se terminum, retrahatur, cessante oratione quodammodo offensionem fieri propter resultionem. Longa verò, vt deficiat, efficiunt, quemadmodum vltra terminum se conuertentes: derelinquunt enim & illi simul deambulantes. Similiter verò & periodi, quæ longæ sunt, oratio fit, & anabolæ simile. Quare fit, quod irrisus est Democritus Chius in Menalippidem, qui fecerat pro antistrophis anabolam. Nempe sibi mala fabricat vir, alii mala fabricans. Longa verò anabola ei qui fecit pessima. Conuenit enim tale etiam dicere in

A ἣ οὐδὲν ἔχει τέλος καθ' αὑτὴν, ἂν μὴ τὸ πρᾶγμα τὸ λεγόμενον τελειωθῇ. ἔστι δὲ ἀηδὴς διὰ τὸ ἄπειρον· τὸ γὰρ τέλος πάντες βούλονται καθορᾷν. διόπερ ἐπὶ τοῖς καμπτῆρσιν ἀσθμαίνουσι καὶ ἐκλύονται· προορῶντες γὰρ τὸ πέρας οὐ κάμνουσι πρότερον. ἡ μὲν οὖν εἰρομένη τῆς λέξεώς ἐστιν ἥδε· κατεστραμμένη δὲ ἡ ἐν περιόδοις. λέγω δὲ περίοδον λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ τελευτὴν αὐτὴν καθ' αὑτὴν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον. ἡδεῖα δ' ἡ τοιαύτη καὶ εὐμαθής. ἡδεῖα μὲν, διὰ τὸ ἐναντίως ἔχειν τῷ ἀπεράντῳ, καὶ ὅτι ἀεί τι οἴεται ἔχειν ὁ ἀκροατὴς, τῷ ἀεὶ πεπεράνθαι τι αὐτῷ. τὸ δὲ μηδὲν προνοεῖν, μηδὲ ἀνύειν, ἀηδές. εὐμαθὴς δὲ, ὅτι εὐμνημόνευτος. τοῦτο δὲ, ὅτι ἀριθμὸν ἔχει ἡ ἐν περιόδοις λέξις, ὃ πάντων εὐμνημονευτότατον. διὸ καὶ τὰ μέτρα πάντες μνημονεύουσι μᾶλλον τῶν χύδην· ἀριθμὸν γὰρ ἔχει ᾧ μετρεῖται. δεῖ δὲ τὴν περίοδον καὶ τῇ διανοίᾳ τετελειῶσθαι, καὶ μὴ διακόπτεσθαι, ὥσπερ τὰ Σοφοκλέους ἰαμβεῖα.

Καλυδὼν μὲν ἥδε γαῖα Πελοπείας χθονός· τοὐναντίον γάρ ἐστιν ὑπολαβεῖν τῷ διαιρεῖσθαι, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ εἰρημένου, τὴν Καλυδῶνα εἶναι τῆς Πελοποννήσου. περίοδος δὲ, D ἡ μὲν ἐν κώλοις, ἡ δ' ἀφελής. ἔστι δ' ἐν κώλοις μὲν λέξις ἡ τετελειωμένη τε καὶ διῃρημένη, καὶ εὐανάπνευστος, μὴ ἐν τῇ διαιρέσει, ὥσπερ ἡ εἰρημένη περίοδος, ἀλλ' ὅλη. κῶλον δ' ἐστὶ τὸ ἕτερον μόριον ταύτης. ἀφελῆ δὲ λέγω τὴν μονόκωλον. δεῖ δὲ καὶ τὰ κῶλα καὶ τὰς περιόδους μήτε μυούρους εἶναι, μήτε μακράς. τὸ μὲν γὰρ μικρὸν προσπταίειν πολλάκις ποιεῖ E τὸν ἀκροατήν. ἀνάγκη γὰρ, ὅταν ἔτι ὁρμῶν ἐπὶ τὸ πόρρω, καὶ τὸ μέτρον, οὗ ἔχει ἐν ἑαυτῷ ὅρον, ἀντισπασθῇ παυσαμένου, οἷον πρόσπταισμα γίγνεσθαι διὰ τὴν ἀντίκρουσιν. τὰ δὲ μακρὰ ἀπολείπεσθαι ποιεῖ, ὥσπερ οἱ ἔξω ἀποκάμπτοντες τοῦ τέρματος· ἀπολείπουσι γὰρ καὶ οὗτοι τοὺς συμπεριπατοῦντας. ὁμοίως δὲ F καὶ αἱ περίοδοι αἱ μακραὶ οὖσαι, λόγος γίνεται, καὶ ἀναβολῇ ὅμοιον. ὥστε γίνεται, ὃ ἔσκωψε Δημόκριτος ὁ Χῖος εἰς Μελανιππίδην ποιήσαντα, ἀντὶ τῶν ἀντιστρόφων ἀναβολάς.

Οἷ τ' αὐτοῖ κακὰ τεύχει ἀνὴρ ἄλλῳ κακὰ τεύχων.

ἡ δὲ μακρὰ ἀναβολὴ τῷ ποιήσαντι κακίστη. ἁρμόττει γὰρ τὸ τοιοῦτον καὶ εἰς τοὺς μακροκώλους λέγειν.

οὐ δὲ

αἱ δὲ λίαν βραχύκωλοι, οὐ περίοδος γίγνεται· προπετῆ οὖν ἄγει τὸν ἀκροατήν. τῆς δὲ ἐν κώλοις λέξεως, ἡ μὲν διῃρημένη ἐστίν· ἡ δὲ, ἀντικειμένη. διῃρημένη μὲν, οἷον, Πολλάκις ἐθαύμασα τῶν τὰς πανηγύρεις συναγαγόντων, καὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας καταστησάντων. ἀντικειμένη δὲ, ἐν ᾗ ἑκατέρῳ τῷ κώλῳ, ἢ πρὸς ἐναντίῳ ἐναντίον σύγκειται, ἢ ταὐτὸ ἐπέζευκται τοῖς ἐναντίοις· οἷον, Ἀμφοτέρους δ' ὤνησαν, καὶ τοὺς ὑπομείναντας, καὶ τοὺς ἀκολουθήσαντας· τοῖς μὲν γὰρ, πλείω τῆς οἴκοι προσεκτήσαντο· τοῖς δὲ, ἱκανὴν τὴν οἴκοι κατέλιπον· ἐναντία, ὑπομονὴ, ἀκολούθησις, ἱκανὸν, πλεῖον. Ὥστε καὶ τοῖς χρημάτων δεομένοις, καὶ τοῖς ἀπολαῦσαι βουλομένοις· ἀπόλαυσις κτήσει ἀντίκειται. καὶ ἔτι, Συμβαίνει πολλάκις ἐν ταύταις καὶ τοὺς φρονίμους ἀτυχεῖν, καὶ τοὺς ἄφρονας κατορθοῦν· εὐθὺς μὲν τῶν ἀριστείων ἠξιώθησαν, οὐ πολὺ δὲ ὕστερον τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάττης ἔλαβον· πλεῦσαι μὲν διὰ τῆς ἠπείρου, πεζεῦσαι δὲ διὰ τῆς θαλάττης, τὸν μὲν Ἑλλήσποντον ζεύξας, τὸν δ' Ἄθω διορύξας· καὶ φύσει πολίτας ὄντας, νόμῳ τῆς πόλεως στέρεσθαι· Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν, κακῶς ἀπώλοντο· οἱ δ', αἰσχρῶς ἐσώθησαν· ἰδίᾳ μὲν, τοῖς βαρβάροις οἰκέταις χρῆσθαι· κοινῇ δὲ, πολλοὺς τῶν συμμάχων περιορᾶν δουλεύοντας· ἢ ζῶντας ἕξειν, ἢ τελευτήσαντας καταλείψειν. καὶ ὃ εἰς Πειθόλαόν τις εἶπε καὶ Λυκόφρονα ἐν τῷ δικαστηρίῳ, Οὗτοι δ' ὑμᾶς, οἴκοι μὲν ὄντες, ἐπώλουν· ἐλθόντες δ' ὡς ὑμᾶς, ἐώνηνται· ἅπαντα γὰρ ταῦτα ποιεῖ τὸ εἰρημένον. ἡδεῖα δὲ ἐστὶν ἡ τοιαύτη λέξις, ὅτι τὰ ἐναντία γνωριμώτατα, καὶ παράλληλα μᾶλλον γνώριμα· καὶ ὅτι ἔοικε συλλογισμῷ· ὁ γὰρ ἔλεγχος συναγωγὴ τῶν ἀντικειμένων ἐστίν. ἀντίθεσις μὲν οὖν τὸ τοιοῦτόν ἐστι. παρίσωσις δὲ, ἐὰν ἴσα τὰ κῶλα. παρομοίωσις δὲ, ἐὰν ὅμοια τὰ ἔσχατα ἔχῃ ἑκάτερον τὸ κῶλον. ἀνάγκη δὲ ἢ ἐν ἀρχῇ, ἢ ἐπὶ τελευτῆς ἔχειν. καὶ ἀρχὴ μὲν ἀεὶ τὰ ὀνόματα· ἡ δὲ τελευτὴ, τὰς ἐσχάτας συλλαβὰς, ἢ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος πτώσεις, ἢ τὸ αὐτὸ ὄνομα. ἐν ἀρχῇ μὲν, τὰ τοιαῦτα· Ἀγρὸν γὰρ ἔλαβεν ἀργὸν παρ' αὐτοῦ·

A eos, qui longis colis vtuntur. Quæ verò nimis breuia cola habent, non fiunt periodi. In præceps igitur agunt auditorem. Quæ verò in colis est elocutio, vna quidem distincta est: altera verò opposita. Distincta quidem, vt, Admiratus sum sæpenumero eos, qui conuentus ista congregarunt, & gymnica certamina instituerunt. Opposita verò, in qua per vtrumque colum aut contrario contrarium componitur, aut idem iungitur contrariis. Vtrique
B autem profuerunt & qui remanserunt, & qui secuti sunt. aliis enim plura iis, quæ domi essent, acquisiuerunt: his verò satis eorum, quæ domi essent, reliquerunt. Contraria mansio & consecutio, quod satis est, & quod plus est. Quare & pecuniarum indigentibus, & frui volentibus. fruitio acquisitioni ponitur. Et præterea, contingit sæpe in his & prudentes aduersa fortuna vti, & imprudentes recte a-
C gere. Statim quidem fortitudinis præmia obtinuerunt: non multo post imperium maris sumpserunt. Nauigasse quidem per terram: ambulasse verò per mare. Cum Hellespontum quidem iunxisset, Athon verò perfodisset. Et natura ciues existunt, per legem ciuitate priuari. Alij enim ipsorum malè perierunt: alij verò turpiter seruati sunt. Et priuatim quidem barba-
D ris seruis uti: publicè verò multos ex sociis despicere seruientes. Aut viuentes habituros, aut mortuos relicturos. Et quod in Pitholaum quidam dixit, & Lycophronem in iudicio: Isti autem vos domi manentes vendebant: profecti verò ad nos empti sunt. Omnia enim hæc faciunt id, quod dictum est. At iucunda est eiusmodi elocutio: quia contraria notissima, & iuxta se posita notiora sunt: & quia videntur similia esse syllogismo: elenchus enim
b collectio oppositorum est. At oppositio quidem eiusmodi est. Compar verò si æqualia sint cola. Et assimilatio, si similes exitus habeant vtraque ex colis. Necesse verò est aut in principio, aut in fine habere. Et principium quidem semper nomina: finis verò extremas syllabas. Aut eiusdem nominis casus, Aut idem nomen. In principio quidem hæc: Agrum accepit agrū
1 ab ipso: Placati donis fuerunt placatique ore. In fine autem: Non putarunt ipsum puerum peperisse, sed ipsius causam fuisse. In cura quidem plurima, in spe verò

Δωρητοί τ' ἐπέλοντο παράρρητοί τ' ἐπέεσσιν· ἐπὶ τελευτῆς δὲ, Ὠήθησαν αὐτὸν παιδίον τετοκέναι, ἀλλ' αὐτοῦ αἴτιον γεγονέναι. Ἐν πλείσταις δὲ φροντίσι, καὶ ἐν ἐλαχίσταις

minima. Casus autem eiusdem: Dignus verò, qui statuam habeat æream, cum minime dignus sit ære. Idem verò nomen: Tu illi, cùm viueret dicebas male, & nunc scribis male. A syllaba autem: Quidnam passus esses malum, si virum vidisses ignauum: Ac licet simul omnia idem habere. Et oppositionem esse idem & compar, & similiter desinens. Principia verò periodorum ferme in Theodecteis enumerata sunt. Ac sunt etiam falsæ oppositiones, vt etiam Epicharmus faciebat: Interdum quidem cũ illis ego eram: interdum verò apud illos ego.

CAPVT X.

QVoniam verò explicatum est de his, vnde ducuntur vrbana, & quæ probantur, dicendum est. Ac fingere quidem est ingeniosi, vel exercitati: demonstrare verò methodi huius. Dicamus igitur & enumeremus. Et principium erit nobis hoc, quod discere facile iucundum omnibus natura est. Nomina verò significant aliquid. Quare quæcunque ex nominibus efficiunt, vt discamus, iucundissima sunt. Ac linguæ quidem incognitæ, propria verò scimus. Translatio autem efficit hoc maximè. Cùm enim dixit senectutem stipulam, fecit, vt disceremus & cognosceremus ex genere: ambo enim defloruerunt. Ac faciunt quidem etiam poetarum imagines idem. Quam ob rem si rectè adhibitæ fuerint, vrbanum apparebit. Est enim imago, vt dictum est prius, translatio differens adiunctione. Itaque minus iucunda, quia longior, & non dicit hoc illud esse. Verùm ne quærit quidem hoc animus. Necesse iam est & elocutionem, & enthymemata ea esse vrbana, quæcunque faciunt, vt nos discamus celeriter. Quam ob rem nec quæ in promptu sunt enthymemata probantur (in promptu enim esse dicimus omnia nota, & quæ non oportet scrutari) nec quæcunque dicta ignorantur: sed quorum aut simul dictorum cognitio fit, etiam si non prius esset: aut paullo post sequitur mentis agitatio. Fit enim tanquam perceptio. Illo verò modo neutrum. Ac secundum quidem sententiam eius, quod dicitur, talia probantur enthymemata. At secundum elocutionem in figura quidem si opposité dicatur in hunc modum: Et aliis communem pacem existimantibus, suis verò priuatis rebus bellum: opponitur bellum paci. Nominibus verò, si habeant translationem eamque neque alienã difficile enim contueri:

A ἐλάχιστον. πτῶσις δὲ ταὐτοῦ, ἄξιος δὲ σταθῆναι χαλκοῦς, οὐκ ἄξιος ὢν χαλκοῦ. ταὐτὸ δ' ὄνομα· σὺ δ' αὐτὸν καὶ ζῶντα ἔλεγες κακῶς, καὶ νῦν γράφεις κακῶς. ἀπὸ συλλαβῆς δέ, τί ἂν ἔπαθες δεινόν, εἰ ἄνδρ' εἶδες ἀργόν. ἔστι δὲ ἅμα πάντα ἔχειν ταὐτό. καὶ ἀντίθεσιν εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ πάρισον, καὶ ὁμοιοτέλευτον. αἱ δ' ἀρχαὶ τῶν περιόδων σχεδὸν ἐν τοῖς Θεοδεκτείοις B ἐξηρίθμηνται. εἰσὶ δὲ καὶ ψευδεῖς ἀντιθέσεις, οἷον καὶ Ἐπίχαρμος ἐποίει,

Τόκα μὲν ἐν τήνοις ἐγὼν ἦν, τόκα δὲ παρὰ τήνοις ἐγών.

Κεφάλαιον ι.

ΕΠεὶ δὲ διώρισται περὶ τούτων, πόθεν λέγεται τὰ ἀστεῖα, καὶ τὰ εὐδοκιμοῦντα λεκτέον. ποιεῖν μὲν οὖν ἐστι τοῦ εὐφυοῦς, ἢ τοῦ γεγυμνασμένου· δεῖξαι δὲ, τῆς μεθόδου ταύτης. C εἴπωμεν οὖν καὶ διαριθμησώμεθα· ἀρχὴ δ' ἔστω ἡμῖν αὕτη· τὸ γὰρ μανθάνειν ῥᾳδίως ἡδὺ φύσει πᾶσιν ἐστί. τὰ δὲ ὀνόματα σημαίνει τι, ὥστε ὅσα τῶν ὀνομάτων ποιεῖ ἡμῖν μάθησιν, ἥδιστα. αἱ μὲν οὖν γλῶτται ἀγνῶτες· τὰ δὲ κύρια, ἴσμεν. ἡ δὲ μεταφορὰ ποιεῖ τοῦτο μάλιστα· ὅταν γὰρ εἴπῃ τὸ γῆρας καλάμην, ἐποίησε μάθησιν καὶ γνῶσιν διὰ τοῦ γένους· ἄμφω γὰρ ἀπηνθηκότα. ποιοῦσι μὲν D οὖν καὶ αἱ τῶν ποιητῶν εἰκόνες τὸ αὐτό. διὸ ἂν εὖ, ἀστεῖον φαίνεται. ἔστι γὰρ ἡ εἰκὼν, καθάπερ εἴρηται πρότερον, μεταφορὰ διαφέρουσα προθέσει· διὸ ἧττον ἡδύ, ὅτι μακροτέρως· καὶ οὐ λέγει ὡς τοῦτο ἐκεῖνο· οὐκοῦν οὐδὲ ζητεῖ τοῦτο ἡ ψυχή. ἀνάγκη δὴ καὶ λέξιν, καὶ ἐνθυμήματα ταῦτ' εἶναι ἀστεῖα, ὅσα ποιεῖ ἡμῖν μάθησιν ταχεῖαν. διὸ οὔτε τὰ ἐπιπόλαια E τῶν ἐνθυμημάτων εὐδοκιμεῖ· ἐπιπόλαια γὰρ λέγομεν τὰ παντὶ δῆλα, καὶ ἃ μηδὲν δεῖ ζητῆσαι· οὔτε ὅσα εἰρημένα ἀγνοούμενά ἐστιν, ἀλλ' ὅσων ἢ ἅμα λεγομένων ἡ γνῶσις γίνεται, καὶ εἰ μὴ πρότερον ὑπῆρχεν, ἢ μικρὸν ὑστερίζει ἡ διάνοια· γίγνεται γὰρ οἷον μάθησις· ἐκείνως δὲ οὐδέτερον. κατὰ μὲν οὖν τὴν διάνοιαν F τοῦ λεγομένου, τὰ τοιαῦτα εὐδοκιμεῖ τῶν ἐνθυμημάτων. κατὰ δὲ τὴν λέξιν, τῷ μὲν σχήματι, ἐὰν ἀντικειμένως λέγηται, οἷον καὶ τὴν τοῖς ἄλλοις κοινὴν εἰρήνην νομιζόντων τοῖς αὑτῶν ἰδίοις πόλεμον· ἀντίκειται πόλεμος εἰρήνῃ. τοῖς δ' ὀνόμασιν, ἐὰν ἔχῃ μεταφοράν· καὶ ταύτην μήτ' ἀλλοτρίαν· χαλεπὸν γὰρ συνιδεῖν·

δεῖ μήτ' ἐπιπόλαιον. οὐδὲν γὰρ ποιεῖ παθεῖν. ἔτι, εἰ πρὸ ὀμμάτων ποιεῖ ὁρᾶν, χρὴ γὰρ ὁρᾶν τὰ πραττόμενα μᾶλλον, ἢ μέλλοντα. δεῖ ἄρα τούτων στοχάζεσθαι τριῶν, μεταφορᾶς, ἀντιθέσεως, ἐνεργείας. τῶν δὲ μεταφορῶν τεττάρων οὐσῶν, εὐδοκιμοῦσι μάλιστα αἱ κατ' ἀναλογίαν, ὥσπερ Περικλῆς ἔφη, τὴν νεότητα τὴν ἀπολομένην ἐν τῷ πολέμῳ, οὕτως ἠφανίσθαι ἐκ τῆς πόλεως, ὥσπερ εἴ τις τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐξέλοι. καὶ Λεπτίνης περὶ Λακεδαιμονίων, οὐκ ἐᾶν περιιδεῖν τὴν Ἑλλάδα ἑτερόφθαλμον γενομένην. καὶ Κηφισόδοτος, σπουδάζοντος Χάρητος εὐθύνας δοῦναι περὶ τὸν Ὀλυνθιακὸν πόλεμον, ἠγανάκτει, φάσκων εἰς πνῖγμα τὸν δῆμον ἔχοντα, τὰς εὐθύνας πειρᾶσθαι δοῦναι. καὶ παρακαλῶν ποτε τοὺς Ἀθηναίους εἰς Εὔβοιαν ἐπισιτισαμένους, ἔφη, δεῖν ἐξιέναι τὸ Μιλτιάδου ψήφισμα. καὶ Ἰφικράτης, σπεισαμένων Ἀθηναίων πρὸς Ἐπίδαυρον καὶ τὴν παραλίαν, ἠγανάκτει, φάσκων αὐτοὺς τὰ ἐφόδια τοῦ πολέμου παρῃρῆσθαι. καὶ Πειθόλαος τὴν πάραλον, ῥόπαλον τοῦ δήμου, Σηστὸν δὲ, τηλίαν τοῦ Πειραιῶς. καὶ Περικλῆς τὴν Αἴγιναν ἀφελεῖν ἐκέλευσε, τὴν λήμην τοῦ Πειραιῶς. καὶ Μοιροκλῆς, οὐδὲν ἔφη πονηρότερος εἶναι, ὀνομάσας τινὰ τῶν ἐπιεικῶν· ἐκεῖνον μὲν γὰρ ἐπὶ τρίτων τόκων πονηρεύεσθαι, αὐτὸν δὲ ἐπὶ δεκάτων. καὶ τὸ Ἀναξανδρίδου ἰαμβεῖον ὑπὲρ τῶν θυγατέρων πρὸς τὸν γάμον ἐγχρονιζουσῶν.

Ὑπερήμεροί μοι τῶν γάμων αἱ παρθένοι.

καὶ τὸ Πολυεύκτου εἰς ἀποπληκτικόν τινα Σπεύσιππον, τὸ μὴ δύνασθαι ἡσυχίαν ἄγειν ὑπὸ τῆς τύχης, ἐν πεντεσυρίγγῳ νόσῳ δεδεμένον. καὶ Κηφισόδοτος τὰς τριήρεις ἐκάλει μύλωνας ποικίλους. ὁ Κύων δὲ τὰ καπηλεῖα, τὰ Ἀττικὰ φιδίτια. Αἰσίων δὲ, ὅτι εἰς Σικελίαν τὴν πόλιν ἐξέχεαν· τοῦτο γὰρ μεταφορά, καὶ πρὸ ὀμμάτων. καὶ ὥστε βοῆσαι τὴν Ἑλλάδα· καὶ τοῦτο τρόπον τινὰ μεταφορά, καὶ πρὸ ὀμμάτων. καὶ ὥσπερ Κηφισόδοτος εὐλαβεῖσθαι ἐκέλευε, μὴ πολλὰς ποιήσωσι τὰς συνδρομὰς ἐκκλησίας. καὶ Ἰσοκράτης πρὸς τοὺς συντρέχοντας ἐν ταῖς πανηγύρεσι. καὶ οἷον ἐν τῷ ἐπιταφίῳ, διότι ἄξιον ἦν ἐπὶ τῷ τάφῳ τῷ τῶν ἐν Σαλαμῖνι τελευτησάντων, κείρασθαι τὴν Ἑλλάδα, ὡς συγκαταθαπτομένης τῇ ἀρετῇ αὐτῶν τῆς ἐλευθερίας· εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ὅτι ἄξιον δακρῦσαι συγκαταθαπτομένης τῆς ἀρετῆς, μεταφορά, καὶ πρὸ ὀμμάτων· τὸ δὲ, τῇ ἀρετῇ τῆς ἐλευθερίας,

A neque in promptu: non enim efficit affectum. Praeterea si ante oculos ponant: cernere enim oportet, quae aguntur magis quam quae futura sunt. Praeterea oportet tria spectare haec, translationem, oppositionem, actum. Cum autem translationum quatuor genera sint, probantur maximè quae sunt ex proportione: vt Pericles dixit iuuentutem mortuam in bello sic sublatam esse ex ciuitate, vt si quis ver ex anno tolleret. Et Leptines de Lacedaemoniis. Non oportere permittere vt Graeciae alter oculus erueretur. Et Cephisodotus, studente Charete rationem reddere de Olynthiaco bello, aegre tulit, cum diceret, in faucibus populum habentem rationes conari reddere. Et cohortans aliquando Athenienses, vt in Euboeam frumentatum irent, dixit oportere exire Miltiadis decretum. Et Iphicrates cum percussissent foedus Athenienses cum Epidauro maritimaque ora, moleste tulit, dicens, ipsos belli viatica sustulisse. Et Pitholaus Paralum clauam populi: et Sestum cellam frumentariam Piraei. Et Pericles Aeginam iubebat tollere, lippitudinem Piraei. Et Moerocles dixit nihil nequius esse, cùm quendam nominasset probum, illum enim in tertia vsura nequam esse, ipsum in decima. Et Anaxandridae iambicum de filiabus nubere cunctantibus. Legitimum diem transgressae nuptiarum virgines. Et illud Polyeucti in apoplecticum quendam Speusippum. Eum nō posse quietem agere a fortuna in Pentesyringo morbo colligatum. Et Cephisodotus triremes appellabat pistrina varia. Canis autem cauponas Attica Phiditia. Aesion verò, In Siciliam ciuitatem effudisse. hoc enim translatum, & ante oculos. Et, vsque adeò vt clamaret Graecia. & hoc ante oculos quodammodo, & translatio. Et vt Cephisodotus cauere iubebat, ne multas facerent conflictiones conciones. Et Isocrates ad eos, qui concurrunt in conuentibus publicis. Et in oratione funebri: Quam ob rem aequum erat in sepulchro eorum, qui in Salamine occubuerunt, tonderi Graeciam, tanquam simul sepulta cum virtute ipsorum libertate. Si enim dixisset, aequum esse lacrymare, sepulta simul virtute translatio esset, & ante oculos. At illud, cum virtute libertate,

A oppositionem quandam habet. Et Iphicrates dixit: Via enim mihi orationum per medias à Charete res gestas est. Translatio ex proportione, & illud per medias ante oculos ponit. Et dicere aduocare pericula periculis auxiliantia, ante oculos translatio. Et Lycoleon pro Chabria, Neque supplicem reueriti ipsius imaginem æneam. Translatio enim in præsentia: sed non semper verum, ante oculos. Periclitantibus

B enim ipsis supplicat statua. Iam inanimatū animatum (monumentum operum ciuitatis.) Et, qui quomodo paruum sapere meditantur. Meditari enim est quiddam augere. Et, mentem Deum lumen accendisse in animo: ambo enim illuminant aliquid. Nō enim dissoluimus bella sed differimus, ambo enim futurum aliquid significant, & dilatio, & eiusmodi pax. Et pactiones dicere trophæum esse multo præclarius, quam

C quæ in bellis fiunt. Hæc enim pro paruo, & vna fortuna: illæ vero pro toto bello: ambo enim victoriæ signa. Quod & ciuitates vituperatione hominum magnas pœnas dant. Nam pœna damnum quoddam iustum est. Ac vrbana quidem ex translatione per proportionem duci, & ante oculos positione, dictum est.

CAPVT XI.

D EXponendum autem est, quid dicamus ante oculos & quid faciendo fiat id. Iam dico ante oculos ea ponere, quæcunque agentia significant, vt bonum virum dicere esse quadratum, translatio est. ambo enim perfecta: sed non significant actum. Verum illud: Qui florentem habet vigorem actus. & illud: Te vero tanquam aphetum, actus. & Hinc igitur Græci concitati pedibus. Illud Concitati, actus, &

E translatio. & vt vsus est Homerus multis in locis inanimata animata dicendo per translationem. In omnibus autem actum conformare probatur vt in his: Iterum autem ad ima voluebatur lapis impudens. Et, Euolauit sagitta. Et, Attingere cupiens. Et, In terra stabant cupientia corpora saturari. Et, Cuspis autem pectus penetrauit sanguinis auida. In omnibus enim his, quia animata sunt, agentia

F apparent. Nam esse impudentem & esse auidum, & alia, actus. Hæc autem applicuit ex proportionem habente translatione.

A ἀντίθεσίν τινα ἔχει. καὶ ὡς Ἰφικράτης εἶπεν· ἡ γὰρ ὁδός μοι τῶν λόγων διὰ μέσων τῶν Χάρητι πεπραγμένων ἐστί, μεταφορὰ κατ' ἀναλογίαν, καὶ τὸ διὰ μέσου, πρὸ ὀμμάτων ποιεῖ. καὶ τὸ φάναι παρακαλεῖν τοὺς κινδύνους τοῖς κινδύνοις βοηθήσοντας, πρὸ ὀμμάτων μεταφορά. καὶ Λυκολέων ὑπὲρ Χαβρίου, οὐδὲ τὴν ἱκετηρίαν αἰσχυνθέντες αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τὴν

B χαλκῆν· μεταφορὰ γὰρ ἐν τῷ παρόντι, ἀλλ' οὐκ ἀεί, ἀλλὰ πρὸ ὀμμάτων· κινδυνεύοντος γὰρ αὐτοῦ ἱκετεύει ἡ εἰκών, τὸ ἄψυχον δὴ ἔμψυχον, τὸ ὑπόμνημα τῶν τῆς πόλεως ἔργων. καὶ πάντα τρόπον μικρὸν φρονεῖν μελετῶντες· τὸ γὰρ μελετᾶν αὔξειν τί ἐστι. καὶ ὅτι τὸν νοῦν ὁ θεὸς φῶς ἀνῆψεν ἐν τῇ ψυχῇ· ἄμφω γὰρ δηλοῖ τι. οὐ γὰρ διαλυόμεθα τοὺς πολέμους,

C ἀλλ' ἀναβαλλόμεθα· ἄμφω γάρ ἐστι μέλλοντα, καὶ ἡ ἀναβολή, καὶ ἡ τοιαύτη εἰρήνη. καὶ τὸ τὰς συνθήκας φάναι τρόπαιον εἶναι πολὺ κάλλιον τῶν ἐν τοῖς πολέμοις γινομένων· τὰ μὲν γὰρ ὑπὲρ μικρῶν καὶ μιᾶς τύχης, αὗται δ' ὑπὲρ παντὸς τοῦ πολέμου· ἄμφω γὰρ νίκης σημεῖα. καὶ ὅτι αἱ πόλεις τῷ ψόγῳ τῶν ἀνθρώπων μεγάλας εὐθύνας διδόασιν· ἡ γὰρ εὔθυνα βλάβη

D τίς ἐστι δικαία. ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀστεῖα ἐκ μεταφορᾶς τε τῆς ἀνάλογον λέγεται, καὶ τῷ πρὸ ὀμμάτων ποιεῖν, εἴρηται.

Κεφάλαιον ια.

ΛΕκτέον δὲ τί λέγομεν πρὸ ὀμμάτων, καὶ τί ποιοῦσι γίγνεται τοῦτο. λέγω δὴ πρὸ ὀμμάτων ταῦτα ποιεῖν, ὅσα ἐνεργοῦντα σημαίνει· οἷον τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα φάναι εἶναι τετράγωνον, μεταφορά· ἄμφω γὰρ τέλεια,

E ἀλλ' οὐ σημαίνει ἐνέργειαν. ἀλλὰ τὸ, ἀνθοῦσαν ἔχοντος τὴν ἀκμήν, ἐνέργεια, καὶ τὸ, σὲ δ' ὥσπερ ἄφετον, ἐνέργεια, καὶ τὸ, τοὐντεῦθεν οὖν Ἕλληνες ἄξαντες ποσί, τὸ ἄξαντες, ἐνέργεια καὶ μεταφορά. καὶ ὡς κέχρηται Ὅμηρος πολλαχοῦ, τῷ τὰ ἄψυχα ἔμψυχα λέγειν διὰ τῆς μεταφορᾶς. ἐν πᾶσι δὲ τῷ ἐνέργειαν ποιεῖν εὐδοκιμεῖ, οἷον ἐν τοῖσδε,

F Αὖτις ἐπὶ δάπεδόνδε κυλίνδετο λᾶας
ἀναιδής. καί,
Ἔπτατ' ὀϊστός, καί,
Ἐπιπτέσθαι μενεαίνων. καί,
Ἐν γαίῃ ἵσταντο λιλαιόμενα χροὸς ἆσαι. καί, Αἰχμὴ δὲ στέρνοιο διέσσυτο μαιμώωσα. ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις διὰ τὸ ἔμψυχα εἶναι, ἐνεργοῦντα φαίνεται. τὸ ἀναισχυντεῖν γὰρ, καὶ μαιμᾶν, καὶ τἆλλα, ἐνέργεια. ταῦτα δὲ προσῆψε διὰ τῆς κατ' ἀναλογίαν μεταφορᾶς. ὡς γὰρ

ἐκ γὰρ ὁ λίδος πρὸς τὸν Σίσυφον, ὁ αἰαιδ [illegible] πρὸς τὸν αἰσχυνόμενον ποιεῖ [illegible] ταῖς εὐδοκιμούσαις· εἰκόσιν [illegible] ταῦτα.

Κυρτὰ φαληριόωντα [illegible] [illegible] ἐν [illegible] ζῶντα ποιεῖ πάντα [illegible] φιλοσοφίᾳ [illegible] πολὺ διέχουσι [illegible] Ἀρχύτας ἔφη ταὐτὸν εἶναι διαιτητὴν [illegible] [illegible] τὸ ἀδικούμενον [illegible] [illegible] ἄγκυραν [illegible] τὸ αὐτὸ εἶναι [illegible] ταῖς πόλεσιν. [illegible] πολὺ διέχουσι [illegible] ἐν ἐπιφανείᾳ [illegible] δυνάμει τὸ ἴσον [illegible] τὰ ἀστεῖα τὰ πλεῖστα διὰ μεταφορᾶς [illegible] [illegible] ἐξαπατᾶν· μᾶλλον γὰρ γίγνεται [illegible] [illegible] ψυχή [illegible] ἀληθῶς [illegible] ἀποφθέγματα [illegible] τὰ ἀστεῖα [illegible] τὸ Στησιχόρου [illegible] [illegible] [illegible] μεταφορά [illegible] Θεοδώρου [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ἐν [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ὁ ἀκούων [illegible] [illegible] πέδιλα [illegible] [illegible] [illegible] Θεοδώρου εἰς Νίκωνα τὸν κιθαρῳδόν· Θράττει σε· [illegible] Θρᾷξ [illegible] [illegible] ἀστεῖον εἶναι. [illegible] βούλει αὐτὸν πέρσαι. δεῖ δὲ ἀμφότερα προσηκόντως λεχθῆναι. [illegible] τὸ φάναι Ἀθηναίοις τὴν τῆς θαλάττης ἀρχὴν μὴ ἀρχὴν εἶναι τῶν κακῶν [illegible] Ἰσοκράτης τὴν ἀρχὴν τῇ πόλει ἀρχὴν εἶναι τῶν κακῶν [illegible]

A Vtenum fi habet lapis ac Sifyphum, fic impudens [illegible] non pudet. Fiunt verò [illegible] quae probantur imaginibus [illegible] Curuæ albefcētes nunc [illegible] nunc inde recurrit vt enim mouentur, & [illegible] facit omnia. Actus autem [illegible] oportet [illegible]sterre, vt dictum est prius, à propinquis, & minimè apertis vt etiam id Philosophi simile, vel [illegible] distantibus [illegible] est vt Archytas [illegible] & aram [illegible] B [illegible] accepit, confugit [illegible] anchoram, & [illegible] aliquid idem, [illegible] in eo, quod alterum [illegible] [illegible] Et illud, æquatas esse [illegible] longe distantibus [illegible] & [illegible] æquale. Sunt [illegible] translationes [illegible] magis [illegible] contrari [illegible] dicere animus, [illegible] Et apophthegmata [illegible] [illegible] quæ non [illegible] vt [illegible] Stesichori [illegible] [illegible] Et [illegible] [illegible] Perceptio enim est [illegible] [illegible] Theodorus [illegible] quidpræter [illegible] [illegible] C [illegible] [illegible] annominationi, errorem enim [illegible] [illegible] Non [illegible] Ingrediebatur autem habens sub pedibus [illegible] Ille verò putauit, calceamenta dicturum. Atque hoc [illegible] dictum est, oportet manifestum esse. Annominationes autem faciunt, vt dicat non quod dicit, sed quod [illegible] nomen, vt illud Theodori in Niconem citharœdum, Thrattet te. Simulat enim dicere D Conturbat te, & decipit. aliud enim dicit. Quam ob rem discenti iucundum: quoniam si non existimet Thracem esse, non videbitur vrbanum esse. Et illud, Vis ipsum persam. Oportet autem vtrunque congruenter esse prolatum. Sic verò etiam vrbana, vt affirmare. Atheniensibus maris archen non archen esse malorum, quæstum enim facere. Aut, vt Isocrates, E archen ciuitati archen esse malorum. vtroque enim modo, quod non putasset aliquis dicturum, id dictum est & cognitum, est, verum esse. [illegible] archen enim affirmare

[illegible]

archen esse, non est sapientis. Sed non sic A dicit, & archen non quod dixerat, negat, verum aliter. Atque in omnibus his si congruenter nomen intulerit, homonymia, aut translatio, tunc bene se habet, ut Anaschetus nō anaschetos, homonymiam negavit, sed congruenter si sit per his. Et, Non eris magis quam te oportet hospes hospes: aut non magis quam te oportet, idem. Et, Non oportet hospitem hospitem semper esse, alienum enim & hoc. Idem etiam laude celebre illud dictum Anaxandridæ: Honestum est mori, priusquam morte agere aliquid dignum. Idem enim est ac dicere, dignum enim est mori, qui non sit dignus, qui moriatur. Aut dignum mori, qui non morte dignus sit. Aut, qui nō faciat mortē digna. At forma quidem eadem in elocutionibus horum: verum quo brevius, & oppositius prolata sint, eo probantur magis. Caussa autem est, quod perceptio, quia opponatur, est magis. At propter exiguitatem celerius fit. Oportet autem semper adesse, aut in quē dicitur, aut rectam dictionem, si quod dicitur, verum, & non inane futurum sit. Licet enim hæc separatim habere, ut Mori oportet nihil peccantem, sed nō urbanum. Dignum oportet ducere dignum, sed nō urbanum. Verum si simul utrumque habeat. Dignum enim mori, qui nō sit dignus qui moriatur. Cæterum quo plura habeat, eo urbanius apparet, ut si nomina translatio sint, & translatio eiusmodi, & oppositio, & compar, & habeat actum. Sunt vero & imagines, ut dictum est etiam in superioribus, semper probatæ quodammodo translationes. semper enim ex duobus dicuntur ut ex proportione translatio ut scutum dicimus poculum est Martis & arcus cithara sine chordis. Ac ne quidam dicunt non simplex. Dicere verò arcum citharam, aut scutum poculum est simplex. Et assimilant, sicut Simiæ tibicinem, lucernæ stillanti lusciosum: ambo enim contrahuntur. Bene autem est, cūm translatio inest. Licet enim per imaginem dicere scutum poculum esse Martis, & parietinas attritum pannum domus. Et Niceratum dicere Philoctetem esse morsum à Pratye, ut assimilavit Thrasymachus videns Niceratum superatum à Pratye in Rapsodia, sed alētem comam, & sordidatum adhuc. In quibus maxime exploduntur poetæ,

A ἀρχὴν εἶναι, οὐθὲν σοφόν, ἀλλ' οὐχ ὧδε λέγει, ἀλλ' ἄλλως, καὶ ἀρχὴν οὐχ ὃ εἶπεν, ἀποφάσκει, ἀλλ' ἄλλως. ἐν ἅπασι δὲ τούτοις, ἐὰν προσηκόντως τὸ ὄνομα ἐνέγκῃ ὁμωνυμίᾳ ἢ μεταφορᾷ, τότε τὸ εὖ. οἷον Ἀνάσχετος οὐκ ἀνασχετός, ὁμωνυμίαν ἀπέφησεν, ἀλλὰ προσηκόντως, εἰ ἀηδὴς.

Οὐκ ἂν γένοιο μᾶλλον ἢ σε δεῖ ξένος,

B ξένος, ἢ οὐ μᾶλλον ἢ σε δεῖ, τὸ αὐτὸ καί, οὐ δεῖ τὸν ξένον ξένον ἀεὶ εἶναι· ἀλλότριον γὰρ καὶ τοῦτο. τὸ αὐτὸ καὶ τὸ Ἀναξανδρίδου τὸ ἐπαινούμενον,

Κάλον γ' ἀποθανεῖν πρὶν θανάτου δρᾶν ἄξιον· ταὐτὸ γάρ ἐστι τῷ εἰπεῖν ἄξιον γὰρ ἀποθανεῖν μὴ ὄντα ἄξιον ἀποθανεῖν, ἢ ἄξιόν γ' ἀποθανεῖν μὴ θανάτου ἄξιον ὄντα, ἢ μὴ ποιοῦντα θανάτου ἄξια. τὸ μὲν οὖν εἶδος τὸ αὐτὸ τῆς λέξεως τούτων· ἀλλ' ὅσῳ ἂν ἐλάττονι καὶ ἀντικειμένως λεχθῇ, τοσούτῳ εὐδοκιμεῖ μᾶλλον. αἴτιον δ' ὅτι ἡ μάθησις διὰ μὲν τὸ ἀντικεῖσθαι μᾶλλον, διὰ δὲ τὸ ἐν ὀλίγῳ θᾶττον γίγνεται. δεῖ δ' ἀεὶ προσεῖναι ἢ τὸ πρὸς ὃν λέγεται, ἢ τὸ ὀρθῶς λέγεσθαι, εἰ τὸ λεγόμενον ἀληθὲς καὶ μὴ ἐπιπόλαιον. ἔστι γὰρ ταῦτα χωρὶς ἔχειν, οἷον ἀποθνήσκειν δεῖ μηθὲν ἁμαρτάνοντα, ἀλλ' οὐκ ἀστεῖον. C τὴν ἀξίαν δεῖ γαμεῖν τὸν ἄξιον, ἀλλ' οὐκ ἀστεῖον. ἀλλ' ἐὰν ἄμφω ἅμα ἔχῃ, ἄξιόν γ' ἀποθανεῖν μὴ ἄξιον ὄντα ἀποθανεῖν. ὅσῳ δ' ἂν πλείω ἔχῃ, τοσούτῳ ἀστειότερον φαίνεται, οἷον εἰ καὶ τὰ ὀνόματα μεταφορὰ εἴη, καὶ μεταφορὰ τοιανδί, καὶ ἀντίθεσις, καὶ παρίσωσις, καὶ ἔχοι ἐνέργειαν. εἰσὶ δὲ καὶ αἱ εἰκόνες, ὥσπερ εἴρηται καὶ ἐν τοῖς ἄνω, αἱ εὐδοκιμοῦσαι τρόπον τινὰ μεταφοραί. ἀεὶ γὰρ ἐκ δυοῖν λέγονται, ὥσπερ ἡ ἀνάλογον μεταφορά, οἷον ἡ ἀσπίς, φαμέν, ἐστὶ φιάλη Ἄρεως, καὶ τόξον φόρμιγξ ἄχορδος. οὕτω μὲν οὖν λέγουσιν οὐχ ἁπλοῦν, τὸ δ' εἰπεῖν τὸ τόξον φόρμιγγα, ἢ τὴν ἀσπίδα φιάλην, ἁπλοῦν. καὶ εἰκάζουσι δὲ οὕτως, οἷον πιθήκῳ αὐλητήν, λύχνῳ ψακαζομένῳ μύωπα· ἄμφω γὰρ συνάγεται. τὸ δὲ εὖ ἐστιν, ὅταν μεταφορὰ ᾖ· ἔστι γὰρ εἰκάσαι τὴν ἀσπίδα φιάλῃ Ἄρεως, καὶ τὸ ἐρείπιον ῥάκει οἰκίας· καὶ τὸ Νικήρατον φάναι Φιλοκτήτην εἶναι δεδηγμένον ὑπὸ Πράτυος, ὥσπερ εἴκασε Θρασύμαχος ἰδὼν τὸν Νικήρατον ἡττημένον ὑπὸ Πράτυος ῥαψῳδοῦντα, κομῶντα δὲ καὶ αὐχμηρὸν ἔτι. ἐν οἷς μάλιστα ἐκπίπτουσιν οἱ ποιηταί, ἐὰν

μὴ εὖ

μὴ εὖ, ἢ ἐὰν εὖ, εὐδοκιμῶσι. λέγω δ' ὅταν ἀποδιδῶσιν,

Ὥσπερ σέλινον οὖλα τὰ σκέλη φορεῖ,

Ὥσπερ Φιλάμμων ζυγομαχῶν τῷ κωρύκῳ. καὶ τὰ τοιαῦτα πάντ' εἰκόνες εἰσίν. αἱ δ' εἰκόνες, ὅτι μεταφοραί, εἴρηται πολλάκις. καὶ αἱ παροιμίαι μεταφοραὶ ἀπ' εἴδους ἐπ' εἶδός εἰσιν· οἷον ἄν τις ὡς ἀγαθὸν πεισόμενος αὐτὸς ἐπαγάγηται, εἶτα βλαβῇ, ὡς ὁ Καρπάθιός φησι τὸν λαγώ· ἄμφω γὰρ τὸ εἰρημένον πεπόνθασιν. ὅθεν μὲν οὖν τὰ ἀστεῖα λέγεται, καὶ διότι, σχεδὸν εἴρηται τὸ αἴτιον. εἰσὶ δὲ καὶ εὐδοκιμοῦσαι ὑπερβολαί, μεταφοραὶ δέ· οἷον εἰς ὑπωπιασμένον· Ὠήθητε γὰρ αὐτὸν εἶναι συκαμίνων κάλαθον· ἐρυθρὸν γάρ τι τὸ ὑπώπιον· δηλοῖ τὸ πολὺ σφόδρα. τὸ γὰρ ὥσπερ τὸ καὶ τό, ὑπερβολὴ τῇ λέξει διαφέρουσα,

Ὥσπερ Φιλάμμων ζυγομαχῶν τῷ κωρύκῳ. ᾠήθητ' ἂν αὐτὸν Φιλάμμωνα εἶναι μαχόμενον τῷ κωρύκῳ.

Ὥσπερ σέλινον οὖλα τὰ σκέλη φορεῖν· ᾠήθη δ' ἂν οὐ σκέλη ἔχειν, ἀλλὰ σέλινα, οὕτως οὖλα. εἰσὶ δὲ ὑπερβολαὶ μειρακιώδεις· σφοδρότητα γὰρ δηλοῦσι. διὸ ὀργιζόμενοι λέγουσι μάλιστα.

Οὐδ' εἴ μοι τόσα δοίη, ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε.

Κούρην δ' οὐ γαμέω Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο,

Οὐδ' εἰ χρυσείῃ Ἀφροδίτῃ κάλλος ἐρίζοι,

Ἔργα δ' Ἀθηναίῃ γλαυκώπιδι ἰσοφαρίζοι. χρῶνται δὲ μάλιστα τούτῳ οἱ Ἀττικοὶ ῥήτορες. διὸ πρεσβυτέρῳ λέγειν ἀπρεπές.

Κεφάλ. ιβ.

Δεῖ δὲ μὴ λεληθέναι, ὅτι ἄλλη ἑκάστῳ γένει ἁρμόττει λέξις. οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γραφικὴ καὶ ἀγωνιστική, οὐδὲ δημηγορικὴ καὶ δικανική. ἄμφω δὲ ἀνάγκη εἰδέναι· τὸ μὲν γάρ ἐστιν ἑλληνίζειν ἐπίστασθαι, τὸ δὲ μὴ ἀναγκάζεσθαι κατασιωπᾶν, ἄν τι βούληται μεταδοῦναι τοῖς ἄλλοις, ὅπερ πάσχουσιν οἱ μὴ ἐπιστάμενοι γράφειν. ἔστι δὲ λέξις γραφικὴ μὲν ἡ ἀκριβεστάτη, ἀγωνιστικὴ δὲ ἡ ὑποκριτικωτάτη. ταύτης δὲ δύο εἴδη· ἡ μὲν γὰρ ἠθικὴ, ἡ δὲ παθητική. διὸ καὶ οἱ ὑποκριταὶ τὰ τοιαῦτα τῶν δραμάτων διώκουσι, καὶ οἱ ποιηταὶ τοὺς τοιούτους. βαστάζονται δὲ οἱ ἀναγνωστικοί, οἷον Χαιρήμων· ἀκριβὴς γάρ, ὥσπερ λογογράφος· καὶ Λικύμνιος τῶν διθυραμβοποιῶν. καὶ παραβαλλόμενοι, οἱ μὲν τῶν γραφικῶν ἐν τοῖς ἀγῶσι, στενοὶ φαίνονται· οἱ δὲ τῶν ῥητόρων εὖ λεγόμενοι, ἰδιωτικοὶ ἐν ταῖς χερσίν·

A si minus recte egerint, tum male probentur. Dico autem quando reddunt. Vt apium distorta crura gerit. Vt Philammon sub iugo concertans Coryco. & talia omnia imagines sunt. Imagines autem translationes esse, dictum est saepe. Et prouerbia translationes a [illegible] ad speciem sunt. Vt si quis quidquam tanquam capturus [illegible], deinde damnum accipiat, vt Carpathius leporem: ambo enim quod dictum est patiuntur. B At vnde quidem vrbana dicantur, & quam ob rem, ferme dicta est caussa. Sunt autem etiam probatae superlationes, translationes, vt in sugillatum. Putasses eum esse [illegible] calathum: rubrum enim sugillatum [illegible] tamen [illegible] modum. Illud autem, Vt hoc, & id, superlatio est locutione [illegible] dicens [illegible] go decertans Coryco. Putasses autem [illegible] C plumam [illegible] [illegible] Vt [illegible] [illegible]. Putasses autem non crura [illegible] [illegible] distorta sunt. [illegible] puerilem [illegible] [illegible]. Quare [illegible]. Neque si mihi tot det, quot [illegible] pulvisque. Filiam non [illegible] Agamemnonis Atridae. Neque si cum aurea Venere pulchritudine contendat, [illegible] Minervae. Vtuntur autem maxime [illegible] D oratores. Quamobrem [illegible] indecorum.

CAPVT XII.

Oportet vero non latere, aliam vnicuique generi conuenire elocutionem. [illegible] eadem scriptoria & contentionis est. Neque concionum, & iudicij. E Verum que ante necesse est scire. Illud enim est emendatam eleganti sermone scire: hoc vero non cogi silere, si quid velis communicare cum alijs, quod patiuntur illi qui nesciunt scribere. Est autem elocutio scriptoria exactissima. Contentionis vero cum actione maxime coniuncta. Huiusque duae sunt species, morata vna, affecta altera. Quamobrem & actores talia dramata sequuntur, & poetae tales. F Versantur vero in manibus qui leguntur, vt Charemon: accuratus enim, vt orationum scriptor: & Lycimnius inter Dithyrambicos. Et si inter se comparentur, quae sunt scriptorum in contentionibus angusta apparent: quae oratorum bene habita, vulgares in manibus.

Caussa autem est, quòd in contentione conueniunt. Quare etiam quæ actione valent, ablata actione non obeuntia suum munus, apparent insulsa. Vt & dissoluta. & sæpe idem dicere in scriptione rectè repudiatur: in contentione verò etiam oratores vsurpant. id enim actione valet. Necesse verò est immutare idem dicentes, quod viam facit actioni. Ille autem est, qui expilauit vos. Ille est, qui decepit, Ille est, qui postremum prodere conatus est. vt Philemon histrio fecit in Anaxandridæ Gerontomania, cum loquitur Rhadamanthus, & Palamedes. Et in prologo Piorum, illud Ego. Si enim quis hæc non adiuuet actione, fit is qui trabem gestat. Et dissoluta eodem modo: Veni, Occurri, Rogaui. Necesse enim est actione adiuuare, & non, quemadmodum qui vnum dicit, iisdem moribus & tono dicere. Præterea habent proprij aliquid dissoluta. in æquali enim tempore multa videntur dicta esse. Nam coniunctio vnum facit, ea quæ sunt multa. Quam ob rem si auferatur, manifestum est fore id, quod vnum est, multa e conuerso. Habet igitur amplificationem, Veni, Narraui, Supplicaui, multa sunt. Videtur autem negligere, quæcunque dixi quæcunque aio. Atque id vult facere etiam Homerus in illo: Nireus autem ex Simo: Nireus Aglaiæ filius Nireus, qui pulcherrimus. de quo enim multa dicta sunt, necesse est & sæpe eum dictum esse. Si igitur & sæpe etiam multa videntur. Quare amplificauit, cum semel eum meminerit, propter fallaciam: & memoriam produxit, etiamsi haud quaquam posterius de ipso sermonem habuerit. Ac deliberatiua quidem elocutio, etiam omnino similis est vmbratili picturæ. Quo enim amplior sit turba, eo longius spectatur. Quam ob rem quæ exquisita sunt, superuacanea, & peiora apparent in vtrisque. iudicium verò accuratius est. Præterea maiorem curam requirit, quod ad vnum iudicem pertinet. Minimum enim est in oratoriis: quia magis conspici potest, quod est proprium rei, & quod alienum. Ac contentio abest, vt sincera iudicatio sit. Quamobrem non iidem in omnibus his probantur oratores: verùm vbi maxime est opus actione, ibi minimum diligẽtia requiritur. hoc autẽ, vbi voce: & maximè vbi magna. Ac demõstratiua quidem elocutio scriptioni accõmodatissima est. opus enim eius est lectio. Secundo autem

αἴτιον δ', ὅτι ἐν τῷ ἀγῶνι ἁρμόττει· διὸ καὶ τὰ ὑποκριτικὰ ἀφῃρημένης τῆς ὑποκρίσεως, οὐ ποιοῦντα τὸ αὑτῶν ἔργον, φαίνεται εὐήθη· οἷον τά τε ἀσύνδετα, καὶ τὸ πολλάκις τὸ αὐτὸ εἰπεῖν ἐν τῇ γραφικῇ, ὀρθῶς ἀποδοκιμάζεται· ἐν δὲ τῇ ἀγωνιστικῇ καὶ οἱ ῥήτορες χρῶνται· ἔστι γὰρ ὑποκριτικά. ἀνάγκη δὲ μεταβάλλειν τὸ αὐτὸ λέγοντας· ὅπερ ὡσπερεὶ ὁδοποιεῖ τῷ ὑποκρίνεσθαι· οὗτός ἐστιν ὁ κλέψας ὑμᾶς· οὗτός ἐστιν ὁ ἐξαπατήσας· οὗτος ὁ τὸ ἔσχατον προδοῦναι ἐπιχειρήσας. οἷον καὶ Φιλήμων ὁ ὑποκριτὴς ἐποίει, ἔν τε τῇ Ἀναξανδρίδου γεροντομανίᾳ, ὅτε λέγει Ῥαδάμανθυς καὶ Παλαμήδης. καὶ ἐν τῷ προλόγῳ τῶν Εὐσεβῶν, τὸ Ἐγώ. ἐὰν γάρ τις τὰ τοιαῦτα μὴ ὑποκρίνηται, γίνεται ὁ τὴν δοκὸν φέρων. καὶ τὰ ἀσύνδετα ὡσαύτως· ἦλθον, ἀπήντησα, ἐδεόμην. ἀνάγκη γὰρ ὑποκρίνεσθαι, καὶ μὴ ὡς ἓν λέγοντα τῷ αὐτῷ ἤθει καὶ τόνῳ εἰπεῖν. ἔτι ἔχει ἴδιόν τι τὰ ἀσύνδετα· ἐν ἴσῳ γὰρ χρόνῳ πολλὰ δοκεῖ εἰρῆσθαι· ὁ γὰρ σύνδεσμος ἓν ποιεῖ τὰ πολλά· ὥστ' ἐὰν ἐξαιρεθῇ, δῆλον ὅτι τοὐναντίον ἔσται τὸ ἓν πολλά. ἔχει οὖν αὔξησιν· ἦλθον, διελέχθην, ἱκέτευσα, πολλά. δοκεῖ δὲ ὑπεριδεῖν ὅσα εἶπεν, ὅσα φημί. τοῦτο δὲ βούλεται ποιεῖν καὶ Ὅμηρος, ἐν τῷ,

Νιρεὺς δ' αὖ Σύμηθεν,
Νιρεὺς Ἀγλαΐης,
Νιρεὺς, ὃς κάλλιστος.

περὶ οὗ γὰρ πολλὰ εἴρηται, ἀνάγκη καὶ πολλάκις εἰρῆσθαι. εἰ οὖν καὶ πολλάκις, καὶ πολλὰ δοκεῖ. ὥστε ηὔξησεν ἅπαξ μνησθεὶς, διὰ τὸν παραλογισμόν, καὶ μνήμην πεποίηκεν, οὐδαμοῦ ὕστερον αὐτοῦ λόγον ποιησάμενος. ἡ μὲν οὖν δημηγορικὴ λέξις, καὶ παντελῶς ἔοικε τῇ σκιαγραφίᾳ· ὅσῳ γὰρ ἂν πλείων ᾖ ὁ ὄχλος, πορρώτερον ἡ θέα· διὸ τὰ ἀκριβῆ περίεργα καὶ χείρω φαίνεται ἐν ἀμφοτέροις· ἡ δὲ δίκη, ἀκριβεστέρα. ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ ἐνὶ κριτῇ· ἐλάχιστον γάρ ἐστιν ἐν ῥητορικοῖς· εὐσύνοπτον γὰρ μᾶλλον τὸ οἰκεῖον τοῦ πράγματος, καὶ τὸ ἀλλότριον, καὶ ὁ ἀγὼν ἄπεστιν· ὥστε καθαρὰ ἡ κρίσις. διὸ οὐχ οἱ αὐτοὶ ἐν πᾶσι τούτοις εὐδοκιμοῦσι ῥήτορες· ἀλλ' ὅπου μάλιστα ὑποκρίσεως, ἐνταῦθα ἥκιστα ἀκρίβεια ἔνι. τοῦτο δὲ, ὅπου φωνῆς, καὶ μάλιστα ὅπου μεγάλης. ἡ μὲν οὖν ἐπιδεικτικὴ λέξις, γραφικωτάτη· τὸ γὰρ ἔργον αὐτῆς, ἀνάγνωσις. δευτέρα δὲ,

ἡ δικα-

A ἁρμόττει· τὸ δὲ προσδιαιρεῖσθαι τὴν λέξιν, ὅτι ἡδεῖαν δεῖ καὶ μεγαλοπρεπῆ, περίεργον· τί γὰρ μᾶλλον ἢ σώφρονα καὶ ἐλευθέριον, καὶ εἴ τις ἄλλη ἤθους ἀρετή; τὸ γὰρ ἡδεῖαν εἶναι ποιήσει δῆλον ὅτι τὰ εἰρημένα, εἴπερ ὀρθῶς ὥρισται ἡ ἀρετὴ τῆς λέξεως· τίνος γὰρ ἕνεκα δεῖ σαφῆ, καὶ μὴ ταπεινὴν εἶναι, ἀλλὰ πρέπουσαν; ἄν τε γὰρ ἀδολεσχῇ, οὐ σαφής, οὐδὲ ἂν σύντομος. ἀλλὰ B δῆλον ὅτι τὸ μέσον ἁρμόττει· καὶ τὸ ἡδεῖαν τὰ εἰρημένα ποιήσει, ἂν εὖ μιχθῇ, τὸ εἰωθὸς καὶ ξενικόν, καὶ ὁ ῥυθμός, καὶ τὸ πιθανὸν ἐκ τοῦ πρέποντος. περὶ μὲν οὖν τῆς λέξεως εἴρηται, καὶ κοινῇ περὶ ἁπάντων καὶ ἰδίᾳ περὶ ἑκάστου γένους· λοιπὸν δὲ περὶ τάξεως εἰπεῖν.

Κεφάλαιον ιγ.

C Ἔστι δὲ τοῦ λόγου δύο μέρη· ἀναγκαῖον γὰρ τό τε πρᾶγμα εἰπεῖν περὶ οὗ, καὶ τοῦτ' ἀποδεῖξαι. διὸ εἰπόντα μὴ ἀποδεῖξαι, ἢ ἀποδεῖξαι μὴ προειπόντα, ἀδύνατον· ὅ τε γὰρ ἀποδεικνύων, τι ἀποδείκνυσι· καὶ ὁ προλέγων, ἕνεκα τοῦ ἀποδεῖξαι προλέγει. τούτων δὲ, τὸ μὲν πρόθεσίς ἐστι· τὸ δὲ, πίστις· ὥσπερ ἂν εἴ τις διέλοι, ὅτι τὸ μὲν, πρόβλημα· τὸ δὲ, ἀπόδειξις. D νῦν δὲ διαιροῦσι γελοίως· διήγησις γάρ που τοῦ δικανικοῦ λόγου μόνου ἐστίν. ἐπιδεικτικοῦ δὲ καὶ δημηγορικοῦ, πῶς ἐνδέχεται διήγησιν εἶναι οἵαν λέγουσιν, ἢ τὰ πρὸς τὸν ἀντίδικον, ἢ ἐπίλογον τῶν ἀποδεικτικῶν; προοίμιον δὲ καὶ ἀντιπαραβολὴ, καὶ ἐπάνοδος, ἐν ταῖς δημηγορίαις τότε γίνεται, ὅταν ἀντιλογία ᾖ. καὶ γὰρ ἡ κατηγορία καὶ ἡ ἀπολογία πολλάκις, ἀλλ' οὐχ ᾗ συμβουλή· ἀλλ' ὁ ἐπίλογος E ἔτι, οὐδὲ δικανικοῦ παντός· οἷον ἐὰν μικρὸς ὁ λόγος, ἢ τὸ πρᾶγμα εὐμνημόνευτον· συμβαίνει γὰρ τοῦ μήκους ἀφαιρεῖσθαι. ἀναγκαῖα ἄρα μόρια, πρόθεσις, καὶ πίστις. ἴδια μὲν οὖν ταῦτα· τὰ δὲ πλεῖστα, προοίμιον, πρόθεσις, πίστις, ἐπίλογος· τὰ γὰρ πρὸς τὸν ἀντίδικον, τῶν πίστεών ἐστι· καὶ ἡ ἀντιπαραβολὴ, αὔξησις τῶν αὑτοῦ, ὥστε μέρος τι τῶν πίστεων· F ἀποδείκνυσι γάρ τι ὁ ποιῶν τοῦτο, ἀλλ' οὐ τὸ προοίμιον, οὐδ' ὁ ἐπίλογος, ἀλλ' ἀναμιμνήσκει. ἔσται οὖν, ἄν τις τὰ τοιαῦτα διαιρῇ, ὅπερ ἐποίουν οἱ περὶ Θεόδωρον, διήγησις ἕτερον, καὶ ἐπιδιήγησις, καὶ προδιήγησις, καὶ ἔλεγχος, καὶ ἐπεξέλεγχος. δεῖ δὲ εἶδός τι λέγοντα

loco est iudicialis. Diuidere vero elocutionem, vt suauem oporteat esse, & magnificam inane est. Cur enim magis, quam temperantem & liberalem, & si qua alia est est morum virtus? Nam, vt suauis sit facile profecto ea, quae dicta sunt, si modo recte definita est virtus elocutionis. Cuius enim rei caussa oportet perspicuam & non humilem esse, sed decentem? si enim nimium loquax est, non est dilucida, neque si contracta. sed profecto medium conuenit. & suauem quae dicta sunt, faciunt, si bene sint temperata: consuetum & peregrinum, & rhythmus, & apposite ad persuadendum ex decoro. Ac de elocutione quidem dictum est & communiter de omnibus & singillatim de vnoquoque genere.

CAPVT XIII.

Reliquum est, vt de dispositione dicamus. Sunt autem orationis duae partes. Necessarium enim est & rem dicere, qua de agitur, & eam demonstrare. Quare, vt dicentem non demonstrare, aut demonstrantem non prius dicentem, [illegible]. Nam demonstrans, aliquid demonstrat, & praeloquens caussa demonstrandi praeloquitur. Horum autem illud propositio est, hoc fides: quemadmodum si quis ita distingueret, illud quidem problema, hoc vero demonstrationem esse. Nunc vero diuidunt ridicule. Narratio enim iudicialis orationis solius est: demonstratiuae autem & deliberatiuae quomodo contingit narrationem esse qualem dicunt, aut quae sunt contra aduersarium, aut perorationem demonstratiuarum? Prooemium vero & aduersaria collatio, & repetitio in deliberationibus fit, cum contradictio adest. Etenim accusatio & defensio saepe adhibentur, sed non quatenus consultatio est. Quin peroratio etiam non iudicialis omnis, veluti parua oratio sit, aut res facile sub memoriam cadat. Contingit enim ex longitudine [illegible] putari. Necessariae igitur particulae sunt propositio, & fides. Ac propriae quidem hae: plurimae vero prooemium, propositio, fides, peroratio. Quae enim contra aduersarium sunt, ad fidem pertinent: & aduersaria collatio, amplificatio est eorum quae sua sunt, vt loco partis cuiusdam eam contineat fides: demonstrat enim aliquid faciens hoc: sed non prooemium neque peroratio, sed in memoriam redigit. Erit igitur, si quis has diuidat, vt faciebant sectatores Theodori narratio altera, & supernarratio, & praenarratio & refutatio, & superrefutatio. At oportet eos qui formam aliquam dic-

& differentiam, nomen ponere. Alioqui fit inane & nugatorium: vt Lycimnius facit in arte, Irruptionem nominans, & Aberrationem, & Ramos.

CAPVT XIIII.

AC prooemium quidem est principium orationis: vt in Poesi Prologus: & in Auleti Proaulium: omnia enim principia hæc sunt, & tanquam viæ munitio inuadenti. Ac est quidem Proaulium simile demonstratiuarum prooemio. Etenim tibicines quodcunque possunt canere, id præcinentes copulant cum endosimo: & in demonstratiuis orationibus oportet sic scribere. quidquid enim velit statim dicentem adnectere, & copulare: cuius rei omnes faciunt exemplum Isocratis in encomio Helenæ prooemium. Nihil enim propinqui est contentiosis, & Helenæ. Simul vero etiam si digredietur, conuenit non totam orationem vnius generis esse. Ducuntur autem demonstratiuarum prooemia, ex laude aut vituperatione: vt Gorgias in Olympica oratione. Ob multa digni sunt, qui suspiciantur, ô viri Græci. Laudat enim conciliabula cogentes. Isocrates vero vituperat, quòd corporum quidem virtutes donis honorarunt: at prudentibus nullum præmium constituerunt. Et a deliberatione, vt Oprtet probos honorare. Quamobrem & ipse Aristidem laudat. Aut tales, qui neque celebres sunt: neque improbi: sed quicunque cum probi sint, obscuri sunt, vt Alexander Priami filius. Hic enim deliberat. Præterea vero ex iudicialibus prooemiis, hoc est ex iis, quæ referantur ad auditorem, si de re præter opinionem habeatur oratio, aut de difficili, aut de peruulgata, vt veniam dent quemadmodum Choerilus. Nunc vero cum omnia iam vulgata. Ac demonstratiuarum quidem ducuntur prooemia ex his, e laude, ex vituperatione, ex suasione, ex dissuasione, ex iis, quæ referuntur ad auditorem. Oportet verò aut aliena, aut propinqua esse endosima orationi. At iudicialis prooemia assumendum est idem valere, quod dramatum valent prologi & Epicorum prooemia. Nam quæ sunt Dithyrambicorum, similia sunt demonstratiuis. Propter te & tua dona siue spolia. In prologis autem, & Epicis specimen est orationis: vt prouideant, de quo sit oratio: ac non suspensa sit mentis agitatio: quod enim indefinitum est, cogit vagari.

A καὶ διαφοράς, ὄνομα τιθέναι. εἰ δὲ μή, γίγνεται κενὸν καὶ ληρῶδες, οἷον Λικύμνιος ποιεῖ ἐν τῇ τέχνῃ ἐπούρωσιν ὀνομάζων, καὶ ἀποπλάνησιν, καὶ ὄζους.

Κεφάλαιον ιδ.

ΤΟ μὲν οὖν προοίμιον, ἐστὶν ἀρχὴ λόγου· ὅπερ ἐν ποιήσει πρόλογος, καὶ ἐν αὐλήσει B προαύλιον· πάντα γὰρ ἀρχαὶ ταῦτ᾽ εἰσί, καὶ οἷον ὁδοποίησις τῷ ἐπιόντι. τὸ μὲν οὖν προαύλιον, ὅμοιον τῷ τῶν ἐπιδεικτικῶν προοιμίῳ· καὶ γὰρ οἱ αὐληταί, ὅ, τι ἂν εὖ ἔχωσιν αὐλῆσαι, τοῦτο προαυλήσαντες, συνῆψαν τῷ ἐνδοσίμῳ· καὶ ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς λόγοις δεῖ οὕτω γράφειν· ὅ, τι γὰρ ἂν βούληται, εὐθὺ εἰπόντα, ἐνδοῦναι καὶ συνάψαι· ὅπερ πάντες C ποιοῦσι. παράδειγμα τὸ τῆς Ἰσοκράτους Ἑλένης προοίμιον. οὐθὲν γὰρ κοινὸν ὑπάρχει τοῖς ἐριστικοῖς καὶ Ἑλένῃ. ἅμα δὲ καὶ ἐὰν ἐκτοπίσῃ, ἁρμόττει μὴ ὅλον τὸν λόγον ὁμοειδῆ εἶναι. λέγεται δὲ τὰ τῶν ἐπιδεικτικῶν προοίμια, ἐξ ἐπαίνου, ἢ ψόγου· οἷον Γοργίας μὲν ἐν τῷ Ὀλυμπικῷ λόγῳ. Ὑπὸ πολλῶν ἄξιοι θαυμάζεσθαι, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες· ἐπαινεῖ γὰρ τοὺς τὰς πανη- D γύρεις συνάγοντας· Ἰσοκράτης δὲ ψέγει, ὅτι, τὰς μὲν τῶν σωμάτων ἀρετὰς δωρεαῖς ἐτίμησαν, τοῖς δ᾽ εὖ φρονοῦσιν, οὐθὲν ἆθλον ἐποίησαν. καὶ ἀπὸ συμβουλῆς, οἷον ὅτι δεῖ τοὺς ἀγαθοὺς τιμᾶν. διὸ καὶ αὐτὸς Ἀριστείδην ἐπαινεῖ· ἢ τοὺς τοιούτους, οἳ μήτε εὐδοκιμοῦσι, μήτε φαῦλοι, ἀλλ᾽ ὅσοι ἀγαθοὶ ὄντες ἄδηλοι, ὥσπερ Ἀλέξανδρος ὁ Πριάμου· οὗτος γὰρ συμβουλεύει. ἔτι δ᾽ ἐκ τῶν δικανικῶν προοιμίων· τοῦτο δ᾽ ἐστὶν ἐκ τῶν πρὸς τὸν ἀκροα- E τήν, εἰ περὶ παραδόξου λόγος, ἢ περὶ χαλεποῦ, ἢ περὶ τεθρυλημένου πολλοῖς, ὥστε συγγνώμην ἔχειν· οἷον Χοιρίλος,

Νῦν δ᾽ ὅτε πάντα δέδασται. τὰ μὲν οὖν τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων προοίμια, ἐκ τούτων· ἐξ ἐπαίνου, ἐκ ψόγου, ἐκ προτροπῆς, ἐξ ἀποτροπῆς, ἐκ τῶν πρὸς τὸν ἀκροατήν. δεῖ δὲ ἢ ξένα, ἢ οἰκεῖα εἶναι τὰ ἐνδόσιμα τῷ λόγῳ. F τὰ δὲ τοῦ δικανικοῦ προοίμια, δεῖ λαβεῖν, ὅτι ταὐτὸ δύναται, ὅπερ τῶν δραμάτων οἱ πρόλογοι, καὶ τῶν ἐπῶν τὰ προοίμια· τὰ μὲν γὰρ τῶν διθυράμβων, ὅμοια τοῖς ἐπιδεικτικοῖς.

διὰ σὲ καὶ τεὰ δῶρα εἴτε σκῦλα. ἐν δὲ τοῖς λόγοις καὶ ἔπεσι δεῖγμά ἐστι τοῦ λόγου, ἵνα προειδῶσι περὶ οὗ ᾖ ὁ λόγος, καὶ μὴ κρέμηται ἡ διάνοια· τὸ γὰρ ἀόριστον, πλανᾷ·

ὁ δοὺς.

ὁ δοὺς οὖν ὥσπερ εἰς τὴν χεῖρα τὴν ἀρχὴν, ποιεῖ ἐχόμενον ἀκολουθεῖν τῷ λόγῳ. διὰ τοῦτο,

Μῆνιν ἄειδε θεά.

Ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα.

Ἡγοῦ μοι λόγον ἄλλον, ὅπως Ἀσίας ἀπὸ γαίης

Ἦλθεν ἐς Εὐρώπην πόλεμος μέγας.

καὶ οἱ τραγικοὶ δηλοῦσι περὶ τὸ δρᾶμα, κἂν μὴ εὐθύς, ὥσπερ Εὐριπίδης, ἀλλ' ἐν τῷ προλόγῳ γέ που δηλοῖ, ὥσπερ καὶ Σοφοκλῆς·

Ἐμοὶ πατὴρ ἦν Πόλυβος.

καὶ ἡ κωμῳδία ὡσαύτως. τὸ μὲν οὖν ἀναγκαιότατον ἔργον τοῦ προοιμίου καὶ ἴδιον τοῦτο, δηλῶσαι τί ἐστι τὸ τέλος οὗ ἕνεκα ὁ λόγος. διόπερ ἂν δῆλον ᾖ καὶ μικρὸν τὸ πρᾶγμα, οὐ χρηστέον προοιμίῳ. τὰ δὲ ἄλλα εἴδη οἷς χρῶνται, ἰατρεύματα καὶ κοινά. λέγεται δὲ ταῦτα, ἔκ τε τοῦ λέγοντος, καὶ τοῦ ἀκροατοῦ, καὶ τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ ἐναντίου. περὶ αὑτὸν μὲν καὶ τὸν ἀντίδικον, ὅσα περὶ διαβολὴν λῦσαι καὶ ποιῆσαι. ἔστι δὲ οὐχ ὁμοίως· ἀπολογουμένῳ μὲν γὰρ πρῶτον τὰ πρὸς διαβολήν, κατηγοροῦντι δ' ἐν τῷ ἐπιλόγῳ. διὸ δὲ οὐκ ἄδηλον· τὸν μὲν γὰρ ἀπολογούμενον, ὅταν μέλλῃ εἰσάξειν αὑτόν, ἀναγκαῖον ἀνελεῖν τὰ κωλύοντα· ὥστε λυτέον πρῶτον τὴν διαβολήν· τῷ δὲ διαβάλλοντι, ἐν τῷ ἐπιλόγῳ διαβλητέον, ἵνα μνημονεύσωσι μᾶλλον. τὰ δὲ πρὸς τὸν ἀκροατὴν ἔκ τε τοῦ εὔνουν ποιῆσαι, καὶ ἐκ τοῦ ὀργίσαι, καὶ ἐνίοτε δὲ ἐκ τοῦ προσεκτικόν, ἢ τοὐναντίον· οὐ γὰρ ἀεὶ συμφέρει ποιεῖν προσεκτικόν. διὸ πολλοὶ εἰς γέλωτα πειρῶνται προάγειν. εἰς δὲ εὐμάθειαν ἅπαντα ἀνάξει, ἐάν τις βούληται, καὶ τὸ ἐπιεικῆ φαίνεσθαι· προσέχουσι γὰρ μᾶλλον τούτοις. προσεκτικοὶ δὲ τοῖς μεγάλοις, τοῖς ἰδίοις, τοῖς θαυμαστοῖς, τοῖς ἡδέσι. διὸ δεῖ ἐμποιεῖν, ὡς περὶ τοιούτων ὁ λόγος. ἐὰν δὲ μὴ προσεκτικούς, ὅτι μικρόν, ὅτι οὐδὲν πρὸς ἐκείνους, ὅτι λυπηρόν. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι πάντα ἔξω τοῦ λόγου τὰ τοιαῦτα· πρὸς φαῦλον γὰρ ἀκροατὴν καὶ τὰ ἔξω τοῦ πράγματος ἀκούοντα· ἐπεὶ ἂν μὴ τοιοῦτος ᾖ, οὐδὲν δεῖ προοιμίου, ἀλλ' ἢ ὅσον τὸ πρᾶγμα εἰπεῖν κεφαλαιωδῶς, ἵνα ἔχῃ ὥσπερ σῶμα κεφαλήν. ἔτι, τὸ προσεκτικοὺς ποιεῖν πάντων τῶν μερῶν κοινόν, ἐὰν δέῃ· πανταχοῦ γὰρ ἀνιᾶσι μᾶλλον ἢ ἀρχόμενοι. διὸ γελοῖον ἐν ἀρχῇ τάττειν, ὅτε μάλιστα πάντες προσέχοντες ἀκροῶνται. ὥστε ὅπου ἂν ᾖ καιρός, λεκτέον

A qui igitur dat, vt in manus principium, facit, vt hærens sequatur orationem. Ob id, Iram Diua cane. Dic mihi Musa virum. Præcipe mihi sermonem alium, vt ex Asia venit in Europam bellum magnum. Et Tragici indicant de dramate: quamuis nō statim vt Euripides, sed in prologo tamen indicat, vt etiā Sophocles: Mihi pater fuit Polybus. Et Comœdia similiter. Ac maxime quidem necessariū munus procemij, & proprium est B hoc, indicare finem cuius gratia sit oratio. Quamobrem si manifesta sit, & parua res, non est vtendum procemio. Aliæ verò formæ, quibus vtuntur, medicamenta sunt & communia. Dicuntur verò hæc tum ex dicente, tum ex auditore, tum ex re, tum ex aduersario. Ab ipso quidem & aduersario, quæcunque valent ad criminationem soluendam & obiiciendam. Sunt autem hæc non similiter. Nam defendenti quidem primum sunt ea, quæ pertinent ad criminatio- C nem. Accusanti verò in peroratione. Quam obrem autem non est incertū. Defendentem enim, cùm illaturus est se ipsum, necessarium est remouere, quæ obstant. Quare soluenda est primùm criminatio. Calumnianti verò in peroratione calumniandum, vt meminerint magis. Quæ verò referuntur ad auditorem, ex eo, vt beneuolus fiat, & iratus: interdum verò etiam D attentus, aut contrà. Non enim semper prodest facere attētum. Quamobrem multi ad risum conantur adducere. Ad docilitatem omnia perducet, si quis velit, etiam cùm probus appareat. Attendunt enim magis hos. Attenti verò redduntur magnis, propriis, admirabilibus, iucundis. Quamobrem oportet iniicere, de his orationem haberi. Sin autem non attentos velimus reddere, dicemus paruum esse, E nihil ad illos pertinere, molestum esse. Oportet verò non latere omnia esse extra orationem talia. Nam ad improbum referuntur auditorē & quæ sunt extra rem, audientem: quoniam si non talis sit, nulla de caussa opus sit procemio, nisi vt rem dicat summatim, vt habeat tanquam corpus caput. Præterea attentum facere omnium partium est commune, si opus sit: v- F bicunque enim languescunt magis, quàm incipiētes. Quare ridiculū est in principio collocare, cum maximè omnes attēdētes audiūt. Quare, vbi sit occasio, dicēdū est

& mihi adhibere animum. Neque enim magis meum, quàm vestrum Et, Dicam enim vobis rem, qualem numquam alias audistis, atrocem, aut sic admirabilem. Hoc autem est, vt dixit Prodicus, cum dormitant auditores inferre aliquid demonstrationis quinquaginta drachmarum ipsis. Esse autem hæc ad auditorem, non quatenus auditor est patet. Omnes enim aut criminantur, aut metus dissoluunt in procemiis. Rex, dicam quidem, non quanto studio Quid procemiaris? Et malam caussam habentes, aut qui habere videntur: vbique enim melius est versari, quam in caussa. Quamobrem serui haud quaquam interrogata dicunt, sed quæ circum sunt: & procemiatur. Atque vnde beneuolos oporteat efficere, dictum est, & aliarum vnaquæque rerum talium. Quoniam verò probe dictum est, Da me ad Phæaces amicum venire, aut miserandum, hæc oportet duo intueri. In demonstratiuis verò oportet facere, vt collaudari putet auditor aut se, aut genus, aut studia ipsius, aut alio aliquo modo. Quod enim dicit Socrates in Funebri, verum est, Non esse difficile Athenienses apud Athenienses laudare, sed apud Lacedæmonios. Quæ verò sunt deliberatiuæ orationis ex generis iudicialis orationibus sunt. Natura enim talis orat. minime illa habet Etenim & de quo agatur, sciunt, & nulla de caussa res indiget procemio, nisi propter ipsum, aut contradicentes, aut si non quantum velis existiment, sed aut maius, aut minus. Quamobrem aut criminari, aut criminationem depellere necesse est, & aut augere, aut extenuare. Horum autem caussa procemio indiget, aut ornatus gratia, quod abrupta videantur, nisi illud habeant. Huiusmodi enim est Gorgiæ encomiū in Eleos: nullo enim cōnixu, nulloque motu ante adhibito confestim incipit, Elis ciuitas beata.

CAPVT XV.

De criminatione autem vnum est, ex quibus aliquis opinionem malam detraxerit: nihil enim differt, dicenténe aliquo an non. Quare hoc in vniuersum est, Alius locus, tanquam iis, de quibus controuersia est, occurrere, aut Non esse: aut Non noxium, aut non huic: aut non tantopere aut Nō iniustum: aut Nō magnum aut Non turpe: aut non habens magnitudinem. De his enim controuersia est, vt Iphicrates aduersus Nausicratē. affirmauit

A καί μοι προσέχετε τὸν νοῦν· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἐμὸν, ἢ ὑμέτερον· καὶ ἐρῶ γὰρ ὑμῖν, οἷον οὐδεπώποτε ἀκηκόατε δεινὸν, ἢ οὕτω θαυμαστόν. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὥσπερ ἔφη Πρόδικος, ὅτε νυστάζοιεν οἱ ἀκροαταὶ, παρεμβάλλειν τῆς πεντηκονταδράχμου αὐτοῖς. ὅτι δὲ πρὸς τὸν ἀκροατὴν, οὐχ ᾗ τοιοῦτος ἀκροατὴς, δῆλον· πάντες γὰρ ἢ διαβάλλουσιν, ἢ φόβους ἀπολύονται B ἐν τοῖς προοιμίοις.

Ἄναξ, ἐρῶ μὲν, οὐχ ὅπως σπουδῆς ὕπο,

Τί φροιμιάζῃ. καὶ οἱ πονηρὸν τὸ πρᾶγμα ἔχοντες ἢ δοκοῦντες· πανταχοῦ γὰρ βέλτιον διατρίβειν, ἢ ἐν τῷ πράγματι. διὸ οἱ δοῦλοι, οὐ τὰ ἐρωτώμενα λέγουσιν, ἀλλὰ τὰ κύκλῳ, καὶ προοιμιάζονται. πόθεν δ' εὔνους δεῖ ποιεῖν, εἴρηται, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν τοιούτων. ἐπεὶ δ' εὖ λέγεται,

C Δός μ' ἐς Φαίηκας φίλον ἐλθεῖν, ἠδ' ἐλεεινὸν, τούτων δεῖ δύο στοχάζεσθαι. ἐν δὲ τοῖς ἐπιδεικτικοῖς οἴεσθαι δεῖ ποιεῖν συνεπαινεῖσθαι τὸν ἀκροατὴν, ἢ αὐτὸν, ἢ γένος, ἢ ἐπιτηδεύματ' αὐτοῦ, ἢ ἄλλως γέ πως. ὃ γὰρ λέγει Σωκράτης ἐν τῷ ἐπιταφίῳ, ἀληθὲς, ὅτι οὐ χαλεπὸν Ἀθηναίους ἐν Ἀθηναίοις ἐπαινεῖν, ἀλλ' ἐν Λακεδαιμονίοις. τὰ δὲ τοῦ δημηγορικοῦ ἐκ τῶν τοῦ δικανικοῦ λόγου ἐστί. D φύσει δ' ἥκιστα ἔχει· καὶ γὰρ καὶ περὶ οὗ ἴσασι. καὶ οὐδὲν δεῖται τὸ πρᾶγμα προοιμίου, ἀλλ' ἢ δι' αὐτὸν, ἢ τοὺς ἀντιλέγοντας, ἢ ἐὰν μὴ ἡλίκον βούλει ὑπολαμβάνωσιν, ἀλλ' ἢ μεῖζον, ἢ ἔλαττον· διὸ ἢ διαβάλλειν, ἢ ἀπολύεσθαι ἀνάγκη, καὶ ἢ αὐξῆσαι, ἢ μειῶσαι. τούτων δὲ ἕνεκα προοιμίου δεῖται, ἢ κόσμου χάριν, ὡς αὐτοκάβδαλα φαίνεται, ἐὰν μὴ ἔχῃ. τοιοῦτον E γὰρ τὸ Γοργίου ἐγκώμιον εἰς Ἠλείους· οὐδὲν γὰρ προεξαγκωνίσας, οὐδὲ προανακινήσας, εὐθὺς ἄρχεται, Ἦλις πόλις εὐδαίμων.

Κεφάλαιον ιε.

Περὶ δὲ διαβολῆς ἓν μὲν τὸ ἐξ ὧν ἄν τις ὑπόληψιν δυσχερῆ ἀπολύσαιτο· F οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἴτε εἰπόντος τινὸς, εἴτε μή· ὥστε τοῦτο καθόλου. ἄλλος τρόπος, ὥστε πρὸς τὰ ἀμφισβητούμενα ἀπαντᾶν, ἢ ὡς οὐκ ἔστιν, ἢ ὡς οὐ βλαβερὸν, ἢ οὐ τούτῳ, ἢ ὡς οὐ τηλικοῦτον, ἢ οὐκ ἄδικον, ἢ οὐ μέγα, ἢ οὐκ αἰσχρὸν, ἢ οὐκ ἔχον μέγεθος· περὶ γὰρ τοιούτων ἡ ἀμφισβήτησις, ὥσπερ Ἰφικράτης πρὸς Ναυσικράτην. ἔφη γὰρ

ποιῆ-

ποιῆσαι δ' ἔλεγε· καὶ βλάψαι, ἀλλ' οὐκ ἀδικεῖν· ὁ ἀντικαταλλάττεται πρὸς ἀδικοῦντα, εἰ βλαβερὸν ἀλλὰ καλόν, εἰ λυπηρὸν ἀλλ' ὠφέλιμον, ὅτι ἄλλο τοιοῦτον. ἄλλος τόπος, ὡς ἔστιν ἁμάρτημα, ἢ ἀτύχημα, ἢ ἀναγκαῖον· οἷον Σοφοκλῆς ἔφη, τρέμειν οὐχ ὡς ὁ διαβάλλων ἔφη, ἵνα δοκῇ γέρων, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· οὐ γὰρ ἑκόντι εἶναι αὐτῷ ἔτη ὀγδοήκοντα. καὶ ἀντικαταλλάττεσθαι τὸ οὗ ἕνεκα, ὅτι οὐ βλάψαι ἐβούλετο, ἀλλὰ τόδε, καὶ οὐ τοῦτο ὃ διεβάλλετο, ποιῆσαι· συνέβη δὲ βλαβῆναι. δίκαιον δὲ μισεῖν, εἰ ὅπως τοῦτο γένηται, ἐποίουν. ἄλλος, εἰ ἐμπεριείληπται ὁ διαβάλλων, ἢ νῦν ἢ πρότερον, ἢ αὐτὸς, ἢ τῶν ἐγγύς. ἄλλος, εἰ ἄλλοι ἐμπεριλαμβάνονται, οὓς ὁμολογοῦσι μὴ ἐνόχους εἶναι τῇ διαβολῇ, οἷον εἰ ὅτι καθάριος ὁ μοιχός, καὶ ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα ἄρα. ἄλλος, εἰ ἄλλους διέβαλεν, ἢ ἄλλος αὐτὸν, ἢ ἄνευ διαβολῆς ὑπελαμβάνοντο, ὥσπερ αὐτὸς νῦν, οἳ πεφήνασιν οὐκ ἔνοχοι. ἄλλος ἐκ τοῦ ἀντιδιαβάλλειν τὸν διαβάλλοντα· ἄτοπον γάρ, εἰ ὃ αὐτὸς ἄπιστος, οἱ τούτου λόγοι ἔσονται πιστοί. ἄλλος, εἰ γέγονε κρίσις· ὥσπερ Εὐριπίδης πρὸς Ὑγιαίνοντα ἐν τῇ ἀντιδόσει κατηγοροῦντα, ὡς ἀσεβής, ὅς γ' ἐποίησε κελεύων ἐπιορκεῖν·

Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.

ἔφη γὰρ αὐτὸν ἀδικεῖν τὰς ἐκ τοῦ Διονυσιακοῦ ἀγῶνος κρίσεις εἰς τὰ δικαστήρια ἄγοντα· ἐκεῖ γὰρ αὐτῶν δεδωκέναι λόγον, ἢ δώσειν, εἰ βούλεται κατηγορεῖν. ἄλλος ἐκ τοῦ διαβολῆς κατηγορεῖν, ἡλίκον· καὶ τοῦτο, ὅτι ἄλλας κρίσεις ποιεῖ, καὶ ὅτι οὐ πιστεύει τῷ πράγματι. κοινὸς δ' ἀμφοῖν ὁ τόπος, τὸ σύμβολα λέγειν, οἷον ἐν τῷ Τεύκρῳ ὁ Ὀδυσσεύς, ὅτι οἰκεῖος τῷ Πριάμῳ· ἡ γὰρ Ἡσιόνη ἀδελφή. ὁ δέ, ὅτι ὁ πατὴρ ἐχθρὸς τῷ Πριάμῳ, ὁ Τελαμών. καὶ ὅτι οὐ κατεῖπε τῶν κατασκόπων. ἄλλος τῷ διαβάλλοντι, τὸ ἐπαινοῦντα μικρόν, μακρῶς ψέξαι, μέγα συντόμως, ἢ πολλὰ ἀγαθὰ προθέντα, ὃ εἰς τὸ πρᾶγμα προφέρει, ἓν ψέξαι. τοιοῦτοι δὲ οἱ τεχνικώτατοι καὶ ἀδικώτατοι· τοῖς ἀγαθοῖς γὰρ βλάπτειν πειρῶνται, μιγνύντες αὐτὰ τῷ κακῷ. κοινὸν δὲ τῷ διαβάλλοντι καὶ τῷ ἀπολυομένῳ, ἐπειδὴ τὸ αὐτὸ ἐνδέχεται πλειόνων ἕνεκα πραχθῆναι, τῷ μὲν διαβάλλοντι κακοηθιστέον ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκλαμβάνοντι, τῷ δὲ ἀπολυομένῳ ἐπὶ τὸ βέλτιον· οἷον ὅτι ὁ Διομήδης τὸν Ὀδυσσέα προείλετο, τῷ μέν, ὅτι διὰ τὸ ἄριστον ὑπολαμβάνειν τὸν Ὀδυσσέα· τῷ δ', ὅτι οὔ

A enim se fecisse: quòd is dicebat, & nocuisse: sed non iniustè egisse. Aut compensare eum, qui iniustè agit, si noxium, at honestum: si molestum, at vtile: aut aliquid aliud tale. Alius locus, esse erratum, aut infortunium, aut necessarium, vt Sophocles dixit, se tremere: non quemadmodum calumnians dixit, vt videretur senex, sed ex necessitate. Neque enim volenti sibi esse annos octoginta. Et compensare,
B cuius gratia, quòd non nocere voluit, sed hoc, & non illud, quod criminatur, velit fecisse: contigit autem nocere. Iniustum verò esset, aduersus me odium esse, si, vt id fieret, commisissem. Alius, num similiter criminatur, aut nunc, aut prius, aut ipse, aut suorum aliquis. Alius, num alij simul contineantur, quos confitentur non affines esse criminationi. vt si purus adulter est, igitur & ille, & ille. Alius,
C num qui criminatur, alios criminatus sit, aut alius ipsum, aut sine criminatione suspecti fuerint, vt ipse nunc qui reperti sint non affines culpæ. Alius ex contra criminantem criminari. Absurdum enim est, si ipse indignus sit fide, eius fore sermones fide dignos. Alius, si factum est iudicium, vt Euripides in Hygiænontem in Antidosi accusantem impietatis, vt qui fecit carmen, iubens peierare. Lingua iurauit, mens verò iniurata. Dixit eum iniustè
D agere, ex Dionysiaco certamine iudicia in forum traducentem. ibi enim se reddidisse rationem, aut redditurum si voluerit accusare. Alius ex criminatione accusare, quantū & id sit, quòd alia iudicia efficiat, & quòd non credat rei. Communis autem ambobus locus est, notas dicere, vt in Teucro Vlysses quòd affinis Priamo: Hesione enim soror: ille verò quòd pater inimicus
E Priamo, Telamon: & quòd non indicauit exploratores. Alius, criminanti, laudando rem paruam prolixè vituperare, magnam concisè, aut multa bona afferendo, quod ad rem pertinet vnum vituperare. Tales autem sunt artificiosissimi & iniquissimi: bonis enim nocere conantur, miscentes ipsa cum malo. Commune etiam est criminanti, & defendenti, quoniam idem contingit, plurium caussa gestum esse, vt
F criminanti quidem deprauandum sit in peius arripiendo: defendenti verò, in melius: vt quòd Diomedes Vlyssem prælegit: illi quidem, eo quod optimum existimauit Vlyssem: huic verò, quòd non,

sed quia solus non erat concertaturus, vt ignauus. Ac de criminatione quidem dicta sint tam multa.

CAPVT XVI.

NArratio verò in demonstratiuis est non continenter, sed secundum partem. Oportet enim actiones persequi, ex quibus oratio est: constituitur enim oratio, vt habeat tum id quod vacat arte (neuquaquam enim caussa est is, qui dicit, actionum) tum id, quod est ex arte. Hoc verò est demonstrare, aut esse si fide careat, aut quale sit aut quantum, aut etiam omnia. Ac propterea aliquando non continenter oportet narrare omnia, quia difficulter sub memoriam cadit demonstrare sic. Ac ex his quidem fortis, ex illis verò sapiens, aut iustus. Et simplicior oratio est ista, illa verò varia & non attenuata. Et oportet notos in memoriam reuocare. Quamobrem multi non indigent narratione, vt si velis Achillem laudare: omnes enim sciunt eius actiones, sed vt ipsis oportet. si verò Critiam, narrandum est: non enim multi sciunt. Nunc autem ridicule narrationem aiunt oportere esse breuem. Atqui vt ille pistori interroganti durumne, an mollem subigeret quid? bene, inquit, fieri non potest. Ita hic similiter. Oportet enim haud prolixe narrare, vt nec exordiri prolixe nec fidē facere. Neq enim in hac parte est id quod bene se habet, aut in breuitate aut in concisione, sed in modo. Id autem est dicere, quæcunque rem declarent aut quæcunque efficiant, vt existiment factam esse, aut nocuisse, aut iniuriā fecisse, aut tanta esse, quanta velis: aduersario autem contraria. Ac narrationi attexere, quæcunque ad tuam virtutem pertinent, vt Ego verò admonebam semper, iusta dicens, ne liberos desereret.

A ἀλλ' ὅτι διὰ τὸ μόνος μὴ ἀγωνιεῖσθαι, ὡς φαῦλον. καὶ περὶ μὲν διαβολῆς εἰρήσθω τοσαῦτα.

Κεφάλαιον ις.

ΔΙήγησις δ' ἐν μὲν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς ἐστὶν οὐκ ἐφεξῆς, ἀλλὰ κατὰ μέρος. δεῖ μὲν γὰρ τὰς πράξεις διελθεῖν ἐξ ὧν ὁ λόγος· σύγκειται γὰρ ἔχων ὁ λόγος, τὸ μὲν, ἄτεχνον· οὐδὲν γὰρ αἴτιος ὁ λέγων τῶν πράξεων· τὸ δ' ἐκ τῆς τέχνης. τοῦτο δ' ἐστὶν, ἢ ὅτι ἔστι δεῖξαι, B ἐὰν ᾖ ἄπιστον, ἢ ὅτι ποῖον, ἢ ὅτι ποσὸν, ἢ καὶ ἅπαντα. διὰ δὲ τοῦτ' ἐνίοτε οὐκ ἐφεξῆς δεῖ διηγεῖσθαι πάντα, ὅτι δυσμνημόνευτον τὸ δεικνύναι οὕτως. ἐκ μὲν οὖν τούτων, ἀνδρεῖος· ἐκ δὲ τῶνδε, σοφὸς, ἢ δίκαιος. καὶ ἁπλούστερος ὁ λόγος οὗτος· ἐκεῖνος δὲ, ποικίλος, καὶ οὐ λιτός. δεῖ δὲ, τὰς μὲν γνωρίμους ἀναμιμνήσκειν· διὸ οἱ πολλοὶ οὐδὲν δέονται διηγήσεως· C οἷον, εἰ θέλεις Ἀχιλλέα ἐπαινεῖν. ἴσασι γὰρ πάντες τὰς πράξεις· ἀλλὰ χρῆσθαι αὐταῖς δεῖ. ἐὰν δὲ Κριτίαν, δεῖ· οὐ γὰρ πολλοὶ ἴσασιν. ἔστι δὲ ὁ ἔπαινος, λόγος ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς. δεῖ οὖν τὰς πράξεις ἐπιδεικνύναι ὡς τοιαῦται. τὸ δ' ἐγκώμιον τῶν ἔργων ἐστί· τὰ δὲ κύκλῳ, εἰς πίστιν, οἷον εὐγένεια καὶ D παιδεία. εἰκὸς γὰρ ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθὸν, καὶ τὸν οὕτω τραφέντα, τοιοῦτον εἶναι. διὸ καὶ ἐγκωμιάζομεν πράξαντας. τὰ δ' ἔργα σημεῖα τῆς ἕξεως ἐστίν· ἐπεὶ ἐπαινοῖμεν ἂν καὶ μὴ πεπραγότα, εἰ πιστεύοιμεν εἶναι τοιοῦτον. μακαρισμὸς δὲ καὶ εὐδαιμονισμὸς αὐτοῖς μὲν ταὐτά, τούτοις δ' οὐ ταὐτά, ἀλλ' ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τὴν ἀρετὴν, καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸς E περιέχει ταῦτα. ἔχει δὲ κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος, καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἐν τῷ συμβουλεύειν ὑπόθοιο ἂν, ταῦτα μετατεθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίνεται. ἐπεὶ οὖν ἔχομεν ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ποῖόν τινα εἶναι, δεῖ ταῦτα ὡς ὑποθήκας λέγοντας, τῇ λέξει μετατιθέναι, καὶ στρέφειν· οἷον, ὅτι οὐ δεῖ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς διὰ τύχην, ἀλλὰ τοῖς δι' αὑτόν. οὕτω μὲν οὖν λεχθὲν ὑποθήκην δύναται, ὡδὶ δ' ἔπαινον, μέγα φρονῶν οὐ τοῖς διὰ τύχην ὑπάρχουσιν, ἀλλὰ τοῖς δι' αὑτόν. ὥστε ὅταν ἐπαινεῖν βούλῃ, ὅρα τί ἂν ὑπόθοιο· καὶ ὅταν ὑποθέσθαι, ὅρα τί ἂν ἐπαινέσειας. ἡ δὲ λέξις ἔσται ἀντικειμένη ἐξ ἀνάγκης, ὅταν τὸ μὲν, κωλύον, τὸ δὲ μὴ κωλύον μετατεθῇ. Νῦν δὲ γελοίως τὴν διήγησίν φασι δεῖν εἶναι ταχεῖαν. καίτοι ὥσπερ ὁ τῷ μάττοντι ἐρομένῳ, πότερον σκληρὰν ἢ μαλακὴν μάξῃ, τί δ', ἔφη, εὖ ἀδύνατον; καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως. δεῖ γὰρ μὴ μακρῶς διηγεῖσθαι, ὥσπερ οὐδὲ προοιμιάζεσθαι μακρῶς, οὐδὲ τὰς πίστεις λέγειν. οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθά ἐστι τὸ εὖ, ἢ τὸ ταχὺ, ἢ τὸ συντόμως, ἀλλὰ τὸ μετρίως. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λέγειν ὅσα δηλώσει τὸ πρᾶγμα, ἢ ὅσα ποιήσει ὑπολαβεῖν γεγονέναι, ἢ βεβλαφέναι, ἢ ἠδικηκέναι, ἢ τηλικαῦτα ἡλίκα βούλει· τῷ δὲ ἐναντίῳ τὰ ἐναντία. παραδιηγεῖσθαι δὲ, ὅσα εἰς τὴν σὴν ἀρετὴν φέρει. οἷον, Ἐγὼ δ' ἐνουθέτουν αἰεὶ τὰ δίκαια, λέγων μὴ τὰ τέκνα ἐγκαταλείπειν.

ἢ ἄτερ-

[illegible]

A Aut ad alterius improbitatem. Ille autem respondit mihi, vbi ipse fuerit futuros esse alios liberos. quod deficientes Ægyptios respondisse ait Herodotus. Aut quæcunque iucunda iudicibus. Defendenti autem minor est narratio. Controuersiæ verò sunt, ut Non esse factum aut Non noxium esse, aut Non iniustum aut Non tantum. Quare in re confessa non est [illegible] tum, nisi quid ad illud pertineat, ut [illegible] factum est, at non iniustum.
B Præterea facta oportet dicere, quæcunque [illegible], dum fiunt, aut miserationem, aut indignationem afferunt. Exemplum est Alcinoi apologus, qui apud Penelopē triginta versibus factus est & vt Phayllus Circulum & in Oeneo prologus. Ac moratam oportet narrationem esse. idque erit, si nouerimus, quid mores faciant. Iam verò vnum est, præelectionem indicare. cuiusdam autem modi sunt mores, eo quòd hæc cuiusdam modi sit. Et
C præelectio cuiusdam modi est, eo quòd finis. Propterea enim non habent Mathematici sermones mores, quia ne præelectionem quidem. Nam cuius caussa, non habent. sed Socratici: de his enim dicunt. Alia morata sunt consequentia singulis moribus. vt, quòd simul dicens incedebat: declarat enim audaciam, & rusticitatem morum. Et non tanquam ex
D menti agitatione dicere, vt ij, qui nunc sunt, sed tanquam ex præelectione. Ego verò volebam (etenim præeligerem id, etiam si non facerem quæstum (quod melius est. Illud enim prudentis est: hoc probi. Prudentis enim est, vt vtile persequatur: probi verò, vt honestum. Si verò fide careat, tunc caussam subiungere, vt Sophocles suppeditat exemplum ex Antigona, quòd chariorem fratrem haberet, quàm virum, aut filios. Nam eos
E fore, etiam si perierint: matre verò, & patre mortuis non frater vllus exoriri vnquam potest. Si verò non habeas caussam, at tibi non esse occultum, se incredibilia dicere [illegible] talem esse. Neque enim [illegible], aliud agere quenquam sponte præter id, quod vtile est. Præterea ex iis, quæ [illegible] dicere, narrando & consequentia, & quæ sciunt,
F & quæ propria, aut ubi adsunt. Ille verò abiit me respiciens. & , vt de Cratylo Æschines, quòd Exsibilans, & manibus explodens: apposita enim ad persuadendum, qui iudicia [illegible], quæ sciunt, illorum, quæ nesciunt. Plurima autē talia assumere ex Homero licet. Sic ait:

Anus verò obtendit manus faciei: quia lacrymare incipientes attrectant oculos. Et statim inferas te ipsum cuiusdammodi, ut talem intueantur, & aduersarium. latens autem facias. Facile verò esse, perspicere oportet ex nunciantibus. de quibus enim nihil scimus, tamen de iis concipimus suspicionem aliquam. Ac multis in locis narrare & quandoque non in principio. In deliberatione minimè narratio est: nam de futuris, nemo narrat. Verum si narratio fuerit, præteritorum erit, ut recordati illorum, melius consultent de iis, quæ posteriora erunt, aut criminantes, aut laudantes. Sed tunc nequaquam deliberantis obeunt munus. Si verò fide careat, polliceri oportet te & caussam dicturum statim & tractaturum quemadmodum arbitrantur: ut Iocasta Carcini in Oedipo se semper pollicetur, percunctante eo qui quærebat filium. Et Æmon Sophoclis.

οἷον ἡ δὲ γραῦς ἐπέσχε τὼ χεῖρε τοῖς προσώποις· καὶ γὰρ ἀρχόμενοι δακρύειν ἐπιλαμβάνονται τῶν ὀφθαλμῶν. καὶ εὐθὺς εἰσάγαγε σεαυτὸν ποιόν τινα, ἵνα ὡς τοιοῦτον θεωρῶσι, καὶ τὸν ἀντίδικον· λανθάνων δὲ ποίει. ὅτι δὲ ῥᾴδιον, ὁρᾶν δεῖ ἐκ τῶν ἀπαγγελλόντων· περὶ ὧν γὰρ μηδὲν ἴσμεν, ὅμως λαμβάνομέν τινα ὑπόληψιν. πολλαχοῦ δὲ δεῖ διηγεῖσθαι, καὶ ἐνίοτε οὐκ ἐν ἀρχῇ. ἐν δὲ δημηγορίᾳ ἥκιστα διήγησίς ἐστιν, ὅτι περὶ τῶν μελλόντων οὐδεὶς διηγεῖται· ἀλλ' ἐὰν διήγησις ᾖ, τῶν γενομένων ἔστω, ἵν' ἀναμνησθέντες ἐκείνων βέλτιον βουλεύσωνται περὶ τῶν ὕστερον, ἢ διαβάλλοντες, ἢ ἐπαινοῦντες· ἀλλὰ τότε οὐ τὸ τοῦ συμβούλου ποιεῖ ἔργον. ἂν δ' ᾖ ἄπιστον, ὑπισχνεῖσθαι καὶ αἰτίαν λέγειν εὐθύς, καὶ διατάττειν οἷς βούλονται, οἷον ἡ Ἰοκάστη ἡ Καρκίνου ἐν τῷ Οἰδίποδι ἀεὶ ὑπισχνεῖται, πυνθανομένου τοῦ ζητοῦντος τὸν υἱόν, καὶ ὁ Αἵμων ὁ Σοφοκλέους.

CAPVT XVII.

Fidem verò oportet idoneam ad demonstrandum esse. Ac demonstrare opus est (quoniam de quatuor est controuersia) de re controuersa afferendo demonstrationem. ut si non fecisse controuersatur, in iudicio oportet huius maximè demonstrationem afferre: si vero non nocuisse, huius: aut non tantopere: aut iuste, non aliter ac si de facto controuersia esset. Neque vero lateat necessarium esse in hac controuersia sola, alterum esse improbum. Non enim est ignoratio caussa, ut si qui de iusto controuersarentur. Quare in hoc diu insistendum est, in aliis verò secus. Ac in demonstratiuis plerunque honestorum, aut utilium amplificatio erit. Nam facta oportet credi. raro enim & horum demonstrationes afferunt, si fide careant, aut si alius caussam habeat. At in deliberationibus aut non futura esse contenderit aliquis, aut futura quidem, quæ censet, sed non iusta, aut non utilia, aut non tanta. Oportet verò etiam perspicere, nunquid mentiatur extra rem. tecmeria enim hæc apparent, quod etiam in aliis mentitur. Sunt verò exempla maximè accommodata deliberationi: enthymemata autem iudicio. illa enim circa futurum est, ut ex præteritis necesse sit exempla ducere: hoc verò de iis, quæ sunt, vel non sunt, cuius rei magis demonstratio est necessaria. habet enim, quod factum est, necessitatem. Non oportet autem con

Κεφάλαιον ιζ'.

Τὰς δὲ πίστεις δεῖ ἀποδεικτικὰς εἶναι. ἀποδεικνύναι δὲ χρή, ἐπείπερ περὶ τεττάρων ἡ ἀμφισβήτησις, περὶ τὸ ἀμφισβητούμενον φέροντα τὴν ἀπόδειξιν· οἷον εἰ ὅτι οὐ γέγονεν ἀμφισβητεῖ, ἐν τῇ κρίσει δεῖ τούτου μάλιστα τὴν ἀπόδειξιν φέρειν· εἰ δ' ὅτι οὐκ ἔβλαψε, τούτου· καὶ ὅτι οὐ τοσόνδε, ἢ ὅτι δικαίως, ὡσαύτως καὶ εἰ περὶ τοῦ γενέσθαι τοῦτο ἀμφισβητεῖται. μὴ λανθανέτω δ' ὅτι ἀναγκαῖον ἐν ταύτῃ τῇ ἀμφισβητήσει μόνῃ τὸν ἕτερον εἶναι πονηρόν· οὐ γάρ ἐστιν αἰτία ἡ ἄγνοια, ὥσπερ ἂν εἴ τινες περὶ τοῦ δικαίου ἀμφισβητοῖεν· ὥστ' ἐν τούτῳ χρονιστέον, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὔ. ἐν δὲ τοῖς ἐπιδεικτικοῖς, τὸ πολὺ ἡ αὔξησις, ὅτι καλὰ καὶ ὠφέλιμα· τὰ γὰρ πράγματα δεῖ πιστεύεσθαι· ὀλιγάκις γὰρ καὶ τούτων ἀποδείξεις φέρουσιν, ἐὰν ἄπιστα ᾖ, ἢ ἂν ἄλλος αἰτίαν ἔχῃ. ἐν δὲ τοῖς δημηγορικοῖς, ἢ ὡς οὐκ ἔσται ἀμφισβητήσειεν ἄν τις, ἢ ὡς ἔσται μὲν ἃ κελεύει, ἀλλ' οὐ δίκαια, ἢ οὐκ ὠφέλιμα, ἢ οὐ τηλικαῦτα. δεῖ δὲ καὶ ὁρᾶν εἴ τι ψεύδεται ἐκτὸς τοῦ πράγματος· τεκμήρια γὰρ ταῦτα φαίνεται καὶ τῶν ἄλλων ὅτι ψεύδεται. ἔστι δὲ τὰ μὲν παραδείγματα δημηγορικώτερα, τὰ δ' ἐνθυμήματα δικανικώτερα· ἡ μὲν γὰρ περὶ τὸ μέλλον, ὥστ' ἐκ τῶν γενομένων ἀνάγκη παραδείγματα λέγειν· ἡ δὲ περὶ ὄντων ἢ μὴ ὄντων, οὗ μᾶλλον ἀπόδειξίς ἐστι καὶ ἀνάγκη· ἔχει γὰρ τὸ γεγονὸς ἀνάγκην. οὐ δεῖ δὲ ἐφεξῆς

λέγειν

λέγειν τὰ ἐνθυμήματα, ἀλλ' ἀναμιγνύναι· εἰ δὲ μὴ, καταβλάπτει ἄλληλα· ἔστι γὰρ καὶ τοῦ ποσοῦ ὅρος·

Ὦ φίλ', ἐπεὶ τόσα εἶπες, ὅσ' ἂν πεπνυμένος ἀνήρ. ἀλλ' οὐ τοιαῦτα. καὶ μὴ περὶ πάντων ἐνθυμήματα ζητεῖν· εἰ δὲ μὴ, ποιήσεις ὅπερ ἔνιοι ποιοῦσι τῶν φιλοσοφούντων, οἳ συλλογίζονται τὰ γνωριμώτερα καὶ πιστότερα, ἢ ἐξ ὧν λέγουσι. καὶ ὅταν πάθος ποιῇς, μὴ λέγε ἐνθύμημα· ἢ γὰρ ἐκκρούσει τὸ πάθος, ἢ μάτην εἰρημένον ἔσται τὸ ἐνθύμημα· ἐκκρούουσι γὰρ αἱ κινήσεις ἀλλήλας αἱ ἅμα, καὶ ἢ ἀφανίζουσιν, ἢ ἀσθενεῖς ποιοῦσιν. οὐδ' ὅταν ἠθικὸν τὸν λόγον, οὐ δεῖ ἐνθύμημά τι ζητεῖν ἅμα· οὐ γὰρ ἔχει οὔτε ἦθος, οὔτε προαίρεσιν ἡ ἀπόδειξις. γνώμαις δὲ χρηστέον καὶ ἐν διηγήσει, καὶ ἐν πίστει· ἠθικὸν γάρ· Καὶ ἐγὼ δέδωκα, καίτοι εἰδὼς ὡς οὐ δεῖ πιστεύειν. ἐὰν δὲ παθητικῶς, Καὶ οὐ μεταμέλει μοι, καίπερ ἠδικημένῳ· τούτῳ γὰρ περίεστι τὸ κέρδος, ἐμοὶ δὲ τὸ δίκαιον. τὸ δὲ δημηγορεῖν χαλεπώτερον τοῦ δικάζεσθαι, εἰκότως, διότι περὶ τὸ μέλλον· ἐκεῖ δὲ περὶ τὸ γεγονός, ὃ ἐπιστητὸν ἤδη καὶ τοῖς μάντεσιν, ὡς ἔφη Ἐπιμενίδης ὁ Κρής· ἐκεῖνος γὰρ περὶ τῶν ἐσομένων οὐκ ἐμαντεύετο, ἀλλὰ περὶ τῶν γεγονότων μὲν, ἀδήλων δέ· καὶ ὁ νόμος ὑπόθεσις ἐν τοῖς δικανικοῖς· ἔχοντα δὲ ἀρχὴν, ῥᾷον εὑρεῖν ἀπόδειξιν. καὶ οὐκ ἔχει πολλὰς διατριβὰς, οἷον πρὸς ἀντίδικον, ἢ περὶ αὑτοῦ, ἢ παθητικὸν ποιεῖν· ἀλλ' ἥκιστα πάντων, ἐὰν μὴ ἐξιστῆται. δεῖ οὖν ἀποροῦντα τοῦτο ποιεῖν, ὅπερ οἱ Ἀθήνησι ῥήτορες ποιοῦσι· καὶ Ἰσοκράτης· καὶ γὰρ συμβουλεύων κατηγορεῖ, οἷον Λακεδαιμονίων μὲν, ἐν τῷ πανηγυρικῷ· Χάρητος δ' ἐν τῷ συμμαχικῷ. ἐν δὲ τοῖς ἐπιδεικτικοῖς, δεῖ τὸν λόγον ἐπεισοδιοῦν ἐπαίνοις, οἷον Ἰσοκράτης ποιεῖ· ἀεὶ γάρ τινα εἰσάγει. καὶ ὃ ἔλεγε Γοργίας, ὅτι οὐχ ὑπολείπει αὐτὸν ὁ λόγος, ταὐτό ἐστιν· εἰ γὰρ Ἀχιλλέα λέγει, Πηλέα ἐπαινεῖ, εἶτα Αἰακὸν, εἶτα τὸν θεόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἀνδρίαν, ἢ τὰ καὶ τὰ ποιεῖ, ὃ τοιόνδε ἐστίν. ἔχοντα μὲν οὖν ἀποδείξεις, καὶ ἠθικῶς λεκτέον, καὶ ἀποδεικτικῶς· ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃς ἐνθυμήματα, ἠθικῶς· καὶ μᾶλλον τῷ ἐπιεικεῖ ἁρμόττει χρηστὸν φαίνεσθαι, ἢ τὸν λόγον ἀκριβῆ. τῶν δὲ ἐνθυμημάτων τὰ ἐλεγκτικὰ μᾶλλον εὐδοκιμεῖ τῶν δεικτικῶν, ὅτι ὅσα ἔλεγχον ποιεῖ, μᾶλλον δῆλον ὅτι συλλελόγισται·

tinenter dicere enthymemata, sed permiscere: alioqui se lædunt mutuem. est enim & quanti terminus: O amice, quoniam tam multa dixisti, quàm multa sapiens vir. Sed non talia. Et nō de omnibus enthymemata quærere, sin minus, facies, quod nonnulli faciunt ex philosophantibus qui syllogismo concludunt notiora, & certiora, quàm ea, ex quibus dicunt. Et, cum affectum concitas ne dicas enthymema: eiciet enim affectum: aut frustra dictum erit enthymema. nam eiciunt, motiones se mutuem, quæ simul sunt, & aut se conficiunt, aut debiles reddunt. Nec cùm moratam adhibes orationem, oportet enthymema aliquod quærere simul: non enim habet mores nec prælectionem demonstratio. Sententiis autē vtēdum est & in narratione, & in fide. moratum enim est, Ego dedi etiā id sciens, non oportere credere. si verò affectē. Et non pœnitet me, etiam iniuria affectum. Huic enim superest lucrum: mihi iustum. Versari verò in deliberatiuo genere difficilius est quàm in iudiciali. meritò: quia circa futurum est. ibi verò circa præteritum, quod scientia comprehendi potest etiam à vatibus. vt dixit Epimenides Cres. Ille enim de futuris non vaticinabatur: sed de præteritis quidem, at obscuris. Et lex fundamentū est in iudicialibus. qui verò habet principium, eum facilius est inuenire demonstrationem. Et non habet multa diuerticula, vt contra aduersarium, vel de ipso, vel ad affectum afferendum. Verum hæc minime omnium, nisi egrediatur. Oportet igitur indigentem id facere. quod Athenienses oratores faciunt: & Isocrates etenim deliberans accusat. vt Lacedæmonios in Panegyrico: Charetem autem in Sociali. Ac in demonstratiuis oportet orationem intexere laudibus, vt Isocrates facit. Semper enim aliquem infert. & quod dicebat Gorgias, non deesse sibi orationem, hoc ipsum est. si enim de Achille loquutur, Peleum laudat. deinde Æacū. deinde Deum. Similiter verò etiam fortitudinem, aut hæc, & illa facit. quòd tale est. Ac habēti quidem, demonstrationes, & moratè dicendum. & demonstratiuè: si verò non habeas enthymemata, moratè. Et magis probo conuenit, bonū appetere, quàm exquisitam orationē. Ex enthymematibus verò, quæ valēt ad refutandū magis probātur, quàm quæ ad demonstrandū: quia quæcunq. refutationem efficiunt, magis syllogismo conclusa sunt.

iuxta enim se posita magis contraria cognoscuntur. Quae verò sunt contra adversarium, non altera aliqua species, sed fidei sunt, quae partim solvunt obiectione, partim ratiocinatione. Atque oportet tum in consultatione tum in iudicio, qui priore loco dicit, eum facere suam ipsius fidem prius, posterius verò contrariis occurrere, solvendo & elevando. Sin autem multiplex sit adversa caussa, prius contraria ut fecit Callistratus in Messeniaca concione: quae enim dicturi erant, cùm is sustulisset, tunc ipse dixit. Qui verò loco posteriori dicit, ei prius, quae sunt contra adversarij rationem, dicenda, solvendo, & ratiocinationem opponendo, & maximè si probata sint. ut enim hominem ante in crimen vocatum non recipit animus: eodem modo ne orationem quidem, si adversarius bene videtur dixisse. Oportet igitur locum parare in auditore futurae orationi. Erit autem id si sustuleris. Quamobrem aut adversus omnia, aut quae maxima sunt, aut quae probata, aut facile possunt refutari pugnando, sic quae sua sunt, fide digna reddenda sunt. Deabus primum patrocinium suscipiam. Ego enim Iunonem. In his attingit primum, quod insulsissimum est. Ac de fide quidem haec. Quod attinet ad mores, quoniam nonnulla de se dicere, aut invidiam, aut loquacitatem, aut obtrectationem habet: & de alio aut convicium aut rusticitatem: alterum opus est dicentem inducere: quod Isocrates facit in Philippo & in Antidosi: & ut Archilochus vituperat: inducit enim patrem dicentem de filia in iambo. Rerum insperata nulla est, neque iuramento negari potest. Et Charonem fabrum in Iambo, cuius principium est, Non mihi quae sunt Gygae. Et ut Sophocles Aemonem de Antigona apud patrem tanquam dicentibus alijs. Oportet verò immutare enthymemata, & sententias facere aliquando: ut Opus est pactiones facere, qui mentem habent, cùm prospera fortuna utuntur: sic enim fuerint optima conditione. Enthymematicè autem: si enim oportet, cùm commodissimae sint & meliorem afferant conditionem pactiones, tunc pacisci: prospera fortuna utentes oportet pacisci.

παρ' ἄλληλα γὰρ μᾶλλον τὰ ἐναντία γνωρίζεται. τὰ δὲ πρὸς τὸν ἀντίδικον, οὐχ ἕτερόν τι εἶδος, ἀλλὰ τῶν πίστεών ἐστι, τὰ μὲν λύειν ἐνστάσει, τὰ δὲ συλλογισμῷ. δεῖ δὲ καὶ ἐν συμβουλῇ καὶ ἐν δίκῃ, ἀρχόμενον μὲν λέγειν τὰς ἑαυτοῦ πίστεις πρότερον, ὕστερον δὲ, τὰ πρὸς τἀναντία ἀπαντᾶν λύοντα καὶ προδιασύροντα. ἂν δὲ πολύχους ἡ ἐναντίωσις, πρότερον τὰ ἐναντία· οἷον ἐποίησε Καλλίστρατος ἐν τῇ Μεσσηνιακῇ ἐκκλησίᾳ· ἃ γὰρ ἐροῦσι, προανελὼν οὕτως τότε αὐτὸς εἶπεν. ὕστερον δὲ λέγοντα, πρῶτον τὰ πρὸς τὸν ἐναντίον λόγον λεκτέον, λύοντα καὶ ἀντισυλλογιζόμενον, καὶ μάλιστα ἂν εὐδοκιμηκότα ᾖ· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπον προδιαβεβλημένον οὐ δέχεται ἡ ψυχή, τὸν αὐτὸν τρόπον, οὐδὲ λόγον, ἐὰν ὁ ἐναντίος εὖ δοκῇ εἰρηκέναι. δεῖ οὖν χώραν ποιεῖν ἐν τῷ ἀκροατῇ τῷ μέλλοντι λόγῳ. ἔσται δὲ, ἂν ἀνέλῃς. διὸ ἢ πρὸς πάντα, ἢ τὰ μέγιστα, ἢ τὰ εὐδοκιμοῦντα, ἢ τὰ εὐέλεγκτα μαχεσάμενον, οὕτω τὰ αὑτοῦ πιστὰ ποιητέον.

Ταῖς θεαῖσι πρῶτα σύμμαχος γενήσομαι.

Ἐγὼ γὰρ Ἥραν— ἐν τούτοις ἥψατο πρῶτον τοῦ εὐηθεστάτου. περὶ μὲν οὖν πίστεων ταῦτα. εἰς δὲ τὸ ἦθος, ἐπειδὴ ἔνια περὶ αὑτοῦ λέγειν, ἢ ἐπίφθονον, ἢ μακρολογίαν ἢ ἀντιλογίαν ἔχει, καὶ περὶ ἄλλου, ἢ λοιδορίαν, ἢ ἀγροικίαν, ἕτερον χρὴ λέγοντα ποιεῖν, ὅπερ Ἰσοκράτης ποιεῖ ἐν τῷ Φιλίππῳ, καὶ ἐν τῇ Ἀντιδόσει, καὶ ὡς ὁ Ἀρχίλοχος ψέγει· ποιεῖ γὰρ τὸν πατέρα λέγοντα περὶ τῆς θυγατρὸς ἐν τῷ ἰάμβῳ.

Χρημάτων δ' ἄελπτον οὐδέν ἐστιν, οὐδ' ἀπώμοτον. καὶ τὸν Χάρωνα τὸν τέκτονα ἐν τῷ ἰάμβῳ, οὗ ἡ ἀρχή,

Οὔ μοι τὰ Γύγεω. καὶ ὡς Σοφοκλῆς τὸν Αἵμονα ὑπὲρ τῆς Ἀντιγόνης πρὸς τὸν πατέρα, ὡς λεγόντων ἑτέρων. δεῖ δὲ καὶ μεταβάλλειν τὰ ἐνθυμήματα, καὶ γνώμας ποιεῖν ἐνίοτε· οἷον, χρὴ δὲ τὰς διαλλαγὰς ποιεῖν τοὺς νοῦν ἔχοντας εὐτυχοῦντας· οὕτω γὰρ ἂν μέγιστα πλεονεκτοῖεν. ἐνθυμηματικῶς δ', εἰ γὰρ δεῖ, ὅταν ὠφελιμώταται ὦσι καὶ πλεονεκτικώταται αἱ καταλλαγαί, τότε καταλλάττεσθαι, εὐτυχοῦντας δεῖ καταλλάττεσθαι.

CAPVT XVIII.

INterrogationem autem fieri, opportunum est maximè, cùm alterum affirmauerit, ut uno interrogato cõtingat absurdũ,

Κεφάλαιον ιη.

ΠΕρὶ δὲ ἐρωτήσεως, εὔκαιρόν ἐστι ποιεῖσθαι, μάλιστα μὲν, ὅταν τὸ ἕτερον εἰρηκὼς ᾖ, ὥστε ἑνὸς προσερωτηθέντος, συμβαίνει

…τὸ ἄτοπον· οἷον Περικλῆς Λάμπωνα ἐπήρετο περὶ τῆς τελετῆς τῶν τῆς σωτείρας ἱερῶν· εἰπόντος δέ, ὅτι οὐχ οἷόν τε ἀτέλεστον ἀκούειν, ἤρετο, εἰ οἶδεν αὐτός· φάσκοντος δέ, καὶ πῶς ἀτέλεστος ὤν; δεύτερον δέ, ὅταν τὸ μὲν φανερὸν ᾖ, τὸ δὲ ἐρωτήσαντι δῆλον ᾖ, ὅτι δώσει· πυθόμενον γὰρ δεῖ τὴν μίαν πρότασιν, μὴ προσερωτᾶν τὸ φανερὸν ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα εἰπεῖν, οἷον Σωκράτης Μελήτου οὐ φάσκοντος αὐτὸν θεοὺς νομίζειν, εἰρηκότος δὲ ὡς δαιμόνιόν τι λέγοι, ὁμολογήσαντος δὲ, ἤρετο, εἰ οὐχ οἱ δαίμονες ἤτοι θεῶν παῖδες εἶεν, ἢ θεῖόν τι· φήσαντος δέ, ἔστιν οὖν, ἔφη, ὅστις θεῶν μὲν παῖδας οἴεται εἶναι, θεοὺς δὲ οὔ; ἔτι ὅταν μέλλῃ ἢ ἐναντία λέγοντα δείξειν, ἢ παράδοξον. τέταρτον δέ, ὅταν μὴ ἐνῇ, ἀλλ᾽ ἢ σοφιστικῶς ἀποκρινάμενον λῦσαι· ἐὰν γὰρ οὕτως ἀποκρίνηται, ὅτι ἔστι μὲν, ἔστι δ᾽ οὔ, ἢ τὰ μὲν, τὰ δ᾽ οὔ, ἢ πῇ μὲν, πῇ δ᾽ οὔ, θορυβοῦσιν ὡς ἀποροῦντες. ἄλλως δὲ μὴ ἐγχείρει· ἐὰν γὰρ ἐνστῇ, κεκρατῆσθαι δόξεις· οὐ γὰρ οἷόν τε πολλὰ ἐρωτᾶν, διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀκροατοῦ. διὸ καὶ τὰ ἐνθυμήματα ὅτι μάλιστα συστρέφειν δεῖ. ἀποκρίνεσθαι δὲ δεῖ, πρὸς μὲν τὰ ἀμφίβολα, διαιροῦντα λόγῳ καὶ μὴ συντόμως· πρὸς δὲ τὰ δοκοῦντα ἐναντία, τὴν λύσιν φέροντα εὐθὺς ἐν τῇ ἀποκρίσει, πρὶν ἐπερωτῆσαι τὸ ἐπιόν, ἢ συλλογίσασθαι· οὐ γὰρ χαλεπὸν προορᾶν ἐν τίνι ὁ λόγος. φανερὸν δ᾽ ἡμῖν ἔστω ἐκ τῶν τοπικῶν καὶ τοῦτο, καὶ αἱ λύσεις. καὶ συμπεραινομένου, ἐὰν ἐρώτημα ποιῇ τὸ συμπέρασμα, τὴν αἰτίαν εἰπεῖν· οἷον Σοφοκλῆς ἐρωτώμενος ὑπὸ Πεισάνδρου, εἰ ἔδοξεν αὐτῷ, ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις προβούλοις, καταστῆσαι τοὺς τετρακοσίους; ἔφη. τί δέ; οὐ πονηρά σοι ταῦτα ἐδόκει εἶναι; ἔφη. οὐκοῦν σὺ ταῦτα ἔπραξας τὰ πονηρά; ναί, ἔφη· οὐ γὰρ ἦν ἄλλα βελτίω. καὶ ὡς ὁ Λάκων εὐθυνόμενος τῆς ἐφορείας, ἐρωτώμενος εἰ δοκοῦσιν αὐτῷ δικαίως ἀπολωλέναι ἅτεροι, ἔφη. ὁ δέ, οὐκοῦν σὺ τούτοις ταὐτὰ ἔθου; ἔφη. οὐκοῦν δικαίως ἂν καὶ σὺ ἀπόλοιο; οὐ δῆτα, ἔφη· οἱ μὲν γὰρ χρήματα λαβόντες ταῦτα ἔπραξαν, ἐγὼ δὲ οὔ, ἀλλὰ γνώμῃ. διὸ οὔτ᾽ ἐπερωτᾶν δεῖ μετὰ τὸ συμπέρασμα, οὔτε τὸ συμπέρασμα ἐπερωτᾶν, ἐὰν μὴ τὸ πολὺ περιῇ τοῦ ἀληθοῦς. περὶ δὲ τῶν γελοίων, ἐπειδή τινα δοκεῖ χρῆσιν ἔχειν ἐν τοῖς ἀγῶσι,

vt Pericles Lamponem interrogauit de initiis Sospitæ sacrorum. Cùm autem ille diceret non posse non initiatum audire, interrogauit, num sciret ipse. Aiente illo, at quomodo, qui non es initiatus? Secundo loco, cum illud quidem apparet, hoc verò interroganti manifestum est cum daturum. Percunctatum enim oportet vnam propositionem non interrogare, quod apparet, sed conclusionem dicere: vt Socrates Melito aiente ipsum Deos non putare dixit, num dæmonium aliquod diceret. Confitente illo interrogauit, an non dæmones aut Deorum filij essent, aut diuinum aliquid. Affirmante illo. Est igitur, inquit, qui deorum filios arbitratur esse, Deos autem non. Præterea quando futurum est, vt aut contraria dicere demonstret, aut præter opinionem. Quarto loco, quando non licet, nisi sophisticè respondentem soluere. si enim sic responderit, esse quidem, sed non esse: aut partim quidem esse, partim vero non, aut aliquo quidem modo esse, aliquo vero, non, conturbantur, vt hæsitantes. aliter non tentandum. Si enim restiterit, victus esse videtur. Non enim licet multa interrogare propter infirmitatem auditoris. Quamobrem & enthymemata quam maximè contrahere oportet. Respondere verò oportet, ad ambigua quidem, distinguendo oratione, & non concise. Ad ea vero quæ videntur contraria, solutionem afferendo statim cum responsione, priusquam interroget reliquum, aut syllogismo concludat. non enim difficile est prospicere, in quo sit ratio. Apparebit autem nobis ex Topicis & hoc, & solutiones. Et ad eum, qui cōcludit, si interrogatio efficiat conclusionem, caussam dicere, vt Sophocles interrogatus à Pisandro, an visum esset ipsi, vt & aliis præconsultoribus de constituendis Quadringentis: affirmauit. Quid verò nonne praua tibi hæc videbātur esse? affirmauit. Nonne igitur tu hæc commisisti praua? ita sanè affirmauit: non enim erant alia meliora. Et vt Lacon reddens rationem ephoratus interrogatus, an viderentur ipsi iustè periisse alij, affirmauit. Ille verò: Nonne igitur tu hæc cum eis decreuisti? & is affirmauit. Nonne igitur iustè, inquit, & tu perires? Minimè, inquit. illi enim cùm pecunias accepissent, hæc egerunt, egò verò nequaquam, sed ex sententia. Quare neq. interrogare oportet post cōclusionem, neq. cōclusionem interrogare, nisi multum supersit veri. Ridicula autē quoniam aliquē videtur autē vsum habere in cōtentionibus

& oportere dicebat Gorgias, seria discutere aduersariorum risu, at risum seriis, recte dicens expositum est, quot genera ridiculorum sint in iis, quæ tradita sunt de poetica quorum vnum quidem conuenit libero: alterum verò nequaquam. Quòd igitur conueniens erit sibi, sumet. Est autem dissimulatio scurrilitate liberalior. Ille enim sui caussa fingit ridiculum: scurra verò alterius.

CAPVT XIX.

Peroratio componitur ex quatuor, tum ex eo, vt erga se ipsum comparet bene auditorem, & in aduersarium male: tū ex eo, vt amplificet, & deprimat: tum ex eo, vt ad affectus auditorem constituat: tum ex memoriæ renouatione. Factum enim natura est, vt postquam demonstrauerit, se quidem verum, aduersarium autem falsum, sic laudet, & vituperet, & expoliat. Duorum autem alterum oportet spectare: aut se his bonum, aut simpliciter: illum verò malum his, aut simpliciter. Iam verò ex quibus tales comparare oporteat, expositi sunt loci, vnde bonos oporteat comparare, & malos. Postquam verò hoc demonstratum iam fuerit, augere licet secundum naturam, & extenuare. Oportet enim facta constare, si dicturus est, quantum. Etenim corporum incrementum est ex iis, quæ ante insunt. Vnde vero oporteat augere, & extenuare, expositi sunt loci prius. Postea, cum manifesta sint, & qualia & quanta, ad affectus impellit auditorem. Hi autem sunt misericordia & indignatio, & ira, & odium, & inuidia, & æmulatio, & contentio. Dicti vero etiam sunt horum loci superius. Quare reliquum est, in memoriam reuocare, quæ ante dicta sint. id autem conuenit facere ita, vt aiunt in proœmiis, non recte dicentes, vt enim bene percipi possint, iubent sæpe dicere. Ac ibi quidem oportet rem exponere, vt ne lateat id de quo iudicatio est: hic vero, per quæ demonstrata est, summatim. Initium autem sit, quòd, quæ pollicitus erat, persoluit. Quare & quæ, & ex quo, dicendum. Ducitur vero ex aduersa collatione aduersarij. Conferre autem oportet, vel quæcunque circa idem ambo dixerunt, si non ex regione, at sic: iste quidem hæc de hoc: ego vero hæc, & ex his. Vel ex dissimulatione, vt iste enim hæc dixit: ego vero hæc. Et, quid faceret si hæc ostendisset, sed non hæc. Vel ex interrogatione. Quid non ostensum est? Vel, iste quid confirmauit?

A καὶ δεῖν ἔφη Γοργίας, τὴν μὲν σπουδὴν διαφθείρειν τῶν ἐναντίων γέλωτι, τὸν δὲ γέλωτα σπουδῇ, ὀρθῶς λέγων, εἴρηται πόσα εἴδη γελοίων ἐστὶν ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς. ὧν τὸ μὲν ἁρμόττει ἐλευθέρῳ, τὸ δὲ, οὔ. ὅπως οὖν τὸ ἁρμόττον αὐτῷ, λήψεται. ἔστι δὲ ἡ εἰρωνεία τῆς βωμολοχίας ἐλευθεριώτερον· ὁ μὲν γὰρ αὐτοῦ ἕνεκα ποιεῖ τὸ γελοῖον· ὁ δὲ βωμολόχος, ἑτέρου.

B

Κεφάλαιον ιθ.

Ὁ δ᾽ ἐπίλογος σύγκειται ἐκ τεττάρων, ἔκ τε τοῦ πρὸς ἑαυτὸν κατασκευάσαι εὖ τὸν ἀκροατὴν, καὶ τὸν ἐναντίον φαύλως· καὶ ἐκ τοῦ αὐξῆσαι, καὶ ταπεινῶσαι. καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὰ πάθη τὸν ἀκροατὴν καταστῆσαι· καὶ ἐξ ἀναμνήσεως. πέφυκε γὰρ μετὰ τὸ ἀποδεῖξαι, αὐτὸν μὲν ἀληθῆ, τὸν δὲ ἐναντίον ψευδῆ, οὕτω C τὸ ἐπαινεῖν, καὶ ψέγειν, καὶ ἐπιχαλκεύειν. δυοῖν δὲ θατέρου δεῖ στοχάζεσθαι, ἢ ὅτι τούτοις ἀγαθὸς, ἢ ὅτι ἁπλῶς· ὁ δὲ, ὅτι κακὸς τούτοις, ἢ ὅτι ἁπλῶς. ἐξ ὧν δὲ δὴ τοιούτους κατασκευάζειν δεῖ, εἴρηνται οἱ τόποι, πόθεν σπουδαίους δεῖ κατασκευάζειν καὶ φαύλους. τὸ δὲ μετὰ τοῦτο δεδειγμένων ἤδη, αὔξειν ἐστὶ κατὰ φύσιν, ἢ ταπεινοῦν. δεῖ γὰρ τὰ πεπραγμένα ὁμολογεῖσθαι, εἰ μέλλει τὸ ποσὸν ἐρεῖν· D καὶ γὰρ ἡ τῶν σωμάτων αὔξησις, ἐκ προϋπαρχόντων ἐστίν. ὅθεν δὲ δεῖ αὔξειν καὶ ταπεινοῦν, ἔκκεινται οἱ τόποι πρότερον. μετὰ δὲ ταῦτα δήλων ὄντων καὶ οἷα καὶ ἡλίκα, εἰς τὰ πάθη ἄγειν τὸν ἀκροατήν. ταῦτα δ᾽ ἐστὶν, ἔλεος, καὶ δείνωσις, καὶ ὀργὴ, καὶ μῖσος, καὶ φθόνος, καὶ ζῆλος, καὶ ἔρις. εἴρηνται δὲ καὶ τούτων οἱ τόποι πρότερον. ὥστε λοιπὸν, ἀναμνῆσαι τὰ E προειρημένα. τοῦτο δὲ ἁρμόττει ποιεῖν οὕτως, ὥσπερ φασὶν ἐν τοῖς προοιμίοις, οὐκ ὀρθῶς λέγοντες· ἵνα γὰρ εὐμαθῆ ᾖ, κελεύουσι πολλάκις εἰπεῖν. ἐκεῖ μὲν οὖν δεῖ τὸ πρᾶγμα εἰπεῖν, ἵνα μὴ λανθάνῃ περὶ οὗ ἡ κρίσις. ἐνταῦθα δὲ δι᾽ ὧν δέδεικται, κεφαλαιωδῶς. ἀρχὴ δὲ, διότι ἃ ὑπέσχετο ἀποδέδωκεν. ὥστε ἅ, τε καὶ δι᾽ ὃ, λεκτέον. λέγεται δὲ ἐξ ἀντιπαραβολῆς τοῦ ἐναντίου. F παραβάλλειν δὲ, ἢ ὅσα περὶ τὸ αὐτὸ ἄμφω εἶπον, ἢ μὴ κατ᾽ ἀντικρύ. ἀλλ᾽ οὗτος μὲν τάδε περὶ τούτου· ἐγὼ δὲ, ταδὶ, καὶ διὰ ταῦτα. ἢ ἐξ εἰρωνείας· οἷον, οὗτος γὰρ τάδ᾽ εἶπεν, ἐγὼ δὲ ταδί. καὶ, τί ἂν ἐποίει, εἰ τάδε ἔδειξεν, ἀλλὰ μὴ ταδί. ἢ ἐξ ἐρωτήσεως· τί οὐ δέδεικται; ἢ οὗτος, τί ἔδειξεν.

ἢ δὴ

ἢ δὴ ἐπαγωγὴ ἐκ παραβολῆς. ἢ κατὰ φύσιν, ὡς ἐξηγήθη οὕτως τὰ αὐτά, καὶ πάλιν, εἰ βούλει, χωρὶς τὰ τοῦ ἐναντίου λόγου. τελευτὴ δὲ τῆς λέξεως, ἁρμόττει ἡ ἀσύνδετος, ὅπως ἐπίλογος, ἀλλὰ μὴ λόγος ᾖ. εἴρηκα, ἀκηκόατε, ἔχετε, κρίνατε.

A Aut igitur sic ex collatione, aut secundum naturam, prout exposita sunt, eodem pacto quæ propria sunt. Et rursus, si volueris, separatim, quæ sunt contrariæ orationis. Fini verò dictionis conuenit dissolutio, vt peroratio, sed non oratio sit. Dixi, audistis, habetis, iudicate.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ῥητορικὴ πρὸς Ἀλέξανδρον.

Ἀριστοτέλης Ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν.

Κεφάλαιον α.

Ἐπέστειλάς μοι, ὅτι πολλάκις πολλοὺς ἀπέπεμψας πρὸς ἡμᾶς τοὺς διαλεξομένους ὑπὲρ τοῦ γράψαι σοι τὰς μεθόδους τῶν πολιτικῶν λόγων. ἐγὼ δὲ οὐ διὰ ῥᾳθυμίαν ὑπερεθέμην ἐς τοῦτον τὸν χρόνον, ἀλλὰ ζητῶν ὅπως ὑπὲρ τούτων γράψω σοι διηκριβωμένως, ὡς οὐδεὶς ἄλλος γέγραφε τῶν περὶ ταῦτα πραγματευομένων. ταύτην δὲ εἰκότως τὴν γνώμην ἔσχον. ὥσπερ γὰρ ἐσθῆτα σπουδάζεις τὴν ἀξιοπρεπεστάτην τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἔχειν, οὕτω δύναμιν λόγων ἀξιῶ σε τυχεῖν τὴν ἐνδοξοτάτην. πολὺ γὰρ κάλλιόν ἐστι καὶ βασιλικώτερον τὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν εὐθενοῦσαν, ἢ τὴν ὄψιν τοῦ σώματος εὖ κεκοσμημένην θεωρεῖσθαι. καὶ γὰρ ἄτοπόν ἐστι τὸν τοῖς ἔργοις πρωτεύοντα, φαίνεσθαι τῶν τυχόντων τοῖς λόγοις ὑστερίζοντα, καὶ ταῦτα εἰδότα, ὅτι τοῖς μὲν ἐν δημοκρατίᾳ πολιτευομένοις, ἡ ἀναφορὰ περὶ πάντων τῶν πραγμάτων εἰς τὸν νόμον ἐστί, τοῖς δὲ ὑπὸ τὴν σὴν βασιλείαν τεταγμένοις, πρὸς λόγον. ὥσπερ οὖν τὰς αὐτονόμους τῶν πόλεων διασώζειν εἴωθεν ἐπὶ τὸ κάλλιστον ἄγων ὁ κοινὸς νόμος, οὕτω σὺ τὴν σὴν βασιλείαν καλλίστην ἄγειν δυνήσῃ ἐπὶ τὸ συμφέρον ὁ σὸς λόγος. καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐστίν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, λόγος ὡρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα. πρὸς δὲ τούτοις, ἐκεῖνο δῆλόν σοι ἐστίν, ὅτι τοὺς μὲν λόγῳ χρωμένους καὶ τὰ πάντα κατὰ λόγον πράττειν προαιρουμένους, ὡς σπουδαίους καλούς τε καὶ ἀγαθοὺς ἐπαινοῦμεν· τοὺς δὲ ἄνευ λόγου τι ποιοῦντας, ὡς ὠμοὺς καὶ θηριώδεις μισοῦμεν.

B

ARISTOTELIS

Rhetorica ad Alexandrum.

Francisco Philelpho interprete.

Aristoteles Alexandro Regi S. D.

CAPVT I.

CVm tuis literis factus certior, nonnullos sæpe te ad nos misisse, qui vt ciuilium causarum
C præcepta ad te præscriberem, à me peterent. Ego verò haud negligentia quidem vlla in hoc vsque tempus rem distuli, sed vt quærerem ita diligenter de his ad te scribere, vt alius certe nemo, qui hisce in rebus elaborasset, diligentius vnquam scripserit. Hæc igitur rectè mihi fuerat sententia. Nam quemadmodum vestium decore, atque magnificentia cæteris hominibus præstare maxime studes, ita etiam dicendi inuentionem, ac vim eam
D vt accipias nitendum est, quæ pulcherrima sit apprimeque præclarissima. Longe enim pulchrius est, ac regale magis, animo esse bene constituto, quàm habitum corporis vestibus ornatum pulchris intueri. Absurdum enim est, eum, qui rerum gestarum gloria cæteris antecellat, videre humillimis quibusdam in dicendo cedere: præsertim cum non sis nescius, eos, qui
E in populari principatu versentur, res omneis ad populum: qui verò sub vnius imperij ductu constituti sint, ad rationem, orationémque referre. Quemadmodum liberas ciuitates communis lex, quæ ad honestissimum aliquem finem ducat, dirigere consueuerit, eodem etiam modo & oratio tua queat eos, quos imperio tenes, ad id agere, quod conducibile sit, & vtile. Etenim lex (vt ita dixerim) oratio quædam
F est, quæ communi ciuitati consensu definita, iubet quo pacto vnumquodque agendum sit. Accedit ad rem, quod neque tibi obscurum existimo, solere nos laudibus eos perinde, atque honestos & fortes prosequi, qui & ratione vtuntur, & omnia ea duce agere pergunt: qui verò absque ratione, & oratione quicquam faciunt, tanquam atroces, immanesque odimus.

Qua quidem re factum est, vt & malos eorum vitium ostendentes male affecerimus & bonos eorum virtutem declarantes quasi beatos, admirandos, imitandosque voluerimus. Sicque & quemodo futuras calamitates euitaremus, bonisque instantibus frueremur, adinuenimus. Proinde & imminentes difficultates effugimus, & absentes vt haberes comparauimus. Nam veluti vita, quæ nulli mœrori subiacet, eligenda, ita prudens est oratio deligenda. Neque id te præterea oportebit, quòd hominum plurimis, aliis quidem lex ipsa, aliis verò tua tum vita, tum oratio exemplo datur. Vt cunctis igitur, tum Græcis tum Barbaris antecellas, omni tibi studio annitendum est, quò tam ij, qui versantur in his exemplis, ita horum imitationem per virtutis elementa pulchre effingant, vt haud sibi deteriora consulant, sed eius se participes fieri & cupiant & exoptent. Rerum est præterea humanarum angustissimum, consultatione vti. Quare nec in superuacaneis & vulgaribus rebus studium tibi conferendum est, sed pro viribus potius parte elaborandum, vt ipsam bellè consultandi artem & perdiscas, & teneas. Quis enim sanæ mentis dubitarit, si quis inconsultò quid egerit, amentiæ quidem, sin autem ratione duce, sapientiæ signum esse? Intueri etiam licet eos omnes qui optima inter Græcos Republica vtuntur, oratione prius, quam rebus conuenire. Itemque apud eos, qui inter barbaros dignitate præstant, orationem rebus antecedere. Atque qui probè norint eam quæ ratione, orationeque perspicitur vtilitatis, cognitioque sit, esse quandam salutis arcem, & eiusmodi certe arcem, quæ non manu facta, verùm & inexpugnabilis quidem sit, in primisque secura opinãda. Sed vereor hæc de re pluribus ad te scribere, ne fortassis ostentare me ipsum videar, hisce præsertim in rebus, quæ probatione non indigent, sed planè patent, & in promptu sunt omnibus. Quamobrem hæc omnia missa faciens, illa dixerim solum de quibus in omnem vitã dicendum est. hoc videlicet esse quo cæteris animalibus præstamus, vt præclarum quoddam ab immortali Deo adepti videamur. Nam si quidem & cupiditate & ira & aliis huiuscemodi affectionibus vtuntur etiam reliqua quæque animalia, oratione autem homo donatus, absurdum profectò maximè omnium cedat, si qua vita re bestiis antecellimus,

A [illegible] B C D E F

τες, τὸ ζῆν τὸ καλῶς [illegible] διὰ ῥᾳθυμίαν ἀφῶμεν [illegible]. διακελεύομαι δὴ σοι [illegible] παρακεκλημένῳ, τῆς τῶν λόγων [illegible] φιλοσοφίας. καθάπερ γὰρ τὸ φυλακτικὸν σώματος ὑγίεια, οὕτω τῆς ψυχῆς φυλακτικὸν [illegible] παιδεία. ταύτης γὰρ [illegible], οὐ μὴ [illegible] σοι [illegible] τὰς πράξεις, ἀλλὰ [illegible] τὰς ὑπαρχούσας σοι τῶν ἀγαθῶν κτήσεις. χωρὶς δὲ [illegible], εἰ τὸ τοῖς ὀφθαλμοῖς [illegible], τὸ τοῖς τῆς ψυχῆς ὄμμασιν [illegible]. ἔτι δὲ ὥσπερ ὁ στρατηγὸς ἐστι σωτὴρ τοῦ στρατοπέδου, οὕτω λόγος μετὰ παιδείας ἡγεμὼν [illegible]. [illegible] ταῦτα ὅμοια παραλιπεῖν, νομίζω καλῶς ἡμῖν ἔχειν [illegible]. ἔγραψας δέ μοι διακελευόμενος, ὅπως μηδεὶς τῶν λοιπῶν [illegible] τὸ βιβλίον τοῦτο, καὶ ταῦτα εἰδὼς, ὅτι [illegible] ἐξ αὐτῶν γεννηθέντας, οἱ γεννήσαντες [illegible] μᾶλλον φιλοῦσιν, ἢ [illegible] τίκνων, τούτων τῶν λόγων [illegible]. οἱ μὲν γὰρ Πάριοι λεγόμενοι σοφισταὶ, διὰ τὸ μὴ [illegible] διὰ ῥᾳθυμίαν [illegible], ἀλλὰ χρήματα λαβόντες, [illegible]. διὰ τοῦτο γοῦν ἐγὼ σοι παρακελεύομαι [illegible] τοῖς λόγοις τούτοις, ὅπως [illegible], ὑπὸ μηδενὸς [illegible], κοσμίως δὲ μετὰ σοῦ [illegible]. παρειλήφαμεν δὲ, καθὼς ἡμῖν [illegible] Νικάνωρ, καὶ τῶν λοιπῶν τεχνογράφων εἴ τις τι γλαφυρὸν [illegible] τούτων γέγραφεν ἐν ταῖς τέχναις. [illegible] δὲ δυσὶ τούτοις βιβλίοις, ὧν τὸ μὲν ἐστιν ἐμὸν, ἐν [illegible] ἐμοῦ τέχναις Θεοδέκτῃ γεγραμμέναις· τὸ δὲ ἕτερον, Κόρακος. τὰ δὲ λοιπὰ [illegible] ταῦτα γέγραπται, περί τε τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν δικανικῶν παραγγελμάτων [illegible] πρὸς ἑκάτερον αὐτῶν [illegible] ἐκ τῶν [illegible] ὑπομνημάτων σοι γεγραμμένων. ἔρρωσο.

Κεφάλαιον β.

Τρία γένη τῶν πολιτικῶν εἰσι λόγων, τὸ μὲν δημηγορικὸν, τὸ δὲ ἐπιδεικτικὸν, τὸ δὲ δικανικόν. εἴδη δὲ τούτων ἑπτὰ, προτρεπτικὸν, ἀποτρεπτικὸν, ἐγκωμιαστικὸν, ψεκτικὸν, κατηγορικὸν, ἀπολογητικὸν, καὶ ἐξεταστικὸν,

A eam bene viuendi lucem præ negligentia relinquerimus. Proinde te iam pridem tua sponte incitatum, etiam atque etiam hortor, vt dicendi philosophiam omni studio complectare. Nam veluti corpus bona valetudine ita & animus disciplina eruditioneque seruatur. Huius enim ductu haudquaquam tibi in rebus gerendis aberrare contigerit, quin potius omnia, (vt vera dicam) quæ tibi iam parta sunt, bona plane tuebere. Quod si præterea B oculis videre iucundum est, animi luminibus cernere, penitusque perspicere admirabile certè plurimum. R[illegible]us autem quemadmodum Imperator [illegible] seruator exercitus, ita etiam eloquentia, quæ sapientiæ coniuncta sit, humanæ est vitæ gubernatrix. Sed hæc omnia, itque his similia, operæ pretium puto vt missa hoc tempore faciamus. Monuisti autem tuis literis, ne quis omnino mortalium hunc librum ac- C cipiat quippe qui non sis nescius, sicuti parentes, quos ex se genuerint, magis, quam ij, quibus suppositi sunt partus, amare solent: eodémque modo [illegible] qui præclarum aliquid ex se inuenerint, maiore ad id studio afficiuntur [illegible] quibus eo vti contigerit. Non secus enim pro inuentis, atque pro liberis emori persolitentur. Enimuerò ij, quos Parios vocant sophistæ, quoniam nihil ipsi promerent quadam ne- D gligentia pariunt, ne diligunt quidem, sed acceptis pecunijs ab se diuitunt. Hanc igitur ob rem te vehementer moneo, & exhortor, ita hæc dicendi præcepta serues, atque tueare, vt cum & ipsa adolescant, nullis opibus violentur, sed honeste tecum, decoréque vnà viuant: & cum [illegible] ætatem euaserint, immortalem [illegible] nãci cantur. Adsumpsimus autem (sicuti E nobis Nicanor exposuit) si quid bisce de rebus apud cæteros artis scriptores expolitũ, elimatúmque inuenimus. Impendes autem operam etiam hisce duobus libris, quorũ alter meus est, eas continens artes, quas ad Theodectem scripseram: alter autem est Coracis. Reliqua verò omnia, quæ siue ad ciuilia præcepta, siue ad iudicialia pertinẽt separatim hoc in libro scripta sunt: quapropter ex hisce ad te commentarijs ad ea con- F sequenda abunde tibi adiumenta suppetent. Vale.

CAPVT II.

Tria sunt genera ciuilium causarum, deliberatiuum, demonstratiuum, iudiciale. Horum autem species sunt septem: suasio, dissuasio, laus, vituperatio, accusatio, defensio, & quæstio

aut ipsa secundum sese, aut ad aliud. Species igitur, in quibus omnis versatur oratio, hæ sunt numero. His autem vtimur & in consultatione ciuili, & apud iudices, & circa alicuius certæ personæ dictionem de quibus quidem omnibus ita poterimus apte dicere, si singillatim vniuscuiusque speciei vim, & vsum, & exercitationem numero comprehenderimus. Et primum quidem de suasionibus est dissuasionibusque dicendum. Ipsarum enim vsus in demonstratiuo, deliberatiuoque genere locum in primis habet. Vt igitur summatim dixerim, suasio est ad aliquid eligendum, aut dicendum, agendumve exhortatio. Dissuasio verò ne quid eligatur aut dicatur agaturve, dehortatio. His autem ita definitis suasor ostendat oportet hæc, ad quæ exhortatur, & iusta & legitima, & vtilia, & honesta, & iucunda, & facilia factu esse. Quòd si minus id poterit demonstrandum erit cum ad laboriosa & grauia quædam exhortatur, hæc factu & possibilia esse, & quam necessaria: dissuasor autem ex contrariis dehortetur oportet, vt neque iustum, neque legitimum, neque vtile, neque honestum, neque iucundum, neque factu possibile hoc sit, vel saltem & laboriosissimum id esse, & minime necessarium. Omnes autem actiones harum vtriusque sunt causarum participes: quare dubitandum non est quin oratio harum alteram contineat. Quæ igitur suadentes, dissuadentésque desiderare cõueniat hæc sunt. Definire autẽ iam aggrediar vnumquodq. horum quid sit, demonstrabiturq. vnde ea nobis in dicendo suppeditemus. Iustum igitur est, hominum plurimorum non scripta consuetudo, honesta turpiaque determinans: id verò est honorare parentes, amicis benefacere, & beneficiis gratiam referre. Hæc enim & his simila, non iubent scriptæ leges hominibus facienda, sed consuetudine non scripta, & communi quadam lege legitimum sit. Iusta igitur hæc sunt. Lex autem, est communis ciuitatis consensus, qui scriptis præcepit quomodo vnumquodque agendum sit. Vtile verò est, præsentium bonorum conseruatio, aut absentium comparatio, aut malorum instantium propulsatio aut futurorum incommodorũ inhibitio. Hoc autem diuidas oportet, priuatis quidem hominibus in corpus, & animum & res externas. Corpori enim est vtile robur,

A ἢ αὐτὰ καθ' αὑτά, ἢ πρὸς ἄλλα. τὰ μὲν οὖν εἴδη τῶν λόγων τοσαῦτα ἀριθμῷ ἐστι. χρησόμεθα δὲ αὐτοῖς ἔν τε ταῖς κοιναῖς δημηγορίαις, καὶ ταῖς περὶ τὰ συμβόλαια δικαιολογίαις, καὶ ταῖς ἰδίαις ὁμιλίαις. οὕτω δ' ἂν ἑτοιμότατον λέγειν περὶ αὐτῶν δυνηθείημεν, εἰ καθ' ἓν ἕκαστον εἶδος ἀπολαβόντες ἀπαριθμησαίμεθα τὰς δυνάμεις αὐτῶν, καὶ

B τὰς χρήσεις, καὶ τὰς τάξεις. καὶ πρῶτον μὲν τὰς προτρεπτικὰς καὶ ἀποτρεπτικάς (ἐπείπερ ἐν ταῖς ἰδίαις ὁμιλίαις, καὶ ταῖς κατὰ τὰς δημηγορίας, ἐν ταῖς δὲ μάλιστα αὐτῶν χρήσιμοί εἰσι) διέλθωμεν. καθόλου μὲν οὖν εἰπεῖν, προτροπὴ μέν ἐστιν ἐπὶ προαιρέσεις, ἢ λόγους, ἢ πράξεις παράκλησις· ἀποτροπὴ δὲ, ἀπὸ προαιρέσεων, ἢ λόγων, ἢ πράξεων διακώλυσις. οὕτω δὲ τούτων διωρισμένων, τὸν μὲν προτρέποντα

C χρὴ δεικνύειν ταῦτα ἐφ' ἃ παρακαλεῖ δίκαια ὄντα καὶ νόμιμα, καὶ συμφέροντα, καὶ καλὰ, καὶ ἡδέα, καὶ ῥᾴδια πραχθῆναι. εἰ δὲ μὴ δυνατά γε δεικτέον, ὅταν ἐπὶ δυσχερῆ παρακαλῇ, καὶ ὡς ἀναγκαῖα ταῦτα ποιεῖν ἐστι. τὸν δὲ ἀποτρέποντα, δεῖ διὰ τῶν ἐναντίων ἐπιφέρειν, ὡς οὐ δίκαιον, οὐδὲ νόμιμόν ἐστιν, οὐδὲ συμφέρον, οὐδὲ καλὸν, οὐ-

D δὲ ἡδὺ, οὐδὲ δυνατὸν πραχθῆναι τοῦτο· εἰ δὲ μὴ, ὡς ἐργῶδες, καὶ οὐκ ἀναγκαῖον. ἅπασαι δὲ αἱ πράξεις μετέχουσι τούτων ἀμφοτέρων, ὥστε μηδετέραν τῶν ὑποθέσεων ἔχοντα λέγειν ἀπορεῖν. ὧν μὲν οὖν ὀρέγεσθαι δεῖ τοὺς προτρέποντας καὶ ἀποτρέποντας, ταῦτά ἐστιν. ὁρίσασθαι δὲ πειράσομαι τούτων ἕκαστον τί ἐστι, καὶ δείξομεν ὅθεν αὐτῶν εἰς τοὺς

E λόγους εὐπορήσομεν. δίκαιον μὲν οὖν ἐστι τὸ τῶν ἁπάντων, ἢ τὸ τῶν πλείστων ἔθος ἄγραφον, διορίζον τὰ καλὰ καὶ τὰ αἰσχρά. τοῦτο δ' ἐστι, τὸ γονέας τιμᾶν, καὶ φίλους εὖ ποιεῖν, καὶ τοῖς εὐεργέταις χάριν ἀποδιδόναι. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, οὐ προστάττουσι τοῖς ἀνθρώποις οἱ γεγραμμένοι νόμοι ποιεῖν, ἀλλ' ἔθει ἀγράφῳ καὶ κοινῷ νόμῳ νομίζεται. τὰ μὲν οὖν δίκαια, ταῦτ' ἐστί. νόμος

F δ' ἐστὶν ὁμολόγημα πόλεως κοινὸν, διὰ γραμμάτων προστάττον πῶς χρὴ πράττειν ἕκαστα. συμφέρον δ' ἐστὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν φυλακὴ, ἢ τῶν μὴ προσόντων κτῆσις, ἢ τῶν ὑπαρχόντων κακῶν ἀποβολὴ, ἢ τῶν προσδοκωμένων γενήσεσθαι βλαβερῶν διακώλυσις. διαιρετέον δὲ τοῦτο, τοῖς μὲν ἰδιώταις εἰς σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ τὰ ἐκτὸς κτητά. σώματι μὲν οὖν ἐστι συμφέρον

ῥώμη

ῥώμη, κάλλος, ὑγίεια. ψυχῆς δὲ ἀνδρεία, σοφία, δικαιοσύνη. τὰ δὲ ἐκτὸς, φίλοι, χρήματα, κτήματα. τὰ δ' ἐναντία τούτοις, ἀσύμφορα. πόλει δὲ συμφέροντα τὰ τοιαῦτά τί ἐστιν, ὁμόνοια, δύναμις πρὸς πόλεμον, χρήματα, καὶ προσόδων εὐπορία, συμμάχων ἀρετὴ καὶ πλῆθος· καὶ συλλήβδην ἅπαντα τὰ τούτοις ὅμοια, συμφέροντα νομίζομεν· τὰ δὲ τούτοις ἐναντία, ἀσύμφορα. καλὰ δέ ἐστιν ἀφ' ὧν εὐδοξία τις, καὶ τιμή τις ἔνδοξος γίγνεται τοῖς πράξασιν. ἡδέα δὲ, τὰ χαρὰν ἐργαζόμενα. ῥᾴδια δὲ, τὰ μετ' ἐλαχίστου χρόνου καὶ πόνου καὶ δαπάνης ἐπιτελούμενα. δυνατὰ δὲ, πάντα τὰ ἐνδεχόμενα γίγνεσθαι. ἀναγκαῖα δὲ, τὰ μὴ ἐφ' ἡμῖν ὄντα πράττειν, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης θείας ἢ ἀνθρωπίνης οὕτως ὄντα. τὰ μὲν οὖν δίκαια, καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ τὰ καλὰ, καὶ τὰ ἡδέα, καὶ τὰ ῥᾴδια, καὶ τὰ δυνατὰ, καὶ τὰ ἀναγκαῖα, τοιαῦτά ἐστιν. εὐπορήσομεν δὲ περὶ τούτων λέγειν ἔκ τε αὐτῶν τῶν προειρημένων, καὶ τῶν ὁμοίων τούτοις, καὶ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς, καὶ τῶν ἤδη κεκριμένων ὑπὸ θεῶν, ἢ ἀνθρώπων ἐνδόξων, ἢ ὑπὸ κριτῶν, ἢ ὑπὸ τῶν ἀνταγωνιστῶν ἡμῖν. τὸ μὲν οὖν δίκαιον ὁποῖόν τί ἐστιν, εἴρηται. τὸ δὲ ὅμοιον τῷ δικαίῳ, τοιόνδε ἐστίν. ὥσπερ γὰρ δίκαιον νομίζομεν τοῖς γονεῦσι πείθεσθαι, τὸν αὐτὸν τρόπον προσήκει μιμεῖσθαι τοὺς υἱεῖς τὰς τῶν πατέρων πράξεις· καὶ καθάπερ τοὺς εὐεργετοῦντας ἀντευποιεῖν δίκαιόν ἐστιν, οὕτω τοὺς μηδὲν ἡμᾶς κακὸν ἐργασαμένους, δίκαιόν ἐστι μὴ βλάπτειν. τὸ μὲν οὖν ὅμοιον τῷ δικαίῳ, τὸν τρόπον τοῦτον λαμβάνειν. ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων χρὴ καταφανὲς ποιεῖν ἐκ τοῦ παραδείγματος. καθάπερ γὰρ τοὺς κακόν τι ποιοῦντας δίκαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι, καὶ τοὺς ἀγαθὰ πεποιηκότας οὕτω προσήκει ἀντευεργετεῖν. τὸ δὲ κεκριμένον ὑπό τινων ἐνδόξων δίκαιον, οὕτω λήψῃ· ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς μόνοι μισοῦμεν, καὶ κακῶς ποιοῦμεν τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι δίκαιον κρίνουσι τοὺς ἐχθροὺς τιμωρεῖσθαι. τὸ μὲν οὖν δίκαιον οὕτω μετιὼν πολλαχῶς λήψῃ. τὸ δὲ νόμιμον, αὐτὸ μὲν ὅ τί ἐστιν, ὥρισται πρότερον. δεῖ δὲ ὅπου ἂν ᾖ χρήσιμον, αὐτόν τε τὸν νόμον λέγοντα, καὶ τὸν νόμον λαμβάνειν, εἶτα τὸ ὅμοιον τῷ γεγραμμένῳ νόμῳ. εἴη δὲ ἂν τοιόνδε· ὥσπερ γὰρ ὁ νομοθέτης μεγίσταις ζημίαις τοὺς κλέπτας ἐκόλασεν, οὕτω δὴ καὶ τοὺς ἐξαπατῶντας μάλιστα

A formæ dignitas, bona valetudo: animo verò fortitudo, sapientia, iustitia. Extraria vero sunt amici, pecuniæ, possessiones. His autem contraria inutilia sunt. Ciuitati autem vtilia talia quædam sunt, concordia, vires ad bellum, pecuniæ, & prouentuum copiæ, sociorum virtus, atque multitudo, ac summatim reliqua his similia vtilia esse ducimus: quæ verò his contraria sunt, inutilia. Honesta vero sunt, ex quibus B splendor aliquis atque illustris honos in eos, qui aliquid gesserint, emanaturus sit. Iucunda autem, quæ afficiunt gaudio. Facilia verò sunt, quæ breui tempore, & minimo labore, impensaque absoluuntur. Possibilia autem, quæcunque fieri natura possunt. Necessaria verò, quæ vt fiant, arbitrij nostri non est, sed tanquam ex diuina quadam, aut humana necessitate omnino fiunt. Iusta igitur & legitima, & vtilia, C & honesta, & iucūda, & facilia, & possibilia & necessaria hæc sunt. De his autem dicere abundè poterimus, & ex antedictis, & his similibus, & ipsis contrariis, & aliis, quæ iudicata sunt aut a dijs immortalibus, aut à claris hominibus aut a iudicibus aut ab aduersariis nostris. Cuiusmodi igitur iustum esset, declarauimus. simile autem iusto est huiusmodi. Nam quemadmodum D iustum existimamus obtemperare parentibus, itidem conuenit, filios parentum res gestas imitari: & veluti beneficis benefacere iustum est, ita & ij, a quibus mali nihil suscepimus, iusto simile est, non nocere. Hoc igitur modo simile iusto capiendum est. Ex contrariis autē opus est exemplum ipsum perspicuum faciamus. Nam veluti iustum est in eos animaduertere qui aliquid perperā patrauerint, ita iis qui nos beneficio iuuerint, referre gratiam decet. Id E autem iustum, quod ab aliquibus claris viris iudicatum fuerit, sic erit accipiendum. Verùm neque nos soli odio hoste insequimur, maloque afficimus, sed & Athenienses & Lacedæmonij iustum esse iudicaunt, inimicos mulctare. Iustum igitur hoc modo crebra exercitatione accipies. Legitimum verò, quale etiam ipsum sit, antè à nobis definitum est. Oportet autem, vbi F vsui sit, vt is qui sententiam dicit, legem etiam adsumat deinde simile legi scriptæ. Esset verò huiusmodi. Nā sicut legumlator maximis animaduersionibus fures plectēdos voluit, ita & seductores maximopere

funt mulctandi. Etenim hi furantur eius, quem deceperint, hominis mentem, & veluti legumlator hæredes eos statuit, qui genere proximi iis essent, qui sine filiis interiissent, eodem modo & huius pecuniarum, rerumque liberti me nunc dominum fieri decet. Nam cum iis, qui ipsum liberarint, hac luce orbatis, proximus ipse sim cognatione, iustus certe sum, qui illius res omnes dominio teneam. Legitimo ergo simile assumitur hoc modo. Cõtrarium verò sic: Siquidem lex prohibet publica priuatim distribuere perspicuum est, eos, qui illa distribuunt, iniuria omnes afficere à legumlatore iudicatos. Nam, si eos leges ornari iubent, qui honestè rebus communibus, iusteque præfuissent, nequaquam obscurum est, quin & publicarum rerum dissipatores mulcta dignos existiment. Ex cõtrariis igitur ita legitimum clarum fit. Ex iudicatis autem hoc modo: Neque ipse solum præsentem legem harum causa rerum à legumlatore positam dico, sed etiam antea ipsi iudices, authore Lysithida, æqui, atque nunc à me dicitur, sententiam de hac re protulêre. Legitimum igitur hoc modo tractantes, multipliciter demõstrabimus. Vtile autem quale sit, antea definiuimus. Assumendum est autem in dicendo etiam si quid ex vtili inciderit: eodemque modo tractandum, quemadmodum in iusto, legitimoque tradidimus: & sic crebris in locis ostendendum. Esset autem vtile simile huiusmodi. Sicuti nanque in bello cõducit, eos, qui plurima valent animi magnitudine, primos in acie ordinare, eodem modo in Rebuspubl. permagnæ vtilitati est, prudẽtissimos multitudini, iustissimosque præesse. & quemadmodum hominibus in bona valetudine cauere ne in aduersam incidant vtile est, ita etiam pacatis vrbibus concordiaque vtentibus, cõducibile, sese ab omni seditione custodiant. Similia ergo vtili hoc modo crebrò tractãda sunt. Ex contrariis autem vtile sic perspicuum fit. Nam si conducit eos ciues, qui æqui, & boni sunt honoribus prosequi, ita punire improbos vtilitatis plurimum adfert. & si quidẽ inutile est, nos solos aduersus Thebanos bellum gerere, vtile erit, vt Lacedæmonios socios nobis adsciscamus, itaque aduersũ illos belligeremus. Ex cõtrariis igitur sic vtile clarũ efficies. Vtile verò à claris viris iudicatũ hoc pacto adsumes.

A τιμωρεῖσθαι· καὶ γὰρ οὗτοι κλέπτουσι τὴν διάνοιαν. καὶ καθάπερ ὁ νομοθέτης κληρονόμους πεποίηκε τοὺς ἐγγυτάτω γένους ὄντας τοῖς ἄπαισιν ἀποθανοῦσιν, οὕτω καὶ τῆς τοῦ ἀπελευθέρου γεγενημένου, ἐμὲ νῦν προσήκει κύριον γενέσθαι· τῶν γὰρ ἀπελευθερωσάντων αὐτὸν τετελευτηκότων, ἐγγυτάτω γένους αὐτοῖς ὤν, καὶ τὸν ἀπελεύθερον δικαίως τἀκείνου ἂν B ἔχοιμι. τὸ μὲν οὖν ὅμοιον τῷ νομίμῳ, τοῦτον τὸν τρόπον λαμβάνεται· τὸ δὲ ἐναντίον, ὧδε· εἰ γὰρ ὁ νόμος ἀπαγορεύει τὰ δημόσια διανέμεσθαι, δῆλον ὅτι τοὺς διανεμομένους αὐτὰ πάντας ἀδικεῖν ὁ νομοθέτης ἔκρινεν. εἰ γὰρ τιμᾶσθαι οἱ νόμοι προστάττουσι τοὺς καλῶς καὶ δικαίως τῶν κοινῶν ἐπιστατοῦντας, δῆλον ὡς καὶ τοὺς τὰ δημόσια διαφθείροντας, τιμωρίας ἀξίους νομίζουσιν. ἐκ μὲν οὖν τῶν C ἐναντίων, καταφανὲς οὕτω γίνεται τὸ νόμιμον, ἐκ δὲ τῶν κεκριμένων ὧδε· καὶ οὐ μόνον ἐγὼ τὸν νόμον τοῦτον ἕνεκα τούτων φημὶ τὸν νομοθέτην θεῖναι, ἀλλὰ καὶ πρότερον οἱ δικασταὶ δόξαντος Λυσιθείδου, παραπλήσια τοῖς νῦν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις ἐψηφίσαντο περὶ τὸν νόμον τοῦτον. τὸ μὲν οὖν νόμιμον οὕτω μετιόντες, πολλαχῶς δείξομεν. D τὸ δὲ συμφέρον αὐτὸ μὲν οἷόν ἐστιν, ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὥρισται. δεῖ δὲ λαμβάνειν εἰς τοὺς λόγους τὸ προειρημένον, κἂν ἐκ τοῦ συμφέροντος ὑπάρχῃ τι, καὶ μετιόντας τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅνπερ ἐπὶ τοῦ νομίμου καὶ τοῦ δικαίου διήλθομεν, οὕτω καὶ τὸ συμφέρον πολλαχῶς ἐμφανίζειν. εἴη δ' ἂν τὸ μὲν ὅμοιον τῷ συμφέροντι τοιόνδε· ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις E συμφέρει τοὺς ἀνδρειοτάτους προτάττειν, οὕτως ἐν ταῖς πολιτείαις λυσιτελεῖ τοὺς φρονιμωτάτους καὶ δικαιοτάτους προεστάναι τοῦ πλήθους. καὶ καθάπερ τοῖς ἀνθρώποις ὑγιαίνουσι συμφέρει φυλάττεσθαι μὴ νοσήσωσιν, οὕτω καὶ ταῖς πόλεσιν ὁμονοούσαις συμφέρει ὅπως προσκοπεῖν μὴ στασιάσωσι. τὰ μὲν οὖν ὅμοια τῷ συμφέροντι, τοῦτον τὸν τρόπον F μετιὼν, πολλὰ ποιήσεις. ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων, ὧδέ σοι τὸ συμφέρον ἔσται καταφανές. εἰ γὰρ λυσιτελεῖ τοὺς ἐπιεικεῖς τῶν πολιτῶν τιμᾶν, συμφέροι ἂν εἴη καὶ τοὺς πονηροὺς κολάζειν. εἰ γὰρ οἴει ἀσύμφορον τὸ μόνους ἡμᾶς πρὸς Θηβαίους πολεμεῖν, συμφέρον ἂν εἴη τὸ Λακεδαιμονίους συμμάχους ποιησαμένους ἡμᾶς, οὕτω Θηβαίοις πολεμεῖν. ἐκ μὲν δὴ τῶν ἐναντίων τὸ συμφέρον καταφανὲς ποιήσεις, τὸ δὲ κεκριμένον ὑπὸ ἐνδόξων συμφέρον, ὧδε χρὴ λαμ-

ὥσπερ Λακεδαιμόνιοι τε γὰρ Ἀθηναίους καταπολεμήσαντες, συμφέρειν αὐτοῖς ᾠήθησαν μὴ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐξανδραποδίσασθαι· καὶ πάλιν Ἀθηναῖοι ἐξὸν αὐτοῖς ἀνοικίσαι τὴν Σπάρτην, συμφέρειν σφίσιν ᾠήθησαν περιποιῆσαι Λακεδαιμονίους. περὶ μὲν οὖν τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ νομίμου, καὶ τοῦ συμφέροντος τοῦτον μετιὼν διοριεῖς. τὸ δὲ καλὸν καὶ τὸ ῥᾴδιον, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ δυνατὸν, καὶ τὸ ἀναγκαῖον, ὁμοίως τούτοις μέτιθι, καὶ περὶ μὲν τούτων ἐντεῦθεν ἀποχρώμεθα.

Κεφάλαιον γ.

Πάλιν δὲ διαιρησόμεθα καὶ περὶ πόσων καὶ ποίων, καὶ τίνων ἕνεκα ἐν τοῖς βουλευτηρίοις καὶ ταῖς ἐκκλησίαις συμβουλεύομεν. εἰ γὰρ τούτων ἕκαστα σαφῶς ἐπιστάμεθα, τοὺς μὲν ἰδίους λόγους αὐτὰ τὰ πράγματα καθ' ἑκάστην ἡμῖν συμβουλίαν παραδώσει· τὰς δὲ κοινὰς ἰδέας ἐκ πολλοῦ προειδότες, ἐπιφέρειν ἐφ' ἑκάστης τῶν πράξεων ῥᾳδίως δυνησόμεθα. τούτων οὖν ἕνεκα, διαιρετέον ἡμῖν περὶ ὧν κατὰ τὸ βουλευτήριον πάντες. ὡς κεφαλαίῳ μὲν οὖν εἰπεῖν εἰσὶν ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν προθέσεις, περὶ ὧν δημηγορήσομεν. ἀνάγκη γὰρ ἡμᾶς καὶ βουλεύεσθαι καὶ λέγειν ἐν βουλῇ καὶ δήμῳ, ἢ περὶ ἱερῶν, ἢ περὶ νόμων, ἢ περὶ τῆς πολιτικῆς κατασκευῆς, ἢ περὶ τῶν πρὸς ἄλλας πόλεις συμμαχιῶν καὶ συμβολαίων, ἢ περὶ πολέμων, ἢ περὶ εἰρήνης, ἢ περὶ πόρου χρημάτων. αἱ μὲν οὖν προθέσεις αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι, περὶ ἃς βουλευσόμεθα καὶ δημηγορήσομεν. ἑκάστην δὲ προθέσιν διέλωμεν, καὶ σκοπῶμεν ἐν οἷς τρόποις ἐνδέχεται περὶ τούτων λόγῳ χρήσασθαι. περὶ μὲν οὖν ἱερῶν τριττῶς ἀναγκαῖον λέγειν. ἢ γὰρ ἐροῦμεν ὡς τὰ καθεστῶτα διαφυλακτέον, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ ταπεινότερον. ὅταν μὲν οὖν λέγωμεν ὡς δεῖ τὰ καθεστῶτα διαφυλάττειν, εὑρήσομεν ἀφορμάς, ἐκ μὲν τοῦ δικαίου λέγοντες ὅτι τὰ πάτρια ἔθη παρὰ πᾶσι παραβαίνειν ἄδικόν ἐστι, καὶ ὅτι τὰ μαντεῖα πάντα τοῖς ἀνθρώποις προστάττει κατὰ τὰ πάτρια ποιεῖσθαι τὰς θυσίας, καὶ ὅτι τῶν πρώτων οἰκισάντων τὰς πόλεις καὶ τοῖς θεοῖς ἱδρυσαμένων τὰ ἱερὰ, μάλιστα δεῖ διαμένειν τὰς περὶ τοὺς θεοὺς ἐπιμελείας. ἐκ δὲ τοῦ συμφέροντος, ὅτι πρὸς τοὺς χρημάτων συντελείας τοῖς ἰδιώταις ἢ τῷ κοινῷ ...

A Nam & Lacedæmonij vbi Athenienses bello superassent, vsui sibi fore existimarunt, ne eorum vrbem in prædam verterent: & Athenienses rursus cum possent Spartam funditus euertere, conducere sibi arbitrati sunt si Lacedæmonij superessent. Et iustum quidem & legitimum, & vtile sic tibi tractandum est. Honestū verò, & facile, & iucundum, & possibile, & necessarium quemadmodum & hæc superiora; te tractare conueniet & de his quidem, & hinc dicere commodè poterimus.

CAPVT III

Rursus autem definiemus quantum, & quale, & quid tum in curia, tum in concione consulturi simus. Nam si horum singula planè tenuerimus, res ipsa pro vnaquaque nobis consultatione verba suppeditabunt. Communes autem species, quas diu ante nouerimus facilè in vnamquanque etiam adducere poterimus: quapropter ea sunt nobis diuidenda, de quibus vulgò consulimus omnes. Vt summatim ergo dixerimus, ea de quibus orationem habemus, propositiones septem sunt numero. Necesse enim est, nos & consultare, & orare tum in Senatu, tum apud populum, aut de sacrificiis, aut de legibus, aut de apparatu ciuili, aut de societatibus ac fœderibus aduersus alias vrbes, aut de bellis, aut de pace, aut de pecuniarum prouentibus. Hæ igitur propositiones sunt de quibus omnis est nobis & consultatio & oratio. Harum autem vnamquamque diuidamus, consideremusque quibus modis orationem in his vtendum faciat. De sacrificiis autem abunde dicere necesse est. Aut enim dicimus præsentia instituta seruanda esse, aut vt magnificentius, aut vt humilius quodammodo agendum sit. Cum igitur dixerimus, in præsenti statu ea seruāda esse, causas inueniemus, ex iusto quidem dicentes, iniustum apud omnes esse; præter consuetudines patrias quicquam agere, quódque omnia vaticinia hominibus iubent patrio more sacrificia esse facienda, & quòd eorum, qui vrbes primò condiderunt, & templa diis immortalibus erexere, diuini cultus maximè sunt; diuque obseruandi. Ex vtili autem dicemus, quòd ad rei pecuniariæ impensam; aut priuatim, aut publicè conducet, vbi pro patrio more sacrificiis sit indultum,

& quòd ad ciuium audentiam ea res cōfert non mediocriter, quippe quòd grauioris armaturæ peditibus, equitibusque, ac velitibus ludos celebrantibus, ciues ea ambitione delectati audentiores fient. Ab honesto autem dicemus, si hoc modo celebritates pulchras spectari contigerit. A iucunditate verò, si & varietas quædã circa Deorum sacrificia ad spectandum accesserit. A possibili autem, si in eiuscemodi ludis nihil fiat, neque parum, neque nimis. Cum igitur in rebus diu constitutis consultatio nobis habetur, cùm hæc tractamus, operæpretium est de antè dictis, aut de horum similibus consideremus, & ea pro rei natura edoceamus. Cum verò consultemus, vt ad splendidiorem quendam apparatum sacrificia traducantur, eæ sunt causæ nobis adferendæ, quibus meritò consuetudines patrias mouere videamur, dictitantes addere præsentibus quicquam, id haud esse soluere, sed augere potiùs res antè constitutas, ac firmatas: deinde quod & consentaneum sit, Deos immortales beneuolentiores in eos esse, à quibus magis venerentur. Item quod neque maiores ipsi eundem semper modum in sacrificiis obseruabant, sed pro tẽpore, próque secundis rebus, & priuatim, & publicè Deorum cultum legibus sanciebãt: postea verò quod veluti in cæteris rebus omnibus cōsueuimus, ita & Respublicas atque priuatas domos administramus. Dicas enim opus est, si qua ex his ita constitutis vtilitas ciuitati, aut splendor, aut voluptas futura est. Quæ quidem omnia ita tractabis, veluti in superioribus dictum est. Cum ad humilius exhortamur, primum quidem temporibus est accommodãda oratio, dicendumque quibus in rebus deterius nūc habeãt, quã anteà habuissent: deinde verò quod ne consentaneum quidem sit, Deos sacrificantium sumptibus, sed pietate potius gaudere. Item quòd eos, qui supra vires quicquam faciunt, & Dij & homines, quam stultissimos iudicant. Demùm verò, quod nec in hominū arbitriis publici sumptus, modo, verùm & in secundis, aduersisque rebus existunt. Has igitur causas & harum similes, in sacrificiorum propositionibus habebimus. Vt autem & quæ ad optimum sacrificium pertinent sciamus & exponere & sancire, hoc etiã definiam. Est enim id vnum omnium quidem optimum sacrificium, quod aduersus Deos piè ac diuinè, ad sumptus verò moderatè, ad bellum autem viriliter, ad spectacula

A καὶ ὅτι πρὸς εὐτολμίαν λυσιτελεῖ τοῖς πολίταις. ἱππέων συμπομπευόντων ὁπλιτῶν, ἱππέων, ψιλῶν, εὐτολμότεροι γίνοιντ', ἂν οἱ πολῖται φιλοτιμούμενοι περὶ ταῦτα. ἐκ δὲ τοῦ καλοῦ, εἰ οὕτω λαμπρὰς τὰς ἑορτὰς πρὸς τὸ θεωρεῖσθαι συμβέβηκεν. ἐκ δὲ τοῦ ἡδέος, εἰ καὶ πρὸς τὸ θεωρεῖσθαι ποικιλία τις περὶ τὰς τῶν θεῶν θυσίας. ἐκ δὲ τοῦ δυνατοῦ, εἰ μήτ' ἔνδεια γεγένηται, μήτε ὑπερβολὴ περὶ ταύτας. ὅταν
B μὲν οὖν τοῖς καθεστῶσι συνηγορῶμεν οὕτω μετιοῦσι, σκεπτέον ἐπὶ τῶν προειρημένων, ἢ τῶν τούτοις ὁμοιοτάτων, καὶ ὡς ἐνδέχεται διδάσκοντας περὶ τῶν λεγομένων. ὅταν δὲ ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον συμβουλεύωμεν μεθιστάναι τὰς ἱεροποιίας, περὶ μὲν τοῦ τὰ πάτρια κινεῖν, ἀφορμὰς ἕξομεν εὐπρεπεῖς, λέγοντες ὅτι τὸ προστιθέναι τοῖς ὑπάρχουσιν, οὐ κα-
C ταλύειν ἐστὶν, ἀλλ' αὔξειν τὰ καθεστῶτα. ἔπειθ' ὡς καὶ τοὺς θεοὺς εἰκὸς εὐνουστέρους εἶναι τοῖς μᾶλλον αὐτοὺς τιμῶσιν. ἔπειθ' ὡς οὐδὲ οἱ πατέρες ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ τὰς θυσίας ἦγον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς καιροὺς καὶ τὰς εὐπραγίας ὁρῶντες, καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς θεραπείαν ἐνομοθέτουν. ἔπειθ' ὡς καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων, οὕτω καὶ τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἰδίους οἴκους διοικοῦμεν. λέ-
D γε δὲ καὶ εἰ τούτων κατασκευασθέντων ὠφέλειά τις ἔσται τῇ πόλει, ἢ λαμπρότης, ἢ ἡδονὴ, μετιὼν ὥσπερ ἐπὶ τῶν προτέρων εἴρηται. ὅταν δὲ ἐπὶ τὸ ταπεινότερον συστέλλωμεν, πρῶτον μὲν ἐπὶ τοὺς καιροὺς τὸν λόγον ἀνακτέον, τί πράττοντες χεῖρον οἱ πολῖται τυγχάνουσι νῦν ἢ πρότερον. ἔπειθ' ὡς οὐκ εἰκὸς τοὺς θεοὺς χαίρειν ταῖς δαπάναις
E τῶν θυομένων, ἀλλὰ ταῖς εὐσεβείαις τῶν θυόντων. εἶθ' ὡς πολλὴν ἄνοιαν τούτων, καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι καταγινώσκουσιν, ὅσοι παρὰ δύναμίν τι ποιοῦσιν. ἔπειθ' ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ταῖς εὐπραγίαις καὶ κακοπραγίαις ἐστὶ τὰ περὶ τὰς πολιτικὰς δαπάνας. ἀφορμὰς μὲν οὖν ταύτας καὶ τὰς ὁμοιοτάτας ταύταις ὑπὲρ τῶν περὶ τὰς θυσίας προθέσεων ἕξομεν. ἵνα δὲ καὶ
F τὴν κατὰ τὴν κρατίστην θυσίαν εἰδῶμεν εἰσηγεῖσθαι καὶ νομοθετεῖν, ὁρισόμεθα καὶ ταύτην. ἔστι γὰρ κρατίστη θυσία πασῶν ἥτις αὖ ἔχῃ, πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς ὁσίως ἔχ-θείως· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας, μετρίως· πρὸς δὲ πόλεμον, ὠφελίμως· πρὸς δὲ τὰ

θεωρίας,

θεωρίας, λαμπρῶς. ἕξει δὲ πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς ὁσίως, ἂν τὰ πάτρια μὴ καταλύωμεν· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας μετρίως, ἐὰν μὴ πάντα τὰ πεμπόμενα καταναλίσκωμεν· πρὸς δὲ τὰς θεωρίας λαμπρῶς, ἂν χρυσῷ καὶ τοῖς τοιούτοις, ἃ μὴ συναναλίσκεται, δαψιλῶς τις χρήσηται· πρὸς δὲ τοὺς πολέμους ὠφελίμως, ἂν ἱππεῖς καὶ ὁπλῖται διεσκευασμένοι συμπομπεύωσιν. τὰ μὲν οὖν περὶ τοὺς θεοὺς, ἐκ τούτων κάλλιστα κατασκευάσομεν. ἐκ δὲ τῶν πρότερον εἰρημένων, καθ' οὓς ἂν τρόπους δημηγορῶμεν περὶ ἑκάστης ἱερουργίας, εἰσόμεθα. περὶ δὲ νόμων πάλιν καὶ τῆς πολιτικῆς κατασκευῆς ὁμοιοτρόπως διέλθωμεν. εἰσὶ δὲ νόμοι, συλλήβδην μὲν εἰπεῖν, ὁμολογήματα κοινὰ πόλεως, ἃ διὰ γραμμάτων ὁρίζει καὶ προστάττει πῶς χρὴ ἕκαστα πράττειν. δεῖ δὲ αὐτοὺς θεῖναι, ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις τὰς μικρὰς ἀρχὰς καὶ τὰς πολλὰς κληρωτὰς ποιεῖν· ἀστασίαστον γὰρ τοῦτο· τὰς δὲ μεγίστας, χειροτονητὰς ὑπὸ τοῦ πλήθους. οὕτω γὰρ ὁ μὲν δῆμος κύριος ὢν διδόναι τὰς τιμὰς οἷς ἂν ἐθέλοι, τοῖς λαμβάνουσιν αὐτὰς οὐ φθονήσει· οἱ δ' ἐπιφανεῖς, μᾶλλον τὴν καλοκἀγαθίαν ἀσκήσουσιν, εἰδότες ὅτι τὸ παρὰ τοῖς πολίταις εὐδοκιμεῖν, ἐν λυσιτελὲς αὐτοῖς ἔσται. περὶ μὲν οὖν τὰς ἀρχαιρεσίας ἐν τῇ δημοκρατίᾳ, οὕτω δεῖ νομοθετεῖν. περὶ δὲ τὴν ἄλλην διοίκησιν, καθ' ἓν μὲν ἕκαστον διελθεῖν, πολὺ ἂν ἔργον εἴη. συλλήβδην δὲ δεῖ παραφυλάττειν, ὅπως οἱ νόμοι τὸ μὲν πλῆθος ἀποτρέψουσι τοῖς τὰς οὐσίας ἔχουσιν ἐπιβουλεύειν, τοῖς δὲ πλουτοῦσιν, εἰς τὰς κοινὰς λειτουργίας δαπανᾶν φιλοτιμίαν ἐμποιήσουσι. τοῦτο δὲ οὕτως ἂν κατασκευάσαιεν, εἰ τοῖς μὲν τὰς οὐσίας ἔχουσιν, ἀντὶ τῶν εἰς τὸ κοινὸν δαπανημάτων, τιμαί τινες ἀπὸ τῶν νόμων ἀφωρισμέναι τυγχάνοιεν. τῶν δὲ πενομένων τοὺς τὴν χώραν ἐργαζομένους καὶ ναυκληροῦντας, τῶν ἀγοραίων μᾶλλον προτιμῷεν. ὅπως οἱ μὲν πλουτοῦντες ἑκόντες τῇ πόλει λειτουργήσωσι, τὸ δὲ πλῆθος, οὐ συκοφαντίας, ἀλλ' ἐργασίας ἐπιθυμήσῃ. δεῖ δὲ πρὸς τούτοις καὶ περὶ τοῦ μήτε χώραν ποιεῖν ἀνάδαστον μήτε δημεύειν τὰς οὐσίας τῶν τελευτώντων, ἰσχυροὺς κεῖσθαι νόμους, καὶ μεγάλας ἐπικεῖσθαι τιμωρίας τοῖς παραβαίνουσι ταῦτα. χρὴ δὲ τοῖς ἐν πολέμῳ τελευτῶσι, εἰς ταφήν τι χωρίον δημόσιον ἐν καλῷ πρὸ τῆς

A verò splendide habuerit Aduersus autem Deos habebit pie si patriæ consuetudines, institutaque non soluantur: moderatè verò ad sumptus si non quæcunque ad pompam missa fuerint, consumantur. Ad bellum autem vtiliter, si equites & milites vna composité ludos agant: ad spectacula verò splendide, si & auro, & iis huiusmodi rebus, quæ haud consumuntur, magnifice quis vtitur. Quæ igitur aduersus Deos
B seruanda sunt, perpulchre ex his constituemus. Ex iis vero, quæ antea diximus, plane scire poterimus, quibus modis ratio de vnoquoque sacrificandi genere haberi possit. De legibus autem, deque constitutione ciuili rursus eodem modo tractemus Leges enim sunt, vt summatim dixerim, ciuitatis publici consensus qui scriptis terminant, atque imperant quid vnumquodque agendum sit. Hæ verò leges co-
C lenda sunt, quibus magistratus parui quidem, ac multi ex sorte fiunt, id quod seditione vacat maxime autem ex totius multitudinis suffragiis in popularibus principatibus designantur. Ita enim & ipse populus quoniam in ipso sit, eos donare honoribus, quos voluerit, haudquaquam accipientibus inuidebit, & clariores magis magisque probitati studebunt vtpote qui intelligãt, vsui sibi futurum apud ciues se probari. Quæ igitur circa comitia in po-
D pulari dominatu sanciri oporteat, hæc sut. Quæ verò ad reliquam administrationem pertinent, singillatim exponere, operosum admodum fuerit. Verum, vt breuiter dixerim, id obseruari oportet, vt multitudini leges impedimento sint: ne locupletum rei insidientur, diuites autem inducant vt vltrò ad publica ministeria munificentissimi sint Hoc autẽ assequi poterũt, si locupletes pro ea, quam in publicum munificentiam exhibent, statutis quibus-
E dam honoribus ab ipsis legibus donetur, sicque & agricolas pauperibus & nautum gubernatores vectoribus anteponant. Sic enim & locupletes non inuiti Reipublicæ inseruient, & plebes non calumniæ sed ministeriis studebunt. Opus est præterea in conditis legibus seueritatem inesse, qua neque agrum ad egestatem redigere, neque morientium substantias publicare fas sit: & magnos iis cruciatibus inscribe-
F re, qui hæc obseruare neglexerint. Decet autẽ aliquẽ iis honestũ sepulturæ locum ante vrbem publicè dari, qui pro patria

bellando periissent, & eorum filios ad pubertatem vsque publicis alimentis enutriri. Huiuscemodi igitur leges in populari principatu ferendæ sunt. In oligarchiis verò, quæ paucorum dominatu administrantur, magistratus æque sunt in omnes illius ordinis viros distribuendi legibus. Horum autē plurimi quidem ex sortitione, maximi verò magistratus occulto suffragio & iureiurando & magna cum diligentia, atque studio decernendi sunt. In eos autem, qui vllam in ciues vim contumeliæ perrexerint, maximæ sunt pœnæ constituendæ. Plebs nanque non ita ægre patitur quòd magistratibus careat quam grauiter & moleste fert quòd afficitur contumelia. Ciuium autem controuersias perbreui dissoluere, neque in tempus trahere conuenit. Neque vulgus in vrbem ex agro est congregandum. Nam ex huiusmodi conuentibus plebes turbantur paucorúmque principatus rescindūt. Vt paucis igitur dixerim, debent in popularibus principatibus leges cohibere plebem, ne locupletiorum bonis inhient, insidientúrque: in paucorum verò principatibus auertere illos, qui Rem publicam gerunt, & ab imbecillorum contumeliis, & à calumniis insimulationibusque in ciues. Quæ igitur & in legibus, & in omni constitutione ciuili desideranda, obseruandaque sunt, ex his cognosces. Is autem orator, qui quicquam lege suadere voluerit, hanc ostendat oportet æqualem esse ciuibus, & reliquis legibus consentaneam ciuitatique conducibilem ad quietem, & concordiam maximè, vel ad ciuium probitatem, aut ad publica tributa, aut ad ipsius Reipublicæ gloriam, aut ad vrbis potentiam, aut ad aliud huiusmodi aliquid vsui cedere. Aduersarius verò primum considerabit, an minùs lex illa communis sit omnibus, deinde an reliquis omnibus non consentiat sed aduersetur potiùs quodam modo: præterea an ad horum, quæ antè dicta sunt, conductura sit nihil, sed contrà nocitura potiùs. De legibus igitur, déque constitutione ciuili ex his & contendendo, & orando nobis faciliùs aditus fiet. De sociis autem, déque aduersus alias vrbes fœderibus dicere incipiemus. Fœdera igitur, atque eorum ordines, necesse est publicis conuentionibus fiant. Socij verò pro ea temporum sunt conditione faciundi, cùm aliqui suis viribus infirmi sunt, aut bellum aliquod videatur impendere, aut eo cum aliquibus ineunda societas, quòd bello quosdam à se defecturos putent.

πόλεως ἀποθάνωσι, καὶ τοῖς παισὶν αὐτῶν ἕως ἥβης δημοσίαν τροφὴν δίδοσθαι. τοὺς μὲν οὖν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ νόμους τὸν τρόπον τοιοῦτον δεῖ ποιεῖσθαι. περὶ δὲ τὰς ὀλιγαρχίας, τὰς μὲν ἀρχὰς δεῖ τοὺς νόμους ἀπονέμειν ἐξ ἴσου πᾶσι τοῖς τῆς πολιτείας μετέχουσι. τούτων δὲ εἶναι, τὰς μὲν πλείστας κληρωτάς, τὰς δὲ μεγίστας, κρυπτῇ ψήφῳ μεθ' ὅρκων καὶ πλείστης ἀκριβείας διαψηφιστάς. δεῖ δὲ τὰς ζημίας ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ μεγίστας ἐπικεῖσθαι τοῖς ὑβρίζειν τινὰς τῶν πολιτῶν ἐπιχειροῦσι. τὸ γὰρ πλῆθος, οὐχ οὕτως ἀρχῶν ἀγανακτεῖ στερισκόμενον, ὡς ἐστι βαρέως ὑβριζόμενον. χρὴ δὲ καὶ τὰς διαφορὰς τῶν πολιτῶν ὅτι τάχιστα διαλύειν, καὶ μὴ χρονίζεσθαι, μηδὲ συνάγειν ἐκ τῆς χώρας εἰς τὴν πόλιν τὸν ὄχλον. ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων συνόδων συστρέφεται τὰ πλήθη, καὶ καταλύουσι τὰς ὀλιγαρχίας. καθόλου δὲ εἰπεῖν, δεῖ τοὺς νόμους ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις κωλύειν τοὺς πολλοὺς ταῖς τῶν πλουσίων οὐσίαις ἐπιβουλεύειν· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, ἀποτρέπειν τοὺς τῆς πολιτείας μετέχοντας ὑβρίζειν τοὺς ἀσθενεστέρους καὶ συκοφαντεῖν τοὺς πολίτας. ὧν μὲν οὖν ὀρέγεσθαι δεῖ τοὺς νόμους καὶ τὴν πολιτικὴν κατασκευήν, ἐκ τούτων οὐκ ἀγνοήσεις. δεῖ δὲ τὸν συναγορεύειν ἐθέλοντα νόμῳ, δεικνύειν τοῦτον ἴσον ὄντα τοῖς πολίταις, ὁμολογούμενόν τε τοῖς ἄλλοις νόμοις, καὶ συμφέροντα τῇ πόλει, μάλιστα μὲν πρὸς ὁμόνοιαν. εἰ δὲ μή, πρὸς τὴν τῶν πολιτῶν καλοκἀγαθίαν, ἢ πρὸς τὰς κοινὰς προσόδους, ἢ πρὸς εὐδοξίαν τῷ κοινῷ τῆς πόλεως, ἢ πρὸς τὴν πολιτικὴν δύναμιν, ἢ πρὸς ἄλλο τι τῶν τοιούτων. ἀντιλέγοντα δὲ, δεῖ σκοπεῖν πρῶτον μὲν εἰ μὴ κοινὸς ὁ νόμος· ἔπειτα εἰ μὴ τοῖς ἄλλοις ὁμολογεῖ, ἀλλ' ἐναντίος ἐστίν. ἐπὶ τούτοις, εἰ μὴ πρὸς μηδὲν τῶν εἰρημένων συμφέρει, ἀλλὰ τοὐναντίον βλαβερός. περὶ μὲν οὖν νόμων καὶ τῆς κοινῆς κατασκευῆς, ἐντεῦθεν καὶ τιθέναι καὶ λέγειν εὐπορήσομεν. περὶ δὲ συμμαχιῶν καὶ τῶν πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις συμβολαίων διελθεῖν ἐπιχειρήσομεν. τὰ μὲν οὖν συμβόλαια καὶ τὰς τάξεις, ἀναγκαῖον κατὰ συνθήκας κοινὰς γίνεσθαι· συμμάχους δὲ ποιεῖσθαι κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους, ὅταν τινὲς καθ' ἑαυτοὺς ὦσιν ἀσθενεῖς, ἢ πόλεμος ᾖ τις προσδόκιμος, ἢ διὰ τοῦτο ποιήσασθαι συμμαχίαν πρός τινας, ὅτι πολέμῳ ἀποστήσειν τινὰς νομίζουσιν

[illegible]

A Hæ igitur sunt causæ, hisque consimiles, quibus plures nobis adsciscimus socios. Necesse est autem, cum ineundã societatem persuadere volueris, eam maximè tempestiuam ostendas, declaresque eos socios apprimè iustitiam colere, & benè antea rempublicam affecisse, esseque potentissimos, & in proximo residere. Quòd si minus hæc omnia potueris, quæ suberunt, oratione complectere. Cùm autem
B societatem dissuaseris, primùm ostendas oportet, haud nunc eam facere opus esse, deinde quòd neque hi iusti sunt, postea verò quòd & male nos prius affecerint. Sin id minus poterimus, dicemus eos à nobis porrò habitare, neque facultatem his esse quò nobis opportune adsint auxilio. Ex his igitur, hisque similibus circa faciundas aut non faciundas societates, & dissuadendi, suadendique vsum facilè co-
C gnoscemus. Rursus autem & pacis & belli faciundi maxima nobis argumenta capiantur. Causæ itaque bellandi aduersus aliquos, sunt huiusmodi. Par autem est de iis tempestiue nunc vltionem capiamus, qui nos antea iniuria lacessiuerunt: vt nunc iniuria prouocati, pro nobis ipsis, aut pro cognatis, aut pro iis, qui benefici erga nos fuerint, aut quo auxilio simus iniuste affectis sociis, aut publica pro vtilitate, aut ad gloriam, aut ad opes, aut ad
D vires, aut ad aliud quippiam huiusmodi bellũ suscipiamus. Cùm igitur ad bellum voluerimus auditores exhortari, debemus ex his causis quàm plurimas dicẽdo complecti, ac deinde demonstrare eorum plurima, quibus bellantes superiores fiant, ipsis auditoribus adesse. Superiores etenim omnes fiunt, aut Deorum beneuolentia, quam bonam Fortunam appellauerimus aut corporum multitudine, at-
E que robore, aut pecuniarum affluentia, atque imperatoris prudentia aut virtute sociorum aut opportunitate locorum. Ex his igitur, & similibus, quæ maximè rei congruant bellum sumi oportere exhortabimur, aduersariorum partes deprimendo, nostras autem agendo, atque amplificando. Quòd si futurum bellum impedire studuerimus primùm ex causis inueniendæ sunt, quibus demonstretur aut omnino,
F aut nullam aut paruas humilesque molestias afferri quibus ad bellum rapiamur. Deinde quòd bellum minime conducit,

[illegible]

eritque percurrendum, quæ hominibus bello soleant accidere calamitates. Ad hoc item ostendendum, quæ victoriam solent in bellando efficere, ea hostibus magis adesse. Hæc autem sunt, quæ paulò antè commemorauimus. Futurũ itaque bellum ex iis rebus dissuademus. Quòd si ab instanti bello quiescendum esse cohortabimur, siquidem consultores superiores fuerint, hoc ipsum primùm dicendum erit, decere eos, qui mente valent, haud operiri quoad casum eant, sed cum vincũt, pacem faciundam iis esse. Deinde quoniam ea belli natura sit, vt plerosque ex eis, qui secunda in eo fortuna primum vsi sunt, ad postremum perdat: pacis verò contrà, vt & victos seruet, & victorib. rerum bello adeptarũ fructum adferat. Exponendum etiam erit, eas, quæ in bello cum multæ, tum variæ mutationes fieri solent. Qui ergo superiores in bello fuerint, ex huiusmodi rationibus ad pacem exhortabimur: eos autẽ, quibus aduersæ in bello res extiterint, tum ex ipsis casibus exhortabimur: tum verò à quibus iniuriam antè susceperint, suis calamitatibus admoniti irritare eos ne pergant: tum ex iis periculis, quæ antea, quam pacẽ noluissent, perpessi fuerint, tum denique quòd satius partem aliquam suarum fortunarum potioribus ipsis cedere, quàm bello periculose decernere, quo ipsi vnà cum sua re pereant. Summatim autẽ id sciamus oportet, tunc solere omnes homines bellum inuicem soluere, cum aut iusta hostes rogare arbitrentur, aut cum aduersus socios vlla fuerit exorta contentio, aut bello defatigati sint, aut aduersarios timuerint, aut ipsi inter sese dissideant. Quamobrẽ quæ ex his omnibus atque horũ similibus accõmodatissima in rẽ fuerint colligens, quàm facillimè & de bello poteris, & de pace disserere. Reliquum est vt de pecuniis comparandis iam sequamur. Primùm igitur considerandum erit, si quid ex vrbis possessionibus neglectũ est: quod neq. reditũ afferat, neque diis immortalibus dedicatũ sit: veluti sunt quidam publici loci iam neglecti, ex quibus aliquis prouentus, vbi ij priuatis hominibus aut vẽditi, aut mercede exculti fuerint, ciuitati fiat. Huiusmodi nanq. census omnium maximè communis est semper. Quòd si nihil sit huiusmodi, necesse erit pro singulorũ copiis tributa inferãtur: vt pauperibus quidẽ indictũ sit, corpora, locupletibus autem pecunias

A διεξιέναι τὰ περὶ τὸν πόλεμον ἀτυχήματα τοῖς ἀνθρώποις. πρὸς δὲ τούτοις, τὰ πρὸς νίκας συντείνοντα τοῦ πολέμου τοῖς ἐναντίοις ὑπάρχοντα μᾶλλον, δεικτέον. ταῦτα δ' ἐστὶν, ἃ νῦν ἀρτίως κατηριθμήσαμεν. γινόμενον μὲν οὖν μέλλοντα πόλεμον, ἐκ τούτων ἀποτρεπτέον. ἤδη δὲ ἐνεστῶτα παύειν ἐπιχειροῦντας, ἐὰν μὲν κρατῶσιν οἱ συμβουλευόμενοι, αὐτὸ τοῦτο πρῶτον λεκτέον δεῖ τοὺς νοῦν ἔ- B χοντας μὴ περιμένειν ἕως ἂν πταίσωσιν, ἀλλ' ἐν τῷ κρατεῖν ποιεῖσθαι τὴν εἰρήνην. ἔπειτα διότι πέφυκεν ὁ πόλεμος, καὶ τῶν ἀτυχούντων ἐν αὐτῷ πολλοὺς ἀπολλύναι. ἡ δ' εἰρήνη, τοὺς μὲν ἀτυχοῦντας σώζειν, τοὺς δὲ νικῶντας, ὧν ἕνεκεν ἐπολέμησαν, παρέχειν ἀπολαύειν· διεξιτέον δὲ τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν τῷ πολέμῳ, ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γί- C νονται. τοὺς μὲν οὖν τῷ πολέμῳ κρατοῦντας, ἐκ τῶν τοιούτων ἐπὶ τὴν εἰρήνην προτρεπτέον· τοὺς δὲ ἡττωμένους, ἐξ αὐτῶν τε τῶν συμβαινόντων, καὶ ἐκ τοῦ μὴ παροξύνεσθαι τοῖς προαδικήσασι ταῖς συμφοραῖς παιδευθέντας, καὶ ἐκ τῶν κινδύνων τῶν γεγενημένων τῷ μὴ ποιήσασθαι τὴν εἰρήνην, καὶ ἐκ τοῦ κρεῖττον εἶναι τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων προέσθαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτοὺς D καὶ τοῖς κτήμασιν ἀπολέσθαι. συλλήβδην δὲ τοῦθ' ἡμᾶς εἰδέναι δεῖ, ὅτι τότε πάντες οἱ ἄνθρωποι τοὺς πολέμους εἰώθασι διαλύεσθαι πρὸς ἀλλήλους, ὅταν ἤτοι δίκαια ἀξιοῦν τοὺς ἐναντίους ὑπολαμβάνωσιν, ἢ διενεχθῶσι τοῖς συμμάχοις, ἢ τῷ πολέμῳ κάμνωσιν, ἢ φοβηθῶσι τοὺς ἐναντίους, ἢ στασιάσωσι πρὸς σφᾶς αὐτούς· ὥστε τούτων τε πάντων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτάτων, τὰ τοῖς πράγμασιν οἰ- E κειότατα συνάγων, οὐκ ἀπορήσεις ὅθεν χρὴ περὶ πολέμου δημηγορεῖν καὶ εἰρήνης. λοιπὸν δ' ἡμᾶς ἔτι περὶ πόρου χρημάτων διελθεῖν. πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, εἴ τι τῶν τῆς πόλεως κτημάτων ἠμελημένον ἐστὶ, καὶ μήτε πρόσοδον ποιεῖ, μήτε τοῖς θεοῖς ἐξαίρετόν ἐστι. λέγω δ' οἷον τόπους τινὰς δημοσίους ἠμελημένους, ἐξ ὧν τοῖς ἰδιώταις, ἢ F πραθέντων, ἢ μισθωθέντων, πρόσοδος ἄν τις τῇ πόλει γίγνοιτο. κοινότατος γὰρ ὁ τοιοῦτος πόρος ἐστίν. ἂν δὲ μηδὲν ᾖ τοιοῦτον, ἀπὸ τιμημάτων ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι τὰς εἰσφοράς. ἢ τοῖς μὲν πένησι τὰ σώματα παρέχειν ἐστὶ προστεταγμένον εἰς τοὺς κινδύνους,

τοῖς

τοῖς δὲ πλουσίοις, τὰ χρήματα. τοῖς δὲ τεχνίταις, ὅπλα. συλλήβδην δὲ περὶ τῶν προσγινομένων, φάναι αὐτὰ ἴσους τοῖς πολίταις, καὶ πολυχρονίους καὶ μεγάλους ὄντας· τοῖς δὲ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία τούτοις ἔχοντας. τὰς μὲν οὖν προθέσεις, περὶ ὧν δημηγορήσομεν, καὶ τὰ μέρη τούτων ἐξ ὧν τοὺς λόγους ποιησόμεθα, καὶ προτρέποντες καὶ ἀποτρέποντες, ἐκ τῶν εἰρημένων ἴσμεν. προθῶμεν δὲ πάλιν, ἐφεξῆς τό, τε ἐγκωμιαστικὸν εἶδος, καὶ ψεκτικὸν διεξελάζωμεν.

Κεφάλαιον δ.

Συλλήβδην μὲν οὖν ἐστι ἐγκωμιαστικὸν εἶδος, προαιρέσεων καὶ πράξεων καὶ λόγων ἐνδόξων αὔξησις, καὶ μὴ προσόντων συνοικείωσις. ψεκτικὸν δὲ, τὸ ἐναντίον τούτῳ, τῶν μὲν ἐνδόξων, ταπείνωσις τῶν δὲ ἀδόξων, αὔξησις. ἐπαινετὰ μὲν οὖν ἐστι πράγματα, τὰ δίκαια, καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ τὰ καλὰ, καὶ τὰ ἡδέα, καὶ τὰ εὐπρακτα. ταῦτα δὲ αὐτά τε οἷά ἐστι, καὶ ὅθεν αὐτοῖς πολλὰ πορισόμεθα, ἐν τοῖς περὶ τούτων εἴρηται. δεῖ δὲ τὸν ἐγκωμιάζοντα δεικνύειν τοῖς λόγοις, ὡς τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ τοῖς πράγμασιν ὑπάρχει τι τούτων ὑπ' αὐτοῦ κατεργασθὲν, ἢ δι' αὐτοῦ πορισθὲν, ἢ ἐκ τούτου ἐπισυμβαῖνον, ἢ ἕνεκα τούτου γενόμενον, ἢ μὴ ἄνευ τούτου ἀποτελούμενον. ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ τὸν ψέγοντα, τὰ ἐναντία τούτων δεικνύειν προσεῖναι τῷ ψεγομένῳ. τὸ μὲν ἐκ τούτου, οἷον ἐκ τοῦ φιλογυμναστεῖν τὸ σῶμα, καὶ νίκας· καὶ ἐκ τοῦ μὴ φιλοπονεῖν, εἰς ἀρρωστίας ἐμπίπτειν· καὶ ἐκ τοῦ φιλοσοφεῖν, δεινοὺς εἶναι περὶ φρόνησιν· καὶ ἐκ τοῦ ἀμελεῖν, ἐνδεεῖς τῶν ἀναγκαίων εἶναι. τὸ δ' ἕνεκα τούτου. οἷον ἕνεκα τοῦ στεφανοῦσθαι ὑπὸ τῶν πολιτῶν, πολλοὺς πόνους καὶ κινδύνους ὑπομένουσι. καὶ ἕνεκα τοῦ χαρίζεσθαι τοῖς ἐρωμένοις, τῶν ἄλλων οὐδὲν προνοοῦσι. τὸ δὲ μὴ ἄνευ τούτου, οἷον ἄνευ τῶν ναυτῶν, ναυμαχιῶν νίκας· καὶ ἄνευ τοῦ πίνειν, αἱ παροινίαι. τὰ τοιαῦτα δὲ τοῖς προειρημένοις ὁμοιοτρόπως μετιὼν, ἐγκωμίων καὶ ψόγων πολλῶν εὐπορήσεις. αὐξήσεις δὲ καὶ ταπεινώσεις συλλήβδην ἁπάντων τῶν τοιούτων τόνδε τὸν τρόπον μετιὼν ποιήσεις. πρῶτον μὲν ἀποδεικνύναι, ὥσπερ ἀρτίως μετῆλθον, ὑπὸ τούτου πολλὰ γεγενῆσθαι, ἢ κακὰ ἢ ἀγαθά. εἷς μὲν οὖν τρόπος τῆς αὐξήσεως οὗτος. δεύτερος δὲ

A opificibus verò arma præstent aduersum pericula. Summatim autem oportet eum, qui de huiusmodi prouentibus narret, dicere eos æquales ciuibus, & diuturnos, ac magnos esse: hostibus autẽ secus. Propositiones igitur, de quibus in genere deliberatiuo verba faciemus, & harum partes, de quibus orationem & suadendo, & dissuadendo constituemus, ex ante dictis cognoscemus. B Rursus autem propositiones de laudatiua, vituperatiuaque specie, deinceps dicere aggrediemur.

CAPVT IIII.

Laudatiua igitur species (vt compendio vtar) est voluntatum & rerum gestarum & verborum illustrium amplificatio, & eorum, quæ absint, accommodatio: vituperatiua autem contrà, illustrium horum extenuatio, obscurorum verò exaggeratio. Et digna quidem laude ea sunt, quæ iusta, quæ legitima, quæ vtilia, quæ C honesta, quæ iucunda quæ facilia factu sunt: quæ quidem omnia cuiusmodi sint, & quo pacto iis abunde vtamur, in superioribus dictum est. Oportet autem eum, qui laudat, oratione ostendat in hoc seu homine, seu in rebus huius aliquid inesse, quod aut ipse gesserit, aut per ipsum manarit, aut ex hoc contigerit, aut huiusmodi gratia factum fuerit, aut quòd sine hoc patratum non sit. Eodem verò modo D & vituperator ostendat oportet, horum contraria inesse in illo, quem vituperatum velit. Quod ex hoc contigerit, hoc modo. Ex studiosa corporis exercitatione victoriæ contingunt, & ex otio in ægrotationem inciditur. Item, ex philosophiæ studio homines circa prudentiam sunt acriores, & ex negligentia sunt rerum necessariarum indigentes. Quod huiusmodi gratia factum fuerit, hoc modo. Vt à ciuibus coronentur, permultos labores, permultáque E pericula, mortales perferunt: & vt iis quos diligunt gratificentur, aliud curant nihil. Quod autem sine hoc patratum non sit, hoc modo: Neque sine nautis naualium pugnarum victoriæ, neque sine potu ebrietates fiunt. Hæc autem, atque iis similia, perinde vt superiora percurrens, & laudare, & vituperare abundè poteris. Amplificationes verò, extenuationésque, F ac tales simul quoque hoc modo tractabis. Primùm quidem ostendes (veluti modò docebamus) ab hoc multa vel bona effecta esse. Vnus igitur amplificandi modus hic est. Secũdus autem modus est,

cùm iudicatum aliquid transfers, si quid laudes bonum: sin autem vituperes, malum: deinde conferas oportet quod abs te dictum sit, & adinuicem compares ex tuis maxima, ex aduersarij verò dictis minima enarrando, & hoc modo magnum illud iudicatum ostendas. Tertius modus est, vt ad illud, quod abs te dictum est, minimum quid ex iis, quæ sub eandem speciem cadunt, compares. Sic enim quod abs te dicitur, maius apparebit: veluti mediocri statura homines maiores apparent, cum ad minores comparantur. Amplificare autem poteris hoc modo: Si magnum sit hoc bonum iudicatum magnum, appareat malum necesse est, vbi contrarium huic aliquid narraueris. Eodem verò modo si magnum malum existimatur, vbi huic contrarium dixeris, magnum bonum apparebit. Amplificabis autem & hoc pacto vel bona, vel mala, si eum gradatim ostẽderis, quòd præmeditatus iã diu fuerit, quòd de industria multa gerere aggressus sit, quòd per multum tempus gesserit, quòd nullus alius prius hæc aggressus sit, quòd cum iis gesserit quibus cum nemo alius, quòd post hos, post quos alius nemo, quòd sponte, quòd ex sententia: quòd si omnes pariter atque hic, fecerimus, profectò bene, beatéque, aut contrà male miseréque vixerimus. Oportet autem & consequenti continuatione vti, & rem alteram, tanquam in alteram properãdo, amplificare, hoc modo: Cuius verò amici curæ sunt, hunc rectè consentaneum est, suos etiam colere parentes: qui autem suos parentes colit, hic profectò volet etiam patriæ benefacere. Summatim autem si multarum, siue bonarum, siue malarum rerum eum causam ostenderis, ex magnæ videantur necesse est. Considerandum est etiam, qualis res ipsa videatur, cum suis partibus diuidendo, singillatímque narrando quæque maior visa fuerit, eam hoc modo explicare conueniet. Amplificando igitur, vbi hoc pacto tractaueris, & plurimas facies, & maximas. Extenuabis autem in dicendo & bona & mala, si contrario modo tractaueris, sicuti in magnis dixeramus, & tum maximè cum nullius eum rei authorem demonstraris: vel si id minus, quòd minimarum, & paruissimarum. Quomodo igitur & laudando & vituperãdo amplificabimus, atque extenuabimus quæcunque voluerimus, scire ex iis poterimus. Amplificationum autem causæ in aliis quoq. speciebus vtiles sunt: sed plurima ipsarum vis in laudationibus,

A κεκριμένον μεταφέρῃς, εἰ μὲν ἐπαινῇς, ἀγαθόν· εἰ δὲ ψέγῃς, κακόν. εἶτα παριστάναι τὸ ὑπὸ σοῦ λεγόμενον, καὶ παραβάλλειν πρὸς ἄλληλα, τὰ μὲν ὑπὸ σαυτοῦ λεγόμενα, τὰ μέγιστα διεξιὼν· τὰ δὲ ἑτέρου, τὰ ἐλάχιστα, καὶ οὕτω μέγα φανεῖται. τρίτος, πρὸς τὸ ὑπὸ σαυτοῦ λεγόμενον, εἰ παραβάλλεις τοὐλάχιστον τῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἰδέαν πιπτόντων. φανεῖται γὰρ οὕτω τὸ ὑπὸ σοῦ λεγόμενον μεῖζον, ὡς καὶ B οἱ μέτριοι τὰ μεγέθη φαίνονται μείζους, ὅταν πρὸς βραχυτέρους παραστῶσιν. ἔσται δὲ καὶ ὧδε πάντως αὔξειν· εἰ κέκριταί τι μέγα ἀγαθὸν τοῦτο, τούτῳ τι ἐναντίον ἐὰν λέγῃς, μέγα κακὸν φανεῖται. ὡσαύτως δὲ εἰ νομίζεται μέγα κακόν, ἐὰν τούτῳ ἐναντίον λέγῃς, μέγα ἀγαθὸν φανεῖται. ἔστι δὲ καὶ ὧδε μεγάλα ποιεῖν τὰ ἀγαθὰ ἢ τὰ κακά, ἐὰν ἀποφαίνῃς αὐτὸν ἐκ διανοίας συμβιβάζων, ὡς ἐκ πολ- C λοῦ προενόησεν, ὡς πολλὰ πράττειν ἐπεβάλετο, ὡς πολὺν χρόνον ἔπραττεν, ὡς οὐδεὶς ἄλλος πρότερον τούτοις ἐνεχείρησεν, ὡς μετὰ τούτων ἔπραξε μεθ' ὧν οὐδεὶς ἄλλος, ὡς ἐπὶ τούτοις μεθ' οὓς οὐδεὶς ἕτερος, ὡς ἑκών, ὡς ἐκ προνοίας, ὡς εἰ πάντες τοῦτο ἴσως ποιοῖμεν, εὐδαιμονοῖμεν ἄν, ἢ φαύλως πράττοιμεν. χρὴ δὲ καὶ εἰκάζοντα συμβι- D βάζειν, καὶ ἐποικοδομοῦντα τὸ ἕτερον ἐπὶ τῷ ἑτέρῳ, αὔξειν τρόπον τόνδε· ὅστις δὲ τῶν φίλων κήδεται, τοῦτον εἰκὸς καὶ τοὺς αὑτοῦ γονεῖς τιμᾶν· ὅστις δὲ τοὺς γονεῖς τιμᾷ, οὗτος καὶ τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτοῦ βούλεται ποιεῖν εὐδαίμονα. συλλήβδην δέ, ἐὰν πολλῶν αἴτιον ἀποφαίνῃς, ἐάν τε ἀγαθῶν, ἐάν τε κακῶν, μεγάλα φανεῖται. σκοπεῖν δὲ καὶ τὸ πρᾶγμα ὁποῖον φαίνεται, κατὰ μέρη διαιρούμενον, ἢ καθόλου λεγό- E μενον, καὶ ὁποτέρως ἂν μεῖζον ᾖ, τοῦτον τὸν τρόπον αὐτὸ λέγειν. τὰς μὲν οὖν αὐξήσεις οὕτω μετιὼν, πλείστας ποιήσεις καὶ μεγίστας. ταπεινώσεις δὲ τοῖς λόγοις, καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ τὸν ἐναντίον τρόπον μετιών, ὡς εἰρήκαμεν ἐπὶ τῶν μεγάλων· καὶ μάλιστα μέν, ἂν μηδενὸς αἴτιον ἀποδεικνύῃς· εἰ δὲ μή, ὡς ἐλαχίστων καὶ σμικροτάτων. ὡς μὲν οὖν ἐγ- F κωμιάζοντες καὶ ψέγοντες, αὐξήσομεν καὶ ταπεινώσομεν ἅπερ ἂν ἐθέλωμεν, ἐκ τούτων ἴσμεν. χρήσιμοι δὲ αἱ τῶν αὐξήσεων ἀφορμαί εἰσι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις εἴδεσιν· ἀλλ' ἡ πλείστη δύναμις αὐτῶν ἐστιν ἐν τοῖς ἐγκωμίοις

καὶ ἐν

καὶ ἐν τοῖς ψόγοις. περὶ μὲν οὖν τούτων ἐντεῦθεν εὐπορήσομεν.

Κεφάλαιον ε.

Διέλωμεν δὲ πάλιν ὁμοιοτρόπως τούτοις, τό τε κατηγορικὸν καὶ τὸ ἀπολογητικὸν εἶδος, ὃ περὶ τὴν δικανικήν ἐστι πραγματείαν, ἐκ τίνων συνέστηκε, καὶ πῶς δεῖ αὐτοῖς χρῆσθαι. ἔστι δὲ τὸ μὲν κατηγορικόν, συλλήβδην εἰπεῖν, ἁμαρτημάτων καὶ ἀδικημάτων ἐξάγγελσις· τὸ δὲ ἀπολογητικόν, ἁμαρτημάτων καὶ ἀδικημάτων κατηγορηθέντων ἢ καὶ ὑποπτευθέντων διάλυσις. ἑκατέρου δὲ τῶν εἰδῶν τὰς δυνάμεις τάσδε ἐχόντων, κατηγοροῦντα μὲν δεῖ λέγειν, ὅταν μὲν ἐκ πονηρίας κατηγορῇς, ὡς αἱ τῶν ἐναντίων πράξεις ἄδικοι καὶ παράνομοι, καὶ τῷ πλήθει τῶν πολιτῶν ἀσύμφοροι τυγχάνουσιν οὖσαι· ὅταν δὲ ἐξ ἀβελτηρίας, ὡς αὐτῷ τε καὶ τῷ πράξαντι, ἀσύμφοροι, καὶ αἰσχραί, καὶ ἀηδεῖς, καὶ ἀδύνατοι ἐπιτελεσθῆναι. ταῦτα μὲν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κατά τε τῶν πονηρῶν καὶ τῶν ἀβελτέρων ἐπιχειρήματά ἐστι. δεῖ δὲ καὶ τοῦτο παρατηρεῖν κατηγοροῦντας, ἐπὶ ποίοις τῶν ἀδικημάτων οἱ νόμοι τὰς τιμωρίας τεθείκασι, καὶ περὶ ποῖα τῶν ἀδικημάτων οἱ δικασταὶ τὰς ζημίας ὁρίζουσιν. ὅταν μὲν οὖν ὁ νόμος διορίζῃ, τοῦτο δεῖ μόνον σκοπεῖν τὸν κατήγορον, ὅπως ἂν ἀποδείξῃ τὸ πρᾶγμα γεγενημένον. ὅταν δὲ οἱ δικασταὶ τὸ κατηγορούμενον τιμῶσιν, αὐξητέον ἐστὶ τὰ ἀδικήματα, καὶ τὰ τῶν ἐναντίων ἁμαρτήματα, καὶ μάλιστα μὲν δεικτέον, ὡς ἑκὼν καὶ ἐκ προνοίας οὐ τῆς τυχούσης, ἀλλὰ μετὰ παρασκευῆς πλείστης ἠδίκησεν. ἐὰν δὲ μὴ δυνατὸν ᾖ τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ νομίζῃς δείξειν τὸν ἐναντίον ὡς ἡμάρτηκέ τινα, ἢ ὅτι ταῦτα πρᾶξαι διανοηθεὶς καλῶς, ἠτύχησε, προκαταληπτέον τὴν συγγνώμην, λέγοντα τοῖς ἀκούουσιν ὡς οὐ δεῖ πράξαντας ἡμαρτηκέναι φάσκειν, ἀλλὰ πρὶν πράττειν εὐλαβεῖσθαι· ἔπειθ' ὡς, εἰ καὶ ἐξήμαρτεν ἢ ἠτύχησεν ἐκεῖνος, δεῖ διὰ τὰς ἀτυχίας καὶ τὰς ἁμαρτίας ζημιωθῆναι μᾶλλον αὐτόν, ἢ τὸν μηδέτερον τούτων πεποιηκότα. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ὁ νομοθέτης οὐκ ἀφῆκε τοὺς ἐξαμαρτάνοντας, ἀλλ' ὑποδίκους ἐποίησεν, ἵνα μὴ πάντες ἐξαμαρτάνωσι. λέγε δὲ καὶ ὡς εἰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἀπολογουμένων ἀποδέξονται, πολλοὺς τοὺς ἀδικεῖν προαιρουμένους ἕξου-

vituperationibusque consistit, de quibus quidem ex ante dictis planè adiumenta nobis suppeditabimus.

CAPVT V.

Rursum autem simili modo accusandi, defendendique speciem, quæ circa iudicialem versatur caussam, quibusque rebus constat, & quomodo iis vti conueniat, diuidamus. Accusatio quidem est (vt breuiter dixerim) iniuriarum, delictorumque expositio. Defensio autem est delictorum & iniuriarum, quæ vel in accusationem, vel in suspicionem venerint, dissolutio. Cum vtraque verò species hic vim habeat, accusatori quidem dicendum est quandoquidem improbitatis aduersarios criminetur, eorum facinora & iniusta & iniqua esse, ac ciuium multitudini perniciosa: cum verò stultitiæ criminetur, quod & ipsi agenti inutilia ea sunt, & turpia & iniucunda & quæ perfici nullo pacto queant. Hæ, & iis similes, aduersus improbos, vanosque, argumentationes sunt. Est præterea & hoc accusatori obseruandum, aduersus cuiusmodi crimina supplicia sunt a legibus constituta, & circa quæ ipsi iudices mulctas definiunt. Cum lex itaque pœnam definierit, hoc est duntaxat accusatori considerandum, vt demonstret facinus patratum esse. Cum iudices autem crimen admissum æstimant, criminalia quæque, aduersariorúmque delicta augere conueniat, ac maximè quidem demonstrari sponte illum & de industria, non forte quadam, sed dedita vehementer opera, iniuriam intulisse. Quòd si minùs hoc fieri abs te potuerit, putásque potius ab aduersario demonstratum iri, se modo deliquisse, aut quòd hæc agere probe meditato sibi minus prospere successerit, debes veniæ apud auditores aditum intercludere, inquiens nequaquam aduersarios decere, vt post gestum negotium se imprudenter errauisse dicant, sed antè potius vereri, quam gerant. Deinde quod quamuis ille imprudenter gesserit, aut ei aduersè successerit, oportet ipsum tam ob casum, atque imprudentiam longè mulctari magis quàm qui horum neutrum perpetrasset. Præterea quod etiam legum lator eos qui imprudenter deliquissent, non pœnæ immunes, sed iudicio obnoxios fecit, ne omnibus errando noceant. Dicendum est etiam quod si talia respondentem admiserint, nonnullos sunt habituri ad iniuriam quàm promptissimos.

Nacti nanque occasionem, quæcunque voluerint, efficient. Si verò aberrauerint, rem in fortunam reiicientes, supplicio se liberabunt. Accusatoribus igitur ex huiusmodi rebus veniæ locus auferendus est, sicuti antea dictum est. Multorum malorum causæ aduersariorum facinora per exaggerationes demonstranda sunt. Species igitur accusandi perficitur ex his partibus. Defendendi autem species tribus præceptis constat. Aut enim defensori ostendendum est, se nihil eorum, quorum accusatur, patrauisse. Aut si cogatur fateri, entendum est, vt gestum à se negotium & legitimum, & iustum, & honestum, & publicæ vtilitati vsui esse ostendat. Si hoc autem ostendere nequiuerit, aut in imprudentiam, aut in fortunam gesta negotio conferens, & iacturas ab his profectas, quàm minimas ostendens, vt sibi ignoscatur operam dabit. Iniuriam autem, & imprudentiam, & casum ita definias quòd ex meditatione mali fit quippiam, id iniuriam ponere, inquiens oportere pœnas maximas in huiusmodi rebus capere. Quòd verò per ignorãtiam detrimenti quid agitur, imprudentiam esse dicendum est. Quod autem non sponte, sed aliena potiùs vi, aut fortuna quadam nihil eorum, quæ rectis consiliis administrata sunt, perficit, casum esse ponendum est. Dicitóque iniuriam inferre, malorum esse hominum proprium: imprudenter verò delinquere, & circa rem gerendam aduersam fortunam pati, non esse sibi priuatum modò, sed commune & ipsorum iudicium, & aliorum quorunque hominum. Coactus autem ex huiusmodi causis quid fateri, vt tibi ignoscatur precabere, & vt per imprudentiam, casumque delinquere tibi cum auditoribus ipsis commune esse ostendas, studebis. Oportet autem defensorem vndique intueri, quibus in criminibus leges supplicia iussère. Iudices verò ipsi pecuniis puniunt. Et cùm lex supplicia iussèrit, demonstrandum erit aut omnino nihil patrauisse, aut legitimè, iustéque fecisse. Cùm iudices verò constituti fuerint punitionis æstimatores, rursus eodem modo haud dicendum est, quòd hæc non egerit, sed elaborandum est potius vt ostendat, se paruo detrimento aduersarium affecisse, & inuitum deliquisse. Ex his igitur, atque similibus, accusando, defendendoque verba suppeditabimus: reliquum est, vt iam quæstionis speciem pertractemus.

A κατορθώσαντες μὲν γὰρ, ἃ ἂν βούλωνται, πράξουσιν. ἀποτυχόντες δὲ, φάσκοντες ἠτυχηκέναι, τιμωρίας οὐχ ὑφέξουσι. τοῖς μὲν οὖν κατηγοροῦσιν, ἐκ τῶν τοιούτων ἡ συγγνώμη ἀφαιρετέα, καὶ ὡς πρότερον εἴρηται, διὰ τῶν αὐξήσεων πολλῶν αἴτια κακῶν τὰ τῶν ἐναντίων ἔργα δεικτέον. τὸ μὲν οὖν κατηγορικὸν εἶδος, διὰ τῶν μερῶν ἀποτελεῖται τούτων. B τὸ δὲ ἀπολογητικὸν, διὰ τριῶν μεθόδων συνίσταται, ὅθεν ἄν τις ἀπολογήσαιτο. ἢ γὰρ ἀποδεικτέον τῷ ἀπολογουμένῳ ὡς οὐδὲν τῶν κατηγορουμένων ἔπραξεν· ἢ ἐὰν ἀναγκάζηται ὁμολογεῖν, πειρατέον δικαιοῦν ἔννομον καὶ δίκαιον, καὶ καλὸν καὶ συμφέρον τῇ πόλει τὸ πεπραγμένον. ἐὰν δὲ μὴ τοῦτο δύνηται ἀποδεῖξαι, εἰς ἁμάρτημα, ἢ εἰς ἀτύχημα ἄγοντα τὰς πράξεις, καὶ μικρὰς τὰς βλάβας C ἀπ' αὐτῶν γενομένας ἀποφαίνοντα, συγγνώμης τυχεῖν πειρατέον. ἀδικίαν δὲ καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀτυχίαν ὧδε διορίζης, τὸ μὲν ἐκ προνοίας κακόν τι ποιεῖν, ἀδικίαν τίθει, καὶ φάθι δεῖν τιμωρίας ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τὰς μεγίστας λαμβάνειν. τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν βλαβερόν τι πράττειν, ἁμαρτίαν εἶναι φατέον. τὸ δὲ μὴ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἑτέρους τινὰς, ἢ διὰ τύχην D μηδὲν ἐπιτελεῖν τῶν βουλευθέντων καλῶς, ἀτυχίαν τίθει, καὶ φάθι τὸ μὲν ἀδικεῖν εἶναι τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων ἴδιον· τὸ δὲ ἐξαμαρτεῖν καὶ περὶ τὰς πράξεις ἀτυχεῖν, οὐ μόνον εἶναι ἑαυτοῦ ἴδιον, ἀλλὰ καὶ κοινὸν καὶ τῶν δικαζόντων, καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. ἀξίου δὲ συγγνώμην ἔχειν ἀναγκασθεὶς τι ὁμολογεῖν τῶν τοιούτων αἰτιῶν, κοινὸν τοῖς ἀκούουσι ποιῶν τὸ ἁμαρτάνειν καὶ τὸ ἀτυ- E χεῖν. δεῖ δὲ τὸν ἀπολογούμενον πάντα θεωρεῖν, ἐφ' οἷς τῶν ἀδικημάτων οἵ τε νόμοι τὰς τιμωρίας ἐπιτάξουσι, καὶ οἱ δικασταὶ ζημίας τιμῶσι. καὶ ὅταν ὁ νόμος ὁρίζῃ τὰς τιμωρίας, δεικτέον ὡς οὐκ ἐποίησε τὸ παράπαν, ἢ ὡς ἔννομα καὶ δίκαια ἐποίησεν. ὅταν δὲ οἱ δικασταὶ καθεστήκασι τιμηταὶ τῆς ζημίας, ὁμοίως πάλιν οὐ φατέον, ὅτι ταῦτα οὐκ ἐποίησεν, F ἀλλὰ μᾶλλον μικρὰ βεβλαμμένον τὸν ἐναντίον, καὶ ἀκούσια ἀποφαίνειν πειρατέον. ἐκ τούτων μὲν οὖν καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων, ἐν ταῖς κατηγορίαις καὶ ἐν ταῖς ἀπολογίαις εὐπορήσομεν. λοιπὸν δ' ἡμῖν ἔτι διεξελθεῖν τὸ ἐξεταστικὸν εἶδος.

Κεφ.

Κεφάλαιον ϛ.

ΕΝ κεφαλαίῳ μὲν οὖν εἰπεῖν, ἡ ἐξέτασίς ἐστι προαιρέσεων ἢ πράξεων, ἢ λόγων πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς τὸν ἄλλον βίον ἐναντιουμένων ἐμφάνισις. δεῖ δὲ τὸν ἐξετάζοντα ζητεῖν, εἴ που ἢ ὁ λόγος ὃν ἐξετάζει, ἢ αἱ πράξεις τοῦ ἐξεταζομένου, ἢ αἱ προαιρέσεις ἐναντιοῦνται ἀλλήλαις. ἡ δὲ μέθοδος ἥδε ἐστί· σκοπεῖν ἐν τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ, εἴ τις πρότερόν τινος φίλος γενόμενος, πάλιν ἐχθρὸς ἐγένετο, καὶ πάλιν φίλος τῷ αὐτῷ τούτῳ, ἢ τι ἄλλο ἐναντίον εἰς μοχθηρίαν φέρον ἔπραξεν, ἢ ἔτι πράξει, εἰ οἱ καιροὶ συμπέσοιεν αὐτῷ, ἐναντίον τοῖς πρότερον ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένοις. σκόπει δὲ ὁμοίως, καὶ εἴ τι νῦν λέγει ἐναντίον τοῖς πρότερον αὐτῷ εἰρημένοις, ἢ εἴ τι εἴποι ἐναντίον τοῖς λεγομένοις, ἢ τοῖς πρότερον εἰρημένοις. σκόπει δὲ, καὶ εἴ τι πώποτε προείλετο ἐναντίον τοῖς πρότερον ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένοις, ἢ προέλοιτ' ἂν καιροῦ παραπεσόντος. ὁμοιοτρόπως δὲ τούτοις λάμβανε καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ἔνδοξα ἐπιτηδεύματα, τὰς ἐν τῷ τοῦ ἐξεταζομένου βίῳ ἐναντιώσεις. τὸ μὲν οὖν ἐξεταστικὸν εἶδος οὕτω μετιὼν, οὐδένα παραλείψεις τρόπον τῆς ἐξετάσεως. ἁπάντων δὲ τῶν εἰδῶν ἤδη διῃρημένων, δεῖ καὶ χωρὶς τούτων ἑκάστῳ ὅπως ἁρμόττει χρῆσθαι, καὶ κατὰ συμπλοκὴν τὰς δυνάμεις αὐτῶν. ταῦτα γὰρ ἔχει μὲν διαφορὰς παμμεγέθεις, ἐπικοινωνοῦσι μέντοι κατὰ τὰς χρήσεις ἀλλήλοις, καὶ ταὐτὸ πεπόνθασι τοῖς τῶν ἀνθρώπων εἴδεσι. καὶ γὰρ οὗτοι τῇ μὲν ὅμοιοι, τῇ δὲ ἀνόμοιοι ταῖς ὄψεσι καὶ ταῖς αἰσθήσεσιν εἰσίν. οὕτω δὲ τῶν εἰδῶν διωρισμένων καὶ ὧν προσδέονται, κατὰ πάλιν ἐξαριθμήσωμεν καὶ διέλθωμεν ὡς αὐτοῖς δεῖ χρῆσθαι.

Κεφάλαιον ζ.

ΠΡῶτον μὲν οὖν καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ νόμιμον, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, καθάπερ ἐν ἀρχῇ διειλόμην, κατὰ πάντων τῶν εἰδῶν κοινά ἐστι· μάλιστα δὲ αὐτοῖς τὸ προτρεπτικὸν προσχρῆται. δεύτερον δὲ, τὰς αὐξήσεις καὶ ταπεινώσεις χρησίμους εἶναι συμβέβηκε περὶ τὰ λοιπὰ πάντα. μάλιστα δὲ αὐτῶν ἐν τῷ ἐγκωμίῳ καὶ τοῖς ψόγοις αἱ χρήσεις. τρίτον δὲ πίστεις, αἷς ἀνάγκη μὲν πρὸς πάντα τὰ μέρη τῶν λόγων χρῆσθαι· χρησιμώταται δέ εἰσιν ἐν ταῖς κατηγορίαις καὶ ταῖς ἀπολογίαις.

CAPVT VI.

VT igitur summatim dixerim, quæstio est voluntatum, vel rerum, verborumve ad inuicem, aut ad aliam dissentientem vitam demonstratio. Oportet autem quærentem quærere, sicubi aut verbum eius, quem quæret, aut actiones, aut voluntates inter se discrepant. Præceptum verò hoc sit. Considerandum erit in præterito tempore, si cui quis antea amicus cùm esset, rursum inimicus, & iterum huic ipsi amicus effectus fuerit, aut aliud quid contrarium, aut quod petulantiam, & flagitium ferat, gesserit, gesturusve sit, si quando ipsi detur occasio, quod antè actis rebus eius contrarium sit. Identidem quoque intuere, si quid dicendo contrarium nunc iis dicit, quæ prius ab eo dicta fuerint, aut si quid iis, quæ dicuntur, aut quæ antea dicta sunt, contrarium dixerit. Eodémque modo si quid dicere voluit iis contrarium, quæ ab ipso antè dicta sunt, aut velit opportunitate oblata. Identidem verò assumendæ sunt etiam ad alia præclara studia eius, qui quærit, vitæ contrarietates. Quærendi ergo si speciem si hoc pacto tractaris, nullum relinques quæstionis modum. Harum autem omnium specierum quas superiùs partiti sumus, oportet etiam diuisim qualibet pro commodo vti, & vna ipsarum proprietates commiscere: hæ nanque differentias habent maximas. Enimuerò communis earum est ad inuicem vsus, & idem quod hominum species patiuntur. Hi nanque partim similes sunt, partim verò dissimiles tum aspectibus, tum etiam sensibus. Sic autem determinatis speciebus, rursum quibus indigent, communiter enumerabimus, & quomodo his vti conueniat, quæremus.

CAPVT VII.

PRimum igitur & iustum & legitimum, & vtile, & honestum, & iucundum reliquaque deinceps, quemadmodum ab initio sum partitus, speciebus omnibus sunt communia: veruntamen in suadendo maxime his vtimur. Secundo autem loco amplificationes, extenuationésque pre cęteris omnibus vtiles sunt: harum verò vsus in laudem, ac vituperationem maximè cadunt. Demum autem probationes sunt, quibus & si circa omnes causarũ partes vtendum est, in accusationibus tamen, defensionibúsque quam vtilissimæ sunt:

his nanque plurimæ controuersiæ indigent. Sunt præterea & præoccupationes & postulata, & iterationes, & orationis prolixitas, & prolixitatis modus, & breuitas, & interpretatio: hæc enim, & his similia, speciebus omnibus sunt communia. Quoniã igitur de istis, & legitimis, ac de his similibus prius determinauimus, & eorum vsum enarrauimus, & de amplificationibus quoque, extenuationibusque diximus, iam de aliis declarabimus.

CAPVT VIII.

VT igitur à probationibus primùm incipiamus, duo sunt earum genera. Fiũt enim aliæ quidem ex ipsis verbis, & negotiis, & hominibus, aliæ verò appositæ sunt iis quæque dicuntur, & quæ geruntur. Nam icota, & exempla, & coniecturæ, & commentationes, & sententiæ, & signa, & argumenta, & probationes ex ipsis verbis, & hominibus, & negotiis sunt: appositæ autem probationes, testes, iuramenta, & quæstiones extant. Opus est autem, harum vnamquanque probationum intelligere qualis sit, & vnde idonea in eam verba abundè nobis suppetent, & quid demum ea inuicem differunt. Icos igitur quod probabilem propositionem dicimus, illud est, quod cum dixeris auditoribus in mentibus eius exempla tenent. Dico autem, veluti si quis inquiat velle patriam magnã esse, & necessarios rebus secundis vti, aduersis autem inimicos: atque his similia summatim probabilia videantur. Quilibet enim auditorum, qui huiusmodi desideriis teneatur, ipse sibi de hisce, deque similibus rebus conscius est. Quam ob rem hoc nobis in dicendo semper studendum est, si rei, de qua loquimur, conscios auditores perceperimus. Hisce enim rebus par est credere eos maxime. Vis ergo probabilis est huiusmodi: ipsum verò in tres distribuemus species. Vna quidem est, quæ eas perturbationes accusando, aut defendendo verbis comprehendit, quibus homines natura afficiuntur: veluti si quem aliqui floccipenderint, aut timuerint aut eandem rem sæpissime fecerint, aut iterum voluptate, vel dolore, vel libidine affecti fuerint, aut cupiditate vacarint, aut diuitiis abundarint, aut aliam huiusmodi perturbationem, siue animis, siue corporibus, siue aliquo illorum sensuum, quibus homines afficiuntur, passi fuerint. Hæc nanque,

A ταῦτα γὰρ πλείστης ἀντιλογίας δέονται. πρὸς δὲ τούτοις, προκαταλήψεις, καὶ αἰτήματα καὶ παλιλλογίαι, καὶ μῆκος λόγου, καὶ μετριότης μήκους, καὶ βραχυλογία, καὶ ἑρμηνεία. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κοινὰς ἔχει πᾶσι τοῖς εἴδεσι τὰς χρήσεις. περὶ μὲν οὖν τῶν δικαίων καὶ τῶν νομίμων, καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, πρότερον διηκριβώσαμεν, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν διεξήλθομεν· καὶ περὶ μὲν τῶν αὐξήσεων
B καὶ ταπεινώσεων εἴπομεν.

Κεφάλαιον η.

Νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν δηλώσω, πρῶτον ἀπὸ τῶν πίστεων ἀρξάμενος. εἰσὶ δὲ δύο τρόποι τῶν πίστεων. γίνονται γὰρ αἱ μὲν ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων, καὶ τῶν ἀνθρώπων. αἱ δ' ἐπίθετοι τοῖς λεγομένοις καὶ τοῖς πραττομένοις. τὰ μὲν γὰρ εἰκότα, καὶ
C παραδείγματα, καὶ τεκμήρια, καὶ ἐνθυμήματα, καὶ γνῶμαι, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ οἱ ἔλεγχοι, πίστεις ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων εἰσίν. ἐπίθετοι δὲ, μαρτυρίαι, ὅρκοι, βάσανοι. δεῖ δὲ τούτων ἑκάστην αὐτήν τε συνιέναι ποία τίς ἐστι, καὶ πόθεν τοὺς εἰς αὐτὴν λόγους εὐπορήσομεν, καὶ τί διήλλακται(?) διαφέρουσιν. εἰκὸς μὲν οὖν ἐστιν, οὗ λεγομένου παραδείγματα ἐν ταῖς δια-
D νοίαις ἔχουσιν οἱ ἀκούοντες. λέγω δ' οἷον εἴ τις φαίη τὴν πατρίδα βούλεσθαι μεγάλην εἶναι, καὶ τοὺς οἰκείους εὖ πράττειν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀτυχεῖν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, συλλήβδην εἰκότα δόξειεν. ἕκαστος γὰρ τῶν ἀκουόντων σύνοιδεν αὑτῷ περὶ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοειδῶν, ἔχοντι τοιαύτας ἐπιθυμίας. ὥστε τοῦτο δεῖ παρατηρεῖν ἡμᾶς ἐν τοῖς λόγοις ἀεί, εἰ τοὺς ἀκούοντας συνειδότας
E ληψόμεθα περὶ τοῦ πράγματος οὗ λέγομεν. τούτοις γὰρ αὐτοὺς εἰκός ἐστι μάλιστα πιστεύειν. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς, τοιαύτην ἔχει φύσιν. διαιρεθήσεται δὲ αὐτὸ εἰς τρεῖς ἰδέας. μία μὲν οὖν ἐστὶ, τὸ τὰ πάθη τὰ κατὰ φύσιν ἀκολουθοῦντα τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς λόγοις συμπαραλαμβάνειν· οἷον εἰ τοῦ κατηγορεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι δέοι, ἐὰν
F τύχοιέν τινες καταφρονήσαντές τινος, ἢ δείσαντες, ἢ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότες, ἢ πάλιν ἡσθέντες, ἢ λυπηθέντες, ἢ ἐπιθυμοῦντες, ἢ πεπαυμένοι τῆς ἐπιθυμίας, ἢ πλουτοῦντες, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον πεπονθότες ταῖς ψυχαῖς, ἢ τοῖς σώμασιν, ἢ τινι τῶν ἄλλων αἰσθήσεων οἷς συμπράττομεν, πάθη γὰρ

καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κοινὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὄντα ταῦτα, γνώριμα τοῖς ἀκούουσίν ἐστι. τὰ μὲν οὖν κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις εἰθισμένα γενέσθαι, τοιαῦτά ἐστιν ἃ φαμὲν δεῖν συμπεριλαμβάνειν ἐν τοῖς λόγοις. ἕτερον δὲ μέρος ἐστὶ τοῦ εἰκότος τὸ ἔθος, ὃ κατὰ συνήθειαν ἕκαστοι ποιοῦμεν. τρίτον δὲ, τὸ κέρδος. πολλάκις γὰρ διὰ τοῦτο τὴν φύσιν βιαζόμενοι, καὶ τὰ ἤθη προαιρούμεθα πράττειν. οὕτω δὲ τούτων διωρισμένων, ἐν μὲν ταῖς προτροπαῖς καὶ ταῖς ἀποτροπαῖς, δεικτέον ἐστὶ περὶ τῶν ζητουμένων, ὅτι τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἐφ' ὃ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν ἢ ἀποτρέπομεν, οὕτως ὡς ἡμεῖς φαμὲν γίνεται. εἰ δὲ μὴ, ὅτι τὰ ὅμοια τῷ πράγματι ὅμοια, τοῦτον τὸν τρόπον γίνεται ὃν ἡμεῖς φαμὲν, ἢ τὰ πλεῖστα, ἢ τὰ πάντα. κατὰ μὲν οὖν τὰ πράγματα, οὕτω τὸ εἰκὸς λαπτέον. κατὰ δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἐν μὲν ταῖς κατηγορίαις, εἰ ἔχεις, ἐπιδείκνυε τὸ αὐτὸ τοῦτο πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότα πρότερον· εἰ δὲ μὴ, ὅμοια τούτῳ. πειρῶ δὲ ἀποφαίνειν καὶ ὡς λυσιτελὲς ἦν αὐτῷ ταῦτα ποιεῖν. οἱ γὰρ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων αὐτὸ τὸ λυσιτελὲς μάλιστα προτιμῶσι, καὶ τοὺς ἄλλους νομίζουσιν ἕνεκα τούτου πάντα πράττειν. εἰ μὲν οὖν ἔχεις ἀπὸ τῶν αἰτιωμένων αὐτῶν τὸ εἰκὸς λαμβάνειν, οὕτως αὐτὸ συνάγαγε. εἰ δὲ μὴ, ἀπὸ τῶν ὁμοίων τῷ εἰθισμένῳ φέρε. λέγω δὲ, εἰ νέος ἐστὶν οὗ κατηγορεῖς, ὅτι τὴν ἡλικίαν ταύτην ἔχοντες τοιαῦτα πράττουσι, ταῦτα λέγε πεποιηκέναι αὐτόν. πιστευθήσεται γὰρ κατὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ τὰ κατὰ τούτου λεγόμενα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ εἰ τὰς ἑταιρίας αὐτῷ δεικνύης τοιούτοις οὔσας, ὅτι ταῦτα φής. καὶ γὰρ διὰ τὴν πρὸς ἐκείνους συνήθειαν, δόξει τὰ αὐτὰ τοῖς φίλοις ἐπιτηδεύειν. τοῖς μὲν οὖν κατηγοροῦσιν οὕτω χρὴ μετιέναι τὸ εἰκός. τοῖς δὲ ἀπολογουμένοις μάλιστα δεικτέον, ὡς οὐδέποτε τῶν κατηγορουμένων τι πρότερον, οὔτε αὐτὸς, οὔτε τῶν φίλων οὐδεὶς, οὔτε τῶν ὁμοίων αὐτῷ ἔπραξέ τι, οὐδὲ λυσιτελοῦν τοιαῦτα πράττειν. εἰ δὲ φανερὸς ᾖ ταὐτὸ τοῦτο πρότερον πεποιηκὼς, αἰτιατέον τὴν ἡλικίαν, ἤ τινα πρόφασιν ἄλλην τοιαύτην εἰσοίσεις, δι' ἣν εἰκότως ἐξήμαρτες τότε. λέγε δὲ, καὶ ὡς οὔτε τότε ταῦτα σοι πράξαντι συνήνεγκεν, οὔτε νῦν λυσιτελήσει. εἰ δὲ σοι μηδὲν ᾖ πεπραγμένον τῶν τοιούτων,

A & his similia, quæ communes sunt humani ingenij perturbationes, auditoribus nota sunt. Quæ igitur secundum naturam hominibus fieri consueuere, quæque dicendo comprehendenda dicimus, sunt huiusmodi. Altera verò probabilis pars est mos, quem pro consuetudine singuli facimus. Tertia verò species lucrum est. Nam sæpe lucrandi gratia naturæ vim afferentes, consultò mores inducimus. His
B autem ita determinatis, in suadendo quidem, ac dissuadendo demonstrare pro quæsitis oportet vt hoc negotium, ad quod ipsi exhortamur, vel a quo aduersamur, ita fit, sicuti a nobis dicitur, vel ut ea, quæ huic negotio similia sunt hoc modo fiunt, quo nos dicimus aut plurima, aut omnia. Contra res igitur, hoc pacto probabile est capiendum: contra homines verò, in accusationibus quidem si potueris demonstrabis aduersarium hoc idem negotium sæ-
C pe antea patrauisse. Sin id minus poteris, huic similia demonstrato. Ostendere autem elabora, quod hæc facere conducibile ei fuerat, hominum autem plurimi, quoniam ipsi vtile omnibus rebus anteponunt, eadem etiam alios omnia gerere huius generis facile putant. Siquidem igitur ab ipsis aduersariis probabile capere potueris, ita illud inducito: sin id minus quiueris, a similibus tibi, quæ hominess
D consueuere, inferenda sunt. Dico autem, vt huiusmodi iuuenis est, quem accusas, quæ ij, qui id ætatis sunt agunt, hæc ipsum fecisse dicito. Nam pro similitudine etiam quæ aduersus hunc dicantur, facillimè credentur. Eodemque modo si eius socios tales ostenderis, qualem hunc esse dicit. Etenim ob eam, quæ tunc cum illis consuetudo est, videbitur iisdem rebus
E indulgere, quibus amici solent. Itaque probabile accusatoribus hoc pacto tractandum est. Defensores autem maximè ostendant oportet, vt minimè prorsus omnium quicquam antea earum rerum, quarum insimulantur, neque ipsi, neque amicorum aliquis, neque ipsorum similium vnquam egerit, vtque nihil in iis vtilitatis consequi potuisset. Quod si liquidum sit, hoc idem te antea patrauisse, caussam in æ-
F tatem reiicies, & aliquam huiusmodi aliam afferes causam, qua tunc non absurde errraueris. Dic autem nec ea tempestate, dum hæc gesseras, conduxisse tibi, nec etiam nunc conducere potuisse. Si autem nihil huiusmodi abs te patratum sit,

Hæ nanque plurimæ controuersiæ indigent. Sunt præterea & præoccupationes & postulata, & iterationes, & orationis prolixitas, & prolixitatis modus, & breuitas, & interpretatio: hæc enim, & his similia, speciebus omnibus sunt communia. Quoniã igitur de istis, & legitimis, ac de his similibus prius determinauimus, & eorum vsum enarrauimus, & de amplificationibus quoque, extenuationibusque diximus, iam de aliis declarabimus.

CAPVT VIII.

VT igitur à probationibus primùm incipiamus, duo sunt earum genera. Fiũt enim aliæ quidem ex ipsis verbis, & negotiis, & hominibus, aliæ verò appositæ sunt iis quæque dicuntur, & quæ geruntur. Nam icota, & exempla, & coniecturæ, & commentationes, & sententiæ, & signa, & argumenta, & probationes ex ipsis verbis, & hominibus, & negotiis sunt: appositæ autem probationes, testes, iuramenta, & quæstiones exstant. Opus est autem, harum vnamquanque probationum intelligere qualis sit, & vnde idonea in eam verba abunde nobis suppetent, & quid demum ex inuicem differunt. Icos igitur quod probabilem propositionem dicimus, illud est, quod cùm dixeris auditoribus in mentibus eius exempla tenent. Dico autem, veluti si quis inquiat velle patriam magnã esse, & necessarios rebus secundis vti, aduersis autem inimicos: atque his similia summatim probabilia videantur. Quilibet enim auditorum, qui huiusmodi desideriis teneatur, ipse sibi de hisce, déque similibus rebus conscius est. Quam ob rem hoc nobis in dicendo semper tuendum est, si rei, de qua loquimur, conscios auditores perceperimus. Hisce enim rebus par est credere eos maxime. Vis ergo probabilis est huiusmodi: ipsum verò in tres distribuemus species. Vna quidem est, quæ eas perturbationes accusando, aut defendendo verbis comprehendit, quibus homines natura afficiuntur: veluti si quem aliqui floccipenderint, aut timuerint aut eandem rem sæpissime fecerint, aut iterum voluptate, vel dolore, vel libidine affecti fuerint, aut cupiditate vacarint, aut diuitiis abundarint, aut aliam huiusmodi perturbationem, siue animis, siue corporibus, siue aliquo illorum sensuum, quibus homines afficiuntur, passi fuerint. Hæc nanque,

A ταύτας γὰρ πλείστης ἀντιλογίας δεῖσθαι. πρὸς δὲ τούτοις, προκαταλήψεις, καὶ αἰτήματα καὶ παλιλλογίαι, καὶ μῆκος λόγου, καὶ μετριότης μήκους, καὶ βραχυλογία, καὶ ἑρμηνεία. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κοινὰς ἔχει πᾶσι τοῖς εἴδεσι τὰς χρήσεις. περὶ μὲν οὖν τῶν δικαίων καὶ τῶν νομίμων, καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, πρότερον διωρισάμεθα, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν διεξήλθομεν· καὶ περὶ μὲν τῶν αὐξήσεων καὶ ταπεινώσεων εἴπομεν. B

Κεφάλαιον η.

Νῦν δὲ περὶ τῶν ἄλλων δηλώσομεν, περὶ τῶν ἀποδείξεων πρῶτον ἀρξάμενοι. εἰσὶ δὲ δύο τρόποι τῶν πίστεων. γίνονται γὰρ αἱ μὲν ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων, καὶ τῶν ἀνθρώπων. αἱ δ᾽ ἐπίθετοι τοῖς λεγομένοις καὶ τοῖς πραττομένοις. τὰ μὲν γὰρ εἰκότα, καὶ C παραδείγματα, καὶ τεκμήρια, καὶ ἐνθυμήματα, καὶ γνῶμαι, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ οἱ ἔλεγχοι, πίστεις ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων εἰσίν. ἐπίθετοι δὲ, μαρτυρίαι, ὅρκοι, βάσανοι. δεῖ δὲ τούτων ἑκάστην αὐτήν τε συνιέναι ποία τίς ἐστι, καὶ πόθεν τὰς εἰς αὐτὴν λόγων εὐπορήσομεν, καὶ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων. εἰκὸς μὲν οὖν ἐστιν, οὗ λεγομένου παραδείγματα ἐν ταῖς D διανοίαις ἔχουσιν οἱ ἀκούοντες. λέγω δ᾽ οἷον εἴ τις φαίη τὴν πατρίδα βούλεσθαι μεγάλην εἶναι, καὶ τοὺς οἰκείους εὖ πράττειν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀτυχεῖν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, συλλήβδην εἰκότα δόξειεν. ἕκαστος γὰρ τῶν ἀκουόντων σύνοιδεν αὐτὸς αὑτῷ περὶ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοειδῶν, ἔχοντι τοιαύτας ἐπιθυμίας. ὥστε τοῦτο δεῖ παρατηρεῖν ἡμᾶς ἐν τοῖς λόγοις ἀεὶ, εἰ τοὺς ἀκούοντας συνειδότας E ληψόμεθα περὶ τοῦ πράγματος οὗ λέγομεν. τούτοις γὰρ αὐτοῖς εἰκός ἐστι μάλιστα πιστεύειν. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς, τοιαύτην ἔχει φύσιν. διαιρήσομεν δ᾽ αὐτὸ εἰς τρεῖς ἰδέας. μία μὲν οὖν ἐστι, τὸ τὰ πάθη τὰ κατὰ φύσιν ἀκολουθοῦντα τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς λόγοις συμπαραλαμβάνειν, εἰ τι κατηγορεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι δεῖ· οἷον εἰ τύχοιεν F τινες καταφρονήσαντές τινα, ἢ δείσαντες, ἢ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότες, ἢ πάλιν ἡσθέντες, ἢ λυπηθέντες, ἢ ἐπιθυμοῦντες, ἢ πεπαυμένοι τῆς ἐπιθυμίας, ἢ πλουτοῦντες, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον πεπονθότες ταῖς ψυχαῖς, ἢ τοῖς σώμασιν, ἢ τινι τῶν ἄλλων αἰσθήσεων οἷς συμπάσχομεν, ταῦτα γὰρ

καὶ

καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κοινὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὄντα πάθη, γνώριμα τοῖς ἀκούουσίν ἐστι. τὰ μὲν οὖν κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις εἰθισμένα γίνεσθαι, τοιαῦτ' ἐστὶν ἃ φαμὲν δεῖν συμπεριλαμβάνειν ἐν τοῖς λόγοις. ἕτερον δὲ μέρος ἐστὶ τοῦ εἰκότος ἔθος, ὃ κατὰ συνήθειαν ἕκαστοι ποιοῦμεν· τρίτον δὲ, κέρδος. πολλάκις γὰρ διὰ τοῦτο τὴν φύσιν βιασάμενοι, καὶ τὰ ἤθη προαιρούμεθα πράττειν. οὕτω δὲ τούτων διωρισμένων, ἐν μὲν ταῖς προτροπαῖς καὶ ταῖς ἀποτροπαῖς δεικτέον ἐστὶ περὶ τῶν ζητουμένων, ὅτι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐφ' ὃ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν ἢ ἀποτρέπομεν, οὕτως ὡς ἡμεῖς φαμὲν γίνεται· εἰ δὲ μὴ, ὅτι τὰ τούτῳ τῷ πράγματι ὅμοια, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίνεται ὡς ἡμεῖς φαμὲν, ἢ τὰ πλεῖστα, ἢ τὰ πάντα. κατὰ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, οὕτω τὸ εἰκὸς λαπτέον· κατὰ δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἐν μὲν ταῖς κατηγορίαις, ἐὰν ἔχῃς, ἀπόδεικνυε τὸ αὐτὸ τοῦτο πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότα πρότερον· εἰ δὲ μὴ, ὅμοια τούτῳ. πειρῶ δὲ ἀποφαίνειν καὶ ὡς λυσιτελὲς ἦν αὐτῷ ταῦτα ποιεῖν. οἱ γὰρ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων αὐτοὶ τὸ λυσιτελὲς μάλιστα προτιμῶντες, καὶ τοὺς ἄλλους νομίζουσιν ἕνεκα τούτου πάντα πράττειν. ἂν μὲν οὖν ἔχῃς ἀπὸ τῶν ἀντιδίκων αὐτῶν τὸ εἰκὸς λαμβάνειν, οὕτως αὐτὸ συνάγαγε. εἰ δὲ μὴ, ἀπὸ τῶν ὁμοίων τὰ εἰθισμένα φέρε. λέγω δ' ἂν νέον ὄντα τοῦ κατηγορῇς, εἰ τὰ τῆς ἡλικίας ταύτης ὄντας ἁμαρτάνουσιν, ταῦτα λέγε πεποιηκέναι αὐτόν· πιστευθήσεται γὰρ κατὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ τὰ κατὰ τούτου λεγόμενα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ ἐάν τις τοὺς ἑταίρους αὐτοῦ δεικνύῃ τοιούτους ὄντας, ἃ ἂν σὺ τοῦτον φῇς. καὶ γὰρ διὰ τὴν πρὸς ἐκείνους συνήθειαν, δόξει τὰ αὐτὰ τοῖς φίλοις ἐπιτηδεύειν. τοὺς μὲν οὖν κατηγοροῦντας οὕτω χρὴ μετιέναι τὸ εἰκός· τοῖς δὲ ἀπολογουμένοις μάλιστα δεικτέον, ὡς οὐδέποτε τῶν κατηγορουμένων τι πρότερον, οὔτε αὐτὸς, οὔτε τῶν φίλων οὐδεὶς, οὔτε τῶν ὁμοίων αὐτῷ ἔπραξέ τι, οὐδ' ἐλυσιτέλησε τοιαῦτα πράττειν. εἰ δὲ φανερὸς ᾖς ταὐτὸ τοῦτο πρότερον πεποιηκὼς, αἰτιατέον τὴν ἡλικίαν, ἤ τινα πρόφασιν ἄλλην τοιαύτην εἰπεῖν, δι' ἣν εἰκότως ἐξήμαρτες τότε. λέγε δὲ, καὶ ὡς οὔτε ταῦτα τότε σοι πράξαντι συνήνεγκεν, οὔτε νῦν λυσιτελήσειεν ἄν. εἰ δέ σοι μηδὲν ᾖ πεπραγμένον τῶν τοιούτων,

A & iis similia, quæ communes sunt humani ingenij perturbationes, auditoribus nota sunt. Quæ igitur secundum naturam hominibus fieri consueuere, quæque dicendo comprehendenda dicimus, sunt huiusmodi. Altera verò probabilis pars est mos, quem pro consuetudine singuli facimus. Tertia verò species lucrum est. Nam sæpe lucrandi gratia naturæ vim afferentes, consultò mores inducimus. His autem ita determinatis, in suadendo quidem, ac dissuadendo demonstrare pro quæsitis oportet vt hoc negotium, ad quod ipsi exhortamur, vel a quo auertimus, ita
B fit, sicuti a nobis dicitur, vel ea, quæ huic negotio similia sunt hoc modo fiere, quo nos dicimus aut plurima, aut omnia. Contra res igitur, hoc pacto probabile est capiendum: contra homines vero, in accusationibus quidem si potueris demonstrabis aduersarium hoc idem negotium sæpe antea patrauisse. Sin id minus poteris,
C huic similia demonstrato. Ostendere autem elabora, quod hæc facere conducibile ei fuerat, hominum autem plurimi, quoniam ipsi vtile omnibus rebus anteponunt, eadem etiam alios omnia gerere huius generis facile putant. Siquidem igitur ab ipsis aduersariis probabile capere potueris, ita illud inducito: sin id minus quiueris, a similibus tibi, quæ homines consueuere, inferenda sunt. Dico autem,
D vt huiusmodi iuuenis est, quem accusas, quæ ij, qui id ætatis sunt, agunt, hæc ipsum fecisse dicito. Nam pro similitudine etiam quæ aduersus hunc dicuntur, facillimè credentur. Eodemque modo si eius socios tales ostenderis, qualem hunc esse dicit. Etenim ob eam, quæ huic cum illis consuetudo est, videbitur iisdem rebus indulgere, quibus amici solent. Itaque
E probabile accusatoribus hoc pacto tractandum est. Defensores autem maximè ostendant oportet, vt minimè prorsus omnium quicquam antea earum rerum, quarum insimulantur, neque ipsi, neque amicorum aliquis, neque ipsorum similium vnquam egerit, neque nihil in iis vtilitatis consequi potuisset. Quòd si liquidum sit, hoc idē te antea patrauisse, caussam in ætatem reiicies, & aliquam huiusmodi a-
F liam afferes causam, qua tunc non absurde erraueris. Dic autem nec ea tempestate, dum hæc gesseras, conduxisse tibi, nec etiam nunc conducere potuisse. Si autem nihil huiusmodi abs te patratum sit,

his nanque plurimæ controuersiæ indigent. Sunt præterea & præoccupationes & postulata, & iterationes, & orationis prolixitas, & prolixitatis modus, & breuitas, & interpretatio: hæc enim, & his similia, speciebus omnibus sunt communia. Quoniã igitur de istis, & legitimis, ac de his similibus prius determinauimus, & eorum vsum enarrauimus, & de amplificationibus quoque, extenuationibúsque diximus, iam de aliis declarabimus.

CAPVT VIII.

VT igitur à probationibus primùm incipiamus, duo sunt earum genera Fiũt enim aliæ quidem ex ipsis verbis, & negotiis, & hominibus, aliæ verò appositæ sunt iis quæque dicuntur, & quæ geruntur. Nam icota, & exempla, & coniecturæ, & commentationes, & sententiæ, & signa, & argumenta, & probationes ex ipsis verbis, & hominibus, & negotiis sunt: appositæ autem probationes, testes, iuramenta, & quæstiones existunt. Opus est autem, harum vnamquanque probationum intelligere qualis sit, & vnde idonea in eam verba abunde nobis suppetent, & quid demum eæ inuicem differunt. Icos igitur quod probabilem propositionem dicimus, illud est, quod cùm dixeris auditoribus in mentibus eius exempla tenent. Dico autem, veluti si quis inquiat velle patriam magnã esse, & necessarios rebus secundis vti, aduersis autem inimicos: atque his similia summatim probabilia videantur. Quilibet enim auditorum, qui huiusmodi desiderus teneatur, ipse sibi de hisce, déque similibus rebus conscius est. Quam ob rem hoc nobis in dicendo semper iudendum est, si rei, de qua loquimur, conscios auditores perceperimus. Hisce enim rebus par est credere eos maxime. Vis ergo probabilis est huiusmodi: ipsum verò in tres distribuemus species. Vna quidem est, quæ eas perturbationes accusando, aut defendendo verbis comprehendit, quibus homines natura afficiuntur: veluti si quem aliqui floccipenderint, aut timuerint aut eandem rem sæpissime fecerint, aut iterum voluptate, vel dolore, vel libidine affecti fuerint, aut cupiditate vacarint, aut diuitiis abundarint, aut aliam huiusmodi perturbationem, siue animis, siue corporibus, siue aliquo illorum sensuum, quibus homines afficiuntur, passi fuerint. Hæc nanque,

A ταῦτα γὰρ πλείστης ἀντιλογίας δέονται. ἔστι δὲ τούτοις, προκαταλήψεις, καὶ αἰτήματα καὶ παλιλλογίαι, καὶ μῆκος λόγου, καὶ μετριότης μήκους, καὶ βραχυλογία, καὶ ἑρμηνεία. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κοινὰς ἔχει τὰς δυνάμεις τοῖς εἴδεσι τῆς χρήσεως. περὶ μὲν οὖν τῶν δικαίων καὶ τῶν νομίμων, καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, προειρήκαμεν διαγραφήν, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν διεξήλθομεν· καὶ περὶ μὲν τῶν αὐξήσεων καὶ ταπεινώσεων εἴπομεν. B

Κεφάλαιον η.

Νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν διέλθωμεν, πρότερον ἀπὸ τῶν πίστεων ἀρξάμενοι. εἰσὶ δὲ δύο τρόποι τῶν πίστεων. γίνονται γὰρ αἱ μὲν ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων, καὶ τῶν ἀνθρώπων. αἱ δ' ἐπίθετοι τοῖς λεγομένοις καὶ τοῖς πραττομένοις. τὰ μὲν γὰρ εἰκότα, καὶ C παραδείγματα, καὶ τεκμήρια, καὶ ἐνθυμήματα, καὶ γνῶμαι, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ οἱ ἔλεγχοι, πίστεις ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων εἰσίν. ἐπίθετοι δὲ, μαρτυρίαι, ὅρκοι, βάσανοι. δεῖ δὲ τούτων ἑκάστην αὐτήν τε συνιέναι ποία τίς ἐστι, καὶ πόθεν τῶν εἰς αὐτὴν λόγων εὐπορήσομεν, καὶ τί ἀλλήλων διαφέρουσιν. εἰκὸς μὲν οὖν ἐστιν, οὗ λεγομένου παραδείγματα ἐν ταῖς διανοίαις D ἔχουσιν οἱ ἀκούοντες. λέγω δ' οἷον εἴ τις φαίη τὴν πατρίδα βούλεσθαι μεγάλην εἶναι, καὶ τοὺς οἰκείους εὖ πράττειν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀτυχεῖν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, συλλήβδην εἰκότα δόξειεν. ἕκαστος γὰρ τῶν ἀκουόντων σύνοιδεν ἑαυτῷ αὐτὸς περὶ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, ἔχοντι τοιαύτας ἐπιθυμίας. ὥστε τοῦτο δεῖ παρατηρεῖν ἡμᾶς ἐν E τοῖς λόγοις ἀεί, εἰ τοὺς ἀκούοντας συνειδότας λαμψόμεθα περὶ τοῦ πράγματος οὗ λέγομεν. τούτοις γὰρ αὐτοὺς εἰκός ἐστι μάλιστα πιστεύειν. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς, τοιαύτην ἔχει φύσιν. διαιρεθείη δὲ αὐτὸ εἰς τρεῖς ἰδέας· μία μὲν οὖν ἐστι, τὸ τὰ πάθη τὰ κατὰ φύσιν ἐνυπάρχοντα τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς λόγοις συμπαραλαμβάνειν· οἷον εἰ τῶν καταφρονεῖν ἢ δεδοικέναι συμβέβηκεν F ἢ τυχόν τινες καταφρονήσαντές τινος, ἢ δεδοικότες ἢ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότες, ἢ πάλιν ἡδόμενοι, ἢ λυπηθέντες, ἢ ἐπιθυμοῦντες, ἢ πεπαυμένοι τῆς ἐπιθυμίας, ἢ πλουτοῦντες, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον πεπονθότες πάθος ταῖς ψυχαῖς, ἢ τοῖς σώμασιν, ἢ τινι τῶν ἄλλων αἰσθήσεων συμπάσχομεν, ταῦτα γὰρ

καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κατὰ τὴν ἀνθρωπίνης φύσεως ὄντα πάθη, γνώριμα τοῖς ἀκούουσίν ἐστι. τὰ μὲν οὖν κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις εἰωθότα γίνεσθαι, τοιαῦτά ἐστιν ἃ φαμὲν δεῖν συμπεριλαμβάνειν ἐν τοῖς λόγοις. ἕτερον δὲ μέρος ἐστὶ τοῦ εἰκότος τὸ ἔθος, ὃ κατὰ συνήθειαν ἕκαστοι ποιοῦμεν. τρίτον δὲ, κέρδος. πολλάκις γὰρ διὰ τοῦτο τὴν φύσιν βιαζόμενοι, καὶ τὰ ἤθη [illegible]. οὕτω δὲ τούτων διωρισμένων, ἐν μὲν ταῖς προτροπαῖς καὶ ταῖς ἀποτροπαῖς δεικτέον ἐστὶ τῶν ζητουμένων, ὅτι τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἐφ' ὃ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν [illegible], οὕτως ὡς ἡμεῖς φαμὲν γίνεται. εἰ δὲ μή, ὅτι τὰ ὅμοια τῷ πράγματι ὅμοια, [illegible] ὡς ἡμεῖς φαμὲν, ἢ τὰ πλεῖστα, ἢ τὰ πάντα. κατὰ μὲν οὖν τὰ πράγματα, οὕτω τὸ εἰκὸς λαμβάνειν· κατὰ δὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἐν μὲν ταῖς κατηγορίαις, ἐὰν ἔχῃς, ἐπιδείκνυε τὸ αὐτὸ τοῦτο πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότα πρότερον· εἰ δὲ μή, ὅμοια τούτῳ. πειρῶ δὲ ἀποφαίνειν καὶ ὡς λυσιτελὲς ἦν αὐτῷ ταῦτα ποιεῖν. οἱ γὰρ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων αὐτοὶ τὸ λυσιτελὲς μάλιστα προτιμῶσι, καὶ τοὺς ἄλλους νομίζουσιν ἕνεκα τούτου πάντα πράττειν. ἐὰν μὲν οὖν ἔχῃς ἀπὸ τῶν ἀντιδίκων αὐτῶν τὸ εἰκὸς λαμβάνειν, οὕτως αὐτὸ συνάγαγε. εἰ δὲ μή, ἀπὸ τῶν ὁμοίων τὰ ἐνδεχόμενα φέρε. λέγω δ' οἷον εἰ νέου ὄντος κατηγορεῖς, [illegible] τῆς ἡλικίας ταύτης ὄντες [illegible], ταῦτα λέγε πεποιηκέναι αὐτόν. πιστευθήσεται γὰρ κατὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ τὰ κατὰ τούτου λεγόμενα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ ἐάν τις τοὺς ἑταίρους αὐτῷ δεικνύῃ τοιούτους ὄντας, [illegible] φής. καὶ γὰρ διὰ τὴν πρὸς ἐκείνους συνήθειαν, δόξει τὰ αὐτὰ τοῖς φίλοις ἐπιτηδεύειν. τοῖς μὲν οὖν κατηγοροῦσιν οὕτω χρὴ μετιέναι τὸ εἰκός· τοῖς δὲ ἀπολογουμένοις μάλιστα δεικτέον, ὡς οὐδεπώποτε τῶν κατηγορουμένων τι πρότερον, οὔτε αὐτός, οὔτε τῶν φίλων οὐδείς, οὔτε τῶν ὁμοίων αὐτῷ ἐπράχθη τι, οὐδ' ἐλυσιτέλει τοιαῦτα πράττειν. ἐὰν δὲ φανερὸς ᾖς ταὐτὸ τοῦτο πρότερον πεποιηκώς, αἰτιατέον τὴν ἡλικίαν, ἤ τινα πρόφασιν ἄλλην τοιαύτην εἰσοιστέον, δι' ἣν εἰκότως ἐξήμαρτες τότε. λέγε δέ, καὶ ὡς οὔτε τότε σοι πράξαντι συνήνεγκεν, οὔτε νῦν ἐλυσιτέλησεν ἄν. εἰ δὲ σοι μηδὲν ᾖ πεπραγμένον τῶν τοιούτων,

A & his similia, quæ communes sunt humani ingenij perturbationes, auditoribus nota sunt. Quæ igitur secundum naturam hominibus fieri consueuere, quæque dicendo comprehendenda dicimus, sunt huiusmodi. Altera verò probabilis pars est mos, quem pro consuetudine singuli facimus. Tertia verò species lucrum est. Nam sæpe lucrandi gratia naturæ vim afferentes, consultò mores inducimus. His B autem ita determinatis, in suadendo quidem, ac dissuadendo demonstrare pro quæsitis oportet vt hoc negotium, ad quod ipsi exhortamur, vel aduertimur, ita fit, sicuti a nobis dicitur, vel ut ea, quæ huic negotio similia sunt hoc modo fiunt, quo nos dicimus aut plurima, aut omnia. Contra res igitur, hoc pacto probabile est capiendum: contra homines vero, in accusationibus quidem si potueris demonstrabis aduersarium hoc idem negotium sæ- C pe antea patrauisse. Sin id minus poteris, huic similia demonstrato. Ostendere autem elabora, quod hæc facere conducibile ei fuerat, hominum autem plurimi, quoniam ipsi vtile omnibus rebus anteponunt, eadem etiam alios omnia gerere huius generis facile putant. Siquidem igitur ab ipsis aduersariis probabile capere potueris, ita illud inducito: sin id minus quiueris, a similibus tibi, quæ homines D consueuere, inferenda sunt. Dico autem, vt huiusmodi iuuenis est, quem accusas, quæ ij, qui id ætatis sunt agunt, hæc ipsum fecisse dicito. Nam pro similitudine etiam quæ aduersus hunc dicantur, facillimè credentur. Eodemque modo si eius socios tales ostenderis, qualem hunc esse dicit. Et enim ob eam, quæ huic cum illis consuetudo est, videbitur iisdem rebus indulgere, quibus amici solent. Itaque E probabile accusatoribus hoc pacto tractandum est. Defensores autem maximè ostendant oportet, vt minimè prorsus omnium quicquam antea earum rerum, quarum insimulantur, neque ipsi, neque amicorum aliquis, neque ipsorum similium vnquam egerit, vtque nihil in iis vtilitatis consequi potuisset. Quòd si liquidum sit, hoc idē te antea patrauisse, caussam in æ- F tatem reiicies, & aliquam huiusmodi aliam afferes causam, qua tunc non absurdè erraueris. Dic autem nec ea tempestate, dum hæc gesseras, conduxisse tibi, nec etiam nunc conducere potuisse. Si autem nihil huiusmodi abs te patratum sit,

his nanque plurimæ controuersiæ indigent. Sunt præterea & præoccupationes & postulata, & iterationes, & orationis prolixitas, & prolixitatis modus, & breuitas, & interpretatio: hæc enim, & his similia, speciebus omnibus sunt communia. Quoniã igitur de istis, & legitimis, ac de his similibus prius determinauimus, & eorum vsum enarrauimus, & de amplificationibus quoque, extenuationibusque diximus, iam de aliis declarabimus.

CAPVT VIII.

VT igitur à probationibus primùm incipimus, duo sunt earum genera. Fiũt enim aliæ quidem ex ipsis verbis, & negotiis, & hominibus, aliæ verò appositæ sunt iis quæque dicuntur, & quæ geruntur. Nam icota, & exempla, & coniecturæ, & commentationes, & sententiæ, & signa, & argumenta, & probationes ex ipsis verbis, & hominibus, & negotiis sunt: appositæ autem probationes, testes, iuramenta, & quæstiones exstant. Opus est autem, harum vnamquanque probationum intelligere qualis sit, & vnde idonea in eam verba abunde nobis suppetent, & quid demum ex inuicem differunt. Icos igitur quod probabilem propositionem diximus, illud est, quod cum dixeris auditoribus in mentibus eius exempla tenent. Dico autem, veluti si quis inquiat velle patriam magnã esse, & necessarios rebus secundis vti, aduersis autem inimicos: atque his similia summatim probabilia videantur. Quilibet enim auditorum, qui huiusmodi desiderus teneatur, ipse sibi de hisce, déque similibus rebus conscius est. Quamobrem hoc nobis in dicendo semper iudendum est, si res, de qua loquimur, conscios auditores perceperimus. His enim rebus par est credere eos maxime. Vis ergo probabilis est huiusmodi: ipsum verò in tres distribuemus species. Vna quidem est, quæ eas perturbationes accusando, aut defendendo verbis comprehendit, quibus homines natura afficiuntur: veluti si quem aliqui floccipenderint, aut timuerint aut eandem rem sæpissime fecerint, aut iterum voluptate, vel dolore, vel libidine affecti fuerint, aut cupiditate vacarint, aut diuitiis abundarint, aut aliam huiusmodi perturbationem, siue animis, siue corporibus, siue aliquo illorum sensuum, quibus homines afficiuntur, passi fuerint. Hæc nanque,

ταῦτα γὰρ πλείστης ἀντιλογίας δέονται. πρὸς δὲ τούτοις, προκαταλήψεις, καὶ αἰτήματα, καὶ παλιλλογίαι, καὶ μῆκος λόγου, καὶ μετριότης μήκους, καὶ βραχυλογία, καὶ ἑρμηνεία. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κοινὰς ἔχει πᾶσι τοῖς εἴδεσι τὰς χρήσεις. περὶ μὲν οὖν τῶν δικαίων καὶ τῶν νομίμων, καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, πρότερον διωρισάμεθα, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν διεξήλθομεν· καὶ περὶ μὲν τῶν αὐξήσεων καὶ ταπεινώσεων εἴπομεν.

Κεφάλαιον η.

ΝΥν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν διέλθωμεν, ἀπὸ τῶν πίστεων ἀρξάμενοι. εἰσὶ δὲ δύο τρόποι τῶν πίστεων. γίνονται γὰρ αἱ μὲν ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων, καὶ τῶν ἀνθρώπων. αἱ δ' ἐπίθετοι τοῖς λεγομένοις καὶ τοῖς πραττομένοις. τὰ μὲν γὰρ εἰκότα, καὶ παραδείγματα, καὶ τεκμήρια, καὶ ἐνθυμήματα, καὶ γνῶμαι, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ οἱ ἔλεγχοι, πίστεις ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων εἰσίν. ἐπίθετοι δὲ, μαρτυρίαι, ὅρκοι, βάσανοι. δεῖ δὲ τούτων ἑκάστην αὐτήν τε συνιέναι ποία τίς ἐστι, καὶ πόθεν τὴν εἰς αὐτὴν λόγων εὐπορήσομεν, καὶ τί ἀλλήλων διαφέρουσιν. εἰκὸς μὲν οὖν ἐστιν, οὗ λεγομένου παραδείγματα ἐν ταῖς διανοίαις ἔχουσιν οἱ ἀκούοντες· λέγω δ' οἷον εἴ τις φαίη τὴν πατρίδα βούλεσθαι μεγάλην εἶναι, καὶ τοὺς οἰκείους εὖ πράττειν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀτυχεῖν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, συλλήβδην εἰκότα δόξειεν. ἕκαστος γὰρ τῶν ἀκουόντων σύνοιδεν αὐτὸς αὑτῷ περὶ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, ἔχοντι τοιαύτας ἐπιθυμίας. ὥστε τοῦτο δεῖ παρατηρεῖν ἡμᾶς ἐν τοῖς λόγοις ἀεί, εἰ τοὺς ἀκούοντας συνειδότας ληψόμεθα περὶ τοῦ πράγματος οὗ λέγομεν. τούτοις γὰρ αὐτοὺς εἰκός ἐστι μάλιστα πιστεύειν. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς, τοιαύτην ἔχει φύσιν. διαιρούμεθα δὲ αὐτὸ εἰς τρεῖς ἰδέας· μία μὲν οὖν ἐστι, τὸ τὰ πάθη τὰ κατὰ φύσιν ἀκολουθοῦντα τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς λόγοις συμπαραλαμβάνειν· οἷον εἰ τῶν κατηγορεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι δέῃ, εἰ τύχοιεν τινες καταφρονήσαντές τινα, ἢ δείσαντες, ἢ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότες, ἢ πάλιν ἡσθέντες, ἢ λυπηθέντες, ἢ ἐπιθυμοῦντες, ἢ πεπαυμένοι τῆς ἐπιθυμίας, ἢ πλουτοῦντες, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον πεπονθότες πάθος ταῖς ψυχαῖς, ἢ τοῖς σώμασιν, ἢ τινι τῶν ἄλλων αἰσθήσεων οἷς συμπεπόνθαμεν, ταῦτα γὰρ

καὶ

καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κοινὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὄντα πάθη, γνώριμα τοῖς ἀκούουσίν ἐστι. τὰ μὲν οὖν κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις εἰωθότα γίνεσθαι, τοιαῦτ᾽ ἐστὶν ἃ φαμὲν δεῖν συμπαραλαμβάνειν ἐν τοῖς λόγοις. ἕτερον δὲ μέρος ἐστὶ τοῦ εἰκότος ἔθος, ὃ κατὰ συνήθειαν ἕκαστοι ποιοῦμεν· τρίτον δὲ, κέρδος. πολλάκις γὰρ διὰ τοῦτο τὴν φύσιν βιαζόμενοι, καὶ τὰ ἤθη προαιρούμεθα πράττειν. οὕτω δὲ τούτων διωρισμένων, ἐν μὲν ταῖς προτροπαῖς καὶ ταῖς ἀποτροπαῖς, δεικτέον ἐστὶ τῶν ζητουμένων, ὅτι τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἐφ᾽ ὃ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν ἢ οὗ ἀποτρέπομεν, οὕτως ὡς ἡμεῖς φαμὲν γίνεται· εἰ δὲ μὴ, ὅτι τὰ τούτῳ τῷ πράγματι ὅμοια, τὸν τρόπον γίνεται ὃν ἡμεῖς φαμὲν, ἢ τὰ πλεῖστα, ἢ τὰ πάντα. κατὰ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, οὕτω τὸ εἰκὸς ληπτέον· κατὰ δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἐν μὲν ταῖς κατηγορίαις, ἐὰν ἔχῃς, ἐπιδείκνυε τὸ αὐτὸ τοῦτο πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότα πρότερον· εἰ δὲ μὴ, ὅμοια τούτῳ. πειρῶ δὲ ἀποφαίνειν καὶ ὡς λυσιτελὲς ἦν αὐτῷ ταῦτα ποιεῖν. οἱ γὰρ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων αὐτοί τε τὸ λυσιτελὲς μάλιστα προτιμῶσι, καὶ τοὺς ἄλλους νομίζουσιν ἕνεκα τούτου πάντα πράττειν. ἂν μὲν οὖν ἔχῃς ἀπὸ τῶν ἀντιδίκων αὐτῶν τὸ εἰκὸς λαμβάνειν, οὕτως αὐτὸ συνάγαγε. εἰ δὲ μὴ, ἀπὸ τῶν ὁμοίων τὰ εἰωθότα φέρε. λέγω δ᾽, ἂν νέου ὄντος κατηγορῇς, ὅτι ἃ οἱ τὴν ἡλικίαν ταύτην ὄντες πράττουσι, ταῦτα λέγε πεπραχέναι αὐτόν· πιστευθήσεται γὰρ κατὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ τὰ κατὰ τούτου λεγόμενα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, κἂν ἐάν τις τοὺς ἑταίρους αὐτῷ δεικνύῃ τοιούτους ὄντας, οἷον τοῦτον φῄς. καὶ γὰρ διὰ τὴν πρὸς ἐκείνους συνήθειαν, δόξει τὰ αὐτὰ τοῖς φίλοις ἐπιτηδεύειν. τοὺς μὲν οὖν κατηγοροῦντας οὕτω χρὴ μετιέναι τὸ εἰκός· τοῖς δὲ ἀπολογουμένοις μάλιστα δεικτέον, ὡς οὐδέποτε τῶν κατηγορουμένων τι πρότερον, οὔτ᾽ αὐτὸς, οὔτε τῶν φίλων οὐδεὶς, οὔτε τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἐπέπραξέ τι, οὐδ᾽ ἐλυσιτέλει τοιαῦτα πράττειν. ἂν δὲ φανερὸς ᾖς ταὐτὸ τοῦτο πρότερον πεποιηκὼς, ἐπὶ τὴν ἡλικίαν, ἤ τινα πρόφασιν ἄλλην τοιαύτην οἰστέον, δι᾽ ἣν εἰκότως ἐξήμαρτες τότε. λέγε δὲ, καὶ ὡς οὔτε ταῦτα τότε σοι πράξαντι συνήνεγκεν, οὔτε νῦν ἐλυσιτέλησεν ἄν. εἰ δέ σοι μηδὲν ᾖ πεπραγμένον τῶν τοιούτων,

A & his similia, quæ communes sunt humani ingenij perturbationes, auditoribus nota sunt. Quæ igitur secundum naturam hominibus fieri consueuere, quæque dicendo comprehendenda dicimus, sunt huiusmodi. Altera verò probabilis pars est mos, quem pro consuetudine singuli facimus. Tertia verò species lucrum est. Nam sæpe lucrandi gratia naturæ vim afferentes, consultò mores inducimus. His
B autem ita determinatis, in suadendo quidem, ac dissuadendo demonstrare pro quæsitis oportet vt hoc negotium, ad quod ipsi exhortamur, vel quod aduersamur, ita sit, sicut a nobis dicitur, vel ut ea, quæ huic negotio similia sunt hoc modo fiunt, quo nos dicimus aut plurima, aut omnia. Contra res igitur, hoc pacto probabile est capiendum: contra homines vero, in accusationibus quidem si poteris demonstrabis aduersarium hoc idem negotium sæ-
C pe antea patrauisse. Sin id minus poteris, huic similia demonstrato. Ostendere autem elabora, quod hæc facere conducibile ei fuerat, hominum autem plurimi, quoniam ipsi vtile omnibus rebus anteponunt, eadem etiam alios omnia gerere huius generis facile putant. Siquidem igitur ab ipsis aduersariis probabile capere poteris, ita illud inducito: sin id minus quiueris, a similibus tibi, quæ homines
D consueuere, inferenda sunt. Dico autem, vt huiusmodi iuuenis est, quem accusas, quæ ij, qui id ætatis sunt agunt, hæc ipsum fecisse dicito. Nam pro similitudine etiam quæ aduersus hunc dicuntur, facillimè credentur. Eodemque modo si eius familiares ostenderis, qualem hunc esse dicis. Etenim ob eam, quæ huic cum his consuetudo est, videbitur iisdem rebus indulgere, quibus amici solent. Itaque
E probabile accusatoribus hoc pacto tractandum est. Defensores autem maximè ostendant oportet, vt minimè prorsus omnium quicquam antea earum rerum, quarum insimulantur, neque ipsi, neque amicorum aliquis, neque ipsorum similium vnquam egerit, vtque nihil in iis vtilitatis consequi potuisset. Quòd si liquidum sit, hoc idē te antea patrauisse, caussam in ætatem reiicies, & aliquam huiusmodi a-
F liam afferes causam, qua tunc non absurdè erraueris. Dic autem nec ea tempestate, dum hæc gesseras, conduxisse tibi, nec etiam nunc conducere potuisse. Si autem nihil huiusmodi abs te patratum sit,

καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κοινὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὄντα πάθη, γνώριμα τοῖς ἀκούουσίν ἐστι. τὰ μὲν οὖν κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις εἰθισμένα γίνεσθαι, τοιαῦτά ἐστιν ἃ φαμὲν δεῖν συμπαραλαμβάνειν ἐν τοῖς λόγοις. ἕτερον δὲ μέρος ἐστὶ τοῦ εἰκότος τὸ ἔθος, ὃ κατὰ συνήθειαν ἕκαστοι ποιοῦμεν· τρίτον δὲ, κέρδος. πολλάκις γὰρ διὰ τοῦτο τὴν φύσιν βιαζόμενοι, καὶ τὰ ἤθη προαιρούμεθα πράττειν. οὕτω δὲ τούτων διωρισμένων, ἐν μὲν ταῖς προτροπαῖς καὶ ταῖς ἀποτροπαῖς δεικτέον ἐστὶ τῶν ζητουμένων, ὅτι τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἐφ' ὃ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν ἢ ἀποτρέπομεν, οὕτως ὡς ἡμεῖς φαμὲν γίνεται· εἰ δὲ μὴ, ὅτι τὰ τούτῳ τῷ πράγματι ὅμοια, τὸν τρόπον γίνεται ὃν ἡμεῖς φαμὲν, ἢ τὰ πλεῖστα, ἢ τὰ πάντα. κατὰ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, οὕτω τὸ εἰκὸς ληπτέον· κατὰ δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἐν μὲν ταῖς κατηγορίαις, ἐὰν ἔχῃς, ἀποδείκνυε τὸ αὐτὸ τοῦτο πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότα πρότερον· εἰ δὲ μὴ, ὅμοια τούτῳ. πειρῶ δὲ ἀποφαίνειν καὶ ὡς λυσιτελὲς ἦν αὐτῷ ταῦτα ποιεῖν. οἱ γὰρ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων αὐτό τε λυσιτελὲς μάλιστα προτιμῶσι, καὶ τοὺς ἄλλους νομίζουσιν ἕνεκα τούτου πάντα πράττειν. εἰ μὲν οὖν ἔχεις ἀπὸ τῶν ἀντιδίκων αὐτῶν τὸ εἰκὸς λαμβάνειν, οὕτως αὐτὸ συνάγαγε. εἰ δὲ μὴ, ἀπὸ τῶν ὁμοίων τὰ εἰθισμένα φέρε. λέγω δ' οἷον εἰ νέου ὄντος κατηγορεῖς, ὅτι τὰ τοιαῦτα ἐπὶ τῆς ἡλικίας ταύτης ὄντες πράττουσι, ταῦτα λέγε πεποιηκέναι αὐτόν· πιστευθήσεται γὰρ κατὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ τὰ κατὰ τούτου λεγόμενα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ εἴ τις τοὺς ἑταίρους αὐτοῦ δεικνύῃ τοιούτους ὄντας, ὅτι τοιοῦτον φής. καὶ γὰρ διὰ τὴν πρὸς ἐκείνους συνήθειαν, δόξει τὰ αὐτὰ τοῖς φίλοις ἐπιτηδεύειν. τοὺς μὲν οὖν κατηγοροῦντας οὕτω χρὴ μετιέναι τὸ εἰκός· τοῖς δὲ ἀπολογουμένοις μάλιστα δεικτέον, ὡς οὐδέποτε τῶν κατηγορουμένων τι πρότερον, οὔτε αὐτὸς, οὔτε τῶν φίλων οὐδεὶς, οὔτε τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἔπραξέ τις, οὐδ' ἐλυσιτέλει τοιαῦτα πράττειν. εἰ δὲ φανερὸς ᾖ ταὐτὸ τοῦτο πρότερον πεποιηκὼς, αἰτιατέον τὴν ἡλικίαν, ἤ τινα πρόφασιν ἄλλην τοιαύτην οἰστέον, δι' ἣν εἰκότως ἐξήμαρτε τότε. λέγε δὲ, καὶ ὡς οὔτε ταῦτα τότε σοι πράξαντι συνελυσιτέλησεν, οὔτε νῦν λυσιτελήσειεν ἄν. εἰ δέ σοι μηδὲν ᾖ προειργασμένον τῶν τοιούτων,

A & his similia, quæ communes sunt humani ingenij perturbationes, auditoribus nota sunt. Quæ igitur secundum naturam hominibus fieri consueuere, quæque dicendo comprehendenda dicimus, sunt huiusmodi. Altera verò probabilis pars est mos, quem pro consuetudine singuli facimus. Tertia verò species lucrum est. Nam sæpe lucrandi gratia naturæ vim afferentes, consultò mores inducimus. His
B autem ita determinatis, in suadendo quidem, ac dissuadendo demonstrare pro quæsitis oportet vt hoc negotium, ad quod ipsi exhortamur, vel quo aduertimur, ita fit, sicuti a nobis dicitur, vel ut ea, quæ huic negotio similia sunt hoc modo fiunt, quo nos dicimus aut plurima, aut omnia. Contra res igitur, hoc pacto probabile est capiendum: contra homines verò, in accusationibus quidem si potueris demonstrabis aduersarium hoc idem negotium sæ-
C pe antea patrauisse. Sin id minus poteris, huic similia demonstrato. Ostendere autem elabora, quod hæc facere conducibile ei fuerat, hominum autem plurimi, quoniam ipsi vtile omnibus rebus anteponunt, eadem etiam alios omnia gerere huius gratia facile putant. Siquidem igitur ab ipsis aduersariis probabile capere potueris, ita illud inducito: sin id minus quiueris, a similibus tibi, quæ homines
D consueuere, inferenda sunt. Dico autem, vt huiusmodi iuuenis est, quem accusas, quæ ij, qui id ætatis sunt agunt, eum ipsum fecisse dicito. Nam pro similitudine etiam quæ aduersus hunc dicuntur, facillimè credentur. Eodemque modo si eius sodales tales ostenderis, qualem hunc esse dicis. Et enim ob eam, quæ huic cum iis consuetudo est, videbitur iisdem rebus indulgere, quibus amici solent. Itaque
E probabile accusatoribus hoc pacto tractandum est. Defensores autem maximè ostendant oportet, vt minimè prorsus omnium quicquam antea earum rerum, quarum insimulantur, neque ipsi, neque amicorum aliquis, neque ipsorum similium vnquam egerit, vtque nihil in iis vtilitatis consequi potuisset. Quòd si liquidum sit, hoc idē te antea patrauisse, caussam in ætatem reiicies, & aliquam huiusmodi a-
F liam afferes causam, qua tunc non absurdè erraueris. Dic autem nec ea tempestate, dum hæc gesseras, conduxisse tibi, nec etiam nunc conducere potuisse. Si autem nihil huiusmodi abs te patratum sit,

sed ex tuis amicis aliqui talia quædam fecerint, dicendum est, haudquaquam iustum esse, te ab illis calumnia affici. Eriteque demonstrandum, eorum socios, qui tibi consuetudine iuncti sint & moderatos, & honestos esse. Sic enim insimulationem ambiguam reddes. Quòd si similium alios demonstrarint eadem patrauisse absurdum esse inquies, si propterea quòd alij quidam deliquisse appareant, creditum eant, te eorum aliquid, quibus in iudicium arcesseris, factitasse. Si quidem igitur inficiatus fueris, haud ea fecisse, quorum accusaris, sic te per probabilia respondere oportet. Ita nanque accusationis verisimilitudinem infirmabis. Si verò fateri compellaris, ex multorum cõsuetudine similitudinem negotiis tuis vindica, quàm maximè, inquiens, vt plurimi, vel potius omnes & hoc, & similia agant, sicuti etiam abs te factitatum sit. Quòd si hoc demonstrari nequeat, confugiendum est ad casum, & ad imprudentiam, & vt tibi ignoscatur enitendum, omnésque hominum perturbationes, quibus ratione deficimur, complectendæ. Hæ autem sunt, amor, ira, vinolentia ambitio, & iis similia. Itaque iis præceptis probabile pulcherrime tractabimus.

CAPVT IX.

Exempla autem sunt res his, quæ factæ sunt similes, & his, de quibus nunc loquimur, contrariæ. Iis verò vtendum est, cùm quod ipse affirmas, vbi minus verisimile sit, id te perspicuum facturum dicas. Nam si minus fidei per probabile præstetur, vbi didicerint rem aliam ei similem, de qua loqueris, ita habuisse, vt à te dicitur, magis crediderint verbis tuis. Sunt autem exemplorum duo genera. Res nanque partim ratione, partim præter rationem fiunt. Quæ verò ratione fiunt, facile creduntur. Quæ autem præter rationem, non creduntur. Dico autem sicuti si quis ait, diuites esse pauperibus iustiores: adducitque iustas aliquas virorum diuitum actiones, huiuscemodi exempla secundum rationem videntur esse. Plurimi enim putant, diuites pauperibus iustiores. Quòd si quis rursus enunciet diuitum quosdam ob pecunias iniuriam intulisse, eo vsus exemplo, quòd præter rationem sit, planè efficiat, quo locupletibus fidei minus adhibeatur. Identidem etiam si quis earum rerum exemplum afferat,

A τῶν δὲ φίλων σού τινες τυγχάνωσι τοιαῦτα πεποιηκότες, χρὴ λέγειν ὡς ἄδικόν ἐστι δι' ἐκείνους αὐτὸν διαβάλλεσθαι, καὶ δεικνύειν τοὺς αὐτοῦ συνήθεις ἑτέρους ἐπιεικεῖς ὄντας. οὕτω γὰρ ἀμφίβολον ποιήσεις τὸ κατηγορούμενον. ἂν δὲ τοὺς ὁμοίους δεικνύωσί τινες ταὐτὰ πεποιηκότας, ἄτοπον εἶναι φάσκε, εἰ διότι ἕτεροί τινες ἐξαμαρτάνοντες φαίνονται, πιστὸν ἔσται, ὅτι τῶν ἐγκαλουμένων τι καὶ σὺ πε-B πoίηκας. εἰ μὲν οὖν ἔξαρνος εἴης μὴ πεποιηκέναι τὴν κατηγορουμένην πρᾶξιν, οὕτως ἐκ τῶν εἰκότων χρὴ συναπολογεῖσθαι. ἀπόδειξιν γὰρ ποιοῦσι τὴν κατηγορίαν. ἂν δὲ ὁμολογεῖν ἀναγκάζῃ, τοῖς τῶν πολλῶν ἤθεσιν ἁρμοῖς τὰς σαυτοῦ πράξεις, ὅτι μάλιστα λέγων, ὡς οἱ πλεῖστοι καὶ οἱ πάντες, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πράττουσιν οὕτως, ὡς σὺ τυγχάνεις πεποιηκώς. εἰ δὲ μὴ δυνατὸν ᾖ τοῦτο δεῖξαι, κατα-C φευκτέον ἐπὶ τὰς ἀτυχίας, ἢ τὰς ἁμαρτίας, καὶ συγγνώμης πειρατέον τυγχάνειν, παραλαμβάνοντα τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων γινόμενα πάθη, δι' ἃ ἐξιστάμεθα τοῦ λογισμοῦ. ταῦτα δ' ἐστὶν, ἔρως, ὀργὴ, μέθη, φιλοτιμία, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς, διὰ ταύτης τῆς μεθόδου τεχνικώτατα μέτιμεν.

Κεφάλαιον θ.

D Παράδειγμα δ' ἐστὶ, πράξεις ὅμοιαι γεγενημέναι καὶ ἐναντίαι ταῖς νῦν ὑφ' ἡμῶν λεγομέναις. τότε δὲ χρηστέον αὐτοῖς ἐστιν, ὅταν ἄπιστον ὂν τὸ ὑπό σου λεγόμενον, ᾖ φανερὸν ποιῆσαι θέλεις, ἐὰν διὰ τοῦ εἰκότος μὴ πιστεύηται, ὅπως πρᾶξιν ὁμοίαν ἑτέραν τῇ ὑπό σου λεγομένῃ καταμαθόντες οὕτω πεπραγμένην, ὡς σὺ φὴς γεγενῆσθαι, μᾶλλον πιστεύωσι τοῖς ὑπό σου λεγομένοις. εἰσὶ δὲ E τῶν παραδειγμάτων δύο τρόποι· τὰ γὰρ τῶν πραγμάτων γίνεται κατὰ λόγον, τὰ δὲ παρὰ λόγον. ποιεῖ δὲ τὰ μὲν κατὰ λόγον γινόμενα πιστεύεσθαι, τὰ δὲ μὴ κατὰ λόγον, ἀπιστεῖσθαι. λέγω δ' οἷον, εἴ τις φάσκει τοὺς πλουσίους δικαιοτέρους εἶναι τῶν πενήτων, καὶ φέρει τινὰς πράξεις πλουσίων ἀνδρῶν δικαίας· τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα τῶν παραδειγμάτων, κατὰ λόγον F εἶναι δοκεῖ. τοὺς γὰρ πλείστους ἔστιν ἰδεῖν νομίζοντας τοὺς πλουτοῦντας εἶναι δικαιοτέρους τῶν πενήτων. εἰ δέ τις πάλιν ἀποφαίνει τινὰς τῶν πλουσίων ἐπὶ χρήμασιν ἀδικήσαντας, τῷ παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένῳ παραδείγματι χρώμενος, ἀπίστους ἂν ποιήσειε τοὺς πλουτοῦντας. ὡσαύτως δὲ καὶ εἴ τις φέρει παράδειγμα τῶν κατὰ λόγον

λέγων δὴ δικαιώσεις, διότι Λακεδαιμόνιοι ποτὲ καὶ Ἀθηναῖοι πολλῷ πλήθει χρώμενοι συμμάχων, κατεπολέμησαν τοὺς ἐναντίους· καὶ προτρέψεις τοὺς ἀκούοντας πολλοὺς συμμάχους ποιεῖσθαι. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα παραδείγματα κατὰ λόγον ἐστίν. ἅπαντες γὰρ νομίζουσιν ἐν τοῖς πολέμοις τὸ πλῆθος οὐ μετρίαν ῥοπὴν ἔχειν πρὸς τὴν νίκην. εἰ δέ τις ἀποφαίνειν ἐθέλοι, μὴ τοῦτ᾽ αἴτιον τὸ νικᾶν, τοῖς παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένοις πράγμασι χρήσαιτ᾽ ἂν παραδείγμασι, λέγων· ὡς οἱ μὲν Ἀθήνησι φυγάδες, τὸ πρῶτον μετὰ πεντήκοντα ἀνδρῶν Φυλὴν καταλαβόντες, καὶ πρὸς τοὺς ἐν ἄστει πολλῷ πλείους ὄντας, καὶ συμμάχοις Λακεδαιμονίοις χρωμένους, πολεμήσαντες, κατῆλθον εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. Θηβαῖοι δὲ Λακεδαιμονίων, καὶ σχεδὸν ἁπάντων Πελοποννησίων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντων, μόνοι περὶ τὰ Λεῦκτρα παραταξάμενοι, τὴν Λακεδαιμονίων δύναμιν ἐνίκησαν. Δίων δὲ ὁ Συρακούσιος μετὰ τρισχιλίων ὁπλιτῶν εἰς Συρακούσας πλεύσας, Διονύσιον πολλαπλάσιον δύναμιν ἔχοντα, κατεπολέμησεν. ὡσαύτως δὲ Κορίνθιοι Συρακουσίοις ἐννέα τριήρεσι βοηθήσαντες, Καρχηδονίους ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ναυσὶν ἐπὶ τοῖς λιμέσι τῶν Συρακουσίων ἐφορμοῦντας, τὴν δὲ πόλιν ἅπασαν πλὴν τῆς ἀκροπόλεως ἔχοντας, οὐδὲν ἧττον κατεπολέμησαν. συλλήβδην δὲ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια παρὰ λόγον πραχθέντα, τὰς κατὰ τὸ εἰκὸς γινομένας συμβουλὰς ἀπίστους ποιεῖν εἴωθε. τῶν μὲν οὖν παραδειγμάτων τοιαύτη τίς ἡ φύσις ἐστί. χρηστέον δὲ αὐτῶν ἑκατέρῳ τρόπῳ, ὅταν μὲν ἡμεῖς λέγωμεν τὰ κατὰ λόγον γινόμενα, δηλοῦντας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπιτελουμένας τὰς πράξεις. ὅταν δὲ τὰ παρὰ λόγον γενόμενα, φέροντας ὅσα παρὰ λόγον δοκοῦντα γίνεσθαι τῶν πραγμάτων, εὐλόγως ἀποβέβηκεν. ὅταν δ᾽ οἱ ἐναντίοι λέγωσι ταῦτα, καὶ διακούσῃς, ὡς ἀτυχήματα ταῦτα συμβέβηκε, λέγε, ὅτι αἱ τοιαῦται πράξεις ἐν τῷ σπανίῳ γεγόνασιν· οἵας δὲ σὺ λέγεις, πολλάκις. τοῖς μὲν οὖν παραδείγμασιν οὕτω χρηστέον· ὅταν γε μὴν τὰ παρὰ λόγον γινόμενα φέρωμεν, καὶ συνάγειν αὐτῶν ὅτι πλεῖστα, καὶ παραλέγειν ὡς οὐδὲν μᾶλλον ἐκεῖνα τούτων εἴωθε γίνεσθαι. δεῖ δὲ χρῆσθαι τοῖς παραδείγμασι μὴ μόνον ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων. λέγω δὲ, ἐὰν ἀποφαίνῃς τινὰς πλεονεκτοῦντας

A que rationi similes sunt. Quoniam Lacedæmonij quandoque, aut Athenienses, freti essent magna sociorum manu, hostes expugnauere. Et sic auditoribus suadet, socios multos esse faciundos. Huiusmodi ergo exempla secundum rationem sunt. Omnes enim existimant, in bellis multitudinem non parum momenti ad victoriam ferre. Siquis autem ostendere voluerit, non hanc esse vincendi causam, earum rerum vtatur exemplis, quæ præter B rationem facta fuerint, inquiens, Vt Athenarum exules, cùm quinquaginta primum viri duntaxat & tribu assumpta, etiam aduersus eos, qui admodum plures in vrbe fuerant, quanquam Lacedæmoniis sociis vtebantur, bello in vrbem rediere. Thebani autem Lacedæmoniis atque omnibus prope Peloponnesiis in Bœotiam impetum facientibus, hi soli ad Leuctra commisso prælio Lacedæmoniorum vires perfregere. Dion verò Syracusanus C cum militibus tribus millibus Syracusas nauigans, Dionysium longe maiore vi fretum debellauit. Itidem autem & Corinthij cum in Syracusanorum auxilium nouem triremibus issent, Carthaginienses, qui centum & quinquaginta nauibus in Syracusanorum portus applicuissent, atque vrbem omnem præter arcem haberent, nihilo tamen minus expugnauere. Summatim verò hæc, atque iis similia, D quæ præter rationem sunt gesta, eas in consultationes improbare consueuere, quæ pro ratione fiunt. Exemplorum igitur natura est huiuscemodi. Iis verò vtroque modo vtendum est. Nam cùm res quæ ratione fiunt, dixerimus ostendemus vt plurimum hoc pacto negotia perfici. Cùm autem quæ præter rationem fiunt loquæmur, afferemus quæcunque temeritate videntur facta, rectissimo fine conclusa. E Cùm aduersa autem hæc dixerint, oportet ostendere hæc perinde, ac fortunato casu aliquo accidisse: eritque dicendum, eiusmodi res quàm rarissime contigisse: quæ verò a te narrarentur, quàm sæpissimè. Exemplis igitur ita vti conuenit. Enimuerò cum ea, quæ nulla ratione sunt facta, in medium attulerimus, opus est, eorum quàm plurima complectamur, dicamúsque nihil ea magis quam hæc, fieri F consueuisse. Exemplis verò non ex iis solum, verum etiam ex contrariis est vtendum: sicuti si ostenderis, auare quosdam

sed ex tuis amicis aliqui talia quædam fecerint, dicendum est, haudquaquam iustum esse, te ab illis calumnia affici. Eritque demonstrandum, eorum socios, qui tibi consuetudine iuncti sint & moderatos, & honestos esse. Sic enim insimulationem ambiguam reddes. Quòd si similium alios demonstrarint eadem patrauisse absurdum esse inquies, si propterea quòd alij quidam deliquisse appareant, creditum eant, te eorum aliquid, quibus in iudicium arcesseris, factitasse. Si quidem igitur inficiatus fueris, haud ea fecisse, quorum accusaris, sic te per probabilia respondere oportet. Ita nanque accusationis verisimilitudinem infirmabis. Si verò fateri compellaris, ex multorum cõsuetudine similitudinem in negotiis tuis vindica, quàm maximè, inquiens, vt plurimi, vel potius omnes & hoc, & similia agant, sicuti etiam abs te factitatum sit. Quòd si hoc demonstrari nequeat, confugiendum est ad casum, & ad imprudentiam, & vt tibi ignoscatur enitendum, omnésque hominum perturbationes, quibus ratione deficimur, complectendæ. Hæ autem sunt, amor, ira, vinolentia ambitio, & iis similia. Itaque iis præceptis probabile pulcherrime tractabimus.

CAPVT IX.

EXempla autem sunt res his, quæ factæ sunt similes, & his, de quibus nunc loquimur, contrariæ. Iis verò vtendum est, cùm quod ipse affirmas, vbi minus verisimile sit, id te perspicuum facturum dicas. Nam si minus fidei per probabile præstetur, vbi didicerint rem aliam ei similem, de qua loqueris, ita habuisse, vt à te dicitur, magis crediderint verbis tuis. Sunt autem exemplorum duo genera. Res nanque partim ratione, partim præter rationem fiunt. Quæ verò ratione fiunt, facile creduntur. Quæ autem præter rationem, non creduntur. Dico autem sicuti si quis ait, diuites esse pauperibus iustiores: adducitque iustas aliquas virorum diuitum actiones, huiuscemodi exempla secundum rationem videntur esse. Plurimi enim putant, diuites pauperibus iustiores. Quòd si quis rursus enunciet diuitum quosdam ob pecunias iniuriam intulisse, eo vsus exemplo, quòd præter rationem fit, planè efficiat, quo locupletibus fidei minus adhibeatur. Identidem etiam si quis earum rerum exemplum afferat,

A τῶν δὲ φίλων σου τινὲς τυγχάνωσι τοιαῦτα πεποιηκότες, χρὴ λέγειν ὡς οὐ δίκαιόν ἐστι δι' ἐκείνους αὐτὸν διαβάλλεσθαι. καὶ δεικνύειν τοὺς αὐτοῦ συνήθεις ἑτέρους ἐπιεικεῖς ὄντας. οὕτω γὰρ ἀμφίβολον ποιήσεις τὸ κατηγορούμενον. ἂν δὲ τῶν ὁμοίων δεικνύωσί τινας τὰ αὐτὰ πεποιηκότας, ἄτοπον εἶναι φάσκε, εἰ διότι ἕτεροί τινες ἐξαμαρτάνοντες φαίνονται, πιστὸν ἔσται, ὅτι τῶν ἐγκαλουμένων τι καὶ σὺ πεποίηκας.

B εἰ μὲν οὖν ἐξαρνος εἶ μὴ πεποιηκέναι τὴν κατηγορουμένην πρᾶξιν, οὕτως ἐκ τῶν εἰκότων χρὴ σε ἀπολογεῖσθαι. ἀπίθανον γὰρ ποιήσεις τὴν κατηγορίαν. ἐὰν δὲ ὁμολογεῖν ἀναγκάζῃ, τοῖς τῶν πολλῶν ἔθεσιν ἁρμόσεις τὰς σαυτοῦ πράξεις, ὅτι μάλιστα λέγων, ὡς οἱ πλεῖστοι ἢ οἱ πάντες, τοῦτο καὶ τὰ τοιαῦτα πράττουσιν ὥσπερ, ὡς σοι τυγχάνει πεποιημένον. ἂν δὲ μὴ δυνατὸς ᾖ τοῦτο δεῖξαι, καταφευκτέον

C ἐπὶ τὰς ἀτυχίας, ἢ τὰς ἁμαρτίας, καὶ συγγνώμης πειρατέον τυγχάνειν. παραλαμβάνοντα τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων γινόμενα πάθη, δι' ἃ ἐξιστάμεθα τοῦ λογισμοῦ. ταῦτα δ' ἐστιν, ἔρως, ὀργή, μέθη, φιλοτιμία, καὶ τὰ τούτοις ὁμοιότροπα. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς, διὰ ταύτης τῆς μεθόδου τεχνικώτατα μέτιμεν.

Κεφάλαιον θ.

D ΠΑραδείγματα δ' ἐστὶ, πράξεις ὅμοιαι γεγενημέναι καὶ ἐναντίαι ταῖς νῦν ὑφ' ἡμῶν λεγομέναις. τότε δὲ χρηστέον αὐτοῖς ἐστὶν, ὅταν ἄπιστον ᾖ τὸ ὑπὸ σοῦ λεγόμενον, ἐὰν φανερὸν ποιῆσαι θέλῃς, ἐὰν διὰ τοῦ εἰκότος μὴ πιστεύηται, ὅπως πρᾶξιν ὁμοίαν ἑτέραν τῇ ὑπὸ σοῦ λεγομένῃ καταμαθόντες οὕτω πεπραγμένην, ὡς σὺ φῂς γεγενῆσθαι, μᾶλλον πιστεύσωσι τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις. εἰσὶ δὲ

E τῶν παραδειγμάτων δύο τρόποι. τὰ γὰρ τῶν πραγμάτων γίνεται κατὰ λόγον, τὰ δὲ παρὰ λόγον. ποιεῖ δὲ τὰ μὲν κατὰ λόγον γινόμενα πιστεύεσθαι, τὰ δὲ μὴ κατὰ λόγον, ἀπιστεῖσθαι. λέγω δ' οἷον, εἴ τις φάσκει τοὺς πλουσίους δικαιοτέρους εἶναι τῶν πενομένων, καὶ φέρει τινὰς πράξεις πλουσίων ἀνδρῶν δικαίας. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα τῶν παραδειγμάτων, κατὰ λόγον

F εἶναι δοκεῖ. οἱ γὰρ πλεῖστοι ἐστιν ἰδεῖν νομίζοντας τοὺς πλουτοῦντας εἶναι δικαιοτέρους τῶν πενομένων. εἰ δέ τις πάλιν ἀποφαίνοι τινὰς τῶν πλουσίων ἐπὶ χρήμασιν ἀδικήσαντας, τῷ παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένῳ παραδείγματι χρώμενος, ἀπίστους ἂν ποιήσειε τοὺς πλουτοῦντας. ὡσαύτως δὲ καὶ εἴ τις φέρει παράδειγμα τῶν κατὰ λόγον

λόγον δὲ δικαιότατον, διότι Λακεδαιμόνιοί ποτε ἢ Ἀθηναῖοι πολλῷ πλήθει χρώμενοι συμμάχων, κατεπολέμησαν τοὺς ἐναντίους· καὶ προτρέψεις τοὺς ἀκούοντας πολλοὺς συμμάχους ποιεῖσθαι. τὰ μὲν δὴ τοιαῦτα παραδείγματα κατὰ λόγον ἐστίν. ἅπαντες γὰρ νομίζουσιν ἐν τοῖς πολέμοις τὸ πλῆθος οὐ μετρίαν ῥοπὴν ἔχειν πρὸς τὴν νίκην. εἰ δέ τις ἀποφαίνειν ἐθέλοι, μὴ τοῦτ' αἴτιον τὸ νικᾶν, τοῖς παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένοις πράγμασι χρήσεται· αὐ παραδείγμασι λέγων· ὡς οἱ μὲν Ἀθήνησι φυγάδες, τὸ πρῶτον μετὰ πεντήκοντα ἀνδρῶν Φυλὴν καταλαβόντες, καὶ πρὸς τοὺς ἐν ἄστει πολλῷ πλείους ὄντας, καὶ συμμάχοις Λακεδαιμονίοις χρωμένους, πολεμήσαντες, κατῆλθον εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. Θηβαῖοι δὲ Λακεδαιμονίων, καὶ σχεδὸν ἁπάντων Πελοποννησίων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντων, μόνοι περὶ τὰ Λεῦκτρα παραταξάμενοι, τὴν Λακεδαιμονίων δύναμιν ἐνίκησαν. Δίων δὲ ὁ Συρακούσιος μετὰ τρισχιλίων ὁπλιτῶν εἰς Συρακούσας πλεύσας, Διονύσιον πολλαπλασίαν δύναμιν ἔχοντα, κατεπολέμησεν. ὡσαύτως δὲ Κορίνθιοι Συρακουσίοις ἐννέα τριήρεσι βοηθήσαντες, Καρχηδονίους ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ναυσὶν ἐπὶ τοῖς λιμέσι τῶν Συρακουσίων ἐφορμοῦντας, τὴν δὲ πόλιν ἅπασαν πλὴν τῆς ἀκροπόλεως ἔχοντας, οὐδὲν ἧττον κατεπολέμησαν. συλλήβδην δὲ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια παρὰ λόγον πραχθέντα, τὰς κατὰ τὸ εἰκὸς γινομένας συμβουλὰς, ἀπίστους ποιεῖν εἴωθε. τὴν μὲν οὖν παραδειγμάτων τοιαύτη τις ἡ φύσις ἐστί. χρηστέον δὲ αὐτοῖς ἑκατέρῳ τρόπῳ, ὅταν μὲν ἡμεῖς λέγωμεν τὰ κατὰ λόγον γινόμενα, δεικνύντας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὕτω τῶν ἔργων ἐπιτελουμένας τὰς πράξεις. ὅταν δὲ τὰ παρὰ λόγον γινόμενα, φέροντας ὅσα παρὰ λόγον δικαιότατα γέγονε τῶν πραγμάτων, εὐλόγως ἀποβέβηκεν. ὅταν δ' οἱ ἐναντίοι λέγωσι τοῦτο, χρὴ διδάσκειν, ὡς ἀτυχήματα ταῦτα συμβέβηκε· λέγειν, ὅτι αἱ τοιαῦται πράξεις ἐν τῷ σπανίῳ γεγόνασιν· οἵας δὲ σὺ λέγεις, πολλάκις. τοῖς μὲν οὖν παραδείγμασιν οὕτω χρηστέον. ὅταν γε μὴν τὰ παρὰ λόγον γενόμενα φέρωμεν, καὶ συνάγειν αὐτὰ ὅτι πλεῖστα, καὶ καταλέγειν ὡς οὐδὲν μᾶλλον ἐκεῖνα τούτων εἴωθε γίνεσθαι. δεῖ δὲ χρῆσθαι τοῖς παραδείγμασι μὴ μόνοις ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων. λέγω δὲ ἐὰν ἀποφαίνῃς τινὰς πλεονεκτικῶς

A que rationi similia sunt. Quoniam Lacedæmonij quandoque, aut Athenienses, freti essent magna sociorum manu, hostes expugnauere. Et sic auditoribus suadet, socios multos esse faciundos. Huiusmodi ergo exempla secundum rationem sunt. Omnes enim existimant, in bellis multitudinem non parum momenti ad victoriam ferre. Siquis autem ostendere voluerit, non hanc esse vincendi causam, earum rerum vtatur exemplis, quæ præter
B rationem facta fuerunt, inquiens, Vt Athenarum exules, cum quinquaginta primum viris duntaxat & tribus assumpta, etiam aduersus eos, qui admodum plures in vrbe fuerant, quanquam Lacedæmonijs socijs vtebantur, bello in vrbem redijere. Thebani autem Lacedæmonijs atque omnibus prope Peloponensijs in Bœotiam impetum facientibus, hi soli ad Leuctra commisso prælio Lacedæmoniorum vires perfregere. Dion vero Syracusanus
C cum militibus tribus millibus Syracusas nauigans, Dionysium longe maiores vires habentem debellauit. Itidem autem & Corinthij cum in Syracusanorum auxilium nouem triremibus issent, Carthaginienses, qui centum & quinquaginta nauibus in Syracusanorum portus appulissent, atque vrbem omnem præter arcem haberent, nihilo tamen minus expugnauere. Summatim vero hæc, atque his similia,
D quæ præter rationem sunt gesta, eas in consultationes improbare consueuere, quæ pro ratione fiunt. Exemplorum igitur natura est huiusceemodi. Iis verò vtroque modo vtendum est. Nam cùm res quæ ratione fiunt, dicemus, ostendemus vt plurimum hoc pacto negotia perfici. Cum autem quæ præter rationem fiunt, loquemur, afferemus quæcunque temeritate videntur facta, rectissimo fine conclusa.
E Cùm aduersa autem hæc dixerint, oportet ostendere hæc perinde, ac fortunato casu aliquo accidisse: eritque dicendum, eiusmodi res quàm rarissimè contigisse: quæ verò a te narrarentur, quàm sæpissimè. Exemplis igitur ita vti conuenit. Enimuerò cum ea, quæ nulla ratione sunt facta, in medium attulerimus, opus est, eorum quàm plurima complectamur, dicamusque nihil ea magis quàm hæc, fieri
F consueuisse. Exemplis verò non ex iis solum, verum etiam ex contrariis est vtendum: sicuti si ostenderis, auare quosdam

sed ex tuis amicis aliqui talia quædam fecerint, dicendum est, haudquaquam iustum esse, te ab illis calumnia affici. Eritque demonstrandum, eorum socios, qui tibi consuetudine iuncti sint & moderatos, & honestos esse. Sic enim insimulationem ambiguam reddes. Quòd si similium alios demonstrarint eadem patrauisse absurdum esse inquies, si propterea quòd alij quidam deliquisse appareant, creditum eant, te eorum aliquid, quibus in iudicium arcesseris, factitasse. Si quidem igitur inficiatus fueris, haud ea fecisse, quorum accusaris, sic te per probabilia respondere oportet. Ita nanque accusationis verisimilitudinem infirmabis. Si verò fateri compellaris, ex multorum cōsuetudine similitudinem negotiis tuis vindica, quàm maximè, inquiens, vt plurimi, vel potius omnes. & hoc, & similia agant, sicuti etiam abs te factitatum sit. Quòd si hoc demonstrari nequeat, confugiendum est ad casum, & ad imprudentiam, & vt tibi ignoscatur enitendum, omnésque hominum perturbationes, quibus ratione deficimur, complectendæ. Hæ autem sunt, amor, ira, vinolentia ambitio, & iis similia. Itaque iis preceptis probabile pulcherrimè tractabimus.

CAPVT IX.

Exempla autem sunt res his, quæ factæ sunt similes, & his, de quibus nunc loquimur, contrariæ. Iis verò vtendum est, cùm quod ipse affirmas, vbi minus verisimile sit, id te perspicuum facturum dicas. Nam si minus fidei per probabile præstetur, vbi didicerint rem aliam ei similem, de qua loqueris, ita habuisse, vt à te dicitur, magis crediderint verbis tuis. Sunt autem exemplorum duo genera. Res nanque partim ratione, partim præter rationem fiunt. Quæ verò ratione fiunt, facile creduntur. Quæ autem præter rationem, non creduntur. Dico autem sicuti si quis ait, diuites esse pauperibus iustiores: adducitque iustas aliquas virorum diuitum actiones, huiuscemodi exempla secundum rationem videntur esse. Plurimi enim putant, diuites pauperibus iustiores. Quòd si quis rursus enunciet diuitum quosdam ob pecunias iniuriam intulisse, eo vsus exemplo, quòd præter rationem sit, planè efficiat, quo locupletibus fidei minus adhibeatur. Identidem etiam si quis earum rerum exemplum afferat,

A ἐὰν δὲ φίλοι σου τινὲς τυγχάνωσι τοιαῦτα πεποιηκότες, χρὴ λέγειν ὡς οὐ δίκαιόν ἐστι δι' ἐκείνους αὐτὸν διαβάλλεσθαι. καὶ δεικνύειν τοὺς αὐτοῦ συνήθεις ἑτέρους ἐπιεικεῖς ὄντας. οὕτω γὰρ ἀμφίβολον ποιήσεις τὸ κατηγορούμενον. ἂν δὲ τοὺς ὁμοίους δεικνύωσι τινὰς τὰ αὐτὰ πεποιηκότας, ἄτοπον εἶναι φάσκε, εἰ διότι ἕτεροί τινες ἐξαμαρτάνοντες φαίνονται, πιστὸν εἶναι, ὅτι τῶν ἐγκαλουμένων τι καὶ σὺ πεποίηκας. B ἂν μὲν οὖν ἐξαρνῇ ὡς μὴ πεποιηκὼς τὴν κατηγορουμένην πρᾶξιν, οὕτως ἐκ τῶν εἰκότων χρή σε ἀπολογεῖσθαι. ἀπίθανον γὰρ ποιήσεις τὴν κατηγορίαν. ἂν δὲ ὁμολογεῖν ἀναγκάζῃ, τοῖς τῶν πολλῶν ἤθεσιν ἀρεσκούσας τὰς σαυτοῦ πράξεις, ὅτι μάλιστα λέγων, ὡς οἱ πλεῖστοι καὶ οἱ πάντες, τοῦτο καὶ τὰ τοιαῦτα πράττουσιν οὕτως, ὡς σὺ τυγχάνεις πεποιημένον. C ἂν δὲ μὴ δυνατὸν ᾖ τοῦτο δεῖξαι, καταφευκτέον ἐπὶ τὰς ἀτυχίας, ἢ τὰς ἁμαρτίας, καὶ συγγνώμης πειρατέον τυγχάνειν. παραλαμβάνοντα τὰ κατὰ τῶν ἀνθρώπων γινόμενα πάθη, δι' ὧν ἐξιστάμεθα τοῦ λογισμοῦ. ταῦτα δ' ἐστὶν, ἔρως, ὀργὴ, μέθη, φιλοτιμία, καὶ τὰ τούτοις ὁμοιότροπα. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς, διὰ ταύτης τῆς μεθόδου τεχνικώτατα μέτιμεν.

Κεφάλαιον θ.

D Παραδείγματα δ' ἐστὶ, πράξεις ὅμοιαι γεγενημέναι καὶ ἐναντίαι ταῖς νῦν ὑφ' ἡμῶν λεγομέναις. τότε δὲ χρηστέον αὐταῖς ἐστὶν, ὅταν ἄπιστον ὂν τὸ ὑπὸ σοῦ λεγόμενον, ἐμφανὲς ποιῆσαι θέλεις, ἐὰν διὰ τοῦ εἰκότος μὴ πιστεύηται, ὅπως πρᾶξιν ὁμοίαν ἑτέραν τῇ ὑπὸ σοῦ λεγομένῃ καταμαθόντες οὕτω πεπραγμένην, ὡς σὺ φῂς γεγενῆσθαι, μᾶλλον E πιστεύωσι τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις. εἰσὶ δὲ τῶν παραδειγμάτων δύο τρόποι· τὰ γὰρ τῶν πραγμάτων γίνεται κατὰ λόγον, τὰ δὲ παρὰ λόγον. ποιεῖ δὲ τὰ μὲν κατὰ λόγον γινόμενα πιστεύεσθαι, τὰ δὲ μὴ κατὰ λόγον, ἀπιστεῖσθαι. λέγω δ' οἷον, εἴ τις φάσκει τοὺς πλουσίους δικαιοτέρους εἶναι τῶν πενήτων, καὶ φέρει τινὰς πράξεις πλουσίων ἀνδρῶν δικαίας· τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα τῶν παραδειγμάτων κατὰ λόγον F εἶναι δοκεῖ. τοὺς γὰρ πλείστους ἔστιν ἰδεῖν νομίζοντας τοὺς πλουτοῦντας εἶναι δικαιοτέρους τῶν πενήτων. εἰ δέ τις πάλιν ἀποφαίνει τινὰς τῶν πλουσίων ἐπὶ χρήμασιν ἀδικήσαντας, τῷ παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένῳ παραδείγματι χρώμενος, ἀπίστους ἂν ποιήσαι τοὺς πλουτοῦντας. ὡσαύτως δὲ καὶ εἴ τις φέρει παράδειγμα τῶν κατὰ λόγου

λόγον ἐστὶ δεικνύειν, ὅτι Λακεδαιμόνιοι ποτὲ καὶ Ἀθηναῖοι πολλῷ πλήθει χρώμενοι συμμάχων, κατεπολέμησαν τοὺς ἐναντίους· καὶ προτρέψεις τοὺς ἀκούοντας πολλοὺς συμμάχους ποιεῖσθαι. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα παραδείγματα κατὰ λόγον ἐστίν. ἅπαντες γὰρ νομίζουσιν ἐν τοῖς πολέμοις τὸ πλῆθος οὐ μετρίαν ῥοπὴν ἔχειν πρὸς τὴν νίκην. εἰ δέ τις ἀποφαίνειν ἐθέλοι, μὴ τοῦτ᾽ αἴτιον τοῦ νικᾶν, τοῖς παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένοις πράγμασι χρήσαιτ᾽ ἂν παραδείγμασι λέγων· ὡς οἱ μὲν Ἀθηναίων φυγάδες, τὸ πρῶτον μετὰ πεντήκοντα ἀνδρῶν Φυλήν τε καταλαβόντες, καὶ πρὸς τοὺς ἐν ἄστει πολλῷ πλείους ὄντας, καὶ συμμάχοις Λακεδαιμονίοις χρωμένους, πολεμήσαντες, κατῆλθον εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. Θηβαῖοι δὲ Λακεδαιμονίων, καὶ σχεδὸν ἁπάντων Πελοποννησίων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντων, μόνοι ἐπὶ τὰ Λεῦκτρα παραταξάμενοι, τὴν Λακεδαιμονίων δύναμιν ἐνίκησαν. Δίων δὲ ὁ Συρακούσιος μετὰ τρισχιλίων ὁπλιτῶν εἰς Συρακούσας πλεύσας, Διονύσιον πολλαπλάσιον δύναμιν ἔχοντα, κατεπολέμησεν. ὡσαύτως δὲ Κορίνθιοι Συρακουσίοις ἐννέα τριήρεσι βοηθήσαντες, Καρχηδονίους ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ναυσὶν ἐπὶ τοῖς λιμέσι τῶν Συρακουσίων ἐφορμοῦντας, καὶ τὴν πόλιν ἅπασαν πλὴν τῆς ἀκροπόλεως ἔχοντας, οὐδὲν ἧττον κατεπολέμησαν. συλλήβδην δὲ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια παρὰ λόγον πραχθέντα, τὰς κατὰ τὸ εἰκὸς γινομένας συμβουλὰς, ἀπίστους ποιεῖν εἴωθε. τὸ μὲν οὖν τῶν παραδειγμάτων τοιαύτη τις ἡ φύσις ἐστί. χρηστέον δὲ αὐτῶν ἑκατέρῳ τρόπῳ, ὅταν μὲν ἡμεῖς λέγωμεν τὰ κατὰ λόγον γινόμενα, δεικνύντας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὕτω τῶν ἔργων ἐπιτελουμένας τὰς πράξεις. ὅταν δὲ τὰ παρὰ λόγον γενόμενα, φέροντας ὅσα παρὰ λόγον δοκοῦντα γενέσθαι τῶν πραγμάτων, εὐλόγως ἀπέβη. ὅταν δ᾽ οἱ ἐναντίοι λέγωσι τοῦτο, χρὴ δεικνύειν, ὡς ἀτυχήματα ταῦτα συνέβη, καὶ λέγειν, ὅτι αἱ τοιαῦται πράξεις ἐν τῷ σπανίῳ γεγόνασιν· οἵας δὲ σὺ λέγεις, πολλάκις. τοῖς μὲν οὖν παραδείγμασιν οὕτω χρηστέον. ὅταν γὰρ μὲν τὰ παρὰ λόγον γινόμενα φέρωμεν, καὶ συνάγειν αὐτῶν ὅτι πλεῖστα, καὶ καταλέγειν ὡς οὐδὲν μᾶλλον ἐκεῖνα τούτων εἴωθε γίνεσθαι. δεῖ δὲ χρῆσθαι τοῖς παραδείγμασι μὴ μόνον ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐναντίοις. λέγω δὲ ὥσπερ ἂν ἀποφαίνῃς τινὰς πλεονεκτικῶς

quæ rationi similes sunt. Quoniam Lacedæmonij quandoque, aut Athenienses, freti essent magna sociorum manu, hostes expugnauere. Et sic auditoribus suadet, socios multos esse faciundos. Huiusmodi ergo exempla secundum rationem sunt. Omnes enim existimant, in bellis multitudinem non parum momenti ad victoriam ferre. Si quis autem ostendere voluerit, non hanc esse vincendi causam, earum rerum vtatur exemplis, quæ præter rationem facta fuerint, inquiens, Vt Athenarum exules, cùm quinquaginta primum viri duntaxat & tribu assumpta, etiam aduersus eos, qui admodum plures in vrbe fuerant, quanquam Lacedæmoniis sociis vtebantur, bello in vrbem rediere. Thebani autem Lacedæmoniis atque omnibus prope Peloponensis in Bœotiam impetum facientibus, hi soli ad Leuctra commisso prælio Lacedæmoniorum vires perfregere. Dion verò Syracusanus cum militibus tribus millibus Syracusas nauigans, Dionysium longe maiore vi fretum debellauit. Itidem autem & Corinthij cum in Syracusanorum auxilium nouem triremibus issent, Carthaginienses, qui centum & quinquaginta nauibus in Syracusanorum portus applicuissent, atque vrbem omnem præter arcem haberent, nihilo tamen minus expugnauere. Summatim vero hæc, atque his similia, quæ præter rationem sint gesta, eas consultationes improbare consueuere, quæ pro ratione fiunt. Exemplorum igitur natura est huiuscemodi. His verò vtroque modo vtendum est. Nam cùm res quæ ratione fiunt, dixerimus ostendemus plurimum hoc pacto negotia perfici. Cùm autem quæ præter rationem fiunt loquemur, afferemus quæcunque temeritate videntur facta, rectissimo fine conclusa. Cum aduersa autem hæc dixerint, oportet ostendere hæc perinde, ac fortuito casu aliquo accidisse: eritque dicendum, eiusmodi res quàm rarissime contigisse: quæ verò a te narrarentur, quàm sæpissimè. Exemplis igitur ita vti conuenit. Enimuerò cum ea, quæ nulla ratione sunt facta, in medium attulerimus, opus est, eorum quàm plurima complectamur, dicamusque nihil ea magis quàm hæc, fieri consueuisse. Exemplis verò non ex his solum, verum etiam ex contrariis est vtendum: sicuti si ostenderis, auare quosdam

his nanque plurimæ controuersiæ indigent. Sunt præterea & præoccupationes & postulata, & iterationes, & orationis prolixitatis, & prolixitatis modus, & breuitas, & interpretatio: hæc enim, & his similia, speciebus omnibus sunt communia. Quoniã igitur de istis, & legitimis, ac de his similibus prius determinauimus, & eorum vsum enarrauimus, & de amplificationibus quoque, extenuationibusque diximus, iam de aliis declarabimus.

A ταῦτα γὰρ πλείστης ἀντιλογίας δεῖται. πρὸς δὲ τούτοις, προκαταλήψεις, καὶ αἰτήματα καὶ παλιλλογίαι, καὶ μῆκος λόγου, καὶ μετριότης μήκους, καὶ βραχυλογία, καὶ ἑρμηνεία. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κοινὰς ἔχει πᾶσι τοῖς εἴδεσι τὰς χρήσεις. περὶ μὲν οὖν τῶν δικαίων καὶ τῶν νομίμων, καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, πρότερον διωρισάμεθα, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν διεξήλθομεν· καὶ περὶ μὲν τῶν αὐξήσεων καὶ ταπεινώσεων B εἴπομεν.

CAPVT VIII.

VT igitur à probationibus primùm incipiamus, duo sunt earum genera. Fiũt enim aliæ quidem ex ipsis verbis, & negotiis, & hominibus, aliæ verò appositæ sunt iis quæque dicuntur, & quæ geruntur. Nam icota, & exempla, & coniecturæ, & commentationes, & sententiæ, & signa, & argumenta, & probationes ex ipsis verbis, & hominibus, & negotiis sunt: appositæ autem probationes, testes, iuramenta, & quæstiones extant. Opus est autem, harum vnamquanque probationum intelligere qualis sit, & vnde idonea in eam verba abunde nobis suppetent, & quid demum ex inuicem differunt. Icos igitur quod probabilem propositionem dicimus, illud est, quod cùm dixeris auditoribus in mentibus eius exempla tenent. Dico autem, veluti si quis inquiat velle patriam magnã esse, & necessarios rebus secundis vti, aduersis autem inimicos: atque his similia summatim probabilia videantur. Quilibet enim auditorum, qui huiusmodi desiderius teneatur, ipse sibi de hisce, déque similibus rebus conscius est. Quam obrem hoc nobis in dicendo semper tuendum est, si rei, de qua loquimur, conscios auditores perceperimus. Hisce enim rebus par est credere eos maxime. Vis ergo probabilis est huiusmodi: ipsum verò in tres distribuemus species. Vna quidem est, quæ eas perturbationes accusando, aut defendendo verbis comprehendit, quibus homines natura afficiuntur: veluti si quem aliqui floccipenderint, aut timuerint aut eandem rem sæpissime fecerint, aut iterum voluptate, vel dolore, vel libidine affecti fuerint, aut cupiditate vacarint, aut diuitiis abundarint, aut aliam huiusmodi perturbationem, siue animis, siue corporibus, siue aliquo illorum sensuum, quibus homines afficiuntur, passi fuerint. Hæc nanque,

Κεφάλαιον η.

Νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν διέλθωμεν, ἀπὸ τῶν πίστεων ἀρξάμενοι. εἰσὶ δὲ δύο τρόποι τῶν πίστεων. γίνονται γὰρ αἱ μὲν ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων, καὶ τῶν ἀνθρώπων. αἱ δ' ἐπίθετοι τοῖς λεγομένοις καὶ τοῖς πραττομένοις. τὰ μὲν γὰρ εἰκότα, καὶ παραδείγματα, καὶ τεκμήρια, καὶ ἐνθυμήματα, καὶ γνῶμαι, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ οἱ ἔλεγχοι, πίστεις ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων εἰσίν. ἐπίθετοι δὲ, μαρτυρίαι, ὅρκοι, βάσανοι. δεῖ δὲ τούτων ἑκάστην αὐτήν τε συνιέναι ποία τίς ἐστι, καὶ πόθεν τὴν εἰς αὐτὴν λόγων εὐπορήσομεν, καὶ τί διαλλάττουσι διαφέρουσιν. εἰκὸς μὲν οὖν ἐστιν, οὗ λεγομένου παραδείγματα ἐν ταῖς διανοίαις ἔχουσιν οἱ ἀκούοντες. λέγω δ' οἷον εἴ τις φαίη τὴν πατρίδα βούλεσθαι μεγάλην εἶναι, καὶ τοὺς οἰκείους εὖ πράττειν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀτυχεῖν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, συλλήβδην εἰκότα δόξειεν. ἕκαστος γὰρ τῶν ἀκουόντων σύνοιδεν αὐτὸς αὑτῷ περὶ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, ἔχοντι τοιαύτας ἐπιθυμίας. ὥστε τοῦτο δεῖ παρατηρεῖν ἡμᾶς ἐν τοῖς λόγοις ἀεὶ, εἰ τοὺς ἀκούοντας συνειδότας λαμβάνωμεν περὶ τοῦ πράγματος οὗ λέγομεν. τούτοις γὰρ αὐτοὺς εἰκὸς ἐστὶ μάλιστα πιστεύειν. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς, τοιαύτην ἔχει φύσιν. διαιρήσομεν δὲ αὐτὸ εἰς τρεῖς ἰδέας. μία μὲν οὖν ἐστι, τὸ τὰ πάθη τὰ κατὰ φύσιν ὑπάρχοντα τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς λόγοις συμπαραλαμβάνειν· οἷον εἰ τοῦ κατηγοροῦμεν ἢ ἀπολογούμεθα, ἔτυχον οἵ τινες καταφρονήσαντές τινα, ἢ δείσαντες, ἢ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότες, ἢ πάλιν ἡσθέντες, ἢ λυπηθέντες, ἢ ἐπιθυμοῦντες, ἢ παυσάμενοι τῆς ἐπιθυμίας, ἢ πλουτοῦντες, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον πεπονθότες πάθος τῆς ψυχῆς, ἢ τοῦ σώματος, ἢ τινος τῶν ἄλλων αἰσθήσεων οἷς συμπάσχομεν, ταῦτα γὰρ

καὶ

καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὄντα πάθη, γνώριμα τοῖς ἀκούουσίν ἐστι. τὰ μὲν οὖν κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις εἰθισμένα γίνεσθαι, τὰ αὐτά ἐστιν ἃ φαμὲν δεῖν συμπαραλαμβάνειν ἐν τοῖς λόγοις. ἕτερον δὲ μέρος ἐστὶ τοῦ εἰκότος ἔθος, ὃ κατὰ συνήθειαν ἕκαστοι ποιοῦμεν· τρίτον δέ, κέρδος. πολλάκις γὰρ διὰ τοῦτο τὴν φύσιν βιαζόμενοι, καὶ τὰ ἤθη προαιρούμεθα πράττειν. οὕτω δὲ τούτων διῃρημένων, ἐν μὲν ταῖς προτροπαῖς καὶ ταῖς ἀποτροπαῖς δεικτέον ἐστὶ τὸ ζητούμενον, ὅτι τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἐφ᾽ ὃ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν ἢ ἀποτρέπομεν, οὕτως ὡς ἡμεῖς φαμὲν γίνεται· εἰ δὲ μή, ὅτι τὰ ὅμοια τούτῳ τῷ πράγματι ὅμοια, τὰ πρὸς τὸ ὅπως γίνεται ὡς ἡμεῖς φαμέν, ἢ τὰ πλεῖστα, ἢ τὰ πάντα. κατὰ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, οὕτω τὸ εἰκὸς λαμβάνειν· κατὰ δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἐν μὲν ταῖς κατηγορίαις, ἐὰν ἔχῃς, ἐπιδεικνύειν τὸ αὐτὸ τοῦτο πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότα πρότερον· εἰ δὲ μή, ὅμοια τούτῳ. πειρῶ δὲ ἀποφαίνειν καὶ ὡς συμφέρον ἦν αὐτῷ ταῦτα ποιεῖν. οἱ γὰρ πλεῖστοι τὴν αἰτίαν τοῦ αὐτοῦ τὸ λυσιτελὲς μάλιστα προτιμῶσι, καὶ τοὺς ἄλλους νομίζουσι τῆς χάριν τούτου πάντα πράττειν. ἂν μὲν οὖν ἔχῃς ἀπὸ τῶν ἀντιδίκων αὐτῶν τὸ εἰκὸς λαμβάνειν, οὕτως αὐτὸ συνάγαγε. εἰ δὲ μή, ἀπὸ τῶν ὁμοίων τὰ εἰθισμένα φέρε. λέγω δὲ ἂν νέος ὢν ὁ κατηγορούμενος, εἰ τὰ τοιαῦτα τὴν ἡλικίαν ταύτην ὄντες πράττουσι, ταῦτα λέγε πεπραχέναι αὐτόν. πιστευθήσεται γὰρ κατὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ τὰ κατὰ τούτου λεγόμενα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ ἐάν πως τοὺς ἑταίρους αὐτῷ δεικνύῃς τοιούτους ὄντας. διὰ γὰρ τὴν πρὸς ἐκείνους συνήθειαν, δόξει τὰ αὐτὰ τοῖς φίλοις ἐπιτηδεύειν. τοῖς μὲν οὖν κατηγοροῦσιν οὕτω χρὴ μετιέναι τὸ εἰκός· τοῖς δὲ ἀπολογουμένοις μάλιστα δεικτέον, ὡς οὐδέποτε τῶν κατηγορουμένων τι πρότερον, οὔτε αὐτός, οὔτε τῶν φίλων οὐδείς, οὔτε τῶν ὁμοίων αὐτῷ ἔπραξέ τι, οὐδ᾽ ἐλυσιτέλει τοιαῦτα πράττειν. ἐὰν δὲ φανερὸς ᾖς ταὐτὸ τοῦτο πρότερον πεποιηκώς, αἰτιατέον τὴν ἡλικίαν, ἢ τινα πρόφασιν ἄλλην τοιαύτην αἰτίαν, δι᾽ ἣν εἰκότως ἐξήμαρτες τότε. λέγε δέ, καὶ ὡς οὔτε ταῦτα τότε σοι πράξαντι συνέφερεν, οὔτε νῦν ἐλυσιτέλει ἄν. εἰ δέ σοι μηδὲν ᾖ προσπεπραγμένον τῶν τοιούτων,

A & his similia, quæ communes sunt humani ingenij perturbationes, auditoribus nota sunt. Quæ igitur secundum naturam hominibus fieri consueuere, quæque dicendo comprehendenda dicimus, sunt huiusmodi. Altera verò probabilis pars est mos, quem pro consuetudine singuli facimus. Tertia vero species lucrum est. Nam sæpe lucrandi gratia naturæ vim afferentes, consultò mores inducimus. His

B autem ita determinatis, in suadendo quidem, ac dissuadendo demonstrare pro quæsitis oportet vt hoc negotium, ad quod ipsi exhortamur, vel ut aduertimus, ita sit, sicuti a nobis dicitur, velut ea, quæ huic negotio similia sunt hoc modo fieri, quo nos dicimus aut plurima, aut omnia. Contra res igitur, hoc pacto probabile est capiendum: contra homines vero, in accusationibus quidem si potueris demonstrabis aduersarium hoc idem negotium sæ-

C pe antea patrauisse. Sin id minus poteris, huic similia demonstrato. Ostendere autem elabora, quod hæc facere conducibile ei fuerat, hominum autem plurimi, quoniam ipsi vtile omnibus rebus anteponunt, iisdem etiam alios omnia gerere huius generis facile putant. Siquidem igitur ab ipsis aduersariis probabile capere poteris, ita illud inducito: sin id minus quiueris, a similibus tibi, quæ homines

D consueuere, inferenda sunt. Dico autem, vt huiusmodi iuuenis est, quem accusas, quæ ij, qui eius ætatis sunt agunt, hæc ipsum fecisse dicito. Nam pro similitudine etiam quæ aduersus hunc dicuntur, facillimè credentur. Eodemque modo si et socios tales ostenderis, qualem hunc esse dicit. Etenim ob eam, quæ sibi cum illis consuetudo est, videbitur iisdem rebus indulgere, quibus amici solent. Itaque

E probabile accusatoribus hoc pacto tractandum est. Defensores autem maximè ostendant oportet, vt minimè prorsus omnium quicquam antea earum rerum, quarum insimulantur, neque ipsi, neque amicorum aliquis, neque ipsorum similium vnquam egerit, vtque nihil in iis vtilitatis consequi potuisset. Quòd si liquidum sit, hoc idē te antea patrauisse, caussam in ætatem reiicies, & aliquam huiusmodi a-

F liam afferes causam, qua tunc non absurdè erraueris. Dic autem nec ea tempestate, dum hæc gesseras, conduxisse tibi nec etiam nunc conducere potuisse. Si autem nihil huiusmodi abs te patratum sit,

καὶ ὡς οὔτε ταῦτα τότε σοι πράξαντι συνέφερεν, οὔτε νῦν ἐλυσιτέλει ἄν. εἰ δέ σοι μηδὲν ᾖ προσπεπραγμένον τῶν τοιούτων

λέγοι δὴ δικαιότερον, διότι Λακεδαιμόνιοί ποτε καὶ Ἀθηναῖοι πολλῷ πλήθει χρώμενοι συμμάχων, κατεπολέμησαν τοὺς ἐναντίους· καὶ προτρέποι τοὺς ἀκούοντας πολλοὺς συμμάχους ποιεῖσθαι. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα παραδείγματα κατὰ λόγον ἐστίν. ἅπαντες γὰρ νομίζουσιν ἐν τοῖς πολέμοις τὸ πλῆθος οὐ μικρὰν ῥοπὴν ἔχειν πρὸς τὴν νίκην. εἰ δέ τις ἀποφαίνειν ἐθέλοι, μὴ τοῦτ' αἴτιον τοῦ νικᾶν, τοῖς παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένοις πράγμασι χρήσαιτ' ἂν παραδείγμασι, λέγων ὡς οἱ μὲν Ἀθήνησι φυγάδες, τὸ πρῶτον μετὰ πεντήκοντα ἀνδρῶν Φυλὴν τε καταλαβόντες, καὶ πρὸς τοὺς ἐν ἄστει πολλῷ πλείους ὄντας, καὶ συμμάχοις Λακεδαιμονίοις χρωμένους, πολεμήσαντες, κατῆλθον εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. Θηβαῖοι δὲ Λακεδαιμονίων, καὶ σχεδὸν ἁπάντων Πελοποννησίων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντων, μόνοι περὶ τὰ Λεῦκτρα παραταξάμενοι, τὴν Λακεδαιμονίων δύναμιν ἐνίκησαν. Δίων δὲ ὁ Συρακούσιος μετὰ τρισχιλίων ὁπλιτῶν εἰς Συρακούσας πλεύσας, Διονύσιον πολλαπλάσιον δύναμιν ἔχοντα, κατεπολέμησεν. ὡσαύτως δὲ Κορίνθιοι Συρακουσίοις ἐννέα τριήρεσι βοηθήσαντες, Καρχηδονίους ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ναυσὶν ἐπὶ τοῖς λιμέσι τῶν Συρακουσίων ἐφορμοῦντας, τὴν δὲ πόλιν ἅπασαν πλὴν τῆς ἀκροπόλεως ἔχοντας, οὐδὲν ἧττον κατεπολέμησαν. συλλήβδην δὲ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια παρὰ λόγον πραχθέντα, τὰς κατὰ τὸ εἰκὸς γενομένας συμβουλίας, ἀπίστους ποιεῖν εἴωθε. τῶν μὲν οὖν παραδειγμάτων τοιαύτη τίς ἡ φύσις ἐστί. χρηστέον δ' αὐτῶν ἑκατέρῳ τρόπῳ, ὅταν μὲν ἡμεῖς λέγωμεν τὰ κατὰ λόγον γινόμενα, δεικνύντας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐπιτελουμένας τὰς πράξεις. ὅταν δὲ τὰ παρὰ λόγον γινόμενα, φέροντας ὅσα παρὰ λόγον δοκοῦντα γίνεσθαι τῶν πραγμάτων, εὐλόγως ἀπέβησαν. ὅταν δ' οἱ ἐναντίοι λέγωσι τοῦτο, χρὴ διδάσκειν, ὡς ἀτυχήματα ταῦτα συνέβη καὶ λέγειν, ὅτι αἱ τοιαῦται πράξεις ἐν τῷ σπανίῳ γεγόνασιν· οἵας δὲ σὺ λέγεις, πολλάκις. τοῖς μὲν οὖν παραδείγμασιν οὕτω χρηστέον. ὅταν γε μὴν τὰ παρὰ λόγον γινόμενα φέρωμεν, χρὴ συνάγειν αὐτῶν ὅτι πλεῖστα, καὶ καταλέγειν ὡς οὐδὲν μᾶλλον ἐκεῖνα τούτων εἴωθε γίνεσθαι. δεῖ δὲ χρῆσθαι τοῖς παραδείγμασι μὴ μόνον ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων. λέγω δ' ἐὰν ἀποφαίνῃς τινὰς πλεονεκτικῶς·

A que rationi similes sunt. Quoniam Lacedæmonij quandoque, aut Athenienses, freti essent magna sociorum manu, hostes expugnauere. Et sic auditoribus suadet, socios multos esse faciundos. Huiusmodi ergo exempla secundum rationem sunt. Omnes enim existimant, in bellis multitudinem non parum momenti ad victoriam ferre. Si quis autem ostendere voluerit, non hanc esse vincendi causam, earum rerum vtatur exemplis, quæ præter B rationem facta fuerint, inquiens, Vt Athenarum exules, cùm quinquaginta primum viri duntaxat & tribu assumpta, etiam aduersus eos, qui admodum plures in vrbe fuerant, quanquam Lacedæmonus socijs vtebantur, bello in vrbem redijere. Thebani autem Lacedæmoniis atque omnibus prope Peloponensis in Bœtiam impetum facientibus, hi soli ad Leuctra commisso prælio Lacedæmoniorum vires perfregere. Dion verò Syracusanus C cum militibus tribus millibus Syracusas nauigans, Dionysium longe maiore vi fretum debellauit. Iidem autem & Corinthij cum in Syracusanorum auxilium nouem triremibus issent, Carthaginenses, qui centum & quinquaginta nauibus in Syracusanorum portus applicuissent, atque vrbem omnem præter arcem haberent, nihilo tamen minus expugnauere. Summatim vero hæc, atque iis similia, D quæ præter rationem sint gesta, ea in consultationes improbare consueuere, quæ pro ratione fiunt. Exemplorum igitur natura est huiuscemodi. Iis verò vtroque modo vtendum est Nam cùm res quæ ratione fiunt, dicemus ostendemus vt plurimum hoc pacto negotia perfici. Cum autem quæ præter rationem fiunt loquemur, afferemus quæcunque temeritate videntur facta, rectissimo fine conclusa. E Cùm aduersa autem hæc dixerint, oportet ostendere hæc perinde, ac fortuito casu aliquo accidisse: eritque dicendum, eiusmodi res quàm rarissime contigisse: quæ verò à te narrarentur, quàm sæpissimè. Exemplis igitur ita vti conuenit. Enimuerò cum ea, quæ nulla ratione sunt facta, in medium attulerimus, opus est, eorum quàm plurima complectamur, dicamúsque nihil ea magis quàm hæc fieri F consueuisse. Exemplis verò non ex iis solum, verum etiam ex contrariis est vtendum: sicuti si ostenderis, auare quosdam

vsos sociis, & propterea ipsorum solutam amicitiam: & asseras. Nos verò si æqualiter, ac pro commodis erga ipsos rem gesserimus, societatem multum tẽporis conseruabimus. Et iterum, si quos alios, quoniam imparati descendissent ad bellum, deuictos, superatósque ostendas, ita dixeris, si instructi bellum aggredi voluerimus, meliores certe spes de victoria habuerimus. Multa verò assumes exempla tum ex præteritis, tum etiam ex instantibus negotiis. Plurimæ nanque res partim similes partim dissimiles inuicem sunt. Quamobrem id causæ exemplis abundabimus, & quæ ab aliis dicuntur, haud difficile refellemus. Exemplorum ergo genera, & quomodo iis vti oporteat, & vnde multa capienda sunt, ex ante dictis cognoscere possumus.

CAPVT X.

Coniecturæ autem sunt, quæcunque hisce rebus, de quibus omnis habetur dictio, repugnarint, & quibus ipsa sibi oratio aduersatur. Auditorum enim plurimi iis contrarietatibus quæ dicendo, agendove contingunt, coniectant sani nesse nihil neque in dictis neque in factis quidem. Multas autem capies coniecturas, intuens siue ipsa sibi aduersarij contradicit oratio, siue res ipsa est dictioni contraria. Coniecturæ igitur huiusmodi sunt, & ita vberrimi vti poteris.

CAPVT XI.

Commentationes verò sunt non ex modò, quæ orationi, atque negotio aduersantur, sed & aliis rebus omnibus. Assumes autem multas, easque tractabis quemadmodum in quærendi specie dictum est. Considerabis etiam sicubi ipsa sibi dissentit oratio, aut si gesta negotia iustis, aut legi, aut vtili, aut honesto, aut possibili, aut facili, aut probabili, aut mori dicentis, aut rerum consuetudini aduersantur. Huiusmodi igitur commentationes sunt contra aduersarios assumendæ: his verò contrariæ pro nobis dicendæ sunt: quippe qui ostendamus & negotia, & verba nostra iniustis, & ex legibus, & inutilibus, & improborum hominum moribus, & summatim iis, qui nequam censentur, maxime aduersari. Oportet autem harum singulas breuiter, & nominibus quã paucissimis eloqui. Commentationibus igitur

A τοῖς συμμάχοις χρησαμένους καὶ διαλύσαντας αὐτῶν τὴν φιλίαν· καὶ λέγεις. ἡμεῖς δὲ, εἰ ἴσως καὶ κοινῶς πρὸς αὐτοὺς προσφερόμεθα, εἰς πολὺν χρόνον τὴν συμμαχίαν φυλάξομεν. καὶ πάλιν, εἴ τινας ἑτέρους ἀπαρασκευάστους πολεμήσαντας, καὶ διὰ τοῦτο καταπολεμηθέντας ἀποφαίνοις, εἶτα λέγοις· ἂν παρεσκευασμένοι πολεμῶμεν, βελτίους ἂν περὶ B τῆς νίκης τὰς ἐλπίδας ἔχοιμεν. πολλὰ δὲ λήψῃ παραδείγματα διά τε τῶν προγεγενημένων πράξεων, καὶ διὰ τῶν νῦν γινομένων. τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν ἔργων τὰ μὲν ὅμοια, τὰ δὲ ἀνόμοια ἀλλήλοις ἐστίν· ὥστε διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν παραδειγμάτων εὐπορήσομεν, καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν ἄλλων λεγομένοις, οὐ χαλεπῶς ἀντεροῦμεν. τῶν μὲν οὖν παραδειγμάτων C τοὺς τρόπους ἴσμεν, καὶ ὡς αὐτοῖς χρηστέον, καὶ ὅθεν πολλὰ ληψόμεθα.

Κεφάλαιον ι.

Τεκμήρια δέ ἐστιν, ὅσα ἂν ἐναντία ᾖ τῷ πράγματι περὶ οὗ ὁ λόγος, καὶ ὅσα ὁ λόγος αὐτὸς ἑαυτῷ ἐναντιοῦται. τῶν γὰρ ἀκουόντων οἱ πλεῖστοι τοῖς συμβαίνουσι περὶ τὸν λόγον, ἢ τὴν πρᾶξιν ἐναντιώμασι, τεκμαίρονται μηδὲν ὑγιὲς εἶναι, μήτε τῶν λεγομένων, μήτε τῶν πραττομένων. πολλὰ δὲ λήψῃ D τεκμήρια σκοπῶν, εἴ τε ὁ λόγος τοῦ ἐναντίου αὐτὸς αὐτῷ τῷ πράγματι ἐναντιοῦται, εἴτε ἡ πρᾶξις αὐτὴ ἐναντία τῷ λόγῳ ἐστί. τὰ μὲν οὖν τεκμήρια τοιαῦτά ἐστι, καὶ οὕτως αὐτὰ πλεῖστα ποιήσεις.

Κεφάλαιον ια.

Ἐνθυμήματα δέ ἐστιν, οὐ μόνον τὰ τῷ λόγῳ καὶ τῇ πράξει ἐναντιούμενα, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι, λήψῃ δὲ πολλὰ με- E τιὼν, ὡς ἐν τῷ ἐξεταστικῷ εἴδει εἴρηται, καὶ σκοπῶν, εἴ πῃ ὁ λόγος ἑαυτῷ ἐναντιοῦται, ἢ τὰ πεπραγμένα τοῖς δικαίοις, ἢ τῷ νόμῳ, ἢ τῷ συμφέροντι, ἢ τῷ καλῷ, ἢ τῷ δυνατῷ, ἢ τῷ ῥᾳδίῳ, ἢ τῷ εἰκότι, ἢ τῷ ἤθει τοῦ λέγοντος, ἢ τῷ ἔθει τῶν πραγμάτων. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα τῶν ἐνθυμημάτων κατὰ τῶν ἐναντίων ἐκληπτέον. τὰ δὲ ἐναντία τούτοις, ὑπὲρ ἡμῶν αὐ- F τῶν δεῖ λέγειν, ἀποφαίνοντας τὰς πράξεις τὰς ἡμετέρας, καὶ τοὺς λόγους ἐναντιουμένους τοῖς ἀδίκοις, καὶ τοῖς ἀνόμοις, καὶ τοῖς ἀσυμφόροις, καὶ τοῖς τῶν ἀνθρώπων τῶν πονηρῶν ἤθεσι, καὶ συλλήβδην τοῖς μοχθηροῖς νομιζομένοις εἶναι. δεῖ δὲ τούτων ἕκαστα συναγαγεῖν ὡς βραχύτατα, καὶ φράζειν ὅτι μάλιστα ἐν ὀλίγοις τοῖς ὀνόμασι. τὰ μὲν οὖν

ἐνθυμή-

ἐνθυμήματα τοῦτον τὸν τρόπον πολλὰ ποιήσομεν, καὶ οὕτως αὐτοῖς ἄριστα χρησόμεθα.

Κεφάλαιον ιβ.

ΓΝώμη δέ ἐστι μὲν ὡς ἐν κεφαλαίῳ καθ' ὅλων τῶν πραγμάτων δόγματος ἰδίου δήλωσις. δύο δὲ τρόποι τῶν γνωμῶν εἰσίν· ὁ μὲν ἔνδοξος, ὁ δὲ παράδοξος. ὅταν μὲν οὖν ἔνδοξον λέγῃς, οὐδὲν δεῖ τὰς αἰτίας φέρειν. οὔτε γὰρ ἀγνοεῖται, οὔτ' ἀπιστεῖται τὸ λεγόμενον. ὅταν δὲ παράδοξον λέγῃς, χρὴ βραχέως τὰς αἰτίας συντέμνειν, ἵνα τὴν ἀδολεσχίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν διαφύγῃς. δεῖ δὲ τὰς γνώμας οἰκείας φέρειν τῶν πραγμάτων, ἵνα μὴ σκαιὸν καὶ ἀπηρτημένον φαίνηται τὸ λεγόμενον. πολλὰς δὲ ποιήσομεν αὐτάς, ἢ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως, ἢ ἐξ ὑπερβολῆς, ἢ ἐκ παρομοιώσεως. αἱ μὲν οὖν ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως τοιαίδε τινές εἰσιν· οὐκ εἶναί μοι δοκεῖ δυνατὸν ἀγαθὸν εἶναι στρατηγὸν, πραγμάτων ἄπειρον ὄντα. ἑτέρα δέ ἐστιν ἥδε· νοῦν ἐχόντων ἀνδρῶν ἐστὶ τοῖς τῶν προγεγενημένων παραδείγμασι χρωμένους, πειρᾶσθαι διαφυγεῖν τὰς ἐκ τῆς ἀβουλίας ἁμαρτίας. ἐκ μὲν οὖν τῆς ἰδίας φύσεως τοιαύτας ποιήσομεν γνώμας. ἐξ ὑπερβολῆς δὲ τοιάσδε· δεινότεροί μοι δοκοῦσιν εἶναι οἱ κλέπτοντες τῶν λῃζομένων. οἱ μὲν γὰρ λαθραίως, οἱ δὲ φανερῶς τὰ χρήματα ἀφαιροῦνται. τὰς μὲν οὖν ἐξ ὑπερβολῆς γνώμας, τὸν τρόπον τοῦτον πολλὰς ποιήσομεν. αἱ δὲ ἐκ παρομοιώσεως, τοιαίδε εἰσίν· ὁμοιότατόν μοι δοκοῦσιν οἱ τὰ χρήματα ἀποστεροῦντες, τοῖς τὰς πόλεις προδιδοῦσι ποιεῖν. πιστευθέντες γὰρ ἀμφότεροι, τοὺς πιστεύσαντας ἀδικοῦσιν. ἑτέρα δὲ παραπλησίως μοι δοκοῦσι ποιεῖν οἱ ἀντίδικοι τοῖς τυράννοις. ἐκεῖνοί τε γὰρ ἂν μὲν αὐτοὶ ἀδικῶσιν, οὐκ ἀξιοῦσι διδόναι δίκας, ἂν δὲ τοῖς ἄλλοις ἐγκαλοῦσιν, αἰσχρῶς τιμωροῦνται. οὗτοί τε οἱ μέν τι αὐτοὶ τῶν ἐμῶν ἔχουσιν, οὐκ ἀποδιδόασιν· εἰ δέ τι ἐγὼ τούτων ἔλαβον, καὶ αὐτὰ καὶ τοὺς τόκους οἴονται δεῖν κομίσασθαι. γνώμας μὲν οὖν τὸν τρόπον τοῦτον μετιόντες, πολλὰς ποιήσομεν.

Κεφάλαιον ιγ.

ΣΗμεῖον δέ ἐστιν ἄλλο ἄλλου, οὐ τὸ τυχὸν τοῦ τυχόντος, οὐδὲ ἅπαν παντός, ἀλλὰ τό γε εἰωθὸς γίνεσθαι πρὸ τοῦ πράγματος, ἢ ἅμα τῷ πράγματι, ἢ μετὰ τὸ πρᾶγμα. ἔστι δὲ σημεῖον τό τε γινόμενον, μὴ μόνον τοῦ γινομένου, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ γινομένου. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μὴ γεγονὸς, οὐ μό-

A hoc modo copiosissimè vti, optiméque poterimus.

CAPVT XII.

Sententia verò (vt summatim dicam) est aduersus res omnes opinionis propriæ declaratio. Sententiarum autem duo genera sunt: alterum quidem credibile, alterum verò incredibile. Cum ergo credibile dixeris, nullæ sunt reddendæ causæ. Nam neque quod dicitur ignoratur, neque non creditur quidem. Cum verò B incredibile dixeris causæ paucis sunt dicendæ vt & dicacitatem, & incredibilitatem effugias. Sententiæ autem eæ semper afferendæ sunt, quæ sint rebus præsentibus quàm consentaneæ: ne quod dicitur, inconcinnum, violentumve appareat. Eas autem multas faciemus, aut ex propria natura, aut ex superlatione, aut ex similitudine. Sententiæ autem ex propria natura huiusmodi sunt: nemo, mea sententia, rerum imperitus grauis Imperator esse C potest. Altera autem talis est: Prudentium virorum certè est, ex rerum præteritarum exemplis operam dare, vt inconsulta effugiant errata. Ex propria igitur natura huiusmodi sententias faciemus. Ex superlatione verò tales: Acerbiora mihi videntur fures, quàm latrones, admittere. Nam illi clanculum hi verò palàm pecunias eripiunt. Sententias igitur ex superlatione D hoc modo multas faciemus. Ex similitudine autem sunt huiusmodi. Qui pecunias auferunt, idē faciunt mea sententia, quod hi solent, qui vrbes produnt. Vtrique enim crediti iniuria credentes afficiunt. Alia verò huiusmodi est. Videtur mihi aduersarij tyrannos planè imitari. Nam etiam illi quarum ipsi rerū iniurias alijs faciunt, pœnas dare indignum putant: quæ autem alijs crimini dant, vehementissime horum E causa illos cruciant: & hi siquidem ipsi aliquid mihi debent haud reddunt: si quid verò iis ego debeo, & id, & fœnora restitui sibi decere arbitrantur. Sententiis igitur ita tractando affatim abundabimus.

CAPVT XIII.

SIgnum verò est alterius aliud nō quodquis cuiusuis, neque omnis omne, sed quod aut antè fuerit, aut in ipso negotio, aut post fieri consueuerit. Est autem si- F gnum & factum, non facti solum, sed & non facti: Identidem verò & non factum

non solùm non facti, verùm & facti. Signa verò efficiunt, alia quidem opinionem, alia verò scientiam. Id autem pulcherrimū est quod scientiam efficit, secundo autem loco quod opinionem maximè verisimilem operatur. Signorum autem copia nobis vbertim erit (vt summatim dicam) ex eorum singulis, quæ dicuntur, quæ geruntur, quæ videntur, pro vnoquoque assumendo, tum ex magnitudine, tum ex paruitate eorum quæ nobis mala, bonave cōtingunt item ex testimoniis, ex testificatis, ex nostris, ex aduersariorum fautoribus, ex ipsis illis, ex prouocationibus, ex temporibus, ex aliis multis. Hinc igitur signorum multitudine abundabimus.

CAPVT XIIII.

ARgumentum autem est (sic elenchon interpretamur) quod aliter habere nō potest, atque ipsi dicimus. Assumitur autem ex natura necessariis, vt nos dicimus, aut aduersarius: & ex iis, quæ natura fieri aut possunt, aut non possunt, sicuti aduersarij dicunt. Natura igitur necessarium est, sicuti viuos cibis indigere, & iis similia. Vt verò nos dicimus necessarium est affectos verberibus ea confiteri, quæ cedentes iusserint. Natura autē fieri nō potest puellum argēti tantum furto subripuisse, quātum ferre nequeat, & id ferentem abiisse. Vt autem aduersarius dicat, fieri non poterit, si quidem dixerit quibus temporibus Athenis debiti tabellas nos fecisse: ipsi autem possumus auditoribus demonstrare, vt ea tempestate ad aliam quandam vrbem aberamus. Argumenta igitur ex iis, atque similibus faciemus. Prorsus verò & ex ipsa conditione, & ex negotiis, & ex aliis probationes omnes transegimus. Cōsideremus etiam quid item inuicem ea differunt.

CAPVT XV.

PRobabile igitur ab exemplo hoc differt, quòd probabilis ipsi auditores notionem habent, exempla verò ex contrariis, & ex similibus fieri possunt. Coniecturæ autem solùm ex dictionibus, actionibúsque contrariis constant. Verum commentatio à coniectura hanc habet differentiam, quòd cōiectura quidem circa dictionem, actionémque contrarietas quædā est, commentatio verò & circa reliquas species contrarietates excipit: aut quòd & coniecturam non est in nobis assumere nisi circa res, & verba, repugnantia quædam fuerit: commentatio verò è

A τον τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὄντος. ποιεῖ δὲ τῶν σημείων, τὸ μὲν οἴεσθαι, τὸ δὲ εἰδέναι. κάλλιστον δὲ τὸ εἰδέναι ποιοῦν. δεύτερον δέ, τὸ δόξαν πιθανωτάτην ἐργαζόμενον. πολλὰ δὲ ποιήσομεν σημεῖα συλλήβδην εἰπεῖν ἐξ ἑκάστου τῶν πεπραγμένων, καὶ λεγομένων, καὶ ὁρωμένων καθ' ἓν ἕκαστον λαμβάνοντες, ἔκ τε τοῦ μεγέθους, καὶ τῆς σμικρότητος τῶν ἀποβεβηκότων κακῶν ἢ ἀγαθῶν. ἔτι δὲ ἐκ
B τῶν μαρτυρουμένων καὶ ἐκ τῶν συμπαρόντων ἡμῖν ἢ τοῖς ἐναντίοις, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων, καὶ ἐκ τῶν προκλήσεων, καὶ ἐκ τῶν χρόνων, καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν. τῶν μὲν οὖν σημείων ἐντεῦθεν εὐπορήσομεν.

Κεφάλαιον ιδ.

ΕΛεγχος δέ, ἐστὶ μὲν ὃ μὴ δυνατὸν ἄλλως ἔχειν, ἀλλ' οὕτως ὡς ἡμεῖς λέγομεν.
C λαμβάνεται δὲ ἐκ τῶν φύσει ἀναγκαίων, ὡς ἡμεῖς λέγομεν, ἢ ὡς οἱ ἀντιλέγοντες· καὶ ἐκ τῶν κατὰ φύσιν δυνατῶν ἢ ἀδυνάτων, ὡς οἱ ἐναντίοι λέγουσι. κατὰ φύσιν μὲν οὖν ἀναγκαῖόν ἐστι τοὺς ζῶντας σιτίων δεῖσθαι, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. ὡς δ' ἡμεῖς λέγομεν, ἐστὶν ἀναγκαῖον τοὺς μαστιγουμένους ὁμολογεῖν ἃ ἂν οἱ μαστιγοῦντες κελεύωσι. κατὰ φύσιν δὲ πάλιν ἀδύνατόν ἐστι παιδάριον μικρὸν κλέψαι το-
D σοῦτον ἀργύριον, ὃ μὴ δυνατὸν φέρειν, καὶ οἴχεσθαι τοῦτο φέρον. ὡς δ' ἂν ὁ ἐναντίος λέγοι, ἔσται ἀδύνατον, εἰ φάσκει μὲν ἐν χρόνοις τισὶν Ἀθήνησι ποιήσασθαι τὸ συμβόλαιον· ἡμεῖς δ' ἔχομεν ἐπιδεῖξαι τοῖς ἀκούουσιν, ὡς κατὰ τὸν τότε χρόνον ἀπεδημοῦμεν ἐν ἑτέρᾳ πόλει τινί. τοὺς μὲν οὖν ἐλέγχους ἐκ τούτων, καὶ ἐκ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων ποιη-
E σόμεθα. συλλήβδην δὲ πάσας ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν ἀνθρώπων πίστεις διεληλύθαμεν. σκεψώμεθα δὲ καὶ τί ἀλλήλων διαφέρουσιν.

Κεφάλαιον ιε.

ΤΟ μὲν τοίνυν εἰκὸς τοῦ παραδείγματος ταύτῃ διαφέρει, διότι τοῦ μὲν εἰκότος ἔχουσιν αὐτοὶ οἱ ἀκούοντες ἐννοίας. τὰ δὲ παραδείγματα, καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ ἐκ
F τῶν ὁμοίων φέρειν ἔστι. τὰ δὲ τεκμήρια μόνον ἐκ τῶν περὶ τὸν λόγον καὶ τὴν πρᾶξιν ἐναντίων συνίσταται. καὶ μὴν ἐνθύμημα τεκμηρίου ταύτην τὴν διαφορὰν ἔχεναι, ὅτι τὸ μὲν τεκμήριον, περὶ τὸν λόγον καὶ τὴν πρᾶξιν ἐναντιώσεις ἐστί. τὸ δ' ἐνθύμημα,

καὶ τὰ

ἢ τοῖς περὶ τὰς δόξας ἰδίας ἐναντιοῖ· ἐξελέγχειν. ἃ καὶ διὰ τοῦτο, τὰ μὲν τεκμήρια ἐκ τούτων ἐστὶ λαμβάνειν, αἱ μὲν περὶ τὰ πράγματα καὶ τῶν λόγων ἐναντιώσεις πλεῖσται. τὸ δ' ἐνθύμημα, πολλαχόθεν οἷόν τε πορίζεσθαι τοῖς λέγουσι. γνῶμαι δ' ἐνθυμημάτων διαφέρουσιν, ὅτι τὰ μὲν ἐνθυμήματα μόνον ἐκ τῶν ἐναντιώσεων συγκεῖται· τὰς δὲ γνώμας καὶ μετὰ τῶν ἐναντιώσεων, καὶ ἁπλῶς αὐτὰς καθ' αὑτὰς δυνατόν ἐστιν ἐμφανίζειν. τὰ δὲ σημεῖα τῶν γνωμῶν καὶ τῶν προειρημένων ἁπάντων ταύτῃ διαφέρουσιν, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα πάντα, δόκησιν ἐμποιεῖ τοῖς ἀκούουσι, τῶν δὲ σημείων ἔνια καὶ σαφῶς εἰδέναι ποιεῖ τινας, ὥσπερ καὶ διότι τῶν μὲν ἑτέρων ἐκ ἔστιν αὐτὸ περὶ ὅσα ἔστιν τὰ πλεῖστα τῶν δὲ σημείων, πολὺ ῥᾳδίως ἔστι ποιεῖσθαι καὶ μάλιστα ἐλέγχους σημείου ταῦτα διαφέρει, διότι τῶν μὲν σημείων ἔνια μόνον οἴεσθαι ποιεῖ τοὺς ἀκούοντας, ἐλέγχοι δὲ τὴν ἀλήθειαν διδάσκουσι τοὺς κρίνοντας. ὥστε τὰς μὲν τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων πίστεις οἶδα τί εἰσι, καὶ ὅθεν αὐτὰς δεῖ πορίζεσθαι, καὶ τίνι ἀλλήλων διαφέρουσιν, ἐκ τῶν προειρημένων ἴσμεν. τὰς δ' ἐπιθέτους πάλιν διέλθωμεν. ἡ μὲν οὖν δόξα τοῦ λέγοντος ἐστι, τὸ τὴν αὑτοῦ διάνοιαν ἐμφανίζειν κατὰ τῶν πραγμάτων. δεῖ δ' ἔμπειρον ἀποφαίνειν ἑαυτόν, περὶ ὧν ἂν λέγῃ, καὶ ἀποδεικνύναι ὡς συμφέρει σοι τἀληθῆ λέγειν περὶ τούτων. ὁ δ' ἀντιλέγων μάλιστα δεικνύειν μηδεμίαν ἐμπειρίαν ἔχοντα τὸν ἐναντίον, περὶ ὧν ἀποφαίνεται. τὴν δὲ δόξαν ὁμοίως. εἰ δὲ τοῦτο μὴ δυνατὸν ᾖ, δεικτέον ὡς καὶ οἱ ἔμπειροι πολλάκις ἐξαμαρτάνουσιν. εἰ δὲ τοῦτο μὴ ἐνδέχηται λέγειν, ὡς ἀσυμφορόν ἐστι τοῖς ἐναντίοις τἀληθῆ περὶ τούτων εἰπεῖν. ταῖς μὲν οὖν δόξαις τῶν λεγόντων οὕτω χρησόμεθα, καὶ αὐτοὶ ἀποφαινόμενοι, καὶ ἑτέρας ἀντιλέγοντες.

Κεφάλαιον ιϛ.

Μαρτυρία δ' ἐστιν, ὁμολογία συνειδότος ἑκόντος. ἀναγκαῖον δ' ἐστι τὸ μαρτυρούμενον, ἢ πιθανόν, ἢ ἀπίθανον, ἢ ἀμφίβολον πρὸς πίστιν. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν μάρτυρα πιστόν, ἢ ἄπιστον, ἢ ἀμφίδοξον. ὅταν μὲν οὖν τὸ μαρτυρούμενον ᾖ πιθανόν, καὶ ὁ μάρτυς ἀξιόπιστος, οὐδὲν δεῖ αἱ μαρτυρίαι ἐπιλόγων ἐπὶ μαρτυρίαις, πλὴν εἰ βούλει γνώμην ἢ ἐνθύμημα συντόμως εἰπεῖν τοῦ ἀστείου ἕνεκα. ὅταν δ' ὕποπτος ᾖ ὁ μάρτυς, ἀποδεικνύειν δεῖ ὡς οὔτε χάριτος ἕνεκα, οὔτε τιμωρίας, οὔτε κέρδους, ὁ τοιοῦτος ἂν τὰ ψευδῆ μαρτυρήσειε.

A multis locis trahi dicendo potest. Sententiæ autem a commentationibus differunt, quod eæ solum ex contrariis constant: sententias vero & cum repugnantiis, & simpliciter ipsas secundum se ostendere possumus. Signa autem a sententiis & ab omnibus ante dictis hanc habent differentiam, quod reliqua quidem omnia opinionem faciunt apud auditores: signorum autem quædam, vt etiam perspicue hæc cognoscant efficiunt. Item quod ex reliquis nequaquam contingit, vt si plurima suppeditare possimus: signa vero plurima facile quæ aucta. Item & argumentum a signo hanc habet differentiam, quod signorum quidem aliqua opinionem dumtaxat faciunt apud auditores: argumentum autem veritatem iudicibus docet. Verborum igitur rerumque probationes commoditatem, & vnde his abundemus, quoque inter se differant, possumus. Ex ante dictis cognoscere: quæ autem apponuntur ex superaditis, percurramus. Opinio ergo dicentis est, suam aduersus negotia declarare sententiam. Oportet autem ostendere rerum, de quibus orationem habuerit, peritum esse: ostendat denique, sibique subconducere non mediocriter vt veritatem de his loquatur: aduersarium vero demonstret nihil omnino peritum, de quibus contra enunciet, tenere peritiam, opinionemque eadem ostendat. Sin hoc fieri nequierit, dicendum erit, solere etiam in rerum peritos errare nonnunquam. Si hoc autem dici nequeat, dicetur perniciosum aduersariis esse de hisce rebus veritatem loqui. Itaque hoc modo dicentis opinionibus vtemur & nostra afferendo, & aduersariis contradicendo.

CAPVT XVI.

Testimonium vero, est rei cognitæ voluntaria confessio. Necesse autem est aut verisimile testificatum esse, aut non verisimile, aut ad credendum ambiguum. Eodem quoque modo testem aut probabilem, aut improbabilem, aut ambiguum esse. Cum ergo testificatum verisimile fuerit, & testis verax, testimonia epilogis minime indigent, nisi fortasse decoris gratia, vel sententia, vel commentatione vti paucis volueris. Cum testis autem suspectus fuerit, demonstrandum erit vt neque gratia, neque cruciatu, neque lucro aliquo hic mendacii quicquam testificaretur.

Docendum est etiam, neque conducere quidem mendosum testimonium. Nam & vtilitates paruas esse, & argui difficillimum, præsertim cùm deprehensum non solum argento verùm & gloriæ, & perfidiæ pœna leges plectendum volunt. De testium igitur fide ita loquemur. Ij autem, qui testimonio contradicunt, oportet testis moribus detrahant, si improbus fuerit, aut testificatum quærendum esse dicant, si minus probabilitatis habuerit, aut horum vtrique contradicant, & in vnum omnia aduersariorum vitia, flagitiáque congerant. Considerandum est etiam an testis ei, cui testimonium dicit, amicus est, aut si secum negotij alicunde est particeps, aut si ei, quem contra testificatur, inimicus est, aut pauper. Hi etenim alij gratia, alij cruciatu alij lucro mendacij suspicioni obnoxij testificando existunt, & falsorum testium legem de his legumlatorem tulisse inquiemus. Proinde absurdum esse dicemus, quibus legumlator nõ crediderit, iudices, qui secundum leges iudicare iurati sunt, testibus ipsis credant. Hoc igitur modo testium fidem infirmabimus. Poterimus autem & testimonium imprudentibus aduersarijs nostris subducere, hoc pacto: Dic mihi, ô Callicle, testimonium. Per Deos immortales nullo modo sum dicturus: nam me prohibente hæc gesta ab hoc sunt. Et ob id inferenda sententia falsus testis falsi testimonij pœnæ non erit obnoxius. Cùm igitur testimonium subducere nobis conduxerit, sic eo vtemur. Quòd si aduersarij tale quid fecerint, demonstrabimus eorum versutiam & scriptis testimonium dicere iubebimus. Quomodo igitur & testibus, & testimonijs vti conueniat, ex his sciemus.

CAPVT XVII.

QVæstio verò, est inuita conscij hominis confessio. Cùm nobis igitur vtile fuerit eam vehementem efficere, dicendum erit vt priuatim quidem homines de valde necessarijs, ciuitates autem de maximis rebus ex quæstionibus probationes capiunt, quódque certior testibus est quæstio. Nam testibus mentiri conducit sæpe: quibus autem quæstiones admotæ sint, veritatem loqui plurimum vtilitatis affert: sic enim cruciatu celerrimè liberantur. Cùm verò quæstiones improbare volueris, primùm quidem dicendum erit, vt quæstionibus cruciati, iis, à quibus traditi sunt, hostes fiunt, & propterea nonnihil in heros mentiuntur.

A δεῖ δὲ καὶ διδάσκειν, ὅτι οὐ συμφέρει τὸ ψευδῆ μαρτυρεῖν. αἱ μὲν γὰρ ὠφέλειαι μικραί· τὸ δ' ἐξελεγχθῆναι, χαλεπόν. γνωσθέντα δὲ οὐ μόνον εἰς ἀργύριον οἱ νόμοι ζημιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν, καὶ εἰς ἀπιστίαν. τοὺς μὲν οὖν μάρτυρας, οὕτω πιστοὺς ποιήσομεν. ἀντιλέγοντας δὲ μαρτυρίᾳ, δεῖ τὸν τρόπον τοῦ μάρτυρος διαβάλλειν, εἰ πονηρός· ἢ τὸ μαρτυρούμενον ἐξετάζειν, εἰ ἀπίθανον ὂν τυγχάνει· ἢ καὶ συναμ-
B φοτέροις τούτοις ἀντιλέγειν, συνάγοντα τὰ φαυλότατα τῶν ἐναντίων εἰς ταὐτό. σκεπτέον δὲ καὶ εἰ φίλος ἐστὶν ὁ μάρτυς ᾧ μαρτυρεῖ, ἢ εἰ μέτεστιν αὐτῷ ποθὲν τοῦ πράγματος, ἢ εἰ ἐχθρός ἐστιν οὗ καταμαρτυρεῖ, ἢ πένης. τούτων γὰρ οἱ μὲν διὰ χάριν, οἱ δὲ διὰ τιμωρίαν, οἱ δὲ διὰ κέρδος ὑποπτεύονται τὰ ψευδῆ μαρτυρεῖν. καὶ τὸν τῶν ψευδομαρτυριῶν νό-
C μον, ἐπὶ τούτοις τεθῆναι φήσομεν τὸν νομοθέτην. ἄτοπον οὖν εἶναι τοῦ νομοθέτου τοῖς μάρτυσι μὴ πιστεύσαντος, τοὺς κατὰ τοὺς νόμους πιστεύειν αὐτοῖς κατὰ τοὺς νόμους κρίνειν ὀμωμοκότας. τοὺς μὲν οὖν μάρτυρας οὕτως ἀπιθάνους ποιήσομεν. ἔστι δὲ καὶ κλέπτειν τὴν μαρτυρίαν τὸν τρόπον τοῦτον· μαρτύρησόν μοι ὦ Λυσικλῆς. μὰ τοὺς θεοὺς οὐκ ἔγωγε· κωλύοντος γὰρ ἐμοῦ, ταῦτα ἔπραξεν οὗτος· καὶ διὰ τοῦ
D ἐν ἀποφάσει ψευδομαρτυρήσας, ψευδομαρτυριῶν δίκην οὐχ ὑφέξει. τοιγαροῦν, ὅταν μὲν ἡμῖν συμφέρῃ κλέπτειν τὴν μαρτυρίαν, οὕτως αὐτῇ χρησόμεθα. ἐὰν δὲ οἱ ἐναντίοι τοιοῦτόν τι ποιήσωσιν, ἐμφανιοῦμεν τὴν κακοποιίαν αὐτῶν, καὶ συγγράψαντες μαρτυρεῖν κελεύσομεν. μάρτυσι μὲν οὖν καὶ μαρτυρίαις ἐκ τούτων ἴσμεν ὡς δεῖ χρῆσθαι.

Κεφάλαιον ιζ.

E Βάσανος δέ ἐστι μὲν ὁμολογία παρὰ συνειδότος, ἄκοντος δέ. ὅταν μὲν οὖν συμφέρῃ ἡμῖν ποιεῖν αὐτὴν ἰσχυρὰν, λεκτέον ὡς οἵ γε ἰδιῶται περὶ τῶν σπουδαιοτάτων, καὶ αἱ πόλεις περὶ τῶν μεγίστων, ἐκ βασάνων τὰς πίστεις λαμβάνουσι, καὶ διότι πιστότερόν ἐστι βάσανος μαρτύρων. τοῖς μὲν γὰρ μάρτυσι συμφέρει πολλάκις ψεύσασθαι. τοῖς δὲ βασανι-
F ζομένοις, λυσιτελεῖ τἀληθῆ λέγειν. οὕτω γὰρ παύσονται τάχιστα τῆς κακοπαθείας. ὅταν δὲ βούλῃ τὰς βασάνους ἀπίστους ποιεῖν, πρῶτον μὲν λεκτέον, ὡς οἱ βασανιζόμενοι τοῖς ἐκδιδοῦσι πολέμιοι γίνονται, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν δεσπο-

τῶν κα-

τῶν κακοπαθειῶν. ἐπειδὴ ὅτι πολλάκις τοῖς βασανιζομένοις ὁμολογοῦσιν αἱ τὰς ἀληθείας, ἵν' ὡς τάχιστα τῶν κακῶν παύσωνται. δεικτέον δ' ὅτι καὶ τῶν ἐλευθέρων πολλοὶ ἤδη βασανιζόμενοι, καθ' ἑαυτῶν ἐψεύσαντο, βουλόμενοι τὴν παραυτίκα κακοπάθειαν ἐκφυγεῖν. ὥστε πολὺ μᾶλλον εἰκὸς τοὺς δούλους ψευσαμένους κατὰ τῶν δεσποτῶν βούλεσθαι τὴν αὐτῶν τιμωρίαν ἐκφυγεῖν, ἢ πολλὰς κακοπαθείας τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς ὑπομείναντας, ἵν' ἕτεροι μηδὲν πάθωσιν, αὐτοὺς βούλεσθαι μὴ ψεύδεσθαι. τὰς μὲν οὖν βασάνους ἐκ τῶν τοιούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτάτων πιθανὰς καὶ ἀπιθάνους κατασκευάσομεν.

Κεφάλαιον ιη.

ΟΡκος δὲ ἐστὶ μετὰ θείας παραλήψεως φάσις ἀναπόδεικτος. δεῖ δ' αὐτὸν ὅταν μὲν αὔξειν ἐθέλωμεν, λέγειν οὕτως. οὐδεὶς ἂν ἐπιορκεῖν βούλοιτο, φοβούμενος τήν τε παρὰ τῶν θεῶν τιμωρίαν, καὶ τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις αἰσχύνην. καὶ διεξιέναι, ὅτι τοὺς μὲν ἀνθρώπους λαθεῖν ἔστι, τοὺς δὲ θεοὺς οὐκ ἔστιν. ὅταν δὲ οἱ ἐναντίοι καταφεύγωσιν εἰς ὅρκον, καὶ βουλώμεθα ἡμεῖς ταπεινοῦν αὐτὸν, δεικτέον ὡς τῶν αὐτῶν ἐστιν ἀνθρώπων τά τε πονηρὰ πράττειν καὶ μὴ φροντίζειν ἐπιορκοῦντας. ὅστις γὰρ κακουργῶν, οἴεται λανθάνειν τοὺς θεοὺς, οὐδὲ ἐπιορκῶν τιμωρίας οἴεται τεύξεσθαι. καὶ περὶ μὲν τῶν ὅρκων ὁμοίως τοῖς προειρημένοις μετιόντες, λέγειν εὐπορήσομεν ὑπὲρ αὐτῶν. συλλήβδην δὲ τὰς πίστεις πάσας ἤδη, καθάπερ προεθέμεθα, διεξεληλύθαμεν, καὶ διωρίσαμεν, οὐ μόνον ἣν ἑκάστη αὐτῶν δύναμιν ἔχει, ἀλλὰ καὶ τί διαφέρουσι, καὶ πῶς αὐταῖς χρηστέον. νῦν δὲ περὶ τῶν ὑπολοίπων, ἃ τῶν τριῶν εἰδῶν ἐστι, καὶ παρὰ πάντας τοὺς λόγους χρήσιμα γίνεται, διδάσκειν ἐπιχειρήσομεν.

Κεφάλαιον ιθ.

ΠΡοκατάληψις μὲν οὖν ἐστι, δι' ἧς τά τε τῶν ἀκουόντων ἐπιτιμήματα, καὶ τοὺς τῶν ἀντιλέγειν μελλόντων λόγους προκαταλαμβάνοντες, ὑπεξαιρήσομεν τὰς ἐπιφερομένας δυσχερείας. καὶ τὰς μὲν τῶν ἀκουόντων ἐπιτιμήσεις ὧδε χρὴ προκαταλαμβάνειν. ἴσως δὲ τινὲς ὑμῶν θαυμάζουσιν ὅτι νέος ὢν, οὕτω περὶ μεγάλων πραγμάτων ἐπικεχείρηκα δημηγορεῖν. καὶ πάλιν, μηδείς ἐπιτιμᾶν μοι δυσκόλως, ὅτι μέλλω συμβουλεύσειν ὑμῖν, περὶ ὧν ὀκνοῦσί τινες δόξαι παρρησιάζεσθαι πρὸς ὑμᾶς. περὶ μὲν

A deinde quòd quærentibus plerunque non vera contentur: quò maturius doloribus sese eximant. Erit etiam demonstrandum nonnullos liberos homines, quo celerius supplicium effugerent, aduersum semetipsos tormentis affectos ementitos. Quamobrem magis consentaneum esse, seruos aduersus domino, quo suum effugiant cruciatum, ementiri, quam multos dolores, & corporibus & animis tolerare,
B quo cæteri nihil mali patiantur, vbi mentiri ipsi voluerint. Quæstiones igitur ex his, atque horum similibus probabiles, & improbabiles constituemus.

CAPVT XVIII.

IVsiurandum est, cum diuina veneratione dictio probationis expers. Cum igitur augere ipsum voluerimus, ita dicendum erit: Nemo certe peierare vellet, cùm diuini supplicij metu, tum decoris apud
C homines. Eritque subdendum, latere homines posse, deos autem non posse. Cum aduersarij verò ad iusiurãdum confugerint, si extenuare id voluerimus, demonstrandum erit, eorundem esse hominum vt male agant, & peierare non curent. Nã qui facinorosus deos latere putat, hic neque peierans supplicium se ire sortitum putat. Et iusiurãdum quidem eodem modo, quo etiam reliqua ante dicta tractauimus, plane dicendo nobis suppetere.
D Summatim autem omnes probationes, quemadmodum proposuimus, iam percurrimus, definiuimusque non eam vim solùm, quam earum quælibet haberet, verum etiam quid inter se differunt, & quo pacto his vti conueniat, ostendimus. Nunc autem edocebimus de reliquis partibus, quę & trium specierum sunt, & in omnem orationem plurimum decoris, & vtilitatis
E adferunt.

CAPVT XIX.

PRæoccupatio igitur est, qua & auditorum existimationes, & eorum, qui contradicturi sunt, verba præuenientes, obuias difficultates remouebimus. Auditorum autem existimationes hoc sunt modo præoccupandæ. Admirantur autem aliqui fortasse vestrum, quòd ipse iuuenis ita de rebus magnis verba facere aggressus fuerim. Et rursum, nemo sese mihi dif-
F ficilem obuiam offerat, quòd de his sim vobis rebus consulturus, de quibus alij quidã audacter apud vos eloqui cũctãtur.

Quæ igitur moleste auditores laturi sunt, si præoccupando, causas veras afferre oportet, quibus rectè facere cōsultando videaris: vtpote qui demonstres oratorum inopiam, periculorum magnitudinem, aut publicam vtilitatem, aut aliam huiusmodi causam, qua auditorum indignationem solaturus sis. Quòd si nihilominus auditores turbentur, breuiter dicendum est, vel tanquam in sententiæ velut in commentationis figura, quarum omnium absurdissimum venire quidem, tanquam ex lustice de rebus consulturos quæ optima sint. Nunc autem quandoquidem volunt conturbare, qui sententiam dicunt, arbitrari pulchrè consulere posse. Et rursum honestum est, aut ipsos assurgentes sententiam dicere, aut dicentes audire quæcunque ex suffragiis facere ipsi censuerint. Deliberatiuo igitur in genere sic est & præoccupationibus vtendum, & tumultibus occurrendum. In iudiciali autem præoccupationibus vtemur: quemadmodum etiam in prædictis. Occurremus autem tumultibus, si quidem in orationum principiis fiant, hoc modo: Nónne igitur absurdum est, legumlatorem quidem iussisse duas orationes aduersariorum cuique reddendas, vos autem iudices ex lege iudicare iureiurando adstringi, deinde ne vnam quidem orationem audire velle, & eam quidem orationem quæ tantam consilii vim habet, vt in ea iudicando rectissime sitis sententiam laturi: vos autem in his adeò negligentes esse, vt cum neque ipsa dictionum initia pertuleritis, iam omnia accuratissime didicisse existimetis? Et alio modo. Quî non absurdum est Legumlatorem quidem in pari sententiarum numero impertire reo victoriam dari, vos autem vsque adeò contra de iis sentire, vt neque insimulationi reos respondentes audiatis: & illum quidem ob maius reorum periculum hanc ipsis prærogatiuam, atque priuilegium in ferendis sententiis impartiri, vos autem contrà iis, qui vllo sine periculo accusatū veniunt, neque contentiosos, neque pertinaces esse: eos verò, qui cum metu periculóque criminibus respondent, clamoribus corripere, atque perterrere? Siquidē igitur in orationū initiis turbæ fiant, hoc pacto erit iis occurrendum. Quod si quid in dictionis progressu dicentē turbauerit, si quidem pauci quidam id agant, erunt hi corripiendi, dicendumque ipsorū profectò esse iustitiæ

A καὶ τῶν μελλόντων δυσχεραίνεσθαι τοῖς ἀκούουσιν, ἅπερ δεῖ προκαταλαμβάνοντα φέρειν αἰτίας, περὶ ὧν ὀρθῶς ποιεῖν δόξεις συμβουλεύων, ἀποφαίνοντα τὴν ἐρημίαν τῶν λεγόντων, τὸ μέγεθος τῶν κινδύνων, ἢ τὸ τῆς κοινῆς συμφέρον, ἢ ἄλλην τοιαύτην αἰτίαν, δι' ἧς λύσεις τὴν ἐπιφερομένην δυσχέρειαν. ἐὰν δὲ μηδὲν ἧττον θορυβῶσιν οἱ ἀκούοντες, χρὴ λέγειν συντόμως, ἢ ὡς ἐν γνώμῃ, ἢ ὡς ἐν ἐνθυμήματος σχήματι, ὅτι B πάντων ἀτοπώτατόν ἐστιν ἥκειν μὲν ὡς δεῖ περὶ πραγμάτων βουλευσομένους τὰ κράτιστα, νῦν δὲ μὴ βουλομένους ἀκούειν τῶν λεγόντων, οἴεσθαι καλῶς ἂν βουλεύσασθαι. καὶ πάλιν ὅτι καλόν ἐστιν, ἢ αὐτοὺς ἀνισταμένους συμβουλεύειν, ἢ τῶν συμβουλευόντων ἀκούσαντας, ὅ τι ἂν αὐτοῖς δοκῇ χειροτονεῖν. ἐν μὲν οὖν ταῖς δημηγορίαις οὕτω C καὶ ταῖς προκαταλήψεσι χρηστέον, καὶ τοῖς θορύβοις ἀπαντητέον. ἐν δὲ ταῖς δικολογίαις προκαταληψόμεθα μὲν ὁμοιοτρόπως τοῖς προειρημένοις. ἀπαντήσομεν δὲ τοῖς θορύβοις, ἐὰν μὲν ἐν ἀρχαῖς γίγνωνται τῶν λόγων, ὧδε· πῶς οὐκ ἄτοπόν ἐστι, τὸν μὲν νομοθέτην προστάξαι δύο λόγους τῶν ἀντιδίκων ἑκατέρῳ ἀποδοῦναι, τοὺς δὲ δικάζοντας ὑμᾶς D ὀμωμοκότας κατὰ τὸν νόμον κρίνειν, μηδὲ τὸν ἕνα λόγον ἀκούσαι θέλειν; καὶ ἐκεῖνον μὲν ὑπολαβεῖν τοσαύτην ἰσχὺν ἔχειν, ὥστε ἀκούσαντας τούτων τῶν λεγομένων δικαίως θήσεσθαι τὴν ψῆφον· ὑμᾶς δὲ οὕτω τούτων ὀλιγώρως ἔχειν, ὥστε μηδὲ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν ὑπομείναντας τῶν λόγων, ἤδη νομίζειν ἀκριβῶς ἅπαντα γινώσκειν. καὶ ἄλλως· πῶς οὐκ ἄτοπόν ἐστι, τὸν μὲν νομοθέτην τάξαι τῶν E ἰσοψήφων γενομένων τὸν φεύγοντα νικᾶν· ὑμᾶς δὲ οὕτως ἐναντίως γινώσκειν περὶ τούτων, ὡς μηδὲ ἀπολογουμένων τῶν διαβεβλημένων ἀκούειν; καὶ ἐκεῖνον μὲν διὰ τὸ μᾶλλον κινδυνεύειν τοὺς φεύγοντας, ἀποδοῦναι ταύτην τὴν πλεονεξίαν αὐτοῖς ἐν ταῖς ψήφοις· ὑμᾶς δὲ τοῖς μὲν ἀκινδύνως κατηγοροῦσι μὴ φιλονεικεῖν, τοῖς δὲ μετὰ φόβου καὶ F κινδύνου περὶ τῶν κατηγορουμένων ἀπολογουμένοις θορυβοῦντας ἐκπλήττειν; ἐὰν μὲν οὖν ἐν ἀρχαῖς οἱ θόρυβοι γίγνωνται, οὕτω τοῖς τοιούτοις ἀπαντητέον. ἐὰν δὲ προεληλυθότος τοῦ λόγου θορυβῶσιν, ἐὰν μὲν ὀλίγοι τινὲς τοῦτο ποιῶσιν, ἐπιτιμητέον τοῖς θορυβοῦσι, καὶ πρὸς αὐτοὺς λεκτέον, ὅτι δί-

καιον

χρῆν νυνὶ μὲν αὐτοὺς ἀκούειν ἐᾶν, ἵνα μὴ κωλύσωσι τοὺς δικαστὰς ὀρθῶς δικάζειν· ἐπειδὰν δὲ ἀκούσωσι, τότε ποιεῖν ὅτι ἂν ἐθέλωσιν. ἐὰν δὲ τὸ πλῆθος θορυβῇ, μὴ τοῖς κριταῖς, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐπιπλήξειν. τὸ μὲν γὰρ ἐκείνοις ἐπιτιμᾶν, ὀργὴν ἐργάζεται· τὸ δὲ ἑαυτῷ ἐπιπλῆξαι καὶ λέγειν ὡς ἡμάρτηκεν, συγγνώμης τοῦ τυχεῖν. δεῖ δὲ καὶ δεῖσθαι τῶν κρινόντων εὐμενῶς αὐτοῖς ἀκοῦσαι τοῦ λόγου, καὶ περὶ ὧν μέλλουσιν ἀκριβῶς τὴν ψῆφον φέρειν, ἤδη τοῖς δικασταῖς φανερὰν τὴν διάνοιαν ποιεῖν. ὡς δὲ συλλήβδην, τοῖς θορύβοις ἀπαντήσομεν καθόλου, ἢ γνώμαις, ἢ ἐνθυμήμασι, δεικνύντες τοὺς θορυβοῦντας, ἢ τοῖς δικαίοις, ἢ τοῖς νόμοις, ἢ τῷ συμφέροντι τῆς πόλεως, ἢ τῷ καλῷ ἐναντιουμένους. ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων ἔστιν ὅτι μάλιστα παῦσαι τοὺς ἀκούοντας θορυβοῦντας. πῶς μὲν οὖν πρὸς τοὺς ἀκροατὰς προκαταλήψεσι δεῖ χρῆσθαι, καὶ ὅπως τοῖς θορύβοις ἀπαντητέον, ἐκ τῶν προειρημένων ἴσμεν. τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων εἰκότως ἐπίδοξα λέγεσθαι πάλιν, ὡς δεῖ προκαταλαμβάνειν, ἐπιδείξω. ἴσως οὖν ὀδυρεῖται αὐτοῦ πενίαν, ἧς οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ τούτου τρόπος αἴτιός ἐστι. καὶ πάλιν· πυνθάνομαι αὐτὸν τόδε καὶ τόδε μέλλειν λέγειν. ἐν μὲν οὖν τοῖς προτέροις λόγοις οὕτω δεῖ τὰ ἐπίδοξα λέγεσθαι ὑπὸ τῶν ἐναντίων προκαταλαμβάνοντα διαλύειν, καὶ ἀσθενῆ ποιεῖν. καὶ γὰρ κἂν πάνυ ἰσχυρὰ ᾖ τὰ προδιαβεβλημένα, οὐχ ὁμοίως φαίνεται μεγάλα τοῖς ἤδη προακηκοόσιν. ἐὰν δὲ τοὺς ὑστέρους λόγους ἔχωμεν, καὶ οἱ ἐναντίοι προκατειληφότες ὦσιν, ἃ μέλλομεν λέγειν, αὐτὴν τὴν προκατάληψιν δεῖ αὐτῶν, λύοντα τόνδε τὸν τρόπον· οὗτος δ' οὐ μόνον μου κατέψευσται πολλὰ πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ σαφῶς εἰδὼς ὅτι ἐξελέγξω αὐτόν, προκατείληφέ μου τὸν λόγον καὶ προδιέβαλεν, ἵν' ὑμεῖς μὴ ὁμοίως αὐτῷ προσέχητε, ἢ ἐγὼ μὴ εἴπω πρὸς ὑμᾶς αὐτόν, διὰ τὸ διαπεπορεῦσθαι περὶ τούτων ὑπὸ τούτου. ἐγὼ δ' οἶμαι δεῖν τοὺς ἐμοὺς λόγους παρ' ἐμοῦ πυνθάνεσθαι ὑμᾶς, ἀλλὰ μὴ παρὰ τούτου. εἰ δὲ καὶ ταῦθ' ὑπὸ προδιέβαλε λέγων, ἃ φημὶ οὐ μικρὰ σημεῖα εἶναι τοῦ μηδὲν ὑγιὲς τοῦτον λέγειν. κέχρηται δὲ καὶ Εὐριπίδης ἐν Φιλοκτήτῃ τεχνικῶς τούτῳ τῷ εἴδει διὰ τοῦδε· Λέξω δ' ἐγώ, κἄν μου διαφθείρας δοκῇ, λόγους ὑποτρέχων αὐτὸς ἠδικηκέναι. Ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ γὰρ τἄμ' ἔπη μαθήσῃ κλύων· Ὁ δ' αὐτὸς αὐτὸν ἐμφανιεῖ σοι λέγων,

A vt ſeſe nunc ad audiendum præſtent, ne aliis recte iudicandi impedimento ſint: cum verò audierint, vt tunc quicquid libuerit faciant. Sin multitudo omnis tumultuetur, non ipſos iudices, ſed ipſum te corripias oportet. Nam ſi illis moleſtus fueris, iram in te contrahes. Si te verò accuſaris, ac dixeris deliquiſſe vt veniam conſequare facile præſtabis. Opus eſt etiã iudices deprecemur, vt nos dicentes benignè audiant, & quarum rerum eſſe ſen-

B tentiam ſunt laturi, iam perſpicuam mentem ponã. Vt autẽ breuiter cõplectamur, turbis tumultuum occurremus vel ſententiis, vel commentationibus, oſtendemuſque perturbantes aut iuſto, aut legitimo, aut publico vtili, aut honeſto repugnare. Ex hiſce nanque maximè fit, vt auditores à tumultibus acquieſcant. Quomodo igitur præoccupationibus apud auditores vtendum ſit, & quo pacto turbis occurrendum, ex ante dictis cognoſcemus. Quæ au-

C tem ab aduerſariis veriſimiliter dici poterunt, rurſum quomodo præuenienda ſunt demonſtrabo. Forteque ſuam deflebit inopiam, cuius non ego quidem, ſed huius mos erit cauſa. Et rurſus, Audio ipſum & hoc, illudque dicturum. In ſuperiore ergo oratione quæ ad certam dicturi videantur, ſic præoccupãdo & ſoluere, & infirmare oportet. Etenim tametſi firmiſſima ſunt, quorum inſimulamur, non

D itidem magna iis, qui iam antea audierint, videntur. Quòd ſi ſecundæ in dicendo partes nobis datę fuerint & aduerſarii quę dicturi ſumus præoccuparint, ea rurſum cõtra anticipando, vt à nobis ſoluẽda ſunt: hic autẽ nedum ſit alia de me mentitus apud vos fuerint: ſed certo ſciens ſeſe à me redargutum iri, meam orationem occupãdo calumniæ dedit, ne ei, quam oranti ſibi præſtiteratis, in me audiendo attentio-

E ne ſitis: vel ne ipſe orationem habeam apud vos ob eam, quam hic de me prius calumniam habuerit. Sed planè puto oportere vos meam dictionem ex me ipſo potiùs, quàm ex aduerſario meo cognoſcere: & ſi hęc ab eo ſunt prius dicendo inſimulata, quas non mediocres dixerim eſſe coniecturas, cum nihil nunc ſani dictare. Vtitur autẽ & Euripides in Philoctete pulcherrimè hac ſpecie hoc modo:

F *Dicemus ipſi licet, & hic noſtrã putet iam perdidiſſe dictionẽ, ſic gerẽs iniuriam feciſſe. Verũ ex me meæ rediſce, ſeſe pãdet hic de ſe loquẽs.*

Quemadmodum igitur præoccupationibus & erga iudices, & erga aduersarios sit vtendum, ex his sciemus.

CAPVT XX.

Postulata verò in orationibus sunt, quę ab auditoribus oratores postulant. Horum autem alia sunt iusta, alia verò iniusta. Iustum quidem postulatum est, per quod iis quæ loquimur, attentionem præstari, ac benignè audiri petimus. Iniustum verò, quo secundum leges nos iuuari, ac nihil præter leges in nos decerni, & casibus ignoscendum postulamus. Si quidem postulatum præter leges fuerit, iniustum: si verò secundum leges fuerit, iustum dicitur. Postulata igitur sunt huiuscemodi: ipsorum autem differentias diuisimus, quo & iustum & iniustum postulatum dignoscentes, non ineptè iis vti possimus, & ne nos aduersarij lateant, cùm iniustum quicquam à iudicibus flagitant. Et de iis quidem, & ex antè dictis scire poterimus.

CAPVT XXI.

Iteratio autem, est breuis admonitio. Ea verò vtendum est tum circa partium, tum circa totius orationis exitum. Iterabimus autem summatim vel ratiocinando, vel interrogando, vel enumerando, vel eligendo. Ipsorum autem vnumquodque quale sit demonstrabo. Ratiocinari igitur est huiusmodi: Ambigo autem ipse quidem quid hi fecerint, nisi vos planè antea reliquissent: arguebatur autem aduersus hanc vrbem nostram cum exercitu processisse: nihil verò eorum vnquam, quæ spopondissent, factitarunt. Itaque ratiocinari est eiusmodi. Enumerare autem tale est. Demonstraui autem ipsos, qui priores societatem soluère, qui primù nos sunt adorti, quo tempore aduersus Lacedæmonios bellum gerebamus, quique maximè studere vrbem nostram in prædam vertere. Enumerare igitur est huiusmodi. Ex electione autem admonere est huiusmodi: Recordari oportet contigisse nobis, vt postea quàm societatem cum iis inijuimus, nihil vnquam mali ab hostibus passi sumus. Nam cùm sæpenumero nobis auxilio venissent, Lacedæmonios qui nostrum agrum deuastarent, propulsarunt: multas etiam pecunias, etiam hoc tempore ad nos deferunt. Ex electione igitur hoc modo admonebimus: ex interrogatione verò hoc modo: libenter autem ex istis quærerem, quid vobis pro conuentis

A πῶς μὲν οὖν προκαταλαμβάνειν δεῖ χρῆσθαι καὶ πρὸς τοὺς κριτάς, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἴσμεν διὰ τούτων.

Κεφάλαιον κ.

Αἰτήματα δέ ἐστιν ἐν τοῖς λόγοις, ἃ παρὰ τῶν ἀκουόντων οἱ λέγοντες αἰτοῦνται. τούτων δ' ἐστὶ, τὰ μὲν ἄδικα, τὰ δὲ δίκαια. δίκαιον μὲν οὖν ἐστι, τὸ προσέχειν τοῖς λεγομένοις αἰτεῖσθαι, καὶ μετ' εὐνοίας B ἀκούειν. δίκαιον δὲ καὶ τὸ κατὰ τοὺς νόμους αὐτῷ βοηθῆσαι, καὶ τὸ μηδὲν παρὰ τοὺς νόμους ψηφίσασθαι, καὶ τὸ τοῖς ἀτυχήμασι συγγνώμην ἔχειν. ἃ μὲν ἦ παρὰ τοὺς νόμους, ἄδικον· ἃ δὲ μή, δίκαιον. τὰ μὲν οὖν αἰτήματα, ταῦτ' ἐστί. διῃρήμεθα δ' αὐτῶν τὰς διαφοράς, ἵν' εἰδότες τί τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον, χρώμεθα κατὰ τὸν καιρόν, καὶ μὴ λανθάνωσιν ἡμᾶς οἱ ἐναντίοι, ἄδικόν τι αἰτούμενοι τοὺς δικάζοντας. C καὶ περὶ μὲν τούτων ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπιγνωσόμεθα.

Κεφάλαιον κα.

Παλιλλογία δέ, ἐστι μὲν σύντομος ἀνάμνησις· δεῖ δὲ αὐτῇ χρῆσθαι καὶ παρὰ τὰ μέρη καὶ παρὰ τὰς τῶν ὅλων λόγων τελευτάς. παλιλλογήσομεν δὲ ἐν κεφαλαίοις, ἢ διαλογιζόμενοι, ἢ προαιρούμενοι, ἢ ἐπερωτῶντες, ἢ ἀπολογιζόμενοι. δείξω δὲ αὐτῶν ἕκαστον ὁποῖόν D ἐστι. τὸ μὲν οὖν διαλογίζεσθαι τοιόνδε τί ἐστιν· ἀπορῶ δ' ἔγωγε τί ἂν ἐποίησαν οὗτοι, εἰ μὴ φανεροὶ μὲν ἦσαν ἡμᾶς πρότερον ἐγκαταλιπόντες, ἐξηλέγχοντο δὲ ἐπὶ τὴν πόλιν ἡμῶν στρατεύσαντες, οὐδὲν δὲ πώποτε ὧν ὡμολογήκασι ποιήσαντες. τὸ μὲν οὖν διαλογίζεσθαι τοιοῦτόν ἐστι. τὸ δὲ ἀπολογίζεσθαι τοιοῦτον. ἀπέδειξα δ' αὐτοὺς διαλύσαντας προτέρους E τὴν συμμαχίαν, καὶ πρώτους ἐπιθεμένους ἡμῖν, ὅτε πρὸς Λακεδαιμονίους ἐπολεμοῦμεν, καὶ μάλιστα σπουδάσαντας ἐξανδραποδίσασθαι τὴν πόλιν ἡμῶν. τὸ μὲν οὖν ἀπολογίζεσθαι, τοιόνδε ἐστί. τὸ δ' ἐκ προαιρέσεως ἀναμιμνήσκειν, τοιόνδε· ἐνθυμεῖσθαι δὲ δεῖ, ὅτι συμβέβηκεν ἡμῖν ἐξ ὅτου τὴν φιλίαν πρὸς τούτους ἐποιησάμεθα, μηδέποτε κακὸν ὑπὸ τῶν πολεμίων παθεῖν. βοηθήσαντες γὰρ ἡμῖν F πολλάκις, ἐκώλυσαν Λακεδαιμονίους τὴν χώραν ἡμῶν διαφθεῖραι. χρήματα δὲ πολλὰ καὶ νῦν φέροντες διατελοῦσιν. ἐκ προαιρέσεως μὲν οὕτως ἀναμνήσομεν. ἐξ ἐπερωτήσεως δὲ τήνδε τις. ἡδέως δ' ἂν αὐτῶν πυθοίμην, διὰ τί τὰς συντάξεις ἡμῖν οὐκ ἀπο-

ἐκ ἀποδίδωσι. οὐ γὰρ ὡς ἀποροῦσιν εἰπεῖν αὐτοὶ τολμήσουσιν, οἱ τοσαῦτα χρήματα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐκ τῆς χώρας ἀποδεικνύονται λαμβάνοντες. οὐδ' ἂν φήσουσιν εἰς τὴν τῆς πόλεως διοίκησιν πολλὰ δεδαπανηκέναι. παντελῶς γὰρ ἐλάχιστα τῶν νησιωτῶν εἰσενηνόχασιν. ἐκ μὲν οὖν ἐπερωτήσεως οὕτω παραλογιούμεθα.

Κεφάλαιον κβ.

Εἰρωνεία δέ ἐστι λέγειν τι μὴ προσποιούμενον λέγειν, ἢ ἐν τοῖς ἐναντίοις ὀνόμασι τὰ πράγματα προσαγορεύειν. εἴη δ' ἂν αὐτῆς τὸ σχῆμα τοιόνδε, ἐν τῷ περὶ τῶν εἰρημένων συντόμως ἀναμιμνήσκειν. οὐδ' ἂν δ' οἶμαι δεῖν λέγειν, ὅτι οὗτοι μὲν οἱ φάσκοντες πολλὰ ἀγαθὰ πεποιηκέναι, πλεῖστα φαίνονται τὴν πόλιν κακὰ εἰργασμένοι· ἡμεῖς δ' οὓς οὗτοι φασὶν ἀχαρίστους εἶναι, τούτους τε πολλάκις βοηθήσαντες, καὶ οὐδένα οὐδὲν ἀδικήσαντες. τὸ μὲν οὖν ἐν προσποιήσει παραλείψεως λέγειν τι συντόμως ἀναμιμνήσκειν, τοιοῦτόν ἐστι. τὸ δ' ἐν τοῖς ἐναντίοις ὀνόμασι προσαγορεύειν τὰ πράγματα, τοιόνδε ἐστίν. οὗτοι μὲν οἱ χρηστοὶ πολλὰ φαίνονται τοὺς συμμάχους κακὰ πεποιηκότες· ἡμεῖς δ' οἱ φαῦλοι ἀγαθῶν αὐτοῖς αἴτιοι κατεστάντες. διὰ τούτων μὲν οὖν συντόμως ἀναμιμνήσκοντες, ταῖς παλιλλογίαις χρησόμεθα, καὶ περὶ τῶν μερῶν καὶ περὶ τῆς ὅλου λόγου τελευτῆς.

Κεφάλαιον κγ.

Ὅθεν δὲ ἀστεῖα λέγειν, καὶ τὰ μήκη τῶν λόγων ποιεῖν ὅπως ἄν τις ἐθέλῃ, τοῦτο δίειμι πάλιν. ἀστεῖα μὲν οὖν λέγειν, ἐκ τούτου τοῦ τρόπου ἐστὶν, ἢν τὰ ἐνθυμήματα λέγοντας ὅλα, ἢ ἥμισυ, ὥστε τὸ ἥμισυ αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν τοὺς ἀκούοντας. δεῖ δὲ καὶ γνώμας συμπαραλαμβάνειν. χρὴ δὲ τούτων ἐπὶ πάντα τὰ μέρη συγκαταπλέκειν διαλλάττοντα τοῖς λόγοις, καὶ μηδέποτε ὅμοιον εἰς τὸ αὐτὸ πολλὰ τιθέντα· καὶ οὕτως ὁ λόγος ἀστεῖος φανεῖται. μηκύνειν δὲ τοὺς λόγους βουλόμενοι δεῖ μερίζειν τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐν ἑκάστῳ μέρει τὰ ἐνόντα οἷά τί ἐστι τὴν φύσιν διδάσκειν, καὶ τὴν χρῆσιν, καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, καὶ τὰς προφάσεις αὐτῶν ἐπιλογίζεσθαι. εἰ δὲ καὶ ἔτι μακρότερον ἐθέλοιμεν τὸν λόγον ποιεῖν, δεῖ πολλοῖς ὀνόμασι περὶ ἑκάστου χρῆσθαι. χρὴ δὲ παρ' ἕκαστον μέρος τοῦ λόγου παλιλλογεῖν, καὶ τὴν παλιλλογίαν σύντομον ποιεῖσθαι. ἐν δὲ τῇ

A haud soluunt. Neque enim indigentes se dicere audeant, quippe qui tantum pecuniarum ex hoc solo quotannis accepisse demonstrentur. Neque dixerint quidem, multum æris circa Rempublicam consumpsisse. Prorsus enim minores impensas, quam reliqui omnes insulani, pertulere. Ex interrogationibus igitur hoc pacto tractabimus.

CAPVT XXII.

B Ironia verò, quam tũ simulãdi, tum dissimulandi cauillationem vocamus, est cum aliud scimus, & aliud dicere simulamus. Eius autem forma sit huiusmodi, vt in antedictis breuiter commorando persistam: nequaquam verò dicere oportet, mea sententia, vt hi qui multa se bona factitasse prædicant, malis plurimis ciuitatẽ affecerint; nos verò, qui ab iis ingratitudinis carpimur, & iis auxilio sæpe fuerimus, & iniuriam nemini intulerimus. Cùm igitur aliquid simulamus omittere, C eo quòd breuiter dicimus, hoc pacto admonemus. Res verò contrariis nominibus appellare ita fit. Hi quidem probi viri multorum malorum socij extitere, nos autem ignaui plurimorum fuimus bonorum authores. Ex iis igitur breuiter admonentes iterationibus vtemur, & circa singularum partium, & circa totius orationis exitum.

CAPVT XXIII.

D Vnde autem facetè dicendum, & pro arbitrio orationis prolixitate vtendum sit rursus exponemus. Hic igitur facetè dicendi locus est, si quidem commentationes totas, mediasve dixerimus: ita vt quod reliquum est medium auditores ipsi comprehendant, quo locis & sententiis vti conuenit. Opus est autem in totam orationẽ facetias hasce dispartiamus verbáque commutemus neque easdem semper in eandémque sententiam frequentes E afferamus: & hoc pacto nostra comis apparebit oratio. Qui verò dicendi prolixitate vti voluerit, opus est rem diuidat, & quæ qualibet in parte insint, quanquam naturam sapiant, edoceat, eorumque vsum omnem, tum proprium, tum communem, & ipsas causas enarret. Quòd si longiorem quoque voluerimus orationem efficere pluribus nominibus, circa singula vtendum est, eritque singulis in F orationis partibus iterandum, & iterationem ipsam paucis absoluendum: in fine

verò orationis hæc omnia, de quibus singillatim dixeras, congestim ponas, ac de rebus omnibus dicas, conuenit. Hoc igitur modo prolixiores reddi orationes poterunt. Qui autem dicendi voluerit breuitate vti, oportet totum negotium vno vocabulo complectatur, & hoc maxime quod in ipsa re breuissimum insit. Opus est etiam paucis vti copulis, plurima verò coniungere: nominibus ita vti, vt vna dictio duabus seruiat rebus: eritque frequens illa iteratio a partibus amouenda, & in orationum duntaxat finibus iterandum. Et hoc quidem modo breues poterimus orationes efficere. Quòd si mediocritate vti in dicendo volueris, partium maximas deligens, de hisce verba facias oportet. Est etiam medijs vtendum nominibus, quæ scilicet neque longissima, neque breuissima, neque multa de aliqua vna re sint, sed mediocria potiùs. Oportet & epilogos ex intermedijs partibus neque omnino auferri, neque vbique rursum inferri. Sed quæ maximè auditoribus nota esse volueris, in iis maxime ad finem iterationibus vti conuenit. Ex hisce igitur, quandocunq. libuerit, prolixitate vti in dicendo quibimus. Quòd si facetam volueris orationem scribere permaximè tibi obseruãdum est, vt verborum mores hominibus similes queas reddere. Id autem efficies, si qui magni, qui curiosi qui mediocres sunt mores, consideraris. De iis igitur poteris hac via cognoscere: de nominum verò compositione iam declarabimus. Est enim etiã hoc apprimè necessarium.

CAPVT XXIIII.

PRimum igitur figuræ nominum sunt tres, simplex, composita, & trãslata. Eodem etiam modo positiones sunt tres: Vna quidem, quæ in vocalem connexionibus terminat, & a vocali incipit. Secunda verò quæ à muta incipiens, in mutam desinit. Tertia autem quę mutas vocalibus iungit. Item ordines sunt quatuor, quorum vnus similia nomina aut inuicem collocat, aut dispergit: alius verò qui eisdem rationibus vtitur, aut inuicem mutat: tertius verò qui vno, multisve nominibus rem appellat: quartus autem ordo est, quo gesta negotia nominamus, aut præterimus. Quo igitur pacto pulcherrimæ orationis filum texendum sit, nunc edocebimus.

A τελευτῇ τοῦ λόγου, ταῦτα περὶ ὧν κατὰ μέρος εἴρηκας, ἀθρόα συντιθέναι, καὶ περὶ ὅλου τῶν πραγμάτων λέγειν. τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον μακροὺς ἕξεις τοὺς λόγους. βραχυλογεῖν δὲ βουλόμενον, ὅλον τὸ πρᾶγμα ἑνὶ ὀνόματι περιλαμβάνειν, καὶ τούτῳ ὃ ἂν ὑπάρχῃ βραχύτατον τῷ πράγματι. χρὴ δὲ καὶ συνδέσμοις ὀλίγοις ποιεῖν, τὰ πλεῖστα δὲ ζευγνύναι. B ὀνομάζειν μὲν οὕτως ὥστε τῇ λέξει εἰς δύο χρῆσθαι, καὶ παλιλλογίαν τὴν συντομίαν ἐκ τῶν μερῶν ἀφαιρεῖν, ἐν δὲ ταῖς τελευταῖς μόνον παλιλλογεῖν. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον βραχεῖς τοὺς λόγους ποιήσομεν. ἐὰν δὲ βούλῃ μέσως λέγειν, τὰ μέγιστα τῶν μερῶν ἐκλέγων, περὶ τούτων ποιεῖσθαι τοὺς λόγους. χρὴ δὲ καὶ τοῖς ὀνόμασι τοῖς μέσοις χρῆσθαι, C καὶ μήτε τοῖς μακροτάτοις, μήτε τοῖς βραχυτάτοις, μήτε πολλοῖς περὶ γε ἑνὸς, ἀλλὰ μετρίοις. χρὴ δὲ καὶ τοὺς ἐπιλόγους ἐκ τῶν ἀνὰ μέσον μερῶν, μήτε παντελῶς ἐξαιρεῖν, μήτε πᾶσι τοῖς μέρεσιν ἐπιφέρειν. ἀλλ' ἃ ἂν μάλιστα βούλῃ κατανοῆσαι τοὺς ἀκούοντας, ἐπὶ τούτων μάλιστα παλιλλογεῖν ἐπὶ τῇ τελευτῇ. τὰ μὲν οὖν μήκη τῶν λόγων ἐκ τούτων ποιήσομεν, ὅταν ἐπιλογισώμεθα. εἰ δὲ ἀστεῖον γράφειν θέλεις λόγον, παρατηρητέον D ὡς μάλιστα, ὅπως τὰ ἤθη τῶν λόγων ὁμοιοῦν τοῖς ἀνθρώποις δυνήσῃ. τοῦτο δὲ ποιήσεις, ἐὰν ἐπιθεωρῇς τὰ μεγαλοπρεπῆ ἤθη, καὶ τὰ ἀκριβῆ, καὶ τὰ μέτρια. περὶ μὲν οὖν τούτων ἐντεῦθεν εἴσῃ. περὶ δὲ ὀνομάτων συνθέσεως δηλώσομεν. καὶ γὰρ τοῦτο τῶν ἀναγκαίων ἐστί.

Κεφάλαιον κδʹ.

E ΠΡῶτον μὲν οὖν τρόποι ὀνομάτων εἰσὶ τρεῖς, ἁπλοῦς, ἢ σύνθετος, ἢ μεταφορά. θέσεις καὶ συνθέσεις τρεῖς· μία μὲν, εἰς φωνήεντα τελευτᾶν τὰς συλλαβὰς, καὶ ἀπὸ φωνήεντος ἄρχεσθαι. δευτέρα δὲ, ἀπὸ ἀφώνου ἀρξάμενον, εἰς ἄφωνον τελευτᾶν. τρίτη δὲ, τὰ ἄφωνα πρὸς τὰ φωνήεντα συνάπτειν. τάξεις δὲ τέτταρες· μία μὲν, τὰ ὅμοια τῶν ὀνομάτων, F ἢ παράλληλα τιθέναι, ἢ διασπείρειν. ἄλλη δὲ, τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι χρῆσθαι, ἢ μεταβάλλειν εἰς ἕτερα. τρίτη δὲ, ἑνὶ ἢ πολλοῖς ὀνόμασι τὸ πρᾶγμα προσαγορεύειν. τετάρτη δὲ, ἐξῆς τὰ πραχθέντα ὀνομάζειν, ἢ ὑπερβαίνειν. ὅπως δὲ καλλίστην ποιήσεις τὴν ἑρμηνείαν, νῦν δηλώσομεν.

Κεφά-

Κεφάλαιον κε.

Πρῶτον μὲν οὖν εἰς δύο ἑρμηνεύειν, ἔπειτα σαφῶς δεῖ λέγειν. σχήματα δὲ ἐπὶ τῶν εἰς δύο λέγεται τάδε. ἓν μέν, ὅτι αὐτὸς δύναται καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον. δεύτερον δ', ὅτι οὗτος οὐ δύναται, ἕτερος δὲ δύναται. τρίτον δ', ὅτι οὗτος καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον δύναται. τέταρτον δ', ὅτι οὔτ' αὐτὸς οὔθ' ἕτερος δύναται. πέμπτον δ', ὅτι αὐτὸς μὲν δύναται, ἕτερος δὲ οὐ δύναται. ἕκτον δ', ὅτι αὐτὸς μὲν ἕτερον δύναται, ἐκεῖνος δὲ οὐ δύναται ἕτερον. ἑκάστου δὲ τούτων ἐπὶ τῶνδε θεωρήσεις. ὅτι μὲν γὰρ αὐτὸς δύναται καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον, τοιόνδε· οὐκ ἐγὼ δὲ μόνον τούτων αἴτιος ὑμῖν ἐγενόμην, ἀλλὰ καὶ Τιμόθεον μέλλοντα στρατεύειν ἐφ' ὑμᾶς, ἐκώλυσα. ὅτι δὲ οὗτος μὲν οὐ δύναται, ἕτερος δὲ δύναται, τοιόνδε· αὐτὸς μὲν οὖν ἀδύνατος ἦν πρεσβεύειν ὑπὲρ ὑμῶν. ἔστι δὲ φίλος ἐπὶ τῇ πόλει τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἱκανὸς ἂν δυνηθείη πρᾶξαι ἃ βούλεσθε. τὸ δὲ ὅτι οὗτος καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον δύναται, τοιόνδε· οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς πολέμοις ἀριστεύων αὐτὸν παρέχει, ἀλλὰ καὶ βουλεύεσθαι τῶν πολιτῶν οὐχ ἥκιστα δύναται. τὸ δὲ ὅτι οὔτ' αὐτὸς οὔθ' ἕτερος δύναται, τοιόνδε· οὔτ' ἂν αὐτὸς δυνηθείη ὀλίγην δύναμιν ἔχων, καταπολεμῆσαι τοὺς ἐναντίους, οὔτ' ἄλλος οὐδεὶς τῶν πολιτῶν. τὸ δὲ ὅτι ἐκεῖνος μὲν δύναται, αὐτὸς δὲ οὐ δύναται, τοιόνδε· οὗτος μὲν γὰρ ἔρρωται τῷ σώματι, ἐγὼ δὲ ἀρρωστῶν τυγχάνω. τὸ δὲ, ὅτι αὐτὸς μὲν ἕτερον δύναται, ἐκεῖνος δὲ οὐ δύναται ἕτερον, τοιόνδε· ἐγὼ μὲν γὰρ κυβερνᾶν δυνατός εἰμι, οὗτος δὲ οὐδὲ κωπηλατῆσαι δύναται. σχήματα μὲν οὖν τοῦ εἰς δύο ἑρμηνεύειν, ὧδε ποιήσεις· ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἁπάντων τὸν αὐτὸν τρόπον μετιών. σαφῶς δὲ ὅπως δηλώσεις, τοῦτο πάλιν σκεπτέον.

Κεφάλαιον κς.

Πρῶτον μὲν οὖν ὀνόμαζε τοῖς οἰκείοις ὀνόμασιν ὅτι ἂν λέγῃς, διαφεύγων τὸ ἀμφίβολον. φυλάττου δὲ καὶ τὰ φωνήεντα τῶν γραμμάτων, ὅπως μὴ ἑξῆς τεθήσεται. προσέχε δὲ καὶ τοῖς καλουμένοις ἄρθροις, ὅπως ἐν τῷ δέοντι προστιθῆται. σκόπει δὲ καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων, ὅπως μήτε συγκεχυμένη, μήθ' ὑπερβατὴ ἔσται. τὰ γὰρ οὕτω λεγόμενα, δύσγνωστα συμβαίνει. μετὰ δὲ συνδέσμους οὓς ἂν προείπῃς, ἀποδίδου

CAPVT XXV.

Primum quidem interpretationem ipsam in duas partes distribuere, deinde conuenit dilucide dicere. In duas verò partes interpretationem distribuimus hisce modis: Vno, quod ipse potest & hoc, & aliud. Secundò quod hic quidem haud potest, alius autem potest. Tertiò, quod hic & hoc, & aliud potest. Quartò, quod neque ipse, neque alius potest. Quintò, quod ipse quidem potest, alter verò nō potest. Sextò, quod ipse quidem alterum potest, alius verò non potest alterum. Horum autem vnumquodque ex hisce perspicies. Quod enim ipse potest & hoc & aliud huiusmodi est. Ego autem non harum duntaxat rerum autor vobis extiti, verum & Timotheo qui aduersus vos esset expeditiones ducturus impedimento fui. Quod vero hic non potest, alter autem potest, tale est. Ipse quidem non potis est qui pro vobis legatione fungatur: hic vero qui Spartiatarum ciuitati amicus est, facillime apud eos, quae vultis, queat efficere. Quod hic autem potest, & hoc & aliud, est huiusmodi. Nō autem in bellis solum hic se robustissimum & fortissimum praestitit, sed & consilio ciuium cedit nemini. Quod autem neque ipse, neque alius potest, tale est. Neque ipse paruis munitus manu hostes queat, neque alius quisquam ciuium expugnare. Quod vero ille potest, ipse autem nequit, est huiusmodi, nempe. Hic corporis valet viribus, ego verò sum corpore imbecillus. Quòd autem ipse aliud potest, ille verò non potest aliud, huiusmodi est, Equidem ipse qui clauo, & gubernaculis praesim, valeo, hic autem neque qui remo vtatur, potis est. Figuras igitur interpretandi duas partes facies, hoc modo omnibus in rebus idem modus seruandus est. Quibus autem rebus dilucida tua reddatur oratio, id rursum est considerandum.

CAPVT XXVI.

Primum quidem quodcunque dixeris, propriis, suisque nominibus appellato: & quicquid ambiguum fuerit, euitato. Caueas etiam oportet, ne vocales deinceps ponas. Aduertendum est praeterea vt quos articulos vocant, opportune & aptè loces. Item consideres opus est, ne confusa sit, neque perturbata nominum compositio. Talis enim oratio & obscura est, & cognitu difficilis. Coniunctionibus verò quascunque antè dixeris, consequentes

reddito copulas. Coniunctiones autem coniunctionibus reddere ita fit: Ego quidem ad quod tẽpore dixeram, adfuitu autem quando te venturum dixeras, non venisti. Item, cum eadem coniunctio consequens sit: Tu etenim & illorum author extitisti, & horum author ipse tu. De cõiunctionibus igitur dictum est, ex quibus licet & reliqua quæque coniectari. Ipsa verò nominum structura, neque confusa, neque perturbata fieri debet. Et confusa quidem est huiusmodi, sicuti cùm dixeris: Graue est hunc verberibus afficere hũc. Nam obscurum esset, qui esset cædens. Quòd si ita dixeris, Graue est hunc verberibus ab hoc affici: perspicuam reddes orationem. Structuram igitur nominum confundere tale est. Vt autem aduertas quo pacto articuli ij sitempestiue, aptéque addantur ex hisce tibi liquidum fiet. οὗτος ὁ ἄνθρωπος τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἀδικεῖ. *Hic ipse homo hunc ipsum hominem iniuria afficit.* Nunc enim interiecti articuli dilucidam faciunt dictionem: exempti verò obscuram apud Græcos efficient. Contingit autem & aliquando contrarium. Quæ igitur in articulis seruari conuenit, huiusmodi sunt. Vocales autem iuxta inuicem ponendæ non sunt, nisi aut aliter obscura reddatur oratio, aut replicatio quædam, aliave segregatio fiat. Ambigua verò fugere ita quibimus. Quædam nomina diuersis seruiunt rebus sicuti ὁδὸς, limen ianuæ, & ὁδὸς, via qua itur. Oportet autem in huiusmodi nominibus semper id complectamur quod proprium est significatũ, & dilucide quidem in nominibus, si hæc fecerimus, loquemur: ex superioribus verò præceptis in duas partes interpretationes destribuemus.

CAPVT XXVII.

De contentionibus autem & comparibus, & similiter cadentibus iam dicere aggrediamur. Nã & his quoque nobis opus erit. Est igitur contentio, quæ contrarium nomen simul, & vim oppositis rebus habet, aut horum alterum. Quæ igitur contrarium nomen simul, & vim habet, huiusmodi esse poterit. Non enim iuris est, hunc meis rebus vsurpando locupletari, me verò meis priuatum rebus pauperie ita premi. Contentio verò nominibus solis erit huiusmodi. Det enim locuples ac felix pauperi & egeno. Vt autem contentio hæc fit. Ego quidem hunc aduersa valetudine laborantem curaui, hic autem mihi maximorum author malorum extitit. Nam hoc loco non in nominibus, sed in ipsis rebus contrarietas est,

A τοὺς ἀκολουθοῦντας, τὸ μὲν οὖν τοὺς συνδέσμους ἀποδιδόναι τοῖς ἀκολουθοῦντας, τοιόνδε ἐστίν· ἐγὼ μὲν παρεγενόμην οὗ ἔφην· σὺ δὲ φάσκων ἥξειν οὐκ ἦλθες. πάλιν ὅταν ὁ αὐτὸς σύνδεσμος συνακόλουθος ᾖ· σὺ γὰρ κἀκείνων αἴτιος ἐγένου, καὶ τούτων αἴτιος σύ. περὶ μὲν οὖν τῶν συνδέσμων εἴρηται, καὶ ἀπὸ τούτων τεκμαίρεσθαι δεῖ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. B δεῖ δὲ καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων μήτε συγκεχυμένην, μήτε ὑπερβατὴν εἶναι. τὸ μὲν γὰρ συγκεχυμένως, τοιόνδε ἐστίν, ὡς ὅταν εἴπῃς· δεινόν ἐστι τοῦτον τύπτειν τοῦτον. ἄδηλον γὰρ ἦν ὁπότερος αὐτῶν ὁ τύπτων. εἰ δὲ εἴποις οὕτως, δῆλον ποιήσεις· δεινόν ἐστι τοῦτον ὑπὸ τούτου τύπτεσθαι. τὸ μὲν οὖν συγχεῖν τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων τοιόνδε ἐστί. τὸ δὲ προστιθέναι τοῖς ἄρθροις, ὅπως ἐν τῷ δέοντι C προστιθῆται, ἐπὶ τῶνδε ἴδε· οὗτος ὁ ἄνθρωπος τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἀδικεῖ. νῦν μὲν οὖν ἐξαιρεθέντα τὰ ἄρθρα, σαφῆ ποιεῖ τὴν λέξιν· ἐξαιρεθέντα δὲ, ἀσαφῆ ποιήσει. ἔσθ' ὅτε δὲ συμβαίνει καὶ τὸ ἐναντίον. τὰ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἄρθροις τοιαῦτά ἐστι, τὰ δὲ φωνήεντα μὴ παράλληλα, εἰ μή ποτε ἄλλως ἀδύνατον ᾖ δηλῶσαι, ἢ ἀνάπαυσίς τις, ἢ ἄλλη διαίρεσις. D τὰ δὲ ἀμφίβολα διαφεύγειν, τοιόνδε ἐστίν. ἔνια τῶν ὀνομάτων, ταὐτά ἐστι πλείοσι πράγμασι κοινά· οἷον ὁδὸς τῆς θύρας, καὶ ὁδὸς ἣν βαδίζομεν. δεῖ δὲ ἐπὶ τοὺς τοιούτους τὸ ἴδιον ἀεὶ συμπαραλαμβάνειν· καὶ περὶ μὲν ἐν τοῖς ὀνόμασιν, ἐὰν ταῦτα ποιῶμεν, διαλεξόμεθα· εἰς δύο δὲ ἑρμηνεύσομεν διὰ τῆς προτέρας μεθόδου.

E

Κεφάλαιον κζ.

Περὶ δὲ ἀντιθέτων καὶ παρισώσεων, καὶ ὁμοιοτελεύτων λέγωμεν ἤδη· δεησόμεθα γὰρ καὶ τούτων. ἀντίθετον μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐναντίαν τὴν ὀνομασίαν ἅμα καὶ τὴν δύναμιν τοῖς ἀντικειμένοις ἔχον, ἢ τὸ ἕτερον τούτων. τοῖς μὲν οὖν ὀνόμασιν εἴη ἂν ἐναντίον ἅμα καὶ τῇ δυνάμει τόδε· οὐ γὰρ δίκαιον, τοῦτον μὲν τὰ ἐμὰ ἔχοντα πλουτεῖν, ἐμὲ δὲ τὰ ὄντα προϊέμενον, F οὕτω πτωχεύειν. τοῖς δ' ὀνόμασι μόνοις· δότω γὰρ ὁ πλούσιος καὶ εὐδαίμων τῷ πένητι καὶ ἐνδεεῖ. τῇ δὲ δυνάμει· ἐγὼ μὲν τοῦτον νοσοῦντα ἐθεράπευσα, οὗτος δέ μοι μεγίστων κακῶν αἴτιος γέγονεν. ἐνταῦθα μὲν γὰρ τὰ ὀνόματα οὐκ ἐναντία, αἱ δὲ πράξεις ἐναντίαι

[illegible]

κάλλιστον μὲν οὖν ἐστιν ἂν, τὸ κατ' ἀμφότερα ἀντίθετον, καὶ κατὰ τὴν δύναμιν καὶ κατὰ τὴν ὀνομασίαν. ἔστι δὲ καὶ τὰ λοιπὰ δύο ἀντίθετα.

Κεφάλαιον κη.

Παρίσωσις δέ, ἐστι μὲν ὅταν δύο ἴσα λέγηται κῶλα. εἴη δ' ἂν ἴσα καὶ πολλὰ μικρὰ ὀλίγοις μεγάλοις, καὶ ἴσα τὸ μέγεθος, ἴσα τὸν ἀριθμόν. ἔχει δὲ τοιόνδε τι σχῆμα ἡ παρίσωσις· ἢ διὰ χρημάτων ἀπορίαν, ἢ διὰ πολέμου μέγεθος. ταῦτα γὰρ οὔτε ὅμοια, οὔτε ἐναντία, ἀλλ' ἴσα μόνον ἀλλήλοις.

Κεφάλαιον κθ.

Παρομοίωσις δέ ἐστιν ἣ μείζων τῆς παρισώσεως. οὐ γὰρ μόνον ἴσα τὰ κῶλα ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅμοια ἐξ ὁμοίων ὀνομάτων ὅσον δεῖ σε λόγῳ μιμεῖσθαι, φέρει πλεῖον τὸ χάρισμα. μάλιστα δὲ ποιεῖ ὅμοια τὰ τελευταῖα τῶν ὀνομάτων. ταῦτα γὰρ μάλιστα ποιεῖ τὴν ὁμοίωσιν. ὅμοια δ' ἐστὶν ὀνόματα, τὰ ἐξ ὁμοίων συλλαβῶν, ἐν αἷς πλεῖστα γράμματα τὰ αὐτὰ ἐστὶν, πλῆθος μὲν ἐνδεᾶ, δυνάμει δὲ ἐν πλῶς. ὅσα δὲ ἔξω τέχνης κεῖται, τὸ αὐτόματον αὐτὸ δείξει. ἐκεῖ μὲν οὖν τούτων ἀπέχει. καὶ γὰρ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὰ λοιπὰ, αὐτά τε ἴσμεν ἃ ἐστὶ, καὶ ὅθεν αὐτὰ πολλὰ ποιήσομεν. ὡσαύτως δὲ καὶ τὰς αὐξήσεις, καὶ τὰς ταπεινώσεις γινώσκομεν αἵ τινές τε εἰσὶ, καὶ ὅθεν αὐτῶν εἰς τοὺς λόγους εὐπορήσομεν. ὁμοιοτρόπως δὲ τούτοις, τάς τε προκαταλήψεις, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἀκουόντων αἰτήματα, καὶ τὰς παλιλλογίας, καὶ τὰς ἀστειολογίας, καὶ τὰ μήκη τῶν λόγων, καὶ τῆς ἑρμηνείας τὴν σύνθεσιν ἅπασαν ἴσμεν. ὥστε τὰς κοινὰς δυνάμεις ἁπάντων τῶν εἰδῶν, καὶ τὰς διαφορὰς, καὶ τὰς χρήσεις αὐτῶν, ἐκ τῶν προειρημένων εἰδότες αἱ ἐθίσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ γυμνάσωμεν ἀναλαμβάνειν αὐτὰς κατὰ τὰ προγυμνάσματα, πολλὴν εὐπορίαν καὶ γράφοντες καὶ λέγοντες ἐξ αὐτῶν ἕξομεν. κατὰ τὰ μέρη μὲν οὖν οὕτως ἀκριβέστατα διελοῦντες τῶν λόγων, μεθόδους, ὡς δεῖ ἐπὶ τοῦ εἴδους χρῆσθαι τούτοις λόγοις συμμετρίας, ἔτι τε περὶ τῶν μερῶν χρῆσθαι, καὶ πῶς τούτοις αὐτοῖς, πάλιν δηλώσω. προοίμια μὲν οὖν προτάξω. κοινὸν δ' ἐστὶ τῶν ἑπτὰ εἰδῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῖς πράγμασιν ἁρμόσει λεγόμενον.

A Quæ ergo & vi, & nomine contentio fuerit ea erit longe pulcherrima. Reliquæ verò contentiones duæ sunt.

CAPVT XXVIII.

Compar autem est, quando duæ pares enunciantur clausulæ. Pares autem esse poterunt multæ, etiam paruæ clausulæ paucis magnis, & pares magnitudine paribus numero. Figuram vero habet compar huiusmodi, aut propter pecuniarum inopiam, aut propter belli magnitu-
B dinem. Hæ nanque clausulæ, neque similes, neque contrariæ, sed tamen inter se pares sunt.

CAPVT XXIX.

Similiter vero cadens est quod compari quidem maius est. Non enim pares solum clausulas verum & similes & similibus efficit verbis. Est autem huiusmodi, quantum te decet orationis imitatio, tan-
C tum addit delectationis inclinatio. Maxime verò similes fieri oportet exitus dictionum. Ita nanque vel in primis efficitur similiter cadens. Similes autem dictiones sunt ex similibus syllabis, in quibus plurimæ literæ eædem sunt, sicuti [illegible] bus nullis valet, & viribus multis caret. Quæque verò extra artem posita sunt, ea vltro id ipsum demonstrabunt. Sed de his hactenus satis. Etenim iustum, & honestum & vtile, reliquaque, & ipsa quę sunt,
D tenemus, & vnde his affluamus, ex antedictis plane cognoscimus. Eodem autem modo quæ sint amplificationes, extenuationesque & ex quibus hæ loci desumantur intelligimus. Identidem verò & præoccupationes, & postulata ab auditoribus, & iterationes, & facetias, & orationum prolixitatem, & ipsius interpretationis structuram omnem nouimus. Quas ob res com-
E munem omnium specierum vim, atque differentiam, ipsarumque vsum omnem, si ex antè dictis tenuerimus, assuefecerimus, facile nosmetipsos, qui his omnibus pro artis præceptis exercitati abundemus, & adiumenti ex ipsis plurimum cum dicendo, tum scribendo consequamur. Igitur præcepta cautarum hoc pacto accuratissime per partes distribueris. Vt autem pro vnaquaque specie ad humani corpo-
F ris effigiem verba locari conueniat & quę sint circa orationis partes obseruanda, & quo [illegible] do hisce partibus sit vtendum, rursum ostendam. De exordiis igitur dicendum est prius. Ea verò septem speciebus communia sunt & omnibus in negotiis congrue dici poterunt.

CAPVT XXX.

A Exordium est (vt compendio dixerim) oratio quædam, quæ rebus iis, de quibus reliqua futura est dictio, summatim expositis, auditorum animos ad attentionem idoneè, & quoad fieri dicendo potest ad beneuolentiam nobis comparat. Hæc enim per exordium præstari conuenit. Quomodo autem ea vtamur, primùm quidem deliberatiuo in genere, & suadendi specie ostendam. Cum rem igitur au-
B ditoribus proponere, ac liquidam facere voluerimus, fieri poterit hoc modo, Surrexi, vt quo pacto pro Syracusanis bellandum sit consulam. Vel hoc modo. Surrexi, vt quid sentiam dicam, qui non deceat nos Syracusanis auxilium ferre. Hoc igitur modo summatim rem exponemus. Qui verò ad attentionem exhortemur, ferè ex hisce poterimus, si nosipsi animaduerterimus quibus & verbis, & rebus
C ad audiendam sententiam attenti sumus. Nempe his sumus attenti, cùm de magnis vel terribilibus, vel ad nos pertinentibus rebus consultamus, aut cum orantes ipsi demonstraturos se dixerint iusta illa esse, & honesta, & vtilia, & facilia, & vera, ad quæ nos gerenda exhortantur, aut cum nos rogauerint se attẽte audiamus. Quemadmodum igitur ipsi aliis solemus: ita & nos, si quæ ex præmissis commodissima in
D præsentem rem fuerint delegerimus, eaque auditoribus perspicua reddiderimus, eos nobis attentos faciemus. Ad attentionem igitur ex his auditores exhortamur. Beneuolentiam verò comparabimus, si considerauerimus primum quo in nos animo ipsi sint beneuolone, an infesto, aut neque bono neque malo. Si beneuoli ergo fuerint, de beneuolentia dicere superuacaneum cedat. Verum si omnino id facere voluerimus, oportet paucis cum
E dissimulatione quadam id fieri, hoc modo: Quanta sit mea in hanc vrbem beneuolentia vtque sæpenumero suasu meo quę facta essent vtilia gesseritis, & qua me præterea ad cōmunia cōmoda præbeo iustitia, quippe qui publicarum magis, quàm priuatarum, mihi rerum habendam rationem censuerim, nequaquam à me dici opus existimo. Hoc enim vobis perspicuum est, & cognitum. Verum quòd &
F nunc, si fidem adhibere mihi volueritis, consuletis in rem pulcherrime, hac de re, vt vos edoceam, dabo operam.

Κεφάλαιον λ.

Ἔστι δὲ προοίμιον ὡς μὲν ἐπὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ἀκροατῶν παρασκευὴ, καὶ τοῦ πράγματος ἐν κεφαλαίῳ μὴ εἰδόσι δήλωσις, ἵνα γινώσκωσι περὶ ὧν ὁ λόγος, παρακολουθῶσί τε τῇ ὑποθέσει· καὶ ἐπὶ τὸ προσέχειν παρακαλέσαι, καὶ καθ' ὅσον τῷ λόγῳ δυνατὸν, εὔνους ἡμῖν αὐτοὺς ποιῆσαι. τούτων μὲν οὖν δεῖ τὸ προοίμιον παρασκευαστικὸν εἶναι. ὡς δὲ αὐτῷ χρησόμεθα, πρῶτον μὲν ἐπὶ τῶν δημηγορικῶν καὶ προτρεπτικῶν, τοῦτο δείξω. τὸ μὲν οὖν προεκτιθέναι τὸ πρᾶγμα τοῖς ἀκούουσι, καὶ φανερὸν ποιεῖν, τοιόνδε ἐστίν. ἀνέστην συμβουλεύσων, ὡς χρὴ πολεμεῖν ἡμᾶς ὑπὲρ Συρακοσίων. ἀνέστην ἀποφανούμενος, ὡς οὐ χρὴ βοηθεῖν ἡμᾶς Συρακοσίοις. τὸ μὲν οὖν ἐκτιθέναι ἐν κεφαλαίῳ τὸ πρᾶγμα, τοιοῦτον. ἐπὶ δὲ τὸ προσέχειν δὲ παρακαλεῖν ἐκ τούτων ἂν εἰδεῖμεν, εἰ κατανοήσαιμεν αὐτοὶ, ποίοις μάλιστα καὶ λόγοις καὶ πράγμασι βουλευόμενοι προσέχομεν. ἆρ' οὖν οὐ τούτοις, ὅταν ἢ ὑπὲρ μεγάλων, ἢ φοβερῶν, ἢ τῶν ἡμῖν οἰκείων βουλευώμεθα; ἢ φάσκωσιν ἀποδείξειν οἱ λέγοντες, ὡς δίκαια, καὶ καλὰ, καὶ συμφέροντα, καὶ ῥᾴδια, καὶ ἀληθῆ ἀποδείξουσιν ἡμῖν, ἐφ' ἃ πράττειν παρακαλοῦσιν; ἢ δεηθῶσιν ἡμῶν ἀκοῦσαι αὐτῶν προσέχοντας τὸν νοῦν; ὥσπερ οὖν αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ νῦν τὰ οἰκειότατα τῶν προειρημένων τοῖς ὑφ' ἡμῶν πράγμασι λεγομένοις λαμβάνοντες καὶ τοῖς ἀκούουσιν ἐνδεικνύμενοι, προσέχειν αὐτοὺς ποιήσομεν. ἐπὶ μὲν οὖν τὸ προσέχειν διὰ τούτων παρακαλοῦμεν, τὴν εὔνοιαν δὲ παρασκευασόμεθα, διασκεψάμενοι πρῶτον, πῶς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὶ τυγχάνουσιν ἔχοντες, ἢ εὐνοϊκῶς, ἢ δυσμενῶς, ἢ μήτε εὖ, μήτε κακῶς. εἰ μὲν οὖν εὖνοι τυγχάνουσιν ὄντες, περίεργον λέγειν περὶ εὐνοίας· εἰ δὲ πάντως βουλόμεθα, χρὴ συντόμως μετ' εἰρωνείας εἰπεῖν τοῦτον τὸν τρόπον. ὅτι μὲν οὖν εὔνους εἰμὶ τῇ πόλει, καὶ πολλάκις μοι πεισθέντες, συμφερόντως ἐπράξατε, καὶ διότι πρὸς τὰ κοινὰ δίκαιον ἐμαυτὸν παρέχω, καὶ μᾶλλόν τι τῶν ἰδίων προϊέμενον, ἢ ἀπὸ τῶν δημοσίων ὠφελούμενον, περίεργον εἶναι νομίζω πρὸς ὑμᾶς ταῦτα γε σαφῶς εἰδότας, λέγειν. ὡς δὲ εἰ καὶ νῦν μοι πεισθῆτε, καλῶς βουλεύσεσθε, τοῦτο πειράσομαι διδάσκειν. τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον τοῖς εὖ διακειμένοις ἐν ταῖς δημηγορίαις, τῆς εὐμενείας ὑπομνηστέον. τοῖς δὲ

τοῖς δὲ μήτε διαβεβλημένοις, μήτε εὖ διακειμένοις, ῥητέον ὡς δίκαιόν ἐστι καὶ συμφέρει τοῖς πολίταις μὴ διαλελυκέναι τὴν πολιτείαν, ἀπείρους ἀκροατὰς γενέσθαι. ἔπειτα τοὺς ἀκούοντας ἐπαίνῳ θεραπευτέον, δικαίως καὶ ἐπιεικῶς τοὺς λόγους ὡς εἰώθασι δοκιμάζειν. ἔτι δὲ τὰς ἐλαττώσεις εἰστέον, λέγοντας ὡς οὐ διὰ τὸ πιστεύειν αὑτῷ ἱκανὸς εἶναι νομίζων, ἀλλὰ κατὰ τὸ συμφέρον ἀναστῆναι, καὶ τοῖς μήτε εὖ μήτε κακῶς διακειμένοις ἐκ τῶν τοιούτων τὴν εὔνοιαν ποριστέον. τοῖς δὲ διαβεβλημένοις ἀναγκαῖον τὰς διαβολὰς ἢ αὐτοῖς ἔχειν, ἢ τῷ πράγματι ὑπὲρ οὗ λέγουσιν, ἢ τῷ λόγῳ. αὗται δὲ αἱ διαβολαὶ γίνονται, ἢ ἐκ τοῦ παρόντος, ἢ ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου. ἐκ μὲν οὖν τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, ἄν τις ὑποψίαν ἔχῃ εἰς πονηρίαν τινά, ἀναγκαῖον πρὸς τοὺς ἀκροατὰς προκαταλήψει χρῆσθαι, καὶ λέγειν· οὐκ ἀγνοῶ διαβεβλημένος, ἀλλ' ἐπιδείξω ψευδεῖς οὔσας τὰς διαβολάς. ἔπειτα κεφαλαιωδῶς ἐν τοῖς προοιμίοις ἀπολογητέον, ἂν ἔχῃς τι λέγειν ὑπὲρ σαυτοῦ, καὶ τὰς κρίσεις ψεκτέον. ἀναγκαῖον γὰρ ἢ πρός τι δημόσιον ἢ τις διαβεβλημένος, ἢ τι πρὸς τοὺς ἰδιώτας, ἢ γεγενῆσθαι κρίσιν, ἢ μέλλειν γενήσεσθαι, ἢ μὴ βούλεσθαι τοὺς τὴν αἰτίαν ἐπενεγκόντας λαβεῖν κρίσιν, καὶ ῥητέον ὡς ἀδίκως ἡ κρίσις ἐγένετο, καὶ ὡς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κατεστασιάσθημεν. ἐὰν δὲ τοῦτο μὴ ἐνδέχηται, λέγε ὡς ἱκανὸν ἤδη σοι ἀτυχῆσαι τότε, καὶ ὡς δίκαιόν ἐστι τὰ πράγματα ἤδη κεκρικότας μὴ τὴν αὐτὴν ἔτι διαβολὴν ἔχειν. ἂν δ' ἐπίδοξος ἡ κρίσις ᾖ γενήσεσθαι, λεκτέον ὡς ἕτοιμος εἶ περὶ ὧν διαβέβλησαι ἐν τοῖς κριταῖς ἤδη κριθῆναι· κἂν ἐλεγχθῇς τι τῶν πολιτῶν ἀδικῶν, ἀποθνῄσκειν ὑπομένω. ἐὰν δὲ οἱ ἐγκαλέσαντες μὴ ἐπεξίωσιν, αὐτὸ τοῦτο χρὴ σημεῖον ποιεῖσθαι, διότι τὴν διαβολὴν ψευδῶς ἡμῶν κατεσκεύαζον. οὐ γὰρ εἰκὸς εἶναι δόξει τοὺς ἀληθῶς ἐγκαλοῦντας, μὴ βούλεσθαι κρίσιν λαβεῖν. ἐπὶ δὲ κατηγορίας καὶ διαβολάς, καὶ λεκτέον ὡς δεινὸν καὶ κοινόν, καὶ πολλῶν κακῶν αἴτιον. ἐμφανιστέον δ' ὅτι καὶ πολλοὶ ἤδη διεφθάρησαν ἀδίκως διαβληθέντες.

A Hoc igitur modo eos, qui bono sunt in nos animo in consultationibus beneuolentiæ admonebimus. Si vero auditores neque nobis infensi sunt, neque beneuoli, dicendum est, & iustum esse, & conducibile, eos his etiam beneuolos fieri, qui nullum sui dederunt experimentum. Deinde oportet laude auditores demulcere, quod iuste & grauiter quæ dicuntur iudicare consueuerint. Item & extenuationes afferendæ sicuti si dicatur. Surrexi non tam
B ulla dicendi vi, elegantiave confisus, quam existimans ea a me narrari, quæ ad communem vtilitatem, commodumque accedant. Cum igitur auditores neque à nobis alieni, neque beneuoli nobis sunt, ex huiusmodi rebus beneuolentia captabitur. Sin autem calumnia vel noxia apud auditores fuerint, necesse est aut ipsos in sese, aut res, de quibus dicunt, aut ipsam demum orationem calumnias continere.
C Hæ autem calumniæ, aut ex præsenti, aut ex præterito tempore trahuntur. Ex præterito quidem tempore, si qua improbitatis suspicio de aliquo habeatur, primum in auditores præoccupatione vtendum est atque dicendum ita. Neque ipse quidem ignarus sum, me apud vos calumnia affectum esse, sed omnem ego de me insimulationem falsam esse demonstrabo. Postea summatim enumerando in exordiis diluendum erit si quid in rem tuam oratione complecti queas, & aut vituperanda iudicia (necesse enim est siue publice, siue priuatim calūnia de quopiam fa-
D cta sit, vel esse, vel fore iudicium, vel nolle accusatores iudicium sumere: eritque dicendum ut iudicatum iniuste fuerit, quodque inimici nobis homines nocuerint aut si minus hoc verisimile visum fuerit, dicendum erit, satis id esse debere, quod minus tunc ex sententia nobis cesserit: iniustum autem esse, cum res iudicatæ iam fuerint rursum easdem calumnia-
E ri. Si verò celebre sit iudicium futurum, te paratū planè dicito, qui ad insinuationes in hoc ipso pulcherrimo consessu respondeas, & si quid aduersus Rempublicā per iniuriam patrauisse demonstreris, te morte mulctatum iri. Sin autem accusatores minus in causa persistant, eadem oportet
F vti coniectura, quoniam falsam de nobis calumniam detulissent, destitunt causæ: non enim consentaneum videbitur, nolle eos iudicium capere, qui veram accusationem detulerint. Vsque verò in calumnia, acerrimè est inuehendū, dicendúmque quàm seua & cōmunis & multorum malorū causa. Ostendatur quoque oportet, permultos iam iniuste per calumniam periisse.

Item monendum, stultum esse, eos, qui de Republica consultant non quæ ab omnibus dicuntur audire, & quod vtile sit animo volutare, sed aliquorum insinuationibus commoueri. Commonefacias autem, atq. pollicearis oportet ea te, de quibus consulere sis pollicitus, & iusta, & vtilia & honesta demonstraturum. Eos igitur, quorum ex præterito tempore calumnia delata sit conuenit hoc pacto insimulationes in consultationibus soluere. Ex presenti verò tempore oratoribus calumniam solet afferre primùm quidem ætas ipsa. Nam siue omnino iuuenis siue senior concionatur, auditores molestè ferunt. Huic.n.nõdũ incipere, illi verò iã quiescere decorum esse putant. Deinde si crebrò orationem habere cousueuerit. Hic enim importunus videtur esse, etsi nunquam antea orationem habuerit. Nam & hic alicuius priuati commodi gratia præter consuetudinem videtur concionari. Ex præsenti igitur tempore huiusmodi poterunt in illum insimulationes fieri, qui apud concionem orauerit: sed causa de iis afferatur necesse est. A iuniore quidem ex consultantium inopia, & ex eo quod suum esse potissimum videtur: quemadmodum si dixero de ludicro lampadarchiæ, vel de gymnasio, vel de armis, aut de equis, aut de re bellica. Horum enim non minima pars adhæret iuueni. Dicendum est autem quòd tametsi nondum iuuenis per ætatem prudens esse potest, verùm natura, & diligentia quadam certè potest. Ostendendum est etiam, qui aliquid imprudenter gesserit, aduersum casum sibi priuatum dari: assecuto verò communem esse vtilitatem cum reliquis. Iuuenis igitur ex iis, atque similibus argumentabitur. Senior autem argumentabitur & ab inopia consultantium, & a facultate sua, præterea & à magnitudine & nouitate periculorum, & ab aliis huiusmodi rebus. Crebrò autem dictionem habere consuetus, ab experientia argumentabitur, & ab eo, quod turpe sit, non eum sententiam nunc dicere, qui antea consueuerit. Non autem consuetus argumentabitur tum à periculorum magnitudine, tum ab eo quod necesse omnino sit, eum, qui ciuitatis est particeps, de iis, quæ in præsentia aguntur, sententiam dicere. Eas igitur insimulationes, quæ in concionibus circa hominem fiunt, hoc pacto refellere studebimus. Fiunt autem circa rem, cùm quis nihil neque iis, à quibus nulla simus iniuria lacessiti, neque iis, qui fortiores, potentioresque sunt, pernoscendum esse consultat, aut

A καὶ δὲ καὶ διδάσκειν, ὡς ἄτοπόν ἐστιν ὑπὲρ τῶν κοινῶν βουλευομένους μὴ περὶ πάντων τοὺς λόγους ἀκούσαντας τὸ συμφέρον σκοπεῖν, ἀλλὰ ταῖς ἰδίαις διαβολαῖς δυσχεραίνειν. δεῖ δὲ καὶ ἐπαγγέλλεσθαι καὶ ὑπισχνεῖσθαι δίκαια καὶ συμφέροντα καὶ καλὰ ἀποδείξειν, ἃ ὑπέχοντο συμβουλεύειν. τοὺς μὲν οὖν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου διαβεβλημένους, τοῦτον τὸν τρόπον ἐν ταῖς δημηγορίαις τὰς διαβολὰς

B λυτέον. ἐκ δὲ τοῦ παρόντος χρόνου διαβάλλουσι τοὺς λέγοντας, πρῶτον μὲν εἰς ἡλικίαν. ἐάν τε γὰρ νέος παντελῶς, ἐάν τε πρεσβύτης δημηγορῇ, δυσχεραίνουσι. τὸν μὲν γὰρ οὔπω ἄρχεσθαι, τὸν δὲ ἤδη πεπαῦσθαι οἴονται. ἔπειτα ἐὰν συνεχῶς εἰωθὼς λέγειν· πολυπράγμων γὰρ εἶναι δοκεῖ· καὶ εἰ μηδέπω πρότερον εἰρήκει· καὶ γὰρ οὗτος ἕνεκά τινος

C ἰδίου δοκεῖ παρὰ τὸ ἔθος δημηγορεῖν. ἐκ μὲν οὖν τοῦ παρόντος χρόνου, οὕτω τὰς διαβολὰς δεῖ τὸν δημηγορήσοντα γινώσκειν. προφασίζεσθαι δὲ ὑπὲρ αὐτῶν δεῖ, τὸν μὲν νεώτερον ἐκ τῆς ἐρημίας τῶν συμβουλευόντων, καὶ ἐκ τοῦ προσήκοντος τούτῳ, λέγω δὲ οἷον ὑπὲρ λαμπαδαρχίας, ἢ ὑπὲρ γυμνασίων, ἢ ὑπὲρ ὅπλων, ἢ ἵππων, ἢ περὶ πολέμου. τούτων γὰρ οὐκ ἐλάχιστον μέρος τοῖς νέοις μέτεστι.

D ῥητέον δὲ καὶ ὡς εἰ μήπω καθ' ἡλικίαν τὸ φρονεῖν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν καὶ ἐπιμέλειαν ἐμπαρέστιν. δὲ καὶ ὡς ἁμαρτόντι μὲν ἴδιον τὸ ἀτύχημα, κατορθώσαντι δὲ κοινὴ ἡ ὠφέλεια. τὸν μὲν οὖν νέον, ἐκ τῶν τοιούτων προφασιστέον. γέροντι δὲ προφασιστέον λέγοντι ἔκ τε τῆς ἐρημίας τῶν συμβουλευόντων, καὶ ἐκ τῆς ἐμπειρίας αὐτοῦ. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ ἐκ τῆς καινότητος τῶν κινδύνων, καὶ ἐκ

E τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. τὸν δὲ λίαν εἰθισμένον ἐκ τῆς ἐμπειρίας, καὶ ἐκ τοῦ αἰσχρὸν εἶναι πρότερον δεῖ λέγοντα, νῦν μὴ ἀποφαίνεσθαι γνώμας. τὸν δὲ μὴ εἰθισμένον, ἔκ τε τοῦ μεγέθους τῶν κινδύνων, καὶ ἐκ τοῦ ἀναγκαῖον εἶναι πάντα τινὰ τῶν πολιτῶν μέτοχον, ὑπὲρ τῶν νῦν προκειμένων ἀποφαίνεσθαι γνώμην. τὰς μὲν οὖν περὶ αὐτὸν τὸν λέγοντα διαβολὰς

F ἐν ταῖς δημηγορίαις, ἐκ τῶν τοιούτων λύειν ἐπιχειρήσομεν. αἱ δὲ περὶ τὸ πρᾶγμα γίνονται μὲν, ὅταν τις ἐπιχειρῇ περὶ τῶν μηδὲν ἀδικούντων, ἢ πρὸς τοὺς κρείττονας συμβουλεύειν,

ἢ εἰρήνην ποιεῖσθαι αἰσχράν, ἢ παραινῇ περὶ τὰς θυσίας μικρὰ συντελεῖν, ἢ τι τοιοῦτον εἰσηγῆται. δεῖ δὲ περὶ τῶν τοιούτων προφέρειν μὲν πρὸς τοὺς ἀκροατὰς προκαταλήψει χρῆσθαι· ἔπειτα τὴν αἰτίαν εἰς τὴν ἀνάγκην, καὶ τὴν τύχην, καὶ τοὺς καιρούς, καὶ τὸ συμφέρον ἀναφέρειν, καὶ λέγειν, ὡς οὐχ οἱ συμβουλεύοντες τῶν τοιούτων, ἀλλὰ τὰ πράγματα αἴτιά ἐστι. καὶ τὰς μὲν περὶ τὸ πρᾶγμα διαβολὰς ἐκ τῶν τοιούτων ἀπὸ τῶν συμβουλευόντων ἀπάξομεν. ὁ δὲ λόγος ἐν ταῖς δημηγορίαις διαβάλλεται, ὅταν ἢ μακρός, ἢ ἀρχαῖος, ἢ ἄπιστος λέγηται. ἐὰν μὲν οὖν μακρὸς ᾖ, τὸ πλῆθος αἰτιατέον τῶν πραγμάτων· ἐὰν δὲ ἀρχαῖος, δεικτέον ὅτι νῦν καιρὸς αὐτοῦ ἐστίν· εἰ δὲ ἀπίθανος, ὑπισχνεῖσθαι δεῖ, ὡς ἀληθῆ ἐπιδείξεις ἐπὶ τοῦ λόγου. τὰς μὲν οὖν δημηγορίας, ἐκ τούτων κατασκευασόμεθα. τάξομεν δὲ πῶς; ἐὰν μὲν μηδεμίαν διαβολὴν ἔχωμεν, μήτε αὐτοί, μήτε ὁ λόγος, μήτε τὸ πρᾶγμα, τὴν πρόθεσιν ἐν ἀρχῇ εὐθέως ἐκθήσομεν· ἐπὶ δὲ τὸ προσέχειν, καὶ τοῦ λόγου εὐμενῶς ἀκούειν, ὕστερον παρακαλέσομεν. ἐὰν δὲ διαβολή τις ᾖ τῶν προειρημένων περὶ ἡμᾶς, προκαταλαβόντες τοὺς ἀκροατάς, καὶ περὶ τῶν διαβολῶν τὰς ἀπολογίας καὶ τὰς προφάσεις συντόμως εἰπόντες, οὕτω προθήσομεν, καὶ τοὺς ἀκροατὰς ἐπὶ τὸ προσέχειν παρακαλέσομεν. τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον τὰς κατασκευὰς τῶν δημηγοριῶν ποιητέον.

Κεφάλαιον λα.

ΜΕτὰ δὲ τοῦτο ἀνάγκη ἡμᾶς ἐστιν, ἢ τὰς προγεγενημένας πράξεις ἀπαγγέλλειν, ἢ ἀναμιμνήσκειν, ἢ τὰς νῦν οὔσας μερίζοντα δηλοῦν, ἢ τὰς μελλούσας γενέσθαι προλέγειν. ὅταν μὲν οὖν πρεσβείας ἀπαγγέλλωμεν, πάντα δεῖ τὰ ῥηθέντα καθαρῶς διεξελθεῖν, ἵνα πρῶτον μὲν μέγεθος ὁ λόγος ἔχῃ. ἀπαγγελία γὰρ μόνον ἔσται ἡ τοιαύτη, καὶ οὐδὲν ἄλλο λόγου σχῆμα παρεμπεσεῖται. ἔπειθ' ὅταν μὲν ἀποτετυχηκότες ὦμεν, μὴ διὰ τὴν ἡμετέραν ῥᾳθυμίαν οἱ ἀκούοντες οἴωνται διαμαρτεῖν τῆς πράξεως, ἀλλὰ δι' ἄλλην αἰτίαν τινά· ἐὰν δὲ ἐπιτύχωμεν, μὴ διὰ τύχην ταὐτόματον τοῦτο γεγενῆσθαι, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν προθυμίαν. ταῦτα δὲ πιστεύσουσιν,

aut pacem turpem fieri persuadet, aut circa Deorum immortalium sacrificia quam minimos effici sumptus monet, aut huiusmodi quicquam narrat. Oportet autem in huiusmodi rebus præoccupatione prius ad auditores vti, quarum causam aut in necessitatem, aut in Fortunam, aut in tempora, aut in aliquod commodum referimus, dicamúsque non consultantibus quidem esse, sed rebus potius huiuscemodi causam adscribendum. Hoc igitur modo eas, quæ circa rem sunt insimulationes à consultantibus remouebimus. Oratio verò ipsa in concionibus solet insimulari, cum aut prolixe, aut nimis prisce, aut minus probabiliter dicatur. Et siquidem longa fuerit, in rerum multitudinem causa est referenda: sin prisca sit, doceatur oportet nunc ipsam tempestiuam esse. Sin autem minus probabilis sit, pollicearis oportet, eam te veram in dicendi progressu demonstraturum. Consultationes igitur ex iis rebus principio constituemus. Quo verò vtamur ordine, animaduerti conuenit. Siquidem nulla prorsus insimulatio sit neque nobis, neque orationi, neque ipsi rei, à propositione continuò est inchoandum. Attente autem quæ dicuntur, humanéque audire ad postremum exhortabimur. Sin verò aliqua simus ab illis, qui ante dixerunt, insimulatione præuenti post anticipatam auditorum opinionem, eorum, quorum insimulati fuerimus, & responsiones & causas breuiter in medium deferentes, ita proponemus & auditores ad attentionem exhortabimur. Exordia quidem in consultationibus hoc modo sunt constituenda.

CAPVT XXXI.

POstea verò necesse est aut res gestas à nobis renunciari, referríve, aut res præsentes diuidendo exponi, aut quæ futuræ sunt iam prædici. Cùm igitur de legatione sit nobis renunciandum, omnia quæ dicta fuerint, dilucide narrare oportet, quo primùm quidem grauitatem oratio præ se ferat. Hæc enim renunciatio solùm erit, nulláque alia orationis figura incidet. Deinde siquidem nobis ex sententia minus res contigerit, non vlla id negligentia nostra, sed alia quadam causa accidisse auditores existiment. Sin verò ex sententia contigerit, non casu aliquo, sed nostra diligentia, & industria id factum opinentur. Hæc autem eò facilius credent, si quoniam gestioni negotiorum nequaquam interfuerint, nostram in oratione negligentiam, promptitudinémque perspexerint, vtpote qui nihil omittamus, sed

vnumquodque quàm accuratissimè referimus. Cùm igitur legationem renunciemus, iis causis singula quæque quo pacto gesta fuerint renunciari oportet. Cum verò ipsi concionantes aliquid præteritum narramus, siue etiam præsentia exponamus siue prædicamus futura, necesse est vt vnumquodque horum & breuiter, & dilucidè, & non sine probabilitate faciamus. Dilucidè quidem vt quæ dicuntur, comprehendi queāt. Breuiter autem quò quæ dicta fuerint, memoriæ auditores teneant. Probabiliter verò, ne ipsi auditores priùs quàm probationibus, atq. iuris partibus nostram orationem cōfirmauerimus, nostras iam narrationes falsas esse reprobent. Dilucidè igitur exponemus, aut à nominibus, aut à negotiis. A negotiis, quidem si non ea perturbatè exponamus sed rerum, ac temporum ordinem seruemus, reliqua verò deinceps collocemus, & si neque eo, de quo dicere cœperimus, relicto negotio, in rem aliam transeamus. A negotiis igitur hoc modo dilucidè narramus. A nominibus verò, si quàm maximè idoneis rerum nominibus negotia appellemus, & si non ambiguis vtamur, neque perturbatè ipsa collocemus, sed vsque cohærentia deinceps ordinemus. Dilucidè igitur exponemus, si hæc diligenter obseruauerimus. Breuiter verò narrare poterimus, si tum ex negotiis, tum ex nominibus ea remouerimus, quæ non sint dictu necessaria, & ea solùm complectemur, sine quibus obscura reddetur oratio. Et breuiter quidem hoc modo exponemus. Probabiliter autem à nobis narrabitur, si ad ea negotia, quæ minus verisimilia videntur, causas attulerimus, quibus illa non absurdè gesta videātur: si qua verò omnino incredibilia contigerint, ea relinquamus necesse est. Sin autē necessaria sunt, quæ dicantur, ea te scire ostendas oportet, sed ad confutationis partem, quia cum illa implicata sint, diceda reseruare orationisque progressu, id te verum demonstraturum polliceri, ea vsus argutia, quod quę prius abs te dicta fuerint, ea prius vera, iustique demonstrare, quàm aliud huiusmodi quicquam velis. Et hoc quidem modo iis, quæ minus verisimilia sunt, medebimur. Vt autem summatim vnà omnia complectamur, & renuntiando, & exponendo, & prædicendo, ex his omnibus, quę antè diximus, dilucidas, breues, & probabiles narrationes faciemus.

A ἐπειδὰν τοῖς πράγμασιν οὐ παρηκολουθήκοσι. ἐὰν δὲ ἐπὶ τοῦ λόγου τὴν προθυμίαν ὑμῶν θεωρῶσι, μηδὲν παραλείποντες, ἀλλ' ἀκριβῶς ἕκαστα ἀπαγγέλλοντες. ὅταν μὲν οὖν πρεσβείαν ἀπαγγέλλωμεν, διὰ τὰς αἰτίας ταύτας ἕκαστα ὃν τρόπον ἐγένετο, ἀπαγγελτέον. ὅταν δὲ αὐτοὶ δημηγοροῦντες, τῶν παρεληλυθότων τι διεξίωμεν, ἢ τὰ παρόντα δηλῶμεν, ἢ τὰ μέλλοντα προλέγωμεν, δεῖ B τούτων ἕκαστον ποιεῖν βραχέως καὶ σαφῶς, καὶ μὴ ἀπίστως. σαφῶς μὲν ὅπως καταμάθωσι τὰ λεγόμενα πράγματα· συντόμως δὲ, ἵνα μνημονεύσωσι τὰ ῥηθέντα· πιστῶς δὲ, ὅπως μὴ πρὸ τῶν πίστεων καὶ τῶν δικαιολογιῶν βεβαιώσαι τὸν λόγον ἡμᾶς, τὰς ἐξηγήσεις ἡμῶν οἱ ἀκούοντες ἀποδοκιμάσωσι. σαφῶς μὲν οὖν δηλώσομεν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων, ἢ ἀπὸ τῶν πραγμάτων, C ἀπὸ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, ἐὰν μὴ ὑπερβατῶς αὐτὰ δηλῶμεν, ἀλλὰ τὰ πρῶτα πραχθέντα ἢ πραττόμενα, ἢ πραχθησόμενα, πρῶτα λέγωμεν· τὰ δὲ λοιπὰ, ἐφεξῆς τάττωμεν· καὶ ἐὰν μὴ προαπολιπόντες τὴν πρᾶξιν, περὶ ἧς ἂν ἐγχειρῶμεν λέγειν, ἐπὶ ἑτέραν ἐξαγγέλλωμεν. ἀπὸ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, σαφῶς οὕτως ἐροῦμεν· ἀπὸ δὲ τῶν ὀνομάτων, ἐὰν ὅτι μά- D λιστα τοῖς οἰκείοις τῶν πραγμάτων ὀνόμασι τὰς πράξεις προσαγορεύωμεν· καὶ ἐὰν τοῖς κοινοῖς, καὶ μὴ ὑπερβατῶς αὐτὰ τιθῶμεν, ἀλλ' ἀεὶ τὰ ἐχόμενα ἐξῆς τάττωμεν. σαφῶς μὲν οὖν δηλώσομεν, ταῦτα διαφυλάττοντες. συντόμως δὲ, ἐὰν ἀπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ὀνομάτων περιαιρῶμεν τὰ μὴ ἀναγκαῖα ῥηθῆναι, ταῦτα μόνα καταλείποντες, ὧν ἀφαιρεθέν- E των, ἀσαφὴς ἔσται ὁ λόγος. καὶ συντόμως μὲν τοῦτον τὸν τρόπον δηλώσομεν. πιστῶς δὲ, ἂν περὶ τὰς ἀπιθάνους πράξεις αἰτίας φέρωμεν, παρ' ἃς εἰκότως τὰ λεγόμενα δόξει πραχθῆναι. ὅσα δ' ἂν λίαν ἄπιστα συμβαίνῃ, δεῖ παραλείπειν. ἐὰν δὲ ἀναγκαῖον ᾖ λέγειν, εἰδότα δεῖ φαίνεσθαι, καὶ ἐπὶ τὰ ἐξ ἑτοίμου αὐτὰ τῷ τῆς παραλείψεως σχήματι ὑπερβαλλέτω, καὶ προϊόντος τοῦ λόγου, ἐπιδείξειν ἀληθῆ ὑπισχνεῖ- F σθαι, προφασιζόμενος ὅτι τὰ προειρημένα πρότερον βούλει ἀποδεῖξαι ἀληθῆ ὄντα, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων. καὶ τὰ μὲν οὖν τὸν τρόπον τὰς ἀπίστους ἰασόμεθα. συλλαβόντες δὲ τὰς ἀπαγγελίας καὶ τὰς δηλώσεις καὶ τὰς προρ-ῥήσεις, ἐξ ἁπάντων τῶν εἰρημένων, σαφεῖς καὶ βραχείας καὶ οὐκ ἀπίστους ποιήσομεν.

Κεφ. λζ′

Κεφάλαιον λβ΄.

Τάξομεν δὲ αὐτὰς διὰ τριῶν τρόπων. ὅταν μὲν γὰρ ὦσιν ὀλίγα τὰ πράγματα περὶ ὧν λέγομεν, καὶ γνώριμα τοῖς ἀκούουσι, τῷ προοιμίῳ συνάψομεν, ἵνα μὴ βραχὺ τοῦτο τὸ μέρος καθ' αὑτὸ τεθὲν γένηται. ὅταν δὲ λίαν ὦσιν αἱ πράξεις πολλαὶ καὶ μὴ γνώριμοι, παρ' ἕκαστον συναπτὰς ποιήσομεν καὶ δικαίας καὶ συμφερούσας καὶ καλὰς ἀποφανοῦμεν, ἵνα μὴ μόνον πραγματολογοῦντες, ἁπλοῦν τὸν λόγον καὶ μὴ ποικίλον ποιῶμεν, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἀκουόντων διανοίας ἀναλαμβάνωμεν. ἐὰν δ' ὦσιν αἱ πράξεις μέτριαι καὶ ἀγνοούμεναι, τὴν ἀπαγγελίαν, ἢ τὴν δήλωσιν, ἢ τὴν πρόρρησιν ἐπὶ τῷ προοιμίῳ δεῖ συναπτόν τι ποιεῖν. τοῦτο δὲ ποιήσομεν, ἐὰν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ τέλος διέλθωμεν, μηδὲν ἄλλο συμπαραλαμβάνοντες, ἀλλὰ τὰς πράξεις αὐτὰς ψιλὰς δηλοῦντες. καὶ τὰς μὲν διηγήσεις ἐπὶ τοῖς προοιμίοις οὕτω τάττοντες εὖ θήσομεν.

Κεφάλαιον λγ΄.

Μετὰ δὲ ταῦτα δεῖ βεβαιῶσαι, δι' ὧν τὰς προειρημένας πράξεις, ἐκ τῶν πίστεων καὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν συμφερόντων, οἵας ὑπεθέμεθα δεῖξειν, βεβαιώσομεν. ὅταν οὖν συναπτὰς ποιῇς, οἰκειόταται δὲ τῶν δημηγορικῶν εἰσι πίστεων, τό τε τῶν πραγμάτων ἔθος, καὶ τὰ παραδείγματα, καὶ τὰ ἐνθυμήματα, καὶ ἡ δόξα τοῦ λέγοντος. χρηστέον δὲ καὶ εἴ τις τῶν ἄλλων πίστεων παραπίπτει. τάττειν δὲ αὐτὰς ὧδε δεῖ· πρῶτον μὲν τὴν τοῦ λέγοντος δόξαν· εἰ δὲ μή, τὰ τῶν πραγμάτων ἔθη δεικνύντας ὅτι ταῦτ' ἃ λέγομεν, ἢ τὰ τούτοις ὅμοια, οὕτως εἴθισται γίνεσθαι. ἔπειτα δὲ τούτοις παραδείγματα οἰστέον, καὶ εἴ τις ὁμοιότης ἐστὶ πρὸς τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα, προσακτέον. λαμβάνειν δὲ δεῖ τὰ παραδείγματα οἰκεῖα τῷ πράγματι, καὶ τὰ ἐγγύτατα τοῖς ἀκούουσι χρόνῳ ἢ τόπῳ. ἐὰν δὲ μὴ ὑπάρχῃ τοιαῦτα, τῶν ἄλλων τὰ μέγιστα καὶ γνωριμώτατα. μετὰ ταῦτα γνωμολογητέον. δεῖ δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς μέρεσι τῶν εἰκότων καὶ τῶν παραδειγμάτων ἐπὶ τελευτῆς ἐνθυμηματώδεις ἢ γνωμολογικὰς τὰς τελευτὰς ποιεῖσθαι. καὶ τὰς μὲν πίστεις οὕτως ἐπὶ ταῖς πράξεσι προσακτέον. ἐὰν δὲ πιστεύηται τὰ πράγματα διηγηθέντα, τὰς μὲν πίστεις παραλειπτέον.

CAPVT XXXII.

A Eas autem tripliciter ordinabimus. Nã siquidem ea, de quibus dicimus, pauca sint auditoribus cognita, exordio narrationem coniungemus, ne pars hæc separatum posita breuis admodum fiat. Cum verò negotia & permulta, & incognita sint, ad vnumquodque coniunctas narrationes faciemus easque iustas, & vtiles & honestas ostendemus, quo non modò in B narrandis rebus occupati simplicem & non varietate quadam insignem orationem faciamus, verum & auditorum animos capiamus. Sin autem negotia mediocria, & minime nota sint, opus est, vel renuntiationem, vel expositionem, vel prædictionem in exordio vno & eodem quasi corpore collocemus. Hoc autem faciemus, si à rerum initio ad extremum vsque narrando prosequamur, & nihil aliud complectamur, sed ipsa negotia expeditè C declaremus. Quemadmodum igitur in exordio narrationes ordinandæ sunt, ita fere poterimus.

CAPVT XXXIII.

Deinceps autem confirmatio sequatur necesse est, per quam prænarrata negotia ex probationibus & iustis, & vtilibus, sicuti nos demonstraturos polliciti sumus, confirmabimus. Cum igitur co- D iunctas narrationes facere oportet, probationes in confirmationibus quam commodissimè ducuntur a rerum consuetudine, ab exemplo, à commemoratione, & ab ea, quæ de oratore fit apud omnes, opinione. Vtendum est etiam & si qua ex aliis probationum partibus inciderit. Ea verò sic sunt collocanda: Primum quidem dicentis opinio: Sin id minus poterimus, rerum consuetudines ordinabimus demon- E strabimusque & hæc, quæ dicimus, vel his similia hoc modo fieri consueste: deinde verò exempla adferemus. Et si qua est cum his quæ à nobis dicuntur, similitudinem adducemus. Ea autẽ exempla capiamus oportet, quæ tum rei congruant, tum ipsis auditoribus, vel loco, vel tempore sint proxima. Si autem secus sint, debemus ex aliis, quæ maxima & notissima sint, accipere. Post hæc verò sententiis vtendum F est. Oportet autem eas partes, quibus probabilia, & exempla tracta fuerint in fine commentationibus, & sententiis terminemus. Et probationes quidẽ hoc modo ad negotiorum cõfirmationem adducemus. Si verò narratis rebus continuò sit fides adhibita, probationes ipsas relinquemus.

& à iusti, & legitimi, & vtilis, & honesti, & A iucundi, & facilis, & possibilis, & necessarij partibus antè dicta negotia confirmabimus. Et si quidem iustum inest, id primũ collocabimus, & per hoc, perque huic simile & per contrarium, & per iudicatum iustum enarrabimus. Et similia his iustis, de quibus loqueris, exempla sunt afferenda. Habebis autem permulta exempla tũ ex his, quæ priuatim apud singulos iusta existimãtur, tum etiam ex his, quæ in ipsa B vrbe, vbi orationem habes, tum demum ex his, quæ in alijs vrbibus iusta duci solent. Cum verò hæc omnia hoc modo percurrentes narrauerimus, in ipsiusque iusti fine sententias, commentationésque moderatas, & sibi inuicem dissimiles attulerimus si quidem ea pars longa sit, eiúsque meminisse voluerimus, paucis iterabimus. Sin autem mediocris sit, commemoretúrque, tum vbi eam definierimus, aliam quoque partẽ adiungemus. C Est autem id huiusmodi: Quòd iustum quidem est, auxiliari nos Syracusanis, satis ex iis quæ dicta sunt demonstratum existimo. Quòd autem etiam id nobis cõducturum sit, enitar edocere. Et cùm rursus eodem modo, vt de iusto factitaras, vtile percurreris, & eius extremam partem vel breuiter iterando, vel finiendo absolueris, itidem aliam partem quæcunq. tibi in manu fuerit, adiunge. D Hoc igitur modo aliam alij partem addere & orationem contexere opus est. Cùm hæc verò omnia prosecutus fueris quibus ea, quæ persuades, confirmare queas, oportet in his de omnibus summatim cum commẽtationibus & sententiis, coloribusque demonstres, non ea efficere & iniustum, & perniciosum, & turpe, & triste admodum fore. Contrà verò summatim addendum est, & iustum, & E vtile, & honestum, voluptuosúmque futurum, si hæc ad quæ eos exhortaris, effecerint. Vbi verò iam satis, abundéque sententiarum grauitate vsus fueris, quæ persuades, conclusione terminabis. Et hoc quidem modo quæ proposita fuerint, confirmabimus. Post hanc autem partem de præoccupatione dicere aggrediemur. F

CAPVT XXXIIII.

Est autem præoccupatio, eorum locorum qui contra tuam dictionem haberi possent, præoccupans reprehensio. Oportet autem quæ ab aduersarijs dicuntur extenuare, tua verò amplificare, veluti superius in amplificandi tractatu audieras,

τοῦ δὲ δικαίου, καὶ τοῦ νομίμου, καὶ τοῦ συμφέροντος, καὶ τοῦ καλοῦ, καὶ τοῦ ἡδέος, καὶ τοῦ ῥᾳδίου, καὶ τοῦ δυνατοῦ, καὶ τοῦ ἀναγκαίου, τὰς προειρημένας πράξεις βεβαιώσομεν. καὶ εἰ μὲν ὑπάρχῃ, περί του τὸ δίκαιον πρῶτον, διεξιόντες διὰ τούτου τε τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ὁμοίου τῷ δικαίῳ, καὶ τοῦ ἐναντίου, καὶ τοῦ κεκριμένου δικαίου. δεῖ δὲ καὶ τὰ παραδείγματα τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις δικαίοις ὅμοια φέρειν. πολλὰ δὲ ἕξεις λέγειν ἔκ τε τῶν ἰδίᾳ παρ' ἑκάστοις δικαίων ὑπολαμβανομένων, καὶ ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἐν ᾗ λέγεις, καὶ ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν. ὅταν δὲ ἅπαντα τοῦτον τὸν τρόπον μετιόντες διέλθωμεν, ἐπὶ τελευτῆς αὐτοῦ γνώμας καὶ ἐνθυμήματα μέτρια, καὶ ἀλλήλοις ἀνόμοια ἐνεγκόντες, ἐὰν μὲν μακρὸν ᾖ τὸ μέρος, καὶ βουλώμεθα μνημονεύεσθαι, συντόμως παλιλλογήσομεν. ἐὰν δὲ μέτριον ᾖ καὶ μνημονεύηται, αὐτὸ τὸ μέρος ὁρισάμενοι, πάλιν ἕτερον προσθήσομεν. ἔστι δὲ ὁ λόγος τοιόσδε· ὡς μὲν δίκαιόν ἐστιν ἡμᾶς βοηθεῖν Συρακοσίοις, ἐκ τῶν εἰρημένων ἱκανῶς ἀποδεδεῖχθαι νομίζω· ὡς δὲ καὶ συμφέρει ταῦτα πράττειν, ἐπιχειρήσω διδάσκειν. πάλιν δὲ ἐπὶ τοῦ συμφέροντος ὁμοιοτρόπως τοῖς προειρημένοις ἐπὶ τοῦ δικαίου μετιών, καὶ ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ μέρους, ἢ παλιλλογίαν ἢ ὁρισμὸν ἐπιθείς, πάλιν ἕτερον ὅ, τι ἂν ὑπάρχῃ σοι, προστίθει. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἄλλο ἄλλῳ συνάπτειν μέρει καὶ συνυφαίνειν τὸν λόγον. ὅταν δὲ πάντα διέλθῃς, ἐξ ὧν ἐνδέχεταί σοι βεβαιῶσαι τὴν προαίρεσιν, ἐπὶ τούτοις ἅπασι κεφαλαιωδῶς μετ' ἐνθυμημάτων καὶ γνωμῶν ἢ σχημάτων δεικτέον, ὡς ἄδικον καὶ ἀσύμφορον, καὶ αἰσχρόν, καὶ ἀηδὲς μὴ ποιεῖν ταῦτα· καὶ ἀντιτιθεὶς κεφαλαιωδῶς ὡς δίκαιον, καὶ συμφέρον, καὶ καλόν, καὶ ἡδὺ πράττειν, ἐφ' ἃ παρακαλεῖς. ὅταν δὲ ἱκανῶς ᾖ σοι γνωμολογημένα, τὴν προαίρεσιν πάλιν ὁρίσαι. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον βεβαιώσομεν τὰ προτιθέμενα· μετὰ δὲ τοῦτο τὸ μέρος λέξομεν τὴν προκατάληψιν.

Κεφάλαιον λδ.

Αὕτη δ' ἐστί, δι' ἧς τὰς ἐνδεχομένας ἀντιλογίας ῥηθήσεσθαι τοῖς ὑπὸ σοῦ εἰρημένοις προκαταλαμβάνων διασύρεις. δεῖ δὲ τὰ μὲν ἐκείνων μικρὰ ποιεῖν, τὰ δὲ σαυτοῦ αὔξειν, ὡς ταῖς ἐν αὐξήσεσι προεγνώκεις.

καὶ

καὶ τὰ παραπλήσια καὶ ἓν πρὸς ἕν, ὅταν τὸ σὸν μεῖζον ᾖ, καὶ πρὸς τὰ πλείω πλείω, καὶ ἓν πρὸς πολλά, καὶ πολλὰ πρὸς ἕν, διαλλάττοντα κατὰ πάντας τοὺς τρόπους, τὰ μὲν σαυτοῦ αὔξοντα, τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ἀσθενῆ καὶ μικρὰ ποιοῦντα. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον ταῖς προκαταλήψεσι χρησόμεθα. ταῦτα δὲ διελθόντες, ἐπὶ τελευτῇ παλιλλογήσομεν, τὰ προειρημένα χρώματα διὰ συλλογισμοῦ λαβόντες, ἢ ἀπολογισμοῦ, ἢ προαιρέσεως, ἢ ἐξ ἐρωτήσεως, ἢ εἰρωνείας.

Κεφάλαιον λε.

Ἐὰν δὲ ἐπὶ τὸ βοηθεῖν τισι προτρέπωμεν ἢ ἰδιώταις ἢ πόλεσιν, ἁρμόσει συντόμως εἰπεῖν, καὶ εἴ τις προϋπάρχει τούτοις πρὸς τοὺς ἐκκλησιάζοντας φιλία, ἢ χάρις, ἢ ἔλεος. μάλιστα γὰρ τοῖς οὕτω διακειμένοις ἐθέλουσιν ἐπαμύνειν οἱ ἄνθρωποι. φιλοῦσι μὲν οὖν πάντες ὑφ' ὧν οἴονται κατὰ τὸ προσῆκον εὖ πεπονθέναι, ἢ πάσχειν, ἢ πείσεσθαι, ἢ ὑπ' αὐτῶν, ἢ τῶν φίλων, ἢ αὐτοί, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν. χάριν δ' ἔχουσι τούτοις ὑφ' ὧν οἴονται παρὰ τὸ προσῆκον ἀγαθόν τι πεπονθέναι, ἢ πάσχειν, ἢ πείσεσθαι, ἢ ὑπ' αὐτῶν, ἢ τῶν φίλων, ἢ αὐτοὶ ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν. τούτων μὲν οὖν εἴ τι ἐστί, χρὴ συντόμως διδάσκειν, καὶ ἐπὶ τὸν ἔλεον ἄγειν. δυνησόμεθα δὲ ἐλεεινοὺς ποιεῖν οὓς ἂν βουλώμεθα, ἐὰν συνειδῶμεν ὅτι πάντες ἐλεοῦσι τούτους, οὓς οἰκείως ἔχειν αὐτοῖς ὑπειλήφασιν, ἢ οἴονται ἀναξίους εἶναι δυστυχεῖν. δεῖ δὲ ταῦτα ἀποφαίνειν ἔχοντας οὓς ἐθέλεις ἐλεεινοὺς ποιεῖν, καὶ ἐπιδεικνύναι αὐτοὺς ἢ κακῶς πεπονθότας, ἢ πάσχοντας, ἢ πεισομένους, ἐὰν μὴ οἱ ἀκούοντες αὐτοῖς βοηθῶσιν. ἐὰν δὲ ταῦτα μὴ ᾖ, δεικτέον ὑπὲρ ὧν λέγεις, ἀγαθῶν ἐστερημένους, ὧν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἢ τοῖς πλείστοις μέτεστιν, ἢ ἀγαθοῦ μηδέποτε τετυχηκότας, ἢ μὴ τυγχάνοντας, ἢ μὴ τευξομένους, ἐὰν μὴ νῦν οἱ ἀκούοντες οἰκτείρωσιν. ἐκ τούτων μὲν οὖν ἐπὶ τὸν ἔλεον ἄξομεν. τὰς δὲ ἀποτροπὰς ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις ποιησόμεθα, τὸν αὐτὸν τρόπον φροιμιαζόμενοι, καὶ τὰ πράγματα διεξιόντες, ταῖς τε πίστεσι χρώμενοι, καὶ τοῖς ἀκούουσι δηλοῦντες, ὡς ἐστὶν ἃ πράττειν ἐπιχειροῦσιν, ἄνομα, καὶ ἄδικα, καὶ ἀσύμφορα, καὶ αἰσχρά, καὶ ἀηδῆ, καὶ ἀδύνατα, καὶ ἐργώδη καὶ οὐκ ἀναγκαῖα. ἡ δὲ τάξις ὁμοιοτρόπως ἔσται,

Opus est etiam, conferas vnum vni, cum tuum scilicet maius sit: & plera pluribus, & vnum multis, & multa vni. Sic secundum omnem speciem varietate debemus vti, nostra quidem augendo, aduersariorum autem infirmando, atque deprimendo. Et hoc quidem modo praeoccupationibus vtemur. Haec autem vbi fuerimus prosecuti, iterationibus exitum terminabimus, coloresque ante dictos ratiocinationis, vel enumerationis, aut electionis, aut interrogationis, aut ironiç assumemus.

CAPVT XXXV.

QVod si ad ferendum aliquibus auxilium suaserimus, siue priuatis hominib. siue vrbibus, paucis dicere conueniet, & si qua his in auditores, siue amicitia, siue gratia, siue misericordia praecesserit, in medium referre congruum erit. Maximè enim omnes his auxilio esse volunt, qui tali animo in eos fuerint. Diligunt enim eos, à quibus vel ab ipsis, vel ipsorum amicis aliquid beneficij siue ipsi, siue alij, qui eis curae sunt, vel opportunè suscepisse, vel suscipere, vel susceptũ ire crediderint. His autem habẽt gratias, qui siue ipsi siue ipsorum amici, aut in eos, aut in eorum necessarios boni quippiam opportune vel contulisse, vel conferre, collaturiue putentur. Si horum igitur aliquid vnum inciderit, id breuiter doceamus & ad misericordiam redigamus oportet. Id autem affatim facere poterimus, si cognouerimus solere omnes in eos misericordia moueri, quos familiari erga se animo esse opinentur, aut indignos calamitate suspicantur. Haec autem in iis esse ostendes, quos misericordia dignos velis demonstrare. Estque demonstrandum eos iniquè passos vel pati, vel passuros, vbi minus his auxilio auditores fuerint. Sin verò haec in illis non sunt, demonstrabis, eos omnium bonorum inopes esse, quorum caeteri omnes, aut plurimi sint participes, quique nihil vnquam boni vel nacti fuerint, vel nanciscantur, nacturive sint, nisi auditores hoc tempore ad misericordiam moueantur. Ex his igitur auditores ad misericordiam inducemus. Dissuadere autem ex cõtrariis locis poterimus, eodémque modo exordiemur, & narrabimus, & probationibus vtemur, auditoribusque ostendemus quae facere aggrediuntur, esse: & pręter leges, & iniusta, & perniciosa, & turpia, & stulta, & impossibilia, & difficilia, ac minimè necessaria. In dissuadendo verò idem dispositionis modus seruabitur,

quietiam in suadendo. Quam ob rem qui verò dissuadent, disponere ita poterunt. Qui verò aliorum suasionibus cótradicere voluerint, primum quidem ea in exordio proponere debent, quibus sint contradicturi: in reliquis verò singillatim est exordiendum: post singula verò prædictorũ exordia est secundum vnumquodque propositum maximè demonstrandum, minimè omnium ea esse, ad quæ aduersarius exhortetur, neque iusta, neque quæ ea sequuntur. Hoc autem facies, vt ostendas vel iniusta esse, quæ ille narrat, vel inutilia, vel his similia, aut iustis contraria, aut vtilibus, aut his, quæ talia esse iudicantur. Eodem quoque modo & cætera, quæ inciderint, tractare debebis. Optimus igitur dissuadendi modus hic est. Quòd si minùs hoc facere commode potueris, ex eo quod reliqueris, genere dissuadere orando poteris, vt siquidem aduersarius iustum esse ostenderit, tu vel turpe esse vel inutile, vel difficile, vel impossibile vel aliud quiduis huiusmodi entitere demonstrare. Sin vtile aduersarius esse ostenderit iniustum ipse & si quid aliud opportunum ad id habueris, demonstrabis. Tua præterea augendo, & aduersarij deprimendo, facies quemadmodum in suasionibus dictum est. Decet eodem quoque modo sententias, commentationésque afferre, præoccupationésq. refellere, ac breuiter ad exitum iterare. Præterea quoque in suasionibus ostendendum est, aut eos, quibus auxilium ferendum suademus horum amicos esse, quos ad id faciundum exhortamur, aut hoc, gratias his deberi, qui deprecantur. Quibus verò auxilium ferre dissuaserimus, eos vel ira, vel inuidia vel odio dignos ostẽdemus. In odium quidem adducemus, si ab illis aut ipsos auditores auditorúmve amicos, aut alios, qui his curæ sint, mali quippiam iniquè passos demõstrabimus. In iram autem rapiemus, si vel auditores ipsos, vel ipsorum amicos, vel alios, qui his sunt curæ, indignè neglectos, iniuriave affectos ostendemus. In inuidiã verò contrahemus, si summatim indignè fortunatos extitisse, aut esse, aut fore, vel si nullius vnquam boni fuisse inopes aut esse, aut futuros, vel si vnquam maiorem quippiam passos, aut pati, aut passuros demonstrabimus. Inuidiã igitur, & odium, atque iram hoc modo concitabimus, beneuolentiam verò, & gratiam,

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

καὶ ἔλεον, ἐκ τῶν ἐν ταῖς προτροπαῖς. συνθήσομεν δὲ καὶ τάξομεν ἐξ ἁπάντων τῶν προειρημένων αὐτὰς τὸν αὐτὸν τρόπον. τὸ μὲν οὖν προτρεπτικὸν εἶδος, αὐτό τε ἴσμεν, οἷον δεῖ, καὶ ἐξ ὧν συνέστηκε, καὶ ὡς αὐτῷ χρηστέον.

Κεφάλαιον λϛ.

Τὸ δὲ ἐγκωμιαστικὸν καὶ κακολογικὸν, πάλιν προθέμενοι σκοπῶμεν. προοιμιαστέον οὖν καὶ περὶ τούτων, προτιθέντας τὰς προθέσεις καὶ τὰς διαβολὰς ἀπολύοντας ὁμοίως, ὥσπερ ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς. ἐπὶ δὲ τὸ προσέχειν παρακαλοῦμεν, ἔκ τε τῶν δι' ἐν ταῖς δημηγορίαις εἰρημένων, καὶ ἐκ τοῦ θαυμαστὰ καὶ περιφανῆ φάσκειν, καὶ αὐτοὺς ἔσεσθαι, καὶ τοὺς ἐγκωμιαζομένους, καὶ τοὺς ψεγομένους ἀποφαίνειν πεπραγότας. ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ τὸν τοιοῦτον εἶδον, οὐκ ἀγῶνος, ἀλλ' ἐπιδείξεως ἕνεκα λέγομεν. τάξομεν δὲ πρῶτον τὰ προοίμια, τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ ἐπὶ τῶν προτρεπτικῶν καὶ ἀποτρεπτικῶν. μετὰ δὲ τὸ προοίμιον, διελόμενοι τὰ ἔξω τῆς ἀρετῆς ἀγαθὰ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρετῇ ὄντα τοῦτον τὸν τρόπον. τὰ μὲν οὖν ἔξω τῆς ἀρετῆς, εἰς εὐγένειαν, καὶ ῥώμην, καὶ κάλλος, καὶ πλοῦτον. τὴν δὲ ἀρετὴν, εἰς σοφίαν, καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν, καὶ ἐπιτηδεύματα ἔνδοξα. τούτων δὲ τὰ μὲν τῆς ἀρετῆς, δικαίως ἐγκωμιάζεται. τὰ δὲ ἔξω, κλέπτεται. τοὺς γὰρ ἰσχυροὺς, καὶ τοὺς καλοὺς, καὶ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ τοὺς πλουσίους, οὐκ ἐπαινεῖν, ἀλλὰ μακαρίζειν προσήκει. ταῦτα δὲ διελόμενοι, μετὰ τὰ προοίμια πρώτην τὴν γενεαλογίαν τάξομεν. πρῶτον γὰρ τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις ὑπάρχει ἔνδοξον ἢ ἄδοξον. τοιγαροῦν τὸν μὲν ἄνθρωπον, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον ζῷον εὐλόγως γενεαλογήσομεν· ὅταν δὲ πάθος, ἢ πρᾶγμα, ἢ λόγον, ἢ κτῆμα, ἀπ' αὐτῶν εὐθὺς τῶν προσόντων ἐνδόξων εὐλόγως ἐπαινέσομεν. γενεαλογεῖν δὲ ὧδε δεῖ· ἐὰν μὲν ὦσιν οἱ πρόγονοι σπουδαῖοι, πάντας ἐξ ἀρχῆς ἀναλαβόντες, μέχρι πρὸς τὸν ἐγκωμιαζόμενον, ἐφ' ἑκάστῳ τῶν προγόνων κεφαλαιωδῶς ἔνδοξόν τι παρατιθέναι. ἐὰν δὲ οἱ πρῶτοι μὲν ὦσι σπουδαῖοι, τοὺς δὲ λοιποὺς συμβεβήκῃ μηδὲν ἄξιον λόγου πρᾶξαι, τοὺς μὲν πρώτους τὸν αὐτὸν τρόπον διελθεῖν, τοὺς δὲ φαύλους παραλιπεῖν,

A & misericordiam ex his poterimus comparare, quæ in suasionibus dicta sunt. Eas autem ex ante dictis omnibus contexere, ordinareque poterimus. Species igitur suadendi, & qualis ipsa sit, & ex quibus constet, & quomodo ea vtendum sit, ex iis liquidò cognoscimus.

CAPVT XXXVI.

Rvrsum autem laudandi, vituperandique speciem deinceps consideremus. B Cùm in hoc genere exordiri voluerimus, propositiones primùm ordinamus insimulationesque dissoluimus itidem atque in suadendo. Ad attentionem verò exhortamur tum ex his quæ in consultationibus dicta sunt, tum ex eo quòd mirabilia, illustriaque dicamus, vt æquitatem nostram, eorúmque, quos vel laudamus, vel vituperamus, facinora demonstremus. C In huiusmodi enim causis vt plurimùm non disceptationis, sed ostentationis potius causa orationem habere consueuimus. Primum autem exordia eodem modo constituemus, qui in deliberatiuo à nobis genere demonstratus est. Post exordium verò partiri debemus & ea, quæ extra virtutem sunt, & ea, quæ in ipsa virtute bona considerantur, hoc modo, externa quidem bona in bonam valetudinem, D & robur, & formæ dignitatem, & diuitias: virtutem verò in sapientiam, iustitiam & fortitudinem, illustresque disciplinas distribuimus. Horum autem, quæ in virtute posita, locatáque sunt, iure laudantur, extraria autem subducuntur. Robustos nanque, & pulchros, & nobiles, atque locupletes nequaquã laudare, sed dicere beatos conuenit. His autem diligenter consideratis, post exordia de genere primum dictionem ordinabimus. Hoc enim pri- E mum hominibus, ac reliquis animalibus clarum inest, vel obscurum. Proinde recte quidem aut hominem, aut aliud tale animal ex genere commemorabimus. Cùm verò aut affectum, aut rem, aut orationem, possessionémve laudare voluerimus, continuò ex iis, quæ honesta adsunt, nõ absurdè laudabimus. A genere autem laudare ita conuenit. Si quidem progenitores insignes fuerint, debemus omnes ab F initio ad eum vsque, quem laudatum volumus, resumere, & in singulis progenitoribus clarum aliquid summatim apponere. Quòd si primi industrij insignésque fuerint, reliquos verò nihil oratione dignum gessisse contigerit, primos quidem illos eodem modo prosequemur,

ignauos autem, atque degeneres omittemus, ea vsi cauillatione, quòd propter maiorum multitudinē nolimus auditoribus orationis longitudine graues effici, præsertim cùm nemini sit obscurum, qui ex bonis, clarisque parentibus nati sunt, eos contentaneè fieri suis maioribus non dissimiles. Sin autem veteres progenitores obscuri fuerint, qui verò proximè extiterunt illustres, ab iis est laus generis capiēda, dicendumque vt de illis quidem longam repetere quandam orationem, superuacaneum admodum fuerit. Sed si eò laudes referantur, qui proximi iis, qui laudantur, extitissent, planè & hi quoque boni, probique viri ostendentur, quodque perspicuum sit, horum maiores industrios quosdam, insignésque extitisse. Haud nāque verisimile videri, huiusmodi homines honestos, & bonos esse, qui ex improbis progenitoribus nati essent. Vbi verò nullus maiorum sit splendor, dices ipsum in se generosum esse, colligesque eos omnes ingenue natos esse, qui ingenitam sibi virtutem habent. & eos, alius quoq. omnibus longè antecellere, qui suos progenitores laudāt. Permultos enim, qui ex claris maioribus nati essent, degeneres extitisse, addesq. quòd de huius nunc, & nō de progenitorum præconiis agatur. Eodem autem modo in vituperationibus origo generis in improbis, & maiores referenda est. Et ita laudando ac vituperādo quæ ad genus pertinēt, ordinabimus. Et si quid illi, de quo loquimur, præclarum fortuna cesserit, hoc duntaxat tuebimur vt ea quæ ætati conueniunt, enarremus, & id quidem haud prolixè. Pueri nanque tam suo ingenio, quàm eorum, qui ipsis præfuerint, diligentia honesti, pudicique sunt. Quare breuis de iis est habenda oratio. Cùm autem hunc modum percurreris, habita ad posterum commentatione, atque sententia, debes hanc partem in adolescentis ætatem terminare. Et propositione deinde facta, aut eius, qui laudatur, res gestas, aut mores, aut studia amplificabis, quemadmodum ab initio in demonstratiuo genere prius diximus, exponésque ab hoc, quem ipse laudas, cum esset hac ætate, aut per hunc, aut per studium, aut ex hoc, aut huius gratia tum hoc, tum illud præclarum facinus gestum fuisse. Oportet & cæterorum quoque iuuenum præclara facinora colligendo conferre, & huius longè iis maiora esse ostendere, illorum quidem quæ minima sunt, huius autē, quem tu laudas, quæ maxima sunt enarrando.

A προφασισάμενος ὅτι διὰ πλῆθος τῶν προγόνων, οὐ θέλεις λέγων αὐτοὺς μακρολογεῖν. ὅτι δὲ οὐκ ἄδηλον ἐστὶ πᾶσιν, ὅτι τοὺς ἐξ ἀγαθῶν γενομένους, εἰκός ἐστι τοῖς προγόνοις ὁμοιοῦσθαι. ἐὰν δὲ οἱ παλαιοὶ πρόγονοι φαῦλοι τυγχάνωσιν ὄντες, οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔνδοξοι, τούτους δεῖ γενεαλογεῖν, καὶ λέγειν, ὅτι περὶ μὲν ἐκείνων περιεργον ἂν εἴη μακρολογεῖν. B τοὺς δὲ πλησίον γεγονότας τοῦ ἐπαινουμένου, τούτους ὄντας ἀγαθοὺς ἐπιδείξειν· καὶ δῆλον, ὡς εἶναι τούτων προγόνους, σπουδαίους τινὰς ἦσαν. οὐ γὰρ εἰκὸς φαίνεσθαι τοὺς πάνυ καλοὺς κἀγαθοὺς ἐκ μοχθηρῶν προγεγονότας. ἐὰν δὲ μηδὲν ἀπὸ τῶν προγόνων ἔνδοξον ὑπάρχῃ, λέγε, ὡς αὐτός ἐστι γενναῖος, συμβιβάζων ὡς εὖ γεγόνασι πάντες οἱ πρὸς C ἀρετὴν εὖ πεφυκότες. ἐπιτιμᾶν δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅσοι τοὺς προγόνους ἐπαινοῦσι, λέγων, ὅτι πολλοὶ προγόνων ἐνδόξων τυχόντες, ἀνάξιοι γεγόνασι. λέγε δὲ καὶ ὅτι τοῦτον, οὐ τοὺς προγόνους πρόκειται νῦν ἐγκωμιάζειν. ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ κακολογοῦντα ἐπὶ τῶν μοχθηρῶν προγόνων, ποιητέον τὴν γενεαλογίαν. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον, ἐν τοῖς ἐ- D παίνοις καὶ ταῖς κακολογίαις τὰς γενεαλογίας ποιητέον. εἰ τι δὲ ἔνδοξον αὐτῷ διὰ τὴν τύχην ὑπῆρξε, τοῦτο μόνον διαφυλάττων, ἔπειτα τὰ πρέποντα τῆς ἡλικίας ἐρεῖς, καὶ μικρά· τοὺς γὰρ παῖδας οὐχ οὕτω δι᾽ αὐτούς, ὡς διὰ τοὺς ἐφεστῶτας σώφρονας κοσμίους εἶναι καὶ σώφρονας· διὸ βραχυλογητέον περὶ αὐτῶν. ὅταν δὲ τοῦτον τὸν τρόπον διέλθῃς, ἐπὶ τελευτῇ τῶν μερῶν ἐν- E θύμημα καὶ γνώμην εἰπών, ἄρξαι τὸ μέρος ἐπὶ τῇ τοῦ νεανίσκου ἡλικίᾳ, καὶ τὴν πρόθεσιν ποιήσας, καὶ προτιθέμενος ἢ τὰ ἔργα τοῦ ἐπαινουμένου, ἢ τὸν τρόπον, ἢ τὰ ἐπιτηδεύματα, αὔξειν καθάπερ εἰρημένον πρότερον ἐν ἀρχῇ ἐπὶ τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ εἴδους, δεικνὺς ὅτι ὑπὸ τούτου τοῦ ἐπαινουμένου ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ ὄντος, τὸ καὶ τὸ γέγονεν ἔνδοξον, ἢ ὅτι διὰ τοῦτον, ἢ ὅτι F διὰ τὸ ἐπιτήδευμα, ἢ ἐκ τούτου, ἢ ἕνεκα τούτου. δεῖ δὲ καὶ ἑτέρων νέων ἐνδόξους πράξεις παριστάναι, καὶ ἀποφαίνειν τὰς τοῦδε τὰς ἐκείνων, τὰ μὲν ἐκείνων τὰ ἐλάχιστα τῶν ὑπαρχόντων λέγοντα, τὰ δὲ τοῦ ἐπαινουμένου, τὰ μέγιστα.

χρὴ δὲ

χρὴ δὲ καὶ παρ' ἄλλοις μικρὰ ἔνδοξα πράγματα παριστάναι τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις, καὶ οὕτω μεγάλα φαίνεσθαι. ἀεὶ δὲ καὶ εἰκάζοντα τὰς πράξεις αὔξειν ὧδε, καὶ πῶς, καὶ ποῖος τις νέος οὕτω φιλόσοφος ἐγένετο, ὃς πρεσβύτερος γενόμενος μεγάλην ἂν ἐπίδοσιν ἔχῃ. καὶ ὅστις οὕτως ἐρρωμένως τοὺς ἐν τοῖς γυμνασίοις ὑπομένει πόνους, σφόδρα τὴν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ φιλοπονίαν ἀγαπήσει. τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον εἰκάζοντες, αὐξήσομεν. ὅταν δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ νεανίσκου διέλθωμεν, καὶ ἐπὶ τελευτῇ τούτου τοῦ μέρους γνώμας καὶ ἐνθυμήματα τάξομεν, ἢ παλιλλογήσαντες συντόμως τὰ προειρημένα, ἢ τὸ παρὰ τοῦ μέρους τελευτῇ ὁρισάμενοι, πάλιν ἃ διαπέπραχεν ὁ ὑφ' ἡμῶν ἐγκωμιαζόμενος ἀνὴρ προθέμενοι, τὴν δικαιοσύνην τάξομεν πρῶτον. καὶ ὁμοιοτρόπως τοῖς προειρημένοις αὐξήσαντες, ἥξομεν ἐπὶ τὴν σοφίαν, ἐὰν ὑπάρχῃ· καὶ ταύτην τὸν αὐτὸν τρόπον διελθόντες, προθήσομεν τὴν ἀνδρείαν, ἐὰν ᾖ. καὶ τὴν αὔξησιν ταύτης πάλιν διαδραμόντες, ὅταν ἐπὶ τελευτῇ τοῦ μέρους τούτου γενώμεθα, καὶ πάντα τὰ εἴδη διεξεληλυθότες ὦμεν, παλιλλογήσομεν ἐν κεφαλαίῳ τὰ προειρημένα, τὴν ἢ γνώμην, ἢ ἐνθύμημα τῷ τέλει τοῦ λόγου ἐπιθήσομεν. ἁρμόσει δὲ ἐν τοῖς ἐπαίνοις, καὶ πολλοῖς ὀνόμασι περὶ ἕκαστον χρώμενον μεγαλοπρεπῆ τὴν λέξιν ποιῆσαι. τὸν δὲ αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τῶν μοχθηρῶν πραγμάτων κακολογοῦντες, τὰς κατηγορίας συστήσομεν. δεῖ δὲ μὴ σκώπτοντας τὸν κακολογούμενον, ἀλλὰ διεξιέναι τὸν βίον αὐτοῦ. μᾶλλον γὰρ οἱ λόγοι τῶν σκωμμάτων, καὶ τοὺς ἀκούοντας πείθουσι, καὶ τοὺς κακολογουμένους λυποῦσι. τὰ μὲν γὰρ σκώμματα στοχάζεται τῆς ἰδέας, ἢ τῆς οὐσίας· οἱ δὲ λόγοι, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν τρόπων εἰσὶν οἷον εἰκόνες. φυλάττου δὲ καὶ τὰς αἰσχρὰς πράξεις μὴ αἰσχροῖς ὀνόμασι λέγειν, ἵνα μὴ διαβάλλῃς τὸ ἦθος, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα αἰνιγματωδῶς ἑρμηνεύειν, καὶ ἑτέρων πραγμάτων ὀνόμασι χρώμενος, δηλοῦν τὸ πρᾶγμα. χρὴ δὲ ἐν ταῖς κακολογίαις εἰρωνεύεσθαι καὶ καταγελᾶν τοῦ ἐναντίου, ἐφ' οἷς σεμνύνεται, καὶ ἰδίᾳ μὲν καὶ ὀλίγων παρόντων ἀτιμάζειν αὐτόν· ἐν δὲ τοῖς ὄχλοις ταῖς κοιναῖς μάλιστα κατηγορίαις λοιδορεῖν. αὔξειν δὲ καὶ ταπεινοῦν τὰς αὐτὰς ἔστι τὰς κακολογίας, ὥσπερ καὶ τὰ ἐγκώμια.

A Conuenit autem & quæ apud alios res illustres parum pro dignitate collatæ fuerint, ea abs te dicendo itidem magnas demonstrari. Et semper res ita comparando augendæ, & exornandæ sunt, vt ibi, & quis iuuenis ita philosophus vnquam fuit, qui vel senior magnum adeò incrementum habuerit? Et qui adeò robustè gymnasiorum labores perfert, vehementer is philosophiæ studium & industriā adamabit. Et B hoc quidem modo similitudine, & collatione vsi amplificabimus. Cùm verò quæ circa ætatem adolescentis considerantur, absoluerimus, in fine huius partis sententias, commentationésque locabimus, aut quæ dicta sunt breuiter iterantes, aut ad postremam partem finientes. Rursus vbi proposuerimus quæ gesta sint ab ipso viro, quem laudamus, de iustitia primum dicere aggrediemur, qua in eodem modo, vt C in superioribus, exornantes, ad prudentiam si fuerit, descendemus, & hanc eodem quoque modo absoluentes, fortitudinem, si fuerit, proponemus. Quam eadem amplificationis ratione item percurrentes, cum ipsius finē partis attigerimus, & omnia genera prosecuti fuimus, summatim quæ ante dicta fuerint, iterantes, extum vel sententia, vel commentatione toti orationi apponemus. Congruet autem laudibus nominibus etiam multis circa D vnumquodque vti, & splendidam facere dictionem, atque magnificam. Eodē quoque modo cum de nequam hominibus oratio nobis erit, vituperationes constituemus. Oportet autem nullis in eum vtamur cauillis quē carpimus, sed ipsius duntaxat vitam enarremus. Sermones enim longè magis, quam iocosæ obiurgationes, atque cauilla, & auditoribus persuadent, & ægritudine quos vituperamus afficiunt. E Nam huiusmodi quidem sales ad ideam, vel substantiam referuntur. Sermones verò sunt ingeniorum, morúmque veluti imagines. Cauendum est etiam, ne res turpes nominibus appelles turpibus. Id enim adfert grauitati calumniam. Sed quæ huiusmodi sunt, tanquam per ænigma significabimus, & aliarum rerum nominibus rē ipsam manifestabimus. Debemus autem in vituperationibus ironia vti & in iis aduersarium deridere, quibus ille maximè F exultat: & priuatim quidē paucísque præsentibus eum dehonestare. In vulgus autem & multitudinem communes maximè vituperationes maledicere. Vituperationes verò eodem modo poterimus quo etiam & præconia, & augere, & extenuare.

Itaque harum specierum ex iis, quæ superius dicta sunt, vsum omnē intelligemus.

CAPVT XXXVII.

Reliquum est, vt accusandi, quærendique præcepta peragamus, quæ rursus quemadmodum in iudiciali genere dictum est, componemus, ordinabimus, percurremus. Primùm igitur in exordiis rem, de qua fit accusatio, vel defensio, proponemus, vt etiam in aliis præmissis speciebus. Ad attentionem autem ab iisdem locis exhortabimur, quos in suadendo, dissuadendoque docuimus. Item etiam de beneuolentia idem quoque modus seruandus erit, qui in deliberatiuo genere præmissus est. Nam is, cui auditores beneuoli sunt, ex præterito, aut præsenti tempore, & is, ne calumnia affectus sit ad eos irritandos vel in se, vel in rem ipsam, vel in orationem, beneuolentiam captabit eodem modo, vt illic docuimus. Is verò, in quem neque beneuoli auditores, neque infensi fuerint, beneuolentiam captare poterit ex præterito, præsentive tempore, vel per se ipsum, vel per rem, vel per orationem. Ille autem, qui apud auditores calumniæ obnoxius factus fuerit, partim mistim, partim priuatim beneuolentiam captabit. Hic igitur modus erit, per quem beneuolentia comparabitur. Enimuerò, hi, aduersus quos neque bono, neque malo animo auditores fuerint, paucis sunt laudandi, & aduersarij vituperandi. Oportet autem eos ab iis laudare, quæ videntur maximè auditorum interesse: (dico autem ciuitatis studiosum, amicorum obseruatorem, gratum, misericordem, & similia) aduersarios autem ab iis vituperare, quibus auditores ad iram irritantur. Hæc autem sunt, ciuitatis inimicos, amicorum hostis, ingratus, immitis, & huiusmodi. Opus est etiam, laude iudices delenire, quod iusti iudices, grauésque sunt. Aduersariorum præterea defectus, sicubi tibi minores extiterint, siue ad dicendum, siue ad agendum, seu ad aliud quicquam, quod in disceptatione versetur, erunt oratione complectendi, & iustum præterea, & legitimum, & vtile, & quæ deinceps sequuntur inducenda. Cum iudices igitur neque bono, neque malo animo in nos fuerint, ex iis beneuolentiam captabimus. Si quis verò in calumnia sit, idque ex præterito tempore, & circa orationem, scire ex ante dictis poterimus quo pacto insinulationes soluere oporteat. Quòd si ex præsenti tēpore calumnia fuerit, necesse est circa ipsum hominem eam fieri:

A περὶ μὲν οὖν τούτων τῶν εἰδῶν ἐντεῦθεν εἰδήσομεν τὴν χρῆσιν.

Κεφάλαιον λζ.

Λοιπὸν δὲ ἐστὶν ἡμῖν εἶδός τι, τὸ κατηγορικὸν, καὶ τὸ ἐξεταστικόν. ταῦτα πάλιν ὡς ἐν τῷ δικανικῷ γένει συνθήσομεν, καὶ τάξομεν, καὶ διέλθωμεν. πρῶτον μὲν οὖν ἐν τοῖς προοιμίοις προθήσομεν τὸ πρᾶγμα, περὶ οὗ κατηγορήσομεν ἢ ἀπολογησόμεθα, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν. B προσέχειν δὲ παρακαλέσομεν ἐκ τῶν αὐτῶν ὧν ἐν τῷ προτρεπτικῷ καὶ ἐν τῷ ἀπολογητικῷ. ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς εὐνοίας· τῶν μὲν εὖ διακειμένων, ἐκ τοῦ παρῳχημένου χρόνου, ἢ τοῦ παρόντος, καὶ μὴ διαβεβλημένων, ὡς πρὸς αὐτὸν, ἢ πρὸς τὸ πρᾶγμα, ἢ πρὸς τὸν λόγον τοὺς ἀκούοντας δυσχεραίνειν, τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς περὶ ἐκείνων C εἴρηται, τὴν εὔνοιαν ποριστέον. τῶν δὲ μήτε εὖ, μήτε κακῶς διακειμένων, τὴν εὔνοιαν παρασκευαστέον ἐκ τοῦ παρῳχημένου χρόνου, ἢ ἐκ τοῦ παρόντος, ἢ δι᾽ ἑαυτὸν, ἢ τὸ πρᾶγμα, ἢ τὸν λόγον. τῶν δὲ διαβεβλημένων, ἔνια μὲν μεμιγμένως, ἔνια δ᾽ ἰδίως πρὸς εὔνοιαν ποριστέον. οὗτος μὲν οὖν ὁ τρόπος ἔσται, δι᾽ οὗ τὴν εὔνοιαν παρασκευαστέον. τοὺς μὲν γὰρ μήτε εὖ, μήτε κακῶς διακειμέ- D νους, αὐτοὺς μὲν συντόμως ἐπαινετέον, καὶ τοὺς ἐναντίους κακολογητέον. δεῖ δὲ αὐτοὺς ἐκ τούτων ἐπαινεῖν, ὧν μάλιστα μέτεστι τοῖς ἀκούουσι. λέγω δὲ φιλόπολιν, φιλέταιρον, ἐλεήμονας, καὶ τὰ τοιαῦτα. τοὺς δ᾽ ἐναντίους κακολογεῖν ἐκ τούτων, ἐφ᾽ οἷς οἱ ἀκούοντες ὀργισθήσονται. ταῦτα δ᾽ ἐστὶ, μισόπολιν, μισόφιλον, ἀχάριστον, ἀνελεήμονα, καὶ τὰ τοιαῦτα. χρὴ δὲ E καὶ τοὺς δικαστὰς ἐπαινοῦντα θεραπεῦσαι ὡς δικασταὶ δίκαιοι, καὶ δεινοί εἰσι. συμπαραλαμβάνειν καὶ τὰς ἐλαττώσεις, ὅπου τῶν ἀντιδίκων καταδεέστεροι ἐσμὲν πρὸς τὸ λέγειν, ἢ πράττειν, ἢ ἄλλο τι τῶν περὶ τὸν ἀγῶνα. περὶ δὲ τούτοις ἐμβατέον τὸ, τὸ δίκαιον, καὶ τὸ νόμιμον, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. τῶν μὲν οὖν μήτε εὖ μήτε κακῶς διακειμένων, ἐκ τούτων ἐν τοῖς δικασταῖς τὴν εὔνοιαν πο- F ριστέον. τῶν δὲ διαβεβλημένων, ἐὰν μὲν ἐκ τοῦ παρῳχημένου χρόνου αἱ διαβολαὶ ὦσι περὶ τὸν λόγον, ἴσμεν ὡς δεῖ τὰ τοιαῦτα λύειν ἐκ τῶν προειρημένων. ἐὰν δὲ ἐκ τοῦ παρόντος χρόνου, περὶ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον ἀναγκαῖον διαβο-

διαβάλλεσθαι, ἐὰν ἀπρεπὴς ᾖ τῷ παρόντι ἀγῶνι, ἢ ὑπεναντίος τοῖς ἐγκλήμασιν, ἢ ὁμολογούμενος τῇ κατηγορίᾳ. ἀπρεπὴς μὲν οὖν γίνεται, ἐὰν ἢ νεώτερος ὢν, ἢ πρεσβύτερος ὑπὲρ ἄλλου λέγῃ. ὑπεναντίος δὲ, ἐάν τις ἰσχυρὸς ὢν, ἀσθενεῖ δικάζηται αἰκίας· ἢ ἐάν τις ὑβριστὴς ὢν, ὕβρεως ἐγκαλῇ σώφρονι· ἢ ἐάν τις πάνυ πένης πλουσίῳ δικάζηται, τοῦ πάνυ πένης χρημάτων ἐγκαλῶν. οἱ μὲν οὖν τοιοῦτοι ὑπεναντίοι εἰσὶ τοῖς ἐγκλήμασιν. ὁμολογούμενος δὲ ἔσται, ἐάν τις ἰσχυρὸς ὤν, ὑπὸ ἀσθενοῦς αἰκίας διώκηται· ἢ ἐάν τις κλέπτης δοκῶν εἶναι, κλοπῆς δίκην φεύγῃ. ὅλως δὲ οἱ τὰς περὶ αὐτῶν δόξας ὁμοίας τοῖς αἰτίαις ἔχοντες, ὁμολογούμενοι τοῖς ἐγκλήμασι δόξουσιν εἶναι. περὶ μὲν οὖν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον, ἐκ τοῦ παρόντος χρόνου τοιαῦται γίνονται διαβολαί. αἱ δὲ περὶ τὸ πρᾶγμα συμβαίνουσαι, ἐάν τις πραγματεύηται πρὸς οἰκείους φίλους, ἢ ξένους, ἢ ἰδίους, ἢ περὶ μικρῶν, ἢ αἰσχρῶν. ταῦτα γὰρ ἀδοξίαν τοῖς δικαζομένοις ποιεῖ. πῶς οὖν τὰς διαβολὰς τὰς προειρημένας ἀπολύσομεν, τοῦτο δηλώσω. δύο γὰρ δὴ στοιχεῖα λέγω κατὰ πάντων τούτων, εἰς αἳ ἐπιτιμήσεις ἐλπίζεις τοὺς κριτὰς ἐπιπλήξειν, προκαταλαμβάνων αὐτὸς, καὶ ἐπὶ πλεῖστον τὸ ἔργον, εἰς τὰς πράξεις, μάλιστα μὲν εἰς τοὺς ἀντιδίκους ἀποτρέψαι· εἰ δὲ μὴ, εἰς ἄλλους τινάς, προφασιζόμενος, ὅτι οὐχ ἑκὼν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀνταγωνιστῶν ἀναγκαζόμενος, εἰς τὸν ἀγῶνα κατέστης. καθ' ἑκάστην δὲ τὴν διαβολὴν ταῦτα χρὴ προφασίζεσθαι. τὸν μὲν νεώτερον, πρεσβυτέρων φίλων ἀπορίαν τῶν ἀγωνιουμένων ὑπὲρ αὐτοῦ, ἢ μέγεθος ἀδικημάτων, ἢ προθεσμίας χρόνου, ἢ πλῆθος, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον. ἐὰν δὲ ὑπὲρ ἄλλου λέγῃς, φατέον ὡς διὰ φιλίαν συνηγορεῖς, ἢ δι' ἔχθραν τοῦ ἀντιδίκου, ἢ διὰ τὸ τοῖς πράγμασι παραγεγενῆσθαι, ἢ διὰ τὸ τοῦ κοινοῦ συμφέρειν, ἢ διὰ τὸ ἔρημον εἶναι, καὶ ἀδικεῖσθαι ᾧ συνηγορεῖς. ἐὰν δὲ ὁμολογούμενος τῷ ἐγκλήματι, ἢ ὑπεναντίος τῇ κατηγορίᾳ γίνεσθαί τι, προκαταληπτέον χρῆσθαι. καὶ λεκτέον, ὡς οὐ δίκαιόν ἐστι, οὐδὲ συμφέρον ἐκ τῆς ὑπολήψεως ἢ τῆς ὑποψίας κατακρίνειν, πρὶν τοῦ πράγματος ἀκοῦσαι. τὰς μὲν οὖν περὶ τὸν ἄνθρωπον διαβολὰς, οὕτω λύσομεν. τὰ δὲ περὶ τὸ πρᾶγμα οὕτως ἀποτρεψόμεθα,

A aut si ineptus præsenti controuersiæ, aut si criminibus subcontrarius, aut si pro cõfesso accusationi obnoxius videatur. Ineptus quidem fuerit, si aut iunior, aut senior pro alio disceptet. Subcontrarius verò esset, si quis robustus imbecillum verberationis accuset, aut si quis contumeliosus contumeliæ temperantem insimulet, aut si quis admodũ pauper hominem ditissimum pecuniarum egens in iudiciũ deuocet. Itaque huiusmodi homines sub-
B contrarij criminibus sunt. Pro confesso autem erit, si quis fortis, robustusque existens ab infirmo, & imbecillo verberationis accusetur, aut si quis fur existimatus, furti reus in iudicium arcessatur. Vt autem omnia vno complectamur verbo, hi, quorum moribus similis est hominum opinio videbuntur criminibus esse obnoxij. Circa ipsum igitur hominem ex instanti tempore calumniæ huiusmodi fieri
C poterunt: circa rem autem eæ contingent, si quid aduersus domesticos amicos, aut aduersus hospites, aut in suos, vel de prauis, vel de turpibus rebus negotia adferat. Hæc enim infamiam disceptantibus afferunt. Quemadmodum igitur eas insimulationes simus dilutuiri, deinceps ostendam. Duo esse communia in omnibus elementa existimo: alterum quidem, vt quibus rebus correpturos iudices aduersa-
D rios putes his eos præueniens corripias. Alterum verò est, si res in aduersarios quidẽ maxime, sin minus, in alios quosdam transferas, ea vsus cauillatione, quòd non ex sententia tua, sed ab aduersariis coactus in certamen descenderis. In vnamquamq. verò calumniam hæc argumentari conuenit. Iunior quidem causabitur aut seniorum aut amicorũ, qui pro se disceptẽt, solitudinem, aut criminum magnitudinem,
E aut temporis præscriptionẽ, aut rerũ multitudinẽ aut aliud quid huiusmodi. Si verò habueris pro alio dictionẽ dicẽdũ erit, te amicitiæ gratia aduocatũ fieri, aut aduersarij motum inimicitus, aut quia negotiis interfueris, aut ob vtilitatem publicam, aut quia is cui patronus venis, & ab omnibus est desertus, & iniuria premitur. Quòd si crimini pro cõfesso obnoxius, vel subcontrarius accusationi effici videatur,
F cum præoccupatione vtẽdũ est, tũ etiã dicendũ vt neque iustũ, neque legitimũ, neque vtile sit ex opinione, ac suspicione ferre prius sententiam, quàm res fuerit audita. Quæ igitur circa ipsum hominem sunt, hoc pacto insimulationes diluemus: eas verò, quæ circa rẽ sunt, ita repellemus.

A Causam in aduersarium reiiciemus, vel si maledictum ei crimini demus, vel si iniuriam, aut cupiditatem, aut pertinaciam, aut iram prætendamus, quòd nullo alio modo ius consequi possibile sit. Priuatas igitur calumnias apud iudices ita diluemus: communes verò omnibus speciebus soluere poterimus, quemadmodum in superioribus dictum est. Exordia verò in genere iudiciali eodem modo collocabimus, sicuti etiam in deliberatiuo. Eadem B etiam ratione narrationes exordio coniungemus, quas vel particulatim probabiles esse, iustasque ostendemus: aut ipsas separatim, tanquam in vnum corpus, ordinabimus. Deinde verò erit confirmatio, quam, si quidem rebus ipsi aduersarij contradixerint, ex probationibus, sin autem consenserint, ex iustis, & vtilibus, & his similibus confirmare debemus. Collocanda sunt ex probationibus primùm quidem testimonia, & si quæ nobis ex quæ- C stionibus confessiones fuerint. Demum verò si nullo modo verisimilia ea fuerint sententiis, & commentationibus: sin autem non omnino verisimilia probabili, demum exemplis, & coniecturis, & signis, & argumentis, demum verò commentationibus, & sententiis confirmare debemus. Quòd si verisimilia fuerint, probationes quidem omittemus, iustis autem, quemadmodum in ante dictis, vtemur. Et hoc quidem modo confirmabimus. D Post confirmationem autem, vbi ea, quæ in aduersarios sunt, collocauerimus, præoccupabimus eas res, quas verisimile fuerit aduersarios dicturos. Et si quidem aduersarij rem negarint, probationes illas à nobis dictas amplificabimus, quas verò illi dicturi sunt, reprehendemus & extenuabimus. Si verò fateantur & legitima, & iusta esse, quæ secundùm scriptas leges à nobis inductas ostenderimus, eni- E tendum est, vt his simul leges, quas & iustas, & honestas, & conducibiles vniuersæ Reipublicæ plures iudicarint, tales etiam eas esse ostendamus: quas autem aduersarij induxerunt, eas contrà habere demonstremus. Quòd si minus commodè hæc dici quiuerint, iudices commonefaciendi sunt, eos non de lege sed de re iudicare, quodque iurati sint secundum leges latas sententiam latum ire. & F doceas haud hoc tempore decere leges, sed in constitutis diebus eas ferre. Sed si contigerit, rem ius legibus agitari,

τὴν αἰτίαν εἰς τὸν ἀντίδικον τρέποντες, ἢ λοιδορίαν ἐγκαλοῦντες αὐτοῖς, ἢ ἀδικίαν, ἢ πλεονεξίαν, ἢ φιλονεικίαν, ἢ ὀργὴν προφασιζόμενοι, ὅτι τοῦ δικαίου δι' ἄλλης ὁδοῦ οὐκ ἦν τυχεῖν ἀλλ' ἢ ταύτης. τὰς μὲν οὖν ἰδίας διαβολὰς, ἐπὶ τῶν δικαστηρίων οὕτω λύσομεν· τὰς δὲ κοινὰς πᾶσι τοῖς εἴδεσιν, ὡς ἐπὶ τῶν ἔμπροσθεν εἴρηται. τάξομεν δὲ καὶ τὰ δικανικὰ προοίμια, τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ καὶ τὰ δημηγορικά. μετὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὰς ἀπαγγελίας συνάψομεν τῷ προοιμίῳ, καὶ ἢ κατὰ μέρη πιστὰς καὶ δικαίας ἀποφανοῦμεν, ἢ αὐτὰς ἐφ' ἑαυτῶν σωματοειδεῖς ποιησόμεθα. τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ἔσται βεβαιώσεις, ἂν μὲν ἀντιλέγωνται τὰ πράγματα ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων, ἐκ τῶν πίστεων· ἂν δὲ ὁμολογῆται, ἐκ τῶν δικαίων, καὶ ἐκ τῶν συμφερόντων, καὶ ἐκ τῶν τούτοις ἀκολουθούντων. τάττειν δὲ δεῖ τῶν μὲν πίστεων πρώτας τὰς μαρτυρίας, καὶ τὰ ἐκ τῶν βασάνων ἡμῖν ὁμολογηθέντα, ἂν ὑπάρχῃ. ἔπειτα βεβαιοῦν, ἂν μὲν πιθανὰ ᾖ, γνώμαις καὶ ἐνθυμήμασιν· ἐὰν δὲ μὴ παντελῶς πιθανὰ ᾖ, τῷ εἰκότι· ἔπειτα τοῖς παραδείγμασι, καὶ τοῖς τεκμηρίοις, καὶ τοῖς σημείοις, καὶ τοῖς ἐλέγχοις· τελευταῖον δὲ τοῖς ἐνθυμήμασι, καὶ ταῖς γνωμολογίαις. ἐὰν δὲ ὁμολογῆται τὰ πράγματα, τὰς μὲν πίστεις ἐατέον, τῇ δὲ δικαιολογίᾳ, ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, χρηστέον. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον βεβαιώσομεν. μετὰ δὲ τὴν βεβαίωσιν, τὰ πρὸς τοὺς ἀντιδίκους τάξαντες, προκαταληψόμεθα ἃ ἂν εἰκὸς ᾖ τὰ ἐπίδοξα λέγεσθαι. ἐὰν μὲν οὖν ἐξαρνῶνται τὸ πρᾶγμα, τὰς μὲν ὑφ' ἡμῶν πίστεις εἰρημένας αὐξητέον, τὰς δ' ὑπ' ἐκείνων μελλούσας λέγεσθαι, διασυρτέον καὶ ταπεινωτέον. ἐὰν δὲ ὁμολογοῦντες αὐτοὶ ἔννομα καὶ δίκαια ἀποφαίνωσι κατὰ τοὺς γεγραμμένους νόμους, καὶ οὓς μὲν ἡμεῖς παρεχόμεθα, καὶ τοὺς ὁμοίους τούτοις, δικαίους, καὶ καλοὺς, καὶ συμφέροντας τῷ κοινῷ τῆς πόλεως κεκρίσθαι ὑπὸ τῶν πολλῶν. τοιούτους δὴ πειρατέον ἀποδεικνύειν· τοὺς δὲ τῶν ἀντιδίκων, τὰ ἐναντία. ἐὰν δὲ μὴ ἐνδέχηται ταῦτα λέγειν, ὑπομιμνήσκειν τοὺς δικαστάς, ὅτι οὐχ ὑπὲρ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τοῦ πράγματος δικάζουσιν, ὀμωμοκότες κατὰ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους τὴν ψῆφον οἴσειν, καὶ δίδασκε ὅτι οὐ νομοθετεῖν νῦν προσήκει, ἀλλ' ἐν ταῖς περὶ τούτων κυρίαις ἡμέραις. ἂν δ' ἡμῖν συμβαίνῃ τὸ πρᾶγμα μοχθηρὸν καὶ δι-

καὶ δοκοῦντι ἐπὶ νόμοις τὸ πρᾶγμα πεπρᾶχθαι, ῥητέον ὡς οὐ νόμος, ἀλλ' ἀνομία τις τοιοῦτόν ἐστιν. ὁ μὲν γὰρ νόμος ἐπὶ τὸ ὠφελεῖν τίθεται, αὕτη δὲ βλάπτει τὴν πόλιν. ῥητέον δὲ καὶ ὡς οὐ παρανομήσουσιν, ἂν τούτῳ τῷ νόμῳ ἐναντίαν ψῆφον θῶνται, ἀλλὰ νομοθετήσουσιν, ὥστε μὴ χρῆσθαι δόγμασι πονηροῖς καὶ παρανόμοις. δεῖ δὲ καὶ τοῦτο συμβιβάζειν, ὡς οὐδεὶς νόμος κωλύει τὸ κοινὸν εὖ ποιεῖν. τοὺς δὲ φαύλους νόμους ἀκύρους ποιεῖν, εὐεργετεῖν τὴν πόλιν ἐστί. περὶ μὲν οὖν τῶν σαφῶς εἰρημένων νόμων, ὁποίοις ἂν αὐτῶν ἐχρώμεθα, ἐκ τῶν τοιούτων προκαταλαμβάνοντες, ἀντιλέγειν εὐπορήσομεν. περὶ δὲ τῶν ἀμφιβόλων, ἐὰν οὕτως ὑπολαμβάνωσιν ὡς σοὶ συμφέρει, δεῖ ταῦτα ὑποδεικνύειν. ἐὰν δ' ὡς ὁ ἐναντίος λέγῃ, χρὴ διδάσκειν, ὡς ὁ νομοθέτης οὐ τοῦτο διενοεῖτο ὃ σὺ λέγεις, καὶ ὅτι συμφέρει αὐτοῖς οὕτω λέγειν τὸν νόμον. ἐὰν δὲ μὴ δυνατὸς ᾖς ἐπὶ τὸ ἐναντίον μεθιστάναι, δείκνυε, ὡς οὐδὲν ἄλλο λέγειν ὁ ἐναντίος δύναται νόμος, ἢ ὃ σύ. καὶ περὶ μὲν τῶν νόμων, ὡς δεῖ χρῆσθαι, τοῦτον τὸν τρόπον μετιὼν, εὐπορήσεις. καθόλου δὲ, οἱ ὁμολογήσαντες, ἐκ τῶν δικαίων ἢ τῶν νομίμων τὴν ἀπολογίαν ποιεῖσθαι μέλλουσιν, ἐκ τούτων τὰ ἐπίδοξα ῥηθήσεσθαι προκαταληπτέον. ἐὰν δὲ ὁμολογήσαντες, συγγνώμης ἀξιῶσι τυχεῖν, ὧδε χρὴ προαφαιρεῖσθαι τὰ τοιαῦτα τῶν ἀντιδίκων. πρῶτον μὲν λεκτέον, ὡς κακοηθέστερόν ἐστι, καὶ ὡς τὰ τοιαῦτα ἐξαμαρτάνοντες φασὶν ὅταν γνωσθῶσιν. ὥστε εἰ τούτῳ συγγνώμην ἕξετε, καὶ τοὺς ἄλλους πάντας τῆς τιμωρίας ἀφήσετε. ἔτι δὲ λέγε, ὡς εἰ τῶν ὁμολογούντων ἐξαμαρτάνειν ἀποψηφιεῖσθε, πῶς τῶν μὴ ὁμολογούντων καταψηφιεῖσθε; λεκτέον δὲ, ὅτι εἰ καὶ ἐξημάρτηκεν, ἐμὲ οὐ δεῖ διὰ τὴν τούτου ἁμαρτίαν ζημιοῦσθαι. πρὸς δὲ τούτοις ῥητέον, ὡς οὐδ' ὁ νομοθέτης τοῖς ἁμαρτάνουσι συγγνώμην ἔχει, ἱκανοὺς δικαστὰς οὐδὲ τοὺς δικαστὰς κατὰ τοὺς νόμους κρίνοντας. ἐκ μὲν οὖν τῶν τοιούτων τὰς συγγνώμας προαιρησόμεθα, καθάπερ ἐν ἀρχαῖς διειλέγμεθα. συλλήβδην δὲ τὰ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων μέλλοντα λέγεσθαι καὶ πρὸς πίστιν καὶ δικαιολογίαν καὶ συγγνώμην, ἐκ τῶν προειρημένων προκαταληψόμεθα. μετὰ δὲ ταύτην τὴν αἰτίαν ἀναλογιστέον ἐν κεφαλαίῳ τὸν λόγον ὅλον.

A quæ iniquæ esse videantur, dicendum erit, nō legem rem huiusmodi, verùm iniquitatem esse, cum lex quidem ad vtilitatem feratur, hæc autem afferat ciuitati perniciem. Dicendum etiam erit, haud contra leges facturos, si huic legi contrariam sententiam tulerint: sed leges potius laturos, ne sit improbis, iniquisque decretis vtendum. Oportet autem ad id collectionem afferre, quod nulla lex prohibet Republicæ benefacere: sed improbas leges au-
B thoritate priuare, aliud nihil esse, quā ciuitatem beneficio donare. Quascunque igitur ex his legibus, quæ nullam ambiguitatem continent, habuerimus: ex talibus præuenientes abunde contradicere poterimus. De ambiguis verò legib. si iudices ita senserint, vt tibi expedit, oportet hæc demonstrare. Quòd si iudex dicat quemadmodum aduersarij, contendere fas est, legumlatorem non hoc sensisse, quod
C ab illo dicitur, quódque conducit ipsis iudicibus legem ita dicere. Verum si nullo modo possis in contrarium sententiam cōmutare, ostende aliud nihil posse contrariam legem dicere atque ipse dicas. Ex quo quidem pacto oporteat vti legibus, ex his quæ diximus, abundabis. Summatim verò si peccasse omnino fateantur, & ex iusti tamen, & legitimi partibus defensionem parent: ex his ea sunt confutatione
D præuenienda, quæ dicturi esse videantur. Sin autem peccasse fateantur, & sibi tamen ignosci postularint, sic talia oportet confutare. Primum quidē dicendum erit, deterioris esse moris, quòdq. tunc illi tamen in imprudentiam reiiciunt, cùm se deprehensos intuentur. Proinde si huic ignosceritis, alios item omnes supplicijs, atque cruciatibus liberabitis. Dic etiam & illud, Si eos, qui peccasse confitentur, absoluetis: quo pacto inficiantes condemna-
E bitis? Dicendum etiam erit, Et si imprudenter errauit, non tamen decet me ob huius imprudentiæ detrimēto affici. Præterea dicetur, Cùm neque legumlator imprudenter delinquentibus ignoscit, eò neque à iudicibus, qui secundum leges iudicant, ignosci iure potest. Ex his igitur, atq. similibus eos, qui sibi secundū postulant, confutare poterimus: sicuti etiam ab initio exposuimus. Vt compendio autem v-
F tar, quæcunque sint aduersarij dicturi, & ad probationem, & ad iuris sui partes afferendas, & ad veniam postulandam, ex ante dictis præoccupabimus. Post hanc autem causam tota est oratio per enumerationem summatim repetenda, &

breuiter (si fieri potest) iudicium animi in aduersarios quidem, vel ad odium, vel ad iram, vel ad inuidiam, in nos autem ad beneuolentiam, vel gratiam, vel misericordiam commouendi. Quibus autem rebus hoc fiat, in deliberatiuo genere, in suasionibus, & dissuasionibus diximus, ac rursum in defensionis specie ad finem percurremus. Orationis igitur principium in iudiciali genere, si quidem accusemus, ita componemus, & ordinabimus: si verò defendamus, exordium quemadmodum & in accusando cõstituemus. Eas autem res, quarum accusamur, quibusque accusator scientiam auditoribus fecerit, relinquemus: quibus verò opinionem reliquerit, hasce vbi post exordium proposuerimus, dissoluemus: testésque, & quæstiones, & iuramenta refellemus, quemadmodum antea audisti. Et si quidem res credibiles fuerint, poterimus ipsarum responsionem in eum quod relictum sit, locum transferre. Quòd si testes per quæstiones fidem fecerint, aut in orationem, aut in negotium, aut in quodcunque aliud fuerit, in aduersariis maxime verisimile, ipsorum est responsio transferenda. Si verò aut contra vtilitatem publicam, aut contra consuetudinem accusator te fecisse criminetur, debes defendere, id maximè esse vtile, quod ab eo crimini datur: vel si id minus potueris, dices vt neque abs te, neque ab iis, qui tibi sint similes, aut quòd non hoc modo huiusmodi res geri consueuerit. Probabile igitur ita solues. Exemplum verò debes primum, si potes demonstrare id haudquaquam esse criminationi simile, vel aliud tibi ex contrariis præter verisimilitudinẽ exemplũ ferẽdum esse. Coniecturam autem potes confutare, si dicas quibus causis cõtraria significare cõtigerit. Sententias verò, atque cõmentationes, aut improbabiles, aut ambiguas ostendas oportet. Signa autem non eius solum cuius ipse sis accusatus, sed rerum plurimarũ signa esse ostende. Et ea quidẽ, quę ab aduersariis dicta fuerint, in contrarium, aut ambiguum conuertentes, poterimus hoc modo improbare. Si verò quorum nos accusator criminatur, ea fecisse fateamur, idq. ex iusti, & legitimi partibus defendere pergamus, magis legitimas res nostras, iustioresque demonstrare elaborabimus. Quòd si minùs commode fieri potuerit, ad imprudentiã, casumq. defugiemus, iacturásq. paruas esse ostendemus, & ignoscendũ nobis esse argumẽtabimur: demonstrãtes quàm omniũ quidẽ hominũ per impru-

καὶ συντόμως, ἐὰν ἐνδέχηται, πρὸς μὲν τοὺς ἐναντίους ἔχθραν, ἢ ὀργὴν, ἢ φθόνον τοῖς δικασταῖς ἐμποιητέον· πρὸς δὲ ἡμᾶς, φιλίαν, ἢ χάριν, ἢ ἔλεον. ὅθεν δὲ ταῦτα γίνεται, ἐν τῷ δημηγορικῷ, καὶ ἐπὶ τῷ προτρεπτικῷ καὶ ἀποτρεπτικῷ εἰρήκαμεν, καὶ ἐν τῷ ἀπολογητικῷ εἴδει πάλιν ἐπὶ τελευτῆς δίειμεν. τὸν μὲν οὖν πρῶτον λόγον, ἐὰν κατηγορῶμεν, ἐν τοῖς δικανικοῖς οὕτω καὶ συνθήσομεν καὶ τάξομεν. ἐὰν δὲ ἀπολογησόμεθα, τὸ μὲν προοίμιον ὁμοιοτρόπως τῷ κατηγοροῦντι συστήσομεν· τῶν δὲ κατηγορουμένων, ἃ μὲν εἰδέναι τοὺς ἀκούοντας ἐποίησε, παραλείψομεν· ἃ δὲ δοξάζειν, ταῦτα προκαθήμενοι, μετὰ τὸ προοίμιον διαλύσομεν, τοὺς μάρτυρας, καὶ τὰς βασάνους, καὶ τοὺς ὅρκους, ἀπίστους ποιήσομεν, ὡς προακηκόας· εἰ μὲν τὰ πράγματα πιστὰ ᾖ, τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογίαν, ἐπὶ τὴν ἐκ τοῦ παραλειπομένου πίστιν μεταβιβάζοντες· εἰ δ' εἶεν οἱ μάρτυρες ἢ οἱ βασανισθέντες πιστοὶ, ἐπὶ τὸν λόγον, ἢ τὴν πρᾶξιν, ἢ ὅ τι ἂν ἄλλο ἔχῃς ἐπὶ τὴν ἐναντίον πιθανόν. ἂν δὲ τὸ λυσιτελὲς, ἢ τὸ ἔθος ἐπιφέρων, σοῦ κατηγορήσῃ, ἀπολόγου μάλιστα μὲν ὡς λυσιτελές ἐστι τὸ κατηγορούμενον. εἰ δὲ μὴ, ὅτι οὐκ εἰώθασι τὰ τοιαῦτα πράττειν, οὔτε σὺ, οὔτε οἱ σοὶ ὅμοιοι· ἢ οὐ τοῦτον τὸν τρόπον· τὸ μὲν οὖν εἰκὸς οὕτω λύσεις· τὸ δὲ παράδειγμα, πρῶτον μὲν, ἂν δύνῃ, δεικνὺς ὡς οὐχ ὅμοιόν ἐστι τῷ ἐγκαλουμένῳ. εἰ δὲ μὴ, ἕτερον εἰπὲ αὐτὸς παράδειγμα ἐκ τῶν ἐναντίων παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένον. τὸ δὲ τεκμήριον λύε, φράζων παρ' ἃς αἰτίας ἐναντιωθῆναι συνέβη· τὰς δὲ γνώμας καὶ τὰ ἐνθυμήματα, ἢ παράδοξα ἀποφαίνων, ἢ ἀμφίβολα. τὰ δὲ σημεῖα πλειόνων ὄντων ἀπόφαινε σημεῖα, καὶ μὴ μόνου τοῦ σοὶ ἐγκαλουμένου. καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἐπὶ τὸ ἐναντίον ἄγοντες, ἢ ἐπὶ τὸ ἀμφίβολον, ἀπίθανα τοῦτον τὸν τρόπον καταστήσομεν. ἂν δὲ ὁμολογῶμεν τὰ ἐγκαλούμενα πεποιηκέναι, ἐκ τῶν δικαίων καὶ νομίμων μετιόντες, ἐννομώτερα καὶ δικαιότερα τὰ ἡμέτερα ἀποδεικνύναι πειρασόμεθα. εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἐνδέχηται, εἰς ἁμάρτημα ἢ εἰς ἀτύχημα καταφεύγοντες, καὶ μικρὰς τὰς βλάβας ἀποφαίνοντες, συγγνώμην τυγχάνειν πειρατέον· τὸ μὲν ἁμαρτάνειν, κοινὸν πάντων ἀνθρώπων ἀποδεικνύντες.

κοινόν ἐστιν. τὸ δ' ἀδικεῖν, ἴδιον τῶν πονηρῶν. λέγε δὲ ὅτι καὶ ἐπιεικὲς καὶ δίκαιον καὶ συμφέρον ἐστὶ συγγνώμην ἔχειν τῆς ἁμαρτίας. οὐδεὶς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων εἴ τι τοιοῦτον αὐτῷ συμβήσεται. ἀπόφαινε καὶ τὸν ἐναντίον, εἴ τι ἐξήμαρτεν, συγγνώμης τυχεῖν ἀξιώσαντα. μετὰ δὲ ταῦτα αἱ προκαταλήψεις αἱ ὑπὸ τῶν ἐναντίων εἰρημέναι. τὰς μὲν οὖν ἄλλας, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀποδείξομεν λύειν. ἐὰν δὲ διαβάλωσιν ἡμᾶς, ὡς γεγραμμένους λόγους λέγομεν, ἢ λέγειν μελετῶμεν, ἢ ὡς ἐπὶ μισθῷ τινι συνηγοροῦμεν, χρὴ πρὸς τὰ τοιαῦτα ὁμόσε βαδίζοντας εἰρωνεύεσθαι, καὶ περὶ μὲν τῆς γραφῆς λέγειν μὴ κωλύειν τὸν νόμον, ἢ αὐτὸν γεγραμμένα λέγειν, ἢ ἐκεῖνον ἄγραφα. τὸν γὰρ νόμον οὐκ ἐᾶν τοιαῦτα πράττειν· λέγειν δὲ ὅπως ἄν τις βούληται συγχωρεῖν. ῥητέον δὲ καὶ ὅτι οὕτως ὁ ἐναντίος οἴεται μεγάλα ἠδικηκέναι, ὥστ' οὐ νομίζειν με κατ' ἀξίαν κατηγορήσειν, εἰ μὴ γράψαιμι, καὶ πολὺν χρόνον σκεψαίμην. ἔξεστι μὲν οὖν τὰς τῶν γεγραμμένων λόγων διαβολὰς οὕτως ἀπαντήσειν. εἰ δὲ φάσκωσιν ἡμᾶς λέγειν μανθάνειν καὶ μελετᾶν, ὁμολογήσαντες, ἐροῦμεν· ἡμεῖς μὲν οἱ μανθάνοντες, ὡς φῄς, οὐ φιλόδικοί ἐσμεν. σὺ δὲ ὁ λέγειν μὴ ἐπιστάμενος, καὶ νῦν ἡμᾶς καὶ πρότερον ἑάλως συκοφαντῶν. ὥστε λυσιτελὲς φανεῖται τοῖς πολίταις, κἂν ἐκεῖνον μεμαθηκέναι ῥητορεύειν· οὐ γὰρ οὕτω πονηρὸν οὐδὲ συκοφάντην αὐτὸν εἶναι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, κἂν ἡμᾶς ἐπὶ μισθῷ συνηγορεῖν λέγῃ τις, ὁμολογήσαντες εἰρωνευσόμεθα, καὶ τὸν κατήγορον ἡμῶν ἀποδείξομεν τοῦτο πεποιηκότα, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας. τοῦ δὲ μισθοῦ διαιρεῖν τὰ εἴδη, καὶ λέγειν, ὡς οἱ μὲν ἐπὶ χρήμασιν, οἱ δὲ ἐπὶ χάρισιν, οἱ δὲ ἐπὶ τιμωρίαις, οἱ δὲ ἐπὶ τιμαῖς συνηγοροῦσιν. αὐτὸν μὲν οὖν ἀποφαίνειν διὰ χάριν συνηγοροῦντα. τὸν δ' ἐναντίον λέγειν, οὐδὲ ἐπὶ μικρῷ μισθῷ συνηγορεῖν. ὅπως γὰρ λάβῃ ἀργύριον ἀδίκως, οὐχ ὅπως μὴ ἐκτίσῃ, δικάζεται. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, κἄν τις ἡμᾶς δικάζεσθαί τινας λέγῃ διδάσκειν, ἢ λόγους δικανικοὺς συγγράφειν. ἀποφαίνειν γὰρ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας καθ' ὅσον δύνανται τοὺς φίλους ὠφελεῖν, καὶ διδάσκοντας καὶ συμβουλεύοντας· καὶ οὕτως ἐπιχειρεῖν περὶ τῶν τοιούτων ἀπαντήσεις.

B dentiam delinquere commune sit: sed afficere iniuria, improborū esse proprium. Dices etiam & æquū, & bonum esse, & iustum, & conducibile his ignoscere qui per imprudentiā deliquerint. Neminem enim omnium scire, si quid aliquando sibi huiusmodi euenturum sit. Ostendendum est etiam, si quid aduersarius ipse aberrauerit, & veniam tamen consecutus sit. Post hæc ea præoccupatione soluuntur, quæ ab aduersariis dictę sunt. Harū igitur alias
B satis superq. ex rebus ipsis soluere poterimus. Sed si calumnientur scriptas nos orationes recitare, aut quo eas recitemus meditari, aut mercede conductos patronos fieri, ad hæc talia cōtrouenientibus oportet, dissimulandoque dicamus nequaquā omnia lege prohiberi, aut sic scripta aut illū non conscripta loqui. Lege nanque talia patrare non permitti, loqui verò vt quisque velit facile sint. Dicendum quoque erit, vsque adeò aduersarium de se ita vel ipsius eius sen-
C tētia peruagata esse, vt existimet me nunquam digne in se accusando satisfacere posse, nisi quæ dicturus essem & ante scriberem, ac multum tēporis meditatus sim. Adscriptarum igitur orationum calumnias sic occurrere poterimus. Si verò dixerint, nos discere, meditarique dicendi facultatem, confitebimur id quidem, dicemusque. Nos quidem, quos ais discere, neque calumniatores, neque contentiosi
D certe sumus. Tu verò, qui oratoriam nescis, cum hoc tempore tum sæpe alias nos calumniis circumuenire deprehensus es. Quare conducere ciuibus videtur, vt & ille oratoriam disceret. Non enim sic malum, neque insimulatorem eum fore. Eodem quoque modo si quis nos mercede conductos causarum patronos dicat, & fatebimur, & cauillabimur, huiusque rei authorem accusatorem nostrum, ac reliquos
E omnes demonstrabimus. Mercedum autē species diuidemus, dicemusque alios pecuniis, alios gratiis, alios suppliciis, alios honoribus aduocatos assistere. Te igitur gratiis id obire muneris ostendito: aduersarium verò dicito ne paruo quidem pretio aduocatum assistere. Eum namque vt aliquid argenti iniuste capiat, non autem ne persoluat, in iudicium ire. Idem quoque modus seruandus est, si quis nos aut
F aliquos edocere dixerit, qui controuersiis apud iudices versantur, aut iudiciales orationes conscribere. Nam & alios omnes ostēdes pro viribus adiumēto amicis esse, & docēdo quidem, & consulendo: & artificiosissime in huiusmodi rebus occurres.

Oportet autem & circa interrogationes, atque responsiones quotquot in huiusmodi speciebus inciderint, ne nos negligentia vlla capiat, sed quæ respondeo, cōcedantur, quæque negentur, sunt consideranda. Concessiones igitur sunt huiusmodi: mihi filium enecasti. Enecaui equidem: nam ille in me prius distrinxit gladium. Filium mihi pulsasti. Pulsaui equidem: iniuria enim in me prius manus iniecit. Mihi caput confregisti. Confregi equidem: nam noctu impetum in meam fecisti domum. Tales igitur concessiones legibus freti nonnunquam facimus. Huiusmodi verò negationes legem declinant. Mihi filium occidisti. Non ego quidem, sed lex occidit. Hæc autem omnia ita oportet respondere, cùm duarum legum altera iubet hoc faciendum, altera non vetet. Quæ igitur in aduersarios dicenda sunt, ex his omnibus colliges. Post hæc autem eorum, quæ antè dixerimus, iteratione, breuis est admonitio adhibenda. Ea verò est vtilis omni tempore: quamobrem & singulis in speciebus ea iteratione vtendum est. Verùm in accusationibus maximè, & defensionibus ea congruit. Itidem quoque in suasionibus, atque dissuasionibus. Neque solum ea hîc commemorare quæ antè dixerimus, quemadmodum in laudando & vituperando, verùm etiam animos iudicum in beneuolentiam nostram conciliare, & in aduersarios concitare debemus. Hanc verò iterationem in orationis partibus postremam constituimus. Hæc enim facit vt reminiscaris, summatim quæ dicta sunt enumerando, aut ratiocinando, aut interrogādo, sua quidem quæ optima sunt: aduersariorum autē quæ nequissima, siquidem interrogationis figura vti volueris. Cuiusmodi autem vnumquodque horum sit, ex iis cognoscere possumus, quæ superius dicta sunt. In beneuolentiā verò nostrā iudices conciliabimus, & in aduersarios concitabimus ex iis beneficiis, vt etiam in deliberatiuo genere summatim ostendimus, quibus nos, aut amici nostri ipsos, à quibus iniuriam suscipimus, ipsorūmve necessarios, seu iudices ipsos, vel eos qui eis curæ sunt, siue affecerimus, siue afficimus, siue sumus affecturi. & si ipsis dixerimus nunc tempus esse referendarum pro susceptis beneficiis gratiarum. Et si eos in commiserationem, si opus fuerit, adduxerimus. Hoc autem eo faciemus, quò nostram in auditores beneuolentiam demonstremus, & quam indignè ob ea,

A Χρὴ δὲ καὶ περὶ τὰς ἐρωτήσεις καὶ τὰς ἀποκρίσεις, ὁπόσαι πίπτουσιν εἰς τὰ τοιαῦτα εἴδη, μὴ ῥᾳθύμως ἔχειν, ἀλλὰ διακρίνειν τὰς ὁμολογίας καὶ τὰς ἀρνήσεις ἐν ταῖς ἀποκρίσεσιν. ὁμολογίαι μὲν οὖν εἰσιν αἱ τοιαίδε. ἀπέκτεινάς μου τὸν υἱόν· ἀπέκτεινα πρότερον ἐπ' ἐμὲ σίδηρον ἀράμενον. συνέκοψάς μου τὸν υἱόν· ἔγωγε ἀδίκων χειρῶν ἄρχοντα. κατέαξάς μου τὴν κεφαλήν· ἐγὼ βιαζομένου σου B νύκτωρ εἰς τὴν ἐμὴν οἰκίαν εἰσελθεῖν. αἱ μὲν οὖν τοιαῦται ὁμολογίαι τῷ νομίμῳ πιστεύουσαι, ὁμολογοῦνται. αἱ δὲ τοιαίδε ἀρνήσεις ἐκκλίνουσι τὸν νόμον. ἀπέκτεινάς μου τὸν υἱόν· οὐκ ἔγωγε, ἀλλ' ὁ νόμος. τὰ δὲ τοιαῦτα πάντα οὕτω δεῖ ἀποκρίνεσθαι, ὅταν τῶν νόμων ὁ μὲν κελεύῃ τοῦτο ποιεῖν, ὁ δὲ κωλύῃ. τὰ μὲν οὖν πρὸς τοὺς ἀντιδίκους, ἐκ τούτων ἁ- C πάντων συνάξεις. μετὰ δὲ ταῦτα παλιλλογία τῶν εἰρημένων ἤδη συντόμως ἀναμνηστέα. χρήσιμος δ' ἐστὶ παρὰ πάντας τοὺς καιρούς· ὥστε καὶ περὶ μέρος καὶ περὶ εἶδος τῇ παλιλλογίᾳ χρηστέον. μάλιστα δ' ἁρμόττει πρὸς τὰς κατηγορίας καὶ τὰς ἀπολογίας. ἔτι δὲ περὶ τὰς προτροπὰς καὶ ἀποτροπάς. οὐ γὰρ μόνον ἀναμνῆσαι δεῖν φαμὲν περὶ τῶν εἰρημένων ἐνταῦθα, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς ἐγκωμίων δὲ τῶν D κακολογιῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς κριτὰς εὖ διαθεῖναι, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους κακῶς· διὸ καὶ τελευταῖον τοῦτο τῶν ἐν τῷ λόγῳ μερῶν τίθομεν. ἔστι δὲ μνημονικὸν ποιεῖν ἐν κεφαλαίῳ, ἀπολογιζόμενον περὶ τῶν εἰρημένων, ἢ διαλογιζόμενον, ἢ προαιρούμενον τῶν μὲν σαυτοῦ τὰ βέλτιστα, τῶν δ' ἐναντίων τὰ φαυλότατα· εἰ δὲ βούλει, ἐρωτήσεις ποιούμενον. ὁποῖα δὲ τούτων ἕκαστόν ἐστιν, ἐκ E τῶν προτέρων ἴσμεν. εὖ δὲ διαθήσομεν ἡμᾶς, καὶ τοὺς ἐναντίους κακῶς, ὥσπερ ἐπὶ τῶν προτρεπτικῶν καὶ ἀποτρεπτικῶν, διεξιόντες κεφαλαιωδῶς, ἐφ' οἷς εὖ πεποιήκαμεν τοὺς ἀδικοῦντας, ἢ ποιοῦμεν, ἢ ποιήσομεν, ἢ αὐτοὶ, ἢ ἡμέτεροι φίλοι, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν. ἢ πάλιν τοὺς κρίνοντας αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσι· καὶ διεξιόντες αὐτοῖς, F ὡς νῦν καιρός χάριτας ἡμῖν τῶν ὑπηργμένων ἀποδοῦναι· καὶ πρὸς τούτοις ἐλεεινοὺς ἡμᾶς αὐτοὺς καταστήσαντες, ἐὰν ἐνδέχηται. τοῦτο δὲ ποιήσομεν, ἐπιδεικνύντες ὡς πρὸς τοὺς ἀκούοντας εὐνοίας ἔχομεν, καὶ ἀναξίως δυστυχοῦμεν,

κακῶς

ἢ ἃ μὴ προσῆκεν πεπονθότες, ἢ πάσχοντες, ἢ πεισόμενοι, εἰ μὴ βοηθήσετε ἡμῖν οὗτοι. εἰ δὲ μὴ τοιαῦτα ὑπάρχῃ, διεξιόντες τίνων ἀγαθῶν ἐστερήμεθα, ἢ στερισκόμεθα, ἢ στερησόμεθα, ὀλιγωρηθέντες ὑπὸ τῶν κριτῶν, ἢ ὡς ἀγαθοῦ μηδέποτε ἐτύχομεν, ἢ μὴ ἐπιτυγχάνομεν, ἢ μὴ ἐπιτευξόμεθα, μὴ τούτων ἡμῖν συμβοηθησάντων. ἐκ γὰρ τούτων ἐλεεινοὺς καταστήσομεν ἡμᾶς αὐτούς, καὶ πρὸς τοὺς ἀκούοντας εὖ διαθήσομεν. διαβαλοῦμεν δὲ τοὺς ἀντιδίκους καὶ φθονεῖσθαι ποιήσομεν ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις, ἀποφαίνοντες ὑπὸ τούτων, ἢ τοὺς τούτων φίλους τοὺς ἀκούοντας ἢ οὓς αὐτοὶ κήδονται κακῶς πεπονθότας, ἢ πάσχοντας, ἢ πεισομένους παρὰ τὸ προσῆκον. ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων, καὶ μῖσος καὶ ὀργὴν πρὸς αὐτοὺς ἕξουσιν. εἰ δὲ μὴ ταῦτα ἐνδέχηται, συνάξομεν ἐξ ὧν φθόνον τοῖς ἀκούουσι κατὰ τῶν ἐναντίων ἐργασόμεθα. τὸ γὰρ φθονεῖν πλησίον τοῦ μισεῖν ἐστι. φθονήσονται δὲ συλλήβδην, ἐὰν ἀναξίως αὐτοὺς εὖ πράττοντας ἀποφαίνωμεν, καὶ πρὸς τοὺς ἀκούοντας ἀλλοτρίως ἔχοντας, διεξιόντες ὡς ἀγαθὰ πολλὰ πεπόνθασιν ἀδίκως, ἢ πάσχουσιν, ἢ μέλλουσι πείσεσθαι, ἢ ἀγαθοῦ οὐδέποτε πρότερον ἐστερήθησαν, ἢ νῦν οὐ στερίσκονται, ἢ οὐ στερήσονται, ἢ κακοῦ οὐδέποτε ἐπέτυχον, ἢ νῦν οὐ τυγχάνουσιν, ἢ οὐ τεύξονται, εἰ μὴ νῦν αὐτοὺς οἱ κριταὶ κολάσουσιν. ἐκ τούτων μὲν οὖν ἐν τοῖς ἐπιλόγοις διαθήσομεν αὐτούς, εὐμενῶς δὲ τοῖς ἐναντίοις διαθήσομεν. ἐκ δὲ τῶν προειρημένων ἁπάντων ἐπιστάμενοι τὰς κατηγορίας καὶ τὰς ἀπολογίας τάξομεν.

Κεφάλαιον λη.

Τὸ δὲ ἐξεταστικὸν εἶδος, αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ οὐ πολλάκις συνίσταται, τοῖς δὲ ἄλλοις εἴδεσι μίγνυται, καὶ μάλιστα πρὸς τὰς ἀντιλογίας χρήσιμόν ἐστιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅπως μηδὲ τούτου τὴν τάξιν ἀγνοῆτε, ἄν ποτε ἢ λόγον, ἢ βίον, ἢ πρᾶξιν ἀνθρώπων ἢ διοίκησιν πόλεως ἐξετάζειν συμβῇ, δίειμι καὶ περὶ τούτου κεφαλαιωδῶς. φροιμιαστέον μὲν οὖν σχεδὸν ὁμοίως τοῖς διαβεβλημένοις καὶ τοῖς ἐξετάζουσι πάντα. ὥστε προφάσεις ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου εὐλόγους ἐνεγκόντες, δι' ἃς δόξομεν εἰκότως τὸ τοιοῦτον ποιεῖν, οὕτως ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν ἥξομεν. ἁρμόζουσι δὲ αἱ τοιαίδε, ἐν μὲν ταῖς πολιτικαῖς συνόδοις ὡς οὐ φιλονεικίᾳ τὸ ποιεῖν.

A que malè passi fuerimus, aut patimur, passurive sumus, miseria premimur, nisi hi nobis adiumento fuerint. Si verò nihil nobis adsit huiusmodi, commemorabimus quibus bonis priuati fuerimus, aut priuamur, aut priuabimur, vbi iudices nos neglexerint, seu vt nunquam boni quippiam nacti fuerimus, aut nanciscimur aut nacturi sumus nisi ab iis auxilium mereamus. Ex his nanque commiseratione nos dignos constituemus, & auditores nobis B conciliabimus. Aduersarios verò calumnijs circumuentos in inuidiam, & odium apud auditores ex horum contrarijs adducemus, cum ostenderimus ab iis, aut horum amicis auditores ipsos, ipsorumve necessarios mali quippiam indignè passos, aut pati, aut passuros. Ex huiusmodi enim rebus ad odium, & iram in aduersarios rapientur. Sin autem hæc fieri commodè nequiuerint, ea in vnum redigemus quibus auditores in aduersarios ad C inuidiam concitemus. Inuidia nanque propinqua est odio. His autem summatim inuidebitur, si eos indigne fortunatos, & ab auditoribus animo alienos ostenderimus, percurrentes quàm multa bona iniustè passi fuerint, aut patiuntur, passurive sunt: aut quàm nunquam nullius boni indiguerint, vel indigent, vel indigebunt: aut quàm in nihil vnquam mali inciderint, seu incidunt, seu inciderint, nisi nunc D à iudicibus puniantur. Ex his igitur rebus auditorum nobis animos ad beneuolentiam in concionibus constituere, & in aduersarios contrà commouere poterimus. Ex omnibus verò suprà dictis accusationes, defensionesque quam aptissimè ordinabimus.

CAPVT XXXVIII.

E QVærendi autem species separatim quidem ipsa rarò constituitur, sed alijs speciebus commiscetur, & aduersus contradictiones maximè est vtilis. Veruntamen ne huius nos ordo lateat, si quando vel oratio, vel vita hominũ aut actio, aut ciuitatis administratio quærenda contingeret, idem etiam hac de parte summatim percurram. Est igitur quærentibus eodem quasi modo exordiẽdum, sicuti etiam calumnia circumuentos oportere docuiF mus. Quare cum idoneas in principijs causas attulerimus, quibus id rectè facere videamur, ita ad quærendum veniemus. Causæ autem congruent in ciuilibus quidem conuẽtibus, quod haud contentione

quadam, quin potius ne auditores lateat, id facimus: demùm quod nobis hi priùs molesti fuerint. In priuatis verò vel inimicitias, vel prauas eorum, qui queruntur consuetudines, vel in eos ipsos beneuolētiam, vel vt quæ agunt remittentes, non amplius hæc faciant, proferre oportebit. In publicis autem, si legitimum & iustum, & publicam vtilitatem proferemus. Ex his autem & his similibus exordio constituto, ac singulis deinceps propositis, aut dictis, aut gestis, aut cogitatis quæremus, eaque demonstrabimus. & iustis, & legitimis & priuatis, & publicis vtilitatibus aduersari. Et omnia demùm considerabimus si quo in loco ipsa sibi vel moribus proborum hominum, osiciisve dissentiunt Sed ne in singulis enarrandis lōgiore vtamur oratione quo pluribus illustriū studiorum, aut rerum, aut verborum, aut consuetudinum res eorum, quos quærimus, aduersari ostenderimus. eò ipsos obscuriores apud auditores constituemus. Opus est autem non tristi, & acerba quadam, sed miti, mansuetoque vultu quærimus. Hoc enim modo verisimiliores reddentur apud auditores habitæ orationes, & oratores ipsi nullum de se relinquent insimulationi locum. Vbi verò diligenter omnia quæsieris, atque amplificaueris, orationis exitum breui iteratione terminabis & vt eorum, quæ dicta fuerint, auditores reminiscantur, efficies. Has igitur species vbi hoc pacto constituerimus, pulcherrimè ipsis vti poterimus.

CAPVT XXXIX.

OPus est præterea orando & scribendo in id quam maximè enitamur, elaboremusque, vt pro rerum natura verba commodemus, & ita nosmetipsos trita consuetudine iis cunctis exerceamus, vt eorum vsus nobis in promptu sit, atque vt ex arte quidem dicere possimus, tum in priuatis publicisque disceptationibus, tum iis etiam in sermonibus, quos aduersus alios habuerimus, plurima hinc, & artificiosissima adiumenta suscipiemus. Elaborandum est etiam vt non circa verba orator dūtaxat, verum etiam circa vitam, quam ante dictis speciebus exornet, atque magnum etiam diligentiam omnem studiumque accommodet. Nam vitę compositio & ad suadendum & ad boni & æqui viri existimationem adipiscendā conducit plurimum. Primum igitur diuidendæ sunt secundum omnem disciplinæ distitutionem, quid primū, quid secūdum,

A ποιῶμεν, ἀλλ' ὅπως μὴ λάθῃ τοὺς ἀκούοντας. εἶτα ὅτι ἡμᾶς οὗτοι πρότερος ἠνώχλησαν. ἐν δὲ τοῖς ἰδίοις, ἢ ἔχθρας, ἢ τὰ ἔθη τῶν ἐξεταζομένων φαῦλα ὄντα, ἢ φιλίας, πρὸς τοὺς ἐξεταζομένους, ἢ ὅπως αὐτοὺς ἃ πράττουσι, μηκέτι ταῦτα ποιήσωσιν. ἐν δὲ τοῖς δημοσίοις, τὸ νόμιμον, τὸ δίκαιον, τὸ τῷ κοινῷ συμφέρον. προοιμιασάμενοι δὲ ἐκ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, ἐφεξῆς ἕκαστον B προθέμενοι τῶν ῥηθέντων, ἢ πραχθέντων, ἢ διανοηθέντων ἐξετάσομεν, ἐνδεικνύντες αὐτὰ, καὶ τοῖς δικαίοις, καὶ τοῖς νομίμοις καὶ τοῖς ἰδίᾳ καὶ κοινῇ συμφέρουσιν ἐναντιούμενα, καὶ ταῦτα σκοποῦντες, εἴ που αὐτὰ αὑτοῖς ἐστιν ἐναντία, ἢ τοῖς ἔθεσι τῶν χρηστῶν ἀνθρώπων, ἢ τοῖς εἰκόσιν. ἵνα δὲ μὴ μηκύνωμεν τὸν λόγον καθ' ἓν ἕκαστον λέγοντες, C ὅσῳ ἂν πλείοσι τῶν ἐνδόξων ἐπιτηδευμάτων, ἢ πραγμάτων, ἢ λόγων, ἢ ἐθῶν, ἐναντιούμενα τὰ τῶν ἐξεταζομένων ἀποφαίνωμεν τοῖς ἀκούουσι, τοσούτῳ μᾶλλον οἱ ἐξεταζόμενοι ἀδοξοῦσι. δεῖ δὲ πικρῶς τὸ ἦθος μὴ ἐξετάζειν, ἀλλὰ πρᾳέως. τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον οἱ λόγοι γενόμενοι, πιθανώτεροι φαίνονται τοῖς ἀκούουσιν. οἱ δὲ λέγοντες αὐτοὺς, ἥκιστα διαβάλλουσιν. D ὅταν δὲ πάντα ἀκριβῶς ἐξετάσαντες αὐξήσητε αὐτά, παλιλλογίαν ἐπὶ τῇ τελευτῇ σύντομον ποιήσατε, καὶ τοὺς ἀκροατὰς περὶ τῶν εἰρημένων ἀναμνήσατε. τὰ μὲν οὖν εἴδη πάντα τοῦτον τὸν τρόπον τάξαντες, ἐντέχνως αὐτοῖς χρησόμεθα.

Κεφάλαιον λθ.

ΔΕῖ δὲ καὶ λέγοντας καὶ γράφοντας ὅτι μάλιστα πειρᾶσθαι κατὰ τὰ προγεγραμμένα τοὺς λόγους ἀποδιδόναι, καὶ συνεθίζειν E αὑτοὺς τούτοις ἅπασιν ἐξ ἑτοίμου χρῆσθαι. καὶ περὶ μὲν οὖν τὸ λέγειν ἐντέχνως, καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις, καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς ἀγῶσι, καὶ ταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους ὁμιλίαις, ἕξομεν πλείστας καὶ τεχνικωτάτας ἀφορμὰς ἐξ ὧν. χρὴ δὲ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι μὴ μόνον περὶ τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν F βίον τὸν αὐτοῦ, διακοσμοῦντα ταῖς ἰδέαις ταῖς προειρημέναις. συμβάλλεται γὰρ ἡ περὶ τὸν βίον παρασκευὴ, καὶ πρὸς τὸ πείθειν, καὶ πρὸς τὸ δόξης ἐπιεικοῦς τυγχάνειν. πρῶτον μὲν οὖν διελεῖν χρὴ τὰ πράγματα, κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ παιδεύματος διαίρεσιν, ὅτι πρῶτα, ἢ δεύτε-

ἢ δεύτερον, ἢ τρίτον, ἢ τέταρτον μεταχειριεῖν· εἶτα σεαυτοῦ ποιεῖσθαι παρασκευήν, ὥσπερ ἐν τοῖς προοιμίοις διήλθομεν περὶ τῶν ἀκροατῶν. εὔνους μὲν οὖν περὶ σεαυτὸν ποιήσεις, ἐὰν τοῖς ὁμολογηθεῖσιν ἐμμένῃς, καὶ διαφυλάττῃς τοὺς αὐτοὺς φίλους διὰ παντὸς τοῦ βίου, καὶ περὶ τὴν ἄλλην ἐπιτήδευσιν φαίνῃ μὴ μεταβαλλόμενος, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς χρώμενος. προσέξουσι δέ σοι, ἐὰν μεγάλας καὶ καλὰς μεταχειρίζῃ τὰς πράξεις, καὶ τοῖς πολλοῖς συμφερούσας. εὐμενεῖς δὲ γενήσονται, ὅταν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ἔλθῃς, τὴν μὲν κακῶν ἀποτροπὴν ἔχουσαν, τὴν δὲ ἀγαθῶν παρουσίαν, ταύτας μὲν ὡς συμφερούσας αὐτοῖς ἀποδέξονται· ὅσαι δὲ τἀναντία παρασκευάζουσιν αὐτοῖς, ταύτας ἀποδοκιμάσουσιν. αἴτια δὲ τοῦ ταχείας καὶ σαφεῖς καὶ μὴ ἀπίστους εἶναι τὰς διηγήσεις λέγεσθαι, τὰς πράξεις δεῖ τοιαύτας ποιεῖσθαι. ταχέως μὲν οὖν ἐπιτελέσεις, ἐὰν μὴ πάντα πράττειν ἅμα ζητῇς, ἀλλὰ πρότερον τὸ πρῶτον, ἔπειτα τὸ ἑξῆς. καθαρῶς δέ, ἐὰν μὴ ταχὺ τῆς πράξεως παυόμενος, ἀλλὰ πρᾶγμα μεταχειρίζῃ, πρὶν ταύτην ἐπιτελέσῃς, μὴ ἄπιστος δέ, ἐὰν μὴ παρὰ τὸ ἦθος τὸ σαυτοῦ πράττῃς. πρὸς δὲ τούτοις, ἐὰν μὴ προσποιῇ τοὺς αὐτοὺς ἐχθρούς καὶ φίλους εἶναί σοι. ἐκ δὲ τῶν πίστεων χρησόμεθα, περὶ ὧν μὲν ἐπιστήμην ἔχομεν καθ' ἣν τὰς πράξεις ἐπιτελεῖν. περὶ ὧν δὲ τυγχάνομεν ἀγνοοῦντες, καθ' ὅ τι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαίνειν. ἀσφαλέστατον γὰρ πράττειν περὶ τῶν οὕτως ἐχόντων, πρὸς τὸ εἰωθὸς ἀποβλέποντας. ἐν δὲ τοῖς πρὸς τοὺς ἀντιδίκους ἀγῶσιν, ἐν μὲν τοῖς λόγοις, ἐκ τῶν λεγομένων ποιησόμεθα βεβαίωσιν περὶ ἡμῶν, ἐν δὲ τοῖς συμβολαίοις τοῦτο ποιήσομεν ἐὰν κατὰ τοὺς νόμους αὐτὰ μεταχειριζώμεθα τοὺς ἀγράφους καὶ τοὺς γεγραμμένους, μετὰ μαρτύρων ὡς βελτίστων, ὡρισμένοις χρόνοις. ἐκ δὲ τοῦ ἐπιλόγου, περὶ μὲν τῶν λελεγμένων, ἀναμνήσομεν τοὺς ἀκροατάς, τὰ πεπραγμένα ἐν κεφαλαίῳ αὖθις εἰπόντες. ἐξ ὧν δὲ πράττομεν, ἀναμνήσομεν οὕτως, ἐπειδὰν τὰς αὐτὰς πράξεις, ἢ τὰς ὁμοίας μεταχειριζώμεθα ταῖς προτέραις. φιλικῶς δὲ διακείσονται πρὸς ἡμᾶς, ἐὰν πράττωμεν ἐξ ὧν εὐεργετεῖσθαι δόξουσιν, ἢ πάσχειν, ἢ πείσεσθαι. μεγάλα δὲ πράξομεν, ἐὰν πολλῶν αἰτίας καὶ καλὰς πράξεις μεταχειριζώμεθα· καὶ τὸν μὲν ἐν ὅλον κατὰ τὸν βίον οὕτως αὑτοῖς παρασκευαζέτω.

A quid tertium, quid quartum tractandum sit. Deinde ea tibi sunt præparanda quæ circa auditores attenduntur, de quibus in exordiis docuimus. Enimuero beneuolentiam a persona tua captare poteris, si promissis stiteris, & eosdem amicos in omnē vitā tueare, neque in aliis actionibus inconstans esse, sed iisdem semper vti videare. Attenti autem fient auditores si in negotiis verseris, quæ & magna, & honesta sunt, multisque conducant. B Cum verò beneuolos auditores reddideris, vbi ad negotiorum expositionem abs te deuentum est, quæcunque propulsationem malorum, bonorum autem continent exhibitionem, facile apud illos admittuntur: quæcunque verò secus sunt, reiicientur. Sed pro celeri, & aperta, & verisimili narratione hæc sunt tibi agenda. Celeriter autem absolues, si non omnia volueris simul agere, sed prius primò, & quod reliqui est deinceps. C Dilucide verò si non statim relicta actione in alias res prius transieris, quam illam absolueris. Verisimiliter autem, si nihil a tuo more alienum agas. Item si non eosdem te finxeris & inimicos tibi, & amicos esse. Ex iis autem probationibus eas assumemus, de quibus ita scientiam ad perficienda negotia tenemus, vt eam aliis interpretari, & explicare possimus. De quibus autem scientiam non D habemus, eas prout sæpius accidere solent, assumemus. Tutissime namque in huiusmodi rebus egeris, si consuetudinem sequi volueris. In certamine verò contra aduersarios, si quidem oratione contendatur, ex iis quæ dicta sunt nostram confirmationem faciemus. Sin verò contractibus hoc faciemus si secundum leges & non scriptas, & scriptas, cum testibus quam optimis, ac tempore præfinito eos confecerimus. Ex conclusione verò eorū, E quæ dicta fuerint, rememores auditores faciemus, si quæ gesta sunt summatim rursum dicemus. Ex his autē quæ agimus, ita commonebimus, quandocunque eadem negotia, vel similia prioribus tractemus. Beneuoli autem nobis erunt auditores, si ea gesserimus, quibus aliquid beneficij suscepisse, aut suscipere aut suscepturi videbuntur. Magnas autem res geremus, si ea negotia tractauerimus, quæ multorum F sint bonorum causa. Hoc igitur modo quæ ad vitam pertinent, præparanda sunt.

quadam, quin potius ne auditores lateat, id facimus: demùm quod nobis hi priùs molesti fuerint. In priuatis verò vel inimicitias, vel prauas eorum, qui queruntur consuetudines, vel in eos ipsos beneuolẽtiam, vel vt quæ agunt remittentes, non amplius hæc faciant, proferre oportebit. In publicis autem, si legitimum & iustum, & publicam vtilitatem proferemus. Ex his autem & his similibus exordio constituto, ac singulis deinceps propositis, aut dictis, aut gestis, aut cogitatis quæremus, eaque demonstrabimus & iustis, & legitimis & priuatis, & publicis vtilitatibus aduersari. Et omnia demùm considerabimus si quo in loco ipsa sibi vel moribus proborum hominum officiisve dissentiunt. Sed ne in singulis enarrandis lõgiore vtamur oratione quo pluribus illustriũ studiorum, aut rerum, aut verborum, aut consuetudinum res eorum, quos quærimus, aduersari ostenderimus, eò ipsos obscuriores apud auditores constituemus. Opus est autem non tristi, & acerbo quodam, sed miti, mansuetoque vultu quæramus. Hoc enim modo verisimiliores reddentur apud auditores habitæ orationes, & oratores ipsi nullum de se relinquent insimulationi locum. Vbi verò diligenter omnia quæsieris, atque amplificaueris, orationis exitum breui iteratione terminabis & vt eorum, quæ dicta fuerint, auditores reminiscantur, efficies. Has igitur species vbi hoc pacto constituerimus, pulcherrimè ipsis vti poterimus.

CAPVT XXXIX.

Opus est præterea orando & scribendo in id quàm maximè enitamur, elaboremusque, vt pro rerum natura verba commodemus, & ita nosmetipsos trita consuetudine iis cunctis exerceamus, vt eorum vsus nobis in promptu sit, atque vt ex arte quidem dicere possimus, tum in priuatis publicisque disceptationibus, tum iis etiam in sermonibus, quos aduersus alios habuerimus, plurima hinc, & artificiosissima adiumenta suscipiemus. Elaborandum est etiam vt non circa verba orator dũtaxat, verum etiam circa vitam, quam ante dictis speciebus exornet, atque magnificet, iam diligentiam omnem studiumque accommodet. Nam vitę compositio & ad suadendum, & ad boni & æqui viri existimationem adipiscendã conducit plurimum. Primùm igitur diuidendæ sunt secundum omnem disciplinæ distributionem, quid primũ, quid secũdum,

ποιοῦμεν, ἀλλ' ὅπως μὴ λάθῃ τοὺς ἀκούοντας. εἶτα ὅτι ἡμᾶς οὗτοι πρότερος ἠνώχλησαν. ἐν δὲ τοῖς ἰδίοις, ἢ ἔχθραν, ἢ τὰ ἔθη τῶν ἐξεταζομένων φαῦλα ἐστί, ἢ φιλίας, πρὸς τοὺς ἐξεταζομένους, ἢ ὅπως αὐτοὶ ἃ πράττουσι, μηκέτι ταῦτα ποιήσωσιν. ἐν δὲ τοῖς δημοσίοις, τὸ νόμιμον, τὸ δίκαιον, τὸ τῇ πόλει συμφέρον. προοιμιασάμενοι δὲ ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ὁμοιοτρόπων, ἑξῆς ἕκαστον προτιθέμενοι τῶν ῥηθέντων, ἢ πραχθέντων, ἢ διανοηθέντων ἐξετάσομεν, ἐναντιούμενα αὐτά, καὶ τοῖς δικαίοις, καὶ τοῖς νομίμοις καὶ τοῖς ἰδίᾳ καὶ κοινῇ συμφέρουσιν ἐναντιούμενα, καὶ ταῦτα σκοποῦντες, εἴ που αὐτὰ αὑτοῖς ἐστὶν ἐναντία, ἢ τοῖς ἔθεσι τῶν χρηστῶν ἀνθρώπων ἢ τοῖς εἰκόσιν. ἵνα δὲ μὴ μηκύνωμεν τὸν λόγον καθ' ἓν ἕκαστον λέγοντες, ὅσῳ πλείοσι τῶν ἐνδόξων ἐπιτηδευμάτων, ἢ πραγματειῶν, ἢ λόγων ἢ ἠθῶν, ἐναντιούμενα τὰ τῶν ἐξεταζομένων ἀποφαίνωμεν τοῖς ἀκούουσι, τοσούτῳ μᾶλλον οἱ ἐξεταζόμενοι ἀδοξοῦσι. δεῖ δὲ πικρῷ τῷ ἤθει μὴ ἐξετάζειν, ἀλλὰ πραέως. οὕτω γὰρ τὸν τρόπον οἱ λόγοι γενόμενοι, πιθανώτεροι φανοῦνται τοῖς ἀκούουσιν. οἱ δὲ λέγοντες αὐτοὺς, ἥκιστα διαβαλοῦσιν. ὅταν δὲ πάντα ἀκριβῶς ἐξετάσῃς καὶ αὐξήσῃς αὐτά, παλιλλογίαν ἐπὶ τῇ τελευτῇ συντόμως ποίησον, καὶ τοὺς ἀκροατὰς περὶ τῶν εἰρημένων ἀναμίμνησκε. τὰ μὲν οὖν εἴδη πάντα τοῦτον τὸν τρόπον τάττοντες, ἐντέχνως αὐτοῖς χρησόμεθα.

Κεφάλαιον λθ.

Δεῖ δὲ καὶ λέγοντας καὶ γράφοντας ὅτι μάλιστα πειρᾶσθαι κατὰ τὰ προειρημένα τοὺς λόγους ἀποδιδόναι, καὶ συνεθίζειν αὑτοὺς τούτοις ἅπασιν ἐξ ἑτοίμου χρῆσθαι. καὶ περὶ μὲν οὖν τὸ λέγειν ἐντέχνως, καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις, καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς ἀγῶσι, καὶ ταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους ὁμιλίαις, ἐντεῦθεν πλείστας καὶ τεχνικωτάτας ἀφορμὰς ἕξομεν. χρὴ δὲ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι, μὴ μόνον περὶ τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν βίον τὸν αὑτοῦ, διακοσμοῦντα ταῖς ἰδέαις ταῖς προειρημέναις. συμβάλλεται γὰρ ἡ περὶ τὸν βίον παρασκευή, καὶ πρὸς τὸ πείθειν, καὶ πρὸς τὸ δόξης ἐπιεικοῦς τυγχάνειν. πρῶτον μὲν οὖν διελεῖν χρὴ τὰ πράγματα, κατὰ τὴν τοῦ παιδεύματος διαίρεσιν, ὅτι πρῶτα ἢ δευτε-

A ἢ δεύτερον, ἢ τρίτον, ἢ τέταρτον μεταχειριστέον· οὕτω σαυτὸν ποιήσεις παρεσκευασμένον, ἅπερ ἐν τοῖς προοιμίοις διήλθομεν περὶ τῶν ἀκροατῶν. εὔνους μὲν οὖν περὶ σεαυτὸν ποιήσεις, ἐὰν ταῖς ὁμολογίαις ἐμμένῃς, καὶ διαφυλάττῃς φίλους τοὺς αὐτοὺς διὰ παντὸς τοῦ βίου, καὶ περὶ τὴν ἄλλην ἐπιτήδευσιν φαίνῃ μὴ μεθιστάμενος, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς χρώμενος. προσέξουσι δέ σοι, ἐὰν μεγάλας καὶ καλὰς μεταχειρίζῃ τὰς πράξεις, καὶ τοῖς πολλοῖς συμφερούσας. B εὐμενεῖς δὲ γενήσονται, ὅταν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ἴῃς, ὅσαι τὴν κακῶν ἀποτροπὴν ἔχουσι, τῶν δὲ ἀγαθῶν παρασκευήν, ταύτας μὲν ὡς συμφερούσας αὐτοῖς, ἀποδέξονται. ὅσαι δὲ τἀναντία παρασκευάζουσιν αὐτοῖς, ταύτας ἀποδοκιμάσουσιν. αἴτιοι δὲ τοῦ ταχέως καὶ σαφῶς καὶ μὴ ἀπίστως τὴν διήγησιν λέγεσθαι, τὰς πράξεις διὰ C τούτων ποιεῖσθαι. ταχέως μὲν οὖν ἐπιτελέσεις, ἐὰν μὴ πολλὰ πράττῃς ἅμα κοινῇ, ἀλλὰ πρότερον τὸ πρῶτον, ἔπειτα τὸ ἑξῆς. καθαρῶς δέ, ἐὰν μὴ ταχὺ τὰς πράξεις παύσῃς, ἀλλὰ πρᾶγμα ἓν μεταχειρίζῃ, πρὶν τοῦτο ἐπιτελέσῃς, μὴ ἄπιστος δ' ἔσῃ, ἐὰν μὴ παρὰ τὸ ἦθος τὸ σαυτοῦ πράττῃς. πρὸς δὲ τούτοις, ἐὰν μὴ προσποιῇ τοῖς αὐτοῖς ἐχθροῖς καὶ φίλοις εὔνους εἶναι. ἐὰν δὲ τὴν πίστιν D λαμβάνωμεν, περὶ ὧν μὲν ἐπιστήμην ἔχομεν, κατὰ ταύτην ἐξηγῶμεν τὰς πράξεις ἐπιτελεῖν. περὶ ὧν δὲ τυγχάνομεν ἀγνοοῦντες, κατὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαῖνον. ἀσφαλέστατον γὰρ πράττειν περὶ τῶν οὕτως ἐχόντων, πρὸς τὸ εἰκὸς ἀποβλέποντας. ἐὰν δέ τινα πρὸς τοὺς ἀντιδίκους ἀγῶνα, ἐὰν μὲν ἐν τῷ λόγῳ, ἐκ τῶν προειρημένων ποιησόμεθα βεβαιώσεις E περὶ ἡμῶν, ἐν δὲ τοῖς συμβολαίοις τοῦτο ποιήσομεν, ἐὰν κατὰ τοὺς νόμους αὐτὰ μεταχειριζώμεθα τοὺς ἀγράφους καὶ τοὺς γεγραμμένους μετὰ μαρτύρων ὡς βελτίστων ὡρισμένοις χρόνοις. ἐν δὲ τῷ ἐπιλόγου, περὶ μὲν τῶν λελεγμένων, ἀναμνήσομεν τοὺς ἀκροατάς, τὸ κεφάλαιον ἐν κεφαλαίῳ αὖθις εἰπόντες. ἐξ ὧν δὲ πράττομεν, ἀναμνήσομεν F οὕτως, ὅταν τὰς αὐτὰς πράξεις, ἢ τὰς ὁμοίας μεταχειριζώμεθα ταῖς προτέραις.

A quid tertium, quid quartum tractandum sit. Deinum ea tibi fuum præparanda, quæ circa auditores attenduntur, de quibus in exordio docuimus. Enimuero beneuolentiam a persona tua captare poteris, si promissis institas, & eosdem amicos in omnē vitā tueare, neque in aliis actionibus inconstans esse, sed iisdem semper vti videare. Attenti autem tibi auditores si his in negotiis versere, quæ & magna, & honesta sint, multisque conducant. Cum verò B beneuolos auditores reddideris, vbi ad negotiorum expeditionem forte deuentum est, quæ [illegible] propulsationem malorum, bonorum autem [illegible] exhibitionem, [illegible] apud illos admittuntur: quæcunque vero [illegible] sunt, reiiciuntur. Sed [illegible] narratione [illegible] autem [illegible] simul agere, sed [illegible] C queris deinceps. Dilucide vero [illegible] in alias res [illegible] quam [illegible] Verisimiliter autem, si nihil [illegible] alienum agas. Item si non [illegible] & inimicos tibi, & amicos esse. [illegible] probationibus eas assumemus, de quibus ita scientiam ad perficienda [illegible] tenemus, vt eam aliis interpretari, & explicare possimus. De quibus autem scientiam non D habemus, eas prout sæpius accidere solent, adsumemus. Tutissime namque in huiusmodi rebus egeris, si coniecturam sequi volueris. In certamine vero contra aduersarios, si quidem oratione contenditur, ex iis quæ dicta sunt nostram confirmationem faciemus. Sin verò contractibus hoc faciemus si secundum leges & non scriptas, & scriptas, cum testibus quàm optimis, ac tempore præfinito eos E confecerimus. Ex conclusione vero eorū, quæ dicta fuerant, rememores auditores faciemus, si quæ gesta sunt summatim rursum dicemus. Ex his autē quæ agimus, ita commonebimus, quandocunque eadem negotia, vel similia prioribus tractemus. Beneuoli autem nobis erunt auditores, si ea gesserimus, quibus aliquid beneficij suscepisse, aut suscipere aut suscepturi videbuntur. Magnas autem res geremus, si ea negotia tractauerimus, quæ multorum F sint honori causa. Hoc igitur modo quæ ad vitam pertinent, præparanda sunt:

εὔνους δὲ διακείσονται πρὸς ἡμᾶς, ἐὰν πράττωμεν ἐξ ὧν εὖ πεπονθέναι δόξουσιν, ἢ πάσχειν, ἢ πείσεσθαι. μεγάλα δὲ πράξομεν, ἐὰν πολλῶν αἰτίας καὶ καλῶν πράξεις μεταχειριζώμεθα· καὶ τοῦτον μὲν ἐν ὅλῳ [illegible] παρασκευάζειν

quadam, quin potius ne auditores lateat, id facimus: demum quod nobis hi prius molesti fuerint. In priuatis verò vel inimicitias, vel prauas eorum, qui queruntur consuetudines, vel in eos ipsos beneuolentiam, vel vt quæ agunt remittentes, non amplius hæc faciant, proferre oportebit. In publicis autem, si legitimum & iustum, & publicam vtilitatem proferemus. Ex iis autem & his similibus exordio constituto, ac singulis deinceps propositis, aut dictis, aut gestis, aut cogitatis quæremus, eaque demonstrabimus, & iustis, & legitimis & priuatis, & publicis vtilitatibus aduersari. Et omnia demum considerabimus, si quo in loco ipsa sibi vel moribus proborum hominum, officiisve dissentiunt. Sed ne in singulis enarrandis longiore vtamur oratione quo pluribus illustrium studiorum, aut rerum, aut verborum, aut consuetudinum res eorum, quos quærimus, aduersari ostenderimus, eò ipsos obscuriores apud auditores constituemus. Opus est autem non tristi, & acerbo quodam, sed miti, mansuetoque vultu quæramus. Hoc enim modo verisimiliores reddentur apud auditores habitæ orationes, & oratores ipsi nullum de se relinquent insimulationi locum. Vbi verò diligenter omnia quæsieris, atque amplificaueris, orationis exitum breui iteratione terminabis, & vt eorum, quæ dicta fuerint, auditores reminiscantur, efficies. Has igitur species vbi hoc pacto constituerimus, pulcherrime ipsis vti poterimus.

CAPVT XXXIX.

Opus est præterea orando & scribendo in id quam maximè enitamur, elaboremusque, vt pro rerum natura verba commodemus, & ita nosmetipsos trita consuetudine iis cunctis exerceamus, vt eorum vsus nobis in promptu sit, atque vt ex arte quidem dicere possimus, tum in priuatis publicisque disceptationibus, tum iis etiam in sermonibus, quos aduersus alios habuerimus, plurima hinc, & artificiosissima adiumenta suscipiemus. Elaborandum est etiam vt non circa verba orator duntaxat, verum etiam circa vitam, quam ante dictis speciebus exornet, atque magnam etiam diligentiam omnem studiumque accommodet. Nam vitę compositio & ad suadendum & ad boni & æqui viri existimationem adipiscendā conducit plurimum. Primùm igitur diuidendæ sunt secundum omnem disciplinæ distributionem, quid primū, quid secūdum,

ποιοῦμεν, ἀλλ' ὅπως μὴ λάθῃ τοὺς ἀκούοντας. εἶτα ὅτι ἡμᾶς οὗτοι πρότερος ἠνώχλησαν. ἐν δὲ τοῖς ἰδίοις, ἢ τὴν ἔχθραν, ἢ τὰ ἔθη τῶν ἐξεταζομένων φαῦλα ὄντα, ἢ φιλίαν, πρὸς τοὺς ἐξεταζομένους, ἢ ὅπως αὐτοὶ ἃ πράττουσι, μηκέτι ταῦτα ποιῶσιν. ἐν δὲ τοῖς δημοσίοις, τὸ νόμιμον, τὸ δίκαιον, τὸ τῇ πόλει συμφέρον. προοιμιασάμενοι δ' ἐκ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων, ἐφεξῆς ἕκαστον προτιθέμενοι τῶν ῥηθέντων, ἢ πραχθέντων, ἢ διανοηθέντων ἐξετάσομεν, ἐνδεικνύντες αὐτὰ, καὶ τοῖς δικαίοις, καὶ τοῖς νομίμοις καὶ τοῖς ἰδίᾳ καὶ κοινῇ συμφέρουσιν ἐναντιούμενα, καὶ ταῦτα σκοποῦντες, εἴ που αὐτὰ αὐτοῖς ἐστὶν ἐναντία, ἢ τοῖς ἔθεσι τῶν χρηστῶν ἀνθρώπων ἢ τοῖς εἰκόσιν. ἵνα δὲ μὴ μακρολογῶμεν καθ' ἓν ἕκαστον λέγοντες, ὅσῳ ἂν πλείοσι τῶν ἐνδόξων ἐπιτηδευμάτων, ἢ πραγμάτων, ἢ λόγων ἢ ἐθῶν, ἐναντιούμενα τὰ τῶν ἐξεταζομένων ἀποφαίνωμεν τοῖς ἀκούουσι, τοσούτῳ μᾶλλον οἱ ἐξεταζόμενοι ἀδοξοῦσι. δεῖ δὲ πικρῷ τῷ ἤθει μὴ ἐξετάζειν, ἀλλὰ πρᾳεῖ. οὕτω γὰρ τὸν τρόπον οἱ λόγοι γενόμενοι, πιθανώτεροι φανοῦνται τοῖς ἀκούουσιν. οἱ δὲ λέγοντες αὐτοὺς, ἥκιστα διαβάλλονται. ὅταν δὲ πάντα ἀκριβῶς ἐξετάσῃς καὶ αὐξήσῃς αὐτὰ, παλιλλογίαν ἐπὶ τῇ τελευτῇ σύντομον ποίει, καὶ τοῖς ἀκροαταῖς περὶ τῶν εἰρημένων ἀνάμνησιν. τὰ μὲν οὖν εἴδη πάντα τοῦτον τὸν τρόπον τάττοντες, ἐντέχνως αὐτοῖς χρησόμεθα.

Κεφάλαιον λθ.

Δεῖ δὲ καὶ λέγοντας καὶ γράφοντας ὅτι μάλιστα πειρᾶσθαι κατὰ τὰ προειρημένα τοὺς λόγους ἀποδιδόναι, καὶ συνεθίζειν αὐτοὺς τούτοις ἅπασιν ἐξ ἑτοίμου χρῆσθαι. καὶ περὶ μὲν οὖν τὸ λέγειν ἐντέχνως, καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις, καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς ἀγῶσι, καὶ ταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους ὁμιλίαις, ἐντεῦθεν πλείστας καὶ τεχνικωτάτας ἀφορμὰς ἕξομεν. χρὴ δὲ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι μὴ μόνον περὶ τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν βίον τὸν αὐτοῦ, διακοσμοῦντα ταῖς ἰδέαις ταῖς προειρημέναις. συμβάλλεται γὰρ ἡ περὶ τὸν βίον παρασκευὴ, καὶ πρὸς τὸ πείθειν, καὶ πρὸς τὸ δόξης ἐπιεικοῦς τυγχάνειν. πρῶτον μὲν οὖν διαιρετέον κατὰ τὰ πράγματα, κατὰ τὴν ὅλην τοῦ παιδεύματος διαίρεσιν, ὅτι πρῶτον ἢ δευτε-

[illegible]

A quid tertium, quid quartum tractandum sit. Denique ea tibi sunt præparanda quæ circa auditores attenduntur, de quibus in exordiis docuimus. Enimuero beneuolentiam à persona tua captare poteris, si promissis institas, & eosdem amicos in omnē vitā tueare, neque in aliis actionibus inconstans esse, sed iisdem semper vti videare. Attenti autem fient auditores si his in negotiis verseris, quæ & magna, & honesta sunt, multisque conducant. B Cum verò beneuolos auditores reddideris, vbi ad negotiorum expositionem ... deuentum est, quæcunque propulsationem malorum, bonorum autem continent exhibitionem, facile apud illos admittuntur: quæcunque verò secus sunt, reiiciuntur. Sed pro celeri, & aperta, & verisimili narratione hæc sunt tibi idonea. Celeriter autem absolues, si non omnia volueris simul agere, sed prius primum, & quod reliquum est C deinceps. Dilucide verò si non statim, relicta actione in alias res prius transieris, quam illam absolueris. Verisimiliter autem, si nihil à tuo more alienum agas, item si non eosdem finxeris & inimicos tibi, & amicos esse. Ex his autem probationibus eas assumemus, de quibus ita scientiam ad perficienda negotia tenemus, vt eam aliis interpretari, & explicare possimus. De quibus autem scientiam non D habemus, eas prout sæpius accidere solent, assumemus. Tutissime namque in huiusmodi rebus egeris, si consuetudinem sequi volueris. In certamine verò contra aduersarios, si quidem oratione contendatur, ex iis quæ dicta sunt nostram confirmationem faciemus. Sin verò contractibus hoc faciemus si secundum leges & non scriptas, & scriptas, cum testibus quàm optimis, ac tempore præfinito eos confecerimus. Ex conclusione verò eorum, E quæ dicta fuerint, reminisci auditores faciemus, si quæ gesta sunt summatim rursum dicemus. Ex his autē quæ agimus, ita commonebimus, quandocunque eadem negotia, vel similia prioribus tractemus. Beneuoli autem nobis erunt auditores, si ea gesserimus, quibus aliquid beneficij suscepisse, aut suscipere aut suscepturi videbuntur. Magnas autem res geremus, si ea negotia tractauerimus, quæ multorum F sint bonorum causa. Hoc igitur modo quæ ad vitam pertinent, præparanda sunt:

[illegible]

quadam, quin potius ne auditores lateat. id facimus: demùm quod nobis hi priùs molesti fuerint. In priuatis verò vel inimicitias, vel prauas eorum, qui queruntur consuetudines, vel in eos ipsos beneuolentiam, vel vt quæ agunt remittentes, non amplius hæc faciant, proferre oportebit. In publicis autem, si legitimum & iustum, & publicam vtilitatem proferemus. Ex his autem & his similibus exordio constituto, ac singulis deinceps propositis, aut dictis, aut gestis, aut cogitatis quæremus, eaque demonstrabimus. & iustis, & legitimis & priuatis, & publicis vtilitatibus aduersari. Et omnia demùm considerabimus si quo in loco ipsa sibi vel moribus proborum hominum, officiisve dissentiunt. Sed ne in singulis enarrandis lõgiore vtamur oratione quo pluribus illustriũ studiorum, aut rerum, aut verborum, aut consuetudinum res eorum, quos quærimus, aduersari ostenderimus, eò ipsos obscuriores apud auditores constituemus. Opus est autem non tristi, & acerbo quodam, sed miti, mansuetóque vultu quæramus. Hoc enim modo verisimiliores reddentur apud auditores habitæ orationes, & oratores ipsi nullum de se relinquent insimulationi locum. Vbi verò diligenter omnia quæsieris, atque amplificaueris, orationis exitum breui iteratione terminabis & vt eorum, quæ dicta fuerint, auditores reminiscantur, efficies. Has igitur species vbi hoc pacto constituerimus, pulcherrimè ipsis vti poterimus.

CAPVT XXXIX.

OPus est præterea orando & scribendo in id quàm maximè enitamur, elaboremusque, vt pro rerum natura verba commodemus, & ita nosmetipsos trita consuetudine iis cunctis exerceamus, vt eorum vsus nobis in promptu sit, atque vt ex arte quidem dicere possimus, tum in priuatis publicisque disceptationibus, tum iis etiam in sermonibus, quos aduersus alios habuerimus, plurima hinc, & artificiosissima adiumenta suscipiemus. Elaborandum est etiam vt non circa verba orator dũtaxat, verum etiam circa vitam, quam ante dictis speciebus exornet, atque magnificentiam diligentiam omnem studiumque accommodet. Nam vitæ compositio & ad suadendum & ad boni & æqui viri existimationem adipiscendã conducit plurimum. Primùm igitur diuidendæ sunt secundum omnem disciplinæ distributionem, quid primũ, quid secũdum,

A ποιῶμεν, ἀλλ' ὅπως μὴ λάθῃ τοὺς ἀκούον-
τας. εἴπωμεν ὅτι ἡμᾶς οὗτοι πρότερος ἐλύμην-
αν. ἐν δὲ τοῖς ἰδίοις, ἢ ἔχθραν, ἢ τὰ ἤθη τῶν
ἐξεταζομένων φαῦλα ὄντα, ἢ φιλίαν, πρὸς
τοὺς ἐξεταζομένους, ἢ ὅπως αὐτοῖς ἃ πράτ-
τουσι, μηκέτι ταῦτα ποιήσωσιν. ἐν δὲ τοῖς
δημοσίοις, τὸ νόμιμον, τὸ δίκαιον, τὸ τοῦ κοι-
νοῦ συμφέρον. προοιμιασάμενοι δὲ ἐκ τούτων
B καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, ἐφεξῆς ἕκαστον
προτιθέμενοι τῶν ῥηθέντων, ἢ πραχθέντων, ἢ
διανοηθέντων ἐξετάσομεν, ἐνδεικνύντες αὐ-
τὰ, καὶ τοῖς δικαίοις, καὶ τοῖς νομίμοις καὶ
τοῖς ἰδίᾳ καὶ κοινῇ συμφέρουσιν ἐναντιού-
μενα, καὶ ταῦτα σκοποῦντες, εἴ που αὐτὰ
αὐτοῖς ἐστὶν ἐναντία, ἢ τοῖς ἤθεσι τῶν χρηστῶν
ἀνθρώπων ἢ τοῖς εἰκόσιν. ἵνα δὲ μὴ μακρο-
C λογῶμέν τι λόγον καθ' ἓν ἕκαστον λέγοντες, ὅσῳ
ἂν πλείοσι τῶν ἐνδόξων ἐπιτηδευμάτων, ἢ
πραγμάτων, ἢ λόγων ἢ ἐθῶν, ἐναντιούμενα
τὰ τῶν ἐξεταζομένων ἀποφαίνωμεν τοῖς ἀ-
κούουσι, τοσούτῳ μᾶλλον οἱ ἐξεταζόμενοι ἀ-
δοξοῦσι. δεῖ δὲ πικρῷ τῷ ἤθει μὴ ἐξετάζειν,
ἀλλὰ πράῳ. οὕτω γὰρ τὸν τρόπον οἱ λόγοι γε-
νόμενοι, πιθανώτεροι φανήσονται τοῖς ἀ-
κούουσιν. οἱ δὲ λέγοντες αὐτοὶ, ἥκιστα δια-
D βάλλουσιν. ὅταν δὲ πάντα ἀκριβῶς ἐξετάσῃς
αὐξήσας αὐτὰ, παλιλλογίαν ἐπὶ τῇ τελευ-
τῇ σύντομον ποίησον, καὶ τοὺς ἀκροατὰς
περὶ τῶν εἰρημένων ἀνάμνησον. τὰ μὲν οὖν εἴ-
δη πάντα τοῦτον τὸν τρόπον τάξαντες, ἐντέ-
χνως αὐτοῖς χρησόμεθα.

Κεφάλαιον λθ.

ΔΕῖ δὲ καὶ λέγοντας καὶ γράφοντας
E ὅτι μάλιστα πειρᾶσθαι κατὰ τὰ προγε-
γραμμένα τοὺς λόγους ἀποδιδόναι, καὶ συνεθίζειν
αὑτοὺς τούτοις ἅπασιν ἐξ ἑτοίμου χρῆσθαι.
καὶ περὶ μὲν οὖν τὸ λέγειν ἐντέχνως, καὶ ἐν
τοῖς ἰδίοις, καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς ἀγῶσι, καὶ
ταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους ὁμιλίαις, ἕξομεν
πλείστας καὶ τεχνικωτάτας ἀφορμὰς δεξά-
μενοι. δεῖ δὲ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι
μὴ μόνον περὶ τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν
F βίον τὸν αὑτοῦ, διακοσμοῦντα ταῖς ἰδέαις
ταῖς προειρημέναις. συμβάλλεται γὰρ ἡ περὶ
τὸν βίον παρασκευὴ, καὶ πρὸς τὸ πείθειν, καὶ
πρὸς τὸ δόξης ἐπιεικοῦς τυγχάνειν. πρῶτον
μὲν οὖν διαιρετέον κατὰ τὰ προγράμματα, κατὰ τὴν ὅ-
λην τοῦ παιδεύματος διαίρεσιν, ὅτι πρῶτον
ἢ δευτε-

ἐλύσαμεν, ἢ τρίτον, ἢ τέταρτον μεταχειριστέον. εἰ τι τοιοῦτο ποιεῖσθαι παρασκευάζῃ, ἅπερ ἐν τοῖς προοιμίοις διήλθομεν τὰ περὶ τῶν ἀκροατῶν. εὐνοϊκοὺς μὲν οὖν τοὺς περὶ σεαυτὸν ποιήσεις, ἐὰν οἷς ὁμολογήσῃς ἐμμένῃς, καὶ διαφυλάττῃς φίλους τοὺς αὐτοὺς διὰ παντὸς τοῦ βίου, καὶ περὶ τὴν ἄλλην ἐπιτήδευσιν φαίνῃ μὴ μεταπίπτων, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς χρώμενος. προσέξουσι δέ σοι, ἐὰν μεγάλας καὶ καλὰς μεταχειρίζῃ τὰς πράξεις, καὶ τοῖς πολλοῖς συμφερούσας. εὐμενεῖς δὲ γενήσονται, ὅταν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ἴῃς, ὅσαι τὴν τῶν κακῶν ἀποτροπὴν ἔχουσι, τὴν δ' ἀγαθῶν παρουσίαν, ταύτας μὲν ὡς συμφερούσας αὐτοῖς, ἀποδέξονται. ὅσαι δὲ τἀναντία παρασκευάζουσιν αὐτῶν, ταύτας ἀποδοκιμάσουσιν. αἴτια δὲ τοῦ ταχέως καὶ σαφῶς καὶ μὴ ἀπίστως τὴν διήγησιν λέγεσθαι, τὰς πράξεις δεῖ ταῦτα ποιεῖσθαι. ταχέως μὲν οὖν ἐπιτελέσεις, ἐὰν μὴ πολλὰ πράττῃς ὁμοῦ, ἀλλὰ πρότερον τὸ πρῶτον, ἔπειτα τὸ ἑξῆς. καθαρῶς δὲ, ἐὰν μὴ ταχὺ τῆς πράξεως παυόμενος, ἀλλὰ πράγματα μεταχειρίζῃ, πρὶν τὴν ἐπιτελέσαι, μὴ ἄπιστος δὲ, ἐὰν μὴ παρὰ τὸ ἦθος τὸ σαυτοῦ πράττῃς. πρὸς δὲ τούτοις, ἐὰν μὴ προσποιῇ τοῖς αὐτοῖς ἐχθροὺς καὶ φίλους εἶναί σοι, ἐὰν δὲ τὴν πίστιν [illegible] φόμεθα, περὶ ὧν μὲν ἐπιστήμην ἔχομεν κατὰ [illegible] ταῦτα ἐξηγήσασθαι τὰς πράξεις ἐπιτελεῖν. περὶ ὧν δὲ τυγχάνομεν ἀγνοοῦντες, κατὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαῖνον. ἀσφαλέστατον γὰρ πράττειν περὶ τῶν οὕτως ἐχόντων, πρὸς τὸ εἰκὸς ἀποβλέποντας. ὡς δὲ τὸν πρὸς τοὺς ἀντιδίκους ἀγῶνα, ἐν μὲν τοῖς λόγοις, ἐκ τῶν λεγομένων ποιήσομεν βεβαιότητα περὶ ἡμῶν, ἐν δὲ τοῖς συμβολαίοις τοῦτο ποιήσομεν ἐὰν κατὰ τοὺς νόμους αὐτὰ μεταχειριζώμεθα τοὺς ἀγράφους καὶ τοὺς γεγραμμένους μετὰ μαρτύρων ὡς βελτίστων ὡρισμένοις χρόνοις. ἐκ δὲ τοῦ ἐπιλόγου, περὶ μὲν τῶν λελεγμένων, ἀναμνήσομεν τοὺς ἀκροατὰς, τὰ συγκείμενα ἐν κεφαλαίῳ αὖθις εἰπόντες. ἐξ ὧν δὲ πράττομεν, ἀναμνήσομεν οὕτως, ἐπειδὰν τὰς αὐτὰς πράξεις, ἢ τὰς ὁμοίας μεταχειριζώμεθα ταῖς προτέραις.

A quid tertium quid quartum tractandum sit. Deinceps ea tibi tum preparanda quæ circa auditores attenduntur, de quibus in exordiis docuimus. Enimuero beneuolentiam a persona tua captare poteris, si promissis institas, & eosdem amicos in omne vitā tueare, neque in alijs actionibus inconstans esse, sed iisdem semper vti videare. Attenti autem fient auditores si his in negotiis versaris, quæ & magna, & honesta sunt, multisque conducunt. [illegible] um verò B beneuolos auditores reddideris, vbi ad negotiorum expeditionem, quæ decentiora sit, quæcunque ad repulsionem malorum, bonorum autem contentionem exhibitionem, facile [illegible] adimittuntur: quæcunque vero secus sunt, reijciuntur. Sed procedendi & acerui [illegible] verisimilis narratione [illegible] Celeriter autem in absoluas, si non omnia volueris simul agere, sed primum primo, & quod reliquum est deinceps. Dilucide vero si non sta- C tim relicta actione in alias res animus transferes, quam illam absolueris. Verisimiliter autem, si nihil [illegible] alienum agas. Item si non [illegible] finxerit & inimicos [illegible] & amicos esse. [illegible] probationibus eas assumemus, de quibus ita scientiam ad perficienda negotia tenemus, vt eam aliis interpretari, & explicare possimus. De quibus autem scientiam non D habemus, eas prout sæpius accidere solent, assumemus. Tutissime namque in huiusmodi rebus egeris, si certitudinem sequi volueris. In certamine verò contra aduersarios, si quidem oratione contenditur, ex iis quæ dicta sunt nostram confirmationem faciemus. Sin verò contractibus hoc faciemus si secundum leges & non scriptas, & scriptas, cum testibus quàm optimis, ac tempore præfinito eos confecerimus. Ex conclusione verò eorū E quæ dicta fuerint, reminiscentes auditores faciemus, si quæ gesta sunt summatim rursum dicemus. Ex his autē quæ agimus, ita commonebimus quandocunque eadem negotia, vel similia prioribus tractemus. Beneuoli autem nobis erunt auditores, si ea gesserimus, quibus aliquid beneficij suscepisse, aut suscipere aut suscepturi videbuntur. Magnas autem res geremus, si ea negotia tractauerimus, quæ multorum F sint bonorum causa. Hoc igitur modo quæ ad vitam pertinent, præparanda sunt:

φιλικοὶ δὲ διακείσονται πρὸς ἡμᾶς, ἐὰν πράττωμεν ἐξ ὧν [illegible] δόξουσιν, ἢ πείσονται, ἢ ποιήσεσθαι. μεγάλα δὲ πράξομεν, ἐὰν πολλῶν αἰτίοι καὶ καλῶν πράξεις μεταχειριζώμεθα. καὶ τοῦτον μὲν ἂν ἔχοι [illegible] παρασκευάζειν

ὁ δεύτερον, ὁ τρίτον, ὁ τέταρτον μεταχειριστέον· ἔτι σεαυτοῦ ποιεῖσθαι παρασκευὴν, ὥσπερ ἐν τοῖς προοιμίοις διήλθομεν τὰ περὶ τῶν ἀκροατῶν. εὐνοϊκοὺς μὲν οὖν τοὺς περὶ σεαυτὸν ποιήσεις, ἐὰν ταῖς ὁμολογίαις ἐμμένῃς, καὶ διαφυλάττῃς φίλους τοὺς αὐτοὺς διὰ παντὸς τοῦ βίου, καὶ περὶ τὴν ἄλλην ἐπιτήδευσιν φαίνῃ μὴ μεθιστάμενος, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς χρώμενος. προσέξουσι δέ σοι, ἐὰν μεγάλας καὶ καλὰς μεταχειρίζῃ τὰς πράξεις, καὶ τοῖς πολλοῖς συμφερούσας. εὐμενεῖς δὲ γενήσονται, ὅταν ἐπὶ τῶν πράξεων ᾖς, ὅσαι τὴν κακῶν ἀποτροπὴν ἔχουσι ἢ δὲ ἀγαθῶν παρουσίαν, ταύτας μὲν ὡς συμφερούσας αὐτοῖς, ἀποδείξῃς. ὅσαι δὲ τἀναντία παρασκευάζουσιν αὐτοῖς, ταύτας ἀποδοκιμάσῃς. αἴτιον δὲ τοῦ ταχέως καὶ σαφῶς καὶ μὴ ἀπίστως τὴν διήγησιν λέγεσθαι, τὰς πράξεις διὰ ταύτας ποιεῖσθαι. ταχέως μὲν οὖν ἐπιτελέσεις, ἐὰν μὴ πάντα πράττειν ἅμα βούλῃ, ἀλλὰ πρότερον τὸ πρῶτον, ἔπειτα τὸ ἑξῆς. καθαρῶς δὲ, ἐὰν μὴ ταχὺ τὰς πράξεις παυόμενος, ἀλλὰ πρᾶγμα πράγματι μεταχειρίζῃ, πρὶν ταύτην ἐπιτελέσαι. μὴ ἄπιστος δὲ, ἐὰν μὴ παρὰ τὸ ἦθος τὸ σαυτοῦ πράττῃς. πρὸς δὲ τούτοις, ἐὰν μὴ προσποιῇ τοῖς αὐτοῖς ἐχθροὺς καὶ φίλους εἶναί σοι. ἐν δὲ τῇ πίστει ἀναφερόμεθα, περὶ ὧν μὲν ἐπιστήμην ἔχομεν, κατὰ ταύτην ἐξηγησόμεθα τὰς πράξεις ἐπιτελεῖν. περὶ ὧν δὲ τυγχάνομεν ἀγνοοῦντες, κατὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαῖνον. ἀσφαλέστατον γὰρ πράττειν περὶ τῶν οὕτως ἐχόντων, πρὸς τὸ εἰκὸς ἀποβλέποντας. ὡς δὲ τὸν πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀγῶνα, ἐν μὲν τοῖς λόγοις, ἐκ τῶν λεγομένων ποιησόμεθα βεβαιώσεις περὶ ἡμῶν, ἐν δὲ τοῖς συμβολαίοις τοῦτο ποιήσομεν ἐὰν κατὰ τοὺς νόμους αὐτὰ μεταχειριζώμεθα τοὺς ἀγράφους καὶ τοὺς γεγραμμένους μετὰ μαρτύρων ὡς βελτίστων ὁριζομένοις χρόνοις. ἐκ δὲ τοῦ ἐπιλόγου, περὶ μὲν τῶν λελεγμένων, ἀναμνήσομεν τοὺς ἀκροατὰς, τὸ κεφάλαιον ἐν κεφαλαίῳ αὖθις εἰπόντες. ἐξ ὧν δὲ πράττομεν, ἀναμνήσομεν οὕτως, ἐπειδὰν τὰς αὐτὰς πράξεις, ἢ τὰς ὁμοίας μεταχειριζώμεθα ταῖς προτέραις.

A quid tertium quid quartum tractandum sit. Deinde ea tibi sunt præparanda quæ circa auditores attenduntur, de quibus in exordio docuimus. Enimuero beneuolentiam a persona tua captare poteris, si promissis insistas, & eosdem amicos in omne vitã tuearis, neque in aliis actionibus inconstans esse, sed iisdem semper vti videare. Attenti autem fient auditores si his in negotiis verteris, quæ & magna, & honesta sunt, multisque conducunt. Cum verò
B beneuolos auditores reddideris, vbi ad negotiorum expositionem ventum est, quæcunque propulsationem malorum, bonorum autem continent exhibitionem, facile apud illos admittuntur: quæcunque verò [illegible] sunt, reiiciuntur. Sed pro celeri, & aperta & verisimili narratione hæc [illegible] autem ab [illegible], si non omnia simul agere, sed primo, quod reliquum est deinceps.
C Dilucida vero si non statim, relicta actione in aliud tempus transferas, quam illam absolueris. Verisimilis autem, si nihil [illegible] alienum agas. Item si non [illegible] finxeris & inimicos tibi, & amicos esse. Ex his autem probationibus eas assumemus, de quibus ita scientiam ad perficienda negotia tenemus vt eam aliis interpretari, & explicare possimus. De quibus autem scientiam non
D habemus, eas prout sæpius accidere solent, adsumemus. Tutissime nanque in huiusmodi rebus egeris, si consuetudinem sequi volueris. In certamine verò contra aduersarios, si quidem oratione contendatur, ex iis quæ dicta sunt nostram confirmationem faciemus. Sin verò contractibus hoc faciemus si secundum leges & non scriptas, & scriptas, cum testibus quàm optimis, ac tempore præfinito eos confecerimus. Ex conclusione verò eorũ,
E quæ dicta fuerint, reminisci auditores faciemus, si quæ gesta sunt summatim rursum dicemus. Ex his autẽ quæ agimus, ita commonebimus, quandocunque eadem negotia, vel similia prioribus tractemus. Beneuoli autem nobis erunt auditores, si ea gesserimus, quibus aliquid beneficij suscepisse, aut suscipere aut suscepturi videbuntur. Magnas autem res geremus, si ea negotia tractauerimus, quæ multorum
F sint bonorũ causa. Hoc igitur modo quæ ad vitam pertinent, præparanda sunt:

φιλικῶς δὲ διακείσονται πρὸς ἡμᾶς, ἐὰν πράττωμεν ἐξ ὧν εὖ πεπονθέναι δόξουσιν, ἢ πάσχειν, ἢ πείσεσθαι. μεγάλα δὲ πράξομεν, ἐὰν πολλῶν αἰτίας καὶ καλῶν πράξεις μεταχειριζώμεθα· καὶ τὸν μὲν ἐν τῷ βίῳ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον παρασκευαστέον

ex priore autem instituto circa orationem est exercitatio adhibenda.

A ἐκ δὲ τῆς προτέρας συντάξεως, δεῖ περὶ λόγους γυμνάζεσθαι.

Quæ sequuntur ad finem usque, non reperiuntur in quibusdam codicibus: neque sane videntur huc pertinere. Leguntur autem maxima horum pars in superioribus. Desiderari vero aliquid de fine huius operis, non temere ratione inspector fortasse aliquis. Pauca tamen (si quicquam omnino deest) desiderantur.

Sacrificia verò, vti præmissum est, faciemus ad deos quidem pie, ad sumptus autem moderate, ad spectacula verò splendide, ad ciues autem vtiliter. Et aduersus immortales quidem deos ea habebunt pie, si patrio more sacrificemus. Ad sumptus autem moderate, si non quæcunque missa fuerint ab his, qui sumptibus præsunt consumantur. Ad spectacula verò splendide, si magnifico sint apparatu constituta. Ad ciues autem vtiliter, si & equites, & grauiorum armaturæ pedites bellè instructi pompam celebrent. Quæ igitur hoc modo mortales in deos fecerint, pie certè fecerint. Eos autem amicos comparabimus, qui sint nobis moribus non dissimiles, & quibus eadem, quæ etiam nobis conducant, & quibus magnis in rebus communis nobiscum fortuna sit: talis enim amicitia perdurat maxime. Socios autem eos facere debemus, qui & iustissimi sint, & non mediocri valeant potentia, & in proximo habitent: hostes autem faciemus, qui horum sint contrarii. Suscipiendum autem bellum in eos est, qui Rempublicam, aut eius siue amicos, siue socios iniuria violare moliuntur. Præsidia autem habeamus oportet, aut nostra, aut sociorum, aut hospitum causa: & primò quidem nostra: deinde sociorum, tertio verò hospitum. De tributis autem id quidem est optimum, quod à priuatis prouentibus ac possessionibus proficiscitur: secundum verò à censibus: tertium autem à pauperibus, qui sua corpora ministeriis præbent: ab opificibus autem arma: à locupletibus vero pecuniæ. De administratione autem Reip. popularis quidem principatus est optimus, in quo leges optimatibus honores distribuunt: plebs verò neque dandis priuatur suffragiis, neque ferendis quidem sententiis: proxima verò illa est, in qua leges à ditioribus affici contumelia plebem non sinunt. Principatus autem paucorum duo sunt genera. Aut enim est ex amicitia & societate quadam, aut à censibus. Necesse autem est, socios faciamus, cùm ciues minus ex se potentes sunt, qui tum solum, tum oppida tueantur, aut hostibus repugnent. Est autem societas omittenda, cùm aut eam facere non sit opus, aut socii longè à nobis distent, neque potentes sint, qui opportunè adsint. Ciuis autem bonus est, qui amicos ciuitati vtilissimos comparat, inimicos verò & paucissimos &

Τὰς δὲ θυσίας δεῖ ποιεῖν ὡς προείρηται πρὸς μὲν θεοὺς, ὁσίως· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας, μετρίως· πρὸς δὲ τὰς θεωρίας, λαμπρῶς· πρὸς δὲ τοὺς πολίτας, ὠφελίμως. Καὶ πρὸς μὲν B τοὺς θεοὺς ὁσίως ἕξουσιν, ἐὰν κατὰ τὰ πάτρια θύωμεν· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας μετρίως, ἐὰν μὴ τὰ πεμπόμενα πάντα τοῖς δαπανωμένοις συναναλίσκηται. πρὸς δὲ τὰς θεωρίας λαμπρῶς, ἐὰν μεγαλοπρεπῶς ὦσι κατεσκευασμένα· πρὸς δὲ τοὺς πολίτας ὠφελίμως, ἐὰν καὶ ἱππεῖς καὶ ὁπλῖται διεσκευασμένοι συμπομπεύσωσι. τὰ μὲν δὴ πρὸς τοὺς θεοὺς οὕτω γινόμενα ὅσια ἔσται. Φιλίας δὲ ποιησόμεθα πρὸς C τοὺς ὁμοιοτρόπους ἡμῖν, καὶ οἷς ταὐτὰ συμφέρει, καὶ οἷς περὶ τὰ μέγιστα ἀναγκαῖόν ἐστιν ἡμῖν κοινωνεῖν· ἡ γὰρ τοιαύτη μάλιστα συμβαίνει φιλία. Συμμάχους δὲ ποιεῖσθαι τοὺς δικαιοτάτους, καὶ τοὺς δύναμιν πολλὴν ἔχοντας, καὶ τοὺς πλησίον κατοικοῦντας· ἐχθροὺς δὲ τοὺς ἐναντίους τούτοις. Πόλεμον δὲ αἱρεῖσθαι πρὸς τοὺς ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας τὴν πόλιν, ἢ τοὺς φίλους ἢ τοὺς συμμάχους αὐτῆς. Τὰς δὲ D φυλακὰς ἀναγκαῖον ἔχειν ἢ δι' αὑτῶν, ἢ διὰ τῶν συμμάχων, ἢ διὰ ξένων. καὶ πρῶτον μὲν δι' ἑαυτῶν· δεύτερον δὲ, διὰ συμμάχων· τρίτον δὲ, διὰ ξένων. Περὶ δὲ πόρου χρημάτων, κράτιστον μὲν ἀπὸ τῶν ἰδίων προσόδων ἢ κτημάτων· δεύτερον δὲ, ἀπὸ τῶν τιμημάτων· τρίτον δὲ, τῶν πενήτων τὰ σώματα παρεχόντων λειτουργεῖν· τῶν δὲ τεχνιτῶν, ὅπλα· τῶν E δὲ πλουσίων, χρήματα. Περὶ πολιτείας δὲ, δημοκρατία μὲν ἀρίστη ἐν ᾗ οἱ νόμοι τοῖς ἀρίστοις τὰς τιμὰς ἀπονέμουσι· τὸ δὲ πλῆθος μήτε χειροτονίας, μήτε ψηφοφορίας ἐστέρηται· κακίστη δὲ, ἐν ᾗ τῷ πλήθει παραδιδόασιν οἱ νόμοι τοὺς πλουτοῦντας ὑβρίζειν. Ὀλιγαρχιῶν δὲ εἰσι δύο τρόποι. ἢ γὰρ ἐξ ἑταιρείας, ἢ ἀπὸ τῶν τιμημάτων. Ποιεῖσθαι δὲ συμ-F μάχους ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὅταν οἱ πολῖται μὴ τυγχάνωσι, δι' ἑαυτῶν δυνατοὶ τὴν χώραν ἢ τὰ φρούρια φυλάττειν, ἢ τοὺς πολεμίους ἀμύνεσθαι. παρίεσθαι δὲ δεῖ συμμάχους, ὅταν μὴ ἀνάγκη τις ᾖ ποιεῖσθαι αὐτούς, ἢ μακρὰν τοὺς τόπους ἔχωσι, καὶ ἀδύνατοι ὦσι κατὰ τὸν προσήκοντα παραγίνεσθαι καιρόν. Πολίτας δὲ ἀγαθὸς δεῖ, ὅστις φίλους μὲν χρησιμωτάτους τῇ πόλει παρασκευάζῃ, ἐχθροὺς δὲ ἐλαχίστους καὶ ἀδυνατω-

ἀσθενεστάτους, καὶ ὅτε πλείστας προσόδους παρασκευάζει, τῶν ἰδιωτῶν μηδένα δημεύων, καὶ ὅστις αὑτὸν δίκαιον παρέχων τοὺς ἀδικοῦντάς τι τῶν κοινῶν ἐξετάζει. Δωροδοκοῦσι δὲ πάντες ἐλπίζοντες ὠφεληθήσεσθαι, ἢ τῶν προτέρων εὐεργετημάτων χάριν ἀποδιδόντες. Ὑπηρετοῦσι δὲ πάντες, κέρδους ἕνεκεν, ἢ τιμῆς, ἢ ἡδονῆς, ἢ φόβου. Συναλλάττουσι δὲ πάντες ἢ κατὰ προαίρεσιν, ἢ ἀκουσίως. αἱ γὰρ πράξεις ἐπιτελοῦνται πᾶσαι ἢ διὰ βίας, ἢ διὰ πειθοῦς, ἢ δι' ἀπάτης, ἢ διὰ προφάσεως. Ἐν δὲ πολέμῳ εὐτυχοῦσι πολεμοῦντες ἢ διὰ τύχην, ἢ διὰ σωμάτων πλῆθος, ἢ ῥώμην, ἢ διὰ χρημάτων εὐπορίαν, ἢ διὰ τόπων εὐφυΐαν, ἢ δι' ἀρετὴν συμμάχων, ἢ διὰ στρατηγοῦ γνώμην. Ἐγκαταλείπουσι δὲ τὰς συμμαχίας ὑπολαμβάνοντες αὐτὰς ἢ διὰ τὸ μᾶλλον συμφέρειν οὕτω, ἢ διὰ τὸ καταλύεσθαι τὸν πόλεμον. Δίκαιον δέ ἐστι, τὸ τοῖς κοινοῖς τῆς πόλεως ἔθεσιν ἕπεσθαι, τοῖς νόμοις πείθεσθαι, καὶ ταῖς ἰδίαις ὁμολογίαις ἐμμένειν. Συμφέρει δὲ, σώματι μὲν ἰσχὺς, καὶ κάλλος, καὶ ῥώμη, καὶ ὑγίεια· ψυχῇ δὲ, σοφία, φρόνησις, ἀνδρία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη· συναμφοτέροις δὲ πλοῦτος, χρήματα, καὶ φίλοι. ἀσύμφορα δὲ, τἀναντία τούτων. πόλει δὲ συμφέρει, πλῆθος πολιτῶν.

A infirmissimos, quique sine ulla privatorum bonorum publicatione proventus comparat quàm plurimos, & qui sese iustissimum praebens eos in quaestionem agit qui reipublicae aliquid per iniustitiam violant. Largitionibus verò utuntur omnes, aut quoniam aliquid inde sperant commodorum, aut quò susceptorum beneficiorum gratiam referant. Obsequuntur autem omnes aut lucri aut honoris aut voluptatis, aut timoris gratia. Commutationibus verò utuntur omnes aut sponte, aut inuite. B Omnes enim actiones aut vi aut suasione, aut fraude, aut occasione perficiuntur. In bello autem vincitur aut fortuna, aut corporum multitudine, robustitate [illegible], aut pecuniarum copia, aut opportunitate locorum, aut virtute sociorum aut consilio & calliditate Imperatoris. Socios verò derelinquendos putant, aut [illegible] aut belli solutione. Iustè autem agere est, communibus ciuitatis consuetudinibus parere, legibus, privatáque pacta curare. Conducit au- C tem corpori quidem bona habitudo, & forma dignitas, aut vires, & bona valetudo: animo verò sapientia, prudentia, fortitudo, temperantia, iustitia. His autem utrisque pecunia, & amici. Inutilia verò sunt horum contraria. Reipublicae verò utilitatis affert bonorum civium multitudo.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ περὶ ποιητικῆς.

Κεφάλαιον α.

ΠΕΡΙ ποιητικῆς αὐτῆς τε καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς, ἥν τινα δύναμιν ἕκαστον ἔχει, καὶ πῶς δεῖ συνίστασθαι τοὺς μύθους, εἰ μέλλει καλῶς ἕξειν ἡ ποίησις· ἔτι δὲ ἐκ πόσων καὶ ποίων ἐστὶ μορίων· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα τῆς αὐτῆς ἐστι μεθόδου, λέγωμεν, ἀρξάμενοι κατὰ φύσιν, πρῶτον ἀπὸ τῶν πρώτων. Ἐποποιΐα δὴ καὶ ἡ τῆς τραγῳδίας ποίησις, ἔτι δὲ κωμῳδία καὶ ἡ διθυραμβοποιητικὴ, καὶ τῆς αὐλητικῆς ἡ πλείστη καὶ κιθαριστικῆς, πᾶσαι τυγχάνουσιν οὖσαι μιμήσεις τὸ σύνολον. διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων τρισίν. ἢ γὰρ τῷ γένει ἑτέροις μιμεῖσθαι, ἢ τῷ ἕτερα, ἢ τῷ ἑτέρως, καὶ μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον. ὥσπερ γὰρ καὶ χρώμασι καὶ σχήμασι πολλὰ μιμοῦνταί τινες ἀπεικάζοντες, οἱ μὲν διὰ τέχνης, οἱ δὲ διὰ συνηθείας, ἕτεροι δὲ διὰ τῆς φωνῆς· οὕτω κἀν ταῖς εἰρημέναις τέχναις ἅπασαι μὲν ποιοῦνται τὴν μίμησιν ἐν

ARISTOTELIS liber de Poetica.

Antonio Riccobono interprete.

CAPVT I.

DE Poetica, & ipsa, & formis ipsius, quàm vim habeat vnaquæque, & quomodo oporteat componi fabulas, si habitura sit se E rectè poësis: præterea verò ex quot & qualibus constet partibus, similiter autem & de aliis, quæ eiusdem methodi sunt: dicamus incipientes secundum naturam. primùm a primis. Iam verò Epopœia, & Tragœdiæ poësis, præterea Comœdia, & Dithyrambopoetica, & Auleticæ maxima pars, & Citharisticæ, omnes sunt imitatio in vniuersum. Differunt autem inter se tribus, aut enim quòd genere diuersis i- F mitantur: aut quòd diuersa: aut quòd diuerso, & non eodem modo. Vt enim & coloribus, & figuris multa imitantur aliqui, effigiem exprimentes, partim quidem per artem, partim verò per consuetudinem: alii autem vtrisque: sic in dictis artibus omnes faciunt imitationem in numero,

& oratione & harmonia, atque his separatim, aut mixtis. Vt harmonia quidem & numero, vtuntur solum & Auletica, & Citharistica, & si quæ aliæ sunt tales potestate, vt fistularum. Ipso autem numero imitantur sine harmonia, qui sunt inter saltatores, etenim isti per figuratos numeros imitantur & mores & perturbationes, & actiones. Epopœia verò solum sermonibus nudis, vel metris & his siue mixtis inter se siue vno aliquo genere vtens metrorum, qualis fuit vsque adhuc. Non enim rem communem possemus nominare Sophronis, & Xenarchi mimos, & Socratis sermones. Neque siquis per Trimetra, vel Elegos vel alia quædam talia conficeret imitationem. Nisi quòd homines coniungentes cum metro ipsum fingere, alios quidem Elegorum fictores, alios verò Epicorum fictores nominant: non secundum imitationem, sed communiter secundum metrum appellantes poetas. Etenim si Medicinæ, aut Musicæ aliquid per metra proferunt, sic appellare consueuerunt. Nihil autem commune est Homero, & Empedocli præter metrum. Quare illum quidem poetam iustum est appellare: hunc verò physiologum magis quam poetam. Similiter verò etiam siquis omnia metra miscens non faciat imitationem, quemadmodum Chæremon fecit Centaurum, mixtam rapsodiam ex omnibus metris: iam poeta non est appellandus. Atque hæc quidem hunc in modum explicata sint. Sunt autem aliquæ, quæ omnibus vtuntur iis quæ dicta sunt, nempe numero, & concentu, & metro, sicut Dithyrambicorum poesis, & Nomorum. Præterea Tragœdia, & Comœdia. Differunt verò, quod illæ quidem simul omnibus, hæ verò secundum partem. Atque has quidem dico differentias artium in quibus faciant imitationem.

CAPVT II

QVoniam autem ij, qui imitantur, agẽtes imitantur, necesse verò est eos aut bonos aut malos esse. (mores enim fermè hos consequuntur solos, nam vitiositate, & virtute in moribus differunt omnes) aut meliores quam secundum nos, aut peiores necesse est imitari. Vt ex pictoribus Polygnotus quidem meliores: Pauson verò deteriores: at Dionysius similes pingebat. Manifestum autẽ est, quod & ex iis, quę dictæ

A ῥυθμῷ καὶ λόγῳ καὶ ἁρμονίᾳ· τούτοις δὲ ἢ χωρὶς, ἢ μεμιγμένοις· οἷον, ἁρμονίᾳ μὲν καὶ ῥυθμῷ χρώμεναι μόνον, ἥ τε αὐλητικὴ καὶ ἡ κιθαριστικὴ, κἂν εἴ τινες ἕτεραι τυγχάνουσιν οὖσαι τοιαῦται τὴν δύναμιν· οἷον ἡ τῶν συρίγγων. αὐτῷ δὲ τῷ ῥυθμῷ μιμοῦνται χωρὶς ἁρμονίας, οἱ τῶν ὀρχηστῶν. καὶ γὰρ οὗτοι διὰ τῶν σχηματιζομένων ῥυθμῶν μιμοῦνται καὶ ἤθη B καὶ πάθη καὶ πράξεις. ἡ δὲ ἐποποιΐα μόνον τοῖς λόγοις ψιλοῖς, ἢ τοῖς μέτροις. καὶ τούτοις εἴτε μιγνῦσα μετ' ἀλλήλων, εἴθ' ἑνί τινι γένει χρωμένη τῶν μέτρων τυγχάνουσα μέχρι τοῦ νῦν. οὐδὲν γὰρ ἂν ἔχοιμεν ὀνομάσαι κοινὸν τοὺς Σώφρονος καὶ Ξενάρχου μίμους, καὶ τοὺς Σωκρατικοὺς λόγους. οὐδὲ εἴ τις διὰ τριμέτρων, ἢ ἐλεγείων, ἢ τῶν ἄλλων τινῶν τῶν τοιούτων ποιοῖτο τὴν μίμησιν· πλὴν οἱ ἄνθρωποί γε C συνάπτοντες τῷ μέτρῳ τὸ ποιεῖν, τοὺς μὲν ἐλεγειοποιοὺς, τοὺς δὲ ἐποποιοὺς ὀνομάζουσιν, οὐχ ὡς τοὺς κατὰ τὴν μίμησιν ποιητὰς, ἀλλὰ κοινῇ κατὰ τὸ μέτρον προσαγορεύοντες. καὶ γὰρ ἂν ἰατρικὸν ἢ μουσικόν τι διὰ τῶν μέτρων ἐκφέρωσιν, οὕτω καλεῖν εἰώθασιν. οὐδὲν δὲ κοινόν ἐστιν Ὁμήρῳ καὶ Ἐμπεδοκλεῖ, πλὴν τὸ μέτρον. διὸ τὸν μὲν ποιητὴν δίκαιον D καλεῖν· τὸν δὲ, φυσιολόγον μᾶλλον ἢ ποιητήν. ὁμοίως δὲ κἂν εἴ τις ἅπαντα τὰ μέτρα μιγνύων, ποιοῖτο τὴν μίμησιν, καθάπερ Χαιρήμων ἐποίησεν Ἱπποκένταυρον, μικτὴν ῥαψῳδίαν ἐξ ἁπάντων τῶν μέτρων, καὶ ποιητὴν προσαγορευτέον. περὶ μὲν οὖν τούτων διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον. εἰσὶ δέ τινες αἳ πᾶσι χρῶνται τοῖς εἰρημένοις· λέγω δὲ E οἷον, ῥυθμῷ καὶ μέλει καὶ μέτρῳ, ὥσπερ ἥ τε τῶν διθυραμβικῶν ποίησις, καὶ ἡ τῶν νόμων, καὶ ἥ τε τραγῳδία καὶ ἡ κωμῳδία. διαφέρουσι δὲ, ὅτι αἱ μὲν ἅμα πᾶσιν, αἱ δὲ κατὰ μέρος. ταύτας μὲν οὖν λέγω τὰς διαφορὰς τῶν τεχνῶν, ἐν αἷς ποιοῦνται τὴν μίμησιν.

Κεφάλαιον β.

F Ἐπεὶ δὲ μιμοῦνται οἱ μιμούμενοι πράττοντας, ἀνάγκη δὲ τούτους ἢ σπουδαίους ἢ φαύλους εἶναι (τὰ γὰρ ἤθη σχεδὸν ἀεὶ τούτοις ἀκολουθεῖ μόνοις. κακίᾳ γὰρ καὶ ἀρετῇ τὰ ἤθη διαφέρουσι πάντες) ἤτοι βελτίονας ἢ καθ' ἡμᾶς, ἢ χείρονας ἀνάγκη μιμεῖσθαι, ὥσπερ οἱ γραφεῖς. Πολύγνωτος μὲν κρείττους, Παύσων δὲ χείρους, Διονύσιος δὲ ὁμοίους εἴκαζε. δῆλον δὲ, ὅτι καὶ τῶν λεχθεισῶν ἑκάστη μιμήσεων

μιμήσεων ἕξει ταύτας τὰς διαφοράς, καὶ ἔσται ἑτέρα τῷ ἕτερα μιμεῖσθαι τοῦτον τὸν τρόπον. καὶ γὰρ ἐν ὀρχήσει καὶ αὐλήσει καὶ κιθαρίσει ἔστι γενέσθαι ταύτας τὰς ἀνομοιότητας· καὶ περὶ τοὺς λόγους δὲ καὶ τὴν ψιλομετρίαν οἷον, Ὅμηρος μὲν βελτίους, Κλεοφῶν δὲ ὁμοίους, Ἡγήμων δὲ ὁ Θάσιος ὁ τὰς παρῳδίας ποιήσας πρῶτος, καὶ Νικοχάρης ὁ τὴν Δειλιάδα, χείρους. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοὺς διθυράμβους καὶ τοὺς νόμους, ὡς Πέρσας καὶ Κύκλωπας Τιμόθεος καὶ Φιλόξενος μιμήσαιτο ἄν. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ διαφορᾷ καὶ ἡ τραγῳδία πρὸς τὴν κωμῳδίαν διέστηκεν· ἡ μὲν γὰρ χείρους, ἡ δὲ βελτίους μιμεῖσθαι βούλεται τῶν νῦν.

A sunt, imitationibus vnaquæque habebit has differentias, & erit diuersa, eo quod diuersa imitabitur. Nam in saltatione, & Auletica & Citharistica possunt esse eiusmodi dissimilitudines. Et circa sermones, & nuda metra: vt Homerus quidem meliores: Cleophon verò similes: at Hegemon Thasius, qui parodias & Nicochares, qui Deliada, peiores. Similiter verò etiam circa Dithyrambos, & circa Nomos: vt qui fecit Cyclopes Timotheus, & Philoxenus, B posset aliquis imitari. In eadem verò differentia & Tragœdia, & Comœdia separata est. hæc enim peiores, illa meliores imitari vult, quam ii, qui nunc sunt.

Κεφάλαιον γ.

Ἔτι δὲ τούτων τρίτη διαφορά, τὸ ὡς ἕκαστα τούτων μιμήσαιτο ἄν τις. καὶ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς καὶ τὰ αὐτὰ μιμεῖσθαι ἔστιν, ὁτὲ μὲν ἀπαγγέλλοντα, ἢ ἕτερόν τι γιγνόμενον, ὥσπερ Ὅμηρος ποιεῖ, ἢ ὡς τὸν αὐτὸν καὶ μὴ μεταβάλλοντα, ἢ πάντας ὡς πράττοντας καὶ ἐνεργοῦντας τοὺς μιμουμένους. ἐν τρισὶ δὴ ταύταις διαφοραῖς ἡ μίμησίς ἐστιν, ὡς εἴπομεν κατ' ἀρχάς, ἐν οἷς τε, καὶ ἃ, καὶ ὥς. ὥστε τῇ μὲν ὁ αὐτὸς ἂν εἴη μιμητὴς Ὁμήρῳ Σοφοκλῆς· μιμοῦνται γὰρ ἄμφω σπουδαίους· τῇ δὲ Ἀριστοφάνει· πράττοντας γὰρ μιμοῦνται καὶ δρῶντας ἄμφω. ὅθεν καὶ δράματα καλεῖσθαί τινες αὐτά φασιν, ὅτι μιμοῦνται δρῶντας. διὸ καὶ ἀντιποιοῦνται τῆς τε τραγῳδίας καὶ τῆς κωμῳδίας οἱ Δωριεῖς· τῆς μὲν κωμῳδίας, οἱ Μεγαρεῖς, οἵ τε ἐνταῦθα, ὡς ἐπὶ τῆς παρ' αὐτοῖς δημοκρατίας γενομένης, καὶ οἱ ἐκ Σικελίας· ἐκεῖθεν γὰρ ἦν Ἐπίχαρμος ὁ ποιητής, πολλῷ πρότερος ὢν Χιωνίδου καὶ Μάγνητος· καὶ τῆς τραγῳδίας ἔνιοι τῶν ἐν Πελοποννήσῳ, ποιούμενοι τὰ ὀνόματα σημεῖον. οὗτοι μὲν γὰρ κώμας τὰς περιοικίδας καλεῖν φασιν, Ἀθηναῖοι δὲ δήμους· ὡς κωμῳδοὺς οὐκ ἀπὸ τοῦ κωμάζειν λεχθέντας, ἀλλὰ τῇ κατὰ κώμας πλάνῃ ἀτιμαζομένους ἐκ τοῦ ἄστεος· καὶ τὸ ποιεῖν αὐτοὶ μὲν δρᾶν, Ἀθηναίους δὲ πράττειν προσαγορεύειν. περὶ μὲν οὖν τῶν διαφορῶν, καὶ πόσαι, καὶ τίνες, τῆς μιμήσεως, εἰρήσθω ταῦτα.

CAPVT III.

PRæterea verò in his tertia differentia est, vt singula hæc imitaretur aliquis. Etenim in iisdem, & eadem imitari licet interdum quidem exponentem, vel aliud quippiam factum, vt Homerus facit: vel C vt eundem, & non se immutantem: vel omnes vt agentes, & molientes aliquid quos imitantur. Iam verò in tribus his differentiis imitatio est, vt dicebamus in principio, tum in quibus: tum quæ: tum quomodo. Quare in vna quadam parte idem erit imitator cum Homero Sophocles: imitantur enim ambo bonos: in altera verò cum Aristophane. molientes enim aliquid, & agentes ambo imitantur. Quam D obrem sibi vendicant eo Tragœdiam, & Comœdiam Dorienses. Comœdiam quidem Megarenses, & qui hic sunt, tanquam in ipsorum Democratia natam. Et qui sunt ex Sicilia: inde enim Epicharmus poeta multo prius quam Chionides, & Magnetes. Et Tragœdiam aliqui eorum, qui sunt in Peloponneso: ducentes a nominibus signum. hi enim comas pagos appellare E se dicunt: Athenienses verò demos, quasi comœdi non a κωμάζειν dicti sint, sed nominati ab errore per pagos ex vrbe. Et facere ipsi quidem ostendunt se dicere δρᾶν. Athenienses verò πράττειν. Ac de differentiis quidem imitationis, & quot, & quę sint, tam multa dicta sint.

Κεφάλαιον δ.

Ἐοίκασι δὲ γεννῆσαι μὲν ὅλως τὴν ποιητικὴν αἰτίαι δύο τινές, καὶ αὗται φυσικαί. τό τε γὰρ μιμεῖσθαι, σύμφυτον τοῖς ἀνθρώ-

CAPVT IIII.

VIdentur autem genuisse in vniuersum poeticam causę duæ, atque ipsę naturales. Nam imitari insitum hominibus à

A pueris est. Et hac re differunt ipsi ab aliis animalibus, quòd homo est animal maxime accommodatum ad imitandum. Et perceptiones faciunt primas per imitationem. Et gaudent omnes rebus imitatione expressis. signum autem huius rei est id, quod contingit in operibus opificum. quæ enim ipsa molestè cernimus, horum imagines exactissimè expressas dum spectamus, gaudemus, vt ferarum formas abiectissimarum & cadauerum. Ac signum huius rei etiam est, quod B discere non solum philosophis iucundissimum est, sed etiam aliis similiter, qui tamen parum eius participes sunt. ob id enim gaudent cernentes imagines, quia contingit spectantes discere & ratiocinari, quid vnumquodque sit vt hunc illum esse. Quoniam nisi contigerit cum prius vidisse, non propter id, quod imitatione expressum est, efficiet voluptatem, sed propter artificiū, aut colorem, aut talem aliquam causam. C Verùm cùm secundum naturam sit in nobis ipsum imitari, & harmonia, & numerus (nam metra particulas esse numerorum manifestum est) à principio, qui natura apti erant ad hæc ipsa maxime, paullatim promouentes genuerunt poesim ex iis, quæ subitò dicebantur. Diuisa autem est secundum proprios mores poesis. Nam grandiores honestas imitabantur actiones ac huiusmodi hominum. humiliores D verò malorum, facientes primum vituperationes, quemadmodum alteri hymnos & encomia. Atque eorum quidem, qui ante Homerum fuerunt, nullius possumus nominare poema tale. Verisimile autem est, multos esse. At ab Homero exorsis licet: vt est illius Margites, & talia. Quibus secundum id, quod conueniebat, iambicum accessit metrum itaque & iambicum vocatur nunc, quòd & E & in hoc metro conuicia inter se exercebant & fuerunt ex priscis alij quidem heroicorum, alij verò iamborum poetæ. Quemadmodum autem & in grauibus maxime poeta fuit Homerus (solus enim fuit, non solum quia bene, sed etiam quia imitationes dramaticè fecit) sic & Comœdiæ figuras primus submonstrauit: non vituperationem, sed ridiculum dramate complectens. Nam Margites proportionem F habet, vt Ilias, & Odyssea, ad Tragœdias: sic & ipse ad Comœdias. Cùm autem apparuisset Tragœdia, & Comœdia qui ad vtramque poesim ferebantur secundum propriam naturam, partim quidem pro Iambicis Comici facti sunt:

A ποις ἐκ παίδων ἐστὶ, καὶ τούτῳ διαφέρουσι τῶν ἄλλων ζώων, ὅτι μιμητικώτατόν ἐστι. καὶ τὰς μαθήσεις ποιεῖται διὰ μιμήσεως τὰς πρώτας, καὶ τὸ χαίρειν τοῖς μιμήμασι πάντας. σημεῖον δὲ τούτου τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἔργων. ἃ γὰρ αὐτὰ λυπηρῶς ὁρῶμεν, τούτων τὰς εἰκόνας τὰς μάλιστα ἠκριβωμένας, χαίρομεν θεωροῦντες· οἷον θηρίων τε μορφὰς τῶν ἀγεννεστάτων, καὶ νεκρῶν. αἴτιον δὲ καὶ τούτου, B ὅτι μανθάνειν οὐ μόνον τοῖς φιλοσόφοις ἥδιστον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως· ἀλλ' ἐπὶ βραχὺ κοινωνοῦσιν αὐτοῦ. διὰ γὰρ τοῦτο χαίρουσι τὰς εἰκόνας ὁρῶντες, ὅτι συμβαίνει θεωροῦντας μανθάνειν καὶ συλλογίζεσθαι τί ἕκαστον· οἷον ὅτι οὗτος ἐκεῖνος· ἐπεὶ ἐὰν μὴ τύχῃ προεωρακὼς, οὐ διὰ μίμημα ποιήσει τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπεργασίαν, C ἢ τὴν χροιὰν, ἢ διὰ τοιαύτην τινὰ ἄλλην αἰτίαν. κατὰ φύσιν δὲ ὄντος ἡμῖν τοῦ μιμεῖσθαι, καὶ τῆς ἁρμονίας καὶ τοῦ ῥυθμοῦ (τὰ γὰρ μέτρα, ὅτι μόρια τῶν ῥυθμῶν ἐστι, φανερὸν) ἐξ ἀρχῆς οἱ πεφυκότες πρὸς αὐτὰ μάλιστα κατὰ μικρὸν προάγοντες, ἐγέννησαν τὴν ποίησιν ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων. διεσπάσθη δὲ κατὰ τὰ οἰκεῖα ἤθη ἡ ποίησις. οἱ μὲν γὰρ σεμνότεροι, τὰς καλὰς ἐμιμοῦντο D πράξεις, καὶ τὰς τῶν τοιούτων τύχας· οἱ δὲ εὐτελέστεροι, τὰς τῶν φαύλων, πρῶτον ψόγους ποιοῦντες, ὥσπερ ἕτεροι ὕμνους καὶ ἐγκώμια. τῶν μὲν οὖν πρὸ Ὁμήρου οὐδενὸς ἔχομεν εἰπεῖν τοιοῦτον ποίημα. εἰκὸς δὲ εἶναι πολλούς. ἀπὸ δὲ Ὁμήρου ἀρξαμένοις ἔστιν, οἷον ἐκείνου ὁ Μαργίτης, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν οἷς καὶ τὸ ἁρμόττον ἰαμβεῖον ἦλθε μέτρον. διὸ καὶ ἰαμβεῖον καλεῖται νῦν, ὅτι ἐν E τῷ μέτρῳ τούτῳ ἰάμβιζον ἀλλήλους. καὶ ἐγένοντο τῶν παλαιῶν, οἱ μὲν ἡρωϊκῶν, οἱ δὲ ἰάμβων ποιηταί. ὥσπερ δὲ καὶ τὰ σπουδαῖα μάλιστα ποιητὴς Ὅμηρος ἦν (μόνος γὰρ οὐχ ὅτι εὖ, ἀλλ' ὅτι καὶ μιμήσεις δραματικὰς ἐποίησεν,) οὕτω καὶ τὸ τῆς κωμῳδίας σχῆμα πρῶτος ὑπέδειξεν, οὐ ψόγον, ἀλλὰ τὸ γελοῖον δραματοποιήσας. ὁ γὰρ Μαργίτης ἀνάλογον ἔχει, ὥσπερ Ἰλιὰς καὶ Ὀδύσσεια F πρὸς τὰς τραγῳδίας, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τὰς κωμῳδίας. οἱ δ' ἐφ' ἑκατέραν τὴν ποίησιν ὁρμῶντες κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, οἱ μὲν ἀντὶ τῶν ἰάμβων, κωμῳδοποιοὶ ἐγένοντο· οἱ δὲ αἰ-

οἱ δὲ ἀντὶ τῶν ἐπῶν, τραγῳδοδιδάσκαλοι, A
διὰ τὸ μείζω καὶ ἐντιμότερα τὰ σχήματα εἶναι ταῦτα ἐκείνων. τὸ μὲν οὖν ἐπισκοπεῖν, εἰ ἄρα ἔχει ἤδη ἡ τραγῳδία τοῖς εἴδεσιν ἱκανῶς, ἢ οὔ, αὐτό τε καθ' αὑτὸ κρινόμενον, καὶ πρὸς τὰ θέατρα, ἄλλος λόγος. γενομένη οὖν ἀπ' ἀρχῆς αὐτοσχεδιαστικῆς, καὶ αὐτὴ καὶ ἡ κωμῳδία. καὶ ἡ μὲν ἀπὸ τῶν ἐξαρχόντων τὸν διθύραμβον, ἡ δὲ ἀπὸ τῶν τὰ φαλλικά, ἃ ἔτι καὶ B
νῦν ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων διαμένει νομιζόμενα, κατὰ μικρὸν ηὐξήθη προαγόντων, ὅσον ἐγίγνετο φανερὸν αὐτῆς. καὶ πολλὰς μεταβολὰς μεταβαλοῦσα ἡ τραγῳδία ἐπαύσατο, ἐπεὶ ἔσχε τὴν ἑαυτῆς φύσιν. καὶ τό τε τῶν ὑποκριτῶν πλῆθος ἐξ ἑνὸς εἰς δύο, πρῶτος Αἰσχύλος ἤγαγε, καὶ τὰ τοῦ χοροῦ ἠλάττωσε, καὶ τὸν λόγον πρωταγωνιστὴν παρεσκεύασε· τρεῖς C
δὲ καὶ σκηνογραφίαν, Σοφοκλῆς. ἔτι δὲ τὸ μέγεθος ἐκ μικρῶν μύθων καὶ λέξεως γελοίας, διὰ τὸ ἐκ σατυρικοῦ μεταβαλεῖν, ὀψὲ ἀπεσεμνύνθη· τό, τε μέτρον ἐκ τετραμέτρου ἰαμβεῖον ἐγένετο, τὸ μὲν γὰρ πρῶτον τετραμέτρῳ ἐχρῶντο, διὰ τὸ σατυρικὴν καὶ ὀρχηστικωτέραν εἶναι τὴν ποίησιν. λέξεως δὲ γενομένης, αὐτὴ ἡ φύσις τὸ οἰκεῖον μέτρον εὗρε. D
μάλιστα γὰρ λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἰαμβεῖόν ἐστι. σημεῖον δὲ τούτου· πλεῖστα γὰρ ἰαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους· ἑξάμετρα δὲ ὀλιγάκις, καὶ ἐκβαίνοντες τῆς λεκτικῆς ἁρμονίας. ἔτι δὲ ἐπεισοδίων πλήθη, καὶ τὰ ἄλλα ὡς ἕκαστα κοσμηθῆναι λέγεται, ἀφείσθω οὖν τούτων τοσαῦτα ἔστω ἡμῖν εἰρημένα. πολὺ γὰρ ἂν ἴσως ἔργον εἴη διεξιέναι καθ' ἕκαστον. E

partim verò pro Epicis Tragici quia maiores, & honoratiores figuræ essent hæ, quã illæ. Ac considerare quidem vtrum sufficienter se habeat iam Tragœdia in formis ipsius, nec ne: tum si res ipsa per se iudicecetur, tum ad theatra: alia ratio est. Nata igitur est a principio ex tempore & ipsa, & Comœdia. & vna quidem ab iis, qui Dithyrambum canebant: altera verò ab iis, qui phallica, quæ propterea etiam nunc in multis ciuitatibus manent, legibus constituta, paullatim aucta est producentibus, quantum ipsius factum est manifestum. Et multas mutationes cùm habuisset Tragœdia, conquieuit: quia consecuta est suam ipsius naturam. Ac histrionum multitudinem ex vno ad duos primus Aeschylus produxit. Et ea, quæ ad chorum pertinent, minuit. Et orationẽ primarum partium instituit. Tres autem, & scenæ ornamentum Sophocles. Præterea magnitudo ex paruis fabulis, & locutione ridicula, propterea quod ex satyrico mutata est, tardè granditatem habuit. Ac metrum ex tetrametro iambicum factum est. Nam primùm tetrametro vtebantur: propterea quòd satyrica, & magis saltatoria erat poesis. Locutione autem nata, ipsa natura proprium metrum inuenit. Maximè verò sermoni accommodatum omnium metrorum iãbicum est. Signúmque huius rei est, quòd plurima iambica proferimus in collocutione, quam inuicem habemus: hexametra verò rarò, & exeuntes ex accommodata sermoni harmonia. Præterea verò episodiorum multitudines & alia vt singula se habent, ornata esse dicuntur. Ac de his quidem iam multa à nobis dicta sunt: plura enim fortasse dicenda essent, si singula essent explicanda.

Κεφάλαιον ε.

Ἡ δὲ κωμῳδία ἐστὶν ὥσπερ εἴπομεν, μίμησις φαυλοτέρων μέν, οὐ μέντοι κατὰ πᾶσαν κακίαν, ἀλλὰ τοῦ αἰσχροῦ ἐστι τὸ γελοῖον μόριον, τὸ γὰρ γελοῖόν ἐστιν ἁμάρτημά τι καὶ αἶσχος ἀνώδυνον, καὶ οὐ φθαρτικόν· οἷον εὐθύς, τὸ γελοῖον πρόσωπον αἰσχρόν τι καὶ διεστραμμένον ἄνευ ὀδύνης. αἱ μὲν οὖν τῆς τραγῳδίας μεταβάσεις, καὶ δι' ὧν ἐγένοντο, οὐ λελήθασιν, ἡ δὲ κωμῳδία, διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς, ἔλαθεν. καὶ γὰρ χορὸν κωμῳδῶν ὀψέ ποτε ὁ ἄρχων ἔδωκεν, ἀλλ' ἐθελονταὶ ἦσαν. ἤδη δὲ σχήματά τινα αὐτῆς ἐχούσης, οἱ λεγόμενοι αὐτῆς ποιηταὶ μνημονεύονται. F

CAPVT V.

Comœdia verò est, vt dicebamus, imitatio peiorum. At non secundum omne vitium: sed turpitudinis est particula ridiculum. Et enim ridiculum est erratum quoddam, & turpitudo sine dolore, & non habent vim interimendi, vt statim ridicula facies, turpisque ac distorta sine dolore. Ac mutationes quidem Tragœdiæ, & per quos factæ sint non latent. Comœdia verò, quia in ipsa à principio positum studium non est, latuit. Etenim chorum comœdorum serò magistratus dedit: sed illi voluntarij erant. Atque cum figuras quasdam iam ipsa nacta esset, pauci ipsius poetæ commemorantur.

Quis autem personas assignauerit, aut prologos, aut multitudines histrionum, & quæcunque talia, ignorantur. At fabulas facere Epicharmus & Phormis cœperunt. Ac ex Sicilia quidem à principio venit. Eorum verò, qui Athenis orti sunt, Crates primus, cum iambicam formam abiecisset, cœpit in vniuersum facere sermones vel fabulas. Epopœia igitur Tragœdiam vsque ad solum hunc terminum consecuta est, quòd sit cum sermone imitatio bonorum. In eo autem differunt, quòd illa quidem metrum simplex habet: & enarratio est. præterea longa est: hæc verò quàm maxime conatur sub vno solis ambitu esse, aut paullisper variare: cùm Epopœia indefinita sit tempore. Atque in hoc differt, etiam si primis temporibus id similiter faciebant, tum in Tragœdiis, tum in Epicis. Partes autem quædam eædem sunt, quædam propriæ Tragœdiæ. Quare quicunque cognitionem habuerit Tragœdiæ bonæ, & malæ, habuerit etiam Epicorum. Quæ enim Epopœia habet, insunt in Tragœdia. Quæ verò ipsa non omnino in Epopœia.

CAPVT VI.

AC de imitatione quidem, quæ fit hexametro, & de Comœdia posteriùs dicemus. De Tragœdia verò dicamus, assumentes ipsius definitionem, quæ ex iis, quæ dicta sunt, nascitur, vnde patet ipsius natura. Est igitur Tragœdia imitatio actionis probæ & perfectæ magnitudinem habentis, suaui sermone separatim singulis formis in partib. agētibus, & nō per enarrationem. Sed per misericordiā, & metum inducens talium perturbationum purgationem. Iam dico suauem sermonem, habentem numerum, & harmoniam, & melodiam. Illud autem, separatim formis, propterea quod quædam solùm efficiuntur per metra, & rursus alia per melodiam. Quoniam autem agentes faciunt imitationem, primùm quidem ex necessitate erit aliqua pars Tragœdiæ Apparatus. Deinde Melopœia. Et Dictio. In his enim faciunt imitationem. Ac dico dictionem ipsam metrorum compositionem. Melopœiam verò idipsum, quod manifestam omnibus vim habet. Et quoniam actionis est imitatio, atque agitur à quibusdam agentibus, quos necesse est cuiusdam modi esse, & secundum mores, & sententiam (nam propter hæc etiam actiones dicimus esse cuiusdam modi) naturaliter sunt duæ causæ actionum, Sententia, & Mores,

A τίς δὲ πρόσωπα ἀπέδωκεν, ἢ προλόγους, ἢ πλήθη ὑποκριτῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἠγνόηται. τὸ δὲ μύθους ποιεῖν, Ἐπίχαρμος καὶ Φόρμις ἦρξαν, τὸ μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐκ Σικελίας ἦλθε. τῶν δὲ Ἀθήνησι Κράτης πρῶτος ἦρξεν, ἀφέμενος τῆς ἰαμβικῆς ἰδέας καθόλου ποιεῖν λόγους ἢ μύθους. ἡ μὲν οὖν ἐποποιία τῇ τραγῳδίᾳ μέχρι μόνου μέτρου μετὰ λόγου μιμή-
B σεις εἶναι σπουδαίων ἠκολούθησεν. τῷ δὲ τὸ μέτρον ἁπλοῦν ἔχειν, καὶ ἀπαγγελίαν εἶναι, ταύτῃ διαφέρουσιν. ἔτι δὲ τῷ μήκει· ἡ μὲν ὅτι μάλιστα πειρᾶται ὑπὸ μίαν περίοδον ἡλίου εἶναι, ἢ μικρὸν ἐξαλλάττειν. ἡ δὲ ἐποποιία, ἀόριστος τῷ χρόνῳ, καὶ τούτῳ διαφέρει. καίτοι τὸ πρῶτον ὁμοίως ἐν ταῖς τραγῳδίαις τοῦτο ἐποίουν, καὶ ἐν τοῖς ἔπεσι. μέρη δὲ ἐστὶ τὰ μὲν ταὐτά, τὰ δὲ ἴδια τῆς τραγῳδίας. διόπερ ὅσ-
C τις περὶ τραγῳδίας οἶδε σπουδαίας καὶ φαύλης, οἶδε καὶ περὶ ἐπῶν. ἃ μὲν γὰρ ἐποποιία ἔχει, ὑπάρχει τῇ τραγῳδίᾳ· ἃ δὲ αὐτῇ, οὐ πάντα ἐν τῇ ἐποποιίᾳ.

Κεφάλαιον ς.

ΠΕρὶ μὲν οὖν τῆς ἐξαμέτρου μιμητικῆς, καὶ περὶ κωμῳδίας ὕστερον ἐροῦμεν· περὶ δὲ τραγῳδίας λέγωμεν, ἀπολαβόντες
D αὐτῆς ἐκ τῶν εἰρημένων τὸν γινόμενον ὅρον τῆς οὐσίας. ἔστιν οὖν τραγῳδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἑκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων, καὶ οὐ δι᾽ ἀπαγγελίας, ἀλλὰ δι᾽ ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν. λέγω δὲ ἡδυσμένον μὲν λόγον, τὸν ἔ-
E χοντα ῥυθμὸν καὶ ἁρμονίαν καὶ μέλος. τὸ δὲ χωρὶς τοῖς εἴδεσι, τὸ διὰ μέτρων ἔνια μόνον περαίνεσθαι, καὶ πάλιν ἕτερα διὰ μέλους. ἐπεὶ δὲ πράττοντες ποιοῦνται τὴν μίμησιν, πρῶτον μὲν ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τι μόριον τραγῳδίας ὁ τῆς ὄψεως κόσμος, εἶτα μελοποιία καὶ λέξις. ἐν τούτοις γὰρ ποιοῦνται τὴν μίμησιν. λέγω δὲ λέξιν μὲν αὐτὴν τὴν τῶν μέτρων σύνθεσιν· μελοποιίαν δέ, ὃ τὴν δύναμιν
F φανερὰν ἔχει πᾶσαν. ἐπεὶ δὲ πράξεώς ἐστι μίμησις, πράττεται δὲ ὑπό τινων πραττόντων, οὓς ἀνάγκη ποιούς τινας εἶναι κατά τε τὸ ἦθος καὶ τὴν διάνοιαν (διὰ γὰρ τούτων καὶ τὰς πράξεις εἶναι φαμὲν ποιάς τινας) πέφυκεν αἴτια δύο τῶν πράξεων εἶναι, διάνοια καὶ ἦθος,

καὶ

καὶ κατὰ ταύτας καὶ τυγχάνουσι καὶ ἀποτυγχάνουσι πάντες. ἔστι δὲ τῆς μὲν πράξεως ὁ μῦθος ἡ μίμησις. λέγω γὰρ μῦθον τοῦτον, τὴν σύνθεσιν τῶν πραγμάτων· τὰ δὲ ἤθη, καθ' ἃ ποιούς τινας εἶναί φαμεν τοὺς πράττοντας· διάνοιαν δέ, ἐν ὅσοις λέγοντες ἀποδεικνύουσί τι, ἢ καὶ ἀποφαίνονται γνώμην. ἀνάγκη οὖν πάσης τραγῳδίας μέρη εἶναι ἕξ, καθ' ἃ ποιά τις ἐστὶν ἡ τραγῳδία. ταῦτα δ' ἐστί, μῦθος, καὶ ἤθη, καὶ λέξις, καὶ διάνοια, καὶ ὄψις, καὶ μελοποιΐα. οἷς μὲν γὰρ μιμοῦνται, δύο μέρη ἐστίν· ὡς δὲ μιμοῦνται, ἕν· ἃ δὲ μιμοῦνται, τρία· καὶ παρὰ ταῦτα οὐδέν. τούτοις μὲν οὖν οὐκ ὀλίγοι αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν, κέχρηνται τοῖς εἴδεσι. καὶ γὰρ ὄψις ἔχει πᾶν, καὶ ἦθος, καὶ μῦθον, καὶ λέξιν, καὶ μέλος, καὶ διάνοιαν ὡσαύτως. μέγιστον δὲ τούτων ἐστὶν ἡ τῶν πραγμάτων σύστασις. ἡ γὰρ τραγῳδία μίμησίς ἐστιν οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ πράξεων, καὶ βίου καὶ εὐδαιμονίας καὶ κακοδαιμονίας, καὶ γὰρ ἡ εὐδαιμονία ἐν πράξει ἐστί, καὶ τὸ τέλος πρᾶξίς τις ἐστίν, οὐ ποιότης. εἰσὶ δὲ κατὰ μὲν τὰ ἤθη ποιοί τινες, κατὰ δὲ τὰς πράξεις εὐδαίμονες, ἢ τοὐναντίον. οὔκουν ὅπως τὰ ἤθη μιμήσωνται πράττουσιν, ἀλλὰ τὰ ἤθη συμπεριλαμβάνουσι διὰ τὰς πράξεις, ὥστε τὰ πράγματα, καὶ ὁ μῦθος τέλος τῆς τραγῳδίας. τὸ δὲ τέλος μέγιστον ἁπάντων. ἔτι ἄνευ μὲν γὰρ πράξεως οὐκ ἂν γένοιτο τραγῳδία· ἄνευ δὲ ἠθῶν γένοιτ' ἄν. αἱ γὰρ τῶν νέων τῶν πλείστων ἀήθεις τραγῳδίαι εἰσί, καὶ ὅλως ποιηταὶ πολλοὶ τοιοῦτοι· οἷον καὶ τῶν γραφέων Ζεῦξις πρὸς Πολύγνωτον πέπονθεν. ὁ μὲν γὰρ Πολύγνωτος ἀγαθὸς ἠθογράφος· ἡ δὲ Ζεύξιδος γραφὴ οὐδὲν ἔχει ἦθος. ἔτι ἐάν τις ἐφεξῆς θῇ ῥήσεις ἠθικάς, καὶ λέξει καὶ διανοίᾳ εὖ πεποιημένας, οὐ ποιήσει ὃ ἦν τῆς τραγῳδίας ἔργον, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἡ καταδεεστέροις τούτοις κεχρημένη τραγῳδία, ἔχουσα δὲ μῦθον καὶ σύστασιν πραγμάτων. πρὸς δὲ τούτοις τὰ μέγιστα οἷς ψυχαγωγεῖ ἡ τραγῳδία, τοῦ μύθου μέρη ἐστίν, αἵ τε περιπέτειαι καὶ ἀναγνωρίσεις. ἔτι σημεῖον ὅτι καὶ οἱ ἐγχειροῦντες ποιεῖν, πρότερον δύνανται τῇ λέξει καὶ τοῖς ἤθεσιν ἀκριβοῦν, ἢ τὰ πράγματα συνίστασθαι, οἷον καὶ οἱ πρῶτοι ποιηταὶ σχεδὸν ἅπαντες. ἀρχὴ μὲν οὖν καὶ οἷον ψυχὴ ὁ μῦθος τῆς τραγῳδίας, δεύτερον δὲ τὰ ἤθη [παραπλήσιον γάρ ἐστι καὶ ἐπὶ τῆς γραφικῆς. εἰ γάρ τις ἀλείψειε τοῖς καλλίστοις φαρμάκοις χύδην, οὐκ ἂν ὁμοίως εὐφράνειεν, καὶ λευκογραφήσας

B Et secundum has tum fortunati tum infortunati sunt omnes. Est autem actionis quidem Fabula, imitatio. Dico enim Fabulam hanc rerum compositionem. Mores verò, secundum quos cuiusdammodi esse dicimus agentes. At sententiam, ea omnia, in quibus dicentes demonstrant aliquid, vel etiam enunciant mentem. Necesse igitur est omnis Tragœdiæ partes esse sex, secundũ quas cuiusdammodi est Tragœdia. Atque hæ sunt, fabula, mores, B & dictio, & sententia, & apparatus & melopœia. Quibus enim imitantur, duæ partes sunt. Quomodo imitantur, vna. Quas imitantur, tres. Etenim apparatus habet omne. & mores, & fabulam, & dictionem, & melos & sententiam similiter. Maximum verò horum est rerum compositio. Tragœdia enim imitatio est non hominũ, sed actionum, & vitæ & felicitatis, & infelicitatis. etenim felicitas in actione est. & finis, actio quædam est, nõ qualitas. Ac sunt C quidem secundum mores cuiusdam modi at secundum actiones felices, vel contra. Non igitur agunt, vt imitentur mores: sed propter actiones mores complectuntur. Quare res, & fabula finis est Tragœdiæ ac finis maximum omnium est. Nam sine actione non fieret Tragœdia: at sine moribus fieret. Recẽtium enim plurimorum Tragœdiæ sine moribus sunt & omnino poetæ multi tales: sicut & ex pictori- D bus, Zeuxis ad Polygnotum se habet. Nam Polygnotus bonus morũ descriptor: at Zeuxidis pictura prorsus caret moribus. Præterea siquis ordine posuerit collocutiones moratas, & dictiones, & sententias benefactas, nõ efficiet, quod est Tragœdię opus. sed multò magis efficiet Tragœdia, quæ his quidem deterioribus vsa sit, at habeat fabulã, & compositionem rerum benefactam. Ad hæc maximæ res, quibus ca- E pit animos Tragœdia, sunt fabulę partes, nempe peripetiæ & agnitiones. Præterea signum est, quòd & qui conantur rem poeticam agere, prius possunt dictione, & moribus res exquisite tractare, quam, res componere, vt primi poetæ ferme omnes. Ac principium quidem, & tanquam animus Tragœdiæ, fabula est. Secundum autem mores: assimile enim est in pictura. nam si quis illineret pulcher- F rimis coloribus fusim, non similiter delectaret, ac si quis albo describeret

imaginem. est autem imitatio actionis, & per hanc maximè agentium. Tertium vero sententia. Id autem est, dicere posse insita, & conuenientia, quod in orationibus Politicæ & Rhetoricæ opus est. Nam prisci politicè introducebant dicentes: qui verò nūc sunt Rhetoricè. Iam mores sunt tale quiddam, quod aperit prælectionem, qualis sit in illis, in quibus non est manifestum, vtrum dicens eligat aut fugiat. Sententia verò est in illis, in quibus demonstrant aliquid aut esse, aut non esse, aut enunciant aliquid in vniuersum. Quartum est sermonum dictio. Ac voco, quemadmodum prius dictum est, dictionem per verba interpretationem, quod & in metris, & in orationibus eandem vim habet. Reliquarum verò quinque Melopœia est maximum condimentorum. Et apparatus allicit quidem animos: sed maximè est artis expers: & minimè proprius poeticæ. Nam Tragœdiæ vis & sine certamine, & histrionibus est, præterea verò potentior est circa fabricam apparatuum, ars illius qui scenam conficit, quàm ars poetarum.

CAPVT VII.

Explicatis autem his, dicamus deinceps, qualem esse oporteat rerū compositionem: quoniam iam hoc & primum, & maximum Tragœdiæ est. Positum autem est à nobis perfectæ, atque totius actionis esse imitationem habētis aliquam magnitudinem. Totum autem est habens principium, & medium, & finem. Ac principium est, quod ipsum ex necessitate post aliud non est: post illud verò aliud naturaliter est, aut fit. Finis contrarium, quod ipsum post aliud naturaliter est, aut ex necessitate, aut plerunque: post hoc autem aliud nihil. Medium, quod & ipsum post aliud est. Oportet igitur bene compositas fabulas neque vnde libet, incipere, neque vbi libet finire, sed vti dictis formis. Præterea verò, quoniam pulchrum & animal, & omnem rem, quę ex quibusdam composita est, nō solum hæc ordinata habere oportet, verum etiam esse magnam, sed non quomodolibet. nam pulchrum in magnitudine, & ordine consistit: vnde neque omnino paruū animal esse potest pulchrū. cōfunditur enim spectatio, quę prope insensibili tēpore fiat: neq. omnino magnum: nō enim simul spectatio fit, sed perit spectātibus vnū & totū ex spectatione.

A οἰκεῖα.] ἔστι τε ἡ μὲν μίμησις πράξεως, καὶ διὰ ταύτην μάλιστα τῶν πραττόντων. τρίτον δὲ ἡ διάνοια. τοῦτο δέ ἐστι τὸ λέγειν δύνασθαι τὰ ἐνόντα καὶ τὰ ἁρμόττοντα· ὅπερ ἐπὶ τῶν λόγων τῆς πολιτικῆς καὶ ῥητορικῆς ἔργον ἐστίν. οἱ μὲν γὰρ ἀρχαῖοι πολιτικῶς ἐποίουν λέγοντας· οἱ δὲ νῦν ῥητορικῶς. ἔστι δὲ ἦθος μὲν τὸ τοιοῦτον, ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν, ὁποία τις ἐστίν, ἐν οἷς οὐκ B ἔστι δῆλον, ἢ προαιρεῖται, ἢ φεύγει ὁ λέγων. διόπερ οὐκ ἔχουσιν ἦθος ἔνιοι τῶν λόγων, διάνοια δέ, ἐν οἷς ἀποδεικνύουσί τι ὡς ἐστίν, ἢ ὡς οὐκ ἔστιν, ἢ καθόλου τι ἀποφαίνονται. τέταρτον δὲ τῶν μὲν λόγων ἡ λέξις. λέγω δέ, ὥσπερ πρότερον εἴρηται, λέξιν εἶναι τὴν διὰ τῆς ὀνομασίας ἑρμηνείαν, ὃ καὶ ἐπὶ τῶν ἐμμέτρων καὶ ἐπὶ τῶν λόγων ἔχει τὴν αὐτὴν δύναμιν. τῶν δὲ λοιπῶν πέντε, ἡ μελοποιΐα μέγιστον τῶν ἡδυσμάC των. ἡ δὲ ὄψις, ψυχαγωγικὸν μέν, ἀτεχνότατον δὲ, καὶ ἥκιστα οἰκεῖον τῆς ποιητικῆς. ἡ γὰρ τῆς τραγῳδίας δύναμις, καὶ ἄνευ ἀγῶνος καὶ ὑποκριτῶν ἐστιν. ἔτι δὲ κυριωτέρα περὶ τὴν ἀπεργασίαν τῶν ὄψεων ἡ τοῦ σκευοποιοῦ τέχνη τῆς τῶν ποιητῶν ἐστι.

Κεφάλαιον ζ.

Διωρισμένων δὲ τούτων, λέγωμεν μετὰ ταῦτα ποίαν τινὰ δεῖ τὴν σύστασιν εἶναι D τῶν πραγμάτων, ἐπειδὴ τοῦτο καὶ πρῶτον καὶ μέγιστον τῆς τραγῳδίας ἐστί. κεῖται δὴ ἡμῖν τὴν τραγῳδίαν τελείας καὶ ὅλης πράξεως εἶναι μίμησιν ἐχούσης τι μέγεθος. ἔστι γὰρ ὅλον καὶ μηδὲν ἔχον μέγεθος. ὅλον δέ ἐστι τὸ ἔχον ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τελευτήν. ἀρχὴ δέ ἐστιν, ὃ αὐτὸ μὲν ἐξ ἀνάγκης μὴ μετ' ἄλλο ἐστί, μετ' E ἐκεῖνο δ' ἕτερον πέφυκεν εἶναι ἢ γίνεσθαι. τελευτὴ δὲ τοὐναντίον, ὃ αὐτὸ μετ' ἄλλο πέφυκεν εἶναι, ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, μετὰ δὲ τοῦτο ἄλλο οὐδέν. μέσον δέ, καὶ αὐτὸ μετ' ἄλλο, καὶ μετ' ἐκεῖνο ἕτερον. δεῖ ἄρα τοὺς συνεστῶτας εὖ μύθους, μήθ' ὁπόθεν ἔτυχεν ἄρχεσθαι, μήθ' ὅπου ἔτυχε τελευτᾶν, ἀλλὰ κεF χρῆσθαι ταῖς εἰρημέναις ἰδέαις. ἔτι δ' ἐπεὶ τὸ καλόν, καὶ ζῷον, καὶ ἅπαν πρᾶγμα ὃ συνέστηκεν ἔκ τινων, οὐ μόνον ταῦτα τεταγμένα δεῖ ἔχειν, ἀλλὰ καὶ μέγεθος ὑπάρχειν μὴ τὸ τυχόν. τὸ γὰρ καλόν, ἐν μεγέθει καὶ τάξει ἐστί· διὸ οὔτε πάμμικρον ἄν τι γένοιτο καλὸν ζῷον· συγχεῖται γὰρ ἡ θεωρία ἐγγὺς τοῦ ἀναισθήτου χρόνου γινομένη. οὔτε παμμέγεθες· οὐ γὰρ ἅμα ἡ θεωρία γίνεται, ἀλλ' οἴχεται τοῖς θεωροῦσι τὸ ἓν καὶ τὸ ὅλον ἐκ τῆς θεωρίας.

οἷον

ἢ, εἰ μυρίων σταδίων εἴη ζῶον. ὥστε δεῖ καθάπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων, καὶ ἐπὶ τῶν ζώων ἔχειν μὲν μέγεθος, τοῦτο δὲ εὐσύνοπτον εἶναι. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μύθων ἔχειν μὲν μῆκος, τοῦτο δ᾽ εὐμνημόνευτον εἶναι. τοῦ δὲ μήκους ὅρος, πρὸς μὲν τοὺς ἀγῶνας καὶ τὴν αἴσθησιν, οὐ τῆς τέχνης ἐστίν. εἰ γὰρ ἔδει ἑκατὸν τραγῳδίας ἀγωνίζεσθαι, πρὸς κλεψύδρας ἂν ἠγωνίζοντο, ὥσπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτέ φασιν. ὁ δὲ κατ᾽ αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος ὅρος, ἀεὶ μὲν ὁ μείζων μέχρι τοῦ σύνδηλος εἶναι, καλλίων ἐστὶ κατὰ τὸ μέγεθος. ὡς δὲ ἁπλῶς διορίσαντας εἰπεῖν, ἐν ὅσῳ μεγέθει κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον ἐφεξῆς γιγνομένων, συμβαίνει εἰς εὐτυχίαν ἐκ δυστυχίας, ἢ ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταβάλλειν, ἱκανὸς ὅρος ἐστὶ τοῦ μεγέθους.

Κεφάλαιον η.

Μῦθος δ᾽ ἐστὶν εἷς, οὐχ ὥσπερ τινὲς οἴονται, ἐὰν περὶ ἕνα ᾖ. πολλὰ γὰρ καὶ ἄπειρα τῷ γένει συμβαίνει, ἐξ ὧν ἐνίων οὐδέν ἐστιν ἕν. οὕτω δὲ καὶ πράξεις ἑνὸς πολλαί εἰσιν, ἐξ ὧν μία οὐδεμία γίνεται πρᾶξις. διὸ πάντες ἐοίκασιν ἁμαρτάνειν, ὅσοι τῶν ποιητῶν Ἡρακληΐδα, καὶ Θησηΐδα, καὶ τὰ τοιαῦτα ποιήματα πεποιήκασιν. οἴονται γὰρ ἐπεὶ εἷς ἦν ὁ Ἡρακλῆς, ἕνα καὶ τὸν μῦθον εἶναι προσήκειν. ὁ δ᾽ Ὅμηρος, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα διαφέρει, καὶ τοῦτ᾽ ἔοικε καλῶς ἰδεῖν, ἤτοι διὰ τέχνην ἢ διὰ φύσιν. Ὀδύσσειαν γὰρ ποιῶν, οὐκ ἐποίησεν ἅπαντα ὅσα αὐτῷ συνέβη, οἷον πληγῆναι μὲν ἐν τῷ Παρνασσῷ, μανῆναι δὲ προσποιήσασθαι ἐν τῷ ἀγερμῷ. ὧν οὐδὲν θατέρου γενομένου, ἀναγκαῖον ἦν ἢ εἰκὸς θάτερον γενέσθαι. ἀλλὰ περὶ μίαν πρᾶξιν, οἵαν λέγομεν τὴν Ὀδύσσειαν, συνέστησεν· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Ἰλιάδα. χρὴ οὖν, καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις μιμητικαῖς ἡ μία μίμησις ἑνός ἐστιν, οὕτω καὶ τὸν μῦθον, ἐπεὶ πράξεως μίμησίς ἐστι, μιᾶς τε εἶναι, καὶ ταύτης ὅλης, καὶ τὰ μέρη συνεστάναι τῶν πραγμάτων οὕτως, ὥστε μετατιθεμένου τινὸς μέρους, ἢ ἀφαιρουμένου, διαφέρεσθαι καὶ κινεῖσθαι τὸ ὅλον. ὃ γὰρ προσὸν ἢ μὴ προσὸν, μηδὲν ποιεῖ ἐπίδηλον, οὐδὲ μόριον τοῦ ὅλου ἐστί.

Κεφάλαιον θ.

Φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ὅτι οὐ τὸ τὰ γενόμενα λέγειν, τοῦτο ποιητοῦ ἔργον ἐστὶν, ἀλλ᾽ οἷα ἂν γένοιτο, καὶ τὰ δυνατὰ

A vt si decem millium stadiorum sit animal: propterea oportet, quemadmodū in corporibus, & in animalibus inesse quidem magnitudinem, sed eam, quæ facilè conspici possit: sic & in fabulis inueniri quidem longitudinem, sed eam, quæ facilè retineri memoria possit. Longitudinis autem terminus ad contentiones, & sensum, non artis est: si enim termino opus esset, causa Tragœdias recitandi ad clepsydras B contenderent, quemadmodum quondam, & aliis temporibus factum esse affirmant. Terminus autem rei secundum ipsam naturam semper quidem, qui maior est quatenus simul patet, pulchrior est secundum magnitudinem. Verum vt simpliciter re definita dicam, in quanta magnitudine secundum verisimile, & necessarium deinceps nascentibus rebus, contingit in C prosperam fortunam ex aduersa, aut ex prospera in aduersam mutari, sufficiens terminus est magnitudinis.

CAPVT VIII.

Fabula autem est vna, nō vt aliqui putant si circa vnum sit. Multa enim & infinita genere contingunt, ex quibus nonnullis nihil est vnum. sed & actiones vnius multæ sunt, ex quibus nulla actio est vna. Quare omnes videntur peccare, D quicunque ex poetis Herculeidem, Theseidem, & talia poemata fecerunt. putant enim quoniam vnus erat Hercules, vnam etiam fabulam conuenire. At Homerus, vt & in aliis excellit, sic etiam hoc videtur pulchre vidisse, siue propter artem siue propter naturam. Odysseam enim faciens non descripsit omnia, quæcunque ipsi cōtigerunt, vt eum accepisse vulnus in Parnasso, & simulasse insaniam in coitione exercitus, ex quibus non erat necessarium, altero facto, alterum factum esse, sed circa E vnam actionem, qualem dicimus esse Odysseam, instituit similiter & Iliadem. Oportet igitur, vt in aliis imitatricibus vna imitatio vnius est, sic & fabulam, quoniam actionis imitatio est & vnius esse, & huius totius, & partes constare rerum sic, vt transposita aliqua aut ablata diuersum reddatur, & moueatur totum: quod enim, cùm adest, aut non adest, nihil facit, quod appareat, id nec pars quidem est.

F

CAPVT IX.

Manifestum autem est ex iis, quæ dicta sunt non esse poetæ munus facta dicere, sed qualia fieri debent, & quæ fieri

possunt, secundum verisimile, vel necessarium. Nam historicus, & poeta, non eo quod aut cum metro dicant, aut sine metro, inter se differunt. Liceret enim, quæ Herodoti in metris ponere, & nihilominus esset historia quædam cum metro, quam sine metris, sed in hoc est differentia, quòd vnus quidem facta dicit: alter verò qualia fieri debent. Quamobrem & res magis philosophica, & melior poesis est, quam historia. Nam poesis magis vniuersalia: historia magis singularia dicit. Est autem vniuersale, cum exponitur, quemadmodum tali talia contingat dicere, aut facere secundum verisimile, aut necessarium, id quod spectat poesis, nomina imponens. Singulare verò, qui Alcibiades fecerit aut passus sit. At in Comœdia quidem iam hoc manifestum factū est. Nam cum constituerint fabulam per verisimilia, sic quælibet nomina imponunt, & non vt Iambici circa aliquem singularem faciunt. In Tragœdia autem factis nominibus hærent. Caussa verò est, quòd persuasibile est possibile. Ac non facta quidem non credimus esse possibilia. Facta verò manifestum est possibilium esse: non enim facta essent, si impossibilia essent. Nec tamen non in aliquibus Tragœdiis, vnum, aut duo sunt ex notis nominibus, alia verò ficta. In quibusdam autem nullum vt in Agathonis flore, similiter enim in hoc & res, & nomina ficta sunt: & nihilominus delectant. Quare non omnino quærendum est, vt traditis fabulis, in quibus Tragœdiæ versantur, hæreamus. nam est ridiculum hoc quærere: quoniam & nota paucis nota sunt & tamen delectant omnes. Manifestum igitur ex his, poetam esse oportere magis fabularum effectorem, quam metrorum, quatenus poeta secundum imitationem est. imitatur autem actiones. Quamuis igitur contigerit facta pingere, nihilominus poeta est. Factorum enim nonnulla nihil prohibet talia esse qualia verisimile est fieri. & possibilia esse secundum quod ille ipsorum poeta est. Simplicium autem fabularum, & actionum Episodicæ sunt pessimæ. Dico Episodicam fabulam in qua Episodia post altera esse neque verisimile, neque necesse est. Ac tales efficiuntur à malis quidem poetis propter ipsos, à bonis verò propter histriones. Certamina enim facientes, & supra facultatem fabulam extendentes

A κατὰ τὸ εἰκός, ἢ τὸ ἀναγκαῖον. ὁ γὰρ ἱστορικὸς καὶ ὁ ποιητὴς οὐ τῷ ἢ ἔμμετρα λέγειν ἢ ἄμετρα διαφέρουσιν· εἴη γὰρ ἂν τὰ Ἡροδότου εἰς μέτρα τεθῆναι, καὶ οὐδὲν ἧττον ἂν εἴη ἱστορία τις μετὰ μέτρου, ἢ ἄνευ μέτρων· ἀλλὰ τούτῳ διαφέρει, τῷ τὸν μὲν τὰ γενόμενα λέγειν, τὸν δὲ οἷα ἂν γένοιτο. διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ B ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δ' ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον λέγει. ἔστι δὲ καθόλου μέν, τῷ ποίῳ τὰ ποῖα ἄττα συμβαίνει λέγειν ἢ πράττειν κατὰ τὸ εἰκὸς ἢ τὸ ἀναγκαῖον, οὗ στοχάζεται ἡ ποίησις ὀνόματα ἐπιτιθεμένη· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, τί Ἀλκιβιάδης ἔπραξεν, ἢ τί ἔπαθεν. ἐπὶ μὲν οὖν τῆς κωμῳδίας ἤδη τοῦτο δῆλον γέγονε. συστήσαντες γὰρ τὸν μῦθον διὰ τῶν εἰκότων, οὕτω τὰ τυχόντα ὀνόματα ἐπιτιθέασι, C καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ ἰαμβοποιοὶ περὶ τὸν καθ' ἕκαστον ποιοῦσιν. ἐπὶ δὲ τῆς τραγῳδίας τῶν γενομένων ὀνομάτων ἀντέχονται. αἴτιον δ' ὅτι πιθανόν ἐστι τὸ δυνατόν. τὰ μὲν οὖν μὴ γενόμενα, οὔπω πιστεύομεν εἶναι δυνατά· τὰ δὲ γενόμενα, φανερὸν ὅτι δυνατά· οὐ γὰρ ἂν ἐγένετο, εἰ ἦν ἀδύνατα. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τραγῳδίαις, ἐνίαις μὲν ἓν ἢ D δύο τῶν γνωρίμων ἐστὶν ὀνομάτων, τὰ δὲ ἄλλα πεποιημένα· ἐν ἐνίαις δὲ οὐδέν, οἷον ἐν τῷ Ἀγάθωνος ἄνθει. ὁμοίως γὰρ ἐν τούτῳ τά τε πράγματα καὶ τὰ ὀνόματα πεποίηται, καὶ οὐδὲν ἧττον εὐφραίνει. ὥστ' οὐ πάντως εἶναι ζητητέον τῶν παραδεδομένων μύθων, περὶ οὓς αἱ τραγῳδίαι εἰσίν, ἀντέχεσθαι. καὶ γὰρ γελοῖον τοῦτο ζητεῖν, ἐπεὶ καὶ τὰ γνώριμα ὀλίγοις γνώριμά ἐστιν, ἀλλ' ὅμως εὐφραίνει πάντας. δῆλον E οὖν ἐκ τούτων ὅτι τὸν ποιητὴν μᾶλλον τῶν μύθων εἶναι δεῖ ποιητήν, ἢ τῶν μέτρων, ὅσῳ ποιητὴς κατὰ τὴν μίμησίν ἐστι. μιμεῖται δὲ τὰς πράξεις. κἂν ἄρα συμβῇ γενόμενα ποιεῖν, οὐδὲν ἧττον ποιητής ἐστι. τῶν γὰρ γενομένων ἔνια οὐδὲν κωλύει τοιαῦτα εἶναι οἷα ἂν εἰκὸς γενέσθαι, καὶ δυνατὰ γενέσθαι, καθ' ὃ ἐκεῖνος αὐτῶν ποιητής ἐστι. τῶν δὲ ἁπλῶν μύθων καὶ F πράξεων, αἱ ἐπεισοδιώδεις εἰσὶ χείρισται. λέγω δ' ἐπεισοδιώδη μῦθον, ἐν ᾧ τὰ ἐπεισόδια μετ' ἄλληλα οὔτ' εἰκὸς, οὔτ' ἀνάγκη εἶναι. τοιαῦται δὲ ποιοῦνται, ὑπὸ μὲν τῶν φαύλων ποιητῶν, δι' αὐτούς· ὑπὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν διὰ τοὺς ὑποκριτάς. ἀγωνίσματα γὰρ ποιοῦντες, καὶ παρὰ τὴν δύναμιν παρατείναντες μῦθον, πολλά-

βιαίως διαστρέφειν ἀναγκάζονται τὸ ἐφεξῆς. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τελείας ἐστὶ πράξεως ἡ μίμησις, ἀλλὰ καὶ φοβερῶν καὶ ἐλεεινῶν· ταῦτα δὲ γίνεται μάλιστα τοιαῦτα, καὶ μᾶλλον ὅταν γένηται παρὰ τὴν δόξαν δι' ἄλληλα· τὸ γὰρ θαυμαστὸν οὕτως ἕξει μᾶλλον, ἢ εἰ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου καὶ τῆς τύχης· ἐπεὶ καὶ τῶν ἀπὸ τύχης ταῦτα θαυμασιώτατα δοκεῖ, ὅσα ὥσπερ ἐπίτηδες φαίνεται γεγονέναι· οἷον ὡς ὁ ἀνδριὰς ὁ τοῦ Μίτυος ἐν Ἄργει ἀπέκτεινε τὸν αἴτιον τοῦ θανάτου τοῦ Μίτυϊ, θεωροῦντι ἐμπεσών. ἔοικε γὰρ τὰ τοιαῦτα οὐκ εἰκῇ γενέσθαι. ὥστε ἀνάγκη τοὺς τοιούτους εἶναι καλλίους μύθους.

Κεφάλαιον ι.

Εἰσὶ δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν ἁπλοῖ, οἱ δὲ πεπλεγμένοι. καὶ γὰρ αἱ πράξεις ὧν μιμήσεις οἱ μῦθοί εἰσιν, ὑπάρχουσιν εὐθὺς οὖσαι τοιαῦται. λέγω δὲ ἁπλῆν μὲν πρᾶξιν, ἧς γινομένης, ὥσπερ ὥρισται, συνεχοῦς καὶ μιᾶς, ἄνευ περιπετείας ἢ ἀναγνωρισμοῦ ἡ μετάβασις γίνεται· πεπλεγμένην δὲ, ἐξ ἧς μετὰ ἀναγνωρισμοῦ, ἢ περιπετείας, ἢ ἀμφοῖν, ἡ μετάβασίς ἐστι. ταῦτα δὲ δεῖ γίνεσθαι ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τοῦ μύθου, ὥστε ἐκ τῶν προγεγενημένων συμβαίνειν ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ κατὰ τὸ εἰκὸς γίνεσθαι ταῦτα. διαφέρει γὰρ πολὺ γίνεσθαι τάδε διὰ τάδε, ἢ μετὰ τάδε.

Κεφάλαιον ια.

Ἔστι δὲ περιπέτεια μὲν ἡ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων μεταβολὴ, καθάπερ εἴρηται, καὶ τοῦτο δὲ ὥσπερ λέγομεν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ ἀναγκαῖον. ὥσπερ ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐλθὼν ὡς εὐφρανῶν τὸν Οἰδίπουν, καὶ ἀπαλλάξων τοῦ πρὸς τὴν μητέρα φόβου, δηλώσας ὃς ἦν, τοὐναντίον ἐποίησε. καὶ ἐν τῷ Λυγκεῖ, ὁ μὲν ἀγόμενος ὡς ἀποθανούμενος, ὁ δὲ Δαναὸς ἀκολουθῶν ὡς ἀποκτενῶν, τὸν μὲν συνέβη ἐκ τῶν πεπραγμένων ἀποθανεῖν, τὸν δὲ σωθῆναι. ἀναγνώρισις δὲ, ὥσπερ καὶ τοὔνομα σημαίνει, ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μεταβολὴ, ἢ εἰς φιλίαν, ἢ εἰς ἔχθραν τῶν πρὸς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν ὡρισμένων. καλλίστη δὲ ἀναγνώρισις, ὅταν ἅμα περιπέτειαι γίνωνται, οἷον ἔχει ἡ ἐν τῷ Οἰδίποδι. εἰσὶ μὲν οὖν καὶ ἄλλαι ἀναγνωρίσεις. καὶ γὰρ πρὸς ἄψυχα καὶ τὰ τυχόντα ἐστὶν ὅτε, ὥσπερ εἴρηται, συμβαίνει, καὶ εἰ πέπραγέ τις, ἢ μὴ πέπραγεν, ἔστιν ἀναγνωρίσαι. ἀλλ' ἡ μάλιστα τοῦ μύθου,

A distorquere sæpenumero coguntur, quod ex ordine est. Quoniam autem non solum est perfectæ actionis imitatio, sed etiam terribilium, & miserabilium, atque hæc fiunt maxime talia. & magis, cum fiant præter opinionem inter se: nam admirabile sic habebūt magis, quam si a casu, & fortuna: quoniam & eorum, quæ a fortuna sunt, hæc maxime admirabilia videntur, quæcunque tanquam ex industria apparent facta fuisse. sicuti statua Mithii
B Argis interfecit eum, qui fuit causa interitus Mityi, cum in eius caput incidisset, dum ipse spectaret. videntur enim talia non temere facta esse. idcirco necesse est tales fabulas pulchriores esse.

CAPVT X.

AC fabularum aliæ simplices sunt aliæ implexæ. Etenim actiones quarum imitationes fabulæ sunt, ne aliæ quæ amus, sunt tales. Appello simplicem actionem,
C qua facta, vt definitum est, continua, & vna, transitus fit sine peripetia, vel agnitione. Implexa est ex qua cum agnitione, aut peripetia, aut ambobus transitus fit. Hæc autem oportet fieri ex ipsa constitutione fabulæ vt ex antecedentibus aut ex necessitate, aut secundum verisimile hæc fieri contingat. Differt enim multum, vtrum hæc propter hæc, an post hæc fiant.

D

CAPVT XI.

EST verò peripetia in contrarium eorum quæ aguntur, mutatio, vt dictum est. Atque hoc vt dicimus, secundum verisimile, aut necessarium. Vt in Oedipode, cum venisset nuncius, tanquam lætitiam allaturus Oedipodi, eumque metu liberaturus aduersus matrem, vt aperuit, quisnam esset, contrarium fecit. Et in Lynceo, cum ipse quidem duceretur, vt moriturus,
E Danaus verò persequeretur vt interfecturus, hunc quidem contigit ex rebus gestis mori illum verò seruari. Agnitio autem est, vt etiam nomen significat, ex ignoratione in cognitionem mutatio, aut ad amicitiam, aut inimicitiam eorum, qui ad prosperam fortunam, vel aduersam definiti sunt. Ac pulcherrima agnitio est cum simul peripetiæ fiunt, vt se habet in Oedipode. Ac sunt quidem etiam aliæ
F cognitiones. Etenim ad inanimata pertinet agnitio, & ad quæcunque, vt dictum est, a fortuna aliquando esse cōtingit. Et si fecit aliquis, aut non fecit licet agnoscere. Sed quæ maxime pertinet ad fabulam,

A possunt, secundum verisimile, vel necessarium. Nam historicus, & poeta, non eo quòd aut cum metro dicant, aut sine metro, inter se differunt. Liceret enim, quæ Herodoti in metris ponere, & nihilominus esset historia quædam cum metro, quam sine metris, sed in hoc est differentia, quòd vnus quidem facta dicit: alter verò qualia fieri debent. Quamobrem & res magis philosophica, & melior poesis est, B quam historia. Nam poesis magis vniuersalia: historia magis singularia dicit. Est autem vniuersale, cùm exponitur, quemadmodum tali talia contingat dicere, aut facere secundum verisimile, aut necessarium, id quod spectat poesis, nomina imponens. Singulare verò, quid Alcibiades fecerit aut passus sit. At in Comœdia quidem iam hoc manifestum factũ est. Nam cùm constituerint fabulam per verisimilia, sic quælibet nomina imponunt, & non C vt Iambici circa aliquem singularem faciunt. In Tragœdia autem factis nominibus hærent. Caussa verò est, quòd persuasibile est possibile. Ac non facta quidem non credimus esse possibilia. Facta verò manifestum est possibilium esse non enim facta essent, si impossibilia essent. Nec tamen non in aliquibus Tragœdiis, vnum, aut duo sunt ex notis nominibus, alia verò ficta. In quibusdam autem nul- D lum vt in Agathonis flore, similiter enim in hoc & res, & nomina ficta sunt: & nihilominus delectant. Quare non omnino quærendum est, vt traditis fabulis, in quibus Tragœdiæ versantur, hæreamus. nam est ridiculum hoc quærere: quoniam & nota paucis nota sunt & tamen delectant omnes. Manifestum igitur ex his, poetam esse oportere magis fabularum effectorem, quàm metrorum, quatenus poeta se- E cundum imitationem est: imitatur autem actiones. Quamuis igitur contigerit facta pangere, nihilominus poeta est. Factorum enim nonnulla nihil prohibet talia esse qualia verisimile est fieri. & possibilia esse, secundum quod ille ipsorum poeta est. Simplicium autem fabularum, & actionum Episodicæ sunt pessimæ. Dico Episodicam fabulam in qua Episodia post altera esse neque verisimile, neque necesse F est. Ac tales efficiuntur à malis quidem poetis propter ipsos, à bonis verò propter histriones. Certamina enim facientes, & supra facultatem fabulam extendentes

κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον. ὁ γὰρ ἱστορικὸς καὶ ὁ ποιητὴς, οὐ τῷ ἢ ἔμμετρα λέγειν ἢ ἄμετρα διαφέρουσιν· εἴη γὰρ ἂν τὰ Ἡροδότου εἰς μέτρα τεθῆναι, καὶ οὐδὲν ἧττον ἂν εἴη ἱστορία τις μετὰ μέτρου, ἢ ἄνευ μέτρων· ἀλλὰ τούτῳ διαφέρει, τῷ τὸν μὲν τὰ γενόμενα λέγειν, τὸν δὲ οἷα ἂν γένοιτο. διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δ' ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον λέγει. ἔστι δὲ καθόλου μὲν, τῷ ποίῳ τὰ ποῖα ἄττα συμβαίνει λέγειν ἢ πράττειν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον, οὗ στοχάζεται ἡ ποίησις ὀνόματα ἐπιτιθεμένη· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, τί Ἀλκιβιάδης ἔπραξεν, ἢ τί ἔπαθεν. ἐπὶ μὲν οὖν τῆς κωμῳδίας ἤδη τοῦτο δῆλον γέγονε. συστήσαντες γὰρ τὸν μῦθον διὰ τῶν εἰκότων, οὕτω τὰ τυχόντα ὀνόματα ὑποτιθέασι, καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ ἰαμβοποιοὶ περὶ τὸν καθ' ἕκαστον ποιοῦσιν. ἐπὶ δὲ τῆς τραγῳδίας τῶν γενομένων ὀνομάτων ἀντέχονται. αἴτιον δ' ὅτι πιθανόν ἐστι τὸ δυνατόν. τὰ μὲν οὖν μὴ γενόμενα, οὔπω πιστεύομεν εἶναι δυνατά· τὰ δὲ γενόμενα, φανερὸν ὅτι δυνατά· οὐ γὰρ ἂν ἐγένετο εἰ ἦν ἀδύνατα. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τραγῳδίαις, ἐνίαις μὲν ἓν ἢ δύο τῶν γνωρίμων ἐστὶν ὀνομάτων, τὰ δ' ἄλλα πεποιημένα· ἐν ἐνίαις δ' οὐδὲν· ὥσπερ ἐν τῷ Ἀγάθωνος ἄνθει. ὁμοίως γὰρ ἐν τούτῳ τά τε πράγματα καὶ τὰ ὀνόματα πεποίηται, καὶ οὐδὲν ἧττον εὐφραίνει. ὥστ' οὐ πάντως εἶναι ζητητέον τῶν παραδεδομένων μύθων, περὶ οὓς αἱ τραγῳδίαι εἰσὶν, ἀντέχεσθαι. καὶ γὰρ γελοῖον τοῦτο ζητεῖν, ἐπεὶ καὶ τὰ γνώριμα ὀλίγοις γνώριμά ἐστιν, ἀλλ' ὅμως εὐφραίνει πάντας. δῆλον οὖν ἐκ τούτων ὅτι τὸν ποιητὴν μᾶλλον τῶν μύθων εἶναι δεῖ ποιητὴν, ἢ τῶν μέτρων, ὅσῳ ποιητὴς κατὰ τὴν μίμησίν ἐστι. μιμεῖται δὲ τὰς πράξεις. κἂν ἄρα συμβῇ γενόμενα ποιεῖν, οὐδὲν ἧττον ποιητής ἐστι. τῶν γὰρ γενομένων ἔνια οὐδὲν κωλύει τοιαῦτα εἶναι οἷα ἂν εἰκὸς γενέσθαι, καὶ δυνατὰ γενέσθαι, καθ' ὃ ἐκεῖνος αὐτῶν ποιητής ἐστι. τῶν δὲ ἁπλῶν μύθων καὶ πράξεων, αἱ ἐπεισοδιώδεις εἰσὶ χείρισται. λέγω δ' ἐπεισοδιώδη μῦθον, ἐν ᾧ τὰ ἐπεισόδια μετ' ἄλληλα οὔτ' εἰκὸς, οὔτ' ἀνάγκη εἶναι. τοιαῦται δὲ ποιοῦνται, ὑπὸ μὲν τῶν φαύλων ποιητῶν, δι' αὐτούς· ὑπὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν, διὰ τοὺς ὑποκριτάς. ἀγωνίσματα γὰρ ποιοῦντες, καὶ παρὰ τὴν δύναμιν παρατείναντες μῦθον, πολλά-

πολλάκις διαστρέφειν, ἀναγκάζονται τὸ ἐφεξῆς. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τελείας ἐστὶ πράξεως ἡ μίμησις, ἀλλὰ καὶ φοβερῶν καὶ ἐλεεινῶν, ταῦτα δὲ γίνεται μάλιστα τοιαῦτα, καὶ μᾶλλον ὅταν γένηται παρὰ τὴν δόξαν δι' ἀλλήλα· τὸ γὰρ θαυμαστὸν οὕτως ἕξει μᾶλλον, ἢ εἰ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου καὶ τῆς τύχης· ἐπεὶ καὶ τῶν ἀπὸ τύχης ταῦτα θαυμασιώτατα δοκεῖ, ὅσα ὥσπερ ἐπίτηδες φαίνεται γεγονέναι· οἷον ὡς ὁ ἀνδριὰς ὁ τοῦ Μίτυος ἐν Ἄργει ἀπέκτεινε τὸν αἴτιον τοῦ θανάτου τῷ Μίτυϊ, θεωροῦντι ἐμπεσών. ἔοικε γὰρ τὰ τοιαῦτα οὐκ εἰκῇ γενέσθαι. ὥστ' ἀνάγκη τοὺς τοιούτους εἶναι καλλίους μύθους.

Κεφάλαιον ι.

Εἰσὶ δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν ἁπλοῖ, οἱ δὲ πεπλεγμένοι· καὶ γὰρ αἱ πράξεις ὧν μιμήσεις οἱ μῦθοί εἰσιν, ὑπάρχουσιν εὐθὺς οὖσαι τοιαῦται. λέγω δὲ ἁπλῆν μὲν πρᾶξιν, ἧς γενομένης, ὥσπερ ὥρισται, συνεχοῦς καὶ μιᾶς, ἄνευ περιπετείας ἢ ἀναγνωρισμοῦ ἡ μετάβασις γίνεται· πεπλεγμένην δέ, ἐξ ἧς μετὰ ἀναγνωρισμοῦ ἢ περιπετείας ἢ ἀμφοῖν ἡ μετάβασίς ἐστι. ταῦτα δὲ δεῖ γίνεσθαι ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τοῦ μύθου, ὥστε ἐκ τῶν προγεγενημένων συμβαίνειν ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ κατὰ τὸ εἰκὸς γίνεσθαι ταῦτα. διαφέρει γὰρ πολὺ γίνεσθαι τάδε διὰ τάδε, ἢ μετὰ τάδε.

Κεφάλαιον ια.

Ἔστι δὲ περιπέτεια μὲν ἡ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων μεταβολή, καθάπερ εἴρηται, καὶ τοῦτο δὲ ὥσπερ λέγομεν κατὰ τὸ εἰκός, ἢ ἀναγκαῖον. ὥσπερ ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐλθὼν ὡς εὐφρανῶν τὸν Οἰδίπουν, καὶ ἀπαλλάξων τοῦ πρὸς τὴν μητέρα φόβου, δηλώσας ὅστις ἦν, τοὐναντίον ἐποίησε. καὶ ἐν τῷ Λυγκεῖ, ὁ μὲν ἀγόμενος ὡς ἀποθανούμενος, ὁ δὲ Δαναὸς ἀκολουθῶν ὡς ἀποκτενῶν· τὸν μὲν συνέβη ἐκ τῶν πεπραγμένων ἀποθανεῖν, τὸν δὲ σωθῆναι. ἀναγνώρισις δέ ἐστιν, ὥσπερ καὶ τοὔνομα σημαίνει, ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μεταβολή, ἢ εἰς φιλίαν, ἢ ἔχθραν τῶν πρὸς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν ὡρισμένων. καλλίστη δὲ ἀναγνώρισις, ὅταν ἅμα περιπέτεια γένηται, οἷον ἔχει ἡ ἐν τῷ Οἰδίποδι. εἰσὶ μὲν οὖν καὶ ἄλλαι ἀναγνωρίσεις. καὶ γὰρ πρὸς ἄψυχα καὶ τὰ τυχόντα ἐστὶν ὅτε, ὥσπερ εἴρηται, συμβαίνει. καὶ εἰ πέπραγέ τις ἢ μὴ πέπραγεν, ἔστιν ἀναγνωρίσαι· ἀλλ' ἡ μάλιστα τοῦ μύθου,

A distorquere sæpenumero coguntur, quod ex ordine est. Quoniam autem non solum est perfectæ actionis imitatio, sed etiam terribilium, & miserabilium, atque hæc fiunt maxime talia, & magis, cum fiant præter opinionem inter se: nam admirabile sic habebũt magis, quam si a casu, & fortuna: quoniam & eorum, quæ a fortuna sunt, hæc maxime admirabilia videntur, quæcunque tanquam ex industria apparent facta fuisse: sicut statua Mityi B Argis interfecit eum, qui fuit causa necis Mityi, cum in eius caput incidisset, dum ipse spectaret: videntur enim talia non temere facta esse: idcirco necesse est tales fabulas pulchriores esse.

CAPVT X.

AC fabularum aliæ simplices sunt aliæ implexæ. Etenim actiones, quarum imitationes fabulæ sunt, ne aliæ quidem [illegible] mus, sunt tales. Appello simplicem actio C nem, qua facta, vt definitum est, continua, & vna, transitus fit sine peripetia, vel agnitione. Implexa est, ex qua cum agnitione, aut peripetia, aut ambobus transitus fit. Hæc autem oportet fieri ex ipsa constitutione fabulæ vt ex antea factis aut ex necessitate, aut secundum verisimile hæc inde contingat. Differt enim multum, vtrum hæc propter hæc, an post hæc fiant.

D

CAPVT XI.

EST verò peripetia in contrarium eorum quæ aguntur mutatio, vt dictum est. Atque hoc vt dicimus, secundum verisimile, aut necessarium. Vt in Oedipode, cum venisset nuncius, tanquam lætitiam allaturus Oedipodi, eumque metu liberaturus aduersus matrem, vt aperuit, quisnam esset, contrarium fecit. Et in Lynceo, cum ipse quidem duceretur, vt moriE turus, Danaus verò persequeretur vt interfecturus, hunc quidem contigit ex rebus gestis mori illum verò seruari. Agnitio autem est, vt etiam nomen significat, ex ignoratione in cognitionem mutatio, aut ad amicitiam, aut inimicitiam eorum, qui ad prosperam fortunam, vel aduersam definiti sunt. Ac pulcherrima agnitio est cum simul peripetiæ fiunt, vt se habet in Oedipode. Ac sunt quidem etiam aliæ F cognitiones. Etenim ad inanimata pertinet agnitio, & ad quæcunque, vt dictum est, a fortuna aliquando esse cõtingit. Et si fecit aliquis, aut non fecit licet agnoscere. Sed quæ maxime pertinet ad fabulam,

possunt, secundum verisimile, vel necessarium. Nam historicus, & poeta, non eo quòd aut cum metro dicant, aut sine metro, inter se differunt. Liceret enim, quæ Herodoti in metris ponere, & nihilominus esset historia quædam cum metro, quàm sine metris, sed in hoc est differentia, quòd vnus quidem facta dicit: alter verò qualia fieri debent. Quamobrem & res magis philosophica, & melior poesis est, quàm historia. Nam poesis magis vniuersalia: historia magis singularia dicit. Est autem vniuersale, cùm exponitur, quemadmodum tali talia contingat dicere, aut facere secundum verisimile, aut necessarium, id quod spectat poesis, nomina imponens. Singulare verò, quid Alcibiades fecerit aut passus sit. At in Comœdia quidem iam hoc manifestum factū est. Nam cùm constituerint fabulam per verisimilia, sic quælibet nomina imponunt, & non vt Iambici circa aliquem singularem faciunt. In Tragœdia autem factis nominibus hærent. Caussa verò est, quòd persuasibile est possibile. Ac non facta quidem non credimus esse possibilia. Facta verò manifestum est possibilium esse: non enim facta essent, si impossibilia essent. Nec tamen non in aliquibus Tragœdiis, vnum, aut duo sunt ex notis nominibus, alia verò ficta. In quibusdam autem nullum, vt in Agathonis flore, simuliter enim in hoc & res, & nomina ficta sunt: & nihilominus delectant. Quare non omnino quærendum est, vt traditis fabulis, in quibus Tragœdiæ versantur, hæreamus. nam est ridiculum hoc quærere: quoniam & nota paucis nota sunt & tamen delectant omnes. Manifestum igitur ex his, poetam esse oportere magis fabularum effectorem, quàm metrorum, quatenus poeta secundum imitationem est: imitatur autem actiones. Quamuis igitur contigerit facta pangere, nihilominus poeta est. Factorum enim nonnulla nihil prohibet talia esse qualia verisimile est fieri. & possibilia esse, secundum quod ille ipsorum poeta est. Simplicium autem fabularum, & actionum Episodicæ sunt pessimæ. Dico Episodicam fabulam in qua Episodia post altera esse neque verisimile, neque necesse est. At tales efficiuntur à malis quidem poetis propter ipsos: à bonis verò propter histriones. Certamina enim facientes, & supra facultatem fabulam extendentes

A κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον. ὁ γὰρ ἱστορικὸς καὶ ὁ ποιητὴς, οὐ τῷ ἢ ἔμμετρα λέγειν ἢ ἄμετρα διαφέρουσιν· εἴη γὰρ ἂν τὰ Ἡροδότου εἰς μέτρα τεθῆναι, καὶ οὐδὲν ἧττον ἂν εἴη ἱστορία τις μετὰ μέτρου, ἢ ἄνευ μέτρων· ἀλλὰ τούτῳ διαφέρει, τῷ τὸν μὲν τὰ γενόμενα λέγειν, τὸν δὲ οἷα ἂν γένοιτο. διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ

B ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δ' ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον λέγει. ἔστι δὲ καθόλου μὲν, τῷ ποίῳ τὰ ποῖ' ἄττα συμβαίνει λέγειν ἢ πράττειν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον, οὗ στοχάζεται ἡ ποίησις ὀνόματα ἐπιτιθεμένη· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, τί Ἀλκιβιάδης ἔπραξεν, ἢ τί ἔπαθεν. ἐπὶ μὲν οὖν τῆς κωμῳδίας ἤδη τοῦτο δῆλον γέγονεν. συστήσαντες γὰρ τὸν μῦθον διὰ τῶν εἰκότων, οὕτω τὰ τυχόντα ὀνόματα ἐπι-

C τιθέασι, καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ ἰαμβοποιοὶ περὶ τῶν καθ' ἕκαστον ποιοῦσιν. ἐπὶ δὲ τῆς τραγῳδίας τῶν γενομένων ὀνομάτων ἀντέχονται. αἴτιον δ' ὅτι πιθανόν ἐστι τὸ δυνατόν. τὰ μὲν οὖν μὴ γενόμενα, οὔπω πιστεύομεν εἶναι δυνατά· τὰ δὲ γενόμενα, φανερὸν ὅτι δυνατά· οὐ γὰρ ἂν ἐγένετο εἰ ἦν ἀδύνατα. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τραγῳδίαις, ἐνίαις μὲν ἓν ἢ

D δύο τῶν γνωρίμων ἐστὶν ὀνομάτων, τὰ δὲ ἄλλα πεποιημένα· ἐν ἐνίαις δὲ οὐδὲν· οἷον ἐν τῷ Ἀγάθωνος ἄνθει. ὁμοίως γὰρ ἐν τούτῳ τά τε πράγματα καὶ τὰ ὀνόματα πεποίηται, καὶ οὐδὲν ἧττον εὐφραίνει. ὥστ' οὐ πάντως εἶναι ζητητέον τῶν παραδεδομένων μύθων, περὶ οὓς αἱ τραγῳδίαι εἰσὶν, ἀντέχεσθαι. καὶ γὰρ γελοῖον τοῦτο ζητεῖν, ἐπεὶ καὶ τὰ γνώριμα ὀλίγοις γνώριμά ἐστιν, ἀλλ' ὅμως εὐφραίνει πάντας. δῆλον

E οὖν ἐκ τούτων ὅτι τὸν ποιητὴν μᾶλλον τῶν μύθων εἶναι δεῖ ποιητὴν, ἢ τῶν μέτρων, ὅσῳ ποιητὴς κατὰ τὴν μίμησίν ἐστι. μιμεῖται δὲ τὰς πράξεις. κἂν ἄρα συμβῇ γενόμενα ποιεῖν, οὐδὲν ἧττον ποιητής ἐστι. τῶν γὰρ γενομένων ἔνια οὐδὲν κωλύει τοιαῦτα εἶναι οἷα ἂν εἰκὸς γενέσθαι καὶ δυνατὰ γενέσθαι, καθ' ὃ ἐκεῖνος αὐτῶν ποιητής ἐστι. τῶν δὲ ἁπλῶν μύθων καὶ

F πράξεων, αἱ ἐπεισοδιώδεις εἰσὶ χείρισται. λέγω δ' ἐπεισοδιώδη μῦθον, ἐν ᾧ τὰ ἐπεισόδια μετ' ἄλληλα οὔτ' εἰκὸς, οὔτ' ἀνάγκη εἶναι. τοιαῦται δὲ ποιοῦνται, ὑπὸ μὲν τῶν φαύλων ποιητῶν, δι' αὐτούς· ὑπὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν διὰ τοὺς ὑποκριτάς· ἀγωνίσματα γὰρ ποιοῦντες, καὶ παρὰ τὴν δύναμιν παρατείνοντες μῦθον,

πολ-

πολλάκις διαστρέφειν ἀναγκάζονται τὸ ἐφεξῆς. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τελείας ἐστὶ πράξεως ἡ μίμησις, ἀλλὰ καὶ φοβερῶν καὶ ἐλεεινῶν, ταῦτα δὲ γίνεται μάλιστα τοιαῦτα, καὶ μᾶλλον ὅταν γένηται παρὰ τὴν δόξαν δι' ἄλληλα· τὸ γὰρ θαυμαστὸν οὕτως ἕξει μᾶλλον, ἢ εἰ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου καὶ τῆς τύχης· ἐπεὶ καὶ τῶν ἀπὸ τύχης ταῦτα θαυμασιώτατα δοκεῖ, ὅσα ὥσπερ ἐπίτηδες φαίνεται γεγονέναι· οἷον ὡς ὁ ἀνδριὰς ὁ τοῦ Μίτυος ἐν Ἄργει ἀπέκτεινε τὸν αἴτιον τοῦ θανάτου τῷ Μίτυι, θεωροῦντι ἐμπεσών. ἔοικε γὰρ τὰ τοιαῦτα οὐκ εἰκῇ γίνεσθαι. ὥστε ἀνάγκη τοὺς τοιούτους εἶναι καλλίους μύθους.

Κεφάλαιον ι.

Εἰσὶ δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν ἁπλοῖ, οἱ δὲ πεπλεγμένοι· καὶ γὰρ αἱ πράξεις ὧν μιμήσεις οἱ μῦθοί εἰσιν, ὑπάρχουσιν εὐθὺς οὖσαι τοιαῦται. λέγω δὲ ἁπλῆν μὲν πρᾶξιν, ἧς γινομένης, ὥσπερ ὥρισται, συνεχοῦς καὶ μιᾶς, ἄνευ περιπετείας ἢ ἀναγνωρισμοῦ ἡ μετάβασις γίνεται· πεπλεγμένην δὲ, ἐξ ἧς μετὰ ἀναγνωρισμοῦ, ἢ περιπετείας, ἢ ἀμφοῖν, ἡ μετάβασίς ἐστι. ταῦτα δὲ δεῖ γίνεσθαι ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τοῦ μύθου, ὥστε ἐκ τῶν προγεγενημένων συμβαίνειν ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ κατὰ τὸ εἰκὸς γίνεσθαι ταῦτα. διαφέρει γὰρ πολὺ γίνεσθαι τάδε διὰ τάδε, ἢ μετὰ τάδε.

Κεφάλαιον ια.

Ἔστι δὲ περιπέτεια μὲν ἡ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων μεταβολή, καθάπερ εἴρηται, καὶ τοῦτο δὲ ὥσπερ λέγομεν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ ἀναγκαῖον. ὥσπερ ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐλθὼν ὡς εὐφρανῶν τὸν Οἰδίπουν, καὶ ἀπαλλάξων τοῦ πρὸς τὴν μητέρα φόβου, δηλώσας ὃς ἦν, τοὐναντίον ἐποίησεν. καὶ ἐν τῷ Λυγκεῖ, ὁ μὲν ἀγόμενος ὡς ἀποθανούμενος, ὁ δὲ Δαναὸς ἀκολουθῶν ὡς ἀποκτενῶν, τὸν μὲν συνέβη ἐκ τῶν πεπραγμένων ἀποθανεῖν, τὸν δὲ σωθῆναι. ἀναγνώρισις δ' ἐστίν, ὥσπερ καὶ τοὔνομα σημαίνει, ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μεταβολή, ἢ εἰς φιλίαν, ἢ εἰς ἔχθραν τῶν πρὸς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν ὡρισμένων. καλλίστη δὲ ἀναγνώρισις, ὅταν ἅμα περιπετείᾳ γίνηται, οἷον ἔχει ἡ ἐν τῷ Οἰδίποδι. εἰσὶ μὲν οὖν καὶ ἄλλαι ἀναγνωρίσεις. καὶ γὰρ πρὸς ἄψυχα καὶ τὰ τυχόντα ἐστὶν ὥσπερ εἴρηται, συμβαίνει, καὶ εἰ πέπραγέ τις ἢ μὴ πέπραγεν, ἔστιν ἀναγνωρίσαι· ἀλλ' ἡ μάλιστα τοῦ μύθου,

distorquere sæpenumero coguntur, quod ex ordine est. Quoniam autem non solum est perfectæ actionis imitatio, sed etiam terribilium, & miserabilium, atque hæc fiunt maxime talia, & magis, cum fiant præter opinionem inter se: nam admirabile sic habebũt magis, quam si a casu, & fortuna: quoniam & eorum, quæ a fortuna sont, hæc maxime admirabilia videntur, quæcunque tanquam ex industria apparent facta fuisse: sicut statua Mitvi Argis interfecit eum, qui fuit causa interitus Mitvi, cum in eius caput incidisset, dum ipse spectaret: videntur enim talia non temere facta esse: idcirco necesse est, tales fabulas pulchriores esse.

CAPVT X.

AC fabularum aliæ simplices sunt aliæ implexæ. Etenim actiones quarum imitationes fabulæ sunt, ne aliæ, quas dicamus, sunt tales. Appello simplicem actionem, qua facta, vt definitum est, continua, & vna, transitus fit sine peripetia, vel agnitione. Implexa est, ex qua cum agnitione, aut peripetia, aut ambabus transitus fit. Hæc autem oportet fieri ex ipsa constitutione fabulæ vt ex anteactis, aut ex necessitate, aut secundum verisimile hæc fieri contingat. Differt enim multum, vtrum hæc propter hæc, an post hæc fiant.

CAPVT XI.

ESt verò peripetia in contrarium eorum quæ aguntur, mutatio, vt dictum est. Atque hoc, vt dicimus, secundum verisimile, aut necessarium. Vt in Oedipode, cum venisset nuncius, tanquam lætitiam allaturus Oedipodi, eumque metu liberaturus aduersus matrem, vt aperuit, quisnam esset, contrarium fecit. Et in Lynceo, cum ipse quidem duceretur, vt moriturus, Danaus verò persequeretur, vt interfecturus, hunc quidem contigit ex rebus gestis mori: illum verò seruari. Agnitio autem est, vt etiam nomen significat, ex ignoratione in cognitionem mutatio, aut ad amicitiam, aut inimicitiam eorum, qui ad prosperam fortunam, vel aduersam definiti sunt. Ac pulcherrima agnitio est cum simul peripetiæ fiunt, vt se habet in Oedipode. Ac sunt quidem etiam aliæ cognitiones. Etenim ad inanimata pertinet agnitio, & ad quæcunque, vt dictum est, a fortuna aliquando esse contingit. Et si fecit aliquis, aut non fecit licet agnoscere. Sed quæ maxime pertinet ad fabulam,

possunt, secundum verisimile, vel necessarium. Nam historicus, & poeta, non eo quod aut cum metro dicant, aut sine metro, inter se differunt. Liceret enim, quæ Herodoti in metris ponere, & nihilominus esset historia quædam cum metro, quam sine metris, sed in hoc est differentia, quòd vnus quidem facta dicit: alter verò qualia fieri debent. Quamobrem & res magis philosophica, & melior poesis est, quam historia. Nam poesis magis vniuersalia: historia magis singularia dicit. Est autem vniuersale, cùm exponitur, quemadmodum tali talia contingat dicere, aut facere secundum verisimile, aut necessarium, id quod spectat poesis, nomina imponens. Singulare verò, quid Alcibiades fecerit aut passus sit. At in Comœdia quidem iam hoc manifestum factũ est. Nam cùm constituerint fabulam per verisimilia, sic quælibet nomina imponunt, & non vt Iambici circa aliquem singularem faciunt. In Tragœdia autem factis nominibus hærent. Caussa verò est, quòd persuasibile est possibile. Ac non facta quidem non credimus esse possibilia. Facta verò manifestum est possibilium esse non enim facta essent, si impossibilia essent. Nec tamen non in aliquibus Tragœdiis, vnum, aut duo sunt ex notis nominibus, alia verò ficta. In quibusdam autem nullum, vt in Agathonis flore, similiter enim in hoc & res, & nomina ficta sunt: & nihilominus delectant. Quare non omnino quærendum est, vt traditis fabulis, in quibus Tragœdiæ versantur, hæreamus. nam est ridiculum hoc quærere: quoniam & nota paucis [illegible] sunt & tamen delectant omnes. Manifestum igitur ex his, poetam esse oportere magis fabularum effectorem, quàm metrorum, quatenus poeta secundum imitationem est: imitatur autem actiones. Quamuis igitur contigerit facta pangere, nihilominus poeta est. Factorum enim nonnulla nihil prohibet talia esse qualia verisimile est fieri, & possibilia esse, secundum quod ille ipsorum poeta est. Simplicium autem fabularum, & actionum Episodicæ sunt pessimæ. Dico Episodicam fabulam in qua Episodia post altera esse neque verisimile, neque necesse est. Ac tales efficiuntur à malis quidem poetis propter ipsos: à bonis verò propter histriones. Certamina enim facientes, & supra facultatem fabulam extendentes

A τὰ κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον. ὁ γὰρ ἱστορι-
κὸς καὶ ὁ ποιητὴς, οὐ τῷ ἢ ἔμμετρα λέγειν ἢ ἄ-
μετρα διαφέρουσιν· εἴη γὰρ ἂν τὰ Ἡροδότου
εἰς μέτρα τεθῆναι, καὶ οὐδὲν ἧττον ἂν εἴη ἱστο-
ρία τις μετὰ μέτρου, ἢ ἄνευ μέτρων· ἀλλὰ τού-
τῳ διαφέρει, τῷ τὸν μὲν τὰ γενόμενα λέγειν, τὸν
δὲ οἷα ἂν γένοιτο. διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ
σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ
B ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δ' ἱστορία τὰ
καθ' ἕκαστον λέγει. ἔστι δὲ καθόλου μὲν, τῷ
ποίῳ τὰ ποῖ' ἄττα συμβαίνει λέγειν ἢ πράτ-
τειν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον, οὗ στοχάζε-
ται ἡ ποίησις ὀνόματα ἐπιτιθεμένη· τὸ δὲ
καθ' ἕκαστον, τί Ἀλκιβιάδης ἔπραξεν, ἢ τί
ἔπαθεν. ἐπὶ μὲν οὖν τῆς κωμῳδίας ἤδη τοῦτο
δῆλον γέγονε. συστήσαντες γὰρ τὸν μῦθον διὰ
τῶν εἰκότων, οὕτω τὰ τυχόντα ὀνόματα ἐπι-
C τιθέασι, καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ ἰαμβοποιοὶ περὶ
τῶν καθ' ἕκαστον ποιοῦσιν. ἐπὶ δὲ τῆς τρα-
γῳδίας τῶν γενομένων ὀνομάτων ἀντέχονται.
αἴτιον δ' ὅτι πιθανόν ἐστι τὸ δυνατόν. τὰ
μὲν οὖν μὴ γενόμενα, οὔπω πιστεύομεν εἶναι
δυνατά· τὰ δὲ γενόμενα, φανερὸν ὅτι δυνα-
τά· οὐ γὰρ ἂν ἐγένετο εἰ ἦν ἀδύνατα. οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τραγῳδίαις, ἐν ἐνίαις μὲν ἓν ἢ
D δύο τῶν γνωρίμων ἐστὶν ὀνομάτων, τὰ δὲ ἄλλα
πεποιημένα· ἐν ἐνίαις δὲ οὐδέν· οἷον ἐν τῷ Ἀγά-
θωνος ἄνθει. ὁμοίως γὰρ ἐν τούτῳ τά τε πρά-
γματα καὶ τὰ ὀνόματα πεποίηται, καὶ οὐδὲν
ἧττον εὐφραίνει. ὥστ' οὐ πάντως ἐστὶ ζητητέον
τῶν παραδεδομένων μύθων, περὶ οὓς αἱ τραγῳ-
δίαι εἰσὶν, ἀντέχεσθαι. καὶ γὰρ γελοῖον τοῦτο
ζητεῖν, ἐπεὶ καὶ τὰ γνώριμα ὀλίγοις γνώρι-
μά ἐστιν, ἀλλ' ὅμως εὐφραίνει πάντας. δῆλον
E οὖν ἐκ τούτων ὅτι τὸν ποιητὴν μᾶλλον τῶν
μύθων εἶναι δεῖ ποιητὴν, ἢ τῶν μέτρων, ὅσῳ
ποιητὴς κατὰ τὴν μίμησίν ἐστι. μιμεῖται δὲ
τὰς πράξεις. κἂν ἄρα συμβῇ γενόμενα
ποιεῖν, οὐδὲν ἧττον ποιητής ἐστι. τῶν γὰρ γενο-
μένων ἔνια οὐδὲν κωλύει τοιαῦτα εἶναι οἷα ἂν
εἰκὸς γενέσθαι καὶ δυνατὰ γενέσθαι, καθ' ὃ ἐκεῖ-
νος αὐτῶν ποιητής ἐστι. τῶν δὲ ἁπλῶν μύθων καὶ
F πράξεων, αἱ ἐπεισοδιώδεις εἰσὶ χείρισται.
λέγω δ' ἐπεισοδιώδη μῦθον, ἐν ᾧ τὰ ἐπεισό-
δια μετ' ἄλληλα οὔτ' εἰκὸς, οὔτ' ἀνάγκη
εἶναι. τοιαῦται δὲ ποιοῦνται, ὑπὸ μὲν τῶν φαύλων
ποιητῶν, δι' αὐτούς· ὑπὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν διὰ

τοὺς ὑποκριτάς. ἀγωνίσματα γὰρ ποιοῦντες, καὶ παρὰ τὴν δύναμιν παρατείναντες μῦθον,

πολλά-

πολλάκις διαστρέφειν ἀναγκάζονται τὸ ἑξῆς. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τελείας ἐστὶ πράξεως ἡ μίμησις, ἀλλὰ καὶ φοβερῶν καὶ ἐλεεινῶν, ταῦτα δὲ γίνεται μάλιστα τοιαῦτα, καὶ μᾶλλον ὅταν γένηται παρὰ τὴν δόξαν δι' ἄλληλα· τὸ γὰρ θαυμαστὸν οὕτως ἕξει μᾶλλον, ἢ εἰ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου καὶ τῆς τύχης· ἐπεὶ καὶ τῶν ἀπὸ τύχης ταῦτα θαυμασιώτατα δοκεῖ, ὅσα ὥσπερ ἐπίτηδες φαίνεται γεγονέναι· οἷον ὡς ὁ ἀνδριὰς ὁ τοῦ Μίτυος ἐν Ἄργει ἀπέκτεινε τὸν αἴτιον τοῦ θανάτου τῷ Μίτυϊ, θεωροῦντι ἐμπεσών. ἔοικε γὰρ τὰ τοιαῦτα οὐκ εἰκῆ γίνεσθαι. ὥστε ἀνάγκη τοὺς τοιούτους εἶναι καλλίους μύθους.

Κεφάλαιον ι.

Εἰσὶ δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν ἁπλοῖ, οἱ δὲ πεπλεγμένοι. καὶ γὰρ αἱ πράξεις ὧν μιμήσεις οἱ μῦθοί εἰσιν, ὑπάρχουσιν εὐθὺς οὖσαι τοιαῦται. λέγω δὲ ἁπλῆν μὲν πρᾶξιν, ἧς γινομένης, ὥσπερ ὥρισται, συνεχοῦς καὶ μιᾶς, ἄνευ περιπετείας ἢ ἀναγνωρισμοῦ ἡ μετάβασις γίνεται· πεπλεγμένην δὲ, ἐξ ἧς μετὰ ἀναγνωρισμοῦ ἢ περιπετείας, ἢ ἀμφοῖν ἡ μετάβασίς ἐστι. ταῦτα δὲ δεῖ γίνεσθαι ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τοῦ μύθου, ὥστε ἐκ τῶν προγεγενημένων συμβαίνειν ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ κατὰ τὸ εἰκὸς γίνεσθαι ταῦτα. διαφέρει γὰρ πολὺ γίνεσθαι τάδε διὰ τάδε, ἢ μετὰ τάδε.

Κεφάλαιον ια.

Ἔστι δὲ περιπέτεια μὲν ἡ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων μεταβολὴ, καθάπερ εἴρηται, καὶ τοῦτο δὲ ὥσπερ λέγομεν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ ἀναγκαῖον. ὥσπερ ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐλθὼν ὡς εὐφρανῶν τὸν Οἰδίπουν, καὶ ἀπαλλάξων τοῦ πρὸς τὴν μητέρα φόβου, δηλώσας ὃς ἦν, τοὐναντίον ἐποίησε. καὶ ἐν τῷ Λυγκεῖ, ὁ μὲν ἀγόμενος ὡς ἀποθανούμενος, ὁ δὲ Δαναὸς ἀκολουθῶν ὡς ἀποκτενῶν· τὸν μὲν συνέβη ἐκ τῶν πεπραγμένων ἀποθανεῖν, τὸν δὲ σωθῆναι. ἀναγνώρισις δὲ, ὥσπερ καὶ τοὔνομα σημαίνει, ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μεταβολὴ, ἢ εἰς φιλίαν, ἢ εἰς ἔχθραν τῶν πρὸς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν ὡρισμένων. καλλίστη δὲ ἀναγνώρισις, ὅταν ἅμα περιπέτειαι γίνωνται, οἷον ἔχει ἡ ἐν τῷ Οἰδίποδι. εἰσὶ μὲν οὖν καὶ ἄλλαι ἀναγνωρίσεις. καὶ γὰρ πρὸς ἄψυχα καὶ τὰ τυχόντα ἐστὶν ὅτε, ὥσπερ εἴρηται, συμβαίνει, καὶ εἰ πέπραγέ τις ἢ μὴ πέπραγεν, ἔστιν ἀναγνωρίσαι· ἀλλ' ἡ μάλιστα τοῦ μύθου,

A distorquere sæpenumero coguntur, quod ex ordine est. Quoniam autem non solum est perfectæ actionis imitatio, sed etiam terribilium, & miserabilium, atque hæc fiunt maxime talia, & magis, cum fiant præter opinionem inter se: nam admirabile sic habebūt magis, quam si a casu, & fortuna: quoniam & eorum, quæ a fortuna sunt, hæc maxime admirabilia videntur, quæcunque tanquam ex industria apparent facta fuisse: sicuti statua Mitiui
B Argis interfecit eum, qui fuit causa interitus Mityi, cùm in eius caput incidisset, dum ipse spectaret: videntur enim talia non temere facta esse: idcircò necesse est, tales fabulas pulchriores esse.

CAPVT X.

Ac fabularum aliæ simplices sunt aliæ implexæ. Etenim actiones quarum imitationes fabulæ sunt, ne aliud quæramus, sunt tales. Appello simplicem actionem, qua facta, vt definitum est, continua,
C & vna, transitus fit sine peripetia, vel agnitione. Implexa est, ex qua cum agnitione, aut peripetia, aut ambabus transitus fit. Hæc autem oportet fieri ex ipsa constitutione fabulæ vt ex anteactis, aut ex necessitate, aut secundum verisimile hæc fieri contingat. Differt enim multum, vtrum hæc propter hæc, an post hæc fiant.

D

CAPVT XI.

Est verò peripetia in contrarium eorum quæ aguntur, mutatio, vt dictum est. Atque hoc vt dicimus, secundum verisimile, aut necessarium. Vt in Oedipode, cum venisset nuncius, tanquam lætitiam allaturus Oedipodi, eumque metu liberaturus aduersus matrem, vt aperuit, quisnam esset, contrarium fecit. Et in Lynceo, cum ipse quidem duceretur, vt moriturus,
E Danaus verò persequeretur, vt interfecturus, hunc quidem contigit ex rebus gestis mori, illum verò seruari. Agnitio autem est, vt etiam nomen significat, ex ignoratione in cognitionem mutatio, aut ad amicitiam, aut inimicitiam eorum, qui ad prosperam fortunam, vel aduersam definiti sunt. Ac pulcherrima agnitio est cum simul peripetiæ fiunt, vt se habet in Oedipode. Ac sunt quidem etiam aliæ
F cognitiones. Etenim ad inanimata pertinet agnitio, & ad quæcunque, vt dictum est, a fortuna aliquando esse cōtingit. Et si fecit aliquis, aut non fecit licet agnoscere. Sed quæ maxime pertinet ad fabulam,

πολλάκις διαστρέφειν ἀναγκάζονται τὸ ἐφεξῆς. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τελείας ἐστὶ πράξεως ἡ μίμησις, ἀλλὰ καὶ φοβερῶν καὶ ἐλεεινῶν· ταῦτα δὲ γίνεται μάλιστα τοιαῦτα, καὶ μᾶλλον ὅταν γένηται παρὰ τὴν δόξαν δι' ἄλληλα· τὸ γὰρ θαυμαστὸν οὕτως ἕξει μᾶλλον, ἢ εἰ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου καὶ τῆς τύχης· ἐπεὶ καὶ τῶν ἀπὸ τύχης ταῦτα θαυμασιώτατα δοκεῖ, ὅσα ὥσπερ ἐπίτηδες φαίνεται γεγονέναι· οἷον ὡς ὁ ἀνδριὰς ὁ τοῦ Μίτυος ἐν Ἄργει ἀπέκτεινε τὸν αἴτιον τοῦ θανάτου τῷ Μίτυϊ, θεωροῦντι ἐμπεσών. ἔοικε γὰρ τὰ τοιαῦτα οὐκ εἰκῆ γίνεσθαι. ὥστε ἀνάγκη τοὺς τοιούτους εἶναι καλλίους μύθους.

Κεφάλαιον ι.

Εἰσὶ δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν ἁπλοῖ, οἱ δὲ πεπλεγμένοι. καὶ γὰρ αἱ πράξεις ὧν μιμήσεις οἱ μῦθοί εἰσιν, ὑπάρχουσιν εὐθὺς οὖσαι τοιαῦται. λέγω δὲ ἁπλῆν μὲν πρᾶξιν, ἧς γενομένης, ὥσπερ ὥρισται, συνεχοῦς καὶ μιᾶς, ἄνευ περιπετείας ἢ ἀναγνωρισμοῦ ἡ μετάβασις γίνεται· πεπλεγμένην δὲ, ἐξ ἧς μετὰ ἀναγνωρισμοῦ, ἢ περιπετείας, ἢ ἀμφοῖν, ἡ μετάβασίς ἐστι. ταῦτα δὲ δεῖ γίνεσθαι ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τοῦ μύθου, ὥστε ἐκ τῶν προγεγενημένων συμβαίνειν ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ κατὰ τὸ εἰκὸς γίνεσθαι ταῦτα. διαφέρει γὰρ πολὺ γίνεσθαι τάδε διὰ τάδε, ἢ μετὰ τάδε.

Κεφάλαιον ια.

Ἔστι δὲ περιπέτεια μὲν ἡ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων μεταβολὴ, καθάπερ εἴρηται, καὶ τοῦτο δὲ ὥσπερ λέγομεν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ ἀναγκαῖον. ὥσπερ ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐλθὼν ὡς εὐφρανῶν τὸν Οἰδίπουν, καὶ ἀπαλλάξων τοῦ πρὸς τὴν μητέρα φόβου, δηλώσας ὃς ἦν, τοὐναντίον ἐποίησε. καὶ ἐν τῷ Λυγκεῖ, ὁ μὲν ἀγόμενος ὡς ἀποθανούμενος, ὁ δὲ Δαναὸς ἀκολουθῶν ὡς ἀποκτενῶν, τὸν μὲν συνέβη ἐκ τῶν πεπραγμένων ἀποθανεῖν, τὸν δὲ σωθῆναι. ἀναγνώρισις δ' ἐστὶν, ὥσπερ καὶ τοὔνομα σημαίνει, ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μεταβολὴ, ἢ εἰς φιλίαν, ἢ ἔχθραν τῶν πρὸς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν ὡρισμένων. καλλίστη δὲ ἀναγνώρισις, ὅταν ἅμα περιπέτεια γένηται, οἷον ἔχει ἡ ἐν τῷ Οἰδίποδι. εἰσὶ μὲν οὖν καὶ ἄλλαι ἀναγνωρίσεις. καὶ γὰρ πρὸς ἄψυχα καὶ τὰ τυχόντα ἐστὶν ὅτε, ὥσπερ εἴρηται, συμβαίνει. καὶ εἰ πέπραγέ τις, ἢ μὴ πέπραγεν, ἔστιν ἀναγνωρίσαι· ἀλλ' ἡ μάλιστα τοῦ μύθου,

distorquere sæpenumero coguntur, quod ex ordine est. Quoniam autem non solum est perfectæ actionis imitatio, sed etiam terribilium, & miserabilium, atque hæc fiunt maxime talia, & magis, cum fiant præter opinionem inter se: nam admirabile sic habebũt magis, quam si a casu, & fortuna: quoniam & eorum, quæ à fortuna sunt, hæc maximè admirabilia videntur, quæcunque tanquam ex industria apparent facta fuisse: sicuti statua Mythi Argis interfecit eum, qui fuit causa interitus Mityi, cum in eius caput incidisset, dum ipse spectaret: videntur enim talia non temerè facta esse. idcircò necesse est, tales fabulas pulchriores esse.

CAPVT X.

AC fabularum aliæ simplices sunt aliæ implexæ. Etenim actiones quarum imitationes fabulæ sunt, ne aliæ, quæ diximus, sunt tales. Appello simplicem actionem, qua facta, vt definitum est, continua, & vna, transitus fit sine peripetia, vel agnitione. Implexa est, ex qua cum agnitione, aut peripetia, aut ambabus transitus fit. Hæc autem oportet fieri ex ipsa constitutione fabulæ vt ex antea actis, aut ex necessitate, aut secundum verisimile hæc fieri contingat. Differt enim multum, vtrum hæc propter hæc, an post hæc fiant.

CAPVT XI.

ESt verò peripetia in contrarium eorum quæ aguntur, mutatio, vt dictum est. Atque hoc, vt dicimus, secundum verisimile, aut necessarium. Vt in Oedipode, cum venisset nuncius, tanquam lætitiam allaturus Oedipodi, eumque metu liberaturus aduersus matrem, vt aperuit, quisnam esset, contrarium fecit. Et in Lynceo, cum ipse quidem duceretur, vt moriturus, Danaus verò persequeretur vt interfecturus, hunc quidem contigit ex rebus gestis mori, illum verò seruari. Agnitio autem est, vt etiam nomen significat, ex ignoratione in cognitionem mutatio, aut ad amicitiam, aut inimicitiam eorum, qui ad prosperam fortunam, vel aduersam definiti sunt. Ac pulcherrima agnitio est cum simul peripetiæ fiunt, vt se habet in Oedipode. Ac sunt quidem etiam aliæ cognitiones. Etenim ad inanimata pertinet agnitio, & ad quæcunque, vt dictum est, à fortuna aliquando esse contingit. Et si fecit aliquis, aut non fecit, licet agnoscere. Sed quæ maxime pertinet ad fabulam,

& quæ maximè ad actionem, est ea, quæ dicta est. Talis enim agnitio & peripetia, aut misericordiam habebit, aut metum. qualium actionum Tragœdia imitatio supponitur. præterea verò & aduersa fortuna vti, & prospera in talibus continget. Iam quoniam agnitio quorũdam est agnitio, aliæ quidem sunt alterius ad alterum solùm cùm fuerit manifestus alter, quis sit: aliquando verò ambos oportet agnoscere. vt Iphigenia ab Oreste agnita est ex missione epistolæ: illi autem erga Iphigeniam alia opus fuit agnitione. Ac duæ quidem fabulæ partes circa hęc sunt, peripetia, & agnitio. Tertia verò est passio. Atque ex his peripetia, & agnitio expositę sunt. Passio verò est actio habens vim interimendi, aut graues dolores afferendi, vt quæ in aperto sunt mortes, & eiulationes, & vulnerationes, & quæcunque talia.

CAPVT XII.

IAm partes Tragœdiæ, quibus vt formis oportet vti, prius diximus. At secundum quantitatem, & in quas ipsa diuiditur separatas, hæ sunt, prologus, episodium, exodus, choricum, & huius quidem vna pars parodus: altera verò stasimum. Atque hæ quidem communes omnium: propriæ verò illæ à scena, & commi. Ac prologus est pars integra tragœdiæ ante chori parodum. Episodium pars integra Tragœdiæ interiecta inter integros choricos cantus. Exodus pars integra Tragœdiæ, post quam non est chori cantus. Chorici autem parodus prima dictio integri chori: stasimum verò cãtus chori sine anapæsto, & trochæo At commus lamentatio communis chori, & à scena. Ac partes quidem Tragœdiæ, quibus oportet vti, prius dictæ. At secundum quantitatem, & in quas ipsa diuiditur separatas, hę sunt.

CAPVT XIII.

QVæ verò oportet spectare, & quæ oportet cauere constituentes fabulas, & vnde erit Tragœdiæ opus, sequitur, vt dicamus, post illa, quæ adhuc dicta sunt. Quoniam igitur constitutionem pulcherrimæ Tragœdiæ oportet esse non simplicem, sed nexam, eamq. terribilium, & miserabilium imitationem (hoc enim proprium huiusmodi est imitationis.) Primũ quidem manifestũ est neque æquos viros mutatos apparere oportere ex prospera

A καὶ ἡ μάλιστα τῆς πράξεως, ἡ εἰρημένη ἐστίν. ἡ γὰρ τοιαύτη ἀναγνώρισις καὶ περιπέτεια, ἢ ἔλεον ἕξει, ἢ φόβον· οἵων πράξεων ἡ τραγῳδία μίμησις ὑπόκειται. ἔτι δὲ καὶ τὸ ἀτυχεῖν καὶ τὸ εὐτυχεῖν ἐπὶ τῶν τοιούτων συμβήσεται· ἐπειδὴ ἡ ἀναγνώρισις τινῶν ἐστιν ἀναγνώρισις. ἔτι δὲ ἀναγνωρίσεις, αἱ μὲν εἰσὶ θατέρου πρὸς τὸν ἕτερον μόνον, ὅτ' ἂν ᾖ δῆλος ἅτερος τίς ἐστιν. ὁτὲ δ' ἀμφοτέρους δεῖ ἀναγνωρί-
B σαι· οἷον, ἡ μὲν Ἰφιγένεια τῷ Ὀρέστῃ ἀνεγνωρίσθη ἐκ τῆς πέμψεως τῆς ἐπιστολῆς· ἐκείνῳ δὲ πρὸς τὴν Ἰφιγένειαν ἄλλης ἔδει ἀναγνωρίσεως. Δύο μὲν οὖν τοῦ μύθου μέρη περὶ ταῦτ' ἐστί, περιπέτεια καὶ ἀναγνώρισις· τρίτον δὲ, πάθος. τούτων δὲ περιπέτεια μὲν καὶ ἀναγνώρισις εἴρηται· πάθος δέ ἐστι πρᾶξις φθαρτικὴ ἢ ὀδυνηρά, οἷον οἵ τε ἐν τῷ φανερῷ θάνατοι, καὶ
C αἱ περιωδυνίαι καὶ τρώσεις, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Κεφάλαιον ιβ.

ΜΕρη δὲ τραγῳδίας, οἷς μὲν ὡς εἴδεσι δεῖ χρῆσθαι, πρότερον εἴπομεν. κατὰ δὲ τὸ ποσὸν, καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται κεχωρισμένα, τάδε ἐστί· πρόλογος, ἐπεισόδιον, ἔξοδος, χορικόν· καὶ τούτου, τὸ μὲν πάροδος, τὸ δὲ στάσιμον. κοινὰ μὲν οὖν ἁπάντων ταῦτα· ἴδια δὲ, τὰ ἀπὸ τῆς σκηνῆς καὶ κόμμοι. ἔστι δὲ πρόλο-
D γος μὲν μέρος ὅλον τραγῳδίας, τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου. ἐπεισόδιον δὲ, μέρος ὅλον τραγῳδίας, τὸ μεταξὺ ὅλων χορικῶν μελῶν. ἔξοδος δὲ, μέρος ὅλον τραγῳδίας, μεθ' ὃ οὐκ ἔστι χοροῦ μέλος. χορικοῦ δὲ, πάροδος μὲν, ἡ πρώτη λέξις ὅλου χοροῦ· στάσιμον δὲ, μέλος χοροῦ, τὸ ἄνευ ἀναπαίστου καὶ τροχαίου. κόμμος δὲ, θρῆνος κοινὸς χοροῦ καὶ ἀπὸ σκηνῆς. μέρη μὲν οὖν τραγῳδίας οἷς μὲν
E δεῖ χρῆσθαι πρότερον εἴρηται. κατὰ δὲ τὸ ποσὸν καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται κεχωρισμένα ταῦτ' ἐστίν.

Κεφάλαιον ιγ.

ΩΝ δὲ δεῖ στοχάζεσθαι, καὶ ἃ δεῖ εὐλαβεῖσθαι συνιστάντας τοὺς μύθους, καὶ πόθεν ἔσται τὸ τῆς τραγῳδίας ἔργον, ἐφεξῆς ἂν εἴη λεκτέον τοῖς νῦν εἰρημένοις. ἐπειδὴ
F οὖν δεῖ τὴν σύνθεσιν εἶναι τῆς καλλίστης τραγῳδίας, μὴ ἁπλῆν, ἀλλὰ πεπλεγμένην, καὶ ταύτην φοβερῶν καὶ ἐλεεινῶν εἶναι μιμητικήν (τοῦτο γὰρ ἴδιον τῆς τοιαύτης μιμήσεώς ἐστι) πρῶτον μὲν δῆλον, ὅτι οὔτε τοὺς ἐπιεικεῖς ἄνδρας δεῖ μεταβάλλοντας φαίνεσθαι ἐξ εὐ-

ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν· οὐ γὰρ φοβερὸν, A οὐδὲ ἐλεεινὸν τοῦτο, ἀλλὰ μιαρόν ἐστιν· οὔτε τοὺς μοχθηροὺς ἐξ ἀτυχίας εἰς εὐτυχίαν (ἀτραγῳδότατον γὰρ τοῦτ' ἐστὶ πάντων· οὐδὲν γὰρ ἔχει ὧν δεῖ. οὔτε γὰρ φιλάνθρωπον, οὔτε ἐλεεινὸν, οὔτε φοβερόν ἐστιν) οὐδ' αὖ τὸν σφόδρα πονηρὸν ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτειν. τὸ μὲν γὰρ φιλάνθρωπον ἔχοι ἂν ἡ τοιαύτη σύστασις, ἀλλ' οὔτε ἔλεον οὔτε φόβον. B ὁ μὲν γὰρ περὶ τὸν ἀνάξιόν ἐστι δυστυχοῦντα, ὁ δὲ περὶ τὸν ὅμοιον· ἔλεος μὲν, περὶ τὸν ἀνάξιον· φόβος δὲ περὶ τὸν ὅμοιον. ὥστε οὔτε ἐλεεινὸν, οὔτε φοβερὸν φαίνεται τὸ συμβαῖνον. ὁ μεταξὺ ἄρα τούτων λοιπός. ἔστι δὲ τοιοῦτος, ὁ μήτε ἀρετῇ διαφέρων καὶ δικαιοσύνῃ, μήτε διὰ κακίαν καὶ μοχθηρίαν μεταβάλλων εἰς τὴν δυστυχίαν, ἀλλὰ δι' ἁμαρτίαν τινὰ τῶν ἐν μεγάλῃ δόξῃ ὄντων καὶ C εὐτυχίᾳ· οἷον Οἰδίπους καὶ Θυέστης, καὶ οἱ ἐκ τῶν τοιούτων γενῶν ἐπιφανεῖς ἄνδρες. ἀνάγκη ἄρα τὸν καλῶς ἔχοντα μῦθον ἁπλοῦν εἶναι μᾶλλον ἢ διπλοῦν, ὥσπερ τινές φασι, καὶ μεταβάλλειν οὐκ εἰς εὐτυχίαν ἐκ δυστυχίας, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν, μὴ διὰ μοχθηρίαν, ἀλλὰ δι' ἁμαρτίαν μεγάλην, ἢ οἵου εἴρηται, ἢ βελτίονος μᾶλλον ἢ χείρονος. σημεῖον δὲ καὶ τὸ γιγνό- D μενον. πρὸ τοῦ μὲν γὰρ οἱ ποιηταὶ τοὺς τυχόντας μύθους ἀπηρίθμουν· νῦν δὲ, περὶ ὀλίγας οἰκίας αἱ κάλλισται τραγῳδίαι συντίθενται· οἷον περὶ Ἀλκμαίωνα, καὶ Οἰδίπουν, καὶ Ὀρέστην, καὶ Μελέαγρον, καὶ Θυέστην, καὶ Τήλεφον, καὶ ὅσοις ἄλλοις συμβέβηκεν ἢ παθεῖν δεινὰ, ἢ ποιῆσαι. ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν τέχνην καλλίστη τραγῳδία, ἐκ ταύτης τῆς E συστάσεώς ἐστι. διὸ καὶ οἱ Εὐριπίδῃ ἐγκαλοῦντες τὸ αὐτὸ ἁμαρτάνουσιν, ὅτι τοῦτο δρᾷ ἐν ταῖς τραγῳδίαις, καὶ πολλαὶ αὐτοῦ εἰς δυστυχίαν τελευτῶσι. τοῦτο γάρ ἐστιν, ὥσπερ εἴρηται, ὀρθόν. σημεῖον δὲ μέγιστον. ἐπὶ γὰρ τῶν σκηνῶν καὶ τῶν ἀγώνων τραγικώταται αἱ τοιαῦται φαίνονται, ἂν κατορθωθῶσι. καὶ ὁ Εὐριπίδης, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, F ἀλλὰ τραγικώτατός γε τῶν ποιητῶν φαίνεται. δευτέρα δὲ, ἡ πρώτη λεγομένη ὑπό τινων ἐστὶ σύστασις, ἡ διπλῆν τε τὴν σύστασιν ἔχουσα, καθάπερ ἡ Ὀδύσσεια, καὶ τελευτῶσα ἐξ ἐναντίας τοῖς βελτίοσι καὶ χείροσι. δοκεῖ δὲ εἶναι πρώτη διὰ τὴν τῶν θεάτρων ἀσθένειαν.

A fortuna in aduersam: id enim non est terribile, nec miserabile, sed sceleratum: neque improbos ex infortunio in prosperam fortunam: id enim maxime omnium à Tragœdia alienum est, quia nihil habet eorum, quæ oportet. neque enim gratum hominibus, neque miserabile, neque terribile est: neque rursus valde malum ex prospera fortuna in aduersam cadere: quod enim gratum est hominibus, id quidem habet talis constitutio, sed neq. miseri- B cordiã habet neque timorem: illa enim est circa eum, qui indigne aduersa fortuna vtatur, hic verò circa similẽ, quare neque miserabile, neque terribile apparet, quod contingit. Reliquus igitur est inter hos interiectus. Est autem talis, qui neque virtute præstat, & iustitia, neque propter vitium, & prauitatem mutatur in aduersam fortunam, sed propter errorẽ aliquẽ eorũ qui sunt in magna existimatione, & C fortunæ prosperitate, cuiusmodi Oedipus, & Thyestes, & qui ex talibus famil. illustres viri sunt. Necesse enim est egregie se habentẽ fabulã esse magis simplicẽ, quam duplicem, vt quidam dicunt: & mutari nõ in prosperam fortunã ex aduersa, sed cõtra ex prospera in aduersam, non propter improbitatẽ, sed propter errorẽ magnum, aut talis personæ qualis dictã est, aut melioris magis, quam peioris: signum autem est etiã id quod obseruatur. Nã antea eu- D dem poetę quaslibet fabulas enumerabãt: nunc vero circa paucas domos pulcherrimæ componuntur Tragœdiæ, vt circa Alcmæonem, & Oedipum, & Orestẽ & Meleagrum & Thyestẽ & Telephum, & quibuscunque aliis cõtingit aut atrocia pati, aut facere. Ac secundum artem quidam pulcherrima est Tragœdia ex hac constitutione. Quare & errant, qui accusant Euripidem in eadem re quòd hoc faciat in E Tragœdiis: & multæ ipsius in aduersam fortunam terminent. Id enim rectum est, vt diximus. Ac signum maximum est, quòd in scenis, & certaminibus tales maxime apparent Tragicæ, si rectè dirigantur: & Euripides quamuis alia nõ bene disponat, hac tamen in parte inter poetas maximè apparet Tragicus. Iam verò secunda constitutio est, quæ à quibusdam prima dicta est, eius fabulæ, quæ dupli- F cem habet constitutionem, vt Odyssea: & desinit ex contrarietate, melioribus, & peioribus. Videtur autem esse prima propter theatrorum imbecillitatem.

A Nam poetæ eam consequuntur, morem gerentes spectatoribus. Atque hæc ea non est, quæ a Tragœdia proficiscitur, voluptas, sed magis Comœdiæ propria: in ea enim fabula si inimicissimi sint, vt Orestes, & Aegisthus, amici tãdem facti exeunt: & nullus per alterum moritur.

CAPVT XIIII.

AC licet quidem terribile, & miserabile ex apparatu fieri: licet verò etiam B ex ipsa constitutione id quod prius est, & poetæ melioris. oportet enim etiam sine visu fabulam sic cõstitutam esse, vt audiens res, quæ fiunt, & horreat, & misereatur ex iis, quæ contingunt, in quas perturbationes cadet ille, qui Oedipodis fabulam audiat. Efficere autem hoc per apparatum, est magis artificii expers & sumptus requirit. Atque qui non solùm terribile propter apparatum, sed mõstruosum efficiunt, nihil commune habẽt cum Tra- C gœdia. Non enim omnem à Tragœdia oportet voluptatem quærere, sed propriam. Quoniam verò ex misericordia, & metu per imitationem poetam efficere oportet voluptatem: id in rebus efficiendum esse, manifestum est. Qualia igitur atrocia, aut qualia miserabilia appareant, ex iis assumamus, quæ contingunt. Necesse autem est, aut amicorum esse inter se tales actiones, aut inimicorũ, aut neutrorum. Quòd D si inimicus inimicum occiderit, nihil miserabile neque dum facit, neque dum facturus est monstrat, præterquàm in illa ipsa perturbatione. Neque qui se neutro modo habent. Quando autem in amicitiis sunt perturbationes, vt si frater fratrẽ, aut filius fratrũ, aut mater filium, aut filius matrem occiderit, aut occisurus fuerit, aut tale aliquid aliud faciat: hæc quærere oportet. Ac receptas quidẽ fabulas soluere E non licet. dico autem, vt Clytemnestram occisam ab Oreste, & Eriphylen ab Alcmæone. Ipsum verò inuenire, ac traditis rectè vti oportet. Idque quod dicimus, se rectè habere, apertius exponamus. Licet enim sic actionem fieri, vt antiqui faciebant, vt eam præstarent scientes & cognoscentes quemadmodum occidentem filium Medeam Euripides fecit. At licet agere ita, vt ignorantes rem agant atrocem, postea verò amicitiam agnoscant, F vt Sophoclis Oedipus. Atque hoc quidem extra actionem. In ipsa verò Tragœdia

ἀκολουθοῦσι γὰρ οἱ ποιηταὶ κατ' εὐχὴν ποιοῦντες τοῖς θεαταῖς. ἔστι δὲ οὐχ αὕτη ἀπὸ τραγῳδίας ἡδονή, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς κωμῳδίας οἰκεία· ἐκεῖ γὰρ, οἳ ἂν ἔχθιστοι ὦσιν ἐν τῷ μύθῳ, οἷον Ὀρέστης καὶ Αἴγισθος, φίλοι γενόμενοι ἐπὶ τελευτῆς ἐξέρχονται, καὶ ἀποθνήσκει οὐδεὶς ὑπ' οὐδενός.

Κεφάλαιον ιδ'.

Ἔστι μὲν οὖν τὸ φοβερὸν καὶ ἐλεεινὸν ἐκ τῆς ὄψεως γίνεσθαι· ἔστι δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τῶν πραγμάτων, ὅπερ ἐστὶ πρότερον καὶ ποιητοῦ ἀμείνονος. δεῖ γὰρ καὶ ἄνευ τοῦ ὁρᾷν οὕτω συνεστάναι τὸν μῦθον, ὥστε τὸν ἀκούοντα τὰ πράγματα γινόμενα καὶ φρίττειν καὶ ἐλεεῖν ἐκ τῶν συμβαινόντων· ἅπερ ἂν πάθοι τις ἀκούων τὸν τοῦ Οἰδίποδος μῦθον. τὸ δὲ διὰ τῆς ὄψεως τοῦτο παρασκευάζειν ἀτεχνότερον, καὶ χορηγίας δεόμενόν ἐστιν. οἱ δὲ μὴ τὸ φοβερὸν διὰ τῆς ὄψεως, ἀλλὰ τὸ τερατῶδες μόνον παρασκευάζοντες, οὐδὲν τραγῳδίᾳ κοινωνοῦσιν· οὐ γὰρ πᾶσαν δεῖ ζητεῖν ἡδονὴν ἀπὸ τραγῳδίας, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν. ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ ἐλέου καὶ φόβου διὰ μιμήσεως δεῖ ἡδονὴν παρασκευάζειν τὸν ποιητήν, φανερὸν ὡς τοῦτο ἐν τοῖς πράγμασιν ἐμποιητέον. ποῖα οὖν δεινὰ ἢ ποῖα οἰκτρὰ φαίνεται τῶν συμπιπτόντων, λάβωμεν. ἀνάγκη δὲ ἢ φίλων εἶναι πρὸς ἀλλήλους τὰς τοιαύτας πράξεις, ἢ ἐχθρῶν, ἢ μηδετέρων. ἂν μὲν οὖν ἐχθρὸς ἐχθρὸν ἀποκτείνῃ, οὐδὲν ἐλεεινὸν οὔτε ποιῶν, οὔτε μέλλων δείκνυσι, πλὴν κατ' αὐτὸ τὸ πάθος, οὐδ' ἂν μηδετέρως ἔχοντες. ὅταν δ' ἐν ταῖς φιλίαις ἐγγένηται τὰ πάθη, οἷον εἰ ἀδελφὸς ἀδελφὸν, ἢ υἱὸς πατέρα, ἢ μήτηρ υἱὸν ἢ υἱὸς μητέρα ἀποκτείνῃ, ἢ μέλλῃ, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον δρᾷ, ταῦτα ζητητέον. τοὺς μὲν οὖν παρειλημμένους μύθους λύειν οὐκ ἔστι. λέγω δὲ οἷον τὴν Κλυταιμνήστραν ἀποθανοῦσαν ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου, καὶ τὴν Ἐριφύλην ὑπὸ τοῦ Ἀλκμαίωνος. αὐτὸν δὲ εὑρίσκειν δεῖ, καὶ τοῖς παραδεδομένοις χρῆσθαι καλῶς. τὸ δὲ καλῶς τί λέγομεν, εἴπωμεν σαφέστερον. ἔστι μὲν γὰρ οὕτω γίνεσθαι τὴν πρᾶξιν, ὥσπερ οἱ παλαιοὶ ἐποίουν, εἰδότας καὶ γινώσκοντας· καθάπερ καὶ Εὐριπίδης ἐποίησεν ἀποκτείνουσαν τοὺς παῖδας τὴν Μήδειαν. ἔστι δὲ πρᾶξαι μὲν, ἀγνοοῦντας δὲ πρᾶξαι τὸ δεινὸν, εἶθ' ὕστερον ἀναγνωρίσαι τὴν φιλίαν, ὥσπερ ὁ Σοφοκλέους Οἰδίπους. τοῦτο μὲν οὖν ἔξω τοῦ δράματος. ἐν δ' αὐτῇ τῇ τραγῳδίᾳ

οἷον

ὥσπερ ὁ Ἀλκμαίων ὁ Ἀστυδάμαντος, ἢ ὁ Τηλέγονος ὁ ἐν τῷ τραυματίᾳ Ὀδυσσεῖ. ἔτι δὲ τρίτον παρὰ ταῦτα τὸ μέλλοντα ποιεῖν τι τῶν ἀνηκέστων δι' ἄγνοιαν, ἀναγνωρίσαι πρὶν ποιῆσαι. καὶ παρὰ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἄλλως. ἢ γὰρ πρᾶξαι ἀνάγκη ἢ μή, καὶ εἰδότας ἢ μὴ εἰδότας. τούτων δὲ τὸ μὲν γινώσκοντα μελλῆσαι καὶ μὴ πρᾶξαι, χείριστον. τό τε γὰρ μιαρὸν ἔχει, καὶ οὐ τραγικόν· ἀπαθὲς γάρ. διόπερ οὐδεὶς ποιεῖ ὁμοίως, εἰ μὴ ὀλιγάκις· οἷον ἐν Ἀντιγόνῃ τὸν Κρέοντα ὁ Αἵμων. τὸ δὲ πρᾶξαι δεύτερον. βέλτιον δὲ τὸ ἀγνοοῦντα μὲν πρᾶξαι, πράξαντα δὲ ἀναγνωρίσαι. τό, τε γὰρ μιαρὸν οὐ πρόσεστι, καὶ ἡ ἀναγνώρισις ἐκπληκτικόν. κράτιστον δὲ τὸ τελευταῖον. λέγω δὲ οἷον ἐν τῷ Κρεσφόντῃ ἡ Μερόπη μέλλει τὸν υἱὸν ἀποκτείνειν, ἀποκτείνει δὲ οὔ, ἀλλ' ἀνεγνώρισε· καὶ ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἡ ἀδελφὴ τὸν ἀδελφόν· καὶ ἐν τῇ Ἕλλῃ ὁ υἱὸς τὴν μητέρα ἐκδιδόναι μέλλων, ἀνεγνώρισε. διὰ τοῦτο, ὅπερ πάλαι εἴρηται, οὐ περὶ πολλὰ γένη αἱ τραγῳδίαι εἰσί. ζητοῦντες γὰρ οὐκ ἀπὸ τέχνης, ἀλλ' ἀπὸ τύχης, εὗρον τὸ τοιοῦτον παρασκευάζειν ἐν τοῖς μύθοις. ἀναγκάζονται οὖν ἐπὶ ταύτας τὰς οἰκίας ἀπαντᾶν, ὅσαις τὰ τοιαῦτα συμβέβηκε πάθη. περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν πραγμάτων συστάσεως, καὶ ποίους τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς μύθους, εἴρηται ἱκανῶς.

Κεφάλαιον ιε.

Περὶ δὲ τὰ ἤθη τέτταρά ἐστιν ὧν δεῖ στοχάζεσθαι. ἓν μὲν καὶ πρῶτον ὅπως χρηστὰ ᾖ. ἕξει δὲ ἦθος μέν, ἐὰν ὥσπερ ἐλέχθη, ποιῇ φανερὸν ὁ λόγος ἢ ἡ πρᾶξις προαίρεσίν τινα· φαῦλον μέν, ἐὰν φαύλην· χρηστὸν δέ, ἐὰν χρηστήν. ἔστι δὲ ἐν ἑκάστῳ γένει. καὶ γὰρ γυνή ἐστι χρηστή, καὶ δοῦλος· καίτοι γε ἴσως τούτων τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ ὅλως φαῦλόν ἐστι. δεύτερον δὲ τὸ ἁρμόττοντα. ἔστι γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ' οὐχ ἁρμόττον γυναικὶ τὸ ἀνδρείαν ἢ δεινὴν εἶναι. τρίτον δὲ τὸ ὅμοιον. τοῦτο γὰρ ἕτερον τοῦ χρηστὸν τὸ ἦθος καὶ ἁρμόττον ποιῆσαι, ὥσπερ εἴρηται. τέταρτον δὲ τὸ ὁμαλόν. κἂν γὰρ ἀνώμαλός τις ᾖ, ὁ τὴν μίμησιν παρέχων, καὶ τοιοῦτον ἦθος ὑποτεθῇ, ὅμως ὁμαλῶς ἀνώμαλον δεῖ εἶναι. ἔστι δὲ παράδειγμα πονηρίας μὲν ἤθους μὴ ἀναγκαῖον, οἷον ὁ Μενέλαος ἐν τῷ Ὀρέστῃ· τοῦ δὲ ἀπρεποῦς καὶ μὴ ἁρμόττοντος, ὅ, τε θρῆνος Ὀδυσσέως ἐν τῇ Σκύλλῃ, καὶ ἡ τῆς Μελανίππης ῥῆσις· τοῦ δὲ ἀνωμάλου, ἡ ἐν Αὐλίδι Ἰφιγένεια.

A vt Alcmæon Astydamantis, vel Telegonus in vulnerato Vlysse. Præterea tertium est, cum quis aliquid læui propter ignorantiam facturus erat, & priusquam faceret, agnouit. Et præter hæc aliter non licet. Aut enim facere necesse est, aut non: & scientes aut non scientes. Horum autem pessimum est, cum quis facturus fuit & nō fecit. sceleratum enim habet, & non Tragicum: nam sine affectu est. Quare nemo
B facit similiter, nisi rarò, vt in Antigona Creontem Aemon. Nam fecisse secundum est. At melius est ignorantem quidem fecisse, cum autem fecerit, agnouisse, sceleratum enim non adest, & agnitio stuporem gignit. Optimum verò est postremum. Dico autem, vt in Cresphonte Merope interfectura quidem filium erat, sed, cum agnouisset, non interfecit. Et in Iphigenia soror fratrem. Et in Helle filius matrem
C cediturus agnouit. Quapropter quod pridem dictū est, non circa multas sunt Tragœdiæ familias. Quærentes enim non ab arte sed a fortuna, huiusmodi in fabulis cōstitutionem inuenerunt. Itaque ad has domos coguntur occurrere, quibuscunque tales contigerunt perturbationes. Ac de rerum constitutione, & quales fabulas esse oporteat satis dictum est.

CAPVT XV.

D Cæterùm de moribus quatuor sunt, quæ spectare oportet. Vnum quidem, & primum, quomodo boni sint. Habebit autem morem, si vt dictum est, oratio aut actio manifestam efficiat præelectionem aliquam: malos quidem, si malam: bonos verò, si bonam. Est verò hoc in vnoquoq. genere. Etenim melior est bona, & seruus, etiam si fortasse ex his aliud quidem peius, hoc omnino malum est. Secūdum est,
E quando sint conuenientes. Est enim virorum mos, sed non conueniens mulieri, fortem vel terribilem esse. Tertium quando sint similes. hoc enim aliud est ab eo, quod est bonos, & cōuenientes mores facere, vt dictum est. Quartum, quomodo æquales. Tametsi enim inæqualis quidam sit, qui præbet imitationē, & talibus moribus suppositus sit: tamen æqualiter inæqualem oportet esse. Est autē exemplum
F improborum morum, non ex necessitate, vt Menelaus in Oreste. Eius verò, quod non deceat, & non conueniat, tum lamētatio Vlyssis in Scylla, tum Menalippæ dictio. At inæqualium in Aulide Iphigenia.

Nam poetæ eam consequuntur, morem gerentes spectatoribus. Atque hæc ea non est, quæ à Tragœdia proficiscitur, voluptas, sed magis Comœdiæ propria: in ea enim fabula si inimicissimi sint, vt Orestes, & Aegisthus, amici tãdem facti exeunt: & nullus per alterum moritur.

CAPVT XIIII.

AC licet quidem terribile, & miserabile ex apparatu fieri: licet verò etiam ex ipsa constitutione id quod prius est, & poetæ melioris. oportet enim etiam sine visu fabulam sic cõstitutam esse, vt audiens res, quæ fiunt, & horreat, & misereatur ex iis, quæ contingunt, in quas perturbationes cadet ille, qui Oedipodis fabulam audiat. Efficere autem hoc per apparatum, est magis artificii expers & sumptus requirit. Atque qui non solùm terribile propter apparatum, sed mõstruosum efficiunt, nihil commune habẽt cum Tragœdia. Non enim omnem à Tragœdia oportet voluptatem quærere, sed propriam. Quoniam verò ex misericordia, & metu per imitationem poetam efficere oportet voluptatem: id in rebus efficiendum esse, manifestum est. Qualia igitur atrocia, aut qualia miserabilia appareant, ex iis assumamus, quæ contingunt. Necesse autem est, aut amicorum esse inter se tales actiones, aut inimicorũ, aut neutrorum. Quòd si inimicus inimicum occiderit, nihil miserabile neque dum facit, neque dum facturus est monstrat, præterquàm in illa ipsa perturbatione. Neque qui se neutro modo habent. Quando autem in amicitiis fiunt perturbationes, vt si frater fratrẽ, aut filius patrẽ, aut mater filium, aut filius matrem occiderit, aut occisurus fuerit, aut tale aliquid aliud faciat: hæc quærere oportet. Ac receptas quidẽ fabulas soluere non licet. dico autem, vt Clytemnestram occisam ab Oreste, & Eriphylen ab Alcmæone. Ipsum verò inuenire, ac traditis rectè vti oportet. Idque quod dicimus, se rectè habere, apertius exponamus. Licet enim sic actionem fieri, vt anti qui faciebant, vt eam præstarent scientes & cognoscentes, quemadmodum occidentem filios Medeam Euripides fecit. At licet agere ita, vt ignorantes rem agant atrocem, postea verò amicitiam agnoscant, vt Sophoclis Oedipus. Atque hoc quidem extra actionem. In ipsa verò Tragœdia

A ἀκολουθοῦσι γὰρ οἱ ποιηταὶ κατ' εὐχὴν ποιοῦντες τοῖς θεαταῖς. ἔστι δὲ οὐχ αὕτη ἀπὸ τραγῳδίας ἡδονή, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς κωμῳδίας οἰκεία· ἐκεῖ γὰρ, οἳ ἂν ἔχθιστοι ὦσιν ἐν τῷ μύθῳ, οἷον Ὀρέστης καὶ Αἴγισθος, φίλοι γενόμενοι ἐπὶ τελευτῆς ἐξέρχονται, καὶ ἀποθνήσκει οὐδεὶς ὑπ' οὐδενός.

Κεφάλαιον ιδ.

B Ἔστι μὲν οὖν τὸ φοβερὸν καὶ ἐλεεινὸν ἐκ τῆς ὄψεως γίνεσθαι· ἔστι δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τῶν πραγμάτων, ὅπερ ἐστὶ πρότερον καὶ ποιητοῦ ἀμείνονος. δεῖ γὰρ καὶ ἄνευ τοῦ ὁρᾶν οὕτω συνεστάναι τὸν μῦθον, ὥστε τὸν ἀκούοντα τὰ πράγματα γινόμενα καὶ φρίττειν καὶ ἐλεεῖν ἐκ τῶν συμβαινόντων· ἅπερ ἂν πάθοι τις ἀκούων τὸν τοῦ Οἰδίποδος μῦθον. C τὸ δὲ διὰ τῆς ὄψεως τοῦτο παρασκευάζειν ἀτεχνότερον, καὶ χορηγίας δεόμενόν ἐστιν. οἱ δὲ μὴ τὸ φοβερὸν διὰ τῆς ὄψεως, ἀλλὰ τὸ τερατῶδες μόνον παρασκευάζοντες, οὐδὲν τραγῳδίᾳ κοινωνοῦσιν· οὐ γὰρ πᾶσαν δεῖ ζητεῖν ἡδονὴν ἀπὸ τραγῳδίας, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν. ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ ἐλέου καὶ φόβου διὰ μιμήσεως δεῖ ἡδονὴν παρασκευάζειν τὸν ποιητήν, φανερὸν ὡς τοῦτο D ἐν τοῖς πράγμασιν ἐμποιητέον. ποῖα οὖν δεινὰ ἢ ποῖα οἰκτρὰ φαίνεται τῶν συμπιπτόντων, λάβωμεν. ἀνάγκη δὲ ἢ φίλων εἶναι πρὸς ἀλλήλους τὰς τοιαύτας πράξεις, ἢ ἐχθρῶν, ἢ μηδετέρων. ἂν μὲν οὖν ἐχθρὸς ἐχθρὸν ἀποκτείνῃ, οὐδὲν ἐλεεινὸν οὔτε ποιῶν, οὔτε μέλλων δείκνυσι, πλὴν κατ' αὐτὸ τὸ πάθος, οὐδ' ἂν μηδετέρως ἔχοντες. ὅταν δ' E ἐν ταῖς φιλίαις ἐγγένηται τὰ πάθη, οἷον εἰ ἀδελφὸς ἀδελφόν, ἢ υἱὸς πατέρα, ἢ μήτηρ υἱόν, ἢ υἱὸς μητέρα ἀποκτείνῃ, ἢ μέλλῃ, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον δρᾷ, ταῦτα ζητητέον. τοὺς μὲν οὖν παρειλημμένους μύθους λύειν οὐκ ἔστι. λέγω δὲ οἷον τὴν Κλυταιμνήστραν ἀποθανοῦσαν ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου, καὶ τὴν Ἐριφύλην ὑπὸ τοῦ Ἀλκμαίωνος. αὐτὸν δὲ εὑρίσκειν δεῖ, καὶ τοῖς παραδεδομένοις χρῆσθαι καλῶς. τὸ F δὲ καλῶς τί λέγομεν, εἴπωμεν σαφέστερον. ἔστι μὲν γὰρ οὕτω γίνεσθαι τὴν πρᾶξιν, ὥσπερ οἱ παλαιοὶ ἐποίουν, εἰδότας καὶ γινώσκοντας· καθάπερ καὶ Εὐριπίδης ἐποίησεν ἀποκτείνουσαν τοὺς παῖδας τὴν Μήδειαν. ἔστι δὲ πρᾶξαι μὲν, ἀγνοοῦντας δὲ πρᾶξαι τὸ δεινόν, εἶθ' ὕστερον ἀναγνωρίσαι τὴν φιλίαν, ὥσπερ ὁ Σοφοκλέους Οἰδίπους. τοῦτο μὲν οὖν ἔξω τοῦ δράματος. ἐν δ' αὐτῇ τῇ τραγῳδίᾳ

εἶναι

ἢ ὁ Ἀλκμαίων ὁ Ἀστυδάμαντος, ἢ ὁ Τηλέγονος ὁ ἐν τῷ τραυματίᾳ Ὀδυσσεῖ. ἔτι δὲ τρίτον παρὰ ταῦτα, τὸ μέλλοντα ποιεῖν τι τῶν ἀνηκέστων δι' ἄγνοιαν, ἀναγνωρίσαι πρὶν ποιῆσαι, καὶ παρὰ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἄλλως. ἢ γὰρ πρᾶξαι ἀνάγκη ἢ μή, καὶ εἰδότας, ἢ μὴ εἰδότας. τούτων δὲ τὸ μὲν γινώσκοντα μελλῆσαι καὶ μὴ πρᾶξαι, χείριστον. τό τε γὰρ μιαρὸν ἔχει, καὶ οὐ τραγικόν· ἀπαθὲς γάρ. διόπερ οὐδεὶς ποιεῖ ὁμοίως, εἰ μὴ ὀλιγάκις· οἷον, ἐν Ἀντιγόνῃ τὸν Κρέοντα ὁ Αἵμων. τὸ δὲ πρᾶξαι δεύτερον. βέλτιον δὲ τὸ ἀγνοοῦντα μὲν πρᾶξαι, πράξαντα δὲ ἀναγνωρίσαι, τό, τε γὰρ μιαρὸν οὐ πρόσεστι, καὶ ἡ ἀναγνώρισις ἐκπληκτικόν. κράτιστον δὲ τὸ τελευταῖον. λέγω δὲ οἷον ἐν τῷ Κρεσφόντῃ ἡ Μερόπη μέλλει τὸν υἱὸν ἀποκτείνειν, ἀποκτείνει δὲ οὔ, ἀλλ' ἀνεγνώρισε· καὶ ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἡ ἀδελφὴ τὸν ἀδελφόν· καὶ ἐν τῇ Ἕλλῃ ὁ υἱὸς τὴν μητέρα ἐκδιδόναι μέλλων, ἀνεγνώρισεν. διὰ τοῦτο, ὅπερ πάλαι εἴρηται, οὐ περὶ πολλὰ γένη αἱ τραγῳδίαι εἰσί. ζητοῦντες γὰρ οὐκ ἀπὸ τέχνης, ἀλλ' ἀπὸ τύχης, εὗρον τὸ τοιοῦτον παρασκευάζειν ἐν τοῖς μύθοις. ἀναγκάζονται οὖν ἐπὶ ταύτας τὰς οἰκίας ἀπαντᾶν, ὅσαις τὰ τοιαῦτα συμβέβηκε πάθη. περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν πραγμάτων συστάσεως, καὶ ποίους τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς μύθους, εἴρηται ἱκανῶς.

Κεφάλαιον ιε.

Περὶ δὲ τὰ ἤθη τέτταρά ἐστιν ὧν δεῖ στοχάζεσθαι, ἓν μὲν καὶ πρῶτον ὅπως χρηστὰ ᾖ. ἕξει δὲ ἦθος μέν, ἐὰν ὥσπερ ἐλέχθη, ποιῇ φανερὸν ὁ λόγος, ἢ ἡ πρᾶξις προαίρεσίν τινα· φαῦλον μέν, ἐὰν φαύλην, χρηστὸν δέ, ἐὰν χρηστήν. ἔστι δὲ ἐν ἑκάστῳ γένει. καὶ γὰρ γυνή ἐστι χρηστὴ καὶ δοῦλος. καίτοι γε ἴσως τούτων, τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ ὅλως φαῦλόν ἐστι. δεύτερον δὲ τὰ ἁρμόττοντα. ἔστι γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ' οὐχ ἁρμόττον γυναικὶ τὸ ἀνδρείαν ἢ δεινὴν εἶναι. τρίτον δὲ, τὸ ὅμοιον. τοῦτο γὰρ ἕτερον τοῦ χρηστὸν τὸ ἦθος καὶ ἁρμόττον ποιῆσαι, ὥσπερ εἴρηται. τέταρτον δέ, τὸ ὁμαλόν. κἂν γὰρ ἀνώμαλός τις ᾖ, ὁ τὴν μίμησιν παρέχων, καὶ τοιοῦτον ἦθος ὑποτεθῇ, ὅμως ὁμαλῶς ἀνώμαλον δεῖ εἶναι. ἔστι δὲ παράδειγμα πονηρίας μὲν ἤθους μὴ ἀναγκαῖον, οἷον, ὁ Μενέλαος ἐν τῷ Ὀρέστῃ· τοῦ δὲ ἀπρεποῦς καὶ μὴ ἁρμόττοντος, ὅ, τε θρῆνος Ὀδυσσέως ἐν τῇ Σκύλλῃ, καὶ ἡ τῆς Μελανίππης ῥῆσις· τοῦ δ' ἀνωμάλου, ἡ ἐν Αὐλίδι Ι...

A vt Alcmæon Astydamantis, vel Telegonus in vulnerato Vlysse. Præterea tertium est, cum quis aliquid sæui propter ignorantiam facturus erat, & priusquam faceret, agnouit. Et præter hæc aliter non licet. Aut enim facere necesse est, aut non: & scientes aut non scientes. Horum autem pessimum est, cum quis facturus fuit & nõ fecit. sceleratum enim habet, & non Tragicum: nam sine affectu est. Quare nemo B facit similiter, nisi rarò, vt in Antigona Creontem Aemon. Nam fecisse secundum est. At melius est ignorantem quidem fecisse, cum autem fecerit, agnouisse, sceleratum enim non adest, & agnitio stuporem gignit. Optimum verò est postremum. Dico autem, vt in Cresphonte Merope interfectura quæ erat filium erat, sed, cum agnouisset, non interfecit. Et in Ipi igenia sorot fratrem. Et in Hell. filius matrem C cediturus agnouit. Quapropter, quod pridem dictũ est, non circa multas sunt Tragœdiæ familias. Quærentes enim non ab arte sed a fortuna, huiusmodi in fabulæ cõfectionem inuenerunt. Itaque ad has domos coguntur occurrere, quibuscunque tales contigerunt perturbationes. At de rerum constitutione, & quales fabulas esse oporteat satis dictum est.

CAPVT XV.

D CEterùm de morib. quatuor sunt, quæ spectare oportet. Vnum quidem, & primum, quomodo boni sint. Habebit autem morem, si vt dictum est, oratio aut actio manifestam efficiat prælectionem aliquam: malos quidem, si malam: bonos verò, si bonam. Est verò hoc in vnoquoq. genere. Etenim melior est bona, & seruus, etiam si fortasse ex his illud quidem peius, hoc omnino malum est. Secũdum est, E quando sint conuenientes. Est enim virorum mos, sed non conueniens mulieri, fortem vel terribilem esse. Tertium quando sint similes. hoc enim aliud est ab eo, quod est bonos, & cõuenientes mores facere, vt dictum est. Quartum, quomodo æquales. Tametsi enim inæqualis quidam sit, qui præbet imitationẽ, & talibus moribus suppositus sit: tamen æqualiter inæqualem oportet esse. Est autẽ exemplum F improborum morum, non ex necessitate, vt Menelaus in Oreste. Eius verò, quod non deceat, & non conueniat, tum lamẽtatio Vlyssis in Scylla, tum Menalippæ dictio. At inæqualium in Aulide Iphigenia:

Nam poetæ eam consequuntur, morem gerentes spectatoribus. Atque hæc ea non est, quæ à Tragœdia proficiscitur, voluptas sed magis Comœdiæ propria: in ea enim fabula si inimicissimi sint, vt Orestes, & Aegisthus, amici tãdem facti exeunt: & nullus per alterum moritur.

CAPVT XIIII.

AC licet quidem terribile, & miserabile ex apparatu fieri: licet verò etiam ex ipsa constitutione id quod prius est, & poetæ melioris. oportet enim etiam sine visu fabulam sic cõstitutam esse, vt audiens res, quæ fiunt, & horreat, & misereatur ex iis, quæ contingunt, in quas perturbationes cadet ille, qui Oedipodis fabulam audiat. Efficere autem hoc per apparatum, est magis artificii expers & sumptus requirit. Atque qui non solùm terribile propter apparatum, sed mõstruosum efficiunt, nihil commune habẽt cum Tragœdia. Non enim omnem à Tragœdia oportet voluptatem quærere, sed propriam. Quoniam verò ex misericordia, & metu per imitationem poetam efficere oportet voluptatem id in rebus efficiendum esse, manifestum est. Qualia igitur atrocia aut qualia miserabilia appareant, ex iis assumamus quæ contingunt. Necesse autem est, aut amicorum esse inter se tales actiones, aut inimicorũ, aut neutrorum. Quòd si inimicus inimicum occiderit nihil miserabile neque dum facit, neque dum facturus est monstrat, præterquam in illa ipsa perturbatione. Neque qui se neutro modo habent. Quando autem in amicitiis sunt perturbationes, vt si frater fratrẽ, aut si filius patrẽ, aut mater filium, aut filius matrem occiderit, aut occisurus fuerit, aut tale aliquid aliud faciat, hæc quærere oportet. Ac receptas quidẽ fabulas soluere non licet. dico autem, vt Clytemnestram occisam ab Oreste, & Eriphylen ab Alcmæone. Ipsum verò inuenire, ac traditis recte vti oportet. Idque quod dicimus, se recte habere, apertius exponamus. Licet enim sic actionem fieri, vt antiqui faciebant, vt eam præstarent scientes & cognoscentes quemadmodum occidentem filios Medeam Euripides fecit. At licet agere ita, vt ignorantes rem, agant atrocem, postea verò amicitiam agnoscant, vt Sophoclis Oedipus. Atque hoc quidem extra actionem. In ipsa verò Tragœdia.

A ἀκολουθοῦσι γὰρ οἱ ποιηταὶ κατ' εὐχὴν ποιοῦντες τοῖς θεαταῖς. ἔστι δὲ οὐχ αὕτη ἀπὸ τραγῳδίας ἡδονή, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς κωμῳδίας οἰκεία· ἐκεῖ γὰρ, ἂν οἱ ἔχθιστοι ὦσιν ἐν τῷ μύθῳ, οἷον Ὀρέστης καὶ Αἴγισθος, φίλοι γενόμενοι ἐπὶ τελευτῆς ἐξέρχονται, καὶ ἀποθνήσκει οὐδεὶς ὑπ' οὐδενός.

Κεφάλαιον ιδ.

B ἜΣτι μὲν οὖν τὸ φοβερὸν καὶ ἐλεεινὸν ἐκ τῆς ὄψεως γίνεσθαι, ἔστι δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τῶν πραγμάτων, ὅπερ ἐστὶ πρότερον καὶ ποιητοῦ ἀμείνονος. δεῖ γὰρ καὶ ἄνευ τοῦ ὁρᾶν οὕτω συνεστάναι τὸν μῦθον, ὥστε τὸν ἀκούοντα τὰ πράγματα γινόμενα καὶ φρίττειν καὶ ἐλεεῖν ἐκ τῶν συμβαινόντων· ἅπερ ἂν πάθοι τις ἀκούων τὸν τοῦ Οἰδίποδος μῦθον. C τὸ δὲ διὰ τῆς ὄψεως τοῦτο παρασκευάζειν ἀτεχνότερον, καὶ χορηγίας δεόμενόν ἐστιν. οἱ δὲ μὴ τὸ φοβερὸν διὰ τῆς ὄψεως, ἀλλὰ τὸ τερατῶδες μόνον παρασκευάζοντες, οὐδὲν τραγῳδίᾳ κοινωνοῦσιν, οὐ γὰρ πᾶσαν δεῖ ζητεῖν ἡδονὴν ἀπὸ τραγῳδίας, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν. ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ ἐλέους καὶ φόβου διὰ μιμήσεως δεῖ ἡδονὴν παρασκευάζειν τὸν ποιητήν, φανερὸν ὡς τοῦτο D ἐν τοῖς πράγμασιν ἐμποιητέον. ποῖα οὖν δεινὰ ἢ ποῖα οἰκτρὰ φαίνεται τῶν συμπιπτόντων, λάβωμεν. ἀνάγκη δὲ ἢ φίλων εἶναι πρὸς ἀλλήλους τὰς τοιαύτας πράξεις, ἢ ἐχθρῶν, ἢ μηδετέρων. ἂν μὲν οὖν ἐχθρὸς ἐχθρὸν ἀποκτείνῃ, οὐδὲν ἐλεεινὸν οὔτε ποιῶν, οὔτε μέλλων δείκνυσι, πλὴν κατ' αὐτὸ τὸ πάθος, οὐδ' ἂν μηδετέρως ἔχοντες. ὅταν δ' ἐν ταῖς φιλίαις ἐγγένηται τὰ πάθη, οἷον εἰ E ἀδελφὸς ἀδελφόν, ἢ υἱὸς πατέρα, ἢ μήτηρ υἱὸν ἢ υἱὸς μητέρα ἀποκτείνῃ, ἢ μέλλῃ, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον δρᾷ, ταῦτα ζητητέον. τοὺς μὲν οὖν παρειλημμένους μύθους λύειν οὐκ ἔστι. λέγω δὲ οἷον τὴν Κλυταιμνήστραν ἀποθανοῦσαν ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου, καὶ τὴν Ἐριφύλην ὑπὸ τοῦ Ἀλκμαίωνος. αὐτὸν δὲ εὑρίσκειν δεῖ, καὶ τοῖς παραδεδομένοις χρῆσθαι καλῶς. τὸ F δὲ καλῶς τί λέγομεν, εἴπωμεν σαφέστερον. ἔστι μὲν γὰρ οὕτω γίνεσθαι τὴν πρᾶξιν, ὥσπερ οἱ παλαιοὶ ἐποίουν, εἰδότας καὶ γιγνώσκοντας, καθάπερ καὶ Εὐριπίδης ἐποίησεν ἀποκτείνουσαν τοὺς παῖδας τὴν Μήδειαν. ἔστι δὲ πρᾶξαι μέν, ἀγνοοῦντας δὲ πρᾶξαι τὸ δεινόν, εἶθ' ὕστερον ἀναγνωρίσαι τὴν φιλίαν, ὥσπερ ὁ Σοφοκλέους Οἰδίπους. τοῦτο μὲν οὖν ἔξω τοῦ δράματος. ἐν δ' αὐτῇ τῇ τραγῳδίᾳ

οἷον

ἢ οἷον ὁ Ἀλκμαίων ὁ Ἀστυδάμαντος, ἢ ὁ Τηλέγονος ὁ ἐν τῷ τραυματίᾳ Ὀδυσσεῖ. ἔτι δὲ τρίτον παρὰ ταῦτα τὸ μέλλοντα ποιεῖν τι τῶν ἀνηκέστων δι' ἄγνοιαν, ἀναγνωρίσαι πρὶν ποιῆσαι, καὶ παρὰ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἄλλως. ἢ γὰρ πρᾶξαι ἀνάγκη, ἢ μή· καὶ εἰδότας, ἢ μὴ εἰδότας. τούτων δὲ τὸ μὲν γινώσκοντα μελλῆσαι καὶ μὴ πρᾶξαι, χείριστον. τό τε γὰρ μιαρὸν ἔχει, καὶ οὐ τραγικόν· ἀπαθὲς γάρ. διόπερ οὐδεὶς ποιεῖ ὁμοίως, εἰ μὴ ὀλιγάκις· οἷον ἐν Ἀντιγόνῃ τὸν Κρέοντα ὁ Αἵμων. τὸ δὲ πρᾶξαι δεύτερον. βέλτιον δὲ τὸ ἀγνοοῦντα μὲν πρᾶξαι, πράξαντα δὲ ἀναγνωρίσαι, τό, τε γὰρ μιαρὸν οὐ πρόσεστι, καὶ ἡ ἀναγνώρισις ἐκπληκτικόν. κράτιστον δὲ τὸ τελευταῖον. λέγω δὲ οἷον ἐν τῷ Κρεσφόντῃ ἡ Μερόπη μέλλει τὸν υἱὸν ἀποκτείνειν, ἀποκτείνει δὲ οὔ, ἀλλ' ἀνεγνώρισε· καὶ ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἡ ἀδελφὴ τὸν ἀδελφόν· καὶ ἐν τῇ Ἕλλῃ ὁ υἱὸς τὴν μητέρα ἐκδιδόναι μέλλων, ἀνεγνώρισεν. διὰ τοῦτο, ὅπερ πάλαι εἴρηται, οὐ περὶ πολλὰ γένη αἱ τραγῳδίαι εἰσί. ζητοῦντες γὰρ οὐκ ἀπὸ τέχνης, ἀλλ' ἀπὸ τύχης, εὗρον τὸ τοιοῦτον παρασκευάζειν ἐν τοῖς μύθοις. ἀναγκάζονται οὖν ἐπὶ ταύτας τὰς οἰκίας ἀπαντᾶν, ὅσαις τὰ τοιαῦτα συμβέβηκε πάθη. περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν πραγμάτων συστάσεως, καὶ ποίους τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς μύθους, εἴρηται ἱκανῶς.

Κεφάλαιον ιε.

Περὶ δὲ τὰ ἤθη τέτταρά ἐστιν ὧν δεῖ στοχάζεσθαι. ἓν μὲν καὶ πρῶτον ὅπως χρηστὰ ᾖ. ἕξει δὲ ἦθος μέν, ἐὰν ὥσπερ ἐλέχθη, ποιῇ φανερὸν ὁ λόγος, ἢ ἡ πρᾶξις προαίρεσίν τινα· φαῦλον μὲν ἐὰν φαύλην, χρηστὸν δὲ ἐὰν χρηστήν. ἔστι δὲ ἐν ἑκάστῳ γένει. καὶ γὰρ γυνή ἐστι χρηστὴ καὶ δοῦλος. καίτοι γε ἴσως τούτων, τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ ὅλως φαῦλόν ἐστι. δεύτερον δὲ τὸ ἁρμόττοντα. ἔστι γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ' οὐχ ἁρμόττον γυναικὶ τὸ ἀνδρείαν ἢ δεινὴν εἶναι. τρίτον δὲ τὸ ὅμοιον. τοῦτο γὰρ ἕτερον τοῦ χρηστὸν τὸ ἦθος καὶ ἁρμόττον ποιῆσαι, ὥσπερ εἴρηται. τέταρτον δὲ τὸ ὁμαλόν. κἂν γὰρ ἀνώμαλός τις ᾖ, ὁ τὴν μίμησιν παρέχων, καὶ τοιοῦτον ἦθος ὑποτεθῇ, ὅμως ὁμαλῶς ἀνώμαλον δεῖ εἶναι. ἔστι δὲ παράδειγμα πονηρίας μὲν ἤθους μὴ ἀναγκαῖον, οἷον ὁ Μενέλαος ἐν τῷ Ὀρέστῃ· τοῦ δὲ ἀπρεποῦς καὶ μὴ ἁρμόττοντος, ὅ, τε θρῆνος Ὀδυσσέως ἐν τῇ Σκύλλῃ, καὶ ἡ τῆς Μελανίππης ῥῆσις· τοῦ δὲ ἀνωμάλου, ἡ ἐν Αὐλίδι Ἰφιγένεια.

A vt Alcmæon Astydamantis, vel Telegonus in vulnerato Vlysse. Præterea tertium est, cum quis aliquid læui propter ignorantiam facturus erat, & priusquam faceret, agnouit. Et præter hæc aliter non licet. Aut enim facere necesse est, aut non: & scientes aut non scientes. Horum autem pessimum est, cum quis facturus fuit & nō fecit. sceleratum enim habet, & non Tragicum: nam sine affectu est. Quare nemo B facit similiter, nisi rarò, vt in Antigona Creontem Aemon. Nam fecisse secundum est. At melius est ignorantem quidem fecisse, cum autem fecerit, agnouisse, scelerum enim non adest, & agnitio stuporem gignit. Optimum verò est postremum. Dico autem, vt in Cresphonte Merope interfectura quidem filium erat, sed, cum agnouisset, non interfecit. Et in Iphigenia soror fratrem. Et in Helle filius matrem C cediturus agnouit. Quapropter quod pridem dictū est, nō circa multas sunt Tragœdiæ familias. Quærentes enim non ab arte sed a fortuna, huiusmodi fabulæ cōfectionem inuenerunt. Itaque ad has domos coguntur occurrere, quibus vnque tales contigerunt perturbationes. Ac de rerum constitutione, & quales fabulas esse oporteat satis dictum est.

CAPVT XV.

D Ceterùm de moribus quatuor sunt, quæ spectare oportet. Vnum quidem, & primum, quomodo boni sint. Habebit autem morem, si vt dictum est oratio aut actio manifestam efficiat prælectionem aliquam: malos quidem, si malam: bonos verò, si bonam. Est verò hoc in vnoquoq. genere. Et enim melior est bona, & seruus, etiam si fortasse ex his illud quidem peius, hoc omnino malum est. Secūdum est, E quando sint conuenientes. Est enim virorum mos, sed non conueniens mulieri, fortem vel terribilem esse. Tertium quando sint similes. hoc enim aliud est ab eo, quod est: bonos, & cōuenientes mores facere, vt dictum est. Quartum, quomodo æquales. Tametsi enim inæqualis quidam sit, qui præbet imitationē, & talibus moribus suppositus sit: tamen æqualiter inæqualem oportet esse. Est autē exemplum F improborum morum, non ex necessitate, vt Menelaus in Oreste. Eius verò, quod non deceat, & non conueniat, tum lamētatio Vlyssis in Scylla, tum Menalippæ dictio. At inæqualium in Aulide Iphigenia:

Nam poetæ eam consequuntur, morem gerentes spectatoribus. Atque hæc ea non est, quæ a Tragœdia proficiscitur, voluptas, sed magis Comœdiæ propria: in ea enim fabula si inimicissimi sint, vt Orestes, & Aegisthus, amici tādem facti exeunt: & nullus per alterum moritur.

A ἀκολουθοῦσι γὰρ οἱ ποιηταὶ καθ' εὐχὴν ποιοῦντες τοῖς θεαταῖς. ἔστι δὲ οὐχ αὕτη ἀπὸ τραγῳδίας ἡδονή, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς κωμῳδίας οἰκεία· ἐκεῖ γὰρ, οἳ ἂν ἔχθιστοι ὦσιν ἐν τῷ μύθῳ, οἷον Ὀρέστης καὶ Αἴγισθος, φίλοι γενόμενοι ἐπὶ τελευτῆς ἐξέρχονται, καὶ ἀποθνήσκει οὐδεὶς ὑπ' οὐδενός.

CAPVT XIIII.

AC licet quidem terribile, & miserabile ex apparatu fieri: licet verò etiam ex ipsa constitutione id quod prius est, & poetæ melioris. oportet enim etiam sine visu fabulam sic cōstitutam esse, vt audiens res, quæ fiunt, & horreat, & misereatur ex iis, quæ contingunt, in quas perturbationes cadet ille, qui Oedipodis fabulam audiat. Efficere autem hoc per apparatum est magis artificii expers & sumptus requirit. Atque qui non solum terribile propter apparatum, sed mōstruosum efficiunt, nihil commune habēt cum Tragœdia. Non enim omnem à Tragœdia oportet voluptatem quærere, sed propriam. Quoniam verò ex misericordia, & metu per imitationem poetam efficere oportet voluptatem, id in rebus efficiendum esse, manifestum est. Qualia igitur atrocia, aut qualia miserabilia appareant, ex iis assumamus quæ contingunt. Necesse autem est, aut amicorum esse inter se tales actiones, aut inimicorū, aut neutrorum. Quòd si inimicus inimicum occiderit nihil miserabile neque dum facit, neque dum facturus est monstrat, præterquam in illa ipsa perturbatione. Neque qui se neutro modo habent. Quando autem in amicitiis fiunt perturbationes, vt si frater fratrē, aut filius patrē, aut mater filium, aut filius matrem occiderit, aut occisurus fuerit, aut tale aliquid aliud faciat: hæc quærere oportet. Ac receptas quidē fabulas soluere non licet, dico autem, vt Clytemnestram occisam ab Oreste, & Eriphylen ab Alcmæone. Ipsum verò inuenire, ac traditis recte vti oportet. Idque quod dicimus, se recte habere, apertius exponamus. Licet enim sic actionem fieri, vt antiqui faciebant, vt eam præstarent scientes & cognoscentes, quemadmodum occidentem filios Medeam Euripides facit. At licet agere ita, vt ignorantes rem agant atrocem, postea verò amicitiam agnoscant, vt Sophoclis Oedipus. Atque hoc quidem extra actionem. In ipsa verò Tragœdia.

Κεφάλαιον ιδ'.

B Ἔστι μὲν οὖν τὸ φοβερὸν καὶ ἐλεεινὸν ἐκ τῆς ὄψεως γίνεσθαι, ἔστι δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τῶν πραγμάτων, ὅπερ ἐστὶ πρότερον καὶ ποιητοῦ ἀμείνονος. δεῖ γὰρ καὶ ἄνευ τοῦ ὁρᾶν οὕτω συνεστάναι τὸν μῦθον, ὥστε τὸν ἀκούοντα τὰ πράγματα γινόμενα καὶ φρίττειν καὶ ἐλεεῖν ἐκ τῶν συμβαινόντων· ἅπερ ἂν πάθοι τις ἀκούων τὸν τοῦ Οἰδίποδος μῦθον. C τὸ δὲ διὰ τῆς ὄψεως τοῦτο παρασκευάζειν ἀτεχνότερον, καὶ χορηγίας δεόμενόν ἐστι. οἱ δὲ μὴ τὸ φοβερὸν διὰ τῆς ὄψεως, ἀλλὰ τὸ τερατῶδες μόνον παρασκευάζοντες, οὐδὲν τραγῳδίᾳ κοινωνοῦσιν, οὐ γὰρ πᾶσαν δεῖ ζητεῖν ἡδονὴν ἀπὸ τραγῳδίας, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν. ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ ἐλέου καὶ φόβου διὰ μιμήσεως δεῖ ἡδονὴν παρασκευάζειν τὸν ποιητὴν, φανερὸν ὡς τοῦτο D ἐν τοῖς πράγμασιν ἐμποιητέον. ποῖα οὖν δεινὰ ἢ ποῖα οἰκτρὰ φαίνεται τῶν συμπιπτόντων, λάβωμεν. ἀνάγκη δὲ ἢ φίλων εἶναι πρὸς ἀλλήλους τὰς τοιαύτας πράξεις, ἢ ἐχθρῶν, ἢ μηδετέρων. ἂν μὲν οὖν ἐχθρὸς ἐχθρὸν ἀποκτείνῃ, οὐδὲν ἐλεεινὸν οὔτε ποιῶν, οὔτε μέλλων δείκνυσι, πλὴν κατ' αὐτὸ τὸ πάθος, οὐδ' ἂν μηδετέρως ἔχοντες. ὅταν δ' E ἐν ταῖς φιλίαις ἐγγένηται τὰ πάθη, οἷον εἰ ἀδελφὸς ἀδελφὸν, ἢ υἱὸς πατέρα, ἢ μήτηρ υἱὸν, ἢ υἱὸς μητέρα ἀποκτείνῃ, ἢ μέλλῃ, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον δρᾷ, ταῦτα ζητητέον. τοὺς μὲν οὖν παρειλημμένους μύθους λύειν οὐκ ἔστι. λέγω δὲ οἷον τὴν Κλυταιμνήστραν ἀποθανοῦσαν ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου, καὶ τὴν Ἐριφύλην ὑπὸ τοῦ Ἀλκμαίωνος. αὐτὸν δὲ εὑρίσκειν δεῖ, καὶ τοῖς παραδεδομένοις χρῆσθαι καλῶς. τὸ δὲ καλῶς τί λέγομεν, εἴπωμεν σαφέστερον. F ἔστι μὲν γὰρ οὕτω γίνεσθαι τὴν πρᾶξιν, ὥσπερ οἱ παλαιοὶ ἐποίουν, εἰδότας καὶ γινώσκοντας, καθάπερ καὶ Εὐριπίδης ἐποίησεν ἀποκτείνουσαν τοὺς παῖδας τὴν Μήδειαν. ἔστι δὲ πρᾶξαι μὲν, ἀγνοοῦντας δὲ πρᾶξαι τὸ δεινόν, εἶθ' ὕστερον ἀναγνωρίσαι τὴν φιλίαν, ὥσπερ ὁ Σοφοκλέους Οἰδίπους. τοῦτο μὲν οὖν ἔξω τοῦ δράματος. ἐν δ' αὐτῇ τῇ τραγῳδίᾳ

οἷον

A σιν ὁ Ἀλκμαίων ὁ Ἀστυδάμαντος, ἢ ὁ Τηλέγονος ὁ ἐν τῷ τραυματίᾳ Ὀδυσσεῖ. ἔτι δὲ τρίτον παρὰ ταῦτα τὸ μέλλοντα ποιεῖν τι τῶν ἀνηκέστων δι' ἄγνοιαν, ἀναγνωρίσαι πρὶν ποιῆσαι, καὶ παρὰ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἄλλως. ἢ γὰρ πρᾶξαι ἀνάγκη ἢ μὴ, καὶ εἰδότας, ἢ μὴ εἰδότας. τούτων δὲ τὸ μὲν γινώσκοντα μελλῆσαι καὶ μὴ πρᾶξαι, χείριστον. τό τε γὰρ μιαρὸν ἔχει, καὶ οὐ τραγικόν· ἀπαθὲς γάρ. διόπερ
B οὐδεὶς ποιεῖ ὁμοίως, εἰ μὴ ὀλιγάκις· οἷον ἐν Ἀντιγόνῃ τὸν Κρέοντα ὁ Αἵμων. τὸ δὲ πρᾶξαι δεύτερον. βέλτιον δὲ τὸ ἀγνοοῦντα μὲν πρᾶξαι, πράξαντα δὲ ἀναγνωρίσαι· τό τε γὰρ μιαρὸν οὐ πρόσεστι, καὶ ἡ ἀναγνώρισις ἐκπληκτικόν. κράτιστον δὲ τὸ τελευταῖον. λέγω δὲ οἷον ἐν τῷ Κρεσφόντῃ ἡ Μερόπη μέλλει τὸν υἱὸν ἀποκτείνειν, ἀποκτείνει δὲ οὔ, ἀλλ' ἀνα-
C γνωρίζει· καὶ ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἡ ἀδελφὴ τὸν ἀδελφόν· καὶ ἐν τῇ Ἕλλῃ ὁ υἱὸς τὴν μητέρα ἐκδιδόναι μέλλων, ἀνεγνώρισεν. διὰ τοῦτο, ὅπερ πάλαι εἴρηται, οὐ περὶ πολλὰ γένη αἱ τραγῳδίαι εἰσί. ζητοῦντες γὰρ οὐκ ἀπὸ τέχνης, ἀλλ' ἀπὸ τύχης, εὗρον τὸ τοιοῦτον παρασκευάζειν ἐν τοῖς μύθοις. ἀναγκάζονται οὖν ἐπὶ ταύτας τὰς οἰκίας ἀπαντᾶν, ὅσαις τὰ
D τοιαῦτα συμβέβηκε πάθη. περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν πραγμάτων συστάσεως, καὶ ποίους τινὰς δεῖ εἶναι τοὺς μύθους, εἴρηται ἱκανῶς.

Κεφάλαιον ιε.

Περὶ δὲ τὰ ἤθη τέτταρά ἐστιν ὧν δεῖ στοχάζεσθαι. ἓν μὲν καὶ πρῶτον, ὅπως χρηστὰ ᾖ. ἕξει δὲ ἦθος μὲν, ἐὰν ὥσπερ ἐλέχθη, ποιῇ φανερὸν ὁ λόγος ἢ ἡ πρᾶξις προαίρεσίν
E τινα· φαῦλον μὲν, ἐὰν φαύλην· χρηστὸν δὲ, ἐὰν χρηστήν. ἔστι δὲ ἐν ἑκάστῳ γένει. καὶ γὰρ γυνή ἐστι χρηστὴ καὶ δοῦλος. καίτοι γε ἴσως τούτων, τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ ὅλως φαῦλόν ἐστι. δεύτερον δὲ τὸ ἁρμόττοντα. ἔστι γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ' οὐχ ἁρμόττον γυναικὶ τὸ ἀνδρείαν ἢ δεινὴν εἶναι. τρίτον δὲ, τὸ ὅμοιον. τοῦτο γὰρ ἕτερον τοῦ χρηστὸν τὸ ἦθος καὶ ἁρμόττον ποιῆσαι, ὥ-
F σπερ εἴρηται. τέταρτον δὲ, τὸ ὁμαλόν. κἂν γὰρ ἀνώμαλός τις ᾖ, ὁ τὴν μίμησιν παρέχων, καὶ τοιοῦτον ἦθος ὑποτεθῇ, ὅμως ὁμαλῶς ἀνώμαλον δεῖ εἶναι. ἔστι δὲ παράδειγμα πονηρίας μὲν ἤθους μὴ ἀναγκαῖον οἷον, ὁ Μενέλαος ὁ ἐν τῷ Ὀρέστῃ· τοῦ δὲ ἀπρεποῦς καὶ μὴ ἁρμόττοντος, ὅ, τε θρῆνος Ὀδυσσέως ἐν τῇ Σκύλλῃ, καὶ ἡ τῆς Μελανίππης ῥῆσις· τοῦ δὲ ἀνωμάλου, ἡ ἐν Αὐλίδι Ἰφιγένεια.

A vt Alcmæon Astydamantis, vel Telegonus in vulnerato Vlysse. Præterea tertium est, cum quis aliquid facturus propter ignorantiam facturus erat, & priusquam faceret, agnouit. Et præter hæc aliter non licet. Aut enim facere necesse est, aut non: & scientes aut non scientes. Horum autem pessimum est: cum quis facturus sit & nõ fecit. sceleratum enim habet, & non Tragicum nam sine affectu est. Quare nemo
B facit similiter, nisi rarò, vt in Antigona Creontem Aemon. Nam fecisse secundum est. At melius est ignorantem quidem fecisse cum autem fecerit, agnouisse, scelerum enim non adest. & agnitio stuporem gignit. Optimum verò est postremum. Dico autem, vt in Cresphonte Merope interfectura quem filium erat, sed, cum agnouisset, non interfecit. Et in Iphigenia sororem fratrem. Et in Helle filius matrem
C dediturus agnouit. Quapropter quod pridem dictũ est, non circa multas sunt Tragœdiæ familias. Quærentes enim non ab arte sed a fortuna, huiusmodi fabulæ cõfectionem inuenerunt. Itaque ad has domos coguntur occurrere, quibuscunque tales contigerunt perturbationes. At de rerum constitutione, & quales fabulas esse oporteat satis dictum est.

CAPVT XV.

D Cæterum de moribus quatuor sunt, quæ spectare oportet. Vnum quidem, & primum, quomodo boni sint. Habebit autem morem, si vt dictum est, oratio aut actio manifestam efficiat prælectionem aliquam: malos quidem, si malam: bonos verò, si bonam. Est verò hoc in vnoquoque genere. Etenim melior est bona, & seruus, etiam si fortasse ex his illud quidem peius, hoc omnino malum est. Secũdum est,
E quando sint conuenientes. Est enim virorum mos, sed non conueniens mulieri, fortem vel terribilem esse. Tertium quando sint similes. hoc enim aliud est ab eo, quod est bonos, & cõuenientes mores facere, vt dictum est. Quartum, quomodo æquales. Tametsi enim inæqualis quidam sit, qui præbet imitationẽ, & talibus moribus suppositus sit: tamen æqualiter inæqualem oportet esse. Est autẽ exemplum
F improborum morum, non ex necessitate, vt Menelaus in Oreste. Eius verò, quod non deceat, & non conueniat, tum lamẽtatio Vlyssis in Scylla, tum Menalippæ dictio. At inæqualium in Aulide Iphigenia:

A ἢ ὁ Ἀλκμαίων ὁ Ἀστυδάμαντος, ἢ ὁ Τηλέγονος ὁ ἐν τῷ τραυματίᾳ Ὀδυσσεῖ. ἔτι δὲ τρίτον παρὰ ταῦτα τὸ μέλλοντα ποιεῖν τι τῶν ἀνηκέστων δι' ἄγνοιαν, ἀναγνωρίσαι πρὶν ποιῆσαι. καὶ παρὰ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἄλλως. ἢ γὰρ πρᾶξαι ἀνάγκη ἢ μή, καὶ εἰδότας ἢ μὴ εἰδότας. τούτων δὲ τὸ μὲν γινώσκοντα μελλῆσαι καὶ μὴ πρᾶξαι, χείριστον. τό τε γὰρ μιαρὸν ἔχει, καὶ οὐ τραγικόν· ἀπαθὲς γάρ. διόπερ
B οὐδεὶς ποιεῖ ὁμοίως, εἰ μὴ ὀλιγάκις, οἷον ἐν Ἀντιγόνῃ τὸν Κρέοντα ὁ Αἵμων. τὸ δὲ πρᾶξαι δεύτερον. βέλτιον δὲ τὸ ἀγνοοῦντα μὲν πρᾶξαι, πράξαντα δὲ ἀναγνωρίσαι· τό τε γὰρ μιαρὸν οὐ πρόσεστι, καὶ ἡ ἀναγνώρισις ἐκπληκτικόν. κράτιστον δὲ τὸ τελευταῖον. λέγω δὲ οἷον ἐν τῷ Κρεσφόντῃ ἡ Μερόπη μέλλει τὸν υἱὸν ἀποκτείνειν, ἀποκτείνει δὲ οὔ, ἀλλ' ἀνε-
C γνώρισε· καὶ ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἡ ἀδελφὴ τὸν ἀδελφόν· καὶ ἐν τῇ Ἕλλῃ ὁ υἱὸς τὴν μητέρα ἐκδιδόναι μέλλων, ἀνεγνώρισεν. διὰ τοῦτο, ὅπερ πάλαι εἴρηται, οὐ περὶ πολλὰ γένη αἱ τραγῳδίαι εἰσί. ζητοῦντες γὰρ οὐκ ἀπὸ τέχνης, ἀλλ' ἀπὸ τύχης, εὗρον τὸ τοιοῦτον παρασκευάζειν ἐν τοῖς μύθοις. ἀναγκάζονται οὖν ἐπὶ ταύτας τὰς οἰκίας ἀπαντᾶν, ὅσαις τὰ
D τοιαῦτα συμβέβηκε πάθη. περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν πραγμάτων συστάσεως, καὶ ποίους τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς μύθους, εἴρηται ἱκανῶς.

Κεφάλαιον ιε.

Περὶ δὲ τὰ ἤθη τέτταρά ἐστιν ὧν δεῖ στοχάζεσθαι. ἓν μὲν καὶ πρῶτον, ὅπως χρηστὰ ᾖ. ἕξει δὲ ἦθος μέν, ἐὰν ὥσπερ ἐλέχθη,
E ποιῇ φανερὸν ὁ λόγος, ἢ ἡ πρᾶξις προαίρεσίν τινα· φαῦλον μέν, ἐὰν φαύλην· χρηστὸν δέ, ἐὰν χρηστήν. ἔστι δὲ ἐν ἑκάστῳ γένει. καὶ γὰρ γυνή ἐστι χρηστὴ καὶ δοῦλος· καίτοι γε ἴσως τούτων, τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ ὅλως φαῦλόν ἐστι. δεύτερον δὲ, τὸ ἁρμόττοντα. ἔστι γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ' οὐχ ἁρμόττον γυναικί, τὸ ἀνδρείαν ἢ δεινὴν εἶναι. τρίτον δὲ, τὸ ὅμοιον. τοῦτο γὰρ ἕτερον τοῦ χρηστὸν τὸ ἦθος καὶ ἁρμόττον ποιῆσαι, ὥσπερ εἴρηται. τέταρτον δέ, τὸ ὁμαλόν. κἂν γὰρ
F ἀνώμαλός τις ᾖ, ὁ τὴν μίμησιν παρέχων, καὶ τοιοῦτον ἦθος ὑποτεθῇ, ὅμως ὁμαλῶς ἀνώμαλον δεῖ εἶναι. ἔστι δὲ παράδειγμα πονηρίας μὲν ἤθους μὴ ἀναγκαῖον, οἷον ὁ Μενέλαος ἐν τῷ Ὀρέστῃ· τοῦ δὲ ἀπρεποῦς καὶ μὴ ἁρμόττοντος, ὅ, τε θρῆνος Ὀδυσσέως ἐν τῇ Σκύλλῃ, καὶ ἡ τῆς Μελανίππης ῥῆσις· τοῦ δὲ ἀνωμάλου, ἡ ἐν Αὐλίδι Ἰφιγένεια.

A vt Alcmæon Astydamantis, vel Telegonus in vulnerato Vlysse. Præterea tertium est, cum quis aliquid læsi propter ignorantiam facturus erat, & priusquam faceret, agnouit. Et præter hæc aliter non licet. Aut enim facere necesse est, aut non: & scientes aut non scientes. Horum autem pessimum est: cum quis facturus sit & nõ fecit. sceleratum enim habet, & non Tragicum nam sine affectu est. Quare nemo
B facit similiter, nisi raró, vt in Antigona Creontem Aemon. Nam fecisse secundum est. At melius est ignorantem quidem fecisse cum autem fecerit, agnouisse, sceleratum enim non adest, & agnitio stuporem gignit. Optimum veró est postremũ. Dico autem, vt in Cresphonte Merope interfectura quæ em filium erat, sed, cum agnouisset, non interfecit. Et in Iphigenia sororem fratrem. Et in Helle filius matrem
C editurus agnouit. Quapropter quod pridem dictũ est, non circa multas sunt Tragœdiæ familias. Quærentes enim non ab arte sed a fortuna, huiusmodi fabulæ cõfectionem inuenerunt. Itaque ad has domos coguntur occurrere, quibuscunque tales contigerunt perturbationes. At de rerum constitutione, & quales fabulas esse oporteat satis dictum iam est.

CAPVT XV.

D Cæterùm de moribus quatuor sunt, quæ spectare oportet. Vnum quidem, & primum, quomodo boni sint. Habebit autem morem, si vt dictum est oratio aut actio manifestam efficiat prælectionem aliquam: malos quidem, si malam: bonos veró, si bonam. Est veró hoc in vnoquoq. genere. Etenim melior est bona, & seruus,
E etiam si fortasse ex his illud quidem peius, hoc omnino malum est. Secũdum est, quando sint conuenientes. Est enim virorum mos, sed non conueniens mulieri, fortem vel terribilem esse. Tertium quando sint similes. hoc enim aliud est ab eo, quod est bonos, & cõuenientes mores facere, vt dictum est. Quartum, quomodo æquales. Tametsi enim inæqualis quidam sit, qui præbet imitationẽ, & talibus moribus suppositus sit: tamen æqualiter inæqualem oportet esse. Est autẽ exemplum
F improborum morum, non ex necessitate, vt Menelaus in Oreste. Eius veró, quod non deceat, & non conueniat, tum lamẽtatio Vlyssis in Scylla, tum Menalippæ dictio. At inæqualium in Aulide Iphigenia:

nullam enim in partem similis est, dum orat, ei quę apparet posterius. Oportet autem & in moribus, vt etiam in rerum constitutione, semper quærere vel necessarium, vel verisimile: & hoc post hoc fieri vel ex necessitate, vel ex verisimilitune. Apparet igitur & solutiones fabularũ ex ipsa oportere fabula contingere, & non vt in Medea à machina, & in Iliade ea, quæ sunt circa renauigationem. Sed machina vti opus est ad ea quæ sunt extra actionem, aut quæcunque ante facta sunt, quæ fieri non potest, vt homo sciat, aut quæcunque postea, quæ egent prædicatione, & nunciatione: omnia enim videre tribuimus deis. At sine ratione in rebus nihil esse oportet: sin minus, id extra Tragœdiam sit, vt quæ sunt in Oedipode Sophoclis. Quoniam autem Tragœdia est meliorum imitatio, oportet nos imitari bonos formarum fictores. Etenim illi, cùm tribuant propriam formam, faciendo similes, pulchriores fingunt, sic etiam oportet poetam imitantem & iracundos & socordes, & alia talia habentes in moribus, cùm tales sint, probitatis facere exemplũ, ac duritię, vt Achillem bonum etiam Homerus. Iam verò hæc oportet seruare, & ad hæc ea quæ sub sensum cadunt, consequentia poeticæ præter illa, quæ sunt ex necessitate. etenim secundum ipsa sæpenumerò contingit peccare. Dictum autem est satis de ipsis in editis libris.

CAPVT XVI.

AC agnitio quid sit, dictum est prius. Species autem agnitionis prima est, quæ maximè expers est artis, & qua plurimi vtuntur propter penuriam, quæ per signa fit: eaque partim innata, vt lanceam, quam Terrigenæ ferunt, aut stellas, quales in Thyeste dicit Carcinus: partim aduentitia, aut in corpore, vt cicatrices, aut extra, vt monilia, & vt in Tirone per scapham. Ac licet his vti vel melius, vel peius, vt Vlysses per cicatricem aliter agnitus est à nutrice, aliter à subulcis. Et sunt quidem, quæ fidei caussa adhibentur, magis artis expertes, etiam huiusmodi omnes. Quæ verò ex peripetia, vt quæ in Niptris, meliores. Secundæ sunt, quæ à poeta factæ sunt. Itaque expertes artis: vt Orestes in Iphigenia agnouit sororem agnitus ab ipsa. Hæc quidẽ agnita per epistolã:

A οὐδὲν γὰρ ἔοικεν ὁ ἱκετεύων τῷ ὑστέρῳ. χρὴ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἤθεσιν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ τῶν πραγμάτων συστάσει ἀεὶ ζητεῖν, ἢ τὸ ἀναγκαῖον, ἢ τὸ εἰκός. ὥστε τὸν τοιοῦτον τὰ τοιαῦτα λέγειν ἢ πράττειν ἢ ἀναγκαῖον ἢ εἰκός· καὶ τοῦτο μετὰ τοῦτο γίνεσθαι, ἢ ἀναγκαῖον, ἢ εἰκός. φανερὸν οὖν ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ ἀπὸ μηχανῆς, καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ περὶ τὸν ἀπόπλουν· ἀλλὰ μηχανῇ χρηστέον ἐπὶ τὰ ἔξω τοῦ δράματος, ἢ ὅσα πρὸ τοῦ γέγονεν, ἃ οὐχ οἷόν τε ἄνθρωπον εἰδέναι, ἢ ὅσα ὕστερον, ἃ δεῖται προαγορεύσεως καὶ ἀγγελίας. ἅπαντα γὰρ ἀποδίδομεν τοῖς θεοῖς ὁρᾶν. ἄλογον δὲ μηδὲν εἶναι ἐν τοῖς πράγμασιν. εἰ δὲ μή, ἔξω τῆς τραγῳδίας· οἷον, τὰ ἐν τῷ Οἰδίποδι τῷ Σοφοκλέους. ἐπεὶ δὲ μίμησίς ἐστιν ἡ τραγῳδία βελτιόνων, ἡμᾶς δεῖ μιμεῖσθαι τοὺς ἀγαθοὺς εἰκονογράφους. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἀποδιδόντες τὴν οἰκείαν μορφήν, ὁμοίους ποιοῦντες, καλλίους γράφουσιν. οὕτω καὶ τὸν ποιητὴν μιμούμενον καὶ ὀργίλους καὶ ῥαθύμους, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα ἔχοντας ἐπὶ τῶν ἠθῶν, ἐπιεικείας ποιεῖν παράδειγμα, ἢ σκληρότητος δεῖ. οἷον τὸν Ἀχιλλέα ἀγαθὸν καὶ Ὅμηρος. ταῦτα δὴ δεῖ διατηρεῖν, καὶ πρὸς τούτοις τὰς παρὰ τὰ ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθούσας αἰσθήσεις τῇ ποιητικῇ. καὶ γὰρ κατ' αὐτάς ἐστιν ἁμαρτάνειν πολλάκις. εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς ἐκδεδομένοις λόγοις ἱκανῶς.

Κεφάλαιον ιϛ.

ΑΝαγνώρισις δὲ τί μέν ἐστιν, εἴρηται πρότερον. εἴδη δὲ ἀναγνωρίσεως· πρώτη μέν, ἡ ἀτεχνοτάτη, καὶ ᾗ πλεῖστοι χρῶνται δι' ἀπορίαν, ἡ διὰ σημείων. τούτων δὲ τὰ μὲν σύμφυτα, οἷον λόγχην ἣν φοροῦσι Γηγενεῖς, ἢ ἀστέρας, οἵους ἐν τῷ Θυέστῃ Καρκίνος. τὰ δὲ, ἐπίκτητα· καὶ τούτων, τὰ μὲν ἐν τῷ σώματι, οἷον οὐλαί· τὰ δὲ ἐκτός, τὰ περιδέραια καὶ οἷον ἐν τῇ Τυροῖ διὰ τῆς σκάφης. ἔστι δὲ καὶ τούτοις χρῆσθαι ἢ βέλτιον, ἢ χεῖρον· οἷον, Ὀδυσσεὺς διὰ τῆς οὐλῆς ἄλλως ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς τροφοῦ, καὶ ἄλλως ὑπὸ τῶν συβωτῶν. εἰσὶ γὰρ αἱ μὲν πίστεως ἕνεκα ἀτεχνότεραι, καὶ αἱ τοιαῦται πᾶσαι· αἱ δὲ ἐκ περιπετείας, ὥσπερ ἡ ἐν τοῖς Νίπτροις, βελτίους. δεύτεραι δέ, αἱ πεποιημέναι ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, διὸ οὐκ ἄτεχνοι δὲ, Ὀρέστης ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἀνεγνώρισε τὴν ἀδελφήν, ἀναγνωρισθεὶς ὑπ' ἐκείνης. ἐκείνη μὲν γὰρ διὰ τῆς ἐπιστολῆς

ἐκεῖνος

ἐκεῖνος δὲ διὰ σημείων. ταῦτα οὖν αὐτὸς λέγει ἃ βούλεται ὁ ποιητὴς, ἀλλ' οὐχ ὁ μῦθος· διὸ ἐγγύς τι τῆς εἰρημένης ἁμαρτίας ἐστίν. ἐξῆν γὰρ ἂν ἔνια καὶ ἐνεγκεῖν· καὶ ἐν τῷ Σοφοκλέους Τηρεῖ ἡ τῆς κερκίδος φωνή. τρίτη δὲ ἡ διὰ μνήμης, τῷ αἰσθέσθαι τι ἰδόντα, ὥσπερ ἡ ἐν Κυπρίοις Δικαιογένους· ἰδὼν γὰρ τὴν γραφὴν, ἔκλαυσε· καὶ ἡ ἐν Ἀλκίνου ἀπολόγῳ· ἀκούων γὰρ τοῦ κιθαριστοῦ, καὶ μνησθεὶς, ἐδάκρυσεν· ὅθεν ἀνεγνωρίσθη. τετάρτη δὲ, ἡ ἐκ συλλογισμοῦ· οἷον ἐν Χοηφόροις, ὅτι ὅμοιός τις ἐλήλυθεν· ὅμοιος δὲ οὐδεὶς, ἀλλ' ἢ Ὀρέστης· οὗτος ἄρα ἐλήλυθεν. καὶ ἡ Πολυΐδου τοῦ σοφιστοῦ περὶ τῆς Ἰφιγενείας ἦν· εἰκὸς γὰρ τὸν Ὀρέστην συλλογίσασθαι, ὅτι ἥ τ' ἀδελφὴ ἐτύθη, καὶ αὐτῷ συμβαίνει θύεσθαι. καὶ ἡ ἐν τῷ τοῦ Θεοδέκτου Τυδεῖ, ὅτι ἐλθὼν ὡς εὑρήσων υἱὸν, αὐτὸς ἀπόλλυται. καὶ ἡ ἐν τοῖς Φινείδαις· ἰδοῦσαι γὰρ τὸν τόπον, συνελογίσαντο τὴν εἱμαρμένην, ὅτι ἐν τούτῳ εἵμαρτο ἀποθανεῖν αὐταῖς· καὶ γὰρ ἐξετίθεντο ἐνταῦθα. ἔστι δέ τις καὶ συνθετὴ ἐκ παραλογισμοῦ τοῦ θεάτρου· οἷον ἐν τῷ Ὀδυσσεῖ τῷ ψευδαγγέλῳ. ὁ μὲν γὰρ τὸ τόξον ἔφη γνώσεσθαι, ὃ οὐχ ἑωράκει· ὁ δὲ, ὡς δι' ἐκείνου ἀναγνωριοῦντος, διὰ τούτου ἐποίησε παραλογισμόν. πασῶν δὲ βελτίστη ἀναγνώρισις ἡ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, τῆς ἐκπλήξεως γιγνομένης δι' εἰκότων· οἷον ἐν τῷ Σοφοκλέους Οἰδίποδι καὶ τῇ Ἰφιγενείᾳ. εἰκὸς γὰρ βούλεσθαι ἐπιθεῖναι γράμματα. αἱ γὰρ τοιαῦται μόναι ἄνευ τῶν πεποιημένων σημείων καὶ περιδεραίων. δεύτεραι δὲ, αἱ ἐκ συλλογισμοῦ.

Κεφάλαιον ιζ.

Δεῖ δὲ τοὺς μύθους συνιστάναι καὶ τῇ λέξει συναπεργάζεσθαι, ὅτι μάλιστα πρὸ ὀμμάτων τιθέμενον. οὕτω γὰρ ἂν ἐναργέστατα ὁρῶν, ὥσπερ παρ' αὐτοῖς γιγνόμενος τοῖς πραττομένοις, εὑρίσκοι τὸ πρέπον, καὶ ἥκιστα ἂν λανθάνοιτο τὰ ὑπεναντία. σημεῖον δὲ τούτου ὃ ἐπετιμᾶτο τῷ Καρκίνῳ. ὁ γὰρ Ἀμφιάραος ἐξ ἱεροῦ ἀνῄει, ὃ μὴ ὁρῶντα τὸν θεατὴν ἐλάνθανεν. ἐπὶ δὲ τῆς σκηνῆς ἐξέπεσε, δυσχερανάντων τοῦτο τῶν θεατῶν. ὅσα δὲ δυνατὸν καὶ τοῖς σχήμασι συναπεργαζόμενον ποιεῖν. πιθανώτατοι γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτῆς φύσεως οἱ ἐν τοῖς πάθεσίν εἰσι. διὸ καὶ χειμαίνει, ὁ χειμαζόμενος, καὶ χαλεπαίνει ὁ ὀργιζόμενος ἀληθινώτατα. διὸ εὐφυοῦς ἡ ποιητική ἐστιν, ἢ μανικοῦ. τούτων γὰρ οἱ μὲν εὔπλαστοι, οἱ δὲ ἐξεταστικοί εἰσιν.

A ille verò per signa. Ac ipse quidem dicit, quæ vult poeta, sed non fabula. Quare à dicto peccato non longè abest (licebat enim quædam interponere) etiam in Sophoclis Tereo radij vox. Tertia agnitio est, quæ per memoriam fit. cum quis sentit aliquid videndo, vt quæ in Cypriis Dicæogenis: cum enim picturam inspexisset, luxit: & quæ in Alcinoi Apologo, citharœdum audiens, & recordatus, lacrymauit, vnde agniti sunt. Quarta, quæ ex syllo-
B mo, vt in coephoris, quia similis quidam venit: Atqui similis nullus præterquam Orestes: ergo iste venit. Et quæ Polydi Sophistæ de Iphigenia. verisimile namque est, Orestem ratiocinari, & sororem immolatam esse, & ipsi contingere immolari. Et in Tydeo Theodectis quòd cum venisset, vt inuenturus filium, ipse perijt. Et quæ in Phœnicibus: cum enim locum vidissent, ratiocinatæ sunt fatum, quòd fato statu-
C tum esset ipsis moriendum esse. Etenim ibi expositæ sunt. Est etiam quædam composita ex paralogismo theatri, vt in Vlysse falso nuncio. hic enim inquit se arcũ cogniturum, quẽ non viderat: ille verò quasi is agnouisset, propterea paralogismum fecit. Omnium autem optima agnitio est, quæ ex ipsis rebus est, facta consternatione per verisimilia, vt in Sophoclis Oedipode, & in Iphigenia: verisimile enim est,
D eam velle dare literas: tales enim solæ sine factis signis, & monilibus sunt. At secundæ sunt quæ per syllogismum fiunt.

CAPVT XVII.

Fabulæ autem sunt constituendæ, & elocutione conficiendæ, quàm maximè antè oculos ponendo. sic enim euidentissime perspiciens, tanquam rebus ipsis præsens fuerit, dum gerebantur, inueniet, quod decet: & ipsum minime fallent subcontraria, signum autem huius res est,
E quod reprehenditur in Carcino. Amphiaraus enim è fano exit, quod fefellit spectatorem non videntem, in scena verò lapsus est, ægrè ferentibus id spectatoribus. Quantum autem fieri potest, oportet figuris exornando exercere poesim: maximè enim persuasibiles sunt ab eadem natura qui in perturbationibus sunt. Quam ob rem & fluctuare facit fluctuãs, & ad iram concitat iratus verissime. Itaque ingeniosi poetica est, vel furore
F perciti. Ex his enim alij quidem bene fortunati: alij verò extra se positi sunt.

Hos autem sermones oportet esse factos, & ipsum facientem exponere in vniuersum: deinde episodiis vti, eáque inserere. Dico verò sic vniuersum spectari vt Iphigeniæ. Cum esset immolata quædam virgo, sublatáque immolantibus non manifesto, ac comportata in aliam regionem, in qua lex erat, hospites Deæ immolare, hoc sacerdotium obtinuit. Tempore autem sequenti fratri sacerdotis huc venire contigit propter nescio quid: quoniam responsum dedit Deus propter aliquam causam, quæ extra vniuersum est, eò venire: sed, quam ob rem, id extra fabulam est. Cùm verò venisset, & captus esset, dum immolandus esset, agnouit, siue vt Euripides, siue, vt Polydes fecit, dicens secundum verisimile non solùm sororem, sed etiam ipsum sacrificari oportuisse, & hinc salutem. Post hæc cùm quis iam nomina supposuerit, eum episodiis vti oportebit. Et quando erunt propria episodia, considerare, vt in Oreste insania, propter quam captus est, & salus per expiationem. Ac in dramatibus quidem episodia concisa sunt. Epopœia verò his producitur. Odysseæ enim longus sermo est: de quodam multos annos peregrinante, & obseruato à Neptuno, & dum solus esset, & præterea sic se habentibus domesticis rebus vt fortunæ ipsius à procis consumerentur, & filius insidiis peteretur, ipse venit tempestatibus perturbatus, & cùm quosdam agnouisset, ipsos decipiens, ipse quidem seruatus est, inimicos verò perdidit. Ac proprium quidem est hoc: alia verò episodia.

CAPVT XVIII.

Est autem omnis Tragœdiæ vna quidem pars nexus: altera verò solutio. Ea quidem quæ sunt extra, & aliqua eorum, quæ intra, sæpenumerò sunt nexus. Reliquum verò est solutio. Dico autem nexum esse eum, qui à principio est vsque ad eam partem, quæ postrema est, ex qua transit in prosperam fortunam, vel aduersam. Solutionem verò, quæ est à principio transitus vsque ad finem, vt in Lynceo Theodectis nexus sunt ea, quæ gesta sunt, & pueri sumptio. At solutio, quæ est ab obiectione mortis vsque ad finem. Tragœdiæ species sunt quatuor: tot enim etiam partes dictæ sunt. Vna quidem implexa, cuius totum est peripetia, & agnitio. Altera verò affecta, vt Aiaces, & Ixiones. Tertia morata, vt Phthionides, & Peleus.

A τούς τε λόγους καὶ τοὺς πεποιημένους δεῖ καὶ αὐτὸν ποιοῦντα ἐκτίθεσθαι καθόλου, εἶθ' οὕτως ἐπεισοδιοῦν καὶ παρατείνειν. λέγω δὲ οὕτως ἂν θεωρεῖσθαι τὸ καθόλου οἷον τῆς Ἰφιγενείας, τυθείσης τινὸς κόρης, καὶ ἀφανισθείσης ἀδήλως τοῖς θύσασιν, ἱδρυνθείσης δὲ εἰς ἄλλην χώραν ἐν ᾗ νόμος ἦν τοὺς ξένους θύειν τῇ θεῷ, ταύτην ἔσχε τὴν ἱερωσύνην. χρόνῳ δὲ
B ὕστερον τῷ ἀδελφῷ συνέβη ἐλθεῖν τῆς ἱερείας· διὰ τί; ὅτι ἀνεῖλεν ὁ θεὸς διά τινα αἰτίαν, ἔξω τοῦ καθόλου, ἐλθεῖν ἐκεῖ. καὶ ἐφ' ὅτι δὲ ἔξω τοῦ μύθου ἐλθὼν δὲ καὶ ληφθεὶς, θύεσθαι μέλλων ἀνεγνώρισεν. εἴθ' ὡς Εὐριπίδης, εἴθ' ὡς Πολύιδος ἐποίησε, κατὰ τὸ εἰκὸς εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἄρα μόνον τὴν ἀδελφὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἔδει τυθῆναι· καὶ ἐντεῦθεν ἡ
C σωτηρία. μετὰ δὲ ταῦτα ἤδη ὑποθέντα τὰ ὀνόματα ἐπεισοδιοῦν. ὅπως δὲ ἔσται οἰκεῖα τὰ ἐπεισόδια σκοπεῖν οἷον, ἐν τῷ Ὀρέστῃ ἡ μανία δι' ἧς ἐλήφθη, καὶ ἡ σωτηρία διὰ τῆς καθάρσεως. ἐν μὲν οὖν τοῖς δράμασι τὰ ἐπεισόδια σύντομα, ἡ δ' ἐποποιΐα τούτοις μηκύνεται. τῆς γὰρ Ὀδυσσείας μακρὸς ὁ λόγος ἐστὶν, ἀποδημοῦντός τινος ἔτη πολλὰ, καὶ παραφυλαττομένου ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ
D μόνου ὄντος· ἔτι δὲ τῶν οἴκοι οὕτως ἐχόντων, ὥστε τὰ χρήματα ὑπὸ μνηστήρων ἀναλίσκεσθαι, καὶ τὸν υἱὸν ἐπιβουλεύεσθαι, αὐτὸς ἀφικνεῖται χειμασθεὶς, καὶ ἀναγνωρίσας τινὰς, αὐτοῖς ἐπιθέμενος, αὐτὸς μὲν ἐσώθη, τοὺς δ' ἐχθροὺς διέφθειρε. τὸ μὲν οὖν ἴδιον τοῦτο, τὰ δ' ἄλλα ἐπεισόδια.

Κεφάλαιον ιη.

E Ἔστι δὲ πάσης τραγῳδίας, τὸ μὲν δέσις, τὸ δὲ λύσις. τὰ μὲν ἔξωθεν καὶ ἔνια τῶν ἔσωθεν πολλάκις ἡ δέσις· τὸ δὲ λοιπὸν, ἡ λύσις. λέγω δὲ δέσιν μὲν εἶναι τὴν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τούτου τοῦ μέρους ὃ ἔσχατόν ἐστιν, ἐξ οὗ μεταβαίνει εἰς ἀτυχίαν. λύσιν δὲ, τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς μεταβάσεως μέχρι τέλους· ὥσπερ ἐν τῷ Λυγκεῖ τοῦ Θεοδέκτου, δέσις μὲν, τά τε προπεπραγμένα, καὶ ἡ τοῦ παιδίου
F λῆψις· λύσις δὲ, ἡ ἀπὸ τῆς αἰτιάσεως τοῦ θανάτου μέχρι τοῦ τέλους. Τραγῳδίας δὲ εἴδη εἰσὶ τέσσαρα· τοσαῦτα γὰρ καὶ τὰ μέρη ἐλέχθη. ἡ μὲν, πεπλεγμένη, ἧς τὸ ὅλον ἐστὶ περιπέτεια καὶ ἀναγνώρισις. ἡ δὲ, παθητικὴ οἷον, οἵ τε Αἴαντες, καὶ οἱ Ἰξίονες. ἡ δὲ, ἠθικὴ οἷον, αἱ Φθιώτιδες καὶ ὁ Πηλεύς.

τὸ δὲ

τὸ δὲ τέταρτον, οἷον αἵ τε Φορκίδες καὶ Προμηθεὺς, καὶ ὅσα ἐν ᾅδου. μάλιστα μὲν οὖν ἅπαντα δεῖ πειρᾶσθαι ἔχειν. εἰ δὲ μὴ, τὰ μέγιστα καὶ πλεῖστα, ἄλλως τε καὶ ὡς νῦν συκοφαντοῦσι τοὺς ποιητάς. γεγονότων γὰρ καθ' ἕκαστον μέρος ἀγαθῶν ποιητῶν, ἑκάστου τοῦ ἰδίου ἀγαθοῦ ἀξιοῦσι τὸν ἕνα ὑπερβάλλειν. δίκαιον δὲ καὶ τραγῳδίαν ἄλλην, καὶ τὴν αὐτὴν λέγειν οὐδὲν ἴσως τῷ μύθῳ. τοῦτο δὲ, ὧν ἡ αὐτὴ πλοκὴ καὶ λύσις. πολλοὶ δὲ πλέξαντες εὖ, λύουσι κακῶς· δεῖ δὲ ἀμφότερα ἀεὶ κροτεῖσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν ἐποποιικὸν σύστημα τραγῳδίαν. ἐποποιικὸν δὲ λέγω, τὸ πολύμυθον· οἷον εἴ τις τὸν τῆς Ἰλιάδος ὅλον ποιοῖ μῦθον. ἐκεῖ μὲν γὰρ διὰ τὸ μῆκος λαμβάνει τὰ μέρη τὸ πρέπον μέγεθος. ἐν δὲ τοῖς δράμασι, πολὺ παρὰ τὴν ὑπόληψιν ἀποβαίνει. σημεῖον δὲ, ὅσοι πέρσιν Ἰλίου ὅλην ἐποίησαν, καὶ μὴ κατὰ μέρος, ὥσπερ Εὐριπίδης Νιόβην ἢ Μήδειαν, καὶ μὴ ὥσπερ Αἰσχύλος, ἢ ἐκπίπτουσιν, ἢ κακῶς ἀγωνίζονται· ἐπεὶ καὶ Ἀγάθων ἐξέπεσεν ἐν τούτῳ μόνῳ. ἐν δὲ ταῖς περιπετείαις καὶ ἐν τοῖς ἁπλοῖς πράγμασι, στοχάζονται ὧν βούλονται θαυμαστῶς. τραγικὸν γὰρ τοῦτο καὶ φιλάνθρωπον. ἔστι δὲ τοῦτο, ὅταν ὁ σοφὸς μὲν μετὰ πονηρίας δὲ ἐξαπατηθῇ, ὥσπερ Σίσυφος· καὶ ὁ ἀνδρεῖος μὲν, ἄδικος δὲ ἡττηθῇ. ἔστι δὲ τοῦτο εἰκὸς, ὥσπερ Ἀγάθων λέγει. εἰκὸς γὰρ γίνεσθαι πολλὰ, καὶ παρὰ τὸ εἰκός. καὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὥσπερ παρ' Εὐριπίδῃ, ἀλλ' ὥσπερ παρὰ Σοφοκλεῖ. τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ ᾀδόμενα μᾶλλον τοῦ μύθου, ἢ ἄλλης τραγῳδίας ἐστί· διὸ ἐμβόλιμα ᾄδουσι, πρώτου ἄρξαντος Ἀγάθωνος τοῦ τοιούτου. καίτοι τί διαφέρει, ἢ ἐμβόλιμα ᾄδειν, ἢ ῥῆσιν ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἁρμόττειν, ἢ ἐπεισόδιον ὅλον;

Κεφάλαιον ιθ.

ΠΕρὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἤδη εἴρηται. λοιπὸν δὲ περὶ λέξεως ἢ διανοίας εἰπεῖν. τὰ μὲν οὖν περὶ τὴν διάνοιαν, ἐν τοῖς περὶ ῥητορικῆς κείσθω. τοῦτο γὰρ ἴδιον μᾶλλον ἐκείνης τῆς μεθόδου. ἔστι δὲ κατὰ τὴν διάνοιαν ταῦτα, ὅσα ὑπὸ τοῦ λόγου δεῖ παρασκευασθῆναι. μέρη δὲ τούτων, τό τε ἀποδεικνύναι, καὶ τὸ λύειν, καὶ τὸ πάθη παρασκευάζειν.

A Quarta, vt Phorcides, & Prometheus, & quæcunque apud inferos. Ac omnia quidem, maximopere con[ten]dum est, vt habeantur. Sin autem, maxima, & plurima, præsertim, vt nunc criminationem obiiciunt poetis. Cum enim boni fuerint secundum vnamquanque partem, poetæ vnum superare singulos in proprio bono dignum existimant. Iustum autem est & Tragœdiam aliam, & eandem dicere, B nihil fortasse ob fabulam. Hoc verò intelligitur in iis, quarum eadem plicatio & solutio est. Multi autem, qui bene plicarunt, soluunt male. Ac utrumque semper cum plausu excipi oportet. Et oportet, quod dictum est sæpe in memoriam reuocare, & non efficere, vt Tragœdia sit epopœica constitutio. Dico Epopœicam quæ multas fabulas continet, vt si quis totam fabulã Iliadis conficiat. ibi enim præter longitudinem partes assumunt conuenientem magnitu- C dinem. In Dramatibus verò multum præter existimationem accidit. signum verò est, quod quicunque expugnationem Ilij totum fecerunt, & non secundum partem, vt Euripides Hecubam & non vt Aeschylus, vel labuntur vel male certant. siquidẽ Agathon in hoc solo lapsus est. In peripetiis autem, & in simplicibus rebus assequuntur, quod volunt, per admirabile. Tragicum enim hoc, & gratum homi- D nibus. Est autem hoc, quando sapiens quidem, sed cum improbitate deceptus fuerit, vt Sisyphus: & fortis quidem, sed iniustus superatus sit. Atque hoc verisimile est, vt Agathon dicit. Verisimile enim est multa fieri etiam præter verisimile. Et existimandum est, chorum esse vnum de histrionibus, & partem totius ac simul cõtendere non vt apud Euripidem sed vt apud Sophoclem. Quæ verò conceduntur aliis, magis sunt fabulæ & Tragœdiæ al- E terius. Quamobrem embolima canunt, cùm primus Agathon rem talem incœperit. Atqui quid interest, si quis embolima canat, vel dictionem ex alio in aliud accommodet?

CAPVT XIX.

AC de aliis quidem iam dictum est. Reliquum verò est de elocutione, vel F sententia dicere. At quæ pertinent quidem ad sententiam, in libris de Rhetorica posita sunt: hoc enim methodi illius magis est proprium. sunt autem secundũ sententiam ea, quæcunque ab oratione parãda sunt. Et eorũ partes sunt, tum demonstrare, & soluere, tum perturbationes parare,

vt misericordiam, vel metum, vel iram, & quæcunque talia: tum præterea amplificare, & diminuere. Manifestum autem est, & in actionibus vtendum esse iisdem formis, cum miserabilia, aut terribilia, aut magna, aut verisimilia parare oportuerit: nisi quòd ea sola differentia est, quòd hęc quidem apparere sine doctrina oportet: quæ verò in oratione posita sunt, a dicente parari, & per orationem fieri. Quid enim esset dicentis munus, si apparerent iucunda, & non per orationem? Eorum verò, quæ pertinent ad elocutionem: vna species est contemplationis, quæ considerat figuras elocutionis, quas scire est histrionicæ, & eius, qui talem habeat architectonicam, vt quid sit mandatum, & quid precatio, & narratio, & mina, & interrogatio, & responsio, & siquid aliud huiusmodi. Ab horum enim cognitione, vel ignorantia nulla reprehensio in poeticam affertur, quæ curanda sit. Qui enim fieri potest, vt aliquis existimet errorem commissum esse in iis, quæ Protagoras reprehendit, quòd putans precari præcipit, dicens, *Iram [illegible] cane*? Nam iubere, inquit, vt aliquid faciat aut non faciat, præceptio est. Quamobrem omittatur, vt quæ alterius, & non poeticæ sit contemplatio.

CAPVT XX.

IAm verò elocutionis omnis hę sunt partes, elementum, syllaba, coniunctio, nomen, verbum, articulus casus, oratio. Ac elementum quidem est vox indiuidua, non omnis, sed ex qua naturaliter vox fit quæ intelligi possit. Etenim beluarum sunt voces indiuiduæ, quarum nullum elementum voco. Huius autem partes sunt tum vocale, tum semiuocale, tum mutũ. Atque vocale est, quod sine ictu vocem habet, quæ audiri potest, vt α, & ω. Semiuocale, quod cum ictu vocem habet, quæ audiri potest, vt σ & ρ. Mutum, quod cũ ictu per se quidem nullam habet vocem, sed cum habentibus aliquam vocem fit huiusmodi, vt audiri possit, vt γ & δ. Atque hæc inter se differunt tũ figuris oris, tum locis, tum crassitudine, tũ tenuitate, tum longitudine, tum breuitate, præterea verò acumine, & grauitate, & medio, de quibus singulis in metricis conuenit contemplari. Syllaba est vox significationis expers, composita ex muto & vocem habente. Etenim γρ sine α syllaba est, & cum α, vt γρα: sed & horum intueri differentias Metricæ est. Coniunctio est vox significationis

A οἷον, ἔλεον, ἢ φόβον, ἢ ὀργὴν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ ἔτι μέγεθος, καὶ σμικρότητα. δῆλον δὲ, ὅτι καὶ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἰδῶν δεῖ χρῆσθαι, ὅταν ἢ ἐλεεινὰ ἢ δεινὰ ἢ μεγάλα, ἢ εἰκότα δέῃ παρασκευάζειν. πλὴν τοσοῦτον διαφέρει, ὅτι τὰ μὲν δεῖ φαίνεσθαι ἄνευ διδασκαλίας, τὰ δὲ ἐν τῷ λόγῳ ὑπὸ τοῦ λέγοντος παρασκευάζεσθαι, καὶ παρὰ τὸν λόγον γίγνεσθαι. τί γὰρ ἂν εἴη τοῦ λέγοντος ἔρ- B γον, εἰ φαίνοιτο ἡδέα, καὶ μὴ διὰ τὸν λόγον; τῶν δὲ περὶ τὴν λέξιν ἓν μέν ἐστιν εἶδος θεωρίας τὰ σχήματα τῆς λέξεως, ἅ ἐστιν εἰδέναι τῆς ὑποκριτικῆς, καὶ τοῦ τὴν τοιαύτην ἔχοντος ἀρχιτεκτονικήν· οἷον τί ἐντολὴ, καὶ τί εὐχὴ, καὶ διήγησις, καὶ ἀπειλὴ, καὶ ἐρώτησις, καὶ ἀπόκρισις, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. παρὰ γὰρ C τὴν τούτων γνῶσιν, ἢ ἄγνοιαν, οὐδὲν εἰς τὴν ποιητικὴν ἐπιτίμημα φέρεται, ὅ τι καὶ ἄξιον σπουδῆς. τί γὰρ ἄν τις ὑπολάβοι ἡμαρτῆσθαι ἃ Πρωταγόρας ἐπιτιμᾷ; ὅτι εὔχεσθαι οἰόμενος, ἐπιτάττει εἰπὼν, μῆνιν ἄειδε θεά. τὸ γὰρ κελεῦσαι (φησὶ) ποιεῖν τι ἢ μὴ, ἐπίταξίς ἐστι. διὸ παρείσθω ὡς ἄλλης, καὶ οὐ τῆς ποιητικῆς ὂν θεώρημα.

Κεφάλαιον κ.

D ΤΗς δὲ λέξεως ἁπάσης τάδ᾽ ἐστὶ τὰ μέρη· στοιχεῖον, συλλαβὴ, σύνδεσμος, ὄνομα, ῥῆμα, ἄρθρον, πτῶσις, λόγος. στοιχεῖον μὲν οὖν ἐστι φωνὴ ἀδιαίρετος· οὐ πᾶσα δὲ, ἀλλ᾽ ἐξ ἧς πέφυκε συνθετὴ γίνεσθαι φωνή. καὶ γὰρ τῶν θηρίων εἰσὶν ἀδιαίρετοι φωναὶ, ὧν οὐδεμίαν λέγω στοιχεῖον. ταύτης δὲ μέρη, τό τε φωνῆεν, καὶ τὸ ἡμίφωνον καὶ ἄφωνον. ἔστι δὲ φωνῆεν μὲν, ἄνευ προσβολῆς ἔχον φωνὴν ἀ- E κουστήν· οἷον τὸ α καὶ τὸ ω. ἡμίφωνον δὲ, τὸ μετὰ προσβολῆς ἔχον φωνὴν ἀκουστήν. οἷον, τὸ σ καὶ τὸ ρ. ἄφωνον δὲ, τὸ μετὰ προσβολῆς καθ᾽ αὐτὸ μὲν οὐδεμίαν ἔχον φωνὴν, μετὰ δὲ τῶν ἐχόντων τινὰ φωνὴν γινόμενον ἀκουστόν· οἷον τὸ γ, καὶ τὸ δ. ταῦτα δὲ διαφέρει σχήμασί τε τοῦ στόματος, καὶ τόποις, καὶ δασύτητι, καὶ ψιλότητι, καὶ μήκει, καὶ βραχύτητι· ἔτι δὲ καὶ ὀξύτητι, καὶ βαρύτητι, καὶ τῷ μέσῳ· F περὶ ὧν καθ᾽ ἕκαστον ἐν τοῖς μετρικοῖς προσήκει θεωρεῖν. συλλαβὴ δέ ἐστι φωνὴ ἄσημος, συνθετὴ ἐξ ἀφώνου καὶ φωνὴν ἔχοντος. καὶ γὰρ τὸ γρ ἄνευ τοῦ α συλλαβὴ, καὶ μετὰ τοῦ α, οἷον τὸ γρα. ἀλλὰ καὶ τούτων θεωρῆσαι τὰς διαφορὰς τῆς μετρικῆς ἐστι. σύνδεσμος δέ ἐστι φωνὴ, ἄσημος,

ἄσημος, ἣ οὔτε κωλύει, οὔτε ποιεῖ φωνὴν μίαν σημαντικὴν, ἐκ πλειόνων φωνῶν πεφυκυῖα συντίθεσθαι, καὶ ἐπὶ τῶν ἄκρων, καὶ ἐπὶ τοῦ μέσου, ἣν μὴ ἁρμόττει ἐν ἀρχῇ λόγου τιθέναι καθ' αὑτήν. οἷον μὲν, ἤτοι, δή. ἢ φωνὴ ἄσημος ἐκ πλειόνων μὲν φωνῶν μιᾶς, σημαντικὴ δὲ ποιεῖν πέφυκε μίαν φωνήν. ἄρθρον δ' ἐστὶ φωνὴ ἄσημος, ἢ λόγου ἀρχὴν, ἢ τέλος, ἢ διορισμὸν δηλοῖ· οἷον τὸ φημὶ, καὶ τὸ περὶ καὶ τὰ ἄλλα. ἢ φωνὴ ἄσημος, ἣ οὔτε κωλύει, οὔτε ποιεῖ φωνὴν μίαν σημαντικὴν ἐκ πλειόνων φωνῶν πεφυκυῖα συντίθεσθαι, καὶ ἐπὶ τῶν ἄκρων, καὶ ἐπὶ τοῦ μέσου. ὄνομα δέ ἐστι φωνὴ συνθετὴ, σημαντικὴ ἄνευ χρόνου, ἧς μέρος οὐδέν ἐστι καθ' αὑτὸ σημαντικόν. ἐν γὰρ τοῖς διπλοῖς οὐ χρώμεθα, ὡς καὶ αὐτὸ καθ' αὑτὸ σημαῖνον, οἷον ἐν τῷ Θεοδώρῳ, τὸ δῶρον οὐ σημαίνει. ῥῆμα δὲ φωνὴ συνθετὴ, σημαντικὴ μετὰ χρόνου, ἧς οὐδὲν μέρος σημαίνει καθ' αὑτὸ, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ὀνομάτων. τὸ μὲν γὰρ ἄνθρωπος ἢ λευκὸν οὐ προσσημαίνει τὸ πότε· τὸ δὲ βαδίζει, ἢ βεβάδικε, προσσημαίνει, τὸ μὲν τὸν παρόντα χρόνον, τὸ δὲ τὸν παρεληλυθότα. πτῶσις δ' ἐστὶν ὀνόματος ἢ ῥήματος· ἡ μὲν ἡ κατὰ τὸ τούτου, ἢ τούτῳ σημαίνουσα, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἡ δὲ, τὸ κατὰ τὸ, ἑνὶ, ἢ πολλοῖς· οἷον ἄνθρωποι, ἢ ἄνθρωπος. ἡ δὲ κατὰ τὰ ὑποκριτικὰ, οἷον κατ' ἐρώτησιν ἢ ἐπίταξιν. τὸ γὰρ ἐβάδισεν, ἢ βάδιζε, πτῶσις ῥήματος κατὰ ταῦτα τὰ εἴδη ἐστί. λόγος δὲ φωνὴ συνθετὴ σημαντικὴ, ἧς ἔνια μέρη καθ' αὑτὰ σημαίνει τι. οὐ γὰρ ἅπας λόγος ἐκ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων σύγκειται, οἷον ὁ τοῦ ἀνθρώπου ὁρισμός· ἀλλ' ἐνδέχεται ἄνευ ῥημάτων εἶναι λόγον· μέρος μέντοι ἀεί τι σημαῖνον ἕξει· οἷον ἐν τῷ βαδίζει Κλέων, ὁ Κλέων. εἷς δέ ἐστι λόγος διχῶς· ἢ γὰρ ὁ ἓν σημαίνων, ἢ ὁ ἐκ πλειόνων συνδέσμων· οἷον ἡ Ἰλιὰς μὲν, συνδέσμῳ εἷς· ὁ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, τῷ ἓν σημαίνειν.

Κεφάλαιον κα.

Ὀνόματος δὲ εἴδη, τὸ μὲν ἁπλοῦν· ἁπλοῦν δὲ λέγω, ὃ μὴ ἐκ σημαινόντων σύγκειται· τὸ δὲ διπλοῦν· τούτου δὲ τὸ μὲν ἐκ σημαίνοντος καὶ ἀσήμου· τὸ δὲ, ἐκ σημαινόντων σύγκειται. εἴη δ' ἂν καὶ τριπλοῦν καὶ τετραπλοῦν ὄνομα, καὶ πολλαπλοῦν, οἷον τὰ πολλὰ τῶν Μεγαλιωτῶν, Ἑρμοκαϊκόξανθος. ἅπαν δὲ ὄνομά ἐστιν, ἢ κύριον, ἢ γλῶττα,

A expers, quæ neque impedit neque facit vocem vnam significatiuam, quæ ex pluribus vocibus componatur, tam in extremis, quàm in medio, nisi congruerit in principio orationis ponere per se, vt μὲν, ἤτοι, δή: vel vox non significatiua ex pluribus quidem vocibus vna, sed significatiuis idonea, quæ faciat vnam vocem Articulus est vox significationis expers, orationis initium, aut finem, aut distinctionem indicans, vt τὸ φημί, τὸ περί, & alia: vel B vox significationis expers, quæ neque impedit, neque facit vocem vnam significatiuam ex pluribus vocibus idoneam quæ componatur & in extremis, & in medio. Nomen est vox composita significatiua sine tempore, cuius pars nulla est per se significatiua. Nam in duplicibus non vtimur, vt etiam ipsum per se significet, veluti in Theodoro illud δῶρον non signifi- C cat. Verbum est vox composita significatiua cum tempore, cuius per se pars nulla significat, vt etiam in nominibus. Illud enim homo, vel album, non adsignificat quando. At illud ambulat, vel ambulauit, adsignificat: alterum quidem præsens tempus: alterum verò præteritum. Casus est nominis, aut verbi, vnus quidem secundum id, quod est huius vel huic significans & quæcunque talia: alter verò se- D cundum id, quod vni, vel multis, vel homines, vel homo: alius autem secundum ea, quæ ad gestum pertinent, vt per interrogationem, vel præceptionem Nam ambulauit, vel ambulat casus verbi secundum has species est. Oratio est vox composita significatiua, cuius aliquæ partes per se significant aliquid: nec enim omnis oratio ex verbis constat, & nominibus, quemadmodum hominis definitio: sed E contingit sine verbis esse orationē. Atqui partem semper quampiam significantem habebit, vt in illo, *Ambulat Cleon*, idipsum Cleon. Vna autem est oratio duobus modis: aut enim quæ vnum significat: aut quę ex pluribus coniunctionibus est, vt Ilias quidem est coniunctione vna: hominis verò definitio eò, quòd vnum significet.

CAPVT XXI.

F IAm nominis species vna quidem simplex est (voco simplicem, quæ constat ex non significantibus) altera verò duplex: atque hæc partim ex significante, & non significante: partim ex significantibus constat. potest etiam esse & triplex, & quadruplex nomen, & multiplex vt multa Megaliotarum Hermocaicoxanthus. Omne autē nomē est aut propriū, aut lingua,

A aut translatio, aut ornatus, aut factum, aut protractum, aut subtractum, aut immutatum. Voco proprium, quo vtuntur singuli. Linguā illud quo diuersi. Quam ob rem apparet fieri posse, vt lingua, & proprium sit idem, non autem iisdem. Nam σίγυνον Cypriis est proprium, nobis lingua. Translatio est nominis alieni illatio, aut à genere ad speciem aut à specie ad genus, aut à specie ad speciem, aut secundum proportionem. Dico à genere ad speciem, vt,
B *Nauis autem mihi hæc stetit.* Nam in portu esse, stare quoddam est. A specie ad genus, *Iam decem millia Vlysses bona egit.* Nam decem millia multa sunt, quibus nunc vsus est pro multis. A specie ad speciem, vt *ære animam cum hausisset, incidit indefesso ære.* hic enim *haurire* pro incidere, & *incidere* pro haurire dixit: ambo enim sunt quoddam auferre. Proportionem dico, quando similiter se habeat secundum ad primum,
C ac quartum ad tertium nam dicit pro secundo quartum, aut pro quarto secundum. & interdum apponunt pro quo dicit, ad quod est. Dico autem, vt similiter se habet poculum ad Bacchum, & scutum ad Martem. Dicet igitur & scutum poculum Martis, & poculum scutum Bacchi, præterea similiter se habet vesper ad diem, & senectus ad vitam. Dicet igitur vesperam senectutem diei, & senectutem vesperam vitæ: vel, vt Empedocles,
D occasum vitæ. Nonnullis verò non est nomen positum eorum, quæ sunt ex proportione: sed nihilominus similiter dicetur, vt illud, semen quidem iacere, serere: flammam verò emitti à sole sine nomine est sed similiter se habet: hoc ad solem, & serere ad semen. Quam ob rem dictum est, *serens à Deo conditam flammam.* Ac licet vti hoc translationis modo & a-
E liter, vt, cùm appellauerit id, quod alienum est, neget aliquid eorum quæ propria sunt: vt si scutum dicat poculum non Martis, sed sine vino. Factum est, quod ab aliquibus prorsus non appellatum ipse ponit poeta: videntur enim aliqua esse talia, vt cornua ἔρνυγας, & sacerdotē ἀρητῆρα. Protractum est, vel subtractum, illud quidem si vocali longiore vsum fuerit quam
F propria sit, vel syllaba inculcata: hoc verò si sublatum fuerit quippiam vel ab ipso, vel ab eo, quod inculcatū est protractum quidē, vt illud, πόλεως πόληος & illud, Πηλείδου Πηληϊάδεω. sublatū verò, vt illud, κρῖ,

A ἢ μεταφορὰ, ἢ κόσμος, ἢ πεποιημένον, ἢ ἐπεκτεταμένον, ἢ ὑφῃρημένον, ἢ ἐξηλλαγμένον. λέγω δὲ κύριον μὲν, ᾧ χρῶνται ἕκαστοι· γλῶτταν δὲ, ᾧ ἕτεροι. ὥστε φανερὸν ὅτι καὶ γλῶτταν καὶ κύριον εἶναι δυνατὸν τὸ αὐτὸ, μὴ τοῖς αὐτοῖς δέ. τὸ γὰρ σίγυνον Κυπρίοις μὲν κύριον, ἡμῖν δὲ γλῶττα. μεταφορὰ δ' ἐστὶν, ὀνόματος ἀλλοτρίου ἐπιφορά. ἢ ἀπὸ γένους ἐπὶ
B εἶδος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ γένος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ εἶδος, ἢ κατὰ τὸ ἀνάλογον. λέγω δὲ ἀπὸ γένους μὲν ἐπὶ εἶδος, οἷον, νηῦς δέ μοι ἥδ' ἕστηκεν. τὸ γὰρ ὁρμεῖν ἐστὶν ἑστάναι τι. ἀπὸ εἴδους δ' ἐπὶ γένος, ἦ δὴ μυρί' Ὀδυσσεὺς ἐσθλὰ ἔοργε. τὸ γὰρ μυρίον πολύ ἐστιν, ᾧ νῦν ἀντὶ τοῦ πολλοῦ κέχρηται. ἀπὸ εἴδους δὲ ἐπὶ εἶδος, οἷον, χαλκῷ ἀπὸ ψυχὴν ἀρύσας, Τεμὼν ἀτειρέϊ χαλκῷ. ἐνταῦθα γὰρ τὸ μὲν ἀρύσαι, ταμεῖν, τὸ δὲ ταμεῖν,
C ἀρύσαι εἴρηκεν. ἄμφω γὰρ ἀφελεῖν τί ἐστι. τὸ δὲ ἀνάλογον λέγω, ὅταν ὁμοίως ἔχῃ τὸ δεύτερον πρὸς τὸ πρῶτον, καὶ τὸ τέταρτον πρὸς τὸ τρίτον. ἐρεῖ γὰρ ἀντὶ τοῦ δευτέρου τὸ τέταρτον, ἢ ἀντὶ τοῦ τετάρτου τὸ δεύτερον. καὶ ἐνίοτε προστιθέασιν ἀνθ' οὗ λέγει πρὸς ὅ ἐστι. λέγω δὲ, οἷον ὁμοίως ἔχει φιάλη πρὸς Διόνυσον, καὶ ἀσπὶς πρὸς Ἄρην. ἐρεῖ τοίνυν καὶ τὴν ἀσπίδα φιάλην Ἄρεως. καὶ τὴν φιάλην
D ἀσπίδα Διονύσου. ἔτι ὁμοίως ἔχει ἑσπέρα πρὸς ἡμέραν καὶ γῆρας πρὸς βίον. ἐρεῖ τοίνυν τὴν ἑσπέραν, γῆρας ἡμέρας· καὶ τὸ γῆρας, ἑσπέραν βίου. ἢ, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς, δυσμὰς βίου. ἐνίοις δ' οὐκ ἔστιν ὄνομα κείμενον τῶν ἀνάλογον. ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁμοίως λεχθήσεται· οἷον, τὸ τὸν καρπὸν μὲν ἀφιέναι, σπείρειν·
E τὸ δὲ τὴν φλόγα ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ἀνώνυμον. ἀλλ' ὁμοίως ἔχει τοῦτο πρὸς τὸν ἥλιον, καὶ τὸ σπείρειν πρὸς τὸν καρπόν. διὸ εἴρηται, σπείρων θεοκτίσταν φλόγα. ἔστι δὲ τῷ τρόπῳ τούτῳ τῆς μεταφορᾶς χρῆσθαι καὶ ἄλλως, προσαγορεύσαντα τὸ ἀλλότριον, ἀποφῆσαι τῶν οἰκείων τι· οἷον, εἰ τὴν ἀσπίδα εἴποι φιάλην μὴ Ἄρεως, ἀλλ' ἄοινον. πεποιημένον δ' ἐστὶν, ὃ ὅλως μὴ
F καλούμενον ὑπὸ τινῶν, αὐτὸς τίθεται ὁ ποιητής. δοκεῖ γὰρ ἔνια εἶναι τοιαῦτα· οἷον, τὰ κέρατα ἔρνυγας, καὶ τὸν ἱερέα ἀρητῆρα. ἐπεκτεταμένον δ' ἐστὶν, ἢ ἀφῃρημένον. τὸ μὲν, ἐὰν φωνήεντι μακροτέρῳ κεχρημένον ᾖ τοῦ οἰκείου, ἢ συλλαβῇ ἐμβεβλημένῃ· τὸ δὲ, ἂν ἀφῃρημένον ᾖ τι, ἢ αὐτοῦ, ἢ ἐμβεβλημένου. ἐπεκτεταμένον μὲν, οἷον, τὸ πόλεως, πόληος· καὶ τὸ Πηλείδου, Πηληϊάδεω. ἀφῃρημένον δὲ, οἷον, τὸ κρῖ,

ἢ τὸ δῶ· καὶ μία γίνεται ἀμφοτέρων ὄψ. ἐξηλλαγμένον δ' ἐστὶν, ὅταν τοῦ ὀνομαζομένου τὸ μὲν καταλείπῃ, τὸ δὲ ποιῇ, οἷον τὸ, δεξιτερὸν κατὰ μαζὸν, ἀντὶ τοῦ δεξιόν. ἔτι δὲ τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν ἄρρενα, τὰ δὲ θήλεα, τὰ δὲ μεταξύ. ἄρρενα μὲν, ὅσα τελευτᾷ εἰς τὸ ν καὶ ρ, καὶ ὅσα ἐκ τούτου ἀφώνου σύγκειται· ταῦτα δ' ἐστὶ δύο, τὸ ψ καὶ ξ. θήλεα δὲ, ὅσα ἐκ τῶν φωνηέντων εἴς τε τὰ ἀεὶ μακρά, οἷον εἰς η καὶ ω, καὶ τῶν ἐπεκτεινομένων εἰς α· ὥστε ἴσα συμβαίνει πλήθει, εἰς ὅσα τὰ ἄρρενα καὶ τὰ θήλεα· τὸ γὰρ ψ καὶ τὸ ξ, ταὐτά ἐστιν. εἰς δὲ ἄφωνον οὐδὲν ὄνομα τελευτᾷ, οὐδὲ εἰς φωνῆεν βραχύ. εἰς δὲ τὸ ι τρία μόνα, μέλι, κόμμι, πέπερι. εἰς δὲ τὸ υ, πέντε· τὸ πῶυ, τὸ νᾶπυ, τὸ γόνυ, τὸ δόρυ, τὸ ἄστυ· τὰ δὲ μεταξὺ εἰς ταῦτα, καὶ ν καὶ σ.

Κεφάλαιον κβ.

Λέξεως δὲ ἀρετὴ, σαφῆ καὶ μὴ ταπεινὴν εἶναι. σαφεστάτη μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων, ἀλλὰ ταπεινή. παράδειγμα δὲ ἡ Κλεοφῶντος ποίησις, καὶ ἡ Σθενέλου. σεμνὴ δὲ καὶ ἐξαλλάττουσα τὸ ἰδιωτικὸν ἡ τοῖς ξενικοῖς κεχρημένη. ξενικὸν δὲ λέγω, γλῶτταν καὶ μεταφορὰν καὶ ἐπέκτασιν, καὶ πᾶν τὸ παρὰ τὸ κύριον. ἀλλ' ἄν τις ἅπαντα τὰ τοιαῦτα ποιήσῃ, ἢ αἴνιγμα ἔσται, ἢ βαρβαρισμός. ἂν μὲν οὖν ἐκ μεταφορῶν, αἴνιγμα· ἐὰν δὲ ἐκ γλωττῶν, βαρβαρισμός. αἰνίγματός τε γὰρ ἰδέα αὕτη ἐστὶ, τὸ λέγοντα ὑπάρχοντα, ἀδύνατα συνάψαι. κατὰ μὲν οὖν τὴν τῶν ὀνομάτων σύνθεσιν, οὐχ οἷόν τε τοῦτο ποιῆσαι· κατὰ δὲ τὴν μεταφορὰν, ἐνδέχεται· οἷον, Ἄνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα· καὶ τὰ τοιαῦτα. ἐκ δὲ τῶν γλωττῶν ὁ βαρβαρισμός. δεῖ ἄρα κεκρᾶσθαί πως τούτοις. τὸ μὲν οὖν ὅτι ἰδιωτικὸν ποιήσει μηδὲ ταπεινὸν, ἡ γλῶττα, καὶ ἡ μεταφορὰ, καὶ ὁ κόσμος, καὶ τἄλλα τὰ εἰρημένα εἴδη· τὸ δὲ κύριον, τὴν σαφήνειαν. οὐκ ἐλάχιστον δὲ μέρος συμβάλλονται εἰς τὸ σαφὲς τῆς λέξεως, καὶ μὴ ἰδιωτικὸν, αἱ ἐπεκτάσεις καὶ ἀποκοπαὶ, καὶ ἐξαλλαγαὶ τῶν ὀνομάτων· διὰ μὲν γὰρ τὸ ἄλλως ἔχειν, ἢ ὡς τὸ κύριον παρὰ τὸ εἰωθὸς γιγνόμενον, τὸ μὴ ἰδιωτικὸν ποιήσει· διὰ δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῦ εἰωθότος, τὸ σαφὲς ἔσται. ὥστε οὐκ ὀρθῶς ψέγουσιν οἱ ἐπιτιμῶντες τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τῆς διαλέκτου, καὶ διακωμῳδοῦντες τὸν ποιητὴν· οἷον, Εὐκλείδης ὁ ἀρχαῖος·

& illud δῶ, & μία γίνεται ἀμφοτέρων ὄψ. Immutatum est, quod nominati vnam quidem partem reliquerit, alteram verò fecerit, vt illud, δεξιτερὸν κατὰ μαζὸν, pro δεξιόν. Præterea ex nominibus alia virilia, alia muliebria, alia interiecta. Virilia quidem, quęcunque desinunt in ν, & ρ & quęcunque ex aliquo eorum, quæ muta sunt, constant. Atque ea sunt duo, ψ, & ξ. Muliebria verò, quæcunque ex vocalibus in ea, quæ semper lōga sunt vt in η, & ω, & ex iis quæ producuntur in α. Quare euenit, vt æqualia sint multitudine, in quæcunque desinunt virilia, & muliebria. Nam ψ & ξ eadem sunt. In mutam autem nullum nomen desinit, neque in vocale breue. At in ι tria sol. μέλι, κόμμι, πέπερι. Et in υ quinque πῶυ, νᾶπυ, γόνυ, δόρυ, ἄστυ. Interiecta verò in hæc, & ν, & σ.

CAPVT XXII.

Elocutionis autem virtus est, vt sit perspicua, & non humilis. Ac maximè quidem perspicua est quæ ex propriis nominibus constat, sed humilis. Exemplum est Cleophontis poesis, & Stheneli. At grandis, & immutans id quod vulgare est, quæ peregrinis vtitur. Peregrinum autem voco linguam, & translationem, & protractionem, & quicquid præter proprium est. Sed si quis simul omnia talia fecerit, aut ænigma erit, aut barbarismus. si igitur ex translationibus, ænigma: si ex linguis etiam barbarismus. Ænigmatis autem forma est, vt qui dicit, copulet ea, quæ fieri non possunt. At secundùm compositionem quidem nominum id fieri non potest: verum secundum translationem contingit, vt Virum vidi igne æs viro agglutinantem: & talia. Ex linguis verò barbarismus. Quamobrem aliquo modo his temperatur. Ac non vulgare quidem efficiet, neque humile lingua, & translatio & ornatus, & aliæ formæ quæ dictæ sunt: perspicuitatem verò proprium. At non minimam partem conferunt ad perspicuam elocutionem, & non vulgarem protractiones, & subtractiones, & immutationes nominum. Nā quoniam hoc aliter se habet ac proprium: quod factum est præter consuetum, nō vulgare efficiet. Quoniam autē commune aliquid habet cum eo, quod est cōsuetum: erit perspicuum. Quare non rectè vituperant, qui reprehendunt talem modum locutionis, ac maledictis poetam insectantur, vt Euclides ille antiquus:

quòd facile sit poeticè agere, si quis concesserit protrahere, quantum velit, eum, qui iambis vsus sit in eadem elocutione, vt Ἤτι χάριν εἶδον Μαραθῶνάδε βαδίζοντα. & Οὐκ ἂν γεράμενος τὸν ἐκείνου ἐξ ἐλλέβορον. Ac cùm appareat quidem aliquo modo, aliquem sequi hunc ipsum vsum, id ridiculum est. Mensura verò communis est omnium partium. Etenim qui translationibus, & linguis, & aliis formis vteretur indecorè, & studiose ad ridicula, idem efficeret. Id autem quod congruit, quantum excellat in heroico carmine, consideretur, iniectis nominibus in metrum. Et certè in linguis & in translationibus, & in aliis formis, si quis posuerit propria nomina, videbit à nobis dici ea quæ vera sunt, vt cum eundem iambicum fecit Aeschylus, & Euripides, & vnum solum nomen immutauit, & posuit linguam pro proprio consueto. Atque vnum quidem apparet pulchrum: alterum verò humile. Nam Aeschylus in Philoctete fecit,

Phagedæna, quæ mei carnes comedit pedis.

Hic verò pro ἐσθίει posuit θοινᾶται, *epulatur.* Et,

Nunc autem me qui est paruúsque, & nihili, & indecens.

Siquis dicit positis propriis,

Nunc autem me qui est paruúsque, & imbecillus, & deformis. Et,

Sedile non conueniens cùm posuisset, paruámque mensam. Et illud,

Littera vociferantur, littera clamant.

Præterea verò Ariphrades Tragœdis maledicebat, quòd quæ nemo diceret in sermone, iis vterentur, quale illud est, Δωμάτων ἄπο *domibus ab*: sed non Ἀπὸ δωμάτων *à domibus*: & illud, σέθεν *sui*: & illud: ἐγὼ δέ νιν *ego autem eum*: & illud, Ἀχιλλέως πέρι, *Achille de*, sed nō περὶ Ἀχιλλέως *de Achille*: & quæcunque alia talia. Nam, quoniā non sunt in propriis faciunt id, quod non vulgare est, hæc omnia in elocutione: ille verò hoc nesciebat. Iam magnū est vti congruenter vnoquoque de iis, quæ dicta sunt, & duplicibus nominibus, & linguis: at maximum est, metaphoricum esse. solum enim hoc neque ab alio licet assumere: & boni ingenij signum est. bene enim transferre est simile intueri. Ex nominib. autem duplicia quidem maxime conueniunt dithyrambis: linguæ verò heroicis: at translationes iambicis. Et in heroicis quidem

A ὡς ῥᾴδιον ποιεῖν, εἴ τις δώσει ἐκτείνειν ἐφ' ὁπόσον βούλεται, ἰαμβοποιήσας ἐν αὐτῇ τῇ λέξει. Ἤτι χάριν εἶδον Μαραθῶνάδε βαδίζοντα. καὶ οὐκ ἂν γεράμενος τὸν ἐκείνου ἐξ ἐλλέβορον. τὸ μὲν οὖν φαίνεσθαί πως χρώμενον τούτῳ τῷ τρόπῳ, γελοῖον. τὸ δὲ μέτρον, κοινὸν ἁπάντων ἐστὶ τῶν μερῶν. καὶ γὰρ μεταφοραῖς καὶ γλώτταις, καὶ τοῖς ἄλλοις εἴδεσι χρώμενος ἀπρεπῶς, καὶ ἐπίτηδες ἐπὶ τὰ γελοῖα, τὸ αὐτὸ ἂν B ἀπεργάσαιτο. τὸ δὲ ἁρμόττον ὅσον διαφέρει ἐπὶ τῶν ἐπῶν θεωρείσθω, ἐντιθεμένων τῶν ὀνομάτων εἰς τὸ μέτρον. καὶ ἐπὶ τῆς γλώττης δὲ, καὶ ἐπὶ τῶν μεταφορῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν μετατιθεὶς ἄν τις τὰ κύρια ὀνόματα, κατίδοι ὅτι ἀληθῆ λέγομέν ἐστι, τὸ αὐτὸ ποιήσαντος ἰαμβεῖον Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου, ἓν δὲ μόνον ὄνομα μεταθέντος, ἀντὶ κυρίου εἰωθότος, C γλῶτταν· τὸ μὲν φαίνεται καλὸν, τὸ δ' εὐτελές. Αἰσχύλος μὲν γὰρ ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ ἐποίησε,

Φαγέδαινα, ἥ μου σάρκας ἐσθίει ποδός.

ὁ δὲ ἀντὶ τοῦ ἐσθίει, τὸ θοινᾶται μετέθηκε. καὶ,

Νῦν δέ μ' ἐὼν ὀλίγος τε καὶ οὐτιδανὸς καὶ ἀεικής,

D εἴ τις λέγοι τὰ κύρια μετατιθείς·

Νῦν δέ μ' ἐὼν μικρός τε καὶ ἀσθενικὸς καὶ ἀειδής. καὶ,

Δίφρον ἀεικέλιον καταθεὶς, ὀλίγην τε τράπεζαν.

Δίφρον μοχθηρὸν καταθεὶς μικράν τε τράπεζαν. καὶ τὸ,

Ἠϊόνες βοόωσιν· Ἠϊόνες κράζουσιν.

ἔτι δὲ Ἀριφράδης τοὺς τραγῳδοὺς ἐκωμῴδει, E ὅτι ἃ οὐδεὶς ἂν εἴποι ἐν τῇ διαλέκτῳ, τούτοις χρῶνται· οἷον τὸ, Δωμάτων ἄπο, ἀλλὰ μὴ Ἀπὸ δωμάτων· καὶ τὸ, σέθεν· καὶ τὸ, ἐγὼ δέ νιν· καὶ τὸ, Ἀχιλλέως πέρι, ἀλλὰ μὴ Περὶ Ἀχιλλέως, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. διὰ γὰρ τὸ μὴ εἶναι ἐν τοῖς κυρίοις, ποιεῖ τὸ μὴ ἰδιωτικὸν ἐν τῇ λέξει ἅπαντα τὰ τοιαῦτα. ἐκεῖνος δὲ τοῦτο ἠγνόει. ἔστι δὲ μέγα μὲν τὸ F ἑκάστῳ τῶν εἰρημένων πρεπόντως χρῆσθαι, καὶ διπλοῖς ὀνόμασι καὶ γλώτταις. τὸ δὲ μέγιστον τὸ μεταφορικὸν εἶναι. μόνον γὰρ τοῦτο, οὔτε παρ' ἄλλου ἐστὶ λαβεῖν, εὐφυΐας τε σημεῖόν ἐστι. τὸ γὰρ εὖ μεταφέρειν, τὸ ὅμοιον θεωρεῖν ἐστι. τῶν δὲ ὀνομάτων, τὰ μὲν διπλᾶ, μάλιστα ἁρμόττει τοῖς διθυράμβοις, αἱ δὲ γλῶτται, τοῖς ἡρωικοῖς· αἱ δὲ μεταφοραὶ, τοῖς ἰαμβείοις. καὶ ἐν μὲν τοῖς ἡρωικοῖς ἅπαντα χρήσιμα τὰ εἰρη-

τὰ εἰρημένα. ἐν δὲ τοῖς ἰαμβείοις, διὰ τὸ ὅτι μάλιστα λέξιν μιμεῖσθαι, ταῦτα ἁρμόττει τῶν ὀνομάτων, ὅσοις κἂν ἐν λόγοις τις χρήσαιτο. ἔστι δὲ τὰ τοιαῦτα, τὸ κύριον καὶ μεταφορὰ καὶ κόσμος. περὶ μὲν οὖν τραγῳδίας καὶ τῆς ἐν τῷ πράττειν μιμήσεως, ἔστω ἡμῖν ἱκανὰ τὰ εἰρημένα.

Κεφάλαιον κγ.

ΠΕρὶ δὲ τῆς διηγηματικῆς καὶ ἐν μέτρῳ μιμητικῆς, ὅτι δεῖ τοὺς μύθους καθάπερ ἐν ταῖς τραγῳδίαις συνιστάναι δραματικούς, καὶ περὶ μίαν πρᾶξιν ὅλην καὶ τελείαν, ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τέλος, ἵν' ὥσπερ ζῷον ἓν ὅλον, ποιῇ τὴν οἰκείαν ἡδονήν, δῆλον, καὶ μὴ ὁμοίας ἱστορίας τὰς συνήθεις εἶναι, ἐν αἷς ἀνάγκη οὐχὶ μιᾶς πράξεως ποιεῖσθαι δήλωσιν, ἀλλ' ἑνὸς χρόνου, ὅσα ἐν τούτῳ συνέβη περὶ ἕνα ἢ πλείους, ὧν ἕκαστον, ὡς ἔτυχεν, ἔχει πρὸς ἄλληλα. ὥσπερ γὰρ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ἥ τ' ἐν Σαλαμῖνι ἐγένετο ναυμαχία, καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ Καρχηδονίων μάχη, οὐδὲν πρὸς τὸ αὐτὸ συντείνουσαι τέλος. οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς χρόνοις ἐνίοτε γίνεται θάτερον μετὰ θατέρου, ἐξ ὧν ἓν οὐδὲν γίνεται τέλος. σχεδὸν δὲ οἱ πολλοὶ τῶν ποιητῶν τοῦτο δρῶσι. διό, ὥσπερ εἴπομεν, ἤδη καὶ ταύτῃ θεσπέσιος ἂν φανείη Ὅμηρος παρὰ τοὺς ἄλλους, τῷ μηδὲ τὸν πόλεμον καίπερ ἔχοντα ἀρχὴν καὶ τέλος ἐπιχειρῆσαι ποιεῖν ὅλον· λίαν γὰρ ἂν μέγας, καὶ οὐκ εὐσύνοπτος ἔμελλεν ἔσεσθαι. ἢ τῷ μεγέθει μετριάζοντα καταπεπλεγμένον τῇ ποικιλίᾳ. νῦν δ' ἓν μέρος ἀπολαβών, ἐπεισοδίοις κέχρηται αὐτῶν πολλοῖς· οἷον νεῶν καταλόγῳ, καὶ ἄλλοις ἐπεισοδίοις, οἷς διαλαμβάνει τὴν ποίησιν. οἱ δ' ἄλλοι περὶ ἕνα ποιοῦσι, καὶ περὶ ἕνα χρόνον, καὶ μίαν πρᾶξιν πολυμερῆ. οἷον ὁ τὰ Κυπριακὰ ποιήσας, καὶ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα. τοιγαροῦν ἐκ μὲν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας μία τραγῳδία ποιεῖται ἑκατέρας, ἢ δύο μόναι· ἐκ δὲ Κυπρίων, πολλαί· καὶ ἐκ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος πλέον ὀκτώ. οἷον, Ὅπλων κρίσις, Φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πτωχεία, Λάκαιναι, Ἰλίου πέρσις, καὶ Ἀπόπλους, καὶ Σίνων, καὶ Τρῳάδες.

Κεφάλαιον κδ.

ΕΤι δὲ τὰ εἴδη ταὐτὰ δεῖ ἔχειν τὴν ἐποποιίαν τῇ τραγῳδίᾳ. ἢ γὰρ ἁπλῆν, ἢ πεπλεγμένην, ἢ ἠθικήν, ἢ παθητικήν

A omnia vtilia, quæ dicta sunt: verum in iambicis, quia quàm maximè collocutionem imitantur, ex nominibus illa congruunt, quibuscunque etiam in sermonibus aliquis vteretur. sunt autem talia proprium, & translatio, & ornatus. Ac de Tragœdia quidem, & de imitatione, quæ in agendo posita est, nobis satis sint, quæ exposita sunt.

CAPVT XXIII.

B DE narratiua autem, & in metro imitatione oportet fabulas constituere, quemadmodum dramaticas in Tragœdiis & circa vnam actionem, totam, & perfectam, habētem principium, & medium, & finem, vt quemadmodum animal vnū totum efficiat propriam voluptatem, nec similes esse historiis consuetas, in quibus necesse est non vnius actionis efficere expositionem sed vnius temporis, quæcunque in eo euenerunt circa vnum, vel plures, C quorum vnumquodque, vt sors tulit, alterum respicit. Quemadmodum enim secundùm eadem tempora, & in Salamine facta est naualis pugna, & in Sicilia Carthaginiensium pugna nequaquam ad eundem tendentes finem. Sic & in temporibus consequentibus aliquādo fit alterum cum altero, ex quibus non est vnus finis. Ac ferme id faciunt poetarum multi. Quamobrem, vt iam dicebamus, & in D hac parte diuinus apparere Homerus præ cæteris potest, & quia neque bellum, quamuis habens principium & finem, aggressus est versibus totum describere: valde enim magnum, & quod non facile cōspici poterat, confusurum erat. vel magnitudine se modicè habens intertextum varietate. nunc autem cum abstulisset vnam partem, episodiis vsus est ipsorum multis, vt nauium catalogo & aliis episodiis qui- E bus distinguit poesim. Alij verò circa vnum canunt, & circa vnum tempus, & vnam actionem multarum partium. vt qui Cypria fecit, & paruam Iliadem. Igitur ex Iliade, & Odyssea vna Tragœdia fit ex vtraque vel duæ solæ. At ex Cypriis multæ, & ex parua Iliade plus quam octo, vt Armorum iudicium, Philoctetes, Neoptolemus, Eurypylus, Mendicatio, Lacæna, Ilij direptio, & Reditus classis, & Sinon, & F Troiades.

CAPVT XXIIII.

PRæterea verò Epopœiam oportet habere formas easdem cum Tragœdia, aut enim simplicem, aut implexam, aut

moratum, aut affectũ oportet esse. Et partes extra melopœiam, & apparatum easdem. Etenim et opus est peripetiis & agnitionibus, & affectibus, præterea sententias, & elocutionem recte habere. Quibus omnibus Homerus vsus est primus, & satis. Etenim pœmatum vtrumque constitutum est, Ilias quidẽ simplex & affectum: Odyssea verò implexum: agnitio enim per totum, & morale est. Ad hæc dictione, & sententia omnes superauit. Differt autem Epopœia & constitutionis longitudine, & metro. Ac longitudinis quidem terminus sufficiens dictus est. Debet enim esse eiusmodi, vt simul conspici & principium, & finis possit. Id sane esset, si priscis minores constitutiones essent, & peruenirent ad multitudinem Tragœdiarum, quæ in vnam ponerentur auditionẽ. Habet verò multum quiddam Epopœia, & quidem proprium, vt extendere magnitudinem possit: propterea quod non cõtingit in Tragœdia imitari multas partes, quæ eodem tempore geruntur: sed eam solam, quæ geritur in scena, & histrionum est. At in Epopœia quia narratio est, licet efficere, vt simul multæ partes ad finem perducantur, quæ cum propriæ sint, augent poematis molem. Quare hoc habet, quod bonum est ad magnificentiam & ad mutationem audientis & ad incrementum, quod fit dissimilibus episodiis. Simile enim, quod cito satietatem affert, efficit, vt Tragœdiæ displiceant. Metrum autem heroicum ex experientia quadrauit. Nam si quis aliquo alio metro narratiuam imitationem efficeret aut multis, indecorum certe appareret. heroicum enim firmissimum, & tumidissimum est metrorũ. Quamobrem, & linguas, & translationes maxime recipit. Superuacanea enim est narratiua imitatio aliorum. Iambicum verò, & Tetrametrum mobilia sunt: hoc quidem ad saltationem accommodatum, illud vero rebus agendis idoneum. Præterea verò absurdius fit, si quis ipsa misceat, vt Chæremon. Quamobrem nemo fecit longam constitutionem alio, nisi heroo. sed, vt diximus, ipsa docet natura, vt illud ipsum partiamur, quod congruit. Homerus autem & in aliis multis dignus est, qui laudetur, & in hoc etiam, quod solus inter poetas id non ignorat, quod ipsum facere oportet. ipsi enim poetæ quàm paucissima dicenda sunt. Etenim ipse non est secundum hæc imitator. At alij quidem ipsi per totam in actione versantur, & pauca imitantur, ac pauca in locis.

A δεῖ εἶναι, καὶ τὰ μέρη ἔξω μελοποιίας καὶ ὄψεως ταὐτά. καὶ γὰρ περιπετειῶν δεῖ καὶ ἀναγνωρίσεων καὶ παθημάτων. ἔτι τὰς διανοίας καὶ τὴν λέξιν ἔχειν καλῶς· οἷς ἅπασιν Ὅμηρος κέχρηται, καὶ πρῶτος καὶ ἱκανῶς. καὶ γὰρ καὶ τῶν ποιημάτων ἑκάτερον συνέστηκεν ἡ μὲν Ἰλιὰς, ἁπλοῦν καὶ παθητικόν, ἡ δὲ Ὀδύσσεια, πεπλεγμένον· ἀναγνώρισις γὰρ διόλου καὶ ἠθική. πρὸς δὲ τούτοις λέξει καὶ
B διανοίᾳ πάντας ὑπερβέβληκε. διαφέρει δὲ κατά τε τῆς συστάσεως τὸ μῆκος ἡ ἐποποιία καὶ τὸ μέτρον. τοῦ μὲν οὖν μήκους ὅρος ἱκανὸς ὁ εἰρημένος. δύνασθαι γὰρ δεῖ συνορᾶσθαι τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος. εἴη δ' ἂν τοῦτο, εἰ τῶν μὲν ἀρχαίων ἐλάττους αἱ συστάσεις εἶεν, πρὸς δὲ τὸ πλῆθος τῶν τραγῳδιῶν τῶν εἰς μίαν ἀκρόασιν τιθεμένων παρήκοιεν. ἔχει δὲ
C πρὸς τὸ ἐπεκτείνεσθαι τὸ μέγεθος, πολύ τι ἡ ἐποποιία ἴδιον, διὰ τὸ ἐν μὲν τῇ τραγῳδίᾳ μὴ ἐνδέχεσθαι ἅμα πραττόμενα πολλὰ μιμεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῶν ὑποκριτῶν μέρος μόνον. ἐν δὲ τῇ ἐποποιίᾳ, διὰ τὸ διήγησιν εἶναι, ἔστι πολλὰ μέρη ἅμα ποιεῖν περαινόμενα, ὑφ' ὧν οἰκείων ὄντων αὔξεται ὁ τοῦ ποιήματος ὄγκος. ὥστε τοῦτ' ἔχει τὸ ἀγαθὸν εἰς μεγαλοπρέπειαν, καὶ τὸ μεταβάλλειν τὸν
D ἀκούοντα, καὶ ἐπεισοδιοῦν ἀνομοίοις ἐπεισοδίοις. τὸ γὰρ ὅμοιον ταχὺ πληροῦν, ἐκπίπτειν ποιεῖ τὰς τραγῳδίας. τὸ δὲ μέτρον τὸ ἡρωικὸν ἀπὸ τῆς πείρας ἥρμοκεν. εἰ γάρ τις ἐν ἄλλῳ τινὶ μέτρῳ διηγηματικὴν μίμησιν ποιοῖτο, ἢ ἐν πολλοῖς, ἀπρεπὲς ἂν φαίνοιτο. τὸ γὰρ ἡρωικὸν, στασιμώτατον καὶ ὀγκωδέστατον τῶν μέτρων ἐστί. διὸ καὶ γλώττας καὶ
E μεταφορὰς δέχεται μάλιστα. περιττὴ γὰρ καὶ ἡ διηγηματικὴ μίμησις τῶν ἄλλων. τὸ δὲ ἰαμβικὸν καὶ τετράμετρον, κινητικὰ, τὸ μὲν, ὀρχηστικὸν, τὸ δὲ, πρακτικόν. ἔτι δὲ ἀτοπώτερον εἰ μιγνύοι τις αὐτὰ, ὥσπερ Χαιρήμων. διὸ οὐδεὶς μακρὰν σύστασιν ἐν ἄλλῳ πεποίηκεν, ἢ τῷ ἡρῴῳ, ἀλλ' ὥσπερ εἴπομεν, αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει τὸ ἁρμόττον αὐτῇ διαιρεῖσθαι.
F Ὅμηρος δὲ ἄλλα τε πολλὰ ἄξιος ἐπαινεῖσθαι, καὶ δὴ καὶ ὅτι μόνος τῶν ποιητῶν, οὐκ ἀγνοεῖ ὃ δεῖ ποιεῖν αὐτόν. αὐτὸν γὰρ δεῖ τὸν ποιητὴν ἐλάχιστα λέγειν. οὐ γάρ ἐστι κατὰ ταῦτα μιμητής. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι, αὐτοὶ μὲν δι' ὅλου ἀγωνίζονται, μιμοῦνται δὲ ὀλίγα καὶ ὀλιγάκις,

ὁ δὲ

ὁ δ' ὀλίγα φροιμιασάμενος, εὐθὺς εἰσάγει ἄνδρα ἢ γυναῖκα ἢ ἄλλο τι ἦθος, καὶ οὐδὲν ἀήθη, ἀλλ' ἔχοντα ἦθος. δεῖ μὲν οὖν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ποιεῖν τὸ θαυμαστόν. μᾶλλον δ' ἐνδέχεται ἐν τῇ ἐποποιίᾳ τὸ ἄλογον. δι' ὃ συμβαίνει μάλιστα τὸ θαυμαστόν, διὰ τὸ μὴ ὁρᾶν εἰς τὸν πράττοντα. ἐπεὶ τὰ περὶ τὴν Ἕκτορος δίωξιν ἐπὶ σκηνῆς ὄντα, γελοῖα ἂν φανείη, οἱ μὲν ἑστῶτες καὶ οὐ διώκοντες, ὁ δὲ ἀνανεύων. ἐν δὲ τοῖς ἔπεσι λανθάνει. τὸ δὲ θαυμαστὸν, ἡδύ· σημεῖον δέ· πάντες γὰρ προστιθέντες ἀπαγγέλλουσιν ὡς χαριζόμενοι. δεδίδαχε δὲ μάλιστα Ὅμηρος καὶ τοὺς ἄλλους ψευδῆ λέγειν ὡς δεῖ. ἔστι δὲ τοῦτο παραλογισμός. οἴονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι, ὅταν τουδὶ ὄντος τοδὶ ᾖ, ἢ γινομένου γίνηται, εἰ τὸ ὕστερον ἔστι, καὶ τὸ πρότερον εἶναι ἢ γίνεσθαι· τοῦτο δέ ἐστι ψεῦδος. διὸ δή, ἂν τὸ πρῶτον ψεῦδος, ἄλλο δὲ τούτου ὄντος ἀνάγκη εἶναι, ἢ γενέσθαι, ἢ προσθεῖναι. διὰ γὰρ τὸ τοῦτο εἰδέναι ἀληθὲς ὄν, παραλογίζεται ἡμῶν ἡ ψυχή, καὶ τὸ πρῶτον ὡς ὄν. προαιρεῖσθαί τε δεῖ ἀδύνατα καὶ εἰκότα, μᾶλλον ἢ δυνατὰ καὶ ἀπίθανα· τούς τε λόγους μὴ συνίστασθαι ἐκ μερῶν ἀλόγων, ἀλλὰ μάλιστα μὲν μηδὲν ἔχειν ἄλογον, εἰ δὲ μή, ἔξω τοῦ μυθεύματος, ὥσπερ Οἰδίπους τὸ μὴ εἰδέναι πῶς ὁ Λάϊος ἀπέθανεν. ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ δράματι, ὥσπερ ἐν Ἠλέκτρᾳ οἱ τὰ Πύθια ἀπαγγέλλοντες, ἢ ἐν Μυσοῖς ὁ ἄφωνος ἐκ Τεγέας εἰς τὴν Μυσίαν ἥκων. ὥστε τὸ λέγειν ὅτι ἀνῄρητο ἂν ὁ μῦθος, γελοῖον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ οὐ δεῖ συνίστασθαι τοιούτους. ἂν δὲ θῇ, καὶ φαίνηται εὐλογώτερον, ἐνδέχεσθαι καὶ ἄτοπον. ἐπεὶ καὶ τὰ ἐν Ὀδυσσείᾳ ἄλογα, τὰ περὶ τὴν ἔκθεσιν, ὡς οὐκ ἂν ἦν ἀνεκτά, δῆλον ἂν γένοιτο, εἰ αὐτὰ φαῦλος ποιητὴς ποιήσειε. νῦν δὲ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς ὁ ποιητὴς ἀφανίζει ἡδύνων τὸ ἄτοπον. τῇ δὲ λέξει δεῖ διαπονεῖν ἐν τοῖς ἀργοῖς μέρεσι, καὶ μήτε ἠθικοῖς, μήτε διανοητικοῖς. ἀποκρύπτει γὰρ πάλιν ἡ λίαν λαμπρὰ λέξις τά τε ἤθη, καὶ τὰς διανοίας.

Κεφάλαιον κε.

Περὶ δὲ προβλημάτων καὶ λύσεων, ἐκ πόσων τε καὶ ποίων εἰδῶν ἐστιν, ὧδ' ἂν θεωροῦσι γένοιτ' ἂν φανερόν. ἐπεὶ γάρ ἐστι μιμητὴς ὁ ποιητής, ὥσπερ ἂν εἰ ζωγράφος, ἤ τις

A At hic, cum pauca præfatus sit, statim inducit virum, aut mulierem aut aliquem alios mores, & nihil morum expers, sed habens mores. Ac oportet quidem in Tragœdiis efficere id, quod admirabile est: sed magis in Epopœia contingit id, quod ratione vacat. Quamobrem contingit maxime id, quod admirabile est quia nō spectant in agentem. Quoniā, quæ euenerūt circa Hectoris insectationē, in scena certè apparerent ridicula: hi quidē stantes & nō insectantes hic verò renuens. At in Epicis B latent. Iam admirabile iucundum est. Ac signum est, quòd omnes addentes nunciāt, tanquam gratificantes. Et docuit maxime Homerus alios falsa dicere, vt oportet. Atque hoc naturam habet paralogismi: existimant enim homines quando, dū vnum est aut factum est, alterum fit, si posterius est etiam prius esse, vel fieri. Hoc autē mendacium est. idcirco primum tam C certe mendacium est. sed necesse non est, dum vnum est, vel alterum sit, vel fiat, vel apponatur. Nam quia scit hoc verum esse, falso ratiocinatur animus noster etiam primum, tanquam id, quod sit. Eligenda autē sunt, quæ fieri non possunt, & verisimilia sunt magis, quam quæ fieri possunt & parum apposita sunt ad persuadendum. Ac sermones non constituendi ex partibus carentibus ratione: sed maxime quidem, D vt nihil habeant quod careat ratione, si vero non sint tales, at certe habeant extra fabulā, vt Oedipus ille habet quòd nesciat, quomodo Laius mortuus sit. Non autem in dramate, vt in Electra, qui Pythia nunciant: aut in Mysis qui sine voce ex Tegea in Mysiam venit. quare ridiculum est dicere, fabulam interituram: quia à principio non oportet constituere tales. Quòd siqui cōstituerit & apparuerit magis consentaneum recipere, erit etiam ma- E gis consentaneum recipere. erit etiam absurdum quoniam & quæ sunt in Odyssea sine ratione nempe quæ circa expositionem, nullo modo tolerabilia esse, manifestum foret si ipsa malus poeta faceret. nunc autem aliis bonis poeta obscurat, iucundum reddens absurdum. Dictione autem oportet laborare in partibus otiosis, & non moratis, neque sententiarum plenis, contra enim occultat dictio valde F splendida tum mores, tum sententias.

CAPVT XXV.

IAm de quæstionibus, & solutionibus tum ex [qu]ot, tum ex qualibus formis sint, hoc pacto contemplantibus fiet sine dubio manifestum. Quoniam enim poeta est imitator, quemadmodū etiam p[ictor]

vel quis alius imaginum effector. necesse est imitari, de iis, quæ numero sunt tria, vnum aliquod semper. Aut enim qualia erant aut sunt. Aut qualia aiunt, aut videntur. Aut qualia esse oportet. Hæc autem exponuntur dictione, vel & linguis, & translationibus. Et multæ affectiones sunt dictionis. hæc enim poetis concedimus. Præterea verò non est eadem rectitudo politicæ, & poeticæ: neque aliarum artium, & poeticæ. Ipsius autem poeticæ duplex erratum. Nam vnum per se: alterũ per accidens. etenim aut præeligit imitationem rei quæ vltra facultatem est, quod erratum ipsius est: aut præeligit non rectè quod per accidens est: sed fecit equum mouentem vtramq. dexteram partẽ. Aut erratum est secundum vnamquamque artem, quemadmodum secundum Medicinam, aut aliam artem. Aut quæ fieri non possunt ficta sunt. Hæc igitur qualiacunque fuerint, non per se sunt. Quare reprehensiones in quæstionibus ex his considerando soluẽdæ sunt. Primùm enim si quæ aduersus ipsam artẽ sunt, ficta sint huiusmodi, vt fieri non possint, erratum sit. sed rectè se res habet, si consequitur finem ipsius. finis enim dictus est quemadmodum si sit magis ad consternandum vel ipsa accõmodetur, vel alteram partẽ accommodet. Exemplum Hectoris insectatio. Nam si finis, vel magis, vel minus contingebat inesse: etiam secundum eam artẽ, quæ de his est, peccatum est non rectè. oportet enim, si fieri potest, omnino nusquam errari. Præterea vtrorum est peccatum maius, eorúmne, quæ sunt secundum artem, an eorum, quæ sunt secundum aliud accidẽs. Minus enim est, si nesciebat in ceruorum specie fœminam cornua nõ habere, quàm si mala imitatione describeret. Ad hæc si opponitur, non esse vera, at qualia oportet, vt Sophocles inquit, ipse quidem se facere, quales oportet: Euripides verò, quales sunt. Quamobrem hac ratione soluẽdum est. Sin autem neutro modo quòd sic aiunt, vt quæ de deis dicuntur. Fortasse enim, neque licet dicere melius sic: neque vera sunt: sed casu accidit, quemadmodum Xenophanes, sed non aiunt hæc. Fortasse autem non melius quidem, sed sic se res habebat, quemadmodum, quæ de armis dicuntur. Lanceæ verò ipsius rectæ in saurotere. Id enim tunc institutum habebant, quemadmodum etiam nunc Illyrici. De illo autem, quod bene, aut non bene, aut dictum est ab aliquo, aut factũ, non solùm considerandum est in ipsum quod actum est, aut dictum intuendo, verum ipsum laude, an reprehensione dignum sit, sed

A ἄλλος εἰκονοποιὸς, ἀνάγκη μιμεῖσθαι, τριῶν ὄν-
των τὸν ἀριθμὸν, ἕν τι ἀεί. ἢ γὰρ οἷα ἦν, ἢ ἔστιν,
ἢ οἷά φασι καὶ δοκεῖ, ἢ οἷα εἶναι δεῖ. ταῦτα δ'
ἐξαγγέλλεται λέξει· ἢ καὶ γλώτταις καὶ μεταφο-
ραῖς· καὶ πολλὰ πάθη τῆς λέξεώς ἐστι. δίδομεν
γὰρ ταῦτα τοῖς ποιηταῖς. πρὸς δὲ τούτοις οὐχ
ἡ αὐτὴ ὀρθότης ἐστὶ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ποιη-
τικῆς, οὐδὲ ἄλλης τέχνης καὶ ποιητικῆς. αὐτῆς δὲ
τῆς ποιητικῆς διττὴ ἡ ἁμαρτία. ἡ μὲν γὰρ καθ'
B αὑτὴν, ἡ δὲ κατὰ συμβεβηκός. εἰ μὲν γὰρ προεί-
λετο μιμήσασθαι ἀδυναμίαν αὐτῆς, ἡ ἁμαρ-
τία· εἰ δὲ τὸ προελέσθαι μὴ ὀρθῶς, κατὰ συμβε-
βηκός· ἀλλὰ τὸν ἵππον ἄμφω τὰ δεξιὰ προ-
βεβληκότα. ἢ τὸ καθ' ἑκάστην τέχνην ἁμάρ-
τημα, οἷον τὸ κατ' ἰατρικὴν ἢ ἄλλην τέχνην, εἰ
ἀδύνατα πεποίηται. ταῦτ' οὖν ὁποῖα ἂν ᾖ,
οὐ καθ' ἑαυτήν. ὥστε δεῖ τὰ ἐπιτιμήματα
ἐν τοῖς προβλήμασιν ἐκ τούτων ἐπισκοποῦ-
C ντα λύειν. πρῶτον μὲν γὰρ, εἰ τὰ πρὸς
αὐτὴν τὴν τέχνην ἀδύνατα πεποίηται, ἡ-
μάρτηται· ἀλλ' ὀρθῶς ἔχει, εἰ τυγχάνει τοῦ τέ-
λους τοῦ αὑτῆς. τὸ γὰρ τέλος εἴρηται· εἰ οὕτως
ἐκπληκτικώτερον ἢ αὐτὸ, ἢ ἄλλο ποιεῖ μέρος.
παράδειγμα ἡ τοῦ Ἕκτορος δίωξις. εἰ μέντοι
τὸ τέλος, ἢ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐνεδέχετο ὑπάρχειν,
καὶ κατὰ τὴν περὶ τούτων τέχνην, ἡμάρτηται,
D οὐκ ὀρθῶς. δεῖ γὰρ, εἰ ἐνδέχεται, ὅλως μηδα-
μῇ ἡμαρτῆσθαι. ἔτι ποτέρων ἐστὶ τὸ ἁμάρτη-
μα, τῶν κατὰ τὴν τέχνην, ἢ κατ' ἄλλο συμβε-
βηκός; ἔλαττον γὰρ, εἰ μὴ ᾔδει ὅτι ἔλαφος
θήλεια κέρατα οὐκ ἔχει, ἢ εἰ κακομιμήτως ἔ-
γραψε. πρὸς δὲ τούτοις ἐὰν ἐπιτιμᾶται, ὅτι οὐκ
ἀληθῆ, ἀλλ' οἷα δεῖ· οἷον καὶ Σοφοκλῆς ἔφη,
αὐτὸς μὲν οἵους δεῖ ποιεῖν, Εὐριπίδης δὲ οἷοί
εἰσι. διὸ ταύτῃ λυτέον. εἰ δὲ μηδετέρως, ὅτι
E οὕτω φασὶν, οἷον τὰ περὶ θεῶν. ἴσως γὰρ οὔτε
βέλτιον οὕτω λέγειν, οὔτ' ἀληθῆ, ἀλλ' ἔτυχεν,
ὥσπερ Ξενοφάνης· ἀλλ' οὖν φασι τάδε. ἴσως
δὲ οὐ βέλτιον μὲν, ἀλλ' οὕτως εἶχεν. οἷον τὰ
περὶ τῶν ὅπλων· ἔγχεα δέ σφιν ὄρθ' ἐπὶ
σαυρωτῆρος. οὕτω γὰρ τότ' ἐνόμιζον, ὥσ-
περ καὶ νῦν Ἰλλυριοί. περὶ δὲ τοῦ καλῶς ἢ
μὴ καλῶς, ἢ εἴρηταί τινι, ἢ πέπρακται, οὐ
F μόνον σκεπτέον εἰς αὐτὸ τὸ πεπραγμένον ἢ
εἰρημένον βλέποντα, εἰ σπουδαῖον ἢ φαῦλον,

ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πράττοντα ἢ λέγοντα πρὸς ὃν ἢ ὅτε ἢ ὅτῳ ἢ οὗ ἕνεκα, ὁ μείζονος ἀγαθοῦ, ἵνα γένηται, ἢ μείζονος κακοῦ, ἵνα ἀπογένηται. τὰ δὲ πρὸς τὴν λέξιν, ὁρῶντα δεῖ διαλύειν, οἷον γλώττῃ. Οὐρῆας μὲν πρῶτον. ἴσως γὰρ οὐ τοὺς ἡμιόνους λέγει, ἀλλὰ τοὺς φύλακας. καὶ τὸν Δόλωνα, ὅς ῥ' ἦ τοι εἶδος μὲν ἔην κακός, οὐ τὸ σῶμα ἀσύμμετρον, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον αἰσχρόν. τὸ γὰρ εὐειδὲς οἱ Κρῆτες τὸ εὐπρόσωπον καλοῦσι. καὶ τὸ, Ζωρότερον δὲ κέραιε, οὐ τὸ ἄκρατον, ὡς οἰνόφλυξιν, ἀλλὰ τὸ θᾶττον. τὸ δὲ κατὰ μεταφορὰν εἴρηται, οἷον Ἄλλοι μέν ῥα θεοί τε καὶ ἀνέρες εὗδον παννύχιοι. καὶ τὸ, Ἦ τοι ὅτ' ἐς πεδίον τὸ Τρωικὸν ἀθρήσειεν, αὐλῶν συρίγγων θ' ὅμαδον. τὸ γὰρ πάντες, ἀντὶ τοῦ πολλοί κατὰ μεταφορὰν εἴρηται. τὸ γὰρ πᾶν, πολύ τι. καὶ τὸ, Οἴη δ' ἄμμορος, κατὰ μεταφοράν. τὸ γὰρ γνωριμώτατον μόνον. κατὰ δὲ προσῳδίαν, ὥσπερ Ἱππίας ἔλυεν ὁ Θάσιος τὸ, Δίδομεν δέ οἱ. καὶ τὸ μὲν οὗ καταπύθεται ὄμβρῳ, τὰ δὲ διαιρέσει, οἷον Ἐμπεδοκλῆς, Αἶψα δὲ θνήτ' ἐφύοντο, τὰ πρὶν μάθον ἀθάνατ' εἶναι. Ζωρά τε πρὶν κέκρητο. τὰ δὲ ἀμφιβολίᾳ, Παρῴχηκε δὲ πλέω νύξ. τὸ γὰρ πλείω ἀμφίβολόν ἐστι. τὰ δὲ κατὰ τὸ ἔθος τῆς λέξεως, ὡς τὸν κεκραμένον οἶνόν φασιν εἶναι. ὅθεν πεποίηται, Κνημὶς νεοτεύκτου κασσιτέροιο. καὶ χαλκέας, τοὺς τὸν σίδηρον ἐργαζομένους. ὅθεν εἴρηται ὁ Γανυμήδης Διὶ οἰνοχοεύειν, οὐ πινόντων οἶνον. εἴη δ' ἂν τοῦτό γε κατὰ μεταφοράν. δεῖ δὲ καὶ ὅταν ὄνομά τι ὑπεναντίωμά τι δοκεῖ σημαίνειν, ἐπισκοπεῖν ποσαχῶς ἂν σημήνειε τοῦτο ἐν τῷ εἰρημένῳ, οἷον τῷ, ῥ' ἔσχετο χάλκεον ἔγχος, τὸ ταύτῃ κωλυθῆναι. τὸ δὲ ποσαχῶς ἐνδέχεται, ὡδί, ὡς μάλιστ' ἄν τις ὑπολάβοι κατὰ τὴν κατ' ἀντικρὺ, ἢ ὡς Γλαύκων λέγει, ὅτι ἔνιοι ἀλόγως προϋπολαμβάνουσι, καὶ αὐτοὶ καταψηφισάμενοι, συλλογίζονται, καὶ ὡς εἰρηκότος ὅτι δοκεῖ ἐπιτιμῶσιν, ἂν ὑπεναντίον ᾖ τῇ αὑτῶν οἰήσει. τοῦτο δὲ πέπονθε τὰ περὶ Ἰκάριον. οἴονται γὰρ αὐτὸν Λάκωνα εἶναι. ἄτοπον οὖν, τὸ μὴ ἐντυχεῖν τὸν Τηλέμαχον αὐτῷ εἰς Λακεδαίμονα ἐλθόντα. τὸ δ' ἴσως ἔχει,

A sed etiam in agentem aut dicentem, erga quem, aut quando, aut quomodo, aut cuius caussa, quemadmodum aut maioris boni, vt fiat, aut maioris mali, vt ne fiat. Hæc autem, intuendo ad elocutionem, soluenda sunt, quemadmodum per linguam οὐρῆας μὲν πρῶτον. Mulos quidem prius fortasse enim non mulos, sed custodes dicit, & in Dolonem, specie quidem erat malus, non corpore incomposito, sed facie turpi. Nam Cretenses pulchritudinem faciei vocant εὐειδές. B Et illud, ζωρότερον δὲ κέραιε. Meracius autem misce non [illegible] vt temulentis, sed citius. Illud autem per translationem dictum est, ἄλλοι μέν ῥα θεοί τε καὶ ἀνέρες εὗδον παννύχιοι. Alii quidem dii [illegible] homines dormiebant totā [illegible]. Et illud, ἦ τοι ὅτ' ἐς πεδίον τὸ Τρωικὸν ἀθρήσειεν, αὐλῶν συρίγγων τε ὅμαδον. [illegible] efficeret, [illegible] C Nam πάντες omnes pro hac voce πολλοί multi, secundum translationem dictum est: quia πᾶν omne est πολύ τι, multum quiddam. Et illud, οἴη δ' ἄμμορος, [illegible] secundum translationem: quod enim notissimum est solum est. Et secundum accentum, quemadmodum Hippias Thasius soluebat illud, δίδομεν δέ οἱ & τὸ μὲν οὗ καταπύθεται ὄμβρῳ. Hoc quidem vbi corrumpitur imbre. Hæc autem diuisione, vt Empedocles αἶψα δὲ θνήτ' ἐφύοντο, τὰ πρὶν μάθον ἀθάνατ' εἶναι ζωρά τε πρὶν κέκρητο. D Extemplo autem mortalia nata sunt, quæ prius didicerant immortalia esse, mixta quæ prius pura. Hæc verò per ambiguitatem, παρῴχηκεν δὲ πλέω νύξ. Præteriit autem plus nox. Nam illud πλέω ambiguum est. Atque hæc secundum cõsuetudinem locutionis. vt aqua temperatum vinum dicunt esse: vnde factum est, κνημὶς νεοτεύκτου κασσιτέροιο, ocrea recens fabrefacta e stanno. & vocant χαλκέας æris [illegible], qui ferrum exercent. E vnde dictus est Ganymedes Ioui οἰνοχοεύειν vinum ministrare, non bibentibus vinum diis. Quando autem nomen aliquod videtur sub contrarium aliquod significare, attendēdum est, quotupliciter significet hoc in eo, quod dictum est, vt τῇ ῥ' ἔσχετο χάλκεον ἔγχος eo quòd prohibitum sit. Illud autem Quotupliciter, contingit sic quodammodo. maximè verò si quis suspicetur per eam rationem quæ e regione est: vel vt Glauco F dicit, quod nonnulli sine ratione præsumunt & ipsi, cùm iam alterum condemnauerint illegitimo concludunt & tanquam eos, qui dixerint, quod videtur reprehendunt si sub contrarium fuerit ipsorum existimationi. Atque hoc patiuntur, quæ de Icario dicuntur. Existimant enim ipsum Laconē esse. Absurdū igitur aiunt, esse non cõcessum esse cum eo Telemachum, cum Lacedæmona iuit. Idque fortasse sic habet,

ut Cephalenes aiunt: à se enim vxorem duxisse dicunt Vlyssem, & esse Icadium, non Icarium propter erratum. Quæstio autem res verisimilis est, omnino verò, quod fieri non potest vel ad poesim, vel ad melius, vel ad opinionem oportet redigere. Nam quod attinet ad poesim, magis eligendum est appositum ad persuadendum, quod fieri non potest, quam non appositum ad persuadendum, quod fieri potest. Ac fieri non potest, vt tales sint, quales Zeuxis pingebat. verùm spectatur etiam melius. nam exemplum debet exuperare. Ad ea, quæ aiunt, reducuntur ea, quæ sine ratione sunt, & sic etiam dicendum, quid aliquando non est præter rationem, verisimile enim est, etiam præter verisimile fieri. Sub contraria verò, vt dicta sunt, oportet considerare quemadmodum in sermonibus refutationes, si idem, & ad idem, & simili modo. Quare & ipse respicit aut ad ea, quæ ipse dicit, aut ad id, quod prudens supponat. Iam recta reprehensio est, & vacare ratione, & prauũ apparere, quando, dum necessitas non est, vsus fuerit aliquo, quod vacet ratione, quẽadmodum Euripides illo Aegeesti. & prauitate, vt Menelai in Oreste. Atque has quidem reprehensiones ex quinque formis afferunt. Nam sunt aut tanquam ea, quæ fieri non possunt: aut tanquam sine ratione: aut tanquam perniciosa. aut tanquam sub contraria: aut tanquam præter eam rectitudinem, quæ secundum artem est. Solutiones verò ex dictis numeris considerandæ & duodecim sunt.

CAPVT XXVI.

IAm verò, vtrum sit melior, Epopœica imitatio, an Tragica, dubitare aliquis posset. Nam si quę minus onerosa est, melior est, & talis pertinet ad spectatores meliores, manifestum est. quæ omnia imitatur onerosam esse. Quasi enim non sentientibus nisi ipse poeta multam adiunxerit motionem mouentur, vt mali tibicines voluentes, se si discum oporteat imitari, & trahentes coryphæum, si Scyllam cecinerint. Ac Tragœdia quidem talis est. Quẽadmodum etiam, qui prius fuerunt existimabant posteriores histriones. Nam Myniscus Callipedem vocabat tanquam nimis exuperantem simiam. Ac talis quoque opinio de Pindaro erat. Vt autem isti se habeant inuicem, sic tota ars ad Epopœiam se habet. Atque hanc quidem circa spectatores probos aiunt esse. Quamobrem nihil egeat figuris. Tragicam verò ad improbos. Igitur onerosa peior profectò erit. Ac primum quidem accusatio non

B ὥσπερ οἱ Κεφαλλῆνές φασι. παρ' αὐτῶν γὰρ γῆμαι λέγουσι τὸν Ὀδυσσέα, καὶ εἶναι Ἰκάδιον, ἀλλ' οὐκ Ἰκάριον. διαμάρτημα δὲ τὸ πρόβλημα εἰκός ἐστιν. ὅλως δὲ τὸ ἀδύνατον μὲν, ἢ πρὸς τὴν ποίησιν, ἢ πρὸς τὸ βέλτιον, ἢ πρὸς τὴν δόξαν δεῖ ἀνάγειν. πρός τε γὰρ τὴν ποίησιν, αἱρετώτερον πιθανὸν ἀδύνατον, ἢ ἀπίθανον καὶ δυνατόν· τοιούτους δ' εἶναι, οἵους Ζεῦξις ἔγραφεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ βέλτιον.

B τὸ γὰρ παράδειγμα δεῖ ὑπερέχειν. πρὸς ἅ φασι τἄλογα, οὕτω τε καὶ ὅτι ποτὲ οὐκ ἄλογόν ἐστιν. εἰκὸς γὰρ καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς γίνεσθαι. τὰ δ' ὑπεναντία ὡς εἰρημένα οὕτω σκοπεῖν, ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς λόγοις ἔλεγχοι, εἰ τὸ αὐτὸ, καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ, καὶ ὡσαύτως, ὥστε καὶ αὐτὸν ἢ πρὸς ἃ αὐτὸς λέγει, ἢ ὃ ἂν φρόνιμος ὑποθῆται. ὀρθὴ δ' ἐπιτίμησις, καὶ ἀλογίᾳ καὶ μοχθηρίᾳ, ὅταν μὴ ἀνάγκης οὔσης, μηθὲν

C χρήσηται τῷ ἀλόγῳ, ὥσπερ Εὐριπίδης τῷ Αἰγεῖ, ἢ τῇ πονηρίᾳ, ὥσπερ ἐν Ὀρέστῃ τῇ Μενελάου. ταῦτα μὲν οὖν ἐπιτιμήματα, ἐκ πέντε εἰδῶν φέρουσιν. ἢ γὰρ ὡς ἀδύνατα, ἢ ὡς ἄλογα, ἢ ὡς βλαβερά, ἢ ὡς ὑπεναντία, ἢ ὡς παρὰ τὴν ὀρθότητα τὴν κατὰ τέχνην. αἱ δὲ λύσεις ἐκ τῶν εἰρημένων ἀριθμῶν σκεπτέαι. εἰσὶ δὲ δώδεκα.

Κεφάλαιον κϛ.

D Πότερον δὲ βελτίων ἡ ἐποποιητικὴ μίμησις, ἢ ἡ τραγική, διαπορήσειεν ἄν τις. εἰ γὰρ ἡ ἧττον φορτικὴ, βελτίων. τοιαύτη δ' ἡ πρὸς βελτίους θεατάς ἐστι, δῆλον ὅτι ἡ ἅπαντα μιμουμένη φορτική. ὡς γὰρ οὐκ αἰσθανομένων, ἂν μὴ αὐτὸς προσθῇ, πολλὴν κίνησιν κινοῦνται, οἷον οἱ φαῦλοι αὐληταὶ κυλιόμενοι, ἂν δίσκον δέῃ μιμεῖσθαι, καὶ ἕλκοντες

E τὸν κορυφαῖον, ἂν Σκύλλαν αὐλῶσιν. ἡ μὲν οὖν τραγῳδία, τοιαύτη ἐστὶν, ὡς καὶ οἱ πρότερον τοὺς ὑστέρους αὐτῶν ᾤοντο ὑποκριτάς· ὡς λίαν γὰρ ὑπερβάλλοντα πίθηκον ὁ Μυνίσκος τὸν Καλλιππίδην ἐκάλει. τοιαύτη δὲ δόξα καὶ περὶ Πινδάρου ἦν, ὡς οὗτοι ἔχουσι πρὸς αὐτοὺς, ἡ ὅλη τέχνη πρὸς τὴν ἐποποιίαν ἔχει. τὴν μὲν οὖν πρὸς θεατὰς ἐπιεικεῖς

F φασιν εἶναι, οἳ οὐδὲν δέονται τῶν σχημάτων· τὴν δὲ τραγικὴν, πρὸς φαύλους, ἡ οὖν φορτικὴ, χείρων δῆλον ὅτι ἂν εἴη. πρῶτον μὲν οὖ

A οὐ τῆς ποιητικῆς ἡ κατηγορία, ἀλλὰ τῆς ὑποκριτικῆς. ἐπειδὴ ἔστι περιεργάζεσθαι τοῖς σημείοις καὶ ῥαψῳδοῦντα, ὅπερ ἐποίει Σωσίστρατος· καὶ διᾴδοντα, ὅπερ ἐποίει Μνασίθεος Ὀπούντιος. εἶτα οὐδὲ κίνησις ἅπασα ἀποδοκιμαστέα, εἴπερ μηδ' ὄρχησις, ἀλλ' ἡ φαύλων, ὅπερ καὶ Καλλιππίδῃ ἐπετιμᾶτο, καὶ νῦν ἄλλοις, ὡς οὐκ ἐλευθέρας γυναῖκας μιμουμένων. B ἔτι ἡ τραγῳδία καὶ ἄνευ κινήσεως ποιεῖ τὸ αὑτῆς, ὥσπερ ἡ ἐποποιία. διὰ γὰρ τοῦ ἀναγινώσκειν φανερὰ ὁποία τίς ἐστιν. εἰ οὖν ἐστι τἄλλα κρείττων, τοῦτό γε οὐκ ἀναγκαῖον αὐτῇ ὑπάρχειν· ἔπειτα διότι πάντ' ἔχει ὅσαπερ ἡ ἐποποιία. καὶ γὰρ τῷ μέτρῳ ἔξεστι χρῆσθαι, καὶ ἔτι οὐ μικρὸν μέρος τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ὄψιν ἔχει, δι' ἧς αἱ ἡδοναὶ συνίστανται ἐναργέστατα. εἶτα καὶ τὸ ἐναργὲς ἔχει καὶ ἐν τῇ ἀναγνώσει, καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων. C ἔτι τῷ ἐν ἐλάττονι μήκει τὸ τέλος τῆς μιμήσεως εἶναι. τὸ γὰρ ἀθροώτερον, ἥδιον ἢ πολλῷ κεκραμένον τῷ χρόνῳ. λέγω δὲ οἷον εἴ τις τὸν Οἰδίπουν θείη τὸν Σοφοκλέους ἐν ἔπεσιν ὅσοις ἡ Ἰλιάς. ἔτι ἧττον μία ἡ μίμησις ἡ τῶν ἐποποιῶν, σημεῖον δέ· ἐκ γὰρ ὁποιασοῦν μιμήσεως, πλείους τραγῳδίαι γίνονται· ὥστ' ἐὰν μὲν ἕνα μῦθον ποιῶσιν, ἀνάγκη ἢ βραχὺ δεικνύμενον μύουρον φαίνεσθαι, D ἢ ἀκολουθοῦντα τῷ τοῦ μέτρου μήκει, ὑδαρῆ. ἐὰν δὲ πλείους, λέγω δὲ οἷον ἐὰν ἐκ πλειόνων πράξεων ᾖ συγκειμένη, οὐ μία· ὥσπερ ἡ Ἰλιὰς ἔχει πολλὰ τοιαῦτα μέρη, καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἃ καὶ καθ' ἑαυτὰ ἔχει μέγεθος· καίτοι ταῦτα τὰ ποιήματα συνέστηκεν ὡς ἐνδέχεται ἄριστα, καὶ ὅτι μάλιστα μιᾶς πράξεως μίμησις. E εἰ οὖν τούτοις τε διαφέρει πᾶσι, καὶ ἔτι τῷ τῆς τέχνης ἔργῳ (δεῖ γὰρ οὐ τὴν τυχοῦσαν ἡδονὴν ποιεῖν αὐτάς, ἀλλὰ τὴν εἰρημένην) φανερὸν ὅτι κρείττων ἂν εἴη μᾶλλον τοῦ τέλους τυγχάνουσα τῆς ἐποποιίας. περὶ μὲν οὖν τραγῳδίας, καὶ ἐποποιίας, καὶ αὐτῶν, καὶ τῶν εἰδῶν, καὶ τῶν μερῶν, καὶ πόσα, καὶ τί διαφέρει, καὶ τοῦ εὖ ἢ μή, τίνες αἰτίαι, καὶ περὶ ἐπιτιμήσεων καὶ λύσεων, εἰρήσθω τοσαῦτα.

A est artis poeticæ sed histrionicæ. Quoniam potest vti signis etiam, qui recitat Epopœiam, id quod faciebat Sosistratus: & qui canit id quod faciebat Mnasitheus Opuntius. Deinde non omnis motio improbanda, siquidem neque saltatio, sed motio improborum, id quod etiam Callippidi vitio dabatur, & nunc aliis tanquam non ingenuas mulieres imitantibus. Præterea Tra- B gœdia etiam sine motione facit illud quod habet proprium, vt Epopœia. Nam per lectionem manifesta est qualis sit. si igitur est in aliis melior, hoc certè, vt ipsi insit necessarium non est. Deinde quoniam habet omnia, quæ habet Epopœia. Etenim metro licet vti, & quod non paruam partem habet Musicam, & apparatum per quam voluptates constituuntur euidentissime. Deinde & euidens habet & in lectione, & in actibus. Accedit, quod finis imitationis est in minore longitudine. C Nam strictius est iucundius quam id quod multi temporis mistionem habet. Dico autem, quemadmodum si quis componeret Oedipodem Sophoclis in quot versibus Ilias est. Præterea minus vna est qualiscunque imitatio Epicorum: signum autem est, quòd ex qualicunque imitatione plures Tragœdiæ conficiuntur. Quare, si vnam fabulam faciant, necesse est, vel vt breuiter ostensa appareat cauda muris, vel vt sequens metri longitudinem appa- D reat aquea, sed si faciant plures, quemadmodum si ex pluribus actionibus fuerit composita, non erit vna: vt Ilias habet multas tales partes & Odyssea, quæ etiam per se habent magnitudinem, etiam si hæc poemata constituta sint, quantum fieri potest, optima, & quam maximè sint imitatio actionis vnius. Si igitur & propter hæc omnia præstat, & propter artis etiam opus (oportet enim ipsas non quamlibet efficere voluptatem sed eam, quæ dicta est) ap- E paret eam, quæ magis finem consequitur, meliorem sine dubio esse Epopœia. Ac de Tragœdia quidem, & Epopœia, & ipsis, & formis, & partibus ipsarum, & quot sint, & quid differant, & quæ caussæ sint eius, quod bene est, & quod bene non est, & de reprehensionibus, & solutionibus, tam multa dicta sint.

SECTIONVM DVARVM DE QVADRAGINTA ET PROBLEMATUM OCTINGENTORUM OCTUAGINTA SEPTEM ARISTOTELIS.

ELENCHVS.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΑ.

ΑΡΙΣΤΟ..

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ προβλημάτων τὸ Α.

Ὅσα ἰατρικά.

Διὰ τί αἱ μεγάλαι ὑπερβολαὶ νοσώδεις; ἢ ὅτι ὑπερβολὴν ἢ ἔλλειψιν ποιοῦσι; τοῦτο δ' ἦν ἡ νόσος.

β Διὰ τί [δὲ] τὰς νόσους ὑγιάζουσι πολλάκις, ὅταν πολὺ ἐκστῇ τις; καὶ εἰσιν ἰατρῶν τοιαύτη ἡ τέχνη; ὑπερβολαῖς γὰρ ἰῶνται, ἢ οἴνου, ἢ ὕδατος, ἢ ἅλμης, ἢ σίτου, ἢ λιμοῦ. ἢ ὅτι ἐναντία ἀλλήλοις τὰ τὴν νόσον ποιοῦντα, εἰς τὸ μέσον ἄγει θάτερον ἑκατέρου;

γ Διὰ τί αἱ τῶν ὡρῶν μεταβολαί, καὶ πνεύματα ἐπιτείνουσιν ἢ παύουσι, καὶ κρίνουσι τὰς νόσους καὶ ποιοῦσιν; ἢ ὅτι θερμαὶ καὶ ψυχραί εἰσι, καὶ ὑγραὶ καὶ ξηραί. αἱ δὲ νόσοι, τούτων εἰσὶν ὑπερβολαί· ἡ δ' ὑγίεια, ἰσότης. ἐὰν οὖν δι' ὑγρότητα καὶ ψῦξιν, ἡ ἐναντία ὥρα παύει· ἐὰν δὲ ἐναντία ὥρα ἐξάγηται, ἡ ὁμοία κρᾶσις ἐπιγινομένη, ἐπιτείνει καὶ ἀναιρεῖ. διὰ ταῦτα δὲ καὶ νοσίζουσι τοὺς ὑγιαίνοντας, ὅτι μεταβάλλουσαι, λύουσι τὴν κρᾶσιν. ἅμα γὰρ ταῖς οἰκείαις ὥραις καὶ ἡλικίαις καὶ τόποις αὔξεται. διὸ δεῖ ἐν ταῖς μεταβολαῖς μάλιστα διευλαβεῖσθαι. ὃ δὲ [καθόλου] περὶ τὴν ὥραν εἴρηται, καὶ κατὰ μέρος τὸ αὐτὸ αἴτιον. αἱ γὰρ τῶν πνευμάτων μεταβολαί, καὶ ἡλικιῶν καὶ τόπων, ὥραις τινές εἰσι μεταβολαί. διὸ καὶ ταῦτα ἐπιτείνει καὶ παύει, καὶ κρίνει καὶ ποιεῖ, ὥσπερ αἱ ὧραι, καὶ ἐπιτολαὶ τῶν ἄστρων, ὥσπερ ὠρί[illegible] ἀρκτούρου, καὶ πλειάδος, χειμώνων ὥσπερ πνευμάτων, καὶ ὑδάτων, καὶ αἰθρίων, καὶ χειμώνων, καὶ ἀλέας.

δ Διὰ τί ἐν ταῖς μεταβολαῖς τῶν ὡρῶν ἐμέτοις [ἢ] δεῖ χρῆσθαι; ἢ ἵνα μὴ γένηται σύνταξις, διαφέρειν γινομένων τῶν περιττωμάτων ἐν τῇ μεταβολῇ; ε Διὰ τί καὶ οἱ κακοσιτοῦντες, καὶ οἱ ὑπὸ λιμοῦ, τοὺς πόδας οἰδοῦσιν; ἢ διὰ τὴν σύντηξιν ἀμφότεροι; συντήκονται δὲ οἱ μὲν διὰ λιμόν, [illegible]

ARISTOTELIS Problematum sectiones duæ de quadraginta.

Theodoro Gaza interprete.

Eorum quæ ad medicinam pertinent, Sectio prima, cuius quæstiones 59.

Cur exuperantiæ nimiæ committendi morbi vim habeant? An quia vel excessum, vel defectum efficiant qua quidem re morbum consistere certum est. 2 Cur morbi sæpe curari possunt, vbi quis abundè excessit? Equidem nonnulli medici eam artem exercent, vt nonnisi per excessum agant, vel vini, vel aquæ, vel salsuginis, vel cibi, vel inediæ. An quoniam causæ, quæ morbos committunt aduersæ inter se sunt? atque ita efficitur, vt genus duci per excessum alterius in medium possit.

3 Cur temporum flatuúmque mutationes morbos intendant, tollantve, iudicent, vel committant? An quòd aut frigidæ, aut calidæ, aut humidæ, aut siccæ sunt, morbósque qualitatum huiusmodi excessus committit. Secunda etenim valetudo, mediocritas quædam est. Quòd si per humidam frigidamve materiam morbus constiterit, tempus accedens contrarium tollere illum poterit. Sed si minus contrariũ subsecutum sit, qui similis status temporis superuenerit, intendet sanè, atque interimet: quo etiam fit, vt qui bene valent, ægrotare tempore mutato incipiant: corporis enim prorsus temperamentum soluatur necesse est: quippe quòd non nisi temporum, ætatum, locorumque statu idoneo aptum sit augeri seruarique. Quamobrem cùm tempora euariant, ratio tunc valetudinis habenda diligentiùs est. Idem autem illud pro causa particulatim etiam adest, quod in vniuersum proposui de temporibus: mutationes etenim flatuum, ætatum, atque locorum, pro temporis cuiusdam mutatione accipi debent. Quapropter hæc etiam intẽdendi vel tollendi, vel iudicandi, vel contrahendi morbum vim habent, quemadmodum tempora, & syderum ortus, Orionis, Arcturi, Vergiliarum, Caniculæ, qui flatus, imbrésque excitant, qui serenitates, frigora, teporésve solent adferre. 4 Cur vomitus cùm tempora immutantur, citari maximè debeat? An ne conturbatio redundet, cùm varia excrementa materiæ inutilis ex mutandi ratione proueniant: vnde fit, vt cibum alij parum concoquant, alij parum cupiant. 5 Quamobrem qui vel cibo vitioso vescuntur, vel fame diutina laborant, pedibus intumescere soleant? an vtrique, per tabem, consumptionémque illud accidat. Tabescunt enim & qui esuriunt

quia nullum penitus capiunt alimentum: & qui vitiose vescuntur, quia quod assumpserint, perfrui nequeunt. 6 Quam ob rem cùm vitia bilis per æstatem contrahi debeant, morbi acuti, qui certè ex bili consistunt, per hyemem potius vrgeant? An quia febribus illi comitati, acuti propterea sunt, quia violenti: violentia verò contra naturam est. Locis enim quibusdam in corpore humescentibus feruens oritur inflammatio, quæ cùm non nisi caloris exuperantia fit, febres vtique accendere potest. Aestiuo igitur tempore arida, calidáque vitia malè homines habent, hyberno autem humida, calidáque: proinde acuta: celeriter nanque interimunt, cùm propter humoris superercescentis abundantiam concoqui nequeant. 7 Cur morbus pestilens solus ex omnibus vitiis præcipuè afficiat eos, qui ad laborantes eo morbo propè accesserint? An quòd is solus omnium morborum communis omnibus hominibus est. Itaque pestem facilè omnibus infert, qui scilicet deprauato iam habitu sunt. Fit enim, vt morbo cubantis veluti quodam fomite succedente, vitium illud protinus exultet, con ipratúrque in aliis. 8 Cur si venti Septentrionales hyemem occuparunt, ver autem Austros pluuiásque exhibuit, æstas proxima grauis tam febribus, quàm lippitudinibus insequi soleat? An quòd æstas corpora nostra multum humoris alieni continentia excipit, & terra madet, & habitãdi locus perhumidus est, talísque redditur, qualis qui grauis perpetuò constat. Primùm itaque lippitudines subeunt, cùm excrementa humoris in capite deliquêre incipiant: dein febres. Ita enim intelligendum est, vt res eadem & calidissima, & frigidissima reddi possit, ceu aqua, vel lapis: feruet etenim illa, vrit hic vehementius. Fit igitur vt aer suæ crassitudinis causa calorem pleniorem suscipiens exardescat, & corpora pari ratione, anxietate, æstúque vexentur: æstus verò in corpore febris in oculis lippitudo est. Denique mutatio quæque calida corpus peruertit, cùm scilicet cælo adhuc madente, æstas protinus sicca, & calida occupauit, vitium etiam augetur, si pluuia æstate accessit. Ita enim vis Solis materiam latè obtinet, quã feruescere tum in corporibus, tum in terra, tum etiam in aere faciat, qua de causa febres oriuntur, & lippitudines. 9 Cur si hyems Austrina, & pluuiosa fuit, ver autem siccum, & Aquilonium est, corpora tam verè, quàm æstate morbi exer-

A διὰ τὸ μὴ ὅλως λαμβάνειν τροφήν. οἱ δὲ κακοσιτοῦντες, διὰ τὸ μᾶλλον ἀπολαύειν ἧς ἀπολαμβάνουσι τροφῆς. ϛ Διὰ τί τῶν ἀπὸ χολῆς νοσημάτων ἐν τῷ θέρει (πυρέττουσι γὰρ μάλιστα ἐν τῷ θέρει) τὰ ὀξέα ἀπὸ χολῆς ὄντα, ἐν τῷ χειμῶνι γίνεται μᾶλλον; [ἢ] διότι μετὰ πυρετοῦ ὄντα, ὀξέα ἐστι, διὰ τὸ βίαια εἶναι· ἡ δὲ βία, παρὰ φύσιν. ὑγραινομένων γάρ τινων τόπων, θερμὴ φλεγμασία γίνεται· ἡ δὲ θερμασία, ὑπερβολὴ θερμότητος οὖσα, ποιεῖ τοὺς πυρετούς. ἐν μὲν οὖν τῷ θέρει, ξηρὰ καὶ
B θερμὰ νοσεῖ [αἱ] νόσοι· ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, ὑγρὰ καὶ θερμά· διὸ ὀξεῖαι. ταχέως γὰρ ἀναιροῦσιν· οὐ γὰρ πέττεσθαι δύναται διὰ τὸ πλῆθος τοῦ περιττώματος. ζ Διὰ τί ποτε ὁ λοιμὸς μόνη τῶν νόσων μάλιστα τοὺς πλησιάζοντας τοῖς θεραπευομένοις ἀναπίμπλησιν; ἢ ὅτι μόνη τῶν νόσων κοινή ἐστι πᾶσιν. ὥστε
C διὰ τοῦτο πᾶσι διαφέρει τὸν λοιμόν, ὅσοι φαύλως ἔχοντες προϋπάρχουσι. καὶ γὰρ διὰ τὸ ὑπέκκαυμα τῆς νόσου, τῆς παρὰ τῶν θεραπευομένων γινομένης, ταχέως ὑπὸ τοῦ σχήματος ἁλίσκονται. η Διὰ τί τοῦ χειμῶνος βορείου γενομένου, τοῦ δὲ ἔαρος ἐπομβρίου γενομένου καὶ νοτίου, τὸ θέρος νοσῶδες γίνεται πυρετοῖς καὶ ὀφθαλμίαις; ἢ ὅτι τά τε σώματα
D ἐνδέχεται τὸ θέρος, πολλὴν ἔχοντα ἀλλοτρίαν ὑγρότητα· καὶ ἡ γῆ καὶ ὁ τόπος ἐν ᾧ οἰκοῦσι, γίνεται ἔνυδρος, καὶ τοιοῦτο, οἷοι λέγονται οἱ ἐν τοῖς τοιούτοις τόποις; πρῶτον μὲν οὖν ὀφθαλμίαι γίνονται, τηκομένης τῆς περὶ τὴν κεφαλὴν περιττώσεως· ἔπειτα πυρετοί. δεῖ γὰρ νοῆσαι, ὅτι τὸ αὐτὸ καὶ θερμότατον γίνεται καὶ ψυχρότατον· οἷον, ὕδωρ καὶ λίθος. ὁ μὲν
E ζεῖ, ὁ δὲ καίει μᾶλλον. ἔτι τε οὖν ἀὴρ πνιγώδης γίνεται, θερμαινομένου τοῦ ἀέρος διὰ πάχος· καὶ ἐν τοῖς σώμασιν ὡσαύτως πνῖγος καὶ καύματα· (τὸ δὲ ἐν τοῖς σώμασι καῦμα, πυρετός ἐστιν) ἐν δὲ ὀφθαλμοῖς, ὀφθαλμία. ὅλως δὲ καὶ ἡ μεταβολὴ ἰσχυρὰ οὖσα, τὰ σώματα φθείρει, ὅταν τοῦ ἀέρος ὑγροῦ ὄντος, ἄφνω ἐπιλαμβάνῃ τὸ θέρος, θερμὸν ὂν καὶ ξηρόν. ἔτι
F δὲ γεννᾷ πυρετούς, ἐὰν καὶ τὸ θέρος ἐπόμβριον γένηται. ἔχει γὰρ ὁ ἥλιος ὕλην, ἣν ποιεῖ ζεῖν, καὶ ἐν τοῖς σώμασι καὶ ἐν τῇ γῇ καὶ ἀέρι· διὸ γίνονται πυρετοὶ καὶ ὀφθαλμίαι. θ Διὰ τί ἐὰν ὁ χειμὼν νότιος γένηται καὶ ἐπόμβριος, τὸ δὲ ἔαρ αὐχμηρὸν καὶ βόρειον,

νοσώδης

νοσῶδες γίνεται καὶ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος; [ἢ] ὅτι ἐν μὲν τῷ χειμῶνι διὰ τὴν ἀλέαν καὶ ὑγρότητα, ὁμοίως τὰ σώματα διάκειται τῇ ὥρᾳ· ὑγρὰ γὰρ καὶ ἔκλυτα εἶναι καὶ ἀναγκαῖον. οὕτω δὲ ἐχόντων, τὸ ἔαρ ψυχρὸν ὄν, ἔπηξε καὶ ἐσκλήρυνεν αὐτὰ διὰ τὸν αὐχμόν. ὥστε τὰς μὲν κυούσας ὁ τόκος ὑπάρχων εἰς ἐκτρωσμὸν γίνεται, διὰ τὴν θερμασίαν καὶ τὸν σφακελισμὸν τοῦ γεννωμένου ὑπὸ τῆς ξηρᾶς ψυχρότητος, ἅτε ἐκ ἐκκρίνοντος τῆς ὑγρότητος· τὰ δὲ κυόμενα παιδία, ἀσθενῆ γίνεται καὶ πηρά, διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ ψύχους. συμβαίνει γὰρ τὸ σφακέλισμα [ἐν ὠδῖσι,] καὶ τυφλοῦσθαι καὶ τρέφεσθαι ἐν τῇ γενέσει. τοῖς δὲ ἄλλοις, ὅτι ἐν τῷ ἀέρι οὐκ ἀποκαθαίρεται τοῦ φλέγματος [διὰ] τὴν ὑπερβολήν. (ὃ συμβαίνει ὅταν ἀλεεινὸν γένηται) ἀλλὰ διὰ ψῦχος συστάντος, ὅταν ἐπιλάβῃ τὸ θέρος, καὶ ὁ ἥλιος τήκει βίᾳ, τοῖς μὲν χολώδεσι καὶ ξηροῖς, διὰ τὸ μὴ ὑγρὰ εἶναι τὰ σώματα αὐτοῖς, ἀλλὰ τὴν φύσιν αὐχμηρὰν ἔχειν, γίνονται μὲν ὑγρότητες, αὗται δὲ λεπταί· ὅθεν ὀφθαλμίαις ξηραῖς ἁλίσκονται. οἱ δὲ φλεγματώδεις, βράγχοις, καὶ εἰς τὸν πνεύμονα καταρρόοις. ταῖς γυναιξὶ δὲ δυσεντερίαι γίνονται, διὰ τὴν ὑγρότητα καὶ ψυχρότητα τῆς φύσεως· τοῖς δὲ γεραιτέροις, ἀποπληξίαι, ὅταν ἀθρόον λυθὲν ὑγρὸν ἐπιπέσῃ, καὶ δι' ἀσθένειαν τοῦ ὑπάρχοντος θερμοῦ παγῇ.

ι Διὰ τί ἐὰν μὲν τὸ θέρος αὐχμηρὸν γένηται καὶ βόρειον, τὸ δὲ μετόπωρον ἐναντίον ὑγρὸν καὶ νότιον, ἐν τῷ χειμῶνι κεφαλαλγίαι τε γίνονται, καὶ βράγχοι, καὶ βῆχες, καὶ τελευτῶσιν εἰς φθίσιν; ἢ ὅτι λαμβάνων ὕλην πολλὴν ὁ χειμών, ὥστ' αὐτὸν ἐργάσασθαι, πῆξαι τὴν ὑγρότητα καὶ φλέγμα ποιῆσαι· ἐν μὲν οὖν τῇ κεφαλῇ, ὅταν ὑπομείνῃ γίνεται, βάρος ποιεῖ· ἐὰν δὲ ᾖ πολὺ καὶ ψυχρόν, σφακελισμούς· ἐὰν δὲ διὰ πλῆθος μὴ παγῇ, ῥεῖ εἰς τὸν ἐχόμενον τόπον· ὅθεν αἱ βῆχες καὶ οἱ βράγχοι, καὶ ἡ φθίσις γίνεται. ια Διὰ τί ἐὰν βόρειον γένηται τὸ θέρος καὶ αὐχμῶδες, καὶ τὸ μετόπωρον, συμφέρει τοῖς φλεγματώδεσι καὶ ταῖς γυναιξίν; ἢ ὅτι ἡ φύσις ἑκατέρων ἀμφοῖν ὑπερβάλλει; ὥστε εἰς τοὐναντίον ἡ ὥρα ἐλθοῦσα, καθίστησιν εἰς τὴν συμμετρίαν· καὶ παραχρῆμα τε ὑγιαίνουσιν, ἐὰν μή τι δι' ἑαυτοὺς ἁμαρτάνωσι.

A centǃ An quòd hyemis tepor & humor faciunt, vt corpora tempori eiusmodi proxima in qualitate reddantur. Humida enim, laxáque fiant, & soluta, necesse est. Quæ cùm ita se habeant, vere frigido, atque sicco, facile concrescere possunt, & indurari. Itaque grauidæ, quibus tunc adest partus, abortu periclitantur, videlicet incalescendi, crescendique ratione. Quæ res syderatio appellata est, quam illa committit frigiditas, impatiens omnino excernendi humoris. Infantes verò, quos gerunt imbecilles, læsóque immodicam ob frigiditatem edunt. Accidit enim, vt qui tunc cælo sereno nascuntur, iidem pluuio benigne & consistent, & nutriti fuerint intra parentem: cæteris verò, cùm pituita vitio suæ nimietatis purgata non est (quod fit, vbi tepidum se exhibuit) sed coacta à frigore constitit cùm tepor occupauit, æstatis vi colliquescit, si biliosi, siccique sunt, quòd eorum corpora minime humidam, sed squalibundam sortiũtur naturam, excitantur quidem humores sed tenues: quamobrem eos lippitudo arida malè habet. Si verò pituita redundant, raucitates, distillationésque in pulmonem oriuntur: mulieres extorquent difficultates intestinorum, quia natura sunt humida, frigidáque, seniores stupor attonitos reddit, vbi vniuersus resolutus humor incubuit, éxque imbecillitate caloris natiui concreuit. 10 Cur si æstas sicca, & Aquilonia fuit autumnus ex aduerso humidus, atque Austrinus, hyeme, quæ proxima est, dolor capitis, raucitas, tussísque oritur, atque in tabem demum euadunt? An quia hyems multum materiæ excipit, itaque humorem cogere atque pituitam inde conficere magnum ei negotium est. Ergo difficile est humorẽ densari, conficique inde pituitam. Quod si in capite humor constiterit, grauitatẽ committit: & si nimius, frigidúsque est crudorem vtique mouet, cui syderatio nomen est: necnon si ob nimiam sui copiam concrescere minus potuit, in locũ defluit proximum, atque ita tussim, raucitatẽ, & tabẽ contrahit. 11 Cur si sicca æstas, siccúsque autumnus, Aquilones habuerint, mulieribus, & omnibus pituita abundantibus secunda valetudo contingat? An quia natura vtrorumque in alteram exuberat partẽ: itaque tempus in partem trahendo contrariam ad medium habitum, bonúmque perducit. eo igitur ipso tempore optimè valent nisi quid vltrò ipsi perperam egerint: aut humidi ad hyemem ita deuenerint,

A vt fomitem quendam, & incitabulum frigori subministrent. 12 Cur si sicca æstas, & Aquilonia, & autumnus siccus iisdem Aquilonibus perflatus, morbo biliosos infestet? An quoniam ad idem corpus eorum, ac temporis habitus vergunt: itaque veluti ignis igni adiicitur. Cùm enim corpora exiccentur, quantumque in his dulcedinis erat euaporatum sit, vehementerque incalescant, necesse est, vt dum humor cōsumitur aridæ lippitudines oriantur, B residuóque quod biliosum remāserit, eodémq. recalescente, febres acutæ, vtpote ex bili syncera inuadant. Nonnullos insaniæ rapit, quorū scilicet natura atra bile abūdat. hæc etenim large superest, cùm eius humores cōtrarii resiccescant. 13 Cur mutationem aquarum grauem aeris verò non grauem esse affirmēt? An quòd aqua corporib. alimēto est, quo iā habito, complexoque peregrinemur. Aer autem nullo se exhibet alimento. C Aquarum item genera multa, & varia, per se sunt, sed aeris minimè. Itaque hoc etiā causæ esse potest: quippe cum peregre etiam profectis in cęlo quidem propè eodem in aquis autem variis versari eueniat: quapropter aquæ mutationem grauem esse recte putādum est. 14. Cur ciborū mutatio minus, quam aquæ grauis occurrat? An quia plurimum aquæ consumimus. Nam & in pane, & obsoniis & in potu, aquæ vsus plurimus est. D 15 Sed & cur cibi, & aquæ mutatio grauis sit? An quòd omnis mutatio etiā temporis, & ætatis motu facilis est. Extrema nanq. generis cuiuscunq. moueri facile possunt, quomodo & principia, & fines. Ergo & cibi qui inter se distant, corrumpere se inuicē queunt quippe cùm aut nuper, aut nondū adhæserit, qui præcesserat. Adhæc, vt varius cibus grauis est, turbulēta enim nec æqualis cōcoctio eius agitur. E sic in iis accidit qui aquā mutarint scilicet vt variæ potionis vtātur alimento, estque id alimenti genus quam siccum, valētius, quoniā plurimū est, éxque cibis ipsis non nisi quantum dilutum est vim habere nutriendi. 16 Cur mutationes aquarū faciunt, vt pediculi, in quibus haberi possint, multi habeantur? An quòd humoris cruditas, quā perturbatio illa cōmittit, quę ex aquæ vario vsu in crebra commutatione redundat, humoris creare copiam potest, F præsertim in loco humori opportuniore. Cerebrum autem natura humidum est. quare caput maximè perpetuò humet.

[illegible]

δηλοῖ δὲ, ὅτι καὶ τρίχες ἴσχουσι μάλιστα ἐν αὐτῇ. ἡ δὲ τοῦ τόπου τούτου ὑγρότης, φθειρῶν ποιητική. δηλοῖ δ' ὅτι τὴν παιδικὴν ὑγροκέφαλοί τε γάρ εἰσι καὶ πολλάκις ἢ κορυζῶσιν, ἢ αἷμα ποιοῦ ῥεῖν· καὶ φθεῖρας πλείστους οἱ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ ἔχουσι. ιζ. Διὰ τί ἀπὸ πλειάδος μέχρι ζεφύρου οἱ ταῖς μακραῖς νόσοις κάμνοντες μάλιστα ἀποθνήσκουσι, καὶ οἱ γέροντες μᾶλλον τῶν νέων; ἢ ὅτι δύο ἐστὶ τὰ φθαρτικώτατα, ὑπερβολή τε καὶ ψῦχος, τὸ γὰρ ζῆν, θερμόν. ὁ δὲ χρόνος οὗτος, ἄμφω ταῦτ' ἔχει. ψυχρός τε γάρ ἐστι, καὶ ἀνωμαλώτατος ὁ χειμών· τὸ λοιπὸν γὰρ ἔαρ ἐστίν. ἡ δ' ἀνωμαλία μάλιστα διακινεῖ. ἔτι οἱ γέροντες τῶν καμνόντων οἱ ταῖς μακραῖς νόσοις ὑπὸ τῆς ἀσθενείας; οἷον γὰρ ἤδη γῆρας, ἡ μακρὰ ἀσθένεια συμβαίνει. τὸ γὰρ σῶμα ἀμφοῖν, ξηρὸν καὶ ψυχρόν ἐστι· τῶν μὲν διὰ ἡλικίαν, τῶν δὲ, διὰ νόσον. ὁ δὲ χειμὼν καὶ ὁ πάγος, ξηρόν ἐστι ψυχρότατος καὶ ξηρότατος· μικρᾶς οὖν δεῖ ῥοπῆς ἐν τοῖς ἀσθενέσι, γενομένης οἷον πῦρ ἐπὶ πῦρ ὁ χειμὼν καὶ φθείρει διὰ ταῦτα. ιη. Διὰ τί ἐν τοῖς εὐσάρκοις τὰ μὲν ἐν τῇ κεφαλῇ ἕλκη, ταχὺ ὑγιάζεται· τὰ δὲ ἐν ταῖς κνήμαις, μόλις; ἢ ὅτι βαρεῖα ἡ ὑγρότης, διότι γεώδης ἐστί. τὰ δὲ βαρέα, κάτω φέρεται· τὰ μὲν οὖν ἄνω, ὑγιάζεται· διὰ τὸ ἀποχωρεῖν εἰς τὰ κάτω· τὰ δὲ κάτω, πολλῆς [γίνεσθαι] περιττώσεως καὶ σηπεδόνος. ιθ. Διὰ τί ἐὰν τοῦ χειμῶνος γενομένου βορείου, καὶ τοῦ ἔαρος νοτίου καὶ ἐπόμβρου, τὸ θέρος λίαν αὐχμηρὸν γένηται, θανατῶδες γίνεται τὸ μετόπωρον πᾶσι, μάλιστα δὲ τοῖς παιδίοις· καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ δυσεντερίαι καὶ τεταρταῖοι χρόνιοι γίνονται ἐν αὐτῷ; ἢ ὅτι μετρίως μὲν ἐπιγενομένου αὐχμοῦ θερινοῦ, καταψυχθεῖσα ἡ ὑγρότης ἡ πλείων ἐν ἡμῖν, ἀθροισθεῖσα ἐν τῷ ἔαρι ἠρεμεῖ· ἐὰν δὲ μή, τὰ μὲν παιδία, διὰ τὸ ὑγρὰ φύσει καὶ θερμὰ εἶναι, ζεῖ τῷ πάθει, διὰ τὸ μὴ καταψυχθῆναι. ὅσα δὲ μὴ τοῦ θέρους, τὸ μετοπώρου ἐξέζεσε, ἀλλ' ἐπιπολάζει, ἐὰν μὴ ἀθρόα ἐκκριθῇ, ἐκεῖ περὶ πλεύμονα καὶ ἀρτηρίαν γενόμενα· ἄνω γὰρ πρῶτον συνίσταται, διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀέρος ἡμᾶς θερμαινομένους· διὰ γὰρ ταῦτα καὶ ὀφθαλμίαι πυρετῶν συμπεσόντων γίνονται ἐν τῷ τοιούτῳ θέρει· οἷς μὲν ἐν τοῖς ἄνω (καθάπερ εἴρηται)

Cuius rei indicium est, quòd pili in hoc potissimum exeunt: huius autem loci vis, ad progenerandos pediculos apta est: patet hoc in puerili ætate. Caput enim puerorum madet abunde, & sæpe aut grauedine constipatur, aut sanguinis profusione. Quin etiam pediculos plures, illa ætas habere solet. 17. Cur à Vergiliarum occasu ad Fauonii vsque flatus hi potissimũ pereant, qui morbo longo laborant, & senes quàm iuuenes potius? Verum summæ illæ interemptrices duæ adsint, frigus, atque excessus: vita enim calore fouetur, frigore extinguitur. Tempus autem istud ambo illa fouet. Frigidum enim, & hyems tũ accedit inæqualis: sequens enim tempus ver est. An quòd qui vitio laborant diuturniore senes, ac senes effecti sunt. Lõgus etenim morbus quasi iam senecta iam adesse videtur. Enimque corpora sicca & frigida sunt, altera scilicet ob ætatem, altera ob languorem: hyemem verò & gelu, frigoris, atque siccitatis esse excessionẽ certum est. Quare fit cùm vel paruo momento corpora pateãt, hyemis frigus, quasi ignis igni, iniungatur, atque ita interimat. 18. Cur in plenis, impurisque corporibus vlcera capitis non magno negotio sanescant, tibiarum autem ægrè? An humor eorum, cum terrenus, grauis est: graue autem omne deorsum tendit: ergo superiora curari facile possunt quoniã seorsum humor decesserit: inferiora propterea nequeũt, quòd admodũ excrescant, & putredini pateant. 19. Cur si post hyemẽ Aquiloniam, & ver Austrinum, ac pluuiũ, æstas sicca admodum fuit, perniciosus omnibus autumnus accedat, & pueris præsertim? Nam & cæteris difficultates intestinorum, febresque quartanæ longæ eo tempore solent euenire. An quod, si æqua mediocri per æstatẽ incessit quantum humoris collectum est per ver humidum, in nostris corporibus refrigeratum quiescit: sed si non ita cõtigit, pueri, qui suapte natura humidi & calidi sunt, vehemẽter eo feruescũt affectu quoniam refrigerati minime fuerint. Et si per æstatem restiterint, autumno certe, quorum humor vltra modum exuberit corripientur. Excrementa verò, nisi confestim perimerint, orta videlicet circa pulmonẽ, atque arteriam: (suprà enim primum consistunt, eo scilicet, quòd aëris tepori nostra corpora pateant: hinc enim lippitudines quoq. progressis febribus in graui æstate his qui consueuerunt: ergo si non locis superioribus excrementa humorum exorta (vt dictum est,

protinus interemerint, descendent cruda ad ventrem, atque ita difficultatem creabunt intestinorum. At si præ nimia sui copia humor excerni nequiuerit, quartanæ iis orientur, qui euadere mortem potuerunt, etiam si illud intestinorum vitium omnino quieuerit. Quod enim crudi humoris subtersedit, stabile firmumque vehementer modo atræ bilis adhæret. 20 Cur si æstas, aut autumnus, imbres austrosque habuerunt, hiems grauis cõsequi soleat? an quòd hiems corpora præhumida excipit, mutatio etiam ingens occurrit. Non enim paulatim, sed repente ex calore immodico ad frigoris acerbitatem venitur, quando autumnus quoque tepidus extitit. Itaque qui denso corpore sunt, hos morbi extorqueant acuti, necesse est: his enim humida excrementa suprà potiùs colliguntur, cùm partes superiores humoribus huiuscemodi opportunas, inferiores inhabiles illis habeant. Ideóque qui tali textura corporis sunt, non multa excrementa sibi admittunt. Cum igitur, qui locis superioribus corporis humor excreuerit, infrigescere incipit, fit vt prædicta vitia oriãtur, quemadmodum vinolentis propè accidit, algent. At quibus laxius corpus est, iis febribus orsis euenit, vt quæ summa de cruditate febres constiterint, transeant in ardores, quoniam his magis totum corpus ab humoribus occupatur, quum densa illis mole cõstantibus, éxque vi frigoris coacto eorum corpore humores incalescentes febres accendunt: superans enim calor totius corporis febris est: & si idem nimio intendatur humore, ardor effici potest. 21 Cur annus pestilens tunc inuadit, cùm sol multum vaporis de terra excitat? An tunc annus humidus, pluuiúsque significetur, necesse est, terrámque madescere necessarium. Fit igitur, quasi locis palustribus, grauibusque proinde inhabitetur, & corpora quoque multis tunc excrementis redundare necessarium est, ita vt ægrotandi materiam habeant in æstate. 22 Cur grauis tunc adeat annus, cùm copia est pusillarum ranarum quæ rubetarum faciem repræsentant? An res vnaquæque loco suæ naturæ idoneo abundare soluta est. Itaque eiusmodi animantium genus cum naturâ humidum sit, humidum pluuiumque annum ob eã ipsam causam indicat. Anni eiusmodi verò graues proculdubio sunt. Quibus enim corpora facta perhumida fuerint, multis idcirco excremẽtis premũtur, quæ causæ sunt, vt morbi proueniant.

τὰ περιττώματα διὰ τῆς αὐλῆς, προσυποβαίνοντα εἰς τὰς κοιλίας ἄπεπτα ὄντα. τοῦτο δὲ ἐστὶ δυσεντερία· διὰ [δὲ] τὸ μὴ ἐκκρίνεσθαι ὑπὸ πλήθους τὸ ὑγρόν. καὶ ἐὰν παύσωνται, τεταρταῖοι γίνονται τοῖς συζῶσιν. ὁ γὰρ τοῦ ἀπέπτου ὑπόστασις, μονιμώτατόν ἐστι καὶ σκληρὸν γίνεται τῷ σώματι, καθάπερ ἡ μέλαινα χολή. κ Διὰ τί ἐπὰν τὸ θέρος ἔπομβρον γένηται καὶ νότιον, καὶ τὸ μετόπωρον, ὁ χειμὼν νοσερὸς γίνεται; ἢ ὅτι σφόδρα ὑγρὰ τὰ σώματα ὁ χειμὼν λαμβάνει, καὶ ἡ μεταβολὴ ἔτι μεγάλη γίνεται ἐξ ἀλέας πολλῆς, καὶ οὐκ ἐκ προσαγωγῆς, διὰ τὸ καὶ τὸ μετόπωρον γενέσθαι ἀλεεινόν, ὥστε τοῖς μὲν γίνεσθαι ἀνάγκη τὰ ὀξέα νοσήματα, μὴ ἀραιοῖς οὖσι. τοῖς γὰρ πυκνοῖς, ἄνω μᾶλλον τὰ ὑγρὰ περιττώματα ἀθροίζεται, διὰ τὸ τούτους μὲν τοὺς τόπους ἔχειν χώρας, τοὺς δὲ κάτω ἰσχνοὺς εἶναι, οἱ οὖν ὄντες πυκνόσαρκοι, οὐ πολλὰ περιττώματα δέχονται. ψυχομένων οὖν τῶν περιττωμάτων τῶν ἐν τοῖς ἄνω μορίοις τοῦ σώματος, ὥσπερ τοῖς οἰνωμένοις ἔοικε ῥιγῶσι, τὰ εἰρημένα [νοσήματα] συμβαίνειν γίνεσθαι. τοῖς δὲ ἀραιοτέροις πυρετῶν γενομένων, τοὺς ἀπὸ πλείστης ἀπεψίας γενομένους πυρετούς, καύσους συμβαίνει γίνεσθαι, διὰ τὸ τοῖς τοιούτοις ἐσκεδάσθαι μᾶλλον εἰς πᾶν τὸ σῶμα τὰ ὑγρά, ἢ τοῖς πυκνοσάρκοις. συνιστάσης δὲ τῆς σαρκὸς αὐτῶν ὑπὸ τοῦ χειμῶνος, θερμαινόμενα τὰ ὑγρά, πυρετοὺς ποιεῖν. ὁ γὰρ παντὸς τοῦ σώματος ὑπερβάλλουσα θερμασία, ὅτι πυρετός. ἐπιτεινομένη δὲ διὰ τὸ πλῆθος τῆς ὑπαρχούσης αὐτοῖς ὑγρότητος καῦσος γίνεται. κα Διὰ τί ὅταν ἐκ γῆς ἀναθυμίασις πολλὴ ὑπὸ τοῦ ἡλίου, τὸ ἔτος λοιμῶδες γίνεται; ἢ ὅτι ὑγρὸν ἀνάγκη καὶ ἔπομβρον τὸ ἔτος σημαίνειν, καὶ τὴν γῆν ὑγρὰν ἀνάγκη εἶναι; οἷον οὖν ἐν ἑλώδει τόπῳ οἴκησις γίνεται. τοιοῦτος δὲ ὁ τοιοῦτός ἐστι· καὶ τὰ σώματα διὰ τοῦτο ἀνάγκη περιττώματα πολὺ ἔχειν, ὥστε ἐν τῷ θέρει ἔχειν ὕλην νοσώδη.

κβ Διὰ τί γίνεται τὸ ἔτος νοσῶδες, ὅταν γένηται φορὰ τῶν μικρῶν βατράχων τῶν φρυνοειδῶν; ὅτι ἕκαστον τῶν ἐν τῇ οἰκείᾳ χώρᾳ τῆς φύσεως; καὶ ταῦτα διὰ φύσιν ἔστιν ὑγρά· ὥστε ἔπομβρον καὶ ὑγρὸν σημαίνειν τὸν ἐνιαυτὸν γίνεσθαι. τὰ δὲ τοιαῦτα ἔτη νοσώδη ἐστίν. ὑγρὰ γὰρ τὰ σώματα ὄντα, πολὺ ἔχει τὸ περίττωμα· ὃ ἐστι τῆς νόσου αἴτιον.

A κγ Διὰ τί οἱ νότοι οἱ ξηροὶ καὶ μὴ ὑδατώδεις, πυρετώδεις εἰσίν; ἢ ὅτι ὑγρότητα καὶ θερμότητα ἀλλοτρίαν ποιοῦσιν; εἰσὶ γὰρ ὑγροὶ καὶ θερμοὶ φύσει. τοῦτο δ' ἐστὶ πυρετῶδες· ὁ γὰρ πυρετὸς ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἐστὶν ὑπερβολῆς· ὅταν μὲν οὖν ἄνευ ὑδάτων πνέωσι, ταύτην ἐν ἡμῖν ποιοῦσι τὴν διάθεσιν, ὅταν δὲ ἅμα ὕδατι, τὸ ὕδωρ καταψύχει ἡμᾶς. οἱ δὲ ἐκ θαλάττης νότοι, καὶ συμφέρουσι τοῖς φυτοῖς. ἐψυγμένοι γὰρ ἀπὸ τῆς θαλάττης ἀφικνοῦνται πρὸς αὐτά. αἱ δὲ ἐρυσίβαι, γίνονται ὑπὸ ὑγρότητος καὶ θερμότητος ἀλλοτρίας. κδ Διὰ τί ἐν τοῖς νοτίοις βάρος ἔχουσι καὶ ἀδυνατώτεροι οἱ ἄνθρωποι; ἢ ὅτι ἐξ ὀλίγου πολὺ ὑγρὸν γίνεται, διατηκόμενον διὰ τὴν ἀλέαν· καὶ ἐκ πνεύματος κούφου, ὑγρὸν βαρύ· ἔτι δὲ ἡ δύναμις ἡμῶν, ἐν τοῖς ἄρθροις ἐστί, ταῦτα δὲ λύεται ὑπὸ τῶν νοτίων. C δηλοῖ δὲ ὁ ψόφος τὴν κατακόλλησιν· τὸ γὰρ γλίσχρον ἐν τοῖς ἄρθροις, πεπηγὸς μέν, κωλύει κινεῖσθαι ἡμᾶς· ὑγρὸν δὲ λίαν ὄν, συμπίπτεσθαι. κε Διὰ τί ἀρρωστοῦσι μὲν μᾶλλον τοῦ θέρους, ἀποθνήσκουσι δὲ μᾶλλον οἱ ἀρρωστοῦντες τοῦ χειμῶνος; [ἢ] διὰ τὴν πυκνότητα, ἐν τοῖς τῶν σωμάτων συνισταμένου τοῦ θερμοῦ καὶ πονοῦντος μᾶλλον, εἰ μὴ παντελῶς, τῆς ἐν ἡμῖν περιισταμένης πέψεως δυναμένης τὸ ἰσχυρὸν ἀνάγκη τὴν ἀρχὴν εἶναι τῆς νόσου. D τοιαύτην δὲ οὖσαν, ὀλεθρικὴν εἰκὸς εἶναι αὐτήν. ἐν δὲ τῷ θέρει, μανοῦ καὶ κατεψυγμένου παντὸς τοῦ σώματος, καὶ ἐκλελυμένου πρὸς τοὺς πόνους ὄντος, ἀρρωστίας μὲν ἀνάγκη πλείους μὲν γίνεσθαι, διά τε κόπους καὶ ἀπεψίαν τῆς εἰσφερομένης (αἱ γὰρ νέαι ὀπῶραι τότε εἰσίν) E ἀλλ' οὐχ οὕτως ἰσχυράς· διὸ εὐβοήθητοι. κς Διὰ τί μετὰ τὰς τροπὰς ἀμφοτέρας, μέχρις ἑκατὸν ἡμερῶν ἀποθνήσκουσι μάλιστα; ἢ ἄχρι τοσούτου ἑκατέρα ἡ ὑπερβολὴ διήκει, ὅ τε τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ; ἡ δὲ ὑπερβολή, τοῖς ἀσθενέσι ποιεῖ τὰς νόσους καὶ τὰς φθοράς. κζ Διὰ τί τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον νοσώδη; [ἢ] ὅτι αἱ μεταβολαὶ νοσώδεις; τὸ δὲ μετόπωρον, τοῦ ἔαρος νοσωδέστερον, ὅτι μᾶλλον τοῦ θερμοῦ ψυχομένου ἢ τοῦ ψυχροῦ θερμαινομένου, νοσοῦμεν. F ἐν μὲν οὖν τῷ ἔαρι, τὸ ψυχρὸν θερμαίνεται· ἐν δὲ τῷ μετοπώρῳ, τὸ θερμὸν ψύχεται. κη Διὰ τί ἐν τῷ χειμῶνι, ἐλάττω μὲν τὰ ἀρρωστήματα, ἢ ἐν τῷ θέρει,

A 23 Cur austri sicci, & nihil humentes, febres creare soleant? An quia calorem, humoremque excitant alienum. Sunt enim suapte natura humidi, calidique qua quidem re febris committitur, quippe quæ non nisi per excessum ambarum qualitatum illarum oriri soleat. Cùm igitur imbre Austri vacant, corpora nostra ita afficiuntur, necesse est, at cùm flatibus imber B adest nos aqua refrigerat. Austros tamen, quos mare miserit, prodesse stirpibus certum est. Refrigerati nãque beneficio maris, deueniunt: contra æruginem, quæ humore caloreque alieno consistit. 24 Cur corpora humana se tardiora, debilioraque sentiant, cum Austri afflant? An quia multum ex paulo tunc redundat humoris, quem deliquescere tepor cogit, exque leui afflatu grauis humor citatur: adde quòd vires nostræ conditæ in articulis C sunt, qui Austrinis laxari flatibus consueuerunt. Constat id ex eorum crepitu, quæ pridem conglutinata, tunc remittuntur, ac resoluuntur. Tenax etenim humor qui articulis inditus est, vt concretus nos moueri non patitur, sic nimis humefactus intendi minime sinit. 25 Cur per æstatem magis aduersa valetudine laboretur: per hyemem verò magis qui laborant emoriantur? An quia calor, qui per hyemem D intus propter corporum densitatem coercetur, parum adiuuat, nec labor operum, qui amplius per id tempus suscipitur, excrementa humorum potest concoquere, ideò validam esse mali originem necesse est. quod cùm ita sit, perniciosum morbum vrgere ratio est. Cæterum æstate, quoniam corpus vniuersum rarum, refrigeratum, resolutum, atque laborum impatiens est, idcirco morbos plures quidem oriri E necessarium videtur, videlicet ob lassitudinem, cruditatemque ciborum: noui etenim fructus tunc adsunt: non tamen ita valido esse naturæ ratio patitur, quam ob rem facultas hisce succurrendi datur facilius. 26 Cur post vtrumlibet solstitium, per centum dierum spatium mori maximè accidat? An quod eatenus vtraq. vehemẽtia caloris & frigoris se dilatat, quæ morbos, perniciemque afferre infirmis potest.

F 27 Cur ver, atque autumnus morbis infestent? An quia mutationes graues omnes occurrunt: sed autumnus vere grauior est, quia corpore calido refrigescente, quàm frigido incalescente potius ægrotamus. Vt igitur verè frigidum recalescit, sic autumno calidum refrigescit. 28. Cur per hyemem minus quidẽ, quàm per æstatem

se [illegible] ægrotetur? An quoniam [illegible] morbi vel parua de causa [illegible], quæ [illegible] hyeme [illegible] ad conseqnendum, [illegible] Quod [illegible] nullo morbo [illegible] magna cum [illegible] ac hyeme [illegible] febres [illegible] frigus [illegible] per [illegible] At quia [illegible] calida [illegible] gida [illegible] quod frigidum est dif[illegible] horrores tremorés-que excitat. Per hyemem autem quod calidum est, vi temporis pressum refrigescit. Febres tamen ardentes per hyemem, autumnúmque potius conflictant, quoniam calor pulsus à frigore, introrsus se contrahit. Ardor enim non residet in summis, sed intrinsecus se expandit, atque ita efficitur, vt ratione febres ardentes hyberno tempore oriantur. Melius id in iis intelligi potest, qui aqua frigida, quique calida se hyberno tempore lauerint: qui enim frigida infuderint, ibi, aliquandiu, dum diluerentur, friguerunt, reliquo toto die tuti a frigore sunt. At qui calida vsi fuerint, frigus diutius experiuntur. Caro spissescit calórque introrsus se colligit eorum, qui se aqua diluerint frigida. Contrà autem iis euenit, qui calidam admisere: caro quippe rarescit, calórque ad exterum vsque locum euocatur. 30 Quænam virtus sit cataplasmatis? An vt resoluat, vt moueat sudorem, vt euocet vaporem. 31 Quonam argumento constet, abscessum iam purulentum esse? An si aqua perfusus calida immutatur, purulentus est: sin minus, nondum est. 32 Quænam vrenda, quæve sint incidenda? An quæ ore sunt amplo, nec breui coagmentantur, hæc vrenda sunt, vt crusta illic incumbat: sic enim nullum pus cicatrice inducta occultabitur. 33 Quænam virtus medicamenti supprimentis sanguinem sit, quod ænemum appellant?

[illegible] μᾶλλον; ἢ ὅτι ἐν μὲν τῷ θέρει [illegible] ἐν δὲ τῷ χειμῶνι [illegible] καὶ [illegible] μασι παρασκευάζει. ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, τὸ θερμὸν ὑπὸ τῆς ὥρας κρατεῖται καταψυχόμενον. οἱ δὲ καῦσοι, μᾶλλον ἐνοχλοῦσι χειμῶνος καὶ τοῦ φθινοπώρου, ὅτι διὰ τὸ ψῦχος, τὸ θερμὸν εἴσω συστέλλεται· ὁ δὲ καῦσος, οὐκ ἐπιπολῆς· εἰκότως οὖν οἱ καῦσοι ταύτην τὴν ὥραν γίνονται. καταμαθεῖν τοῦτο δ᾽ ἄν τις ἀκριβέστερον ἐπὶ τῶν ψυχρολουτούντων τοῦ χειμῶνος, καὶ τῶν τοῦ χειμῶνος λουομένων τῷ θερμῷ· ὅτι οἱ μὲν τῷ ψυχρῷ λουόμενοι, ἀπορριγώσαντες ὀλίγον χρόνον ἕως λούονται, τὴν λοιπὴν ἡμέραν οὐδὲν πάσχουσιν ὑπὸ τοῦ ψύχους· οἱ δὲ τῷ θερμῷ ὕδατι χρώμενοι, [illegible] διάγουσι. τῶν μὲν γὰρ τῷ ψυχρῷ λουομένων, πυκνοῦται ἡ σάρξ, καὶ συστέλλεται εἴσω τὸ θερμόν· τῶν δὲ θερμολουτούντων, ἡ σὰρξ ἀραιοῦται, καὶ τὸ θερμὸν ἐπὶ τὸν ἔξω τόπον προεκκαλεῖται. λ Τίς καταπλάσματος ἀρετή; ἢ διὰ τὸ χυτικὸν εἶναι, καὶ ἱδρωτοποιεῖν καὶ ἀτμοποιεῖν; Τῷ δῆλον ὅτι ἔμπυον; ἢ εἰ καταχεομένου τοῦ θερμοῦ ἀλλοιοῦται, ἔμπυον· εἰ δὲ μή, οὔ; λα Ποῖα δεῖ καίειν, ἢ ποῖα δεῖ τέμνειν; ἢ ὅσα μὲν ἔχει στόμα μέγα, καὶ οὐ ταχὺ συμφύεται, ταῦτα καίειν δεῖ, ὅπως ἐσχάρα ἐπῇ; οὕτω γὰρ οὐκ ἔσται ὕπουλα. λβ Τίς ἐναίμου ἀρετή, ὃ τὸ ξηρὸν καλεῖται, καὶ τῆς [illegible] τοῦ στυπτικοῦ; ἢ [illegible] ἔστι· ξηρὸν δὲ ὂν [τὸ μοῦνον, ἐὰν δὲ ᾖ ὑγρὸν, οὐ] συμφύεται. διὰ τοῦτο οὖν δριμέα τὰ τοιαῦτα [illegible]. λγ Ποῖα τέμνειν δεῖ καὶ ποῖα καίειν, καὶ ποῖα οὐ δεῖ φαρμακεύειν; ἢ τὰ

ὃ τὸ αὐτὸ ἐπὶ τοῖς μαγγάνοις καὶ βουβῶσι, φαρμακώδη· μᾶλλον γὰρ διαφέρει, τὰ μὲν ὅτι πονεῖ· τὰ δὲ, ὅτι φλεγμαίνει. καίει δὲ τὰ πλεῖστα τῶν συμμέτρων, καὶ πολὺ περίβλημα ἔχοντα· καὶ ἐν φλεβώδεσι καὶ μὴ ἀσάρκοις· τέμνει δὲ τὰ εἰς ὀξὺ συνηγμένα, καὶ τὰ μὴ ἐν στερεοῖς.

λδ΄ Διὰ τί ἐὰν χαλκῷ τις τμηθῇ, ῥᾷον ὑγιάζεται, ἢ σιδήρῳ; πότερον ὅτι λειότερον· αὐτὸ ἧττον ἀποσχίζει καὶ ποιεῖ πληγήν. ὁ σίδηρος ἀχλὺν μᾶλλον ὁ σίδηρος λαμβάνει ἐὰν καὶ ἀπαθέστερα ἡ διαίρεσις; ἢ γε μὴν φαρμακώδης ὁ χαλκὸς, ὃ δὲ ἀρχὴ ἔχουσα. τὸ αὐτοῦ εὐθὺς ἅμα τῇ τομῇ ... τὸ σχῆμα καὶ ποιεῖ τὴν σύμφυσιν. λε΄ Διὰ τί δὲ καὶ τὰ κάτω καύματα θᾶττον ὑγιάζεται, ἢ ὅτι μανότερον καὶ ἧττον σαρκικά; ἐν δὲ τοῖς στερεωτέροις πλείων ἡ θερμότης. λϛ΄ Πότερον ἡ πτισάνη κουφοτέρα ἡ κριθίνη, καὶ ... πρὸς τὰ ἀρρωστήματα, ἢ ἡ πυρίνη; ... καὶ γάρ τινες αὐτὸ σημεῖον ποιοῦνται ... μεταχειριζομένοις, ὅτι πολὺ εὐχρούστεροι οἱ περὶ τὴν τῶν ἀλφίτων ἐργασίαν, ἢ τὴν τῶν ἀρτοποιῶν· ὅτι ὑγρότερον ἡ κριθή· τὸ δὲ ὑγρότερον πλείω, οὐ πέψεως. ἢ οὐδὲν κωλύει ἵνα ἔχῃ δυσπεπτότερα, καὶ ἵνα πρὸς τὰ νοσήματα χρησιμώτερα; οὐ γὰρ μόνον ὑγρότερα ἐστιν ἡ κριθὴ τοῦ πυροῦ, ἀλλὰ καὶ ψυχροτέρα. δεῖ δὲ τὸ ῥόφημα καὶ τὸ προσφερόμενον τοιοῦτον εἶναι τῷ πυρέττοντι, ὃ ξηραίνει τε βραχεῖαν τροφήν, καὶ καταψύξει. ἡ δὲ πτισάνη τοῦτο ἔχει ἡ κριθίνη. διὰ γὰρ τὸ ὑγρότερον ἢ σωματωδέστερον εἶναι, ὀλίγην δίδωσι, καὶ ταύτην ψυχράν. λζ΄ Διὰ τί τὴν αἱμωδίαν παύει ἡ ἀνδράχνη, καὶ ἅλς; ἢ ὅτι ἡ μὲν ὑγρότητά τινα ἔχει; φανερὰ δὲ αὐτὴ μασωμένοις τε, καὶ ἐπὶ συντριβῇ χρόνον τινά. διικνεῖται γὰρ ἡ ὑγρότης. τὸ δὲ γλίσχρον εἰσδυόμενον, ἐξάγει τὸ ὀξύ· καὶ γὰρ ὅτι συγγενές, ἡ ὀξύτης σημαίνει. ἔχει γάρ [τινα] ὀξύτητα ὁ χυμός. ὁ δὲ ἅλς συντήκων ἐξάγει καὶ τὴν ὀξύτητα. λη΄ Διὰ τί οὖν κοπία καὶ τὸ νιδοειδές, ὅτι φύσει, καὶ ἡ τέχνη; λθ΄ Διὰ τί

A An vt exiccet, & materiæ inutilis confluuium compescat, sine crusta, aut carnis putredine. Ita enim efficitur vt vulnus simul & inflammatione careat, & vnitati sit opportunum: quod enim materia non superfluit inflammatione carebit. Quod siccum est, vnitati opportunius erit: quandiu namque præmadet, concorporescere nequit. Quam ob rem quæ cruentis incidenda censemus, acria magna ex parte B sunt, quo acerbitate sua possint adstringere. 34 Quænam incidenda, quæve vrenda, quæ contra non ita curanda sint, sed medicamentis? An quæ vicula aut in inguinæ abiecessierunt, medicamentis curandum potius. Diducta enim pars in lataboriosa, periculosa redduntur. Vrenda tum illa abscessus qui late procesit, ue multique erumperunt quæque consistit in carnosis resident locis. Incidenda quæ ad C acutum se colligunt, quæque in parte solida extant. 35 Cur si quis ære incisus sit, facilius quam si ferro sanescat? Vtrum quia velenius est itaque minus laceret, ictumque faciat. An ære, quod ferrum acie adactiorem recipiat et eiusmodi idcirco facilius tolerabiliorem que esse ficere debeat. An vero æs medicamenti vim obtinet, & principium quodcunque pars potissima rei est. Quod igitur æs simul ac fuerit incisum medicamento præ D sentissimo adest, facit vt vulnus celerius coeat. 36 Cur ambusta ex ære tam sanatur celeriter? An quoniam a latere, minutique corpulentius effecta sunt. Plus enim calor corporum inhæret solidiori.

37 Verum ptisana ordeacea lenior, & ad morbos accommodatior, quam triticea sit? Hanc enim nonnulli anteponunt, argumentumque ex pistoribus capiunt, quod multo coloratiores sunt qui tritici, quam E qui ordeacei pisturam exercent. Addunt etiam quod ordeum humidius est: quod autem humidius est, concoctionem desiderat pleniorem. Sed nihil prohibet quo minus vt concoctu quid difficilius ordeum habeat, sic ad leuitatem quid vtilius præstet: hoc enim non humidius tantum tritico est, sed frigidius etiam. Qualis certe sorbitio cibusque competit febrienti, vt parum alat, & satis refrigeret, quod ptisana ordeacea facere potest: quia enim humidior, vel corpulentior est, hinc alimenti parum, idque frigidiusculum præstat. 38 Cur dentium stuporem portulaca herba, aut sal tollere potest? An portulaca, quia lentum quendam habet humorem, qui vel manducanti, aut manu aliquantisper constringenti patescit: hæret enim, ac trahitur. Lentor igitur subiens ille a corpore educit acorem, quippe qui affinitate quadam coniungi valeat, argumento saporis quem acidulum reddit. Sal vero macerat, liquefacitque, atque ita acorem quoque extrudit. 39 Sed cur lixiuium.

nitrúmve hoc idem facere nequeat? An quod hæc suam ob acerbitatem adstringunt, non liquefaciunt. 40 Cur æstiuis lassitudinibus balneo, hybernis vnctione mederi conueniat? An hybernis vnctio datur propter horrores, mutationésque vrgentes, per calorem enim laxãdum est, qui membra tepescere faciat: oleum vero calidum est. At in æstate humefaciendum censetur, quoniam tempus id siccum est, nec metus interpellit horroris, eo quòd status temporis ad teporem ingenuè vergit: hinc etiam cibus parcus, potio liberalis per æstatem admittitur, ille magis, hæc omnino. Potioni nanque per æstatem ob temporum siccitatem indulgendum ex toto est: parsimonia verò cibi communis temporum omnium est, sed magis æstati cõuenit, ne ob habitum temporis feruentem, corpus cibo immodico pressum exæstuet. 41 Cur ex medicamentis alia aluum soluant, vesicam autẽ minimè: alia vesicam soluant, cùm aluum nihilo moueant? An quòd ea, quæ natura humida sunt, atque aqua referta, si medendi obtinent facultatem, vesicam soluunt: subsident enim in ea humores, qui putredine immunes euaserunt: quippe vesica pro eius humoris conceptaculo habetur, qui minimè in ventre concoquitur, qui non manet, nec priùs, quàm agat quicquã, aut patiatur, excernitur. At quæ terrenam sortiuntur naturam, si vires habeant medicas, aluũ hæc fundere queunt. In hac enim terrena quæque materia se prouoluit. Itaque turbat, si mouendi obtinet facultatem. 42 Cur alia ventrem mouent superiorem, alia inferiorem: vt veratrum superiorem, scammonea inferiorem: alia verò citãt vtrunque, vt elaterium, & thapsiæ succus? An quòd ex medicamẽtis, quæ ventrẽ mouẽt, alia frigida, alia calida sunt: itaq. alia propter suũ calorẽ protinus vt in superiori ventre fuerunt, loca petũt superiora, ac inde liquefaciẽdo, maximè quæ aliena sint, minúsq. insidentia,

A τοῖς [μὲν] θερινοῖς κόποις λουτρῷ ἰᾶσθαι δεῖ, τοῖς δὲ χειμερινοῖς ἀλείμμασιν; ἢ τοῖς μὲν ἀλείμμασι, διὰ τὰς φρίκας καὶ τὰς γινομένας μεταβολάς; θερμαίνειν γὰρ λύοντα δεῖ, ὃ ποιεῖ διαχεῖν· τὸ δὲ ἔλαιον, θερμόν. ἐν δὲ τῷ θέρει ὑγραίνειν. ἡ γὰρ ὥρα ξηρά, καὶ οὐ φοβεραὶ [αἱ] φρίκαι, διὰ τὴν εἰς ἀλέαν ἔκκλισιν. ὀλιγοσιτία δὲ [καὶ] ἀνδρα ἰσχυρὸς θέρους· τὸ μὲν ὅλως, τὸ δὲ μᾶλλον. ὁ μὲν πότος,
B θέρους ὅλως, διὰ τὴν ξηρότητα. ἡ δὲ ὀλιγοσιτία, κοινὸν μὲν, μᾶλλον δὲ θέρους. ἐκθερμαίνεται γὰρ διὰ τὴν ὥραν ὑπὸ τῆς σιτίας.

μ Διὰ τί τῶν φαρμάκων, τὰ μὲν, τὴν κοιλίαν λύει, τὴν δὲ κύστιν οὔ. τὰ δέ, τὴν μὲν κύστιν λύει, τὴν κοιλίαν δὲ οὔ; ἢ ὅσα μὲν ἐστὶν ὑγρὰ τὴν φύσιν καὶ ὕδατος μεστά, ταῦτα ἂν ᾖ φαρμακώδη, λύει τὴν κύστιν· ἐκεῖ γὰρ
C ὑφίσταται τὰ ἄσηπτα τῶν ὑγρῶν. ὑποδοχὴ γάρ ἐστιν ἡ κύστις τοῦ μὴ πεττομένου ὑγροῦ ἐν τῇ κοιλίᾳ, ὃ οὐ μένει, ἀλλὰ πρὶν ποιῆσαί τι ἢ παθεῖν, ὑποχωρεῖ. ὅσα δὲ ἐκ γῆς τὴν φύσιν ἐστίν, ἂν ᾖ φαρμακώδη, ταῦτα δὲ τὴν κοιλίαν λύει. εἰς ταύτην γὰρ ἡ φορὰ τῶν γεωδῶν. ὥστε ἂν ᾖ κινητικόν, ταράττει.

μα Διὰ τί δὲ τὰ μὲν τὴν ἄνω κοιλίαν, τὰ δὲ τὴν κάτω κινεῖ; οἷον ἐλλέβορος μὲν τὴν ἄνω,
D σκαμμωνία δὲ τὴν κάτω· τὰ δέ, ἀμφοτέρας, οἷον ἐλατήριον καὶ τὸ θαψίας ὀπός. ἢ ὅτι τὰ μὲν ἐστὶ ψυχρὰ τῶν φαρμάκων τῶν τὴν κοιλίαν κινούντων, [τὰ δέ, θερμά.] ὥστε τὰ μὲν διὰ τὴν θερμότητα εὐθὺς ἐν τῇ ἄνω κοιλίᾳ ὄντα, φέρεται ἐξ αὐτῆς πρὸς τὸν ἄνω τόπον, κἀκεῖθεν συντήξαντα, μάλιστα μὲν τὰ ἀλλότρια καὶ ἥκιστα συμπεφυκότα· ἂν δὲ
E ψυχρὸν ᾖ τὸ φάρμακον, ἡ πλείστη ὁδὸς τῆς συστάσεως, κάτω. εἰς τὴν ἄνω κοιλίαν ταῦτα, καὶ ἐπὶ τὸ ἀνάπλασμα. ὃ καὶ διὰ τὴν θερμότητα περιττὸν τὸ πνεῦμα πολὺ γινόμενον ὑπ' αὐτοῦ, προστρέπει τοῖς ἐμέτοις ποιεῖ.

τὰ δὲ ψυχρὰ τὴν φύσιν αὐτῶν διὰ βάρος, καὶ πρὶν παθεῖν τι ἢ ποιῆσαι, κάτω φέρεται· κἀκεῖθεν ἐργάζεται τὸ αὐτὸ ὅπερ τοῖς ἄνω. ὄντα γὰρ ἐπὶ πόρους κάτω ἐκεῖθεν, καὶ κινήσαντα οἱ ἀπὸ περιττωμάτων καὶ συντηγμάτων λαβόντα τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ὁδοῦ. ὅσα δὲ ἀμφοῖν μετέχει, καὶ ἔστι μικτὰ τῶν φαρμακωδῶν ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, ταῦτα δὲ δι' ἑκατέρας τὴν δύναμιν ἀπεργάζεται ἀμφοτέρως, ὥσπερ καὶ τοῦ παρασκευάζουσιν οἱ ἰατροὶ μιγνύντες ἀλλήλοις.

μβ Διὰ τί τὰ φάρμακα καθαίρει, ἄλλα δὲ πικρότερα ὄντα καὶ στρυφνότερα, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιούτοις ὑπερβάλλοντα, οὐ καθαίρει; ἢ διότι οὐ διὰ τὰς τοιαύτας δυνάμεις καθαίρει, ἀλλ' ὅτι ἄπεπτα ἐστί (ὅταν γὰρ δι' ὑπερβολὴν θερμότητος ἢ ψυχρότητος, μικρὰ ὄντα τοῖς ὄγκοις, ἄπεπτα ᾖ), καὶ οὐ κρατεῖ, ἀλλὰ μὴ κρατεῖται ὑπὸ τῆς τῶν ζῴων θερμότητος,

ἀνα-

διαχωροῦντα ὄντα ἐπὶ τῆς κάτω κοιλίας, τοῦτο φαρμακεία ἐστίν· ὅταν γὰρ εἰς τὴν κοιλίαν εἰσέλθῃ καὶ διαχυθῇ, φέρεται κατὰ τὸν πόρον εἰς τὰς φλέβας. οὐ πεττόμενα δέ, ἀλλὰ κρατοῦντα, ἐκπίπτει φέροντα [τὰ] ἐμπόδια αὐτοῖς· καὶ καλεῖται τοῦτο κάθαρσις. χαλκὸς δὲ καὶ ἄργυρος καὶ τὰ τοιαῦτα, ἄπεπτα μέν ἐστιν ὑπὸ τῆς ἐν τοῖς ζῴοις θερμότητος, ἀλλ' οὐ διαχωροῦντα τὴν κοιλίαν. ἔλαιον δὲ καὶ μέλι καὶ γάλα, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἐδεστῶν, καθαίρει, ἀλλ' οὐ τῷ ποιῷ, ἀλλὰ τῷ ποσῷ. ὅταν γὰρ διὰ πλῆθος ἄπεπτα γένηται, τότε καὶ καθαίρει· [illegible] διὰ δύο γὰρ αἰτίας ἄπεπτά ἐστι, διά τε τὸ ποιὰ αὐτὰ εἶναι, καὶ διὰ τὸ ποσά· διόπερ οὐ φαρμακεία ἐστὶν οὐδὲν τῶν εἰρημένων. οὐδὲ γὰρ διὰ δύναμιν καθαίρει. δυσωδία δὲ καὶ πικρότης συμβαίνει τοῖς φαρμάκοις, καὶ ἀηδία, τῷ ἐναντίον εἶναι τῇ τροφῇ. τὸ φάρμακον. τὸ μὲν γάρ, πεφθὲν ὑπὸ τῆς φύσεως, τοῦτο προσκρίνεται τοῖς σώμασι, καὶ καλεῖται τροφή· τὸ δέ, μὴ πεφυκὸς κρατεῖσθαι, εἰσιὸν δὲ εἰς τὰς φλέβας, καὶ δι' ὑπερβολὴν θερμότητος ἢ ψυχρότητος ταράττον αὐτό, τοῦ φαρμάκου φύσις ἐστί. μγ Διὰ τί τὰ μὲν ποτά, πολλὰ μὲν ὄντα, τὴν κύστιν λύει, ὀλίγα δέ, τὴν κοιλίαν, ἡ δὲ σκαμμωνία, πολλὴ μὲν οὖσα, τὴν κοιλίαν λύει, ὀλίγη δὲ καὶ πινομένη, τὴν κύστιν; ἢ διότι ἑκάτερον ἑκατέρως ἐστὶν ἀποκριτικόν; τὸ μὲν γὰρ ποτόν, εὐέκκριτόν ἐστιν· ἡ δὲ σκαμμωνία, καὶ καθαρτικόν. τὸ μὲν οὖν ποτόν, πολὺ μὲν ὄν, φέρεται εἰς τὴν κύστιν, καὶ οὐ διαχεῖται ἐν τῇ κοιλίᾳ· ὀλίγον δὲ ὂν κρατεῖται, διαχεῖται καὶ γίνεται φάρμακον αὐτῆς. ἡ δὲ σκαμμωνία, πολλὴ μὲν οὖσα, οὐ τοῦτο κρατεῖται, ὥστε διαχυθῆναι· διαχυθεῖσα δὲ γίνεται φάρμακον, διὰ τὴν εἰρημένην ἐν τοῖς ἄνω τέτταρσιν αἰτίαν. ὀλίγη δὲ οὖσα, μετὰ τοῦ ποτοῦ διαπίνεται εἰς πόρους, καὶ ταχύ, πρὶν πρᾶξαι, καταφέρεται εἰς τὴν κύστιν, καὶ ἐκεῖ τῇ αὑτῆς δυνάμει, ἐξάγει τὰ ὑπολείμματα, καὶ τὰ συντήγματα ὅσα ὑπόλοιπα ἐστίν. ἡ δὲ πολλή, [illegible] διὰ τὴν ἰσχὺν πολὺν χρόνον ἐμμένουσα, ποιεῖ πολλὴν κάθαρσιν καὶ χολήν.

sed etiam quæ insunt natura intima medicamento scilicet vehementiori epoto, aut copiosiori, quam natura patiatur, tam ea ipsa quam quæ excrescentia adfuerint, in ventriculum deducũt: hic verò termore excrementa perturbant. flatumque excitant multum, qui obsistens, vexansque, demum vomitum mouet. Alia quod natura frigida sunt, deorsum versus pondere suo labuntur etiam prius, quam quicquam vel attenuentur vel agant, ac inde prolabescentia, idem agitant quod superiora: vbi enim per additi foramina illinc ascenderunt, itque materiam agitarunt, consecutaque secum, quæ corripuerint, excrementa, colliquamentaque deducunt: at genus medicamenti, quod qualitatis vtriusque particeps, mistumque ex calido frigidoque est, hoc ob eam vtranque facultatem rem potest vtrãque conficere. Hæc è medicamentis cibi generibus saepe medicinas componunt. 43 Cur medicamenta purgare valeant, cum alia pleraque ampliora, cæteraque eiusmodi liquamina tibus insigniora id facere nequeant? An quia non ob eiusmodi vires purgandi habitum facultatem, sed quia concoqui nequeunt: eterenim quæ ob excessum caliditatis, aut frigiditatis, quamuis exiguo corpore sint delectione, aptaque vincere, non vinci ab animantium calore, resolutaque eadem facilè à ventre vtcunque possint, hæc medicamenta habentur. Vbi enim ventrem adierunt, resolutaque sunt, statim ad venas per easdem feruntur semitas quibus permeat cibus: mox cum nihilo concoqui potuerint, sed è contrario persisterent potentia relabuntur, & quæ illis obsistunt secum detrahunt: quæ res purgatio vocitatur. Æs vero, argentum, cæteraque generis eiusdem, etsi concoqui à calore animalium non possunt, sed resolui a ventribus nequeunt. Oleum, mel, lac, cæteraque eiusmodi cibi, purgandi quidem vim obtinent sed quantitatis, non qualitatis ratione: vbi enim ob nimiam sui copiam concoqui minime potuerunt, tum purgant, siquando id facere possunt. Duabus enim illis de causis aliquid concoqui nequeat, aut quia generis peruicacis est, aut quia modum excesserit. Quamobrem nihil ex prædictis medicamentũ est, quippe cum non ob aliquam sui facultatem purgare valeat. Acerbitas, autẽ, acor, malusque odor medicamenta comitantur, eo quòd genus medicamentorum cibo cõtrarium est. Quod enim concoctũ à natura accessit, id corporibus adhærescit, alimẽtumq. appellatur: quod autẽ contineri, domariq minimè possit, sed venas ingressum per excessum caliditatis, frigiditatisve sua perturbet, hoc naturam obtinet medicamenti.

44 Cur piper, si largè sumatur, vesicam soluet, si parce, aluum: è contrario scammonea, si largè sumatur, aluum soluet: si parce, & quæ vetus est, vesicā? An quia singula magis a singulis mouentur: piper enim magis vrinam ciet, scamonea aluum. Itaque si piper sumptum copiosius est, ad vesicam defertur, nec se in aluum diffundit: sed si exiguum ceperis, retentum id aluum soluet, atque ita medicamentum eius exitit. Scammonea verò quæ data copiosius est, retinetur, vt resoluatur: resoluta iam medicamentum efficitur, ob causam quam superius proposuimus. At si exigua vna cum epoto humore per inuisibiles meatus imbibatur, ac celerius ante, quàm perturbet, in vesicam defertur, quā pro sua facultate recrementa, colliquamentáque residentia per summa abducit. Sed illa multa, vt dictum est, quòd diu ex virium soliditate permanserit, largè expurgat, sordesque terrenas potissimū detrahit. 45 Cur inflammationes easdem alij frigefaciendo sanent, alij calefaciendo concoquant? An quòd illis per refrigerationem, his per externum calorem caloris sui copiam colligere placet. 46 Cur mutari cataplasmata debeant? An vt plenius sentiatur. Solita enim vt ea, quæ ventriculo mandamus, non amplius medicamenta sunt, sed pro alimentis recipiuntur: sic etiam hæc fungi suo munere nequeunt. 47 Cur cibum imminuere, laborem augere salubre est? An quia causam ægrotandi excrementorum habet nimietas, quæ tunc certe exuitat, cùm aut cibus superest, aut labor deest. 48 Cur medicamenta, & res amaræ, aut fœdi odoris, magna ex parte purgare possint? An quoniam amara quæcunque, maléque olentia concoqui nequeunt: qua de causa medicamenta quoque amara sunt, atque fœtida. Quæ enim cōcoctionem nullam cibi admittunt, mouereque cum amaritudine possunt, hinc medicamenti sortiuntur naturam. Et si multo plus data sint, perimunt. Quæ autem necant, etsi si exigua dentur, hæc non medicamenta, sed toxica esse dicimus. Nec illa quidem medicamenta vocamus, quæ non suæ generis qualitate purgare queant. Sunt enim pleraque in genere cibi, quæ si largè sumantur, facere idem poterant, ceu lac, oleum, mustum. Sed hæc omnia, quod minus facile concoquuntur, idcircò purgant: nec omnes, sed aliquos. Sunt enim alijs alia concoctu facilia difficiliave. Quamobrem non eadem medicamento omnibus sunt, sed propria plerique comperiuntur. Denique medicamentum non solum concoctionis immune, sed etiam motus efficiens esse debet: sicut & exercitandi ratio extrinsecus illa quidem, aut intrinsecus accedens, nonnisi per motum alienam excernit materiam. 49 Cur odorata genera tam seminum, quam plantarum, mouere vrinam possint? An quia calida, concoctuque facilia sunt,

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

ἀκμαζόμενα, ὑγροῖς καὶ μαλακοῖς; ἢ διότι ἀπὸ μὲν τῶν μὴ καθαρῶν δεῖ ἀφαιρεῖν τι; τοῦτο δέ ἐστιν ὑγρότης ἀλλοτρία, ἣν ἀφαιρεῖν δεῖ. τὰ δὲ δακνηρὰ καὶ δριμέα καὶ στρυφνὰ τοιαῦτα, καί τι ξηρεῖ μᾶλλον τοῦ ὑγροῦ· τὰ δὲ καθαρά, συνουλοῦσθαι δεῖται μόνον.

ν Διὰ τί συμφέρει πρὸς τὰ ἀπὸ φλέγματος νοσήματα, λαγνεία; ἢ ὅτι τὸ σπέρμα περιττώματος ἀπόκρισις, καὶ φύσει ὅμοιον φλέγματι; ὥστε ἀναφέρει πολὺ φλεγματῶδες, ὠφελεῖ ἡ συνουσία. να Πότερον δὲ τροφὴν προσφέρειν ἀρχομένου κάμνοντι ἢ ὕστερον; ἢ ἀρχομένου, ὅπως μὴ προεξαδυνατήσαντι ἡ φλεγμονὴ ἐπιτιθῆ; ὥστε ἀπισχναντέον εὐθύς, ἢ οὕτω προσθρεπτέον· ἀναγκαῖον χρὴ πρῶτον τοῖς ῥοφήμασι· ὑγρότερα γάρ, καὶ λειότερα, καὶ εὐτηκτότερα· καὶ ἐνδέξασθαι τὴν τροφὴν ἐκ τούτου ῥᾴδιόν ἐστιν ἀσθενεῖ σώματι. οὐ γὰρ ἐν [τῇ] κοιλίᾳ δεῖ πονεῖν τὰ σιτία πρῶτον, διαχυθῆναί τε καὶ θερμανθῆναι μετὰ πόνου τοῦ σώματος ταῦτα πέπονθε. νβ Διὰ τί δεῖ σκοπεῖν τὰ περὶ τὸ οὖρον σημεῖα, ἀπολαμβάνοντα τὴν οὔρησιν, εἰ ἤδη πέπεπται, ἀλλὰ μὴ μᾶλλον καὶ συνεχῶς οὐροῦντα; ἢ διότι σημεῖον μὲν τοῦ πεπέφθαι, ἐὰν ᾖ πυρρόν; τοῦτο δὲ γίνεται μᾶλλον διαγινώσκειν. ἢ διότι ἧττον γίνεται ἄτοπον μᾶλλον ὑγρὸν χρόας ὀλίγον ἢ πολὺ ὄν; ἐν μὲν γὰρ τῷ πολλῷ ὑγρῷ, τὰ χρώματα ἐπισκιάζεται· ἐν δὲ τῷ ὀλίγῳ, τὰ χρώματα. δῆλον καὶ ἐπὶ τῆς δρόσου καὶ τῶν αἱμάτων, καὶ ἐπὶ τῶν δακρύων τῶν ἐπὶ τοῖς βλεφάροις. συνεχῶς μὲν ἂν ἀποδιδόμενον, γίνεται πλεῖον· διαπαυόμενον δέ, δέχεται μᾶλλον· ὥστε καὶ ἡ ὄψις τοιοῦτον ὄντα διὰ τὴν πέψιν, καὶ φαίνεται μᾶλλον τῆς ἀπολείψεως γενομένης, καὶ ὥσπερ ἵσταται διὰ τὴν διαίρεσιν.

νγ Διὰ τί οὐ δεῖ πυκνοῦν τὴν σάρκα πρὸς ὑγίειαν, ἀλλ' ἀραιοῦν; ὥσπερ γὰρ πόλις ὑγιεινὴ καὶ τόπος εὔπνους, (διὸ καὶ ἡ θάλαττα ὑγιεινή) οὕτω καὶ σῶμα τὸ εὔπνουν, μᾶλλον ὑγιεινόν. δεῖ γὰρ ἢ μὴ ἐνυπάρχειν μηθὲν περίττωμα, ἢ τούτου ὡς τάχιστα ἀπαλλάττεσθαι· καὶ ἀεὶ οὕτως ἔχειν τὸ σῶμα, ὥστε λαμβάνειν, εὐθύς [τε] ἐκκρίνειν τὴν περίττωσιν, καὶ εἶναι ἐν κινήσει καὶ μὴ ἠρεμεῖν. τὸ μὲν γὰρ μένον, σήπεται, ὥσπερ ὕδωρ τὸ μὴ κινούμενον· σηπόμενον δὲ νοσοποιεῖ· τὸ δὲ ἐκκρινόμενον, πρὸ τοῦ διαφθαρῆναι χωρίζεται. τοῦτο οὖν πυκνουμένης μὲν τῆς σαρκός, οὐ γίνεται· (ὥσπερ οἱ γὰρ ἐμφράττονται οἱ πόροι) ἀραιουμένης δέ, συμβαίνει. διὸ καὶ οὐ δεῖ ἐν τῷ ἡλίῳ γυμνὸν βαδίζειν (συνίσταται γὰρ ἡ σάρξ, καὶ κομιδῇ ἀποσκληρύνεται) καὶ ὥσπερ τὸ σῶμα γίνεται, τὸ μὲν γὰρ ἐντός, διαμένει τι δι' ὀπὰς, ἀπαλλάττεται

quo in genere ea collocamus, quæ citant vrinam: horum enim vis insita calefaciēdi, breui extenuatur. Odor quoque nullam corpulentiam gerit: nam & ea, quæ odorem plenissime reddunt, veluti olida caliditate sua mouent vrinam, sed potius vim obtinent tabefaciendi. Semina verò odorata calida esse, certum est. 50 Cur impuris, tetrisque vlceribus siccis, acribus, acerbisque medicamentis vtendum sit, puris vero, & senescentibus humida tantùm imponantur? An quòd impuris detrahendum aliquid est, quo non nisi humor est alienus, qui adimi debet. Genus autem medicamenti, quod mordax, acre, acerbumque est, id efficere potest & siccem magis, quàm humidiorem. At quæ pura sunt, cicatricem tantùm desiderant.

51 Cur morbis, qui contrahuntur a pituita, libido immodica prodest. An quod semen genus de excrementi cumulum detractio est, idcirco naturam præ se fert pituitæ. Quod igitur multum pituitæ concubitus detrahit, iuuare idcirco potest.

52 Vtrum ergo inter initia mali, cibum afferre melius sit, an post? An inter initia, nec iam penitus debilitato fuerit occurrere. Igitur vel extenuandum statim est, vel ita alendum. Sorbitionibus primum recreandum: hæ namque humidiores, leniores colliquabilioresque sunt, & alimentum hinc capere infirmatum corpus expeditius potest. Nihil enim cibari in ventriculo resolui, perferuereque datè oportet: quod non nisi labore cubantis fieri potest.

53 Cur intuendum vrinam, an concocta sit necne, profluuio intercepto mingendi potius, quam perpetuo? An quod signum concoctionis vrina exhibet rufa, quod quidem melius intercepto profluuio deprehenditur. Genus enim quodque humoris suum colorem plenius ostendit, cum exiguum est, quam cum multum, nam in multo figurę, in exiguo colores conspectiores sensui obuiant: quod etiam in rore, sanguine lacrymaque palpebris adhærente patescet.

[illegible] ... est, tanto ... opportunius constat. Aut enim nullum recrementum existet, aut, quod extiterit, quam primum excernatur, danda opera est, corpusque est semper ita regendum, vt simul atque excrementum admisit, habeat qua parte illud excernat, sitque motui deditum, nō quieti. Quod enim manet, putrescit modo aquæ immotæ, putrescens verò morbum committit: at quod excernitur, ante quàm vitietur, decedit. Hoc igitur vt corpore denso nunquam contingit, (fit enim propè vt inuisibilia foramina claudantur) sic raro, solutoque accedat necesse est. Quam obrem in Sole, nudo corpore minimè ambulandum est: spissatur etenim caro, & concalescit, corpúsque parte interiore humidius redditur: quantum enim humoris residet, aboletur: quantum intestinum est, manet intactū. Qua ratione quoque carnes assæ lixis humidiores sunt. Nec pectore quidem nudo ambulandum est: ita enim vis Solis corporis optimæ parti conditæ adimet, quæ nulla egeat demptione, sed inferna potius eam desiderāt. Inde igitur vt e remoto non nisi cum labore sudor educitur, hinc facile ob loci opportunitatē digeri potest. 55 Quam ob causam pernionibus, & ambustis frigore, tam aqua frigida, quam calida prosit? An quoniam genus id vitij ex nimio humore consistit: frigida igitur humorem restringit, atque exasperat, calida in spiritum vertit, carnémque elaxans, libertatem efflandi præbet spiritui. 56 Cur frigus perniones, calor ambusta & facit, & tollit? An quòd eadem vis colliquefaciendo facit, exiccando tollit. 57 Cur potio febrientibus sæpe, & paulatim subministranda sit? An quòd potio multa præceps defertur, exigua lentè incedens irrorat, madefacit, seséque insinuat corpori. Sicut enim in humo, si qua large accesserit, perfluet, si paulatim verò, madefaciet tantùm: ita etiam in febribus agit. Nam & aquas fluentes si quis paulatim deducit, alueus humorem totum ebibit; sed si tantundem aquæ vniuersum dimiserit, scaturigo velox vsque eò profluet, quò deducere libitum est. Tum æger quiescere immotusque quoad maximè fieri potest, iacere debet immotus, inquam, quòd ignem quoque emarcescere certum est, vbi a nullo mouetur. Nec aduersus flatui cubet, quoniam flatus excitat ignem, solicitatusque per auram ignis ex paruo magnus, assurgit. Obuelandus æger, operiendusque propterea est, quia si nullum igni concedatur spiraculum, extinguitur: nec veste quidem exui debet, donec insudare occœperit.

[illegible] ... σι καὶ τραχύνει τὸ ὑγρόν· τὸ δὲ θερμὸν, ἐκπνευματοῖ, καὶ ἔξοδον ποιεῖ τῷ πνεύματι, ἀραιοῦν τὴν σάρκα. νϛ Διὰ τί τὸ ψυχρὸν καὶ ποιεῖ καὶ παύει τὰ χίμετλα, καὶ τὸ θερμὸν τὰ πυρίκαυστα; ἢ διὰ τὸ αὐτό; ποιεῖ μὲν συντηκόμενα· παύει δὲ, [μᾶλλον] ξηραινόμενα. νζ Ἐν τοῖς πυρετοῖς δίδοσθαι δεῖ τὸ ποτὸν, πολλάκις καὶ κατ' ὀλίγον. τὸ μὲν γὰρ πολὺ, παραῤῥεῖ· τὸ δὲ ὀλίγον μὲν, πολλάκις δὲ, διαβρέχει, καὶ εἰς τὴν σάρκα χωρεῖ. οἷα γάρ τι ἐν τῇ γῇ, ἐὰν μὲν κατὰ πολὺ ἔλθῃ τὸ ὕδωρ, παραῤῥεῖ· ἐὰν δὲ κατ' ὀλίγον, βρέχει μόνον. τὸ αὐτὸ [δὲ] καὶ ἐν τοῖς πυρετοῖς. τὰ γὰρ ῥέοντα ὕδατα, ἐάν τις κατ' ὀλίγον ἄγῃ, ὁ ὀχετὸς ἀναπίνει· ἐὰν δὲ τὸ ἴσον, ἀθρόον ἄγῃ, ὅποι ἐὰν ἄγῃ, χωρεῖ. ἔπειτα κατακείσθω ἀκίνητος ὡς μάλιστα. ἀκίνητος μὲν, ὅτι καὶ τὸ πῦρ φανερῶς, ἐὰν ἠρεμῇ, καταμαραίνεται. πρὸς πνεῦμα δὲ μὴ κατακείσθω, διότι ὁ ἄνεμος τὸ πῦρ ἐξεγείρει· καὶ ῥιπιζόμενον τὸ πῦρ, ἐξ ὀλίγου πολὺ γίνεται. περιστέλλεσθαι δὲ τούτου ἕνεκεν, ὅτι πυρὶ ἐὰν ἀναπνοὴν μὴ διδῷς, σβέννυται, καὶ τὰ ἱμάτια μὴ ἀπογυμνούσθω, ἕως ἂν τοῖς ἐγχέηται. τὸ σα-

Vt e-

οἷον γὰρ πῦρ, τὸ ὑγρὸν σβέννυσι. κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ ἐν τῇ φύσει. ἐπὶ δὲ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, προπαρασκευάζειν δεῖ καὶ ἐκλύσματα, καὶ πυριάματα πρὸς τοὺς πόδας παρατιθέντα· καὶ περιεσταλμένον ἀναπαύεσθαι, ὅπως ὅτι θερμότερος ᾖ πρὸ τῆς λήψεως. καὶ γὰρ ὅπου πολὺ πῦρ, τὸ ὀλίγον πρὸς ἑαυτὸ ἄγει. νζ Τεταρταίους πυρετοὺς δεῖ μὴ λεπτύνειν, ἀλλὰ πῦρ ἐν τοῖς σώμασιν ἐμποιεῖν εἰσάγοντα. δεῖ δὲ καὶ τοῖς γυμνασίοις B χρῆσθαι. ἡ δὲ ἡμέρα ἡ λήψεως, [illegible], ὕπνον μὴ ζητεῖν. διὰ δὲ τοῦτο καὶ συμφέρει θερμαίνουσα δίαιτα, ὅτι ἀσθενὴς ὁ τεταρταῖος πυρετός. εἰ γὰρ μὴ ἦν ἀσθενής, οὐκ ἂν τεταρταῖος ἐγένετο. ὁρᾷς ὅπου πῦρ πολύ, λύχνος οὐ δύναται καίεσθαι; τὸ γὰρ πολὺ, τὸ ὀλίγον πρὸς ἑαυτὸ ἁρπάζει. τούτου δ᾽ ἕνεκεν πολὺ πῦρ ἐν τῷ σώματι ἐμποιεῖν, ὅτι ὀλίγον ὁ πυρετὸς πῦρ ἔχει. ἔστι δὲ τὸ καθ᾽ ἡ- C μέραν διαίτημα, τὸ μὲν, πῦρ, τὸ δὲ, τὸ ὕδωρ εἰς τὸ σῶμα εἰσάγοντα. νθ Εἰσὶ δὲ νόσοι, αἱ μὲν, ἀπὸ πυρός· αἱ δὲ, ἀπὸ τοῦ ὕδατος. ἰατρεύονται δὲ, αἱ μὲν ἀπὸ πυρός, ὕδατι· αἱ δὲ ἀπὸ τοῦ ὕδατος, πυρί. [illegible] γὰρ ξηραίνει.

Ὅσα περὶ ἱδρῶτα. β.

ΔΙὰ τί οὔτε συντείνουσιν οὔτε κατέχουσι τὸ πνεῦμα γίνεται ἱδρὼς, ἀλλὰ D μᾶλλον ἀνεῖσιν; ἢ ὅτι τὸ πνεῦμα κατεχόμενον πληροῖ τὰς φλέβας, ὥστε κωλύει ἐξιέναι; ὥσπερ τὸ ὕδωρ τὸ ἐν ταῖς κλεψύδραις, ὅταν πλήρεις οὔσας ἐπιλάβῃ τις. ὁ δὲ ἱδρὼς πολὺς γίνεται, διὰ τὸ ἐν αὐτῷ ἐπιλήψει ἀθροισθῆναι κατὰ μικρόν. β Διὰ τί οὐχ ἱδροῦσι τὰ ἐν θερμῷ ὕδατι μέρη, οὐδ᾽ ἂν θερμὰ ᾖ; ἢ διότι τὸ ὕδωρ κωλύει τήκεσθαι; ὁ δὲ ἱδρὼς, τὸ [illegible] E ἐν τῇ σαρκί· ὃ κωλύει τήκεσθαι, ἔπειτα ἐκκρίνεται διὰ θερμότητα.

γ Διὰ τί ὁ ἱδρὼς ἁλμυρός; ἢ διότι γίνεται ὑπὸ κινήσεως καὶ θερμότητος, ἀποκρινούσης ὅσον ἀλλότριον ἔνεστιν ἐν τῇ τροφῇ τῆς τροφῆς πρὸς αἷμα καὶ τὰς σάρκας; τοῦτο γὰρ ταχέως ἀφίσταται, διὰ τὸ μὴ οἰκεῖον εἶναι, καὶ ἔξω ἐξικμάζεται. ἁλμυ- F ρὸς δέ ἐστι, διὰ τὸ τὸ γλυκύτατον καὶ κουφότατον εἰς τὸ σῶμα ἀναλίσκεσθαι· τὸ δὲ ἀκατέργαστον καὶ ἀπεπτότατον, ἀποκρίνεσθαι. τὸ τοιοῦτον δὲ ἐν μὲν τῷ κάτω ὑποστάσει,

B Vt enim subiectũ hũc ignẽ [illegible] & occultũ [illegible] humor extinguit. Adde in genere febrium intermittẽtium balneum & fomenta pedibus admouenda, & vestem pleniorem superponendam, & quietem agendam, quibus ita paretur vt corpus perquam calidum sit ante accessionem. Vbi enim multum superest ignis, lucerna nequit ardere: exiguũ quippe ignem multus ille ad se trahit. Ita hic vt multum ignis in corpore præparandum sit: febris enim exiguum continet ignem: multusque proinde ad se ducet exiguum.

58 Quartanis febribus [illegible] extenuandi est non est, sed ignem corpori immittendum: necnon exercitationes [illegible] dum & qua die accessio instat [illegible], somnumque minime quærendum. Hic victus calefaciens prodest, quia febris quartana imbecilla est: nam nisi imbecilla esset, quartana nõ fieret. Videsne lucernam, vbi multus ignis perflagrat, iam asserua- C re flammulã minime posse? Multus enim ille exiguum ad se rapit: ergo multũ ignis accendendum in corpore est, vt quod exiguum febris continet, restinguatur. Sic igitur victus quotidiani ratio, quæ partim ignem, partim rorem inducat in corpus.

59 Morborũ alij ab igne, alij a rore creãtur. Curat morbos igneos ros: ignis hic enim excutit rorem.

Eorum, quæ ad sudorem pertinent sectio secunda, [illegible] XLII.

CVr neque intento, neque retento spiritu sed potius relaxato sudor prouenit? An quoniam retentus spiritus venas implet, itaque humorem exire nõ patitur, vt in aqua fit vasis, quod in mare dem[illegible]ssũ, dulcẽ ita se colligit humorẽ, clepsydráque ob id nominatum est: nequit enim effluere, cum quis pleno iam vase partẽ alteram obturauit: sed vbi per spiritus liber- E tatẽ sudorem promere licuit, multus certé erũpit, quoniã eo ipso retẽtu, copia humoris paulatim collecta est. 2 Cur membra aquę immersa calidæ nõ sudẽt, etiã si ex se ipsa recalescãt? An quòd aqua liquescere nõ sinit: sudor autẽ res vitiose adducta corporis est, vt quæ per calorẽ excerni debeat. 3 Cur sudor salsus sit? An quia motu efficitur, & calore secernẽte quicquid alienũ per adhærẽtiã intimã tenetur, inest in alimẽ- F to ad sanguinẽ carnesq. id enim ocyus tamẽ segregatur, quoniã nec aptum nutritioni est, & foras demum euanescit. Salsus verò propterea est quòd pars quidẽ dulcissima leuissimaq. tota ad corpus nutriẽdũ absumpta est. Pars autẽ aliena illicita, crudissimaq;

tantùm absoluitur, quæ partim deorsum collapsa, & subsidens vrina vocatur, partim in corporis summa emergens, sudor est: ambo tamen salsa ob eandem causam prodeunt. 4 Cur magis parte superiore corporis, quàm inferiore sudemus? Vtrum quoniam calor sursum tendit, superque manet, propterea humorē secum trahere potest: An quoniam sudorem spiritus moueat, qui sedem habet superiorem: an quia sudor non nisi humor est incoctus: quo certè humore pars humet superior, habitus etenim corporis supra potius innotescit. 5 Quam ob causam cùm manus exercitamus, sudor maximè oriatur, modò cæteræ corporis partes positum suum seruent? An quoniam robur huic præcipuè loco inditus est. hoc enim spiritum continemus, qui parti robustissimæ proximus est: dum verò laboramus, Vires augemus, his auctis, magis spiritum continemus. Tum etiam cùm hac perfricamur parte, magis, quàm cum alia, laboramus. Spiritu nanque retento simul & perfricamus, & perfricamur, dum ita exercemur. 6 Cur sudor capitis aut nullum reddat malum odorem, aut minus, quàm reliqui corporis: An quia locus capitis opportunus spirationibus est: & quidem laxum se ipse demonstrat, argumento exoriendi capilli. Loca autem, & quæ in locis tenentur, grauiter olent, si spirandi careant libertate. 7 Quam ob causam, qui se lucta exercent, si interposita aliquantisper quiete luctentur, magis sudabunt, quàm si continuè? An quoniam humor data requie sese colligit, quem deinde luctandi exercitatio educit. Continuò verò illa, modo Solis corpora assiccare potest. 8 Cur magis sudamus, cùm non longo interposito tempore sudor euocatur? An quia non humor tum causa est vt sudemus, sed foraminum quoque abditorum apertio, & corporis raritas, atque solutio. His igitur, qui diu sudandi intermiserint vsum, foraminum iter clauditur: at iis, qui crebrò vtuntur, patefactum semper habetur. 9 Quare Sol nuda magis, quàm induta, calefaciat corpora, induta magis sudare soleant? Vtrum quia Sol corporis, deurendo, foramina comprimat: an quia vapores exiccet, quæ minus possunt accidere indutis. 10 Cur facies maximè sudet? An quia quæ laxa, humida, solutáque maximè sunt, hæc sudori se peruia exhibent. Caput autem fons esse humoris videtur: & quidem pilorum lasciuia sedem hanc propter humoris copiam possidet, locúsque idem rarus, gracilentúsque est. Igitur secundum naturam transitus agitur sudoris.

A οὖρον καλεῖται· ἐν δὲ σαρκὶ, ἱδρώς· ἄμφω δ' ἁλμυρὰ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. δ Διὰ τί τὰ ἄνω ἱδροῦσι μᾶλλον τῶν κάτω; πότερον τὸ θερμὸν ἄνω καὶ ἀνέρχεται, καὶ ἔστιν ἄνω· τοῦτο δ' ἄνω φέρει τὸ ὑγρόν; ἢ ὅτι πνεῦμα ποιεῖ τὸν ἱδρῶτα· τοῦτο δ' ἐν τοῖς ἄνω; ἢ διότι ἄπεπτον ὑγρὸν ὁ ἱδρώς ἐστι· τοιοῦτο δ' ἐν τοῖς ἄνω; ἡ γὰρ κρᾶσις ἄνω.

B ε Διὰ τί τὰς χεῖρας γυμναζομένοις μάλιστα ἱδρὼς γίνεται, ἐὰν τὰ ἄλλα ὁμοιοσχημονῶμεν; ἢ διότι ἰσχύομεν μάλιστα τούτῳ τῷ τόπῳ· τούτῳ γὰρ τὸ πνεῦμα κατέχομεν· ὥστε καὶ τῷ τρίβεσθαι συμπονοῦμεν μᾶλλον, ἢ ὅταν ἄλλο μέρος τρίβωμεν. τῇ γὰρ καθέξει τοῦ πνεύματος, καὶ τριβόμενοι γυμναζόμεθα, καὶ τρίβοντες. ϛ Διὰ τί ὁ ἱδρὼς ἐν τῇ κεφαλῇ, ἢ οὐκ ὄζει, ἢ ἧττον τοῦ ἐκ τοῦ σώματος; ἢ ὅτι εὔπνους ὁ τῆς κεφαλῆς τόπος; C δηλοῖ δ' ἀραιὸς ὤν, τῷ τὰς τρίχας ἐκφύειν. δυσώδεις δ' οἱ τόποι, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς γίνεται, ὅσα μὴ εὔπνοα. ζ Διὰ τί οἱ γυμναζόμενοι ἐὰν διαναπαυσάμενοι παλαίσωσι, μᾶλλον ἱδροῦσιν, ἢ ἐὰν συνεχῶς; ἢ διὰ τὸ ἀθροίζεσθαι διαναπαυομένων· ἔπειτα τοῦτον τὸν ἱδρῶτα ἐξάγει ὕστερον ὁ πόνος· ὁ δὲ συνεχὴς, ἀναξηραίνει ὥσπερ ὁ ἥλιος.

D η Διὰ τί μᾶλλον ἱδροῦσιν, ὅταν μὴ διὰ πολλοῦ χρόνου χρῶνται ταῖς ἀφιδρώσεσιν; ἢ διότι οἱ ἱδρῶτες γίνονται οὐ μόνον δι' ὑγρότητα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τοὺς πόρους ἀνεῷχθαι μᾶλλον, καὶ ἀραιὰ τὰ σώματα εἶναι, τοῖς μὲν οὖν μὴ χρονίοις συμμεμύκασιν οἱ πόροι, τοῖς χρονίοις δ' ἀναστομοῦνται. θ Διὰ τί τοῦ ἡλίου μᾶλλον θερμαίνοντος τοὺς γυμνοὺς ἢ τοὺς ἀμπεχομένους, ἱδροῦσι μᾶλλον E οἱ ἀμπεχόμενοι; πότερον ὅτι τοὺς πόρους συμμύειν ποιεῖ ἐκκαίων ὁ ἥλιος; ἢ διότι τὰς ἀτμίδας ξηραίνει· ἀμπεχομένοις δὲ, τοῦτο ἧττον συμβαίνει; ι Διὰ τί ἱδροῦσι μάλιστα τὰ πρόσωπα; ἢ ὅτι τὰ ἀραιὰ καὶ ὑγρὰ μάλιστα· διὰ δὲ τούτων ὁ ἱδρὼς διαπορεύεται; δηλοῖ δὲ πηγὴ εἶναι ἡ κεφαλὴ τοῦ ὑγροῦ. διὸ καὶ αἱ τρίχες, διὰ τὸ πολὺ ὑγρὸν εἶναι ὁ τόπος, ἀραιὸς καὶ ἰσχνός. διέξοδος ἄρα κατὰ φύσιν. F

ια Διὰ τί οὐκ ἀθρόου ὄντος τοῦ πυρὸς, μᾶλλον ἱδροῦσιν, ἀλλ' ἐλάττονος ἀεί, διὰ ἢ πλείονος ἐπιγιγνομένου; εἰ γὰρ ἐν τοῖς πυριατηρίοις ἱδροῦσι μᾶλλον, ἢ εὐθὺς εἰ εἶεν τοσοῦτοι. ἢ ὅτι τὸ σύμμετρον ἐργάζεται, ὥσπερ εἰ τοσοῦτον ποιεῖ τὸ πλέον, οὐ ποιήσει πλέον ἢ μᾶλλον τοὐναντίον, ὅτι τοῦ συμμέτρου ἐστί, ἐργάζεται τὸ ἔργον. διὰ μὲν οὖν τοῦτο, οὐχ ὑπὸ πλείονος μᾶλλον ἱδροῦσι· διὰ δὲ τὸ πρὸς ἕκαστον, ἄλλην εἶναι συμμετρίαν, καὶ τὸ παντοίως μὴ ἔτι ποιεῖν, προστιθεμένου μᾶλλον. οὐ γὰρ ταὐτὸ τὸ προοδοποιοῦν εἰς ἕκαστον, καὶ ἐπιτηδείως ἔχειν παρασκευάζει, καὶ ἤδη τοῦτο ἐργάζεται, ἀλλ' ἕτερον. τὸ μὲν οὖν ὀλίγον μᾶλλον ἢ πολύ, προοδοποιοῦν καὶ παρεσκευάσατο τὸ σῶμα πρὸς τὸ ἱδροῦν. ἄλλης δὲ δεῖ συμμετρίας καὶ πλείονος πρὸς τὸ ποιῆσαι. τοῦτο δὲ οὐκέτι ποιεῖ ὃ πρότερον, ἀλλὰ μετ' αὐτὸ ὕστερον, ἄλλης τῆς συμμετρίας γενομένης. ιβ Διὰ τί ἀποσπογγιζομένοις μᾶλλον ῥεῖ ὁ ἱδρὼς ἢ ἐὰν περιμένωσι; πότερον διὰ τὸ καταψύχεσθαι ὑπὸ τοῦ ἔξω; ἢ ὅτι ὥσπερ πῶμα ἔχει ὁ ἔξω ἱδρὼς ἐπὶ τοῖς πόροις, ὥστε κωλύει τὸ ἔσωθεν τὴν ὁρμήν. ιγ Διὰ τί τὸ πήγανον δυσώδεις τοὺς ἱδρῶτας ποιεῖ, καὶ ἄλλ' ἄττα τῶν μύρων; ἢ ὅτι ὅσων ἐστὶν ἡ ὀσμὴ βαρεῖα ἐστί, ταῦτα κεραννύμενα τῇ περιττωματικῇ ὑγρότητι, κακωδεστέραν ποιεῖ τὴν ὀσμήν; ιδ Διὰ τί ἱδροῦμεν τὸν νῶτον μᾶλλον ἢ τὰ ἔμπροσθεν; ἢ ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἔμπροσθεν ἐστὶ τόπος ἐντός, εἰς ὃν ἀποχετεύεται τὸ ὑγρόν. ἐν δὲ τοῖς ὄπισθεν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἔξω τὴν ἔκκρισιν ἀναγκαῖον γίνεσθαι. τὸ δ' αὐτὸ αἴτιον καὶ ὅτι τὴν κοιλίαν ἧττον ἱδροῦμεν ἢ τὸ στῆθος. ἔτι δὲ ὅτι μᾶλλον διαφυλακτικά ἐστι τοῦ ἱδρῶτος τὰ νῶτα, καὶ τὰ ὄπισθεν, ἢ τὰ ἔμπροσθεν, διὰ τὸ μᾶλλον τὰ ἔμπροσθεν [τῶν ὄπισθεν] ἀποψύχεσθαι· ὅπερ ἐστὶν αἴτιον καὶ τοῦ τὰς μασχάλας ἱδροῦν τάχιστα καὶ μάλιστα· ἥκιστα γὰρ ψύχονται. ἔτι δὲ σαρκωδέστερά ἐστι τὰ κατὰ τὸν νῶτον τῶν ἔμπροσθεν· ὥστε ὑγρότερα. πλείων δὲ ὑγρότης ἐστὶν ἐν τοῖς ὄπισθεν. ὁ γὰρ μυελὸς κατὰ τὴν ῥάχιν ὢν, ὑγρασίαν πολλὴν περιέχει. ιε Διὰ τί ἐφ' ἃ κατακείμεθα, οὐχ ἱδροῦμεν; ἢ ὅτι θερμὸς ὢν ὁ τόπος οὗ ἁπτόμεθα, κωλύει διιέναι τὸν ἱδρῶτα. ἀναξηραίνει γὰρ αὐτόν; ἔτι δὲ θλίβεται. θλιβόμενον δὲ διαχεῖται τὸ αἷμα, οὗ συμβαίνοντος, καταψύχεται μᾶλλον.

A 11 Cur igne neque vniuerso, neque per diminutionem oblato, sed per incrementa continua magis sudamus? Qui enim in caldariis ita se calefaciant, magis sudant, quam si protinus tantundem ignis admiserint. An eo, quòd se modicè habeat agat vnumquodque: ergo si tantum agit plus si fuerit, non aget? An potius è diuerso, quoniam scilicet eò rem quodq. efficiat, quòd se modicè habeat. Hac igitur de causa nihilò plus sudamus vbi plus additũ sit. B Sed quoniam modi singuli singulis respondent, quódque iam egerit, non amplius agit: hinc fit, vt modo aucto magis sudemus. Neque enim quod præcedit ad singula, & preparat, vt res subdita apta sit, idem potest etiam opus efficere, sed alium hoc fungatur officio necesse est. Parũ itaque potius, quàm multum caloris, præcessit, præparauitque corpus ad sudandum, sed ad afficiendum, alio certè, ampliorique modo opus est: hoc enim effici ab eo non C potest, quòd prius egerat, sed aliud post desideretur, quòd modum obtineat conuenientem. 12 Cur detergenti magis profluit sudor, quam residere sinenti? Verum quoniam refrigerari extrinsecus contingit, an quòd sudor exterior, velut operculum foraminibus adhærens corporis, ita ne interior se promere possit. 13 Qua de causa ruta, & nonnulla pigmenta sudores fœtidos moueant? An quia quorum odor D grauitatẽ præ se fert, hæc humoribus sordidis admista fœdum mouere odorẽ possunt. 14 Cur tergo magis, quam priore parte, sudamus? An quòd in parte priore locus sanè intus habetur, in quem humor deducitur, quod in posteriore non est, sed foras ibi excerni itur necesse est. Hoc idem etiam facit, vt ventre minus, quam pectore, sudemus. Adde quòd sudorem terga magis seruare possunt, & posterior pars E magis, quàm prior, quoniam prior magis, quam posterior, refrigeratur. Quod etiam causæ est, vt alæ citissime, atque maximè valeant resudare, videlicet quia minimè refrigerantur. Adhæc, posterior carnulentior pars est, quàm prior, & proinde humidior. Causam verò cur humidior sit, medulla habet, quæ per spinam tendens, multũ humiditatis afferre possit. 15 Cur ea parte, qua iacemus, sudare non possu- F mus? An quoniam pars qua tangimus, cum plus, quàm modicum sit, incalescens prohibet, ne permeet sudor: reficcat enim atque absumit. Item comprimi eam partem sic euenit: hæc verò sanguinẽ compressa diffundit, quo diffuso satis refrigeratur.

Argumento sanè torpor est, quippe qui non nisi frigoris iniuria fiat, atque effici vel afflictu, vel ictu soleat. 16 Quare qui dormiunt, magis sudant? An circum obsistendi ratione euenit. Calor enim parte interna collectus, potest expellere humorem. 17 Cur facie maximè sudemus, cum in ea minimum carnis sit? An quòd expeditius illa sudare possunt, quæ humida, laxaque sunt. Caput autem tale est: continet enim suam plurimam humiditatem. Quod vtique venarum ratione patescit, quæ hinc pertendunt. Distillationes quoque ex capite oriuntur, & cerebrum humidū est, & foramina permulta in capite habentur, quæ tam multa esse, ac foras vsque pertendere, capillorum indicio constat. igitur sudor non à partibus imis, sed de capite oritur. Vnde etiam fit, vt primum, & maximè fronte sudemus: primò enim frons subdita est. 18 Qua de causa, qui sudant, si vel aqua, vel flatu refrigescant, nauseant? Verum quoniam humor, qui ex fluxu continuo minimè quiescere possit, hic refrigescens, in parte priore vniuersus constiterit? An quòd spiritus, qui foras versus proueniens, in sudorem ob frigoris occursum conuertitur, hic intus ante frigescens, quàm exeat, transeat in humorem, atque in eam partem incumbens nauseam moueat? 19 Cur in capite, pedibusque incalescentibus sudores maximè excitentur? An quoniam humorem ad se membra incalescentia trahunt, humor autem partem, qua absumatur, nullam habet, cùm ea loca ossibus scateant: itaque vt excidat foras, necesse est. 20 Quare qui laborant, vbi à labore destiterint, sudare incipiunt? Nam si labor causa est, cùm laborant, sudare debent. Verum quòd inter laborandum venæ spiritu inflatæ comprimi foramina cogant, data verò quiete laxæ conside int, itaque per ampliora iam facta foramina, expeditius humor peruadat? An quoniam, cum laboratur, spiritum ex cohærente humore motus secernit, & calore, qui à motu excitatur, humor in spiritum per summa corporis extenuatur? Cum verò à labore cessatum est, simul & calor desinit, & ex spiritu spissescente humor, qui sudor appellatur, consistit.

21 Verum per æstatem potius, an per hyemem sudor mouendus sit? An tunc opportunè sudatur, cùm humidiora corpora sunt, neglectaque difficiliora redduntur? Igitur per hyemem potius conuenit. An magna per id tēpus mutatio fit,

σημεῖον δὲ ἡ νάρκη, κατάψυξις τις γάρ ἐστι πάθος, καὶ γίνεται ἐκ θλίψεως, ἢ πληγῆς.

ιϛ Διὰ τί οἱ καθεύδοντες μᾶλλον ἱδροῦσιν; ἢ διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν; ἀθροιζόμενον γὰρ τὸ θερμὸν ἐντός, ἐξελαύνει τὸ ὑγρόν.

ιζ Διὰ τί τὸ πρόσωπον μάλιστα ἱδροῦσιν, ἀσαρκότατον ὄν; ἢ ὅτι εὐίδρωτα ἐκεῖ, ὅσα ὑγρὰ καὶ ἀραιά; ἡ δὲ κεφαλὴ τοιαύτη. ὑγρότατον γὰρ οἰκείαν ἔχει πλείστην. δηλοῦσι δὲ αἱ φλέβες τείνουσαι ἐντεῦθεν, καὶ οἱ κατάρροι ἐξ αὐτῆς, καὶ ὁ ἐγκέφαλος ὑγρός, καὶ οἱ πόροι πολλοί. σημεῖον δὲ αἱ τρίχες, ὅτι πολλοὶ οἱ πόροι εἰσί, διαφαίνοντες ἔξω. οὐκ οὖν ἐκ τῶν κάτω ὁ ἱδρώς, ἀλλ' ἐκ τῆς κεφαλῆς γίνεται. διὸ [καὶ] ἱδροῦσι καὶ πρῶτον καὶ μάλιστα τὸ μέτωπον· ὑπόκειται γὰρ πρῶτον· τὸ δὲ ὑγρόν, κάτω ῥεῖ, ἀλλ' οὐκ ἄνω. ιη Διὰ τί οἱ ἱδροῦντες, ἐὰν ψυχθῶσιν ἢ ὕδατι ἢ πνεύματι, ναυτιῶσι; πότερον τὸ ὑγρὸν ψυχθὲν ἐπὶ ἀθρόον, ὥσπερ ὂν ἐν ὁρμῇ διὰ τὸ ῥεῖν; ἢ καὶ τὸ πνεῦμα ἰὸν ἔξω, γίνεται ἱδρώς, διὰ τὴν ψύξιν, τοῦτο ἔσω ψυχθὲν πρὶν ἐξελθεῖν, ὑγρὸν ἐγένετο, καὶ συμβαῖνον ποιεῖ τὴν ναυτίαν; ιθ Διὰ τί ποτ' ἐκ τῶν ποδῶν καὶ τῆς κεφαλῆς, μάλιστα ἱδρῶτες γίνονται θερμαινομένων; ἢ ὅτι τὸ θερμαινόμενον ἐφέλκει ἐφ' ἑαυτὸ τὸ ὑγρόν; τὸ δ' ὑγρὸν οὐκ ἔχει ὅποι καταναλίσκηται, διὰ τὸ δὴ τοὺς τόπους τούτους ὀστώδεις εἶναι· ἐκπίπτει οὖν ἔξω. κ Διὰ τί οἱ πονοῦντες, ὅταν παύσωνται, ἱδροῦσιν; ἔδει γάρ, εἴπερ ὁ πόνος αἴτιος, ὅτε πονοῦσι. πότερον ὅτι πονούντων μὲν, ὑπὸ τοῦ πνεύματος αἱ φλέβες ἐμφυσώμεναι, τοὺς πόρους συμμεμυκέναι ποιοῦσι· παυσαμένων δὲ συνίζουσιν; ὥστε δι' εὐρυτέρων γινομένων τῶν πόρων ῥᾷον διεξέρχεται τὸ ὑγρόν. ἢ ὅτι πονούντων μὲν ἀποκρίνει ἡ κίνησις ἐκ τοῦ συμπεφυκότος ὑγροῦ πνεῦμα, καὶ διὰ θερμότητα τὴν ἀπὸ τῆς κινήσεως, γίνεται τὸ ὑγρὸν πνεῦμα ἀπολεπτυνόμενον; ὅταν δὲ παύσωνται πονοῦντες, ἅμα καὶ ἡ θερμότης λήγει, καὶ ἐκ τοῦ πνεύματος πυκνουμένου, ὑγρὸν γίνεται, ὃ καλεῖται ἱδρώς. κα Πότερον δεῖ μᾶλλον τοῦ θέρους προσαναγκάζειν τὸ ἱδροῦν, ἢ τοῦ χειμῶνος; ἢ ὅτι μᾶλλον ὑγροὶ καὶ χαλεπώτεροι ἀπὸ ἀμελείας γίνονται. ὥστε τοῦ χειμῶνος εἴη ἂν μᾶλλον, ἢ μεγάλη ἡ μεταβολή;

καὶ τὰ περιττώματα οὐ συνεκπέττεται; πάλιν, ψυχθέντος ἔτι παρὰ φύσιν τοῦ χειμῶνος. δῆλον δὲ ὅτι τοῦ θέρους μᾶλλον. καὶ γὰρ τὰ ὑγρὰ σήπεται μᾶλλον ἅπαντα τοῦ θέρους. διὸ τότε δεῖ ἐκκενοῦν. διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ οὕτως ἔλεγον. κβ Διὰ τί ἀεὶ τοῦ πόματος ῥέοντος, καὶ τῆς ἀποῤῥοῆς γινομένης ἐκ τῶν περιττωμάτων, οὐ κουφίζεται τὸ σῶμα, ἐὰν μὴ ἀφιδρώσῃ; ἢ ὅτι ἐλάττων ἡ ἔκκρισις; ὅταν γὰρ ἐξ ὑγροῦ μεταβάλλῃ εἰς ἀέρα, πλεῖον γίνεται ἐξ ἐλάττονος. τὸ γὰρ ὑγρὸν διακρινόμενον, πλεῖον. ὥστε πλείονι χώρᾳ ἡ ἔκκρισις. διὰ δὲ τοῦτο, καὶ ὅτι δι' ἐλαττόνων πόρων ἡ ἔκκρισις ἐστίν. ἔτι τὸ γλίσχρον καὶ τὸ κολλῶδες, μετὰ μὲν τοῦ ὑγροῦ ἐκκρίνεται, διὰ τὴν κατάμιξιν· μετὰ δὲ τοῦ πνεύματος, ἀδυνατεῖ. μάλιστα δὲ τοῦτ' ἐστὶ τὸ λυποῦν. διὸ καὶ οἱ ἔμετοι τῶν ἱδρώτων κουφίζουσι μᾶλλον, ὅτι συνεξάγουσι ταῦτα, ἅτε παχύτερα καὶ σωματωδέστερα ὄντα. καὶ ὅτι τῆς μὲν σαρκὸς πόρρω ὁ τόπος ἐστίν, ἐν ᾧ τὸ γλίσχρον καὶ τὸ κολλῶδες· ὥστε ἔργον μεταστῆσαι. τῆς δὲ κοιλίας, ἐγγύς. ἢ γὰρ ἐν αὐτῇ ἐγγίνεται, ἢ πλησίον· διὸ καὶ δυσεξάγωγον δῆλον.

κγ Διὰ τί ἧττον ἱδροῦσιν ἐν αὐτῷ τῷ πονεῖν, ἢ ἀνέντες; ἢ ὅτι πονοῦντες μὲν ποιοῦσι, πεπαυκότες δέ, πεποιήκασιν, ὥστε τότε συνεκκρίνεται πλέον. ἐπὶ μὲν γὰρ γίνεται, ἐπὶ δὲ ἐστίν. ἢ ὅτι πονούντων μέν, συγκλείονται τῆς σαρκὸς οἱ πόροι, διὰ τὴν κάθεξιν τοῦ πνεύματος· ὅταν δ' ἀνῶσιν, ἀνοίγονται; διὸ καὶ τὸ πνεῦμα κατέχοντες, ἧττον ἱδροῦσιν.

κδ Διὰ τί ὅταν ἐργαζώμεθα, ὁ ἱδρὼς οὐ πλείων, καὶ ὅταν ἐν κινήσει ᾖ τὸ σῶμα, ἀλλ' ὅταν παύσηται; ἢ ὅτι τότε μὲν ἅπαν; ὑπὸ τῆς χειρὸς ἢ ἄλλου τινὸς ὅταν ὕδωρ ῥέον ἀποφραχθῇ, πανταχόθεν συναθροιζόμενον, ὅταν δὲ ἀφεθῇ, πλεῖον ἢ ὅσον ἐξ ἀρχῆς. ὡς δὲ ὑπὸ τῆς χειρός, οὕτω καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ὅταν ἀπολαμβάνηται, ὥσπερ ἐν τῇ κλεψύδρᾳ, καὶ πάλιν πρὸς τὴν κύστιν· ἀπολαμβάνει γὰρ ἐν τοῖς. ὁμοίως οὖν πολλῆς κινήσεως οὔσης τὸ πνεῦμα ἐναπολαμβάνεται· διὸ καὶ αἱ φλέβες διατείνονται τοῦ ὑγροῦ οὐ δυναμένου ἐξιέναι. ἀπολαμβανόμενον δὲ ἀθρόον τὸ ὑγρόν, ὅταν ἀνεθῇ τὸ πνεῦμα, ἀθρόον ἐξέρχεται.

κε Διὰ τί ὅταν πίνωσιν, ἧττον ἱδροῦσιν ἐπιφαγόντες; ἢ διότι τὸ σιτίον ἀποσπᾷ τὴν ὑγρότητα, καὶ διαφθείρει ὥσπερ ἐμπεσόν;

A nec excremẽta concoqui poſsint, cùm cælum contra naturam frigeat? Igitur per æſtatẽ potius mouendum, quippe cum humores per æſtatem potius omnes putreſcere ſoleant: quapropter exhauriendum tunc eſt, vt etiam veteres omnes authores hac eadem de cauſa cenſent. 22 Quare cum corpus aſsiduè fluat, effluxúſque ipſe de excrementis proueniat, corpus leuari non poſsit, niſi ſudauerit? An quia minus B excernitur, quàm ſatis ſit? Cùm enim ex humore mutatur in aerem, plus de minori exiſtat, neceſſe eſt. Humor enim quicunque, copioſius, cùm ſic diſcernit, redundat, diutiúſque ob eam rem profectò excernitur. Lenta item glutinoſaque excrementa, vt cum humore propter miſtionem excerni poſſunt, ita cum ſpiritu nequeunt: quæ quidem res maximè officere poteſt. Hinc etiam vomitus magis, quàm ſudores, corpora leuant: quoniam ea ipſa C excrementa educũt, vt quæ craſsiora, corpulentioráque ſint, atque cùm carni quidem procul is locus ſit, qui lentam illam, glutinoſámque materiam continet: itaque non ſine magno negotio dimouendi datur facultas. Ventri autem è vicino eſt: aut enim in eo conſiſtit, aut propè. Quo fit, vt difficile queant aliter educi. 23 Cur minus inter laborandum ſudamus, quàm cum relaxati labore quieſcimus? An quo-D niam cùm facimus, laboramus, cum fecimus, laborauimus? Igitur plus tunc ratione excernitur. Alterum enim fieri ſit, alterum eſſe. An quia cum laboramus, carnis foramina retento ſpiritu obſerantur? Cùm autem relaxamus, aperiuntur? Quo fit etiam vt ſpiritu retento minus ſudare poſsimus. 24 Quamobrem non in currendo, agitandóque corpus, ſed poſtea, quam ceſſatum eſt, plus ſudoris euadat? E An riuus quemadmodum manu, vel aliquò fluens, vndique aqua obſtruſa ſe colligit, relaxatque, demum copioſior profluit, quàm antea: ſic etiam inhiberi eadem à ſpiritu poteſt, vt in vaſe, cui nomen clepſydra, atque etiam in veſica. Coercetur enim, detineturque intus humor à ſpiritu. Pari igitur ratione, cùm corpora motu vehementiori citantur, ſpiritus intus circunuenitur, coercetúrque: itaque ve-F næ etiam diſtenduntur, & intumeſcunt, cum humor ſe educere nequeat. Quòd cùm vniuerſus coerceatur, ſpiritu pòſt relaxato, vniuerſus erumpat neceſſe eſt.

25 Cur ſi quis cùm biberit, cibum ſumat, minus ſudet? An quoniam cibus ingeſtus, humorem attrahit quaſi ſpongia

Est enim non parum, rei impetum retorsisse, quod vel fluentorum constat argumento: ita enim cibo quoque ingesto, meatus apprehendisse plurimùm valet.

26 Cur trepidantes pedibus sudamus, nõ facie? Rationabilibus enim tunc pedibus quoque sudetur, cùm corpore toto sudamus, locus hic enim frigidissimus est, quã ob rem pedes minimè solent sudare. Et quidem medici in aduersis valetudinibus pedes potissimùm operiendos præcipiũt, quoniam frigus hi quam facillimè sentiunt, itaque rigoris initium reliquo etiam corpori expeditè committunt. An quòd trepidatio non caloris de summis locis ad ima transitio est, vt accidit in metu, ex quo aluí etiam metuentium sæpe funduntur, sed eius incrementum potiùs caloris accedit, vt in ira: quippe cùm ira feruor cordi suffusi sanguinis sit, & trepidans ipse non metu, refrigerationéque sit ita affectus, sed membri ipsius affectione. 27 Cur idem facie non sudant, sed erubescunt? An quoniam amplius incalescunt, itaque faciem calor exsiccat errans per summa. Pedum tamen humorem propterea liquefacit quòd vt minor est, quàm vt exiccet, sic maior insito, præconditóque calore naturali est, vt sudorem ciere possit. 28 Cur dormientes, quàm vigilantes, sudare magis solemus? An quòd sudoris origo intrinsecus est, interna autem calidiora habemus: ergo calor intimus humorem diffundens intimum, educit. An humoris aliquid semper à corpore effluit, sed latet, quia nihil solidum est, cui humor occurrens se colligat. Argumentum cur ita sit, quòd partes cauiores assiduè sudant. 29 Cur in caldariis tum magis sudamus, cùm tempus frigidũ est? An quoniam calor propter frigoris obsistentiam foras euadere non potest, arcetur enim: verùm intus se peruoluens ac insidens, humorem soluit interiorem, sudorémque ex eo producit. 30 Cur sudor vtilior est, qui corpore nudo currẽti prodierit, etiam si minor sit quam qui sub veste se prótulerit? An quòd laborasse, quàm non laborasse, melius esse perpetuum est: & sudor verò, quem labor præstiterit, eo melior est, qui sine labore prouenisset, & qui maiori cum labore melior, quam qui cum minori. Maiori autem cum labore is est, qui nudo corpore currenti prodierit. Nam nisi admodum cursum intenderit, sudare non poterit, qui nudus est. Vestitus contrà, celeriter sudat, etiam si parum se concitarit, propter vestis teporem.

A ἔστι δὲ κωλῦσαι τὴν ὁρμὴν οὐ μικρὸν μέρος, ὥσπερ ἐν τοῖς ῥεύμασι τὸ ἀπολαβεῖν τοὺς πόρους προσεντεγχθεῖσαν τὴν τροφήν. κϛ Διὰ τί οἱ ἀγωνιῶντες ἱδροῦσι τοὺς πόδας, τὸ δὲ πρόσωπον οὔ; μᾶλλον γὰρ εὔλογον, ὅταν καὶ ἱδρώσῃ τὸ σῶμα, τότε μάλιστα καὶ τοὺς πόδας. ψυχρότατος γὰρ ὁ τόπος· διὸ καὶ ἥκιστα ἱδροῦσι. καὶ οἱ ἰατροὶ ἐν ταῖς ἀρρωστίαις μάλιστα περιστέλλειν τοὺς πόδας παρακελεύονται, ὅτι εὔψυκτοί εἰσιν. ὥστε ἀρχὴν ῥᾳδίως ῥίγους ποιοῦσι καὶ τῷ ὅλῳ σώματι. ἢ ὅτι καὶ ἡ ἀγωνία οὐ θερμότητος ἐστι μετάστασις, (ὥσπερ ἐν τῷ φόβῳ ἐκ τῶν ἄνω τόπων εἰς τοὺς κάτω. διὸ καὶ αἱ κοιλίαι λύονται τῶν φοβουμένων) ἀλλ' αὔξησις θερμοῦ, ὥσπερ ἐν τῷ θυμῷ; καὶ γὰρ ὁ θυμὸς ζέσις τοῦ θερμοῦ ἐστι τοῦ περὶ τὴν καρδίαν· καὶ ὁ ἀγωνιῶν, οὐ διὰ φόβον καὶ διὰ ψύξιν πάσχει, ἀλλὰ διὰ τὸ μέλλον. κζ Διὰ τί τὸ πρόσωπον ἐξέρυθρον γίνεται, οὐχ ἱδροῦσι δέ; ἢ διὰ τὸ μᾶλλον θερμαίνεσθαι; ὥστε τὸ μὲν ἐν τῷ προσώπῳ ὑγρὸν, ξηραίνει ἡ θερμότης ἐπιπολάζουσα. τὸ δὲ ἐν τοῖς ποσὶ συμπίπτει, διὰ τὸ ἐλάττω μὲν εἶναι, πλείονος δὲ τῆς ἐμφύτου καὶ πολὺ ὑπαρχούσης. κη Διὰ τί καθεύδοντες ἱδροῦσι μᾶλλον ἢ ἐγρηγορότες; ἢ ὅτι ἔσωθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ ἱδρῶτος. θερμότερα δὲ τὰ ἐντός· ὥστε καὶ ἐκκρίνει διαχέουσα ἡ ἐντὸς θερμότης, τὸ ἐντὸς ὑγρόν. ἢ ὅτι ἀεὶ ἔοικεν ἀπορρεῖν τι τοῦ σώματος· ἀλλὰ διὰ τὸ μηδὲν εἶναι, πρὸς ὃ συνιστάμενον ἀλισθήσεται, λανθάνει. σημεῖον δέ· τὰ γὰρ κοῖλα τοῦ σώματος ἀεὶ ἱδροῖ. κθ Διὰ τί ἐν τοῖς πυριατηρίοις μᾶλλον ἱδροῦσιν, ὅταν ᾖ ψῦχος; ἢ ὅτι τὸ θερμὸν οὐ βαδίζει ἔξω, διὰ τὴν τοῦ ψύχους ἀντιπερίστασιν (κωλύεται γὰρ ὑπὸ τούτου) ἀλλ' ἐντὸς κατειλούμενον καὶ ἱδρῦον, διαλύει τὸ ἐν ἡμῖν ὑγρὸν, καὶ ἱδρῶτα ποιεῖ ἐξ αὐτῆς. λ Διὰ τί ὠφελιμώτερός ἐστιν ὁ ἱδρὼς, κἂν ἐλάττων ᾖ, ὁ γυμνοῦ ὀρχήζοντος γινόμενος, ἢ ὁ ἐν ἱματίῳ; ἢ τὸ μὲν πονεῖν, τοῦ μὴ πονεῖν βέλτιόν ἐστι καθόλου· καὶ ὁ ἱδρὼς δὲ ὁ μετὰ πόνου, [τοῦ ἄνευ πόνου βελτίων ἐστί· καὶ ὁ μᾶλλον διὰ μετὰ πόνου,] τοῦ ἧττον, βελτίων. μᾶλλον δ' ἐστὶ μετὰ πόνου, ὁ γυμνοῦ ὀρχήζοντος γινόμενος. ἐὰν γὰρ μὴ πολλῇ συντονίᾳ ὀρχῆται, οὐ δύναται ἱδρῶσαι, γυμνὸς ὤν. ἐν ἱματίῳ γὰρ κἂν πάνυ μετρίως ὀρχῆται, ταχὺ ἱδροῖ, διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἱματίου ἀλέαν.

καὶ

καὶ εὐχρούστεροι δὲ γίνονται οἱ γυμνοὶ τρέχοντες τῷ θέρει τῶν ἐν ἱματίοις, ὅτι ὥσπερ ἀπνούστεροι οἱ ἐν τοῖς δυσπνευστοτέροις τόποις οἰκοῦντες, δυσχρούστεροί εἰσι τῶν ἐν τοῖς καταπνευσμένοις οἰκούντων· οὕτω καὶ αὐτὸς αὑτοῦ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν μὲν ὥσπερ ἐν εὐπνοίᾳ ᾖ, τότε [illegible], δυσχρούστερός ἐστιν, ἢ ὅταν καταπεπνιγμένος ᾖ καὶ συνεχόμενος ὑπό τινος ἀλέας πολλῆς· ὃ συμβαίνει μᾶλλον τῷ ἐν ἱματίῳ τρέχοντι. διὰ ταῦτα δὲ καὶ οἱ πολὺν χρόνον καθεύδοντες, δυσχρούστεροί εἰσι τῶν μέτριον χρόνον καθευδόντων. καταπνίγεται γὰρ καὶ ὁ καθεύδων. λα Διὰ τί οἱ ἀγωνιῶντες ἱδροῦσι τοὺς πόδας, τὸ δὲ πρόσωπον οὔ, ἐν τῷ δ' ἀνθρωπίνῳ βίῳ ἱδρούντων ἡμῶν μάλιστα μὲν τὸ πρόσωπον, ἥκιστα δὲ τοὺς πόδας; ἢ ὅτι ἡ ἀγωνία, φόβος τίς ἐστι πρὸς ἀρχὴν ἔργου· ὁ δὲ φόβος, κατάψυξις τῶν ἄνω, διὸ καὶ ὠχριῶσι τὸ πρόσωπον οἱ ἀγωνιῶντες, κινοῦνται δὲ καὶ σκαίρουσι τοῖς ποσί. ποιοῦσι γὰρ τοῦτο οἱ ἀγωνιῶντες, καὶ καθάπερ γυμνάζονται· διὸ εἰκότως ἱδροῦσι ταῦτα ἃ πονοῦσι· καὶ τρίβουσι δὲ τὰς χεῖρας καὶ συγκαθιᾶσι, καὶ ἐκτείνονται, καὶ ἐξάλλονται, καὶ οὐδέποτε ἠρεμοῦσιν. ὁρμητικοὶ γάρ εἰσι πρὸς τὸ ἔργον, διὰ τὸ θερμὸν αὐτῶν ἀθροισθῆναι εἰς τὸν περὶ τὸ στῆθος τόπον, ὄντα σωματωδέστερον. ὅθεν πάντως διαθέοντος αὐτοῦ τε καὶ τοῦ αἵματος, συμβαίνει ποικίλην καὶ πυκνὴν γίνεσθαι κίνησιν. μάλιστα δὲ ἱδροῦσι τοὺς πόδας, ὅτι οὗτοι μὲν συνεχῶς πονοῦσι· τὰ δ' ἄλλα μέρη τοῦ σώματος, ἀναπαύσεως τυγχάνει ταῖς τῶν σχημάτων καὶ κινήσεων μεταβολαῖς. λβ Διὰ τί ἐν τοῖς πυριατηρίοις ἐπ' ἀθρόου τοῦ πυρὸς ὄντος, μᾶλλον ἱδροῦσιν, οὔτ' ἐλάττονος ἀεὶ γινομένου, ἀλλὰ πλείονος; ἐπιπροστιθεμένου γὰρ, τὰ πυριατήρια μᾶλλον ἱδροῦσιν, ἢ εἰ ὥσπερ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοσοῦτον ἦν τὸ πῦρ. ἢ τὸ μὲν πολὺ, ἐν [illegible] ξηρὰν λαμβάνον τὴν ἐπιπολῆς σάρκα, καὶ δέρμα καίει καὶ ὀστρακοῖ; [illegible] τὸ δὲ ὀλίγον, μᾶλλον τὴν σάρκα ἀνίησι τε ἀραιοῖ, καὶ τὸ ἐντὸς καθάπερ ὀργάζει πρὸς τὴν διάκρισιν καὶ ἐξαγωγήν· οὕτω δ' ἐχούσης αὐτῆς, ἐπιπροστεθὲν πλεῖον πῦρ, καὶ εἰς [illegible] εἰς βάθος τῆς σαρκὸς δι' ἀραιότητα, ἐξατμίζει τε τὰ προμαλαχθέντα ὑγρά, καὶ τὰ λεπτὰ αὐτῶν ἀποκρῖνον, ἐξάγει μετὰ τοῦ πνεύματος.

A Et verò coloratiores redduntur, qui nudi cursum aestiuo tempore agitant, quam qui cum veste: quia vt omnes, qui loca libera, aspirationaque incolunt, melius colorantur quam qui impedita, & silentia tenent: sic etiam se ipso quisque coloratior est, cùm veluti spiritui afflanti placide patet, quàm cum perstrictus, obductusque à calore nimio angitur. Quod certè iis accidit magis, qui vestiti percurrunt. B Hinc etiam fit, vt qui nimis dormiant, minus colore hilarentur, quàm qui se modice somno recreant. Nam dormiens quoque ipse adstringitur, & propemodù strangulatur. 31 Cur pedes in trepidatione sudant, & non facies, cum in muneribus vitae omnibus, vt facie maxime, sic pedibus minime sudemus? An quia trepidatio metus quidam super re inchoanda est, metus autem refrigeratio partis superioris est. C Quam ob rem facie quoque pallent, qui trepidant: pedibus item sollicitantur, & palpitant: sic enim trepidantes homines faciunt, seséque quodam modo exercent: quapropter ea ratione, parte sudare solent, qua laborant. Manus etiam assolent perfricare, & se modò inflectunt, modò extendunt, etiam saepe exiliunt: neque etiam vnquam quiescunt, sunt enim exciti, propensique ad negotium, quoniam D calor eorum se collegerit in pectoris loco, qui corpulentior est. Quam ob rem vtroque cum eo ipso calore, tum sanguine turgescere efficitur, vt motu vario crebroque agitentur. Sed pedibus maxime insudant, quoniam pedes perpetuò tenentur labore cum caeterae corporis partes quietem aliquam consequi per situs mutationem, motionisque possint. 32 Cur in caldariis, igne itaque vniuerso, neque decrescente studiò, sed per incrementa E continua oblato, magis sudatur? Plus enim ita educitur sudoris, quàm si principiò statim ignis tantundem affuerit. An quod principiò multum ignis adhibitum, carnem, cutemque summam sicciorem occupans vrit, atque in modum testae indurat: quae cum talis reddita sit, sudorem arcet, obtruditque. Parum autem contrà carnem relaxans rarefacit, sensimque intestinum humorem excitat, vt secerni, educique possit. F Carne autem rara plus ignis adhibitum, & corporis ima facile subiens, humores iam inde praemollitos in vaporem conuertit, partemque eorum praetenues secernens educit cum spiritu.

33 Verum per æstatem potiùs, an per hyemem sudor mouendus sit? An hyeme calor intus se contrahens concoquit, extenuatque in spiritum humores interiores: quod cùm omnes, aut certè maxima pars, consumantur, nullam sui excretionem admonent faciendam. At in æstate, cum per raram, solutámque carnem calor euadat, humores minus concoqui possunt intestini. Qua de causa exhauriendum omnino est: quoniam si permanserint temporis eius qualitate putrescent, morbósque contrahent. Putrescit enim quodque externo calore: nam vt suo quodque calore concoquitur, sic externo putrescit. Igitur per æstatem externus præualet calor: ex quo fit, vt quæuis in æstate putredinem sentiant. Per hyemem verò, quia calor suus ille, ac domesticus dominatur, hinc tempus hoc minimè creare putredinem potest. 34 Quam ob causam cùm sudor calore, vel interno, vel externo fieri soleat, euenit vt horror nonnullis sudoribus possit excitari? An quoniam sudor, qui ex calore prodit interno, se scilicet de loco amplo in breuem (corporis dico ambitum) contrahente primùm caloris meatus & circuitus patefacit: deinde horror carne iam madefacta ex toto caloréque exeunte citatur. Calor autem, qui extrinsecus mouet, primùm summa corporis aperit, rarefacitque: tum calor naturæ internus profluens excitare horrorem potest. 35 Cur calidi sudores frigidis meliores habentur? An quòd omnis sudor excrementi cuiusdam secretio est. Parum autem excrementi amplius incalescere cõsentaneum est: plus autem non æquè, sed minus. Itaque sudor frigidus excrementi multi indicium esse potest: quocirca morbos quoque is facit longiores.

36 Cur minus ad ignem multum sudamus, cùm tamen præ calore sudor omnis moueri soleat? An quoniam humor, aut corpore vehementer calente in spiritum dissoluitur humidum, aut cùm prouenerit, adeò citò calore nimio exsiccatur, vt sensus sudoris multi eripi possit. 37 Cur ad Solem acriùs calefacientem corpora quæ nullo indumento teguntur, nihil penè sudant: quæ autem satis veste intecta sunt copiosissimè sudant? Eandem de hoc etiam quàm de superiori causam reddendam cēsemus. 38 Quam ob causam, cum motus acuti magis hebetes minus calefacere posse videantur, ingressus tamen per accliuia, qui hebetiores sunt, magis mouent sudorem, prosiliuntque spiritum,

A λγ Πότερον δεῖ μᾶλλον τοῦ θέρους παρασκευάζειν τὸ ἱδροῦν, ἢ τοῦ χειμῶνος; ἢ τοῦ μὲν χειμῶνος συστελλόμενον ἐντὸς τὸ θερμὸν, ἐκπέττει καὶ πνευματοῖ τὰ ἐν ἡμῖν ὑγρά· διὸ πάντων ἀναλωθέντων, ἢ τῶν πλείστων ἀναλισκομένων, οὐδὲν δεῖται συγκινουμένης ἀποκρίσεως. τοῦ δὲ θέρους διὰ μανότητα τῆς σαρκὸς ἐκπίπτοντος τοῦ θερμοῦ, ἧττον πέττεται τὰ ἐν ἡμῖν ὑγρά· διὸ δεῖται ἀπαντλήσεως. ἐμμένοντα B γὰρ διὰ τὴν ὥραν, σήπεται καὶ νοσοποιεῖ. σήπεται γὰρ πᾶν τὸ σηπόμενον, ὑπ' ἀλλοτρίου θερμοῦ, ὑπὸ δὲ τοῦ οἰκείου πέττεται. ἐν μὲν οὖν τῷ θέρει τὸ ἀλλότριον ἰσχύει· διὸ σήπεται [πάντα] μᾶλλον ἐν αὐτῷ· ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, τὸ οἰκεῖον· διὸ οὐ σήπει ὁ χειμών.

λδ Διὰ τί τῶν ἱδρώτων γινομένων ὑπὸ τῆς ἐντὸς θερμασίας, ἢ ὑπὸ τῆς ἐκτὸς προσπιπτούσης, C πρὸς ἐνίους ἱδρῶτας φρίττουσιν; ἢ διότι ὑπὸ μὲν τῆς ἐντὸς θερμασίας ὅταν ἐκπίπτωσιν ἐκ πολλοῦ τόπου εἰς ὀλίγον, συστελλομένους πρὸς τὴν περιοχὴν παντελῶς τοῦ θερμοῦ τὰς διεξόδους ἀποφράττουσιν, εἶτα ἡ φρίκη ἐγγίνεται; ἔτι τῆς σαρκὸς παντελῶς διαβρόχου γινομένης, καὶ τοῦ θερμοῦ ἐξιόντος. ἡ δὲ ἐκτὸς θερμασία προσπίπτουσα, ἀραιοῖ τὴν χρόαν πρῶτον, εἶτα τὸ ἐντὸς τῆς φύ- D σεως θερμὸν ἀποκρινόμενον, τὴν φρίκην ἐποίησεν. λε Διὰ τί οἱ ἱδρῶτες οἱ θερμοὶ κρίνονται βελτίους εἶναι τῶν ψυχρῶν; ἢ ὅτι πᾶς μὲν ἱδρὼς, περιττώματός τινος ἔκκρισίς ἐστιν; εἰκὸς δὲ τὸ μὲν ὀλίγον περίττωμα ἐκθερμαίνεσθαι, τὸ δὲ πλεῖον μὴ ὁμοίως. ὥστε ὁ ψυχρὸς ἱδρὼς, πολλοῦ περιττώματος ἂν εἴη σημεῖον. διὸ καὶ μακροτέρας τὰς νόσους E ποιεῖ. λϛ Διὰ τί τῶν ἱδρώτων διὰ θερμασίαν γινομένων, πρὸς τὸ πολὺ πῦρ ἧττον ἱδροῦμεν; ἢ διότι ἤτοι σφόδρα θερμαινομένου τοῦ σώματος, εἰς πνεύματα ὑγρὰ διαλύεται, ἢ ἐκπίπτοντος τοῦ ὑγροῦ καὶ ταχὺ ξηραινομένου, τὴν αἴσθησιν οὐ λαμβάνομεν;

λζ Διὰ τί ὑπὸ τοῦ ἡλίου μᾶλλον θερμαινόμενοι, ἐὰν μηδὲν περίβλημα ἔχωμεν, ἱδροῦμεν ἧττον ἢ τοῖς ἱματίοις περιεσταλμένοι; καὶ διὰ F τούτου καὶ τὰ ἱδρῶσθαι τῷ προτέρῳ. λη Διὰ τί τῶν ὀξειῶν κινήσεων μᾶλλον θερμαίνειν δοκουσῶν, τῶν δὲ νωθρῶν ἧττον, αἱ πρὸς τὸ ὄρθιον πορεῖαι νωθρότεραι οὖσαι, ἱδρῶτάς τε μᾶλλον ἐκκρίνουσι, καὶ τὸ πνεῦμα περιιστᾶσιν εἰς θερ-

ὡς θερμαίνουσιν μᾶλλον τῶν κατάντων; ἢ ὅτι τοῖς βαρέσιν εἰς τὸ κάτω φέρεσθαι κατὰ φύσιν ἐστὶν, εἰς δὲ τὸ ἄνω παρὰ φύσιν; ἡ οὖν τοῦ θερμοῦ φύσις ἡ φέρουσα ἡμᾶς, πρὸς μὲν τὰ κατάντη οὐδὲν συμπονεῖ, πρὸς δὲ τὰ σιμὰ φορτίζουσα διατελεῖ. ὥστε διὰ μὲν τὴν τοιαύτην κίνησιν ἐκθερμαίνεται καὶ μᾶλλον, τὸν ἱδρῶτα ἐκκρίνει, καὶ τὸ πνεῦμα [illegible]. συμβάλλεται δέ τι ἐν ταῖς πορείαις, ἡ τοῦ σώματος σύγκαμψις, πρὸς τὸ ἀναθυμιᾶν τὸ πνεῦμα ποιεῖσθαι. λθ Διὰ τί τῶν ἱδρώτων γινομένων; ὅσοι ἂν ἐπιβάλλωνταί τι μᾶλλον, οὐχ οἱ πλεῖστα τῶν ἱματίων ἐπιβαλλόμενοι ἱδροῦσι; καὶ περὶ τούτου ταὐτὰ εἴρηται τῷ ἐπάνω. μ Διὰ τί τῶν σωμάτων ξηροτέρων ὄντων τοῦ θέρους ἢ τοῦ χειμῶνος, ἱδρωτικώτεροι διακείμεθα τοῦ θέρους; ἢ ὅτι τοῦ μὲν θέρους ἀνειμένων τῶν σωμάτων ὄντων, τὸ τῆς φύσεως θερμὸν οὐ πολὺ κατέχεται; διαχεῖ οὖν τὰ ὑγρὰ εἰς πνεῦμα. τοῦ δὲ χειμῶνος πεπυκνωμένων ἐκτὸς τῶν σωμάτων, πολὺ κατειλημμένον τὸ τῆς φύσεως θερμὸν, εἰς πνεῦμα οὐ διαχεῖ τὸ ὑγρόν. ἔτι δὲ καὶ τοῦ μὲν θέρους πολὺ προσφερόμεθα τὸ ὑγρὸν, τοῦ χειμῶνος δὲ τοὐναντίον. μα Διὰ τί οἱ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γινόμενοι τοῖς ὑγιαίνουσιν ἱδρῶτες, φαυλότεροι δοκοῦσιν εἶναι τῶν ἀπὸ τῶν πόνων; ἢ ὅτι οἱ μὲν πόνοι ἀναλίσκοντες ἀεί τι περιττὸν ὑγρὸν, ξηροτέραν τὴν σάρκα παρασκευάζουσιν, ὥστε τὰς κοιλίας τῶν πόρων ὑγιεινὰς εἶναι, καὶ τῇ τοῦ θερμοῦ διαπνοῇ μηδεμίαν ἔμφραξιν γίνεσθαι; οἱ δ᾽ αὐτόματοι [illegible] ἱδρῶτες, γίνονται δ᾽ ἐξ ἀνάγκης, ὅταν ὑπὸ πλείονος ὑγρασίας συγχυθέντων τῶν τῆς φύσεως πόρων, τὸ θερμὸν μὴ παντελῶς καταλαμβάνηται, ἀλλ᾽ ἔτι ἀπομάχεσθαι καὶ ἐκκρίνειν αὐτὸ δύνηται, δικαίως νόσου σημεῖα φαίνεται. τότε γὰρ ὑπὸ πλείονος ὑγρασίας, ἢ τοῦ συμμέτρου κατὰ φύσιν ψύχεται, ἔτι σὰρξ διάβροχος γινομένη, τὴν χειρίστην πρὸς ὑγίειαν διάθεσιν λαμβάνει. μβ Διὰ τί τοῦ χειμῶνος ἱδρῶτες ἧσσον γίνονται, καὶ ἡμᾶς οὐχ ὁμοίως παρασκευάζειν βουλόμεθα, ὑγροτέρων ὄντων τῶν σωμάτων τοῦ χειμῶνος; ἢ ἧσσον μὲν ἱδροῦμεν, ὅτι τὰ ὑγρὰ τοῦ χειμῶνος πήγνυται καὶ συνίσταται σφόδρα; διὸ [illegible] οὐ [illegible]. ὑπολαμβάνομεν δὲ δεῖν ἱδρῶτα ποιεῖσθαι τοῦ χειμῶνος, διότι ἡ τοιαύτη διάθεσις ὑγιεινή.

A quasi amplius calefaciant, quàm decliues? An quòd graui cuique, vt ferri deorsum secundum naturam est, sic ferri sursum contra naturam est? Itaque caloris natura, quæ nostra prouehit corpora, vt nihil per decliue laborat, sic per accliue pressa onere nititur, atque ob eiusmodi motum incalescit, & sudorem mouet, & spiritum prosilit. Quinetiam corporis varius [illegible] nonnihil adferre causæ potest, B vt directa spirandi reciprocatio auferatur. 39 Qua de causa cum sudor moueri soleat, quo magis quis se operuerit, non ij sudant, qui vestem plurimam admiserunt? Eadem etiam de hoc ratio, quæ prius reddenda est. 40 Quam ob causam cum corpora sicciora magis per æstatem, quàm hiberno tempore sint, sudori magis in æstate pateamus. An quòd per æstatem propter corporum laxitatem C non multus naturæ calor continetur. Humoremque proinde resoluere in spiritum potest. Per hyemem autem parte exteriori densata corporum, calor frequens naturæ coercitus, humorem minimè in spiritum resolui patitur. Ad hæc, æstate humoris multum haurimus, hyeme autem e contrario agitur. 41 Cur sudores qui corpori bene valenti sponte prouenerint, iis deteriores habentur quos labores citarint? An quòd labores excres- D centem humorem exhaurientes, carnem efficiunt sicciorem, vt cauernæ [illegible] sanitati sint opportunæ & per caloris transmissionem fieri nulla possit obseptio siue oppilatio. Sudores autem spontini appellati, qui ex necessitate oriuntur, cùm scilicet foraminibus naturæ ab immodico humore confusis, calor non omnino occupatur, ac vincitur, sed repugnare adhuc, extrudereque humorem potest: hi rectè E pro signis morbi habentur futuri. Nam etiam calor ipse a largiori humore, quàm qui modicus secundum naturam sit, hebetatur: & caro plenè madescens pessimum ad secundam valetudinem concipit habitum. 42 Cur tempore hyberno minus oriuntur sudores, nec nos per id tempus sudandum æquè censemus, quamuis corpora humidiora tum constent? An minus sudamus quoniam humores per hyemem F concreti, coactique sunt vehementer: quare minus dissolui tũ queũt. Sudandum autem minimè per hyemem censemus, quia corporis eiusmodi dispositio salubris est.

Qui autem mouet sudorē, labefactat confunditq. habitū corporis, atq. etiam laxiorem, quàm conueniat, eundē habitū reddens. simul & intimū calorem educit, diminuitque, vt non æquè gelido cælo possit resistere: & humor externus expeditiùs se corporibus inserit, cum laxiora iam foramina propter sudationem habeantur.

Eorū quæ ad vini potū, & vinolentiā pertinēt. Sectio tertia, cuius quæstiones 34.

QVā ob causam vinum, cùm calidum sit, vinolenti non calent, sed frigent, & dolore laterum, cæterisque huiusmodi vitiis excipiuntur? An quòd multum humoris, cum refrigeratum est, multum frigoris concipit, ita vt calorem superet naturalem. Fit enim simile intrinsecus carni, vt si vestis nimio madefacta humore, rigorem proinde acris frigoris admittat.

2 Qua de causa, non qui vehementer, sed qui leuiter se ebriauerunt, delirant? An quòd neque tam parum biberunt, vt similes sobriis sint: neque adeò multum, vt soluantur & langueant, quomodo efficiuntur, qui multū hauserint. Adde quòd sobrij ratione iudicant penitus, temulenti ne tentant quidem aliquid iudicare. Leuiter ebriati iudicant, quoniam quidem vino non penitus detinentur: sed praue id faciunt, quia sobrij non sunt. Quo fit, vt mox & contemnant alios, & contemni ab aliis se ipsi existiment. 3 Cur magis crapulam sentiunt, qui dilutiusculū bibunt, quàm qui merum ex toto? Vtrum suæ tenuitatis causa vinum temperatum, expeditiùs loca plura, angustioraque subeat, intemperatum autem minùs facere id possit: itaque difficilius educi potest, quod dilutum est. An quòd merū minus bibitur, vtpote quod multum bibi non possit, magisque vomitu reiicitur. Adhæc merum, vt cætera concoquit, quia calidius est, ita etiam seipsum consumit, diluto autem illo è cōtrario agitur. 4 Cur & semē genitale ebriosorum magna ex parte infœcūdum? An quòd habitus corporis eorum præhumidus est, semen autem non quod humidum, sed quod constat, crassumque est, hoc vim obtinet procreandi. 5 Cur ebriosi tremunt, & eo magis, quo liberalius merum hauserint? Absurdum enim id esse videri potest, quandoquidem vinū calefaciendi vim habeat, & tremor ex frigore præcipue soleat prouenire; itaque qui rigent, maximè tremūt. Sed tamē multi cum mero tantū cibi gratia vterentur, tremores vehementes adeò excepērūt, vt homines premententes reiecerent, & aqua

A ὁ δὲ ὑπὸ ἱδρῶτας ἱματίων, τήκει καὶ συγχεῖ τὴν ἕξιν· ἔτι τε καὶ ἀραιοτέραν τοῦ συμφέροντος ἱματίων, τό τε ἐντὸς θερμὸν ἀποκρίνον, ἔλαττον ποιεῖ· ὥστε μὴ ὁμοίως δύνασθαι τῷ περιέχοντι ψυχρῷ ἀντιπαρέχειν· τό, τε ἐκτὸς ὑγρὸν ῥᾳδιέστερον παρεμπίπτει τοῖς σώμασιν, ἀραιοῦ τῶν πόρων διὰ τὰς ἱδρωτοποιίας [ὄντων].

B

Ὅσα περὶ οἰνοποσίας καὶ μέθης. γ.

ΔΙὰ τί οἱ μεθύοντες, θερμοῦ ὄντος τοῦ οἴνου, ῥιγοῦσί τε, καὶ τάχιστα ἁλίσκονται ὑπὸ πλευρίτιδος καὶ τῶν τοιούτων; ἢ διότι πολὺ ὑγρὸν ἐὰν ψυχθῇ, πολὺ ψυχρὸν γίνεται· ὥστε κρατεῖν τῆς οἰκείας θερμότητος; γίνεται γὰρ ὅμοιον ὥσπερ ἂν εἰ ἐσθὴς βεβρεγμένη εἴη ὑγρῷ ψυχρῷ, οὕτως ἡ σὰρξ ἔνδοθεν. β Διὰ τί οὐχ οἱ σφόδρα μεθύοντες παρανοοῦσιν, ἀλλ' οἱ ἀκροθώρακες μάλιστα, ἢ ὅτι οὐδ' οὕτως ὀλίγον πεπώκασιν, ὥστε ὁμοίως ἔχειν τοῖς νήφουσιν· οὔθ' οὕτω, ὥστε διαλελύσθαι, ὥσπερ πεπόνθασιν οἱ πολὺ πεπωκότες; ἔτι οἱ μὲν νήφοντες, μᾶλλον ὀρθῶς κρίνουσιν· οἱ δὲ σφόδρα μεθύοντες, οὐδ' ἐγχειροῦσι κρίνειν. οἱ δὲ ἀκροθώρακες, κρίνουσι μὲν, διὰ τὸ μὴ σφόδρα μεθύειν· κακῶς δὲ, διὰ τὸ μὴ νήφειν· καὶ ταχὺ τῶν μὲν καταφρονοῦσιν, ὑπὸ τῶν δὲ ὀλιγωρεῖσθαι δοκοῦσιν. γ Διὰ τί μᾶλλον κραιπαλῶσιν οἱ ἀκρατέστερον πίνοντες, ἢ ὅλως ἄκρατον; πότερον διὰ τὴν λεπτότητα ὁ κεκραμένος μᾶλλον εἰσδύεται εἰς πλείους τόπους καὶ στενωτέρους· ὁ δὲ ἄκρατος, ἧττον, ὥστε δυσεξαγωγότερος ὁ κεκραμένος. ἢ διότι ἐλάττω πίνουσιν ἄκρατον, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι. καὶ ἐμοῦσι μᾶλλον; ἔτι δὲ συμπέττει τὰ λοιπὰ, θερμότερος ὢν, καὶ αὐτὸς αὑτόν· ὁ δὲ ὑδαρὴς, τοὐναντίον. δ Διὰ τί τῶν οἰνοφλύγων τὸ σπέρμα, οὐ γόνιμον ὡς ἐπὶ τὸ πολύ; ἢ ὅτι ἡ κρᾶσις τοῦ σώματος ἐξυγρασμένη· τὰ δὲ ὑγρὰ σπέρματα οὐ γόνιμα, ἀλλὰ τὰ συνεστῶτα καὶ πάχος ἔχοντα. ε Διὰ τί οἱ οἰνόφλυγες τρέμουσι μᾶλλον, ὅσῳ ἂν ἀκρατοποτῶσιν; ἔστι δὲ ὁ οἶνος, θερμαντικόν· ὁ δὲ τρόμος, γίνεται μάλιστα ὑπὸ ψυχροῦ. διὸ οἱ ῥιγοῦντες μάλιστα τρέμουσι. πολλοῖς δὲ ἤδη χρωμένοις μόνον ἀκράτῳ τροφῆς χάριν, τρόμοι ἰσχυροὶ συνέβησαν, ὥστε ἀπορρίπτειν τοὺς φιλοβολίτας· καὶ τῷ θερμῷ ὕδατι λουό-

λουόμενοι, ἀναισθήτως εἶχον. ἢ ὅτι γίνεται μὲν ὁ τρόμος διὰ κατάψυξιν; γίνεται δὲ ὁ ἀπειλημμένου ἐντὸς τοῦ θερμοῦ διὰ τὸ ἐκ τῆς ψύξεως, οἷον τοῦ χειμῶνος, ἢ σβεννυμένου τοῦ κατὰ φύσιν θερμοῦ· σβεννυμένου μὲν ὑπὸ τοῦ ἐναντίου, ἢ διὰ χρόνον, οἷον γήρως· ἢ [τῇ] τοῦ ἀλλοτρίου θερμοῦ ὑπερβολῇ, ὃ συμβαίνει τοῖς ἐν τῷ ἡλίῳ ἢ πυρὶ καομένοις. συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ τοῖς τῷ ἀκράτῳ οἴνῳ χρωμένοις. ὢν γὰρ θερμός τις, ὅταν ὑπερτείνηται δυνάμει τῇ τοῦ σώματος οἰκείᾳ θερμότητι μιγνύμενος, ἀποσβέννυσιν αὐτήν. σβεσθέντος δὲ καὶ ψυχθέντος τοῦ σώματος, συμβαίνει τοὺς τρόμους γίνεσθαι. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο τὸ εἰρημένον [διὰ τὸ σῶμα κατάψυξιν.] ἀλλοιώσει δὲ τῆς ὕλης, ᾗ τὸ θερμὸν ἑκάστῳ τρέφεται, συμβαίνει καὶ τὸ θερμὸν φθείρεσθαι. τοῦτο δὲ [illegible] ἀποψύχειν, ὅτι τῷ λύχνῳ ἐστὶ φανερόν [illegible] αἰσθανόμενος, συμβαίνει σβέννυσθαι τὸ φῶς [illegible] τὸ γῆρας [illegible] καὶ ἡ νόσος ἡ μακρὰ [illegible] [illegible] τοῦ θερμοῦ [illegible] ὑγρῷ μὲν γὰρ τρέφεται τὸ θερμόν· τούτῳ δὲ οὐ τῷ τυχόντι, ἀλλὰ λείῳ καὶ πλείονι. διὸ τοῖς τοσούτοις [illegible] [illegible] [illegible] γὰρ καὶ αὐχμηρὸν [illegible] λεπτὸν γίνεται) συμβαίνει [illegible] σημεῖον δὲ τὸ εἰρημένον [illegible] βούλεσθαι, τοῖς μαραινομένοις τὸν βίον [illegible] γὰρ [illegible] τὰς τροφὰς [illegible] ὑγρόν, [illegible] συμβαίνει. τὸ δὲ [illegible] τῆς διαλύσεως. ἔοικε δὲ [illegible] [illegible] αἴτιον. ὢν γὰρ θερμὸς ὁ οἶνος μετὰ τῆς φύσει ὑπαρχούσης θερμότητος, μᾶλλον ἀναλίσκει τὰ ἐν τῷ σώματι [illegible] τὰ ἐφόδια τοῦ οἰκείου θερμοῦ. διὸ συμβαίνει τοῖς μὲν ὑδρωπικοὺς αὐτοὺς γίνεσθαι, τοῖς δὲ ῥευματικούς, τοῖς δὲ [illegible] [illegible] [illegible] ὑγρὰ αὐτοῖς, ὠμὰ [illegible] καὶ τὰ [illegible] [illegible] οἰκείου θερμοῦ [illegible] [illegible] ἀσθενὲς δὲ ἐστὶ τὸ θερμόν, [illegible] [illegible] τοιαύτην [illegible] [illegible] καλάμινον πῦρ. καὶ γὰρ τοῦτο διὰ τὴν ὕλην ἀσθενείαν, ἀσθενέστερόν ἐστι τοῦ ξυλίνου.

5 Διὰ τί οἱ μεθύοντες, θερμοῦ ὄντος τοῦ οἴνου,

perfusi calida, nihil sentirent. An quòd tremor tum oritur, cùm corpus admodum friget: scilicet aut calore intus circumsistente ob externi frigoris violentiam, vt hyberno tempore fit: aut naturali calore extincto, quod fieri solet vel qualitate contraria, vel ætate vt senectute, vel externi caloris excessu quod iis sanè accidit, qui vi Solis aut ignis deuruntur. Igitur iis etiam idem obueniat qui mero abutuntur. Vinum enim calefica sua facultate amplificata plus quam vires corporis patiantur, calorem proprium corporis se permiscens extinguit: quo extincto, refrigeratoque corpore, accidit vt tremores oriantur. Quinetiam præter omnes refrigerandi modos, quos proposuimus, ille quoque numeratur, vt delata materia, qua quisque calor sustentatur, & alitur, calor etiam ipse deleatur. Quod lucerna inter res inanimatas demonstrat, quippe quæ dempto oleo lumen amittere cogatur. Senectus verò in animatorum genere illud idem efficit, & morbus longus diutino consumptu corpus in tabem redigens. alimento namque deleto, vel extincto calore, euenit, vt calor etiam ipse deficiat. Calor enim humore alitur, non tamen quolibet humore, sed leni, & copioso. Quamobrem tum iis, qui a prædictis tenentur vitiis, tum ætate profectis, ex deficiente, alterascenteque eo humoris genere (fit enim pro leni & pingui, acre & siccum) euenit vt calor ipse deficiat. Patent hæc argumento assiduorum, quæ iis impendimus, qui ob marcorem e vita abeunt: fit enim vt eorum virtus vireat, cum aliquid nutrientis humoris instillatum est, vtpote cum eiusmodi humoris defectu, resolutio illa eueniat. Mero igitur hominibus deditis, causa id esse videtur. Vinum etenim calidum, corporis caliditati naturali coniunctum, efficacius porrò, quæ calor proprius sibi subdita pro alimento obtinet, consumit. Vnde fit, vt alios ex his aqua intercus premat, alios fluxio, alios alia defectio, & pleraque alia vitia eiusdem alui exerceant. Nam & reliqui humores acerbi, ineptique remanent, & qui liquidi extrinsecus aduenerint, crassari ob imbecillitatem caloris proprij nequeunt. Calor autem ipse imbecillus propterea manet, quoniam materia, qua contineri adhuc potest, imbecilla est: quomodo ignis, quē arundo reddiderit: hic enim propter materiæ imbecillitatem, infirmior est, quàm qui a ligno præstatur.

6 Cur vinolenti cùm vinum calidum sit,

rigere tamen solent, citissiméque laterum dolore, cæterisque huiuscemodi vitiis excipiuntur? An quòd multum humidum, cum refrigeratum est, in multum frigidū se conuertit, ita vt calorem superet naturalem, quæ autem sunt humidiora, eadem omnia naturæ calidiora occurrunt. Argumentum, quòd rebus externis calescimus, non humescimus. Verùm si minùs calida, quàm humida sint, accedet profectò, vt suā caliditatē potius quàm humiditatē amittant. Humore igitur frigido remanēte, non sine causa vinolenti amplius rigent, & vitia rigoris propria patiuntur. 7 Cur pueri cùm natura sint calida, vinosi non sint, cùm Scythas, & viros robustos, qui certè omnes habitu sunt calidiori, constet esse vinosos? An quòd viri non calidi solùm sed etiam sicci sunt: virilis etenim habitus talis est: pueri calidi sunt, & humidi. Vinositas autem humoris cuiusdam libido est, itaque humiditas facit vt pueri minus sitiant. Cupiditas quippe non nisi indigentia siue desiderium quoddam est.

8 Cur temulenti aquas salsas, vitiosásque magis sētimus, sobrij minus? An quòd suum quodque à suo nihil afficitur, simileque indomitum à suo simplici persistit. Contraria verò à contrariis potius sentiuntur. Vinolentus itaque, quòd dulces intra se continet humores (nam vini naturam talem esse videmus) hinc vitiosi sapo ris sentiens magis est. Sobrius autem quòd acres, salsósq; habet, saporē eūdem percipere non potest. Admisso naq; cibo excrementitij redundant illi, & fluitāt, vt & ipsi à suis similibus affici nequeant, & hominē sensus huiuscemodi reddant expertem.

9 Cur grauiter à vino detēti, omnia circunferri videantur, iámque inter initia ebrietatis res semotas cernere nequeunt? Itaq; iudicium hinc vinolentiæ nōnulli deducunt. An quia conspectus frequenter à calore vini cōpellitur, atque cōmouetur. Nihil verò interest conspectus moueatur, an res conspectui obuia. Fit enim ratione vtralibet, vt id, quod modò dixi, videatur. Et cum propinquis etiam in rebus cōspectū vinolētorū falli eueniat, multo magis idē in remotis accidat consentaneum est: quamobrē illas videre penitus nequeunt, propinquas autem aspicere quidem possunt, sed non quo sunt posita loco. Circunferri autem tantum, nō etiam prope, proculque vicissim agitari videntur, quoniam procul ob circularem mouendi rationem cōspectus nequeat progredi, haud enim facile est, contraria simul agitari.

A ῥιγηλοί εἰσι, καὶ τάχιστα ὑπὸ πλευρίτιδος ἁλίσκονται, καὶ τῶν τοιούτων νόσων; ἢ ὅτι τὸ πολὺ ὑγρὸν ἐὰν ψυχθῇ, πολὺ ψυχρὸν γίνεται, ὥστε κρατεῖν τῆς φυσικῆς θερμότητος; πάντα δὲ τὰ ὑγρότερα, θερμότερα ἐστὶ τὴν φύσιν. σημεῖον δέ. θερμαίνονται μὲν γὰρ τοῖς ἐκτὸς, ὑγραίνονται δ' οὔ. εἰ δ' ἧττον ἐστὶ θερμὰ, καὶ ἀπολείπουσιν ἀνάγκη θᾶττον αὐτὰ ἡ θερ-
B μότης ἢ ὑγρότης. ὥστε λειφθέντος ψυχροῦ ὑγροῦ, εἰκότως ῥιγοῦσί τε μᾶλλον οἱ μεθύοντες, καὶ τὰ τοῦ ῥίγους οἰκεῖα πάσχουσι πάθη. ζ Διὰ τί οἱ μὲν παῖδες, θερμοὶ ὄντες, οὐ φίλοινοί εἰσι; Σκύθαι δὲ, καὶ οἱ ἄνδρες οἱ ἀνδρεῖοι, θερμοὶ ὄντες, φίλοινοι; ἢ ὅτι οἱ μὲν, θερμοὶ ὄντες, καὶ ξηροί; ἡ γὰρ τοῦ ἀνδρὸς ἕξις τοιαύτη· οἱ δὲ παῖδες, ὑγροὶ καὶ θερμοί. ἡ δὲ φιλοποσία ἐστὶν ἐπιθυμία ὑγροῦ τινός. ἡ οὖν
C ὑγρότης, κωλύει διψητικοὺς εἶναι τοὺς παῖδας. ἔνδειά γάρ τις ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία. η Διὰ τί μεθύοντες μᾶλλον διαισθανόμεθα τὰ ἁλυκὰ καὶ τὰ μοχθηρὰ ὕδατα, νήφοντες δὲ ἧττον; ἢ ὅτι τὸ οἰκεῖον ὑπὸ τοῦ οἰκείου ἐστὶν ἀπαθὲς, καὶ τὰ ὅμοια ἀδιάφορα; τὰ δὲ ἐναντία, τῶν ἐναντίων ἐστὶν αἰσθητικώτερα, ὁ μὲν οὖν μεθύων, γλυκεῖς ἐν αὑτῷ χυμοὺς ἔχει,
D (τοιοῦτο γὰρ ὁ οἶνος δοκεῖ) καὶ τῶν φαύλων χυμῶν αἰσθητικώτερός ἐστιν· ὁ δὲ νήφων, δριμεῖς καὶ ὀξυκούς. τῆς τροφῆς οὖν πεπεμμένης, οἱ περιττωματικοὶ ἐπιπολάζουσιν. οὕτω τε γίνεται ἀπαθὴς ὑπὸ τῶν ὁμοίων, καὶ τὴν ἰσχυρὰν ποιοῦσιν. θ Διὰ τί τοῖς μεθύουσι σφόδρα, κύκλῳ πάντα φαίνεται φέρεσθαι; καὶ ἤδη ἀπτομένοις τῆς μέθης, ἀθρεῖν τὰ
E πόῤῥω οὐ δύνανται; διὸ καὶ σημεῖον τοῦ μεθύειν αὐτὸ ποιοῦνταί τινες. ἢ ὅτι κινεῖται ὑπὸ τῆς θερμότητος τοῦ οἴνου ἡ ὄψις πυκνάκις; διαφέρει οὖν τὴν ὄψιν οὐδὲν κινεῖν, ἢ τὸ ὁρώμενον. ταὐτὸ γὰρ ποιεῖ, πρὸς τὸ φαίνεσθαι τὰ εἰρημένα. ἐπεὶ δὲ καὶ ἐγγὺς τὰ πλησίον ὄντα διαψεύδεσθαι τὴν ὄψιν συμβαίνει τῶν μεθυόντων, καὶ ἐκεῖ τὰ πόῤῥω μᾶλλον εἰκὸς ταὐτὸ πάσχειν. διόπερ ἐκεῖνα μὲν ὅλως οὐχ
F ὁρᾶται, τὰ δ' ἐγγὺς οὐδ' ἐν ᾧ τόπῳ ἐστὶν ὁρᾶ. κύκλῳ δὲ φαίνεται φέρεσθαι, καὶ οὐκ ἐγγὺς καὶ πόῤῥω, ὅτι εἰς μὲν τὸ πόῤῥω, διά τε τὴν κύκλῳ κίνησιν, ἀδυνατώτερα ἐστὶ φαίνεσθαι ἡ ὄψις. ἅμα τἀναντία ποιεῖν οὐ ῥᾴδιον ἐστί. ἡ μὲν πόῤῥω ἐπιθυμία, σφοδρά.

ἡ δ

ἡ δὲ κύκλῳ, ἐν ᾧ τὸ νόημα συνῃρεῖ, σχῆμα-
τι. διὰ τὸ οὖν τὰ εἰρημένα, πόῤῥω φέρεται· καὶ
εἰ φέροιτο τὸ ἐγγὺς καὶ πόῤῥω, οὐ καὶ ταὐτὸ
ὁρῴη. ἀπολείπεται γὰρ ἀεὶ ἐν θατέρῳ χρόνῳ αὐ-
τῆς τὸ ὁρώμενον ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ. ἀπολειπομέ-
νη δὲ, οὐκ ἂν ὁρῴη. κύκλῳ δὲ φέρεται, διὰ τὸ ἔσ-
χατον σχῆμα τῆς ὄψεως. ἔστι γὰρ κῶνος, οὗ ἡ
βάσις κύκλος, ἐν ᾧ κινουμένη, ὁρᾷ μὲν ταὐτό,
διὰ τὸ μηδέποτε ἀπολείπεσθαι αὐτό. διαφεύ-
γει δὲ τῷ τόπῳ, διὰ τὸ μὴ τὴν αὐτὴν ὄψιν
ἐπιβάλλειν ἐπ' αὐτό. ταὐτὸ γὰρ ἐστὶν, ὅ τε
πρὸς τὴν ὄψιν κινεῖν, ἢ τὴν ὄψιν πρὸς τοῦ-
το. ια Διὰ τί τοῖς μεθύουσιν ἐνίοτε πολ-
λὰ φαίνεται τὸ ἓν ἐρχόμενον; ἢ καθάπερ εἴρη-
ται, κινουμένης τῆς ὄψεως, συμβαίνει μηδένα
χρόνον τὴν αὐτὴν ἐπὶ ταὐτὸ ἠρεμεῖν ὄψιν;
τὸ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἑτέρως ὁρώμενον, ὁ-
ρᾶσθαι ἔοικεν εἶναι δοκεῖ. ἀεὶ γὰρ ὄψεως ἐφάπτεται
τὸ ὁρώμενον· ἅπτεσθαι δὲ πλείοσιν ἅμα τὸ
αὐτό, ἀδύνατον. ὄντος δὲ αἰσθητοῦ τοῦ με-
ταξὺ χρόνου, ἐν ᾧ ἡ ὄψις ἅπτεται, καὶ παραλ-
λάττει τὸ ὁρώμενον· εἷς δὲ δοκεῖ χρόνος, ἐν
ᾧ τε ἅπτεται καὶ παραλλάττει· ὥστε ἐν τῷ αὐ-
τῷ χρόνῳ ταὐτὸ πλειόνων ἁπτομένων ὄ-
ψεων, πλείω δοκεῖ εἶναι τὰ ὁρώμενα, διὰ τὸ
ταὐτὰ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀδύνατον εἶναι ἅ-
πτεσθαι. ιβ Διὰ τί οἱ μεθύοντες ἀφροδι-
σιάζειν ἀδύνατοί εἰσιν; ἢ ὅτι δεῖ τινα τό-
πον ἐνθερμανθῆναι μᾶλλον τοῦ ἄλλου σώ-
ματος; τοῦτο δὲ ποιεῖν, διὰ τὸ πλῆθος τῆς ἐν
ὅλῳ τῷ σώματι θερμασίας, ἀδυνατοῦσιν. ἀ-
ποσβέννυται γὰρ τὸ ὑπὸ τῆς κινήσεως θερμὸν γε-
νόμενον ὑπὸ τοῦ ὑπερέχοντος μᾶλλον. ἔτι πολὺ
ἐστιν ἐν αὐτοῖς τὸ ὑγρὸν καὶ ἄπεπτον. ἔτι δὲ τὸ
σπέρμα ἐκ τροφῆς. ὥστε δὲ πάσας πλησθέντες,
πλησθέντες, ὁρμητικοί εἰσι πρὸς τὰ ἀφρο-
δίσια. διὸ καὶ κελεύουσί τινες πρὸς τὴν πρᾶ-
ξιν τὴν τοιαύτην, ἀριστᾶν μὲν πολύ, δειπνεῖν
δὲ ὀλίγον, ἵνα ᾖ αὐτοῖς ἐλάττω τὰ ἄπεπτα
τῶν πεπεμμένων. ιγ Διὰ τί ὁ γλυκὺς καὶ
ἄκρατος καὶ ὁ κυκεὼν μεταξὺ διαπινόμενοι
ἐν τοῖς πότοις, νήφειν ποιοῦσι; καὶ διὰ τί ἧττον
μεθύσκονται ταῖς μεγάλαις κωθωνιζόμενοι;
ἢ ταὐτό τι αὐτῶν αἴτιόν ἐστιν, ἡ παρακρούσις
τοῦ ἐπιπολαίου θερμοῦ; τὸ γὰρ μεθύειν ἐστὶν ὅ-
ταν ᾖ τὸ θερμὸν [ἐν] τοῖς περὶ τὴν κεφαλὴν
τόποις. ιδ Διὰ τί τὸ γλυκὺν ἐπιπολαση-
ναι ἵνα. ἐάν τις μεθύων ἤδη ἐπιπίῃ γλυκύν,

A Appetitio autem, quæ profluit ad elongatiora, vehementior est: circularis vero figura, quam nomen ipsum declarat, continetur. Prope igitur, ac procul vicissim conspectus deferri ea de causa non potest: & si ita feratur, rem tamen eandem contingere non queat, quippe qui vice alterutra temporis eodem in loco rem, quam intuetur, relinquat, cumque reliquerit, intueri non possit: circulo autem suæ figuræ causa videtur. Est enim conus, cuius basis
B circulus est in quo se agitans ipse conspectus, rem quidem percipit eandem, quia nunquam sibi rem subtractam deserat. Fallitur tamen in loco quia non eodem intuitu rem contingit: nihil enim interest, utrum res ad aspectū, an ad rem aspectus moueatur. 10 Cur vinolentis res vna, plures interdum esse videatur? An quia, vt dictum est, iam aspectus, cum commouetur, euenit, vt nullo tēpore idem visus in eo-
C dem quiescat. Quod autē eodem tempore varie cernitur, id ferius occurrisse videri potest. Quod enim cernitur, nonnisi conspectus tactione sentitur. Fieri autem non potest, vt idem pluribus simul attingatur. Quod cum nullum sensum admittat id tēpus quod interpositum tēpori distinguat, quo rem conspectus attingit, & quo repetit, efficitur hinc, vt tempus vnum esse videatur, quo attingitur, quoque repetitur.
D Itaque cum plures aspectus rem eandem attingant eodem tempore, plura esse videtur quod vni conspectui subiiceret: quoniam fieri non potest, vt res eadem modo eodem attingatur. 11 Cur vinolenti coire nequeant? An quoniam pars quædam magis caleat quam reliquum corpus oportet, quod in his fieri nō potest ob nimium totius corporis feruorem, extinguitur enim calor motionis interior obtentu
E caloris occupantis, quoniam multum in his inest, quod humidum, crudumque efficiunt. Adhæc, semen a cibo proficisci necesse est: cibus autem omnis concoquitur, quo satiati ad venerem plane incitamur. Vnde hac de re plerique prandere large, cœnare parce præcipiunt, vt crudi minus, quam concocta pauciora. 12 Cur si quis vinum dulce ac merū aut cyceonem inter potandū hauserit, sobrius persistere possit?
F & cur minus ebriantur, qui calice amplo fœcundoq. hauriunt? an omniū eadē illa ratio est, quōd superficialis calor ita supprimitur. Vinolētia n. tum oritur, cum calor sedē capitis totam occupauit. 13 Quam ob causam cum vinum dulce aptū est sī aceat, si quis temulentus dulce superaddiderit,

haustum vinum concoquitur, minúsque infestat? An quia vinum dulce lene, ac lentum est, itaque foramina obturat, atque intersepit: austerum contra, exasperans, regulum est: facilem item ascensum calori hoc præstat: dulce autem obstrusu foraminum calorem arcet, ac inhibet. Vinolentiam verò parte concalefacta superna oriri dictum iam est. Addo etiam, quod vinum dulce inodorum, austerum autem odoratum est: odor autem omnis caput tentat, & ingrauat. 14 Cur à vino diluto, meracius tamen, caput postridie magis dolemus quàm mero? An merum, quia crassius est, foramina capitis angusta subire ipsum non potest, sed vim suam, atque odorem, & calorem tantum transmittit. Dilutum autem illud, quoniam per aquæ admistionem tenuius factum est, facile ipsum subit, ac penetrat: cùm tamen partem corpulentiæ, facultatísque meri non mediocrem adhuc retineat, concoctu difficilius est: nam & humida, omnium difficillima concoqui, & corpora longe peruicaciora, quam facultates eorum persistere nouimus. 15 Cur inexercitati magis, quàm exercitati, ad vinolentiam vsque potare, & vino facilius solui possunt? An quoniam qui excrementa, humorésque in se continent, vrinam copiose profundunt: quod facit, vt plus bibi, & leuari facilius possit, quoniam non multum vinosi humoris in ventre remaneat. Atqui inexercitati, humidi sunt, excrementísque redundant. Exercitati contra, sicci, siticulosique, vt vini humor sese totum insinuare corporibus possit. Statim igitur hic vini impetus vrinam retractat, & post, humor hic in corpore insidens, grauitatem creare nimirum potest. 16 Cur vinum alios retardos, alios superbos reddit atque intanibundos? Contrario.n.affectu id agitur, quandoquidem alteri magis, alteri minus moueantur? An (vt Chæremon ait) *Vinum sese pro moribus vtentiū applicat.* Cōtraria igitur reddit, non quæ eadē, sed quę sūt dissimilia: vt ignis alia exiccat, alia humefacit, sed non eadem: & quidē glaciem liquefacit, salem indurat. Nam & vinū vt quod suapte natura humidū sit, homines tardiores incendit, reddit que mobiliores: cōtrà mobiliores dissoluit atque retardat. Vnde plerosque melancholicos penitus resolui, labique in crapulis nouimus. Vt enim balneum corpora perstricta, duraque relaxat, agilioraque facit, humida verò, & mobilia dissoluit, atque infirmat: sic vinum quasi interna viscerum diluens,

A καταποθὲν ἧττον ὁ ἑαυτοῦ πάρεχων οἶνος, καὶ ἧττον ἐνοχλεῖ; ἢ ὅτι τὸ μὲν γλυκὺ λειαντικόν ἐστι καὶ γλίσχρον, (ἐμφράττει οὖν τοὺς πόρους) τὸ δὲ αὐστηρὸν, τραχυντικόν. καὶ τὸ μὲν εὔπορον ποιεῖ τὴν θερμότητα ἀναφέρειν· ὁ δὲ γλυκὺς, στέγει αὐτὸ, τοῖς πόροις ἐμφράττων. ὅτι δὲ τῆς ἄνω θερμανθέντων ἐστὶν ἡ μέθη, εἴρηται. ἔτι δὲ ὁ μὲν γλυκὺς, ἄοσμος· ὁ δὲ αὐστηρὸς, εὔοσμος· ἡ δὲ ὀσμὴ πᾶσα βαρύνει κεφαλήν. ιδ´ Διὰ τί ἀπὸ τοῦ κεκραμένου μὲν, ἀκρατεστέρου δὲ, ὕστερον μᾶλλον πονοῦσι τὴν κεφαλὴν, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀκράτου; ἢ ὅτι ὁ μὲν ἄκρατος, παχυμερὴς ὢν, εἰς τοὺς στενοὺς τῆς κεφαλῆς πόρους στενοὺς ὄντας, αὐτὸς μὲν οὐκ εἰσπίπτει, ἡ δὲ δύναμις αὐτοῦ, ἡ ὀσμὴ καὶ ἡ θερμότης· ὁ δὲ κεκραμένος, μιχθεὶς λεπτὸς διὰ τὸ ὕδωρ αὐτὸς εἰσδύεται, ἔχων δὲ σῶμα, καὶ τῆς δυνάμεως πολὺ τῆς τοῦ ἀκράτου, δυσπεπτότερός ἐστι· τὰ γὰρ ὑγρὰ [πάντων] δυσπεπτότατα, καὶ τὰ σώματα τῆς ἐν αὐτοῖς δυνάμεως. ιε´ Διὰ τί μᾶλλον δύνανται πίνειν εἰς μέθην οἱ ἀγύμναστοι τῶν γεγυμνασμένων, καὶ ῥᾷον ἀπαλλάττουσιν; ἢ ὅτι [οἱ] ἔχοντες περίττωμα καὶ ὑγρὸν ἐν αὑτοῖς, οὐρητικοὶ γίνονται· ὅπερ ποιεῖ δύνασθαι πίνειν καὶ ὕστερον κούφως ἔχειν, διὰ τὸ μὴ ἐμμένειν πολὺ ὑγρὸν οἰνῶδες, οἱ μὲν οὖν ἀγύμναστοι, ὑγροὶ καὶ περιττωματικοί εἰσιν· οἱ δὲ γεγυμνασμένοι, ξηροί· ὥστε εἰς τὸ σῶμα τούτοις ἡ ὑγρότης ἡ οἰνηρὰ ἀφικνεῖται. εὐθύς τε οὖν ἀπέπαυσε τὴν ὁρμὴν ἡ οὔρησις αὕτη· καὶ ὕστερον ἐμμένον τὸ ὑγρὸν τοῦτο ἐν τῷ σώματι, βάρος ποιεῖ. ις´ Διὰ τί ὁ οἶνος καὶ τετυφωμένους ποιεῖ καὶ μανικοὺς, ἐναντία γὰρ ἡ διάθεσις. ὁ μὲν γὰρ, μᾶλλον ἐν κινήσει· ὁ δὲ, ἧττον. ἢ ὥσπερ Χαιρήμων εἶπε, Τὸν κεραννύντων γὰρ τοῖς τρόποις κεράννυται. τἀναντία οὖν ποιεῖ, οὐ ταὐτὰ, διὰ τὸ μὴ ὁμοίως ἔχειν· ὥσπερ καὶ τὸ πῦρ, τὰ μὲν ξηραίνει, τὰ δὲ ὑγραίνει, ἀλλ' οὐ ταὐτά· καὶ τήκει τὸν κρύσταλλον, καὶ πήγνυσι τοὺς ἅλας. καὶ ὁ οἶνος (ὑγρὸς γάρ ἐστι τὴν φύσιν) τοὺς μὲν βραδυτέρους ἐπεγείρει καὶ θάττους ποιεῖ, τοὺς δὲ θάττους ἐκλύει· διὸ ἔνιοι τῶν μελαγχολικῶν τὸ φύσει, ἐν ταῖς κραιπάλαις ἐκλελυμένοι γίνονται πάμπαν. ὥσπερ γὰρ τὸ λουτρὸν τοὺς μὲν συνεστηκότας τὸ σῶμα καὶ σκληροὺς, εὐκινήτους ποιεῖ, τοὺς δὲ εὐκινήτους καὶ ὑγροὺς, ἐκλύει· οὕτως ὁ οἶνος, ὥσπερ λύων τὰ ἐντὸς,

ἀκρα-

ἀκραιπαλοι γίνονται. 17 Διὰ τί ἡ κράμβη παύει τὴν κραιπάλην; ἢ ὅτι τὸν μὲν χυλὸν γλυκὺν καὶ ῥυπτικὸν ἔχει· διὸ καὶ κλύζουσιν αὐτῷ τὴν κοιλίαν οἱ ἰατροί. αὐτὴ δὲ ἐστι ψυχρά. σημεῖον δέ· πρὸς γὰρ τὰς σφοδρὰς διαῤῥοίας χρῶνται αὐτῇ οἱ ἰατροί, ἕψοντες σφόδρα, καὶ ἀποξηραίνοντες καὶ ψύχοντες. συμβαίνει δὲ τῶν κραιπαλώντων, τὸν μὲν χυλὸν αὐτῆς εἰς τὴν κοιλίαν κατασπᾶν τὰ ἐν αὐτοῖς ὑγρὰ, οἰνηρὰ καὶ ἄπεπτα ὄντα, αὐτὴν δὲ ὑπολειπομένην ἐν τῇ ἄνω κοιλίᾳ ψύχειν τὸ σῶμα. ψυχομένου δὲ, ὑγρὰ λεπτὰ συμβαίνει εἰς τὴν κύστιν φέρεσθαι. ὥστε κατ' ἀμφότερα τῶν ὑγρῶν ἐκκρινομένων διὰ τοῦ σώματος, καὶ καταψυχομένου, εἰκότως ἀκραίπαλοι γίνονται· ὁ γὰρ οἶνος ὑγρὸς καὶ θερμός ἐστιν. ἔτι δὲ συμβαίνει τῶν ὑγρῶν καταφερομένων καὶ κρινομένων κάτω, καὶ τὸ πνεῦμα ὑπάγεσθαι αὐτοῖς· ὃ εἰ μόνον ὑπὸ τοῦ οἴνου εἰς τὴν κεφαλὴν φερόμενον, τὸ κάρος καὶ τὴν κραιπάλην ποιεῖ. κάτω δὲ ὁρμήσαντος καὶ καταψυχομένου τοῦ σώματος διὰ τὰ εἰρημένα, λύεται [ὁ] κραιπαλώδης πόνος. ἔστι γὰρ ἡ κραιπάλη, ζέσις τις καὶ φλεγμασία λήγουσα. πονεῖ δὲ μᾶλλον τῆς μέθης, ὅτι ἐκεῖνο μὲν ἐξίστησιν, ἡ δὲ κραιπάλη ἐν ἑαυτοῖς οὖσι, τὸν πόνον παρέχει. καθάπερ οὖν καὶ ὑπὸ τῶν πυρετῶν οἱ λαμβανόμενοι παίζουσι μᾶλλον ἢ ἀλγοῦσι· παρ' αὑτοῖς δὲ γινόμενοι οἱ αὐτοὶ, καὶ φευγόντες τοῦ πάθους, ἀλγοῦσι. ταὐτὸ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς κραιπάλης καὶ ἐπὶ τῆς μέθης συμβαίνει. 18 Διὰ τί μᾶλλον ἐμετικὸν ποιεῖ ὁ ὑδαρὴς οἶνος, ἢ τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἄκρατος; ἢ ὅτι ἐμεῖν μάλιστα ποιεῖ τὰ ἐπιπολαστικὰ, καὶ ὅσα ἀηδῆ ἐστί. ἔστι δὲ ὁ μὲν οἶνος καταπραϋντικὸς, τὸ δὲ ὕδωρ λεπτὸν καὶ οὐκ ἀηδές. διὰ μὲν οὖν τὸ λεπτὸν καὶ οὐκ ἀηδὲς ὂν, κάτω διέρχεται ταχύ. διὰ δὲ τὸ μὴ ἀηδὲς, οὐ ποιεῖ καρδιώττειν. ὁ δὲ κεκραμένος οὔτε μᾶλλον ἐστι λεπτὸς, ὥστε διαῤῥεῖν ταχύ· διὰ δὲ τὸ μετέχειν οἴνου, ἀηδής ἐστι. ταράττει γὰρ τὴν αἴσθησιν, τῷ πλείους ἐν αὐτῷ [τὰς] κινήσεις ἐμποιεῖν, τήν τ' ἀπὸ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος· αἰσθητοὶ γὰρ ἄμφω γίνονται. ὁ δ' ἄκρατος τὴν μὲν τοῦ ὕδατος αἴσθησιν ἀφανίζει, οἴνου δὲ μαλακοῦ ποιεῖ αἴσθησιν· διὸ ἡδέως πίνεται. ἀηδὴς δὴ ὢν ὁ ὑδαρὴς οἶνος, ἐπιπολαστικός ἐστι· τὸ δὲ τοιοῦτον, ἐμετικὸν ἐστί. 19 Διὰ τί μεθύοντες μάλιστα διαισθανόμεθα τὰ ἁλμυρὰ καὶ τὰ μοχθηρὰ ὕδατα·

ita afficere potest. 17 Quid est, cur brassica sedet crapulam? An quòd succũ dulcem discutientémque obtinet. Vnde medici eam aluo infundunt, frigida autem ipsa est. Argumentum, quòd ad alui vehementes deiectiones medici ea vtũtur, excocta in plenum & suo callo purgata refrigeratáque. Fit igitur deterit à crapula, vt eius succus humores in aluũ detrahat, qui vinosi, crudíque tenẽtur, & ipsa supra in ventriculo remanẽs corpus refrigeret: quo fit vt tenues humores ad vesicam labantur. Quòd cum humor vtrinque educatur, corpúsque refrigeretur, rectè liberari à crapula possint. Vinum enim humidũ atq. calidũ est. Euenit adhæc, vt cum humores deorsũ se trahũt, atq. excernunt, flatum etiam secum deducant: qui, si per vinum liceat, in caput se efferens grauitatem creat, & crapulam: sin autẽ deorsum se vertit, corpúsque ob causam prædictã refrigeratũ est, dolor crapulæ omnis tollitur. Est enim crapula feruor quidam, & desinens inflammatio, quæ plus cõflictat, quam temulentia, quod mentem illa quatit, & alienat, crapula autẽ mẽte sibi constante, dolorem admouet. Vt etiã qui febre vrgente ludunt potius, quam dolent: iidem vbi leuati malo fuere, atque ad se rediere, indolere occipiunt. Hoc enim idem in crapula quoque, & in temulẽtia euenire solitum est. 18 Cur vinum dilutius temperatum, vomitũ magis quam merũ, quàm aqua prouocat? An quòd ea maximè vomitum mouent quæ innatare solita, quæque insuauia fastidiosáq. sunt. Vinum autem reprimendi vim obtinet: aqua tenuis, nec insuauis est. Quòd igitur tenuis est, citò pro sui tenuitate descẽdit: quòd non insuauis, stomachum non perturbat. Vinum autem nimis dilutum nec ita tenue est, vt perfluere possit celeriter, & fastidiosum est: quod parum obtinet vini: sensũ enim conturbat, quia plures motus in eo excitat. scilicet quẽ vinũ quémque aqua efficere potest: ambo enim sentiri queũt. Quod autẽ fuerit modicè temperatũ id sensum penitus aquæ tollit, viníq. mollis, delinientiſq. sensum accõmodat, ex quo suauiter bibi potest. Sed cùm vinũ immodicè dilutũ ita insuaue est, tum innatare, redundaréq. solet: quod autẽ tale est, vomitum id facilè ciet. 19 Cur vinolenti aquas salsas, & vitiosas, melius

quàm sobrij sentire possumus? An quoniam dura, & tristia certius ab iis sentiuntur qui minimè cupiunt. Latent hęc enim cupientes & sæpe fallunt. At verò qui læte se habet, is non cupienti similis est: qui autem in tristitia est, cupientis hic gerit affectum. Sobrius autem ita se habet: vinolentus contrà, satiatus, repletúsque est.

20 Cur penitus vinolentis res omnes circumferri videntur, & cum iam amplius vinum attigit, nequeunt, quæ procul posita sint, enumerare? quocirca nonnulli hinc vinolentiæ indicium trahunt. An quia conspectus frequenter à vini calore commouetur. Quemadmodum igitur, si suo oculo presseris rem obiectam, geminari videbis: ita etiam vinolentis accidere illud potest. Nihil enim interest, vtrum suppresseris, an aspectum commoueris, nec enim extrinsecus, an intrinsecus: idem enim obuenire, vel accidere, vtraq. ratione conspectui potest. Itaque res obiecta minime constare videbitur, atque etiam magis quæ procul abest, nam eo obtinebitur minùs, quo se longius aspectus deducat. Propinquitas etiam illa mouēdi, amplius ad extremum absoluere interuallum potest. Item si æquabili cum vehementia rursum deorsumque aspectus se agitet, res minus assequatur remotas necesse est. Deducta autem circumferri omnia soleant, velut sagittæ, & quæ appensa demittimus. Igitur visus quoque suam ob imbecillitatem, quasi procul deferatur, idem hoc patitur: nihil autem interest visum, an rem visui obiectam commoueas.

21 Quam ob causam, quod vniuersum, raptimque bibitur, ventrem id minus humectat, cum tamē ab humore copiosiore plus humectari conueniat? An quòd humorem multum, ac vniuersum, venter superare non potest, sed locum adire suum indomitum patitur. Locus autem crudi humoris, vesica est. Exiguum verò facile vincit, & concoquit: ex quo moram hic diutius trahens, ventrem porrò humidicare potest.

22 *Cur magis crapulam sentiunt qui dilutum bibunt quam qui merum? An propter tenuitatem suam in plures locos dilutū penetrat (quod in vestibus contingit, quæ difficilius quæ elui possunt): Aqua quidem partibus constat tenuibus, sed quæ facile queat educi. An quia meri minus bibitur (tantum enim non potest) facilius eiicimus? Præterea merum cæt reliqua, se se ipsum concoquit.* 23 Quamobrem qui ante extenuatus, merum inde multum hauserit, morte occumbat: & plerique verò bibaces, cum se nihil extenuarunt, multo tamen, vniuersoque meri haustu sicci efficiuntur.

[illegible] ... ἀλλὰ ... [illegible]

κα Διὰ τί ὅταν ἀθρόως πίνωσι, ... αἱ κοιλίαι γίνονται ... [illegible]

κβ Διὰ τί μᾶλλον κραιπαλῶσιν οἱ ὑδαρῆ πίνοντες, ἢ οἱ ἄκρατον; ... [illegible]

κγ Διὰ τί ὑπὸ τοῦ ἀκράτου ἀποθνήσκουσιν, ... πολὺ πίνοντες, ... [illegible]

Quareca-

[illegible]

Quærendum enim hoc est, quandoquidem vinum calidum suapte natura est, & vt vita calore contineri apparet, sic mors refrigeratione accidere. An, vt ex cicuta, sic ex mero intereundum est, videlicet dum proprius calor paulatim extinguitur modo tamen diuerso. Cicuta enim calorem frigiditate sua extinguit, humorémque indurat: vinum autem sua caliditate calorem macerat naturalem. Et quomodo ab igne nimio aut Sole exiguus ignis extinguitur, sic etiam nostri corporis calor a vini calore summus est, superatur, atque extinguitur. 24 Cur Vinolenti sunt ad lacrymandum propensiores? An affectuum huiuscemodi omnium eadem causa est, quam repletio, quæ scilicet agitur per summa, afferre potest: vinolentiâ enim locis consistere capitis certum est. 25 Cur vinolentus somnus oriri nequit? An quod ad somnum concreandum calidum ad siccum humorem opus est. hic enim concoqui expeditè potest: Quod si deest, exiguusq. humor aut concoctu difficilis inest, somnus non oritur: qua de causa post cibum, ac potũ somnolentissimi fieri ob calorem solemus. Melancholicos vero & vehementer æstuantes insomnia tenent: alteros, quia refrigeratus humor penitus est: alteros, quia nullus, aut minimus extat. Ergo rationem vetustiq. affectus inde esse petendã palã est. 26 Cur ebriosi tremunt & eo magis, quo largius merum hauserint? Cum vinum calefaciendi vim habeat, tremor autem ex frigore maxime proueniat: itaq. qui rigent præcipue tremunt. Attamen plerosq. cum mero tantùmodo cibi gratia vterentur, tremores acres adeò inuaserũt, vt homines comprimentes à se omnes excuterẽt, & cum aqua calida perfunderentur nullatenus sentire possent. Alij vero cum corpio agerẽt modo, perfrictioneq. & carnibus in cibo vterentur, in stuporẽ attonitũ inciderunt: quos tremor quidem mitius, scilicet ob immobilitatem, torquebat dolor tamen acerrimus, & inquietudo tam inde exercebat [illegible]. Tremoris itaq. causa frigiditas est nõ & qui rigent, ea re pati ipsa videntur, vt dictum est, & quemadmodũ senuere quorũ vtrorumq. alteri a affectu frigido alteri a frigida ætate vrgentur. Vinũ autẽ calefaciendi vim præcipuè obtinet, quocirca contrarius modo [illegible] procreat effectus, ratio exigit. An nihil prohibet rem eandem a contrarijs effici, dum modo nõ agit modo eodem, sed diuerso,

Exempli gratia, vtitur & à gelu, & à calore, vbi gelu calorem coegit vniuersum: itaque modo quodam à contrariis effectus proficiscitur idem, & modo quodam non nisi idem producitur. Tremor autem, ob inopiam excitatur caloris, non cuiusque, sed proprii. Corrumpitur autem calor aut marcore, aut extinctu: extinctu quidem à contrariis hoc est, frigido atque humido: marcore autem vel indigentia nutrimenti, vt lucerna cùm fomite aut oleo caret: vel ab alieno calore, vt ignis in Sole, & lucerna apud ignē. Igitur qui ex frigore rigent, caloris extinctu obtremunt. Ex quo etiam fit, vt aqua offusa calida horror exoriatur. Frigus enim, cùm intus includitur, atque circū obsistit, pilos erigit. Et in febrium quoque accessione rigor ille eueniens simili de causa venit. In senectute autem calor alimento deficiente emarcescit: humor.n. alimentum caloris est, senectus autem sicca est. Ebriosi verò, & si qui ita affecti sunt alij, suo prorsus emarcescente calore, obtremiscunt: sed nō modo eodem quo senes, sed tertio corrumpendi modo, vt proposuimus. Quòd.n. vino vtūtur nimio calor aduentitius superans aut extinguit, aut debilitat propriū calorem, quo valemus. Fit.n. tum tremor, cùm mouens quicquā rem nequit superare, quam mouet: vt cùm lignū quis longū, crassumque obtinere firmatéque nō pollet, tremit extremum: quod ideò fit, quoniam aut suscepta res maior est aut minor, quæ mouet. Ergo tremor, cùm calor extinguitur, accidit: hic.n. dum integer, inuictusq. manet, causæ animātib. esse videtur, cur mouere se valeant. Indiciū autē, ebriosos, senésq. ob frigiditatē affectos sic esse, quòd tremor his fieri sine vllo rigore solitus est.

26 Quam ob causam, qui leuiter à vino tenentur magis peccāt, vel delirāt, quam qui aut grauiter sese ebriarint, aut sobrij manent? An quòd sobrius rectè iudicat: qui autem penitus vinolentus est, quòd sensibus interceptis, onus sustinere nō potest, nihil diiudicat, atque ita non peccat. At verò, qui leuiter se ebriarit, iudicat quidem quia non multum hauserit: sed quoniam à vino detentus aliquatenus est, potestatem rectè iudicandi amisit, & peccet necesse est. Quemadmodum quòd Satyrus Clazomenius propensus admodum erat ad maledicendum eius aures, cùm accusaretur, penitus obstruxerunt, vt de re ageret, non in cōtumelias se prouolueret.

A ἔτι καὶ ἀπὸ τοῦ πάγου ἀποτελεῖται ὑπὸ θερμοῦ ὅταν ὁ πάγος ἀθρόον ποιήσῃ τὸ θερμόν· ὥστε ἔστι μὲν ὡς ὑπ' ἐναντίου τὸ πάθος τὸ αὐτὸ συμβαίνειν, ἔστι δὲ ὡς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τὸ αὐτό. ὁ δὲ τρόμος γίνεται μὲν ὑπ' ἐνδείας θερμοῦ, οὐ παντὸς, ἀλλὰ τοῦ οἰκείου. φθείρεται δὲ τὸ θερμὸν, ἢ μαραινόμενον ἢ σβεννύμενον, σβέννυται μὲν ὑπὸ τοῦ ἐναντίου, ὑπὸ ψυχροῦ καὶ ὑγροῦ· μαραίνεται B δὲ ἐνδείᾳ τροφῆς, οἷον οἱ λύχνοι, ὅταν μὴ ἔχωσιν ἐπέγχυμα, μικρὸν ἔλαττον ὂν ὑπὸ θερμοῦ ἀθροωτέρου, ὥσπερ τὸ πῦρ ἐν τῷ ἡλίῳ, καὶ οἱ λύχνοι παρὰ τῷ πυρί. οἱ μὲν οὖν ῥιγῶντες ὑπὸ ψυχροῦ, σβεννυμένου τοῦ θερμοῦ τρέμουσι. διὸ καὶ τοῖς περιχεομένοις τὸ θερμὸν, αἱ φρίκαι γίνονται. ἐγκατακλειόμενον γὰρ τὸ ψυχρὸν εἴσω καὶ ἀντιπεριιστάμενον, ἵστησι τὰς τρίχας· καὶ τὸ ἐν τοῖς C πυρετοῖς τὸ γινόμενον ῥῖγος δι' ὁμοίας αἰτίας γίνεται. ἐν δὲ τῷ γήρᾳ τὸ θερμὸν μαραίνεται, τῆς τροφῆς ἀπολειπούσης. τροφὴ μὲν γὰρ ὑγρὸν τῷ θερμῷ· τὸ δὲ γῆρας, ψυχρόν· οἱ δὲ οἰνόφλυγες, μαραινόμενοι μὲν τῆς οἰκείας θερμότητος, τρέμουσιν· κἂν οἱ τοιοῦτοι δή ποτε πάσχωσι διὰ τὸν οἶνον. οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τοῖς διὰ γῆρας, ἀλλ' ὅτι τρίτος ἦν τρόπος D τῆς τοῦ θερμοῦ φθορᾶς. ὅταν γὰρ ὑπερβάλλοντι χρῶνται, ἐν τῷ σώματι πολλὴ οὖσα ἡ θερμότης, ἢ ἀποσβέννυσιν, ἢ ἀσθενῆ ποιεῖ τὴν οἰκείαν θερμότητα ᾗ ἰσχύομεν· ἔστι γὰρ ὅταν μὴ κρατῇ τὸ κινοῦν τοῦ κινουμένου ὥσπερ, ὅταν ξύλον μακρὸν καὶ μέγα, μὴ ἐγκρατῶς ἔχῃ τις, τὸ ἄκρον τρέμει. γίνεται γὰρ τοῦτο, ἢ τῷ τὸ ὀχούμενον μεῖζον εἶναι, ἢ τῷ τι κινοῦν ἔλαττον. συμβαίνει δὲ σβεννυμένου τοῦ E θερμοῦ (δοκεῖ γὰρ αἴτιον τοῦτο εἶναι τοῦ κινεῖσθαι τοῖς ζῴοις) μὴ κρατεῖν τὴν φύσιν. σημεῖον δ' ὅτι διὰ ψυχρότητα γίνεται τὸ πάθος· τοῖς οἰνόφλυξι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ὅτι ἄνευ ῥίγους γίνεται ὁ τρόμος. κϛ Διὰ τί ὁ ἀκροθώραξ μᾶλλον παροινεῖ τοῦ μεθύοντος μᾶλλον, καὶ νήφοντος; ἢ ὅτι ὁ μὲν νήφων, ὀρθῶς κρίνει; ὁ δὲ παντελῶς μεθύων, διὰ τὸ τῆς αἰσθήσεως ἀπειλῆφθαι, ἀδύνατος ὢν F τὸ βάρος φέρειν, οὐ κρίνει· οὐ κρίνων δὲ, οὐ παροινεῖ. ὁ δὲ ἀκροθώραξ κρίνει τι, καὶ διὰ τὸν οἶνον κακῶς κρίνει, ὥστε παροινεῖ· ὥσπερ καὶ Σάτυρον τὸν Κλαζομένιον ὄντα φιλολοίδορον, φεύγοντα δίκην, ἵνα μὲν τὰ τοῦ ἐγκλήματος λέγῃ καὶ μὴ λοιδορῆται, τὰ ὦτα

ἐπιπλά-

ἐπέπλησαν, ἵνα μὴ ἀκούῃ, εἰς λοιδορίαν ἐτράπετο· παυσαμένου δὲ τοῦ ἀντιδίκου, ἀφεῖλεν· μικρὰ δὲ ἀκούσας ἔτι λέγοντος, οὐ δὴ ἐπήγετο, ἀλλὰ κακῶς ἔλεγε, διὰ τὸ αἰσθάνεσθαι μὲν, κρίνειν δὲ κάκιστα. κζ Διὰ τί περὶ τὸν γλυκὺν οἶνον ἰδίᾳ ὄντα, οὐ γίνονται οἰνόφλυγες; ὅτι οὐκ ἴδιον χυμὸν ἔχει ὁ γλυκύς, ἀλλ' ἀλλότριον; φιλόγλυκυς οὖν μᾶλλον ὁ φιλοῖνος ἐστὶν ὁ τοῦ γλυκέος ἐπιθυμῶν. κη Διὰ τί οἱ οἰνόφλυγες ὑπὸ τοῦ ἡλίου θερμαινόμενοι μάλιστα χαίρουσιν; ἢ ὅτι δέονται πέψεως, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ κατεψῦχθαι. διὸ καὶ ἀποπληξίαι καὶ αἱ ἀποπληκτικαὶ μετὰ τὸν πότον γίνονται. κθ Διὰ τί τοῖς μεθύουσιν ἐνίοτε πολλὰ φαίνεται τὸ ἕν; ἢ ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς ὄψεως ἔσωθεν κινοῦνται ὑπὸ τοῦ οἴνου, καθάπερ ἡ ὅλη κεφαλή; κινουμένων δὲ τῶν ἀρχῶν, οὐκ εἰς ταὐτὸ συμβάλλουσιν αἱ ὄψεις, ἀλλ' οἷον ἐπὶ μέρος ἑκάτερον τοῦ ὁρωμένου· διὸ δύο φαίνεται. τοῦτο δὲ τοῦτο γίνεται, καὶ ἐάν τις κάτωθεν πιέσῃ τὴν ὄψιν. κινεῖται γὰρ τὴν ἀρχὴν τῆς ὄψεως ὥστε μηκέτι εἰς ταὐτὸ συμβάλλειν τῇ ἑτέρᾳ. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη κίνησις, ἔξωθεν γίνεται· ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ οἴνου, ἔσωθεν. διαφέρει δ' οὐδέν. ταὐτὸ γὰρ ποιήσει ὁπωσοῦν κινηθεῖσα. λ Διὰ τί τῶν μεθυόντων ἡ γλῶττα πταίει; πότερον ὅτι καθάπερ τὸ ὅλον σῶμα ἐν τῇ μέθῃ σφάλλεται, οὕτω καὶ ἡ γλῶττα σφαλλομένη πταίει, καὶ οὐ δύναται τὴν λέξιν διαρθροῦν; ἢ ὅτι σομφώδης ἐστὶν ἡ τῆς γλώττης σάρξ; βρεχομένη οὖν ἐξαίρεται. τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τὸ πάχος τὸ ὑπὸ τοῦ οἴνου, δυσκινητοτέρα οὖσα, οὐ δύναται ἀκριβοῦν. ἢ διότι ὥσπερ ἐν τῷ ὑγρῷ οὐ δυνάμεθα λαλεῖν, διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ἀέρος, οὐδ' ὅταν εἰς τὸ σῶμα λαμβάνωμεν ὑγρόν; ἐν τῇ μέθῃ οὖν ἐν ὑγρῷ πολλῷ τῆς γλώττης οὔσης, μὴ ἀκριβοῦσθαι. τὸ δὲ μὴ ἀκριβοῦν, ἐστὶ τὸ πταίειν. ἢ διότι ἐν ταῖς μέθαις ἡ ψυχὴ συμπαθὴς γίνεται, πταίει; τῆς ψυχῆς οὖν τοῦτο πασχούσης, εἰκὸς καὶ τὴν γλῶτταν ταὐτὸ πάσχειν. ἀπ' ἐκείνου γὰρ ἡ τοῦ λέγειν ἀρχή. διὸ καὶ χωρὶς τῆς μέθης, ὅταν ἡ ψυχὴ πάθῃ τι, συμπάσχει καὶ ἡ γλῶττα, ὡς ἐπὶ τῶν φοβουμένων.

Postea tamen cùm cessante iam aduersario reserassent, & pauca dicente adhuc illo audiuisset, nequaquam cõtinere se potuit, sed euestigiò maledicta effundere incepit, quoniam sentire iam poterat, rectè autem iudicare non poterat. 27 Cur vini dulcis, quod suauius est, ebriosum neminem esse arbitramur? An quod vinum dulce nullum saporem obtinet proprium vini, sed alienum penitus reddit. Igitur dulcis rei, non vini auidus appellandus est, qui vini dulcis tenetur desiderio.

28 Cur ebriosi Solis calore gaudere maximè soleant? An quoniam concoctionem desiderant, atque etiam quòd refrigerati admodum sunt, ex quo attoniti, stupidiq. mox fieri solent à potu. 29 Cur vinolentis multa interdum apparẽt quod vnũ est? An quia conspectus initia intrinsecus à vino mouentur, sicut vel caput totum solicitari necesse est. At cum initia mouentur conspectus, idem sese applicare non quit, sed quasi partem rei obiectæ vis vtraque conspiciendi attingit. Meritò igitur res vna suspicionẽ recipit geminationis: quod idem vel oculo subter oppresso potest euenire. Cõspectus enim mouetur initium, vt ei coire cum altero nõ amplius liceat: sed hic motus extrinsecus est: vini autem ille intrinsecus oritur, nec quicquã interest: idem enim sequetur qualitercunque aspectum commoueris. Cur vinolẽtorum lingua oberret? Vtrum quemadmodum corpus totum in vinolentia titubat, ita enim lingua labens oberrat, nec reddere articulatim vocabula potest. An quoniam caro linguæ mollis, & instar spongiæ est, ampliatur madescens atque extollitur: itaque ob molem retardior fit, exprimeréque syncere non valet. An quòd vt in aqua ob absentiam aëris loqui non possumus, ita neque cum nimium in nos humorem indidimus: igitur quòd vinolentorum lingua in nimio humore se voluit, idcirco exprimere syncerè non potest. An animus quoque vinolentorum compatiens errat? At si animus ita affectus est, linguam etiam pariter affici consentaneum est: inde enim omne loquendi initium ducitur. Quo fit, vt etiam sine vinolentia, vbi animus quenquam hausit affectum, lingua etiam sentiat atque compatiatur, vt in metuentibus patet. 31 Cur ebrij omnes, & qui mari operam dant, libenter Solis tepori se dedunt? An quòd ebrij concoctionem desiderant, simúlque euenit, vt partes corporis quædam refrigerentur? itaque stupidos, attonitósque post potum fieri nouimus. Maritimi autem illi, quoniam in humore semper suam degũt ætatem, calorem porrò desiderant.

32 Cur vinolenti concumbere nequeant? An quòd partem corporis quandam amplius, quam reliquum corpus, incalescere opus est, quod vinolentis contingere præ nimio calore non potest. Calor igitur, qui à motu naturæ interno præstatur, obtentu caloris ambientis extinguitur. An quòd partes corporis inferiores calescere opus est. Vinum autem in sublime efferri aptum est: itaque calorem, quemadmodum illic excitat, ita hinc auocat, atque abducit. Post cibum quoque libido veneris minimè incitatur. Vnde prandere largè, cœnare parcè præcipiunt. Cibo enim concocto sursum, crudo deorsum fertur. & humor, & calor ortus autem seminis ex his est: & fatigatis idcirco per somnum profluit genitura, quòd labor corpus humidum, & calidum reddit. Quòd si excrementum ea in parte substiterit, euenit certè, vt per somnum erumpat. Hæc eadem causa est, cur in aduersis quibusdam valetudinibus id eueniat, atque etiam metuenti, & morienti. 33 Cur iuuenes potius, quàm seniores immingant, vbi vino sese ebriauere? An quoniam iuuenes humidi sunt, & calidi multum, idcircò excrementum humoris confluit in vesicam: exiguum enim à corpore eorum absumitur, quam ob rem id effundi necesse est. Senioribus verò, corpus pro sua siccitate humorem nimium attrahit, atque imbibit. An quòd iuniorum natura ad somnum propensior, quàm seniorum est: quocirca grauiter iuniores consopitos vrinæ sæpe excitatio latet, vt hæc prius erumpat quàm illi surrexerint. Seniores autem latere minimè potest, quemadmodum nec externorum motuum quisquam minùs ab his percipi, quàm ab adolescentibus solet. Constat autem quod modò diximus quandoquidem iuuenes ipsi tum maximè immingunt, cùm arctè, & grauiter dormiunt. 34 Cur oleum ad accendendam vinolentiam valet, sorbitumque facultatem præstat potandi? An quòd vrinam ciere potest, vinóque hausto iter regit?

A λβ Διὰ τί οἱ οἰνωμένοι [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

Eorum quæ ad rem venerεam pertinent, sectio quarta. vnum quæstiones 32.

QVam ob causam, qui concumbit, & qui moritur oculos attollit: qui autem dormit, submittit? An quòd de parte superiore calor exiens, eodem oculos vertit,

Ὅσα περὶ ἀφροδίσια. δ.

Διὰ τί ὁ ἀφροδισιάζων καὶ ὁ ἀποθνήσκων, ἀναβάλλει τὰ ὄμματα, ὁ δὲ καθεύδων [illegible] [illegible]

κάτω

καὶ τὸ συνάγεται· διὸ ῥέπει κάτω· συγκλείονται δὲ οἱ ὀφθαλμοί, διὰ τὸ μὴ ἐπαίρεσθαι ἐν τῷ πάθει. 2 Διὰ τί τῶν πλεονάκις ἀφροδισίοις χρωμένων, ἐπιδήλως συνιζάνει τά τε ὄμματα καὶ τὰ ἰσχία· τὰ μὲν, ἐγγὺς ὄντα· τὰ δὲ, πόρρω; πότερον ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ συνουσίᾳ ἐπιδήλως ταῦτα συμπονοῦντα, τὰ ἐργαζόμενα συνιόντα περὶ τὴν πρόεσιν τοῦ σπέρματος; συνθλίβεται οὖν μάλιστα ἐν τούτῳ· ὅσον εὔτηκτον τῆς τροφῆς ἐστὶ διὰ τῆς θλίψεως. ἢ διότι πάντα θερμαινόμενα, τήκεται μάλιστα· ὁ δὲ ἀφροδισιασμὸς, θερμότητα ἐργάζεται. μάλιστα δὲ ταῦτα θερμαίνεται, ἃ κινεῖται ἐν τῷ ἐργάζεσθαι. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ, καὶ τὰ περὶ τὴν ἕδραν, ἐπιδήλως συμπονεῖ. ἄνευ γὰρ μὴ συνάγοντι τὰ περὶ τὴν ἕδραν ἐνδέχεται προϊέναι, οὔτε μὴ τῶν ὀφθαλμῶν καταβληθέντων. τὰ μὲν γὰρ περὶ τὴν ἕδραν συνιόντα, θλίβει, ὥσπερ ἐκ κύστεως τῇ χειρὶ τὸ ὑγρόν· ὁ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν συγκατάγει, θλίβει τὸν ἐγκέφαλον. ὅτι δὲ μεγάλην ἔχουσι τὰ ὄμματα τὴν δύναμιν, καὶ ὁ τόπος αὐτῶν πρὸς γένεσιν, δηλοῖ ἡ περὶ ἀτόκους καὶ γονίμους γυναῖκας [illegible] ὡς διὰ τούτων διῆθον εἰς τὸ σπέρμα δύναμιν. πίονα δὲ [ἀεὶ] ἐστὶ [illegible] πάντων ἀεί, πρός τε καὶ ὄμματα. διὰ μὲν οὖν τὴν συνεργίαν, κοινωνεῖ τῆς θερμασίας· διὰ δὲ ταύτην, λεπτύνεται καὶ συντήκονται πολὺ εἰς τὸ σπέρμα. ἥ τε γὰρ, εἰ μὴ πῖον ᾖ, ὁμοίως χωρεῖ ἡ θερμότης. ἢ τὸ πῖον μὴ συμπονοῦν, οἷον ἐν τῇ κοιλίᾳ. ἀλλὰ οἱ νεφροὶ τῶν ἄλλων μάλιστα αἰσθάνονται, διὰ τὸ γειτνιᾶν. αὐτὴ δὲ ἡ τοῦ σπέρματος πάροδος, τῶν τόπων τούτων ὄντων, ἐπιδήλως ἰσχνοῦν δυνατὴ λεπτῦναι· ἀφαιρεῖ γὰρ [τι,] ἀλλ' οὐ προστίθησι, πλησιάζουσα. 3 Διὰ τί καὶ οἱ ἀφροδισιάζοντες, καὶ οἱ εὐνοῦχοι οὐ χρώμενοι ἀφροδισίοις, ἢ πως; ἀμφότεροι τὰ ὄμματα πρὸς ἔξω βλέπουσι; ἢ ὅτι τοῖς μὲν, διὰ λαγνείαν, τοῖς δὲ, διὰ τὴν πήρωσιν, τὰ ἄνω ξηρὰ γίνεται μᾶλλον τοῦ δέοντος; ἐπιδήλως δ' ἐν τούτοις, ὅσων τὸ ἔργον ἐστὶν ἀκριβές. ἡ δ' ὄψις τοιοῦτον. κατασπωμένου δὲ τοῦ [τοιούτου] ὑγροῦ, τὰ ἄνω ξηραίνεται· ὃ [ἐν τοῖς] ἀφροδισιασμοῖς, δῆλον ὅτι οὕτω ποιεῖ. τοῖς δ' εὐνούχοις τὰ σκέλη οἰδεῖ, καὶ αἱ κοιλίαι εὔλυτοι, ὡς κάτω μεθισταμένου τοῦ ὑγροῦ. 4 Διὰ τί ἄνθρωπος μόνον ὅταν ἄρχηται δύνασθαι ἀφροδισιάζειν,

A quò se deflexerit: per somnum autem deorsum se colligit, itaque eodem conuertit. Clauduntur verò propterea oculi, quia humiditas deficit. 2 Cur iis qui rem veneream immodicè agunt, oculi, & clunes manifestè subsident, partes, quarum alteræ prope, alteræ procul à genitalibus absunt? Vtrum quòd in ipso etiam coitu partes hæ perspicue collaborant, cùm rem studiosius ipsæ persequantur, & se cogant, nitanturque in semine emittendo.
B Itaque quantum alimenti facile liquescere potest, id pressum extruditur. An quòd obcalefactæ præcipue contabescunt. Concubitus autem caloris agitur facultate, eáque maxime sentiunt calorem quæ in agendo commouentur. Oculi autem, partésque sedi proximè perspicuè collaborant. Haud enim fieri potest vt semen profluat, nisi partes coagantur illę, nisique oculi demittãtur: quippe cum partibus his coeuntibus
C humor quasi manu ex vesica premantur, oculisque coactis cerebrum sua dimittat. Oculos verò & locum his proximum, vim ad procreationem maximam obtinere, docent illinimenta, quæ mulieres tam steriles, quàm fœcundæ experiuntur, vtpote cum vis ad semen transmitti hinc debeat. Sunt autem & oculi, & renes omnium pingues, atque obesi: ergo quòd partes hæ rem veneream efficacius adiuuant, calo-
D ris, participes sunt, cuius tabifica vi extenuantur, multúmque sui succi ad semen excerni patiuntur. Calor enim (si corpus vel pingue non est, vel si pingue quid est, sed non tamen laborat) æque liquefacere nequit, vt liquet in ventre patet. Renes tamen omnium maxime sentiunt, quia in vicino positi sunt. Et ipse quoque seminis transitus, cum per ea loca perspicue agatur, extenuare proculdubio potest: adimit e-
E nim, non addit per suam istam propinquitatem; Quamobrem & qui concumbunt, & spadones, qui re minimè vtuntur venerea, in acumine oculorum offenduntur? An quòd alteris ob libidinem, alteris ob excisionem, partes superiores plus iusto exiccantur. Quod perspicuum in iis est, quorum opus exquisitius administratur: aspectus autem tale est. Humoribus verò deorsum ductis, superiora sic-
F cari necesse est. Id igitur nimirum concubitu fieri patet. Spadonum autem crura intumescunt, & alui faciles sunt, vtpote cum deorsum se humoris copia seuocet. 4 Cur homo, cùm cócúbere posse incipit,

tunc pubeſcit, cæterorum autem animantium quæ pilis teguntur, nullum tunc pubeſcere incipit? An quòd per ætates mutari animantes in contrarium ſolent. Vox enim grauis de acuta efficitur, & nuda quæ ante fuerunt, hirta redduntur. Vnde etiam animantes à primo natali die hirſutas enudari debere tunc, non denſeſcere, conſtat, cum ſemen habere incipiunt: ſed ita euenit, quia quæ ſemen effundunt, ſicciora fiunt & laxiora: quibus de cauſis pilus oritur: quod inde ſane patet. Pilus enim neque cicatricibus, neque pueris, neque mulieribus exit, cùm ſcilicet cicatrices ſpiſſo contextu, non rarò inducantur: pueri, mulieréſque corpore humido ſint non ſicco. 5 Cur nuditas pedum obeſſe in re venerea poteſt? An quoniam corpus, quod concubiturum ſit, calidum intus, atque humidum eſſe debet, quale per ſomnum potius eſſe, quam per vigiliam, ſolet: ex quo etiam celeriter, ac ſine corporis agitatione ſemen dormientibus profluit, vigilantibus verò non ſine labore prodit. Simul autem fit vt & reliquum corpus tale exiſtat, & pedes humidiores ſint, atque calidiores. Indicium quòd cùm dormimus, pedes obtepeſcere ſolēt, vt qui vnà cum internis partibus ita afficiantur. At nuditas pedum è contrario agit: ſiccat enim, atque refrigerat. Itaque ſiue impoſsibile, ſiue difficile ſit, vt res agatur venerea, niſi pedibus calidis, eam tamen nuditatem in vſu concumbendi, incommodam eſſe neceſſe eſt.

6 Cur omnium maximè animantium homo, poſtquam concubuit, diſſoluitur, & langueſcit? An quòd ſemen proportione ſui corporis plurimum emittit. 7 Sed cur plurimum homo emittit? An quòd minus cibum is conficit, & omnium maximè animantium humidus natura, & calidus eſt: quarum rerum altera ſeminis copiam reddit, altera naturæ vim efficit ad ſemen creandum: ſemen etenim tale eſt, quandiu ſeruatur. 8 Quam ob cauſam cùm ratio concumbendi calore contineatur, timor autem, & mors refrigerandi vim habeant, pleriſque tamen cùm ab his ipſis tenentur affectibus, ſemen excurrit? An quòd cum loca quædam corporis refrigerantur, alia quædam intepeſcunt, cùm & ſuum calorem habeant, & pulſum de locis refrigeratis illum ipſa ſuſcipiant. Quamobrem frigentibus quidem id euenit, verum non quia frigent, ſed quia calent. Conſtat hoc etiam ipſo aſpectu: partes enim ſuperiores timentium ſanguine priuantur, inferiores autem humeſcunt, & aluus ſoluitur, & veſica. Calor igitur cùm ſe per timorem deorſum per

A διὰ τί τῶν δ' ἄλλων ζώων ὅσα τρίχας ἔχει, οὐδέν; ἢ ἐπειδὴ κατὰ τὰς ἡλικίας μεταβάλλει τὰ ζῶα εἰς τοὐναντίον; φωνή τε γὰρ βαρεῖα ἐξ ὀξείας γίνεται, καὶ δασέα ἐκ ψιλῶν, διόπερ ὅσα καὶ τὰ ἐκ γενετῆς δασέα ζῶα ψιλοῦται εἰ, οὐ δασύνοιτο, σπερματικὰ γενόμενα. συμβαίνει δὲ τοῦτο, διὰ τὸ τὰ σπερμαίνοντα ξηρότερα γίνεσθαι καὶ ἀραιότερα· ἐξ ὧν θρὶξ φύεται. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ μὴ B ἐν ταῖς οὐλαῖς φύεσθαι τρίχας, μηδὲ τοῖς παιδίοις καὶ γυναιξίν. ε Διὰ τί ἡ ἀνυποδησία οὐ συμφέρει πρὸς ἀφροδισιασμούς; ἢ ὅτι τὸ μέλλον ἀφροδισιάζειν σῶμα, δεῖ τὰ ἐντὸς θερμὸν εἶναι καὶ ὑγρόν; τοιοῦτο δὲ ἐν τοῖς ὕπνοις μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ ἐγρηγορέναι. διὸ καὶ ταχὺ καὶ ἄνευ ἐργασίας οἱ ἐξονειρώττοντες γίνονται· καθ' ἐγρήγορσιν δὲ, μετὰ πόνου. ἅμα δὲ τὸ C σῶμα τοιοῦτον, καὶ οἱ πόδες ὑγρότεροι καὶ θερμότεροι. σημεῖον δὲ, ὅτι καθεύδοντες, θερμοί, ὡς ἅμα τοῖς ἐν τοῖς ἐντὸς οὕτως ἔχοντες. ἡ δ' ἀνυποδησία, τοὐναντίον ποιεῖ· ξηραίνει γὰρ καὶ ψύχει. ὥστε ἀδύνατον μὴ θερμῶν ὄντων ἀφροδισιάζειν, εἴτε χαλεπὸν, ἀνάγκη ἀσύμφορον εἶναι πρὸς τὴν τῶν ἀφροδισίων χρῆσιν. ς Διὰ τί ἐκλύεται μάλιστα D τῶν ζώων ἀφροδισιάσας ὁ ἄνθρωπος; ἢ διότι πλεῖστον προΐεται σπέρμα κατὰ λόγον τοῦ σώματος; ζ Διὰ τί δὲ πλεῖστον προΐεται; ἢ ὅτι ἥκιστα ἐκπονεῖ τὴν τροφὴν, καὶ φύσει ὑγρὸν καὶ θερμὸν ὂν τῶν ζώων μάλιστα; ὧν τὸ μὲν, ποιεῖ σπέρμα πολύ· τὸ δὲ, τὴν φύσιν σπερματικὴν ποιεῖ; καὶ γὰρ τὸ σπέρμα τοιοῦτόν ἐστιν, ἕως ἂν σώζηται. η Διὰ τί τοῦ E ἀφροδισιάζειν γινομένου διὰ θερμότητα, τοῦ δὲ φόβου ὄντος ψυκτικοῦ καὶ θανάτου, ἐνίοις ὅταν γίνωνται ἐν τούτοις τοῖς πάθεσι, σπέρμα προέρχεται; ἢ ὅτι ψυχομένων ἐνίων τόπων, ἕτεροι ἀναθερμαίνονται, τήν τε οἰκείαν ἔχοντες θερμότητα, καὶ δεχόμενοι τὴν τῶν καταψυχομένων τόπων; ὥστε καταψυχομένων τοῦτο συμβαίνει, οὐ διὰ τὸ ψύχεσθαι F [δὲ] μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ θερμαίνεσθαι. δῆλον δὲ καὶ τῇ ὄψει. τῶν γὰρ φοβουμένων τὰ ἄνω λειποθυμεῖ, τὰ δὲ κάτω ὑγραίνεται, καὶ κοιλία καὶ κύστις λύεται. ὑπιὸν οὖν τὸ θερμόν,

ἐν [μὲν] τῷ φόβῳ κάτω. ἐν δὲ τῷ θανάτῳ, κάτωθεν ἄνω, ἐξυγραίνει τῇ θερμότητι ποιεῖ τὴν τοῦ σπέρματος ἔξοδον. θ Διὰ τί οὐ δεῖ μὴ ὀργῶντα, οὔτε ἀφροδισιάζειν, οὔτε ἐμεῖν, οὔτε πτάρνυσθαι, οὔτε φῦσαν ἀφιέναι; ἢ ὅτι μὴ ὀργῶντες ὁμοίως ἔχουσι τοῖς ἐκ τῆς γῆς ἀνασπωμένοις, οἷς προσαναστᾶταί τι ἀλλότριον, ἢ ἐγκαταλείπεταί τι ἀπορραγέν; ἅπαν δὲ ὃ δεῖ ἐξωθεῖσθαι, καλοβὸν δὲ ὑπολειπόμενον, πλείω χρόνον ταράξει πόνον· ἴσως τῆς κινήσεώς τι ἀφίστασθαι. ὥστε πόνον παρέξει, ἕως ἂν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ ᾖ. ἃ συμβαίνει τοῖς μὴ ὀργῶσι ποιοῦσί τι τῶν εἰρημένων. ι Διὰ τί νῆστις θᾶττον ἀφροδισιάζουσιν; ἢ διότι οἱ πόροι κενότεροι οἱ τοῦ σώματος νήστεσι, πληρωθεῖσι δὲ πλήρεις; κωλύουσιν οὖν τὴν εἰς τὸ σπέρμα ὑγρότητα διεξιέναι. δῆλον δὲ ἐπὶ τῆς κύστεως· οὐ γὰρ δύνανται πληρωθείσης οὔσης ταχὺ ἀφροδισιάζειν. ια Διὰ τί οἱ νέοι ὅταν πρῶτον ἀφροδισιάζειν ἄρχωνται, αἷς ἂν ὁμιλήσωσι, μετὰ τὴν πρᾶξιν μισοῦσιν; ἢ διὰ τὸ μεγάλην γίνεσθαι τὴν μεταβολήν; τῷ γὰρ συμβαίνοντι ὕστερον ἀηδῶς μεμνημένοι, ὡς αἰτίας οὔσης πλησιασάσης, φεύγουσι. ιβ Διὰ τί οἱ ἱππεύοντες [συνεχῶς] ἀφροδισιαστικώτεροι γίνονται; ἢ ὅτι διὰ τὴν θερμότητα καὶ τὴν κίνησιν, ταὐτὸ πάσχουσιν ὅπερ ἐν τῇ ὁμιλίᾳ; διὸ καὶ τῇ τῆς ἀπορχήσεως ἡλικίας ἐπιδιδούσης, αἰεὶ τὰ αἰδοῖα μείζω τὰ μόρια ταῦτα γίνεται. [ἀεὶ οὖν τῇ κινήσει ταύτῃ χρωμένων, εὔροα τὰ σώματα γίνεται], καὶ προδιατίθενται πρὸς τὸν ἀφροδισιασμόν. ιγ Διὰ τί ὅταν ἄρξωνται ἀφροδισιάζειν δύνασθαι, οἱ χρῶτες ὄζουσι, πρότερον δ' οὐκ ὄζουσι πρὸς ἥβης, οὔτε οἱ ἄνδρες, οὔτε αἱ γυναῖκες; ἢ ὅτι τὰ ἄπεπτα, τούς τε χυμοὺς ἀεὶ χείρους ἔχει, (ἢ γὰρ ὀξυτέρους, ἢ ἁλμυρωτέρους, ἢ πικροτέρους) καὶ τὰς ὀσμὰς δυσωδεστέρας; τὰ δὲ πεπεμμένα, ἢ γλυκεῖς, ἢ ἧττον ἀγλυκεῖς, καὶ τὰς ὀσμὰς εὐωδεστέρας, ἢ ἧττον δυσώδεις; ὥστε δῆλον ἐπὶ πάντων θεωρῆσαι καὶ φυτῶν καὶ ζῴων· ἀφαιρεθέντος δὲ τοῦ δυνάμει πεπεμμένου, τὸ λοιπὸν ἄπεπτον. διὸ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς τέφρας, ἀφαιρεθέντος τοῦ γλυκέος, πικρὰ ἡ κονία, καὶ ὁ ἱδρὼς ἁλμυρός. ποιεῖ δὲ ἡ φυσικὴ θερμότης τὸ σπέρμα ὃ μικρὸν ὄν, πολλὴν ἔχει δύναμιν· ἐκ πολλοῦ γὰρ ὀλίγον συγκεφαλαίωται· διὸ ὅταν ἀπέλθῃ, λύονται εἰς ἐπιπολύ

A per mortem sursum deuius agitat, madificare & seminis excitare profluuium potest. 9 Cur neque concumbere, neque euomere, nec sternuere, neque flatum emittere oportet, nisi res turgente corpore vrgeat? An quia cum non turgemus, similes terræ stirpibus sumus, quibus euulsis, aut alienum conuellitur quippiam, aut aliquid abscissum relinquitur. Quod autem cum extrudi debet, minutum remanserit, B dolorem diutius id omne mouebit: & si quid alienum cõmotum sit, id cùm sua sede priuetur, doloré creabit. Quæ certè iis viris euenient, qui cum non turgent, aliquid faciunt ex iis, quæ modò retulimus. 10 Cur ieiuni celerius concumbunt? An quòd foramina corporis ieiuno inaniora, repleto autem plena habentur: itaque impediunt, ne humor seminis genitalis valeat permeare. quod latissime in vesica patet hac etenim plena, nunquam celeriter C concumbere possumus. 11 Cur adolescentuli cum primò concumbere incipiunt, quibus cum fuerint cõgressi, eas, re peracta odio habeant? An quòd mutatio summa extiterit sequentis tristitiæ memore, eam fugiũt tanquam fontem ad quam sese applicauerunt. 12 Quare qui equitant, assiduè libidinosiores euadunt? An caloris, agitationis que causa eodem afficiuntur modo, quo per coitum. Quocirca ætatis quoque accessione membra genitalia D contrectata, agitataque plenius augentur. Quod igitur semper eo vtuntur motu qui equitant, hinc fluentiore corpore, præparatoq. ad concumbendũ euadũt. 13 Quare concumbendi facultatem dari per ætatem cùm cœptum est: corpora malè olent: prius autem ante pubem non ita olent nec viri nec mulieres? An quoniam quæ incocta sunt, tum sapores habent deteriores: aut enim acidiores, aut salsiores, E aut amariores: tum odores reddunt fœtidiores. Contra, quæ concocta, maturaque sunt, sapores aut dulces, aut minùs amaros, & odores suauiores præstant, aut certè minùs insuaues. Patet hoc in omnibus tam terræ stirpibus, quàm animantibus ipsis. Detractis autem quæ matura, concoctaque sunt, cætera cruda relinquuntur: vt & in cinere, portione dulci consumpta, puluis amarus relinquitur. Et sudor quoque salsus eadem de causa F est. Calor autem naturalis semen genitale concoquit: quod quanquam exiguum est, vim tamen obtinet maximam.

quippe quod ex multo admodum tam exiguum constitutum sit. Quamobrem vbi id recessit, resoluimur magna ex parte vehementius, atque refrigeramur, itaque humores incoctiores redduntur, patefactis meatibus propter seminis excursum: quo fit, vt sudor ob cruditatem & salsior, & foetidior tunc sit, quam in puerili aetate. Quod si cui forte talis natura sit, vt partē subsidentem sudoris foetidam habeat, huic magis, magisque res innotescet, ac praesertim etiam in locis quibus & caeteris maxime consistit, velut in alis.

14. Cur si ex nostro semine procreatum animal est, prolem id nostram appellare solemus: sed si ex aliquo alio nostro vel excremento, vel parte prodit, nostrum id esse nunquam fatemur? multa enim semine putrescente proueniunt. Quid igitur causae sit, vt si quales nos sumus, tale fuerit, nostrum id sit, sin diuersum, id alienum sit: aut enim omnia nostra esse oportet, aut nulla. An primum, quoniam quod ex semine nostro prodit, id ex nostro est: quod secus, id ex alieno, scilicet quae purgamentis, excrementisque enascuntur. Denique nihil ex omnibus, quae animantes tribuimus, gignere animantem potest, nisi semen genitale. Quod autem nocet, quodque malum est, id suum nullius est: nec quod alienum est, id suum esse potest. Haud enim idem illa significant, suum esse, & alienum esse, vel diuersum, vel malum. Excrementa autem & putredines, non nostra, sed diuersa, alienaque sunt a nostra natura, non enim quaecunque in corpore extiterunt, corporis haec esse putandum. Nam & papulae saepe erumpunt, quas tollimus, atque excidimus: omnino quae praeter naturam constiterint, haec aliena omnia sunt, multa autem praeter naturam, vel rebus communes naturalibus proueniunt. Quod si ex rebus nostris sit in semine natum animans sit, recte quod ita prouenerit, prolem id esse nostram tantum putabimus: ex semine vero ipso si quid extitit aliud, vt vermis, vbi vel foris putruit, vel corruptum in vtero est, vt quae monstra appellamus, prolem id esse nostram haudquaquam dicendum est. Cum enim corrupto creetur semine, non insuper ex nostro creatur, sed alieno: quemadmodum, quod excrementis constiterit, vt quod ex stercore. Omnia verò huiuscemodi ex corrupto creari semine hinc indicatur, quòd ex non corrupto creari tale natura statuit, quale illud erit, de quo semen genitale prodierit. Exempli gratia, si de equo equus, si de homine homo, nec semen magnifacimus proinde aliquid, quod inter generandum constitit solutum est. Tunc enim humor, & cor-

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

[illegible]

A & corpulentia quædam & caro cōſiſtunt, quorum nihil nobile eſt, quoniam nōdum naturam obtinēt deſtinatam: ſed catenus naturam attingunt, quatenus ita ſe habeant vt ex illis tale creari poſſit, quale nos ſumus, modo ſeruentur. Corruptis autem nihil tale enaſci poteſt. Cauſa eſt hæc cur nec alia ex re noſtri corporis nec ex ſemine ipſo corrupto, aut imperfecto, prolem noſtram oriri arbitremur.

B 15 Cur minus in aqua homines concumbere queunt? An quòd res nulla in aqua liqueſcere poteſt, quæ ab igne liquefieri apta eſt, ceu plumbum aut cera. Semen autem hominis igne plane liqueſcere videmus: haud enim prius fluere incipit, quàm per attritum recaleat. Piſces tamen ſine attritu coire fatendum eſt. 16 Qua de cauſa res omnium ſuauiſſima concubitus eſt? & virum neceſſitate impellantur ad concumbendum animantes, an rei cuiuſpiam gratia genus hoc libidinis datum eſt?

C An ſuauiſsime quidem cōcumbimus, quoniam aut toto ex corpore ſemen profluit, vt aliqui volunt: aut quia, quāuis non toto ex corpore, tamen per eam partem ſe promit, in quam meatus omnes venęque omnes applicentur, & coeant. Cum igitur voluptas ſimul cum libidine, atque in prurigine ſit, efficitur pariter, vt corpus geſtiat vniuerſum. Prurigo enim ſeceſſio humoris ſpirituoſi incluſi cōtra naturam eſt: & genituram vero ſeceſſionem

D humoris eiuſmodi eſſe ad rem naturalem conſtat. Suauis autem tam ex neceſsitate, tum rei cuiuſpiam gratia concubitus eſt. Ex neceſsitate, inquam, quòd via omnis pertinens ad rem naturalem ſuauis eſt, ſi modò à ſenſu percipi queat. Rei verò cuiuſpiam gratia eſt, vt ortus ſit animantium perpetuus: facit enim voluptas, vt animantes ad coitum ardentius excitentur.

E 17 Cur venus immodica morbis pituitæ nonnullis accommoda eſt? An quoniam excrementi quidam exitus eſt, ita vt multum vacātis materiæ cum ſemine detrahi poſsit: pituitam autem excrementum eſſe, nulli dubium eſt. 18 Cur res venerea ventrem refrigerat, & ſiccat? An refrigerat, quoniam calor in concumbendo excernitur, & ſiccare quidem coitus venereus poteſt, quippe cùm euaporari, dum

F calor exit, neceſſe ſit: exit autem cùm refrigeratur. Adde etiam, quòd feruor coeundi ſiccare nimirum poteſt. 19 Cur ſalaces hi ſunt, quibus pili palpebrarum defluunt? An ob idipſum quo etiam calui: ſunt enim hæc ambo partes rei eiuſdem. Quicunque autem ex pilis congenitis ætate iam prouecta non creſcunt, hi omnes decidunt libidinis vſu immoderato.

Capillus enim, & supercilium, & cilium, A genere cōgeneri pili cōtinētur, èque his supercilia tantum nonnullis ætate prouectis obdēsantur. Quod cur ita fit, alibi rationem attulimus. Reliqua autem vtraque genera, eadē illa de causa deficiunt, quòd partes superiores sanguinis parū obtinentes libido refrigerat. Ita enim efficitur, vt locus hic alimentū concoquere non possit: cùm autem pili alimento caruerint, defluant necesse est. 20 Quam ob causam B qui mingendi desiderio tenentur, cōcumbere nequeunt? An quòd meatus implentur. Quod autem plenum humoris est, id nullum præterea humorem potest suscipere. 21 Cur gignendi facultas iis tollitur, qui à varicibus tenentur, siue homo, siue aliquid ex cæterorū animantium numero est? An quòd varix flatu trāslato fieri solet, quocirca in vitiis atræ bilis accommoda est. Fit autem concubitus quoque cum flatus excursu. Quam ob rem si impetus ille agitur, cùm varix exercet, C semen non insuper excitatur, sed refrigeratur. Fit igitur inde, vt penis tentigo emarcescat. 22 Quare qui concumbunt resolui, atque languere magna ex parte solent? An quod semen omni ex parte corporis secretio est. Itaque vt ædificij constructio, sic corporis compactio quatitur, dum semen decedit, quasi sanguinis multum, aut aliqua pars alia decedat: ita quod exit, per D opportunum est, & quod exiguum ex multo alimento conficiatur, quemadmodum amylum ex farina. 23 Cur iis, qui concumbunt, si desiderio mingendi teneantur, penis intendi vehementius potest? An quòd foramina plena redduntur humoris, semen per angusta se promens, molem efficit ampliorem, atque extollit: penis etenim ad ipsos meatus est positus. 24 Quam ob causam tentigo, & amplificatio penis illa existere possit? An duplex E causa est vna, quòd pondus vergens post testes facit, vt penis erigatur: testes enim vicem fulcimenti vectoris capiunt. Altera, quòd foramina spiritu admisso implētur, ita vt genitale membrum intumescat, atque se erigat. An humor auctus translatusque facit vt moles amplior redundet: penis tamen, qui mensura insigni adoleuerit, minùs se patitur efferri: fit enim vt ita pondus à fulcimento vectis remo- F tius maneat. 25 Qua de causa qui rem agunt veneream aut qui ea ætate sunt, quæ sufficiat veneri male olent, viruſque hirci reddunt: pueri autem non ita olent? An spiritus puerorum (vt dictum iam est) humorem, sudorémque concoquere potest,

κεφαλὴ γὰρ καὶ ὀφρὺς καὶ βλεφαρίς, συγγενεῖς καὶ τρίχες. τούτων δὲ μόνον ἐνίοις αἱ ὀφρύες δασύνονται πρεσβυτέροις γινομένοις. δι᾽ ἣν δὲ αἰτίαν, εἴρηται ἐν ἄλλοις. αἱ ἕτεραι δέ, διὰ τί καὶ τὸ ἄμφω λείπουσιν. αἴτιον δέ, ὅτι καταψύχει τὰ ἄνω λαγνεία ὀλίγαιμα ὄντα· ὥστε οὐ πέττει τὴν τροφὴν ὁ τόπος. οὐ λαμβάνουσαι δὲ τροφήν, ἐκρέουσιν αἱ τρίχες.

κ Διὰ τί οὐρητιῶντες οὐ δύνανται ἀφροδισιάζειν; ἢ ὅτι πλήρεις γίνονται οἱ πόροι; τὸ δὲ πλῆρες ὑγροῦ, οὐ δέχεται ἄλλο ὑγρόν.

κα Διὰ τί οἱ κιρσοὺς ἔχοντες κωλύονται γεννᾶν, καὶ ἄνθρωποι, καὶ τῶν ἄλλων ζῴων ὅσα ἔχει; ἢ ὅτι ὁ κιρσὸς γίνεται, μεταστάντος πνεύματος; διὸ καὶ ὠφελεῖ πρὸς τὰ μελαγχολικά. ἔστι δὲ καὶ ὁ ἀφροδισιασμὸς μετὰ πνεύματος ἐξόδου. ἐὰν οὖν ὁδοποιηθῇ ἡ ὁρμὴ γινομένου αὐτοῦ, ἡ ποιοῦσα ὁρμᾶν τὸ σπέρμα, ἄγαν καταψύχεται· μαραίνει οὖν τὴν συντονίαν τοῦ αἰδοίου.

κβ Διὰ τί οἱ ἀφροδισιάζοντες ἐκλύονται καὶ ἀδυνατώτεροι γίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πολύ; πότερον διὰ τὸ ἀπὸ παντὸς ἀπιέναι τὸ σπέρμα· ὥστε ὥσπερ οἰκοδομήματος ἡ ἁρμονία, καὶ τοῦ σώματος οὕτω σφόδρα πιεσθεῖσα ἐπὶ τῷ ἀπολυθέντι· ἢ ἐὰν τὸ ὑγρὸν ἐξέλθῃ, ὁ πολύ, ὅ,τι ἄλλο μέρος ἐστὶν σφόδρα ἐπείγει τὸ ἐξιὸν ἐπί· καὶ ὅσα πολλὰ γίνεται ἐξ ὀλίγου, ἐπὶ τὸ ἄμυλον ἐκ τοῦ σιτίου.

κγ Διὰ τί οἱ ἀφροδισιάζοντες καὶ οὐρητιῶντες ἐντείνουσιν; ἢ πληρουμένων τῶν πόρων ὑγροῦ ἔντοσθεν, τὸ σπέρμα ὑπεξιὸν ἐν ἐλάττονι τόπῳ, πλείονα τὸν ὄγκον ποιεῖ καὶ αἴρει; ἐπίκειται γὰρ τὸ αἰδοῖον ἐπὶ τοῖς πόροις.

κδ Διὰ τί ἡ ἔντασις γίνεται τῷ αἰδοίῳ καὶ ἡ αὔξησις; ἢ διὰ δύο; διά τε τὸ βάρος ἐπιγίνεσθαι ἐν τοῖς ὑπὸ τοὺς ὄρχεις αἴρεσθαι; ὑπομόχλιον γὰρ οἱ ὄρχεις γίνονται [καὶ] διὰ τὸ πνεύματος πληροῦσθαι τοὺς πόρους. ἢ τοῦ ὑγροῦ αὐξανομένου καὶ μεθισταμένου, ὁ ἐξ ὑγροῦ γινομένου, ὁ ὄγκος μείζων γίνεται; τὰ λίαν δὲ μεγάλα, ἧττον αἴρεται, διὰ τὸ πορρώτερον τὸ βάρος τοῦ ὑπομοχλίου γίνεσθαι.

κε Διὰ τί οἱ ἀφροδισιάζοντες καὶ οἱ τηλικοῦτοι, δυσώδεις (οἱ δὲ παῖδες, οὔ) καὶ τοῦ καλουμένου γράσου ὄζουσιν; ἢ τοῦ πνεύματος (ὥσπερ εἴρηται) τὸ ὑγρὸν τοῖς παισὶν, πέττει τὸ ὑγρόν, καὶ τοὺς ἱδρῶτας·

virorum

δὲ τῶν ἀνδρῶν, ἀδύνατον; κε Διὰ τί ἐν τῷ θέρει οἱ μὲν ἄνδρες, ἧττον δύνανται ἀφροδισιάζειν· αἱ δὲ γυναῖκες μᾶλλον; καθάπερ καὶ ὁ ποιητὴς λέγει ἐπὶ τοῦ σκολύμου. Μαχλόταται δὲ γυναῖκες, ἀφαυρότατοι δέ τοι ἄνδρες. πότερον ὅτι οἱ ὄρχεις κρέμανται μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ χειμῶνι; ἀνάγκη δὲ, οἱ μέλλοντες ἀφροδισιάζειν, ἀνασπᾶσθαι. ἢ ὅτι αἱ θερμαὶ φύσεις ἐν τῷ θέρει συμπίπτουσιν, ὑπερβάλλοντος τοῦ θερμοῦ (αἱ δὲ ψυχραὶ, θάλλουσιν;) ἔστι δὲ ὁ μὲν ἀνὴρ, ξηρὸς καὶ θερμός· ἡ δὲ γυνὴ, ψυχρὰ καὶ ὑγρά. τοῦ μὲν οὖν ἀνδρὸς ἀμαυροῦται ἡ δύναμις· τῆς δὲ, θάλλει, ἀντισηκουμένη τῷ ἐναντίῳ.

κς Διὰ τί ἔνιοι ἀφροδισιαζόμενοι χαίρουσι· καὶ οἱ μὲν ἅμα δρῶντες· οἱ δ' οὔ; ἢ ὅτι ἔστιν ἑκάστῳ περιττώματι τόπος, εἰς ὃν πέφυκεν ἀποκρίνεσθαι κατὰ φύσιν, καὶ πόνου γινομένου, τὸ πνεῦμα ἐξιὸν οἴδησιν ποιεῖ, καὶ συνεκκρίνει ἐκεῖνο; οἷον τὸ μὲν οὖρον, εἰς κύστιν· ἡ δ' ἐξικμασμένη τροφὴ, εἰς κοιλίαν· τὸ δὲ δάκρυον, εἰς ὄμματα· μύξα δ' εἰς μυκτῆρας· αἷμα δὲ, εἰς φλέβας· ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ ἡ γονὴ εἰς ὄρχεις καὶ αἰδοῖα. ὅσοι δὲ πόρους μὴ κατὰ φύσιν ἔχουσιν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι εἰς τὸ αἰδοῖον, (ὃ συμβαίνει τοῖς εὐνούχοις καὶ εὐνουχώδεσι) ἢ καὶ ἄλλως, εἰς τὴν ἕδραν συρρεῖ ἡ τοιαύτη ἰκμάς. καὶ γὰρ διεξέρχεται ταύτῃ. σημεῖον δ' ἡ ἐν τῇ συνουσίᾳ, ἡ συναγωγὴ τοῦ τόπου τούτου, καὶ ἡ σύντηξις τῶν περὶ τὴν ἕδραν. ἐὰν οὖν ὑπερβάλλῃ τις τῇ λαγνείᾳ, τούτοις ἐνταῦθα συνίσταται· ὥστε ὅταν ἡ ἐπιθυμία γίνηται, τὸ ἐπιθυμοῦν τρίβεσθαι εἰς ὃ συλλέγεται. ἡ δ' ἐπιθυμία, καὶ ἀπὸ τῆς σιτίων καὶ διανοίας γίνεται. ὅταν γὰρ κινηθῇ ὑφ' ἑτέρου, ἐνταῦθα γὰρ τὸ πνεῦμα συντρέχει, καὶ τὸ τοιοῦτο περίττωμα συρρεῖ οὗ πέφυκεν· κἂν μὲν λεπτὸν ᾖ καὶ πνευματῶδες, τούτου ἐξελθόντος, ὥσπερ αἱ συντάσεις τοῖς παισὶ καὶ τοῖς ἐν ἡλικίᾳ, ἄνευ ὑγροῦ ἐκκριθέντος, παύονται. ὅταν δὲ καταψυχθῇ τὸ ὑγρόν, ἐὰν μηδέτερον τούτων πάθῃ, ἐπιθυμοῦσιν ἕως ἄν τι τούτων συμβῇ. οἱ δὲ φύσει θηλυδρίαι, οὕτω συνεστᾶσιν, ὥστε οὐκ ἐκκρίνεται ἢ ὀλίγον, ὅπου τοῖς ἔχουσι κατὰ φύσιν ἐκκρίνεται,

A virorum autem nequit? 26 Cur per æstatem viri minus, mulieres magis concumbere valeant? quod Hesiodus quoque poëta inquit.

Fœmineo ... est vsu magis effera ...
Mitior ... & sæpe ... relanguet.

Vtrum quòd testes eo tempore magis demittuntur & flaccent, quàm per hyemem: cùm qui concubiturus est retrahat ac suscipiat illos, necesse sit. B An quoniam naturæ calidæ præ nimio calore æstiui temporis æstuant, collabunturque: frigidæ verò refouentur, & vigent. Est autem vir calidus & siccus, mulier frigida, humidaque: ergo virorum tunc vires infirmantur, mulierum corroborantur, & vigent per compensationem qualitatis contrariæ. 27 Cur nonnulli rem veneream cum voluptate patiantur, & alij vel ipsi agere cupiant, alij pati tantummodo gestiant? C An quòd excremento singulis locus determinatus à Natura est, in quem instituto secerni naturali debeat: solicitáque natura spiritus excurrens tumorem admouet, excrementumque vna extrudere solet. Verbi causa, vrinam in vesicam, cibum consumptum in aluum, lacrymam in oculos, mucorem in nares, sanguinem in venas Naturæ decreto placuit. his autem proximè genituram quoque D in testes, & penem deferri constitutum est. Quibus itaque meatus habitu suo naturali priuantur (vel quia obcæcati sunt, qui ad penem tendant: quod spadonibus, hisque similibus euenit, vel etiam alijs de causis) his talis humor in sedem confluit, quippe qui hac transmeare soleat: quod eius loci contractio in coeundo, & partium sedi appositarum consumptio indicant. Qui si admodum semine genitali abundant, excrementum illud largè in E eum locum se colligit. Itaque cùm excitata cupiditas est, attritum pars ea desiderat, in quam confluit excrementum. Cupiditas autem excitari tum à cibo, tum ab imaginatione potest. Cum enim alterutra de causa libido commota est, spiritus eodem concurrit, & genus id excrementi cōfluit, quò secedere notum est. Et si tenue, spirituosumve est, cùm difflatum id fuerit requiescunt: quemadmodum pueris, & adolescentibus interdum nullo secreto F humore cessare tentigines possunt. Sed si crassum, corpulentúmque est, nisi extruso quiescere nequeunt. Quòd si neutrum eorum accidit, cupiunt quousque alterutrum accidat. Quorum verò natura mollis, & fœminea est, ita ij constant, vt genitura vel nulla, vel minima cōueniat, quò illorum secernitur, qui præditi natura integra sunt,

sed se in partem sedis diuertat: quod propterea euenit, quia praeter Naturae normam constiterunt. Cùm enim mares crearentur, ita degenerarunt, vt partem virilem mancam, atque oblaesam habere cogerentur. Laesio autem alia rem omnino corrumpit, alia peruertit & vitiat. At genitale illud corrumpens, vt in his fit, fieri non potest: ita enim mulieres, non viri crearentur. Ergo peruerti citarique aliorsum, quàm secernendum Natura volunt, necesse est. Vnde fit, vt insatiabiles etiam sint modo mulierum: humor enim sollicitans ille exiguus est, nec quicquam se promere conatur, refrigeraturque celeriter. Quibus itaque sedem humor ex toto adiuit, ij pati tantummodo auent: quibus autem in vtranque partem sese dispersit, ij & agere, & pati concupiunt, idque eò amplius, quo tandem plenius fluxerit. Sed sunt, quibus vel ex consuetudine affectus hic accidat. Fit enim, vt tum gestiant, quam cùm agunt, vtque genituram nihilo minus ita emittere valeant. Ergo agere cupiunt, quibus haec ipsa visa euenerunt, & consuetudo magis, veluti in naturam idcirco illis euadit quibus non ante pubem, sed in ea vitium patiendi inualuit, quoniam his recordatio rei, cùm desiderant, oritur. Vna autem cum recordatione gestiens exultat voluptas: desiderat autem perinde ac nati ad patiendum. Magna igitur parte, vel ob consuetudinem res exitit. Sed si accidat, vt idem & salax & mollis sit, longe expeditius haec omnia euenire posse putandum est. 28 Cur homines rem agere veneream cupientes, confiteri se cupere maximè pudet, bibendi, aut edendi aut aliquid eiusmodi faciendi desiderio cum teneantur, confiteri non pudet? An quod rerum plurimarum cupiditates necessariae sunt, & nonnullae, nisi expleantur, interimunt. Rei autem venereae libido superfluit, & abundantiae index est. 29 Cur viri per hyemem, mulieres per aestatem rei venereae appetentiores sunt? An quod viris calidior natura & siccior est, mulieribus autem humida, frigidaque. Quamobrem illis humor, & calor istius cupiditatem veneris hyberno tempore accendere queunt, quibus rebus semen oriri certum est. Mulieribus autem & calor minor, & humor concretus propter caloris inopiam tunc est. At per aestatem contra mulieribus calor mediocris, viris largior, quàm satis sit: minuit enim vires, frangit atque dissoluit. Quapropter pueri quoque per aestatem tenuiores redduntur: incidit enim, vt ignis igni coniungatur. 30 Cur quibus natura calida est, si modò

A εἰ δὲ τὶς τόπον τοῦτον αἴτιον ἐστὶ, παρὰ φύσιν συνεστᾶσιν. ἄρρενες γὰρ ὄντες, οὕτω διάκεινται ὥστ᾽ ἀνάγκη τὸν τόπον τοῦτον πεπηρῶσθαι αὐτῶν. πήρωσις δὲ ἢ ὅλως ποιεῖ φθορὰν ἢ διαστροφήν. ἐκεῖνο μὲν οὖν οὐκ ἔστι· γυνὴ γὰρ ἂν ἐγίνετο. ἀνάγκη ἄρα παρεστράφθαι, καὶ ἄλλοσέ ποι ὁρμᾶν τῆς γονικῆς ἐκκρίσεως. διὸ καὶ ἄπληστοι ὥσπερ αἱ γυναῖκες. B ὀλίγη γὰρ ἡ ἰκμάς, καὶ οὐ βιάζεται ἐξιοῦσα, καὶ καταψύχεται ταχύ. καὶ ὅσοις μὲν ἐπὶ τὴν ἕδραν, οὗτοι πάσχειν ἐπιθυμοῦσιν, ὅσοις δὲ ἐπ᾽ ἀμφότερα, οὗτοι καὶ δρᾶν καὶ πάσχειν· ἐφ᾽ ὁπότερα δὲ πλεῖον, τούτου. ἐνίοις δὲ γίνεται καὶ ἐξ ἔθους τὸ πάθος τοῦτο. ὅτι γὰρ ἂν πράττωσι, συμβαίνει αὐτοῖς χαίρειν, καὶ ἀφιέναι τὴν γονὴν οὕτως. ἐπιθυμοῦσιν οὖν ποιεῖν ἐξ ὧν ταῦτα γίνεται, καὶ μᾶλλον τὸ ἔθος C ὥσπερ φύσις γίνεται. διὰ τοῦτο ὅσοι ἂν μὴ πρὸ ἥβης, ἀλλὰ περὶ τὴν ἥβην ἐθισθῶσιν ἀφροδισιάζεσθαι, διὰ τὸ γίνεσθαι αὐτοῖς ἐν τῇ χρείᾳ τὴν μνήμην, ἅμα δὲ τῇ μνήμῃ τὴν ἡδονήν, διὰ δὲ τὸ ἔθος, ὥσπερ πεφυκότες, ἐπιθυμοῦσι πάσχειν, τὰ μέντοι πολλὰ, καὶ τὸ ἔθος, ὥσπερ πεφυκόσι γίνεται. ἐὰν δὲ τύχῃ λάγνος ὢν καὶ μαλακός, καὶ θᾶττον ἕκαστα τούτων συμβαίνει.

D κζ΄ Διὰ τί μάλιστα αἰσχυνόμενοι ὁμολογοῦσιν οἱ ἐπιθυμοῦντες ἀφροδισιάζεσθαι, πιεῖν δὲ καὶ φαγεῖν οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν; ἢ ὅτι τῶν μὲν πλείστων ἀναγκαῖαι αἱ ἐπιθυμίαι, ἔνια δὲ καὶ ἀναιροῦσι μὴ τυγχάνοντας· ἡ δὲ τῶν ἀφροδισίων, ἐκ περιουσίας ἐστίν;

κη΄ Διὰ τί οἱ μὲν ἄνδρες τοῦ χειμῶνος, αἱ δὲ E γυναῖκες τοῦ θέρους ὁρμητικώτεραι πρὸς τὰ ἀφροδίσια; ἢ ὅτι οἱ μὲν ἄνδρες, θερμοὶ μᾶλλον καὶ ξηροὶ τὰς φύσεις, αἱ δὲ γυναῖκες, ὑγραὶ καὶ κατεψυγμέναι; τοῖς μὲν οὖν, τὸ ὑγρὸν καὶ τὸ θερμὸν εὔτονα πρὸς τὴν ὁρμὴν, τοῦ χειμῶνος (ὁ δὲ τοῦ σπέρματος γένεσις ἐκ τούτων) ταῖς δὲ, τὸ θερμὸν ἔλαττον καὶ τὸ ὑγρὸν ἐστι πεπηγὸς, διὰ τὴν ἔνδειαν τοῦ πυρός. τοῦ δὲ θέρους, ταῖς μὲν οὖν, σύμμετρόν ἐστι τὸ θερμόν. F τοῖς δὲ, πλέον τοῦ ἱκανοῦ· τὸ γὰρ ὑγρὸν, λυμαίνεται τῆς δυνάμεως· διὸ καὶ τὰ παιδία τοῦ θέρους λεπτότερα, ἐμβάλλει γὰρ πῦρ ἐπὶ πῦρ. λ΄ Διὰ τί ὅσοι θερμοὶ τὴν φύσιν,

[illegible]

Ὅσα ἀπὸ κόπου. ε.

Διὰ τί μακροὶ μὲν ὄντες οἱ περίπατοι ἐν τοῖς ὁμαλέσι [illegible]

[illegible] praestat, facitque vt longa non sit,

A si modò robusti, pleniquè sint, nisi concumbant, iis saepe bilis profluit, & aluus amara secedit, & pituita salsa eiicitur, & color corporis immutatur? An quòd semper cum semine vna excrementi aliquid exit. Vnde etiam nonnullorum excrementis abundantium genitura lumentum piscium redolet: igitur excrementa quoque illud concumbentium decedit. Itaque nihil est, quod possit affligere: abstinentis autem manet, & amarum salsumve redditur. Cur huiusmodi sunt qui melancholici? An quod flatu redundant. Semen autem decessio flatus est, ergo quibus id ipsum amplificatum, hos saepe purgari appetere necesse est: sic enim efficitur vt leuentur. Cur aues, & pilosi homines libidine vehementer aguntur? Verum quod multum humoris contineat, an non ea ratio est? Foeminae enim, quae humida est, pilis vacat, sed potius quod genus illud vtrunque natura multi humoris concoquens propter caloris copiam est. Indicio pilus est, atque penna. An quod & multum inest humoris, & id a calore superatur? Neque enim si multum non esset humoris, neque si non a calore vinceretur, pennae auibus, pili hominibus possent vnquam oriri. semen autem vel loci, ac temporis potentia, vel ratione creari plurimum potest, vt in aere, vt in vere: nam eius natura & calida & humida est. Fit etiam ratione communi, vt aues, & claudi homines salaces nimirum sint: alimentum enim vtrisque, seorsum quidem crurum profluit propter vitium cruris, tam sublime verò affatim effertur, atque in semen conuertitur. Cur homini, cum concumbit, oculi potissimum infirmantur? An quòd humore deficiente id accidit. Argumentum vero, frigidam esse genituram, quòd humida nunquam redditur, nisi calefiat, nec vllam desiderat liquefactionem: quandoquidem per vniuersum corpus expassa est, quemadmodum sanguis.

Eorum quae ad laborem pertinent. Sectio quinta, cum in quaestiones 38.

CVr ambulationes prolixae quidem per plana, laboriosiores sunt quàm per incompta: breues autem leuiores? An quòd membra tum a multo, cum a vehemente motu franguntur. Est autem vehemens, qui passim per loca inaequalia agitur: multus verò qui continens, vnusq. est. Locis igitur inaequalibus tametsi longa motio acta est, tamen requiem multam ipsorum quidam equorum, propter

sed se in partem sedis diuertat: quod propterea euenit, quia præter Naturæ normam constiterunt. Cum enim mares crearentur, ita degenerarunt, vt partem virilem mancam, atque oblæsam habere cogerentur. Læsio autem alia rem omnino corrumpit, alia peruertit & vitiat. At genus illud corrumpens, vt in his fit, fieri non potest: ita enim mulieres, non viri crearentur. Ergo peruersam citatamque aliorsum, quam secernendam Natura voluit, necesse est. Vnde fit, vt insatiabiles etiam sint modo mulierum: humor enim sollicitans ille exiguus est, nec quicquam se promere conatur, refrigeraturque celeriter. Quibus itaque sedem humor ex toto adiuit, ij pati tantummodo auent: quibus autem in vtranque partem sese dispertit, ij & agere, & pati concupiunt, idque eò amplius, quò tandem plenius fluxerit. Sed sunt, quibus vel ex consuetudine affectus hic accidat. Fit enim, vt tam gestiant, quam cùm agunt, vtque geniturum nihilo minus ita emittere valeant. Ergo agere cupiunt, quibus hæc ipsa vsu euenerunt, & consuetudo magis, velut in naturam idcirco illis euadit, quibus non ante pubem, sed in ea vitium patiendi insolant, quoniã his recordatio rei, cùm desiderant, oritur. Vna autem cum recordatione gestiens exultat voluptas: desiderãt autem perinde ac nati ad patiendum. Magna igitur parte, vel ob consuetudinem res exitit. Sed si accidat, vt idem & salax & mollis sit, longe expeditius hæc omnia euenire posse putandum est. 28 Cur homines rem agere veneream cupientes, confiteri se cupere minime pudet, bibendi, aut edendi aut aliquid eiusmodi faciendi desiderio cum teneantur, confiteri non pudet? An quod rerum plurimarum cupiditates necessariæ sunt, & nonnullæ, nisi expleantur, interimunt. Rei autem venereæ libido superflui, & abundantiæ index est. 29 Cur viri per hyemem, mulieres per æstatem rei venereæ appetentiores sunt? An quòd viris calidior natura & siccior est, mulieribus autem humida frigidaque. Quamobrem illis humor, & calor satis cupiditatem veneris hyberno tempore accendere queunt, quibus rebus semen oriri certum est. Mulieribus autem & calor minor, & humor concretus propter caloris inopiam tunc est. At per æstatem contra mulieribus calor mediens, viris largior, quam satis sit: nimius enim vires frangit atque dissoluit. Quapropter pueri quoque per æstatem tenuiores redduntur: incidit enim, vt ignis igni coniungatur. 30 Cur quibus natura calida est, si modo

A εἰς δὲ τὸν τόπον τοῦτον. αἴτιον δὲ, ὅτι παρὰ φύσιν συνεστᾶσιν. ἄῤῥενες γὰρ ὄντες, οὕτω διάκεινται ὥστ' ἀναγκαῖον τούτου τοῦ τόπου πεπηρῶσθαι αὐτοῖς. πήρωσις δὲ, ἢ ἁπλῶς φθορὰν ποιεῖ, ἢ διαστροφήν. ἐκείνην μὲν οὖν οὐκ ἐνδέχεται· γυνὴ γὰρ ἂν ἐγένετο. ἀναγκαῖον ἄρα παρεστράφθαι, καὶ ἄλλοσέ ποι ὁρμᾶν τῆς γονικῆς ἐκκρίσεως. διὸ καὶ ἀκόρεστοι ὥσπερ αἱ γυναῖκες.
B ὀλίγη γὰρ ἡ ἰκμὰς, καὶ οὐ βιάζεται ἐξιέναι, καὶ καταψύχεται ταχύ. καὶ ὅσοις μὲν εἰς τὴν ἕδραν, οὗτοι πάσχειν ἐπιθυμοῦσιν, ὅσοις δὲ εἰς ἀμφότερα, οὗτοι καὶ δρᾶν καὶ πάσχειν. ὁποτέρου δὲ πλεῖον, τούτου. ἐνίοις δὲ γίνεται καὶ ἐξ ἔθους τὸ πάθος τοῦτο. ὅ τι γὰρ ἂν ποιῶσι, συμβαίνει αὐτοῖς χαίρειν, καὶ προΐεσθαι τὴν γονὴν οὕτως. ἐπιθυμοῦσιν οὖν ποιεῖν οἷς ἂν οὕτω γίνηται, καὶ μᾶλλον τὸ ἔθος ὥσπερ
C φύσις γίνεται. διὰ τοῦτο ὅσοι ἂν μὴ πρὸ ἥβης, ἀλλὰ περὶ τὴν ἥβην ἐθισθῶσιν ἀφροδισιάζεσθαι, διὰ τὸ γίνεσθαι αὐτοῖς ἐν τῇ χρείᾳ τὴν μνήμην, ἅμα δὲ τῇ μνήμῃ τὴν ἡδονὴν, διὰ δὲ τὸ ἔθος, ὥσπερ πεφυκότες, ἐπιθυμοῦσι πάσχειν, τὰ μέντοι πολλὰ, καὶ τὸ ἔθος, ὥσπερ πεφυκόσι γίνεται. ἐὰν δὲ τύχῃ λάγνος ὢν καὶ μαλακὸς, πάντα θᾶττον ἕκαστα τούτων συμ-
D βαίνει. κη Διὰ τί μάλιστα αἰσχύνονται ὁμολογεῖν οἱ ἐπιθυμοῦντες ἀφροδισιάζεσθαι, πιεῖν δὲ ἢ φαγεῖν οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν; ἢ ὅτι τῶν μὲν πλείστων ἀναγκαῖαι αἱ ἐπιθυμίαι, ἔνια δὲ καὶ ἀναιροῦσι μὴ τυγχάνοντας· ἡ δὲ τῶν ἀφροδισίων, ἐκ περιουσίας ἐστί;

κθ Διὰ τί οἱ μὲν ἄνδρες τοῦ χειμῶνος, αἱ δὲ
E γυναῖκες τοῦ θέρους ἀφροδισιαστικώτεροι; ἢ ὅτι οἱ μὲν ἄνδρες, θερμοὶ μᾶλλον καὶ ξηροὶ τὰς φύσεις, αἱ δὲ γυναῖκες ὑγραὶ καὶ κατεψυγμέναι. τοῖς μὲν οὖν, τὸ ὑγρὸν καὶ τὸ θερμὸν εὔπορον πρὸς τὴν ὁρμὴν, τοῦ χειμῶνος (ὁ δὲ τοῦ σπέρματός ἐστι ποιητικός) ταῖς δὲ, τὸ θερμὸν ἔλαττον καὶ τὸ ὑγρὸν πεπηγὸς, διὰ τὴν ἔνδειαν τοῦ πυρός. τοῦ δὲ θέρους, ταῖς μὲν οὖν, σύμμετρον τὸ θερμόν.
F τοῖς δὲ, πλεῖον τοῦ ἱκανοῦ. λύει γὰρ ὅλον, πλεῖον ὂν τῆς δυνάμεως. διὸ καὶ τὰ παιδία τοῦ θέρους λεπτότερα. συμβαίνει γὰρ τὸ αὐτὸ ἐπ' αὐτῶν. λ Διὰ τί ὅσοι θερμοὶ τὴν φύσιν,

[illegible]

Ὅσα ἀπὸ κόπου. ε.

Διὰ τί μακροὶ μὲν ὄντες οἱ [illegible]

[illegible] præstat, facitque vt longa non sit,

A si modò robusti, plerique sunt, nisi concumbant, iis sæpe bilis profusa fit, & alui [illegible] decedit, & pituita falsa [illegible], & color corporis immutatur? An quòd semper cum semine vna excrementi aliquid exit. Vnde etiam nonnullorum excrementis abundantium genitura [illegible] piscium redolet: igitur excrementa quoque illud concumbenti decedit. Itaque, nihil est quod possit [illegible]: [illegible] autem manet, & amarum falsumve redB ditur. 31 Cur libidinosi sunt qui melancholici? An quod flatu redundant. Semen autem decessio flatus est: ergo quibus id ipsum amplificatum, hos sæpe purgari [illegible] necesse est, ita enim [illegible]. 32 Cur [illegible], & pilosi homines libidine vehementer aguntur? Verum quod multum humoris continent, an non [illegible] est? Fœmina enim, quæ humida est, pilis vacat, sed potius quod [illegible] C lud vtrunque naturæ multi humoris concoquens propter caloris copiam est. Inde [illegible] pilus est, atque penna. An quòd & multum [illegible] humoris, & id a calore superatur? Neque enim si multum non esse humoris, neque si non a calore [illegible], pennæ ambas, pili hominum possent vnquam oriri. semen autem vel [illegible] temporis [illegible], vel [illegible] plurimum potest, vt in aere, vt in vere. [illegible] D eius natura & calida, & humida est. Fit etiam ratione communi, vt [illegible], & [illegible] homines salaces [illegible] sint: [illegible] tum enim vtrumque, seorsum quidem exiguum præstant, propter [illegible] vero [illegible] effertur, atque in semen conuertitur. 33 Cur homini, cum concumbit, oculi potissimum [illegible]? An quòd humore deficiente id accidit. Argumentum vero, frigidam esse genituram, quod humida nunquam redditur, nisi calefiat, nec vllam desiderat liE quefactionem: quandoquidem per vniuersum corpus expassa est, quemadmodum sanguis.

Eorum quæ ad laborem pertinent Sectio quinta, cui inest quæstiones 38.

CVr ambulationes prolixæ quidē per plana, laboriosiores sunt quàm per incompta: breues autem leuiores? An quòd membra tum a multo, tum à veheF mente motu franguntur. Est autem vehemens, qui passim per loca inæqualia agitur: mul[t]us verò qui continens, vniusq[ue] est. Locis igitur inæqualibus tametsi longa motio acta est, tamen requiem munere ipsorum quidam equorum, propter

mutationem. Planis autem habitus similitudo & paritas nihil interpellat, nec membris vllam præstat quietem, sed efficit, vt mouendi ratio continuetur. At verò si breuis sit, nimietas quidem motus nulla in planis fatigabit: accliuibus autem, quoniam immutatio vehemens & contraria corpus modò sursum, modò deorsum vexat, fatigetur necesse est. Talis verò motus, vt dictum est, qui per ardua agitur: contrarius, qui per plana.

2 Quam ob causam, qui animo deficiunt, & qui præ nimio exercitandi labore dissoluuntur, mole corporis cōtractiore existunt, vocémque reddere acutiorem putantur? An quia voces minores mittuntur, ideò acutiores esse videntur. Argumentum, quòd qui clamātes à longè imitantur, acutè proferunt. Moles autem corporum minores idcirco redduntur, quòd sanguis à summis corporis partibus seuocat ad imas. 3 Cur venter tantummodo extenuatur eorum qui se exercitationi dederunt? An quoniam venter pingue amplectitur plurimum.

4 Cur pingue eorum absumitur, qui se laboribus dedunt: caro autem nullatenus emaceratur? An quoniā pingue concalfactum liquescit: quod carni non euenit. Motio autem concalfacit. 5 Cur venter opimus admodum esse solet? Vtrum quòd cibo propinquus est: dumque cætera membra ex ventre hauriunt, venter ipse sibi sæpius ingerit. An quoniam minime venter laborat: flexibus enim hic nullis contorquetur. 6 Cur melius fatigationes tum cessant, cum quis ex aqua oleo permista se perfricuit? An quoniam oleum magis subire cum aqua potest, quam si per se ipsum est: ducitur enim suapte natura, vt innatet & fluitet. Vbi autem subiit, corpus subinde amplius emollitur. An quia oleum natura calidum est: calidum autem quodque & siccat, & indurat. At membris fatigatis, siccitas & durities incommodæ omnino sunt, mistū igitur aquæ eò plus iuuat, quò minus siccat. 7 Cur lassis corporibus euomendum præcipitur, cum tamē vomitus sit laboriosus? An quòd lassitudo collisis ossibus, aut pressatis, aut fatigatis consequi soleat: quos quidem affectus patiuntur extrinsecus, aut intrinsecus, idque bifariam: aut enim cū copia carnis vires exuperauit ossiū, aut cum frequēs corpus se cætero corpori miscuit, quo locum sibi obtinere apte non possit: quale genus excrementorum est. Pondera enim quæcunque extrinsecus corpori applicentur, laboriosiora sunt, quam ipsa corporis membra. etiam

A μεταβολήν. ἐν δὲ τοῖς ὁμαλέσιν, ἡ ὁμοιότης τοῦ σχήματος οὐ διαλαμβάνει, οὐδὲ ἀναπαύει τὰ μέρη, ἀλλὰ συνεργάζεται πρὸς τὸ συνεχῆ εἶναι τὴν κίνησιν. ὅταν δὲ ᾖ βραχεῖα, διὰ μὲν τὸ πλῆθος τῆς κινήσεως ἐν τοῖς ὁμαλέσιν, οὐ γίνεται κόπος· ἐν δὲ τοῖς ἀνάντεσι, διὰ τὸ τὴν μεταβολὴν ἰσχυρὰν γίνεσθαι καὶ ἐναντίαν, ὁτὲ μὲν ἄνω, ὁτὲ δὲ κάτω, ποιεῖ κόπον. τοιαύτη B δὲ (ὡς φαμὲν) ἐν τοῖς ἀνάντεσιν· ἐν δὲ τοῖς ὁμαλέσι τοὐναντίον. β Διὰ τί τοῖς λιποψυχοῦσι καὶ τοῖς ἐκ τῶν γυμνασίων [διαλυομένοις,] ἐλάττους τε οἱ ὄγκοι, καὶ ὀξύτεραι δοκοῦσιν εἶναι αἱ φωναί; ἢ ὅτι αἵ τε φωναὶ ἐλάττους φαινόμεναι, ὀξύτεραι φαίνονται (σημεῖον δὲ, ὅτι μιμούμενοι τοὺς πόρρωθεν ὀξὺ φθέγγονται) καὶ οἱ ὄγκοι ἐλάττους;

C γ Διὰ τί ἡ γαστὴρ μόνον λεπτύνεται τῶν γυμναζομένων; ἢ ὅτι πλείστη ἡ πιμελὴ περὶ τὴν γαστέρα; δ Διὰ τί τὸ πῖον τετηκμένον γίνεται τοῖς πονοῦσιν; ἢ διότι τὸ πῖον τήκεται θερμαινόμενον· ἡ δὲ κίνησις θερμαίνει· ἡ δὲ σὰρξ οὐ τήκεται. ε Διὰ τί δὲ πίων εἶναι ἡ κοιλία πέφυκε; πότερον ὅτι ἐγγὺς τῆς τροφῆς; ἐκ τούτου γὰρ τἆλλα τὰ D ἐκεῖ ἀπολαύοντα, αὐτὴ πολλάκις λαμβάνει. ἢ ὅτι ἥκιστα πονεῖ; καμπὰς γὰρ οὐκ ἔχει. ς Διὰ τί οἱ κόποι μᾶλλον παύονται, ὅταν τις τῷ ἐλαίῳ ὕδωρ συμμίξας ἀνατρίβηται; ἢ ὅτι μᾶλλον εἰσδύεται τὸ ἔλαιον μετὰ τοῦ ὕδατος· ἐπεὶ δὲ αὐτὸ καθ' αὐτὸ ὂν, οὐχ ὁμοίως παραδύνει, διὰ τὸ ἐπιπολαστικὸν εἶναι, μᾶλλον οὖν μαλάττεται τὸ σῶμα εἰσδυομένου. ἢ ὅτι τὸ ἔλαιον φύσει θερμόν ἐστι, τὸ δὲ θερμὸν καὶ ξη- E ραίνει καὶ σκληρύνει· τοῖς δὲ κοπιῶσιν, ἀσύμφορον ἐστιν ἡ ξηρότης καὶ ἡ σκληρότης. μετὰ δὲ τοῦ ὕδατος ἀναχριόμενον, ἧττον ξηραίνει. ζ Διὰ τί τοῖς κοπιῶσιν ἀρήγει τὸ ἐμεῖν. ὁ γὰρ ἔμετος κοπώδης ἐστὶν· ὁ κόπος γίνεται, ὀστῶν θλιβομένων καὶ πιεζουμένων καὶ κοπτομένων· ταῦτα δὲ ὑπὸ τῶν ἐκτὸς γίνεσθαι συμβαίνει, ἢ τῶν ἐν τῷ σώματι· καὶ τοῦτο διττῶς. ἢ γὰρ σαρκῶν ὑπερβαλλουσῶν τὴν δύναμιν αὐτῶν, ἢ σώμα- F τος μιχθέντος ἀλλοτρίου τῷ ἰδίῳ σώματι, χώραν οἰκείαν οὐκ ἔχοντος, οἷα τὰ περιττώματά ἐστι. ταῦτα γὰρ ἐκτὸς ἡμῖν προσπεπτωκότα βάρη, κοπωδέστερα τῶν τοῦ σώματος μερῶν,

A μὴ τύχῃ σταθμὸς ἐνὼν αὐτῶν ἐλάσσω ἐὰν. σημεῖον δὲ τὸ εἰρημένον· οἱ γὰρ πλεῖον βεβρωκότες καὶ πεπωκότες, ἔλαττον πονήσαντες ἢ νήστεις ὄντες, μᾶλλον κοπιῶσι, διὰ τὸ μὴ τὴν οἰκείαν χώραν ἔχειν τὰ σιτία, ὅταν ἄπεπτα. ἐπεὶ δὲ ὁ κόπος σύντηξιν ποιεῖ, ἡ δὲ σύντηξις περίττωμά ἐστι, τοῦτό ἐστιν ὃ τὸν κόπον ὁ ἔμετος ποιεῖ, πλανώμενον ἀτάκτως, καὶ προσπίπτον ὀστοῖς τε καὶ νεύροις, καὶ τοῖς
B ἐντὸς τῆς σαρκὸς ἀραιοῖς οὖσι καὶ λύτοις, μάλιστα ὁ οὖν ἔμετος, ἐξάγει αὐτό, αἴτιον δὲ τοῦ κόπου, ἀνάπαυσιν εἰκότως ποιεῖ. λείπεται γὰρ ἐν ἀρχῇ τοιοῦτον τὸ σῶμα. κοπώδης δέ ἐστιν ὁ ἔμετος, ὅταν τῆς γινομένης ἐν αὐτῷ κινήσεως ὑπερβολῇ, ἀλλ' ὅταν συμβῇ μὴ καλῶς ἐξεμέσαι. λειφθέντων γὰρ πολλῶν σιτίων, καὶ περιττωμάτων τούτοις ἐνόντων, τὰ τοῦ ἐμέτου κόπον γίνεσθαι συμβαίνει, καθάπερ ἐπὶ τῶν πληθωρικῶν εἴρηται. εἰ οὖν
C μηδ' ἐκείνοις ὁ πόνος ἐστὶ τοῦ κόπου αἴτιος, ἀλλὰ τὸ οὕτως ἔχοντας πονῆσαι, οὐδ' οἱ τοῖς μὴ ἐξεμέσασι τὰ σιτία, ὁ ἔμετος ἂν τοῦ κόπου αἴτιος. ἔδει γὰρ πᾶσι τοῖς ἐμοῦσι γίνεσθαι κόπον. γίνονται δὲ ἀκοπώτεροι πολλοὶ ἐμέσαντες. 8 Διὰ τί κοπωδέστερόν ἐστι τῷ βραχίονι τὸ διὰ κενῆς ῥίπτειν, ἢ λίθον ἔχοντα; ἢ ὅτι σπαραγματωδέστερον τὸ διὰ κενῆς
D ἐστι; οὐ γὰρ ἀντερείδεται πρὸς οὐδέν, ὥσπερ ὁ βάλλων, πρὸς τὸ ἐν χειρὶ βάρος. ὁμοίως δὲ τούτου καὶ ὁ πένταθλος, πρὸς τὰ ἁλτῆρας· καὶ ὁ θέων παρασείων, πρὸς τὰς χεῖρας. διὸ ὁ μὲν, μεῖζον ἅλλεται ἔχων, ἢ μὴ ἔχων ἁλτῆρας· ὁ δὲ, θᾶττον θεῖ παρασείων, ἢ μὴ παρασείων. 9 Διὰ τί ὁ ταχὺς δρόμος [καὶ] ἐπ' ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων νοσηματικοὺς ποιεῖ τὰ περὶ τὴν κεφαλήν, καί τοι ὅλως
E ὁ δρόμος καταστᾶν δοκεῖ κάτω τὰ περιττώματα, ὥσπερ ὁ περίπατος· διὸ καὶ παχύνονται τὰ σκέλη οἱ πολλὰ περιπατοῦντες, ὅτι εἰς τὰ κάτω ὑποστῆναι εἰώθεν καὶ ἡ τροφὴ καὶ τὰ περιττώματα. [ἢ] ἡ μὲν κίνησις ταυτὸ ποιεῖ· ἀλλ' ἡ ταχεῖα, διὰ τὴν συντονίαν καὶ ἀπνευστίαν, ἐκθερμαίνει τὴν κεφαλήν, καὶ τὰς φλέβας ἐν αὐτῇ τὰς ἐν αὐτῷ, καὶ
F ἑλκτικὰς τῆς θύραθεν ποιεῖ δυνάμεων, τῆς ψύχους καὶ ἀλέας, καὶ τῶν ἐκ τοῦ θώρακος ἀναβαινόντων. τούτων ἀναγκαῖον τὸν τόπον [illegible]

tolorberique inde credendum est. Quibus

A etiã si pondere leuiora illis esse cõtigerit. Argumentũ quòd qui plus æquo vel ederint, vel biberint, hi minus quãuis laborarint, quam ieiuni grauius tamen fatigãtur: quoniã cibus locũ suũ nõ obtinet, vt pote qui adhuc maneat crudus. Cum aũt fatigatio maceret atq. colliquefaciat, colliquamentũ autem nonnisi excrementũ sit, hoc est quòd lassitudinem mouet, dum temerè vagatur, occursatque ossibus, & neruis, &
B intimis carnis quę rara, soluta, patefactáque subsistant. Vomitus igitur cum id extrudat, quod fatigationem inducit, meritò hominem recreat, liberatque à lassitudine: corpus enim quale principio fuerit tale restituit. Elassat autem vomitus, non nimij motus ratione, sed si ita fuerit, vt non plene agatur. Copia enim ciborum, quæ in ventriculo remanserit, & excrementa, quæ his inciderint cibis, faciunt vt lassitudo vomitum consequatur, quemadmodum in corporibus nimium impletis
C dictum iam est. Quòd si nec illis causam lacescendi labor inferat, sed cùm ita sese haberent, laborarint, nec iis, qui non totum cibum eiecerint, vomitus causa foret lacessendi. Nam si hoc esset haud erat quòd non omnibus euomentibus lassitudo incideret. nunc verò multi pòst, vbi euomuerunt, alacriores certè redduntur.

8 Cur laboriosius brachio est inanem iactasse manum quàm cum lapide? An
D quod inani iactura brachium quasi conuellitur vehementius. nulla enim in re nititur, quemadmodum cùm nutrit, missili obdito fulcire se potest. Huic proximè saltans quoque ponduscculis susceptis innititur. Et qui currit, manus obquatiens, se sustentat. Quamobrem ille plus prosilit halteres tenens, quàm non tenens: hic velocius currit manus obquatiens quàm nõ obquatiens. 9 Quam ob causam cursus
E velox tam in hominum genere, quàm in cæterorum animantium facit, vt capita morbo tententur? Quanquam cursus vnusquisque detrahere ad ima genus omne excrementorum putatur, vt ambulatio: quapropter crura eorum implentur, qui nimium ambulant, quoniam de parte superiore ad imam labitur & alimentum omne, & excrementum. An motus quidem vbique agere idem potest. Verùm motus velox, cùm vires intendit, & spiritum re-
F tinet, caput concalfacit eiúsque venas nimirũ inflat, & attrahẽtes reddit facultatis externæ, vt frigoris, vt caloris: adde quæ in pectore continẽtur. Nã ea quoq. attrahi remissis, locum ægrotare illum necesse est

10 Cur locis æqualibus, quàm inæqualibus, magis fatigatur, ocyus autẽ iter æquale, quàm inæquale cõficitur? An minus laboriosũ est cum motus non semper eodẽ habitu agitur: quod in gressu inæquali potius fit: ocyus. n. ingredimur, vbi minus cõtra naturã mouemur. Ergo per locũ ęqualẽ parcè, atque frequẽter & ponitur, & attollitur: per inæqualẽ autẽ, cõtra. Atqui ratio attollendi contra naturã est: vi nanque omnem attollẽdi vsum exequimur. Quod autẽ per singulos gradus paulũ redditur, id multum per multos demum exultat.

11 Cur in planis laboriosius accubamus, quàm in concauis? An eadẽ ratio est, cur etiã in conuexis laboriosius, quàm planis? Cum enim pondus corporis se eundem in locum in sedendo, accubandóve colligit, facit per afflictionẽ vt laboretur. Incuruũ igitur quam rectum, idque quam concauũ magis tale se exhibet: nostrum etenim corpus in orbem se colligit potius, quam dirigat in processum. Quæ autẽ eiusmodi sunt, hæc per plura attinguntur à concauis, quàm à planis. His eisdem de causis etiam fit, vt quæ cedunt, minus, quàm dura, & renitentia, fatigent, & in accubando, & in sedendo. 12 Cur breues deambulationes fatigationem mouere amplius soleãt? An quia euariant, incomptæq. sunt: faciũt enim vt sæpe subsistatur. De contrario autem in contrarium frequenter mutari, laboriosum est: neutri nanq. assuescere sinit. Quæ quidẽ assuescendi ratio vacat fatigatione: vtrique autẽ simul vt assuescas, fieri nõ potest. 13 Cur qui equo vehuntur, quo lõgius equus decurrerit, eò magis emittere lacrymas solent? Vtrum quoniam aer, qui se obiectat, subinde eo frigidior est, quo minus teporis corpus attigerit. Quod iis etiam euenit, qui cursum nudo corpore agant: frigus autem mouere lacrymam potest. An contra. Res enim calida lacrymam ciet, velut Sol. Motus autem nimirum calorem efficere potest. An propter ictum illatum ab aere illud accidit. Quomodo enim venti aduersi oculos perturbant: sic aer occursans eò magis ferire potest quo equus velocius agitatur. 14 Cur cætera membra, cum perfricantur, pleniora euadant: venter autem soleat extenuari? An perfrictione protinus vehementiore extenuatur, cum is etiam impleri soleat illa fricandi ratione, quam paulatim amplificando admouemus, sed non æquè proficit atque caro, qua de re quæritur: quippe cum omnino in exercitando, la-

ι Διὰ τί κοπιῶσι μᾶλλον μὲν ἐν τοῖς ὁμαλέσιν, ἢ ἐν τοῖς ἀνωμάλοις τόποις, θᾶττον δὲ βαδίζουσι τὴν ὁμαλὴν ὁδὸν, ἢ τὴν ἀνώμαλον; ἢ ὅτι ἀκοπώτερόν μὲν ἐστι, τὸ μὴ ἀεὶ ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι ποιεῖσθαι τὴν κίνησιν ὃ συμβαίνει ἐν τῇ ἀνωμάλῳ πορείᾳ μᾶλλον. θᾶττον δὲ πορεύονται, ὅτι ἧττον παρὰ φύσιν κινοῦνται. ἐν μὲν οὖν τῇ ὁμαλῇ, μικρὰ ἡ ἄρσις καὶ θέσις καὶ πυκνή ἐστιν· ἐν δὲ τῇ ἀνωμάλῳ, τοὐναντίον. ἔστι δὲ τὸ αἴρειν, παρὰ φύσιν· βίᾳ γάρ ἐστι πᾶσα ἄρσις. τὸ δὲ παρ' ἑκάστην βάσιν γινόμενον μικρὸν, πολὺ γίνεται παρὰ πολλάς. ια Διὰ τί τὰ ἐπίπεδα κοπωδέστερα ἐγκατακεῖσθαι ἢ κοῖλα ἐστιν; ἢ διὰ τὸ αὐτὸ καὶ τὰ κυρτὰ τῶν ἐπιπέδων, εἰς ἕνα γὰρ τόπον συναθροιζόμενον τὸ βάρος ἐν τῷ καθίζειν, ἢ κατακλίνεσθαι, τὸ θλίβεσθαι ποιεῖ πόνον. τὸ μὲν οὖν κυρτὸν, τοῦ ἐπιπέδου· τοῦτο δὲ, τοῦ κοίλου μᾶλλον τοιοῦτόν ἐστι. τὸ γὰρ σῶμα ἡμῶν ἐστι περιφερὲς μᾶλλον ἢ εὐθύτερον. τῶν δὲ τοιούτων κατὰ πλείονα ἅπτεται τὰ κοῖλα, ἢ τὰ ἐπίπεδα. διὰ ταῦτα δὲ καὶ τὰ ἐνδιδόντα τῶν μὴ ἐνδιδόντων, ἀκοπώτερά ἐστι καὶ ἐγκατακλιθῆναι καὶ ἐγκαθίζεσθαι.

ιβ Διὰ τί οἱ βραχεῖς περίπατοι κοπώδεις εἰσίν; ἢ ὅτι ἀνώμαλοί εἰσι· πολλάκις γὰρ ἵστασθαι ποιοῦσι. τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ ἐναντίον πυκνὰ μεταβάλλειν, κοπῶδές ἐστι. συνήθειαν γὰρ οὐδετέρου ποιεῖ, ὅ ἐστιν ἀκοπώτατον· ἀμφοῖν δὲ ἅμα οὐκ ἐνδέχεται συνήθη γενέσθαι. ιγ Διὰ τί οἱ ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχούμενοι ὅσῳ ἂν μᾶλλον θέῃ ὁ ἵππος, τοσούτῳ μᾶλλον δακρύουσι τὰ ὄμματα· πότερον διὰ τὸ ψυχρότερον εἶναι τὸν ἀεὶ προσπίπτοντα ἀέρα, ὅσῳ ἂν ἐλάττω χρόνον ἅπτηται τοῦ σώματος, ὅπερ ἐπὶ τῶν γυμνῶν θεόντων συμβαίνει; τὸ δὲ ψῦχος δάκρυον ποιεῖ. ἢ διὰ τοὐναντίον; καὶ γὰρ τὸ θερμὸν ποιεῖ δακρύειν, ὥσπερ ὁ ἥλιος. ἡ δὲ κίνησις θερμότητα ποιεῖ. ἢ διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀέρος πληγήν; ὡς γὰρ οἱ ἄνεμοι ταράττουσιν οἱ ἐξ ἐναντίας τὰ ὄμματα, οὕτως ὁ ἀὴρ προσπίπτων, ὅσῳ ἂν θᾶττον ἐλαύνῃ, τοσούτῳ μᾶλλον ποιεῖ πληγὴν μείζω.

ιδ Διὰ τί τὰ μὲν ἄλλα τριβόμενα σαρκοῦνται μέρη, ἡ δὲ γαστὴρ λεπτοτέρα γίνεται; ἢ οὐδὲ αὐτὴ ἐκ προσαγωγῆς, ἀλλὰ στερεωτέρα; οὐ μὴν ἀλλ' οὐχ ὁμοίως γε ξα ἡ σάρξ. διὸ καὶ τὸ περίττωμα ἐστιν. ὅλως γὰρ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ πόνοις, καὶ μάλιστα

μάλιστα λεπτύνεται ἡ γαστήρ. αἴτιον δ᾽ ὅτι τὰ πίονα θερμαινόμενα τήκεται, καὶ τὰ φύσει πίονα ἔχοντα, μᾶλλον. τὸ δὲ δέρμα ἔχει φύσει [illegible]· ἀλλὰ διὰ τὸ πιαίνεσθαι ταχέως, ἀεὶ τινα ἔχει πιότητα, ἐὰν μὴ κάμνῃ τινὶ νόσῳ. αἴτιον δὲ τούτου, ὅτι ἐγγὺς ἔχει τὴν τροφήν, ἐπεὶ ὅλως ὁ πιμελὴ οὐκ ἔστι φύσει, ἀλλ᾽ ἐπακτόν, ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων μερῶν, ὥσπερ καὶ ἡ σάρξ, καὶ ἡ τῶν γυμνασιῶν κίνησις, καὶ ἡ τῆς τρίψεως, θερμαίνουσαι, τήκουσιν αὐτὴν καὶ τὴν τροφὴν [illegible] νέμουσι τοῖς ἄλλοις μορίοις. διὸ αἱ μὲν καθέδραι, τὴν κοιλίαν πιαίνουσι, τὸ δ᾽ ἄλλο σῶμα λεπτύνουσιν· αἱ δὲ κινήσεις, καὶ αἱ τρίψεις, τὴν μὲν κοιλίαν λεπτύνουσι, τὸ δ᾽ ἄλλο σῶμα πιαίνουσι. 15 Διὰ τί ἐκ τῶν [illegible] καὶ μακρῶν ὁδῶν καὶ δρόμων, ὅταν τις ἐπ᾽ ἄκρων [illegible], σείονται τῶν ποδῶν αἱ πτέρναι, καὶ [illegible] κάτω [illegible]; ἢ διὰ τὴν συνέχειαν καὶ σφοδρότητα τῆς κινήσεως, οὐκ ἀναπαύεται ὁ [illegible] τοῦ [illegible]; τοῦ μὲν γὰρ ὅλου σώματος κρατεῖ ἡ ψυχὴ πολλάκις, μορίων δ᾽ οὐ δύναται [illegible] καὶ καρδίας καὶ αἰδοίου. αἴτιον δ᾽, ὅτι πνεῦμα πολὺ ἀεὶ τοῖς νεύροις ἐγγίνεται, ὃ οὐχ ἅμα ἐκλύεται στάντι. τοῦτο οὖν [illegible] ὑπὸ τῆς κινήσεως κατασπᾶται, καὶ [illegible] ποιεῖ [illegible] τοιοῦτον δ᾽ αἱ πτέρναι, διὸ τοῖς ὀργιζομένοις τὰ κάτω χείλη. 16 Διὰ τί οἱ μὴ σφόδρα συντόνως τρέχοντες, ἐν τῷ ῥυθμῷ ἀναπνέουσι; ἢ ὅτι πᾶς ῥυθμὸς, ὡρισμένῳ μετρεῖται κινήσει; τοιαύτη δ᾽ ἐστὶν ἡ δι᾽ ἴσου οὖσα, ὥστε οἱ ἐργαζόμενοι [illegible] ἅμα ἀρξάμενοι ἐργάζεσθαι, ἀναπνέουσιν· [illegible] ἀναπνοὴν [illegible], διὰ τὸ τῇ ἴσῃ κινήσει μετρεῖσθαι, ῥυθμὸν ποιεῖ. ἢ ὅτι πᾶσα ἡ ἁπλῶς ἀναπνοὴ δι᾽ ἴσου γίνεται τοῖς κατὰ φύσιν αὐτῇ χρωμένοις, καὶ μὴ κατέχουσι; [illegible] βαδίζουσι, μετρίας οὔσης τῆς τοῦ σώματος κινήσεως, ἄδηλος ὁ ῥυθμὸς γίνεται· σπεύδοντες δὲ [illegible] τῆς κινήσεως [illegible] οὐ δυνάμεθα συνορᾶν τὸν τῆς ἀναπνοῆς ῥυθμόν. ἐν δὲ τῷ μετρίως ἐργάζεσθαι, μείζων ἡ κίνησις [illegible] τῆς ἀναπνοῆς ποιοῦσα,

A borandóque venter præcipuè extenuetur. Ratio igitur, quód optima quæque concalfacta liquescũt & ea magis, quæ incensa suapte natura sunt: venter autem [illegible], cutis verò sua natura tensionem habet. Sed enim quod venter celerrimè opimatur ideo & pingue aliquid semper obtinet, nisi morbo laboret. Cuius rei causam diximus, quod cibo e[illegible] positus est. Cum igitur omnino pingue res propria natura non sit, sed aduentitia nec ita
B necessarium, vt caro adhæreat: ideo & exercitandi, & perfricandi agitatio ventrem [illegible] liquefacit, & macerat alimentumque, quod inde redundet mẽbris [illegible] dispertit: quamobrem sedile ventrem opimat, reliquum corpus extenuat. Motiones verò perfrictionésque vẽtrem extenuant, reliquum corpus implent, & augent. 15 Cur peracto longo itinere, aut cursu, si quis se super summos constituerit, digitos, calces pedum conquatiun-
C tur, proneque deorsum labuntur? An propter continuatum, vehementemque motum concitati nerui nondum requiescunt. Fit enim sæpe, vt animus uincere corpus totum possit, membra autem singula inhibere non possit, vbi se [illegible] in modum commouere non enim cor, non penem excitum, residere animus cogere potest. Ratio autem rei, quam quærimus, est, quód multum spiritus circa neruos dedu-
D citur quod non simul ac substiteris refrigescere potest, [illegible] igitur spiritus cõcurrens, veluti subtrahendo suo motu deducit, facitque vt pars [illegible] minime contineatur. Itaque calces [illegible], quemadmodum imum labrum homini irato.

16 Qua de causa qui non concitatè admodum currunt, numerosè respirant? Vtrum quód numerus omnis mensurã certo recipit motu. Talis autem motus est, qui
E per æquas agitur portiones, quemadmodũ agunt, qui currunt leuiter. Ergo simul atque agere cursum inceperint, respirant ita, vt cùm spiratio per [illegible] vices propter partem metiendi motum reddatur, numerum, siue modulationẽ possit continuare. An quód omnis spirandi ratio compari vicissitudine cõfici soleat, modò quis non retineat, sed tenorem trahendi à natura determinato vtatur. Igitur cum sudamus, aut ambulamus, quód motus cor-
F poris mediocris est, numerus palàm non fieri potest: cum item cursum concitatè agimus quód sensus consequi motum nequeat numerum percipere respirandi haudquaquam valemus. At cum mediocriter nosipsi concitemus, motus ipse mediocris modum respirandi sensibilem præstans,

explicare numerum potest. 17 Quare inter currendum aer in flatum conuerti nobis videatur? Vtrum quoniam dum per cursum agitamur, aerem corporibus nostris continentem excitamus, quod non nisi flatum mouere profectò est: quocirca non solum videtur, sed etiam verò in flatum aer conuertitur. An quòd in currendo aerem impetu nostro violemus: quo facto, sensu aeris per motum magis efficiamur. Ergo rectè in flatum aer se conuertere videatur: hoc enim ratione impetus potest euenire. 18 Quamobrem currentes potius cadimus, quàm ambulantes? An quòd magis, quam moueamur, attollimus: hoc enim inter cursum, & ambulationem interest. 19 Cur ascendentes genibus, descendentes femoribus elaboramus? An quoniam dum ascendimus, corpus sursum iactamus, distensionémque corporis, genuumque mouemus, ex quo genibus laborandum est. Procliuis autem locis eo femoribus laboratur, quòd iis ipsis enixi crura submouemus. Adhæc, omne, quod præter naturam fit, laborem, doloremque mouet. Est autem secundum naturam genibus vt ante flectantur: femoribus autem, vt retro. At locis accliuis genua retro flectuntur, nam inniti, firmarique volumus: procliuis autem femora ante coguntur: corpus enim se pronum, propensumque ita defert. 20 Cur in itinere media femoris parte potissimum fatigari solemus? An quòd longi cuiusque, atque continui pars potissimum media laborat, cùm scilicet stabilitum, fixumque manet: quamobrem hæc præcipuè rumpitur. Femur autē tale est. Ergo partem potissimum mediam eius fatigare meritò solemus. 21 Quam ob causam qui humida constant natura facilè à labore æstuque strangulantur? An quòd humor concalfactus transit in aera, itaque acrius vrit. Ergo cum ob nimietatem facultas submouendi non datur, refrigeratio nulla subsequitur, atque ita celeriter homo calore insito & aduentitio exardescit. Quapropter sudor, spiritúsque secessio eos iuuant, qui se exercent, qui denique laboribus se dederunt. Cum enim humor discernitur, atque extenuatur, spiritum inde enasci necessarium est. 22 Quare corpora, quæ modicè constant, temperataque sunt, in morbum sæpius incidunt, & facilius curantur? An vtrumque eadem de causa euenit. Est enim æquabile, quod modicum est.

A τὸν ῥυθμὸν δῆλοι. ιζ Διὰ τί ἐν τῷ τρέχειν ἐκπνευματοῦσθαι δοκεῖ ἡμῖν ὁ ἀήρ; πότερον ὅτι κινούμενοι, διὰ τὸ τρέχειν τὸν συνεχῆ τοῖς σώμασιν ἡμῶν ἀέρα κινοῦμεν, ὅ ἐστι πνεῦμα; διόπερ οὐ δοκεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀλήθειαν ἐκπνευματοῦται ὁ ἀήρ. ἢ διότι τρέχοντες προσκόπτομεν τῷ ἀέρι; τούτου δὲ συμβαίνοντος, μᾶλλον αἴσθησιν λαμ-
B βάνομεν τοῦ ἀέρος διὰ τὰς κινήσεις. εἰκότως οὖν ἡμῖν ἐκπνευματοῦσθαι δοκεῖ. τοῦτο γὰρ συμβαίνει διὰ τὴν φοράν. ιη Διὰ τί μᾶλλον θέοντες ἢ βαδίζοντες, πίπτουσιν; [ἢ] ὅτι μᾶλλον αἴροντες κινοῦνται ... τὸ γὰρ θεῖν, τοῦ βαδίζειν τούτῳ διαφέρει. ιθ Διὰ τί ποτε ἀναβαίνοντες μὲν, τὰ γόνατα πονοῦμεν· καταβαίνοντες δὲ, τοὺς μηρούς; ἢ ὅτι ἀ-
C ναβαίνοντες μὲν ἀναβαίνομεν, ἀναρριπτοῦμεν ἄνω τὸ σῶμα, καὶ ἡ ἀνάστασις πολλὴ τοῦ σώματος, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν γονάτων γίνεται· διὸ πονοῦμεν τὰ γόνατα. ἐν δὲ ταῖς καταβάσεσι, διὰ τὸ ὑποφέρεσθαι τοῖς σκέλεσι τοὺς μηρούς, ἀποστηριζόμενοι πονοῦμεν αὐτούς. ἔτι ἅπαν τὸ παρὰ φύσιν [γινόμενον, πόνον καὶ λύπην παρασκευάζει. ἔστι δὲ τὸ κατὰ φύσιν,] τοῖς μὲν γόνασιν, ἡ εἰς τὸ ἔμπροσθεν κλάσις· τοῖς δὲ μηροῖς, ἡ εἰς τοὔπισθεν. ἐν μὲν οὖν ταῖς ἀνα-
D βάσεσι, τὰ γόνατα, κλᾶται εἰς τοὔπισθεν, διὰ τὸ στηρίζεσθαι βούλεσθαι· ἐν ταῖς καταβάσεσι δὲ οἱ μηροὶ εἰς τοὔμπροσθεν κλῶνται, διὰ τὸ προπετὲς ἡμῶν εἶναι τὸ σῶμα. κ Διὰ τί ποτε ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν μηρῶν τὸ μέσον μάλιστα πονοῦμεν; ἢ ὅτι παντὸς μακροῦ καὶ ἑνὸς ὄντος ἐστηριγμένου δὲ, τοῦ μέσου ὁ πόνος μάλιστα γίνεται· διὸ καὶ κατάγνυται μάλιστα ἐντεῦθεν; ὁ δὲ μηρὸς ἐστὶ τοιοῦτον· διὸ καὶ τὸ
E μέσον αὐτοῦ μάλιστα πονοῦμεν. κα Διὰ τί οἱ ὑγροὶ ταχὺ πνίγονται πονήσαντες, καὶ ὑπὸ τοῦ καύματος; ἢ ὅτι ἐκθερμαινόμενον ὑγρὸν, ἀὴρ γίνεται, καὶ καίει μᾶλλον τὸ πλεῖον; ὅταν οὖν μὴ δύνηται ὑπεξάγειν διὰ τὸ πλῆθος, οὐ γίνεται καταψύξις· ὥστε [ταχὺ] ἐκπυροῦται ὑπὸ τοῦ συμφύτου καὶ ἐπικτήτου θερμοῦ. διὸ καὶ οἱ ἱδρῶτες τοῖς
F γυμναζομένοις, καὶ ὅλως τοῖς πονοῦσι, καὶ ἡ τοῦ πνεύματος ἔξοδος, ὠφέλιμον. διακρινομένου γὰρ καὶ λεπτυνομένου τοῦ ὑγροῦ, πνεῦμα γίνεται. κβ Διὰ τί τὰ σύμμετρα τῶν σωμάτων κάμνει τε πολλάκις, καὶ ἀπαλλάττεται ῥᾷον; ἢ διὰ ταὐτὸ ἄμφω; ὁμαλὸν γάρ ἐστι τὸ σύμμετρον.

τὸ δ'

[illegible]

Quòd autem æquabile, id compatibilius est. Quam ob rem si qua eius pars laborauit, protinus autem collaborat. Immodicum autem contra, vtpote quòd seiunctius sit, partium suarum vitia minus haurit, minúsque consentiens est. Ergo sæpius id in morbum hac de causa incidit: facilius autem curatur quoniam malum partium commune omnium est. Eo nanque debilius redditur, quò se in plura digesserit: itaque curabilius est. Immodicum verò illud, vt quod rem communem cum partibus non habeat, minus quidem ægrotat, sed difficilius curatur, quoniam malum vehementius vrget. 23 Cur æqualibus quam inæqualibus locis, magis fatigari solemus, ocyus autem iter æquale, quam inæquale expedimus? An quòd minus laboris tum est, cum non assidue habitu eodem mouemur: quemadmodum in gressu æquabili potius agitur: ocyus verò ingredimur, vbi minus pari tempore attollimus. Ergo per locum æqualem vsus attollendi exiguus est, atque frequēs: per inæqualem autem è contrario. Quod verò per singulos gradus paulū redditur, multū id per multos demum exultat. 24 Cur femora in descendendo, tibiæ in ascendendo laborant? An quòd in ascendendo est, qua corpus attollitur. Fit enim, vt totum corpus nobis oneri sit. Itaque cui totum incumbit, & quo totum attollitur, id præcipuè premitur, atque laborat, hoc autem tibia est. Postremam cum hæc longitudinem tenet, nec modo pedis latitudinem aliquam sortitur. Vnde fit, vt hoc minus se valeat stabilire. itaque vt humeris, ita tibiis pondus sustinemus, laboremusque ob eam rem, quo humerus maxime affici solet, tibia quoque patiatur necesse est. At in descendendo, quoniam corpus deorsum se defert, propellitque contra naturam, hinc labor, & vexandi ratio prouenit. Itaque laborem huic præcipuè admouet, cui incumbit, quódque vexat. Atque tibia manet, thorax ponderi est, femur sustinet, atque vacillat, eo quòd & porrectum in longitudinem est, & supernè versatur, qui scilicet thorax procumbit.

25 Cur iter longius tum esse videtur, cùm ignari quantū sit ambulamus, quàm cùm gnari, si modò res exteræ pares adsint? An quòd nosse quantum sit, non nisi nosse eius numerum est, rémque non determinatam pluris, quam determinatam esse perspectum est. Ergo quemadmodum, si nosti quantum sit, finitum id esse necesse est: sic etiam si ignoras, quasi reciprocetur, animus cauillatus oberrat, infinitúmque id esse videtur, quod finitum est.

Quemadmodum si quantum quodlibet determinatum non esse putetur, velut infinitum id esse videbitur, eo quòd aptum est ut sit determinatum. At si determinatum non sit, infinitum est. Ergo id quoque infinitum quodam modo videri necesse est, quod determinatum esse nequaquam videtur. 26 Cur femora magis, quàm tibiæ fatigantur? Vtrum quòd propè absunt ab ea parte quæ excrementum continet: itaque vbi ea pars agitata nimium recaluerit, femora expeditiùs, ac plenius attrahere possunt, quàm tibiæ. An quòd femora continentiore constant natura: laboratur enim præcipue propter continui distractionem: quippe cùm etsi nullo excremento substante fessi sumus, tamen femoribus ac lumbis acrius laboramus. An quomodo inguina per ictum oriri nouimus, propter venarum, & neruorum societatem: ita etiam lassitudo potius in femur incumbit, quod quidem ab initio propius abest. An quòd femur eadem habitus ratione fungitur suo munere magis, quàm tibia: quæ quidem res laboriosior est. An quòd femora carnis copiam sustinent. Itaque res affatim in his inest quam naturæ rationi tribuimus.

27 Quam ob causam tubercula, & vlcera nonnullis ex labore proueniunt? An corpore impuro motus concalfaciens, excrementa alia etiam cum sudore vaporatim destringit, quæ crassa, & humore prauo, hoc est, acuto, aut amaro, aut salso contenta secerni penitus suam ob concretionem non queunt. Itaque per carnem intumescunt, atque exulcerantur propter amari humoris violentiam. 28 Cur non protinus ab exercitatione, aut medicamento epoto cibus assumi debeat? An quòd adhuc corpus purgatur, necdum à labore quiescit, excrementaque excita redundant. 29 Quam ob rem currere, quàm ambulare, difficilius est? An quòd plus oneris fert, qui currit: is enim elatus, ac pendens, onus super se totum sustinet. At qui ambulat, parte insistente vicissim sustentatur, quasi pariete admotus requiescat. 30 Cur non protinus ab exercitatione sitire incipimus? Vtrum propter colliquefactionis residua, dum penitus concoquantur? An propter spiritum quem labor ex humore subdito mouet? An propter sitim, quam laboris calor inducit: hæc enim accidunt omnia.

31 Cur genitura in somnis his profluere solet, qui aut labore lassescunt, aut tabe consumuntur? An quòd omninò ita conigentes sunt, qui natura calida, & humida constant: semen enim tale natura est.

ὅταν τοίνυν μὴ φαίνηται ὡρισμένον, ὥσπερ ἄπειρον φαίνεται εἶναι, διὰ τὸ πεφυκὸς ὁρίζεσθαι μὴ ὡρισμένον ἄπειρον εἶναι· ὥστε καὶ τὸ φαινόμενον μὴ ὡρίσθαι, φαίνεσθαι ἀνάγκη πως ἄπειρον. κϛ Διὰ τί τοὺς μηροὺς μᾶλλον ἢ τὰς κνήμας κοπιῶσι; πότερον ὅτι ἐγγύς εἰσι τοῦ τόπου τοῦ ἔχοντος τὸ περίττωμα· ὥστε ἂν ὑπερθερμανθῇ διὰ τὴν κίνησιν τῇ θερμότητι, συντήκονται οἱ μηροὶ μᾶλλον καὶ πλεῖον ἢ αἱ κνῆμαι· ἢ διὰ τὸ συνεχὲς μᾶλλον εἶναι τοὺς μηρούς; μάλιστα γὰρ πονοῦσι περὶ τὴν συνεχῆ διάτασιν. καὶ γὰρ ἂν μηδὲν ἔχοντες περίττωμα, κοπιάσωσιν, ὅμως τοὺς μηροὺς καὶ τὴν ὀσφὺν πονοῦσι μᾶλλον. ἢ ὅτι καθάπερ οἱ βουβῶνες γίνονται πληγέντος, διὰ τὴν κοινωνίαν τῶν φλεβῶν καὶ νεύρων, οὕτω καὶ ὁ κόπος ἐγγυτέρω δὲ τῆς ἀρχῆς ὁ μηρός. ἢ διότι μᾶλλον ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι ὁ μηρὸς τῆς κνήμης· τοῦτο δὲ κοπιαρώτερον. ἢ ὅτι σαρκώδης, ὥστε πολύ τι κατὰ φύσιν ἔχουσιν ἐν αὐτῷ; κζ Διὰ τί ἐνίοις ὅταν πονέσωσιν, ἕλκη ἐκφύουσιν; ἢ ὅταν τὸ σῶμα ἀκάθαρτον ᾖ, ἡ κίνησις θερμαίνουσα, καὶ ἄλλα περιττώματα συνεξικμάζει μετὰ τοῦ ἱδρῶτος, τὰ δὲ παχέα ὄντα, καὶ χυμοὺς ἔχοντα μοχθηροὺς ὀξεῖς καὶ πικροὺς καὶ ἁλμυρούς, ταῦτα περιττώματα ἐκκρίνεσθαι μὲν οὐ δύναται διὰ πάχος, ἐξαίρεται δὲ διὰ τῆς σαρκός, καὶ ἑλκοῖ διὰ πικρότητα τοῦ χυμοῦ. κη Διὰ τί τοῖς ἐκ τῶν γυμνασίων καὶ φαρμακοποσιῶν οὐκ εὐθὺς ἀριστητέον; ἢ διότι καθαίρεται τὸ σῶμα ἔτι, καὶ οὐκ ἀναπέπαυται τοῦ πόνου, καὶ ἀποκέκριται τὰ περιττώματα.

κθ Διὰ τί χαλεπώτερον θεῖν ἢ βαδίζειν; ἢ ὅτι πλεῖον φορτίον φέρει ὁ θέων, ὅταν γὰρ ᾖ μετέωρος, ἅπαν ἐφ' αὑτοῦ ἔχει· ὁ δὲ βαδίζων, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς τοίχοις ἀναπαυόμενος, βαδίζει ἐπὶ τῷ ἠρεμοῦντι. λ Διὰ τί ἐκ τῶν γυμνασίων οὐ πίνουσιν εὐθύς; πότερον διὰ τὴν ὑπόλειψιν τῆς συντήξεως, ἕως ἀναπέψωσιν; ἢ διὰ τὸ πνεῦμα ὃ ποιεῖ ὁ πόνος ἐκ τοῦ ὑγροῦ; ἢ διὰ τὴν δίψαν, ἣ γίνεται ἐκ τοῦ θερμαίνεσθαι τοιούτους. ταῦτα γὰρ συμβαίνει πάντα. λα Διὰ τί ἐξονειρωκτικοί εἰσιν οἱ κάμνοντες καὶ φθισιῶντες; ἢ ὅτι ὅλως ἐξονειρωκτικοὶ οἱ θερμοὶ [καὶ ὑγροί]· τὸ γὰρ σπέρμα τοιοῦτον ἔχει τὴν φύσιν.

Quod

τὸ τοιοῦτο δὴ, ἐξ οὕτω διακειμένων μάλιστα γίνεται. ὅταν δὲ ἔλθῃ ἡ τοῦ ὕπνου θερμότης ἀπεργάζεται, μικρᾶς ῥοπῆς τὰ σώματα δεῖται καὶ ταύτης ἔσωθεν, ἀλλ' οὐκ ἔξωθεν. οἱ δὲ φθισικοὶ καὶ κοπιῶντες, οὕτω διάκεινται· οἱ μὲν γὰρ κοπιῶντες, διὰ τὸν κόπον καὶ τὴν κίνησιν, συντήγματος θερμοῦ πλήρεις εἰσίν· οἱ δὲ φθισικοὶ, διὰ τὴν κατάρρευσιν καὶ τὴν γινομένην θερμὴν ὑπὸ τῆς φλεγμασίας.

λβ Διὰ τί τὸ ἀριστερὸν σκέλος χαλεπώτερον τρίβεσθαι ὑφ' ἑαυτοῦ πολὺν χρόνον, ἢ τὸ δεξιόν; ἢ ὅτι τοῖς δεξιοῖς πονεῖν δυνάμεθα· ἐν τοῖς δὲ παρὰ φύσιν, ἡ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους τρίψις ἐξηριθμημένη ἐστί. τὰ δὲ παρὰ φύσιν συμβαίνοντα, χαλεπά. τῷ δὲ ἀριστερῷ, τὰ δεξιὰ οὐδὲν πάσχομεν, διὰ τὸ μετὰ δεξιτέρου ἰσχύειν. λγ Διὰ τί ὑγιεινὸν τὸ τὰς τροφὰς ὑποστέλλεσθαι, πονεῖν δὲ πλείω; ἢ ὅτι τοῦ νοσεῖν αἴτιον περιττώματος πλῆθος; τοῦτο δὲ γίνεται διὰ τροφῆς ὑπερβολήν, ἢ διὰ πόνων ἔνδειαν. λδ Διὰ τί οὐ δεῖ πυκνοῦν τὴν σάρκα πρὸς ὑγίειαν, ἀλλ' ἀραιοῦν; ὥσπερ γὰρ πόλις ὑγιεινὴ καὶ τόπος εὔπνοος, (διὸ καὶ ἡ θάλαττα ὑγιεινή) οὕτω καὶ σῶμα τὸ εὔπνουν, μᾶλλον ὑγιεινόν. δεῖ γὰρ ἢ μὴ ἐνεῖναι μηδὲν περίττωμα, ἢ τούτου ὡς τάχιστα ἀπαλλάττεσθαι· καὶ δεῖ οὕτως ἔχειν τὸ σῶμα ὥστε λαμβάνοντα, εὐθὺς ἐκκρίνειν τὴν περίττωσιν, καὶ εἶναι ἐν κινήσει καὶ μὴ ἠρεμεῖν. τὸ μὲν γὰρ μένον σήπεται, ὥσπερ ὕδωρ· τὸ δὲ σηπόμενον καὶ μὴ κινούμενον, νοσοποιεῖ· τὸ δ' ἐκκρινόμενον, πρὸ τοῦ διαφθαρῆναι χωρίζεται. τοῦτο οὖν πυκνουμένης μὲν τῆς σαρκὸς, οὐ γίνεται· (ἀποφράττονται γὰρ ὥσπερ οἱ πόροι) ἀραιουμένης δὲ, συμβαίνει· διὸ καὶ οὐ δεῖ ἐν ἡλίῳ γυμνὸν βαδίζειν (πήγνυται γὰρ ἡ σάρξ, καὶ κομιδῇ ἀποσαρκοῦται, καὶ ὑγρότερον τὸ σῶμα γίνεται· τὸ μὲν γὰρ ἐντὸς, διαμένει· τὸ δ' ἐπιπολῆς, ἀπαλλάττεται, ὥσπερ [καὶ] τὰ κρέα τὰ ὀπτὰ τῶν ἑφθῶν μᾶλλον) οὐδὲ τὰ στήθη γυμνὰ ἔχοντα βαδίζειν· ἀπὸ γὰρ τῶν ἄριστα ᾠκοδομημένων ὁ ἥλιος ἀφαιρεῖ, ὃ ἥκιστα δεῖται ἀφαιρέσεως, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ ἐντός. ἐκεῖθεν μὲν οὖν διὰ τὸ πόρρω εἶναι, οὐ μετὰ πόνου, ἐκ δὲ τούτων ἱδρῶτας ἀγαγεῖν· ἀπὸ τούτου δὲ, διὰ τὸ πρόχειρον εἶναι, ῥᾴδιον.

A Quod autem tale est ex iis, qui tali habitu sunt, potissimum profluit, cùm calor somni accessit: quippe cùm corpora tantisper exiguum momentum desiderent, idque intrinsecus, non extrinsecus. Lassi autem & tabescentes ita affecti sunt: redundant enim. & classati colliquamentis calidis propter fatigationem & motum, & tabefacti propter distillationem, & calorem, quem inflãmatio mouet. 32 Quam B ob causam crus suum sinistrum diutius perfricare cuique difficilius est, quam dextrum? An quòd parte dextra laborare valemus: rebus autem præter naturam proficiscentibus annumeranda cruris sinistri frictio est. Fit enim dextra transuersa in partem obiectam. Quæ autem præter naturam fiunt, hæc factu sunt difficilia. Sinistra verò manu partem perfricando dextram, nil tale percipimus: quoniam hæc neu- C trã in partẽ apta poténtique est. 33 Cur cibum imminuere, laborem augere salubre est? An quia causam ægrotandi excrementorum habet nimietas, quæ tunc certè exultat, cùm aut cibus superest, aut labor deest. 34 Quã ob causam corpus, qui secundam conciliamus valetudinem, non densum, sed rarum reddendum sit? An vt vrbs locúsque quicunque salubris est, qui placide aspiratur: quapropter & D mare quoque salubre est: ita etiam corpus, quod spiratius est, sanitati opportunius constat. Aut enim nullum excrementum existet, aut, quod extiterit, quàm primum excernatur, danda opera est, corpúsque est semper ita regendum, vt simul atque excremẽtum admisit, habeat qua parte illud excernat, sitque motui deditum, non quieti. Quòd enim manet, putrescit modo aquæ immotæ, putrescens verò mor- E bum committit: at quod excernitur, antè quàm vitietur decedit. Hoc igitur vt corpore denso nunquam contingit, (fit enim propè vt inutilibus foramina claudantur) sic raro, solutóque accedat necesse est. Quam ob rem in Sole, nudo corpore minimè ambulandum est. spissatur enim caro, & concalescit, corpúsque parte interiore humidus redditur, quantum enim humoris residet, aboletur: quantum intestinum est, manet intactum. Quã ratio- F ne quoque carnes assæ lixis humidiores sunt. Nec pectore quidem nudo ambulandum est: ita enim vis Solis corporis optimæ parti conditæ adimet, quæ nulla egeat demptione, sed interna potius eam desiderans. Inde igitur, vt è remoto, non nisi cum labore sudor educitur, hinc facile ob loci opportunitatem digeri pôtest.

35 Cur breues deambulationes laboriosiores sunt? An quòd crebrò subsistimus, neque æquabili incessu mouemur, cùm flectimus, quod certè laboriosum est.

34 Cur in Sole cum stamus amplius recalescimus, quam cum mouemur, cùm tamen motus omnis vim calfactoriam habeat? An non omne mouendi genus calfacit, sed est etiam quod refrigeret. Quòd etiam in ollis feruentibus patet, quoties eas afflamus aut versamus. An quia cùm stamus, calor permanet isautem cùm permanet, amplius calfacit, quam cum mouetur. Corpus etenim nostrũ vaporẽ de se quendam mittit assiduè tepidum, qui proximum aerem tepefacit: quemadmodum initio. Cum igitur quiescimus, aer nos circumfundens, calidus ob prædictam causam redditur. At cum mouemur, flatus excitatur, qui refrigerare nos potest, flatus enim quisque frigidus est. 35 Quam ob causam qui equo currunt quò contentius cursum arripit equus, eò magis lacrymas mittunt. & qui pedibus, eo magis, quò intenderint vehementius? Verum quoniam aer occursans frigidus est: frigus enim lacrymas mouet, quippe quòd contrahendo, condensandóque carnem, humorem exprimat. An potius contra, calor enim sudorem elicit: lacryma autem sudor quidam est. Quapropter a concalfactione vtrunque mouetur. & sudor & lacryma, salsaque pariter ambo sentiuntur: calorem autem efficere motus potest. An propter aeris ictum. Quomodo enim flatus aduersi oculos perturbant, ita etiam aer, qui se obiectat. Quo igitur quis contentius equum agitat, aut ipse currit, eo magis ictu quodam molli obuerberat, & ferit: quo fit, vt è lacrymæ promant, scilicet meatibus oculorum relaxatis appulsu eiusmodi. Omnis etenim ictus, vim aut secandi habet, aut collidendi, & contundendi. 36 Cur æstiuis lassitudinibus balneo, hybernis vnctione mederi cõueniat? An hybernis vnctio datur propter horrores, mutationésque vrgentes. per calorem enim laxandum est, qui membra tepescere faciat. oleum verò calidum est. At in æstate humi faciendum censetur, quoniam tempus id siccum est. nec metus interpellit horroris, eo quòd status temporis ad teporem ingenuè vergit. hinc etiam cibus parcus potio liberalis per æstatem admittitur, ille magis, hæc omnino. Potioni nãque per æstatem ob temporum siccitatem indulgendum ex toto est: parsimonia verò cibi communis temporum omnium est, sed magis æstati conuenit ne ob habitum tempori

λε Διὰ τί κοπώδεις αἱ βραχεῖς τῶν περιπάτων; ἢ ὅτι πολλάκις συνίστανται, καὶ οὐχ ὁμαλῶς κινοῦνται περὶ τὰς καμπάς. τὸ δὲ τοιοῦτο, κοπῶδες. λϛ Διὰ τί ἑστηκότες ἐν τῷ ἡλίῳ μᾶλλον θερμαίνονται, ἢ κινούμενοι καὶ ταῦτα τῆς κινήσεως θερμαντικῆς οὔσης; ἢ οὐ πᾶσα κίνησις θερμαίνει, ἀλλ' ἐνία ψύχει. δῆλον καὶ ἐπὶ τῶν τὰς χύτρας τὰς ἑψομένας φυσώντων καὶ κινούντων συμβαίνει. εἰ οὖν ἑστῶσι μὲν παραμένει τὸ θερμὸν, παραμένον δὲ μᾶλλον θερμαίνει ἢ κινούμενον (ἀεὶ γὰρ τὸ σῶμα ἴδιον ἡμῶν ἀτμίδα τινὰ χλιαρὰν ἀφίησιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἣ θερμαίνει τὸν ἐχόμενον ἀέρα ὥσπερ δῆλος παρών) ἠρεμούντων μὲν ἡμῶν, θερμὸς γίνεται ὁ περιέχων ἡμᾶς ἀὴρ, διὰ τὰ εἰρημένα· κινουμένων δὲ, πνεῦμα γίνεται, ὃ καταψύχει ἡμᾶς. πᾶν γὰρ πνεῦμα, ψυχρόν ἐστιν. λζ Διὰ τί οἱ ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχούμενοι, ὅσῳ ἂν θᾶττον θέῃ ὁ ἵππος, τοσούτῳ μᾶλλον δακρύουσι τὰ ὄμματα· καὶ οἱ πεζοὶ, ὅσῳ ἂν μᾶλλον τρέχωσι; πότερον διὰ τὸ ψυχρὸν εἶναι τὸν προσπίπτοντα ἀέρα; τὸ γὰρ ψῦχος δακρύειν ποιεῖ· συστέλλει γὰρ καὶ πυκνοῖ τὴν σάρκα, ἐκπιέζει τὸ ὑγρόν. ἢ διὰ τοὐναντίον; τὸ γὰρ θερμὸν ποιεῖ ἱδρῶτας· τὸ δὲ δάκρυον, ἱδρώς τίς ἐστι. διὸ καὶ γίνονται ὑπὸ θερμότητος ἄμφω ταῦτα, καὶ ἁλμυρά ἐστιν ὁμοίως. ἡ δὲ κίνησις θερμότητα ποιεῖ. ἢ διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀέρος πληγήν; ὥσπερ γὰρ οἱ ἄνεμοι ταράττουσιν οἱ ἐξ ἐναντίας τὰ ὄμματα, οὕτω καὶ ὁ ἀὴρ ὁ προσπίπτων, ὅσῳ ἂν θᾶττον ἐλαύνῃ ἢ αὐτὸς τρέχῃ, τοσούτῳ μᾶλλον ποιεῖ πληγὴν μαλακήν, δι' ἣν γίνεται δακρύειν, ἀνασπωμένων τῶν τοῦ ὀφθαλμοῦ πόρων ὑπὸ τῆς πληγῆς. πᾶσα γὰρ πληγὴ, διαιρετικόν ἐστιν ἢ θλαστικόν. λη Διὰ τί δεῖ τοὺς μὲν θερινοῖς κόποις λουτρῷ ἰᾶσθαι, τοὺς δὲ χειμερινοῖς ἀλείμματι; ἢ τοῖς μὲν διὰ τὰς φρίκας καὶ τὰς γινομένας μεταβολὰς, θερμῷ οὖν δεῖ λύειν, ὃ ποιήσει διαχεῖσθαι (τὸ δὲ ἔλαιον θερμόν) ἐν δὲ τῷ θέρει καθυγραίνειν· ὁ γὰρ ἀὴρ ξηρὸς, καὶ οὐ γίνονται φρίκαι διὰ τὴν ὥραν, ὀλιγοσιτία δὲ καὶ πολυποσίας θέρους, τὸ μὲν, ὅλως· τὸ δὲ, μᾶλλον. ὁ μὲν πότος, θέρους ὅλως, διὰ τὴν ξηρότητα· ἡ δὲ ὀλιγοσιτία, κοινὸν μὲν, μᾶλλον δὲ θέρους. ἐκθερμαίνονται γὰρ μᾶλλον,

A διὰ τὴν ὥραν ὑπὸ τῆς σιτίας. λζ Διὰ τί οἱ θέοντες ἀθρόως, μάλιστα λαμβάνονται σπασμῷ, ὅταν τις θέουσιν αὐτοῖς ὑποστῇ; ἢ ὅτι ταῦτα μάλιστα διασπᾶται, ἃ εἰς τοὐναντίον τι ἀμφότερα ἕλκεται, καὶ κινεῖται; ὅταν οὖν θέοντος καὶ σφοδρῶς ὠθουμένων τῶν μορίων εἰς τὸ πρόσθεν ὑποστῇ τις, συμβαίνει ἅμα αὐτὰ σπᾶν εἰς τοὐναντίον, ἔτι προφερόμενα εἰς τὸ ἔμπροσθεν· ὥσθ᾽ ἡ σπάσις τοσούτῳ ἰσχυροτέρα γίνεται, ὅσῳ αἱ θέσεις σφοδρότεραι. λη Διὰ τί τῶν περιπάτων οἱ κατὰ τὰς ὁδοὺς ἀκοπώτεροί εἰσιν, οἱ ἀνώμαλοι τῶν ὁμαλῶν; ἢ διὰ τὸ τὴν ὀρθὴν εἶναι κατὰ φύσιν παντὶ τῷ σώματι, οἱ δὲ ἐν τοῖς ὁμαλοῖς, τῶν ἀνωμάλων κοπωδέστεροι. τοῖς γὰρ αὐτοῖς μέρεσι τὸν πόνον παρέχουσιν· οἱ δὲ ἐν τοῖς ἀνωμάλοις, διαμερίζουσι μᾶλλον [εἰς] ἅπαν τὸ σῶμα· αἱ δὲ ἀλέαι μᾶλλον ἰσχύουσι τῶν ἐν τοῖς ψύχεσι. τοῖς γὰρ ἔξω μέρεσι, πλεῖστα τὸν πόνον παρέχουσι. διὸ καὶ τοὺς ἱδρῶτας ἐμποιοῦντες ἰσχναίνουσιν· οἱ δὲ ἐν τοῖς ψύχεσι, στερεωτέραν τὴν σάρκα ποιοῦσι, καὶ τὴν σιτίαν ἐπιθυμητικωτέρους. τοῖς γὰρ ἔσω μέρεσι τὴν αὔξησιν τοῦ θερμοῦ ποιοῦνται· καὶ συνάγονται γενόμενα ὑπὸ τοῦ ψύχους, τὸν μὲν ἔσω τόπον καθαίρουσι, τὴν θερμασίαν αὔξοντες ἐν αὑτοῖς· τὴν δὲ σάρκα, στερεὰν ποιοῦσι, οὐ δυνάμενοι κρατεῖν διὰ πάσης αὐτῆς. ὁμοίως οἱ ἀνάντες τῶν κατάντων ἐπιπονώτεροι, καὶ ἰσχναίνουσι μᾶλλον· οἱ μὲν γὰρ ἀνάντες, τὴν ὀσφὺν μάλιστα πονοῦσι· οἱ δὲ κατάντες, τοὺς μηρούς. τοῖς γὰρ μηροῖς τὸ βάρος παντὸς ἐπικείμενον, πόνους εἰκότως παρέχει. ἀνω γὰρ παρὰ φύσιν ὑπὸ τοῦ θερμοῦ βίᾳ φερόμενος, ἐκθερμαίνει. διὸ τούς τε ἱδρῶτας ἐμποιεῖ, καὶ τὸ πνεῦμα μετεωρίζοντες, ἰσχναίνουσι, καὶ τὴν ὀσφὺν ὀδυνῶσι. τὰ γὰρ σκέλη χαλεπῶς ἀναφέρομεν, τὴν ὀσφὺν κάμπτουσί τε καὶ ἀνασπῶσιν· ἐφ᾽ ὧν αἰτίαν ἀναγκάζονται πονεῖν μάλιστα. οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀνάντεσι, τοῖς τε μυσὶ καὶ τοῖς νεύροις τῶν σκελῶν παρέχουσι πόνους. συντόνους γὰρ ἐμποιοῦσι τοῖς νεύροις καὶ τοῖς μυσί, βιαίως γινομένας τὰς ἀντιβάσεις αὐτοῖς. οἱ δὲ ἐν τοῖς μαλακοῖς, τοῖς ἄρθροις κοπώδεις εἰσί. τῶν γὰρ ἄρθρων πυκνὰς τὰς κάμψεις ποιοῦσι, ἅτε ἐνδιδόντος τοῦ ἐδάφους. τὸ δὲ αὐτὸ ἔστι πρόβλημα.

temporis feruentem, corpus cibo immodico pressum exæstuet. 37 Quamobrem qui cursum concitate agunt, conuulsis maxime corripiantur, vbi quis inter currendum eis substiterit? An quód ea potissimum diuelluntur, quæ in partem contrariam vehementer trahimus, atque mouemus. Cum igitur homini currenti, vehementerque membra vltra propellenti, quis obuiam factus obstiterit, accidit vt in partem retorqueantur contrariam, quæ
B adhuc ante pertendunt, atque proripiunt. Itaque diuulsio eo vehementior incidit, quo cursus contentius agitur. 38 Cur ambulationes minus laboriosæ sunt, quæ inæquales quam quæ rectæ aguntur? An quod elatio erecta secundum naturam corporis vniuersi est. Ideo ambulationes, quas loca æquabilia præstant, laboriosiores, quam inæquabiles sunt, quod in easdem partes laborem admouent, quod inæquales illæ non faciunt: dispertiunt e-
C nim magis in omnes corporis partes. Calidis vero temporibus, arctæ ambulationes plus valent, quam frigidis, quippe quæ partibus externis laboris plus afferant & quidem sudorem ob eam rem euocando extenuent. Frigidis contra carnem reddunt præstantiorem, & stomachum excitant, ciborumque faciunt auidiorem. Partibus enim internis calorem augent, mem-
D brisque ad frigoris appulsum torpentibus, locum intimum calore amplificato efficacius purgans. Carnem vero solidiorem efficiunt, vt quæ per eam vniuersam nequeant superare. Accliues etiam ambulationes laboriosiores sunt, quam decliues, magisque extenuant. Faciunt enim accliues, vt lumbi potissimum laborent: decliues, vt femora. Pondus enim
E totum femoribus incumbens, grauissime premit: quod item, cùm præter naturam sursum efferri à calore cogatur, maiorem in modum calefacit. Itaque efficitur, vt arduum ambulandi genus sudores moueat, spiritum suspendendo extenuet, lumbis dolorem infligat: crura enim magna cum difficultate se in sublime recipiunt, lumbos inflectunt, frangunt, euellunt: quibus de causis labor præcipuus sequatur, necesse est. Locis autem duris, ac re-
F pitentibus habitæ ambulationes, musculos, & neruos crurium effatigant, quippe quæ contentiones tam neruis, quàm musculis moueant, cùm enixu agantur violento. Mollibus verò & cedentibus locis facta ambulatione, articuli potissimum sentiunt. Flexus enim articulorum percrebescit, cum solum succumbat, dilabatur, & cedat. Eadem autem quæstio est.

39 Cur locis arduis difficilius ambulamus? An quoniam omnis ingressus attollentia & positione conficitur. Attollere igitur præter naturam est, ponere secundum naturam, proponere medium tenet. In ambulando autem locis arduis, multum fortis illius auersæ à natura proculdubio est. 40 Quare qui cursum ex equo arripiunt, minus decidunt? An quòd magis cauent, quam timent.

Eorum quæ ad sessionem, accubitum, & habitum corporis pertinent, è etiosexta, cuius quæstiones 7.

CVr sedile alios impleat, alios extenuet? Vtrum habitus corporum differt inter se se, vt alij calidi, alij frigidi sint. Ergo si ita est, calidi implentur: cibum enim corpus vi sui caloris exuperat. Frigidi autem, quòd aduentitium calorem desiderant, quem ex mouendi ratione potissimum corpus acquirit, concoquere nequeunt, dum quiescunt. An quòd alij excrementis redundant, & ob eamrem motum qui ea consumat, desiderant, alij nó. 2 Cur partes corporis distendendæ sint? quòd qui se exercitant, facere consueuerunt. An quòd meatus spiritu suo perpurgari oporteat. 3 Cur inflexo corpore cubare melius est, quòd etiam medici plerique præcipiunt? An quod venter, cum recalescit, concoquere celerius potest: sic autem fit vt recalcat. Adhæc locum flatibus dare, in quem incumbant, & innitantur, oportet: ita enim minime infestabunt. Hinc enim & varices, & cæteri abscessus iuuant, quòd ventriculos continent, in quibus flatum recipere queunt. Ergo corpore extento, cauerna nulla eiusmodi adigi potest: locum etenim omnem viscera occupant. Inflexo autem, singula laxantur, & sinuantur. 4 Cur vertigo surgenti potius accidat, quàm sedenti? An quoniam quiescenti humor vniuersus vnum in membrum se colligit: ex quo gruiæ etiam oua nequeunt circumuerti, sed protinus decidunt: mouenti autem, humor se æquè expandit. Surgimus igitur à quiete, qua ita affecti sumus: sedemus verò à motu, quo humor æquabili modo quaque versus se porrigit.

5 Quam ob causam cum parte corporis dextra cubamus, somnus magis accedit? Verum quòd vigilantes contra, quam dormientes, habemus. Ergo cùm vigilando parte accubamus sinistra, contrariũ sequetur in dormiẽdo, initio, cũ id cõtrariũ fit.

A μα Διὰ τί πρὸς τὰ σιμὰ χαλεπῶς βαδίζομεν; ἢ διότι πᾶσα πορεία ἐξ ἄρσεως καὶ θέσεως συντελεῖται; τὸ μὲν οὖν ἆραι, παρὰ φύσιν· τὸ δὲ θεῖναι, κατὰ φύσιν· τὸ δὲ παραθεῖναι, μεσότης· ἐν δὲ τῷ πρὸς τὰ σιμὰ βαδίζειν, πολὺ τὸ παρὰ φύσιν. μβ Διὰ τί οἱ ἀφ' ἵππου ἅλλεσθαι πλεονεκτοῦσιν; ἢ διὰ τὸ φοβεῖσθαι, φυλάττονται μᾶλλον;

B

Ὅσα ἐκ τοῦ πῶς κεῖσθαι καὶ σχηματίζεσθαι συμβαίνει. ς.

ΔΙὰ τί ἡ καθέδρα τοὺς μὲν παχύνει τῶν ἀνθρώπων, τοὺς δὲ ἰσχναίνει; πότερον [ὅτι] αἱ ἕξεις διαφέρουσιν; οἱ μὲν γὰρ, θερμοί εἰσιν· οἱ δὲ, ψυχροί. οἱ μὲν οὖν θερμοὶ, παχύνονται (κρατεῖ γὰρ τὸ σῶμα τῆς τροφῆς, διὰ τὸ θερμαίνεσθαι) οἱ δ' ἐψυγμένοι, διὰ τὸ δεῖσθαι C τῆς ἐπακτοῦ θερμότητος, ἣν τοῦτο πάσχει μάλιστα τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς κινήσεως· οὐ [γὰρ] δύνανται πέττειν ἠρεμοῦντες. ἢ ὅτι οἱ μὲν, περιττωματικοί εἰσι, καὶ δέονται κινήσεως, ἢ ἀναλοῖ ταῦτα. οἱ δὲ οὔ; β Διὰ τί δεῖ ποιεῖν διάτασιν τῶν μερῶν ὃ ποιοῦσιν οἱ γυμναζόμενοι; ἢ ὅτι δεῖ τοῖς οἰκείοις πνεύμασι καθαίρεσθαι τοὺς πόρους; γ Διὰ τί συγκεκαμμένους βέλτιον D κατακεῖσθαι, καὶ πολλοί γε παραγγέλλουσι τοῦτο καὶ τῶν ἰατρῶν; ἢ ὅτι ἀναθερμαίνεται ἡ κοιλία, διὸ πέττει μᾶλλον; οὕτω δὲ καὶ ἀλεαίνει μᾶλλον. ἔτι δεῖ τοῖς πνεύμασι τόπον διδόναι, εἰς ὃν ἀπερείσονται. οὕτω γὰρ ἥκιστα λυπήσουσιν αἱ φῦσαι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ κιρσοὶ καὶ τὰ ἄλλα ἀποστήματα ὑγιεινά, ὅτι ἔχουσι κοιλίας εἰς ἃς ἀποδέχονται τὰ πνεύματα. E ἐκτεταμένου μὲν οὖν, οὐ γίνεται κοιλία (ἅπαντα γὰρ τὸν τόπον τὰ σπλάγχνα κατέχει) συγκαμφθέντος δὲ, γίνεται.

δ Διὰ τί ἀνισταμένοις ἴλιγγος μᾶλλον γίνεται ἢ καθιζάνουσιν; ἢ διότι ἠρεμοῦντι, τὸ ὑγρὸν εἰς ἓν μόριον ἀθρόον ἀποκλίνει; διὸ καὶ τὰ ᾠὰ οὐ δύναται ἀναστρέφεσθαι, ἀλλὰ καταπίπτει. κινουμένου δὲ τὸ ὑγρὸν, ὁμοίως ἐξαπλοῦται. F ἀνίστανται μὲν οὖν ἠρεμήσαντες, ὅτι οὕτως διάκεινται· καθιζάνουσι δὲ ἐκ κινήσεως, ὅτι ὁμαλῶς ἔχει τὸ ὑγρὸν καὶ ἐσκέδασται. ε Διὰ τί ἐπὶ τὰ δεξιὰ κατακειμένοις μᾶλλον ἐπέρχεται ὕπνος; πότερον ὅτι ἐναντίως ἔχοντες ἐγρηγόρασι καὶ καθεύδουσιν; ἐπεὶ οὖν ἐγρηγορότες ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ κατακλίνονται; τοὐναντίον ἔχουσιν ἐπὶ τὰ δεξιὰ ἀρχὰς καὶ τοὺς ἐναντίους.

ὅτι

ἢ ὅτι ἀκινησία ὁ ὕπνος; τὰ μὲν οὖν κινητικὰ μόρια δεῖ ἠρεμεῖν· τὰ δὲ δεξιὰ, κινητικά. οὕτω δὲ κατακειμένων, ὥσπερ δέδεται ἀρχή τις ἐπεγερτική. ς Διὰ τί ναρκῶσι καὶ διὰ τί χεῖρας καὶ πόδας μᾶλλον; ἢ ὅτι κατάψυξίς ἐστιν ἡ νάρκη; διὰ στέρησιν γὰρ αἵματος γίνεται καὶ μετάστασιν. ἀσαρκότατα δὲ αὐτὰ καὶ νευρωδέστατα, μάλιστα δὲ οἱ πόδες. ὥστε προωδοποίηνται ὑπὸ τῆς φύσεως πρὸς τὸ καταψυχθῆναι ταχέως. ζ Διὰ τί κατακλινόμεθα μὲν ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ ἡδέως, καθεύδομεν δὲ ἐπὶ τὰ δεξιὰ μᾶλλον; πότερον ὅτι ἀποστραφέντες πρὸς τὸ φῶς ἧττον βλέπομεν; ἐν γὰρ τῷ σκότει θᾶττον ὕπνος λαμβάνει. ἢ διότι ἐγρηγορέναι μὲν κατακείμεθα ἐπὶ τοῖς ἀριστεροῖς, καὶ αἱ χρεῖαι ἡμῖν οὕτω ῥᾴους· ὥστε πρὸς τὸ ἐναντίον σχῆμα πρὸς ὕπνον· παρακαλεῖ δὲ ἕκαστον πρὸς τὸ ἔργον τὸ σχῆμα μᾶλλον.

A An quòd somnus priuatio motionis est. Partes igitur, quarum mouere interest, quiescant oportet: dextrarum autem partium mouere interest. Cùm autem ita accubamus, veluti initium quoddam resurgendi detentum obligatúmque habemus. 6 Cur torpeamus, & cur manus potissimū & pedes? An quòd torpor refrigeratio est: fit enim propter sanguinis priuationem, translationémque. Manus autē, & pedes, B omnium maximè partium carnis inopes, nerui vberes sunt sed præcipuè pedes: itaque ad refrigerationem celerem sua natura nimium habiles redduntur. 7 Cur libēter in latus accubamus sinistrum, in dextrum autem potius dormimus? Verū quoniam conuersi ad lucem, minus dormire possumus: somnus enim in tenebris ocyus obrepit. An quòd dum in latus accubamus sinistrum, vigilare magna ex parte consueuimus, & operum functio sic nobis C expeditior est. Itaque ad contrarium opus contrarius habitus, siue situs requiritur. Inuitatur autem quisque magis ad opus fungendum habitus sui ratione.

Ὅσα ἐκ συμπαθείας. ζ.

Διὰ τί τοῖς χασμωμένοις ἀντιχασμῶνται ὡς ἐπὶ τὸ πολύ; ἢ διότι κἂν ἀναμνησθῶσιν, ὀργῶντες ἐνεργοῦσι; μάλιστα δὲ τὰ εὐκίνητα, ὥσπερ οὐροῦσιν· ἡ δὲ χάσμη, πνεῦμα καὶ ὑγροῦ κίνησίς ἐστι. πρόχειρον οὖν ἐστι μόνον ἰδεῖν· ἔστι γὰρ πλησίον. β Διὰ τί, ἐὰν μέν τις ἴδῃ τινὰ τὴν χεῖρα ἐκτείνοντα, ἢ τὸν πόδα, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, οὐκ ἀντιποιοῦμεν τὸ αὐτό, ἐὰν δὲ χασμώμενον, ἀντιχασμώμεθα; ἢ οὐδὲ τοῦτο ἀεί· ἀλλ' ὀργῶντος τύχῃ τὸ σῶμα, καὶ οὕτω διακειμένου, ὥστε τὸ ὑγρὸν ἀναθυμιᾶσθαι; τότε γὰρ ἡ μνήμη τὴν κίνησιν ποιεῖ, ὥσπερ καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδήν. τὸ γὰρ ποιῆσαν μνήμην ἐστί, τὸ ἔχον ὁρμὴν πρὸς τὸ φανταστόν. γ Διὰ τί ἐπειδὰν πρὸς τὸ πῦρ στῶμεν, οὐρητιῶμεν; καὶ ἐὰν πρὸς τὸ ὕδωρ, οἷον ἐὰν πρὸς τὸν ποταμόν, οὐροῦμεν; ἢ ὅτι τὸ μὲν ὕδωρ ὑπομιμνήσκει διὰ τὸ ἐν τῷ σώματι ὑγρὸν τοῦτο; καὶ ἐκκαλεῖται τὸ ὅμοιον; ἐὰν τὸ δὲ τὸ πῦρ διαχεῖ τὸ πεπηγὸς ἐν τῷ σώματι, ὥσπερ ὁ ἥλιος τὴν χιόνα. δ Διὰ τί ἀπὸ μὲν νόσων ἐνίων νοσοῦσιν οἱ πλησιάζοντες, ἀπὸ δ' ὑγιείας οὐδεὶς ὑγιάζεται; ἢ ὅτι ἡ μὲν νόσος, κίνησις· ἡ δὲ ὑγίεια, ἠρεμία; ἡ μὲν οὖν κινεῖ, ἡ δ' οὐδέν. ἢ ὅτι τὸ μὲν ἄκοντι· τὸ δ', ἑκόντι γίνεται; καὶ ἄρα τὰ ἀκούσια, τῶν ἑκουσίων, καὶ τῶν ἐκ προαιρέσεως διαφέρει; ε Διὰ τί ἔνια τῶν διὰ τῆς ἀκοῆς λυπηρῶν ἔστι φρίττειν ἡμᾶς ποιεῖ; οἷον πρίων ἀκονώμενος, καὶ κίσηρις τεμνομένη, καὶ λίθος ἀλούμενος· τὰ δὲ διὰ τῆς ὄψεως σημεῖα τῶν παθῶν, αὐτὰ ἡμῖν τὰ πάθη ἐμποιεῖ; αἱμωδιῶμεν γὰρ τοὺς ὀξύ τι ἐσθίοντας ἰδόντες·

Quæ leguntur in Græco contextu problemata α. ζ. ἐ omissa sunt à Gaza: vel quia in eius libris non extabant: vel quia in sequentibus huius sectionis problem. eædem quæstiones tractentur. Item vltima duo problemata huius sect. non erat hic interpretatus sed in sectione pri- D *ma: vnde versionem repetimus. quod & alibi facit. multa enim a Gaza multis locis omissa.*

Eorum quæ ad consensum naturæ animantium pertinent, sectio septima, cuius quæstiones 5.

CVr à morbis nonnullis ægrotant, qui appropinquarint, à sanitate nemo sanari potest? An quoniam morbus motio E est, sanitas autem quies, ergo ille mouere potest. An quòd alterum non voluntariè, alterū voluntariè accidit: res autem non voluntariæ, à voluntariis consultísq. plurimum differunt. 5 Quid est quòd nōnulla ex iis, quæ auditu tristia nobis occurrūt, vt inhorrescamus, efficiāt: vt serra, cùm exacuitur, & pumex cùm secatur lapis, cùm mola frangitur. Quæ autem notę affectio- F nū parēt aspectui, hæc genera affectionū ipsa in nobis creant: dentes. n. stupescunt, cùm aliquos rē acidam edētes aspicimus.

Et plerique cùm homines laqueo suspendi, vel aliter strangulari viderent, ipsi defecerunt. An quòd vox omnis, genusque omne strependi spiritus est, qui nostrum subiens sensum mouere non solet cúmq. suum motum vel magnitudine, vel pulsu vehementiore amplificauit, aliquid ex iis, quæ nostro in corpore latent, immutat, & sæpe interimit. Ergo spiritus, qui quanuis magni, lenes tamē adierunt, ij sedē ipsam commouent sentiendi, & lætitia ob eam rem nos afficiunt. Asperi autem quoniam ictum inferunt vehementiorem, sedem vtique illam concutiunt, longéque pro ictus sui facultate se porrigunt, quod idem res quoque frigidæ faciunt. Frigiditas enim, vis quædam est: sed hanc horrorem inuehere posse, dictum iam est. Asperitas verò, quòd pulsu frequente initium pilorum concutiens in partem pellit aduersam, efficit vt pili se erigant: pulso nanque initio, cacumen pilorum se transferat in partem aduersam necesse est. Itaque fit, vt pili exurgant: omnes enim deorsum procumbunt. Et spiritus quoque qui per aures corpori se insinuat, de summis ad ima se defert. Ergo cum soni, quos modò diximus, asperi sint, horror vtique ob causam prædictam moueri potest. Sed euenit, vt cæteris partibus potius, quam in capite, moueatur: quoniam vt pili partium cæterarum imbecilliores sunt, sic affectus hic imbecillus occurrit. Cum verò sensus audiendi, quam videndi obtusior sit, affectus quoque hebetiores per summa errant qui ab eo ipso proficiscuntur. Horror autem talis est, quam ob rē multis ac variis causis existit. Sensus videndi verò, cùm omnium exquisitissimus certè sit, euenta quoque ipsa pro sua præstātia solet ingerere, Quocirca efficitur, vt ipsi veri affectus proficisci ex eo possint, quamuis verò leuiores. At in sensu audiendi, vt ipsos minimè, sic eorum expectationem nimirum horremus: rei enim tristis, & anxiæ expectatio existit. 6 Cur oscitanti sæpe in oscitando respondemus: & cùm mingentem quempiam videmus, ad mingendum mouemur? quod iumentis præcipue accidit. An propter memoriam: mouemur enim ea ipsa parte, quoties meminerimus. Hominibus tamen, quia sensu præditi sunt faciliori statim vbi viderunt, euenit, vt moueantur, reminiscanturque: iumentis autem vidisse nō satis est, sed alio quoque sensu opus est. Quamobrē addito etiā olfactu, mouentur: quoniam sensus hic in brutis nobilior est. Vnde fit vt eodem in loco sequentia mingāt omnia, quo primum

A καὶ τοὺς ἀπαγχομένους ἢ ἄλλως ὁρῶντες, ἐκλεί-
πουσιν; ἢ διότι φωνὴ μὲν πᾶσα καὶ ψόφος,
[ἐν] πνεῦμά ἐστι, τὸ δὲ εἰσδυόμενον ἡμῶν, πέ-
φυκε κινεῖν· κινεῖται δὲ μᾶλλον, ἢ διὰ μέγε-
θος, ἢ διὰ πληγὴν σφοδροτέραν, ποιοῦν ἀ-
λλοίωσίν τινα τῶν ἐν ἡμῖν. τὰ μὲν οὖν μεγάλα
καὶ λεῖα πνεύματα, τὸν τῆς αἰσθήσεως τόπον
αὐτὸν κινεῖ· (διὸ καὶ εὐφραίνει τὰ τοιαῦτα) τὰ
B δὲ τραχέα, ποιοῦντα πληγὴν σφοδρὰν, σείει
τὸν τόπον, καὶ πόρρω διαδίδωσι τῇ τῆς πλη-
γῆς δυνάμει. διαδίδωσι δὲ καὶ τὰ ψυχρὰ
πόρρω· δύναμις γάρ ἐστιν ἡ ψυχρότης. αὕτη
μὲν οὖν ὅτι φρίττειν ποιεῖ, εἴρηται. τὰ δὲ τρα-
χέα, τῷ πληγὴν ποιεῖν πυκνὴν, προσκόπτον-
τα τῇ ἀρχῇ τῶν τριχῶν, ἀπωθεῖ αὐτὴν εἰς
τοὐναντίον· ἀπωσθείσης δὲ, ἀνάγκη τὴν
C κορυφὴν τῆς τριχὸς εἰς τοὔμπαλιν γίνεσθαι· διὸ
συμβαίνει ἵστασθαι αὐτάς· πᾶσαι γὰρ ὑποκα-
τακέκλινται. ἡ δὲ φορὰ τοῦ διὰ τῆς ἀκοῆς πνεύ-
ματος, εἰς τὸ σῶμα ἄνωθεν κάτω ἐστίν. ὅταν
οὖν τραχεῖαν τὴν εἰρημένην ψόφων, ἡ φρίκη
γίνεται διὰ τὰ εἰρημένα. γίνονται δὲ αὗ-
ται μᾶλλον ἐν τῷ ἄλλῳ σώματι, ἢ ἐν τῇ κεφαλῇ,
διὰ τὸ τὰς ἐνταῦθα τρίχας ἀσθενεστέρας
εἶναι, καὶ τὸ πάθος ἀσθενές. τῆς μὲν οὖν ἀκο-
D ούσης ἀμβλυτέρας αἰσθήσεως ἢ τῆς ὄψεως,
ἀσθενέστερα καὶ τὰ πάθη γίνεται ἀπ' αὐτῆς·
ἡ δὲ φρίκη τοιοῦτον· διὸ καὶ ἀπὸ πολλῶν καὶ
διαφόρων γίνεται. τῆς δὲ ὄψεως ἐναργεστέρας
οὔσης αἰσθήσεως, ἀληθινὰ καὶ τὰ συμβαίνον-
τα γίνεται ἀπ' αὐτῆς· [διὸ ταῦτα μὲν τὰ ἀπὸ
τῆς ἀληθείας πάθη συμβαίνει γίνεσθαι ἀπ'
αὐτῆς·] ἐλαφρότερα δὲ τῆς ἀληθείας. ἀπὸ δὲ
τῆς ἀκοῆς, αὐτὰ μὲν οὔ. τὴν δὲ πρὸς αὐτὰ
E προσδοκίαν φρίττομεν· ἀηδὴς γὰρ κακοῦ
προσδοκία ἐστί. ϛ Διὰ τί χασμωμέ-
νοις αὐτοὶ χασμῶνται· καὶ ὅταν οὐροῦντα ἴ-
δωσιν, οὐροῦσι. καὶ μάλιστα τὰ ὑποζύγια;
ἢ διὰ τὴν μνήμην; ὅταν γὰρ μνησθῇ, κινεῖ-
ται τοῦτο τὸ μέρος. τοῖς μὲν οὖν ἀνθρώποις,
διὰ τὸ εὐαισθητοτέρους εἶναι, ἰδοῦσιν εὐθὺς συμ-
βαίνει καὶ κινεῖσθαι καὶ ἀναμιμνήσκεσθαι·
F τοῖς δὲ ὑποζυγίοις, οὐχ ἱκανὸν τὸ ἰδεῖν, ἀλ-
λὰ προσδέονται καὶ ἄλλης αἰσθήσεως· διὸ καὶ
ὀσφρανθέντα· ὅτι ὀξυτάτη αὕτη ἡ αἴ-
σθησις τοῖς ἀλόγοις· καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν αὐ-
τὸν τόπον ἅπαντα οὐρεῖ, οὗ ἂν τὸ πρῶτον ἕ-

ρῖν. τότε γὰρ μάλιστα κινοῦνται, ὅταν ὀσφραίνωνται· ὀσφραίνονται δ' ὅταν πλησιάζωσι. ζ Διὰ τί ἐπειδὰν τεμνόμενόν τινα ἴδωμεν, ἢ καιόμενον, ἢ στρεβλούμενον, ἢ ἄλλο τι τῶν δεινῶν πάσχοντα, συναλγοῦμεν τῇ διανοίᾳ; ἢ ὅτι ἡ φύσις ἡμῖν κοινὴ ἅπασι; συναλγοῦμεν οὖν, ἐπειδὰν τι τοιοῦτον ἴδω, τῷ πάσχοντι, διὰ τὴν οἰκειότητα. ἢ ὅτι ὥσπερ αἱ ῥῖνες καὶ αἱ ἀκοαὶ λαμβάνουσί τινας ἀποῤῥοίας κατὰ τὰς οἰκείας δυνάμεις, οὕτω καὶ ἡ ὄψις αὐτὸ πάσχει, καὶ ἀπὸ τῶν ἡδέων καὶ λυπηρῶν; η Διὰ τί ἀπὸ φθίσεως καὶ ὀφθαλμίας καὶ ψώρας οἱ πλησιάζοντες ἁλίσκονται· ἀπὸ δὲ ὕδρωπος καὶ πυρετῶν καὶ ἀποπληξίας, οὐχ ἁλίσκονται, οὐδὲ τῶν ἄλλων; ἢ ἀπὸ μὲν ὀφθαλμίας, ὅτι εὐκινητότατον ὁ ὀφθαλμός, καὶ μάλιστα ὁμοιοῦται τῶν ὀργάνων τῷ [illegible] ἀπὸ κινουμένου· [illegible] ἡ δὲ φθίσις, ὅτι πνεῦμα φαῦλον ποιεῖ καὶ βαρύ. [illegible] γίνεται, ὥσπερ τὰ λοιμώδη. ὁ δὲ πλησιάζων, τοιοῦτον ἀναπνεῖ. [illegible] ἡ δὲ ψώρα μᾶλλον τῶν ἄλλων, ὥσπερ λέπρας καὶ τῶν τοιούτων, ὅτι ἐπιπολῆς καὶ γλίσχρον τὸ ἀπόρροον. τὰ γὰρ κνησμώδη τοιαῦτα. διὸ αὐτὰ τὰ ἐπιπολῆς [illegible] καὶ γλίσχρον [illegible], ἅπτεται. τῶν δὲ ἄλλων, τὰ μὲν οὐχ ἅπτεται, διὰ τὸ [illegible] γίνεσθαι· τὰ δὲ ὄντα ἐπιπολῆς, ὅτι [illegible] διὰ ξηρότητα. θ Διὰ τί [illegible]

A eminxerit: tum enim præcipuè mouentur, cùm olfaciunt: olfaciunt autem posteà quàm appropinquarunt. 7 Quamobrem cùm secari quempiam, aut vri, aut torqueri, aut aliqua re tetra affici videmus, animo vicem eius doleamus? An quòd omnium communis natura humana est? ignoscimus ergo, cum tale quippiam inspeximus, propter naturæ consortionem, & familiaritatem. An quomodo nare, &
B aures delibationes quasdam rerum obiectarum pro sui facultate concipiunt, sic etiam aspectus afficitur & à re delectabili, & à tristi. 8 Cur à tabe, & lippitudine, & scabie capiuntur, qui appropinquarint: ab aqua autem intercute, aut febre, aut stupore attonito, aut aliquo ex numero cæterorum malorum capi nequeunt? An à lippitudine, quoniam oculus pars nostri corporis mobilissima est, cæterarum maximè omnium rei sibi obiectæ similis red-
C di potest, quippe qui facile moueatur ab eo, quod moueat: itaque fit, vt cum perturbatum obiiciet oculum, facilè ipse etiam perturbetur. Tabis autem contagio ideo fit, quoniam spiritum vitiat, grauémque reddit. Celerrime autem omnes morbis arripiuntur iis, qui spiritu corrupto proueniunt, quale est omne pestilens genus: qui autē appropinquarit, talem profectò spiritum trahit, qualem æger ille reddi-
D derit. Aegrotat igitur, quia morbiferum est quod spiritu trahitur. Ab vno autem morbum excipit, quoniam vnus ille sic spirat, cæteri secus: eûdem verò, quia quo ægrotarit, hoc non aliter spirat, quàm fuerit affectus. Sed scabies magis, quàm lepra, cæteraque vitia generis eiusdem, afficere potest: quoniam per summa corporis errat, & humore maneat glutinoso: genus namque pruriențium autem tale est. Itaque id ipsum quia per summa oritur, glu-
E tinosúmque est, nimirum idcirco attingere potest: cætera nequeūt, vel quia non per summa proueniunt, vel quia persistere suam ob siccitatem non possunt, quamuis per summam cutem oriantur. 9 Vtrum prisana ordeacea leuior, & ad morbos accommodatior, quàm triticea sit? Hanc enim nonnulli anteponunt, argumentumque ex pistoribus capiunt, quòd multo coloratiores sunt qui tritici, quàm qui ordeacei pisturam exercent. Addunt etiam quòd ordeum humidius est: quod autem humidius est, concoctionem desiderat pleniorem. Sed nihil prohibet, quò minus vt concoctu quid difficilius ordeum habeat, sic ad leuitatem quid vtilius præstet: hoc enim non humidius tantum tritico est, sed frigidius etiam: qualis certè sorbitio, cibusque competit febrienti, vt parum alat, & satis refrigeret, quod prisana ordeacea facere potest: quia enim humidior, vel corpulentior est, hunc alimenti parum, idque frigidiusculum præstat.

10 Cur dentium stuporem portulaca herba, aut sal tollere potest? An portulaca, quia lentum quendam habet humorem, qui vel manducanti, aut manu aliquantisper confringenti patescit: hæret enim, ac trahitur. Lentor igitur subiens ille à corpore educit acorem, quippe qui affinitate quadam coniungi valeat, argumento saporis, quem acidulum reddit. Sal verò macerat, liquefacitque, atque ita acorem quoque extrudit.

Eorum quæ ad rigorem, atque horrorem pertinent: Sectio octaua cuius quæstiones 19.

QVa de causa liuidi, qui rigent, efficiuntur? An quoniam sanguis appulsu frigoris gelascit, gelatus autem nigrescit propter caloris inopiam: albedo nanque igni tribuitur. Quapropter iis maximè qui ætate processerunt, caro liuescit, eo quòd calorem minimum obtinent.

Desiderantur hic problemata 6, 7, 8. quorum magna pars extat nihil.

2 Cur extrema corporis maximè rigent? An propter angustiā? foramina enim, quæ in his insunt angusta parum obtinent sanguinis, & ob eam rem parum caloris sortiuntur, sanguis enim calidus est. 3 Cur pedes magis tunc rigent, cùm suspēsi tenentur? Vtrum quòd frigus amplius ad eos aspirat An quòd sanguis in breuiorem se contrahit partem: itaque reliquum frigori opportunius redditur, cum calor desit.

4 Cur homines pleni admodum rigent, cùm tamen pingue omne calidum sit? An propter amplitudinem molis, vt longe à calore interiore distant partes extremæ corporis, sic prope ab extremo frigore absunt. 5 Cur tempore frigido maximè vis illa famis intolerabilis incidat, qui caninus appetitus vocatus est, & hyberno potius, quàm æstiuo? An quòd vitium hoc ob inopiam alimenti sicci solet accidere. Tēpore autē frigido, & hyberno, cum calor in angusta se contrahit ocyus interdū deficit alimentū: quod cum defuerit, vitium id esuriendi accidere contentaneum est. At si in ea cibi vitiota cupiditate, resolutio, imbecillitasque secuta est, materia statim interna corporis a collecto calore colliquescit: quæ si ad locū cibo à natura destinatū influxerit, pro cibo se ipsam corpori applicabit. Sed si spirādi sedē adierit, obmutescere atque līguescere necesse est:

A ι Διὰ τί [σκῶ] ἡ κοιλία καὶ τὸ ... ; ὅτι στύφει, καὶ οὐ τήκει.

Ὅσα ἐν ῥίγεσι καὶ φρίκαις. η.

ΔΙὰ τί οἱ ῥιγῶντες πελιδνοὶ γίνονται; ἢ διότι τὸ αἷμα πήγνυται διὰ τὸ ψῦχος· πηγνύμενον δὲ μελαίνεται, διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ θερμοῦ· τὸ δὲ λευκὸν, τῷ πυρός. διὸ καὶ B τοῖς πρεσβυτέροις μάλιστα πελιδνοῦται ἡ σάρξ, ὅτι ἐλαχίστην ἔχει θερμότητα.

β Διὰ τί οἱ ῥιγῶντες καθεύδειν οὐ δύνανται. [ἢ] διότι πάντες οἱ ῥιγῶντες μᾶλλον τὸ πνεῦμα κατέχουσιν, ὁ δὲ καθεύδων, ἐκπνεῖ μᾶλλον ἢ εἰσπνεῖ· ὥστε χαλεπὸν ῥιγῶντα καθεύδειν. ἅμα γὰρ ποιεῖν τἀναντία, ἀδύνατον. γ Διὰ τί ἐν τῷ ψύχει ἐξυπνοι καὶ οἱ ἀσθενοῦντες καὶ οἱ λυπούμενοι, καὶ οἱ C ὀργιζόμενοι ἢ φοβούμενοι· ποιεῖ τὸ κατεψῦχθαι. δ Διὰ τί οἱ ἀθληταὶ ῥιγῶσιν, εὖ ἔχοντες; ἢ ὅτι καθαροὶ καὶ λεπτοὶ ἡ ἕξις καὶ ἀπίμελος, ἡ τοιαύτη δὲ εὐπαθὴς ὑπὸ τοῦ ἀέρος, ὅταν ἐνδιδῷ τι ᾖ, καὶ μὴ ἔχῃ θερμότητα ἐν αὐτῷ· ἡ δὲ πιμελὴ, θερμὸν, οὐ μὴ δίυγρος. ε Διὰ τί μάλιστα τὰ ἀκρωτήρια ῥιγῶσιν. ἢ διὰ στενότητα; καὶ οἱ πόροι D ἐν τοῖς στενοῖς, ὀλιγαιμοί εἰσιν, ὥστε καὶ ὀλιγόθερμοί εἰσι, τὸ γὰρ αἷμα θερμόν.

ς Διὰ τί ὅταν μετέωροι ὦσιν οἱ πόδες, μᾶλλον ῥιγοῦσι; πότερον ὅτι περιεῖ μᾶλλον, ἢ ὅτι ἐλάττων γίνεται τὸ αἷμα κάτω· ὥστε τὸ λοιπὸν εὐψυκτότερον, ἐκλείποντος τοῦ θερμοῦ; ζ Διὰ τί οἱ παχεῖς σφόδρα ῥιγοῦσι, τῆς πιότητος θερμῆς οὔσης, ἢ διὰ τὸ μέγεθος ἢ τὰ χροῒ τὰ ἀπὸ ἐντὸς θερμοῦ, πόρρω γίνεται τὰ ἔσχατα· τὰ δὲ ἔξω ψυχροῦ, ἐγγύς.

η Διὰ τί πλείονες καὶ οὐρήσαντες φρίττουσιν; ἢ ὅτι κενοῦνται αἱ φλέβες ἐν ἀμφοτέροις; κενουμένων δὲ, ὁ ἀὴρ εἰσέρχεται ψυχρὸς, ὃ ποιεῖ φρίττειν. θ Διὰ τί μάλιστα βουλιμιῶσιν ἐν τῷ ψύχει, καὶ τῷ χειμῶνι μᾶλλον ἢ τῷ θέρει; ἢ διότι [ἡ] βουλιμία γίνεται δι' ἔνδειαν τῆς ξηρᾶς τροφῆς; ἐν δὲ E [τῷ ψύχει καὶ] τῷ χειμῶνι συστελλομένου τοῦ ἐντὸς θερμοῦ εἰς ἐλάττω, τάττον θᾶττον ἀναλίσκεται ἡ ἐν αὐτοῖς τροφή. τούτου δὲ γινομένου, μᾶλλον βουλιμιᾶν εἰκός. ἡ δὲ ἐν τῷ βουλιμιᾶν ἔκλυσις καὶ ἀδυναμία γίνεται, ὅταν τῆξις τις γινομένη ἐν τῷ σώματι διὰ τὴν τοῦ θερμοῦ ἄθροισιν, ἐπιρρυείσης εἰς τὸν τῆς σίτου τόπον, αὕτη τροφὴ γένηται τῷ σώματι. ἐὰν δὲ ἐπὶ τοὺς τῆς ἀναπνοῆς ἔλθῃ, ἀφωνία καὶ ἀδυναμία συμβαίνει.

ἀφωνία

ἀφωνία μὲν, διὰ τὸ ἐμφραχθῆναι τὸν τοῦ πνεύματος πόρον. ἡ δυναμία δὲ, διὰ τὴν τοῦ σώματος ἔνδειαν καὶ σύντηξιν. ταχεῖαι δὲ καὶ ἀπ' ὀλίγων αἱ βοήθειαι γίνονται τοῖς τοιούτοις, διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ πάθους ἔξωθεν γίνεσθαι. συνῶσαν γὰρ εἴσω τὸ ψυχρὸν τὸ θερμὸν ὁμοῦ, ποιεῖ τὴν βουλιμίαν. καθάπερ οὖν οἱ ἐν τῷ φόβῳ τρέμοντες καὶ ὠχριῶντες, ἀφέντες τοῦ κινδύνου, παραχρῆμα εἰς αὐτοὺς γίνονται· οὕτω καὶ οἱ βουλιμιῶντες· μικρὰ προσενεγκάμενοι ἐξ ἄρτου, οὐκ ἐκστάντες ἐκ τῆς φύσεως, μὴ φθαρέντες δὲ, ταχεῖαν ἀποκατάστασιν γίνονται. τοῦτο γὰρ αἴτιόν τε τὴν τῆς φύσεως ἀγωγὴν, καὶ κατάστασιν εἰς τὴν φύσιν. ἀφεῖναι οὖν μόνον αὐτὴν δεῖ, καθάπερ τὴν παιδιὰν τὰ ἀντιτείνοντα εἰς τοὐναντίον τὰ σπαρτία. καὶ γὰρ ταῦτα ἀφιέντων τὴν σπαρτίαν, εὐθὺς πίπτουσιν ὕπτια. ι. Διὰ τί οἱ γεγυμνασμένοι, ῥιγοῦσι μᾶλλον τῶν ἀγυμνάστων; πότερον ὅτι τὸ πῖον ὑπὸ τῶν πόνων ἐξῄρηται; τοῦτο δὲ ἀλέαν παρέχει. θερμὸν γὰρ τὸ λιπαρόν. ἢ ὅτι ἀραιότερα τὰ σώματα καὶ ἀραιότερα, διὰ τὸ τὸ πῖον καὶ τὸ περίττωμα ἐξῃρῆσθαι, ὥστε οὐδὲν ἀποστέγει τὸ ψῦχος; ἢ διὰ τὴν τῶν πόρων ἀποστόμωσιν, τοῖς ἱδροῦσι δὲ πολλαὶ θύραι ἐξῄρηνται; φανερὸν δὲ, ὅτι οὐχ ἡ αὐτὴ ἕξις πρὸς ὑγίειαν καὶ ἰσχὺν συμφέρει· ἡ μὲν [γὰρ,] πιμελὴ, ἡ δὲ, ἀραιὰ φαίνεται οὖσα. ια Διὰ τί φρίττουσι καὶ τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ προσχεομένου; [ἄτοπον γὰρ τὰ ἐναντία, τὸ αὐτὸ εἶναι αἴτια·] ἢ ὅτι τὸ ἐντὸς θερμὸν σβεννύμενον, τὴν φρίκην ποιεῖ; ὑπὸ δὲ τοῦ θερμοῦ τὸ ἐκτὸς ψυχρὸν συναθροιζόμενον εἰς ἕν, καὶ ἀθροιζόμενον τῇ φυγῇ ἴσως ὥσπερ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συμβαίνει· ἀλλ' ὁτὲ μὲν, ὑπὸ τοῦ ἔσω· ὁτὲ δὲ, ὑπὸ τοῦ ἔξωθεν. ιβ Διὰ τί φρίττουσιν αἱ τρίχες ἐν τῷ δέρματι; ἢ ὅταν συσπασθῇ τὸ δέρμα, εἰκότως ἐξανίστανται, συσπᾶται δὲ καὶ ὑπὸ ῥίγους καὶ ὑπὸ ἄλλων παθῶν.

ιγ Διὰ τί ἐν τῇ τελευταίᾳ προέσει τοῦ οὔρου φρίττομεν; ἢ ὅτι ἐνόντος μὲν τοῦ ὑγροῦ θερμοῦ, πλήρεις ἦσαν κύστις καὶ οἱ περὶ αὐτὴν πόροι, ἐξελθόντος δὲ, κενοῦνται· οὐδὲν γὰρ κενὸν δεῖ εἶναι, ἀλλ' ἢ ἀέρος, σώματος πλήρεις. ἀπὸ οὖν εἰσελθόντος ψυχροῦ ἀέρος, εἰκότως φρίττειν συμβαίνειν.

obmutescere, inquam, quoniam spirandi meatus intersepitur, atque obsidetur. Languescere autem est propter mediam consumptionemque corporis. Celeriter tamen, paucisque remediis subuenitur, eo quòd eius mali ortus extrinsecus est. Frigus enim calorem corporis nostri intrò compellens, ac contrahens, insatiabilem edendi illam cupiditatem inijcit, atque intendit. Quamobrem, quomodo qui in metuendo tremebant pallebantque, periculo demum liberati subitò ad priorem redeunt statum. Sic etiam esurientes illi, vbi parum sumpserunt panis, citissime recreantur, vt qui paulo à naturæ ratione summoti aberrent, non qui penitus corrupti deficiant. quod enim naturæ tenorem in partem aduersam violat, idem suæ naturæ eundem restituit. Ergo dimisisse tantummodo satis est, quemadmodū cum aduersi inter se pueri funem enixi retrahunt: quippe qui fune demisso, resupini protinus decidant. 6 Cur exercitati frigus vehementius sentiunt, quam inexercitati? Vtrum quoniam pingue consumptum à laboribus est, quod vtique teporem præstare potest: calidum enim opimum est. An quòd spiratiora, solutioráque corpora eorum ideo sunt, quoniam pingue excrementúmque omne detractum est, ita vt frigus arcere nequeant. An quòd meatibus per sudationem patefactis, veluti ostia complura aperiuntur? Habitum autem non eundem sanitati, & robori esse idoneum, manifestum est: alteri nanque pinguis, alteri laxus videtur planè conuenire. 7 Cur vt aqua frigida, sic etiam calida infusa horrescimus? Res enim contrarias inter se idem efficere posse, absurdum est. An frigida infusa calor interior extinctus horrorem mouet: calida autem frigus externum circumobsistens in vnum, séque profugum intercolligens efficere identidem potest. Quamobrem vtrumque ab eodem agitur: verùm aliàs ab interiore, aliàs ab exteriore, vt dictum iam est. 8 Cur pili in cute inhorrescunt? An vbi cutem contraxerunt, meritò eriguntur. contrahunt autem & rigore, & alijs plerisque affectibus. 9 Cur ad extremam vrinæ missionem inhorrescere solemus? An dum humor calidus ille inest, vesica, & meatus qui circa eam positi sunt, pleni, expertésque frigoris substant: pòst verò vbi effluxerit, aere frigido replentur: quippe cùm inane nihil esse naturæ ratio patiatur, sed aut aëris, aut corporis plena esse vnumquodque necesse sit. Quod igitur aer se induxerit frigidus, rectè vt horrescamus, euenire solitum est.

10 Cur lingua rigentium, quemadmodum vinolentorum, errare soleat? Vtrum quòd a frigore concrescit, ac indurescit, mouenti difficilis redditur, itaque explanare non potest. An quia partes exteriores appulsu densantur frigoris, humor intus collapsus linguam madefacit, ex quo suo fungi officio lingua nequit, vt de violentis etiam diximus. An quod per tremorem à rigore inductum motus temerè agitur, articulatè vocabula lingua edere non potest itaque oberrat, & hæsitat.

11 Cur pili rigentium eriguntur? An quòd ex refrigeratione calor in partem interiorem se colligit. Vbi autem carni caloris beneficium deest, magis cogitur. quod cum fit, pili erectiores effici coguntur.

12 Cur hyeme, cum currimus, magis rigemus, quàm cum stamus? An quòd aer nostra ambiens corpora cùm stamus, vbi semel concalefactus est, nullam præterea molestiam infert. cùm autem currimus, alius, atque alius subinde frigidus occurrit itaque facit vt magis rigeamus. Adhæc, aer, cum mouetur, frigidior redditur: quod quidem in currendo maximeincidit. 13 Cur tempore matutino frigus acrius est cùm tamen Sol propius adsit? An quòd plus temporis absentiæ Solis exultat: itaque terra magis refrigerata est. An quòd die instante, ros, & pruina cadere solent quæ frigida sunt: an hæc etiam ideo cadunt, quoniam calor, qui sursum se extolit, vi frigoris superatur, idque non nisi Solis absentia euenit. Quocirca cum longè distat, non cadunt: cum propius, tum cadunt, atque gelantur, quòd locus vehementius refrigeratus est propter Solis diuturniorem absentiam. An die instante potius flatus incitantur nocturni, qui gelidi admodum spirant. An nobis frigus acerius idcirco esse videatur, quòd cibi concocti iam sunt. Inaniores autem cùm sumus, frigus vtique acrius sentimus. argumentum, quòd à vomitu maxime frigere solemus. 14 Cur vbi sternutimus, vel minximus, plerũque inhorrescimus? An quod ratione vtraque venis subtrahitur: quæ cùm redditæ sint inaniores, aer ingreditur frigidus, qui rigorem ciere potest.

15 Qua de causa qui vehementer frigent, si statim copioso igne concalefiant, indolescunt: si paulatim verò tepefiant, sine magno dolore recreabuntur? An quod omnino cũ ex cõtrariis in contrariũ proficiscitur, magna effici cõmutatio solet: vt in arbore, si quis paulatim deflectit, nihil est qđ stirps ipsa laboret. At si vehemẽtius corripit, ac [illegible] abducit, frãgatur necesse est.

ιδ Διὰ τί ἡ τῶν ῥιγούντων ἡ γλῶττα, καθάπερ ἡ τῶν μεθυόντων, πταίει; πότερον ὑπὸ τοῦ ψύχους πηγνυμένη καὶ σκληρυνομένη, δυσκίνητος γίνεται; τούτου δὲ συμβαίνοντος, οὐ δύναται σαφηνίζειν. ἢ τῶν ἐκτὸς ψυχομένων, διὰ τὸ ψῦχος εἴσω συρρέον, τὸ ὑγρὸν ἐξυγραίνει τὴν γλῶτταν; διόπερ οὐ δύναται ἡ γλῶττα τὸ αὑτῆς ποιεῖν, καθάπερ εἴρηται καὶ ἐπὶ τῶν μεθυόντων. ἢ διὰ τὸν ὑπὸ τοῦ ῥίγους τρόμον ἀτάκτου τῆς κινήσεως οὔσης, οὐ δύναται τὰ λεγόμενα διαρθροῦν ἡ γλῶττα· διόπερ καὶ πταίει; ιε Διὰ τί τῶν ῥιγούντων ὀρθαὶ αἱ ἐν τῷ σώματι τρίχες γίνονται; ἢ διότι ὑπὸ τῆς καταψύξεως τὸ θερμὸν εἰς τὸν ἐντὸς τόπον ἀθροίζεται; ἐκλείποντος δὴ ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ θερμοῦ, πιλεῖται μᾶλλον· συναγομένης δὲ ὀρθότεραι αἱ τρίχες γίνονται. ἢ διότι ** ιε Διὰ τί τοῦ χειμῶνος τρέχοντες μᾶλλον ῥιγῶμεν, ἢ ἑστῶτες; ἢ ὅτι ὁ ἀὴρ ὁ περὶ τὸ σῶμα, ἑστώτων μὲν, ἐπειδὰν ἅπαξ συνθερμανθῇ, οὐκ ἔτι ἐνοχλεῖ· τρεχόντων δὲ, ἀεὶ ἄλλος καὶ ἄλλος προσπίπτει ψυχρὸς ὤν· διόπερ μᾶλλον ῥιγοῦμεν; ἔτι δὲ [καὶ] κινούμενος, ψυχρότερος γίνεται ὁ ἀήρ. τοῦτο δὲ ἐν τῷ τρέχειν μάλιστα συμπίπτει. ιζ Διὰ τί ὑποφαύσκοντος μᾶλλον ψῦχος, ἐγγυτέρω τοῦ ἡλίου ὄντος; ἢ ὅτι πλείων χρόνος τῆς τοῦ ἡλίου ἀπουσίας, ὥστε μᾶλλον ἀπέψυκται ἡ γῆ; ἢ ὅτι πρὸς ἡμέραν ἡ δρόσος πίπτει, ὥσπερ πάχνη· ταῦτα δὲ ψυχρά; ἢ καὶ ταῦτα πίπτει διὰ τὸ κρατεῖσθαι τὸ ἀναφερόμενον θερμὸν, κρατεῖται δὲ διὰ τὴν τοῦ ἡλίου ἀπουσίαν· διὸ καὶ πλεῖον μὲν ἀπέχοντος, οὐ πίπτει· ἐγγυτέρω δὲ ὄντος, πίπτει καὶ πήγνυται διὰ τὸ μᾶλλον ἀπεψῦχθαι ὁ τόπος, πλείω χρόνον τοῦ ἡλίου ἀπόντος. ἢ ὅτι πρὸς ἡμέραν μᾶλλον τὰ ἐκ νυκτὸς πνεύματα τῆς ψύξεως; ἢ ἡμῖν δοκεῖ μᾶλλον εἶναι ψῦχος, διὰ τὸ πεπέφθαι τὰ σιτία; κενώτεροι δὲ ὄντες, ῥιγηλότεροι· σημεῖον δὲ, τὸ μετὰ τοὺς ἐμέτους μάλιστα ῥιγοῦν. ιη Διὰ τί ποτ[illegible], ὅταν ῥιγῶντες πρὸς τὸ πῦρ ἔλθωσιν· ὅταν δὲ κατὰ μικρὸν χλιαίνωσιν, οὐ; ἢ ὅτι ὅλως ἐκ τῶν ἐναντίων τοιαύτην γινόμενον μεγάλην ποιεῖ τὴν μεταβολήν; ὥσπερ ἐπὶ τῶν δένδρων, ἂν μὲν κατὰ μικρὸν κάμπτοι τις, ἐὰν δὲ σφόδρα καὶ μὴ κατὰ μικρὸν, κλᾶται.

οὐδὲν τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου ἀπαθές, τὸ δὲ θερμὸν τοῦ ῥιγῶντος εἴσω συνίσταται καὶ συνέρχεται, τὸ δὲ ὑγρὸν καταλείπεται καὶ τὸ ψυχρόν, τὸ δὲ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου φθαρτικόν. ἐὰν μὲν χλιαίνηται, κατὰ μικρὸν ἐξέρχεται τὸ θερμόν, καὶ ἧττον πονεῖ· ἐὰν δὲ μὴ ἀναχλιαίνη, συνωθεῖται μᾶλλον. ιϛ Διὰ τί ψυχθέντες, μᾶλλον ὑπὸ τῆς [αὐτῆς] θερμασίας καόμεθα καὶ ἀλγοῦμεν; πότερον διὰ πυκνότητα στέγει ἡ σὰρξ τὸ προσεστηκὸς θερμόν, διὸ μόλυβδος ἐρίου θερμότερος; ἢ βίαιος γίνεται τοῦ θερμοῦ ἡ δίοδος, διὰ τὸ πεπηγέναι ὑπὸ τοῦ ψύχους τοὺς πόρους; ιζ Διὰ τί ὀργιζόμενοι οὐ ῥιγοῦσιν; ἢ ὅτι ἡ ὀργὴ τῇ δειλίᾳ ἐναντίον καὶ ὁ θυμός; ἔστι δὲ ἡ μὲν ὀργή, ἀπὸ τοῦ πυρός. πολὺ γὰρ [τὸ] πῦρ κατέχοντες, συγχλιαίνονται. μάλιστα δ' ἔστιν ἐπὶ τῶν παιδίων καταμαθεῖν. οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες, βιάζονται· τὰ δὲ παιδία, πρῶτον μὲν τὸ πνεῦμα πολὺ ἀναλαμβάνουσιν, εἶτα ἐρυθριῶσι· πολὺ γὰρ εἴσω ὂν τὸ θερμὸν καὶ ἐξυγραῖνον, ἐρυθρὰν ποιεῖ· ἐπεὶ εἴ τις αὐτοῖς πολὺ τοῦ ψυχροῦ καταχέοι, παύσαιντο οἱ ὀργιζόμενοι. καταψύχεται γὰρ αὐτῶν τὸ θερμόν. οἱ δὲ δειλοὶ καὶ φοβούμενοι, τοὐναντίον. ῥιγοῦσί τε γὰρ, καὶ ψυχροὶ καὶ ὠχροὶ γίνονται. ἐκλείπει γὰρ τὸ θερμὸν αὐτοῖς ἐκ τῶν ἐπιπολῆς τόπων. ιη Διὰ τί ὅταν φρίξωμεν, αἱ τρίχες ὀρθαὶ ἵστανται; ἢ διὰ τὸ ἐν ὑγρῷ πεφυκέναι κατακαλύπτεσθαι; κρατεῖ γὰρ τὸ ὑγρὸν τὸ βάρος τῆς τριχός. ἡ δὲ φρίκη γίνεται ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ· τὸ δὲ ψῦχος κατὰ φύσιν πήγνυσι τὸ θερμόν. ὅταν οὖν μεταβάλλῃ τὸ ὑγρὸν ἐξ οὗ πεφύκασιν αἱ τρίχες, καὶ πηγῇ, μεταβάλλειν εἰκὸς τὰς τρίχας. εἰς μὲν οὖν τοὐναντίον εἰ μεταβάλλοιεν, ἢ ἐν ταὐτῷ μένοιεν, ἐὰν ἐπικρατοίη πάλιν ἡ θρὶξ τοῦ ὑγροῦ· ἐκ δὲ πεπηγότος καὶ πεπυκνωμένου τοῦ ὑγροῦ, τὴν τρίχα τῷ βάρει κρατεῖν. εἰ δὲ μηδαμόσε κεκλιμένη δύναιτο τὴν τρίχα, τοῦ ὑγροῦ πεπηγότος, λείπεται ἑστάναι ὀρθήν. ἢ διότι ὑπὸ τῆς καταψύξεως τὸ θερμόν, εἰς τὸν ἐντὸς τόπον ἀθροίζεται; ἐκλείποντος δὲ ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ θερμοῦ, συνίσταται μᾶλλον ἡ σάρξ. συναγομένης δέ, ὀρθότεραι αἱ τρίχες γίνονται, καθάπερ ἐάν τις εἰς τὴν γῆν ἐμπήξας κάρφος ἢ ἄλλο τι, συμπατήσῃ, καὶ πανταχόθεν συνάγῃ τὴν γῆν, μᾶλλον ὀρθοῦται, ἢ ἐὰν ἐᾷ μὴ συνεστραμμένην.

Ergo simile à suo simili affici nihil potest: vt autem calor hominis frigentis intus consistit, & se colligit, sic humor, & rigor parti exteriori relinquuntur. contrariumque sui contrarii corrumpens est: efficitur rectè, vt si sensim paulatimque tepefiant, calor prouocetur & exeat. itaque minus doleant: sin subitò recalescant, amplius adducatur & adstringatur. itaque dolendum magis fit. 16 Cur refrigerati magis ab eodem calore vrimur atque dolemus? Vtrum caro suæ causa densitatis calorem occurrentem sibi tenacius suscipit, ex quo plumbum calidius redditur, quàm lana. An calor vi penetrat, eo quòd foramina nimio frigore congelauerunt. 17 Quam ob causam non rigent, qui irascuntur? An quòd ira, & ex aduerso constituta timiditati contrarii affectus sunt. Ira autem ita ex igne proficiscens. Cum enim intus copiam ignis retinemus, concalescimus: quod maximè in puerili ætate perspicere licet. Pueri nanque primùm spiritus copiam retrahunt, deinde rubescunt: calor enim cum intus affatim subsit, atque humificat, facit vt erubescant. Nam si quis largè aquã frigidam his infuderit, iram sedabit: sic enim calor extinguitur. Pauidi autem, & perterriti contrà: rigent enim & frigidi pallidique redduntur. Calor nanque eorũ se summis de partibus seuocat ad imas.

18 Quam ob rem quoties inhorrescimus pili eriguntur? An quod in humore occlusi continentur: humor enim à pili altitudine vincitur. Horror autẽ, pulsu frigoris fieri solet. Frigus verò calidum humorem congelet, naturæ ratio vult. Ergo vbi commutatus congelatusque humor est, in quo pili inhærent, pilos ipsos mutari consentaneum est. Aut igitur partem aduersam se transferent, aut in eadem manebunt, si rursus vincere humorem potuerint. at verisimile non est, vt humorem gelatum, coactumque pilus vincere suo ponderusculo possit. Ergo si pilus vndique gelido humore obsessus, ne quò valeat inclinare, restat sane vt erectus consistat: an quoniam calor pulsus frigore ad locum interiorem se colligit. Vbi autem calor se à carne dimouit, caro plenius cogitur, coactaque pilos eminentius erigi cogit: quomodo si cùm terræ festucam, aut aliud quodlibet infixeris, consternas, atque vndique terram colligas, efficies, vt magis erigi possit quod infixum est, quàm si terra minus esse coactum siueris.

10 Cur lingua rigentium, quemadmodum vinolentorum, errare soleat? Vtrum quòd à frigore concrescit, ac indurescit, mouenti difficilis redditur, itaque explanare non potest. An quia partes exteriores appulsu densantur frigoris, humor intus collapsus linguam madefacit, ex quo suo fungi officio lingua nequit, vt de vinolentis etiam diximus. An quod per tremorem à rigore inductum motus temerè agitur, articulatè vocabula lingua edere non potest itaque oberrat, & hæsitat.

11 Cur pili rigentium eriguntur? An quòd ex refrigeratione calor in partem interiorem se colligit. Vbi autem carni caloris beneficium defuit, magis cogitur: quod cum fit, pili erectiores effici coguntur.

12 Cur hyeme, cum currimus, magis rigemus, quàm cum stamus? An quòd aer nostra ambiens corpora cùm stamus, vbi semel concalefactus est, nullam præterea molestiam infert. cùm autem currimus alius, atque alius subinde frigidus occurrit itaque facit vt magis rigeamus. Adhęc, aer, cum mouetur, frigidior redditur: quod quidem in currendo maximè incidit. 13 Cur tempore matutino frigus acrius est cùm tamen Sol propius adsit? An quòd plus temporis absentiæ Solis exultat: itaque terra magis refrigerata est. An quòd die instante, ros, & pruina cadere solent quæ frigida sunt: an hęc etiam ideo cadunt, quoniam calor, qui sursum se extulit, vi frigoris superatur, idque non nisi Solis absentia euenit. Quocirca cum longè distat, non cadunt: cum propius, tum cadunt, atque gelantur, quòd locus vehementius refrigeratus est propter Solis diuturniorem absentiam. An die instante potius flatus incitantur nocturni, qui gelidi admodum spirant. An nobis frigus acerius idcirco esse videatur, quòd cibi concocti iam sunt. Inaniores autem cum sumus, frigus vtique acrius sentimus: argumentum, quòd à vomitu maximè frigere solemus. 14 Cur vbi sternuimus, vel mingimus, plerúque inhorrescimus? An quod ratione vtraque venis subtrahitur: quæ cùm redditæ sint inaniores, aer ingreditur frigidus, qui rigorem ciere potest.

15 Qua de causa qui vehementer frigent, si statim copioso igne concalefiant, indolescunt: si paulatim verò tepefiant, sine magno dolore recreabuntur? An quod omnino cū ex cōtrarijs in contrariū proficiscitur, magna effici cōmutatio solet: vt in arbore, si quis paulatim deflectit, nihil est quā stirps ipsa laboret. At si vehemētius corripit ac [illegible]sum abducit, frāgatur necesse est.

A ι΄ Διὰ τί τῶν ῥιγούντων ἡ γλῶττα, καθάπερ τῶν μεθυόντων, σφάλλεται; πότερον ὑπὸ τοῦ ψύχους πηγνυμένη καὶ σκληρυνομένη, δυσκίνητος γίνεται; τούτου δὲ συμβαίνοντος, οὐ δύναται σαφηνίζειν. ἢ τῶν ἐκτὸς ψυχομένων, διὰ τὸ ψῦχος εἴσω συρρυὲν, τὸ ὑγρὸν ἐξυγραίνει τὴν γλῶτταν; διόπερ οὐ δύναται ἡ γλῶττα τὸ αὑτῆς ποιεῖν, καθάπερ εἴρηται καὶ ἐπὶ τῶν μεθυόντων. B ἢ διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ ῥίγους τρόμον ἀτάκτου τῆς κινήσεως οὔσης, οὐ δύναται τὰ λεγόμενα διαρθροῦν ἡ γλῶττα· διόπερ καὶ πταίει; ια΄ Διὰ τί τῶν ῥιγούντων ὀρθαὶ αἱ ἐν τῷ σώματι τρίχες γίνονται; ἢ διότι ἀπὸ τῆς καταψύξεως τὸ θερμὸν εἰς τὸν ἐντὸς τόπον ἀθροίζεται; ἐκλείποντος δὲ ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ θερμοῦ, πιλεῖται μᾶλλον· συναγομένης δὲ, ὀρθότεραι αἱ τρίχες γίνονται. ἢ διότι * * C ιβ΄ Διὰ τί τοῦ χειμῶνος θέοντες μᾶλλον ῥιγῶμεν, ἢ ἑστῶτες; ἢ ὅτι μὲν ὁ ἀὴρ ὁ περὶ τὸ σῶμα, ἑστώτων μὲν, ἐπειδὰν ἅπαξ συνθερμανθῇ, οὐκ ἔτι ἐνοχλεῖ, τρεχόντων δὲ, ἀεὶ ἄλλος καὶ ἄλλος προσπίπτει ψυχρὸς ὤν· διόπερ μᾶλλον ῥιγοῦμεν; ἔτι δὲ [καὶ] κινούμενος, ψυχρότερος γίνεται ὁ ἀήρ· τοῦτο δὲ ἐν τῷ τρέχειν μάλιστα συμπίπτει. ιγ΄ Διὰ τί ὑπὸ τὴν ἕω μᾶλλον ψῦχος, ἐγγυτέρω τοῦ ἡλίου ὄντος; D ἢ ὅτι πλεῖον χρόνον τοῦ ἡλίου ἀπουσίας, ὥστε μᾶλλον ἀπέψυκται ἡ γῆ; ἢ ὅτι πρὸς ἡμέραν ἡ δρόσος πίπτει, ὥσπερ πάχνη· ταῦτα δὲ ψυχρά; ἢ καὶ ταῦτα πίπτει, διὰ τὸ κρατεῖσθαι τὸ ἀναφερόμενον θερμόν. κρατεῖται δὲ διὰ τὴν τοῦ ἡλίου ἀπουσίαν· διὸ πλεῖον μὲν ἀπέχοντος, οὐ πίπτει. ἐγγυτέρω δὲ ὄντος, πίπτει καὶ πήγνυται· διότι μᾶλλον κατέψυκται ὁ τόπος, πλείω χρόνον E τοῦ ἡλίου ἀπόντος. ἢ ὅτι πρὸς ἡμέραν μᾶλλον τὰ ἐκ νυκτὸς πνεύματα πνεῖ ψυχρά; ἢ ἡμῖν δοκεῖ μᾶλλον εἶναι ψῦχος, διὰ τὸ πεπέφθαι τὰ σιτία; κενώτεροι δὲ ὄντες, ῥιγηλότεροι· σημεῖον δὲ, τὸ μετὰ τὸν ἔμετον μάλιστα ῥιγοῦν. ιε΄ Διὰ τί πονοῦσιν, ὅταν ῥιγῶντες πρὸς τὸ πῦρ φέρωσιν· ὅταν δὲ κατὰ μικρὸν χλιαίνωνται, οὔ; ἢ ὅτι ὅλως ἐκ τῶν ἐναντίων ταχὺ γινόμενον μεγάλην ποιεῖ τὴν μεταβολήν; F ὥσπερ ἐπὶ τῶν δένδρων, εἰ μὲν κατὰ μικρὸν κάμπτοι τις, [illegible] μὴ κατὰ μικρὸν, [illegible]

οὖν τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου ἀπαθὲς, τὸ A δὲ θερμὸν τοῦ ῥιγῶντος εἴσω συνίσταται καὶ συνέρχεται, τὸ δὲ ὑγρὸν καταλείπεται καὶ τὸ ψυχρὸν, τὸ δὲ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου φθαρτικόν ἐστι. ἐὰν μὲν χλιαίνηται κατὰ μικρὸν ἐξέρχεται τὸ θερμὸν, καὶ ἧττον πονεῖ· ἐὰν δὲ μὴ ἀναχλιαίνηται, συστέλλεται μᾶλλον. ιϛ Διὰ τί ψυχθέντες, μᾶλλον ὑπὸ τῆς [αὐτῆς] θερμασίας καιόμεθα καὶ ἀλγοῦμεν; πότερον διὰ τὴν B πυκνότητα στέγει ἡ σὰρξ τὸ προσεστηκὸς θερμὸν, διὸ μόλυβδος ἐρίου θερμότερος. ἢ βιαιο. γίνεται τοῦ θερμοῦ ἡ δίοδος, διὰ τὸ πεπηγέναι ὑπὸ τοῦ ψύχους τοὺς πόρους; κ Διὰ τί ὀργιζόμενοι οὐ ῥιγῶσιν; ἢ ὅτι ἡ ὀργὴ τῇ δειλίᾳ ἐναντίον καὶ ὁ θυμός; ἔστι δὲ ἡ μὲν ὀργὴ, ἀπὸ τοῦ πυρός. πολὺ γὰρ [τὸ] πῦρ κατέχοντες ἐντὸς χλιαίνονται. μάλιστα δ' ἐστὶν ἐπὶ τῶν παιδίων κατανοῆσαι. οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες, βλέ- C πουσι τὰ δὲ παιδία, πρῶτον μὲν τὸ πνεῦμα πολὺ ἀναλαμβάνουσιν, εἶτα ἐρυθριῶσι· πολὺ γὰρ εἴσω ὂν τὸ θερμὸν καὶ ἐξυγραῖνον, ἐρυθρὰν ποιεῖ· ἐπεὶ εἴ τις αὐτοῖς πολὺ τὸ ψυχρὸν προσχέοι, παύσαιντο ἂν ὀργιζόμενοι. κατασβεσθείη γὰρ ἂν αὐτῶν τὸ θερμόν. οἱ δὲ δειλοὶ καὶ φοβούμενοι, τοὐναντίον. ῥιγοῦσί τε γὰρ, καὶ ψυχροὶ καὶ ὠχροὶ γίνονται. ἐκλείπει γὰρ τὸ θερμὸν αὐτοῖς ἐκ τῆς ἐπιπολῆς D τόπων. κα Διὰ τί ὅταν φρίξωμεν, αἱ τρίχες ὀρθαὶ ἵστανται; ἢ διὰ τὸ ἐν ὑγρῷ πεφυκέναι κατακεκλῖσθαι; κρατεῖ γὰρ τὸ ὑγρὸν τὸ βάθος τῆς τριχός. ἡ δὲ φρίκη γίνεται ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ· τὸ δὲ ψυχρὸν κατὰ φύσιν πήγνυσι τὸ θερμόν. ὅταν οὖν μεταβάλῃ τὸ ὑγρὸν ἐξ οὗ πεφύκασιν αἱ τρίχες, καὶ παρ' ὃ μεταβάλλουσιν αἱ τρίχες. εἰς μὲν οὖν τοὐναν- E τίον εἰ μεταβάλοιεν, ἢ ἐν ταὐτῷ μένοιεν ἂν ἐπικρατοῦσα πάλιν ἡ θρὶξ τοῦ ὑγροῦ. ἐκείνου δὲ πεπηγότος καὶ πεπυκνωμένου τοῦ ὑγροῦ, τὴν τρίχα τοῦ βάρους κρατεῖν. εἰ δὲ μηδαμόσε κεκλίσθαι δύναιτο τὴν τρίχα, τοῦ ὑγροῦ περιεστῶτος, λείπεται ἑστάναι ὀρθήν, ἢ διότι ὑπὸ τῆς καταψύξεως τὸ θερμὸν, εἰς τὸν ἐντὸς τόπον ἀθροίζονται; ἐκλείποντος δὲ ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ θερμοῦ, συνίσταται μᾶλλον ἡ F σάρξ. συνεχομένης δὲ, ὀρθότεραι αἱ τρίχες γίνονται, καθάπερ ἐάν τις εἰς τὴν γῆν ἐμπήξας κάρφος ἢ ἄλλο τι, συμπιέσῃ, καὶ πανταχόθεν συνάγῃ τὴν γῆν, μᾶλλον ὀρθοῦται, ἢ ἐὰν ᾖ μὴ συμπεπηγυῖα.

Ergo simile à suo simili affici nihil potest: vt autem calor hominis frigentis intus consistit, & se colligit, sic humor, & rigor parti exteriori relinquuntur, contrariumque sui contrarii corrumpens est: efficitur rectè, vt si sensim paulatimque tepescant, calor prouocetur, & exeat: itaque minus doleant: sin subitò recalescant, amplius adducatur & adstringatur itaque dolendum amplius sit. 16 Cur refrigerati magis ab eodem calore vrimur atque dolemus? Vtrum caro suæ causa densitatis calorem occurrentem sibi tenacius suscipit, ex quo plumbum calidius redditur, quàm lana. An calor vi penetrat, eo quòd foramina nimio frigore congelauerunt. 17 Quam ob causam non rigent, qui irascuntur? An quòd ira, & excandescentia timiditati contrarii affectus sunt. Est autem ira ex igne proficiscens. Cum enim intus copiam ignis retinemus, concalescimus: quod maximè in puerili ætate perspicere licet. Pueri nanque primùm spiritus copiam retrahunt, deinde rubescunt: calor enim cum intus affatim subsit, atque humificat, facit vt erubescant. Nam si quis largè aquā frigidam his infuderit, iram sedabit: sic enim calor extinguitur. Pauidi autem, & perterriti contrà: rigent enim & frigidi pallidique redduntur. Calor nanque eorū se summus de partibus reuocat ad imas.

18 Quam ob rem quoties inhorrescimus pili eriguntur? An quòd in humore occlusi continentur: humor enim à pili altitudine vincitur. Horror autē, pulsu frigoris fieri solet. Frigus verò calidum humorem congelet, naturæ ratio vult. Ergo vbi commutatus congelatusque humor est in quo pili inhærent, pilos ipsos mutari consentaneum est. Aut igitur partem aduersam se transferent, aut in eadem manebunt, si rursus vincere humorem poterunt: at verisimile non est, vt humorem gelatum, coactumque pilus vincere suo ponduſculo possit. Ergo si pilus vndique gelido humore obsessus, ne quò valeat inclinari, restat sanè vt erectus consistat: an quoniam calor pulsus frigore ad locum interiorem se colligit. Vbi autem calor se à carne dimouit caro plenius cogitur, coactaque pilos eminentius erigi cogit: quomodo si cūm terræ festucam, aut aliud quodlibet infixeris, construas, atque vndique terram colligas, efficies, vt magis erigi possit quod infixum est, quàm si terra minus esse coactum siuerit.

10 Cur lingua rigentium, quemadmodum vinolentorum, errare soleat? Vtrum quòd à frigore concrescit, ac indurescit, mouenti difficilis redditur, itaque explanare non potest. An quia partes exteriores appulsu densantur frigoris, humor intus collapsus linguam madefacit, ex quo suo fungi officio lingua nequit, vt de viuolentis etiam diximus. An quod per tremorem à rigore inductum motus temerè agitur, articulatè vocabula lingua edere non potest, itaque oberrat, & hæsitat.

11 Cur pili rigentium eriguntur? An quòd ex refrigeratione calor in partem interiorem se colligit. Vbi autem carni caloris beneficium deest, magis cogitur: quod cum fit, pili erectiores effici coguntur.

12 Cur hyeme, cum currimus, magis rigemus, quàm cùm stamus? An quòd aer nostra ambiens corpora cùm stamus, vbi semel concalefactus est, nullam præterea molestiam infert: cùm autem currimus, alius, atque alius subinde frigidus occurrit itaque facit vt magis rigeamus. Adhęc, aer, cum mouetur, frigidior redditur: quod quidem in currendo maximè incidit. 13 Cur tempore matutino frigus acrius est cum tamen Sol propius adsit? An quòd plus temporis absentiæ Solis exultat: itaque terra magis refrigerata est. An quòd die instante, ros, & pruina cadere solent quæ frigida sunt: an hęc etiam ideo cadunt, quoniam calor, qui sursum se extulit, vi frigoris superatur, idque non nisi Solis absentia euenit. Quocirca cum longè distat, non cadunt: cum propius, tum cadunt, atque gelantur, quòd locus vehementius refrigeratus est propter Solis diuturniorem absentiam. An die instante potius flatus incitantur nocturni, qui gelidi admodum spirant. An nobis frigus acrius idcirco esse videatur, quòd cibi concocti iam sunt. Inaniores autem cùm sumus, frigus vtique acrius sentimus: argumentum, quòd à vomitu maximè frigere solemus. 14 Cur vbi sternuimus, vel mingimus, plerûque inhorrescimus? An quod ratione vtraque venis subtrahitur: quæ cum redditæ sint inaniores, aer ingreditur frigidus, qui rigorem ciere potest.

15 Qua de causa qui vehementer frigent, si statim copioso igne concalefiant, indolescunt: si paulatim verò tepefiant, sine magno dolore recreabuntur? An quod omnino cũ ex cõtrariis in contrariũ proficiscitur, magna effici cõmutatio solet: vt in arbore, si quis paulatim deflectit, nihil est quod stirps ipsa laboret. At si vehementius corripit, ac [illegible] abducit, frangatur necesse est.

A ι Διὰ τί τῶν ῥιγούντων ἡ γλῶττα, καθάπερ τῶν μεθυόντων, πταίει; πότερον ὑπὸ τοῦ ψύχους πηγνυμένη καὶ σκληρυνομένη, δυσκίνητος γίνεται; τούτου δὲ συμβαίνοντος, οὐ δύναται σαφηνίζειν. ἢ τῶν ἐκτὸς ψυχομένων, διὰ τὸ ψῦχος εἴσω συρρυὲν, τὸ ὑγρὸν ἐξυγραίνει τὴν γλῶτταν; διόπερ οὐ δύναται ἡ γλῶττα τὸ αὐτῆς ποιεῖν, καθάπερ εἴρηται καὶ ἐπὶ τῶν μεθυόντων. ἢ διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ ῥίγους τρόμον B ἀτάκτου τῆς κινήσεως οὔσης, οὐ δύναται τὰ λεγόμενα διαρθροῦν ἡ γλῶττα· διόπερ καὶ πταίει; ια Διὰ τί τοῖς ῥιγοῦσιν ὀρθαὶ αἱ ἐν τῷ σώματι τρίχες γίνονται; ἢ διότι ἀπὸ τῆς καταψύξεως τὸ θερμὸν εἰς τὸν ἐντὸς τόπον ἀθροίζεται; ἐκλείποντος δὲ ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ θερμοῦ, πιλεῖται μᾶλλον· συναγομένης δὲ, ὀρθότεραι αἱ τρίχες γίνονται. ἢ διότι ** C ιβ Διὰ τί τοῦ χειμῶνος τρέχοντες μᾶλλον ῥιγῶμεν, ἢ ἑστῶτες; ἢ ὅτι ὁ ἀὴρ ὁ περὶ τὸ σῶμα, ἑστώτων μὲν, ἐπειδὰν ἅπαξ συνθερμανθῇ, οὐκέτι ἐνοχλεῖ· τρεχόντων δὲ, ἀεὶ ἄλλος καὶ ἄλλος προσπίπτει ψυχρὸς ὤν· διόπερ μᾶλλον ῥιγῶμεν; ἔτι δὲ [καὶ] κινούμενος, ψυχρότερος γίνεται ὁ ἀήρ· τοῦτο δὲ ἐν τῷ τρέχειν μάλιστα συμπίπτει. ιγ Διὰ τί ὑποφώσκοντος μᾶλλον ψῦχος, ἐγγυτέρω τοῦ ἡλίου D ὄντος; ἢ ὅτι πλείων χρόνος τῆς τοῦ ἡλίου ἀπουσίας ἐστὶ, μᾶλλον ἀπέψυκται ἡ γῆ; ἢ ὅτι πρὸς ἡμέραν ἡ δρόσος πίπτει, ἡ γὰρ πάχνη· ταῦτα δὲ ψυχρά; ἢ καὶ ταῦτα πίπτει, διὰ τὸ κρατεῖσθαι τὸ ἀναφερόμενον θερμὸν, κρατεῖται δὲ διὰ τὴν τοῦ ἡλίου ἀπουσίαν· διὸ πλεῖον μὲν ἀπέχοντος, οὐ πίπτει· ἐγγυτέρω δὲ ὄντος, πίπτει καὶ πήγνυται, διότι μᾶλλον ἀπέψυκται ὁ τόπος, πλείω χρόνον E τοῦ ἡλίου ἀπόντος. ἢ ὅτι πρὸς ἡμέραν μᾶλλον τὰ ἐκ νυκτῶν πνεῖ πνεύματα τῆς ψύξεως; ἢ ἡμῖν δοκεῖ μᾶλλον εἶναι ψῦχος, διὰ τὸ πεπέφθαι τὰ σιτία; κενώτεροι δὲ ὄντες, δυσριγότεροι. σημεῖον δὲ, τὸ μετὰ τοὺς ἐμέτους μάλιστα ῥιγοῦν. ιε Διὰ τί πονοῦσιν, ὅταν ῥιγῶντες πρὸς τὸ πῦρ φέρωσιν· ὅταν δὲ κατὰ μικρὸν χλιαίνωσιν, οὔ; ἢ ὅτι ὅλως ἐκ τῶν ἐναντίων γινόμενον μεγάλην ποιεῖ F τὴν μεταβολήν; ὥσπερ ἐπὶ τῶν δένδρων, εἰ μὲν κατὰ μικρὸν κάμπτοι τις, οὐδὲν πονεῖ· ἐὰν δὲ ἀθρόον [illegible] καὶ μὴ κατὰ μικρὸν, κλᾶται.

οὐθὲν οὖν τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου ἀπαθές, τὸ δὲ θερμὸν τοῦ ῥιγῶντος εἴσω συνίσταται καὶ συνέρχεται, τὸ δὲ ὑγρὸν καταλείπεται καὶ τὸ ψυχρὸν, τὸ δὲ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου φθαρτικόν ἐστι· ἐὰν μὲν χλιαίνηται κατὰ μικρὸν ἐξέρχεται τὸ θερμὸν, καὶ ἧττον πονεῖ· ἐὰν δὲ ἅμα ἀναχλιαίνῃ, συστέλλεται μᾶλλον. ιθ Διὰ τί ψυχθέντες, μᾶλλον ὑπὸ τῆς [αὐτῆς] θερμασίας καόμεθα καὶ ἀλγοῦμεν; πότερον διὰ τὴν πυκνότητα στέγει ἡ σὰρξ τὸ προσπῖπτον θερμὸν, διὸ μόλυβδος ἐρίου θερμότερος. ἢ βιαιοτέρα γίνεται τοῦ θερμοῦ ἡ δίοδος, διὰ τὸ πεπηγέναι ὑπὸ τοῦ ψύχους τοὺς πόρους; κ Διὰ τί ὀργιζόμενοι οὐ ῥιγῶσιν; ἢ ὅτι ἡ ὀργὴ τῇ δειλίᾳ ἐναντίον καὶ θερμός; ἔστι δὲ ἡ μὲν ὀργὴ, ἀπὸ τοῦ πυρός. πολὺ γὰρ [τὸ] πῦρ κατέχοντες οἱ ὀργιζόμενοι χλιαίνονται. καὶ ἴσως δ' ἔστιν ἐπὶ τῶν παιδίων καταμαθεῖν. οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες, βιάζονται· τὰ δὲ παιδία, πρῶτον μὲν τὸ πνεῦμα πολὺ ἀναλαμβάνουσιν, εἶτα ἐρυθριῶσι· πολὺ γὰρ εἴσω ὂν τὸ θερμὸν καὶ ἐξυγραῖνον, ἐρυθριᾶν ποιεῖ· ἐπεὶ εἴ τις αὐτοῖς πολὺ τὸ ψυχρὸν περιχέοι, παύσαιντο ἂν ὀργιζόμενοι. κατασβεσθείη γὰρ ἂν αὐτῶν τὸ θερμόν. οἱ δὲ δειλοὶ καὶ φοβούμενοι, τοὐναντίον. ῥιγοῦσί τε γὰρ, καὶ ψυχροὶ καὶ ὠχροὶ γίνονται. ἐκλείπει γὰρ τὸ θερμὸν αὐτοῖς ἐκ τῶν ἐπιπολῆς τόπων. κα Διὰ τί ὅταν φρίξωμεν, αἱ τρίχες ὀρθαὶ ἵστανται; ἢ διὰ τὸ ἐν ὑγρῷ πεφυκέναι κατακεκλεῖσθαι; κρατεῖ γὰρ τὸ ὑγρὸν τὸ βάθος τῆς τριχός. ἡ δὲ φρίκη γίνεται ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ· τὸ δὲ ψῦχος κατὰ φύσιν πήγνυσι τὸ θερμόν. ὅταν οὖν μεταβάλῃ τὸ ὑγρὸν ἐξ οὗ πεφύκασιν αἱ τρίχες, καὶ παγῇ, μεταβάλλειν εἰκὸς τὰς τρίχας. εἰ μὲν οὖν τοὐναντίον εἰ μεταβάλοιεν, ἢ ἐν ταὐτῷ μένοιεν, ἐπικρατοίη πάλιν ἡ θρὶξ τοῦ ὑγροῦ. ἐκ τοῦ δὲ πεπηγότος καὶ πεπυκνωμένου τοῦ ὑγροῦ, τὴν τρίχα τῷ βάρει κρατεῖν. εἰ δὲ μηδαμόσε κεκλίσθαι δύναιτο τὴν τρίχα, τοῦ ὑγροῦ πεπηγότος, λείπεται ἑστάναι ὀρθήν. ἢ διότι ὑπὸ τῆς καταψύξεως τὸ θερμὸν, εἰς τὸν ἐντὸς τόπον ἀθροίζεται; ἐκλείποντος δὲ ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ θερμοῦ, συνίσταται μᾶλλον ἡ σάρξ. συνισταμένης δὲ, ὀρθότεραι αἱ τρίχες γίνονται, καθάπερ ἐάν τις εἰς τὴν γῆν ἐμπήξας κάρφος ἢ ἄλλο τι, συνωθῇ, καὶ πάντοθεν περιάγῃ τὴν γῆν, μᾶλλον ὀρθοῦται, ἢ ἐὰν ἐᾷ μὴ συνωθῶν.

Ergo simile à suo simili affici nihil potest: vt autem calor hominis frigentis intus consistit, & se colligit, sic humor, & rigor parti exteriori relinquuntur. contrariumque sui contrarii corrumpens est: efficitur rectè, vt si sensim paulatimque tepefiant, calor prouocetur & exeat: itaque minus doleant: sin subitò recalescant, amplius adducatur & adstringatur. itaque dolendum amplius sit. 16 Cur refrigerati magis ab eodem calore vrimur atque dolemus? Vtrum caro suæ causa densitatis calorem occurrentem sibi tenacius suscipit, ex quo plumbum calidius redditur, quàm lana. An calor vi penetrat eo quòd foramina nimio frigore congelauerunt. 17 Quam ob causam non rigent, qui irascuntur? An quòd ira, & excandescentia timiditati contrarii affectus sunt. Est autem ira ex igne proficiscens. Cum enim ictu copiam ignis retinemus, concalescimus: quod maximè in puerili ætate perspicere licet. Pueri nanque primùm spiritus copiam retrahunt, deinde rubescunt: calor enim cum intus affatim subiit, atque humificat, facit vt erubescant. Nam si quis largè aquã frigidam his infuderit iram sedabit: sic enim calor extinguitur. Pauidi autem, & perterriti contrà: rigent enim & frigidi pallidique redduntur. Calor nanque eorũ se summis de partibus seuocat ad imas.

18 Quam ob rem quoties inhorrescimus pili eriguntur? An quòd in humore occlusi continentur: humor enim a pili altitudine vincitur. Horror autẽ, pulsu frigoris fieri solet. Frigus verò calidum humorem congelet, naturæ ratio vult. Ergo vbi commutatus congelatusque humor est in quo pili inhærent, pilos ipsos mutari consentaneum est. Aut igitur partem aduersam se transferent, aut in eadem manebunt, si rursus vincere humorem potuerint: at verisimile non est, vt humorem gelatum, coactumque pilus vincere suo ponduseulo possit. Ergo si pilus vndique gelido humore obsessus, ne quò valeat inclinari, restat sanè vt erectus consistat: an quoniam calor pulsus frigore ad locum interiorem se colligit. Vbi autem calor se à carne dimouit, caro plenius cogitur, coactaque pilos eminentius erigi cogit: quomodo si cum terræ festucam, aut aliud quodlibet infixeris, construeris, atque vndique terram colligas, efficies, vt magis erigi possit quod infixum est, quam si terra minus esse coactum siueris.

10 Cur lingua rigentium, quemadmodum vinolentorum, errare soleat? Vtrum quód à frigore concrescit, ac indurescit, mouentu difficilis redditur, itaque explanare non potest. An quia partes exteriores appulsu densantur frigoris, humor intus collapsus linguam madefacit, ex quo suo fungi officio lingua nequit, vt de violentis etiam diximus. An quod per tremorem à rigore inductum motus temerè agitur, articulatè vocabula lingua edere non potest, itaque oberrat, & hæsitat.

11 Cur pili rigentium exiguntur? An quód ex refrigeratione calor in partem interiorem se colligit. Vbi autem carni caloris beneficium defuit, magis cogitur: quod cum fit, pili erectiores effici coguntur.

12 Cur hyeme, cum currimus, magis rigemus, quàm cùm stamus? An quód aer nostra ambiens corpora cùm stamus, vbi semel concalefactus est, nullam præterea molestiam infert: cùm autem currimus, alius, atque alius subinde frigidus occurrit itaque facit vt magis rigeamus. Adhęc, aer, cum mouetur, frigidior redditur: quod quidem in currendo maxime incidit. 13 Cur tempore matutino frigus acrius est cum tamen Sol propius adsit? An quód plus temporis absentiæ Solis exultat: itaque terra magis refrigerata est. An quód die instante, ros, & pruina cadere solent quæ frigida sunt: an hęc etiam ideo cadunt, quoniam calor, qui sursum se extulit, vi frigoris superatur, idque non nisi Solis absentia euenit. Quocirca cum longè distat, non cadunt: cum proprius, tum cadunt, atque gelantur, quód locus vehementius refrigeratus est propter Solis diuturniorem absentiam. An die instante potius flatus incitantur nocturni, qui gelidi admodum spirant. An nobis frigus acrius idcirco esse videatur, quod cibi concocti iam sunt. Inaniores autem cùm sumus, frigus vtique acrius sentimus: argumentum, quód à vomitu maxime frigere solemus. 14 Cur vbi sternuimus, vel mingimus, plerúque inhorrescimus? An quod ratione vtraque venis subtrahitur: quæ cum redditæ sint inaniores, aer ingreditur frigidus, qui rigorem ciere potest.

15 Qua de causa qui vehementer frigent, si statim copioso igne concalefiant, indolescunt: si paulatim verò tepefiant, sine magno dolore recreabuntur? An quod omnino cu ex cōtrariis in contrariū proficiscitur, magna effici cōmutatio solet: vt in arbore, si quis paulatim deflectit, nihil est qđ stirps ipsa laboret. At si vehemētius corripit, ac 'simul abducit, frangatur necesse est.

[illegible]

[illegible]

A Ergo simile à suo simili affici nihil potest: vt autem calor hominis frigentis intus consistit & se colligit, sic humor, & rigor parti exteriori relinquuntur. contrariumque sui contrarij corrumpens est: efficitur rectè, vt si sensim paulatimque repetiant, calor prouocetur, & exeat: itaque minus doleant: sin subitò recalescant, amplius adducatur & adstringatur itaque dolendum a nius sit. 16 Cur refrigerati magis B ab eodem calore vrimur atque dolemus? Vtrum caro suæ causa densitatis calorem occurrentem sibi tenacius suscipit, ex quo plumbum calidius redditur, quàm lana. An calor vi penetrat, eo quòd foramina nimio frigore congelauerunt. 17 Quam ob causam non rigent, qui irascuntur? An quòd ira, & excandescentia timiditati contrarij affectus sunt. Est autem ira ex igne proficiscens. Cum enim intus copiam ignis retinemus, concalescimus: quod maxime C in puerili ætate perspicere licet. Pueri nanque primùm spiritus copiam retrahunt, deinde rubescunt calor enim cum intus affatim subiit, atque humificat, facit vt erubescant. Nam si quis largè aquā frigidam his infuderit, iram sedabit: sic enim calor extinguitur. Pauidi autem, & perterriti contrà: rigent enim & frigidi pallidique redduntur Calor nanque cerū se summis de partibus seuocat ad imas.

18 Quam ob rem quoties inhorrescimus D pili eriguntur? An quòd in humore occlusi continentur: humor enim à pili altitudine vincitur. Horror autē, pulsu frigoris fieri solet. Frigus verò calidum humorem congelet, naturæ ratio vult. Ergo vbi commutatus congelatusque humor est in quo pili inhærent, pilos ipsos mutari consentaneum est. Aut igitur partem aduersam se transferent, aut in eadem manebunt, si rursus vincere humorem potuerint: at verisimile non est, vt humorem E gelatum, coactumque pilus vincere suo pondusculo possit. Ergo si pilus vndique gelido humore obsessus, ne quò valeat inclinari, restat sanè vt erectus consistat: an quoniam calor pulsus frigore ad locum interiorem se colligit. Vbi autem calor se à carne dimouit, caro plenius cogitur, coactaque pilos eminentius erigi cogit: quomodo si cum terræ festucam, aut aliud quodlibet infixeris, construas, atque vn- F dique terram colligas, efficies, vt magis erigi possit quod infixum est, quam si terra minus esse coactum siueris.

10 Cur lingua rigentium, quemadmodum vinolentorum, errare soleat? Verum quòd à frigore concrescit, ac indurescit, mouenti difficilis redditur, itaque explanare non potest. An quia partes exteriores appulsu densantur frigoris, humor intus collapsus linguam madefacat, ex quo suo fungi officio lingua nequit, vt de viuolentis etiam diximus. An quod per tremorem à rigore inductum motus temerè agitur, articulatè vocabula lingua edere non potest, itaque oberrat, & hæsitat.

11 Cur pili rigentium eriguntur? An quòd ex refrigeratione calor in partem interiorem se colligit. Vbi autem carni caloris beneficium deficit, magis cogitur: quod cum fit, pili erectiores effici coguntur.

12 Cur hyeme, cum currimus, magis rigemus, quàm cùm stamus? An quòd aer nostra ambiens corpora cùm stamus, vbi semel concalefactus est, nullam præterea molestiam infert: cùm autem currimus, alius, atque alius subinde frigidus occurrit itaque facit vt magis rigeamus. Adhęc, aer, cùm mouetur, frigidior redditur: quod quidem in currendo maximè incidit. 13 Cur tempore matutino frigus acrius est cùm tamen Sol propius adsit? An quòd plus temporis absentiæ Solis exultat: itaque terra magis refrigerata est. An quòd die instante, ros, & pruina cadere solent quæ frigida sunt: an hęc etiam ideo cadunt, quoniam calor, qui sursum se extulit, vi frigoris superatur, idque non nisi Solis absentia euenit. Quocirca cum longè distat, non cadunt: cum propius, tum cadunt, atque gelantur, quod locus vehementius refrigeratus est propter Solis diuturniorem absentiam. An die instante potius flatus incitantur nocturni, qui gelidi admodum spirant. An nobis frigus acrius idcirco esse videatur, quòd cibi concocti iam sunt. Inaniores autem cùm sumus, frigus vtique acrius sentimus: argumentum, quòd à vomitu maximè frigere solemus. 14 Cur vbi sternuimus, vel mingimus, plerùque inhorrescimus? An quod ratione vtraque venis subtrahitur: quæ cum redditæ sint inaniores, aer ingreditur frigidus, qui rigorem ciere potest.

15 Qua de causa qui vehementer frigent, si statim copioso igne concalefiant, indolescunt: si paulatim verò tepefiant, sine magno dolore recreabuntur? An quod omnino cùm ex cõtrariis in contrariũ proficiscitur, magna effici cõmutatio solet: vt in arbore, si quis paulatim deflectit, nihil est quòd stirps ipsa laboret. At si vehementius corripit nec sensim abducit, frangatur necesse est.

A ι' Διὰ τί τῶν ῥιγούντων ἡ γλῶσσα, καθάπερ τῶν μεθυόντων, πλανᾶται; πότερον ὑπὸ τοῦ ψύχους πηγνυμένη καὶ σκληρυνομένη, δυσκίνητος γίνεται; τούτου δὲ συμβαίνοντος, οὐ δύναται σαφηνίζειν. ἢ τῶν ἐκτὸς ψυχομένων, διὰ τὸ ψῦχος εἴσω συρρέον, τὸ ὑγρὸν ἐξυγραίνει τὴν γλῶτταν; διόπερ οὐ δύναται ἡ γλῶττα τὸ αὑτῆς ποιεῖν, καθάπερ εἴρηται καὶ ἐπὶ τῶν μεθυόντων. B ἢ διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ ῥίγους τρόμον ἀτάκτου τῆς κινήσεως οὔσης, οὐ δύναται τὰ λεγόμενα διαρθροῦν ἡ γλῶττα· διόπερ καὶ πταίει; ια' Διὰ τί τῶν ῥιγούντων ὀρθαὶ αἱ ἐν τῷ σώματι τρίχες γίνονται; ἢ διότι ἀπὸ τῆς καταψύξεως τὸ θερμὸν εἰς τὸν ἐντὸς τόπον ἀθροίζεται; ἐκλείποντος δὲ ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ θερμοῦ, συνίσταται μᾶλλον· συναγομένης δὲ, ὀρθότεραι αἱ τρίχες γίνονται. ἢ διότι ** C ιβ' Διὰ τί τοῦ χειμῶνος τρέχοντες μᾶλλον ῥιγῶσιν, ἢ ἑστῶτες; ἢ ὅτι ὁ ἀὴρ ὁ περὶ τὸ σῶμα, ἑστώτων μὲν, ἐπειδὰν ἅπαξ συνθερμανθῇ, οὐκ ἔτι ἐνοχλεῖ· τρεχόντων δὲ, ἀεὶ ἄλλος καὶ ἄλλος προσπίπτει ψυχρὸς ὤν· διόπερ μᾶλλον ῥιγῶμεν; ἔτι δὲ καὶ κινούμενος, ψυχρότερος γίνεται ὁ ἀήρ· τοῦτο δὲ ἐν τῷ τρέχειν μάλιστα συμπίπτει. ιγ' Διὰ τί ὑπὸ τὴν ἕω μᾶλλον ψῦχος, ἐγγυτέρω τοῦ ἡλίου ὄντος; D ἢ ὅτι πλείων χρόνος τῆς τοῦ ἡλίου ἀπουσίας, ὥστε μᾶλλον ἀπέψυκται ἡ γῆ; ἢ ὅτι πρὸς ἡμέραν ἡ δρόσος πίπτει, καὶ ἡ πάχνη· ταῦτα δὲ ψυχρά; ἢ καὶ ταῦτα πίπτει, διὰ τὸ κρατεῖσθαι τὸ ἀναθυμιώμενον θερμόν, κρατεῖται δὲ διὰ τὴν τοῦ ἡλίου ἀπουσίαν· διὸ καὶ πλεῖον μὲν ἀπέχοντος, οὐ πίπτει· ἐγγυτέρω δὲ ὄντος, πίπτει καὶ πήγνυται, διότι μᾶλλον ἀπέψυκται ὁ τόπος, πλείω χρόνον E τοῦ ἡλίου ἀπόντος. ἢ ὅτι πρὸς ἡμέραν μᾶλλον τὰ ἐκ νυκτῶν πνεύματα πνεῖ ψυχεινά; ἢ ἡμῖν δοκεῖ μᾶλλον εἶναι ψυχρόν, διὰ τὸ πεπέφθαι τὰ σιτία; κενώτεροι δὲ ὄντες, δυσριγότεροι. σημεῖον δὲ, τὸ μετὰ τοὺς ἐμέτους μάλιστα ῥιγοῦν. ιε' Διὰ τί πονοῦσιν, ὅταν ῥιγοῦντας πρὸς τὸ πῦρ φέρωσιν· ὅταν δὲ κατὰ μικρὸν χλιαίνωσιν, οὔ; ἢ ὅτι ὅλως ἐκ τῶν ἐναντίων τοιαύτην γινομένην μεγάλην ποιεῖ F τὴν μεταβολήν; ὥσπερ ἐπὶ τῶν δένδρων, ἐὰν μὲν κατὰ μικρὸν κάμπτῃ τις, οὐ ... ἐὰν δὲ ... καὶ μὴ κατὰ μικρόν, κλῶνται.

εἰ οὖν τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου ἀπαθές, τὸ A δὲ θερμὸν τοῦ ῥιγῶντος εἴσω συνίσταται καὶ συνέρχεται, τὸ δὲ ὑγρὸν καταλείπεται καὶ τὸ ψυχρόν, τὸ δὲ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου φθαρτικόν ἐστι· ἐὰν μὲν χλιαίνηται κατὰ μικρὸν, ἐξέρχεται τὸ θερμὸν, καὶ ἧττον πονεῖ· ἐὰν δὲ μὴ ἀναχλιαίνηται, συστέλλεται μᾶλλον. ιϛ Διὰ τί ψυχθέντες, μᾶλλον ὑπὸ τῆς [αὐτῆς] θερμασίας καιόμεθα καὶ ἀλγοῦμεν; πότερον διὰ πυκνότητα B στέγει ἡ σὰρξ τὸ προσπίπτον θερμόν; διὸ μόλυβδος ἐρίου θερμότερος. ἢ βιαιοτέρα γίνεται τοῦ θερμοῦ ἡ εἴσοδος, διὰ τὸ πεπηγέναι ὑπὸ τοῦ ψύχους τοὺς πόρους; ιζ Διὰ τί ὀργιζόμενοι οὐ ῥιγοῦσιν; ἢ ὅτι ἡ ὀργὴ τῇ δειλίᾳ ἐναντίον καὶ ὁ θυμός; ἔστι δὲ ἡ μὲν ὀργὴ, ἀπὸ τοῦ πυρός. πολὺ γὰρ [τὸ] πῦρ κατέχοντες εἴσω χλιαίνονται. μάλιστα δ' ἐστὶν ἐπὶ τῶν παιδίων καταμαθεῖν. οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες, βλέπουσι· C τὰ δὲ παιδία, πρῶτον μὲν τὸ πνεῦμα πολὺ ἀναλαμβάνουσιν, εἶτα ἐρυθριῶσι· πολὺ γὰρ εἴσω ὂν τὸ θερμὸν καὶ ἐξυγραῖνον, ἐρυθρὰ ποιεῖ· ἐπεὶ εἴ τις αὐτοῖς πολὺ τοῦ ψυχροῦ προσχέοι, παύσαιντο ἂν ὀργιζόμενοι. κατασβεσθείη γὰρ ἂν αὐτῶν τὸ θερμόν. οἱ δὲ δειλοὶ καὶ φοβούμενοι, τοὐναντίον. ῥιγοῦσί τε γὰρ, καὶ ψυχροὶ καὶ ὠχροὶ γίνονται. ἐκλείπει γὰρ τὸ θερμὸν αὐτοῖς ἐκ τῶν ἐπιπολῆς D τόπων. ιη Διὰ τί ὅταν φρίξωμεν, αἱ τρίχες ὀρθαὶ ἵστανται; ἢ διὰ τὸ ἐν ὑγρῷ πεφυκέναι κατακεκλάσθαι; κρατεῖ γὰρ τὸ ὑγρὸν τὸ βάρος τῆς τριχός. ἡ δὲ φρίκη γίνεται ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ· τὸ δὲ ψῦχος κατὰ φύσιν πήγνυσι τὸ θερμόν. ὅταν οὖν μεταβάλῃ τὸ ὑγρὸν ἐξ οὗ πεφύκασιν αἱ τρίχες, καὶ ταχὺ μεταβάλλειν αὐτὰς τὰς τρίχας. εἰς μὲν οὖν τοὐναντίον εἰ μεταβάλλοιεν, ἢ ἐν ταὐτῷ μένοιεν E ἂν ἐπικρατοῦσαι πάλιν ἡ θρὶξ τοῦ ὑγροῦ. ἐκείνως δὲ πεπηγότος καὶ περικεκλεισμένου τοῦ ὑγροῦ, τὰς τρίχας τῷ βάρει κρατεῖν. εἰ δὲ μηδαμόσε κεκλίσθαι δύναιντο αἱ τρίχες, ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ πεπηγότος, λείπεται ἵστασθαι ὀρθάς. ἢ διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ καταψύξεως τὸ θερμὸν, εἰς τὸν ἐντὸς τόπον ἀθροίζεσθαι; ἐκλείποντος δὲ ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ θερμοῦ, συνίσταται μᾶλλον ἡ σάρξ. συναγομένης δὲ, ὀρθότεραι αἱ τρίχες F γίνονται, καθάπερ ἐάν τις εἰς τὴν γῆν ἐμπήξας κάρφος ἢ ἄλλο τι, συστείλῃ, καὶ περιθῇ συνέχῃ τὴν γῆν, μᾶλλον ὀρθοῦται, ἢ ἐὰν ἐᾷ μὴ συνεχομένην.

Ergo simile à suo simili affici nihil potest: vt autem calor hominis frigentis intus consistit,& se colligit, sic humor,& rigor parti exteriori relinquuntur, contrariumque sui contrarii corrumpens est: efficitur rectè, vt si sensim paulatimque tepefiant, calor prouocetur, & exeat: itaque minus doleant: sin subitò recalescant, amplius adducatur,& adstringatur itaque dolendum a mius sit. 16 Cur refrigerati magis ab eodem calore vrimur atque dolemus? Vtrum caro suæ causa densitatis calorem occurrentem sibi tenacius suscipit, ex quo plumbum calidius redditur, quàm lana. An calor vi penetrat, eo quòd foramina nimio frigore congelauerunt. 17 Quam ob causam non rigent, qui irascuntur? An quòd ira, & excandescentia timiditati contrarii affectus sunt. Est autem ira ex igne proficiscens. Cum enim intus copiam ignis retinemus,concalescimus: quod maximè in puerili ætate perspicere licet. Pueri nanque primùm spiritus copiam retrahunt, deinde rubescunt: calor enim cùm intus affatim subsistit,atque humificat, facit vt erubescant. Nam si quis largè aquã frigidam his infuderit,iram sedabit: sic enim calor extinguitur. Pauidi autem, & perterriti contrà: rigent enim & frigidi pallidique redduntur Calor nanque eorũ se summis de partibus seuocat ad imas.

18 Quam ob rem quoties inhorrescimus,pili eriguntur? An quòd in humore occulti continentur:humor enim à pili altitudine vincitur. Horror autẽ,pulsu frigoris fieri solet. Frigus verò calidum humorem congelet,naturæ ratio vult. Ergo vbi commutatus congelatusque humor est,in quo pili inhærent,pilos ipsos mutari consentaneum est. Aut igitur partem aduersam se transferent, aut in eadem manebunt, si rursus vincere humorem potuerint: at verisimile non est,vt humorem gelatum, coactumque pilus vincere suo ponduscuIo possit. Ergo si pilus vndique gelido humore obsessus,ne quò valeat inclinari,restat sanè vt erectus consistat: an quoniam calor pulsus frigore ad locum interiorem se colligit. Vbi autem calor se à carne dimouit,caro plenius cogitur, coactaque pilos eminentius erigi cogit:quomodo si cum terræ festucam, aut aliud quodlibet infixeris, constrinxeris, atque vndique terram colligas,efficies, vt magis erigi possit quod infixum est, quàm si terra minus esse coactum siueris.

19 Quam ob causam qui rigent, maximè dormire nō valeant? An quoniam qui riget, spiritum magis retinet quàm laxat: qui dormit, magis reddit quàm attrahit. Facit igitur rigor, vt contra agatur, quàm cum dormitur. A

Eorum quæ ad vibices, & cicatrices & pelles pertinent, Sectio nona, cuius quæstiones XIIII. B

CVr pelles recenter detractæ, maximéque arietum, verberum vulneribus, & vibicibus admotæ, & oua super confracta prohibent vlcera, ne consistant? An ratione vtraque humor colligi intumeréque prohibetur. Pars enim collisa humorem trahit, intumescitque propter feruorem. Oua sua lentitia glutinant, atque ita intumescere non sinunt, vt etiam in angustis glutine agitur. Conglutinare possunt pelles quoque ob suam lentitiam, hærentes C nimirum, simulque suo calore concoquūt inflammationémque sedant: neque enim detrahere eas solemus, nisi diebus aliquot post. Etiā qui ex sale, acetóve perfricandum censent, inflammationem tollere volunt. 2 Cur cicatrices reliquo quidem in corpore nigræ, oculis albæ inducuntur? An quòd cicatrix colorem priori contrarium trahit, scilicet quemadmodum omnia, quæ ægrotarint. Vlcera autē D parte oculi nigra contrahi solent: verumtamen neque in corpore statim nigrescunt, sed principiò albæ sunt: neque in oculo semper nigræ, sed demum vel ex toto, vel magna ex parte redduntur.

3 Cur ferula oras, siue ambitum plagæ rubidum, medium album facit? Vtrum, quòd sanguinē pellit ex medio, quòd maximè ferit, quia in orbem se colligit, & rotunda est. An ea quidem de causa sangui- E nem deinde redire oporteret? Rubedo autem, non nisi concursus sanguinis est, sique in eum locū, qui ictus est. 4 Quare cùm membra à ferula vehementiùs feriuntur, medium carnis album, oræ rubræ redduntur: ligno autem contrà, medium amplius rubet? An quòd ferula suam ob leuitatem, vbi vehementer percussit, sanguinem residentem per summa dissipat. Itaque vnde sanguis defuerit, mox ea pars F alba exsistit: quo autem plenius fluxit, hic rubor ambit. Cumque plaga intumuit, sanguis citò suam sedem repetere non potest, quoniam & exiguus est & relationem per accliue agat, necesse est: nō enim nisi copia magna referri potest contra naturā. Atactus, quos dura corpora infestat, asia.

κβ Διὰ τί οἱ ῥιγοῦντες μάλιστα οὐ καθεύδουσιν; ἢ διότι ὁ ῥιγῶν μᾶλλον κατέχει τὸ πνεῦμα ἢ ἐκπνεῖ· ὁ δὲ καθεύδων, ἐκπνεῖ μᾶλλον ἢ εἰσπνεῖ; ἐναντίως οὖν ποιεῖ ἔχειν τὸ ῥῖγος τῷ καθεύδειν.

Ὅσα περὶ ὑπώπια καὶ οὐλὰς καὶ μώλωπας. Θ.

ΔΙὰ τί ἐπὶ τοὺς μώλωπας κωλύει τὰ νεόδαρτα δέρματα προσπτυσσόμενα, καὶ μάλιστα κριῶν, καὶ ᾠὰ ἐπικαταγνύμενα; ἢ ὅτι ἄμφω κωλύει τὴν ἄθροισιν τοῦ ὑγροῦ, καὶ τὴν ἔπαρσιν; τὸ γὰρ ἀποθλασθὲν ἕλκει, ἐπαίρεται διὰ τὴν θερμασίαν. τά τε δὴ ᾠὰ, διὰ τὴν γλισχρότητα κατακολλῶντα, κωλύει ἐπαίρεσθαι, καθάπερ καὶ τὰ κόμματα ἐν ἀγγείῳ καὶ ἡ βύβλος καὶ τὰ δέρματα, τῇ τε γλισχρότητι προσκολλᾶται, καὶ ἅμα τῇ θερμότητι συμπέττει, καὶ παύει τὴν φλεγμασίαν. οὐ δεῖ γὰρ ἀφαιρεῖσθαι ἡμερῶν τινῶν. ἐξαίρειν δὲ βουλόμενοι τὴν φλεγμασίαν, καὶ οἱ τῷ ἁλὶ καὶ τῷ ὄξει τρίβοντες. β Διὰ τί ἐν μὲν τῷ ἄλλῳ σώματι αἱ οὐλαὶ μέλαιναι, ἐν δὲ τῷ ὀφθαλμῷ λευκαί; ἢ ὅτι ἐναντίαν χρόαν ἡ οὐλὴ λαμβάνει τῷ προϋπάρχοντι, ὥσπερ καὶ τὰ νοσώδη; ἐν τῷ μέλανι δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς τὰ ἕλκη. οὐ μὴν δὲ ἐν σώματι μέλαιναι [εὐθὺς, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς λευκαί, οὐδὲ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ ἀεὶ μέλαιναι,] ἀλλ' ἀποκαθίστανται τῷ χρόνῳ, ἢ ἁπλῶς ἢ μᾶλλον. γ Διὰ τί ὁ νάρθηξ τὸ κύκλῳ τῆς πληγῆς ποιεῖ ἐρυθρὸν, τὸ δὲ μέσον, λευκόν; πότερον ὅτι ἀποπιέζει τὸ αἷμα ἐκ τοῦ μέσου, καθ' ὃ μάλιστα προσπίπτει περιφερὴς ὤν; εἰ δὲ δεῖ ἐπανιέναι διά γε τοῦτο πάλιν· ἀλλ' αἵματος συνδρομὴ τὸ ἐρύθημά ἐστι· συνδρομὴ δὲ, εἰς τὸν πληγέντα τόπον. δ Διὰ τί τῷ ὑπὸ νάρθηκος σφόδρα τυπτόμενον, τὸ μέσον τῆς σαρκὸς λευκὸν γίνεται, τὸ κύκλῳ δὲ, ἐρυθρόν· ξύλῳ δὲ, ἐρυθρότερον τὸ μέσον; ἢ ὅτι ὁ ὑπὸ νάρθηκος διὰ κουφότητα, ἐὰν σφόδρα πατάξῃ, τὸ ἐπιπολῆς διασκεδάννυσιν αἷμα· ὅθεν ἐπιλείπει ἐξέλιπε, λευκὸν φαίνεται· οὗ δὲ πλεῖον ἀπῆλθεν, ἐρυθρότερον, οἰδήσαντος δὲ τοῦ πληγέντος, οὐ ταχέως ἀποκαθίσταται τὸ συνελθὸν αἷμα, διὰ τὸ ὀλίγον τε εἶναι, καὶ τὴν φορὰν εἰς τὸ παρὰ φύσιν εἶναι. πλῆθος γὰρ βιασθὲν, διὰ τὸ παρὰ φύσιν φορὰν ἀνεχόμενον. διὰ δὲ τῶν σκληρῶν, αἱ πληγαὶ, διὰ βάρος καὶ τὴν ἰσχὺν

θλίβ

θλίψιν καὶ θλάσιν ποιοῦσι. θλιβόμενον μὲν οὖν, κοῖλον γίνεται· θλώμενον δὲ, ἀραιόν. τὸ μὲν γὰρ καὶ διαίρεσίς ἐστι μικρὰ ἡ θλάσις. κοίλου δὲ καὶ ἀραιοῦ γινομένου τοῦ μέσου, φέρεται εἰς αὐτὸ, ἐκ τῆς κύκλῳ ὑποστάσεως αἷμα. κάτω τε γὰρ τὸ σῶμα φέρεσθαι, καὶ εἰς τὰ ἀραιὰ τῷ εἴκειν αὐτά. ἀθροιζόμενον δὲ ἐν τοιούτῳ ἐκ παντὸς τοῦ σώματος, τὸ τε μέσον ἐρυθραίνει· ἃ δὲ ἀπολείπει, λευκαίνει.

5 Διὰ τί αἱ οὐλαὶ μέλαιναι τῶν σπληνιώντων; ἢ ὅτι τὸ αἷμα διεφθαρμένον ἔχουσι, διὰ τὴν ἐκ τοῦ σπληνὸς σύμμιξιν τοιούτου αἵματος καὶ ὑδαρεῖ; ὁ μὲν οὖν οὐλὴ, τὸ δέρμα λεπτὸν καὶ ἐπιπόλαιον ἔχει· τὸ δὲ αἷμα, διὰ τὸ ὑδαρὲς καὶ θερμὸν εἶναι μέλαν ὂν, τοιαύτην ποιεῖ τὴν οὐλὴν φαινομένην· καὶ δὴ πλεονάκις ἡ οὐλὴ ἐν τούτῳ γίνεται μελαντέρα. γίνεται δὲ διὰ ταῦτα. δι' ἀσθένειαν γὰρ τοῦ δέρματος, καταψύχεται τὸ αἷμα, καὶ ἐξατμίζοντος τοῦ θερμοῦ, γίνεται μελάντερον. ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς πρεσβύταις, τό τε χρῶμα μελάντερον γίνεται, καὶ αἱ ἄλλαι αἱ συμβαίνουσαι μελάντεραι, οἷον οὖν ὑπώπιον γὰρ αὐτοῖς ἅπαν τὸ σῶμα οὐ διὰ τὴν λεπτότητα τοῦ δέρματος, ἀλλ' ὅτι τὸ θερμὸν ἐκλείπει.

6 Πότερον ὅσα τῆς αὐτῆς αἰτίας, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν εἰς τὸ ποιεῖν, ἢ οὔ. λέγω δὲ, οἷον ἐπεὶ τὰ ὑπώπια καὶ ὁ χαλκὸς ἐξαίρει, καὶ ἡ ῥαφανὶς καὶ ὁ κύαμος διαμασώμενος, καὶ ὁ πνεύμων, καὶ ἡ ἄργιλος, καὶ ἕτερ' ἄττα, τὴν αὐτὴν δύναμιν. ὁ μὲν χαλκὸς, τῷ ἰὸν ἔχειν φαρμακώδη· ὁ δὲ κύαμος καὶ ὁ πνεύμων καὶ ἡ ἄργιλος, τῷ ἐπισπᾶν ἐφ' ἑαυτὰ διὰ μανότητα· ἀλλὰ δὴ, ὑφ' ἑτέρας αἰτίας; ἢ τὸ μὲν ἔχατον, ὅτι πάντων τῶν τοιούτων ταὐτό; πολλὰ γὰρ καὶ ἐναντία τούτοις, καθάπερ καὶ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρόν. τὰ δὲ περὶ τούτων, οὐδὲν κωλύει ἕτερα.

7 Διὰ τί αἱ μὲν ἄλλαι οὐλαὶ, μέλαιναι γίνονται· αἱ δὲ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, λευκαί; ἢ ὅτι μεταβάλλουσιν ἐν ᾧ ἂν ὦσι πρὸς τὰς χροιάς· ὁ δὲ τοῦ ὀφθαλμοῦ μέλας ἐστὶ γίνεται· ὥστε ἀνάγκη λευκὰς γίνεσθαι.

8 Διὰ τί ὀδυνηροτέρα ἡ πληγὴ τοῦ νάρθηκος, ἢ τῶν σκληροτέρων, ἐάν τις κατὰ λόγον σκοπῇ τύπτων; εὐλογώτερον γὰρ τὴν τοῦ σκληροτέρου εἶναι ἀλγεινοτέραν· μᾶλλον γὰρ τύπτει. ἢ ὅτι ἡ σὰρξ, ἀλγεῖ, οὐ μόνον τυπτομένη, ἀλλὰ καὶ τύπτουσα;

A gunt, collidúntque ponderis ratione ac robore. Afflictum itaque medium, cauum redditur, collisum autem rarum existit: collisio nanque, dissectio, & distractio leuis est. Quod cum cauum, collisumque reddatur, sanguis ad id summis de oris vndique fertur: nam & aptus ferri deorsum est, & laxa expeditius subit, quod ea cedunt facilius. Vbi autem sanguis eò ipse se collegit, efficitur

B merito vt medium rubore tingatur: oræ autem, quas deserunt, albedine decolorentur.

5 Cur nigræ cicatrices hominum sunt, qui vitio lienis tenentur? An quòd sanguis eorũ corruptus est, propter admistionem morbosi dilutique sanguinis qui à liene procedit? Cicatrix igitur cute prætenui, summaque constitit. Sãguis verò ille quia vt dilutus, & calidus sit, niger est: cicatricem nigram transpectus vtique ostendit,

C & quidem sæpius. Hac eadem de causa cicatrix nigrior fit: sanguis etenim cutis imbecillitate frigescit, & calore euaporante atrior redditur. Senioribus etiam pari ratione cutis magis nigrescit, & natiuæ cicatrices atriores, quàm iunioribus habentur: est enim quasi vibicatum corpus eorũ totum, non ob aliquam cutis tenuitatem, sed quòd calor deficerit. 6 Vtrum quæcunque rei eiusdem causam obtinent, vim

D habent eandem ad agendum, an nõ? Verbi causa cum vibices discutit, & ab ære & à radicula & à faba commanducata & à pulmone, & ab argilla & ab aliis huiusmodi possint, singuláne vi eadem hoc efficiãt an diuersa? An æs ideò tollit, quoniã rubiginem prope se fert, quæ pro medicamento accipi potest? Faba verò, & pulmo, & argilla, eò quòd ad se attrahũt propter sui corporis raritatem, cæteraque prædi-

E cta aliis ex causis idem faciunt. An vitinium quidem in his omnibus idem est? Quòd autem antecedit, hoc discrimini fore, nihil est quod prohibeat.

7 Cur cæteræ cicatrices nigræ, oculi albæ consistunt? An quòd cicatrices colorem contrahunt contrarium parti in qua efficiuntur. At in parte oculi nigra fieri solent: ergo albæ efficiantur necesse est.

8 Cur ictus ferulæ dolorem amplius

F mouet, quàm aliquid duriorum? Ita enim deprehenditur, si quis eam verberat ratione considerat, cum tamen ictum durioris vehementiorem esse ratio potior exigit: acrius enim ferit, quod durius est. An quòd caro non solùm cum percutitur, sed etiam cum repercutit, dolet.

Igitur à duris percuti tantùm potest: cedit enim propter eorum duritiem. At verò à ferula vtrunque sanè accidit, vt & percutiatur, & repercutiat, propter ponderis leuitatem, cùm scilicet non cedat. sed reniutatur, ita vt ictus possit duplicari.

9 Cur thapsia & cyathus, quæ contraria planè inter se sunt, pariter vibices possunt discutere, hic principiò, illa pòst? Cyathus enim frigidus est: quod etiam poeta inquit Homerus:

Et gelido dentes defixit in ære.

Thapsia verò calida, & vrens. An quòd vt animo deficientibus aqua, sic cyathus vibicatis occurrit. Obuians enim refrigeratio, calorem prohibet educi è sanguine, qui per ictum ad summa confluere corporis, atque concrescere solet, vbi calor decesserit. Fit enim vt perinde, ac si extra sit, congeletur, cùm sub cute est, propéque abest, vt extrà sit. At verò cùm calori exitus negatur, non concrescit, sed se rursum diffundit, & sedem vnde effluxit, repetit. Quod idem thapsia quoque præstare potest, quippe quæ caloris sui facultate prohibeat, ne sanguis gelascat. 10 Cur æneis quibusdam admotis, vt cyathis, aliisque generis eiusdem, vibices reprimi, resoluique possunt. An quoniam æs natura frigidum est: ergo calorem effluere vetat è sanguine, quem ictus collegit. Eo nanque per summa corporis exhausto, vibex existit. Itaque celeriter admouendum est antè, quàm geletur. Et thapsia verò ex melle illita eadem de causa iuuat: quia enim calida est, sanguinem refrigescere prohibet. 11 Cur si in eodem loco sæpius vlcus extiterit, cicatrix atra ducetur? An quacunque parte vlcus se ostenderit, hæc admodum debilitatur, eòque magis, quo vlceratum sæpius fit. Debile autem omne frigescit, humorisque plenum est: quo fit, vt nigrum quoque appareat. Et quidem vlcera magna, & vetera, cicatrice atra obducta videmus. Sæpe autem vlcus cœpisse, non aliud est, nisi vlcus diu habuisse. 12 Cur vibicibus cyathos admouere solemus? An quòd locus, quo icti fuerimus, refrigeratur, calórque inde omnis decessit. Cyathus itaque admotus; facit æris frigiditate, ne calor abeat.

13 Cur pili cicatricibus nequeunt exoriri? An quod omnes meatus obcæcantur, & variant, è quibus pili se promouere solent? 14 Cur ictus tumorem, liuorémque suscipiant? An quod de loco percusso

A ὑπὸ μὲν οὖν τῶν σκληρῶν τύπτεται μόνον (ὑπείκει γὰρ διὰ τὴν σκληρότητα αὐτῶν) ὑπὸ δὲ τοῦ νάρθηκος, ἀμφότερα αὐτῷ συμβαίνει, τύπτεσθαί τε, καὶ διὰ κουφότητα τοῦ βάρους τύπτειν μὴ εἴκοντος· ὥστε διπλασία γίνεται ἡ πληγή. θ Διὰ τί ἡ θαψία καὶ ὁ κύαθος τὰ ὑπώπια παύουσι, ὁ μὲν ἐξ ἀρχῆς, ἡ δὲ, ὕστερον, ἐναντία ὄντα; ὁ μὲν γὰρ κύαθος, ψυχρὸς (ὥστε
B καὶ ὁ ποιητής φησι, ψυχρὸν δ' ἕλε χαλκὸν ὀδοῦσιν) ἡ δὲ θαψία, θερμὸν καὶ καυστικόν. ἢ ὁ μὲν κύαθος, ὥσπερ τοῖς λιποψυχοῦσι τὸ ὕδωρ; ἀντιπεριϊστᾶσα γὰρ ἡ ψύξις, κωλύει ἐξιέναι τὸ θερμὸν ἐκ τοῦ αἵματος ἐξ ἐπιπολῆς, διὰ τὴν πληγὴν συνδεδραμηκότος, καὶ ὅταν ἐξέλθῃ τὸ θερμόν, πήγνυσθαι· ὥσπερ γὰρ αἰεὶ ἔξω ὂν πήγνυται, καὶ ἐγγύς τι ἔξω τὸ αἷμα,
C ὅταν ᾖ ὑπὸ τὸ δέρμα, κωλυθέντος διεξιέναι τοῦ θερμοῦ, διὰ τὴν ψυχρότητα τοῦ χαλκοῦ οὐ πήγνυται, ἀλλὰ πάλιν διαχεῖται καὶ ἐπανέρχεται ὅθεν συνδεδράμηκεν. ἡ δὲ θαψία, θερμὴ οὖσα, τὸ αὐτὸ ποιεῖ. κωλύει γὰρ πήγνυσθαι, θερμὴ οὖσα. ι Διὰ τί τὰ ὑπώπια διαλύεται προστιθεμένου τοῦ χαλκοῦ, οἷον κυάθου, καὶ τῶν τοιούτων; ἢ διότι ψυχρὸς ὁ χαλκός
D ἐστι· κωλύει οὖν τὸ θερμὸν ἐξιέναι ἐκ τοῦ συνιόντος αἵματος ὑπὸ τῆς πληγῆς· οὗ ἐξελθόντος ἐκ τῆς ἐπιπολῆς γίνεται ὑπώπιον. διὸ καὶ ταχὺ δεῖ προστιθέναι πρὶν πεπηγέναι. καὶ ἡ θαψία δὲ μετὰ μέλιτος βοηθεῖ, διὰ τὸ αὐτό. θερμὴ γὰρ οὖσα, κωλύει ψύχεσθαι τὸ αἷμα. ια Διὰ τί ποτε ὅταν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ πλεονάκις ἕλκος γένηται, ἡ οὐλὴ μέλαινα γίνεται; ἢ ὁπόταν γένηται ἕλκος, τοῦ ἀσθε-
E νὲς ἐστι τοῦτο· καὶ ὅσῳ αἱ πλεονάκις, τοσούτῳ μᾶλλον. τὰ δὲ ἀσθενῆ, κατεψυγμένα καὶ ὑγρότητος πλήρη; διὸ καὶ μέλανα φαίνεται. οἱ τὰ μεγάλα ἕλκη καὶ πολυχρόνια μελαίνας τὰς οὐλὰς ἔχουσι. τὸ δὲ πολλάκις λαβεῖν ἕλκος, οὐδὲν ἀλλ' ἢ πολὺν χρόνον ἔχειν ἐστὶν ἕλκος. ιβ Διὰ τί ποτε πρὸς τὰ ὑπώπια τοὺς κυάθους προστιθέμεθα; ἢ διότι ὅταν πληγῶμεν, ὁ τόπος καταψύχεται, τὸ δὲ
F θερμὸν ἀποχωρεῖ. προστιθέμενος οὖν ὁ κύαθος, ψυχροῦ ὄντος τοῦ χαλκοῦ, διακωλύει τὸ θερμὸν ἐκτοπίζεσθαι. ιγ Διὰ τί ἐν ταῖς οὐλαῖς οὐ γίνονται τρίχες; ἢ ὅτι οἱ πόροι ἐπιτυφλοῦνται ἐξ ὧν αἱ τρίχες, καὶ παραλλάττουσιν; ιδ Διὰ τί οἰδήματα καὶ πελιδνώματα λαμβάνουσιν αἱ πληγαί; ἢ διότι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ

πόν

τόπον διαςελλόντα τὰ ὑγρὰ, εἰς δὲ πλησίον τόπους συγκλεισθέντα ἀποπάλλεται πάλιν, καὶ τοῦ καλλίονος ὑγροῦ συναθροιζομένου; ἐὰν δὲ καὶ φλέβιά τινα ῥαγῇ, ὕφαιμος ὁ συνάθροισμα γίνεται.

Επιτομὴ φυσικῶν. ι.

ΔΙὰ τί τὰ μὲν βήττει, τὰ δ' οὔ; οἷον ἄνθρωπος μὲν βήττει, βοῦς δὲ οὔ; πότερον τῷ εἰς ἄλλο τι τετράφθαι τοῖς πλείστοις ζῴοις τὸ περίττωμα, ἀνθρώπῳ δὲ δεῖν; ἢ ὅτι ἐγκέφαλον πλεῖστον καὶ ὑγρότατον ἔχει ὁ ἄνθρωπος; ἡ δὲ βὴξ καταρρέοντος γίνεται φλέγματος. β Διὰ τί ἀνθρώπῳ μόνῳ τῶν ζῴων αἷμα ῥεῖ ἐκ τῶν μυκτήρων; ἢ ὅτι ἐγκέφαλον ἔχει πλεῖστον καὶ ὑγρότατον, ἀφ' οὗ αἱ φλέβες πληρούμεναι τοῦ περιττώματος, διὰ τῶν πόρων ποιοῦνται τὴν ῥύσιν; λεπτότερον γὰρ γίνεται τοῦ αἵματος τοῦ καθαροῦ τὸ τοιοῦτον. τοῦτο δ' ἐστὶ, τὸ μιχθὲν τοῖς τοῦ ἐγκεφάλου περιττώμασι, καὶ ἔστι καθάπερ ἰχώρ.

γ Διὰ τί τῶν ζῴων τὰ μὲν, ὑπὸ σάρκα, [τὰ δὲ, κατὰ σάρκα,] πίονά ἐστι, τὰ δὲ, καθ' ἅμα; ὁπότερα; ἢ ὅσων μὲν πυκνὴ ἡ σὰρξ, ὑπὸ δέρμα, μεταξὺ τοῦ δέρματος καὶ τῆς σαρκὸς συστελλεται ἡ ἰκμὰς, διὰ τὸ ταύτῃ εἶναι τὸ δίοδον ἀφ' ... φύσει ὃ παχυνθὲν γίνεται πιμελή. ὅσα δὲ ἀραιοτέραν ἔχει τὴν σάρκα, καὶ τὸ δέρμα πυκνὸν, κατὰ σάρκα πίονα γίνεται. τὰ δὲ ἀμφοτέρως ἔχοντα, ἐπ' ἀμφότερα πιαίνεται.

δ Διὰ τί οἱ παῖδες καὶ αἱ γυναῖκες, ἧττον ἔχουσι λεύκην τῶν ἀνδρῶν· καὶ τῶν μὲν γυναικῶν, αἱ πρεσβύτιδες μᾶλλον; ἢ ὅτι ἡ λεύκη ἐστὶ πνεύματος ἔξοδος; ἔστι δὲ τὰ μὲν τῶν παίδων ἄπνοα σώματα, διὰ πυκνά· καὶ τὰ τῶν γυναικῶν ἧττον, ἢ τὰ τῶν ἀνδρῶν, ὅτι τὸ πνεῦμα εἰς τὰ καταμήνια τρέπεται. δηλοῖ δὲ ἡ λειότης τὴν πυκνότητα τῆς σαρκός. τὰ δὲ τῶν πρεσβυτέρων καὶ [τὰ] τῶν γραιῶν σώματα εὔπνοα. μανὰ γὰρ, ὥσπερ τὰ παλαιὰ οἰκοδομήματα, διεστῶτα ἔχει τὴν σύνθεσιν τῶν μορίων. ε Διὰ τί ὁ ἄνθρωπος μόνος ἴσχει λεύκην; πότερον ὅτι λεπτοδερμότατον τῶν ζῴων ἐστὶν, ἅμα δὲ καὶ πνευματωδέστερον; σημεῖον δὲ, ὅτι ἡ λεύκη ἐν τοῖς λεπτοδερμοτάτοις μάλιστα καὶ πρῶτον γίνεται μέρεσιν. ἢ διὰ τοῦτό τε, καὶ ὅτι μόνος πολιοῦται

humores disiecti, in loca proxima ruunt, in quibus offendentes retorquentur. Itaque coniuncta, conglutinataque humorum copia, tumor per collectionem exurgit, & si quæ venulæ ruptę sint, confluuiũ id humoris sub cruentum fiat, necesse est.

Eorum quæ ad res naturales pertinent Sectio decima, cuius quæstiones 67.

CVr in animantium genere alia tussiunt, alia nõ? Verbi gratia, homo tussit bos minime. Vtrum quòd cæteris maxima ex parte excrementum aliorsum se vertit hominis autem eò conuerti natura voluit An quòd homo maximum, humidissimúmque cerebrum continet. Tussis autẽ pituita destillante fieri solet. 2 Cur homini tantummodo ex omni animantium numero, sanguis e naribus defluit? An quoniam plurimum cerebri, idemque humidissimum homo continet. Vnde venę excrementis per ora eodem tendentia nimium repletæ, profundere inde coguntur. Sanguis enim vitiatus quisque integro tenuior redditur. Talis autem est, qui & cerebri excrementis miscuerit, & quasi in saniem degenerat. 3 Cur alia ex animantibus sub cutem, alia intra carnem, alia vtroque modo pinguescere cõsueuerunt? An quibus densa est caro, iis inter cutem, & carnem humor prætenuis cogitur: quod is semper sua natura eminet, atque residet, qui tandem concoctus, pingue effici solet. Quæ autem carne sunt rariore, cutémque gerunt obuiam, hæc opima intra carnem redduntur Quæ verò vtroque modo se habent, vtroque etiam pinguescunt. 4 Cur vitiliginem pueri, mulieresque minus habent, quam viri & in eo ipso fœminino sexu, quæ prouectæ ætate sunt, magis habent, quam minores? An quòd vitiligo exitus spiritus est. Corpora autem puerorum contextu denso, non facili expiratu constant & mulierum minus expirant, quàm virorum. Spiritus nanque in menstrua se auertit fœminæ: densitatem vero leuitas eiusdem satis declarat. Quæ autem corpora ætate processerint, aut consenuerint, respiratiora euadunt: hæc enim modo ædificij veteris, structuram suarum partium laxiorem iam habent.

5 Cur homo tantùm habeat vitiliginem? Vtrum quòd tenuissimam is ex omnibus animalibus cutẽ habet simulque flatibus redundat: indicium verò, quod vitiligo partibus tenuissima cute obtectis, maximè, primùmque existit. An & his ipsis de causis, & præterea quòd homo vnus

ex omnium animantium numero canescit: quippe cùm in vitiligine pili canitie immutentur. Itaque fieri non potest, vt vitiliginem habeant, quæ nunquam canescere soleant. 6 Cur capris, & ouibus lac plurimum demulgetur, quæ corpore non maximo sunt: homini autem, & boui minus, scilicet ad corporis proportionem? Vtrum quòd his copia in corpus absumitur, cæteris in excrementum se confert: ouibus autem, & capris quantum excrementi accesserit, omne in lac transit. An quòd plura gignunt, quàm quæ magno sunt corpore: itaque plus attrahunt excrementi quoniam plura alendum sit. An his grauidis plus excrementi propter corporis imbecillitatem redundat. Lac autem excremento consistere certum est. 7 Cur animantium alia, cùm aquam mutarint, colorem suum amittunt, similiáque loci illius domesticis redduntur, vt capræ: alia verò nunquam amittunt, vt homo, 8 Ad summam cur alia mutantur, alia non: vt coruus, qui semper incommutabilis persistit? An quorum natura vincere, perdomaréque humorem non potest, vt auium, quæ væsicam quoque nullam ob eam rem obtinent. hæc nusquam mutari possunt. 9 Sed cur non illa eadem, sed quæ nata ex his sunt, hæc mutentur? An quod recens nata, suis parentibus sunt infirmiora. 10 Cur mares corpore maiori ex toto penè sunt, quàm fœminæ? Verū quod mares calidiores fœminis sunt: quæ res vim obtinet augendi. An quod mares præditi natura integra sunt, fœminæ manca, oblæsáque desciscunt. An quòd mares longo temporis spatio perficiuntur, fœminæ breui. 11 Cur in animantium genere alia breui tempore pariunt, alia diu gestant? An longiùs perfici solent quibus longiora sunt vitæ spatia. Sunt autem partu tardiora, quæ longo tempore viuunt: sed non vniuersaliter id est. Equus enim vt tardiùs maximè, quàm homo, parit, sic viuere minus potest. Cuius rei causam, vuluæ, siue vteri durities habet. Quomodo enim ager sitiens, haud citò suas stirpes enutrit: sic durior vulua equarum, in formando, nutricandóque suo fœtu remoratur. 12 Cur proles cæterorum animantium magis, quàm hominis, suis parentibus similem gerit naturam? An quod homo vago variòque plurimùm animo in coitu est: prout autem pater, matérque in conceptu affecti fuerunt, ita partus euariant. Cætera verò animantia omnia, aut certè plurima, rei tantum ipsi intendunt, totáque sese Veneri dedunt.

τῶν ζῴων; ἐν γὰρ ταῖς λεύκαις πολιαὶ γίνονται αἱ τρίχες. ὥστε ἀδύνατον ὅσα μὴ πολιοῦται, λεύκην ἔχειν. ε Διὰ τί αἶγες μὲν καὶ πρόβατα ἀμέλγονται πλεῖστον γάλα, οὐ μέγιστον σῶμα ἔχοντα· ἄνθρωποι δὲ καὶ βόες, ἔλαττον ὡς κατὰ λόγον; πότερον ὅτι εἰς τὸ σῶμα ἀναλίσκεται τοῖς δὲ ἄλλοις, εἰς τὸ περίττωμα; τοῖς [δὲ] προβάτοις καὶ ταῖς αἰξί, τὸ περιγινόμενον τοῦ περιττώματος γάλα γίνεται πᾶν; ἢ ὅτι πολυτοκώτερα ὄντα τῶν μεγάλων. ὥστε πλεῖον συνάγει περίττωμα, διὰ τὸ πλείω τρέφειν; ἢ δι' ἀσθένειαν τοῦ σώματος πλεῖον περίττωμα γίνεται κυούσαις αὐταῖς; τὸ δὲ γάλα, γίνεται ἐκ τοῦ περιττώματος.

ϛ Διὰ τί τῶν ζῴων τὰ μὲν μεταβάλλοντα τὰ ὕδατα, μεταβάλλει τὰς χρόας, καὶ ὅμοια γίνεται τοῖς ἐκεῖ, οἷον αἶγες· τὰ δὲ, οὔ, οἷον ἄνθρωπος; η Καὶ ὅλως δὲ διὰ τί τὰ μὲν, μεταβάλλει· τὰ δὲ, οὔ· οἷον κόραξ οὐ μεταβάλλει; ἢ ὧν μὲν οὐ κρατεῖ ἡ φύσις τοῦ ὑγροῦ, ὥσπερ ἡ τῶν ὀρνίθων, (διὸ καὶ κύστιν οὐκ ἔχει) οὐ μεταβάλλει; θ Καὶ διὰ τί οὐκ αὐτά, ἀλλὰ τὰ ἔκγονα μεταβάλλει; ἢ ὅτι ἀσθενέστερα [τὰ νέα] τῶν γεννησάντων;

Ἔτι περὶ τῶν αὐτῶν.

Διὰ τί τὰ ἄρρενα μείζονα τῶν θηλειῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ; πότερον ὅτι θερμότερον· τοῦτο δὲ αὐξητικόν; ἢ ὅτι ὁλόκληρον· τὰ δὲ, πεπήρωται; ἢ ὅτι τὰ μὲν, ἐν πολλῷ χρόνῳ τελειοῦται· τὰ δὲ, ἐν ὀλίγῳ; β Διὰ τί τὰ μὲν ταχυτόκα τῶν ζῴων ἐστὶ τῶν δὲ, πολυχρόνιος ἡ κύησις; ἢ ὅτι τὰ μακροβιώτερα, βραδύτερον τελειοῦται; ἔστι δὲ βραδυτόκα, τὰ μακρόβια. οὐ μήν τοι τὰ μάλιστα· οἷον ἵππος ἀνθρώπου βραδυτοκώτερος μὲν μᾶλλον, ὀλιγοχρονιώτερος δέ. τούτου δ' αἴτιον, ἡ σκληρότης τῆς ὑστέρας. ὥσπερ γὰρ ἡ ξηρὰ γῆ οὐ ταχὺ ἐκτρέφει, οὕτω καὶ ἡ τοῦ ἵππου ὑστέρα. γ Διὰ τί τοῖς ἄλλοις ζῴοις τὰ ἔκγονα μᾶλλον τοῖς γονεῦσιν ὁμοιοῦται, ἢ τοῖς ἀνθρώποις; ἢ ὅτι ὁ μὲν ἄνθρωπος πολλαχῶς διατίθεται τὴν ψυχὴν κατὰ τὴν ὁμιλίαν; ὡς δ' ἂν ὅ τε πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ διατεθῶσιν, οὕτω γίνεται [καὶ] τὰ τικτόμενα. τὰ δὲ ἄλλα ζῷα, τὰ μὲν πλεῖστα πρὸς αὐτὸ τοῦτό εἰσι.

Adde

ὅτι δὲ οὐ πληροῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, διὰ ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν. Δ Διὰ τί οἱ λευκοὶ ἄνθρωποι καὶ ἵπποι ἐπὶ τὸ πολὺ γλαυκοί; ἢ διότι [τριῶν] χρωμάτων ὄντων τοῖς ὄμμασι, μέλανος καὶ αἰγωποῦ καὶ γλαυκοῦ, τῷ τοῦ σώματος χρώματι, καὶ τὸ τῶν ὀφθαλμῶν χρῶμα ἀκολουθεῖ; τοῦτο δέ ἐστι γλαυκότης. Διὰ τίνα αἰτίαν οἱ νάνοι γίνονται; ἔτι δὲ μᾶλλον ζητητέον· διὰ τί τὰ μὲν, ὅλως μεγάλα, τὰ δὲ μικρὰ γίνεται τοιαῦτα τῶν ζῴων· δύο δή τινα αἴτια. ἢ γὰρ ὁ τόπος, ἢ ἡ τροφή. ὁ μὲν [οὖν] τόπος, ἐὰν ᾖ στενός. ἡ δὲ τροφή, ἐὰν ᾖ ὀλίγη· ὥσπερ καὶ ὅσοι τὰ γεννώμενα, πειρῶνται μικροὺς ποιεῖν δὴ οἱ τὰ κυνίδια τρέφοντες ἐν τοῖς ὀρτυγοτροφείοις. ὅσοις μὲν οὖν ὁ τόπος αἴτιος, οὗτοι πυγμαῖοι γίνονται. τὰ μὲν γὰρ πλάτη καὶ τὰ μήκη ἔχοντες γίνονται κατὰ τὸ τῶν γονέων μέγεθος, μικροὶ δὲ ὅλως. τούτου δὲ αἴτιον, ὅτι διὰ τὴν στενότητα τοῦ τόπου συγκλώμεναι αἱ εὐθεῖαι, καμπύλαι γίνονται. ὥσπερ οὖν οἱ ἐπὶ τῶν καπηλείων γραφόμενοι, μικροὶ μέν εἰσι, φαίνονται δ' ἔχοντες πλάτη καὶ βάθη, ὁμοίως συμβαίνει καὶ τοῖς πυγμαίοις. ὅσοι δὲ διὰ τροφῆς ἔνδειαν ἀτελεῖς γίνονται, οὗτοι καὶ παιδαριώδη τὰ μέλη ἔχοντες φαίνονται. καὶ ἐνίους ἰδεῖν ἐστι, μικροὺς μὲν σφόδρα, συμμέτρους δέ· ὥσπερ τὰ Μελιταῖα κυνίδια, αἴτιον δ', ὅτι οὐχ ὡς ὁ τόπος ἡ φύσις ποιεῖ.

ς Διὰ τί τῶν ζῴων τὰ μὲν ἐξ ἀλλήλων γίνεται, τὰ δ', ἔκ τινων συγκρινομένων ὁμοίως τοῖς ἐξ ἀρχῆς γενέσεως αὐτοῖς ὑπαρξάσης; [ἢ] καθάπερ οἱ περὶ φύσεως λέγοντες, λέγουσι, καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν τῶν ζῴων γίνεσθαι, διὰ τὰς μεταβολὰς καὶ μετακινήσεις τοῦ κόσμου καὶ τοῦ παντὸς οὕτω μεγάλας· καὶ νῦν εἴπερ μέλλει πάλιν ἔσεσθαι, τοιαύτας τινὰς ὑπάρξαι δεῖ κινήσεις; ἡ μὲν γὰρ ἀρχή, παντὸς ἔργου μέγιστον. ἥμισυ γάρ· τὸ δὲ σπέρμα, ἀρχή. τῶν μὲν οὖν μικρῶν, καὶ ὅσα γίνεται μὴ ἐξ ἀλλήλων, αἴτιον τοιαῦτα γίνεσθαι ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἐγίνοντο, ἡ τοῦ σπέρματος μικρότης. τοῦ γὰρ ἐλάττονος, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐλάττων. ὥστε ἱκαναὶ καὶ αἱ τούτου μεταβολαὶ πρὸς τὸ γίνεσθαι αὐτῶν τὸ σπέρμα· ὅπερ συμβαίνει. γίνονται γὰρ ἐν ταῖς μεταβολαῖς μάλιστα· τοῖς δὲ [μείζοσι,] μείζονος δεῖ τοιαύτης [καὶ] μεταβολῆς.

B Adde quod ob eam auiditatem, minimè repleri magna ex parte patiuntur. 13 Cur albi tam homines quàm equi, oculis magna ex parte cęſiis ſunt? An cum oculi triplici coloris genere diſtinguantur, nigro, caprino, & cæſio. corporis totius colorem oculi quoq. color cõſequitur: itaq. haud immerito cæſius eſt. 14 Cur homines nana ſtatura proueniũt? Vel potius quærendum in vniuerſum, cur in animantium genere alia paruo, alia magno cõſiſtant corpore? Cauſa duplex ſane reddi poteſt: aut enim locus, aut alimentum id facit. Locus, ſi anguſtus eſt, alimentum ſi exiguum. Quod etiam partu iã edito nonnulli efficere conantur, vt qui catellos in caueolis occluſos, educant. Quibus itaque cauſæ locus eſt, hi pumiliones redduntur. Sunt enim latitudine quidem, profunditatéque pro magnitudine ſuorum parentum, breues, tamẽ omnino. Cuius rei cauſa eſt quod rectæ lineæ in aduncas ſe flectũt. Igitur quo modo tabernarum picturæ, quamuis breues, tamen diſtentæ in latitudinem profunditatémque cernuntur: ita pumiliones quoque formari ex loci anguſtia incidit. At verò qui ob alimenti inopiam perfici non potuerint, hos membris quoque puerilibus cõſtare videmus. Fitque vt aliqui quamuis breues admodum ſint, modice tamen coagmentatas omnes ſui corporis partes habeant, vt Melitenſes catelli. Ratio enim quod non vt locus, ſic natura ſuũ efficere opus ſoleat.

15 Cur in animantium genere alia maris, ac fœminæ coitu creantur, alia concreantur, alia concretis quibuſdam proueniunt, ſimul atque primus eorum ortus extiterit? Quemadmodum qui de natura docent primum animantium ortum, mutatione dimotioneque mundi, vniuerſique orbis ingente diſſerunt extitiſſe. Et quod nunc ſi rurſum ortus eiuſmodi futurus ſit, tales motiones aliquas præceſſiſſe oportebit. Principium enim rei cuiuſq. maximũ eſt, quippe quod rei dimidiũ ſit. Semen autẽ genitale principiũ eſſe, certũ eſt. Ergo minutorum animaliũ quorũque ortus, nullo agi mutuo concubitu ſolet: cauſa cur vt principio extiterunt, creari nũc etiã poſſint, ſeminis exiguitas eſt. Rei nanq. minoris, minus quoq. principiũ eſſe conuenit. Quamobrem huius etiam ſeculi mutationes, ſemen animantium minutorum generi ſatis contrahere poſſunt quod ſæpius vſu euenit. Tũ enim maximè oriũtur cum mutationes tẽporum inceſſerunt. Maiorũ autẽ genus, mutationẽ quoq. pro ſui magnitudine deſiderat ampliorem.

16 Cur animantium alia partu sunt numeroso, vt sus, canis, lepus: alia non, vt homo, vt leo? An quòd alia vuluas, siue vteros continent multos, totidémque formandi loculamenta, quibus impleri percupiunt, quibúsque semen genitale diuidendum, inserendúmque est: alia contrà se habent. 17 Cur homo inter animantes oculorum minimum pro sua magnitudine habet interuallum? An quòd omnium maximè naturali solertia homo constat. Sensus autem contuendi partem versus priorem natura posuit: id enim conspicere oportet, in quod nos ducit ratio mouendi. Quanto autem oculorum plus discriminis sit, tanto magis conspectus vergent in latus: qui si secundam naturam sedem debeant obtinere, quàm minimam esse interuallum certè oportet. Sic enim partem versus priorem ingredi maxime possimus. Adhæc, cæteris animantibus, cùm careant manibus, despiciant prorsus in latera, necesse est: itaque plus eorum oculi distant inter sese & maximè ouium, eò quod maximè prono capite ingrediuntur. 18 Cur cæteris animantibus partium nunquam profusio seminis per somnum incidere assolet, partim rarò? Verum quòd nullum, homine excepto, resupinum cubare consueuit. Nullum autem, nisi resupinum, semen profundere potest. An quod cætera non pariter, vt homines, somniant. Seminis autem per quietem illa profusio non nisi cum imaginatione fieri potest. 19 Cur animalium alia caput moueant, alia non moueant? An quòd quæ collo carent, ea caput mouere nequeunt: nonnulla autem carent collo. 20 Cur in animantium genere homo sternutare maximè solet? Verùm quòd meatus obtinet ampliores per quos spiritus, odorque subeunt: his enim spiritu repletis sternuimus. Indicium verò, datos esse meatus homini laxiores, quòd is olfactu minimè omniũ valet. Quò nãque arctiores meatus sunt, eò magis vim obtinent olfaciendi. Quòd si in ampliores plus humoris ingreditur, quo inflato, sternutamentum fieri solet: tales autem genus hominum omnium maxime animantiũ obtinet, meritò homo solus sternuere sæpissimè cõsueuit. An quòd homo breuissimis naribus est, ita vt humor concalfactus celeriter commutari in spiritum possit, cùm cæteris refrigescat præ longitudine priùs, quàm mutetur. 21 Cur nullius animalis lingua est pinguis? An quoniam pingue vnumquodque densum est. Lingua autem rara sua natura propterea est, vt percipere possit genera saporum. 22 Cur fœminæ intento corpore mingunt, mares minimè?

An quod

A ζ Διὰ τί, τὰ μὲν, πολύτοκα τῶν ζῴων, οἷον ὗς,
κύων, λαγωός· τὰ δ' οὔ, οἷον ἄνθρωπος, λέων; ἢ
ὅτι τὰ μὲν, πολλὰς μήτρας καὶ τόπους ἔχει
ἴσους, καὶ πίμπλασθαι ἐπιθυμεῖ, καὶ εἰς ἃ
σχίζεται ἡ γονή· τὰ δὲ, τοὐναντίον. η Διὰ τί
ἐλάχιστον διάστημα τῶν ὀμμάτων ὁ ἄνθρωπος
ἔχει τῶν ζῴων κατὰ μέγεθος; ἢ διότι μάλιστα
κατὰ φύσιν ἔχει τῶν ἄλλων; ἡ δὲ αἴσθησις φύσει
τὸ ἔμπροσθεν· ἐφ' ὃ γὰρ ἡ κίνησις, τοῦτο δεῖ
B προορᾶν, ὅσῳ δ' ἂν ᾖ πλεῖον τὸ διάστημα
τῶν ὀμμάτων, τοσούτῳ μᾶλλον αἱ ὄψεις ἔ-
σονται ἐν τῷ πλαγίῳ. τὸ οὖν ἔχειν δεῖ κατὰ
φύσιν, ὅτι ἐλάχιστον δεῖ τὸ διάστημα εἶναι. οὕτω
γὰρ εἰς τὸ πρόσθεν μάλιστα πορεύσονται. ἔτι δὲ
τοῖς ἄλλοις ζῴοις, ἐπεὶ χεῖρας οὐκ ἔχουσιν,
ἀναγκαῖον προορᾶν εἰς τὰ πλάγια. διὸ
πλεῖον διέστηκε τὰ ὄμματα αὐτῶν, καὶ μάλι-
C στα τῶν προβάτων, διὰ τὸ μάλιστα προνενευκὸς
τὴν πορείαν ποιεῖσθαι. θ Διὰ τί τὰ ζῷα,
τὰ μὲν οὐκ ἐξονειρώττει, τὰ δὲ ὀλιγάκις; πότε-
ρον ὅτι οὐδὲν ὕπτιον κατακείμενον ἐξονειρώτ-
τει, ἢ οὐδὲν μὴ ὕπτιον. ἢ ὅτι οὐκ ἐνυπνιάζει τὰ
ἄλλα ὁμοίως; ὁ δὲ ἐξονειρωγμὸς, μετὰ φαντα-
σίας γίνεται. ι Διὰ τί τῶν ζῴων τὰ μὲν κι-
D νεῖ τὴν κεφαλὴν, τὰ δὲ οὐ κινεῖ; ἢ ὅτι ἔνια οὐκ
ἔχει αὐχένα; διὸ ταῦτα οὐ κινεῖ τὴν κεφαλήν.
ια Διὰ τί ἄνθρωπος πτάρνυται τῶν ζῴων μά-
λιστα; πότερον ὅτι τοὺς πόρους, εὐρεῖς ἔχει δι'
ὧν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ὀσμὴ εἰσέρχεται; τούτους δὲ
πληρουμένους πνεύματος, πτάρνυται· ὅτι δὲ
εὐρεῖς, σημεῖον ὅτι ἥκιστα ὀσφραντικὸς τῶν
ἄλλων ζῴων· ἀκριβέστεροι δὲ οἱ λεπτόποροι. εἰ
E οὖν εἰς μὲν τοὺς εὐρεῖς πλεῖον καὶ πλειστά-
κις εἰσέρχεται ὑγρὸν, (οὗ πνευματουμένου ὁ
πταρμὸς γίνεται) τοιούτους δὲ μάλιστα τῶν
ζῴων οἱ ἄνθρωποι ἔχουσι, πλειστάκις ἂν πτάρ-
νοιντο εἰκότως. ἢ ὅτι ἐλαχίστους κατὰ τὸ μῆκος
οἱ μυκτῆρες; ὥστε τὸ θερμανθὲν ὑγρὸν, ταχὺ
δύναται πνεῦμα γίνεσθαι. ἐν δὲ τοῖς ἄλ-
λοις, διὰ μῆκος καταψύχεται πρότερον.
ιβ Διὰ τί ἡ γλῶττα οὐδενὸς πίων τῶν ζῴων;
F ἢ ὅτι τὸ πῖον, πυκνόν· ἡ δὲ γλῶττα, ἀραιὰ φύσει
δεῖν, ὅπως τῶν χυμῶν γνωρίζῃ; ιγ Διὰ τί
τὰ θήλεα συννεύοντα οὐρεῖ, τὰ δὲ ἄρρενα οὔ;

ὅτι πορρωτέρω ἐστὶν ἡ κύστις ἡ τῶν θηλειῶν, καὶ εἰς βάθος καὶ εἰς μῆκος· μεταξὺ γὰρ ἐν ταῖς θηλείαις ἡ μήτρα τῆς ἕδρας καὶ τῆς κύστεως. ὥστε δεῖ τὴν βίαν πλείονος τοῦ ἐκπνευματουμένου, διὰ γὰρ τὴν ἀπόστασιν τῆς μήτρας. βιάζεται δὲ συντεῖνον τῷ πνεύματι. κγ Διὰ τί τῶν ζώων ὁ ὗς μόνος οὐκ ἀποβάλλει τὰς χειμερινὰς τρίχας, τὰ δὲ ἄλλα· καὶ γὰρ κύνες ἀποβάλλουσι, καὶ βόες; ἢ ὅτι θερμότατος ὁ ὗς ἐστι, καὶ ἐκ θερμοῦ πεφύκασιν αἱ τρίχες αὐτοῦ; τοιοῦτον γάρ ἐστι τὸ λιπαρόν. τῶν μὲν οὖν ἄλλων, ἢ διὰ τὸ ἀποψύχεσθαι τὸ ὑγρόν, ἀποπίπτουσιν, ἢ τῷ μὴ δύνασθαι συμπέττειν τὴν τροφὴν τὴν οἰκείαν θερμότητα, ὁ δὲ διὰ τὸ μηδὲν πάσχειν τὴν ὑγρότητα τὴν ἐν αὐτῷ, διὰ τὸ πέττεσθαι καλῶς τὴν τροφήν, οὐκ ἀποβάλλει τὰς τρίχας. ὅταν γὰρ ἡ αἰτία τῆς ἀποβολῆς ἐστιν, ἱκανὸν ἡ πέψις κωλύσαι. ἀμείβεται δὲ καὶ ἄνθρωπος, διὰ [τὸ] πλῆθος καὶ πυκνότητα τῆς τριχός, ἀπαθὴς ἐστιν. οὐ γὰρ διικνεῖται ἡ ψύξις εἰς βάθος, ὥστε πῆξαι τὴν ὑγρότητα, ἢ παγῆναι κωλύσαι τὴν θερμότητα. κδ Διὰ τί τῶν μὲν προβάτων μαλακώτεραι αἱ τρίχες ἀναφύονται τιλλομένων, τῶν δὲ ἀνθρώπων, σκληρότεραι; ἢ ὅτι τῶν μὲν προβάτων ἐκ τῶν ἐπιπολῆς πεφύκασι; διὸ καὶ ἀλύπως ἐκσπῶνται, μενούσης τῆς ἀρχῆς τῆς τροφῆς ἀδιαφθόρου, ἥ ἐστιν ἐν σαρκί. τὰ μὲν οὖν περιττώματα, ἀνεῳχθέντων, ἐξατμίζει μᾶλλον· τὰ δὲ ἔρια, σαρκὸς οἰκείας τροφὴν λαμβάνει· σὰρξ δὲ μαλακοῖς καὶ γλυκέσι τρέφεται. αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων τρίχες, ἐκ βάθους πεφύκασι. διὸ [καὶ] μετ᾽ ἀλγηδόνος ἐκσπῶνται. δῆλον δέ· ἐπισπῶνται γὰρ αἷμα. τραυματιζομένου οὖν τοῦ τόπου, συμβαίνει αὐτὸν καὶ οὐλοῦσθαι. διὸ τέλος μὲν συμβαίνει γίνεσθαι τοῖς τιλλομένοις· ἐὰν δ᾽ αὖ φύωσι τρίχας, σκληρὰς ἀνιέναι, διὰ τὸ τὴν μὲν τροφὴν τῆς σαρκὸς ἐκλελοιπέναι πᾶσαν τὴν ἰκμάδα, ἐκ περιττωμάτων δὲ ἀχρείων γίνεσθαι. σημεῖον δέ· τῶν μὲν γὰρ πρὸς μεσημβρίαν οἰκούντων σκληραί εἰσιν αἱ τρίχες, διὰ τὸ, τὸ ἐκτὸς θερμὸν εἰς βάθος δυνάμενον, ἐξατμίζειν τὴν πεπεμμένην τροφήν· τῶν δὲ ὑπὸ τὰς ἄρκτους, μαλακαί. τούτοις γὰρ ἐπιπολῆς μᾶλλόν ἐστι τὸ θερμὸν αἷμα καὶ οἱ γλυκεῖς χυμοί. διὸ καὶ εὔχροοί εἰσιν. κε Διὰ τί αἱ μὲν τῶν προβάτων τρίχες, ὅσῳ ἂν μακρότεραι ὦσι, σκληρότεραι γίνονται· αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων,

A An quòd fœminarum vesica remotius, tum profunditate, tum longitudine sita est: iacet enim vulua earum interius sedem, atque vesicam. Itaque humor emittendus vim propter spatium vuluæ desiderat pleniorem, quæ per spiritum corpore intento acquiritur. 23 Cur sues hybernum pilum amittere non solent, cum cæteræ quadrupedes soleant? Nam & canes, & boues certè amittere assolent. An
B quòd sus calidissimus omnium est, partique calenti corporis eius pili adhærent, quippe cum pingue tale esse necesse sit. Cæteris itaque vel quia humor refrigeratur pili defluunt, vel quia suus calor alimentum concoquere non potest. Suibus verò non idem incidit, vel quia nihil humor interior affici potest, vel quia bene alimentum concoquitur, nam & si quando causa, cur defluant, sit, tamen prohibere concoquendo vetare potest. Oues, ac homines propter
C sui pili tum densitatem tum copiam, non ita affici pulsu frigoris possunt: non enim altius refrigerationi subire licet, vt possit vel humorem gelare, vel calorem concoquendo seuocare. 24 Cur ouibus expilatis mollior pilus subnascitur, hominum durior? An quòd ouium pili summæ cuti cohærent, euellique ob eam rem sine vllo possunt labore, cum initium alimenti integrum maneat, quod carni iunctum
D est. Meatibus itaque patefactis, excrementa respirare melius possunt: vel'us enim proprio carnis vescitur alimento. Caro autem molli, dulcique alitur pabulo. Hominum contrà quòd altius pili inhærent, per vim, summoque cum dolore euelluntur. Constat id quandoquidem sanguinem secum detrahant. Corpore igitur sauciato euenit, vt tandem cicatrix obducatur: vnde fit, vt vel finem pili amplius
E promendi faciant, qui euulsi fuerint, vel quandiu præterea promere possint, duri extrudantur, eo quod omne valens alimentum carnis exhaustum est, nec nisi materia inutili, & superuacua pilus prouenit. Indicium, quòd hominum omnium plagam inhabitantium Meridianam, pili duritiem præ se ferunt: quoniam calor exterior altius corpus subiens alimentum concoctum facilè absumat in va
F porem: contrà, eorum qui sub Aquilonem incolunt, molles, lasciuique funduntur, quòd his sanguis, dulcisque sapor per summam potius fluitat formam: quam ob rem in his color quoque hilarior est.

25 Cur ouium pili eo duriores sunt, quo prolixiores: hominum contrà molliores,

quo prolixiores? An quòd ouium pili, qui, vt ante diximus, capiunt alimentum, vbi procul se ab ipso deduxerunt initio, ieiunius vescuntur: & alimentum quod inest, vt cæteris, tarde pro sua incoctione euaporatur: itaque siccati duriores redduntur: molle namque humidū est. Hominum verò pili minus alimenti sed plus suo initio hauriunt: concoquitur autem plenius, quoniam minus est. Cōcoctum autem pilum efficit molliorem: concocta etenim quæque molliora inconcoctis redduntur. Iudicium quòd oues recētes vellera molliora gerunt, quàm vetulæ: copia namque excrementi pilum, & oui & hominis procreat. 26 Cur hirti homines, & aues, veneris sint auidiores? An quòd natura humida & calida sunt, qua quidem vtraque qualitate opus ad coitum est: calor enim excernit: humor excernitur. Hæc eadem ratio est, cur etiā claudi homines sint salaciores: his enim vt parum alimēti deorsum, propter crurium vitiationem labitur, sic multum loca petit superiora, sēque in semen conuertit. 27 Cur homini nulla iuba data à natura est? An quoniam barba data est: ergo quod excremētitium alimentum cæteris animantibus in ceruicem se confert, id homini maxillis adire solitum est. 28 Cur pedes animalia pares habeant? An quòd fieri non potest vt aliquid moueatur, nisi parte aliqua sui consistat dummodo non prosiliat. Cum igitur ex duobus illis, motu, & statu confici ingressum, necessum sit, paritatis iam inde ratio patet: bipes enim altero pede mouetur, altero stat. Et quadrupes quoque cū duobus mouetur, reliquis duobus innititur. Parique modo de cæteris, quæ vel senis vel etiā numerosioribus pedibus ingrediūtur, animaduertere licet. 26 Cur equis, & asinis pili e cicatrice promere sese possunt, hominibus autem non possunt? An quòd cæteris animalibus tergus per se corporis est: hominis autem cutis veluti affectus carnis exultat, quippe quæ summa illis forma refrigente solidiuscula existere videatur, quemadmodum crustæ in pulte superducuntur quas vetulas appellamus. Cum itaque illæ non nisi farina elixa sint, hominis quoque cutis nominata, non nisi caro putanda est. Vbi igitur hæc vel vulnus acceperit, vel attrita fuerit, incidit vt hominis quidem caro condensetur. Quam ob rem summa corporis parte immutata, vulnus non eandem compagem capit, qua corpus iam inde ab ortu naturæ extitit,

A μαλακώτεραι; ἢ ὅτι αἱ τῶν προβάτων, οἷον εἴρηται, ξηρὰν ἔχουσαι, [μακραὶ] τὴν ἀρχὴν ἀπηρτημέναι, ἀδροτεραί εἰσι, καὶ ῥᾳδίως ἐξ αὐτῶν ἐξατμίζεται τὸ θερμόν, ἡ ὑπάρχουσα τροφὴ δι᾽ ἀπεψίαν, ξηραινομένη δὲ, σκληροτέρα γίνεται· τὸ γὰρ ὑγρὸν, μαλακόν. αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἐλάττω μὲν, μᾶλλον δὲ τὴν ἀρχήν. πέττεται δὲ αὐτῆς μᾶλλον, διὰ τὸ ἐλάττω εἶναι· πεττομένη δὲ, μαλακωτέραν B ποιεῖ τὴν τρίχα. πάντα γὰρ τὰ πεπεμμένα, τῶν ἀπέπτων μαλακώτερά ἐστιν. ἐκ περιττώματος γὰρ πλείστου ὁ τῶν ἀνθρώπων θρὶξ αὐτοῦ, περιττοῦ. σημεῖον δέ· τὰ γὰρ νέα πρόβατα τῶν παλαιῶν μαλακώτερα ἔχει τὰ ἔρια. κζ Διὰ τί οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ ὄρνιθες οἱ δασεῖς, λάγνοι εἰσίν; ἢ ὅτι θερμοὶ καὶ ὑγροὶ τὴν φύσιν εἰσί; δεῖ δὲ ἀμφοῖν πρὸς τὴν ὀχείαν. C τὸ μὲν γὰρ θερμὸν, ἐκκρίνει· τὸ δὲ ὑγρὸν, ἐκκρίνεται. διὰ τὸ αὐτὸ δὲ, καὶ οἱ χωλοὶ ἄνδρες. ἡ γὰρ τροφὴ αὐτοῖς ὀλίγη μὲν κάτω ἀφικνεῖται, διὰ τὴν ἀναπηρίαν τῶν σκελῶν· εἰς δὲ τὸν ἄνω τόπον ἔρχεται πολλή, καὶ εἰς σπέρμα συγκρίνεται. κη Διὰ τί ὁ ἄνθρωπος χαίτην οὐκ ἔχει; ἢ διότι πώγωνα ἔχει· ὥστε ἐκεῖ ἀποδίδοται τροφὴ τοῖς τοιούτοις περιττώματος, εἰς τὰς σιαγόνας ἔρχεται; D κθ Διὰ τί πάντα τὰ ζῷα ἀρτίους τοὺς πόδας ἔχει; ἢ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται κινεῖσθαι, μὴ ἱσταμένου τινὸς, εἰ μὴ ἄλλεται; ἐπεὶ τοίνυν ἐκ δυεῖν τούτοιν κίνησιν ἀνάγκη τὸ πορευόμενον, ἔκ τε κινήσεως καὶ στάσεως· ταῦτα δὲ ἴσα, καὶ δίποδα, καὶ τετράποδα, διότι τὰ μὲν γὰρ δύο κινεῖ, τὰ δὲ δύο ἑστᾶσι· καὶ τὰ ἄλλα δὲ δύο ἔτι τούτων δι᾽ τὰ μὲν, κινεῖται· τὰ δὲ, ἕστηκε. E λ Διὰ τί τοῖς μὲν ἵπποις καὶ τοῖς ὄνοις ἐκ τῶν οὐλῶν φύονται τρίχες, τοῖς δὲ ἀνθρώποις οὔ; ἢ διότι τοῖς μὲν ἄλλοις ζῴοις ἐστὶ τὸ δέρμα μέρος τῆς σαρκὸς, ἀνθρώπῳ δὲ καθάπερ τὸ πάθος σαρκός; δοκεῖ γὰρ αὐτοῖς τὸ ἐπιπολῆς καταψυχόμενον στερεώτερον γίνεσθαι, καθάπερ τῶν ἑψομένων ἀλεύρων αἱ γραῖαι καλούμεναι. ἐπεὶ οὖν καὶ αὗταί εἰσιν ἄλευρον ἑφθὸν, καὶ τὸ τοῦ ἀνθρώ- F που καλούμενον δέρμα, σάρξ ἐστιν. τραυματισθέντος δὲ ἢ τριβέντος, ἀνθρώπου μὲν ἡ σὰρξ συμβαίνει πυκνοῦσθαι· διὸ ἀλλοιωθείσης τῆς ἐπιπολῆς σαρκὸς, οὐ τὴν αὐτὴν σύστασιν λαμβάνει τὰ βλαστήματα, ὥσπερ καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς

ἀλλοι-

A δυσκαθαίρετοι δ' αὐτὰς μὴ γίνεσθαι ὅτι τὸ ἐξ ἀρχῆς, οὐδὲν ἄτοπον. ἐπιδηλὸν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρρωστιῶν καλουμένων· καὶ γὰρ αὗται τὰς ὅλας πολλάκις σαρκὰς φθείρουσι καὶ ἀλλοιοῦσιν. τῶν δὲ ὑγιασθέντων καὶ ὑγιαζομένων, πάλιν ἀναπληροῦνται τὰ ἐκκεκενωμένα μέρη τοῦ σώματος. τῶν αὐτῶν μὲν, ἀσθενεστέρων δὲ ἢ ἐξ ἀρχῆς. ἐπεὶ δ' ἔτι καὶ τὸ δέρμα ὑγιὲς αὐτῶν, γίνονταί τε αὖ καὶ φύονται τρίχες [ἐκ δέρματος γὰρ φύονται τρίχες]. λευκαὶ δὲ φύονται διὰ τὸ, τὸ δέρμα ἀσθενέστερον γεγονέναι τοῦ ἐξ ἀρχῆς, καὶ τὴν λευκὴν ἀσθενεστέραν εἶναι τρίχα.

B λ Διὰ τί ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ζῴοις διασώζεται ὁμοίως τὰ δίδυμα, θήλεα καὶ ἄρρενα ὄντα· ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις οὔ; ἢ διότι ἄνθρωποι ἥκιστα τὰ δίδυμα· μονοτόκον γάρ ἐστιν. ἐν δὲ τοῖς διδύμοις παρὰ φύσιν τὸ θῆλυ γίνεσθαι καὶ ἄρρεν. ὥστε ὃ μάλιστα ἐστὶ παρὰ φύσιν, τοῦτο καὶ ἀσθενέστατον.

C λα Διὰ τί τοῖς μὲν ἵπποις καὶ τοῖς ὄνοις ἐν ταῖς οὐλαῖς φύονται τρίχες· τοῖς δὲ ἀνθρώποις, οὔ; ἢ διότι ἡ οὐλὴ κωλύει διὰ τὴν πυκνότητα; ἢ διὰ τὸ φθείρειν τὴν τροφήν; τοῖς μὲν οὖν ἀνθρώποις παντελῶς κωλύει, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς τριχός· τοῖς δὲ ἵπποις οὐκ ἐκώλυσε, διέφθειρε δέ.

D λβ Διὰ τί τοῖς ζῴοις ἄρτιοι πόδες; ἢ ὅτι παντὸς μὲν τοῦ κινουμένου, ἀνάγκη τι ἠρεμεῖν; περιττῶν δὲ ὄντων, οὐ μὴ γίνεσθαι τοῦτο ἐνδέχεται· κατὰ τὴν ἀντίθεσιν γὰρ τῶν ποδῶν ἡ κίνησις.

E λγ Διὰ τί ἐλάττω χρόνον τὰ ζῷα καθεύδει, ἢ ἐγρήγορεν, οὐ συνεχῶς δέ; ἢ διὰ τὸ μὴ ἅμα πᾶσαν πεφθῆναι τὴν ὑπόστασιν; [ἀλλ' ὅταν τι πεφθῇ, κουφισθὲν διεγείρεται· καὶ πλεονάκις δὲ ἐγείρεται, ὅσοις ψυχρὸς ὁ τόπος ὁ πέττων ἐστὶ τὴν ὑπόστασιν.] ταχὺ γὰρ παύεται καὶ πολλάκις· ἡ δὲ διάπαυσις, ἐγρήγορσίς ἐστιν. ἡδὺ δὲ εἶναι, διὰ τὸ ἀνάπαυσιν εἶναι τοῦτο δοκεῖ. ἀλλ' οὐδ' ἐσθίουσι πλείω χρόνον ἢ ἀναπαυόμενοι τῶν κατὰ φύσιν ἔργων· οὐδ' εἰ τὸ ἥδιον ἡδίον τοῦ μή, ὅμως πλείω χρόνον ἐσθίουσιν ἢ ἀσιτοῦσι.

F λδ Διὰ τί τῶν ζῴων τὰ μὲν εὐθὺς ἀκολουθεῖ τοῖς γεννήσασι, τὰ δ' ὀψέ, ὥσπερ ἄνθρωπος· ἢ μόλις, ἢ οὐδέποτε; ἢ διότι τὰ μὲν ταχὺ ἀναλαμβάνει τοῦ γνωρίζειν

A Cùm itaque hæc immutata sit, nihil profectò absurdum fuerit, si ex ea non idem præterea proficiscatur. Sicut in ægris quoque appellatis licet percipere: nam illis etiam corporis summi corruptionem, immutationemque esse nouimus. At tamen iis ætatis, vbi ad sanitatem redierunt, partes vitiatæ, corporibus denuò eisdem replentur, quanquam debilioribus, quàm principiò fuerint. Sed cum etiam cutis co-

B rum pars sit, efficere pili, prouenireque possunt: cute namque pilos enasci certum est. Sed candidi propterea oriuntur, quoniam vt secunda hæc cutis imbecillior, quàm prima est, sic pilus candidus ille imbecillimus exit. 30 Cur in animalium cæterorum genere seruari æquè gemini possunt, quanquam sexus sint vtriusque: in hominum autem non possunt? An quòd homini maximè partus geminatio cõtra

C suæ naturæ legem accidit: singulos enim parere sancitum est, tum in geminis ipsis marem, ac fœminam creari natura omnino recusat. Ergo quod maximè contra naturam est, id & imbecillum esse ratio postulat. 31 Cur equis, & asinis pili è cicatricibus possunt euenire, hominibus autem non possunt? An quòd cicatrix vel suam ob densitatem impedimento est, vel quia deprauat nutrimentum hominibus.

D Itaque ex toto propter pili infirmitatem impedimento est. Equis autem, ne pili exeant, nunquam est sed deprauat facitque ne prior integritas seruetur. 32 Cur pares pedes natura animantibus dedit? An cuique, cum mouetur, partem aliquam requiescere necesse est. Quòd si pedes impares essent, ne hoc fieri posset, accideret: agitur enim motus situ obuersatio pedum. 33 Cur animalia, vt minus temporis dormiunt, quàm vigilent, sic non

E continuè, sed vicissim modò vigilando, modò dormiendo somnum suum perficiunt? An quòd non simul omnis vacans materia coquitur: sed vbi pars aliqua est concocta, leuatum iam animal expergiscitur. Et verò sæpius illi expergiscuntur, quibus ea pars frigida est, quæ quidem excrementum domat, & concoquit. Fit enim vt celeriter, sæpeque cesset: cessatio autem, non nisi expergefactio

F est. Suauis quoque res ea ipsa quoniam requies est, non immeritò esse videtur: sed nihilo quidem plus temporis in munere naturalium actionum consumimus. Nam etsi esse, suauius est, quàm non esse, non tamen plus temporis propterea edimus, quàm à cibo abstinemus. 34 Cur animantium alia statim parentes sectantur, alia serò, vt homo, vel vix vnquam? An quòd alia citò vim recipiunt cognoscendi,

alia verò, & alia rei sibi commodæ sensum obtinent, alia carent. Quæ igitur hæc ambo, sensum dico rei commodæ, suique corporis perfectionem sortiuntur, hæc parentem sectari protinus queunt. Quæ non vtrunque illorum habeant, hæc id facere ipsum nequeunt: opus enim est & viribus, & sensu. 35 Cur genus vitiliginis, quòd leuca appellatur, quasi albam dixeris, cæteris animantibus contrahi nequeat? Vtrũ quòd hominibus morbo hæc est: cæteris autem animalibus tergora varia, pilique eodem modo albedine efficiuntur. Attamen ambiget aliquis, quærétque, cur non postea, sed statim ab ortu naturæ varietas illa existere soleat. An quòd cæterorum animantium tergora dura sunt: homo autem è natura prætenui cute continetur. Vitiligo autem spiritus secretio est, qui cæteris animantibus excerni tergore denso prohibetur. 36. Cur vbi vitiligo, canities quoque est? reciprocari autem non licet, vt semper vbi canities, sit etiam vitiligo. An quòd pili omnes cute prouenunt: canities autem putredo veluti quædam est. Cum itaque cutis morbo laborat, pilum etiam laborare inde necesse est: cùm autem pilus, cutem male affici, necesse non est. 37 Cur animantium alia post partum sæuire solent, vt canis, vt sus: alia nihil efferantur, quod perspicuum sit, vt mulier, vt ouis? An quæ superuacua redundant materia, hæc suam clementiam seruant? Quantum enim doloris esset secretum in partu est. Quibus autem secretio non à vacantibus, sed integris fieri materiis solet, hæc exasperantur, & sæuiunt. Vnde fit, vt extenuatio quoque iram ratione habitus moueat: vt etiam gallinæ furiant, non cùm pepererint, sed cùm incubant ratione inediæ. 38 Cur spadonibus cætera in sexum fœmineum vitiata mutantur? (vox enim tenuis, corpus imbecillum. Denique ita homines commutantur, vt etiam cæterorum animantium quæcunque castrata. Nam & tauri, & verueces sua cornua è cõtrario gerunt: quod fœminæ quoque eorum contrà, quàm mares armantur cornibus Itaque alij maiora exciti gerunt, alij minora) magnitudo verò tantummodo, spadonibus dico, ad sexum virilem commutantur: maiores nanque redduntur. Quæ quidem res maris sua profectò est, quippe cùm fœminæ minores maribus esse soleant. An ne id quidem ad marem, sed ad fœminam pertinet. Haud enim omne magnitudinis genus, sed longitudinis duntaxat acquiritur, cùm

A τὰ δ', οὔ; καὶ τὰ μὲν, αἰσθάνεται τῶν ὠφελούντων· τὰ δὲ, οὐ. ὅσα μὲν οὖν ἔχει ἄμφω ταῦτα, (λέγω δ' τὸ καὶ αἰσθάνεσθαι τοῦ ὠφελοῦντος, καὶ ἀποτέλεσιν τοῦ σώματος) ἀκολουθεῖ· τὰ δὲ μὴ ἄμφω, οὐ ποιεῖ τοῦτο· δεῖ γὰρ δύνασθαι καὶ μὴ αἰσθάνεσθαι. λε Διὰ τί λεύκη οὐ γίνεται τοῖς ἄλλοις ζώοις; πότερον ὅτι τοῖς μὲν ἄλλοις B νόσημα, τοῖς δ' ἀνθρώποις οὐ γίνεται διάλευκα τὰ δέρματα, καὶ αἱ τρίχες αὐτῶν; ἀλλ' ὅμως ἀπορήσειεν ἄν τις, διὰ τί ὕστερον οὐ γίνεται, ἀλλ' ἐκ γενετῆς ἡ ποικιλία. ἢ ὅτι τὰ δέρματα τῶν ἄλλων ζώων σκληρὰ, ἄνθρωπος δὲ φύσει λεπτοδερμότατον; ἡ δὲ λεύκη, πνεύματός ἐστιν ἔκκρισις, ὃ κωλύεται διὰ τὴν πυκνότητα ἐξιέναι τοῖς ἄλλοις ζώοις τοῦ δέρματος. λϛ Διὰ τί ἐν μὲν C τῇ λεύκῃ πολιαὶ γίνονται· ὅπου δὲ πολιαί, οὐκ ἀεὶ λεύκη; ἢ διότι αἱ τρίχες ἐκ τοῦ δέρματός εἰσιν; ἡ δὲ πολιά, ὥσπερ σαπρότης τῶν τριχῶν ἐστιν· ὅταν μὲν οὖν τὸ δέρμα κάμνῃ, ἀνάγκη καὶ τὴν τρίχα ἐξ ἐκείνου κάμνειν· ὅταν δὲ ἡ θρὶξ, οὐκ ἀνάγκη τὸ δέρμα. λζ Διὰ τί τῶν ζώων, τὰ μὲν χαλεπὰ ἐστὶ μετὰ τὸ τεκεῖν, οἷον κύων καὶ ὗς· τὰ δὲ, οὐδὲν ἐπιδήλως, οἷον γυνὴ, πρόβατον; ἢ ὅτι D ὅσα μὲν περιττώματα ἔχει πολλά; ἀποχωρεῖ γὰρ ἐν τῷ τόκῳ τὰ λυποῦντα. ὅσοις δὲ οὐκ ἐκ τῶν ἐλλειπόντων γίνεται ἡ ἀπόκρισις. ὥστε καὶ ἰσχνότης ποιεῖ διὰ τὴν ἕξιν τὴν ὀργήν. ὥσπερ καὶ αἱ ἀλεκτορίδες οὐ τεκοῦσαι, χαλεπαὶ, ἀλλ' ἐπῳάζουσαι, διὰ τὴν ἀσιτίαν. λη Διὰ τί οἱ εὐνοῦχοι, τὰ μὲν ἄλλα εἰς τὸ θῆλυ διαφθειρόμενοι μεταβάλλουσιν· καὶ γὰρ φωνὴν θηλυκὴν ἔχουσι, καὶ ἀμορφίαν, καὶ ἀνανδρίαν. E καὶ οὕτω σφόδρα μεταπίπτουσιν, ὡς καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις τὰ ἐκτεμνόμενα. ἐναντίως δ' οἱ ταῦροι καὶ οἱ κριοὶ τὰ κέρατα ἔχουσι, διότι καὶ τὰ θήλεα ἐναντίως αὐτῶν ἔχει. διὸ οἱ μὲν μείζω ἐκτεμνόμενοι ἔχουσιν· οἱ δὲ ἐλάττω, αἰσχυνόμενοι. τὸ δὲ μέγεθος μόνον οἱ εὐνοῦχοι εἰς τὸ ἄρρεν μεταβάλλουσιν· μείζους γὰρ γίνονται. ἔστι δὲ τοῦτο τὸ ἄρρενος· τὰ γὰρ F θήλεα, ἐλάττω τῶν ἀρρένων. ἢ οὐδὲ τοῦτο εἰς τὸ ἄρρεν, ἀλλ' εἰς τὸ θῆλυ; οὐ γὰρ εἰς πᾶν τὸ μέγεθος, ἀλλ' εἰς τὸ μῆκος μόνον, τὸ δὲ ἄρρεν, καὶ εἰς πλάτος καὶ εἰς βάθος. ἐπὶ γὰρ τὸ πλεῖστον, ὅτι δὲ ὡς ἔχει δὲ τὸ θῆλυ πρὸς τὸ

ἄρρεν

ἄρρεν, οὕτως αὐτοῦ τὸ θῆλυ· ὁ παρθένος πρὸς τὴν γυναῖκα. ἡ μὲν γὰρ, ἤδη γεγυναίωται, ἡ δὲ, οὔ. εἰς τὴν τοιαύτην οὖν μεταβάλλει. ἐπὶ μῆκος γὰρ πάντως ἡ αὔξησις. διὸ καὶ Ὅμηρος εὖ, μῆκος δ' ἔπορ' Ἄρτεμις ἁγνή, ὡς διὰ τὴν παρθενίαν, ὃ εἶχε, δυναμένη δοῦναι. εἰς οὖν εἰς τὸ ἄρρεν κατὰ τὸ μέγεθος μεταβάλλει. οὐ γὰρ εἰς τὸ τέλειον μεταβάλλει. οἱ δὲ εὐνοῦχοι εἰς μέγεθος τὸ μῆκος ἐπιδεδώκασιν. λ. Διὰ τί οἱ εὐνοῦχοι ἢ ὅλως οὐκ ἴσχουσιν, ἢ ἧττον ἰξίας; ἢ ὅτι μεταβάλλουσι τὴν φύσιν ἐν τῷ ἐκτέμνεσθαι εἰς τὸ θῆλυ; τοιοῦτοι δὲ παῖς καὶ γυνή. ὧν οὐδέτεροι ἴσχει ἰξίας, εἰ μή τι σπάνιον ἡ γυνή.

λα. Διὰ τί μᾶλλον ἄνθρωπος πολλὰς φωνὰς ἀφίησι, τὰ δὲ ἄλλα, μίαν, εἰ διαφορὰ ἐν τῷ εἴδει; καὶ τοῦ ἀνθρώπου, μία φωνή, ἀλλὰ διάλεκτοι πολλαί. λβ. Διὰ τί δὲ αὐτὰ ἄλλα, τοῖς δὲ ἄλλοις οὐ· ἢ ὅτι, οἱ μὲν ἄνθρωποι γράμματα πολλὰ φθέγγονται· τῶν δὲ ἄλλων τὰ μὲν, οὐδὲν, ἔνια δὲ, δύο ἢ τρία τῶν ἀφώνων; ταῦτα δὲ ποιεῖ μετὰ τῶν φωνηέντων τὴν διάλεκτον. ἔστι δὲ ὁ λόγος, οὐ τὸ τῇ φωνῇ σημαίνειν, ἀλλὰ τοῖς πάθεσιν αὐτῆς, καὶ μὴ ὅτι ἀλγεῖ ἢ χαίρει. τὰ [δὲ] γράμματα, πάθη ἐστὶ τῆς φωνῆς. ὁμοίως δὲ εἴτε παιδία καὶ τὰ θηρία δηλοῦσιν· οὐ γάρ πω οὐδὲ τὰ παιδία φθέγγονται τὰ γράμματα. λγ. Διὰ τί μόνον τῶν ἄλλων ζῴων ἄνθρωπος γίνεται ἰσχνόφωνος; ἢ ὅτι καὶ ἐνεός; ἡ δὲ ἰσχνοφωνία, ἐνεότης ἐστίν. ἄλλα δὲ καὶ οὐδ' ὅλως πεπλήρωται τοῦτο τὸ μόριον. ἢ ὅτι κοινωνεῖ μᾶλλον λόγου, τὰ δ' ἄλλα φωνῆς; ἔστι δὲ ἡ ἰσχνοφωνία, οὐ κατὰ τὸ ὄνομα ἕν, ἢ οὐ συνεχῶς διεξιέναι. λδ. Διὰ τί ἄνθρωποι γίνονται ἐκ γενετῆς χωλοὶ μάλιστα τῶν ἄλλων ζῴων; [τουτέστιν ὅτι ἰσχυρὰ τῶν ἄλλων ἔστι σκέλη τῶν ζῴων;] ἐπειδὴ γὰρ καὶ τετράποδα, καὶ τετράποδα καὶ ὀρνιθώδη ἰσχύουσι· οἱ δ' ἄνθρωποι, σαρκώδη. διὰ τὴν ἀπαλότητα οὖν θᾶττον πηροῦνται ἐν τῷ κινεῖσθαι. ἢ διότι μόνον τῶν ζῴων πολλοὺς ἔχει χρόνους τῆς γενέσεως; καὶ γὰρ ἑπτάμηνα καὶ ὀκτάμηνα, καὶ δεκάμηνα γίνεται. τοῖς δ' ἄλλοις εἷς χρόνος τῆς τελειώσεως γίγνεται διατεταγμένος· τοῖς δ' ἀνθρώποις πολύς, ὁ χρόνος γίνεται τοῖς ἐν πλήθει διατρίβουσιν. ὥστε κινουμένων διὰ τὸ ἁπαλὰ εἶναι, θραύεται τὰ ἀκρωτήρια ἐν τῷ πλείονι χρόνῳ πλείω.

λε. Διὰ τί οἱ εὐνοῦχοι ἑλκώδεις τὰς κνήμας ἔχουσι καὶ σαπράς; πότερον ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες· οἱ δ' εὐνοῦχοι, γυναικικοί; ἢ τοῦτο μὲν συμβέβηκεν· αἴτιον δὲ καὶ ταῖς γυναιξί;

mas profunditate etiam augeatur, & latitudine: sic etiam perfici ipse assolet. Adhæc, vt fœmina ad marem, sic fœminæ ipsius virgo se habet ad mulierem: altera enim generosa iam est, altera nōdum est. In eam igitur ipsam fœminæ magnitudinem mutantur: referre namque in longitudinem corpus assolet fœminarum. Vnde carmen illud Homeri,

Longum Diana dedit procéri corporis; tempore cum rem, quam suam ob virginitatem haberet largiri nimirum posset. Ergo non magnitudine in marem mutatur, cum non in magnitudinis genus perfectæ commutetur. Spadones enim longitudine tantum in magnitudine proficiunt.

39 Cur spadones vel omnino varicibus vacant, vel minus habent, quam cæteri? An quoniam naturam suam, dum castrantur, in genus femininum infœcundum commutarint. Talis autem est puer, & mulier: quorum neutrum habere varices solitum est, præterquam si mulier raro.

Problemata quæ hic a Gaza sunt omissa, habes in eodem versa in sectione sequente problem. 57. 59. 60.

40 Cur homo omnium maxime animantium natiuitate claudus potest. Vtrum quod cæterorum crura robustiora sunt: ossea namque & neruosa, tam quadrupedum quam auium constant, hominum carne redundant. Itaque facilius hæc ob suam mollitiem lædi possunt, cum si in vtero mouea. An quod solus ex omnium animantium genere varia generationis tempora obtinet nam & septimo, & octauo, & decimo mense venire in lucem potest. Cæteris tempus vnum perficiendi sine mora statutum est: humanum generi tēporis multum, pro varia ratione immorandi consumi necesse est. Itaque cum fœtus mouentur, extrema, quòd tenerrima sunt, facilè infringuntur, & eò magis quo plus temporis intercessit. 41 Cur spadones cruribus putridis, vlcerosisque sunt? Vtrum quòd etiā mulieres crura habent eiusmodi: spadones autem effœminati omnino sunt. An hoc accidit. Causam autem mulieribus

quoque reddere illam debemus, quòd calor deorsum se vertit: quod etiam menstrua declarant Vnde fit etiam, vt præ nimio humore, neque spadones, neque mulieres pilis valeant redundare. 42 Cur nullum animal, nisi homo calculosum fieri potest· An quòd iumenta, & quæ vnguibus sunt numerosis, vesicæ meatus obtinent ampliores Quæ autem non protinus, sed pòst parere intra se animal consueuerunt, vt pisces nonnulli, ex his nullum vesicam habere nouimus. Sed humor subsidens, ille totus in aluum constringitur, sicut etiam in auibus fit: itaque celeriter exit per sedem. At homo vesicam habet, & ceruicem eius canali angusto pro magnitudine porrectam. Ergo quod membrum id adest, quantum terreni humoris seuocatur, in vesicam contruditur, ex quo vasa quoque vrinaria, id est matula, eo ipso tinguntur. Loci autem calore efficitur, vt amplius concrescere, atque crassescere possit. Retinetur verò, augetúrque propter canalis angustiam: cùm enim terrena illa subsidentia prodire ex facili nequeant, reuersa cohærent inter se se, calculúmque ita conficiunt. 43 Cur non iumenta non boues, aut omnino, quæ cornua gerunt, non aues ructare soleant? An propter ventris siccitatem. Celeriter enim consumitur, percolatúrque humor: qui dum immoratur, inflatúrque ructationem mouere potest. Iumentis tamen, ob colli etiam prolixitatem, flatus deorsum se vertit: quam ob rem his crepitus ventris maximè incitatur. Auium, cornigerorúmque genera neutrum faciunt. Quinetiam ruminantibus ructare negatum est, quoniam plures continent ventres, & quem reticulum appellamus: facultas etenim meandi tam super, quàm subter, flatibus multifariam præstatur. Itaque humor consumitur antè, quàm in flatũ vertatur: qui flatus moueat vel ructum, vel crepitum. 44 Cur in animantium genere quæcunque domestica, eadem etiam fera reperimus: quæcunque autem fera, nõ vtique eadem domestica natura creauit? Etenim homines feri nonnunquam cernuntur, & canes apud Indos, & equi alibi: sed non leones non pantheras, non viperas, non alia complura domestica esse nouimus. An quod res praua & facilis ortu est, & mutari quoque expedite in eam rem potest. Naturam enim nõ quę prima, sed quæ vltima est, assequi statum perdifficile est. Quapropter omnia etiam domestica, principio fera potius, quam domestica esse solent, vt puer feratior profectò, quam

A ὅτι ἡ θερμότης κάτω ὁρμᾷ. δῆλον δὲ καὶ τὰ γυναικεῖα. διὸ οὐδ' οἱ εὐνοῦχοι οὐδ' αἱ γυναῖκες δασεῖς γίνονται, διὰ πολλὴν ὑγρότητα.

λϛ Διὰ τί τῶν ζῴων οὐθὲν λιθιᾷ, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος; ἢ ὅτι τῶν μὲν ὑποζυγίων καὶ τῶν πολυωνύχων οἱ πόροι τῆς κύστεως εὐρεῖς εἰσι. τίκτει δὲ μὲν τὸ πρῶτον, ὕστερον δὲ ζῳοτοκεῖ ἐν αὑτοῖς, ὥσπερ ἔνιοι τῶν ἰχθύων· τούτων δὲ οὐδὲν κύστιν ἔχει, ἀλλ' εἰς τὴν κοιλίαν αὐτοῖς ἡ B τοιαύτη συνθλίβεται ὑπόστασις, ὥσπερ καὶ τοῖς ὄρνισιν· ὥστε ταχὺ καὶ διεξέρχεται κατὰ τὴν ἕδραν. ὁ δὲ ἄνθρωπος, κύστιν τε ἔχει καὶ στενὸν τὸν καυλὸν, ὡς κατὰ μέγεθος. διὰ τὸ οὖν τὸ ἔχειν τοῦτο τὸ μόριον, συνθλίβεται τὸ γεῶδες εἰς τὴν κύστιν· (διὸ καὶ χρώζονται αἱ ἀμίδες ὑπ' αὐτοῦ) διά τε τὴν θερμότητα τοῦ τόπου, συμπέττεται καὶ παχύνεται μᾶλλον. ἐμμένει δὲ καὶ αὐξάνεται, διὰ τὴν στενότητα τοῦ C οὐρητῆρος. οὐ γὰρ δυνάμενα τὰ γεώδη ὑποστήματα ῥᾳδίως ὑπεξιέναι, πρὸς ἄλληλα ὑποστρεφόμενα, γίνεται λίθος.

λζ Διὰ τί οὐκ ἐρυγγάνει τὰ ὑποζύγια, οὐδὲ οἱ βόες καὶ τὰ κερατοφόρα, οὐδὲ οἱ ὄρνιθες; ἢ διὰ ξηρότητα τῆς κοιλίας; ταχὺ γὰρ ἀναλίσκεται τὸ ὑγρὸν καὶ διηθεῖται. ἐμμένοντος δὲ καὶ πνευματουμένου, γίνεται ὁ ἐρυγμός. τοῖς δὲ λο- D φούροις, διὰ μῆκος τοῦ αὐχένος, εἰς τὸ κάτω ὁρμᾷ τὸ πνεῦμα· διὸ καὶ ἀποψοφοῦσι μάλιστα. οἱ ὄρνιθες δὲ, καὶ τὰ κερατοφόρα, οὐ ποιεῖ οὐδέτερον. οὐδ' ἐρυγγάνει δὲ ὅσα μηρυκάζει, διὰ τὸ πολλὰς ἔχειν κοιλίας, καὶ τὸν καλούμενον κεκρύφαλον. διὰ πολλῶν οὖν γίνεται καὶ ἄνω καὶ κάτω τῷ πνεύματι ἡ πορεία. καὶ θᾶττον ἀναλίσκεται τὸ ὑγρὸν, πρὶν ἐκπνευματωθῆναι, καὶ ποιῆσαι E ἢ ἐρυγεῖν, ἢ ψοφῆσαι.

λη Διὰ τί ὅσα μὲν ἥμερα τῶν ζῴων, ἐστὶ πάντως καὶ ἄγρια· ὅσα δὲ ἄγρια, οὐ πάντως ἥμερα· καὶ γὰρ ἄνθρωποί που φαίνονται ἄγριοι ὄντες, καὶ κύνες ἐν Ἰνδοῖς, καὶ ἵπποι ἀλλαχόθι· ἀλλ' οὐ λέοντες ἥμεροι, οὐδὲ παρδάλεις, οὐδ' ἔχεις, οὐδ' ἄλλα πολλά; ἢ ὅτι ῥᾷον τὸ φαῦλον καὶ γενέσθαι ἐξ ἀρχῆς, καὶ μεταβαλεῖν εἰς F αὐτό; ἡ γὰρ φύσις, οὐχ ἡ πρώτη, ἀλλ' ἡ ἐν τέλει ἐργώδης τυχεῖν ἀληθῶς. διὸ πάντα καὶ τὰ ἥμερα, ἄγρια γίνονται τὸ πρῶτον μᾶλλον, ἢ ἥμερα· ὥσπερ παιδίον ὁ ἀνὴρ, [illegible],

καὶ τὸ θυμοῦ ζῶν' ἀγρὰ ἀεὶ ἀνίσχεται. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν τὰ ἔργα, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν τῆς φύσεως ἔργων. καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων, πάντ' ἐστὶ φαῦλα εἰργασμένα, καὶ πλείω τὰ φαῦλα, κλίνη, καὶ ἱμάτιον, καὶ ἄλλο ὁτιοῦν. καὶ ὃ μὲν ἐστὶ καλόν, καθόλου ἅπαν καὶ φαῦλον ὃ δὲ φαῦλον, οὐ πᾶν καὶ καλόν. ἔστι γὰρ εἴ τις ἐπὶ τῶν ἀρχαίων γραφεῖς καὶ ἀνδριαντοποιῶν σκοποῖ τὰ ἔργα. οὐ γὰρ ἦν πώποτε εὔθετα χερσὶ σπουδαῖα, ὁ δὲ ἀνδριὰς φαῦλα δὲ ἦν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ φύσις, φαῦλα μὲν πάντα ποιεῖ, καὶ πλείω καὶ πλείω σπουδαῖα δὲ ἐλάττω, καὶ οὐ πάντα δύναται. τὸ δὲ ἥμερον βέλτιον· τὸ δὲ ἄγριον, φαῦλον. φύσει δὲ οὐ τῷ ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ὃ ἦν ἀγρὸν γὰρ ἔστι, ποιεῖ σπουδαῖα καὶ ἥμερα. τὰ δὲ ἐναντία ὁ ἐστι πότε, ὃ μέλλει, καὶ ἐν τισι τόποις. καὶ ἐν χρόνοις, ἢ αἰτίαν, ἢ ποτὲ ἐν τινι κράσει τοῦ ὅλου, γίνεται ἥμερα τὰ ζῷα ταῦτα. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν φυτῶν πάντων ἐστὶν ὅσα μὲν [γὰρ] ἥμερα καὶ ἄγρια πάντα δὲ δύναται ἡμεροῦσθαι, ἀλλ' ὅμως εἰσὶν ἐν ἰδίᾳ χώρᾳ πρὸς πολλὰ ἰδίως ἔχουσιν· ὥστε ἀμελούμενα καὶ ἄγρια, κρείττω καὶ ἡμερώτερα γίνεται, τῶν ἐν ἄλλῃ γεωργουμένων.

λθ Διὰ τί τοῖς μὲν ἀνθρώποις οἱ ὀμφαλοὶ μεγάλοι γίνονται, τοῖς δὲ ἄλλοις ζῴοις οὐ φανεροί; ἢ διότι τοῖς μὲν διὰ τὸ πολὺν χρόνον εἶναι ὑγροὺς αἱματίζονται, καὶ ἀνοιδοῦσιν· ὅταν δ' ἐπιπολάζῃ τὰ ἄλλα, διὸ ἕλκη τῶν ὀμφαλῶν καὶ αἰσχρούς εἰσιν. ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἀτελὴς ἐξέρχεται, ὥστε ἰκμάδες καὶ αἵματα οἱ ὀμφαλοὶ ἀκολουθοῦσιν· ὅτι δὲ τὰ μὲν, τελειωθέντα, τὰ δὲ, ἀτελῆ ἐξέρχεται, σημεῖον, ὅτι τὰ μὲν εὐθὺς δύναται ζῆν, τὰ δὲ παιδία ἐπιμελείας δεῖται.

μ Διὰ τί τὰ μὲν τῶν ζῴων, ἅπαξ ὀχεύεται, τὰ δὲ, πολλάκις· καὶ τὰ μὲν, ὥρᾳ ἔτους, τὰ δ', ὅτι ἔτυχεν ὥσπερ ἄνθρωπος ἀεί, τὰ δὲ ἄγρια, οὐ πολλάκις· καὶ ὁ μὲν ἄγριος, ἅπαξ· ἥμερος δὲ, πολλάκις; ἢ διὰ τὴν τροφὴν, καὶ θάλπος, καὶ πόνους; ἐκ πλησμονῆς γὰρ ἡ ἀφροδισία. ἐπεὶ καὶ τὰ αὐτὰ ἀγέλαια ὁτὲ μὲν ἅπαξ τίκτει, ὁτὲ δὲ πλεονάκις· ὥσπερ τὰ πρόβατα, ἐν Μαγνησίᾳ καὶ Λιβύῃ [illegible]

A quàm vir, quippe qui omnium edax & arę deditus sit, quanquam infirmus. Ergo quomodo in operibus artis, sic etiam in naturæ licet perspicere. Nam in his quoque praue omnia facta sunt, & plura sunt praua, quam proba, vt lectus, vestis, quoduis aliud. quodque probum est, id omne prauum etiam comperiri potest. Quod autem prauum, id non omne probum quoque reperies: vt si quis veterrimorum pictorū fictorumque opera contuetur. B nondum enim perite pingebatur, aut ex ære ducebatur, sed pingui Minerua omnia effingebantur. Natura etiam praue omnia facit, & plura praua, quam proba: proba verò pauciora præstare nō omnia, potest. Atqui domesticum omne melius est. Ferum autem atque syluestre prauum natura, scilicet non qua initia, ortumque continet, sed cui, opinor, factu difficile est probum illud vrbanum atque domesticum. C Contrarium verò, aut numquam, aut rarò efficitur. Attamen vel temporum, locorumque conditione, temperamentoque vniuersi quodam fieri potest, vt vrbana, & rustica reddantur omnium animalium genera. Hoc idem in omni etiam stirpium genere intelligere licet. Quæcunque enim vrbana sunt, eadem etiam comperiri syluestria possunt. At quæ syluestria extitere, eadem omnia mansuescere non possunt. D Non tamen desunt, quæ suis locis quibusdam peculiariter ita se habeāt, vt neglecta, feraque proueniren præstantiora possint & mitiora, quam quæ alibi summo cum studio colantur.

45 Cur hominum vmbilici ampliores, cæterorum autem animantium exigui, incertique fiunt? An cæteris quoniam temporis multum gestentur, vmbilicus arescit, inque directum porrigitur, denique E vlceribus intumescit: quam ob rem non nulli vmbilici deformes sunt. At verò homo imperfectus prodit: itaque humidus, atque sanguinolentus sequitur eius vmbilicus. Indicium verò, cætera perfecta, hominem imperfectum prodire, quòd illa statim inde ab ortu naturę viuere sua opera queunt, pueri curam desiderant, nec seruari, nisi alieno beneficio, possunt.

46 Cur animantium alia semel coeunt, F alia sæpe, & alia anni tempore certo, alia nullo statuto tempore, sed prout inciderit? homini semper concubitus opportunus est, feris non sæpe: & quidem feres agrestes semel concumbunt, domestici sæpe? An propter pabulum calorem, atque laborem: quippe cum Venus comes satietatis sit. Nam eadē alibi semel, alibi sæpius pariūt, vt oues in Magnesia, & Attica pariūt bis.

Causam verò tempus pariendi prolixius obtinet. Vbi enim se impleuerunt, non amplius concupiscunt: quomodo nec cibum affectant, quæ satiata sunt. Quæ autem grauida iam esse inceperint, minus auida veneris euadunt, quoniam menstruæ purgationes nullæ præterea veniãt.

47 Cur homines qui raris dentibus sunt, magna ex parte breuioris sunt vitæ? An indicium hoc est, densum os esse capitis: ergo cerebrum inualidum est, quia minus sit respirationibus opportunum: itaque celeriter putret, vt quod sua natura humidum sit. Nam & cætera, cum non mouentur neque exhalant, facile corrumpũtur. Quo etiam fit, vt homo capite piloso maxime sit, & mas, quam fœmina diutius viuit, futurarum sui capitis beneficio. An in cæteris quoque idem sit cogitandum.

48 Cur qui manus cæsuram pertotam obtinent palmam, viuere diutius possint? An quoniam minus viuere possunt, quæ carẽt articulo, incompactáque sunt, quale genus omne aquatile est. Quòd si quæ articulata non sunt, vitam breuiorem agere solent, constat contrà sese habere, quæ articulata. Cuius profectò generis illa etiam sunt, quæ cùm sua natura omni articulo careant, existunt tamen articulata nonnunquam quoad maximè licet, cõsistunt. Manus autem pars interior, penitus articulo vacat. 49 Cur animantium homini vel vni, vel maximè oculi deprauantur? An quòd homo vel solus, vel maximè morbo comitiali capi in puerili ætate solet, cùm certe deprauari omnibus accidit. 50 Cur animantium homo maxime fumo affici potest? An quòd homo lacrymam maxime emittit: fumatio autem non nisi cum lacryma est. 51 Cur equus equo, homo homini, atque omnino cognata cognatis, sibique similibus gaudent, atque cupiunt? non enim quia pulchrum videtur. Cupiditas autem formam sequitur elegãtiorem: nam si id esset, rem pulchram suauiorem esse oporteret. Nũc autem contrà potius euenit, vt quia iucundum, suauéque est: ideo pulchrum esse videatur. Nec etiam omnibus res eadem voluptati est, nec pulchrum idem iucundum: alius enim esse, aut bibere, alius concumbere lætabilius est. Sed causa cur vnumquodque iunctum suo cognato maximè, suauissiméque concumbat, in aliam cadit quæstionem. Pulcherrimum verò id etiam esse, nondum asseri verè potest: sed nobis quod ad concumbendum suauius est, pulchrum certè videtur: quoniam rei, quam cupimus, aspectu quoque nimirum delectemur. Et quidem in cæteris etiam cupiendi generibus, res pariter sese habet. Cum enim siti detinemur, humorem suauius cernimus. Quod itaque ad vsum aliquem pulchrum est, & quod idẽ maxime cupere

A τὸ δ' αἴτιον, ἡ πολυχρονιότης τοῦ τόκου. οὐ γὰρ ἐπιθυμεῖ ὅταν πληρωθῇ, ὥσπερ οὐδὲ ζῷοις, τὰ πλήρη. τὰ δὲ ὀδυνῶνται, ὅτι ἐν ὀχείας ἐπιθυμεῖ. διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι τὴν κάθαρσιν. μα. Διὰ τί τῶν ἀνθρώπων οἱ ἀραιοὺς ἔχοντες τοὺς ὀδόντας, βραχύβιοι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ; ἢ ὅτι σημεῖον τοῦ τὸ ὀστοῦν πυκνὸν εἶναι; ὡς ὁ ἐγκέφαλος ἀσθενὴς ἐκ διαπνοῆς· ὥστε ὑγρὸς ὢν
B τὴν φύσιν, ταχὺ σήπεται. καὶ γὰρ τὰ ἄλλα μὴ κινούμενα καὶ ἀπατμίζοντα. διὸ καὶ ἄνθρωπος τὴν κεφαλὴν δασύτατον, καὶ τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος μακροβιώτερον, διὰ τὰς ῥαφάς. δεῖ δὲ ἰδεῖν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. μβ Διὰ τί δὲ ὅσοι τὴν διὰ τῆς χειρὸς τομὴν ἔχουσι δι' ὅλης, μακροβιώτεροι; ἢ διότι τὰ ἄναρθρα, βραχυβιώτατα, ὡς τὰ βρύχεα· εἰ δὲ τὰ ἄναρ-
C θρα βραχύβια, δῆλον ὅτι τὰ ἠρθρωμένα τοὐναντίον. τοιαῦτα δὲ ἂν καὶ τὰ φύσει ἄναρθρα, μάλιστα ἠρθρωμένα· τῆς δὲ χειρὸς τὸ εἴσω, ἀναρθρότατον. μγ Διὰ τί τῶν ζῴων ἄνθρωπος, ἢ μόνον, ἢ μάλιστα διαστρέφεται; ὅτι ἢ μόνον, ἢ μάλιστα ληπτὸν ἐν τῷ παιδίῳ γίνεται, ὅτε καὶ διαστρέφεσθαι συμβαίνει πᾶσι. μδ Διὰ τί τῶν ζῴων ἄνθρωπος μάλιστα καπνίζεται; ἢ ὅτι μάλιστα δακρύει· ἡ δὲ κάπνισις, μετὰ δακρύου; με Διὰ τί ἵππος
D ἵππῳ χαίρει καὶ ἐπιθυμεῖ, ἄνθρωπος δὲ ἀνθρώπῳ, καὶ ὅλως δὲ τὰ συγγενῆ τοῖς συγγενέσι καὶ ὁμοίοις; οὐ [γὰρ] διὰ ὁμοίως, ὅτι τὸ ζῷον καλόν. ἡ δὲ ἐπιθυμία, τοῦ καλοῦ. ἔδει οὖν τὸ καλὸν ἥδιον εἶναι. νῦν δὲ μᾶλλον λύπης καλὸν, ἡδύ, τὸ καλὸν καὶ τὸ ἡδύ. οὐδὲ πᾶσιν ὁ αὐτὸς ἡδύ, ἢ τὸ καλὸν ἡδύ· ἀλλὰ φαγεῖν ὁ μὲν ἐπὶ ἥδιον ἑτέρῳ, καὶ ἀφροδισιάσαι ἄλλῳ. διότι μὲν οὖν ἕκαστον τῷ συγγενεῖ μιγνύμενον,
E μάλιστα καὶ ἥδιστα ἀφροδισιάζει, ἄλλο πρόβλημα. ὅτι δὲ καὶ κάλλιστον, ἀληθῶς ἄλλο· ἀλλ' ἡμεῖς τὸ εἰς τὴν συνουσίαν ἡδύ, ὅτι ὃ μὴ καλὸν ἔτι ἐπιθυμοῦντες χαίρουσιν ὁρῶντες. ταύτῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιθυμιῶν ἔχει ὁμοίως, διαφέρει γὰρ, ἥδιον ἑωρᾶν τὸ τοιοῦτον. τὸ δὲ οὖν πρὸς χρείαν τινὰ καλὸν, ὃ καὶ μάλιστα

[illegible]

A cupere solemus, suauissimũ id esse ipsum videtur. Quod autem per se tale est, non prӕterea sic esse videbitur. Argumentum, quod adolescentuli plerique formosi, aptique nobis esse videbuntur, cùm ad cõcumbendi vsum respeximus. Nunquid igitur ita, vt etiam plus gestiamus, quàm si deformes quosdam intueamur? Non hercle, nisi eorum audi sumus: quo modo potio quoque videtur pulchrior. Nã si siti detinemur, hunc potum multò suauius aspicie-B mus. 52 Cur hominis prior pars pilosior, quàm posterior est: quadrupedum contrà posterior quam prior, setosior? An quòd omne animal bipes partem priorem habet pilosiorem: nam aues quoque eodem modo quo homines se habent. An partes infirmiores natura semper integere potius consueuit: infirmum autem vnumquodq. loco sui corporis aliquo est. Quadrupedũ C verò omnium partes posteriores infirmiores loci causa sunt, quàm priores: affici nãque a frigore ӕstuque amplius possunt. Hominum priores infirmiores sunt, incõmodisque illis eӕdem opportuniores.

53 Cur animantium homo maxime soleat sternutare? An quod etiam grauedine maxime homo teneatur. Cuius rei causa est, quod calor, qui circa cor est, sursumque D sua natura effertur cӕteris animantibus in armos se effert, vnde per refractionem disiectus, partim ceruice in caputque petit, partim in spinam lũbosque defertur: hӕc enim linea recta, iuxtàque basim sita omnia sunt. Quòd cum ӕque corpus penè totum recalescat, humores quoque in sese pariter digerit, planéque partitur. humores enim calorem sequuntur. Ex quo fit, vt neque à grauedine admodum infestari neque sternutare quadrupedes so-E leant. Sternutamentum enim vel spiritus vniuersi delatio est, humore scilicet plus aliquid exhalãte, vel crudi humoris conatus, excursusque. Quocirca destillationes solet prӕcedere, quӕ quidem animantibus cӕteris minime incidunt, eo quòd caloris illa delatio antè, retróque portionibus ӕquis se digerit. Homini verò, quòd erecta basi se in sublime, modo stirpium, attollit, euenit, vt caloris elatio plurima, F & vehementissima caput adeat, elatuique eo calore meatus concalfaciat rarefacitque capitis, qui tales demum effecti, multorum capaciores humorum, quàm meatus cordis inferiores redduntur. Quo fit itaque accidit, vt caput humescat, refrigereturq. extrinsecus amplius, quàm satis sit, effici-

tu. vt calor, qui & alimentum habet, & se A
in partem interiorem contrahit, nimirum
crescat. crescens sese in caput, meatusque
capiti efferat, quo humores prætenues,
destillatudque sestante implent meatus, destil-
lare [illegible] faciunt, & sternutamenta ra-
tione [illegible] mihi mouent. Nam inter initia de-
stillandi, calor humorem sursum præce-
dens, [illegible] vsque meatus, sternutamenta
expulsu spiritus, ductuque humoris re-
tinet, acremque incitat. Vnde fit, vt post gra- B
uedini sternutamentum, pituitam aquæ
similem abstergamus. Hæc cum omnia se-
se mouerint, humores coacti, crassiq. sub-
sidunt, & foramina capitis, nasique inter-
sepiunt. Facta enim tumidiora, distentio-
neque caput dolore inficiunt. Ægri men-
tis, quod nullus per eas spiritus foras mit-
titur. Ex quo sequitur, vt neque sternuere,
neque olfacere possint, qui grauedine de-
tinentur. Sternutamenta autem, quæ sine C
grauedine mouentur, has quidem easdem
ob causas veniunt, sed exiguis, leuibusque
initiis. Itaque vbi vi caloris collecti hu-
mores sunt, facile ab eodem calore pro
sua exiguitate spirascentes, in nares inter-
rumpunt. Strepitum verò spiritus non mi-
nùs violentia sese efferendi, quàm sui co-
pia, mouet. Cùm enim calor directo tra-
mite se, ad cerebrum vsque extulerit, ei-
que ipsi impegerit ad nares reflectitur,
eo, quoniam meatus illac foras de cerebro D
pertendant. Quòd cum illa foras reflectē-
di delatio spiritus nares versus contra na-
turam agatur vehemens vt fiat nimirum
euenit: itaque strepitum mouet. Cætero-
rum autem animalium aues maxime gra-
uedinem sentiunt, quòd formam corpo-
ris maxime similem hominibus gerunt,
verum minus, quàm homines afficiuntur:
quoniam caput magna ex parte deorsum
tenent vt quæ victum abs terra petere so-
leant. 54 Cur maris animalia maiora, ve- E
getioraque sunt, quàm terræ? An quòd
vis Solis consumendo, quæ terram am-
biunt copiam detrahit nutrimenti: quam
ob rem quæ abdita vitam agunt, vege-
tiora sunt. His igitur omnibus incom-
modis cùm genus maritimum sit immu-
ne, meritò tum adolescere potest corpore
ampliori, & vegetiori. 55 Cur cætera ani-
malia cibum sæpius siccum, quàm humi-
dum capiant, homo humidum sæpius, F
quàm siccum? An quod homo natura ca-
lidissima est, plus refrigerationis deside-
rat. 56 Cur spadones calui effici nequeant?

τὸ θερμὸν, [illegible] καὶ συστελλόμενον
[illegible] αὐξάνεται [illegible]
τὴν κεφαλὴν, καὶ [illegible]
[illegible] τὰ ὑγρὰ, [illegible]
[illegible] αὐτοὺς, καὶ τοὺς [illegible]
ποιεῖ, καὶ [illegible]
[illegible] τὸ θερμὸν [illegible]
τὸ ὑγρὸν, [illegible]
[illegible] B
[illegible] τὸ ὑγρὸν [illegible]
[illegible] τῆς κορυ-
ζῆς [illegible]
[illegible]
[illegible] ὑγρὰ, [illegible] αὐτοῖς, καὶ
[illegible] τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν
ῥῖνα [illegible]
[illegible] κεφαλὴν [illegible]
C [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] αἰτίας γίνονται [illegible]
[illegible]
[illegible] τοῦ θερμοῦ, [illegible]
[illegible]
ποιεῖ δὲ τὸν ψόφον τοῦ πνεύματος, [illegible]
[illegible] τὸ πλῆθος αὐτοῦ. [illegible]
D [illegible] τοῦ θερμοῦ [illegible]
[illegible]
ἐπὶ τὰς ῥῖνας, διὰ τὸ τοὺς πόρους [illegible]
[illegible] τοῦ ἐγκεφάλου διατείνειν. [illegible]
[illegible] φορᾶς [illegible]
ἐπὶ τὰς ῥῖνας τοῦ πνεύματος, σφοδρὰ [illegible]
[illegible] ψόφον. [illegible]
ζῴων [illegible] κορυζᾶν [illegible]
[illegible] ἄνθρω-
E [illegible] ὁ ἄνθρωπος [illegible]
πολλά [illegible]
[illegible] μδ Διὰ τί τὰ θαλάττια ζῷα
[illegible] μείζω καὶ [illegible]
[illegible] τὴν
[illegible] τὴν τροφήν; διὸ καὶ [illegible]
[illegible]
[illegible] τούτων [illegible] θαλάττια ζῷα.
F με Διὰ τί ποτε τὰ μὲν ἄλλα ζῷα [illegible]
[illegible] τὴν ξηρὰν τροφὴν ἢ τὴν ὑγρὰν [illegible]
[illegible] ὁ δὲ ἄνθρωπος, τὴν ὑγρὰν ἢ
τὴν ξηράν; ἢ ὅτι φύσει ὁ ἄνθρωπος θερ-
[illegible] Διὰ τί οἱ εὐνοῦχοι οὐ γίνονται φαλακροί

[illegible] ; [illegible] [illegible]
[illegible]

ἢ διὰ τὸ πολὺν ἔχειν τὸν ἐγκέφαλον; τοῦτο δὲ συμβέβηκεν αὐτοῖς, διὰ τὸ μὴ συγγίνεσθαι ταῖς γυναιξίν. ἡ γὰρ γονὴ δοκεῖ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου καταρρεῖν [διὰ τῆς ῥάχεως.] διὰ τοῦτο οὖν δοκοῦσι καὶ οἱ βόες οἱ ἐκτεμνόμενοι μεγάλα τὰ κέρατα ἔχειν, ὅταν ἐκτμηθῶσι. δοκεῖ δὲ ἡ αὐτὴ αἰτία εἶναι ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες καὶ παῖδες οὐ γίνονται φαλακροί. νζ Διὰ τί τὰ μὲν εὐθὺς δύναται δι' αὐτῶν τρέφεσθαι μετὰ τὸ γενέσθαι· τὰ δὲ, οὔ; ἢ ὅτι ὀλιγοχρονιώτερα τῶν μνήμης δεκτικῶν; διὸ ὥσπερ τὸ γῆρας τελευτᾷ θᾶττον. νη Διὰ τί ποτε ὁ μὲν ἄνθρωπος, πλείω τὴν ὑποχώρησιν ποιεῖται τῆς ξηρᾶς τὴν ὑγράν. οἱ δὲ ἵπποι καὶ οἱ ὄνοι, τὴν ξηράν; ἢ διότι τῇ τροφῇ τὰ μὲν ζῷα πλείστῃ τῇ ξηρᾷ χρῆται τῇ ξηρᾷ· ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὑγρᾷ μᾶλλον ἢ τῇ ξηρᾷ; πάσης δὲ περιττώσεως, ἀπὸ τῆς τροφῆς οὔσης καὶ ἀπὸ τῆς πλείστης πλείω. τὰ μὲν οὖν, τῇ ὑγρᾷ μᾶλλον· τὰ δὲ, τῇ ξηρᾷ πλείονι τῇ τροφῇ χρῆται· διότι τὰ μὲν τῶν ζῴων, ἐστι φύσει ξηρά· τὰ δὲ ὑγρά. τὰ μὲν οὖν τῇ φύσει ξηρά, τὰς ὑγρὰς μᾶλλον ἐπιθυμεῖ (τούτων γὰρ ἐνδεεῖς εἰσι) τὰ δὲ τῇ φύσει ὑγρά, τὰς ξηράς· τούτων γὰρ ἐνδεέστερα καθέστηκεν. νθ Διὰ τί ὄρνιθες καὶ ἄνθρωποι καὶ τῶν ζῴων τὰ ἀνδρεῖα σκληρότερα; ἢ ὅτι ὁ θυμὸς μετὰ θερμότητος; ὁ γὰρ φόβος, κατάψυξις. ὅσων οὖν τὸ αἷμα ἔνθερμόν ἐστι, καὶ αὐτὰ ἐστὶ καὶ θυμοειδῆ· τὸ δὲ αἷμα, τροφή. ὅσα δὲ θερμῷ ἄρδεται τῶν φυτῶν, σκληρότερα ταῦτα.

ξ Διὰ τί τέρατα τίκτουσι μάλιστα τὰ πολυτόκα· τὰ δὲ μεγάλα, ἄνθρωπος δὲ καὶ τὰ μεγάλα, ἧττον, οἷον ἵπποι καὶ ὄνοι; ἢ ὅτι πολύτοκα ταῦτα, οἷον κύνες, καὶ ὕες, καὶ αἶγες, καὶ πρόβατα, πολὺ μᾶλλον τῶν μεγάλων; ἐκείνων δὲ τὰ μὲν ὅλως μονοτόκα, τὰ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. τὰ δὲ τέρατα γίνονται, ὅταν ἅπτωνται τῶν σπερμάτων ἀλλήλοις, καὶ συγχεόμενα ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς γονῆς, ἢ ἐν τῇ μίξει τῶν ἐν τῇ ὑστέρᾳ τῆς θηλείας· διὸ καὶ ὄρνιθες αὐτὰ ποιοῦσι. τὰ γὰρ ᾠὰ [δίδυμα] τίκτουσι, τὰ δὲ τέρατα, ἐκ τῶν διδύμων γίνεται, ὧν ὁ λέκιθος τοῦ ᾠοῦ οὐ διωρίσθη.

ξα Διὰ τί ἡ κεφαλὴ δασυτάτη τῶν ἀνθρώπων μάλιστα τοῦ ἄλλου σώματος, καὶ οὐ κατὰ λόγον· τοῖς δὲ ἄλλοις ζῴοις τοὐναντίον; ἢ ὅτι καὶ τῶν ἄλλων, τὰ μὲν, εἰς ὀδόντας ἀναλίσκουσι καθ' ὑπερβολὴν τῆς τροφῆς· τὰ δὲ, εἰς κέρατα· τὰ δὲ, εἰς τρίχας· ὅσα μὲν οὖν εἰς κέρατα, ἧττον τὴν κεφαλὴν ἔχει δασεῖαν· ἐκεῖ γὰρ ἀναλίσκεται·

A An eo quód multum cerebri obtinent? quod sane his contingit, quia rem venetam non agunt: semen enim labi per spinam e cerebro videtur. Qua de causa boues quoque castrati cornua gerere maiora putantur: necnon & mulieres & pueri cur calui non sint, eadem ratio esse creditur. 57 Cur animantium alia vbi primū in lucē edita sunt, nutriri per se ipsa possint, alia nequeant? An ea possunt quæ in

B genere, quod memoriæ capax est, breuius viuunt, quocirca ocyus quoq. morte cadē omnia occūbunt. 58 Cur homo plus excrementi humidi egerit, quā sicci, equi, & asini, plus sicci, quā humidi? An quód hæc animātiū genera sicco pabulo largiori vtūtur: homo humidis magis, quàm aridis vescitur? Ex cibo autē omne proficiscitur excremētū, & ex copiosiori copiosius. Igitur alia humido potius, alia sicco largiori vtūtur pabulo: quoniā alia sicca natura sunt, alia humida. Itaque potius hu-

C midū expetūt, quę sicca cōstāt natura huius nāque sunt indigentia. Contra, siccū affectāt quæ humida sunt natura, vtpote quæ qualitatis eius inopia magis tueātur. 59 Cur aues & homines, & genus quodq. animātium forte, corpore sunt duriori? An quód animositas cū calore est: metus refrigeratio est. Quorū igitur sanguis amplius feruet, hæc & robustiora, & animosiora sunt: sanguis autē alimētū corporib.

D est. Et quæcūq. verò ex stirpibus terræ aqua tepida irrigaueris, omnia duriora euadēt. 60 Cur mōstra parue quadrupedes pariūt, homo autē grādesq. animātes omnes minus vt equi, & asini? An quod parue, vt canes, sues, capre, oues, lōge sunt fecūdiores, quā grādes: illarū n. aliæ omnino singulos pariūt, aliæ magna ex parte. Mōstra autē effici solēt, cū plura semina inter sese cohærescūt cōiunguntúrque vel cum

E prodeūt ex mare vel cū se in fœmina permiscent, vnde aues mōstra edere possunt. Oua. n. vitello pariūt geminato. Mōstrum autē ex geminatis illis cōsistit quorum vitelli nulla interiecta mēbrana distinguuntur. 61 Cur hominū caput pilosius, quàm reliquū corpus, nec ex proportione pilosum est: cæterorū autem cōtra? An cætera vel in dentes exuperāt præ nimia alimēti copia, vel in cornua, vel etiam in setam.

F Quæ igitur in cornua, capite minus setoso hæc sunt: absumptū enim illam in eā quæ

Quæ autem in dentes, plus quidem pili, quam cornigera, obtinent: capronarum enim nonnihil sortiuntur, sed minus quam aues. His enim illud etiam, quod homini, genus integendi natura tribuit: sed quod illis præ copia nutrimenti multis luxuriat locis, id in capite homini abundat. Nec enim nullum habet, nec adeo multum vt pilorum vndique excrescat congeries. 62 Cur vnus omniū animantium homo canescit? An quòd pars animantiū maxima pilum quotannis deciduum gerit, vt equus, vt bos: nonnulla deciduum non gerunt, tempus autem viuunt breue, vt oues, & quædam alia quorum pilus vt pote non senescens, canescere non potest. At homo nec deciduum gerit pilum, & longam degit ætatem, itaque breui tempore senescit, atque inueteratur. 63 Cur vita breui, imbecillisque viribus sunt, qui partem vmbilico subiectam maiorē, quam superiorem habent pertinentem ad pectus? An quod venter suam ob breuitatem frigidus est: itaque vt vim paruam obtinet concoquendi, sic excrementis redundare aptissimus est. Morbis autem nimirum patent, qui tali vētre constiterint. 64 Quā ob causam animantium alia non solum coitu sed etiam sponte naturæ procreantur, alia coitu duntaxat proueniunt, vt homo vt equus? An quòd etsi non aliam ob causam, tamen quòd aliis gignendi tempus breue statutum est. Itaque fieri nō potest, vt tempus quod vim obtinet generādi amplificetur, prorogetūrque: sed temporū vicissitudine, commutationeque vt procreentur contingit. Aliis multo generatio ampliari solet: etenim vel anno, sed decem mensium spatio cōfici assolet. Quapropter vel nullo pacto vel ex coitu procreentur illa, necesse est. 65 Cur AEthiopum dentes candidi, & candidiores, quam cæterorū vngues autē nō dētibus in candore respondeant? An vngues ideo nigricant quia cutis etiam nigra est, & nigrior, quàm cæterorum: vngues autem ex cute proueniunt. 66 Sed cur dentes candeant, quænā ratio sit? An quod albescere illa soient, quibus vis Solis humorē detrahit, dūmodo nihil super inficiatur, quo modo etiā cerā albescere nouimus. At cutē superinficit calor, dētes minime: sed totus eorum humor in vaporem à calore conuertitur, atq. exhalatur. 67 Cur animantiū alia præciso capite vel protinus moriuntur, vel paulo pòst, alia minime? An ita afficiantur quæ sanguine carent, exiguóq. cibo cōtēta sūt: quippe quæ neque cōtinuo cibū desiderēt, neque in humore calore eorū diffundatur, quibus rebus priuatū animal sanguine constās viuere nequit. Illa verò sine respiratione viuere multo diutiùs possunt. Causam cur ita, alias abunde reddidimus.

A ὅσα δὲ εἰς ὀδόντας, μᾶλλον μὲν τῶν κερατοφόρων· ἔχει γὰρ λοφιάν· ἧττον δὲ τῶν τοιούτων, οἷον ὀρνίθων. ἔχουσι γὰρ ταῦτα καὶ πλείω τῶν ἀνθρώπων· ὃ ἐκείνοις πολλαχῇ διὰ πλῆθος, τοῦτο εἰς κεφαλὴν ἐνδίδωσιν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲν ἔχει, οὐδὲ πολὺ οὕτως ὥστε πανταχῇ. νϛ Διὰ τί ἄνθρωπος μόνος τῶν ζώων πολιὸς γίνεται; ἢ ὅτι τὰ μὲν πλεῖστα τῶν ζώων, ῥυάδα τὴν τρίχα ἔχει καὶ ἴσως ἐπ᾽ ἔτος, οἷον ἵππος, βοῦς; ὅσα δὲ μὴ ῥυάδα B μὲν οὐκ ἔχει, βραχύβια δέ ἐστι, καὶ θᾶττον φθείρεται καὶ ἀποθνήσκει ἢ ἡ θρὶξ ὥσπερ συγγηράσκουσα, οὐδὲ πολιοῦται. ὁ δὲ ἄνθρωπος, οὐδὲ ῥυάδα ἔχει τὴν τρίχα, μακρόβιόν τε ὂν ὑπὸ τοῦ χρόνου παλαιοῦται. νζ Διὰ τί ὅσοις τὰ ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ κάτω μείζονα, ἢ τὰ πρὸς τὰ στήθη, βραχύβιοι καὶ ἀσθενεῖς; ἢ ὅτι ἡ κοιλία ψυχρὰ διὰ μικρότητα· ὥστε οὐ πέττει, C ἀλλὰ περιττωματική; οἱ δὲ τοιοῦτοι, νοσεροί. νη Διὰ τί τὰ μὲν γίνεται τῶν ζώων καὶ μὴ ἐξ ἀλλήλων, τὰ δὲ ἐξ ἀλλήλων μόνον, οἷον ἄνθρωπος καὶ ἵππος; ἢ κἂν εἰ καὶ μὴ δι᾽ ἑτέραν αἰτίαν, ἀλλ᾽ ὅτι τοῖς μὲν ὀλίγος ὁ χρόνος τῆς κυήσεως· ὥστε ὁ γεννητικὸς ἀὴρ ὑπὸ χρόνου ἐνδέχεται γενέσθαι ἐν τῇ μεταβολῇ τῶν ὡρῶν, τῶν δὲ πολὺ ἡ κύησις ὑπερτείνει, ἐνιαύσιος γάρ, ἢ D δεκάμηνος ἐστιν· ὥστε ἀνάγκη μὴ γίνεσθαι, ἢ ἐξ ἀλλήλων γίνεσθαι. νθ Διὰ τί τῶν Αἰθιόπων οἱ μὲν ὀδόντες λευκοί, καὶ λευκότεροι ἢ οἱ τῶν ἄλλων· οἱ δὲ ὄνυχες, οὐκ ἔτι; ἢ οἱ μὲν ὄνυχες ὅτι καὶ τὸ δέρμα μέλαν, καὶ μελάντερον ἢ τῶν ἄλλων· οἱ δὲ ὄνυχες ἐκ τοῦ δέρματος φύονται· οἱ δὲ ὀδόντες λευκοὶ διὰ τί; ἢ ὅτι ἐξ ὧν ὁ ἥλιος τὸ ὑγρὸν ἐξάγει, ἂν μὴ τι ἐπιβάλλῃ, λευκαίνεται, ὥσπερ καὶ τὸν κηρόν; τὸ μὲν οὖν ἐπιβάλλει, [τοὺς δὲ E ὀδόντας οὐκ ἐπιβάλλει] ἀλλὰ τὸ ὑγρὸν διὰ τὴν θέρμην ἐξατμίζεται ἐξ αὐτῶν. ξ Διὰ τί τὰ μὲν, ἀποτεμνομένης τῆς κεφαλῆς, ἀποθνήσκει ἢ ταχύ, τὰ δὲ οὔ; ἢ ὅσα ἄναιμα καὶ ὀλιγότροφα, ταῦτα πάσχει; ὅτι τροφῆς γὰρ δεῖται βραχύ, ἔτι ἐγχεῖται αὐτῶν τὸ θερμὸν ἐν τῷ ὑγρῷ. ὧν οὐκ οἷόν τε ζῆν τοῖς ἐναίμοις. ταῦτα δὲ οἷόν τέ ἐστιν ἀπνευστὶ ζῆν· γὰρ δύναται F πολὺ μᾶλλον. ἡ δὲ αἰτία ἐν ἑτέροις εἴρηται.

Ὅσα περὶ φωνῆς. ια.

Διὰ τί τῶν αἰσθήσεων ἐκ γενετῆς μάλιστα τὴν ἀκοὴν πηροῦνται; ἢ ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς εἶναι δόξειεν ἂν ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ φωνή; ῥᾷστα δὲ δοκεῖ διαφθείρεσθαι ἡ διάλεκτος οὖσα εἶδος φωνῆς, καὶ χαλεπώτατα ἀποτελεῖσθαι. σημεῖον δέ, ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι πολὺν χρόνον ἐνεοὶ ἐσμέν, εἶτα ὀψέ ποτε ψελλιζόμεθα. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ὅλως οὐδὲ λαλοῦμεν οὐδέν. διά τε τὸ τὴν διάλεκτον εὔφθαρτον εἶναι, τὴν [αὐτὴν] δ' ἀρχὴν ἀμφοτέρων εἶναι, καὶ τῆς διαλέκτου (φωνὴ γάρ τις καὶ τῆς ἀκοῆς) ὥσπερ καὶ οἱ συμβεβηκότως ῥᾷστα τῶν αἰσθήσεων φθείρεται, καὶ οὐ καθ' αὑτήν, ἡ ἀκοή. τεκμήριον δὲ ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ζῴων λαβεῖν, ὅτι παντελῶς εὔφθαρτός ἐστιν ἡ ἀρχὴ τῆς διαλέκτου. λαλεῖ γὰρ οὐθὲν τῶν ἄλλων ζῴων, πλὴν ἀνθρώπου, καὶ οὗτος δὲ ὀψέ ποτε, καθάπερ εἴρηται. β Διὰ τί οἱ κωφοὶ πάντες διὰ τῶν ῥινῶν φθέγγονται; ἢ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τοῦ ἐνεοὺς εἶναι; οἱ δὲ ἐνεοὶ λαλοῦσι διὰ τῶν ῥινῶν. ταύτῃ γὰρ αὐτῶν ἐκπίπτει τὸ πνεῦμα, διὰ τὸ τὸ στόμα συμμεμυκέναι. συμμέμυκε δέ, ὅτι οὐδὲν εἰς φωνὴν χρῶνται τῇ γλώττῃ.

γ Διὰ τί μεγαλόφωνοι πάντες εἰσὶν οἱ θερμοὶ τὴν φύσιν; ἢ ὅτι ἀνάγκη καὶ ἀέρα πολὺν καὶ ψυχρὸν ἐν τούτοις εἶναι; ἕλκει γὰρ θερμὸν ὂν τὸ πνεῦμα πρὸς ἑαυτὸ καὶ τὸν ἀέρα, καὶ πλείω τὸ πλέον. ἡ δὲ μεγάλη φωνὴ γίνεται ἐν τῷ πολὺν ἀέρα κινεῖν· καὶ ὀξεῖα, ἐν τῷ ταχέως· βαρεῖα δέ, ἐν τῷ βραδέως. δ Διὰ τί οἱ κωφοὶ πάντες διὰ τῶν ῥινῶν φθέγγονται; ἢ διὰ τὸ βιαιότερον πνεῖν ἐὰν κωφοὶ ὦσιν; ἐγγὺς γὰρ τοῦ ἐνεοὶ εἶναι. διέξοδος οὖν τῶν μυκτήρων ὥσπερ ὑπὸ [τοῦ] πνεύματος. οἱ τοιοῦτοι δὲ διὰ ῥινῶν φθέγγονται. ε Διὰ τί ἀκουστότερα τὰ τῆς νυκτός; ἢ ὅτι μᾶλλον ἠρεμία, διὰ τὴν τοῦ θερμοῦ ἀπουσίαν; διὸ καὶ ὅλως ἀπραγμονέστερα· ὁ γὰρ ἥλιος ὁ κινῶν. ς Διὰ τί πόρρωθεν αἱ φωναὶ ὀξύτεραι δοκοῦσιν εἶναι; οἱ γοῦν μιμούμενοι τοὺς σφόδρα πόρρω ὄντας καὶ βοῶντας, ὀξὺ φθέγγονται, καὶ ὅμοιον τοῖς ἀπηχοῦσι· καὶ τῆς ἠχοῦς ὀξύτερος φαίνεται ὁ ψόφος. ἔστι δὲ πόρρω ἀνακλᾶται γάρ. ἐκείνων ἐπὶ ὀξὺ μὲν φέρειν τὸ ταχύ, βραδὺ δὲ τὸ βαρύ,

A *Eorum, quæ ad vocis, sonique rationē pertinent, sectio vndecima, cuius quæstiones 65.*

Cvr sensuum auditus maximè ab ortu naturæ offendi potest? An quòd auditus, & vox ab eodem initio proficisci videantur. Atqui locutio ex facili posse deprauari videtur, quæ species vocis est, eademque perfici difficillimè potest. Indiciū huius est, quòd posteà, quàm nati sumus, diu obmutescimus, deinde balbutire tan-B dem incipimus. Principio nanque nullum proferre penitus verbum valemus. Cùm itaq. facile peruerti locutio possit, idemq. initium audiendi, loquendique sit (vox enim quædā audiēdi quoque primordium est) sequitur vt quasi per accidens non per se omnium facillimè sensuum auditus interimi possit. Argumentum autē, facile omnino loquendi principiū destrui posse, vel ex cæteris animantibus erui licet: nullum enim loqui ex cæteris potest: sed ho-C mini tantum facultas hæc data est, & hic tamen serò, (vt dictum est) loqui incipit. 2 Cur omnes surdi vocē reddere per nares assolent? An quòd prope absunt vt muti sint: muti autem per nares vocem extrudunt: eo nanque spiritus illorum cōpellitur, quia ore compresso sunt? quod compressum ideo est, quoniam lingua his ad vocē reddendā vsui nulla tenus est. 3 Cur omnes, qui natura sunt calida, magnā vo-D cem emittere solent? An quòd multum in his aerē, frigidumque inesse necesse est, vis enim caloris facile ad se spiritum trahit, & aerem: eòque amplius id agit, quò amplior est. Vox autē magna tum oritur, cùm aeris multum agitatur, vtque acuta cùm celeriter, sic grauis, cùm tardè aer incitatur. 4 Cur omnes surdi per nares loquuntur? An quòd surdi violentius spirant, quippe qui prope absūt vt muti sint. E Meatus itaque narium ductu spiritus laxior redditur: ex quo fit, vt nisi per nares loqui non possint. 5 Cur melius audiri quæque in nocte, quàm die possunt? An quòd requies omnium noctu amplior est, quoniam calor abest: vnde tranquilliora quoque magna ex parte omnia sunt: Sol enim est qui omnia mouet. 6 Cur voces è longinquo acutiores esse videantur. Itaque cùm hominum procul admodum absentium clamorem imitamur, vocem F acutè emittimus, & similem iis, qui suam vocem in sonum adstringunt teniorem. Et strepitus quoque resonandi acutior venit, quē procul abesse palàm est: nō enim nisi per refractionem existere potest. Cùm igitur in strepitus ratione, acutum quod velox, sit, tardum autem quod graue,

voces è longinquo delatas tardiores videri oporteret: quæ enim feruntur, eo tardius omnia mouentur, quo longius à suo discesserunt principio, tandémque collabuntur & decidunt. Vtrum igitur qui imitantur, voce exili simulant, & sono tenui agere tentant vocem, quæ se à longinquo defert: tenuis autem grauis non est: neque exiguus, exilisque vocis proferendæ visus grauis est, sed acutus sit, necesse est. An non modò qui imitantur, ea de causa ita simulant, verum etiam strepitus ipsi acutiores existant? Causa verò cur ita sit, quod aer qui defertur, strepitū excitat & quemadmodum primum illud obstrepit, quod aerem mouerit: sic rursus aer subinde mouendo agat oportet, vt partim moueat, partim moueatur. Quo fit, vt continuari strepitus possit, quippe cum perpetuò mouenti mouens succedat, donec omnis conatus mouendi emarcescat: quæ quidem res in corporibus non nisi cadere est, cum scilicet aer non amplius impellere vel telum, vel aerem potest. Vox enim continua redditur, cum aer aerē propellit, telū autē feratur, cum corpus ab aere mouetur. Hic igitur corpus idē defertur assiduè, vsque ad eū finē, dū corruat. At tibi alius atque alius aer perpetua vicissitudine profluit, præcedēteq. subsequēs minor est. Itaq. velocius quidē mouetur, sed per minus subinde aeris: qua de causa voces acutiores è lōginquo tenuiores sētimus: est enim acutum quod velocius est, vt ambigēdo superius proposuimus. Hæc eadē causa est, cur & pueri, & ægrotantes, acutè: viri autē, & bene valentes grauiter vocem emittāt. Cur verò propinquis auribus vox grauior acutiorve esse minimè pateat, & omnino cur similis proiectis ponderibus non sit, causa quòd proiectū illud cum vnum assiduè sit idemque, assiduè fertur: strepitus autē, aer, propulsus ab aere est. Itaq. fit vt pondus vnum in locum cadere tantummodo possit: vox autem quoquouersus spargat sese, non secus, ac si proiectum pondus, dū fertur, in partes frangatur innumeras atque etiam se retrorsum dispertiat. 7 Cur domus nuper illita magis resonat? An quòd maior refringendi datur facultas propter læuitatem? Læuis autem ideo est, quoniam continens adhuc rimisque immunis penitus extat. Nō tamē admodū humidā volo intelligi: nulla enim refractio de limo effici potest. Hęc profectò causa est, cur etiam opus omne tectoriū magis resonet. Quin etiam aeris immobilitas fortasse aliquid facit: cōgestus enim, vnius eiusque cum sit,

A ἔδει βραδυτέρας πόρρωθεν φαίνεσθαι τὰς φωνάς. τὰ γὰρ οὖν φερόμενα πάντα, βραδύτερον φέρεται ὅσῳ ἂν ἀπέχῃ τῆς ἀρχῆς πλεῖον, καὶ τέλος πίπτει. πότερον οὖν ὅτι οἱ μιμούμενοι, κρυφαίαν τῇ φωνῇ μιμοῦνται, καὶ λεπτὴν τὴν πόρρωθεν φωνήν; λεπτὴ δὲ βαρεῖα οὐκ ἔστιν. οὐδὲ μικρὰν καὶ ἀμυδρὰν ἀπαγγέλλειν, ἀλλ' ὀξὺ ἀνάγκη. ἢ οὐ μόνον οἱ B μιμούμενοι διὰ τοῦτο μιμοῦνται, ἀλλὰ καὶ ὁ ψόφος αὐτὸς ὀξύτερος γίνεται; αἴτιον δέ, ὅτι ὁ ἀὴρ φερόμενος, ποιεῖ τὸν ψόφον· καὶ ὥσπερ τὸ πρῶτον ψοφεῖ τὸ κινοῦν τὸν ἀέρα, οὕτω δεῖ πάλιν ποιοῦντα τὸν ἀέρα ἀεὶ ἄλλον κινοῦντα εἶναι, τὸν δὲ, κινούμενον. διὸ ὁ ψόφος συνεχής, ὅτι ἀεὶ ἐνδέχεται κινούμενα κινεῖν, ἕως ἂν καταμαρανθῇ, ὃ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐστὶ τὸ πεσεῖν, ὅταν μηκέτι C δύνηται ὠθεῖν ὁ ἀὴρ, ἔνθα μὲν τὸ βέλος, ἔνθα δὲ τὸν ἀέρα. ἡ μὲν γὰρ φωνὴ γίνεται ἡ συνεχὴς, ἀέρος ὠθουμένου ὑπ' ἀέρος· τὸ δὲ βέλος φέρεται, συνεχῶς ὑπ' ἀέρος κινουμένου. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀεὶ τὸ αὐτὸ φέρεται τέλος, ἕως ἂν καταπέσῃ· ἐκεῖ δὲ ἀεὶ ἕτερος ἀήρ. καὶ ὁ πρότερος ἐλάττων, θᾶττον μὲν κινεῖται, ὑπ' ἐλάττονος δὲ. διὸ D πόρρω ὀξύτεραι καὶ λεπτότεραι αἱ φωναί. τὸ γὰρ θᾶττον, ὀξύ, ὥσπερ καὶ διηπόρηται πρότερον. ἡ αὐτὴ αἰτία, δι' ἣν καὶ οἱ μὲν παῖδες καὶ οἱ κάμνοντες ὀξὺ φθέγγονται, οἱ δὲ ἄνδρες καὶ οἱ ὑγιαίνοντες, βαρύ. τὸ δὲ τοῖς ἐγγὺς μὴ δῆλον εἶναι τὴν φωνὴν, ἢ βαρυτέραν ἢ ὀξυτέραν γινομένην, καὶ ὅλως μὴ ὁμοίως ἔχειν τοῖς ῥιπτουμένοις βάρεσιν, αἴτιον, ὅτι τὸ μὲν ῥιφθὲν, ἓν ὂν, E φέρεται ἀεὶ τὸ αὐτό· ὁ δὲ ψόφος, κινούμενός ἐστιν ὑπὸ ἀέρος. διὸ καὶ τὸ μὲν, εἰς ἓν πίπτει· ἡ δὲ φωνὴ, πανταχῇ, ὥσπερ ἂν εἴ τι ῥιφθὲν ἅμα φερόμενον, ἀπείρως ἐθραύσθη, καὶ ὅτι εἰς τοὔπισθεν.

ζ Διὰ τί αἱ νεαλεῖς οἰκίαι μᾶλλον ἠχοῦσιν; ἢ ὅτι μᾶλλον ἀνάκλασις γίνεται διὰ τὴν λειότητα; λειότεραι δὲ, διὰ τὸ F ἄθραυστον καὶ [τὸ] συνεχές. δεῖ δὲ μὴ παντελῶς ὑγρὰ, ἀλλ' ἤδη ξηρὰ λαμβάνειν. ἀπὸ πηλοῦ γὰρ οὐκ ἔστιν ἀνάκλασις. διὰ ταῦτα γὰρ καὶ τὰ κονιάματα μᾶλλον ἠχεῖ. συμβάλλεται δὲ ἴσως καὶ ἡ ἀκινησία τοῦ ἀέρος. ἀθρόος γὰρ ὢν, μᾶλ-

μᾶλλον ἀποπλανᾶσθαι τὸν περιεστῶτα.

η Διὰ τί ἐάν τις πίθον καὶ κεράμια κενὰ κατορύξῃ καὶ πωμάσῃ, μᾶλλον ἠχεῖ τὰ οἰκήματα· καὶ ἐὰν φρέαρ ἢ λάκκος ᾖ ἐν τῇ οἰκίᾳ; [ἢ] ὅτι ἐπεὶ ἀνάκλασίς ἐστιν ἡ ἠχώ, δεῖ ἀπειλημμένον ἀθροισθῆναι τὸν ἀέρα, καὶ ὅπου ἡ ἀνάκλασις ἔσται, περιεχόμενον τοίχοις καὶ λεῖον· οὕτω γὰρ μάλιστα ἠχὼ γίνεται. τὸ μὲν οὖν φρέαρ καὶ ὁ λάκκος, ἔχει τὴν στενότητα καὶ τὴν ἄθροισιν. οἱ δὲ πίθοι καὶ τὰ κεράμια, καὶ τὴν πυκνότητα τῆς περιοχῆς τῶν. ὥστε ἐξ ἀμφοτέρων τὸ συμβαῖνον. καὶ γὰρ τὰ κοῖλα μᾶλλον ἠχεῖ. διὰ τοῦτο καὶ ὁ χαλκὸς μάλιστα τῶν ἄλλων. ὅτι δὲ κατορωρυγμένα, οὐδὲν ἄτοπον· ἡ γὰρ φωνὴ φέρεται κάτω οὐχ ἧττον. ὅλως δὲ πανταχῇ δοκεῖ καὶ κύκλῳ φέρεσθαι. θ Διὰ τί δὲ μᾶλλον, ἐὰν κατορύξῃ τις, ἠχεῖ τὰ οἰκήματα; ἢ ὅτι ἀθροιζόμενα μᾶλλον εἰς αὑτὰ δέχεται καὶ κατέχει τὸν ἀέρα; συμβαίνει δὲ καὶ τὴν πληγὴν σφοδροτέραν γίνεσθαι. ι Διὰ τί τὸ ὕδωρ τὸ ψυχρὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου διαχεόμενον, ὀξύτερον ποιεῖ τὸν ψόφον; ἢ ὅτι θᾶττον [illegible] βαρύτερον γάρ. τὸ δὲ θᾶττον, ὀξύτερον ποιεῖ τὸν ψόφον. τὸ δὲ θερμὸν, καὶ τῇ μανότητι καὶ τῇ ἀναφορᾷ κουφίζεται. παρόμοιον δὲ, ὅτι καὶ αἱ δᾶδες καιόμεναι ἀσθενεστέραν τὴν πληγὴν ποιοῦσι. ια Διὰ τί τοῖς ἠγρυπνηκόσιν ἡ φωνὴ τραχυτέρα; ἢ διότι ὑγρότερον τὸ σῶμα, διὰ τὴν ἀπεψίαν, καὶ μάλιστα τοὺς ἄνω τόπους; διὸ καὶ βαρεῖς ἐν τῇ κεφαλῇ. ὑγρότητος οὖν οὔσης περὶ τὴν φάρυγγα, ἀναγκαῖον καὶ τραχυτέραν εἶναι τὴν φωνήν. ἡ μὲν γὰρ τραχύτης, διὰ τὴν ἀνωμαλίαν· ὁ δὲ βαρύτης, διὰ τὴν ὑποφοράν· βραδυτέρα γὰρ ἡ φορά. ιβ Διὰ τί μετὰ τὰ σιτία, παραχρῆμα ἀπορρήγνυται ἡ φωνή; ἢ ὅτι κενούμενος μὲν ὁ τόπος, ἐκθερμαίνεται· θερμαινόμενος δὲ ἕλκει τὴν ὑγρότητα· πλείων δὲ αὕτη καὶ ἑτοιμοτέρα διὰ τὴν τροφήν. ιγ Διὰ τί οἱ κλαίοντες, ὀξὺ φθέγγονται· οἱ δὲ γελῶντες, βαρύ; ἢ ὅτι οἱ μὲν, ὀλίγον κινοῦσι πνεῦμα δι' ἀσθένειαν· οἱ δὲ, σφοδρῶς· ὃ ποιεῖ ταχὺ φέρεσθαι τὸ πνεῦμα· τὸ δὲ ταχὺ, ὀξύ. καὶ γὰρ ἀπὸ συντόνου τοῦ σώματος φερόμενον, ταχὺ φέρεται. ὁ δὲ γελῶν, τοὐναντίον, διαλελυμένος. οἱ δὲ ἀσθενεῖς, ὀξύ· ὀλίγον γὰρ ἀέρα κινοῦσι.

A occurrentem illum retorquere vehementius potest. 8 Quam ob causam si quis dolium, & lagenas, & cætera id genus figulina inania obruat, operiatque, domicilia resonare amplius possint: necnon si puteus, vel cisterna, vel aliqua fouea in domo sit, magis magisque ita fiat, necesse est? An quod ratio resonandi non nisi refractio est: sic enim potissimum resonandi illa reciprocatio nascitur. Ergo puteus, & quælibet fouea angustiam obtinet, B & aerem colligere potest. Dolia, cæteraque fictilia densitate quoque suæ ambientis formæ præ se ferunt. Itaque vtraque de causa illud euenit. Concaua enim omnia magis sonant, & æs quoque ob eam rem sonitum præcipue omnium reddit. Nec verò absurdum quòd obruta illud faciunt: vox enim nō minus in ima se defert. Denique quoquouersus, atque etiam, C in orbem ferri putandū est. 9 Cur si vasa quis inania obruerit, faciet vt magis ædificium resonet? An quòd vasa soliditate perpetuitateque sua melius & concipiunt & continēt aerem, simulque accidit, vt ictus vehementius effici possit. 10 Cur aqua frigida de eodem profluens vase acutius, quam calida, obstrepit? An quod delatus aquæ frigidæ velocior est: grauior enim frigida est, acutiorem autem D strepitum reddit, quæ velocior est. Calor vero & raritate alleuat, & elatione. Proximum illud est, quod faces quoque ardentes ictum faciunt imbecilliorem.

11 Cur hominum, qui vigilauerint, vox asperior redditur? An quod eius corpus ob cruditatem humescat maximeque loco superiori, vnde caput quoque grauescit. Et cùm fauces humore redundent, vocem asperiorem existere necesse est: asperitas E enim ob inæqualitatem, grauitas propter obsessionem exultat, retardius enim fertur. 12 Cur cibo ingesto mox tenor frangitur vocis? An quòd membrum illud voci tributum crebro cibi excursu perculsum concalescit cōcalescens humorē attrahit, qui ob assumpti cibi humefactionē & largior est, & paratior. 13 Quare qui flent vocem mittunt acutiorem qui rident, grauiorem? An quòd alteri suam ob debilita- F tem parum spiritus mouent, alteri vehementer intendunt, quod facit vt spiritus velocius ferri possit: velox autem omnis acutus est, quippe qui ab intento profectus corpore feratur velociter: contrà, qui ridet resoluitur & debilitatur, itaque vocem grauiorem edit. Quanquā ægri acutam emittunt vocem, paucum enim aeris mouēt.

At verò qui rident, non solum parum sed etiam leuius mouent: adhæc qui rident, spiritum calidiorem emittunt: qui flent, frigidiorem. Dolor enim refrigeratio pectoris est. Calor itaque multum aëris mouet, ita vt tarde feratur: frigor autem parũ ciet. Idem vel in tibiis fieri nouimus. Enimuero qui spiritu inflant calidiori, multo tardius agunt. 14 Cur pueri cæteraque recens nata animalia vocem reddunt acutiorem, quàm quæ perfecta ætate sunt, cùm tamen omne acumen vehemẽtia sit? An quod vox motio aëris est, & acutior quæ velocior: facilius autem, & velocius parum quàm multum aëris mouetur. Mouetur autem quoties vel à frigore cogitur, vel à calore discernitur. Sed cùm inspiratio frigida admissio sit, interior nimirum aër tantisper cogitur, cùm spiritum capimus: cùmque expiratio caloris emissio sit, aëre sanè à calore citato, vox effici potest, cum enim spiritum reddimus, non cùm capimus vocem formamus. Cùm autem nouella calidiora sint, quàm vetusta, suósque meatus habeant arctiores, minus in se aëris possunt continere, cúmque calor qui moueat, amplior in his insit, res autem, quæ moueatur, minor subsistet, velocius vtraque de causa aër moueri potest. At si velocius, vox certè acutior dabitur ob ea ipsa, quæ ante retulerimus.

15 Cur vocem qui flent, acutiorem emittunt, qui rident grauiorem? An qui flent intendendo, contrahendóque os vociferãtur: itaq; properè aër interior corpore intento mouetur, cùmque per os transeat angustum, ferri velociùs potest, vtraq. igitur ratione fit, vt vox acuta edatur. Contrà qui rident, remisso corpore, hiscentéq. ore rident. Cùm igitur ob ea rem late tardéque profundant aërem, meritò vocem emittunt grauiorem. 16 Cur vocem reddunt acutã, qui expertes seminis sunt, vt pueri, mulieres, decrepiti, spadones: grauẽ autẽ viri, qui firmissima sunt ætate? An ea causa est quia linea, cæteraq; tenuia dimensionẽ vnã duntaxat sortiuntur: crassa autẽ plenáque plures obtinent: itaque vox etiam tenuis vnam dimẽsionem habuerit. Vnum autẽ & efficere, & mouere, facilius est, quàm plura. Ergo cùm prædicta illa spiritum habeant imbecillum, non nisi parum aëris moueri ab illo spiritu potest. M[...]aus autem est qui dimẽsione vnica constat, quẽ prædictis rationibus tenuem esse, vocemque talem ab eo proficisci necessum est: vox autem acuta, quæ tenuis est. Igitur qui prolifico illo semine carent, vocem hinc merito reddunt acutiorem.

A αἱ δέ, ἐπὶ πολύ. ἔτι οἱ μὲν γελῶντες, θερμὸν τὸ πνεῦμα ἀφιᾶσιν· οἱ δὲ κλαίοντες, ὥσπερ καὶ ἡ λύπη κατάψυξίς ἐστι [τοῦ] τόπου τοῦ περὶ τὸ στῆθος, καὶ τὸ πνεῦμα ψυχρότερον ἀφιᾶσι. τὸ μὲν οὖν θερμόν, πολὺν ἀέρα κινεῖ, ὥστε βραδέως φέρεσθαι· τὸ δὲ ψυχρόν, ὀλίγον. συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν αὐλῶν. οἱ γὰρ θερμὸν τὸ πνεῦμα αὐλοῦντες, πολὺ βαρύτερον αὐλοῦσιν. B ιδ Διὰ τί οἱ παῖδες καὶ τὰ ἄλλα τῶν ζῴων τὰ νέα, ὀξύτερον φθέγγονται τῶν πλείων, καίτοι τὸ ὀξὺ ἐντόνου σφοδρότητός ἐστιν; ἢ ὅτι ἡ φωνὴ ἐστὶν ἀέρος κίνησις, καὶ ἡ θᾶττον ὀξυτέρα; ῥᾷον δὲ καὶ θᾶττον ὁ ὀλίγος τοῦ πολλοῦ κινεῖται ἀήρ. κινεῖται δέ, ἢ συγκρινόμενος, ἢ διακρινόμενος ὑπὸ θερμοῦ. ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν εἰσπνοή ἐστι ψυχροῦ εἰσαγωγή, C συγκρίνεται αὐτῇ ὁ ἐν ἡμῖν ἀήρ· ἡ δὲ ἐκπνοή, θερμοῦ κινήσαντος ἀέρος, γίνεται ἡ φωνή. ἐκπνέοντες γὰρ, οὐκ εἰσπνέοντες, φωνοῦμεν. ἐπεὶ δὲ τὰ νέα θερμότερά ἐστι τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς πόρους στενωτέρους ἔχει, ἐλάττω ἂν ἀέρα ἔχοιεν ἐν ἑαυτοῖς. ὄντος δὲ τοῦ τε κινουμένου ἐλάττονος, καὶ τοῦ κινοῦντος θερμοῦ πλείονος ἐν αὐτοῖς, θᾶττον ἂν δι' ἀμ- D φοῖν αἰτίας φέροιτο τοῦ ἀέρος· ἡ δὲ θᾶττον, ὀξυφωνοτέρα ἂν εἴη, διὰ τὰ προειρημένα. ιε Διὰ τί οἱ κλαίοντες ὀξὺ φθέγγονται· οἱ δὲ γελῶντες, βαρύ; ἢ ὅτι οἱ μὲν κλαίοντες, κατατείνοντες καὶ συνάγοντες τὸ στόμα φωνοῦσι· τῷ τε δὴ συντονίᾳ κινεῖσθαι ταχὺ ὁ ἐν αὐτοῖς ἀήρ, καὶ τῷ διὰ στενοῦ τοῦ στόματος φέρεσθαι, θᾶττον φέρεται. δι' ἀμφοῖν οὖν ὀξεῖα γίνεται ἡ φωνή. οἱ δὲ γελῶντες, ἀνέντες τὸν τόνον γε- E λῶσι, καὶ κεχηνότες. ἐκπέμποντες οὖν διὰ πολλοῦ εὐρέως καὶ βραδέως τὸν ἀέρα, εἰκότως βαρυφωνοῦσιν. ις Διὰ τί οἱ ἄγονοι, οἷον παῖδες, γυναῖκες, καὶ οἱ ἤδη γέροντες, καὶ οἱ εὐνοῦχοι, ὀξὺ φθέγγονται· οἱ δὲ ἄνδρες, βαρύ; ἢ καθάπερ ἡ γραμμὴ καὶ τὰ ἄλλα λεπτά, ἓν διάστημα ἔχει· τὰ δὲ παχέα, πλείω· οὕτω καὶ ἡ λεπτὴ φωνή, ἕν, ἢ πλείους F ἐχόντων οὖν τῶν προειρημένων πνεῦμα ἀσθενές, κινεῖ αὐτὸ ἀέρα ὀλίγον. ὀλίγιστος δὲ ὤν, ὃ ἓν διάστημα ἔχων ἂν εἴη λεπτὸς διὰ τὰ προειρημένα. καὶ ἡ ἀπ' αὐτοῦ φωνὴ γενομένη τοιαύτη· ἡ δὲ λεπτὴ φωνὴ ὀξεῖά ἐστιν. οἱ μὲν οὖν ἄγονοι, διὰ ταῦτα ὀξύφωνοί εἰσι.

[illegible]

A Viri robusti, quoniam spiritu valeant, multum aeris incitare queunt: quod cum multum sit, lente mouetur, vocémque efficit grauioré. Motu enim veloci, & tenui, vocem reddi acutam iam constituit, quorum neutrum, viro robusto posse existere accidit.

17 Cur voces nostræ grauiores sint tempore hyberno? An quòd aer interior tunc, & exterior crassior est: crassior autem cũ sit, tardius mouetur: itaque vox grauior B non immeritò fit. Adde quòd somnolentiores hyberno tempore sumus, quàm æstiuo, plusque temporis obdormire solemus: somnus autem facit, vt membris grauioribus simus. Quo igitur tempore plus dormimus, quàm vigilamus (quod hybernum profectò est) hoc vocẽ efficit grauiorem, quàm qui è contrario agitur, ratio est. Cum enim tempus vigilandi, quod interuenit, breue sit, habitus corporis, qui inter dormiendũ constituitur, permanere vsque C ad somni repetitionem nimirum potest.

18 Cur ex potu, vomitu, atque frigore vocẽ emittimus grauiorẽ? An faucibus interseptis, quã rem pituita subsistẽdo committit: quippe quæ aliquid fluxionis in eas detrahat alias vomitus aut potus, alias præsentis temporis qualitas per obstrictionẽ fauces reddit angustiores: itaque delatio spiritus tardius agitur: quæ autem tarda delatio est, grauem hæc efficit vocem. 19 Cur vox grauior è propinquo magis, quàm è lon- D ginquo sentiri potest? An quòd grauior plus quidẽ aeris mouet, sed nequaquam in longitudinẽ. Ergo a longe minus sentitur, quoniam per minus spatium se deducit: e propinquo autẽ magis, quoniam plus aeris sensorium ferit audiendi. Acuta procul ideo audiri potest, quoniam tenuior est: tenue autem omne augeri in longitudinem potest. Dixerim etiã quòd motio, quæ vocem reddat acutiorem velocior est. quod E fieri potest, si vt densus, sic angustus spiritus sit qui aerẽ mouet. Nam & exiguus aer mobilior est, quippe qui ab angusto moueri queat: densus plures efficit ictus, qui strepitum reddant. Licet hoc in musicis perspicere instrumentis: fides nanque tenuiores cæteris eisdem subistantibus acutius consonant. 20 Cur vox acutior illis esse videtur, qui longius absunt? cum tamen acuminis ratio sita in eo sit, vt velocius feratur, & quod longius fertur, tar- F dius moueri tardius soleat. An quòd vocis acumen non solum in velocitate mouendi, sed obstrependi etiam nimia tenuitate consistat.

[illegible]

Qui verò longius absunt, vocem tenuiorem excipiunt, ob aeris, qui mouetur, exiguitatem: motus enim ita marcescit. Vtque, numerus emarcescens in vnitatem relabitur, sic corpus in vnicam dimentionem extenuatur, quæ tam in corpore, quam in voce tenuitas est. 21 Cur vocem acutam & exercitati reddunt, & debiles? An debiles, quia parum aeris mouent: parum autem, quam multum velocius fertur. Exercitati verò aerē excitāt vehementius. Aer excitatus vehemēter, velocius fertur: acutū autē in voce id est, quod velox in delatione. 22 Cur vox corrumpi his soleat, qui cibo ingesto clamitarunt? Itaque omnes qui vocem exercent, vt histriones, saltatores, & cęteros generis eiusdem, manè, ieiunóque ore exercitationem adire licet inspicere. An vocem corrumpi non aliud est, quam membrum, qua spiritus transmeat, corrumpi? Quocirca rauci quoque voce corrupta sunt, nō quòd spiritus vitiatus est qui vocem efformat, sed quòd exasperata arteria est, quæ vehementer caloris affectione exasperari maxime solita est. Quam ob rem neque qui febriunt, neque qui vehementer febrierūt, statim cum febris cessauerit cantare queunt: sunt enim asperis nimio ex calore faucibus. Cibus autem spiritum & largum reddit, & feruidum consentaneum est. Qui talis autem est, exulceret arteriam transmeando, atque exasperet. Ratio est: quòd cùm inciderit, meritò vox destrui potest. 23 Cur vox cum aer quidam formatus sit, & qui cùm fertur formam sæpe illam amittat, echo, id est, resonantia fiat? Cum enim aer vehementius in aliquod solidum offenderit, vox non dissoluitur, sed eandē expressè reciprocante audimus. An quòd refractio est nō perfractio: sic enim cùm totum permaneat, tum partes ab eo duæ vniformes proficiscuntur, quippe cum per similem angulum refractio existere soleat: itaque vox resonandi similis primæ efficitur. 24 Cur cæterorum animaliū nouella recentique edita vocē mittunt acutiorē, quā quæ perfecta ætate sunt: vituli autem grauius mugiunt, quam boues perfecti? An quod infans quoque in genere similis fœminæ eiusdem generis est: boum autem fœminæ grauius mugiunt, quam mares, cùm cætera è contrario agant. at vituli similiores fœminis, quam maribus, sunt: ergo vocem hi grauiorem emittere debēt.

τοῖς δὲ μακρότερον ἀφεστηκόσιν, ἀσθενεστέρα ἡ φωνὴ ἀφικνεῖται, διὰ τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἀέρος τοῦ κινουμένου. μαραίνεται γὰρ ἡ κίνησις. μαραινόμενος δὲ ὁ ἀριθμός, εἰς τὸ ἓν ἀποτελευτᾷ, σῶμα δὲ εἰς διάστημα ἕν, ὅ ἐστιν ἐν σώματι λεπτότης. ὁμοίως δὲ [καὶ] ἐν φωνῇ.

κα Διὰ τί καὶ οἱ γεγυμνασμένοι καὶ οἱ ἀσθενεῖς ὀξὺ φθέγγονται; ἢ ὅτι οἱ μὲν ἀσθενεῖς, ὀλίγον ἀέρα κινοῦσιν, ὁ δὲ ὀλίγος τοῦ πλείονος θᾶττον φέρεται. οἱ δὲ γεγυμνασμένοι, ἰσχυρῶς κινοῦσι τὸν ἀέρα. ὁ δὲ ἰσχυρῶς κινούμενος ἀήρ, θᾶττον φέρεται. τὸ δὲ ταχὺ ἐν φορᾷ ἐν φωνῇ ὀξύ ἐστιν. κβ Διὰ τί τοῖς μετὰ τὰ σιτία κεκραγόσιν ἡ φωνὴ διαφθείρεται; καὶ πάντας ἂν ἴδοιμεν τοὺς φωνασκοῦντας, οἷον ὑποκριτὰς καὶ χορευτάς, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς τοιούτους, ἕωθέν τε καὶ νήστεις ὄντας, τὰς μελέτας ποιουμένους; ἢ τὸ διαφθείρεσθαι τὴν φωνήν, οὐθὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ τὸν τόπον διαφθείρεσθαι καθ' ὃν τὸ πνεῦμα διεξέρχεται; διὸ καὶ οἱ βραγχῶντες διαφθείρουσι τὰς φωνάς, οὐ τῷ τὸ πνεῦμα γίνεσθαι χεῖρον, ὃ ποιεῖ τὴν φωνήν, ἀλλὰ τῷ τετραχύνθαι τὴν ἀρτηρίαν. ὑπὸ δὲ τῶν θερμασιῶν τῶν σφοδρῶν μάλιστα τραχύνεσθαι πέφυκεν ὁ τόπος οὗτος. διὸ καὶ οὔθ' οἱ πυρέττοντες, οὔθ' οἱ σφόδρα πεπυρεχότες, εὐθὺς μετὰ τὴν ἄφεσιν τοῦ πυρετοῦ ᾄδειν δύνανται. τετράχυνται γὰρ ὁ φάρυγξ αὐτοῖς, διὰ τὴν θερμασίαν. ἀπὸ δὲ τῶν σιτίων εἰκός ἐστι τὸ πνεῦμα, καὶ πολὺ καὶ θερμόν. τὸ δὲ τοιοῦτον, εὔλογόν ἐστι διεξιόν, ἑλκοῦν τι καὶ τραχύνειν τὴν ἀρτηρίαν. τούτου δὲ συμβαίνοντος, εἰκότως ἡ φωνὴ διαφθείρεται. κγ Διὰ τί, εἴπερ ἡ φωνή ἐστιν ἀὴρ ἐσχηματισμένος καὶ φερόμενος, διαλύεται πολλάκις τὸ σχῆμα· ἡ δὲ ἠχώ, ἣ γίνεται τοῦ σχήματος τοῦ τοιούτου πρός τι στερεόν, οὐ διαλύεται αὐτή, ἀλλὰ σαφῶς ἀκούομεν αὐτῆς; ἢ ὅτι ἀνάκλασίς ἐστιν, ἀλλ' οὐ κατάκλασις; ὥστε δὲ τὸ θ' ὅλον διαμένει, καὶ δύο μέρη ὁμοιοσχήμονα ἐξ αὐτοῦ γίνεται· πρὸς ὁμοίας γὰρ γωνίας ἐστὶν ἡ ἀνάκλασις. διὸ καὶ ὁμοία γίνεται ἡ τῆς ἠχοῦς φωνὴ τῇ ἐξ ἀρχῆς. κδ Διὰ τί τῶν μὲν ἄλλων ζώων τὰ νέα καὶ τὰ νεώτερα, ὀξύτερον φθέγγεται τῶν τελειοτέρων· οἱ δὲ μόσχοι, βαρύτερον τῶν τελειοτέρων; ἢ ὅτι ἐν ἑκάστῳ γένει τὸ νέον ὅμοιόν ἐστι τῷ ἐν αὐτῷ θήλει· τῶν βοῶν δὲ αἱ θήλειαι, βαρύτερον φθέγγονται τῶν ἀρρένων. οἱ δὲ μόσχοι, ταύταις ὁμοιότεροι εἰσίν, ἢ τοῖς ἄρρεσι. τὰ δὲ ἄλλα, τοὐναντίον.

25 Διὰ τί ὅταν ἀχυρωθῶσιν αἱ ὀρχῆστραι, ἧττον οἱ χοροὶ γεγωνᾶσιν; ἢ διὰ τὴν τραχύτητα [illegible]

[illegible]

A 25 Quam ob causam paleis in Orchestra sparsis, chori vox minor sentiatur? An propter asperitatem. Vox enim pauimento minus læui occurrens, vt minus vna, ita minor exsistit: quippe quæ minus continua sit: quomodo etiam lux amplior resplendet in læuibus, eo quòd nihil impedimenti interuenit, quo interpelletur. 26 Cur sal igni ingestus mouere crepitum soleat? An quia sal parum humoris intra se continet, quod mox a calore ignis conuersum in spiritum, violentóque exiliens impetu salem rumpit: omne autem, quod rumpitur, mouere crepitum solet. 27 Cur pueri nonnulli ante, quàm ætas veniat, qua vocabula suo tempore explanare possint, fari incipiant; & vbi aliquid expressè dixerint, rursus obmutescant, atque vt priùs degant quoadusque solitum tempus loquendi accedat? Quæ quidem a plerisque portenta esse putantur. Iam aliquos etiam statim cum in lucem euenerunt, locutos esse proditum est. An magna quidem ex parte secundum naturam homines prodeunt. Itaque illud paucis accidit, sed naturæ ratione simul hæc contingere, ac perfici solent. Quamobrem simul & audiunt, & vocem emittunt, simul & intelligunt facultate audiendi, & loquuntur & explicant. Euenit tamen interdum ne hæc simul contingant, sed vt alij prius intelligant, quàm membrum id absoluatur, colloqui possumus: alij contrà, qui scilicet qua loquantur intelligere nequeant: quæ enim audierint, simulatè eadem reddunt: sed cum tempus affuerit, vtroque iam munere naturæ fungi nequeant. Quibus autem prius sensu auditus in animo valeant, quàm membrum id absoluatur, quo primo vocem mouemus, orationémque condimus, iis nonnunquam vbi iam multa intellexerint, facultas quoque membri illius, & absolutio propere contingit, maximè quidem a somno. Cuius rei causa est, quòd somnus data requie tum corpora tota, tum membra singula facit segniora. Sed fieri potest, vt vel ob aliam huiuscemodi mutationem idem eueniat. Complura autem sunt, quæ vt efficere valeamus breuissimi temporis adiumento opus est, & tamen eadem postmodum æque agere nequaquam possimus. Quoties itaque membrum illud ita se habet vt liberum, absolutúmque sit, efficitur, vt quod per auditum intelligentiam mouit, idem, cum pendet, fluitatque in sensu, remeet, verbúmq. reddat. Hinc nobis & carmina & vocabula sæpenumero non ex voluntate occurrunt: & quæ prius voluntate petita diximus eadem posteà non voluntate dicimus. Hinc etiam sæpè quæ nouimus, non explicare non quimus:

Ita fieri potest, vt pueri aliquid dicāt rursusque membrum, cui fandi data potestas est, redeat ad suā naturam, ac obmutescat, dum tempus corroboranti, absoluendique sensus limum veniat. 28 Cur aliqua obstrepant, mouenturque subitò, vt arcæ, quæ nullo, quod sensus mouerit, concitantur, & crepant, cùm tamen potentius esse debeat quod mouet quàm quod mouetur? Quæ eadem quæstio etiam de corruptione, ac senectute est. quippe cùm à re insensibili omnia corrumpantur, quæ à tempore pereunt. An simile guttis hoc est & lapidibus, quos plantæ emergentes auellunt, atque reiiciunt: non enim quod vltimum actionis est, id vel attollit, vel mouet, sed hæc vniuersa continuatio efficit, quæ quidem re insensibili accidit, vt motus ille sensibilis nascatur. Sic etiam res contenta spatiis sensibilibus temporis mouetur, atque in partes digeritur insensibiles: vniuersi tamen, & continui ratione exultat & motus, & obitus. Continuum autem illud non in instanti temporis, sed in tempore, quod ab instanti determinatur, situm profectò est. 29 Qua de causa oscitantes minus audire possimus? An quòd multum spiritus effluentis inter oscitandum aures etiam intrinsecus subit, vt motu vel sensu percipi possit, quam trudit ad aures, maximeque post somnum: strepitus autem vel aer, vel aeris affectio est. Igitur cum interior tenuitur exteriori illi occurrenti, efficitur, vt motus interioris strepitus, motum exterioris retorqueat, atque offuscet. 30 Cur pueri magis, quàm viri, lingua hæsitant? An vt etiam manibus, pedibusque pueri minus valemus, & infantes ambulandi omnino facultate caremus: sic etiam linguæ parum compotes pueri sumus, & infantes verbum nullum referre possumus, sed more brutorum animantium vociferamur, videlicet causa imbecillitatis, quæ non solum hæsitatem linguæ, sed etiam balbutiem, blæsitatemque faciat quippe cum blæsitas sit, literam quandam exprimere nō posse: eamque nō quamlibet, sed certā: balbuties, vel literam prætermittere, vel syllabam: hæsitatio, alteram alteri syllabam iungere propere non posse. Quæ quidem omnia imbecillitate eueniunt. Lingua enim subministrare intelligentiæ non potest, iidem etiam vinolenti, senesque afficiuntur propter debilitatem: viris autem hæc minus vsu eueniunt. 31 Cur vox hominum tam metuentium, quam trepidantium obtremiscere soleat? An quòd emigrāte calore cor cōcutitur.

A οὕτω καὶ τοῖς παιδίοις, ὅταν συμβῇ τοῦτο κωφοῖς, ἐὰν πάλιν κρατήσῃ εἰς τὴν φύσιν ἀνιέναι τὸ μόριον, ἕως ἂν ἡ ὥρα ἔλθῃ ἰσχῦσαι αὐτὸ καὶ ἀποκριθῆναι. κη Διὰ τί ἔνια ψοφεῖ καὶ κινεῖται ἐξαίφνης, οἷον τὰ κιβώτια, οὐδενὸς αἰσθητοῦ κινοῦντος· καίτοι μεῖζον γίνεσθαι τὸ κινοῦν τοῦ κινουμένου; ἢ ὁ αὐτὸς λόγος καὶ φθορᾶς καὶ γήρως. ὑπὸ ἀναισθήτου γὰρ φθείρεται τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ χρόνου. τοῦτο B ἢ ὅμοιον τοῦτο τοῖς σταλαγμοῖς καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν ἐκφυομένων ἐξαιρουμένοις λίθοις; οὐ γὰρ τὸ τελευταῖον αἴτιον ὃ κινεῖ, ἀλλὰ τὸ συνεχές, ὅτι δὲ τούτου πλῆθος, ἀναισθήτου ὄντος, αἰσθητὴν γίνεσθαι τὴν κίνησιν. οὕτω δὲ καὶ τὸ διαιρούμενον, αἰσθητοῖς χρόνοις κινεῖται, ἢ διαιρεῖται εἰς ἀναίσθητα. τὸ δὲ πᾶν καὶ συνεχὲς, ἐκίνησε καὶ ἐφθάρη. συνεχὲς δὲ ἦν, οὐκ ἐν τῷ νῦν, ἀλλ' ἐν τῷ ὁριζομένῳ χρόνῳ ὑπὸ C τοῦ νῦν. κθ Διὰ τί οἱ χασμώμενοι ἧττον ἀκούουσιν; ἢ ὅτι τοῦ ἐξιόντος πνεύματος ἐν τῷ χάσματι πολύ, καὶ εἰς τὰ ὦτα χωρεῖ ἔσωθεν, ὥστε καὶ τῇ αἰσθήσει ἐπίδηλον εἶναι τὴν κίνησιν ἣν ποιεῖ περὶ τὴν ἀκοήν· μάλιστα δὲ ἐκ τῶν ὕπνων; ὁ δὲ ψόφος, ἀὴρ ἢ πάθος ἀέρος ἐστίν. ἀντικινοῦντος οὖν [τοῦ] ἔσωθεν, εἰσέρχεται ὁ ἔξωθεν ψόφος, καὶ ὑπὸ τῆς κινήσεως καὶ τοῦ D ἔξωθεν ... ἐκκρούεται ἡ κίνησις. λ Διὰ τί ἰσχνόφωνοι παῖδες [ὄντες] μᾶλλον, ἢ ἄνδρες; [ἢ] ὥσπερ καὶ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν ἀεὶ ἧττον κρατοῦσι παῖδες ὄντες, καὶ ὅτε ὅλως νέοι οὐ δύνανται βαδίζειν, ὁμοίως καὶ τῆς γλώττης οἱ νεώτεροι οὐ δύνανται; ἔτι δὲ τελέως νέοι ὄντες, οὐδὲ φθέγγεσθαι δύνανται, ἀλλ' ὥσπερ τὰ θηρία, διὰ τὸ μὴ κρατεῖν. γίνεται δὲ αὐτοῖς οὐ μόνον ἰσχνοφώνους, E ἀλλὰ καὶ τραυλοὺς καὶ ψελλούς. ὁ μὲν οὖν τραυλισμός, τὸ γράμματός τινος μὴ κρατεῖν, καὶ τοῦτο οὐ τὸ τυχόν. ἡ δὲ ψελλότης, τὸ ἐξαιρεῖν τι ἢ γράμμα, ἢ συλλαβήν. ἡ δὲ ἰσχνοφωνία, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ταχὺ συνάψαι τὴν ἑτέραν συλλαβὴν πρὸς τὴν ἑτέραν. ἅπαντα δὲ δι' ἀδυναμίαν. τῇ γὰρ διανοίᾳ οὐχ ὑπηρετεῖ ἡ γλῶττα. ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ οἱ F μεθύοντες πάσχουσι, καὶ οἱ πρεσβῦται· ἧττον δὲ πᾶσι συμβαίνει. λα Διὰ τί ἡ φωνὴ τρέμει καὶ τῶν ἀγωνιώντων καὶ τῶν δεδιότων; ἢ ὅτι συστέλλεται ἡ καρδία τοῦ θερμοῦ ἐξιόντος; ἀμφότεροι δὲ πάσχουσι τοῦτο.

καὶ γὰρ

καὶ γὰρ τοῖς ἀγωνιῶσι συμβαίνει, καὶ τοῖς φοβουμένοις. σφοδρῶς δὲ, οὐ γίνεται μία ἡ πληγὴ, ἀλλὰ πλείους, ὥσπερ ἐν τῇ παρακεχαλασμένων χορδῶν. λβ Διὰ τί οἱ μὲν ἀγωνιῶντες, βαρὺ φθέγγονται· οἱ δὲ φοβούμενοι, ὀξύ; ἢ ὅτι τοῖς μὲν φοβουμένοις, καταψύχεται ὁ τόπος ὁ περὶ τὴν καρδίαν, κάτω ὁρμήσαντος τοῦ θερμοῦ· ὥστε ὀλίγον ἀέρα κινοῦσιν; ἡ γὰρ ἰσχὺς ἐν τῷ θερμῷ· τοῖς δὲ, ἄνω φέρεται τὸ θερμὸν, ὥσπερ τοῖς αἰσχυνομένοις. οἱ αἰσχυνόμενοι γὰρ [καὶ] ἀγωνιῶσι. τοῖς δὲ αἰσχυνομένοις ἄνω φέρεται πρὸς τὸ πρόσωπον. σημεῖον δὲ, ὅτι ἐξέρυθροι γίνονται μᾶλλον. συντείνει οὖν καὶ πολὺν ποιεῖ τὸν ἀέρα, ᾧ φθέγγονται· ὁ δὲ τοιοῦτος, βραδέως ὠθεῖται. τὸ δὲ βραδὺ ἐν φωνῇ, βαρύ ἐστιν.

λγ Διὰ τί εὐηκοωτέρα ἡ νὺξ τῆς ἡμέρας ἐστί; πότερον ὥσπερ Ἀναξαγόρας φησὶ, διὰ τὸ τῆς μὲν ἡμέρας, σίζειν καὶ ψοφεῖν τὸν ἀέρα θερμαινόμενον ὑπὸ τοῦ ἡλίου· τῆς δὲ νυκτὸς, ἡσυχίαν ἔχειν, ἅτε ἐκλελοιπότος τοῦ θερμοῦ· ἤδη δὲ μᾶλλον ἀκουστὸν μηδενὸς ὄντος ψόφου; ἢ διότι διὰ τοῦ κενωτέρου μᾶλλον ἀκουστὸν ἢ διὰ τοῦ πλήρους. ἔστι δὲ τῆς μὲν ἡμέρας, ὁ ἀὴρ πυκνὸς, ἅτε πεπληρωμένος ὑπὸ τοῦ φωτὸς καὶ τῶν ἀκτίνων· τῆς δὲ νυκτὸς, μανότερος, διὰ τὸ ἀπηλλάχθαι ἐξ αὐτοῦ τὸ πῦρ καὶ τὰς ἀκτῖνας, σώματα ὄντα. ἢ ὅτι τῆς μὲν ἡμέρας, τὰ σώματα πρὸς πολλά εἰσι διαιρούμενα ἄλλως· διὸ [illegible] πρὸς τὴν ἀκοήν; καὶ τὸ περιέχον ἡμᾶς πάντα, μᾶλλον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἢ τῇ νυκτὶ, καὶ αὐτὸ δεῖ τὰς ἀκοὰς [illegible]. χωρισθεῖσα δὲ αἴσθησις διανοίας, καθάπερ ἀναίσθητον πόνον ἔχει, ὥσπερ εἴρηταί τι, νοῦς ὁρᾷ, καὶ νοῦς ἀκούει. νυκτὸς δὲ τῆς ὄψεως ἀργούσης, καὶ τῆς διανοίας μᾶλλον ἠρεμούσης, ὁ τῆς ἀκοῆς πόρος (μᾶλλον) ἀνεῳγμένος, καθάπερ τῆς ἡμέρας, δεκτικὸς μὲν ὅλα τὴν ἠχὴν ὁμοίως, ἐξαγγελτικὸς δὲ μᾶλλον τῇ διανοίᾳ, διὰ τὸ μήτε αὐτὴν ἐνεργεῖν, μήθ᾽ ὑπὸ τῆς ὄψεως παρενοχλεῖσθαι, καθάπερ καὶ τῆς ἡμέρας. λδ Διὰ τί ἅπαντες, οἷον παῖδες καὶ γυναῖκες, καὶ οἱ ἤδη γέροντες, καὶ οἱ εὐνοῦχοι, ὀξὺ φθέγγονται· οἱ δὲ ἄνδρες, βαρύτερον [ἢ] δι᾽ ἀσθένειαν τοῦ κινοῦντος μορίου τὸν ἀέρα; ὀλίγον γὰρ τὸ ἀσθενὲς κινεῖ. ὁ δὲ ὀλίγος, ταχὺ φέρεται· τὸ δὲ ταχὺ φερόμενον, ὀξύ. ἢ διότι ὁ πόρος ὁ πρῶτος, δι᾽ οὗ ἡ φωνὴ φέρεται, τοῖς μὲν ἄρτι [illegible]

Nam vtrisque, & trepidantibus, & metuentibus accidit, vt ita afficiantur. Cùm cor autem concutitur ictus nequaquam effici vnus potest, sed plures proficiscantur, vt è fidibus laxius intentis, necesse est. 32 Cur vocem homines trepidantes grauem, metuentes acutam reddant? An quòd metuentibus locus cor his refrigeratur, cum calor deorsum se defert, ita quòd pau[cum] aeris excitare possint: vires enim positae in calore sunt. Trepidantibus autem ca[lor] [illegible] petit superiora, vt etiam pudore [illegible] eadem sese ad faciem. Cuius indicium est, quòd plenius erubescunt. Resoluitur igitur, multumque aeris, quo loquuntur, efficit. hic autem tarde propellitur: tardum vero non nisi graue in voce est. 33 Cur nox ad audiendum aptior est, quàm dies? Vtrum (vt Anaxagoras ait) quod aer interdiu [illegible] a Sole concal[illegible] pit, noctu requiescit vt[pote cum] calor abfuerit. Tunc autem [illegible] melius percipi possunt, cum nullus [illegible]. An quòd per inanius facultas [illegible] amplior, quam plenius fatur. E[st autem] aer interdiu densus, vt qui luce radiisque refertus sit: noctu autem rarior, quandoquidem ex eo ignis & radij decesserunt quae corpora esse dixeris. An quòd corpora [illegible] interdiu vim intelligendi dispertiuntur, inque res varias deducunt, itaque clara audiendi eripitur sensio. Et eo quod omnia die magis, quàm noctu agimus, ipsa quoque intelligentia negotiis corporis impedita est. Sensus autem, vbi [illegible] intelligentia est, laborem velut insensilem habet: vnde dictum, Mens videt, mens audit. At verò noctu, cum noster intuitus omni sit munere liberatus, magisque intelligentia requiescat, meatus aurium vel amplius patent, vel nihilo minus, quàm die, vt capax sonorum pariter est, sic melius eosdem sonos referre ad intelligentiam potest: quoniam nec ipsa intelligendi vis quippiam agat, nec ab aspectu tenetur, vt fieri interdiu solet. 34 Cur omnes, qui humore prolifico vacant, vt pueri mulieres decrepiti, & spadones, vocem reddunt acutam, viri autem, qui firma aetate sunt, grauiorem? An propter mouentis imbecillitatem, quod mouere aerem solet. Mouet enim exiguum aerem, quod imbecillum est: exiguus velocius fertur: quod velociter fertur acutū est. An quod primus meatus, quà vox permeare solet, omnibus semine vacuis pusillus est.

itaque exiguum proficisci ab eo potest, quod aera moueat: exiguum verò cum sit, velociter per amplas superiores fauces fertur. At viris ætate vigentibus hic amplior habetur, vt etiam ad testiculos pertinet. Itaque aer plurimus est, qui inde propellitur: tardior ergo cùm trāseat, meritò grauior reddi potest. 35 Cur homines lingua hæsitantes, loqui nequeunt voce submissa? An quòd offensiculo quodam vox sistitur, retineturque. Sed cum non pares requirantur vires, aut similis motus, cum quicquam nō impedit motum, cumque impedit contendum omnino est: vox autem motus est, vocémque altiorem solent emittere, qui pro viribus conantur. Ergo cum ad expellendum quod obstat contendum sit, altius eos loqui necesse est, qui linguæ huiusmodi vitio tenentur.

36 Cur iidem illi trepidantes magis, quàm vinolenti, hæreant lingua? An quoniam affectus hic similis generi stuporis, quam apoplexiam vocamus, parti interiori cuipiam tribuendus est, quam partem mouere nequeant impedientem propter suam refrigerationem. Vinum igitur, quod natura calidum est, refrigeratione tollit, trepidatio facit. Est enim trepidatio, motus quidam: metus autem, refrigeratio est. 37 Cur strepitus extrinsecus, magis intus auditur, quam intrinsecus foris? An quòd intrinsecus, quum vasta, immensaque adeat spatia, discerpitur, dissipaturque, vt pars eius vel minimè vel minus sentiri possit. Extrinsecus verò, cum vox sese in locum artiorem, stabiliorémque aerem conferat, vniuersa ingreditur: itaque cum maior sit, non immeritò melius potest audiri. 38 Quam ob causam qui lingua hęsitant melancholico habitu constant? An quòd propere sequi imaginationem, non nisi esse melancholicum est. Hæsitantes autem illi tales proculdubio sunt. Impetus nanque dicendi prævuit, anteceditque facultatem eorum, vtpote cum animus visa sequatur. Balbis etiam idem accidit: hos etenim omnes membra voci accommodata tardiora habere certum est. Indicium verò, quòd tales vinolenti redduntur, cum suas maximè imaginationes, non rationem sequuntur. 39 Cur porrum prosit ad vocem sonoram? Nam & perdices commodum eadē in re nouimus. An quòd allium quoque elixum deinat, & quidem portū lenitatem quandam obtinet, quæ fauces detergere possit. 40 Cur cętera animalia vocem tum acutiorem emittunt cùm validiora sunt, homo autem cum inualidior est? An quòd homo inualidus exiguum aera mouet,

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

aer exi-

ὅτε δὲ ταχὺ διέρχεται. τὸ δὲ ταχὺ, ὀξεῖαν ποιεῖ τὸν ψόφον. μα Διὰ τί ἀκούομεν μᾶλλον κατέχοντες τὸ πνεῦμα, ἢ ἐκπνέοντες; διὸ καὶ ἐν ταῖς θήραις παραγγέλλουσιν ἑαυτοῖς, πνιγεσθαι. πότερον ὅτι τὸ αἰσθητικὸν ἄνω ἔρχεται ἀναφερόμενον τῷ [illegible]; καθευδόντων γὰρ, κάτω ἐστὶ καὶ μᾶλλον τι ἐκπνέουσι καθευδόντες, ἢ εἰσπνέουσι, καὶ ἧττον ἀκούουσιν. ἢ καὶ τὸ αἷμα ἀνέρχεται ἐκπνεόντων· ὥστε κενοῦται τὰ ἄνω; ἀκούουσι δὲ τοῖς ἄνω. ἢ ὅτι ὁ φυσητὴς ψόφος τίς ἐστι; δῆλον δὲ ἐν τῷ ἐκπνεῖν γινόμενος, κωλύει ἀκούειν. μβ Διὰ τί ὁ ἅλς ὁ μὲν μικρὸς ψοφεῖ τι καὶ πηδᾷ, ὅσοι ἂν ὦσι μικροὶ, μείζον δὲ ψοφοῦσι καὶ πηδῶσιν οἱ μεγάλοι; ἢ διότι, οἱ μὲν ταχὺ ῥήγνυνται, διὰ τὴν μικρότητα· οἱ δὲ, βραδέως. ἔχουσι γὰρ πολὺ, ὃ δεῖ διακόψαι τὸ πυρὶ. μείζον γὰρ ἔργον, τὸ μεῖζον διαρρῆξαι, ἢ τὸ μικρόν. ψοφεῖ δὲ ὁ μὲν μικρὸς, μικρόν (ὁ γὰρ πληγὴ μικρὰ) ὁ δὲ μείζων μεγάλα· μεγάλη γὰρ ἡ πληγή. ὁ δὲ ψόφος, πληγή ἐστι. καὶ πηδᾷ δὲ μᾶλλον τὸ ἰσχυρότερον, ὅτι ἧττον [illegible] γὰρ ὑπείκει. μγ Διὰ τί ἐπὶ εἰς πολὺ πῦρ ἐμβληθῇ ὁ τὸ αὐτὸ μέγεθος ἅλες, ἧττον ψοφεῖ, ἢ οὐ ψοφεῖ; ἢ ὅτι φθάνει καταχωσθεὶς πρὶν [illegible]; καίεται μὲν γὰρ, τῷ τὸ ὑγρὸν [illegible] ψοφεῖ δὲ, τῷ [illegible]. μδ Διὰ τί χασμώμενοι ἧττον ἀκούουσιν; ἢ ὅτι τὸ πνεῦμα ἀπολαμβάνουσι; τὸ δὲ ἀπολαμβανόμενον πνεῦμα, ἐκεῖ [illegible] ἀθροιζόμενον, κωλύει ἀκούειν. σημεῖον δὲ. ἐν γὰρ τοῖς ὠσὶ ψόφος γίνεται ὅταν χασμώμεθα. ἔτι δὲ καὶ φωνὴ τις γίνεται τῷ χασμωμένῳ. τοῦτο δὲ κωλυτικὸν τοῦ ἀκούειν· καὶ συμπιέζεσθαι ἀνάγκη καὶ τὰς ἀκοάς, διατεινομένου τοῦ σώματος. με Διὰ τί τῆς φωνῆς, ἐπιπολῆς φύσει τινὸς ἐούσης, φύσιν ἐχούσης ἄνω φέρεσθαι, μᾶλλον ἔξω ἀκούειν [illegible], ἢ [illegible]; ἢ ὅτι ἡ φωνὴ, ἀήρ τις ἐστι μεθ' ὑγροῦ. ὃ φέρεται κάτω καὶ [illegible]· τῷ γὰρ ὑγρῷ κατὰ φύσιν ἡ κάτω φορά. διὸ τοῖς κάτω μᾶλλον ἀκούεται. ἢ τοῦτο [illegible] τῶν ζῴων φωνῆς μόνον γίνεται· [αὕτη γὰρ μεθ' ὑγροῦ.] τί δὲ συμβαίνει ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ψόφων; [illegible] ἡ ὄψις, ἐὰν μὲν ἄνωθεν κάτω [illegible], τὴν ἀνάκλασιν [illegible] ποιεῖται, [illegible]

A aer exiguus velociter permeat. velocitas strepitum reddit acutiorem. 41 Cur melius audimus, cùm spiritum retinemus, quam cum reddimus: itaque minus spirare in venatione praecipitur. Vtrum quod per venatum elationem vis sentiendi locum petit superiorem. Cùm enim dormimus deorsum se defert, & crebrius tunc reddimus quam ducimus, spiritum, minimeque audire valemus. An etiam sanguis cum reddimus spiritum, ascendit. Itaque B pars superior inaniatur, cum tamen per hanc audiamus. An quod efflatio, strepitus quidam est: hic autem expirando eueniens vim obtundit audiendi. 42 Cur sal exiguus ocyus crepat, & exilit? vehementius autem & crepat, & exilit qui plenior est. An quòd exiguus rumpi celerius potest: haud enim multum id est, quod subeat ignis oportet, cum sal ipse totus exiguus sit. Plenior autem ille lentius do- C matur, quòd plus negotij est, magnum disrupisse, quàm paruum: crepat paruus parum, quia paruus impellitur ictus minor: & ingens, quia magno agitur ictu. Crepitus autem ictus est. Quod etiam robustius est, magis exilit quoniam minus cedit. 43 Cur si salem eadem magnitudine, qua modico igni ingestus crepet, nimio iniecris igni, vel nihil vel minus crepabit? An quod prius ab igne corrumpitur, quam rumpi possit: comburitur enim humor, quòd contum- D ptus est: crepat quod discissus, disruptusque est. 44 Cur oscitantes minus audire valemus? An quòd spiritum intercludimus, qui se ad aures trudat: indicium, quòd strepitus in auribus nascitur, cum oscitamus. Circumueniens autem, interclususque ille spiritus facit vt minus audiamus. Adhæc vox oscitantibus quædam oritur, quæ vim audiendi interpellare potest. & comprimi verò aures, necesse est, quoties corpus se distrahit, atque inten- E dit. 45 Cur vox, cum apta sua natura sit in sublime efferri, vt quæ aer quidem sit, non inferius sursum, sed superius deorsum melius audiri potest? An quòd vox aer quidam iunctus humori est, qui pondere humoris grauescens deorsum labitur, non sursum effertur. Humoris nanque secundum naturam interest, vt deorsum feratur: itaque ab imis sentiri plenius potest. An hoc voci duntaxat, animalium reddi debeat: hæc enim non sine humo- F re profluit. Illud verò accidere nimirum vel in cæteris omnibus strependi generibus nouimus. Ergo vt visus, si superius deorsum procíderit, sursum versus reflectatur, sed si inferius sursum pertenderit,

deorsum se flectet: sic vox, quæ sua natura cogitur sursum ferri, vbi aeri sibi aduerso occurrerit, cum per vim nequeat eum propellere, qui & amplior, & grauior est, reflexa in partem aduersam deorsum se deferet. Itaque aer, qui ore motus procurrerit retorquetur, & ad ima colli ipsius sentiri inferius magis potest. Tale etiam est, quod in resonando fieri solet: vocis enim reflexus in partem contrariam agitur. 46 Cur vinolentis potius, quam sobriis frangi vox soleat? An repletio facit, vt vox celeriter frangi possit. Cuius rei argumētum, quòd neque chori, neque ludiones statim a prandio sed ieiuni vocem exercere consueuere. Cum igitur vinolenti impleti sint, meritò voces eorum potius frangi solent.

47 Cur vocem acutiorem longius audire possumus? An quòd vocis acumen velocitas est: moueri autem ocyus solent, quæ vehementius ferantur: quæ autem vehementius feruntur, hæc longius ferri possunt. 48 Cur spiritu retento melius audire valemus? An quòd respiratio nonnihil strepitus mouet? Meritò ergo tunc meliùs sentimus, cùm strepitus minus est: minus autem strepitus tum, cùm spiritum retinemus. 49 Quamobrem lux, quæ tenuior, & velocior, & deductior est, corpora penetrare densa non potest, strepitus autem potest? An quòd lux directo itinere fertur: itaque si quid rectè illi profluentiæ lucis obuium sepiat, lucem penitus discludi necesse est. At strepitus, quia spiritus est, ferri non recte etiam potest: itaque efficitur vt strepitum sentire vndique liceat, non eum tantum, qui se rectè nostris auribus obtulerit.

50 Quare qui rident, vocem grauiorem emittunt, qui flent, acutiorem? An quòd corpore intento vox acuta depromitur: infirmum autem, quod acutum est. Quæ vtraque in flentibus inesse potius nouimus: sunt enim & intentiori corpore, & infirmiori. 51 Quamob rem cum vox aer quidem formatus sit, & sæpius dissoluatur, cum fertur: echo autem, id est, resonantia fiat, icto eiusmodi aere in solidum quippiam, vox ipsa non dissoluatur, sed expressè eadem percipi possit? An quòd aer refringitur, deque totum a toto proficiscitur. Tum etiam affectus hic non nisi de re simili exsistit: quippe cùm aer reflecti de aere soleat in cauo, non de cauo. 52 Quamobrem cùm simul vocem multi emittunt, vnusque tantum, quantum singuli, reddit, multorum vox [illegible] neque parem voci vnius offert sese,

A ἀνεκλάσθη κάτω· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἡ φωνὴ ἡ φύσιν ἔχουσα ἄνω φέρεσθαι, ἀπαντῶντος ἐξ ἐναντίας ἀέρος, βιάζεσθαι μὲν οὐ δύναται, πλείονα ὄντα καὶ βαρὺν· ἀνακλασθεὶς δὲ ὁ κινηθεὶς ἀὴρ ἐπὶ τοὐναντίον, ἐπὶ τὸ κάτω φέρεται. διὸ καὶ τὰ χάσματα ἀκούεται καὶ τὸ μᾶλλον. τοιοῦτο δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν ἠχὼ συμβαῖνον ἐστιν, ἀνάκλασις τῆς φωνῆς ἐπὶ τοὐναντίον.

B μϛ. Διὰ τί μεθυόντων μᾶλλον ἀπορρήγνυται ἡ φωνὴ, ἢ νηφόντων; ἢ διὰ τὸ πεπληρῶσθαι ταχέως ἀπορρηγνύουσι τὴν φωνήν; σημεῖον δὲ τούτου· οὔτε γὰρ οἱ χοροὶ μελετῶσιν ἐξ ἀρίστου, οὔτε οἱ ὑποκριταί, ἀλλὰ νήστεις. ἐν δὲ τῇ μέθῃ, πληρέστεροι ὄντες, εὐλόγως μᾶλλον ἀπορρηγνύουσι τὰς φωνάς.

μζ. Διὰ τί ποτε τὴν ὀξυτέραν φωνὴν πορρώτερον ἀκούομεν; ἢ διότι τὸ ὀξὺ ἐν φωνῇ

C ταχύ ἐστι; κινεῖται δὲ τὰ βίᾳ μᾶλλον φερόμενα· τὰ δὲ σφοδρότερον φερόμενα, ἐπὶ πλεῖον τείνεται. μη. Διὰ τί κατέχοντες τὸ πνεῦμα μᾶλλον ἀκούομεν; ἢ ὅτι ἡ ἀναπνοὴ ψόφον τινὰ παρέχει; εἰκότως οὖν τότε μᾶλλον ἀκούομεν, ὅταν ἧττον ὁ ψόφος ᾖ. ἧττον γὰρ ὁ ψόφος, ὅταν κατέχωμεν τὸ πνεῦμα. μθ. Διὰ τί τὸ μὲν φῶς, οὐ διέρχεται διὰ τῶν πυκνῶν, λεπτότερον ὂν καὶ τάχιον,

D καὶ θᾶττον· ὁ δὲ ψόφος, διέρχεται; ἢ διότι τὸ μὲν φῶς, κατ' εὐθεῖαν φέρεται (ὥστε ἂν εἴ τι προέχῃ τὴν εὐθυωρίαν, ὅλως ἀποκεκλεῖσθαι)· ὁ δὲ ψόφος, φέρεται καὶ οὐκ εὐθὺ, διὰ τὸ πνεῦμα εἶναι· διὸ πανταχόθεν ψοφοῦντος ἀκούομεν, καὶ οὐ μόνον τὸ κατ' εὐθυωρίαν τοῖς ὠσί. ν. Διὰ τί ποτε οἱ μὲν γελῶντες, βαρὺ φθέγγονται· οἱ δὲ κλαίοντες, ὀξύ; ἢ

E διότι ἀπὸ τῶν συντόνων ὀξεῖα ἡ φωνή· τὸ δὲ ὀξὺ ἐστιν ἀσθενές. ἄμφω δὲ ταῦτα μᾶλλον τοῖς κλαίουσιν ὑπάρχει. καὶ γὰρ συντείνονται μᾶλλον οἱ κλαίοντες, καὶ ἀσθενέστεροί εἰσι. να. Διὰ τί, εἴπερ ἡ φωνὴ ἀήρ τις ἐσχηματισμένος ἐστι, φερομένη διαλύεται πολλάκις τὸ σχῆμα· ἡ δὲ ἠχὼ, γίνεται πληγέντος τοῦ τοιούτου πρός τι στερεόν, οὐ διαλύεται, ἀλλὰ

F σαφῶς ἀκούομεν; ἢ διότι ἀνάκλασις ἐστιν, οὐ κατάκλασις; τοῦτο δὲ ὅλον ἀφ' ὅλου· ὥστε τὸ εἶδος αὐτὸ ὅμοιον. τὴν γὰρ τοῦ ἀέρος ἀνακλᾶται ἐν τῷ κοίλῳ, οὐκ ἀπὸ τοῦ κοίλου. νβ. Διὰ τί ἑνός τε καὶ πολλῶν φθεγγομένων ἅμα, οὐκ ἴσος ὁ φθόγγος, ἕως οὐ πλεῖον γεγωνίσκει

αι. ἔς

[illegible] λόγον, εἰς τὸ πόῤῥω; [illegible] ἕκαστος τὸν [illegible] αὐτὸν ἀέρα [illegible], ἀλλ' [illegible], πολὺ δὲ ἐπὶ μικρόν; ὅμοιον δὲ συμβαίνει, ὥσπερ ἂν εἰ πολλοὶ μὲν εἶεν οἱ βάλλοντες, ἕκαστος μέν τοι λίθῳ [illegible], [illegible] πλείους. [illegible] λόγον, [illegible] φωνὴ, ἀλλὰ πολλοῖς [illegible] φαίνεται [illegible] λόγον, πολλὰ [illegible] τοῦ αὐτοῦ [illegible] εἶναι.

[illegible] Διὰ τί [illegible] φθέγγονται· φοβούμενοι δὲ, [illegible]; καίτοι [illegible] φόβος τίς ἐστιν. [illegible] διαφέρει πολὺ τὸ πάθος: [illegible] αἰσχυνόμενοι, [illegible] φοβούμενοι [illegible] τοῖς μὲν φοβουμένοις [illegible] τὸ θερμὸν [illegible] ὀλίγον, ταχὺ φέρεται· τὸ δὲ ἐν φωνῇ ταχὺ, τὸ ὀξύ) τοῖς δὲ αἰσχυνομένοις, [illegible] τὸ θερμὸν περὶ τὰ στήθη, σημεῖον δὲ, ὅτι γίνονται ἐξέρυθροι. [illegible] πολὺ, βραδέως φέρεται. τὸ δὲ βαρὺ ἐν φωνῇ, βραδύ.

[illegible] Διὰ τί ἰσχνόφωνοι γίνονται; [illegible] κατάψυξις τοῦ τόπου ᾧ φθέγγονται, [illegible] τοῦ μέρους τούτου ἐστί· διὸ καὶ θερμαινόμενοι ὑπὸ οἴνου καὶ τῷ λέγειν συνεχῶς ῥᾷον συνείρουσι τὸν λόγον.

[illegible] Διὰ τί μόνον τῶν ζῴων ἄνθρωπος γίνεται ἰσχνόφωνος; [illegible] λόγου κοινωνεῖ μόνον, τὰ δὲ ἄλλα, φωνῆς· οἱ δὲ ἰσχνόφωνοι φωνοῦσι μὲν, λόγον δὲ οὐ δύνανται συνείρειν.

[illegible] Διὰ τί τῶν μὲν χειμῶνος, ὀξύτερον φθέγγονται, [illegible] νήφοντες [illegible] δὲ [illegible] μεθύοντες [illegible]; [illegible] ὀξύτερον μέν [illegible], [illegible] ταχύτερον δέ ἐστιν, [illegible] συντεταμένου σώματος [illegible] νήφοντες, καὶ ἐν τῷ χειμῶνι, τὰ σώματα [illegible] μεθύοντες, καὶ ἐν τῷ θέρει. τὸ γὰρ θερμὸν, [illegible], διαλύει τὰ σώματα.

Problema quod hic interpr. Gaza extat Graece supra, [illegible]

A neque longius pro ratione deducit? An quod singuli proximum aerem propellunt non eundem, nisi paulo tenus, quod simile euenit, ut si multi quidem proiciant lapidem, sed singula, aut magna cum pars mittat diuersum [illegible] neque enim ibi longius, aut pro ratione longe lapis ullus [illegible] neque hic longius cunctorum, quam unius vox poterit audiri: vox etenim [illegible] non [illegible] est, sed multorum. Recte igitur e propinquo vox multa esse pro ratione videtur quandoquidem lapides qui [illegible] multi [illegible] videri, atque [illegible] longa quo plus quam si singuli [illegible] non potest.

53 Cur trepidantes voce [illegible] damus grauiorem: metuentes autem acutiorem? quanquam etiam pudor genere metuendi continetur. An multum inter se affectus distant. Quos enim pudet, etiam [illegible] trepidant: autem pudor quidem est. Qui vero metuunt [illegible] Confluit igitur calorem in metu partem superiorem deserere, ut parum aeris pro sua exiliate mouere spiritus possit. Velociter autem ferri potest, quod exiguum est: vocis vero velocitas, non nisi acumen est. Iis contra quos pudet, calor partem superiorem, id est pectus petere solet. Cuius rei indicium erubescens facies affert: ampliorem autem aerem amplior potentia mouet. Tardius vero omne fertur, quod amplius est, tarditasque in usu vocis, non nisi grauitas est. 54 Quae causa est, ut lingua haesitantes aliquid [illegible]? An membri, quo loquimur, refrigeratio causam habet & tanquam stupens & attonitum membrum id est[illegible] vino, continenteque oratione concalefacti, verba facilius possunt copulare. 55 Cur homo solus ex omnium animantium numero lingua haesitans oritur? An quod solus compos sermonis est, caetera vocem tantum obtinent. Qui autem lingua haesitant, vocem quidem producunt, sed verba copulare, sermonemque condere nequeunt. 56. Cur sobrii temporeque hyberno vocem acutius mittimus: violenti autem & aestiuo grauius? An vox acutior, quae velocior est: velocior autem, quae corpore intenso se promit. Sobriorum vero, hyemeque corpora magis constant, quam vinolentorum, aestateque: calores enim temporesque corpora resoluunt, atque elaxant. 57 Cur homo solus omnium animantium lingua haesitans prouenire potest? Utrum quod etiam [illegible] unus solus existit, linguae autem haesitatio, [illegible] quaedam est nec membrum quo loquitur [illegible] habet. An quod homo solus compos est sermonis caetera autem vocē duntaxat [illegible] linguae autē haesitatio, ut nomē declarat, vox non est, nec promptam: cōtinentemque parit orationē

n. [illegible]

58 Cur homini vox serius perfici solet, quàm cæteris, quibus data est vocis proferendæ facultas? An quòd vocis humanæ genera, & discrimina quàm plurima sunt: cætera enim animantia literas, vel nullas, vel paucas exprimere possunt. Quod autem summè varium, plurimisque distinguendum differentiis est, id tempore longissimo perfici necesse est. 59 Cur cæteræ species eiusdem animantes vocem fundunt eandem, homines autem variam, & multiplicem agunt? An hominum etiam vox vna est, multa autem genera loquendi. 60 Sed cur communis hæc vna hominum varia est, cæterorum autem simplex? An homines multas proferre literas possunt, cætera vel nullam, vel duas, aut tres exprimunt insonas, quæ vocalibus iunctæ locutionem conficiunt. Oratio autem non voce, sed vocis affectionibus significando absoluitur: at vocis affectiones, literæ sunt. Quinetiam pueri non secus ac bestiæ, suas exprimunt appetitiones, vt pote qui nondum proferre literas possunt.

61 Cur aspectus corpora penetrare solida non potest, vox autem potest? An quòd aspiciendi delatio simplex est, quæ per dictum profluere soleat ad lineam. Cuius rei indicium, Solis radius est, & quòd nisi è regione cernere nô possumus: vox autem motu multiplici ferri potest, quippe cùm vndique liceat audire. Quoties igitur aspectui directus ille impeditur progressus, eò scilicet quòd res obiecta meatum incondita, siue indisposita turba constipatur, transpicere nequit: at vox quoniam quoquouersus profertur omnia prorepit, penetrat, trâslapsa audiri vndique potest. In humoribus tamen facultas transpiciendi oculis data est: voci autem nulla, vel minima, quanquam humor tenuior, quàm terra est: quoniam humoris meatus parui densi, côtinuatique sunt, vt minimè aspectus impediatur, quò minus transitu directo ingredi possit. Hæc eadem causa est, cur etiam per vitrum, quod densissimum est, transpicere liceat: per ferulam quæ rara, solutaque est non liceat: in altero enim meatus respondent inter sese, in altera variant. Nec quicquam iuuat amplos esse meatus, nisi rectè ad lineam positi sint. Vox autem minimè in aqua sentiri potest, quoniam minus aqua inanis, quàm vt aerem capere, vocémque transmittere possit: vox enim aer quidam est. Haud enim omne rarius permeari se patitur nisi etiam meatus ei respondeant quos permeare [illegible] & congruant, vt vis etiam colligendi, & contrahendi sese, desit, nisi meatus capaces corporum sint: quanquam quod rarum est, molle est, & tale, vt in se ipsum coire possit. Verùm nonnulla præ nimia ipsorum meatuum angustia colligi impediuntur, vt vitrum: quippe vt flecti, contrahique non queat, quamuis rarius ferula est, ratione prædicta; vt etiam aqua & quo-

A νζ Διὰ τί ἡ φωνὴ ὕστατον τελειοῦται τοῖς ἀνθρώποις τῶν φθεγγομένων, ἢ διότι πλείστας ἔχει διαφορὰς καὶ εἴδη; τὰ γὰρ ἄλλα ζῷα, ἢ οὐθὲν γράμματα, ἢ ὀλίγα διαλέγονται. τὸ δὲ ποικιλώτατον καὶ πλείστας ἔχον διαφορὰς, ἀνάγκη ἐν πλείστῳ χρόνῳ ἀποτελεῖσθαι.

Extant quæ hic habet Gaza supra,
l. κεφ. λβ.

B νη Διὰ τί ἡ μὲν ὄψις, οὐ διέρχεται διὰ τῶν στερεῶν· ἡ δὲ φωνὴ διέρχεται; ἢ ὅτι τῆς μὲν ὄψεως, μία ὁδός ἐστι κατ' εὐθεῖαν (σημεῖον δὲ αἵ τε τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες, καὶ ὅτι ἐξ ἐναντίας μόνον ὁρῶμεν) τῆς δὲ φωνῆς, πολλαί; ἀκούομεν γὰρ πανταχόθεν. ὅταν οὖν κωλυθῇ κατ' εὐθεῖαν ἐκπίπτειν, διὰ τὸ μὴ κατ' ἀλλήλους εἶναι τοὺς πόρους, ἀδυνατεῖ διορᾶν. ὁ C δὲ ἀὴρ καὶ ἡ φωνὴ, ἅτε πανταχοῦ φερομένη, διὰ πάντας διαπίπτει καὶ ἀκούεται. ἐν δὲ τοῖς ὑγροῖς, αἱ μὲν ὄψεις διορῶσιν· αἱ δὲ φωναὶ, οὐκ ἀκούονται, ἢ μόλις, λεπτοτέρου ὄντος τοῦ ὑγροῦ, ἢ τῆς γῆς, ὅτι οἱ πόροι μικροὶ καὶ κατ' ἀλλήλους. οὕτω οὐ κωλύεται ἡ ὄψις διορᾶν. διὰ τοῦτο καὶ διὰ μὲν τῆς ὑάλου διορᾶται, πυκνῆς οὔσης· διὰ δὲ τοῦ νάρθηκος, ἀραιοῦ ὄντος, οὐ διορᾶται. D ἐπὶ τῆς μὲν οἱ πόροι, κατ' ἀλλήλους. τῆς δὲ, παραλλάττοντες. οὐδὲν δὲ ὄφελος εἶναι μεγάλους, ἐὰν μὴ κατ' εὐθεῖαν ὦσιν. ἡ δὲ φωνὴ οὐκ ἀκούεται, ὅτι ἐλάττω τὰ διάκενα τὰ ἐν τῷ ὕδατι τοῦ ἀέρος ὥστε οὐ δύναται δέχεσθαι, ἢ δὲ μείζω τὴν φωνὴν, ἀλλ' ὥσπερ ἡ μὲν φωνῆς. ἡ γὰρ φωνὴ, ἀήρ τις. οὐ γὰρ ἅπαν τὸ μανότερον, διαπνεῖται, ἐὰν μὴ καὶ οἱ πόροι ὦσιν ἁρ- E μόττοντες τῷ διιόντι. ὥστ' οὐδὲ συμπιπτικώτερον εἰς αὐτὸ, ἐὰν μὴ δεκτικοὶ ὦσιν οἱ πόροι τῶν σωμάτων. καίτοι τὸ μανὸν, μαλακὸν, καὶ δυνάμενον εἰς αὐτὸ συνιέναι. ἀλλ' ἔνια κωλύεται διὰ τὴν μικρότητα τῶν πόρων, ὥσπερ ἡ ὕαλος· ταύτης γὰρ [οὐ] συνάγεται, μανοτέρας οὔσης τοῦ νάρθηκος, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ὕδωρ,

καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον ἐστὶ καὶ τόδε φανερὸν, διότι τῶν μανοῦ καὶ μαλακοῦ, ὃ ταὐτὸ ἢ ὅμοιον, ἢ παραπλησίαν τὴν φύσιν, ὃ τὸ μανώτερον μᾶλλον συνάγεται εἰς αὑτό. ἡ γὰρ αὐτὴ αἰτία πάντων. νθ Διὰ τί γίνεται ἐλάττων μὲν ἡ φωνὴ ἐξαιρουμένων, ὁμοία δὲ τὸν χαρακτῆρα; ἢ ὅτι ἐμέμικτο αὐτοῖς; τὸ δὲ μεμιγμένον, οὐ τὸ μὲν ἔχει, τὸ δὲ οὔ, ἀλλὰ πάντη ὁμοίως ὅσῳ παντοχόθεν ἐξαιρουμένων, συναιρεῖται ὁμοίως. ὥστε ἔλαττόν τι ἀνάγκη καὶ ὅμοιον εἶναι. ξ Διὰ τί ἰσχνόφωνοι γίνονται; πότερον διὰ θερμότητα προπετέστεροί εἰσιν; ὥστε προτερεῖ αἰτεῖν τοῦ ἐπιχειρεῖν, ὥσπερ οἱ ὀργιζόμενοι. καὶ γὰρ οὗτοι πλήρεις ἄσθματος γίνονται. πολὺ μὲν οὖν τὸ πνεῦμα συμβαίνει. [ἢ] διὰ τὴν ζέσιν τοῦ θερμοῦ ἀσθμαίνουσιν, διὰ τί πολὺ ᾖ καὶ μὴ ὁ θᾶττον ἐκπνέουσι τὸ τῆς αἰσθήσεως χαλαρόν; ἢ μᾶλλον τοὐναντίον κατάψυξις ἢ θερμότης τοῦ τόπου ᾧ φθέγγονται, ὥσπερ ἀποπληξία τὸ μόριον τοῦτο; διὸ καὶ θερμαινόμενοι ὑπὸ οἴνου καὶ τῷ λέγειν συνεχῶς, μᾶλλον συνείρουσι τὸν λόγον. ξα Διὰ τί τοῦ χειμῶνος αἱ φωναὶ βαρύτεραι; ἢ ὅτι παχύτερος ὁ ἀήρ; παχυτέρου δὲ ὄντος, βραδυτέρα ἡ κίνησις· ὥστε ἡ φωνὴ βαρυτέρα. ἢ διότι διὰ τὸ στενὸν βραδύτερον χωρεῖ ὁ ἀήρ; συμβαίνει δὲ τραχύνεσθαι τὸν φάρυγγα ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ καὶ τοῦ ἐπιρρέοντος φλέγματος. ξβ Διὰ τί τὰ παιδία, καὶ αἱ γυναῖκες, καὶ οἱ εὐνοῦχοι, καὶ οἱ γέροντες, φθέγγονται ὀξύ; ἢ ὅτι θᾶττον κίνησις ὀξύ, ἢ ὀξυτέρα; ἐστὶ δὲ τὸ αὐτὸ πλεῖστον δυσκινητότερον· ὥστε οἱ ἐν ἀκμῇ, πλεῖον κινοῦσι τὸν ἀέρα. τὸν οὖν βραδύτερον ἰόντα βραδυτέραν παρασκευάζει τὴν φωνήν. ἐν δὲ τοῖς παισὶ καὶ εὐνούχοις, διὰ τὸ ἐλάττω ἕλκειν, ἐναντίως. τρέμουσι δὲ οἱ πρεσβῦται, οὐ δυνάμενοι κρατεῖν, ὥσπερ τοῖς ἀδυνάτοις καὶ παιδίοις, ὅταν μακρὸν ξύλον λάβωσιν ἀπ' ἄκρου, τὸ ἕτερον ἄκρον σείεται, διὰ τὸ μὴ κρατεῖν. τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἀγωνιώντων καὶ φοβουμένων καὶ ῥιγούντων, αἴτιον τῷ τρόμου τῆς φωνῆς. οἱ γὰρ ἔχοντες τὴν φωνὴν τοιαύτην, τοῦ τοιούτου τοῦ θερμοῦ ὄντος ἐξαιρουμένου τὸ πλεῖστον, λοιπὸν ὀλίγον ὄν, οὐ δύναται κρατεῖν τῆς φωνῆς. διὸ καὶ σείεται καὶ τρέμει. διὸ καὶ οἱ τεχνῖται τῶν

A & quicquid aliud generis eiusdem. Vnde illud quoque palam fit, non quod rarius raro, mollique vel eodem, vel proximo est, id magis in se ipsum colligi posse, & adduci. Causa enim omnibus eadem reddenda est. 62 Cur vox, quamuis minor reddatur adimendo speciem tamen seruat eandem? An quòd cum his ipsis miscetur, quæ dempseris Res autem nulla non partim est, partim non est: sed vsquequaque
B talis est: æque igitur quibusdam vndique detractis, æque contrahitur, vt necesse sit, simul & minorem esse & similem. 63 Quid est, quod linguam faciat hæsitare? Vtrū calor efficiat, vt procaciores fiat: vtque offendendo adhærent quasi in salebris; quomodo affici iratos homines nouimus: incenduntur enim, incitantur, anhelitant, qui spiritu redūdant: igitur præ nimio caloris feruore. Anhelāt autem, quoniam frequens spiritus est, nec anticipat, quatenus se tempore respiran-
C di promere possit. An potius contra, vt loci, quo vocem mittimus refrigeratio causam det tanquam membrum ita attonitum obstupescat: itaque afficiatur, vt vel concalfacti a vino, aut perpetua oratione verba expeditius possint copulare. 64 Cur tempore hyberno voces grauiores redduntur? An quòd aer crassior est. Talis autem cum sit, motus tardior prouenit: itaque vox redditur grauior. An quod
D aer perfectus lentius permeat fauces autem intercepiri, & constringi a frigore, pituitaque destillante cogun tur. 65 Cur pueri, mulieres, spadones, senesque vocem reddant acutam? An quod motus velocior, qui acutior est. Et cum genus idem sit, motu facilius est, quod minus, quam quod plus est. Quamobrem qui firma ætate sunt, plus aeris trahere possunt: plus igitur illud tardius permeans vocem effi-
E cit grauiorem. Pueris, & spadonibus contra res euenit, quoniam minus aeris capiunt. Senes autem ideo tremūt, quoniam vocem continere non possunt: quomodo imbecillibus, ac pueris vsu venit, cùm lignum prælōgum parte extrema ceperint: alterum enim extremum quatitur, quia nequeunt superare quod tenent & vincere. Quod idem & trepidantibus hominibus, & metuentibus; & rigentibus causam
F vocis tremulæ afferre credendum est. Cum enim, qui vocem ita emittit eius calor pulsus ab affectibus illis intrò se se colligat maxima ex parte, reliquū quod exiguum extat, vocem continere non potest: quapropter quatitur, atque intremit. Vnde artium liberalium professores,

qui se solitos trepidare nouerunt, principio agunt voce submissa, dum resideant, & stabiliantur: vocem enim exiguam vincere, continereque facilius possunt.

A συνειδότες ὅτι ἀγωνιῶσι, μικρὸν διαλέγονται ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἄχρι οὗ ἂν καταστῶσι· μικρᾶς γὰρ οὔσης τῆς φωνῆς, ῥᾷον κρατοῦσι.

Eorum quæ ad res bene olentes pertinent, decimatertia sectio, cuius quæstiones XIII.

Ὅσα περὶ τὰ εὐώδη. ιβ.

CVr suffimenta omnia minus è propinquo sentire possimus? vtrum quod odoris delibatio aere temperata validior redditur, vt myrrha medicinali suauior est. An contrà agitur, vt ignis vi sua cremandi tollat odorem qui per suffitum effluat. & quidem apud carbones ipsos nihil redolent: longius verò potius tenuissimum que fertur quod oleat. 2 Cur odores tam suffimentorum, quam florum, minus suaues è proximo sentiantur? Vtrum vna cum odore, terræ quoque particulæ prodeunt, quæ pro suo pondere ante currunt, quam ad sensum odor deueniat: itaque longiùs ille synceru se offert. An neque cum principium proximum est, neque cum admodum remotum odor abundè effluere potest. Nam si proximum, nondum largè emanat, si remotissimum, discerpitur. 3 Arbores reddi odoratas aiunt, in quas cælestis arcus decubuit: Vtrum verum hoc sit, an falsum? Et si verum, quā ob causam ita eueniat? Ergo nec omnes arbores, nec semper aliquas odorem ita acquirere palam est. Etenim sæpe arcus cælestis constitit, & tamen arbores nihil odoris spirarunt, quod quidem sensum mouere posset: cumque odor contrahitur (accidit enim id aliquando, itaque narratur) non in quaque materie contrahi potest. Causa verò per accidens ad arcum referenda est, præsertim si arcus ipse nulla natura sit sed obtutus refringendi tantum affectio. Prouenit autem odoris ille affectus, vt dictum iam est, non qualitercunque se materies habeat: neque enim in viridi, neque in arida: sed in vsta post aquam, quæ arcu superuenerit certam reddi suauitatem odoris pastores referunt, maximéque vbi aspalathus, aut etiam rhamnus est, & genus ex iis aliquod, quorum flos suauiter olet. Ratio autem odoris eadem est, quam etiam de terra animaduertimus: hæc enim, cùm feruet, atque inuritur, quod ediderit principio bene olet. Enimuerò quæ parce humido quendam in modum recaluerint, odorata redduntur: humor enim concoqui calore nimirum potest. Qua de causa totius quoque orbis terrarum, quæ ad solem orientem spectant, odoratiora exurgunt, quam quæ ad Aquilonem: & eorum ipsorum, quæ ad ortum plus vergunt,

Διὰ τί τῶν θυμιαμάτων ἧττον αἰσθανόμεθα πλησίον ὄντες; πότερον ὅτι ἀκρατεστέρα μᾶλλον ἡ ἀπόρροια, τοῦ ἀέρος ἡδίων, ὥσπερ ἡ σμύρνα τῆς ἰατρικῆς [illegible] τοὐ-
B ναντίον ἐστὶν αἴτιον, ὥστε ἀφανίζειν τὸ πῦρ τὴν ὀσμήν, διὰ τὸ καίειν; ὃ γὰρ ὀσμὴ θυμιαμάτων διὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθράκων [illegible] πορρώτερον [δὲ καὶ] καθαρώτερον φαίνεται καὶ λεπτότατον τοῦτο. β Διὰ τί αἱ ὀσμαὶ ἧττον ἡδεῖαι τῶν θυμιαμάτων καὶ τῶν ἀνθῶν ἐκ τοῦ ἐγγύς; πότερον ὅτι συνεκφέρεται τῇ ὀσμῇ καὶ γῆς μόρια, ἃ προκαταφέρεται διὰ βάρος· ὥστε καθαρὰ πορρώτερον γίνεται ἡ ὀσ-
C μή; ἢ οὔτε ἐγγὺς οὔσης τῆς ἀρχῆς, πλεῖστον γίνεται τὸ ῥεῖον, οὔτε λίαν πόρρω; τὸ μὲν γὰρ, οὔπω [illegible], διασπᾶται. γ Λέγεται ὡς εὐώδη γίνεται τὰ δένδρα, εἰς ἃ ἂν ἡ ἶρις κατασκήψῃ. πότερον οὖν ἀληθές ἐστιν ἢ ψευδὲς; εἰ ἀληθὲς, διὰ τίν' αἰτίαν ἂν τὸ συμβαίνοι; ὅτι μὲν οὖν οὔτε πάντα, οὔτε ἀεὶ, δῆλον. πολλάκις γὰρ ἶρις μὲν γίνεται, τὰ δὲ δέν-
D δρα οὐδὲν ἐπίδηλον φαίνεται. ὅταν τε γένηται, τοῦτο, ἐκ τῆς τυχούσης ὕλης [illegible] συμβαίνειν· διὸ καὶ λέγεται. τὸ δ' αἴτιον, κατὰ συμβεβηκὸς τῇ ἴριδι ἀποδοτέον, ἄλλως τε καὶ εἰ μὴ ἔστι τις φύσις ἡ ἶρις, ἀλλὰ τῆς ὄψεως πάθος ἀνακλωμένης. γίνεται δὲ, ὥσπερ ἐλέχθη, οὐχ ὁπωσοῦν ἐχούσης τῆς ὕλης τὸ πάθος· οὔτε γὰρ ἐν τοῖς χλωροῖς δένδροις, οὔτε ἐν τοῖς αὔοις, ἀλλ' ἐν τῇ ἐμπεπρησμένῃ,
E ὥς φασιν οἱ νομεῖς, μεθ' ὕδατος τῇ ἴριδι ὑδατι γενέσθαι ἐπίδηλον τὴν εὐωδίαν, καὶ μάλιστα οὗ ἂν ἀσπάλαθος ᾖ, καὶ ῥάμνος, καὶ ὅσα εἴδη εὐώδη ἐστιν. αἴτιον δὲ τῆς εὐωδίας ἐστὶν ὅπερ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. διαθερμαινομένη γὰρ καὶ διακεκαυμένη οὖσα, ὃ ἂν ἐκφύσῃ, τὸ πρῶτον εὐῶδες ὄζει. τὰ γὰρ πως ὑγρότητα ἔχοντα ὀλίγην, εὐώδη γίνεται. πέττει γὰρ τὸ θερμὸν ταύτην. διὸ καὶ τῆς ὅλης γῆς τὰ πρὸς τὴν ἕω, εὐωδέστερα τῶν πρὸς ἄρκτον ἐστί· τούτων δὲ τὰ πρὸς ἕω, τῶν πρὸς μεσημβρίαν ἐπὶ γεώδης μᾶλλον

quæ

ὁ τόπος ὁ περὶ τὴν Συρίαν καὶ Ἀῤῥαβίαν ἐστίν· ἡ δὲ Λιβύη, ἀμμώδης καὶ ἄνικμος. δεῖ γὰρ μήτε πολλὴν εἶναι τὴν ἰκμάδα, (ἄπεπτος γὰρ ἔσται ἡ πολλή) μήτε ἄνικμον· οὐ γὰρ γενήσεται ἀτμίς. ὃ συμβαίνει καὶ περὶ τὴν νεόκαυστον ὕλην, καὶ τὸ γένος τοιαύτην, ὥστε ἔχειν εὐωδίαν τινὰ ἐν αὑτῇ. δηλοῖ δὲ τοῖς ἄνθεσιν. ἄδηλον γὰρ ἐν τούτοις τὴν ὀσμήν. δοκεῖ δὲ ἐν οἷς ἂν ἐναποσκήψῃ ἡ ἶρις γίνεσθαι, ὅτι οὐδ' ἄνευ ὕδατος οἷόν τε γίνεσθαι. βρεχθεῖσα γὰρ ἡ ὕλη, καὶ τῷ ἐνόντι θερμῷ πεφθεῖσα, τὴν ἐν αὐτῇ γενομένην ἀτμίδα ἀφίησιν. ἄτοπον δὲ πολὺ τὸ ὕδωρ δεῖ εἶναι· κατακλύζει γὰρ τὸ πολὺ λίαν, καὶ σβέννυσι τὴν θερμότητα τὴν ἐνυπάρχουσαν ἀπὸ τῆς πυρώσεως. τὰ δὲ μετὰ τὴν ἶριν ὕδατα, οὐ πολλὰ γίνεται, ἀλλὰ ὡς μετρίως ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. καὶ ἐὰν πολλαὶ γίνωνται ἴριδες, οὐ πολὺ γίνεται, ἀλλὰ πολλάκις μὲν, ὀλίγον δὲ, διὸ εἰκότως τούτου γινομένου, οὐδὲν ἄλλο ὁρῶντες διάφορον, πλὴν τὴν ἶριν, ταύτην τὴν αἰτίαν προστιθέασι τῆς εὐωδίας. δ Διὰ τί τὰ ἄνθη καὶ τὰ θυμιάματα, πόρρωθεν μᾶλλον ἥδιον ὄζει, ἐγγύθεν δὲ, τὰ μὲν, ποωδέστερον· τὰ δὲ, καπνωδέστερον; ἢ ὅτι ἡ ὀσμὴ, θερμότης τίς ἐστι, καὶ τὰ εὐώδη, θερμά; τὸ δὲ θερμὸν, κοῦφον. ὥστε διὰ μὲν τοῦ πλείονος διιόντων, ἀμιγεστέρα γίνεται ἡ ὀσμὴ τῶν συμπαραφερομένων ὀσμῶν ἀπὸ τῶν φύλλων, καὶ τοῦ καπνοῦ, ὄντος ὕδατος ἢ ἀτμοῦ. πλησίον δὲ ὄντων, τὰ μεμιγμένα ἐν τοῖς, συνόζει ἐν οἷς ἐστι. ε Διὰ τί πάντα μᾶλλον ὄζει κινούμενα; ὅτι ἀναπίμπλανται πλείω ἀέρα, ἢ ἠρεμοῦντα; διὰ ταχύτερον οὖν ἡ ὀσμὴ διικνεῖται οὕτω πρὸς τὴν αἴσθησιν ἡμῶν. ς Διὰ τί τοῦ χειμῶνος ἧττον ὀσφραινόμεθα, καὶ ἐν τοῖς παγετοῖς ἥκιστα; ἢ ὅτι ὁ ἀὴρ ἀκινητότερός ἐστιν ἐν τῷ ψύχει; οὐκ οὖν ὁμοίως ἡ κίνησις ἡ ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ τὴν ὀσμὴν ἔχοντος, διὰ τὴν δυσκινησίαν τῆς ἀποῤῥοῆς, καὶ τοῦ ἀέρος ἐν ᾧ ἐστι. ζ Διὰ τί δριμύτερον ὄζει τὰ θυμιάματα ἐπὶ τέφρας θυμιώμενα ἢ ἐπὶ τοῦ πυρός, καὶ μᾶλλον καὶ πλείω χρόνον τὴν αὐτὴν ὀσμὴν ἔχει ἐπὶ τῆς τέφρας θυμιώμενα; ἢ ὅτι ἀπεπτοτέρα ἐστὶν ἡ ὀσμὴ ἐπὶ τῆς τέφρας· διὸ καὶ πλείων; τὸ δὲ πῦρ, ταχὺ πέττον αὐτῶν τὴν δύναμιν, ἀλλοιοῖ τὴν ὀσμήν. ἡ γὰρ πέψις, ἀλλοίωσίς ἐστι τοῦ πεττομένου.

A quàm quæ ad meridiem, eo quòd loca Syriæ & Arabiæ pleniora sunt, atque terrenosiora. Africæ verò arenosa, siticulosáque. Nec enim humorem nimium inesse oportet, (concoqui nanque nimius non potest) nec nullum: sic enim nullus vapor inde extringi potest. Quod vel in ea materie solet accidere, quæ & nuper combusta sit, & tale habeat genus, vt secum odoris ferat suauitatem. Quæ quidem res floribus declarari potest: odor enim in eos B transmittitur. Sed fieri putant in iis in quibus cælestis arcus institerit, quoniam nunquam id sine aqua effici potest. Cum enim materies immaduerit, caloréque interno concoxerit, respirare iam incipit, vaporémque intra se conceptum emittit. Nec verò aquam nimiam accessisse oportet: eluit enim, atque extinguit calorem ab igne iniectum, quæ nimia venerit. Quæ autem aquæ post arcum solent incidere, C non multæ, sed semper pene mediocres adueniunt. & si plures constiterint arcus, aqua non largè sed sæpe, & parce accidit. Quam ob rem non immeritò, cum hoc ita fiat, qui rem insignem præter arcum nullam aspicerent, causam odoris illi attribuêre. 4 Cur flores & suffimenta suauius e longinquo olent, e propinquo autem herbam alia potius redolent, alia fumum? An quia calor quidam natura odor D est, odorataque omnia calida sunt, calidum autem quodque leue est. Itaque cum longius permeant, odorem deferũt suum secretiorem, vendicatúmque ab cæteris tum foliorũ tum fumi, qui vapor aqueus est, odoribus, qui comitantur eum ipsum. An cùm in propinquo sunt, admista illa, cùm iis vna redolent, quibus inhærent, atque ita odorem deprauant. 5 Cur omnia plenius olent, cum mouentur? An quòd E excita plus aeris implent quam quiescentia: itaq. ocyus ad sensum nostrũ odor trãsmittitur. 6 Cur tempore hyberno minus olfacere possumus, miniméque per gelu, & glaciem? An quòd aer à frigore immobilior redditur: itaque motus non æque proficisci à corpore odorato potest, scilicet propter difficilem delibationis motum & aeris, quo inuehitur. 7 Cur acrius aromata olent cinere suffita, quàm F igne, & plenius, ac diutius suum seruant odorem, cum cinere suffiuntur? An quòd in cinere minùs concoqui odor potest, itaque plenior est. Ignis autem, quòd celeriter vires eorum domat, & concoquit, odorem commutat. Concoctio enim, rei cõcoquendæ cõmutatio est siue alteratio

8 Cur rosæ suauius olent, quibus vmbilicus asper, quàm quibus leuis? An quòd suauius olent, quæ modum cōsecuta sunt suæ naturæ. Rosa autem, spinosa natura est: ergo suauissimè ideo olent, quòd magis secundum naturam constiterunt.

9 Cur odores e proximo minus suaues tam suffimentorum, quàm florum spirāt? An quòd portio terrena vna cum odore se defert, quæ vt in proximo mista vim hebetat, sic in longinquo prona defertur, ac decidit. Hinc etiam flores contusi suum amittunt odorem. 10 Vtrum odoris natura fumus sit an aer, an vapor? Hæc enim inter se differunt, quia alterum ab igne, alterum & sine igne effici potest. Et vtrū à sensu aliquid in res odoratas proficiscatur, an ab illis in sensum, quod aera proximum moueat? At si ab illis aliquid delibaretur, minora certe ob eam rem reddi oportere: nunc autem quæ odoratissima sunt, hæc potissimum eadē videmus edurare. 11 Cur aromata cinere suffita acrius olent, quàm igne? An quòd in cinerem minus concoqui odor potest, itaque plenior est: multum ergo partis quoque terrenæ respiratur, fumusque redditur. At ignis terrenum properè illud rapit, atque odor purior ac sincerior sine vllo fumo ac sensum deuenit. Vnde etiam fit, vt flores triti hebetius oleant: partem enim terrenam vt contritus mouere potest, sic lentus calor absumere non potest. 12 Cur omnia odorata tam semina quàm plantę vrinā ciere possint? An quòd calida & tenuia sunt: tale autem quodque vrinā citat. Celeriter enim calor inditus ille extenuat: nec odor ipse aliqua corpulentia concretus est. Nam & quæ non bene olent, velut allia, vi sui caloris vrinam mouent, vel potius vim resoluendi, liquefaciendique habent. Calida verò semina, quæ bene olent, ideò sunt, quòd odor omnino calore efficitur: fœtida sane inconcocta sunt. Nec solum calida, verum etiam plenè esse concocta debent, quæ prouocatura vrinam sint, vt vna descendendo humores possint extenuare. 13 Cur vinum dilutum olere ocyus desinit, quàm merum? An quod dilutū imbecillius mero est: quod autem imbecillius est, ocyus à quocunque mutatur, quàm quod validius. Tum etiam vinum dilutum faciliùs affici potest, quàm merum. Quod autem affici faciliùs potest, id & recipi à quouis, & recipere quoduis facilius potest. Ita fit vt merum odorum, dilutum inodorum sit.

Διὰ τί ἥδιον ὄζει τῶν ῥόδων ὧν ὁ ὀμφαλὸς τραχύς ἐστιν, ἢ ὧν λεῖος; ἢ ὅτι μᾶλλον ὄζει ἡδὺ, ὅσα τὴν φύσιν ἀπείληφε τὴν αὐτῶν; ἀκανθῶδες δὲ φύσει τὸ ῥόδον ἐστί. διὸ μᾶλλον ἔχει τὰ κατὰ φύσιν, ἥδιστα ὄζει. 9 Διὰ τί αἱ ὀσμαὶ ἐγγύθεν ἧττον εὐώδεις, καὶ θυμιαμάτων καὶ ἀνθῶν; ἢ ὅτι πλεῖστον ἐστὶ συμπαραφέρεται τὸ γεῶδες· ὥστε κεραννύμενον, ἀσθενέστερον ποιεῖ τὴν δύναμιν· εἰς δὲ τὸ πόῤῥω καταφέρεται ἤδη μᾶλλον. διὰ ταῦτα δὲ καὶ τριβόμενα τὰ ἄνθη, ἀπόλλυσι τὴν ὀσμήν.

10 Πότερον αἱ ὀσμαὶ, καπνός, ἢ ἀήρ, ἢ ἀτμίς; διαφέρει γάρ, ὁ τι μὲν ὑπὸ τοῦ πυρὸς, τὸ δὲ καὶ ἄνευ τούτου γίνεται· καὶ πότερον ἀπὸ τῆς αἰσθήσεώς τι φέρεται ἐκεῖνα, ἢ ἀπ' ἐκείνων φορὰ πρὸς τὴν αἴσθησιν ἀφικνεῖται, ἀεὶ κινοῦν τὸν πλησίον ἀέρα; καὶ εἰ ἀπ' ἐκείνων ἀπῄρει, ἔδει ἔλαττον γενέσθαι· καίτοι τὰ εὐωδέστατα ὁρῶμεν μάλιστα διαμένοντα. 11 Διὰ τί δριμύτερον ὄζει μᾶλλον τῶν ἀρωμάτων ἐπὶ τῆς τέφρας θυμιώμενον, ἢ ἐπὶ τοῦ πυρός; ἢ διότι ἀπεπτότερον ἡ ὀσμὴ ἐπὶ τῆς τέφρας· διὸ καὶ πλείων· πολὺ οὖν καὶ τὸ γεῶδες συναναθυμιᾶται, καὶ γίνεται καπνός. τὸ δὲ πῦρ θᾶττον ἐκκαίει τὸ γεῶδες αὐτῶν. ὥστε ἡ ὀσμὴ καθαρωτέρα καὶ εἰλικρινὴς ἀφικνεῖται ἄνευ τοῦ καπνοῦ. διὸ καὶ τριβόμενα, ἧττον εὐώδη τὰ ἄνθη. τὸ γὰρ γεῶδες κινεῖ ἡ τρῖψις, κατὰ δὲ ἡ ἀραιὰ θερμότης οὐ φθείρει. 12 Διὰ τί τὰ εὐώδη οὐρητικὰ καὶ σπέρματα καὶ φυτά; ἢ ὅτι θερμὰ καὶ λεπτά; τὰ δὲ τοιαῦτα, οὐρητικά. ταχὺ γὰρ λεπτύνει ἡ ἐνοῦσα θερμότης, ἡ ἡ ὀσμὴ οὐ σωματώδης· ἐπεὶ καὶ τὰ μὴ εὐώδη, οἷον σκόροδα, διὰ τὴν θερμότητα, οὐρητικά, μᾶλλον δέ τι τηκτικά. θερμὰ δὲ τὰ εὐώδη σπέρματα· διότι ὅλως ἡ ὀσμὴ διὰ θερμότητα γίνεται. ἀλλὰ τὰ δυσώδη, ἄπεπτά ἐστι, δεῖ δὲ μὴ μόνον θερμὰ εἶναι, ἀλλὰ καὶ εὔπεπτα, εἰ ἔσται οὐρητικά, ὅπως συγκαταβαίνοντα λεπτύνῃ τὰ ὑγρά. 13 Διὰ τί ποτε ὁ κεκραμένος τῶν οἴνων, θᾶττον τοῦ ἀκράτου ἐξίσταται; ἢ ὅτι ὁ κεκραμένος, ἀσθενέστερος τοῦ ἀκράτου ἐστί; τὸ δὲ ἀσθενέστερον, ὑπὸ παντὸς ἐξίσταται τοῦ ἰσχυροτέρου. ἔτι ὁ κεκραμένος, εὐπαθέστερος τοῦ ἀκράτου· εὐπαθέστερον δὲ ἐστὶ, [illegible] παραδέξασθαι ὁτιοῦν. καὶ ἐκλαβεῖν τι τῶν [illegible] ὁ μὲν οὖν ἄκρατος, εὐώδης ἐστίν· ὁ δὲ κεκραμένος, ἄοσμος [illegible]

ὅσα

Ὅσα περὶ δυσωδίας. ιγ.

Διὰ τί τὸ μὲν οὖρον, ὅσῳ ἂν χρονίζηται ἐν τῷ σώματι, δυσωδέστερον γίνεται, [illegible]

A *Eorum quæ ad res malè olidas pertinent, Sectio decimatertia, cuius quæstiones 12.*

CVr fœtidior vrina redditur, quo diutius in corpore manserit, stercus autem minus? An quòd stercus, quo diutius retentum sit, eo magis siccatur: quòd autem siccius est, minus ad putredini patet: vrina contrà efficitur crassior, solet, recensque potioni ingestæ similior est. 2 Cur esculenta male olida minime his olere videntur qui illa ederunt? An quòd ol-B factum peruium ad palatum habemus idcirco sensus hic propere impletur: itaque nec interiorem odorem æque amplius percipere potest. Principio enim omnes sentire queunt: vbi autem tetigerunt, non insuper possunt, quasi iam res consuetata, natiuaque reddatur, & exterior similis ille oblatus deleterit obtentu interioris.

Cur flores contusi deteriùs olent? An quòd pars terrena, quæ flori inhæret, odori permiscens sese vim hebetat odoran-C di. 4 Cur animantium nullum suauiter olet, excepta panthera? quæ etiam ipsa non nisi bestiis ita olet: ferunt enim suauem illis olentiam ab hac respirari. Stirpium autem multę, & integræ bene olent, & corruptæ, ac aridæ magis magisq. suauem reddunt odorem? Verum quòd mali odoris causa cruditas quędam excrementi est: quam ob rem sudores etiam aliqui, D atque aliquando ita olent. Sed è morbo maxime vitiantur, quibus tales esse non solent. Et flatus etiam, ructusque crudorum fœdius olent. Quam eandem causam de cæteris quoque animaduertisse oportet, proportione inquã quòd animalium carne vacantium generi æstimandum aliquid est, quod carnis vice habeatur: nam excrementum crudum, vel in hoc esse nouimus. Hoc igitur & viuis causa fœdi halitus est & mortuis cum putrescit. Quam ob E rē pingue, os, pilus fœdũ nunquã reddunt odorem, scilicet illum ob causam, quod pingue concoctum est, ossa, & pili humore vacant. At genus plantarum nullum intra se contrahit excrementum. An etiam plãtis aliquid inest: sed quia sicca, & calida sunt natura, humor eorum non fœculẽtus est, sed concoqui expeditius potest. Cõfirmat hoc etiam plagis terræ quæ vt feruentiores sic odoratiores sunt, vt Syria, vt F Arabia, & muneribus earundem regionũ, quæ sicca, & calida nouimus, hoc idem probari potest: nullam autem sentire putredinem possunt, quæ huiusmodi sunt.

At animalium genus tale non est: itaque excrementa eius cruda, fœtidaque sunt, flatusque itidem olent. Peremptis quoque animantibus humor putret, plantis minimè

quippe cùm humore plantarum genus ha[illegible] redundet. 5 Quam ob causam res male olidæ grauius olent, cùm calent, quàm cùm frigent? An quod natura odoris vapor quidam, & delatio est, quæ calore existant. Motus etenim quidam sunt: calor autem mouendi vim obtinet: frigus contra efficit vt res consistat & contrahatur. Deorsum etiam refrigerata omnia feruntur. Calor autem, odoréque omnes sursum feruntur, tum quia sita in aere sunt, tum quia sensorium eorum supra non infra habetur, quippe cùm odor ad cerebrum penetrans mouere soleat sensionem. 6 Cur si quis allia ederit, vrinam redolentem allium reddet? cùm tamen alia pleraque odoris vehementioris ingesta, nihil in suam qualitatem vrinam possint conuertere. Vtrum, vt quibusdam scholæ Heracliteæ placet, quòd sicut in vniuerso, ita etiam in corpore nostro expiratur, deinde vapor denuò concrescit, vtque ibi humor, sic vrina hic est: exhalatio autem alimenti vbi reuenit vnde prodierat, odorem eundem non immeritò recipit, quippe quæ illud reddat, in quod sese commutarit. An si ita esset cætera quoque idem facere deberent, quæ vehementem spirant odorem. Nunc autem nullum hoc posse efficere nouimus. Adhæc, vapor, qui postea concrescit non ad statum pristinum redit. Verbi causa, si vapor vini exhalarit, non postmodum in vinum concrescit sed in aquam. Ita falsum id etiam illi referunt. Ergo allium solum ex omnium numero, quæ odorem simul & vehementem, & vrinæ mouentem reddunt, inflare ventrem inferiorem potest. Cætera enim vel sursum mouere spiritum solent, vt radicula, vel vrinam citare non queunt. Allium vero tria nimirum hæc facit, vt & vrina augeatur & spiritus excitetur, isque deorsum, non sursum: quæ quidem situs vesicæ, testiculorumque ideo sentit, quòd & in vicino est, & spiritui opportunior habetur vt tentigo abunde declarat. Constat igitur vt excrementum allij omnium maximè huiusmodi ad vesicam possit vnà cum spiritu deuenire quòd permiscens sese odorem plenæ vrinæ commutat. 7 Quam ob causam ora hominum qui nihil ederint, sed ieiunarint, grauius olent, (quod ieiunam graueolentiam appellant) eorum autem, qui aliquid ederint, non olēt, cùm tamen eorum magis olere debeant? An quod ventre inani, minusque agitato aer factus calidior spiritum, excrementaque pituitosa sua immobilitate putrefacere potest. Calidiorem autem effici argumentum est quòd vel sitim parere ieiunium solet.

A τῷ δέ, οὔ· οὐ γὰρ ἔχει. 5 Διὰ τί τὰ δύσοσμα θερμὰ ὄντα, μᾶλλον δυσώδη ἐστὶν ἢ ψυχρά; ἢ ὅτι ἐστὶν ἡ ὀσμὴ ἀτμὸς καὶ ἀπόρροιά τις. ὅ τε οὖν ἀτμὸς ὑπὸ θερμοῦ γίνεται, καὶ ἡ ἀπόρροια· κίνησις γάρ τις ἐστί. τὸ δὲ θερμὸν, κινητικόν· τὸ δὲ ψυχρὸν, τοὐναντίον στατικὸν καὶ συσταλτικόν, καὶ φορὰ δὲ κάτω ψυχροῦ, τὸ δὲ θερμὸν ἄνω. καὶ αἱ ὀσμαὶ πᾶσαι ἀνωφερεῖς, B διά τε τὸ ἐν ἀέρι εἶναι, καὶ τὸ αἰσθητήριον αὐτῶν ἄνω εἶναι, οὐ κάτω. πρὸς γὰρ τὸν ἐγκέφαλον ἀφικνουμένη ἡ ὀσμὴ, αἴσθησιν ποιεῖ. 6 Διὰ τί ἐάν τις σκόροδα φάγῃ, τὸ οὖρον ὄζει· ἄλλα δὲ ἔχοντα ἰσχυρὰς ὀσμὰς ἐδεσθέντα, οὐκ ὄζει; πότερον, ὥσπερ τινὲς τῶν Ἡρακλειτιζόντων φασὶν, ὅτι ἀναθυμιᾶται, ὥσπερ ἐν τῷ ὅλῳ, καὶ ἐν τῷ σώματι· εἶτα πάλιν ψυχθεῖσα συνίσταται, ἐκεῖ μὲν, ὑγρότης ἐνταῦθα δὲ, οὖρον. ἡ δὲ ἐκ τῆς C τροφῆς ἀναθυμίασις, ἐξ οὗ ἐγένετο, αὕτη συμμιγνυμένη ποιεῖ τὴν ὀσμήν. αὕτη γάρ ἐστιν, ὅταν μεταβάλῃ. ἢ οὐ, καὶ τὰ ἄλλα τοῦτο ποιεῖ, ὅσα ἰσχυρὰς ὀσμὰς ἔχει· νῦν δὲ οὐ ποιεῖ; ἔτι συγκρινόμενα ἐκ τῆς ἀτμίδος, οὐκ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἔρχεται, ἀλλ᾽ οἶνος ἐξ οἴνου, ἀλλ᾽ οὐχ ὕδωρ· ὥστε καὶ τοῦτο ψευδές. ἀλλ᾽ ὅτι μόνον φυσητικὸν τῆς κάτω κοιλίας τῶν ὀσμὴν ἐχόν- D των ἰσχυρὰν καὶ οὐρητικήν ἐστι· τὰ δὲ ἄλλα, οἷον ποιεῖ, ὡς ἡ ῥάφανος, καὶ τὰ πνευματώδη, ἢ οὐκ οὐρητικά. κάτω δὲ τρία ὑπάρχει ταῦτα· καὶ γὰρ οὐρητικὸν, καὶ πνεῦμα ποιεῖ· καὶ τοῦτο κάτω. ὁ δὲ τόπος ὁ περὶ τὰ αἰδοῖα καὶ τὴν κύστιν, τῶν τοιούτων ἀπολαύει, διὰ τὴν γειτνίασιν, καὶ ὅτι πνευματικός ἐστι. δηλοῖ δὲ [καὶ] ἡ συνουσία τῶν αἰδοίων. δῆλον οὖν ὅτι E ἀναλωθὲν τὸ περίττωμα εἰς τὴν κύστιν αὐτοῦ μάλιστα τῶν τοιούτων ἅμα τῷ πνεύματι ἐμμιγνύμενον, ποιεῖ τὸ οὖρον τὴν ὀσμήν.
7 Διὰ τί τὰ στόματα μηδὲν ἐδηδοκότων ἀλλὰ νηστευσάντων, ὄζει μᾶλλον (ὃ καλοῦσι νηστείας ὄζειν) φαγόντων δὲ, οὐκέτι, ὅτε ἔδει μᾶλλον; ἢ ὅτι κενουμένης τῆς κοιλίας, θερμότερος ὁ ἀὴρ γενόμενος διὰ τὴν ἀκινησίαν, σήπει τὸ πνεῦμα, καὶ τὰ φλεγματώδη περιτ- F τώματα; ὅτι δὲ θερμότερος γίνεται, σημεῖον ὅτι καὶ δίψαν ποιεῖ ἡ νηστεία μᾶλλον.

At vbi

ἀπογεύσωνται δέ, διὰ τὸ πολλῷ πλείω εἶναι ἡ ὀσμὴ τὰς τῶν σιτίων, [illegible]· κρατεῖ γὰρ τῆς θερμότητος ἡ τῶν σιτίων θερμότης· ὥστε μηδὲν πάσχειν. η Διὰ τί ἡ μασχάλη δυσωδέστατον τῶν τόπων; πότερον ὅτι ἀπνούστατος ὅλως, ἔστι δὲ ἡ δυσωδία ἐν τοῖς τοιούτοις μάλιστα, διὰ τὸ σήπεσθαι γίνεσθαι ὑπὸ τῆς ἀτμίδος τῆς στασίμου· ἢ ὅτι καὶ ἀκίνητος καὶ ἀγύμναστος. θ Διὰ τί οἱ τῷ χρίσματι ὄζοντες, ὅταν ἱδρῶσι, μᾶλλον δυσώδεις γίνονται; ἢ διότι τοῦτο ἐπὶ πολλῶν γίνεται, ὅταν ὀξὺ καὶ γλυκὺ μεμιχθῇ, τὸ ὅλον γλυκύτερον γίνεται. ἔτι οἱ ἱδρῶντες πάντες, δυσωδέστεροι εἰσι. τὸ δὲ μύρον, θερμαντικόν ἐστιν, ἱδρῶτας οὖν [illegible]. ι Διὰ τί τῶν ἐγκύρτων καὶ κυφῶν δυσωδέστερα καὶ βαρύτερα ἡ ὀσμὴ τοῦ πνεύματος; ἢ διότι συγκέκλεισται ὁ τόπος ὁ περὶ τὸν πνεύμονα, καὶ ἐλάττων ἐστὶ [illegible] ὥστε ἐν ἐλάττονι [illegible] ἡ ἰκμὰς καὶ τὸ πνεῦμα [illegible] μᾶλλον [illegible]; ια Διὰ τί [τὰ] πολλὰ τῶν μύρων συμμιχθέντα τῷ ἱδρῶτι δυσώδη ἐστιν, [illegible] χείρω; ἢ ὅσα μὲν τῇ κινήσει [illegible], χείρω γίνεται· ὅσα δὲ μὴ, [illegible]; ἔστι δὲ ὅσα τοιαῦτα. ὥσπερ καὶ τῶν ἀνθῶν, ἐξ ὧν γίνονται αἱ ὀσμαί, τὰ μὲν [illegible], ἢ θερμανθέντα, ἢ ξηρανθέντα, [illegible], οἷον τὰ λευκόια· τὰ δὲ ὅμοια, οἷον τὰ ῥόδα. καὶ τῶν μύρων δὲ ὅσα ἐκ τῶν τοιούτων [illegible] τὰ δ' οὔ· διὸ τὸ ῥόδινον [illegible] καὶ δυσώδη [δὲ] φαίνεται μᾶλλον, ὅταν οἱ ἱδρῶτες δυσώδεις, καὶ διὰ τὸ μίγνυσθαι τῷ ἐναντίῳ, ὥσπερ τὸ μέλι μετὰ τῶν ἁλῶν, οὐ μᾶλλον γλυκύ, ἀλλ' ἧττον. ιβ Διὰ τί πάντα κινούμενα ὄζει μᾶλλον; ἢ διότι [illegible] τὸν ἀέρα; [illegible] θᾶττον ἡ ὀσμὴ πρὸς τὴν αἴσθησιν.

ΦΥΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Ὅσα περὶ κράσεις. ιδ.

Διὰ τί θηριώδεις τὰ ἤθη καὶ τὰς ὄψεις, οἱ ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς ὄντες, ἢ ψύχους ἢ καύματος; ἢ διὰ τὸ αὐτό; ἡ γὰρ ἀρίστη κρᾶσις, καὶ τῇ διανοίᾳ συμφέρει· αἱ δὲ ὑπερβολαὶ ἐξιστᾶσιν· καὶ ὥσπερ τὸ σῶμα διαστρέφουσιν, οὕτω καὶ τὴν τῆς διανοίας κρᾶσιν. β Διὰ τί ἐν τῷ Πόντῳ ὁ σῖτος ὁ [illegible] ἐν τῷ ψύχει,

A At vbi ederunt, odor ciborum grauem illam olentiam offuscat, vt maior minorem: calor enim ciborum calorem praecedentem illum exuperat, ita vt nihil affici possit. 8 Cur alæ omnium maximè partium nostri corporis malè olent? Vtrum quòd omnium minimè respirare possunt: malus autem odor locis huiusmodi contrahi maxime solet, quoniam putredo quiete interioris qualitatis consistit. An B ideo quòd immobiles inexercitæque habentur. 9 Cur homines qui vnguentis redolent hirci, si sudant, oleant, cum se odorificè vnguentarint? An hoc in multis accidere solet velut cum acido dulce commistum est, dulcius totum exultat: tum etiam omnes, postquam sudarunt, grauius olent: vnguentum autem concalfaciendi vim habet, itaque sudorem potest prouocare. 10 Cur spiritum incuruorum, gibborumque halitus grauior, ac tædior est? An C quòd locus pulmoni incommodatus, conclusus, deflexusque a sua proceritate est: itaque spiritum transmittere expeditè nequit, sed euenit vt vapor, ac spiritus amplius interclusus putrescat. 11 Cur vnguentorum magna pars sudori permista male olet, aliqua verò suauior redditur, aut nihil deterior? An quæ motu tractuque D commutari solent, hæc deteriora redduntur: quæ autem eadem persistere possunt, hæc suauius redolent. At sunt, quæ resistere queunt, quomodo etiam florum, quibus odores conficimus, alij contusi vel concalfacti, vel exiccati exolescunt, vt violæ albæ: alij sibi similes, vt rosæ. Et vnguentorum igitur, quæ ex floribus huiusmodi sunt, commutari vtique possunt: quæ non sunt, nequeunt: E vnde rosaceum commutari minime nouimus. Et quidem quò sudores fœdius olent, eò grauius vnguentum quoque redolere videtur, quoniam res sibi contrariæ se permiscet: vt mel cum sale non magis, sed minus dulce sentimus. 12 Cur omnia plenius olent, cùm mouentur? An quòd aera impleat, itaque odor citius ad sensum reducitur.

Eorum quæ ad temperationem habitus pertinent, Sectio decima quarta, cuius quæstiones 6.

F CVr efferis & moribus, & aspectibus sunt qui in nimio vel æstu, vel frigore colunt? An eadem causa est. Optima enim temperies non corpori solùm, verùm etiam intelligentiæ hominis prodest. Excessus autem omnes dimouent, & vt corporis, ita etiam mentis temperamentum peruertũt. 2 Cur frumentum in Põto frigori

expositum diu reseruari integrum potest? An propterea quia humor alienus vnà cum calore euanescit, vt in vuis fieri nouimus: alia enim frigore, alia calore exhalant. 3 Cur potius in frigidissimis terris ardores febrium fiant? An quòd frigus calorem intus circumobsistit: cuius rei contrarium æstiuo tempore agitur. Partes namque internæ frigidiores redduntur: ardor autem febris est: ergo partibus refrigeratis exterioribus, caloris copia interiores redundant. 4 Cur blæsis pedibus Aethiopes sunt, & Aegyptij? An quemadmodum ligna, ita etiam corpora animantium deprauari à calore solent. Quod etiam pili declarant, quos crispiores, quam cæteri gerunt: crispitudo namque, veluti pilorum blæsitas est. 5 Cur temporibus Austrinis initus fœminam potius generant? An quòd largior humor tardius crassescit. Austrinis autẽ humor temperamenti facit, vt semen reddatur humidius. 6 Cur locis palustribus vlcera capitis curari celeriter possunt, crurum autem tarde? An quòd humor est grauis, quia terrenus est. omne autem graue tendit deorsum. ergo vlcera superiora concoctioni sunt opportuniora. quoniam humor delapsus ad ima est: inferiora autem ipsa multo excremento, putrefactuque facili redundant. 7 Cur qui loca edita, apertaque colunt, tardiùs senescunt: qui autem caua, & palustria ocyus? An senectus quædam putredo est: putret autem, quod quiescit: nullo modo, aut minus ita afficitur, quod mouetur, vt aqua profluens, & conclusa: igitur vt locis editis aer vndique afflante spiritu agitatur, ita cauis manet immotus. Adhæc, locis apertis purus ac diuersus assiduè propter agitationem aer habetur, palustribus impuras, idemque semper emarcescit.

8 Cur timidi sunt, qui loca feruida incolunt: fortes, qui gelida? An quòd natura contrà, quam loca & tempora se habet, quoniam si se similem ageret, citò periret. Sunt autem fortes, qui calida sunt natura, timidi, qui exangues, refrigeratique sunt. Fit igitur, vt qui loca inhabitant calida, refrigerentur: qui frigida, concalescant. Vtrique tamen corpore magno adolescunt. eò quod qui frigida colunt, intimo calore abundant: qui calida, calore loci recouentur: quippe cùm in calidis & à calore incrementum sequatur: frigus autem vim adstringendi, constipãdique habeat.

πολλὰ ἔτη γίνεται ἄκαπνος; ἢ ὅτι ἐξατμίζεται τὸ ἀλλότριον ὑγρὸν μετὰ τοῦ θερμοῦ, ὥσπερ ἐν ταῖς σταφυλαῖς; ἔνια μὲν γὰρ, ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ. ἔνια δὲ, ἅμα τῷ θερμῷ. 3 Διὰ τί ἐν τῇ ψυχροτάτῃ χώρᾳ οἱ καῦσοι μᾶλλον γίνονται; ἢ διότι ἀντιπεριίστησι τὸ ψῦχος εἴσω τὴν θερμότητα; ἐν δὲ τῷ θέρει τοὐναντίον συμβαίνει, τὰ εἴσω ψυχρότερα. ὁ δὲ καῦσος, ὅταν [ᾖ] τῶν ἔξω κατεψυγμένων, τῇ ἔσω θερμότητι ὑπερβάλλει. 4 Διὰ τί οἱ Αἰθίοπες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, βλαισοί εἰσιν; ἢ διότι ὑπὸ θερμοῦ, ὥσπερ καὶ τὰ ξύλα διαστρέφεται ξηραινόμενα, οὕτω καὶ τὰ τῶν ζώων σώματα; δηλοῦσι δὲ καὶ αἱ τρίχες· οὐλοτέρας γὰρ ἔχουσιν. ἡ δὲ οὐλότης ἐστὶν, ὥσπερ βλαισότης τῶν τριχῶν. 5 Διὰ τί ἐν τοῖς νοτίοις μᾶλλον θηλυτοκοῦσιν αἱ ὀχεῖαι; ἢ ὅτι τὸ πλεῖον ὑγρὸν βραδύτερον παχύνεται; ἐν δὲ τοῖς νοτίοις, διὰ τὴν ὑγρότητα τῆς κράσεως, ὑγρότερον τὸ σπέρμα γίνεται. 6 Διὰ τί ἐν τοῖς ἑλώδεσι, τὰ μὲν ἐν τῇ κεφαλῇ ἕλκη ταχὺ ὑγιάζεται· τὰ δὲ ἐν ταῖς κνήμαις, μόλις; ἢ ὅτι βαρεῖα ἡ ὑγρότης, διὰ τὸ γεώδης εἶναι· τὰ δὲ βαρέα, εἰς τὸ κάτω ὑποχωρεῖ; τὰ μὲν οὖν ἄνω, εὔπεπτα, διὰ τὸ ὑποκεχωρηκέναι κάτω· τὰ δὲ κάτω, πολλὰς ἔχει τὰς ὑποστάσεις καὶ δύσπεπτα. 7 Διὰ τί οἱ μὲν ἐν τοῖς εὐπνόοις τόποις, βραδέως γηράσκουσιν· οἱ δὲ ἐν τοῖς κοίλοις καὶ ἑλώδεσι, ταχέως; ἢ τὸ γῆρας σαπρότης τίς ἐστι; σήπεται δὲ τὸ ἠρεμοῦν. τὸ δὲ ἐν κινήσει ὂν, ἢ ὅλως ἄσηπτον, ἢ ἧττον τοῦτο πάσχει, οἷον τὸ ὕδωρ. ἐν μὲν οὖν τοῖς ὑψηλοῖς, διὰ τὴν εὔπνοιαν, ὁ ἀὴρ ἐν κινήσει ἐστίν· ἐν δὲ τοῖς κοίλοις, ἠρεμεῖ. ἔτι δὲ, ἐκεῖ μὲν, διὰ τὸ κινεῖσθαι ἀεὶ καθαρὸς ὁ ἀὴρ, καὶ ἕτερος γίνεται· ἐν δὲ τοῖς ἑλώδεσι, σεσηπμένος. 8 Διὰ τί οἱ μὲν ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις, δειλοί εἰσιν· ἐν δὲ τοῖς ψυχροῖς, ἀνδρεῖοι; ἢ ὅτι ἐναντίαν τοῖς τόποις καὶ ταῖς ὥραις ἡ φύσις ἔχει, διὰ τὸ ὁμοίως ἔχοντας ἂν ἴσως διαφθείρεσθαι ταχέως; ἀνδρεῖοι δέ εἰσιν οἱ τὴν φύσιν θερμοί· δειλοὶ δὲ, οἱ κατεψυγμένοι. συμβαίνει δὲ τοὺς μὲν ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις, καταψύχεσθαι· τοὺς δὲ ἐν τοῖς ψυχροῖς, ἐκθερμαίνεσθαι τὴν φύσιν. μεγάλοι δὲ ἀμφότεροι εἰσίν· οἱ μὲν ἐν τοῖς ψυχροῖς, διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς σύμφυτον θερμότητα· ἐν δὲ τοῖς θερμοῖς, διὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ. ἐν γὰρ τοῖς θερμοῖς καὶ ὑπὸ τοῦ θερμοῦ αὐξάνεται. τὸ δὲ ψυχρὸν, πλαστικόν ἐστιν, ὥστε οὐδὲ

τῶν μὲν,

τὴν μὲν, ἐν αὐτοῖς ἔχοντες τὴν ἀρχὴν τῆς αὐξήσεως σφοδράν, τὴν δὲ μὴ κωλυομένην ὑπὸ τοῦ ἔξωθεν ψυχροῦ ὄντος, εἰκότως ἐπὶ πολὺ τὴν αὔξησιν ἐπιδέχονται· οἱ δὲ περὶ ἡμᾶς, ἧττον, διὰ τὸ ἐλάττω τε ἔχειν τὴν ἀρχὴν ἐν αὐτοῖς, καὶ διὰ τὸ ἔτι ἐν τοῖς ψυχροῖς συμπιλεῖσθαι. θ Διὰ τί μακροβιώτεροί εἰσιν οἱ ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις οἰκοῦντες; ἢ διὰ τὸ ξηρότερον ἔχειν τὴν φύσιν, τὸ δὲ ξηρότερον, ἀσηπτότερον εἶναι καὶ πολυχρονιώτερον· τὸν δὲ θάνατον, ἐπὶ σῆψίν τινα εἶναι; ἢ διότι ὁ θάνατος ἐστὶ ψύξις τοῦ ἐν τοῖς θερμοῦ· καταψύχεται δὲ θᾶττον ὑπὸ τοῦ περιέχοντος ἂν ψυχρότερος ᾖ. ὁ δὲ περιέχων ἀήρ, ἐν μὲν τοῖς θερμοῖς τόποις, θερμός· ἐν δὲ τοῖς ψυχροῖς, ψυχρός· ὥστε θᾶττον καὶ μᾶλλον φθείρει τὸ ἐν αὐτοῖς θερμόν. ι Διὰ τί ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις, μακροβιώτεροι; ἢ ὅτι μᾶλλον τὸ θερμὸν καὶ ὑγρὸν σώζουσιν; ὁ γὰρ θάνατος, ἡ τούτων φθορά. ια Διὰ τί ἐν τοῖς ἑλώδεσι τόποις ὑπνωδέστεροι γινόμεθα; ἢ ὅτι καταψυχόμενοι μᾶλλον ἐν αὐτοῖς ἐσμέν; ἡ δὲ κατάψυξις, ἡσυχία τις οὖσα, παρασκευάζει ὕπνον· ὁ δὲ ὕπνος, ἐν τῷ ἡσυχάζειν παραγίνεται. ιβ Διὰ τί οἱ ἐν τοῖς πλοίοις, ἀεὶ χροι. ἐπὶ ὕδατος διατρίβοντες μᾶλλον τῶν ἐν τοῖς ἕλεσι; ἢ ὁ ἀὴρ καὶ τὸ εὔπνουν αἴτιον; ὠχροὺς δὲ τὸ ὑγρὸν ποιεῖ, ὅταν σήπηται· ὃ πάσχει δι' ἀκινησίαν· διὸ ἐν τοῖς ἑλώδεσιν ὑπάρχει. ιγ Διὰ τί ἐν τοῖς χειμερινοῖς χωρίοις πνίγη σφοδρὰ γίνεται πολλάκις, καὶ μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς ἀλεεινοῖς; πότερον διὰ τὴν ὑγρότητα τοῦ ἀέρος; ὑπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς θερμότητος, ὕδωρ θερμότερον γίνεται τοῦ ἀέρος· ὥστε καὶ ὁ ἀὴρ ὑγρότερος τοῦ θερμοῦ. ἢ οὐδὲ ἐστὶ ξηρότερος ὁ ἀὴρ ἐν [τοῖς τόποις] τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ φαίνεται παρὰ τὸ ἐν ἐναντίοις; ὥσπερ ὁ ἐκ νεφέλης ἥλιος, παρὰ τὸ ἐκ τῆς σκιᾶς θερμαίνεσθαι. ιδ Διὰ τί οἱ πρὸς μεσημβρίαν οἰκοῦντες, μᾶλλον εἰσὶ μελανόφθαλμοι; ἢ γλαυκοὶ μὲν εἰσὶ τὰ ὄμματα, δι' ὑπερβολὴν τοῦ ἐντὸς θερμοῦ· μέλανα δέ, διὰ τὴν τούτου ἀπουσίαν; ὥσπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς φησί. καθάπερ οὖν οἱ πρὸς ἄρκτον οἰκοῦντες, γλαυκοὶ ὄμματα εἰσί, τῷ τὸ ἐν τοῖς θερμὸν κωλυθῆναι διαπνεῖσθαι, διὰ τὸ ἐκτὸς ψυχρόν· οὕτω τῶν πρὸς μεσημβρίαν οἰκούντων, τὸ μὲν ὑγρόν, διὰ τὸ περιέχον θερμὸν οὐκ ἐκπίπτει [τὸ δὲ θερμόν, ἀσθενὲς αὐτῶν περιέχοντος, ἐκπίπτον]

A Cùm igitur alteri principium inter se vehemens augendi obtineant, alteri nullo extremo frigore impediantur meritò vtrique augeri possunt plenius. Homines nostræ regionis augeri ideò minus possunt, quòd & principium illud in se imbecillius continent, & frigore aliquantisper constipantur. 9 Cur diutius viuunt, qui locis calidis suam degunt ætatem? An quia natura sunt sicciore: firmius autem, B diuturniusque, quod siccius est: mors autem putredo quædam est. An quòd mors, caloris interioris refrigeratio est. Refrigerari autem omnia solent ambientis aeris qualitate quia vt locis calidis calet, sic frigidis friget. itaque interiorem calorem ocyus, magisque consumpsit. 10 Quam ob causam qui calida loca habitant, viuere diutius possint? An quod humorem, calorémque amplius seruant: quarum rerum interitus mors est. 11 Cur locis palu- C stribus effici somnolentiores solemus? An quod magis in his ipsis refrigeramur: refrigeratio autem, cum requies quædam sit, somnum nobis conciliat, qui inter quiescendum solet accidere. 12 Cur qui in nauibus degunt, quanuis in aqua, coloratiores tamen sunt, quàm qui in paludibus? An loca commodè aspirata coloris præbere hilaritatem possunt. Pallidos autem humor efficit, cum putrescit, quod e- D uenire immobilitatis causa solet: quam ob rem subpallidi sunt, qui loca palustria colunt. 13 Cur locis hybernis æstus fieri vehementiores, quàm tepidis, soleant? Vtrum propter nimium aeris humorem. Eiusmodi caloris opera eiusdem aqua reddi potest calidior, quàm aer: ergo aer quoque humidior aerius, quàm tepidus ille, recalescere potest. An non calidior aer locis huiuscemodi est, sed esse ob vehementiam qualitatis contrariæ E videtur, quomodo Sol, cum e nube illuxit, calidior esse ob contactum vmbræ videtur. 14 Qua de causa, qui Meridiem versus habitant, nigris oculis potius nascuntur? An quòd vt oculi cæsij caloris interioris exuperantia redduntur, sic eiusdem absentia nigri efficiuntur, vt Empedocli etiam placet. Ergo quemadmodum qui Aquilonem versus positi sunt, oculis cæsiis ideò nascuntur, quòd calor F interior effluere à frigore exteriori vetatur: ita qui ad Meridiem vergunt, continent quidem suum humorem propter aeris circunfusi teporem obuium, sed calorem continere non queunt quod nihil extrinsecus est, quod obsepiat, atque arceat.

A Itaque humor, qui relinquitur, nigrescit: lucis enim absentia omnia obfuscari, opacarique solent. An reliqui corporis colorem oculorum color imitatur: itaque qui Aquilonem versus inhabitabant, vt ipsi albo corpore sunt, sic oculos quoque cæsios habent: hic etenim color prope album est: & qui ad Meridiem sunt, vt ipsi nigri, ita etiam oculos nigros sortiuntur.

B 15 Cur locis calidis homines sapientiores sunt, quàm frigidis? Verum eadem de causa, qua etiam senes, quàm iuuenes, sapientiores. Etenim qui sedes frigidas habent, frigore loci obsistente, longè calidiores, quàm sua sint natura, redduntur. Itaque vinolentis admodum similes esse videntur. Nec ingenio valent, quo prospiciant, rerúmque rationes inquirant, sed fortes, fidentes sperantésque sunt. Contrà, qui loca calida habitant, sobrij propterea sunt, quia possunt satis refrigerari. Fit autem quaque in re, vt qui metuunt magis, C quàm qui confidunt, velint inquirere: itaque magis valeant inuenire. An quòd antiquius genus hoc hominum est. Cæteri enim eluuie perierunt, ita vt tanquam iuuenes sint ad senes, qui loca habitant frigida, ad eos qui calida colunt. 16 Cur timidi, qui loca habitant calida: fortes, qui frigida? An quòd natura contrà, quàm loca, & tempora, se habet: quoniam si se similem ageret, periret breui. Fortes autem D sunt, qui natura calida constant: timidi, qui frigidi sunt. Accidit ergo vt qui calida colunt, refrigerari nimirum possint. Cùm enim solutum, rarúmque corpus eorum sit, calor foras profluere potest: qui autem in frigidis sedent, sua concalescunt natura quòd à frigore exteriori caro densetur, cuius densitate calor colligi intus potest.

E

Eorum, quæ ad res Mathematicas pertinent, & ad cælestia, Sectio decimaquinta, cuius quæstiones 12.

CVr linea de angulo ducta in angulũ, sola ex omnibus, quæ figuras rectis constantes lineis bipartitò secant, diameter vocitata est? An quòd diameter, vt nomen designat, duas in partes figuram æquè dimetiendo digerit, nihilo destruens quod subiacet mensurandum. Ergo quæ per commissuras: hoc est, angulos diuidit, F appellanda diameter est, quoniam hæc figuram non destruat, sed diuidat, quomodo faciunt, qui vasa militaria partiuntur. At quæ per lineas secat, figuram compositam destruit: anguli etenim constant, quę rectis lineis continentur.

A τὸ δὲ λειπόμενον ὑγρὸν, μέλαν ποιεῖ. τῇ γὰρ τοῦ φωτὸς ἀπουσίᾳ, τὸ λειπόμενόν ἐστι σκοτῶδες. ἢ τοῖς τοῦ λοιποῦ σώματος χρώμασιν ὁμοιοῦται τὸ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς χρῶμα; διὸ τῶν πρὸς ἄρκτον λευκῶν ὄντων, γλαυκὰ τὰ ὄμματα· (τοῦ γὰρ λευκοῦ τοῦτο ἐγγὺς τὸ χρῶμα) καὶ τῶν πρὸς μεσημβρίαν μελάνων ὄντων, μέλανα καὶ τὰ ὄμματα. 15 Διὰ τί [οἱ] ἐν τοῖς B θερμοῖς τόποις σοφώτεροί εἰσιν, ἢ [οἱ] ἐν τοῖς ψυχροῖς; πότερον διὰ τὸ αὐτὸ, δι' ὅπερ καὶ οἱ γέροντες, τῶν νέων; οἱ μὲν γὰρ, διὰ τὴν ψυχρότητα τοῦ τόπου, ἀντιπεριϊσταμένης τῆς φύσεως αὐτῶν, θερμότεροί εἰσι πολύ· ὥστε λίαν μεθύουσιν ἐοίκασι, καὶ οὐκ εἰσὶ ζητητικοί, ἀλλ' ἀνδρεῖοι καὶ εὐέλπιδες· οἱ δὲ ἐν τοῖς ἀλεεινοῖς, νήφουσι, διὰ τὸ καταψύχεσθαι. πανταχοῦ δὲ οἱ φοβούμενοι, τῶν θαρρούντων μᾶλλον ἐπιχειροῦσι C ζητεῖν· ὥστε καὶ εὑρίσκουσι μᾶλλον. ἢ διὰ τὸ πολυχρονιώτερον τὸ γένος εἶναι τοῦτο· οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ἀπώλοντο; ὥστε εἶναι καθάπερ νέους πρὸς γέροντας, τοὺς ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις, πρὸς τοὺς ἐν τοῖς θερμοῖς οἰκοῦντας. 16 Διὰ τί οἱ μὲν ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις, δειλοί εἰσιν· οἱ δὲ ἐν τοῖς ψυχροῖς, ἀνδρεῖοι; ἢ ὅτι ἐναντίως τοῖς τόποις καὶ ταῖς ὥραις ἡ φύσις ἔχει, διὰ τὸ ὁμοίως ἐχόντων, διαφθεί- D ρεσθαι ἂν ταχέως; οἱ ἀνδρεῖοι δέ εἰσιν, οἱ τὴν φύσιν θερμοί. δειλοὶ δὲ, οἱ κατεψυγμένοι. συμβαίνει δὴ οὖν τοὺς μὲν ἐν τοῖς θερμοῖς ὄντας, καταψύχεσθαι· (μανοὶ γὰρ ὄντες ἀπὸ τοῦ σώματος, τὸ θερμὸν αὐτῶν ἔξω διαπνεῖται) τοὺς δ' ἐν τοῖς ψυχροῖς ἀναθερμαίνεσθαι τὴν φύσιν, διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκτὸς ψύχους πυκνοῦσθαι τὴν σάρκα· πυκνουμένης δὲ, εἴσω συστέλλεσθαι τὸ θερμόν.

E

Ὅσα μαθηματικῆς μετέχει θεωρίας. α.

ΔΙὰ τί διάμετρος καλεῖται μόνη τῶν δίχα διαιρουσῶν τὰ εὐθύγραμμα, ἡ ἐκ γωνίας εἰς γωνίαν ἀχθεῖσα γραμμή; ἢ ὅτι διάμετρος δίχα διαιρεῖ, καθάπερ τοὔνομα ἐπισημαίνεται, ὁ θέλουσι τὸ μεμετρημένον; ἡ ἄρα οὖν κατὰ τὰς συνθέσεις διαιροῦσα, F (λέγω δὲ τὰς γωνίας) διάμετρος ἐστι. οὐ γὰρ φθείρει, ἀλλὰ διαιρεῖ, καθάπερ οἱ τὰ στρατιωτικὰ σκεύη διαιροῦντες. ἡ δὲ κατὰ τὰς γραμμὰς συνθέσεις τέμνουσα, φθείρει· σύγκειται γὰρ τὸ εὐθύγραμμον κατὰ τὰς γωνίας.

β Διὰ

β Διὰ τί διάμετρος καλεῖται; ἢ διότι δίχα μόνη διαιρεῖ; ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι, διχάμετρος ἐστι, καὶ διότι μόνη τὴν δίχα οὕτω καὶ εἰς, ὅτι ἢ κατὰ μέλη ἢ κάμπτεται μόνη διαιρεῖ, αἱ δ' ἄλλαι κατὰ πλευράς; γ Διὰ τί πάντες ἄνθρωποι, καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες, εἰς τὰ δέκα καταριθμοῦσι, καὶ οὐκ εἰς ἄλλον ἀριθμόν, οἷον β, γ, δ, ε, [εἶτα πάλιν ἐπαναδιπλοῦσιν, ἓν πέντε, δύο πέντε,] ὥσπερ ἕνδεκα, δώδεκα· οὐδ' αὖ ἐξωτέρω παυσάμενοι τῶν δέκα, εἶτα ἐκεῖθεν ἐπαναδιπλοῦσιν; ἔστι μὲν γὰρ ἕκαστος τῶν ἀριθμῶν ὁ ἔμπροσθεν, καὶ ἓν ἢ δύο, καὶ ἔστιν ἄλλος τις. ἀριθμοῦσι δ' ὅμως ὁρίσαντες ἄχρι τῶν δέκα. οὐ γὰρ δὴ ἀπὸ τύχης γε αὐτὸ ποιοῦντες φαίνονται, καὶ ἀεί· τὸ δὲ ἀεὶ καὶ ἐπὶ πάντων, οὐκ ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ φυσικόν. πότερον ὅτι τὰ δέκα τέλειος ἀριθμός; ἔχει γὰρ πάντα τὰ τοῦ ἀριθμοῦ εἴδη, ἄρτιον, περιττόν, τετράγωνον, κύβον, μῆκος, ἐπίπεδον, πρῶτον, σύνθετον. ἢ ὅτι ἀρχὴ ἡ δεκάς; ἓν γὰρ καὶ δύο καὶ τρία καὶ τέτταρα, γίνεται δεκάς. ἢ ὅτι τὰ φερόμενα σώματα ἐννέα; ἢ ὅτι ἐν δέκα ἀναλογίαις, τέτταρες κυβικοὶ ἀριθμοὶ ἀποτελοῦνται· ἐξ ὧν φασιν ἀριθμῶν οἱ Πυθαγόρειοι τὸ πᾶν συνεστάναι; ἢ ὅτι πάντες ὑπῆρξαν ἄνθρωποι ἔχοντες δέκα δακτύλους; οἷον οὖν ψήφους ἔχοντες τοῦ οἰκείου ἀριθμοῦ, τούτῳ τῷ πλήθει καὶ τἆλλα ἀριθμοῦσι. μόνοι δ' ἀριθμοῦσι τῶν Θρᾳκῶν γένος τι εἰς τέτταρα, διὰ τὸ ὥσπερ τὰ παιδία μὴ δύνασθαι μνημονεύειν ἐπὶ πολύ, μηδὲ χρῆσιν μηδενὸς εἶναι πολλοῦ αὐτοῖς. ὅτι ἡ γῆ κέντρον· ἀεὶ γὰρ ὅμοια τὰ φαινόμενα ἡμῖν σχήματα. δοκεῖ τοῦτο εἶναι [illegible] ἀπὸ τοῦ μέσου τις θεωρῇ, ἀλλ' ὅτε μὲν τρίγωνα, ὅτε δὲ τραπέζια, ὅτε δὲ ἀνόμοια ἐδόκει ἡ γῆ μέσον οὖσα, οἱ ἀπὸ ταύτης ἡμᾶς θεωροῦντες. οὔσης γὰρ σφαιροειδοῦς τῆς γῆς, τοῦ τὸ κέντρον ταύτῃ καὶ τῆς γῆς ἔχειν, ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τῆς γῆς οἰκοῦμεν, ὥστε οὐκ ἀπὸ ταύτης, ἀλλὰ τὸ ἥμισυ τῆς διαμέτρου ἀφεστῶτος ἡμῶν, τοιαῦτα φαίνεται. τί ἂν κωλύῃ, πλείστου ἀφεστηκότα τοῦ διαστήματος, διαλλάττειν τὴν τῶν σχημάτων φαντασίαν;

A 2 Cur diameter appellata est? Verum quoniam sola bipartitò figuram diuidat. An quod sola figuram secat per partes, sicut membra, quibus inflexa coarctatur, cum caetera per latera diuidant. 3 Cur homines omnes tam barbari, quam Graeci, ad decem vsque enumerare consueuere, non ad aliquem alium numerum, vt duo tres quatuor quinque, tum repetendo vnum quinque, duo quinque, sicut vndecim, duodecim: nec vero vltra denarium numerum cessantes, inde replicare incipiunt? est enim numerus quisque, quod praecedit, ac vnum, aut duo, & deinceps quantitas aliqua: enumerant enim statuto termino denarij numeri. Haud enim forte casuque id facere semper, omnibusque in rebus putari debent, cum non fortuna, sed naturalis res sit, quae semper, atque vbique effici soleat. Verum quod perfectus numerus denarius sit: continet enim omnia numerandi genera, vt par, quadratum quadratale, longum planum, primum compositum. An quod denarius fons, atque principium est quippe qui ex vno, duobus, tribus, & quatuor cõstet. An quia corpora, quae feruntur, numero nouenario continentur. An quoniam decem proportionibus, quatuor cubales numeri consummantur, e quibus numeris vniuersum constare Pythagoreis placet. An quod omnes homines digitos decem lege naturali creantur: itaque sui numeri calculos quasi adipiscentes, hac eadem multitudine caetera quoque enumerant. Vna gens quaedam Thracum ad quatuor numerandi seriem terminat, eo quod amplius meminisse, modo puerorum non potest, neque vsum habet rerum multarum. 4 Quamobrem cum Sol eodem cum vigore feratur, non pari tempore idem incrementa, decrementumque vmbrarum exultet? An quod anguli, quos radij sub equis circumferentiae spatiis ad res conspectas efficiunt, aequales inter se omnes consistunt: quod si illi aequales sunt, eductos quoq. inde equales esse necesse est, scilicet quos radij faciant in triãgulo qui radio primo, & re cõspecta, & vmbra cõtinetur. At si anguli aequales inter se sint, radiũ ab re cõspecta, & prolapsum lõgius

[Ὅσα ἀεὶ σύμφυτα]

Διὰ τί τοῦ ἡλίου ὁμοταχῶς φερομένου ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ οὐχ ἡ αὐτὴ αὔξησις καὶ φθίσις τῆς σκιᾶς; ἢ ὅτι ἴσαι γίνονται γωνίαι πρὸς τὰ ὁρώμενα, αἱ ἀπὸ [illegible] τῶν ἴσων [illegible], αἱ δ' αὐταὶ καὶ ἐμβαλλόμεναι ποιοῦσιν ἀκτῖνας ἐν τῷ τριγώνῳ, ὥσπερ [illegible] ἀκτῖνος καὶ τοῦ ὁρωμένου καὶ τῆς σκιᾶς. εἰ δ' αἱ γωνίαι ἴσαι, ἀνάγκη τὴν [illegible] χαμαιλοτέραν [illegible]

maiorem esse propinquiorem necesse est: quod pro certo recipimus. Igitur totam circumferentiam in partes quas fuis æquas inter se digeramus. Sitque res conspectui e luna g. cum itaque Sol in g ingruens de a, vmbram in g i aliquam reddet, radius in i prolabatur necesse est. Vbi verò ad b deuenit, radius inde proficiscens intra g i radium decidet: ac rursus cum idem ad e [illegible] contulerit, pari modo suum radium mittet. aliter efficiet profectò, vt linea recta rectam partibus duabus contingat. Cum ergo ob circunferentia æqualis hæc circunferentia sit, anguli quoque illis subiecti apud d æquales inter se constant, quippe qui ad centrum se colligant. Qui autem in triangulo habentur, æquales illis de angulis prouenium, vtpote qui se per verticem illis iungant. Ergo cum totus angulus in æqua secetur, angulus d e maior, quam e f angulo d g est. Pari modo vel cæteri anguli se habebunt, quos radij circumferentia profecti reddiderint. Simulque etiam constat vmbram meridie minimam esse necessario, minimasque tum etiam accessiones, quippe cum Sol meridie maxime e perpendiculo sese nobis exhibeat. Al[illegible] quoque meridie accenditur, tum ob eam, quam modo diximus, causam, tum etiam quod omnis spiritus cessat: tunc enim spiritus excitari solet: cum Sol aerem terræ tam [illegible] discernit. Quòd si Sol cum medium cælum proreperat, minus id faciat, meritò noctes mediæ, atque meridies a spiritu silent. ¶ Cur Sol per quadrilatera profluens, non rectis lineis figuram describit, sed circulum format, vt in cratibus patet? An quòd aspectus nostri procidentia turbine agitatur: turbinis autem basis in orbem se colligat: quamobrem quocunque radij Solis inciderint, nimirum circulares apparent. An quòd Solis quoque figuram rectis lineis contineri necesse est: siquidem radij recti proueniunt. Cum enim recte in rectam incidunt figuram, rectis contentam lineis formant. Quod certe in radiis accidit. ad rectam enim crationis sese trudunt, aut ad quodlibet per quod liceat transiucere: ac ipsi recti procul dubio sunt: itaque procedere ad rectam iubuerunt. Verū quia ra[illegible] qui de aspectibus ad extima [illegible] recta [illegible] diffunduntur imbecilli admodū sunt, idcirco anguli concerni nō possunt, sed quantū recti [illegible] turbinis est, hoc tantum rectum agere potest: reliquum nō potest sed concul[illegible] aspectus immiscetque latitant. Nec mirum, cum multa videre nullo pacto possimus, quamuis nostro attingantur aspectu, vt ea, quæ tenebræ opacant.

A μείζω δὴ τὴν ἐγγυτέρω· τοῦτο γὰρ ἴσμεν. [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

Proximum

[illegible]

A Proximũ est, cùm quadratũ speciem multanguli repræsentat, atque etiam circuli, si amplius remoueatur. Cum enim aspectus procidentia turbinis specie figuretur quoties figura vlterius sepolita est, aspectus, qui se in angulos spargunt quoniã & imbecilli & pauci sunt, rem assequi nequeũt: qui autem mediã in partem cõcurrunt, hi nimirum persistere possunt, vtpote vniuersi & validi. Ergo cùm figura prope posita est, anguli quoque aspici possunt: auctoiaterualllo non possunt. B Quamobrem circularis etiam linea remota recta esse videtur: & Luna rectis conti neri die octauo videtur, si aspectus non latitudinẽ, sed lineã circundantem incant. Vt enim cùm circumferentia prope posita est, quanto plus altera orbis, quam altera, propius sit, aspectus discernere potest: ita cùm procul abest, recte sentire non potest: sed ex æquo partium situ cernere sibi videtur. itaque C rectam etiã indicat. 6 Cur Lunam, quæ in sphæræ faciem conglobatur, rectã cum semiplena est cernimus? An quoniam eodẽ in plano aspectus noster vertitur, & circulus amictus, quem Lunæ sol ingruens facit. Quod cum agitur, Sol recta linea videtur. Cum enim quod suum aspectum sphæræ admouerit, orbẽ videre necesse est: sic Luna autem sphæræ faciem gerat, cámque Sol aspiciat, orbis prę[illegible] id esse debet quod a Sole efficitur. Hic ergo cum e regione se D nobis præbet, totus videtur, itaque plenilunium tunc apparet. Cum autem mutatur & præterit, propter Solis discessum portio eius aspici potest. Itaque fit, vt Luna altera parte secta videatur, cum altera orbem colligat, quoniam hæmisphærium aspectui ex directo positum est, quod semicirculum repræsentarit. Semper enim aspectui obuia Luna est: quoties tamen Sol radios admouerit suos, aspici nequit. Reple- E tur post diem octauum de medio, quia paulatim euadens, orbem nobis exhibet propensiorem. Cumque ita circulus aspectui se opponit, sectionem turbinis imitatur, curuatur in cornua iam Sole dimoto. Vbi enim circunferentia Solis ad puncta deuenerit vltima, per quam orbis æqua portione secari videtur, circunferentia ipsius orbis apparet. Non enim insuper ex aduerso oculis est, sed iam præterire F incepit. Quod cum ita agatur, ac circulus, siue orbis per eadem ducatur puncta, curuari in cornua necesse est.

[illegible]

pars enim aliqua orbis prioris aduersi protinus aspectui se obducit, vt de parte lucida abscindi aliquid possit. Tum etiam extrema in eodem persistunt, vt curuari in cornua necesse sit. sed tamen plus, minúsve pro solis dimotione. Cùm enim sol dimouet sese, circulus quoque in eadem reuertitur puncta: quippe cùm fieri possit, vt infinito numero inclinetur: siquidē summi circuli per eadem puncta describi facilè infiniti possunt. 7 Cur Sol, & Luna plana esse videntur, cùm tamen conglobari in sphæram certum sit? An vt plura, quorū quodnam plus, minúsve distet, incertum sit, æquè posita esse videntur: sic etiam quod partes obtinet, nisi color varius adsit, partes ex æquo omnes collocatas habere videri necessum est: quod autem ex equo aspectu obuiam fit, idē æquabile, cōpositum, & planū esse necesse est. 8 Cur Sol oriens, atque occidens vmbras efficit longas: efferens se, minores: obtinens cæli medium, minimas? An quòd oriens principio vmbrā terræ æquè distantem reddit, ac infinitā penè protrahit: deinde longam, atque ita minorem subinde: quia linea, quæ recta de puncto superiori elicitur, interiùs per diminutiones assiduas cadit. Gnomon a b. Sol vbi c & vbi d. Radius igitur ex c proficiscens, c f exteriùs procidet, quàm radius d e. At vmbra b e. Sole superiori existit: vmbra autem b f. inferiori. Ergo quò Sol superior fuerit, eò minor vmbra exultabit, minimaque tunc erit, cùm Sol super capita nostra versabitur. 9 Cur vmbræ lunæ maiores quàm Solis sint, cùm eodem proueniāt perpendiculo? An quòd Sol superior, quàm Luna est: itaque radium qui de superiori prodierit, interius cadere necesse est. Gnomon a d, Luna, b, Sol c, Lunæ radius b f. Ergo vmbra Lunæ d f sequetur, Solis radius c e. Ergo vmbram d e fore necesse est. 10 Cur deficiēte Sole, siquis per cribrū, aut frōdes veluti platani, vel alicuius ex cæteris latifolijs, aut digitis manuū inuicem perplexis inspiciat, splendores specie Lunę nondum completæ incernat? An quòd quemadmodum cum per angulatum foramen lux non angulata, sed orbiculata, turbinataque prodit: cuius ratio, quòd gemino directeque commucronato turbine agitur, id est, eo, qui de Sole ad foramē deuenit, & qui de foramine ad terram: sic etiam in Solis defectu figura, qua radij veniunt, vt diximus, innotescit.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

[illegible]

ἔσται μηνοειδὲς ἐξ ἐναντίας ἐπὶ τῆς γῆς τὸ
φῶς· ἀπὸ τοῦ μηνοειδοῦς γὰρ τοῦ ἄνω φαίνοντος,
γίνονται αἱ ἀκτῖνες. αἱ δὲ ἐν τοῖς δακτύλοις,
καὶ κοσκίνοις, ὅτι οὕτω γίνονται. διὰ ὀπῶν ὀ-
πῶν γίνεται, ἢ διὰ τῶν μεγάλων ὀπῶν. ἀπὸ
δὲ τῆς σελήνης οὐ γίνονται, οὔτε ἐκλειπού-
σης, οὔτε ἐν αὐξήσει οὔσης, ἢ φθίσει, διὰ τὸ
μὴ ἀκριβοῦς τὰς ἀπὸ τῶν ἄκρων ἀκτῖνας εἶναι,
ἀλλὰ τῷ μέσῳ φαίνεται ὁ δὲ μηνίσκος, μι-
κρὸν τὸ μέσον ἔχει. ια Διὰ τί παρήλιος
οὐ γίνεται, οὔτε μεσουρανοῦντος τοῦ ἡλίου,
οὔθ' ὑπὲρ τὸν ἥλιον, [οὔθ' ὑπὸ τὸν ἥλιον]
ἀλλ' ἐκ πλαγίου μόνον; ἢ διότι παρήλιος
γίνεται, κλασθείσης τῆς ὄψεως πρὸς τὸν ἥλιον;
αὕτη δὲ τοῦ ἀέρος ὄντος, ἐφ' οὗ ἀνακλᾶται
ἡ ὄψις, οὔτ' ἐγγὺς δεῖ γίνεσθαι τοῦ ἡλίου, οὔτε
πόρρω. ἐγγὺς μὲν γὰρ ὄντος, ὁ ἥλιος διαλύει·
πόρρω δὲ οὔσης ἡ ὄψις οὐκ ἀνακλᾶσθαι δύναται.
ἀπὸ γὰρ μικροῦ ἐνόπτρου πόρρω κατασταθέντος,
ἀσθενὴς γίνεται· διὸ καὶ ἶρις οὐ γίνεται.
ἐξ ἐναντίας τοῦ ἡλίου μὲν οὖν ἐπὶ γίνεται,
καὶ ἐγγὺς, διαλύσεται ὁ ἥλιος· ἐὰν δὲ πόρρω, ἐ-
λάττων ἡ ὄψις προσπεσεῖται. ἐκ δὲ ἐκ τοῦ
πλαγίου ὄν, τοσοῦτον ἀπέχειν συμβαίνει
τὸ ἔνοπτρον, ὥστε μήτε τὸν ἀέρα διαλύεσθαι,
μήτε τὴν ὄψιν ἀθρόαν ἀπελθεῖν, διά τε ὑπὸ
τὴν γῆν φέρεσθαι. ὑπὸ δὲ τὸν ἥλιον οὐ γίνε-
ται, διὰ τὸ πλησίον ἐπὶ τῆς γῆς ὄντος, δια-
λύεσθαι ἂν ὑπὸ τοῦ ἡλίου. ἄνω δὲ μεσουρα-
νοῦντος, τὴν ὄψιν διασπᾶσθαι. καὶ ὅλως οὐδ' ἐκ
πλαγίου μεσουρανοῦντος γίνεται, ὅτι ἡ ὄψις
ὑπὸ τὴν γῆν ἰοῦσα λίαν φέρεται, ὥστε εἰς τὸ
ἔνοπτρον προσπίπτει ὀλίγη ἀνακλωμένη [πρὸς]
τοῦ ἡλίου ἀσθενής. ιβ Διὰ τί τῆς σκιᾶς
τὰ ἄκρα τοῦ ἡλίου τρέμειν φαίνεται; οὐ γὰρ
δὴ διὰ τὸ φέρεσθαι τὸν ἥλιον. ἀδύνατον γὰρ
κινεῖσθαι εἰς τἀναντία· ὁ δὲ τρόμος, τοιοῦτος.
ἔτι δὲ ἄδηλος ἡ μετάβασις, ὥσπερ καὶ τοῦ ἡ-
λίου αὐτοῦ. ἢ διὰ τὸ κινεῖσθαι τὰ ἐν τῷ ἀέρι;
καλεῖται δὲ ξύσματα· φανερὰ δέ ἐστιν ἐν
ταῖς [ἀκτῖσι ταῖς] διὰ τῶν θυρίδων. ταῦ-
τα γὰρ κινεῖται κἂν ᾖ νηνεμία. ἐπεὶ οὖν τῆς
σκιᾶς εἰς τὸ φῶς, ἔκ τε τοῦ φωτὸς εἰς τὴν
σκιὰν μεταβολή ἐστι, καὶ ὁ ὅρος ὁ κοινὸς τοῦ
φωτὸς καὶ τῆς σκιᾶς φαίνεται κινούμενος
συνεχῶς. ὃ γὰρ ἦν σκιὰ ποιοῦν, ὃ δὲ φῶς,
ἐναλλὰξ μεταβάλλονται ταῦτα. ὥστε

A Ergo cum pars orbi superiori detrahitur,
quod ex aduerso super terram eluxerit,
speciem illam lunatam gerat, necesse est:
quippe cùm prout orbis defecit, ita radij
prodire debeant. Digiti tamen & cri-
bra pro foraminum exiguitate, res certius
exhibent quàm cum per foramina am-
pliora res contuetur. Luna autem item per-
cipi non potest, neque deficiente, neque
increscente, neque decrescente: quia eius
B extrema non plene splendent, sed medio
per limitem lucet. Lunatam autem illam,
minutamque faciem medio adstringi e-
xiguo, manifestum est. 11 Cur Sol non
quàm cælum medium geminatur, nec su-
pra se faciem illam ostendit secundam,
sed ex lateribus tantum? An quòd tum ge-
minari Sol potest, cum Solem versus ad-
spectus refringitur. Aer autem concre-
scens illa solum ratione, cui aspectus incurrens
refringetur neque prope Solē, neque pro-
C cul esse potest: nam si prope sit, resolue-
tur à Sole: si procul, aspectus refringi non
poterit. Cum enim longè de paruo specu-
lo remeet imbecillus reddetur, quam ob
rem area quoque fieri non potest e regio-
ne. Quòd si supra & in propinquo inchoa
tur à Solis feruore dissoluetur sin procul,
aspectus minor euadet: sed si in latere,
tum nimirum seruari integer poterit, dū-
modo speculum ita distet vt nec Solis fer-
uore absumi possit, & aspectus vniuersus
D recurrat. Nam si in terra sparsus feratur,
deuenire ad Solem nō potest. Sub Sole e-
tiam fieri non potest quia si prope terram
extiterit, consumetur feruore: si autem su-
prà, cælo in medio aspectus distrahetur, &
euanescet. Denique nec à latere quidem
effici illud potest, cum Sol cæli verticem
cum perceperit. Quoniam si aspectus ad-
modum feratur in terram exiguus ad spe-
culum veniet, itaque refractus omnino
E imbecillus recedet. 12 Cur Solis vmbræ
extremum tremere videatur? Haud enim
quia Sol fertur, idcirco id contremiscit:
nam fieri non potest, vt Sol in partes mo-
ueatur contrarias: tremorem autem fieri
ita manifestum est. Adhæc, mutatio vm-
bræ incerta est, quomodo etiā Solis ipsius
progressio latet. An ideo moueri videtur,
quòd corpuscula contenta in aere agitan-
tur, quæ vulgò ramenta nominatur, con-
spicua in solis radiis, qui transmeant per
F fenestras hæc enim moueri solent, etiam
sine vllo spiritu. Ergo cum vicissim, modò
de vmbra in lucem, modò de luce in vm-
brā moueantur assiduè, terminus quoque
lucis, ac vmbræ communis continuò mo-
ueri videtur. Partim enim veluti vmbram, partim lucem in ipsa mutatione efficiunt.

itaque moueri vmbra videtur, cùm non hæc, sed illa hûc in modũ soleant agitari.

Eorum, quæ ad res inanimatas pertinet, sectio decimasexta, cuius quæstiones 1 .

CVr basis bullarum candida aquę insidit & si Soli exposita est, nullam efficit vmbram? sed reliquum quidem vmbullæ corpus vmbram facit: basis autem sola non facit, sed circum à Sole vndique cingitur. Et quod longe mirabilius est, nec si lignum per aquam in Sole apposueris, B vmbra ligni continua exultabit, sed iuxta basim bullæ à Solis luce secabitur. Quod si vmbra est quod à Sole non aspicitur, sequetur porrò vt moles bullæ circum tota aspici possit, quod nunquam fieri posse in opticis, id est, aspectuum rationibus, demonstratur: quippe cum ne minimum quidem à maximo totum circum aspici possit. 2 Cur bullæ specie hemisphærij exurgere solent? An quòd tanquam de C centro in aera sursum æqualiter circumundique adnituntur: quo quidem modo hemisphæriũ exurgat necesse est. Portio autem sphæræ inferior aquæ planitie abscinditur, in qua scilicet centrum situm est. 3 Cur in magnitudinibus, quæ profunditate sunt inæquali accidit, vt si partem moueas leuiorem circũferatur, quod lacitur: vt in talis fieri opplumbatis videmus, si quis partem leuiorem ad se vertẽs D proiiciat? An quòd fieri nõ potest, vt grauius æquè ac leuius feratur, cùm eisdem viribus iactum est. Sed cùm totum quidẽ moueri necesse sit fieri verò non possit, vt æque omni ex parte moueatur, sequitur. prorsus, vt si pari celeritate ferantur eãdem lineam peragant: sin autem alterum altero feratur, celerius circulo ferri necesse sit, cum hoc solo in genere figuræ efficiatur, vt puncta eadem subalterna lineas inæquales possint eodem tempore E permeare. 4 Cur ea, quæ in terram cadũt, atque resiliunt, angulos ad planitiem reddant similes vtraque ex parte puncti, quo planum tetigerint? An quod omnia sua natura ad rectam lineã feruntur. Quæ igitur in locum æqualem ceciderant, vbi ex perpendiculo, diametróque sese plano impegerint, pares angulos ideò faciũt suo resultu, quod æqua diameter diuidit. Quæ autem in latera corruerunt, quoniam nõ F perpendiculo, sed puncto superiori locũ feriant, accidit, vt repulsa a loco dicto cõtrariã in partem se conferãt: rotunda quidem, quod delapsa protinus in aduersum

A ἡ σκιὰ φαίνεται κινεῖσθαι, οὐ κινουμένης αὐτῆς, ἀλλ' ἐκείνων.

Ὅσα περὶ τὰ ἄψυχα. ις'.

ΔΙὰ τί αἱ μὲν βάσεις τῶν πομφολύγων λευκαὶ ἐν τοῖς ὕδασι καὶ ἐὰν ἐν ἡλίῳ τεθῶσι, σκιὰν οὐ ποιοῦσιν· ἀλλ' ἡ μὲν ἄλλη πομφόλυξ σκιὰν ποιεῖ, ἡ δὲ βάσις οὐ ποιεῖ ἀλλ' ἡλιοῦται κύκλῳ· τὸ δὲ ἔτι θαυμαστότερον, ὅτι οὐδ' ἐάν τι τεθῇ ξύλον εἰς τὸ ὕδωρ B ἐν τῷ ἡλίῳ, τέμνεται ὑπὸ τῆς βάσεως ταύτης. οὐ γίνεται σκιά, ἀλλ' ἡλίῳ διαιρεῖται ἡ σκιά; εἰ οὖν σκιὰ μέν ἐστι τὸ μὴ ὁρώμενον, καὶ ὑπὸ τοῦ ἡλίου κύκλῳ ἂν ὁρῷτο ὁ ὄγκος. τοῦτο δὲ ἐστὶν ἀδύνατον, δείκνυται ἐν τοῖς ὀπτικοῖς. οὐδὲ γὰρ τὸ ἐλάχιστον ὑπὸ τοῦ μεγίστου ἐνδέχεται ὅλον ὁρᾶσθαι. β Διὰ τί αἱ πομφόλυγες ἡμισφαίριοι; ἢ διότι ὁ ἀὴρ ἀπὸ τοῦ κέντρου C πρὸς τὸν ἀέρα φέρεται ἄνω ὁμοίως πάντη; ἀνάγκη δὲ τοῦτο ἡμισφαίριον εἶναι. τὸ δὲ κάτω ἡμισφαίριον, ἀποτέμνεται ὑπὸ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ὕδατος, ἐν ᾧ τὸ κέντρον ἐστίν. γ Διὰ τί τοῖς ἀνίσοις τὸ βάθος ἔχουσι μεγέθεσιν, ἐάν τις τὸ κοῦφον κινῇ, κύκλῳ περιφέρεται τὸ βεβαρημένον, οἷον τοῖς μεμολυβδωμένοις ἀστραγάλοις συμβαίνει, ἄν τις βάλῃ τὸ κοῦ- D φόν ἐστι πρὸς αὐτὸν στρέψας μέρος; ἢ ὅτι τὸ βαρύτερον ἀδύνατον ἰσοδρομεῖν τῷ κουφοτέρῳ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἰσχύος ῥιφθέν; ἐπεὶ δὲ ἀνάγκη μὲν πᾶν κινεῖσθαι, ἐξ ἴσου δὲ ἀδύνατον, ὁμοταχῶς μὲν φερόμενα, τὴν αὐτὴν διεξιέναι γραμμήν· θᾶττον δὲ θατέρου φερομένου, κύκλῳ ἀνάγκη φέρεσθαι, ἐπειδὴ ἐν τούτῳ μόνῳ τῷ σχήματι τὰ ἀεὶ κατάλληλα ὄντα σημεῖα, ἐν ταὐτῷ χρό- E νῳ ἀνίσους διέρχεται γραμμάς.

δ Διὰ τί τὰ πίπτοντα ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ἀφαλλόμενα, ὁμοίας γωνίας ποιεῖ πρὸς τὸ ἐπίπεδον ἑκατέρωθεν τοῦ σημείου οὗ ἥψατο τοῦ ἐπιπέδου; ἢ ὅτι πάντα μὲν φύσει φέρεται πρὸς ὀρθήν; τὰ μὲν οὖν εἰς ὁμαλὲς πίπτοντα, τῇ καθέτῳ καὶ τῇ διαμέτρῳ προσκρούοντα τῷ ἐπιπέδῳ, τοιαύτας ποιεῖ [τὰς] F γωνίας ἀφαλλόμενα, διὰ τὸ τὴν μὲν διάμετρον ἴσας διαιρεῖν· τὰ δὲ εἰς τὰ πλάγια πίπτοντα, ἐν τῇ καθέτῳ προσκρούοντα τῷ χωρίῳ, διὰ τὴν ἀντίταξιν τοῦ ἀνωτέρω σημείου, συμβαίνει πάλιν ἀναθεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου τόπου, εἰς τοὐναντίον φέρεσθαι τὰ μὲν στρογγύλα, ὅτι ἐν αὐτοῖς περιφέρεται, εἰς τοὐναντίον τὸ ἀπό-

[illegible]

A sui appulsus sese euoluunt, siue quiescat eorum medium seu locum soleat permutare. Rectis verò cōpacta lineis, quod perpendiculum eorum in partem priorem adductum retorquetur: vt his accidit, quibus aut pars inferior raditur, aut coles violantur. hi nanque omnes aduersam in partem, retrorsumque corruunt quoniam eorum perpendiculum æquatur, pendet, atque priorem in partem expellitur. contrarium enim in his retro, deorsumque esse
B accidit. Cum autem deorsum ferantur grauiora esse fatendum est. Quod igitur his casu idem resultantibus latus euenit: ergo in angulum rectum neutra corū resultant: eo quòd perpendiculum ponderē bipartito diuisit corpora, quæ feruntur. Fieri autem non potest, vt plura perpendicula idem ad planum existant, quibus illa secentur quod scilicet ita accideret. &
C perpendiculum, dum resiliunt oriretur, vbi rem delatam planum offendit, diuidendumque rursus secundo perpendiculo foret. Quocirca primo illo perpendiculo, quo ferebatur secare necesse est. Sed cum aduersam quidem in partem feratur, rectum verò in angulum non feratur: reliquū est, vt acutus reddatur angulus parte altera puncti, quòd plano incurrerit. Aduersorum enim inter sese angulorum terminus, rectus angulus est. ¶ Cur cy-
D linder propulsus fertur in directum, suisque terminantibus orbibus lineas rectas describit: turbo verò suo manēte mucrone circumfertur atque in suo terminante orbe, orbem describit An quòd circum vterque fertur. Verum cylinder rectas lineas plano ducit turbo orbes describit, eo quòd inæquales orbes turbinis inter se sunt, ferrique velocius potest, qui amplior circa idem centrum conuertitur. Qui cum simul omnes positi in turbine orbes inæ-
E quali ferantur spatio, euenit vt extimi, qui voluuntur plurimū loci, & lineæ tempore eodem decurrant. Vnde fit etiam vt circum omnes agantur: quippe cùm omnes eadem recta linea describantur, quæ cùm conuertitur, non omnia sita in ea puncta, æqualem producere lineam eodē tempore possunt, cum æqualem non nisi ex directo agere soleant. Cylindri verò quòd, omnes orbes pares inter se sunt, cen-
F trumque idem ambiunt, euenit, vt & simul suis omnibus punctis planum contingendo pari celeritate voluantur,

[illegible]

cùm nulla inæqualitate cylinder euariet, & rursus in planum simul omnes deueniant, vbi suam quisque conuersionem absoluerit. Vnde lineas quoque ductas per directum in plana, pares inter se esse necesse est. Sua nanque tactione orbes æqui paritérque volubiles illas duxere. At qui rectas confici patuit, quas linea eadem deferens sese in directum peregerit. Causa hæc est, cur cylinder recto deferri tramite possit. Nihil enim refert, vtrum qua linea prima cylinder planum tetigit, hanc firmo cylindro protrahas, an volubili circumagas. Semper enim vt æqua linea, similisque illis in cylindro contentis planum attinget, siue protrahatur cylinder, siue prouoluatur. 6 Cur sectio chartarum siue papyri, si quis æquè à basi plana, rectaque dimetiendo, absciderit, recta euoluetur, sin autem inclinaris, contorta existet? An euenit vt cùm orbes secturæ alterius eodem in plano positi sint, declinans illa cæsura non æquè opposita sit, sed partim minus: itaque cùm euolueris, orbes quidem, qui plano eodem continentur, suúmque initium in plano habent, eodem, lineam explicabunt, quam suo ipsi conficiunt: ordine quippe cùm ea ipsa extenta linea, non nisi profecta ex orbibus sit, qui plano eodem continentur: itaque vel rectam eã quoque esse necesse est, quæ eodem in plano se porrigat. At obliquæ illius secturæ linea, quoniam primæ non æquè apposita est, sed partim plus distans, partim minus vtpote cùm ipsa quoque sectura ita se habeat, hinc eodem esse in plano nequit: itaque nec recta hæc esse potest. Etenim fieri non potest, vt rectæ lineæ pars alia in alio plano collocetur. 7 Cur omnis magnitudo diuisa minor esse suo toto videatur? An quòd omnia numerum diuisa recipiunt: quanquam magnitudinis ratione minora, quàm vnũ illud, existunt. Magnum enim, eo quòd continuum, quantumque quoddam est, magnum dicimus: numerus verò partium omnis, omni suæ magnitudinis numero maior est. Quamobrem vt partibus diuisis maius appareat totum, consentaneum est. Cum enim partes totúmque idem sint, totum naturam potius magnitudinis præ se fert vt constans & continuum. Partes verò naturam numeri magis sortiuntur.

8 Quæ in vase eueniunt, quod clepsydrã vocamus, omnino quidẽ referri ad causã debent, quam Anaxagoras explicat. Aer enim, qui in ea excipitur, causæ est, ne aqua ingredi possit, fistula scilicet obturata.

A καὶ ἥκειν ἐπὶ τὸ ἐπίπεδον, πάλιν ἅμα ἐκκυλισθέντα ἔρχεσθαι τὸν αὐτοῦ κύκλον· ὥστε καὶ τὰς ἐν τῷ ἐπιπέδῳ εὐθείας ἴσας γίνεσθαι. τῇ γὰρ αὐτῶν ἁφῇ αὐτὰς ἔγραψαν, ὄντες ἴσοι τε καὶ ἰσοταχεῖς. ἐγένοντο δὲ εὐθεῖαι αἱ ὑπὸ τῆς αὐτῆς γραφεῖσαι γραμμῆς εἰς εὐθὺ φερομένης· ὥστε διὰ ταύτας εἰς εὐθὺ ἂν φέροιτο ὁ κύλινδρος. διαφέρει γὰρ οὐθέν, ᾗ ἂν γραμμῇ ἥψατο ὁ κύλινδρος τοῦ ἐπιπέδου γραμμῇ, ταύτῃ B ἕλκειν ἐν τῷ ἐπιπέδῳ ἢ κυλίειν αὐτόν. ἀεὶ γὰρ ἴσην καὶ ὁμοίαν γραμμὴν τῶν ἐν τῷ κυλίνδρῳ συμβαίνει ἅπτεσθαι τοῦ ἐπιπέδου, ἑλκομένου τε καὶ κυλιομένου τοῦ κυλίνδρου. ϛ Διὰ τί τῶν βιβλίων ἡ τομὴ οὖσα ἐπίπεδος καὶ εὐθεῖα, ἐὰν μέν τις τέμῃ παρὰ τὴν βάσιν, γίνεται εὐθεῖα ἀνελιττομένη· ἐὰν δὲ ἐγκλίνας, σκολιά; ἢ ὅτι συμβαίνει C τῶν ἐν τῇ ἑτέρᾳ τομῇ κύκλων ἐν ταὐτῷ ἐπιπέδῳ ὄντων, τὴν ἐγκεκλιμένην τομὴν μὴ παρακειμένην εἶναι, ἀλλ' ἐν τῷ μὲν πλεῖον, τῷ δὲ ἔλαττον αὐτῆς ἀπέχειν; ὥστε ἐξελιττομένων, οἱ μὲν ἐν ταὐτῷ ἐπιπέδῳ ὄντες κύκλοι, καὶ τὴν ἀρχὴν ἔχοντες ἐν ταὐτῷ ἐπιπέδῳ, τὴν ἐξ αὐτῶν ποιοῦσι γραμμὴν ἐξελιττόμενοι. ἔστι D γὰρ ἡ γεγραμμένη γραμμὴ ἐκ τῶν κύκλων τῶν ὄντων ἐν ταὐτῷ ἐπιπέδῳ· ὥστε καὶ εὐθεῖα οὖσα ἐν ἐπιπέδῳ, ἡ δὲ τῆς λοξῆς τομῆς ἐξελιττομένη γραμμὴ ἐκ τῶν ἀπεχόντων τὴν ἀρχήν, ἅμα τῶν μὲν πλεῖον, τῶν δὲ ἔλαττον αὐτῆς διεστηκότων, διὰ τὸ τὴν τομὴν οὕτως ἔχειν πρὸς αὐτήν, οὐκ ἐν ἐπιπέδῳ ἐστίν. ὥστε οὐδ' εὐθεῖα. τῆς γὰρ εὐθείας οὐκ ἔστι, τὸ μὲν ἐν ἄλλῳ ἐπιπέδῳ, τὸ δὲ ἐν ἄλλῳ.

E ζ Διὰ τί διαιρούμενα τὰ μεγέθη, ἐλάττω φαίνεται πάντα τοῦ ὅλου; ἢ ὅτι διαιρούμενα μὲν ἀριθμὸν ἔχει πάντα, μεγέθει δὲ ἐλάττω ἐστὶ τοῦ ἑνός; τὸ μὲν γὰρ μέγα, τῷ συνεχὲς εἶναι καὶ ποσόν τι, μέγα λέγεται· ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν πάντων, παντὸς μεγέθους ἀριθμοῦ μείζων. διὸ εἰκὸς τὸ ὅλον διαιρεθέντων τῶν μερῶν μεῖζον φαίνεσθαι. τῶν αὐτῶν γὰρ ὄντων αὐτῶν, τὸ μὲν ὅλον τὴν τοῦ μεγέθους ἔχει μᾶλλον F φύσιν, συνεχὲς ὄν· τὰ δὲ μέρη, τὴν τοῦ ἀριθμοῦ. η Τὸ περὶ τὴν κλεψύδραν συμβαῖνον, τὸ μὲν ὅλον ἔοικεν αἴτιον εἶναι καθάπερ Ἀναξαγόρας λέγει· ὁ γὰρ ἀὴρ ὅτι αἴτιος ἐναπολαμβανόμενος ἐν αὐτῷ, τοῦ μὴ εἰσιέναι τὸ ὕδωρ ἐπιληφθέντος τοῦ αὐλοῦ.

ὁ μὲν

τὸ μὲν ἁπλῶς γε αἴτιος· κἂν γάρ τις αὐτὴν πλαγίαν ὠσεῖ εἰς τὸ ὕδωρ, ἐπιλαβὼν τὸν αὐλόν, εἴσεισι τὸ ὕδωρ. διόπερ οὐ λέγεται ὑπ' ἐκείνου ἱκανῶς ᾗ αἴτιόν ἐστιν. ἔστι δὲ αἴτιον μέν, καθάπερ εἴρηται, ὁ ἀήρ· οὗτος δὲ ὠθούμενός τε καὶ καθ' ἑαυτὸν φερόμενος καὶ μὴ βιαζόμενος, ἐπ' εὐθείας πέφυκε φέρεσθαι, καθάπερ καὶ ἄλλα στοιχεῖα. πλαγίας μὲν οὖν βαφείσης τῆς κλεψύδρας, διὰ τὴν ἐναντίαν τοῖς ἐν τῷ ὕδατι τρυπήμασιν, ἐπ' εὐθείας μένων ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐξέρχεται· ὑποχωροῦντος δὲ αὐτοῦ, τὸ ὕδωρ εἰσέρχεται· ὀρθῆς δὲ εἰς τὸ ὕδωρ βαφείσης τῆς κλεψύδρας, οὐ δυνάμενος πρὸς ὀρθὸν ὑποχωρεῖν, διὰ τὸ πεφράχθαι τὰ ἄνω, μένει περὶ τὰ πρῶτα τρυπήματα. ἀπιλεῖσθαι γὰρ εἰς αὐτὸν οὐ πέφυκε. σημεῖον δ' ὅτι τὸ εἴργειν δύναται τὸ ὕδωρ ἀκινητίζων ὁ ἀήρ, τὸ ἐπ' αὐτῆς γινόμενον τῆς κλεψύδρας. ἐὰν γάρ τις αὐτῆς αὐτὴν τὴν κωδίαν ἐμπλήσας ὕδατος, ἐπιλαβὼν τὸν αὐλόν, καταστρέψῃ ἐπὶ τὸν αὐλόν, οὐ φέρεται τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ αὐλοῦ ἐπὶ τὸ στόμα. ἀνοιχθέντος δὲ τοῦ στόματος, οὐκ εὐθὺς ἐκρεῖ κατὰ τὸν αὐλόν, ἀλλὰ μικρῷ ὕστερον, ὡς οὐκ ὂν ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ αὐλοῦ, ἀλλ' ὕστερον διὰ τούτου φερόμενον ἀνοιχθέντος. πλήρους δὲ καὶ ὀρθῆς οὔσης τῆς κλεψύδρας, ἀνοιχθέντος τοῦ αὐλοῦ, εὐθὺς ῥεῖ διὰ τοῦ ἠθμοῦ, διὰ τὸ ἐκείνου μὲν ἅπτεσθαι, τῶν δὲ ἄκρων τοῦ αὐλοῦ μὴ ἅπτεσθαι. οὐκ εἰσέρχεται μὲν οὖν τὸ ὕδωρ εἰς τὴν κλεψύδραν, διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν. ἐξέρχεται δὲ ἀνοιχθέντος τοῦ αὐλοῦ, διὰ τὸ τὸν ἐν αὐτῷ ἀέρα κινούμενον ἄνω καὶ κάτω, πολλὴν κίνησιν ποιεῖν τοῦ ἐν τῇ κλεψύδρᾳ ὕδατος. ὠθούμενον δὲ κάτω, καὶ αὐτὸ ῥέπον εἰς αὐτό, εἰκότως ἐκρεῖ, βιαζόμενον τὸν ἐκτὸς τῆς κλεψύδρας ἀέρα κινούμενόν τε, καὶ ὄντα ἴσον τῇ δυνάμει τῷ ἐπωθοῦντι αὐτὸν ἀέρι, τῇ δὲ ἀντερείσει ἀσθενέστερον ἐκείνου, διὰ τὸ διὰ στενοῦ αὐτὸν τοῦ αὐλοῦ ῥέοντα, θᾶττον καὶ σφοδρότερον ῥεῖν, καὶ προσπίπτειν τῷ ὕδατι. τοῦ δὲ πωμασθέντος τοῦ αὐλοῦ μὴ ἐκρεῖν, τὸ ὕδωρ αἴτιον, ὅτι τὸ ὕδωρ ἰὸν εἰς τὴν κλεψύδραν, ἐξωθεῖ βίᾳ τὸν ἀέρα ἐξ αὐτῆς. σημεῖον δὲ ὅτι τὸ γινόμενον ἐν ταύτῃ πνεῦμα καὶ ὀρυγμός. εἰσιόντος δὲ τοῦ ὕδατος, βίᾳ ὠθῶν, ἐμπίπτει εἰς τὸν αὐλὸν αὐτῆς, καθάπερ τὰ ἐκπιεστὰ ξύλα, ἢ χαλκὸς τῇ διαιρέσει πιεζόμενος,

A Non tamen simplici, absolutáque ratione aer causam habere putandus est. Nam si quis eam fistula apprehensa transuersam immergat, humorē admitti nihil est quod prohibeat: quamobrem non satis author ille exposuit, quemadmodum aer causam daret. Ergo causam aera quidē tenere fatendum est: sed hic siue impellitur, siue per se ipse fertur, nec quicquam cogitur, ferri per directum solitus est, vt etiam cætera elementa. Itaque clepsydra transuer-
B se immersa, aer, qui directo situs est pulsus ab humore, liberè effluit per ea foramina, quæ demersis in aqua foraminibus opposita sunt, eóque cedente humor subiens implet. At si erecta in aquam descendat, aer impotens sese efferendi per arduum, quoniam consepta sunt partes superiores, circa prima foramina arcetur, quippe qui supprimi in se contrahique non possit. Argumentum verò, aquam ar-
C ceri posse ab aere immoto, quod in ipsa clepsydra deprehensum est: nam si aluum eius aqua repletam ad fistulam obturatam inuerteris, humor per fistulam in eos minimè defluere poterit: quippe cùm ore patefacto non protinus, sed paulò post di fistula profluat, vt qui non in ipso ore fistulæ contineatur, sed postmodum in hoc per fistulam veniat, postquam patefactum iam est. Plena autem, erectaque cle-
D psydra, fistula patefacta protinus per colum, id est, foramina inferiora effluit, quia illud attingit: extremam verò fistulam non contingit. Clepsydram igitur humor ingredi ob prædictam causam nequit. Egreditur autem fistula patefacta, eo quod aer contentus in fistula sursum deorsúmque agitatus, humoris contenti in clepsydra motum excitat pleniorem: cumque deorsum pellatur, eodémque ipse etiam
E sua natura propensior sit, meritò effluit vim inferens aeri, qui clepsydram extrinsecus circunfundit, excitus quidem & compar potentia aeri superius impellenti, sed renixu infirmior: quoniam per angustam fistulam influens, ille ocyus, ac vehementius labitur, vrgétque humorem. Causa verò, cur obturata fistula humor effluere non possit, quòd humor, dum clepsydram subit, aera omnem per
F vim ab ea expellit. Cuius rei indicium spiritus, rectusque murmurans dant, quos ingrediente humore, nimirum intus excitari sentimus. Cum igitur humor subiens vehementer aera cogit, sese ad clepsydræ fistulam trudit, ac modo ligni cunei, aut æreì disiectu oppressus, adstrictus,

que hæret sine vllo alio vinculo quousque alia vi expellatur, quo modo præruptos clauos expellimus: quod sanè aperta fistula incidit ratione, quam superius exposuimus. Aut igitur ita effici potest, vt humor effluere nequeat, aut quod aer exiens inflatur, emergitque impetu violento, vt strepitus indicat: humor idcirco à spiritu sursum attrahitur, quemadmodũ multis in rebus accidere certũ est. Attractus autẽ humor, sibiq; continuus omni ex parte, cõstãs manet, oppressus ab aere, donec pulsus ab eodẽ recedat. Cùmq. initiũ ita retineatur humoris, reliquus & omnis humor vnitus, atq. cõtinuus ex suo pẽdeat initio, necesse est. Nec verò temerè ita agitur, quandoquidem eiusdem interest rei & dimouere quicquam suo de loco, & idem in eo continere, ad quem mouerit. Idque diutius facere, si vel potentia quod tenet, quodque tenetur, simili inter se cõtendunt, vel quod tenet, potentius est, vt in re, de qua agitur, accidit. Spiritus enim potentior, quam aqua, est. 9 Cur partes tam stirpium, quàm animantium quæ nullis instrumentariis officiis deputata sunt, in orbem sese omnes colligant? Stirpium quidem caudex, & rami formari in orbem solent, & animantium crura femora, pectus, lacerti ad hanc eandem speciem enituntur. Triangulum verò, aut multiangulum nullum neque ex toto, neque parte aliqua est. An, vt Archytas autor est, quoniã in motu naturali æqua proportio inest: moueri nanque proportione omnia censet. Hanc autem solam in sese ęqualiter solui, atque reuerti, vt orbes, rotundaque efformare possit, cùm constiterit. 10 Cur extrema formari in orbem soleant? An quòd natura res optimas, & pulcherrimas creat, quoad fieri potest. Figura autem ea pulcherrima est, quæ eadem vndique est, sibique ipsa simillima constat. 11 Cur si circulus proiciatur, primam lineam rectã ducet, deinde cochleam, siue clauiculam aget, dum decidat? An principio rectam ideò agit, quòd æqualiter ab aere hinc inde dirigitur. Cum igitur pari momento vtroque de latere pergat, lineã quoque efficit talem necesse est, quæ locum æqualiter hinc atque inde possit diuidere: talis autem recta est. At vbi in partem alterutrã vergere ob inæqualitatẽ circũfusi aeris cœpit, non amplius æqualẽ illam parte interiore, exterioréque ducit, sed circularem, necessitate scilicet aeris diuersi, & incompositi. 12 Cur in magnitudinibus, quæ protundo sunt inæquali, accidit,

A ἀφίει αὐτὸ πρὶν ἢ διὰ συνδιασπασθῆναι ἐκκρουσθῇ ἐκ τοῦ ἐναντίου, καθάπερ τοὺς καταπαγέντας ὀπτῆρας ἐν τοῖς ξύλοις ἐκκρούουσι. συμβαίνει δὲ τοῦτο εὐλόγως· τοῦ αὐλοῦ γίνεσθαι, διὰ τὸ περιεσφηνῶσθαι. ἢ οὖν ἔδει ταῦτα οὕτως ἔχειν αὐτὸ μὴ ἐκρεῖν, ἢ ἐξιόντος βιαίου ἀέρος καὶ πνευματουμένου. δηλοῖ δὲ ὁ ψόφος. ἐπισπᾶται τῷ πνεύματι τὸ ὕδωρ ἄνω, ὥσπερ ἐπὶ πολλῶν συμβαίνει B γίνεσθαι. ἐπισπώμενον δὲ καὶ συνεχὲς ὂν αὐτῷ πᾶν τὸ ὕδωρ, μένει πιεζόμενον ὑπὸ τοῦ ἀέρος, ἕως ἂν ἀπωσθῇ πάλιν ὑπ' αὐτοῦ. τῆς δὲ ἀρχῆς μενούσης, καὶ τὸ ἄλλο ἐξ αὐτῆς κρέμαται ὕδωρ ἓν καὶ συνεχές. εὔλογον δὲ τοῦτο γίνεσθαι· τοῦ γὰρ αὐτοῦ ἐστι κινῆσαί τε ἐκ τῆς οἰκείας χώρας τι, καὶ τοῦτο ἐφεστάναι ἐκείνῳ, ἐν ᾧ κινεῖ δὲ χρόνῳ, ἐὰν ᾖ ὁμοία τῇ δυνάμει τό, τὸ ἔχον καὶ τὸ ἐχόμενον, ἢ [τὸ] C τὸ ἔχον κρεῖττον, ὥσπερ ἐνταῦθα συμβαίνει. πνεῦμα γὰρ ὕδατός ἐστι κρεῖττον τῇ δυνάμει. θ Διὰ τί τὰ μόρια τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων ὅσα μὴ ὀργανικά, πάντα περιφερῆ; τῶν μὲν φυτῶν τὸ στέλεχος, καὶ οἱ πτόρθοι, τῶν δὲ ζῴων, κνῆμαι, μηροί, βραχίονες, θώραξ· τρίγωνον δὲ οὐδὲ πολύγωνον, οὔτε ὅλον οὐδὲ μόριόν ἐστι; πότερον ὥσπερ Ἀρχύτας D ἔλεγε, διὰ τὸ ἐν τῇ κινήσει τῇ φυσικῇ ἐνεῖναι τὴν τοῦ ἴσου ἀναλογίαν (κινεῖσθαι γὰρ ἀνάλογον πάντα) ταύτην δὲ μόνην εἰς αὑτὴν ἀνακάμπτειν ὥστε κύκλους ποιεῖν καὶ στρογγύλα ὅταν ἐγγένηται; ι Διὰ τί τὰ ἔσχατα ἀεὶ γίνεται περιφερῆ; ὅτι ἡ φύσις ἐκ τῶν ἐνδεχομένων πάντα ποιεῖ ὡς δυνατὸν ἄριστα καὶ κάλλιστα, τὸ δὲ σχῆμα τοῦτο κάλλιστον, τὸ αὐτὸ αὐτῷ ὁμοιότατον. ια Διὰ τί E ἐὰν κύκλος ῥιφῇ, τὸ μὲν πρῶτον εὐθεῖαν γράφει· παυόμενος δὲ, ἕλικα, ἕως ἂν πέσῃ; ἢ εὐθεῖαν μὲν τὸ πρῶτον, ὅτι ὁμοίως ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὁ ἀὴρ ἀπερείδει; ἴσης οὖν οὔσης τῆς ῥοπῆς ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ἀνάγκη καὶ τὴν γραμμὴν τοιαύτην εἶναι, ἣ ἴσον διαιρεῖ τὸν τόπον ἔνθεν καὶ ἔνθεν. τοιαύτη δ' ἐστὶν εὐθεῖα. ὅταν δὲ ῥέψῃ ἐπὶ θάτερον μέρος δι' ἀνωμαλίαν F τοῦ περιεστῶτος ἀέρος, οὐκέτι ἴσην γράφει, τό τε ἐκτὸς καὶ τὸ ἐντὸς μέρος, ἀλλ' ἀνάγκη περιφερῆ. ιβ Διὰ τί τῶν ἀνίσων τὸ βάθος ὄγκων μεγέθεσιν ἐάν τις κινήσῃ κατὰ τὸ μέσον, κύκλῳ περιφέρεται τὸ βαρύτερον εἰς

[illegible]

[illegible]

Ὅσα περὶ ἔμψυχα. ιζ.

Διὰ τί οἱ ἀσύμμετροι παρ' ἀλλήλους παραβαλλόμενοι, μείζους φαίνονται ἢ καθ' αὑτοὺς μόνους; ἢ ὅτι τὸ σύμμετρον ἕν ἐστιν, καὶ ἡ συμμετρία ὅτι ἕν, ὅτι μάλιστα ποιεῖ; τὸ δὲ ἕν, ἀδιαίρετον βούλεται εἶναι. τὸ δὲ ἀδιαίρετον, ἔλαττόν ἐστιν. ἡ δὲ ἀσυμμετρία κατὰ τὴν διαφορὰν πολλὰ ποιεῖ.

A vt si partem moueris leuiorem, circunferatur quod iacitur? quemadmodum in talis fieri opplumbatis videmus, quoties quis partem leuiorem ad se vertens proiectat. An quòd fieri non potest, vt quod grauius est, æque cum leuiori feratur, cùm proiectum iisdem a viribus est: quod cùm moueri necesse sit, & tamen fieri non possit, vt æque omni ex parte directóque tramite moueatur, circunferri necesse est, dum se introuertit: quemadmodum si

B quid medio eius immobile suo pondere penitus esset, alterum profectò extremum vltra in partem moueretur priorem alterum intra ad eum tenderet, qui dimisit. Sed quoniam, cum totum moueri possit, pondus suo medio gerit, illud idem sequatur necesse est. ij Quam ob rem corpora, quæ feruntur, vbi alicui occurrerunt resilire partem in contrariam solent, quam suapte natura ferri cogantur, nec nisi ad similes angulos resultare soleant?

C An quòd non solum eo feruntur impetu quo pro sua parte ipsa ferri aptissima sint, verum etiã illo, qui à mittente proficiscitur. Suus igitur cessat cuique impetus, cùm suum ad locum peruenerint. Omnia nanque requiescere solent, vbi eam in sedem sese contulerunt, quam suapte natura desiderant. Sed externo illo quem habent, impetu, necessitas oritur amplius mouendi. Quod cum in partem priorem effici

D nequeat, quia re prohibetur obiecta, vel in latus, vel in rectũ agi necesse est. Omnia autem in angulos resiliunt similes, quoniam eodem ferri cogantur, quò motus ducat, quem is dedit, qui misserit: eò autem vt angulo vel acuto vel recto ferantur, omnino incidit. Cum ergo quod retorserit vetet, quò minus directè motus agatur, & pariter & rem quæ fertur, & eius impetum nimirum prohibere potest. Vt

E igitur in speculis extremum lineæ rectæ, quò se aspectus coniecerit idem refringitur: ita in iis, quæ feruntur, fieri ex aduerso solet quippe cum angulo tanto retorqueantur, quanto vertex constiterit. Ita enim intelligendum est, vt transferri simul & angulus, & delatio debeat: quo facto in angulos resultare similes esse necesse palam est.

F *Eorum, quæ ad res animatas pertinent, Sectio decimaseptima, cuius capita sunt 3.*

CVr homines, qui corpore constant immodico maiores tunc esse videntur cùm appositi modicis inspiciuntur? An quòd res modica vnum est, & moderatio vnum quàm maximè. Vnum autem quod est, id indiuiduum esse postulat: indiuiduum autem minus: res verò immodica, multa pro sui discriminis ratione ostendit.

Quam ob rem vt cùm per sese magnitudines inspiciuntur, quales ipsæ sint latêre facilius possunt: ita cum collatæ in propinquo spectantur, latere nõ possunt. Ergo vnum esse apparet, quod indiuiduum est spectatus: ne eius vnus mediocri ratione exultat: immodicum porrò, vt quod plura sit, inspectionem plurium suggerit. Et maius propterea esse videtur, quod vnum cũ sit plura esse videatur. Naturam enim & magnitudini habet propter continentiã, & numeri propter partium inæqualitatem: itaque cum vtrunque obtineat incrementum, meritò magnum esse apparet, cum spectatur ad id quod simplex est, atque vnum. 2 Cur animantia omnia, & plantarum stirpes terra continentur, crescere potius in longitudinem soleant? An quod ter longitudo augetur, bis latitudo, semel profunditas. Longitudo enim principio fit primoque principio existit, itaque primò sola, secundò cum latitudine, tertiò cum profunditate augetur. Latitudo autẽ bis videlicet per se, & vnà cum altitudine crescit. 3 Quonã modo priora, & posterius capi debeant? Verum quemadmodum qui tempore Troiano vixerunt, nobis priores sunt, & his ipsis priores qui superiores, atq. ad hunc modum in infinitum vt qui superiores sunt, iidem priores habeantur. An si quod initiũ, & medium, & finis sint vniuersi, & cum quis senescẽs ad finem peruenerit rursus ad initium reuertatur, prioráque sint quæ propius ab initio absunt, quid vetat nos ab initio minus distare? At si minus distamus, esse quoque priores possumus: vt si cœli siderisque cuiusque delatio quædam agitur circularis. Qui non etiam rerum caducarum ortus, [illegible] atque interitus, vt eadem rursus oriantur, ac pereant? velut etiam vulgò dicitur, circulũ res esse humanas. Igitur homines numero quidẽ eosdem semper esse censere, furor est, specie verò fortasse eosdem probari melius potest. Itaque vel priores nos esse possumus, taléque aliquis statuet seriem, vt eadem sit repetendum, vnde ortus extiterit, cogitandúmque ordinem continuũ, ac semper eodem constantẽ tenore. Homines enim idcirco perire Alcmæon inquit, quòd suum initium fini contingere non possunt. Scitè perhercle, siquis nõ arctius recenseat, sed formulo quadam eius verba accipiat. An si circulus sit, circulus autem vacũ & principio, & fine careat, priores neque nos illis, neque illi nobis esse propinquitate initij possunt.

A καθ' αὑτὰ μὲν οὖν θεωρούμενα, μᾶλλον λανθάνει ποῖα ἄττα τὰ μεγέθη ἐστὶ· παρ' ἄλληλα δὲ, οὔ. τὸ μὲν οὖν ἀδιαίρετον, ἓν φαίνεται, καὶ ἡ θεωρία μία ἐστὶν αὐτοῦ, διὰ τὴν συμμετρίαν· τὸ δὲ ἀσύμμετρον, ὡς πολλὰ ὄν, θεωρεῖν ποιεῖ πλείω καὶ μείζω φαίνεται, διὰ τὸ ἓν ὄν, πολλὰ φαίνεσθαι. ἔχει γὰρ τὴν τοῦ μεγέθους κατὰ τὴν συνέχειαν φύσιν καὶ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ κατὰ τὸ ἀνώμαλον τῶν μερῶν· διόπερ
B εἰκότως τὴν ἐξ ἀμφοῖν αὔξησιν ἔχον, μεῖζον φαίνεται παρὰ τὸ ἁπλοῦν καὶ ἕν. 2 Διὰ τί ἐπὶ μῆκος μᾶλλον τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ φύεται; ἢ ὅτι τὸ μῆκος μὲν τρὶς αὔξεται, τὸ δὲ πλάτος, δίς, τὸ δὲ βάθος, ἅπαξ; ἔστι γὰρ μῆκος, τὸ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς πρῶτον, ὥστε μόνον τε αὔξεται, καὶ ἅμα τῷ πλάτει πάλιν γενόμενον, καὶ τρίτον ἅμα τῷ βάθει· τὸ δὲ πλάτος, δίς, καθ' ἑαυτό τε, καὶ ἅμα τῷ μεγέθει. 3 Πῶς τὸ
C πρότερον καὶ [τὸ] ὕστερον δεῖ λαβεῖν; πότερον ὥσπερ ἡμῶν οἱ ἐπὶ Τροίας, καὶ ἐκείνων οἱ πρὸ αὐτῶν. καὶ ἀεὶ οἱ ἐπάνω πρότεροι εἰσίν; ἢ εἴπερ ἀρχή τις ἔστι καὶ μέσον καὶ τέλος τοῦ παντός, καὶ ὅταν γηράσκων τις ἐπὶ τὸ πέρας ἔλθῃ, καὶ πάλιν ἀναστρέψῃ ἐπὶ τὴν ἀρχήν, τὰ δὲ ἐγγυτέρω τῆς ἀρχῆς πρότερα, τί κωλύει ἡμᾶς ἐν τοῖς πρὸς τὴν ἀρχὴν εἶναι μᾶλ-
D λον; εἰ δὲ πρὸς τοῦτο κἂν πρότεροι εἴημεν, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἑκάστου τῶν ἄστρων φορὰ κύκλος τις ἐστί. τί κωλύει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν φθαρτῶν τοιαύτην εἶναι, ὥστε ταῦτα πάλιν γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι; καθάπερ καὶ φασί, κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπινα. τὸ μὲν δὴ τῷ ἀριθμῷ τοὺς αὐτοὺς ἀξιοῦν εἶναι ἀεὶ τοὺς γινομένους εὔηθες· τὸ δὲ τῷ εἴδει, μᾶλλον ἄν τις ἀποδέξαιτο. ὥστε κἂν αὐ-
E τοὶ πρότεροι εἴημεν, καὶ θείη ἄν τις τὴν τοῦ εἱρμοῦ τάξιν τοιαύτην εἶναι, ὥστε πάλιν ἀνακάμπτειν ἐπὶ τὴν ἀρχήν, καὶ συνεχὲς ποιεῖν, καὶ ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ἔχειν. τοὺς γὰρ ἀνθρώπους φησὶν Ἀλκμαίων διὰ τοῦτο ἀπόλλυσθαι, ὅτι οὐ δύνανται τὴν ἀρχὴν τῷ τέλει προσάψαι· κομψῶς εἰρηκώς, εἴ τις ὡς τύπῳ φράζοντος αὐτοῦ δέχοιτο, καὶ μὴ διακριβοῦν ἐθέλοι τὸ
F λεχθέν. εἰ δὲ κύκλος ἐστί, τοῦ δὲ κύκλου μήτε ἀρχὴ μήτε πέρας, οὐδ' ἂν πρότεροι εἶεν, τῷ ἐγγύτερον τῆς ἀρχῆς εἶναι, οὔθ' ἡμεῖς ἐκείνων, οὔτ' ἐκεῖνοι ἡμῶν.

Ὅσα περὶ φιλολογίαν. ιη.

Διὰ τί ἔνιοι μὲν, ἐὰν ἄρξωνται ἀναγινώσκειν, ὕπνος λαμβάνει καὶ μὴ βουλομένους· τοὺς δὲ βουλομένους ἐγρηγορέναι ποιεῖ, ὅταν λάβωσι βιβλίον; ἢ ὅσοις μὲν εἰσὶ πνευματικαὶ κινήσεις διὰ ψυχρότητα φύσεως, ἢ μελαγχολικῶν χυμῶν, δι' οὓς περίττωμα γίνεται πνευματικὸν ἄπεπτον διὰ ψυχρότητα, τούτοις ὅταν μὲν κινῆται ἡ διάνοια καὶ μὴ νοῶσιν ἐπιστήσαντές τι, ἐκκρούεται ἡ ἑτέρα κίνησις, ὅσα καταψυκτική· διὸ μᾶλλον καθεύδουσιν· ὅταν δὲ ἠρεμήσωσι πρός τι ἐν τῇ διανοίᾳ, ὅπερ ἡ ἀνάγνωσις ποιεῖ, κινοῦνται ὑπὸ τῆς θερμαντικῆς κινήσεως, ὑπ' οὐδενὸς ἐκκρουόμενοι· ὥστε οὐ δύνανται καθεύδειν. τῶν δὲ κατὰ φύσιν ἐχόντων, ὅταν τι νοήσῃ ἡ διάνοια καὶ μὴ μεταβάλλῃ πολλαχῇ, ἠρεμεῖ καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐστὶ περὶ τὸν τόπον τοῦτον, ὧν ἠρεμούντων ὁ ὕπνος ἐστίν· ὅταν δὲ τοῦ, καὶ ἤδη κοπιάσῃ ὁ νοῦς, βαρεῖαν ποιεῖ τὴν κεφαλὴν τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ ποιεῖ τὸν ὕπνον· ἀνακαμφθείσης δὲ τῆς ψυχῆς κατὰ φύσιν, οὐ καθεύδουσι· ζῆν γὰρ τοῦτο μάλιστα. τὸ δὲ ἐγρηγορέναι, τοῦ ζῆν αἴτιόν ἐστιν, ἢ τὸ καθεύδειν. β Διὰ τί οἱ ἐριστικοὶ λόγοι γυμναστικοί εἰσιν; ἢ ὅτι ἔχουσι τὸ νικᾶν, ἢ ἡττᾶσθαι πυκνόν; φιλονεικοῦσιν οὖν εὐθὺς πρὸς ἀλλήλους. καὶ γὰρ νικῶντες, διὰ τὸ χαίρειν προάγονται μᾶλλον ἐρίζειν· καὶ ἡττώμενοι, ὡς ἀναμαχούμενοι· καὶ οἱ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀγῶσι ταὐτό. διὸ καὶ μαχόμενοι καὶ ἡττώμενοι, πολλάκις οὐ βούλονται διαλύεσθαι. γ Διὰ τί τοῖς παραδείγμασι χαίρουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐν ταῖς ῥητορείαις καὶ τοῖς λόγοις μᾶλλον τῶν ἐνθυμημάτων; ἢ ὅτι τῷ τε μανθάνειν χαίρουσι, καὶ τῷ ταχύ; ῥᾷον δὲ, διὰ τῶν παραδειγμάτων καὶ τῶν λόγων μανθάνουσιν· ἃ γὰρ ἴσασι, ταῦτα καὶ ἐπὶ μέρους. τὰ δὲ ἐνθυμήματα, ἀπόδειξις ἐστιν ἐκ τῶν καθόλου, ἃ ἧττον ἴσμεν ἢ τὰ μέρη. ἔτι δὲ οἷς ἂν μαρτυρῶσι πλείους, μᾶλλον πιστεύομεν. τὰ δὲ παραδείγματα καὶ οἱ λόγοι, μαρτυρίαις ἐοίκασιν. αἱ δὲ διὰ τῶν μαρτύρων, ῥᾴδιοι πίστεις. ἔτι τὸ ὅμοιον μανθάνουσιν ἡδέως· τὰ δὲ παραδείγματα καὶ οἱ μῦθοι, τὸ ὅμοιον δεικνύουσιν. δ Διὰ τί ῥήτορα μὲν καὶ στρατηγὸν καὶ χρηματιστὴν λέγομεν δεινὸν, αὐλητὴν δὲ καὶ ὑποκριτὴν, οὐ λέγομεν;

Eorum, quae ad literarum studia pertinent, Sectio decimaoctaua, cuius quaestiones. 10.

Cur alios, si legere coeperint, somnus occupat, etiam nolentes: alios vigilare volentes liber susceptus reddere peruigiles potest? An in quibus motus spiritales sunt, scilicet ob frigiditatem vel naturae vel materiae melancholicae, qua excrementum spiritale crudum causa frigiditatis consistit: his, cùm intelligentia mouetur, insistensque alicui intelligere nequit, repellitur motus alter, qui refrigerādi vim habet: itaque potius dormire incipiunt. At vbi aliqua in re suam intelligentiam constituerunt, quod lectio facere solet, nimirum a motu spiritali illo mouentur, cum nihil sit, quod eum repellat: itaque dormire non possunt. Quorum autem secundum naturam habitus est, eorum virtus intelligendi cum aliqua in re constitit, nec varie se dispergit, caetera quoque sita eo in loco haerent, quorum requies somnus est. Vbi autem mens constiterit, & quasi fatigata succubuerit, caput aggrauat vt pote quae sita in eo sit, somnumque inducit. At cum secundum naturam animus noster agitatur, nullo tum somno premitur: tunc enim maxime viuit: vigilantia autem quam somnus, causa potius est, cur viuere valeamus. 2 Cur contentiosa disputatio ingenia exercere potest? An quòd in eo disputandi genere accidit vt crebrò quis aut vincat aut vincatur: promptus ergo contentioni homo redditur, quando vel vincendo per laetitiam magis, magisque adducitur, vt in contendendo perseueret: vel victus enititur, vt quod amisit recuperet. Quod idem vel in caeteris certandi generibus euenit. Quam ob rem saepe inter pugnandum, quanquam quis inferior est, tamē cessare minime patitur. Cur homines in orando exemplis, & fabulis potius gaudent quam commentis? An gaudent, quia & discunt, & celeriter discunt. Atqui per exempla, & fabulas facilius discitur. Sunt enim quę explorata habeantur, & particularia sint. Ratio autem commentandi demonstratio ex vniuersalibus est, quae minus quàm partes, nouimus. Ad haec iis credere magis solemus, quae plurimum testimonio confirmantur. Exempla autem, & fabellae testimoniorū speciem gerunt: fides autem persacilis est, quam testimonium fecerit: adiuuat, quòd verisimile quisque libentius discit: exemplum autem, & fabellae rem non nisi similem docent. 4 Cur oratorem, imperatorem, & mercatorem callidum appellare solemus, tibicinem, histrionem, hoc appellare nomine non solemus?

Quam ob rem ut cùm per se se magnitudines inspiciuntur, qualesnam sint latere facilius possunt: ita cùm collatæ in propinquo spectantur, latere nō possunt. Ergo unum esse apparet, quod individuum est spectatus, ut eius unus modi ratione exultat: ... dicam porrò ut quod plura sit, inspectionem plurium suggerit. Et maius propterea esse videtur, quod unum cū sit plura esse videatur. Naturam enim & magnitudinis habet propter continentiā, & numeri propter partium inæqualitatem: itaque cùm utrunque obtineat incrementum, meritò maius esse apparet, cùm spectatur ad id quod simplex est, atque unum. 2 Cur animantia omnia, & etiam arborum stirpes terra continentur, crescere potius in longitudinem soleant? An quod ter longitudo augetur, bis latitudo, semel profunditas. Longitudo enim principio sit primoque principio existit, itaque primo sola, secundò cum latitudine, tertiò cum profunditate augetur. Latitudo autē bis videlicet per se, & unà cum altitudine crescit. 3 Quonā modo prius, & posterius capi debeant? Verum quemadmodum qui tempore Troiano vixerunt, nobis priores sunt, & his ipsis priores qui superiores, atq. ad hunc modum in infinitum ut qui superiores sunt, iidem priores habeantur. An si quod initiū, & medium, & finis sit universi, & cum quis senectē ad finem peruenerit rursus ad initium reuertatur, prioráque sint quæ propius ab initio absunt, quid vetat nos ab initio minus distare? At si minus distamus, esse quoque priores possumus: ut si cæli siderisque cuiusque delatio quædam agitur circularis. Qui non etiam rerum caducarum ortus sit talis atque interitus, ut eadem rursus oriantur, ac pereant? velut etiam vulgo dicitur, circulū res esse humanas. Igitur homines numero quidē eosdem semper esse contendere, furor est. specie verò sententiā eosdem probari melius potest. Itaque vel priores nos esse possumus, taléque aliquis statuet seriem, ut eòdem sit repetendum, unde ortus extiterit, cogitandúmque ordinem continuū, ac semper eodem constantē tenore. Homines enim idcirco perire Alcmæon inquit, quòd suum initium fini coniungere non possint. Scitè perhercle, siquis nō exactius recenseat, sed formulo quadam eius verba accipiat. An si circulus sit, circulus autem viā & principio, & fine careat, priores neque nos illis, neque illi nobis esse propinquitate initij possunt.

A καθ' αὑτὰ μὲν οὖν θεωρούμενα, μᾶλλον λανθάνει ποῖα ἄττα τὰ μεγέθη ἐστὶ· παράλληλα δὲ, οὔ. τὸ μὲν οὖν ἀδιαίρετον, ἓν φαίνεται, καὶ ἡ θεωρία μία ἐστὶν αὐτοῦ, διὰ τὴν συμμετρίαν· τὸ δὲ ἀσύμμετρον, ὡς πολλὰ ὂν, θεωρίας ποιεῖ πλείω καὶ μείζω φαίνεται, διὰ τὸ ἓν ὂν, πολλὰ φαίνεσθαι. ἔχει γὰρ τὴν τε τοῦ μεγέθους κατὰ τὴν συνέχειαν φύσιν καὶ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ κατὰ τὸ ἀνώμαλον τῶν μερῶν· διόπερ B εἰκότως τὴν ἐξ ἀμφοῖν αὔξησιν ἔχον, μεῖζον φαίνεται παρὰ τὸ ἁπλοῦν καὶ ἕν. β Διὰ τί εἰς μῆκος μᾶλλον τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ φύεται; ἢ ὅτι τὸ μῆκος μὲν, τρὶς αὔξεται· τὸ δὲ πλάτος, δίς· τὸ δὲ βάθος, ἅπαξ; ἔστι γὰρ μῆκος, τὸ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς πρῶτον, ὥστε μόνον τε αὔξεται, καὶ ἅμα τῷ πλάτει πάλιν γινόμενον, καὶ τρίτον ἅμα τῷ βάθει· τὸ δὲ πλάτος, δίς, καθ' ἑαυτό τε, καὶ ἅμα τῷ μεγέθει. γ Πῶς τὸ C πρότερον καὶ [τὸ] ὕστερον δεῖ λαβεῖν; πότερον ὥσπερ ἡμῶν οἱ ἐπὶ Τροίας, καὶ ἐκείνων οἱ πρὸ αὐτῶν, καὶ ἀεὶ οἱ ἐπάνω πρότεροι εἰσίν; ἢ εἴπερ ἀρχή τι ἐστὶ καὶ μέσον καὶ τέλος τοῦ παντὸς, καὶ ὅταν γηράσκων τις ἐπὶ τὸ πέρας ἔλθῃ, καὶ πάλιν ἐπαναστρέψῃ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, τὰ δὲ ἐγγυτέρω τῆς ἀρχῆς πρότερα, τί κωλύει ἡμᾶς ἐν τοῖς πρὸς τὴν ἀρχὴν εἶναι μᾶλ- D λον; εἰ δὲ πρὸς τοῦτο κἂν πρότεροι εἴημεν, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἑκάστου τῶν ἄστρων φορὰ κύκλος τίς ἐστι, τί κωλύει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν φθαρτῶν τοιαύτην εἶναι, ὥστε ταῦτα πάλιν γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι; καθάπερ καὶ φασι, κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπινα. τὸ μὲν δὴ τῷ ἀριθμῷ τοὺς αὐτοὺς ἀξιοῦν εἶναι ἀεὶ τοὺς γινομένους εὔηθες· τὸ δὲ τῷ εἴδει, μᾶλλον ἄν τις ἀποδέξαιτο. ὥστε κἂν αὐ- E τοὶ πρότεροι εἴημεν, καὶ θείη ἄν τις τὴν τοῦ εἱρμοῦ τάξιν τοιαύτην εἶναι, ὡς πάλιν ἐπανακάμπτειν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ συνεχὲς ποιεῖν, καὶ ἀεὶ κατὰ ταυτὰ ἔχειν. τοὺς γὰρ ἀνθρώπους φησὶν Ἀλκμαίων διὰ τοῦτο ἀπόλλυσθαι, ὅτι οὐ δύνανται τὴν ἀρχὴν τῷ τέλει προσάψαι· κομψῶς εἰρηκὼς, εἴ τις ὡς τύπῳ φράζοντος αὐτοῦ δέχοιτο, καὶ μὴ διακριβοῦν ἐθέλοι τὸ F λεχθέν. εἰ δὲ κύκλος ἐστὶ, τοῦ δὲ κύκλου μήτε ἀρχὴ μήτε πέρας, οὐδ' ἂν πρότεροι εἶεν, τῷ ἐγγύτεροι τῆς ἀρχῆς εἶναι, οὔθ' ἡμεῖς ἐκείνων, οὔτ' ἐκεῖνοι ἡμῶν.

Οὐ

Ὅσα περὶ φιλολογίαν. ιη.

Διὰ τί τοὺς μὲν, ἐὰν ἄρξωνται ἀναγινώσκειν, ὕπνος λαμβάνει καὶ μὴ βουλομένους, τοὺς δὲ βουλομένους ἐγρηγορέναι ποιεῖ, ὅταν λάβωσι βιβλίον; ἢ ὅσοις μὲν εἰσὶ πνευματικαὶ κινήσεις διὰ ψυχρότητα φύσεως, ἢ μελαγχολικῶν χυμῶν, ἐξ ὧν ἀπεπτουμένων γίνεται πνευματικὸν ἄπεπτον διὰ ψυχρότητα, τούτοις ὅταν μὲν κινῆται ἡ διάνοια καὶ μὴ νοῇ ἐπιστήσασά τι, ἐκκρούεται ὑπὸ τῆς ἑτέρας κινήσεως οὔσης καταψυκτικῆς· διὸ μᾶλλον καθεύδουσιν· ὅταν δὲ ἱστῶσι πρός τι ἐν τῇ διανοίᾳ, ὅπερ ἡ ἀνάγνωσις ποιεῖ, κινοῦνται ὑπὸ τῆς θερμαντικῆς κινήσεως· ἐκ ἐκκρουόμενοι ὑπ' οὐδενός, ὥστε οὐ δύνανται καθεύδειν. τοῖς δὲ κατὰ φύσιν ἔχουσιν, ὅταν στῇ περί τι ἡ διάνοια καὶ μὴ μεταβάλλῃ πολλαχῇ, ἡ χωρὶς ... σῶμα. ἴσχεται καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐστὶ περὶ τὸν τόπον τοῦτον, ὧν ἠρέμησις ὁ ὕπνος ἐστίν· ὅταν δὲ στῇ, καὶ δὴ καταπέσῃ ὁ νοῦς, βαρύνει τὴν κεφαλὴν τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ ποιεῖ τὸν ὕπνον. λανθάνει δὲ τῆς ψυχῆς κατὰ φύσιν, οὐ καθεύδειν. ζῶμεν γὰρ τότε μάλιστα. τὸ δὲ ἐγρηγορέναι, τὸ ζῆν αἴτιον ἐστιν, ἢ τὸ καθεύδειν. β Διὰ τί οἱ ἐριστικοὶ λόγοι γυμναστικοί εἰσιν; ἢ ὅτι ἔχουσι τὸ νικᾶν, ἢ ἡττᾶσθαι πυκνῶς; φιλονεικοῦσιν οὖν εὐθύς. καὶ γὰρ νικῶντες, διὰ τὸ χαίρειν ἐπαίρονται μᾶλλον ἐρίζειν· καὶ ἡττώμενοι, ὡς ἀνταγωνιούμενοι· καὶ οἱ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀγῶσι ταὐτό. διὸ καὶ μαχόμενοι καὶ ἡττώμενοί τινες, πολλάκις οὐ βούλονται διαλύεσθαι. γ Διὰ τί τοῖς παραδείγμασι χαίρουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐν ταῖς ῥητορείαις καὶ τοῖς λόγοις μᾶλλον τῶν ἐνθυμημάτων; ἢ ὅτι τὸ μανθάνειν χαίρουσι, καὶ τὸ ταχύ· ῥᾷον δὲ, διὰ τῶν παραδειγμάτων καὶ τῶν λόγων μανθάνουσιν. γνώριμα γὰρ ἐστι ταῦτα, καὶ ἐπὶ μέρους. τὰ δὲ ἐνθυμήματα, ἀπόδειξις ἐστιν ἐκ τῶν καθόλου, ἃ ἧττον ἴσμεν ἢ τὰ μέρη. ἔτι δὲ οἷς μαρτυροῦσι πλείους, μᾶλλον πιστεύομεν. τὰ δὲ παραδείγματα καὶ οἱ λόγοι, μαρτυρίαις ἐοίκασιν. αἱ δὲ διὰ τῶν μαρτύρων, ῥᾴδιοι πίστεις. ἔτι τὸ ὅμοιον μανθάνουσιν ἥδιον· τὰ δὲ παραδείγματα καὶ οἱ μῦθοι, τὸ ὅμοιον δεικνύουσι. δ Διὰ τί ῥήτορα μὲν καὶ στρατηγὸν καὶ χρηματιστὴν δεινὸν λέγομεν, αὐλητὴν δὲ καὶ ὑποκριτὴν, οὐ λέγομεν;

A *Eorum, quæ ad literarum studia pertinent, Sectio decima octaua, cuius quæstiones. 10.*

Cur alios, si legere cœperint, somnus occupat, etiam nolentes: alios vigilare volentes liber susceptus reddere peruigiles potest? An in quibus motus spiritales sunt, scilicet ob frigiditatem vel naturæ vel materiæ melancholicæ, qua excrementum spiritale crudum causa frigiditatis consistit: his, cùm intelligentia mo-B uetur, nitensque alicui intelligere nequit, repellitur motus alter, qui refrigerandi vim habet: itaque potius dormire incipiunt. At vbi aliqua in re suam intelligentiam firmitant, quod lectio facere solet, nimirum a motu spiritali illo mouentur, cum nihil sit, quod eum repellat: itaque dormire non possunt. Quorum autem secundum naturam habitus est, eorum virtus intelligendi cum aliqua in re consi-C stit, nec varie se dispergit, cætera quoque sita eo in loco hærent, quorum requies somnus est. Vbi autem mens constiterit, & quasi fatigata succubuerit, caput aggrauat ve pote quæ sita in eo sit, somnumque inducit: at cum secundum naturam animus noster agitatur, nullo tum somno premitur: tum enim maxime viuit: vigilantia autem quàm somnus, causa potius est, cur viuere valeamus. 2 Cur contentiosa di-D sputatio ingenia exercere potest? An quòd in eo disputandi genere accidit vt crebrò quis aut vincat, aut vincatur? promptus ergo contentiosus hinc homo redditur, quando vel vincendo per lætitiam magis, magisque adducitur, vt in contendendo perseueret: vel victus contitur, vt quod amisit recuperet. Quod idem vel in cæteris certandi generibus euenit. Quam ob rem sæpe inter pugnandum, quanquam quis inferior est, tamé cessare minime patitur. E 3 Cur homines in orando exemplis, & fabulis potius gaudent quàm commentis? An gaudent, quia & discunt, & celeriter discunt. Atqui per exempla, & fabulas facilius discitur. Sunt enim quę explorata habeantur, & particularia sint. Ratio autem commentandi demonstratio ex vniuersalibus est, quæ minus, quàm partes, nouimus. Adhæc iis credere magis solemus, F quæ plurimum testimonio confirmantur. Exempla autem, & fabellæ testimoniorũ speciem gerunt: fides autem persacilis est, quam testimonium fecerit: adde, quòd verisimile quisque libentius discit: exemplum autem, & fabellæ rem non nisi similem docent. 4 Cur oratorem, imperatorem, & mercatorem callidum appellare solemus, tibicinem, histrionem, hoc appellare nonnunc non solemus?

Quam ob rem ut cum per sese magnitudines inspiciuntur, quales sint latere facilius possunt: ita cum collatæ in propinquo spectantur, latere nō possunt. Ergo unum esse apparet, quod indiuiduum est spectatusque eius unus mediocri ratione exultat: immodicum porrò ut quod plura sit, inspectionem plurium suggerit. Etenim propterea esse videtur, quod unum cū sit plura esse videatur. Naturam enim & magnitudinis habet propter continentiā, & numeri propter partium inæqualitatem: itaque cum utrunque obtineat incrementum, meritò magnum esse apparet cum spectatur ad id quod simplex est, atque unum. 2 Cur animantia omnia, & ea quorum stirpes terra continentur, crescere potius in longitudinem soleant? An quod ter longitudo augetur, bis latitudo, semel profunditas. Longitudo enim principio fit primoque principio existit: itaque primo sola, secundò cum latitudine, tertiò cum profunditate augetur. Latitudo autē bis videlicet per se, & unà cum altitudine crescit. 3 Quonā modo priores, & posteriores capi debeant? Verum quemadmodum qui tempore Troiano vixerunt, nobis priores sunt, & his ipsis priores qui superiores, atq. ad hunc modum in infinitum ut qui superiores sunt, iidem priores habeantur. An si quod initiū, & medium, & finis sint universi, & cum quis senescēs ad finem peruenerit rursus ad initium reuertatur, prioráque sint quæ propius ab initio absunt: quid vetat nos ab initio minus distare? At si minus distamus, esse quoque priores possumus: ut si cæli siderumque cuiusque delatio quædam agitur circularis. Qui non etiam rerum ea lege atque ortus sit talis, atque interitus, ut eadem rursus oriantur, ac pereant? velut etiam vulgo dicitur circulū res esse humanas. Igitur homines numero quidē eosdem semper esse contendere furor est, specie verò seruare eosdem probari melius potest. Itaque vel priores nos esse possumus, taléque aliquis statuet seriem ut eodem sit repetendum, unde ortus extiterit, cogitandúmque ordinem continuū, ac semper eodem constantē tenore. Homines enim idcirco perire Alcmæon inquit, quòd suum initium fini coniungere non possint. Scitè perhercle, siquis nō arctius recenseat, sed formulo quadam eius verba accipiat. An si circulus sit, circulus autem nec fine & principio, & hinc careat: priores neque nos illis, neque illi nobis esse propinquitate initii possunt.

A καθ' αὑτὰ μὲν οὖν θεωρούμενα, μᾶλλον λανθάνει ποῖα ἄττα τὰ μεγέθη ἐστί· παράλληλα δὲ οὔ. τὸ μὲν οὖν ἀδιαίρετον, ἓν φαίνεται, καὶ ἡ θεωρία μία ἐστὶν αὐτοῦ, διὰ τὴν συμμετρίαν· τὸ δὲ ἀσύμμετρον, ὡς πολλὰ ὄν, θεωρεῖν ποιεῖ πλείω, καὶ μείζω φαίνεται, διὰ τὸ ἓν ὄν, πολλὰ φαίνεσθαι. ἔχει γὰρ τὴν τοῦ μεγέθους κατὰ τὴν συνέχειαν φύσιν καὶ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ κατὰ τὸ ἀνώμαλον τῶν μερῶν· διὸ B εἰκότως τὴν ἐξ ἀμφοῖν αὔξησιν ἔχον, μεῖζον φαίνεται παρὰ τὸ ἁπλοῦν καὶ ἕν. 2 Διὰ τί ἐπὶ μῆκος μᾶλλον τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ φύεται; ἢ ὅτι τὸ μῆκος μὲν, τρὶς αὔξεται· τὸ δὲ πλάτος, δίς· τὸ δὲ βάθος, ἅπαξ; ἔστι γὰρ μῆκος, τὸ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς πρῶτον, ὥστε μόνον τε αὔξεται, καὶ ἅμα τῷ πλάτει πάλιν γενόμενον, καὶ τρίτον ἅμα τῷ βάθει· τὸ δὲ πλάτος, δὶς, καθ' ἑαυτό τε, καὶ ἅμα τῷ μεγέθει. 3 Πῶς τὸ C πρότερον καὶ [τὸ] ὕστερον δεῖ λαβεῖν; πότερον ὥσπερ ἡμῶν οἱ ἐπὶ Τροίας, καὶ ἐκείνων οἱ πρὸ αὐτῶν, καὶ ἀεὶ οἱ ἐπάνω πρότεροι ὥστε; ἢ εἴπερ ἐστί τι ἀρχὴ καὶ μέσον καὶ πέρας τοῦ παντός, καὶ ὅταν γηράσκων τις ἐπὶ τὸ πέρας ἔλθῃ, καὶ πάλιν ἐπανακάμψῃ ἐπὶ τὴν ἀρχήν, τὰ δ' ἐγγύτερον τῆς ἀρχῆς πρότερα, τί κωλύει ἡμᾶς ἐν τῷ πρὸς τὴν ἀρχὴν εἶναι μᾶλ- D λον; εἰ δὲ πρὸς τοῦτο κἂν πρότεροι εἴημεν, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἑκάστου τῶν ἄστρων φορὰ κύκλος τίς ἐστι, τί κωλύει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἀπόλεσιν τῶν φθαρτῶν τοιαύτην εἶναι, ὥστε ταῦτα πάλιν γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι; καθάπερ καί φασι, κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπινα. τὸ μὲν δὴ τῷ ἀριθμῷ τοὺς αὐτοὺς ἀξιοῦν εἶναι ἀεὶ τοὺς γινομένους εὔηθες· τὸ δὲ τῷ εἴδει, μᾶλλον ἄν τις ἀποδέξαιτο. ὥστε κἂν αὐ- E τοὶ πρότεροι εἴημεν, καὶ θείη ἄν τις τὴν τοῦ εἱρμοῦ τάξιν τοιαύτην εἶναι ὡς πάλιν ἐπανακάμπτειν ἐπὶ τὴν ἀρχήν, καὶ συνεχῆ ποιεῖν, καὶ ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ἔχειν. τοὺς γὰρ ἀνθρώπους φησὶν Ἀλκμαίων διὰ τοῦτο ἀπόλλυσθαι, ὅτι οὐ δύνανται τὴν ἀρχὴν τῷ τέλει προσάψαι. κομψῶς εἰρηκώς, εἴ τις ὡς τύπῳ φράζοντος αὐτοῦ δέχοιτο, καὶ μὴ διακριβοῦν ἐθέλοι τὸ F λεχθέν. εἰ δὲ κύκλος ἐστί, τοῦ δὲ κύκλου μήτε ἀρχὴ μήτε πέρας, οὐδ' ἂν πρότεροι εἶεν, τῷ ἐγγύτερον τῆς ἀρχῆς εἶναι, οὔθ' ἡμεῖς ἐκείνων, οὔτ' ἐκεῖνοι ἡμῶν.

Om

Ὅσα περὶ φιλολογίαν. ι.

[illegible]

A *Eorum, quæ ad literarum studia pertinēt, Sectio decima octaua, cuius quæstiones.* 10.

CVr alios, si legere cœperint, somnus occupat, etiam nolentes: alios vigilare, volentes liber susceptus reddere peruigiles potest? An in quibus motus spiritales sunt, scilicet ob frigiditatem vel naturæ vel materiæ melancholicæ, qua excrementum spiritale crudum causa frigiditatis consistit his, cùm intelligentia mouetur, insistensque alicui intelligere nequit, repellitur motus alter, qui refrigerādi vim habet: itaque potius dormire incipiunt. At vbi aliqua in re suam intelligen-
B tiam firmitant, quod lectio facere solet, nimirum à motu spiritali illo mouentur, cum nihil sit, quod eum repellat: itaque dormire non possunt. Quorum autem secundum naturam habitus est, eorum virtus intelligendi cum aliqua in re consi-
C stit, nec varie se dispergit, cætera quoque sita eo in loco hærent, quorum requies somnus est. Vbi autem mens constiterit, & quasi fatigata succubuerit, caput aggrauit, vt pote quæ sita in eo sit, somnumq. inducit. At cum secundum naturam animus noster agitatur, nullo tum somno premitur: tum enim maxime viuit: vigilantia autem quam somnus, causa potius est, cur viuere valeamus. 2 Cur contentiosa dis-
D putatio ingenia exercere potest? An quod in eo disputandi genere accidit vt crebrò quis aut vincat, aut vincatur: protinus ergo contentiosus huic homo redditur, quando vel vincendo per lætitiam magis, magisque adducitur, vt in contendendo perseueret: vel victus enititur, vt quod amisit recuperet. Quod idem vel in cæteris certandi generibus euenit. Quam ob rem sæpe inter pugnandum, quanquam quis inferior est, tamē cessare minimè patitur.
E Cur homines in orando exemplis, & fabulis potius gaudent quàm commentis? An gaudent, quia & discunt, & celeriter discunt. Atqui per exempla, & fabulas facilius discitur. Sunt enim quę explorata habeantur, & particularia sint. Ratio autem commentandi demonstratio ex vniuersalibus est, quæ minus quàm partes, nouimus. Ad hæc iis credere magis solemus, quæ plurimum testimonio confirmantur.
F Exempla autem, & fabellæ testimoniorū speciem gerunt: fides autem perfacilis est, quam testimonium fecerit: adde etiam, quòd verisimile quisque libentius discit: exemplum autem, & fabellæ rem non nisi similem docent. 4 Cur oratorem, imperatorem, & mercatorem callidum appellare solemus, tibicinem, histrionem, hoc appellare nonunc non solemus?

Quam ob rem vt cùm per sese magnitudines inspiciuntur, quales nam sint latêre facilius possunt: ita cum collatæ in propinquo spectantur, latêre nõ possunt. Ergo vnum esse apparet, quod indiuiduum est spectatusque eius vnus mediocri ratione exultat: immodicum porrò, vt quod plura sit, inspectionem plurium suggerit. Et maius propterea esse videtur, quod vnum cũ sit, plura esse videatur. Naturam enim & magnitudinis habet, propter continentiã, & numeri propter partium inæqualitatem: itaque cùm vtrunque obtineat incrementum, meritò magnitum esse apparet, cum spectatur ad id quod simplex est, atque vnum. 2 Cur animantia omnia, & ea quorum stirpes terra continentur, crescere potius in longitudinem soleant? An quòd ter longitudo augetur, bis latitudo, semel profunditas. Longitudo enim principio fit primoque principio existit, itaque primò sola, secundò cum latitudine, tertiò cum profunditate augetur. Latitudo autẽ bis videlicet per se, & vnà cum altitudine crescit. 3 Quonã modo prius, & posterius capi debeant? Vtrum quemadmodum qui tempore Troiano vixerunt, nobis priores sunt, & his ipsis priores qui superiores, atq. ad hunc modum in infinitum vt qui superiores sunt, iidem priores habeantur. An si quod initiũ, & medium, & finis sint vniuersi, & cùm quis senescẽs ad finem peruenerit rursus ad initium reuertatur, prioráque sint quæ propiùs ab initio absunt quid vetat nos ab initio minus distare? At si minus distamus, esse quoque priores possumus: vt si cæli, siderumque cuiusque delatio quædam agitur circularis. Qui non etiam rerum caducarum ortus sit talis, atque interitus, vt eadem rursus oriantur, ac pereant? veluti etiam vulgò dicitur, circulũ res esse humanas. Igitur homines numero quidẽ eosdem semper esse censere, furor est, specie verò iterari eosdem probari melius potest. Itaque vel priores nos esse possumus, taléque aliquis statuet seriem, vt eãdem sit repetendum, vnde ortus extiterit, cogitandúmque ex lineam continuã, ac semper eodem constantẽ tenore. Homines enim idcirco perire Alcmæon inquit, quòd suum initium fini coniungere non possint. Scitè perhercle, siquis nõ arctius recenseat, sed formulo quadam eius verba accipiat. An si circulus sit, circulus autem vi ã & principio, & fine careat, priores neque nos illis, neque illi nobis esse propinquitate initij possunt.

A καθ' αὑτὰ μὲν οὖν θεωρούμενα, μᾶλλον
λανθάνει ποῖα ἄττα τὰ μεγέθη ἐστὶ, παράλ-
ληλα δὲ, οὔ. τὸ μὲν οὖν ἀδιαίρετον, ἓν φαίνεται,
καὶ ἡ θεωρία μία ἐστὶν αὐτοῦ, διὰ τὴν συμμε-
τρίαν· τὸ δὲ ἀσύμμετρον, ὡς πολλὰ ὄν, θεω-
ρίας ποιεῖ πλείω καὶ μείζω φαίνεται, διὰ τὸ
τὸ ἓν ὄν, πολλὰ φαίνεσθαι. ἔχει γὰρ τήν τε τοῦ
μεγέθους κατὰ τὴν συνέχειαν φύσιν καὶ τὴν τοῦ
ἀριθμοῦ κατὰ τὸ ἀνώμαλον τῶν μερῶν· διόπερ
B εἰκότως τὴν ἐξ ἀμφοῖν αὔξησιν ἔχον, μεῖζον
φαίνεται πρὸς τὸ ἁπλοῦν καὶ ἕν. β Διὰ τί ἐπὶ
μῆκος μᾶλλον τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ φύεται; ἢ
ὅτι τὸ μῆκος μὲν τρεῖς αὔξεται· τὸ δὲ πλάτος,
δίς· τὸ δὲ βάθος, ἅπαξ; ἔστι γὰρ μῆκος, τὸ
ἀπὸ τῆς ἀρχῆς πρῶτον, ὥστε μόνον τε αὔξεται,
καὶ ἅμα τῷ πλάτει πάλιν γινόμενον, καὶ τρί-
τον ἅμα τῷ βάθει· τὸ δὲ πλάτος, δὶς, καθ'
ἑαυτό τε, καὶ ἅμα τῷ μεγέθει. γ Πῶς τὸ
C πρότερον καὶ [τὸ] ὕστερον δεῖ λαβεῖν; πότε-
ρον ὥσπερ ἡμῶν οἱ ἐπὶ Τροίας, καὶ ἐκείνων οἱ
πρὸ αὐτῶν, καὶ ἀεὶ οἱ ἐπάνω πρότεροί εἰσιν;
ἢ εἴπερ ἀρχή τι ἐστὶ καὶ μέσον καὶ τέλος τοῦ
παντὸς, καὶ ὅταν γηράσκων τις ἐπὶ τὸ πέρας
ἔλθῃ, καὶ πάλιν ἐπαναστρέψῃ ἐπὶ τὴν ἀρ-
χὴν, τὰ δὲ ἐγγυτέρω τῆς ἀρχῆς πρότερα, τί
κωλύει ἡμᾶς ἐν τῷ πρὸς τὴν ἀρχὴν εἶναι μᾶλ-
D λον; εἰ δὲ πρὸς τοῦτο καὶ πρότεροι εἶμεν, ὥσ-
περ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἑκάστου τῶν ἄστρων
φορὰ κύκλος τίς ἐστι. τί κωλύει καὶ τὴν γένε-
σιν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν φθαρτῶν τοιαύ-
την εἶναι, ὥστε ταῦτα πάλιν γίνεσθαι καὶ φθεί-
ρεσθαι; καθάπερ καὶ φασὶ, κύκλον εἶναι τὰ ἀν-
θρώπινα. τὸ μὲν οὖν τῷ ἀριθμῷ τοὺς αὐτοὺς ἀ-
ξιοῦν εἶναι ἀεὶ τοὺς γινομένους εὔηθες· τὸ δὲ τῷ
εἴδει, μᾶλλον ἄν τις ἀποδέξαιτο. ὥστε καὶ αὐ-
E τοὶ πρότεροι εἴημεν, καὶ θείη ἄν τις τὴν τοῦ
εἱρμοῦ τάξιν τοιαύτην εἶναι ὥστε πάλιν ἐπανα-
κάμπτειν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ συνεχῆ ποιεῖν,
καὶ ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ἔχειν. τοὺς γὰρ ἀνθρώπους
φησὶν Ἀλκμαίων διὰ τοῦτο ἀπόλλυσθαι, ὅτι οὐ
δύνανται τὴν ἀρχὴν τῷ τέλει προσάψαι·
κομψῶς εἰρηκὼς, εἴ τις ὡς τύπῳ φράζοντος
αὐτοῦ δέχοιτο, καὶ μὴ διακριβοῦν ἐθέλοι τὸ
F λεχθέν. εἰ δὲ κύκλος ἐστὶ τοῦ δὲ κύκλου μήτε
ἀρχὴ μήτε πέρας, οὐδ' ἂν πρότεροι εἶεν, τῷ
ἐγγύτεροι τῆς ἀρχῆς εἶναι, οὔθ' ἡμεῖς ἐκεί-
νων, οὔτ' ἐκεῖνοι ἡμῶν.

Ὅσα περὶ φιλολογίαν. ιη.

Διὰ τί τοὺς μὲν, ἐὰν ἄρξωνται ἀναγινώσκειν, ὕπνος λαμβάνει καὶ μὴ βουλομένους· τοὺς δὲ, βουλομένους ἐγρηγορέναι ποιεῖ, ὅταν λάβωσι βιβλίον; ἢ ὅσοις μὲν εἰσὶ πνευματικαὶ κινήσεις διὰ ψυχρότητα φύσεως, ἢ μελαγχολικῶν χυμῶν, οἳ ποιοῦσι περίττωμα γίνεσθαι πνευματικὸν ἄπεπτον διὰ ψυχρότητα, τούτοις ὅταν μὲν κινῆται ἡ διάνοια καὶ μὴ νοῶσιν ἐπιστήσαντές τι, ἐκκρούεται ὑπὸ τῆς ἑτέρας κινήσεως οὔσης καταψυκτικῆς· διὸ μᾶλλον καθεύδουσιν; ὅταν δὲ ἐρείσωσι πρός τι ἐν τῇ διανοίᾳ, ὅπερ ἡ ἀνάγνωσις ποιεῖ, κινοῦνται ὑπὸ τῆς θερμαντικῆς κινήσεως· ἵνα ἐκκρούωνται ὑπ' οὐδενός· ὥστε οὐ δύνανται καθεύδειν. τοῖς δὲ κατὰ φύσιν ἔχουσιν, ὅταν στῇ περί τι ἡ διάνοια καὶ μὴ μεταβάλλῃ πολλαχῇ, ἵσταται καὶ τὰ ἄλλα ὅσα περὶ τὸν τόπον τοῦτον, ὧν ἠρεμούντων ὁ ὕπνος ἐστίν. ὅταν δὲ στῇ, καὶ ἤδη καταπαύσῃ ὁ νοῦς, βαρύνει τὴν κεφαλὴν τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ ποιεῖ τὸν ὕπνον. κινουμένης δὲ τῆς ψυχῆς κατὰ φύσιν, οὐ καθεύδουσι· ζῶσι γὰρ τότε μάλιστα. τὸ δὲ ἐγρηγορέναι, τοῦ ζῆν αἴτιόν ἐστιν, ἢ τὸ καθεύδειν. β Διὰ τί οἱ ἐριστικοὶ λόγοι γυμναστικοί εἰσιν; ἢ ὅτι ἔχουσι τὸ νικᾶν, ἢ ἡττᾶσθαι πυκνόν; φιλονεικοῦσιν οὖν εὐθὺς πρὸς αὐτούς. καὶ γὰρ νικῶντες, διὰ τὸ χαίρειν ἐπαίρονται μᾶλλον ἐρίζειν· καὶ ἡττώμενοι, ὡς ἀναμαχούμενοι· καὶ οἱ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀγῶσι ταὐτό. διὸ καὶ μαχόμενοι καὶ ἡττώμενοι ὅμως πολλάκις οὐ βούλονται διαλύεσθαι. γ Διὰ τί τοῖς παραδείγμασι χαίρουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐν ταῖς ῥητορείαις καὶ τοῖς λόγοις μᾶλλον τῶν ἐνθυμημάτων; ἢ ὅτι τῷ τε μανθάνειν χαίρουσι, καὶ τῷ ταχύ; ῥᾷον δὲ διὰ τῶν παραδειγμάτων καὶ τῶν λόγων μανθάνουσιν· ἃ γὰρ ἴσασιν, ἐστι ταῦτα καὶ ἐπὶ μέρους. τὰ δὲ ἐνθυμήματα, ἀπόδειξις ἐκ τῶν καθόλου, ἃ ἧττον ἴσμεν ἢ τὰ μέρη. ἔτι δὲ οἷς ἂν μαρτυρῶσι πλείους, μᾶλλον πιστεύομεν. τὰ δὲ παραδείγματα καὶ οἱ λόγοι, μαρτυρίαις ἐοίκασιν. αἱ δὲ διὰ τῶν μαρτύρων, ῥᾴδιοι πίστεις. ἔτι τὸ ὅμοιον μανθάνουσιν ἡδέως· τὰ δὲ παραδείγματα καὶ οἱ μῦθοι, τὸ ὅμοιον δεικνύουσιν. δ Διὰ τί ῥήτορα μὲν καὶ στρατηγὸν καὶ χρηματιστὴν λέγομεν δεινὸν εἶναι, αὐλητὴν δὲ καὶ ὑποκριτὴν, οὐ λέγομεν;

A *Earum, quæ ad literarum studia pertinēt, Sectio decimaoctaua, cuius quæstiones.* 10.

CVr alios, si legere cœperint, somnus occupat, etiam nolentes: alios vigilare volentes liber susceptus reddere peruigiles potest? An in quibus motus spiritales sunt, scilicet ob frigiditatem vel naturæ vel materiæ melancholicæ, qua excrementum spiritale crudum causa frigiditatis consistit his, cùm intelligentia B mouetur, insistentique alicui intelligere nequit, repellitur motus alter, qui refrigerādi vim habet: itaque potius dormire incipiunt. At vbi aliqua in re suam intelligentiam firmarunt, quod lectio facere solet, nimirum a motu spiritali illo mouentur, cum nihil sit, quod eum repellat: itaque dormire non possunt. Quorum autem secundum naturam habitus est, eorum virtus intelligendi cum aliqua in re consi- C stit, nec varie se dispergit, cætera quoque sita eo in loco hærent, quorum requies somnus est. Vbi autem mens constiterit, & quasi fatigata succubuerit, caput aggrauat vt pote quæ sita in eo sit, somnumq. inducit: at cum secundum naturam animus noster agitatur, nullo tum somno premitur: tum enim maxime viuit: vigilantia autem quam somnus, causa potius est, cur viuere valeamus. 2 Cur contentiosa di- D sputatio ingenia exercere potest? An quòd in eo disputandi genere accidit vt crebrò quis aut vincat, aut vincatur: protinus ergo contentiosus hinc homo redditur, quando vel vincendo per lætitiam magis, magisque adducitur, vt in contentendo perseueret: vel victus enititur, vt quod amisit recuperet. Quod idem vel in cæteris certandi generibus euenit. Quam ob rem sæpe inter pugnandum, quanquam quis inferior est, tamē cessare minime patitur. E 3 Cur homines in orando exemplis, & fabulis potius gaudent quàm commentis? An gaudent, quia & discunt, & celeriter discunt. Atqui per exempla, & fabulas facilius discitur. Sunt enim quę explorata habeantur, & particularia sint. Ratio autem commentandi demonstratio ex vniuersalibus est, quæ minus quàm partes, nouimus. Adhæc iis credere magis solemus, quæ plurimum testimonio confirmantur. F Exempla autem, & fabellæ testimoniorū speciem gerunt: fides autem perfacilis est, quam testimonium fecerit: adde etiam, quòd verisimile quisque libentius discit: exemplum autem, & fabellæ rem non nisi similem docent. 4 Cur oratorem, imperatorem, & mercatorem callidum appellare solemus, tibicinem, histrionem, hoc appellare nonnunc non solemus?

Ὅσα περὶ φιλολογίαν. ιη.

Διὰ τί ἐνίους μὲν, ἐὰν ἄρξωνται ἀναγινώσκειν, ὕπνος λαμβάνει καὶ μὴ βουλομένους· ἐνίους δὲ βουλομένους ἐγρηγορέναι, ὅταν λάβωσι βιβλίον; ἢ ὅσοις μὲν εἰσὶ πνευματικαὶ κινήσεις διὰ ψυχρότητα φύσεως, ἢ μελαγχολικῶν χυμῶν, ἐξ ὧν ἀπεπτοῦντα γίνεται πνευματικὸν περίττωμα διὰ ψυχρότητα, τούτοις ὅταν μὲν κινῆται ἡ διάνοια καὶ μὴ νοοῦσα ἐπιστήσασά τι, ἐκκρούεται τῇ ἑτέρᾳ κινήσει οὔσῃ καταψυκτικῇ· διὸ μᾶλλον καθεύδουσιν· ὅταν δὲ ὁρίσωσι πρός τι ἐν τῇ διανοίᾳ, ὅπερ ὁ ἀναγινώσκων ποιεῖ, κινοῦνται ὑπὸ τῆς θερμαντικῆς κινήσεως· ἐκκρουόμενης ὑπ' αὐτῆς [illegible] ἡ διάνοια [illegible]· οἱ δὲ κατὰ φύσιν ἔχοντες, ὅταν στῇ περί τι ἡ διάνοια καὶ μὴ μεταβάλλῃ πολλαχῇ, ἠρεμεῖ ταύτῃ· ἴσχεταί τε καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐστὶ περὶ τὸν τόπον τοῦτον, ὧν ἠρεμούντων ὁ ὕπνος ἐστίν· ὅταν δὲ στῇ, καὶ δὴ κοπιάσῃ ὁ νοῦς, βαρύνει τὴν κεφαλὴν τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ ποιεῖ τὸν ὕπνον. κινουμένης δὲ τῆς ψυχῆς κατὰ φύσιν, οὐ καθεύδουσιν· ζῇ γὰρ τότε μάλιστα. τὸ δὲ ἐγρηγορέναι τοῦ ζῆν αἴτιόν ἐστιν, οὐ τὸ καθεύδειν. β Διὰ τί οἱ ἐριστικοὶ λόγοι γυμναστικοί εἰσιν; ἢ ὅτι ἔχουσι τὸ νικᾶν ἢ ἡττᾶσθαι πυκνόν; φιλονεικοὺς οὖν εὐθὺς ποιοῦσι. καὶ γὰρ νικῶντες, διὰ τὸ χαίρειν προάγονται μᾶλλον ἐρίζειν· καὶ ἡττώμενοι, ὡς ἀναμαχούμενοι· καὶ οἱ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀγῶσι ταὐτό. διὸ καὶ μαχόμενοι καὶ ἥττους ὄντες, πολλάκις οὐ βούλονται διαλύεσθαι. γ Διὰ τί τοῖς παραδείγμασι χαίρουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐν ταῖς ῥητορείαις καὶ τοῖς λόγοις μᾶλλον τῶν ἐνθυμημάτων; ἢ ὅτι τῷ τε μανθάνειν χαίρουσι, καὶ τῷ ταχύ; ῥᾷον δὲ διὰ τῶν παραδειγμάτων καὶ τῶν λόγων μανθάνουσι· γνώριμα γὰρ ἐστι ταῦτα καὶ ἐπὶ μέρους. τὰ δὲ ἐνθυμήματα, ἀπόδειξις ἐστιν ἐκ τῶν καθόλου, ἃ ἧττον ἴσμεν ἢ τὰ μέρη. ἔτι οἷς ἂν μαρτυρῶσι πλείους, μᾶλλον πιστεύομεν. τὰ δὲ παραδείγματα καὶ οἱ λόγοι, μαρτυρίαις ἐοίκασιν. αἱ δὲ διὰ τῶν μαρτύρων ῥᾴδιοι πίστεις. ἔτι τὸ ὅμοιον μανθάνουσιν ἡδέως· τὸ δὲ παράδειγμα καὶ οἱ μῦθοι, τὸ ὅμοιον δεικνύουσι. δ Διὰ τί ῥήτορα μὲν καὶ χρηματιστὴν καὶ στρατηγὸν λέγομεν δεινὸν, αὐλητὴν δὲ καὶ ὑποκριτὴν, οὐ λέγομεν;

Eorum, quæ ad literarum studia pertinēt, Sectio decima octaua, cuius quæstiones. 10.

CVr alios, si legere cœperint, somnus occupat, etiam nolentes: alios vigilare, volentes liber susceptus reddere peruigiles potest? An in quibus motus spiritales sunt, scilicet ob frigiditatem vel naturæ vel materiæ melancholicæ, qua excrementum spiritale crudum causa frigiditatis consistit his, cùm intelligentia mouetur, insistensque alicui intelligere nequit, repellitur motu alter, qui refrigerandi vim habet: itaque potius dormire incipiunt. At vbi aliqua in re suam intelligentiam firmarunt, quod lectio facere solet, nimirum à motu spiritali illo mouentur, cum nihil sit, quod eum repellat: itaque dormire non possunt. Quorum autem secundum naturam habitus est, eorum virtus intelligendi cum aliqua in re consistit, nec varie se dispergit, cætera quoque sita eo in loco hærent, quorum requies somnus est. Vbi autem mens constiterit, & quasi fatigata succubuerit, caput aggrauat vt potè quæ sita in eo sit, somnumq. inducit. At cum secundum naturam animus noster agitatur, nullo tum somno premitur: tum enim maximè viuimus: vigilantia autem quàm somnus, causa potius est, cur viuere valeamus. 2 Cur contentiosa disputatio ingenia exercere potest? An quòd in eo disputandi genere accidit vt crebrò quis aut vincat, aut vincatur: promptus ergo contentiosus hinc homo redditur, quando vel vincendo per lætitiam magis, magisque adducitur, vt in contendendo perseueret: vel victus contendit, vt quod amisit recuperet. Quod idem vel in cæteris certandi generibus euenit. Quam ob rem sæpe inter pugnandum, quanquam quis inferior est, tamē cessare minimè patitur. Cur homines in orando exemplis, & fabulis potius gaudent quàm commentis? An gaudent, quia & discunt, & celeriter discunt. Atqui per exempla, & fabulas facilius discitur. Sunt enim quę explorata habeantur, & particularia sint. Ratio autem commentandi demonstratio ex vniuersalibus est, quæ minus quàm partes, nouimus. Ad hæc iis credere magis solemus, quæ plurimum testimonio confirmantur. Exempla autem, & fabellæ testimoniorū speciem gerunt: fides autem persacilis est, quam testimonium fecerit: adde iter, quòd verisimile quisque libentius discit: exemplum autem, & fabellæ rem non nisi similem docent. 4 Cur oratorem, imperatorem, & mercatorem callidum appellare solemus, tibicinem, histrionem, hoc appellare nomine non solemus?

An quòd horum facultas sine cupiditate est? nititur enim tantummodo ad oblectationem: illorum autem conatus omnis ad plus acquirendum sibi contendit. Bonus enim orator, & imperator, & mercator est, qui plus sibi acquirere potest: calliditas autem in acquirendo maxime sita est.

5 Cur hominem philosophum differre ab oratore putemus? An quòd alter quidnam iustitia sit cogitat, alter qui iniustus sit aliquis spectat: & alter qualisnam tyrannicus tenor sit, alter tyrannum quempiam esse animaduertit. 6 Cur in iis studiis, quæ aliquid sibi delegerint, quanquam interdum praui, libentius tamen quàm in honestioribus versantur? Verbi gratia, præstigiatorem, aut mimum, aut tibicinem se potius esse quàm astronomum, aut oratorem velit, qui hæc sibi delegerit? An volunt quidem nonnulli res honestissimas tractare, sed quoniam minus sibi confidunt, posse efficere, ideo non ita agunt. An verò rem, in qua sese quisque posse præstare arbitratur, eam deligit sibi: quam autem deligit, eidem operam dat, illi obsequens partem diei maximam vt se ipse vincat, seque sit præstantior. Quin etiam quæ principiò aliqui sibi delegerint quibusque insueuerint, in iis ne iudicare quidem possunt, quidnam melius sit: animus enim eorum corruptus iam est, propter prauas delectationes. 7 Cur alios, si legere cœperint, somnus occupat, vel nolentes: alios vigilare volentes liber susceptus reddere peruigiles potest? An in quibus motus sunt spiritales, ob frigiditatem vel naturæ vel humoris, multiplicique humore excrementum spiritale causa frigiditatis consistit, iis, cum intelligentia mouetur insistésque aliquid intelligere nequit, expellitur motus alter: itaque potius dormire incipiunt cum non multum sua intelligentia mouentur motus enim spiritalis ille superatur, & vincitur. At vbi aliqua in re suam intelligentiam firmarint, quod lectio facere solet, nimirum à motu illo spiritali mouentur, cum nihil sit, quod illum repellat: itaque dormire non possunt. Quorum autem habitus secundũ naturam est, eorum virtus intelligendi, cum aliqua in re vna consistit, nec variè se dispergit. Cætera quoque sita eodem in loco hærent, quorũ requies somnus est. Vbi enim pars vna, quę potissima sit institerit, cæterę quoque partes insistere solent, perinde, ac in copiis, quæ versæ in fugam fuerint, agitur. Natura enim sursum effertur quod leue est, deorsum autem defertur quod graue est. Cum igitur anima secundum naturam mouetur, non dormit: ita enim se habet.

A ἢ ὅτι τῇ μὲν ἡ δύναμις, ἄνευ πλεονεξίας (ἡδονῆς γὰρ στοχαστική ἐστι) τῇ δὲ, πρὸς τὸ πλεονεκτεῖν· ῥήτωρ γὰρ καὶ στρατηγὸς καὶ χρηματιστὴς, ἀγαθός ἐστιν, ὁ δυνάμενος πλεῖον ἔχειν· ἡ δὲ δεινότης, μάλιστα ἐν τῷ πλεονεκτεῖν ἐστι. 5 Διὰ τί τὸν φιλόσοφον τοῦ ῥήτορος οἰόμεθα διαφέρειν; ἢ ὅτι, ὁ μὲν, τί ἐστιν ἡ ἀδικία· ὁ δὲ, ὅτι ἄδικος ὁ δεῖνα, καὶ ὁ μὲν, τί ἐστι τύραννος· ὁ δὲ, ὡς τυραννεῖ. 6 Διὰ τί ἃ ἂν προέλωνται, [illegible] B ἐνδιατρίβουσι τούτοις, κἂν ὦσι φαῦλοι [illegible] [illegible] ἢ ἐν ταῖς σπουδαιοτέραις [illegible] ῥήτωρ [illegible] βούλοιτο [illegible] [illegible] σπουδαιότατα [illegible] διὰ τοῦτο [illegible] C [illegible] ἡμέρας [illegible] κράτιστος [illegible] [illegible] 7 Διὰ τί ἔνιοι μὲν, ἐὰν ἄρξωνται ἀναγινώσκειν, ὕπνος λαμβάνει καὶ μὴ βουλομένους· [illegible] D λάβωσι βιβλίον [illegible] πνευματικαὶ κινήσεις διὰ ψυχρότητα φύσεως [illegible] πνευματικὸν [illegible] διὰ ψυχρότητα [illegible] κινῆται ἡ διάνοια [illegible] μᾶλλον [illegible] καθεύδουσιν [illegible] πνευματικῆ [illegible] E [illegible] πνευματικῆς κινήσεως [illegible] οὐ δύνανται καθεύδειν [illegible] κατὰ φύσιν [illegible] ἡ διάνοια [illegible] πολλαχῆ [illegible] F [illegible] φύσει γὰρ ἄνω τὸ κοῦφον φέρεται, τὸ δὲ βαρὺ, κάτω· ὅταν οὖν ἡ ψυχὴ κινῆται κατὰ φύσιν, οὐ καθεύδει· [illegible]

At vbi

ὅταν δὲ στῇ καὶ οἷον κοπιάσῃ, ὁ μὲν νοῦς μεταβάλλει, καὶ ἄνω τι σωματωδέστερον πρὸς τὴν κεφαλὴν ἀνελθόντα, ποιεῖ τὸν ὕπνον. δόξειε δ' ἂν ἡ ἀνάγνωσις κωλύειν καθεύδειν· ἔστι δ' οὐ διὰ τὸ νοεῖν, (ὁρίζεται γὰρ ἡ ψυχὴ τότε μᾶλλον) ἀλλὰ διὰ τὸ μεταβάλλειν ἡ ἀγρυπνία. ἐπεὶ καὶ νοήσεις αἱ τοιαῦται ἄγρυπνοί εἰσιν, ἐν αἷς ζητεῖ ἡ ψυχὴ καὶ ἀπορεῖ, ἀλλ' οὐκ ἐν αἷς ἀεὶ θεωρεῖ. ἐκεῖναι μὲν γὰρ ἀοριστίαν ποιοῦσιν· αὗται δὲ, οὔ. η Διὰ τί ἐν ταῖς ἐριστικαῖς ἐγγίνεται ἀδολεσχία; ἢ ὅτι συλλογισμὸς ἔοικε φαινόμενος; ἐν ὀλίγοις δὲ ὁ συλλογισμός· καὶ ἐὰν μακρὸν ᾖ, χρόνου γενομένου ὁ παραλογισμὸς δῆλος, καὶ ἔστιν ὃ ἐδόθη ἀναθέσθαι. θ Διὰ τί ποτε τῶν ἱστοριῶν ἥδιον ἀκούομεν τῶν περὶ ἓν συνεστηκυιῶν, ἢ τῶν περὶ πολλὰ πραγματευομένων; ἢ διότι τοῖς γνωριμωτέροις μᾶλλον προσέχομεν, καὶ ἥδιον αὐτῶν ἀκούομεν· γνωριμώτερον δέ ἐστι τὸ ὡρισμένον τοῦ ἀορίστου. τὸ μὲν οὖν ἕν, ὥρισται· τὰ δὲ πολλά, τοῦ ἀπείρου μετέχει. ι Διὰ τί ἡδόμεθα ἀκούοντες τὰ μήτε λίαν παλαιά, μήτε κομιδῇ νέα; ἢ διότι τοῖς μὲν πόρρω ἀφ' ἡμῶν, ἀπιστοῦμεν· ἐπὶ δὲ τοῖς ἀπιστουμένοις οὐχ ἡδόμεθα· τὰ δὲ ἐγγύς, ὥσπερ ἔτι αἰσθανόμεθα, καὶ περὶ τούτων ἀκούοντες οὐχ ἡδόμεθα.

Ὅσα περὶ ἁρμονίαν. ιθ.

Διὰ τί οἱ πονοῦντες καὶ οἱ ἀπολαύοντες αὐλοῦνται; ἵνα οἱ μὲν ἧττον λυπῶνται, οἱ δὲ μᾶλλον χαίρωσι. β Διὰ τί πορρώτερον ἡ αὐτὴ φωνὴ ἀκούεται, μετ' ἄλλων ᾄδειν καὶ βοᾶν, ἢ μόνον; ἢ ὅτι τὸ ἀθρόον τι ποιεῖν, ἢ θλίβειν, οὐ δεῖ ἢ τοσαυταπλάσιον δύναται, ὅσος ὁ ἀριθμός; ἀλλ' ὥσπερ ἡ γραμμὴ ἡ δίπους οὐ διπλάσιον, ἀλλὰ τετραπλάσιον τι γράφει, οὕτω [καὶ] συντεθέντα πλεῖον ἰσχύει κατὰ τὸν ἀριθμόν, ἢ ὅταν ᾖ διαιρεθέντα. ἀθρόων οὖν ὄντων, μία γίνεται ἡ τῆς φωνῆς ἰσχύς, καὶ ἅμα ὠθεῖ τὸν ἀέρα, ὥστε πολλαπλασίαν εἶναι, καὶ γὰρ ἐκ πολλῶν φωνὴ μιᾶς ἰσχύει πολλαπλάσιον. γ Διὰ τί τὴν παρυπάτην ᾄδοντες μάλιστα ἀπορρήγνυνται, οὐχ ἧττον ἢ τὴν νήτην καὶ τὰ ἄνω, μετὰ δὲ διαστήματος πλείονος; ἢ ὅτι χαλεπώτατα ταύτην ᾄδουσι, καὶ αὕτη ἀρχή; τὸ δὲ χαλεπόν,

A At vbi constiterit; & quasi fatigata succubuerit mens immutatur, & vapores crassiores sursum sese efferentes ad caput, faciunt somnum. Lectio verò prohibere somnum videri sanè potest: quòd non propterea est, quia tantisper intelligimus (anima enim tunc magis definitur) sed quia mutatur. & ideo in somnia euenit. Nam intellectiones illæ vigiles sunt, quibus anima quærat, & dubitet non illę qui-
B bus assidue contempletur, cùm illæ faciant indefinitionem, hæ non faciant.

8 Cur in disputationibus contentiosis, nugatio nonnunquam incidat? An quòd apparens syllogismus id est ratiocinatio est, ratiocinatio autem in paucis continetur: quinetiam si prolixius agatur, interposito tempore paralogismus, id est, peruersa ratiocinatio intereà deprehenditur, & reuocare quod dederit, aduersarius poterit.

C 9 Quamobrem libentius eas historias audimus, quæ rem vnam exponunt, quàm quæ plures? An quòd rebus magis attendimus notioribus, easque libentius audimus. Notius autem est, quod definitum: vnum itaque finitum est, plura autem infinito participant. 10 Cur nos rerum narratio oblectat, quæ nec nimium veteres sunt, nec admodum nouæ? An quòd rebus diffidere procul absentibus solemus,
D quibus verò diffidimus, nunquam iis oblectamur: at quæ noua admodum sunt, adhuc quasi sentimus: itaque de his cum audimus minime oblectari possumus.

Eorum quæ ad concentum pertinent, Sectio decimanona, cum quæst. circ. 51.

CVr tam in laborando, quàm in fruendo solatio tibiam adhibere solemus? An vt laborantes minus angamur, fruen-
E tes magis oblectemur. 2 Cur idem voce eadem, longius sentiri cum alus cantans, aut vociferans, quàm solus potest? An quia viribus vniuersis agere quippiam, vel premere, vel impellere, non tantuplum est quantus singularum numerus est sed quemadmodum linea bipedalis non duplum, sed quadruplum quiddam describit, sic composita omnia plus valēt quàm eadem diuisa. Ergo cum vniuerso agatur
F ore, vocis potentia constans, vnaque redditur, simulque aera propellit, vt prodire multiplex valeat: quippe cum vox quæ a multis proficiscitur, multiplex fit, quam quæ à singulis. 3 Cur maximè in cantando parypaten, vox rumpi non minus soleat, quam in nete, supremisque quan quam cum interuallo ampliori? An quòd eius cantus & perdifficilis est, & cantandi primordium obtinet. Difficilis autem propter intentionem, pressuramque

vocis est, quibus in rebus nimirum vrget: corrumpi autem quæque maxime solent, quoties labore acrius opprimuntur.

4 Sed cur hæc difficilè hypate facilè cantatur, cum non nisi diesi discrepant? An quòd hypate remissior est atque etiam leuius à constitutione ascenditur: hæc eadem causa est, quam ob rem ad vnam cātari videantur, quę ad hāc, paranetémque cantantur: agendum est enim cum intentione, conditioneq. aptissima moribus pro voluntate & instituto. At consonantiæ, vt existat quænam causa sit. 5 Cur suauiùs cantilenam quā nouimus audire solemus, quàm eam, quam ignoramus? Verùm quia eū quod cātatur agnoscimus, tunc melius patet, quia veluti calcem, quod spectat assequitur: id autem contemplatu suaue est. An quòd discere lætabile est: cuius ratio est vel in capienda doctrina, vel in vtēda, agnoscendáque versatur: addo etiā quòd res solita suauiùs quàm insolita auribus accidit. 6 Cur immutatio, & varietas in cantādo tragicum sit? An ratione inæqualitatis hoc euenit: afficit nanque tristitia, quod inæquale est, accōmodaturque magnitudini calamitatis, aut mœroris: contrà, quod æquale, atque continēs est, minus id flebile auribus accidit. 7 Cur veteres cū septem fidibus concentus disponerent hypaten, non neten relinquebant? An falsò id dicitur: earum enim vtrāque seruarūt, sed triten adimere solebant. An non, sed quia grauior sonum potest acutioris, idcirco netem reliquerunt: ergo hypate magis antiphonum, quàm nete reddebat: nam vt acutum vim desiderat pleniorem, sic graue exprimi facilius potest. 6 Cur grauis sonum valeat acutæ? An quia maius, quod graue est: quippe tum vt graue obtuso, sic acutum acuto angulo simile habeatur. 9 Cur solitarias cantilenas suauius audire solemus, si ad tibiam, aut ad lyram vnam cantantur, cum tamen ad fides, canticumque idem modo vtroque peragatur. Nam si idem ita amplius fit, plus ad plures tibias, atque etiam suauius esse oportet. An quoniam euidentius in assequendo, quod spectatur, est, cum ad vnam vel lyram, vel tibiam cantatur, ad plures vero suauitas seruari non potest cum cantilena offuscetur, totique penè deleatur. 10 Cur si vox hominis suauior est, non eius qui sine sermone cantat, suauior prouenit, verbi gratia teretantis, sed tibia, lyráve suauius sonat? An ne illa quidem, quæ vocabulis articulata emittitur, atque suauis est, nisi per simulationem formetur. Cæterùm opere ipso

A διὰ τὴν ἐπίτασιν [καὶ πίεσιν] τῆς φωνῆς; ἐν τούτοις δὲ πόνος· πονοῦντα δὲ μᾶλλον διαφθείρεται. δ Διὰ τί δὲ ταύτην χαλεπῶς, τὴν δὲ ὑπάτην ῥᾳδίως· καίτοι δίεσις ἑκατέρας; ἢ ὅτι μετ' ἀνέσεως ἡ ὑπάτη, καὶ ἅμα μετὰ τὴν σύστασιν ἐλαφρὸν τὸ ἄνω βαίνειν; διὰ ταῦτα δὲ [καὶ] ἔοικε μετὰ πρὸς μίαν λεγομένην πρὸς ταύτην ἢ παρανήτην. B δεῖ γὰρ μετὰ συντονίας καὶ κατασκευῆς οἷα συντίθεται τῷ ἤθει πρὸς τὴν βούλησιν. τὸ δὲ διὰ μετὰ συμφωνίας, τίς ἡ αἰτία; ε Διὰ τί ἥδιον ἀκούουσιν ᾀδόντων, ὅσα προεπιστάμενοι τυγχάνουσι τῶν μελῶν, ἢ ὧν μὴ ἐπίστανται; πότερον ὅτι μᾶλλον δῆλος ὁ τυγχάνων ὥσπερ σκοποῦ, ὅταν γνωρίζωσι τὸ ᾀδόμενον; τοῦτο δὲ ἡδὺ θεωρεῖν. ἢ ὅτι ἡδὺ τὸ μανθάνειν, τούτου δὲ αἴτιον, ὅτι τὸ μὲν λαμβάνειν τὴν ἐπιστήμην· τὸ δὲ, χρῆσθαι καὶ C ἀναγνωρίζειν ἐστί; καὶ τὸ σύνηθες, ἡδὺ μᾶλλον τοῦ ἀσυνήθους. ϛ Διὰ τί ἡ παρακαταλογὴ ἐν ταῖς ᾠδαῖς τραγικόν; ἢ διὰ τὴν ἀνωμαλίαν; παθητικὸν γὰρ τὸ ἀνώμαλον, καὶ ἐν μεγέθει τύχης ἢ λύπης. τὸ δὲ ὁμαλὲς, ἔλαττον γοῶδες. ζ Διὰ τί οἱ ἀρχαῖοι ἑπταχόρδους ἁρμονίας ποιοῦντες, τὴν ὑπάτην, ἀλλ' οὐ τὴν νήτην κατέλιπον; ἢ οὐ τοῦτο φασὶ D δεῖ; (ἀμφοτέρας γὰρ κατέλιπον, τὴν δὲ τρίτην ἐξῄρουν) ἢ οὔ; ἀλλ' ὅτι ἡ βαρυτέρα ἰσχύει τὸν τῆς ὀξυτέρας φθόγγον· ὥστε μᾶλλον ἡ ὑπάτη ἀποδίδωσι τὸ ἀντίφωνον ἢ ἡ νήτη· τὸ ἐπὶ τὸ ὀξὺ, δυνάμεως μᾶλλον· τὸ δὲ βαρὺ ῥᾷον φθέγξασθαι. η Διὰ τί ἡ βαρεῖα τὴν τῆς ὀξείας ἰσχύει φθόγγον; ἢ ὅτι μεῖζον τὸ βαρύ; τῇ γὰρ ἀμβλείᾳ ἔοικε· τὸ δὲ τῇ ὀ- E ξείᾳ γωνίᾳ. θ Διὰ τί ἥδιον τῆς μονῳδίας ἀκούομεν, ἐάν τις πρὸς αὐλὸν ἢ λύραν ᾄδῃ; καίτοι πρὸς χορδὰς καὶ τὸ αὐτὸ μέλος ᾄδουσιν ἀμφοτέρως· εἰ γὰρ ἔτι μᾶλλον τὸ αὐτὸ, πλεῖον ἔδει πρὸς πολλοὺς αὐλητὰς καὶ ἔτι ἥδιον εἶναι. ἢ ὅτι τυγχάνων δῆλος τοῦ σκοποῦ μᾶλλον, ὅταν πρὸς αὐλὸν ἢ λύραν; τὸ δὲ πρὸς πολλοὺς αὐλητὰς ἢ λύρας πολλὰς, οὐχ ἥδιον, ὅτι ἀφανίζει τὴν ᾠδήν. ι Διὰ F τί, εἰ ἡδίων ἡ ἀνθρώπου φωνὴ, ἡ ἄνευ λόγου ᾀδόντων οὐχ ἡδίων ἐστὶν, οἷον τερετιζόντων, ἀλλ' αὐλὸς ἢ λύρα; ἢ οὐδ' ἐκεῖ, ἐὰν μὴ μιμῆται; οὐδέ γε ἐκεῖ; οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ

ἔργον αὐτῶν. ἡ μὲν γὰρ φωνὴ ἐλάττων τοῦ αὐλοῦ· κυριώτερα δὲ μᾶλλον τὰ ὄργανα τοῦ στόματος· διὸ ἥδιον ἀκούειν, ἢ τερετίζειν.

ια Διὰ τί ἡ ἀπολήγουσα, ὀξυτέρα; ἢ ὅτι ἐλάττων, ἀσθενεστέρα γινομένη; ιβ Διὰ τί τῶν χορδῶν ἡ βαρυτέρα ἀεὶ τὸ μέλος λαμβάνει; καὶ γὰρ δέῃ ᾆσαι τὴν παραμέσην σὺν ψιλῇ τῇ μέσῃ, γίνεται τὸ μέλος οὐδὲν ἧττον· ἐὰν δὲ τὴν μέσην, δέον ἀμφοῖν, ψιλὰ οὐ γίνεται. ἢ ὅτι τὸ βαρὺ μέγα ἐστίν, ὥστε κρατερόν; καὶ ἔνεστιν ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ μικρόν· καὶ τῇ διαλήψει δύο νῆται ἐν τῷ ὑπάτῃ γίνονται. ιγ Διὰ τί ἐν τῇ διὰ πασῶν, τὸ μὲν ὀξὺ ἀντίφωνον γίνεται τῷ βαρεῖ, τοῦτο δὲ, τὸ ὀξὺ οὔ; ἢ ὅτι μάλιστα μὲν ἐν ἀμφοῖν ἐστι τὸ ἀμφοῖν μέλος; εἰ δὲ μή, ἐν τῷ βαρεῖ· μεῖζον γάρ. ιδ Διὰ τί λανθάνει τὸ διὰ πασῶν, καὶ δοκεῖ ὁμόφωνον εἶναι, οἷον ἐν τῷ φοινικίῳ καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ; τὰ γὰρ ἐν τοῖς ὀξέσιν ὄντα, οὐχ ὁμόφωνα, ἀλλ' ἀνάλογον ἀλλήλοις διὰ πασῶν. ἢ ὅτι ὡσαύτως εἶναι δοκεῖ φθόγγος, διὰ τὸ ἀνάλογον; ἰσότης δέ τις ἐστὶ φθόγγων; ἐν δὲ ἴσον τὸ ἴσον. ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς σύριγξιν ἐξαπατᾶται. ιε Διὰ τί οἱ μὲν νόμοι οὐκ ἐν ἀντιστρόφοις ἐποιοῦντο· αἱ δὲ ἄλλαι ᾠδαὶ αἱ χορικαί; ἢ ὅτι οἱ μὲν νόμοι, ἀγωνιστῶν ἦσαν, ὧν ἤδη μιμεῖσθαι δυναμένων καὶ διατείνεσθαι, ἡ ᾠδὴ ἐγίνετο μακρὰ καὶ πολυειδής; καθάπερ οὖν καὶ τὰ ῥήματα, καὶ τὰ μέλη τῇ μιμήσει ἠκολούθει ἀεὶ ἕτερα γινόμενα. μᾶλλον γὰρ τῷ μέλει ἀνάγκη μιμεῖσθαι, ἢ τοῖς ῥήμασιν. διὸ καὶ οἱ διθύραμβοι, ἐπειδὴ μιμητικοὶ ἐγένοντο, οὐκ ἔτι ἔχουσιν ἀντιστρόφους, πρότερον δὲ εἶχον. αἴτιον δὲ, ὅτι τὸ παλαιὸν οἱ ἐλεύθεροι ἐχόρευον αὐτοί. πολλοὺς οὖν ἀγωνιστικῶς ᾄδειν χαλεπὸν ἦν. ὥστε ἐναρμόνια μέλη ἐνῆδον. μεταβάλλειν γὰρ πολλὰς μεταβολὰς τῷ ἑνὶ ῥᾷον, ἢ τοῖς πολλοῖς, καὶ τῷ ἀγωνιστῇ, ἢ τοῖς τὸ ἦθος φυλάττουσι. διὸ ἁπλούστερα ἐποίουν αὐτοῖς τὰ μέλη. ἡ δὲ ἀντίστροφος ἁπλοῦν. ἀριθμὸς γάρ ἐστι, καὶ ἑνὶ μετρεῖται. τὸ δ' αὐτὸ αἴτιον καὶ διότι τὰ μὲν ἀπὸ τῆς σκηνῆς οὐκ ἀντίστροφα, τὰ δὲ τοῦ χοροῦ ἀντί-

efficitur, vt grauior sit: vox enim hominis suauior constat. Oris autem instrumenta psallendi vim obtinent pleniorem, quam ob rem suauius cantatur, quam teretatur.

11 Cur vox, aut sonus desinens, acutior sit? An quia minor, vt quæ facta imbecillior sit. 12 Quamobrem quæ grauior è fidibus est, huic semper actus modulandi committitur? Nam si proxima quoque à media pulsanda sit media tantùm, nihilo minus reddi medium potest. At si media subiungenda est, per proximam a media idem reddi non potest. An quia magnum, quod graue est, itaque validum esse necesse est. & inest profectò in magno quod paruum est. & quidem duæ neteæ in hypate efficiuntur, si intercipiatur. 13 Cur in consonantia diapason graue quidem acuti antiphonum accipi potest, graue vero acutum non potest? An maximè quòd in vtroque modulus vtriusque contentus est: sed si minus, certè in graui acutum est, maius enim hoc est. 14 Cur antiphonum diapason consonantiæ ita latitat, vt vnisonum esse videatur, velut in punico, aut atropo? quæ nanque posita in acutis sunt, non vnisona, sed ex proportione sibi diapason concinentia respondent. An modus proportionis facit, vt sonus quasi idē esse appareat: proportio enim in sonis æqualitas est: æqualitate autem omne ad vnitatem referendum est. Hoc idem in fistulis etiam euenit, vt falli aures possint.

15 Cur genus cantilenæ, quod lex appellatum est, non per antistrophos olim agebatur, cum tamen cæteris chorearum canticis antistrophis vsus non deesset? An quòd olim leges à magistris, certandique peritis agebantur, qui cum iam egregie simulare, valenterque pertendere possent, cantum & prolixum, & varium conficiebant: itaque vt verba, ita etiam moduli, numerique varie subinde simulationem insequebantur. Imitari nanque modulamine potius, quàm vocabulis, necesse est. Quamobrem dithyrambi etiam postea, quàm simulari cœperunt, antistrophis amplius non vtuntur, quanquam plurimum ante vterentur. Cuius rei causa est, quod olim homines liberi, atque ingenui ad choream adire solebant: itaque multos esse qui simul cantu certatorio possent, erat difficile, quapropter illis in more fuerat, vt modulos enarmonios cantarent. Vnus enim crebro cantilenam mutare, variamque contexere facilius potest, quàm multi: & qui certat, facilius, quàm qui mores conseruat: quocirca simplicius illi modulari debuerant. Antistrophus autem simplex est, quippe qui numerus, sit, vnitateque mensuretur. Hæc eadem causa est, cur in scena nullus, in choreis plurimus antistrophi vsus sit.

A Histrio nanque simul & certator & simulator est: chorus autem minus imitatur. 16 Qua de causa dissonantium copulatio, quod antiphonum nominamus, suauior, quàm consonum est? An quòd expressiùs ita consonantia percipi potest, quàm cùm voce consona addita cantatur: alteram enim vocem idem sonare necesse est, itaque duas ad vnam resonare, quæ tertiam offuscare facile possint. 17 Cur B in diapente, & diatessaron consonantiis nunquam antiphonis cantatur? An quòd non eadem consonandi ratio in iis est, quæ in diapason concinentia. quippe cum in illa grauis eundem ad proportionem modum obtineat, quem acuta acuminis: itaque fit, vt & eadem quasi & diuersa vox oriatur: at verò in diapente, atque diatessaron cõcinentiis non ita est: quam ob rem sonus vocis oppositæ perpendi nõ potest, quoniam idem non est. 18 Cur C sola diapason consonantia canteturʔ hanc enim magadare, nec vllam aliam consueuerunt. An quòd hæc sola ex fidibus inter se obsonis constat: atqui in obsonis etiam si alteram canis identidem efficis. Voces enim ambarum vna quodam modo illa continet. Ergo in hoc consonandi genere cum vel vna canitur, consonantia tota perfici potest: & cum ambæ aut cum altera canitur, altera tibia sonatur, vna quasi D de duabus exultat. Atque ita efficitur, vt sola hæc cantilenam patiatur, eò scilicet quòd obsona vocem obtinent nerui eiusdem. 19 Sed cur solis obsonis datum hoc est? An quòd totæ pari interuallo distant a media, atque medietas similitudinem quandam sonorum efficit, vt sensus aurium ambas & eandem, & extremas esse diiudicare videatur. 20 Cur si quis cæteris omnibus neruis concinnatis, medio verò inconcinno pulset instrumen-E tum non solum cum ad medij sonum deuenerit, sed etiã cæteris modulandi partibus angetʔ aures, modumque incompositũ dissipatumque efficiet: sed si lichanon, aut quem sonum alium mouerit, tum discrimen duntaxat apparebit, cum eum pulsarit, quem mouerit? An ratione hoc euenit optima, quandoquidẽ omnia egregia modulandi genera medio neruo sæpe vtuntur, omnesque probi fidicines crebrò ad medium veniunt: & si discesserint, mox F redeunt eòdem, nec vllum alium toties repetunt. Ergo quemadmodum ademptis ex oratione quibusdam coniunctionibus, vt τε, & τοι, oratio minus Græca relinquitur, aliis verò quibusdam detractis, nihilo

A στροφή. ὁ μὲν γὰρ ὑποκριτὴς, ἀγωνιστὴς [καὶ μιμητής]· ὁ δὲ χορὸς, ἧττον μιμεῖται. ιϛ Διὰ τί ἥδιον τὸ ἀντίφωνον τοῦ συμφώνου; ἢ ὅτι μᾶλλον διάδηλον γίνεται τὸ συμφωνεῖν, ἢ ὅταν πρὸς τὴν συμφωνίαν ᾄδῃ; ἀνάγκη γὰρ τὴν ἑτέραν ὁμοφωνεῖν. ὥστε δύο πρὸς μίαν φωνὴν γινόμεναι, ἀφανίζουσι τὴν ἑτέραν. ιζ Διὰ τί διὰ πέντε οὐκ ᾄδουσιν ἀντίφωνα; ἢ ὅτι B οὐχ ἡ αὐτὴ ἡ συμφωνία τοῦ συμφώνου, ὥσπερ ἐν τῷ διὰ πασῶν; ἐκεῖνο γὰρ ἐν τῷ βαρεῖ ἀνάλογον, ὡς ἡ ὀξεῖα ἐν τῷ ὀξεῖ. ὥσθ' ὥσπερ ὁ αὐτὸς ἐστὶν ἐν τῷ ἅμα καὶ ἄλλος, ἐν δὲ τῷ διὰ πέντε καὶ διὰ τεσσάρων οὐχ οὕτως. ὥστε οὐκ ἐμφαίνεται ὁ τῆς ἀντῳδῆς φθόγγος. οὐ γάρ ἐστιν ὁ αὐτός. ιη Διὰ τί ἡ διὰ πασῶν συμφωνία ᾄδεται μόνη; μαγαδίζουσι γὰρ ταύτην, ἄλλην δὲ οὐδεμίαν. ἢ C ὅτι μόνη ἐξ ἀντιφώνων ἐστὶ χορδῶν· ἐν δὲ τοῖς ἀντιφώνοις, κἂν τὴν ἑτέραν ᾄδῃ, τὸ αὐτὸ ποιεῖ· ἡ γὰρ μία ἔχει πως τὰς ἀμφοτέρων φωνάς. ὥστε καὶ μίας ᾀδομένης ἐν ταύτῃ τῇ συμφωνίᾳ, ᾄδεται ἡ συμφωνία, καὶ ἀμφοῖν ᾀδόντων ἢ τῆς μὲν ᾀδομένης, τῆς δὲ, αὐλουμένης, ὥσπερ καὶ μίαν ἀμφότεροι ᾄδουσιν. διὸ μόνη μαγαδίζεται, ὅτι μιᾶς ἔχει χορδῆς τὰ ἀντίφωνα φωνήν. ιθ Διὰ τί ἡ τῆς ἀντι-D φωνίας τοῦτο μόνης ὑπάρχει; ἢ ὅτι μόνως ἴσον ἀπέχουσι τῆς μέσης; ἡ οὖν μεσότης ὁμοιότητά τινα ποιεῖ τῶν φθόγγων, καὶ ἐκεῖνο ἡ αἴσθησις λέγει ὅτι ὁ αὐτὸς, καὶ ὅτι ἀμφότεροι ἄκροι εἰσίν. κ Διὰ τί ἐὰν μέν τις τὴν μέσην κινήσῃ ἁρμόσας [δὲ] τὰς ἄλλας χορδὰς, κἀκρούῃ τῷ ὀργάνῳ, οὐ μόνον ὅταν κατὰ τὸν τῆς μέσης γένηται φθόγγον, λυπεῖ, καὶ φαίνεται ἀνάρμοστον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἄλλην E μελῳδίαν· ἐὰν δὲ τὴν λιχανὸν, ἤ τινα ἄλλον φθόγγον, τότε φαίνεται διαφέρειν μόνον, ὅταν κἀκείνῃ τις χρῆται; ἢ εὐλόγως τοῦτο συμβαίνει; πάντα γὰρ τὰ χρηστὰ μέλη, πολλάκις τῇ μέσῃ χρῆται. καὶ πάντες οἱ ἀγαθοὶ ποιηταὶ, πυκνὰ πρὸς τὴν μέσην ἀπαντῶσι· κἂν ἀπέλθωσι, ταχὺ ἐπανέρχονται· πρὸς δὲ ἄλλην οὕτως οὐδεμίαν. καθάπερ ἐκ τῶν λό-F γων ἐνίων ἐξαιρεθέντων συνδέσμων, οὐκ ἔστιν ὁ λόγος Ἑλληνικός (οἷον τὸ τέ, καὶ τοί) ἔνιοι δὲ οὐθὲν λυποῦσι· διὰ τὸ τοῖς μὲν, ἀναγκαῖον εἶναι χρῆσθαι πολλάκις, εἰ ἔσται λόγος

infirmior accidit, eò quòd aliis sæpe in dicendo

A ἐπιεικῶς τοῖς δὲ, μὴ οὕτω. καὶ τὸν φθόγγον ἡ μέση, ὥσπερ σύνδεσμός ἐστι, καὶ μάλιστα τῶν καλῶν, διὰ τὸ πλειστάκις ἐνυπάρχειν τὸν φθόγγον αὐτῆς. κα Διὰ τί τῶν ᾀδόντων οἱ βαρύτερον ᾄδοντες, τῶν ὀξὺ ᾀδόντων, ἐὰν ἀπᾴδωσι, μᾶλλον καταδῆλοι γίνονται; ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ῥυθμῶν οἱ ἐν τῷ βαρυτέρῳ πλημμελοῦντες, καταδῆλοι μᾶλλον; πότερον ὅτι πλείων ὁ χρόνος ὁ τοῦ βαρέος, οὗτος δὲ μᾶλλον αἰσθητός. B ἢ ὅτι ἐν πλείονι χρόνῳ πλείω [καὶ] αἴσθησιν παρέχει. τὸ δὲ ταχὺ καὶ ὀξὺ, λανθάνει διὰ τὸ τάχος.

κβ Διὰ τί οἱ πολλοὶ μᾶλλον ᾄδοντες τὸν ῥυθμὸν σώζουσιν, ἢ οἱ ὀλίγοι; ἢ ὅτι μᾶλλον πρὸς ἕνα τε καὶ ἡγεμόνα βλέπουσι, καὶ βραδύτερον ἄρχονται, ὥστε ῥᾷον τοῦ αὐτοῦ τυγχάνουσιν. ἐν γὰρ τῷ τάχει ἡ ἁμαρτία πλείων.

κγ Διὰ τί διπλασία ἡ νήτη τῆς ὑπάτης; C ἢ πρῶτον μὲν, ὅτι ἐκ τοῦ ἡμίσεος ἡ χορδὴ ψαλλομένη, καὶ ὅλη συμφωνοῦσα διὰ πασῶν; ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν συρίγγων· ἡ γὰρ διὰ τοῦ μέσου τῆς σύριγγος τρήματος φωνὴ, τῇ διὰ ὅλης τῆς σύριγγος συμφωνεῖ διὰ πασῶν. ἔτι [ἐν τοῖς αὐλοῖς] τῷ διπλασίῳ διαστήματι λαμβάνεται τὸ διὰ πασῶν, καὶ οἱ αὐλοτρύπαι οὕτω λαμβάνουσιν. D ὁμοίως δὲ καὶ τὸ διὰ πέντε τῷ ἡμιολίῳ, ἔτι οἱ τὰς σύριγγας ἁρμοττόμενοι, εἰς μὲν τὴν ὑπάτην ἄκραν, τὸν κηρὸν ἐμπλάττουσι, τὴν δὲ νήτην μέχρι τοῦ ἡμίσεος ἀναπληροῦντες ἐναρμόζουσι. καὶ τὸ διὰ πέντε τῷ ἡμιολίῳ, καὶ τὸ διὰ τεσσάρων τῷ ἐπιτρίτῳ διαστήματι λαμβάνουσιν. ἔτι οἱ ἐν τοῖς τριγώνοις ψαλτηρίοις, τῆς ἰσότητος τῶν τόνων γινομένης, E συμφωνοῦσι διὰ πασῶν, ἡ μὲν, διπλασία οὖσα, ἡ δὲ, ἡμίσεια τῷ μήκει. κδ Διὰ τί ἐάν τις ψήλας τὴν νήτην ἐπιλάβῃ, ἡ ὑπάτη μόνη δοκεῖ ἀντηχεῖν; ἢ ὅτι σύμφωνος μάλιστα γίνεται τῷ φθόγγῳ ὁ ἀπὸ ταύτης ἦχος, διὰ τὸ συμφωνεῖν; τῷ οὖν συναυξάνεσθαι τῷ ὁμοίῳ, φαίνεται μόνος. οἱ δὲ ἄλλοι, διὰ μικρότητα ἀφανεῖς. κε Διὰ τί μέση καλεῖται ἐν ταῖς ἁρμονίαις; τῶν δὲ ὀκτὼ οὐκ ἔστι μέσον. F ἢ ὅτι ἑπτάχορδοι ἦσαν αἱ ἁρμονίαι τὸ παλαιὸν, τὰ δὲ ἑπτὰ ἔχει μέσον. κϛ Διὰ τί ὄντες τὸ ὀξὺ ἀπᾴδουσιν οἱ πλεῖστοι; πότερον ὅτι ῥᾷον ὀξὺ ᾆσαι ἢ βαρύ; ἢ ὅτι χεῖρον τοῦ βαρέος; ἡ ἁμαρτία δὲ ἐστὶ, τὸ χεῖρον. πρᾶξαι.

A dicendo vti necesse est: alii minimè: sic etiam medius veluti coniunctio est sonorum maximéque elegantiorum: quoniam eius sonus assumi sæpissime soleat.

21 Qua de causa qui grauius cantant, si absonant, deprehendi facilius possunt, quàm qui cantant acutius? nec verò secus in numeris accidit: euidentiores enim qui peccant in grauiori. Vtrum quòd plus temporis graue obtinet: plus autem plenius à sensu aurium percipi potest? B An quod in tempore ampliori agitur, hinc etiam plus sensus adhibetur: velox autem & acutum, facile sua ob velocitatem lassescit. 22 Quam ob causam multi cùm cantant, melius numeros seruant, quàm pauci? An quod multi melius vnum, suumque ducem aspiciunt, tardiusque incipiunt: itaque facilius esse qui idem possunt, quippe cum in accelerando currant vt plus erroris committatur. 23 Cur nete duplo acutior est hypate? C An primum, quod cùm neruus parte sui dimidia pulsatur, & totus diapason concinentia exultat: quod vel in fistulis æquè perspicere licet, vox enim, quæ per medium foramen emergit, diapason resonat, cum ea, quæ per totam fistulam premitur. Quinetiam in cæteris duplo interuallo capi diapason consonantiam nouimus: nam & qui tibias perforant, ita disponere solent: & qui fi- D stulas apte concinnant, extrema tantùm cera marginant foraminis principalis: neten verò ad dimidium implent. Et in triquetris etiam, quorum alter longitudine dupla, alter subdupla est, æque tensi diapason consonantiam reddunt. Genus autem concinendi, quod diapente nominatur, sesquialtera constat: quod verò diatessaron vocamus, interuallo sesquitertio E continetur. 24 Cur si quis neten pulsatam apprehenderit, hypate sola resonare videbatur? An quòd tinnitus qui ex hac proficisci solet, sono illius maximè conciliatur, & congruit, vtpote, qui consonus sit. Ergo quia suo consimili concrescit, solus apparet: cæteri verò incerti suam ob exiguitatem occultantur. 25 Cur neruum medium in concentibus appellamus, cùm inter octo nullum medium sit? An quòd olim concentus septem neruis consta- F bant, septem autem medium obtinent.

26 Cur in acutum magna ex parte vox aberrare consueuit? Vtrum quò facilius acutum, quàm graue, cantatur? An quod acutum graui deterius est: peccare autem non aliud est, quàm rem agere deteriorem.

27 Cur inter omnia, quæ sensum patiuntur solum id mores obtinet, quod obuium auribus esse potest. Nam etsi quid sine sermone modulamur, mores tamen præ se ipsa modulatio fert, quos non color, non odor, non sapor gerere potest. An quòd motum solum hoc obtinet, non dico quem strepitus reddit, (talis enim vel cæteris adest, quippe cum etiam color nostrum mouere aspectum possit: sed eum intelligi volo, quem genus id strepitus subsequentem sentimus: hic enim similitudinem gerit, tum in numeris, tum in sonorum ordine acutorum, & grauium, non in mistione, quòd esse in cæteris sensibilibus non potest. Atqui motum eiusmodi sibi actio vendicat, quæ morum index proculdubio est. 28 Cur leges pleræque cantilenæ appellentur? An quòd homines prius quam literas scirent, leges cantabant, ne eas obliuioni mandarent: quod etiam nostra ætate Agathyrsis in more est. Ergo primas quoque posteriorum cantilenarum eodem appellauerunt nomine, quo nomen superiores vocabantur. 29 Cur numeri musici & modi, qui voces sunt, moribus similes sese exhibent: sapores verò, aut colores, aut odores, nullam eiusmodi similitudinem gerunt? An quòd numeri musici & moduli motibus continentur, quo modo etiam actiones. At omnis efficientia moralis res est, moresque condere potest. Sapores verò, aut colores hoc idem æque conficere non queunt. 30 Cur neque subdorium, neque subphrygium genus in tragœdiis choricum habetur? An quòd antistropho carent, vt pote quæ scenica sint, imitationique accommodata. 31 Cur Phrynichus cæterique eius ætatis musici, modulandi potius scientiam exercebant? An quòd tum in tragœdiis cantionis vsus modulaminum longè amplior erat? 32 Cur diapason consonantiam dicimus non ratione numeri diaocto, vt diatessaron, vt diapente? An quòd prisci non pluribus vti neruis, quàm septem, fuit in more: deinde Terpander tertia exempta, netem adiunxit, ac eius temporibus diapason hæc appellata est consonantia, non diaocto, quippe quæ septem, non octo constaret. 33 Quamobrem aptius de acuto in graue canitur, quàm de graui in acutum? Verùm quòd ita fit, vt à suo inchoetur principio. Neruus enim, qui medius, & dux est, acutissimus primi tetrachordi habetur: illo autem modo non à principio sed à fine exorditur. An quòd graue generosius sonantiusque ab acuto oriri potest.

κζ Διὰ τί τὸ ἀκουστὸν μόνον ἦθος ἔχει τῶν αἰσθητῶν; καὶ γὰρ ἐὰν ᾖ ἄνευ λόγου μέλος, ὅμως ἔχει ἦθος· ἀλλ' οὐ τὸ χρῶμα, οὐδ' ἡ ὀσμή, οὐδὲ ὁ χυμὸς ἔχει. ἢ ὅτι κίνησιν ἔχει μόνον, οὐχ ἣν ὁ ψόφος ἡμᾶς κινεῖ; τοιαύτη μὲν γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει· κινεῖ γὰρ καὶ τὸ χρῶμα [καὶ] τὴν ὄψιν· ἀλλὰ τῆς ἑπομένης τῷ τοιούτῳ ψόφῳ αἰσθανόμεθα κινήσεως. αὕτη δ' ἔχει ὁμοιότητα, ἔν τε τοῖς ῥυθμοῖς καὶ ἐν τῇ τῶν φθόγγων τάξει τῶν ὀξέων καὶ βαρέων, οὐκ ἐν τῇ μίξει. ἀλλ' ἡ συμφωνία οὐκ ἔχει ἦθος. ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις αἰσθητοῖς τοῦτο οὐκ ἔστιν. αἱ δὲ κινήσεις αὗται πρακτικαί εἰσιν, αἱ δὲ πράξεις, ἤθους σημασία ἐστί. κη Διὰ τί νόμοι καλοῦνται οὓς ᾄδουσιν; ἢ ὅτι πρὶν ἐπίστασθαι γράμματα, ᾖδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται, ὥσπερ ἐν Ἀγαθύρσοις ἔτι εἰώθασιν; καὶ τῶν ὑστέρων οὖν ᾠδῶν τὰς πρώτας, τὸ αὐτὸ ἐκάλεσαν ὅπερ τὰς πρώτας. κθ Διὰ τί οἱ ῥυθμοὶ καὶ τὰ μέλη φωνὴ οὖσα, ἤθεσιν ἔοικεν· οἱ δὲ χυμοὶ οὔ, ἀλλ' οὐδὲ τὰ χρώματα καὶ αἱ ὀσμαί; ἢ ὅτι κινήσεις εἰσὶν ὥσπερ καὶ αἱ πράξεις; ἤδη δὲ ἡ μὲν ἐνέργεια ἠθικόν, καὶ ποιεῖ ἦθος· οἱ δὲ χυμοὶ καὶ τὰ χρώματα, οὐ ποιοῦσιν ὁμοίως. λ Διὰ τί οὔθ' ὑποδωριστὶ οὔθ' ὑποφρυγιστὶ οὐκ ἔστιν ἐν τραγῳδίᾳ χορικόν; ἢ ὅτι οὐκ ἔχει ἀντίστροφον, ἀλλ' ἀπὸ σκηνῆς· μιμητικὴ γάρ. λα Διὰ τί οἱ περὶ Φρύνιχον ἦσαν μᾶλλον μελοποιοί; ἢ διὰ τὸ πολλαπλάσια εἶναι τότε τὰ μέλη ἐν ταῖς τραγῳδίαις τῶν μέτρων; λβ Διὰ τί διὰ πασῶν καλεῖται, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἀριθμὸν δι' ὀκτὼ ὥσπερ καὶ διὰ τεττάρων, καὶ διὰ πέντε; ἢ ὅτι ἑπτὰ ἦσαν αἱ χορδαὶ τὸ ἀρχαῖον; εἶτ' ἐξελὼν τὴν τρίτην Τέρπανδρος, τὴν νήτην προσέθηκε. καὶ ἐπὶ τούτου ἐκλήθη διὰ πασῶν, ἀλλ' οὐ δι' ὀκτώ. δι' ἑπτὰ γὰρ ἦν. λγ Διὰ τί εὐαρμοστότερον ἀπὸ τοῦ ὀξέος ἐπὶ τὸ βαρύ, ἢ ἀπὸ τοῦ βαρέος ἐπὶ τὸ ὀξύ; πότερον ὅτι τὸ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς γίνεται ἄρχεσθαι; ἡ γὰρ μέση καὶ ἡγεμὼν ὀξυτάτη τοῦ τετραχόρδου· τὸ δὲ οὐκ ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ἀπὸ τελευτῆς. ἢ ὅτι τὸ βαρὺ ἀπὸ τοῦ ὀξέος γενναιότερον, καὶ εὐφωνότερον; λδ Διὰ τί δὶς δι' ὀξειᾶν, καὶ δὶς διὰ τεττάρων οὐ συμφωνεῖ,

34 Cur bis diapente, aut bis diatessaron consonantia componi non potest. bis au-

[illegible] διὰ πασῶν [illegible] ἡ διὰ τεττάρων [illegible] καὶ διὰ [illegible] Διὰ τί ἡ διὰ πασῶν καλλίστη συμφωνία; ἢ ὅτι ἐν ὅλοις ὅροις [illegible] τοὺς λόγους [illegible] ἐν τοῖς ὅλοις; [illegible] διπλασία [illegible] δύο, [illegible] δύο, [illegible] τῆς δὲ μέσης [illegible] διὰ πέντε ἡμιόλιον, [illegible] ἀριθμοῖς [illegible] τὸ ἔλαττον τὸ μεῖζον [illegible] ἀλλ' [illegible] διὰ τεττάρων [illegible] καὶ ὅτι μάλιστα [illegible] διὰ πασῶν [illegible] C [illegible] D Διὰ τί [illegible] ἡ μέση κινηθῇ, καὶ αἱ ἄλλαι χορδαὶ [illegible] E [illegible] F [illegible]

A bis autem diapason potest? An quòd non bis diapente, neque bis diatessaron instrui potest, sed diatessaron, ac diapente proportiones aptè in vnam diapason continentiam copulantur. 35 Cur diapason cōsonantia omnium pulcherrima est? An quòd integris terminis huius proportiones continentur, cæterarum autem non integris? Cum enim nete dupla ad hypaten sit quocunque in genere nete duo tenuerit, hypate vnum habebit: & vbi hypate duo nete quatuor resonabit, ac ita deinceps. At vero eadem nete mediæ sesquialtera est: proportio namque sesquialtera, qua consonantia diapente concluditur non integris numeris posita est, maior enim minorem intra se continet totum, & partem eius dimidiam: quam ob rem non integri cum integris comparantur, sed partes super sunt. Consonantia quoque C diatessaron proportione sesquitertia continetur, quæ terminis constat quorum maior minorem intra se totum continet & insuper tertiam eius partem. An quod ex ambabus cōsistit perfectissima est. Et quoniam modulandi mensuram hæc tenet, meritò omnium elegantissima constat.

36 Cur si neruus medius ex suo intentionis modo dimotus sit, cæteri quoque omnes sonos incompositos reddent, sed si integrè illo manente aliquis ex cæteris D sit dimotus solus hic aberrabit, qui modo suo caruerit? An quod ratio concinendi neruis omnibus ipsa intentione continetur quæ non nisi per habitudinem quandam ad medium accommodanda omnibus est, ordéque ratione illius disponi singulis debet: ergo sublata continendi, concinendique causa concentus æquè custodiri præterea non potest. Cùm tamen neruo medio sibi constante vnus ex cæteris aliquis discrepauit, meritò illius pars E duntaxat deest: cæteri namque omnes vinculum suæ continentiæ seruant integrum.

37 Quare cum vocis acumē effici momento possit exiguo, grauitas autem non nisi magno proueniat: Vt enim graue ob multitudinē graue est, ita acutum ob velocitatem acutum existit. Cur, inquam, si ita est, maius negotium canticum cecinisse acutum quàm graue sit? Et quidem pauci F reperiuntur, qui supernè cantare valeāt. Leges quoque acutæ, & arduæ, difficilè idcirco cātantur quia intentæ vehementius sunt; quanquam minus negotij sit mouisse quod exiguum, quàm quod multum est. Itaque velut aere hoc idem considere oportet. An vocem è natura mittere acutam non idem est quod acutū cātare.

sed mittunt quidem acutam vocem omnia, quæ natura sunt imbecilla, eo scilicet quòd aeris parum, non multum ciere possunt: parum autem aeris velociter fertur. Vnde hectici, id est, qui consumpto corporis habitu emarcuerint, acutam proferunt vocem. At verò, acutum, nisi viribus valeant, cantare non possunt. Cuius certe indicium, quòd velociter ferri solet, quod vehementer fertur. Ita bonarum virium index acutum est, cum superna cantare admodum difficile sit: grauia autem locum tenent inferiorem. 38 Cur numeris, modulis, canticis, denique omnibus concinendi generibus oblectari omnes consueuere? An quòd motibus naturalibus oblectari datum à natura omnibus est. Indicium, quod pueri adeò nuper editi his moueri, oblectarique possunt, modis tamen adiectitus cantiorum vt delectemur, efficere assuescendi ratio potest. Sed enim numeri propterea mulcent, quia ratum, ordinatumque computandi numerum habent, mouentque nos pro sua æquabili serie ordinatè. Motus enim familiarior naturæ est ordinatus quàm inordinatus: itaque secundùm naturam hic magis esse probatur? Argumentum, quod cum ordinatè & laboramus, & bibimus, & comedimus, naturam, viresque nostras & seruamus & augemus. Contrà, inordinatè cum agimus, deprauamus naturam, atque de suo statu dimouemus: morbos enim naturalis ordinis corporum esse motiones, nullum dubium est. Consonantia verò demulcere ideò potest, quod mistio, siue temperatio contrariorum est iunctorum apte inter sese, portionémque mutuam custodientium. Porro igitur ordo est, quem modo natura suauem esse proposuimus. Et temperatum quoque omne suauius, quàm intemperatum est, præsertim si cum sensibile sit, pariter vim habeat vtriusque extremi, quem admodum consonantia ex portionibus temperatur. Et proportio ipsa amborum extremorum potentiam æque in consonantia tenet.

39 Cur suauius antiphonum æquisono est? An quod obtonum quoque consonum diapason est, quippe cum ex adulescentibus, virisque constat, qui ita distant inter se tonis, vt nete, & hypate. At omnis consonantia sono simplici suauior est.

A ἀλλὰ φύσει μὲν ὀξυφωνεῖ, ἅπαντα δὲ ἀσθενοῦσι, τῷ μὴ δύνασθαι πολὺν κινεῖν, ἀέρα, ἀλλ' ὀλίγον· ὁ δὲ ὀλίγος, ταχὺ φέρεται. ἐν δὲ τῇ ᾠδῇ, τὸ ὀξὺ, δυνάμεως σημεῖον. τὸ γὰρ σφοδρῶς φερόμενον, ταχὺ φέρεται. διὸ τὸ ὀξὺ, δυνάμεως σημεῖον. διὸ καὶ οἱ νοσοῦντες ὀξυφωνοῦσι· καὶ ἔργον, τὸ ἄνω ᾄδειν· τὰ δὲ βαρέα, κάτω. λη Διὰ τί ῥυθμῷ καὶ B μέλει καὶ ὅλως ταῖς συμφωνίαις χαίρουσι πάντες; ἢ ὅτι ταῖς κατὰ φύσιν κινήσεσι χαίρομεν κατὰ φύσιν; σημεῖον δὲ, τὸ τὰ παιδία εὐθὺς γενόμενα, χαίρειν αὐτοῖς. διὰ δὲ τὸ ἔθος, τρόποις μελῶν χαίρομεν. ῥυθμῷ δὲ χαίρομεν, διὰ τὸ γνώριμον καὶ τεταγμένον ἀριθμὸν ἔχειν, καὶ κινεῖν ἡμᾶς τεταγμένως. οἰκειοτέρα γὰρ ἡ τεταγμένη κίνησις φύσει τῆς ἀτάκτου· ὥστε καὶ κατὰ φύσιν μᾶλλον σημεῖον C δέ. πονοῦντες γὰρ, καὶ πίνοντες καὶ ἐσθίοντες [τὰ] τεταγμένα, σώζομεν καὶ αὔξομεν τὴν φύσιν καὶ τὴν δύναμιν· ἀτάκτως δὲ, φθείρομεν καὶ ἐξιστάμεν αὐτήν. αἱ γὰρ νόσοι, τῆς τοῦ σώματος οὐ κατὰ φύσιν τάξεως κινήσεις εἰσί. συμφωνίᾳ δὲ χαίρομεν, ὅτι κρᾶσίς ἐστι λόγον ἐχόντων ἐναντίων πρὸς ἄλληλα. ὁ μὲν οὖν λόγος, τάξις· ὃ ἦν φύσει ἡδύ. τὸ δὲ κεκραμένον, τοῦ ἀκράτου πᾶν ἥδιον· ἄλλως τε D κἂν αἰσθητὸν ὄν, ἀμφοῖν τῶν ἄκρων ἐξ ἴσου τὴν δύναμιν ἔχῃ, ἐν τῇ συμφωνίᾳ ὁ λόγος. λθ Διὰ τί ἥδιόν ἐστι τὸ ἀντίφωνον τοῦ ὁμοφώνου; ἢ καὶ τὸ μὲν ἀντίφωνον, σύμφωνόν ἐστι διὰ πασῶν; ἐκ παίδων γὰρ νέων καὶ ἀνδρῶν, γίνεται τὸ ἀντίφωνον· οἳ διεστᾶσι τοῖς τόνοις, ὡς νήτη πρὸς τὴν ὑπάτην. συμφωνία δὲ πᾶσα ἡδίων ἁπλοῦ φθόγγου (δι' ἃ E δ', εἴρηται) καὶ τούτων ἡ διὰ πασῶν ἡδίστη. τὸ ὁμόφωνον δὲ, ἁπλοῦν ἔχει φθόγγον. μαγαδίζουσι δὲ ἐν τῇ διὰ πασῶν συμφωνίᾳ, ὅτι καθάπερ ἐν τοῖς μέτροις οἱ πόδες ἔχουσι πρὸς αὑτοὺς λόγον ἴσον πρὸς ἴσον, ἢ δύο πρὸς ἕν, ἢ καὶ τινα ἄλλον, οὕτω καὶ οἱ ἐν τῇ συμφωνίᾳ φθόγγοι λόγον ἔχουσι κινήσεως πρὸς αὑτούς. τῶν μὲν οὖν ἄλλων συμφωνιῶν ἀτελεῖς αἱ θατέρου καταστροφαί εἰσιν, εἰς ἥμισυ τελευτῶσαι· διὸ τῇ δυνάμει οὐκ ἴσαι F εἰσίν. ἄνισοι δὲ οὖσαι, διαφορὰ τῇ αἰσθήσει, καθάπερ ἐν τοῖς χοροῖς, ἐν τῷ ἐπιτελεῖν μᾶλλον ᾄδουσιν τῶν ἄλλων. ἔτι δὲ ὑπάτῃ συμβαίνει [ἐν τῷ] τὴν αὐτὴν τελευτὴν τῶν ἐν τοῖς φθόγγοις περιόδων ἔχειν. ἡ γὰρ δευτέρα τῆς νήτης πληγὴ τοῦ ἀέρος, ὑπάτη ἐστί.

τελευ-

τὸ ἀντίφωνον δ' εἰς ταὐτόν, [ἐν τούτῳ ποιοῦντες,] ἵν καὶ κατὰ τὸ ἔργον συμβαίνῃ γίνεσθαι. ὥσπερ γὰρ τοῖς ἀπὸ πλειόνων ἡδίω [illegible] φωνῇ, ὃ οὕτω τὰ ἅμα ἐν ἀρετῇ [illegible], [illegible] μᾶλλον τοῦ τέλους, ἢ λυποῦσι τοῖς πρὸ τοῦ τέλους διαφοραῖς, [illegible] ἀδεῖν ἐν τῷ διὰ πασῶν γίνεσθαι. τοῦ μαγαδίζειν, ἐξ ἐναντίων φωνῶν. διὰ ταῦτα ἐν τῷ διὰ πασῶν μαγαδίζουσι. μ Διὰ τί ἥδιον ἀκούουσιν ᾀδόντων, ὅσα ἂν προεπιστάμενοι τυγχάνωσι τῶν μελῶν, ἢ ἐὰν μὴ ἐπίστωνται; πότερον ὅτι μᾶλλον δῆλός ἐστιν ὁ τυγχάνων ὥσπερ σκοποῦ, ὅταν γνωρίζωσι τὸ ᾀδόμενον; γνωριζόντων δὲ ἡδὺ θεωρεῖν. ἢ ὅτι συμπαθής ἐστιν ὁ ἀκροατὴς τῷ γνώριμα ᾄδοντι; συνᾴδει γὰρ αὐτῷ. ᾄδει δὲ πᾶς γεγηθώς, ὃ μὴ διά τινα ἀνάγκην τοῦτο ποιεῖ. μα Διὰ τί δὶς διὰ πέντε, ἢ δὶς διὰ τεττάρων οὐ σύμφωνα, δὶς διὰ πασῶν δέ; ἢ ὅτι τὸ μὲν διὰ πέντε, ἐστὶν ἐν ἡμιολίῳ λόγῳ· τὸ δὲ διὰ τεττάρων, ἐν ἐπιτρίτῳ· ὄντων ἡμιολίων τριῶν ἐξῆς ἀριθμῶν ἢ ἐπιτρίτων, οἱ ἄκροι πρὸς ἀλλήλους οὐδένα λόγον ἕξουσιν· οὔτε γὰρ ἐπιμόριοι, οὔτε πολλαπλάσιοι ἔσονται. τὸ δὲ διὰ πασῶν, ἐπειδή ἐστιν ἐν διπλασίῳ λόγῳ, δὶς τούτου γενομένου, ἐν τετραπλασίῳ λόγῳ ἂν εἶεν οἱ ἄκροι πρὸς ἀλλήλους. ὥστ' ἐπεὶ ἡ συμφωνία ἐκ φθόγγων ἐχόντων πρὸς ἀλλήλους ἐστὶ λόγον, οἱ δὲ τὸ δὶς διὰ πασῶν διέχοντες ἔχουσι, τοὺς δ' ἀλλήλους φθόγγοι ἔχουσιν· οἱ δὲ τὸ δὶς διὰ πέντε [τὸ] δὶς διὰ πέντε, οὐκ ἔχουσιν, οὐ δὲ δὶς διὰ πασῶν, συμφωνοῖεν ἂν. οἱ δ' ἐκεῖνοι, οὐ [illegible]. μβ Διὰ τί ἐάν τις τὴν νήτην κρούσας ἐπιλάβῃ, ἡ ὑπάτη μόνη δοκεῖ ὑπηχεῖν; ἢ ὅτι ἡ νήτη λήγουσα καὶ μαραινομένη, ὑπάτη γίνεται;

A Cur autem ita dictum iam est: atque omnium suauissimè diapason personat, æquisonum autem illud simplici contineri sono conspectum est. 40 Cur sola in diapason consonantia magadari solitum est? An quia vt pedes carminum portionē, aut paris ad par, aut duplici ad subduplum, aut aliam aliquam inter se obtinent: ita soni, quibus consonantia continetur, motus portionem inter se aliquam

B seruant, & rationem clausulæ. Cæterarum igitur consonantiarum alterius termini imperfecti sunt cum finiant ad partem; quam ob rem fieri non potest, vt pari sint facultate. Cumque dispares sint, discrimen auribus accidit quomodo in choreis, cum ad finem deuentum est, differentia ex ampliore voce aliquorum exultat. Adde quod hypate accidit, vt exitum soni circuitalis habeat eundem: vltimus enim à nete ictus aeris factus hypate est: quòd

C cùm finiant in idem quamuis non idem fecerint, euenit vt opus absolui vnum communéque possit, non secus ac illis accidit qui sub postremam cantilenam pulsent. Nam etsi cætera operis non adhibita sibi à peregerunt, tamen quod in idem desierint, eo ipso fine magis delectant, quam discrimine angūt quo ante finem d[illegible] fere-

D parint. Cum igitur in diapason consonantia ex diuersis, quod cōmune ex[illegible] stat suauissimum sit, magadare autem ex contrariis vocibus consistat, hinc magadare cōsonantia diapason cōsueuerunt. 41 Cur suauius cantum audimus, quem scimus, quam quem ignoramus? Verum quoniam cum cantilenam agnoscimus, melius patet, qui veluti calcem quod spectat assequitur. Hoc autem contemplationem facit suauiorem. An inuidit, vt audi[illegible] vnà

E cum eo afficiatur, qui notam illam exprimit cantilenam: quippe qui aliquid tecinat, sonumque sese præbeant cantanti. Solet autem quisque hilari, securoque animo cantare, nisi aliqua coactus necessitate id faciat. 42 Cur non bis diapente, aut bis diatessaron reddi consonantia potest, vt bis diapason coaptari solet? An quod diapente consonantia posita in proportione sesquialtera est, diatessaron verò in sesquitertia. Quod si tres sesquialteri aut sesquitertii numeri ordine disponantur, extremi nullam inuicem portionem habebunt. Neque enim superparticulares, neque multiplices esse poterunt. At diapason continentia, quoniam duplari proportione consistit, hac geminata quadruplam inuicem proportionem extremi tenebunt. Itaque, cùm consonantia sonorum inuicem proportionem obtinentium sit proportionémque inuicem soni habeant quibus diapason interuallum continetur, penitus verò careant, qui diatessaron, aut diapente habitudine copulantur: idcirco soni bis diapason esse consoni possunt, cæteri non possunt, ob eam, quam reddidimus, causam. 43 Cur si quis neten, cùm pulsauerit, apprehendat, sola hypate subsonare videatur? An quod nete, cum desinit, eliquescitque in hypatē transit

Indicium, quòd post hypaten protinus neten canere aptissime licet: etenim quasi neten præ se ipsa ferat, similitudo ex ea petitur. Cum autem echo quoque ipsa cantus quidam esse probetur, (est enim vocis nete iam desinentis tactio) tinnitusque ipse sono respondeat hypate, meritò ob suam affinitatem nete mouere hypaten posse videtur. Nete enim, vbi se moueat apprehensa certò nouimus: at hypaten cùm videamus inapprehensam, & tamen eius sonum percipiamus, ipsam sonare credimus, quòd in multis accidere solet, in quibus scilicet neque sensu, neque cogitatione perpendere veritatem possimus. Adhæc, si nete ictu intenta accidat vt iugum moueatur, nihil sane mirum fuerit: eius autem motu neruos omnes commoueri, sonumque reddere aliquem, probabile est. Sonus igitur netæ alienus ab cæteris est, & cum desinit & cum incipit: cùm hypate verò cùm desinit, idem existit. Quod si eius propriæ motioni adiunctus ipse totus esse illius videatur, absurdum haud quicquam haberi debet. Amplior autem, quàm sonus reliquorum neruorũ, promiscuus hic exultat: quoniam illi quidem à nete quasi impulsi, submissè, vel leniter, & leuiter, ac molliter sonant. Nete autem ipsa fidium omnium vehementissima sua tota potentia sonum reddit. Itaque secundaria eiusdem actio meritò superior esse, quam cæterarum potest, præsertim cùm leuissimo motu ipsa moueatur. 44 Cur suauius cantilenam audimus, cùm ad tibiam quàm cùm ad lyram cantatur? An omne suaue quod mistum cum suauiore est, suauius redditur. Atqui tibia, quàm lyra, suauior est, ergo cantilena quoque mista cũ tibia, quàm lyra suauior fit, quoniam quod mistũ est, non misto est suauius, modò quis sensum amborum percipiat. Vinum enim aceto mulso suauius est, quoniam quæ natura permiscet, longè amplius tẽperantur, quam quæ à nobis miscentur. Vinum quippe ex acido, ac dulci sapore mistum est. Probari hoc idem potest vel malis punicis, quæ vinolenta appellamus. Ergo cantilena & tibia misceri sibimet admodum suam ob similitudinem possunt: spiritu nanque vtraque conficitur. Sonus autem lyræ, quoniam non spiritu fit, aut minus sensibili, quàm tibiarum, minùs voci immiscere se potest: quòd cùm ad sensum discrimen pariant, non immeritò minus demulceant: quomodo dictum de saporibus est. Adde quod tibia sonitu,

A σημεῖον δὲ, τὸ ἀπὸ τῆς ὑπάτης τὴν νήτην δύνασθαι ᾄδειν. ὡς γὰρ οὔσης αὐτῆς ἐκεῖ τῆς νήτης, τὴν ὁμοιότητα λαμβάνουσιν ἀπ' αὐτῆς. ἐπεὶ δὲ καὶ ἠχὼ ᾠδή τις ἐστιν, ἀφ' ἧς φωνῆς τῆς νήτης ληγούσης, ἠχοῦν ὁ αὐτὸς, τῷ τῆς ὑπάτης φθόγγῳ κινεῖ, εἰκότως τῇ ὁμοιότητι τὴν ὑπάτην ἡ νήτη κινεῖν δοκεῖ. τὴν μὲν γὰρ νήτην ἴσμεν ὅτι κινεῖται ἐπιληφθεῖσαν. τὴν δὲ ὑπάτην αὐτὴν ὁρῶντες ἀ-
B κατάληπτον οὖσαν, καὶ φθόγγον αὐτῆς ἀκούοντες, ταύτην οἰόμεθα ἠχεῖν· ὃ ἐπὶ πολλῶν ἡμῖν συμβαίνει, ἐφ' ὧν μήτε τῷ λογισμῷ, μήτε τῇ αἰσθήσει δυνάμεθα εἰδέναι τὸ ἀκριβές. ἔτι εἰ πληγείσης τῆς νήτης μάλιστα ἐντεταμένης, συμβαίνει τὸν ζυγὸν κινεῖσθαι, οὐθὲν ἂν εἴη θαυμαστόν. κινηθέντος δὲ, πάσας τὰς χορδὰς συγκινεῖσθαι, καὶ ἦ-
C χον ποιεῖν, οὐκ ἄλογον. τῆς μὲν οὖν ἀρχῆς ὁ τῆς νήτης φθόγγος, ἀλλότριός ἐστι καὶ λήγων καὶ ἀρχόμενος· τῇ δὲ ὑπάτῃ λήγων ὁ αὐτός. οὗ προστεθέντος τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς κινήσει, ἐκείνης δόξει πᾶς αὐτῆς εἶναι, οὐθὲν ἄτοπον. ἔστι δὲ μείζων, ἢ κοινὸς τῶν λοιπῶν χορδῶν ἦχος, ὅτι αἱ μὲν, ὑπὸ τῆς νήτης κρουσθεῖσαι, μαλακῶς ἠχοῦσιν· ἡ δὲ νήτη, πάσῃ
D τῇ αὐτῆς δυνάμει, οὖσα αὐτὴ σφοδροτάτη. ὥστε εἰκότως καὶ τὸ δευτερεῖον αὐτῆς, κρεῖττον ἂν εἴη ἢ τὸ τῶν ἄλλων· ἅτε καὶ ἐλαχίστας κινήσεις, ὡς αὐτῆς τε γεγωνυίας.

μγ Διὰ τί ἥδιον τῆς μονῳδίας ἀκούομεν, ἐάν τις πρὸς αὐλὸν ἢ λύραν ᾄδῃ; ἢ ὅτι πᾶν τὸ ἥδιον μιχθὲν ἥδιον, ἐν ἐστιν· ὁ δὲ αὐλὸς ἡδίων τῆς λύρας· ὥστε καὶ ἡ ᾠδὴ τούτῳ μιχθεῖσα, ἢ λύρᾳ, ἡδίων ἂν εἴη. [ἐπεὶ τὸ με-
E μιγμένον τοῦ ἀμίκτου ἥδιόν ἐστι,] ἐὰν ἀμφοῖν ἅμα αἴσθησίν τις λαμβάνῃ, οἶνος γὰρ ἡδίων τοῦ ὀξυμέλιτος, διὰ τὸ μᾶλλον μεμῖχθαι αὐτοῖς τὰ ὑπὸ τῆς φύσεως μιχθέντα, ἢ ὑφ' ἡμῶν. ἔστι γὰρ καὶ ὁ οἶνος μικτὸς ἐξ ὀξέος καὶ γλυκέος χυμοῦ. δηλοῦσι δὲ καὶ αἱ οἰνώδεις ῥοαὶ καλούμεναι. ἡ μὲν οὖν ᾠδὴ καὶ ὁ αὐλὸς, μίγνυνται αὐτοῖς δι' ὁμοιότητα (πνεύματι γὰρ ἄμφω γίνονται) ὁ δὲ τῆς
F λύρας φθόγγος, ἐπειδὴ οὐ πνεύματι γίνεται, ἢ ἧττον αἰσθητός ἐστιν ὁ τῶν αὐλῶν, ἧττον μίγνυται τῇ ᾠδῇ· ποιῶν δὲ διαφορὰν τῇ αἰσθήσει, οὐχ ἥδει ὁμοίως, καθάπερ ἐπὶ τῶν χυμῶν εἴρηται. ἔτι ὁ μὲν αὐλὸς, πολλὰ τῷ αὐτοῦ ἤχῳ

καὶ

καὶ τῇ ὁμοιότητι συγκρύπτει τὰς τῆς ᾠδῆς ἁμαρτίας. εἰ δὲ τῆς λύρας ψάλλει, ὅτε τις ψάλλει καὶ ἁμαρτάνει τῇ φωνῇ, κατ' αὐτὸν ἀπομηκύνει καὶ ἔστι τις αὐτοῖς, συμφωνεῖ ... τῆς ᾠδῆς ἁμαρτίας, ... ὅτε τις αὐτῷ. πολλὰ δὲ ἐν τῷ ᾄδειν ἁμαρτανόντων, τὸ κοινὸν ἐξ ἀμφοῖν, ἀνάγκη χεῖρον γίνεσθαι. μεʹ Διὰ τί τὴν μέσην καλοῦμεν, τῶν δὲ ἑπτὰ, ἐν δὲ ὀκτὼ οὐκ ἔστι μέσον; ἢ ὅτι ἑπτάχορδοι ἦσαν αἱ ἁρμονίαι τὸ παλαιόν; τὰ δὲ ἑπτὰ, ἔχει μέσον. ἔτι ἐπειδὴ τῶν μεταξὺ τῶν ἀκρῶν μόνη μέση ἀρχή τίς ἐστιν. (ἔτι γὰρ τῶν διαστημάτων ἀκρων γινομένων ἐν τινι διαστήματι τὸ μέσον ἐστιν ἀρχή) εἰκότως ἔσχε μέσον. ἐπεὶ δ' ἔσχατα μὲν τῆς ἁρμονίας νεάτη καὶ ὑπάτη, ἀνὰ μέσον δὲ οἱ λοιποὶ φθόγγοι, ὧν ὁ μέσος καλούμενος, μόνος ἀρχὴ τοῦ ἑτέρου τετραχόρδου, δικαίως μέση καλεῖται. τὸ γὰρ μεταξύ τινων ἄκρων, τὸ μέσον ἦν αὐτῶν μόνον. μϛʹ Διὰ τί πολλοὶ ᾄδοντες σώζουσι μᾶλλον τὸν ῥυθμὸν, ἢ οἱ ὀλίγοι; ἢ ὅτι μᾶλλον πρὸς ἕνα τε καὶ ἡγεμόνα βλέπουσι, καὶ βραδύτερον ἄρχονται· ὥστε ῥᾷον τοῦ αὐτοῦ τυγχάνουσιν. ἐν γὰρ τῷ τάχει, πλείων γίνεται ἁμαρτία. συμβαίνει δὲ τῷ ἡγεμόνι προσέχειν τοὺς πολλοὺς, ἰδιάζοντας δὲ εὐδήλους αὐτοὺς τῶν ὀλίγων ὑπερέχειν τὸ πλῆθος. ἐν δὲ τοῖς ὀλίγοις μᾶλλον διαλαμβάνουσι δι' ὃ πρὸς αὐτοὺς, ἢ αὐτοῖς μᾶλλον ἀγωνίζονται, ἢ πρὸς τὸν ἡγεμόνα. μζʹ Διὰ τί ὄντος τοῦ ὀξέος ἐπὶ τὸ ᾄδειν οἱ πλεῖστοι [ὅτι] ῥᾷον ὀξὺ ᾄδειν ἢ βαρύ; ᾄδουσι γοῦν ὀξὺ μᾶλλον, καὶ ἐν τῷ ᾄδειν ἁμαρτάνουσιν.

μηʹ Διὰ τί οἱ ἀρχαῖοι ἑπταχόρδους ποιοῦντες τὰς ἁρμονίας, τὴν ὑπάτην, ἀλλ' οὐ τὴν νήτην κατέλιπον; ἢ οὐ τὴν ὑπάτην, ἀλλὰ τὴν νῦν καλουμένην παραμέσην ἀφῄρουν καὶ τὸ τονιαῖον διάστημα; ἐχρῶντο δὲ τῇ ἐσχάτῃ μέσῃ, τῇ ἐπὶ τὸ ὀξὺ πυκνοῦ. διὸ καὶ μέσην αὐτὴν προσηγόρευσαν. ἢ ὅτι ἦν τοῦ μὲν ἄνω τετραχόρδου τελευτή, τοῦ δὲ κάτω ἀρχή, καὶ μέσον εἶχε λόγον τόνῳ τῶν ἄκρων; μθʹ Διὰ τί οἱ ἐν τραγῳδίᾳ χοροὶ, οὔθ' ὑποδωριστὶ, οὔθ' ὑποφρυγιστὶ ᾄδουσιν; ἢ ὅτι [τὸ] μέλος ἥκιστα ἔχουσιν αὗται αἱ ἁρμονίαι, οὗ δεῖ μάλιστα τῷ χορῷ. ἦθος δὲ ἔχει ἡ μὲν ὑποφρυγιστὶ πρακτικόν.

A cognationéque sua errores multos cantilenæ occultat. Sonus lyræ cum tenuis vocique commisceri minùs idoneus sit, ipse per sese patens, suúmque genus syncerum custodiens, omnes cantilenæ errores posita quasi regula patefacit. Cùm vero multa perperam in cantando agantur, quod promiscuum ex erratis, rectéque actis prouenit, deterius esse necesse est. 45 Cur neruum medium inter septem vocamus, cùm inter octo nullum B medium sit? An quòd olim concentus neruis septem constabat, quorum medium est. Eorum item quæ inter extrema continentur solū medium principium quoddam est. Quod enim in medio situm est, eorum, quæ in aliquo interuallo ad vtrunque vergunt, extremum hoc principium, & medium est. Cum autem extrema concentus nete, & hypate sint, hisque interiacent reliqui soni, quorum medius nominatus, solus principium alte-C rius tetrachordi est, iure medij nomen habuerat: principium enim idem esse dūtaxat patuit, quod medium est eorum, quæ inter aliqua clauduntur extrema.

46 Cur melius multi, cum cantant, seruare numeros possint, quàm pauci An quòd multi magis vnum ducémque respiciunt, tardiúsque incipiunt: itaque faciliùs assequi idem possunt; plus enim D erroris solet committi in celeritate. Accidit autem, vt suo duci multi quam pauci, sint attentiores. Segre[g]atis verò sese, nemo eorum exuperata multitudine clarere potuerit, quanquam inter paucos facilius procul dubio poterit. Quamobrem inter sese ipsi per se potius, quàm cum principe certant. 47 Cur vox in partem acutam cātus magna ex parte degenerat? An quòd acutum facilius, quàm graue, cantatur. Acutum igitur crebrius can-E tant: dúmque id faciunt, errorem crebriùs committunt. 48 Cur veteres cùm neruis septem concentus disponerent, hypaten non netem, reliquerunt? An non hypaten, sed eam, quæ paramese nostra tempestate vocatur, tonique interuallum reliquerunt. Vltima verò densi in acutum pro media vsi sunt, quam ob rem mediam quoque eam appellarunt. An quòd superioris tetrachordi finis, princi-F pium erat inferioris, & medium tono proportionem extremorum tenebat.

49 Cur tragœdiarum choris neque subdorio, neque subphrygio cantandi genere vti mos est? An quòd modulum præstare concentus hi nequeunt, quo certè choris magnopere opus est. Mores verò subphrygium obtinet vsui rerum deputatos.

Quamobrem in Geryone excursus, & armatura ipso concentu aguntur. Subdorium verò magnificum constans, graueque est: quocirca omnium maximè concentuum citharæ accommodandum. Sed hæc ambo vt choris minimè congruunt, sic scenis esse familiariora probantur: etenim scena heroum facta dictáque simulat. Veterum autem solos duces fuisse heroas constat: populi homines sunt, quibus chori consistunt. Quapropter choro competunt mores modulique tranquilli, & flebiles. hæc enim humana potius sunt, quæ minus cæteri concentus præstare queunt, miniméque ipse subphrigius: hic enim animos lymphatis similes reddit, cogitque debacchari. At verò mixolydius nimirum illa præstare potest: itaque eo ipso affici possumus. Sunt autem patibiliores, qui inualidiores: quamobrem id genus choro tribuimus: subdorio verò, atque subphrygio agimus quod choro non conuenit. Est enim chorus cliens quidam curatórque otiosus: quippe qui beneuolentiam duntaxat his exhibeat quibus adest. 50 Cur sono grauiori mollior modulatio continéatur? An quòd modulus sua quidem natura mollis est, & quietus sed admisti numeri ratione asperior redditur, & mouentior. Cùm igitur grauis sonus mollis, quietúsque sit acutus contrà mouens, & irritans, prorsus eorum quoque, qui eundem modulum habent, mollior esse debet. qui grauior eodem modulo continetur. Modulum nanque mollem esse eorum, dictum iam est. 51 Cur parium, similiúmque doliorum, si alterum inane, alterum dimidiatum sit, echo diapason consonantia resultabit? An quòd echo dupla dimidiati ad inanis existit. Quid enim in istis potius, quàm in fistulis res euariet: motum nanque eundem acutiorem putamus, quò velociorem. Amplioribus verò aer tardius occurrit vt duplis duplo & cæteris ad proportionem. Vtris quoque duplus diapason ad subduplum consonat.

Eorum, quæ ad stirpium genus, & oleracea pertinent Sectio vicesima, vnde quæstiones 36.

CVr aquam salsam apium recipit, porrum recusat? An quòd alterius radix imbecilla, alterius valida est. Impatibilius autem, quod validius. 2 Cur in prouerbio est. *Mentham belli tempore neque edito, neque serito?* An quia mentha refrigerare corpora potest, vt corruptione constat seminis genitalis. Id autē ipsum aduersum omnino est ad fortitudinem, atque animositatem, quamuis genere sit idem. 3 Cur aliqua fructu vacent, cùm florem habeant.

(διὸ καὶ ἐν τῷ Γηρυόνῃ ἡ ἔξοδος καὶ ἡ ἐξόπλισις ἐν ταύτῃ πεποίηται) ἡ δὲ ὑποδωριστὶ μεγαλοπρεπὲς καὶ στάσιμον· διὸ καὶ κιθαρῳδικωτάτη ἐστὶ τῶν ἁρμονιῶν. ταῦτα δ' ἄμφω, χορῷ μὲν ἀνάρμοστα, τοῖς δὲ ἀπὸ σκηνῆς οἰκειότερα. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ, ἡρώων μιμηταί· οἱ δὲ ἡγεμόνες τῶν ἀρχαίων, μόνοι ἦσαν ἥρωες· οἱ δὲ λαοί, ἄνθρωποι ὧν ἐστὶν ὁ χορός. διὸ καὶ ἁρμόζει αὐτῷ τὸ γοερὸν καὶ ἡσύχιον ἦθος καὶ μέλος· ἀνθρωπικὰ γάρ. ταῦτα δ' ἔχουσιν αἱ ἄλλαι ἁρμονίαι, ἥκιστα δὲ αὐτῶν ἡ ὑποφρυγιστί. ἐνθουσιαστικὴ γὰρ καὶ βακχική. κατὰ μὲν οὖν ταύτην πάσχομέν τι (παθητικοὶ γὰρ οἱ ἀσθενεῖς μᾶλλον τῶν δυνατῶν εἰσι· διὸ καὶ αὕτη ἁρμόττει τοῖς χοροῖς) κατὰ δὲ τὴν ὑποδωριστὶ καὶ ὑποφρυγιστὶ πράττομεν, ὃ οὐκ οἰκεῖόν ἐστι χορῷ. ἔστι γὰρ ὁ χορὸς, κηδευτὴς ἄπρακτος· εὔνοιαν γὰρ μόνον παρέχεται οἷς πάρεστι.

μθ Διὰ τί τῶν [τὴν] συμφωνίαν περιεχόντων φθόγγων ἐν τῷ βαρυτέρῳ τὸ μαλακώτερον, ἢ ὅτι μέλος τὸ μὲν αὐτοῦ φύσει, μαλακόν ἐστι καὶ ἠρεμαῖον, τὸ δὲ τῇ ῥυθμοῦ μίξει, τραχὺ καὶ κινητικόν; ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν βαρὺς φθόγγος, μαλακὸς καὶ ἠρεμαῖός ἐστιν, ὁ δὲ ὀξὺς, κινητικὸς, καὶ τῶν τὸ αὐτὸ μέλος ἐχόντων, εἴη ἂν μαλακώτερος ὁ βαρύτερος ἐν ταὐτῷ μέλει μᾶλλον· δεῖ γὰρ τὸ μέλος αὐτὸ μαλακὸν εἶναι. ν Διὰ τί ἴσων πίθων καὶ ὁμοίων, ἐὰν μὲν ὁ ἕτερος κενὸς ᾖ, ὁ δὲ ἕτερος εἰς τὸ ἥμισυ διάμεσος, διὰ πασῶν συμφωνεῖ ἡ ἠχή; ἢ ὅτι διπλασία γίνεται καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἡμίσεος τῆς ἐκ τοῦ κενοῦ; τί γὰρ διαφέρει τοῦτο, ἢ ἐπὶ τῶν συρίγγων; δοκεῖ γὰρ ἡ θάττων κίνησις, ὀξυτέρα εἶναι, ἐν δὲ τοῖς μείζοσι, βραδύτερος ὁ ἀὴρ ἀπαντᾷ. καὶ ἐν τοῖς διπλασίοις τοσούτῳ, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀνάλογον. συμφωνεῖ δὲ διὰ πασῶν, καὶ ὁ διπλάσιος ἀσκὸς πρὸς τὸν ἥμισυν.

Ὅσα περὶ θάμνους καὶ λαχανώδη. κ.

ΔΙὰ τί τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ τὸ μὲν σέλινον δέχεται, τὸ δὲ πράσον, οὔ; ἢ ὅτι τοῦ μὲν ἀσθενεῖς αἱ ῥίζαι, τοῦ δὲ, ἰσχυραί· τὸ δὲ ἰσχυρότερον, ἀπαθέστερον. β Διὰ τί λέγεται, Μίνθην ἐν πολέμῳ μήτ' ἐσθίειν, μήτε φυτεύειν; ἢ ὅτι καταψύχει τὰ σώματα; δηλοῖ δὲ ἡ τοῦ σπέρματος φθορά. τοῦτο δὲ ἐναντίον πρὸς ἀνδρείαν καὶ θυμόν, ταὐτὸ ὂν τῷ γένει.

γ Διὰ τί ἔνια ἄνθη ἔχοντα, ἄκαρπά ἐστι

[illegible]

A vt cucumer, cucurbita, malus punica? An his fructus non deest, sed ipsa pro fructibus habentur, quibus flos insidet. Fructus enim id est quod florem gerit. Cucumeri autem florem inhærere perspicuum est.

4 Cur eorum, quæ terra gignit alia cocta, alia cruda sunt cibo idonea? An quibus succus esculentus non protinus est, iis decoctis dulcior redditur à calore: quibus autem sapor vel protinus gratus consistit, hæc etiam cruda hęsitantur. 5 Cur alia e- B lixa alia assa melius edi possint? An quod humidiora non eatenus humectari, sicciora non amplius exiccari oportet: elixa autem humidiora, mollioraque omnia redduntur, quæ verò minus humida sunt, hæc igne confecta sicciora prorsus euadunt. 6 Cur alia esculenta, alia inesculenta experiamur? An causæ succus est. Quod enim & ignis expers succum continet inmitem, & igne confectum, nihilo- C minùs redditur, hoc cibo ineptum penitus est: quod autem succo esculento quidem, sed vehementiusculo constat, hoc pro condimento recipimus. Quod enim exiguo corpore vim magnam obtinet: id naturam condire potest ampliorem esculentorum. 7 Quam ob causam stirpium aliæ ad semen vsque viuere tantummodo possint, deinde cum semen tulerunt, exarescant, vt genus herbæ, & quæ olera D nominamus: aliæ non, sed sæpius fructificare solita sint. Ipsarum etiam viuentium ad semen vsque ferendum, cum magna pars annua sit, genus apii, quod ab equo hipposelinum appellatum est, quasi equapium dixeris, anno postero fructum affert, cùmq. attulit, exarescit eo tempore. An omnia eatenus vigēt ætate, quatenus semine quoque valeant: nam & homines ad annum trigesimum vsque proficiunt aut copia, aut crassitudine. Vbi autem semen ferre E non amplius possunt modo stirpium obarescunt, atque senescunt, quanquam alia ocyus alia serius occidunt, idque portione. Sed quam ob causam aliis longum vitæ spatium, aliis breue datum est, porrò alterius interest disputationis declarare: sed cùm omnibus finis, ac terminus sit perfectio seminis, quibus vita breui tempore continetur, hæc semel, aut certe non sæ- F pe. Quæ autem esse longæua natura voluit, hæc sæpe fructificare necesse est. Quā ob rem quæ imbecillima sunt, ferre non plus valeant, quàm semel, tum exarescant necesse est ac eorum ipsorum alia anno primo simul & semel reddere, & vitam explere naturæ ratio sancit, alia postero, vt equapium. Quæ verò prævalida surgunt, hæc annis plusculis pòst fructificare incipiunt, diùque vitam agere possunt, fructificantque sæpius, vt arbores. 8 Cur si quis apium radice tenus circumfodiat,

partique imæ panicum vndique ingerat, deinde terram accumulet, itaque irriget, radices mira magnitudine adolescent? An quòd natura panicei fungosa, & calida pabulum attrahit: conceptúmque non rursum transmitti patitur. Sed inter radicem contentum calore sibi indito concoquit, vt radices amplissimum sequi incrementum necesse sit. 6 Cur si quis cucumeres, aut cucurbitas protinus paruulas condiderit in terram, maiores multò efficeret? An quod spiritus, & Sol exiccando incrementum impediunt, molémque tum minorem, tum crispiorem reddunt: quemadmodum & arbores, quæ loca vento, Solique exposita tenent, quæque in cauis manent, & riguis: alteræ enim magnæ, fungosæque fiunt, alteræ paruæ, & spissæ. At vero inter terram occulta, quoniam contrà afficiantur, contrà euadant, necesse est. Quinetiam quæ vasis includimus, vt cucumeres in ferulis cauis, aut tegulis, & mala punica, aut quæuis mala in ollis, ampla redduntur, & fungosa: contra quæ detecta sunt, parua, solidaque augescunt, nullo ambiente operculo, quod admonitum faciat largiorem, id enim obiectum facit, ne pabulum aut euanescat, aut arescat. 10 Cur plantarum acrium semina acriora sunt, quam radices, & folia? An quòd semine omnia oriuntur, inque cæteras omnes partes ex eo, veluti fonte quodam, (vt quidam aiunt) sapores, & odores deriuari necesse est: nam etiam odores omnium vna cum seminibus esse suaues incipiunt. Quod si acritudo cæteris ex semine proficisci solita est, semen ipsum maximè esse tale, ratio exigit. 11 Cur tenues radiculæ acriores sunt? An quòd ampliores illæ spatio temporis longiori plenius concoctæ mitescunt. 12 Cur capparis locis prouenire cultis haud facile potest? multi namque tentarunt, & radice translata, & semine sparso, cùm apud nonnullos commodior capparis sit, quam rosa, sed tamen efficere nihil potuerunt. Quid ergo causæ sit, vt cultus nesciat hospitari, inculta, & auia persequatur, & maximè sepulchris adhæreat? Igitur de hoc cæterisque generis eiusdem accepisse illud oportet, quod non omnia eadem ex materia consistere solent, aut augeri, sed sunt quæ ex aliorum corruptione, & principio constitant, & post augeantur, vt pedunculi, & pili corrupto alimento, aut qua labe alia corporis prodeunt. Ergo vt in corpore nonnulla excremento proueniat aliment,

A περιβάλῃ τὴν καχρυδίαν, εἶτα αὐτὸν τῇ γῇ καλύψας ἄρδῃ, παμμεγέθεις γίνονται αἱ ῥίζαι; ἢ διότι τὸ καχρυδίον, θερμόν τε καὶ σομφὸν, καὶ τὴν μὲν τροφὴν ἐφ' ἑαυτὸ ἕλκει, καὶ οὐ διαπνεῖ· τῇ δὲ θερμότητι ἄγει πολλὴν τὴν αὔξησιν γίνεσθαι; 6 Διὰ τί ἐάν τις τοὺς σικύους εὐθὺς μικροὺς ὄντας κρύψῃ τῇ γῇ, ἢ τὰς σικύας, μείζους γίνονται; ἢ διότι τὸ πνεῦμα καὶ ὁ ἥλιος ξηραίνοντα, B ἀφαιρεῖται τὴν αὔξησιν, καὶ τὸν ὄγκον ἐλάττους ἐφ' αὑτοῖς ποιεῖ καὶ στερεωτέρους δέ; (ὥσπερ καὶ τῶν δένδρων, τὰ τε ἐν προσηνέμοις καὶ ἐν ἡλίῳ, καὶ τὰ ἐν κοίλοις καὶ ἐφύδροις· τὰ μὲν γὰρ, μεγάλα γίνεται καὶ σομφά· τὰ δὲ, μικρὰ καὶ πυκνά) ἐν δὲ τῇ γῇ κρυφθέντα, ἐναντία πάσχοντα, ἐναντίως ἀποβαίνει ὁμοίως· διὸ καὶ τὰ εἰς ἀγγεῖα τιθέ-C μενα, οἷον οἱ σίκυοι εἰς τὰς θήκας κοίλας ἢ καλυπτῆρας, καὶ ῥοιαὶ καὶ μῆλα εἰς χύτρας, τὰ μὲν, μεγάλα σομφὰ δέ· τὰ δὲ, μικρὰ στερεὰ αὐξάνεται, μὴ τὰ ἀπόκρυπτα· αἰτία δὲ ἡ ἐπιπολῆς γινομένη, διὰ τὸ μήτε ἀποπνεῖσθαι, μήτε ξηραίνεσθαι· τὸ γὰρ ἀποστέγον, κωλύει ταῦτα πάσχειν. 10 Διὰ τί τὰ σπέρματα τῶν δριμέων φυτῶν δριμύτερα ἐστιν, ἢ αἱ ῥίζαι καὶ τὰ φύλλα; ἢ διότι ἐκ τοῦ σπέρματος γίνεται D ἅπαντα, καὶ εἰς τὰ ἄλλα δίδοται μέρη ἐκ τούτου, οἷον ἐναπάρχεται, ὥς φασί τινες, καὶ οἱ χυμοὶ καὶ αἱ ὀσμαί; ἐπεὶ καὶ αἱ ὀσμαὶ ἴδιαι γίνονται ἅμα τοῖς σπέρμασιν ἁπάντων. εἰ οὖν ἐκ τούτου καὶ τοῖς ἄλλοις ἡ δριμύτης ὑπάρχει, εὔλογον καὶ αὐτῷ ὑπάρχειν μάλιστα. 11 Διὰ τί αἱ ῥαφανίδες αἱ λεπταὶ, δριμύτεραι ἢ ὅτι αἱ μείζους, διὰ τὸν χρόνον πεπαιE νόμεναι μᾶλλον. 12 Διὰ τί ἡ κάππαρις οὐκ ἐθέλει ῥᾳδίως ἐν τοῖς ἐργασίμοις γενέσθαι χωρίοις (πολλοὶ γὰρ πεπείρανται, καὶ ῥίζας μεταφέροντες, καὶ σπέρματα καταβάλλοντες· ἐνιαχοῦ γὰρ λέγεται εἶναι μᾶλλον τῶν ῥόδων) ἀλλὰ φύεται μάλιστα ἐπὶ τῶν τάφων, ὅτι ἀβατώτατος ὁ τόπος ἐστί. δεῖ δὲ ἐπὶ τούτου καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, διαλαβεῖν, ὅτι οὐχ ἅπαντα ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης γίνεται, οὐδ' αὐF ξάνεται, ἀλλ' ἔνια ἐξ ἄλλων φθορᾶς καὶ ἐξ ἀρχῆς γίνεται καὶ αὔξεται· οἷον οἱ φθεῖρες καὶ αἱ τρίχες ἐν τῷ σώματι, διαφθειρομένης τῆς τροφῆς, καὶ ἀεὶ τι χεῖρον ἐχούσης. ὥσπερ οὖν καὶ τῶν ἐν σώματι ἔνια γίνεται ἐν περιττώματι ὄντος,

[illegible]

[illegible]

A quod certè cruditas est, & vbi naturæ vires superare non queunt, abscedunt quidem in vesicam, & aluum, quæ in promptu maximè sunt, aliqua verò animal producunt: itaque in senectute, & morbis hęc augentur: sic in terra alia concocto alimento & consistunt & augentur, alia excrementum, aduersáque concretione oriuntur. Culturæ autem officij est vt concoquat redditque efficax alimentum, quo B genus mite vrbanúmque fructuum consistit. Quæ igitur in mitigatione, informationéque huiusmodi creantur, hæc vrbani vocabulo significamus, eo quòd solertia hominis educata quasi, eruditáque, meliora euadant. Quæ autem cura adhibita mitescere nequeunt, aut etiam aduerso habitu loci sui generis prodeunt, hæc syluestria sunt, & rustica cultúsque viuere nolunt. Cultus enim, dum ea melioribus instituere moribus contendit, deprauat, C atque peruertit: quippe cùm a sua natura desciscere nequeat, quæ orta sunt ex corruptione, quo in genere capparis quoque profectò est. 12 Cur si quis radicularum folia tempore hyberno, cum maximè vigent, absciderit, & terram pedibus complanarit conculcarítque, vt imbrem nullum admittere possit, radiculæ ipsæ per æstatem amplitudine mira increscent? An propterea qui ne corrumpantur, causa conculcandi soliditas est quæ humorem D putrescere prohibet: alimentum verò, quod alter ad germen sursum transmitteretur, radix sibi ipsi totum dispensat: itaque vel amplior fiat, necesse est, vel suo de latere radices alias mittat geminans modo ceparum, has enim multiplices effici nouimus, si quis annuas non euellat, sed tempore hyberno relinquat. At cùm vim illam procreandi, vt lateri ceparum natura dedit, sic radicularum negarit, necesse profectò est, ipsas illas crassescere ni- E miam ob copiam alimenti. 13 Cur si quis cucurbitas, aut cucumeres apud puteum sitos in ipsum dimiserit puteum tempestiuus benéque operuerit, virides per annum totū seruabit? An quòd vapor aquę refrigerans efficit ne assiccentur, seruatque virides & vegetiores: & obturatio illa, & spiritus satis alere possunt, quæ iam in plenum creuerunt: permanendi verò facultas propterea datur, quòd relictis radicibus suppetit alimentum. Nam si quis F cùm fructificarunt, detractis sarmentis, præcisáque planta terram aggerarit, conculcarítque circum radices, cucumeres fieret præcoques, vtpote cùm radix valeat conseruari. Haud enim cucumer an-

quam sortitur naturam, sed viuere vlterius potest. Ferent autem isti fructum maturius, quàm qui semine prodierunt, quoniam radix, bona pars scilicet operis præcondita iam naturæ habetur, quod illis seminatis prius confici necesse est. Terræ autem aggregatio, & constipatio teporem inducit: quo radix & seruari & germen mittere celeriùs queat. Vnde etiam fit, vt si quis per hyemem cucumeris semen in quasillis situm aqua irriget tepida, & modò Soli exponat, modò collocet apud ignem præcoces admodum cucumeres faciat, si tempore congruo ad ipsum cùm quasillis in terram demittet. 15 Cur non meridie, sed manè noctúve irrigare consueuerunt? Vtrum ne solis feruor humorem absumat, an quòd si aqua calida sit, necabit quæ irrigantur. 16 Cur omne odoratum genus tam seminũ quàm stirpium mouere vrinam potest? An quia calidum est, concoctuque facile: cuius sane generis sunt quæ vrinam ciere valent. Calor nanque interior citò extenuat, nec aliqua corpulentia odor continetur. Nam & ea, quæ minimè odorata sunt vt allia, caloris sui ratione vim mouendi vrinam habent, vel potius colliquandi. Seminum autem genus omne odoratum, calidum esse proculdubio nouimus: odoris enim natura calore aliquo omnino creatur. At verò, quæ malè olent haudquaquam apta concoctioni sunt. Esse autem non calida solum, sed etiam concoctu facilia debent, quæ sint prouocatoria vrinam, vt scilicet vnà descendendo humores extenuent.

17 Cur ocyus olus excaulescat quod semine vetustiori, vt trimo, aut bimo prodierit, quàm quod nouo? An quòd sicut in animantium genere semen id celerius affert quod viget: ita etiam seminum quæ vetusta admodum sunt, vim suam omnẽ exhalarunt: quæ recentissima, imbecilliora propterea sunt, quòd excrementum adhuc procreationi minime conueniens contineant: quæ media tempore, hæc humore inutili omni exacto, validissima esse probantur. Celeriùs igitur semen profundunt. Id autem ipsum non nisi excaulescere est, quippe cùm semen ex caule proueniat. 18 Quamobcausam ruta insita in fico pulcherrima plurimaque proueniat? Inseritur verò inter corticẽ, lutoque obducto fouetur. An quòd rutæ radix fomentum, teporemque desiderat: itaque cinere quoque circundata iuuatur: ficus autem calida est quod eius succus omnium acerrimus docet & fumus, quem multum emittit. Habet igitur calorem atque humorẽ talem, qualem etiam cinis. Quamobrem si ille iuuare possit, ficus porrò copiam, ac vigorem eo magis præstabit.

ὥσπερ μέρος ἤδη τοῦ ἔργου τῆς φύσεως τὰς ῥίζας· τοῖς δὲ ἀπὸ σπερμάτων δεῖ γενέσθαι τοῦτο πρότερον. ἡ δὲ ἐπισώρευσις ἀλέαν ποιεῖ, ὥστε σώζεσθαι, καὶ θᾶττον ἐκφύειν βλαστόν. διὸ καὶ ἐάν τις χειμῶνος φυτεύσῃ σπέρμα σικύου ἐν ταλαρίσκοις, καὶ ἄρδῃ θερμῷ, καὶ εἰς τὸν ἥλιον ἐκφέρῃ, καὶ παρὰ πῦρ τιθῇ, πρώϊμοι σφόδρα ἔσονται, ἐὰν ὡς ἔχει ἐν τοῖς ταλάροις εἰς τὴν ἐπιτηδείαν ὥραν εἰς τὴν γῆν φυτεύσῃ. 15 Διὰ τί ἀρδεύουσιν ἕωθεν, ἢ νύκτωρ, οὐ δείλης; πότερον ἵνα μὴ ὁ ἥλιος ἀναλώσῃ; ἢ ὅτι ἐὰν ᾖ θερμὸν τὸ ὕδωρ, διαφθείρει τὰ ἀρδευόμενα; 16 Διὰ τί τὰ εὐώδη οὐρητικὰ, καὶ σπέρματα καὶ φυτά; ἢ ὅτι θερμὰ καὶ εὔπεπτα; τὰ δὲ τοιαῦτα, οὐρητικά. ταχὺ γὰρ λεπτύνει ἡ ἐνοῦσα θερμότης, καὶ ἡ ὀσμὴ οὐ σωματώδης· ἐπεὶ καὶ τὰ μὴ εὐώδη, οἷον σκόροδα, διὰ τὴν θερμότητα οὐρητικά, μᾶλλον ἢ ὅτι συντηκτικά. θερμὰ δὲ τὰ εὐώδη σπέρματα· διότι ὅλως ἡ ὀσμὴ, διὰ θερμότητά τινα γίνεται· ἀλλὰ τὰ δυσώδη ἄπεπτά ἐστι. δεῖ δὲ μὴ μόνον ἢ θερμὰ, ἀλλὰ καὶ εὔπεπτα, εἶναι τὰ οὐρητικά, ὅπως συγκατιόντα λεπτύνῃ τὰ ὑγρά. 17 Διὰ τί θᾶττον ἐκκαυλεῖ τὰ λάχανα τὰ ἐκ παλαιοτέρων σπερμάτων, οἷον τριετοῦς ἢ διετοῦς, ἢ τὰ ἐκ τῶν προσφάτων; ἢ ὅτι ὥσπερ ἐπὶ τῶν ζῴων θᾶττον σπέρμα φέρει τὰ ἀκμάζοντα, οὕτω καὶ τῶν σπερμάτων, τὰ μὲν λίαν παλαιὰ, ἐξικμασμένα τὴν δύναμιν· τὰ δὲ ἀσθενέστερα, διὰ τὸ ἔτι ἔχειν περίττωμα· τὰ δὲ μέσα τῷ χρόνῳ, ἰσχύοντα, ἀπηλλαγμένα τοῦ ὑγροῦ. θᾶττον οὖν σπέρμα φέρει. τὸ δὲ ἐκκαυλεῖν, τοῦτό ἐστιν, ἐν γὰρ τῷ καυλῷ τὸ σπέρμα. 18 Διὰ τί τὸ πήγανον ἐμφυτευόμενον καὶ πλεῖστον γίνεται, ἐάν τις ἐμφυτεύσῃ εἰς συκῆν; ἐμφυτεύεται δὲ ὑπὸ τὸν φλοιὸν, καὶ ἀπαλείφεται πηλῷ. ἢ ὅτι θερμότητος δέονται αἱ ῥίζαι τοῦ πηγάνου καὶ ἀλέας (διὸ καὶ τέφραν ἐάν τις περιβάλλῃ, ὠφελεῖ)· ἡ δὲ συκῆ, θερμή ἐστι. δηλοῖ δὲ καὶ ὁ ὀπὸς, δριμύτατος ὤν, καὶ ὁ καπνὸς, δακνώδης. ἔχει οὖν τοιαύτην θερμότητα καὶ ἰκμάδα, οἵαν καὶ ἡ τέφρα. ὥστε εἰ ταύτην ἐπιβάλλοντες ὠφελοῦσιν, ἀναγκαῖον καὶ ἐν τῇ συκῇ μάλιστα θάλλειν,

quò humor

[illegible]

A quò humor cineris quidem non perpetuò affluit: fici verò irrequieto confluuio manat vapore cum arboris succus cõsumi ex toto non possit. 19 Cur stirpium nonnullæ caulem semper edant inanem? An illis, quarum natura imbecillior est, has rarum, inanémque emittere caulem, necesse est. 20 Cur in terra Attica fructus cæteri dulcissimi sint, thymū verò acerrimū est, cùm id etiam ipsū fructus quidem existat? An
D quòd ager ille tenuis, siccúsque est: quãobrem non multū humoris continēt, quæ in eo nascuntur. Ergo quæ dulcia sua constant natura hæc ob humoris cōtenti mediocritatē, vbi Sol partē consumpsit maximam facile reliqua cõcoquuntur: etenim multū cõ coqui negotiu magnū est, mediocre expeditius confici potest. Vnde fit, vt fructus qui lege suæ naturæ dulces creantur, dulciores euadūt, qui sicci è natura, minimèque dulces proueniūt, suū ob inopiā
C tantū humoris retinēt, quantum suo conueniat generi, quod dulce est quaquā est. Sol autem quantum dulcissimum fit & leuissimum, exhaurit. Itaque acerrimi relinquuntur qui humore superuacuo carent quem fructus cæteri obtinent. 21 Cur pulegium, & lirium, & cepe, suspensa florent solstitij tempore? An inest crudum in his alimentum quod in hyeme concoqui ex frigore nequit, sic solstitio ex calore con-
D coquens auget. Vtrum quia influxu carent assiduo breui marcescūt? Etenim quæ nullum alendi initium, nullum influxum assiduum habent, intereunt exiccanturque. Qua de causa accidit apud Scythas, vt frumentum diu in terra maneat, propter copiam niuis: & vbi emerserit, celeriter crescat. 22 Cur cepe vnum tam acriter mordere oculos potest? vnde nomen quo-
E que à Græcis κρόμμυον impositū putāt, perinde quasi pupillam comprimi cogeret. Origanus verò nihil huiusmodi facit, nec aliud quippiam ex cæteris, quanquam acre, neque enim nasturtium quod mordacius est, oblatum oculis efficit æquè vt lacrymæ profluunt: ac cepe & cùm oculis admouetur, & cùm comeditur, lacrymas mouet. An quòd acrium genus discrimine euariat numeroso, quo sua cuiq. vis consistit, ratioque habetur. Nasturtium
F ergo, quia calidius est, vt siccare quod colliquauerit, amplius potest, nam extrudere lacrymam, cùm editur, potest: admotum tamen ad oculos, nihil propterea mouet, quia nullum mittit vaporem: est enim id & siccius, & calidius. Origanus, cæteráque id genus, calida sunt leniter & sicca. Quod lacrymas autem moueat, tenerum id esse debet, & humidum, & lentum.

Quas ob res oleum quoque lacrymam excutit, quanuis leniter mordeat: subiens enim irrepitque suam ob lentitiam, atque tenuitatem, dolorem mouet ac proinde humorem tabificat. At cepe vim eiusmodi sané habet ut quod & humore, & vapore sit calido, tenui, & lento: itaque oculis admotum, eo quod vapor eiusmodi est, humorque tenuis commeat, lacrymas mouere: cumque editur itidem transmissa respiratione facere potest. Allium, calidum quidem est, & acre, & humoris aliquid continens: sed lentum non est: itaque lacrymam mouere non potest.

23 Quam ob causam myrta collisa in manu dulciora sentimus, quam integra? An quemadmodum racemorum acini vindemiati dulciores sunt, quàm non vindemiati. Etenim musto, quod natura suaue est, excepti acini quasi condiuntur: quippe qui vel extrinsecus multum resudent, atqui in racemo cohærent, vtique inconditiores cōstant. Ergo myrta quoque natura dulcia, intusq. suam dulcedinem acinorū in modū vuæ continentia, vbi manu compressa conflictataq. sunt, diffusa intestina dulcedine, parte quoque exteriore inop-pienturitaq. dulciora non immerito sentiuntur. 24 Cur myrta enucleatiora sunt quæ minora, & palmulæ nucleo pene vacant, quæ minutæ adoleuerūt, & vuarum acini, qui passim constiterunt exigui vinacea vel nulla continent, vel pauciora minoráque? An quia minus perfecta sunt, quæ minora: idcirco semen continent, indiscretū, cui perinde, vt finis, nucleus deputatus est: quamobrē & minora sunt vtpote surculi quidē agnati exteriores, partuique imperfecti & minus dulcia, quàm quæ nucleum continent nucleum: sunt enim minus concocta. Concoctio autem, non nisi perfectio est. 25 Quam ob causam fructuum alij partem radici proximam habent amariorem, vt cucumeres, alii postremam superiorem vt glandes? An quod alijs pars illa radici proxima crudo vescitur alimento, quoniam ei ex cōfluuium per radicem frequentat: alijs quia sicci e natura sunt, postrema pars succo dulci, concoctoque inde absumpto iam plenius siccatur, amarescitque modo salis. Redditur enim vnumquodque amarū cum amplius exsiccatur: vt oliuæ, vt glandes inueteratæ efficiuntur amaræ. 26 Cur aliqua germinare non terra contenta, sed abscissa, aut euulsa, vel recondita possint, vt caules liliorum, vt allia, vt cepæ. An quòd omnes alimentum intra se contineat, nec certo,

A διὸ καὶ τὸ ἔλαιον, ποιεῖ δακρύειν, καίτοι ἔχει δῆξιν. διὰ γλισχρότητα γὰρ καὶ λεπτότητα παραδῦνον, ποιεῖ τὸν πόνον, καὶ τὴν σύντηξιν διὰ τὸν πόνον. τὸ δὲ κρόμμυον, τοιαύτην ἔχει τὴν δύναμιν, ὥστε καὶ τὸ ὑγρὸν καὶ τὴν ἀτμίδα αὐτοῦ θερμὴν καὶ λεπτὴν καὶ γλίσχραν εἶναι. ὥστε προσφερόμενον τοῖς ὄμμασι, διὰ τὸ τὴν ἀτμίδα τοιαύτην εἶναι, καὶ συνεκκρίνεσθαι ὑγρότητα λεπτήν, ποιεῖ δακρύειν. ἐσθιόμενον δέ, ἡ ἀναθυμίασις τὴν δίοδον . . . τὸ δὲ σκόροδον, θερμὸν μὲν καὶ δριμύ ἐστι, καὶ ὑγρότητα ἔχει, ἀλλ' οὐ γλίσχρον· διὸ οὐ ποιεῖ δακρύειν. κγ Διὰ τί τὰ μύρτα ἐν τῇ χειρὶ θλιβόμενα, γλυκύτερα ἡμῖν δοκεῖ εἶναι τῶν μὴ τεθλιμμένων; ἢ καθάπερ καὶ αἱ ῥᾶγες αἱ τετρυγημέναι τῶν βοτρύων γλυκύτεραί εἰσι τῶν ἀτρυγήτων; ἐπεὶ γὰρ τοῦ γλεύκους ὄντος ἡδέος φύσει, αἱ μὲν τετρυγημέναι ῥᾶγες, οἷον ἐκ . . . ἡδυσμέναι (καὶ γὰρ εἰσι καὶ ἔξωθεν) αἱ δ' ἐπὶ τῶν βοτρύων, ἀνήδυστοι. ὁμοίως οὖν καὶ ἐπὶ τῶν μύρτων φύσει γλυκέων καὶ τὴν γλυκύτητα ἐχόντων ἐντός, ὥσπερ αἱ ῥᾶγες αὗται, ὅταν θλιφθῇ, αἱ . . . ἐκ τῆς ἐντὸς γλυκύτητος καὶ ἔξωθεν διὰ ταῦτα γλυκύτερα ὄντα. κδ Διὰ τί τῶν μύρτων τὰ ἐλάττω, ἀπυρηνότερά ἐστι, καὶ ἐν τοῖς φοίνιξι καὶ ἐπὶ τῶν βοτρύων, ἔνθα δ' αἱ μικραὶ ῥᾶγες οὐκ ἔχουσιν, ἢ ἐλάττους πυρῆνας; ἢ διὰ τὸ ἀτελέστερα εἶναι, ἐν οἷς οὐκ ἀποκεκρίσθαι; τέλος γὰρ ὁ πυρὴν καὶ τὸ σπέρμα. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐλάττους εἰσίν, ὡς ὄντα παραφυάδες καὶ ἀτελῆ, καὶ ἧττον δὲ γλυκέα τῶν ἐχόντων πυρῆνας. ἀπεπτότερα γάρ ἐστιν. ἡ δὲ πέψις, τελείωσίς ἐστι. κε Διὰ τί τῶν περικαρπίων τὰ μέν, παρὰ μέρος τὸ πρὸς τὴν ῥίζαν ἔχει, ἐστὶ πικρότερα, οἷον τὰ σίκυα, τὰ δὲ πρὸς τὸ ἄκρον τὸ ἄνω, ὥσπερ αἱ βάλανοι; ἢ ὅτι τῶν μέν, ταύτῃ ἄπεπτος ἡ τροφή, διὰ τὸ διηθεῖσθαι τὴν ῥίζαν ἀεί· τῶν δέ, ξηρὰ φύσει ἐστίν· ὥστε ἀποκρινομένου τοῦ γλυκέος ἐκ τοῦ ἄκρου καὶ πεπεμμένου, ὅθεν ξηραίνεται, καὶ λείπεται τὸ πικρόν, ὥσπερ οἱ ἅλες; ξηραινόμενα δὲ μᾶλλον, πικρὰ γίνεται, καθάπερ αἱ ἐλαῖαι καὶ βάλανοι παλαιούμεναι, πικραὶ γίνονται. κς Διὰ τί ἔνια βλαστάνει οὐκ ἐν τῇ γῇ ὄντα, ἀλλ' ἐκτετμημένα τε, καὶ κείμενα, οἷον οἱ τῶν κρίνων καυλοί, [σκόροδά τε] καὶ κρόμμυα; ἢ ὅτι ἔχουσι τὴν τροφὴν πάντα ἐν αὑτοῖς, ἀλλ' οὐκ ἀφωρισμένην τέτο σω-

φρου-

[illegible]

A definitoque loco omnes oriuntur. Crescere autem vnumquodque potest non eo quòd in se continet alimentum, sed quòd decoctum iam, & digestũ illud pabulum est. Continent igitur vel antehac alimentum, sed augeri tum duntaxat incipiunt, cùm tempus id adest, cuius opera res illa effici potest: velut etiã oua crocodilorum tempus tute opperiri sibi commodum nouimus: incrementum tamen
B continuari non licet, quoniam aliud non suppetat alimentum. 27 Cur allia, & cepæ quò locciora serantur, eo meliora possint euadere, cætera autem deteriora? An quòd omnia illiusmodi maxime plena humoris conficiuntur: itaq. terræ cõmissa licciora temperamento commodo germinare incipient. Adde quòd minus putrent, cùm licciora seruntur. 28 Cur allia, & cepæ solæ ex plantis reconditæ germinare possint? An quòd humore alimentoque
C sunt refertæ. Copia igitur alimẽti est, quæ germen efficere queat: idque constat argumento tum squillarum, tum etiam bulborum, qui idem facere possunt. Crescere autem quodque solet, cum tempus venerit. 29 Quam ob causam quæ aqua frigida irrigamus, dulciora, quam quæ tepida, euadant? An quòd sic interclusum calidũ salsius est, vt calidius, quod salsius: dulce autem ita contrarium, vt frigidum est: &
D alimentum oleribus humor est, vnde saporum genera oriũtur. 30 Cur allia cum excalescunt, plenius quam recens edita, olent? An quòd recentia humoris multum adhuc extranei continent, quo fit vt vim suam integram habere nequeant. Cùm autem decocta iam sunt, secreto humore illo inutili, tum suum odorem syncere adipiscuntur, qui scilicet acer est. Quinetiam cæteri nuper editi fructus dilutiores sunt, & cepas recentiores ob eam causam mi-
E nùs acres sentimus. 31 Cur fructus myrtorum non cõditarum magis quam folia, defluãt, cõditarum autem, reseruatarúmque alga, vt fit, folia defluãt, fructus adhæreant? An ita euenit nõ conditis: quoniam natura sancitum est, vt fructus peracta decoctione flaccescant, ac decidant: quæ quidem decoctio repositis agi non potest, sed eatenus tantùm efficitur, vt algæ vapor
F prohibeat, ne humor fructus immutetur: folia cõtrà cùm siccent, decidũt. Algæ autem, vt salsa exiccandi vim habent. Ergo non idem foliis accidit arbori adhærentibus, & conditis modo quo dictum est.

[illegible]

Et in pane igitur humor à sale consumitur, extraque afflatur: quocirca panes pridie facti leuiores, quàm calidi sunt, utpote frigidiores: contrà his, qui sale vacant, humor largior insidens efficit grauiores. 6 Cur panes frigidi humectati, si inuicem tangant, non cohæreant, calidi cohæreant? An quòd frigidi lentorem suum cum vapore vni emiserunt, quo exacto conglutinari non amplius queunt: humor enim, quo madeére, rigidus est. Calidi contrà, lentoris aliquid continent: ex quo fit, vt cum madefactis vapor emigrat, calor ob suam tenuitatem remittetur, & euanescat. Glutinosum autem illud cũ calore egrediens, seque cum humore permiscens, facit vt inter se panes cohæreant. 7 Cur farinæ triticeæ primum, ordaceæ vltimum candidius prodeat? An quòd ordeũ vt rigidius, promptius obfrangi, diffundique aptum est, quod maxime fit cum diu contunditur. Triticum mollius, atque ob eam rem parte exteriore leuiter diducta, interior quæ candidior est expressa primum contunditur: est autem in vtrisque candidius, quod interius est. 8 Cur massa ordeacea, quò plenius tractetur, teraturque eo minus aluum subducere læuigareque potest, triticea cõtra, quo plenius eo magis? An quòd triticea maiorem in modum contrita minuitur: lentum etenim quodque africi ita solet: tum ignis humorem panis vndique eximit, itaque rigidiusculũ humore sublato relinquit. Denique quanto plenius contrectatur, & teritur, tãto frigidior redditur: partes enim singulas deminui adeò agitatas, extenuarique necesse est. Rigidius autem omne, conc- qui facilius potest. Ordeacea contrà quo amplius pressitur, & teritur, eo lentior, & tenacior humore imbibito euadit. Tenax autem omne, ac lentum diuidi sane haud facile potest: quia quidem diuidẽdi facultate sit, vt ægre concoquatur: quod enim concoctionem recepturum est, digeri in minima debet. 9 Cur massa ordei contrita minor, tritici amplior reddi non potest? An quòd ordei farina massata, contritaque compescitur, atque considet, scilicet glutinamento honoris, quia rara, & crassiuscula est: triticea quoniam spissa admodum est, colleuatur, atque extollitur. Spissa etenim omnia subacta, pertritaque incalescunt, & incalescendo inflantur, ac extolluntur, quomodo etiam caro perfricata extollitur. 10 Sed cur massa triticea in igne amplior, quàm ordeacea, redditur?

A καὶ ἐν τῷ ἄρτῳ οὖν ἀναλίσκεται τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τοῦ ἁλός, καὶ διαπνεῖ ἔξω. διὸ δὴ καὶ ἕωλοι ἄρτοι κουφότεροί εἰσι τῶν θερμῶν, ψυχρότεροι ὄντες. ἐν δὲ τοῖς μὴ ἡλισμένοις, τοῦτο τὸ ὑγρὸν πλεῖον ἐνυπάρχον, βαρυτέρους αὐτοὺς ποιεῖ. ϛ Διὰ τί οἱ μὲν ψυχροὶ ἄρτοι ἀναβραχέντες, εἰ ἅπτονται ἀλλήλων, οὐ συνέχονται, οἱ δὲ θερμοί; ἢ ὅτι οἱ μὲν B ψυχροὶ, μετὰ τῆς ἀτμίδος ἀφιᾶσι τὸ ἐν αὐτοῖς γλίσχρον ὑγρὸν· οὗ ἐξελθόντος, οὐ κολλῶνται; τὸ γὰρ ὕδωρ ᾧ βρέχονται, ψαθυρόν ἐστιν. οἱ δὲ θερμοὶ, ἔχουσί τινα γλισχρότητα. ὅταν [μὲν] οὖν βραχῶσιν, αὐτοὶ ἡ ἀτμὶς ἔξεισι, τὸ μὲν θερμὸν, διαπνεῖ, διὰ λεπτότητα· τὸ δὲ κολλῶδες, συνεξιὸν αὐτῷ, καὶ μιγνύμενον τῷ ὑγρῷ, συγκόλλησιν ποιεῖ ἐν C αὐτοῖς. ζ Διὰ τί τῶν ἀλφίτων τὰ πρῶτα λευκότερά ἐστι, τῶν δὲ ἀλεύρων τὰ τελευταῖα; ἢ ὅτι τὸ μὲν ἄλφιτον, κραυρότερον, εὔθραυστόν ἐστι, ὃ μάλιστα πάσχει πλεῖστον χρόνον κοπτόμενον· τὸ δὲ μαλακὸν καὶ λεπτὸν ἄλευρον, ὃ ἐστιν ἐντὸς τοῦ πυροῦ, ἐκθλίβεται [καὶ κόπτεται] πρῶτον. λευκότατον δὲ ἐστιν ἐν ἀμφοτέροις τὸ ἐντός. η Διὰ τί ἡ μὲν μᾶζα, ὅσῳ ἂν μᾶλλον D τριφθῇ, δυσδιαχωρητικωτέρα γίνεται· ὁ δὲ ἄρτος, εὐδιαχωρητικώτερος; ἢ διὰ τὸ τρίβεσθαι σφόδρα τὸ σταῖς, μικρότερον γίνεται· τὸ δὲ γλίσχρον, τοιοῦτόν ἐστι; ὑπὸ δὲ τοῦ πυρὸς, τούτου ἐξῃρημένου, τὸ ὑγρὸν τοῦ ἄρτου, ὥστε ψαθυρώτερον γίνεται τοῦ ὑγροῦ ἐξαιρεθέντος, ὅσῳ ἂν μᾶλλον τριφθῇ, διὰ τὸ ἐν τῷ πολλῷ μικρομερέστερον γεγενῆσθαι· E τὸ δὲ ψαθυρὸν, διαχωρητικόν ἐστιν. ἡ δὲ μᾶζα, ὅσῳ ἂν μᾶλλον τριφθῇ, γλισχροτέρα γίνεται τοῦ ὑγροῦ μεμιγμένου· τὸ δὲ γλίσχρον, οὐ διαιρεῖται, τὰ δὲ τοιαῦτα, δύσπεπτά ἐστι· δεῖ γὰρ τὸ πεττόμενον διαιρεθῆναι εἰς μικρά. θ Διὰ τί ἡ μὲν μᾶζα τριβομένη, ἐλάττων γίνεται· τὸ δὲ σταῖς, μεῖζον; ἢ ὅτι τὸ μὲν ἄλφιτον βραχὲν καὶ τριβόμενον, συνιζάνει τῇ τοῦ ὑγροῦ κολλήσει, F διὰ τὸ ἀραιὸν εἶναι καὶ χονδρίτην· τὸ δὲ ἄλευρον, μετεωρίζεται, διὰ τὸ πυκνὸν σφόδρα εἶναι; τὰ γὰρ πυκνὰ, τριβόμενα, θερμαίνεται· θερμαινόμενα δὲ καὶ πνευματούμενα, μετεωρίζεται, καθάπερ [καὶ] ἡ σάρξ. ι Διὰ τί δὲ πυρούμενον τὸ σταῖς, μεῖζον γίνεται ἢ ἡ μᾶζα;

ὅτι ἔτι ἔχει ὑγρὸν [οὐ] συγκεκριμένον· ὥστε ἐξιέναι θερμαινόμενον διὰ τὴν τρίψιν· ἐξ οὗ θερμαινομένου, πνεῦμα γίνεται· ἐκ δὲ τοῦ πλείονος ὑγροῦ, ἀνάγκη γίνεσθαι πλεῖον πνεῦμα. ια. Διὰ τί τῷ μέλιτι κολλητικωτέρῳ ὄντι ἢ τῷ ὕδατι, τὸ τῷ μελικράτῳ συμφυραθὲν ἄλευρον, ψαθυρώτερον γίνεται ὅταν ἑψηθῇ, ἢ τὸ τῷ ὕδατι; ἢ διότι τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ πυρὸς πήγνυται καὶ συνίσταται, τὸ ὕδωρ· τὸ δὲ μέλι, συνίσταται μέν, ἀλλ' ὑπὸ ξηρότητος· διὸ μᾶλλον ψαθυρὸν ποιεῖ. τὸ γὰρ ψαθυρὸν, διὰ ξηρότητα γίνεται. ιβ. Διὰ τί οἱ δίπυροι ἄρτοι ψυχθέντες, οὐ γίνονται σκληροί; ἢ ὅτι ἔχει τινὰ ἐν αὐτῷ ὁ πυρὸς γλυκὺν καὶ γλίσχρον χυμόν, ὃς δηλοῖ αὐτοῦ τὸ ὥσπερ ψυχήν· σημεῖον δέ· ξηραινόμενος γὰρ, ὅλος κενοῦται· τούτου δέ, ἐὰν φύηται, ὁ χυμὸς [illegible]

A An quòd humorem triticea continet indiscretum, qui cum calefactus egredi nequeat scilicet ex pertritionis compressu, mox spiritus de eo concalfacto humore nascitur: largior autem humor largiorem pariat spiritum, necesse est. 11 Quam ob causam cùm mel tenacius, quam aqua sit, farina mulso subacta rigidior redditur, vbi decocta est, quàm aqua subacta? An quòd aqua feruore ignis cogitur, atque consistit: mel contrahit quidem, sed non B siue assicatione: itaque rem facit rigidiorem: causa namque rigoris in siccitate est.

12 Cur biscotus panis refrigeratus minus duritiem præ se ferat? An quòd triticum dulcem quendã, ac lẽtũ succum in se continet, qui veluti anima eius est: indicium quòd cum siccet, omnino exinanitur: cum autẽ vaporis aliquid sentit, mox erumpit, & coalescit. Ergo cùm humor hic in farina quoque tritici insit, maximeque C in ea quę purissima est efficitur, vt in massa ipsa farina conspersa idem feruescat: argumentum, quòd decocta in pultem redditur lentior. Vbi igitur panis primo igni commissus est, portio rigidi, & leuis, cum humore euaporatur, & quantum in farina furfureum maxime est, totum deuritur: mox plane educto cum denuò massa reteratur pressaturque pars farinæ tenuissima, & humoris lentissima, quæ sola supersunt, miscentur amplius sibi, tum qui tales D amplius coalescunt tumque propter ignitionem: fit enim mistura eorum tincturæ consimilis, ita vt massa post tota similis farinæ illi elixæ efficiatur, quippe quę pertrita iã prima, relictaque parte farinæ tenuissimã, & humoris lentissima glutinosa & reficcabilis redditur, vbi igneẽ præsentit nam & disiungi facile quod lentũ est, nequit, & humorẽ nullũ per sepium emittit quod spissum est. Hac igitur eadem re paE nis quoque bicoctus ob causas prædictas efficitur, itaque minus durescit, cum semper inter se humiditatem cõtineat. 13 Cur nonnullis de genere cibi, tum humidi tũ sicci, multi temporis sine fastidio vti possimus; vt cibo quem triticea, ex farina, ordeaceave conficimus & vinis austeris & aqua, aliis verò quamuis suauioribus, non tamen sine fastidio toties vti possimus? An quòd eorum, quæ in cibo assumimus, alia validius alunt, suntque ad mundandum F aptiora: itaque vel vbi cibo priore consumpto vacui sumus, inest præterea facultas multa in corpore, quæ ad priorem corporis confectionem decocta est,

[illegible] ἐν ἑκάστῳ ἐν τῷ σώματι πολλὴ δύναμις. ὡς μὲν ποιεῖ τὴν περὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ σώματος

32 Quam ob causam cucumeres, cognomento pepones, optimi palustribus planis, id est humidis, fieri soleant, vt apud Orchomenum, & in Ægypto: aquarum etenim vberem terram esse Ægyptum putamus. Cur ergo cucumeres, qui humidi sunt, & ob id hortenses, ac rigui minimè laudati, locis palustribus, quæ madida sunt, egregie fiant? Vtrum quod ob terræ duritiam altius coguntur descendere. Solum namq. limosum, ac planũ maximè indurescit: qui autẽ altius innituntur, meliores euadunt. An quòd terram siccam esse oportet, quoniam cucumeres natura humidi sunt: ita n. sequetur, vt per retractum in mediũ veniant. Palustris verò si plana, altáque sit, alimentum nec exiguum præbet propter soli altitudinem locumque ipsum: neque nimiũ, quoniam solum resiccari necesse est. 33 Quam ob causam ruta, & nonnulla pigmenta odora sudorum faciãt fœditatẽ? An quorum in odore grauitas est, atque acritudo ea cum excrementis mista humoribus deprauare odores possunt. 34 Qua de causa rutam fascinationis remedium esse aiunt? An propterea quia tum effascinari se credunt cum aut voraciter edunt, aut incõmoditatũ aliquarum tenentur suspicione, aut cibũ habent suspectum, quem capiunt: itaque cum de mensa eadem, qui priuatè sibi assumunt, participem intuentem quempiam faciũt, astantibusque cùm impertiant, ne me fascines: ergo cibum cum perturbatione sument, nec quid biberit, aut edent sine turbatione, & flatu qui vnà hauriatur, & ingeratur. Quamobrem flatu ipso vel cum extrudendus effertur, cibus quoque vnà elatus eiicitur, vel cùm interclusus per humorem tenetur, tormina mouentur, & cruciatus igitur ruta præcibata vi sua & potestate calfactoria, vas, quod recipit cibos, laxat, & reliquum corpus itidem afficit: ex quo fit vt flatus ille interclusus, transmitti, atque secedere possit. 35 Quænam causa sit, vt origanus multo iniecta vinum dulce efficiat? duas enim in amphoram iniecisse heminas satis est. An quòd tollit, quantum in musto est, aquabundum, & feculentum in sua siccitate in seipsa recipiens, quibus scilicet saporem confici austerum censemus: argumento, quòd vina si quid aquæ habeant sibi illaterq. minùs mollia redduntur: atque & si diutius stare in fæce sinantur, inde fiet: & enim vinum dulce meliatur, vuæ multũ tẽporis Soli exponimus, vt Sol quantum sit dilutum auferat, & reliquum decoquat: hoc autem idem facere vel origanus potest,

λβ Διὰ τί οἱ σικυοὶ [illegible] … [illegible]

quippe

ξηρὰ γὰρ καὶ θερμά. ὥστε οὐκέτι διαμένει. Διὰ τί αἱ μέλαιναι μυρρίναι πυκνοφυλλότεραί εἰσι τῶν λευκῶν μυρρινῶν; ἢ ὅτι ἀγριώτεραι τὸ γένος; σημεῖον δέ, ὅτι γίνονται ἐν τοῖς ἀγροῖς, καὶ ἥκιστα μεταβάλλουσιν ὑπὸ τῆς θεραπείας. τὰ δὲ ὑγρὰ πάντα πυκνοφυλλότερα. διὰ γὰρ τὸ ἧττον πέττειν τὸν καρπόν, εἰς τὰ φύλλα ἡ τροφὴ τρέπεται.

Ὅσα περὶ ἄλφιτα καὶ μάζαν καὶ τὰ [illegible] ὅμοια. κα.

ΔΙὰ τί ἡ πτισάνη καὶ τὸ ἄλευρον [illegible] λευκότερον γίνεται [illegible] τὸ ἔλαιον [illegible]; ἢ ὅτι [illegible] μιγνύμενον τοῦ ὑγροῦ ἀφρίζειν; τοῦτο δὲ ἡ λευκότης. ἡ δὲ μίξις [illegible] κινεῖσθαι. μίγνυται δὲ μᾶλλον τοῖς σωματικοῖς ἐν δὲ τοῖς ἑψήμασι τοῦτο συμβαίνει. διὸ καὶ λευκότερα γίνεται.

β Διὰ τί ὁ ἐκ τοῦ πυροῦ ἄρτος [illegible] τοῖς σώμασι, καὶ μᾶλλον τρόφιμος ἢ ὁ ἐκ τῶν κριθῶν; ἢ διότι μετρίαν ἔχει γλισχρότητα; δεῖ δὲ τὴν τροφὴν ἔχειν τοῦτο· προσφύεσθαι γὰρ δεῖ καὶ προσκολλᾶσθαι τοῖς σώμασιν· [illegible] γλίσχρον [illegible] ψαθυρώτερον· διὸ [illegible] σφόδρα μαζαν. [illegible] [illegible] ἀνείμαν. γ Διὰ τί τῶν μὲν ἀλεύρων, τὰ πρῶτα, τῶν δὲ ἀλφίτων, τὰ τελευταῖα λαμπρότερα; διότι τὸ μὲν [illegible], τὸ δὲ μαλακόν, [illegible] λαμπρότερον δὲ ἐν ἀμφοτέροις τὸ ἐντός. δ Διὰ τί οἱ ἄρτοι λευκότεροι φαίνονται, ψυχροὶ ὄντες, ἢ θερμοί; [illegible] καὶ τὸ ἔλαιον λευκότερον τὸ [illegible] τοῦ παλαιοῦ; αἴτιον γὰρ τῆς μελανίας τὸ ὕδωρ. τοῦτο δὲ ἐν ἀμφοτέροις: [illegible] χρονιζομένοις δέ, διὰ τί ἐξατμίζειν, [illegible]. ἐξατμίζει δὲ τὸ μὲν ἔλαιον, ὁ χρόνος, [illegible] τῶν ἄρτων ψυχομένων τὸ θερμὸν ἐξιέν, ψυχρῶν μὲν ὄντων, ἐξεληλυθός· ἐν δὲ θερμοῖς ὄντι, ἔτι ἔνεστιν. ε Διὰ τί οἱ ἄναλοι ἄρτοι πλεῖστα σταθμὸν ἔχουσι τῶν ἁλισμένων, τῶν ἄλλων [illegible] ἐχόντων; εἰκὸς δὲ ἦν τοὐναντίον· οἱ γὰρ ἅλες [illegible], καὶ βαρύτεροι τοῦ ὕδατός εἰσιν. ἢ ὅτι ξηραίνουσιν οἱ ἅλες; διὸ καὶ σώζεται ἄσηπτα τὰ ταριχευόμενα, [illegible] γὰρ καὶ ξηραίνεται τὸ ὑγρὸν [illegible]; ὃ σήπεται ὑπὸ τοῦ θερμοῦ.

A quippe quæ sit sicca & calida. 26 Cur nigræ myrti fronde sunt frequentiore quàm albæ? An quòd nigræ generis sunt syluestrioris. Cuius indicium, quòd locis rusticis istæ proueniunt, miniméque eo cultu mutantur: humida autem omnia fronde crebriore conduntur. Quòd enim minus suos fructus decoquere possunt, idcirco ad frondem alimentum se vertit.

B *Earum quæ ad farinam, & massam, cæteráque id genus pertinent, Sectio vicesima prima, cuius quæstiones 26*

CVr ptisana farina triticea oleo instillato reddi possint candidiora, cùm rursum oleum sit? An quòd spumare solet, dum cum humore miscetur, quod non nisi albescere est. Mistio verò versatu, agitatúque fit, & cum corpulentis humor consistere melius potest: quod sane in iis accidit, quæ aqua decoquit, atque ita candidiora efficiuntur.

C 2 Cur cibus triticeus maximè corporibus nostris competentior, atque vescentior est, quàm ordeaceus? An quòd hic mediocrem habet lentitiam, quam cibus habeat: oportet quippe qui adhærere, conglutinaríque corpori debeat, quæ res non nisi lentore effici potest. Ordeum verò rigidius est: itaque massa eius longe pertenta validius atte quàm parum attrectata. 3 Cur farinæ triticeæ primum, ordeaceæ vltimum candidius est? An alterum vt durius circumfrangitur, idque agitur, cùm plurimum temporis molitur: alterum vt mollius atque tenuius quam primùm exprimitur, candidius autem in vtrisque quod interius est. 4 Cur panes frigidi albiores cernuntur quàm calidi? An eadem quodammodo causa est, cur inueteratum quoque oleum candidius sit, quàm recens: causa nanque nigroris humor est: hic autem in hisce vtrisque, vt recentibus, vberius continetur, sic tempore prouectis parcius in superficie residet, propter euaporationem. Euaporatur prorsus oleum vel tempore, vel Sole: panis autem, calore inde egrediente per refrigerationem: humor itaque frigidis iam euanuit, calidis adhuc inest. 5 Cur panes non saliti plus ponderent quàm saliti, modò cætera omnia pari habeantur mensura? Contrarium nanque verisimilius dixeris, cùm sal addicitur, & grauior sit, quàm aqua. An quia sal exiccare potest, ex quo incorrupta seruantur quæ confecta sale reponimus. Absumitur enim a sale, resiccatúrque humor, qui ex calore putrescit:

32 Quam ob causam cucumeres, cognomento pepones, optimi palustribus planis, id est humidis, fieri solent, vt apud Orchomenum, & in Ægypto: aquarum etenim vberem terram esse Ægyptum putamus. Cur ergo cucumeres, qui humidi sunt, & ob id hortenses, ac rigui minimè laudati, locis palustribus, quæ madida sunt, egregiè fiant? Vtrum quòd ob terræ duritiam altius coguntur descendere. Solum nanq. limosum, ac planū maximè indurescit: qui autē altius inseruntur, meliores euadunt. An quòd terram siccam esse oportet, quoniam cucumeres natura humidi sunt, ita n. sequetur, vt per retractum in mediū veniant. Palustris verò si plana, altaque sit, alimentum nec exiguum præbet propter soli altitudinem locumque ipsum: neque nimiū, quoniam solūm resiccari necesse est. 33 Quam ob causam ruta, & nonnulla pigmenta odora sudorum faciāt fœditatē? An quorum in odore grauitas est, atque acritudo ea cum excremētitiis mista humoribus deprauare odores possunt. 34 Quadecausa rutam fascinationis remedium esse aiunt? An propterea quia tum effascinari se credunt cum aut voraciter edunt, aut incōmoditatū aliquarum tenentur suspicione, aut cibū habent suspectum, quem capiunt: itaque cūm de mensa eadem, qui priuatè sibi assumunt, participem intuentem quempiam faciūt, astantique cūm impertiant, ne me fascines: ergo cibum cum perturbatione sument, nec quid bibent, aut edent sine turbatione, & flatu, qui vnà hauriatur, & ingeratur. Quamobrem flatu ipso vel cūm extrudendus effertur, cibus quoque vnà elatus eiicitur, vel cūm interclusus per humorem tenetur, tormina mouentur, & cruciatus: igitur ruta præcalida vi sua & potestate calfactoria, vas, quod recipit cibos, laxat, & reliquum corpus itidem afficit: ex quo fit vt flatus ille interclusus, transmitti, atque secedere possit. 35 Quænam causa sit, vt origanus musto iniecta vinum dulce efficiat? duas enim in amphoram iniecisse heminas satis est. An quòd tollit, quantum in musto est, aquabundum, & fæculentum in sua siccitate in seipsa recipiens, quibus scilicet saporem confici austerum censemus: argumento, quòd vina si quid aquæ habeant sibi illatum, nimis mollia redduntur: atque & si diutius stare in fæce sinantur, idē fiet: & cum vinū dulce molimur, vuas multū tēporis Soli exponimus, vt Sol quantum sit aquosum auferat, & reliquum decoquat: hoc autem idem facere vel origanus potest,

A λβ Διὰ τί οἱ σίκυοι πέπονες ἄριστοι γίνονται ἐν τοῖς ἑλώδεσι πεδίοις, ὥσπερ εὐύγροις, οἷον περὶ Ὀρχομενὸν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ; δοκεῖ δ' ἔνυδρος αὐτοῖς ἡ χώρα εἶναι. ἔστι δὲ τὰ ἑλώδη ἔνυδρα· οἱ δὲ σίκυοι αὐτοὶ ὑγρότεροι· διὸ καὶ οἱ κηπαῖοι φαυλότεροι. πότερον ὅτι εἰς βάθος διὰ σκληρότητα τῆς γῆς ἀναγκάζονται φυτευθῆναι; ἡ γὰρ πηλώδης καὶ πεδιὰς μάλιστα γίνεται σκληρά· οἱ δὲ εἰς βάθος B φυτευθέντες, βελτίους. ἢ διότι ξηρὰν δεῖ εἶναι τὴν γῆν, διὰ τὸ αὐτοὺς εἶναι ὑγρούς· ἀντισπῶνται γὰρ εἰς τὸ μέσον, ὅτι μᾶλλον ἔξω. ἡ δὲ ἑλώδης τροφὴν βαθεῖα δὲ, τροφὴν ἔχει, καὶ διὰ τὸ βάθος τῆς γῆς, καὶ διὰ τὸ πῖον. καὶ οὐχ ὑπερβάλλουσαν, διὰ τὸ ξηραίνεσθαι τὴν γῆν ταχέως. λγ Διὰ τί τὸ πήγανον δυσώδεις τοὺς ἱδρῶτας ποιεῖ, καὶ ὅλως τὰ μύρα; ἢ ὅτι ὅσα C ἐν τῇ ὀσμῇ βαρύτητα ἔχει καὶ δριμύτητα, ταῦτα κεραννύμενα ταῖς περιττωματικαῖς ὑγρότησι, κακώδεις ποιεῖ τὰς ὀσμάς; λδ Διὰ τί τὸ πήγανον βασκανίας φασὶ φάρμακον εἶναι; ἢ διότι βασκαίνεσθαι δοκοῦσι λάβρως ἐσθίοντες, ἢ ὑποψιαζόμενοί τινας δυσχερείας, καὶ ὅτι τὰ προσφερόμενα ὕποπτα λέγοντες; θιλίζονται γοῦν, ὅταν ἢ αὐτοῖς παρατιθῶσιν ἰδίᾳ τι προσφέρεσθαι μεταδιδόντες, D ἵνα μὴ βασκαίνῃ μετέχοντες. οὕτω μετὰ ταραχῆς τὰ βρώματα προσοίσονται, καὶ τὸ δεόμενον ὑγρόν, ἢ σιτίον, ὧν ἄνω καταλαμβανομένων, ἢ ἀπολαυομένων μετεωριζόμενα τὰ σιτία, ποιοῦσι[ν] τὰ πνεύματα ὑπὸ τῆς ὑγρᾶς, καὶ πόνους καὶ στρόφους παρέχει. τὸ πήγανον οὖν συνεθέν, θερμαντικὸν ὂν τῇ φύσει, ἀραιοῖ τὸ δεχόμενον ἀγγεῖον τὰ σι- E τία καὶ τὸ ἄλλο σῶμα. διὸ ἐξιέναι τὸ ἐγκαταλαμβανόμενον πνεῦμα συμβαίνει. λε Διὰ τί ὀρίγανος ἐμβαλλόμενον τῷ γλεύκει, γλυκὺν ποιεῖ τὸν οἶνον; ἐμβάλλονται δὲ δύο κοτύλαι εἰς τὸν ἀμφορέα. ἢ ὅτι ἐξαίρει, δι' ὧν ἡ αὐστηρότης γίνεται, τὸ ὑδαρὲς καὶ τὸ τρυγῶδες εἰσδεχομένη εἰς αὑτήν; σημεῖον δὲ ὅτι ἐκ τούτων τὸ αὐστηρόν· οἱ γὰρ οἶνοι ἧττον μαλα- F κοί, ἐὰν ὕδωρ παραχυθῇ, καὶ ἐὰν ἐν τῇ τρυγὶ πλείω χρόνον ἐάσῃ τις. καὶ ὅταν ποιεῖν δέῃ οἶνον γλυκύν, ἐκτιθέασι πολὺν χρόνον, καὶ ὁ ἥλιος ἐξατμίζει τὸ ὑδατῶδες, καὶ τὸ λοιπὸν συνέψεται. ταὐτὸ δὲ τοῦτο ποιεῖ καὶ ὁ ὀρίγανος.

quippe

[illegible]

Ὅσα περὶ ἄλφιτα καὶ μάζαν, καὶ τὰ ὁμοιότροπα.

Διὰ τί [illegible]

A quippe quæ sit sicca & calida. 26 Cur nigræ myrti fronde sunt frequentiore quam albæ? An quòd nigræ generis sunt syluestrioris. Cuius indicium, quòd locis rusticis istæ proueniunt, miniméque ex cultu mutantur: humida autem omnia fronde crebriore conduntur. Quòd enim minus suos fructus decoquere possunt, idcirco ad frondem alimentum se vertit.

B *Eorum quæ ad farinam, & massam, cæteráque id genus pertinent, Sectio vicesima prima, cuius quæstiones 26.*

CVr ptisana farina triticea oleo instillato reddi possint candidiora, cum rursum oleum sit? An quòd spumare solet, dum cum humore miscetur, quod non nisi albescere est. Mistio verò versatu, agitatuque fit, & cum corpulentis humor committi melius potest: quod sane in iis accidit quæ aqua decoquit, atque ita candidiora efficiuntur.

C 2 Cur cibus triticeus maximè corporibus nostris congestentior, atque vescentior est, quam ordeaceus? An quòd hic mediocrem habet lentitiam, quam cibus habeat: oportet quippe qui adhærere, conglutinarique corpori debeat, quæ res non nisi lentore effici potest. Ordeum verò rigidius est: itaque massa eius longè pertrita validius ante quàm parum attrectata. 3 Cur farinæ

D triticeæ primum, ordeaceæ vltimum candidius est? An alterum vt durius circunfrangitur, idque agitur, cùm plurimum temporis molitur: alterum vt mollius atque tenuius quàm primùm exprimitur, candidius autem in vtrisque quod interius est. 4 Cur panes frigidi albiores cernuntur quàm calidi? An eadem quodammodo causa est, cur inueteratum quoque oleum candidius fit, quam recens: causa nanque nigroris humor est: hic au-

E tem in hisce vtrisque, vt recentibus, vberius continetur, sic tempore prouectis parcius in superficie residet, propter euaporationem. Euaporatur prorsus oleum vel tempore, vel Sole: panis autem, calore inde egrediente per refrigerationem: humor itaque frigidis iam euanuit, calidis adhuc inest. 5 Cur panes non saliti plus ponderent quàm saliti, modò cætera omnia pari habeantur mensura? Contrarium

F nanque verisimilius dixeris, cùm sal adiciatur, & grauior sit, quàm aqua. An quia sal exiccare potest, ex quo incorrupta seruantur quæ confecta sale reponimus. Absumitur enim à sale, resiccaturque humor, qui ex causa putrescit

32 Quam ob causam cucumeres, cognomento pepones, optimi palustribus planis, id est humidis, fieri solent, vt apud Orchomenum, & in Ægypto: aquarum etenim vberem terram esse Ægyptum putamus. Cur ergo cucumeres, qui humidi sunt, & ob id hortenses, ac rigui minimè laudati, locis palustribus, quæ madida sunt, egregiè fiant? Vtrum quòd ob terræ duritiam altius coguntur descendere. Solum namq. limosum, ac planũ maximè indurescit qui autẽ altius innituntur, meliores euadunt. An quòd terram siccam esse oportet, quoniam cucumeres natura humidi sunt, ita n. sequetur, vt per retractum in mediũ veniant. Palustris verò si plana, altáque sit, alimentum nec exiguum præbet propter soli altitudinem locumque ipsum: neque nimiũ, quoniam solũm resiccari necesse est. 33 Quam ob causam ruta, & nonnulla pigmenta odora sudorum faciãt fœditatẽ? An quorum in odore grauitas est, atque acritudo ea cum excremẽtitiis mista humoribus deprauare odores possint. 34 Qua de causa rutam fascinationis remedium esse aiunt? An propterea quia tum effascinari se credunt cum aut voraciter edunt, aut incõmoditatũ aliquarum tenentur suspicione, aut cibũ habent suspectum, quem capiunt: itaque cum de mensa eadem, qui priuatè sibi assumunt, participem intuentem quempiam faciũt, astantéque cùm impertiant, ne me fascines: ergo cibum cum perturbatione sument, nec quid bibent, aut edent sine turbatione, & flatu, qui vnà hauriatur, & ingeratur. Quamobrem flatu ipso vel cùm extrudendus effertur, cibus quoque vnà elatus eiicitur, vel cùm interclusus per humorem tenetur, tormina mouentur, & cruciatus igitur ruta prædita vi sua & potestate calfactoria, vas, quod recipit cibos, claxat, & reliquum corpus itidem afficit: ex quo fit vt flatus ille interclusus, transmitti, atque secedere possit. 35 Quænam causa sit, vt origanus multo iniecta vinum dulce efficiat? duas enim in amphoram iniecisse heminas satis est. An quòd tollit, quantum in multo est, aquabundum, & fæculentum in sua siccitate in seipsa recipiens, quibus scilicet saporem confici austerum censemus: argumento, quòd vina si quid aquæ habeant sibi illa temporis minus mollia redduntur: atque & si diutius stare in fæce sinantur, idẽ fiet: & cum vinũ dulce molimur, vuas multũ tẽporis Soli exponimus vt Sol quantum sit diuturnum auferat, & reliquum decoquat hoc autem idem facere vel origanus potest,

quippe

λβ Διὰ τί οἱ σίκυοι πέπονες ἄριστοι γίνονται, ἐν τοῖς ἑλώδεσι πεδίοις, ὥσπερ ἐν [illegible] περὶ Ὀρχομενὸν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ; δοκεῖ δ' ἔνυδρος αὕτη ἡ χώρα εἶναι. ἔστι δὲ τὰ ἑλώδη [illegible] οἱ δὲ σίκυοι [illegible] ὑγρὸν [illegible] διὸ καὶ [illegible] φαίνεσθαι [illegible] βάθος διὰ σκληρότητα τῆς γῆς [illegible] φυτευθῆναι· ἡ γὰρ πηλώδης καὶ πεδιάς μάλιστα γίνεται σκληρά. οἱ δὲ εἰς βάθος φυτευθέντες, βελτίους. ἢ διότι ξηρὰν δεῖ εἶναι τὴν γῆν, διὰ τὸ αὐτοὺς εἶναι ὑγρούς [illegible] γὰρ [illegible] ὅτι μέσοι ἔξω. ἡ δὲ ἑλώδης [illegible], βαθεῖα δὲ, [illegible] ἔχει, καὶ διὰ τὸ βάθος τῆς γῆς, καὶ διὰ τὸν τόπον. καὶ οὐχ [illegible], διὰ τὸ ξηραίνεσθαι τὴν γῆν [illegible]. λγ Διὰ τί τὸ πήγανον [illegible] ἰδρῶτας ποιεῖ, ἐν τῇ ὀσμῇ βαρύτης ἐστὶ καὶ δριμύτης, ταῦτα [illegible] τοῖς [illegible] ἀχεῖται, κακώδεις [illegible] τὴν ὀσμήν; λδ Διὰ τί τὸ πήγανον βασκανίας φασὶ φάρμακον εἶναι; ἢ διότι βασκαίνεσθαι δοκοῦσιν [illegible] ἐσθίοντες, ἢ [illegible] διαχωρεῖ, καὶ ὅταν τὰ [illegible] ἰσχυρά· [illegible] ὅταν δ' ἐν τοῖς [illegible] μεταδιδόντες, ἵνα μὴ βασκαίνῃ μέ, [illegible] τῶν βρωμάτων [illegible], τὸ [illegible], ὑπ' αὐτῶν καταλαμβανόμενον, ἢ [illegible] τὰ σιτία, [illegible] [ᾗ] [illegible] ὑπὸ τῆς ὑγρᾶς, καὶ πόνους καὶ στρόφους παρέχει. τὸ πήγανον [illegible], [illegible] ἐν τῇ φύσει, [illegible] τὸ δεχόμενον ἀγγεῖον τὰ σιτία καὶ τὸ [illegible]. [illegible] τὸ [illegible] τὸ σῶμα συμβαίνει. λε Διὰ τί ὀρίγανος ἐμβαλλόμενον τοῖς γλεύκεσι, γλυκὺν ποιεῖ τὸν οἶνον; ἐμβάλλεται δὲ δύο κοτύλαι εἰς τὸν ἀμφορέα. ἢ ὅτι ἐξαίρει, δι' ὧν ὁ αὐστηρὸς γίνεται, τὸ ὑδατῶδες καὶ τὸ [illegible] εἰς δεχόμενον εἰς αὐτόν; σημεῖον δὲ ὅτι ἐκ τούτων τὸ αὐστηρόν· οἱ γὰρ οἶνοι ἧττον μαλακοί, ἐὰν ὕδωρ παραχυθῇ, καὶ ἐὰν ἐν τῇ τρυγὶ πλείω χρόνον ἐάσῃ τις.

ξηρὰ γὰρ καὶ θερμὰ, ὥστε οὐκ [illegible]. 26 Διὰ τί αἱ μέλαιναι μυρρίναι πυκνοφυλλότεραί εἰσι τῶν λευκῶν μυρρινῶν; ἢ ὅτι ἀγριώτεραι τὸ γένος; σημεῖον δὲ, ὅτι γίνονται ἐν τοῖς ἀγροῖς, καὶ ἥκιστα μεταβάλλουσι ὑπὸ τῆς ἐπιμελείας. τὰ δὲ ὑγρὰ πάντα πυκνοφυλλότερα. διὰ γὰρ τὸ μὴ δύνασθαι πέττειν τὸν καρπὸν, εἰς τὰ φύλλα ἡ τροφὴ τρέπεται.

Ὅσα περὶ ἄλφιτα καὶ μᾶζαν, καὶ τὰ ὁμοιότροπα.

ΔΙὰ τί ἡ πτισάνη καὶ τὰ ἄλφιτα ἐλαίῳ ἐπιχεομένῳ, λευκότερα γίνεται, καίτοι τὸ ἔλαιον πυρρόν; ἢ ὅτι πέφυκεν ἀφρίζειν μισγόμενον τῷ ὑγρῷ· τοῦτο δὲ ἡ λευκότης· ἡ δὲ μίξις ποιεῖ καὶ κίνησις. μίγνυται δὲ μᾶλλον τοῖς σωματώδεσιν· ἐν δὲ τοῖς ἑψομένοις τοῦτο συμβαίνει. διὸ καὶ λευκότερα ποιεῖ. 2 Διὰ τί ὁ ἐκ τοῦ πυροῦ ἄρτος μάλιστα συμφέρει τοῖς σώμασι, καὶ μᾶλλον τρόφιμος ἢ ὁ ἐκ τῶν κριθῶν; ἢ διότι μετρίαν ἔχει γλισχρότητα; δεῖ δὲ τὴν τροφὴν ἔχειν τοῦτο· προσφύεσθαι γὰρ δεῖ καὶ προσκολλᾶσθαι τῷ σώματι· οὗ αἴτιον τὸ γλίσχρον. ἡ δὲ κριθὴ ψαθυρωτέρα· διὸ καὶ τετριμμένη σφόδρα μᾶζα, [illegible] μετρίως [τις] τῆς [illegible]. 3 Διὰ τί τῶν μὲν ἀλεύρων, τὰ πρῶτα, τῶν δὲ ἀλφίτων, τὰ τελευταῖα λαμπρότερα; ἢ διότι τὸ μὲν, σκληρὸν ὄν, διαθραύεται· τὸ δὲ, μαλακὸν, ἐκθλίβεται; λαμπρότερον δὲ ἐν ἀμφοτέροις τὸ ἐντός. 4 Διὰ τί οἱ ἄρτοι λευκότεροι φαίνονται, ψυχροὶ ὄντες, ἢ θερμοί; ἢ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἥνπερ καὶ τὸ ἔλαιον λευκότερον τὸ παλαιὸν τοῦ προσφάτου; αἴτιον γὰρ τῆς μελανίας τὸ ὕδωρ. τοῦτο δὲ ἐν ἀμφοτέροις πλεῖον προσφάτοις οὖσι· χρονιζομένοις δὲ, διὰ τὸ ἐξατμίζειν, λείπεται ἔλαττον τὸ ἐπιπολῆς. ἐξατμίζει δὲ τοῦ μὲν ἐλαίου, ὁ χρόνος, ὁ ἥλιος· ἐκ δὲ τῶν ἄρτων ψυχομένων τὸ θερμὸν ἐξιόν, ψυχρῶν μὲν ὄντων, ἐξεληλυθὸς· ἐν δὲ θερμοῖς ὄν, ἔτι ἔνεστιν. 5 Διὰ τί οἱ ἄναλοι ἄρτοι πλείονα σταθμὸν ἔχουσι τῶν ἡλισμένων, τῶν ἄλλων ἐκ τῶν ἴσων συγκειμένων; εἰκὸς δὲ ἦν τοὐναντίον· οἱ γὰρ ἅλες προσγίνονται, καὶ βαρύτεροι τοῦ ὕδατός εἰσιν. ἢ ὅτι ξηραίνουσιν οἱ ἅλες; διὸ καὶ σώζεται ἄσηπτα τὰ τεταριχευμένα· ἀναλίσκεται γὰρ καὶ ξηραίνεται τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τῶν ἁλῶν, ὃ σήπεται ὑπὸ τοῦ θερμοῦ.

A quippe quæ sit sicca & calida. 26 Cur nigræ myrti fronde sunt frequentiore quam albæ? An quòd nigræ generis sunt sylvestrioris. Cuius indicium, quòd locis rusticis istæ proueniunt, miniméque ex cultu mutantur: humida autem omnia fronde crebriore conduntur. Quòd enim minus suos fructus decoquere possunt, ideo ad frondem alimentum se vertit.

B *Eorum quæ ad farinam, & mazam, cæteráque id genus pertinent, sectio vigesima prima, cuius quæstiones 25*

CVr ptisana farina triticea oleo instillato reddi possint candidiora, cum rursum oleum sit? An quòd spumare solet, dum cum humore miscetur, quod non nisi albescere est. Mistio verò versatu, agitatuque fit, & cum corpulentis humor commisceri melius potest: quod sane in iis accidit, quæ aqua decoquit, atque ita candidiora efficiuntur. C 2 Cur cibus triticeus maximè corporibus nostris congruentior, atque vescentior est, quam ordeaceus? An quòd hic mediocrem habet lentitiam, quam cibus habeat: oportet, quippe qui adhærere, conglutinarique corpori debeat, quæ res non nisi lentore effici potest. Ordeum verò rigidius est: itaque massa eius longè pertrita validius alit quàm parum attrectata. 3 Cur farinæ triticeæ primum, ordeaceæ vltimum D candidius est? An alterum vt durius circumfrangitur, idque agitur, cùm plurimum temporis molitur: alterum vt mollius atque tenuius quàm primùm exprimitur, candidius autem in vtrisque quod internius est. 4 Cur panes frigidi albiores cernuntur quàm calidi? An eadem quodammodo causa est, cur inueteratum quoque oleum candidius fit, quàm recens: causa nanque nigroris humor est: hic autem E in hisce vtrisque, vt recentibus, vberius continetur, sic tempore prouectis parcius in superficie residet, propter euaporationem. Euaporatur prorsus oleum vel tempore, vel Sole: panis autem, calore inde egrediente per refrigerationem: humor itaque frigidis iam euanuit, calidis adhuc inest. 5 Cur panes non salsi plus ponderent quàm salsi, modo cætera omnia pari habeantur mensura? Contrarium F nanque verisimilius dixeris, cùm sal adiiciatur, & grauior sit, quàm aqua. An quia sal exiccare potest, ex quo incorrupta seruantur quæ confecta sale reponimus. Absumitur enim a sale, resiccatúrque humor, qui ex calore putrescit.

32 Quam ob causam cucumeres, cognomento pepones, optimi palustribus planis, id est humidis, fieri soleant, vt apud Orchomenum, & in Ægypto: aquarum etenim vberem terram esse Ægyptum putamus. Cur ergo cucumeres, qui humidi sunt, & ob id hortenses, ac rigui minimè laudati, locis palustribus, quæ madida sunt, egregie fiant? Verum quòd ob terræ duritiam altius coguntur descendere. Solum namq. limosum, ac planũ maximè indurescit qui autẽ altius innituntur, meliores euadunt. An quòd terram siccam esse oportet, quoniam cucumeres natura humidi sunt, ita n. sequetur, vt per retractum in mediũ veniant. Palustris verò si plana, altáque sit, alimentum nec exiguum præbet propter soli altitudinem locumque ipsum: neque nimiũ, quoniam solùm resiccari necesse est. 33 Quam ob causam ruta, & nonnulla pigmenta odora sudorum faciãt fœditatẽ? An quorum in odore grauitas est, atque acritudo ea cum excremẽtitiis mista humoribus deprauare odores possint. 34 Quade causa rutam fascinationis remedium esse aiunt? An propterea quia tum effascinari se credunt cum aut voraciter edunt, aut incõmoditatẽ aliquarum tenentur suspicione, aut cibũ habent suspectum, quem capiunt: itaque cùm de mensa eadem, qui priuatè sibi assumunt, participem intuentem quempiam faciũt, astantíque cùm impertiant, ne me fascines: ergo cibum cum perturbatione sument, nec quid biberet, aut edent sine turbatione, & flatu, qui vnà hauriatur, & ingeratur. Quamobrem flatu ipso vel cum extrudendus effertur, cibus quoque vnà elatus eiicitur, vel cum interclusus per humorem tenetur, tormina mouentur, & cruciatus igitur ruta præclarata vi sua & potestate calfactoria, vas, quod recipit cibos, clauat, & reliquum corpus itidem afficit: ex quo fit vt flatus ille interclusus, transmitti, atque secedere possit. 35 Quænam causa sit, vt origanus musto iniecta vinum dulce efficiat? duas enim in amphoram iniecisse heminas satis est. An quòd tollit, quantum in musto est, aquabundum, & fæculentum in sua siccitate in seipsa recipiens, quibus scilicet saporem confici austerum censemus: argumento, quòd vina si quid aquæ habeant sibi sublatum, nimis mollia redduntur: atque & si diutius stare in fæce sinantur, inde fiet: & cum vinũ dulce molimur, vuas multo tẽporis Soli exponimus, vt Sol quantum sit diutum attrat, & reliquum dec quat hoc autem idem facere vel origanus potest,

λβ. Διὰ τί οἱ σίκυοι πέπονες ἄριστοι γίνονται ἐν τοῖς ἑλώδεσι πεδίοις, [illegible]

quippe

ξηρὰ γὰρ καὶ θερμὴ, ὥςε ἐλαίως διακεῖται. κϛ Διὰ τί αἱ μέλαιναι μυῤῥίναι πυκνοφυλλότεραι εἰσὶ τῶν λευκῶν μυῤῥινῶν; ἢ ὅτι ἀγριώτεραι τῷ γένει; σημεῖον δὲ, ὅτι γίνονται ἐν τοῖς ἀγροῖς, καὶ ἥκιστα μεταβάλλουσιν ἀπὸ τῆς ἐπιμελείας. τὰ δὲ ὑγρὰ πάντα πυκνοφυλλότερα. διὰ γὰρ τὸ ὀλίγον πέττειν τὸν καρπὸν, εἰς τὰ φύλλα ἡ τροφὴ τρέπεται.

Ὅσα περὶ ἄλφιτα καὶ μάζαν, καὶ τὰ ὅμοια. ΚΑ.

Διὰ τί ἡ πτισάνη καὶ τὰ ἄλφιτα ἐλαίου ἐπιχεομένου λευκότερα; ἐν δὲ χρόνῳ τὸ ἔλαιον πυῤῥόν; ἢ ὅτι πρῶτον μὲν μιγνύμενον τῷ ὑγρῷ ἀφρίζει; τοῦτο δὲ ἡ λευκότης. ἡ δὲ μῖξις πολλὴ καὶ κίνησις. μίγνυται δὲ μᾶλλον τοῖς σωματικοῖς. ἐν δὲ τῇ ἑψήσει τοῦτο συμβαίνει. διὸ καὶ λευκότερα γίνεται. β Διὰ τί ὁ ἐκ τοῦ πυροῦ ἄρτος μάλιστα σύμμετρος τοῖς σώμασι, καὶ μᾶλλον τρόφιμος ἢ ὁ ἐκ τῶν κριθῶν; ἢ διότι μετρίως ἔχει γλισχρότητος; δεῖ δὲ τὴν τροφὴν ἔχειν τοῦτο· προσφύεσθαι γὰρ δεῖ καὶ προσκολληθῆναι τῷ σώματι· οὗ αἴτιον τὸ γλίσχρον. ἡ δὲ κριθὴ ψαθυρωτέρα· διὸ καὶ τὰς τετριμμένας σφόδρα μάζας, ἰσχυροτέρας [εἶναι] τῶν ἀτρίπτων. γ Διὰ τί τῶν μὲν ἀλεύρων τὰ πρῶτα, τῶν δὲ ἀλφίτων τὰ τελευταῖα λαμπρότερα; ἢ διότι τὸ μὲν σκληρὸν, καταθραύεται· τὸ δὲ μαλακὸν, ἐκθλίβεται; λαμπρότερον δὲ ἐν ἀμφοτέροις τὸ ἐντός. δ Διὰ τί οἱ ἄρτοι λευκότεροι φαίνονται, ψυχροὶ ὄντες, ἢ θερμοί; ἢ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἥν τινα, καὶ τὸ ἔλαιον λευκότερον τὸ παλαιὸν τοῦ νέου; αἴτιον γὰρ τῆς μελανίας τὸ ὕδωρ. τοῦτο δὲ ἐν ἀμφοτέροις πλεῖον προσφάτοις οὖσι, χρονιζομένοις δὲ, διὰ τὸ ἐξατμίζειν, λείπεται ἔλαττον τὸ ἐπιπολῆς. ἐξατμίζει δὲ τὸ μὲν ἔλαιον, ὑπὸ χρόνου, ἢ ὑπὸ ἡλίου· ἐκ δὲ τῶν ἄρτων ψυχομένων τὸ θερμὸν ἐξιόν, ψυχρῶν μὲν ὄντων, ἐξελήλυθεν· ἐν δὲ θερμοῖς οὖσιν, ἔτι ἔνεστιν. ε Διὰ τί οἱ ἄναλοι ἄρτοι πλείονα σταθμὸν ἔχουσι τῶν ἡλισμένων, τῶν ἄλλων ἐξ ἴσου ὑπαρχόντων; εἰκὸς δὲ ἦν τοὐναντίον· οἱ γὰρ ἅλες προσελθόντες, καὶ βαρύτεροι τοῦ ὕδατός εἰσιν. ἢ ὅτι ξηραίνουσιν οἱ ἅλες; διὸ καὶ σώζονται ἄσηπτα τὰ ταριχευόμενα, ἀναλίσκεται γὰρ καὶ ξηραίνεται τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τῶν ἁλῶν, ὃ συντήκεται ὑπὸ τοῦ θερμοῦ.

A quippe quæ sit sicca & calida. 26 Cur nigræ myrti fronde sunt frequentiore quam albæ? An quòd nigræ generis sunt syluestrioris. Cuius indicium, quòd locis rusticis istæ proueniunt, minimèque ex cultu mutantur: humida autem omnia fronde crebriore conduntur. Quòd enim minus suos fructus decoquere possunt, idcirco ad frondem alimentum se vertit.

B *Earum quæ ad farinam, & massam, cæteráque id genus pertinent, sectio vnetvicesima prima, cuius quæstiones 25.*

CVr ptisana farina triticea oleo instillato reddi possunt candidiora, cum rursum oleum sit? An quòd spumare solet, dum cum humore miscetur, quod non nisi albescere est. Mistio verò versatu, agitatuque fit, & cum corpulentis humor committi melius potest: quod sane in iis accidit, quæ aqua decoquit, atque ita candidiora efficiuntur. 2 Cur cibus triticeus maximè corporibus nostris conuenientior, atque valentior est, quam ordeaceus? An quòd hic mediocrem habet lentitiam, quam cibus habeat: oportet quippe qui adhærere, conglutinarique corpori debeat, quæ res non nisi lentore effici potest. Ordeum verò rigidius est: itaque massa eius longe pertrita validius alit quàm parum attrectata. 3 Cur farinæ triticeæ primum, ordeaceæ vltimum candidius est? An alterum vt durius circumfrangitur, iaque agitur, cùm plurimum temporis molitur: alterum vt mollius atque tenuius quam primum exprimitur, candidius autem in vtrisque quod internius est. 4 Cur panes frigidi albiores cernuntur quam calidi? An eadem quodammodo causa est, cur inueteratum quoque oleum candidius fit, quam recens: causa nanque nigroris humor est: hic autem in hisce vtrisque, vt recentibus, vberius continetur, sic tempore prouectis parcius in superficie residet, propter euaporationem. Euaporatur prorsus oleum vel tempore, vel Sole: panis autem, calore inde egrediente per refrigerationem: humor itaque frigidis iam euanuit, calidis adhuc inest. 5 Cur panes non saliti plus ponderent quàm saliti, modò cætera omnia pari habeantur mensura? Contrarium nanque verisimilius dixeris, cùm sal adiiciatur, & grauior sit, quàm aqua. An quia sal exiccare potest, ex quo incorrupta seruantur quæ confecta sale reponimus. Absumitur enim à sale, resiccaturque humor, qui ex calore perit.

32 Quam ob causam cucumeres, cognomento pepones, optimi palustribus planis, id est humidis, fieri soleant, vt apud Orchomenum, & in Aegypto: aquarum etenim vberem terram esse Aegyptum putamus. Cur ergo cucumeres, qui humidi sunt, & ob id hortenses, ac rigui minimè laudati, locis palustribus, quae madida sunt, egregie fiant? Verum quod ob terrae duritiam altius coguntur descendere. Solum namq. limosum, ac planū maximè indurescit qui autē altius innituntur, meliores euadunt. An quòd terram siccam esse oportet, quoniam cucumeres natura humidi sunt, ita n. sequetur, vt per retractum in mediū veniant. Palustris verò si plana, altáque sit, alimentum nec exiguum praebet propter soli altitudinem locúmque ipsum: neque nimiū, quoniam solum resiccari necesse est. 33 Quam ob causam ruta, & nonnulla pigmenta odora sudorum faciāt foeditatē? An quorum in odore grauitas est atque acritudo ea cum excremētitiis mista humoribus deprauare odores possunt. 34 Quadecausa rutam fascinationis remedium esse aiunt? An propterea quia tum effascinari se credunt cum aut voraciter edunt, aut incōmoditatū aliquarum tenentur suspicione, aut cibū habent suspectum, quem capiunt: itaque cùm de mensa eadem, qui priuatè sibi assumunt, participem inuentem quempiam faciūt, affanturque cùm impertiant, ne me fascines: ergo cibum cum perturbatione sument, nec quid biberit, aut edent sine turbatione, & flatu, qui vnà hauriatur, & ingeratur. Quamobrem flatu ipso vel cùm extrudendus effertur, cibus quoque vnà elatus enicitur, vel cum interclusus per humorem tenetur, tormina mouentur, & cruciatus. igitur ruta praestat vi sua & potestate calfactoria, vas, quod recipit cibos, elaxat, & reliquum corpus itidem afficit: ex quo fit vt flatus ille interclusus, transmitti, atque secedere possit. 35 Quenam causa sit, vt origanus multo iniecta vinum dulce efficiat? duas enim in amphoram iniecisse heminas satis est. An quòd tollit, quantum in multo est, aquabundum, & faeculentum in sua siccitate in seipsa recipiens, quibus scilicet saporem conficit austerum censemus: argumento, quòd vina si quid aquae habeant sibi illatum, omnis mollia redduntur: atque & si duritia fiare in faece finantur, inde fit: & cum vinū dulce molimur, vuas multū tēporis Soli exponimus vt Sol quantum sit diluti auferat, & reliquum decoquat. hoc autem idem facere vel origanus potest, quippe

λβ Διὰ τί οἱ σίκυοι πέπονες κράτιστοι γίνονται, ἐν τοῖς ὁμαλέσι πεδίοις, ὥσπερ ἔνυγροις, οἷον περὶ Ὀρχομενὸν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ; δοκεῖ δ' ἔνυδρος αὕτη ἡ χώρα εἶναι. ἔστι δὲ τὰ ἑλώδη ἔνυδρα· οἱ δὲ σίκυοι ἔνικμοι ὑγρότεροι· διὸ καὶ οἱ κηπαῖοι φαυλότεροι. πότερον ὅτι εἰς βάθος διὰ σκληρότητα τῆς γῆς ἀναγκάζονται φυτεύεσθαι; ἡ γὰρ πηλώδης καὶ πεδιὰς μάλιστα γίνεται σκληρά. οἱ δὲ εἰς βάθος φυτευθέντες, βελτίους. ἢ διότι ξηρὰν οὖσαν δεῖ τὴν γῆν, διὰ τὸ αὐτὸ εἶναι ὑγρόν· συντηρεῖται γὰρ ἐκ παντὸς [illegible] ἐλθεῖν μέσον ἐξ [illegible]. ἡ δὲ ἑλώδης [illegible], βαθεῖα δὲ, τροφὴν ἔχει, καὶ διὰ τὸ βάθος τῆς γῆς, καὶ διὰ τὸν τόπον. καὶ οὐχ ὑπερβάλλουσαν, διὰ τὸ ξηραίνεσθαι τὴν γῆν [illegible]. λγ Διὰ τί τὸ πήγανον δυσώδεις τοὺς ἱδρῶτας ποιεῖ, καὶ ἔνια τῶν μύρων; ἢ ὅτι ὅσα ἐν τῇ ὀσμῇ βαρύτητα καὶ δριμύτητα, ταῦτα καταμιγνύμενα τοῖς περιττωματικοῖς ὑγροῖς, κακωδέστερον ποιεῖ τὴν ὀσμήν; λδ Διὰ τί τὸ πήγανον βασκανίας φασὶ φάρμακον εἶναι; ἢ διότι βασκαίνεσθαι δοκοῦσιν ἀλαβεῖς ἐσθίοντες, ἢ ὑποπτευθεῖσι τινας δυσχερείας, καὶ οἷον τὰ προσφερόμενα [illegible] ἔχοντες; [illegible] γοῦν, ὅταν ἐξ αὐτῆς τραπέζης ἴδια τι προσφέρωνται, μεταδιδόντες, ἵνα μὴ βασκάνῃ με, ἅπαντες. οὕτω μετὰ ταραχῆς τῶν βρωμάτων προσοίσονται τὸ δὲ [illegible], ἢ σιτίον, ὑπ' αὐτῇ καταλαμβανόμενον, ἢ ἀποπνιγόμενον [illegible] τὸ σιτίον, πνεῦμα [καὶ] τὰ στρέμματα [illegible] τῇ ὑγρότητι, καὶ πόνους καὶ στρόφους παρέχει. τὸ πήγανον οὖν [illegible], θερμαντικὸν ὂν τῇ φύσει, ἀραιοῖ τὸ δεχόμενον ἀγγεῖον τὸ σιτίον καὶ τὸ ἄλλο σῶμα. διὸ ἐξωθεῖν τὸ ἐγκαταλαμβανόμενον πνεῦμα συμβαίνει. λε Διὰ τί ἡ ὀρίγανος ἐμβαλλομένη τοῖς γλεύκεσι, γλυκὺν ποιεῖ τὸν οἶνον; ἐμβάλλονται δὲ δύο κοτύλαι εἰς τὸν ἀμφορέα. ἢ ὅτι ἐξαίρει, δι' ὧν ὁ αὐστηρὸς γίνεται, τὸ ὑδατῶδες καὶ τὸ τρυγῶδες εἰσδεχομένη εἰς αὑτήν; σημεῖον δὲ ὅτι ταῦτα τοῦ αὐστηροῦ· οἱ γὰρ οἶνοι, ἐάν τι [illegible], ἐάν ὕδωρ παραχυθῇ, καὶ ἐὰν ἐν τῷ [illegible] πλείω χρόνον ἐάσῃ τις. καὶ ὅταν γλυκὺν [illegible] ἡλιοῦσι τὰς σταφυλὰς πολὺν χρόνον, καὶ ὁ ἥλιος [illegible] τὸ ὑδατῶδες, καὶ τὸ λοιπὸν [illegible] τὸ [illegible] ποιεῖ καὶ ἡ ὀρίγανος.

ξηρὰ γὰρ καὶ θερμά. ὥστε οἷόν τις διαφθείρει. κϛ Διὰ τί αἱ μέλαιναι μυῤῥίναι πυκνοφυλλότεραί εἰσι τῶν λευκῶν μυῤῥινῶν; ἢ ὅτι ἀγριώτεραι τὸ γένος; σημεῖον δὲ, ὅτι γίνονται ἐν τοῖς ἀγροῖς, καὶ ἥκιστα μεταβάλλουσιν ὑπὸ τῆς ἐπιμελείας. τὰ δὲ ὑγρὰ πάντα πυκνοφυλλότερα. διὰ γὰρ τὸ ἧττον πέττειν τὸν καρπὸν, εἰς τὰ φύλλα ἡ τροφὴ τρέπεται.

A quippe quæ ſit ſicca & calida. 26 Cur nigræ myrti fronde ſunt frequentiore quam albæ? An quòd nigræ generis ſunt ſylueſtrioris. Cuius indicium, quòd locis ruſticis iſtæ proueniunt, minimèque ex cultu mutantur: humida autem omnia fronde crebriore conduntur. Quòd enim minus ſuos fructus decoquere poſſunt, idcirco ad frondem alimentum ſe vertit.

Ὅσα περὶ ἄλφιτα καὶ μάζαν καὶ τὰ ὅμοια. ΚΑ.

B *Eorum quæ ad farinam, & maſſam, cæteráque id genus pertinent, Sectio vigeſima prima, cuius quæſtiones 25*

Διὰ τί ἡ πτισάνη καὶ τὰ ἄλευρα ἐλαίου ἐπιχεομένου λευκότερα γίνεται; ἔτι δὲ καίτοι τὸ ἔλαιον πυῤῥόν; ἢ ὅτι ἀφρίζει μιγνύμενον τῷ ὑγρῷ; τοῦτο δὲ ἡ λευκότης. ἡ δὲ μίξις τρίψει καὶ κινήσει. μίγνυται δὲ μᾶλλον τοῖς σωματικοῖς· ἐν δὲ τῷ ἑψήματι τοῦτο συμβαίνει. διὸ καὶ λευκότερα ποιεῖ. β Διὰ τί ὁ ἐκ τῶν πυρῶν ἄρτος μάλιστα ἁρμόττει τοῖς σώμασι, καὶ μᾶλλον τρόφιμος ἢ ὁ ἐκ τῶν κριθῶν; ἢ διότι μετρίως ἔχει γλισχρότητος; δεῖ δὲ τὴν τροφὴν ἔχειν τοῦτο· προσφύεσθαι γὰρ δεῖ καὶ προσκολλᾶσθαι τῷ σώματι· οὗ αἴτιον τὸ γλίσχρον. ἡ δὲ κριθὴ ψαθυρωτέρα· διὸ καὶ τετριμμένη σφόδρα μάζα ἔτι ψαθυρωτέρα [εἰσὶ] τῆς ἀτρίπτου. γ Διὰ τί τῶν μὲν ἀλεύρων τὰ πρῶτα, τῶν δὲ ἀλφίτων τὰ τελευταῖα λαμπρότερα; ἢ διότι τὸ μὲν, σκληρὸν, περιθραύεται· τὸ δὲ, μαλακὸν, ἐκθλίβεται; λαμπρότερον δὲ ἐν ἀμφοτέροις τὸ ἐντός. δ Διὰ τί οἱ ἄρτοι λευκότεροι φαίνονται, ψυχροὶ ὄντες, ἢ θερμοί; ἢ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἧς ἕνεκα καὶ τὸ ἔλαιον λευκότερον τοῦ προσφάτου τὸ παλαιόν; αἴτιον γὰρ τῆς μελανίας τὸ ὕδωρ. τοῦτο δὲ ἐν ἀμφοτέροις πλεῖον προσφάτοις οὖσι· χρονιζομένοις δὲ, διὰ τὸ ἐξατμίζειν, ἐλάττω· ἔλαττον τὸ ἐπιπολῆς. ἐξατμίζει δὲ τοῦ μὲν ἐλαίου, ὁ χρόνος, ἢ ὁ ἥλιος· ἐκ δὲ τῶν ἄρτων ψυχομένων τὸ θερμὸν ἐξιὸν, ψυχρῶν μὲν ὄντων, ἐξελήλυθεν· ἐν δὲ θερμοῖς ἔτι, ὅτι ἔνεστιν. ε Διὰ τί οἱ ἄναλοι ἄρτοι πλείονα σταθμὸν ἔχουσι τῶν ἡλισμένων, τῶν ἄλλων ἴσον ὑπαρχόντων; εἰκὸς δὲ ἦν τοὐναντίον· οἱ γὰρ ἅλες προσεκράθησαν, καὶ βαρύτεροι τοῦ ὕδατός εἰσιν. ἢ ὅτι ξηραίνουσιν οἱ ἅλες; διὸ καὶ σῴζεται ἄσηπτα τὰ ταριχευθέντα, αἴτιον γὰρ καὶ ξηραίνει τὸ ὑγρὸν ... ὃ σαπρόν ἐστι τοῦ θερμοῦ.

Cvr ptiſana farina triticea oleo inſtillato reddi poſſint candidiora, cum ruſum oleum ſit? An quòd ſpumare ſolet, dum cum humore miſcetur, quod non niſi albeſcere eſt. Miſtio verò verſatu, agitatuque fit, & cum corpulentis humor committi melius poteſt: quod ſane in eis accidit, quæ aqua decoquit, atque ita can-

C didiora efficiuntur. 2 Cur cibus triticeus maximè corporibus noſtris competentior, atque velcentior eſt, quam ordeaceus? An quòd hic mediocrem habet lentitiam, quam cibus habeat: oportet quippe qui adhærere, conglutinaríque corpori debeat, quæ res non niſi lentore effici poteſt. Ordeum verò rigidius eſt: itaque maſſa eius longe pertrita validius ant quàm parum attrectata. 3 Cur farinæ

D triticeæ primum, ordeaceæ vltimum candidius eſt? An alterum vt durius circumfrangitur, idque agitur, cùm plurimum temporis molitur: alterum vt mollius atque tenuius quam primùm exprimitur, candidius autem in vtriſque quod interius eſt. 4 Cur panes frigidi albiores cernuntur quam calidi? An eadem quodammodo cauſa eſt, cur inueteratum quoque oleum candidius ſit, quam recens: cauſa nanque nigroris humor eſt: hic au-

E tem in hiſce vtriſque, vt recentibus, vberius continetur, ſic tempore prouectis parcius in ſuperficie reſidet, propter euaporationem. Euaporatur prorſus oleum vel tempore, vel Sole: panis autem, calore inde egrediente per refrigerationem: humor itaque frigidis iam euanuit, calidis adhuc ineſt. 5 Cur panes non ſaliti plus ponderent quàm ſaliti, modo cætera omnia pari habeantur menſura? Contrarium

F nanque veriſimilius dixeris, cùm ſal adiiciatur, & grauior ſit, quàm aqua. An quia ſal exſiccare poteſt, ex quo incorrupta ſeruantur quæ confecta ſale reponimus. Abſumitur enim à ſale, reſiccatúrque humor, qui ex calore putreſcit:

32 Quam ob causam cucumeres, cognomento pepones, optimi palustribus planis, id est humidis, fieri soleant, vt apud Orchomenum, & in Ægypto: aquarum etenim vberem terram esse Ægyptum putamus. Cur ergo cucumeres, qui humidi sunt, & ob id hortenses, ac rigui nunimè laudati, locis palustribus, quæ madida sunt, egregiè fiant? Vtrum quod ob terræ duritiam altius coguntur descendere. Solum nanq. limosum, ac planũ maximè indurescit qui autẽ altius innituntur, meliores euadunt. An quòd terram siccam esse oportet, quoniam cucumeres natura humidi sunt: ita n. sequetur, vt per retractum in mediũ veniant. Palustris verò si plana, altáque sit, alimentum nec exiguum præbet propter soli altitudinem locumque ipsum: neque nimiũ, quoniam solũm resiccari necesse est. 33 Quam ob causam ruta, & nonnulla pigmenta odora sudorum faciãt fœditatẽ? An quorum in odore grauitas est atque acritudo ea cum excrementitiis milla humoribus deprauare odores possunt. 34 Quade causa rutam fascinationis remedium esse aiunt? An propterea quia tum effascinari se credunt cum aut voraciter edunt, aut incõmoditatẽ aliqua rum tenentur suspicione, aut cibũ habent suspectum, quem capiunt: itaque cùm de mensa eadem, qui priuatè sibi assumunt, participem intuentem quempiam faciũt, astantúrque cùm impertiant, ne me fascines: ergo cibum cum perturbatione sument, nec quid bibent, aut edent sine turbatione, & flatu, qui vnà hauriatur, & ingeratur. Quamobrem flatu ipso vel cùm extrudendus effertur, cibus quoque vnà elatus eiicitur, vel cum interclusus per humorem tenetur, tormina mouentur, & cruciatus. igitur ruta præcalefacta vi sua & potestate calfactoria, vas, quod recipit cibos, elaxat, & reliquum corpus itidem afficit: ex quo fit vt flatus ille interclusus, transmitti, atque secedere possit. 35 Quænam causa sit, vt origanus musto iniecta vinum dulce efficiat? duas enim in amphoram iniecisse heminas satis est. An quòd tollit, quantum in musto est, aquabundum, & fæculentum in sua siccitate in seipsa recipiens, quibus scilicet saporem confici austerum censemus: argumento, quòd vina si quid aquæ habeant sibi illatum, minus mollia redduntur: atque & si diutius stare in fæce sinantur, itidẽ fiet: & cum vinum dulce molimur, vuas multũ tẽporis Soli exponimus, vt Sol quantum sit dilutum auferat, & reliquum decoquat: hoc autem idem facere vel origanus potest,

λβ Διὰ τί οἱ σίκυοι πέπονες χείρους γίνονται ἐν τοῖς ἑλώδεσι πεδίοις, οἷον ἐν ὑγροῖς, οἷον περὶ Ὀρχομενὸν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ; δοκεῖ δὲ ἔνυδρος αὕτη ἡ χώρα εἶναι. ἔστι δὲ τὰ ἑλώδη ἔνυδρα· οἱ δὲ σίκυοι ὑγροὶ [illegible] διὸ καὶ οἱ κηπαῖοι φαῦλοι [illegible] ὅτι εἰς βάθος διὰ σκληρότητα τῆς γῆς ἀναγκάζονται φυτεύεσθαι· ἡ γὰρ πηλώδης καὶ πεδιὰς μάλιστα γίνεται σκληρά· οἱ δὲ εἰς βάθος φυτευθέντες, βελτίους. ἢ διότι ξηρὰν δεῖ εἶναι τὴν γῆν, διὰ τὸ αὐτοὺς εἶναι ὑγροὺς φύσει· [illegible] οὐδὲ μέσον ἔξω. ἡ δὲ ἑλώδης [illegible] ἐὰν ᾖ, βαθεῖα δὲ, τροφὴν ἔχει, καὶ διὰ τὸ βάθος τῆς γῆς, καὶ διὰ τὸν τόπον. καὶ οὐχ ὑπερβάλλουσαν, διὰ τὸ ξηραίνεσθαι τὴν γῆν [illegible]. λγ Διὰ τί τὸ πήγανον δυσώδεις τοὺς ἱδρῶτας ποιεῖ, καὶ ἔνια τῶν μύρων; ἢ ὅτι ὅσων ἐν τῇ ὀσμῇ βαρύτης ἔνι καὶ δριμύτης, ταῦτα κεραννύμενα τοῖς περιττωματικοῖς ὑγροῖς, κακοσμίαν ποιεῖ τῶν ὀσμῶν; λδ Διὰ τί τὸ πήγανον βασκανίας φασὶ φάρμακον εἶναι; ἢ διότι βασκαίνεσθαι δοκοῦσι λαβροτέρως ἐσθίοντες, ἢ ὑφορώμενοί τινας [illegible] καὶ τὰ προσφερόμενα ὑπὸ τινος ὕποπτα ἔχοντες; ἐπιλέγουσι γοῦν, ὅταν ἀπὸ τῆς τραπέζης ἴδιά τι συνεσθίωσι, μεταδιδόντες, ἵνα μὴ βασκαίνῃς με. ἅπαντες οὖν μετὰ ταραχῆς τὰ βρώματα προσοίσονται, τὸ δὲ ποτὸν, ἢ σιτίον, ὑφ' οὗ ἢ καταλαμβανόμενον, ἢ ἀποπεμπόμενον μετὰ πνεύματος τὰ σιτία, [illegible] [κ.] τὰ πνεύματα ὑπὸ τῆς ὑγρᾶς, καὶ πόνους καὶ στρόφους παρέχει. τὸ πήγανον οὖν προσενεχθὲν, θερμαντικὸν ὂν τῇ φύσει, ἀραιοῖ τὸ δεχόμενον ἀγγεῖον τὰ σιτία καὶ τὸ ἄλλο σῶμα. ὥστε ἐξιέναι τὸ ἐγκαταλαμβανόμενον πνεῦμα συμβαίνει. λε Διὰ τί ἡ ὀρίγανος ἐμβαλλομένη τοῖς γλεύκεσι, γλυκὺν ποιεῖ τὸν οἶνον; ἐμβάλλονται δὲ δύο κοτύλαι εἰς τὸν ἀμφορέα. ἢ ὅτι ἐξαίρει, δι' ὧν ὁ αὐστηρὸς γίνεται, τὸ ὑδατῶδες καὶ τὸ τρυγῶδες ἀναδεχομένη εἰς αὑτήν; σημεῖον δὲ ὅτι ἐκ τούτων τὸ αὐστηρόν· οἱ γὰρ οἶνοι ἧττον μαλακοὶ, ἐὰν ὕδωρ παραχυθῇ, καὶ ἐὰν ἐν τῇ τρυγὶ πλείω χρόνον ἐάσῃ τις. καὶ ὅταν ποιῶσι γλυκὺν, ἡλιάζουσι τὰς σταφυλὰς πολὺν χρόνον, καὶ ὁ ἥλιος [illegible] τὸ ὑδατῶδες καὶ τὸ λοιπὸν συμπέττει. ταὐτὸ δὲ τοῦτο ποιεῖ καὶ ἡ ὀρίγανος.

quippe

[illegible]

Ὅσα περὶ ἄλφιτα καὶ μάζαν, καὶ τὰ ὅμοια.

Δ[illegible]

A quippe quæ fit ficca & calida. 26 Cur nigræ myrti fronde funt frequentiore quam albæ? An quòd nigræ generis funt fyluestrioris. Cuius indicium, quòd locis rusticis istæ proueniunt, miniméque ex cultu mutantur: humida autem omnia fronde crebriore conduntur. Quòd enim mar us fuos fructus decoquere poſſunt, idcirco ad frondem alimentum fe vertit.

B *Eorum quæ ad farinam, & maſſam, cæteráque id genus pertinent, ſectio vigeſima prima, cuius quæſtiones 26*

CVr ptiſana farina triticea oleo insi[...]lato reddi poſsint candidiora, cùm rufum oleum fit? An quòd ſpumare ſolet, dum cum humore miſcetur, quod non niſi albeſcere eſt. Miſtio verò verſatu, agitatuque fit, & cum corpulentis humor conſiſtere melius poteſt: quod ſane in iis accidit, quæ aqua decoquit, atque ita candidiora C efficiuntur. 2 Cur cibus triticeus maximè corporibus noſtris congruentior, atque veſcentior eſt quàm ordeaceus? An quòd hic mediocrem habet lentitiam, quam cibus habeat: oportet quippe qui adhærere, conglutinarique corpori debeat, quæ res non niſi lentore effici poteſt. Ordeum verò rigidius eſt: itaque maſſa eius longe pertrita validius ane quàm parum attrectata. 3 Cur farinæ D triticeæ primum, ordeaceæ vltimum candidius eſt? An alterum vt durius circumfrangitur, idque agitur, cùm plurimum temporis molitur: alterum vt mollius atque tenuius quàm primum exprimitur. candidius autem in vtriſque quod interius eſt. 4 Cur panes frigidi albiores cernuntur quàm calidi? An eadem quodammodo cauſa eſt, cur inueteratum quoque oleum candidius fit, quàm recens: cauſa nanque nigroris humor eſt: hic au-E tem in hiſce vtriſque, vt recentibus vberius continetur, ſic tempore prouectis parcius in ſuperficie reſidet, propter euaporationem. Euaporatur prorſus oleum vel tempore, vel Sole: panis autem, calore indè egrediente per refrigerationem: humor itaque frigidis iam euanuit, calidis adhuc ineſt. 5 Cur panes non ſalſi plus ponderent quàm ſalſi, modò cætera omnia pari habeantur menſura? Contrarium F nanque veriſimilius dixeris, cùm ſal adiiciatur, & grauior ſit, quàm aqua. An quia ſal exiccare poteſt, ex quo incorrupta ſeruantur quæ confecta ſale reponimus. Abſumitur enim à ſale, reſiccaturque humor, qui ex calore putreſcit:

32 Quam ob causam cucumeres, cognomento pepones, optimi palustribus planis, id est humidis, fieri soleant, vt apud Orchomenum, & in Ægypto: aquarum etenim vberem terram esse Ægyptum putamus. Cur ergo cucumeres, qui humidi sunt, & ob id hortenses, ac rigui minimè laudati, locis palustribus, quæ madida sunt, egregie fiant? Vtrum quòd ob terræ duritiam altius coguntur descendere. Solum namq. limosum, ac planũ maximè indurescit qui autẽ altius inuituntur, meliores euadunt. An quòd terram siccam esse oportet, quoniam cucumeres natura humidi sunt, ita n. sequetur, vt per retractum in mediũ veniatur. Palustris verò si plana, altáque sit, alimentum nec exiguum præbet propter soli altitudinem locumque ipsum: neque nimiũ, quoniam solum resiccari necesse est. 33 Quam ob causam ruta, & nonnulla pigmenta odora sudorum faciãt fœditatẽ? An quorum in odore grauitas est atque acritudo ea cum excrementitiis mista humoribus deprauare odores possunt. 34 Quade causa rutam fascinationis remedium esse aiunt? An propterea quia tum effascinari se credunt cum aut voraciter edunt, aut incõmoditatẽ aliquarum tenentur suspicione, aut cibũ habent suspectum, quem capiunt: itaque cum de mensa eadem, qui priuatè sibi assumunt, participem intuentem quempiam faciũt, affanturque cùm impertiant, ne me fascines: ergo cibum cum perturbatione sument, nec quid bibent, aut edent sine turbatione, & flatu, qui vnà hauriatur, & ingeratur. Quamobrem flatu ipso vel cùm extrudendus effertur, cibus quoque vnà elatus encitur, vel cùm interclusus per humorem tenetur, tormina mouentur, & cruciatus. igitur ruta præsiccata vi sua & potestate calfactoria, vas, quod recipit cibos, laxat, & reliquum corpus itidem afficit: ex quo fit vt flatus ille interclusus, transmitti, atque secedere possit. 35 Quænam causa sit, vt origanus musto iniecta vinum dulce efficiat? duas enim in amphoram iniecisse heminas satis est. An quòd tollit, quantum in musto est, aquabundum, & fæculentum in sua siccitate in seipsa recipiens, quibus scilicet saporem conficei austerum censemus: argumento, quòd vina si quid aquæ habeant sibi illatum, nimis mollia redduntur: atque & si diutius stare in fæce sinantur, inde fiet: & cum vinũ dulce molimur, vuas multũ tẽporis Soli exponimus vt Sol quantum sit edurum afferat, & reliquum deco quat: hoc autem idem facere vel origanus potest.

A λβ [illegible]

B [illegible]

C λγ [illegible]

λδ [illegible]

D [illegible]

E [illegible] λε [illegible]

F [illegible]

quippe

ξηρὰ γὰρ καὶ θερμή. ὥστε οὐ ταχέως διαφθείρει. κϛ. Διὰ τί αἱ μέλαιναι μυρρίναι πυκνοφυλλότεραί εἰσι τῶν λευκῶν μυρρινῶν; ἢ ὅτι ἀγριώτεραι τὸ γένος; σημεῖον δὲ, ὅτι γίνονται ἐν τοῖς ἀγροῖς, καὶ οὐ μεταβάλλουσιν ὑπὸ τῆς θεραπείας. τὰ δὲ ὑγρὰ πάντα πυκνοφυλλότερα. διὰ γὰρ τὸ ἧττον πέττειν τὸν καρπὸν, εἰς τὰ φύλλα ἡ τροφὴ τρέπεται.

A quippe quæ sit sicca & calida. 26 Cur nigræ myrti fronde sunt frequentiore quam albæ? An quòd nigræ generis sunt syluestrioris. Cuius indicium, quòd locis rusticis illæ proueniunt, miniméque ex cultu mutantur: humida autem omnia fronde crebriore conduntur. Quòd enim minus suos fructus decoquere possunt, idcirco ad frondem alimentum se vertit.

Ὅσα περὶ ἄλφιτα καὶ μᾶζαν, καὶ τὰ ὅμοια. κα.

B *Eorum quæ ad farinam, & massam, cæteráque id genus pertinent, Sectio vigesima prima, cuius quæstiones 25.*

Διὰ τί τὰ πτισάνινα ἄλευρα καὶ τὰ ἄλφιτα ἐλαίῳ ἐπιχεόμενα λευκότερα γίνεται, καίτοι τὸ ἔλαιον πυρρόν; ἢ ὅτι πέφυκε μιγνύμενον τῷ ὑγρῷ ἀφρίζειν, τοῦτο δὲ ἡ λευκότης· ἡ δὲ μίξις τρίψις καὶ κίνησις. μίγνυται δὲ μᾶλλον τοῖς σωματικοῖς· ἐν δὲ τοῖς ἑψήμασι τοῦτο συμβαίνει. διὸ καὶ λευκότερα ποιεῖ. β Διὰ τί ὁ ἐκ τῶν πυρῶν τροφὴ μᾶλλον σύμμετρος τοῖς σώμασι, καὶ μᾶλλον τρόφιμος ἢ ἡ ἐκ τῶν κριθῶν; ἢ διότι μετρίαν ἔχει γλισχρότητα; δεῖ δὲ τὴν τροφὴν ἔχειν τοῦτο· προσφύεσθαι γὰρ δεῖ καὶ προσκολλᾶσθαι τῷ σώματι· οὗ αἴτιον τὸ γλίσχρον. ἡ δὲ κριθὴ ψαθυρωτέρα· διὸ αἱ τετριμμέναι σφόδρα μᾶζαι, ἔτι μετριώτεραί [εἰσι] τῶν ἀτρίπτων. γ Διὰ τί τῶν μὲν ἀλεύρων, τὰ πρῶτα, τῶν δὲ ἀλφίτων, τὰ τελευταῖα λαμπρότερα; ἢ διότι τὸ μὲν, σκληρὸν, ἀποθραύεται· τὸ δὲ, μαλακὸν, ἐκθλίβεται; λαμπρότερον δὲ ἐν ἀμφοτέροις τὸ ἐντός. δ Διὰ τί οἱ ἄρτοι λευκότεροι φαίνονται, ψυχροὶ ὄντες, ἢ θερμοί; ἢ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τρόπον τινὰ, καὶ τὸ ἔλαιον λευκότερον τὸ προσφάτου τὸ παλαιόν; αἴτιον γὰρ τῆς μελανίας τὸ ὕδωρ. τοῦτο δὲ ἐν ἀμφοτέροις πλεῖον προσφάτοις οὖσι· χρονιζομένοις δὲ, διὰ τὸ ἐξατμίζειν, λείπεται ἔλαττον τὸ ὑδατῶδες. ἐξατμίζει δὲ τὸ μὲν ἔλαιον, ὑπὸ χρόνου, ὑπὸ ἡλίου· ἐκ δὲ τῶν ἄρτων ψυχομένων τὸ θερμὸν ἐξιὸν, ψυχρῶν μὲν ὄντων, ἐξελήλυθεν· ἐν δὲ θερμοῖς ἔτι ἔνεστιν. ε Διὰ τί οἱ ἄναλοι ἄρτοι πλείονα σταθμὸν ἔχουσι τῶν ἡλισμένων, τῶν ἴσων ὄντων ἐκ τῶν ἀλεύρων; εἰκὸς δὲ ἦν τοὐναντίον· οἱ γὰρ ἅλες προσέκειντο, καὶ βαρύτεροι τοῦ ὕδατός εἰσιν. ἢ ὅτι ξηραίνουσιν οἱ ἅλες; διὸ καὶ σῴζεται ἄσηπτα τὰ ταριχευόμενα, ἀναλίσκεται γὰρ καὶ ξηραίνεται τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τῶν ἁλῶν, ὃ σήπεται ὑπὸ τοῦ θερμοῦ.

CVr ptisana farina triticea oleo instillato reddi possint candidiora, cum rufum oleum sit? An quòd spumare solet, dum cum humore miscetur, quod non nisi albescere est. Mistio verò versatu, agitatúque fit, & cum corpulentis humor committi melius potest: quod sanè in iis accidit, quæ aqua decoquit, atque ita candidiora efficiuntur.

C 2 Cur cibus triticeus maximè corporibus nostris competentior, atque velcentior est, quam ordeaceus? An quòd hic mediocrem habet lentitiam, quam cibus habeat: oportet quippe qui adhærere, conglutinarique corpori debeat, qua res non nisi lentore effici potest. Ordeum verò rigidius est: itaque massa eius longe pertrita validius alit quàm parum attrectata. 3 Cur farinæ

D triticeæ primum, ordeaceæ vltimum candidius est? An alterum vt durius circumfrangitur, idque agitur, cum plurimum temporis molitur: alterum vt mollius atque tenuius quam primùm exprimitur. candidius autem in vtrisque quod interius est. 4 Cur panes frigidi albiores cernuntur quam calidi? An eadem quodammodo causa est, cur inueteratum quoque oleum candidius fit, quam recens: causa nanque nigroris humor est: hic au-

E tem in hisce vtrisque, vt recentibus, vberius continetur, sic tempore prouectis parcius in superficie residet, propter euaporationem. Euaporatur prorsus oleum vel tempore, vel Sole: panis autem, calore inde egrediente per refrigerationem: humor itaque frigidis iam euanuit, calidis adhuc inest. 5 Cur panes non salsi plus ponderent quàm salsi, modò cætera omnia pari habeantur mensura? Contrarium

F nanque verisimilius dixeris, cùm sal additur, & grauior sit, quàm aqua. An quia sal exiccare potest ex quo incorrupta seruantur quæ confecta sale reponimus. Absumitur enim à sale, resiccatúrque humor, qui ex calore putresceret.

ξηρὰ γὰρ καὶ θερμά. ὅσα εἰκότως διαφέρει. λϛ Διὰ τί αἱ μέλαιναι μυρρίναι πυκνοφυλλότεραί εἰσι τῶν λευκῶν μυρρινῶν; ἢ ὅτι ἀγριώτεραι τὸ γένος; σημεῖον δὲ ὅτι γίνεται ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ ἥκιστα μεταβάλλουσιν ὑπὸ τῆς ἐπιμελείας. τὰ δὲ ὑγρὰ πάντα πυκνοφυλλότερα. διὰ γὰρ τὸ μὴ δύνασθαι πέττειν τὸν καρπόν, εἰς τὰ φύλλα ἡ τροφὴ τρέπεται.

A quippe quæ sit sicca & calida. 36 Cur nigræ myrti fronde sunt frequentiore quam albæ? An quòd nigræ generis sunt syluestrioris. Cuius indicium, quòd locis rusticis istæ prouenitunt, miniméque ex cultu mutantur: humida autem omnia fronde crebriore conduntur. Quòd enim minus suos fructus decoquere possunt, idcirco ad frondem alimentum se vertit.

Ὅσα περὶ ἄλφιτα καὶ μάζαν, καὶ τὰ ὅμοια. κα.

B *Eorum quæ ad farinam, & massam, cæteráque id genus pertinent, sectio vicesima prima, cuius quæstiones 26*

Διὰ τί ὁ ἀπὸ τῶν ἀλφίτων καὶ τὰ ἄλευρα ἐπιχεόμενα ἐλαίῳ λευκότερα γίνεται, καίτοι τὸ ἔλαιον πυρρόν; ἢ ὅτι πέφυκε μιγνύμενον τῷ ὑγρῷ ἀφρίζειν; τοῦτο δὲ ἡ λευκότης· ἡ δὲ μίξις τρῖψις καὶ κίνησις. μίγνυται δὲ μᾶλλον τοῖς σωματικοῖς· ἐν δὲ τοῖς ἑφθοῖς μάλιστα τοῦτο συμβαίνει. διὸ καὶ λευκότερα ποιεῖ.

β Διὰ τί ὁ ἐκ τῶν πυρῶν σῖτος μάλιστα ἁρμόττει τοῖς σώμασι, καὶ μᾶλλον τρόφιμος ἢ ὁ ἐκ τῶν κριθῶν; ἢ διότι μετρίαν ἔχει γλισχρότητα; δεῖ δὲ τὴν τροφὴν ἔχειν τοῦτο· προσπλάσσεσθαι γὰρ δεῖ καὶ προσκολλᾶσθαι τῷ σώματι· οὗ αἴτιον τὸ γλίσχρον. ἡ δὲ κριθὴ ψαθυρωτέρα· διὸ καὶ τετριμμέναι σφόδρα μᾶζαι, ἢ μέτριαι [εἰσὶ] τῶν ἀτρίπτων. γ Διὰ τί τῶν μὲν ἀλεύρων τὰ πρῶτα, τῶν δὲ ἀλφίτων τὰ τελευταῖα λαμπρότερα; ἢ διότι τὸ μὲν σκληρόν, περιθραύεται· τὸ δὲ μαλακόν, ἐκθλίβεται πρῶτον; λαμπρότερον δὲ ἐν ἀμφοτέροις τὸ ἐντός. δ Διὰ τί οἱ ἄρτοι λευκότεροι φαίνονται, ψυχροὶ ὄντες ἢ θερμοί; διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἴσως τινά, καὶ τὸ ἔλαιον λευκότερον τὸ πρόσφατον τοῦ παλαιοῦ; αἴτιον γὰρ τῆς μελανίας τὸ ὕδωρ. τοῦτο δὲ ἐν ἀμφοτέροις πλεῖον προσφάτοις οὖσι, χρονιζομένοις δὲ, διὰ τὸ ἐξατμίζειν, λείπεται ἔλαττον τὸ ἐπιπολῆς. ἐξατμίζει δὲ τοῦ μὲν ἐλαίου, ὁ χρόνος, ὁ ἥλιος· ἐκ δὲ τῶν ἄρτων ψυχομένων τὸ θερμὸν ἐξιόν, ψυχρῶν μὲν ὄντων, ἐξεληλυθὸς· ἐν δὲ θερμοῖς ἔτι, ἔτι ἔνεστιν. ε Διὰ τί οἱ ἄναλοι ἄρτοι πλείονα σταθμὸν ἔχουσι τῶν ἡλισμένων, τῶν ἄλλων ὁμοίως ὑπαρχόντων; εἰκὸς δὲ ἦν τοὐναντίον· οἱ γὰρ ἅλες προσεκέκραντο, καὶ βαρύτεροι τοῦ ὕδατός εἰσιν. ἢ ὅτι ξηροί εἰσιν οἱ ἅλες; διὸ καὶ σώζεται ἄσηπτα τὰ ταριχευθέντα, αὐαίνεται γὰρ καὶ ξηραίνεται τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τῶν ἁλῶν, ὃ σήπεται ὑπὸ τοῦ θερμοῦ.

CVr ptisana farina triticea oleo instillato reddi possunt candidiora, cùm rufum oleum sit? An quòd spumare solet, dum cum humore miscetur, quod non nisi albescere est. Mistio verò versatu, agitatuque fit, & cum corpulentis humor commisceri melius potest: quod sanè in iis accidit, quæ aqua decoquit, atque ita candidiora efficiuntur. C 2 Cur cibus triticeus maximè corporibus nostris competentior, atque vescentior est, quàm ordeaceus? An quòd hic mediocrem habet lentitiam, quam cibus habeat oportet: quippe qui adhærere, conglutinarique corpori debeat, quæ res non nisi lentore effici potest. Ordeum verò rigidius est: itaque massa eius longè pertrita validius alit quàm parum attrectata. 3 Cur farinæ D triticeæ primum, ordeaceæ vltimum candidius est? An alterum vt durius circumfrangitur, idque agitur, cum plurimum temporis molitur: alterum vt mollius atque tenuius quàm primum exprimitur, candidius autem in vtrisque quod interius est. 4 Cur panes frigidi albiores cernuntur quàm calidi? An eadem quodammodo causa est, cur inueteratum quoque oleum candidius fit, quàm recens: causa nanque nigroris humor est: hic autem E in hisce vtrisque, vt recentibus, vberius continetur, sic tempore prouectis parcius in superficie residet, propter euaporationem. Euaporatur prorsus oleum vel tempore, vel Sole: panis autem, calore inde egrediente per refrigerationem: humor itaque frigidis iam euanuit, calidis adhuc inest. 5 Cur panes non salsi plus ponderent quàm salsi, modo cætera omnia pari habeantur mensura? Contrarium F nanque verisimilius dixeris, cùm sal adijciatur, & grauior sit, quàm aqua. An quia sal exiccare potest, ex quo incorrupta seruantur quæ confecta sale reponimus. Absumitur enim à sale, resiccaturque humor, qui ex calore putrescit.

& in pane igitur humor à sale consumitur, extraque afflatur: quocirca panes pridie facti leuiores, quam calidi sunt, utpote frigidiores: contrà iis, qui sale vacant, humor largior insidens efficit grauiores.

6 Cur panes frigidi humefacti, si inuicem tangant, non cohæreant, calidi cohæreant? An quòd frigidi lentorem suum cum vapore vnà emiserunt, quo exacto conglutinari non amplius queunt: B humor enim, quo madent, rigidus est. Calidi contrà, lentoris aliquid continent: ex quo fit, vt cum madefactis vapor emigrat, calor ob suam tenuitatem respiretur, & euanescat. Glutinosum autem illud cũ calore egrediens, seque cum humore permiscens, facit vt inter se panes cohæreant.

7 Cur farinæ triticeæ primum, ordaceæ vltimum candidius C prodeat? An quòd ordeũ vt rigidius, protinus obfrangi, diffundique aptum est, quod maximè fit cùm diu contunditur. Triticum mollius, atque ob eam rem parte exteriore leuiter diducta, interior quæ candidior est expressa primum contunditur: est autem in vtrisque candidius, quod interius est.

8 Cur massa ordeacea, quò plenius tractetur teraturque eo minus D album subducere læuigareque potest, triticea cõtra, quo plenius eo magis? An quòd triticea maiorem in modum contrita minuitur: lentum etenim quodque affici ita solet: tum ignis humorem panis vndique eximit, itaque rigidiusculũ humore sublato relinquit. Denique quanto plenius contrectatur, & teritur, tãto frigidior redditur: partes enim singulas deminui adeò agitatas, extenuarique necesse est. Rigidius autem omne, concoqui facilius potest. Ordeacea contrà quo amplius pressa- E tur, & teritur, eo lentior, & tenacior humore imbibito euadit. Tenax autem omne, ac lentum diuidi sane haud facilè potest, qua quidem diuidẽdi facultate fit, vt ægre concoquatur: quod enim concoctionem recepturum est, digeri in minima debet.

9 Cur massa ordei contrita minor, tritici amplior reddi non potest? An quòd ordei farina massata, contritaque compescitur, atque considet, scilicet glutinamento honoris, quia rara, & crassiuscu- F la est: triticea quoniam spissa admodum est, colleuatur, atque extollitur. Spissa etenim omnia subacta, pertritaque incalescunt, & incalescendo inflantur, ac extolluntur, quomodo etiam caro perfricata extollitur.

10 Sed cur massa triticea in igne amplior, quam ordeacea, redditur?

A καὶ ἐν τῷ ἄρτῳ οὖν διαλύεται τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τοῦ ἁλός, καὶ ἀποπνεῖ ἔξω. διὸ καὶ οἱ ἕωλοι ἄρτοι κουφότεροί εἰσι τῶν θερμῶν, ψυχρότεροι ὄντες. ἐν δὲ τοῖς μὴ ἡλισμένοις, τοῦτο τὸ ὑγρὸν πλεῖστον ἐνυπάρχον, βαρυτέρους αὐτοὺς ποιεῖ.

ϛ Διὰ τί οἱ μὲν ψυχροὶ ἄρτοι ἀναβραχέντες, εἰ ἅψαιντο ἀλλήλων, οὐ συνέχονται, οἱ δὲ θερμοί; ἢ ὅτι οἱ μὲν B ψυχροὶ μετὰ τῆς ἀτμίδος ἀφιᾶσι τὸ ἐν αὐτοῖς γλίσχρον ὑγρὸν οὗ ἐξελθόντος, οὐ κολλῶνται; τὸ γὰρ ὕδωρ ὃ ἐδέξαντο, ψαθυρόν ἐστιν. οἱ δὲ θερμοί, γλισχρόν τινα ἔχουσιν. ὅταν [μὲν] οὖν βραχῶσιν αὐτοὶ τὴν ἀτμίδα ἔχειν, τὸ μὲν θερμόν, διαπνεῖ, διὰ λεπτότητα· τὸ δὲ κολλῶδες, συνεξιὸν αὐτῷ, καὶ μιγνύμενον τῷ ὑγρῷ, συνεχεῖς C ποιεῖ αὐτούς.

ζ Διὰ τί τῶν ἀλεύρων τὰ πρῶτα λαμπρότατά ἐστι, τῶν δὲ ἀλφίτων τὰ τελευταῖα; ἢ ὅτι τὸ μὲν ἄλφιτον, κραυρὸν ὄν, συνθραύεται, ὃ μάλιστα πάσχει τὸν πλεῖστον χρόνον κοπτόμενον· τὸ δὲ μαλακὸν καὶ λεπτὸν ἄλευρον, ὃ ἐστιν ἐντὸς τοῦ πυροῦ, ἐκθλίβεται [καὶ ἐκπίπτει] πρῶτον. λαμπρότατον δέ ἐστιν ἐν ἀμφοτέροις τὸ ἐν- D τός.

η Διὰ τί ἡ μὲν μᾶζα, ὅσῳ ἂν μᾶλλον τριφθῇ, δυσπεπτοτέρα γίνεται· ὁ δὲ ἄρτος, εὐπεπτότερος; ἢ διὰ τὸ τριφθῆναι σφόδρα τὸ σταῖς, μικρότερον γίνεται· τὸ δὲ γλίσχρον, τοιοῦτόν ἐστιν· ὑπὸ δὲ τοῦ πυρός, πανταχόθεν ἐξαίρεται τὸ ὑγρὸν τοῦ ἄρτου· ὥστε ψαθυρώτερον γίνεται τοῦ ὑγροῦ ἐξαιρεθέντος ὅλως, ὅσῳ ἂν μᾶλλον τριφθῇ, διὰ τὸ ἐν τῷ πυρὶ μικρομερέστερον γεγονέναι· E τὸ δὲ ψαθυρόν, εὐπεπτότερόν ἐστιν. ἡ δὲ μᾶζα, ὅσῳ ἂν μᾶλλον τριφθῇ, γλισχροτέρα γίνεται τοῦ ὑγροῦ μεμιγμένου· τὸ δὲ γλίσχρον, οὐκ εὐδιαίρετον, τὰ δὲ τοιαῦτα, δύσπεπτά ἐστι· δεῖ γὰρ τὸ πεττόμενον διαιρεθῆναι εἰς μικρά.

θ Διὰ τί ἡ μὲν μᾶζα, τριβομένη, ἐλάττων γίνεται· τὸ δὲ σταῖς, μεῖζον; ἢ ὅτι τὸ μὲν ἄλφιτον βραχὲν καὶ τρι- F βόμενον, συνιζάνει τῷ τοῦ ὑγροῦ κολλήσει, διὰ τὸ ἀραιὸν εἶναι καὶ χονδρόν· τὸ δὲ ἄλευρον, μετεωρίζεται, διὰ τὸ πυκνὸν σφόδρα εἶναι· τὰ γὰρ πυκνά, τριβόμενα, θερμαίνεται· θερμαινόμενα δὲ καὶ πνευματούμενα, μετεωρίζεται, καθάπερ [καὶ] ἡ σάρξ.

ι Διὰ τί δὲ πυρωθὲν τὸ σταῖς, μεῖζον γίνεται ἢ ἡ μᾶζα,

ἢ ὅτι

ὅτι ἔχει ὑγρὸν [οὐ] κεχωρισμένον· ὥστε ἐξιέναι θερμαινόμενον διὰ τὴν πίλησιν· ἐξ οὗ θερμαινομένου, πνεῦμα γίνεται; ἐκ δὲ τοῦ πλείονος ὑγροῦ, ἀνάγκη γίνεσθαι πλεῖον πνεῦμα. ια. Διὰ τί τοῦ μέλιτος κολλητικωτέρου ὄντος ἢ τοῦ ὕδατος, τὸ τῷ μελικράτῳ συμφυραθὲν ἄλευρον, ψαθυρώτερον γίνεται ὅταν ἑψηθῇ ἢ ὀπτηθῇ, ἢ τὸ τῷ ὕδατι; ἢ διότι τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ πυρὸς πήγνυται καὶ συνίσταται, τὸ ὕδωρ· τὸ δὲ μέλι, συνιστᾷ μέν, ἀλλ' ἀποξηραῖνον δι' ὃ μᾶλλον ψαθυρὸν ποιεῖ. ἡ γὰρ ψαθυρότης, ὑπὸ ξηρότητος γίνεται. ιβ Διὰ τί οἱ δίπυροι ἄρτοι ψυχθέντες, οὐ γίνονται σκληροί; ἢ ὅτι ἔχει τινὰ ἐν αὐτῷ ὁ πυρὸς γλυκὺν καὶ γλίσχρον χυμόν, ὅς ἐστιν αὐτοῦ καθάπερ ψυχή· σημεῖον δέ· ξηραινόμενος γὰρ ὅλως κενοῦται· τοῦτο δ', ἐκφύσαται, τοῦ οὖν χυμοῦ τούτου ἐνυπάρχοντος καὶ ἐν τῷ ἀλεύρῳ καὶ μάλιστα τῷ καθαρωτάτῳ, ὥστε ζυμωθέντος τοῦ ἀλεύρου καὶ πεφυραμένου, συμβαίνει ταυτό. σημεῖον δέ· ἑψόμενον γὰρ, διαχωρητικώτερον γίνεται. ἐπειδὰν μὲν οὖν τὸ πρῶτον τοῦ ἄρτου, τὸ ψαθυρὸν καὶ ἐλαφρὸν τοῦ δ' ὑγροῦ τὸ ἐκ τοῦ ἄρτου ἀναπτμίζει, καὶ τοῦ ἀλεύρου τὸ ἀχυρῶδες τὸ ἀποκαίεται. ἐξαρθέντος δὲ καὶ πεφυραμένου πάλιν τοῦ σταιτός, τό, τε τοῦ ἀλεύρου λεπτότατον, καὶ τοῦ ὑγροῦ γλισχρότατον λειπόμενον, μίγνυνται μᾶλλον ἑαυτοῖς, διά τε τὸ τοιαῦτα καὶ μᾶλλον γεγονέναι, καὶ διὰ τὴν πύρωσιν, βαφῇ γὰρ ὁμοία ἡ μίξις αὐτῶν γίνεται· ὥστε ἀφθὸν τὸ ὕστερον πεφυρμένον σταῖς, ὅμοιον τῷ ἑψομένῳ ἀλεύρῳ. καὶ γὰρ ἐκεῖνο, πεφθέντος τοῦ σταιτός, καὶ λειφθέντος τοῦ λεπτοτάτου ἀλεύρου καὶ τοῦ γλισχροτάτου ὑγροῦ, πυρωθὲν [καὶ] κολλῶδες γίνεται καὶ ἀναξήρανσον. τοῦτο γὰρ γλίσχρον, διαιρεῖν δ' ἀδύνατον καὶ τὸ συνεχὲς, οὐδὲν δ' αὐτοῦ ἀφίεται ὑγρὸν ἔτι οὖν τοῦτο, καὶ διὰ πυρὸς περὶ αὐτὸς διὰ τὰ εἰρημένα· ἔχων δὲ ἀεὶ ὑγρότητα, οὐ γίνεται σκληρός. ιγ Διὰ τί τῆς τροφῆς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς ὑγρᾶς ἐνίοις δυνάμεθα πολὺν χρόνον χρῆσθαι, οἷον τῇ γινομένῃ τροφῇ ἐξ ἀλφίτων καὶ ἀλεύρων, καὶ τοῖς οἴνοις τοῖς αὐστηροῖς καὶ ὕδατι. τοῖς δὲ οὐ δυνάμεθα, καὶ ταῦτα ἥδιον οὖσι; ἢ ὅτι τὰ μὲν ἔστι τῆς τροφῆς [illegible], ὅσα [illegible] καὶ [illegible] ὥστε καὶ ὅταν κενώσωσι, τῆς προτέρας τροφῆς αἰσθάνονται, ὅτι ἔνεστιν ἐν τῷ σώματι πολλὰ δυνάμεις. ὡς μὲν οὖν τὴν περὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ σώματος

An quòd humorem triticea continet indiscretum, qui cùm calfactus egredi nequeat scilicet ex pertritionis compressu, mox spiritus de eo concalfacto humore nascitur: largior autem humor largiorem pariat spiritum, necesse est. 11 Quam ob causam cùm mel tenacius, quam aqua sit, farina mulso subacta rigidior reddatur, vbi decocta est, quàm aqua subacta? An quòd aqua feruore ignis cogitur, atque consistit: mel contrahit quidem, sed non sine afficatione: itaque rem facit rigidiorem: causa namque rigoris in siccitate est.

12 Cur biscoctus panis refrigeratus minus duritiem præ se ferat? An quòd triticum dulcem quendā, ac lētū succum in se continet, qui veluti anima eius est: indicium quòd cum siccet, omnino exinanitur: cum autē vaporis aliquid sentit, mox erumpit, & coalescit. Ergo cùm humor hic in farina quoque tritici insit maximéque in ea quę purissima est efficitur, vt in massa ipsa farina conspecta idem feruetur: argumentum, quòd decocta in pultem redditur lentior. Vbi igitur panis primo igni commissus est, portio rigida, & leuis, cum humore euaporatur, & quantum in farina surfureum maxime est, totum deuritur: mox planè educto cum denuò massa retritatur pressaturque pars farinæ tenuissima, & humoris lentissima, quæ sola supersunt, miscentur amplius sibi, tum qui tales amplius euaserunt tumque propter ignitionem: fit enim mistura eorum tincturæ consimilis, ita vt massa post trita similis farinæ illi elixæ efficiatur, quippe quę pertrita iā prima, relictaque parte farinæ tenuissimā, & humoris lentissima glutinosa & reficcabilis redditur, vbi ignē præsentit: nam & disiungi facilè quod lentū est, nequit, & humorē nullū per tēpū emittit quod ipsum est. Hac igitur eadem re panis quoque biscoctus ob causas prædictas efficitur. itaque minus durescit, cum semper inter se humiditatem cōtineat. 13 Cur nonnullis de genere cibi, tum humidi tū sicci, multū temporis sine fastidio vti possimus; vt cibo quem triticea, ex farina, ordeaceáve conficimus, & vinis austeris & aqua, aliis verò quamuis suauioribus, non tamen sine fastidio toties vti possimus? An quòd eorum, quæ in cibo assumimus, alia validius alunt, suntque ad mundandum aptiora: itaque vel vbi cibo priore consumpto vacui sumus, inest præterea facultas multa in corpore, quæ ad priorem corporis confectionem decocta est,

sic ad finem, & ad succedentem coquendi vicem, cruda animaduertitur. Cuius sanè generis pars plurima suauium est, quæ enim pinguia, & dulcia & opima sunt, ea nobis gustu suauissima sunt, eadémque omnia valide nutriunt & decoqui possunt, solentque inundare quocunque inter sese discrimine distant. Vnde efficitur, si quis sese impleuit vt facultas eorum, diutius immoretur, nec breui sensus deficiat: non enim solum pleno ventriculo satietas oritur, sed digesta quoque alimonia cæteras in partes identidem vsu euenit. An non id solum ipsum causæ est, verum etiam quòd nonnulla per quam modicè naturæ vsui sunt, nobisque familiarissimè conueniunt. Hæc enim omnia quia secundum naturam sunt, idcirco melius à corpore quàm dulcia, recipiuntur, vt quę præter naturæ rationem facile respuuntur. Alia vero aliis temperationibus congruunt, vt mel apibus secundum naturam sic suppetit, vt eo vesci tantummodo possint, quanquam viribus sunt imbecillis. Itaque relinquendum quidem est quantum absumatur, sed id ex proportione ad vires hominis. Quæ igitur e suauibus ita sese habent, ea quoniam naturæ minus propriè conueniunt, suauia quidem sentiuntur, sed paruum temporis moram faciunt, & fastidium pariunt. Quæ autem secundum naturam pro cibo deputata homini sunt ea semper appetimus, itaque fit ratione naturæ, vt vsu quoque eorum assiduo minus, quàm suauium, fastidiri possimus.

14 Cur eadem & assuescentibus suauia, & ad modum crebrò vtentibus insuauia sentiantur, cum tamen assuescere, sit sæpe & crebrò quicquam facere? An quia consuetudo habitum rei cuiuspiam capientem in nobis efficit, non satietatem. Frequens autem vsus desiderium explet: quod & ipsum quasi causa quædam est. Habitus ergo cum exercitantur, augentur, atque proficiunt. Conceptacula vero infarcta nihilo ampliora redduntur. Quam ob rem consuetudo cum exercitatio sit, auget habitum illum capientem. Quod autem vsu crebro in cibo alimur, infarsit quidem, expletque desiderium, quo expleto non amplius etiam recipimus, sed augere illud idē non potest, ob eā scilicet rē, quā modo e infarctione retulimus. Adhæc, nō ideò suauis cōsuetudo est, quia semper delectet: nam res etiam solitæ molestæ sunt, si vsu quis agit crebrius: sed eo certe suauius agitur quoniam operis principium libenter admittimus, & diutius rē facere eandē assueti, quàm non assueti valemus. Qua igitur re molestum hoc est, quanquam suaue sit

A τος, πέψεως εἰς δὲ πρὸς τὸ τέλος καὶ τὴν ἐκ διαδοχῆς γινομένην ἄπεπτος; τοιαῦτα δέ ἐστι καὶ ἡδέων τὰ πλεῖστα. τὰ μὲν γὰρ λιπαρὰ καὶ γλυκέα, καὶ πίονα, ἥδιστα ἡμῖν ἐστι γευομένοις ἡμῖν. ταῦτα δέ ἐστι πάντα [τὰ] θρεπτικὰ καὶ εὔπεπτα, καὶ ἐπιπολαστικά, ἐν ᾧ ἂν ὦ διαφορᾷ· ὥστε ἱκανὸν ἐστὶ τὴν δύναμιν, ἐάν τις αὐτῶν πληρωθῇ, καὶ μὴ ταχὺ ἐκλείπειν τὴν αἴσθησιν. οὐ γὰρ μόνον ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐντὸς
B γίνεται ἡ πλήρωσις, ἀλλὰ καὶ διαδοθείσης τῆς τροφῆς, ἐν ἄλλοις μέρεσιν. ἢ οὐ μόνον τοῦτο αἴτιον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔνια φύσει ἕνεκα σύμμετρα εἶναι καὶ οἰκεῖα ἡμῖν; πάντα τὰ γὰρ τοιαῦτα, διὰ τὸ κατὰ φύσιν εἶναι, μᾶλλον δέχεται τὸ σῶμα. τὰ δὲ παρὰ φύσιν, [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

A hac eadem cætera quoque suauia efficere possunt: vtraq. enim cum crebro vel fiunt, vel pro cibo sumuntur, tædio nos certe afficiunt. Cuius sane causa est quòd nos vires, siue virtutes vel recipientes, vel agentes, non infinitas, sed finitas habemus. quæ vbi eq[illegible] sibi quod modice competat, obtinuerint, [illegible] est, quod contin[illegible] amplificari [illegible]tatur; alteræ satis explentur, alt[illegible] agere nequeunt. 15 Cur massa [illegible] candidior perfecta efficiatur, vt de [illegible] nigrior? Vtrum quòd per summa ordeacea [illegible] alliccatur, calor at tenui humori permissus, candorem gignit. An quia, cum [illegible] est, humorē ad se ipsam trahit, vt quæ partibus manufculis conftet.

16 Quam ob causam farina aqua subacta [illegible] coeat, quam oleo subacta, quod tenacius est; quanquam glutinacius quod lentius est, oleum autem lentius, quam aqua? An quod aqua [illegible] est, vt vsque quaque [illegible], mollireque valeat. Cohæ[illegible] & comprimitur inter se melius farina aqua subacta, quanquam etiam sine [illegible] quent. 17 Cur panes vt [illegible], [illegible] rumpuntur? An quod parum triti, quoniam partibus minus connexis inter sese continentur: idcirco rumpi facile queunt: tritura enim partes copulat, & coniungit: ergo suo ipsi discrimine ad disruptionem paratiores redduntur. Adde quòd multum humoris, & impromiscuum continent, qui minus trituram, pressuramque recepere, at quos nimium tritos igni mandauimus, [illegible] admodū fiunt, quoniam humoris [illegible] immodica agitatio [illegible] reliquerit, idque [illegible] totum [illegible] igitur [illegible] necessum est: quoniam [illegible] multum [illegible] vt absolute in his contineretur, quos parum [illegible]. sic reliqui comparatione [illegible] est, quos immodice agitaris. 18 Cur massa tota lenior fit, quam seorsum humor & farina? Vtrum quia cū miscentur, spiritus intercluditur. An quia pars aquæ a calore farinæ indito euaporatur: itaque minus id redditur, quod ex vtroque mistum constiterit. Aer autem aquæ [illegible] mistus, nihilo tamen leuiorem [illegible] ipse quoque aer cum aere pondus auget. 19 Quam ob causam lac vinumque dulce quoties cum farina ordei bibitur, dulcius sentitur? Vtrum quòd ad nō dulce dulcia illæc esse videntur. Farina enim dulcis non est: alter quia humor dulcis mistus cūm farina diutius immoratur. An propterea quia farina, quæ dulcedinem in se habet, aliquandiu [illegible] itaque diutius sensio habetur. 20 Cur eadem pelle minus mera apparent

si farina ordei inspersa bibatur? Vtrum quòd diuersa sibi miscentur, & temperãtur. An quoniam farina humori obducta in sese retrahens abolet qualitatem.

21 Cur alica plus aquæ recipiat, quàm triticum, vnde confecta est? An propterea quòd alica farina quodammodo est: farina autem plus aquæ imbibit: moles enim amplior eius, quàm tritici, est. Pressius nãque, & constipatius triticum est. At quod amplius est, plus id capere potest. An non solum ea ipsa de causa ita fit, sed etiam calore, quem intra se continet & farina, & alica, efficitur, vt bibacius hauriant. Quòd enim calidum est, humorem id & efficacius ad se trahit, & expeditius in vaporem consumit. 22 Cur farina tritici massata, pertritáque lõge amplior reddatur, quàm ordei, scilicet ex proportione? An quòd altera multum humoris sibi admittit, altera parum. Sed qua de causa plus admittat? Congruens enim potius dixeris vt ordeacea bibacior sit: quippe cùm ordeum tostum, triticum non tostum sit. An propterea ita fit, quia trituram pleniorem triticea patitur: cuius causa est, quòd partibus minutioribus constat. Fit igitur quasi vt quantuplo partibus cõtineri potest minoribus tantuplo humorem sibi largiorẽ admittat, quippe quæ ipsum humorem pro glutine sibi capiat, vt Empedocles quoque suis in Persicis diuerticulo quodam ait, Manus vbi larga Cereris coniunxerit vnda: multúmque humoris proinde absumere queat. 23 Cur etiam igni mandata massa tritici ampliùs augeatur, quã ordei? An quòd humorem in se continet indiscretum, qui recalescens extrudi nequeat: hic ergo cùm in spiritum transeat, nec sese promere pariter, atque ex massa ordei possit, videlicet propter tritici spissitudinem (spissius enim est, quod partibus cõstat minutioribus) idcirco extollit, molémque agit ampliorem. Adhæc plus ista humoris continet, quo recalescente spiritus prouenire solitus est. Ex quaque re autem pluri, plus proficiscatur necessum est. 24 Cur pistorum, cæterorumq. officio fungentiũ frumẽtario, qui ordeũ attrectãt, imbecilli efficiũtur, & destillationibus infestentur: qui autem triticum corpore sint bene habito? An quod facilius triticum concoqui, quàm ordeum, potest, itaque ea re delibamenta inde manantia esse facilio ra necesse est. 25 Cur panis tostus durior, tabefactus humidior reddi aliquantisper possit? An quoniã cũ torrescit, humor extruditur, itaq. panis reliquitur durior. Leniter autem cùm recalescit, humor cõsistẽs ab igne diffunditur, humidiorq. proinde existit.

A μετὰ τῶν ἀλφίτων πινόμενον; πότερον ὅτι κεραννύμενα ἄλλο ἔχει μετ' ἄλλου; ἢ ὅτι ἀποφράττει τῷ σώματι καὶ ἀφανίζει, ἀποσπῶν εἰς αὑτό; κα Διὰ τί ὁ χόνδρος πλεῖον ὕδωρ δέχεται, ἢ οἱ πυροὶ ἐξ ὧν ὁ τοιοῦτος ἐγένετο χόνδρος; ἢ ὅτι ἄλευρόν πώς ἐστιν ὁ χόνδρος; τὰ δ' ἄλευρα, πλεῖον δέχεται· καὶ γὰρ γίνεται ὁ ὄγκος πλείων, ἢ ὁ τῶν πυρῶν. συνέχεται γὰρ καὶ πιλεῖται ἐν τοῖς πυροῖς. τὸ δὲ πλεῖον, χωρεῖ B πλεῖον· καὶ τοῦτο καὶ ὅτι ἔχει θερμότητα καὶ τὰ ἄλευρα, καὶ ὁ χόνδρος. τὸ δὲ θερμὸν, καὶ ἕλκει μᾶλλον τὸ ὑγρὸν, καὶ ἐξαναλίσκει ἐξατμίζον. κβ Διὰ τί τὸ ἄλευρον τριβόμενον, μεῖζον πολὺ γίνεται, ἢ τὸ ἄλφιτον, κατὰ λόγον; ἢ ὅτι τὸ μὲν, πολὺ ὕδωρ δέχεται· τὸ δὲ, ὀλίγον; διὰ τί δὲ δέχεται πλεῖον; μᾶλλον γὰρ εἰκὸς τὸ ἄλφιτον· πεπύρωται γάρ· τὸ δὲ, οὔ. πότερον μᾶλλον δὲ ξηρὸν, τὸ πεπυρωμένον. C ἢ διότι τρῖψιν μᾶλλον δέχεται τὸ ἄλευρον; τούτου δὲ αἴτιον, τὸ μικρομερέστερον εἶναι. ὥστε ὅσῳ πλεονάκις ἐστὶ δυνάμει τῷ μικρότερον, τοσαυταπλάσιον δέχεται τὸ ὕδωρ. κόλλης γὰρ χρεῖαν τοῦ ὕδατος· ὥσπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς μεταφοράς ἐν τοῖς Περσικοῖς εἶπεν, Ἄλφιτον ὕδατι κολλήσας, καὶ ἀναλίσκει πολὺ διὰ τοῦτο. κγ Διὰ τί δὲ καὶ πυρούμενον τὸ D σταὶς μεῖζον γίνεται ἢ ἡ μᾶζα; ἢ ὅτι ἔχει ὑγρὸν οὐ κεχωρισμένον, ὥστε ἐξιέναι θερμαινόμενον οὐ πνεῦμα γενόμενον, καὶ οὐ δυνάμενον ἐξιέναι ὁμοίως καὶ ἐν τῇ μάζῃ, διὰ τὴν πυκνότητα τοῦ σταιτός; (πυκνὸς γὰρ τὸ ἐκ μικρομερεστέρων) αἴρει οὖν καὶ ποιεῖ τὸν ὄγκον. ἔτι δὲ καὶ πλεῖον ἔχει τὸ ὑγρὸν ἐξ οὗ θερμαινομένου, πνεῦμα γίνεται. ἐκ δὲ E τοῦ πλείονος, ἀνάγκη γίνεσθαι πλεῖον. κδ Διὰ τί οἱ περὶ τὴν τῶν σιτίων ἐργασίαν, οἱ μὲν περὶ τὰς κριθὰς, ἄχροοι γίνονται καὶ καταῤῥοϊκοί· οἱ δὲ περὶ τοὺς πυροὺς, εὐεκτικοί; ἢ διότι εὐπεπτότεροι οἱ πυροὶ τῶν κριθῶν, διόπερ καὶ τὰ ἀποφορά; κε Διὰ τί ὁ ἄρτος, ἐὰν μέν τις ἀποπτήσῃ, σκληρότερος γίνεται· ἐὰν δέ τις αὐτὸν χλιάνῃ, ὑγρότερος F ἄχρι τινός; ἢ ὅτι ἐκπυρουμένου αὐτοῦ, τὸ ὑγρὸν ἐκπορεύεται, σκληρότερος οὖν γίνεται. θερμαινομένου δὲ, τὸ ὑγρὸν συνεχυθὲν, διαχεῖται ὑπὸ τοῦ πυρός. διὸ ὑγρότερος γίνεται.

26 Cur

κε Διὰ τί τὰ περὶ ἄλευρα, ψυχόμενα, ἧττον A συνίσταται· τὰ δὲ ἄλφιτα μᾶλλον; ἢ ὅτι τὰ μὲν μικρομερῆ, καὶ διέχοντα χώραν, καὶ τὰ βαρέα τῇ θλίψει, τὰ πλείω, ἐλάττω κατέχει τὸ ἴσον; τὰ περὶ δὲ ἄλφιτα, παχύτερα ἐστι. ψυχόμενα οὖν, ἐλάττω γίνεται. ὥστε τὸ ἔλαττον, συμπιέζει τὸ πλέον. τὰ δὲ ἄλευρα, ἅτε ὄντα μικρομερῆ ὄντα· ὥστε οὐ διὰ τοῦτο ψύχεται· ἀλλ' ἰσχνότερα, καὶ κουφότερα γίνεται διὰ τὴν θλῖψιν. βαρύτερον γὰρ φύσει τὸ ἄλευρον τῶν ἀλφίτων ἐστι.

Ὅσα περὶ ὀπώραν. κβ'

ΔΙὰ τί πλείω ὀπώραν ὕστερον ἢ πρότερον φαγόντες, οὐκ ἀνάλογον τοῖς ὄγκοις τὰ πληρώματα γίνεται; ἢ ὅτι βαρυτέρα ἐστὶν ἡ ὀπώρα πολὺ τῶν σιτίων. δηλοῖ δὲ καὶ τὰ σῦκα, ἃ ὕστατα βρωθέντα πλεῖστα γὰρ ἐμεῖται. ἐὰν οὖν πρότερα, διὰ βάρος κάτω περιιστάμενα, εὐρυχωρίαν ἄνω ποιεῖ. ὥστε ῥᾳδίως δέχεσθαι τὸν ὄγκον τῶν σιτίων. ἀνάπαλιν δὲ ἐπιτεθέντα τὰ σιτία, διὰ τὸ μὴ κάτω φέρεσθαι, ταχὺ τὸ ἀνωτέρω καταλαμβάνει. β Διὰ τί τῶν γλυκέων ἧττον ὁμοιοτέρων ὄντων ἡμῖν ἢ τῶν δριμέων, θᾶττον πληρούμεθα ἀπὸ τῶν γλυκέων; εἰκὸς δὲ ἦν ἧττον. ὑπὸ γὰρ τῶν ὁμοίων ἧττον ἦν εἰκὸς πληροῦσθαι. ἢ ὅτι οὐχ ὁμοίως τῷ, τὸ ἀγγεῖον πληροῦσθαι ταχύ. ἐξ οὗ πληρούμεθα, καὶ τὸ τρέφεσθαι; ἀλλ' ἐνίοτε ἡ μὲν κοιλία πλήρης ἐστι, ὥσπερ τῶν διψώντων· ἡ δὲ δίψα, οὐδὲν ἧττον ἐστιν; οὐ γὰρ τῷ ταύτην εἶναι πλήρη παυόμεθα διψῶντες, ἀλλὰ τῷ ἕκαστον τῶν τοῦ σώματος τὸ αὐτῷ οἰκεῖον ἐσπακέναι· καὶ ὅταν ἔχῃ ταῦτα ἱκανῶς, τότε παυόμεθα διψῶντες· καὶ πεινῶντες δὲ, ὁμοίως. γ Διὰ τί θᾶττον πληρούμεθα ἀπὸ τῶν γλυκέων, ἢ ἀπὸ τῶν δριμέων; ἢ ὅτι θᾶττον παυόμεθα ἐπιθυμοῦντες τῶν γλυκέων; ἢ ὡς μὲν ἡ κοιλία πληροῦται, οὕτω καὶ ὁμοίως ἀπὸ τῶν γλυκέων; ἢ οὐχ ὁμολογεῖται· ὅτι δὲ ἡ ἐπιθυμία θᾶττον ὑπ' αὐτῶν πληροῦται, τοῦτ' αὖ ἐπιδεικτέον; [ἢ] ὅτι ἡ μὲν ἐπιθυμία (ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν) ἔστι μὲν ἔνδεια, ὅταν μηδέν τι ἔχωμεν τροφῆς, ἢ ὀλίγον; τὰ μὲν οὖν δριμέα, οὐκ ἔστι θρεπτικά, ἀλλὰ τροφὴν μὲν ὀλίγην ἔχει, τὸ δὲ περίττωμα πολύ. εἰκότως οὖν πολλά τε τούτων ζητοῦμεν ἐσθίειν, καὶ οὐκ ἐμπιπλάμεθα αὐτῶν τῆς ἐπιθυμίας,

26 Cur farina tritici resiccata minus constipetur, quàm ordei? An quòd intercapedine vacant, quæ ex partibus constãt minutissimis & plura quæ grauiora sunt: compressa suopte pondere tantundem occupant, quantum pauciora. Sed farina ordei crassiuscula est: itaque siccata compesci, atque in minus contrahi potest, vt quod minus est suo compressu, plus illud constipet in se ipsum, capessatque, triticea porro particulis minutissimis iam constat. Itaque non adeo resiccatur, vt partes reddantur minores, sed vt leuiores efficiantur minuique constipentur suo compressu, & natu. natura enim grauior farina triticea, quam ordeacea est.

Eorum quæ ad fructus arborum pertinent, Sectio vigesima secunda, cuius quæstiones 14.

QVam ob causam poma non ita prius, vt postea, esitata in repletionis mole respondeant. An quoniam cæteris esculentis genus pomorum longe grauius est. Quod argumento ficum constat, quæ nouissime esitatæ, vltimæ tamen euomuntur. Poma igitur ante ingesta suo pondere in imum delapsa, spatij amplitudinem relinquunt superius, vt cibum sequentem admitti facile liceat. At si e contrario sumantur, vsu eueniet, vt quoniam deorsum ferri expedite non queant, maneant, & partem totam fere occupent manem.

2 Quam ob rem cum dulcia nobis similiora, quàm acria sint ocyus à dulcibus impleamur. Congruum enim vt contra eueniat, quandoquidē à similibus minus satiari consentaneum est. An quoniam non æque præmature concept[illegible], ex quo haurimus, & corpus quod vescitur, impletur: sed venter quidem repletus aliquando est, vt eorũ, qui sitiũt sitis autem nihilo minus superest. Nõ enim ea de causa sitis cessat, quia venter plenus humoris est, sed quia membra corporis omnia humorem commodum sibi attraxerint: quòd vbi illa satis suum desiderium expleuerũt, tunc sitire cessamus. Ita etiam fames, nec aliter tolli potest. 3 Cur ocyus à dulcibus quàm acribus, satiemur? An quia ocyus dulce, quàm acre appetere desistimus: sed an perinde, vt venter impletur, nos quoque dulcibus satiari possimus, confessum non est. Cum igitur desiderium celerius his ipsis expleri possit, docendum est. Alimenti desiderium, siue cupiditas vt simpliciter loquar, indigentia est, cum cibum vel nullũ, vel pauculum habemus. Quòd cùm acria non validè nutricare queant, sed parum alimoniæ, multum habeant excrementi, meritò ampliùs hæc appetimus, parumque eorum cupiditatem explemus.

quoniam alimento item indigemus, quo ipsa careant. At dulcia tota ipsa cibus idonens sunt, atque ex paruis quibusdam eiusmodi etiam corpus capit vberiorem. Quod cùm se abundè refersit, nihil edere præterea potest. Plus enim tolerare non potest, atque ita efficitur, vt ocyus à dulcibus satiemur. 4 Cur fructus arborum, & carnes, & cætera id genus viribus vehementer inflatis contenta, valeant incorrupta edurare: nec minùs quæ diligentissime picata, obturataque circumundique fuerint? An quoniam corrumpi omnia solent cùm mouentur: quæ autem plena sunt immota persistunt. Haud enim fieri potest, vt motus sine inani spatio agatur. Atqui isthæc, quæ ita inclusa sunt, plena vndique: constat ergo incorrupta seruari ratione. 5 Cur vinum post pomum putre epotum, amarum sentiatur? An amarorem putredo habet. Itaque quod de pomo per summa insidet, linguæ humori, qui bibitur, permistum, diffusúmque, amaram efficit potionem. Ipsum autem pomum per se esitatum, minus deprehendi propterea potest, quia saporis id genus multa attingat, inque exigua discernatur. 6 Cur edenda bellaria sint, vsusque secundarum mensarum adueci debeat? An vt satis bibamus Non enim sitis gratia solum, quæ per mensam primam nos teneat, bibendum, sed etiam post hausisse aliquid iuuat. 7 Cur nuces tostæ refrigeratæ deteriores redduntur, & panis quoque, & glandes & multa id genus alia, rursusque calefacta eadem meliora euadãt? An propterea quòd refrigeratis succus concrescit, & constat tepefactis rursus dissoluitur. Suauitas autem non nisi per succum percipi potest. 8 Cur post fructuum esitationem, vt sicuum, cæterorumque generis eiusdem, vel vinum merum, vel aqua superbibere debeamus, quæ quidem aduersa inter se sunt? An quia genus pomorum, & calidum, & humidum causa suæ generationis est: habet enim tũ ignis copiam, tum humoris. Itaque succus pomi veluti feruorem intus per ignem excitat, quomodo mustum foris efferuet, vi tamen hebetiore, humor autem nimius cruditatem committit. Aqua igitur suo frigore feruorem illum frangit, atque extinguit: & vinum suo calore idem plerunque efficere potest. quippe quod perinde, atque ignis igni, multus pauco vires subtrahat: amplius tamen humoris copiam suo calore emollit & concoquit, suoque pondere inflatam illum feruorẽ vincit, ac reprimit. 9 Quam ob causam Attica bisidæ tantum dulcissimæ

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

ζ [illegible]

D [illegible]

η [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

θ [illegible]

[illegible]

A dulcissimæ sint nec multifidæ, aut omnino intissæ dulcedinem præstent? An quòd ex multifidis respirauit, euaporauitque cum humore pars dulcedinis plurima. In iis autem, quæ intissæ coierint, humoris diluti copia est, quòd nihil ferè inde exactum fuerit. At quæ fissæ quidem, sed tamen fissura multiplici sunt, immunes vtroque isto incōmodo caruerunt. 10 Cur si ficus in furno siccantur, duriores efficiuntur, quàm si exemptæ foris refrigerētur? An quoniam in furno humor totus ex nimio calore euaporatur, foris aer circunfundens humorem contrahi, emanareque prohibet, ita enim vt leuiter euaporetur potius accidit. Sunt autem, quæ siccent dura, quæ hument, mollia. 11 Cur ab acerbis vinum, aut aqua epota dulcior sentiatur exempli gratia, si quis glandes, aut myrta, aut tale quid ore manducauerit? An meritò ita fiat, quemadmodum vel in cæteris igitur, omnia nanque plenius eadem apud sua contraria innotescūt. Contrariorum autem sapores oppositi fermè inter se sunt. An veres in iis est quæ colore inficimus: ita etiam lingua acerbis conficitur illis, meatuique suos patefieri patitur, vt dulce subire amplius possit. Res enim quasque inficiendas humoribus quibusdam acerbis ante immergimus, vt inde affectæ infici colore plenius, atque indelebiliu possint 12 Cur dulcia, minus dulcia sentiantur calida, quàm refrigerata? Verum propterea quòd simul sensus duo existunt, id est calidi, & dulcis: itaque calidi sensus reliquum depellit atque obfuscat. An quòd etiam succus dulcis calidus est, itaque ignis igni adducitur: ergo calor est, qui impediat. An quòd ignis vires omnium minuit, quia vim obtinet commutandi: calida igitur propiora mutationi sunt, refrigerata resident, sibique iterum constant. 13. Cur paleæ fructus duros, atque inconcoctos emolliunt in maturitatémque adducunt, nitet autem, & concoctos non putrefaciunt? An quod palea, & calida, & attrahens est. Suo igitur calore concoquit & per vim illam attrahendi saniem omnem seuocat, atque imputridos seruat. 14 Qua de causa ficus, cum molles, dulcesque sint, dentes offendant? An quia gingiuis suæ lenitate adhærent, séque præmolles inter dentes insinuant, & putredinem per suum calorem citò conficiunt. Forsitan & ob granorum suorum duritiem dentes celeriter effatigant, cum manducantur, conficiunturque.

Earum, quæ ad mare salsamque omnem aquam pertinent, Sectio vigesimatertia, continens quæstiones 41.

A CVr fluctus præalti pelagi superfrangi non soleant sed parui tãtum, & breuis? An quia parum humoris cùm fertur, discerni à spiritu faciliùs potest, quàm multum. 2 Cur fluctus interdum priùs eueniat, quàm venti? An quoniam primo spiritus ortu maris pars prima impulsa, partem sibi continuam ipsa compellit, itidemque deinceps vice pari, serieque agitatur perpetua. Quamobrem cum mare ipsum continuum sit, efficitur vt quasi vnus ictu continuus ex his omnibus exultet, idque fieri vno in tempore possit. Itaque euenit vt prima, & vltima pars simul moueantur: quòd aeri nunquam accidit: quia corpore vno continuo hic esse non potest, eò quòd multiplici vndique repulsu retorquetur, atque conquatitur, vt primus, validissimusque mouendi impetus refringatur, impediaturque. Quod mari accidere propterea nequit, quia grauius aere, motuque difficilius est. 3 Cur nauigia onustiora in portu, quàm in alto esse videntur? Celeriùs enim de alto in terram veniunt, quàm de terra in altum prouehuntur. An quòd plus aquæ, quàm minus, reniti validius potest: pauca enim oppressa onere cedit vt demergi necesse sit: multa è contrario repellit, ac sustinet. Vis enim ea est aquæ, vt sursum versus compellat inferius: ergo vt in portu maris parum, sic multum in alto est. Itaque plus oneris conuehi in portu videbitur: etiam mouebitur ægriùs, quia magis immergitur, & aqua minus reniti potest. At verò in alto res contra viu euenit. 4 Quam ob causam cum aliquid in mare vndabundum, & æstuans iactum sit, vt anchora, vnda residet, & quiescit? An quòd mare põderi cedit, quod defertur, quo cum aer delabatur: qui cum per directum in imum defertur, atque attrahitur, secum eòdem id trahit, quod mare de latere concitat: æstus autem maris non desuper tendit ad ima, sed per summa versatur. quo sedato tranquillitas oritur. Adhæc, cùm mare in ea spatia coit, quæ ponderi descendenti cesserint, vertiginem mouet, quæ non nisi circulo agitatur. At cum linea recta circulum per punctum attingat, fluctusque ad lineam rectam obliquè ferantur, fieri potest vt fluctus ipsi per pũctum oras vertiginis attingant, nec prædictam ob causam tantum, sed etiam quòd ipsa vertigo accedens, suo impetu circum vndique illos depellit.

Ὅσα περὶ τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ καὶ θάλατταν. κγ.

Διὰ τί τὰ κύματα οὐκ ἐπιγελᾷ ἐν τοῖς βαθέσι πελάγεσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς μικροῖς καὶ βραχέσιν; ἢ ὅτι τὸ μικρὸν ὑγρὸν φερόμενον μᾶλλον διαιρεῖται ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ἢ τὸ πολύ; β Διὰ τί τὰ κύματα πρότερον φοιτᾷ ἐνίοτε τῶν ἀνέμων; ἢ ὅτι πρὸς τῇ ἀρχῇ τοῦ
B πνεύματος ἡ θάλαττα ὠσθεῖσα πρώτη, τὴν ἐχομένην ἀεὶ ταὐτὸ ποιεῖ; διόπερ ὥσπερ αὐτῆς συνεχοῦς, καθάπερ μιᾷ πληγῇ συνεχεῖ πάσης γίνεται. τὸ δ' ἐν ἑνὶ χρόνῳ γίνεται, ὥστε συμβαίνει τήν τε πρώτην καὶ τὴν ἐσχάτην ἅμα κινεῖσθαι. ὁ δὲ ἀὴρ οὐ πάσχει τοῦτο, ὅτι οὔτε ἐστὶν ἓν σῶμα συνεχές, τάς τε πολλὰς πανταχόθεν ἀντικρούσεις λαμβάνει, αἳ πολλάκις κωλύουσι τὴν πρώτην καὶ ἰσχυροτάτην κίνησιν.
C τὴν δὲ θάλατταν οὐ ποιεῖ τοῦτο, διὰ τὸ βαρυτέραν καὶ δυσκινητοτέραν εἶναι αὐτοῦ. γ Διὰ τί τὰ πλοῖα γέμειν δοκεῖ μᾶλλον ἐν τῷ λιμένι, ἢ ἐν τῷ πελάγει, καὶ θεῖ δὲ θᾶττον ἐκ τοῦ πελάγους πρὸς τὴν γῆν, ἢ ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸ πέλαγος; ἢ ὅτι τὸ πλεῖον ὕδωρ ἀντερείδει μᾶλλον [ἐκ] τοῦ ὀλίγου; ἐν δὲ τῷ ὀλίγῳ δέδυκε,
D διὰ τὸ κρατεῖν αὐτὸ μᾶλλον· ἀνωθεῖ γὰρ κάτωθεν τὸ ὕδωρ. ἐν μὲν οὖν τῷ λιμένι ὀλίγη ἐστὶν ἡ θάλαττα· ἐν δὲ τῷ πελάγει, βαθεῖα. ὥστε καὶ γέμειν πλεῖον δόξει ἐν τῷ λιμένι, καὶ κινήσεται χαλεπώτερον, διὰ τὸ δεδυκέναι μᾶλλον, καὶ ἧττον ἀντερείδειν τὸ ὕδωρ· ἐν τῷ πελάγει δὲ, τἀναντία τούτων ἐστί. δ Διὰ τί ὅταν τι ῥιφθῇ εἰς τὴν θάλατταν κυμαίνουσαν, οἷον ἄγκυρα, γαλήνη γίνεται; ἢ διότι
E ἵσταται ἡ θάλαττα τῷ φερομένῳ, μεθ' οὗ ὁ ἀὴρ συγκαταφέρεται, ὃς ἐπ' εὐθείας ἀγόμενος φερόμενος, καὶ ἐκ πλαγίου ἐπισπασθεὶς, συγκατασπᾶται τὸ ἐκ πλαγίου κινοῦν τὴν θάλατταν; ὁ δὲ κλύδων τῆς θαλάττης, οὐκ ἄνωθεν κάτω γίνεται, ἀλλ' ἐπιπολῆς· οὗ λήξαντος, γαλήνη γίνεται. ἔτι συνιοῦσα ἡ θάλαττα εἰς τὰ διαστήματα τοῦ φερομένου, δίνην ποιεῖ.
F ἡ δὲ δίνη, κύκλῳ φέρεται. ἐπεὶ δὲ ἡ εὐθεῖα τοῦ κύκλου κατὰ σημεῖον ἅπτεται, τὰ δὲ κύματα εἰς εὐθείας λοξὰ φέρεται, συμβαίνει αὐτὰ τοῦ ἐξωτάτου τῆς δίνης κατὰ σημεῖον ἅπτεσθαι, διά τε τὸ εἰρημένον, καὶ διὰ τὴν τῆς δίνης φοράν, ἣ προσιοῦσα ἀποσεῖται αὐτά.

Quod

ἀκύμων δὲ ὄντος τοῦ κατ' αὐτὴν τόπου, γαλήνην ἐν τῷ βάθει αὐτῆς συμβαίνει γίνεσθαι, ἔτι συνεκκαμφθεὶς ἀὴρ τῷ ἐνεχθέντι κάτω, ἀνακουφιζόμενος καὶ ὠθῶν ἄνω τὴν θάλατταν, καθάπερ περιμαλάττει αὐτήν. ἡ γὰρ πομφόλυξ, ὑγροῦ ὑπὸ ἀέρος κάτωθεν ἀναθλιβομένου ἐστί. πομφόλυξ δὲ πᾶσα, λεία καὶ γαληνή. σημεῖον δὲ τοῦ εἰρημένου ἐστί· μετέωρος γὰρ ἡ κατὰ τὸ ἐνεχθὲν κάτω θάλαττα τῆς πέριξ γίνεται μικρὸν ὕστερον. 5 Διὰ τί ἐνίοτε πλοῖα θέοντα ἐν τῇ θαλάττῃ, εὐδίας καταποντίζεται καὶ ἀφανῆ γίνεται, ὥστε μηδὲ ναυάγιον ἀναπλεῖν; ἢ ὅταν ἀναρραγῇ σηραγγώδης τόπος ἐν τῇ γῇ ὑπὸ τὴν θάλατταν γῆ ῥαγεῖσα, ἅμα εἴς τε τὴν θάλατταν καὶ ἔσω ἀνέλκεται τῇ τοῦ πνεύματος φορᾷ; ὁμοίως δὲ καὶ ὑπὸ τῆς φερομένης κύκλῳ, φέρεται κάτω· τοῦτο δ' ἐστὶ δῖνος. τὸ δὲ περὶ Μεσσήνην ἐν τῷ πορθμῷ πάσχει ταὐτὸ διὰ τὸν ῥοῦν, (γίνονται γὰρ αἱ δῖναι ὑπὸ τούτου) καὶ καταπίνεται εἰς βυθόν, διὰ ταῦτά τε, καὶ ὅτι θάλαττά τε βαθεῖα καὶ γῆ ὕπαντρος μέχρι πόρρω ἐξέχουσα, εἰς ταῦτα ἐκπιεζόμεναι αἱ δῖναι· δι' ὃ οὐκ ἀναπλεῖ τὰ ναυάγια. ὁ δὲ ῥοῦς γίνεται, ὅταν παύσηται τὸ πρότερον, ἀντιπνεῖν ἐπὶ τῆς θαλάττης ῥεούσης τὸ ἐναντίον πνεῦμα προσβάλλει δὲ ὅταν νότος. ἀντιπνέοντα γὰρ ἀλλήλοις τὰ ῥεύματα παραχωρεῖ, ὥσπερ ἐν τοῖς ποταμοῖς, καὶ γίνονται δῖναι· φέρεται γὰρ ἄνωθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ἀνισχυρὰ οὖσα. ἐπεὶ οὖν εἰς τὰ πλάγια οὐκ ἔστιν ὠθεῖν, (ἀντωθεῖται γὰρ ὑπ' ἀλλήλων) ἀνάγκη εἰς βάθος ὠθεῖσθαι· ὥστε καὶ ὃ ἂν ληφθῇ ὑπὸ τοῦ δίνου, ἀναγκαῖον συγκατωθεῖσθαι. διὸ καὶ ὕπτια τὰ πλοῖα ποιοῦσι. ἤδη γὰρ ὀρθόν ποτε ἀπεμνημόνευται καταδῦν. 6 Διὰ τί ἡ θάλαττα λευκοτέρα ἡ ἐν τῷ Πόντῳ, ἢ ἐν τῷ Αἰγαίῳ; πότερον διὰ τὴν ἀνάκλασιν τῆς ὄψεως τὴν γινομένην ἀπὸ τῆς θαλάττης εἰς τὸν ἀέρα; ὁ μὲν γὰρ περὶ τὸν Πόντον ἀὴρ, παχὺς καὶ λευκός (ὥστε καὶ τῆς θαλάττης ἡ ἐπιφάνεια τοιαύτη φαίνεται) ὁ δὲ ἐν τῷ Αἰγαίῳ, κυανοῦς, διὰ τὸ μέχρι πόρρω εἶναι καθαρός· ὥστε καὶ ἡ θάλαττα ἀντωπὸς οὖσα, τοιαύτη φαίνεται. ἢ ὅτι πᾶσαι αἱ λίμναι, λευκότεραι τῆς θαλάττης, ὁ δὲ Πόντος, λιμνώδης, διὰ τὸ πολλοὺς ποταμοὺς εἰς αὐτὸν ῥεῖν.

A Quod cùm itaque fluctibus pars ea vertiginosa careat, meritò vnda, iacta anchora, residet tranquillaturque. Adde quòd aer qui cùm pondere illo delapso descendit, mox sese referens, vndámque sursum cōpellens, bullas excitat: quippe cum bulla humore consistat, qui de imis ad supera pulsus ab aere efferatur. Omnis autē bulla lenis, serenáque est. Indiciū verò, quòd B vnda, qua pondus in imum corruit, submissa in cauū paulo post resurgit, & mari circundanti æquiparatur. 5 Cur interdum nauigia, dum cursum agunt in mari quieto repente absorbentur, totáque ita pereunt, vt ne naufragium quidem fluitās vsquam appareat? An cùm locus cauernosus terræ subditæ mari dirumpitur, simul in mare nauigia introrumpuntur, introrsúmque spiritus impetu trahuntur: cúmque impulsa pari circum vndique agitentur, deorsum ferantur necesse est. Hoc C idem apud Messanam quoque in freto fluctu reciproco euenit. Fiunt enim eo ipso vertigines, quæ in imum absorbent, tum ob eam, quam diximus, causam, tum etiam quòd mare illud prælteū est, terráque ad lōginquum vsque subsidat cauernosa. Vertigines igitur eos, que per vim ductitant, itaque efficitur, vt nulli fragmenta nulla valeant fluitare. Fluxus autem ille fieri D solet cum flatu desistente priore, mari item fluente, flatus aduersus primo occurrit, maximéque cùm Auster. Cùm enim vndæ inuicem cursitant, inflictu prætereunt mutuo, quo scilicet modo in fluminibus fieri nouimus: atque ita in mare in gyrum vertitur, quæ vertigo, aut vertex vocata est. Fertur autem vnda in anfractum initio motus valido desuper irruente. Igitur E cùm vndas vrgere in latus non liceat, (impulsu nanque repelluntur, mutuo) compelli prorsus in ìmum necessarium est. Quam ob rem id quoque deferri eòdem vna cogitur, quod vertigo comprehenderit: eademque causa est, cur etiam nauigia resimentur, repandaque deferantur, cum deuorantur à vertigine. Iam enim aliqua erecta ex toto descendisse, memoriæ proditum est. 6 Cur mare Ponti candidius, F quàm AEgæi est? Vtrum propter visus refractionem factum de mari in aerem. Est enim aer Ponti crassus, & albidus: itaque fit vt etiam maris pars summa talis esse videatur. AEgæi verò, quoniā à longinquo vsque purus, & liquidus est, cæruleus cernitur: quocirca mare quoque aeri renitēs colorem eundem repræsentat. An quòd lacus omnes, quàm mare, candidiores sint. Pontus autē in lacus speciem propemodum trāsit, eo quòd multi in eū fluuij efluunt.

[illegible]

A hac eadem cætera quoque suauia efficere possunt: vtraq. enim cum crebrò vel sunt, vel pro cibo sumuntur, tædio nos certe afficiunt: Cuius sane causa est quod nos vires siue virtutes vel recipientes, vel agentes, non infinitas, sed finitas habemus: quæ vbi quidem sibi quod modice competat, obtinuerint, id enim est, quod [illegible] amplecti [illegible]; alteræ satis explenti, [illegible] agere nequeunt. 15 Cur massa [illegible] candidior percocta efficiatur, cruda vero nigrior? Vtrum quod per summa [illegible] assiccatur, [illegible] humori permistus, candorem gignit. An quia, cum calefacta est, humorē ad se plane trahit, vt qua partibus minusculis constet.

16 Quam ob causam farina aqua subacta melius coeat quam oleo subacta, quod tenacius est, quanquam glutinacius quod lentius est: oleum autem lentius, quam aqua? An quod aqua tenuior est, vt vsquequaque subire, mollireque valeat. Cohæret itemque & comprimitur inter se melius farina aqua subacta, quāquam etiam sine contritu comprimi queat. 17 Cur panes vt parum triti, sic nimium triti rumpentur? An quod parum triti, quoniam partibus minus connexis inter sese continentur: idcirco rumpi facile queunt: tritio enim partes copulat, & coniungit: ergo suo ipsi discrimine ad disruptionem paratiores sequuntur. Adde quod multum humoris, & impromiscuum continent, qui minus vsturam, pressuramque recepere, at quos nimium tritos igni mandamus, resicci admodū fiunt, quoniam humoris parum immodica agitatio [illegible] reliquerit, idque decoctio totum [illegible] est. Igitur [illegible] vtroque necessum est: quoniam humoris multum [illegible] vltra enim, vt absolute in his continetur, quos parum triti [illegible]: sic reliqui comparatione [illegible] est, quos immodice agitaris. 18 Cur massa tota leuior sit, quam seorsum humor & farina? Vtrum quia cū miscentur, spiritus intercluditur. An quia pars aquæ a calore farinæ indito euaporatur. itaque minus id redditur, quod ex vtroque mixtum constiterit. Aer autem aquæ tametsi miscetur, nihilo tamen leuiorem facit: namque ipse quoque aer cum aere pondus auget. 19 Quam ob causam lac vinumque dulce quoties cum farina [illegible] bibuntur, dulcius sentitur? Vtrum quod ad nō dulce dulcia illa hæc esse videntur. Farina enim dulcis non est: aliter quia humor dulcis mistus cūm farina diutius immoratur. An propterea quia farina, quæ dulcedinem in se habet, aliquandiu [illegible] itaque diutius sensio habetur. 20 Cur [illegible] minus [illegible] apparent

si farina ordei inspersa bibatur? Verum quòd diuersa sibi miscentur, & temperatur. An quoniam farina humori obducta in sese retrahens abolet qualitatem.

21 Cur alica plus aquæ recipiat, quàm triticum, vnde confecta est? An propterea quòd alica farina quodammodo est: farina autem plus aquæ imbibit: moles enim amplior eius, quam tritici, est. Pressius námque, & constipatius triticum est. At quod amplius est, plus id capere potest. An non solum ea ipsa de causa ita fit, sed etiam calore, quem intra se continet & farina, & alica, efficitur, vt bibacius hauriant. Quòd enim calidum est, humorem id & efficacius ad se trahit, & expeditius in vaporem consumit. 22 Cur farina tritici massata, pertritáque lōge amplior reddatur, quàm ordei, scilicet ex proportione? An quòd altera multum humoris sibi admittit, altera parum. Sed qua de causa plus admittat? Congruens enim potius dixeris vt ordeacea bibacior sit: quippe cùm ordeum tostum, triticum non tostum sit. An propterea ita fit, quia trituram pleniorem triticea patitur: cuius causa est, quòd partibus minutioribus constat. Fit igitur quasi vt quantuplo partibus cōtineri potest minoribus tantuplo humorem sibi largiorē admittat, quippe quæ ipsum humorem pro glutine sibi capiat, vt Empedocles quoque suis in Persicis diuerticulo quodam ait, Manus vbi larga Cereris coniunxerit vnda: multúmque humoris proinde absumere queat. 23 Cur etiam igni mandata massa tritici amplius augeatur, quā ordei? An quod humorem in se continet indiscretum, qui recalescens extrudi nequeat: hic ergo cùm in spiritum transeat, nec sese promere pariter, atque ex massa ordei possit, videlicet propter tritici spissitudinem (spissius enim est, quod partibus cōstat minutioribus) idcirco extollit, molémque agit ampliorem. Adhæc plus ista humoris continet, quo recalescente spiritus prouenire solitus est. Ex quaque re autem pluri, plus proficiscatur necessum est. 24 Cur pistorum, cæterorumq. officio fungentiū frumētario, qui ordeū attrectāt, imbecilli efficiuntur, & destillationibus infestentur: qui autem triticum corpore sint bene habito? An quod facilius triticum concoqui, quàm ordeum, potest, itaque ea re delibamenta inde manantia esse facilio ra necesse est. 25 Cur panis tostus durior, tabefactus humidior reddi aliquantisper possit? An quoniā cū torretur, humor extruditur, itaq. panis relinquitur durior. Leniter autem cùm recalescit, humor cōsistēs ab igne diffunditur, humidiórq. proinde existit.

μετὰ τοῦ ἀλφίτου πινόμενος; πότερον ὅτι κεραννύντα ἄλλα ἔχει μετ' ἄλλων; ἢ ὅτι ἀποφράττει τὸ πόματι καὶ ἀφανίζει, ἀνασπῶν εἰς αὑτό; κα. Διὰ τί ὁ χόνδρος πλεῖον ὕδωρ δέχεται, ἢ οἱ πυροὶ ἐξ ὧν ὁ τοιοῦτος ἐγένετο χόνδρος; ἢ ὅτι ἄλευρόν πως ἐστὶν ὁ χόνδρος; τὰ δὲ ἄλευρα πλεῖον δέχεται· καὶ γὰρ γίνεται ὁ ὄγκος πλείων, ἢ ὁ τῶν πυρῶν. συνέστηκε γὰρ καὶ τὰ ἐν τοῖς πυροῖς. τὰ δὲ πλείω, χωρεῖ πλεῖον. καὶ τοῦτο καὶ ὅτι ἔχει θερμότητα καὶ τὰ ἄλευρα, καὶ ὁ χόνδρος. τὸ δὲ θερμὸν, καὶ ἕλκει μᾶλλον τὸ ὑγρὸν, καὶ ἐξαναλίσκει ἐξατμίζον. κβ. Διὰ τί τὸ ἄλευρον πεφυραμένον, μεῖζον πολὺ γίνεται, ἢ τὸ ἄλφιτον, κατὰ λόγον; ἢ ὅτι τὸ μὲν, πολὺ ὕδωρ δέχεται· τὸ δὲ, ὀλίγον; Διὰ τί δὲ δέχεται πλεῖον; μᾶλλον γὰρ εἰκὸς τὸ ἄλφιτον· πεπύρωται γάρ· τὸ δὲ ἀπύρωτον· μᾶλλον δὲ ξηρὸν, τὸ πεπυρωμένον. ἢ διότι τριφθὲν μᾶλλον δέχεται τὸ ἄλευρον; τούτου δὲ αἴτιον, τὸ μικρομερέστερον εἶναι. ὥσπερ οὖν ὅτι πλείονα δύναμιν τῷ μικρότερον, τοσούτῳ πλεῖον δέχεται τὸ ὕδωρ. κόλλῃ γὰρ χρῆται τῷ ὕδατι ὥσπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἐποίησεν ἐν τοῖς Περσικοῖς εἰπών, Ἄλφιτον ὕδατι κολλήσας, καὶ ἀναλίσκει πολὺ διὰ τοῦτο. κγ. Διὰ τί δὲ καὶ πεπυρωμένη ἡ τῶν πυρῶν μεῖζον γίνεται ἡ μᾶζα; ἢ ὅτι ἔχει ὑγρὸν ἐν κατακεκλεισμένον, ὥστε ἐξιέναι θερμαινομένου ἐν πνεῦμα γενόμενον, καὶ οὐ δυνάμενον ἐξιέναι ὁμοίως ὥσπερ ἐκ τῆς μάζης, διὰ τὴν πυκνότητα τοῦ σιτοῦ; (πυκνὸς γὰρ τῷ ἐκ μικρομερεστέρων) αἴρει οὖν καὶ ποιεῖ τὸν ὄγκον. ἔτι δὲ καὶ πλεῖον ἔχει τὸ ὑγρὸν, ἐξ οὗ θερμαινομένου, πνεῦμα γίνεται. ἐκ δὲ τοῦ πλείονος, ἀνάγκη γίνεσθαι πλεῖον. κδ. Διὰ τί οἱ περὶ τὴν σιτικὴν ἐργασίαν, οἱ μὲν περὶ τὰς κριθὰς, ἄχροοι γίνονται καὶ καταρροϊκοί· οἱ δὲ περὶ τοὺς πυροὺς, εὐεκτικοί; ἢ διότι εὐπεπτότερος ὁ πυρὸς τῆς κριθῆς. διὸ καὶ αἱ ἀπορροίαι; κε. Διὰ τί ὁ ἄρτος, ἐὰν μέν τις αὐτὸν ὀπτᾷ, σκληρότερος γίνεται· ἐὰν δέ τις αὐτὸν χλιαίνῃ, ὑγρότερος ἄχρι τινός; ἢ ὅτι ὀπτωμένου αὐτοῦ, τὸ ὑγρὸν ἐκπορεύεται; σκληρότερος οὖν γίνεται. θερμαινομένου δὲ, τὸ ὑγρὸν συστὰν, διαχεῖται ὑπὸ τοῦ πυρός. διὸ ὑγρότερος γίνεται.

26 Cur

[illegible] A

[illegible]

Ὅσα [illegible]

Δ[illegible]

C

D

F

F

26 Cur farina tritici resiccata minus constipetur, quàm ordei? An quòd intercapedine vacant, quæ ex partibus constãt minutissimis & plura quæ grauiora sunt: compressa suopte pondere tantundem occupant, quantum pauciora. Sed farina ordei crassiuscula est: itaque siccata compesci, atque in minus contrahi potest, vt quod minus est suo compressu, plus illud constipet in se ipsum, capessitque, triticea porro particulis minutissimis iam constat. Itaque non ideo resiccatur, vt partes reddantur minores, sed vt leuiores efficiantur minuique constipentur suo compressu, & natu. natura enim grauior farina triticea, quàm ordeacea est.

Eorum quæ ad fructus arborum pertinent, Sectio vigesima secunda [illegible] quæstiones 14.

QVam ob causam poma non ita prius, vt postea, esitata in repletionis mole respondeant. An quoniam cæteris esculentis genus pomorum longe grauius est. Quod argumento ficus constat, quæ nouissime esitatæ, vltimæ tamen eiominuntur. Poma igitur ante ingesta suo pondere in imum delapsa spatij amplitudinem relinquunt superius, vt cibum sequentem admitti facile liceat. At si e contrario sumantur, vsu eueniet, vt quoniam deorsum ferri expedite non queant, [illegible], & partem totam fere occupent inanem.

2 Quam ob [illegible] cum dulcia nobis similiora, quàm acria sint ocyus a dulcibus impleamur. Congruum [illegible] vt contrà eueniat, quãdoquidẽ a similibus minus satiari consentaneum est. An quoniam non æque præmature concepti [illegible], ex quo haurimus, & [illegible] quod reficitur, impletur. sed venter quidem repletus aliquando est. vt eorũ, qui sitiũt sitis autem nihilo minus superest. Nõ enim ea de causa sitis cessat, quia venter plenus humoris est. sed quia membra corporis omnia humorem commodum sibi attraxerint: quòd vbi illa satis suum desiderium explęuerũt, tunc sitire cessamus. Ita etiam fames, nec aliter tolli potest. 3 Cur ocyus a dulcibus quàm acribus, satiemur? An quia ocyus dulce, quàm acre appetere desistimus. sed an perinde, vt venter impletur, nos quoque dulcibus satiari possimus, confessum non est. Cum igitur desiderium celerius his ipsis expleri possit, docendum est. Alimenti desiderium, siue cupiditas vt simpliciter loquar, indigentia est, cum cibum vel nullũ, vel pauculum habemus. Quòd cùm acria non validè nutricare queant, sed parum alimoniæ, multum habeant excrementi, meritò amplius hæc appetimus, paramque eorum cupiditatem explemus.

quoniam alimento item indigemus, quo ipsa careant. At dulcia tota ipsa cibus idonei sunt, atque ex paruis quibusdam eiusmodi etiam corpus capit vberiorem. Quod cum se abunde refersit, nihil edere prætereà potest. Plus enim tolerare non potest, atque ita efficitur, vt ocius à dulcibus satiemur. 4 Cur fructus arborum, & carnes, & cætera id genus vtribus vehementer inflatis contenta, valeant incorrupta edurare: nec minùs quæ diligentissime picata, obturataque circumundique fuerint? An quoniam corrumpi omnia solent cùm mouentur: quæ autem plena sunt immota persistunt. Haud enim fieri potest, vt motus sine inani spatio agatur. Atqui ista hæc, quæ ita inclusa sunt, plena vndique: constat ergo incorrupta seruari ratione. 5 Cur vinum post pomum putre epotum, amarum sentiatur? An amarorem putredo habet. Itaque quod de pomo per summa insidet, linguæ humori, qui bibitur, permistum, diffusúmque, amaram efficit potionem. Ipsum autem pomum per se elitatum, minus deprehendi propterea potest, quia saporis id genus multa attingat, inque exigua discernatur. 6 Cur edenda bellaria sint, vsusque secundarum mensarum adduci debeat? An vt latius bibamus. Non enim sitis gratia solum, quæ per mensam primam nos teneat, bibendum, sed etiam post hausisse aliquid iuuat. 7 Cur nuces tostæ refrigeratæ deteriores redduntur, & panis quoque, & glandes & multa id genus alia, rursúsque calefacta eadem meliora euadūt? An propterea quòd refrigeratis succus concrescit, & contra tepefactis rursus diluitur. Suauitas autem non nisi per succum percipi potest. 8 Cur post fructuum elitationem, vt ficuum, cæterorumque generis eiusdem, vel vinum merum, vel aqua superbibere debeamus, quæ quidem aduersa inter se sunt? An quia genus pomorum, & calidum, & humidum causa suæ generationis est: habet enim tū ignis copiam, tum humoris. Itaque succus pomi veluti feruorem intus per ignem excitat, quomodo mustum foris efferuet, vt tamen hebetiore, humor autem nimius cruditatem committit. Aqua igitur suo frigore feruorem illum frangit, atque extinguit: & vinum suo calore idem plerunque efficere potest. quippe quod perinde, atque ignis igni, multus pauco vires subtrahat: amplius tamen humoris copiam suo calore emollit & concoquit, suoque pondere impatientem illum feruorē vincit, ac reprimit.

A διὰ τί ἔτι προσδεῖσθαι δοκοῦμεν, ταῦτα δὲ μὴ ἔχειν θερμόν· τὰ δὲ γλυκέα, ἅπαντα ἐστὶ τροφή, καὶ ἀπὸ μικρῶν τοιούτων πολλὴν λαμβάνει τὸ σῶμα. ὅταν οὖν ἀποπληρωθῇ πολλῆς τροφῆς, εἰκότως ἀδυνατεῖ ἐσθίειν, διὰ τὸ μὴ ὑποφέρειν. εἰκότως οὖν θᾶττον ὑπὸ τῶν γλυκέων πληρούμεθα. δ Διὰ τί τὰ ἀκρόδρυα καὶ τὰ κρέα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐν τοῖς ἀσκοῖς ἄσηπτα γίνεται, ὅταν εὖ ἐμφυσηθῶσι, καὶ τὰ ἐν τοῖς ἀγγείοις τοῖς περιπεπωμασμένοις ἀκριβῶς; ἢ διότι σήπεται μὲν κινούμενα πάντα· τὰ δὲ πλήρη ἀκίνητα. ἀδύνατον γὰρ ἄνευ κενοῦ κινηθῆναι, ταῦτα δὲ πλήρη. ε Διὰ τί μετὰ τὰ σαπρὰ τῶν ἀκροδρύων, ὁ οἶνος πικρὸς φαίνεται πινόμενος; ἢ ὅτι τὴν πικρότητα ἔχει ἡ σαπρότης ἡ τοιαύτη; τὸ οὖν ἐπιπολάζον ἐπὶ τὸ γλωττίον, μιγνύμενον τῷ πόματι καὶ διαχεόμενον, πικρὸν ποιεῖ τὸ πόμα. αὐτὸ δὲ καθ' αὑτὸ ἧττον φαίνεται ἐσθιόμενον, διὰ τὸ πολλοῦ ἀπολαύειν, καὶ ἐν μικρῷ διακρίνεσθαι τὸν τοιοῦτον χυμόν. ς Διὰ τί τὰ τραγήματα ἐσθίειν ἐπὶ τῷ πότῳ χρήσιμον; οὐ γὰρ μόνον ποιεῖ τὴν δίψαν χρηστὰ τὰ ἐπὶ τοῖς σιτίοις, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰ σιτία.

ζ Διὰ τί τὰ ὀπτὰ κάρυα, ψυχθέντα χείρω γίνεται, καὶ ὁ ἄρτος δέ, καὶ αἱ βάλανοι, καὶ πολλὰ τῶν τοιούτων· θερμανθέντα δὲ πάλιν, βελτίω; ἢ διότι ψυχθέντος μὲν πήγνυται ὁ χυμός, θερμανθέντος δέ, πάλιν χεῖται· ἡ δὲ ἡδονὴ γίνεται διὰ τὸν χυμόν.

η Διὰ τί ἐν τῇ ἀπολαύσει τῆς ὀπώρας, οἷον σύκων καὶ τῶν τοιούτων, ἢ οἶνον ἄκρατον δεῖ ἐπιπίνειν, ἢ ὕδωρ· ταῦτα δὲ ἐναντία; ἢ ὅτι ἡ ὀπώρα καὶ θερμή ἐστι καὶ ὑγρὰ διὰ τὴν γένεσιν; ἔχει γὰρ πολὺ πῦρ καὶ ὑγρότητα· ὥστε διὰ μὲν τὸ πῦρ, ζεῖν ποιεῖ ὁ χυμός· ὥσπερ ἔξω τὸ γλεῦκος ποιεῖ. ἄλλον δὲ ἔχει δύναμιν, καὶ τὰ ὠμὰ ἀπεπτεῖν. τὸ δὲ τῆς ὑγρότητος πλῆθος, ἀπεψίαν ποιεῖ. τὸ μὲν οὖν ὕδωρ, διὰ τὴν ψυχρότητα σβέννυσι τὴν ζέσιν· ὁ δὲ οἶνος, διὰ τὴν θερμότητα ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· ὥσπερ γὰρ πῦρ ἐν πυρί, ἀφαιρεῖται τὴν ἰσχύν· μᾶλλον δὲ τῷ θερμαίνειν πεπτικός ἐστι τῆς ὑγρότητος, καὶ διὰ βάρους κατακρατεῖ τῆς ζέσεως ἐπιπολαζούσης.

θ Διὰ τί τῶν ἰσχάδων γλυκύτατα αἱ δίχα

9 Quam ob causam carica bifida tantum

dulcissimæ

[illegible] αἱ πολυσχιδεῖς [illegible] διότι ἐκ μὲν τῶν πολυσχιδῶν [illegible] ἐξίκμασε [illegible] τὸ πλεῖστον τοῦ γλυκέος; [illegible] μεμυκυίαις, πολὺ τὸ ὑδατῶδες [illegible] ἀμφοτέρων [illegible] 10. Διὰ τί [illegible] κρίβανοι [illegible] σκληρότερα γίνεται, ἢ ἐὰν ψυχθῇ ἐν τῷ κριβάνῳ [illegible] ψυχθῇ; [illegible] τῷ κριβάνῳ ἐξατμίζει πᾶν τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τοῦ θερμοῦ [illegible] ὁ ἀὴρ [illegible] μᾶλλον γὰρ ἐξατμίζει. [illegible] σκληρὰ [illegible] ὑγρὰ, μαλακά. 11. Διὰ τί [illegible] ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ φαίνεται [illegible] βαλάνους, ἢ μύρτα, ἢ τι τῶν τοιούτων [illegible] [illegible] γλυκύ, καὶ γὰρ [illegible] 12. Διὰ τί τὰ γλυκέα ἧττον [illegible] γλυκέα ἐστὶ θερμὰ ὄντα, ἢ [illegible] ψυχθῇ; [illegible] ἅμα δύο αἰσθήσεις γίνονται [illegible] [illegible] πῦρ [illegible] [ἢ] ὅτι τὸ πῦρ [illegible] δυνάμεις [illegible] διὰ τὸ [illegible] 13. Διὰ τί ποτε τὰ ἄχυρα τὰ μὲν σκληρὰ πέττει, τὰ δὲ πεπεμμένα, οὐ σήπει; [illegible] ὅτι τὸ ἄχυρον θερμόν τε καὶ ὁλκόν [illegible] 14. Διὰ τί τὰ σῦκα μαλακὰ καὶ γλυκέα ὄντα λυμαίνεται τοὺς ὀδόντας; ἢ διὰ τὴν γλισχρότητα [illegible] τοῖς οὔλοις, καὶ [illegible] ὀδόντων [illegible] μαλακά ἐστι, καὶ [illegible] θερμὰ ὄντα [illegible] διὰ [illegible] [illegible] ὀδόντες.

A dulcissimæ sint nec multifidæ, aut omnino infissæ dulcedinem præstent? An quòd ex multifidis respirauit, euaporauitque cum humore pars dulcedinis plurima. In iis autem, quæ infissæ coierint, humoris diluti copia est, quòd nihil ferè inde exsiccatum fuerit. At quæ fissæ quidem, sed tamen fissura multiplici sunt, immunes vtroque isto incommodo caruerunt. 10 Cur si ficus in furno siccantur, duriores efficiuntur, quàm si exemptæ foris refrigerentur? B An quoniam in furno humor totus à nimio calore euaporatur, foris aer circunfundens humorem contrahi, emanaréque prohibet: ita enim vt leuiter euaporetur potius accidit. Sunt autem, quæ siccent dura: quæ hument, mollia. 11 Cur ab acerbis vinum, aut aqua epota dulcior sentiatur: exempli gratia, si quis glandes, aut myrta, aut tale quid ori manducauerit? An meritò ita fiat, quemadmodum vel in C cæteris igitur: omnia nanque plenius eadem apud sua contraria innotescũt. Contrariorum autem sapores oppositi fermè inter se sunt. An vt res in iis est, quæ colore inficimus: ita etiam lingua acerbis contentur illis, meatuúsque suos patefieri patitur, vt dulce subire amplius possit. Res enim quasque inficiendis humoribus quibusdam acerbis ante immergimus, vt inde affectæ infici colore plenius, atque D indelebiliu possint. 12 Cur dulcia, minus dulcia sentiantur calida, quàm refrigerata? Vtrum propterea quòd simul sensus duo existunt, id est calidi, & dulcis: itaque calidi sensus reliquũm depellit, atque obfuscat. An quòd etiam succus dulcis calidus est: itaque ignis igni adducitur: ergo calor est, qui impediat. An quòd ignis vires omnium minuit, quia vim obti-E net commutandi: calida igitur propiora mutationi sunt, refrigerata resident, sibique iterum constant. 13. Cur paleæ fructus duros, atque inconcoctos emolliunt in maturitatémque adducunt, mites autem, & concoctos non putrefaciunt? An quod palea, & calida, & attrahens est. Suo igitur calore concoquit & per vim illam attrahendi saniem omnem seuocat, atque imputridos seruat. 14 Qua de causa ficus, cum molles, dulcésque sint, dentes offendant? An quia gingiuis suæ F lentitate adhærent, séque præmolles inter dentes insinuant, & putredinem per suum calorem citò conficiunt. Forsitan & ob granorum suorum duritiem dentes celeriter effatigant, cum manducantur, conficiunturque.

Earum, quæ ad mare salsamque omnem aquam pertinent, Sectio vigesimatertia, continens quæstiones 41.

CVr fluctus prææalti pelagi superfrangi non soleant, sed parui tãtum, & breuis? An quia parum humoris cum fertur, discerni à spiritu faciliùs potest, quàm multum. 2 Cur fluctus interdum priùs eueniat, quàm venti? An quoniam primo spiritus ortu maris pars prima impulsa, partem sibi continuam ipsa compellit, indeque deinceps vice pari, semperque agitatur perpetua. Quamobrem cum mare ipsum continuum sit, efficitur vt quasi vnus ictus continuus ex his omnibus exultet, idque fieri vno in tempore possit. Itaque euenit vt prima, & vltima pars simul moueantur: quòd aeri nunquam accidit: quia corpore vno continuo hic esse non potest, eò quòd multiplici vndique repulsu retorquetur, atque conquatitur, vt primus, validissimusque mouendi impetus refringatur, impediaturque. Quod mari accidere propterea nequit, quia grauius aere, motoque difficilius est. 3 Cur nauigia onustiora in portu, quàm in alto esse videntur? Celeriùs enim de alto in terram veniunt, quàm de terra in altum proueh untur. An quòd plus aquæ, quàm minus, reniti validius potest: pauca enim oppressa onere cedit, vt demergi necesse sit: multa è contrario repellit ac sustinet. Vis enim ea est aquæ, vt sursum versus compellat inferius: ergo vt in portu maris parum, sic multum in alto est. Itaque plus oneris conuehi in portu videbitur: etiam mouebitur ægrius, quia magis immergitur, & aqua minus reniti potest. At verò in alto res contrà vsu euenit. 4 Quam ob causam cum aliquid in mare vndabũdum, & æstuans iactum sit, vt anchora, vnda residet, & quiescit? An quòd mare põderi cedit, quod defertur, quo cum aer delabatur: qui cum per directum in imum defertur, atque attrahitur, secum eòdem id trahit, quod mare de latere concitat: æstus autem maris non desuper tendit ad ima, sed per summa versatur, quo sedato tranquillitas oritur. Adhæc, cùm mare in ea spatia coit, quæ ponderi descendenti cesserint, vertiginem mouet, quæ non nisi circulo agitatur. At cum linea recta circulum per punctum attingat, fluctusque ad lineam rectam obliquè ferantur, fieri potest vt fluctus ipsi per pũctum oras vertiginis attingant, nec prædictam ob causam tantum, sed etiam quòd ipsa vertigo accedens, suo impetu circum vndique illos depellit. Quod

Ὅσα περὶ τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ καὶ θάλατταν. κγ.

ΔΙὰ τί τὸ κῦμα οὐ καταρρήγνυται ἐν τοῖς βαθέσι πελάγεσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς μικροῖς καὶ βραχέσιν; ἢ ὅτι τὸ μικρὸν ὑγρὸν φερόμενον μᾶλλον διαιρεῖται ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ἢ τὸ πολύ; β Διὰ τί τὰ κύματα ἐνίοτε πρότερον φέρεται ἢ τὸν ἄνεμον; ἢ ὅτι πρὸς τῇ ἀρχῇ τοῦ πνεύματος ἡ θάλαττα ὠθεῖται πρώτη, τὴν ἐχομένην αἰεὶ ταὐτὸ ποιεῖ; διόπερ ὥστε ἄνευ τοῦ συνεχοῦς, καθάπερ μιᾷ πληγῇ συνεχὴς ὦσις γίνεται. τὸ δ' ἐν ἑνὶ χρόνῳ γίνεται. ὥστε συμβαίνει τήν τε πρώτην καὶ τὴν ἐσχάτην ἅμα κινεῖσθαι. ὁ δὲ ἀὴρ οὐ τυγχάνει τοῦτο, ἅτε οὐκ ὢν ἓν σῶμα συνεχές, τὰς πολλὰς πάντοθεν ἀντικρούσεις λαμβάνων, ἣ πολλάκις κωλύει τὴν πρώτην καὶ ἰσχυροτάτην κίνησιν. τὴν τε θάλατταν οὐ ποιεῖν ταὐτό, διὰ τὸ βαρύτερον καὶ δυσκινητότερον εἶναι αὐτοῦ. γ Διὰ τί τὰ πλοῖα γέμειν δοκεῖ μᾶλλον ἐν τῷ λιμένι, ἢ ἐν τῷ πελάγει; καὶ θεῖ δὲ θᾶττον ἐκ τοῦ πελάγους πρὸς τὴν γῆν, ἢ ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸ πέλαγος; ἢ ὅτι τὸ πλεῖον ὕδωρ ἀντερείδει μᾶλλον [ἐκ] τοῦ ὀλίγου, τὸ δ' ὀλίγον δίδωσι, διὰ τὸ κρατεῖν αὐτοῦ μᾶλλον; ἐνθεῖ γὰρ τοῦτο τὸ ὕδωρ ἄνωθεν ἐν τῷ λιμένι ἐστὶν ἡ θάλαττα· ἐν δὲ τῷ πελάγει, βαθεῖα. ὥστε καὶ ἔχει πλεῖον δόξει ἐν τῷ λιμένι, καὶ κινεῖται χαλεπώτερον, διὰ τὸ δεδυκέναι μᾶλλον, καὶ ἧττον ἀντερείδειν τὸ ὕδωρ· ἐν τῷ πελάγει δὲ, τἀναντία τούτοις ἐστίν. δ Διὰ τί ὅταν τι ῥιφθῇ εἰς τὴν θάλατταν κυμαίνουσαν, οἷον ἄγκυρα, γαλήνη γίνεται; ἢ διότι ἵσταται ἡ θάλαττα τῷ φερομένῳ, μεθ' οὗ ὁ ἀὴρ συγκαταφέρεται, ὃς εἰς τὸ βάθος κάτω φερόμενος, καὶ ἐνταῦθα ὑποστάντος, συνεισπᾶται τὸ ἐκ πλαγίου κινοῦν τὴν θάλατταν; ὁ δὲ κλύδων τῆς θαλάττης, οὐκ ἄνωθεν κάτω γίνεται, ἀλλ' ἐπιπολῆς οὐ βάθος, γαλήνη γίνεται. ἔτι συνιοῦσα ἡ θάλαττα εἰς τὰ διαστήματα τοῦ φερομένου, δίνην ποιεῖ. ἡ δὲ δίνη, κύκλῳ φέρεται. ἐπεὶ δὲ ἡ εὐθεῖα τοῦ κύκλου κατὰ σημεῖον ἅπτεται, τὰ δὲ κύματα ἐπ' εὐθείας λοξὰ φέρεται, συμβαίνοι ἂν αὐτοῖς τὸ ἐξώτατον τῆς δίνης κατὰ σημεῖον ἀπτόμενα, διά τε τὸ εἰρημένον, καὶ διὰ τὴν τῆς δίνης φορὰν, ἡ ὠθοῦσα ἀπωθεῖται αὐτά.

[illegible]

A Quod cum itaque fluctibus pars ea vertiginosa careat, meritò vnda, iacta anchora, residet tranquillaturque. Adde quòd aer qui cum pondere illo delapso descendit, mox sese referens, vndámque sursum cōpellens, bullas excitat: quippe cum bulla humore consistat, qui de imis ad supera pulsus ab aere efferatur. Omnis autē bulla leuis, serenáque est. Indiciū verò, quòd vnda, qua pondus in imum corruit, submissa in cauā paulo post resurgit, & mari circundanti æquiparatur. 5 Cur interdum nauigia, dum cursum agunt in mari quieto repente absorbentur, totáque ita pereunt, vt ne naufragium quidem fluitās vsquam appareat? An cùm locus cauernosus terræ subditæ mari dirumpitur, simul in mare nauigia in terram rapiuntur, introrsumque spiritus impetu trahuntur: cúmque impulsa pari circum vndique agitentur, deorsum ferantur necesse est. Hoc idem apud Messanam quoque in freto fluctu reciproco euenit. Fiunt enim eo ipso vertigines, quæ in imum absorbent, tum ob eam, quam diximus, causam, tum etiam quòd mare illud præaltū est, terráque ad lōginquum vsque subditur cauernosa. Vertigines igitur eosque per vim ducitant: itaque efficitur vt nulla fragmenta nulla valeant fluitare. Fluxus autem ille fieri solet cum flatu desistente priore, mari item fluente, flatus aduersus primo occurrit, maximéque cum Auster. Cum enim vndæ inuicem cursitant, inflictu prætereunt mutuo, quo scilicet modo in fluminibus fieri nouimus: atque ita in mare in gyrum vertitur, quæ vertigo, aut vertex vocata est. Fertur autem vnda in anfractum nimio motus valido desuper irruente. Igitur cùm vndas vrgere in latus non liceat, (impulsu nanque repelluntur, mutuo) compelli prorsus in ūnum necessarium est. Quamob rem id quoque deferri eōdem vnà cogitur, quod vertigo comprehenderit: eadémque causa est, cur etiam nauigia resimentur, repandáque deferantur, cum deuorantur à vertigine. Iam enim aliqua erecta ex toto descendisse, memoriæ proditum est. 6 Cur mare Ponti candidius, quàm AEgæi est? Vtrum propter visus refractionem factum de mari in aerem. Est enim aer Ponti crassus, & albidus: itáque fit vt etiam maris pars summa talis esse videatur. AEgæi verò, quoniā à longinquis vsque purus, & liquidus est, cæruleus cernitur: quocirca mare quoque aeri rem ē colorem eundem repræsentat. An quòd lacus omnes, quàm mare, candidiores sunt. Pontus autē in lacus speciem propemodum trāsit, eo quòd multi in eū fluuij ...

nec verò mari solùm candidior lacus est, verùm etiam fluuius. Vnde pictores flumina pallida, mare cæruleum, lacum candidum pingere non inepte consueuerunt. An quia per aquam bibi idoneam visus penetrare facile potest: aerem versus reflectitur: è mari autem nec sursum reflecti potest, quoniam leuis aqua non est, & deorsum progrediens fatigatur: itaque fit vt mare nigrum esse videatur. Atqui mari, quod lacum simulat, pars dulcis per summa innatat: salsa vero in imo est. Quam ob rem quod id penetrare aspectus nequit, sed ad lucem reflectitur, albedinem per summa ostendit. 7 Cur mare minus quàm aqua bibi idonea frigidum est, omnesque salsi humores non vt dulces frigidi sunt? Vtrum quòd mare spissius, & corpulentius est: tale autem quodque minus refrigerari potest: sicut etiam amplius incalescere aptum est, quippe quòd calorem seruare suum ob densitatem melius possit. An quia mare pinguius est, quocirca flammam æquè extinguere, atque cæteræ aquæ, nō potest: calidius autem quod pinguius est. An quoniam multum terræ in se continet, propterea siccius est: quod autem siccius, idem calidius est. 8 Cur mare perspectius & dilucidius est, quam aqua potui idonea, cum crassius sit? dulcis enim, salsa tenuior est. An tenuitas causa non est, cur mare dilucidius sit, sed directi meatus id faciunt, quos cum plurimos tum amplissimos continet: ergo illa potui idonea spissa ex tenuitate suarum partium est, salsa amplioribus interstitiis manit. An quia purius, & syncerius est: terra enim nulla in eo permanet: arena suo pondere delapsa in imum subsidet. At humor dulcis mistus cum terra est, quæ interueniens facit, vt cito perturbetur. 9 Cur perflante Aquilone mare perspectius, atque transflucidius fit, quam Austro. An quia mare, cùm serenum est, colorē trahere sibi assolet: inest enim aliquid pingue in succo salso. Indicium, quòd die tepidiore oleosum quiddam secerni videmus. Ergo tranquillo, tepidiorique mari succus iste sua leuitate per summa panditur: quod Aquilone fieri minus potest causa frigoris. Est autem aqua transflucidior, quàm oleum: id enim colore obducitur. Aqua verò expers coloris visu obuia, apertiorem sui præstat inspectionem. 10 Qua de causa qui mari se lauerint, ocyus reficcētur, cùm mare grauius sit quam aqua dulcis? An quia crassius & terrosius est: ergo cum parum humoris habeat, meritò siccari potest celerius.

αἱ δὲ λίμναι, διὰ τὸ ὁμοίως τῇ θαλάσσῃ ... τῶν ποταμῶν ... χρῶμα ... ὕδωρ ποταμοῦ ... ἡ δὲ διὰ ... τοῦ ποταμοῦ, διέρχεται ταχὺ ἡ ὄψις. καὶ ἀνακλᾶται πρὸς τὸν ἀέρα· διὰ δὲ τῆς θαλάσσης, οὔτ' ἄνω ἀνακλᾶται, διὰ τὸ μὴ κοῦφον εἶναι τὸ ὕδωρ· κάτω δὲ ἀποκάμνει βαδίζουσα· διὸ μέλαινα φαίνεται. ἐν δὲ ταῖς λιμνώδεσιν, ἐπιπολάζει ὄντος τοῦ ποτίμου, κάτω δὲ τοῦ ἁλμυροῦ, οὐ διέρχεται, ἀλλ' ἀνακλᾶται πρὸς τὴν αὐγήν· διὸ φαίνεται λευκὴ ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν. ζ Διὰ τί ἡ θάλαττα, τοῦ ποτίμου ὕδατος ἧττον ψυχρά, καὶ τὰ ἁλυκὰ τῶν γλυκέων; πότερον ὅτι παχύτερον ἡ θάλαττα, καὶ μᾶλλον σῶμα; τὸ δὲ τοιοῦτον ἧττον ψύχεται, ὥσπερ καὶ θερμαίνεται μᾶλλον. σωστικώτερον γὰρ τοῦ θερμοῦ διὰ τὴν πυκνότητα. ἢ ὅτι λιπαρωτέρα ἡ θάλαττα; διὸ καὶ οὐ σβέννυσι τὴν φλόγα. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τὸ ... τὸ δὲ λιπαρώτερον, θερμότερον. ἢ ὅτι γῆν πολλὴν ἔχει, διὸ ξηρότερον; τὸ δὲ ξηρότερον, θερμότερον. η Διὰ τί ἡ θάλαττα εὐδιοπτοτέρα τοῦ ποτίμου, παχυτέρα οὖσα; λεπτότερον γὰρ τὸ πότιμον τοῦ ἁλμυροῦ. ἢ οὐ τὸ λεπτὸν αἴτιον, ἀλλ' αἱ εὐθυωρίαι τῶν πόρων πλεῖσται καὶ μέγισται οὖσαι; τὸ μὲν οὖν πότιμον, πυκνὸν διὰ λεπτομέρειαν ὄν· τὸ δὲ ἁλμυρὸν, μεγάλα ἔχει τὰ διάκενα. ἢ ὅτι καθαρωτέρα ἡ θάλαττα; γῆ μὲν γὰρ οὐκ ἔνεστιν. ἡ δὲ ἄμμος, βαρεῖα οὖσα, ὑφίσταται. τὸ δὲ πότιμον, γεῶδες. αὕτη δὲ, ἐν τῷ μεταξὺ φερομένη, εὐθολοῦται ταχύ. θ Διὰ τί ἐν τοῖς βορείοις εὐδιοπτοτέρα ἡ θάλαττα, ἢ ἐν τοῖς νοτίοις; ἢ ὅτι ἐν τῇ γαλήνῃ χρῶμα ἔχει ἡ θάλαττα; λιπαρότης γὰρ ἔνεστιν ἐν τῷ ἁλμυρῷ χυμῷ. σημεῖον δέ· ἐκκρίνεται γὰρ ἔλαιον ἐν ταῖς ἀλέαις. ... καὶ ἀλεεινοτέρας τῆς θαλάττης διὰ κουφότητα ἐπιπολάζει ... τοῖς δὲ βορείοις, ἧττον, διὰ τὸ ψῦχος. ἔστι δὲ τὸ ὕδωρ εὐδιοπτότερον τοῦ ἐλαίου. τὸ γὰρ ἔλαιον, χρῶμα ἔχει· τὸ δὲ ὕδωρ ἄχροον ὂν, φανερωτέραν ποιεῖ τὴν ἔμφασιν.

ι Διὰ τί λουσαμένοις τῇ θαλάττῃ, θᾶττον ξηραίνονται, βαρυτέρα οὖσα τοῦ ποτίμου; ἢ ὅτι παχυτέρα καὶ γεώδης ἡ θάλαττα; ὀλίγον οὖν ἔχουσα τὸ ὑγρὸν, ξηραίνεται θᾶττον.

11 Cur

[illegible]

11 Cur fluctus ventum prae se omnes ferunt? An quia flatus futuri indicium sunt. flatus enim impulsus aeris est. An quia vice propellendi successiua consistunt. Propellit autem flatus nondum continuus, sed exoriens. Primus igitur quasi emarcuit, mox autem hunc alter propellit, factaque altera densitate elanguescit: itaque cum hoc propulsum iam adest, propellens quoque illud venturum esse palam fit: facit enim id ipsum cum incipit. 12 Cur fluctus ante quam flatus, erumpit? An quia non simul flatus desistit, & mare vndatum sedatur: sed mare postea cessat. Ideo fieri potest, vt et moueat spiritus, ante occidat, quam sensui obuius sit: itaque non fluctus spiritu prior est, sed ille latet, hic patet. An flatus non vndique simul spiret sed primum vnde exortus sit: simul autem spirat, & mare sibi proximum agitat, quod exortum subinde proximum mouet: atque ita fieri potest, vt fluctus flatum possit antecire. Motus enim ille velocior a mari, non a flatu principium ducit.

13 Cur in mari melius, quam in fluuiis natare possumus? An quod qui natat sedulò aquae adhaerendo natat: adhaerere autem firmius id ei possumus, quod corpulentius est: at aqua marina, fluuiali corpulentior est: crassior enim, & ad retinendum valentior. 14 Quam ob causam demersi in mare plus temporis valeant tolerare, quã in fluuio? An quia fluuialis humor tenuior. Subiens igitur copiosius strangulat. 15 Cur mare deuri potest, aqua non potest? An & aqua deuritur: sed mare minus ignem extinguit, quoniam pinguius est, cuius rei indicium oleum facit, quod ex sale depromi potest. An etiam meatus maris minus congruant igni, vt qui crassiores sint, & eò magis, quod salis ratio non deest. Vt igitur quod siccum est, minus extinguere, quam quod humidum, potest, ita etiam quod amplius siccum est, idem ex ratione vrentius esse debet, & alterum magis altero, quo enim siccius, eo calidius est: maris autem isthaec ambo inesse plenius palam est. 16 Quam ob causam mane aura frigida de mari non spirat, de fluminibus spirat? An quoniam mare locis patulis, spatiosisque dilatatur, flumina angustissimis concluduntur. Aura igitur maris per [illegible], vastaque spatia dissipata redditur imbecillis,

[illegible] 16 [illegible]

fluminum autem vniuersa extinguitur: itaque amplius valet, & frigidiuscula merito occurrere potest. An causa non in eo est, sed vt flumina sua natura frigida sunt, sic mare nec frigidum, neque calidum est: aura autem, omnisque respiratio humore vel calescente, vel frigescente excitari solet. Vtrum enim ex his fuerit, humor acrescit, quo acrescente, aer, qui inde ortus spirat, aura est: qui si à frigidis proficiscatur, frigidus meritò spirat: si à valde calidis, citò refrigeratur. Fluuios igitur frigidos comperire omnes possumus: mare autem neque frigidum, neque calidum valde est: itaque nec frigidum esse id potest, quod ex eo respirat, cum scilicet mare frigidum ipsum non sit, nec citò refrigeratur quia calidum valde non est. 17 Cur fluctus altioris pelagi tardius desistant, quàm breuioris? An quia res omnis serius ex motione multa, quam pauca requiescit: æstus autem magni pelagi amplior quàm parui est: ergo nihil temere agitur, si tardius quietatur. 18 Cur aqua salsa frigida bibi non potest, calida, refrigeratave, postquàm calfacta est, melius potest? An propterea quòd de contrario in contrarium res quæque mutari solita est. Aqua autem salsa dulci opposita est: & cùm calescit, portio salsi decoquitur: cùm refrigeratur, in imum defertur, & subsidet. 19 Cur aquæ positæ propter mare, dulces magna ex parte, non salsæ comperiantur? An quia percolatæ potui aptiores redduntur: percolari autem id melius potest, quod mari propius situ est.

20 Cur aqua salsa profluere nequeat? An quia stabile, quod graue est. Salsa autem aqua grauis est, quapropter calidæ tantummodo ex salsis profluere possunt: habent enim sibi leuitatem, quæ pondus salsuginis superat calidum nanque, leuius est. Adde quod aquæ profluentes per terram nimirum percolari queunt. Itaque quantum crassius, & grauius est, id assiduè magis, magisque defertur, & subsidet: quãtum leuius, atque syncerius, id seuocatur, & profluit. Vt enim salsum graue, ita dulce leue est: atque ita efficitur vt sint dulces, quæ profluunt. Hæc eadem causa est, & cur aqua salsa, cum mouetur, mutaturque dulcior fiat: leuior enim per motum, atque syncerior redditur.

21 Cur si quis in Africa propter mare

A (ἐπὶ τὸ) ἀθρόως) ἡ δὲ ἀπὸ τῶν ποταμῶν, ἀθρόως φέρεται, καὶ μᾶλλον ἰσχύει· διὸ καὶ μᾶλλον ἐναντίως φαίνεται ψυχρά. ἢ οὐ τοῦτό ἐστιν αἴτιον, ἀλλ' οἱ μὲν ποταμοὶ, ψυχροί εἰσιν· ἡ δὲ θάλαττα, οὔτε θερμὴ οὔτε ψυχρά; γίνεται δὲ ἡ αὔρα καὶ ἡ ἀναπνοὴ, θερμαινομένου ἢ ψυχομένου τοῦ ὑγροῦ. ὁπότερα γὰρ ἂν τούτων πάσχῃ, ἐξατμίζεται. ἐξατμιζομένου δὲ τοῦ ὕδατος, ὁ ἀὴρ ὁ γενόμενος φέρεται· ὅ ἐστιν αὔρα. τὸ B μὲν οὖν ἀπὸ τῶν ψυχρῶν, [ψυχρὸν] εἰκότως ἀποπνεῖ· τὸ δὲ ἀπὸ τῶν σφόδρα θερμῶν ἀποπνέον, ψύχεται καὶ γίνεται ψυχρόν. τοὺς μὲν οὖν ποταμοὺς ἅπαντας ψυχροὺς εὕροι τις ἄν. ἡ δὲ θάλαττα, οὔτε ψυχρά, οὔτε θερμὴ σφόδρα ἐστίν. οὔτε οὖν τὸ ἀποπνέον ψυχρὸν ἀπ' αὐτῆς ἐστι, διὰ τὸ μὴ ψυχρὰν εἶναι· οὔτε ψύχεται ταχὺ, διὰ τὸ μὴ θερμὴν εἶναι σφό- C δρα. ιζ Διὰ τί ἐν τοῖς μείζοσι πελάγεσι βραδύτερον καθίσταται κύματα, ἢ ἐν τοῖς βραχέσιν; ἢ ὅτι ἐκ τῆς πολλῆς κινήσεως βραδύτερον καθίσταται πᾶν, ἢ ἐκ τῆς ὀλίγης; ἐν δὲ τοῖς μεγάλοις πελάγεσιν, πλείων ἡ κίνησις γίνεται, ἢ ἐν τοῖς βραχέσιν. οὐδὲν οὖν ἄτοπον, τὸ [πλεῖον] βραδύτερον καθίστασθαι. ιη Διὰ τί τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ, ψυχρὸν μὲν οὐ πότιμον· θερμαινόμενον δὲ μᾶλλον γίνεται πότιμον, καὶ θερμὸν δὲ ὂν καὶ ἀποψυχό- D μενον; ἢ διότι εἰς τὸ ἐναντίον ἀπὸ τοῦ ἐναντίου πάντα μεταβάλλει; ἔστι δὲ τὸ πότιμον τῷ ἁλμυρῷ ἀντικείμενον· καὶ θερμαινομένου μὲν, ἀφέψεται τὸ ἁλμυρόν. ψυχομένου δὲ, ὑφίσταται. ιθ Διὰ τί τὰ πρὸς τῇ θαλάττῃ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὕδατα, γλυκέα [ὕδατα,] ἀλλ' οὐχ ἁλμυρά; ἢ διὰ τὸ ποτιμώτερον διηθού- E μενον γίνεσθαι; διηθεῖται δὲ τὸ ἐγγύτερον τῆς θαλάττης μᾶλλον. κ Διὰ τί τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ οὐκ ἀπόρρυτόν ἐστιν; ἢ διότι τὸ μὲν βαρὺ, στάσιμον· τὸ δὲ ἁλμυρὸν, βαρύ; διὸ καὶ τὰ θερμὰ μόνα τῶν ἁλμυρῶν ὑδάτων ἀπόρρυτά ἐστιν. ἔχει γὰρ κουφότητα ἐν αὐτοῖς, ἣ κρατεῖ τῆς τῆς ἁλμυρίδος βαρύτητος. τὸ γὰρ θερμὸν, κουφότερόν ἐστιν. ἔτι τὰ μὲν ἀπόρρυτα διηθεῖται F διὰ τῆς γῆς· διηθουμένων δὲ ἀεὶ μᾶλλον ὑφίσταται τὸ παχύτερον καὶ βαρύτερον· ἐκκρίνεται δὲ τὸ κοῦφον καὶ καθαρόν. ἔστι γὰρ τὸ μὲν ἁλμυρὸν, βαρύ· τὸ δὲ γλυκύ, κοῦφον· διὸ ἐστι γλυκέα τὰ ἀπόρρυτα. τὸ δὲ αὐτὸ αἴτιόν ἐστι, καὶ διὰ τί τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ κινούμενον καὶ μεταβάλλον, γλυκύτερον γίνεται· κουφότερον γὰρ καὶ καθαρώτερον διὰ τὴν κίνησιν γίνεται. κα Διὰ τί ἐν τῇ Λιβύῃ ἐὰν ὀρύξῃ τις παρὰ

τὴν

τὴν θάλατταν, τὸ πρῶτον πότιμον, τοῦθ' ἁλμυρὸν γίνεται ταχύ· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις τόποις, ἧττον πάσχει τοῦτο; πότερον ὅτι τὸ ὑφ' ἑαυτὸν, [τὸ] ὑπάρχον ὕδωρ ἐν τῷ τόπῳ, καὶ τὸ πεπεμμένον ὑπὸ τῆς γῆς ἐστιν· ὅταν δὲ χρονισθῇ, ἡ θάλαττα συνδιηθουμένη, (διὰ τί ἁλμυρωτέρα ἐστί), πολὺ ἁλμυρότερον. ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ἢ οὐκ ἔχει [τὸ] πολὺ ὕδωρ, διὰ τὸ μὴ ξηρὰν εἶναι [illegible] τὸν τόπον. κβ Διὰ τί θᾶττον ἅλας θάττον τήκει τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ, ἢ τὸ πότιμον; ἢ διότι τὸ μὲν τήκεσθαί ἐστι, τὸ ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ θερμοῦ εἰσιόντος διαιρεῖσθαι, ὥστε ὑγρὸν εἶναι· [οὐ τήκει δὲ ὃ ἢ τὰ ὅλως μὴ δυνάμενα εἰσιέναι,] ἢ τὰ ἄτονα, ὥστε μὴ διαλύειν. μάλιστα δὲ τήκει τὰ ῥᾳδίως διεξιόντα· τὰ δὲ ὠθούμενα βιαζόμενα, ταῦτα τάχιστα διαιρεῖ· οὐκ εἰσέρχεται δὲ τὰ λίαν μεγαλομερῆ· ὑπερέχει γὰρ τοὺς πόρους. τὰ δὲ μικρομερέστερα, διέρχεται οὐ ψαύοντα. ἔστι δὲ τὸ μὲν πότιμον λεπτόν, τὸ δὲ ἁλμυρὸν παχύτερον. ὥστε τὸ μὲν, ῥᾳδίως διὰ τὴν λεπτότητα διιὸν, μόλις τήκει· τὸ δὲ εἰσέρχεται μὲν ἧττον δὲ· καὶ διὰ τὸ μεγαλομερέστερον εἶναι, διαιρεῖ καὶ βιάζεται θᾶττον.

κγ Διὰ τί τὸ ὕδωρ ἧττον φαίνεται λευκὸν κινούμενον, οἷον καὶ φρίκη; διὸ καὶ Ὅμηρος, ἀρχομένου φησὶ τοῦ πνεύματος, μελάνει δέ τε πόντος ὑπ' αὐτοῦ. ἢ διὰ δύο αἰτίας; ἐγγύθεν μὲν τῆς ὄψεως οὔσης, διὰ τὸ διιέναι τὴν ὄψιν μᾶλλον ἠρεμοῦντος· κινουμένου δὲ, μὴ διαπορεύεσθαι. τὸ δὲ διαφανὲς, λευκὸν φαίνεται (δι' οὗ γὰρ μὴ διέρχεται ἡ ὄψις, μέλαν εἶναί φασι). δι' ὃ καὶ ὁ ἀὴρ πόρρωθεν μέλας φαίνεται· ὁ δὲ ἐγγὺς, λευκός. καὶ θάλαττα τὸ μὲν ἐγγὺς, λευκόν· τὸ δὲ πόρρωθεν, κυανοῦν καὶ μέλαν. ἢ πόρρωθεν δὲ, κινουμένης τῆς ὄψεως, καὶ τῷ διασπᾶσθαι ἀθρόον τὴν ὄψιν, ἀνακάμπτει πρὸς τὸ φῶς· κινουμένου δὲ, μὴ ἀνακλᾶσθαι. κδ Διὰ τί ἐν τοῖς βαθέσι πελάγεσι τὸ κῦμα οὐ ῥήγνυται; ἀλλ' ἐν τοῖς μικροῖς, πότερον ὅτι τὸ μικρὸν φερόμενον ὕδωρ διαιρεῖται ὑπὸ τοῦ ἀέρος μᾶλλον, ἢ τὸ πολύ; διὸ θραύεται πληγὲν μᾶλλον, ἐν μὲν οὖν τῷ βαθεῖ πολὺ τὸ κινούμενον· ἐν δὲ τῷ βραχεῖ, ὀλίγον. κε Διὰ τί οἱ πρὸς νότον τόποι ἁλυκώτερα τὰ ὕδατα ἔχουσιν; ἢ διὰ τὸ τὴν θάλατταν ὑπονοστεῖν ἀθρόαν ὑπὸ τὴν γῆν, παρ' αὐτοῦ;

A infode rit aquam principiò dulcem, pòst breui salsam eandem comperiet, cùm cæteris in locis minus id ipsum eueniat? An prima loci illius aqua concocta sub terra est, quæ cum diutius manserit salsior à mari transmisso efficitur, vt quæ nuper constiterit cæteris autem locis aqua vel nulla est vel plurima, nulla prohibente siccitate, est. 22 Cur sal eliquari ocyus aqua salsa, quam dulci, possit? An quòd eliquari
B non aliud est, nisi ab humore, calore've subeunte resolui & dirimi, ita vt liquidum sit: eliquare autem nequeunt quæ vel subire omnino non possint, vel quæ ita subeunt, vt tingere nequeant. Vix illa verò eliquant, quæ facilè transmeant contrà, celerrime dirimunt, quæ per vim se intrudunt. Subire autem nequeunt, quæ amplius admodum partibus constant, quippe quæ meatus rei subeundæ exce-
C dant, contrà, quæ minutioribus constant, trāseūt sine tactione. Atqui vt dulcis aqua tenuior, ita salsa crassior est: ergo altera sua tenuitate facile penetrans vix liquefacit: altera subit quidem, sed minus propter suarum partium magnitudinem: itaque cogere, & proinde dirimere celerius potest. 23 Cur aqua minus candeat, si moueatur? quod vel maris æstu inspici potest. Vnde homerus,

D *Flatu oriente* inquit, *& flatu nigrescit Pontus eodem.*

An duabus de causis: nam si ex propinquo contuemur, causa est quò visio magis transmeat, aqua manente, quam mouente: eripitur nāque trames omnis directus, cum mouetur. Candidum autem id esse videtur, quod pe spectum, atque perlucidum est. Per quod enim visus transire nequeat, id atrum esse affirmant. Quamobrem aerem quoque nigrum e longinquo,
E candidum è propinquo videmus: & maris, vt quod prope adest: candidum: ita quod procul, cæruleum, & nigrum. sed si è longinquo spectatur, causa est motus quidam, quo aspectus mouetur, cùm se ad longatiora deducit. Quinetiam, cùm aqua quiescit, aspectus vniuersus in lucem reflectitur: quod fieri nequit, cùm illa mouetur. 24 Cur fluctus prealti pelagi nequeant superfringi, quemadmodum par-
F ui? An quoniam aqua parua distrahi ab aere magis potest, quàm multa, propterea percussa facilius frangitur. Atqui in alto multa, in breui pauca est, quæ in fluctus cōpellitur. 25 Cur loca Austrum versum spectātia aquas cōtinent salsiores? An propterea quod mare in terram sub Austro interrumpit, dulces cum salsis miscentur

26 Cur aqua salsa vino dulci magis quam austero, supernatat? Verum quod dulce plus terrae continet, sicuti vua passa. An quia grauius, & lentius dulce est, itaque minus miscetur, minusque residet, atque innatat. 27 Sed cur omnino potest innatare cum terrena sit? nanque de lato humus decorsum est. Verum propter calorē modo sal s: excremento nanque per summa erumpenti res similis est. An alia causa sit nam si non propterea ita fiet, vel dulce innatare minus mere dubile erit: calidissimum enim est. 28 Cur fluctus anté interdum veniant quam venti? An ea de causa, qua etiam postea desistunt. Primus etenim flatus prius quasi lāguescit, quam fluctus ille impulsus: deuenit auté in terram, non ea vnda, quae prima impulsa est, sed id vice parti subinde impellitur, quod proximum deinceps exceperit. 29 Cur litora fluctuosiora solida saepe efficiatur, adeò vt plane pauimenta videantur: & vt solida sint, quae frequentia fluctuum concaluerunt, ita pars remotior soluta sit admodum, & cedens? An propterea quod fluctus arenam non minutissimam, sed minutculam procul eiicit, vt & manus nō quod minimum est, id maxime longe iacere potest. Tum etiam cum permulta, & varia promiscue conquatiantur, versenturque, pars minimorum interlapsa spissat, atque consolidat: mox fluctus residentis motio nihil propterea protrudit, sed opprimit, pauimentatque: ergo quod exigua procul exilire non queunt, incidit vt e paruulis moles coagmentetur, quae quoniam motu frequenti agitatum est, continua redditur, arena scilicet interlapsante praetenus dum compages cōtentione perpetua constitat cū fluctu vltimo pauimentatur, & humor leniter, sensimque irrorās conglutinet. At pars seposita orae arida, disgregatur, & finditur lapillis etiam constat minusculis, minutique complanata est. 30 Cur superius mare, salsius & calidius sit, quā inferius? & puteis quoque potui idoneis pars superna salsior sit, quam ima? quanquā esse è contrario debuit, grauius enim, quod salsum est. An quia Sol & aer partē humoris leuissimā assidue detrahūt: [illegible] auté, quod leuissimu est, potissimumque de propioribus locis hauriunt. Et mare igitur, & aquarū dulciū summa, vis Solis exercet. itaque salsius id esse necesse est, quod [illegible] extat, vnde humor dulcis exactus est, quā vnde nihil, vel minus abiit. propterea calidior quoque pars [illegible] superior [illegible]

A κϛ Διὰ τί [illegible] ἀλμυρὸν [illegible] γλυκεῖ οἴνῳ [illegible] μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τῷ αὐστηρῷ; [illegible] ὅτι μᾶλλον [illegible] ὁ γλυκὺς [illegible] ἢ ὅτι [illegible] γλυκύς; [illegible]

κζ Διὰ τί ὅλως [illegible] γεώδες ὄν; [illegible] ὅτι μᾶλλον [illegible] ὁ γλυκὺς [illegible]

B [illegible] θερμότατος γάρ.

κη Διὰ τί τὰ κύματα [illegible] ἢ τὸ πνεῦμα [illegible]

C κθ Διὰ τί αἱ κυματωδέστεραι γαῖ [illegible] πολλάκις [illegible] σφόδρα [illegible] διότι ὁ μεταξὺ ἄμμος [illegible] τοῦ κύματος [illegible] μάλιστα [illegible]

D [illegible] τοῦ κύματος [illegible] διὰ δὲ τὸ πολλάκις [illegible] ἄμμου [illegible] διὰ δὲ τὸ κῦμα [illegible]

E [illegible]

λ Διὰ τί τῆς θαλάττης [illegible] θερμότερα [illegible] ἐν τοῖς φρέασι τοῖς ποτίμοις [illegible] βαρύτερον γὰρ τὸ ἁλμυρόν. ἢ διότι ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἀὴρ [illegible]

F [illegible] γλυκύ. διὰ τοῦτο δὲ καὶ θερμότερον [illegible] ἁλμυρὸν, θερμότερον τοῦ ποτίμου.

διὸ καὶ φασί τινες τῶν Ἡρακλειτιζόντων, ἐκ A μὲν τοῦ ποτίμου ξηραινομένου καὶ πηγνυμένου, λίθους γίνεσθαι καὶ γῆν· ἐκ δὲ τῆς θαλάττης, τὸν ἥλιον ἀναθυμιᾶσθαι. λα Διὰ τί τῆς θαλάττης τὰ πρὸς τῇ γῇ γλυκύτερά ἐστιν; ἢ διότι ἐν τῇ κινήσει μᾶλλόν ἐστι; κινούμενον δὲ τὸ ἁλμυρὸν γλυκύτερον γίνεται. ἢ ὅτι καὶ ἐν τῷ βάθει ἁλμυρώτερόν ἐστι τὸ ὕδωρ; τὰ δὲ πρὸς τῇ γῇ, ἧττον ἐστι βαθέα. διὸ καὶ [illegible], ἁλμυρά ἐστι, καὶ οὐχ ὁμοίως B γλυκέα. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι βαρύ ἐστι τὸ ἁλμυρὸν, φέρεται μᾶλλον εἰς βάθος.

λβ Διὰ τί ἡ θάλαττα μόνη τῶν ὑδάτων [illegible]· τὸ δὲ πότιμον καὶ ποτάμιον, οὔ; [illegible] ὅτι γῆν πολλὴν ἔχει; δῆλον δὲ [illegible] ἢ διότι λιπαρά; δηλοῖ δὲ τὸ ἐν τοῖς ἁλμυροῖς [illegible] ἔλαιον. λγ Διὰ τί ἐν ταῖς λίμναις ἄμμος οὐ γίνεται, ἢ ἧττον ἢ C ἐν τῇ θαλάττῃ καὶ τοῖς ποταμοῖς; ἢ ὅτι ἐν τῇ θαλάττῃ πέτραι γίνονται, καὶ ἡ γῆ ἐκκαίεται μάλιστα; ἡ δὲ ἄμμος ἐστὶ πέτρα [illegible] εἰς μικρὰ καὶ ἐλάχιστα μόρια [illegible], διὰ τὴν πληγὴν τῶν κυμάτων. ἐν δὲ ταῖς λίμναις, οὐ γίνεται ὁμοίως πέτρα [illegible], διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι κύματα ὁμοίως. ἐν δὲ τοῖς ποταμοῖς μᾶλλον, ὅτι τὴν γῆν καταφέρουσι, τὰς δὲ D πέτρας [illegible] θραύουσιν. λδ Διὰ τί ὅταν ἡ λίμνη [illegible] [illegible]

calidius est. Quapropter quibusdam ex iis qui a disciplina Heracliti sunt, placet, ve dulci ex aqua siccata, concretaque lapides, terræque crescant: mari autem [illegible] de Sol exhalationes cieri. 31 Cur maris pars terræ proxima dulcior est? An quia frequentius mouetur: dulcis autem humor, cum mouetur, dulcior redditur. An quoniam aqua in profunde salsior est: minus autē alta, quæ proxime terram est. Quamobrem quæ statim a terra præcipiti altitudine descendit, salsa est: nec dulcedinis tantundem reddere potest. Cuius rei causa est, quod salsa suo pondere in imum potius deferatur. 32 Cur mare solum omnium aquarum deuri potest? Non enim pluuia, non fluuialis, nō aliqua potui idonea. Verum quia multum continet terræ, quod salis argumento ipsius constat. An quoniam pinguiusculum est, quod oleum demonstrat quod in sale reluuatur.

33 Cur lacus arenam vel nullam faciat, vel minus quam mare & fluuius? An quia saxa in mari cōsistunt & terra deusta maxime est, arena autem saxum in parua minutaque pertractū est, quod ictu fluctuū frangitur. At in lacu saxa non æque consistunt pura, synceraque, neque frangi itidē possunt, eo quod fluctus nō pari modo excitantur. Sed in fluuiis confici arenam potius dixerim, quoniam terram hi detrahunt, saxaque suo fractu perfringunt.

34 Quam ob causam cum lacus vel diminutus vel exiccatus est, frumentū in campo acrius gelu deuritur? Verum quod humor lacus aerem suo vapore tepefacit, vt minus, atque imbecillius congelascat, quam locis palustribus, & cauis. An de terra, vt vulgo dicitur, frigus incipiat, & subeat sensim. Lacu igitur absumpto, frigus per terræ spatia ampliora plenius inuadens gelu infringit; deuritque amplius. E Locis autem cauis, atque palustribus frigora de imis aspirant, quod etiam vulgò creditur: & quanquam terra caleat tempore hyberno, tamen quia humida est calor per summa insidēs, refrigeratur & perit. Humor enim nec adeo procul est, vt refrigerari caloris interioris beneficio nequeat: nec adeò paucus, vt nihil madeat: madet enim terra vbertim. Fit igitur eo ipso congelascente, vt quasi super glaciem & ambuletur, & habitetur. 35 Cur mare F simul salsum, & amarum est. An plures esse in mari sapores nihil prohibeat, quippe cum genus salsum amaro coniungi.

[illegible] λε Διὰ τί ἡ θάλαττα [illegible] ἐν τῇ θαλάττῃ [illegible]· καὶ γὰρ [illegible]

A esséque simul latissimè pateat. 36 Cur lapides, & testæ in mari rotunda reddantur? An quia extrema cõpari ademptu circunfracta, in rotundam se colligunt speciem; hæc enim sola similia extremo clauditur, mare autem quoquouersus agitando pariter circũ vndique frangit, atque obtũdit. 37 Quamobrem nonnunquam si quis circa mare infodiat, aqua dulcis principiò emanet, post verò salsa efficiatur? An propterea quòd mare ipsum dulcem illum B humorem sub terra transmittit, percolátque, meritò principiò dulcis est: leuior enim dulcis, quàm salsus est, itaque prior occurrit: & mare dulcis aliquid humoris in se habet, quod terræ permistum faciliùs innatare potest. Salsum verò, quoniam & grauius est, & aptius ad secandum, in imum defertur. Siue igitur ita est, siue per venas ex continente in mare dulcis profluat humor, non immeritò per maris summa extare possit, qua se cum C eo committat: ergo meatibus postea patefactis humor salsus copiæ suæ ratione vincendo, salsugine totam afficit aquam. Accidit enim, vt superis obseptis meatibus, confluuium salsi humoris iter aliud faciat, contráque patefactis totum isthuc perferatur, quomodo in corporis venis fieri nouimus. 38 Cur mare, cùm grauius, quam aqua, potu idonea sit, clarius, atque perspectius est? Verum quia D pinguius est: nam si oleum affusum efficere potest, vt meliùs per aquam incernere sit, meritò cùm ipsum mare in se pinguis aliquid habeat, perspectius, & dilucidius fit: ipsum enim oleum aqua leuius est, quamuis non perspectius. An mare non perspectius est, sed esse tale videtur: quippe cum aqua dulcis, aut fontis aut fluminis sit, fons suam aquam non sine terra emittit, vt purissima esse nequeat, flu- E men tum terram, tum fæcem detrahat. Causa igitur hæc sit, cur dulcis minus perlucida appareat. 39 Qua de causa qui mari natant ventre salubriciter euacuantur? haud enim quia laborant: nam qui curriculo eunt, vehementius elaborant, sed tamen non ita euacuantur. An non omnis labor id faciat, sed solus, qui nullam dat causam tabescendi intestinorum: maris autem mora vel omnino edaciorem, & ventris inanitate adustiorem hominem F reddi videmur: est etenim vapor maris calidus, & siccus. 40 Cur lacus Pala, qui potu idoneus est, lauat simul & purgat vestimenta? humor enim dulcis lauare potest, amarus purgare, atque abstergere:

A καὶ τὸ πλεῖστον ἅμα φαίνηται. λϛ Διὰ τί τὰ ἐν τῇ θαλάττῃ ὄστρακα καὶ λίθοι στρογγύλα γίνονται; ἢ ὅτι ὁμοίως περιθραυόμενα τὰ ἔσχατα, εἰς τὸ στρογγύλον σχῆμα ἔρχεται; τοῦτο γὰρ τὸ ἔσχατον ὅμοιον. ἡ δὲ θάλαττα, πάντῃ κινοῦσα ὁμοίως, περιθραύει. λζ Διὰ τί ἐνιαχοῦ, ἐάν τις ὀρύξῃ περὶ τὴν θάλατταν, τὸ μὲν πρῶτον πότιμόν ἐστιν ὕδωρ, εἶτ' ἁλμυρὸν γίνεται; ἢ ὅτι αὐτῆς ἐστι τῆς θαλάττης τὸ διη- B θούμενον, ὑπὸ τὴν γῆν τὸ ὕδωρ ῥεῖ κάτω. διὸ τὸ πρῶτόν ἐστι γλυκύ· ἐλαφρότερον γάρ ἐστι τὸ γλυκὺ τοῦ ἁλμυροῦ· καὶ ἡ θάλαττα ἔχει τι τοῦ γλυκέος, ὃ μιχθὲν τῇ γῇ μᾶλλον ἐπιπολάζει. τὸ δὲ ἁλμυρὸν, διὰ τὸ βάρος, καὶ διὰ τὸ τμητικὸν εἶναι, κάτω φέρεται. εἴτ' οὖν οὕτως, εἴτε κατὰ τὰς φλέβας ἐκ τῆς ἠπείρου ῥεῖ εἰς τὴν θάλατταν τὸ γλυκὺ ὕδωρ, εἰκότως ἂν ἐπιπο- C λῆς εἴη τῆς θαλάττης, ᾗ μίγνυται αὐτῇ. ἀνοιχθέντων δὲ τῶν πόρων ὕστερον διὰ πλῆθος τὸ ἁλμυρὸν κρατοῦν, τοιοῦτο πᾶν ποιεῖ. συμβαίνει γὰρ παρεγκλιθέντων τῶν πόρων αὐτῶν, ἄλλην ὁδὸν ζητεῖν τὸ ἐπιρρέον αὐτῷ, ἀνοιχθέντων δὲ, ἐνταῦθα πᾶν φέρεται, καθάπερ ἐπὶ τῶν τοῦ σώματος φλεβῶν. λη Διὰ τί ἡ θάλαττα οὖσα βαρυτέρα τοῦ ποτίμου ὕδατος, μᾶλλόν ἐστι διαφανής; πότερον ὅτι λιπαρωτέρα; τὸ δὲ ἔλαιον ἐπιχυθὲν ποιεῖ μᾶλλον διαφανές. D ἔχουσα δὲ ἐν αὑτῇ λίπος, εἰκότως μᾶλλον διαφανές ἐστιν. ἢ οὐχ ἅπαν τὸ ἔλαιον ἐλαφρότερον καὶ διαφανέστερον; ἔστι γὰρ ὅτι τὸ ἔλαιον ἐλαφρότερον τοῦ ὕδατος, διαφανέστερον δὲ οὔ. ἢ οὐ διαφανεστέρα ἐστὶ, δοκεῖ δέ; τὸ γὰρ πότιμον ὕδωρ, ἀπὸ τῆς γῆς, ὃ ἀπὸ ῥευμάτων ἐστίν· ὁ δὲ πηγὴ συμβαίνει μετὰ τοῦ ὕδατος καὶ γῆν. ὥστε E τὸ μὴ καθαρὸν εἶναι παρέχεται, συνεκφέρει τὸ γὰρ καὶ ἰλύν. αὕτη οὖν ἐστιν ἡ αἰτία, τοῦ ἧττον εἶναι διαφανές. λθ Διὰ τί οἱ νέοντες ἐν τῇ θαλάττῃ λαπαροὶ γίνονται; οὐ γὰρ διὰ τὸ πονεῖν· καὶ γὰρ οἱ τροχάζοντες ἰσχυρὸν πονοῦσι πόνον, καὶ οὐ λαπάττονται. ἢ ὅτι οὐ πᾶς πόνος ποιεῖ λάπαξιν, ἀλλ' ὁ μὴ ποιῶν σύντηξιν; ἡ δὲ ἐν τῇ θαλάττῃ διατριβὴ, καὶ ὅλως δοκεῖ βρωτικωτέρους ποιεῖν καὶ F λαπαρούς. θερμὴ γάρ ἐστι καὶ ξηρὰ ἡ ἀπ' αὐτῆς ἀτμίς. μ Διὰ τί ἡ Πρίασος λίμνη πότιμος οὖσα, πλύνειν καὶ ῥύπτειν τὰ ἱμάτια; πλύνει μὲν γὰρ τὸ γλυκὺ, ῥύπτει δὲ τὸ πικρόν· ἅμα δ' οὐχ οἷόν τε ἔχειν τοιοῦτο.

ἢ ὅτι τὸ πικρὸν [illegible] οὐδὲν ῥύπτει, ἀλλ' ὁ γλι- A σχρὸς [illegible] [illegible] ῥύπτει, [illegible]

μα. Διὰ τί τὸ κυμαῖνον τῆς θαλάττης, B λευκὸν φαίνεται, τὸ δὲ ἀποφερόμενον, μέλαν; ἢ ὅτι [illegible]

Ὅσα περὶ τὰ θερμὰ ὕδατα. κδ'.

Διὰ τί τὸ θερμὸν ὕδωρ, [illegible] C [illegible]

[illegible] D [illegible]

[illegible] E [illegible]

[illegible] F [illegible]

A quæ quidem haberi simul non possunt An nullus humor vestimenta suo amarore possit purgare, sed lentore tantummodo? quam ob rem trunculi & quæcunque mucosa vim abstersoriam obtinent Igitur & amara, quæ fermè lentescunt, purgare queunt, cætera nequeunt. In hoc autem lacu accidit, vt nitrosæ virtutis amarum totum deustum sit pingue & lętum remaneat. Hoc igitur abstergit, & purgat lauat B autem suo dulci humore. 41 Cur maris vndabūdi, quod desistit, albicat: quod prouoluitur, nigricat? An quia quod minus cernimus, nigrius id esse videtur: minus autē cernimus quod mouetur, quàm quod quiescit. An quoniam candet, quod transpicitur: nigrescit quod aspectu peruium non est: minus autem id transpicitur, quod mouetur.

Earum, quæ ad aquas calidas pertinent, Sectio C *vicesima quarta, in ea quæstiones* XIX.

CVr aqua perfusi calida, minus calorem percipimus, cùm penitùs in oleo sumus? An propter corporis leuitatem facile aqua dilabitur, minúsque immoratur quàm vt calor subire valeat. 2 Cur puteorum aquæ tepidæ à meridie ęstate redduntur? An quia tunc frigiditate aëris iam superata, calor plene inualuerit: antè au- D tem frigor calore soluitur, & cessat. Non enim simul alter cessat, alter inualescit, sed spatio temporis. 3 Cur aqua interdū facta calidior, quàm flamma, ligna deurere nequeat, flamma queat? An quia flamma prætenuis est, spiritúsque ex ea proficiscens partibus tenuissimis constat: aqua profectò crassiuscula est, itaque subire non potest. At verò flamma carbonúmque ignitamentum suam ob tenuitatem facile subeunt atque resoluunt.

E 4 Cur aqua feruens liquefacere nequeat, venter queat? Verum ventris calor sua tenuitate subire potest, aqua crassitudine nequit. An quòd cætera quæque liquefieri humor prohibet. Nulla enim res est, quæ inter humorem dilabi & tabescere possit. At in ventre humore in vesicam secluso, facultas resoluendi acquiritur.

5 Cur fundus vasorum non vrit, quæ aquam feruentissimam continent, sed plerique fundo sustinentes deportant: aqua F verò ipsa exempta vrere potest? An eò quòd calor in fundum vasis contractus, extingui ab aqua potest. Quo fit etiam, vt eliquari res nequeat, ex quibus, si quid humoris admittatur. 6 Cur aqua non perinde hyberno tempore, vt æstiuo, efficeat, non solum pari concalfacta igni,

sed etiam pleniori, & tantundem calens, atque etiam vehementius. An propterea quòd aquæ efferuentia bullarum elatio est: aqua igitur ipsa non minùs hyeme, quàm æstate, calefieri potest: sed bullas efferri frigus ambientis aeris prohibet, itaque minores, pauciorésque consistunt: at æstate contrà omnino est. Ille autem efferuendi æstus non nisi frequentia, magnitudinéque spumæ exultat. 7 Cur calida aqua rugare potest: ignis, qui tam calidus est, non potest? An quia ignis spiritum agit, vt tumefacere valeat: circum enim cutis obtenditur: ruga autem, cutis contractiuncula est. 8 Cur fundi vasorum, quibus calfacimus, aquam, tādiu calidiores sunt, dum aqua ipsa frigidiuscula est? An quoniā aqua adhuc frigida calor concludatur circum obsistátque intus cùm ei exitus omnis denegetur. At verò aqua concalfacta, quòd nihil præterea calor arceatur, sed libere respiret, diminuatúrque fundus frigidior redditur, non secus ac balneæ: has enim hyeme, quàm æstate, calidiores experimur, quoniam calor hyberno potius, quàm æstiuo tempore, aeris circunfundentis frigore intercluditur. 9 Cur aqua feruens nunquam expaflat: fresum omne, atque lenticula solida expaflantur? quanquam his leuior aqua est: leuius autem, procul proiici facilius potest. Quinetiam argentum, cùm decoquitur, idem hoc facit. Itaque qui in officinis argentariis detergendi funguntur officio argenti reliquias colligunt lucro. An quia expaflationem calor agit euaporando, cogendóque ea, quæ suo naturali impetu obstant. Aqua igitur, quoniam leuis, & prætenuis est, nihil per vim reiicit: itaque nimius calor colligi non potest, sed ante, quàm contrahatur, reprimitur omne, atque excutitur, quod subinde accessit. At verò quæ corpulentiora sunt, vt polenta, vt argentum, hæc, vt per sui corporis grauitatem arcent, repellúntque, ita vi per renisum erumpunt, vt calor, quā vicerit, exiliat vehemens. Facit enim corpulentiæ spissitas ne transeat, sed arceatur, dum ictu caloris superfluentis extrusus sit, atque eiaculatus. Fit ergo ictus non impulsus, vtpote cùm calor inferius sursum versus efferatur celeriter.

A ὕδωρ, οὐ μόνον ὁμοίως θερμαίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, καὶ ὁμοίως θερμὸν ὄν, καὶ ἔτι μᾶλλον; ἢ διότι ἡ ὑπέρζεσίς ἐστιν ἡ ἀναφορὰ τῶν πομφολύγων; τὸ μὲν οὖν ὕδωρ αὐτὸ θερμαίνεταί τι οὐδὲν ἧττον ἐν τῷ ψύχει· αἱ δὲ πομφόλυγες, αἴρεσθαι οὐ δύνανται ὁμοίως, διὰ τὸ τὸν περιέχοντα ἀέρα εἶναι ψυχρόν· ἀλλὰ καὶ ἐλάττους τε τῷ μεγέθει
D αἴρονται ὑπὸ τοῦ ψύχους θλιβόμεναι, καὶ διακόπτοντος τοῦ ἀέρος, ταχὺ διαπίπτουσιν. ὥστε ἐλάττους τε τῷ ὄγκῳ καὶ τῷ πλήθει γίνονται τοῦ χειμῶνος· τῷ δὲ θέρει, τὸ ἐναντίον. ἡ δὲ ὑπέρζεσις γίνεται, διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἀφροῦ. ζ Διὰ τί τὸ μὲν θερμὸν ὕδωρ ῥυτιδοῖ, τὸ δὲ πῦρ, θερμὸν ὄν, οὔ; ἢ ὅτι τὸ μὲν πῦρ, ποιεῖ πνεῦμα, ὥστε ὀγκοῖ; περιτείνεται γὰρ τὸ δέρμα. ἡ δὲ κάμψις, ῥυτίς ἐστιν. η Διὰ
C τί τῶν ἀγγείων οἱ πυθμένες θερμαινομένου τοῦ ὕδατος, ἕως ἂν ᾖ ψυχρὸν τὸ ὕδωρ, θερμότεροί εἰσιν; ἢ διότι ψυχροῦ μὲν [ἔτι] ὄντος τοῦ ὕδατος, ἐγκατακλείεται τὸ θερμὸν καὶ ἀντιπεριΐσταται εἴσω, κωλυόμενον ἐξιέναι; ἐπεὶ δὲ διαθερμανθῇ τὸ ἐν ὕδωρ, οὐκέτι ἀντιτείνοντος, ἀλλὰ διαπνέοντος καὶ ἐλάττονος γινομένου τοῦ πυρός, ψυχρότερος γίνεται ὁ πυ-
D θμήν, ὁμοίως ὥσπερ καὶ τὰ βαλανεῖα. καὶ γὰρ ταῦτα τοῦ χειμῶνος θερμότερα, ἢ τοῦ θέρους, διὰ τὸ ἐγκατακλείεσθαι τὸ θερμὸν ἐν τῷ χειμῶνι μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ θέρει, ὑπὸ τοῦ περιέχοντος ἀέρος ὄντος ψυχροῦ. θ Διὰ τί τὸ μὲν ὕδωρ ζέον οὐκ ἐκπαφλάζει, τὸ δὲ ἔτνος καὶ ἡ φακῆ; καίτοι κουφότερόν γε τὸ ὕδωρ τούτων· τὰ δὲ κοῦφα, ῥᾷον ῥῖψαι πόρρω. ποιεῖ δὲ καὶ
E τὸ ἀργύριον ταυτό, καὶ τοῦτο περιεργαζόμενοι δι' ὃ οἱ ἐν τοῖς ἀργυροκοπείοις συγκαλλύνοντες, κερδαίνουσι. τὸ γὰρ διαρριπτούμενον συγκαλλύνοντες, λαμβάνουσι τὰ λοίψανα. ἢ διότι ποιεῖ μὲν τὸν ἐκπαφλασμὸν τὸ θερμὸν ἐξατμίζον καὶ βιαζόμενον τὰ ἀντιπράττοντα τῇ κατὰ φύσιν αὐτοῦ φορᾷ; τὸ μὲν οὖν ὕδωρ διὰ κουφότητα καὶ λεπτότητα οὐκ ἀντιβιάζεται.
F ὥστε οὐκ ἀθροίζεται πολὺ θερμόν· ἀλλὰ πρὶν ἀθροισθῆναι, φθάνει διαπνεῖν τὸ ἀεὶ προσγινόμενον. τὰ δὲ ἔχοντα ἐν αὐτοῖς σῶμα, ὥσπερ τὰ ῥοφήματα, ὁ δ' ἄργυρος, διὰ βάρος τὸ σωματῶδες ἔχειν πολύ, καὶ οὐ ταχὺ ὑποχωροῦντα ἀντιβιάζεσθαι, ἐξιὸν ἀποσφαιρίζεται ἢ ἀκράτητον τὸ θερμόν· οὐ γὰρ διαπνεῖ ταῦτα, ἀλλὰ κρατεῖ, ἕως ἂν ὑπὸ τοῦ ὑπερβάλλοντος θερμοῦ ἀπορριφθῇ. γίνεται δὲ πληγή, οὐκ ὦσις, διὰ τὸ ταχὺ φέρεσθαι τὸ θερμὸν κάτωθεν ἄνω.

[illegible]

A 10 Qua de causa quæ parum temporis calido in humore maduere, tument: quæ multum, hæc collabuntur, & rugant? An quoniam calor vt ex concretis humorem elicit, ita ex humore spiritum creat, densáque omnia laxat. Principiò igitur concreta tepefaciens, facit humidiora, cùm spiritum ex humidis ducens diffundit, & tumefacit. Cúmque amplius calfacit, partem summam claxat, vt vapor inde respi-B ret: humórque exiccatus facit, vt moles cōcidat, qua collapsa, cutis omnium summa rugatur; quò autem magis contractione inæquali flaccescunt, eò rugosa multiplici asperitate efficiuntur. 11 Cur aquis calidis potius, quàm frigidis, lapides concrescant, atque coagmentētur? Verū quod lapis defectu humoris consistit caloréque potius, quàm frigore, humor deficit, & lapidescit calore: vt etiam Empedocles, Lapides, inquit & saxa feruentium aquarum C opera conficit. An non solùm calor elapidat, sed frigor etiam humorem nimio gelu absumendo indurat, facítque lapidem. Quod nimium frigus ita agit, simpliciter quoque ita agi posse certum est. 12 Cur sienter aquam pedem quis teneat calidā pede quiescēte aquā calidā minùs sentiat, mouente calidiorem? An idem quod vel in toto corpore accidat. Si quis enim curriculo it, aerem, qui subinde obuiam fue-D rit, sentit frigidiorem eóque magis, quò cursum agit prolixiorem. 13 Cur amplius in Sole, res calidæ, quàm in vmbra, refrigerantur? Vtrum quia minor calor à maiori absumitur. An quod in vmbra frigus circunfundens calorem interiorem reprimit, nec effluere sinit. Quod idem moribundis aqua offula frigida adiuuit, quippe quæ calorem concludat, & arceat, ne foras se promat. Denique per hyemem o-E mnibus accidit calidiorem suam esse partem interiorem. At in Sole vt nulla arcéte calor effluit, atque ocyus euanescit.

14 Cur aqua minus salubris, balneo sit, quàm Sol tepefecerit? Vtrum quia corpori adhuc insidens refrigeratur, horrorémque mouet. An est etiam illud: veruntamen & si quis ea sæpe vtatur, valetudini fiat obnoxius. Res enim calida, omnino vim coquendi, siccandíque obtinet: F frigida comprescere, atque contrahere potest. Itaque vtraque aliquid boni affert: quapropter aqua & frigida, & calida ex igne balneum præstat commodum.

[illegible]

At quæ sub sole tepuerit, ob sui caloris imbecillitatem, præbere illorum neutrum habet, sed humificat tantum perinde, ac Luna. 15 Cur aqua Sole calfacta parum salubris sit? An quia rigorem aduehit, vbi refrigeratum est. 16 Cur aquæ Magnesiæ, & Artanæ feruidæ satis sint potui idoneæ? An quoniam aquæ copia dulcis ad profluentem calida sese applicat, eo tum modo, vt salsugo tollatur, & calor eduret. 17 Cur aquæ Magnesiæ feruidæ feruere quidem aliquando desierunt, salsæ tamen nihilo esse desierunt? An quòd aquæ copia frigidæ aliunde fusa in fontes feruidos calorem omnem extinxit. Itaque terra tametsi salsa persistere potuit, calida tamen esse propter aquæ adiunctæ copiam non potuit. Proximum igitur id accidit aquæ, quam per cinerem transmissam colamus: hæc enim transmissa per calidum cinerem, nec ipsa suum frigorem amittit, & cinerem frigidum reddit: salsa tamen, amaraque per cinerem est. Sed cùm aqua, quæ frigida accesserat, alienigena esset, calor vernaculus terræ frigorem illum pauciorem euincere vice versa potuit, atque ita suum calorem aquæ receperunt. 18 Cur aquæ feruidæ salsæ magna ex parte proueniãt? An quòd pleræque omnes per terram aluminosam percolantur: quod odore earum constat: exustorum autem omnium cinis salsus est, sulphurque redolet: quapropter feruida omnia modo fulminis vrunt, & quidem plura fulminis tactu calida extiterunt.

19 Cur calidæ balneæ sacræ habeantur? An propterea quod sulphure, atque fulmine, rebus ingenue sacris proueniant.

Ea tam, quæ ad aerem pertinent, Sectio vigesimaquinta, cuius quæstiones 22.

CVr membra corporis nostri in vtribus obtenta inflatis doleant? Vtrum propter pressuram aeris. Vt enim extrinsecus vtrem prementi aer non cedit, sed repellit: sic etiam quæ intus tenentur, aer comprimit, atque afflictat. An quia per vim aer retinetur, stipaturque, foras versus sua ipse natura vndique impetens: nimirum ad id corpus enititur, quod medium continet. 2 Cur paludibus iuxta fimmos positis fieri soleant, qui bomugi appellantur, quos tauros numinis religiosos fabulæ narrant? Est id tane fremitus mugitui tauri adeò similis, vt qui voces audiunt, non secus afficiantur quàm si taurum sentirent mugientem. An cum aut

A τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ ἡλίου, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς θερμότητος, οὐδέτερον τούτων ποιεῖ, ἀλλ' ὑγραίνει ὥσπερ τὸ τῆς σελήνης φῶς. ιε Διὰ τί τὸ ἐν τῷ ἡλίῳ θερμανθὲν ὕδωρ, οὐχ ὑγιεινόν; ἢ ὅτι τὸ ψυχθὲν ῥιγῶν ποιεῖ; ις Διὰ τί τὰ ἐν Μαγνησίᾳ καὶ τὰ ἐν Ἀταρνεῖ θερμὰ, πότιμα ἐστίν; ἢ διότι ἐμβάλλει ὕδωρ πλεῖον ἀπορρέοντι τῷ θερμῷ· οὗ ἡ μὲν ἁλμυρότης ἀφανίζεται, ἡ δὲ θερμότης διαμένει; ιζ Διὰ τί
B ἐν Μαγνησίᾳ τὰ θερμὰ τὸ μὲν θερμὰ εἶναι ἐπαύσατο, ἁλμυρὰ δὲ ἦν; ἢ τὸ ὑδρεῖον πλεῖον ἐπεχύθη ἅμα ψυχρὸν ἐπὶ τὰς πηγὰς ἀθρόον, καὶ ἀπεσβέσθη τὴν θερμότητα· ἡ δὲ γῆ, ἁλμυρὰ μὲν ἦν, θερμὴ δὲ οὔ, διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ὕδατος τοῦ ἐμβληθέντος; ὁμοίως συμβαίνει τῷ διὰ τῆς τέφρας ὕδατι ἠθουμένῳ.
C καὶ γὰρ τοῦτο διὰ θερμῆς ἠθούμενον, αὐτό τε οὐ καταψύχει καὶ αὐτὸ ψυχρὸν γίνεται, ἁλμυρόν τε καὶ πικρὸν διὰ τὴν τέφραν ἐστίν. ἐπεὶ δὲ τὸ ψυχρὸν ἀλλότριον ἐπεισελθὸν ἦν, δι' ὀλίγου αὐτοῦ ἐκράτησεν ἡ θερμότης ἐν τῇ γῇ τῆς ψυχρότητος τοῦ ὕδατος διὰ τὸ οἰκεῖον, καὶ ἐγένετο πάλιν θερμά. ιη Διὰ τί τὰ πολλὰ τῶν θερμῶν ὑδάτων, ἁλμυρά; ἢ διότι τὰ
D πολλὰ διὰ γῆς ἠθεῖται στυπτηριώδους, (δῆλον δὲ ἡ ὀσμὴ αὐτῆς) κεκαυμένης δέ· ἡ δὲ τέφρα πάντων ἁλμυρά, καὶ θείου ὄζει. διὸ καὶ τυγχάνει αὐτοῖς ὥσπερ ὁ κεραυνός· πολλὰ γὰρ θερμὰ ὕδατα ἀπὸ [illegible] κεραυνῶν. ιθ Διὰ τί τὰ θερμὰ λουτρά, ἱερά; ἢ ὅτι ἀπὸ τῶν ἱερωτάτων γίνονται, θείου καὶ κεραυνοῦ;

Ὅσα περὶ τὸν ἀέρα φυσικὰ [illegible] προβλήματα.

E ΔΙὰ τί ἐν τοῖς ἀσκοῖς τοῖς πεφυσημένοις, ἐναπολαμβανόμενα τὰ μέλη πόνον παρέχει; πότερον διὰ τὴν πίεσιν τοῦ ἀέρος; ὥσπερ γὰρ οὐδὲ τοῖς ἔξωθεν πιέζουσι τὸν ἀσκὸν ἐνδίδωσιν ὁ ἀὴρ, ἀλλ' ἀπωθεῖ, οὕτω καὶ τὰ ἐντὸς ἐναπολαμβανόμενα θλίβει ὁ ἀήρ. ἢ διότι βίᾳ κατέχεται καὶ [illegible]
F ἔξω [illegible] φύσει, [illegible] τὸ ἐντὸς ἀπειλημμένον σῶμα. β Διὰ τί [ἐν] τοῖς ἕλεσι τοῖς [illegible] γίνονται οἱ καλούμενοι βόμβυκες, οὓς μυθολογοῦσιν ἱεροὺς εἶναι τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐστὶ τὸ γινόμενον ψόφος ὅμοιος φωνῇ ταύρου· ὥστε αἱ βοαὶ οὕτω διατίθενται ἀκούουσιν, ὥσπερ ταύρου μυκωμένου. ἢ ὅτι [illegible]

[illegible]

A fluuij in paludes se fundunt, aut paludes restagnant, & vel à mari offensæ retorquentur vel flatum vniuersum emittunt, tum fremitus ille excitatur. Causa verò, quod terræ cauernæ infodiuntur, in quas aqua interrumpens, quoniam fluctus in eiusmodi redundatione mouetur, aërem per angustias, ceu si quis in amphoram inanem strepitum per osculum mouerit, mugimento similis sonus exultabit: mugitus etenim bobus per id ipsum figuræ genus B profertur. Multas autem, mirásque voces informare figuræ cauernarum variæ possunt: nam & amphoræ fundum siquis detracto operculo vicissim modò intus attrahens, modò extra depellens perterat, sonum per intercapedinem tam ingentem reddet, vt bellux pertimescant, & fugiant, quod pomariorum custodes olim consueuere. 3 Cur aer, cum aquã tangit, non humescit: nihil enim de cæteris est, quòd si tetigerit, humidum non C reddatur. An ita eorum extima coeunt vt simul sine vllo interstitio sint, nec plano diuerso distinguantur. Igitur cætera, quoniam grauiora sunt, subsidunt, itaque humorem sibi admiscent. Aer vt leuior nihilò inferiùs vergit, quàm extremũ limitet. Tangit ergo, quia nihil interiacet: remanet expers humoris, quia semper super aquam extat. 4 Cur nocte media, & meri-D die maximè cælum soleat tranquillari? An quia venti tranquillitas aeris status, & requies est, qui tum cõstare maximè assolet, cùm aut vincit, aut vincitur etenim quamdiù pugnat; mouetur, atque inquietatur. Vincit autẽ maximè nocte dimidiata, vincitur meridie: vt enim medio noctis Sol remotissimus, sic meridie proximus est. Ad hæc, flatus vel ortu Solis, vel obitu incipit: cessat, qui ortu cœperit, cum victus est quo vesper: & in partes victoria definit. Itaque E fit vt alij meridie, alij noctis medio cessẽt. 5 Cur prima luce, & iam mane frigus sit amplius, quàm nocte, cum Sol à nobis propius abest? An quoniam cum dies instat, ros cadit, atq pruina, quę frigida sunt: ergo inspersis locis omnib. frigido humore, meritò aer magis refrigeratur. 6 Cur in Ponto intensius, & æstus, & frigora fiunt? An aer regionis illius sua crassitudine nec hyeme tepescere, nec æstate refrigerari potest. An propter varium Solis cursum: recedit enim per hyemem, accedit per æsta-F tem. 7 Cur noctu potius, quàm interdiu,

[illegible]

serenum sit? An quòd & flatus, & pertur bitionis causa Solis vis est. Isthæc enim motu accito quodam oriuntur. Calor igitur causa est: ob eámq; rẽ cũ is adest quiescunt omnia. & Sole abeunte magis, quàm veniente, &, quod dici solet,

Nauibus hybernos ventos dat terra secundos.
Tũc mare fert sauos: caldis sed mẽsibus anni,
Terra dabit sæuos, pòst ferat vnda secundos.

Hoc sibi vult, quòd vbi motus maximus est, ibi minimè quicquam vel seruari, vel consistere potest: æquabili nanque statu, viribusque efficacioribus esse id debet, quod consistendum, conseruãdúmque sit. Mare autem hybernis temporibus, terra æstiuis sæuire illum in modum solita est.

8 Quam ob causam humor pleno cõtentus in dolio, diffusus in vtres, non solùm cũ vtribus recipi ab eodẽ dolio possit, sed etiam locum relinquere, quò etiam plus humoris capiatur? An quoniam aer in humore inest, qui dum in dolio est, excerni propter dolij magnitudinem non potest: fit enim vt exprimi de maiori vel humor, vel spiritus difficilius possit: quæmadmodum etiam de spongiis amplioribus minùs exprimitur. At cùm in parua digeritur, excudi iam de vtribus expeditius potest. Itaque dolium, & vtres, & humorẽ etiam alium capit, magisque in vino id accidit, quia plus in vino aeris inest, quàm in aqua. Huic sanè proximum cineris, & aquæ tantundem simul vas idem capere posse, quãtum plurimum vtriusq; seorsum infusi capiat. Cineris enim cõplura caua, & inania esse videntur, quibus aqua sese insinuat, vt quæ tenuior sit: & cõstipa verò, spissitque arctissimè, quoniam particulatim constipatio agitur. Densantur enim adducunturq; omnia plenius, cùm paulatim cõstipãtur quam cùm vniuersa: quod cùm ita fiat, cinis collabitur, & subsidet, simulque humorem in se per cauorũ suorũ oportunitatem admittit. At si cinis, qui in aquam immittitur, calidus est, aquam dirimit, vertitque in aerẽ. Idẽ illud agetur etiam, si primũ aqua infundatur, pòst cinis iniiciatur: vnde aquã etiã ipsam caua quædã, & hiantia in se continere putaueris. An non aqua cinerem sibi admittat: sed cinis aquam. Quod enim tenuius est, subire id posse congruum est. Constat inter experimento: cùm enim cinis inspergitur: eodem reliqua aqua confluit, quo loco inspersum est. Cuius contrarium certè fieri debuit, si aqua cineris esset capiens. An si prius aqua vas ex toto impleuerit, nihil præterea capiet, sed addito quolibet effundetur.

A
[illegible]
B
C
D
E
F

ἐὰν δ' ἐν [illegible], ὑπάρχει [illegible] καὶ δὴ ἅπαξ ὑπάρχουσα [illegible] ἡ τέφρα, οὐδὲ συμβαίνει. ἡ γὰρ τέφρα ἦν δεχομένη. τοῦτο δ' ἐστὶν αἴτιον καὶ [illegible] ἐξ [illegible] δέχονται. δοκεῖ γὰρ δὴ ἀήρ τις [illegible] τὸν τόπον· καὶ διὰ τοῦτο μὴ δέχεσθαι. θ Διὰ τί ὁ ἀήρ, παχύτερος ὢν τοῦ φωτός, διέρχεται διὰ τῶν στερεῶν, ὁ δὲ τὸ φῶς [illegible] φέρεται μόνον· δι' ὃ καὶ διὰ τῆς [illegible] ἡ ὄψις, [illegible] γὰρ οἱ πόροι, ἀλλ' [illegible] τῇ ὑέλῳ. ὁ δ' ἀὴρ οὐ κωλύεται, διὰ τὸ μὴ εὐθύπορον οὐ διέρχεται. ι Διὰ τί ὁ ἀὴρ ψυχρὸς μὲν γίνεται, διὰ τὸ ἅπτεσθαι τοῦ ὕδατος, διύγρος δ' οὔ, κἂν σφόδρα τις φυσᾷ εἰς τὸ ὕδωρ ὥστε κυμαίνειν; ἔτι δὲ ψυχρὸς δηλοῖ μεθιστάμενος. ψύχει γὰρ ἀπὸ τῶν ὑδάτων. ἢ ὅτι ψυχρὸς μὲν πέφυκεν εἶναι καὶ θερμός, ὥστε μεταβάλλει [illegible] ὑγρὸς δ' [illegible] διὰ τὸ κουφότερος εἶναι· καὶ οὐδέ ποτ' [illegible] τοῦ ὕδατος ἔρχεται, ἀλλ' ἀεὶ [illegible] καὶ [illegible] τὸ ὕδωρ [illegible] φέρεται [illegible] εἶναι. ια Διὰ τί ὁ ἐν ταῖς πομφόλυξι καὶ [illegible], οὐ [illegible], ὁ δ' [illegible] τὸ ὑγρόν, ἀλλ' [illegible] ὕδωρ. τὸ δ' [illegible] τῇ πομφόλυγι, [illegible] διερεῖν. ιβ Διὰ τί ὁ ἀὴρ οὐ [illegible], τὸ δ' ὕδωρ; καί τοι [illegible] γὰρ [illegible] ὁ λίθος, οὐ γὰρ [illegible] ἀλλὰ τὰ [illegible] ὑγρά. . . . .

ιγ Διὰ τί ὁ ἀὴρ ἄνω οἴσεται; [ὁ γὰρ [illegible], ὅταν [illegible] φέρεται.] ὅταν δ' [illegible], διὰ τὸ [illegible]. εἰ δὲ ὁ ἀὴρ ἀνακουφίζει καὶ κωλύει [illegible] φέρεσθαι, διὰ τί βαρύτεροι γίνονται [illegible] καὶ πῶς, ὅτε βαρύτεροι [illegible], ὅτι [illegible] φέρεται; ιδ Διὰ τί ὁ ἀὴρ [illegible] φέρεται; εἰ γὰρ τὸ [illegible] ὑπὸ τοῦ θερμοῦ [illegible], πέφυκε δὲ τὸ πῦρ ἄνω [illegible]. καὶ τὸ [illegible] εἰς τὸ ἄνω [illegible] τὸ [n] [illegible] εἰς τὸ ἄνω [illegible], καὶ τὸ [illegible] φέρεσθαι· νῦν δὲ φαίνεται λοξὸν [illegible]. ιε Διὰ τί τὸ [illegible] ἢ τὸ ἀφ' ἑσπέρας; ἢ ὅτι τὸ μέν, [illegible] μέσον νυκτῶν· τὸ δὲ, μεσημβρίας;

A Sin autē vbi semel aliquid aquę infusum est, cinis descenderit, iam tunc, quod dixi, eueniet, quippe cùm cinis sit ipse, quia capere valeat. Hæc eadem ratio est, cur fouea terrā exemptam recipere nequeāt. Locus enim ab aere occupari videtur: itaque fieri non posse, vt tantundem recipiatur. 9 Cur aer, qui luce crassior est, solida valeat permeare, lux ipsa non valeat? An quia lux per directū tantummodo fer-
B tur, ob eámque rē oculus, qui transpicere per rara nō possit, vt per punicē, quia meatus euariant, per vitrum facilè possit, quia meatus positi è directo sunt. At aer impedimento nullo arcetur quoniam quà transit tendere è directò non soleat. 10 Cur aer per aquæ tactionem frigidus reddi possit, humidus non possit, etiam si quis in aqua vehementer insflarit, vt fluctus inde moueatur & inundetur. Frigidum autem reddi constát, eo quòd qui ex aquis aspi-
C rat, refrigerat? An frigidus esse calidusve naturæ suæ habilitate potest, vt res tactu immutetur, quam tetigit, humidus esse idcirco non potest, quia leuior est: neque ima humoris vnquam sua ipse petit natura, sed summa semper planumq. attingit: & si deorsum cogatur, humor quoque feretur inferius, ita vt nunquam in profundū sese ire patiatur. 11 Cur aer bullis cōtentus, aut de imis aquæ ascendens, haud
D vnquam madidus emergat? An quia humor non insidet sed dilabitur: qui tamen continet bullas, vel minor est, quàm humefacere valeat. 12 Cur aer madere non possit, aqua autem queat, quippe quæ etiam transflata in aerem madeat? An eadem causa sit, qua & lapis madere nequeat. Haud enim madere īn omnibus vis data est, sed iis tantum, quæ lenta sunt, &
E humida. 13 Cur vtres [illegible] valeant fluitare? An propterea, quòd aer sursum effertur. Vtres enim, vt inanes deorsum feruntur sic inflati supra ideo residēt, quòd ab aere fulciuntur. Sed si aer eleuet, atque prohibeat quo minus deorsum feratur, cur inflati grauiores efficiātur? Et qui fieri potest, vt cum grauior sit, emineat, cum leuior, deferatur? 14 Cur aer non sursum feratur? Nam si ex motu caloris spiritus excitari debeat, ignisque sublimia pe-
F tere natus sit, spiritus eodem currere debuit. Siquidem mouēs illud sursum versus impellit, quodq. mouetur eodē ferri aptissimum est. Hunc enim transuersè ferri obliquo latissime patet. 15 Cur aurora frigidior, quàm vespera est? An quoniā altera noctis medio propior est, altera meridie,

Est autem vt dici medium calidissimum, A quia Soli proximum est, sic noctis medium frigidissimum, quia remotissimum. 16 Cur tépor s feruidi noctes molestiores, quàm dies sunt? An quia flatus omnes tunc consilescant. anniuersarij nanque illi, & præuij minus nocte quàm interdiu spirant.

17 Cur incorrupta durare possint quæ vtribus continentur inflatis, aut vasis benè opertis. An quia putent omnia cùm mouentur: immotáque omnia sunt, quæ plena: B isthæc autem plena. 18 Quam ob causam aere sudo apertóque frigus fit, acrius, quàm nubilo, cùm stellæ sint calidæ, & cælum? An quia nihil tunc est, quod vaporem arcere, continerèque valeat, sed diffundatur necesse est: at cælo nubilo arcetur, & Aquilone magis, quàm Austro, eadem illa de causa: Auster enim nubes colligit: Aquilo dispellit: & quidem Aquilone magis, quàm Austro, euaporari videmus: & hyeme potius, quàm æstate, aut C propter dissimilitudinem, aut quia vapor non nisi refrigerato humido calido, depromi potest. 19 Cur minus, quàm plus aeris calidius sit, cùm angusta omnia sint calidiora? An quia magis mouetur, qui pluris est: motus autem frigorem accire potest: cuius indicium, quòd calida, cùm mouentur, refrigerantur. 20 Cur aqua & terra putreant, aer, & ignis nó putreat? An quoniam omne, quod putret, calidissimũ fiat necesse est: igne autẽ calidius nihil D est. An quia refrigerari prius oportet, quod putredinem concepturum est: ignis autem calidissimus semper est, aer verò igne refertus est: nihil autem putret, cùm calidum est, sed refrigeretur antè oportet, quàm putreat. At aqua, & terra vicissim modò calida modò frigida effici possunt. 21 Cur cælum nubilum tepidius sit, quàm apertum & placidum? Verũ vt veteres authores dixerunt, quia stellæ frigidæ sint. E An id absurdum admodum est; sed quia cęlo sereno vapor exstringi melius potest: indicium, quòd vento silente ros, & pruina consistunt. Cùm igitur serenũ est, calor difflatur, quo humor eruitur, atque effertur. Ita aer frigidior fit: qua de causa humor à calore demissus irrorat: ast cùm nubilum est, arcetur, & constat: quocirca nec ros nec pruina contrahi potest, cùm nubilum est: ergo calor ad terram remanens, facit vt tepor amplior esse possit. F

22 Cur altis ædibus aer soleat ventilari, reciprocarique præsertim cùm tẽpus quietum est? An quòd aer prælaxo quodam contextu, & hiatu lento est: ergo cum hic extrinsecus introire inceperit, cedit,

A ἔστι δὲ ἡ μεσημβρία θερμότατον, διὰ τὸ ἐγγύτατον ἡλίου· ἡ δὲ μέση νύκτες, ψυχροτάτη, διὰ τὸ ἐναντίον. ιϛ Διὰ τί αἱ νύκτες τῶν ἡμερῶν ἐν ταῖς ἀλέαις πνιγηρότεραι; ἢ διὰ τὴν ἄπνοιαν; οἱ γὰρ ἐτησίαι καὶ πρόδρομοι, τὰς νύκτας ἧττον πνέουσιν. ιζ Διὰ τί ἐν τοῖς ἀσκοῖς ἄσηπτα φυλάττεται; ἢ ἐν τοῖς ἀγγείοις πωματιζομένοις; ἢ διότι σήπεται μὲν B κινούμενα, ἀκίνητα δὲ τὰ πλήρη, ἐκεῖνα δὲ πλήρη. ιη Διὰ τί τῆς αἰθρίας μᾶλλον ψῦχος γίνεται, ἢ ἐπινεφέλων ὄντων, τὰ δὲ ἄστρα καὶ οὐρανὸς, θερμός; ἢ ὅτι οὐδὲν ἀποστέγει ἐν τῇ αἰθρίᾳ τὴν ἀτμίδα, ἀλλὰ διαχεῖται· ἐν δὲ τοῖς ἐπινεφέλοις ἀποστέγεται, καὶ βορείων γε ἢ νοτίων διὰ τὸ αὐτό. ὁ μὲν γὰρ νότος, ἀθροίζει τὸ νέφος· ὁ δὲ, ἀπωθεῖ. καὶ ἀτμίζειν δὲ φαίνεται βορείοις μᾶλλον ἢ C νοτίοις, καὶ χειμῶνος ἢ θέρους. ἢ παρὰ τὸ ἀνόμοιον, ἢ ὅτι θερμοῦ ψυχομένου ἐστὶν ἡ ἀτμίς; ιθ Διὰ τί ἀὴρ ὁ ἐλάττων, θερμότερος τοῦ πλείονος; καὶ γὰρ στενοχωρίαι ἀλεεινότεραι. ἢ διότι κινεῖται μᾶλλον ὁ πολὺς, ἡ δὲ κίνησις ποιεῖ ψυχρόν; σημεῖον δὲ τούτου, ὅτι κινούμενα ψύχεται τὰ θερμά. κ Διὰ τί ὕδωρ μὲν καὶ γῆ σήπεται, ἀὴρ δὲ καὶ πῦρ οὐ σήπεται; ἢ ὅτι θερμότατον γίνεται τὸ D σηπόμενον ἅπαν· πυρὸς δὲ οὐδὲν θερμότερον, ἢ ὅτι ψυχθῆναι δεῖ πρότερον, τὸ δὲ πῦρ, ἀεὶ θερμόν· ὁ δὲ ἀὴρ, πυρὸς πλήρης. σήπεται δὲ οὐδὲν θερμόν, ἀλλὰ ψυχθέν· γῆ δὲ καὶ ὕδωρ [καὶ ἀὴρ,] καὶ θερμὰ καὶ ψυχρὰ γίνεται. κα Διὰ τί τὰ ἐπινέφελα, ἀλεεινότερα τῆς αἰθρίας; πότερον ὡς οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον, ὅτι τὰ ἄστρα ψυχρά; ἀλλὰ τοῦτό γε ἄτοπον· ἀλλὰ διότι ἀτμίζει, [illegible] E [illegible] δὲ, ὅτι ἐν εὐδίᾳ ἡ δρόσος καὶ ἡ πάχνη γίνεται. ὅταν μὲν οὖν αἰθρία ᾖ, ἐκπνεῖ τὸ θερμὸν, ὑφ᾽ οὗ ἀνάγεται τὸ ὑγρόν· ὥστε ψυχρὸς ὁ ἀήρ. διὸ καὶ δροσίζει ἀφιέμενον τὸ ὑγρὸν ἀπὸ τοῦ θερμοῦ. ὅταν δὲ ἐπινέφελα ᾖ, ἀποστέγεται. διὸ οὐ γίνεται δρόσος οὐδὲ πάχνη ὄντων ἐπινεφέλων. μένον οὖν τὴν γῆν [illegible] τὸ θερμόν, ποιεῖ τὴν ἀλέαν. κβ Διὰ τί ἐν ταῖς ὑψηλαῖς τῶν οἰκιῶν ὁ ἀὴρ F διαρριπίζεται, καὶ μάλιστα ταῖς εὐδίαις; ἢ διότι ὁ ἀὴρ πολύκενός τις ἐστὶ τὴν σύγκρισιν· ὅταν οὖν ἄρξηται εἴσω ἰέναι, συγχωρεῖ ὁ ἐν τῷ

& contrahitur

[illegible]

A & contrahitur aer, quem domus continet: quo collapso, adductoque, inanior redditur, qui foris est; & spatia multo laxiora capessit. quæ in spatia aer domesticus relabitur, fertúrque expeditè eodem, quoniam & ipse pendeat, & natura inani reniti nequeat. Quòd cùm per multa eius membra eueniat, proximus hunc aer sequatur, adductus propulsione primoris. Tum ea large foras iam profluente, locus internus inanis redditur, & vacuus externus B contrà repletur, spissescitque: ac deinde in hunc modum reciproco fluxu agitatur.

Eorum, quæ ad ventos pertinent, Sectio vigesimasextas quæstiones 62.

CVr ventus Cæcias solus ex omnium ventorum numero, nubes ducere ad se possit? Vtrum quòd ventus aduersus reflat eodem tempore. An quoniam de locis eminentioribus spirat: sunt enim partes C quæ ad Solem orientem vergunt, eminentiores, quàm quæ ad occasum: indicium maris occidui magnitudo facit, & latitudo. Quod cum desuper in aduersum spiret, lineam suam delatione ista terram versus conuexam agit, regionémque inuadens, vt dixi, occiduam nubésque per lineæ suæ figuram contrahens, ad se sua inde reflexu eas vocat, atq; impellit. Quod solus hic propterea facit, quia cæteris lo D ca vel editiora sunt, vel submissiora, quæ versus, vt aut de imo, aut e directo flatus feratur deuexus, terram versus necessum sit, ita vt ad postremum reflexus effici nullus queat, eo quòd flatus non ad terram subiectam aëris amplitudini [illegible] protrahendi faciat, nec vbi aer cogi in nubes possit. Subsolanus ac cæteri minus cauit quoniam humidi non sunt, nubes non cogunt: itaque vel nullatenus vel minus id ipsum facere possunt. 2 Cur aquilones E anniuersarij fiunt, Austri non fiunt? An Austri quoque fieri possunt sed continui quia initium Austri longe a nobis est. Aquilonis in vicino est, quippe cum sub Aquilone habitemus. Item Aquilones anniuersarij tranquillo aere spirant, quippe qui per æstatem moueri solent: Austri vero oriuntur, cum aer minus quiescit. A [illegible] etiam quòd auster humidus est, humido autem superior locus alienus. Quam ob rem humores, qui eo in loco consistunt, [illegible] F resoluuntur & euanescunt. & cum humores erratici, vagabundiq; sint, accidit vt aer nunquam [illegible] ducatur, quia humores [illegible] dilabuntur. Qui cum non loco [illegible] efficitur porro vt flatus diuersi [illegible]

flatus enim non nisi motus aeris est.

3 Cur Auster post pruinam spirare soleat? An quia pruina nisi facta decoctione, haud unquam consistere potest, mutatio autem unquam consistere potest. mutatio autem post concoctionem, purgationemque fieri in contrarium solet. Aquiloni autem contrarius Auster est. Hæc eadem causa est, cur post niuem. Auster spiret. Omnino enim & nix, & grando, & imber, & omnis id genus purgatio, concoctionis indicium est. Vnde fit etiam, ut post imbres, cæterasque eiusdem generis tempestates, flatus desistant & consternentur.

4 Quid est, quod flatus moueat tropæos, id est quos versarios aut reciprocos appellamus? An eadem ratio est, qua euripi mari reciprocante agitantur: nam & mare, & aer eatenus fertur, quatenus profluere licet. Deinde cum obice quandam amplius progrediendi licentia his tollitur, qui terra pergunt, ob eam scilicet rem, quod suæ promotionis, delationisque primordia parum habeant valida, tunc reciprocantur & redeunt. 5 Cur iidem illi tropæi de mari spirare soleant? Verum quia mare vicinum est. An quia tropæus apogæ, id est, flatui abterraneo contrarius est. Versarius enim tanquã reuersio abterranei est: quippe cum abterraneus flatus ex terra in mare profluens sit, cuius reciprocatio versarius est: itaque de mari terram versus spirare necessum est. An venire inde putandum: quoniam aer collectus in mari est, quo illo fluxerat. Sed ratio cur nec in terram consistat & reflectatur cum profluit, quod mare in cauo est. Aer autem modo aquæ, ad id fluit, quod cauissimum est. 6 Cur procellæ, hoc est venti qui excussi nubibus existunt, imbre superueniente ocyus cessent? An quoniam aqua expressa ventrem nubium consident, vnde flatus origo est. 7 Cur non iidem venti imbrem vbique occurrunt, sed aliis partes alia sunt obiectæ. Nubes enim ibi magis consistũt vbi ventus vix quasi loca ardua superans depellere præterea nequit: cum autẽ cõsistat, premuntur, rumpuntur, imbrémque demittant. 8 Quamobcausam cælum purum & placidum, serenum indicat: tempestas turbulentum hyemem prænuntiat? An propterea, quod hyems aere consistente, spissescenteq. fieri solet: ergo cũ Sol euincit, discernit, illustratque aerẽ: cùm euincitur nubibus obfuscat, atque incrassat. Quod si constitutio valida, hyems continuo luce prima erumpit: sed si imbecillior sit, nec tamen ex toto succumbens, occasum versus depellitur, quod consistat ac imbra

[illegible]

[illegible]

A an inibi manet eo quòd aer terræ proximus hyeme instante crassissimus est, & mox reliquus quoque consistit, quoniam initium firmamentúmque obtinet stabilitatis, quòd suscipere atque colligere possit, quantum subinde accesserit. Vt enim in acie conuersa in fugam, vno resistente, cæteri quoque omnes insistunt, sic in aeris ratione fieri solitum est. Quamobrem citò, imò repente interdum fit, vt cælum nu-
B bilum reddatur. Cum igitur occasus est perturbatus, constitutionem minimè victam esse à Sole diu pugnante firmissimè indicatur. itaque plus item posse consistere consentaneum est. Et quidem minus timendum, cum hyeme progressa quam cum post serenum id accidit, quippe cum illa ratione veluti reliquias quasdam restare ac initium cōsistendi oriri videatur.

9 Cur dici solet, Tertia lux nunquam nocturno Aquilone laborat? An quòd flatus
C Septentrionis imbecilli sunt, cum nocte spirare incipiunt. Argumentum enim non multum aeris esse motum, quòd eo tempore spirare exorsus est, quo caloris exiguum est: exiguum nanque caloris, exiguum aeris mouet. Atqui flatus minimi omnes intra triduum finiuntur, ergo nec is diuturnior esse debet. 10 Cur Aquilo crebrius, quàm Auster, spirat. An quoniam Aquilo parti orbis terrarum habitatæ vi-
D cinus est, idcirco latere non potest. Simul enim ex sui temporis breuitate & spirat, & adest: at auster, quia è longinquo admodum, nisi vehemens sit, venire non potest.

11 Cur auster minus hybernis noctibus, quàm diebus spirat? An est quidem Sol noctis etiam tēpore Australi regioni propinquus, & noctes ibi tepidiores, quàm dies aquilonem versus: itaque aeris multum mouetur, & nihilominus quam interdiu. Sed calor dierum vehementior omnē
E absumendo humorē, efficit vt minus spiretur. 12 Cur Auster Canicula oriente moueatur, idque lege naturæ fieri soleat? An propterea, quod regio inferior orbis Sole scilicet remoto minus calida est, itaque vapor inde large emigrat: & multi profectò Austri spirarent nisi aduersarij prohiberent. 13 An omnibus astris tum orientibus, tum occidentibus aer soleat commutari, sed Cane præcipuè quod qui-
F dem flatibus latissime constat qui eius ortu, & post ortum sequuntur. Quòd cum æstus tunc vigeant, spiritus calidi fieri ex per idem tempus oriri congruum est. Auster autem calidus est, & cum ex contrariis in contrarium maxime commutatur:

solitum sit, ortúmque canis præuij nuncupati antecedant, quia Aquilones sunt, meritò post eum Auster spirat, quandoquidē assignari necesse est, idque Austris fieri orientibus. Huic autem verbo cum assignari dicimus, subiecta notio est: aërē insigniter commutari, & quidem mutari flatuum omnia genera in ventos aduersos, aut dextros solent. Quòd cùm Aquilo non transeat in latus dextrum, reliquum est vt in aduersum, hoc est, vt in Austrum transeat. Quinetiam dies post brumam quintusdecimus, Austrum præ se fert, eò quòd bruma initium quoddam est, mouetúrque à Sole is potissimum aër, qui brumæ vicinus est: Solem autem tunc ad Austrum vergere certum est. Vt igitur cum ortum perreptat, flatus excitat. Subsolanos, ita cùm meridiem adit, Austros euocat. Nec tamen statim à bruma id facit, quoniam breuissimas tunc agit distantias: sed quintodecimo, quia tempus id modicè se habeat ad primam discessus sensionem. Totum enim id tempus, pars conspicua est. 14 Qua de causa Orionis exortu dies maximè varient, flatusque importuni moueantur? An quoniam in mutatione varia maximè omnia sunt, quæ non vno, certóque tempore, motuve describuntur. Atqui oritur Orion ineunte autumno, occidit hyeme. Ergo quæ non vno tempore constat, sed alio incipit, alio cessat, flatus etiam inconstantes esse necesse est, vtpote cùm ancipiti conditione proueniant, quos sibi tempus vtrunque sortitum est. Et quidem difficilem esse Orionem & cum oritur, & cum occidit, ex temporis varietate rectè affirmant. Turbulentum enim, atque inæquabilem esse necessarium est. 15 Cur Aquilo nocte exortus die tertia cessat? Verùm quia ex paruo, imbecillique initio prodit: tertius autem dies decretorius est. An quoniam vniuersus modo ἐκνεφίας, id est, procellarum, & nubibus excussorum flatuum funcitur, idcirco compendiò cessat. 16 Cur plurimi aquilones spirent? An quoniam pars orbis terræ habitata Septentrionibus subdita, est eminentior, & extra solstitium posita, & niuis plena: quæ nix montibus nonnullis nunquam deest. Cùm igitur concreti humores tabescunt, flatus magna ex parte oriuntur: is autem Aquilo est, qui à Septentrionibus mittitur. 17 Cur Austri hyeme, atque ineunte vere, atque autumno cessante spirare soleant, volubundique sint, & contortuelij, atque Africæ non minus frigidi,

A μεταβάλλῃ. καὶ κυνὸς δὲ οἱ πρόδρομοι πνέουσιν ὄντες βορέαι, εἰκότως μετὰ κύνα νότος πνεῖ. ἐπειδὴ ἐπισημαίνειν ἀεί, ἐπιτέλλουσι δὲ τοῖς ἄστροις. τὸ δὲ ἐπισημαίνειν ἐστὶ μεταβολὴν τοῦ ἀέρος ποιεῖν. μεταβάλλει δὲ πάντα εἰς τὰ ἐναντία ἢ τὰ ἐπὶ δεξιὰ ἀέρια τὰ πνεύματα. ἐπεὶ δὲ βορέας εἰς τὸ ἐπιδέξιον οὐ μεταβάλλει, οὐκ ἂν ἄλλως ἢ λοιπὸν εἰς νότον μετα-
B βάλλειν. ἔστι δὲ καὶ ἡ μετὰ τὰς χειμερινὰς τροπὰς πεντεκαιδεκάτη νότιος, διὰ τὸ τὰς μὲν τροπὰς ἀρχήν τινα εἶναι, κινεῖν δὲ τὸν κατ' αὐτὴν μάλιστα ἀέρα τὸν ἥλιον, εἶναι δὲ ἐν ταύταις ταῖς τροπαῖς περὶ νότον. ὥσπερ οὖν καὶ τὰ ἀπὸ ἀνατολῆς κινῶν, ἀπηλιώτας ἀνέμους ἐγείρει, οὕτω καὶ τὰ ἀπὸ μεσημβρίας κινῶν, νότους ἐγείρει. εὐθὺς δὲ ἀπὸ τροπῶν
C οὐ ποιεῖ τοῦτο, διὰ τὸ βραχυτάτας ποιεῖσθαι τὰς μεταστάσεις τότε· ἀλλ' ἐν τῇ πεντεκαιδεκάτῃ, διὰ τὸ τὸν χρόνον τοῦτον συμμέτρως ἔχειν τῇ κατὰ τὴν μετάστασιν [illegible] φαντασίᾳ. ὅλου γὰρ ἐστι μέρος ἀξιόλογον ὁ εἰρημένος χρόνος. ιγ Διὰ τί ὅτε Ὠρίων γίνεται, ἄκριτοι μάλιστα αἱ ἡμέραι, καὶ ὁ χειμὼν τῶν πνευμάτων; ἢ ὅτι ἐν μεταβολῇ πάντα ἀοριστεῖ μά-
D λιστα. ὁ δ' Ὠρίων ἀνατέλλει μὲν ἐν ἀρχῇ ὀπώρας, δύνει δὲ χειμῶνος, ὥστε διὰ τὸ μήπω καθεστάναι μίαν ὥραν, ἀλλὰ τὴν μὲν γίνεσθαι, τὴν δὲ παύεσθαι, διὰ ταῦτα ἀνάγκη καὶ τὰ πνεύματα ἀκατάστατα εἶναι, διὰ τὸ ἐπαμφοτερίζειν τὰ ἐξ ἑκατέρας. καὶ χαλεπὸς δὲ λέγεται καὶ δύνων καὶ ἀνατέλλων ὁ Ὠρίων, διὰ τὴν ἀοριστίαν τῆς ὥρας, ἀνάγκη γὰρ ταραχώδη εἶναι καὶ ἀνώμαλον. ιδ Διὰ τί
E ὁ νυκτὸς ἀρξάμενος βορέας τριταῖος λήγει; ἢ ὅτι πνεῖ ἀπὸ μικρᾶς καὶ ἀσθενοῦς ἀρχῆς; ἡ τρίτη δὲ κρίσιμος. ἢ ὅτι ἀθρόος ἐκπνεῖ, ὥσπερ τῶν ἐκνεφιῶν ταχίστη ἡ παῦλα. ιε Διὰ τί βορέαι πλεῖστοι πνέουσι τῶν ἀνέμων; ἢ διὰ τὸ πρὸς τοῦτον τὴν οἰκουμένην τοῦ τόπου κεῖσθαι, ὑψηλοτέραν, καὶ ἔξω τροπῶν, καὶ πλήρη χιόνος, ἣ οὐδέποτε ἐνίοις λείπει; τὸ
F πολὺ οὖν ὑγρὸν τηκόμενον [illegible], πολλάκις πνεῦμα γίνεται. τοῦτο δ' ἐστὶ βορέας, τὸ ἐκ τῶν ἀπὸ τῆς ἄρκτου τόπων πνεῦμα.
ις Διὰ τί οἱ νότοι πνέουσι μὲν [τῷ] χειμῶνι καὶ τοῦ ἔαρος ἀρχομένου, καὶ μετοπώρου λήγοντος· εἰσὶ δὲ [καὶ] κυματώδεις καὶ συνεστραμμένοι, καὶ τοῖς ἐν Λιβύῃ ὁμοίως ψυχροί,

οἱ δὲ

[illegible]

A quàm regioni nostrati Aquilones? An propterea quòd Sole propinquo spiritū moueri necesse est: Sol autem per hyemem Austrum versus perfertur: & ineunte vere, desinentéque autumno iam calfacere incipit: æstate contrà, Septentriones petit, & loca relinquit meridiana. Calidus autem propterea est, quia spiritus aer Africæ miscetur, qui calidus est: hinc etiā in mare corrumpens ingentes excitat fluctus, facitque australem æstatem. 18 Cur Auster fœtidi halitus causa sit? An quoniam humida, & calida corpora reddit, quæ maximè putredini opportuna sunt. 19 Cur Auster profectus ex mari commodus iis sit, quorum stirpes terra continentur? Nam & Triasio campo terræ Atticæ Auster de mari occurrit. An quoniam refrigeratus accedit: rubigo autem per humorem calidum, alienúmque consistere solet. 20 Cur ventus magna ex parte ante C Lunæ defectus excitetur initio noctis, cùm defectus medio incipit noctis: medio verò, cum manè. An quoniam calor Lunæ propterea hebetatur, quia cursus iam proximè est, quo defectus exultet. Remisso itaque calore, quo retentus aer quiescit, rursum moueri, ac spiritus reddi incipit.

21 Cur Auster non incipiens, sed desinens imbrem afferat? Vtrum quòd aerem cogit è longinquo, quo coacto, aqua D exprimitur: cogitur autem postea, quam cœptum est. An quoniam incipiente calidus adhuc aer est, quippe qui profectus à calido sit: processu autem temporis refrigeratus, in aquam melius consistere potest. 22 Quam ob causam cùm minor Auster est, nubes nullas obducit: maior nubilus, & diuturnior est? Vtrum, vt quidam aiunt initij causa ita accidat. Nam si ex minori proficiscantur, liquidus, sudúsque est: si ex ampliori, nubilus, & crassus. E An quia minor cùm incipit, est itaque non multum aeris compellere potest, sed ad postremum amplificari consueuit. Vnde illud prouerbium,

Cū cesset Boreas, [illegible] Auster surgere capit.

23 Cur tempore hyberno flatus parte veniunt exortiua, æstiuo occidua? An vbi Sol amplius nō euincit, aer liberè profluit: cùm igitur nobis occidit, nubes [illegible], F [illegible] Fauonij prodeunt: cumque [illegible] [illegible] hemisphærij oritur, spiritum illa parte exortiua producit: contra, cùm parte [illegible] occidit, Fauonios [illegible] Subsolanos nobis [illegible] aere facit,

[illegible]

A Vnde sit, vt si quem alium ventum occupauerit, augeat eo scilicet, quòd nonnihil adiunxerit. 24 Cur afflante Fauonio canes vestigia minus valeant comperire? An quia plurimum hic ventus cōfundit, quoniam ventorum omnium continentissimus est, maximéque terram attingit. 25 Quam ob causam cùm stellæ prosiliunt venti indicium datur? An propterea, quòd à flatu feruntur, priùsque ibi quam apud nos, flatus excurrit. Quo fit etiam, vt vnde stellæ

B feruntur, huc flatus accedat. 26 Cur nubes maximas Fauonius agit? An quia de alto spirat, regionéque maritima nubes per ampla spatia colligit ampliores. 27 Cur venti ad postremum vehementissimè spirant? An quia vbi vniuersi efflarunt, caloris parum relinquitur. 28 Cur si circa æquinoctium Africus spirauit, aqua fiat necesse sit? An quo loco orbis Sol fuerit, inde soleat spiritus excitari, itaque pro Sole discursu vicissitudo spirituū agat. Quod

C cùm æquinoctium hyemis, atque æstatis continuum sit, dum Sol nobis conspectum æquinoctium agit, aut iustum transgressus limitem regioni se dedit hybernæ, accidit, vt venti partis illius vernaculi spirant, quorum primus Africus est natura humidus: & cùm Sol partem orbis terrarum hybernam perlustrat, flatúsque regionis eiusdem mouet, euenit vt hyems suis fungatur muneribus: cuius generis

D imber est. Adhæc, cùm æquinoctium tanquam paribus examinatis viribúsq; hyemis, atque æstatis, constet, si alterutris quicquam additum sit, obitus momentum exultabit conspicuum, vt in æquilibrio pondus lanci adiunctum alteri efficit. Quòd cum Africus hyberni ordinis sit, naturáque humidus, æquinoctio additus, hyemem, imbrémque merito afficit: imber etiam hyems est flatibus [illegible]

E 29 Cur Auster, atque Eurus, cum flatibus sibi obiectis calidiores sint, alter Aquilone, alter Fauonio, aquæ fertiliores sint: quanquam frigor est, qui humorem ex aere depromat haud enim quòd Aquilo nubes hinc pellit, ideirco aqua non prouenit. Nam & Fauonius, & Eurus nubes abigit, quippe qui ex altero pari modo prouenit, quin etiam cæteri omnes vnde spirant, inde depellunt. Verum quia frigor

F [illegible] circumobsistit, cum calor extrorsum in plus surget. An etiam [illegible] vnde spirant, vt ferent, illustrésque veniant. Eurus namque ex ortu,

[illegible]

[illegible]

A Fauonius ex occasu aduer tar. Quin etiam ratio sit, quòd aer praecalfactus celerrime, ac plenissime refrigeratur, quo modo etiā aqua: igitur Euri aer de ortu calidus Austri de meridie fertur: cumque frigidissimum locum adiere, compendio concrescunt atque in aquam consistunt, magisque Eurus aquam agit. quoniam autem de Solis parte nec minus calidum ducit. Auster aquam mittit, cum cessat: quoniam aer, qui primus ex mari accedit, frigidus est: vltimus autem tepidus ex terra occurrit. An non id solùm causa sit, sed etiam quod ad postremum Auster crescit. Vnde illud prouerbium,

Cùm que Auster surgere coepit.

Atqui frigidiores, qui vehementius spirant: igitur merito in nubes aerem postea cogit. An ea ipsa ratio sit, cur post. quàm principio fertilior aquae occurrat. 30 Cur venti siccant, cùm frigidi sint? An quoniam qui frigidissimi sunt vaporem eliciunt? 31 Sed cur amplius siccent quàm Sol? An quia vaporem non solum concit, verùm etiam abducunt: Sol autem relinquit. Itaque vt magis humificat, sic minus assiccat. 32 Cur vnus ventorum Caecias nubes ad se vocat? quod etiam prouerbium illud declarat.

D *Vt Caecias nubes, sic ille trahit ope.*

Caeteri nanque vnde spirant, inde tantum modo expellunt. Vtrum ventus aduersus eodem in tempore spirans id facit? An si hoc esset, haud vnquam latere potuisset: etenim spiritus hic suapte natura circulari linea fertur: ergo caeteri per terram vagantur: hic caelum versus suę lineae curuitate tergens, non ad terram, sed in suam originem repetit: itaque nubes facile ad se ducit. 33 Quam ob causam mane aura frigida de mari nō spirat, de fluminib. spirat? An quoniā mare locis spaciosis, patentibusque dilatatur, flumina angustiis concluduntur. Aura igitur maris permulcet, vastáque spatiis dispalata redditur imbecillis: fluminum autem vniuersa extringitur: itaque amplius valet & frigidiuscula meritò occurrere potest. An causa non ea est, sed flumina sua natura frigida sunt, sic mare nec frigidum, neque calidum est: aura autem, omnisque respiratio, humore vel calescente, vel frigescente excuti solet. Vtrum enim ex his fuerit, humor accedit, quo acrescente aer, qui inde ortus spirat, aura est: qui si a frigidis proficiscitur, frigidus merito spirat, si a valde calidis, cito refrigeratur.

Fluuios igitur frigidos comperire omnes possumus: mare autem neque frigidum, neque calidum valde est. itaque nec frigidum esse id potest, quòd ex eo respirat, cum scilicet mare frigidum ipsum non sit, nec eò refrigeratur quia calidum valde non est. 34 Cur Fauonius serenus, ac iucundissimus ventorum omniū est? & qualem Homerus flare per campos Elysios carmine illo dixit,

Sed Zephyri assiduè spirant, auraeque salubres,

An primum, quòd aeris temperiem plane obtinet: neque enim calidus est, vt qui de meridie ortuq. spirant: neq. frigidus, vt qui de Septentrionibus eueniunt. sed medium frigidorum, & calidorum flatuum tenet. Quòd cùm vtriusque in vicino sit, particeps vtrarumque viriū euadit: itaque temperatissimus est, & vere maxime spirat. Adhaec flatus omnes transire vel in sibi aduersos, vel in dextros consueuerunt: itaque cum post Aquilonem Fauonius spiret, (dexter enim hic est) efficitur adeò, tanquam mitis ad immitem, & simul vbi desiuit hyems, serenum magna ex parte subsequi solitū est. Atqui flatus hybernus Aquilo est. Subsolanus, quamuis inter calidos, & frigidos situs minus qualitatis eorum particeps est: hic enim, cum spirat, flatus vergētes ad austrum mouerat quidem (isthuc enim transferre assolet) sed miscere tamen cum his minime patitur. At verò Fauonius & mouetur ab Austro, & ipse, cùm spirat, mouet Aquilonem; huc enim vsque progrediens vicissitudo spirituum finem sui circuitus facit. Quòd cùm vnius facit, alterius finem, alterius initium secū habeat, meritò suauius & est, & esse videtur. 35. Cur Fauonius horis pomeridianis spirare non manè soleat? An quòd Sol magna ex parte vel oriens, vel occidens, author spirituum est: quoties enim aërem humidum tepefaciendo percoquit, atque excernit, in spiritum sane illum extenuat: quòd si tantisper acciderit, vt aer spirantiusculus sit, magis, magisque a Sole vertetur in spiritum. Quoties igitur Sol in exortu est, procul à Fauonio abest: hic enim ab occasu se promit: & cùm iam occidere proximus est, aer omnino extenuatus, discretusque fluit. At dum confecto meridie pergat ad pomeridianum, tantisper ad aerem tepefaciendum discernendumque modice admodum habet.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A διὰ ταῦτα δὴ καὶ ὁ ἀπηλιώτης πρωῒ ἄρχεται πνεῖν. ὁ γὰρ ὑπὲρ γῆς ἀὴρ τῆς νυκτὸς ἐξυγρασμένος, καὶ τῇ γῇ πλησιάσας τῷ βάρει, ὅταν διακρίνηται αὐτὸν ὁ ἥλιος, τὸ καθ' αὐτὸν κινεῖ πρῶτον. τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ ἡλίου πνεῦμα ἀνατέλλοντος ἐντεῦθεν, ἀπηλιώτης ἐκλήθη. λϛ Διὰ τί ἀνισχομένου τοῦ ἡλίου, καὶ αὔξεται καὶ παύεται τὰ πνεύματα; ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν, ἢ τοῦ ἀέρος, ἢ τοῦ ὑγροῦ περιττώματος κίνησις; αὕτη δὲ, ὅταν μὲν ὀλίγη ᾖ, καὶ καταναλίσκεται ὑπὸ τοῦ ἡλίου (ὥστε οὐ γίνεται πνεῦμα) ὅταν δὲ πλείων, κινεῖται μᾶλλον τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος. ὁ γὰρ ἥλιος, ἀρχὴ τῆς κινήσεώς ἐστιν.

λζ Διὰ τί ὁ ζέφυρος τὰς δείλας πνεῖ, ὁ ἀπηλιώτης οὔ; ἢ ὅτι ἅπαντα τὰ πνεύματα τοῦ ἡλίου διαχέοντος τὸ ὑγρὸν γίνεται; τοῦτο γὰρ συνεστηκὸς, ὅταν ἡ τοῦ θερμοῦ δύναμις πλησιάζῃ, ἐξατμίζει. ὁ δὲ ζέφυρος ἀφ' ἑσπέρας πνεῖ. εἰκότως οὖν τὰς δείλας γίνεται. τότε γὰρ ὁ ἥλιος εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἀφικνεῖται. καὶ ὁ βορέας καὶ ὁ νότος διὰ τοῦτο πλειστάκις πνέουσιν, ὅτι τὸ ἐναντίον ὑπὸ τοῦ ἐναντίου προσφερόμενον, κατ' εὐθυωρίαν οὐκ ἔστι δύνασθαι διαφθείρειν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ πλαγίου. ὁ μὲν οὖν νότος καὶ βορέας, ἐκ τῶν ἐφ' ἑκάτερα τόπων τῆς τοῦ ἡλίου φορᾶς πνέουσιν· οἱ δὲ ἄλλοι, μᾶλλον ἐκ τοῦ κατ' ἀντικρύ. λθ Πότερον τὸ πνεῦμα ἀπὸ πηγῆς τινος φέρεται ὥσπερ τὸ ὕδωρ· καὶ ταύτης οὐκ ἔστιν ἀνωτέρω ἀρθῆναι; ἢ οὔ καὶ πότερον ἀπὸ ἑνὸς σημείου ἢ ἀπὸ πλείονος τόπου; ὥσπερ οὖν ἔστιν ὅμοιον καὶ ἐπὶ τῶν ὑδάτων συμβαίνειν γίνεσθαι. τό τε γὰρ ὕδωρ, ὅταν εἰς τὰ κάταντες φέρηται, θᾶττον ῥεῖ, ἢ ὅταν ἐν τοῖς ὁμαλοῖς καὶ ὁμαλὸν λιμνάζῃ. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ πνεύματα. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῖς ἄκροις καὶ τοῖς ὑψηλοῖς, ἀεὶ ἐν κινήσει ὁ ἀήρ. ἐν δὲ τοῖς κοίλοις ἠρεμεῖ πολλάκις, καὶ ἄπνοια γίνεται. ἔτι ἐπὶ τοῖς σφόδρα ὑψηλοῖς ὄρεσιν, οὐ γίνεται τὰ πνεύματα, οἷον ἐπὶ τὸν Ἄθων, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιούτοις. σημεῖον δέ· ἃ γὰρ οἱ καταλείποντες οἱ τῷ προτέρῳ ἔτει θύοντες, εὑρίσκειν φασὶ διαμένοντα τῷ ὑστέρῳ. δῆλον οὖν ὅτι ὥσπερ ἀπὸ πηγῆς τινος, καὶ ἡ τοῦ πνεύματος φορὰ γίνεται. εἰς τὸ ἄνω οὖν οὐκ ἔτι δύναται διικνεῖσθαι. διὰ τοῦτο οὖν ἐπὶ ὑψηλοῖς τοῖς τοῦτο συμβαίνειν. ὁμοίως δ' ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ ὕδατος εἴη. οὔτε γὰρ ὕδωρ λάβρον, οὔτε πνεῦμα ἐξαιφνίδιον ἐν τοῖς ὑψηλοῖς φαίνεται γινόμενον. μ Διὰ τί ποτε τοῦ μὲν νότου πνέοντος, ἡ θάλαττα κυανέα γί-

A Subsolanus quoque ob eam rem mané spirare incipit: aerem enim qui supra terrā sublimis impendens nocte humefactus solo sui ponderis ratione appropinquarit. Sol mané discernens proximum sibi excitat primum: qui autē ex sole oriēte spirat, Subsolanus hic appellatus est. 36 Cur Sole se attollente, spiritus & sternuntur, & augētur? An quia spiritus vel aeris vel redundantis humoris commotio est quæ vecùm parua est, compendio à Sole consu-
B mitur, itaque nullus spiritus inde existits ita cum magna est, Solis exortu amplior redditur. Sol enim author, & parēs motuū est. 37 Cur Fauonius horis postmeridianis spirare soleat An quód spiritus omnes Sole humorē diffundente proueniunt humor enim qui antehac concrescebat, tabescit, cùm vis caloris in propinquo est. Itaq. spiritum mouet: atque Fauonius de occasu spirat. Recte igitur postmeridianis exo-
C ritur: tunc enim Sol eius ad locū accedit.

38 Cur Aquilo & Auster sæpissime spirant? An quia contrarium à suo contrario, e directo scilicet oppugnatū minime edurare potest, sed ex latere potius aduersam vim tolerat. Auster verò & Aquilo ex cursus Solis lateribus spirant, cæteri aduersi potius occurrunt. 39 Vtrum spiritus fonte quodam emergat, quemadmodū aqua, supra quem fontem efferri nequeat,
D an non: & vtrum vno ex puncto, an ex loco profluat ampliori? Sunt certe nonnulla in aere, quæ vel in aqua accidere pari ratione videmus: quippe cum aqua per prona ocyus fluat, quàm cùm in planis, atque æqualibus stagnat. hoc enim & spiritus faciūt. Nam locis editis, atque excelsis aer assidue mouetur: cauis è contrario sæpe quiescit, & consilescit. Adhæc super excelsissimos montes spiritus nulli excitantur, vt super Athon ac reliquos generis
E eiusdem. Indicium, quòd quæ reliquerint, qui anno superiori sacrificarūt posteriori incorrupta cōperire affirmāt. Constat igitur, spiritus quoq prolationē veluti ex fonte quodā agitari super quē nihil præterea efferre se potest. Vnde fit, vt locis excelsis, quod modò diximus, accidat: quod idem datum etiam aquæ putauerim. Nec enim aquam vehementem, nec spiritum rapi-
F dum locis excelsis fieri nouimus.

40 Cur Austro spirante cæruleum mare

fiat, Aquilone obscurius. atriusque? An propterea quòd Aquilo minus mare perturbat. Omne autē quod trāquillius est, atrum esse videtur. 41 Quam ob causam Austri, cùm leniter spirant, nequeant nubilare: cum intente, nimirum queant? An quoniam cum leniter frequentiam nubiū agere nequeant. Itaque breue fit, quod ob duci nubibus possit: at verò vbi excreuerunt multas depellunt: itaque ampliùs obnubilare videntur. 42 Cur Aquilo vt magnus incipit, ita paruus desistat. Auster contrà, vt paruus incipit, ita magnus cessare soleat? An quia nobis Aquilo in vicino est, Auster longè abest. Alter igitur vbi primum exortus est, nos occupat. alter suo disperso principio vtpote diu pertracto, exiguus ad nos primum deuenit: at finem alterius sentimus alterius minimè. itaque meritò alter imbecillus, cum cessat, est (omnium nanque finis imbecillus est) alter validus. Finem enim illius nihil praeterea, sentimus. 43 Cur versarij quà mare sinuatur, reflare soleant: quà porrecta pansique maria sunt, reflare non possint. An quoniam flatus in sinum interrumpens nihil distrahitur, imò magna parte vniuersus perfertur: at in dispalatis porrectisque abterraneus & protinus magis distrahūtur, & inter profluendum hac eadem re patiuntur quoniam nihil obsistit quo minus multas in partes proruant. Versatius enim nonnisi reflexus abterraneus est. 44 Cur dici solet.

Cum cessit Boreas, cumque Auster surgere cœpit?

An quoniam Boreas, quod nos ei subditi sumus pársq. habitata terræ vergit ad Septentriones, interitus promtus accidit: quippe qui statim cum ortus est adest: Auster, quòd ex longinquo ad nos deuenit, non primum sed post intentior est. 45 Cur spirantibus Austris homines grauiores, inualidiorésque sese reddūtur? An propterea quòd humor corporis flatus eius calore tabescens, multus ex pauco redundat, atque humor grauis ex leui spiritu consistit: quas ob res vires hominis debilitari necesse est. 46 Cur spirantibus Aquilonibus cibi auidiores sumus, quàm Austris? An propterea quod Aquilones frigidiores sunt. 47 Cur Auster oris terræ Aegypti nō attiat, nec interius iter diei, ac noctis: super Memphim verò vel iter diei, ac noctis ingenuu spirantnec verò occasum versus iter duūm dierū, totidemque noctiū adit,

A νέφη τῷ δὲ βορέᾳ ζοφώδης; ἢ ὅτι ὁ βορέας ἧττον τὴν θάλατταν ταράττει; τὸ δὲ ἀταρακτότερον ἅπαν, μέλαν φαίνεται. μ Διὰ τί οἱ νότοι μικροὶ μὲν πνέοντες οὐ ποιοῦσιν ἐπινεφεῖς [illegible]· μεγάλοι δὲ γενόμενοι, ἐπινεφοῦσι; ἢ διότι μικροὶ μὲν πνέοντες, οὐ δύνανται πολλὰ νέφη ποιεῖν· ὀλίγοι οὖν τόποι ἐπινέφουσιν. ὅταν δὲ μεγάλοι γένωνται, πολλὰ ἀπωθοῦσιν· διὸ δοκοῦσι μᾶλλον ἐπινεφεῖν.

B μα Διὰ τί ὁ μὲν βορέας ἀρχόμενος, μέγας· λήγων δὲ, μικρός· ὁ δὲ νότος, ἀρχόμενος, μικρός· λήγων δὲ, μέγας; ἢ ὅτι ὁ μὲν βορέας, ἐγγὺς ἡμῶν· ὁ δὲ νότος, πόῤῥω; ὁ μὲν οὖν, ὅταν ἄρξηται, εὐθὺς παρ' ἡμῖν· τοῦ δὲ, ἅτε διὰ πολλοῦ χρόνου, ἡ ἀρχὴ διασκεδάννυται, καὶ πρὸς ἡμᾶς μικρὰ ἀφικνεῖται αὐτοῦ. τοῦ μὲν τελευτῆς, τὴν δὲ τελευτὴν τοῦ μὲν, αἰσθανόμεθα, τοῦ δὲ,

C ὅλως οὐκ αἰσθανόμεθα ὥστε εἰκότως ὁ μὲν, ἀσθενὴς, παυόμενος· (ἀσθενὲς γὰρ ἡ τελευτὴ πάντων) ὁ δὲ, οὔ. τῆς γὰρ τελευτῆς ἐκείνου οὐκ αἰσθανόμεθα αὐτοῦ. μβ Διὰ τί οὗ μὲν κόλποι εἰσὶ, ἐπαμπώτιδες γίνονται. οὗ δὲ ἀναπεπταμένα πελάγη, οὐ γίνονται; ἢ διότι εἰς μὲν τοὺς κόλπους ῥέον οὐ διασπᾶται τὸ πνεῦμα μᾶλλον, ἀλλ' ἀθρόον ἐπὶ πολὺ φέρεται; ἐν δὲ τοῖς ἀναπεπταμένοις, ἐξ ἀρχῆς τε ἐν ἀπογείοις ὄν-

D θὲν διασπᾶται μᾶλλον· καὶ ὅταν ῥέοντα τὸ συμβαίνει, διὰ τὸ πολλαχῇ ἐξεῖναι φέρεσθαι. ἔστι γὰρ ὁ ἐπαμπώτης ἀπόγειος ἀνακλώμενος. μγ Διὰ τί λέγεται, λήγοντί τε νότου καὶ λήγοντος βορέαο; ἢ διότι ὁ μὲν βορέας, διὰ τὸ ὑποκεῖσθαι ἡμᾶς αὐτῷ, καὶ τὴν οἰκουμένην πρὸς ἄρκτον, εὐθὺς μέγας πνεῖ· ἅμα γὰρ ἄρχεται καὶ πάρεστι. διὸ ὁ παυόμενος, οὐδὲ πνεῖ. [τότε γὰρ ἀσθενὴς πνεῖ.] ὁ δὲ

E νότος, διὰ τὸ πόῤῥωθεν, ὕστερον μείζων αἰσθάνεται. μδ Διὰ τί ἐν τοῖς νοτίοις βαρύτεροι ἔχουσι καὶ ἀδυνατώτεροι οἱ ἄνθρωποι; ἢ διότι ἐξ ὀλίγου πολὺ ὑγρὸν γίνεται, διατηκόμενον διὰ τὴν θέρμην, καὶ ἐκ πνεύματος κούφου ὑγρὸν βαρύ. εἶτα ἡ δύναμις ἀτονεῖ; με Διὰ τί ἐν τοῖς βορείοις εὐσιτώτεροι ἢ ἐν τοῖς νοτίοις; ἢ διότι ψυχρότερα τὰ βόρεια;

F μς Διὰ τί ὁ νότος οὐ πνεῖ κατ' αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον τὰ πρὸς θάλατταν, οὐδ' ὅσον ἡμέρας δρόμον καὶ νυκτός· τὰ δ' ὑπὲρ Μέμφεως καὶ ἀπέχοντα δρόμον ἡμέρας καὶ νυκτὸς, λαμπρός· καὶ πρὸς ἑσπέραν ἐπὶ πνεῖ, ὅσον δύο ἡμερῶν καὶ νυκτῶν δρόμον·

τὰ δὲ

[illegible]

A exortum autem versus Africi inflantur? An quoniam terra Aegyptus caua secundum partes suas interiores est, superiores, semotioresque eminentior: hinc enim Auster, vt caua intacta supergredi, sic excipi ab eminentioribus potest. 48 Cur Auster paruus oritur, magnus desistit: Aquilo contra? Vnde prouerbium illud secundae nauigationi delegatum est, Cum cessat Boreas, cumque Auster surgere coepit. B An quòd ad Septentriones potiùs, quam ad Meridiem positi sumus: Aquilo autem ex Septentrionibus spirat, Auster ex Meridie, meritò alter statim, cùm ortus est, vehemens proxima sibi loca inuadit, pòst deinde suam vehementiam in loca transfert remotiora: alter e contrario homines Meridiei incolas inter initia viget, pòst vbi praeterit, ingenuus ad nos venit.

49 Cur dici soleat, Fit glacialis hyems, Boream si duxerit Auster? An quòd Auster C talis est vt nubes large & aquam colligat. Cum igitur Boreas tali temporis conditioni superuenit, gelu indurat, hyememque efficit. Vnde celebre illud est,

[illegible]

Lutum enim & omnino aquam ab Austro vel maxime, vel saepissime fieri palam est.

50 Cur pòst Austrum citò Aquilo spirat, pòst Aquilonem non citò Auster? An quo- D niam alter ex propinquo alter ex longinquo veniendum est, quippe cùm sedes nostra Aquilonem versus posita sit.

51 Cur flatus frigidi veniunt, cùm caloris commotione oriantur? An motionem à calore profectam calidam esse necessum non sit, nisi modo quodam prodierit. Nam si vniuersa interrumpit calida est: sin per angustũ paulatimq. extinguitur, nec ipsa calida prouenit & aer, qui E inde commotus est, talem efficit motum, qualis ipse praefuerit: quomodo etiam eodem de corpore modo calidum, modò frigidum posse spirari inquiunt. Sed id verum nequaquam est. Semper enim quod exit, calidum est. Cuius indicium, quòd tale propius admouenti percipitur: sed interest, quo prodierit modo. Nam si multò pòst hiante ore emisimus, calidum idcirco videtur, quoniam sentire id F possumus: sed si per angustum extrudamus, calidius profectò extrictum aerem sibi proximum impellit atque ille sibi continuum. Sed quòd aer frigidius est, motio eius quoque frigida profluit.

Nunquid igitur in flatuum quoque ratione hoc idem eueniat, sitque per angustum prima eorum motio, cùm aere priore prolato subinde alius effluat? Quapropter hyeme frigidi, æstate calidi oriuntur, eo scilicet, quòd talis eorum temporum aer præest: nec enim à se ipso aerem moueri, neque à calore conuictum eo motu proferri constat, non solùm quòd calore ampliori contento spiritus calfaciunt, verùm quod sursum etiam efferuntur. Ignis enim natura huiusce modi est: frigidum contra deorsum ferri aptissimum est. Spiritus autem meritò in latus se vertunt. Cùm enim alterum sursum, alterum deorsum versus nitatur, & neutrum alterum superet, nec fieri possit vt maneat, oblique perferri necesse est. 52 Cur Austri frigidi in Africa sint, vt apud nos Aquilones? Primùm, quia vt nobis Aquilonum origo, sic Africæ Austrorum propior est. Nam si, vt dictum est, flatus per angustum extrudi soleant, propioribus certe frigidiores occurrent, propter vehementiam sui motus, quam diffundi, hebetariq. necesse est, cùm se longius protrahit: qua de causa Aquilones frigidi apud nos sunt: colimus enim propiùs, imò iuxta ipsos Septentriones.

53 Cur Austri sicci, & aquæ omnino expertes, febres contrahant? An quoniam humorem calidum alienum in corporibus creant, quippe qui natura humidi, & calidi sint: quæ quidem qualitates febrificæ sunt: febris enim earum consistit exuperantia. Quoties igitur per Solis ardorem omni viduati humore spirant, habitu planè huiusce modi sunt: at cùm vnà veniunt cum aqua, refrigerari nimirum aquæ ipsius beneficio possint. 54 Cur flatus anniuersarij eodem tempore, atque modo afflare semper soleant: & cur desinente die desinunt, noctuque non spirant? An id quidem ipsum, quoniam nix liquefieri cessat à Sole, cùm vesperascit, totamque noctem manet indomita: omnino autem spirandi tempus tunc est, cùm Sol vincere, atque resoluere glaciem ad Aquilonem positam cœpit. Cùm igitur incipit, præuij appellati spirant: cùm iam ampliùs resolutum est, anniuersarij. 55 Cur Fauonius ventorum omnium lenissimus, & frigidissimus est duobusque temporibus maxime spirat, vere, ac autumno, cumque vesperascit, potissimumque terram attingit? An lenis quia ex mari, campisque planissimis spirat, frigidus tametsi minus, quam Aquilo, est, quoniam aqua inflata non nisi spirat. Cæteris tamen frigidior est,

A μήποτε δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πνευμάτων τὸ αὐτὸ συμβαίνει, καὶ διὰ στενοῦ ἡ πρώτη κίνησις αὐτῶν, ἐκείνου μὲν διαλύσαντος, ἑτέρου δ' ἀέρος ἐπιρρεῖ. διὸ καὶ τοῦ μὲν θέρους, θερμά, τοῦ δὲ χειμῶνος, ψυχρὰ τὰ πνεύματα, ὅτι ἐν ἑκατέρῳ τοιοῦτος ὁ ἀὴρ ὁ προϋπάρχων. ἐπεὶ ὅτι γε οὔτε αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ κινούμενος ὁ ἀήρ, οὔτε ὑπὸ τοῦ θερμοῦ κρατούμενος φέρεται ταύτην τὴν φοράν, δῆλον οὐ μόνον τούτῳ ὅτι θερμαίνει B τὰ πνεύματα πλείονος τοῦ θερμοῦ ἐνόντος, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἄνω ἐφέρετο. τὸ γὰρ πῦρ, τοιοῦτον· τὸ δὲ ψυχρὸν, κάτω πέφυκε φέρεσθαι· τὰ δὲ πνεύματα, πλάγια εἰκότως. ἐπεὶ γὰρ τὸ μὲν, ἄνω, τὸ δὲ, κάτω βιάζεται, καὶ οὐδέτερον κρατεῖ, μένειν δὲ οὐχ οἷόν τε, λοξὴν τὴν φορὰν εἰκότως γίνεσθαι. να Διὰ τί οἱ νότοι ἐν τῇ Λιβύῃ ψυχροὶ, ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ βορέαι; ἢ πρῶτον μὲν, διὰ τὸ ἐγγυτέρω εἶναι C ἐκείνοις τὰς ἀρχὰς τῶν πνευμάτων. εἰ γὰρ, ὥσπερ εἴρηται, διὰ στενοῦ γίνεται τὰ πνεύματα, τοῖς ἐγγυτέρω ψυχρότερα ἐστι, διὰ τὴν σφοδρότητα τῆς κινήσεως. εἰς γὰρ τὸ πλέον προϊόντος, διαχεῖται. διὸ καὶ παρ' ἡμῖν οἱ βορέαι ψυχροὶ, ὅτι ἐγγυτέρω πολλοῖς, καὶ πρὸς τῇ ἄρκτῳ οἰκοῦμεν. νβ Διὰ τί οἱ νότοι οἱ ξηροὶ καὶ μὴ ὑδατώδεις, πυρετώδεις; ἢ ὅτι ὑγρότητα θερμὴν ἀλλοτρίαν ἐμ- D ποιοῦσι τοῖς σώμασιν; εἰσὶ γὰρ ὑγροὶ καὶ θερμοὶ φύσει. τοῦτο δ' ἐστὶ φύσει πυρετῶδες· ὁ γὰρ πυρετὸς, ὑπ' ἀμφοτέρων [τούτων] ἐστὶν ὑπερβολῆς. ὅταν μὲν οὖν ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἄνευ ὕδατος πνέωσι, ταύτην τὴν τάξιν· ὅταν δὲ ἅμα τῷ ὕδατι, τὸ ὕδωρ καταψύχει. νγ Διὰ τί οἱ ἐτησίαι ταύτην δὲ τὴν ὥραν ἀεὶ καὶ τοσοῦτοι πνέουσι; καὶ διὰ τί λήγοντος τῆς E ἡμέρας λήγουσι, καὶ τὰς νύκτας οὐ πνέουσιν; ἢ τοῦτο μὲν, διὰ τὸ τὴν χιόνα τηκομένην παύεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου πρὸς ἑσπέραν καὶ τὴν νύκτα; ὅλως δὲ πνέουσιν, ὅταν ὁ ἥλιος κρατεῖν καὶ λύειν ἄρξηται τὸν πρὸς βορέαν πάγον· ἀρχομένου μὲν οὖν, οἱ πρόδρομοι, ἤδη δὲ λυομένου, οἱ ἐτησίαι. νδ Διὰ τί ὁ ζέφυρος λειότατός τε τῶν ἀνέμων καὶ ψυχρότατος· καὶ δύο ὥρας πνεῖ μάλιστα, ἔαρ τε καὶ F μετόπωρον, καὶ πρὸς ἑσπέραν τῆς ἡμέρας, καὶ ἐπὶ τὴν γῆν μάλιστα; ἢ ψυχρὸς μὲν, διὰ τὸ πνεῖν ἀπὸ τῆς θαλάττης καὶ [διὰ] πεδίων ἀναπεπταμένων; ἧττον μὲν οὖν ψυχρὸς τοῦ βορέου, διὰ τὸ

διὰ τὸ ἀφ' ὕδατος πνευματοῦσθαι καὶ μὴ χέρσου πνεῖν. ψυχρὸς δέ, διὰ τὸ μετὰ χειμῶνα, ἔτι τοῦ ἡλίου κρατοῦντος, πνεῖν καὶ μετοπώρου, ὅτε οὐκέτι κρατεῖ ὁ ἥλιος· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τῇ γῇ ὑπομένει τὴν ὕλην, ἀλλὰ πλανᾶται, διὰ τὸ ἐφ' ὑγροῦ βεβηκέναι. καὶ ὁμαλὸς διὰ τὸ αὐτό. οὐ γὰρ ἀπὸ ὀρῶν πνεῖ, οὐδὲ βίᾳ πεπνευκώς, ἀλλὰ ῥαδίως ὥσπερ δι' αὐλῶνος ῥεῖ. τὰ μὲν γὰρ πρὸς βορέαν καὶ νότον, ὀρεινά [τά] πρὸς ἑσπέραν δέ, οὔτε ὄρος, οὔτε γῆ ἐστιν, ἀλλὰ τὸ Ἀτλαντικὸν πέλαγος· ὥστε ἐπὶ τῆς γῆς φέρεται. καὶ πρὸς ἑσπέραν δὲ τῆς ἡμέρας πνεῖ, διὰ τὸν τόπον· τότε γὰρ ὁ ἥλιος πλησιάζει τῷ τόπῳ. καὶ τὰς νύκτας παύεται, διὰ τὸ ἐκλείπειν τὴν τοῦ ἡλίου κίνησιν.

56 Διὰ τί ὅταν ὁ εὖρος πνεῖ, μείζω φαίνεται τὰ πάντα; ἢ ὅτι ζοφωδέστατον τὸν ἀέρα ποιεῖ; 57 Διὰ τί τὸν μὲν χειμῶνα, πρωῒ ἀπὸ τῶν ἕω τὰ πνεύματα πνεῖ· τὸ δὲ θέρος, δείλης, καὶ ἀπὸ δυσμῶν ἡλίου; ἢ ὅτι ὃ ἡμῖν συμβαίνει τοῦ θέρους, τοῦτο τοῦ χειμῶνος τοῖς τὸ ἐναντίον τῆς γῆς ἡμισφαίριον οἰκοῦσιν; ἡμῖν δὲ τοῦ χειμῶνος πρωῒ καὶ ἀφ' ἕω τὰ πνεύματα πνεῖ, διὰ τὸ τὸν ἀέρα ὑγρὸν ὄντα ἐν τῇ νυκτὶ διακρίνεσθαι, καὶ κινεῖσθαι τὸ πρωῒ ὑπὸ τοῦ ἡλίου, καὶ πρῶτον τὸν ἐγγύτατα τοῦ ἡλίου. ποιεῖ δὲ τοῦτο ὁ ἥλιος καὶ πρὸ [τῆς] ἀνατολῆς· διὸ αὖραι οὐχ ἧττον πρὸ ἀνατολῆς πνέουσιν. ἐπειδὴ οὖν ἐφ' ἑαυτὸν ἕλκει ὁ ἥλιος τὸ ὑγρόν, καὶ κινεῖ πρὸ ἀνατολῆς τὸν χειμῶνος ὑγρὸν ὄντα τὸν παρ' ἡμῖν ἀέρα, δῆλον ὡς καὶ ἐφ' ἑαυτὸν ἕλκοι ἄν, ὡς ἐν τῷ κάτω ἡμισφαιρίῳ, καὶ δείλη ἐκείνοις ὃ ἡμῖν ἐστιν ὄρθρος· ὥστε συμβαίνει αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἡλίου πρὸ ἀνατολῆς παρ' ἡμῖν ἐφ' ἑαυτὸν ἑλκόμενον ἀέρα, τοῦτον τοῖς κάτω γίνεσθαι ζέφυρον, καὶ δείλης πνεῖν. ὃ δὲ ἐν τῷ παρ' ἡμῖν χειμῶνι, τοῖς ἐν ἐκείνοις συμβαίνει· ὃ δὲ ἐν τῷ θέρει, τῆς δείλης ἡμῖν· ὅτε γὰρ παρ' ἡμῖν θέρος, ἐκεῖ χειμών ἐστι· καὶ ἡ μετὰ δείλην, ἐκείνοις ὄρθριος· καὶ ἐν ἐκείνοις ..., ὥσπερ ἐξ ὧν συμβαίνει πνεῖν ἡμῖν ζέφυρον, διὰ ταῦτα τοῖς προειρημένοις. τοῦ δὲ θέρους καὶ ἕωθεν οὐ πνέουσιν, ὅτι εἰς ξηρότερον ἔτι τὸν παρ' ἡμῖν ἀέρα ὁ ἥλιος ἀνατέλλει, διὰ τὸ ὀλίγον χρόνον αὐτοῦ ἀπογεγονέναι. ζέφυροι δὲ οὐ πνέουσι δείλης τοῦ χειμῶνος ὅτι οὐδ' ἐν τῷ κάτω ἡμισφαιρίῳ

quia vel post hyemem Sole adeò nuper acuigente, vel autumno, cùm Sol amplius non viget, spirare incipit: vicinus hic maxime terræ afflat, quod è directo, nullâque aduersante vi ex mari ad terram transit. Haud enim vt per terram materia obsistente arcetur, sed libere quoquo versus vagatur, quoniam humorem perrepat, & æquabili quoque discursu hac eadem de causa profluit. Non enim ex montibus, neque niue per vim tabescente, sed tanquam per fauces expediti profunditur: pars quippe ad Aquilonem, aut ad Austrũ vergens montosa est: occasum versus nullus mons, nulla terra est, sed mare Atlanticum spatiatur: itaque efficitur, vt terræ proximus, atque sibi æqualis permanet. Spirat, cum vespera prope est, loci ipsius ratione: tunc enim Sol proximè ad locum accedit, vnde Fauonius oritur. Noctu quiescit, quoniam tunc Solis motio deest.

56 Cur Euro spirante omnia maiora videantur? An quoniam eo flatu aer obscurior, caliginosissimusq. reddatur. 57 Cur tempore hyberno flatus de ortu spirare manè, æstiuo de occasu post meridiem consueuit? An propterea quòd flatus, qui nobis æstiuo veniunt, hyberno his spirant, qui oppositum terræ hæmisphærium tenent. Nobis autem hyberno manè, atque de ortu spiritus veniunt, quòd præhumidus noctis aer discernitur, mouetúrque manè à Sole: atque is primus, qui proximè Solem est: quod etiam ante suum exortum Sol agere potest, ex quo auræ spirare non minus ante Solis exortum solent. Ergo cum Sol humores ad se attrahat, moueatque ante suum ortũ aera qui per hyemem humidus apud nos est, cõstat vel ad se posse attrahere, cum inferius hemisphærium inspicit, idque post meridiem sibi efficere, quod tempus nobis antelucanum est. Quam ob rem accidit, vt aer, qui ante ortum hinc à Sole attrahitur, Fauonius inferis fit, aspirétque horis postmeridianis. Itaque flatus hyemis nostræ exortiuus nobis postmeridianus illis est: & nostræ æstatis nobis postmeridianus, illis exortiuus accedit. Aestas enim apud illos est cum apud nos hyems nostrumq. postmeridianum, illis antelucanum est, quo illis auras exortiuas, nobis Fauonios aspirare prædicta euenit ratione. Nihil de ortu per æstatem spirare solet, eò quòd Sol ad aera sedis nostræ sicciorem exoritur: parũ enim temporis abfuit. Fauonij post meridiẽ nulli per hyemẽ aspirant, quòd exortiuis eodẽ tẽpore nulli inferiori hæmisphæ-

sio flare ob eam, quam modò diximus causam possunt: Sol enim humores inde ad se attrahens, nobis Fauonios præstat.

58 Cur Fauonius illustris, serenus, atque gratissimus ventorum omnium est? An quia medium calidorum, & frigidorum flatuum tenet, vicinúsque illis oriens particeps qualitatum generis vtriusque euadit, temperatusque proinde accedit. Subsolanus, quanuis inter eosdem positus sit, minus tamen communem se exhibet. hic enim mouet quidem, cùm spirat flatus, qui Austrum versus spectat: eò nanque transire solitus est, sed misceri his nescit. At verò Fauonius & mouetur ab Austris, & spirans ipse agitat Aquilones. Illuc enim vltimus spirandi circuitus ducitur: vnde cum idem in se alterorum finem, alterorum initium contineat, iure grauissimus & est, & esse videtur. 59 Cur venti alij locis aliis imbrem afferant? Verbi causa, Hellesponti terræ Atticæ insulisque vicinis Aquilo: Hellesponto, atque Cyrenæ: Auster Lesbo. An vbi frequentia nubium, inibi imbrem obuenire necesse est. Ibi enim frequentia cogitur, vbi assidere nubes, accersique est. Itaque montibus magis, quam planis pluit. Ergo apud Hellespontum Aquilo multas desuper nubes compellit. Quod idem ad Atticam, insulásque vicinas Hellesponto, quasi iam conditam nactus materiam efficit: quippe cùm copia larga congesta ab Aquilone sit. Lesbo Eurus, fitque Auster nubes affatim ex alto adducit, atque in hunc modum vel de cæteris cogitare par est.

60 Cur dici solet,

N[illegible] hybernos ventos dat terra secundos
Tu[illegible] sub mensibus anni
Te[illegible] dabit fauor [illegible] fecunda

An quoniam mare per hyemem calidius est: itaque si quid in eo constitit, initio constitisse valdiore certum est: nam si inualidum esset, facilè maris tepore absumeretur. At per æstatem more frigidum est, spiritusque maritimi omnes frigent. Terra è contrario tunc calida est: quare si quid ex terra tunc fertur, primordio id cōstitit ampliori. Nam si exiguum, imbecillumque esset, facilè solueretur, & euanescere. 61 Cur apud Arcadiam, qui locus excelsus est, flatus nihilo frigidiores, quàm cæteris locis sentiantur: & cùm flatus silet, cælumque nubilum est, frigor perinde, atque in planis palustribus oriatur? An quòd Arcadia non dissimilis palustribus est: aquarum enim confluentium nullos in mare exitus habet.

[illegible]

διὰ τοῦτο δὲ καὶ βάραθρα πολλὰ αὐτόθι ἐστίν. ὅταν μὲν οὖν ὁ ἄνεμος ἀποῤῥιπίζῃ τὴν ἐκ τῆς γῆς ἀναθυμίασιν, οὐ ποιεῖ ψῦχος (αὐτὰ δὲ τὰ πνεύματα, οὐ ψυχρά, διὰ τὸ ἄνω τῆς θαλάττης προσβάλλειν) ἐν δὲ ταῖς νηνεμίαις ἀνιὼν ὁ ἀτμὸς ἀπὸ τοῦ ἑστηκότος ὕδατος, ποιεῖ τὸ ψῦχος. ξα. Διὰ τί ἂν ἕωθεν πνεῖν ἄρξηται, διατελεῖ μᾶλλον; ἢ διότι ἀρχομένου τοῦ ἡλίου προσφέρονται ἡ φορά· δι' ὃ [illegible] τοιαύτη ἐστί; σημεῖον δὲ, ὅτι ἰσχυρὰ ἡ [illegible]. ξβ. Διὰ τί βορέας τὴν μὲν ἡμέραν [illegible], τῇ δὲ νυκτὶ παύεται; ἢ ὅτι γίνεται ἀπὸ τοῦ παγέντος ὕδατος, ὅταν ἀναθυμιᾶται διὰ τὸν ἥλιον; καὶ παύεται δὲ νύκτας, ὅτι οὐχ ὁ αὐτὸς [illegible], ἀλλὰ τοιαῦτα ποιεῖ, [illegible] γὰρ νύκτας [illegible] ποιεῖ, ταῖς δὲ ἡμέραις [illegible]. ξγ. Διὰ τί αἱ ἀράχνιαι πολλαὶ ὅταν φέρηται, πνεῦμα σημαίνει; πότερον ὅτι ἐργάζονται αἱ ἀράχναι ἐν ταῖς εὐδίαις; φέρονται δὲ, διὰ τὸ ψυχόμενον τὸν ἀέρα συνιέναι πρὸς τὴν γῆν [illegible] χειμῶνος. σημεῖον οὖν ἡ φορὰ τῆς ἀραχνίας. ἢ ὅτι μετὰ τὰ ὕδατα καὶ τοὺς χειμῶνας, γίνεται τὴν ἀραχνίαν [ἀνιοῦσαν] ὁρᾶν, [illegible] ταῖς εὐδίαις ἐργαζομένων, διὰ τὸ ἐν τῷ χειμῶνι [illegible] φέρεσθαι [illegible] γὰρ [illegible] ὑπὸ τοῦ πνεύματος [illegible]. μετὰ δὲ τὰ ὕδατα, [illegible] πολλά. ξδ. Διὰ τί ὁ βορέας μεγάλος τοῦ χειμῶνος ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις [illegible]. ἔξω δὲ αἴθριος; ἢ ὅτι [illegible] ψυχρὸς [illegible] μεγάλου; ἔξω δὲ, μᾶλλον ψυχρὸς ὥστε [illegible] πηγνύντες, πρὶν [illegible] τὰ νέφη ὅταν δὲ παγῇ, μένει διὰ βάρος. ἔξω δὲ τῷ μεγέθει ἐργάζονται μᾶλλον, ἢ τῷ ψυχρῷ.

Ὅσα περὶ φόβον καὶ ἀνδρείαν. κζ.

Διὰ τί οἱ φοβούμενοι τρέμουσι; ἢ διὰ [illegible] καταψύξεως. ἐκλείπει γὰρ τὸ θερμὸν, καὶ συστέλλεται. δι' ὃ καὶ αἱ κοιλίαι λύονται τοῖς πολλοῖς. β. Διὰ τί οὖν καὶ διψῶσιν ἔνιοι, καθάπερ οἱ μέλλοντες κολάζεσθαι; οὐ γὰρ [illegible] καταψυχομένους. ἢ οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἡ κατάψυξις καὶ ἡ θερμότης· ἀλλ' ὁ μὲν, ἐν τῷ ἐπιπολῆς, ὅθεν ἐκλείπει τὸ θερμόν· ὁ δὲ, ἐν τῷ ἐντός· ὥστε ἐκθερμαίνει; σημεῖον δὲ καὶ τὸ λύεσθαι τὰς κοιλίας. ἀναξηραίνεται δὲ ὁ περὶ τὸν τόπον, τὸ δὲ ψῦχος

Quapropter fauces, hiatúsque præcipites ea in terra numero ampliori sunt. Cum igitur ventus spirat, vaporem ortum ex terra frigidum auertit & reiicit. Flatus autem ipsi frigidi propterea esse nequeunt, quia ex mari [illegible]. Spiritu tamen silescente, [illegible] de aqua stagnante liberè ascendit, atque refrigerat. 62 Cur si ventus mane [illegible], edurare amplius possit? An quoniam Sole oriente impetus sit vehe[illegible], ideirco protrahi longius potest. Indicium, quod constitutio facta [illegible]. 63 Cur Aquilo interdiu [illegible] delitescit? An quod [illegible] cum Solis calore [illegible] ergo [illegible] noctu, quia [illegible] gignendi causa est. 64 Cur flatus futuri indicium datur, cum per serenum multæ feruntur araneæ? Verum quando aranea suo fungitur opere, cum cælum serenum est: feruntur autem fila, quoniam refrigeratus aer in terram corruit: refrigeratio verò hyemis primordium est, itaque indicium fit illa aranearum perlatio. An quòd post imbres, atque hyemes araneæ vniuersim feruntur: opus enim suum araneus tunc exequitur, cum cælum serenum est: & occulit se impatiens frigoris, cum hyems vrget, tractusque a flatu nimium eruit filum: post imbrem autem flatus magna parte oriri solitum est. 65 Cur locis frigidis Aquilo per hyemem vehemens spirat, & vt proximè nubilus, sic transuortum liquidus fertur, atque illustris? An ratione qua frigidus est eadem etiam vehemens sit. Quod tamen e propinquo frigidior est, occupat, priusque nubes gelu indurat, quam repellat: quæ induratæ pondere suo obsistunt, & manent. Transuorsum autem vehementia sua potius, quam frigore agit.

Eorum quæ ad metum & fortitudinem pertinet, sectio vigesimaseptima, [illegible]

CVr tremunt qui metuunt? An propter refrigerationem, deficit enim calor, atque contrahitur, ex qua aluus quoque plerisque ob timorem effundi solitus est.

2 Cur metuentes nonnulli sitiunt, vt qui sunt tormenta adituri? Cum enim per timorem refrigerentur, sitire minime debeant. An non eodem loco refrigerentur, & caleant, sed refrigerentur per summa corporis, vnde calor discedit, caleant per intima, caloris scilicet introrsum contracti efficacia: cuius [illegible] indicium, alui quoque solutio facit. Sitis autem parte quadam interiore siccata, solet accidere: nec aliter agi videtur, quam in iis, quos

epialã exercet, qui simul & frigent, & sitiunt. Nec enim illis pars eadem corporis inalgescit, & concalescit. 3 Cur homines cùm excandescunt, calore scilicet introrsum collecto, feruidi furibundique redduntur: cùm metuunt, contrà efficiuntur? An nõ eundem in locum calor se colligat, sed homini irascenti cor calore circumfusum efferuet, ex quo fidibundus, rubicundus, spirabundus efficitur, cùm calor sursum versus se efferat, metuenti sanguis, & calor in imum perfugiunt: vnde fit etiam vt aluus fundatur. Nam & cordis compulsio non similis agitur, sed metuenti, vtpote ex caloris inopia frequens ac feriens est: irascenti è contrario, vt pote cùm calor collectus sit copiosior. Quam ob rem efferuescere animo, excitari, perturbari, cæteráque id genus verba non ineptè, sed accommodatè dicuntur. Nunquid igitur sitis ea de causa obueniat: nam & siccum expuere, & linguam hærere, & reliqua huius spiritus elatio facit, & sanguis. Sitim quoque excalescente corpore nasci certum est: sed quemadmodum pars eadem corporis, qua sitis lacessit, resiccari vtrique metuenti, & irascenti possit. Metum enim sitim posse afferre constat multorum argumento, qui superati fugam rapuerint: nunquam enim tam grauiter sitibundos sese fuisse fatentur. Et verò qui in dicendo conturbantur, sitire vehementer consueuerunt: itaque eluunt & nonnihil subsorbent, vt Parmenon histrio facit. An hosce conturbatos non sitis, sed siccitas pulso sanguine teneat: vnde etiam accidit vt pallescant. Indicium verò, quòd non multum ebibunt, sed interdum desorbuisse tantum satis est. Atqui se in fugam verterant, laborant: itaque sitiunt. Et quibus tormenta instant, eadem ipsa efficiendi ratio est. Nec mirum quicquam id est: fit enim in re bellica, vt nonnulli etiam viri fortes, & strenui, vbi structa acie hostes sunt petituri, obtremiscant, non perterriti, sed fidentes, qui etiam sua corpora verberare lata ferula, aut suis manibus assolent, vt vndique vorsum pari calore inferueant: quidam enim inæqualis, ac tumultuarius motus in eorum corporibus per acumen, & nimium impetum caloris oriri fermè animaduertitur. 4 Cur homines fortes magna ex parte vinosi sunt? An quia fortes calidi sunt: calor autem in pectore conditus est. Ibidem enim metum quoque refrigeratione quadam effici nouimus, vt cor fortibus caloris inopia fultum persistat, timidis refrigeratum insiliat. Ergo qui sanguinolentum habent pulmonem, calidum

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

θερμὸν ἔχουσι φύσει ὥσπερ οἰνωμένοι. ὥστε οὐ ψύχει ἡ φαντασία τῶν δεινῶν. οἱ δὲ τοιοῦτοι, καὶ φιλοπόται εἰσί· γὰρ τοῦ ποτοῦ ἐπιθυμία, διὰ τὴν τοῦ τῶν μορίου θερμότητά ἐστιν. (εἴρηται δὲ περὶ αὐτοῦ ἐν ἄλλοις) καὶ τοῦ παυστικοῦ ἡ ἐπιθυμία. ὁ δὲ οἶνος, θερμὸς ὢν τὴν φύσιν, παύει δὲ τὴν δίψαν μᾶλλον τοῦ ὕδατος. καὶ [illegible] δι' ἣν αἰτίαν, εἴρηται ἐν ἄλλοις. δι' ὃ καὶ οἱ ἐν τῷ [illegible] καὶ οἱ μελαγχολικοί, ἀμφότεροι ἐπιθυμοῦσιν οἴνου. καίτοι ὁ μὲν διὰ τὴν θερμότητα, [illegible] δι' ἣν ταραχήν. ἐπεὶ οὖν οἱ αὐτοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ [illegible] καὶ ἀνδρεῖοι, οἶνον δὲ οἱ διψητικοὶ ἐπιθυμητικοί, οἱ δὲ τοιοῦτοι [illegible] ἐπὶ τὸ πολὺ παρακολουθοῦσιν ἀλλήλαις αἱ φύσεις. δι' ὃ καὶ οἱ οἰνωμένοι, ἀνδρειότεροι τῶν νηφόντων. 5 Διὰ τί μάλιστα τὴν ἀνδρείαν τιμῶσιν αἱ πόλεις, οὐ βελτίστην οὖσαν τῶν ἀρετῶν; ἢ ὅτι διατελοῦσιν ἢ πολεμοῦντες, ἢ πολεμούμενοι; αὕτη δὲ ἐν ἀμφοῖν [χρησιμωτάτη ἐστί] τιμῶσι δὲ οὐ τὰ βέλτιστα, ἀλλὰ τὰ αὑτοῖς βέλτιστα. 6 Διὰ τί οἱ φοβούμενοι μάλιστα τρέμουσι τὴν φωνὴν καὶ χεῖρας, καὶ τὸ κάτω χεῖλος; ἢ διότι ἔκλειψίς ἐστι τὸ πάθος θερμοῦ ἐκ τῶν ἄνω τόπων· διὸ καὶ ὠχριῶσι; διὰ μὲν οὖν τοῦτο ἐκ τοῦ στήθους ἡ φωνὴ τρέμει, ψυχομένου ᾧ κινεῖ αὐτήν. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ χεῖρες ἐκ τοῦ στήθους γὰρ ἤρτηνται. τὸ δὲ κάτω χεῖλος, ἀλλ' οὐ τὸ ἄνωθεν, [κάτω] κρέμαται ἡ ῥοπή. τὸ δὲ κάτωθεν ἄνω, παρὰ φύσιν· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θερμοῦ ἠρεμεῖ ἀνακρατούμενον, διὰ τὸ ψύχεσθαι τρέμει. καὶ ἐν τοῖς θυμοῖς δὲ διὰ τὸ αὐτὸ ἀποκρέμαται τὸ χεῖλος. δῆλον δὲ ἐπὶ τῶν παιδίων· συνθεῖ γὰρ εἰς τὴν καρδίαν τὸ θερμόν.

7 Διὰ τί οἱ φοβούμενοι μάλιστα τρέμουσι τὴν φωνὴν καὶ χεῖρας, καὶ τὸ κάτω χεῖλος; ἢ διότι ἐκ τούτου τοῦ τόπου ἐκλείπει τὸ θερμὸν ἐν ᾧ ἡ φωνή; τὸ δὲ χεῖλος καὶ τὰς χεῖρας, ὅτι εὐκινητότατα καὶ ἥκιστα ἔναιμα [illegible] τὴν χολήν, συσπῶσι δὲ καὶ τὰ αἰδοῖα [illegible], διὰ τὸ συντείνειν τὸ καταβαῖνον θερμόν· συσπῶσι δὲ, ὅτι ἔξωθεν ὁ φόβος [illegible] 8 Διὰ τί οἱ φοβούμενοι καὶ ῥιγῶσι καὶ διψῶσι; ταῦτα δὲ ἐναντία τὰ πάθη. ἢ ῥιγοῦσι μὲν ψυχόμενοι, [illegible]

A caliidum hunc, modo vinolentorum, gerunt, ita vt rei aduersæ suspicione refrigerari non queāt. At qui ita se habēt, bibendi auidi esse consueuerunt: nam & bibendi cupiditas membri eius calore oritur, vt aliàs dictum est: & cupiditas ipsa, non nisi rei vim sedandi habentis desideratio est. vinum autem, etsi natura calidum est, sitim tamen amplius, quam aqua, extinguere potest, maximéque id genus hominum: quam ob causam dictum aliàs est, ex quo &, qui spirandi difficultate laborant aut insania vexantur, vinum admodum cupiunt: quanquam alteris ex instrictione, alteris ex perturbatione pulmo efferuecat. Cùm igitur magna ex parte homines eosdem sitibūdos ac fortes esse obueniat, vini autem auidi, qui sitibundi, taléique gestiunt naturas vicissim inter se consectari necesse est, vnde fit etiam, vt vinolenti, quàm sobrii, fortiores sint.

C 5 Cur fortitudinem maximo honore prosequuntur Respublicę, quæ tamen virtutum præcipua non est? An quia semper vel ipsæ bellum aliis inferunt, vel ab aliis sibi illatum patiūtur: hęc autem virtus perutilis vtranque in partem est. Honorant verò non quæ optima sunt, sed quæ optima sibi existiment. 6 Cur voce, & manibus, & labro inferiori tremant, qui metuunt? An quoniam hic affectus caloris

D defectio ex locis superioribus est, ex quo vt palleant accidit. Quòd igitur calor pectus deserit, vox obtremit: id enim refrigeratur, quod vocē mouet. Et manus quoque pari ratione sunt sed quæ optimæ, vtpote quæ ex pectore pendeant. Inferius tamen, non superius labrum quatitur, quia superius eò pēdet, quò suapte natura vergit. Inferius sursum caloris beneficio stabilitur, atque quiescit: quo sublato, inalgescit & tremit. Et verò in excandescen-

E do imum labrum eadem de causa laxatur, & pendet, quod late in pueris patet. Calor etenim in cordis sedem conferre se consueuit. 7 Cur homines metuentes tremunt, maximéque vocem, & manus, & imum labrum? An vocem, quia calor hinc deficit, quo in loco vox posita est: labrum verò & manus, quoniam partes istæ nobiliores sunt, miniméque sanguinolentæ: bilem quoque iidem deuciunt & testiculos

F contrahunt. Deuciunt, quia calor descendens diffundit, & liquefacit. Contrahunt, quia metus inuectus extrinsecus est, vt fugam in aduersum agi oporteat. 8 Cur homines metuentes & algent, & sitiunt, quæ quidem affectiones aduersæ inter se sunt? An algent refrigerati: sitiunt [illegible],

epialã exercet, qui simul & frigent, & sitiunt. Nec enim illis pars eadem corporis inalgescit, & concalescit. 3 Cur homines cùm excandescunt, calore scilicet introrsum collecto, feruidi furibundique redduntur: cùm metuunt, contrà efficiuntur? An nõ eundem in locum calor se colligat, sed homini irascenti cor calore circonfusum efferuet, ex quo fidibundus, rubicundus, spirabundus efficitur, cùm calor sursum versus se efferat, metuenti sanguis, & calor in imum perfugiunt: vnde fit etiam vt aluus fundatur. Nam & cordis compulsio non similis agitur, sed metuenti, vtpote ex caloris inopia frequens ac feriens est: irascenti è contrario, vt pote cùm calor collectus sit copiosior. Quam ob rem efferuescere animo, excitari, perturbari, cæteráque id genus verba non ineptè, sed accommodatè dicuntur. Nunquid igitur sitis ea de causa obueniat: nam & siccum expuere, & linguam hærere, & reliqua huius spiritus elatio facit, & sanguis. Sitim quoque excalescente corpore nasci certum est: sed quemadmodum pars eadem corporis, qua sitis lacessit, resiccari vtrique metuenti, & irascenti possit. Metum enim sitim posse afferre constat militum argumento, qui superati fugam rapuerint: nunquam enim tam grauiter sitibundos sese fuisse fatentur. Et verò qui in dicendo conturbantur, sitire vehementer consueuerunt: itaque eluunt & nonnihil subsorbent, vt Parmenon histrio facit. An hosce conturbatos non sitis, sed siccitas pulso sanguine teneat: vnde etiam accidit vt pallescant. Indicium verò, quòd non multum ebibunt, sed interdum desorbuisse tantum satis est. Atqui se in fugam verterant, laborant: itaque sitiunt. Et quibus tormenta instant, eadem ipsa efficiendi ratio est. Nec mirum quicquam id est: fit enim in re bellica, vt nonnulli etiam viri fortes, ac strenui, vbi structa acie hostes sunt petituri, obtremiscant, non perterriti, sed fidentes, qui etiam sua corpora verberare lata ferula, aut suis manibus assolent, vt vndique versum pari calore inferueant: quidam enim inæqualis, ac tumultuarius motus in eorum corporibus per acumen, & nimium impetum caloris oriri fermè animaduertitur. 4 Cur homines fortes magna ex parte vinosi sunt? An quia fortes calidi sunt: calor autem in pectore conditus est. Ibidem enim metum quoque refrigeratione quadam effici nouimus, vt cor fortibus caloris inopia fultum persistat, timidis refrigeratum insiliat. Ergo qui sanguinolentum habent pulmonem, calidum

[illegible]

θερμὸν ἔχουσι τοῦτον [illegible] ὥστε οὐ
φύγῃ ἡ φαντασία τὸ δεινόν. εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι, καὶ
φιλοπόται μᾶλλον· [illegible] ἐπιθυμία, διὰ τὴν
τοῦ τόπου τοῦ μορίου θερμότητα [illegible]. (εἴρηται δὲ
περὶ αὐτοῦ ἐν ἄλλοις) καὶ [illegible] ἡ ἐπιθυ-
μία. ὁ δὲ οἶνος, θερμὸς ὢν τὴν φύσιν, [illegible]
δὲ τὴν δίψαν μᾶλλον τοῦ ὕδατος, [illegible]
[illegible] αἰτίαν, εἴρηται ἐν ἄλ-
λοις. δι' ὃ καὶ οἱ ἐν τῷ [illegible] καὶ οἱ
μελαγχολικοί, ἀμφότεροι ἐπιθυμοῦσιν [illegible].
B [illegible] διὰ τὴν θερμότητα, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ἐπιθυμητικοί,
[illegible]
[illegible] ἀλλήλοις τὰς φύ-
σεις. δι' ὃ καὶ οἱ οἰνωμένοι, ἀνδρειότεροι [illegible]
C 4 Διὰ τί μάλιστα τὴν ἀνδρείαν τι-
μῶσιν αἱ πόλεις, οὐ βελτίστην οὖσαν [illegible]
[illegible] πολεμοῦσιν, ἢ
πολεμοῦνται· [illegible] ἐν ἀμφοῖν [χρησι-
μωτάτη] τιμῶσι δὲ οὐ τὰ βέλτιστα, ἀλλὰ
τὰ αὑτοῖς βέλτιστα. 5 Διὰ τί οἱ φοβού-
μενοι μάλιστα τρέμουσι τὴν φωνὴν καὶ χεῖ-
ρας, καὶ τὸ κάτω χεῖλος; ἢ διότι [illegible]
[illegible] θερμοῦ ἐκ τῶν ἄνω τόπων· διὸ
D καὶ ὠχριῶσι; διὰ [illegible] τοῦ στήθους
[illegible] ψυχομένου [illegible]
δὲ καὶ αἱ χεῖρες ἐκ τοῦ στήθους γὰρ ἤρτηνται.
τὸ δὲ κάτω χεῖλος, ἀλλ' οὐ τὸ ἄνωθεν, [κάτω] κρέμαται [illegible] τὸ δὲ κάτωθεν ἄνω,
[illegible] φύσιν· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θερμοῦ [illegible]
[illegible], διὰ τὸ ψυχρὸν τρέμει.
καὶ ἐν τοῖς θυμοῖς δὲ διὰ τὸ αὐτὸ [illegible]
E [illegible] τὸ χεῖλος. δῆλον δὲ ἐπὶ τῶν παιδίων
[illegible] γὰρ εἰς τὴν καρδίαν τὸ θερμόν.
6 Διὰ τί οἱ φοβούμενοι μάλιστα τρέμουσι τὴν
φωνὴν καὶ χεῖρας, καὶ τὸ κάτω χεῖλος; ἢ διότι
ἐκ τούτου τοῦ τόπου ἐκλείπει τὸ θερμὸν ἐν ᾧ
ἡ φωνή; τὸ δὲ χεῖλος καὶ τὰς χεῖρας, ὅτι [illegible]
[illegible]
τὴν χολὴν, [illegible] δὲ καὶ τὰ αἰδοῖα
[illegible], διὰ τὸ [illegible] τὸ κατα-
F βαῖνον θερμόν· [illegible] δὲ, ὅτι ἔξωθεν φό-
βος, [illegible] 7 Διὰ τί οἱ φο-
βούμενοι καὶ ῥιγῶσι καὶ διψῶσι; ταῦτα δὲ
ἐναντία τὰ πάθη. ἢ ῥιγοῦσι μὲν ψυχόμενοι

A calidum hunc, modo vinolentorum, gerunt ita vt rei aduersæ suspicione refrigerari non queat. At qui ita se habēt, libendi auidi esse consueuerunt: nam & bibendi cupiditas membri eius calore oritur, vt aliàs dictum est: & cupiditas ipsa, non nisi rei vim sedandi habentis desideratio est. vinum autem, etsi natura calidum est, sitim tamen amplius, quàm aqua, extinguere potest, maximéque id genus hominum: quam ob causam dictum aliàs est, B ex quo & qui spirandi difficultate laborant aut insania vexantur, vinum admodum cupiunt: quanquam alteris ex instrictione, alteris ex perturbatione pulmo effeueat. Cùm igitur magna ex parte homines eosdem sitibūdos ac fortes esse obueniat, vini autem auidi, qui sitibundi, talésque gestiunt naturas vicissim inter se consectari necesse est, vnde fit etiam, vt vinolenti, quàm sobrii, fortiores sint.

C 5 Cur fortitudinem maximo honore prosequuntur Respublicę, quæ tamen virtutum præcipua non est? An quia semper vel ipsæ bellum aliis inferunt, vel ab aliis sibi illatum patiũtur: hęc autem virtus perutilis vtranque in partem est. Honorant verò non quæ optima sunt, sed quæ optima sibi existiment. 6 Cur voce, & manibus, & labro inferiori tremant, qui metuunt? An quoniam hic affectus caloris D defectio ex locis superioribus est, ex quo vt palleant accedit. Quòd igitur calor pectus deserit, vox obtremit: id enim refrigeratur, quod vocē mouet. Et manus quoque pari ratione sunt sed quæ optima, vtpote quæ ex pectore pendeant. Inferius tamen, non superius labrum quatitur, quia superius eò pēdet, quò suapte natura vergit. Inferius sursum caloris beneficio stabilitur, atque quiescit: quo sublato, inalgescit & tremit. Et verò in excandescen- E do imum labrum eadem de causa laxatur, & pendet, quod late in pueris patet. Calor etenim in cordis sedem conferre se consueuit. 7 Cur homines metuentes tremunt, maximéque vocem, & manus, & imum labrum? An vocem, quia calor hinc deficit, quo in loco vox posita est: labrum verò & manus, quoniam partes istæ nobiliores sunt, miniméque sanguinolentæ: bilem quoque iidem deiiciunt & testiculos F contrahunt. Deiiciunt, quia calor descendens diffundit, & liquefacit. Contrahunt, quia metus inuectus extrinsecus est, vt fugam in aduersum agi oporteat. 8 Cur homines metuentes & algent, & sitiunt, quæ quidem affectiones aduersæ inter se sunt? An algent refrigerati, sitiunt calfacti,

epialã exerceat, qui simul & frigent, & sitiunt. Nec enim illis pars eadem corporis inalgescit, & concalescit. 3 Cur homines cùm excandescunt, calore scilicet introrsum collecto, feruidi furibundique redduntur: cùm metuunt, contrà efficiuntur? An nõ eundem in locum calor se colligat, sed homini irascenti cor calore circonfusum efferuet, ex quo fidibundus, rubicundus, spirabundus efficitur, cùm calor sursum versus se efferat, metuenti sanguis, & calor in imum perfugiunt: vnde fit etiam vt aluus fundatur. Nam & cordis compulsio non similis agitur, sed metuenti, vtpote ex caloris inopia frequens ac feriens est: irascenti è contrario, vt pote cùm calor collectus sit copiosior. Quam ob rem efferuescere animo, excitari, perturbari, cæteráque id genus verba non inepte, sed accommodatè dicuntur. Nunquid igitur sitis ea de causa obueniat: nam & siccum expuere, & linguam hærere, & reliqua huius spiritus elatio facit, & sanguis. Sitim quoque excalescente corpore nasci certum est: sed quemadmodum pars eadem corporis, qua sitis lacessit, resiccari vtrique metuenti, & irascenti possit. Metum enim sitim posse afferre constat militum argumento, qui superati fugam rapuerint: nunquam enim tam grauiter sitibundos sese fuisse fatentur. Et verò qui in dicendo conturbantur, sitire vehementer consueuerunt: itaque eluunt & nonnihil subsorbent, vt Parmenon histrio facit. An hosce conturbatos non sitis, sed siccitas pulso sanguine teneat: vnde etiam accidit vt pallescant. Indicium verò, quòd non multum ebibunt, sed interdum desorbuisse tantum satis est. Atqui se in fugam verterant, laborant: itaque sitiunt. Et quibus tormenta instant, eadem ipsa efficiendi ratio est. Nec mirum quicquam id est: fit enim in re bellica, vt nonnulli etiam viri fortes, ac strenui, vbi structa acie hostes sunt pugnaturi, obtremiscant, non perterriti, sed fidentes, qui etiam sua corpora verberare lata ferula, aut suis manibus assolent, vt vndique vorsum pari calore inferueant: quidam enim inæqualis, ac tumultuarius motus in eorum corporibus per acumen, & nimium impetum caloris oriri fermè animaduertitur. 4 Cur homines fortes magna ex parte vinosi sunt? An quia fortes calidi sunt: calor autem in pectore conditus est. Ibidem enim metum quoque refrigeratione quadam effici nouimus, vt cor fortibus caloris inopia fultum persistat, timidis refrigeratum insiliat. Ergo qui sanguinolentum habent pulmonem, calidum

A [illegible]
B [illegible]
C [illegible]
D [illegible]
E [illegible]
F [illegible]

θερμοὶ δ' ἔχουσι τοῦτον τὸν τόπον οἱ οἰνόφλυγες ὥστε τὸ ψυχθῆναι ὑπὸ φαντασίας οὐ δύνανται. οἱ δὲ τοιοῦτοι, καὶ φιλοπόται εἰσί· ἡ γὰρ τοῦ ποτοῦ ἐπιθυμία, διὰ τὴν τοῦ μορίου θερμότητά ἐστιν. (εἴρηται δὲ περὶ αὐτοῦ ἐν ἄλλοις) καὶ τοῦ ποτικοῦ ἡ ἐπιθυμία. ὁ δὲ οἶνος, θερμὸς μὲν τὴν φύσιν, παύει δὲ τὴν δίψαν μᾶλλον τοῦ ὕδατος· καὶ [illegible] τὴν αὐτὴν δι' ἣν αἰτίαν, εἴρηται ἐν ἄλλοις. δι' ὃ καὶ οἱ ἐν τῇ ὀρθοπνοίᾳ καὶ οἱ μαινόμενοι, ἀκρατέστερον ἐπιθυμοῦσιν οἴνου. [illegible] διὰ τὴν θερμότητα, θερμὸς ὁ πλεύμων τῶν δὲ, διὰ τὴν ταραχήν. ἐπεὶ οὖν οἱ αὐτοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῖς διψητικοὶ καὶ ἀνδρεῖοι, οἶνον δὲ οἱ διψητικοὶ ἐπιθυμητικοί, οἱ δὲ τοιοῦτοι οἰνόφλυγες, τὸ ἐγχωρεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρακολουθεῖν ἀλλήλοις τὰς φύσεις. δι' ὃ καὶ οἱ οἰνόφλυγες, ἀνδρειότεροι τῶν [illegible]. 5 Διὰ τί μάλιστα τὴν ἀνδρείαν τιμῶσιν αἱ πόλεις, οὐ βελτίστην οὖσαν τῶν ἀρετῶν; ἢ ὅτι διατελοῦσιν ἢ πολεμοῦντες, ἢ πολεμούμενοι; αὕτη δὲ ἐν ἀμφοῖν [χρησιμωτάτη ἐστί] τιμῶσι δὲ οὐ τὰ βέλτιστα, ἀλλὰ τὰ αὐτοῖς βέλτιστα. 6 Διὰ τί οἱ φοβούμενοι μάλιστα τρέμουσι τὴν φωνὴν καὶ χεῖρας, καὶ τὸ κάτω χεῖλος; ἢ διότι ἔκλειψίς ἐστι τὸ πάθος θερμοῦ ἐκ τῶν ἄνω τόπων· διὸ καὶ ὠχριῶσι. διὰ μὲν οὖν τοῦτο ἐκ τοῦ στήθους ἡ φωνὴ τρέμει, ψυχομένου ᾧ κινεῖ αὐτήν. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ χεῖρες· ἐκ τοῦ στήθους γὰρ ἤρτηνται. τὸ δὲ κάτω χεῖλος, ἀλλ' οὐ τὸ ἄνωθεν, [κάτω] κρέμαται ἡ ῥοπή· τὸ δὲ κάτωθεν ἄνω, παρὰ φύσιν· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θερμοῦ τοῦ ἠρεμεῖ [illegible], διὰ τὸ ψυχθῆναι τρέμει. καὶ ἐν τοῖς θυμοῖς δὲ διὰ τὸ αὐτὸ ὑποκρέμαται τὸ χεῖλος. δῆλον δὲ ἐπὶ τῶν παιδίων. συνωθεῖται γὰρ εἰς τὴν καρδίαν τὸ θερμόν.

7 Διὰ τί οἱ φοβούμενοι μάλιστα τρέμουσι τὴν φωνὴν καὶ χεῖρας, καὶ τὸ κάτω χεῖλος; ἢ διότι ἐκ τούτου τοῦ τόπου ἐκλείπει τὸ θερμὸν ἐν ᾧ ἡ φωνή; τὸ δὲ χεῖλος καὶ τὰς χεῖρας, ὅτι εὐκινητότατα καὶ ἥκιστα ἔναιμα [illegible] τὴν χολήν, συσπῶσι δὲ καὶ τὰ αἰδοῖα, διὰ τὸ συντήκειν τὸ καταβαῖνον θερμόν· ἀνασπῶσι δέ, ὅτι ἔξωθεν φόβος, εἰς τοὐναντίον ἡ φυγή. 8 Διὰ τί οἱ φοβούμενοι καὶ ῥιγῶσι καὶ διψῶσι; ταῦτα δὲ ἐναντία τὰ πάθη. ἢ ῥιγῶσι μὲν ψυχόμενοι

A calidum hunc, modo vinolentorum, gerunt ita vt rei aduersæ suspicione refrigerari non queãt. At qui ita se habẽt, bibendi auidi esse consueuerunt: nam & bibendi cupiditas membri eius calore oritur, vt aliàs dictum est: & cupiditas ipsa, non nisi rei vim sedandi habentis desideratio est. vinum autem, etsi natura calidum est, sitim tamen amplius, quam aqua, extinguere potest, maximéque id genus hominum: quam ob causam dictum aliàs est, B ex quo &, qui spirandi difficultate laborant aut insania vexantur, vinum admodum cupiunt: quanquam alteris ex instrictione, alteris ex perturbatione pulmo efferueat. Cùm igitur magna ex parte homines eosdem sitibũdos ac fortes esse obueniat, vini autem auidi, qui sitibundi, taleique gestiunt, naturas vicissim inter se consectari necesse est, vnde fit etiam, vt vinolenti, quàm sobrii, fortiores sint.

C 5 Cur fortitudinem maximo honore prosequuntur Respublicę, quæ tamen virtutum præcipua non est? An quia semper vel ipsæ bellum aliis inferunt, vel ab aliis sibi illatum patiũtur: hęc autem virtus perutilis vtranque in partem est. Honorant verò non quæ optima sunt, sed quæ optima sibi existiment. 6 Cur voce, & manibus, & labro inferiori tremant, qui metuunt? An quoniam hic affectus caloris D defectio ex locis superioribus est, ex quo vt palleant accidit. Quod igitur calor pectus deserit, vox obtremit: id enim refrigeratur, quod vocẽ mouet. Et manus quoque pari ratione sunt sed quæ optima, vtpote quæ ex pectore pendeant. Inferius tamen, non superius labrum quatitur, quia superius eò pẽdet, quò suapte natura vergit. Inferius sursum caloris beneficio stabilitur, atque quiescit: quo sublato, inalgescit & tremit. Et verò in excandescen- E do imum labrum eadem de causa laxatur, & pendet, quod late in pueris patet. Calor etenim in cordis sedem conferre se consueuit. 7 Cur homines metuentes tremunt, maximéque vocem, & manus, & imum labrum? An vocem, quia calor hinc deficit, quo in loco vox posita est: labrum verò & manus, quoniam partes istæ nobiliores sunt, miniméque sanguinolentæ: bilem quoque iidem deiiciunt & testiculos F contrahunt. Deiiciunt, quia calor descendens diffundit, & liquefacit. Contrahunt, quia metus inuectus extrinsecus est, vt fugam in aduersum agi oporteat. 8 Cur homines metuentes & algent, & sitiunt, quæ quidem affectiones aduersæ inter se sunt? An algent refrigerati, sitiunt calfacti,

epialê exercet, qui simul & frigent, & sitiunt. Nec enim illis pars eadem corporis inalgescit, & concalescit. 3 Cur homines cùm excandescunt, calore scilicet introrsum collecto, feruidi furibundique redduntur: cùm metuunt, contrà efficiuntur? An nō eundem in locum calor se colligat, sed homini irascenti cor calore circonfusum efferuet, ex quo fidibundus, rubicundus, spirabundus efficitur, cùm calor sursum versus se efferat, metuenti sanguis, & calor in imum perfugiunt: vnde fit etiam vt aluus fundatur. Nam & cordis compulsio non similis agitur, sed metuenti, vtpote ex caloris inopia frequens ac feriens est: irascenti è contrario, vt pote cùm calor collectus sit copiosior. Quam ob rem efferuescere animo, excitari, perturbari, cæteráque id genus verba non inepte, sed accommodatè dicuntur. Nunquid igitur sitis ea de causa obueniat: nam & siccum expuere, & linguam hærere, & reliqua huius spiritus elatio facit, & sanguis. Sitim quoque excalescente corpore nasci certum est: sed quemadmodum pars eadem corporis, qua sitis lacessit, resiccari vtrique metuenti, & irascenti possit. Metum enim sitim posse afferre constat militum argumento, qui superati fugam rapuerint: nunquam enim tam grauiter sitibundos sese fuisse fatentur. Et verò qui in dicendo conturbantur, sitire vehementer consueuerunt: itaque eluunt, & nonnihil subsorbent, vt Parmenon histrio facit. An hosce conturbatos non sitis, sed siccitas pulso sanguine teneat: vnde etiam accidit vt pallescant. Inditium verò, quòd non multum ebibunt, sed interdum desorbuisse tantum satis est. Atqui se in fugam verterant, laborant: itaque sitiunt. Et quibus tormenta instant, eadem ipsa efficiendi ratio est. Nec mirum quicquam id est: fit enim in re bellica, vt nonnulli etiam viri fortes, ac strenui, vbi structa acie hostes sunt petituri, obtremiscant, non perterriti, sed fidentes, qui etiam sua corpora verberare lata ferula, aut suis manibus assolent, vt vndique versum pari calore inferueant: quidam enim inæqualis, ac tumultuarius motus in eorum corporibus per acumen, & nimium impetum caloris oriri fermè animaduertitur. 4 Cur homines fortes magna ex parte vinosi sunt? An quia fortes calidi sunt: calor autem in pectore conditus est. Ibidem enim metum quoque refrigeratione quadam effici nouimus, vt cor fortibus caloris inopia fultum persistat, timidis refrigeratum insiliat. Ergo qui sanguinolentum habent pulmonem, calidum

A [illegible] ὥσπερ τοῖς ἠπιαλοῦσι τὸ ἅμα
τὸ ῥιγοῦν διψῆν ποιεῖ· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς
τόπος ψύχεται καὶ θερμαίνεται. γ Διὰ τί ἐν
μὲν τοῖς θυμοῖς εἰς τὸ ἐντὸς ἀθροιζομένου τοῦ
θερμοῦ, διάθερμοι καὶ θαρραλέοι· ἐν δὲ τοῖς
φόβοις, ἀνάπαλιν; ἢ οὐκ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον,
ἀλλὰ τοῖς μὲν ὀργιζομένοις περὶ τὴν καρδίαν·
διὸ καὶ θαρραλέοι, καὶ ἐν ἐρυθήματι, καὶ
πνεύματος πλήρεις, ἄνω τῆς φορᾶς οὔσης· τοῖς
B δὲ φοβουμένοις, κάτω συμφευγόντων τοῦ αἵ-
ματος καὶ τοῦ θερμοῦ· διὸ καὶ ἡ λύσις τῆς κοι-
λίας· ἐπεὶ καὶ ἡ τῆς καρδίας πήδησις οὐχ ὁμοία,
ἀλλὰ τοῖς μὲν, ὡς ἂν διὰ τὴν ἔκλειψιν, πυκνὴ
καὶ σφυγματώδης· τοῖς δὲ, ὡς ἂν ἀθροιζομένου
πλείονος θερμοῦ. διὸ καὶ τὸ ἀναζεῖν, καὶ τὸ
ὀρίνεσθαι τὸν θυμὸν καὶ ταράττεσθαι, καὶ ὅσα
τοιαῦτα λέγουσιν, οὐ κακῶς, ἀλλ' οἰκείως.
ἆρ' οὖν καὶ διὰ τοῦτο τὸ δίψος; ἐπεὶ τό γε ξη-
C ρὸν πτύειν καὶ ὁ [illegible], καὶ τὰ τοιαῦτα,
γίνεται διὰ τὴν ἀναφορὰν τοῦ πνεύματος ἅμα
καὶ θερμοῦ, καὶ τὸ δίψος δὲ [illegible] ἐκθερ-
μαινομένου τοῦ σώματος. ποῖ οὖν ὁ αὐτὸς
τόπος ἀναξηραίνεται ἀμφοῖν, ᾧ διψῶσι καὶ
τοῖς φοβουμένοις καὶ τοῖς ὀργιζομένοις; ὁ δὲ φόβος
ὅτι διψητικὸν, καὶ οἱ ἐν τῇ [illegible] διαλέγονται·
οὐδαμοῦ γὰρ οὕτω διψῶσι. καὶ οἱ ἀγωνιῶντες δὲ
D σφόδρα· διὸ καὶ διακλύζονται καὶ ἐκροφοῦσιν,
καθάπερ Παρμένων ὁ ὑποκριτής. ἢ τούτοις
μὲν οὐκ ἔστι δίψος, ἀλλὰ ξηρότης [illegible]
τοῦ αἵματος· διὸ καὶ ὠχροί; σημεῖον δὲ, τὸ μὴ
πίνειν πολὺ, ἀλλὰ καὶ βραχὺ [illegible] ἐν ταῖς
[illegible] ποιοῦν. διὸ διψῶσι καὶ οἱ μέλλον-
τες κολάζεσθαι. καὶ οὐδὲν ἄτοπον. ἐν δὲ
τοῖς πολεμικοῖς ἔνιοι καὶ τῶν ἀνδρείων, ὅταν
διατεταγμένοι ὦσι, καὶ [illegible]
E ἀλλὰ θαρροῦντες ἂν [illegible] τὸ
σῶμα [illegible]· εἰ δὲ μὴ, ταῖς χερσὶν
αὐτὸ θερμανθέντες. ἔοικε διὰ τὴν ὀξύτη-
τα καὶ τὴν ὁρμὴν τοῦ θερμοῦ, ἀνωμάλως τε
εἶναι περὶ τὸ σῶμα ταραχώδως. δ Διὰ τί
οἱ ἀνδρεῖοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φίλοινοι; ἢ ὅτι
οἱ ἀνδρεῖοι θερμοί; ἡ δὲ θερμότης, περὶ τὰ
στήθη. ἐνταῦθα γὰρ καὶ ὁ φόβος φαίνεται, κα-
τάψυξίς τις. ὥστε περὶ τὴν καρ-
F δίαν [illegible]· τοῖς δὲ [illegible] ψυχθεῖ-
σα, ὥστε οὖν τὸν πνεύμονα ἔχοντες ἔναιμον,

θερμὸν ἔχουσι τοῦτον ὥσπερ οἱ οἰνωμένοι. ὥστε οὐ φεύγει ὁ φανταζόμενος τὸ δεινόν. οἱ δὲ τοιοῦτοι, καὶ φιλοπόται μάλιστα· γὰρ τοῦ ποτοῦ ἐπιθυμία, διὰ τὴν τοῦ μορίου θερμότητά ἐστιν. (εἴρηται δὲ περὶ αὐτοῦ ἐν ἄλλοις) καὶ τοῦ πιεῖν ἡ ἐπιθυμία; ὁ δὲ οἶνος, θερμὸς ὢν τὴν φύσιν, παύει δὲ τὴν δίψαν μᾶλλον τοῦ ὕδατος καὶ μάλιστα τῶν τοιούτων· δι' ἣν αἰτίαν, εἴρηται ἐν ἄλλοις. δι' ὃ καὶ οἱ ἐν τῷ [illegible] καὶ οἱ μελαγχολικοί, ἀμφότεροι ἐπιθυμοῦσιν οἴνου. καίτοι τῶν μὲν, διὰ τὴν θερμότητα, [illegible] πνεύμων, τῶν δὲ, διὰ τὴν ταραχήν. [illegible] οἱ αὐτοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ [illegible] καὶ ἀνδρεῖοι, εἰσὶ δὲ οἱ διψητικοὶ ἐπιθυμητικοί, οἱ δὲ [illegible], [illegible] ἐπὶ τὸ πολὺ παρακολουθεῖν ἀλλήλοις τὰς φύσεις. δι' ὃ καὶ οἱ οἰνωμένοι, ἀνδρειότεροι τῶν [illegible]. 5 Διὰ τί μάλιστα τὴν ἀνδρείαν τιμῶσιν αἱ πόλεις, οὐ βελτίστην οὖσαν τῶν ἀρετῶν; ἢ ὅτι διατελοῦσιν ἢ πολεμοῦντες, ἢ πολεμούμενοι; αὕτη δὲ ἐν ἀμφοῖν [χρησιμωτάτη ἐστί] τιμῶσι δὲ οὐ τὰ βέλτιστα, ἀλλὰ τὰ αὑτοῖς βέλτιστα. 6 Διὰ τί οἱ φοβούμενοι μάλιστα τρέμουσι τὴν φωνὴν καὶ χεῖρας, καὶ τὸ κάτω χεῖλος; ἢ διότι ἔκλειψίς ἐστι τὸ πάθος θερμοῦ ἐκ τῶν ἄνω τόπων· διὸ καὶ ὠχριῶσι; διὰ μὲν οὖν τοῦτο ἐκ τοῦ στήθους ἡ φωνὴ τρέμει, ψυχομένου τοῦ κινοῦντος. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ χεῖρες· ἐκ τοῦ στήθους γὰρ ἤρτηνται. τὸ δὲ κάτω χεῖλος, ἀλλ' οὐ τὸ ἄνωθεν, [κάτω] κρέμαται τῇ ῥοπῇ. τὸ δὲ κάτω θεν [illegible], παρὰ φύσιν· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θερμοῦ [illegible], διὰ τὸ ψυχρὸν τρέμει. καὶ ἐν τοῖς θυμοῖς δὲ διὰ τὸ αὐτὸ ὑποκρέμαται τὸ χεῖλος. δῆλον δ' ἐπὶ τῶν παιδίων. συνθεῖ γὰρ εἰς τὴν καρδίαν τὸ θερμόν.

7 Διὰ τί οἱ φοβούμενοι μάλιστα τρέμουσι τὴν φωνὴν καὶ χεῖρας, καὶ τὸ κάτω χεῖλος; ἢ διότι ἐκ τούτου τοῦ τόπου ἐκλείπει τὸ θερμὸν ἐν ᾧ ἡ φωνή; τὸ δὲ χεῖλος καὶ τὰς χεῖρας, ὅτι [illegible] (καὶ ἥκιστα [illegible] καὶ [illegible]) [illegible] τὴν χολὴν, συσπῶνται δὲ καὶ τὰ αἰδοῖα· [illegible], διὰ τὸ [illegible] καταβαίνειν θερμόν· συσπῶνται δὲ, ὅτι ἔξωθεν φόβος [illegible]. 8 Διὰ τί οἱ φοβούμενοι καὶ ῥιγῶσι καὶ διψῶσι, ταῦτα δὲ ἐναντία τὰ πάθη; [illegible]

calidum hunc, modo vinolentorum, gerunt ita vt rei aduersæ suspicione refrigerari non queat. At qui ita se habêt, bibendi auidi esse consueuerunt nam & bibendi cupiditas membri eius calore oritur, vt aliàs dictum est: & cupiditas ipsa, non nisi rei vim sedandi habentis desideratio est. vinum autem, etsi natura calidum est, sitim tamen amplius, quàm aqua, extinguere potest, maximéque id genus hominum: quam ob causam dictum aliàs est, ex quo &, qui spirandi difficultate laborant aut insania vexantur, vinum admodum cupiunt: quanquam alteris ex instrictione, alteris ex perturbatione pulmo efferueat. Cùm igitur magna ex parte homines eosdem sitibúdos ac fortes esse obueniat, vini autem auidi, qui sitibundi, taléque gesthunt naturas vicissim inter se consectari necesse est, vnde fit etiam, vt vinolenti, quàm sobrii, fortiores sint.

5 Cur fortitudinem maximo honore prosequuntur Respublicæ, quæ tamen virtutum præcipua non est. An quia semper vel ipsæ bellum aliis inferunt, vel ab aliis sibi illatum patiũtur: hæc autem virtus perutilis vtranque in partem est. Honorant verò non quæ optima sunt, sed quæ optima sibi existiment. 6 Cur voce, & manibus, & labro inferiori tremunt, qui metuunt? An quoniam hic affectus caloris defectio ex locis superioribus est, ex quo vt palleant accidit. Quod igitur calor pectus deserit, vox obtremit: id enim refrigeratur, quod vocẽ mouet. Et manus quoque pari ratione sunt sed quæ optima, vtpote quæ ex pectore pendeant. Inferius tamen, non superius labrum quatitur, quia superius eò pédet, quò suapte natura vergit. Inferius sursum caloris beneficio habilitur, atque quiescit quo sublato, inalgescit & tremit. Et verò in excandescendo imum labrum eadem de causa laxatur, & pendet, quod late in pueris patet. Calor etenim in cordis sedem conferre se consueuit. 7 Cur homines metuentes tremunt, maximéque vocem, & manus, & imum labrum? An vocem, quia calor hinc deficit, quo in loco vox posita est: labrum verò & manus, quoniam partes istæ nobiliores sunt, miniméque sanguinolentæ: bilem quoque iidem deiiciunt & testiculos contrahunt. Deiiciunt, quia calor descendens diffundit, & liquefacit. Contrahunt, quia metus inuectus extrinsecus est, vt fugam in aduersum agi oporteat 8 Cur homines metuentes & algent, & sitiunt, quæ quidem affectiones aduersæ inter se sunt? An algent refrigerati, sitiunt cal[illegible]

epialâ exercet, qui simul & frigent, & sitiunt. Nec enim illis pars eadem corporis inalgescit, & concalescit. 3 Cur homines cùm excandescunt, calore scilicet introrsum collecto, feruidi furibundique redduntur: cùm metuunt, contrà efficiuntur? An nō eundem in locum calor se colligat, sed homini irascenti cor calore circonfusum efferuet, ex quo fidibundus, rubicundus, spirabundus efficitur, cùm calor sursum versus se efferat, metuenti sanguis, & calor in imum perfugiunt: vnde fit etiam vt aluus fundatur. Nam & cordis compulsio non similis agitur, sed metuenti, vtpote ex caloris inopia frequens ac feriens est: irascenti è contrario, vt pote cùm calor collectus sit copiosior. Quam ob rem efferuescere animo, excitari, perturbari, cæteráque id genus verba non inepte, sed accommodatè dicuntur. Nunquid igitur sitis ea de causa obueniat: nam & siccum expuere, & linguam hærere, & reliqua huius spiritus elatio facit, & sanguis. Sitim quoque excalescente corpore nasci certum est: sed quemadmodum pars eadem corporis, qua sitis lacessit, resiccari vtrique metuenti, & irascenti possit. Metum enim sitim posse afferre constat militum argumento, qui superati fugam rapuerint: nunquam enim tam grauiter sitibundos sese fuisse fatentur. Et verò qui in dicendo conturbantur, sitire vehementer consueuerunt: itaque eluunt, & nonnihil subsorbent, vt Parmenon histrio facit. An hosce conturbatos non sitis, sed siccitas pulso sanguine teneat: vnde etiam accidit vt pallescant. Indicium verò, quòd non multum ebibunt, sed interdum desorbuisse tantum satis est. Atqui se in fugam verterant, laborant: itaque sitiunt. Et quibus tormenta instant, eadem ipsa efficiendi ratio est. Nec mirum quicquam id est: fit enim in re bellica, vt nonnulli etiam viri fortes, & strenui, vbi structa acie hostes sunt petituri, obtremiscant, non perterriti, sed fidentes, qui etiam sua corpora verberare lata ferula, aut suis manibus assolent, vt vndique vorsum pari calore inferueant: quidam enim inæqualis, ac tumultuarius motus in eorum corporibus per acumen, & nimium impetum caloris oriri fermè animaduertitur. 4 Cur homines fortes magna ex parte vinosi sunt? An quia fortes calidi sunt: calor autem in pectore conditus est. Ibidem enim metum quoque refrigeratione quadam effici nouimus, vt cor fortibus caloris inopia fultum persistat, timidis refrigeratum insiliat. Ergo qui sanguinolentum habent pulmonem, calidum

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

θερμὸν ἔχουσι τοῦτον οἱ οἰνόφλυγες ὥστε οὐ A ψύχει ἡ φαντασία τοῦ δεινοῦ. οἱ δὲ τοιοῦτοι, καὶ φιλοπόται εἰσί· γὰρ τοῦ ποτοῦ ἐπιθυμία, διὰ τὴν τοῦ μορίου θερμότητά ἐστι. (εἴρηται δὲ πρότερον ἐν ἄλλοις) καὶ τοῦ τοιούτου ἡ ἐπιθυμία· ὁ δὲ οἶνος, θερμὸς μὲν τὴν φύσιν, παύει δὲ τὴν δίψαν μᾶλλον τοῦ ὕδατος, καὶ μάλιστα τῶν τοιούτων· δι' ἣν αἰτίαν, εἴρηται ἐν ἄλλοις. διὸ καὶ οἱ ἐν τῷ ἀσθματικῷ καὶ οἱ μελαγχολικοὶ, ἀμφότεροι ἐπιθυμοῦσιν οἴνου. B καίτοι οἱ μὲν, διὰ τὴν θερμότητα, θερμὸν ἔχουσι τὸν πνεύμονα· οἱ δὲ, διὰ τὴν ταραχήν. ἐπεὶ οὖν οἱ αὐτοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν φύσιν φίλοινοι καὶ ἀνδρεῖοι, οὗτοι δὲ οἱ διψητικοὶ ἐπιθυμητικοί, οἱ δὲ τοιοῦτοι φίλοινοι, ἀνάγκη καὶ ἐπὶ τὸ πολὺ παρακολουθεῖν ἀλλήλοις τὰς φύσεις. διὸ καὶ οἱ οἰνόφλυγες, ἀνδρειότεροι τῶν μή. δ Διὰ τί μάλιστα τὴν ἀνδρείαν τι- C μῶσιν αἱ πόλεις, οὐ βελτίστην οὖσαν τῶν ἀρετῶν; ἢ ὅτι διατελοῦσιν ἢ πολεμοῦντες, ἢ πολεμούμενοι, αὕτη δὲ ἐν ἀμφοῖν [χρησιμωτάτη ἐστί] τιμῶσι δὲ οὐ τὰ βέλτιστα, ἀλλὰ τὰ αὑτοῖς βέλτιστα. ε Διὰ τί οἱ φοβούμενοι μάλιστα τρέμουσι τὴν φωνὴν καὶ χεῖρας, καὶ τὸ κάτω χεῖλος; ἢ διότι ἔκλειψίς ἐστι τὸ πάθος θερμοῦ ἐκ τῶν ἄνω τόπων· διὸ καὶ ὠχριῶσι· διὰ μὲν οὖν τοῦτο ἐκ τοῦ στήθους ἡ φωνὴ τρέμει, ψυχομένου ᾧ κινεῖται. ὁμοίως D δὲ καὶ αἱ χεῖρες· ἐκ τοῦ στήθους γὰρ ἤρτηνται. τὸ δὲ κάτω χεῖλος, ἀλλ' οὐ τὸ ἄνωθεν, [ὅτι τὸ ἄνω] κρέμαται ἐπὶ ῥοπῇ· τὸ δὲ κάτωθεν ἄνω, παρὰ φύσιν· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θερμοῦ τὸ ἠρεμοῦν συνέχεται, διὸ ψυχομένου τρέμει. καὶ ἐν τοῖς θυμοῖς δὲ διὰ τὸ αὐτὸ ἀποκρεμάννυται τὸ χεῖλος. δῆλον δὲ ἐπὶ τῶν παιδίων. E συνθεῖ γὰρ εἰς τὴν καρδίαν τὸ θερμόν.

ζ Διὰ τί οἱ φοβούμενοι μάλιστα τρέμουσι τὴν φωνὴν καὶ χεῖρας, καὶ τὸ κάτω χεῖλος; ἢ διότι ἐκ τούτου τοῦ τόπου ἐκλείπει τὸ θερμὸν ἐν ᾧ ἡ φωνή; τὸ δὲ χεῖλος καὶ τὰς χεῖρας, ὅτι εὐκινητότατα καὶ ἥκιστα ἔναιμα. καὶ ἀφιᾶσι μὲν τὴν χολὴν, συσπῶσι δὲ καὶ τὰ αἰδοῖα· προΐενται μὲν, διὰ τὸ συντήκειν τὸ καταβαῖνον θερμόν· ἀνασπῶσι δὲ, ὅτι ἔξωθεν φό- F βος· ὥστε ποιοῦσι τὴν εἰς τοὐναντίον φυγήν. η Διὰ τί οἱ φοβούμενοι καὶ ῥιγῶσι καὶ διψῶσι; ταῦτα δὲ ἐναντία τὰ πάθη. ἢ ῥιγῶσι μὲν ψυχόμενοι,

calidum hunc, modo vinolentorum, gerunt, ita ut rei adversae suspicione refrigerari non queat. At qui ita se habent, bibendi avidi esse consueverunt: nam & bibendi cupiditas membri eius calore oritur, ut aliàs dictum est: & cupiditas ipsa, non nisi rei vim sedandi habentis desideratio est. vinum autem, etsi natura calidum est, sitim tamen amplius, quam aqua, extinguere potest, maximeque id genus hominum: quam ob causam dictum alias est, ex quo & qui spirandi difficultate laborant aut insania vexantur, vinum admodum cupiunt: quanquam alteris ex instrictione, alteris ex perturbatione pulmo effervescat. Cùm igitur magna ex parte homines eosdem sitibundos ac fortes esse obveniat, vini autem avidi, qui sitibundi, talesque gestiunt, naturas vicissim inter se consectari necesse est, unde fit etiam, ut vinolenti, quam sobrii, fortiores sint.

5 Cur fortitudinem maximo honore prosequuntur Respublicae, quae tamen virtutum praecipua non est? An quia semper vel ipsae bellum aliis inferunt, vel ab aliis sibi illatum patiuntur: haec autem virtus perutilis utranque in partem est. Honorant verò non quae optima sunt, sed quae optima sibi existiment. 6 Cur voce, & manibus, & labro inferiori tremant, qui metuunt? An quoniam hic affectus caloris defectio ex locis superioribus est, ex quo ut palleant accidit. Quod igitur calor pectus deserit, vox obtremit: id enim refrigeratur, quod vocẽ movet. Et manus quoque pari ratione sunt sed quae optima, utpote quae ex pectore pendeant. Inferius tamen, non superius labrum quatitur, quia superius eò pẽdet, quò suapte natura vergit. Inferius sursum caloris beneficio stabilitur, atque quiescit: quo sublato, inalgescit & tremit. Et verò in excandescendo imum labrum eadem de causa laxatur, & pendet, quod late in pueris patet. Calor etenim in cordis sedem conferre se consuevit. 7 Cur homines metuentes tremunt, maximéque vocem, & manus, & imum labrum? An vocem, quia calor hinc deficit, quo in loco vox posita est: labrum verò & manus, quoniam partes istae nobiliores sunt, miniméque sanguinolentae: bilem quoque iidem deiiciunt & testiculos contrahunt. Deiiciunt, quia calor descendens diffundit, & liquefacit. Contrahunt, quia metus invectus extrinsecus est, ut fugam in adversum agi oporteat. 8 Cur homines metuentes & algent, & sitiunt, quae quidem affectiones adversae inter se sunt? An algent refrigerati, sitiunt calefacti.

Calor enim in metuendo superiora desefit loca, quod facie, aluoque constat: facies enim pallet, aluus interdum funditur. Ergo quòd calor locis superioribus deficit, algor oritur: quòd humor deficit, sitis exultat. 9 Quam ob causam cùm & metus, & dolor quædam sit ægritudo, qui dolent clamant, qui metuunt, silent? An qui dolent, suum retinent spiritum: itaque is vniuersus erumpens, cùm clamore emittitur: metuentibus corpus refrigeratur, calórque ima petit, qui spiritum mouet. Quò igitur hic se contulerit, ibidem spiritum potissimum excitabit: quapropter venter eorum, qui metuunt, obstrepare solitus est. Vox autem spiritus sursum versus elatus est, partibus quibusdam veluti instrumentis conficiendus, absoluendusque: Causa verò, cur homines dolentes suum retineant spiritum, est, quòd omnes inditis à natura nobis præsidiis, aliquo detrimento affecti, sine vlla cogitatione vti solemus, vt etiam cæteræ omnes animantes: aliæ nanque cornibus, aliæ dentibus, aliæ vnguibus repugnant, seséque defendunt: atqui ad dolores vel omnes certe, vel plurimos calor adiuuat, quem profectò is auget, qui suum cohibet spiritum. Calfacit enim doloris incitabula, contracto introrsus calore per spiritum, atque excoquit. 10 Cur metuentibus alui fundantur, libidóque vrinæ lacessat? An quia calor insitus nobis quasi animans est: hic ergo rem quamcunque timuerit, defugit: quod cùm extrinsecus, tum conturbandi, tum cæterorum metuendi generum ratio inuchatur, atque in ima de superis defluat, & è summis ad intima sese penetret, efficitur vt alui, vesicæque fundantur, facilesque reddantur. Nam & anethum & absinthium, & quæcunque vrinam mouent eadem calida esse, manifestum est. Quinetiam medicamenta aluo accommodata calorifica esse nouimus, & partim eorum quæ soluendi vim tantum obtinent, partim vel aliter tabefacere queunt, vt allium vrinæ tabificum est. Hoc igitur idem, quod ea ipsa, calor quoque efficere potest, qui de summis in hæc loca sese cogit, & contrahit. 11 Cur homines metuentes suos testiculos contrahunt? contrarium enim, vt remittantur, & flaccescãt, congruum dixeris, cum calor metuentium in eum locum se colligat. An metuentes omnes fere similes frigentibus sint:

A δειψῶσι δὲ, θερμαινόμενοι, διότι ἐν τῷ φοβεῖσθαι, τὸ θερμὸν ἐκλείπει, καὶ τὸ ὑγρὸν ἐκ τῶν ἄνω τόπων. δηλοῖ δὲ τὸ χρῶμα καὶ ἡ κοιλία. τὸ μὲν γὰρ πρόσωπον, ὠχρόν· ἡ δὲ κοιλία, [ἐνίοτε] λύεται. διὰ μὲν [οὖν] τὸ ἐκλείπειν τὸ θερμὸν ἐκ τῶν ἄνωθεν, τὸ ῥῖγος γίνεται. διὰ δὲ τὸ ὑγρὸν, ἡ δίψα. 9 Διὰ τί τοῦ τε φόβου λύπης τινὸς ὄντος καὶ τῆς ἀλγηδόνος, οἱ μὲν ἀλγοῦντες, ἀναβοῶσιν· οἱ δὲ φοβούμενοι, σιωπῶσιν;
B ἢ οἱ μὲν ἀλγοῦντες, κατέχουσι τὸ πνεῦμα· (διὸ ἀθρόον ἐξιὸν, μετὰ φωνῆς ἐξέρχεται) τῶν δὲ φοβουμένων, κατέψυκται τὸ σῶμα, καὶ τὸ θερμὸν κάτω ἐνήνεκται, ὃ ποιεῖ πνεύματα. ᾗ οὖν ἐνήνεκται μάλιστα, ἐνταῦθα καὶ ποιεῖ αὐτά. διὸ καὶ ἀποψοφοῦσιν οἱ φοβούμενοι. ἡ δὲ φωνή ἐστι φορὰ πνεύματος, ἄνω πως καὶ διά τινων γινομένη. τοῦ δὲ τοὺς ἀλγοῦντας κατέχειν τὸ πνεῦμα, αἴτιον, ὅτι ταῖς
C συμπαρεχούσαις ἡμῖν βοηθείαις φυσικῶς, ὅταν τι πάθωσιν, ἄνευ λογισμοῦ χρώμεθα, καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα ζῷα· τὰ μὲν γὰρ κέρασι, τὰ δὲ ὀδοῦσι, τὰ δὲ ὄνυξιν ἀμύνονται. πρὸς δὲ τὰ ἀλγήματα πάντα ἢ τὰ πλεῖστα βοηθεῖ ἡ θερμότης· ὃ ποιεῖ ὁ κατέχων τὸ πνεῦμα. θερμαίνει γὰρ καὶ ἐκπέττει τὸ ἄλγημα, συστέλλων εἴσω τὸ θερμὸν τῷ πνεύματι. 10 Διὰ
D τί τοῖς φοβουμένοις αἱ κοιλίαι λύονται, καὶ οὐρητιῶσιν; ἢ τὸ θερμὸν τὸ ἐν ἡμῖν ὥσπερ εἰ ζῷόν ἐστι; τοῦτ' οὖν φεύγει ὅτι ἂν φοβηθῇ. ἔξωθεν οὖν γινομένου ἐστὶ τοῦ ὑπὸ τὰς ἀγωνίας φόβου καὶ τῶν τοιούτων, καὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰς τὰ κάτω, καὶ ἐκ τῶν ἐπιπολῆς εἰς τὰ ἐντὸς. ἐκθερμαινόμενοι δὲ οἱ περὶ τὴν κοιλίαν τόποι, καὶ τὴν κύστιν, διαλύονται, καὶ ποιοῦσιν εὐκινήτους. καὶ γὰρ τὸ ἄνισον καὶ τὸ ἀ-
E ψίνθιον, καὶ ὅσα οὐρητικὰ, θερμαντικά. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ πρὸς τὴν κοιλίαν φάρμακα, τὰ κάτω θερμαντικώτερα· καὶ τὰ μὲν, τῷ συντήκειν μόνον ὑπακτικά· τὰ δὲ, καὶ ὅτι συντήξαι ποιεῖ τὸ ἐκρεῖν εἰς τὸ σῶμα. τὸ αὐτὸ δὴ τοῖς τοιούτοις, ἡ ἐκ τῶν ἐπιπολῆς θερμασία εἰς τούτους τοὺς τόπους συνιοῦσα
F δρᾷ. 11 Διὰ τί οἱ φοβούμενοι συσπῶσι τὰ αἰδοῖα; ἐναντίον γὰρ ἔδει συμβαίνειν, εἰς τοῦτον τὸν τόπον τοῦ θερμοῦ ἀθροιζομένου τῶν φοβουμένων, ἀνιέναι αὐτά. ἢ οἱ φοβούμενοι σχεδὸν ὥσπερ οἱ μὲν ῥιγοῦντές εἰσιν; ἐκλείποντος οὖν ἐκ τῶν ἐπιπολῆς τοῦ θερμοῦ, συσπῶσι, διὸ καὶ βαμβαίνουσι. ζέουσι οἱ δειλοὶ δεδιότες.

διαὶ

[illegible]

Ὅσα περὶ σωφροσύνην καὶ ἀκολασίαν, καὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν. κη.

[illegible]

Cùm igitur calor summa corporis deseruit, retrahendum sane est quam ob rem ventris quoque murmur citatur, cùm timor vehemens detinet. Cutem quoque algentium summam videmus contrahi, vtpote cum calor inde destituerit omnis, ex quo subsequi horror consueuit. Scrotũ ergo sursum conuellitur: atque eo contracto, vnà testiculi contrahuntur: quod melius in coitu venereo patet. Metus enim excernit, multisque conturbatis aut perterritis genituræ mouetur profluuium.

Eorum quæ ad temperantiam, & intemperantiam, & continentiam, & incontinentiam pertinent. Sectio 28. cuius quæstiones. 8.

CVr aliqui ægrotent, vbi vitam luxuriosam viuere assueti, agere luxuriosè cessarunt? vt Dionysius tyrannus quòd in vrbis suæ obsessione aliquantum temporis à potu solito destitit, tabe protinus interea laborauit. An consuetudo res magna cuique sit. Iam enim in naturæ habitum ferme absoluitur. Ergo vt pisces inter aerem, aut homo in aqua degens male habeat necesse est: ita qui morem mutarint solitum, ægre atque moleste ex consuetis discedunt & eodem redisse sibi saluberrimum habent, perinde quasi ad suæ naturæ statum redierint. Tabescunt item alimento carentes, quo antehac copioso, suauissimoque vti solebant. Quòd enim cibo solito non vescuntur, perinde afficiuntur, ac si nullum penitus capiant. Quin etiam materia excrescens, atque inutilis, mista cum alimoniæ copia, hebetescit: exolescitque: immista autem ipsa inundat, ferturque in oculos, aut in pulmonem. Quapropter cibo deinde ingesto soluta temperatur dilutáque, & innoxia redditur. Redundat præterea vacans illa materia homini immoderatè, luxuriosèque viuenti, vbi luxuriari aliquantisper desiit, eò quòd multam in se materiam contineat indigestam, vitæ scilicet superioris congeriem, quæ tabescente calore genuino, ac intimo efficitur, vt fluenta vberius, veluti copia nimis liquefacta moueantur.

2 Cur duorum tantummodo sensuum ratione homines incontinentes vocamus, id est tactus & gustus? An propter voluptates, quæ pariter nobis, ac cæteris animantibus omnibus per hosce sensus administrantur. Quod igitur communes eas cum bestiis habemus spernimus, & solas omnium, aut maximè vitio, probróque damus. Itaque hominem eis addictum vituperamus, etiam incontinentem, atque intemperantem appellamus, quoniam à teterrimo voluptatum genere ducatur.

3 Cur homines incontinentes, ratione tantum cupiditatis dicimus, cùm etiam in irascendo incontinentia fit? An quia incontinens est qui contra rationem aliquid agit, & incontinentia est assuetudo rationi contraria. Sunt autem cupiditates fere omnes contra rationem, iræ verò cum ratione, non tamen ita cum ratione, vt ratio iubeat, sed inuectam contumeliam, caussamve significet. 4 Cur continentiam, & temperantiam in iuuenibus, atque ditibus maximè recensemus: iustitiam verò in pauperibus? An quia si quis re abstinet, cuius maximè indiget, laudabilior est, quàm si è contrario. Pauper igitur facultatibus indiget: iuuenis, & diues, fruitione. 5 Cur minus sitim, quàm famem, tolerare possimus? Vtrum quia sitis res magis anxia est, cuius indicium, quòd suauius sitientes bibimus, quàm esurientes comedimus: tristius autem, quod suauiori aduersum est. An quia calor, quo viuimus, humidum magis, quàm siccum, desiderat. An quia sitis, rerum duarum libido est, potionis, inquam, & cibi: fames, vnius cibi tantummodo est.

6 Cur minus sitim, quàm famem patiamur? An quia siti amplius contristamur, quàm fame: cuius indicium voluptas sane facit, quam inter bibendum capimus vehementiorem. Tum etiam qui sitit, res duas desiderat, cibum, atque refrigerationem: isthæc enim ambo potio exhibet. At qui esurit alterius tantum appetens est. 7 Cur incontinentes eos appellare solemus, qui voluptati contrectandi aut gustandi exuberarunt? Nam qui immodicè re vtuntur venerea, & qui lusu delectantur ciborum, incontinentes vocamus. Ciborum tamen non eadem ratio est, sed partim linguam partim gulam sua mouent suauitate. Vnde Philoxenus gruis collum à diis immortalibus sibi dari optabat. At verò qui in videndo, audiendòve modum excedunt, non eodem vocabulo significamus. An quoniam voluptates sensibus hisce accommodatas, communes cum cæteris animantibus habemus: ergo vt communes spernimus, notamus, solásque omnium, aut maximè probro damus: itaque hominem his deditum reprehendimus, & incontinentem, intemperantemque appellamus, quòd victus a teterrimo voluptatum genere ducitur. Sed cùm sentiendi genera quinque sint, cætera animalia duobus tantum quæ modò dixi, voluptatẽ sibi acquirunt, cæteris vel nihil omnino delectantur, vel per accidens ita afficiuntur.

γ Διὰ τί ἀκρατεῖς λέγονται κατὰ τὰς ἐπιθυμίας μόνον, οὔσης τῆς ἀκρασίας καὶ περὶ τὴν ὀργήν; ἢ ὅτι ἀκρατὴς μέν ἐστιν ὁ παρὰ τὸν λόγον τι πράττων, καὶ ἀκρασία, ἡ παρὰ τὸν λόγον ἀγωγή; εἰσὶ δὲ αἱ μὲν ἐπιθυμίαι (ὡς ἐπίπαν εἰπεῖν) παρὰ τὸν λόγον· αἱ δὲ ὀργαὶ, μετὰ λόγου, οὐχ ὡς κελεύσαντος τοῦ λόγου, ἀλλ' ὡς δηλώσαντος τὴν ὕβριν, ἢ τὴν αἰτίαν. δ Διὰ τί τὴν μὲν ἐγκράτειαν καὶ τὴν σωφροσύνην, ἐπὶ τῶν νέων καὶ πλουσίων μάλιστα ἐξετάζομεν· τὴν δὲ δικαιοσύνην, ἐπὶ τῶν πενήτων; ἢ ὅτι οὗ μάλιστα δέονταί τινες, εἰ τούτου ἀπέχονται, μᾶλλον θαυμάζονται ἢ εἰ τοῦ ἐναντίου; ὁ μὲν οὖν πένης, εὐπορίας δεῖται, ὁ δὲ νέος καὶ πλούσιος, ἀπολαύσεως. ε Διὰ τί ἧττον ἀνέχονται διψῶντες ἢ πεινῶντες; πότερον ὅτι λυπηρότερον; σημεῖον δὲ τοῦ λυπηροτέρου, ὅτι ἥδιον τὸ διψῶντας πιεῖν, ἢ πεινῶντας σιτεῖσθαι. τὸ δὲ ἐναντίον τῷ ἡδεῖ, λυπηρότερον. ἢ διότι μᾶλλον δεῖται τὸ θερμὸν τοῦ ὑγροῦ, ἢ τοῦ ξηροῦ; ἢ ὅτι δυοῖν ἡ δίψα ἐπιθυμία, ποτοῦ καὶ τροφῆς· ἡ δὲ πεῖνα, ἑνὸς μόνου, τροφῆς;

ς Διὰ τί ἧττον καρτεροῦμεν διψῶντες ἢ πεινῶντες; ἢ διότι λυπούμεθα μᾶλλον; σημεῖον δὲ τῆς λύπης, ἡ ἡδονὴ σφοδροτέρα. ἡ μὲν δίψα, δυοῖν ἐστίν, ξηροῦ τε καὶ καταψύξεως (ἄμφω γὰρ ἔχει τὸ ποτόν)· ἡ δὲ πεῖνα, θατέρου μόνου. ζ Διὰ τί οἱ κατὰ τὴν τῆς ἁφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν, ἂν ὑπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται; (οἵ τε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια, ἀκόλαστοι, οἵ τε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν, ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδὺ, ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι· διὸ καὶ Φιλόξενος γεράνου φάρυγγα εὔχετο ἔχειν) οἱ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν, οὐκ ἔτι; ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς, κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις; ἅτε οὖν οὔσας κοινὰς, ἀτιμόταται εἰσὶ, καὶ μάλιστα ἢ μόναι ἐπονείδιστοι. ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν, καὶ ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον λέγομεν, διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε, τὰ ἄλλα ζῷα ἀπὸ δύο μόνον ἥδεται τῶν προειρημένων· κατὰ δὲ τὰς ἄλλας, ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει.

Quod

ὁρᾷ μὲν γὰρ ὁρῶν ἢ καὶ ὀσφραινόμενος. χαίρει ὅτι ἀπολαύει· καὶ ὅταν πληρωθῇ, οὐδὲ τὰ τοιαῦτα ἡδέα αὐτῷ, ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν ἡ τοῦ ταρίχου ὀδμὴ, ὅταν ἄδην ἔχωμεν τοῦ φαγεῖν· ὅταν δὲ ἐνδεεῖς ὦμεν, ἡδεῖα· ἡ δὲ τοῦ ῥόδου, ἀεὶ ἡδεῖα. η Διὰ τί ἧττον κατέχομεν τὸν γέλωτα παρόντων τῶν γνωρίμων; ἢ ὅταν σφόδρα ἐξηρτημένον ᾖ τι, ῥᾷον κινεῖται τὸ ὅλον; ἡ δ᾽ εὔνοια, τοιοῦτον μᾶλλον γελοῖον ὥστε κινεῖ.

Ὅσα περὶ δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν. κθ.

Διὰ τί μείζονος ὄντος ἀδικήματος, ἐάν τις βλάψῃ εἰς τὸ μεῖζον ἀγαθὸν, τῆς δὲ τιμῆς οὔσης μείζονος ἀγαθοῦ, ὁ περὶ χρημάτων ἀδικῶν μᾶλλον δοκεῖ, καὶ ἄδικος μᾶλλον εἶναι ὁ ἀδικῶν περὶ τὰ χρήματα; ἢ διότι ὀρέγονται τὰ χρήματα μᾶλλον τῆς τιμῆς, καὶ τούτων δεῖ πάντας τινάς, ἡ δὲ τιμὴ ὀλίγοις, καὶ ὀλιγάκις συμβαίνει ἡ χρῆσις αὐτῆς. β Διὰ τί παρακαταθήκην δεινότερον ἀποστερεῖν, ἢ δάνειον; ἢ ὅτι αἰσχρὸν ἀδικεῖν φίλον; ὁ μὲν οὖν τὴν παρακαταθήκην ἀποστερῶν, φίλον ἀδικεῖ· οὐδεὶς γὰρ παρακατατίθεται μὴ πιστεύων. οὗ δὲ τὸ χρέος, οὐ φίλος· οὐ γὰρ δανείζει, ἐὰν ᾖ φίλος, ἀλλὰ δίδωσιν. ἢ ὅτι μεῖζον τὸ ἀδίκημα; πρὸς γὰρ τῇ ζημίᾳ, καὶ τὴν πίστιν παραβαίνει δι᾽ ἣν, εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, ἀπέχεσθαι τοῦ ἀδικεῖν. ἔτι τὸ μὴ τοῖς ἴσοις ἀμύνεσθαι, φαῦλον. ὁ μὲν οὖν ἔδωκεν, ὡς φίλῳ· ὁ δὲ, ἀπεστέρησεν ὡς ἐχθρόν. ὁ δὲ δανείζων, οὐχ ὡς φίλος ἔδωκεν. ἔτι τῇ μὲν ὁ δοὺς φυλακῆς καὶ ἀποδόσεως χάριν· τῷ δὲ, καὶ ὠφελείας. ἧττον δὲ ἀγανακτοῦμεν ἀποβαλόντες, οὗ κέρδος θηρευόμεθα, ὥσπερ οἱ ἁλιεῖς τὰ δέλεατα· φανερὸς γὰρ ὁ κίνδυνος. ἔτι παρακατατίθενται μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἱ ἀπολειπόμενοι καὶ ἀτυχοῦντες· δανείζουσι δὲ οἱ εὐποροῦντες. δεινότερον δὲ ἐστι τὸν ἀτυχοῦντα, ἢ τὸν εὐτυχοῦντα ἀδικεῖν. γ Διὰ τί ἐνίοις ἐν δικαστηρίοις τοῖς γένεσι μᾶλλον ἢ ταῖς διαθήκαις ψηφίζονται; ἢ ὅτι γένος μὲν οὐκ ἔστι καταψεύσασθαι, ἀλλὰ τὸ ὂν ἀποφῆναι δεῖ ἀληθές· αἱ δὲ πολλαὶ ψευδεῖς ἤδη ἐξηλέγχθησαν οὖσαι. δ Διὰ τί ἡ πενία παρὰ τοῖς χρηστοῖς τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον, ἢ παρὰ τοῖς φαύλοις ἐστίν;

Quod enim videt, aut olfacit, tantisper gaudet, quoad gustus, tactusque officio fruiscatur. Cum genus ad ipsum concupiscendi expleuit, illorum quoque suauitas desit. Vt etiam nobis salsamenti odor, cum indigemus, suauis est: vbi satiati, repletique sumus, amplius suauis non est. Rosæ autem odor semper suauis est.

8 Cur minus risum retinere possumus, cùm amicos nostros, familiarésque videmus? An volubilius, quod elatius, atque suspensius sit. Atqui beneuolentia fermè huiuscemodi est: ergo merito tunc ad subridendum mouemur.

Eorum, quæ ad iustitiam pertinent, Sectio 29. cuius quæstiones 16.

QVam ob causam cùm maior iniuria sit offensa, quæ maius in bonum accepta est, honórque maius sit bonum, maior iniuria pecuniæ æstimetur, quàm honoris: & homines iniusti potius in re pecuniaria esse videantur? An quia multitudini, pecuniæ honori anteponuntur, omnibúsque communes maximè habentur: honor autem paucis, raróque vsu contingit. 2 Cur depositum denegare iniquius sit, quàm mutuum? An quòd amico iniuriam facere turpe est. Depositum igitur qui negat, amico iniuriam facit: nullus enim quicquam deponit, nisi credens, confidénsque. At is, cui debetur, amicus non est: non enim mutuat, sed dat, qui amicus est. An quia maior iniuria committitur. Præter damnum enim, fides negligitur: cuius gratia quamuis nil aliud cogat, abstinendum ab iniuria est. Adhæc, non parpari reddere, vitio datur: hic igitur rem suam credidit, tanquam amico, ille denegat tanquam inimico. At qui mutuauit, non dedit vt amico. Item qui deposuit, custodiendi, reddendíque gratia dedit: qui mutuauit, fructus etiam sui gratia dedit minus autem ægre ferimus iacturam, si quæstum, emolumentúmque nobis petimus, vt piscatores factam iacturam retium, æquo animo ferunt: periculum enim exploratum sibi habebant. Addo etiam quod qui suum deponunt, hominum vitantes perfidiam, fortunáque laborantes aduersa, plerunque id faciunt: qui verò mutuant, pecuniis abundant, fortunatéque degunt. Iniquius autē est, iniuriam homini infortunato, quàm fortunato, intulisse. 3 Quamobrem in foris nonnullis, familiæ potius quàm testamenti ratione sententiam fieri solitum sit? An propterea quod de familia ementiri non licet, sed vera fateri, necesse est. Testamenta autē multa iam falsa esse redargui potuerunt.

4 Cur paupertas apud homines bonos potius esse, quàm apud prauos, soleat?

An quia omnibus odio habetur, atque expellitur, ad probos perfugit, rata maximé apud eos salutem, permauendique locum se posse assequi: e contrario, si ad prauos venerit, nunquam eos fortuna ista fore contentos, sed vel furta, vel latrocinia adituros: quibus rebus futurum, vt ipsa amplius apud illos manere nequeat. An quia homines probos optimé se vsuros existimat, nec sibi petulanter, contumeliosé que quippiam facturos. Itaque vt nos pecuniarum deposita tuté hominibus bonis credimus, sic etiam hæc sibi dispensat, & statuit. An libenter se ad viros optimos confert, quia fœmina est, inópsque proinde & virium, & consilij, vt eiusmodi hominibus commendatam se esse magnopere velit, atque desideret. An quia mala est, nunquam se malis iungere velit. Nam si ita maluerit, omnino malum irremediabile ipsa reddetur. 5 Cur non quemadmodum amplificâtur iniuriæ in pecuniis, ita cæteris etiam in rebus valeant augeri? Verbi causa qui leue aliquid dixerit, non propterea rem quoque reticendam aperiet: neque qui vnum prodiderit, vel totam Rempublicam prodere propterea velit: sicut qui obolum abstulerit, etiam talentum auferet. An quia sunt, quæ paucis quidem per impotentiam, sed voluntate amplius inique committantur. 6 Cur depositum etiam paruum denegare turpius est, quàm debitum magnum? An qui depositum negat, hominem fraudat, à quo bonus ipse existimatus est. An quoniam qui hoc facit, illud etiam facere velit.

7 Cur homo qui adeo eruditione præditus est, animantium omnium iniustissimus sit? An quia ingenio, cogitationéque plurimum valet. Voluptates igitur, & felicitatem rimatur maxime atque perpensat, quę nisi cum iniuria nemo assequi potest. 8 Cur diuitiæ magna ex parte ab hominibus prauis potiùs, quàm bonis habeantur? An quia Fortuna cæca est, discernere sibi, atque seligere quod melius non potest. 9 Cur iustius habitum est hominibus vita functis opem ferre, quàm viuis? An quia viui præsidio esse possunt, illi defuncti nihil præterea possunt. 10 Quâ ob causam qui moram cum homine sano traxerit, nihilo reddi integriori corpore possit: neque qui cum robustiori, aut pulchriori versatur, quicquam in eiusmodi habitus proficiat: iusto autem, temperato, & bono, qui se iunxerit, melior in his ipsis boni animi euadet? An quoniam bona corporis animo imitari non possumus, bona animi possumus: est autem quisque bonus virtute animi, sanus virtute corporis. Assuescit igitur exemplo meliorum, recte modò lætari, modò contristari: quod

A B C D E F [illegible]

[illegible]

A quod is assuescere nequit, qui cum sano est: haud enim quisquam sanus in eo est, vt lætetur quibus rebus lætandum, tristetur, quibus tristandum sit: nihil enim ex his sanitatem creare potest. 12 Cur mulierem interfecisse iniquius sit, quam virum? quanquam naturæ ratione, mas fœmina præstantior est. An quia mulier imbecillior est, minusque proinde facere iniuriam potest. Itē enim aduersus id quod B longe infirmius est, nihil vtile, imò stolidum atque iniquissimum est. 13 Quam ob causam reo dexter apud iudicium locus datur? An vt ratio compensandi habeatur. Cum igitur res faciat accusatorem superiorem reo, status conceditur melior, vt se aduersario possit æquare. Tum etiam reus magna ex parte cauere consueuit, quod melius facere ita possit, si locū dextrum obtineat. 14 Cur si suffragia pari numero accusatori & reo fuerint, reum vincere C sancitum est? An quia cum agitur causa tunc primum ea audit reus, atque respondere testesque adhibere debet, aut aliquid facere aliud, vnde sibi præsidium eruere possit: facile autem nemini est diuinare quæ sibi præmolienda, præparandaque sint, vt testes aut aliquam fidem aliam qua se innocentem ostendere valeat. At verò accusator & ante quam in iudicium vocet rem disponet, atque sta-D tuere potest, prout sibi libitum est & cum iam accesserit fictis veri quibusdam similibus agere: quibus rebus cum legum author minui partes rei videret, fauendum censuit ei, quoties sententiæ iudicum pares inter se fiant. Quinetiam hoc in iis maxime intelligere licet, quos metus terruerit. Multa enim ibi prætermittunt quæ vel dictu, vel factu sibi necessaria statuerunt. Atqui reus periculo semper fere vritur E grauiori, vt amplius metuat: ergo si ea prætermittere cogitur, quibus possit suam augere defensionem, dubium nullum est, quin si prætermitteret, vincere aduersarium possit: quando illis prætermissis, potuit tamen suis iuris præsidio æquiparare. Adhæc nostrum vnusquisque nocentem potius vellit liberare, quam innocentem condemnare: vt si de assertione libertatis, aut homicidii agatur, reum libe-F rare potius velimus nocentem, quam condemnare innocentem. Cum enim quis ambigit, errorem suscipere debet leuiorem. Nam etsi iniquum etiam est liberum asseruisse qui seruus est, longe tamen iniquius seruum sanxisse qui liber est. Item, quemadmodum si Q. inuicta etc.

C. litigat, non protinus rem criminanti restituendam censemus, sed possidenti tenẽdam vsque quo iudicatum sit: ita etiam de pluribus par esse putamus, cùm scilicet iudicium asserentium iniuriam, & negantium, parem numerum esse constat. Vt enim in principio cùm alter criminatur alter inficias it, legum autorem non criminanti fauere, sed reum iubere dominum rei esse tantisper debere, dum accusator superet, oportere existimamus: itidem cùm pari suffragiorum iudicatur examine, reum suorum compotem esse censemus, cùm sententiis paribus nihil exuperantiæ legum author accusatori reliquerit. Magnis item delictis, magna supplicia statuta sunt. Itaque si iudices iniusta sententia hominem capite damnarint, post vt suum errorem emendare queant, nullam temporis facultatem nancifcentur: sed si minus integrè liberarint, si hoc ita cautè, tutéque fecerint, vt nihil præterea delinquere ille vellet, quid, quæso, errauerint iudices, quòd hominem vsque eò emendatum liberarint? Sed si posthac etiam delictum idem commiserit, morte tum vtriusque delicti causa mulctandum lex præcepit. Item hominis est profectò iniquioris ea committere, quæ crimini assignari iniquè minus consentaneum est. Iniuria enim per iram: per metum, per libidinem, vel per multas alias huiusmodi causas aduchi potest, non tantummodo ex consulto: crimen autem ex consulto magna ex parte iniustè obiicitur: quamobrem cùm sententiæ accusatorem iniustè agere, pariter & reum deliquisse affirment, improbusque habitus sit, qui iniustè accusat, victoriam lex iure optimo reo impertit. Item, nos etiam ipsi nostris cum familiaribus ita agimus, vt cùm eos deliquisse aliquid suspicamur, & tamen nihil certi habemus, sed pariter culpa vacare existimamus, non protinus ad plectendum veniamus: atque si nihilo rem amplius percensere possimus, culpa eos omnino absoluimus. Item grauiorem his facit iniuriam, qui ex consulto, quàm qui non ex consulto iniuriatur. Atqui planus, atque calumnians semper ex consulto lacessit: qui ... iniuste aliquid fecit, aut per necessitatem, aut per imprudentiã, aut prout aliter sors tulerit delinquit: cùmque pares sententiæ sint, accusator iam ex consulto iniuriam facere dimidio iudicatur sentẽtiarum: reum autem facere quidem iniuriã reliquo sententiarum dimidio asseritur, sed facere tamen ex consulto nõ constat:

A ὁ δὲ ἀμφισβητεῖ περὶ αὐτοῦ, οὐκ εὐθὺς οἰό-
μεθα δεῖν ἀποδιδόναι τῷ ἐγκαλοῦντι, ἀλλὰ
νομίζομεν τὸν κεκτημένον, ἕως ἂν κριθῇ. τὸν
αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν πλειόνων, ὅταν ἴ-
σον ᾖ τὸ πλῆθος, ἤ τι φασκόντων ἀδικεῖν
καὶ τῶν μὴ ὁμολογούντων· ὥσπερ ὅτι ἐξ ἀρχῆς
ὁ μὲν ἐνεκάλει, ὁ δὲ ἀπηρνεῖτο. οὐκ οἰόμεθα δεῖν
τὸν νομοθέτην συμβοηθεῖν τῷ ἐγκαλοῦντι,
B ἀλλὰ τὸν φεύγοντα κύριον εἶναι, ἕως ἂν ὑπερ-
οχήν τινα ἔχῃ ὁ ἀδικῶν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν
κριτῶν, ἐπειδὴ οὐδεμίαν ὑπεροχὴν ἐποιήσα-
το τῶν ψήφων, κύριον εἴασεν ὁ νομοθέ-
της ἔχειν. ἔτι δὲ τῶν μὲν ἀξιολόγων ἁμαρτη-
μάτων, μεγάλαι καὶ αἱ κολάσεις εἰσίν· ὥστε ἀ-
δίκως [μὲν] καταψηφισάμενοι καὶ μὴ γνό-
ντες, οὐκ ἔστιν ἐπανορθώσασθαι χρόνον λαβόντας·
ἀπολύσαντες δὲ παρὰ τὸ προσῆκον, εἰ μὲν οὕ-
C τως ἀλαβῶς, ὥστε μηδὲν ἔτι ποτὲ ἁμαρτεῖν,
τί ἂν καὶ μέγα ἡμαρτηκότες οἱ κριταὶ εἶεν,
τοιοῦτον ἄνθρωπον ἀπολύσαντες· εἰ δ' ἔτι
τι δ' ἔτι ἐξ ὑστέρου ἁμαρτάνει, δι' ἀμφότε-
ρα αὐτὸν νῦν κολάζειν ἀξιοῖ. ἔτι ἀδι-
κωτέρου μέν ἐστιν ἀνδρὸς ταῦτα ἀδικεῖν, ἃ
ἔλαττον εἰκός ἐστιν ἀδίκως ἐγκαλεῖσθαι· τὸ μὲν
γὰρ ἀδικεῖν, καὶ δι' ὀργήν, καὶ διὰ φόβον, καὶ
D δι' ἐπιθυμίαν, καὶ δι' ἄλλα πολλὰ γίνεται, καὶ
οὐ μόνον ἐκ προνοίας· τὸ δὲ ἀδίκως ἐγκαλεῖν,
ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ προνοίας ἐστίν· ὥστε ἐπεὶ ἴ-
σαι αἱ ψῆφοι γεγόνασι, τὸ δὲ ἀδίκως τὸν ἐγ-
καλοῦντα ἐγκαλεῖν, καὶ τὸν φεύγοντα ἀδι-
κεῖν, φαύλου κριθέντος τοῦ ἀδίκως ἐγκα-
λοῦντος, τὸ νικᾶν τῷ φεύγοντι ὁ νομοθέτης
ἀπένειμεν. ἔτι δὲ καὶ αὐτοὶ οὕτως ἔχομεν πρὸς
τοὺς θεράποντας, ὥστε ὅταν ὑποπτεύωμεν
E τι αὐτὸν ἡμαρτηκέναι, καὶ μηδὲν ἀκριβὲς ἔ-
χωμεν· ἀλλ' ὁμοίως αὐτοὺς ὑπολαμβάνομεν
μὴ προσῆχθαι, οὐκ εὐθὺς ἐπὶ τὸ κολάζειν ἔρ-
χόμεθα· καὶ ἐὰν μηδὲν μᾶλλον δυνώμεθα
ἐξετάσαι, ἀφίεμεν ταύτης τῆς αἰτίας. ἔτι
μεῖζον μὲν ἀδικεῖ ὁ ἐκ προνοίας ἀδικῶν, ἢ ὁ
μὴ ἐκ προνοίας. ὁ μὲν δὴ συκοφαντῶν, ἀεὶ
ἐκ προνοίας ἀδικεῖ· ὁ δὲ ἕτερόν τι ἀδικῶν,
F τὰ μὲν, δι' ἀνάγκην· τὰ δὲ, δι' ἄγνοιαν· τὰ
δὲ, ὅπως ἔτυχεν ἀδικεῖν αὐτῷ συμπίπτει.
ὅταν δὲ ἴσαι γένωνται αἱ ψῆφοι, ὁ μὲν διώ-
κων, κέκριται ὑπὸ τῶν ἡμίσεων ἐκ προ-
νοίας ἀδικεῖν· ὁ δὲ φεύγων, ὑπὸ τῶν λοιπῶν
ἀδικεῖν μὲν, οὐ μέντοι [γε] ἐκ προνοίας.
οὐκ

ὥστε ἐπεὶ ἀδικοῦσι μείζω κατήγοροι ἢ οἱ διώκον-A τες φεύγοντες, εἰκότως ὁ νομοθέτης νικᾶν ἐποίησε τοὺς τὰ ἐλάττω ἀδικοῦντας. ἔτι δὲ, ἀεὶ ὁ ἀδικώτερός ἐστιν, ὁ μὴ οἰόμενος λαθεῖν ἂν ἀδικῶν, καὶ ὅμως ἀδικῶν, ἢ ὁ οἰόμενος λαθεῖν. τοῦτο ὁ μὲν γὰρ ἀδίκως τινὸς ἐγκαλῶν, οὐκ οἴεται λαθεῖν ὅτι ἂν συκοφαντῇ· οἱ δὲ ἀδικοῦντες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἰόμενοι λαθεῖν ἂν ἀδικοῦντες, ἐπιχειροῦσιν ἀδι-B κεῖν. ὥστε ἀδικώτεροι κρίνοιντο ἂν οἱ διώκοντες, ἢ οἱ φεύγοντες.

ιδ Διὰ τί ποτε, ἐὰν μέν τις ἐκ βαλανείου κλέψῃ, ἢ ἐκ παλαίστρας, ἢ ἐξ ἀγορᾶς, ἢ τῶν τοιούτων τινός, θανάτῳ ζημιοῦται· ἐὰν δέ τις ἐξ οἰκίας, διπλοῦν τὴν ἀξίαν τοῦ κλέμματος ἀποτίνει; ἢ ὅτι ἐν μὲν ταῖς οἰκίαις, φυλάξαι ὁποσοῦν ἐστί· καὶ γὰρ ὁ τοῖχος ἰσχυρὸς καὶ κλεὶς ἐστὶ καὶ C οἰκέταις πᾶσι ἐν τῇ οἰκίᾳ πᾶσιν ἐπιμελές, ὅπως σώζηται τὰ ἔνδον. ἐν δὲ τῷ βαλανείῳ, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις κοινοῖς ὅσοις ἐστὶ τὸ βαλανεῖον, ῥᾴδιον τῷ βουλομένῳ κακουργεῖν. οὐδὲν γὰρ ἰσχυρὸν ἔχουσι πρὸς τὴν φυλακὴν οἱ τιθέντες, ἀλλ' ἢ τὸ αὑτοῦ ὄμμα. ὥστε ἂν μόνον τις παραβλέψῃ, ἐπὶ τῷ κλέπτοντι ἤδη γίνεται. διὸ ὁ νομοθέτης οὐχ ἱκανοὺς ὄντας ἡγησάμενος D εἶναι φύλακας, τὸν νόμον αὐτοῖς ἐπέστησεν ἀπειλοῦντα σφοδρῶς, ὡς οὐ βιωσομένοις, ἐάν τι σφετερίζωνται τῶν ἀλλοτρίων. ἔτι δὲ, ἐν μὲν τῇ οἰκίᾳ ἐστὶ τῷ κεκτημένῳ ἐστὶν ὅν τινα ἂν βούληται εἰσδέχεσθαι, καὶ ὃν μὴ πιστεύοι, μὴ εἰσφέρεσθαι· τῷ δὲ ἐν τῷ βαλανείῳ θεμένῳ τι, οὐκ ἔξεστιν οὐδένα κωλῦσαι μήτε εἰσιέναι, οὔτε εἰσελθόντα, μὴ παρὰ κλέπτην τὸ αὑτοῦ ἱμάτιον θέσθαι, ἀλλ' ὡς ἂν βούληται, E ἐν τῷ αὐτῷ ὅ τε τοῦ κλέπτου ἐσθὴς, καὶ ὁ τοῦ μέλλοντος ἀποκλαίειν, ἀναμεμιγμένα κεῖται. διὸ ὁ νομοθέτης, τοῖς μὲν ἑκόντι εἰσδεξαμένοις τὸν κλέπτην, καὶ αὐτοῖς ἁμαρτάνουσιν, οὐ μεγάλας τιμωρίας ἐβοήθησε· τοῖς δὲ ἀνάγκης κοινωνοῦσι τῆς εἰς τὸ βαλανεῖον εἰσόδου καὶ τῆς ἀναμίξεως, μεγάλας τιμωρίας φυλακὰς ἐποίησε τοῖς κλέπτουσιν. ἔτι δὲ οἱ F μὲν ἐν τοῖς ἄλλοις κοινοῖς ὅσοι τῷ βουλομένῳ εἰσιέναι, κλέπτοντες καταφανεῖς ἅπασι γίνονται ὅτι πονηροί εἰσιν. ὥστε ἀπηλγηκότες, οὐδὲ παρ' αὐτοῦ ἔτι χάριν ἐπιεικεῖς δοκεῖν βούλονται. ὡς μάτην οὖν τοῖς ἂν, πρὸς οὓς γνόντας πλάττεσθαι ὅτι ἐπιεικεῖς εἰσι. καὶ προφανῶς ἤδη πονηρίᾳ διατελοῦσιν ὄντες, οἱ δὲ ἐπὶ μόνον φανεροὶ γινόμενοι, πρὸς οὓς δεῖ, ἐπιχειροῦσι πείθειν,

ergo cùm grauiorẽ accusator quàm reus, facere iniuriam iudicetur, meritò legum author eum vincere censuit, qui iniuriam fecit leuiorem. Addo etiam, quòd semper iniustior est, qui se latere non putat, & tamen facit iniuriam, quàm qui latere posse existimat. At qui iniuste crimen cuiquam obiicit, cum quidem ipsum quem suis vexat calumniis, haud vnquam se latere se posse arbitratur. Cæteri, qui iniuriam faciunt, latere sese plerique omnes cum existimant, in quem iniuriam animaduerterunt, ergo iudicari iniustiores accusatores debent, quàm rei. 14 Quam ob causam qui ex balneis furatus est, aut ex palæstra, aut ex foro, aut aliquo eiusmodi loco morte mulctatur: qui autem ex domo priuata, furti pretium duplum exoluit? An quia in domibus rem custodire melius possumus: nam & paries firmus & clauis est, & familiaribus res domesticæ curæ omnibus sunt, vt tutò seruentur. At in balneis, cæterisque publicis locis facilis cuique facinoris perpetratio est: nil enim ad custodiam satis, qui sua posuerit, habet, præter oculos. Itaque facultas datur furandi, etiam si aspectum paulisper diuerterit. Quam ob rem legum author ratus sua ipsos custodire satis nõ posse, legem adhibuit minitãtem acerrimè, vitam futuram nemini, qui furtum publicis locis commiserit. Item in domo penes dominum ipsum est, quem velit, recipere, & cui minus credat, cauere. At ei, qui in balneis quicquam posuit, prohibere neminẽ licet, nec ingredi, nec ingressum vestem suam ibi deponere, vnde surrepturus sit, sed prout libitum est, eodem in loco surrepturi & amissuri amicula promiscuè iacent. Quapropter legum author hominis rebus, qui sua sponte furem suam in domum exceperit, sibique errauerit, non magnis admodum suppliciis censuit consulendum: iis verò, qui communem balnearum aditum conuersationémque habeant necesse est, supplicium furti grauissimum præsidio statuit. Itẽ, qui locis, quorũ aditus omnibus patet, furtũ cõmittunt, omnibus patent eo animo esse, vt & vitæ seruati, ne sui quidẽ cõmodi gratia probi esse vnquã videri velint, vtpote qui frustra se probos apud eos emẽtiantur, qui rẽ norũt. Iã ergo palã suam nequitiã prauitatémque exercere incipiunt. Atqui vni tantum palàm fuerint dissuadere vel pecunia [illegible], vel re aliqua conantur, ne facinus patefaciat:

quocirca non tota vita hi praui perseuerent. Itaque legum conditor damna his leuiora perscripsit. Item ea potissimũ delicta dedecus Reipublicæ afferunt, quæ in conuentibus collegiisque publicis committuntur, vt è contrario honorem comparant summum ea maximè quæ integrè publicè aguntur. Ita enim fit vt ciues & sibi & cæteris conspicui sint virtutem præ se ferre & colere. Atqui eiusmodi furtis non solum priuatim, qui suum amisit, detrimento afficitur, verùm etiam tota Respublica conuitiis lacessitur, & maledictis. Igitur damnis meritò grauioribus is punitur, qui locis publicis quàm qui priuatis in ædibus furtum egit. Item qui ex domo priuata rem suam amiserit, sine vlla contumeliosa affectione domi manens, suum perferat casum. Atqui in balneis, aut alio id genus loco amisere, ægre inde nudi discedunt, & plerique omnes irridẽtur: quod longe molestius, quàm rei iactura est. Qua de causa legum lator damna his statuit grauiora. Quin etiam aliæ complura simili ratione leges præcipiunt, cũ qui homini magistratu prædito maledixerit, grauiter mulctari: qui priuato, nullo affici detrimento, & rectè quidem: sic enim non tantum in magistratum deliquisse, qui maledixit, iudicatur, sed in Rempublicam etiam contumeliosè egisse. Pari sanè ratione, & qui in portu furatus est, non solum priuatim offendisse, verum etiam Reipub. dedecus aduexisse putatur. Hæc eadẽ vel in cæteris reddenda ratio est, vbi aliquis sit publicus conuentus, & compitũ. 15 Cur si iudicum sententiæ pares aduersarius fiat reum vincere solitum est? An quòd reus nullo ab aduersario detrimento affectus sit, sed suffragiis paribus victor euaserit. 16 Cur super furto damnum capitale statutum est; super contumelia, quæ grauior iactura est æstimatur quid pati suo corpore, aut quantũ soluere debeat, qui deliquerit? An propterea, quòd agere cõtumeliosè humana quædã affectio est, omnésq. homines plus, minusve eius participes sumus: at furari nulla necessitate humana, cogimur. Adde quòd qui furtũ cõmiserit, id de agere quoque maluerit contumeliosè.

Eorum quæ ad prudentiam & mentem, & sapientiam pertinent. Sectio XXX. cuius quæstiones XIII.

CVr homines, qui ingenio claruerunt, vel in studiis philosophiæ vel in Republica administranda, vel in carmine pangendo, vel in artibus exercendis melancholicos omnes fuisse videamus?

A ἀποτίσωσί τι, ὅπως μὴ καταφανεῖς αὐτὸ ποιῶσιν. διὸ οὐ παντελῶς αἱ νῦν πονηροὶ διὰ τέλους· οἱ δ' οὖν νομοθέται ἐλάττω αὐτοῖς τὰ ἐπιζήμια ἐποίησαν. ἔτι δὲ, τὰ ἁμαρτήματα μάλιστα αἰσχύνει τὴν πόλιν, ἃ ἐν τοῖς κοινοῖς, συλλόγοις τε καὶ συνόδοις, γίνεται ὥσπερ καὶ τιμὴν φέρει πολὺ μάλιστα ἡ ἐν τῷ κοινῷ εὐταξία. καταφανεῖς B γὰρ μάλιστα διὰ τὸ τοιοῦτον, καὶ αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις. συμβαίνει δὲ οὐ μόνον ἰδίᾳ τὸν ἀπολέσαντα βλάπτεσθαι ἐν τῷ τοιούτῳ τόπῳ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τῆς ἐλευθερίας γίνεσθαι. διὸ καὶ τοὺς κλέψαντας ταῖς μείζοσι ζημίαις ἐκόλασεν. τὸν ἐξ οἰκίας τινὸς ἀπολέσαντα ὅτι ἦν, καὶ ὁ ἐξ οἰκίας τινὸς ἀπολέσας, ἐν τῷ τοιούτῳ τόπῳ τυγχάνει ὤν, ὅθεν ῥᾴδιον μήτε παθόντα, μήτε χλευασθέντα ὑπό τινων C οἴκαδε, ὅπως τὸ ἀτύχημα φέρειν. τῷ δὲ ἐν ἔτι ὅτι ὁ ἀποχωρῶν ἐκ γυμνασίου σφαλείη δὲ χλευάζεσθαι ὑπὸ πολλῶν τοῖς πολλοῖς· ὁ πολὺ διαφέρει τῆς ἀπωλείας. διὸ καὶ ὁ νομοθέτης μείζους αὐτοῖς ζημίας ἐνέγραψεν. ἔτι δὲ, παραπλήσια τούτοις πολλὰ φαίνονται νενομοθετηκότες· καὶ ἐὰν μέν τις ἄρχοντα κακῶς εἴπῃ, μεγάλα τὰ ἐπιτίμια· ἐὰν δὲ τις ἰδιώτην, οὐθέν· καὶ καλῶς. οἴεται γὰρ τὶς οὐ μόνον εἰς τὸν ἄρχοντα ἐξαμαρτάνειν τὸν κακηγοροῦντα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζειν. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὸν ἐν τῷ λιμένι κλέπτοντα, οὐ μόνον τὸν ἰδιώτην βλάπτειν, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν αἰσχύνειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, οὗ κοινῇ που συνέρχονται.

15 Διὰ τί ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἐὰν ἴσαι γένωνται αἱ ψῆφοι τοῖς ἀντιδίκοις, ὁ φεύγων νικᾷ; ἢ ὅτι ὁ φεύγων ὑπὸ τοῦ διώκοντος οὐδὲν πέπονθεν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἴσοις αὐτοῖς ἤδη ἐνίκα λελοιπώς; 16 Διὰ τί ἐπὶ μὲν κλοπῇ, θάνατος ἡ ζημία· ἐπὶ δὲ ὕβρει, μείζονι οὔσῃ ἀδικίᾳ, τιμῶσι τί χρὴ παθεῖν, ἢ ἀποτίσαι. ἢ διότι τὸ μὲν ὑβρίζειν, ἀνθρωπικόν ἐστι πάθος, καὶ πάντες πλεῖον ἢ ἔλαττον αὐτοῦ μετέχουσι· τὸ δὲ κλέπτειν, οὐκ ἀναγκαῖον· ἔτι ὁ κλέπτειν ἐπιχειρῶν, καὶ ὑβρίζειν ἂν προέλοιτο.

Ὅσα περὶ φρόνησιν καὶ νοῦν καὶ σοφίαν. λ.

ΔΙὰ τί πάντες ὅσοι περιττοὶ γεγόνασιν ἄνδρες, ἢ κατὰ φιλοσοφίαν, ἢ πολιτικὴν, ἢ ποίησιν, ἢ τέχνας, φαίνονται μελαγχολικοὶ

ἔπειτ' ἢ οἱ μὲν ἐπιλήψει ἢ λαμβάνονται τοῖς ἀπὸ μελαίνης χολῆς ἀρρωστήμασιν, ὥσπερ λέγεται τῶν ἡρωικῶν τὰ περὶ τὸν Ἡρακλέα. καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔοικε γενέσθαι ταύτης τῆς φύσεως. διὸ καὶ τὰ ἀρρωστήματα τῶν ἐπιληπτικῶν ἀπ' ἐκείνου προσηγόρευον οἱ ἀρχαῖοι ἱερὰν νόσον· καὶ ἡ περὶ τοὺς παῖδας ἔκστασις, καὶ ἡ πρὸ τῆς ἀφανίσεως ἐν Οἴτῃ τῶν ἑλκῶν ἔκφυσις γενομένη τοῦτο δηλοῖ. καὶ γὰρ τοῦτο γίνεται πολλοῖς ἀπὸ μελαίνης χολῆς. συνέβη δὲ καὶ Λυσάνδρῳ τῷ Λάκωνι πρὸ τῆς τελευτῆς γενέσθαι τὰ ἕλκη ταῦτα. ἔτι δὲ τὰ περὶ Αἴαντα καὶ Βελλεροφόντην, ὧν ὁ μὲν ἐκστατικὸς ἐγένετο παντελῶς, ὁ δὲ τὰς ἐρημίας ἐδίωκεν. διὸ οὕτως ἐποίησεν Ὅμηρος· Αὐτὰρ ἐπεὶ καὶ κεῖνος ἀπήχθετο πᾶσι θεοῖσιν, Ἤτοι ὁ καππεδίον τὸ Ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο, Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων. καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τῶν ἡρώων ὁμοιοπαθεῖς φαίνονται τούτοις. τῶν δὲ ὕστερον, Ἐμπεδοκλῆς καὶ Πλάτων καὶ Σωκράτης, καὶ ἕτεροι συχνοὶ τῶν γνωρίμων. ἔτι δὲ τῶν περὶ τὴν ποίησιν οἱ πλεῖστοι. πολλοῖς μὲν γὰρ τῶν τοιούτων γίνεται νοσήματα ἀπὸ τῆς τοιαύτης κράσεως τῷ σώματι, τοῖς δὲ ἡ φύσις δήλη ῥέπουσα πρὸς τὰ πάθη. πάντες δ' οὖν (ὡς εἰπεῖν ἁπλῶς) εἰσί, καθάπερ ἐλέχθη, τοιοῦτοι τὴν φύσιν. δεῖ δὲ λαβεῖν τὴν αἰτίαν, πρῶτον ἐπὶ παραδείγματος προχειρισαμένους. ὁ γὰρ οἶνος ὁ πολὺς μάλιστα φαίνεται παρασκευάζειν τοιούτους, οἵους λέγομεν τοὺς μελαγχολικοὺς εἶναι, πλεῖστα ἤθη ποιεῖν πινόμενος, οἷον ὀργίλους, φιλανθρώπους, ἐλεήμονας, ἰταμούς· ἀλλ' οὐχὶ τὸ μέλι, οὐδὲ τὸ γάλα, οὐδὲ τὸ ὕδωρ, οὐδ' ἄλλο τῶν τοιούτων οὐθέν. ἴδοι δ' ἄν τις ὅτι παντοδαποὺς ἀπεργάζεται, θεωρῶν ὡς μεταβάλλει τοὺς πίνοντας ἐκ προσαγωγῆς· παραλαβὼν γὰρ ἀπεψυγμένους ἐν τῷ νήφειν καὶ σιωπηλούς, μικρῷ μὲν πλείων ποθεὶς λαλιστέρους ποιεῖ, ἔτι δὲ πλείων, ῥητορικοὺς καὶ θαρραλέους· προϊόντας δὲ πρὸς τὸ πράττειν ἰταμούς. ἔτι δὲ μᾶλλον πινόμενος, ὑβριστὰς ἔπειτα μανικούς. λίαν δὲ πολὺς, ἐκλύει καὶ ποιεῖ μωρούς, ὥσπερ τοὺς ἐκ παίδων ἐπιληπτικούς, ἢ καὶ ἐχομένους τοῖς μελαγχολικοῖς ἄγαν. ὥσπερ οὖν ὁ εἷς ἄνθρωπος μεταβάλλει τὸ ἦθος πίνων καὶ χρώμενος τῷ οἴνῳ ποσῷ τινι, οὕτω καθ' ἕκαστον τὸ

A & alios ita, vt etiam vitiis atræ bilis infestarentur, ceu inter heroas de Hercule fertur: hic enim ea ipsa fuisse natura putatur, & morbum comitialem sacrum ab illo, & Herculeum prisci nominauêre. Puerorum quoque motio mentis idem hoc explicat, & eruptio vicerum, quæ mortem interdum antecedit. Id enim plerumque atra bile consistit. Et Lysandro Lacedæmonio proximè ante obitum genus id vicerum emersit. Adde Aiacē: & Bellerophōtem, quorum alter penitus ad insaniam B prorupit, alter loca persequebatur deserta. Vnde illud Homeri,

At hic quã fuit etiã grauis & diis omnibus errat,
In campos solus late, atque auia rura,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Quin etiam plerosque alios ex heroum ordine morbo eodem laborasse compertum est. Annis vero posterioribus Empedoclem, Socratem, Platonem & alios complures viros insignes hoc fuisse habitu noC uimus, atque etiam partem ordinis poetarum ampliorem. Nã & multos id genus hominum morbi ob eiusmodi habitum corporis exercent, & aliqui suapte natura in eiusmodi affectus perspicue vergunt: omnes tamen fere, vt dictum iã est, natura huiusmodi extitere. Ergo causam primum exemplo haud sane incommodo vini capiemus. Vinum enim immodicum D tales maxime homines reddere videtur, quales melancholicos esse affirmamus, moresque varios id condit, cum bibitur, vt iracundos, humanos, misericordes, audaces, quorum nihil mel, aut aqua, aut lac, aut eiusmodi aliquid efficere potest. Intelligi plane quam varios reddat homines licet, si quis potantium animaduertat, vt gradatim euariat. Vbi enim vinum ho E minem frigentem, taciturnumque à sobrietate acceperit, paulò liberaliori poculo refouet, excitatque ad verba: tum largiore potu verborum vberem, eloquentem, fidentemque reddit: post hac processu potandi ampliori, audacem, promptumque facit ad agendum: deinde plenius amplificato, in contumeliam, & petulantiam vertit: mox ad insaniam propemodum accendit: postremò, nimio ex potu resolutis, stultumque agit, in modum eorum, qui à F pueris morbo laborant comitiali, aut etiam eorum, qui vitiis atræ bilis maiorem in modum continentur. Igitur vt homo idem inter bibendum moribus immutatur variis, vinique mensura quadam eidem crebro à se discrepat, ita hi, qui singulis morum generibus adeo inæquales sunt,

vt aliorsum nequeant commutari. Qualis enim vinolentus hic est, talis quisquam a natura factus à natura est, scilicet alius loquax, alius mente commotus, alius lacrymabundus: nam tales vinum quoque informat. Ex quo illud Homeri, Me victum Baccho lacrymas effundere dicunt. Quippe misericordes interdum redduntur, & aliàs efferi, aliàs taciturni. Sunt enim qui rursus taceant, & maximè qui ex melancholicis mente fermè summota, cogit ibũdi esse soliti sunt. Quinetiam ad amandũ propensiores vinum facere idoneum est: indicium, quòd sæpe qui potat, vel osculari eos adducitur, quibus nemo sobrius dare osculum velit, vel quia deformes sunt, vel quia ætate prouecti: vinum tamẽ non longo hæc auget tempore, sed breui. Natura sane, dum vita eduret, assiduis incrementis amplificat. Alij namque audaces & temerarij, alij taciturni, alij misericordes, alij timidi per naturam & instituuntur, & augentur: quas ob res eandem esse causam constat, qua vel vinum, vel natura mores cuique inseminare possit, & augere. Confici nanque in dies vi caloris omnia solent. Habitui igitur, naturæque atræ bilis flatus ciere datum est. Quocirca vitia corporis, quæ flatum præ se ferunt, iliúmque dolores, atræ bili medici tribuũt. Et vinum verè flatus mouere nimirum potest: quam ob rem similem ambo isthæc sortiuntur naturam, atra bilis, & vinum. Constat, vinum eam habere vim è spuma, quam excitat: Oleum enim, quanuis calidum, nihil spumat: vinum largè, ampliusque nigrum, quàm album, quia calidius, & corpulentius est. Vnde fit, vt cupiditatem Veneris accendere vinũ possit. Quare non ineptè Venerem iũctam Baccho autumant. Et melancholici quoque magna ex parte libidine affluentius concitantur. Concubitus enim flatus copia agitur: cuius indicium, quòd penis ex paruo citissimè in molem augescit insignem: nisi enim flatus, non ita extumescere potest: atque etiam prius, quàm tempus promendi seminis sit, voluptas quædam gestiens pueris adhuc oritur, cùm iam pubi propinqui, testiculos per libidinem pruriunt: quod scilicet ob id ipsum fit, quia flatus per meatus transit, qua postea humor perfertur. Et seminis quoque in concumbendo profusionem, eiectionémque à spiritu impellente fieri perspicuum est. Igitur vel in esculentorum, potulentorumque ordine meritò ea libidinem mouent, quæ locũ genitalem flatu implent. Ex quo fit etiã, vt vinum atri coloris talem hominem reddat quali,

A ἦθος εἰσὶ τινες ἄνθρωποι. οἷος γὰρ οὗτος μεθύων νῦν ἐστιν, ἄλλος τις τοιοῦτος φύσει ἐστὶν ὁ μὲν, λάλος· ὁ δὲ, κεκινημένος· ὁ δὲ, ἀρίδακρυς· ποιεῖ γάρ τινας καὶ τοιούτους. δι' ὃ καὶ Ὅμηρος ἐποίησε, καί μέ φησι δάκρυ πλώειν βεβαρημένον οἴνῳ. καὶ γὰρ ἐλεήμονές ποτε γίνονται, καὶ ἄγριοι καὶ σιωπηλοί. ἔνιοι γὰρ ἀποσιωπῶσι, καὶ μάλιστα τῶν μελαγχολικῶν ὅσοι ἐκστατικοί. ποιεῖ δὲ καὶ φιλητικοὺς
B ὁ οἶνος. σημεῖον δὲ, ὅτι προάγεται ὁ πίνων καὶ τῷ στόματι φιλεῖν. οὓς νήφων οὐδ' ἂν εἷς φιλήσειεν, ἢ διὰ τὸ εἶδος ἢ διὰ τὴν ἡλικίαν. ὁ μὲν οὖν οἶνος, οὐ πολὺν χρόνον ποιεῖ περιττὸν, ἀλλ' ὀλίγον· ἡ δὲ φύσις, ἀεὶ, ἕως τις ἂν ᾖ. οἱ μὲν γὰρ, θρασεῖς· οἱ δὲ, σιωπηλοί· οἱ δὲ, ἐλεήμονες· οἱ δὲ, δειλοὶ γίνονται φύσει. ὥστε δῆλον ὅτι διὰ τὸ αὐτὸ ποιεῖ, ὅ τε οἶ-
C νος καὶ ἡ φύσις ἑκάστου τὸ ἦθος. πάντα γὰρ κατεργάζεται τῇ θερμότητι ταμιευόμενα. ὅ, τε δὴ χυμὸς καὶ ἡ κρᾶσις ἡ τῆς μελαίνης χολῆς πνευματικά ἐστι. δι' ὃ καὶ τὰ πνευματώδη πάθη καὶ τὰ ὑποχόνδρια, μελαγχολικὰ οἱ ἰατροί φασιν εἶναι. καὶ ὁ οἶνος δὲ πνευματώδης τὴν δύναμιν. δι' ὃ δή ἐστι τὴν φύσιν ὅμοια, ὅ, τε οἶνος καὶ ἡ κρᾶσις. δηλοῖ δὲ ὅτι πνευματώδης ὁ οἶνός ἐστιν, ὁ ἀφρός. τὸ μὲν γὰρ
D ἔλαιον, θερμὸν ὂν, οὐ ποιεῖ ἀφρόν· ὁ δὲ οἶνος, πολύν, καὶ μᾶλλον ὁ μέλας τοῦ λευκοῦ, ὅτι θερμότερος καὶ σωματωδέστερος. καὶ διὰ τοῦτο ὅ, τε οἶνος ἀφροδισιαστικοὺς ἀπεργάζεται καὶ ὀρθῶς Διόνυσος καὶ Ἀφροδίτη λέγονται μετ' ἀλλήλων εἶναι. καὶ οἱ μελαγχολικοὶ οἱ πλεῖστοι λάγνοι εἰσίν. ὅ, τε γὰρ ἀφροδισιασμὸς, πνευματώδης. σημεῖον δὲ, τὸ αἰδοῖον,
E ὡς ἐκ μικροῦ ταχεῖαν ποιεῖται τὴν αὔξησιν, διὰ τὸ ἐμφυσᾶσθαι. καὶ ἔτι πρὶν δύνασθαι προΐεσθαι σπέρμα, γίνεταί τις ἡδονὴ ἔτι παισὶν οὖσιν, ὅταν ἐγγὺς ὄντες τοῦ ἡβᾶν, ξύωσι τὰ αἰδοῖα δι' ἀκολασίαν. γίνεται δὲ δῆλον, διὰ τὸ πνεῦμα διεξιέναι διὰ τῶν πόρων δι' ὧν ὕστερον τὸ ὑγρὸν φέρεται. ἥ τε ἔκχυσις τοῦ σπέρματος ἐν ταῖς ὁμιλίαις καὶ ἡ ῥῖψις ὑπὸ τοῦ
F πνεύματος ὠθοῦντος φανερὰ γίνεται. ὥστε καὶ τῶν ἐδεσμάτων καὶ ποτῶν εὐλόγως ταῦτ' ἐστὶν ἀφροδισιαστικά, ὅσα πνευματώδη τὸν περὶ τὰ αἰδοῖα ποιεῖ τόπον. δι' ὃ καὶ ὁ μέλας οἶνος, οὐδενὸς ἧττον τοιούτους ἀπεργάζεται

εἰσὶ καὶ οἱ μελαγχολικοὶ πνευματώδεις. διό τι δ' ἐνίοτ' ἴσ' εἰσιν. σκληροὶ γὰρ οἱ πλείους τῶν μελαγχολικῶν, καὶ αἱ φλέβες ἐξέχουσι, τούτου δ' αἴτιον, οὐ τὸ τοῦ αἵματος πλῆθος, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος. διότι δὲ οὐδὲ πάντες οἱ μελαγχολικοὶ σκληροὶ, οὐδὲ οἱ μέλανες, ἀλλ' οἱ μᾶλλον κακόχυμοι, ἄλλος λόγος, περὶ οὗ δὲ ἐξ ἀρχῆς προειλόμεθα διελθεῖν, ὅτι ἐν τῇ φύσει εὐθὺς τοιοῦτος χυμὸς ὁ μελαγχολικὸς κεράννυται. θερμοῦ δὲ καὶ ψυχροῦ κρᾶσίς ἐστιν. ἐκ τούτων γὰρ τῶν δυοῖν ἡ φύσις συνέστηκε. διὸ καὶ ἡ μέλαινα χολὴ καὶ θερμότατον καὶ ψυχρότατον γίνεται. τὸ γὰρ αὐτὸ πάσχειν πέφυκε ταῦτ' ἄμφω, οἷον καὶ τὸ ὕδωρ ὂν ψυχρὸν ὅμως ἐὰν ἱκανῶς θερμανθῇ, οἷον τὸ ζέον, τῆς φλογὸς αὐτῆς θερμότερόν ἐστι· καὶ λίθος καὶ σίδηρος διάπυρα γενόμενα, μᾶλλον θερμὰ γίνεται ἄνθρακος, ψυχρὰ ὄντα φύσει. εἴρηται δὲ σαφέστερον περὶ τούτων ἐν τοῖς περὶ πυρός. καὶ ἡ χολὴ δὲ ἡ μέλαινα φύσει ψυχρὰ, καὶ οὐκ ἐπιπολαίως οὖσα, ὅταν μὲν οὕτως ἔχῃ ὡς εἴρηται, ἐὰν ὑπερβάλλῃ ἐν τῷ σώματι, ἀποπληξίαν, ἢ νάρκας, ἢ ἀθυμίας ποιεῖ, ἢ φόβους· ἐὰν δὲ ὑπερθερμανθῇ, τὰς μετ' ᾠδῆς εὐθυμίας, καὶ ἐκστάσεις καὶ ἐκζέσεις ἑλκῶν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς ἀπὸ τῆς καθ' ἡμέραν τροφῆς ἐγγινομένη, οὐδὲν τὸ ἦθος ποιεῖ διαφόρους, ἀλλὰ μόνον νόσημά τι μελαγχολικὸν ἀπειργάσατο. ὅσοις δὲ ἐν τῇ φύσει συνέστη κρᾶσις τοιαύτη, εὐθὺς οὗτοι τὰ ἤθη γίνονται παντοδαποὶ, ἄλλος κατ' ἄλλην κρᾶσιν· οἷον, ὅσοις μὲν πολλὴ καὶ ψυχρὰ ἐνυπάρχει, νωθροὶ καὶ μωροί· ὅσοις δὲ λίαν πολλὴ καὶ θερμὴ, μανικοὶ καὶ εὐφυεῖς, καὶ ἐρωτικοὶ, καὶ εὐκίνητοι πρὸς τοὺς θυμοὺς καὶ τὰς ἐπιθυμίας. ἔνιοι δὲ, καὶ λάλοι μᾶλλον. πολλοὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τοῦ νοεροῦ τόπου τὴν θερμότητα ταύτην, νοσήμασιν ἁλίσκονται μανικοῖς, ἢ ἐνθουσιαστικοῖς. ὅθεν Σίβυλλαι καὶ Βάκιδες, καὶ οἱ ἔνθεοι γίνονται πάντες, ὅταν μὴ νοσήματι γένωνται, ἀλλὰ φυσικῇ κράσει. Μαρακὸς δὲ ὁ Συρακούσιος καὶ ἀμείνων ἦν ποιητὴς, ὅτ' ἐκσταίη. ὅσοις δ' ἂν ἐπανθῇ τὸ ἄγαν θερμὸν πρὸς τὸ μέσον, οὗτοι μελαγχολικοὶ μέν εἰσι, φρονιμώτεροι δὲ, ὅττον μὲν ἔκτοποι, πρὸς πολλὰ δὲ διαφέρουσι τῶν ἄλλων, οἱ μὲν, πρὸς παιδείαν·

A qualis melancholicus flatulentus est quod late in nonnullis patefcit: sunt enim magna ex parte duri, venisque tumidis, quibus atra bilis redundat. Cuius sane causa est, non sanguinis, sed flatus copia. Sed cur non omnibus melancholicis, aut fuscis colore inuecta duritas est, sed iis tantum, quibus vitium amplius inualuerit, alia ratio est. Nunc de eo quod principio explicare maluimus, agendum est. Humoris id B genus quam atram bilem vocamus, protinus sese constantiæ, naturæque vniuersi corporis intermiscet confunditque. Temperamentum enim omne calidi, & frigidi est: quippe cum ex his duobus natura & seruetur, & constet: quam ob rem atra etiam bilis, & calidissima & frigidissima reddi potest. Pati nanque isthæc ambo eadem aptissima suapte natura est: vt etiam aqua tametsi frigida est, tamen si satis cō- C calfacta est, velut quæ feruet, calidior, quam flamma ipsa, sentitur. Et lapis quoque, & ferrum ignita, carbone calidiora edūt, quæ quidem natura frigida esse, nullum dubium est. Sed de his dictum planius est, vbi de ignis natura, & opera docuimus. Atra autem bilis non per summa, sed natura penitus frigida omnino ita se habet, vt dictum iam est. Si modum excedit hominem facit attonitum aut obtorpentem, aut anxium, aut formidolosum: D sed si admodum incaleſcit, securitatem animi, cantilenasque parit, & mentis alienationem & vlcerum eruptionem, & alia pleraque generis eiusdem. Plerisque igitur hominum maxime victu quotidiano redundans, mores nihilo immutat, sed morbum melancholicum tantummodo creat. At quibus habitu natura tali constiterit, mox iis multa, & varia morum genera exoriuntur, prout scilicet alius alii habitus intemperiem sortitus est. Exempli gratia, E in quibus multa & frigida bilis est atra hi stolidi sunt, & ignaui: in quibus permulta, & calida, hi perciti & ingeniosi, amasij, propensi ad omnem excandescentiam & cupiditatem, nonnulli etiā loquaciores. Multi etiam propterea quod ille calor sedi mentis in vicino est, morbis vesaniæ implicantur, aut instinctu lymphatico inferuescunt, ex quo sibyllæ efficiuntur, & bacchæ, & omnes, qui diuino spiraculo instigari creduntur, cum scilicet id non mor- F bo, sed naturali intemperie accidit. Maracus ciuis Syracusanus poeta etiam præstātior erat dum mente alienaretur. A quib. minus ille calor remissus ad mediocritatem fit, ij prorsus melancholici quidem, sed longe prudentiores: & quanquam alia in parte minus excedāt, multis tamē in rebus cæteris sunt omnib. præstantiores,

alij in studiis literarum, alij in artibus, alij in Republica: Magnum etiã ad subeunda pericula discrimen hic habitus affert: quippe cum multi metu variè moueantur, ob eam scilicet rem, quòd ita à se ipsi differunt, prout incidit, vt vices eius habitus gererent. Habitus enim melancholicus vt morbos varios creat, ita etiam ipse inæquabilis est, quippe qui aliàs frigidus in modum aquæ, aliàs calidus sit. Quam ob rem cum form dolosum quicquam denũciatum est, si habitus illo frigidior sit, timidum reddet. tam enim metui aditum patefacit, & metus ipse refrigerat, vt ex iis constat, qui metu perculsi obtremiscunt. Sed si amplius caleat, metus inuectus ad mediocritatem reducet, temperabit, intrepidumque proinde hominem seruabit. Quinetiam cùm sponte molestus animus tabescit, quod frequenter vsu euenit, ratio perquam similis est. Fit enim sæpenumero, vt angamus, & animo succumbamus: sed cur ita, nullam reddere causam habemus: aliàs contra, vt securitate animi gestiamus, sed quamobrem, minimè constat. Affectus igitur tam isti, quam illi superius explicati paulisper quidem consistere in omnibus solent. Omnes enim aliquid illius materiæ, facultati que sibi intermistũ proculdubio continent: sed quibus altè, ampliterque constiterint ij iam morũ qualitate quadam notescunt, & nominantur. Vt enim specie inter se distant, non quia faciem habent, sed quia faciem talem id est, alij pulchram, alij turpem, & qui nihil superuacui gerunt, ij stata sunt forma: sic etiam qui leuiter habitu illo constant, ij medium tenent: qui plenè, ipsam dissimiles multitudini euadunt. Nam si omnino merus bilis atræ habitus sit, melãcholicos admodum esse decessum est: sin autẽ quendam in modum temperetur, egregij, singularésq. instituuntur: hi tamen si parum suæ valetudini consulunt, facilè in vitia bilis atræ labuntur, alij parte alia sui corporis: alij nanque in morbum comitialem incidunt, alij attoniti fiunt, alij vehementissimè anxij aut formidolosi redduntur, alij maiorem in modum sibi confidunt, & sperant: quod etiam Archelao regi Macedoniæ viu euenisse accepimus. Causam verò tam variæ potestatis ipse habitus dat scilicet prout frigidus, calidùsve constiterit. Nam si vltra modum frigidus sit, molestiæ, anxietatésque sponte sine vlla ratione nascentur, ex quo mortem laqueo sibi consciscunt, maximè quidem iuniores, interdum tamen & seniores. Multi etiam vinolenti sese interimunt. Nonnulli verò ex melancholicis vbi abundè potarunt, dolent, & animo vehementer succumbunt.

A οἱ δὲ, περὶ τέχνας· οἱ δὲ, περὶ πολιτείαν. πολλοῖς δὲ καὶ εἰς τοὺς κινδύνους ποιεῖ διαφορὰν ἡ τοιαύτη ἕξις, τῷ ἐνίοτε ἀνωμάλους εἶναι ἐν τοῖς φόβοις πολλοὺς τῶν ἀνδρῶν. ὡς γὰρ ἂν τύχωσι τὸ σῶμα ἔχοντες πρὸς τὴν τοιαύτην κρᾶσιν, διαφέρουσιν αὐτοὶ αὑτῶν. ἡ δὲ μελαγχολικὴ κρᾶσις, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς νόσοις ἀνωμάλους ποιεῖ· οὕτω καὶ αὐτὴ ἀνώμαλός ἐστιν· ὁτὲ μὲν

B [γὰρ] ψυχρά ἐστιν ὥσπερ ὕδωρ· ὁτὲ δὲ, θερμή. ὥστε φοβερόν τι ὅταν εἰσαγγελθῇ, ἐὰν μὲν ψυχροτέρας οὔσης τῆς κράσεως τύχῃ, δειλὸν ποιεῖ. προωδοποίηκε γὰρ τῷ φόβῳ, καὶ ὁ φόβος καταψύχει. δηλοῦσι δὲ οἱ περίφοβοι· τρέμουσι γάρ. ἐὰν δὲ μᾶλλον θερμή, εἰς τὸ μέτριον κατέστησεν ὁ φόβος, καὶ ἐν αὑτῷ, καὶ ἀπαθῆ. ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰς καθ᾿ ἡμέραν ἀθυμίας· πολλάκις γὰρ οὕτως ἔχομεν, ὥστε

C λυπεῖσθαι· ἐφ᾿ ὅτῳ δὲ, οὐκ ἂν ἔχοιμεν· ὁτὲ δὲ, εὐθύμως· ἐφ᾿ ᾧ δ᾿, οὐ δῆλον. τὰ δὲ τοιαῦτα πάθη καὶ τὰ πάλαι λεχθέντα, κατὰ μέν τι μικρὸν πᾶσι γίνεται· πᾶσι γὰρ μέμικταί τι τῆς δυνάμεως. ὅσοις δ᾿ εἰς βάθος, οὗτοι δ᾿ ἤδη ποιοί τινές εἰσι τὰ ἤθη. ὥσπερ γὰρ τὸ εἶδος ἕτεροι γίνονται, οὐ τῷ πρόσωπον ἔχειν, ἀλλὰ τῷ ποιόν τι τὸ πρόσωπον, οἱ μὲν καλὸν,

D οἱ δὲ αἰσχρὸν, οἱ δὲ μηδὲν ἔχοντες περιττὸν, οὗτοι δὲ μέσοι τὴν φύσιν· οὕτω καὶ οἱ μὲν μικρὰ μετέχοντες τῆς τοιαύτης κράσεως, μέσοι εἰσίν· οἱ δὲ πλήθους, ἤδη ἀνόμοιοι τοῖς πολλοῖς. ἐὰν μὲν γὰρ σφόδρα κατακορὴς ᾖ ἡ ἕξις, μελαγχολικοὶ εἰσὶ λίαν· ἐὰν δέ πως κραθῶσι, περιττοί. ῥέπουσι δ᾿, ἂν ἀμελῶσιν, ἐπὶ τὰ μελαγχολικὰ νοσήματα, ἄλλοι περὶ ἄλλο

E μέρος τοῦ σώματος· καὶ τοῖς μὲν, ἐπιληπτικὰ ἀποσημαίνει· τοῖς δὲ, ἀποπληκτικά· ἄλλοις δὲ, ἀθυμίαι ἰσχυραὶ ἢ φόβοι· τοῖς δὲ, θάρρη λίαν, οἷον καὶ Ἀρχελάῳ συνέβαινε τῷ Μακεδονίας βασιλεῖ. αἴτιον δὲ τῆς τοιαύτης δυνάμεως ἡ κρᾶσις, ὅπως ἂν ἔχῃ ψύξεώς τε καὶ θερμότητος. ψυχροτέρα μὲν γὰρ οὖσα τοῦ καιροῦ, δυσθυμίας ποιεῖ ἀλόγους. διὸ

F αἵ τ᾿ ἀγχόναι μάλιστα τοῖς νέοις, ὁτὲ δὲ καὶ πρεσβυτέροις. πολλοὶ δὲ καὶ μετὰ τὰς μέθας διαφθείρουσιν ἑαυτούς. ἔνιοι δὲ τῶν μελαγχολικῶν ἐν τοῖς πότοις, ἀθύμως διάγουσιν.

σβέννυσι γὰρ ἡ τοῦ οἴνου θερμότης τὴν φυσικὴν θερμότητα. τὸ δὲ θερμὸν τὸ περὶ τὸν τόπον ᾧ φρονοῦμεν καὶ ἐλπίζομεν, ποιεῖ εὐθύμους. καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ πίνειν εἰς μέθην πάντες ἔχουσι προθύμως, ὅτι πάντας ὁ οἶνος ὁ πολὺς εὐέλπιδας ποιεῖ, καθάπερ ἡ νεότης τοὺς παῖδας. τὸ μὲν γὰρ γῆρας, δύσελπί ἐστιν· ἡ δὲ νεότης, ἐλπίδος πλήρης. εἰσὶ δέ τινες ὀλίγοι οὓς πίνοντας δυσθυμίαι λαμβάνουσι, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ μετὰ τοὺς πότους ἐνίους. ὅσοις μὲν οὖν μαραινομένου τοῦ θερμοῦ αἱ ἀθυμίαι γίνονται, μᾶλλον ἀπάγχονται. διὸ καὶ οἱ νέοι [καὶ] οἱ πρεσβῦται μᾶλλον ἀπάγχονται. τὸ μὲν γὰρ γῆρας, μαραίνει τὸ θερμόν· τῶν δὲ, τὸ πάθος φυσικὸν ὂν καὶ αὐτὸ τὸ μαραινόμενον θερμόν. ὅσοις δὲ σβεννυμένου, ἐξαίφνης οἱ πλεῖστοι διαχρῶνται ἑαυτούς, ὥστε θαυμάζειν πάντας, διὰ τὸ μηδὲν ποιῆσαι σημεῖον πρότερον. ψυχροτέρα μὲν οὖν γινομένη ἡ κρᾶσις ἡ ἀπὸ τῆς μελαίνης χολῆς, ὥσπερ εἴρηται, ποιεῖ ἀθυμίας παντοδαπάς· θερμοτέρα δὲ οὖσα, εὐθυμίας. διὸ καὶ οἱ μὲν παῖδες, εὐθυμότεροι· οἱ δὲ γέροντες, δυσθυμότεροι. οἱ μὲν γὰρ, θερμοί· οἱ δὲ, ψυχροί. τὸ γὰρ γῆρας κατάψυξίς τις. συμβαίνει δὲ σβέννυσθαι ἐξαίφνης ὑπό τε τῶν ἐκτὸς αἰτιῶν, ὡς καὶ παρὰ φύσιν τὰ πυρωθέντα, οἷον ἄνθρακας ὕδατος ἐπιχυθέντος. διὸ καὶ ἐκ μέθης ἔνιοι ἑαυτοὺς διαχρῶνται. ἡ γὰρ ἀπὸ τοῦ οἴνου θερμότης, ἐπείσακτός ἐστιν· ἧς σβεννυμένης, συμβαίνει τὸ πάθος. καὶ μετὰ τὰ ἀφροδίσια οἱ πλεῖστοι ἀθυμότεροι γίνονται. ὅσοι δὲ περίττωμα πολὺ προΐενται μετὰ τοῦ σπέρματος, οὗτοι εὐθυμότεροι. κουφίζονται γὰρ περιττώματός τε καὶ πνεύματος, καὶ θερμοῦ ὑπερβολῆς. ἐκεῖνοι δὲ ἀθυμότεροι πολλάκις· καταψύχονται γὰρ ἀφροδισιάσαντες, διὰ τὸ τῶν ἱκανῶν τι ἀφαιρεθῆναι. δηλοῖ δὲ τοῦτο τὸ μὴ πολλὴν τὴν ἀπορροὴν γεγονέναι. ὡς οὖν ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, διὰ μὲν τὸ ἀνώμαλον εἶναι τὴν δύναμιν τῆς μελαίνης χολῆς, ἀνώμαλοί εἰσιν οἱ μελαγχολικοί. καὶ γὰρ ψυχρὰ σφόδρα γίνεται, καὶ θερμή. διὰ δὲ τὸ ἠθοποιὸς εἶναι, (ἠθοποιὸν γὰρ τὸ θερμὸν) καὶ ψυχρὸν μάλιστα τῶν ἐν ἡμῖν ἐστιν· ὥσπερ ὁ οἶνος πλείων καὶ ἐλάττων κεραννύμενος τῷ σώματι, ποιεῖ τὸ ἦθος ποιούς τινας ἡμᾶς.

A Calor etenim naturalis à calore vini extinguitur. Calor autem, qui eam continet sedem, qua speramus, & sapimus, facit vt securo animo simus, qua de causa omnes ad vinolentiam vsque prompto animo bibimus. Omnes animi spe bona vini copia afficit: quemadmodum iuuentus adolescentulos. Senectus enim parum sperare potest, iuuentus spe plena est. Non desunt, quos angor inter potandum eadem illa de causa comprehendat, qua etiam post
B potum nonnullos occupat. Quibus igitur calore natiuo emarcescente oritur ægritudo, ij sibi laqueum potius petunt: quare iuuenes potius, quàm senes laqueo se interimunt. Alteris enim calor per ætatem marcescit quod naturæ agitur ordine. Alteris per vim ipsius affectos, quod contra naturam est. Quibus autem calor extinctus subitò est, ij repente se interficiunt, vt omnes mirentur, eò quòd nullum indi-
C cium præcesserit. Cum igitur atra bilis perfriget, (vt dictum est) varias animi molestias, anxietatesque gignit. Calidior autem cùm est, securitatem, & lætitiam præstat. Quocirca pueri lætiores, senes tristiores esse consueuerunt: alteri enim calidi, alteri frigidi sunt: quippe cùm non nisi refrigeratio quædam sit ipsa senectus. Accidit verò vt calor subitò causis quoque externis extinguatur, quem-
D admodum quæ præter suam naturam candent, ceu carbones, aqua super infusa extinguuntur. vnde fit etiam, vt sedata ebrietate nonnulli se ipsos enecent. Calor enim ex vino adiectus est, quo extincto, vsu euenit illa perniciosa affectio. Et post coitum quoque Venereum animo plerique omnes succumbunt, redduntúrque tristiores. Qui tamen copiam excrementi suo cum semine effuderint, ij læ-
E tiores, hilarioresque euadunt: quippe qui sic excremento, & flatu, atque calore nimio leuentur: cæteros tristiores, demissioresque sæpe Venus relinquit, eò quòd parti necessariæ aliquo subtracto refrigerantur: quod humoris eius paucitate, qui effluxerit, patet. Summam igitur rationum colligamus. Homines melancholici varij, inæqualesque propterea sunt, quia vis atræ bilis varia & inæqualis est: quip-
F pe quæ vehementer, tum frigida tum calida reddi eadem possit. Et quoniam vim candem morum obtinet instituendorum (mores enim calidum condit, & frigidum omnium maximè quæ nostro in corpore habentur) idcirco nos morum qualitate afficit quadam, informatq. vt vinum, quod prout plus, minúsve corpori intermistum, infusumque est, varios reddit

Flatuosum autem vtrunque est, & vinum, & atra bilis. Cúmque ratio sit, vt portio quoque aliqua temperata illius inæquabilis ordinis habeatur, flatuique modo quodam acquiratur integrè, habitusque respondere calidior, frigidiórque possint ob exuperantiam qualitatis, hinc efficitur porro, vt melancholici omnes non per morbum, sed per naturam sint ingenio singulari. 2 Cur per aliquas scientias habitum nos habere censeamus, per aliquas non? An habitum non nisi per eas tantum adipisci putamur, quibus vim inueniendi acquirimus: inuentio enim ex habitu est. 3 Cur omnium animantium homo prudentissimus est? Vtrum quia capite minimo est, scilicet ad sui corporis proportionem. An quia varie minimo est: ob id enim ipsum, capitis quoque minutio accidit, & inter homines ipsos qui minori sunt capite, prudentiores nascuntur, quàm qui sunt grandiori. 4 Cur iter longius tum esse videtur cum ignari quātum sit ambulamus, quàm cùm ignari, si modò res cæteræ pares adsint? An quòd nosse quantum sit, non nisi nosse eius numerum est, rémque non determinatam pluris, quàm determinatam esse perspectum est. Ergo quemadmodum, si nosti quantum sit, finitum id esse necesse est: sic etiam si ignoras, quasi reciprocetur, animus cauillatus oberrat, infinitumque id esse videtur, quod finitum est. Quam ob rē si quantū quodlibet determinatū non esse putetur, velut infinitum id esse videbitur, eo quòd aptum est vt sit determinatū: at si determinatū non sit, infinitum est. Ergo id quoque infinitum quodam modo videri necesse est quod determinatū esse nequaquam videtur. 5 Cur seniores amplius mente valeamus, iuniores ocyus discimus? Quia natura parens & author omnium, instrumenta nobis duo inseruit, quorum opera instrumentis extraneis vti valeremus: manum, inquam, corpori dedit, animo mentē. Est enim mens quoque rebus à natura nobis impertitis annumeranda, vicem sane gerens instrumenti. Cæteræ omnes scientiæ, artésque nostra opera sunt: mentem ipsam opus esse naturæ fatendū est. Vt igitur manu non iam inde ab ortu naturæ vti possumus, sed cum eam natura absoluit, perfecitque, (procedente nanque ætate, manus suum opus maximè efficere potest) ita etiam mens, quæ res naturalis est, non protinus, sed in senectute maximè nobis contingit, atque tunc potissimum consummatur, atque absoluitur, nisi detrimento aliquo lacera, læsáque sit quemadmo

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα τὰ φύσει ὑπάρχοντα. ὕστερον δὲ τῆς τῶν χειρῶν δυνάμεως, ὁ νοῦς παραγίνεται ἡμῖν, ὅτι καὶ τὰ τοῦ νοῦ ὄργανα ὕστερα τῶν τῆς χειρός. ἔστι γὰρ τοῦ μὲν ὄργανον, ἐπιστήμη (τοῦτο γάρ ἐστι χρήσιμον, καθάπερ αὐλοὶ αὐλητῇ) χειρὸς δὲ, πολλὰ τῶν φύσει ὄντων. αὐτὴ δὲ φύσις, αὐτῆς τε ἐπιστήμης προτέρα, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς γινόμενα· ὧν δὲ [τὰ] ὄργανα πρότερα, καὶ τὰς δυνάμεις προτέρας εἰκὸς ἐγγίνεσθαι ἡμῖν. τούτοις γὰρ χρώμενοι, ἕξιν λαμβάνομεν, καὶ ἔχει ὁμοίως τὸ ἑκάστου ὄργανον πρὸς αὐτὸ καὶ ἀνάπαλιν, ὡς τὰ ὄργανα πρὸς ἄλληλα, οὕτω τὰ ὄργανα πρὸς αὐτά. ὁ μὲν οὖν νοῦς διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, πρεσβυτέροις οὖσιν [ἡμῖν] μᾶλλον ἐγγίνεται. μανθάνομεν δὲ θᾶττον νεώτεροι ὄντες, διὰ τὸ μηδὲν πω ἐπίστασθαι. ὅταν δὲ ἐπιστώμεθα, οὐκ ἔτι ὁμοίως δυνάμεθα. δυνάμεθα δὲ δέχεσθαι, καθάπερ καὶ μνημονεύομεν μᾶλλον, οἷς ἂν ἕωθεν πρῶτον ἐντυγχάνωμεν. ἔπειτα προϊούσης τῆς ἡμέρας, οὐκ ἔτι ὁμοίως, διὰ τὸ πολλοῖς ἐντετυχηκέναι.

ς Διὰ τί ἀνθρώπῳ πιστέον μᾶλλον, ἢ ἄλλῳ ζώῳ; πότερον ὥσπερ Πλάτων Νεοκλεῖ ἀπεκρίνατο, ὅτι ἀριθμεῖν μόνον ἐπίσταται τῶν ἄλλων [ζώων]; ἢ ὅτι θεοὺς νομίζει μόνον; ἢ ὅτι μιμητικώτατον; μανθάνειν γὰρ δύναται διὰ τοῦτο. ζ Διὰ τί οὐ χαίρομεν θεωροῦντες οὐδ' ἐλπίζοντες ὅτι τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαῖς ἴσας ἔχει τὰς ἐν τῇ γωνίᾳ, οὐδὲ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων οὐδὲν, εἰ μὴ τῇ θεωρίᾳ; αὕτη δὲ ὁμοίως ἐστὶν ἡδεῖα, κἂν εἰ τρισὶν ὀρθαῖς, ἢ πλείοσιν ἴσας εἶχεν. ἀλλ' ὅτι Ὀλύμπια ἐνικῶμεν, καὶ περὶ τὴν ναυμαχίαν τὴν ἐν Σαλαμῖνι, χαίρομεν, καὶ μεμνημένοι καὶ ἐλπίζοντες τοιαῦτα· ἀλλὰ μὴ τἀναντία τοῖς τοιούτοις. ἢ ὅτι ἐπὶ μὲν τοῖς τοιούτοις χαίρομεν, ὡς γενομένοις ἢ οὖσιν. ἐπὶ δὲ τοῖς κατὰ φύσιν ὄντα ὡς κατ' ἀλήθειαν θεωρίας ἡδονὴν, ὡς ἔχει, μόνην ἡμῖν ποιεῖ· τὰς δὲ πράξεις, τινὰ ἄλλα τῶν συμβαινόντων ἀπ' αὐτῶν. [εἰκότως οὖν οὕτω τῶν πράξεων, καὶ τὰ συμβαίνοντα ἀπ' αὐτῶν] γίνεται τὰ μὲν λυπηρὰ, τὰ δὲ ἡδέα, φεύγομεν δὲ καὶ διώκομεν κατ' ἀμφοτέρων ἡδονὴν καὶ λύπην ἅπαντα. η Διὰ τί μέχρι ὑγιείας πραγματεύονται οἱ ἰατροί;

quẽmadmodum cætera quoque opera naturæ. Mens verò posterior, quam manuum facultas accedit: quoniam instrumenta etiam mentis posteriora sunt quàm manuum instrumenta: est enim mẽtis instrumentum scientia. Menti nanq. vtilis scientia est, vt tibicini tibia. Manuũ instrumẽta, res pleræque naturales sunt. Natura autem ipsa, eiusque res omnes priores sunt, quàm scientia. Quorum autem instrumenta priora sunt, facultates quoque eorundem prius contingere congruum est. His enim crebrò vtentes, consi.ere habitum solemus. hi ista sic reciprocantur, vt quam vicem hæc inter se gerunt, quorum instrumenta sunt, eadem instrumenta quoque ipsa inter se habeant: vicissimq. quam instrumenta inter se, eandem illa, quorum sunt instrumenta. Mens igitur ea de causa nobis senioribus potius cõtingit: discimus autem ocius iuniores, quia rem fermè nullam tenemus. Cum enim res plerasque scimus non æquè præterea capere alias possumus. Quemodo etiam meminisse melius ea valemus, quæ manè primum percipimus: deinde procedente die, memoria hebetamur, quoniam multa iam perrepta uimus. 6 Cur homini potius quàm cuiquam ex cæteris animantibus, credendum est? Verum vt Plato Neocli respondit, quia homo solus omnium animantium nouit enumerare. An quia solus deos veneratur & colit. An quia omnium maximè vim obtinet imitandi: hic enim discere tam multa & varia potest. 6 Cur nihil in eo delectamur, quòd triangulum duobus rectis pares angulos internos vel habere spectamus, vel habiturum speramus: neq. in aliquo generis eiusdem, nisi fortè in speculatione ipsa delectandũ sit: hæc tamẽ æquo modo iucunda sanè sit, etiam si tribus rectis, aut etiã pluribus partes angulos habeat: sed nimirum tũc delectari est, cùm aut ludis Olympiæ nos vicisse meminimus, aut apud Salamina, nauali pugna hostes superasse: aut tale quid futurum speramus non cùm his ipsis contraria spectamus. An in rebus istiusmodi delectemur, quòd vel fuerunt, vel sunt consilio nostro, aut omnino humano, & opera. Quæ autem Natura lege incommutabili ita esse voluerat hæc suæ tantummodo rationis contemplatu nos alliciunt, & oblectant sed cùm rerum gestarum perquam aduersa ratio sit, efficitur porrò vt quæ inde profecta sint, in parte lætabilia, in parte tristia veniant. Omnia autem lætitiæ tristitiæve ratione, aut vitamus, aut persequimur. 68 Cur medicus ad sanitatem vsque tantummodo suam operam præstat?

Primùm enim corpus extenuat, de hinc siccat, tum sanitatem inducit, posthac nil vlterius agit. Verum quòd fieri nō potest, vt ex sanitate aliud quicquam efficiatur. An si quid fieri possit, ad aliā spectet scientiam, afferrique præterea ex sanitate aliquid licebit. Ergo si omnia fieri, vel ex contrariis, vel ex mediis soleant, constat vt illud ægrotet, quod vel siccius, vel humidius, vel tale aliquod est. Igitur ex nimis frigido in minus frigidum, & postremò in iustam vicem caloris, vel siccitatis, vel humoris medicus adducit, transferens sese ex contrariis, aut mediis, dum ad eum deueniat habitum, qui sanitati accommodatus est ex quo quidem nihil esse natura fert, nisi quid medium. Ergo aliquid præterea facere potest. Vt enim eatenus venit, sic retrorsum abire potest. Sed ars non isthuc profitetur: semper enim quod melius est, id artis ratio & spectat & facit. Itaque nec vlla alia, nec ipsa medendi ratio de sanitate quicquam aliud faciet, cùm vel nihil effici necesse sit vel rei destinandæ contrarium: quandoquidem eadem est scientia contrariorum. Itaque vel in ædificandi ratione nihil est, quod contrarium faciat. Nec verò vlla ars alia est, quæ ex hoc quicquam faciat, nisi veluti ex parte: quemadmodum suendi ratio ex prosectio calceum reddit. Fieri nanque bifariam aliquid ex aliquo ita potest, vt vel cùm illud componitur, vel cùm hoc destruitur, constat. 9 Cur hominem philosophum differre ab oratore putamus? An quia philosophus in rerum speciminibus agitandis exquirendisque suum studium posuit: orator his in rebus versatur, quæ consortes illorum speciminum sunt, Verbi causa, alter quid iniustitia sit, nouit: alter, quis iniustus est: & alter, quid tenor tyrannidis sit, cognitum habet, alter qualis ipse tyrannus sit. 10 Cur genus id hominū, quos Dionysiacos technitas, id est, artifices bacchanales aut histriones appellamus, improbis esse moribus magna ex parte consueuerunt? An quia minime sese studio sapientiæ dedunt, eo scilicet, quod in artibus necessariis magnam ætatis suæ partem consumunt, vitamque plurimum traducunt incontinentem, partim etiam cum inopia, quod quidem vtrunque vitia & gignit, & auget. 11 Cur veteres præmia certaminibus corporum posuerunt, sapientiæ nullius quicquam statuerit? An quia iudices quod ad ingenium attinet, vel præstantiores, vel nihilo deteriores nimirum esse iis debent, qui inter sese certant. Quod si homines sapientia excellentiores certare deberent, proponereturque præmium, arbitris sane sibi carerent. At verò in certaminibus gymnicis, quisque suo tantum aspectu iudicare integrè potest.

A ἰσχναίνει γάρ· εἶτα ἐκ τούτου ξηραίνει· εἶτα ὑγίειαν ἐποίησεν· εἶτα ἐπαύσατο ἔργου. πότερον οὐκ ἔστι δυνατὸν ἐκ τούτου γενέσθαι ἄλλο, ἢ οὐ δυνατόν, ἄλλης ἐπιστήμης, καὶ ἔσται ὅ τι ἐξ ὑγιείας ποιεῖται ἄλλο τι. εἰ δὴ γίνεται ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ τῶν μεταξύ, δῆλον ὅτι ἀσθενεῖ, ἢ ξηρότερος, ἢ ὑγρότερος, ἢ τι τοιοῦτον. ποιεῖ δὴ ἐκ ψυχροῦ ἧττον σφόδρα, καὶ τέλειον αὐτὸ θερμόν, καὶ οὐδὲ ξηρὸν ἢ ὑγρὸν μεταβαίνει ἐκ B τῶν ἐναντίων, ἢ μεταξύ, ἕως ἂν ἔλθῃ εἰς τὸ οὕτως ἔχειν ὃ ἦν τοῦ ὑγιαίνειν· ἐκ τούτου δὲ πέφυκεν ἄλλο τι ἢ ὅ τι μεταξύ. δύναται ἄρ' οὖν ποιῆσαι ὁ ἔχων. ὡς γὰρ ἦλθεν, ἀπελθεῖν δύναται καὶ ἀπελθεῖν, οὐ μὴν ἔχει τέχνη τοῦτον ἐπὶ τὸ βέλτιον. ὥστε οὐδὲ ἄλλη, ὅτι αὐτὴ ποιήσει ἐξ ὑγιείας ἄλλο τι. οὐδὲν γὰρ ἐγίνετο, ἢ τὸ ἐναντίον τούτου· εἴπερ ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη. C οὕτω καὶ ἐπὶ οἰκίας οὐδὲν ποιήσει τὸ ἐναντίον· οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῃ τέχνῃ ἐκ τούτου ποιήσουσα, πλὴν ὡς μέρος· ἡ σκυτική, ὑπόδημα ἐκ προσχίσματος. ἐξ ἑκατέρου γὰρ γίνεται διττῶς, ἢ συντιθεμένου, ἢ φθειρομένου. θ Διὰ τί τὸν φιλόσοφον τοῦ ῥήτορος οἴονται διαφέρειν; ἢ ὅτι ὁ μὲν φιλόσοφος περὶ τὰς ἰδέας σπουδάζει, ὁ δὲ ῥήτωρ περὶ τὰς μετέχοντας· D οἷον ὁ μὲν τί ἐστιν ἀδικία, ὁ δὲ ὡς ἄδικος ὁ δεῖνα· καὶ ὁ μὲν τί ἡ τυραννίς, ὁ δὲ οἷόν τι ὁ τύραννος. ι Διὰ τί οἱ Διονυσιακοὶ τεχνῖται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πονηροί εἰσιν; ἢ ὅτι ἥκιστα λόγου σοφίας κοινωνοῦσι, διὰ τὸ περὶ τὰς ἀναγκαίας τέχνας τὸ πολὺ μέρος τοῦ βίου εἶναι, καὶ ὅτι ἐν ἀκρασίαις τὸ πολὺ τοῦ βίου εἰσί, τὰ δὲ [καὶ] ἐν ἀπορίαις; ἀμφότερα δὲ, φαυλότητος E παρασκευαστικά. ια Διὰ τί οἱ ἐξ ἀρχῆς τὰ μὲν τῶν [τῆς] σώματος ἀγωνίας ἆθλα ἐποίησαν, σοφίας δὲ οὐδὲν ἔθηκαν; ἢ ὅτι ἐπιεικῶς δεῖ τοὺς κριτάς, ἃ περὶ δικαίων ἔστιν, ἢ μὴ χείρους τῶν ἀγωνιστῶν εἶναι, ἢ κρείττους; εἰ δὲ ἡ σοφία ἐστὶ περὶ ἧς ἀγωνίζεσθαι, ἆθλον οὐκ ἂν τιθέναι κριτὰς ἑαυτοῖς. ἐπὶ δὲ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων F ἅπαντας ἔστι κρῖναι, τῇ ὄψει μόνον θεασάμενον.

ueta

[illegible]

A Item author ille ... minibus certame... de inimicitiæ ... orientur: homin... corporis aliqua impe... ste omnino ferunt ... duntur qui ita iudicari ... iudicati sunt ... succenſent, ægreque ve... runt: quæ quidem res ... est. Adhæc præmium præ... ... suo B certamine decet. Itaque certaminum gymnicorum præmium optatius est, & præstantius, quam ipsa concertatio est. Prudentia verò quodnam præmium præstantius esse possit? 12 Cur homo maximè aliud intelligat, aliud faciat. An quia contrariorum eadem scientia est. An quia mentis officium plura contingit, appetitus in vnum tantummodo profluit. Atqui homo mente magna ex parte viuit, & ratione, bestiæ appetitu, ira, cupiditatéque C ducuntur. 13 Cur nonnulli pecunias acquirere, non impendere consueuerunt? Verum quod suis moribus viuunt, an oblectamine, quod in spe positum est, alliciuntur. 14 Quam ob causam qui grauiter, & suauissimè dormiunt, nihil somniant? An quia & sensus, & intelligentia hominis tunc suo fungi officio potest, cum animus tranquillatur, & requiescit: quæ D quidem requie, vel ipsa sciendi ratio constare videtur, quippe quæ animum sistat, atque ex temeraria agitatione in tranquillitatem adducat. Cum enim animus mouetur, vagatúrque fieri non potest, vt aliquid vel sentiatur, vel intelligatur. Ex quo fit etiam, vt amentes sint pueri, & ebrij & insani. Facit etenim calor, qui nimius in his est, vt motu plurimo, vehementissimoque inquietentur: quo motu desistente, prudentiores esse incipiunt. Cum enim E vis illa intelligendi sedata est, facilius sistitur, rerumque rationibus assistit. Et quidem qui inter dormiendum somniant, non alia de causa videre ... illa videntur, quam intelligentia constante, requiescéteque: quod quidem somno contingit leuiori. Iactatur enim animus noster maximè in somnis, calore scilicet, qui vndique in partem se colligit interiorem: atque ita efficitur vt plurima, vehementissimaque illa obstante iactatione, nullum interuenire somnium possit. Nec F putandum vt animus tum conquiescat, & per se maximè sit, cum nullum somnium trahitur, vt multitudinis opinio est. Sed contrà omnino incidit, vt qui in motu plurimo est, nec paulisper quiescit, hic intelligere nequeat.

... sunt. Iratis ... nquam ... &

1620 plurimus ... quo ...

Primùm enim corpus extenuat, de hinc siccat, tum sanitatem inducit, posthac nil vlterius agit. Verum quòd fieri nō potest, vt ex sanitate aliud quicquam efficiatur. An si quid fieri possit, ad aliā spectet scientiam, afferrique præterea ex sanitate aliquid licebit. Ergo si omnia fieri, vel ex contrariis, vel ex mediis soleant, constat vt illud ægrotet, quod vel siccius, vel humidius, vel tale aliquod est. Igitur ex nimis frigido in minus frigidum, & postremò in iustam vicem caloris, vel siccitatis, vel humoris medicus adducit, transferens sese ex contrariis, aut mediis, dum ad eum deueniat habitum, qui sanitati accommodatus est: ex quo quidem nihil esse natura fert, nisi quid medium. Ergo aliquid præterea facere potest. Vt enim eatenus venit, sic retrorsum abire potest. Sed ars non isthuc profitetur: semper enim quod melius est, id artis ratio & spectat & facit. Itaque nec vlla alia, nec ipsa medendi ratio de sanitate quicquam aliud faciet, cùm vel nihil effici necesse sit vel rei destinandæ contrarium: quandoquidem eadem est scientia contrariorum. Itaque vel in ædificandi ratione nihil est, quod contrarium faciat. Nec verò vlla ars alia est, quæ ex hoc quicquam faciat, nisi veluti ex parte: quemadmodum suendi ratio ex prosciſſo calceum reddit. Fieri nanque bifariam aliquid ex aliquo ita potest, vt vel cùm illud componitur, vel cùm hoc destruitur, consistat. 9 Cur hominem philosophum differre ab oratore putamus? An quia philosophus in rerum speciminibus agitandis exquirendisque suum studium posuit: orator his in rebus versatur, quæ consortes illorum speciminum sunt. Verbi causa, alter quid iniustitia sit, nouit: alter, quis iniustus est: & alter, quid tenor tyrannidis sit, cognitum habet: alter qualis ipse tyrannus sit. 10 Cur genus id hominū, quos Dionysiacos technitas, id est, artifices bacchanales aut histriones appellamus, improbis esse moribus magna ex parte consueuerunt? An quia minime sese studio sapientiæ dedunt, eo scilicet, quod in artibus necessariis magnam ætatis suæ partem consumant, vitamque plurimum traducunt incontinentem, partim etiam cum inopia, quod quidem vtrunque vitia & gignit, & auget. 11 Cur veteres præmia certaminibus corporum posuerunt, sapientiæ nullus quicquam statuerit? An quia iudices, quod ad ingenium attinet, vel præstantiores, vel nihilo deteriores nimirum esse iis debent, qui inter sese certant. Quod si homines sapientia excellentiores certare deberent, proponereturque præmium, arbitris sanè sibi carerent. At verò in certaminibus gymnicis, quisque suo tantum aspectu iudicare integre potest.

ictu

A ἰσχναίνει γάρ· εἶτα ἐκ τούτου ξηραίνει· εἶτα ὑγίειαν ἐποίησεν· εἶτα ἐνταῦθα ἵσταται. ἐκ ταύτης οὐκ ἔστι δυνατὸν ἐκ τούτου ποιῆσαι ἄλλο· εἰ δὲ δυνατόν, ἄλλης ἐπιστήμης, καὶ ἔσται ὁ ποιῶν ἐξ ὑγιείας ποιεῖν ἄλλο τι. εἰ δὴ γίνεται ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ τῶν μεταξύ, δῆλον ὅτι ἀρρωστεῖ· ἢ ξηρότερος, ἢ ὑγρότερος, ἢ τι τοιοῦτος. ποιεῖ δὴ ἐκ ψυχροῦ ἧττον σφόδρα, καὶ τέλος οὐδὲ θερμαίνει, ἢ οὐδὲ ξηρὸν ἢ ὑγρὸν μεταβαίνει ἐκ
B τοῦ ἐναντίου, ἢ μεταξύ, ἕως ἂν ἔλθῃ εἰς τοιούτως ἔχειν ὃ ἦν τὸ ὑγιαῖνον· ἐκ δὲ τούτου ὃ πέφυκεν ἄλλο τι ὄν, ἢ τὸ μεταξύ. δύναται μὲν οὖν ποιεῖν ὁ ἔχων. ὡς γὰρ ἦλθεν, καὶ ἀπελθεῖν δύναται, καὶ ἀπελθεῖν, οὐ μὴν ἥ γε τέχνη τούτου ἐστίν· ἀεὶ γὰρ βελτίονος. ὥστε οὐδὲ ἄλλη, οὔτε αὐτὴ ποιεῖ ἐξ ὑγιείας ἄλλο τι. οὐδὲν γὰρ ἐγένετο, ἢ τὸ ἐναντίον τούτου· εἴπερ ἡ αὐτὴ ἐ-
C πιστήμη. οὕτω καὶ ἐπὶ οἰκίας οὐδὲν ποιεῖται ἐξ αὐτοῦ τοὐναντίον· οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῃ τέχνῃ ἐκ τούτου ποιοῦσά τι, πλὴν ὡς μέρος· οἷον ἡ σκυτικὴ, ὑπόδημα ἐκ προσχίσματος. ἐξ ἑκατέρου γὰρ γίνεται διπλῶς, ἢ συντεθέντος, ἢ φθαρέντος. θ Διὰ τί τὸν φιλόσοφον τοῦ ῥήτορος οἴονται διαφέρειν; ἢ ὅτι ὁ μὲν φιλόσοφος, περὶ τὰ εἴδη σπουδάζει. ὁ δὲ ῥή-
D τωρ, περὶ τὰ μετέχοντα· οἷον ὁ μέν, τί ἐστιν ἀδικία· ὁ δέ, ὡς ἄδικος ὁ δεῖνα· καὶ ὁ μέν, τί ἡ τυραννίς· ὁ δέ, οἷόν τι ὁ τύραννος. ι Διὰ τί οἱ Διονυσιακοὶ τεχνῖται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πονηροί εἰσιν; ἢ ὅτι ἥκιστα λόγου σοφίας κοινωνοῦσι, διὰ τὸ περὶ τὰς ἀναγκαίας τέχνας τὸ πολὺ μέρος τοῦ βίου εἶναι, καὶ ὅτι ἐν ἀκρασίαις τὸ πολὺ τοῦ βίου εἰσί, τὰ δέ, [καὶ] ἐν ἀπορίαις; ἀμφότερα δέ, φαυλότητος πα-
E ρασκευαστικά. ια Διὰ τί οἱ ἐξ ἀρχῆς, τῆς μὲν τοῦ [τοῦ] σώματος ἀγωνίας, ἆθλόν τι συνέταξαν, σοφίας δὲ οὐδὲν ἔθηκαν; ἢ ὅτι ἐπικρίνειν δεῖ τοὺς κριτάς, ἃ περὶ δικαίας ἐστίν, ἢ μηδὲν χείρους τῶν ἀγωνιστῶν εἶναι, ἢ κρείττους; εἰ δὲ οἱ σοφίᾳ τῶν προεχόντων ἀγωνίζοιντο, ἆθλον προὔτεινον, κριτῶν ἂν ἀποροῖεν αὐτοῖς. ἐπὶ δὲ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων, ἅ-
F παντος ἔστι κρίνειν, τῇ ὄψει μόνον θεασαμένους.

ἔτι δὲ ὁ ἐξ ἀρχῆς κατασκευάζων, ἐν ἰδίᾳ τὸ τοιαύτην ἀγωνίαν ἀποδεῖξαι τοῖς Ἕλλησιν, ἐξ ὧν ἔμελλον στάσεις καὶ ἔχθραι μεγάλαι ἔσεσθαι· οἱ ἄνθρωποι ὅταν τις ἀποκριθῇ, ἢ μὴ προσδεχθῶσι, τὰ περὶ τὴν χεῖρα ἢ τὸ σῶμα ἀθλήματα, οὐ πάνυ τι χαλεπῶς φέρουσιν, οὐδ' εἰς ἔχθραν ἔρχονται τοῖς κρίνασιν· ὑπὲρ δὲ τῶν φρονίμων πονηροὶ ἢ μοχθηροὶ κριθέντες εἶναι, τοῖς κρίνουσι μάλιστα ὀργίζονται καὶ ἀγανακτοῦσι. στασιῶδες δὲ καὶ μοχθηρόν τι τοιοῦτόν ἐστιν. ἔτι δὲ δεῖ τῆς ἀγωνίας τὸ ἆθλον κρεῖττον εἶναι. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν γυμνικῶν ἀγωνισμάτων, τὸ ἆθλον αἱρετώτερον καὶ βέλτιον τῆς ἀγωνίας· σοφίας δὲ τί ἂν ἆθλον βέλτιον γένοιτο; ιβ. Διὰ τί ἄλλα νοεῖ καὶ ποιεῖ ἄνθρωπος μάλιστα; ἢ ὅτι τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη, ἢ ὅτι ὁ μὲν νοῦς πολλῶν ἐστιν, ἡ δὲ ὄρεξις ἑνός; ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος, τῷ νῷ τὰ πλεῖστα ζῇ, τὰ δὲ θηρία, ὀρέξει καὶ θυμῷ καὶ ἐπιθυμίᾳ. ιγ. Διὰ τί φρόνιμοί τινες κτώμενοι ἢ χρώμενοι διατελοῦσι; πότερον ὅτι τῷ ἔθει χρῶνται; ἢ διὰ τὸ ἐν ἐλπίδι ἡδύ; ..... ιδ. ὅτι ἡ αἴσθησις καὶ ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου τὴν ψυχὴν ἠρεμοῦσαν ἐνεργεῖ, καὶ ἡ θέσις ἐν διανοίᾳ ἐστὶν, ὅτι τὴν ψυχὴν ἵστησι. κινουμένης γὰρ καὶ φερομένης, οὔτε αἰσθέσθαι οὔτε διανοηθῆναι δυνατόν. διὸ καὶ τὰ παιδία καὶ οἱ μεθύοντες καὶ οἱ μαινόμενοι, ἄφρονες· διὰ γὰρ πλῆθος τοῦ θερμοῦ τοῦ ἐνυπάρχοντος πλείστην κίνησιν αὐτοὺς καὶ σφοδροτάτην συμβαίνει κινεῖσθαι· λωφώσης δὲ ταύτης, ἐμφρονέστεροι γίνονται. ἀταράχου γὰρ οὔσης τῆς διανοίας, μᾶλλον ἐφιστάναι δύνανται αὐτήν. οἱ τ' ἐν τοῖς ὕπνοις ὀνειρώττοντες, ἱσταμένης τῆς διανοίας, καὶ καθ' ὅσον ἠρεμεῖ, ὀνειρώττουσι. μάλιστα γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις ἡ ψυχὴ κινεῖται· ἀθροιζομένου γὰρ τοῦ θερμοῦ ἐκ τοῦ ἄλλου σώματος εἰς τὸν ἐντὸς τόπον, τότε πλείστη καὶ σφοδροτάτη κίνησις ὑπάρχει· οὐχ ὥσπερ οἱ πολλοὶ ὑπολαμβάνουσι, [διὰ τὸ] τότε ἠρεμεῖν καὶ καθ' αὑτὴν εἶναι, καὶ μάλιστα ὅταν μηδὲν ἴδωσιν ἐνύπνιον. συμβαίνει δὲ τοὐναντίον· διὰ γὰρ τὸ ἐν πλείστῃ κινήσει εἶναι, καὶ μηδὲ τὸ μικρὸν ἠρεμεῖν, οὐδὲ διανοηθῆναι δύνανται. ἐν πλείστῃ δὲ κινήσει, ὅταν ἥδιστα καθεύδωσιν, εἰκότως, διότι τότε μάλιστα καὶ πλεῖστον θερμὸν ἀθροίζεται εἰς τὸν εἴσω τόπον.

Item author ille præmiorum tale suis hominibus certamen proponere noluit, vnde inimicitiæ seditionésque maximæ exorirentur: homines enim cum in re sui corporis aliqua improbantur, non moleste omnino ferunt neque iis infensi redduntur qui ita iudicarint: at si stolidiores iudicati sunt, iudicibus admodum ipsis succensent, ægreque vehementissime ferunt, quæ quidem res seditiosa, & stolida est. Adhæc præmium præstantius esse suo certamine decet. Itaque certaminum gymnicorum præmium optatius est, & præstantius, quam ipsa concertatio est. Prudentia verò quodnam præmium præstantius esse possit? 12 Cur homo maximè aliud intelligat, aliud faciat? An quia contrariorum eadem scientia est. An quia mentis officium plura contingit, appetitus in vnum tantummodo profluit. Atqui homo mente magna ex parte viuit, & ratione, bestiæ appetitu, ira, cupiditatéque ducuntur. 13 Cur nonnulli pecunias acquirere, non impendere consueuerunt? Verum quòd suis moribus viuunt, an oblectamine, quod in spe positum est, alliciuntur. 14 Quam ob causam qui grauiter, & suauissimè dormiunt, nihil somniant? An quia & sensus, & intelligentia hominis tunc suo fungi officio potest, cum animus tranquillatur, & requiescit: quæ quidem requie, vel ipsa sciendi ratio constare videtur, quippe quæ animum sistat, atque ex temeraria agitatione in tranquillitatem adducat. Cum enim animus mouetur, vagatúrque fieri non potest, vt aliquid vel sentiatur, vel intelligatur. Ex quo fit etiam, vt amentes sint pueri, & ebrij & insani. Facit etenim calor, qui nimius in his est, vt motu plurimo, vehementissimóque inquietentur: quo motu desistente, prudentiores esse incipiunt. Cum enim vis illa intelligendi sedata est, facilius sistitur, rerumque rationibus adsistit. Et quidem qui inter dormiendum somniant, non alia de causa videre simulacra videntur, quam intelligentia constante, requiescéteque: quod quidem in somno contingit leuiori. Iactatur enim animus noster maxime in somnis, calore scilicet, qui vndique in partem se colligit interiorem: atque ita efficitur vt plurima, vehementissimaque illa obstante iactatione, nullum interuenire somnium possit. Nec putandum vt animus tum conquiescat, & per se maximè sit, cum nullum somnium trahitur, vt multitudinis opinio est. Sed contrà omnino incidit, vt qui in motu plurimo est, nec paulisper quiescit, hic intelligere nequeat.

Primùm enim corpus extenuat, de hinc siccat, tum sanitatem inducit, posthac nil vlterius agit. Verum quòd fieri nō potest, vt ex sanitate aliud quicquam efficiatur. An si quid fieri possit ad aliā spectet scientiam, alterique præterea ex sanitate aliquid licebit. Ergo si omnia fieri, vel ex contrariis, vel ex mediis soleant, constat vt illud ægrotet, quod vel siccius, vel humidius, vel tale aliquod est. Igitur ex nimis frigido in minus frigidum, & postremò in iustam vicem caloris, vel siccitatis, vel humoris medicus adducit, transferens sese ex contrariis, aut mediis, dum ad eum deueniat habitum, qui sanitati accommodatus est. ex quo quidem nihil esse natura fert, nisi quid medium. Ergo aliquid præterea facere potest. Vt enim eatenus venit, sic retrorsum abire potest. Sed ars non isthuc profitetur: semper enim quod melius est, id artis ratio & spectat & facit. Itaque nec vlla alia, nec ipsa medendi ratio de sanitate quicquam aliud faciet, cùm vel nihil effici necesse sit, vel rei destinandæ contrarium: quandoquidem eadem est scientia contrariorum. Itaque vel in ædificandi ratione nihil est, quod contrarium faciat. Nec verò vlla ars alia est, quæ ex hoc quicquam faciat, nisi veluti ex parte: quemadmodum suendi ratio ex proscisso calceum reddit. Fieri nanque bifariam aliquid ex aliquo ita potest, vt vel cùm illud componitur, vel cùm hoc destruitur, consistat. 9 Cur hominem philosophum differre ab oratore putamus? An quia philosophus in rerum speciminibus agitandis exquirendisque suum studium posuit: orator his in rebus versatur, quæ consortes illorum speciminum sunt. Verbi causa, alter quid iniustitia sit, nouit: alter, quis iniustus est: & alter, quid tenor tyrannidis sit, cognitum habet. alter qualis ipse tyrannus sit. 10 Cur genus id hominū, quos Dionysiacos technitas, id est, artifices bacchanales aut histriones appellamus, improbis esse moribus magna ex parte consueuerunt? An quia minime sese studio sapientiæ dedunt, eo scilicet, quòd in artibus necessariis magnam ætatis suæ partem consumant, vitamque plurimum traducunt incontinentem, partim etiam cum inopia, quod quidem vtrunque vitia & gignit, & auget. 11 Cur veteres præmia certaminibus corporum posuerunt, sapientiæ nullus quicquam statuerit? An quia iudices quod ad ingenium attinet, vel præstantiores, vel nihilo deteriores nimirum esse iis debebant, qui inter sese certant. Quòd si homines sapientia excellentiores certare deberent, proponereturque præmium, arbitris sane sibi carerent. At verò in certaminibus gymnicis, quisque vno tantum aspectu iudicare integrè potest.

A ἰσχναίνει γάρ· εἶτα ἐκ τούτου ξηραίνει· εἶτα ὑγίειαν ἐποίησεν· εἶτα ἐνταῦθα ἔστη. τὸ γὰρ οὐκ ἔστι δυνατὸν ἐκ τούτου γίνεσθαι ἄλλο ἢ οὐ δυνατόν, ἄλλης ἐπιστήμης, καὶ ἔσται ὁ ποιῶν ἐξ ὑγιείας ποιητὴς ἄλλου τινός. εἰ δὴ γίνεται ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ τῶν μεταξύ, δῆλον ὅτι ἀρρωστεῖ ἢ ξηρότερος, ἢ ὑγρότερος, ἤ τι τοιοῦτο. ποιεῖ δὴ ἐκ ψυχροῦ ἧττον σφόδρα, καὶ τέλος οὐδὲ θερμόν, ἢ οὐδὲ ξηρὸν ἢ ὑγρὸν μεταβαίνων ἐκ B τῶν ἐναντίων, ἢ μεταξύ, ἕως ἂν ἔλθῃ εἰς τοιοῦτον ἔχειν ὃ ἦν τὸ ὑγιαίνειν. ἐκ δὲ τούτου οὐ πέφυκεν ἄλλο τι ἢ ὅ τι μεταξύ. δυνάσθαι μὲν οὖν ποιῆσαι ὁ ἔχει. ὡς γὰρ ἦλθεν, ἀπελθεῖν δύναται καὶ ἀπελθεῖν, οὐ μὴν ἔχει τέχνη τούτου· ἀεὶ γὰρ βέλτιον. ὥστε οὐδὲ ἄλλη, ἔτι αὐτὴ ποιήσει ἐξ ὑγιείας ἄλλο τι. οὐδὲν γὰρ ἐγίνετο, ἢ τὸ ἐναντίον τούτου· εἴπερ ἡ αὐτὴ ἐ- C πιστήμη. οὕτω καὶ ἐπὶ οἰκίας οὐδὲν ποιήσει ἀνοικοδόμητον· οὐ γὰρ ἔστιν ἐξ ἄλλης τέχνης ἐκ τούτου ποιοῦσα, πλὴν ὡς μέρος· οἷον ἡ σκυτική, ὑπόδημα ἐκ προτμήματος. ἐξ ἑκατέρου γὰρ γίνεται διττῶς, ἢ συντιθεμένου, ἢ φθειρομένου. 9 Διὰ τί τὸν φιλόσοφον τοῦ ῥήτορος οἴονται διαφέρειν; ἢ ὅτι ὁ μὲν φιλόσοφος, περὶ τὰ εἴδη σπουδάζει. ὁ δὲ ῥή- D τωρ, περὶ τὰ μετέχοντα· οἷον ὁ μὲν, τί ἐστιν ἀδικία· ὁ δὲ, ὡς ἄδικος ὁ δεῖνα· καὶ ὁ μὲν, τί ἡ τυραννίς· ὁ δὲ, οἷόν τι ὁ τύραννος. 10 Διὰ τί οἱ Διονυσιακοὶ τεχνῖται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πονηροί εἰσιν; ἢ ὅτι ἥκιστα λόγου σοφίας κοινωνοῦσι, διὰ τὸ περὶ τὰς ἀναγκαίας τέχνας τὸ πολὺ μέρος τοῦ βίου εἶναι, καὶ ὅτι ἐν ἀκρασίαις τὸ πολὺ τοῦ βίου εἰσί, τὰ δὲ, [καὶ] ἐν ἀπορίαις; ἀμφότερα δὲ, φαυλότητος πα- E ρασκευαστικά. 11 Διὰ τί οἱ ἐξ ἀρχῆς, τὰ μὲν ἆθλα [τὰ] σώματος ἀγωνίας, ἆθλόν τι συνέταξαν, σοφίας δὲ οὐθὲν ἔθηκαν; ἢ ὅτι ὑπεικότας δεῖ τοὺς κριτάς, ἃ περὶ δικαίαν ἐστίν, ἢ μὴ χείρους τῶν ἀγωνιστῶν εἶναι, ἢ κρείττους; εἰ δ' οἱ σοφίᾳ ἑνὸς περιόντες ἀγωνίζοιντο, ἆθλον προὐτίθεσαν, κριτῶν αὐτοῖς ἀπορεῖν. ἐπὶ δὲ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων, ἅ- F πας τις ἐστὶ κρίνειν, τῇ ὄψει μόνον θεασάμενος.

ἔτι δὲ ὁ ἐξ ἀρχῆς κατασκευάζων, ὡς ἐβούλετο τοιαύτην ἀγωνίαν προθεῖναι τοῖς Ἕλλησιν, ἐξ ὧν ἤμελλον στάσεις καὶ ἔχθραι μεγάλαι ἔσεσθαι· οἱ γὰρ ἄνθρωποι ὅταν τις ἢ κατακριθῇ, ἢ παρευδοκιμηθῇ ἐν τι τῶν περὶ τὸ σῶμα ἀθλημάτων, οὐ πάνυ τι χαλεπῶς φέρουσιν, οὐδὲ εἰς ἔχθραν καθίστανται τοῖς κρίνασιν· ὑπὲρ δὲ τοῦ φρονιμώτεροι ἢ μοχθηρότεροι εἶναι, τοῖς κρίνασι μάλιστα ὀργίζονται καὶ ἀγανακτοῦσι. στασιῶδες δ' ἦν μὲν ὅπερ τι τοιοῦτον εἶναι. ὅτι δὲ δεῖ τῆς ἀγωνίας τὸ ἆθλον κρεῖττον εἶναι. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν γυμνικῶν ἀθλημάτων, τὸ ἆθλον αἱρετώτερον καὶ βέλτιον τῆς ἀγωνίας· σοφίας δὲ τί ἂν ἆθλον βέλτιον γένοιτο; ιβ Διὰ τί ἄλλο νοεῖ καὶ ποιεῖ ἄνθρωπος μάλιστα; ἢ ὅτι τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη; ἢ ὅτι ὁ μὲν νοῦς πολλῶν ἐστίν, ἡ δὲ ὄρεξις, ἑνός; ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος, τῷ νῷ τὰ πλεῖστα ζῇ· τὰ δὲ θηρία, ὀρέξει καὶ θυμῷ καὶ ἐπιθυμίᾳ. ιγ Διὰ τί φρόνιμοί τινες κτώμενοι ἢ χρώμενοι διατελοῦσι; πότερον ὅτι τῷ ἔθει χρῶνται; ἢ διὰ τὸ ἐν ἐλπίδι ἡδύ. . . . . ., ἢ ὅτι ἡ αἴσθησις καὶ ἡ διάνοια τῷ ἠρεμεῖν τὴν ψυχὴν ἐνεργεῖ· ὃ καὶ ἡ ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, ὅτι τὴν ψυχὴν ἵστησι. κινουμένης γὰρ καὶ φερομένης, οὔτε αἰσθέσθαι οὔτε διανοηθῆναι δύναται. διὸ καὶ τὰ παιδία καὶ οἱ μεθύοντες καὶ οἱ μαινόμενοι, ἄφρονες· διὰ γὰρ πλῆθος τοῦ θερμοῦ τοῦ ἐνυπάρχοντος πλείστην κίνησιν αὐτοῖς καὶ σφοδροτάτην συμβαίνει· λωφώσης δὲ ταύτης ἐμφρονέστεροι γίνονται. ἀταράχου γὰρ οὔσης τῆς διανοίας, μᾶλλον ἐφιστάναι δύνανται αὐτήν. οἱ τ' ἐν τῷ καθεύδειν ἐνυπνιαζόμενοι, ἱσταμένης τῆς διανοίας, καὶ κατ' ὅσον ἠρεμεῖ, ὀνειρώττουσι· μάλιστα γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις ἡ ψυχὴ κινεῖται· συστελλομένου γὰρ τοῦ θερμοῦ ἐκ τοῦ ἄλλου σώματος εἰς τὸν ἐντός, τότε πλείστη καὶ σφοδροτάτη κίνησις ἐστιν· οὐχ ὥσπερ οἱ πολλοὶ ὑπολαμβάνουσι, [διὰ τὸ] τότε ἠρεμεῖν καὶ καθ' αὑτὴν εἶναι, καὶ μάλιστα ὅταν μηδὲν ἴδωσιν ἐνύπνιον. συμβαίνει δὲ τοὐναντίον, διὰ γὰρ τὸ ἐν πλείστῃ κινήσει εἶναι, καὶ μηδὲ κατὰ μικρὸν ἠρεμεῖν, οὐδὲ διανοεῖσθαι δύναται. ἐν πλείστῃ δὲ κινήσει, ὅταν ἥδιστα καθεύδῃ, εἰκότως ἐστὶν ὅτι τότε μάλιστα καὶ πλεῖστον θερμὸν ἀθροίζεται εἰς τὸν εἴσω τόπον.

A Item author ille præmiorum tale suis hominibus certamen proponere noluit, vnde inimicitiæ: seditionésque maximæ exorirentur: homines enim cùm in re sui corporis aliqua improbantur, non molestè omnino ferunt neque iis infesti redduntur qui ita iudicarint: at si stolidiores iudicati sunt iudicibus admodum ipsis succensent, ægreque vehementissimè ferunt: quæ quidem res seditiosa, & stolida est. Adhæc præmium præstantius esse suo B certamine decet. Itaque certaminum gymnicorum præmium optatius est, & præstantius, quam ipsa concertatio est. Prudentia vero quodnam præmium præstantius esse possit? 12 Cur homo maximè aliud intelligat, aliud faciat? An quia contrariorum eadem scientia est. An quia mentis officium plura contingit, appetitus in vnum tantummodo profluit. Atqui homo mente magna ex parte viuit, & ratione, bestiæ appetitu, ira, cupiditatéque C ducuntur. 13 Cur nonnulli pecunias acquirere, non impendere consueuerunt? Verum quòd suis moribus viuunt, an oblectamine, quod in spe positum est, alliciuntur. 14 Quam ob causam qui grauiter, & suauissimè dormiunt, nihil somniant? An quia & sensus, & intelligentia hominis tûc suo fungi officio potest, cùm animus tranquillatur, & requiescit: qua D quidem requie, vel ipsa sciendi ratio constare videtur, quippe quæ animum sistat, atque ex temeraria agitatione in tranquillitatem adducat. Cum enim animus mouetur, vagatúrque fieri non potest, vt aliquid vel sentiatur, vel intelligatur. Ex quo fit etiam, vt amentes sint pueri, & ebrij & insani. Facit etenim calor, qui nimius in his est, vt motu plurimo, vehemétissimóque inquietentur: quo motu desistente, prudentiores esse incipiunt. Cùm enim E vis illa intelligendi sedata est, facilius sistitur, rerumque rationibus adsistit. Et quidem qui inter dormiendum somniant, non alia de causa videre sibi illa videntur, quam intelligentia constante, requiescétéque: quidquid in somno contingit leuiori. Iactatur enim animus noster maximè in somnis, calore scilicet, qui vndique in partem se colligit interiorem: atque ita efficitur vt plurima, vehementissimaque illa obstante iactatione, nullum interuenire somnium possit. Nec F putandum vt animus tum conquiescat, & per se maximè sit, cùm nullum somnium trahitur, vt multitudinis opinio est. Sed contrà omnino incidit, vt qui in motu plurimo est, nec paulisper quiescit, hic intelligere nequeat.

Primùm enim corpus extenuat, de hinc siccat, tum sanitatem inducit, posthac nil vlterius agit. Verum quòd fieri nõ potest, vt ex sanitate aliud quicquam efficiatur. An si quid fieri possit, ad aliã spectet scientiam, alterrique præterea ex sanitate aliquid licebit. Ergo si omnia fieri, vel ex contrariis, vel ex mediis soleant, constat vt illud ægrotet, quod vel siccius, vel humidius, vel tale aliquod est. Igitur ex nimis frigido in minus frigidum, & postremò in iustam vicem caloris, vel siccitatis, vel humoris medicus adducit, transferens sese ex contrariis, aut mediis, dum ad eum deueniat habitum, qui sanitati accommodatus est: ex quo quidem nihil esse natura fert, nisi quid medium. Ergo aliquid præterea facere potest. Vt enim eatenus venit, sic retrorsum abire potest. Sed ars non isthuc profitetur: semper enim quod melius est, id artis ratio & spectat & facit. Itaque nec vlla alia, nec ipsa medendi ratio de sanitate quicquam aliud faciet, cùm vel nihil effici necesse sit vel rei destinandæ contrarium: quandoquidem eadem est scientia contrariorum. Itaque vel in ædificandi ratione nihil est, quod contrarium faciat. Nec verò vlla ars alia est, quæ ex hoc quicquam faciat, nisi veluti ex parte: quemadmodum suendi ratio ex prosciss︎o calceum reddit. Fieri nanque bifariam aliquid ex aliquo ita potest, vt vel cùm illud componitur, vel cùm hoc destruitur, consistat. 9 Cur hominem philosophum differre ab oratore putamus? An quia philosophus in rerum speciminibus agitandis, exquirendisque suum studium posuit: orator his in rebus versatur, quæ continetes illorum speciminum sunt, Verbi causa, alter quid iniustitia sit, nouit: alter, quis iniustus est: & alter, quid tenor tyrannidis sit, cognitum habet: alter qualis ipse tyrannus sit. 10 Cur genus id hominũ, quos Dionysiacos technitas, id est, artifices bacchanales aut histriones appellamus, improbis esse moribus magna ex parte consueuerunt? An quia minime sese studio sapientiæ dedunt, eo scilicet, quod in artibus necessariis magnam ætatis suæ partem consumunt, vitamque plurimum traducunt incontinentem, partim etiam cum inopia, quod quidem vtrunque vitia & gignit, & auget. 11 Cur veteres prœmia certaminibus corporum posuerunt, sapientiæ nullus quicquam statuerit? An quia iudices quod ad ingenium attinet, vel præstantiores, vel nihilo deteriores nimirum esse iis debent, qui inter sese certant. Quod si homines sapientia excellentiores certare deberent, proponereturque præmium, arbitris sane sibi carerent. At verò in certaminibus gymnicis, quisque suo tantum aspectu iudicare integrè potest.

A ἰσχναίνει γάρ· εἶτα ἐκ τούτου ξηραίνει· εἶτα ὑγίειαν ἐποίησεν· εἶτα οὐκέτι πρόεισι. τὸ δὲ μηκέτι δυνατὸν ἐκ τούτου γίνεσθαι ἄλλο, ἢ οὐ δυνατὸν, ἄλλης ὂν ἐπιστήμης, καὶ ἔσται ὁ ἐξ ὑγιείας ποιοῦν ἄλλο τι. εἰ δὴ γίνεται ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ τῶν μεταξὺ, δῆλον ὅτι ἀρρωστεῖ, ἢ ξηρότερος, ἢ ὑγρότερος, ἢ τι τοιοῦτον. ποιεῖ δὴ ἐκ ψυχροῦ ἧττον σφόδρα, καὶ τέλος οὐδὲ θερμὸν, ἢ οὐδὲ ξηρὸν ἢ ὑγρὸν μεταβαῖνον ἐκ τῶν ἐναντίων, ἢ μεταξὺ, ἕως ἂν ἔλθῃ εἰς τὸ οὕτως ἔχον ὃ ἦν τὸ ὑγιαίνειν· ἐκ τε τούτου ἂν πέφυκεν ἄλλο τι ὂν, ἢ τὸ μεταξύ. δύναται μὲν οὖν ποιῆσαι ὁ ἔχων. ὡς γὰρ ἦλθεν, καὶ δύναται ἀπελθεῖν, οὐ μὴν ἔστι τέχνη τούτου· ἀεὶ γὰρ βέλτιον. ὥστε οὐδὲ ἄλλη, ἔτι αὐτὴ ποιήσει ἐξ ὑγιείας ἄλλο τι. οὐδὲν γὰρ ἔγωγε, ἢ τὸ ἐναντίον τούτου· εἴπερ ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη. οὕτω καὶ ἐπὶ οἰκίας οὐδὲν ποιεῖ ἐξ αὐτῆς τοὐναντίον· οὐκ ἔστιν ἄλλη τέχνη ἐκ τούτου ποιοῦσα, πλὴν ὡς μέρους· οἷον ἡ σκυτικὴ ὑπόδημα ἐκ προσχίσματος. ἐξ ἑτέρου γὰρ γίνεται διττῶς, ἢ συντεθέντος, ἢ ἀφαιρεθέντος. 9 Διὰ τί τὸν φιλόσοφον τοῦ ῥήτορος οἴονται διαφέρειν; ἢ ὅτι ὁ μὲν φιλόσοφος, περὶ τὰ εἴδη σπουδάζει. ὁ δὲ ῥήτωρ, περὶ τὰ μετέχοντα· οἷον ὁ μὲν, τί ἐστιν ἀδικία· ὁ δὲ, ὡς ἄδικος ὁ δεῖνα· καὶ ὁ μὲν, τί ἡ τυραννίς· ὁ δὲ, οἷόν τι ὁ τύραννος. 10 Διὰ τί οἱ Διονυσιακοὶ τεχνῖται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πονηροί εἰσιν; ἢ ὅτι ἥκιστα λόγου σοφίας κοινωνοῦσι, διὰ τὸ περὶ τὰς ἀναγκαίας τέχνας τὸ πολὺ μέρος τοῦ βίου εἶναι, καὶ ὅτι ἐν ἀκρασίαις τὸ πολὺ τοῦ βίου εἰσὶ, τὰ δὲ, [καὶ] ἐν ἀπορίαις; ἀμφότερα δὲ, φαυλότητος παρασκευαστικά. 11 Διὰ τί οἱ ἐξ ἀρχῆς τὰ ἆθλα [τὰ] ἕνεκα ἀγωνίας, ἆθλόν τι συντάξαντες, σοφίας δὲ οὐδὲν ἔθηκαν; ἢ ὅτι δικαίους δεῖ τοὺς κριτὰς, ὧν περὶ δικάζουσιν εἶναι, ἢ μὴ χείρους τῶν ἀγωνιστῶν εἶναι, ἢ κρείττους· εἰ δὲ ἔστι σοφία ἐν ᾧ περὶ πάντας ἀγωνίζεσθαι, ἆθλον προσέταξαν, οὐ κριταῖς αὐτοῖς. ἐπὶ δὲ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων, πάντες ἔστι κρίνειν, τῇ ὄψει μόνον θεασάμενον.

etia

ἔτι δὲ ὁ ἐξ ἀρχῆς κατασκευάσας, ἐν ἰδίᾳ τοιαύτην ἀγωνίαν, προστίθεται τοῖς ἄλλοις, ἐξ ὧν ἔμελλον στάσεις καὶ ἔχθραι μεγάλαι ἔσεσθαι· οἱ γὰρ ἄνθρωποι ὅταν τι ἢ κακριθῇ, ἢ προσδέξηται. τὰ μὲν κατὰ τὸ σῶμα ἀθλημάτων, οὐ πάνυ τι [illegible] φέρουσιν, οὐδὲ εἰς ἔχθραν καθίστανται τοῖς κρίνουσι· περὶ δὲ τοῦ φρονιμώτερος ἢ μοχθηρότερος εἶναι, τοῖς κρίνουσι μάλιστα ὀργίζονται καὶ ἀγανακτοῦσι. στασιῶδες δὲ καὶ μοχθηρὸν τὸ τοιοῦτόν ἐστιν. ἔτι δὲ δεῖ τῆς ἀγωνίας τὸ ἆθλον κρεῖττον εἶναι. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν γυμνικῶν ἀθλημάτων, τὸ ἆθλον αἱρετώτερον καὶ βέλτιον τῆς ἀγωνίας· σοφίας δὲ τί ἂν ἆθλον βέλτιον γένοιτο; ιβ Διὰ τί ἄλλα νοεῖ καὶ πράττει ἄνθρωπος μάλιστα; ἢ ὅτι τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη; ὁ δὲ νοῦς μὲν πολλῶν ἐστιν, ἡ δὲ ὄρεξις ἑνός; ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος, τῷ νῷ τὰ πλεῖστα ζῇ· τὰ δὲ θηρία, ὀρέξει καὶ θυμῷ καὶ ἐπιθυμίᾳ. ιγ Διὰ τί φρόνιμοί τινες [illegible] χρημάτων διατελοῦσι; πότερον ὅτι τῷ ἔθει χρῶνται; ἢ διὰ τὸ ἐν ἐλπίδι ἡδύ. [illegible] ιδ ὅτι ἡ αἴσθησις καὶ ἡ διάνοια τῷ ἠρεμεῖν τὴν ψυχὴν ἐνεργεῖ· ὃ καὶ ἡ ὄψις [illegible] δοκεῖ εἶναι, ὅτι τὴν ψυχὴν ἵστησι. κινουμένης γὰρ καὶ θορυβουμένης, οὔτε αἰσθέσθαι οὔτε διανοηθῆναι δύνατόν. διὸ καὶ τὰ παιδία καὶ οἱ μεθύοντες καὶ οἱ μαινόμενοι, ἄφρονες· διὰ γὰρ πλῆθος τοῦ θερμοῦ τοῦ ἐνυπάρχοντος, πλείστη κίνησις αὐτοῖς καὶ σφοδροτάτη συμβαίνει· λωφώσης δὲ ταύτης, ἐμφρονέστεροι γίνονται· ἀταράχου γὰρ οὔσης τῆς διανοίας, μᾶλλον ἐφιστάναι δύνανται αὐτήν. οἵ τ' ἐν τῷ καθεύδειν ἐνυπνιαζόμενοι, ἱσταμένης τῆς διανοίας, καὶ κατ' ὅσον ἠρεμεῖ, ἐνυπνιάζουσι· μάλιστα γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις ἡ ψυχὴ κινεῖται· ἀθροιζομένου γὰρ τοῦ θερμοῦ ἐκ τοῦ ἄλλου σώματος εἰς τὸν ἐντὸς τόπον, τότε πλείστη καὶ σφοδροτάτη κίνησις ὑπάρχει· οὐχ ὥσπερ οἱ πολλοὶ ὑπολαμβάνουσιν, [διὰ τὸ] τότε ἠρεμεῖν καὶ καθ' αὑτὴν εἶναι, καὶ μάλιστα ὅταν μηδὲν ἴδωσιν ἐνύπνιον. συμβαίνει δὲ τοὐναντίον· διὰ γὰρ τὸ ἐν πλείστῃ κινήσει εἶναι, καὶ μηδὲ τὸ μικρὸν ἠρεμεῖν, οὐδὲ διανοηθῆναι δύναται. ἐν πλείστῃ δὲ κινήσει, ὅταν ἥδιστα καθεύδῃ, εἰκότως ἐστὶν ὅτι τότε μάλιστα καὶ πλεῖστον θερμὸν ἀθροίζεται εἰς τὸν ἔσω τόπον.

Item author ille præmiorum tale suis hominibus certamen proponere noluit, vnde inimicitiæ: seditionésque maximæ exorirentur: homines enim cùm in re sui corporis aliqua improbantur, non molestè omnino ferunt neque iis infesti redduntur qui ita iudicarint: at si stolidiores iudicati sunt iudicibus admodum ipsis succensent, ægreque vehementissimè ferunt: quæ quidem res seditiosa, & stolida est. Adhæc præmium præstantius esse suo certamine decet. Itaque certaminum gymnicorum præmium optatius est, & præstantius, quam ipsa concertatio est. Prudentiæ verò quodnam præmium præstantius esse possit? 12 Cur homo maximè aliud intelligat, aliud faciat. An quia contrariorum eadem scientia est. An quia mentis officium plura contingit, appetitus in vnum tantummodo profluit. Atqui homo mente magna ex parte viuit, & ratione, bestiæ appetitu, ira, cupiditatéque ducuntur. 13 Cur nonnulli pecunias acquirere, non impendere consueuerunt? Verum quòd suis moribus viuunt an oblectamine, quod in spe positum est, alliciuntur. 14 Quam ob causam qui grauiter, & suauissimè dormiunt, nihil somniant? An quia & sensus, & intelligentia hominis tunc suo fungi officio potest, cùm animus tranquillatur, & requiescit: qua quidem requie, vel ipsa sciendi ratio constare videtur, quippe quæ animum sistat, atque ex temeraria agitatione in tranquillitatem adducat. Cum enim animus mouetur, vagatúrque fieri non potest, vt aliquid vel sentiatur, vel intelligatur. Ex quo fit etiam vt amentes sint pueri, & ebrij & insani. Facit etenim calor, qui nimius in his est, vt motu plurimo, vehementissimóque inquietentur: quo motu desistente, prudentiores esse incipiunt. Cum enim vis illa intelligendi sedata est, facilius sistitur, rerumque rationibus adsistit. Et quidem qui inter dormiendum somniant, non alia de causa videre sibi illa videntur, quàm intelligentia consistente, requiescéteque: quod quidem somno contingit leuiori. Iactatur enim animus noster maximè in somnis, calore scilicet, qui vndique in partem se colligit interiorem: atque ita efficitur vt plurima, vehementissimaque illa obstante iactatione, nullum interuenire somnium possit. Nec putandum vt animus tum conquiescat, & per se maximè sit, cùm nullum somnium trahitur, vt multitudinis opinio est. Sed contrà omnino incidit, vt qui in motu plurimo est, nec paulisper quiescit, hic intelligere nequeat.

Primùm enim corpus extenuat, de hinc siccat, tum sanitatem inducit, posthac nil vlterius agit. Verum quòd fieri nõ potest, vt ex sanitate aliud quicquam efficiatur. An si quid fieri potiit, ad aliã spectet scientiam, alterique præterea ex sanitate aliquid licebit. Ergo si omnia fieri, vel ex contrariis, vel ex mediis soleant, constat vt illud ægrotet, quod vel siccius, vel humidius, vel tale aliquid est. Igitur ex nimis frigido in minus frigidum, & postremò in iustam vicem caloris, vel siccitatis, vel humoris medicus adducit, transferens sese ex contrariis, aut mediis, dum ad eum deuenit habitum, qui sanitati accommodatus est, ex quo quidem nihil esse natura fert, nisi quid medium. Ergo aliquid præterea facere potest. Vt enim eatenus venit, sic retrorsum abire potest. Sed ars non isthuc profitetur: semper enim quod melius est, id artis ratio & spectat & facit. Itaque nec vlla alia, nec ipsa medendi ratio de sanitate quicquam aliud faciet, cùm vel nihil effici necesse sit vel rei destinandæ contrarium: quandoquidem eadem est scientia contrariorum. Itaque vel in ædificandi ratione nihil est, quod contrarium faciat. Nec verò vlla ars alia est, quæ ex hoc quicquam faciat, nisi veluti ex parte: quemadmodum suendi ratio ex proscisso calceum reddit. Fieri nanque bifariam aliquid ex aliquo ita potest, vt vel cùm illud componitur, vel cùm hoc destruitur, consistat. 9 Cur hominem philosophum differre ab oratore putamus? An quia philosophus in rerum speciminibus agitandis exquirendisque suum studium posuit: orator his in rebus versatur, quæ consortes illorum speciminum sunt. Verbi causa, alter quid iniustitia sit, nouit: alter, quis iniustus est. & alter, quid tenor tyrannidis sit, cognitum habet: alter qualis ipse tyrannus sit. 10 Cur genus id hominũ, quos Dionysiacos technitas, id est, artifices bacchanales aut histriones appellamus, improbis esse moribus magna ex parte consueuerunt? An quia minime sese studio sapientiæ dedunt, eo scilicet, quòd in artibus necessariis magnam ætatis suæ partem consumunt, vtramque plurimum traducunt incontinentem, partim etiam cum inopia, quod quidem vtrunque vitia & gignit, & auget. 11 Cur veteres præmia certaminibus corporum posuerunt, sapientiæ nullus quicquam statuerit? An quia iudices quod ad ingenium attinet, vel præstantiores, vel nihilo deteriores nimirum esse iis debent, qui inter sese certant. Quod si homines sapientia excellentiores certare deberent, proponeretur que præmium, arbitris sane sibi carerent. At verò in certaminibus gymnicis, quisque ipso tantum aspectu iudicare integrè potest.

A ἰσχναίνει γάρ· εἶτα ἐκ τούτου ξηραίνει· εἶτα ὑγίειαν ἐποίησεν· εἶτα ἐνταῦθα ἵσταται. ἢ οὐκ ἔστι δυνατὸν ἐκ τούτου γίνεσθαι ἄλλο· εἰ δὲ δυνατὸν, ἄλλης ἐπιστήμης, καὶ ἔσται ὁ ἐξ ὑγιείας ποιῶν ἄλλο τι. εἰ δὴ γίνεται ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ τῶν μεταξύ, δῆλον ὅτι ἀρρωστεῖ ἢ ξηρότερος, ἢ ὑγρότερος, ἢ τι τοιοῦτον. ποιεῖ δὴ ἐκ ψυχροῦ ἧττον σφόδρα, καὶ τέλος μὲν θερμὸν, καὶ οὐδὲ ξηρὸν ἢ ὑγρὸν μεταβαῖνον ἐκ B τῶν ἐναντίων, ἢ μεταξύ, ἕως ἂν ἔλθῃ εἰς τοιοῦτον ὃ ἦν τὸ ὑγιαίνειν. ἐκ τοιούτου δ' οὐ πέφυκεν ἄλλο τι ὂν, ἢ τὸ μεταξύ. δύναται μὲν οὖν ποιῆσαι ὁ ἔχων. ὡς γὰρ ἦλθεν, ἐνδέχεται δύνασθαι καὶ ἀπελθεῖν, οὐ μὴν ἥ γε τέχνη τούτου ἐστὶν· αἰεὶ γὰρ βέλτιον. ὥστε οὐδὲ ἄλλη, ὅτι αὕτη ποιήσει ἐξ ὑγιείας ἄλλο τι. οὐδὲν γὰρ ἔχει τι, ἢ τὸ ἐναντίον τούτου· ὥσπερ ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη. C οὕτω καὶ ἐπὶ οἰκίας οὐδὲν ποιοῦσιν αἱ τοιαῦται· οὐκ ἔστιν ἐξ ἄλλης τέχνης ἐκ τούτου ποιήσουσα, πλὴν ὡς μέρους· οἷον ἡ σκυτικὴ, ὑπόδημα ἐκ προσχίσματος. ἐξ ἑκατέρου γὰρ γίνεται διττῶς, ἢ συντιθεμένου, ἢ φθειρομένου. 9 Διὰ τί τὸν φιλόσοφον τοῦ ῥήτορος οἴονται διαφέρειν; ἢ ὅτι ὁ μὲν φιλόσοφος, περὶ τὰ εἴδη σπουδάζει. ὁ δὲ ῥή- D τωρ, περὶ τὰ μετέχοντα· οἷον ὁ μὲν, τί ἐστιν ἀδικία· ὁ δὲ, ὡς ἄδικος ὁ δεῖνα· καὶ ὁ μὲν, τί ἡ τυραννίς· ὁ δὲ, οἷόν τι ὁ τύραννος. 10 Διὰ τί οἱ Διονυσιακοὶ τεχνῖται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πονηροί εἰσιν; ἢ ὅτι ἥκιστα λόγου σοφίας κοινωνοῦσι, διὰ τὸ περὶ τὰς ἀναγκαίας τέχνας τὸ πολὺ μέρος τοῦ βίου εἶναι, καὶ ὅτι ἐν ἀκρασίαις τὸ πολὺ τοῦ βίου εἰσὶ, τὰ δὲ, [καὶ] ἐν ἀπορίαις; ἀμφότερα δὲ, φαυλότητος παρα- E σκευαστικά. 11 Διὰ τί οἱ ἐξ ἀρχῆς, τοῖς μὲν τῆς [τοῦ] σώματος ἀγωνίας, ἆθλόν τι συνέταξαν, σοφίας δὲ οὐδὲν ἔθηκαν; ἢ ὅτι ἐπιεικῶς δεῖ τοὺς κριτὰς, ἢ περὶ δικαίας εἶναι, ἢ μὴ χείρους τῶν ἀγωνιστῶν εἶναι, ἢ κρείττους; τῇ δὲ ὅσοι σοφίᾳ ἴσοι περιττεύοντες ἀγωνίζεσθαι, ἆθλον συνετίθεντο κριτὴν οὐκ ἔχοντες αὐτοῖς. ἐπὶ δὲ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων, ἅ- F παντας ἐπὶ κρίνειν, τῇ ὄψει μόνον δοκιμάζοντας.

iectu

[illegible]

A Item author ille præmiorum tale suis hominibus certamen proponere noluit, vnde inimicitiæ seditionésque maximæ exorientur: homines enim cum in re sui corporis aliqua improbantur, non moleste omnino ferunt neque iis infesti redduntur qui ita iudicarunt: at si stolidiores iudicati sunt, iudicibus admodum ipsis succenfent, ægreque vehementissime ferunt: quæ quidem res seditiosa, & stolida est. Ad hæc præmium præstantius esse suo B certamine decet. Itaque certaminum gymnicorum præmium optatius est, & præstantius, quam ipsa concertatio est. Prudentia verò quodnam præmium præstantius esse possit? 12 Cur homo maximè aliud intelligat, aliud faciat? An quia contrariorum eadem scientia est. An quia mentis officium plura contingit, appetitus in vnum tantummodo prostat. Atqui homo mente magna ex parte viuit, & ratione, bestiæ appetitu, ira, cupiditatéque C ducuntur. 13 Cur nonnulli pecunias acquirere, non impendere consueuerunt? Verum quòd suis moribus viuunt, an oblectamine, quod in spe positum est, alliciuntur. 14 Quam ob causam qui grauiter, & suauissimè dormiunt, nihil somniant? An quia & sensus, & intelligentia hominis tuc suo fungi officio potest, cum animus tranquillatur, & requiescit: qua D quidem requie, vel ipsa sciendi ratio constare videtur, quippe quæ animum sistat, atque ex temeraria agitatione in tranquillitatem adducat. Cum enim animus mouetur, vagatúrque fieri non potest, vt aliquid vel sentiatur, vel intelligatur. Ex quo fit etiam, vt amentes sint pueri, & ebrij & insani. Facit etenim calor, qui nimius in his est, vt motu plurimo, vehementissimoque inquietentur: quo motu desistente, prudentiores esse incipiunt. Cum enim E vis illa intelligendi sedata est, facilius sistitur, rerumque rationibus adsistit. Et quidem qui inter dormiendum somniant, non alia de causa videre sibi illa videntur, quam intelligentia consistente, requiescéntéque: quod quidem in somno contingit leuiori. Iactatur enim animus noster maxime in somnis, calore scilicet, qui vndique in partem se colligit interiorem: atque ita efficitur vt plurima, vehementissimaque illa obstante iactatione, nullum interuenire somnium possit. Nec F putandum vt animus tum conquiescat, & per se maximè sit, cum nullum somnium trahitur, vt multitudinis opinio est. Sed contrà omnino incidit, vt qui in motu plurimo est, nec paulisper quiescit, hic intelligere nequeat.

Plurimus autem motus, cùm suauissimè quis obdormiscit, meritò propterea est, quòd tunc maximè larga caloris copia in partem contrahitur interiorem. Animum verò concitatum non solum inter vigilandum, sed ne per quietem quidem intelligere posse, argumentum illud etiam est quod in somnis, quos cibo ingesto primos agimus, nulla facultas videndi somnij datur, cùm maximè accidit, vt animus propter cibum ingestum cõcitetur: somnium verò ipsum occurrit, cùm cogitantibus no B bis & ante oculos rem ponentibus somnus accedit. Quapropter ea maximè somniamus, quæ agimus, aut acturi sumus, aut volumus: de his enim maximè cogitationes, imaginationésque obueniunt. Et qui instructi virtutibus sunt, meliora somnia vident, quòd etiam vigilantes meliora animaduertunt: qui deterius, vel animo, vel corpore sunt adfecti, deteriora concipiunt, quippe cùm etiam adfectio corpo C ris faciat ad somni visionem. Hominis enim morbo laborantis proposita quoque animi vitiosa sunt, atque etiam propter corporis perturbationem animus quiescere nequit. Melancholici idcirco in somnis crebrò excitari consueuerunt, quòd calore largiore vrgẽte, animus moueri æquo amplius cogitur: quòd cùm motus vehementior sit, meritò dormire minimè possunt.

D

Eorum, quæ ad oculos pertinent, Sectio trigesimaprima, cuius quæstiones 30

CVr oculo perfricato sternutare cessamus? An ob eam rem humoris respiratio moueatur. Lacrymam enim oculus perfricatus emittit: sternutamentum humoris copia excitatur. An quia plus caloris minus corrumpit absumitque. Oculus autem perfricatus plus caloris sibi acquirit, quàm nares contineant: quam ob rem etiam si quis nasum perfricuerit, ipsum E sternutamentum desistet. 2 Cur vno oculo exquisitius cernitur, quam duobus? An quia plures motus duobus, quam vno excitantur: quemadmodum oculis peruersis multiplicem agitari motum certũ est. Ergo duorum vnus motus non est: vnius vnus, & simplex est. Itaque efficitur, vt exquisitius vno, quàm duobus cernatur.

3 Cur homines irati oculis maximè erubescunt, pudefacti auribus? An quoniam F oculi refrigerantur eorum, quos puduit. Pudor enim in oculis est: nec respicere valent quos pudor tenet. Et timor quoq. refrigeratio loci eiusdẽ est: calor autem in partem transit aduersam, quæ posterior est: aures verò satis ex aduerso positæ sunt: itaque

A ὅτι δὲ ἐν τῇ κινήσει ἐστὶν ἡ ψυχή, οὐ μόνον ὕπνος, ἀλλ' οὐδ' ἐν τοῖς ὕπνοις δύναται διανοεῖσθαι, κἀκεῖνο σημεῖόν ἐστι· γίνεται γὰρ τοῖς μετὰ τὸ φαγεῖν σιτίον ὕπνοις, ὁπηνίκα δεῖ ἐνύπνια ὁρᾶν. τότε δὲ μάλιστα συμβαίνει κινεῖσθαι αὐτήν, διὰ τὴν ἐπεισενεχθεῖσαν τροφήν. τό, τε ἐνύπνιόν ἐστιν, ὅταν διανοουμένοις καὶ προφέρουσιν ἐπὶ ὀμμάτων τι ἐπέλθῃ ὕπνος· ἐπεὶ διὸ δὴ καὶ ταῦτα μάλιστα ὁρῶσιν, ἃ πράττουσιν, ἢ μέλλουσιν, B ἢ βούλονται. περὶ γὰρ τούτων μάλιστα πλειστάκις λογισμοὶ καὶ φαντασίαι ἐπεγίνονται· καὶ οἱ βελτίους, βελτίω τὰ ἐνύπνια ὁρῶσι διὰ ταῦτα, ὅτι καὶ οἱ ἐγρηγορότες περὶ βελτιόνων διανοοῦνται· οἱ δὲ χείρους, ἢ τὴν διάνοιαν ἢ τὸ σῶμα διακείμενοι, χείρω. καὶ γὰρ ἡ τοῦ σώματος διάθεσις, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἐνυπνίων φαντασίαν συμβάλλεται· τοῦ γὰρ νο- C σοῦντος, καὶ αἱ τῆς διανοίας προθέσεις φαῦλαι· καὶ ἔτι διὰ τὴν ἐν τῷ σώματι ταραχὴν ὑπάρχουσαν, ἡ ψυχὴ οὐ δύναται ἠρεμεῖν. οἱ δὲ μελαγχολικοὶ διὰ τοῦτο ἐξάττουσιν ἐν τοῖς ὕπνοις, ὅτι πλείονος τῆς θερμασίας οὔσης, μᾶλλον τοῦ μετρίου ἡ ψυχὴ ἐν κινήσει προσφέρεται· σφοδροτέρας δὲ τῆς κινήσεως οὔσης, οὐ δύνανται καθεύδειν.

Ὅσα περὶ ὀφθαλμούς. λα.

D Διὰ τί παρατρίψαντες τὸν ὀφθαλμὸν παύονται τοῦ πταρμοῦ; ἢ ὅτι ἀναπνοὴ γίνεται τῷ ὑγρῷ; δακρύει γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς μετὰ τὴν τρῖψιν· ὁ δὲ πταρμὸς, διὰ πλῆθος ὑγροῦ. ἢ ὅτι ἔλαττον θερμὸν φθείρεται ὑπὸ τοῦ πλείονος; ὁ δὲ ὀφθαλμὸς τριβόμενος, πλείω λαμβάνει θερμότητα [τῆς] ἐν τῇ ῥινί. διὰ τοῦτο δὲ κἄν τις αὐτὴν τὴν ῥῖνα τρίψῃ, παύεται ὁ πταρμός. β Διὰ τί τῷ ἑνὶ E ὀφθαλμῷ ἀκριβέστερον ὁρῶσιν, ἢ τοῖν δυοῖν; ἢ ὅτι πλείους ἔσονται κινήσεις, τοῖν δυοῖν γινομένων τῆς διεστραμμένης; οὔκουν μία ἡ κίνησις· τοῦ δὲ ἑνὸς, ἁπλῆ. ὥστε ὁ δι' ἑνὸς ὁρῶν ἀκριβέστερον. γ Διὰ τί ὀργιζόμενοι μὲν οἱ ὀφθαλμοὶ μάλιστα ἐπιδιδόασι πρὸς τὸ ἐρυθριᾶν· αἰσχυνόμενοι δὲ, τὰ ὦτα; ἢ διότι F ἡ αἰδώς, ὡς περιψύχεται ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς, (ἐν ὀφθαλμοῖς γὰρ αἰδώς) καὶ ἀντιβλέπειν οὐ δύνανται· καὶ ὁ δειλὸς καταψύξεις τις ἐστιν. ἐναντίον δὴ μεθίσταται εἰς τοὐναντίον τῷ ἔμπροσθεν τὸ ὄπισθεν. τὰ δὲ ὦτα, ἀντίκειται·

A καὶ μάλιστα ἐρυθριῶσιν αἰσχυνόμενοι. ἐν δὲ τῷ ὀργίζεσθαι, ἐπὶ τὸ αἰσθητικώτερον καὶ κινητικώτερον ἡ βοήθεια εἰς ἀδικούμενον. φοβοῦνται γὰρ ἐνταῦθα ἐκλείπειν μάλιστα. δ Διὰ τί θατέρου καταληφθέντος ὀφθαλμοῦ, ὁ ἕτερος ἀτενίζει μᾶλλον; ἢ διότι ἐκ ταὐτοῦ ἤρτηνται αἱ ἀρχαὶ τῶν ὀφθαλμῶν; θατέρου οὖν κινουμένου, καὶ ἡ κοινὴ ἀρχὴ κινεῖται· ἐκείνης δὲ κινουμένης, καὶ ὁ ἕτερος. ληφθέντος οὖν θα-

B τέρου, ἡ κίνησις κινεῖ αὐτόν. ὥστε δύναται ἀτενίζειν μᾶλλον. ε Διὰ τί οἱ ἐκ γενετῆς τυφλοὶ οὐ γίνονται φαλακροί; ἢ ὅτι λυμαίνεται τὰ ὄμματα ὑγρότης οὖσα πολλὴ ἐν τῷ περὶ τὴν κεφαλὴν τόπῳ; δι' ὃ τῶν ῥευματιζόντων τοὺς ὀφθαλμούς, τὰς ἐν τοῖς κροτάφοις φλέβας καίουσι, συγκλείοντες τοὺς τῆς ὑγρότητος πόρους. καὶ ξύουσι τὴν κεφαλήν,

C διατέμνοντες τὸ ἐν αὐτῇ δέρμα. ἐπεὶ οὖν λυμαίνεται τοὺς ὀφθαλμοὺς τὸ ἐν αὐτῇ περίττωμα γενόμενον, καὶ ὅσοις αὐτοῖς τοῦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς γίνεται, πλέον συνεστάλη ἐν αὐτῷ. ἐπεὶ δὲ ἐκ περιττώματος θρὶξ φύεται, τοῦτο δὲ ἐν τῇ τῶν τυφλῶν κεφαλῇ ἐκ γενετῆς ἐστὶ πολύ, εἰκότως οὐκ εἰσὶ φαλακροί.

ϛ Διὰ τί οἱ ἐξόφθαλμοι καπνίζονται μᾶλλον;

D ἢ ὅτι τάχιστα προσπίπτει πρὸς τὰ προέχοντα; ζ Διὰ τί εἰς μὲν τὰ δεξιὰ ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις ἅμα διαστρέψαι δυνάμεθα, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ καὶ πρὸς τὴν ῥῖνα, καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν δὲ ἢ τὸ δεξιὸν τὴν ἑτέραν· ἅμα δὲ εἰς τὸ ἀριστερὸν καὶ δεξιόν, ἀδύνατον; ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὸ κάτω καὶ εἰς τὸ ἄνω. ἅμα

E μὲν γὰρ ἐπὶ ταὐτὸ δυνάμεθα, χωρὶς δέ, οὔ. ἢ ὅτι αἱ ὄψεις, δύο οὖσαι, ὅμως ἐξ ἑνὸς συνήρτηνται; ὅταν δὲ τοιαῦτα, ἄκρου θατέρου κινουμένου, ἀνάγκη θάτερον ἀκολουθεῖν ἐπὶ τὸ αὐτό. τῶν γὰρ ἑτέρων ἄκρων, ἡ ἀρχὴ θατέρου ἄκρου. εἰ οὖν τὸ ἓν ἀδύνατον ἅμα εἰς τἀναντία κινεῖσθαι, ἀδύνατον καὶ τὰς ὄψεις. τὸ μὲν γὰρ ἄκρον εἰς τἀναντία κινήσεται, εἰ τὸ

F μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω κινοῖτο· ἡ δὲ ἀρχή, ἀμφοῖν ἂν ἀκολουθοίη· τοῦτο δὲ ἀδύνατον.

ἡ δὲ διαστροφὴ διὰ τῶν ὀμμάτων, διὰ τὸ ἀρχὴν ἔχειν τὰς στροφάς, καὶ μέχρι τοῦ στρέφεσθαι εἰς τὸ ἄνω καὶ κάτω καὶ [εἰς] τὰ πλάγια.

itaque pudore maxime erubescunt. Iratis porro præsidium in eam partem tanquam violatam transmittitur, quæ & sensu, & motu facilior est: nam & in metuendo calor eam ipsam maxime deserit. 4 Cur altero oculo apprehenso, alter constantius cernat? An quia oculorum initia ex eodem dependent. Cum igitur alter mouetur, commune quoque illud mouetur initium, quo mouente, alter etiam oculus moueatur necesse est: quamobrem altero apprehenso vis illa communis tota alterum mouebit: itaque plenius contendere poterit. 5 Quam ob causam qui cæci ab ortu naturæ sunt, calui nunquam efficiuntur? An quia humor, cùm redundat in capite, oculos vehementer infestat: qua de causa quibus fluxiones oculos vrgent, venas temporum ferro candente medici tangunt, quo humoris foramina obcæcentur atque spissescant, & caput quoque dissecta cute, obscalpere consueuere. Cum igitur humor excrescens, vacansque in capite oculis detrimento sit, fieri potest, vt minus humoris in caluaria ob id ipsum consistat quia magna parte lapsus in oculos est & cum excrementis humorum materiaque inutili capillus prouentat (quæ quidem in capite cæcorum ab ortu naturæ large redundant) meritò nunquam isti calui efficiuntur. 6 Cur homines, qui prominentioribus sunt oculis magis à fumo infestantur? An quia fumus citissime oculis protendentibus occurrat.

7 Quam ob causam vtrunque aspectum simul diuertere dextro, sinistroque versus, & ad nares demittere atque etiam alterum dextrorsus, sinistrorsusque deducere possimus vtrunque verò seorsum, alterum sinistrorsus, alterum dextrorsus simul distrahere nunquam possumus: quinetiam deorsum, sursumque haudquaquã ita conuertere licet, quamuis facultas simul dimittendi in idem detur, vt dictum est? An propterea quòd quãquam duplex aspectus sit, ex eadem tamen origine, æquo modo nexus, aptúsque dependet. Vbi autem ita est quoties alterum extremum mouetur, reliquum consequatur eodem necesse sit: alterius enim extremi principium extremum reliquum est. Quòd si res vna simul ac eodem in tempore nunquã in partes aduersas, moueri queat, nec aspectus ita moueri poterit: quippe cùm ita committatur, vt extrema in partes moueantur aduersas, siquidem alter sursum, alter deorsum mouebitur, initiumq; sedari vtrumque necesse sit, quod impossibile est. Oculorum verò limus euenit, qui ... bi continentur principio, quo & sursum & deorsu, & latera versus subito fere vertere

possint. Cùm igitur ita positi sunt, vt situ inuicem simili respondeant, atque mediũ teneant, mouendi sese sursum, deorsum, latúsque versus, eodémque in puncto sibi pupillam habeant, tunc situ integerrimo constant, præcipuéque mobiles circumaguntur: atqui eodem in puncto pupillas continent limi quidem non sunt. Discrepare quoque inter se possunt, & aliis parte alba retracta nigræ nonnihil occulitur, modo eorum qui sternutaturi sunt: aliis in angulum exteriorem nigra conuellitur, vt furiosis: aliis in interiorem nares versus incumbit, vt tragicis, laruis, hominibusque acerbis, seuerísque: sunt enim contuitu graui, cogitabundoque. Quoties verò situ dissimili globi positi sunt, sed puncto eodem radij profluunt, aut situs similis est, sed punctum non idem, limis oculis hominem esse necesse est: itaque hic suspicit & oculos contrahit: globum enim eundem in habitum collocare conatur, atque alterum firmum continet, alterum agitat. Haud enim fieri potest quin limus sit, qui non eodem de puncto radios depromat, quippe qui dimotum contuendi principium habeat, perinde ac ille, cui res vna geminari oculo suppresso videtur. Ergo si oculus sursum dimotus est, terminus inspiciendi deorsum est, sed si oculus lapsus deorsum est, terminus sursum habetur. Oculo tamen vno situ suo dimoto moueri quidem res visa sursum, deorsumve ob id ipsum videtur quia pupilla ita se mouet: sed geminari haud vnquam videri potest, nisi duplex conspectus sit, peruertaturque ratio videndi. Ita fit, vt strabonibus res eadem geminari videatur. Causam situs habet, eò scilicet, quòd oculus non suo medio nexus, locatúsque est. 8 Quam ob rem qui cognomen lusciosi habuerunt, literas minutas scribere consueuerunt? Mirum enim vt qui obtusis sunt oculis, rem faciant, quam eorum facere interest, qui acumine valeant oculorum. Verum quia proximè posita magna esse videntur illi autem oculis proxime admotis scribere solent. An quia contractis palpebris scribant. Fit enim per imbecillitatem, vt si laxatis, diductisque oculis scribant, aspectus distractus, passusque hebetescat: si adductis, & conniuentibus, vniuersim depromptus acutius videat. Quòd tamen angulum informat exiguum, efficit necessariò, vt exiguæ literæ scribantur. 9 Cur nonnulli post lippitudinem acutius videant? An quia purificati oculi sunt? Fit enim sæpe, vt exterior densitas pupillæ aciem arceat, quæ lacryma emissa laxatur, atque resoluitur.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

Quamobrem

[illegible]

A Quam ob rem prosunt interdũ quæ mordent, lacrymasque euocant, vt cepe: obsunt, quæ tantummodo afficiant, vt origanum. 10 Cur vno videre oculo imparibilius sit? An quia minus animo, qui ita cernit, afficitur: quo fit, vt minus affectionis contrahatur. 11 Cur, distracta conspectuum societate, res vna geminari videatur? An propterea quòd oculi vtriusque radius non ad punctum idem deuenit: B ergo quod bis obsstor animus inspexit, inde geminum se inspexisse existimat. Proximum euenit, cum digitos mutatis vicibus implicamus, itaque aliquid tangimus: duo namque sentimus, eò quòd vnum bis tangimus. 12 Cur sensus dextri nihilò sinistris præstantiores sit, cum in cæteris omnibus dextra sinistris commodiora habeamus? Vtrum ex cõsuetudine ita fiat. Statim enim, cùm nati sumus, vtrunque sensum exercere incipimus. Pars autem C dextra exercitatione insuescere, inque frugem euadere meliorem videtur: effici namque vtrinque dextri per consuetudinẽ possunt. An quia sentire affici est. Pars autem dextra præstantior propterea est, quod efficacior, & affici peruicatior, quã sinistra est. 13 Cur in cæteris dextra suis sinistris præstantiora sunt, sensus nullus dexter suo sinistro interest? An quia parte D sentiendi vtraque pariter vti a primo natali die consueuimus. Adde tamen quod ratio sentiendi, affectio quædam est: dextrarum autem partium differentia in efficiendo, non patiendo sita est. 14 Cur exercitatio corporis incommoda oculorum acumini est? An quia exercitatio sanguinem efficiat sicciorem, sicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem totam cutem indurat: ergo vel eam quæ pupillam integit. Quapropter homines natu iam grandes, obtusius vident. Oculi namque senum E tunica dura, simulque rugosa teguntur: itaque vis illa conspiciendi cooperitur, & delitescit. 15 Cur homines lusci cognominati, qui obtuse vident, literas scribere minutissimas possint, cum rem minutam perspicere illi valeant, qui acumine oculorum præstant? An quia conspectu sunt imbecilli, palpebras contrahant in angustum. Cum enim radius prodiens vniuersus, acutius explorare potest contra, F laxo, diductoque oculo diffenditur, ob eamque rem hebetetur. Ergo imbecillitas facit, vt palpebras contrahant in angustum, quod cùm ex angusto inspiciant, exiguam magnitudinem videant, quantaque vident tanta perscribant necesse est. 16 Sed cur iidem illi contractis palpebris videant? An propter sui conspectus imbecillitatem. Vt enim manum rebus expositis admouent, sic palpebras iuxta posita perinde.

quasi manum, adiiciunt. Quod sane faciunt, vt radius per locum sese depromēs angustiorem, congestior profluat, ne protinus ex patulo proficiscens distrahatur. Videt autem is acutius, qui frequentior, collectiorque prodierit. 17 Cur non res vna geminari videtur, cùm in latus oculum vertimus? An quia conspiciendi primordium eadem item in linea situm est: tunc enim res geminari videtur, cùm illud mutatum sursum, deorsumve est: in latus verò nil refert, nisi vnà etiam sursum moueat. 18 Cur in ratione videndi tantum fieri possit, vt res vna geminari videatur, si quodam modo inuicem oculi locentur: in cæteris sentiendi generibus fieri identidem nequeat? An etiam in ratione tangendi, cùm digitos mutatis vicibus implicauimus: fit vt res vna duæ sentiatur: in cæteris hoc idem fieri nequit, quia cætera membra quibus sensio administratur, neque foras versus deducta, neque bina tam inter se apta, colligatáque suo funguntur officio: fit ita in ratione vidēdi, eadem de causa, qua in tangendo perplexis, vt dictum est, digitis. Tactus enim visum æmulatur, & sequitur. 19 Cur oculus sinister nihilò imbecillior est, sed æquo modo, atque dexter videre potest, cùm reliquæ corporis partes omnes sinistræ inualidiores, quam dextræ sint? An quia pars dextra in eo discrepat à sinistra, quòd efficatior est, non in eo quòd affici aptior. Videndi autem vires non vt afficerent, sed vt afficerentur, comparatæ à natura sunt. 20 Quam ob causam cum cæteras intuemur res, conspectus noster fatiscit, atque deterior redditur, cùm ad virides, & herbescentes inspicimus, vt olera, cæteraque his similia, recreatur, meliórque euadit? An conspectum in alba, nigráve intendere minimè possumus, propterea quòd vtrumque id genus coloris videndi viribus officit. Colores autem illi, quibus oculi acquiescunt, medium albi, nigrive obtinent. Itaque aspectus cùm mediocri lenique obiuo afficiatur, nihil debilitatur, imò verò corroboratur, atque reficitur. Et forsan quēadmodum cum corpora nostra vehementer laborant, deterius habent: cum mediocriter, optime afficiuntur ita etiam oculi, cum ad res solidas contendunt, laborant lassanturque: cùm ad humidas, mollesque quod nil sibi obstat, passim oberrant, & licentia persiquescunt: cùm ad virides, quòd illæ vt solidæ mediocriter sunt, ita satis humoris continent, neque vllo detrimento afficiuntur, & ad immorandum in hisce amplius innituntur, eò quòd caloris huiusmodi habitus modi esse conspectui offer. 21 Cur cætera melius vtroq. oculo cernimus, rectā versùm virgulā vndiq; ei admouētes inspicimus exquisitius? An quia

A συνεπιθέντες οἷον χεῖρα; τότε δὲ ποιοῦσιν, ἵνα ἀθροωτέρα ἡ ὄψις ἐξίῃ, δι' ἐλάττονος ἐξιοῦσα, καὶ μὴ εὐθὺς ἐξ ἀναπεπταμένου διεξιοῦσα διασπᾶται· ὁρᾷ δὲ ἡ πλείων, μεῖζον. ιζ Διὰ τί εἰς τὸ πλάγιον κινοῦσι τὸν ὀφθαλμὸν, οὐ φαίνεται δύο τὸ ἕν; ἢ ὅτι ἐπὶ τῆς αὐτῆς γίνεται γραμμῆς ἡ ἀρχή· δύο δὲ φαίνεται τούτης μεταβληθείσης ἄνω ἢ κάτω. εἰς δὲ πλάγιον, οὐδὲν διαφέρει, ἐὰν μὴ κάτω καὶ
B ἄνω. ιη [Διὰ] τί δὲ ἐπὶ μὲν τῆς ὄψεως ἔστιν ὥστε φαίνεσθαι τὸ ἓν δύο, ἄν πως ποιῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ πρὸς ἀλλήλους· ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων οὐκ ἔστιν; ἢ καὶ ἐπὶ τῆς ἁφῆς γίνεται τῇ ἐξαλλαγῇ τῶν δακτύλων τὸ ἓν δύο; ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων οὐ γίνεται, ὅτι οὐ τὰ ἔξω ἀποτεταμένα αἰσθάνεται, οὐδὲ δύο. γίνεται δὲ, διὰ τοῦτο, διόπερ καὶ ἐπὶ τῶν δακτύλων. μιμεῖται γὰρ τὴν
C ὄψιν. ιθ Διὰ τί τῶν μὲν ἄλλων σωμάτων τὰ ἀριστερὰ, ἀσθενέστερα· τῶν δὲ ὀφθαλμῶν, οὔ, ἀλλ' ὁμοίως ὀξύ; ἢ ὅτι τὰ μὲν δεξιά, τῷ ποιητικὰ εἶναι διαφέρουσι· τῷ δὲ παθητικά, οὐ διαφέρουσιν; αἱ δὲ ὄψεις, παθητικαί. κ Διὰ τί τῇ ὄψει πρὸς μὲν τὰ ἄλλα ἀτενίζοντες, χεῖρον διατιθέμεθα· πρὸς δὲ τὰ χλωρὰ καὶ ποώδη, οἷον λάχανα καὶ τὰ τοι-
D αῦτα ὁμοίως, βέλτιον; ἢ ὅτι πρὸς μὲν τὸ λευκὸν καὶ μέλαν, οὐ δυνάμεθα ἀτενίζειν (ἄμφω γὰρ λυμαίνεται τὴν ὄψιν) τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν χρωμάτων, μέσον ἐστὶ τούτων. διὸ μετρίως τὴν ὄψιν διατιθείσης, οὐδὲν ἐξαδυνατοῦμεν αὐτῇ. βέλτιον δὲ διατιθέμεθα. ἴσως δὲ ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων σφοδρότερα ποιοῦντες, χεῖρον ἔχομεν· τὰ μέτρια δὲ, βέλτιον διατίθησι· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ
E τὴν ὄψιν. πρὸς μὲν γὰρ στερεὰ ἀτενίζοντες, πονοῦμεν αὐτήν. πρὸς δὲ τὰ ὑγρὰ, μαλακῶς ἀντιφερομένης, οὐ διαπονοῦμεν. τὰ δὲ χλωρὰ, στερεά τε μετρίως καὶ ὑγρὸν ἐν αὐτοῖς ἱκανόν. δι' ὃ βλάπτει τε οὐδὲν, καὶ διατριβάζει τὴν ὄψιν πρὸς τούτοις εἶναι, διὰ τὸ τὴν τοῦ χρώματος κρᾶσιν, σύμμετρον ἔχειν πρὸς τὴν ὄψιν. κα Διὰ τί τὰ μὲν ἄλλα,
F ἀμφοτέροις τοῖς [illegible]

[illegible]

A An quia radij oculi vtriusq. non sine perturbatione in idem concidunt, vt authores rationum conspiciendi affirmant. Itaque cum vno inspicimus, ad rectum conspectum tanquam regulam, melius quod rectum est deprehendere, iudicaréque habemus. 22 Cur fumus oculos potius infestat? An quia infirmissimi sunt. Infirmissima namque omnia, quæ corpori interserta occuluntur. Indicium, quod acetum, B & quodque acre, carnem nō exteriorem, sed interiorem demordet. An quia laxiores refertique meatibus sunt. Conspectus enim per quosdam meatus protruduntur, & excidunt. Itaque quod his mordacissimum est, cęteris corporis partibus obuium subire densiora non potest, sed perrepat, & decidit: æquo modo & cepe, & quęcunque talia oculos mordent. Oleum omnium maximé humorum id facit, quia tenuissimum est, ob eamque rem meatibus C se expedité insinuat: acetum reliquis partibus corporis pro medicamento est.

23 Cur oculus solus omnium membrorum non rigeat cùm infirmissimus sit? An quia opimus est, nec carnis quicquam in se continet. Quod autem tale est securum manere à frigore potest. Haud enim audiendi sunt illi, qui propterea rigere oculos negant quia vis illa conspiciendi ignis est: non enim tantus in oculo ignis est, vt D calfacere valeat. 24 Cur lacrymæ, quas mœrendo emittimus, calidæ sunt, quas oculo laborando, frigidæ? An quia frigidū quod incoctum crudúmque est: calidum, quod concoctum. Languorem autem omnem ex cruditate proficisci, nullum dubium est. Quòd cum lacryma cruda eorum sit, qui valetudine oculorum laborant, non immeritò frigida est. Hinc medici sudorem frigidum, argumentum grauis esse morbi existimant: calidum conE trà, decretorium esse, & salutarem. Cùm enim vacans materia multa est, satis à calore interiori concoqui minime potest: itaque frigidam esse necesse est. Cùm pauca est, pené à calore victa concoquitur: morbus autem copia vacantis materiæ cōfici certum est. 25 Quare cum partes corporis nostri dextræ mobiliores sint, oculus sinister expeditius, quàm dexter, contrahi- F tur? An propterea, quòd omnia sinistra dextris humidiora sunt: humidiora autem cōtrahi plenius possint. An dexter amplius efficere possit: sinister vel ex se, vt humidior, obsequétior sit. 26 Quam ob causam cum & tenex, & luscus per imbecillitatē parū oculis valeant, alter proxime admo-

uet, si quid inspicere vult, alter procul abducit? An quia dissimilis eorum imbecillitas est. Senex enim quia videre non potest, vbi minùs radij coeunt, rem videndam eò abducit, vbi visurus maximè est: procul enim coire radij solent. Luciosus ille videre quidem rem isthic potest, sed quænam rei conspectæ caua sint, quæve excedant, discernere nequit. itaque in his fallitur: caua quippe, & excedentia splendore discerni maximè possunt: quem, quoniam procul percipere, quemadmodum rei obuiæ ingruat, nequeant, proximè adducunt. 27 Cur homo solus, aut certè maximè animantium omnium oculis deprauetur per limitatem? An quia vel solus, vel maximè comitiali morbo in tenera ætate laborat, cum deprauari omnibus accidit. 28 Cur vni animantium homini transuerti deprauarique per limitatem oculi possint? Vtrum quòd oculos minimo interstitio discretos e directòque positos homo habet, perspici idcirco menda in eo maximè possit. An quia cæterorum animantium oculi vnicolores maximè sunt? Nec deprauatio sequeretur, si vno quolibet colore præditus oculus esset. An quia solus ex omnium animantium genere morbo comitiali rapitur: quod genus morbi transuertere oculos, sicut cætera etiam membra potest. Nonnullis tamen, vt serò eo morbo vexari incepere, sic lumina serò deprauantur. 29 Quam ob causam manu præ lucerna, aut Sole obiecta, melius inspicere possumus? An quia lucernæ, Solisve lux nostris occurrens luminibus, reddit suam ob nimietatem infirmiora: quippe quæ rem etiam sibi cognatam interimere præ sua possit exuperantia: at verò manu ea arcente, nec luminum acies offici potest, & res visui obuia nihilò minus in luce posita est: vnde fit, vt & acies plenius agat, & res inspectanda nihilò minus videatur. 30 Cur manus dextra, & pes dexter à suis sinistris differunt, oculus, & auditus nullo discrimine distant? An quia immista, synceráque elementa susque déque sunt. Discrimen verò situm in his est, quæ elementorum coitu constant. Sunt autem sensus illi e synceris illis, immistisque: visus scilicet ex igne, auditus ex aere.

A γὺς προσάγει, ἄν τι βούλεται ἰδεῖν· ὁ δὲ, πόῤῥω ἀπάγει; ἢ ὅτι οὐχ ὁμοία ἡ ἀσθένεια συμβαίνει αὐτοῖς; ὁ μὲν γὰρ πρεσβύτης, ὅτι ἰδεῖν ἀδύνατός ἐστιν, οὗ μὴ συμπίπτει ἡ ὄψις αὐτῷ, ἀπάγει τὸ θεώμενον, ἐν ᾧ μάλιστα μέλλει ὄψεσθαι· πόῤῥω δὲ συμπίπτει. ὁ δὲ, αὐτὸ μὲν ὁρᾷ. ποῖα δὲ κοῖλα, καὶ ποῖα ἐξέχοντα τοῦ ὁρωμένου, οὐκ ἔτι δύναται κρίνειν, ἀλ-B λὰ περὶ ταῦτα ἀπατᾶται. τὰ δὲ κοῖλα καὶ τὰ ἐξέχοντα, μάλιστα τῇ αὐγῇ κρίνεται. πόῤῥωθεν μὲν οὖν [οὐ] δύναται τῇ αὐγῇ καταμαθεῖν, πῶς ἐπιβάλλει ἐπὶ τὸ ὁρατόν· ἐγγύθεν δὲ, μᾶλλον καταφανές ἐστι. κζ Διὰ τί τῶν ζώων ἄνθρωπος ἢ μόνον, ἢ μάλιστα διαστρέφεται; ἢ ὅτι ἢ μόνον, ἢ μάλιστα ἐπιληπτικὸν ἐν τῇ νέᾳ ἡλικίᾳ γίνεται· ὅτε καὶ διαστρέφεσθαι συμβαίνει πᾶσιν; κη Διὰ τί οἱ ἄνθρωποι μό-C νοι τῶν ἄλλων ζώων τὰ ὄμματα διαστρέφουσιν; πότερον διὰ τὸ ἐλάχιστον διάστημα εἶναι τῶν ὀμμάτων, καὶ ἐπ' εὐθείας εἶναι, δῆλον περίεργα γίνεται τὸ μὴ κατορθούμενον· ἢ διὰ τῶν ἄλλων μονόχροα τὰ ὄμματα εἶναι μᾶλλον; εἰ δὲ ἕν ἦν χρῶμά τι τοῦ ὄμματος, οὐκ ἂν ἦν διαστροφή. ἢ διότι μόνοι ἐν τῷ ζῆν ἐπίληπτοι γίνονται τῶν ζώων; ἡ δὲ ἐπιληψία, D διαστροφὴν ποιεῖ ὅταν γένηται, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων μορίων· ἀλλ' ἐνίοις ὕστερον τελέως γίνεται ἡ διαστροφή, ὅταν τὸ ἀῤῥώστημα.

κθ Διὰ τί πρὸς τὸν λύχνον καὶ πρὸς τὸν ἥλιον προσκιασάμενοι τὴν χεῖρα πρὸς τὸ φῶς, μᾶλλον ὁρῶμεν; ἢ ὅτι τὸ ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ λύχνου φῶς προσπῖπτον μὲν ἡμῶν πρὸς τὴν ὄψιν, ἀσθενεστέραν ποιεῖ δι' ὑπερβολήν; φθείρει γὰρ αὐτὴν καὶ τὰ συγγενῆ τῇ ὑπερ-E βολῇ. εἰρχθέντα δὲ ὑπὸ τῆς χειρός, τὴν μὲν ὄψιν οὐ λυμαίνεται· τὸ δὲ ὁρώμενον, ὁμοίως ἐστὶν ἐν φωτί. διὸ ἡ ὄψις μᾶλλον ὁρᾷ· τὸ δὲ ὁρώμενον, οὐδὲν ἧττον ὁρᾶται. λ Διὰ τί χεὶρ μὲν καὶ ποὺς διαφορὰν ἔχει πρὸς τὰ δεξιὰ [καὶ] τὰ ἀριστερά· ὄμματα δὲ καὶ ἀκοαί, οὔ; ἢ ὅτι τὰ στοιχεῖα τὰ εἰλικρινῆ, ἀδιάφορα· ἐν δὲ τοῖς ἐκ τῶν στοιχείων, ἡ διαφορά; αὗται δὲ F αἱ αἰσθήσεις εἰσὶν ἐξ εἰλικρινῶν· ἡ μὲν ὄψις, πυρός· ἡ δὲ ἀκοή, ἀέρος.

Eorum quæ ad aures pertinent, Sectio 32. [illegible] quæstiones xiii.

CVr aures, qui omnium maximè partium nostræ faciei exangues sunt, rubore magis afficiuntur, vbi nos pudor

Ὅσα περὶ ὦτα. λβ.

ΔΙὰ τί τὰ ὦτα, ὄντα ἀναιμότατα τῶν προσώπου, ὅταν αἰσχύνωνται, ἐρυθριᾷ μάλιστα; πότερον ὅτι εἰς τὸ κενὸν μάλιστα, περι-

[illegible]

A apprehenderit? Vtrum quòd peregrinus humor partem adire maxime aptus natus est itaque cum calore per pudorem vltro reuoluitur, statim se in aures colligit. An quia temporibus appositæ sunt, quò versus maxime humor confluit. Cum enim hominem pudet, calor se in faciem recipit, itaque ruborem adducit: aures verò tenuitate in ea profundo extant, naturáque calidissimæ sunt & coloratæ, nisi longe frigoris rigore obtorpuerunt. ideò hæc

B particula omnium faciei particularum coloris est optimi. Quam ob rem passus dispersúsque calor, quod per summa res tenues rubicundas reddere potest. 2 Cur vrinantibus aures, dum intra mare sunt, rumpi solent? Vtrum quia retentus spiritus impetu cogit vehementior. An si causam hoc haberet, idem vel in aere fieri posset. An quod non cedit, disrumpi

C ocyus potest, & a duriori quam molliori, facilius. Quod itaque inflatum est, minus cedit: aures verò, vt dictum iam est spiritu retento inflantur: itaque ab aqua quæ aere durior est, obtunduntur offensæ, atque rumpuntur. 3 Cur vrinantes spongias alligare auribus consueuere? An ne mare per vim occurrens, aures rumpat: haud enim ita stipatæ implentur, vt manent exemptis spongiis, possint. 4 Cur sordes aurium amaræ? An quia putri sudore con-

D trahuntur, qui salsior aut vtrisque est.

5 Cur spongiarij suas diffecant aures, & nares? An vt spiritum commodius reddant: hæc enim esse spiritus itinera videntur. Laborare quippe difficultate spirandi eos affirmant, dum foras emittere animam non possunt, leuantque cum propellentes extrudunt. Mirum tamen si respirandi assequi facultatem refrigerationis gratia nequeant, sed efficaci necessarium magis

E videatur. An merito plus in retinendo laboris sit, cum corpus extumeat, distendatúrque: spiritus verò foras sponte efferri posse videtur. An intus etiam tendere ita posse: cogitandum tamen æque videtur. Plerique verò lebete demissa, respirandi viam vrinatoribus moliuntur: haud enim aqua lebes impletur, sed aera seruat ad demersum hominem vsque quippe qui erectus per vim demittatur, vt vndi-

F que æqualiter vtu descendat. nam si quantumlibet inclinauit, humore protinus interrumpente impleatur, necesse est.

6 Cur nonnulli, cum suas scalpunt aures, tussiunt? An quia sensus audiendi foramen cum pulmone, canalique ab aspera ductu cognominato sortitus

indicium, quòd his ipsis repletis, obseptísque homo surdescit. Humoris itaque aliquid è frictione ista aurium liquescit, atque in canalem, quem modò diximus, per foramen illabitur, quòd tussim mouere potest. 7 Cur sinistra auris ocyus magna ex parte perforata consolidari, quàm dextera potest? quocirca mulieres alteram marem vocant, alteram fœminam. An quia partes sinistræ humidiores, calidioresque sint: quæ autem habitu huiuscemodi sunt, consolidari possint facilius. Vnde in plantis etiam tenellis, atque viridibus, coitus, concorporandique vnio facilius agitur. Et verò viscera iuniorum promptiùs compaginantur, quàm seniorum. Argumentum, partes sinistras esse humidiores, quòd molliores sunt, atque effœminatiores. 8 Quam ob causam pudefactis aures summæ rubescant, iratis oculi? An quia pudor in oculis refrigeratio quædam cum timore est: itaque calor iure oculos deserit: quòd cùm inde secedendum sit, locum sui capacissimum petat necesse est, quales certò summæ sunt aures. Cæteræ nanque partes longæ ossibus omnes compactæ sunt. Iratis contrà, calor in oculos, totámque faciem reuocatur, sed conspectior in oculis est, videlicet albi eorum coloris ratione. 9 Cur aurium sonitus accito strepitu cesset? an quia minorem strepitus amplior pellit & eruit. 10 Cur si aqua lapsa in aurem sit, oleum, quo humor effluat, instillamus? nullo nanque humore alio effluere potest. Vtrum, vt quoniam oleum per summa aquæ innatat, eíque aqua præ lentitate adhæret, effluente oleo aqua etiam ipsa effluat. An vt per lubricam aurem labens aqua excurrat: oleum enim, vtpote leue, facit vt properè labescere possit. 11 Cur minùs aures vrinantibus rumpantur, si oleum sibi instillatum habentes, in mare interrumpant? An ratio cur rumpi aures possunt, antè exposita est. Oleum verò in aures instillatum, facit vt mare superueniens relabi faciliùs possit: quomodo in parte corporis exteriori peruncta fieri nouimus. Labens autem ictum parti interiori auris nullum inuehit, itaque disrumpere non potest. 12 Quam ob causam aures cùm exangues adeò sint, pudore erubescere possint? An res quæque ferri in eum soleat locum, qui sui vacuus est. Cùm ergo sanguis efferri sursum calidus videatur, aures maximè, partémque inanissimam adit itaq. rubore inibi afficit. Quod idem intelligendum de genis etiam est.

A σημεῖον δέ, ὅτι ἀποκωφοῦνται καὶ γίνονται ἐνεοί. θερμαινομένου οὖν τῇ τρίψει, συντήκεται ὅ ἐστι περὶ τὴν ἀρτηρίαν ἀπὸ τοῦ ποιοῦ κατελθὸν ὑγρόν, ὃ ποιεῖ τὴν βῆχα. ζ Διὰ τί τὰ ἀριστερὰ ὦτα θᾶττον συμφύεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅταν τρυπηθῇ; διὸ καὶ αἱ γυναῖκες τὸ μὲν ἄρρεν τὸ δὲ θῆλυ καλοῦσι τῶν ὤτων. ἢ ὅτι τὰ ἀριστερὰ ὑγρὰ καὶ θερμὰ μᾶλλον; συμφύεται δὲ τὰ τοιαῦτα μάλιστα· B διὸ καὶ ἐν φυτοῖς τοῖς χλωροῖς ἡ σύμφυσις· καὶ τὰ τῶν νέων δὲ ἕλκη [μᾶλλον] συμφύεται,] ἢ τὰ τῶν πρεσβυτέρων. σημεῖον δέ, ὅτι ὑγρὰ μᾶλλον, καὶ ὅλως θηλυκώτερα τὰ ἀριστερά. η Διὰ τί τοῖς μὲν αἰσχυνομένοις, ἄκρα τὰ ὦτα ἐπιφοινίσσεται· τοῖς δὲ ὀργιζομένοις, οἱ ὀφθαλμοί; ἢ ὅτι ἡ μὲν αἰδώς, ἐν ὀφθαλμοῖς κατάψυξίς τις C μετὰ φόβου (ὥστε εἰκότως ἀπολείπει τὸ θερμὸν τοὺς ὀφθαλμούς· χωριζόμενον δέ, εἰς τὸν δεκτικώτατον φέρεται τόπον. τοιοῦτος δέ, ὁ ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ὤτων. ὁ γὰρ ἄλλος, ὀστώδης) ὀργιζομένοις δὲ ἐπανέρχεται τὸ θερμόν, μάλιστα δὲ γίνεται φανερὸν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς, διὰ τὴν χρόαν οὖσαν λευκήν.

θ Διὰ τί ὁ ἦχος ὁ ἐν τοῖς ὠσίν, ἐάν τις ψοφήσῃ, παύεται; ἢ ὅτι ὁ μείζων ψόφος τὸν ἐλάττω D ἐκκρούεται; ι Διὰ τί ἐὰν εἰς τὸ οὖς ὕδωρ ἐγχυθῇ, ἔλαιον παρεγχέονται, οὐ δυναμένου τοῦ ἐντὸς ὑγροῦ ἐξελθεῖν δι' ἄλλου ὑγροῦ; πότερον διὰ τὸ ἐπιπολῆς γίνεσθαι τὸ ἔλαιον τοῦ ὕδατος, καὶ διὰ γλισχρότητα αὐτοῦ ἐξέρχεσθαι τὸ ὕδωρ; ἐξιόντος τοῦ ἐλαίου, ἔπεται συνεξιὸν τὸ ὕδωρ; ἢ ἵνα ὀλισθηροῦ τοῦ ὠτὸς γινομένου, ἐξέλθῃ τὸ ὕδωρ; τὸ γὰρ ἔλαιον, λεῖον ὄν, ποιεῖ ὀλισθηρόν. ια Διὰ E τί ἧττον τὰ ὦτα ῥήγνυται τοῖς κολυμβῶσιν, ἐὰν προεγχέωσιν εἰς τὰ ὦτα ἔλαιον; δι' ὃ μὲν ῥήγνυσθαι πέφυκεν, εἴρηται περὶ τούτων ἡ αἰτία. τὸ δὲ ἔλαιον, ἐγχυθὲν εἰς τὰ ὦτα, τὴν ὕστερον θάλατταν ὀλισθαίνειν ποιεῖ, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἔξω τοῦ σώματος συμβαίνει τοῖς ἀλειφομένοις. ὀλισθαίνουσα δέ, πληγὴν οὐ ποιεῖ εἰς τὸ ἐντὸς τοῦ ὠτός. διόπερ οὐ ῥήγνυσιν. F ιβ Διὰ τί τῶν ὤτων ἀναίμων ὄντων, μάλιστα οἱ αἰσχυνόμενοι ἐρυθριῶσιν; ἢ ὅτι ἕκαστον εἰς τὸ κενὸν ἑκάστου μάλιστα φέρεται, δοκεῖ δὲ τῶν αἰσχυνομένων ἄνω θερμὸν φέρεσθαι τὸ αἷμα. εἰς οὖν τὸ κατάκενον ὂν ἐρυθριᾶν ποιεῖ. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν γνάθων.

ἔστι δ' ὁ καὶ

ἔτι δὲ καὶ ὅτι λεπτότατον τὸ δέρμα τὸ ἐκτεταμένον, μάλιστα διαφαίνεται δι' αὐτοῦ.

ε Διὰ τί οὐδεὶς χασμώμενος τὸ οὖς σκαλεύεται; ἢ ὅτι χασμωμένων ἐμφυσᾶται καὶ ἡ μῆνιγξ, δι' ἧς ἀκούει; [σημεῖον δέ·] ἥκιστα γὰρ ἀκούουσι χασμώμενοι. τὸ γὰρ πνεῦμα ἔσωθεν καὶ εἰς τὸ στόμα, καὶ εἰς τὰ ὦτα ἐντὸς πορευόμενον, ἐξωθεῖται τὴν ὑμένα, καὶ κωλύει τὸν ψόφον εἰσιέναι. εἰ οὖν οὕτως ἐχόντων ἅψαιτο τῆς ἀκοῆς ὡς σκαλεύων, μάλιστα βλάψει. πρὸς ἀντιπίπτον γὰρ ἡ πληγὴ γίνεται, καὶ οὐ πρὸς ὑπεῖκον τὸ τοῦ πνεύματος. τὸ δὲ δέρμα καὶ τὴν μήνιγγα ἀφεστάναι τῶν στερεῶν [δῆλον.] ὥστε πόνον μάλιστα ἄν τι ποιεῖ, καὶ τραυματίζεσθαι.

Ὅσα περὶ μυκτῆρα. λγ.

Διὰ τί ὁ πταρμὸς λυγμὸν μὲν παύει, ἐρυγμὸν δὲ οὐ παύει; ἢ διότι οὐ τοῦ αὐτοῦ τόπου τὸ πάθος ἑκάτερον, ἀλλ' ὁ μὲν ἐρυγμὸς, κοιλίας· ὁ δὲ λυγμὸς, τοῦ περὶ τὸν πνεύμονα καταψύξεως, καὶ ἀπεψίας πνεύματος καὶ ὑγροῦ ἀπεψίας. κοινωνεῖ δὲ ὁ περὶ τὸν ἐγκέφαλον τόπος τῷ πνεύμονι, δῆλον τοῖς ὠσί. φανερὸν δέ· ἅμα γὰρ ἐνεοὶ καὶ κωφοὶ γίνονται, καὶ αἱ νόσοι ἀποσκήπτουσιν εἰς τὰ ὦτα ἐκ τῶν τοῦ πνεύματος παθῶν. ἐνίοις δὲ σκαλεύουσι τὰ ὦτα, βῆχες ἐγγίνονται. τὸ δὲ περὶ τὸν πταρνύμενον τόπον ὅτι τοῖς ῥισὶ κοινωνεῖ τῷ πνεύμονι, δηλοῖ ἡ ἀναπνοὴ κοινὴ οὖσα. ὅτε πτάρνυνται θερμαινομένου αὐτοῦ· τοῦ δὲ συμπάσχειν, ὁ κάτω τόπος, ἐν ᾧ ἐστὶν ὁ λυγμός. ἡ δὲ θερμασία πέττει. διὸ ὄξος τε παύει λυγμὸν, καὶ ἡ ἐπίσχεσις, ἐὰν ἠρεμαία ᾖ ἡ λύγξ. ἐκθερμαίνει γὰρ τὸ πνεῦμα κατεχόμενον. ὥστε καὶ ὁ τοῦ πταρμοῦ ἡ αὐτὴ ἐργάζεται ἐξιόντος τοῦ πνεύματος, τοῦτο ποιεῖ, καὶ ἀναίρεσις ὁ ἐπὶ τοῦτο γίνεται, καὶ ἐκ τοῦ ἄνω τόπου. ἀδύνατον γὰρ πταρεῖν μὴ ἐκπνεύσαντα. ἡ οὖν ὁρμὴ ῥήγνυσι τὸ ἐγκατειλημμένον πνεῦμα, ὃ ποιεῖ τὸν λυγμόν. β Διὰ τί ἐάν τις μέλλων πτάρνυσθαι τρίψῃ τὸν ὀφθαλμὸν, ἧττον πτάρνυται; ἢ διότι τὸ ποιοῦν τὸν πταρμὸν, θερμότης τίς ἐστιν; ἡ δὲ τρίψις, θερμότητα ποιεῖ, ἢ διὰ τὸ πλησίον εἶναι τοῦ ὀφθαλμοῦ τὸν τόπον ᾧ πτάρνυνται, ἀφανίζει τὴν ἑτέραν, ὥσπερ τὸ ἔλαττον πῦρ ὑπὸ τοῦ πλείονος μαραινόμενον. γ Διὰ τί δὶς πτάρνυνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ οὐχ ἅπαξ ἢ πλεονάκις; ἢ ὅτι δύο εἰσὶ μυκτῆρες;

A Adde quòd tenuissima cutis, quæ distenta est, ita fit, vt rubor percipi in auribus præcipuè possit. 5 Cur nemo oscitans aurem inscalpere suam audeat? an quia membrana etiam, per quam audimus, inflatur, cum oscitamus: indicium quòd audiendi facultas tollitur cùm oscitamus. Spiritus enim vt in os, ita etiam in aures interrumpens, membranam expellit, ac prohibet, quò minus sonus ingrediatur. Quod cùm

B ita fit si sedem audiendi, cùm oscitamus, auriscalpio tetigerimus, plurimum membranam lædemus. Ictus enim ad obiicientem, renitentémque spiritum, non ad cedentem infertur, & membranam abiunctam solidis esse, certum est: quare dolor ita moueri vulnusq. excipi facilè potest.

Eorum, quæ ad nares pertinent, Sectio 33. cuius quæstiones 18.

Cvr singultus sternutamento sedari

C queat ructus nequeat? An quia non partis eiusdem vtraque ista affectio est, sed ructus ventriculi, singultus verò refrigeratio, cruditasque spiritus, atque humoris pulmoni coniunctissimi est: sedes autem cerebri rem cum pulmone, communem sortita est. Quod quidem ratione constat aurium: interdum enim surditas accidit, simul & morbus ipse aurium in pulmonis vitiū transit & nonnullis tussis statim mouetur suas scalpentibus aures. Locum au-

D tem sternutandi rem naribus esse cum pulmone communem respiratio docet, quæ communis vtrique est. Sternuimus itaque loco eo ipso calfacto. Calorem autem eius locus sentit inferior, cuius singultus est, calor verò vim obtinet & concoquendi. Quamobrem aceto etiam, retentionéq. spiritus finiri singultus leuior potest: spiritus enim retentus satis concal facit. Vnde fit etiam inter sternutandum, vt spirandi retentio idem obducta effi-

E ciat, & conuenienter quoque expirantia superiori de loco educitur: quippe cùm fieri nequeat, vt quis sternutet, nisi expiret: impetus itaque spiritum interclusum rumpit, dispellitque, qui singultum ciere potest. 2 Cur si quis sternutaturus oculū perfricauerit, minus sternutet? An propterea quòd sternutamentum à quodam excitatur calore fricatio autem calorem ciere potest: qui calor, quoniam locus quo ster-

F nutamus, oculis in propinquo est, alterum sternuendi calorem tollit, quemadmodū minor ignis ab ampliori emarcescit, atque absumitur. 3 Cur bis sternuere magna ex parte solemus, non semel aut sæpius? An quia bini naribus sunt, us:

per vtranque itaque narem venula partita discurrit, qua spiritus solet permanare. 4 Quam ob causam, qui Solem aspexerint, sternutare magis consueuerunt? An quia Sol calfaciens mouet, perinde atque qui nares penna sollicitant. Idem enim vtrique agunt, quippe qui per motum calfacientes ocyus spiritum ex humore eliciant, cuius excursio spiritus sternutatio est. 5 Cur singultus sternutamento finitur, & retentione spiritus & aceto? An sternutamento, quia spiritus cohibetur inferior, atque circumobsistit: quemadmodũ medicina parti superiori adhibita aluus sentit, ac immutatur. spiritus retentione leuiores tolluntur singultus, eo quòd exiguus spirandi impetus, si paulisper retinuitur, vt in tussi desistit. sic etiam in singultu reprimitur, cogitur, strangulatur. Aceto idcirco sedatur, quia humor circunstans, ac prohibens eructandi licentiam, in spiritum per vim aceti calfactoriam extenuatur. Fit enim ructus, cùm ventriculi humor recalescens inflatur, atque concoquitur: singultus verò, quoties spiritus vacans ab humore in loco spiritui deputato retinetur. Hinc enim dum enititur, nec erumpere potest, distentionem inducit, quæ distentio appellata singultus est. Inde fit vt singultus vbi algemus oriatur. Frigus enim humorẽ spiritui obductum coangit, spiritus circunuentus exilit, cuius commotio nonnisi singultus est. 6 Cur aquam nonnullis frigidam in faciem fundimus, cùm è naribus sanguis effluit? An ita calor intus se colligit, atque circumobsistit, qui sanguinem summum reddit liquidiorem. 7 Cur sternutamentum pro numine habetur, non tussis, neque grauedo? An quia de capite membrorum præcipuè omnium diuino, vnde cogitatio est, suum ducit principiũ. An quia cæteri illi affectus ratione morbi eueniant, hic secus exultet. 8 Cur oculo perfricato sternutamenta desistunt? An quia humor sic respirat: lacrymam quippe oculus post frictionem emittit: sternutamentum autem humoris copia excitatur. An quia minor calor corripi ab ampliori, consumique potest. Oculus autem perfricatus plus caloris sibi acquirit, quam sit, quem nasus complectitur. Hinc etiam fit, vt si nasum quis perfricet, ipsum sternutamentum desistat. 9 Cur eruptio cæterorum vt flatus, vt ructus, sacra haudquaquam habetur, sternutamenti sacra habita est? Verum quoniam cum tres partes principes sint nostri corporis,

A B C D E F [illegible]

[illegible]

A caput, thorax, & aluus, flatúsque alui expiratio fit, ructus ventriculi, sternutamentum capitis, quæ pars sacra præcipue est, spiritum hinc exeundum, vt sacrum veneramus & adoramus. An quia spiritus omnis eruptio, partes quas modò dixi, melius sese habere significat. Cum enim minus sternuere queunt, spiritus erumpens leuat, ac mitigat. Ergo sternutamentum quoque bene caput valere, posseque concoquere indicio est. Cum enim capitis B calor humorem spiritumve conuincit, tunc moueri sternutamentum solitum est. Quam ob rem moribundos interdum sternutatorio excitamus, tanquam si hoc agnci nequeant, spes nulla salutis sit. Perinde igitur quasi bonæ indicium valetudinis partis optimæ, atque sacerrimæ, sternutamentum adorant, beneque augurantur.

10 Cur homo omnium maxime animantium sternutare solitus est? An quia foraC mina sui corporis obtinet latiora, per quæ spiritus interrumpere potest. his enim spiritu impletis sternuimus. Latiora autem esse indicium, quod omnium minime animantium homo olfactu valet: foramina quippe tenuiora sentiūt exquisitius. Quod si latiores meatus plus humoris ac sæpius subeat, necesse est quo indûtu sternutamentum mouere solet, talisque homo maxime animantium habet, meritò sæpissime D sternutat, præsertim qui naribus breuissimis est. Sic enim humor concalfactus celerius effluere conuersus in spiritu potest. Cæteris vero per longitudine narium ante refrigeratur quam effluat. 11 Cur sternutamenta, quæ de medio noctis ad meridiem vsque moueantur, damnemus: quæ de meridie ad noctis medium, approbemus. An quia cùm rem aliquam exordimur, tunc sternutamentum potius obserE uandū sit. Itaque cum rē agere pergimus, atque inter initia sternuisse acciderit, admonemur, remque inceptam prosequi temperandum censemus. Dies igitur, & aurora, & de medio vsque noctis quasi initium quoddam est: itaque ominosum tantisper sternutamentum esse putamus, temperamurque sternutare, ne pergentem quempiam an agendum reuocemus. post meridiem verò adque mediū vsq. noctis, F finis veluti quidam est, tempúsq. illi contrarium, itaq. contra tunc & existimatur, & agitur. 12 Cur senes laboriosius sternutant? Verum quod his foramina, per quæ spiritus permanare solet, adducta, atq. coniuncta sunt. An quia senes facilè eleuare nequeunt, per vim demittunt, atq. cōquassa-

13 Cur si spiritum quis retineat, singultus desistat? An quia refrigeratio est, quæ singultum inducat: quam ob rem & qui timent, & qui algent, singultiunt. Spiritus verò retentus partem corporis calfacit interiorem. 14 Cur homines surdi è naribus magna ex parte loqui consueuerint? An quia pulmo eorum vitiatus est. Surditas enim detrimentum pulmonis est. Vox itaque ferri expeditè nō potest: sed quemadmodum qui spirandi laborant difficultate, spiritum vniuersum suam ob imbecillitatem reddunt, sic vocem illi emittunt. Nituntur itaque naribus, etiam dum loquuntur, qua vox protrudens sese, sono per attritum raucido illo profertur. Fit enim vt verba per nares afformentur, cùm pars nasi superior, quà per palatum foramina patent, causa est: resonant enim tintinnabuli instar, ob claustri inferioris angustiam. 15 Cur sternutamentum solum non dormientibus, sed propè dixerim, semper vigilantibus fiat? An quia fieri sternutamentum non potest, nisi à calore, qui partem eam cōmoueat, qua effici solet: ex quo faciem Soli obuertimus, cùm sternuere placet. Dormientibus autem calor intus circumobsistit. Quam ob rem imæ dormientium partes calidiores redduntur, spiritúsque abundat: quæ quidem res causam habet, cur genitura in somnis præ libidine profluat. Meritò igitur dormientes non sternutamus. Cum enim calor secedat capitis, qui eius partis humorem natus mouere aptus est quo in aera extenuato, sternutamentum exultat, affectionem consequentem illam obuenire non posse, consentaneum est. Crepitus tamen inferiùs, ructúsque superiùs dormientes, magis quam vigilantes, extrudimus. Quòd enim venter inflari in somnis amplius solet, accidit vt eius inflati humores loca sibi proxima adeant: eò namque vel à spiritu per quietem excito compellũtur. Retinere enim potius, quàm emittere potest, qui sopitus est: itaque intùs calorem contrahit. At qui spiritum retinet, deorsum impellat necesse est, quippe cùm imum deferri spiritum præter suam naturam fit. Vnde fit etiā vt perdifficile sit spiritum retinere. Quinetiam cur dormiamus, hæc eadem ratio est: cum enim vigilia motus sit, qui membra sentiēdi officio accommodata magis cum vigilamus exercet, constat somnum posse accedere, cùm eadem illa mēbra quiescunt.

13 Διὰ τί ἐάν τις ἀπνευστιάζῃ, ὁ λύγξ παύεται; [illegible]

ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν πῦρ, κινητικόν ἐστι τῶν ἐν ἡμῖν A μορίων τοῦτο δὲ, ἐν τῷ ὕπνῳ εἰς τὸ ἐντὸς συστέλλεται, λείπει τὸν περὶ τὴν κεφαλὴν τόπον οὗ ὅλα τὰ αἰσθητήρια, ἠρεμεῖν ἂν μάλιστα [illegible] τότε τὰ αἰσθητήρια· ὃ δὴ καὶ αἴτιον τοῦ καθεύδειν. ις Διὰ τί πταρόντες καὶ οὐρήσαντες φρίττουσιν; ἢ ὅτι κενοῦνται αἱ φλέβες ἀμφοτέροις τούτοις, τοῦ πρότερον ἐνυπάρχοντος ἀέρος θερμοῦ; κενωθέντων δὲ, θύραθεν ἀὴρ ἔξωθεν εἰσέρχεται ψυχρότερος τοῦ πρὶν ὑπάρχοντος ἐν ταῖς φλεψί. τοιοῦτος δὲ εἰσιὼν, ποιεῖ φρίττειν. ιζ Διὰ τί τὸν λυγμὸν ὁ πταρμὸς παύει; ἢ ὅτι ὁ λυγμὸς οὐχ ὥσπερ ἡ ἐρυγμὴ ἀπὸ τῆς τὰ σιτία δεχομένης κοιλίας ἐστὶν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πνεύματος; συμβαίνει δὲ μάλιστα ἀπὸ καταψύξεως, ἐκ ῥίγους καὶ λύπης καὶ φαρμακείας τῆς ἄνω μάλιστα γίνεσθαι. θερμὸς γὰρ ὢν φύσει ὁ τόπος, ὅταν καταψυχθῇ, οὐ κατεργάζεται τὸ πνεῦμα πᾶν, ἀλλ' ὥσπερ πομφόλυγας ποιεῖ· διὸ καὶ τὸ πνεῦμα κατασχοῦσι παύεται· ἐκθερμαίνεται γὰρ ὁ τόπος· καὶ τὸ ὄξος, θερμαντικὸν ὄν, [illegible]. τοῦ δὲ θερμοῦ συμβαίνοντος ἀπὸ θερμότητος καὶ τοῦ ἐγκεφάλου, [illegible] εἰς τὸν πνεύμονα συντετρημένου, θερμοῦ τοῦ πνεύματος ὄντος, ὅ τι περὶ τοῦ πταρμοῦ [illegible], καὶ ἡ ἔξοδος κατασχοῦσα λύει τὸ πάθος. ιη Διὰ τί οἱ οὐλότριχες, καὶ [illegible] ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σιμοί εἰσιν; εἰ δή ἡ οὐλότης ἐν παχύτητι ἐστὶν, ἡ δὲ παχύτης μετὰ σκληρότητος· σκληρὸν δ' ἐν τῷ αἵματι, θερμὸν δὲ θερμότερον, [illegible] ὁ δὲ χόνδρος, ὀστοῦν· [illegible] τὸ μόριον [illegible] τὸ σιμόν. [illegible] τὰ παιδία πάντα ἐστὶ σιμά.

Ὅσα περὶ τὸ στόμα καὶ τὰ ἐν αὐτῷ. λδ.

Διὰ τί οἱ μανοὺς ἔχοντες τοὺς ὀδόντας, οὐ μακρόβιοι; ἢ ὅτι τὰ μακρόβια πλείους ἔχει [illegible] καὶ ἄρρενες, [illegible] θηλειῶν, [illegible] ὀδόντας, [illegible] ἔχοντες ὀδόντας. [illegible]

β Διὰ τί οἱ ὀδόντες ἰσχυρότεροι τῆς σαρκὸς ὄντες, ὅμως ψυχροῦ αἰσθάνονται μᾶλλον;

A Cùm verò vis ignea sit, quæ membra corporis nostri mouere possit & hæc intus se contrahat, circunsiltatque, in somnis caput relinquēs, quod sensus retinet omnes, tunc maximè sensuum sedes quiescere possint quæ quidē res causam afferet dormiendi. 16 Quam ob causam vbi sternutauimus, aut minximus membra nostra inhorrescere solent? An quia vtraque re illa venæ aeris inanes redduntur, quem calidum ante continebant. Inanes aer extrinsecus alius subit illo frigidior, qui antea in venis fuerat, quam sternutaremus, aut mingeremus. Quòd cùm talis subeat aer, meritò facit vt membra inhorrescant.

B 17 Cur singultus sternutamento desistere potest? An propterea quòd singultus non quemadmodum ructus a ventre, qui cibi conceptaculum est, sed a pulmone proficiscuntur. Quod maximè refrigeratione, aut rigore, aut dolore, aut medicatione superiore accidere solet. Quod enim membrum id calidum sua natura est, quoties refrigeratum sit, totum admittere spiritum non potest, sed bullas quodammodo excitat: quamobrē retento etiam spiritu, singultus finitur. Sic. n. pars illa recalescere incipit, & aceto quoque hausto desistit, quoniam vis aceti calfactoria est. Cùm itaque calidum quodque concalfactum reddatur, sedesque cerebri foraminibus peruia pulmoni respondeat, efficitur vt retentio spiritus, quæ sternutationi ante cessit repressusque desuper illatus, affectionem istam pulmonis membri calidi abigere valeat. 18 Cur homines capillo crispo, & tortili, magna ex parte resimiores sint? An si crispitudo sita in crassitudine est, & crassitudo non sine duritia constat, & durus sanguis calidior est, & calor materiam excrescere inutilem minus patitur, & os ex vacante materia consistit, & cartilago non nisi os est, meritò diminutio nasi cōsequatur. Indicium ætas adhibet puerilis: sunt enim pueri omnes naso resimato.

Eorum, quæ ad os, & ad ea, quæ in eo sunt, pertinent. Sect. 34. numero quæstiones 12.

F CVr homines, qui raris dentibus sunt, vitam longè agere nequeant? An quia longè animantia viuunt, quæ dentium ordine prædita sunt numerosiore, vt mares, quàm fœminæ longius: viri nanque diutius, quam mulieres: atque in pecudum genere, cæterorumque animalium perspici identidem licet. Qui itaque raris dentibus sunt, habere quasi pauciores iudicantur. 2 Cur dentes, qui longè solidiores, quàm caro sunt, frigus amplius sentiant quam caro?

An quia meatibus nituntur infixi tenuibus, quorum exiguus calor celeriter à frigore vincitur mouétque dolorem. 3 Cur dentes frigidum ampliùs, quàm calidum sentiant? caro è còtrario? Vtrū propterea, quòd caro mediocri, tēperatóque habitu est, dentes verò perfrigidi sunt, itaque rem frigidam sentire plenius possunt. An quoniam meatibus continentur tenuibus, quibus calor inditus exiguus est: itaque re aduersa potius patiuntur: caro, quia calida est, vt nihil affici à frigido potest, ita calidum compendio sentit. Ignis enim quasi igni adiicitur. 4 Cur lingua rerum index plurium esse potest? Nam & febris ardentioris, & grandinum, si quæ insunt, & pecoris versicoloris varia est. An quia humoris capiens est, & super pulmone posita, vnde febrium principium ducitur. Versicolorum autem ratio referri ad humorum varietatem debet. Inficitur tamen id primùm, per quod humor primùm manat, colaturq. cuius generis lingua est. Grandines verò lingua propterea contrahit, quòd inanis spongiosáque est: quippe cùm grando veluti panis inconcoctus, crudúsque, parte interiore corporis nasci soleat. 5 Cur lingua amara, salsa, & acida fieri potest, dulcis non potest? An quod naturæ corruptiones isthæc sunt. Constantiam verò ipsam, naturamque sentire nequaquam fieri potest.

6 Cur totidem coloribus lingua euariat, quot cutis? Vtrum quòd ea quoque in membrorum numero exteriorum recipitur, quanquam in ore abdita est. Verum quia prætenui cute integitur, vel minima in ea varietas deprehendi potest. An quòd aquæ ratio est, quæ facit vt colores mutētur: lingua autem afficit ex potione maximè potest. 7 Cur halitum ex ore tum calidum, tum frigidum reddere possumus? quippe qui frigidum efflemus, calidum verò exhalemus: indicium, quod manus ori admota exhalanti calfieri potest. An vtroque modo aer commotus calidus est. Sed quoniam qui efflat, non vniuersum aera mouet, sed ore angustiori extringit: paucum expirat, quod multum externi aeris excitat. Itaque calor ore profectus passus in eo suam ob exiguitatem delitescit: at qui exhalat, vniuersum, ob eámque rem calidiorem expirat. Est enim efflatio, spiritus strictim protrusus: exhalatio verò spiritus vniuersim profusus. 8 Cur si vehementer, vniuersímque expirarimus iterum expirare nequeamus? quod idem in respirādo etiā accidit.

A ἢ ὅτι ἐπὶ λεπτοῖς πόροις παραπεφύκασιν, ἐν οἷς ὀλίγον ἔν τι θερμόν, ταχὺ ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ κρατούμενον, ποιεῖ τὴν ἀλγηδόνα; γ Διὰ τί τοῦ ψυχροῦ μᾶλλον αἰσθάνονται οἱ ὀδόντες, ἢ τοῦ θερμοῦ· ἡ δὲ σὰρξ, τοὐναντίον; ἢ πότερον ὅτι ἡ μὲν σὰρξ, τὸ μέσον καὶ εὔκρατος· οἱ δὲ ὀδόντες, ψυχροὶ· ὥστε τοῦ ἐναντίου μᾶλλον αἰσθητικοί; ἢ διότι λεπτῶν πόρων ὄντων ἐν αὐτοῖς, μικρόν τι θερμόν· ὥστε ταχὺ πάσχουσιν B ὑπὸ τοῦ ἐναντίου; ἡ δὲ σὰρξ, θερμόν· ὥστε οὐδὲν πάσχει ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ· τοῦ δὲ θερμοῦ ταχὺ αἰσθάνεται· ὥσπερ γὰρ πῦρ ἐπὶ πυρὶ γίνεται. δ Διὰ τί ἡ γλῶττα σημαντικὴ πολλῶν; καὶ γὰρ τῶν πυρετῶν, ἐν τοῖς ὀξέσι νοσήμασι· καὶ ἐὰν χαλάζας ἔχωσι· καὶ τῶν ποικίλων προβάτων ποικίλη; ἢ ὅτι ὑγρότητος δεκτική, καὶ ἐπὶ τῷ [πνεύμονι] ἐπίκειται, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τῶν πυρετῶν. πολύχροα C δὲ ποιεῖ, διὰ τὴν πολυχροίαν τῶν ὑγρῶν. βάπτεται δὲ [τὸ] πρῶτον, δι' οὗ πρώτου ἠθεῖται· ἡ δὲ γλῶττα, τοιοῦτον. αἱ δὲ χάλαζαι, διὰ τὸ σομφὴν εἶναι, συλλέγονται. ἔστι γὰρ ἡ χάλαζα οἷον ἰονθὺς ἄπεπτος ἐν τοῖς ὑσίν. ε Διὰ τί ἡ γλῶττα γλυκεῖα μὲν οὐ γίνεται, πικρὰ δὲ καὶ ἁλμυρὰ καὶ ὀξεῖα; ἢ ὅτι διαφθοραὶ ταῦτ' ἐστί, τῆς δὲ φύσεως οὐκ αἰσθάνεται; ς Διὰ τί ὅσας αἱ χρόας D ἔχει τὸ δέρμα, τοσαύτας ἔχει καὶ ἡ γλῶττα; πότερον ὅτι ἐν μέρει ἐστὶν ὥσπερ ἄλλο τι τῶν ἔξωθεν, εἰ καὶ ἔσω συγκέκλεισται; διὰ δὲ τὸ λεπτὸν εἶναι τοῦτο τὸ δέρμα, καὶ ἡ μικρὰ ποικιλία ἐμφαίνεται. ἢ διότι τὸ ὕδωρ ἐστὶν ὃ ποιεῖ μεταβάλλειν τὰς χρόας; ἡ δὲ γλῶττα μάλιστα πάσχει ὑπὸ τοῦ πόματος. ζ Διὰ τί ἐκ τοῦ στόματος καὶ θερμὸν καὶ ψυχρὸν πνέομεν; E φυσῶντες μὲν γὰρ, ψυχρὸν· ἀάζοντες δὲ, θερμόν. σημεῖον δὲ ὅτι θερμαίνεται, ἐὰν πλησίον προσαγάγῃ τις τὰς χεῖρας τοῦ στόματος. ἢ ἀμφοτέρως ὁ ἀὴρ κινούμενος ψυχρός· ὁ δὲ φυσῶν, κινεῖ τὸν ἀέρα οὐκ ἀθρόον, ἀλλὰ διὰ στενοῦ τοῦ στόματος· ὀλίγον ἐκπνέων, πολὺν κινεῖ τὸν θύραθεν, ἐν ᾧ τὸ θερμὸν τὸ ἐκ τοῦ στόματος, οὐ φαίνεται δι' ὀλιγότητα. ὁ δὲ ἀάζων ἀθρόον ἐκπνεῖ, διὸ θερμόν. ἔστι γὰρ φύσησις, ἡ διὰ F τῆς συστροφῆς· ὁ δὲ ἀασμὸς, ἀθρόου ἔκπνευσις. η Διὰ τί ἐὰν σφόδρα καὶ ἀθρόον ἐκπνεύσωσιν, ἀδυνατοῦσι πάλιν ἐκπνεῦσαι; ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ εἰσπνεῖν.

ἀδυνα-

[illegible]

A bis enim ex ordine id facere nequimus. An quoniam alterum dilatatio, alterum contractio loci est: idcirco quadantenus non vsquequaque possunt. Constat igitur ambo vicissim fieri necessum: bis vero ex ordine posse neutrum. 9 Quam ob causam cum alius locus sit, quàm cibus, potusque transeunt, alius qua spiramus, vbi grandiorem bucellam deuorauimus, strangulemur? An nihil absurdum id est: non modò enim si alicuius interuentu locus B spirandi stipatus sit, verùm etsi adductus sit extrinsecus, atque imò magis, abstrangulamur. Isthæc verò proxima inter sese posita sunt, quo cibum excipimus, & quo spiramus: quare vbi justo amplius frustum incidit, locum spirandi proximum adducit, instringitque, vt via spiritui omnis denegetur. 10 Cur homines, qui virgulam suæ palmæ ductam per totam latitudinem gabent, vitæ longissimæ esse pos- C sunt? An quia breuis ætatis imbecilláque sunt, quæ artuum beneficio carent. Imbecillitatis indicium ætas prima, atque tenerrima affert: vitæ autem breuis testimonium dat genus omne aquatile: quæ cuncta sint coarctata, compactáque omnia contra sese habere liquidò est: quo in genere illa etiam sunt, quæ cum ex natura artubus maxime careant: articulari tamen contigerit: palmæ autem partem D interiorem penitus carere articulo certum est. 11 Quam ob causam dum longè spiramus, venter trahentibus adducitur, reddentibus diducitur, atque repletur? Veri enim simile dixeris esse, vt contrà veniat. An quia cùm respiramus, venter adductis costis in imum comprimitur: idcirco distendi in amphorem molem follium instar appareat. 12 Quam ob cau- E sam spirare necesse habeamus? An quemadmodum humor dissolui in spiritum potest, sic spiritus transire potest in ignem Calor itaque naturalis vbi bonam spiritus partem in ignem conuertit, dolorem admouet, atque etiam meatus diducit, & ampliat. Quam ob rem ignem cum spiritu expellere cogimur: quibus extrusis meatus contrahuntur: atque refrigerantur: itaque dolor iterum tentat. Rursum igitur aerem trahimus, atque vbi posthac F spirandi meatus patefecimus, vocémque reddidimus, ignis iterum oritur, atque iterum præ dolore spiritum reddimus, idque vicissim ordine perpetuo agimus: sicuti etiam palpebras agitare solemus, vt corpus oculorum refrigeretur, alliceturque. Et verò cùm ambulamus, ingressui nostro attendimus, scilicet ex ordine gubernandi, atque regendi, quem vis nostra intelligēdi percommode astruit.

A Hunc ergo in modum spirandi quoque vsum exequimur: ingenio quippe trahendi aeris reddimus, atque illico rursum attrahimus.

Eorum, quæ ad tactum pertinent, sectio 35. cuius quæstiones 10.

CVr inhorrescere magis solemus, cùm alius modo quodam nos tãgit, quàm cùm nos ipsi tangimus? An quia tangendi sedes rem plenius externam, quàm suam sentit: quod enim natiuum atque insitum est, id sensum effugit. Quinetiam quod clã B culo atque subitò fit, terribilius certe occurrit. Metus autem, refrigeratio quædam est: at verò tactus extraneus præ suo vtrunque id habet. Denique affici vnumquodque ab alio vel tantundem, vel magis aptum natura est: quod etiam in titillando constat accidere. 2 Cur in alis & pedũ vestigiis titillamur? An propter cutis tenuitatem. An quia tactus earum partium C insolens est, vt etiam auris. 3 Cur non eisdem in rebus inhorrescere omnes soleamus? An quemadmodum nec in eisdẽ omnes delectamur, nec in eisdem angimur omnes: ita nec in eisdem omnes horrescimus. Quædam enim refrigeratio est, qua omnibus ratione inuehitur. Sed alij tamen, cùm vestis rumpitur, inhorrescunt: alij, cùm serra vel acuitur, vel trahitur: alij, cùm pumex secatur: alij, cum lapillus D mola perfrangitur. 4 Quam ob causam cùm æstas calida, hyems frigidissima sit, corpora tactu frigidiora per æstatem sint, quàm per hyemem? Verum quoniam à sudore refrigerari corpora possint, qui vt fieri per æstatem solet, sic ab hyeme alienus est. An quia in contrarium temporis tum frigor, tum calor circumobsistit, intus per æstatem calor refugit: itaque sudorẽ potest exprimere: per hyemem verò vis frigoris arcet, & corpus perinde, quasi E terra euaporat. 5 Quænam causa pilos inhorrescere faciat? An meritò cute contracta exurgant, quæ contrahi tum à plerisque aliis affectionibus potest.

6 Cur nemo seipsum valeat titillare? An ne ab alio quidem titilletur, si rem præsensit, vel potius si ipsum videat titillantem: ergo minimè titillari quis possit si quæ tactio affertur, non lateat. Risus verò, lapsus quidam, & fraudatio est, qua F cùm in sede præcordiorum quis verberatur, ridet. Haud locus quilibet est, quo ridemus: clãdestinum autem omne, fraudulentum est. Qua de causa fit, vt illa eadem res & moueat risum, & non moueat. 7 Cur labris maximè titillamur?

A τοῦτον οὖν τὸν τρόπον καὶ τὰ περὶ τὴν ἀναπνοὴν ποιοῦμεν. μηχανώμενοι γὰρ τὸν ἀέρα ἕλκειν, ἀναπνέομεν, καὶ πάλιν ἕλκομεν.

Ὅσα περὶ τὰ κατὰ τὴν ἁφήν. λε.

ΔΙὰ τί μᾶλλον φρίττομεν ἑτέρου θιγόντος ἡμῶν, ἢ αὐτοὶ ἡμῶν; ἢ ὅτι φριττικωτέρα ἡ ἁφὴ τοῦ ἀλλοτρίου, ἢ τοῦ οἰκείου; τὸ γὰρ συμφυὲς ἀναίσθητον καὶ φοβερώτερον, B τὸ λανθάνον καὶ ἐξ ἀπροόπτου γινόμενον. ὁ δὲ φόβος κατάψυξίς τις. ἡ δὲ ἀλλοτρία ἁφὴ, πρὸς τὴν οἰκείαν ἄμφω ταῦτ' ἔχει. καὶ ὅλως δὲ πεφύκασιν ἕκαστον πάσχειν, ἢ μόνον ἢ μᾶλλον ὑπ' ἄλλου, ἢ ὑπ' αὐτοῦ· δῆλον καὶ ἐπὶ τοῦ γαργαλίζεσθαι συμβαίνει. β Διὰ τί γαργαλίζονται τὰς μασχάλας καὶ τὰ ἴχνη τοῦ ποδὸς; ἢ διὰ τὴν λεπτότητα τοῦ δέρματος; καὶ ὅτι ἀσυνήθης ἡ ἁφὴ ἐπὶ C τούτων, καὶ τοῦ ὠτός. γ Διὰ τί φρίττουσιν οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πάντες; ἢ ὅτι ὥσπερ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς οὐ πάντες ἡδόμεθα, οὐδὲ λυπούμεθα ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πάντες, οὕτως οὐδὲ φρίττομεν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς. ἔστι γὰρ ἡ φρίκη κατάψυξίς τις. διὸ οἱ μὲν τὸ ἱμάτιον διασχιζόμενον, φρίττουσιν· οἱ δὲ, πρίονος ἀκονωμένου ἢ ἑλκομένου· οἱ δὲ, κισσήρεως τεμνομένης· οἱ δὲ, ὅταν λίθον ἀλοῦντος. δ Διὰ τί τοῦ μὲν θέρους ὄντος D θερμοῦ, τοῦ δὲ χειμῶνος ψυχροῦ, τὰ σώματα θιγγανόμενα ψυχρότερα ἐστὶ τοῦ θέρους, ἢ τοῦ χειμῶνος; πότερον ὅτι ὁ ἱδρὼς καὶ ὁ ἱδρώτας καταψύχει τὰ σώματα; οὗτος δὲ ἐν μὲν τῷ θέρει γίνεται, ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, οὔ. ἢ ὅτι ἀντιπεριίσταται ἐναντίως τὸ ψυχρὸν καὶ τὸ θερμὸν, ταῖς ὥραις, καὶ ἔσω φεύγει ἐν τῷ θέρει διὸ καὶ ἱδρῶτα ἀνίησιν· ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, ἀντιστήκει τὸ ψῦχος, E καὶ ἀτμίζει τὸ σῶμα ὥσπερ ἡ γῆ; ε Διὰ τί φρίττουσιν αἱ τρίχες ἐν τῷ δέρματι; ἢ ὅταν συστῇ τὸ δέρμα, εἰκότως ἐξανίστανται· συνίσταται δὲ καὶ ὑπὸ ῥίγους καὶ ὑπὸ ἄλλων παθῶν. ς Διὰ τί αὐτὸς αὑτὸν οὐδεὶς γαργαλίζει; ἢ ὅτι ἧττον καὶ ὑπ' ἄλλου, ἐὰν προαισθάνηται, μάλιστα δὲ, ἂν μὴ ὁρᾷ; ὥσθ' ἥκιστα γαργαλισθήσεται, ὅταν μὴ λανθάνῃ τοῦτο τὸ πάθος. ἔστι δὲ ὁ γέλως, παρακοπή τις καὶ ἀπάτη. F διὸ καὶ τυπτόμενοι εἰς τὰς φρένας, γελῶσιν. οὐ γὰρ ὁ τυχὼν τόπος ἐστὶν ᾧ γελῶσι. τὸ δὲ λανθάνον, ἀπατητικόν. διὰ τοῦτο καὶ γίνεται ὁ γέλως, καὶ οὐ γίνεται ὑπ' αὐτοῦ. ζ Διὰ τί ποτε τὰ χείλη μάλιστα γαργαλιζόμεθα;

ἢ ὅτι

[illegible] A

[illegible]] [illegible]

[illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

Ὅσα περὶ πρόσωπον. λϛ'.

Δ Ιὰ τί [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

An quia membrum, quod titillari possit, non longe à sede potissimum sentiendi abesse debet: labra autem eo maximè in loco posita sunt: sed omnium maximè locorum capitis propterea titillantur, quòd carne ex toto constant. quare mobilissima esse possint. 8 Cur si quis locum nostrarũ alarum moueat in risum continuò labamur, si quam aliam moueat partem, nullã possit ridendi causam afferre? Et quænam ratio est, cur naribus penna tentatis sternutamentũ moueatur? An quia loca quędam venularum habemus, quibus vel refrigerans vel contra affectis venulæ ipsæ aut humectantur, aut in spiritum ex humore dissoluuntur, quemadmodum si venas ceruicis dormientis quis premat. Lætitia itaque gestiens, concalfactio quædam est: spiritum autem, cum redundant, foras mittimus vniuersum. Sternutamenti quoque ratio illa eadem est: cum enim penna mouemus, atque tepefacimus nares, humor in spiritum soluitur, quem mox redundantem expellimus. 9 Cur sæpenumero vsu euenit vt ingesto cibo inhorrescamus? An quòd cibus frigidiusculus admissus, vincit principio magis naturalem calorem, quàm vincitur. 10 Quam ob causam quod digitis vice mutata implicatis circumagitur duo esse videatur? An quia duplici sentiendi parte attingimus. Nunquam enim fieri potest, vt lateribus digitorum exterioribus vtriusque idẽ cõplectamur, & agitemus, dum manus ordinem suum obtinet naturalem.

Eorum quæ ad faciem pertinent. S. 36. cuius quæstiones 3.

CVr faciem effigiare consueuerunt? Vtrum quòd qualesnam simus, ea ipsa corporis parte intelligi possit. An quòd ea præcipue qui simus, agnosci potest: 2 Cur facie maximè sudare solemus, quæ carnis omnino expers, atque gracilis est? An quòd ea propensiora sunt ad sudorem, quę humida, laxaque sunt. Caput autem tale est quippe quod humorem suum plurimum habeat, quem venæ tendentes inde declarant, & destillationes, quæ è capite venire solent. Cerebrum item humidum est & foramina capitis permulta. Capilli profectò foraminum multitudinem foras vsque productam latissime indicant. Sudor igitur non ex parte inferiore, sed ex capite oritur: quam ob rem & frons prima, & maximè sudat. Prima enim subiecta vertici est. Humor autem deorsum non sursum fluit.

3 Cur in facie maximè tubercula oriri solent, quos vares vocamus? An quia locus ille rarus, atque humidus est. Indicium, pilorũ eruptio & [illegible] [illegible].

Tuberculorum autem genus id, veluti pustula, minutusque abscessus cuiusdam in concocti humoris est.

Eorum, quæ ad totum corpus pertinent, Sectio 38. cuius quæst. nes 10.

Quam ob causam cùm corpus assiduè fluat, defluxusque ab excrementis proficiscatur, leuari non potest, nisi exudet? An quia non satis secerni sic potest, diutius tamen secernitur. Cùm enim ex humore mutatur in aera, plus certè oritur ex minori. Plus nanque quod secernitur est: quare tempore ampliori secerni necesse est. 2 Sed cur ita fiat? An quia foraminibus longe angustioribus effluit. Pars enim humoris lenta glutinosaque, vt excerni permista cum liquida potest, ita cum spiritu nequit: quæ quidem res maximè infestat. Quapropter vomitus magis quàm sudores leuare queunt: quoniam ij partem illam lentam secum educunt, vt qui crassiores, corpulentioresque sint. An etiam quòd locus, qui partem humoris lentam, glutinosamque continet, remotus à carne est: ventri autem in propinquo manet. Aut enim in eo, aut in vicino lentum illud contrahitur: vnde fit, vt aliter educi vix possit. 3 Quam ob causam frictiones carnem augeant? An quia vim precipuam obtinent augendi ea, quæ nostro in corpore calida habemus, molem quidem adipiscitur ampliorem, quod assiduè ipsum in motu est, sursumque effertur, & in spiritum humores extenuat intestinos, quæ certè fieri in perfricando videmus. Quare vbi vsus defuit perfricandi, corpus decrescit, atque minuitur. An ita fieri possit, vt vel per alimentum auctior caro reddatur, concalfaciendi scilicet beneficio. Calidum enim omne humoris detrahens est: alimentum autem, quod in carnem digeritur, humidum est. Plus quoque alimenti caro ex laxitate sibi admittit, quippe quæ laxior copiosius capere instar spongiæ, possit. Frictio autem nimirum carnem elaxat, & spiritibus reddit opportuniorem, & prohibet quò minus inutiles coitiones in corpore contrahantur: quæ si absunt, tabes nulla consequitur. Vitiosum enim illud ieiunium corporis, & tabes nasci ex materia solet, quæ inutilis congesta est. Quòd si caro spiratior, laxior, atque æquabilior fit, molem capiat ampliorem consentaneum est. Nam & alimenti capacior, & excrementorum secernentior redditur. 4 Itaque corpus cui secundam conciliamus valetudinem, non densum, sed rarum reddendum est. Nam vt vrbs locusque quicunque salubris est, qui placide aspiratur: quapropter & mare quoq. salubre

A ὁ δ' ἴονθος, οἷον φῦμα ἐξ ἰδίου ὑγρότητός τινος ἀπέπτου.

Ὅσα περὶ ὅλον τὸ σῶμα. λζ.

Διὰ τί ἀεὶ τοῦ σώματος ῥέοντος, καὶ τῆς ἀπορροῆς γινομένης ἐκ τῶν περιττωμάτων, οὐ κουφίζεται τὸ σῶμα, ἐὰν μὴ ἰδίῃ; ἢ διότι ἐλάττων ἡ ἔκκρισις γίνεται; ὅταν γὰρ ἐξ ὑγροῦ μεταβάλῃ εἰς ἀέρα, πλείων γίνεται ἐξ
B ἐλάττονος. τὸ γὰρ ἐκκρινόμενον πλεῖον. ὥστε ἐν πλείονι χρόνῳ ἡ ἔκκρισις. β Διὰ τί δὲ τοῦτο; ἢ διότι ἐλαττόνων πόρων ἔξοδός ἐστι. τὸ γὰρ γλίσχρον καὶ τὸ κολλῶδες, μετὰ μὲν τοῦ ὑγροῦ ἐκκρίνεται διὰ τὴν κατάμιξιν, μετὰ δὲ τοῦ πνεύματος ἀδύνατον. μάλιστα δὲ τοῦτ' ἐστὶ τὸ λυποῦν. δι' ὃ καὶ οἱ ἔμετοι τῶν ἱδρώτων κουφίζουσι μᾶλλον, ὅτι συνεξάγουσι τοῦτο, ἔτι παχύτερα καὶ σωματωδέστερα ὄν-
C τα. ἢ καὶ ὅτι τῆς μὲν σαρκὸς πόρρω ἐστὶν ὁ τόπος, ἐν ᾧ τὸ γλίσχρον καὶ κολλῶδες (ὥστε ἔργον μετακινῆσαι) τῇ δὲ κοιλίᾳ ἐγγύς; ἢ γὰρ ἐν ταύτῃ γίνεται, ἢ πλησίον· δι' ὃ καὶ ῥᾷον ἐξάγεσθαι δύναται. γ Διὰ τί αἱ τρίψεις σαρκοῦσιν; ἢ ὅτι αὐξητικώτατον τῶν ἐν τῷ σώματι τὸ θερμόν ἐστι; τοῦ μὲν γὰρ ἐνυπάρχοντος, μείζους οἱ ὄγκοι γίνονται διὰ τὸ ἀεὶ
D αὐτὸ ἐν κινήσει εἶναι, καὶ ἄνω φέρεσθαι, καὶ τὸ λεπτύνεσθαι τὸ ἐν ἡμῖν ὑγρόν· ὃ ἐν τῇ τρίψει γίνεται. ἐκλείποντος δέ, φθίνει καὶ ἐλαττοῦται τὸ σῶμα. ἢ ὅτι εὐχερεστέρα τῆς τροφῆς γίνεται ἡ σάρξ, διὰ τὴν θερμασίαν; ξηραντικὸν γὰρ τὸ θερμόν, ὑποδεκτικὸν τοῦ ὑγροῦ ἐστιν. ἡ δ' εἰς τὴν σάρκα διαδιδομένη [τροφή,] ὑγρά ἐστι, καὶ ἐπιδέχεται τὴν τροφὴν
E μᾶλλον διὰ τὴν ἀραιότητα. ἀραιοτέρα γὰρ γινομένη, μᾶλλον δύναται δέχεσθαι ὥσπερ σπογγιά. ἡ δὲ τρίψις, ἀνίησι καὶ ἀραιοῖ ποιεῖ τὴν σάρκα, καὶ κωλύει συστάσεις γίνεσθαι κατὰ τὸ σῶμα, τούτου δὲ μὴ ὄντος, οὐδὲ συντήξεις γίνονται. αἱ γὰρ ἀτροφίαι καὶ αἱ συντήξεις, ἐκ τῶν ἀθροιζομένων εἰσίν. εὐπνούστερα δὲ καὶ ἀραιότερα καὶ ὁμαλέστερα γινόμενα, εἰκὸς μᾶλλον αὐξάνεσθαι. τῆς τε
F τροφῆς δεκτικώτερα καὶ τῆς ἐκκρίσεως ἀπεργαστικώτερα γίνεται. ὅτι οὐ δεῖ πυκνοῦν τὴν σάρκα πρὸς ὑγίειαν, ἀλλ' ἀραιοῦν ὥσπερ καὶ πόλεις ὑγιεινά ἐστι καὶ τόποι εὔπνοοι (διὸ καὶ ἡ θάλαττα

[illegible]

salubre est: ita etiā corpus quod spiratius est, sanitati opportunius constat. Aut enim nullum recrementum existet, aut, quod extiterit, quam primum excernatur, danda opera est, corpusque est semper ita regendum, vt simul atque excrementū admisit, habeat qua parte illud excernat, sitque motui deditum, non quieti. Quod etiam manet, putrescit modo aquæ immotæ: putrescens verò morbum committit. at quod excernitur, ante quam vitietur, decedit. Hoc igitur vt corpore denso nunquam contingit, (sit enim prope vt insensibilia foramina claudantur) sic raro, solutoq. accedat necesse est. Quamobrē in sole nudo corpore minimè ambulandū est: spissatur etenim caro, & concalescit, corpusq. parte interiore humidius redditur: quātum enim humoris residet, aboletur: quantum intestinum est, manet intactum. Qua ratione carnes assæ lixis humidiores sunt. Nec pectore quidem nudo ambulandum est: ita enim vis Solis corporis optimæ parti condita adimet, quæ nulla egeat demptione, sed interna potius eam desiderant. Inde igitur eo remoto non nisi cum labore sudor educitur, hinc facile ob loci opportunitatē digeri potest. 5 Quam ob causam vbi perfricamur, eodem a calore vehementius vrimur, atque dolemus? Vtrum quòd caro sua densitate calorem [illegible] calidius, quam lana est. An quia caloris transitio per vim agitur, quoniam corpus strictum a frigore constat. 6 Cur siccæ fricationes carnis soliditatem moliantur? An quia caro perfrictione recalescit, humor consumitur. Adde quòd caro perfricata densatur. Quæ autem frictionem, attritumque pleniorem experiuntur, omnia maiorem in modum densari, reddique solida consueuerunt: quod multis in rebus plane intelligi potest. Nam & farina, & terra, & reliqua generis eiusdem si aqua infusa trahas humida titubabunt, & fluida: sed si plenius atteras, longioremque tractationem adhibeas, spissescunt, solidescunt, lentescuntque celeriter.

7 Cur amplius frictio, quam cursus, corpus implere potest? An quia cursus, carnem refrigerat, nec alimenti reddit capaciorem, sed pars in imum cōuertitur, pars a naturali calore penitus extenuata, transit in spiritum: at manus carnem permulcet, laxat, capacem alimonia facit,

[illegible]

Et verò exterior illa intentio premendo, A stipandóque refringit interiorem impetum, obsisténsque arctius continet, & carnem attollit.

Eorum quæ ad colorem pertinent, Sectio 38. *cuius quæstiones* 10.

CVr oleum & cera Solis calore candefiunt, caro nigrescit? An illa Sol propterea candefacere possit, quòd humorē nimium eximit: nigricat enim per naturam, quod præhumidum est, propter B humoris terreni mistionem. Carnem verò quod nullam inde humoris copiam detrahit, adurit, atróque afficit colore.

2 Quam ob causam piscatores, & purpurarij, & omnino qui rem exercent marinā, rufo sunt omnes colore? Vtrùm quòd mare sua salsugine calidum, & squallidum est: tale autem quodque pilos conficere rufos potest, vt lixiuia, vt auripigmētum. An parte exteriore calidiores, interiore C frigidiores reddātur, eo quod summa corporis vicissim modo madefiunt, modò à Sole resiccantur, idq; perpetuò agitur. Itaque pili assiccati extenuātur, & rutilātur: & omnes quidē incolæ plagæ Septētrionalis rufo sunt pilo, & tenui. 3 Qua de causa cursus, quem induti agimus, & olei sub vestem perunctio pallidulos reddat? An propterea quòd vt spiratio commoda gratum affert colorem, sic obseptio & strangula- D tio contrà afficiat necesse est. Quòd itaque humor passus per summa corporis cum incaluerit, refrigerari non quit, pallorem facile trahit. Quod idem vtrunque sudor, & oleum sub amictum committit: calor enim introcluditur, atque arcetur. Cursus verò quem nudo corpore agimus, colorem præstat amœniorem, scilicet ratione contraria. Delibamenta quippe excrementitia, quę subsistunt, aer refrigerat, E corpúsque ita difflat euaporatúrque commodius. Adhæc: oleum cum tenue, atque humidum sit, subter perunctum, meatúsque corporis intersepiens, neque humorem, ac spiritum è corpore profluere sinit, neque spiritum exteriorem admitti patitur. Quapropter materia vacans in corpore humida, putrescens pallorem inducere potest. 4 Qua de causà spiratio commoda calorem parit amœniorem? An F quia pallor putredo quædam per summa corporis est. Cum itaque humor summum obtinens corpus calidus est, vt palleat accidit, nisi refrigeretur difflctúrque.

5 Quare qui mediocriter insudarint statim ab exercitio, colore hilarantur amœno, athletæ verò pallidi longè euadunt? An quia labor mediocris colorem leuiter prouocat, & ad corporis summa mittat.

A καὶ ἡ ἔξωθεν δὲ ἀφὴ ἀντιπιεσθεῖσα διὰ τὸ πυκνοῦσθαι, τὴν φορὰν αὐτῶν συνέχει μᾶλλον καὶ ἀνακλᾶσαν τὰς σάρκας ποιεῖ.

Ὅσα περὶ χρόαν. λη.

ΔΙὰ τί τὸν μὲν κηρὸν καὶ τὸ ἔλαιον λευκαίνει ὁ ἥλιος, τὴν δὲ σάρκα μελαίνει; ἢ ὅτι τὰ μὲν λευκαίνει, ἀπάγων τὸ ὕδωρ· φύσει γὰρ τὸ ὑγρὸν μέλαν, διὰ τὴν μίξιν τοῦ B [γεώδους] ὕδατος· τὴν δὲ σάρκα, ἐπικαίει; β Διὰ τί οἱ ἁλιεῖς καὶ πορφυρεῖς, καὶ ὅλως οἱ τὴν θάλατταν ἐργαζόμενοι, πυρροί εἰσι; πότερον ὅτι ἡ θάλαττα θερμὴ καὶ αὐχμώδης ἐστὶ διὰ τὴν ἁλμύν; τὸ δὲ τοιοῦτον, πυρρὰς ποιεῖ τὰς τρίχας, καθάπερ ἡ κονία, καὶ τὸ ἀρσενικόν. ἢ τὰ μὲν ἐκτὸς, γίνονται θερμότεροι· τὰ δ' ἐντὸς, ἀποψύχονται, διὰ τὸ βρεχομένους αὐτοὺς ἀεὶ ξηραίνεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου C καὶ τῆς ἀέρος· τούτων δὲ τοῦτο πασχόντων, αἱ τρίχες ξηραινόμεναι, λεπτύνονται καὶ πυρροῦνται· καὶ πάντες δὲ οἱ πρὸς ἄρκτον, πυρρότριχες καὶ λεπτότριχές εἰσι. γ Διὰ τί οἱ μὲν ἐν ἱματίῳ δρόμοι, καὶ τὸ ἐλαίῳ εἰς ἱμάτιον χρίεσθαι, εὐχροίας ποιεῖ [οἱ δὲ γυμνοὶ δρόμοι, ἀχροίας;] ἢ ὅτι ἡ μὲν εὔπνοια, εὔχροιαν ποιεῖ· ἡ δὲ κατάπνιξις, τοὐναντίον. διὰ δὲ τὸ συνθερμαινόμενον τὸ ἐπιπολῆς ὑγρὸν μὴ διαψύχεσθαι, D ἄχροιαν ποιεῖ. ἄμφω δὲ τοῦτο ποιεῖ, ὅ τε ἐν τῷ ἱματίῳ ἱδρὼς, καὶ ὁ εἰς τὸ ἱμάτιον ἄλειφα. ἐγκατακλείεται γὰρ ὁ θερμός· οἱ δὲ γυμνοὶ δρόμοι, εὔχροιαν ποιοῦσι διὰ τοὐναντίον, ὅτι καταψύχει ὁ ἀὴρ τὰς συνισταμένας ἀποκρίσεις, καὶ διαπνεῖ τὸ σῶμα. ἔτι τὸ ἔλαιον ὑγρὸν ὂν καὶ λεπτὸν, ὑπαλειφθὲν καὶ τοὺς πόρους ἐμφράττον, οὔτε τὸ ἐκ τοῦ σώματος E ὑγρὸν καὶ πνεῦμα ἐξιέναι ἐᾷ, οὔτε τὸ ἐκτὸς πνεῦμα εἰσιέναι. διὸ ἡ ἀργοῦσα ὕλη ἐν τῷ σώματι ὑγρὰ σηπομένη, ἄχροιαν ποιεῖ. δ Διὰ τί ἡ εὔπνοια εὔχροιαν ποιεῖ; ἢ ὅτι ἄχροια ἐστὶν ἥ τις σῆψις ἐπιπολῆς. ὅταν οὖν τὸ ἐπιπολῆς ὑγρὸν καὶ θερμὸν ᾖ, τοῦτο συμβαίνει καὶ χλωροὶ γίνονται, ἐὰν [μὴ] ψυχθῇ καὶ ἀποπνεύσῃ τὸ θερ- F μόν. ε Διὰ τί οἱ μὲν ἱδρώσαντες ἐκ τῶν γυμνασίων, εὔχροοί εἰσιν εὐθύς· οἱ δὲ ἀθληταὶ, ἄχροοι; ἢ διότι ὑπὸ μὲν τοῦ μετρίου πόνου τὸ θερμὸν ἐκκαλεῖται καὶ ἐπιπολάζει·

Diuino

ὑπὸ δὲ τῶν πόνων, ἐξωθεῖται μετὰ [τοῦ] ἱδρῶτος καὶ τοῦ πνεύματος, ἀραιουμένου τοῦ σώματος ἐν τῷ πονεῖν· ὅταν μὲν οὖν ἐπιπολάσῃ τὸ θερμόν, εὔχροοι γίνονται, καθάπερ οἵ τε θερμανθέντες καὶ αἰσχυνόμενοι· ὅταν δὲ ἐκλείπῃ, ἄχροοι. οἱ μὲν οὖν ἰδιῶται, μέτρια γυμνάζονται· οἱ δὲ ἀθληταί, πολλά. ς Διὰ τί μᾶλλον καίονται ὑπὸ τοῦ ἡλίου οἱ καθιζόμενοι, ἢ γυμναζόμενοι; ἢ ὅτι οἱ ἐν κινήσει ὄντες, ὥσπερ ῥιπίζονται ὑπὸ τοῦ πνεύματος, διὰ τὸ κινεῖν τὸν ἀέρα· οἱ δὲ καθήμενοι, οὐ πάσχουσι τοῦτο. ζ Διὰ τί ὁ μὲν ἥλιος, ἐπικαίει· τὸ δὲ πῦρ, οὔ; ἢ ὅτι λεπτομερέστερός ἐστιν ὁ ἥλιος, καὶ μᾶλλον δύναται διαδύεσθαι εἰς τὴν σάρκα; τὸ δὲ πῦρ, ἐὰν καὶ ἐπικαύσῃ, οὐ μεταποιεῖ τὸ χρῶμα, τὰς φλυκταίνας ποιοῦν· οὕτω δ' οὐκ ἐνδύεται. η Διὰ τί τὸ πῦρ [τοὺς ἀνθρώπους] οὐ ποιεῖ μέλανας, ὁ δὲ ἥλιος ποιεῖ; τὸν δὲ κέραμον ποιεῖ, ὁ δὲ ἥλιος οὔ; ἢ οὐχ ὁμοίως ἑκάτερον ποιεῖ, ἀλλ' ὁ μέν, ἐπικαίων τὴν χρόαν μελαίνει· τὸ δὲ πῦρ, τὸν κέραμον ἀναπιμπλᾷ ἣν ἀναφέρει ἀσβόλην. τοῦτο δ' ἐστὶ λεπτοῖς μορίοις, ὑποθραυομένων ἅμα καὶ καιομένων τῶν ἀνθράκων. ἐπὶ δ' ἀνθρώποις ὁ μὲν ἥλιος μελαίνει, τὸ δὲ πῦρ οὔ· ὅτι τοῦ μὲν μαλθακὴ ἡ θερμότης, καὶ διὰ μικρομέρειαν δύναται τὸ δέρμα αὐτὸ καίειν. οὔτε διὰ μὲν τὸ τὴν σάρκα μὴ ἅπτεσθαι, οὐκ ἀλγεινόν· διὰ δὲ τὸ καίειν, μελαίνει. τὸ δὲ πῦρ ἢ οὐχ ἅπτεται, ἢ εἴσω διέρχεται, ἐπεὶ μέλανα καὶ τὰ πυρίκαυστα γίνεται· ἀλλ' οὐ μόνον καίει τὴν χροιάν. θ Διὰ τί οἱ γηράσκοντες, μελάντεροι γίνονται; ἢ ὅτι πᾶν σηπόμενον μελάντερον γίνεται, πλὴν εὐρῶτος; τοῦτο δ' ἐστὶ γῆρας, καὶ σαπρότης. ἔτι ἐπεὶ δὴ τὸ αἷμα ξηραινόμενον μελάντερον γίνεται, εἰκότως ἂν μελάντεροι εἶεν οἱ πρεσβύτεροι. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ χρῶζον ἡμῶν τὰ σώματα φυσικῶς. ι Διὰ τί οἱ περὶ τὴν τῶν σιτίων ἐργασίαν, οἱ μὲν περὶ τὰς κριθάς, ἄχροοι γίνονται καὶ καταρροϊκοί· οἱ δὲ περὶ τοὺς πυρούς, εὐεκτικοί; ἢ ὅτι εὐπεπτότερος ὁ πυρὸς τῶν κριθῶν, ὥστε καὶ αἱ ἀπόρροιαι; ια Διὰ τί ὁ μὲν ἥλιος τὸ μὲν ἔλαιον λευκαίνει, τὴν δὲ σάρκα μελαίνει; ἢ ὅτι τοῦ μὲν ἐλαίου ἀπάγει τὸ γεῶδες; τοῦτο δ' ἦν τὸ μέλαν, ὥσπερ τὸ γεῶδες τοῦ οἴνου. τὴν δὲ σάρκα μελαίνει, ὅτι καίει. τὸ γὰρ γεῶδες καόμενον ἅπαν γίνεται μέλαν.

A Nimius verò cum ſudore, & ſpiritu extrudit. cum corpus inter laborãdum rareſcit, atq. laxatur. Cùm igitur calor per ſumma reſidet corporis, color ille exultat quẽadmodũ calfactis, aut pudefactis euenire ſolitum eſt. Vbi verò inde euanuit, pallor cõtinuò ſuccedit. Cæteri itaq. mediocriter ſe exercent: athletæ prorſus vehementer laborant. 6 Quã ob cauſã qui ſe exercẽt, amplius à Sole vrũtur cùm ſedent quàm cùm B mouẽtur? An cum in motu ſunt, aera agitant: itaq. ſpiritu quaſi ventilãtur. Cùm verò ſedẽt, quia aer immotus eſt, vim Solis acriorem experiuntur. 7 Cur Solis calor ſummum adurere poteſt, ignis nõ poteſt? An quia Sol tenuior eſt carnẽ ſubire amplius poteſt: ignis verò etiã ſi adurat, per ſumma tãtum colorẽ inducit nigrũ, quas phœdas nominant: interius autẽ ſubire minimè poteſt. 8 Cur ignis hominem nigrum nõ red- C dit, fictile reddit: Sol cõtra hominẽ nigrore afficere poteſt, fictile non poteſt? An nõ eadẽ vterq. ratione agit: ſed Sol adurẽdo nigrificat, ignis fictile replet, obducitq. fuligine quæ fauilla prætenuis dũ carbones franguntur ſimul & flagrant, contrahitur. hominẽ nigrũ Sol reddit, ignis minimè: quoniã Solis calor lenis molliſq. eſt, & pro ſua tenuitate cutẽ ipſam leuiter per ſumma adurit. Quoniã itaq. carnẽ nõ attingat, D dolorẽ nullũ poteſt infligere: quoniam verò vrat nigrorẽ inuehit. Ignis profectò vel nihil tangit, vel intro irrũpit: nã ambuſta quoque igni atra redduntur. Verũ hic nõ cutetenus tãtũmodo vrit quatenus color ater ſe pandit & auget. 9 Cur homines, cùm ſeneſcunt nigriores reddantur? An quia res omnes, excepto ſitu, nigriores, cùm putreſcunt, euadant. ſenectus autem non niſi quædam putredo eſt. Adhæc, cùm ſanguis ſiccaſcens nigrior reddi ſoleat, meritò ſe- E nes ſunt nigriores: ſanguis etenim eſt, qui noſtra corpora colore intingere valeat naturali. 10 Cur piſtorum, cæterorumque officio fungentium frumentario, qui ordeum attrectant, imbecilli efficiantur, & deſtillationibus infeſtentur: qui autem triticum, corpore ſint bene habito? An quod facilius triticum concoqui, quam ordeum, poteſt, atque ea re delibamenta inde manantia eſſe faciliora neceſſe eſt.

F 11 Quam ob cauſam oleum cum Sol candefacit carnem nigrificat? An quia olei terrenam eximit partem, quæ nigroris cauſa eſt vt etiam vinum ſortis ratione terrenæ nigrum eſt. Carnem verò nigram propterea reddit, quoniam vrit: terrenum nanque omne cum vritur, nigrum effici ſolitum eſt.

ARISTOTELIS DE PLANTIS,

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

VITA & in animalibus, & in plantis esse deprehensa est. In animalibus quidem patẽs, & manifesta: in plantis verò, occultior, B nec adeo euidens. Ad huiusce igitur confirmationem, multam inquisitionem præcessisse, est necesse. Neque enim constat habeantne plantæ animam, appetendique facultatem, doloris item, & voluptatis, & rerum discretionis. Anaxagoras itaque & Empedocles desiderio eas duci aiunt: sentire item, ac tristitia, voluptateque affici affirmant. Et Anaxagoras quidem anima- C lia ipsas esse & voluptate, ac dolore moueri docuit, è foliorum scilicet defluuio, & ex incremento illud colligens. Empedocles verò sexum his admistum esse arbitratus est. Eodem modo Plato quoque, appetitu solùm illas duci, ob vehementem scilicet facultatis altricis necessitatem affirmabat. Quòd si constet, eas voluptate, ac dolore affici, tum sentire quoque rationi erit consentaneum: & vbi hoc constiterit, tum appetitu quoque duci, D siquidem somno reficiuntur, & vigilijs excitantur, rationi consentaneum erit. Ad eundem modum si quæramus an spiritum ducant, & sexum mistionem habeant, an contrà sit: multam super hoc ambiguitatem, & quæstionem prolixam excitabimus. Verum talia omisisse, neque singulorum inquisitioni, quæ operæpretium habeant nullum, insistisse, rectius fuerit. Sunt autem qui E animas habere plantas affirmarunt, quia scilicet gignere eas conspexissent, alique, & incrementum suscipere, item virescere, quæ iuuentus quædam ipsarum sit, rursusque senio dissolui: & quòd nullum inanimatorum isthæc cum plantis habeat communia. Proinde vbi eiusmodi quædam plantis adesse animaduertissent, appetitu quoque duci eas æstimarunt. Nos autem quæ manifesta sunt, primum, deinde quæ F latentia, persequamur. Dicimus itaque, si quid alatur, idem quoque appetitu duci: & voluptate afficitur, per saturitatem; dolore autem, per famem, & absque sensu affectiones illæ non fiunt. Paradoxa igitur est, quamuis non adeo

ΑΤΟ ΠΕΡΙ ΦΥΤΩΝ τῦ Ἀριστοτέλους Βιβλίον Α.

Κεφάλαιον α.

ΖΩΗ ἐν τοῖς ζώοις καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς εὑρέθη· ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ζώοις φανερὰ καὶ πρόδηλος, ἐν τοῖς φυτοῖς δὲ κεκρυμμένη καὶ οὐκ ἐμφανής. [illegible]

ὁ Ἐλλάσχηε σκοπός, ὃς καὶ τὰ φυτὰ αἰσθάνεσθαι καὶ ἐπιθυμεῖν ἐδόξασεν. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας, καὶ ὁ Δημόκριτος, καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ νοῦν καὶ γνῶσιν ἔχειν εἶπον τὰ φυτά. ἡμεῖς δὲ, τὰ τοιαῦτα ὡς φαῦλα ἀποπεμψάμενοι, τῷ ὑγιεῖ ἐνστῶμεν λόγῳ. λέγομεν οὖν, ὅτι τὰ φυτὰ οὔτε ἐπιθυμίαν, οὔτε αἴσθησιν ἔχουσιν. ἡ γὰρ ἐπιθυμία, οὐκ ἔστιν εἰ μὴ ἐξ αἰσθήσεως καὶ τὸ τέλος ἡμετέρας δὲ θελήσεως πρὸς τὴν αἴσθησιν ἀποστρέφεται. οὐχ εὑρίσκομεν γοῦν ἐν τοῖς τοιούτοις αἴσθησιν οὔτε μόριον αἰσθανόμενον, οὔτε ὁμοιότητα αὐτοῦ, οὔτε εἶδος διωρισμένον, οὔτε τι ἀκολουθοῦν τούτῳ, οὔτε τοπικὴν κίνησιν, οὔτε ὁδὸν πρός τι αἰσθητὸν, οὔτε σημεῖόν τι δι' οὗ κρίνομεν ταῦτα αἴσθησιν ἔχειν, καθάπερ καὶ σημεῖα δι' ὧν ἐπιστάμεθα ταῦτα καὶ τρέφεσθαι καὶ αὐξάνεσθαι εὑρίσκομεν. οὐδὲ συνίσταται περὶ ἡμῶν τοῦτο, εἰ μὴ διότι τὸ θρεπτικὸν καὶ αὐξητικὸν μόριόν ἐστι τῆς ψυχῆς. ὅταν γοῦν τὸ τοιοῦτο φυτὸν εὑρίσκωμεν ὅτι μέρος ψυχῆς τοιοῦτον ἐν ἑαυτῷ ἔχει, ἐξ ἀνάγκης ποιοῦμεν καὶ ψυχὴν ἔχειν αὐτό· ὅτι δὲ στερεῖται αἰσθήσεως, τό τε αἰσθητικὸν αὐτὸ μὴ εἶναι, μὴ ἐγχειρεῖν οὐ δεῖ· ἡ γὰρ αἴσθησις αἰτία ἐστὶν ἐλλάμψεως ζωῆς. τὸ δὲ θρεπτικὸν, αἰτία ἐστὶν αὐξήσεως πράγματος τινὸς ζῶντος. αὗται δὲ αἱ διαφοραὶ συμβαίνουσιν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ὅτι ἀδύνατον ἐν ταὐτῷ μεταξὺ ζωῆς καὶ τῆς στερήσεως αὐτῆς μέσον τι καταλαβεῖν. εἴποι δέ τις ἂν, ὡς ἐπεὶ τὸ φυτὸν ζῶν ἐστιν, ἄρα τοῦτο καὶ ζῷον εἶναι; οὐδαμῶς. καὶ γὰρ δυσχερές ἐστι τὴν ἐνέργειαν τοῦ φυτοῦ ἀποδιδόναι τῇ δυνάμει τῆς ψυχῆς τοῦ ζῴου. τὸ γὰρ τὰ φυτὰ ζῆν ἀποφάσκοντες οὕτως, τοῦτο ἐστιν ὅτι οὐκ αἰσθάνονται. καὶ γάρ εἰσι καί τινα ζῷα γνώσεως ἐστερημένα. ἐπεὶ δὲ ἡ φύσις τὴν τοῦ ζῴου ζωὴν ἐν τῷ θανάτῳ φθείρουσα, πάλιν ἐν τῷ ἰδίῳ γένει ταύτην διὰ γενέσεως συντηρεῖ, παντῃ ἀσύμφωνόν ἐστιν, ἵνα μέσον ἐμψύχου τε καὶ ἀψύχου, ἀλλό τι μέσον τιθῶμεν. ἐπιστάμεθα ὅτι καὶ τὰ κογχύλια εἰσὶ ζῷα, γνώσεως ἐστερημένα, διότι εἰσὶ φυτὰ ἐν αὐτῷ καὶ ζῷα. μόνη ἄρα ἡ αἴσθησις ἐστὶν αἰτία, δι' ἣν ταῦτα λέγονται ζῷα. τὰ γὰρ γένη διδόασι τοῖς εἴδεσιν ὀνόματα ἑαυτῶν καὶ ὁρισμούς· τὰ δὲ εἴδη τοῖς ἀτόμοις ὀνόματα. δεῖ δὲ τὸ γένος ἐκ μιᾶς

A temere erret, eius intentio, qui plantis sensum, appetitumque tribuendum esse, ita existimauit. Anaxagoras, Democritus & Empedocles mentem quoque & cognitionem eis inesse affirmarunt. At nos talia tanquam falsa repudiantes, sano insistamus sermoni. Affirmamus igitur quòd neque appetitum, plantæ habeant, nec sensum. Appetitus enim non aliunde, quàm e sensu est. Neque igitur sensum in
B his deprehendimus, neque partem quæ sentiat, nec eius similitudinem, & neque speciem definitam, nec quidpiam ad hanc consequens neque motum localem, neque viam ad sensile aliquod. Et neque signum quodpiam, quo iudicari possit, sensum iis inesse, vt signa habentur, quibus ali feruntur, & incremento omnino accipere deprehenduntur. Neque verò ita a nobis hoc constitueretur, nisi altri-
C cem, auctricemque facultatem partes animæ esse cognitum foret. Proinde cùm talem quandam huius animæ partem continere planta deprehendatur, necessariò fit vt animam quoque habere eam statuamus. At cùm sensu careat, sensilem ipsam non esse, nequaquam non admittendum. Sensus enim illustrandæ vitæ causa est: vis altrix verò, auctionis rei viuentis est causa. Hæ differentiæ hoc in loco proce-
D dunt, quòd intelligi nequeat vt in eodem, inter vitam, eiusque priuationem medium inueniatur aliquod. Sed dicat quispiam, quod cùm planta animata sit, animal quoque eandem esse: id quod nos nequaquam affirmamus. Etenim difficile est plantæ functionem attribuere, reddereve animæ functioni: quæ in animali habetur. Quod enim plantis vitam ita inesse negat, est id ipsum, quòd non
E sentiant. Sunt autem animalia quoque nonnulla cognitione carentia. Quia verò Natura vitam animalis per mortem corrumpens, suo in genere eandem rursus per generationem conseruat, prorsus consentaneum rationi non est, vt inter animatum, inanimatumque medium aliud quoddam constituamus. Scimus autem quòd conchylia animalia sint cognitione carentia: quapropter plantæ sunt & animalia. Solus ergo sensus causa est,
F per quam hæc animalia dicantur. Nam genera speciebus suis nomina dant, & definitiones: species verò suis indiuiduis nomina: debetque genus ex vna,

A & communi causa, quæ sit in multis, esse, non ex multis. Cæterùm ratio causæ, per quam genus adstruitur, non cuiuis est manifesta. Rursus autem, sunt animalia, quæ sexu fœmineo carent, alia itidem, quæ non generant, alia rursus motum nullum habentia. sunt præterea diuersorum colorum alia, quemadmodum alia, quæ partum sibi dissimilem edunt: alia rursus e terra crescunt, aut arboribus. Quod igitur in animalis vita principium est? B quodnam aliud, præter nobile illud animal, quod cælum Solem, stellas & planetas circuit? Quæ extra scilicet hanc ambiguitatem sunt, & sunt impatibilia: nam sensus cognoscentium passio est. Sciendum est autem quòd plantæ motum ex sese non habent: sunt enim terræ affixæ. Ipsa verò terra immota est. Ratiocinandum itaque fuerit, vndénam huic vita accedat, vt & ipsis faciamus sensum habe- C re. Neque enim rem communem aliquam habent hæc. Dicimus ergo, quòd animalium vitæ communis causa, sensus est. Is discretionem facit inter vitam, mortémque medium. Cælum autem, quia functionem habet nobiliorem multò digniorémque nostra, procul ab hisce dissitum est. Est itaque necesse, vt perfectum animal, & diminutum, commune aliquid habeat: & is est vitæ scopus. Proin D de vbi hæc absuerit, ab eiusmodi nominibus quisque recedat oportet, quia medium non est: sed vita medium est. Quod enim est inanimatum, id animam non habet, neque ex ipsius partibus habet aliquam. Planta verò ex eorum numero non habetur, quæ carent anima: nam in ipsa portio quædam animæ habetur Animal tamen non est, quia sensum non habet. Prodit autem de vita ad non vitam paulatim, vt singula quoque. Possu- E mus autem alio quoque modo dicere quòd animata sit planta, neque dicamus inanimatam esse: & si quid animam habeat, sensum tamen habere non dicimus. Nam res quæ alitur, absque anima non est, & animal omne animam habet, sed planta inperfecta res est. Rursus animal membra habet infinita: planta indefinita: & materiam habet planta proprium motus, qui inest ipsi. Rursusque dicere possumus plantam animam habe- F re: nam ea est, quæ motus in ipsis efficit. At desiderium, & qui loco fit motus, absque sensu non sunt. Sic alimentum trahere, a principio naturali est, & ipsum commune animali, ac plantæ est.

[illegible]

τῷ ἐκ ἔξεως ἢ ὀργητικὸς διὰ τὸ [illegible] τῆς ὀρ-ρῆς, αἰσθάνονται τὸ [illegible] ὅτι πᾶν τὸ τρεφόμενον χρήζει ἐν τῇ οἰκείᾳ τροφῇ δύο ποιοτήτων τινῶν, θερμότητος φημὶ, καὶ ψυχρότητος· καὶ διὰ τοῦτο δεῖται ξηρᾶς ὑγρᾶς ὁμοίως καὶ ξηρᾶς· ἡ δὲ θερμότης καὶ ἡ ψυχρότης, εὑρίσκεται ἐν βρώμασι ξηροῖς καὶ ὑγροῖς. οὐδετέρα δὲ τῶν τοιούτων φύσεων, χωρίζεται τῆς συμμετοχῆς αὐτῆς. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ συνεχὴς ὁ γένεσις ἐστὶν τῇ τρέφοντι συνεχὴς, ὡς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς φθορᾶς· καὶ ὁ ποιλοῦσι χρῆσθαι ταύτῃ τὸ ζῶον καὶ τὸ φυτὸν τοιαύτῃ, ὁποῖον ἐστὶν ἑκάτερον αὐτῶν.

Κεφάλαιον β.

Διερευνήσωμεν οὖν καὶ τοῦτο, ὃ παρῃτήσαμεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ, περὶ ἐπιθυμίας φυτοῦ καὶ κινήσεως αὐτοῦ, καὶ ψυχῆς ἰδίας, καὶ εἴ τι διαλύεται ἀπ' αὐτοῦ τοῦ φυτοῦ, ὅ ποτε εἰς πνεῦμα. Ἀναξαγόρας γὰρ εἶπε, ταῦτα ἔχειν καὶ πνεῦμα καὶ πῶς; εὑρίσκομεν πολλὰ ζῶα μὴ ἔχοντα πνεῦμα, καὶ πάλιν εὑρίσκομεν ἀκριβῶς, ὅτι τὰ φυτὰ οὔτε ὑπνώττουσιν, οὔτε γρηγοροῦσι. τὸ γὰρ γρηγορεῖν οὐδὲν ἐστιν, εἰ μὴ ἀπὸ διαθέσεως τῆς αἰσθήσεως· τὸ δὲ ὑπνώττειν οὐδὲν, εἰ μὴ ἀσθένεια ταύτης· καὶ οὐχ εὑρίσκεται τι τούτων ἐν πράγματι, τρεφομένῳ διὰ πάσης ὥρας κατὰ διάθεσιν μίαν, ἐν τῇ οἰκείᾳ δὲ φύσει μὴ αἰσθανομένῳ. τὸ γὰρ ζῶον ὅτε τρέφεται, τότε συμβαίνει ἀναβαίνειν ἀναθυμίασιν ἀπὸ τῆς τροφῆς πρὸς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. καὶ ὑπνώττει ἐν ᾧ δὴ [illegible] καὶ ὅταν καταναλωθῇ ἡ ἀναθυμίασις ἡ ἀναβαίνουσα πρὸς τὴν κεφαλὴν, τότε γρηγορεῖ. ἔντισι δὲ τῶν ζώων ἐστὶν αὕτη ἡ ἀναθυμίασις πολλὴ, καὶ τίνες ὀλίγον ὑπνώττουσι. ὁ δὲ [illegible] ἐστι συνοχὴ τῆς κινήσεως· ὁ δὲ [illegible] πάλιν [illegible] ὁ δὲ [illegible] καὶ κυρίως δεῖ ζητεῖν ἐν ταύτῃ τῇ θεωρίᾳ, τοῦτο ἐστὶν, ὅπερ εἶπεν ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ἆρα εἰ εὑρίσκεται ἐν τοῖς φυτοῖς γένος θῆλυ καὶ γένος ἄρρεν, καὶ εἰ ἔστιν εἶδος μεμιγμένον ἐκ τούτων τῶν δύο γενῶν. λέγομεν τοίνυν, ὅτι τὸ ἄρρεν, ὅτε γεννᾷ, εἰς ἄλλο γεννᾷ, καὶ εἰσιν ἄμφω κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων. ἐπεὶ γοῦν εὑρίσκεται ἐν τοῖς φυτοῖς, ὅτι ἔχει τὸ αὐτὸ γένος ἄρρεν καὶ θῆλυ, καὶ πάντως τὸ μὲν ἄρρεν ἐστὶ τραχύτερον καὶ σκληρότερον, [illegible], τὸ δὲ θῆλυ ἀσθενέστερον, καὶ [illegible], πάλιν ἐρευνήσομεν ζητοῦντες, εἰ εὑρίσκεται ταῦτα τὰ δύο γένη

A Neque cum attractione cibi, sensus vllo modo iunctus sit, necesse est. Nam quæ aluntur vniuersa, duabus alimenti qualitatibus solum habent opus caliditate, frigiditatéque, & proinde alimento humido indigent, ac sicco. At caliditas frigiditásque in cibis reperiuntur siccis, ac humidis. Et neutra ex hisce naturis à pari suo seiungitur. Idcirco enim primò alimentum continuum alenti est factum, vsque B ad ipsam corruptionis horam, debéntque eo vti anima, ac planta tali quale est ipsorum vtrumque.

CAPVT II.

PErscrutemur itaque istud quoque, quod in oratione nostra præcessit, de plantæ appetitu, & de eius motu, animaque propria, & si quid ab ea in spiritum resoluatur. Anaxagoras enim, illas spiritum habere affirmauit, & quonā modo? C Siquidem inuenimus animalia non pauca spiritum non habentia. Præterea exactè deprehendimus, neque dormire plantas, neque vigilare. Vigilia enim non aliunde, quàm ex effectu sensus est: somnus autem, eiusdem est debilitas: nec inuenitur aliquid horum in rebus hisce, quæ dum horis omnibus iuxta dispositionem eandem alantur, in natura tamen sua nihil sentiant. Et dum alitur animal, ascendit vapor ab alimento ad caput, in- D deque prorsus dormire ipsum contingit. Vbi verò absumptus fuerit, qui ad cerebrum ascenderat, vapor, redit vigilia. Porrò in quibusdam animalibus vapor hic multus, quæ tamen parum dormiunt, vt in camelo contingit, & ceruo, & consimilibus, præ cerebri scilicet siccitate, & meatuum angustia. Et somnus, motus statio est: hæc autem, rei motæ est quies. Quod autem maximè, propriissiméque in hac scientia inquirendum est, id Empe- E docles dixit, an scilicet in plantis sexus fœmininus masculinusque reperiantur, aut an species ex hisce duobus sexibus commista. Dicimus itaque quòd masculus cùm gignit, in aliud gignit: fœmina verò, cùm gignit, gignit ab alio, suntque ambo separati à se inuicem. Cùm itaque in plantis reperiatur quòd vnaquæque species masculum genus habeat, & F fœmellum, & omnino quod masculum est asperius est ac durius, rigidiúsque: fœmellum, debilius & fœcundius: quærendū rursus est, inueniaturne hæc duo genera

simul commista in plantis esse, vt Empedocles dicit. Id quod ego sanè ita habere non arbitror. Nam quæ res permiscentur, primò simplices in sese esse debent, videlicet per se sit masculus, & per se fœmina: deinde commisceantur. Et commistio non erit, nisi per propriam generationem. Inuenta igitur sunt in plantis ante mistionem suam, mistio, quæ efficiens quoque, & patiens causa in vna hora esse debebat. Verùm nõ inuenitur masculinitas, fœminitasque in vlla planta coniunctæ, & si hoc ita esset, tum planta animali esset perfectior. At quo pacto id esse queat, quando animal non indiget in generatione sua, re quapiam extrinsecaꝰ At planta hæc temporibus anni indiget: nam Sole opus habet, & temperamento & vere plurimum: & multò etiam magis hisce indiget, quo tempore foras pullulat. Est autem initium quoque plantarum alimenti è terra quondam, & rursus aliud fructuum generationis à Sole est. Sed & Anaxagoras dixit quòd earum humiditas à terra est. Idcirco ad Lechinium aiebat quòd terra mater esset plantarum Sol pater. Cæterum masculi in plantis sexus, & fœmelli alio quodam modo imaginari debemus: veluti quòd plantæ semen in pregnatione simile sit animalium, quæ in commistione maris, & fœminæ consistit. Et sicut in ouo vis est, dum pullus gignitur, vnde alimentum quoque eius est vsque ad ipsam complementi horam, & exitum ab ea, quando fœmella pullum vna in hora exponit, sic & plantæ semen habet. Rursus ait Empedocles, quod plantę, licet pullos non generent, quia res, quæ nascitur, non nisi ex natura seminis nascitur, & quod fit quod remanet ex eo in principio, cibus radicis, & nascens mouet se statim Sic itaque in mistione masculorum, & fœminarum plantarum existimare debemus, sicut & animalium, quia plantarum mistio quoque in dispositione quadam est. Sed in animali quoniam sexus miscentur, vires quoque sexum, quæ prius erant separatæ, commiscentur: proditque ex ambobus illis res vna quædam: id quod in plantis non fit. Non enim vbi genera, eorumque facultates fuerint commista, postmodum separatum habentur. Si igitur natura masculum cum fœmina miscuit: rectè processit:

A κεκραμένα ἅμα ἐν τοῖς φυτοῖς, ὡς εἶπεν Ἐμπεδοκλῆς. ἀλλ' ἐγὼ οὐχ ὑπολαμβάνω οὕτω τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχειν. τὰ γὰρ κεκραμένα, ἀναγκαῖον εἶναι πρῶτον ἁπλᾶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ εἶναι καθ' αὑτὸ μὲν τὸ ἄρρεν, καθ' αὑτὸ δὲ τὸ θῆλυ, κἀν τοῖσδε κεραννῦσθαι· ἡ δὲ κρᾶσις οὐκ ἔσται, εἰ μὴ διὰ τῆς οἰκείας γενέσεως. εὑρέθη γοῦν ἐν τοῖς φυτοῖς πρὸ τῆς κράσεως κρᾶσις, ἣ καὶ ὤφειλεν εἶναι αἰτία ποιητικὴ καὶ πα-
B θητικὴ ἐν μιᾷ ὥρᾳ. ἀλλ' οὐχ εὑρίσκεται ἀρρενότης καὶ θηλύτης συνεζευγμένη ἔν τινι τῶν φυτῶν. εἰ δὲ οὕτως οὕτως ἦν, τάχα ἂν τὸ φυτὸν ἦν τελειότερον τοῦ ζώου. καὶ πῶς, εἴπερ τὸ ζῶον οὐ δεῖται ἐν τῇ οἰκείᾳ γενέσει πράγματός τινος ἐξωτερικοῦ. τὸ δὲ φυτὸν οὐ δεῖται ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ ἔτους; δεῖται γὰρ ἡλίου, καὶ εὐκρασίας, καὶ τοῦ ἔαρος πλέον· καὶ τούτων δεῖται μᾶλλον ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἐκφύ-
C σεως αὐτοῦ. ἔστι δὲ καί τις ἀρχή, ἡ μὲν τροφῆς τῶν φυτῶν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πάλιν ἀρχὴ ἑτέρα ἀπὸ τῆς γενέσεως τοῦ ἡλίου. εἶπε δὲ καὶ Ἀναξαγόρας, ὅτι ἡ ὑγρότης τούτων ἐστὶν ἀπὸ τῆς γῆς. καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε πρὸς Λεχίνιον, ὅτι ἡ γῆ μήτηρ μέν ἐστι τῶν φυτῶν, ὁ δὲ ἥλιος πατήρ. δεῖ δὲ κρᾶσιν τοῦ ἄρρενος τῶν φυτῶν καὶ τοῦ θήλεος, ὑπολαμβάνειν διαφόρῳ τινὶ τρόπῳ, οὐχ οὕτως. ἀλλ' ὥσπερ λέγω· ὅτι τὸ σπέρμα τοῦ φυτοῦ ὅμοιόν
D ἐστιν ἐγκυμονοῦντι ζώῳ, ὅπως ἐστὶ μίξεως ἄρρενός τε καὶ θήλεος. καὶ ὥσπερ ἐστὶν ἐν τοῖς ὠοῖς ὅτε γεννᾶται νεοσσός, ἔστιν ἐντεῦθεν καὶ ἡ τροφὴ αὐτοῦ μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ὥρας τῆς συμπληρώσεως, καὶ τῆς οἰκείας ἐξόδου· καὶ τότε τὸ θῆλυ ἐκτίθησι τὸν νεοσσὸν ἐν μιᾷ ὥρᾳ· οὕτω καὶ τὸ σπέρμα τοῦ φυτοῦ. εἶπε πάλιν Ἐμπεδοκλῆς, ὅτι τὰ φυτά, εἰ καὶ νεοσσοὺς οὐ γεννῶ-
E σι· διότι τὸ γεννώμενον οὐ γίνεται, εἰ μὴ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ σπέρματος, καὶ ὅ ἐστι μὲν τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ τροφὴ γίνεται τῆς ῥίζης, καὶ τὸ γεννώμενον κινεῖ αὐτὸ ἑαυτὸ παραυτίκα. ὅμως οὕτως ὀφείλομεν ὑπολαμβάνειν καὶ ἐν τῇ μίξει τῶν ἀρρένων καὶ τῶν θηλειῶν φυτῶν, ὡς ἐπὶ τῶν ζώων, ὅτι καὶ ἡ μίξις τῶν φυτῶν ἐστὶν ἐν διαθέσει τινί· ἀλλ' ἐν τοῖς ζώοις, ὅτε μίγνυνται τὰ γένη μίγνυνται, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν
F γενῶν, αἳ ὕστερον πρότερον κεχωρισμέναι. καὶ ἀπετελέσθη ἐκ τούτων ἀμφοτέρων πρᾶγμά τι ἓν δέ, ὃ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς φυτοῖς. οὐ γὰρ ὅτε μίγνυνται τὰ γένη, καὶ αἱ δυνάμεις αὐτῶν, μετὰ ταῦτα γίνονται κεχωρισμέναι. τὸ γοῦν ἡ φύσις ἔμιξε τὸ ἄρρεν μετὰ τοῦ θήλεος, καλῶς προῆλθεν·

ὅτι οὐχ

[illegible]

Κεφάλαιον γ.

Τινὰ τῶν [illegible]

A quia non inuenimus functionem in plantis aliquam præter fructuum generationem neque animal separatum est a femella, nisi quibus horis non congreditur. Et hoc fit ob multas eius actiones, scientiásque. Sunt autem qui putent plantas completas esse & integras, vitámque ipsarum, duarum facultatum gratia esse, quę insunt ipsis, ob alimentum scilicet idoneum, & longitudinem suæ durationis, B temporis item, quo frondet, fructúmque edit ipsarum vita, conuerturque ad illas earum iuuentus, neque fit in eis superfluum aliquod. Planta somno non indiget ob multas causas, quia in terram posita est, eique alligata, nec motum in sese, nec terminum finitum in suis partibus habet, & neque sensum, nec motum habet voluntarium, nec animam perfectam, sed portionem partis animæ habet magis. Et planta propter plantam creata non est, C sed propter animal. Et si dixeris quod planta cibo vili indiget, ac malo, & si tali indigeat, multum tamen stabili & continuo & nec facile dissolubili. Et si ita constat quòd planta præstantius quiddam supra animal habeat, necesse est vt res inanimatæ rebus animatis sint nobiliores. Sed animalis opus nobilius est, ac melius, quàm opera plantę vniuersa. Et alioqui in animali reperimus virtutes omnes, D quę sunt in plantis & multas insuper alias: non autem vicissim. Rursus ait Empedocles quòd plantę generationem habent in Mũdo, diminuto tamen, & non suis modis perfecto absolutóque, & quòd eo completo animal non generabitur. Qui fermo aptus non est quando Mundus totus est, ac sempiternus & animalia generare cessauit numquam, ac plantas & omnis E generis species alias. In omni autem plantarum specie calor est, & humor naturalis, qui vbi absumptus fuerit, valetudinem incurrunt plantæ, & senescunt, intereúntque, & marcescunt. Hanc alij corruptionem dicunt, alij non.

CAPVT III.

Qvædam arbores succum habent, vt resinam, & gummi, & myrrham, & thus, & thymiama. Aliæ nodos habent, & F venas ac ventrem, & lignum, & corticem, & medullam intra se. Quædam vt plurimùm è cortice sunt. Aliarum fructus sub cortice est, inter ipsum scilicet, & lignum,

[illegible]

Et partes arborum aliæ sunt simplices, vt humor, qui in ipsis inuenitur, & nodi, & venæ. Aliæ ex hisce compositæ sunt partes, vt rami, & virgæ, & folia. Hæc veró omnia non in plantis omnibus reperiuntur. Nam aliæ & has partes habent, & alias, velut radices, virgas, folia ramos, flores, germina, & corticem eum qui fructus circundat. Et vt in animali membra sunt partium similium, ita & in plantis. Et quæuis plantæ partes compositæ, coagmentatæve membris animalium similes sunt. Et cortex plantæ iuxta suæ naturæ modum cuti animalis est similis. Et radix, ori animalis similis est. Nodi quoque illius, neruorum qui sunt in animali, similitudinem habent. Eodem modo quæ in ipso sunt partes cæteræ. Et diuiduntur harum partium nonnullæ in partes quodammodo dissimilares, aliæ in similares partes, veluti scilicet in luto, quod vno modo per terram tantùm diuiditur, modo alio per elementa. Sic pulmo, & caro diuiduntur primò, & sunt eorum partes caro, ac pulmo, & alio modo per elementa diuiduntur. Eodem modo plantarum radices diuisionem accipiunt. Verùm in aliam manum non diuiditur manus, nec in radicem aliam radix, nec folia in folia alia. In his itaque radicibus, & foliis, compositio est. Fructuum quoque alij ex partibus paucis compositi sunt, alij ex multis, vt oliuæ: illæ enim corticem habent, & carnem, & testam, ac semen, & fructuum alij tria velaméta habent. Semina veró omnia è duobus corticibus sunt. Et partes plantarum sunt, quas diximus. Cæterùm summa præsentis orationis intentio est, determinare has plantarum partes, & velamenta, earúmque differentias, id quod admodum est difficile. In primis veró ipsarum essentiam definire, & colorem, & durationis tempus, impressiones item, quæ illis accidere solent. Præterea, quód non habent plantæ mores animæ, nec effectũ animalis affectui similem. Quód si iuxta proportionem, animalis partes cum plantæ partibus proposuerimus, extenderetur oratio hæc, & fortasse neque percurrere singula licebit, vt insignioribus vniuersas suis differentiis plantarum partes recenseamus. Quia pars rei cuiusque de genere eius proprio, deque substantia ipsius propria est.

A καὶ τινῶν μὲν ὁ καρπὸς ὑπὸ τὸν φλοιόν, ὥσπερ ἐν τῇ τοῦ φλοιοῦ καὶ τοῦ φελλοῦ. καὶ τινὰ μὲν μέρη τοῦ δένδρου εἰσὶν ἁπλᾶ, οἷον χυμὸς ὁ εὑρισκόμενος ἐν αὐτοῖς, καὶ οἱ δεσμοί, καὶ αἱ φλέβες· τινὰ δέ εἰσι σύνθετα ἐκ τούτων, ὡς κλάδοι, καὶ λύγοι, καὶ φύλλα, ταῦτα δὲ πάντα οὐχ εὑρίσκομεν ἐν πᾶσι τοῖς φυτοῖς. τινὰ γὰρ τῶν φυτῶν ἔχουσι καὶ ταῦτα, καὶ ἄλλα μέρη, λύγους καὶ φύλλα, κλάδους, ἄνθη, B καὶ βλαστούς, καὶ φλοιὸν τὸν περικυκλοῦντα τὸν καρπόν. καὶ καθώς εἰσι καὶ ἐν τοῖς ζώοις μέρη ὁμοιομερῆ, οὕτω καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς. καὶ ἕκαστα τῶν μερῶν τοῦ φυτοῦ συντεθέντα, εἰσὶν ὅμοια μέλεσι ζώου· ὁ δὲ φλοιὸς τοῦ φυτοῦ, ὅμοιός ἐστι φυσικῶς δέρματι ζώου· οἱ δὲ δεσμοὶ πάλιν ὅμοιοι νεύροις ζώου. ὁμοίως καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ἐν αὐτῷ. καὶ τινὰ C μὲν τῶν μερῶν διαιροῦνταί πως εἰς μέρη ἀνομοίων, τινὰ δὲ ὁμοίων, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ πηλοῦ. καὶ γὰρ οὗτος ἐπὶ ἑνί τρόπῳ διαιρεῖται διὰ τῆς γῆς μόνον, καὶ ἄλλῳ τρόπῳ διὰ τῶν στοιχείων. ὡσαύτως καὶ ὁ πνεύμων καὶ ἡ σάρξ, διαιροῦνται μὲν πρώτως, καὶ εἰσὶ μέρη τούτων, σὰρξ καὶ πνεύμων· ἄλλως δὲ διαιροῦνται καὶ διὰ τῶν στοιχείων· ὁμοίως καὶ ἡ τῶν φυτῶν ῥίζα. D πλὴν οὐ διαιρεῖται καὶ ἡ χεὶρ εἰς ἄλλην χεῖρα, οὐδὲ ἡ ῥίζα εἰς ἄλλην ῥίζαν, οὐδὲ τὰ φύλλα εἰς ἄλλα φύλλα. ἐν ταύταις γοῦν ταῖς ῥίζαις, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς φύλλοις ἐστὶν ἡ σύνθεσις. πάλιν τινὲς μὲν τῶν καρπῶν εἰσιν ἐκ μερῶν ὀλίγων συγκείμενοι, τινὲς δὲ ἐκ μερῶν πολλῶν, ὡς ἐπὶ τῶν ἐλαιῶν. αὗται γὰρ ἔχουσι φλοιὸν σάρκα, καὶ τὸ ὀστρακῶδες, καὶ E σπέρμα. καὶ καρποί τινὰ τρία ἔχουσι καὶ περικαλύμματα. πάντα δὲ τὰ σπέρματά εἰσιν ἐν δυσὶ φλοιοῖς. καὶ μέρη μὲν τῶν φυτῶν εἰσιν ἅπερ εἰρήκαμεν· ἡ δὲ ἀκρότης τοῦ παρόντος λόγου ἐστί, διορίσασθαι ταῦτα τὰ μέρη τῶν φυτῶν, τὰ περικαλύμματα αὐτῶν, καὶ τὰς αὐτῶν διαφοράς. ὅπερ ἐστὶ πάνυ δύσκολον καὶ ἐξαιρέτως, τὸ διορίσασθαι τὴν οὐσίαν αὐτῶν, καὶ τὸ χρῶμα, καὶ τὸν καιρὸν τῆς διαμονῆς αὐτῶν, F καὶ τὰς συμπτώσεις τὰς συμπιπτούσας αὐτοῖς· καὶ ὅτι οὐκ ἔχουσι τὰ φυτὰ ἤθη ψυχῆς, οὐδὲ διάθεσιν ἴσην διαθέσει ψυχῆς. ἐὰν γοῦν κατ' ἀναλογίαν θῶμεν τὰ μέρη τῆς ψυχῆς μετὰ τῶν μερῶν τοῦ φυτοῦ, μηκυνθήσεται ὁ λόγος, καὶ τυχὸν οὐδὲ δυνηθείημεν διεξελθεῖν αὐτὰ πάντα, μεγάλας διαφορὰς ἀπαριθμοῦντες τῶν μερῶν τῶν φυτῶν. καὶ γὰρ μέρος ἑκάστου πράγματος, ἀπὸ τῆς ἰδίου φύσεώς ἐστι, καὶ ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας.

καὶ ἔτι

[illegible]

A Et quando generabitur plantæ species, remanebit in propria sua dispositione, nisi longa infirmitate quapiam ex eadem dispositione sua exciderit. E floribus, & fructibus, & foliis plantarum alia toto anno sunt, alia verò non sunt, nec remanent, vt cortex, & corpus à re abiiciente ipsum ob aliquam causam decidens Hæc in planta non remanent, quia multoties ab ipsa decidunt partes multæ non finitæ,

B vt pili hominis, & vngues sed pro illis nascuntur partes aliæ, vel eo ipso in loco, è quo exciderunt, vel in alio extra illum. Et iam palam est, quòd partes plantæ non sunt definitæ, sintne partes necne, sed indefinitæ solum sunt. Nobis verò absurdum videtur assirmare, res quaspiā, cum quibus crescit animal, & completur, non esse ipsius partes, sed esse ceu folia sunt, & eiusmodi, quæ in plantis habentur alia: quanquam definitæ non sint

C tales animalis partes, & si paulatim decidant, vt cornua ceruis solent, & comæ animalibus quibusdam, & pili aliis quæ sese per hyemem cauernis occultant, & sub terram condunt, licet, inquam, passionem talem habeant similem foliis deciduis. Loquendum itaque nobis de iis rebus est quas primum tradidimus, & exordienda enumeratio partium est plantarum quæ propriæ sint, & quæ communes. Item earundem differentiarum. Di-

D cimus igitur, quod in plantarum partibus magna diuersitas inest, in multitudine & paucitate, magnitudine & paruitate, in fortitudine, debilitateque. Id autem fit, quia humor, qui in magnis arboribus est, in quibusdam est, vt lac, vt in ficubus, in quibusdam similis est pici liquidæ, velut humor, qui in vite est, in aliis est originalis, vt in origano, & in planta, quam opigaida dicunt. Item planta est,

E quæ partes siccas habet, alia quæ humidas. Rursus alia est, partes habens discretas, & nec similes, nec æquales. Aliæ rursus partes similes admixtem habent inæquales autem: quædam æquales habent partes, dissimiles autem: & neque locus in his est definitus. Differentia verò plantarum in suis partibus cognoscuntur pulchrè, vt & figuræ ipsarum tum è colore tum è raritate ac spissitudine, as-

F peritate ac lęuitate, tum aliis omnibus, quæ ipsis accidunt, differentia, in æqualitate scilicet, & augmento naturali,

[illegible]

in decremento, in magnitudine ac paruitate. Et alia non est vnius modi, sed differentias multas habet, quemadmodum prædiximus.

CAPVT IIII.

ET plantarum aliæ super foliis fructus producunt suos, quædam sub foliis Et aliarum fructus a stipite suo suspensus est, aliarum è radice, velut arbores Aegypti, quas dicunt margaritas. Item aliarum fructus in medio sunt earum, quarundam verò fructus & folia & nodi indiscreta sunt. Et quarundam folia ad inuicem similia sunt quarundam non sunt. Et aliæ ramos habent æquales, aliæ tales non habent. Sunt etiam, quas partes nominabimus in plantis omnibus, quæ auctionem scilicet accipiunt, & appositionem, velut radix est, & virgæ, & stipites, & rami, & hæc membrorum in animalibus similitudinem habent, partes cæteras omnes continentium. Et radix quidem plantæ media est inter plantam, & alimentum, & vocamus eam non radicem solùm, sed & vitæ causam, quòd vitam plantis adducat. Et stipes plãtæ est, quæ soli è terra nascitur, & staturæ hominis est similis. Surculi sunt, qui è radice arboris pullulant. rami verò qui supra surculos nascuntur: nec reperiuntur in omnibus plantis hæc. Plantarum rursus habentium ramos, aliæ sunt perpetuæ, aliæ non sunt, sed in singulos annos durant. Item plantæ sunt nec ramos habentes, nec folia, vt fungi, & tubera. Et rami, qui in arboribus nascuntur vt & cortices, & ligna, & medullæ non aliunde, quàm ex humore arborum nascuntur. Vocant medullam arboris, alij matricem, alij viscera, quidam verò cor. Hæc autem, vt & venæ, & caro totius arboris è quatuor elementis sunt. Partes quoque sæpe reperiuntur ad folia gignenda, & flores, idoneæ. sic virgæ breues quædam sunt, ad florum procreationem aptæ, velut in salicibus Quædam præter flores, fructus quoque in arboribus, & quæcunque alia è semine nascuntur, quæque ipsa ambiunt. Plantarum itẽ aliæ arbores sunt, aliæ inter arbores & herbas mediæ, & frutices dicuntur: aliæ herbæ sunt, aliæ holera. Et plãtæ ferè omnes sub hæc nomina cadũt.

A ἐν διακρίσει, ἐν μεγέθει, ἐν σμικρότητι. καὶ ἕτερον μὲν τὸ ἐκ τοῦ τοιούτου ἔχον, ἔχουσι δὲ καὶ διαφορὰς πολλὰς, καθὼς προείπομεν.

Κεφάλαιον δ.

KΑὶ πάλιν τῶν φυτῶν τινὰ φέρουσι καρπὸν ἐπάνω τῶν ἰδίων φύλλων, τινὰ δὲ ὑποκάτω τῶν φύλλων. καὶ τινῶν μὲν ὁ καρπὸς ἀπῃώρηται τοῦ ἰδίου φλοιοῦ, τινῶν δὲ ἀπὸ τῆς ῥίζης, ὡς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ φυτὰ, B τὰ λεγόμενα μαργαρῖται. τινῶν δὲ οἱ καρποὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν. καὶ τινῶν οἱ καρποὶ καὶ τὰ φύλλα, καὶ οἱ δεσμοὶ ἀδιάκριτοί εἰσι. καὶ τινῶν τὰ φύλλα πρὸς ἄλληλα ὅμοια, ἄλλων δὲ οὔ. καὶ τινὰ μὲν ἔχουσι κλάδους ἴσους, τινὰ δὲ οὐ τοιούτους. εἰσὶ δὲ καὶ μέρη, ἅπερ ὀνομάζομεν ἐν πᾶσι τοῖς δένδροις, αὔξησιν λαμβάνοντα καὶ πρόσθεσιν, ὡς ἡ ῥίζα, αἱ λύγοι, οἱ C φλοιοὶ, καὶ οἱ κλάδοι· καὶ ταῦτα τοῖς ὁμοιώμασι τῶν μελῶν τῶν ἀνθρώπων τοῖς συνέχουσι πάντα τὰ ἄλλα μέρη. καὶ ἡ μὲν ῥίζα μεταξύ ἐστι τοῦ φυτοῦ, καὶ τῆς τροφῆς· καὶ καλοῦμεν αὐτὴν οὐ μόνον ῥίζαν, ἀλλὰ καὶ αἰτίαν ζωῆς. αὕτη ζωὴν τοῖς φυτοῖς προσφέρει. καὶ στέλεχος μέν ἐστιν, ὃ μόνος γεννᾶται ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐστιν ὅμοιος ἡλικίᾳ ἀνθρώπου. D παραφυάδες δέ εἰσι, τὰ ἀπὸ τῆς ῥίζης τοῦ δένδρου βλαστάνοντα· κλάδοι δὲ, οἱ τινὲς αὐξάνονται ἐπάνω τῶν παραφυάδων. οὐχ εὑρίσκονται δὲ ταῦτα ἐν πᾶσι τοῖς φυτοῖς. καὶ τινὰ τῶν κλάδους ἐχόντων, τινὰ μέν εἰσι διηνεκῆ, τινὰ δὲ οὐχὶ, μένει δὲ ἀπὸ ἔτους μέχρι ἔτους. καὶ πάλιν εἰσὶ φυτὰ μὴ ἔχοντα κλάδους, μηδὲ φύλλα, ὡς E οἱ μύκητες, καὶ τὰ ὕδνα. οἱ κλάδοι δὲ, οἱ γεννώμενοι ἐν τοῖς δένδροις, καὶ οἱ φλοιοὶ, καὶ οἱ ξύλοι, καὶ οἱ μυελοὶ, οὐ γεννῶνται εἰ μὴ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ χυμοῦ τῶν δένδρων. καὶ τινὲς καλοῦσιν αὐτὸν τὸν μυελὸν τὸν ἐν τοῖς δένδροις, μήτραν, ἄλλοι σπλάγχνα, ἕτεροι δὲ καρδίαν. ταῦτα δὲ, καὶ αἱ φλέβες, καὶ ἡ σὰρξ ὅλου τοῦ δένδρου, ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συνίσταται. καὶ πολλάκις εὑρίσκονται μέρη τινὰ ἐπιτήδεια εἰς τὸ F γεννᾶν φύλλα καὶ ἄνθη. καὶ λύγοι δέ τινες βραχεῖς εἰσιν, εἰς τὸ γεννᾶν ἐπιτήδειοι ἄνθη, ὡς ὅλαι τῶν ἰτεῶν. τινὲς δὲ καὶ ἄνθη καὶ καρποὺς ἐν τοῖς δένδροις, καὶ πάνθ' ὅσα γεννῶνται ἐκ σπέρματος, καὶ ὅσα αὐτὰ ὑποδύουσι αὐτά. καὶ πάλιν τῶν φυτῶν τινὰ μέν εἰσι δένδρα, τινὰ δὲ μέσον δένδρων καὶ βοτανῶν· καὶ ταῦτα ὀνομάζονται θάμνοι, καὶ τινὰ μὲν εἰσι βοτάναι, τινὰ δὲ λάχανα. σχεδὸν δὲ πάντα τὰ φυτὰ τοῖς τοιούτοις ὑποπίπτουσιν ὀνόμασι.

τοῖς

πάλιν εἰσὶ δένδρα, ἃ μὲν ἔχουσιν ἐκ τῆς οἰκείας ῥίζης στέλεχος, καὶ φύονται ἐν αὐτοῖς κλάδοι πολλοί, ὡς συκῆ, καὶ ἐλαία· τινὰ δὲ οὔ. πάλιν εἰσὶν ἄλλα φυτά, μέσον, ὡς εἰπεῖν, δένδρων καὶ βοτανῶν σμικρῶν, τὰ λεγόμενα θάμνοι, ἔχοντα ἐν ταῖς ῥίζαις αὐτῶν πολλοὺς κλάδους, ὡς τὰ καλούμενα ἄγνοι καὶ βάτοι. λάχανα δέ εἰσι, τὰ ἔχοντα πολλοὺς φιτροὺς ἐκ μιᾶς ῥίζης, καὶ πολλοὺς κλάδους, ὡς τὸ πήγανον, αἱ κράμβαι, καὶ τὰ τοιαῦτα. εἰσὶ δὲ καὶ βοτάναι, αἵ τινες οὐκ ἔχουσι φιτρὸν ἐκ τῆς οἰκείας ῥίζης, ἀλλὰ παραυτίκα φέρουσι φύλλα. καὶ τινὰ μὲν κατὰ πᾶν ἔτος φύονται καὶ ξηραίνονται, ὡς σῖτος, καὶ τὰ παραπλήσια, τινὰ δὲ οὔ. οὐ δυνάμεθα δὲ ταῦτα ἐπίστασθαι, εἰ μὴ διὰ συλλογισμῶν καὶ παραδειγμάτων, καὶ ὑπογραφῶν. πάλιν εἰσὶ βοτάναι εἰς δύο ἄκρα κλίνουσαι. ὥσπερ λεγόμενον λάχανον βασιλικόν· εἰσὶ δ' ἄλλαι, αἱ λεγόμεναι ἐν ταυτῷ βοτάναι καὶ λάχανα· καί τινες ἄλλαι, αἳ ἐν τῷ γενέσθαι μὲν πρότερον φαίνονται ἐν σχήματι στάχυος, μετὰ ταῦτα γίνονται δένδρα, ὡς αἱ Ἀραβικαὶ βένταλαι, καὶ τὸ φυτὸν τὸ λεγόμενον ἡλιοσκόπιον. μυρσίνη δὲ, καὶ μηλέα, καὶ ὄχνη, καὶ τὰ λοιπὰ ὅμοια δένδρα εἰς τοῦτο τὸ γένος ἀνάγονται, ὧν πολλοὶ καὶ περιττοί εἰσι κλάδοι, ἐκ τῶν ῥιζῶν αὐτῶν φυόμενοι. καὶ διὰ τοῦτο ἄξιον προσδιορίζειν ταῦτα, ἵνα ὦσι παράδειγμα καὶ συλλογισμός. οὐ γὰρ ὀφείλομεν διερευνᾶν ὁρισμοὺς ἐν πᾶσι. πάλιν τῶν φυτῶν, τὰ μὲν εἰσὶ κηπευτικά, τὰ δὲ κηπαῖα, καὶ ἄλλα ἄγρια. τοιουτοτρόπως δὲ λέγομεν ὄχνας καὶ ἄλλα φυτῶν εἴδη ταῦτα ἄγρια, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐξ ἐπιμελείας γεωργικοῦ. πάλιν τῶν φυτῶν τινὰ μὲν ποιοῦσι καρπόν, τινὰ δὲ οὔ, ὡς ἰτέα, καὶ τινὰ εἴδη δρυῶν. καὶ τινὰ μὲν ποιοῦσιν ἔλαιον, τινὰ δὲ οὐχί. καὶ τινὰ μὲν ποιοῦσι φύλλα, τινὰ δὲ οὔ. καὶ τινῶν τὰ φύλλα πίπτουσι τὰ φύλλα, τινῶν δὲ οὔ. καὶ τινῶν μὲν γίνονται κλάδοι, τινῶν δὲ οὔ. ἔτι διαφορὰς γενῶν τῶν φυτῶν ἐν μεγέθει καὶ σμικρότητι, ἐν ὡραιότητι καὶ ἀμορφίᾳ, ἐν χρηστότητι, καρπῶν καὶ κακίᾳ, πολλὰ ἔξεστιν εἰπεῖν. πάλιν τὰ ἄγρια δένδρα, μᾶλλον καρποφοροῦσι παρὰ τὰ κηπαῖα. οἱ δὲ καρποὶ τῶν κηπαίων, κρείττονές εἰσι τῶν ἀγρίων. καὶ τινὰ μὲν τῶν φυτῶν φύονται ἐν τόποις ξηροῖς, τινὰ δὲ ἐν θαλάσσῃ, καὶ τινὰ μὲν ἐν ποταμοῖς, ἄλλα δὲ ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ. καὶ τινὰ ἐν τόποις τισὶ γίνονται μεγάλα, ἐν ἑτέροις δὲ μικρά. καὶ τινὰ μὲν φύονται ἐν ὄχθαις ποταμῶν, τινὰ δὲ ἐν λίμναις.

A Sunt item arbores, quæ è sua radice stipitem habent, & nascuntur ex eo rami multi, vt oleæ & fici: aliæ verò non habent. Sunt & plantæ inter arbores & herbas minutas mediæ quæ frutices dicuntur, in radicibus suis multos ramos habentes, vt quæ dicuntur virgulta, & rubus. Holera sunt, quæ multos stipites habent ex vna radice & ramos multos, vt ruta, & caulis, & eiusmodi. Sunt & herbæ, quæ stipitem
B è radice sua non habent, sed folia mox producunt. Quædam omni anno nascuntur, & arescunt, vt triticum & similia. Neque possumus hæc omnia nouisse, nisi per similitudines, & exempla, ac descriptiones. Quædam herbæ in duo extrema declinant, vt holus, quod regium dicitur. Aliæ sunt, quæ eædem herbæ dicuntur, & holera. Aliæ per initia dum nascuntur, spicarum formam videtur habere, postmodum in arbores euadunt ve-
C lut benteli Arabicæ, & quod helioscopion dicitur. Myrtus quoque, & malus, ac pyrus, & eiusmodi reliquæ arbores sub hoc genere continentur, è quibus multæ superfluæ sunt stipites è radicibus earū nati, eòque determinare illas operæpretium est, vt exemplum præstent, & ratiocinationem. Neque enim omnium definitiones sunt perscrutandæ. Plantarum quoque alia domestica est, alia hortensis, & a-
D lia syluestris. Ad quem modum verò pyros, & alias eiusmodi plantarum species, syluestres appellare consueuimus, quia culturam nullam acceperunt. Rursus plātarum aliæ fructum faciunt, aliæ non faciunt, veluti salices, & nonnulla quercuum species. Quædam oleum faciunt, quædam non: & aliæ folia producunt: aliæ non: & aliarum folia decidere solent, a-
E liarum non solent. Et de diuersitate plantarum in magnitudine & paruitate, & pulchritudine & deformitate, bonitate fructuum ac malitia, multa dicere licet. Item arbores syluestres magis fructificant, quā hortenses: sed hortensium fructus meliores sunt, quàm syluestrium. Et aliæ plantarum in locis siccis nascuntur, quædam in mari in fluminibus aliæ, quædam in mari Rubro. Item nonnullæ in locis quibusdā magnæ fiunt, in locis aliis paruæ. Et aliæ
F in fluminū ripis nascuntur, aliæ in stagnis

Et quæ in locis siccis nascuntur, aliæ nascuntur in montibus, aliæ in planitie: & aliæ in locis aridissimis viuunt, vt in regione Æthiopum, & illic melius proueniunt, quàm alibi. Et quædam in locis altis viuunt, quædam contrà. Et quædam in locis humidis viuunt, quædam in aridis, aliæ in vtrisque, vt salix. Plantæ igitur magnam diuersitatem habent pro locorum differentiis: quapropter horum quoque differentiæ sunt inspiciendæ.

CAPVT V.

PLantarum itidem aliæ terræ ita affixæ sunt, vt separari ab ea nolint, aliæ in meliora loca transferri possunt. Eodem modo fructuum alij meliores sunt in vno loco quàm in alio. Et quarundam plantarum folia aspera sunt, quarundam læuia. Et aliarum folia sunt parua, aliarum scissa, vt vitis, & ficuum. Aliarum multas scissuras habent, vt pinus folia. Quædam totæ cortex sunt, vt medianus: quædam nodos habent, velut cannæ: quædam spinas, vt rhamnus. Quædam multos ramos habent, vt morus syluestris, quædam hæc non habent. Et aliæ multas differentias habent alias, sicut ex quibus prodeunt surculi, & ex aliis non: id, quod non abunde, quàm è differentia radicum prouenit. Quædam vnam tantùm radicē habent, vt squilla, hæc è solo nascitur & rarè procedit quia in inferius dilatando sese, & progressa magis Sole discernitur. Cum enim accesserit, auget illam Sol. Idémque surculos ex infernis elicit. Succorum quoque, qui in fructibus sunt, alij potabiles sunt, velut vuarum succus, & malorum granatorum, & multorum aliorum. Quorundam non sunt potabiles. Et aliorum vnctuosi sunt, vt oliuæ succus, & nucis: & pinei: quidam nō sunt. Aliorum item dulces mellei, vt dactylorum & ficuum. Alij calidi, & acuti, vt origani, & sinapis. Alij amari, vt absynthij, & centaurij. Quidam fructuū compositi ex carne sunt, & osse, & grano, vt pruna. Alij è carne & grano, vt cucumeres. Quidam ex humore, & granis, vt mala granata. Et alij corticem foris habent, carnem intus, vt poma, pyra. Quidā carnem foris, os intus. Sunt quoque alij, quibus statim semen fit cum tegumento,

A καὶ τῶν φυομένων ἐν τόποις ξηροῖς, τινὰ μὲν φύονται ἐν ὄρεσι, τινὰ δὲ ἐν πεδιάδι· καὶ τινὰ ζῶσιν ἐν τοῖς τόποις ξηροτάτοις, ὡς τὰ ἐν τῇ γῇ τῶν Αἰθιόπων, καὶ ἐκεῖσε προσθέτως αὐξάνουσι, παρ᾽ ἀλλαχοῦ. καὶ τινὰ μὲν ζῶσιν ἐν τόποις ὑψηλοῖς, τινὰ δὲ ἐν χθαμαλοῖς. καὶ τινὰ μὲν ζῶσιν ἐν τόποις ὑγροῖς, τινὰ δὲ ξηροῖς, τινὰ ἐν ἀμφοτέροις, ὡς ἡ ἰτέα. τὰ γοῦν φυτὰ κατὰ πολὺ ἐνδέχεται τὴν διαφορὰν τῶν τόπων, καὶ ἐντεῦθεν χρὴ κατανοεῖν τὰς διαφορὰς αὐτῶν.

Κεφάλαιον ε.

ΠΑλιν τῶν φυτῶν τινὰ μὲν τῇ γῇ πεπήγασι, καὶ οὐ θέλουσι χωρίζεσθαι ἀπ᾽ αὐτῆς· τινὰ δὲ ἐν τόποις κρείττοσι μεταφυτεύονται. ὁμοίως τινὲς τῶν καρπῶν κρείττονές εἰσιν ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, παρ᾽ ἐν ἑτέρῳ. καὶ τινῶν τὰ φύλλα σκληρά εἰσι, τινῶν δὲ λεῖα· καὶ τινῶν μὲν ἰσχνά, ὡς τὰ τῆς ἀμπέλου καὶ τῆς συκῆς, τινῶν δ᾽ οὔ· ἑτέρων δὲ κατὰ πολὺ ἐσχισμένα, ὡς τὰ τῆς πεύκης. τινὰ δὲ φυτά εἰσιν ὅλως φλοιὸς μεσιτεύων. καὶ τινὰ ἔχουσι διαρθρώσεις, ὡς οἱ κάλαμοι, τινὰ δ᾽ οὔ. καὶ τινὰ ἔχουσιν ἀκανθώδη, ὡς ἡ ῥάμνος· τινὰ δὲ [illegible] ἀκανθῶν. καὶ τινὰ ἔχουσι πολλοὺς κλάδους, ὡς ἡ ἀγρία μορέα, τινὰ δ᾽ οὔ. καὶ τινὰ μὲν ἔχουσιν ἑτέρας διαφορὰς ὥσπερ ἐξ ὧν συμβαίνουσι παραφυάδες, καὶ ἐξ ὧν οὐχί. τοῦτο δὲ [illegible], εἰ μὴ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ῥιζῶν. τινὰ δὲ ἔχουσι μίαν ῥίζαν, ὡς ἡ σκίλλα· αὕτη δὲ φύεται ἐκ τοῦ ἐδάφους, καὶ ἀραιῶς [illegible], ὅτι ὑποκάτω πλατύνεται, καὶ [illegible] διακρίνεται τῷ ἡλίῳ. ὅταν γὰρ προσέλθῃ αὐτῇ, αὔξει. ἐκεῖ δὲ καὶ τὰς παραφυάδας ταύτης [illegible] ἐκμυζᾷ. πάλιν τῶν χυλῶν τῶν ἐν τοῖς καρποῖς, οἱ μέν εἰσι ποτοί, οἱ δὲ οὐ ποτοί. καὶ ποτοὶ μέν, οἱ τῶν σταφυλῶν, καὶ τῶν ῥοιῶν, καὶ λοιπῶν δένδρων πολλῶν. [illegible] δένδρων φυτῶν. καὶ τινῶν μέν εἰσι λιπαροί, ὡς οἱ τῆς ἐλαίας, τῆς πεύκης, καὶ τῆς καρύας· τινῶν δ᾽ οὔ. καὶ τινῶν εἰσὶ γλυκεῖς καὶ μελιτώδεις, ὡς τοῦ φοίνικος καὶ τῆς συκῆς· καὶ τινῶν μὲν θερμοὶ καὶ δριμεῖς, ὡς τοῦ ὀριγάνου, καὶ τοῦ σινάπεως· τινῶν δὲ πικροί, ὡς τῆς ἀψινθίου, καὶ τῆς κενταυρείας. πάλιν τῶν καρπῶν οἱ μέν εἰσι σύνθετοι, ἐκ σαρκὸς καὶ κόκκου καὶ [illegible], ὡς οἱ σίκυοι· τινὲς δὲ ἐκ χυμοῦ καὶ κόκκου, ὡς αἱ ῥοιαί. καὶ τινὰ μὲν τοὺς φλοιοὺς ἔχουσιν ἐκτός, τὴν δὲ σάρκα ἐντός. τινὰ δὲ τὸ ὀστοῦν ἐντός, καὶ τὴν σάρκα ἐκτός. τινὰ δέ εἰσιν, οἷς παραχρῆμα γίνεται τὸ σπέρμα, καὶ τὸ [illegible] ὡς ἡ

ὡς οἱ καρποὶ τῶν φοινίκων καὶ τῶν ἀμυγδαλῶν· τινὲς δ' οὐκ ἔχει. καὶ τινὲς καρποί εἰσι βρώσιμοι, καὶ κατὰ συμβεβηκὸς ἄβρωτοι· καὶ τινὲς καρποὶ ἡμῖν μὲν ἄβρωτοι, ἄλλοις δὲ βρώσιμοι, ὡς ὁ ὑοσκύαμος καὶ ὁ ἑλλέβορος, ἀνθρώποις μὲν θανατηφόροι, βρωτοὶ δὲ τοῖς ὄρτυξι. πάλιν τινὲς τῶν καρπῶν εἰσιν ἐν θήκαις, ὡς οἱ κύαμοι τοῦ κυάμου· τινὲς ἐν ἐλυτροειδέσι μεμβράναις, καὶ ἐν λέμμασι, διὰ ὑφάσματι τινι ὡς ἐν σίτῳ διῃρημένῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς· καὶ τινὲς μὲν σαρκώδεις εἰσιν, ὡς οἱ τῶν φοινίκων καρποί. τινὲς δὲ ἐν ξυλώδεσι πολλοῖς, καὶ ἐν λέμμασι, καὶ ἐν ὀστράκοις, ὡς τὰ κάρυα. καὶ τινὲς μὲν ὀξέως πεπαίνονται, ὡς οἱ καρποὶ τῆς μορέας καὶ τῆς κερασέας· τινὲς δὲ βραδέως, ὡς πάντες οἱ καρποὶ οἱ ἄγριοι, ἢ οἱ πλείονες αὐτῶν· καὶ τινὰ μὲν τῶν φυτῶν ὀξέως ἐκφέρουσι φύλλα καὶ καρπούς, τινὰ δὲ βραδέως· καὶ τούτων τινὰ τὸν χειμῶνα ἀνακολουθοῦσι, πρὶν ἢ πεπανθῶσι. καὶ πάλιν τὰ χρώματα τῶν φύλλων, καὶ τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ὄντων αὐτοῖς ὑφασμάτων, λίαν εἰσὶ διάφορα. τινὰ γὰρ τῶν φυτῶν ἐν τῇ οἰκείᾳ ὁλότητι εἰσὶ χλοάζοντα. καὶ τινὰ μὲν ἐκκλίνουσιν εἰς μελανίαν, τινὰ δὲ εἰς λευκότητα, καὶ τινὰ εἰς ἐρυθρότητα, διὰ τὴν θερμότητα τὴν ἐκκαυστικὴν τὸν ἀέρα τὸν κεκραμένον μετὰ τῶν γεωδῶν. πάλιν τὰ σχήματα τῶν καρπῶν, [εἰ εἰσὶν ἄγρια καὶ] διάφορα εἰσὶ θέσιν. οὐ γὰρ πάντες οἱ καρποὶ γωνιώδεις, οὐδὲ πάντες διὰ γραμμῆς εὐθείας.

Κεφάλαιον ϛ.

Πάλιν τῶν ἀρωματοφόρων δένδρων, τινῶν μὲν ἡ ῥίζα ἀρωματική ἐστι, τινῶν ὁ φλοιός, τινῶν τὸ ξύλον. ἄλλων τὰ μέρη ἅπαντα εἰσὶν ἀρωματικά, ὡς τὸ βάλσαμον. πάλιν τῶν δένδρων τὰ μὲν γίνονται ἐκ σπερμάτων, τὰ δὲ δι' ἑαυτῶν. καὶ πάλιν τὰ μὲν ἀπὸ ῥιζῶν ἐκσπῶνται καὶ μεταφυτεύονται, τὰ δὲ ἐκ τοῦ φλοιοῦ τὰ δὲ, ἐκ τῶν κλάδων ἢ διὰ τοῦ σπέρματος· καὶ τινὰ μὲν δι' ἑαυτῶν κατὰ μικρὸν ἐκτείνονται, τινὰ δὲ ἐν τῇ γῇ. καὶ τινὰ μὲν ἐν τοῖς δένδροις φυτεύονται, ὡς τὰ ἐγκεντριζόμενα. ἔστι δὲ βελτίων ὁ ἐγκεντρισμὸς ὁμοίων εἰς ὅμοια. ἔστι δὲ καὶ ἀναλογία ἄλλη, δι' ἧς ἄριστα συμβαίνουσι τὰ ἀνόμοια, ὡς αἱ μηλέαι μετὰ τῶν ἀχράδων· ἐν δὲ τοῖς ὁμοίοις, ὡς συκῆ ἐν συκῇ, καὶ ἄμπελος ἐν ἀμπέλῳ, καὶ ἀμυγδαλῆ ἐν ἀμυγδαλῇ. ἔστι δὲ καὶ ἄλλος ἐγκεντρισμὸς ἐν ἄλλοις διαφόροις γένεσιν, ὡς αἱ ἀρτεμισίαι εἰς ἀγρίας ἀρτεμισίας, καὶ ἡ ἐλαία ἡ ἥμερος εἰς ἀγριέλαιον, καὶ ἡ μορέα εἰς πολλὰ δένδρα. τῶν δένδρων πάλιν τὰ ἄγρια.

A quo operiuntur, vt dactyli, & amygdala. Quidam non tales sunt. Et fructus alij edendo sunt, & per accidens non edendo sunt. Et alij fructus nobis non sunt edendo, alijs verò sunt, velut hyoscyamus, & helleborus, quæ hominibus sunt venena, coturnicibus verò alimentum. Item fructuum alij in siliquis sunt, veluti fabæ grana, alij in tegumentis, & veluti telis, vt triticum visitur & cæteri, alij in carne, vt B dactylorum fructus quidam velut in cassis multis, & tela, ac testis vt sunt nuces. Et quidam citò maturescunt, vt mora, cerasa: alij tarde, vt fructus agrestes aut omnes, aut plerique. Et aliæ plantarum citò producunt folia ac fructus, aliæ tarde. Et earum quædam hyemem consequuntur prius, quàm maturescant. Colores præterea & fructuum, & florum, & quæ illis innascuntur operimentorum, admodum C diuersi sunt. Et plantæ quædam totæ sunt atriores, quædam ad nigredinem vergut, aliæ ad albedinẽ, aliæ ad rubedinem aliæ, ob calorem adurentem, cum qui partibus terreis commixtus est, aerem. Item figuræ fructuum, si fuerint syluestres, differentes habent positiones. Neque enim omnes sunt angulares, neque linea recta omnes sunt.

CAPVT VI.

D ARborum præterea aromaticarum, aliarum radix aromatica est, aliarum cortex, quarundam flos, quarundam lignum, aliarum verò partes omnes sunt aromaticæ, vt balsami. Arbores rursus aliæ è semine nascuntur, aliæ ex seipsis. Et aliæ è radice euelluntur, & transplantantur aliæ è stipite, aliæ è ramis, vel è semine. Quædam per se paulatim extenduntur, quædam in terra. Quædam plantantur E in arboribus, vt quæ inseruntur. Est autem insitio melior similium in similia. Est & alia quoque proportio, per quam optimè committuntur dissimilia, velut mali cum pyris: in similibus, velut ficus cum ficu, & vitis in vitem, & amygdalus cum amygdalo. Est & alia insitio in generibus diuersis, velut artemisiæ in artemisiam syluestrem, & oleæ satiuæ in syluestrem F oleam, & mori in arbores multas. Item arborum syluestrium in hortenses.

Et nulla planta semen producit simile semini, a quo est orta. Quædam enim melius faciunt semen, quædam peius. Et è quibusdam malis seminibus, arbores bonæ proueniunt, vt ex amygdalis amaris, & malis granatis acidis. Quarundam arborum semen, cùm fuerint debiles, deficit, velut pini & palmæ. Et non prouenit facilè è semine malo arbor bona, nec è bono semine mala arbor. Verùm in animali multoties contingit, vt è malo bonum nascatur, & contrà quoque. Arbor præterea dum corticem habet duram admodum, fertilis fit, & si scindatur radix eius, & fissuræ illius immittatur lapis, iterum fiet fertilis. In palmis quoque si folia, vel foliorum puluis, vel palmæ masculinæ cortex foliis fœmellæ palmæ apponantur, vt cohæreant, citò maturescent eius fructus, casúsque eorum prohibebitur. Discernitúrque masculus à fœmella, quia priùs pullulant eius folia, suntque minora, quàm illius: itidem è fragantia discernuntur. Alicubi verò ex aliquo horum vel ex omnibus illud contingit. Quòd si forte ex odore masculi abduxerit quippiam ventus ad fœmellam, sic quoque maturescent ipsius fructus, quemadmodum cùm folia masculi ex illa fuerint suspensa. Ficus quoque syluestres per terram expansæ, ficubus hortensibus conferunt. Eodem modo balaustiæ oleis conducunt, quando vna plantantur.

A καὶ τὰ κοινά, καὶ πᾶν φυτόν, οὐ ποιεῖ σπέρμα ὅμοιον τῷ σπέρματι, ἐξ οὗ ἀνεφύη ἔστι. τινὰ γὰρ κρεῖττον σπέρμα ποιοῦσι, τινὰ χεῖρον. καὶ ἐκ τινῶν κακῶν σπερμάτων καλὰ δένδρα συμβαίνουσιν, ὡς τὰ ἐξ ἀμυγδαλῶν πικρῶν, καὶ ῥοιᾶς ὀξώδους. τινῶν δένδρων ἐκλείπει σπέρματα αἱ ἀσθενεῖς γίνονται, ὁποῖα τὰ γίνονται κακὰ αὐτά, ὡς αἱ πίτυες καὶ οἱ B φοίνικες. οὐ προέρχονται δὲ ῥᾳδίως ἐκ σπέρματος κακοῦ καλὰ δένδρα, οὐδὲ ἐκ σπέρματος ἀγαθοῦ κακὰ δένδρα. τὸ δὲ ἐκ κακοῦ γίνεσθαι ἀγαθόν, καὶ τὸ ἐναντίον, ἐν τοῖς ζῴοις πολλάκις συμβαίνει. πάλιν δένδρον τὸ ἔχον σκληρὸν λίαν τὸν φλοιόν, εὔφορον γίνεται· ἐὰν δὲ σχισθῇ ἡ ῥίζα αὐτοῦ, καὶ τῷ χάσματι λίθος ἐμβληθῇ, εὔφορον γίνεται. ἐν δὲ τοῖς φοίνιξιν αἱ φύλλα, ἢ ψῆγμα, ὁ C φλοιὸς τοῦ ἄῤῥενος φοίνικος τοῖς φύλλοις τῆς θηλείας συντεθεῖεν, ἵνα πρὸς συντεθῶσι, ταχέως πεπαίνονται οἱ καρποί, κωλύεται δὲ καὶ ἡ πτῶσις αὐτῶν. διακρίνεται δὲ ὁ ἄῤῥην ἀπὸ τῆς θηλείας, ὅτι πρῶτος βλαστάνει τὰ τούτου φύλλα, ἃ εἰσὶ μικρότερα τῶν τῆς θηλείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὀσφρήσεως. ἀλλαχοῦ δὲ ἑκάτερος τούτων, ἢ ἐκ πάντων συμ- D βαίνει. τυχὸν δὲ καὶ εἰ ἐκ τῆς ὀσμῆς τοῦ ἄῤῥενος ἐπαγάγοι τι ὁ ἄνεμος πρὸς τὴν θήλειαν, πεπαίνονται καὶ οὕτως οἱ καρποί, ὥσπερ ὅταν τὰ φύλλα τοῦ ἄῤῥενος τῇ θηλείᾳ ἀπαρτηθῶσι. συκαῖ ἄγριαι δὲ εἰς τὴν γῆν ἐξαπλωθεῖσαι, συμβάλλονται τὰ πολλὰ ταῖς ἡμέραις συκαῖς. τὰ βαλαύστια ταῖς ἐλαίαις συμβάλλουσιν, ὅταν ὁμοῦ φυτεύωνται.

CAPVT VII.

Rursus plantarum nonnullæ in aliam speciem transmutantur, veluti nux dum senuerit. Sic dicunt quòd calaminthū in mentham vertatur, & tragium item abscissum, & iuxta mare plantatum, si symbrium fiat. Triticum quoque, & linum transmutari in aliam speciem aiunt. Beleninum verò, quod perniciosum est, in Persia natum, in Aegyptum transplantatum, & Palæstinam, fit edendo Amygdala quoque, & mala granata, suam malitiam per culturam amittunt. Et mala granata stercore porcino radicibus iniecto, & aqua dulci frigida rigata, meliora redduntur. Sed amygdali clauis confixæ, gummi per multum tempus stillantes meliores redduntur. Multæque syluestres plantæ

Κεφάλαιον ζ.

E Πάλιν τῶν φυτῶν τινὰ μεταβάλλονται εἰς ἄλλο εἶδος, ὡς ἡ καρύα, ὅταν γηράσῃ. λέγουσι πάλιν, ὡς ἡ καλαμίνθη μεταβάλλεται εἰς ἡδύοσμον· καὶ τὸ τράγιον δὲ τμηθὲν καὶ φυτευθὲν παρὰ τὴν θάλασσαν τυχόν, ἴσως σισύμβριον φασὶ γίνεσθαι. καὶ τὸ λίνον μεταβάλλονται εἰς ἕτερον F εἶδος. βελένιον δὲ τὸ θανατηφόρον, γεννώμενον ἐν τῇ Περσίδι, μεταφυτευθὲν ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐν Παλαιστίνῃ, γίνεται βρώσιμον. ὡσαύτως ἀμυγδαλαῖ καὶ ῥοιαί, μεταβάλλονται ἀπὸ τῆς ἰδίας κακίας διὰ γεωργίας εἰς τὸ χρηστόν. ἀλλὰ καὶ αἱ ῥοιαί, κόπρου χοιρείας ἐμβαλλομένης ταῖς ῥίζαις, καὶ δὲ ὕδατος ψυχροῦ καὶ γλυκέος ποτιζόμεναι. ὡσαύτως ἀμυγδαλαῖ δέ, ἥλων ἐμπηγνυμένων αὐταῖς, καὶ κόμμεως διὰ πολλοῦ χρόνου ἐκρέοντος ἐκβληθέντος, βελτιοῦνται. πολλὰ δὲ φυτὰ ἄγρια

[illegible]

A per hoc artificium hortenses fiunt. Locus verò, & cultura terræ huic rei conferunt plurimùm, & maximè anni tempus, quo quæ plantantur, magis indigent. Et plantæ plures in vere plantantur, in hyeme paucæ, & autumno, paucissimè æstate post ortum Caniculæ. Nam in paucis locis eiusmodi plantatio fit, & nusquam, nisi Romæ, & perrarò eo tempore. In Aegypto non fit plantatio nisi per annum semel. Arborum B aliæ e radicibus suis folia producunt aliæ e gemmis, aut è ligno suo, quædam prope terram, quædam longè, quædam in medio. Et aliæ semel in anno fructum ferunt, aliæ sæpius, sed non maturescunt fructus earum, & crudi manent. Quædam multum sunt fertiles, & multo tempore, vt ficus: quædam altero quoque anno fructum ferunt, altero reficiuntur, velut oleæ, licet multos ramos producant, quibus velantur. Quædam per iuuentam C fertiliores sunt, quam per senectam aliæ contrà, vt amygdali, pyri populi. Differentia quoque syluestrium plantarum, & hortensium, per masculos discernitur, & fœmellas, vbi quæque ipsarum per proprietatem, quæ eis inest, cognita fuerit. Nam masculus spissior est, ac durior plurimus ramis abundans, minus humectus, celerior in maturationem, habetque folia differentia, & surculos. Fœmella veD rò omnia hæc minus habet. Oportet igitur, vbi hæc cognouerimus, rursus coniecturam facere, quo pacto cognoscamus genera per se, & arbores itidem. Et eodem modo in herbis, quo pacto accipienda sint, quæ dixerunt de hisce antiqui: quemodo inspectis eorum libris, quos scripsere, perscrutari queamus medullam harum rerum inquisitione compendiosa. Id est, vt consideremus herE bas oleares, & herbas, quæ solum semen habent, & quæ auxilium præstant, & medicinales, & mortiferas plantas. Eodem modo arbores vnà cum herbis. Sed & ad cognoscendas causas ipsarum generationem inquirere debemus, & quare nonnullæ in quibusdam locis nascantur in quibusdam non. Item plantationes earum, & radices, & succorum differentias, atque odorum, & lactis, & F gummi bonitatem, & malitiam vtriusque,

[illegible]

ac durationem, quam ob causam aliarum fructus durent, aliarum non. Item cur quarundam fructus citò, quarundam tardè. Et inquirendæ plantarum proprietates, & radicum maximè, vt quo pacto aliarum fructus molles fiunt aliarum nequaquam. Et quo pacto quidam venerem prouocēt, quidam somnum, alii etiam interficiant, & multas differentias alias. Item quo modo aliarum fructus lac emittunt, aliarum non emittunt.

A καὶ τὰς διαμονάς, πῶς τινῶν μὲν διαμένουσιν οἱ καρποί, τινῶν δὲ οὔ· καὶ διὰ τίνα αἰτίαν τινῶν μὲν οἱ καρποὶ ταχέως πεπαίνονται, τινῶν δὲ βραδέως, ἐρευνητέαι τε καὶ τὰς ἰδιότητας τῶν φυτῶν, καὶ μάλιστα τῶν ῥιζῶν· καὶ πῶς τινῶν μὲν οἱ καρποὶ μαλθακοὶ γίνονται, τινῶν δὲ οὔ. καὶ πῶς τινὲς ἀφροδίτην προκαλοῦνται, τινὲς δὲ ὕπνον, τινὲς δὲ καὶ διαφθείρουσι, καὶ πολλὰς ἄλλας
B διαφοράς· καὶ πῶς τινῶν μὲν οἱ καρποὶ προΐενται γάλα, τινῶν δὲ οὔ.

ARISTOTELIS de Plantis.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

ARBOR tres vires habet, primam è genere terræ, alteram ex aquæ genere, tertiam ex ignis genere. A terra enim fictio plantæ est, ab aqua coagulatio, ab igne fixionis vnio. Videmus multa ex his, in fictilibus quoque. Sunt enim in illis tria, lutum, quod est tanquam cæmentum fictilis: deinde aqua, qua vniuntur fictilia: postremum ignis, qui partes illius congregat, donec per ipsū absoluatur eius generatio. Manifestatio itaque totius illorum coniunctionis, ab igne est. Nam raritas inest fictilibus secundum suas partes: & cùm vsserit illas ignis, finitur humoris materia, & cōglutinantur limi partes, prouenitque siccitas in loco humidi: & propter victoriam sequitur in omni animali, & planta, ac metallo, digestio. Est enim digestio, quando humor, & calor proprium terminum consequuntur. Id autem in digestione lapidis & metallorum manifestum est, in animali verò, & planta non item. Nam eorum partes non ita in vnum compactæ sunt, vt in lapidibus: & quia ab his profluuium quoddam prodit. E metallis ac lapidibus non exit profluuium quodpiam, neque sudor, quia partes earum non sunt raræ, idcirco nihil ab ipsis exit, vt ab animali, & planta excrementa quædam exeunt. Neque alius quispiā, præterquā à raritate, fit exitus. In quo enim raritas non est, ab eo nihil prorsus exit. Idcirco solidum est, in quod augeri quidpiam non potest. Quod enim potest augeri, loco indiget, in quo dilatetur, finiaturq. Lapides autē

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ περὶ φυτῶν βιβλίον τὸ Β.

Κεφάλαιον α.

C ΤΟ δένδρον τρεῖς ἔχει δυνάμεις· πρώτην ἐκ τοῦ γένους τῆς γῆς, δευτέραν ἐκ τοῦ γένους τοῦ ὕδατος, τρίτην ἐκ τοῦ γένους τοῦ πυρός. ἀπὸ τῆς γῆς γάρ ἐστιν ἡ ἔκφυσις τῆς βοτάνης· ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ἡ σύμπηξις· ἀπὸ τοῦ πυρός, ἡ ἕνωσις τῆς συμπήξεως τοῦ φυτοῦ. βλέπομεν δὲ πολλὰ τούτων καὶ ἐν τοῖς ὀστρακώδεσιν. εἰσὶ γὰρ ἐν τούτοις τρία· πηλός, ἐξ οὗ γίνεται τὰ
D ὀστρακώδη· δεύτερον, ὕδωρ, ὅπερ ἐστὶ τὸ συνενοῦν τὰ ὀστρακώδη· τρίτον, τὸ πῦρ, τὸ συνάγον τὰ μέρη αὐτοῦ, ἕως ἂν πληρωθείη δι' αὐτοῦ ἡ τούτου γένεσις· ἡ φανέρωσις γοῦν ὅλης τῆς ἑνώσεως τούτων, ἀπὸ τοῦ πυρός ἐστιν, ἡ ἀραιότης ἔνεστι τοῖς ὀστρακώδεσι κατὰ τὰ ἴδια μέρη. καὶ ὁπόταν αὐξήσῃ ταῦτα τὸ πῦρ, τελειοῦται ἡ ὕλη τοῦ ὑγροῦ, καὶ συγκολλῶνται τὰ μέρη τοῦ πηλοῦ, παραγίνεταί τε ξηρότης ἐν τῷ τόπῳ τοῦ
E ὑγροῦ. καὶ διὰ τὴν ἐπικράτησιν ἕπεται πέψις ἐν παντὶ ζῴῳ, καὶ φυτῷ, καὶ μετάλλῳ. πέψις γάρ ἐστιν, ὅταν ὑγρότης καὶ θερμότης ἴδιον ὅρον ἀκολουθῶσι. ἔστι δὲ τοῦτο ἐν τῇ πέψει τοῦ λίθου καὶ τῶν μετάλλων φανερόν· ἐν τῷ ζῴῳ δὲ καὶ τῷ φυτῷ, οὐχ οὕτως, ὅτι τούτων τὰ μέρη οὐκ εἰσὶ συμπεπηγμένα ὡς ἐν τοῖς λίθοις· καὶ ὅτι ἐκ τούτων ἀπόρροιά τις
F προέρχεται, ἐκ δὲ τῶν λίθων καὶ τῶν μετάλλων οὐκ ἔξεισιν ἀπόρροια, οὔτε ἱδρώς. τὰ γὰρ μέρη αὐτῶν οὐκ εἰσὶν ἀραιά· καὶ διὰ τοῦτο οὐδέν τι ἀπ' αὐτῶν ἐξέρχεται, ὡς ἀπὸ τοῦ ζῴου καὶ τοῦ φυτοῦ [illegible]

[illegible]

καὶ τὸ

καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀεὶ εἰσιν ἐν ταὐτῷ, οὔτε αὐξάνονται, οὔτε ἐκτείνονται. πάλιν ἐν τοῖς φυτοῖς δευτέρῳ τρόπῳ ἔνεστι κίνησις, ἥ ἐστι καὶ ἑλκυσμός, ἥ τις δὲ δύναμις ἐκ τῆς γῆς ἀναλαμβάνουσα τὸ ὑγρόν. ἔστι τε τῷ ἑλκυσμῷ κίνησις, ἥ τις ἔρχεται εἰς τόπον, καὶ τελειοῦται πέψει. καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αἱ βοτάναι ἐν μιᾷ ὥρᾳ μιᾶς ἡμέρας γίνονται. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ζώοις. ἡ γὰρ ὕλη ἐν τοῖς ζώοις ἐστὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ διῃρημένη. οὐκ ἔστι δὲ αὐτῆς ἡ πέψις, εἰ μὴ ἐν χρήσει μάλιστα καὶ αὕτη. ἡ ὕλη δὲ τῶν φυτῶν, τούτῳ ἐστὶ πλησίον, καὶ διὰ τοῦτο ὀξυτέρα ἐστὶν ἡ τούτου γένεσις. γίνεται δὲ καὶ αὐξάνει καὶ ὅπερ μᾶλλον ἐστὶ λεπτὸν ἐν αὐτῷ, παρὰ τὸ παχύ. τὸ γὰρ παχύ, πολλῆς δεῖται δυνάμεως, διά τε τὴν διαφορὰν τοῦ ἰδίου σχήματος, καὶ διὰ τὸ μῆκος τῶν μερῶν αὐτοῦ πρὸς ἄλληλα. καὶ πόθεν ὀξυτέρα καὶ φυτῶν γένεσις. διὰ τὴν λεπτότητα ἑτέρου πρὸς ἕτερον, καὶ ταχυτέρα ἡ τελείωσις. τὰ μέρη τῶν φυτῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰσὶν ἀραιά, ἐπεὶ ὁ θερμότης ἕλκει τὴν ὑγρότητα πρὸς τὰ ἄκρα τῶν φυτῶν ἑλκυσμῷ, διασπείρεταί τε ἡ ὕλη ἡ θρεπτικὴ εἰς ὅλα τὰ μέρη αὐτῶν. ὁ δὲ περισσεύει, ἐκχεῖται. ὥσπερ δὲ ἐν τοῖς βαλανείοις ἡ θερμότης τὴν ὑγρότητα ἑλκύεται, καὶ ταύτην εἰς ἀτμίδα μεταστρέφει. αὕτη δὲ κουφιζομένη ὅταν περιττεύσῃ, μεταβάλλεται εἰς σταγόνας· οὕτω καὶ ἐν τοῖς ζώοις καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς τὰ περιττώματα ἀναβαίνουσιν ἀπὸ τῶν κατωτέρων ἐπὶ τὰ ἀνώτερα, καὶ καταβαίνουσιν ἀπὸ τῶν ἀνωτέρων ἐπὶ τὰ κατώτερα. τοιοῦτο τρόπῳ δὲ καὶ οἱ ποταμοὶ οἱ ὑπὸ τὴν γῆν, γίνονται ἀπὸ τῶν ὀρῶν. ὕλη γὰρ αὐτῶν εἰσιν ὑετοί. καὶ ὅταν πληθυνθῶσι τὰ ὕδατα, καὶ στενοχωρῶνται ἔσω, γίνεται ἐκ τούτων ἀτμὶς [illegible], ἥ τις διὰ τὸν ἐντὸς συμπιεσμὸν σχίζει τὴν γῆν· καὶ οὕτω φαίνονται πηγαὶ καὶ ποταμοί, οἱ πρότερον μὴ φαινόμενοι, ἀλλ' ἐγκεκρυμμένοι τυγχάνοντες.

A & testæ, ac talia, vniusmodi semper sunt, & neque augentur, neque extenduntur. Rursus plantæ secundo modo inest motus, & attractio, quæ vis est e terra humorem attrahens. & est in attractione motus, qui ad locum tendit finitur quodam modo digestio. Idcirco vt plurimum herbæ nimutæ in vna hora diei vnius generantur. Id in animali non fit. Materia enim in animalibus per se, & separata est: neque B est digestio, nisi in vsu maxime & hæc fit. At plantæ materia illi vicina est & idcirco celerior est huius generatio. Nascitur autem, & crescit, quod subtile in ea est citius, quam quod spissum. Spissum enim multumque indiget viribus, tum propter diuersitatem suæ figuræ, tum ob distantiam inter se partium ipsius. Vnde velocior quoque est plantæ generatio, propter tenuitatem alterius ad alterum, & celerior profectio. Partes plantarum vt plurimum C raræ sunt quia calor humorem ad extrema plantæ trahit, spargiturque nutriens materia per omnes ipsarum partes, quod autem superest effunditur. Quemadmodum autem in balneis calor humorem trahit, & in vaporem conuertit, qui eleuatus quando superfluus fuerit, in guttas vertitur. Sic in animalibus quoque ac plantis, superfluitates ab infernis ad superna D ascendunt, & e supernis ad inferna descendunt. Eodem quoque modo fluuij, qui sub terra sunt, e montibus generantur. Horum enim materia sunt pluuiæ: & vbi auctæ fuerint aquæ, & intus in angustias redactæ, fit ex eis vapor copiosus, qui propter compressionem intus factam, terram scindit quo modo fontes, ac flumina apparent, quæ prius non apparebant sed occulebantur.

E

CAPVT II.

VErùm causas generationis fontium ac fluuiorum, in libro nostro de sublimibus exposuimus, quo loco ostendimus, quod & terræmotus sæpenumero fontes ostendit, & flumina, quæ prius non apparuerant, scissa scilicet terra per vapores. Sæpe quoque fontes, ac flumina F conuicta fuisse deprehẽdimus, facto terræ-

Κεφάλαιον β.

Ἐκτεθείκαμεν δὲ αἰτίας περὶ τῆς γενέσεως τῶν πηγῶν καὶ τῶν ποταμῶν, ἐν τῷ περὶ μετεώρων βιβλίῳ, ὅπου καὶ περὶ σεισμῶν, ὅτι πολλάκις ἀναδεικνύουσι πηγὰς καὶ ποταμούς, οἳ πρότερον οὐκ ἐφαίνοντο, διὰ τὸ σχίζεσθαι τὴν γῆν ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων. πολλάκις δὲ εὑρήκαμεν, ὅτι καὶ πηγαὶ καὶ ποταμοὶ [illegible], ὅτε γέγονε σεισμός.

motus. Sed istud plantæ nō cōtingit, quia A
aer per raritatem partium eius est. Eiusdem quoque signū est, quòd terræmotus in locis arenosis non fit: sed in densis, ac duris, qualia sunt aquarum loca & montium. Siquidem in talibus locis terræmotus contingunt quòd aqua sit solida, vt & lapides quoque: aeris autem calidi natura fit ob suam leuitatem ascendere: cùm ergo eius partes coierint, inualuerintque, impellunt locum, vnde vapor mox violenter erūpit. Quòd si locus rarus fuisset, B
non ita prorupisset vapor, sed vt in arena fit, è qua ipsa quoque vapor egreditur, sed paulatim, eáque propter terræmotus nullus tum editur. Id igitur in nullis corporibus, quæ solida sunt, fieri solet, scilicet vt aer paulatim exeat. Sed congregatus per suas partes, terram ipsam proscindere annixus valet: quæ sanè terræmotus in corporibus solidis, causa est. In partibus itaque plantæ & animalis, terræmotus non C
fit, in aliis omnibus fit, & multoties, sic in fictilibus, & in nitro, & metallis reliquis. Sed in quo corpore multa raritas fuerit, ascendere consueuit vapor: subleuat enim ipsum aer. Multoties id videmus, dum aurum in aquam proiicimus, aut aliud quippiam graue quod fundum petit statim. Et rursum si lignum proiiciatur rerum, aut paruum, supernatat, neque petit fundum. Vnde non propter folia fundum non petit, quod sæpe fundum petere solet lignū. D
nec propter grauitatem: sed quia aliud solidum est, ac dēsum, aliud rarum. Quod itaque rarum est, prorsus fundum petere non solet. Hebenus verò, & quæ illi sunt vicina, fundum petunt, quia in illis pauca est raritas, neque aer in illis est, qui ea attollere possit. Merguntur autem, fundumque petunt, quia partes eorum multum densæ sunt, & solidæ. Sed oleum omne, & folia omnia supernatant aquæ: id quod ostendimus iam. Nouimus enim humorem E
illis inesse, & calorem: & quod humoris consuetudo est, aquæ partibus adhærescere: calor autem humidum ascendere facit, quod quidem partes consequitur. Et aquę mos est, vt omnia ad suam superficiem eleuet. Aeris superficies mos est, vt ipsum ascendere faciat. Ipsius verò superficiem aqua non conscendit, quia tota ipsius superficies cum aeris superficie est vna F

A τοῦτο δὲ τῷ φυτῷ οὐ συμβαίνει, ὅτι ἀήρ ἐστι τῇ ἀραιότητι τῶν μορίων αὐτοῦ ἐστι, καὶ τούτου δὲ πάλιν σημεῖον, ὅτι σεισμὸς οὐδὲ ἐν τοῖς τόποις τοῖς ψαμμώδεσι πέφυκε γίνεσθαι, ἀλλ' ἐν τόποις πυκνοῖς καὶ σκληροῖς, ὁποῖοί εἰσιν, οἱ τῶν ὑδάτων καὶ τῶν ὀρῶν. καὶ γὰρ συμβαίνει σεισμὸς ἐν τοῖς τόποις τούτοις, ὅτι τὸ ὕδωρ ἐστι στερεὸν, καὶ οἱ λίθοι στερεοί· τῇ φύσει δὲ τοῦ ἀέρος τοῦ θερμοῦ καὶ ξηροῦ ἐστι τὸ ἀναβαίνειν διὰ τὴν κουφότητα. ὅτε γοῦν συνέλθωσι τὰ μέρη αὐτοῦ, καὶ κατισχυσθῶσι, συνωθοῦσι τὸν τόπον, καὶ ἐντεῦθεν ἐξέρχεται ἀπ' αὐτοῦ βιαίως ἀναθυμίασις. εἰ δὲ ὁ τόπος ἦν ἀραιὸς, οὐκ ἂν ἐξήρχετο οὕτως, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τῆς ψάμμου συμβαίνει. ἐξέρχεται γὰρ καὶ ἐντεῦθεν ἀναθυμίασις, ἀλλὰ κατὰ βραχὺ καὶ διὰ τοῦτο οὐ γίνεται σεισμός. ἁπλῶς οὖν καὶ ἐν τοῖς στερεοῖς πᾶσι τοῦτο οὐ συμβαίνει, λέγω, τὸ κατὰ βραχὺ τὸν ἀέρα ἐξέρχεσθαι. συναγόμενα γὰρ τὰ μέρη τούτου, δύναται τὴν γῆν σχίζειν· καὶ τοῦτο ἐστιν αἴτιον τοῦ σεισμοῦ ἐν σώμασι στερεοῖς. ἐν τοῖς μέρεσι δὲ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, σεισμὸς οὐ γίνεται, ἀλλ' ἐν ἄλλοις πᾶσι, καὶ πολλάκις, ἔν τε τοῖς ὀστρακώδεσι, καὶ ἐν νίτρῳ καὶ λοιποῖς μετάλλοις, ἐν ᾧ γὰρ σώματι ἐστι πολλὴ ἀραιότης, ἐκεῖ καὶ τὴν ἀναθυμίασιν ἀναβαίνειν συμβαίνει. ὑποκουφίζει γὰρ αὐτὴν ὁ ἀὴρ, καὶ συχνάκις τοῦτο βλέπομεν, ὅταν βάλωμεν χρυσὸν εἰς τὸ ὕδωρ, ἢ ἄλλο τι βαρὺ, καὶ παραχρῆμα βυθίζεται· καὶ πάλιν ὅταν βάλωμεν ξύλον μέγα ἢ βραχὺ, καὶ ἐπιπολάζει, καὶ οὐ βυθίζεται. ὅθεν οὐ διὰ τὰ φύλλα, οὐ καταδύεται τὸ καταδυόμενον πολλάκις ξύλον, οὐδὲ διὰ τὸ ὑπερβάλλον τὸ βαρὺ, ἀλλ' ὅτι τὸ μὲν στερεὸν καὶ πυκνὸν, τὸ δὲ ἀραιόν· τὸ δὲ ἀραιὸν παντάπασιν οὐ βυθίζεται· ἔβενος δὲ, καὶ τὰ αὐτῷ παραπλήσια, βυθίζεται, ὅτι μικρὰ ἐστιν ἐν τούτοις ἡ ἀραιότης· καὶ οὐδὲ ἐστιν ἐν αὐτοῖς ἀὴρ ὁ δυνάμενος ταῦτα κουφίζειν. καταδύονται δὲ, ὅτι τὰ μέρη αὐτῶν λίαν εἰσὶ πυκνὰ καὶ στερεά, πᾶν δὲ ἔλαιον, καὶ πάντα τὰ φύλλα, τοῦ ὕδατος ὑπερέχονται, καὶ τοῦτο ἤδη ἀποδεικνύομεν. ἔγνωμεν γὰρ ὅτι ἐν τούτοις ἐστὶν ὑγρότης καὶ θερμότης· καὶ ἔθος τῆς ὑγρότητος ἐστὶ τοῖς τοῦ ὕδατος μέρεσι συνάπτεσθαι· ὁ δὲ θερμότης ποιεῖ ἀναγαγεῖν τὸ ὑγρὸν, καὶ οὕτως παρεστὶ ἐν τῷ χωρῷ τοῦ ἀέρος. ἔθος δὲ καὶ τοῦ ὕδατος, πάντα φέρειν πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπιφάνειαν. ἔθος τῆς τοῦ ἀέρος ἐπιφανείας, ὥστε ποιεῖν αὐτὸ ἀνέρχεσθαι. τὴν δὲ ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, οὐχ ὑπερβαίνει τὸ ὕδωρ. ἡ γὰρ ὅλη ἐπιφάνεια αὐτοῦ, μία ἐστὶ μετὰ τῆς τοῦ ἀέρος.

καὶ διὰ

καὶ διὰ τοῦτο ἀνέρχεται καὶ τὸ ἔλαιον ὑπεράνω τοῦ ὕδατος. εἰσὶ δὲ καί τινες λίθοι οἳ τοῦ ὕδατος ὑπερέχουσι, διὰ τὸ κενὸν μόνον τὸ ἐν τούτοις μεῖζον ὂν τῶν ἐν αὐτοῖς μερῶν, καὶ διὰ τὸ τὸν τόπον τοῦ ἀέρος μείζονα εἶναι τοῦ τόπου τοῦ σώματος τῆς γῆς. φύσις γάρ ἐστι τοῦ ὕδατος, ὑπεράνω βαίνειν τῆς γῆς· τοῦ δὲ ἀέρος, τὸ ὑπεράνω βαίνειν τοῦ ὕδατος. ἡ τοῦ ἀέρος τοίνυν φύσις, τοῦ ἐγκλεισθέντος τῷ λίθῳ, ἀναβαίνει ὑπεράνω τοῦ ὕδατος, καὶ τῷ ὅλῳ ἀέρι συνάπτεται. καὶ γὰρ ἕκαστον τὸ οἰκεῖον ἕλκειν ὀφείλεται, καὶ συνακολουθεῖ ἡ φύσις τῶν μερῶν τῷ ὅλῳ ᾧ συζεύγνυται. εἰ τοίνυν ἔστι τις ῥαχία κούφη, τὸ ἥμισυ αὐτῆς καταδύνεται ἐν ὕδατι, τὸ δὲ λοιπὸν ὑπερτίξεται, ὅτι μεῖζον ἐν αὐτῷ ὁ ἀὴρ τοῦ λοιποῦ σώματος τοῦ λίθου. διὰ τοῦτο πάντα τὰ δένδρα βαρύτερά εἰσι τῶν τοιούτων λίθων. οἱ ἐν τοῖς ὕδασι δὲ λίθοι, γίνονται ἐκ τῆς συντρίψεως τῶν ὑδάτων τῆς ἰσχυρᾶς, γίνεται γὰρ πρῶτον ἀφρός, εἶτα συμπήγνυται ὡσεὶ γάλα τι λιπαρόν· καὶ ὅτε τὸ ὕδωρ τῇ ψάμμῳ προσρήσσεται, συναθροίζει ἡ ψάμμος τὴν λιπαρότητα τοῦ ἀφροῦ, ξηραίνει τε αὐτὴν ἡ ξηρότης τῆς θαλάσσης μετὰ πλείστης τῆς ἁλυκότητος, καὶ οὕτω συνάγονται τὰ μέρη τῆς ψάμμου, καὶ τῷ διαστήματι τοῦ χρόνου γίνονται λίθοι. ἡ δήλωσις δέ, ὅτι ἡ θάλασσα ποιεῖ καθ' ἑαυτὴν ψάμμον, ὅτι οὐ πᾶσα γῆ ἐστι γλυκεῖα. ὅτε γοῦν στῇ ἐν αὐτῇ τὸ ὕδωρ, κωλύεται ὁ ἀὴρ ἀλλοιῶσαι αὐτό. εἶτα χρονίζοντος τοῦ τόπου τοῦ ἐμπεριειλημμένου ὕδατος, ἐπεὶ οὐ δύναται τοῦτο παρομοιῶσαι ἑαυτῷ ὁ ἀήρ, (κυριεύει γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ ὕδατι τὰ μέρη τὰ γεώδη, ἅ εἰσιν ἁλυκά) ἀνάγκη ἐστὶ πηλὸν θερμανθέντα κατὰ βραχὺ, καὶ ἀμφότερα ποιῆσαι πηλὸν ἔμφυτον. τοῦτο δὲ οὐ δύναται γενέσθαι ἐν ὕδασι γλυκεροῖς, ὅτι κυριεύει ἐν τούτοις ἡ ξηρότης τῆς γῆς, καὶ ἢ μεταβάλλει τὸ ὕδωρ εἰς τὸ εἶδος αὐτῆς, ἢ πλησίον αὐτῆς τοῦτο ποιεῖ, καὶ ἑκάτερον ἀλλοιοῦται. σκληρύνεται δὲ ἡ σκληρότης τῆς γῆς κατὰ τὴν δύναμιν τῆς συμπήξεως αὐτῆς, τὴν οὐσίαν τοῦ ὕδατος, διαιρεῖ τὸν πηλὸν εἰς ἴδια μέρη σμικρά· καὶ διὰ τοῦτο γίνεται ἡ γῆ ἡ τῇ θαλάττῃ πλησιάζουσα, ψαμμώδης. οὕτως καὶ αἱ πεδιάδες, αἳ πόθεν οὐκ ἔχουσιν ὅθεν σκεπασθῶσιν αὐτὰς ἀπὸ τοῦ ἡλίου, εἰσί τε καὶ μακρὰν κεχωρισμέναι ἀπὸ ὕδατος γλυκεροῦ. ξηραίνει γὰρ ὁ ἥλιος τὰ μέρη τῆς ὑγρότητος τῆς γλυκείας· ἐναπομένει δέ, ὅ ἐστιν ἐκ τοῦ γένους τῆς γῆς. καὶ διότι ἐνδιατρίβει ὁ ἥλιος ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ τῷ ἀσκεπάστῳ, διαχωρίζονται τὰ μέρη τοῦ πηλοῦ, καὶ γίνεται ἐκ τούτου ψάμμος.

A idcirco oleum quoque supra aquam ascēdit. Sunt & lapides, qui aquæ supernatant, vt pumex, & similes, propter inanitatem scilicet, quæ in eis, maior est, quam ipsarum partes. Vnde aeris locus, maior est loco corporis terræ. Aquæ enim natura est supra terram ascendere, vt aeris super aquam. Aeris itaque in lapide inclusi natura, super aquam ascendit, vt aeri toti iungatur. Vnumquodque enim suū attrahit simile, sequiturque partis natura
B totum, cum quo iungitur. Si ergo saxum aliquod leue sit, mergitur eius media sui in aquam, altera supernatabit, quòd maior sit, qui ipso continetur, aer, quam lapidis pars reliqua. Epropter arbores omnes talibus lapidibus sunt grauiores. Qui in aqua sunt lapides e fortis vndarum collisione fiunt. Nam primùm spuma fit, mox coagulatur hæc in molem lactis vnctuosi non absimilem. Dum verò vnda arenæ
C alliditur, congregat arena hanc veluti vnctuositatem spumæ, & desiccat illam maris siccitas cum multa salsedine, quo modo partes arenæ coguntur, temporeque procedente lapides fiunt. Significatio verò, quòd mare per sese arenam faciat, ea est, quòd terræ omnes gustu dulces non sunt. Cùm igitur in ea steterit aqua, prohibebitur aer ne ipsam alteret. Cæterum diutius immorante loco eidem,
D aqua, cùm hanc sibi similem efficere aer non possit, excellent enim in ipsa terræ partes, quæ salsæ sunt, necesse est plus excalfacta paulatim ambo lutum efficiant natiuum. Id ipsum in dulcibus fluuiis fieri non potest, quia in illis siccitas terræ obtinuit, & aut conuertit aquam in suam speciem, vel vicinam illi hanc reddit, & alterationem vtrunque suscipit. Duriorem quoque efficiens terræ durities pro
E facultate scilicet propriæ fixionis, aquæ essentiam, lutum in partes exiguas diuidit. Quapropter terra mari vicina, arenosa est. Sic campi dum non habent quod à Sole eos operiat, & ab aqua dulci procul absunt. Siccat enim Sol dulcis humiditatis partes, remanetque quod de genere terræ est, & quia Sol in eo loco non tecto perseuerauit, separantur luti partes, & inde arena fit.
F

Huius rei signum est, quòd cùm in eiusmodi loco in profundum foderimus, inuenimus lutum natiuum. & erit is arenæ radix: nec arena fiet, nisi per accidens. Contingit autem istud, quia motus Solis illic moretur diutius, & ab aquis dulcibus longa distantia est. Eodem modo de salsedine aquarum maris est intelligendum. Radix enim aquarum omnium dulcis est. nec accidit eis salsedo aliter, quam modo prædicto. Et signum sensatū hoc est, quòd terra sub aqua, aqua verò super terra necessariò, & naturaliter est. Indéque propriùs aquæ contingit vt elementum sit, quàm terræ. Arbitrati verò sunt quidam quòd commune omnium elementum sit, quæ plurima est aqua: est autem plurimum aqua maris. Quare aquarum quoque omnium elementum id esse existimatum fuit. Porrò aqua per naturam super terram eminet, & tenuior ea est: ac per istud ostendimus quòd aqua dulcis omnino leuior sit quàm salsa. Accipiamus itaque duo vasa æqualia ponamusque in illis aquam dulcem & salsam. postea sumpto ouo in aquā dulcem ponamus, & submergetur illico: postmodum in aquam salsam ponatur, & supernatabit. Ascendet ergo super partes aquæ salsæ, quia non ita disiunctæ sunt, vt aquæ dulcis partes. Hæ enim ob tenuitatem, pondus istud sustinere non poterunt: illæ verò ob crassitiem possunt. Eáque propter fundum nō petit, quod illi fuerit iniectum. Sic naturaliter in mari mortuo non mergitur animal, neque gignitur, quia vincit in eo siccitas: vt neque in alia, quæcunque formæ terræ propior est. Patet inde, quòd aqua crassior sub tenuiore est: nam crassa e genere terræ est, tenuis autem, & rara de genere aeris. Et ideò aqua dulcis aquis omnibus supereminet: est enim à terra cæteris omnibus remotior. Iam igitur sciuimus quòd aqua, quæ à terra remotissima est, naturalis est. & quòd dulcis maritimā excedit. Naturalē itaque illam esse hoc signo certum est, ac necessariū. Nascitur. a sal in lacunis quoq. quibus aqua dulcis salsa fit. Superat autē terræ salsedo illam salsedinem. In illa enim aer inclusus remanet, in hac non ita:

A τούτου δὲ σημεῖον ἐστιν, ὅτι [εἰ] ἐν τοιούτῳ τόπῳ βαθὺ κατασκάψομεν, καὶ εὑρήσομεν πηλὸν ἰλυώδη, καὶ ἔστιν αὕτη ῥίζα ψάμμου, καὶ οὐ γίνεται ψάμμος, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. συμβαίνει δὲ τοῦτο, ὅτι ἐστι διατριβὴ τῆς κινήσεως τοῦ ἡλίου, ὡς ἔφαμεν, καὶ μακρυσμὸς ἀπὸ ὕδατος γλυκεροῦ. τοιουτοτρόπως [illegible] καὶ [illegible] τῆς ἁλμυρότητος τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης. ἡ ῥίζα μὲν γὰρ πάντων τῶν ὑ-

B δάτων ἐστὶ γλυκερά, καὶ [illegible] συμβαίνει αὐτῷ ἁλμυρότης, εἰ μὴ κατὰ τὸν [illegible] λεχθέντα. καὶ τοῦτο σημεῖον ἐστιν αἰσθητόν, ὅτι ἡ γῆ μέν ἐστιν ὑποκάτω τοῦ ὕδατος, τὸ δὲ ὕδωρ ὑπεράνω ἐξ ἀνάγκης, καὶ φυσικῶς. [illegible] καὶ κυριώτερον συμβέβηκε τῷ ὕδατι τὸ εἶναι στοιχεῖον, παρὰ τῇ γῇ. [illegible] δέ τινες στοιχεῖον εἶναι τὸ πάντων τῶν ὑδάτων πλεῖστον·

C πλεῖστον δὲ ἐστι τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης· καὶ διὰ τοῦτο καὶ στοιχεῖον πάντων [illegible] τῶν ὑδάτων. ἔστι δὲ τὸ ὕδωρ φυσικῶς ὑπερέχον τῆς γῆς, καὶ λεπτότερον αὐτῆς. καὶ διὰ τοῦτο ἀποδείξαμεν ὅτι καὶ τὸ ὕδωρ πάντως κουφότερόν ἐστι τὸ γλυκὺ τοῦ ἁλμυροῦ. πάλιν λάβωμεν καὶ εἰς ἐν [illegible] δύο ἀγγεῖα ἴσα, καὶ θῶμεν ἐν αὐτοῖς ὕδωρ γλυκὺ, καὶ ὕδωρ ἁλμυρόν· μετὰ ταῦτα [illegible]

D ὠὸν· θῶμεν δὲ αὐτὸ ἐν τῷ ὕδατι τῷ γλυκεῖ, καὶ εὐθὺς καταδύσεται. μετὰ ταῦτα θῶμεν αὐτὸ καὶ ἐν τῷ ὕδατι τῷ ἁλμυρῷ, καὶ ὑπερνήξεται, καὶ ἀναβήσεται ἐπάνω τῶν μερῶν τοῦ τοιούτου ὕδατος· διότι τὰ μέρη, οὐ διαζεύγνυνται, ὡς τὰ μέρη τοῦ ὕδατος τοῦ γλυκεροῦ. ἐκεῖνα μὲν γὰρ τὰ μέρη οὐ δύνανται ὑποσχεῖν διὰ τὴν λε-

E πτότητα, βάρος τούτου δὲ, διὰ τὴν παχύτητα, δύνανται· καὶ διὰ τοῦτο οὐ καταδύεται τὸ [illegible] οὕτω φυσικῶς οὐ καταδύεται ζῷον, τὸ παρὰ θαλάσσῃ, οὐ [illegible] ζῶον, οὔτε γεννᾶται. κρατεῖ γὰρ ἡ ξηρότης ἐν αὐτῇ, καὶ ἐν παντὶ ὅπερ ἐστι πλησίον τοῦ χαρακτῆρος τῆς γῆς. φαίνεται τοίνυν ἐντεῦθεν, ὅτι τὸ ὕδωρ τὸ παχύ, ἐστὶν ὑποκάτω τοῦ μὴ παχέος. τὸ γὰρ παχὺ, ἐστιν ἐκ τοῦ γένους τῆς γῆς· τὸ δὲ λεπτὸν καὶ ἀραιὸν, ἐκ τοῦ γένους τοῦ ἀέρος. καὶ διὰ τοῦτο ὑπερέχει τὸ ὕδωρ τὸ γλυκὺ πάντων τῶν ὑδάτων. [illegible] ἐστιν ὑπεράνω τῆς γῆς [illegible] τέρα. ἤδη τοιγαροῦν ἐγνώκαμεν, ὅτι τὸ ὕδωρ τὸ [illegible] τῆς γῆς, φυσικόν ἐστι· καὶ τὸ γλυκὺ [illegible] θαλαττίου ὑπερέχειν ἀποδείξαμεν. καὶ φυσικὸν τοῦτο εἶναι, τῷ ἐνδείκτῳ σημείῳ φανερὸν [illegible] ἀλῶν γεννᾶται [illegible] δὲ τὸ ἅλας ἐν ἰσταμένοις ὕδασιν, ὡς τὸ γλυκὺ γίνεται ἁλμυρόν. [illegible] δὲ ἡ ἁλμυρότης τῆς γῆς ἐκείνην τῆς ἁλμυρότητος. [illegible] γὰρ ἐκείνῃ μὲν ἀὴρ ἐγκατάλειπεται [illegible]

τι δ᾽ οὐ. καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἑκεῖνο τῆς γῆς A τὸ σῶμα, γλυκύτητος τινὸς κ[illegible] μετέχον, εἰ καὶ τὸ γένος τοῦτο ἐξ ὕδατος ἐστίν, ὃ ἐξέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς γῆς ὡς ἱδρώς.

Κεφάλαιον γ.

Πρὸς τούτοις ὀφείλομεν εἰδέναι, ὅτι καὶ αἱ βοτάναι καὶ τὰ [τούτων] εἴδη, οὐκ ἀπ᾽ ἄλλου εἰ μὴ ἐκ συνθέσεως, καὶ οὐκ ἐξ ὕλης ἁπλῆς, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐστὶν ἡ ἁλμυρότης ἀπὸ τοῦ ὕδατος τῆς θαλάσσης, καὶ τῆς οὐσίας τῆς ψάμμου. E [illegible]

& idcirco non omnino est istud terræ corpus dulcedine aliqua modis omnibus participans. Licet ex aqua hoc genus sit, quæ è terra tanquam sudor exit.

CAPVT III.

Eodem modo cognoscere debemus quòd herbę, earumque species non aliunde, quam è compositione sunt non è materia simplici, sed vt salsedo ex aqua E maris & substantia arenæ est. Vapores enim ascendentes cùm fuerint coagulati, amplecti possunt, causam herbarum substantię. Excidit enim aer eo, & locum rore madefacit, prouenientque ex eo virtute stellarum scilicet illorum seminum species. Sed materia necessaria, aqua est, quamuis differentia sit in aquæ genere. Quod enim ascendit aliud quam aqua dulcis non est. Salsa autem grauior est, nec vna cum dulci ascendit. Quod autem C ascendit, id tenuius ex aqua est: quod cum attractum ab aere fuerit, attenuatur, magisque ascendit. Et inde fontes fiunt, ac flumina in montibus, & per longa spatia decurrunt. Et lignum huiusce est pituita, & sanguis ad cerebrum ascendens. Vt enim ex alimento vnà cum vaporibus ascendit quippiam, ita in aquis omnibus. Etenim salsæ aquæ nonnihil vnà cum eo ascendit quod calor in aeris naturam siccarit, qui supra aquam dul- D cem omnem ac salsam, exquisite est. Cuius rei exemplum in balneis sæpenumero deprehendimus. Nam cùm aquam dulcem oppresserit calor, attenuabuntur partes eius, ascenditque vapor, qui in fundo balnei erat, & recedunt densæ partes salsedinis: neque enim ex aeris sunt sunt genere, vt sequantur vaporem, qui viuus post alium sursum pergit. Cum itaque multi accesserint, absorbet eos tectum. Inde E coguntur spissanturque, & redit deorsum guttatim stillans aqua dulcis. Sic in omnibus balneis salsis, aqua dulcis est. In aqua itaque salsa nascentes herbæ, non debent esse plenæ, ob siccitatem. Etenim planta duobus indiget, materia scilicet, & loco naturæ suæ conuenienti. Cum itaque hæc ambo adfuerint, prouenit planta. Vbi verò deprehenderimus materiem à temperamēto esse remotissimā, inanis est: F

[illegible]

pam impedimento est, vt sit locus non temperatus. Ita ferè non inuenitur planta in niue. Licet in ea visa sit nonnunquam prouenisse, vt & animalia quædam, præcipuè lumbrici: hi enim in niue gignuntur, & fiomus, & herbæ amaræ omnes. Sed nix non exigit progressum huc, nisi alia quoque causa illi iuncta sit. Et hoc est, quia nix descendit nonnunquam fumo similis, & congelat ventus illam adstringitque aer. Est tamen raritas inter partes eius retinetur enim in ipsa aeris aliqua pars calida, manétque de ea putrida aqua. Cùm igitur aer inclusus fuerit multæ amplitudinis, affueritque Sol, erumpit aer in niue comprehensus, apparebítque humiditas putrida, quæ cum calore Solis coagulabitur: ad quem modum herbæ quędam nascuntur. Quòd si locus fuerit opertus, non fient in eo plantæ, aut sine foliis fient; recessit enim inde terræ temperies, quæ eiusdem cum illa generis est. Inde fit vt flores, & folia in herbis minutis mistim reperiantur in locis temperatis, aere, & aqua. In aliis quæ talia non sunt, veluti in plantis, quæ per niuem nascuntur, rari sunt flores, & folia. Eodem modo in locis multum salsis, ac siccis ferè non apparent plantæ, quia eiusmodi loca à temperamento longè absunt. minuitur enim terra, à qua longè absunt, humor & calor, quæ aquæ dulcis sunt propria. Fit autem quandoque terra dulcis mortua, & tum non nascuntur mox in ea plantæ, sed in calidis locis, vbi dulcis aqua est, & calor multus, prouenit concoctio è partibus duabus, tum ex loci dispositione, tum ex aere in eo existente. Concoctio verò aeris, è calore Solis est, qui calor in eo loco est. Inde montes quoque humores attrahunt, & adiuuat illos aeris caliditas, acceleratque concoctio. Et idcircò plantæ vt plurimum in montibus nascuntur. In arenis, vt antè diximus, salsedo vincit, remanéntque inter arenæ partes, raritates ad inuicem similes. Sol igitur virtutem non habet vt continuationem substantiæ in istis efficiat, idcirco in arenis ferè non fiunt plantæ: quòd si fient, tum non iuxta species proprias ac differentes, sed ad inuicem similes fiunt.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον δ.

Τὰ δὲ φυτὰ ἃ ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ ὕδατος γίνονται, ἐκ δέοντος γίνονται, οἷον διὰ τὸ πάχος τοῦ ὕδατος. ὅταν γὰρ θερμότης ἅψηται τοῦ ὕδατος, ὃ τῆς κινήσεως οὐκ ἔχει πῶς ἂν κινηθείη, τότε συντρέχεται ἐπ' αὐτῷ σημεῖόν τι νεφέλης, ὀλίγον τι τοῦ ἀέρος κατέχει, καὶ σήπεται τὸ τοιοῦτον ὑγρόν, ἐφέλκεταί τε αὐτὸ ἡ θερμότης, ἥτις ἐκτείνεται εἰς τὴν ὄψιν τοῦ ὕδατος, καὶ γίνεται ἐντεῦθεν φυτόν. οὐκ ἔχει δὲ ῥίζαν, ὅτι ἡ ῥίζα ἐν τοῖς μέρεσιν ἐδράζεται τῆς γῆς, ἔχουσι μέρη σκληρά. οὐκ ἔχει δὲ πάλιν οὐδὲ φύλλα, ὅτι μακρὰν ἀπέχει ἀπὸ τῆς εὐκρασίας, καὶ οὐδὲ τὰ μέρη αὐτοῦ εἰσὶ συμπεπηγότα, τοῦτο δὲ τὸ φυτόν, εἰς ὁμοιότητα φύλλων γίνεται, [καὶ καλεῖται ἐπίπλεον] τὰ δὲ λοιπὰ φυτὰ τὰ ἐν τῇ γῇ, ἐπεὶ τὰ τῆς γῆς μέρη εἰσὶ συμπεπηγότα, καὶ τὰ μέρη ἐξ ἀνάγκης τούτων εἰσὶ τοιαῦτα. τὰ γοῦν φυτά, τὰ ἐν τῇ γῇ συμπεπηγότα, γίνονται ἐκ σήψεως ἐν τόπῳ ὑγρῷ καὶ ἀτμώδει. αἱ γὰρ σήψεις κατέχουσιν ἀέρα· καὶ ὅταν πληθύνωνται οἱ ὑετοὶ καὶ οἱ ἄνεμοι, ὁ ἥλιος φανεροῦσθαι ποιεῖ αὐτάς, καὶ συνέχει τε ξηραίνεσθαι καὶ συμπήγνυσθαι, καὶ ἡ ξηρότης τῆς γῆς τὰς ῥίζας αὐτῶν ποιεῖ· καὶ γίνονται ἐντεῦθεν φυτά, καὶ μύκητες, καὶ ὕδνα, καὶ τὰ ὅμοια, ταῦτα δὲ πάντα γίνονται ἐν τόποις θερμοῖς κατ' ἀναλογίαν. διότι ἡ θερμότης πέττει τὸ ὕδωρ ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς γῆς, κατέχει τε τοῦτο ὁ ἥλιος, καὶ γίνεται ἀναθυμίασις, καὶ ἐντεῦθεν συμβαίνει ἡ ἀλλοίωσις εἰς φυτόν. ὁμοίως καὶ ἐν πᾶσι τοῖς τόποις (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον) θερμοῖς τελειοῦται ἡ τοῦ φυτοῦ κατασκευή. οἱ δὲ τόποι οἱ ψυχροὶ εἰ καὶ ὅτε τὸ ὅμοιον ποιοῦσί ποτε, πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου. ὁ γὰρ ψυχρὸς ἀὴρ τὸ θερμὸν συμπιέζει κάτω, συμπηγνύει τε τὰ μέρη αὐτοῦ, καὶ ὁ τόπος ἕψησιν πάσχει μετὰ τῆς παρούσης ὑγρότητος αὐτῷ. τοῦ γοῦν ἀχρείου ὑγροῦ ξηρανθέντος, σχίζεται ὁ τόπος, καὶ ἐξέρχεται ἐξ αὐτοῦ φυτόν. ἐν τόποις δὲ γλυκερωτέροις, ἐν οἷς τὸ ὕδωρ μὴ ἐντελῶς συμβαίνει χωρίζεσθαι, ὁπόταν ὁ ἀὴρ τῇ γῇ ἐγκλεισθεὶς ξηρανθῇ, ἡ ὑγρότης τε τοῦ ὕδατος συμπαγῇ, καὶ ὁ αὐτὸς ἀὴρ μείνῃ ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τοῦ ὕδατος, ἐξέρχονται φυτά, ὡς τὸ νούφαρ τὸ ἰατρικόν, καὶ εἴδη βοτανῶν μικρῶν καὶ σμικρῶν, ἃ διὰ τοῦ τρόπου τούτου γίνονται πολλά· οὐκ εἰσὶν ὀρθά, διότι αἱ ῥίζαι αὐτῶν εἰσιν ἐπιπολαίως ἐν τῇ γῇ. ἐν τόποις ὁμοίως ἐν οἷς ὕδωρ θερμὸν τρέχει, πολλάκις φυτὰ γίνονται, διότι ἡ θερμότης τοῦ ὕδατος ἐφέλκεται ἀναθυμιάσεις προσφάτους ἐπὶ τῆς γῆς

CAPVT IIII.

QVæ verò per superficiem aquæ nascuntur plantæ, non aliunde quam è crassitie aquæ fiunt. Nam dum calor aquam attigerit, quæ cursum non habet, quo moueatur, prouenit super ea quiddam nubi simile, parumque aeris continet, ac putrescit humor ille, attrahitque ipsum calor, qui per superficiem aquæ est expansus. Hinc planta fit, radicem verò non habet: nam in duris terræ partibus fixæ sunt radices. Neque folia habet: nam à temperie multum abest & neque partes ipsius inter se cohærent. Hæc planta ad similitudinem foliorum nascitur. Quæ verò è terra nascuntur plantæ, quia terræ partes compactæ sunt, ipsarum quoque partes necessariò sunt tales. Quæ itaque in terra concrescunt plantæ, è putrefactione in humido loco & halituoso facta nascuntur. Nam putredines aerem occupant. Et dum pluuiæ frequentes fiunt, ac venti, Sol apparere illas facit, & ad siccitatem, coagulationemque cogit & terræ siccitas radices earum facit, vnde plantæ fiunt, ac fungi, & tubera, ac similia. Hæc autem omnia locis proportione calidis fiunt. Nam calor aquam in interioribus terræ concoquit, detinetque illum Sol. Fit igitur vapor, contingitque inde in plantam alteratio. Eodem modo in locis calidis omnibus vt plurimum, absoluitur plantæ artificium. Loca frigida verò simile quandoque faciunt, tamen per contrarium faciunt. Nam aer frigidus calorem deorsum comprimit, cogitque ipsius partes, & locus elixationem patitur cum humiditate, quæ in eo præsens est. Absumpto deinde, desiccatóque humore superfluo, finditur locus & prodit ex eo planta. In dulcibus autem locis in quibus admodum separatur aqua: cùm aër terræ inclusus fuerit exiccatus, humiditásque aquę concreuerit, aerque in interioribus aquæ manserit, prodeunt plantæ, vt nenuphar Medicum & species herbarũ minutarum, quæ eodem modo nascuntur, aliæ multæ: verum nõ sunt erectæ, quia radices earum per terrę superficiem tantũ modo hærent. In locis quoq; quibus aqua calida currit, multoties plãtæ nascuntur, quia aquæ caliditas vapores attrahit recentes in terras:

frigida verò humoris aquei natura subrus manet, coagulaturque aer in eo humore: & vbi concoctus fuerit aeris calor rursus in eo planta fit, sed non nisi per longum tempus. Herbæ verò pusillæ, quæ in aquis sulphureis apparent, tum fiunt, cùm venti vehementer flauerint contra eiusque flatus fecerint, excitatúsque fuerit qui in eis est aer, & calefactus locus sit, excitatúsque inde ignis fuerit, postmodum nascatur quòd in fundo est auripigmentum, quod e fæce aeris descendit attrahiturque ignis cum putredine: id enim auripigmentum est. Tum enim ex eo planta fit, & non habent multa folia hæ, vt ante quoque diximus, quia temperies ab his abest procul: quæ verò fert alumna arbor est, & in locis calidis nascitur, ac leuibus, & altis, maximè verò in climate tertio, & quarto. Item, quæ vicinū quiddam alimento edit arbor ea nascitur in locis excelsis, ac frigidis. Idcirco frequentes sunt species, in locis eiusmodi ob humorum attractionem, & temperiem è calore Solis, ac diebus vernis nascentem. Ita quoque lutum natiuum plātas pingues statim producit: nam constrictio humoris eius in locis dulcibus fit, vt prædiximus.

CAPVT V.

Planta itidem quæ in solidis lapidibus nascitur, longo tempore contingit. Qui enim in illis comprehensus aer est, ascendere nititur: dum autem viam non inuenit ob lapidis fortitudinem redit, séque ipsum aer calefacit, & humorem qui in lapidibus est, reliquum trahit sursum, exitque vapor cum humore illo cùm partium lapidis minimarum resolutione. Etenim frequens mos lapidibus est, vt eos Sol iuuet per suam concoctionem. Et ad hunc modum ex illis planta fit, quæ non ascendit, si non propinqua terræ vel humori fuerit. Nam plantæ substantia terra indiget, & aqua atque aere. Consideretur itaque planta, & si prope solem fuerit, nascetur celeriter. si verò ad occasum Sol sit tardabitur. Et planta cùm in ea excellat aqua, retinebit aerem, nec permittet eum ascendere: & ita non nutrietur planta. Eodem modo quando siccitas obtinuerit, vertetur calor naturalis ad extrema,

A ἡ δὲ ψυχρὰ φύσις τῆς ὑγρότητος τοῦ ὕδατος, ὑπομένει κάτωθεν, καὶ συμπήγνυται ὁ ἀὴρ ἐν τούτῳ τῷ ὑγρῷ. καὶ ὅταν πεφθῇ ἡ θερμότης τοῦ ἀέρος, πάλιν ἐν τούτῳ φυτὰ [illegible] [illegible] ἐν μακρῷ [illegible]. αἱ βοτάναι δὲ αἱ μικραὶ, αἱ φαινόμεναι ἐν τοῖς θειώδεσι, γίνονται ὅταν ἀνέμοι [illegible] [illegible] [illegible], καὶ ἐξεγερθῇ ἀὴρ ὁ ἐν αὐτοῖς, καὶ
B θερμανθῇ ὁ τόπος, καὶ γίνεται [illegible], καὶ μετὰ ταῦτα γίνεται ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ βυθῷ ἀρσενικὸν, ὃ καταβαίνει ἐκ τῆς ἰλύος τοῦ ἀέρος, καὶ [illegible] πῦρ μετὰ σήψεως. τοῦτο γὰρ τὸ ἀρσενικόν) τότε γὰρ γίνεται ἐκ τούτου φυτά. [illegible] ταῦτα [illegible] φύλλα, [illegible], ὅτι ἡ [illegible] ἐκ τούτων πόῤῥω ἐστίν. ὅσα δὲ [illegible], [illegible]
C ἐστὶ φυτὸν ἐκεῖνο φύεται ἐν τόποις θερμοῖς, καθαροῖς καὶ ὑψηλοῖς, καὶ μᾶλλον ἐν τῷ κλίματι τῷ τρίτῳ καὶ τῷ τετάρτῳ. καὶ [illegible] δένδρον ποιεῖ τι [illegible]. ἐκεῖνο φύεται ἐν τόποις ὑψηλοῖς καὶ ψυχροῖς· καὶ διὰ τοῦτο πληθύνονται τὰ εἴδη ἐν τόποις τοιούτοις, διὰ τὴν ὁλκὴν τῶν ὑγρῶν καὶ τὴν [illegible] τὴν ἐκ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου, ἐν ἡμέραις χειμεριναῖς. ὁμοίως καὶ ὁ πηλὸς ὁ
D [illegible], ἐξ ἴσου [illegible] φυτὰ [illegible]. ἡ συμπίλωσις γὰρ τῆς ὑγρότητος τούτου ἐν τόποις γλυκεροῖς γίνεται, ὡς προειρήκαμεν.

Κεφάλαιον ε.

Πάλιν τὰ φυτὰ τὰ ἐν τοῖς λίθοις τοῖς στερεοῖς γίνεται ἐν μακρῷ χρόνῳ [illegible].
E ὁ γὰρ ἀὴρ ὁ [illegible] τούτοις, βιάζεται ἀναβῆναι. ἔξοδον δὲ μὴ εὑρίσκων διὰ τὴν ἰσχυρότητα τῶν λίθων, [illegible] καὶ θερμαίνει ἑαυτὸν, [illegible] τὸ ὑγρὸν τὸ [illegible] τοῖς λίθοις ἄνω, ἐξέρχεται [illegible] σὺν ὑγρότητι, μετὰ [illegible] μερῶν τῶν ἐν τοῖς λίθοις. [illegible] γὰρ [illegible] ἔθος ἐστὶ τοῖς λίθοις, ἵνα βοηθῇ αὐτοῖς ὁ ἥλιος διὰ τῆς [illegible]. καὶ οὕτω γίνεται ἐξ αὐτῶν φυτὸν ὃ [illegible]
F [illegible], ἐὰν μὴ πλησίον ᾖ γῆς, ἢ ὑγροῦ. ἡ γὰρ οὐσία τοῦ φυτοῦ δεῖται γῆς, ὕδατος, καὶ ἀέρος. [illegible] τὸ φυτὸν, καὶ εἰ [illegible] πλησίον τοῦ ἡλίου, ταχέως γίνεται· εἰ δὲ ἐστὶν ὁ ἥλιος πρὸς δυσμαῖς, βραδύνει. [illegible] τὸ φυτὸν, ἐν ᾧ [illegible] τὸ ὕδωρ, οὐ παραχωρεῖ τῷ ἀέρι ἀναβαίνειν· καὶ διὰ τοῦτο οὐ [illegible] [illegible] καὶ ἡ ξηρότης, ὅταν [illegible], [illegible] ἡ φυσικὴ θερμότης εἰς τὰ ἄκρα,

καὶ [illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον ϛ.

Καθόλου δὲ λέγω, ὅτι τὸ φυτὸν [illegible]

A & vias obturat per quas aquæ meatus errant: & inde non nutritur planta.

CAPVT VI.

IN vniuersum autem quæuis planta quatuor quibusdam indiget, semine terminato, loco conueniente, aqua moderata, aere consimili. Cum itaque omnia hæc perfecta fuerint, nascitur planta, & crescit: quod si abscesserint, imbecillior, pro abscessu scilicet, planta fit. Item quæ
B in altis montibus prouenit planta, si fuerit speciei, perfectior erit & aptior ad medicinam. Fructus autem ad digerendum durior, vt plurimum non alat. Loca verò à Sole remota, nō sunt multarū plātarum productiua. Similiter dum Sol longitudinem diei motu suo addit, & humorem vicerit, vim habet planta producendi fructus, & folia. Quid autem de plantis statuendum quæ in locis aquosis nascuntur?
C In his dum aqua quieuerit, fit veluti fæx, nec est vis in aere vt aquæ partes attenuet. Detinetur enim in terræ interioribus aer, prohibetque aquæ crassitiem ascendere. Quòd si ventus ingruat in locum illum, & constringatur terra, reprimátque se aer inclusus, & coaguler ventus humorem illum: prouenient ex ea humiditate plantæ non multum in figura & for-
D ma differentes, ob perseuerantiam scilicet & crassitudinem aquæ, & Solis calorem è supernis incumbentem. Rursus de plantis, quæ in locis humidis sunt, & quarum superficies in superficie terræ apparet virescens, id dico, quod in locis illis exigua sit raritas. Cum itaque Sol incidens illius humiditatem mouerit, locúmque motu suo exsiccauerit, calore itidem in interiora terræ compresso (id quod
E non accidit, in quibus locis planta non habet vnde crescat) humorque sua expansione sit diffusus, tum famus fit super terra veluti tela virescens: & inde planta gignitur non habens folia è genere scilicet plantarum, quæ per superficiem aquarum visuntur. Est autem maior quàm illa: quia proprior terræ est, licet ascendere, & extendi non possit. Sæpe quoque in plantis planta alia nascitur, non eiusdem
F speciei, & similitudinis absque radice. Id ita fieri solet, dum planta spinarum plurium in pingui aqua mouerit se.

[illegible]

Aperiuntur enim partes eius tum, hauritque Sol ipsius putredines, & concoctionem præstat ei, & natura sua in locũ putridum auxilium suppeditat cum calore temperato: & inde ita crescit planta, vt vt latendi super totam extendi videantur. Hoc proprium plantis est multas spinas habentibus. Sic itaque linocostis gigni solet, & quæ huic similes sunt cæteræ. Herbæ autem omnes, & quicquid super terra crescit, & in terra, ex aliquo quinque istorum prouenit, & sunt, semen, aquæ humor, locus idoneus, aer & plantatio. Et hæc quinque, veluti radices plantarum sunt.

A

B

CAPVT VII.

TRiplex itidem arborum fœcunditas est. Aut enim fructus producunt antè folia, vel vnà cum foliis, vel post folia. Est quoque planta, quæ radicem non habet, aut folia. Et est quæ stipitem habet sine fructu, & folio vt chrysocomos, aut chrysitis. Sed quæ fructum antè folia producunt, multam habent vnctuositatem. Cùm itaque digesserit eam calor qui naturalis plantæ est, accelerat eius maturatio, roboratúrque, ac deferuescit in ramis plãtæ: prohibétque humorem, ne ex eo ascendat: & inde procedunt fructus ac folia. In plantis autem, quæ citius folia producunt quid statuendum est? effectus humorum multi erunt. Cùm itaque Solis calor aquæ partes dispergere cœperit, sursum trahit Sol illius humoris partes, & tardatur maturatio: quia fructus concoctio non aliunde, quàm è coagulatione est, & præcedunt folia fructus, copiosi humoris appositione. Multoties verò accidit ei vnctuositas, vbi humor qui in planta est, concoctionem acceperit, ascenderitque ab ea vapor densus, quem aer cum Sole trahat. Tum enim ex humore illo pinguedo, & fructus, & folia prodeunt eadem expositione. Prisci autem sapientes folia omnia fructus esse asserebant. Sciendum igitur est, quòd dum humor tantus est, vt non maturescat, nec coaguletur propter aeris explicationem, & tractionis studium a Sole, tum humor, in quem non perfecta digestio est, in folio alteratur, quæ aliam intentionem præter humoris attractionem non habent, & vt operimentum fructibus

C

D

E

F

ἀνοίγονται τὰ μέρη αὐτῶν, καὶ ἀναμασᾶται ὁ ἥλιος τὰς ἐν αὐτῷ σήψεις, πέψιν τε ποιεῖ τούτῳ, καὶ τῇ ἰδίᾳ φύσει εἰς τὸν τόπον τὸν σεσηπότα βοήθειαν χορηγεῖ μετὰ θερμότητος εὐκράτου, καὶ ἐντεῦθεν αὐξάνει τὸ φυτὸν ὡς δοκεῖν [illegible] ἐκτείνεσθαι εἰς ὅλον ἑαυτό. καὶ τοῦτο ἴδιόν ἐστι τοῖς φυτοῖς τοῖς ἔχουσι πολλὰς ἀκάνθας. οὕτω γοῦν γεννᾶται ὁ λεγόμενος λινόζωστις, καὶ τὰ τοιαῦτα ὅμοια. πᾶσαι δὲ αἱ βοτάναι, καὶ ὅ τι αὐξάνει ἐπάνω τῆς γῆς, καὶ ἐν τῇ γῇ, φύονται ἔκ τινος τούτων τῶν πέντε, ἅ εἰσι, σπέρμα, καὶ ὑγρότης ἐξ ὕδατος, τόπος ἐπιτήδειος, ἀήρ, καὶ φυτεία. καὶ ταῦτα τὰ πέντε εἰσὶν ὡς αἱ αἰτίαι τῆς ῥίζας φυτῶν.

Κεφάλαιον ς.

ΤΡιπλῆ δὲ ἡ τῶν δένδρων εὐτεκνία ἀκολουθεῖ. ἢ γὰρ προάγουσι τοὺς καρποὺς πρὸ τῶν φύλλων, ἢ συνάμα τοῖς φύλλοις, ἢ μετὰ τὰ φύλλα. ἔστι τοίνυν φυτὸν ὅπερ οὐκ ἔχει ῥίζαν ἢ φύλλα· ἔστι καὶ ὅπερ φέρει στέλεχος ἄνευ καρποῦ καὶ φύλλων, ὡς ὁ λεγόμενος χρυσόκομος, ἢ χρυσῖτις. ἀλλὰ τὰ φυτὰ ἃ καρπὸν πρὸ τῶν φύλλων προάγουσι, πολλὴν ἔχουσι τὴν πιότητα. ὅταν γοῦν ἐκπεφθῇ ἡ θερμότης, ἥ ἐστι φυσικὴ τοῦ φυτοῦ, ταχύνει καὶ ἡ τούτου πέψις, ῥώννυταί τε καὶ ζέει ἐν τοῖς κλάδοις τοῦ φυτοῦ, κωλύει τε τὸν χυμόν, ἵνα μὴ ἀναβαίνῃ ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἐντεῦθεν προχωροῦσι καρποὶ καὶ φύλλα. ἐν δὲ τοῖς φυτοῖς ἃ ταχέως τὰ φύλλα προάγουσι, τί ῥητέον; αἱ διαδόσεις τῶν ὑγρῶν εἰσι πολλαί. ὅτε γοῦν ἡ θερμότης τοῦ ἡλίου ἄρξηται διασπείρειν τὰ μέρη τοῦ ὕδατος, ἀνθέλκεται ὁ ἥλιος τὰ μέρη τῆς ὑγρότητος, καὶ βραδύνει ἡ πεπανότης. [illegible]

ἀπὸ τῆς σφοδρότητος τοῦ ἡλίου. ἡ τοίνυν ὁμοίως δεῖ εἶναι τὰ φύλλα, ὥσπερ οἱ καρποί. ὁ γὰρ χυμὸς, ὁ ἀναβαίνων, ἀλλοιωθεὶς, ἐστὶ τὰ φύλλα, ὡς εἴπομεν. τοιουτοτρόπως ἐστὶν ἡ κρίσις καὶ ἐν ταῖς ἐλαίαις, αἳ πολλάκις στερίσκονται τῶν ἰδίων καρπῶν. ὁπόταν γὰρ ἡ φύσις πέψιν ποιῇ, ἀναβαίνει πρῶτος ἐκ τῆς λεπτότητος, ὅπερ οὐκ ἐπέπανεν, καὶ τῆς θερμότητος· ἐστὶ οὖν αὐτὸς ὁ ὑγρότης φύλλα, ἡ δὲ πέψις, ἐστὶν ἄνθος. ὅταν δὲ τελειωθῇ τῷ δευτέρῳ ἔτει ἡ πέψις, βλαστάνουσι καρποί, καὶ ἀναβαίνει εἰς τέλος ἡ ὕλη, κατὰ τὸν τόπον τὸν ἐν αὐτοῖς. αἱ δὲ ἄκανθαι ὁμοίως εἰσὶν ἐκ τοῦ γένους τῶν φυτῶν, οὐ μέντοι τῆς αὐτῆς φύσεως. λέγω οὖν, ὅτι ἐν τῷ φυτῷ ἐστιν ἀραιότης, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς φύσεως αὐτοῦ ἐστι πέψις, καὶ ἀναβαίνει ὑγρότης ψυχρά, καὶ μετ' αὐτῆς βραχεῖα διάκρισις, διερχομένη ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀραιότητι, ποιεῖ γοῦν ταύτην συμπήγνυσθαι ὁ ἥλιος· κἀντεῦθεν εἰσὶν αἱ ἄκανθαι, διὰ τοῦτο καὶ τὸ εἶδος αὐτῶν ἐστι πυραμοειδές. ἐστὶ γὰρ ἡ βάσις αὐτῶν ἀρχομένη ἀπὸ παχέος, καὶ προχωροῦσα εἰς ἰσχνόν. τοῦτο δὲ γίνεται, διότι κατὰ μικρὸν ὁ ἀὴρ ἐκτεινόμενος τῷ φυτῷ, αὔξει τὰ μέρη αὐτοῦ, μετ' ἐκτάσεως, τῆς ὕλης. τοιουτοτρόπως καὶ πᾶν δένδρον ἢ φυτὸν γίνεται, οὗ ἡ κορυφή ἐστι πυραμοειδής.

Κεφάλαιον η.

Ἡ χλοάζουσα δὲ χροιά, κοινὴ (ἐστὶ) πράγματα μάλιστα ἐν τοῖς δένδροις. βλέπομεν γὰρ, ὅτι ὥσπερ κοινή ἐστιν ἡ λευκότης ἐντὸς, οὕτως καὶ ἡ χλωρότης ἐκτὸς, ἐπεὶ ἡ ὕλη χρῆται πλησιεστέρᾳ, καὶ μᾶλλον πεπεμμένῃ. διὰ τοῦτο εἶναι δεῖ χλωρότητα ἐν πᾶσι τοῖς φυτοῖς, ὅτι αἱ ὕλαι ἕλκουσι, καὶ ἀραιοῦσι τὸ ξύλον τοῦ δένδρου, βραχεῖά τε ἡ θερμότης πέψιν ἐργάζεται, καὶ ὑπομένει ἐκεῖ τι ὑγρὸν, ὃ φαίνεται ἔξωθεν. καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ χλωρότης ἡ ἐν τοῖς φυτοῖς, εἰ μὴ μείζων ἡ πέψις γένηται. ἡ μέση δὲ (ἐστὶ) μέση ἐν τοῖς φύλλοις καὶ ἐν τοῖς ξύλοις τῇ δυνάμει. ἡ δὲ χλωρότης οὐ φθείρεται, διότι ὑγρότης ἐν αὐτῇ, ἥ ἐστιν ἐκ τοῦ γένους τῆς γῆς. ἐξ ἀμφοτέρων γοῦν τούτων, ἡ χροιὰ γίνεται ἡ χλωρά. τούτου σημεῖον, ὅτι οἱ φλοιοὶ τοῦ δένδρου, ὅταν ξηραίνωνται, μελαίνονται, ἔσωθεν δὲ εἰσὶ λευκοί. ἐν τοῖς δένδροις γοῦν μεταξὺ τῶν δύο χρωμάτων, χρῶμα χλωρὸν γίνεται ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ αὐτῶν. τὰ δὲ σχήματα τῶν φυτῶν, τρεῖς εἰσὶ τρόποι. τινὰ γὰρ ἄνω προχωροῦσι, τινὰ κάτω, τινὰ μέσον. τὰ δὲ οὖν ἄνω ἐκτεινόμενα, ἔχουσιν αἰτίαν, ὅτι ἡ φύσις αὐτῶν φαίνεται ἐν τῷ μεσαιτάτῳ

A sint à Solis vehementia. Non igitur ita necesse est vt folia sint, quemadmodum fructus. Humor enim ascendens, & alteratus, is folia est vt diximus. Eodem modo in oliuis iudicium est, quæ sæpe fructu suo priuantur. Cùm enim natura digestionem absoluerit, ascendit primò præ tenuitate id quod non maturuerit: & est humor ille folia, digestio verò flos est. Cum autem maturuerit altero anno, fructus nascun-

B tur, & ad finem exibit materia secundum locum, qui in eis est. Spinæ verò eodem modo è genere plantæ sunt, non tamen eiusdem naturę. Alia itaque quòd in planta raritas est, & in principio naturæ eius decoctio est, & ascendit humor frigidus, & cum ea parua discretio raritatem illam peruadens: facit itaque Sol illam coagulari: & inde spinæ fiunt. Et ideirco earum forma pyramidalis est: incipiens enim earum basis à gracili, in crassitudinem pro-

C cedit. Id autem fit, quia aer paulatim per plantam extensus, partes eius auget cum extensione materiæ. Eodem modo omnis arbor vel planta fit cuius caput fuerit pyramidale.

CAPVT VIII

Color autem virescens res communissima in arboribus esse debet. Videmus enim, quòd quemadmodum communis est albedo intus, ita viriditas foris:

D & id est, quia materia vtuntur propinquiore ac magis concocta. Oportet ergo vt sit viriditas in plantis omnibus, quia materiæ attrahunt, & lignum arboris rarificant, breuémque calor digestionem facit remanetque humor illic quispiam, foris apparens: & id est viriditas in plantis, nisi maior insit digestio. Debet autem media esse in foliis & in lignis potesta-

E te. Viriditas autem non corrumpitur, si humor in illa sit, qui de genere terræ est. Ex ambobus igitur hisce color viridis fit. Huius signum est, quod cortices arboris, quum aruerint, denigrantur: intus autem albi sunt. In arboribus itaque inter duos colores, viridis color fit per ipsarum superficiem. Figurarum autem plantæ tres modi sunt. Quædam enim sursum prodeunt? quædam deorsum, quædam inter hæc modo medio. Quę igitur

F sursum tendunt, causam habent, quia natura ipsarum in meditullio apparet,

A tralitque calorem, & cōprimit in sese aera, qui iter raritatis ipsius est. In pyramidem verò exeunt, sicut ignis in materia propria in pyramidem tolli, & leuari solet: quæ autem deorsum tendunt, earum meatus coguntur. Cùm enim digesta materia fuerit, inspissatur aquæ materia, in qua plantæ medulla est. Indéque subtile sursum procedit, vertiturque humor ad partes illas deorsum: mouet enim ipsum grauitas eius. Quæ verò inter has mediæ
B sunt plantæ, ita habent: attenuatur humor quia temperies natura digestioni vicina est, & sunt meatus medij, tenditque materia & sursum, & deorsum. Est autem prima digestio sub plāta, secunda in medulla, quæ à terra exit, est & in media planta. Postmodum diuisio fit, quæ à secunda, nō prima digestione fit. Tertia verò digestio in animali est, quæ sane non aliūde, quàm ob diuersitatem membrorum, & distan-
C tiam naturarum inter se fieri solet. Sed plantæ vicinæ ad inuicem sunt, & ideò in locis multis abundant. Vt plurimùm verò plantarum materia deorsum tendit. Figuræ itaque plātarum in quātitate & natura seminum sunt. Flores autem plantarum, & fructus, in aquis sunt, & materiis. Positus itaque est motus primus in omnibus animalibus, & maturatio quoque, neque recedunt inde animalia omnia. Sed in
D planta prima digestio est, deinde maturatio iuxta nutrimentum ipsorum. Quælibet itaque arbor ascendit semper, donec compleatur. Causa verò est, quia cuiuslibet animalis longitudini latitudini suę propinqua est. In planta verò longè abest, quia radix eius ignis scilicet, & aqua in ascēsum festinant, vt planta fabricetur. Diuersitas verò plantæ in ramis est de superflua raritate. Cum enim compressi humores fue-
E rint, calefit natura & in digestionem festinat, & inde rami formantur, & apparent folia, vt prædiximus.

CAPVT IX.

ARborum autem folia cadere solent ob fluxibilitatem velocis raritatis. Cum enim digesta aqua fuerit cum materia in pyramidem tollitur, postmodum gracilia fiunt. Et quando apparuerit materia per digestionem absoluta, tum obturantur penitus extrema meatuum superius, vnde
F [illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον θ.

[illegible]

καὶ διὰ ταῦτα ἐπεὶ τὰ φύλλα ἐν ὑγρότητι ὕλην οὐκ ἔχουσι, ξηραίνονται καὶ πίπτουσιν. ἐὰν δὲ συμβῇ τὸ ἐναντίον οὗ εἴπομεν, οὐ πίπτει τὸ φυτὸν εἰς στέρησιν τῶν ἰδίων φύλλων· ὅταν δὲ νικήσῃ τὸ φυτὸν ψυχρότης, θερμαίνει αὐτὸ ἡ ἐγκεκλεισμένη τούτῳ θερμότης, καὶ ἡ ἐμφάνεια τῆς ψυχρότητος γίνεται ἐκτὸς ἐν τοῖς ἄκροις αὐτοῦ, καὶ ἀποτελοῦνται ἐντεῦθεν φύλλα γλαυκά, καὶ οὐδὲ πίπτουσιν, ὡς ἐπὶ τῆς ἐλαίας, καὶ τῆς μυρσίνης, καὶ τῶν λοιπῶν. ὅταν δὲ ἔχωσι τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτὰ δύναμιν τοῦ ἕλκειν σφοδρῶς, γίνεται καρποφορία ἅπαξ τοῦ ἔτους συμβαίνει, ὅτι χρῆται ἡ φύσις πέψει κατὰ διαδοχὴν συχνῇ, καὶ ἐν ἑκάστῃ πέψει καρπὸν προάγει πολλόν. καὶ διὰ τοῦτο τινὰ φυτὰ καὶ πολλάκις τοῦ χρόνου καρποφορεῖ. τὸ δὲ φυτὸν ὅπερ ἐστὶν ὡς ἡ φύσις τοῦ ὕδατος, μόλις καρποφορεῖ, διὰ τὴν ἐπικράτειαν τῆς ὑγρότητος αὐτοῦ, καὶ τὴν πλατύτητα τῶν ἰδίων πόρων, καὶ τὴν ἀπόρροιαν τῶν ἰδίων ῥιζῶν. ὅτε δὲ ἐγκαρτερηθῇ τὸ θερμόν, ταχύνεται ἡ πέψις, καὶ λεπτύνεται ἡ ὑγρότης, καὶ συμπήγνυται· [ὅθεν ἐν τούτοις πάλιν γίνεσθαι συμβαίνει] καὶ τοῦτο εὑρίσκεται ἐν πάσαις ταῖς βοτάναις ταῖς λεπταῖς, ἀλλὰ δὲ καὶ ἔν τισι λαχάνοις. φαιότης δὲ γίνεται ἐν τόποις σφόδρα θερμοῖς, καὶ ἔστιν ἐν τούτοις ὀλίγος καρπὸς ἐκ τῆς ὑγρότητος, διότι εἰσὶ στενοὶ οἱ πόροι. ὅταν γοῦν θελήσῃ ἡ φύσις πέψιν ποιῆσαι, μὴ ἐχούσης ὑγρότητα ἀρκοῦσαν τῇ ὕλῃ, τότε γίνονται οἱ πόροι στενότεροι. ἐπιστρέφει γοῦν ἡ πέψις, καὶ συνέχειν ταύτην ποιεῖ ἡ θερμότης, καὶ φαίνεται τότε τὸ μέσον λευκοῦ καὶ μέλανος ἐν χρώματι. καὶ ὅτε τοῦτο τοιουτοτρόπως γίνεται, τότε τὸ ξύλον ἐπείγεται γίνεσθαι μέλαν, καὶ τὸ πλησιάζον τῷ φαιῷ. καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ ἐβένου καὶ τῆς πτελέας· ὁ δὲ ἔβενος καταδύεται ἐν τῷ ὕδατι, ὅτι τὰ μέρη αὐτοῦ εἰσι συμπεπηγότα, καὶ οἱ πόροι στενοί, καὶ ἀὴρ οὐκ εἰσέρχεται ἐν αὐτοῖς. ὃ δὲ ἐκ τῶν ξύλων τῶν λευκῶν βυθίζεται, ἔστι διὰ τὴν στενότητα τῶν πόρων καὶ τὴν περιττότητα τῆς ὑγρότητος, τῆς βυούσης τοὺς πόρους, ὥστε μὴ ἐξέρχεσθαι ἀπ' αὐτῶν ἀέρα. τὸ δὲ ἄνθος, ἐκ λεπτῆς ὕλης μόνον ἐστίν, ὅταν αὔξηται ἡ πέψις· καὶ διὰ τοῦτο προηγεῖται τοῦ φυτοῦ, ὡς ἐδείξαμεν. ἐντεῦθεν οὖν διεκρίναμεν καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τὰ φυτὰ ἐκφέρουσι φύλλα πρὸ τοῦ καρποῦ. τὸ δὲ ἐν τοῖς φυτοῖς τοῖς ἔχουσι στενοὺς πόρους γίνεται χρῶμα, ἔστιν ἐν χρώματι στιλπνότερον, καὶ διότι συμπιέζονται αὐτῶν τὰ μέρη εἰς λευκότητά τινα. ὅταν δὲ ᾖ ἡ μεσότης φθάσῃ, ἔστι γλαυκόν.

A cum folia materiem non habeant siccantur, & decidunt. Quod si contra quàm diximus, contingat non cadit: planta in foliorum suorum priuationem. Cum autem plantam frigus vicerit, calefacit eam inclusa illi caliditas, & manifestatio frigoris foris fit per ipsius extrema. inde folia glauca fiunt, neque cadunt, vt in oleis, ac myrtis similibusque. Sed cùm habuerint arbores, vel plantæ virtutem
B vehementer attrahentem, fructus quoque vna editur. Id quod fit, quia Natura concoctione per successionem crebra vtitur & per vnamquanque concoctionem fructum multum producit. Et ideo quædam plantæ sæpe in anno fructificant. Planta verò quæ velut natura aquæ est, vix fructificat, propter dominium humiditatis suæ, & meatuum amplitudinem, fluxibilitatémque radicum. Cum autem
C calor incaluerit, acceleratur eius digestio, & attenuatur humor coagulaturque. Et istud inuenitur in herbis minutis omnibus, & in quibusdam holeribus. Color autem venetus in terris vehementer calidis fieri consueuit: & est in talibus exiguus fructus ex humore quòd meatus angusti sint. Dum itaque natura concoctionem molitur, non habentem humorem, qui materiæ sufficiat, fient tum meatus
D angusti. Vertitur itaque digestio, continentémque eam calor facit, vt videtur tum inter albedinem & nigredinem color medius. Et cùm istud hoc pacto fiat, tum lignum in nigredinem properat, & quicquid colori veneto fuerit vicinum. Illhuc videre licet ab hebeno, & vlmo. Itaque propter in aqua hebenus mergitur quia partes eius compactæ sunt, & meatus angusti, nec illos aer ingreditur. Quod
E verò e lignis albis mergitur, propter angustiam meatuum erit, & humorem superfluum, qui ipsos obturat, vt non exeat aer. Flos e subtili materia tantum est, cùm digestio incipit, & ideo fructum in plantis præcedit, vt ostendimus. Indidem causam quoque docuimus ob quam plantæ folia prius producant, quam fructus: qui verò in planta stridentes meatus habente, color fit, sub cæruleo est: & quando partes
F eius comprimuntur, in albedinem declinat cum fuerit mediocritas, glaucus erit.

Quòd autem plantæ quædam flores non habeant, vt plurimùm fit ob diuersitatem suarum partium, & subtilitatem ipsarum, asperitatémque, & crassitiem. Flores autem non habent ficus, palma, & similes. Planta verò, quæ crassos habet cortices, pro extensione humoris, & caloris impulsione extenditur: & hoc in primo est, & palma. Sed planta, quæ lac emittit, in medio ipsum habet. Et est calor subditus fortis, manétque illic vnctuositas. Cùm itaque calor ille concoctionem inceperit, vertetur vnctuositas in humorem proprium, & coagulat ipsum parua coagulatione. & dum locus calefit, humor vnctuosus, lacti similis leuaturque vapor ab humore trahente lac illud ad extrema, retinetque humor calorem apparentem, & ita lac illud cogitur. Natura enim caloris est vti lac coagulet. Qualecunque verò lac fit, multam coagulationem accipit, cùm frigus in arbore apparuerit. Coactum enim mox è proprio loco exit, & inde gũmi nascitur. Gummi verò calidum stillando procedit. Vbi igitur aerem contigerit, coagulatur. Et defluit in loco temperato, & aquæ simile est. Aliud verò funditur, & coagulatur, quo modo lapides & conchæ. Quæ verò guttatim manat, in forma sua manens tale fit, qualis est, quàm propolida dicunt: quod autem alteratur vt lapis, id valde frigidum apparet, facítque calor ipsum tale. Cùm autem per frigidam constitutionem manauerit, in lapidem abit. Arborum quædam hyeme alterantur, & quandoque virides sunt, quandoque glaucæ. Et non corrumpuntur nec earum folia, nec fructus. Nam arbores, quibus hoc accidit, supra colorem crassum habent in radicibus humorem tenuem. Vnde in progressu anni retinet humor illum colorem propter aeris frigiditatem. Et quando accesserit calor ad frigus, impellit calor humiditatem foras vna cum colore, quo arboris superficiem extinxerat. Dum verò rursus frigiditas & siccitas ad actionem vertũtur, & humor calorem detinet, tum color glaucus apparet.

A διότι δὲ τινὰ φυτὰ ἄνθη οὐκ ἔχουσιν, ἔστιν αἰτία, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γίνεται τοῦτο διὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἐν αὐτοῖς μερῶν, καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς λεπτότητα καὶ τραχύτητα καὶ παχύτητα. οὐκ ἔχουσι δὲ ἄνθη φοίνικες, συκῆ, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. τὸ δὲ φυτὸν τὸ παχεῖς ἔχον φλοιούς, ἐκτείνεται κατὰ τὴν ἔκτασιν τῆς ὑγρότητος, καὶ τὴν συνώθησιν τῆς θερμότητος. B καὶ τοῦτο ἐστὶν ἐν τῇ πεύκῃ καὶ τῷ φοίνικι. τὸ δὲ φυτὸν τὸ γάλα ἐκβάλλον, ἔχει τοῦτο ἐν τῷ μέσῳ. ἔστι τε ἡ θερμότης ὑποκάτω ἰσχυροτέρα, καὶ μένει ἐκεῖ πιότης. ὁπόταν οὖν ἄρξηται ἡ θερμότης πέσσειν, στρέφεται ἡ πιότης εἰς τὴν οἰκείαν ὑγρότητα, καὶ συμπήγνυσιν αὐτὴν συμπήξει βραχείᾳ. καὶ θερμαινομένου τοῦ τόπου, γίνεται ἡ ὑγρότης λιπαρά, ὁμοία γάλακτι, ἐγείρεταί τε ἀναθυμίασις ἀπὸ τῆς ὑγρότητος, C τῆς ἑλκούσης τὸ γάλα ἐκεῖνο εἰς τὰς ἀκρότητας, καὶ κατέχει ἡ ὑγρότης τὴν θερμότητα τὴν φαινομένην, καὶ οὕτω συμπήγνυται τὸ γάλα. φύσις γὰρ ἐστὶ τῆς θερμότητος, τὸ συμπηγνύειν ἀκολούθως τι τὸ γάλα, πολλῆς συμπήξεως τοῦτο γίνεται, ὅταν ἐν τῷ δένδρῳ ψῦχος φανῇ. συμπηγνύμενον γὰρ μετὰ τοῦτο, ἐξέρχεται τοῦ οἰκείου τόπου καὶ ἐντεῦθεν D ἐστὶ τὸ κόμμι. τὸ κόμμι δὲ τὸ θερμόν, προέρχεται ἀποστάζον. ὁπόταν γοῦν τοῦ ἀέρος ἅψηται, συμπήγνυται· καὶ καταρρεῖ ἐν τόπῳ εὐκράτῳ, καὶ ἐστὶν ὅμοιον ὕδατι. ἄλλο δὲ χεῖται, καὶ συμπήγνυται ὅμοιον λίθοις καὶ κοχλίοις. ὅτε δὲ κατὰ σταγόνα ῥεῖ, μένον ἐν τῷ οἰκείῳ εἴδει, γίνεται ὡς τὸ λεγόμενον φαρίον. τὸ δὲ ἀλλοιούμενον ὡς λίθος, ἐστὶ κατὰ τὸ E φαινόμενον λίαν ψυχρόν. ποιεῖ δὲ τοῦτο ἡ θερμότης τοιοῦτον εἶναι. ὅταν δὲ ὁ ψῦχος καταρρῇ, ἀπολιθοῦται. πάλιν τῶν δένδρων τινὰ ἀλλοιοῦνται ἐν τῷ χειμῶνι, καὶ ποτὲ μὲν γίνονται χλωρά, ποτὲ δὲ γλαυκά, καὶ οὐ φθείρεται οὔτε τὰ φύλλα αὐτῶν, οὔτε οἱ καρποί. ὅτι τὰ φυτὰ ἐν οἷς τοῦτο συμβαίνει, ἔχουσιν ὑπὲρ θερμότητα παχεῖαν, καὶ ἐν ταῖς ῥίζαις ὑγρότητα λεπτήν. ὅθεν ἐν τῇ προόδῳ τοῦ ἔτους κατέχει ἡ ὑγρότης ἐκεῖνο τὸ χρῶμα διὰ τὴν ψυχρότητα τοῦ ἀέρος· καὶ ὅτε προσέλθῃ ἡ θερμότης πρὸς τὴν ψυχρότητα, ὠθεῖ ἡ θερμότης τὴν ὑγρότητα ἔξωθεν, μετὰ τοῦ ... χρώματος τοῦ ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ δένδρου, ἀπολευκαίνουσα. ὅτε δὲ στρέφεται πάλιν ἡ ψυχρότης καὶ ἡ ξηρότης εἰς ἐνέργειαν, καὶ ἡ ὑγρότης κατέχει τὴν θερμότητα, τότε τὸ χρῶμα φαίνεται τὸ γλαυκόν.

CAPVT X.

FRuctus verò amarus fit, dum calor, & humor, nõ sunt in digestione cõpleti:

Κεφάλαιον ι.

Πικρὸς δὲ γίνεται καρπός, ὅτε ἡ θερμότης καὶ ἡ ὑγρότης οὐκ εἰσὶ πλήρεις ἐν τῇ πέψει

[illegible]

A Nam frigus & ficcitas perfectionem prohibent, vertuntur ita fructus in amaritudinem. Huius fignum eſt, quod amarum in ignem miſſum dulceſcit. Arbores autem, quæ in aqua acida naſcuntur, fructum dulcem faciũt: quia acor trahit cum calore Solis id quod propriæ qualitatis eſt: & hoc frigus eſt, & ſiccitas. Inde humores exigui quidam dulces intus remanent, caleſitque arboris venter, quan-
B do ſuper eo Sol perſeuerauerit. Hoc modo ſuccus, qui in fructu eſt, adſtringens parumper fit. Et quãdo plus digeſtus fuerit, diſſoluetur paulatim acor, donec abſumatur, & dulcedo appareat. Erit itaque fructus dulcis, folia autem eius, & extrema & acida. Cùm autem perfecta magis fuerit maturitas, erit amarus fructus: & hoc eſt propter abundantem calorem cum humore pauco. Abſoluitur nanque humor facitque fructus calorem
C aſcendere, eritque amarus fructus tum. Fiunt autem & nuclei pyramidis forma, propter attractionem caloris & abundantem frigiditatem, humiditatémque intus ſitam, quæ è genere ſunt aquæ acidæ. Manet enim humor in medio, inſpiſſaturque medium, & gracilia fiunt extrema. Arbores autem, quæ in terris temperatis ſtant, maturationem accelerant ante dies
D vernales. Nam dum calor prope temperiem fuerit, & humor manifeſtus, aérque clarus, nec egeat fructus multo calore in digeſtione, accelerabit tum eius maturatio, & ante dies vernales prouenit. In omnibus itaque arboribus, cum primum plantatæ fuerint, excellit amaritudo, vel ſapor adſtringens. Cauſa eſt quòd humor, dum per extrema illarum fuerit, loca, quæ in medio arborum ſunt,
E digerit, è quibus materia quoque fructuum eſt: vnde ſiccitas procedit, & humorem conſequitur, fitque digeſtio acida, vel amara ita pruina, vel adſtringente ſapore. Cauſa eſt, quia cum calore, & humore digeſtio eſt, & cùm humor, vel ſiccitas calorem vicerit, erit inde fructus initio non bene digeſtus. Idcirco generatio fructuum, in principio abſque dulcedine eſt. Myrobalanorum
F verò arborum fructus cùm initio apparuerint, dulces ſunt: communiter autem adſtringente ſapore ſunt. Cauſa verò eſt quod arbor ipſorum raros habet ramos.

[illegible]

In hora concoctionis autem cum meatus ampli fuerint, sequitur calor humorem, & maturat fructum, & in principio dulces sunt. Postmodum consequenter per raritatem meatus suos arbor contrahit, vincitque frigiditas & siccitas calorem & humorem: vnde fructus in adstringentem saporem alteratur: vincitque Sol rursus cum calore, per attractionem superfluæ siccitatis in illo semine, quod in superficie arborum est, vincitque frigus siccitatem, & erit fructus vehementer adstringentis saporis. Inde rursus sursum ascendit naturalis calor, iuuatque ipsum Solis calor foris, vinceturque calor & siccitas & fructus amari fiunt.

ἐν ὥρᾳ δὲ πέψεως ὅταν ὦσιν οἱ πόροι πλατεῖς, ἕπεται θερμότης τῇ ὑγρότητι, καὶ πεπαίνονται οἱ καρποί, καὶ εἰσὶν ἐν τῇ ἀρχῇ γλυκεῖς. εἶτα ἀκολούθως ἕλκει διὰ τὴν ἀραιότητα τοὺς πόρους τὸ δένδρον, καὶ κρατεῖ τὸ ψυχρὸν καὶ ξηρὸν τοῦ θερμοῦ καὶ ὑγροῦ, καὶ τότε ἀλλοιοῦνται οἱ καρποὶ εἰς στρυφνότητα. εἶτα κρατεῖ πάλιν ὁ ἥλιος μετὰ τῆς θερμότητος, διὰ τῆς ἑλκύσεως τῆς ὑπερβαλλούσης ξηρότητος ἐν τῷ σπέρματι ἐκείνῳ, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τῶν δένδρων, κρατεῖ τε ἡ ψυχρότης τὴν ξηρότητα, καὶ εἰσὶν οἱ καρποὶ ἰσχυρῶς στρυφνοί. εἶτα δὲ πάλιν ἀναβαίνει ἡ θερμότης φυσικὴ ἄνω, καὶ βοηθεῖ αὐτῇ ἡ θερμότης τοῦ ἡλίου ἔξωθεν, καὶ κρατεῖ ἡ θερμότης καὶ ξηρότης, καὶ γίνονται οἱ καρποὶ πικροί.

ARISTOTELIS DE SPIRITV LIBER.

Incerto interprete.

CAPVT I.

QVAENAM spiritus natiui duratio est, & quæ ipsius auctio? Nam liquido experimur quòd tum pro ætatis mutatione, tum pro constitutione corporis, & auctior fieri consueuit, & fortior. An ne, vt & partes cæteræ foris accedente quopiam? Sic alimentum iis appositum, quæ animam habent, conseruat ipsa, & maiora reddit. Considerandum itaque hic est, quale id sit & vnde accedat. Et sunt modi duo in quos referri queat. Aut enim respiratione istud fit, aut concoctione cibi assumpti, vt in partibus quoque cæteris. Et ex his minime alienus videtur modus ille, quem cibi esse perhibent. Vt enim corporum cæterorum alitionem auctionemque, omnino e materia corporea fieri videmus, ita spiritus quoque auctio, & alitio in corpus referetur aptissime: nam & ipse corpus est. Quis autem modus hic fuerit? An ne palam est attractione quapiam e venis facta & concoctione istud fieri? quando sanguis extremum atque idem vniuersis est alimentum. Vt igitur ad vasorum, & eorum, quæ continentur, atque omnino ad calidi alitionem quippiam attrahitur, quod aer distribuit, efficaciam præbens, sibique ipse concoquendi vim apponens, auget, nutritque: sic hunc ipsum spiritum incrementum, durationemque accipere, fortassis haud fuerit absurdum. At quod primum est illorum, & tam animæ cognatum, fortassis generatione, per quam se anima in partes fingendas secernuntur, & in cuiusque natiuitate dicunt, ex ipsa prius est id ex alimento ortum habere, absurdum videri queat: tale enim sinceriusque esse, quam vt ita nascatur, par fuerit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ περὶ πνεύματος.

Κεφάλαιον α.

ΤΙΣ ἡ τοῦ ἐμφύτου πνεύματος διαμονή, καὶ πῶς ἡ αὔξησις; ὁρῶμεν γὰρ ὅτι πλεῖον καὶ ἰσχυρότερον κατά τε τὰς ἡλικίας μεταβολὰς καὶ διαθέσεις τοῦ σώματος. ἢ ὡς τἆλλα μέρη, προσγινομένου τινός; προσγίνεται δὲ ἡ τροφὴ τοῖς ἐμψύχοις, ὥστε ταύτην σκεπτέον ποία τε καὶ πόθεν. δύο δὲ τρόποι δι᾽ ὧν γίνεται, ἢ διὰ τῆς ἀναπνοῆς, ἢ διὰ τῆς κατὰ τὴν τροφὴν πέψεως, καθάπερ τοῖς ἄλλοις. τούτων ἴσως ἧττον ἄτοπος [οὐχ οὕτω] δόξειεν ὁ διὰ τῆς τροφῆς. σῶμα γὰρ ὑπὸ σώματος τρέφεται, τὸ δὲ πνεῦμα σῶμα. τίς οὖν ὁ τρόπος; ἢ δῆλον ὅτι ἐκ τῆς φλεβὸς ὁλκῇ τινι καὶ πέψει; τὸ γὰρ αἷμα ἡ ἐσχάτη τροφή, καὶ ἡ αὐτὴ πᾶσιν. ὥσπερ οὖν καὶ εἰς τὸ ἀγγεῖον αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ περιεχόμενον λαμβάνει τὴν ἐπὶ τὸ θερμὸν ὁλκήν, ὁ δ᾽ ἀὴρ τὴν ἐνέργειαν ποιεῖ, τὴν δὲ πεπτικὴν αὐτὸς αὑτῷ προστιθεὶς αὔξει καὶ τρέφει. οὕτω δ᾽ ἴσως ἄτοπον αὐτό γε τοῦτο δεῖν γίνεσθαι τὸ πρῶτον ἐκ τῆς τροφῆς, πρότερον γὰρ ὃ τῇ ψυχῇ συμφυές· εἰ μὴ καὶ τὴν ψυχὴν ὕστερον λέγει γίνεσθαι, διακρινομένων τῶν σπερμάτων καὶ εἰς αὑτὰ ἰόντων.

Deinde

[illegible]

Κεφάλαιον β.

[illegible]

A Deinde si omnis alimenti excrementum sit aliquod cuiusmodi ab his aut quo pacto excretio fiat? Nam expiratione fieri, rationi consentaneum non est: nam statim aerem recipit. Reliquum igitur est, vt per arteriæ meatus. Sed tum quod excernitur, aut tenuius erit, aut crassius: & vtrumvis absurdum est. Siquidem enim hic omniū syncerissimus sit, quomodo excrementum erit tenuius? Et si sit crassius, tum fuerint meatus omnino maiores aliqui nisi per B eosdē attractio fiat, & excremēti expulsio. Spiritus itaq; ipsius auctio & duratio ex alimēto facta, hisce fere modis esse queat.

CAPVT II.

QVód autem respiratione incrementum & durationem spiritus accipiat, vt & Aristogenes est arbitratus, ex aere in pulmone concocto, & per vasa distributo, excrementis autem foras expulsis, id plures dubitationes habet. Pri- C mum enim concoctio hæc à quo fiat? Ac par est, ab eo ipso, vt & cæterorum. Idipsum verò absurdum quoque est nisi ab externo re differat aere: quo modo calor concoqueret. Sed & spissiorem eundem esse rationi est consentaneum, vasorum scilicet & molis totius humiditate coniuncta, proinde incorpulentum quippiam abibit. At si tenuius fiat excrementum, rursus præter fidē est. Deinde cōcoctionis D quoq. celeritas præter rationem est inspirationem illicò sequitur expiratio. Quid igitur tam velociter mutare, & alterare queat? Et putarit quispiam maximè calidum esse, adstipulante ipso etiam sensu: nam qui expiratur aer calidus est. Præterea si in pulmone, & arteria fit, quod concoquitur tum calidi quoque vis in iisdem erit: id quod non aiunt illi, sed spiritu moto, agitatóque excalfieri aiunt. Quòd si a- E liunde attrahatur aut mouente quopiam, impelleteve excipitur, admiratione tum maiore inquisitionéve id dignum est. Simul autem nō id erit, quod primum moueat. Postremò inspiratio vltra pulmonem non pergit vt ipsi quoque affirmant. Ac spiritus innatus per vniuersum est animalis corpus. Quod si è pulmone tum ad infernas, tum ad partes cæteras distribuatur, quonam modo tam velox esse F queat concoctio? Id enim admirandum omnino, miniméque vulgare est: neque enim ad infimas partes subitò demittet concoctum aerem. Atqui necessariò id secuturum videtur, si & concoctio in pulmone fiat, & quæ infima sunt respiratione participēt. Et tāto obscurius id esse magisque præter opinionē videbitur quod trāseu,

A velut contactu quodam sola concoctio fiet. Sed & hoc præter rationem esse, & magis adhuc, quam superiora, videtur, vt alimenti, excrementique eadem ratio sit. Sin per aliud quodpiam eorum, quæ in animali habentur, tunc rationes superiores redibunt: nisi quis respondeat, vt neque plantis ita non cuiusuis alimenti, aut partis excremẽtum esse. Quod si hoc quoque tollas, & omnino eadem ratio par-B tium sit, superest vt constituatur valorum eandem esse auctionem, quæ cæterarum est partium: distentis autem his, & maius interuallum capientibus maior quoque aeris copia influat, & effluat, quo modo tandem auctior fiat innatus spiritus. Ex hisce itaque modis omnibus, quis verò propior sit, & necessitatem demonstratiuam habeat maiorem, inquirendum pro-C ponitur. Nam hoc peracto, & demonstrato, quis sit innatus spiritus, & quo pacto in animalibus spirantibus auctior fiat, manifestum euadet. At in non spirantibus, quæ altio, & quæ auctio huiusce fuerit? neque enim in his quoque foris esse recte affirmabitur. Quòd si intus sit, tum e communi alimento in his quoque esse, consentaneum rationi est: quando ex iisdem similia fiãt, & eodem modo. Nisi fortassis D etiam in illis accessionem alimenti huiusce, foris esse quo modo odores sentiant, affirmare quis velet. Sed non respiratio. hic modus est: quamuis dubitare quispiam in hoc quoque possit, an prorsus non spirent, tum ex hoc ipso signum ducens, tum quia dum cibum attrahunt, aerem quoque vna hauriant, necesse sit. Deinde quia & ipsa refrigeratione indigeant, quæ non aliter, quàm aeris attractione fieri possit. Quod si per diaphragmatis loca refrige-E rentur, per eam ipsam quoque partẽ aer ingrediatur: vnde respirationi simile quid iam accidat. Quanquam hic non definiatur, quænam hæc attractio sit, & a quo fiat: aut si attractio non sit, quo pacto fiat ingressus. Hæc enim adhuc latebant: nisi forte nullo nec attrahente, nec impellente, sed sponte aer introeat. Hoc itaque per sese peculiarem exigit contemplationem.

ναι· δὴ γὰρ διόδῳ καὶ θίξει γίνεται μόνον ἡ πέψις. ἄλογον δὲ καὶ τοῦτο, καὶ ἀλογώτερον ἔτι, ὁ αὐτὸς λόγος τῆς τροφῆς καὶ τοῦ περιττώματος. εἰ δὲ δι' ἄλλου τινὸς τῶν ἐν τῷ ζῴῳ, οἱ αὐτοὶ λόγοι καὶ οἱ πρότεροι. εἰ μὴ τοῦτο λέγοι τις, ὡς οὐ πάσης τῆς τροφῆς, οὐδὲ παντὸς γίνεται περίττωμα, καθάπερ οὐδὲ τοῖς φυτοῖς. ἐπεὶ οὐδὲ τῶν τοῦ σώματος μορίων ἑκάστου λαβεῖν ἔστιν. εἰ δὲ καὶ ὅτι γε τούτοις, ἀλλ' οὐκ ἦν γε ὁ αὐτὸς λόγος αὐξήσεως, ἡ αὐτὴ καὶ τῶν ἄλλων μορίων. διαστελλομένων δὲ καὶ διισταμένων τούτων, πλείων ὁ ἀὴρ ὁ εἰσιὼν καὶ ἐξιών. εἰ δέ τι αἰτιολογῆσαι ἐν τούτῳ, τί τὸ αἴτιον ζητεῖ, τίς ὁ φυσικὸς καὶ πῶς ἂν πλείων γίνοιτο, ἐκ τούτων φανερὸν ἂν εἴη. τοῖς δὲ δὴ μὴ ἀναπνευστικοῖς, τίς ἡ τροφὴ τοῦ συμφύτου καὶ τίς ἡ αὔξησις; οὐ γὰρ ἔτι τούτοις ἀπὸ τοῦ ἔξωθεν. εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἐντὸς καὶ τῆς κοινῆς τροφῆς, εὔλογον ὁμοίως. ἀπὸ γὰρ τῶν αὐτῶν τε μερῶν καὶ ὡσαύτως. εἰ μὴ ἄρα καὶ τούτοις ἀπὸ τοῦ ἐκτὸς, ὥσπερ καὶ τὰς ὀσμὰς αἰσθάνονται. ἀλλ' οὐκ ἀναπνοή γε δὴ [illegible] γίνεται. ὅθεν οὐ καὶ ἀπορήσειέ τις, εἰ καὶ ἀναπνεῖ ὅλως, αὐτὸ τὸ τοῦτο σημεῖον λέγοντες, καὶ τὴν ἐπίσπασιν τῆς τροφῆς. ὁλκὴ γὰρ ἅμα πνεύματος. ἔτι δὲ καὶ τῆς καταψύξεως [illegible] δεομένοις. εἰ δὲ διὰ τοῦ ὑποζώματος αὐτοῖς γίνεται, τοιαύτη δηλονότι καὶ ἡ τοῦ ἀέρος εἴσοδος· ὥσθ' ὁμοιόν τι τῷ ἀναπνεῖν. πλὴν οὐκ ἀφορίζεται τίς ὁλκὴ, καὶ ὑπὸ τίνος. εἰ δὲ μὴ ὁλκὴ, πῶς ἡ εἴσοδος; εἰ μὴ ἄρα αὐτομάτως. τοῦτο ἰδίαν ὅμως ἔχει καὶ αὐτὸ καθ' αὑτὸ σκέψιν. τοῖς δὲ ἐν ὑγροῖς, τίς ἡ τροφὴ καὶ αὔξησις τοῦ συμφύτου; πρὸς γὰρ τῷ μὴ ἀναπνεῖν, οὐδ' ἐνυπάρχει ὅλως ἐν τῷ ὑγρῷ ἀήρ, ὅτι διὰ τῆς τροφῆς [illegible] λοιπὸν ἄρα διὰ τῆς τροφῆς, ὡς οὐχ ὁμοίως πᾶσιν, ἢ κἀκείνοις διὰ τῆς τροφῆς [illegible] τριῶν γὰρ ὄντων [illegible] καὶ περὶ μὲν τῆς αὐξήσεως καὶ τροφῆς τοῦ πνεύματος.

Eorum insuper quæ in aquis degunt, quænam est altio, & auctio innati spiritus? Nam præterquam quòd hæc non spirant: ne omnino quidem sub aquis aerem cõtineri, neque e puro latice spiritum gigni posse affirmamus: reliquum igitur est: vt ex alimento fit. Proinde aut non in omnibus idem modus generationis huiusce erit, aut etiam illa ex alimento spiritus generationẽ sortientur. Nã ex tribus his, vnus omnino necessarius est modus. Et de spiritus quidem tum auctione, tum altione hæc dicta sint.

CAPVT III.

DE respiratione verò, alij nõ dicũt, cuius gratia fiat, sed id solum quo pacto

Κεφάλαιον γ.

Περὶ δὲ ἀναπνοῆς, οἱ μὲν οὐ λέγουσι τίνος χάριν, ἀλλὰ μόνον ὃν τρόπον γίνεται,

[illegible] Ἐμπεδοκλῆς τε καὶ Δημόκριτος. οἱ δ' οὐδὲ τὸν τρόπον αὐτῆς λέγουσιν, ἀλλ' ὡς φανερῷ χρῶνται. [illegible] [illegible] [illegible] ἐπὶ τοῖς ἄκροις θερμὸν [illegible] πνεῦμα δι' ὅλου, καὶ ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ πνεύμονος. [illegible] φθορᾶς.

A fiat dicunt, vt Empedocles, & Democritus. Alij ne id quidem, nec modum eius assignant, sed tanquam manifestus sit, eo vtuntur. Atqui si refrigerationis gratia fiat, id ipsum exponendum est. Calidum itaque si in supremis tantum sit partibus, tum interiora refrigeratione nulla indigent. Sed non est in supremis tantum. Nã spiritus per vniuersum corpus est, & initium respirationis a pulmone est. Quo pa-B cto itaque qui in extremis est calor refrigerabitur? Et dicet quispiam, refrigerationem in respiratione factam in omnes partes distribui per continuitatem. Sic proximas pulmonis partes ab aere attracto frigefieri, deinde vicinas frigefacere, & ita deinceps vsque ad extrema. Sed ostendendum id est, fieri non posse. Quis itaque modus extremorum erit. Absurdum est enim omnino statuere ea agitatione quapiam, & velut alimento non indigere. Quòd si di-C cas perspirationem totius esse aliquam, quæ scilicet agitationem spiritibus præbeat totius, tum quis erit finis respirationis? non enim refrigeratio erit, si eam perspiratio efficiat. Et in vniuersum, ambiguum negotium hoc totum est. Siue enim refrigerationem extremorum in respirationem referas, tum ad ea vsque distributionis ipsius celeritas quomodo sensum D effugiet? siue perspirationem constituas, quæ calorem in ambitu totius existentem foueat, tum præterquam quòd respirationis hic finis esse amplius non possit, siquidẽ perspiratione illum consequi liceat, mirabilis quoque erit profectò omnium inter se partium fluxio, & refluxio perspiratione facta. Nisi dicas eundem in vtroque finem rectè censeri, & qui in ambitu totius calor fit, non ita plenus & auctus, perspiratione sufficienter foueri possit, qui verò in corde, & vicinis ei partibus sit vehementissimus, maiore refrigeratione opus habere, vt in primis ob hunc ipsum instituta fuisse respiratio videri queat. & proinde maiorem quoque vim aeris eo attrahi oportere, ob quam instrumenta capaciora, & actio quædam magis conspicua à Natura fuerint constructa: Permulta enim eiusmodi in cæteris quoque actionibus, facultatibusque contingunt. Adhuc tamẽ absurdum est si ad os quoque distributio fiat, id quod ex arterijs est manifestum. Ob hæc itaque, vt dictum fuit, de respiratione perquam diligẽs consideratio est habenda, cuiusnam gratia fiat, & quibus partibus communis & quomodo fit. Præterea, nec alimentum omnibus per arterias adducitur, velut tum vasis ipsis, tum alijs partibus quibusdam. Viuunt autem plantæ quoque, & aluntur. Sed hæc ad ea pertinent quæ de interitu rerum traduntur.

Κεφάλαιον δ΄. E

CAPVT IIII.

Ἐπεὶ δὲ τρεῖς αἱ κινήσεις τοῦ ἐν τῇ ἀρτηρίᾳ πνεύματος, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

CVm autem motiones in arteria contenti spiritus, tres sint respiratio, pulsus & tertia, alimenti adductio, elaboratioque, de quaque harum dicendum est, & vbi, & quo pacto fit, & cuius gratia fiat. Pulsus itaque motio qua parte fit, sensus quoque est manifestum, quantum scilicet animalis partem tangentibus. Sed respirationis motus, in qua fit parte, aliquousque manifestum quidem sensu quoque est.

Potior tamen illius cognitio ratione habetur. At alimenti motus vniuersus ferè, ratione est inquirendus. Quæ tamen ab accidentibus de eo fit inquisitio, ipsa quoque à sensu initium habet. Quòd igitur respiratio, intus habeat initium, manifestũ sanè est, siue, ea facultas animæ sit, siue anima ipsa sit dicenda, siue alia quæpiam corporum miscela, quæ per ea talem attractionem efficiat. At facultas qua animal alitur, tota sibi ipsi respondet, & similis est, tanquam eadem per vniuersum sit corpus. Et si fortè non sit at corpus tamen vniuersum æquabiliter iuxta tempus se habet in tali motu. Quòd si non statim sit obuium, num aliqua sit differentia inspectione partium omnium est cognoscendum. Pulsus autẽ, peculiaris quispiam, præter hos, motus est, & quadamtenus accidentarius esse, nec finem habere videtur, ob quem fuerit institutus. Et vt calore vehemente in humidum agente, necesse est quæ in flatum resoluuntur partes ob versationem bullas excitare, ita pulsum quoque fieri in animalis corpore par est: statimque per initia primùm consistit pulsus nam iis, quæ prima sunt, coæuus calor est. Et fortasse actionem caloris in materiem, quæ generationi animalis substernitur, id ipsum consequi est necesse. Quòd autem respirationi pulsus non respondeat, signũ hoc est. Siue enim frequens, siue æqualis, & siue magna sit, siue leuis respiratio, pulsus similis, idémq. semper manet, sed inæqualis fit, & intẽditur, tũ pro corporis affectionibus variis, tum animæ, velut timore, spe, agonia. Sed an in arteriis pulsus eũdẽ tenorem seruet, aũt æqualitatem, considerandum est. Et videtur nõ seruare, ad partes lõge inter se dissitas animum aduertẽtibus. Cæterùm quod dictum est, non finis cuiuspiam gratia fieri, sed actionis necessitatem sequi, caloris ipsius scilicet in humidum, id omnino ita habere videtur. At inspirationis & expirationis motus siue eundem finem habet vterque, & diuersus alter ab altero sit, siue alium, neque sibi mutuò respondeant, ob finem tamen omnino aliquem fieri rationabiliter videntur. Porrò de his tribus motibus ambigi rectè potest, an sint coæui: & si non sint, quis horum primus sit: & an sit rationabile, pulsum respiratione priorem statui. Nam altio prius, quàm totum animal sit perfectum, est, & postquàm perfectum est animal. Attractio enim menstrui humoris ad formationem fœtus, & partium delineatarum auctio, nutricis facultatis opus est: quemadmodum designatio partium ex semine, formatricis. Iuxta quem ordinem, respirationis motus postremus fuerit. Nam tum primùm respirat, vbi in lucem editus fuerit partus: eaque propter postremus hic motus est. Nam alimenti attractio, elaboratióque non solùm pòst, sed & prius, quàm integris sui partibus animal sit absolutum, in vtero peragitur. Respirationem itaque hic motus præcedit.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

At pulsus

ἡ δ᾽ ἐνέργεια καὶ ἔργον, καὶ ξυνισταμένης καὶ ξυνεστηκότος· ὁ δὲ σφυγμὸς, εὐθὺς ἐν τῇ ἀρχῇ ξυνισταμένης τῆς καρδίας, καθάπερ ἐν τοῖς ὠοῖς γίνεται φανερόν. ὥστε αὐτὸν πρῶτον, καὶ ἴσως ἐνέργειάν τινα, καὶ ὡς ἐν ἀτελεῖ [illegible] εἰ μὴ ἄρα τοῦτο πρὸς τὴν ἐνέργειαν.

Κεφάλαιον ε.

ΤΟ δὲ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ ἀέρος φέρεσθαι καὶ εἰς τὴν κοιλίαν· ἄχρι μὲν δὴ παρὰ τὴν ὄσφρησιν, δι᾽ οὗ τῷ ἀέρι φέρεσθαι τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ βρέγματος εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ πάλιν ἔξω, τοῦτο δὲ τῇ αἰσθήσει φανερόν. ἔχει δ᾽ ἀπορίαν καὶ τὰ περὶ τὴν αἴσθησιν. εἰ γὰρ ἡ ἀρτηρία μόνον αἰσθάνεται, πότερον τῷ πνεύματι τῷ δι᾽ αὐτῆς, ἢ τῷ ὄγκῳ, ἢ τῷ σώματι; ἢ, εἴπερ ὁ ἀὴρ πρῶτον ἴσχει τὴν ψυχὴν, τῷ κυριωτέρῳ τε καὶ προτέρῳ. τί οὖν ἡ ψυχή; δύναμίν φασι τὴν αἰτίαν τῆς κινήσεως τῆς τοιαύτης. ἢ δῆλον ὡς οὐκ ὀρθῶς ἐπιτιμῶσι τοῖς τὸ λογικὸν καὶ θυμικόν. καὶ γὰρ οὗτοι ὡς δυνάμεις λέγουσιν. ἀλλ᾽ εἰ δὴ ἡ ψυχὴ ἐν τῷ ἀέρι τούτῳ, οὗτός γε κινεῖ, ἢ παράγει τι καὶ δεχόμενος, [illegible] ἡ ψυχὴ, πρὸς τὸ συγγενὲς φέρεται, καὶ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον αὔξεται. ἢ οὔ; τί γὰρ ὅλως ἐν ἀέρι ἀλλ᾽ ἢ συνεληλυθέναι τι πρὸς ταύτην τὴν δύναμιν ὁ ἀὴρ, ἢ ὡς τὸ [illegible] στοιχεῖον, καὶ τὸ [illegible] τοῦτο ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις. τοῖς δὲ μὴ ἀναπνέουσιν, ἆρ᾽ ἀνεπίμικτος τῷ ἔξω. ἢ οὔ, ἀλλ᾽ ἑτέρῳ τρόπῳ μιγνύμενος; τίς οὖν ἡ διαφορὰ τοῦ ἐν τῇ ἀρτηρίᾳ πρὸς τὸν ἔξω; διαφέρει γὰρ ὁ λόγος, τάχα δὲ καὶ ἀναγκαῖον λεπτότητι. ἀλλ᾽ ἔτι δι᾽ καθ᾽ ἑαυτὸν θερμὸς, ἢ ὑφ᾽ ἑτέρου; [illegible] γὰρ ὁ ἔσω καθάπερ ὁ ἔξω· βοηθεῖται δὲ τῇ καταψύξει. πότερον δή; ἔξω μὲν γὰρ [illegible] λεπτομερὴς δὲ, πνεύματα, καθάπερ [illegible] καὶ διαδοθεὶς πως ἢ μίξιν τινὰ ἀνάγκη λαμβάνειν, ἐν ὑγρότητί τε καὶ σωματικοῖς ὄγκοις ἀναστρεφόμενον, ὡς ἄρα λεπτότερος, οὐ [illegible], καὶ μὴν εὔλογόν γε τὸ πρῶτον δεκτικὸν ψυχῆς· εἰ μὴ ἄρα καὶ ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, καὶ οὐ καθαρόν τι καὶ ἀμιγές. τὴν ἀρτηρίαν μόνον δὴ δεκτικὴν πνεύματος, τὸ δὲ νεῦρον οὔ. διαφέρει δὲ, καὶ ὅτι τὸ μὲν νεῦρον, ἐκτείνεται· ἡ δ᾽ ἀρτηρία, ταχὺ διαρρήγνυται, καθάπερ καὶ ἡ φλέψ. τὸ δὲ δέρμα, ἐκ φλεβὸς καὶ νεύρου καὶ ἀρτηρίας. ἐκ φλεβὸς μὲν,

A At pulsus per initia statim in constitutione cordis emergit: id quod in sectione viuorum, & pulli formatione ex ouo, deprehendere liceat. Sed &, vt suprà quoque dictum est, in prima partium delineatione, quæ per actionem calidi in humidum fit, feruorem hunc, & pulsus agitationem cieri par fuerit: quare primus hic erit motus. Qua ratione quoque actioni cuipiā similis esse videtur potius quàm aeris attractione, B nisi & hic ad actionem faciat aliquid.

CAPVT V.

HAbetur autem & de sensu difficultas. Nam si arteria sentit solum, num spiritu, qui per eam fertur, an mole ipsa, an toto corpore? aut si quidem aer primus animus subest, eo ipso tanquam potiore causa ac priore? quid igitur in animæ potentiam, huiusce motionis causam referunt? C quemadmodum illi quoque faciunt, qui partem rationalem, animalémque inter causas referant, & pro illorum sententia reprehendendę non fuerint, cum & ipsi causam rogati potentiam animæ assignent. At in non spirantibus num immistus externo est? an non est, sed mistus quidem, alio quodam modo est? Quæ itaque differentia eius est, qui arteria cōtinetur, ad eum, qui foris est? Nam vt in- D ter hos differentia statuatur, prorsus ratio postulat, & fortassis tenuitate necessario differat. At rursus, aut a se ipso, aut ab alio, quoniam calidus est. De hoc enim ita sentiendum videtur, vt de eo qui foris est. Nam nec his, quæ in corpore fiunt, ita videtur ratiocinandū esse, vt de hisce quæ foris eueniunt. Et a refrigeratione auxilium omnino quoddam accipit ipsa, qui intus est aer. Num igitur sic res habet, vt E qui foris tenuiore substantia est aer, vbi intrò haustus fuerit, & in angusta vasa intrusus, compingatur quodam modo, ac densetur? aut mistionem necessariò accipit aliquam, dum per humores, & cæterarū animalis partiū molē versatur? Sed tum non fuerit tenuior, liquidè mistionem sic accipiat. At ratio tamē dictabat, quod primum animæ susceptiuum sit omnino cæteris substantia tenuius esse: nisi animam F quoque ipsā talē esse, nec puri quidpiā, & mistionis omnino expertē statuamus. Porro autem arteriam solam spiritum suscipere, recipiendū est, neruū non suscipere. Differunt tamē inter se, quatenus, neruus tendi potest, arteria non potest, sed statim rūpitur, vt & vena. Cutis tribus hisce, vena, arteria & neruo constat: vena quidem,

nam dum pungitur, sanguinem emittit: è neruo autem quia tendi potest: ex arteria quoque, perspirationem enim habet nam sola arteria spiritum suscipit. Praeterea venas habere meatus, in quibus tanquã officina quapiam aeraria calidum latitans sanguinem calefaciat. Neque enim natura calidum esse, sed illac veluti diffundi: eáque propter arteriam cõcrescere, & humiditatem continere tum in sese, tum in tunicis cauũ ipsum ambientibus, quae omnia è sectione manifestò deprehendere licet. Eodem modo ad intestina, & ad ventrem venas, arteriasque cõmitti, quas par sit alimentum attrahere, è venis in carnes mox distribuendum, non per obliquum, sed per venarum oscula, fistularũ scilicet more. Nã è lateribus venae magnae, & arteriae: exiles venae vtrinque deriuantur, per obliquum scilicet, & venae cuilibet arteria sua est adiũcta. Ad ossa quoque qua scilicet committuntur inter se, & ad magnum capitis os, venae, ac nerui finiũt. Hac parte cibum capiunt pisces, & respirant: qui si non spirarent tum ex aqua profectò exempti, morerentur illico. Quòd autem venae, & arteriae inter se committantur, sensu quoque ipso manifestum est. Id sanè non foret, nisi & humor spiritu, & spiritus humore opus haberet, quòd & in neruo, & arteria, & vena, vis caloris ingẽs sit. Caeterùm qui in neruo habetur calor vehementissimus naturae eius, qui in venis est, plurimum habet. Non igitur calor spiritus regioni cõuenit, tum alias ob causas, tum autẽ ob refrigerationẽ. At si actiones efficiat, & veluti excitet, tũ calido id fiat. Borũ praeterea omniũ, quae innatum quodãmodo calorẽ obtinuere, nullo sese obiiciente, neque refrigerãte vllo duratio est. Quòd enim omnia refrigeratione opus habeant, ferè est manifestum. Quòd sanguis in vena calorem detineat, & veluti concludat, signum fuerit, quia dum effluit ille, hic quoque dissipatur, & mors sequitur, quòd hepar nullam habeat arteriam.

CAPVT VI.

De semine praeterea quaestio haberi potest num per arteriam feratur, & an compressione id quadam fiat & dũ emittitur solum. Quo loco mutatio quoque, per quam sanguis in solidarum partium naturam abit, pulcherrimam de se inquisitioni occasionem praebet, & euidentiam. Item de neruorum nutritione, num ex ossibus fit, videtur enim minimè dissimilis amborũ modus esse. Aut nũ id verũ nõ sit, quũ nõ solùm ex ossibus suspẽli in totius

ὅτι κεντηθὲν αἷμα ἀναδίδωσιν. ἐκ νεύρου δὲ, ὅτι τείνειν ἔχει· ἐξ ἀρτηρίας δὲ, ὅτι διαπνοὴν ἔχει. μόνη γὰρ δεκτικὴ πνεύματος ἡ ἀρτηρία. τὰς δὲ φλέβας ἔχειν πόρους, ἐν οἷς τὸ θερμὸν ὂν ὥσπερ ἐν χαλκείοις, θερμαίνει τὸ αἷμα· φύσει γὰρ οὐκ εἶναι θερμόν, ἀλλ' ὥσπερ ταύτῃ καταδιαχεῖσθαι· καὶ διὰ [illegible] εἶναι ἀρτηρίαν, καὶ ἔχειν ὑγρότητα, καὶ ἐν αὐτῇ, καὶ τοῖς χιτῶσι τοῖς ὁρίζουσι τὸ κοίλωμα, φανερὸν ἐκ τῶν ἀνατομῶν εἶναι· καὶ ὅτι εἰς τὰ ἔντερα, καὶ εἰς τὴν κοιλίαν αἵ τε φλέβες καὶ ἡ ἀρτηρία συνάπτουσιν. ᾗ εἰκὸς εἶναι τὴν τροφὴν ἕλκειν. ἐκ δὲ τῶν φλεβῶν εἰς τὰς σάρκας διαδίδοσθαι τὴν τροφὴν, οὐ κατὰ τὸ πλάγιον, ἀλλὰ κατὰ τὸ στόμα, καθάπερ σωλῆνας. ἀπὸ μὲν γὰρ ἐκ τῶν πλαγίων φλεβῶν, φλέβια λεπτὰ ἐκ τῆς μεγάλης φλεβὸς καὶ τῆς ἀρτηρίας παρ' ἑκάτερον πλευρόν. καὶ φλέβα, καὶ ἀρτηρίαν παρακεῖσθαι. καὶ τὰ ὀστᾶ δὲ καθ' ἃ [illegible] καὶ τὰς φλέβας εἰς τὰς συμβολὰς καὶ εἰς μέγα τῆς κεφαλῆς· δι' οὗ τὴν τροφὴν δέχεσθαι τοὺς ἰχθύας καὶ ἀναπνεῖν, εἰ δὲ μὴ ἀναπνέοι, ἐξαιρεθέντας αὖ ἐκ τοῦ ὑγροῦ εὐθὺς θνήσκειν. τὰς δὲ φλέβας καὶ τὰς ἀρτηρίας συνάπτειν εἰς ἀλλήλας, καὶ τῇ αἰσθήσει φανερὸν εἶναι. τοῦτο δ' ἂν οὐ συμβαίνειν, εἰ μὴ ἐδεῖτο καὶ τὸ ὑγρὸν πνεύματος, καὶ τὸ πνεῦμα ὑγροῦ, τὴν θερμότητα ἐν νεύρῳ καὶ ἀρτηρίᾳ καὶ φλεβί. θερμότατον δὲ καὶ [illegible] τὸ ἐν τῷ νεύρῳ. αἴτιον δ' ἂν τῇ τοῦ πνεύματος χώρᾳ τὸ θερμόν, ἄλλως τε καὶ καταψύξεως χάριν. εἰ δὲ ποιεῖ, καὶ οἷον ἀναζωπυρεῖ θερμῷ, γίγνοιτ' ἄν. ἔτι πάντων τῶν ἐχόντων θερμότητα σύμφυτόν πως ἡ διαμονὴ, μηδ' ἀντικόπτοντος μηδὲ καταψύχοντος. ὅτι γὰρ πάντα δεῖται καταψύξεως, σχεδὸν φανερόν, τὸ αἷμα κατέχειν ἐν τῇ φλεβὶ τὸ θερμὸν καὶ ἀποστέγειν. διὸ καὶ ὅταν ἐκρυῇ, μεθίεσθαί τε καὶ ἀποθνήσκειν, τὸ τὸ ἧπαρ οὐκ ἔχειν ἰδίαν ἀρτηρίαν.

Κεφάλαιον ς.

Πότερον δὲ τὸ σπέρμα διὰ τῆς ἀρτηρίας [illegible] καὶ συνθλιβόμενον, καὶ ἐν τῇ προέσει μόνον; ἐν οἷς δὴ φαίνεται καὶ ἡ ἐξ αἵματος μεταβολὴ, τὸ [illegible] ἀπὸ τῶν ὀστῶν [illegible] γὰρ [illegible] ἔτι ταῦτα ἄδηλα. [illegible] γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ τρέφονται καὶ τρέφεσθαι δὲ ἐκ τῶν ὀστῶν [illegible] συνάπτει δὲ ἐν ἑτέρῳ, ἀλλ' εἰς σάρκα [illegible] τοῦτο γ' [illegible]

εἰς γῆ

[illegible]

Κεφάλαιον ζ.

[illegible]

A animalis mole, sed & in corde visantur qui nullis ossibus cōmissi sint nerui, neq. in alio vllo cū cæteris coeūt, sed in carnē finiunt. An hoc nihil impediat, quo minùs iis qui ab ossibus pendēt, indidē alimentū accedat, an potius ab his ipsis ossa alātur. Sed & hoc absurdū est, neque sensū adstipulantem habet. Nā siccus natura & nullum meatū humectum habens, per sectiones neruus vitiitur. Atqui haberet, si per eū alimētum, quod est humidū, ad ossa veheB retur. Quapropter diligēs hic est instituēda inquisitio. Et si omnino in osse initium cōstituatur: vt ex hoc potius neruus, quàm è neruo os ipsum alimētū capiat quo modo igitur ad ossa tādem alimentū aduchetur, aut meatus è vena arteriave ad ipsum tendēs quis erit. Id enim in plerisque obscurum erit, tum ad spinam maximè quisnam deriuetur? Deinde quæ ab ossibus ad latera committuntur, quomodo e ventre C deriuentur & attractio quo pacto fiat? an plura habentur absque cartilagine veluti spina? sed non vt motum exerceant hæc sunt, magisque continuationis gratia. Sed & si è neruo os alatur nerui alimentum nouisse oportet. Cæterum nos affirmamus è muco illis adhærente, eosdem ali. Sed rursus vnde hic & quo pacto sit exponendum erat. Carnem è vena atque arteria aliud confirmat, quòd dum pungitur sanguinem reddit: quamuis in cæteris aniD malibus veluti volucribus, & serpentum, ac piscium & vniuerso ouiparorum genere non visatur: sed sanguine multo pręditis peculiare habetur. Nam & volucrum pectora incisa, saniem emittunt, non sanguinem. Vnguem Empedocles per congelationem è neruo constitisse ait: ànne igitur eandem rationem ad carnem, cutim ipsam obtinere dicemus? Itidem difficultas habetur de testatis, E quæque mollis testa conteguntur animalibus, quomodo cibus iis foris accedat. Cōtrà enim, intus magis, quam foris, aduenire videtur. Insuper autem quale in illis sit, & qua parte eiiciatur ventris onus. Item reditus ad carnem quàm sit præter rationem. Admirabilis enim & omnino impossibilis esse videtur. Sane omnino aliis aliud alimentum est, neque omnibus sanguis esse potest: verùm ex hoc cætera sunt.

CAPVT VII.

De natura quoque ossium consideratio est instituenda, an triplicis functionis causa sic extiterint, & alia ad motum, alia ad fulciendum, alia vt contegant, occupantque. Et an quartum quoque inter hæc genus sit quod tanquam principium motus sit, velut poli. Ad motum itaque instituta fuisse dico manus ossa, & pedis, & tibiæ, & cubiti: & id bifariam, flectendi scilicet, & ambulandi: neque enim ambulatio absque flectione fieri potest. Sed & fulcimenta quoque in his ipsis ferè consistunt.

Continguntautem, & capiunt, veluti quę in capite sunt ossa, cerebrum ipsum, & quæcunque medullam in sese habent. La[illegible] terum ossa, functionem habent vt clau[illegible]dant. Initium autem cæterorum, & veluti immotum quiddam spina est, a qua late[illegible]rum quoque ossa originem ducunt, partes vtrinque claudentia. Et necesse erat omni [illegible] vt tali aliqua pars esset: nam quod mouetur, id [illegible] quiescente est. Simul autem esse aliquid oportet, cuius gratia. in quo genere sane primas statuerunt, nucam, & cerebrum. Præterea verò aliud quoque genus habetur, [illegible] claudē[illegible]dasque partes cæteras factum, veluti cla[illegible]ues sunt, ex hoc ipso tale nomen sortitæ. Cæterum ad [illegible] idoneum vnaquæque harum [illegible] aptissimè, sic est compara[illegible]ta. Neque enim flexio siue totius, siue par[illegible]tium fit, si talia non sint, pes, inquam, spi[illegible]na, cubitus. Nā flexus introrsum, vsum ha[illegible]bet, [illegible] necessaria, vt & pedis & aliarū partiū cōsimili [illegible] vniuersæ enim ali[illegible]cuius gratia sic institutæ fuere, vt & ossa quæ in eisdem videntur. Sic quod in cubi[illegible]tu habetur [illegible] ad vertendum quoque [illegible]versus [illegible] & manum facit: nam abs[illegible]que hoc supinam manum mouere, aut pronam non licebat & nec pedes leuari, aut flecti potuissent absque binis [illegible]bus, hunc motum efficientibus. Eodem modo autem cæteræ quoque partes sunt inspiciendæ, velut colli motus an ab vno osse sit. Item quæ comprehendunt cætera, a[illegible] vinciunt velut patella est genu impo[illegible]sita. Et quam ob rem aliis quædam ex his[illegible]ce nō adsint. Quæ igitur motū perficiunt, vniuersa neruos adhærentes habēt & for[illegible]tassis, quæcunque multam actionem ob[illegible]eunt, velut quæ in cubitu habētur, & cra[illegible]rem [illegible], ac pedibus. Cætera quæ præter neruos ossibus adhærescere viden[illegible]tur, ligandi gratia adiecta sunt nō motus. Quod genus aliæ quoque partes habent, quascunque vinciri oportebat. Neque e[illegible]nim in omnibus necesse id erat, aut parum admodum, quæcunque [illegible] non ope[illegible]rosas motiones faciunt, veluti spina est, quæ solummodo flectitur. Talium itaque inter se nexus sanies est & humor qui[illegible]dam mucosus. Cætera neruis quoque vinciuntur, vt quæ in articulis sunt.

[illegible]

CAPVT VIII.

DE hisce omnibus nulla inquisitionis ratio commodior institui queat, quàm quæ nunc est proposita. Quo iam loco quæ vere initia cuiusque functionis statui queant, & cuius gratia vnumquodque ipsorum sit, perquàm diligenter inspicere conuenit: velut verum rectius in ossa referatur motus, & num huius gratia hæc sint an in neruos. & quæ hisce proportione respondent partes aliæ quorundam anima[illegible]lium, vtpote in quibus spiritus motiuus primis inest quando & venter mouetur. & cor quoque, quorum [illegible] os habet, sed è neruis texuntur ambo, & cordis

[illegible]

Κεφάλαιον θ.

[illegible]

A substantia neruos habet. Vsus itaque horum non quidem omnibus necessarius erat futurus, quæ animalia vocarentur, sed quæ motum quoque exercere possent. Est itaque inter principia istud recipiendum, quòd animalibus omnibus quæ motum erant exercitura, ad hunc ipsum vium aut neruus, aut quæ iis proportione respondere partem aliam Natura adnexuit. Deinde ad motum cuique peculiarem, sua quoque

B rursus instrumenta affinxit: velut pedestribus futuris, pedes: & recte incedentibus, binos: at per terram omnino gradientibus plures, quibus scilicet materia terrestris magis, & frigidior contigit. Quædam pedibus omnino vt carerent, accidit: nam vi totius molis erant mouenda. Sic volucribus quoque alæ sunt adiectæ, & forma naturæ ipsorum idonea. Sed & inter hæc ipsa quoque differentia habeatur,

C prout magis, aut minus sunt adiectæ, & forma naturæ ipsorum idonea Sed & inter hæc ipsa quoque differentia habeatur, prout magis aut minus sunt volucres. Pedes verò his quoque sunt additi, tum alimenti gratia, tum vt recte starent, excepta vespertilione: nam huic soli his opus non erat, cum ex aere alimentum habeat, nec quiete indigeat. Atque pedum vsus,

D nullus aliue est. Ex aquatilibus animalibus sola quæ testata sunt, pedes habent, ob grauitatem scilicet eorum, nam alioqui per loca volui, & impelli propria vi nequibant. Hæc itaque communia sunt illis. Sed pro cuiusque vsu idoneo, singulis sua priuatim instituta fuere. Ad quæ omnia animaduertendum scilicet est, ita vt nihil ex his prætereatur, quod hæc inquisitio non tentet. Sic ea quoque quæ obuia non sunt, sed inter cæteras causas latent, velut

E quam ob rem multipeda, tardissima sint, cum tamen quadrupeda sint celeriora bipedibus: anne quòd toto corpore super terra gradiantur, aut quia natura frigidiore cum sint, difficilius moueri queant: aut ob aliam causam?

CAPVT IX.

QVi affirmant, non calorem esse, qui in corporibus animalium agat: & quòd vna sola latio ignis sit, aut facultas siccandi videlicet, non recte dicunt. Neque enim in corporibus inanimatis omnibus idem efficit, sed alia densat, alia rarefacit, liquefacit alia, alia cogit. quare in animatis quoque idem efficere existimandum est. Quę itaque caloris vis sit in fabrica operum naturæ, comparatione ad artem facta, inquiretur aptissimè. Et in arte aliud efficit auri fabri ignis, quam fabri ærarij, aut quàm loci ignis: vt nec ipsorum quidem ignes idem efficiunt, & cæterorum quoque inter se artificium. Proinde verius fortasse affirmabitur, quòd & artes hoc vtantur tanquam instrumento, mollientes, liquefacientésque & agglutinantes, ac nonnullis quoque modum, ac proportionem addentes: & naturam quoque id ipsum facere, vnde rerum inter se multiplices differentię proficiscantur.

Ineptum itaque, & ridiculum prorsus fuerit loca inspectione eorum, quæ foris apparent, iudicium de hisce rebus ferre prius quam intus penetrari, & in alto latentes causas attingas. Siue igitur separatio sit, siue attenuatio, siue aliud quodcunque sine calefactio, & ignitio, differentiam certe sortientur opera, pro modo tali calore vtentium. Differentia tamen artis ad naturam est: nam illa tanquam instrumento calore vtitur: hæc, & vt instrumento, & vt materia. Qui enim ab arte ad opus adhibetur ignis, eius operis pars non est: at quem natura habet calor, diffusus per ipsum opus est, atque vna cum cæteris substantia [illegible] explet. [illegible] nulla in hoc difficultas est, sed magna illa est, quo pacto natura hoc instrumentum ita regat, & afferat [illegible] quibusque rebus suas, ac modum [illegible] reliquum inuitat vt plane cognoscere scilicet, & ratione quadam vti videatur. Neque enim absque ratiocinatione & cognitione hæc peragi posse videntur. Neque quo pacto naturæ vis cognoscendi tribui queat, satis apparet. Atqui in ignem solum, & in totam spirituum hoc artificium referri non potest [illegible] quampiam talem hîc admistam esse omnem admirationem vincit. Eadem de anima quoque admiratio subit: nam in eadem consistit. Non igitur inepte aut in eadem referetur simpliciter, aut in partem quampiam eandem vt formatrix. Et cur motus perpetuo similis a [illegible] & naturæ qua fit, eadem est & generatio itidem. At quæ differentiæ fuerint caloris cuiusque, siue vt organum is habetur siue vt materia siue amborum vicem præstat. Nam igni differentiæ, iuxta id, quod magis, ac minus est sumuntur. Hæc autem ferè in eo vt in [illegible] ac mistus, consistit: nam hi [illegible] pariter erit, & prout ue intentior gradus ille admistione contracti remittitur. Eadem ratio in illis quoque simplicibus habetur. Siquidem enim alia sint, os, & caro, quæ equi est, & quæ bouis aut ob id alia esse quia diuersis constituta sint, [illegible] ratione ipso differre est necesse. Si itaque sint diuersæ inter partes simplices, quænam cuiusque earum erunt differentiæ? an eædem sint cum iis, quæ in aliis habentur necesse est enim alterum e duobus hic esse, vt in cæteris quoque rebus. Nam vini, & mellis temperamentum, per subiecta differre dicimus. vini autem ipsius differentia, per rationem. Quare Empedocles simpliciter huiusce diuersitatis causam ossis naturam assignat. Siquidem enim vniuersa eidem mistionis rationem sortientur non differre inter se oportebat equi leonis, atque hominis partes. At nunc duriore, mollioreque tum inter sese, tum a cæteris differunt. Sed & quæ in eodem animali habentur partes, tum densitate, tum raritate, tum cæteris quoque affectionis plurium inter se differre videntur. Quapropter non eadem temperatio omnium est. Nam

A ὅθεν δὴ καὶ πρὸς ἄλληλα διαφοραί. διὸ γελοῖον πρὸς τὰ ἔξω κρίνειν· εἴτε γὰρ διακρίνειν, εἴτε λεπτύνειν, εἴθ' ὅτι δή ποτ' ἔδει τὸ θερμαίνεσθαι καὶ πυροῦσθαι, διαφορὰς ἕξει τὰ ἔργα τοῖς χρωμένοις ἀλλ' οὐ μὴ τέχνῃ, ὡς ὀργάνῳ χρῆται ἡ δὲ φύσις, ἅμα καὶ ὡς ὕλῃ. οὐ δὴ τοῦτο χαλεπόν, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ τὴν [illegible] αὐτὴν ποιῆσαι τὴν χρωμένην, ὥσπερ [illegible] τοῖς [illegible], καὶ [illegible] ἀποδοῦναι. τὸ δὲ γὰρ [illegible] τοῦ πυρός, [illegible] ταύτῃ δὲ [illegible] τοιαύτην δύναμιν, θαυμαστόν. ἔτι δὲ τοῦτο θαυμαστὸν [illegible] καὶ περὶ ψυχῆς. ἐν τούτοις γὰρ [illegible]. διὸ γὰρ οὐ [illegible] εἰς ταὐτόν, ἢ ἁπλῶς ἢ μόριόν τι τὸ δημιουργοῦν, καὶ τὸ τὴν [illegible] αὐτῶν [illegible]. καὶ γὰρ ἡ [illegible]. [illegible] ἀλλὰ δὴ τίνες C διαφοραὶ τοῦ καθ' ἕκαστον θερμοῦ; εἴθ' ὡς ὄργανον, εἴθ' ὡς ὕλην, εἴθ' ὡς ἀμφοῖν. πυρὸς γὰρ διαφοραὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. τοῦτο δὲ φαίνεται [illegible] ἐν μίξει καὶ ἀμιξίᾳ· τὸ γὰρ [illegible] μᾶλλον. ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἁπλῶν, ἀνάγκη γὰρ ἐπεὶ [illegible] ἕτερον ὀστοῦν καὶ σὰρξ ἡ ἵππου καὶ ἡ βοός, ἢ τῷ ἐξ ἑτέρων εἶναι, ἢ τῷ λόγῳ διαφέρειν. D εἰ μὲν οὖν ἕτερα, τίνες αἱ διαφοραὶ ἑκάστου τῶν ἁπλῶν, [καὶ τίς;] [illegible] τοιαῦται τοῖς ἐν τοῖς ἄλλοις. ἀνάγκη γὰρ θάτερον, καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις. οἴνου μὲν γὰρ καὶ μέλιτος κρᾶσιν, διὰ τὸ ὑποκείμενον· οἴνου δ' αὐτοῦ, εἴπερ ἕτερα, διὰ τὸν λόγον. διὸ καὶ Ἐμπεδοκλῆς αἰτιᾶται E ἁπλῶς τὴν τοῦ ὀστοῦ φύσιν. εἴπερ ἅπαντα τὸν αὐτὸν λόγον ἔχει τῆς μίξεως, ἀδιάφορα ἔχειν ἵππου καὶ λέοντος καὶ ἀνθρώπου [illegible]. νῦν δὲ διαφέρει σκληρότητι καὶ μαλακότητι τοῖς ἄλλοις. ὁμοίως δὲ καὶ σὰρξ καὶ τὰ ἄλλα μόρια. ἔτι τὰ ἐν τῷ αὐτῷ ζῴῳ διαφέρει πυκνότητι καὶ μανότητι καὶ τοῖς ἄλλοις. ὥστ' οὐχ ἡ αὐτὴ κρᾶσις.

[illegible] γὰρ καὶ λεπτόν, καὶ μέγα καὶ μικρὸν εἶν ἐν τῷ ποσῷ· σκληρὸν δὲ καὶ πυκνόν, καὶ τὰ ἐναντία τούτοις, ἐν τῷ ποιῷ τῷ τῆς μίξεως. [illegible] δὲ τοῖς [illegible] λέγουσι, πῶς τὸ [illegible] [illegible] αἴτιον. [illegible] τοῦτο [illegible] [illegible] καὶ τῷ [illegible] αὐτὸ καὶ τῷ [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. ἅμα γὰρ [illegible] [illegible] καὶ [illegible] τῆς φύσεως. [illegible] [illegible] καὶ περὶ σαρκὸς λόγος. καὶ γὰρ [illegible] [illegible] καὶ περὶ φλεβὸς καὶ ἀρτηρίας, καὶ τῶν λοιπῶν. ὥστε δυοῖν θάτερον, ἢ οὐχ [illegible] ὁ λόγος τούτων κατὰ τὴν μίξιν, ἢ οὐ σκληρότητι καὶ πυκνότητι καὶ τοῖς ἐναντίοις τοὺς λόγους [illegible].

A Nam crassities, & tenuitas, magnitudo, & exiguitas, in quanto: durum autē, & densum, & quæ hisce contraria sunt, in quali mistionis consistunt. Cæterum qui ita sentiunt exponant oportet quo pacto vis, quæ artificio præest, alia sit. Etenim hanc auctiorem esse, aut omnino minorem sic eueniet & per seipsam, & per mistionem: aut certe ab alio intendi quemadmodum quæ elixantur assanturve: id quod vero B fortasse propius est: simul enim miscet, ac fingit natura. Porrò eadē quoque de carne ratio est: nam & eædem propemodum differentiæ sunt. Ita de vena & arteria, ac cæteris. Eaque propter alterum e duobus necessarium fit, aut vt ratio horum iuxta mistionem non sit eadem, aut non e duritie, & densitate ab hisce contrarius passionibus rationes ducendas esse.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων.

ARISTOTELIS

de mirabilibus auscultationibus liber.

Ἐν τῇ Παιονίᾳ φασὶν ἐν τῷ ὄρει τῷ Ἡσαίνῳ καλουμένῳ, ὃ τὴν Παιονικὴν καὶ τὴν Μαιδικὴν ὁρίζει, εἶναί τι θηρίον τὸ καλούμενον βόλινθον, ὑπὸ δὲ τῶν Παιόνων μόναπον. τοῦτο λέγουσι τὴν μὲν ὅλην φύσιν παραπλήσιον εἶναι βοΐ, διαφέρειν δὲ τῷ μεγέθει καὶ τῇ [illegible], [illegible] δὲ καὶ τὴν χαίτην· ἔχει γὰρ ἀπὸ τοῦ αὐχένος, ὥσπερ ὁ ἵππος, [illegible] [illegible] σφόδρα, καὶ ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἕως τῶν ὀφθαλμῶν. τὰ δὲ κέρατα, οὐχ ὥσπερ οἱ βόες, ἀλλὰ κατεστραμμένα, καὶ τὸ ὀξὺ κάτω παρὰ τὰ ὦτα. χωρεῖν δὲ αὐτὰ [illegible] πλεῖον [illegible] αὐτῶν, καὶ μέλαν σφόδρα εἶναι, διαστίλβειν δὲ ὡς ἂν λελεπισμένα. ὅταν δὲ ἐκδαρῇ τὸ δέρμα, κατέχειν τόπον ἐπτακλινον. [illegible] [illegible] [illegible] ἐξαδυνατῇ, [illegible]. ἔστι δὲ ἡ[illegible] [illegible] δὲ λακτίζον καὶ [illegible] [illegible] ἐπὶ τέτταρας ὀργυιάς. [illegible] δὲ χρῆται τούτῳ [illegible] τῷ εἴδει καὶ [illegible], ὥστε [illegible] τὰς τρίχας τῶν κυνῶν [illegible] [illegible], τοῦτο [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ὅταν δὲ τέκτῃ, πλείους γενόμενοι, καὶ συναχθέντες ἅμα πάντες οἱ μέγιστοι, τίκτουσι, κύκλῳ [illegible]. πολὺ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] τὸ θηρίον [illegible].

C N Pæoniæ monte Hesæno, qui Pænicam Medicamque regionem terminat, feram quandam alibi Bolinthum, à Pæonibus verò Monepon vocatam inueniri tradunt,
D quæ omni quidem natura ad bouis similitudinem accedat proxime, differat verò magnitudine & robore, ac iuba insuper. Est enim ea à ceruice illi velut equo admodum promissa atque vertice ad vsque oculos dependens. Cornua autem non quemadmodum bobus sed adunca in se inflexa, mucronibus deorsum versus aures porrectis magnitudine tam ampla, vt
E singula plus semisextario capiant, colore maximè atro, & relucente perinde, ac rasa decorticataque. Tergus distentum, locum octo accubantium occupat. Percussa fugit, nec nisi cursu delassata subsistit. Carnem habet gustu gratissimam. Calcibus sese tuetur, & alui proluuie, quam ad passuum etiam quatuor spatium proiicit. (nā ea egerendi forma frequenter vtitur) feruentem adeò, vt canum, qua pertingat,
F pilos absumat. Verùm concitatæ tantum belluæ, non etiam quiescentis stercora eam vim habent. Imminente partu, simul pluribus collectis, enituntur adultiores, inque circulum egerunt, ac se quasi vallo circundant & muniunt: largam enim quandam eius fimi copiam hoc genus animantis reiicere solet.

A In Arabia aiunt, camelos non inire matres suas, sed etiam si quis cogat, non patiuntur. Porrò curatorem admissario aliquando destitutum, opertam matrem submisisse pullo. qui etsi coitum (vt videtur) absoluit, paulò tamen pòst eum hominem morsibus necauit. Cuculos in Helice inquiunt generaturos, non nidificare, sed in palumbium, aut turturum nidis parere, sed & nec incubare, nec excludere, neque nutrire. Verum natum iam pullum (singulos enim edit tantum) nutritúmque, reliquos suos coalumnos è nido B deturbare: quippe qui ad tantum roboris, pulchritudinisque excrescat, vt & reliquis facile sit superior, & nutricem quoque in sese conuertat, quæ specie eius exultans in eiiciendis suis fert opem. Capræ Creticæ, sagittis percussæ, quærunt, vt apparet, Dictamum isthic proueniens, cuius pastu tela à corpore eiiciunt. Ceruos Achaicos, aiunt cornua amissuros, loca C difficilia, & quà inueniri nequeant, petere, propterea quòd armis destituti, tueri se nequeant, tum ob dolorem, quem ex auulsorum cornuum vestigiis sentiunt: vbi & enatam gerentes hederam plurimos visos esse. In Armenia venenum quoddam nasci aiunt, quod pardalium vocant, Id venatores lanæ illitum, vbi visus est pardus, abiiciunt. Qui si ex eo degustauerit, humana excrementa remedio quærit. D Quocirca venatores vasculo imposita, ex arbore suspendunt, vt assultatione frequēti fracta viribus, lassatáque bestia domari queat. In Aegypto aiunt, crocodilis hiantibus trochilos aues, dentes expurgare, caruncul is, quæ in rostris hærent, exesis, atque hoc velut gratum officium cum voluptate admittere, nec vllo pacto nocere. In Cephalenia non bibunt capræ E diebus singulis, vt videtur, pro reliquorum quadrupedum more, sed ad flantem auram conuersæ, hiantésque hausto vento reficiuntur. In Syria, inquiunt inter syluestres equos, vnum præire armento, vbi si iunior aliquis equam initurus confrenderit, ducem indignari, & hunc tantisper, dum comprehendat, persequi, defixoque morsu verenda euellere. Testudines aiunt, quando serpentem deglutiuerunt, mox origanum insuper vorare,

A Τοὺς ἐν Ἀραβίᾳ φασὶ καμήλους μὴ ἀναβαίνειν ἐπὶ τὰς μητέρας, ἀλλὰ κἂν βιάζηταί τις, οὐ θέλειν· καὶ γάρ ποτε λέγεται, ἐπεὶ οὐκ ἦν ὀχεῖον, τὸν ἐπιμελητὴν καλύψαντα ἐφεῖναι τὸν πῶλον. ὡς δ' ὀχεύων ἐπέπεσε, τότε μὲν ὡς ἔοικε συντελέσαι, μικρὸν δ' ὕστερον δακόντα τὸν καμηλίτην ἀποκτεῖναι. Τοὺς κόκκυγάς φασι τοὺς ἐν Ἑλίκῃ, ὅταν μέλλωσι τίκτειν, μὴ ποιεῖν νεοττιάν, ἀλλ' ἐν ταῖς τῶν φαττῶν, ἢ τρυγόνων ἐν τίκτειν, καὶ μήτ' ἐπῳάζειν, μήτ' B ἐκκολάπτειν, μήτε τρέφειν αὐτούς· ἀλλ' ὅταν γεννηθῇ ὁ νεοττὸς καὶ ἐκτραφῇ, ὃν ἂν σύντροφον ἔχῃ, τούτους ἐκ τῆς νεοττιᾶς ἐκβάλλειν. γίνεται δ' ὡς ἔοικε, μέγας καὶ καλός, ὥστε ῥᾳδίως κατακρατεῖν τῶν λοιπῶν. τούτῳ δὲ χαίρειν φασὶ καὶ τὰς φάττας οὕτως, ὥστε καὶ αὐτὰς συνεκβάλλειν ἐκείνῳ τοὺς ἰδίους νεοττούς. Αἱ C ἐν Κρήτῃ αἶγες, ὅταν τοξευθῶσι, ζητοῦσιν ὡς ἔοικε, τὸ δίκταμνον τὸ ἐκεῖ φυόμενον. ὅταν γὰρ φάγωσιν, εὐθὺς ἐκβάλλουσι τὰ τοξεύματα. Φασί τινας ἐν Ἀχαΐᾳ τῶν ἐλάφων, ὅταν ἀποβάλωσι τὰ κέρατα, εἰς τοιούτους τόπους ἔρχεσθαι, ὥστε μὴ ῥᾳδίως εὑρεθῆναι. τοῦτο δὲ ποιεῖν, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ᾧ ἀμυνοῦνται, καὶ διὰ τὸ πονεῖν τοὺς τόπους, ὅθεν τὰ κέρατα ἀπέβαλον· πολλαῖς δὲ καὶ κιττὸν ἐπιπεφυκότα ἐν D τῷ τῶν κεράτων τόπῳ ὁρᾶσθαι. Ἐν Ἀρμενίᾳ φάρμακόν τι φασὶ φύεσθαι, ὃ καλεῖται παρδαλιαγχές. τοῦτο οὖν, ὅταν ἴδωσι πάρδαλιν, χρίσαντες τὸ κρέας ἀφιᾶσιν. ἡ δὲ, ὅταν φάγῃ αὐτοῦ, ζητεῖ, ὡς ἔοικε, τὴν τοῦ ἀνθρώπου κόπρον. διὸ καὶ οἱ κυνηγοὶ εἰς ἀγγεῖον αὐτὴν ἐμβάλλοντες, ἔκ τινος δένδρου κρεμῶσιν, ἵνα E συνεχῶς ἀλλομένη καὶ ὑποκοπιῶσα ἀπαυδήσῃ, καὶ ὑποχείριος γένηται. Ἐν Αἰγύπτῳ δὲ τοὺς τροχίλους φασὶν εἰσπετομένους εἰς τὰ στόματα τῶν κροκοδείλων, καθαίρειν αὐτῶν τοὺς ὀδόντας, τὰ σαρκία τὰ ἐνεχόμενα τοῖς ῥύγχεσιν ἐξέλκοντας· τοὺς δὲ ἥδεσθαι, καὶ μηδὲν βλάπτειν αὐτούς. Αἱ ἐν Κεφαλληνίᾳ αἶγες οὐ πίνουσιν, ὡς ἔοικεν, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα τετράποδα καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀλλ' ἀντία τῷ πνεύματι τὰ F πρόσωπα στρέψασαι, χάσκουσαι δέχονται τὰ πνεύματα. Φασὶν ἐν Συρίᾳ τῶν ἀγρίων ἵππων ἕνα ἀφηγεῖσθαι τῆς ἀγέλης. ἐπειδὰν δέ τις νεώτερος ἐπὶ θήλειαν ἀναβαίνειν βουληθῇ, τὸν ἀφηγούμενον θυμοῦσθαι, καὶ διώκειν τὸν νέον, ἕως ἂν καταλαβὼν τὸν πῶλον καὶ ὑποκύψας ἀπὸ τῶν ὀπισθίων σκελῶν τῷ στόματι ἀποσπάσῃ τὰ αἰδοῖα. Τὰς χελώνας φασίν, ὅταν ἔχεις φάγωσιν, ἀπεσθίειν τὸ ὀρίγανον.

ἐὰν

[illegible]

A id nisi promptum statim inueniant, interire. Multóque ruri agentes cum id experiri vellent captata opportunitate, origanum euulsam quærentis præripuisse, eoque animans in ipsorum conspectu subito interiisse. Viuerris aiunt genitalia esse, reliquis animalibus plurimũ absimilia: quòd ipsis quomodocũque affectis sint instar ossium firma, duraque. Singulare stranguria laborantibus remedium si rasa, tri-
B taque exhibeantur. Picum martium arbores scandere ferunt, quemadmodum ascalaphum, tam resupinum, quam pronum, depascique vermiculos, quos adeò vestigat auide, vt totos stipites tundendo perforet. Pelecanos aiunt, conchas fluuiatiles vorare, multitudinémque ingestam mox vomere, ac eo quod esui est, vesci, cæterum a testa abstinere. Circa Cyllenen Arcadiæ, merulas candidas gigni tradunt, quod alibi nusquam contingat,
C vocéque varias sonare. Luna lucente progredi, interdiu verò quantolibet studio aduigiletur, deprehendi non posse. A quibusdam fertur, mel Anthinum, vt vocant, circa Melum Cnidumque nasci, odore quidem suaui, sed neutiquam durabile id erithacam fieri. Circa Cappadociam aiunt locis quibusdam mella citra fauos comportari, olei instar crassa. In Trapezunti vrbe, ea quæ in ponto sita est, mel ferunt é buxis produci graueolentis-
D simum, quòd sanos quidem mentis loco moueat, ægros verò perculsosque eiusmodi stupore sanet. In Lydia aiunt ex arboribus mella copiosa colligi, vnde pastillos absque cera indigena conficiunt, duritia tanta, vt nisi vehementiore attritu nihil demi inde possit. Fit & in Thracia mel non perinde solidum sed arenosum. Cæterum mella omnia concreta eandem crassitiem seruant, diuersa ab aqua, & li-
E quidis reliquis. [Reliqua enim omnia cõcreta nonnihil siccescunt, attenuanturq.] Chalcydica herba, & amygdala ad mella conficienda vim præbent maximum. Tum etiam augere fœtum vehementer dicuntur. Apes aiunt ex vnguentis inebriari, neque odorem ferre posse. Itaque redolentes vnguenta à cæteris vapulare.

Illyrios ferunt, quos Tauiantios vocant, ex mellis vina reddere.

H. F

[illegible]

Fauos enim aqua superfusa exprimunt ac simul aheno ad mediam vsque partem incoctam, primum fictilibus infundunt, iam tum dulcissimam: dehinc vasis ligneis reseruant in multa tempora, donec per omnia vini saporem contrahat, cetera potus dulcis, & syncerus. Ea verò industria, in Græcia aliquando paratum ferunt, vt à vino vetere nihil differret. Verum mistionem deinceps perquisitam explorari non potuisse. Circa Thessaliam tantam serpentum copiam generari memorant, vt à ciconiis nisi tollantur, inhabitabilis, desertaque reddatur regio: quocirca & has venerantur incolæ, & lege, ne quis noceat cauetur homicidij pœna transgressori constituta. Eodem pacto Lacedæmonem ferunt, serpentibus adeo refertam quondam, vt ob annonæ penuriam, his vice alimentorum vterentur Lacones, vnde & à Pythia [illegible] vocatos. In Cypro insula Metas aiunt ferrum deuorare. Aiunt & Chalybas, in iuxta sita parua insula aurum comportatum construere peculiari præ aliis omnibus studio, quocirca in metallis, vt videtur, effossum secant. Fertur ex Susis in Mediam iter facientibus statione altera, immensam scorpionum multitudinem generari. Quocirca transiens aliquando isthac Persarum rex triduò ibidem hæsit, suisque omnibus scorpionum venationem imperauit, præmio iis, qui captorum numero excellerent, proposito. In Cyrene aiunt non vnum tantum muscarum genus reperiri, sed plura, formisque, & colore distincta, latifrontes enim alias velut mustelas, alias viperis similes esse, quas & echidnas vocant. In Sicilia ferunt aquæ vorticem esse, in quem mersæ aues, reliquáve animantia suffocata, vitæ restituantur. In Scythis, quos Gelonas vocant, Tarandus reperitur haud frequens, colorem mutat pro locorum, in quibus extiterit, varietate, & proinde rarò capitur. Nam & arborum, & locorum, & in vniuersum omnium, quibus adpropinquarit, colorem reddit. Et, quod admiratione cum primis dignum est, habitus non solum corpori tam varius, quod etiam cum Chamæleonte illi commune est, sed etiam villo datur. Magnitudo ei, quæ boui, caput ceruino simile.

A ἔπειτα δὲ τὰ κηρία ἐκθλίψαντες, ὕδωρ ἐπιχέαντες ἑψοῦσιν ἐν λέβητι ἕως εἰς ἥμισυ. τὸ ἀπὸ τούτου εἰς κεράμια ἐγχέαντες καὶ ὀλίγα ποιήσαντες, τιθέασιν εἰς σανίδας ἐν τοῖς ... φασιν ἴσχειν πολυχρόνιον, καὶ γίνεσθαι οἰνῶδες, καὶ ἡδὺ δὲ καὶ εὔποτον. τοῦτο δέ τινες καὶ ἐν Ἑλλάδι συμβεβηκέναι λέγουσιν οὕτως, ὥστε μηδὲν διαφέρειν οἴνου παλαιοῦ· τὴν δὲ μίξιν ὕστερον ζητοῦντας, μὴ δύνασθαι εὑρεῖν.

B Περὶ Θετταλίαν μνημονεύουσιν ὄφεις ζωογονηθῆναι τοσούτους, ὥστε εἰ μὴ ὑπὸ τῶν πελαργῶν ἀνῃροῦντο, ἐκχωρῆσαι ἂν αὐτούς. διὸ καὶ τιμῶσι τοὺς πελαργούς, καὶ κτείνειν οὐ νόμος· κἂν τις κτείνῃ, ἔνοχος τοῖς αὐτοῖς γίνεται οἷσπερ καὶ ὁ ἀνδροφόνος. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν Λακεδαίμονι κατά τινας χρόνους μνημονεύεται γενέσθαι τοσοῦτον πλῆθος ὄφεων, ὥστε διὰ σιτοδείαν, καὶ χρῆσθαι τοὺς

C Λάκωνας τροφῇ αὐτοῖς. ὅθεν καὶ τὴν Πυθίαν φασὶ προσαγορεῦσαι αὐτοὺς ὀφιοβόρους. Ἐν Κύπρῳ τῇ νήσῳ λέγουσι τοὺς μῦς τὸν σίδηρον ἐσθίειν. Φασὶ δὲ καὶ τοὺς Χάλυβας ἔν τινι νησιδίῳ ὑπερκειμένῳ αὐτῶν τὸν χρυσὸν συμφορεῖσθαι ὑπὸ πλειόνων. διὸ καὶ τοῖς μετάλλοις ἀνορύσσουσιν, ὡς ἔοικεν.

D Λέγεται δὲ ἐκ Σούσων εἰς Μηδίαν ἰόντι ἐν δευτέρῳ σταθμῷ σκορπίων ἄπλετόν τι πλῆθος γίνεσθαι. διὸ καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ Περσῶν, ὅτε διῄει, τρεῖς ἡμέρας ἔμενεν, τοῖς αὑτοῦ πᾶσι συνθηρεύειν ἐκέλευσε· τῷ δὲ πλείους θηρεύσαντι ἆθλον ἐδίδου. Ἐν Κυρήνῃ δέ φασιν οὐχ ἓν εἶναι μυιῶν γένος, ἀλλὰ πλείω καὶ διάφορα καὶ ταῖς μορφαῖς, καὶ ταῖς χρόαις·

E ἐνίους γὰρ πλατυπροσώπους, ὥσπερ αἱ γαλαῖ, γίνεσθαι· τινὰς δὲ ἐχινώδεις, οὓς καλοῦσιν ἐχῖνας. Περὶ Σικελίαν δέ φασιν εἶναι ὕδατος συστρεμμάτιον, εἰς ὃ τὰ ἐμπεσόντα τῶν ὀρνέων καὶ τῶν λοιπῶν ζώων, ὅταν ἀποπνιγῇ, πάλιν ἀναβιοῖ. Ἐν δὲ Σκύθαις τοῖς καλουμένοις Γελωνοῖς φασὶ θηρίον γίνεσθαι, σπάνιον μὲν ὑπερβολῇ, ὃ ὀνομάζεται τάρανδος·

F λέγεται δὲ τοῦτο μεταβάλλειν τὰς χρόας τῶν τριχῶν καθ' ὃν ἂν καὶ τόπον ᾖ· εἶναι δὲ διὰ τοῦτο δυσθήρατον, καὶ διὰ τὴν μεταβολήν. καὶ γὰρ δένδρεσι καὶ τόποις, καὶ ὅλως ἐν οἷς ἂν ᾖ, τοιοῦτον τὴν χρόαν γίνεσθαι. θαυμασιώτατον δὲ τὸ τὴν τρίχα μεταβάλλειν· τὰ γὰρ λοιπὰ τὴν χρόαν, οἷον ὅ τε χαμαιλέων καὶ ὁ πολύπους. τὸ δὲ μέγεθος ὡσανεὶ βοῦς· τὸ δὲ τοῦ προσώπου τύπον ὅμοιον ἐλάφῳ.

Λέγεται δέ τινα ἐν Ἀβύδῳ παρακόψαντα τῇ διανοίᾳ, καὶ εἰς τὸ θέατρον ἐρχόμενον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, θεωρεῖν, ὡς ὑποκρινομένων τινῶν, καὶ ἐπισημαίνεσθαι, ὡς κατέστη τῆς παρακοπῆς, ἔφησεν ἐκεῖνον αὐτῷ τὸν χρόνον ἥδιστα βεβιῶσθαι. Καὶ ἐν Τάραντι δέ φασιν οἰνοπώλην τινά, τὴν μὲν νύκτα μαίνεσθαι, τὴν ἡμέραν δὲ οἰνοπωλεῖν· καὶ γὰρ τὸ κλειδίον τοῦ οἰκήματος πρὸς τῷ ζωστῆρι διαφυλάττειν· πολλῶν δὲ ἐπιχειρούντων [παρελέσθαι καὶ] λαβεῖν, οὐδέποτε ἀπώλεσεν. Ἐν δὲ Λιπάρᾳ τῇ νήσῳ λέγουσιν εἶναί τινα γῆν, εἰς ἣν ἐὰν κρύψωσι χύτραν, ἐμβαλόντες ὃ ἂν θέλωσιν, ἕψουσιν.

Ἔστι δὲ καὶ ἐν Μηδίᾳ καὶ ἐν Ψιττακηνῇ τῆς Περσίδος πυρὰ καιόμενα, τὸ μὲν ἐν Μηδίᾳ, ὀλίγον, τὸ δὲ ἐν Ψιττακηνῇ, πολὺ καὶ καθαρὸν τῇ φλογί. διὸ καὶ μαγειρεῖα πρὸς αὐτῷ κατεσκεύασεν ὁ Περσῶν βασιλεύς. ἄμφω δὲ ἐν ὁμαλοῖς τόποις καὶ οὐκ [ἐν] ὑψηλοῖς. ἐνταῦθα δὲ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν φανερά· τὰ δ' ἐν Παμφυλίᾳ, νύκτωρ μόνον. Φασὶ δὲ καὶ περὶ Ἀτιντανίαν, πρὸς τοῖς ὅροις τῆς Ἀπολλωνιάτιδος εἶναί τινα πέτραν, ἐξ ἧς τὸ μὲν ἀνιὸν πῦρ οὐ φανερόν ἐστιν, ἐπειδὰν δ' ἔλαιον ἐπιχυθῇ ἐπ' αὐτήν, ἐκφλογοῦται. Λέγεται δὲ καὶ τὰ ἔξω στηλῶν Ἡρακλείων καίεσθαι, τὰ μὲν διὰ παντός, τὰ δὲ νύκτωρ μόνον, ὡς ὁ Ἄννωνος περίπλους ἱστορεῖ. καὶ τὸ ἐν [τῇ] Λιπάρᾳ δὲ φανερὸν καὶ φλογῶδες, οὐ μὴν ἡμέρας, ἀλλὰ νύκτωρ μόνον. εἶναι δὲ καὶ ἐν Πιθηκούσσαις φασὶ πυρῶδες μὲν καὶ θερμὸν ἐκτόπως, οὐ μὴν καιόμενον. τὸ δ' ἐν τῇ Λιπάρᾳ ποτὲ καὶ ἐκλιπεῖν φησὶ Ξενοφάνης ἔτη ἑκκαίδεκα, τῷ δ' ἑβδόμῳ ἐπανελθεῖν. Τὸν δ' ἐν τῇ Αἴτνῃ ῥύακα, οὔτε φλογώδη φασίν, οὔτε συνεχῆ, ἀλλὰ διὰ πολλῶν ἐτῶν γίνεσθαι. Λέγεται δὲ καὶ περὶ Λυδίαν ἀναφυσηθῆναι πῦρ παμπληθές, καὶ καίεσθαι ἐφ' ἡμέρας ἑπτά. Θαυμαστὸν δέ τι τὸ ἐν Σικελίᾳ περὶ τὸν ῥύακα γενόμενον· τὸ γὰρ πλάτος ἦν τῆς ἐκ τοῦ πυρὸς ἀναζέσεως τεσσαράκοντα σταδίων, τὸ δὲ ὕψος δι' οὗ ἠνέχθη, τριῶν. Φασὶ δὲ τὸν ἐν τῇ Θρᾴκῃ λίθον τὸν καλούμενον σπῖνον, διακοπέντα καίεσθαι, καὶ συντεθέντα πρὸς ἑαυτόν, ὥσπερ τὴν σμαρίλιον, [illegible] οὕτω καὶ τοῦτον ὕδατι ἐπιρραινόμενον ὕδατι, καίεσθαι. τὸ δ' αὐτὸ ποιεῖν καὶ τὸν μαρίλην. Περὶ Φιλίππους τῆς Μακεδονίας εἶναι λέγεται μέταλλα, ἐξ ὧν τὰ ἐκβαλλόμενα ἀποστρώματα αὔξεσθαι φασι καὶ φύειν χρυσίον, καὶ τοῦτ' εἶναι φανερόν.

A Ferunt in Abydo quendam mente destitutum in theatrum progressum vacuum, multósque dies illic diligenter, tanquam in eo essent histriones, applausisse, acclamasséque admirabunde: cæterum mente recepta dixit suauius se nunquam, atque eo tempore, vixisse. Tarenti aiunt cauponem noctu quidem insaniisse, interdiu verò vina vendidisse: sed & claviculam domus suæ in zona ita conseruasse, vt B quamlibet multis surripere conantibus nunquam tamen amiserit. In Lipara insula, aiunt quidam terram reperiri, qua si ollam obruas, quicquid inieceris lixetur. In Media Psittacine, regione Persidis, ignes quidem iugiter æstuant, illi quidem modice, hi autem vehementer, flamma pura, lucentéque efflagrantes, locis vtique planis, non accliuibus. Quam ob rem & rex Persarum illthic coquinas extruxit. Conspicui sunt hi quidem diu, noC ctúque alij verò in Pamphilia noctu tantum. Aiunt circa Atintaniam, iuxta colles Apolloniatadis petram esse, in qua latens ignis non appareat quidem, sed superinfuso oleo exardescat. Ferunt ex columnis Herculis incendia, alia quidem iugi flamma, omnique tempore flagrare, alia autem noctu tantum, vt Periplus scribit: similem & in Lipara conspicuum quidem ignem, lucentémque, sed noctu tantum. Aiunt & in Pithecusis insulis æstuaD ria esse, ignea quidem vi, feruentique supra modum ardore, nec tamen flammam mittere. Porrò alterum in Lipara inquit Xenophanes interdum, annis sexdecim prorsus extingui, decimoseptimo rursum redire. Illam quoque ignis fauillam quæ ex monte Aetna solet erumpere, aiunt esse nec flammeam, nec continuam: sed post multos annos redire. Ferunt circa Lydiam ignes emergere immensos, dieE búsque septem ardere. Cum primis verò admiratione dignum est, quòd circa Siciliæ craterem inquiunt, ignium emicantium latitudinem stadia quadraginta patêre, altitudine autem vix ad tria vsque tolli. In Thracia aiunt lapidem, quem spinum vocant, dissectum ardere compositumque rursus, quemadmodum & Smarillem aqua perfusum accendi, vtrinque nõ absimilem. Marthũ quoque ostẽdere. F Circa Philippos in Macedonia, ferunt metalla inueniri, quorũ ramẽta crescant dilecta aurumque manifesto producant.

Aiunt & in Cypro, circa Tyrrhiam, quam vocant, ęs rem natura ęque miranda prouenire. Quod in minuta frusta concisum seritur, deinde aqua perfusum augetur, surgitque vt colligi queat. In Melo insula ferunt, effossas terrę cauernas, alia succrescente humo rursum compleri. Circa Pęoniam dicunt, crebris imbribus terra liquefacta, aurum, quod apyrum vocant, inueniri. In Pęonia ferunt, adeó fertile auro solum esse, vt plurimis pondus minam excedens repertum sit. Ex eo regi exhibent glebas duas, quarum altera duas, altera tres libras appendat, atque eas aiunt mensę principali apponi, primúmque ex iis cibum degustari. Aiunt & in Bactris, Oxum fluuium glebulas auri plurimas ferre similiter & in Theodoronte, circa litora ebullire aurum, & alueo quoque deferri. In Pieria Macedonię fertur aurum non signatum, in quatuor terrę hiatus defossum esse a regibus priscis, ex quorum vno auri lamina palmi magnitudine excreuerit. Fertur autem peculiaris quędam generatio esse ferri Chalybici Mysinique, vt quod ex sabulo fluuiorum comportatum, alij simpliciter lotum in fornace excoqui, alij illam etiam ex lotura frequentiore subsidentem hypostasin inuici, simulque igni purgari tradunt, adiecto Pyrimacho lapide, qui isthic plurimus reperitur. Hoc genus ferri, aliis est multó nitidius, & nisi vnis tantum ignibus, vnaque fornace purgetur, argẽto simile redditur. Solum hoc est imperrubiginosum, cęterum minime prouenit copiose. Aiunt & apud Indos, ęs adeó splendidum, purum syncerumque reperiri, vt colore & specie, nequaquam ab auro discerni queat: vnde & inter Darij pocula calices quosdam esse, qui nisi olfactus iudicio ab auro distare non cognoscantur. Stannum ferunt. Celticum, multó, quàm plumbũ, citius liquefieri: argumento est, quód etiam in aquis soluatur, & colore inficiat quęcunq. attingit. Sed & ex frigorib liquescit, calore scilicet ex congelatione intrinsecus ob mollitiẽ incluso & coacto. In Pãtheo olea est, quam Callistephanum vocãt, omnia folia reliquis oliuis cõtraria forma producens.

A Φασὶ καὶ ἐν Κύπρῳ περὶ τὸν λεγόμενον Τυῤῥίαν χαλκὸν ὅμοιον γίνεσθαι. κατακόψαντες γὰρ, ὡς ἔοικεν, εἰς μικρὰ, σπείρουσιν αὐτόν. εἶτα ὑδάτων ἐπιγενομένων, αὐξάνεται καὶ ἀναβλαστάνει, καὶ οὕτως συνάγεται. Φασὶ δὲ καὶ ἐν Μήλῳ τῇ νήσῳ ἐν τοῖς ἐξορυσσομένοις τόποις τῆς γῆς, πάλιν αὐτὰ ἀναπληρούμενα γίνεσθαι. Περὶ Παιονίαν λέγουσιν, ὅταν συνεχεῖς οἱ ὄμβροι

B γίνωνται, διαρραγείσης, ἐκτηκομένης τῆς γῆς, χρυσὸν τὸν καλούμενον ἄπυρον. Λέγουσι δ᾽ ἐν τῇ Παιονίᾳ οὕτω χρυσίζειν τὴν γῆν, ὥστε πολλοὺς εὑρηκέναι καὶ ὑπὲρ τὴν μνᾶν χρυσίου ὁλκήν. τῷ δὲ βασιλεῖ φασιν εὑρόντας ἀνενεγκεῖν δύο βώλους, τὴν μὲν τρεῖς μνᾶς ἄγουσαν, τὴν δὲ πέντε. οὕς φασιν ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτῷ παρακεῖσθαι, καὶ ἐπ᾽ ἐκείνων πρῶτον, εἴ τι ἐσθίει, ἀπάρχεσθαι. Φασὶ δὲ καὶ

C ἐν Βάκτροις τὸν Ὦξον ποταμὸν καταφέρειν βωλία χρυσίου πολλά. καὶ ἐν Ἰβηρίᾳ δὲ τὸν καλούμενον Θεόδωρον ποταμὸν ἐκβράσσειν τε πολὺ περὶ τὰ χείλη χρυσίον, ὁμοίως δὲ καὶ καταφέρειν. Λέγεται δὲ καὶ ἐν Πιερίᾳ τῆς Μακεδονίας ἄσημόν τι χρυσίον κατορωρυγμένον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων βασιλέων, χασμάτων τεττάρων ὄντων, ἐξ ἑνὸς αὐτῶν ἀ-

D ναφῦναι χρυσίον, τὸ μέγεθος σπιθαμιαῖον. Λέγεται δὲ ἰδιωτάτην εἶναι γένεσιν σιδήρου τοῦ Χαλυβικοῦ καὶ τοῦ Μισηνοῦ. συμφέρεται γὰρ, ὥς γε λέγουσιν, ἐκ τῆς ἄμμου τῆς καταφερομένης ἐκ τῶν ποταμῶν. ταύτην δὲ οἱ μὲν ἁπλῶς οὕτω πλύναντας καμινεύειν· οἱ δὲ, τὴν ὑφισταμένην τὴν ὑπόστασιν ἐκ τῆς φύσεως πολλάκις πλυθεῖσαν καθεψεῖν. παρεμβάλλειν δὲ τὸν πυρίμαχον καλούμενον λίθον.

E εἶναι δὲ ἐν τῇ χώρᾳ πολύν. ἐστὶ δ᾽ ὁ σίδηρος πολὺ τῶν ἄλλων γίνεται καλλίων. εἰ δὲ μὴ ἐν μιᾷ καμίνῳ ἐκαίετο, οὐδὲν ἂν, ὡς ἔοικε, διέφερε τοῦ ἀργυρίου. μόνον δέ φασιν αὐτὸν ἀνίωτον εἶναι, οὐ πολὺν δὲ γίνεσθαι. Φασὶ δὲ καὶ ἐν Ἰνδοῖς τὸν χαλκὸν οὕτως εἶναι λαμπρὸν καὶ καθαρὸν καὶ ἀνίωτον, ὥστε μὴ διαγινώσκεσθαι τῇ

F χρόᾳ πρὸς τὸν χρυσόν· ἀλλ᾽ ἐν τοῖς Δαρείου ποτηρίοις βατιακὰς εἶναί τινας καὶ πλείους, ἃς εἰ μὴ τῇ ὀσμῇ, ἄλλως οὐκ ἦν διαγνῶναι πότερόν εἰσι χαλκαῖ ἢ χρυσαῖ. Τὸν κασσίτερον τὸν Κελτικὸν τήκεσθαί φασι πολὺ τάχιον μολύβδου. σημεῖον δὲ τῆς εὐτηξίας, ὅτι τήκεσθαι δοκεῖ καὶ ἐν τῷ ὕδατι. χρώζει γοῦν, ὡς ἔοικε, ταχύ. τήκεται δὲ καὶ ἐν τοῖς ψύχεσιν, ὅταν γένηται πάγη, ἐγκατακλειομένου ἐντὸς (ὥς φασι) καὶ συνωθουμένου τοῦ θερμοῦ τοῦ ἐνυπάρχοντος αὐτῷ, διὰ τὴν ἀσθένειαν. Ἐν τῷ Πανθείῳ ἐστὶν ἐλαία, καλεῖται δὲ καλλιστέφανος· ταύτης δὲ πάντα τὰ φύλλα ταῖς λοιπαῖς ἐλαίαις ἐναντία πέφυκεν.

ἔξω γὰρ

ἔξω γὰρ [ἀλλ'] οὐκ ἐντὸς ἔχει τὰ χλωρά. ἀφίησί τε τοὺς πτόρθους ὥσπερ ἡ μυρρίνη εἰς τὸ ἴσον συμμέτρους. ἀπὸ ταύτης δὲ φυτὸν λαβὼν, ὁ Ἡρακλῆς ἐφύτευσεν Ὀλυμπίασιν, ἀφ' ἧς οἱ στέφανοι τοῖς ἀθληταῖς δίδονται. ἔστι δὲ αὕτη πρὸς τῷ Ἰλισσῷ ποταμῷ, σταδίοις ἑξήκοντα τοῦ ποταμοῦ ἀπέχουσα. περιῳκοδόμηται δὲ, καὶ ζημία μεγάλη τῷ θίγοντι αὐτῆς ἐστιν. ἀπὸ ταύτης δὲ τὸ φυτὸν λαβόντες ἐφύτευσαν Ἠλεῖοι ἐν Ὀλυμπίᾳ, καὶ τοὺς στεφάνους ἀπ' αὐτῆς ἔδωκαν.

Ἐν τοῖς τῆς Λυδίας μετάλλοις τοῖς περὶ Πέργαμον, ἃ δὴ καὶ Κροῖσος εἰργάσατο, πολέμου τινὸς γενομένου, κατέφυγον οἱ ἐργαζόμενοι ἐπ' αὐτά. τοῦ δὲ στομίου ἀποικοδομηθέντος, ἀπεπνίγησαν· καὶ ὕστερον χρόνῳ πολλῷ τῶν μετάλλων ἀνακαθαρθέντων, εὑρέθη οἷς ἐχρῶντο ἀγγείοις πρὸς τὰς ὑπὸ χεῖρα χρείας ἀπολελιθωμένα, οἷον ἀμφορεῖς καὶ τὰ τοιαῦτα. ταῦτα δὲ πεπληρωμένα οὗ ποτε ἔτυχεν ὑγροῦ ἀπελιθώθη, καὶ προσέτι τὰ ὀστᾶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐν τῇ Ἀσκανίᾳ λίμνῃ οὕτω νιτρῶδές ἐστι τὸ ὕδωρ, ὥστε τὰ ἱμάτια οὐδενὸς ἑτέρου ῥύμματος προσδεῖσθαι· κἂν πλείω χρόνον ἐν τῷ ὕδατι ἐάσῃ τις, διαπίπτει. Περὶ τὴν Ἀσκανίαν λίμνην Πυθόπολίς ἐστι, κώμη ἀπέχουσα Κίου ὡς σταδίους ἑκατὸν εἴκοσι. ἐν ᾗ τοῦ χειμῶνος ἀναξηραίνεται πάντα τὰ φρέατα, ὥστε μὴ ἐνδέχεσθαι βάψαι τὸ ἀγγεῖον· τοῦ δὲ θέρους πληροῦται ἕως τοῦ στόματος. Ὁ πορθμὸς ὁ μεταξὺ Σικελίας καὶ Ἰταλίας, αὔξεται καὶ φθίνει ἅμα τῇ σελήνῃ. καὶ διότι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς εἰς Συρακούσας κρήνη ἐστὶν ἐν λειμῶνι, οὔτε μεγάλη, οὔτε ὕδωρ ἔχουσα πολύ· συναπαντήσαντος δὲ εἰς τὸν τόπον ὄχλου πολλοῦ, παρέσχεν ὕδωρ ἄφθονον. Ἔστι δὲ καὶ κρήνη τις ἐν Παλικοῖς τῆς Σικελίας, ὡς δεκάκλινος· αὕτη δ' ἀναρριπτεῖ ὕδωρ εἰς ὕψος ἓξ πήχεις, ὥστε ὑπὸ τῶν ἰδόντων νομίζεσθαι κατακλυσθήσεσθαι τὸ πεδίον. καὶ πάλιν εἰς ταὐτὸ καθίσταται. ἔστι δὲ καὶ ὅρκος ὃς ἅγιος αὐτόθι δοκεῖ εἶναι· ὅσα γὰρ ὄμνυσί τις, γράψας εἰς πινακίδιον, ἐμβάλλει εἰς τὸ ὕδωρ. ἐὰν μὲν οὖν εὐορκῇ, ἐπιπολάζει τὸ πινακίδιον· ἐὰν δὲ μὴ εὐορκῇ, τὸ μὲν πινακίδιον βαρὺ γενόμενον ἀφανίζεσθαί φασι, τὸν δ' ἄνθρωπον πίμπρασθαι. διὸ δὴ λαμβάνειν τὸν ἱερέα παρ' αὐτοῦ ἐγγύας ὑπὲρ τοῦ καθαίρειν τινὰ τὸ ἱερόν. Δημόνησος ἡ Καρχηδονίων νῆσος, ἀπὸ Δημονήσου τοῦ πρώτου ἐργασαμένου τὴν ἐπωνυμίαν εἴληφεν· ἔχει δὲ ὁ τόπος κύανον τὸ μέταλλον, καὶ χρυσοκόλλαν. ταύτης δ' ἡ καλλίστη πρὸς χρυσίον εὑρίσκεται, καὶ γὰρ φάρμακον ὀφθαλμῶν

A Quippe quæ ſupinam, non pronam partem habeat viridiorem, ramos mitit quemadmodũ myrtus, vnde & ſumpta plantula Hercules Olympiis oleam plantauit, athletis coronas ſuppeditantem. Diſtat ab Iliſſo fluuio ſtadios ſexaginta muro circumiecto munita. Ac ne quis tangat, grandi pœna cauetur. Hinc & Elei decerptum ſurculum, in Olympio campo plantarunt, vt victores inde coronis donarentur.

B In metallis Lydiæ circa Pergamum, quæ quondam extruxerat Crœſus, accidit vt cum bello orto opifices in ea confugiſſent, obſtructo ab hoſtibus exitu, ſuffocati ſint, verum longo poſt temporum interuallo, apertis oſtium, repurgatiſque metallis, inuentæ ſunt amphoræ, aliaque id genus, vaſa quæ ad manuarios vſus adhibuerant repleta humore quodam, & in lapides indurata & iuxta etiam oſſa humana.
C Lacus Aſcanij aquas ferunt adeò nitroſas eſſe, vt veſtibus in hunc intinctis alia lotione nulla ſit opus, diſſuere verò, ſi quis diutius paulò immerſerit. Fretum inter Siciliam & Italiam vnà cum Luna intumeſcit & ſubſidet. Porrò in prato iuxta viam quæ Syracuſas ducit, fons eſt, neque amplus, neque aqua larga ſcaturiens, ad quem cum turba numeroſa confluxiſſet, auctus ſubitò præbuit aquarum abunde liberalem copiam. Eſt & fons in Palice
D Siciliæ amplitudine decaclini. Aquas ad ſex cubitorum altitudinem eiicit, vt inundaturus planitiem omnem videatur, verum eodem loco diffluens conſiſtit. porrò iureiurando hic ſacer haberi ſolet. Quæ enim cunque libet tabellæ inſcribunt, inque fontem abiiciunt, ea ſi vero iureiurando confirmentur, natans in ſuperficie tabula teſtabitur: ſin ſecus, velut pondere depreſſa eripitur ex oculis igneque
E corripitur periurus. Quocirca fideiuſſorem capit Sacerdos, qui iuſta numinis vindicta ſacrum execrãtiumq. ſi peierarint aſportet. Demoneſus Carthaginẽſiũ inſula à Demoneſo primo cultore nomen traxit, vbi cæruleum metallũ reperitur, & chryſocolla ad auri venas pulcherrima, oculiſque medicandis cùm primis vtilis.

Sed & æs natans ibidem est, stagno passibus duobus in mare porrecto, vnde conflatæ statuæ sunt, in Sicyone e vetusto Apollinis templo, inque Pheneo, orichalcei appellantur, inscriptione eiusmodi insignitæ, Hercules Amphitrioniades Heli capta constituit. Eadem duce fœmina, cuius parẽtem necarat Augiam occupauit. Fossores metalli huius visu redduntur accutissimo, & si palpebris fortè careant, tum nascuntur. Quapropter simul æs cinerẽmque phrygium oculis medicandis adhibent.

Eodem loco spelunca est, quam Glaphyram vocant, in qua columnæ ex guttis destillantibus excreuerunt, id quod apparẽt, quæ ex imo pauimento tolluntur vbi spatium etiam angustissimum. Ex aquilarum, paribus alternis haliæetus & aquila nascuntur, quoad par eiusdem generis coniugabile nascatur. Ex haliæetis fulica ex his accipitres, vulturésque generantur. Verùm vultures non diuersum genus, sed grandes rursum vultures gignunt, eósque steriles: indicio est, quod vulturis magni nidus nemini mortalium visus sit. Stupenda vis apud Indos plumbi conspecta est: liquefactum enim si aquę frigidæ infundatur, exilire traditur. Æs Mossynœcum splendidiore candore eminere ferunt, non adiectio stanno, sed terra quadam illic nascente simul incoctum. Atque eius ad temperaturæ primum inuentorem celata arte neminem docuisse, & proinde priorem temporum æramenta iis in locis posterioribus longè præstantiora deprehensa. Aiunt in Ponto auium quoddam genus reperiri, quæ non egerant, sinéque sensu doloris non deplumentur solùm, sed obelisco etiam suffigãtur. Verum ex ignis admoti calore sensum cieri. Apes solstitia denuntiare videntur, suo ad labores egressu, quod & melitopolis siue apiariis certo argumento est, quippe quæ tum quietem agant. Vidẽtur & cicadæ post solstitia demum canere.

Echinum à cibo abstinere ad annum vsque euolutum tradunt. Stellionem cum exuuias more serpẽtum reiicit, mox conuersum deuorare aiunt: obseruari enim à medicis solitum, ob vsum, quem in epilepsiæ curatione præclarum habent.

A ἔθνο. ἔστι δὲ αὐτόθι χαλκὸς κολυμβητὴς ἐν δυσὶν ὀργυιαῖς τῆς θαλάσσης· ὅθεν οἱ ἐν Σικυῶνι εἰσὶν ἀνδριάντες ἐν τῷ ἀρχαίῳ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος· καὶ ἐν Φενεῷ οἱ ὀρειχάλκινοι καλούμενοι. ἐπιγέγραπται δὲ αὐτοῖς, Ἡρακλῆς ὁ Ἀμφιτρυωνιάδης Ἦλιν ἑλὼν ἀνέθηκεν. αἱρεῖ δὲ τὴν Ἦλιν, ἡγουμένης κατὰ χρησμὸν γυναικός, ἧς τὸν πατέρα Αὐγείαν ἀπέκτεινε. οἱ δὲ τὸν χαλκὸν ὀρύττοντες, ὀξυδορκέστατοι γίνονται, B καὶ οἱ βλεφαρίδας μὴ ἔχοντες, φύουσι. διὸ καὶ οἱ ἰατροὶ τῷ ἄνθει τοῦ χαλκοῦ καὶ τῇ τέφρᾳ τῇ Φρυγίᾳ χρῶνται πρὸς τὰ ὀφθαλμικά. Ἔστι [γὰρ] αὐτόθι σπήλαιον ὃ καλεῖται γλαφυρόν· ἐν δὲ τούτῳ κίονες πεπήγασιν ἀπό τινων σταλαγμῶν. ἐμφανεῖς δὲ τοῦτο ἐν τῇ συναγωγῇ τῇ πρὸς τὸ ἔδαφος, ἔστι γὰρ ἐνταῦθα στενότατον. Ἐκ τῶν ζευγῶν δέ φασι τῶν C ἀετῶν θάτερον τῶν ἐκγόνων ἁλιαίετον γίνεσθαι παραλλάξ, ἕως ἂν σύζυγα γένηται. ἐκ δὲ ἁλιαιέτων φήνη γίνεται· ἐκ δὲ τούτων, οἱ περκνοὶ καὶ γῦπες· οὗτοι δὲ οὐκέτι διορίζονται πρὸς γῦπας, ἀλλὰ γεννῶσι τοὺς μεγάλους γῦπας. οὗτοι δ' εἰσὶν ἄγονοι. σημεῖον δὲ τούτου, διότι νεοττιὰν οὐδεὶς ἑώρακε γυπὸς μεγάλου.

Θαυμαστὸν δέ τι, φασίν, ἐν Ἰνδοῖς περὶ τὸν D ἐκεῖ μόλυβδον συμβαίνειν· ὅταν γὰρ τακεὶς εἰς ὕδωρ καταχυθῇ ψυχρόν, ἐκπηδᾷ ἐκ τοῦ ὕδατος. Φασὶ τὸν Μοσσυνοίκων χαλκὸν λαμπρότατον καὶ λευκότατον εἶναι, οὐ παραμιγνυμένου αὐτῷ κασσιτέρου, ἀλλὰ γῆς τινος αὐτοῦ γινομένης καὶ συνεψομένης αὐτῷ. λέγουσι δὲ τὸν εὑρόντα τὴν κρᾶσιν, μηδένα διδάξαι. διὸ τὰ προγεγονότα ἐν τοῖς τόποις E χαλκώματα, διάφορα· τὰ δ' ἐπιγιγνόμενα οὐκέτι. Ἐν τῷ Πόντῳ λέγουσι τοῦ χειμῶνος τῶν ὀρνέων τινὰ εὑρίσκεσθαι [φωλεύοντα,] οὔτε δὲ ἀποπατοῦντα, οὔτε ὅταν τὰ πτερὰ αὐτῶν τίλλωσιν, αἰσθανόμενα, οὔτε ὅταν ἐπὶ τὸν ὀβελίσκον ἀναπαρῇ, [οὔτε ὅταν ὑπὸ τοῦ πυρὸς διακαυθῇ. πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἰχθύων λέγουσιν ἐκκολαπτομένους καὶ ἀποτεμνομένους μὴ αἰσθάνεσθαι,] ἀλλ' ὅταν ὑπὸ τοῦ πυρὸς F θερμανθῶσιν. Ἡ μέλιττα δοκεῖ τὰς τροπὰς σημαίνειν τῷ ἐπὶ τὰ ἔργα βαδίζειν· ᾧ καὶ οἱ μελιττοπῶλαι σημείῳ χρῶνται· ἠρεμία γὰρ αὐτῶν γίνεται. δοκοῦσι δὲ καὶ οἱ τέττιγες ᾄδειν μετὰ τροπάς. Φασὶ δὲ καὶ τὸν ἐχῖνον ἄσιτον διαμένειν ἄχρις ἐνιαυτοῦ. Τὸν δὲ γαλεώτην, ὅταν ἐκδύσηται τὸ δέρμα, καθάπερ οἱ ὄφεις, ἐπιστραφέντα καταπίνειν· παρατηρεῖσθαι γὰρ ὑπὸ τῶν ἰατρῶν, διὰ τὸ χρήσιμον εἶναι τοῖς ἐπιληπτικοῖς.

Λέγουσι

λέγεται δὲ καὶ τὸ τῆς ἄρκτου στέαρ, ὅταν διαπεπηγὸς ᾖ διὰ τὸν χειμῶνα, καθ' ὃν αἱ ἄρκτοι φωλεύουσιν, αὔξεσθαι καὶ ὑπεραίρειν τὰ ἀγγεῖα ἐν οἷς ἂν ᾖ. Ἐν Κυρήνῃ φασὶ τοὺς βατράχους ἀφώνους τὸ παράπαν εἶναι. καὶ ἐν Μακεδονίᾳ δὲ ἐν τῇ τῶν Ἠμαθιωτῶν χώρᾳ τοὺς σῦς εἶναι μώνυχας. Ἐν Καππαδοκίᾳ φασὶν ἡμιόνους εἶναι γονίμους· καὶ ἐν Κρήτῃ αἰγείρους καρποφόρους. [Φασὶ δὲ καὶ ἐν Σερίφῳ τοὺς βατράχους οὐκ ᾄδειν· ἐὰν δὲ εἰς ἄλλον τόπον μετενεχθῶσιν, ᾄδουσιν. Ἐν Ἰνδοῖς ἐν τῷ Κέρατι καλουμένῳ ἰχθύδιά φασι γίνεσθαι ἃ ἐν τῷ ξηρῷ πλανᾶται, καὶ πάλιν ἀποτρέχει εἰς τὸν ποταμόν.] Φασὶ δὲ καὶ περὶ Βαβυλῶνα τινὰς ἰχθύδιά τινα μένειν ἐν ταῖς τρώγλαις ταῖς ἐχούσαις ὑγρότητα, ξηραινομένου τοῦ ποταμοῦ· τούτους ἐξιόντας ἐπὶ τὰς ἅλως τρέφεσθαι, καὶ βαδίζειν ἐπὶ τῶν πτερυγίων, καὶ κινεῖν τὴν οὐράν· καὶ ὅταν διώκωνται, φεύγειν· καὶ εἰσδύντας, ἀντιμετώπους ἵστασθαι. πολλάκις γὰρ προσιέναι τινὰς καὶ ἐρεθίζειν. ἔχειν δὲ τὴν κεφαλὴν ὁμοίαν βατράχῳ θαλαττίῳ, τὸ δὲ ἄλλο σῶμα κωβιῷ. βράγχια δὲ ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι ἰχθύες. Ἐν Ἡρακλείᾳ δὲ τῇ ἐν τῷ Πόντῳ καὶ ἐν Ῥηγίῳ γίνεσθαί φασιν ὀρυκτοὺς ἰχθύας. τούτους μάλιστα παρὰ τὰ ποτάμια καὶ τὰ ἔνυδρα χωρία. συμβαίνειν δέ ποτε, ἀναξηραινομένων τῶν χωρίων κατά τινας χρόνους συστέλλεσθαι κατὰ γῆς· εἶτα μᾶλλον ἀναξηραινομένης, διώκοντας τὴν ὑγρότητα, δύεσθαι εἰς τὴν ἰλύν. εἶτα ξηραινομένης, διαμένειν ἐν τῇ ἰκμάδι, ὥσπερ τὰ ἐν ταῖς φωλεαῖς διασωζόμενα. ὅταν δὲ ἀνασκάπτωνται, πρὶν ἢ τὰ ὕδατα ἐπιγίνεσθαι, τότε κινεῖσθαι. Φασὶ δὲ καὶ περὶ Παφλαγονίαν τοὺς ὀρυκτοὺς γίνεσθαι ἰχθῦς κατὰ βάθους, τούτους δὲ τῇ ἀρετῇ ἀγαθούς, οὔτε ὑδάτων φανερῶν πλησίον ὄντων, οὔτε ποταμῶν ἐπιρρεόντων, ἀλλ' αὐτῆς ζωογονούσης τῆς γῆς.

Τὰς ἐν Ἠπείρῳ ἐλάφους κατορύττειν φασὶ τὸ δεξιὸν κέρας, ὅταν ἀποβάλωσι, καὶ εἶναι πρὸς πολλὰ χρήσιμον. Φασὶ δὲ καὶ τὴν φώκην ἐξεμεῖν τὴν πυτίαν, ὅταν ἁλίσκηται· εἶναι δὲ φαρμακῶδες, καὶ τοῖς ἐπιλήπτοις χρήσιμον. Καὶ τὴν λύγγα δέ φασι τὸ οὖρον κατακρύπτειν, διὰ τὸ πρὸς ἄλλα τε χρήσιμον εἶναι, καὶ τὰς σφραγῖδας. Λέγεται δὲ περὶ τὴν Ἰταλίαν ἐν τῷ Κιρκαίῳ ὄρει φάρμακόν τι φύεσθαι θανάσιμον, ὃ τοιαύτην ἔχει τὴν δύναμιν, ὥστ' ἂν προσρανθῇ τινι, παραχρῆμα πίπτειν ποιεῖ, καὶ τὰς τρίχας τὰς ἐν τῷ σώματι περιρρεῖν, καὶ τὰ κῶλα τοῦ σώματος διαρρεῖν τὰ μέλη, ὥστε τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος εἶναι

Vrsæ adipem aiunt hyeme, quo tempore somno indulgent, frigore concretam excrescere, supraque vasa quibus reposita fuerit, tolli. In Cyrene ranas mutas, & sine voce aiunt esse, & in Macedonia Ematheotis suibus solidas vngulas esse. In Cappadocia ferunt mulas fœcundas esse, & in Creta alnos fructum ferre. In Seripho ranas aiunt esse mutas: quæ si aliò transferantur, canere incipiant. Pisciculos esse ferunt in eo quod Ceras vocant apud Indos, qui per siccos locos oberrent ac mox in flumen se recipiant. Circa Babylonem aiunt quidam in cauernis aquosis pisciculos latere: verùm arefacto flumine ad areas pastum prodire, alarum subsidio, caudæque motu, cæterum fugere persequentes, capitque humo mersum, reliquo corpore tegere, quod multi insequendo, irritandóque, exploratur, caput habent ranæ marinæ simile reliquum corpus gobio, branchias verò piscibus aliis.

Heracleæ piscium genus aiunt esse, intra terræ cauernulas defossum, maximè circa flumina, locaque humidiora. Verùm arescentibus iis locis, primùm contrahi aiunt, mox inualescente siccitate humorem in syluas vsque persequi, donec eo quoque destituantur. Itaque latibulis vel mediocriter vdis ferarum instar hærere, immotasque defixasque, cæterum si ante superuenientes aquas effodiantur, moueri. In Paphlagonia pisces alte in terram defossos aiunt, virtute præstantes, etiam si nec aquæ in proximo appareant, neque illabantur flumina, sed sola, nudaque terra pariantur.

Ceruos in Epiro dextrum cornu abiicientes aiunt defodere, rebus multis vtile. Phocam aiunt caprum vomere coagulum, efficax epilepticis pharmacum.

Ligam ferunt caudam studiosè contegere, cum ad alios vsus, tum maximè sphragidis conficiendis idoneam. Fertur circa Italiam, in Cyrceo monte lethale venenum nasci, tanta vi, vt sumptum mox pilis corpus totum nudet, ac soluat adeo membra cuncta vt velut liquescenti cadauerum speciem miserabilem

tota superficie præbeant. Hoc ferunt Pemestium, Gaiumque, Cleonymo Spartiatæ insidiatos esse, verum deprehensos, examinatósque à Tarquinis supplicio affectos. In Diomedæa insula maris Adriatici, ferunt templum quoddam & admirãdum, & religione sacrum, ab auibus in circulum obsideri, magnitudine vastis rostris, & prælongis, & turgidis. Qui Græcis quidem accedentibus quietem agant, cæterum Barbaris, qui accolunt, venientibus, subuolant, ac pedibus rostrisque capita eorum lacerent, inflictisque multis vulneribus interimant. Fabulantur has quondam ex sociis Diomedis extitisse, circaque eam insulam facto naufragio, ducem amisisse ab Æneo gentium illarum rege dolo necatum. In Ombricis insulis aiunt pecora annis singulis ternos partus edere, terrámque multiplicem ferentibus frugem reddere. Sed & mulieres fœcundas vehementer, vt quæ rarò vnos sed plerunque geminos, aut ternos enitantur. In Electridis insulis maris Adriatici sinu duæ statuæ recumbentes videntur, ad formam priscam elaboratæ, stannea altera, altera verò ærea, Dædali opus, vt existimatur, monumentúmque rerum iis temporibus gestarum, quibus ipse Minoa ex Sicilia, Cretáque fugiens, ad hæc loca appulit. Insulæ ab Eridano præterlabente effusæ traduntur. Præterea & lacus iuxta flumen est, aqua calida feruens, tum odorem adeò exhalans fœtidum, vt & armentis aquandis inutilis sit, & aues etiam superuolantes necet. In hunc & Phaethonta fulmine ictum delapsum fabulantur incolæ. Ambitus est in circulum haud minor ducentorum stadiorum. Tum populi arbores in eo frequentes. Vnde (quod vocamus) electrum exstillat gummi simile eo quòd ad instar lapidis indurescat. Collectum autem ab incolis in Græciam deportatur. In has ergo insulas deuenisse Dędalum, occupasséque ferunt, & imaginem in vna suam, in altera Icari filij constituisse. Verum soluentibus iam Græcis, Argosque excedentibus, Dædali statuam velut fuga sibi cõsulentem, in Icarum insulam miraculosè abiisse.

A τῆς [illegible] ἐλευθερίας. τοῦτο δέ φασι μέλλοντας διδόναι Κλεωνύμῳ τῷ Σπαρτιάτῃ Παίωνας τὸν Πευκέτιον καὶ Γάιον φωραθέντας, καὶ ἐξετασθέντας ὑπὸ Ταραντίνων θανατωθῆναι. Ἐν τῇ Διομηδείᾳ νήσῳ, ἣ κεῖται ἐν τῷ Ἀδρίᾳ, φασὶν ἱερόν τι εἶναι τοῦ Διομήδους θαυμαστόν τε καὶ ἅγιον. κύκλῳ δὲ τὸ ἱερὸν περικαθῆσθαι ὄρνιθας μεγάλους τοῖς μεγέθεσι, καὶ ῥύγχη ἔχοντας μεγάλα καὶ σκληρά. B τούτους λέγουσιν, ὅταν μὲν Ἕλληνες ἀποβαίνωσιν εἰς τὸν τόπον, ἡσυχίαν ἔχειν· ἐὰν δὲ τῶν βαρβάρων τινὲς τῶν περιοικούντων, ἀνιπταμένους ἀεροβατοῦντας καταράσσειν αὐτοὺς εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ τοῖς ῥύγχεσι τιτρώσκοντας ἀποκτείνειν. μυθεύονται δὲ τούτους γενέσθαι ἐκ τῶν ἑταίρων τοῦ Διομήδους, ναυαγησάντων μὲν αὐτῶν περὶ τὴν νῆσον, τοῦ δὲ Διομήδους C δολοφονηθέντος ὑπὸ τοῦ Αἰνέου τοῦ τότε βασιλέως τῶν τόπων ἐκείνων γενομένου. Παρὰ τοῖς Ὀμβρικοῖς φασὶ τὰ βοσκήματα τίκτειν τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ τὴν γῆν πολλαπλασίους ἀναδιδόναι τοὺς καρποὺς τῶν καταβαλλομένων. εἶναι δὲ καὶ τὰς γυναῖκας πολυγόνους, καὶ σπανίως ἓν τίκτειν, τὰς δὲ πλείστας δύο καὶ τρία. Ἐν ταῖς Ἠλεκτρίσι νήσοις, αἳ κεῖνται ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Ἀδρίου, φασὶν εἶναι D δύο ἀνδριάντας ἀνακειμένους, τὸν μὲν κασσιτέρινον, τὸν δὲ χαλκοῦν, εἰργασμένους τὸν ἀρχαῖον τρόπον. λέγεται δὲ τούτους Δαιδάλου εἶναι ἔργα, ὑπόμνημα τῶν πάλαι, ὅτε Μίνω φεύγων ἐκ Σικελίας καὶ Κρήτης εἰς τούτους τοὺς τόπους παρέβαλε. ταύτας δὲ τὰς νήσους φασὶ προσχῶσαι τὸν Ἠριδανὸν ποταμόν. ἔστι δὲ λίμνη πλησίον τοῦ ποταμοῦ, ὕδωρ E ἔχουσα θερμόν· ὀσμὴ δ' ἀπ' αὐτῆς βαρεῖα καὶ χαλεπὴ ἀποπνεῖ, καὶ οὔτε ζῷον οὐδὲν πίνει ἐξ αὐτῆς, οὔτε ὄρνεον ὑπερίπταται, ἀλλὰ πίπτει καὶ ἀποθνήσκει. ἔχει δὲ τὸν κύκλον σταδίων διακοσίων, τὸ δὲ εὖρος ὡς δέκα. μυθεύουσι δὲ οἱ ἐγχώριοι Φαέθοντα κεραυνωθέντα πεσεῖν εἰς ταύτην τὴν λίμνην. εἶναι δ' ἐν αὐτῇ αἰγείρους πολλάς, ἐξ ὧν ἐκπίπτειν τὸ καλούμενον ἤλεκτρον. ὃ δὲ λέγουσιν ὅμοιον εἶναι κόμμι, διὰ τὸ ἀποσκληρύνεσθαι ὡσανεὶ λίθον, καὶ συλλεγόμενον ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων διαφέρεσθαι εἰς τοὺς Ἕλληνας. εἰς ταύτας οὖν τὰς νήσους Δαίδαλόν φασιν ἐλθεῖν, καὶ κατασχόντα αὐτὰς, ἀναθεῖναι ἐν μιᾷ αὐτῶν τὴν αὑτοῦ εἰκόνα, καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ Ἰκάρου ἐν τῇ ἑτέρᾳ. ὕστερον δὲ ἐπιστρατευσάντων Πελασγῶν τῶν ἐκπεσόντων ἐξ Ἄργους, φυγεῖν τὸν Δαίδαλον, καὶ ἀφικέσθαι εἰς Ἴκαρον τὴν νῆσον.

Ἐν τῷ

Ἐν τῇ Σικελίᾳ τῇ καλουμένῃ Αἴτνῃ, σπήλαιόν τι λέγεται εἶναι, περὶ ὃ κύκλῳ γενομένων φασὶ τῶν τε ἄλλων ἀνθέων πλῆθος εἰς πάσας ὥρας, πολὺ δὲ μάλιστα τῶν ἴων ἀπέραντόν τινα τόπον συμπεπληρῶσθαι· ἃ τὴν ὀσμὴν γειτνιῶσαν ἀναδίδωσι πλησίον, ὥστε τοὺς κυνηγοῦντας, τῶν κυνῶν κρατουμένων ὑπὸ τῆς ὀσμῆς, ἐξαδυνατεῖν τοὺς λαγὼς ἰχνεύειν. διὰ δὲ τούτου τοῦ χάσματος, ἀσύμφαντός ἐστιν ὑπόνομος· καθ' ὅν φασι τὴν ἁρπαγὴν ποιήσασθαι τὸν Πλούτωνα τῆς Κόρης. εὑρίσκεσθαι δέ φασιν ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ πυρούς, οὔτε τοῖς ἐγχωρίοις ὁμοίους οἷς χρῶνται, οὔτε ἄλλοις ἐπεισάκτοις, ἀλλ' ἰδιότητά τινα μεγάλην ἔχοντας. καὶ τοῦτο σημειοῦνται τὸ πρῶτον παρ' αὐτοῖς φανῆναι τὸν πύρινον καρπόν· ὅθεν καὶ τῆς Δήμητρος ἀντιποιοῦνται, φάσκοντες παρ' αὐτοῖς τὴν θεὸν γεγονέναι. Ἐν Κρήτῃ λύκους καὶ ἄρκτους, καὶ ἔχεις, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις θηρία οὔ φασι γίνεσθαι, διὰ τὸ τὸν Δία γενέσθαι ἐν αὐτῇ. Ἐν τῇ θαλάσσῃ τῇ ἔξω Ἡρακλείων στηλῶν, φασὶν ὑπὸ Καρχηδονίων νῆσον εὑρεθῆναι ἐρήμην, ἔχουσαν ὕλην τε παντοδαπήν, καὶ ποταμοὺς πλωτούς, καὶ τοῖς λοιποῖς καρποῖς θαυμαστήν, ἀπέχουσαν δὲ πλειόνων ἡμερῶν· ἐν ᾗ ἐπιμισγομένων τῶν Καρχηδονίων πλεονάκις, διὰ τὴν εὐδαιμονίαν, ἐνίων γε μὴν καὶ οἰκούντων, τοὺς προεστῶτας τῶν Καρχηδονίων ἀπειπεῖν θανάτῳ ζημιοῦν τοὺς εἰς αὐτὴν πλευσομένους, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας πάντας ἀφανίσαι, ἵνα μὴ διαγγέλλωσι, μηδὲ πλῆθος συστραφὲν ἐπ' αὐτῶν ἐπὶ τὴν νῆσον κυρίας τύχῃ, καὶ τὴν τῶν Καρχηδονίων εὐδαιμονίαν ἀφέληται. Ἐκ τῆς Ἰταλίας φασὶν ἕως τῆς Κελτικῆς καὶ Κελτολιγύων καὶ Ἰβήρων εἶναί τινα ὁδὸν Ἡράκλειαν καλουμένην· δι' ἧς ἐάν τε Ἕλλην, ἐάν τε ἐγχώριός τις πορεύηται, τηρεῖσθαι ὑπὸ τῶν παροικούντων, ὅπως μηδὲν ἀδικηθῇ· τὴν γὰρ ζημίαν ἐκτίνειν καθ' οὓς ἂν γένηται τὸ ἀδίκημα. Φασὶ δὲ παρὰ τοῖς Κελτοῖς φάρμακον ὑπάρχειν τὸ καλούμενον ὑπ' αὐτῶν τοξικόν· ὃ λέγουσιν οὕτω ταχεῖαν ποιεῖν τὴν φθοράν, ὥστε τῶν Κελτῶν τοὺς κυνηγοῦντας, ὅταν ἔλαφον ἢ ἄλλο τι ζῷον τοξεύσωσιν, ἐπιδραμόντας ἐν σπουδῇ ἐκτέμνειν τῆς σαρκὸς τὸ τετρωμένον, πρὸ τοῦ τὸ φάρμακον διαδῦναι, ἅμα μὲν τῆς προσφορᾶς ἕνεκα, ἅμα δὲ ὅπως μὴ σαπῇ τὸ ζῷον. εὑρῆσθαι δὲ τούτῳ λέγουσιν ἀντιφάρμακον, τὸν τῆς δρυὸς φλοιόν· οἱ δ' ἕτερόν τι φύλλον, ὃ καλοῦσι κοράκιον, διὰ τὸ

A In Ætna Siciliæ monte est, vt inquiunt, spelunca, quam circa florum omnigena copia crescit omni tempore, tum violis immensum quoddam spatium obtegitur. Quæ finitima loca adeo fragrantia sua replent, vt occupati hac suauitate odoris venatici canes, lepores vestigare nequeant. Ac sub eodem hiatu obscurum quoddam antrum latet, quò Proserpinam rapuisse Pluto fertur: triticumque repe- B ritur nec domestico, quo vtuntur neque alij importato simile, sed peculiari proprietate insigne: quo argumento contendunt illic primum omnium triticum conspectum esse: & proinde Cererem etiam sibi, vt apud se natam, vendicant. In Creta lupos, vrsos, viperas, aliásque id genus noxias feras nullas nasci dicunt Iouis beneficio, qui isthic natus perhibetur. Extra columnas Herculis aiunt in mari à C Carthaginensibus insulam fertilem, desertamque inuentam, vt quæ tam syluarũ copia quam fluminibus nauigationi idoneis abundet cum reliquis fructibus floreat vehementer, distans à continente plurium dierum itinere: in qua cũ Carthaginenses quidam ob soli fertilitatem connubia agitare, ac habitare cœpissent, ferunt præsides, nequis deinceps insulam ingrederetur, pœna capitis interdixisse, D incolásque eiecisse, ne coitione (si habitare isthic pergerent) facta, insulæ principatum consequerentur, Carthaginenses ea felicitatis parte priuarent. Ex Italia ferunt viam adusque Celtas Gallos & Celtiberos protendi, Heracleã vocant in qua & Græci, & indigenæ transeuntes, ab incolis obseruãtur, ne quid iis malè forte accidat, quippe qui id pœnas iis pendunt, dãnumque lege sarcerit, in quorum finibus datũ fuerit. E Apud Celtas venenum reperiri, tradunt, quod Xenicũ ipsi appellãt tanta celeritate inficiens necansque, vt venatores Celtæ cùm ceruum iaculo tincto percusserint, festinatò adcurrant, carnémque vulneratam exscecent, ne veneno prouicante animal putrescat, alimentoque inutilis caro reddatur. Verùm inuentum esse huic antipharmacum corticem quercinam, aut vt volunt alij, folium quod κοράκιον ab

A ipsis appellatur, inde nimirum quòd obseruatione compertum sit, coruum ex gustato veneno male affectum herbam eam adusse, móxque vt glutiuisset, doloribus liberatum esse. In Iberia aiunt combustis aliquando à pastoribus syluis, calentéque ex ignibus terra manifestum argentum defluxisse. Cumque postmodum terræmotus superuenissent eruptis hiatibus magnam copiam argenti simul collectam atque inde etiam Massiliensi- B bus prouentus non vulgares obtigisse.

In Gymnasiis insulis, quæ ad Iberiam sitæ sunt, post septem illas maximæ, aiunt oleum non ex oliuis, sed è terebintho magna copia reddi, ad vsus omnes accommodatum. Porrò ipsos Iberos in mulieres adeò pronos, vt pro vno fœmineo corpore quatuor aut quinque mascula cum mercatoribus commutent.

Quocirca Carthaginiensibus militantes stipendia in fœminarum coemptionem C tantùm impendunt, quum possidere illic argentum non liceat. Hinc orta, receptáque lege, quòd Hercules aliquando bellum Hispaniæ intulisset, diuitiis incolarum inuitatus. In finibus Massiliensium circa Ligusticam, lacus esse fertur, qui ebulliens effusúsque piscium multitudinem immensam, veríque fidem superantem eiiciat. Cæterum flantibus Etesiis tantum puluerem concitari, D vt coaceruata in lacum humor sicca, superficiem obtegat, ínque formam redigat areæ: vnde indigenis licet pertusa siccitate in triuiis quotcunque libitum est pisces citra negotium eximere. Quidam Ligyllorum adeò dextre solertérque fundam agitare feruntur, vt conspectis auibus singulas ictibus singulis destinent, tanquam certi momento omnes casuras.

Peculiare autem est huic genti, quod E mulieres opus faciens, pariunt, lotóque infante, ad tarculum mox, fossionémque redeunt, ac alia obeunt munia puerperis minimè vsitata. Admiratione & hoc apud Ligyos dignum est, quòd fluuius quidam fertur cursu in sublime attolli, adeò vt ex opposito stantes nequeant conspici. In Hetruria ferunt insulam esse, quam AEthaliam hodie vocant, in qua ærifodina est, vnde æs eruitur, F

κατανοηθῆναι ὑπ' αὐτῶν κόρακα, γευσάμενον τοῦ φαρμάκου, καὶ κακῶς διατιθέμενον, ὅτι τὸ φύλλον ἐμμασώμενον τοῦτο, καὶ καταπίνοντα, παύσασθαι τῆς ἀλγηδόνος.

Ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ λέγουσι τῶν δρυμῶν ἐμπρησθέντων ὑπό τινων ποιμένων, καὶ τῆς γῆς διαθερμανθείσης ὑπὸ τῆς ὕλης, φανερῶς ἀργύρῳ ῥεῦσαι τὴν χώραν· καὶ μετὰ χρόνον σεισμῶν ἐπιγενομένων, καὶ τῶν τόπων ῥαγέντων, παμπληθὲς συναχθῆναι ἀργύριον· ὃ δὴ καὶ τοῖς Μασσαλιώταις πρόσοδον ἐποίησεν οὐ τὴν τυχοῦσαν. Ἐν ταῖς Γυμνησίαις νήσοις ταῖς κειμέναις κατὰ τὴν Ἰβηρίαν μετὰ τὰς λεγομένας ἑπτά, αἳ μέγισται λέγονται εἶναι, τὸ ἔλαιον μὴ γίνεσθαι ἐξ ἐλαιῶν, ἐκ δὲ τῆς τερμίνθου παμπληθές, καὶ εἰς πάντα ἁρμόττον. Λέγουσι δὲ οὕτω τοὺς οἰκοῦντας αὐτὰς Ἴβηρας κατωφερεῖς εἶναι, ὥστε ἀντὶ ἑνὸς σώματος θήλεος διδόναι τοῖς ἐμπόροις τέτταρα καὶ πέντε σώματα ἄῤῥενα, στρατευόμενοι δὲ παρὰ Καρχηδονίοις, τοὺς μισθοὺς ὅταν λάβωσιν, ἄλλο μὲν οὐδὲν [ὡς ἔοικεν] ἀγοράζουσι, γυναῖκας δέ. οὐ γὰρ χρυσίον οὐδὲ ἀργύριον ἔξεστι παρ' αὐτοῖς οὐδένα ἔχειν. προσλέγεται δὲ τι τοιοῦτον ἐπὶ τῷ κωλύειν χρήματα εἰσάγειν αὐτούς, ὅτι τὴν στρατείαν Ἡρακλῆς ἐποιήσατο ἐπὶ τὴν Ἰβηρίαν, διὰ τὸν τῶν ἐνοικούντων πλοῦτον. Ἐν τῇ τῶν Μασσαλιωτῶν χώρᾳ περὶ τὴν Λιγυστικὴν φασὶν εἶναί τινα λίμνην, ταύτην δὲ ἀναζεῖν καὶ ὑπερχεῖσθαι, καὶ ποτὲ ἰχθύων ἐκβάλλειν τὸ πλῆθος, ὥστε μὴ πιστεύειν. ἐπειδὰν δὲ οἱ ἐτησίαι πνεύσωσιν, ἐπιχώννυσθαι τὸ ἔδαφος ἐπ' αὐτῆς, καὶ τοσοῦτον κονιορτὸν γίνεσθαι αὐτόθι, καὶ στερεοῦσθαι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς ὥσπερ ἔδαφος. τοῖς δὲ τριόδουσι διακόπτοντας τοὺς ἐγχωρίους, ἑτοίμως ὅσους ἂν βούλωνται ἰχθῦς ἐξαιρεῖν ἐξ αὐτῆς. Λέγεται δὲ τινας τῶν Λιγύων οὕτω σφενδονᾶν, ὥστε ὅταν πλείους ἴδωσιν ὄρνιθας, διερίζειν πρὸς ἀλλήλους, ποῖον ἕκαστος παρασκευάζεται βάλλειν, ὡς ἑτοίμως ἁπάντων τευξομένων. ἴδιον δέ φασι καὶ τοῦτο παρ' αὐτοῖς εἶναι· αἱ γυναῖκες ἅμα ἐργαζόμεναι τίκτουσι, καὶ τὸ παιδίον ὕδατι περικλύσασαι, παραχρῆμα σκάπτουσι, καὶ σκάλλουσι, καὶ τἆλλα οἰκονομοῦσιν ἃ μὴ τικτούσαις ἦν ἐργατέον. Θαυμαστὸν δὲ καὶ τοῦτο παρὰ τοῖς Λίγυσι· φασὶ γὰρ παρ' αὐτοῖς ποταμὸν εἶναι, οὗ τὸ ῥεῦμα αἴρεται μετέωρον καὶ ῥεῖ, ὥστε τοὺς πέραν μὴ ὁρᾶσθαι. Ἐν δὲ τῇ Τυῤῥηνίᾳ λέγεταί τις νῆσος Αἰθάλεια ὀνομαζομένη, ἐν ᾗ ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου πρότερον μὲν

χαλκὸς

χαλκὸς ἀρύσσετο, ἐξ οὗ φασι πάντα τὰ χαλκευόμενα παρ' αὐτοῖς εἶναι, ἔπειτα μηκέτι εὑρίσκεσθαι· χρόνου δὲ διελθόντος πολλοῦ φανῆναι ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου σίδηρον, ᾧ νῦν ἔτι χρῶνται Τυρρηνοὶ, οἱ τὸ καλούμενον Ποπλώνιον οἰκοῦντες. Ἔστι δέ τις ἐν Τυρρηνίᾳ πόλις Οἰναρέα καλουμένη, ἣν ὑπερβολῇ φασιν ὀχυρὰν εἶναι. ἐν γὰρ μέσῃ αὐτῇ λόφος ἐστὶν ὑψηλὸς ἀνέχων τριάκοντα στάδια, ἔχων κάτω ὕλην παντοδαπὴν καὶ ὕδατα. φοβουμένους οὖν τοὺς ἐνοικοῦντας λέγουσι, μή τις τύραννος γένηται, προΐστασθαι αὐτῶν τοὺς ἐκ τῶν οἰκετῶν ἠλευθερωμένους· καὶ οὗτοι ἄρχουσιν αὐτῶν, κατ' ἐνιαυτὸν δ' ἄλλους ἀντικαθιστᾶσι τοιούτους. Ἐν τῇ Κύμῃ τῇ περὶ τὴν Ἰταλίαν δείκνυταί τις, ὡς ἔοικε, θάλαμος κατάγειος Σιβύλλης τῆς χρησμολόγου, ἣν πολυχρονιωτάτην γενομένην παρθένον διαμεῖναί φασιν, οὖσαν μὲν Ἐρυθραίαν, ὑπό τινων δὲ τὴν Ἰταλίαν κατοικούντων Κυμαίαν, ὑπὸ δέ τινων Μελάγκραιραν καλουμένην. τοῦτον δὲ τὸν τόπον λέγεται κυριευθῆναι ὑπὸ Λευκαδίων. εἶναι δὲ λέγουσιν ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις περὶ τὴν Κύμην ποταμόν τινα Κετὸν ὀνομαζόμενον· εἰς ὅν φασι τὸ ἐμβληθὲν πλεῖστον χρόνον ... καὶ τέλος ἀπολιθοῦσθαι. Ἀλκισθένει τῷ Συβαρίτῃ φασὶ κατασκευασθῆναι ἱμάτιον τοιοῦτον τῇ πολυτελείᾳ, ὥστε προτίθεσθαι αὐτὸ ἐπὶ τῇ ἐν Λακινίῳ πανηγύρει τῆς Ἥρας, εἰς ἣν συμπορεύονται πάντες Ἰταλιῶται, τῶν τε δεικνυμένων μάλιστα πάντων ἐκεῖνο θαυμάζεσθαι. οὗ φασι κυριευθέντα Διονύσιον τὸν πρεσβύτερον ἀποδόσθαι Καρχηδονίοις ἑκατὸν καὶ εἴκοσι ταλάντων. ἦν δ' αὐτὸ μὲν ἁλουργὲς, τῷ μεγέθει πεντεκαιδεκάπηχυ, ἑκατέρωθεν δὲ διείληπτο ζῳδίοις ἐνυφασμένοις, ἄνωθεν μὲν Σούσοις, κάτωθεν δὲ Πέρσαις· ἀνὰ μέσον δὲ ἦν Ζεὺς, Ἥρα, Θέμις, Ἀθηνᾶ, Ἀπόλλων, Ἀφροδίτη. παρὰ δ' ἑκάτερον πέρας Ἀλκισθένης ἦν, ἑκατέρωθεν δὲ Σύβαρις. Περὶ τὴν ἄκραν τὴν Ἰαπυγίαν ἔκ τινος τόπου, ἐν ᾧ συνέβη γενέσθαι (ὡς μυθολογοῦσιν) Ἡρακλεῖ πρὸς γίγαντας μάχην, ῥεῖν ἰχῶρα πολὺν καὶ τοιοῦτον ὥστε διὰ τὸ βάρος τῆς ὀσμῆς ἄπλουν εἶναι τὴν κατὰ τὸν τόπον θάλασσαν. λέγουσι δὲ, πολλαχοῦ τῆς Ἰταλίας Ἡρακλέους εἶναι πολλὰ μνημόσυνα, ἐν ταῖς ὁδοῖς ἃς ἐκεῖνος ἐπορεύθη. περὶ Πανδοσίαν τῆς Ἰαπυγίας ἴχνη τοῦ θεοῦ δείκνυται, ἐφ' ἃ οὐδενὶ ἐπιβατέον. Ἔστι καὶ περὶ ἄκραν Ἰαπυγίας λίθος ἁμαξιαῖος,

A omne scilicet illud, ex quo istic ærea vasa constantur, deficere autem, nec reddere quicquam aliquandiu, cæterùm temporum procursu non æs, vt ante, sed ferrum prouenire, id nempe quod etiamnum vtuntur Poplanium incolæ vocant. In Hetruria vrbem ferunt, quam Cenaream vocant, supra modum munitam esse, quippe cuius medium tumulus occupat ad triginta stadiorum altitudinem

B surgens, & omnigena materie & aquis abundans. Vnde metuens sibi à tyrannide populus, seruos manumissos summæ rerum in annum præficit, quo euoluto alios eiusdem sortis surrogat. In Cumæ circa oram Italiæ ferunt thalamum subterraneum Sibyllę fatidicæ esse eius scilicet quę ætate quamlibet prouecta virginitatem seruasse impollutam traditur. Erythræa fuit hæc, sed à quibusdam Italiæ incolis Cumana, ab alijs verò Mela-

C cræna nuncupatur. Locum hunc à Leucadijs occupatum aiunt. Porrò circa Cumam fluuium esse inquiunt (Cetes ab ipsis appellatur) in quem iacta, quæcunque fuerint enascantur, ac postremò in lapidem indurescant. Alcisthene Sybaritæ vestem tradunt tanta magnificentia confectam esse, vt cùm in Laciniæ Iunonis panegyri, ad quam tota confluere

D solet Italia, proposuisset spectandam, omnium oculos à reliquis in se conuerterit. Hanc aiunt Carthaginiensibus emptam à Dionysio seniore tum regnante, centum viginti talentorum pretio. Purpurea erat tota, amplitudine quindecim cubitorum animalculis intertextis distincta, supernè quidem Susis, infernè verò Persicis. In medio autem Iupiter, Iuno, Themis, Minerua, Apollo, Venus elucebant: ad latera Antisthenes, vtrinque autem

E Sybaris. Circa Iapygiam promontorium, vbi inter Herculem Gigantésque depugnatum fabulæ testantur, fontem esse tradunt, qui cruore defluens ea parte mare innauigabile reddat fœtoris grauitate. Ferunt & passim etiamnum in Italia Herculis monumenta extare, iuxta vias quas ille transijt, & circa Iapygiæ Pandosiam

F vestigia eius apparere, quæ nequeas pedibus calcare. Sed & in eadem insula lapis inuenitur plaustrali magnitudine,

A quem Hercules sublatum transtulisse ferre digito vno mobilis. In Orchomenia Bœotiæ vrbe vulpeculam visam tradunt, quæ cum canem persequentem fugiens ad subterraneum meatum decurrisset, simul ingressus ille, latrantique sonitum edidit, perinde ve in patenti campo resonantem. Vnde venatores numinis aliquid residere isthic arbitrati, aditu erupto ingressi sunt ipsi quoque, illucescenteque B per hiatus, ceu fenestras lumine, oculis etiam reliqua subiecta sunt quæ regressi magistratibus exposuerunt. In Sardinia insula structuras ferunt esse antiquorum, vetusto Græcorum more compositas, & cum alia plura eximia, tum tholos rhythmis innumeris exornatos: existimantur ab Iolao Iphicli filio omnes extructæ qui Thespiadis Herculis nepotibus assumptis ad ea loca traiecit occupaturus. quippe qui ob cognationē Herculis, C cui tum totus patebat Occidens ea iure aliquo ad se pertinere arbitrabatur. Ichnusa primùm appellata est, à vestigij, vt videtur, humani similitudine: felicem olim rebus omnibus, & fertilem maximè fuisse perhibent. Aristæum enim, quem agri colendi peritissimum fuisse scriptores rerum testantur, præfuisse primum tradunt, anteà à multis, magnisque D auibus occupatæ. Verum hodie non est ea fertilitate ampliùs, quòd Carthaginienses rerum potiti, omnes fructus alimento idoneos extirparunt, capitisque pœna cauerunt, ne quis incola rursum serere fruges tentaret. In Lipara insula Æoli ea sepulchrum aiunt esse, circa quod cum etiam alia prodigiosa eueniant tum id, quòd ea loca securè, tutòque nemini accedere liceat, vno ore perhibent. Sonitum enim tympanorum, cym- E balorumque, & risum cum strepitu plausuque manuum audiri manifestò. Cæterùm cum primis monstruosè id quoque circa antrum accidit, quòd antelucano quidam ebrius somno isthic oppressus triduum totum cubauit, quæsitusque a familiaribus, quarto demum die repertus est: qui mortuum rati ad proprium monumentum extulerunt, dumque iusta iam pro more celebrarent, ex improuiso surrexit, quæque obtigissent exposuit. F

A ὃν ὑπ' ἐκείνου ἀρθέντα μετατεθῆναί φασιν, ἀφ' ἧς δὲ δακτύλου κινεῖσθαι συμβέβηκεν. Ἐν τῇ τῶν Ὀρχομενίων πόλει τῇ ἐν Βοιωτίᾳ, ὀφθῆναί φασιν ἀλώπεκα, ἣν κυνὸς διώκοντος εἰσδῦναι εἴς τινα ὑπόνομον, καὶ τὸν κύνα συνεισδῦναι αὐτῇ, καὶ ὑλακτοῦντα ἦχον μέγαν ποιεῖν, ὡσανεὶ εὐρυχωρίας τινὸς ὑπαρχούσης αὐτῷ· τοὺς δὲ B κυνηγέτας ὑπολαβόντας δαιμόνιον, ἀναρρήξαντας τὴν εἴσοδον, συνώσασθαι καὶ αὐτούς. ἰδόντας δὲ διά τινων ὀπῶν εἰσπίπτον τὸ φῶς, εὐκρινῶς τὰ λοιπὰ θεάσασθαι, καὶ ἐλθόντας ἀπαγγεῖλαι τοῖς ἄρχουσιν. Ἐν τῇ Σαρδοῖ τῇ νήσῳ κατασκευάσματά φασιν εἶναι εἰς τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον διακείμενα ἀρχαῖον, ἄλλα τε πολλὰ καὶ καλά, καὶ θόλους περισσοῖς τοῖς ῥυθμοῖς κατεξεσμένους. C τούτους δὲ ὑπὸ Ἰολάου τοῦ Ἰφικλέους κατασκευασθῆναι, ὅτε τοὺς Θεσπιάδας τοὺς ἐξ Ἡρακλέους παραλαβὼν, ἔπλευσεν εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους ἐποικήσων, ὡς κατὰ συγγένειαν αὐτῷ τὴν Ἡρακλέους προσήκοντας, διὰ τὸ πάσης τῆς πρὸς ἑσπέραν κύριον Ἡρακλέα γενέσθαι. αὕτη δὲ ἡ νῆσος, ὡς ἔοικεν, ἐκαλεῖτο μὲν πρότερον Ἰχνοῦσα, διὰ τὸ D ἐσχηματίσθαι τῇ περιμέτρῳ ὁμοιότατα ἀνθρωπίνῳ ἴχνει. εὐδαίμων δὲ καὶ πάμφορος ἔμπροσθεν λέγεται εἶναι. τὸν γὰρ Ἀρισταῖον, ὅν φασι γεωργικώτατον εἶναι ἐπὶ τῶν ἀρχαίων, τοῦτον αὐτῆς ἄρξαι μυθολογοῦσιν, ὑπὸ μεγάλων ὀρνέων ἔμπροσθεν καὶ πολλῶν κατεχομένης. νῦν μὲν οὖν οὐκέτι φέρει τοιοῦτον οὐδέν, διὰ τὸ κυριευθεῖσαν ὑπὸ Καρχηδονίων, ἐκκοπῆναι πάντας τοὺς χρησίμους εἰς προσφορὰν E καρπούς, καὶ θάνατον τὴν ζημίαν τοῖς ἐγχωρίοις τετάχθαι, ἐάν τις τῶν τοιούτων τι ἀναφυτεύῃ. Ἐν μιᾷ τῶν ἑπτὰ νήσων τῶν Αἰόλου καλουμένων, ἐν τῇ καλουμένῃ Λιπάρᾳ, τάφον εἶναι μυθολογοῦσιν, περὶ οὗ καὶ ἄλλα μὲν [μὲν] πολλὰ καὶ τερατώδη λέγουσιν· τοῦτο δὲ, ὅτι οὐκ ἀσφαλές ἐστι προσελθεῖν πρὸς ἐκεῖνον τὸν τόπον τῆς νυκτός, συμφωνοῦσιν. ἐξακούεσθαι F γὰρ τυμπάνων καὶ κυμβάλων ἦχον, γέλωτά τε μετὰ θορύβου καὶ κροτάλων ἐναργῶς. λέγουσι δέ τι τερατωδέστερον γεγονέναι περὶ τὸ σπήλαιον. πρὸ ἡμέρας γὰρ ἐν κατακοιμηθῆναί τινα ἐν αὐτῷ οἰνωμένον, καὶ τοῦτον ὑπὸ τῶν οἰκείων ζητούμενον ἐφ' ἡμέρας τρεῖς διατελέσαι· τῇ δὲ τετάρτῃ εὑρεθέντα ὡς νεκρὸν, ἀποκομισθῆναι ὑπὸ τῶν οἰκείων εἰς τὸ ἴδιον μνῆμα, καὶ τῶν νομιζομένων τυχόντα πάντων, ἐξαίφνης ἀναστῆναι, καὶ διηγήσασθαι τὰ καθ' ἑαυτὸν συμβεβηκότα.

τῶν

[illegible]

A Quæ etsi ad fabulam propius quam ver fidem accedere videantur, non potui tamen de locis his scribens, tacitus præterire. Circa Cumam Italiæ lacum esse ferunt, quem Aornon vocant forma circulari, profunditateque immensa, tumulis vndequaque septum, trium ad minus stadiorum altitudine. Cumque cætera nihil habeat magnopere admiratione dignum, mirandum tamen hoc fortasse, quod circumpositis vndequaque, & superincumbentibus densissimis arboribus non B cernas visum in lacu natans folium, qua puritate sui admirationem meritò ciet. Circa Epirum autem isthinc non ita procul distantem calidas aquas passim scaturire ferunt, vnde locus Pyriphlegethon appellatur. Cæterum avem nullam illuc transuolare vanè asseritur, cum cygnos eo loci haud paucos agere compertum sit.

C Circa Italiam Syrenes insulæ sunt, in summo fere vertice eius, tempe quod situm est ad porrectum in mare locum inter influentes sinus, qui & Cumanum cingit, & Posidoniam diuidit. Vbi ab accolis studiose muneribus, sacrificiisque coluntur, & sacra quoque ipsarum ædes monstratur. Porro nomina recensentes Parthenopen vnam, alteram Leucosiam, tertiam Ligiam vocant. Iuxta Mentoricen & Istrum mons fertur esse, quem Delphium vo- D cant, fastigio altissimo quod conscendentes qui ad Adriam habitant, pontum ac media interualla, quæque in illis geruntur, contueri possunt quò mercatum confluentes passim mercatores, Pontici, Thasia, Chia, ac Lesbia vina, Adriatici verò Corcyrenses amphoras coemunt. Ferunt & Istrum ex Hercynia sylua profluentem diuidi, partimque in Pontum, partim verò in Adriam decurrere: cuius rei ar- E gumentum non hoc tempore primum, sed à priscis vsque seculis extat. Aras enim eo loci ab Iasone positas ostendunt. Ferunt & insuper hoc indicio esse, quod ea loca innauigabilia sint, quando Iasoni iuxta Cyaneas ingressum, exitum verò e ponto fuisse per Istrum cōpertū est.

[illegible]

Et quod simul memoratur, prænauigare Planctas, vt appellant, insulas, nisi isthinc soluisset, non potuisse. cæterum in Aethalia ad mare Tyrrhenum, cum alia monumenta principum illius expeditionis virorum, tum id quod de calculis memorant, monstratur. Nam ad litus calculos inueniri perhibent coloris varij, tum scilicet ex destillationibus liquorum, quibus vngebantur, coloratos. Tales enim nec ante, nec post ea tempora inuentos. Sed enim & alia sunt nō obscura iudicia non fuisse transitum illis per Symplegadas, testante scilicet id Poeta. Nam cum periculi magnitudinem exprimere contenderet, declarat hæc loca nauigationi minimè peruia extitisse:

Quoniam simul tabulasque nauium & corpora virorum
Maris vnda rapiunt, & ignis perniciosi procellæ.

Circa igitur Cyaneas non videtur ignis emitti, sed iuxta fretum, quo Sicilia ab Italia distinguitur, ab vtraque parte euaporatio, tum quòd insula continue ipsa flagrat, tum quòd flammæ Aetnæ sæpe totā regionem permeant. In Tarento solent interdum parentari Atridis, Aeacidis, Tydidisque, & Laertiadis, Agamemnonidis autem, seorsimque die constituta alia sacrificia agere, quibus mulieribus immolata tangere lege interdicitur. Est & templum apud ipsos Achillis. Ferunt hunc locum olim Ionibus obtinentibus Pleon vocatum esse. Verum postquam a Tarentinis inhabitari cœptus est, Heracliam. Cæterum iam inde remotius à primis incolis Sigium appellatum. Apud Sybaritas aiunt Philoctetem coli, qui ex Troia profugus inhabitauit, quæ vocantur mollia Crotoniadis distantia a Troia, vt ferunt, centum viginti stadiis, ac Herculis arcus in Apollinis Halij templo consecrauit, quos per vim à Crotoniatis in Apollonium translatos ferunt. Aiunt eum in locis mortuum esse auxilia ferentem Rhodiis, qui cum Tlepolemo ad ea loca delati, contra incolas depugnarant.

Circa Italiam, quam Calabriam vocāt,

A ἔτι δὲ λέγουσιν ὡς οὐ περιέπλευσαν τὰς Πλαγκτὰς καλουμένας, εἰ μὴ ἐκεῖθεν ἀπέπλευσαν. καὶ ἐν τῇ Αἰθαλίᾳ δὲ νήσῳ τῇ κειμένῃ ἐπὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους, ἄλλα τε δεικνύουσι μνημεῖα τῶν ἀριστέων, καὶ τὸ ἐπὶ τῶν ψήφων δὲ λεγόμενον. παρὰ δὲ τὸν αἰγιαλὸν ψήφους φασὶν εἶναι ποικίλας. ταύτας δὲ οἱ Ἕλληνες οἱ τὴν νῆσον οἰκοῦντες, λέγουσι τὴν χρόαν λαβεῖν ἀπὸ τῶν στλεγγισμάτων ὧν B ἐποιοῦντο ἀλειφόμενοι. ἀπὸ γὰρ ἐκείνων τῶν χρόνων, οὔτε πρότερον ἑωρᾶσθαι μυθολογοῦσι τοιαύτας ψήφους, οὔθ᾽ ὕστερον ἐπιγεγενημένας. ἔτι δὲ τούτων φανερώτερα σημεῖα λέγουσιν, ὅτι οὐ διὰ τῶν Συμπληγάδων ἐγένετο ὁ ἔκπλους αὐτοῖς, τῷ ποιητῇ ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις μάρτυρι χρώμενοι. τὸ γὰρ δυσχερὲς τοῦ κινδύνου ἐμφανίζοντα, λέγειν ὅτι οὐκ ἔστι C παραπλεῦσαι τὸν τόπον. Ἀλλά θ᾽ ὁμοῦ

πίνακάς τε νεῶν καὶ σώματα φωτῶν
Κύμαθ᾽ ἁλὸς φορέουσι, πυρός τ᾽ ὀλοοῖο θύελλαι.

περὶ μὲν οὖν τὰς Κυανέας οὐ λέγεται πῦρ ἀναπέμπειν· περὶ δὲ τὸν πορθμὸν τὸν διαλαμβάνοντα τὴν Σικελίαν ἐπ᾽ ἀμφότερα κειμένων τῶν τε πυρὸς ἀναφυσημάτων, καὶ τῆς νήσου συνεχῶς καιομένης, καὶ τοῦ περὶ τὴν Αἴτνην D ῥεύματος πολλάκις τὴν χώραν ἐπιδεδραμηκότος. Ἐν Τάραντι ἐναγίζειν κατά τινας χρόνους φασὶν Ἀτρείδαις καὶ Τυδείδαις καὶ Αἰακίδαις καὶ Λαερτιάδαις· καὶ Ἀγαμεμνονίδαις δὲ χωρὶς θυσίαν ἐπιτελεῖν ἐν ἄλλῃ ἡμέρᾳ ἰδίᾳ· ἐν ᾗ νόμιμόν ἐστι ταῖς γυναιξὶ μὴ γεύσασθαι τῶν ἐκείνοις θυομένων. ἔστι δὲ καὶ Ἀχιλλέως ναὸς παρ᾽ αὐτοῖς. λέγεται δέ, μετὰ τὸ παραλαβεῖν τοὺς Ταραντίνους, E Ἡράκλειαν τὸν τόπον καλεῖσθαι ὃν νῦν κατοικοῦσιν· ἐν δὲ τοῖς ἄνω χρόνοις τῶν Ἰώνων κατεχόντων, Πλεῖον· ἔτι δὲ ἐκείνων ἔμπροσθεν ὑπὸ τῶν Τρώων τῶν κατασχόντων αὐτήν, Σίγειον ὠνομάσθαι. Παρὰ δὲ τοῖς Συβαρίταις λέγεται Φιλοκτήτην τιμᾶσθαι. κατοικῆσαι γὰρ αὐτὸν ἐκ Τροίας ἀνακομισθέντα τὰ καλούμενα Μάκαλλα τῆς Κροτωνιάτιδος, ἅ φασιν ἀπέχειν ἑκατὸν εἴκοσι σταδίους, καὶ ἀναθεῖναι ἱστοροῦσι τὰ τόξα τὰ Ἡράκλεια αὐτὸν εἰς τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Ἁλίου. ἐκεῖθεν δέ φασι τοὺς Κροτωνιάτας κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἀναθεῖναι αὐτὰ εἰς τὸ Ἀπολλώνιον τὸ παρ᾽ αὐτοῖς. λέγεται δὲ καὶ τελευτήσαντα ἐκεῖ κεῖσθαι αὐτὸν παρὰ τὸν ποταμὸν τὸν Σύβαριν, βοηθήσαντα Ῥοδίοις τοῖς μετὰ Τληπολέμου εἰς τοὺς ἐκεῖ τόπους ἀπενεχθεῖσι, καὶ μάχην συνάψαντα πρὸς τοὺς ἐνοικοῦντας [τῶν βαρβάρων] ἐκείνην τὴν χώραν. Περὶ δὲ τὴν Ἰταλίαν τὴν καλουμένην Καλαβρίαν, ἐγγὺς

περὶ δὲ Μεταπόντιον, Ἀθηνᾶς ἱερὸν εἶναί φασιν Ἑλληνίας, ἔνθα τὰ τοῦ Ἐπειοῦ λέγουσιν ὄργανα ἀνακεῖσθαι, ἃ εἰς τὸν δούρειον ἵππον ἐποίησεν, ἐκείνου τὴν ἐπωνυμίαν ἐπιθέντος. φανταζομένην γὰρ αὐτῷ τὴν Ἀθηνᾶν κατὰ τὸν ὕπνον ἀξιοῦν ἀναθεῖναι τὰ ὄργανα, καὶ διὰ τοῦτο βραδυτέρας τυγχάνοντα τῆς ἀναγωγῆς, εἱλεῖσθαι ἐν τῷ τόπῳ, μὴ δυνάμενον ἐκπλεῦσαι· ὅθεν Ἑλληνίας Ἀθηνᾶς τὸ ἱερὸν προσαγορεύεσθαι. Λέγεται δὲ περὶ τὴν καλουμένην Δαυνίαν τόπον, ἱερὸν εἶναι Ἀθηνᾶς Ἀχαΐας καλούμενον, ἐν ᾧ δὴ [καὶ] πελέκεις χαλκοῦς καὶ ὅπλα τῶν Διομήδους ἑταίρων καὶ αὐτοῦ ἀνακεῖσθαι. ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ φασὶν εἶναι κύνας οἳ τοὺς ἀφικνουμένους τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ σαίνουσιν ὥσπερ τοὺς συνηθεστάτους. πάντες δὲ οἱ Δαύνιοι καὶ πλησιόχωροι αὐτοῖς μελανειμονοῦσι, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, διὰ ταύτην (ὡς ἔοικε) τὴν αἰτίαν. τὰς γὰρ Τρῳάδας τὰς ληφθείσας αἰχμαλώτους, καὶ εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους ἀφικομένας, εὐλαβηθείσας μὴ πικρᾶς δουλείας τύχωσιν ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς πατρίσιν ὑπαρχουσῶν τοῖς Ἀχαιοῖς γυναικῶν, λέγεται τὰς ναῦς αὐτῶν ἐμπρῆσαι, ἵν᾽ ἅμα μὲν τὴν προσδοκωμένην δουλείαν ἐκφύγωσιν, ἅμα δ᾽ ὅπως μετ᾽ ἐκείνων ἀναγκασθέντων συναρμοσθεῖσαι, κατάσχωσιν αὐτοὺς ἄνδρας. πάνυ δὲ καὶ τῷ ποιητῇ καλῶς πέφρασται περὶ αὐτῶν. ἑλκεσιπέπλους γὰρ καὶ βαθυκόλπους ἐκείνας, ὡς ἔοικεν, ἰδεῖν ἔστιν. Ἐν δὲ τοῖς Πευκετίνοις εἶναί φασιν Ἀρτέμιδος ἱερόν, ἐν ᾧ τὴν διωνομασμένην ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις χαλκῆν ἕλικα ἀνακεῖσθαι λέγουσιν, ἔχουσαν ἐπίγραμμα, Διομήδης Ἀρτέμιδι. μυθολογεῖται δ᾽ ἐκεῖνον ἐλάφῳ περὶ τὸν τράχηλον περιθεῖναι, τὴν δὲ προσφῦναι, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον εὑρεθεῖσαν ὑπὸ Ἀγαθοκλέους ὕστερον τοῦ βασιλέως Σικελιωτῶν εἰς τὸ τοῦ Διὸς ἱερὸν ἀνατεθῆναί φασιν. Ἐν τῇ ἄκρᾳ τῆς Σικελίας τῇ καλουμένῃ Πελωριάδι, τοσοῦτον γίνεσθαι κρόκον, ὥστε παρά τισι μὲν τῶν ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις κατοικούντων Ἑλλήνων, μὴ γνωρίζεσθαι ποῖόν τι ἐστὶ τὸ ἄνθος· ἐπὶ δὲ τὴν Πελωριάδα ἁμάξας ἀγαγόντας μεγάλας τοὺς βουλομένους, καὶ κατὰ τὴν ἐαρινὴν ὥραν τὰς στρωμνὰς καὶ τὰς σκηνὰς ἐκ κρόκου κατασκευάζειν. Φησὶν εἶναι ὁ Πολύκριτος ὁ τὰ Σικελικὰ γεγραφὼς ἐν ἔπεσιν, ἔν τινι τόπῳ τῆς μεσογείας, λιμνίον ἔχον ὅσον ἀσπίδος τὸ περίμετρον· τοῦτο δ᾽ ἔχειν ὕδωρ διαυγὲς μέν, μικρὸν δὲ θολερώτερον. εἰς τοῦτ᾽ οὖν ἐάν τις εἰσβῇ λούσασθαι χρείαν ἔχων, αὔξεσθαι εἰς εὖρος· ἐὰν δὲ καὶ δεύτερος, μᾶλλον πλατύνεσθαι· τὸ δὲ πέρας ἕως εἰς πεντήκοντα ἀνδρῶν ὑποδοχὴν μεῖζον γινόμενον διευρύνεσθαι.

iuxta Metapontum aiunt Mineruæ Græcæ templum extare, inque eo Epei, qui & nomen imposuit, instrumenta reposita, quæ ad equi Durani fabricam compararat. Mineruam enim in somnis visam hæc vt opera consecraret flagitasse, cumque exitus difficultate impediretur, loca implicitum enauigare non potuisse. Vnde Mineruæ Græcæ hodie fanum appellatur. Ferunt & circa Dauniæ locum templum esse Mineruæ Achaicæ, in quo secures æreæ, armaque cum Diomedis, tum sociorum eius collocata sint. Aiunt & istic canes esse, qui venientes Græcos iniuria nulla impetant, sed tanquam familiarissimis blandiantur. Porro omnes Daunij, accolæque tam viri, quam fœminæ atratis tantum vestibus vtuntur, ea nimirum de causa, quòd Troianæ mulieres dum captiuæ ad ea loca essent traductæ, metuētes ne grauem seruitutē sub mulieribus Græcis experirentur, (nam tum ea loca inhabitabant) naues incenderunt, tum vt iugum seruile effugerent, tum vt viros, manēdi necessitate imposita detinerent. Vnde rectè à Poeta dictū est Pepla trahētes, profundisque sinibus, illas videre, vt apparet, istic licet. In Peucetinis Dianæ templum est, in quo locatum est celebre illud æreum sertum, inscriptione hac insignitum, Diomedes Dianæ. Id fabulantur ab eo collo ceruino applicatum accreuisse, itaque deinceps hoc pacto inuentum ab Agathocle Siculorum rege, In Iouis templum locatum. In Peloro Siciliæ promontorio tanta copia prouenit crocus, vt à quibusdam etiam inquilinis Græcis flos cuiusmodi sit haud internoscatur: curribus magnis hunc comportant, quibus libitum est. Tum verò strata ex eo, scenasque construunt. Polycritus rerum Siculārum scriptor loco mediterraneo stagnum esse ait ambitu suo scutum nihil excedēs, aqua resplendente quidem: sed turbulentiore nonnihil, in quē si quis lauandi gratia ingrediatur, in latū extendi. Quòd si iteret, amplius dilatari, adeò vt amplificatū spatium quinquaginta etiam viros capiat.

Verùm ad eam iam mensuram diffusum eximo intumescere, corporaque lauantium in sublime rapta foras in pauimentum sternere, ac mox ad veteris angustiæ spatium contrahi. Atque id non solum humanis corporibus, sed quadrupedibus etiam ingressis vsu venire perhibent. In Carthaginensium ditione ferunt mõtem Comium cum omnigena rerum materia tum in primis variegatis floribus refertum esse. Vnde contigua loca suaueolentia participantes viatoribus respirationem gratissimam reddunt. Iuxta autem fontem oleo fluentem esse, ac odore, cedri guttis non absimili. Verùm, vt inquiunt, tantùm imperitos naturæ eius oportet accedere, quibus adeò copiosè scaturit oleum, vt hauriri etiam queat. Iuxta eum fontem sponte natam petram ferunt iusta magnitudine, ex qua ferunt caloribus æstiuis, ignis flammam exilire, hyeme autem aquæ voraginem effundi. Sic & duos coruos ad Iouis templum assiduos extitisse, neque aliò vspiam euolasse tradunt. Fertur & circa Scythas, Medósque Thraciæ fluuium, quem Pontum vocant, lapides deferre ardentes, contraria omnino natura prunis ligneis, quippe qui agitatu, sufflatique restinguantur, aquis autem respersi exardescant, resplendeantque. Cæterùm vitis, quemadmodum bitumini, adeò grauis fœtor est vt reptilia penitus omnia è locis iis abigat. Esse aiunt apud illos locum quendam non exiguum, ad minus stadiorum viginti amplitudine, vbi hordeum prouenit, quod nulli animantium generi nisi homini tantum, sit esui. Nam equi, bouesque ab eo abstinent, tum etiam canes, & sues vitant: vt ne excrementa quidem hominum hordeo vescentium degustent, quippe quæ ipsis vorata certum interitum afferant. In Scotusis Thessaliæ fonticulum esse aiunt vnde aqua defluens vulnera, conuulsionesque cum hominum, tum iumentorum sanat, lignaque inuecta, si fissa, non etiam confracta fuerint glutinat, & coniungit. Circa Thraciam quę supra Amphipolim sita est,

ἐπειδὰν δὲ τοῦτον τὸν ἀριθμὸν λάβῃ, ἐκ βάθους πάλιν εἰσδῦναι, ἐκβάλλειν μετεωρισθέντας τοὺς λουομένους ἔξω ἐπὶ τὸ ἔδαφος. εἰς δὲ αὖ τοῦτο γίνεσθαι, εἰς τὸ ἀρχαῖον πάλιν χωρεῖν τῆς ἀναβάσεως καθισταμένης. οὐ μόνον δὲ ἐπὶ ἀνθρώπων τοῦτο περὶ αὐτὸ γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐάν τι τετράπουν εἰσβῇ, τὸ αὐτὸ πάσχειν. Ἐν δὲ τῇ ἐπικρατείᾳ τῶν Καρχηδονίων φασὶν ὄρος εἶναι, ὃ καλεῖσθαι Γώνιον, παντοδαπῆς μὲν ὕλης γέμον, πολλοῖς δὲ διαπεποικιλμένον ἄνθεσιν, ὥστε τοὺς συνεχεῖς τόπους ἐπὶ πολὺ μεταλαμβάνοντας τῆς εὐωδίας αὐτοῦ, ἡδίστην τινὰ τοῖς ὁδοιποροῦσι προσβάλλειν τὴν ἀναπνοήν. πρὸς δὲ τοῦτον τὸν τόπον κρήνην ἐλαίου φασὶν εἶναι, τὴν δὲ ὀσμὴν ἔχειν τῷ κεδρίνῳ τοῖς ἀποπρίσμασιν ὁμοίαν. δεῖν δέ φασι τὸν προσιόντα πρὸς αὐτὴν ἁγνεύειν· καὶ τούτου γενομένου, πλεῖον ἀναβλύζειν αὐτὴν τὸ ἔλαιον, ὥστε ἀσφαλῶς ἀρύεσθαι. φασὶ δὲ καὶ ταύτης τῆς κρήνης πλησίον εἶναί τινα πέτραν αὐτοφυῆ, μεγάλην τῷ μεγέθει. ταύτην οὖν λέγουσιν, ὅταν μὲν ᾖ θέρος, φλόγα ἀναπέμπειν πυρός, χειμῶνος δὲ γενομένου, ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου κρουνὸν ὕδατος ἀναρρήγνυσιν, οὕτω ψυχρὸν ὥστε χιόνι συμβαλλόμενον, μηδὲν διαφέρειν. καὶ τοῦτό φασιν ἐκ ἀποκρύφου οὐδὲ μικρὸν χρόνον φαίνεσθαι, ἀλλὰ τὸ μὲν πῦρ αἰεὶ εἶναι θέρειον ὅλον, τὸ δὲ ὕδωρ πάντα τὸν χειμῶνα.

Λέγεται δὲ καὶ ἐκεῖ εἶναι τῶν Σιντῶν καὶ Μαιδῶν χώρας καλουμένης τῆς Θρᾴκης, ποταμόν τινα Πόντον προσαγορευόμενον, ἐν ᾧ καταφέρεσθαί τινας λίθους οἳ καίονται, καὶ τοὐναντίον πάσχουσι τοῖς ἐκ τῶν ξύλων ἄνθραξι. ῥιπιζόμενοι γὰρ, σβέννυνται ταχέως· ὕδατι δὲ ῥαινόμενοι, ἀναλάμπουσι καὶ ἀνάπτονται κάλλιον· παραπλησίαν δὲ ἀσφάλτῳ, ὅταν καίωνται, καὶ τούτους ὀσμὴν οὕτω κακὴν καὶ δριμεῖαν ἔχουσιν, ὥστε μηδὲν τῶν ἑρπετῶν ὑπομένειν ἐν τῷ τόπῳ καιομένων αὐτῶν.

Εἶναι δέ φασι καὶ τόπον τινὰ παρ᾽ αὐτοῖς οὐ λίαν μικρὸν, ἀλλ᾽ ὡς εἴκοσί που σταδίων, ὃς φέρει κριθὰς, αἷς οἱ μὲν ἄνθρωποι χρῶνται, οἱ δὲ ἵπποι καὶ βόες οὐκ ἐθέλουσιν αὐτὰς ἐσθίειν, οὐδ᾽ ἄλλο οὐδέν. ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν ὑῶν οὐδὲ τῶν κυνῶν οὐθεὶς τολμᾷ γεύσασθαι τῆς κόπρου τῶν ἀνθρώπων, οἵ τινες ἂν ἐκ τῶν κριθῶν τούτων μάζαν φαγόντες ἢ ἄρτον, ἀποθνήσκουσι. Ἐν δὲ Σκοτούσσῃ τῆς Θετταλίας φασὶν εἶναι κρηνίδιόν τι μικρὸν, ἐξ οὗ καὶ ῥεῖ τοιοῦτον ὕδωρ, ὃ τὰ μὲν ἕλκη καὶ θλάσματα ταχέως ὑγιεινὰ ποιεῖ καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ὑποζυγίων· ἐὰν δέ τις ξύλον μὴ παντελῶς συντρίψας, ἀλλὰ σχίσας ἐμβάλῃ, συμφύεται, καὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ καθίσταται. Περὶ δὲ τὴν Θρᾴκην τὴν ὑπὲρ Ἀμφιπόλεως φασὶ

γίνεσθαι

γίνεσθαί τι παράδοξον, καὶ ἄπιστον τοῖς μὴ τεθεαμένοις. ἐξιόντες γὰρ οἱ παῖδες ἐκ τῶν κωμῶν καὶ τῶν ἐγγὺς χωρίων ἐπὶ θήραν τῶν ὀρνιθαρίων, παραλαμβάνουσι τοὺς ἱέρακας· καὶ τοῦτο ποιοῦσιν ὅταν ἐπιτήδειον τόπον λάβωσιν εἰς τοῦτο ἐπιτήδειον, καλοῦσι τοὺς ἱέρακας ὀνομαστὶ ἀνακραγόντες. οἱ δὲ, ὅταν ἀκούσωσι τῶν παίδων τὴν φωνὴν, παραγενόμενοι παρακαταβάλλουσιν εἰς τοὺς θάμνους τὰ ὄρνεα, αὐτοὺς δ' οἱ παῖδες ξύλοις τύπτοντες λαμβάνουσιν. ὃ δὲ πάντων ἂν μάλιστά τις θαυμάσειεν· οἱ μὲν γὰρ ἱέρακες, ὅταν αὐτοί τινα λάβωσι τῶν ὀρνίθων, καταβάλλουσι τοῖς θηρεύουσιν· οἱ δὲ παῖδες, ἁπάντων τῶν ἀγρευθέντων μέρος τι τοῖς ἱέραξιν ἀποδόντες, ἀπέρχονται.

Θαυμαστὸν δέ τι καὶ παρὰ τοῖς Ἐνετοῖς φασὶ γίνεσθαι. ἐπὶ γὰρ τὴν χώραν αὐτῶν πολλάκις κολοιῶν ἀναριθμήτους μυριάδας ἐπιπέτεσθαι, καὶ τὸν σῖτον αὐτῶν ἀνεσπαρμένον καταναλίσκειν· εἰς τοὺς Ἐνετοὺς πρὸ τοῦ ἐφίπτασθαι μέλλειν, ἐπὶ τὰ μεθόρια τῆς γῆς προτιθέναι δῶρα, παντοδαπῶν καρπῶν καταβάλλοντας σπέρματα. ὧν ἐὰν μὲν γεύσωνται οἱ κολοιοί, οὐχ ὑπερβαίνουσιν ἐπὶ τὴν χώραν αὐτῶν, καὶ οἴδασιν οἱ Ἐνετοὶ ὅτι ἐν εἰρήνῃ ἔσονται· ἐὰν δὲ μὴ γεύσωνται, ὡς εἰς πολεμίαν ἐφόδου αὐτοῖς γενησομένης οὕτω προσδοκῶσιν. Ἐν δὲ Χαλκιδικῇ τῆς ἐπὶ Θρᾴκης πλησίον Ὀλύνθου, φασὶν εἶναι Κανθαρώλεθρον ὀνομαζόμενον τόπον, μικρῷ μείζονα τῷ μεγέθει ἅλω, εἰς ὃν τῶν μὲν ἄλλων ζῴων ὅταν τι ἔλθῃ, πάλιν ἀπέρχεται· τῶν δὲ κανθάρων τῶν ἐλθόντων οὐδείς, ἀλλὰ κύκλῳ περιιόντες τὸ χωρίον, λιμῷ τελευτῶσιν. Ἐν δὲ Κύκλωψι τοῖς Θρᾳξὶ, κρηνίδιόν ἐστιν ὕδωρ ἔχον, ὃ τῇ μὲν ὄψει καθαρόν ἐστι καὶ διαυγὲς, καὶ τοῖς ἄλλοις ὅμοιον· ὅταν δὲ πίῃ τι ζῷον ἐξ αὐτοῦ, παραχρῆμα διαφθείρεται. Φασὶ δὲ καὶ ἐν τῇ Κρηστωνίᾳ περὶ τὴν Βισαλτῶν χώραν τοὺς ἁλισκομένους λαγὼς δύο ἥπατα ἔχειν, καὶ τόπον τινὰ εἶναι ὅπου πλεθριαῖον, εἰς ὃν ὅ τι ἂν εἰσέλθῃ ζῷον, ἀποθνήσκειν. Ἔστι δὲ καὶ ἱερὸν αὐτόθι Διονύσου μέγα καὶ καλὸν, ἐν ᾧ τῆς ἑορτῆς καὶ τῆς θυσίας οὔσης, λέγεται, ὅταν μὲν ὁ θεὸς εὐετηρίαν μέλλῃ ποιεῖν, ἐπιφαίνεσθαι μέγα σέλας πυρὸς, καὶ τοῦτο πάντας ὁρᾶν τοὺς περὶ τὸ τέμενος διατρίβοντας· ὅταν δὲ ἀκαρπίαν, μὴ φαίνεσθαι τοῦτο τὸ φῶς, ἀλλὰ σκότος ἐπέχειν τὸν τόπον ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας νύκτας. Ἐν Ἤλιδι λέγουσιν εἶναί τι οἴκημα σταδίους ἀπέχον ὡς ὀκτὼ μάλιστα τῆς πόλεως, εἰς ὃ τιθέασι τοῖς Διονυσίοις λέβητας χαλκοῦς τρεῖς κενούς. τοῦτο δὲ ποιήσαντες παρακαλοῦσι τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐπιδημούντων τὸν βουλόμενον ἐξετάσαι τὰ ἀγγεῖα

A rem monstrosam, & mirabilem iam ante ignaris videri tradunt. Egredientes enim pueri ex pagis, agrisque finitimis ope accipitrum aucupantur, locum cum opportunum nacti, accipitres nomine appellatos aduocant, qui statim ad vocem auditam parent, prædámque agentes in vepres iuxta eruunt, vbi fustibus ligneis aues percutiunt pueri, & apprehendunt. Quinetiam, quod magis fortassis mirere, accipitres comprehensas a se aues aucu-
B pibus deferunt. Victitum tamen partem prædæ aliquam ipsis pueri impartiuntur. Porrò mirandum & hoc, quod circa Venetias euenire narratur. Cum enim regionem innumerabiles graculorum myriades frequenter infestent sementem sactam, ex agris depascentes, ferunt Venetos sub aduentum horum ad confinia loca omnis generis frugum semina, velut diuum donaria proiicere, quibus degu-
C stat is graculi velut hostium incursum mox superuenturo subsistunt. In Chalcide Thraciæ vrbe iuxta Olynthum aiunt locum esse quem Cantharolethron vocant, paulò area maiorem quem reliqua quidem animantia ingrediuntur illæsa: cancri verò nequaquam, quippe qui ingressi oberrantes in eo fame exanimantur. Apud Cyclopas Thracenses fons est aqua conspectu quidem lympida, aliisque si-
D milis, verum haustus ab animante subito necat. Aiunt & in Bisaltorum regione bina iecinora in captis leporibus ostendi locum que iugeri magnitudine esse, in quem animantia ingressa pereunt. Est & templum istic Dionysij ornatu, magnitudinéque eximium, in quo duo festa solennia, sacrificiaque celebrantur, si fertilitatem eius anni polliceatur Deus, fulgorem ignis emicare ingentem, ac circa templum agentibus conspicuum fieri. Ce-
E terum sterilitatem venturam denuntiari, si tenebræ, quemadmodum & reliquis noctibus, locum occupent. In Elide ædificium est (vt ferunt) stadiis distans octo ab vrbe, in quo collocantur tres Dionysio lebetes vacuæ, vocatisque peregrinis, quibus scrutari hæc libeat,

ianuarum claustra sigillis obsignant, quæ deinde reserant. Porrò ingressi lebetes vino plenas cernunt, pauimento parietibus omnibus integris, & illæsis, vt artis dolosæ suspicio facile abesse videatur. Aiunt & apud eos ipsos miluos esse, qui carnes quidem in foro rapiant, cæterum immolatas non tangunt. In Coronæa Bœotię vrbe talpæ nec viuere, nec terram fodere possunt, magna alioqui copia per totam Bœotiam redundante. In Colubris Arcadiæ ferunt fontem esse, in quo mures terrestres natare, vitámque degere soleant, atque idem etiam in Lampsaco contingere. In Cranone Thessaliæ vrbe duos esse tantùm coruos ferunt, qui se ipsos quidem aliò transferunt. Cæterum alios totidem ex se natos relinquunt. In Apollonia, quæ iuxta regionem Taulanticam sita, nasci aiunt bitumen, picémque instar aquarum e terra subsilentium, solo eo, quòd atra magis, densiorque proueniat, Macedonicæ absimilem. Nec procul illhinc ferunt accolæ ignem iugiter ardere, loco minimè amplo vt qui pentaclini spatium complectatur. vnde odor sulphuris, aluminisque redditur, crescitque & circa hunc herba altissima, & quod magis mirere, arbores excelsæ non plus quatuor passibus illhinc distantes. Flagrat autem continue circa Lyciam, & Megaram Peloponnesi vrbem. Ferunt & in Illyriis iumenta & bis in annos singulos, & pleraque geminos, multa ternos, & quaternos parere, nonnulla etiam quinos, aut plures simul progignere, lactéque diurno tres semisextarios implere. Tum gallinas non semel tantum, sed bis, terve in dies singulos oua edere. In Pæonia quoque esse aiunt feros boues omnium maximos vbiuis alij sint.

Itaque igni collatum nihil differre. Atque hoc arcanum tempore non exiguo cerni: ignem enim æstate tota emitti, aquam verò omni tempore. De Siculo freto cùm alij complures scribant, tum hic stupendam in eo rem euenire inquit. Tyrrheni enim maris æstum strepitu ingenti vtrimque, cum Siciliæ, tum

A καὶ τὰς τοῦ οἴκου κατασφραγίζεσθαι τὰς θύρας· καὶ ἐπειδὰν μέλλωσιν ἀνοίγειν, ἐπιδείξαντες τοῖς πολίταις καὶ τοῖς ξένοις τὰς σφραγῖδας, οὕτως ἀνοίγουσιν. οἱ δ' εἰσελθόντες, εὑρίσκουσι τοὺς μὲν λέβητας, οἴνου πλήρεις, τὸ δὲ ἔδαφος καὶ τοὺς τοίχους, ὑγιεῖς, ὥστε μηδεμίαν ὑποψίαν [εἶ]λαβεῖν ὡς τέχνῃ τινὶ κατασκευάζουσιν. Εἶναι δέ φασι παρ'
B αὐτοῖς καὶ ἰκτῖνας, οἳ τῶν μὲν διὰ τῆς ἀγορᾶς τὰ κρέα φερόντων ἁρπάζουσι, τῶν δὲ ἱεροθύτων οὐχ ἅπτονται. Ἐν Κορωνείᾳ δὲ τῆς Βοιωτίας λέγεται τοὺς ἀσπάλακας τὰ ζῶα μὴ δύνασθαι ζῆν, μηδ' ὀρύσσειν τὴν γῆν, τῆς λοιπῆς Βοιωτίας πολὺ πλῆθος ἐχούσης. Ἐν Λουσοῖς δὲ τῆς Ἀρκαδίας, κρήνην εἶναί τινα φασιν, ἐν ᾗ χερσαῖοι μύες γίνονται, καὶ κολυμβῶσι, τὴν δίαιταν ἐν
C ἐκείνῃ ποιούμενοι. λέγεται δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ Λαμψάκῳ εἶναι. Ἐν δὲ Κράννωνι τῆς Θετταλίας, φασὶ δύο κόρακας εἶναι μόνους ἐν τῇ πόλει. οὗτοι ὅταν ἐκνεοττεύσωσιν, ἑαυτοὺς μὲν, ὡς ἔοικεν, ἐκτοπίζουσιν, ἑτέρους δὲ τοσούτους τῶν ἐξ αὐτῶν γενομένων ἀπολείπουσιν. Ἐν δὲ [τῇ] Ἀπολλωνίᾳ τῇ πλησίον κειμένῃ τῆς τῶν Ταυλαντίων χώρας,
D φασὶ γίνεσθαι ἄσφαλτον ὀρυκτὴν καὶ πίσσαν, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ τῆς γῆς ἀναβλύζουσαν τοῖς ὕδασιν, οὐδὲν διαφέρουσαν τῆς Μακεδονικῆς, μελαντέραν δὲ καὶ παχυτέραν φύσει ἐκείνης. οὐ πόρρω δὲ τούτου τοῦ χωρίου πῦρ ἐστι καόμενον πάντα τὸν χρόνον, ὥς φασιν οἱ κατοικοῦντες περὶ τὴν χώραν ἐκείνην. ὁ δὲ καιόμενος τόπος, ἐστὶν οὐ πολὺς ὡς
E ἔοικεν, ἀλλ' ὅσον μάλιστα πεντεκλίνου τὸ μέγεθος. ὄζει δὲ θείου καὶ στυπτηρίας, καὶ πόα πέφυκε περὶ αὐτὸν πολλὴ, ὃ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις μάλιστα, καὶ δένδρα μεγάλα, ἃ ἀπέχει τοῦ πυρὸς πήχεις τέσσαρας. καίεται δὲ συνεχῶς περὶ Λυκίαν καὶ Μεγάλην πόλιν τὴν ἐν Πελοποννήσῳ. Λέγεται δὲ καὶ ἐν Ἰλλυριοῖς τίκτειν τὰ βοσκήματα δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ τὰ πλεῖστα διδυμοτοκεῖν, πολλὰ δὲ τρία ἢ τέσσαρα ἐρίφια τίκτειν, ἔνια δὲ καὶ πέντε καὶ πλείω. ἔτι δὲ γάλακτος ἀφιέναι ῥᾳδίως τρία ἡμίχοα. λέγουσι δὲ καὶ τὰς ἀλεκτορίδας, οὐχ ὥσπερ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἅπαξ τίκτειν, ἀλλὰ δὶς καὶ τρὶς τῆς ἡμέρας. Λέγεται [δὲ] καὶ ἐν τῇ Παιονίᾳ τοὺς βοῦς τοὺς ἀγρίους πολὺ μεγίστους ἁπάντων τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι γίνεσθαι. Περὶ δὲ τοῦ πορθμοῦ τοῦ τῆς Σικελίας καὶ ἄλλοι μὲν πλείους γεγράφασι, καὶ οὗτος δέ φησι συμβαίνειν τερατῶδες. ἐκ γὰρ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους πολλῷ ῥοίζῳ φερόμενον τὸ κλυδώνιον, προσβάλλειν πρὸς ἀμφότερα τὰ ἀκρωτήρια, τό τε τῆς

Σικε

[illegible]

Φασὶν οἰκοδομούντων Ἀθηναίων τὸ τῆς Δήμητρος ἱερὸν τῆς ἐν Ἐλευσῖνι, [illegible] στήλην [illegible] χαλκῆν, ἐφ' ἧς ἐπεγέγραπτο, Δηϊόπης τόδε σῆμα [illegible]] [illegible] Μουσαίου [illegible] γυναῖκα, τινὲς δὲ Τριπτολέμου μητέρα γενέσθαι. Ἐν μιᾷ τῶν Αἰόλου [illegible]

[illegible]

A Italiæ oram, quam Regium vocant, ferire, delatumque ex mari vasto in angustias postremo concludi, atque ibi fluctum sublimem tolli, sonitu magno, spatioque altissimo, vt procul distantibus conspicua sit hæc aquarum ebullitio, vt puta alba, & spumosa, nec similis maris incremento. Hæc vt incredibiliter narrantur, ita contueri oculis nemo sustinet. Interdum enim diffusi rursus ex collisione mutua æstus adeò profundum, ac horribilem B aspectum necessariò intuentibus præbent, vt nonnulli præ timore animi impotentes, velut offusa oculis tenebra concidant. Postquam verò ad alterutram partem fluctus allisi, sublatique ad littus supremum, denuò in subiectum mare deuoluuntur, tum magno rugitu, cum vorticibus & immensis, & crebris ex imo fundo ebullit, inque gyrum eleuatur, & omnigenos etiam colores reddit. Interdum C enim ater, nonnunquam cæruleus, frequenter purpureus apparet. Cæterum cursum, ac immensitatem fluxus, refluxusque ne reptilia quidem vel audire, vel videre sustinent, quocirca ad radices montium iuxta confugiunt. Tempestate autem desinente, in sublime efferuntur voragines, specie relucente varia, turbinibusque, ac motibus ventorum, aut ingentium serpentum spiris non absimiles. Aiunt Athenienlibus templum Cereris Eleusinæ D extruentibus, porrectam e petris columnam æream inuentam, cui inscriptum erat, Deropes hoc sepulchrum, quam, alij Musæi vxorem, alij verò Triptolemi matrem fuisse perhibent. Iuxta Aeolias insulas, vt vocant, vnam ferunt palmis arboribus abundantem, nomen ex eo traxisse vt Phœnicusa appellaretur. Itaque falsò Callisthenes asserit a Phœnicibus Syriam littoralem incolentibus, arbori E nomen hoc inditum. Verum à Græcis aiunt quidam phœnices appellatos quòd primi maria nauigantes, quocunque appellerent, omnes necarent. Sed & Pętæborum lingua φοινίξαι trucidare significat. Circa Hypatam vrbem dicitur

columna vetus reperta esse insignita inscriptione literis vetustis composita. Quas Acarnanes, cùm ea cuius esset explorare cuperent, Athenas miserunt quosdam allaturos, qui dum per Bœotiam iter faciũt, casu, missionis causam aduenis quibusdam detegunt, a quibus Thebas ad Ismenium, quod vocant, adducuntur, eò quòd isthic monumentum literis similibus conscriptum cerneretur, sed & rhytmos etiã, donariis, insculptos literis non absimilibus, quas à peritis earum edocti, legendo propositam inscriptionem assecuti sunt, his scilicet carminibus compositam.

. . . .

Hoc Epigrammate patet, eum locum Erythum appellatum, quod isthinc boues, non ex Erythia deduxerit. Neque enim vspiam vel iuxta Libyam vel Hispaniam, nomen Erythia extare ferunt. In Vtica Libyæ nasci fimum fossilem aiunt trium passuum profunditate, aspectu album, & minime firmum, sed similem viscosissimo glutino, qui in Solem prolatus adeò indurescit, vt nihil à pario lapide differat, quo cum animalcula mascula poliuntur. Primos Phœnices ferunt, cùm Tartessum nauigassent, tantam argenti vim oleo, aliisque nauticis sordibus commutatam esse, vt nec capere naues, nec ferre possent, quocirca coactos sub discessum, cùm cætera, quibus vtebantur, tum anchoras etiam ex argento cõflare. Phœnices aiunt, qui Gadiram inhabitant, dum vltra columnas Herculis nauigarent, vento Subsolano impulsos ad regiones quasdam applicuisse, vlua, algaque plenas, quę æstibus maris rigãtur, exundationibus verò prorsus obruuntur aquis. Thunnorum copiam isthic innumerabilem inueniri tradunt, magnitudine, densitateque incredibili, quos salsos vasis impositos Carthaginem deportant, vnde soli non euchuntur,

A παλαιά τις στήλη εὑρεθῆναι ἣν οἱ Αἰνιᾶνες τινὲς εἰδέναι βουλόμενοι, ἔχουσαν ἐπιγραφὴν ἀρχαίοις γράμμασιν, ἀπέστειλαν εἰς Ἀθήνας τινὰς κομίζοντας αὐτήν. πορευομένων δὲ διὰ Βοιωτίας, καί τισι τῶν ξένων περὶ τῆς ἀποδημίας ἀνακοινουμένων, ἀχθῆναι αὐτοὺς εἰσαχθέντας εἰς τὸ καλούμενον Ἰσμήνιον ἐν Θήβαις. ἐκεῖθεν μὲν γὰρ μάλιστα ἂν B εὑρεθῆναι τὴν τῶν γραμμάτων ἐπιγραφὴν λέγοντες εἶναί τινα ἀναθήματα ὅμοια ἔχοντα τοῖς ῥυθμοῖς τὰ γράμματα ἀρχαῖα ὄντα αὐτοῖς φασὶν ἀπὸ τῶν γνωριζομένων, τὴν ζητουμένην ἀνευρόντας τὴν ἐπιγραφὴν, ἀναγράψαι τούσδε τοὺς στίχους·

Ἡρακλέης τεμένισσε Κυθήρᾳ Φερσεφαάσσᾳ,
Γηρυόνου ἀγέλας ἐλαύνων ἠδ' Ἐρυθείας ἄγων.
C Τᾶς δ' ἐδάμασσε πόθῳ Περσεφάασσα θεά.
Τᾷδε μοι τίκτεν τὸν δ' ἐρυθαίνει δάμαρτι
Νυμφογενὴς Ἐρύθειαν δὴ τόνδ' ἔδωκα πέδον
Μναμὰ παλαιὸν φιλίας, φηγοῦ ὑπὸ σκιαῖς.

τούτου τοῦ ἐπιγράμματος ἐπιχώριον κ, ὁ τόπος ἐκεῖνος Ἐρυθος καλούμενος, καὶ ὅτι ἐκεῖθεν τὰς βοῦς, καὶ οὐκ ἐξ Ἐρυθείας ἤγαγεν. D οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς κατὰ Λιβύην καὶ Ἰβηρίαν τόποις οὐδαμοῦ τὸ ὄνομα λέγεσθαι ὅπου τὴν Ἐρυθείαν. Τῆς δὲ Λιβύης ἐν Ἰτύκῃ [τῇ] καλουμένῃ (ἣ κεῖται μὲν, ὡς λέγουσιν, ἐν τῷ κόλπῳ τῷ μεταξὺ Ἑρμαίας καὶ τῆς Ἱππου ἄκρας, ἐπέκεινα δὲ Καρχηδόνος [ὡς] σταδίοις διακοσίοις· ἣ καὶ πρότερον κτισθῆναι λέγεται αὐτῆς τῆς Καρχηδόνος ἔτεσι διακοσίοις ὀγδοήκοντα ἑπτὰ, ὡς ἀναγέγραπται ἐν ταῖς Φοινι-E κικαῖς ἱστορίαις) γίνεσθαι ὄρυκτὰς ἅλας ἐκ γῆς, ἐπὶ τρεῖς ὀργυιὰς τὸ βάθος, τῇ ὄψει λευκοὺς καὶ οὐ στερεοὺς, ἀλλ' ὁμοίους τῇ γλισχροτάτῃ γλοιᾷ· κ, ὅταν αἰρεθῶσιν εἰς τὸν ἥλιον ἀποστερεοῦσθαι, καὶ γίνεσθαι ὁμοίους τῷ Παρίῳ λίθῳ. γλύφεσθαι δὲ ἐξ αὐτῶν λέγεται ζῴδια καὶ ἄλλα σκεύη. Τοὺς πρώτους τῶν Φοινίκων ἐπὶ Ταρτησσὸν πλεύσαντας, λέγεται τοσοῦτον ἀργύριον ἀντιφορτίσασθαι, ἔλαιον καὶ ἄλλον ναυτικὸν ῥῶπον εἰσαγαγόντας, ὥστε μηκέτι ἔχειν δύνασθαι μήτε ἐπιδέξασθαι τὸν ἄργυρον, ἀλλ' ἀναγκασθῆναι ἀποπλέοντας ἐκ τῶν τόπων, τά τε ἄλλα πάντα ἀργυρᾶ οἷς ἐχρῶντο, κατασκευάσασθαι, κ, δὴ καὶ τὰς ἀγκύρας πάσας. Λέγουσι τοὺς Φοίνικας τοὺς κατοικοῦντας τὰ Γάδειρα καλούμενα, ἔξω πλέοντας Ἡρακλείων στηλῶν ἀπηλιώτῃ ἀνέμῳ ἡμέρας τέτταρας, παραγίνεσθαι εἴς τινας τόπους ἐρήμους, θρύου κ, φύκους πλήρεις, οὓς ὅταν μὲν ἄμπωτις ᾖ, [μὴ] ἐπικλύζεσθαι· ὅταν δὲ πλημμύρα, κατακλύζεσθαι· ἐφ' ὧν εὑρίσκεσθαι ἐξαίσιον θύννων τὸ πλῆθος, καὶ τοῖς μεγέθεσι καὶ τοῖς πάχεσιν ἄπιστον, ὅταν ἐποκείλωσιν· οὓς ταριχεύοντες καὶ συντιθέντες εἰς ἀγγεῖα, διακομίζουσιν εἰς Καρχηδόνα. οὓς Καρχηδόνιοι μόνοι οὐ ποιοῦνται τὴν ἐξαγωγὴν,

ἀλλ'

ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρετὴν ἣν ἔχουσι κατὰ τὴν ἕξιν, αὐτοὶ καταναλίσκουσιν. Ἐν τῇ Πηδασίᾳ τῆς Καρίας θυσία τῷ Διὶ συντελεῖται. ἐν ᾗ πέμπουσιν αἶγά τινα, περὶ ἣν θαυμαστόν τι φασὶ γίνεσθαι. βαδίζουσαν γὰρ ἐκ Πηδάσου σταδίους ἑβδομήκοντα δι' ὄχλου πολλοῦ τοῦ θεωροῦντος, οὔτε ἀναταράττεσθαι κατὰ τὴν πορείαν, οὔτ' ἐκ τρίβου ἐκτρέπεσθαι, δεδεμένην δὲ σχοινίῳ, προπορεύεσθαι τοῦ τὴν ἱερωσύνην ἔχοντος. καὶ τὰ κέρατα αὐτῆς χωρεῖν τέτταρας χοίνικας, ἔνιοι δὲ καὶ πλεῖον.

Θαυμαστὸν δ' ἐστὶ καὶ τὸ [illegible] λεγόμενον, [illegible] διατείνειν [illegible] τὸ τοῦ Διὸς ἱερόν, ἄλλοι δὲ [illegible] τινες, [illegible] ἔχειν αὐτῶν [illegible] λευκόν.

Ἐν Ἰλλυριοῖς δὲ τοῖς Ἀρδιαίοις καλουμένοις, παρὰ τὰ μεθόρια τῶν Αὐταριατῶν, πλησίον φασὶν ὄρος εἶναι μέγα· τούτου δὲ πλησίον ἄγκος, ὅθεν ὕδωρ ἀναπιδύει, οὐ πάντα χρόνον, ἀλλὰ τὸ ἔαρ, πολὺ τῷ πλήθει. ὃ λαμβάνοντες, τὰς μὲν ἡμέρας ἐν τῷ στεγνῷ φυλάττουσι, τὰς δὲ νύκτας εἰς τὴν αἰθρίαν τιθέασι. καὶ πέντε ἢ ἓξ ἡμέρας τοῦτο ποιούντων αὐτῶν, πήγνυται τὸ ὕδωρ, καὶ γίνεται κάλλιστον ἅλας· ὃ ἕνεκα τῶν βοσκημάτων μάλιστα διατηροῦσιν. οὐ γὰρ εἰσάγονται πρὸς αὐτοὺς ἅλες, διὰ τὸ κατοικεῖν πόρρω τῆς θαλάττης, καὶ εἶναι αὐτοὺς ἀμίκτους. πρὸς δὲ τὰ βοσκήματα πλείστην αὐτοῦ χρείαν ἔχουσιν. ἀπόλλυνται γὰρ αὐτοῖς δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ. ἐὰν δὲ μὴ παράσχωσι τοῦτο, συμβαίνει αὐτοῖς ἀπόλλυσθαι τὰ πλεῖστα τῶν βοσκημάτων.

Ἐν Ἄργει δέ φασι γίνεσθαι ἀκρίδος γένος, ὃ καλεῖται σκορπιομάχον. ὅταν γὰρ ἴδῃ (τάχιστα) σκορπίον, ἀντιτάττεσθαι αὐτῷ· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σκορπίος ἐκείνῳ· καὶ αὐτὸ [illegible] περὶ αὐτὸν [illegible], τὸ δὲ κέντρον [illegible] αὐτῷ, εἶτα κατὰ μικρὸν ἀνίεναι τὸ κέντρον, καὶ τοῦτο [illegible] τοῦτο [illegible] κύκλῳ τρίζουσαν. τὸ τελευταῖον δὲ [illegible] [illegible] αὐτὴν [illegible]. ἀγαθὸν δέ φασιν εἶναι πρὸς τὰς πληγὰς τοῦ σκορπίου καταφαγεῖν αὐτήν.

Τὰς ἐν Νάξῳ σφῆκάς φασιν, ὅταν φάγωσι τοῦ ἔχεως, (προσφιλὴς δ' αὐτοῖς ἡ σάρξ, ὡς ἔοικεν) ὅταν τινὰ κεντήσωσιν, ἀλγεινοτέρους οὕτως ποιεῖν, ὥστε χαλεπωτέραν φαίνεσθαι τῆς πληγῆς τῶν ἔχεων.

Φασὶ τὸ Σκυθικὸν φάρμακον, ᾧ ἀποβάπτουσι τοὺς ὀϊστούς, συντίθεσθαι ἐξ ἐχίδνης. τηροῦσι δ' ὡς ἔοικεν οἱ Σκύθαι τὰς ἤδη ζῳοτοκούσας, καὶ λαβόντες αὐτάς, τήκουσιν ἡμέρας τινάς. ὅταν δ' ἱκανῶς αὐτοῖς δοκῇ σεσῆφθαι πᾶν, τὸ τοῦ ἀνθρώπου αἷμα εἰς χυτρίδιον ἐγχέαντες, εἰς τὰς κοπρίας κατορύττουσι πωμάσαντες. ὅταν δὲ καὶ τοῦτο σαπῇ, τὸ ἐφιστάμενον ἐπάνω τοῦ αἵματος, ὃ δή ἐστιν ὑδατῶδες, μιγνύουσι τῷ τῆς ἐχίδνης ἰχῶρι· καὶ οὕτω ποιοῦσι θανάσιμον.

A sed ob singularem bonitatem planè absumuntur. In Pedasia Cariæ vrbe Ioui sacrificium peragitur, quò aiunt capram mistam (quod admiratione dignum) stadiis septuaginta ex Pedaso per turbam frequentem quæ spectare solet, progredi, neque inturbari, aut à via declinare, quodque reliquis gentibus magis stupendum est, cornua heminas quatuor capere. Sollymi, qui Ardiæi vocantur, iuxta Autoritarum confinia montem magnum, & in B propinquo vallem esse inquiunt, vnde aqua prosilit copiosa, non equidem omni tempore, sed vere tantùm, quam interdiu vasi infusam seruant, noctu sub dio constituunt. Quod dum ita fit sex diebus, vltimo congelatur, ac sal omnium præstantissimum efficitur. Studiosè hoc ob pecorum copiam potissimum facere obseruāt: Neque enim ad eos sal importatur, tum quod à mari longius habitant, & à com- C mercus sunt alieniores. Qui tamen ob pecora cùm primis opus habet, interitura, nisi bis in singulos annos eo reficiantur.

In Argo genus locustæ ferūt esse (Scorpiomachiam vocant) quod viso scorpione statim pugnæ accingitur, ipso vicissim se opponente. Itaque vndequaque circuncurrens stridore assultat, contra aculeum ille eodem loco velut in gyrum actus, vbique obtendit: sic nec auidius forte ac ni- D mis eductum totum amittat. Quocirca aduolans bestiola, veluti exarmatum iam deuorat. Scorpionum ictibus, hæc statim comesta, medetur. Vespas ferunt in Naxo, si serpente gustato, quorū caro pergrata est illis, aculeum infixerint alicui, tantos dolores excitare, vt tolerabiliores videantur ictus serpentum. Scythicum venenum, quo sagittæ inficiuntur, ex vipera parari aiunt. Obseruant enim Scythæ parientes, & captas mox diebus aliquot liquefa- E ciunt: cumque satis computruisse videantur, infundunt ollulæ humanum sanguinem, quam in sterquilinio defossam cooperiunt. Ac vbi putridus iam is quoque apparet liquorem supernatantē aquosum, miscent cruorem viperæ, præsensque & lethale hoc pacto venenum reddunt.

A In curio Cypri vrbe serpentum quoddā genus esse vim habens aspidi Ægyptiæ nō absimilem, nisi quòd hyeme morsus huius sunt inefficaces, siue ob aliam quampiam causam, siue quòd ad motum languidum ex frigore redditur & postremo prorsus collabitur, nisi calore reficiatur. In Ceo aiunt genus esse acherdi, cuius spina, qui vulnerantur, intereunt. In Mysia verò vrsorum quoddam genus album esse aiunt, B quod inter venandum canes flatu infectos putrefacit, eodemque modo & reliquarum ferarum carnem esui inutilem reddit. Verùm vbi iam instant canes, & venatores phlegmate vtrorumque faciem conspuunt, quod pertinaciter hærens suffocat & excæcat. Aiunt in Arabia hyænarum genus esse quoddam quod simul ac feram aliquam viderit, aut super hominis vmbram ingredi ceperit vocem illis aufert. & consternationem stuporemque tantam infert vt corpus mouere C nequeant. Idem aiunt & canibus vsuuenire. In Syria animal esse aiunt, quod leonicidum vocant: eo enim ingesto leones exanimantur. Volentes non tangunt, sed fugiunt. Verùm venatores vt farinam cādidam decoctam animalibus reliquis aspergunt, quæ gustata subitò necant, vrinā leonibus grauant. Feruntur & vultures ex vnguentorum odore exanimari, si qui D vel vnguntur ipsi, vel vncta vorent, & scarabei ex rosarum odore itidem euenit.

Et in Sicilia, & in Italia aiunt felium morsum lethalem, nec apud nos & leuem & imbecillem, & muscarum genus, quod morsu necet, ad quæ deuolarit.

In Mesopotamia Syriæ, & in Istrunte aiunt serpentes quosdam exiguos nasci, qui indigenas non lædant, aduenas verò vehementer infestent. Circa verò E Euphratem fluuium maxime id accidere inquiunt, vbi plurimi circa fluminis litora conspiciuntur qui in partem vtranque deuolui solent, vt cùm vespere citerius litus occupent, illucescente luce vltra flumen videantur ac Syros quidem non lædunt, sed Græcis minime parcunt. In Thessalia ferunt sacrum serpentem non solùm morsu, sed etiam con- F tactu reliquos omnes perdere. Quocirca cùm apparet, aut vox tantum auditur

Ἐν Κουρίῳ τῆς Κύπρου ὄφεών τι γένος εἶναί φασιν, ὃ τὴν δύναμιν ὁμοίαν ἔχει τῇ ἐν Αἰγύπτῳ ἀσπίδι, πλὴν ὅτι τοῦ χειμῶνος ἐὰν δάκῃ, οὐδὲν ἐργάζεται, εἴτε δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν, εἴτε διότι τὸ ζῷον δυσκίνητον γίνεται ὑπὸ τοῦ ψύχους ἀποπηγνύμενον, καὶ τελέως ἀδύνατον, ἐὰν μὴ θερμανθῇ. Ἐν Κέῳ φασὶν εἶναί τι γένος ἀχέρδου, ὑφ' ἧς ἐάν τις πληγῇ τῇ ἀκάνθῃ, ἀποθνήσκει.

Ἐν Μυσίᾳ φασὶν ἄρκτων τι γένος εἶναι λευκόν, αἳ ὅταν κυνηγῶνται, ἀφιᾶσι τοιαύτην πνοήν, ὥστε τῶν κυνῶν τὰς σάρκας σήπειν. ἀβρώτους δὲ καὶ τῶν λοιπῶν θηρίων ἀβρώτους ποιεῖν. ἐὰν δέ τις καὶ βιάζηται καὶ ἐγγίσῃ, ἀφιᾶσιν ἐκ τοῦ στόματος φλέγμα τοιοῦτόν τι, ὡς ἔοικεν, ὃ προσπορεύεται πρὸς τὰ πρόσωπα τῶν κυνῶν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε καὶ ἀποπνίγειν καὶ ἀποτυφλοῦν. Ἐν δὲ τῇ Ἀραβίᾳ ὑαινῶν τι γένος φασὶν εἶναι, ὃ ἐπειδὰν προΐδῃ τι θηρίον, ἢ ἀνθρώπου ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν σκιάν, ἀφωνίαν ἐργάζεται καὶ πῆξιν τοιαύτην, ὥστε μὴ δύνασθαι κινεῖν τὸ σῶμα. τοῦτο δὲ ποιεῖν καὶ ἐπὶ τῶν κυνῶν. Κατὰ δὲ Συρίαν εἶναί φασι τι ζῷον ὃ καλεῖται λεοντοφόνον· ἀποθνήσκει γὰρ ὁ λέων ὅταν αὐτοῦ φάγῃ. ἑκὼν μὲν οὖν τοῦτο οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ φεύγει τὸ ζῷον. ὅταν δὲ συλλαβόντες οἱ κυνηγέται, καὶ ὀπτήσαντες ὥσπερ ἄλφιτα λευκὰ περιπάσσωσιν ἄλλῳ ζῴῳ, τὸ γευσάμενόν φασιν ἀποθνήσκειν παραχρῆμα. λυμαίνεται δὲ καὶ προσουρῆσαν τὸν λέοντα τὸ ζῷον. Λέγουσι δὲ καὶ τοὺς γῦπας ὑπὸ τῆς τῶν μύρων ὀσμῆς ἀποθνήσκειν, ἐάν τις αὐτοὺς χρίσῃ ἤ τι μεμυρισμένον φαγεῖν. ἀποθνήσκειν δὲ καὶ τοὺς κανθάρους ὑπὸ τῆς τῶν ῥόδων ὀσμῆς. Καὶ ἐν Σικελίᾳ δέ φασι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τοὺς γαλεώτας θανάσιμον ἔχειν τὸ δῆγμα, καὶ οὐχ ὥσπερ τοὺς παρ' ἡμῖν, ἀσθενὲς καὶ μαλακόν. Ἔστι δὲ καὶ μυιῶν γένος ὃ ἐὰν δάκῃ, ἀποθνήσκειν ποιεῖ.

Ἐν δὲ τῇ Μεσοποταμίᾳ τῆς Συρίας φασὶ καὶ ἐν Ἰστρουσῃ ὀφείδιά τινα γίγνεσθαι, ἃ τοὺς ἐγχωρίους οὐ δάκνει τοὺς ξένους δὲ καὶ σφόδρα ἀδικεῖ. Περὶ δὲ τὸν Εὐφράτην καὶ πλεῖστα φασι τοῦτο γίγνεσθαι. πολλοὶ γὰρ φαίνονται περὶ τὰ χείλη τοῦ ποταμοῦ, καὶ διανέοντες εἰς ἑκάτερα, ὥστε τῆς δείλης ἐπὶ τοῦδε θεωρεῖσθαι, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἐπὶ θατέρου μέρους φαίνεσθαι, καὶ ἐὰν κατακλιθῶσι τῶν Σύρων μὴ δάκνειν, τοὺς δὲ Ἕλληνας μὴ ἀπέχεσθαι. Ἐν Θετταλίᾳ φασὶ τὸν ἱερὸν καλούμενον ὄφιν πάντας ἀπολλύειν, οὐ μόνον ἐὰν δάκῃ, ἀλλὰ καὶ ἐὰν θίγῃ. διὸ καὶ ὅταν φανῇ, καὶ τὴν φωνὴν ἀκούσωσι,

(φαίνεται

[illegible]

(quòd rarò contingit) serpentes, ac viperæ, tum reliquæ etiam feræ omnes diffugiunt. Magnitudine est non perinde vasta, sed moderata. Aiunt, in Teno vrbe ipsum à muliere è medio sublatum in hũc modum. Primùm circulum descripsit fœmina, quem incantationibus habitis cũ cum filio ingressa, ac vocem bestiæ imitata est quą recinente, accedentéque obdormiscere cœpit, magisque iam adpropinquante, somno abstinere non potuit: quocirca filius matrem pulsauit (ita præcipiente ipsa) minatus, si obdormiret, vtrique certum imminere interitum, verùm si perimeret, ac bestiam abducere posset, saluos fore. Itaque circulum ingressus serpens, statim exanimatus est.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ φυσιογνωμικά.

Κεφάλαιον α.

[illegible]

ARISTOTELIS PHYSIOGNOMICΩN LIBER,

Incerto interprete.

CAPVT I.

QVOD animæ sequuntur corpora, & ipsæ secundum seipsas non sunt impassibiles à motibus corporis, id manifestum fit valde in ebrietatibus, & ægritudinibus: multum namque animæ mutatæ videntur à passionibus corporis. Et econtrario quod corpus compatitur passionibus animæ manifestum circa amores, & timores, & tristitias, & delectationes. Amplius autem & in iis, quæ natura fiunt, magis vtique aliquis conspiciet quòd corpus & anima ita se habent connaturaliter, vt sint causa plurimarum passionum ad inuicem. Nunquam enim animal factum vel generatum est tale, quod formam haberet alterius animalis, animam verò alterius, sed semper eiusdem corpus & animam. Quare necessariũ est consequi tali corpori talem formam. Amplius autem & scientes circa vnumquodq; animalium ex forma possunt considerare: equites equos, & venatores canes. Si autem hæc vera fuerint, semper autem hæc vera sunt, erit sanè ars quæpiam physiognomoniæ. Priores itaque physiognomones, iuxta tres modos adgressi sunt hanc disciplinam quisque iuxta vnum. Alij quidem ex generibus animalium physiognomonizant ponentes secundum vnumquodque genus figuram quandam animalis & speciem animam.

In curio Cypri vrbe serpentum quoddã genus esse vim habens aspidi Ægyptio nõ absimilem, nisi quòd hyeme morsus huius sunt inefficaces, siue ob aliam quampiam causam, siue quòd ad motum languidum ex frigore redditur & postremo prorsus collabitur, nisi calore reficiatur. In Ceo aiunt genus esse acherdi. cuius spina, qui vulnerantur, intereunt. In Mysia verò vrsorum quoddam genus album esse aiunt, quod inter venandum canes flatu infectos putrefacit, eodemque modo & reliquarum ferarum carnem esui inutilem reddit. Verùm vbi iam instant canes, & venatores phlegmate vtrorumque faciem consputunt, quod pertinaciter hærens suffocat & excæcat. Aiunt in Arabia hyænarum genus esse quoddam quod simul ac feram aliquam viderit, aut super hominis vmbram ingredi cœperit vocem illis aufert. & consternationem stuporemque tantam infert vt corpus mouere nequeant. Idem aiunt & canibus vsuuenire. In Syria animal esse aiunt, quod leonicidum vocant: eo enim ingesto leones exanimantur. Volentes non tangunt. sed fugiunt. Verùm venatores vt farinam cãdidam decoctam animalibus reliquis aspergunt, quæ gustata subitò necant. vrinã leonibus grauant. Feruntur & vultures ex vnguentorum odore exanimari, si qui vel vngantur ipsi, vel vncta vorent, & scarabei, ex rosarum odore idem euenire.

Et in Sicilia, & in Italia aiunt felium morsum lethalem, nec apud nos & leuem, & imbecillem, & muscarum genus, quod morsu necet, ad quæ deuolarit.

In Mesopotamia Syriæ, & in Istrunte aiunt serpentes quosdam exiguos nasci, qui indigenas non lædant, aduenas verò vehementer infestent. Circa verò Euphratem fluuium maxime id accidere inquiunt, vbi plurimi circa fluminis litora conspiciuntur qui in partem vtranque deuolui solent vt cùm vespere citerius litus occupent, illucescente luce vltra flumen videantur ac Syros quidem non lædunt, sed Græcis minime parcunt. In Thessalia ferunt sacrum serpentem non solùm morsu, sed etiam contactu reliquos omnes perdere. Quocirca cùm apparet, aut vox tantum auditur

Ἐν Κουρίῳ τῆς Κύπρου ὄφεών τι γένος εἶναί φασιν, ὃ τὴν δύναμιν ὁμοίαν ἔχει τῇ ἐν Αἰγύπτῳ ἀσπίδι, πλὴν ὅτι τοῦ χειμῶνος ἐὰν δάκῃ, οὐδὲν ἐργάζεται, εἴτε δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν, εἴτε διότι τὸ ζῷον δυσκίνητον γίνεται ὑπὸ τοῦ ψύχους ἀποπηγνύμενον, καὶ τελέως ἀδύνατον, ἐὰν μὴ θερμανθῇ. Ἐν Κέῳ φασὶν εἶναί τι γένος ἀχέρδου, ὑφ' ἧς ἐάν τις πληγῇ τῇ ἀκάνθῃ, ἀποθνήσκει.

Ἐν Μυσίᾳ φασὶν ἄρκτων τι γένος εἶναι λευκόν, αἳ ὅταν κυνηγῶνται, ἀφιᾶσι τοιαύτην πνοήν, ὥστε τῶν κυνῶν τὰς σάρκας σήπειν. ἀβρώτους δὲ καὶ τῶν λοιπῶν θηρίων ἀβρώτους ποιεῖν. ἐὰν δέ τις καὶ βιάσηται καὶ ἐγγίσῃ, ἀφιᾶσιν ἐκ τοῦ στόματος φλέγμα πολύ τι, ὡς ἔοικεν, ὃ προσραίνει τοῖς τε προσώποις τῶν κυνῶν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀποπνίγειν καὶ ἀποτυφλοῦν. Ἐν δὲ Ἀραβίᾳ ὑαινῶν τι γένος φασὶν εἶναι, ὃ ἐπειδὰν προΐδῃ τι θηρίον, ἢ ἀνθρώπου ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν σκιάν, ἀφωνίαν ἐργάζεται καὶ πῆξιν τοιαύτην ὥστε μὴ δύνασθαι κινεῖν τὸ σῶμα. τοῦτο δὲ ποιεῖν καὶ ἐπὶ τῶν κυνῶν. Καὶ περὶ Συρίαν εἶναί φασί τι ζῷον ὃ καλεῖται λεοντοφόνον· ἀποθνήσκει γὰρ ὁ λέων, ὅταν αὐτοῦ φάγῃ. ἑκὼν μὲν οὖν τοῦτο οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ φεύγει τὸ ζῷον. ὅταν δὲ συλλαβόντες αὐτὸ οἱ κυνηγέται, καὶ ὀπτήσαντες ὥσπερ ἄλφιτα λευκὰ περιπάσσωσιν ἄλλῳ ζῴῳ, γευσάμενον ἀπολλυσθαί φασι παραχρῆμα. λυμαίνεται δὲ καὶ προσουρῆσαν τὸν λέοντα τοῦτο τὸ ζῷον. Λέγεται καὶ τοὺς γῦπας ὑπὸ τῆς τῶν μύρων ὀσμῆς ἀποθνήσκειν, ἐάν τις αὐτοὺς χρίσῃ, ἢ δῷ τι μεμυρισμένον φαγεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς κανθάρους ὑπὸ τῆς τῶν ῥόδων ὀσμῆς. Καὶ ἐν Σικελίᾳ δὲ φασὶ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τοὺς γαλεώτας θανάσιμον ἔχειν τὸ δῆγμα, καὶ οὐχ ὥσπερ τοὺς παρ' ἡμῖν ἀσθενεῖς καὶ μαλακούς. εἶναι δὲ καὶ μυιῶν γένος ἱπτάμενον, ὃ ὅταν δάκῃ, ἀποθνήσκειν ποιεῖ.

Ἐν δὲ τῇ Μεσοποταμίᾳ τῆς Συρίας φασὶ καὶ ἐν Ἰστρουάντι ὀφείδιά τινα γίνεσθαι, ἃ τοὺς ἐγχωρίους οὐ δάκνει, τοὺς δὲ ξένους ἀδικεῖ σφόδρα. Περὶ δὲ τὸν Εὐφράτην καὶ πλείονας φασὶ τοῦτο γίνεσθαι. πολλοὺς γὰρ εἶναι περὶ τὰ χείλη τοῦ ποταμοῦ, καὶ διανέοντας ἀφ' ἑκατέρου ὥστε τῆς δείλης ἐν τῷδε τῷ μέρει ὄφεις, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἐν θατέρῳ μέρει φαίνεσθαι, καὶ τοὺς μὲν ἀναπαυομένους τῶν Σύρων μὴ δάκνειν, τῶν δὲ Ἑλλήνων μὴ ἀπέχεσθαι. Ἐν Θεσσαλίᾳ φασὶ τὸν ἱερὸν καλούμενον ὄφιν πάντας ἀπολλύειν, οὐ μόνον ἐὰν δάκῃ, ἀλλὰ καὶ ἐὰν θίγῃ. διὸ καὶ ὅταν φανῇ, καὶ τὴν φωνὴν ἀκού-

(σωσιν

[illegible]

A (quòd raro contingit) serpentes, ac viperarum reliquæ etiam feræ omnes diffugiunt. Magnitudine est non perinde vasta, sed moderata. Aiunt, in Teno vrbe ipsum à muliere e medio sublatum in hunc modum. Primùm circulum descripsit fœmina, quem incantationibus habitis vnà cum filio ingressa, ac vocem bestiæ imitata est: qua recinente, accedenteque obdormiscere cœpit, magisque iam adpropinquante, somno abstinere non potuit: quocirca filius matrem pulsauit (ita præcipiente ipsa) minatus, si obdormiret, vtrique certum imminere interitum, verum si perimeret, ac bestiam abducere posset, saluos fore. Itaque circulum ingressus serpens statim exanimatus est.

[illegible]

C

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ φυσιογνωμικά.

Κεφάλαιον α.

[illegible]

ARISTOTELIS PHYSIOGNOMICΩN LIBER,

Incerto interp. etc.

CAPVT I.

QVOD animæ sequuntur corpora, & ipsæ secundum seipsas non sunt impassibiles à motibus corporis, id manifestum fit valde D in ebrietatibus, & ægritudinibus: multum nanque animæ mutatæ videntur à passionibus corporis. Et econtrario quod corpus compatitur passionibus animæ manifestum circa amores, & timores, & tristitias, & delectationes. Amplius autem & in iis, quæ natura fiunt, magis vtique aliquis conspiciet quòd corpus & anima ita se habent connaturaliter, vt fiant causa plurimarum passionum ad inuicem. E Nunquam enim animal factum vel generatum est tale, quod formam haberet alterius animalis, animam verò alterius, sed semper eiusdem corpus & animam. Quare necessariũ est consequi tali corpori talem formam. Amplius autem & scientes circa vnumquodque animalium ex forma possunt considerare: equites equos, & venatores canes. Si autem hæc vera fuerint, semper autem F hæc vera sunt, erit sanè ars quæpiam physiognomoniæ. Priores itaque physiognomones, iuxta tres modos adgressi sunt hanc disciplinam quique iuxta vnum. Alij quidem ex generibus animalium physiognomonizant ponentes secundum vnumquodque genus figuram quandam animalis & speciem animam.

In curio Cypri vrbe serpentum quoddã genus esse vim habens aspidi Ægyptio nõ absimilem, nisi quòd hyeme morsus huius sunt inefficaces, siue ob aliam quampiam causam, siue quòd ad motum languidum ex frigore redditur & postremo prorsus collabitur, nisi calore reficiatur. In Ceo aiunt genus esse acherdi, cuius spina, qui vulnerantur, intereunt. In Mysia verò vrsorum quoddam genus album esse aiunt, quod inter venandum canes flatu infectos putrefacit, eodemque modo & reliquarum ferarum carnem esui inutilem reddit. Verùm vbi iam instant canes, & venatores phlegmate vtrorumque faciem conspuunt, quod pertinaciter hærens suffocat & excæcat. Aiunt in Arabia hyænarum genus esse quoddam quod simul ac feram aliquam viderit, aut super hominis vmbram ingredi ceperit vocem illis aufert, & consternationem stuporemque tantam infert vt corpus mouere nequeant. Idem aiunt & canibus vsuenire. In Syria animal esse aiunt, quod leonicidum vocant: eo enim ingesto leones exanimantur. Volentes non tangunt, sed fugiunt. Verùm venatores vt farinam cãdidam decoctam animalibus reliquis aspergunt, quæ gustata subitò necant, vrinã leonibus grauant. Feruntur & vultures ex vnguentorum odore exanimari, si qui vel vngantur ipsi, vel vncta vorent, & scarabeis ex rosarum odore idem euenire.

Et in Sicilia, & in Italia aiunt felium morsum lethalem, nec apud nos & leuem, & imbecillem, & muscarum genus, quod morsu necet, ad quæ deuolarit.

In Mesopotamia Syriæ, & in Istrunte aiunt serpentes quosdam exiguos nasci, qui indigenas non lædant, aduenas verò vehementer infestent. Circa verò Euphratem fluuium maxime id accidere inquiunt, vbi plurimi circa fluminis litora conspiciuntur qui in partem vtranque deuolui solent vt cùm vespere citerius litus occupent, allucescente luce vltra flumen videantur ac Syros quidem non lædunt, sed Græcis minime parcunt. In Thessalia ferunt sacrum serpentem non solùm morsu, sed etiam contactu reliquos omnes perdere. Quocirca cùm apparet, aut vox tantum auditur

Ἐν Κύπρῳ τῇ [illegible]

[illegible]

[illegible]

(quòd rarò contingit) serpentes, ac viperarum reliquæ etiam feræ omnes diffugiunt. Magnitudine est non perinde vasta, sed moderata. Aiunt, in Teno vrbe ipsum à muliere è medio sublatum in hūc modum. Primùm circulum descripsit fœmina, quem incantationibus habitis vnà cum filio ingressa, ac vocem bestiæ imitata est qua recinente, accedentéque obdormiscere cœpit, magisque iam adpropinquante, somno abstinere non potuit: quocirca filius matrem pulsauit (ita præcipiente ipsa) minatus, si obdormiret, vtrique certum imminere interitum, verùm si perimeret, ac bestiam abducere posset, saluos fore. Itaque circulum ingressus serpens, statim exanimatus est.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ φυσιογνωμικά.

Κεφάλαιον α.

Ὅ Τ Ι καὶ διάνοιαι ἕπονται τοῖς σώμασι, καὶ οὐκ εἰσὶν αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς [illegible]

ARISTOTELIS PHYSIOGNOMICΩN LIBER,

Incerto interp. ete.

CAPVT I.

QVod animæ sequuntur corpora, & ipsæ secundum seipsas non sunt impassibiles à motibus corporis, id manifestum fit valde in ebrietatibus, & ægritudinibus multum nanque animæ mutatæ videntur à passionibus corporis. Et econtrario quòd corpus compatitur passionibus animæ manifestum circa amores, & timores, & tristitias, & delectationes. Amplius autem & in iis, quæ natura fiunt, magis vtique aliquis conspiciet quòd corpus & anima ita se habent connaturaliter, vt fiant causæ plurimarum passionum ad inuicem. Nunquam enim animal factum vel generatum est tale, quod formam haberet alterius animalis, animam verò alterius, sed semper eiusdem corpus & animam. Quare necessariū est consequi tali corpori talem formam. Amplius autem & scientes circa vnumquodq; animalium ex forma possunt considerare: equites equos, & venatores canes. Si autem hæc vera fuerint, semper autem hæc vera sunt, erit sanè ars quæpiam physiognomoniæ. Priores itaque physiognomones, iuxta tres modos adgressi sunt hanc disciplinam quisque iuxta vnum. Alij quidem ex generibus animalium physiognomonizant ponentes secundum vnumquodque genus figuram quandam animalis & speciē animam.

A In curio Cypri vrbe serpentum quoddã genus esse vim habens aspidi Ægyptio nõ absimilem, nisi quòd hyeme morsus huius sunt inefficaces, siue ob aliam quampiam causam, siue quòd ad motum languidum ex frigore redditur & postremo prorsus collabitur, nisi calore reficiatur. In Ceo aiunt genus esse acherdi, cuius spina, qui vulnerantur, intereunt. In Mysia verò vrsorum quoddam genus album esse aiunt, B quod inter venandum canes flatu infectos putrefacit, eodemque modo & reliquarum ferarum carnem esui inutilem reddit. Verùm vbi iam instant canes, & venatores phlegmate vtrorumque faciem conspuunt, quod pertinaciter hærens suffocat & excæcat. Aiunt in Arabia hyænarum genus esse quoddam quod simul ac feram aliquam viderit, aut super hominis vmbram ingredi ceperit vocem illis aufert, & consternationem stuporemque C tantam infert vt corpus mouere nequeant. Idem aiunt & canibus vsuuenire. In Syria animal esse aiunt, quod leonicidum vocant: eo enim ingesto leones exanimantur. Volentes non tangunt, sed fugiunt. Verum venatores vt farinam cãdidam decoctam animalibus reliquis aspergunt, quæ gustata subitò necant, vrinã leonibus grauant. Feruntur & vultures ex vnguentorum odore exanimari, si qui D vel vngantur ipsi, vel vncta vorent, & scarabei ex rosarum odore itidem euenire.

Et in Sicilia, & in Italia aiunt felium morsum lethalem, nec apud nos & leuem, & imbecillem, & muscarum genus, quod morsu necet, ad quæ deuolarit.

In Mesopotamia Syriæ, & in Istrunte aiunt serpentes quosdam exiguos nasci, qui indigenas non lædant, aduenas verò vehementer infestent. Circa verò E Euphratem fluuium maxime id accidere inquiunt, vbi plurimi circa fluminis litora conspiciuntur qui in partem vtranque deuolui solent vt cùm vespere citerius litus occupent, illucescente luce vltra flumen videantur ac Syros quidem non lædunt, sed Græcis minimè parcunt. In Thessalia ferunt sacrum serpentem non solùm morsu, sed etiam con- F tactu reliquos omnes perdere. Quocirca cùm apparet, aut vox tantum auditur

Ἐν Κουρίῳ τῷ Κυπρίων ὄφεώς τι γένος εἶναί φασιν, ὃ τὴν δύναμιν ὁμοίαν ἔχει τῇ ἐν Αἰγύπτῳ ἀσπίδι, πλὴν ὅτι τοῦ χειμῶνος ἐὰν δάκῃ, οὐδὲν ἐργάζεται, εἴτε δι᾽ ἄλλην τινὰ αἰτίαν, εἴτε διότι τὸ ζῷον δυσκίνητον γίνεται ὑπὸ τοῦ ψύχους ἀποπηγνύμενον, καὶ τελέως ἀδύνατον, ἐὰν μὴ θερμανθῇ. Ἐν Κέῳ φασὶν εἶναί τι γένος ἀχέρδου, ὑφ᾽ ἧς ἐάν τις πληγῇ τῇ ἀκάνθῃ, ἀποθνήσκει.

Ἐν Μυσίᾳ φασὶν ἄρκτων τι γένος εἶναι λευκόν, αἳ ὅταν κυνηγῶνται, ἀφιᾶσι τοιαύτην πνοήν, ὥστε τῶν κυνῶν τὰς σάρκας σήπειν· ἀβρώτους δὲ καὶ τῶν λοιπῶν θηρίων τὰς σάρκας ποιεῖν. ἐὰν δέ τις καὶ βιάσηται καὶ ἐγγίσῃ, ἀφιᾶσιν ἐκ τοῦ στόματος φλέγμα τι πολύ τι, ὡς ἔοικεν ... πρὸς τὰ πρόσωπα τῶν κυνῶν, ὥσπερ καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀποπνίγειν καὶ ἀποτυφλοῦν. Ἐν δὲ τῇ Ἀραβίᾳ ὑαινῶν τι γένος φασὶν εἶναι, ὃ ἐπειδὰν προΐδῃ τι θηρίον, ἢ ἀνθρώπου ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν σκιάν, ἀφωνίαν ἐργάζεται καὶ πῆξιν τοιαύτην, ὥστε μὴ δύνασθαι κινεῖν τὸ σῶμα. τοῦτο δὲ ποιεῖν καὶ ἐπὶ τῶν κυνῶν. Κατὰ δὲ Συρίαν εἶναί φασί τι ζῷον ὃ καλεῖται λεοντοφόνον· ἀποθνήσκει γὰρ ὁ λέων ὡς ἔοικεν, ὅταν αὐτοῦ φάγῃ. ἑκὼν μὲν οὖν τοῦτο οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ φεύγει τὸ ζῷον. ὅταν δὲ συλλαβόντες οἱ κυνηγέται, καὶ ὀπτήσαντες ὥσπερ ἄλφιτα λευκὰ περιπάσωσιν ἄλλῳ ζῴῳ, τὸ γευσάμενον ἀποθνήσκειν φασὶ παραχρῆμα· καὶ προσουρῶν τὸν λέοντα τὸ ζῷον. Λέγονται καὶ τοὺς γῦπας ὑπὸ τῆς τῶν μύρων ὀσμῆς ἀποθνήσκειν, ἐάν τις αὐτοὺς χρίσῃ ἢ δῷ τι μεμυρισμένον φαγεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς κανθάρους ὑπὸ τῆς τῶν ῥόδων ὀσμῆς. Καὶ ἐν Σικελίᾳ δέ φασι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τοὺς γαλεώτας θανάσιμον ἔχειν τὸ δῆγμα, καὶ οὐχ ὥσπερ τοὺς παρ᾽ ἡμῖν, ἀσθενεῖς καὶ μαλακούς. εἰσὶ δὲ καὶ μυιῶν γένος ἐπιπέτασθαι, ὃ ὅταν δάκῃ, ἀποθνήσκειν ποιεῖ.

Ἐν δὲ τῇ Μεσοποταμίᾳ τῆς Συρίας φασὶ καὶ ἐν Ἰστρώνῃ ὀφείδιά τινα γίνεσθαι ἃ τοὺς ἐγχωρίους οὐ δάκνει, τοὺς ξένους δὲ καὶ ἀδικεῖ σφόδρα. Περὶ δὲ τὸν Εὐφράτην καὶ πλεῖον φασὶ τοῦτο γίνεσθαι. πολλοὺς γὰρ εἶναι ... ἐπὶ τὰ χείλη τοῦ ποταμοῦ, καὶ διαβαίνοντας ἐφ᾽ ἑκάτερα ὥστε τῆς δείλης ἐν τῷ ... ὁρᾶσθαι, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἐν θατέρῳ μέρει φαίνεσθαι, καὶ τοὺς μὲν τῶν Σύρων μὴ δάκνειν, τῶν δὲ Ἑλλήνων μὴ ἀπέχεσθαι. Ἐν Θετταλίᾳ φασὶ τὸν ἱερὸν καλούμενον ὄφιν πάντας ἀποκτείνειν, οὐ μόνον ἐὰν δάκῃ, ἀλλὰ καὶ ἐὰν θίγῃ. διὸ καὶ ὅταν φανῇ, καὶ τὴν φωνὴν ἀκούσωσι

(φαίνεται

[illegible]

A (quòd raró contingit) serpentes, ac viperæ, cum reliquæ etiam feræ omnes diffugiunt. Magnitudine est non perinde vasta, sed moderata. Aiunt, in Teno vrbe ipsum à muliere è medio sublatum in hūc modum. Primùm circulum descripsit fœmina, quem incantationibus habitis vnà cum filio ingressa, ac vocem bestiæ imitata est qua recinente, accedenteque obdormiscere cœpit, magisque iam adpropinquante, somno abstinere non potuit: quocirca filius matrem pulsauit (ita præcipiente ipsa) minatus, si obdormiret, vtrique certum imminere interitum, verum si perimeret, ac bestiam abducere posset, saluos fore. Itaque circulum ingressus serpens, statim exanimatus est.

[illegible]

C

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ φυσιογνωμικά.

Κεφάλαιον α.

[illegible]

ARISTOTELIS PHYSIOGNOMICΩN LIBER,

Incerto interp. etc.

CAPVT I.

QVOD animæ sequuntur corpora, & ipsæ secundum seipsas non sunt impassibiles à motibus corporis, id manifestum fit valde in ebrietatibus, & ægritudinibus: multum D nanque animæ mutatæ videntur à passionibus corporis. Et econtrario quod corpus compatitur passionibus animæ manifestum circa amores & timores, & tristitias, & delectationes. Amplius autem & in iis, quæ natura fiunt, magis vtique aliquis conspiciet quòd corpus & anima ita se E habent connaturaliter, vt fiant causa plurimarum passionum adinuicem. Nequaquam enim animal factum vel generatum est tale, quod formam haberet alterius animalis, animam verò alterius, sed semper eiusdem corpus & animam. Quare necessariū est consequi tali corpori talem formam. Amplius autem & scientes circa vnumquodq; animalium ex forma possunt considerare: equites equos, & venatores canes. Si autem hæc vera fuerint, semper autem F hæc vera sunt, erit sanè ars quæpiam physiognomoniæ. Priores itaque physiognomones, iuxta tres modos adgressi sunt hanc disciplinam quique iuxta vnum. Alii quidem ex generibus animalium physiognomonizant ponentes secundum vnumquodque genus figuram quandam animalis & speciei animam.

[illegible]

A (quòd rarò contingit) serpentes, ac viperæ, rum reliquæ etiam feræ omnes diffugiunt. Magnitudine est non perinde vasta, sed moderata. Aiunt, in Teno vrbe ipsum à muliere è medio sublatum in hūc modum. Primùm circulum descripsit fœmina, quem incantationibus habitis vnà cum filio ingressa, ac vocem bestiæ imitata est qua recinente, accedenteque obdormiscere cœpit, magisque iam adpropinquante, somno abstinere non potuit: quocirca filius matrem pulsauit (ita præcipiente ipsa) minatus, si obdormiret, vtrique certum imminere interitum, verum si perimeret, ac bestiam abducere posset, saluos fore. Itaque circulum ingressus serpens, statim exanimatus est.

C

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

φυσιογνωμικά.

Κεφάλαιον α.

[illegible]

ARISTOTELIS PHYSIOGNOMICΩN LIBER,

Incerto interprete.

CAPVT I.

D QVOD animæ sequuntur corpora, & ipsæ secundum seipsas non sunt impassibiles à motibus corporis, id manifestum fit valde in ebrietatibus, & ægritudinibus: multum namque animæ mutatæ videntur à passionibus corporis. Et econtrario quod corpus compatitur passionibus animæ manifestum circa amores, & timores, & tristitias, & delectationes. Amplius autem & in iis, quæ natura fiunt, magis vtique aliquis conspiciet quòd corpus & anima ita se E habent connaturalia, vt fiant causa plurimarum passionum adinuicem. Nunquam enim animal factum vel generatum est tale, quod formam haberet alterius animalis, animam verò alterius, sed semper eiusdem corpus & animam. Quare necessariū est consequi tali corpori talem formam. Amplius autem & scientes circa vnumquodq; animalium ex forma possunt considerare: equites equos, & venatores canes. Si autem hæc vera fuerint, semper autem F hæc vera sunt, erit sanè ars quæpiam physiognomonia. Priores itaque physiognomones, iuxta tres modos adgressi sunt hanc disciplinam quisque iuxta vnum. Alij quidem ex generibus animalium physiognomonizant ponentes secundum vnumquodque genus figuram quandam animalis & speciei animam.

Alij autem in talibus corpori similem habenti corpus & animã similem putabant. Alij autem quidam hoc quidem faciebãt, non ex omnibus autem animalibus expetiebantur, sed distinguebant ex ipso genere hominum secundum gentes, quæcunque differunt secundum vsus, & mores: vt AEgyptij, & Thraces, & Scythæ. Similiter electionem signorũ faciebant. Quidam autem ex moribus à parentibus, quales mores dispositionem sequantur. Sequitur autem vnicuique mos, iracundo, timido, coeunti, & in vnaquaque aliorum passionum. Est autem secundum omnes modos hoc physiognomizare. Et adhuc secundum alios, & electionem signorum dissimiliter fieri. Hi quidem igitur iuxta mores solum physiognomizant: primùm quidem quòd quidam non iidem cum sint, mores qui sunt in facie, eosdem habẽt, vt fortis, & inuerecundus eosdem habent, animabus vel intellectibus multum separantur. Secundò autem, quòd secundum quædam tempora, mores non eosdem, sed aliorum habent: tristibus enim existentibus, quandoque contingit diem delectabiliter ducere, & morem accipere, qui est hilaris: & econtrario hilarem contristari, vt mos, qui erat in facie permutetur. Adhuc cum his, de paucis vtique semper apparentibus coniecturam quis accipiat. Qui autem ex feris physiognomizãt, non rectè electionem signorum faciunt: non enim est vtique dicere percurrentem formam vniuscuiusque animalium, quod quicunque vni similis huic corpore erit, & anima similis erit. Primùm enim, vt simpliciter dicam, nullus vtique videbit hominem ita similem bestiæ, sed assimilantem in aliquo. Adhuc autem cum his, animalia pauca quædam propria habent signa, multa verò communia. Quare si quis similis fuerit non secundum proprium, sed secundum commune aliquid, quo pacto magis iste leoni quàm ceruo similior dicetur? Meritò enim propria signa proprium quid significare, communia autem commune. Communia ergo signa nihil vtique manifestabunt physiognomizanti. Si autem aliquis propria vniuscuiusque ferarum elegerit, non vtique habebit assignare cuius sunt hæc signa. Meritò enim proprij, proprium. Nihil autem proprium animalium physiognomonizatorum, in anima habebit vtique aliquis accipere: neque enim fortè solum leo est, sed alia multa: neque timidũ lepus, sed & alia infinita.

οἱ δ' ἐπὶ τῶν θηρίων τιθέντες σῶμά τι, εἶτα τὸν ὅμοιον τῷ τὸ σῶμα ἔχοντι, καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοίαν ὑπελάμβανον. ἄλλοι δέ τινες τοῦτο μὲν ἐποίουν, οὐκ ἐξ ἁπάντων δὲ τῶν ζώων ἐθεώρουν, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, διελόμενοι κατὰ τὰ ἔθνη, ὅσα διαφέρει τὰς ὄψεις, καὶ τὰ ἤθη, οἷον Αἰγύπτιοι, καὶ Θρᾷκες, καὶ Σκύθαι, ὁμοίως τὴν ἐκλογὴν τῶν σημείων ἐποιοῦντο. οἱ δέ τινες ἐκ τῶν ἐπιφαινομένων ἠθῶν, οἷα διάνοιαι ἕπονται ἑκάστῳ ἤθει, τοῦ ὀργιζομένου, τοῦ φοβουμένου, τοῦ ἀφροδισιάζοντος, καὶ τῶν ἄλλων ἐν παθημάτων ἑκάστου. ἔστι δὲ κατὰ πάντας τοὺς τρόπους τούτους φυσιογνωμονεῖν, καὶ ἔτι κατ' ἄλλους, καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν σημείων ἀνομοίως ποιεῖσθαι. οἱ μὲν οὖν κατὰ τὰ ἤθη μόνον φυσιογνωμονοῦντες ἁμαρτάνουσι, πρῶτον μέν, ὅτι ἔνιοι οὐχ οἱ αὐτοὶ ὄντες, τὰ δὲ τῶν προσώπων ἤθη τὰ αὐτὰ ἔχουσιν, ὅ τε ἀνδρεῖος καὶ ὁ ἀναιδὴς τὰ αὐτὰ ἔχουσι, τὰς διανοίας πολὺ κεχωρισμένοι. δεύτερον δέ, ὅτι κατὰ χρόνους τινὰς τὰ ἤθη οὐ τὰ αὐτά, ἀλλ' ἀλλοῖα ἔχουσι· δυσθύμοις γὰρ οὖσιν, ἐνίοτε συνέβη τὴν ἡμέραν ἡδέως διαγαγεῖν, καὶ τὸ ἦθος λαβεῖν τὸ τοῦ εὐθύμου· καὶ τοὐναντίον εὐθύμοις λυπηθῆναι, ὥστε τὸ ἦθος τὸ ἐπὶ τοῦ προσώπου μεταβαλεῖν. ἔτι πρὸς τούτοις ἐπ' ὀλίγων ἄν τις τῶν ἀεὶ ἐπιφαινομένων τεκμαίροιτο. οἱ δ' ἐκ τῶν θηρίων φυσιογνωμονοῦντες, οὐκ ὀρθῶς τὴν ἐκλογὴν τῶν σημείων ποιοῦνται. οὐ γὰρ δὴ ἑκάστου τῶν ζώων τὴν ἰδέαν διεξελθόντα ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ὃς ἂν ὅμοιος τούτῳ τὸ σῶμα ᾖ, καὶ τὴν ψυχὴν ὅμοιος ἔσται. πρῶτον μὲν γὰρ (ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν) οὐδεὶς ὅμοιον θηρίῳ ἄνθρωπον εὕροι ἄν, ἀλλὰ προσεοικότα μέν τι. ἔτι πρὸς τούτοις τὰ ζῷα ὀλίγα μὲν ἴδια ἔχει σημεῖα, πολλὰ δὲ τὰ κοινά. ὥστε ὅταν ὅμοιός τις ᾖ μὴ κατὰ τὸ ἴδιον, ἀλλὰ κατὰ τὸ κοινόν, τί μᾶλλον λέοντι ἢ ἐλάφῳ ὁμοιότερος; εἰκὸς γὰρ τὰ μὲν ἴδια τῶν σημείων, ἴδιόν τι σημαίνειν· τὰ δὲ κοινά, κοινόν. τὰ μὲν οὖν κοινὰ τῶν σημείων, οὐδὲν ἂν διασαφοίη τῷ φυσιογνωμονοῦντι. εἰ δέ τις τὰ ἴδια ἑκάστου τῶν θηρίων ἐκλέξειεν, οὐκ ἂν ἔχοι ἀποδοῦναι τίνος ἐστὶ ταῦτα σημεῖα. εἰκὸς γὰρ τὰ ἴδια. ἴδιον δὲ οὐδὲν ἐν τῶν ζώων τῶν φυσιογνωμονουμένων, ἐν τῇ διανοίᾳ ἔχοι ἄν τις λαβεῖν. οὐ γὰρ δὴ ἀνδρεῖος μόνος ὁ λέων ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλά. οὐδὲ δειλὸς ὁ λαγώς, ἀλλὰ καὶ [illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον β.

[illegible] καὶ ἐκ τῶν μερῶν, καὶ ἐκ τοῦ τύπου ὅλου τοῦ σώματος

A Si ergo neque communia eligenti manifestum aliquid fit, neque secundum propria, non vtique erit vnumquodque animalium aspicere, sed ex hominibus electionem facere oportet patientibus eandem passionem: vt si fortis inspiciat aliquis signa, fortia animalium in vnam accipientem oportet perscrutari, quæ passiones his quidem omnibus insunt, aliorum autem animalium nulli accidant. Si enim ita quis elegerit, quòd eadem sunt
B signa fortitudinis, prædictis animalibus non solùm fortitudinis communem inesse passionem eorum, quæ sunt in intellectu, sed & alia quædam, sic vtique dubitabit, vtrum fortitudinis, aut alterius signa sint. Sed oportet ex pluribus eligi animalibus & non habentibus vllam passionem communem manifestam, cuius vtique signa respicias. Quæcunque itaque signorum mansiua sunt, aliquid mansiuum
C signant. Quæ autem adueniunt atque discedunt, & deficiunt, quomodo vtique signum verum erit non manentis in anima. Siquidē enim mansiuum adueniens, & deficiens signum quis susciperet, contingeret vtique ipsum quidem verum esse, non tamen conueniens, si non perpetuò sequatur rem. Quæcunque autem passiones factæ in anima non in aliquo permutant signa, quæ sunt in corpore, quibus vtitur physiognomon, non erunt huiusmo-
D di cognitiones arti: vt quæ sunt circa oppositiones, & scientias, medicum, aut citharœdum non contingit cognoscere. Nam addiscens aliquam disciplinam, nullum mutat signorum, quibus vtitur physiognomon.

CAPVT II.

Oportet ergo determinare circa qualia quędam est physiognomonia, quo-
E niam non circa omnia, & ex quibus singula signa accipiantur: deinde consequenter de manifestissimis circa vnumquodque manifestare. Physiognomonia ergo est, sicut & nomen ipsius dicit, de naturalibus passionibus, quę sunt in anima, & accidentibus, quæcunque aduenniunt, & transmutant signa physiognomonizata. Qualia autē hæc sint, posterius declarabitur. Nūc autem dicam ex quibus generib. signa ac-
F cipiuntur, & sint omnia. Ex motibus enim physiognomonizant, & ex figuris, & coloribus, & ex moribus apparentibus in facie, & ex læuitate & ex voce, & ex carne, & ex partibus, & ex figura totius corporis.

Vniuersaliter quidem huiusmodi sunt, quæ dicunt physiognomones de omnibus generibus, signa. Siquidem igitur immanifestus, aut non designatiuus foret talis transitus, sufficiebant prædicta. Nunc autem fortasse melius est vnumquodque de singulis, quæcunque manifesta de physiognomizatu certius explanare, enumerare tem cuiusmodi signa referãtur ad singula quæcunque scilicet ex prædictis manifesta non fuere. COLORES ergo significant, acuti quidem calidum & sanguineum albi cum rubore, bonam indolem: quando in læui corpore accidit hic color. PILI autem molles quidem, timidum: duri autem, fortem. Hoc autem signum sumptum est ex omnibus animalibus. Timidissimum enim est ceruus, lepus, ouis, & pilum mollissimum habent: fortissimum autem leo aper, & pilum durissimum habent. Est autem & in auibus hoc idem videre. Vniuersaliter enim quæcunque quidem habent duram pennam, fortes quæcunque autem mollem, timidi. Et particulariter est hoc quidem videre in coturnicibus, & in gallis: similiter autem & in generibus hominum hoc idem accidit. Quicunque enim apud Septentrionem habitant, fortes sunt, & durorum pilorum. Qui autem apud meridiem, timidi, & mollem pilum habent, Pilositas autem, quæ est circa ventrem, loquacitatem significat: hoc autem refertur ad genus auium. Proprium enim auis est eorum, quę sunt circa corpus, pilositas, quæ circa ventrem est: eorum autem, quæ sunt circa intellectum, loquacitas.

CARO autem, dura quidem, & habitus boni, insensibilem significat: mollis autem & ingeniosum, & instabilem, nisi in forti corpore, & habenti extremitates fortes hoc accidit. MOTVS autem tardi quidem, mollem intellectum: acuti verò, calidum. IN VOCE autem grauis quidem, & intensa fortem: acuta autem, & remissa, timidum. FIGVRAE autem & passiones quæ apparent in facie, secundum similitudines accipiuntur passionis: quando enim dum patitur, aliquid fit, vt & hoc habet, quando aliquis irascitur, irascibile signum eiusdem generis. Mas autem fœmina maior est, & fortior & extrema corporis fortiora, & crassiora, & habitus melioris, & potiora secundum omnes virtutes. SIGNIS autem, quæ sunt in partibus corporis, fortiora sunt ea,

[illegible]

ἐν ταῖς κινήσεσι λαμβανόμενα καὶ [τὰ] κατὰ τὰς κινήσεις καὶ τὰ σχήματα. ὅλως δὲ τὸ ἑνὶ μὲν πιστεύειν τῶν σημείων, εὔηθες· ὅταν δὲ πλείω συμφωνοῦντα καθ᾽ ἓν ἔχῃ, μᾶλλον ἤδη κατὰ τὸ εἰκὸς ἄν τις ὑπολαμβάνοι ἀληθῆ εἶναι τὰ σημεῖα. ἔστι δὲ ἄλλος τρόπος, καθ᾽ ὃν ἄν τις φυσιογνωμονοίη· οὐδεὶς ἐπικεχείρηκεν. εἰ γὰρ ἀνάγκη τὸν ὀργίλον καὶ τὸν δύσθυμον καὶ μικρὸν τὸ ἦθος, φθονερὸν εἶναι, εἰ καὶ μὴ ἔχει τὰ φθονεροῦ σημεῖα, ἐξ ἐκείνων δὲ τῶν προτέρων ἐνδέχοιτο ἂν τῷ φυσιογνώμονι καὶ τὸν φθονερὸν ἀνευρεῖν· μάλιστα μὲν ὅταν ὁ τοιοῦτος ἴδιος τρόπος εἴη τοῦ φιλοσοφοῦντος. τὸ γὰρ δύνασθαι τινῶν ὄντων ἀναγκαῖον εἶναι, ἴδιον οἰόμεθα φιλοσοφίας εἶναι. ὅτι ἐναντίως τούτῳ κατὰ τὰ πάθη φυσιογνωμονοῦσι καὶ τὰ κακά. Περὶ φωνῆς κατὰ τὸ πάθος ἐπισκοπῶν, ὀξεῖαν οἰηθείη ἄν τις δυοῖν ἕνεκεν θετέον τὴν τοῦ θυμοειδοῦς· ὁ γὰρ ἀγανακτῶν καὶ ὀργιζόμενος, ἐπιτείνει τὸν φθόγγον καὶ ὀξὺ φθέγγεται· ὁ δὲ ἐν ῥᾳθυμίᾳ διακείμενος, τὸ ἀνειμένον καὶ βαρὺ φθέγγεται. τῶν δὲ αὖ ζῴων τὰ μὲν ἀνδρεῖα, βαρύφωνά ἐστι, τὰ δὲ δειλὰ, ὀξύφωνα· λέων μὲν γὰρ καὶ ταῦρος καὶ κύων ὑλακτικὸς, καὶ τῶν ἀλεκτρυόνων οἱ εὔψυχοι, βαρύφωνοί εἰσιν. ἔλαφος δὲ καὶ λαγωὸς, ὀξύφωνα ἐστί. ἀλλ᾽ ἴσως καὶ ἐν τούτοις κρεῖττον μὴ ἐκ τοῦ βαρέος ἢ ὀξέος εἶναι τὴν φωνὴν τὸ ἀνδρεῖον ἢ δειλὸν τιθέναι, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ τὴν μὲν ἐρρωμένην, ἀνδρείαν· τὴν δὲ ἀσθενῆ καὶ παρειμένην, δειλὴν ὑπολαμβάνειν. ἔστι δὲ ἁμαρτάνειν, ὅταν τὰ σημεῖα μὴ ὁμολογούμενα, ἀλλ᾽ ὑπεναντιούμενα, μηδὲν τιθέναι, εἰ μὴ ἐπὶ διαφερόντων τινῶν πιθανώτερα ᾖ. καὶ μάλιστα μὲν εἰς τὰ εἴδη, εἰ δὲ μὴ, εἰς ὅλα τὰ γένη ἀναφέρειν· ὁμοιότερα γάρ ἐστι τῷ ζητουμένῳ. οὐ γὰρ ὅλον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων φυσιογνωμονοῦμεν, ἀλλά τινα τῶν ἐν τῷ γένει.

Κεφάλαιον γ.

ΑΝδρείου σώματος σημεῖα, τρίχωμα σκληρόν, τὸ σχῆμα τοῦ σώματος ὀρθὸν, ὀστᾶ καὶ πλευραὶ καὶ τὰ ἀκρωτήρια τοῦ σώματος ἰσχυρὰ καὶ μεγάλα, καὶ κοιλία πλατεῖα καὶ προσεσταλμένη· ὠμοπλάται πλατεῖαι καὶ διεστηκυῖαι, οὔτε λίαν συμβεβηκυῖαι, οὔτε πάμπαν ἀπολελυμέναι· τράχηλος ἐρρωμένος, οὐ σφόδρα σαρκώδης· τὸ στῆθος σαρκῶδές τε καὶ πλατὺ, ἰσχίον προσεσταλμένον. γαστροκνημία

A quæ accipiuntur manifesta in motibus & secundum motus, & figuras. Omnino autem, vni quidem signorum credere stultum est. Quando autem plura conueniunt, quæ sunt in vno, magis vtique conueniet, vt quis accipiat vera esse signa. Est autem alius etiam modus, secundum quem aliquis physiognomonizet. Nullus tamen aggressus est. Vt si necesse sit iracundum, & tristem, & paruum, secundum morem inuidum esse, & si non

B sint inuidi signa: ex illis autem prioribus contingat vtique physiognomoni & inuidum inuenire. Maximè quidem quando talis proprius modus fuerit philosophantis. Posse enim quibusdam existentibus necessarium esse, proprium putamus philosophiæ. Quod contrarium est huic quidoque, iuxta passiones physiognomonizare & mala. SECVNDVM passionem intendens quispiam acutam putarit dupli-

C cem ob causam iracundi vocem ponendam esse. Indignatus enim, & iratus, distinguere consueuit vocem, & acutè loquitur: qui autem remissus stat, remittit vocem & grauiter loquitur. Rursus autem animalium, fortia quidem grauis vocis sunt timida autem acutæ vocis. Leo quidem, & taurus, & canis latrabilis, & gallorum, qui sunt boni animi, grauiter vociferantur. Ceruus autem, & lepus acutæ

D vocis sunt. Sed forte & in his melius est, non eo quòd ipsorum vox est acuta, & grauis, fortem aut timidum ponere: sed arbitrandum est, fortem quidem fortis, remissam autem & imbecillem timidi. Est autem potissimum, quando signa nō sunt confessa, sed subcontrariantia, nihil ponere, nisi sint discrepantium inter se, alia credibiliora aliis. Et maximè quidem in speciem, sed non in tota genera referre debet: similiora enim sunt quæsito. Non enim

E totum genus hominum physiognomonizamus, sed quædam sunt in genere.

CAPVT III.

SIGNA FORTIS corporis. Pili duri, figura corporis erecta, ossa, & costæ, & extrema corporis fortia, & magna, & venter amplus, & contractus ad se, armi lati & distantes, nec valde colligati, nec

F omnino dissoluti. collum forte, non vehementer carnosum, pectus carnosum, & latum, coxa contracta, pecten deorsum contractum, oculus charopus, nec valde expansus, nec omnino clausus, squallidior color in corpore, acuta frons,

recta, non magna: gena, neque leuis, neque omnino rugosa. Signa TIMIDI. Pili molles, corpore inclinatus, non erectus quæ sunt sub vmbilico sursum tracta, circa faciem subcroceus, oculi imbecilles, & mobiles, & extrema corporis imbecilla, & crura parua, manus longæ, & subtiles: lumbi autem parui & imbecilles, figura contensa in motibus non vehemens, sed supinus, & stupefactibilis: mos, qui est in facie mobilis, solicitus.

INGENIOSI signa. Caro humidior, & mollior, non boni habitus, neque valde pinguis: quæ sunt circa musculos scapularum, & collum, macriora, & quæ sunt circa faciem, incolligata: quæ sunt circa musculos scapularum, & inferiora remissa: bene soluta, quæ sunt circa costas, & secundum dorsum non carnosos: corpus album misto rubore, & purum: cutis subtilis: pili non valde duri: nec valde nigri: oculus charopus, humidus.

INSENSATI signa. Quæ sunt circa collum & crura carnosa complexa, & colligata: cotyle rotunda: musculi scapularum sursum expansi: frons magna, circularis carnosa: oculus croceus: crura circa talum grossa, carnosa, rotunda: mandibulæ magnæ carnosæ, lumbi carnosi, crura longa, collum grossum, facies carnosa, sublonga satis: motus autem & figuram & morem, qui apparet in facie, secundum similitudines accipe. INVERECVNDI signa. Oculus apertus, & splendidus, palpebræ sanguineæ, & crassæ, & parum curuus, musculi scapularum sursum eleuati, figura non recta, sed parum prona. In motibus autem acutus, rubeus corpore, color sanguineus, facies rotunda, pectus sursum tractum. MODERATI signa. In motibus tardus, & loquens tardè: vox tarda, plena, spiritus mitis, oculus hilaris, non splendidus, niger, neque valde apertus, neque omnino clausus, palpebrizans tardè. Oculorum enim, qui celeriter palpebrizant, hi quidem timidum, hi verò calidum signant.

ANIMOSI signa. Frons bene magna, & carnosa, & leuis, quæ sunt circa oculos videntur humiliora, & facies somnolentior, neq; intense aspiciens, neq; remissæ:

A καὶ τὰ πρὸς τὸ στόμα ... ὄμμα χαροπὸν, οὔτε λίαν ἀναπεπταμένον, οὔτε πάνυ συμμεμυκός· αὐχμηρότερον τὸ χρῶμα τὸ ἐπὶ τοῦ σώματος· ὀξὺ μέτωπον ὀρθὸν, οὐ μέγα ἰσχνὸν εὐπλατὲς, οὔτε πάνυ ῥυτιδῶδες. Δειλοῦ σημεῖα, τρίχωμα μαλακὸν, τὸ σῶμα συγκεκυφὸς, οὐκ ἀνεστηκός· αἱ δὲ γαστροκνημίαι ἀνεσπασμέναι· τὰ περὶ τὸ πρόσωπον ὕπωχρον. B ὄμματα ἀσθενῆ, καὶ [οὐ] σκαρδαμυκτικά· τὰ ἀκρωτήρια τοῦ σώματος ἀσθενῆ· τὰ σκέλη μικρὰ, καὶ χεῖρες λεπταὶ καὶ μακραί· ὀσφὺς μικρὰ καὶ ἀσθενής· τὸ σχῆμα συντεταμένον ἐν ταῖς κινήσεσιν. οὐκ ἐντονὸς, ἀλλ' ὕπτιος, καὶ τεθαμβημένος· τὸ ἦθος τὸ ἐπὶ τοῦ προσώπου εὐμετάβολον, κατηφές. Εὐφυοῦς σημεῖα, σὰρξ ὑγροτέρα, καὶ ἁπαλωτέρα, οὐκ εὐεκτικὴ, οὐδὲ πιμελώδης C σφόδρα· τὰ περὶ τὰς ὠμοπλάτας καὶ τράχηλον, ἰσχνότερα, καὶ τὰ περὶ τὸ πρόσωπον ἀσύνδετα· τὰ περὶ τὰς ὠμοπλάτας, καὶ τὰ κάτω ἀφειμένα· εὔλυτα τὰ περὶ τὰς πλευρὰς καὶ τὰ νῶτα ἀσαρκότερα· τὸ σῶμα ἐπιέρυθρον καὶ καθαρόν· τὸ δέρμα λεπτόν· τρίχωμα μὴ λίαν σκληρὸν, μήτε λίαν μέλαν· ὄμμα χαροπὸν, ὑγρόν. Ἀναισθήτου σημεῖα· τὰ περὶ τὸν αὐχένα καὶ τὰ σκέλη D σαρκώδη καὶ συμπεπληγμένα καὶ συνδεδεμένα, κοτύλη στρογγύλη· ὠμοπλάται εἰς τὸ ἄνω ἀνεσπασμέναι· μέτωπον μέγα, κυκλοτερὲς, σαρκῶδες· ὄμμα χλωρὸν, νωθρόν· κνῆμαι περὶ σφυρὰ παχεῖαι, σαρκώδεις, στρογγύλαι· σιαγόνες μεγάλαι, σαρκώδεις· ὀσφὺς σαρκώδης· σκέλη μακρά· τράχηλος παχύς· πρόσωπον σαρκῶδες, ὑπομακρον ἱκανῶς· τὰς δὲ κινήσεις E καὶ τὸ σχῆμα, καὶ τὸ ἦθος τὸ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἐπιγινόμενον, κατὰ τὰς ὁμοιότητας ἀναλαμβάνειν. Ἀναιδοῦς σημεῖα, ὄμμα ἀναπεπταμένον καὶ λαμπρόν· βλέφαρα ἔναιμα, παχέα· μικρὸν ἐπίκυρτος· ὠμοπλάται ἄνω ἐπηρμέναι· τὸ σχῆμα μὴ ὀρθὸν, ἀλλὰ μικρῷ προπετέστερος· ἐν ταῖς κινήσεσιν ὀξὺς, ὑπέρυθρος τὸ σῶμα· τὸ χρῶμα ἔναιμον· στρογ- F γυλοπρόσωπος· τὰ στήθη ἀνεσπασμένα.

Κόσμιος, ἐν ταῖς κινήσεσι βραδὺς καὶ διαλεκτικός· φωνὴ βραδεῖα καὶ πνευματώδης, καὶ ἀσθενής· ὄμμα μέλαν, οὐ λαμπρὸν, καὶ μήτε λίαν ἀναπεπταμένον, μήτε πάνυ συμμεμυκὸς, σκαρδαμυκτικὸν βραδέως· τὰ γὰρ ταχέως σκαρδαμύττοντα τῶν ὀμμάτων, τὰ μὲν δειλὸν, τὰ δὲ θερμὸν σημαίνει. Εὐθύμου σημεῖα, μέτωπον εὐμέγεθες, καὶ σαρκῶδες, καὶ λεῖον· τὰ περὶ τὰ ὄμματα ταπεινότερα, καὶ ὑπνωδέστερον τὸ πρόσωπον φαίνεται, μήτε δ' ἀτενὲς, μήτε ἀνειμένον.

[illegible]

A in motibus tardus erit, & remissus figura, & more, qui est in facie, non præceps, sed videtur bonus. INANIMOSI signa. Rugosa facies, & macri oculi contracti, simul autem & confracti oculorum duo significant, hoc quidem molle & fœmininum, aliud verò demissum & pauidum: in figura humilis, & motibus remissus.

Signa CINAEDI. Oculus confractus, genu flexibilis, inclinatio capitis ad dex- B tram, motus manuum supini, & dissoluti, & ambulationes duplices. Hæc quidem circuminclinantis, alia verò tenentis lumbos, & oculorum circumspectiones, qualis vtique fuerit Dionysius sophista.

Signa AVARI. Facie remissus, nigri coloris, macer, quæ sunt circa faciem quasi abrasa: facies rugosa, non carnosus, recti crines, & nigri. Signa IRACVNDI. Rectus corpore, figura bene latus, animosus, subrufus, scapulæ distantes, & ma- C gnæ, & latæ, extrema magna, & fortia, læuis & circa pectus, & circa bubones, barbatus probe, capillorum ambitus floridus, deorsum tendens. Signa MANSVETI. Foetus specie bene carnosus, caro humida, multa, bonæ magnitudinis & commensuratæ, figura curuus, cursus capillorum sursum vulsus. Eorum, qui sunt aliorum REPREHENSORES. Oculi subrugosi, somnolenta facies de more D videtur: quæ circa faciem sunt, & oculos, pinguia. PVSILLANIMI. Paruorum membrorum, & paruorum articulorum, macer, & paruorum oculorum, & paruæ faciei, qualis fuerit Leucadius Corinthius. LVDI AMANTES. Iusto breuiorem cubitum habent, gaudent victoria. AMATORES CONTVMELIARVM. Quibuscunque est superius labium eleuatum, & specie proni sunt, & rubicun- E di. MISERICORDES. Misericordes sunt, quicunque sunt albi coloris, & puri, & habent oculos quasi pingues & nares deorsum distantes & semper plorant. Iidem etiam amatores sunt mulierum, & genitores fœminarum, & circa mores interrogabundi, & semper memores, ingeniosi, & callidi: horum autem signa dicta sunt. Misericors, est sapiens, & timidus, & moderatus. Immisericors, & F insipiens, & inuerecundus. Signa VORACIS. Voraces sunt hi quibus id, quod est ab vmbilico ad pectus, maius est, quam quod inde est vsque ad collum. Signa LVXVRIOSI. Qui est albi coloris, & pilosus, rectis capillis, & crassis, & nigris, & tempora pilosa, oculus pinguis & lasciuus.

SOMNOLENTI signa. Amatores autem somni sunt, qui habent superiora maiora: calidi, habentes carnem boni habitus, eleganti specie, hirsuti circa ventrem. Signa MEMORIS. Qui habent superiora maiora, scita & carnosa magis.

CAPVT IIII.

Videtur autem mihi anima & corpus compati ad inuicem: & animæ habitus alteratus simul alterat corporis formam, & iterum forma corporis alterata simul alterat animæ habitum. Quando enim anima est tristari & lætari, manifestũ est quòd tristes obscuræ faciei sunt, gaudentes autem hilaris. Siquidem igitur anima dissoluta, formam, quæ est in corpore adhuc existere contigeret, sanè & ita anima & corpus compatibilia forent, quamuis conferentes ad inuicem non forent. Nunc autem manifestum, quòd vtrunque sese consequitur. Maxime id ex hoc manifestum fiat: Mania videtur esse circa animam & medici medicinis purgantes corpus, & diætis vtentes in ipsis, permutant animam à mania. Curationibus autem corporis, simul & corporis forma soluitur, & anima a mania permutatur. Quoniam igitur vtraque soluuntur palam fit quoniam conferunt ad inuicem. Manifestum insuper est, quod virtutibus animæ, similes corporis formæ fiunt: quare erunt omnia similia in animalibus, eiusdem cuiusquam declaratiua. Multa autem animalia sunt, & quæ operantur, hæ quidem propriæ passiones vniuscuiusque sexus animalium sunt, aliæ verò communes. in proprijs igitur operibus animę, propriæ passiones secundum corpus, in communibus autem communes. Communes quidem sunt iniuria, & quæ est circa venerea excessus: laceratarum, & vilium, communis est iniuria porcorum, & asinorum, habitus qui est circa venerea masticando coeunt. Proprium autem est, in canibus quidem contumeliosum: in asinis autem non triste. Quomodo igitur commune quidem & proprium conueniat distingui, dictum est. Opus autem est multa consuetudine, si quis debet esse sufficiens ad dicendum singula de his. Quoniam enim ea, quæ videntur in corporibus, dicuntur referri ad similitudinem, quæ fiũt ab animalibus, & ab actibus: & differentiæ quidẽ aliç a caliditate, & frigiditate fiunt. Sunt enim horum quædam apparentiũ in

[illegible]

Κεφάλαιον δ.

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον ε.

[illegible]

A corporibus parua differentia vtentia, & eodem nomine appellata: vt pallores, qui fiunt à timoribus & qui à laboribus: hi enim eodem nomine vtuntur, & differentiam paruam habent inter se: parua autem differentia existente, non facile est cognoscere, sed ex consuetudine formæ, apparentem quidem assumere conuenientiam oportet. Est autem optimus modus, & citissimus, qui est ab apparente conuenientia: B & contingit ita eo modo vtentem multa cognoscere: & non solum vniuersaliter vtile est, sed ad electionem signorum singularium. Electorum enim quodque decere oportet tale, vt quod eligitur vult. Amplius autem secundum electionem signorum & syllogismo quo vti opus est, vbicunque contingat, adiungentes conuenientibus conuenientia: vt si inuerecundus erit, & paruiloquus, & C fur vtique erit, & illiberalis: & fur quidem consequens inuerecundiam, & paruiloquium illiberalis. In talibus igitur quibusque oportet hoc modo secundum conuenientiam fieri methodum.

CAPVT V.

NVnc autem primum tentabo genera animalium distinguere & quæ ipsorum D conueniunt permutata vt sint fortia, & timida, & iusta, & iniusta. Distinguendum autem animalium genus in duas formas, in masculinam & in fœmininam, adiungentem passiones conuenientes vnicuique formæ. Sunt enim similia. Et quæ conamur nutrire, ferarum mansuetæ magis, & molliores secundum animas fœminæ maribus sunt, minus autem fortes, verum nutrimenta, & assuetudinem manuum recipientes magis. Quare existen- E tes tales, erunt alicubi minus iracundæ maribus. Manifestum autem id ex nobis alicui est quoniam cùm ita vincimur, difficulter prudentes, & maximè fortes sumus ad nihilum veniendum. Ferimur autem ad violentiam inferendam, & patrandum ad quodcunque ira impulerit. Videntur autem mihi magis malefica fieri fœminea masculis, & proteruiora, & minùs defensiua. Fœminæ igitur, & quæcirca nos F nutriuntur, valde manifesta sunt. Quæ verò sunt circa syluam, omnes confitentur pastores, & venatores, quod talia sunt, qualia sunt dicta. At verò & hoc manifestum est, quòd singularium in vnoquoque genere, fœmina mare minoris capitis,

[illegible]

& angustioris faciei, & subtilioris colli sint, & pectora imbecilliora habeant, & minorum laterum sint, femora autem magis carnosa maribus, genua mollia, & crura subtilia habent. Pedes vero pulchriores & formam totius corporis molliorem, quàm fortiorem. Minus neruosa autem sunt, & molliora, prædita humidioribus carnibus. Masculina autem his omnibus contraria habentia, natura sunt fortiore, & iustiore genere, fœmina autem est timidior & iniustior natura. His ita se habentibus, videtur leo omnium perfectissimum in assumendo maris formam. LEO enim habet os magnum, faciem autem quadratam, nō valde osseam, superiorem mandibulam non eminentem: sed æqualiter pendentem deorsum: nasum autem magis crassum, quàm subtilem, oculos charopos, concauos, non valde rotundos, neque valde protensos, magnitudinem verò moderatam. supercilium magnum: frontem quadratam ex medio subcauam: ad supercilia autem, & nasum sub fronte velut nubes superstat: supra frontem iuxta nasum, habet pilos inclinatos: caput moderatum, collum bonæ longitudinis grossum innodatum, crinibus flauis, non planis neque valde crispis: quæ sunt circa iuncturam spatularum spatiosa magis, quam coniuncta: scapulas fortes, & pectus iuuenile: & metafrenon latum robustis lateribus fultum: femora non carnosa, nec coxas, crura fortia, & neruosa, gressum iuuenilem, & totum corpus articulatum, & neruosum, neque valde humidum, neque durum: ambulat autem tarde, magnifice incedens, & mouens se in spatulis cum ambulat. Talis est secundum ea, quæ sunt circa corpus. Quæ autem circa animam, datiuum & liberale, magnanimum, & amans victoriæ, & mansuetum & iustum, & amans eorum cum quibus versetur. PARDALIS autem, fortibus esse visis, fœmineæ formæ magis est, nisi secundum crura: his autem operatur & aliquod opus fortitudinis facit. Habet faciem paruam, os magnum, oculos paruos, albos concauos, collem autem superficiales, frontem longam, aures rotundas magis quam planas collum longum valde, pectus expers laterum, & longum dorsum: femora carnosa, & coxas, quæ verò sunt circa ilia, & ventrem, læuia magis.

A [καὶ] στενοπροσωπότερα καὶ λεπτοτραχηλότερα, καὶ τὰ στήθη ἀσθενέστερα ἔχει, καὶ ἀπλευρότερα ἐστί, τά τε ἰσχία καὶ τοὺς μηροὺς εὐσαρκότερα τῶν ἀρρένων. γονύκροτα δὲ, καὶ τὰς κνήμας λεπτὰς ἔχοντα, τούς τε πόδας κομψοτέρους· τήν τε τοῦ σώματος μορφὴν ὅλην ἡδίω μᾶλλον ἢ γενναιοτέραν. ἀνευρότερα δὲ καὶ μαλακώτερα, ὑγροτέραις σαρξὶ κεχρημένα. τὰ δ' ἄρρε-
B να, τούτοις ἅπασιν ἐναντία, τήν τε φύσιν ἀνδρειοτέραν καὶ δικαιοτέραν εἶναι φύσει, τὴν δὲ τοῦ θήλεος δειλοτέραν καὶ ἀδικωτέραν. Τούτων οὕτως ἐχόντων, φαίνεται τῶν ζῴων ἁπάντων λέων τελεώτατα μετειληφέναι τῆς τοῦ ἄρρενος ἰδέας. ἔστι γὰρ ἔχων στόμα εὐμέγεθες, τὸ δὲ πρόσωπον τετραγωνότερον, οὐκ ἄγαν ὀστῶδες, τήν τε ἄνω γνάθον οὐ προεξεστηκυῖαν, ἀλλ' ἰσορροποῦσαν τῇ κάτω· ῥῖνα δὲ παχυτέραν ἢ λεπτο-
C τέραν· χαροποὺς ὀφθαλμοὺς ἐγκοίλους, οὐ σφόδρα περιφερεῖς, οὔτε ἄγαν προμήκεις· μέγεθος δὲ μέτριον, ὀφρὺν εὐμεγέθη, μέτωπον τετράγωνον, ἐκ μέσου ὑποκοιλότερον· πρὸς δὲ τὰς ὀφρῦς καὶ τὴν ῥῖνα ὑπὸ τοῦ μετώπου, οἷον νέφος ἐπανεστηκός. ἄνωθεν δὲ μετώπου κατὰ τὴν ῥῖνα ἔχει τρίχας ἐκκλινεῖς. ἔχει δὲ κεφαλὴν μετρίαν. τράχηλον εὐμήκη,
D τῷ πάχει σύμμετρον, θριξὶ ξανθαῖς κεχρημένον, οὐ φριξαῖς, οὔτε ἄγαν ἀπεστραμμέναις· τὰ περὶ τὰς κλεῖδας, εὐλυτώτερα μᾶλλον ἢ συμπεφυκότα· ὤμους ῥωμαλέους, καὶ στῆθος νεανικόν, καὶ τὸ μετάφρενον πλατὺ, καὶ ἐπίπλευρον, ἰσχία καὶ μηροὺς οὐ σαρκώδεις, σκέλη ἐξηρθρωμένα καὶ νευρώδη, βάδισμά τε νεανικόν, καὶ ὅλον τὸ σῶμα
E εὐάρθρον καὶ νευρῶδες, οὔτε λίαν σκληρόν, οὔτε λίαν ὑγρόν. βαδίζει δὲ βραδέως, καὶ μεγάλα διαβαίνει, καὶ διασαλεύεται ἐν τοῖς ὤμοις ὅταν πορεύηται. τὰ μὲν οὖν περὶ τὸ σῶμα τοιοῦτον, τὰ δὲ περὶ τὴν ψυχήν, δοτικὸν καὶ ἐλεύθερον, μεγαλόψυχον, καὶ φιλόνικον, καὶ πρᾶον καὶ δίκαιον, καὶ φιλόστοργον πρὸς ἃ ἂν ὁμιλῇ. Ἡ δὲ πάρδαλις τῶν ἀνδρείων εἶναι δο-
F κούντων, θηλυμορφότερόν ἐστιν, ὅτι μὴ κατὰ τὰ σκέλη. τούτοις δὲ συνεργεῖ, καί τι ἔργον ῥώμης ἀπεργάζεται. ἔστι γὰρ ἔχον πρόσωπον μικρόν, στόμα μέγα, ὀφθαλμοὺς μικρούς, ὑπολεύκους, ἐγκοίλους, αὐτοὺς δὲ ἐπιπολαιοτέρους· μέτωπον προμηκέστερον. πρὸς τὰ ὦτα περιφερέστερον, ἢ ἐπιπεδώτερον· τράχηλον μακρὸν ἄγαν, καὶ λεπτόν· στῆθος ἄπλευρον, καὶ μακρὸν νῶτον· ἰσχία σαρκώδη καὶ μηρούς· τὰ δὲ περὶ τὰς λαγόνας καὶ γαστέρα, ὁμαλὰ μᾶλλον·

τὸ δὲ χρῶμα ποικίλον, καὶ ὅλως ἄναρθρόν τε καὶ ἀσύμμετρον. ἡ μὲν οὖν τοῦ σώματος ἰδέα τοιαύτη· τὰ δὲ περὶ τὴν ψυχὴν μικρὸν καὶ ἐπίκλοπον, καὶ ὅλως εἰπεῖν δολερόν. τὰ μὲν οὖν ἐπιφανέστατα μεταλαβόντα ζῷα, τῶν δοκούντων ἀνδρείων εἶναι, τίς τε ἡ τοῦ ἄρρενος ἰδέα, καὶ τοῦ θήλεος, εἴρηται. τὰ δ᾽ ἄλλα ἤδη ἔστι τυγχάνειν ῥᾳδίως [illegible]. ὅσα δὲ περὶ τὸ φυσιογνωμονεῖν, ταῦτα δεῖ ἀπὸ τῶν ζῴων, ἐν τῇ τῶν σημείων ἐκλογῇ ῥηθήσεται.

A Color autem varius, & totum non arṫiculatum, & absque mensura est. Forma corporis talis est. In his autem, quæ secundum animam, pusillum est, & fraudulentum, & omnino dicere dolosum. Animalium igitur, quæ videntur fortia, commenientia assumpta animalia, masculinæ formæ, & fœmininæ dicta sunt. Alia autem qualia sint, facile est utique pertransire. Quæcunque autem ad physiognomonizandum inspicere conueniet ab animalibus, in electione signorum dicetur.

B

Κεφάλαιον ϛ.

Ἡ δὲ ἐκλογὴ τῶν σημείων ἡ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὧδε λαμβάνεται.

Ὅσοι μὲν πόδας εὐφυεῖς τε καὶ μεγάλους, διηρθρωμένους τε καὶ νευρώδεις, ἐρρωμένοι τὴν ψυχήν· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ ἄρρεν γένος. ὅσοι δὲ τοὺς πόδας μικρούς, στενούς, ἀνάρθρους ἔχουσιν, ἰδεῖν ἡδίους ἢ ἐρρωμενεστέρους, μαλακοὶ τὰς ψυχάς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ θῆλυ γένος. οἷς τῶν ποδῶν οἱ δάκτυλοι καμπύλοι, ἀναιδεῖς· ὥσπερ οἱ τοὺς ὄνυχας καμπύλους ἔχοντες· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ὄρνιθας τοὺς γαμψώνυχας. οἷς τῶν ποδῶν οἱ δάκτυλοι [illegible] ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ὄρτυγας, τοὺς [illegible]. Ὅσοι τὰ σφυρὰ εὐπαγῆ τε καὶ διηρθρωμένα, ἐρρωμένοι τὰς ψυχάς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ ἄρρεν γένος. ὅσοι δὲ τὰ σφυρὰ σαρκώδη καὶ ἄναρθρα, μαλακοὶ τὰς ψυχάς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ θῆλυ γένος. Ὅσοι τὰς κνήμας ἔχουσιν εὐδιαρθρώτους τε καὶ νευρώδεις καὶ ἐρρωμένας, ἐρρωμένοι τὴν ψυχήν· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ ἄρρεν. ὅσοι δὲ τὰς κνήμας λεπτὰς νευρώδεις ἔχουσι, λάγνοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ὄρνιθας. ὅσοι τὰς κνήμας [illegible] ἔχουσι, [illegible] ἀναφέρεται ἐπὶ τὴν ἀναίδειαν.

Οἱ γονύκροτοι, κίναιδοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὴν [illegible]. Οἱ τοὺς μηροὺς ὀστώδεις καὶ νευρώδεις ἔχοντες, ἐρρωμένοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ ἄρρεν. οἱ δὲ τοὺς μηροὺς σαρκώδεις καὶ [illegible] ἔχοντες, μαλακοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ θῆλυ. Ὅσοι δὲ πυγὴν ὀξεῖαν ὀστώδη ἔχουσιν, ἐρρωμένοι· ὅσοι δὲ σαρκώδη [καὶ] πίονα ἔχουσι, μαλακοί. ὅσοι δὲ ἔχουσιν ὀλίγην σαρκὰ, [illegible] ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς πιθήκους. Οἱ ζωστοί, φιλόθηροι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς λέοντας.

CAPVT VI.

Electio autem signorum, quæ est secundum homines, sic accipitur. Quibuscunque PEDES bene nati, magni, articulati, & neruosi, fortes sunt, secundum ea quæ sunt in anima, reducentur ad masculinum genus. Quicunque autem pedes paruos, strictos, inarticulatos habent, delectabiliores autem visu, quam fortiores, molles sunt: secundum ea, quæ sunt in anima, referuntur ad fœmininum genus: quibus pedum digiti curui, inuerecundi, & quibus vngues curui, referuntur ad aues curuorum vnguium: quibus pedum digiti coniuncti sunt, stercorosi, referuntur ad ortygas strictorum pedum in lacubus degentes. Quibuscunque ea quæ circa TALOS sunt, neruosa & articulata, fortes secundum animam, referuntur ad masculinum genus. Quicunque autem sunt talis carnosi, & inarticulati, molles secundum animam, referuntur ad fœmininum genus. Quicunque CRVRA habent articulata, & neruosa, & robusta, fortes secundum animam, referuntur ad masculinum genus: quicunque crura subtilia, neruosaque habent, luxuriosi, referuntur ad aues: quicunque crura superflua habent, & sunt parum dirupta, odibiles & inuerecundi, referunthe ad apparentem decentiam: qui sunt secundum genua plani, cinædi, referuntur ad apparentem conuenientiam. Qui habent COXAS osseas, & neruosas, fortes sunt, referuntur ad masculinum genus: qui habent coxas ossulentas, & superfluas, molles sunt, & referuntur ad fœmininum genus. Quicunque PECTEN osseum, acutum habent, sunt fortes: qui carnosum, & pingue habent, molles: qui autem habent modicam carnem, siccam, delicatam, mali moris sunt; referuntur ad simias. Quicunque autem bene LVMBOSI sunt, amatores ferarum

Quibuſcunque nares ſunt apertæ, iracun- A
di: referuntur ad paſsionem, quæ fit in i-
ra. Quicunque FACIEM carnoſam ha-
bent, rathvmi, id eſt, facilè concupiſcibi
les ſunt: referuntur ad boues. Qui faciem
macilentam habent, ſoliciti. Qui autem
carnoſam, timidi: referuntur ad facies a-
ſino, & ceruo ſimiles. Qui valde prauam
habent, puſillanimi: referuntur ad catum,
& ad ſimiam. Quibus facies magna, tardi:
referuntur ad aſinos & boues. Qui verò B
neque paruam, neque magnam, oportet
eſſe medios: habitus vtique horũ medius
erit conueniens. Quibus autem facies vi-
detur paruifica, illiberales ſunt: referũtur
ad apparentiam. Quibus autem ab OCV
LIS tanquam veſiculæ dependent, ama-
tores vini ſunt: referuntur ad paſsionem.
Quibus vehementer cadunt, quæ ante o-
culos apparent, vt veſiculæ, amatores ſo-
mni: referuntur ad paſsionem, item ex ſo- C
mno ſurgentibus dependent quæ ſunt in
oculis. Quicunque oculos paruos habent,
puſillanimi: referuntur ad apparentiam,
& ſimiam. Quicunque verò habent ocu-
los magnos, referuntur ad boues. Igitur
bene natum oportet neque magnos, neq.
paruos habere oculos. Qui vero concauos
habent, malefici: reducuntur ad ſimiam.
Quicunque habent oculos eminentes, fa-
tui: referunt ad apparentiam, & aſinos. D
Quoniam autem neque eminentium o-
culorum, neque concauorum oportet eſ-
ſe medius vtique habitus præſtabit. Qui-
buſcunque autem oculi ſunt parum con-
caui magnanimi: reducuntur ad leones.
Quibus verò plus, manſueti: referuntur
ad boues. Quicunque FRONTEM par-
uam habent, indiſciplinabiles: referuntur
ad ſues. Qui autem magnam valde, tardi:
referuntur ad boues. Qui rotundam ha- E
bent, inſenſati: referuntur ad aſinos. Qui
autem minùs planam habent, ſagaces: re-
feruntur ad canes. Quicunque quadra-
tam, & moderatam frontem habent, ma-
gnanimi: referũtur ad leones. Quicunque
autem collectam habent, adulatores refe-
rũtur ad paſsionem, quæ fit. Id in canibus
videbit quiſpiam, qui cum blandiuntur,
contractam habent frontem. Quicunq. au-
tem nebuloſam, audaces: referuntur ad F
ta[illegible]m, & leonem. Quando autẽ nebulo-
ſus habitus, audaciam ſignificat, tranquil-
litas autem adulationem, medius habitus
vtique horũ bene decenter ſe habet. Qui-
cunque triſtem habent frontem, mœſti:

[illegible]

[illegible]

ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι οἱ ἀνιώμενοι, σκυθρωποί εἰσι. οἱ δὲ κατωφερεῖς, ὀδυρτικοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι οἱ ὀδυρόμενοι κατηφεῖς. Οἱ τὴν κεφαλὴν μεγάλην ἔχοντες αἰσθητικοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς κύνας. οἱ δὲ μικράν, ἀναίσθητοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ὄνους. οἱ τὰς κεφαλὰς φοξοί, ἀναιδεῖς· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς γαμψώνυχας.

Οἱ τὰ ὦτα μικρὰ ἔχοντες, πιθηκώδεις· οἱ δὲ μεγάλα, ὀνώδεις. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τῶν κυνῶν τοὺς ἀρίστους μέτρια ὦτα ἔχοντας. Οἱ ἄγαν μέλανες, δειλοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίους, Αἰθίοπας. οἱ δὲ λευκοὶ ἄγαν, δειλοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς γυναῖκας. τὸ δὲ πρὸς ἀνδρείαν συντελοῦν χρῶμα, μέσον δεῖ τούτων εἶναι. Οἱ ξανθοί, εὔψυχοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς λέοντας. Οἱ πυρροὶ ἄγαν, πανοῦργοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς ἀλώπεκας.

Οἱ δὲ ὠχροί, καὶ τεταραγμένοι τὸ χρῶμα, δειλοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, τὸ ἐκ τοῦ φόβου γινόμενον. ὁ δὲ μελίχλωροι, ἐκψυχόμενοι· τὰ δὲ ψυχρὰ δυσκίνητα. δυσκινήτοις δὲ οὖσι περὶ τὸ σῶμα, εἰσὶ βραδεῖς. Οἷς τὸ χρῶμα ἐρυθρόν, ὀξεῖς· ὅτι πάντα τὰ κατὰ τὸ σῶμα ὑπὸ κινήσεως ἐκθερμαινόμενα, ἐρυθραίνεται. Οἷς δὲ τὸ χρῶμα φλογοειδές, μανικοί· ὅτι τὰ κατὰ τὸ σῶμα σφόδρα ἐκθερμαινόμενα, φλογοειδῆ χρῶμα ἴσχει. οἱ δὲ ἄκρως θερμαινόμενοι, μανικοὶ εἰσίν. Οἷς δὲ περὶ τὰ στήθη ἐστὶ φλογοειδὲς τὸ χρῶμα, δυσόργητοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος· τοῖς γὰρ ὀργιζομένοις ἐπιφλέγεται τὰ περὶ τὰ στήθη. Οἷς αἱ περὶ τὸν τράχηλον καὶ τοὺς κροτάφους αἱ φλέβες κατατεταμέναι εἰσί, δυσόργητοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι τοῖς ὀργιζομένοις ταῦτα συμβαίνει. Οἷς τὸ πρόσωπον ἐπιφοινισσόμενον ἐστιν, αἰσχυντηλοί εἰσιν· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι τοῖς αἰσχυνομένοις ἐπιφοινίσσεται τὸ πρόσωπον. Οἷς αἱ γνάθοι ἐπιφοινίσσονται, οἰνόφλυγες· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι τοῖς μεθύουσιν ἐπιφοινίσσονται αἱ γνάθοι. Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ ἐπιφοινισσόμενοι, ἐκστατικοὶ ὑπὸ ὀργῆς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι οἱ ὑπὸ ὀργῆς ἐξιστάμενοι, ἐπιφοινίσσονται τοὺς ὀφθαλμούς. Οἷς δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἄγαν μέλανες, δειλοί· ἄγαν γὰρ μελαίνη χρόα, δειλίαν σημαίνει. οἱ δὲ μὴ ἄγαν μέλανες, ἀλλὰ κλίνοντες πρὸς τὸ ξανθὸν χρῶμα, εὔψυχοι. Οἷς δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ γλαυκοὶ, ἢ λευκοί, δειλοί· ἐφάνη γὰρ τὸ λευκὸν χρῶμα δειλίαν σημαῖνον.

A referuntur ad passionem quoniam moesti tristem habent faciem. Qui autem demissam lamentabundi sunt: referuntur ad passiones, quia lugentes demissæ sunt frontis. Quicunque autem habent magnum CAPVT, sensati: referuntur ad canes. Qui verò paruum, insensati: referuntur ad asinos. Qui habent capita pineata, inuerecundi: referuntur ad habentes vngues curuos. Quicunque AVRES paruas habent, simiales sunt.

B Quicunque autem magnas, asinini. Videbit vtique aliquis & canum optimos moderatas aures habere. Qui valde nigri sunt timidi: referuntur ad Aegyptios & Aethiopes, valde autem albi, timidi sunt: referuntur ad mulieres. Color autem, qui confert ad fortitudinem, medium horū oportet esse. Flaui, magni animi sunt: referuntur ad leones. Rufi vero, valde astuti: referuntur ad vulpes.

C Pallidi colore turbati, timidi sunt: referuntur ad passionem, quæ fit ex timore. Qui autem sunt mellei coloris, sunt frigidi: frigida autem mobilia difficulter: mobilibus autem difficulter existentibus iis, quæ iuxta sunt, corpus, erunt vtique tardi. Quibus color ruber est, acuti sunt, quoniam omnia, quæ sunt secundum corpus à motu calefacta erubescunt. Quibus color flammeus est, maniaci: quia ea, quæ sunt in corpore vehementer calefacta,

D flammeum colorem habent. Qui autē sunt extreme calefacti maniaci vtiq; sunt. Quibus autem est flammeus color circa pectus, difficiles iræ sunt: referuntur ad passionem. Iratis nanque superaccenduntur ea quæ sunt circa pectus. Quibus autem sunt difficilis iræ referuntur ad passionē, quia iratis hæc accidunt. Quibus facies superca collum & tempora venæ distenta pererubescens est, verecundi sunt: referun-

E tur ad passionem, quia verecūdatis supererubescit facies. Quibus genæ supererubescunt amatores sunt vini: referuntur ad passionem, quia ebriis supererubescunt genæ. Quibus autem oculi supererubescunt, extra se feruntur ob iram: referuntur ad passionem, quia qui ab ira efferuntur, erubescunt oculis. Quibus autem oculi valde nigri, timidi: niger enim color videtur timiditatem significare. Qui autem non

F sunt valde nigri, sed declinant ad flauum colorem, boni animi sunt. Quibus autē oculi glauci, aut albi, timidi sunt: visus est albus color timiditatē significare.

referuntur ad canes & leones. Videbit vtique aliquis & canes valde venaticos lumbosos esse. Quibus ea, quæ sunt circa VENTREM, pinguia, bene fortes referuntur ad masculinum, quicunque autem non pingues molles, referuntur ad indecentiam. Qui SPINAM magnam, & bene fortem habent, fortes sunt anima: referuntur ad masculinum. Qui autem spinam strictam, & imbecillem habent, molles, referuntur ad fœmininum genus.

Quicunque autem robustis LATERIBVS, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum genus: qui autem non bene costati, molles sunt secundum animam, referuntur ad fœmininum genus: quicunque ex lateribus circunducti sunt, sicut inflati, loquaces, & stultiloqui, referuntur ad boues, vel ranas.

Quicunque autem maius habent quod ab VMBILICO est vsque ad extremum pectoris eo, quod est ab extremitate pectoris vsque ad collum, voraces, & insensibiles. Voraces quidem, quoniam ventrem magnum habent, quo appetunt cibum. Insensibiles autem quia angustum locum habent sensus, atque in arctum redactum, ab eo, qui recipit cibum, ita vt sensus grauentur propter repletiones ciborum, aut indigentiam. Quicunque autem PECTVS magnum habent, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum genus.

Quicunque autem METAFRENON habent magnum, & bene carnosum, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum. Quicunque autem imbecille, & non carnosum, & inarticulatum, molles sunt secundum animam: referuntur ad fœmininum. Quibuscunque autem metafrenon curuum est valde, musculique ad pectus coacti, mali moris sunt: referuntur ad apparentem conuenientiam, quia pereunt antrorsum, conuenientia videri. Quicunque autem metafrenon eminens habent, gloriosi, & non intelligentes: referuntur ad equos. Quoniam autem neque curuum vehementer oportet esse, neque concauum metafrenon, medium quærendum bene nati. Quibuscunque CERVIX articulis eminentibus, & scapulæ, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum: quibus ceruix imbecillis, & inarticulata, molles sunt secundum animam: referuntur ad fœmininum. Hæc dico, quæ dixi de pedibus, & coxis. Quibuscunque autem SCAPVLAE bene solutæ sunt, liberales sunt secundum animam: referuntur ad apparentem, qui

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

A quia conuenit apparentis formæ liberalitas: quibus verò difficulter solubiles, conuulsæ illiberales: referuntur ad apparentem conuenientiam. Quibuscunque autem ea, quæ sunt circa CLAVEM colli, bene solubilia, sensiles: nam bene solubilibus existentibus quæ sunt circa clauem facilè motum sensuum recipiunt, quibus verò quæ circa claues sunt, cõclusa sunt, insensibiles difficulter enim solubilibus
B existentibus his, quæ circa clauem, impotentes sunt recipere motum sensuum. Qui COLLVM grossum habent, fortes sunt secundum animam, referuntur ad masculinum, qui autem habent subtile, imbecilles sunt: referuntur ad fœminas. Quibuscunque collum grossum, & carnosum, iracundi; referuntur ad iracundos tauros. Quibuscũque autem est bene magnum, non valde grossum, magnanimi
C referuntur ad leones. Quibus est longum, subtile, timidi sunt: ref... untur ad ceruos. Quibus autem breue valde, dolosi, & insidiatores: referuntur ad lupos. Quibus sunt LABIA subtilia, & in extremitatibus laxa, ita vt superius labium ad inferius protendatur ad coniunctionem labiorum, magnanimi sunt, referuntur ad leones. Videbit vtique aliquis hic & in magnis & fortibus canibus, quibus labia sub
D tilia, dura circa dentes caninos, superominentes, qui ita habent ignobiles: referũtur ad sues. Qui autem grossa labia habent & superius inferiori propendens, fatui: referuntur ad asinos. Quicunque autem superius labium & gingiuas præeminentiã habent, amatores sunt contumeliarum: referuntur ad canes. Quicunque autem NASVM extremum grossum habent, rathymi sunt, id est facilem animum habent ad cõcupiscendum: refe-
E runtur ad boues. Qui autem nasum in extremitate grossum habent, insensibiles sunt referuntur ad sues. Qui nasum extremum acutum habent, difficulter irascibiles sunt: referuntur ad canes. Qui nasum habent rotundum, & obtusum, magnanimi: referuntur ad leones. Qui verò nasum extremum subtilem habent, auiculares. Qui habent à fronte mox curuum, inuerecundi sunt: referuntur
F ad coruos. Quicunque autem aquilum habent, articulatum à fronte, magnanimi: referuntur ad aquilam. Quicunque nasum concauum habent, & frontem rotundam, & sursum eminens rotundum, luxuriosi: referuntur ad gallos. Qui verò simum, luxuriosi: referuntur ad ceruos.

referuntur ad canes & leones. Videbit vtique aliquis & canes valde venaticos lumbosos esse. Quibus ea, quæ sunt circa VENTREM, pinguia, bene fortes referuntur ad masculinum, quicunque autem non pingues molles, referuntur ad indecentiam. Qui SPINAM magnam, & bene fortem habent, fortes sunt anima: referuntur ad masculinum. Qui autem spinam strictam, & imbecillem habent, molles, referuntur ad fœmininum genus.

Quicunque autem robustis LATERIBVS, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum genus: qui autem non bene costati, molles sunt secundum animam, referuntur ad fœmininum genus: quicunque ex lateribus circunducti sunt, sicut inflati, loquaces, & stultiloqui, referuntur ad boues, vel ranas.

Quicunque autem maius habent quod ab VMBILICO est vsque ad extremum pectoris eo, quod est ab extremitate pectoris vsque ad collum, voraces, & insensibiles. Voraces quidem, quoniam ventrem magnum habent, quo appetunt cibum. Insensibiles autem quia angustum locum habent sensus, atque in arctum redactum, ab eo, qui recipit cibum, ita vt sensus grauentur propter repletiones ciborum, aut indigentiam. Quicunque autem PECTVS magnum habent, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum genus.

Quicunque autem METAFRENON habent magnum, & bene carnosum, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum. Quicunque autem imbecille, & non carnosum, & inarticulatum, molles sunt secundum animam: referuntur ad fœmininum. Quibuscunque autem metafrenon curuum est valde, musculique ad pectus coacti, mali moris sunt: referuntur ad apparentem conuenientiam, quia pereunt antrorsum, conuenientia videri. Quicunque autem metafrenon eminens habent, gloriosi, & non intelligentes: referuntur ad equos. Quoniam autem neque curuum vehementer oportet esse, neque concauum metafrenon, medium quærendum bene nati. Quibuscunque CERVIX articulis eminentibus, & scapulæ, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum: quibus ceruix imbecillis, & inarticulata, molles sunt secundum animam: referuntur ad fœmininum. Hæc dico, quæ dixi de pedibus, & coxis.

A καὶ ἐπὶ κύνας· ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τῶν κυνῶν τοὺς φιλοθηροτάτους ζώνας ἔχοντας.

Οἷς τὰ περὶ τὴν κοιλίαν λαγαρά, ἀνδρεῖοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ ἄρρεν· ὅσοις δὲ μὴ λαγαρά, μαλακοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὴν ἀπρέπειαν.

Ὅσοις τὸ νῶτον ἀρμεγεθές τε καὶ ἐρρωμένον, ἀνδρεῖοι τὰς ψυχάς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ ἄρρεν. ὅσοι δὲ τὸ νῶτον στενὸν καὶ ἀσθενές, ἔ-
B χουσι, μαλακοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ θῆλυ.

Οἱ δὲ εὔπλευροι, ἀνδρεῖοι τὰς ψυχάς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ ἄρρεν. οἱ δὲ ἄπλευροι, μαλακοὶ τὰς ψυχάς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ θῆλυ. ὅσοι δὲ ἐκ τῶν πλευρῶν ἀφόγκοι εἰσὶν, ὥσπερ πεφυσημένοι, λάλοι καὶ μωρολόγοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς βοῦς, ἢ ἐπὶ τοὺς βατράχους.

Ὅσοι δὲ [τὸ] ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ πρὸς τὸ στερνὸν μεῖζον ἔχουσιν, ἢ τὸ ἀπὸ τοῦ στέρνου
C πρὸς τὸν τράχηλον, βοροὶ καὶ ἀναίσθητοι. βοροὶ μὲν, ὅτι τὸ ἀγγεῖον μέγα ἔχουσιν, ᾧ δέχονται τὴν τροφήν· ἀναίσθητοι δὲ, ὅτι στενότερον τὸν τόπον ἔχουσιν αἱ αἰσθήσεις, συνεσταλμένον τε τῷ τὴν τροφὴν δεχομένῳ, ὥστε τὰς αἰσθήσεις βαρύνεσθαι διὰ τὰς τῶν σιτίων πληρώσεις ἢ ἐνδείας. Ὅσοι δὲ τὸ στῆθος ἔχουσι μεγάλα καὶ διηρθρωμένα, ἀνδρεῖοι τὰς ψυχὰς· ἀ-
D ναφέρεται ἐπὶ τὸ ἄρρεν. Ὅσοι δὲ τὸ μετάφρενον ἔχουσι μέγα καὶ εὔσαρκον καὶ ἀρθρῶδες, ἀνδρεῖοι τὰς ψυχάς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ ἄρρεν. ὅσοι δὲ ἀσθενὲς καὶ ἄσαρκον καὶ ἄναρθρον, μαλακοὶ τὰς ψυχάς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ θῆλυ. Ὅσοις δὲ τὸ μετάφρενον κυρτὸν ἐπὶ σφόδρα, οἵ τε ὦμοι πρὸς τὸ στῆθος συνεστραμμένοι, κακοήθεις· ἀναφέρεται
E ἐπὶ τὴν ἐπιπρέπειαν, ὅτι ἀφανίζονται τὰ ἔμπροσθεν συννενευκότα ἐπὶ πρόσθεν.

Ὅσοι δὲ τὸ μετάφρενον ὕπτιον ἔχουσι, χαῦνοι καὶ ἀνόητοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ἵππους. ἐπεὶ δὲ οὐ κυρτὸν σφόδρα δεῖ εἶναι, οὔτε κοῖλον, τὸ μέσον ζητητέον τὸ τοῦ εὖ πεφυκότος.

Ὅσοις οἱ σπόνδυλοι ἐξηρθρωμένοι, καὶ οἱ ὦμοι, ἀνδρεῖοι τὰς ψυχάς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ
F ἄρρεν. ὅσοις δὲ οἱ ὦμοι ἀσθενεῖς, ἄναρθροι, μαλακοὶ τὰς ψυχάς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ θῆλυ. ταὐτὰ λέγω καὶ περὶ ποδῶν καὶ μηρῶν.

Ὅσοις ὦμοι εὔλυτοι εἰσιν, ἐλευθέριοι τὰς ψυχάς· ἀναφέρεται δὲ ἐπὶ τὸ φαινόμενον, ὅτι

Quibuscunque autem SCAPVLÆ bene solutæ sunt, liberales sunt secundum animam: referuntur ad apparentem, quia

[illegible]

A quia conuenit apparenti formæ liberalitas: quibus verò difficulter solubiles, conuulsi illiberales: referuntur ad apparentem conuenientiam. Quibuscunque autem ea, quæ sunt circa CLAVEM colli, bene solubilia, sensiles: nam bene solubilibus existentibus quæ sunt circa clauem facilè motum sensuum recipiunt, quibus verò quæ circa claues sunt, cõclusa sunt, insensibiles: difficulter enim solubilibus
B existentibus his, quæ circa clauem, impotentes sunt tempore motum sensuum. Qui COLLVM grossum habent, fortes sunt secundum animam, referuntur ad masculinum, qui autem habent subtile, imbecilles sunt: referuntur ad fœminas. Quibuscunque collum grossum, & carnosum, iracundi: referuntur ad iracundos tauros. Quibuscũque autem est bene magnum, non valde grossum, magnanimi:
C referuntur ad leones. Quibus est longum, subtile, timidi sunt: referuntur ad ceruos. Quibus autem breue valde, dolosi, & insidiatores: referuntur ad lupos. Quibus sunt LABIA subtilia, & in extremitatibus laxa, ita vt superius labium ad inferius protendatur ad coniunctionem labiorum, magnanimi sunt, referuntur ad leones. Videbit vtique aliquis hic & in magnis & fortibus canibus, quibus labia sub
D tilia, dura circa dentes caninos, supereminentes, qui ita habent ignobiles: referũtur ad sues. Qui autem grossa labia habent & superius inferiori propendens, fatui: referuntur ad asinos. Quicunque autem superius labium & gingiuas præeminentiã habent, amatores sunt contumeliarum: referuntur ad canes. Quicunque autem NASVM extremum grossum habent, rathymi sunt, id est facilem animum habent ad concupiscendum: refe-
E runtur ad boues. Qui autem nasum in extremitate grossum habent, insensibiles sunt: referuntur ad sues. Qui nasum extremum acutum habent, difficulter irascibiles sunt: referuntur ad canes. Qui nasum habent rotundum, & obtusum, magnanimi: referuntur ad leones. Qui verò nasum extremum subtilem habent, auiculares. Qui habent à fronte mox curuum, inuerecundi sunt: referuntur
F ad coruos. Quicunque autem aquilum habent, articulatum à fronte, magnanimi: referuntur ad aquilam. Quicunque nasum concauum habent, & frontem rotundam, & rursum eminens rotundum, luxuriosi: referuntur ad gallos. Qui verò simum, luxuriosi: referuntur ad ceruos.

referuntur ad canes & leones. Videbit vtique aliquis & canes valde venaticos lumbosos esse. Quibus ea, quæ sunt circa VENTREM, pinguia, bene fortes referuntur ad masculinum, quicunque autem non pingues molles, referuntur ad indecentiam. Qui SPINAM magnam, & bene fortem habent, fortes sunt anima: referuntur ad masculinum. Qui autem spinam strictam, & imbecillem habent, molles, referuntur ad fœmininum genus.

Quicunque autem robustis LATERIBVS, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum genus: qui autem non bene costati, molles sunt secundum animam, referuntur ad fœmininum genus: quicunque ex lateribus circunducti sunt, sicut inflati, loquaces, & stultiloqui, referuntur ad boues, vel ranas.

Quicunque autem maius habent quod ab VMBILICO est vsque ad extremum pectoris eo quod est ab extremitate pectoris vsque ad collum, voraces, & insensibiles. Voraces quidem, quoniam ventrem magnum habent, quo appetunt cibum. Insensibiles autem quia angustum locum habent sensus, atque in arctum redactum, ab eo, qui recipit cibum, ita vt sensus grauentur propter repletiones ciborum, aut indigentiam. Quicunque autem PECTVS magnum habent, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum genus.

Quicunque autem METAFRENON habent magnum, & bene carnosum, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum. Quicunque autem imbecille, & non carnosum, & inarticulatum, molles sunt secundum animam: referuntur ad fœmininum. Quibuscunque autem metafrenon curuum est valde, musculique ad pectus coacti, mali moris sunt: referuntur ad apparentem conuenientiam, quia pereunt antrorsum, conuenientia videri. Quicunque autem metafrenon eminens habens, gloriosi, & non intelligentes: referuntur ad equos. Quoniam autem neque curuum vehementer oportet esse, neque concauum metafrenon, medium quærendum bene nati. Quibuscunque CERVIX articulis eminentibus, & scapulæ, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum: quibus ceruix imbecillis, & inarticulata, molles sunt secundum animam: referuntur ad fœmininum. Hæc dico, quæ diu de pedibus, & coxis. Quibuscunque autem SCAPVLAE bene solutæ sunt, liberales sunt secundum animam: referuntur ad apparentem, quia

A [illegible]

[illegible]

B [illegible]

[illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

[illegible]

F [illegible]

[illegible]

[illegible]

A quia conuenit apparenti formæ liberalitas: quibus verò difficulter solubiles, conuulsæ illiberales: referuntur ad apparentem conuenientiam. Quibuscunque autem ea, quæ sunt circa CLAVEM colli, bene solubilia, sensiles: nam bene solubilibus existentibus quæ sunt circa clauem facilè motum sensuum recipiunt, quibus verò quæ circa claues sunt, conclusa sunt, insensibiles: difficulter enim solubilibus

B existentibus his, quæ circa clauem, impotentes sunt recipere motum sensuum. Qui COLLVM grossum habent, fortes sunt secundum animam, referuntur ad masculinum, qui autem habent subtile, imbecilles sunt: referuntur ad fœminas. Quibuscunque collum grossum, & carnosum, iracundi: referuntur ad iracundos tauros. Quibuscũque autem est bene magnum, non valde grossum, magnanimi:

C referuntur ad leones. Quibus est longum, subtile, timidi sunt: referuntur ad ceruos. Quibus autem breue valde, dolosi, & insidiatores: referuntur ad lupos. Quibus sunt LABIA subtilia, & in extremitatibus laxa, ita vt superius labium ad inferius protendatur ad coniunctionem labiorum, magnanimi sunt, referuntur ad leones. Videbit vtique aliquis hic & in magnis & fortibus canibus, quibus labia sub-

D tilia, dura circa dentes caninos, supereminentes, qui ita habent ignobiles: referuntur ad sues. Qui autem grossa labia habent & superius inferiori propendens, fatui: referuntur ad asinos. Quicunque autem superius labium & gingiuas præeminentia habent, amatores sunt contumeliarum: referuntur ad canes. Quicunque autem NASVM extremum grossum habent, rathymi sunt, id est facilem animum habent ad concupiscendum: refe-

E runtur ad boues. Qui autem nasum in extremitate grossum habent, insensibiles sunt: referuntur ad sues. Qui nasum extremum acutum habent, difficulter irascibiles sunt: referuntur ad canes. Qui nasum habent rotundum, & obtusum, magnanimi: referuntur ad leones. Qui verò nasum extremum subtilem habent, auiculares. Qui habent à fronte mox curuum, inuerecundi sunt: referuntur

F ad coruos. Quicunque autem aquilum habent, articulatum à fronte, magnanimi: referuntur ad aquilam. Quicunque nasum concauum habent, & frontem rotundam, & rictum eminens rotundum, luxuriosi: referuntur ad gallos. Qui verò simum, luxuriosi: referuntur ad ceruos.

referuntur ad canes & leones. Videbit vtique aliquis & canes valde venaticos lumbosos esse. Quibus ea, quæ sunt circa VENTREM, pinguia, bene fortes referuntur ad masculinum, quicunque autem non pingues molles referuntur ad indecentiam. Qui SPINAM magnam, & bene fortem habent, fortes sunt anima: referuntur ad masculinum. Qui autem spinam strictam, & imbecillem habent, molles, referuntur ad fœmininum genus.

Quicunque autem robustis LATERIBVS, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum genus: qui autem non bene costati, molles sunt secundum animam, referuntur ad fœmininum genus: quicunque ex lateribus circunducti sunt, sicut inflati, loquaces, & stultiloqui, referuntur ad boues, vel ranas.

Quicunque autem maius habent quod ab VMBILICO est vsque ad extremum pectoris eo, quod est ab extremitate pectoris vsque ad collum, voraces, & insensibiles. Voraces quidem, quoniam ventrem magnum habent, quo appetunt cibum. Insensibiles autem quia angustum locum habent sensus, atque in arctum redactum, ab eo, qui recipit cibum, ita vt sensus grauentur propter repletiones ciborum, aut indigentiam. Quicunque autem PECTVS magnum habent, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum genus.

Quicunque autem METAFRENON habent magnum, & bene carnosum, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum. Quicunque autem imbecille, & non carnosum, & inarticulatum, molles sunt secundum animam: referuntur ad fœmininum. Quibuscunque autem metafrenon curuum est valde, musculique ad pectus coacti, mali moris sunt: referuntur ad apparentem conuenientiam, quia pereunt antrorsum, conuenientia videri. Quicunque autem metafrenon eminens habent, gloriosi, & non intelligentes: referuntur ad equos. Quoniam autem neque curuum vehementer oportet esse, neque concauum metafrenon, medium quærendum bene nati. Quibuscunque CERVIX articulis eminentibus, & scapulæ, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum: quibus ceruix imbecillis, & inarticulata, molles sunt secundum animam: referuntur ad fœmininum. Hæc dico, quæ dixi de pedibus, & coxis. Quibuscunque autem SCAPVLÆ bene solutæ sunt, liberales sunt secundum animam: referuntur ad apparentem, quia

A καὶ τὰ κυνάς· ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τῶν κυνῶν τοὺς φιλοθηροτάτους ζώνας ἔχοντας.

Οἷς τὰ περὶ τὴν κοιλίαν λιπαρά, ἀνδρεῖοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ ἄρρεν· ἀλίπαρα δὲ καὶ λεπτά, μαλακοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὴν ἀπρέπειαν.

Ὅσοι τὸ νῶτον μέγα καὶ ἐρρωμένον, ἀνδρεῖοι τὰς ψυχάς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ ἄρρεν. ὅσοι δὲ τὸ νῶτον στενὸν καὶ ἀσθενὲς ἔχουσι, μαλακοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ θῆλυ.
B
Οἱ δὲ εὔπλευροι, ἀνδρεῖοι τὰς ψυχάς· ἀναφέρονται ἐπὶ τὸ ἄρρεν. οἱ δὲ ἄπλευροι, μαλακοὶ τὰς ψυχάς· ἀναφέρονται ἐπὶ τὸ θῆλυ. ὅσοι δὲ ἐκ τῶν πλευρῶν φυσώδεις εἰσὶν, ὡς πεφυσημένοι, λάλοι καὶ ματαιολόγοι· ἀναφέρονται ἐπὶ τοὺς βοῦς, ἢ ἐπὶ τοὺς βατράχους.

Ὅσοι δὲ [τὸ] ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ πρὸς τὸ στῆθος μεῖζον ἔχουσιν, ἢ τὸ ἀπὸ τοῦ στήθους
C
πρὸς τὸν τράχηλον, βοροὶ καὶ ἀναίσθητοι. βοροὶ μὲν, ὅτι τὸ τεῦχος μέγα ἔχουσιν, ᾧ δέχονται τὴν τροφήν· ἀναίσθητοι δὲ, ὅτι στενότερον τὸν τόπον ἔχουσιν αἱ αἰσθήσεις, συντεθλιμμένον τῷ τὴν τροφὴν δεχομένῳ, ὥστε τὰς αἰσθήσεις βαρύνεσθαι διὰ τὰς τῶν σιτίων πληρώσεις ἢ ἐνδείας. Ὅσοι δὲ τὸ στῆθος ἔχουσι μέγα καὶ διηρθρωμένον, ἀνδρεῖοι τὰς ψυχὰς·
D
ἀναφέρονται ἐπὶ τὸ ἄρρεν. Ὅσοι δὲ τὸ μετάφρενον ἔχουσι μέγα καὶ εὔσαρκον καὶ διηρθρωμένον, ἀνδρεῖοι τὰς ψυχάς· ἀναφέρονται ἐπὶ τὸ ἄρρεν. ὅσοι δὲ ἀσθενὲς καὶ ἄσαρκον καὶ ἀδιάρθρωτον, μαλακοὶ τὰς ψυχάς· ἀναφέρονται ἐπὶ τὸ θῆλυ. Ὅσοις δὲ τὸ μετάφρενον κυρτὸν ἄγαν σφόδρα, οἷς οἱ ὦμοι πρὸς τὸ στῆθος συνηγμένοι, κακοήθεις· ἀναφέρονται
E
ἐπὶ τὴν ἐντρέπειαν, ὅτι ἀφανίζονται τὰ ἔμπροσθεν συννεύοντα φαίνεσθαι.

Ὅσοι δὲ τὸ μετάφρενον ὕπτιον ἔχουσι, χαῦνοι καὶ ἀνόητοι· ἀναφέρονται ἐπὶ τοὺς ἵππους. ἐπεὶ δὲ οὐ κυρτὸν σφόδρα δεῖ εἶναι, οὔτε κοῖλον, τὸ μέσον ζητητέον τῷ εὖ πεφυκότι.

Ὅσοις αἱ ἐπωμίδες εὖ διηρθρωμέναι, καὶ οἱ ὦμοι, ἀνδρεῖοι τὰς ψυχάς· ἀναφέρονται ἐπὶ τὸ
F
ἄρρεν. ὅσοις δὲ οἱ ὦμοι ἀσθενεῖς, ἀδιάρθρωτοι, μαλακοὶ τὰς ψυχάς· ἀναφέρονται ἐπὶ τὸ θῆλυ. ταὐτὰ λέγω καὶ περὶ ποδῶν καὶ μηρῶν.

Ὅσοις ὦμοι εὔλυτοι εἰσὶν, ἐλευθέριοι τὰς ψυχάς· ἀναφέρονται δὲ ἐπὶ τὸ φαινόμενον, ὅτι

[illegible]

A quia conuenit apparenti formæ liberalitas: quibus verò difficulter solubiles, conuulsæ illiberales: referuntur ad apparentem conuenientiam. Quibuscunque autem ea quæ sunt circa CLAVEM colli, bene solubilia, sensiles: nam bene solubilibus existentibus quæ sunt circa clauem facilè motum sensuum recipiunt, quibus verò quæ circa claues sunt, cõclusa sunt, insensibiles: difficulter enim solubilibus

B existentibus his, quæ circa clauem, impotentes sunt recipere motum sensuum. Qui COLLVM grossum habent, fortes sunt secundum animam, referuntur ad masculinum, qui autem habent subtile, imbecilles sunt: referuntur ad fœminas. Quibuscunque collum grossum, & carnosum, iracundi: referuntur ad iracundos tauros. Quibuscũque autem est bene magnum, non valde grossum, magnanimi:

C referuntur ad leones. Quibus est longum, subtile, timidi sunt: referuntur ad ceruos. Quibus autem breue valde, dolosi, & insidiatores: referuntur ad lupos. Quibus sunt LABIA subtilia, & in extremitatibus laxa, ita vt superius labium ad interius protendatur ad coniunctionem labiorum, magnanimi sunt, referuntur ad leones. Videbit vtique aliquis hæc & in magnis & fortibus canibus, quibus labia sub-

D tilia, dura circa dentes caninos, supereminentes, qui ita habent ignobiles: referuntur ad sues. Qui autem grossa labia habent & superius inferiori propendens, fatui: referuntur ad asinos. Quicunque autem superius labium & gingiuas præeminentia habent, amatores sunt contumeliarum: referuntur ad canes. Quicunque autem NASVM extremum grossum habent, rashymi sunt, id est facilem animum habent ad concupiscendum: refe-

E runtur ad boues. Qui autem nasum in extremitate grossum habent, insensibiles sunt: referuntur ad sues. Qui nasum extremum acutum habent, difficulter irascibiles sunt: referuntur ad canes. Qui nasum habent rotundum, & obtusum, magnanimi: referuntur ad leones. Qui verò nasum extremum subtilem habent, auiculares. Qui habent à fronte mox curuum, inuerecundi sunt: referuntur

F ad coruos. Quicunque autem aquilum habent, articulatum à fronte, magnanimi: referuntur ad aquilam. Quicunque nasum concauum habent, & frontem rotundam, & sursum eminentem rotundum, luxuriosi: referuntur ad gallos. Qui verò simum, luxuriosi: referuntur ad ceruos.

A Quibuſcunque nares ſunt apertæ, iracundi: referuntur ad paſsionem, quæ fit in ira. Quicunque FACIEM carnoſam habent, rathvmi, id eſt, facilè concupiſcibiles ſunt: referuntur ad boues. Qui faciem macilentam habent, ſoliciti. Qui autem carnoſam, timidi: referuntur ad facies aſino, & ceruo ſimiles. Qui valde prauam habent, puſillanimi: referuntur ad catum, & ad ſimiam. Quibus facies magna, tardi: referuntur ad aſinos & boues. Qui verò neque paruam, neque magnam, oportet eſſe medios: habitus vtique horũ medius erit conueniens. Quibus autem facies videtur paruifica, illiberales ſunt: referũtur ad apparentiam. Quibus autem ab OCVLIS tanquam veſiculæ dependent, amatores vini ſunt: referuntur ad paſsionem. Quibus vehementer cadunt, quæ antè oculos apparent, vt veſiculæ, amatores ſomni: referuntur ad paſsionem, item ex ſomno ſurgentibus dependent quæ ſunt in oculis. Quicunque oculos paruos habent, puſillanimi: referuntur ad apparentiam, & ſimiam. Quicunque verò habent oculos magnos, referuntur ab boues. Igitur bene natum oportet neque magnos, neq. paruos habere oculos. Qui verò concauos habent, malefici: reducuntur ad ſimiam. Quicunque habent oculos eminentes, fatui: referunt ad apparentiam, & aſinos. Quoniam autem neque eminentium oculorum, neque concauorum oportet eſſe medius: vtique habitus præſtabit. Quibuſcunque autem oculi ſunt parum concaui, magnanimi: reducuntur ad leones. Quibus verò plus, manſueti: referuntur ad boues. Quicunque FRONTEM paruam habent, indiſciplinabiles: referũtur ad ſues. Qui autem magnam valde, tardi: referuntur ad boues. Qui rotundam habent, inſenſati: referuntur ad aſinos. Qui autem minùs planam habent, ſugaces: referuntur ad canes. Quicunque quadratam, & moderatam frontem habent, magnanimi: referũtur ad leones. Quicunque autem collectam habent, adulatores referũtur ad paſsionem, quæ fit. Id in canibus videbit quiſpiam, qui cum blandiuntur, contractam habent frontem. Quicunq. autem nebuloſam, audaces: referuntur ad ta[illegible]m, & leonem. Quando autẽ nebuloſus habitus, audaciam ſignificat, tranquillitas autem adulationem, medius habitus vtique horũ bene decenter ſe habet. Quicunque triſtem habent frontem, mœſti:

οἷς δὲ οἱ μυκτῆρες ἀναπεπταμένοι, θυμώδεις· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, τὸ ἐν τῷ θυμῷ γινόμενον. Οἱ τὰ πρόσωπα σαρκώδεις ἔχοντες, ῥᾴθυμοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς βοῦς· [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι οἱ λυπούμενοι, σκυθρωποί εἰσιν. οἱ δὲ κατηφεῖς, ὀδυρτικοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι οἱ ὀδυρόμενοι κατηφεῖς. Οἱ τὴν κεφαλὴν μεγάλην ἔχοντες αἰσθητικοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ὄνους. οἱ δὲ μικράν, ἀναίσθητοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς κύνας. οἱ τὰς κεφαλὰς φοξοί, ἀναιδεῖς· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς γαμψώνυχας.

Οἱ τὰ ὦτα μικρὰ ἔχοντες, πιθηκώδεις· οἱ δὲ μεγάλα, ὀνώδεις. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τῶν κυνῶν τοὺς ἀρίστους μέτρια ὦτα ἔχοντας. Οἱ ἄγαν μέλανες, δειλοί. ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίους, Αἰθίοπας. οἱ δὲ λευκοὶ ἄγαν δειλοί. ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς γυναῖκας. τὸ δὲ πρὸς ἀνδρείαν συντελοῦν χρῶμα, μέσον δεῖ τούτων εἶναι. Οἱ ξανθοί, εὔψυχοι. ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς λέοντας. Οἱ πυρροὶ ἄγαν πανοῦργοι. ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς ἀλώπεκας.

Οἱ δὲ ὕπωχροι, καὶ τεταραγμένοι τῷ χρώματι, δειλοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, τὸ ἐκ τοῦ φόβου χρωματιζόμενοι. οἱ δὲ μελίχλωροι, ψυχροί· τὰ δὲ ψυχρὰ, δυσκίνητα· δυσκινήτων δὲ ὄντων τῶν κατὰ τὸ σῶμα, εἶεν ἂν βραδεῖς. Οἷς τὸ χρῶμα ἐρυθρόν, ὀξεῖς· ὅτι πάντα τὰ κατὰ τὸ σῶμα ὑπὸ κινήσεως ἐκθερμαινόμενα, ἐρυθραίνεται. Οἷς δὲ τὸ χρῶμα φλογοειδές, μανικοί. ὅτι τὰ κατὰ τὸ σῶμα σφόδρα ἐκθερμανθέντα, φλογοειδῆ χροιὰν ἴσχει. οἱ δὲ ἄκρως θερμανθέντες, μανικοὶ ἂν εἶεν. Οἷς δὲ περὶ τὰ στήθη ἐπιφλογίζει τὸ χρῶμα, δυσόργητοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος· τοῖς γὰρ ὀργιζομένοις ἐπιφλέγεται τὰ περὶ τὰ στήθη. Οἷς αἱ περὶ τὸν τράχηλον καὶ τοὺς κροτάφους αἱ φλέβες κατατεταμέναι εἰσί, δυσόργητοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι τοῖς ὀργιζομένοις ταῦτα συμβαίνει. Οἷς τὸ πρόσωπον ἐπιφοινίσσεται, αἰσχυντηλοί εἰσιν· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι τοῖς αἰσχυνομένοις ἐπιφοινίσσεται τὸ πρόσωπον. Οἷς αἱ γνάθοι ἐπιφοινίσσονται, οἰνόφλυγες· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι τοῖς μεθύουσιν ἐπιφοινίσσονται αἱ γνάθοι. Οἷς δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπιφοινίσσονται, ἐκστατικοὶ ἀπὸ ὀργῆς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι οἱ ἀπὸ ὀργῆς ἐξιστάμενοι, ἐπιφοινίσσονται τοὺς ὀφθαλμούς. Οἷς δὲ ὀφθαλμοὶ ἄγαν μέλανες, δειλοί· γὰρ ἄγαν μελαίνειν, δειλοὶ γὰρ ἄγαν μελαίνει χρῶμα, ἀλλὰ δειλίαν σημαίνειν. οἱ δὲ μὴ ἄγαν μέλανες, ἀλλὰ κλίνοντες πρὸς τὸ ξανθὸν χρῶμα, εὔψυχοι. Οἷς δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ γλαυκοί, ἢ λευκοί, δειλοί· ἐφάνη γὰρ τὸ λευκὸν χρῶμα δειλίαν σημαῖνον.

referuntur ad passionem quoniam moesti tristem habent faciem. Qui autem demissam lamentabundi sunt: referuntur ad passiones, quia lugentes demissæ sunt frõtis. Quicunque autem habent magnum CAPVT, sensati: referuntur ad canes. Qui verò paruum, insensati referuntur ad asinos. Qui habent capita pineata, inuerecundi: referuntur ad habentes vngues curuos. Quicunque AVRES paruas habent, simiales sunt. Quicunque autem magnas: asinini. Videbit vtique aliquis & canum optimos moderatas aures habere. Qui valde nigri sunt timidi: referũtur ad Ægyptios & Æthiopes, valde autem albi, timidi sunt: referũtur ad mulieres. Color autem, qui confert ad fortitudinem, medium horũ oportet esse. Flaui, magni animi sunt: referuntur ad leones. Rufi, valde astuti referuntur ad vulpes. Pallidi colore turbati, timidi sunt: referuntur ad passionem, quæ fit ex timore. Qui autem sunt mellei coloris, sunt frigidi: frigida autem mobilia difficulter: mobilibus autem difficulter existentibus iis, quæ iuxta sunt, corpus, erunt vtique tardi. Quibus color ruber est, acuti sunt, quoniam omnia, quæ sunt secundum corpus à motu calefacta erubescunt. Quibus color flammeus est, maniaci: quia ea, quæ sunt in corpore vehementer calefacta, flammeum colorem habent. Qui autẽ sunt extreme calefacti, maniaci vtique sunt. Quibus autem est flammeus color circa pectus, difficilis iræ sunt: referuntur ad passionem. Iratis namque superaccenduntur ea quæ sunt circa pectus. Quibus autem sunt difficilis iræ referuntur ad passionẽ, quia iratis hæc accidunt. Quibus facies succensa collum & tempora venæ distensa percrubescens est, verecundi sunt: referũtur ad passionem, quia verecũdatis supererubescit facies. Quibus genæ supererubescunt amatores sunt vini: referuntur ad passionem, quia ebriis supererubescũt genæ. Quibus autem oculi supererubescunt, extra se feruntur ob iram: referuntur ad passionem, quia qui ab ira efferuntur, erubescunt oculis. Quibus autem oculi valde nigri, timidi: niger enim color videtur timiditatem significare. Qui autem non sunt valde nigri, sed declinant ad flauum colorem, boni animi sunt. Quibus autẽ oculi glauci, aut albi, timidi sunt: visus est albus color timiditatẽ significare.

Qui autem non sunt glauci, sed charopi, boni animi sunt: referuntur ad leones, & aquilas. Qui autem vino colore similes sunt, stolidi sunt: referuntur ad capras. Quibus ignei sunt oculi inuerecundi: referuntur ad canes. Qui autem oculos discoloratos habent, & turbatos, timidi: referuntur ad passionem: quia qui timuerint, pallidi fiunt colore non æqualiter. Quicunque oculos lucentes habent, luxuriosi, referuntur ad coruos & gallos. Qui tibias pilosas habent venerei sunt: referuntur ad hircos. Qui autem ea quæ sunt circa pectus & ventrem, valde pilosa habent, nunquam in eisdem perseuerant: referuntur ad aues: quia ex pectus & ventrem, valde pilosa habent. Qui pectora habent valde nuda vel non pilosa, inuerecundi sunt: referuntur ad mulieres. Quoniam igitur non oportet valde pilosa esse, neque nuda, medius habitus est optimus. Quicunque humeros pilosos habent, nunquam in eisdem perseuerant: referuntur ad aues. Qui dorsum habent pilosum, valde inuerecundi sunt, referũtur ad bestias. Quicunque autem collum retro pilosum habent, liberales sunt: referuntur ad leones. Qui autem mentum habent acutum, boni animi: referuntur ad canes. Quicunque habent supercilia coniuncta, tristes sunt: referuntur ad similitudines passionis. Qui supercilia diuulsa habent ante nasum & extensa vsque ad tempora, fatui sunt: referuntur ad porcos. Qui erectos pilos habent in capite, timidi: referuntur ad passiones: quia timentibus eriguntur. Qui capillos multum crispos habent, timidi: referuntur ad Æthiopas. Quoniam igitur rigentes & vehementer crispi timiditatem ferunt, qui in extremitate sunt crispi, ad bonum animum referuntur: referuntur autem & ad leonem. Qui id frõtis, quod est ante caput eleuatũ habẽt liberales sunt: referũtur ad leones. Qui in capite adnatos habent capillos ad frontem iuxta nasum, sunt liberales: referuntur ad decentẽ apparentiã. De manus & cubiti, & brachij motu eadẽ referũtur.

A οἱ δὲ μὴ γλαυκοί, ἀλλὰ χαροποί, εὔψυχοι· ἀναφέρεται ἐπὶ λέοντας καὶ ἀετούς. Οἱ δὲ οἰνωποὶ, μάργοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς αἶγας. οἱ δὲ πυρωποί, ἀναιδεῖς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς κύνας. Οἱ ὠχρόμματοι, ἐκτεταραγμένους ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμούς, δειλοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος· ὅτι οἱ φοβηθέντες, ἐνωχροὶ γίνονται χρώματι οὐχ ὁμοίῳ. Οἱ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς στιλπνοὺς ἔχοντες, λάγνοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ἀλεκτρυόνας καὶ κόρακας. B

Οἱ δασείας ἔχοντες τὰς κνήμας, λάγνοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς τράγους. Οἱ δὲ τὰ στήθη καὶ τὴν κοιλίαν ἄγαν δασεῖς ἔχοντες, οὐδέποτε πρὸς τοῖς αὐτοῖς διαμένουσι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ὄρνιθας, ὅτι ταῦτα τὰ στήθη καὶ τὴν κοιλίαν δασύτατα ἔχουσι. Οἱ τὰ στήθη ψιλὰ ἄγαν ἔχοντες, ἀναιδεῖς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς γυναῖκας. C Ἐπειδὴ οὐ δεῖ ἄγαν δασέα εἶναι, οὔτε ψιλά, ἡ μέση ἕξις κρατίστη. Οἱ τοὺς ὤμους δασεῖς ἔχοντες, οὐδέποτε πρὸς τοῖς αὐτοῖς διατελοῦσιν· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ὄρνιθας. Οἱ τὰ νῶτα δασὺ ἔχοντες ἄγαν, ἀναιδεῖς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὰ θηρία. Οἱ δὲ τὸν αὐχένα ὄπισθεν δασὺν ἔχοντες, ἐλεύθεροι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς λέοντας. Οἱ δὲ ἀκρογένειοι εὔψυχοι· ἀναφέρεται ἐπὶ D τὰς κύνας. Οἱ δὲ συνόφρυες, δύσθυμοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὴν τοῦ πάθους ὁμοιότητα. Οἱ δὲ τὰς ὀφρῦς κατεσπασμένας πρὸς τῆς ῥινός, ἀνεσπασμένας δὲ πρὸς τοὺς κροτάφους, εὐήθεις· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς σῦς. Οἱ ὀρθὰς τὰς τρίχας ἔχοντες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, δειλοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι καὶ τοῖς φοβηθεῖσι γενομένοις, ὀρθοῦνται. Οἱ τὰς τρίχας σφόδρα οὔλας ἔχοντες, δειλοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς Αἰθίοπας. E Ἐπειδὴ οὖν αἵ τε ὀρθαὶ τρίχες, καὶ αἱ σφόδρα οὖλαι δειλίαν ἀναφέρουσιν, αἱ ἄκρως οὖλαι πρὸς εὐψυχίαν ἀνήκουσιν· ἀναφέρεται δὲ καὶ ἐπὶ τὸν λέοντα. οἱ τοῦ μετώπου τὸ πρὸς τῇ κεφαλῇ ἀνεστηκὸς ἔχοντες, ἐλευθέριοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς λέοντας. οἱ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς συνεστραμμένας ἔχοντες τὰς τρίχας ἐπὶ τὸ μέτωπον κατὰ τὴν ῥῖνα, ἀνελεύθεροι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὴν ὄψιν εὐπρέπειαν, ὅτι δουλοπρεπὲς τὸ φαινόμενον. Μακροβάμονες καὶ βραδυβάμονες, οἷον ἐκ μεταπεσόντος τελεστικοί· ὅτι τὸ μακροβαίνειν, ἀνυστικόν· τὸ βραδύνειν δὲ, μελλητικόν. Βραχυβάμονες, βραδυβάμονες, ὑποσπώμενοι, οὐ τελεστικοί· ὅτι τὸ βραχὺ βαίνειν καὶ βραδέως, ἀνυστικόν. Μακροβάμονες, ταχυβάμονες, ἐπιθετικοί, τελεστικοί· ὅτι τὸ ταχύ, ἐπιθετικόν· τὸ δὲ μακρὸν, ἀνυστικόν. Βραδυβάμονες, ταχυβάμονες ἐπιθετικοί, οὐ τελεστικοί. Περὶ δὲ χειρὸς καὶ πήχεος καὶ βραχίονος φορᾶς, αἱ τοιαῦται ἀναφέρονται.

A Οἱ δὲ τοῖς ὤμοις ἐπισπαλαίοντες ὀρθοῖς ἀνατεταμένοις γαλεαγκῶνες· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ἵππους. Οἱ τοῖς ὤμοις ἐπισπαλαίοντες ἀνακεκυφότες, μεγαλόφρονες· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς λέοντας. Οἱ δὲ τοὺς πόδας ἐξεστραμμένους πορευόμενοι, καὶ τὰς κνήμας θηλείας, ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς γυναῖκας. Οἱ δὲ τοῖς σώμασι περικλώμενοι καὶ ἐν περιβόματι, κόλακες· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος. Οἱ ἐγκλινόμενοι εἰς τὰ δεξιὰ ἐν τῇ πορείᾳ, B κίναιδοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὴν ἐπιπρέπειαν. Οἱ εὐκινήτους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντες, ὀξεῖς, ἁρπακτικοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ἱέρακας. Οἱ σκαρδαμύκται, δειλοί· ὅτι ἐν τοῖς ὄμμασι πρῶτον τρέπονται. Οἱ καταπλάδαρόν τε, καὶ εἰς τὸ ἄνω βλέφαρον ἐπιβεβηκότας τοὺς ὀφθαλμοὺς, κατὰ μέσον τὰς ὄψεις ἱστάντες, καὶ οἱ ὑποβλέφαρα τὰ ἄνω τὰς ὄψεις C ἀνάγοντες, μελαγχολικοί τε βλέποντες, καὶ οἱ τὰ βλέφαρα ἐπιβεβλημένα ἔχοντες, ὅλως τε πάντες οἱ μαλακόν τε καὶ διακεχυμένον βλέποντες, ἀναφέρεται ἐπὶ τὴν ἐπιπρέπειαν καὶ τὰς γυναῖκας. Οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ συχνοῦ χρόνου κινοῦντες, ἔχοντες τὸ βλέμμα λευκαίματος ἐπὶ τῷ ὀφθαλμῷ, οἱ συνεστηκότες, ἐννοητικοί. ἐν γὰρ φροντίδι τινὶ ἐννοίᾳ σφόδρα γένηται ἡ ψυχὴ, ἵσταται καὶ ἡ ὄψις. Οἱ D μέγα φωνοῦντες βαρύτονοι, ὑβρισταί· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ὄνους. Ὅσοι δὲ φωνοῦσιν ἀπὸ τοῦ βαρέος αὐξόμενοι, τελευτῶσι δὲ εἰς ὀξὺ, δυσθυμικοὶ, ὀδυρτικοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς βοῦς, καὶ ἐπὶ τὸ πρέπον τῇ φωνῇ. Ὅσοι δὲ τῆς φωνῆς ὀξείας, μαλακῆς, κεκλασμένης διαλέγονται, κίναιδοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς γυναῖκας, καὶ ἐπὶ τὴν ἐπιπρέπειαν. Ὅσοι βαρύ- E τονον φωνοῦσι μέγα καὶ πεπληγμένον, ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ἀνδρείους κύνας, καὶ ἐπὶ τὴν ἐπιπρέπειαν. Ὅσοι μαλακὸν ἄτονον φωνοῦσι, πρᾶοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς οἶς. Ὅσοι δὲ φωνοῦσιν ὀξὺ καὶ ἐγκεκραγὸς, μάργοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς αἶγας. Οἱ μικροὶ ἄγαν, ὀξεῖς· τῆς γὰρ τοῦ αἵματος φορᾶς μικρὸν τόπον κατεχούσης, καὶ αἱ κινήσεις ταχὺ ἄγαν ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸ φρονοῦν. Οἱ δὲ F ἄγαν μεγάλοι, βραδεῖς· τῆς γὰρ τοῦ αἵματος φορᾶς μέγαν τόπον κατεχούσης, αἱ κινήσεις βραδέως ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸ φρονοῦν. Ὅσοι τῶν μικρῶν ξηραῖς σαρξὶ κεχρημένοι εἰσὶ, ἢ καὶ χρώμασιν, ἃ διὰ θερμότητα τοῦ σώματος ἐπιγίνεται, οὐδὲν ἀποτελοῦσι.

Qui humeris rectis, tensis, insultant, galeangones: referuntur ad equos. Qui scapulis mouentur curui, sunt elati: referuntur ad leones. Qui pedibus inuersis ambulantes, & cruribus fœmininis: referuntur ad mulieres. Qui vero corporibus circuntorquentes se, & fricātes, adulatores sunt: referuntur ad pasiones. Inclinati autem ad dextram in ambulando, cinædi sunt: referuntur ad apparentem decentiam. Quicunque oculos habent bene mobiles, acuti, rapaces: referuntur ad accipitres. Qui palpebrizant, timidi: quia in oculis prima mouentur.

Qui oculos frequenti tempore mouentes, tincturam albuginis in oculo velut immotam habent, intellectiui. Si enim in quopiam intellectio vehementer fiat, in ea stat & visus.

Qui voce admodum magna vociferantur grauiter, iniuriosi, referuntur ad asinos. Quicunque autem vocant à graui incipientes, & finiunt in acutum, iracundi, & lugentes: referuntur ad boues, & ad decentiam vocis. Quicunque autem vocibus acutis, mollibus, ac ruptis loquuntur, cinædi: referuntur ad mulieres, & ad decentiam. Quicunque grauiter vocant, magnum, ac perplexum: reducuntur ad fortes canes & decentiam. Quicunque molliter sine contentione vocant, mansueti: referuntur ad oues. Quicunque vocant acute, & fortiter, iracundi: referuntur ad capras. Parvi valde, acuti sunt: motu enim sanguinis paruum locum continente, motiones quoque valde velociter accedunt ad sapere. Qui autem sunt valde magni, tardi. Motu enim sanguinis magnum locum continente, motus tarde accedente ad sapere. Quicunque autem paruorum siccis carnibus vtuntur, aut & coloribus, aut quæ per caliditatem corporibus superfluunt, nihil perficiunt. Existēte n. in motu paruo, & veloci propter igneū, nunquā secūdum idē est sapere: sed aliud in alio prius quàm excedēs perficiat. Quicunque magnorum humidis carnibus vtentes, aut coloribus, qui propter frigiditatem innascuntur, nihil perficiunt: existente enim motu in magno loco & tardo per frigiditatem non permittit aliquid accedere ad sapere. Quicūque autem paruorum humidis carnibus vtuntur, & coloribus propter frigiditatē, fiunt perfectiui.

A lentent: enim motu in paruo, difficulter mobile complexionis commensurationem perhibet primum perficere. Quicunque magnorum duris carnibus vtuntur, & coloribus per calididatem, fiunt perfectiui, & sensitiui: existente enim latione in loco magna & tarda propter frigiditatem nihil conducet accedens ad sapere, quaecunque magni duris carnibus vtuntur & coloribus propter caliditatem, fiunt perfectiui, & sensitiui: magnitudinis enim B superabundantiam, & carnium, & coloris caliditas acquisiuit: quare commensuratum esse ad perficiendum. Excedentia igitur corporum magnitudinibus, aut paruitudinibus deficientia, quomodo perfecta sunt & quomodo imperfecta, dictum est. Media autem natura horum ad sensus optima & perfectissima quibus vtique supponitur inesse. Motus enim non multi existentes, facilius ad mentem accedunt, C nec etiam paulatim existentes procedunt: quare perfectissimam & ad perficiendum quae fuerint proposita, & ad sentiendum oportet moderatam esse magnitudinem.

INCOMMENSVRATI, astuti, vel dolosi, referuntur ad passionem, & ad foeminam. Si enim qui incommensurati sunt, astuti sunt, commensurati vtique erunt simul & iusti, & fortes. Relationem autem commensurationis ad corporum bonam mo- D tionem, & bonam natiuitatem reducere oportet, sed non ad formam maris, sicut in principio dictum est. Bene se habet autem & omnia signa, quaecunque praedicta sunt, referre ad apparentem conuenientiam, & in masculum & foeminam. Haec enim perfectissima diuisione diuisa sunt & demonstratum est quod masculus est foemina iustior, & fortior, & vniuersaliter dicere melior. In omni autem electione si- E gnorum, alia aliis signis magis declarant manifeste subiectum. Manifestissima autem quae in principalibus locis fiunt. Principalissimus autem locus est, qui est circa oculos, & frontem, & caput, & faciem. Secundus autem, qui est circa pectus, & scapulas. Consequenter circa crura, & pedes: qui autem circa ventrem, minimus. Omnino autem, vt sic dicam, ista loca manifestissima signa praebent, in quibus & sa- F pientiae plurimae decor apparet.

A οὔσης γὰρ τῆς φορᾶς ἐν μικρῷ καὶ ταχείας, διὰ τὸ πυρῶδες, εὐδιάπτωτα εἶναι ταῦτα ἐπὶ τὸ φρονεῖν, ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλο μεταπίπτοντα, πρὶν τὸ ἐφ-ικέσθαι περαίνειν. Ὅσοι δὲ τῶν μεγάλων ὑγρᾶς σαρκὸς κεχρημένοι, καὶ χρώμασιν ἃ διὰ ψυχρότητα ἐγγίνεται, οὐδὲν ἐπιτελοῦσιν. οὔσης γὰρ τῆς φορᾶς ἐν μεγάλῳ τόπῳ καὶ βραδείας διὰ τὴν ψυχρότητα, οὐ συναντᾷ [τι] ἀποτελουμένη ἐπὶ τὸ φρονεῖν. Ὅσοι δὲ τῶν μικρῶν B ὑγρᾶς σαρκὸς κεχρημένοι εἰσὶ καὶ χρώμασι διὰ ψυχρότητα γινομένοις, ἐπιτελεστικοί. οὔσης γὰρ τῆς κινήσεως ἐν μικρῷ, τὸ δυσκίνητον τῆς κράσεως συμμετρίαν παρέχει τὸ φρονεῖν ἐπιτελεῖν. Ὅσοι δὲ τῶν μεγάλων ξηρᾶς σαρκὸς κεχρημένοι εἰσὶ καὶ χρώμασι, διὰ θερμότητα γινομένοις, ἐπιτελεστικοὶ καὶ αἰσθητικοί. τὴν γὰρ τοῦ μεγέθους ὑπερβολὴν, σαρκός τε καὶ C χρώματος ἡ θερμότης ἱκανῶς· ὥστε σύμμετρον εἶναι πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν. Τὰ μὲν οὖν μεγέθεσιν ὑπερβάλλοντα τῶν σωμάτων, ἢ σμικρότησιν ἐλλείποντα, ὡς τελεῖα, ἐπιτελεστικά ἐστι, καὶ ὡς ἀτελῆ, εἴρηται. Ἡ δὲ τούτων μέση φύσις πρὸς τὰς αἰσθήσεις κρατίστη καὶ τελεωτάτη ἐστὶν αἷς ἐπιβαίνει· αἱ γὰρ κινήσεις οὐ διὰ πολλοῦ οὖσαι ῥᾳδίως ἀφικνοῦνται, ὥστε D τὸν νοῦν οὔτ' ἔτι οὐκ ἔτι μικρόν, ὑποχωροῦσιν. ὥστε τὸν τελειότατον πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν τι ἃ ἂν προθῆται, καὶ αἰσθάνεσθαι συμμέτρως, μέτριον δεῖ ἔχειν τὸ μέγεθος. Οἱ ἀσύμμετροι, πανοῦργοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, καὶ τὸ θῆλυ. εἰ γὰρ οἱ ἀσύμμετροι πανοῦργοι, οἱ σύμμετροι δίκαιοι ἂν εἶεν, καὶ ἀνδρεῖοι. Τὴν δὲ τῆς συμμετρίας ἀναφορὰν, πρὸς τὴν τῶν σω- E μάτων εὐαγωγίαν καὶ εὐφυΐαν ἀνοιστέον, ἀλλ' οὐ πρὸς τὴν τοῦ ἄρρενος ἰδέαν, ὥσπερ ἐν ἀρχῇ διῃρέθη. καλῶς δ' ἔχει καὶ πάντα τὰ σημεῖα, ὅσα προείρηται, ἀναφέρειν ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ εἰς ἄρρεν καὶ εἰς θῆλυ. ταῦτα γὰρ τελεωτάτην διαίρεσιν διῄρηται, καὶ ἐδείχθη ἄρρεν θήλεος δικαιότερον, καὶ ἀνδρειότερον, καὶ ὅλως εἰπεῖν, ἄμεινον. ἐν ἁπάσῃ δὲ τῇ τῶν σημείων ἐκλογῇ, ἕτερα ἑτέρων σημεῖα μᾶλλον F δηλοῦσιν ἐναργῶς τὸ ὑποκείμενον. ἐναργέστερα δὲ τὰ ἐν ἐπικαιροτάτοις τόποις ἐγγινόμενα. ἐπικαιρότατος δὲ τόπος, ὁ περὶ τὰ ὄμματα καὶ τὸ μέτωπον, καὶ κεφαλὴν καὶ πρόσωπον· δεύτερος δὲ, ὁ περὶ τὰ στήθη καὶ ὤμους· ἔπειτα, περὶ τὰ σκέλη τε καὶ πόδας. τὰ δὲ περὶ τὴν κοιλίαν ἥκιστα. ὅλως δὲ εἰπεῖν, οὗτοι οἱ τόποι ἐναργέστατα σημεῖα παρέχονται, ἐφ' ὧν καὶ φρονήσεως πλείστης ἐπιφάνεια γίνεται.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ μηχανικὰ προβλήματα.

Θαυμάζεται τῶν μὲν κατὰ φύσιν συμβαινόντων, ὅσων ἀγνοεῖται τὸ αἴτιον· τῶν δὲ παρὰ φύσιν, ὅσα γίνεται διὰ τέχνην πρὸς τὸ συμφέρον τοῖς ἀνθρώποις. ἐν πολλοῖς γὰρ ἡ φύσις ὑπεναντίον πράττει πρὸς τὸ χρήσιμον ἡμῖν· ἡ μὲν γὰρ φύσις, ἀεὶ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον, καὶ ἁπλῶς· τὸ δὲ χρήσιμον, μεταβάλλει πολλαχῶς. ὅταν οὖν δέῃ τι παρὰ φύσιν πρᾶξαι, διὰ τὸ χαλεπὸν, ἀπορίαν παρέχει, καὶ δεῖται τέχνης. διὸ καὶ καλοῦμεν τῆς τέχνης τὸ πρὸς τὰς τοιαύτας ἀπορίας βοηθοῦν μέρος, μηχανήν. καθάπερ γὰρ ἐποίησεν Ἀντιφῶν ὁ ποιητὴς, οὕτω καὶ ἔχει.

Τέχνῃ γὰρ κρατοῦμεν, ὧν φύσει νικώμεθα. τοιαῦτα δέ ἐστιν, ἐν οἷς τά τε ἐλάττονα κρατεῖ τῶν μειζόνων, καὶ τὰ ῥοπὴν ἔχοντα μικρὰν, κινεῖ βάρη μεγάλα, καὶ πάντα σχεδὸν ὅσα τῶν προβλημάτων μηχανικὰ προσαγορεύομεν. ἔστι δὲ ταῦτα τοῖς φυσικοῖς προβλήμασιν οὔτε ταὐτὰ πάμπαν, οὔτε κεχωρισμένα λίαν, ἀλλὰ κοινὰ τῶν τε μαθηματικῶν θεωρημάτων, καὶ τῶν φυσικῶν. τὸ μὲν γὰρ ὡς, διὰ τῶν μαθηματικῶν δῆλον· τὸ δὲ περὶ ὃ, διὰ τῶν φυσικῶν. ἔχεται δὲ τῶν ἀπορουμένων ἐν τῷ γένει τούτῳ τὰ περὶ τὸν μοχλόν. ἄτοπον γὰρ εἶναι δοκεῖ τὸ κινεῖσθαι μέγα βάρος ὑπὸ μικρᾶς ἰσχύος, καὶ ταῦτα μετὰ βάρους πλείονος. ὃ γὰρ ἄνευ μοχλοῦ κινεῖν οὐ δύναταί τις, τοῦτο ταὐτὸ βάρος, προσλαβὼν ἔτι τὸ τοῦ μοχλοῦ βάρος, κινεῖ θᾶττον. πάντων δὲ τῶν τοιούτων ἔχει τῆς αἰτίας τὴν ἀρχὴν ὁ κύκλος. καὶ τοῦτο εὐλόγως συμβέβηκεν. ἐκ μὲν γὰρ θαυμασιωτέρου συμβαίνειν τι θαυμαστὸν, οὐδὲν ἄτοπον· θαυμασιώτατον δὲ, τὸ τἀναντία γίνεσθαι μετ' ἀλλήλων. ὁ δὲ κύκλος συνέστηκεν ἐκ τοιούτων. εὐθὺς γὰρ ἐκ κινουμένου τε γεγένηται καὶ μένοντος, ὧν ἡ φύσις ἐστὶν ὑπεναντία ἀλλήλοις. ὥστ' ἐνταῦθα ἔστιν ἐπιβλέψασιν ἧττον θαυμάζειν τὰς συμβαινούσας ὑπεναντιώσεις περὶ αὐτόν. πρῶτον μὲν γὰρ τῇ περιεχούσῃ γραμμῇ τὸν κύκλον, πλάτος οὐδὲν ἐχούσῃ, τἀναντία πως προσεμφαίνεται, τὸ κοῖλον καὶ τὸ κυρτόν. ταῦτα δὲ διέστηκεν ἀλλήλων, ὃν τρόπον τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν.

ARISTOTELIS QVAESTIONES mechanicæ.

Nicolao Leonicено interprete.

MIRACVLO sunt ea quidem quæ natura contingunt, quorum ignorantur causæ: illa verò quæ præter naturam, quæcunque ad hominum vtilitatem arte fiunt. In multis
B enim natura ei, quod nobis vsui esse potest contrarium facit. Natura etenim eundem semper habet modũ, & simpliciter: vtile autem multifariam commutatur. Quando igitur quippiam præter naturam oportuerit facere, difficultate sua hæsitationem pręstat, arteque indiget. Quam ob rem eam artis partem, quæ huiusmodi succurrit difficultatibus, mechanicam appellamus. Quemadmodum enim Antipho
C scribit poeta, sic se res habet. Arte enim superamus ea, à quibus Natura vincimur. Huiusmodi autem sunt, in quibus & minora superant maiora, & quæcunque momentum paruum habent, magna mouent pondera: & omnia ferè illa, quæ mechanica nuncupamus problemata. Sunt autem hæc neque naturalibus omnino quæstionibus eadem, neque seiugata valde: verum mathematicarum cõtemplationum,
D naturaliũmque communia. De numero autem eorum, quæ hoc in genere dubitantur, illa esse dicuntur, quæ circa vectem fiunt. Absurdum enim esse videtur, magnum moueri pondus ab exigua virtute, cum pluri præsertim pondere. Quod enim sine vecte quispiam mouere non potest, idipsum ponderis citius mouet vectis ad illud pondus adiungens. Omnium autem huiusmodi causæ principium habet
E circulus. Istud verò ratione contingit. ex admirabili etenim mirandum accidere quippiam non est absurdum. Maximè aũt est admirandum, simul contraria fieri. Circulus verò ex huiusmodi est constitutus. Statim enim ex commoto effectus est, & manente, quorum natura ad se inuicem est contraria. Quamobrem isthæc cernentes minus admirari conuenit contingentes in illo contrarietates. In primis enim
F lineæ illi, quæ circuli orbem amplectitur, nullam habenti latitudinem, contraria quodammodo inesse apparent, cõcauum scilicet & curuum. Hæc autem eo à se inuicẽ distãt modo, quo magnũ & paruum.

A Illorum etenim medium est æquale: horum vero rectum. Quapropter cum ad se inuicem commutantur, illa quidem prius æqualia fieri necesse est quam extremorum vtrumlibet: lineam verò, rectã, quando ex curua concaua, aut ex huiusmodi rursum curua fit & circularis. Vnum quidem igitur isthuc absurdum inest circulo. Alterum autem, quod simul contrariis mouetur motionibus: simul enim ad anteriorem mouetur locum, & ad posterio- B rem. Linea quæ circulum describit linea, eodem se habet modo. Ex quo enim incipit loco illius extremum, ad eundẽ rursus redit: illa enim continuò commota, extremum rursus efficitur primum. Quam ob rem manifestum quod inde mutatum est: quapropter (vt dictum est priùs) nõ est inconueniens ipsum miraculorum omnium esse principium. Ea igitur quæ circa librã C fiunt, ad circulum referuntur: quæ verò circa vectem, ad ipsam libram: alia autem ferè omnia, quæ circa mechanicas sunt motiones, ad vectem. Preterea etiam, quoniam vnica existente, quæ ex centro est, linea, nullum aliud alii quæ in illa sunt punctorum æqua velocitate feratur, sed citiùs semper quod à manente termino est remotius, pleraque miraculorum accidunt in circuli motionibus: de quibus in D lis, quæ posthac adducentur, quæstionibus erit manifestum. Quoniam autem secundum contrarias simul motiones mouetur circulus, & alterum quidem diametri extremum, vbi a, in antè mouetur: alterum verò, vbi b, ad retrò, efficiunt nonnulli vt ab vnica motioni multi contrariò simul moueantur circuli: quemadmodum sunt illi, quos in locis proponunt sacris, æneos, & ferreos fabricantes orbicu- E los. Si enim a b circulum alter contigerit circulus, in quo c d mota circuli, in quo a b, diametro in antè mouebitur c d ad retro, diametro circuli vbi est a, circa idem mota. in contrarium igitur mouebitur circulus, vbi c d, ad illum vbi a b. Et rursus ipse contiguum, vbi e f, in contrarium sibi ipsi mouebit, propter eandem causam. Eodem etiam modo si plures fuerint, idem facient vno solo commoto. Hanc i- F gitur in circulo existentem animaduertentes naturam architecti, instrumentum fabricant celantes principium vt machinæ solum manifestum sit illud, quod admirationem præstat, causa verò lateat.

ἐκείνων τε γὰρ μέσον τι ἴσον, καὶ τούτων τὸ εὐθύ. διὸ μεταβάλλοντα εἰς ἄλληλα, τὰ μὲν ἀναγκαῖον ἴσα γίνεσθαι πρότερον, ἢ τῶν ἄκρων ὁποτερονοῦν· τὴν δὲ γραμμὴν εὐθεῖαν, ὅταν ἐκ κυρτῆς εἰς κοίλην, ἢ πάλιν ἐκ ταύτης γίνηται κυρτὴ καὶ περιφερής. ἓν μὲν οὖν τοῦτο τῶν ἀτόπων ὑπάρχει περὶ τὸν κύκλον. δεύτερον δὲ, ὅτι ἅμα κινεῖται τὰς ἐναντίας κινήσεις. ἅμα γὰρ εἰς τὸν ἔμπροσθεν κινεῖται τόπον, καὶ τὸν ὄπισθεν. ἥ τε γράφουσα γραμμὴ τὸν κύκλον, ὡσαύτως ἔχει. ἐξ οὗ γὰρ ἄρχεται τόπου τὸ πέρας αὐτῆς, εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἔρχεται πάλιν. συνεχῶς γὰρ κινουμένης αὐτῆς, τὸ ἔσχατον πάλιν ἀπῆλθε πρῶτον. ὥστε καὶ φανερὸν ὅτι μετέβαλεν ἐντεῦθεν. διὸ, καθάπερ εἴρηται πρότερον, οὐδὲν ἄτοπον, τὸ πάντων εἶναι τῶν θαυμάτων αὐτὸν ἀρχήν. τὰ μὲν οὖν περὶ τὸν ζυγὸν γινόμενα, εἰς τὸν κύκλον ἀνάγεται· τὰ δὲ περὶ τὸν μοχλὸν, εἰς τὸν ζυγόν· τὰ δ' ἄλλα πάντα σχεδὸν τὰ περὶ τὰς κινήσεις τὰς μηχανικὰς, εἰς τὸν μοχλόν. ἔτι δὲ, διὰ τὸ μιᾶς οὔσης τῆς ἐκ τοῦ κέντρου γραμμῆς, μηδὲν ἕτερον ἑτέρῳ φέρεσθαι τῶν σημείων τῶν ἐν αὐτῇ ἰσοταχῶς, ἀλλ' ἀεὶ τὸ τοῦ μένοντος πέρατος πορρώτερον ὂν θᾶττον, πολλὰ τῶν θαυμαζομένων συμβαίνει περὶ τὰς κινήσεις τῶν κύκλων· περὶ ὧν ἐν τοῖς ἑπομένοις προβλήμασιν ἔσται δῆλον. διὰ δὲ τὸ τὰς ἐναντίας κινήσεις ἅμα κινεῖσθαι τὸν κύκλον, καὶ τὸ μὲν ἕτερον τῆς διαμέτρου τῶν ἄκρων, ἐφ' οὗ τὸ α, εἰς τοὔμπροσθεν κινεῖσθαι, θάτερον δὲ ἐφ' οὗ τὸ β, εἰς τοὔπισθεν, κατασκευάζουσί τινες ὥστε ἀπὸ μιᾶς κινήσεως πολλοὺς ὑπεναντίους ἅμα κινεῖσθαι κύκλους, ὥσπερ οὓς ἀνατιθέασιν ἐν τοῖς ἱεροῖς, ποιήσαντες τροχίσκους χαλκοῦς τε καὶ σιδηροῦς. εἰ γὰρ εἴη τοῦ α β κύκλου ἁπτόμενος ἕτερος κύκλος ἐφ' οὗ γ δ, τοῦ κύκλου ἐφ' οὗ α β, κινουμένης τῆς διαμέτρου εἰς τοὔμπροσθεν, κινηθήσεται ἡ γ δ εἰς τοὔπισθεν τοῦ κύκλου, τοῦ ἐφ' ᾧ α, κινουμένης τῆς διαμέτρου περὶ τὸ αὐτό. εἰς τοὐναντίον ἄρα κινηθήσεται, ὁ ἐφ' οὗ ὁ γ δ κύκλος, τῷ ἐφ' οὗ τὸ α β. καὶ πάλιν αὐτὸς τὸν ἐφεξῆς, ἐφ' οὗ ε ζ, εἰς τοὐναντίον αὐτῷ κινήσει διὰ τὴν αὐτὴν [ταύτην] αἰτίαν. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κἂν πλείους ὦσι, τοῦτο ποιήσουσιν ἑνὸς μόνου κινηθέντος. ταύτην οὖν λαβόντες ὑπάρχουσαν ἐν τῷ κύκλῳ τὴν φύσιν οἱ δημιουργοὶ κατασκευάζουσιν ὄργανον κρύπτοντες τὴν ἀρχὴν, ὅπως ᾖ τοῦ μηχανήματος φανερὸν μόνον τὸ θαυμαστὸν, τὸ δ' αἴτιον, ἄδηλον.

Κεφά-

Κεφάλαιον α.

Πρῶτον μὲν οὖν τὰ συμβαίνοντα περὶ τὸν ζυγὸν ἀπορεῖται, διὰ τίνα αἰτίαν ἀκριβέστερά ἐστι τὰ ζυγὰ τὰ μείζω τῶν ἐλαττόνων. τούτου δὲ ἀρχή, διὰ τί ποτε ἐν τῷ κύκλῳ ἡ πλεῖον ἀφεστηκυῖα γραμμὴ τοῦ κέντρου τῆς ἐγγὺς τῇ αὐτῇ ἰσχύϊ κινουμένης, θᾶττον φέρεται τῆς ἐλάττονος. τὸ γὰρ θᾶττον, λέγεται διχῶς. ἄν τε γὰρ ἐν ἐλάττονι χρόνῳ ἴσον τόπον διεξέλθῃ, θᾶττον εἶναι λέγομεν, καὶ ἐὰν ἐν ἴσῳ πλείω. ἡ δὲ μείζων, ἐν ἴσῳ χρόνῳ γράφει μείζονα κύκλον. ὁ γὰρ ἐκτὸς, μείζων τοῦ ἐντός. αἴτιον δὲ τούτων, ὅτι φέρεται δύο φορὰς ἡ γράφουσα τὸν κύκλον. ὅταν μὲν οὖν ἐν λόγῳ τινὶ φέρηται, ἐπ' εὐθείας ἀνάγκη φέρεσθαι τὸ φερόμενον, καὶ γίνεται διάμετρος αὐτὴ τοῦ σχήματος, ὃ ποιοῦσιν αἱ ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ συντεθεῖσαι γραμμαί. ἔστω γὰρ ὁ λόγος ὃν φέρεται τὸ φερόμενον, ὃν ἔχει ἡ αβ, πρὸς τὴν αγ· καὶ τὸ μὲν αγ φερέσθω πρὸς τὸ β, ἡ δὲ αβ ὑποφερέσθω πρὸς τὴν ηγ. ἐνηνέχθω δὲ τὸ μὲν α πρὸς τὸ δ, ἡ δὲ ἐφ' ἧ αβ, πρὸς τὸ ε. ἐπεὶ οὖν ἐπὶ τῆς φορᾶς ὁ λόγος ἦν, ὃν ἡ αβ ἔχει πρὸς τὴν αγ, ἀνάγκη καὶ τὴν αδ πρὸς τὴν αε, τοῦτον ἔχειν τὸν λόγον. ὅμοιον ἄρα ἐστὶ τῷ λόγῳ τὸ μικρὸν παραλληλόγραμμον τῷ μείζονι. ὥστε καὶ ἡ αὐτὴ διάμετρος αὐτῶν, καὶ τὸ α ἔσται πρὸς τῷ ζ. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον δειχθήσεται κἂν ὁπουοῦν διαληφθῇ ἡ φορά. αἰεὶ γὰρ ἔσται ἐπὶ τῆς διαμέτρου. φανερὸν οὖν ὅτι τὸ κατὰ τὴν διάμετρον φερόμενον ἐν δύο φοραῖς, ἀνάγκη τὸν τῶν πλευρῶν φέρεσθαι λόγον. εἰ γὰρ ἄλλον τινά, οὐκ οἰσθήσεται κατὰ τὴν διάμετρον. ἐὰν δὲ ἐν μηδενὶ λόγῳ φέρηται δύο φορὰς κατὰ μηδένα χρόνον, ἀδύνατον εὐθεῖαν εἶναι τὴν φοράν. ἔστω γὰρ εὐθεῖα. τεθείσης οὖν ταύτης διαμέτρου, καὶ παραπληρωθεισῶν τῶν πλευρῶν, ἀνάγκη τὸν τῶν πλευρῶν λόγον φέρεσθαι τὸ φερόμενον. τοῦτο γὰρ δέδεικται πρότερον. οὐκ ἄρα ποιήσει εὐθεῖαν τὸ ἐν μηδενὶ λόγῳ φερόμενον μηδένα χρόνον [ἐὰν γάρ τινα λόγον ἐνεχθῇ ἐν χρόνῳ τινί, τοῦτον ἀνάγκη τὸν χρόνον εὐθεῖαν εἶναι φορὰν διὰ τὰ προειρημένα.] ὥστε περιφερὲς γίνεται, δύο φερόμενον φοράς, ἐν μηδενὶ λόγῳ μηδένα χρόνον. ὅτι μὲν τοίνυν ἡ τὸν κύκλον γράφουσα φέρεται δύο φορὰς ἅμα, φανερόν ἐκ τε τούτων, καὶ ὅτι τὸ φερόμενον κατ' εὐθεῖαν ἐπὶ τὴν

A
CAPVT I.

IN primis igitur, quæ accidunt circa libram, dubitare faciunt, quamnam ob causam exactiores minoribus maiores sunt libræ. Huius autem rei principium est, quam ob rem in ipso circulo quæ plus a centro distat linea, eadem vi commota citius fertur, quam illa, quæ minùs distat. Citius enim bifariam dicitur. Siue enim in minori tempore æqualem pertransit
B locum, citiùs fecisse dicimus: seu in æquali maiorem. Maior autem in æquali tempore maiorem describit circulum. Qui enim extra est maior eo qui intus est. Horum autem causa quoniam duas fertur lationes ea, quæ circulum describit, lineæ: quandoquidem igitur in proportione fertur aliqua id, quod fertur, super rectam ferri necesse & hæc diameter efficitur figuræ, quam faciunt illæ, quæ in huiusmodi proportione coaptantur, lineæ. Sit e-
C nim proportio, secundum quam latum fertur, quam habet a b a c: & a quidem feratur versus b, a b verò subterferatur versus m c. latum autem sit a quidem ad d vbi autem est a b versus e. Quoniam igitur lationis erat proportio, quam a b habet ad a c, necesse est, & a d ad a c hanc habere proportionem. Simile igitur est proportione paruum quadrilaterum maiori: quam ob rem & eadem illorum est diameter: & a erit ad f. Eodem etiam osten-
D detur modo vbicunque latio deprehendatur. Semper enim supra diametrum erit. Manifestum igitur, quòd id, quod secundum diametrum duabus fertur lationibus, necessariò secundum laterum proportionem fertur. Si enim secundum aliam quampiam non feretur secundum diametrum. Si autem in nulla feratur proportione secundum duas lationes nullo in tempore, rectam esse lationem est im-
E possibile. Sit enim recta. Posita igitur hac pro diametro & circùm repletis lateribus, illud quod fertur, secũdum laterum proportionem ferri necesse est. hoc enim demonstratum est prius. Non igitur rectam efficiet id, quod secũdum nullam proportionem in nullo fertur tempore. [Si autem secundum quampiam feratur proportionem, & in tẽpore quopiam, hoc necesse est tempus rectam esse lationem, per ea, quæ retrò sunt dicta.] Quamobrem circu-
F lare est id, quod secundum nullam proportionem nullo in tempore duas fertur lationes. Quòd quidem igitur ea, quæ circulum describit, duas simul feratur lationes, manifestum est cùm ex istis, tum quia

i[illegible] [illegible]tum rectum lata, ad perpendicu-[illegible] [illegible], vt sit rursus ipsa a centro [illegible]. Sit circulus a b[illegible] d, extre[illegible] [illegible] [illegible] ipsam d, [illegible] e. Si [illegible] feratur, [illegible] secun-[illegible] [illegible]. Non autem [illegible] circum-[illegible] [illegible] b e. Si autem [illegible] potentia latis, hoc qui[illegible] [illegible] repellitur, illud vero minus ra-tioni consentaneum est tardius moueri id, quod plus repellitur, eo quod repellitur minus: quod videtur accidere maiori & minori illarum, quæ e centro circulos describunt. Quoniam enim propius est manenti, eius quæ minor est, extremum, quam id, quod est maioris, veluti retractum in contrarium ad medium, tardius fertur minori extremum. Omni quidem igitur circulum describenti isthuc accidit: ferturque eam quæ secundum naturam est, lationem secundum circunferentiam: illam verò, quæ præter naturam, in transuersum & secundum centrum: maiorem autem semper eam, quæ præter naturam est ipsa minor fertur. quia enim centro est vicinior, quod retrahit, vincitur magis. Quòd autem magis, quod præter naturam est, mouetur ipsa minor, quam maior illarum, quæ ex centro circulos describunt, ex his est manifestum. Sit circulus, vbi b c d e: & alter in hoc minor, vbi m n o p, circa idem centrum a. & proiiciantur diametri in magno quidem, in quibus c d b e, in minori verò ipsæ m o, n p. & altera parte longius quadratum suppleatur d k r c. si quidem a b circulum describens, ad id perueniet vnde est egressa, manifestum est quòd ad ipsam fertur a b. Similiter etiam a m ad ipsam a m perueniet. Tardius autem fertur a m, quam a b, quemadmodum dictum est, quia maior fit repulsio, & magis retrahitur a m. Ducatur igitur ipsa a l f, & ab ipso l perpendiculum ad ipsam a e, ipsa l q in minore circulo. Et rursum ab l ducatur iuxta a b, l s, & s t, ad ipsam a b perpendiculum, & ipsa f x. Ipsæ igitur vbi sunt s t, & l q, æquales. ipsa ergo b t minor est quam m q. æquales enim rectæ lineæ in æqualis coniunctæ circulis perpendiculares diametro, minorem diametri resecant sectionem in maioribus circulis. Est autem ipsa s t æqualis ipsi l q. In quanto autem tempore ipsa a l ipsam m l lata est, in tanto temporis spatio in maiori circulo maiorem,

A [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

A quàm sit b s . latum erit extremum ipsius b a. Latio quidem igitur secundùm naturam æqualis: ea autem , quæ præter naturam est minor , videlicet b t , quàm m q. Oportet autem proportionabiliter esse, sicut quod est secundum naturam , ad id, quod est secundum naturam: ita quod est præter naturam, ad id, quod est præter naturam. Maiorem igitur circunferentiam pertransiuit, quàm sit ipsa f b. Necesse est

B autem etiam f b in hoc tempore pertransisse. Hic enim erit quando proportionabiliter vtrinque accidit quod est præter naturam, ad id, quod est secundum naturam. Si igitur maius est, quod est secundum naturam in maiori & quod est præter naturam , magis vtique hic coincidet vno modo: ita quòd b sit latum per ipsam b f in tanto tempore , in quo m punctum per ipsam m l. Hic enim secundum natu-

C ram quidem signo b sit x f. Est enim ab ipso f perpendiculum. Præter naturam verò ad ipsam x b. Est autem quemadmodum f x ad x b, sic l q ad m q. Manifestum autem, si contingentur ab ipsa b m ad f l. Si autem minor aut maior quàm sit f b, erit illa quàm latum est b, non similiter erit, neque proportionabile in vtrisq. quod est secundum naturam ad id , quod est præter naturam. Quam igitur ob causam ab eadem potētia celerius fertur id, quod

D plus à cētro distat punctum ex iis quæ dicta sunt, est manifestum. Cur autem maiores libræ exactiores sunt minoribus , palam est ex iis. Spartum enim fit centrum: id namque manet , quod autem libræ vtrinque est exeuntes à centro. Ab eodem igitur pondere citius moueri necesse est extremum libræ, quo plus à sparto discesserit. Et nonnulla quidem in paruis libris imposita non manifesta sensui sunt pon-

E dera: in magnis autem manifesta. Nihil enim prohibet minorem moueri magnitudinem , quàm vt visioni sint manifesta. In magna autem libra idem pondus visibile efficit magnitudo. Quædam verò manifesta quidem sunt in vtrisque , sed multò magis in maioribus , quoniam multò maior inclinationis fit magnitudo ab eodem pondere in maioribus. Quamobrem machinantur ij, qui purpuram vendunt, vt

F pendendo defraudent, tum ad medium spartum non ponentes , tum plumbum in alterutram libræ partem infundentes , aut ligni, quod ad radicem vergebat, in eam, quam deferri volunt partem constituentes: aut si nodum habuerit. ligni enim grauior illa parte, in qua est radix, nodus verò radix quædam est.

CAPVT II.

A

CVr siquidem sursum fuerit spartum, quando deorsum lato pondere quispiam id amouet, rursum ascendit libra: si autem deorsum constitutum fuerit, non ascendit, sed manet? An quia rursum quidem sparto existente, plus libræ extra perpendiculum fit? spartum enim est perpendiculum: quare necesse est deorsum ferri id quod plus est, donec ascendat, quæ bifariam libram diuidit, ad ipsum perpendiculum, cum onus incumbat ad libræ partem sursum raptam. Sit libra recta, vbi b c, spartum autem a d. Hoc igitur deorsum protecto perpendiculum erit, vbi a d m. Si igitur in ipso b ponatur onus, b quidem erit vbi e, c autem vbi h. quamobrem ea, quæ bifariam libram secat primò quidem erit d m ipsius perpendiculi: incumbente autem onere erit d g. quare libræ ipsius, vbi e h, quod extra perpendiculum est a m, vbi est p q, maius est dimidio. Si igitur amoueatur onus ab ipso e, necesse est deorsum ferri h. minus enim est e. Siquidem igitur sursum habuerit spartum, rursum propter hoc ascendit libra. Si autem deorsum fuerit id quod substat, contrarium facit. Plus enim dimidio fit libræ quæ deorsum est pars, quam quod perpendiculum secet: quapropter non ascendit. Eleuata enim pars leuior est. Sit libra recta vbi n g, perpendiculum autem k l m. Bifariam igitur secatur k g. Imposito autem onere in ipsum n, erit quidem n vbi o, ipsum autem g vbi r, k l autem vbi l p. Quare maius est k o, quàm l r, ipso p a l. Et ablato igitur onere, necesse est manere. incumbit enim ceu onus excessus medietatis eius vbi est s.

CAPVT III.

CVr exiguæ vires (quemadmodum à principio dictum est) vecte magna mouent pondera, vectis insuper onus accipientes? cum facilius sit minorem mouere grauitatem minor autem est sine vecte. an quoniam ipse vectis est in causa libra existens, spartum inferne habens, in inæqualia diuisa, hypomochlion enim est spartum: ambo nanque stant vt centrum. Quoniam autem ab æquali pondere celerius mouetur maior earum, quæ à centro sunt: duo verò pondera, quod mouet, & quod mouetur: quod igitur motum pondus ad mouens, lōgitudo patitur

Κεφάλαιον β.

Διὰ τί, ἐὰν μὲν ἄνωθεν ᾖ τὸ σπαρτίον, ὅταν κάτωθεν ῥέψαντος ἀφέλῃ τι βάρος, πάλιν ἀναφέρεται τὸ ζυγόν· ἐὰν δὲ κάτωθεν ὑποστῇ, οὐκ ἀναφέρεται, ἀλλὰ μένει; ἢ διότι ἄνωθεν μὲν τοῦ σπαρτίου ὄντος, πλεῖον τοῦ ζυγοῦ γίνεται τὸ ἐπέκεινα τῆς καθέτου· τὸ γὰρ σπαρτίον ἐστὶ κάθετος. ὥστ᾽ ἀνάγκη ἐστὶ κάτω ῥέπειν τὸ πλεῖον, ἕως ἂν ἔλθῃ ἡ δίχα διαιροῦσα τὸ ζυγὸν ἐπὶ τὴν κάθετον αὐτήν, ἐπικειμένου τοῦ βάρους ἐν τῷ ἀνεσπασμένῳ μορίῳ τοῦ ζυγοῦ. ἔστω ζυγὸν ὀρθόν, ἐφ᾽ οὗ β γ, σπαρτίον δὲ τὸ α δ. ἐκβαλλομένου δὴ τούτου κάτω, κάθετος ἔσται ἐφ᾽ ἧς ἡ α δ μ. ἐὰν οὖν ἐπὶ τὸ β ἡ ῥοπὴ ἐπιτεθῇ, ἔσται τὸ μὲν β, οὗ τὸ ε, τὸ δὲ γ, οὗ τὸ ζ. ὥστε ἡ δίχα διαιροῦσα τὸ ζυγόν, πρῶτον μὲν ἦν ἡ δ μ τῆς καθέτου αὐτῆς· ἐπικειμένης δὲ τῆς ῥοπῆς, ἔσται ἡ δ θ. ὥστε τοῦ ζυγοῦ τὸ ἐφ᾽ οὗ ε ζ, τὸ ἔξω τῆς καθέτου τῆς ἐφ᾽ ἧς α μ, τὸ ἐν ᾧ θ π, μεῖζον τοῦ ἡμίσεος. ἐὰν οὖν ἀφαιρεθῇ τὸ βάρος ἀπὸ τοῦ ε, ἀνάγκη κάτω φέρεσθαι τὸ ζ. ἔλαττον γάρ ἐστι τὸ ε. ἐὰν μὲν οὖν ἄνω τὸ σπαρτίον ἔχῃ, πάλιν διὰ τοῦτο ἀναφέρεται τὸ ζυγόν. ἐὰν δὲ κάτωθεν ᾖ τὸ ὑποκείμενον, τοὐναντίον ποιεῖ. πλεῖον γὰρ γίνεται τοῦ ἡμίσεος τοῦ ζυγοῦ τὸ κάτω μέρος, ἢ ὡς ἡ κάθετος διαιρεῖ· ὥστε οὐκ ἀναφέρεται. κουφότερον γὰρ τὸ ἐπηρτημένον. ἔστω ζυγὸν τὸ ἐφ᾽ οὗ ν ξ, τὸ ὀρθόν. κάθετος δὲ ἡ κ λ μ. δίχα δὴ διαιρεῖται τὸ ν ξ. ἐπιτεθέντος δὲ βάρους ἐπὶ τὸ ν, ἔσται τὸ μὲν ν, οὗ τὸ ο, τὸ δὲ ξ, οὗ τὸ ρ, ἡ δὲ κ λ, οὗ τὸ λ θ. ὥστε μεῖζόν ἐστι τὸ κ ο, τοῦ λ ρ, τῷ θ κ λ. καὶ ἀφαιρεθέντος οὖν τοῦ βάρους, ἀνάγκη μένειν. ἐπίκειται γὰρ ὥσπερ βάρος ἡ ὑπεροχὴ ἡ τοῦ ἡμίσεος τοῦ ἐν ᾧ τὸ ο.

Κεφάλαιον γ.

Διὰ τί κινοῦσι μεγάλα βάρη μικραὶ δυνάμεις τῷ μοχλῷ, ὥσπερ ἐλέχθη καὶ κατ᾽ ἀρχήν, προσλαμβάνοντι βάρος ἔτι τὸ τοῦ μοχλοῦ; ῥᾷον δὲ τὸ ἔλαττόν ἐστι κινῆσαι βάρος· ἔλαττον δέ ἐστιν ἄνευ τοῦ μοχλοῦ. ἢ ὅτι αἴτιόν ἐστιν ὁ μοχλός, ζυγὸν [ὢν] κάτωθεν ἔχον τὸ σπαρτίον, καὶ εἰς ἄνισα διῃρημένον; τὸ γὰρ ὑπομόχλιον ἐστὶ τὸ σπαρτίον. μένει γὰρ ἄμφω ταῦτα, ὥσπερ τὸ κέντρον. ἐπεὶ δὲ θᾶττον ὑπὸ τοῦ ἴσου βάρους κινεῖται ἡ μείζων τῶν ἐκ τοῦ κέντρου. [ἔστι δὲ τρία τὰ περὶ τὸν μοχλόν, τὸ μὲν ὑπομόχλιον, σπαρτίον, καὶ κέντρον,] δύο δὲ βάρη, ὅ τε κινῶν, καὶ τὸ κινούμενον· ὃ οὖν τὸ κινούμενον βάρος πρὸς τὸ κινοῦν, τὸ μῆκος πρὸς τὸ μῆκος ἀντιπέ-

κινηθήσεται. αἰεὶ δὲ ὅσῳ ἂν μᾶλλον ἀφεστήκῃ τοῦ ὑπομοχλίου, ῥᾷον κινήσει. αἰτία δέ ἐστιν ἡ προλεχθεῖσα, ὅτι ἡ πλεῖον ἀπέχουσα ἐκ τοῦ κέντρου, μείζονα κύκλον γράφει. ὥστε ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἰσχύος πλεῖον μεταστήσεται τὸ κινοῦν, τὸ πλεῖον τοῦ ὑπομοχλίου ἀπέχον. ἔστω μοχλὸς ἐφ' οὗ α β, βάρος δὲ ἐφ' οὗ τὸ γ, τὸ δὲ κινοῦν, ἐφ' οὗ τὸ δ, ὑπομόχλιον, ἐφ' οὗ τὸ ε, τὸ δὲ ἐφ' οὗ τὸ δ κινοῦν, ἐφ' οὗ τὸ ζ, τὸ δὲ κινούμενον, ἐφ' οὗ τὸ γ βάρος, ἐφ' οὗ τὸ η.

Κεφάλαιον δ.

Διὰ τί οἱ μεσόνεοι μάλιστα τὴν ναῦν κινοῦσιν; ἢ διότι ἡ κώπη μοχλός ἐστιν; ὑπομόχλιον μὲν γὰρ ὁ σκαλμὸς γίνεται· μένει γὰρ δὴ τοῦτο· τὸ δὲ βάρος, ἡ θάλαττα, ἣν ἀπωθεῖ ἡ κώπη· ὁ δὲ κινῶν τὸν μοχλόν, ὁ ναύτης. ἀεὶ δὲ πλεῖον βάρος κινεῖ, ὅσῳ ἂν πλεῖον ἀφεστήκῃ τοῦ ὑπομοχλίου ὁ κινῶν τὸ βάρος· μείζων γὰρ οὕτω γίνεται ἡ ἐκ τοῦ κέντρου. ὁ δὲ σκαλμὸς ὑπομόχλιον ὂν, κέντρον ἐστίν. ἐν μέσῃ δὲ τῇ νηῒ, πλεῖστον τῆς κώπης ἐντός ἐστι. καὶ γὰρ ἡ ναῦς ταύτῃ εὐρυτάτη ἐστίν, ὥστε πλεῖον ἐπ' ἀμφότερα ἐνδέχεσθαι μέρος τῆς κώπης ἑκατέρου τοίχου ἐντὸς εἶναι τῆς νεώς. κινεῖται μὲν οὖν ἡ ναῦς, διὰ τὸ ἀπερειδομένης τῆς κώπης εἰς τὴν θάλατταν, τὸ ἄκρον τῆς κώπης τὸ ἐντὸς προϊέναι εἰς τὸ πρόσθεν, τὴν δὲ ναῦν προσδεδεμένην τῷ σκαλμῷ προϊέναι ὅπου τὸ ἄκρον τῆς κώπης. ᾗ γὰρ πλείστην θάλατταν διαιρεῖ ἡ κώπη, ταύτῃ ἀνάγκη μάλιστα προωθεῖσθαι. πλείστην δὲ διαιρεῖ ᾗ πλεῖστον μέρος ἀπὸ τοῦ σκαλμοῦ τῆς κώπης ἐστί. διὰ τοῦτο οἱ μεσόνεοι μάλιστα κινοῦσι. μέγιστον γὰρ ἐν μέσῃ νηῒ, τὸ ἀπὸ τοῦ σκαλμοῦ τῆς κώπης ἐντός ἐστιν.

Κεφάλαιον ε.

Διὰ τί τὸ πηδάλιον, μικρὸν ὄν, καὶ ἐπ' ἐσχάτῳ τῷ πλοίῳ, τοσαύτην δύναμιν ἔχει, ὥστε ὑπὸ μικροῦ οἴακος, καὶ ἑνὸς ἀνθρώπου δυνάμεως, καὶ ταύτης ἠρεμαίας, μεγάλα κινεῖσθαι μεγέθη πλοίων; ἢ διότι καὶ τὸ πηδάλιον ἐστὶ μοχλός, τὸ δὲ βάρος, ἡ θάλαττα, ὁ δὲ κυβερνήτης, ὁ κινῶν. οὐ κατὰ πλάτος δὲ λαμβάνει τὴν θάλατταν, ὥσπερ ἡ κώπη, τὸ πηδάλιον. οὐ γὰρ εἰς τὸ πρόσθεν κινεῖ τὸ πλοῖον, ἀλλὰ κινούμενον κλίνει, πλαγίως τὴν θάλατταν δεχόμενον. ἐπεὶ γὰρ τὸ βάρος ἦν ἡ θάλαττα, ἐναντίως ἀπερειδόμενον κλίνει τὸ πλοῖον. τὸ γὰρ ὑπομόχλιον εἰς τοὐναντίον στρέφεται· ἡ θάλαττα δὲ ἐντός, ἐκεῖνο δὲ εἰς τὸ ἐκτός. ἕπεται δὲ

A ad longitudinem, semper autem quantò ab hypomochlio distabit magis, tantò faciliùs mouebit. Causa autem est, quæ retrò commemorata est: quoniam quæ plus à centro distat, maiorem describit circulum: quare ab eadem potentia plus separabitur mouens illud, quod plus ab hypomochlio distabit. Sit vectis vbi a b, pondus vbi c, quod mouet autem, vbi d. hypomochlion, vbi e. quod autem vbi est d. B mouens, vbi f. motum autem vbi c. pondus, vbi g.

CAPVT IV.

CVr ij, qui in nauis medio sunt remiges, maximè nauem mouent? an quia remus vectis est hypomochlion autem fit scalmus? stat enim ille: pondus verò mare est, quod propellit remus: vectem autem mouens ipse est remex. Semper autem plus mouet ponderis, quantò magis ab hy- C pomochlio distabit quicunque id mouet. maior enim ita fit, quæ ex centro. Scalmus autem hypomochlion existens, centrum est. In medio autem nauis plurimum remi intus est: illa enim parte latissima est nauis: quare maior vtranque remi pars vtrorunque nauis parietum intrinsecus est. Mouetur autem nauis quoniam appellente ad mare remo, extremum illius quod intus est, in ante promouetur: na- D uem vero scalmo alligatam simul promoueri contingit, quo remi extremum. Vbi enim plurimum maris diuidit remus, eo maxime propelli necesse est. Plurimum autem diuidit, vbi pars plurima remi à scalmo est. Et eam ob causam remiges, qui in media sunt naui, mouent illam maximé. Maxima enim remi pars à scalmo in nauis medio intus est.

E

CAPVT V.

CUr paruum existens gubernaculum, & in extremo nauigio tantas habet vires vt ab exiguo temone: & ab hominis vnius viribus alioqui modicè vtentis magnæ nauigiorum moueantur moles? an quoniam gubernaculum vectis est, onus autem mare, gubernator vero mouēs est? Non autem secundū latitudinem, veluti remus, mare accipit gubernaculum. non enim in antè nauigium mouet, sed ipsum F commotum mare accipiens inclinat obliquè. Quoniā enim pōdus est mare, contrario innixum modo nauē inclinat, Hypomochlion enim in cōtrariū versatur: mare vero interius, & illud exterius: illud autē

A sequitur nauis, quoniam illi est alligata. Et remus quidem secundum latitudinem onus propellens, & ab eodem repulsus, in rectum propellit: gubernaculum autem ut obliquum iacet, hinc inde in obliquum motionem facit. In extremo autem, & non in medio iacet, quoniam mouenti facillimum est ab extremo motum mouere. Prima enim pars celerrimè fertur: & quoniam quemadmodum in iis quę feruntur, in fine deficit latio sic ipsius continui in fine imbecillissima est latio. B Imbecillissima autem ad expellendum est facilis. Propter hæc igitur in puppi gubernaculum ponitur: nec minus, quoniam parua ibi motione facta, multò maius interuallum fit in vltimo. Quia æqualis angulus semper maiorem spectat, tantóque magis, quantò maiores fuerint illæ quæ continent. Ex iis etiam manifestum est, C quam ob causam magis in contrarium procedit nauigium, quam remi ipsius palmula: eadem enim magnitudo iisdem mota viribus, in aere plus, quàm in aqua progreditur. Sit enim ab remus, c verò scalmus. a autem in nauigio sit remi principium, b verò in mari palmula. Si igitur a vbi d translatum est, non erit b vbi e. æqualis enim be ipsi ad. æquale igitur translatum erit, sed erat minus. erit igitur vbi D est f minor enim bf ipsa ad, quare ipsa gf ipsa dg. Similes enim sunt trianguli. Stans autem erit medium, vbi est c. In contrarium enim ipsi quod in mari est, extremo videlicet b procedit, vbi extremum in nauigio est a. Non procederet autem vbi est d, nisi commoueretur nauigium & eò transferretur, vbi remi est principium. Id ipsum etiam facit gubernaculum, nisi quod (vt dictum est retro) nihil nauigio ad id quod in antè est, confert, E sed solum puppim in obliquum pellit, vbicunque fuerit. in contrarium enim eo modo vergit prora. Vbi igitur applicatum est gubernaculum, id oportet tei motæ ceu quoddam intelligere medium: & quemadmodum scalmus remo. Medium autem procedit secundum quod gubernaculum transfertur. Siquidem interius agit, & puppis eò transfertur: prora verò ad contrarium vergit. In eodem enim existente prora, totum transfertur nau- F gium.

[illegible]

CAPVT VI.

CVr quantò antenna sublimior fuerit, iisdem velis & vento eodem celerius

Κεφάλαιον ϛ.

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον ζ.

[illegible]

Κεφάλαιον η.

[illegible]

[illegible]

feruntur nauigia? An quia malus quidem fit vectis, hypomochlion verò mali sedes, in qua collocatur, pōdus autem quod moueri debet, ipsum nauigium: mouens verò is, qui vela tendit spiritus? Si igitur quantò remotius fuerit hypomochlion, faciliùs eadem potentia, & citius idem mouet pondus, altiùs certe sublata antenna velum à mali sede quæ hypomochlion est, remo-
B tius faciens, id efficiet.

CAPVT VII.

CVr quando ex puppi nauigare volunt, cùm non flante ex puppi vento, veli quidem partem, quæ ad gubernatorē vergit, constringunt, illam verò quæ proram versus est, pedem facientes relaxant. An quia retrahere quidem multo existente vento gubernaculum non potest: pauco autem potest quem constringunt? Propel-
C lit quidem igitur ipse ventus: in puppim verò illum constituit gubernaculum retrahens, & mare compellēs: simul & nautæ, si cum vento contendant: in contrariam enim se reclinant partem.

CAPVT VIII.

CVr ex figurarum genere quæcunque rotundæ sunt & circulares, faciliùs mouentur? Trifariam autem circulum rotari contingit. Aut enim secundum absidem
D cētro simul moto, quemadmodū plaustri vertitur rota: aut circa manens centrum: veluti trochleæ stante centro: aut in pauimento manente centro, sicut figuli rota conuertitur: an celerrima quidem huiusmodi sunt, quoniam parua sui parte planū contingunt, veluti circulus secundū punctum & quoniam non offendunt. A terra enim semotus est angulus. Præterea etiam cui obuiam fiunt corpori, id rursum se-
I cundam pusillum tangunt. Si autem rectilineum esset, rectitudine sua multum plani contingeret. Adhæc, quò nutat pondus, eò motor mouet. Cum igitur ad rectum super plano circuli fuerit diameter, planū secundum punctum contingente circulo æquale vtrinque pondus dissterminat diameter. Cum autem mouetur plus illico, ad quod mouetur, ceu inde nutans ab impellente faciliùs in antè mouetur. Quo enim vnumquodq. vergit, mouetur ex facili. Si
F quidē difficulter ad contrarium nutus sui mouetur modū. Præterea nonnulli autumant quod circuli linea in perpetua versatur motu, quemadmodū manēna propter contrarium nixum manent sicut maiorib. contingit circulis ad minores. Celerius.n.

[illegible]

ab æquali mouentur potētia maiores circuli, mouentque onera, quoniam circuli maioris angulus ad minoris angulum circuli nutum habet quendam: & sicuti diameter ad diametrum, ita maior circulus ad minorem. Infiniti autem sunt minores. Si autem ad alterum nutum habet circulus, similiter est bene mobilis. Et aliam sane habet inclinationem circulus & ea, quæ à circulo mouentur, licet planitiem absìde non contingant, sed aut iuxta planitiem, aut veluti trochleæ. Etenim hoc se habentes modo, facillimè mouentur, & onera commouent. Annon quia parua sui portione cum tangit, tum offensat circulus, sed aliam ob causam? ea autem est, quæ dicta est priùs, quòd circulus scilicet ex duabus effectus est lationibus: quam ob rem illarum alteram pro nutu semper habet, & veluti continuò motum illum mouent quicunque mouent, quando secundum circunferentiam illum mouerint: latam enim ipsam mouent. Eam quidem igitur, quæ in obliquum est, motionem, ipsum impellit mouens: secundum verò illam quæ super diametrum est, seipsum mouet circulus.

CAPVT IX.

CVr ea, quæ per maiores circulos tolluntur, & trahuntur, facilius & citius moueri contingat, veluti maioribus trochleis, quàm minoribus, & scytalis similiter? An quoniam quantò maior fuerit illa quæ à centro est, in æquali tempore maius mouetur spatium? Quamobrem æquali inexistente onere, idem faciet: quemadmodum diximus, maiores libras minoribus exactiores esse. Spartum enim in illis centrum est: libræ autem vtrinque partes, quæ ex centro sunt, existunt.

CAPVT X.

CVr facilius quando sine pondere est, mouetur libra, quàm cùm pondus habet? Similiq; modo rota, & huiusmodi quippiā quod grauius quidē est, maius autem minore & leuiore? An quia non solū in cōtrarium, quod graue est, sed in obliquum etiam difficulter mouetur? In contrarium enim ei, ad quod vergit onus, mouere difficile est: quò autem vergit, est facile: in obliquum autem haudquaquam vergit.

CAPVT XI.

CVr super scytalas faciliùs portantur onera, quàm super currus, cùm tamen ii magnas habeant rotas, illæ verò pusillas? An quoniam in scytalis nulla est offensatio, in curribus autem axis est, ad quem offensant. De super enim illū premunt,

A κινοῦνται οἱ μείζους, καὶ τὰ βάρη κινοῦσι, διὰ τὸ ῥοπήν τινα ἔχειν τὴν γωνίαν τὴν τοῦ μείζονος κύκλου, πρὸς τὴν τοῦ ἐλάττονος, καὶ εἶναι ὥσπερ ἡ διάμετρος πρὸς τὴν διάμετρον. ἀλλὰ μὴν πᾶς κύκλος μείζων πρὸς ἐλάττονα. ἄπειροι γὰρ οἱ ἐλάττους. εἰ δὲ καὶ πρὸς ἕτερον ἔχει ῥοπὴν ὁ κύκλος, ὁμοίως ἐστὶ εὐκίνητος, καὶ ἄλλην ἂν ἔχοι ῥοπὴν ὁ κύκλος, καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ κύκλου κινούμενα, κἂν μὴ τῷ ἐδάφει ἅπτηται τοῦ
B ἐπιπέδου, ἀλλ' ἢ παρὰ τὸ ἐπίπεδον, ἢ ὡς αἱ τροχιλέαι· καὶ γὰρ οὕτως ἔχοντα, ῥᾷστα κινοῦνται καὶ κινοῦσι τὸ βάρος. ἢ οὐ τῷ κατὰ μικρὸν ἅπτεσθαι καὶ προσκόπτειν, ἀλλὰ δι' ἄλλην αἰτίαν. αὕτη δέ ἐστιν ἡ εἰρημένη πρότερον, ὅτι ἐκ δύο φορῶν γεγένηται ὁ κύκλος· ὥστε μίαν αὐτῶν ἀεὶ ἔχει ῥοπήν, καὶ ὥσπερ φερόμενον αὐτὸν ἀεὶ, κινοῦσιν οἱ κινοῦντες, ὅταν κινῶσι κατὰ
C τὴν περιφέρειαν ὁπωσοῦν. φερόμενον γὰρ αὐτὸν κινοῦσι, τὴν μὲν γὰρ εἰς τὸ πλάγιον αὐτοῦ κίνησιν, ὠθεῖ τὸ κινοῦν· τὴν δὲ ἐπὶ τῆς διαμέτρου, αὐτὸς κινεῖται.

Κεφάλαιον θ.

ΔΙὰ τί τὰ διὰ τῶν μειζόνων κύκλων αἰρόμενα καὶ ἑλκόμενα, ῥᾷον καὶ θᾶττον κινεῖσθαι ἐστὶ, καὶ αἱ τροχιλέαι αἱ μείζους τῶν ἐλαττόνων,
D καὶ αἱ σκυτάλαι ὁμοίως; ἢ διότι ὅσῳ ἂν μείζων ἡ ἐκ τοῦ κέντρου ᾖ, ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, πλέον κινεῖται χωρίον, ὥστε καὶ τοῦ ἴσου βάρους ἐπόντος, ποιήσει τὸ αὐτό, ὥσπερ εἴπομεν, καὶ τὰ μείζω ζυγὰ τῶν ἐλαττόνων ἀκριβέστερα εἶναι. τὸ μὲν γὰρ σπαρτίον, ἐστὶ κέντρον· τοῦ δὲ ζυγοῦ αἱ ἐπὶ τάδε τοῦ σπαρτίου, αἱ ἐκ τοῦ κέντρου.

Κεφάλαιον ι.

E ΔΙὰ τί ῥᾷον, ὅταν ἄνευ βάρους ᾖ, κινεῖται τὸ ζυγὸν, ἢ ἔχον βάρος; ὁμοίως δὲ καὶ τροχὸς, ἢ ἄλλο τοιοῦτο, τὸ βαρύτερον μὲν, μεῖζον δὲ τοῦ ἐλάττονος καὶ κουφοτέρου. ἢ ὅτι οὐ μόνον εἰς τοὐναντίον τὸ βαρὺ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πλάγιον δυσκίνητόν ἐστιν· ἐναντίον γὰρ τῇ ῥοπῇ κινῆσαι, χαλεπὸν· ἐφ' ὃ δὲ ῥέπει, ῥᾳδίως· εἰς δὲ τὸ πλάγιον οὐ ῥέπει.

Κεφάλ. ια.

F ΔΙὰ τί ἐπὶ τῶν σκυταλῶν ῥᾷον τὰ φορτία κομίζεται, ἢ ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν, ἐχουσῶν τῶν μὲν μεγάλους τροχούς, τῶν δὲ μικρούς; ἢ διότι ἐπὶ τῶν σκυταλῶν οὐδεμίαν ἔχει προσκοπήν· τὰ δὲ ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν, τὸν ἄξονα, καὶ προσκόπτει αὐτῷ. ἔκ τε γὰρ τοῦ ἄνωθεν πιέζει αὐτόν.

ἀπὸ τῆς, καὶ ἐκ τῶν πλαγίων. τὸ δὲ ἐπὶ τῶν σκυτάλων, ἐπὶ δύο τούτων κινεῖται, τῷ τε κάτω χωρίῳ ὑποκειμένῳ, καὶ τῷ βάρει τῷ ἐπικειμένῳ. ἐν ἀμφοτέροις γὰρ τούτοις κυλίεται τόποις ὁ κύκλος, καὶ φερόμενος ὠθεῖται.

Κεφάλαιον ιβ.

Διὰ τί πορρώτερον τὰ βέλη φέρεται ἀπὸ τῆς σφενδόνης, ἢ ἀπὸ τῆς χειρός; καίτοι κρατεῖ γε ὁ βάλλων τῇ χειρὶ μᾶλλον, ἢ ἀπαρτήσας τὸ βάρος· καὶ ἔτι οὕτω μὲν δύο βάρη κινεῖ, τό τε τῆς σφενδόνης, καὶ τὸ βέλος, ἐκείνως δὲ τὸ βέλος μόνον. πότερον ὅτι ἐν μὲν τῇ σφενδόνῃ κινούμενον τὸ βέλος, ῥιπτεῖ ὁ βάλλων· περιαγαγὼν γὰρ κύκλῳ πολλάκις, ἀφίησιν. ἐκ δὲ τῆς χειρὸς ἀπὸ τῆς ἠρεμίας ἡ ἀρχή. πάντα δὲ εὐκινητότερα κινούμενα ἢ ἠρεμοῦντα. ἢ διά τε τοῦτο, καὶ διότι ἐν μὲν σφενδονήσει, ἡ μὲν χεὶρ γίνεται κέντρον, ἡ δὲ σφενδόνη ἡ ἐκ τοῦ κέντρου. ὅσῳ δ' ἂν ᾖ μείζων, ἡ ἀπὸ τοῦ κέντρου κινεῖται θᾶττον. ἡ δὲ ἀπὸ τῆς χειρὸς βολὴ πρὸς τὴν σφενδόνην βραχεῖα ἐστί.

Κεφάλαιον ιγ.

Διὰ τί ῥᾷον κινοῦνται περὶ τὸ αὐτὸ ζυγὸν οἱ μείζους τῶν ἐλαττόνων κόλλοπες, καὶ αἱ ὄνοι λεπτότεροι ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἰσχύος τῶν παχυτέρων; ἢ διότι ὁ μὲν ὄνος καὶ τὸ ζυγὸν κέντρον ἐστί, τὰ δὲ ἀπέχοντα μεγέθη αἱ ἐκ τοῦ κέντρου εἰσίν. θᾶττον δὲ κινοῦνται καὶ πλέον ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἰσχύος, αἱ τῶν μειζόνων κύκλων, ἢ αἱ τῶν ἐλαττόνων. ὑπὸ τῆς αὐτῆς γὰρ ἰσχύος μεῖζον μεθίσταται τὸ ἄκρον τὸ πορρώτερον τοῦ κέντρου. διὸ πρὸς μὲν τὸ ζυγὸν ἐμποιοῦσι κόλλοπας, οἷς ῥᾷον στρέφουσιν· ἐν δὲ τοῖς λεπτοῖς ὄνοις, πλεῖον γίνεται τὸ ἔξω τοῦ ξύλου. αὕτη δὲ γίνεται ἡ ἐκ τοῦ κέντρου.

Κεφάλαιον ιδ.

Διὰ τί τὸ αὐτὸ μέγεθος ξύλον ῥᾷον κατάγνυται περὶ τὸ γόνυ, ἐὰν ἴσον ἀποστήσας, τὰ ἄκρα λαβόμενος κατάγνυῃ, ἢ παρὰ τὸ γόνυ ἐγγὺς ἔχοντας; καὶ ἐὰν πρὸς τὴν γῆν ἐρείσας, καὶ τῷ ποδὶ προσβάς, πόρρωθεν τῇ χειρὶ καταγνύῃ, ἢ ἐγγύθεν; ἢ διότι ἔνθα μὲν τὸ γόνυ κέντρον, ἔνθα δὲ ὁ πούς. ἅπαν δ' ὅσῳ ἂν πορρώτερον ᾖ τοῦ κέντρου, ῥᾷον κινεῖται ἅπαν. κινηθῆναι δὲ ἀνάγκη κατάγνυμενον.

Κεφάλαιον ιε.

Διὰ τί αἱ περὶ τοὺς αἰγιαλοὺς αἱ καλούμεναι κρόκαι στρογγύλαι εἰσίν, ἐκ μακρῶν

A & à lateribus. Quod autem est in scytalis, ad isthæc duo mouetur, & infernè substrato spatio, & onere superimposita. In vtrisque enim iis reuoluitur locis circulus, & motus impellitur.

CAPVT XII.

Cvr longiùs feruntur missilia funda, quàm manu missa, cùm alioqui proiector manu magis pondus comprehendat, quàm cum illud suspendit? Præterea B sic quidem duo mouet pondera fundæ videlicet, & missilis: illo autem modo solum missile. An quia in funda quidem commotum missile funditur proiicit. Fundam enim circulo, subinde rotans id iaculatur: ex manu autem, à quiete est initium: omnia autem cùm in motu sunt, quàm cùm quiescunt, faciliùs mouentur. An & eam ob causam est, sed nec minus etiam, quia in fundæ vsu manus quidem C fit centrum: funda verò, quod à centro exit? Quantò autem productius fuerit id, quod à centro est, tantò citius mouetur. Iactus autem, qui manu fit, fundæ respectu breuis est.

CAPVT XIII.

Cvr circa eidem iugum maiores colleges faciliùs, quàm minores mouentur: & item suculæ, quę graciliores sunt, ab eadem vi quam crassiores? An quia sucula quidem & iugum centrum est prominentes D autem longitudines, eæ quæ sunt à cētro. Celeriùs autem, & plus mouentur, quæ maiorum sunt circulorum, ab eadem vi, quam quæ minorum. Ab eadem enim vi plus transfertur id extremum, quod longiùs è centro distat. Quam ob rem ad iugum quidam instrumenta faciunt collopas, quibus faciliùs versant: in gracilibus autem suculis plus fit id, quod extra lignum est. Hoc autem id efficitur, quod à E contro exit.

CAPVT XIV.

Cvr eiusdem magnitudinis lignum faciliùs genu frangitur, si quispiam æquè diductis manibus extrema comprehendens fregerit quam si iuxta genu: & si terræ illud applicans pede superimposito, manu longè diducta cōfregerit, quam prope? An quia ibi quidem genu centrum est, hic vero ipse pes. Quanto autem re F motius à centro fuerit, faciliùs mouetur quodcunque. Moueri autem quod frangitur, necesse est.

CAPVT XV.

Cvr eæ quæ circa litora appellantur crocæ, rotunda sunt figura cū alioqui

principio ex magnis sint lapidibus ostreisue? An quia ea, quæ plus recedunt à medio in motionibus, feruntur celerius? Medium enim fit centrum: interuallum verò ea, quæ à centro. Semper autem maior ab æquali motione maiorem describit circulum. Quod autem maius in æquali pertransit tempore, celerius fertur. Quæ autem celerius ex æquali feruntur spatio, vehementius impetunt. Quæ autem magis impetunt, impetuntur & magis: quam ob rem ea, quæ plus à medio distant, confringi necesse est: id autem cum patiantur rotunda fieri est necessarium. Crocis autem, propter maris motum quoniam simul cum illo agitantur, in perpeti esse accidit motione, eòque versatas modò semper offensare. Id autem ipsis maximè ex tremis contingere partibus est necesse.

CAPVT XVI.

CVr quantò longiora sunt ligna, tantò imbecilliora fiunt: & si tollantur, inflectuntur magis: tametsi quod breue quidem est, ceu bicubitum fuerit tenue: quod verò cubitorum centum, crassum? An quia & vectis & onus & hipomochlion, in leuando ipsa fit ligni proceritas? Prior nanque illius pars ceu hipomochlion fit: quod verò in extremo est, pondus. Quam ob rem quantò extentius fuerit id, quod ab hipomochlio est, tanto inflecti necesse est magis. Quo enim plus ab hipomochlio distat, eò magis incuruari necesse est. Necessariò igitur extrema vectis eleuantur. Si igitur flexilis fuerit vectis, ipsum inflecti magis cùm extollitur necesse est: quod longis accidit lignis: in breuibus autem quod vltimum est, quiescenti hipomochlio de prope fit.

CAPVT XVII.

CVr à paruo existēte cuneo, magna scinduntur pondera, & corporum moles, validáq; fit impressio? An quia cuneus duo sunt vectes sibi inuicē contrarij. Vterq; autem & pondus habet, & hipomochlion, quod diuellit & cōprimit. Plagæ quinetiā ipsius latio pondus, quod percutit & mouet, magnum facit: & quoniā motum mouet, ipsa celeritate valentius fit. Paruo autem existente vecte, magnæ illam consequuntur vires: quam ob rem vltra magnitudinis decentiā latet mouens. Sit cuneus vbi a b c. quod verò cuneo scinditur, d e f g. vectis igitur fit ipsa a b, pondus verò ipsius b inferior pars, hipomochlion autem d g. huic autem contrarius vectis b c.

λίθων καὶ ὀστρακωδῶν ἐξ ἀρχῆς ὄντων; ἢ διότι τὰ πλεῖον ἀπέχοντα τοῦ μέσου ἐν ταῖς κινήσεσι θᾶττον φέρεται. τὸ μὲν γὰρ μέσον, γίνεται κέντρον· τὸ δὲ διάστημα, ἡ ἐκ τοῦ κέντρου. ἀεὶ δὲ ἡ μείζων ἀπὸ τῆς ἴσης κινήσεως, μείζω γράφει κύκλον. τὸ δ' ἐν ἴσῳ χρόνῳ διεξιὸν, θᾶττον φέρεται. τὰ δὲ θᾶττον φερόμενα ἐκ τοῦ ἴσου ἀποστήματος, σφοδρότερον τύπτει. τὰ δὲ τύπτοντα μᾶλλον, καὶ αὐτὰ τύπτεται μᾶλλον. ὥστε ἀνάγκη θραύεσθαι ἀεὶ τὰ πλεῖον ἀπέχοντα τοῦ μέσου, τοῦτο δὲ πάσχοντα, ἀνάγκη γίνεσθαι περιφερῆ. ταῖς δὲ κρόκαις, διὰ τὴν τῆς θαλάσσης κίνησιν, διὰ τὸ μετὰ τῆς θαλάσσης κινεῖσθαι, συμβαίνει ἀεὶ ἐν κινήσει (εἶναι), καὶ κυλινδουμένας προσκρούειν. τοῦτο δὲ ἀνάγκη μάλιστα συμβαίνειν αὐταῖς τοῖς ἄκροις.

Κεφάλαιον ιϛ.

ΔΙὰ τί ὅσῳ ἂν ᾖ μακρότερα τὰ ξύλα, τοσούτῳ ἀσθενέστερα γίνεται, καὶ αἰρόμενα κάμπτεται μᾶλλον, κἂν ᾖ τὸ μὲν βραχὺ ὂν οἷον δίπηχυ λεπτὸν, τὸ δὲ ἑκατὸν πηχῶν, παχὺ; ἢ διότι μοχλὸς γίνεται καὶ βάρος καὶ ὑπομόχλιον ἐν τῇ ἄρσει τὸ τοῦ ξύλου μῆκος; τὸ μὲν γὰρ πρῶτον μέρος αὐτοῦ, ὃ ἡ χεὶρ αἴρει, ὥσπερ ὑπομόχλιον γίνεται· τὸ δ' ἐπὶ τῷ ἄκρῳ, βάρος. ὥστε ὅσῳ ἂν ᾖ μακρότερον τὸ ἀπὸ τοῦ ὑπομοχλίου, τοσούτῳ ἀνάγκη κάμπτεσθαι μᾶλλον. ὅσῳ γὰρ ἂν πλεῖον ἀπέχῃ τοῦ ὑπομοχλίου, τοσούτῳ ἀνάγκη κάμπτεσθαι μεῖζον. ἀνάγκη οὖν αἴρεσθαι τὰ ἄκρα τοῦ μοχλοῦ. ἐὰν οὖν ᾖ καμπτόμενος ὁ μοχλὸς, ἀνάγκη αὐτὸν κάμπτεσθαι μᾶλλον αἰρόμενον. ὃ συμβαίνει ἐπὶ τῶν ξύλων τῶν μακρῶν. ἐν δὲ τοῖς βραχέσιν, ἐγγὺς τὸ ἔσχατον τοῦ ὑπομοχλίου γίνεται τοῦ ἠρεμοῦντος.

Κεφάλαιον ιζ.

ΔΙὰ τί τῷ σφηνὶ ὄντι μικρῷ, μεγάλα βάρη διίσταται, καὶ μεγέθη σωμάτων, καὶ θλῖψις ἰσχυρὰ γίνεται; ἢ διότι ὁ σφὴν δύο μοχλοί εἰσιν ἐναντίοι ἀλλήλοις. ἔχει δὲ ἑκάτερος, τὸ μὲν βάρος, τὸ δὲ ὑπομόχλιον, ὃ καὶ ἀνασπᾷ ἢ πιέζει. ἔτι δὲ ἡ τῆς πληγῆς φορὰ, τὸ βάρος ὃ τύπτει καὶ κινεῖ, ποιεῖ μέγα. καὶ διὰ τὸ κινοῦν κινεῖν τῷ τάχει, ἰσχύει πλέον. μικρῷ δὲ ὄντι τῷ μοχλῷ, μεγάλαι δυνάμεις ἀκολουθοῦσι. διὸ λανθάνει κινοῦν παρὰ τὴν ἀξίαν τοῦ μεγέθους. ἔστω σφὴν ἐφ' ᾧ α β γ. τὸ δὲ σφηνούμενον, δ ε ζ. μοχλὸς δὴ γίνεται ἡ α β. βάρος δὲ, τὸ τοῦ β κάτωθεν. ὑπομόχλιον δὲ τὸ ζ δ. ἐναντίος δὲ τούτῳ μοχλὸς, τὸ β γ.

ἡ δὲ α γ πεπληγυῖα, ἑκατέρα τούτων χρῆται μοχλῷ. ἀνασπᾷ γὰρ τὸ β.

Κεφάλαιον ιη.

Διὰ τί, ἐάν τις, δύο τροχιλέας ποιήσας ἐπὶ δυσὶ ξύλοις συμβάλλουσιν ἑαυτοῖς ἐναντίως αὐταῖς κύκλῳ περιβάλλῃ καλῴδιον, ἔχον τὸ ἄρτημα ἐκ θατέρου τῶν ξύλων, θάτερον δὲ ἢ προσηρεισμένον ἢ πρὸς τὸ θεμέλιον κατὰ τὰς τροχιλέας, ἐάν τις ἕλκῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ καλῳδίου, μεγάλα βάρη συνάγει, κἂν ᾖ μικρὰ ἡ ἕλκουσα ἰσχύς; ἢ διότι τὸ αὐτὸ βάρος ὑπὸ ἐλάττονος ἰσχύος, ἐὰν μοχλεύηται, ἐγείρεται, ἢ ὑπὸ χειρός; ἡ δὲ τροχιλέα τὸ αὐτὸ ποιεῖ τῷ μοχλῷ· ὥστε ἡ μία ῥᾷον ἕλξει, καὶ ἀπὸ μιᾶς ὁλκῆς, τῆς κατὰ χεῖρα, πολὺ ἕλξει, βαρύτερον. τοῦτο δὲ αἱ δύο τροχιλέαι πλέον ἢ διπλασίῳ τάχει αἴρουσιν. ἔλαττον γὰρ ἔτι ἡ ἑτέρα ἕλκει, ἢ εἰ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἷλκεν, ὅταν παρὰ τὴν ἑτέραν ἐπιβληθῇ τὸ σχοινίον. ἐκείνη γὰρ ἔτι ἔλαττον ἐποίησε τὸ βάρος. καὶ οὕτως ἐὰν εἰς πλείονα ἐπιβάλληται τὸ καλῴδιον, ἐν ὀλίγαις τροχιλέαις πολλὴ γίνεται διαφορά. ὥστε ὑπὸ τὴν πρώτην τοῦ βάρους ἕλκοντος τέτταρας μνᾶς, ὑπὸ τῆς τελευταίας ἕλκεσθαι πολλῷ ἔλαττον. καὶ ἐν τοῖς οἰκοδομικοῖς ἔργοις ῥᾳδίως κινοῦσι μεγάλα βάρη. μεταφέρουσι γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτῆς τροχιλέας ἐφ' ἑτέραν, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνης εἰς ὄνους καὶ μοχλούς. τοῦτο δὲ ταὐτόν ἐστι τῷ ποιεῖν πολλὰς τροχιλέας.

Κεφάλαιον ιθ.

Διὰ τί, ἐὰν μέν τις ἐπιθῇ ἐπὶ τὸ ξύλον πέλεκυν μέγαν, καὶ φορτίον μέγα ἐπ' αὐτοῦ, οὐ διαιρεῖ τὸ ξύλον, ὅ τι καὶ ἄξιον λόγου, ἐὰν δὲ ἄρας τὸν πέλεκυν τις πατάξῃ, διασχίζει, ἔλαττον βάρος ἔχοντος τοῦ τύπτοντος πολὺ μᾶλλον, ἢ τοῦ ἐπικειμένου καὶ πιέζοντος; ἢ διότι πάντα τῇ κινήσει ἐργάζεται, καὶ τὸ βαρὺ αὐτὸ τοῦ βάρους κίνησιν λαμβάνει μᾶλλον κινούμενον ἢ ἠρεμοῦν; ἐπικείμενον οὖν οὐ κινεῖται τὴν τοῦ βάρους κίνησιν, φερόμενον δὲ, ταύτην τε καὶ τὴν τοῦ τύπτοντος. ἔτι δὲ καὶ γίνεται σφὴν ὁ πέλεκυς. ὁ δὲ σφὴν μικρὸς ὢν, μεγάλα διΐστησι, διὰ τὸ εἶναι ἐκ δύο μοχλῶν ἐναντίως συγκειμένων.

A percussa igitur a c, vtroque illorum vtitur vecte. Scindit enim ipsum b.

CAPVT XVIII.

Cvr si quispiam trochleas componens duas in tignis duobus ad se inuicem iunctis contrario ad trochleas modo circulo funem circumduxerit cuius alterum quidem caput tignorum appendatur alteri, alterum verò trochleis sit innixum, & a funis initio trahere cœperit magna trahit pondera, licet imbecillium fuerit
B virium? An quia idem pondus a minori potentia si mouetur, vecte medio transfertur magis, quàm à manu? Trochlea autem idem vecti facit. Quam ob rem si vna facilius trahet & ab vnico tractu multo grauius trahet quàm facere posit manus, id ipsum duæ trochleæ plus quàm in dupla velocitate leuabunt. Minus enim altera trahit quàm si ipsa per se ipsam traheret, quando circa alteram iniectus fuerit fu-
C nis. illa namque minus etiam pondus efficit. Pariq; modo si ad plures iniectus fuerit funis in paucis trocheis, multa fit differentia: quam ob rem à prima pondere quatuor minas trahente, ab vltima trahi multo minus: Et in re ædificatoria faciliter magna mouent pondera: traducunt enim ab vna trochlea ad aliã, & rursus ab illa ad suculas & vectes. Hoc autem idem
D est, ac si multas facerent trochleas.

CAPVT XIX.

Cvr si quis super lignum magnam imponat securim, desupérque illi magnum adiiciat pondus, ligni quippiam, quod curandum sit, non diuidit: si verò securim extollens percutiat, illud scindit, cùm alioqui multo minus habeat ponderis id, quod percutit, quàm id, quod superiacet, & premit? An quia omnia cum motu fiunt, & graue ipsum, grauitatis magis
E assumit motum dum mouetur, quam dum quiescit. Incumbens igitur connatam graui motionem non mouetur, motum verò & secundum hanc mouetur, & secundum eam, quæ est percutientis. Præterea, securis ipsa efficitur cuneus. Paruus autem existens cuneus magna diuidit, cùm ex duobus sit vectibus contrario ad sese inuicem modo constitutis.

CAPVT XX.

F Cvr statera, qua carnes ponderantur, paruo appédiculo magna trutinat onera, cùm alioqui tota dimidiata existat libra? vbi. n. onus imponitur, solùm suspē-

Κεφάλαιον κ.

Διὰ τί αἱ φάλαγγες τὰ κρέα ἱστᾶσιν ἀπὸ μικροῦ ἀρτήματος μεγάλα βάρη, τοῦ ὅλου ἡμιζυγίου ὄντος; οὗ μὲν γὰρ τὸ βάρος ἐντίθεται, κατήρτηται μόνον ἡ πλάστιγξ,

ditur lanx: in altera verò parte sola est statera. An quia simul libram & vectem ipsam contingit esse stateram? Libram quidem, vbi spartorum quodcunque staterae sit centrum, in altera enim parte lancem, in altera autem pro lance aequipondij appendiculum habet, quod librae incumbit, ceu si quis alteram apponeret lancem, & illi pondus imponeret. Manifestum enim quod tantundem trahit ponderis ei, quod in altera iacet lance. Quemadmodum autem si vna libra multae sunt librae, sic talia insunt sparta multa in eiusmodi libra, quorum vniuscuiusque quod intrinsecus est ad appendiculum, staterae est dimidium, & omnino illhuc libra est, vnam quidem habens lancem in qua pondus appenditur: alteram verò vbi in statera aequipondium. Quam ob rem appendiculum ad alteram sui partem est statera. Huiusmodi autem existens multae sunt librae, totque quot fuerint sparta. Semper autem quod lanci propinquius est spartum, appensoque oneri, maius trahit pōdus: quoniam fit quidem omnis statera inuersus vectis: hypomochliō nanque vnumquodque spartum supernè existens, pondus verò id, quod lāci inest. Quanto autem productior vectis fuerit longitudo ab ipso hypomochlio, tanto illi quidem facilius mouet, hic autem aequilibrium facit, pondusque staterae trutina quod ad aequipondij vergit appendiculum.

CAPVT XXI.

CVr medici facilius dentes extrahunt dentiforcipis onere adiecto, quam si sola vtantur manu? An quia ex manu magis quam ex dentiforcipe lubricus elabitur dens? An ferro id potiùs accidit, quam digitis, quoniam vndique dentem non comprehendunt quod mollis digitorum facit caro: adhaeret enim, & complectitur magis. An quia dentiforceps duo sunt cōtrarij vectes, vnicum habentes hypomochlion, eius scilicet instrumēti connexionem? Hoc igitur ad extractionem vtuntur organo, vt facilius moueant. Sic dentiforcipis alterum quidem extremum vbi est a, alterum autem quod extrahit b. vectis autem vbi a d f: alter verò vectis vbi b c e hypomochlion autem c g d: connexio

A ἐπὶ θάτερον δὲ φάλαγξ ἐστὶ μόνον. ἢ ὅτι ἅμα συμβαίνει ζυγὸν καὶ μοχλὸν, εἶναι τὴν φάλαγγα; ζυγὸν μὲν γὰρ, ᾗ τῶν σπαρτίων ἕκαστον γίνεται τὸ κέντρον, τῆς φάλαγγος. τὸ μὲν οὖν ἐπὶ θάτερα ἔχει πλάστιγγα, τὸ δὲ ἐπὶ θάτερα, ἀντὶ τῆς πλάστιγγος τὸ σφαίρωμα, ὃ τῷ ζυγῷ προσήρτηται. ὥσπερ εἴ τις τὴν ἑτέραν πλάστιγγα καὶ τὸν σταθμὸν, ἐπιθείη ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς πλάστιγγος. δῆλον γὰρ, ὅτι ἕλκει τοσοῦτον βάρος ἐν τῇ ἑτέρᾳ κειμένῃ πλάστιγγι. ὅπως δὲ τὸ ἓν ζυγὸν πολλὰ ᾖ ζυγὰ, τοιαῦτα τὰ σπαρτία πολλὰ ἔγκειται ἐν τῷ τοιούτῳ ζυγῷ, ὧν ἑκάστου τὸ ἐπὶ τάδε ἐπὶ τὸ σφαίρωμα τὸ ἥμισυ τῆς φάλαγγός ἐστι, [καὶ ὁ σταθμὸς δι᾽ ἴσου τῷ ἀπ᾽ ἀλλήλων τῶν σπαρτίων κινούμενος, ὥστε συμμετρεῖσθαι πόσον βάρος ἕλκει τὸ ἐν τῇ πλάστιγγι κείμενον· ὥστε γινώσκειν, ὅταν ὀρθὴ ἡ φάλαγξ ᾖ ἐπὶ ποίου σπαρτίου πόσον βάρος ἔχει ἡ πλάστιγξ, καθάπερ εἴρηται.] ὅλως μὲν ἐστὶ τοῦτο ζυγὸν, ἔχον μίαν μὲν πλάστιγγα, ἐν ᾗ ἵσταται τὸ βάρος, τὴν δὲ ἑτέραν, ἐν ᾗ ὁ σταθμὸς ἐν τῇ φάλαγγι. διὸ σφαίρωμα ἐστὶν ἡ φάλαγξ ἐπὶ θάτερον. τοιοῦτον δὲ ὂν, πολλὰ ζυγά ἐστι, καὶ τοσαῦτα, ὅσαπερ ἐστὶ τὰ σπαρτία. ἀεὶ δὲ τὸ ἐγγύτερον σπαρτίον τῆς πλάστιγγος καὶ τοῦ ἱσταμένου βάρους μεῖζον ἕλκει βάρος, διὰ τὸ γίνεσθαι τὴν μὲν φάλαγγα πᾶσαν μοχλὸν ἀνεστραμμένον. ὑπομόχλιον μὲν γὰρ τὸ σπαρτίον ἕκαστον ἄνωθεν ὄν, τὸ δὲ βάρος τὸ ἐνὸν ἐν τῇ πλάστιγγι. ὅσῳ δ᾽ ἂν μακρότερον ᾖ τὸ μῆκος τοῦ μοχλοῦ τὸ ἀπὸ τοῦ ὑπομοχλίου, τοσούτῳ ἐκεῖ μὲν ῥᾷον κινεῖ, ἐνταῦθα δὲ ἰσορροπίαν ποιεῖ, καὶ ἵστησι τὸ πρὸς τὸ σφαίρωμα βάρος τῆς φάλαγγος.

Κεφάλαιον κα.

Διὰ τί οἱ ἰατροὶ ῥᾷον ἐξαιροῦσι τοὺς ὀδόντας προσλαμβάνοντες βάρος τὴν ὀδοντάγραν, ἢ τῇ χειρὶ μόνῃ ψιλῇ; πότερον διὰ τὸ μᾶλλον ἐξολισθαίνειν διὰ τῆς χειρὸς τὸν ὀδόντα, ἢ ἐκ τῆς ὀδοντάγρας; ἢ μᾶλλον ὀλισθαίνει τῆς χειρὸς ὁ σίδηρος, καὶ οὐ περιλαμβάνει αὐτὸν κύκλῳ; μαλακὴ γὰρ οὖσα ἡ σὰρξ τῶν δακτύλων, καὶ προσμένει μᾶλλον καὶ περιαρμόττει. ἀλλ᾽ ὅτι ἡ ὀδοντάγρα δύο μοχλοί εἰσιν ἀντικείμενοι, ἓν τὸ ὑπομόχλιον ἔχοντες τὴν συναφὴν τῆς θερμαστρίδος· τῷ οὖν ῥᾷον κινῆσαι χρῶνται τῷ ὀργάνῳ πρὸς τὴν ἐξαίρεσιν. ἔστω γὰρ τῆς ὀδοντάγρας τὸ μὲν ἕτερον ἄκρον, ἐφ᾽ οὗ τὸ α, τὸ δὲ ἕτερον, τὸ β, ᾧ ἐξαιρεῖ· ὁ δὲ μοχλὸς, ἐφ᾽ ᾧ α δ ζ· ὁ δὲ ἄλλος μοχλὸς, ἐφ᾽ ᾧ β γ ε· ὑπομόχλιον δὲ τὸ γ θ δ· ὁ δὲ ὀδοὺς, ἐφ᾽ οὗ

ἀφ' οὗ τὸ β ἄρξῃ, ἑκατέρῳ τῶν β ζ, καὶ ἅμα λαβὼν κινεῖ. ὅταν δὲ κινήσῃ, ἐξέλκει ῥᾷον τῇ χειρὶ ἢ τῷ ὀργάνῳ.

A verò vbi g, dens autem pondus. Vtroque igitur b & f simul comprehendentes mouent: quando autem commotus fuerit, facilius manu trahitur, quàm instrumento.

Κεφάλαιον κβ.

Διὰ τί τὰ κάρυα ῥᾳδίως καταγνύουσιν ἄνευ πληγῆς ἐν τοῖς ὀργάνοις ἃ ποιοῦσι πρὸς τὸ καταγνύναι αὐτά; πολλὴ γὰρ ἀφαιρεῖται ἰσχὺς ἡ τῆς φορᾶς καὶ βίας. ἔτι δὲ σκληρῷ καὶ βαρεῖ συνθλίβων θᾶττον ἂν καταγνύει, ἢ ξυλίνῳ καὶ κούφῳ τῷ ὀργάνῳ. B ἢ διότι οὕτως ἐπ' ἀμφότερα θλίβεται ὑπὸ δύο μοχλῶν τὸ κάρυον, τῷ δὲ μοχλῷ ῥᾳδίως διαιρεῖται τὰ βάρη; τὸ γὰρ ὄργανον ἐκ δύο σύγκειται μοχλῶν, ὑπομόχλιον ἐχόντων τὸ αὐτό, τὴν συναφὴν ἐφ' ἧς τὸ α. ὥσπερ οὖν εἰ ἦσαν διευρυσμέναι, ἐφ' ὧν κινουμένων εἰς τὰ γ δ ἄκρα, τὰ ε ζ συνήγετο ῥᾳδίως ἀπὸ μικρᾶς ἰσχύος. ἣν οὖν ἐν τῇ πληγῇ τὸ βάρος C ἐποίει, ταύτην ἢ κρείττω ταύτης, τὰ ε γ καὶ ζ δ μοχλοὶ ὄντες ποιοῦσι. τῷ αἴρεσθαι γὰρ εἰς τοὐναντίον αἴρονται, καὶ θλίβοντες καταγνύουσι τὸ ἐφ' οὗ κ. διὰ τοῦτο δὲ τοῦτο καὶ ὅσῳ ἂν ἐγγύτερον ᾖ τοῦ α τὸ κ, συντρίβεται θᾶττον. ὅσῳ γὰρ ἂν πλεῖον ἀπέχῃ τοῦ ὑπομοχλίου ὁ μοχλός, ῥᾷον κινεῖ καὶ πλεῖον ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῆς αὐτῆς. ἔστιν οὖν τὸ μὲν α ὑπομόχλιον, D ἡ δὲ δ α ζ μοχλὸς καὶ ἡ γ α ε. ὅσῳ ἂν οὖν τὸ κ ἐγγύτερον ᾖ τῆς γωνίας τῆς α, τοσούτῳ ἐγγύτερον γίνεται τῆς συναφῆς τῆς α. τοῦτο δέ ἐστι τὸ ὑπομόχλιον. ἀνάγκη τοίνυν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἰσχύος συναγούσης τὸ ζ ε, αἴρεσθαι πλεῖον. ὥστ' ἐπεὶ ἐξ ἐναντίας ἡ ἄρσις, ἀνάγκη θλίβεσθαι μᾶλλον· τὸ δὲ μᾶλλον θλιβόμενον καταγνύται θᾶττον.

CAPVT XXII.

CVr nuces absque ictu facilè confringunt instrumentis, quæ ad eum fiunt vsum. Multum enim aufertur virium, motionis scilicet, & violentiæ. Præterea, duro & graui comprimens instrumento citius confringet, quam ligneo, & leui. An quia sic vtrinque à duobus comprimitur vectibus ipsa nux: à vecte autem facilè diducuntur onera? Id enim instrumentum ex duobus componitur vectibus, idem habentibus hypomochlion, connexionem videlicet ipsam, vbi est a. Quemadmodum igitur fuere diductæ secundum extrema motus c d, ipsæ e f sic à parua faciliter potentia conducuntur. Quod igitur cum percussione fecisset pondus, id valentiores illa e c & f d vectes efficiunt. Eleuatione enim in contrarium elati, & comprimentes, frangunt vbi est k. Hanc etiam ob causam quantò vicinius fuerit k ipsum a, confringuntur celerius. Quantò enim ab hypomochlio plus distat vectis, facilius & plus mouet ab eadem potentia. Est igitur a quidem hypomochlion: ipsa autem d a f vectis: & item ipsa g a e. Quanto igitur ipsum k vicinius fuerit angulo ipsius a, tantò vicinius fit connexioni, vbi est a. Hoc autem est hypomochlion. Ab eadem igitur potentia applicante, fe plus extolli necesse est. Quam ob rem quoniam ex contrario est eleuatio, necesse est magis comprimi: quod autem comprimitur magis citius frangitur.

Κεφάλαιον κγ.

Διὰ τί, ὅταν φέρωνται δύο φορὰς ἐν τῷ ῥόμβῳ τὰ ἄκρα σημεῖα ἀμφότερα, οὐ τὴν ἴσην ἑκάτερον αὐτῶν διέρχεται εὐθεῖαν, ἀλλὰ πολλαπλασίαν θάτερον; ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ διὰ τί τὸ ἐπὶ τῆς πλευρᾶς φερόμενον ἐλάττω διέρχεται τῆς πλευρᾶς. τὸ μὲν γὰρ τὴν ἐλάττω διάμετρον, τὸ δὲ τὴν μείζω πλευράν, καὶ τὸ μὲν μίαν, τὸ δὲ δύο φέρεται φοράς. φερέσθω γὰρ ἐπὶ τῆς α β, τὸ μὲν α πρὸς τὸ β, τὸ δὲ β πρὸς τὸ δ, τῷ αὐτῷ τάχει· φερέσθω δὲ καὶ ἡ α β ἐπὶ τῆς α γ παράλληλος τῇ γ δ, τῷ αὐτῷ τάχει τούτοις. ἀνάγκη δὴ τὸ μὲν α ἐπὶ τῆς α δ διαμέτρου φέρεσθαι, τὸ δὲ β ἐπὶ τῆς β γ, καὶ ἅμα διεληλυθέναι ἑκάτερον, καὶ τὴν α β πλευρὰν τὴν α γ παραφερο-

CAPVT XXIII.

E CVr si duo extrema in rhombo portata duabus ferantur lationibus, haudquaquam æquale vtrunque eorum pertransit rectam sed multò plus alterum? Idem autem est sermo, cur quod super latus fertur, minùs pertransit, quam ipsum latus. Illud enim diametrum minorem, hoc verò maius latus. Et hoc quidem vnica, illud verò duabus fertur lationibus. Feratur enim ex ipsa a b, a quidem ad ipsum b, b verò ad ipsum d eadem F celeritate. Feratur autem & ipsa a b in ipsa a c iuxta c d eadem celeritate cum illis. Necesse igitur est a d diametro ferri, b verò in ipsa b c γ & vtraque simul pertransisse, & ipsam a b ipsum latus a c:

A latum enim sit ipsum a ipsam a b, a f autem ipsam a f, & proiecta sit f g iuxta ipsum a b, & ab ipso e similiter repleatur. Simile igitur fit quod repletum est, ipsi toti: equalis igitur a f ipsi a e. Ipsa autem a b ipsam a f lata erit: in diametro igitur erit secundum a. Et semper necesse est ipsum ferri secundum diametrum: & simul a b latus pertransit latus a c & ipsum a diametrum pertransit a d. Similiter etiam demonstrabitur & ipsum b in ipsa b

B e diametro latum, æqualis enim est ipsa b e ipsi b g. Repleto igitur ab ibso g quod intus est, toti est simile: & ipsum b in ipsa diametro erit secundum laterum connexionem. Et simul latus pertransit latus, & b ipsum b c diametrum. Simul igitur a multò plus ipsa a b pertransit. & ipsum latus minus latus eadem lata celeritate: & ipsum latus maiorem quam b pertransi-

C uit vna latum latione. Quantò enim acutior fuerit rhombus, diameter quidem minor fit, a c autem maior: [latus verò ipsius b c minus.] Absurdum est enim (vt dictum est) id quod duabus fertur lationibus aliquando ferri tardiùs illo quod fertur vnica: & vtrisque positis æquali velocitate punctis, alterum pertransire maiorem. Causa autem est, quoniam ei, quod ab obtuso fertur angulo, ambæ fere con-

D trariæ fiunt lationes & illa secundum quam ipsum fertur & illa secundum quam ipsum a latere defertur. Ei autem quod ab acuto fertur, accidit vt ad idem feratur. Coadiuuat enim quæ ipsius est lateris, illam quæ est super diametrum. Et quantò hunc quidem acutiorem feceris, illum verò obtusum magis: hæc quidem tardior erit, illa verò celerior. Hæc quidem igitur magis contrariæ fiunt, quo-

E niam obtusior fit angulus: illæ verò ad idem magis, quoniam lineæ coarctantur. Ipsum enim a fere ad idem fertur secundum ambas lationes. Coadiuuatur igitur altera: & quantò sanè acutior fuerit angulus, tantò magis ipsum a ad contrarium. Ipsum enim ad b fertur. Latus autem defert ipsum ad d. Et quanto sane obtusior fuerit angulus, magis contrariæ fiunt lationes. Rectior enim efficitur linea. Si autem omnino recta fieret, peni-

F tus vtique essent contrariæ. Latus vero secundum vnicam latum lationem, a nullo præpeditur. Rationabiliter igitur maiorem pertransit.

[illegible]

ἐναντίαν. ἡ δὲ πλευρὰ ὑπ' οὐδενὸς κωλύεται μίαν φερομένη φοράν. εὐλόγως οὖν τὴν μείζω διέρχεται.

Κεφάλαιον κδ.

Ἀπορεῖται διὰ τί ποτε ὁ μείζων κύκλος τῷ ἐλάττονι κύκλῳ ἴσην ἐξελίττεται γραμμὴν, ὅταν περὶ τὸ αὐτὸ κέντρον τεθῶσι. χωρὶς δὲ ἐκκυλιόμενοι, ὥσπερ τὸ μέγεθος αὐτῶν πρὸς τὸ μέγεθος ἔχει, οὕτως καὶ αἱ γραμμαὶ αὐτῶν γίνονται πρὸς ἀλλήλας. ἔτι δὲ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κέντρου ὄντος ἀμφοῖν, ὁτὲ μὲν τηλικαύτη γίνεται ἡ γραμμὴ ἣν ἐκκυλίονται, ἡλίκην ὁ ἐλάττων κύκλος καθ' αὑτὸν ἐκκυλίεται, ὁτὲ δὲ ἡλίκην ὁ μείζων. ὅτι μὲν οὖν μείζω ἐκκυλίεται ὁ μείζων, φανερόν. γωνία μὲν γὰρ δοκεῖ κατὰ τὴν αἴσθησιν εἶναι ἡ περιφέρεια ἑκάστου τῆς οἰκείας διαμέτρου, ἡ τοῦ μείζονος κύκλου μείζων [ἡ δὲ τοῦ ἐλάττονος ἐλάττων.] ὥστε τὸν αὐτὸν τοῦτον ἕξουσι λόγον, καθ' ἃς ἐξεκυλίσθησαν αἱ γραμμαὶ πρὸς ἀλλήλας κατὰ τὴν αἴσθησιν. ἀλλὰ μὴν καὶ ὅτι τὴν ἴσην ἐκκυλίονται, ὅταν περὶ τὸ αὐτὸ κέντρον κείμενοι ὦσι, δῆλον· καὶ οὕτως γίνεται, ὁτὲ μὲν ἴση τῇ γραμμῇ, ἣν ὁ μείζων κύκλος ἐκκυλίεται, ὁτὲ δὲ ἣν ὁ ἐλάττων. ἔστω γὰρ κύκλος ὁ μείζων ἐφ' οὗ τὰ δ ζ γ, ὁ δὲ ἐλάττων, ἐφ' οὗ τὰ ε η β, κέντρον δὲ ἀμφοῖν, τὸ α· καὶ ἣν μὲν ἐξελίττεται καθ' αὑτὸν ὁ μείζων, ἐφ' ἧς ζ ι, ἣν δὲ ὁ ἐλάττων καθ' αὑτὸν, ἐφ' ἧς η κ, ἴση τῇ ζ λ. ἐὰν δὴ κινῶ τὸν ἐλάττονα, τὸ αὐτὸ κέντρον κινῶ, ἐφ' οὗ τὸ α. ὁ δὲ μέγας προσηρμόσθω. ὅταν οὖν ἡ α β ὀρθὴ γένηται πρὸς τὴν η κ, ἅμα καὶ ἡ α γ γίνεται ὀρθὴ πρὸς τὴν ζ λ. ὥστε ἔσται ἴσην ἀεὶ διεληλυθυῖα τὴν μὲν η κ, ἐφ' ᾗ ἡ η β περιφέρεια, τὴν δὲ ζ λ, ἐφ' ᾗ ἡ ζ γ. εἰ δὲ τὸ τέταρτον μέρος ἴσην ἐξελίττεται, δῆλον ὅτι καὶ ὁ ὅλος κύκλος τῷ ὅλῳ κύκλῳ ἴσην ἐξελιχθήσεται. ὥστε ὅταν ἡ β η γραμμὴ ἔλθῃ ἐπὶ τὸ κ, καὶ ἡ ζ γ ἔσται περιφέρεια ἐπὶ τῆς ζ λ, καὶ ὁ κύκλος ὅλος ἐξειλιγμένος. ὁμοίως δὲ καὶ ἐὰν τὸν μέγαν κινῶ, ἐναρμόσας τὸν μικρὸν, τοῦ αὐτοῦ κέντρου ὄντος, ἅμα τῇ α γ ἡ α β κάθετος καὶ ὀρθὴ ἔσται, ἡ μὲν πρὸς τὴν ζ ι, ἡ δὲ πρὸς τὴν η θ. ὥστε ὅταν ἴσην, ἡ μὲν τῇ η θ ἔσται διεληλυθυῖα, ἡ δὲ τῇ ζ ι, καὶ γένηται ὀρθὴ πάλιν ἡ ζ α πρὸς τὴν ζ λ, καὶ ἡ α γ ὀρθὴ πάλιν, ὡς τὸ ἐξ ἀρχῆς, ἔσονται ἐπὶ τῶν θ ι. τὸ δὲ μήτε στάντος μηδὲν τοῦ μείζονος τῷ ἐλάττονι, ὥστε μένειν τινὰ χρόνον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου, κινεῖται γὰρ συνεχῶς ἀμφότερα, μήτε ὑπερπηδῶντος τοῦ ἐλάττονος μηδὲν σημεῖον,

A

CAPVT XXIV.

Dubitatur, quã ob causam maior circulus æqualem minori circulo conuoluitur lineam, quandò circa idem centrum fuerint positi: seorsum autem reuoluti, quemadmodum alterius magnitudo ad magnitudinem se habet alterius, sic & illorum ad se inuicem fiunt lineæ. Præterea vno etiam & eodem vtrisque existente centro, aliquando quidem tanta fit
B linea quam conuoluuntur quantam minor per se conuoluitur circulus, quandoque verò quantam maior. Quòd quidem igitur maiorem conuoluitur maior, manifestum est. Angulus enim sensu videtur esse cuiusque circunferentia propriæ diametri, maioris circuli maior, minoris minor: quam ob rem eandem habebunt proportionem secundum sensum ad se lineæ, secundum quas fuerint conuoluti.
C Verumenimuero quod etiam quod æqualem conuoluuntur, quando circa idem fuerint positi centrum, manifestum est. & sic fiunt aliquando quidem æquales lineæ, secundum quam maior conuoluitur circulus, aliquando verò secundum quam minor. Sit enim circulus maior quidem
D vbi d f c, minor vero vbi e g b, vtrisque autem centrum a. Et quam quidem per se magnus cõuoluitur, sit vbi f i, quam verò per se minor, vbi g κ, æqualis a f. Si igitur minorem mouero, idem mouens centrum, vbi maior autem sit annexus: quando igitur a b fuerit recta ad ipsam g κ, simul & a c fit recta ad ipsam f l: quam ob rem æqualem semper translata erit, ipsam quidem g κ, vbi est g b circunferentia: ipsam verò f l, quæ est vbi f c. Si autem quanta pars æqualem conuoluitur, manifestum est quòd totus circulus toti circulo æqualem conuoluetur. Quare quando
E b g linea ad ipsum peruenerit κ, & ipsa f c circunferentia erit in ipsa c l, & vniuersus erit conuolutus circulus. Similiq. modo si magnum mouero, illi paruum annectens, eodem existente centro: simul cum a c ipsa a b perpendiculum & recta erit hæc quidem ad ipsam f i, illa vero ad g m. Quam ob rem quando hæc quidem æqualem ipsi g m pertransiuerit, illa vero ipsi f i, & rursum facta fuerit recta ipsa f a ad
F ipsam f l, & ipsa a b rursum recta, velut à principio erunt in ipsis m i. Hoc autem neque aliqua intercedente mora maioris ad minorem, vt scilicet per aliquod temporis spatium staret in eodem puncto, neq. transiliente minore aliquod punctũ,

maiorem quidem æqualem; minori pertransire, hunc autem maiori, absurdum est. Præterea vnica etiam semper existente motione, centrum motum interdum quidem magnam, nonnunquam verò minorem conuerti, admirandum est. Idem enim celeritate eadem latum æqualem natum hoc est pertransire: eadem autem celeritate vtroque modo æqualem licet mouere. Principium autem sumendum est circa istorum causam, quod eadem potentia & æqualis hanc quidem tardius mouet magnitudinem, illam verò celerius. Si enim fuerit quippiam, quod à se ipso moueri natum non sit, si simul & illud mouerit, quod natum est moueri, tardius mouebitur quàm si ipsum per se moueretur. Et si quidem natum fuerit moueri, non simul autem moueatur, similiter se habebit. Et impossibile certè est, plus moueri, quàm mouens: non enim suam ipsius mouetur motionem. Sit igitur circulus maior vbi a, minor autem vbi b: si minor maiorem impellet non reuolutum ex se, manifestum est quòd tantum ipsius rectæ maior pertransit, quantum est impulsus, quantum paruus est motus: æqualem igitur ipsius rectæ pertransiuerunt. Necesse igitur est si reuolutus minor maiorem impellet, reuolui simul cum impulsione: tantum autem, quantum minor reuolutus est, si nihil ipse sui ipsius motione mouetur. Quomodo enim, & quantum mouit, tantum motum esse necesse est, quod mouetur ab illo. Sed profectò paruus circulus tantũ seipsum circulariter mouit, quãtum est pedalis quantitas (tantum enim sit id, quod motus est) & magnus igitur tãtum motus erit. Similiq; modo si magnus paruum mouebit, motus erit paruus, quemadmodum maior. Per se autem motus illorũ vtrumlibet, siue celeriter, seu tardè eadem velocitate, statim quantum maior natus est circumferri lineam: quod difficultatem facit, quod non similiter faciunt quãdo fuerint connexi. Hoc autem est, si alter ab altero moueatur, non quam natus est, neque peculiarem motionem. Nihil enim refert circumponere, & annectere, aut coniungere vtrumlibet alteri. Similiter enim quando hic quidem mouet, ille verò mouetur ab isto: quantum vtique mouerit alter, tantum alter mouebitur. Quãdoquidem igitur adiacens mouerit, aut propensus, non semper conuoluitur: quãdo verò circa idem positi fuerint centrũ,

A τὸν μὲν μείζω τῷ ἐλάττονι ἴσην διεξιέναι, τὸν δὲ τῷ μείζονι, ἄτοπον. ἔτι δὲ μιᾶς κινήσεως οὔσης, ἀεὶ τὸ κέντρον τὸ κινούμενον ὁτὲ μὲν τὴν μεγάλην, ὁτὲ δὲ τὴν ἐλάττονα ἐκκυλίεσθαι θαυμαστόν. τὸ γὰρ αὐτὸ τῷ αὐτῷ τάχει φερόμενον, ἴσην πέφυκε διεξιέναι· τῷ αὐτῷ δὲ τάχει, ἴσην ἔξι κινεῖν ὁμοιοτρόπως. ἀρχὴ δὲ ληπτέα ἥδε περὶ τῆς αἰτίας αὐτῶν, ὅτι ἡ αὐτὴ δύναμις καὶ ἴση, τὸ μὲν

B βραδύτερον κινεῖ μέγεθος, τὸ δὲ ταχύτερον. εἰ δή τι εἴη ὃ μὴ πέφυκεν ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖσθαι, ἐὰν τοῦτο ἅμα καὶ αὐτὸ κινῇ τὸ πεφυκὸς κινεῖσθαι, βραδύτερον κινηθήσεται, ἢ εἰ αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἐκινεῖτο· καὶ ἐὰν μὲν πεφυκὸς ᾖ κινεῖσθαι, μὴ συγκινῆται δὲ μηθέν, ὡσαύτως ἕξει. καὶ ἀδύνατον δὲ κινεῖσθαι πλέον ἢ τὸ κινοῦν. οὐ γὰρ τὴν αὑτοῦ κινεῖται κίνησιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ κινοῦντος. ἔστω

C δὴ κύκλος, ὁ μὲν μείζων, τὸ ἐφ' ᾧ Α, ὁ δὲ ἐλάττων, ὁ ἐφ' ᾧ Β. εἰ ὠθοίη δὲ ὁ ἐλάττων τὸν μείζω, μὴ κυλιόμενος αὐτός, φανερὸν ὅτι τοσοῦτον δίεισι τῆς εὐθείας ὁ μείζων, ὅσον ἐώσθη ὑπὸ τοῦ ἐλάττονος. τοσοῦτον δέ γε ἐώσθη, ὅσον ὁ μικρὸς ἐκινήθη· ἴσην ἄρα τῆς εὐθείας διεληλύθασιν. ἀνάγκη τοίνυν, καὶ εἰ κυλιόμενος ὁ ἐλάττων τὸν μείζω ὠθεῖ, κυλίεσθαι μὲν

D ἅμα τῇ ὤσει τοσοῦτον, ὅσον ὁ ἐλάττων ἐκυλίσθη, εἰ μηδὲν αὐτὸς τῇ αὑτοῦ κινήσει κινεῖται. ὡς γὰρ καὶ ὅσον ἐκίνει, τοσοῦτον κεκινῆσθαι ἀνάγκη τὸ κινούμενον ὑπ' ἐκείνου. ἀλλὰ μὴν ὅ γε κύκλος ποδιαῖον ἐκίνησε τὸ αὐτό, κύκλῳ τε καὶ ποδιαῖον· ἔστω γὰρ τοσοῦτον ὃ ἐκινήθη· καὶ ὁ μέγας ἄρα τοσοῦτον ἐκινήθη. ὁμοίως δὲ κἂν ὁ μέγας τὸν μικρὸν κινήσῃ, ἔ-

E σται κεκινημένος ὁ μικρός, ὡς καὶ ὁ μείζων. καθ' αὑτὸ μὲν δὴ κινηθεὶς ὁποτεροσοῦν, ἐάν τε ταχύ, ἐάν τε βραδέως, τῷ αὐτῷ δὲ τάχει εὐθὺς ἴσην ὁ μείζων πέφυκεν ἐξελίξασθαι γραμμήν. ὅπερ καὶ ποιεῖ τὴν ἀπορίαν, ὅτι οὐκ ἔτι ὁμοίως ποιοῦσιν ὅταν συναρμοσθῶσιν. τὸ δ' ἐστὶν εἰ ὁ ἕτερος ὑπὸ τοῦ ἑτέρου κινεῖται, οὐχ ἣν πέφυκεν, οὐδὲ τὴν αὑτοῦ κίνησιν. οὐδὲν γὰρ διαφέρει περι-

F θεῖναι καὶ ἐναρμόσαι, ἢ προσθεῖναι ὁποτερονοῦν ὁποτέρῳ. ὁμοίως γὰρ ὅταν ὁ μὲν κινῇ, ὁ δὲ κινῆται ὑπὸ τούτου, ὅσον ἂν κινῇ ἅτερος, τοσοῦτον κινηθήσεται ἅτερος. ὅταν μὲν οὖν προσκείμενον κινῇ ἢ προσκρεμάμενον, οὐκ ἀεὶ κυλίει πλείονι· ὅταν δὲ περὶ τὸ αὐτὸ κέντρον ᾖ τεθέντα, ἀνάγκη

ἀνάγκη

ἀνάγκη κυλίεσθαι ἀεὶ τὸν ἕτερον ὑπὸ τοῦ ἑτέρου. ἀλλ' οὐδὲν ἧττον οὐ τὴν αὑτοῦ κίνησιν ἅτερος κινεῖται, ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἰ μηδεμίαν εἶχε κίνησιν· κἂν ἔχῃ, καὶ μὴ χρῆται δ' αὐτῇ, τοῦτο συμβαίνει. ὅταν μὲν οὖν ὁ μέγας κινῇ ἐνδεδεμένον τὸν μικρὸν, ὁ μικρὸς κινεῖται ὅσηνπερ οὗτος· ὅταν δὲ ὁ μέγας ὅσην ἐκεῖνος. χωριζόμενος δὲ, ἑκάτερος αὐτὸν κινεῖ αὐτός. ὅτι δὲ τοῦ αὐτοῦ κέντρου ὄντος καὶ κινουμένου τῷ αὐτῷ τάχει, συμβαίνει ἀνίσην διεξιέναι αὐτοὺς γραμμὴν, παραλογίζεται ὁ ἀπορῶν σοφιστικῶς. τὸ αὐτὸ μὲν γὰρ ἐστὶ κέντρον ἀμφοῖν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς, ὡς μουσικὸν καὶ λευκόν. τὸ γὰρ εἶναι ἑκατέρου κέντρον τοῦ κύκλου, οὐ τῷ αὐτῷ χρῆται. ὅταν μὲν οὖν ὁ κινῶν ᾖ ὁ μικρὸς, ὡς ἐκείνου κέντρον καὶ ἀρχή· ὅταν δὲ ὁ μέγας, ὡς ἐκείνου. οὔκουν τὸ αὐτὸ κινεῖ ἁπλῶς, ἀλλ' ἔστι πως.

Κεφάλαιον κε.

Διὰ τί τὰς κλίνας ποιοῦσι διπλασιοπλεύρους, τὴν μὲν, ἓξ ποδῶν καὶ μικρῷ μείζω πλευρὰς, τὴν δὲ, τρίποδα; καὶ διὰ τί ἐντείνουσιν οὐ κατὰ διάμετρον; ἢ τὸ μὲν μέγεθος τηλικαύτας, ὅπως τοῖς σώμασιν ὦσι σύμμετροι; γίνονται γὰρ οὕτω διπλασιόπλευροι, τετραπήχεις μὲν τὸ μῆκος, διπήχεις δὲ τὸ πλάτος. ἐντείνουσι δὲ οὐ κατὰ διάμετρον, ἀλλ' ἀπεναντίας, ὅπως τά τε ξύλα ἧττον διασπᾶται. σχίζεται γὰρ τάχιστα κατὰ φύσιν διαιρούμενα ταύτῃ, καὶ ἑλκόμενα πονεῖ μάλιστα. ἔτι ἐπειδὴ δεῖ βάρος δύνασθαι τὰ σπαρτία φέρειν, οὕτως ἧττον πονήσει λοξῶν τῶν σπαρτίων ἐπιτεθέντος τοῦ βάρους, ἢ πλαγίως. ἔτι δὲ ἔλαττον οὕτως σπαρτίον ἀναλίσκεται. ἔστω γὰρ κλίνη ἡ αζηι, καὶ δίχα διῃρήσθω ἡ ζη κατὰ τὸ β. ἴσα δὴ τρυπήματά ἐστιν ἐν τῇ ζβ, ἐν τῇ ζα. καὶ γὰρ αἱ πλευραὶ ἴσαι εἰσίν. ἡ γὰρ ὅλη ζη, διπλασία ἐστίν. ἐντείνουσι δ' ὡς γέγραπται, ἀπὸ τοῦ α ἐπὶ τὸ β. εἶτα οὖν τὸ γ, εἶτα οὖν τὸ δ, εἶτα ἐπὶ τὸ θ, εἶτα ἐπὶ τὸ ε. καὶ οὕτως ἀεὶ, ἕως ἂν εἰς γωνίαν καταστρέψωσιν ἄλλην. δύο γὰρ ἔχουσι γωνίαι τὰς ἀρχὰς τοῦ σπαρτίου. ἴσα δ' ἐστὶ τὰ σπαρτία κατὰ τὰς καμπὰς, τό τε αβ καὶ βγ τῷ γδ καὶ δθ. καὶ τὰ ἄλλα δὲ τὰ τοιαῦτά ἐστιν, ὅτι οὕτως ἔχει ἡ αὐτὴ ἀπόδειξις. ἡ μὲν γὰρ αβ, τῇ εθ ἴση. ἴσαι γάρ εἰσιν αἱ πλευραὶ τοῦ βηκα χωρίου, καὶ τὰ διαστήματα ἴσα διέστηκεν. ἡ δὲ βη, ἴση τῇ κα.

A alterum ab altero semper conuolui necesse est. Sed nihilo minus non suam ipsius motionem mouetur alter, sed veluti nullam haberet motionem: & si habuerit, illa autem non vtatur, tantundem accidit. Quandoquidem igitur magnus mouerit sibi alligatum paruum, paruus mouetur quantum ille: quando autem paruus, rursus magnus quantum iste separatus autem vterque se ipsum mouet. Quòd autem eodem existente centro, & mouente eadem
B velocitate, accidit inæqualem illos pertransire lineam paralogismo sophisticè vtitur is, qui dubitat. Idem enim ambobus est centrum, verum per accidens, veluti musicum & album. Ipse n. vtriusq; circuli centro non eodem vtitur. Quandoquidem igitur mouens fuerit paruus, vt illius centrum & principium quando verò magnus, vt illius. Non igitur idem simpliciter mouet, sed est quo modo.

C

CAPVT XXV.

Cur lectulorum spondas secundum duplam faciunt proportionem, hanc quidem sex pedum, vel paulò ampliorem, illam vero trium? Cur ve non secundum diametrum illos restibus extendunt? An tantos quidem magnitudine faciunt, vt corporibus sint proportionem habentes? fiunt enim sic secundum spondas dupli, longitudine quidem cubitorum qua-
D tuor: latitudine vero duorum: Extendunt autem illos non secundum diametrum, sed ex opposito, vt & ligna minus distrahantur. Celerrimè enim scinduntur secundum naturam diuisa, & eodem modo distenta laborant maxime. Amplius, quoniam opus est vt restes pondus ferre possint, si certe pondere imposito minus laborabunt, si transuersim, quàm si obliquè, extendantur. Praeterea hoc etiam modo minus absumetur restium. Sit enim lectu-
E lus a f g h. & bifariam diuidatur ipsa f g secundum b: æqualia certe foramina sunt in ipsa f b, & in ipsa f a: latera enim sunt æqualia: nam totum f g duplum est. Extendunt autem, vt descriptum est, ab ipso a ad ipsum b: ita vbi est c, ita est d, ita vbi h, postea vbi e. & eodem semper modo, donec ad angulum peruenerint alium. Duo enim anguli restis habent capita. Æquales autem sunt restes secundum
F curuaturas, videlicet a b & b c, ipsis c d & d h: & aliæ simili se habent modo, quoniam eadem demonstratio: ipsa enim a b æqualis est ipsi h e: æqualia enim sunt latera spatij b g m a. & foramina æquè distant. Ipsa autem b g æqualis est ipsi m a.

A Angulus enim b æqualis est angulo e. In æqualibus enim his quidem intus, ille verò extra: & b quidem est semirectus. Est enim f h æqualis ipsi f a. Et angulus vbi f. rectus est: h autem angulus æqualis ei, vbi est g: quoniam quadratum altera parte longius, duplum est: & ad medium est cur natura: quamobrem a d ipsi e c est æqualis, huic verò ipsa h m. Similique modo demonstrantur aliæ, quoniam æquales sunt duæ, quæ secundum curvaturas sunt, B duabus. Quare manifestum est quòd tot sunt restes in lectulo, quot sunt quatuor, sicut a b. Quanto autem foraminum est multitudo in ipso f g latere, & in eius dimidio f b est medietas. Quam ob rem in dimidiato lectulo tantæ testium magnitudines erunt quantum est a b: multitudine verò tot, quot in b g sunt foramina. Hoc autem nihil refert dicere quàm quot sunt in ipsis a f & b t simul sumptis. C Si autem secundum diametrum extendantur restes, quemadmodum se habet in lectulo f b c d. dimidia non tot sunt quot amborum latera f a f g, æqualia autem quot in ipsis f b. f a, sunt foramina. Maiores autem sunt ipsæ a f, b f. duæ existentes, quàm a b. Quare restis in tantum maior, quantum ambo latera diametro sunt maiora.

ἡ γὰρ β γωνία, ἴση τῇ ε. ἐν ἴσαις γὰρ ἡ μὲν ἐντός, ἡ δ' ἐκτός· καὶ ἡ μὲν ζ ἐστιν ἡμίσεια ὀρθῆς· ἡ γὰρ ζ ε ἴση τῇ ζ α· καὶ γωνία δὲ ἡ κατὰ τὸ ζ, ὀρθή. ἡ δὲ β γωνία, ἴση τῇ κατὰ τὸ η· ἡ γὰρ κατὰ τὸ ζ, ὀρθή, ἐπειδὴ διπλάσιον τὸ ἑτερόμηκες καὶ κατὰ μέσον κεκλασμένον. ὥστε ἡ α β τῇ ε γ ἴση, ταύτῃ δὲ ἡ κ θ. [παραλληλόγραμμον γὰρ. ὥστε ἡ β γ ἴση τῇ κ θ· ἡ ζ ε, τῇ δὲ θ.] ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι δειχθήσονται, ὅτι ἴσαι εἰσὶν αἱ κατὰ τὰς καμπὰς δύο ταῖς δυσίν. ὥστε δῆλον ὅτι τοσαῦτα σπαρτία ὅσον τὸ α β τέταρτον ἐνυπάρξει ἐν τῇ κλίνῃ. ὅσον δ' ἐστὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῷ ζ η πλευρᾷ τρυπημάτων, καὶ ἐν τῷ ἡμίσει τῷ ζ β τὸ ἥμισυ. ὥστε ἐν τῇ ἡμισείᾳ κλίνῃ, τηλικαῦτα μεγέθει σπαρτία ἔσται, ὅσον τὸ β α· τὸ δὲ πλῆθος, ὅσα ἐν τῷ β η τρυπήματα. ταὐτὸ δ' οὐδὲν διαφέρει λέγειν, ἢ ὅσα ἐν τῷ α ζ καὶ β ζ τὰ συναμφότερα. εἰ δὲ κατὰ διάμετρον ἐντεθῇ τὰ σπαρτία, ὡς ἐν τῇ α β γ δ κλίνῃ, ἔχει τὰ ἡμίσεα οὐ τοσαῦτα, ὅσαι αἱ πλευραὶ ἀμφοῖν, αἱ α ζ, ζ η, τὰ ἴσα δὲ, ὅσα ἐν τῇ ζ β, ζ α, τρυπήματα ἔνεστι. μείζους δ' εἰσὶν αἱ α ζ, β ζ, δύο οὖσαι, τῆς α β. ὥστε καὶ τὸ σπαρτίον μεῖζον τοσούτῳ, ὅσον αἱ πλευραὶ ἀμφότεραι μείζους εἰσὶ τῆς διαμέτρου.

CAPVT XXVII.

D Cur difficilius est longa ligna ab extremo super humeros ferre, quàm secundum medium, æquali existente pondere? An quia vibrato ligno ipsum extremum prohibet ferre, vibratione magis retrahens lationem. An quoniam licet nihil inflectatur, neque multam habeat longitudinem, difficilius tamen adferendum est ab extremo, quoniam faciliùs ex medio eleuatur, quàm ab extremo, & ideo E sic ferre est facilius. Causa autem, quoniam secundum medium quidem eleuato ligno semper sese inuicem suspendunt extrema, & altera pars alteram bene subleuat. Medium enim veluti centrum fit, vbi habet is, qui eleuat, aut fert. Extremorum igitur vtrunque deorsum vergens, sursum suspenditur. Quod si ab extremo eleuetur, aut feratur, non sane facit: sed vniuersum pondus ad vnum vergit medium quo eleuatur, aut fertur. F Sit medium vbi a extrema b, c. Eleuato igitur aut portato secundum a, ipsum quidem b deorsum nutans, sursum eleuat e: ipsum autem e deorsum nutans, b sursum eleuat: ambo autem sursum eleuata hoc facuunt.

Κεφάλαιον κζ.

Διὰ τί χαλεπώτερον τὰ μακρὰ ξύλα ἀπὸ ἄκρου φέρειν ἐπὶ τοῦ ὤμου, ἢ κατὰ τὸ μέσον, ἴσου τοῦ βάρους ὄντος; πότερον ὅτι σαλευομένου τοῦ ξύλου, τὸ ἄκρον κωλύει φέρειν, μᾶλλον ἀντισπῶν τῷ σάλῳ τὴν φοράν; ἢ κἂν μηδὲν κάμπτηται, μηδ' ἔχῃ πολὺ μῆκος, ὅμως χαλεπώτερον φέρειν ἀπ' ἄκρου; ἀλλ' ὅτι καὶ ῥᾷον αἴρεται ἀπὸ μέσου ἢ ἀπ' ἄκρου, διὰ τὸ αὐτὸ καὶ φέρειν ῥᾷον. αἴτιον δ' ὅτι ἐκ μέσου μὲν αἰρομένου ἀεὶ ἐπικουφίζει ἄλληλα τὰ ἄκρα, καὶ θάτερον μέρος τὸ ἕτερον ἐπαίρει. γίνεται γὰρ ὥσπερ κέντρον τὸ μέσον, οὗ ἔχει τὸ αἶρον ἢ φέρον. ἄνω οὖν αἴρεται τῶν ἄκρων ἑκάτερον κάτω ῥέπον. ἀπὸ δὲ τοῦ ἄκρου αἰρόμενον ἢ φερόμενον, οὐ ποιεῖ τοῦτο, ἀλλ' ἅπαν τὸ βάρος ῥέπει ἐφ' ἓν μέρος, ἐφ' ὅπερ αἴρεται ἢ φέρεται. ἔστω μέσον, ἐφ' οὗ α, ἄκρα β γ. αἰρομένου οὖν ἢ φερομένου κατὰ τὸ α, τὸ μὲν β κάτω ῥέπον, αἴρει ἄνω τὸ γ· τὸ δὲ γ κάτω ῥέπον, τὸ β αἴρει ἄνω· ἅμα δ' αἰρόμενα, ποιεῖ ταῦτα.

Κεφάλαιον κη'.

Διὰ τί, ἐὰν ᾖ λίαν μακρὸν τὸ αὐτὸ βάρος, χαλεπώτερον φέρεται ἐπὶ τοῦ ὤμου, κἂν μέσον φέρῃ τις, ἢ ἐὰν ἔλαττον ᾖ, καίτοι ἴσον; ἢ ὅτι, οὐχ ἡ σεῖσις ἐστιν αἴτιον ἡ σάλευσις, ἀλλ' ἡ σάλευσις νῦν αἰτία ἐστί. σειομένου γὰρ μᾶλλον μακροτέρου, τὰ ἄκρα κωλύει τὸν φέροντα χαλεπώτερον φέρειν μᾶλλον, αἴτιον δὲ τοῦ σαλεύειν μᾶλλον, ὅτι τῆς αὐτῆς κινήσεως οὔσης, μεθίσταται τὰ ἄκρα, ὅσῳ ἂν ᾖ μακρότερον τὸ ξύλον. ὁ μὲν γὰρ ὦμος, κέντρον ἐφ' οὗ τὸ α· μένει γὰρ τοῦτο· αἱ δὲ α β, καὶ α γ, αἱ ἐκ τοῦ κέντρου· ὅσῳ δ' ἂν μείζων ᾖ ἡ ἐκ τοῦ κέντρου, ἡ τὸ α β, ἢ ἡ τὸ α γ, πλεῖον μεθίσταται μέγεθος. δέδεικται δὲ τοῦτο πρότερον.

Κεφάλαιον κθ'.

Διὰ τί ἐπὶ τοῖς φρέασι τὰ κηλώνεια ποιοῦσι τοῦτον τὸν τρόπον; προστιθέασι γὰρ βάρος ἐν τῷ ξύλῳ τὸ μολυβδίον, ὄντος βάρους τοῦ κάδου αὐτοῦ, καὶ κενοῦ καὶ πλήρους ὄντος. ἢ ὅτι ἐν δυσὶ χρόνοις διῃρημένου τοῦ ἔργου (βάψαι γὰρ δεῖ, καὶ τοῦτ' ἄνω ἑλκύσαι) συμβαίνει καθιέναι μὲν κενὸν ῥᾳδίως, αἴρειν δὲ πλήρη χαλεπῶς. λυσιτελεῖ οὖν μικρῷ βραδύτερον εἶναι τὸ καταγαγεῖν πρὸς τὸ πολὺ κουφίσαι τὸ βάρος αἴροντι. τοῦτο οὖν ποιεῖ ἐπὶ τῷ ἄκρῳ τοῦ κηλωνείου ὁ μόλυβδος προσκείμενος, ἢ ὁ λίθος, καθιέντι μὲν γὰρ γίνεται βάρος μεῖζον, [ἢ] εἰ μόνον κενὸν δεῖ καταγαγεῖν τὸν κάδον· ὅταν δὲ πλήρης ᾖ, ἀνάγει ὁ μόλυβδος, ἢ ὅ τι ποτ' ἂν ᾖ τὸ προσκείμενον βάρος. ὥστ' εἶναι ῥᾷον αὐτῷ τὰ ἀμφότερα οὕτως ἢ ἐκείνως.

Κεφάλαιον λ'.

Διὰ τί, ὅταν φέρωσιν ἐπὶ ξύλου, ἢ τοιούτου τινὸς, δύο ἄνθρωποι ἴσον βάρος, οὐχ ὁμοίως θλίβονται, ἐὰν μὴ ἐπὶ τοῦ μέσου ᾖ τὸ βάρος, ἀλλὰ μᾶλλον ὅσῳ ἂν ἐγγύτερον ᾖ τῷ φέροντι; ἢ διότι μοχλὸς μὲν γίνεται, οὕτως ἐχόντων, τὸ ξύλον, τὸ δὲ βάρος ὑπομόχλιον, ὁ δ' ἐγγύτερος τοῦ βάρους τῶν φερόντων τὸ βάρος, τὸ κινούμενον. ἅτερος δὲ τῶν φερόντων τὸ βάρος, ὁ κινῶν. ὅσῳ γὰρ πλεῖον ἀπέχῃ τοῦ βάρους, τοσούτῳ ῥᾷον κινεῖ, καὶ θλίβει μᾶλλον τὸν ἕτερον εἰς τὸ κάτω, ὥσπερ ἀντιρρέποντος τοῦ βάρους τοῦ ἐπικειμένου, καὶ γινομένου ὑπομοχλίου. ἐν μέσῳ δὲ ἐπικειμένου τοῦ βάρους, οὐδὲν μᾶλλον ἅτερος θατέρῳ γίνεται βάρος, οὐδὲ κινεῖ, ἀλλ' ὁμοίως ἑκάτερος ἑκατέρῳ γίνεται βάρος.

A

CAPVT XXVIII.

CVr si valde procerum fuerit idem pondus, difficilius super humeros gestatur, etiam si medium quispiam illud ferat, quàm si breuius sit? Quod enim dudum dictum est, causa non est, sed vibratio nunc est causa. Quando enim productius fuerit, vibrantur extrema: quam ob rem contingit portantem difficilius gestare. Vibrationis autem causa est, quo-
B niam ab eadem motione magis transferuntur extrema, quantò procerius fuerit lignum. Humerus quidem sit centrum vbi a, manet enim is: ipsæ autem a b, a c quæ sunt ex centro: quantò autem maius fuerit id, quod ex centro est, siue a b, seu a c, plus transfertur spatij. Demonstratum autem est hoc prius.

CAPVT XXIX.

C CVr iuxta puteos celonia faciunt eo, quo visuntur, modo? Ligno enim plúbi adiungunt pondus, cùm alioqui vas ipsum & plenum, & vacuum pondus habeat. An quoniam duobus temporibus hauriendi diuiso opere, (intingere enim oportet, & id sursum trahere) continget demittere quidem vacuum faciliter, trahere verò plenum difficulter. Commodum igitur est paulò tardiùs illud demittere, cum multò leuius effectum sustollatur pondus: id autem facit in extremo celonia adiunctum plumbum, aut lapis. Demittendi quidem maius fit pondus, quàm si solummodo vacuum oporteret dimittere: cùm verò plenum fuerit sursum id rapit plumbum aut quicquid illi ponderis inerit. Quam ob rem faciliora hoc modo ambo sunt quàm illo.

CAPVT XXX.

CVr quando super ligno, aut huiusmo-
E di quopiam duo portauerint homines æquale pondus, non similiter premuntur, si ad vnum non decliner pondus, sed magis quātò vicinus fuerit gestātibus? An quoniā vectis quidē lignū efficitur: pōdus verò hypomochlion: qui autem propior est ponderi ex iis, qui illud gestant, id quod mouetur alter verò portantium, quod mouet? Quantò igitur plus distat à pondere, tantò facilius mouet, & alterum premit magis inferius, veluti contrani-
F tente pondere imposito quod hypomochlion factum est. Si autem in medio inerit pondus nihilo magis alter alteri fit pōdus, aut mouet: sed eodem modo alteri alter fit pondus.

CAPVT XXXI.

Κεφάλαιον λα.

CVr surgentes omnes, femori crus ad acutum constituentes angulum, & thoraci similiter femur, surgunt: quod si non, nequaquam surgere poterunt? an quia id, quod æquale est, quietis vbique est causa: rectus autem angulus æqualitatis est, stationemque facit: quamobrem ad similes fertur angulos ipsi terræ circumferentiæ: non enim quod ad rectum est ipsi pauimento? An quoniam surgens fit rectus, stantem vero necesse est perpendiculum esse ad terram? Siquidem igitur ad rectum debet esse: hoc autem est caput secundum pedes habere, & fieri oportet cum surgit. Quandoquidem igitur fuerit sedens, secundum parallelum pedes habet & caput: & non in vna æquali. Caput sit a, thorax a b, femur b c, crura c d. Ad rectum autem fit & thorax, vbi a b ipsi femori, & cruri femur sic sedente: quam ob rem eo se habentem modo surgere est impossibile: necesse autem est crus reclinare, pedesque cõstituere sub capite. Hoc autem erit, si c d fiet vbi c f, & simul surgere continget, & in eadem æquali habere caput & pedes. Ipsa autem c f acutum facit angulum ad ipsam b c.

[illegible]

CAPVT XXXII.

Κεφάλαιον λβ.

CVr facilius mouetur cõmotum, quam manens: veluti currus citius commotos agitant quam moueri incipientes? An quia difficillimum est pondus mouere, quod in contrarium mouetur. Aufert enim quiddam ex motoris potentia, licet multo sit velocior. Necesse nanque est, tardiorem esse impulsionem illius, quod repellitur. Secundo autem loco, si quieuerit: resistit enim ipsum quiescens. Quod autem mouetur, ad id ipsum, ad quod impellitur, impellenti simile facit, ceu si quispiam mouentis potentiam, & celeritatem augeret. Quod enim ab illo pateretur, vtique ipsum facit ea se commotum.

[illegible]

CAPVT XXXIII.

Κεφάλαιον λγ.

CVr ea, quæ proiiciuntur, cessant à latione? An quia impellens desinit potentia, vel propter retractionem, vel propter rei proiectæ inclinationem, quando ea valentior fuerit, quam proiicientis vires? aut isthæc ambigere principium relinquentes absurdum est.

[illegible]

CAPVT XXXIV.

Κεφάλαιον λδ.

CVr quippiam non peculiarem sibi fertur lationem, impulsore aliqui non

[illegible]

ἀφιέντι; δῆλον ὅτι ἐποίησε τοιοῦτον τὸ πρῶτον, ὥστε ἕτερον ὠθεῖν, καὶ τοῦτο ἕτερον. παύεται δὲ ὅταν μηκέτι δύνηται ποιεῖν τὸ προωθοῦν τὸ φερόμενον, ὥστε ὠθεῖν· καὶ ὅταν τὸ τοῦ φερομένου βάρος ῥέπῃ μᾶλλον τῆς εἰς τὸ πρόσθεν δυνάμεως τοῦ ὠθοῦντος.

Κεφάλαιον λε.

Διὰ τί οὔτε τὰ ἐλάττονα, οὔτε τὰ μεγάλα πόρρω φέρεται ῥιπτούμενα, ἀλλὰ δεῖ συμμετρίαν τινὰ ἔχειν πρὸς τὸν ῥιπτοῦντα; πότερον ὅτι ἀνάγκη τὸ ῥιπτούμενον καὶ ὠθούμενον ἀντερείδειν ὅθεν ὠθεῖται. τὸ δὲ μηθὲν ὑπεῖκον διὰ μέγεθος, ἢ μηθὲν ἀντερεῖδον δι' ἀσθένειαν, οὐ ποιεῖ ῥῖψιν, οὐδὲ ὦσιν. τὸ μὲν οὖν πολὺ ὑπερβάλλον τὴν ἰσχὺν τοῦ ὠθοῦντος, οὐδὲν ὑπείκει· τὸ δὲ πολὺ ἀσθενέστερον, οὐδὲν ἀντερείδει. ἢ ὅτι τοσοῦτον φέρεται τὸ φερόμενον, ὅσον ἂν ἀέρα κινήσῃ εἰς βάθος· τὸ δὲ μηδὲν κινούμενον, οὐδ' ἂν κινήσειεν οὐδέν. συμβαίνει δὲ ἀμφότερα ταῦτα ἔχειν. τό τε γὰρ σφόδρα μέγα, καὶ τὸ σφόδρα μικρὸν, ὥσπερ οὐδὲ κινούμενά ἐστι. τὸ μὲν γὰρ αὐτὸ οὐθὲν κινεῖ, τὸ δὲ οὐδὲν κινεῖται.

Κεφάλαιον λϛ.

Διὰ τί τὰ φερόμενα ἐν τοῖς δινουμένοις ὕδασιν, εἰς τὸ μέσον τελευτῶντα φέρεται ἅπαντα; πότερον ὅτι μέγεθος ἔχει τὸ φερόμενον, ὥστε ἐν δυοῖν κύκλοιν εἶναι, τοῦ μὲν ἐλάττονος, τοῦ δὲ μείζονος, ἑκάτερον αὐτοῦ τὸ ἄκρον. ὥστε περισπᾷ ὁ μείζων, διὰ τὸ θᾶττον φέρεσθαι, καὶ πλάγιον ἀπωθεῖ αὐτὸ εἰς τὸν ἐλάττω. ἐπεὶ δὲ πλάτος ἔχει τὸ φερόμενον, καὶ οὗτος πάλιν τὸ αὐτὸ ποιεῖ, καὶ ἀπωθεῖ εἰς τὸν ἐντὸς, ἕως ἂν εἰς τὸ μέσον ἔλθῃ. καὶ τότε μὲν μένει διὰ τὸ ὁμοίως ἔχειν πρὸς ἅπαντας τοὺς κύκλους τὸ φερόμενον, διὰ τὸ μέσον. καὶ γὰρ τὸ μέσον, ἴσον ἀπέχει ἐν ἑκάστῳ τῷ κύκλῳ. ἢ ὅτι ὧν μὲν μὴ κρατεῖ ἡ φορὰ τοῦ δινουμένου ὕδατος, διὰ τὸ μέγεθος, ἀλλ' ὑπερέχει τῷ βάρει, τῆς τοῦ κύκλου ταχυτῆτος, ἀνάγκη ὑπολείπεσθαι καὶ βραδύτερον φέρεσθαι. βραδύτερον δὲ ὁ ἐλάττων κύκλος φέρεται. οὐ γὰρ ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ ὁ μέγας τῷ μικρῷ στρέφεται κύκλῳ, ὅταν ὦσι περὶ τὸ αὐτὸ μέσον. ὥστε εἰς τὸν ἐλάττω κύκλον ἀναγκαῖον ὑπολείπεσθαι, ἕως ἂν ἐπὶ τὸ μέσον ἔλθῃ. ὅσων δὲ κρατεῖ ἡ φορὰ λόγον, ταὐτὸ ποιήσει. δεῖ γὰρ τὸ μὲν ἄλλο, τὸ δὲ ἕτερον κρατεῖν

A consequente? An videlicet quoniam primum id efficit, vt alterum impellat: illudque rursum vt alterum. Cessat autẽ quando non potest amplius facere primum impellens id quod fertur, vt impellat, & quando ipsius lati grauitas nutu suo declinat magis, quàm impellentis in ante sit potentia.

CAPVT XXXV.

B Cvr neque parua valde neque magna longe proiciuntur, sed commensurationem quandam illa habere oportet ad id, quod proicit? An quia necesse est, quod proicitur & impellitur contraniti ei, vnde impellitur. Quod autem magnitudine sua nihil cedit, aut imbecillitate nihil contranititur, non efficit proiectionem, neque impulsionem. Quod enim multò impellentis excedit vires, haudquaquam cedit: quod verò multò est imbecillius, nihil contranititur. C An quia tantum fertur id, quod fertur, quantum aëris mouerit ad profundum: quod autem non mouetur, neque mouebit quippiam. Accidit autem illis ambo isthęc habere. Valde enim magnum, & valde paruum, ceu non mota existunt. alterum nanque nihil mouet, alterum verò nihil mouetur.

CAPVT XXXVI.

D Cvr ea, quæ in vorticosis feruntur aquis, ad medium tandem aguntur omnia? An quia magnitudinẽ habet quodcunque fertur: quamobrem illius extrema in duobus sunt circulis, hoc quidem minori, illo verò maiori: quare maior distrahit, quoniam celeriùs fertur, & transuersum impellit illud ad minorem. Quoniam autem id, quod fertur, latitudinem habet, & iste rursus idem efficit, & ad interiorem propellit, donec ad medium E perueniat. An quia quod fertur, simili se habet modo ad omnes circulos propter medium? Medium enim in vnoquoque circulo æqualiter distat. An quia quorum quidem circumactæ aquæ latio non superior propter magnitudinem, sed grauitate sua circuli celeritatem excellunt, ea necesse est relinqui, & tardiùs ferri. Tardiùs autem minor circulus fertur. Non eidem enim in tempore æquali magnus cum paruo reuoluitur circulus, quã- F do circa idem fuerint medium. Quamobrem in minori circulo relinqui est necesse, donec ad mediũ perueniant. Quorumcunque autem superior à principio fuerit latio, ea finiens idẽ efficiet. Oportet enim hunc quidẽ statim, alterũ verò celeritate

superare grauitatem: quamobrem ad interiorem semper circulum relinquetur quodcunque Necesse enim est quod non superatur, aut in exteriori, aut in interiori moueri. In illo autem, in quo est, impossibile est ferri, quod non superatur: adhuc verò minus in exteriori. Celerior enim exterioris circuli est latio. Restat igitur, vt id, quod non superatur, ad interiorem transferatur. Semper autem vnumquodque proficit, vt non superetur. Quoniam verò peruenire ad medium, finem quietem efficit vt quippiam moueatur, stat autem solummodo ipsum centrum. ad hoc sanè omnia congregari necesse est.

A τῷ τάχει τοῦ βάρους, ὥστε εἰς τὸν ἐντὸς ἀεὶ κύκλον ὑπολείπεσθαι τὸ πᾶν. ἀνάγκη γὰρ αὐτὸ ἢ ἐν τῷ ἐντὸς ἢ ἐκτὸς κινεῖσθαι τὸ μὴ κρατούμενον. ἐν αὐτῷ δὲ τούτῳ, ἐν ᾧ ἐστιν, ἀδύνατον φέρεσθαι τὸ μὴ κρατούμενον. ἔτι δὲ ἧττον ἐν τῷ ἐκτός. θᾶττον γὰρ ἡ φορὰ τοῦ ἐκτὸς κύκλου. λείπεται δὲ εἰς τὸν ἐντὸς τὸ μὴ κρατούμενον μεθίστασθαι. ἀεὶ δὲ ἕκαστον ὑποδίδωσιν εἰς τὸ μὴ κρατεῖσθαι. ἐπεὶ [δὲ] πέρας τοῦ μὴ κινεῖσθαι B ποιεῖ τὸ εἰς μέσον ἐλθεῖν, μένει δὲ τὸ κέντρον μόνον, ἅπαντα ἀνάγκη εἰς τοῦτο δὴ ἀθροίζεσθαι.

FRAGMENTVM LIBRI Aristotelis, De iis quæ sub auditum cadunt, siue de audibilib.

Interprete Francisco Patricio.

VOces verò omnes accidit fieri, & sonos, vel corporibus, vel aere ad corpora incidente, non quia aer figuretur, vt putãt quidam, sed quia moueatur similiter seipsum colligens, & extendens & comprehẽdens. Adhæc collisus ob spiritus & chordarum factas percussiones. Quando enim consequentem aerem percusserit spiritus incidens ipsi, aer iam fertur vi, proximum sibi impellens similiter. Ita vt vndique vocem extendat eandem, in quantum accidit fieri aeris motum. Diffunditur enim ad plura vis motus ipsius facti, sicuti etiam spiritus à fluuiis, & à planitie exspirantes. Vocum verò cæcæ quidem sunt & nubilosæ quæcunque sunt ibi suffocatæ. Lucidæ verò si sint, procul protendunt, & omnem implent continuum locuum. Respiramus quidem aerem omnes eundem, spiritum verò & voces emittimus varias ob subiectorum vasorum differentias, per quas cuiusque spiritus transmittitur ad exteriorem locum. Hæc autem sunt, arteria, & pulmo, & os. Plurimam ergo differentiam efficiunt vocis, tum aeris percussiones, tum oris figurationes. manifestum verò id est. Etenim sonorum differentiæ omnes fiunt ob hanc causam. Et eosdem videmus imitantes, & equorum voces, & ranarum & luscíniarum & gruum & aliorum animalium ferè omnium, eodem vtentes spiritu & arteria,

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙ ΑΚΟΥΣΤΩΝ, Ἀριστοτέλους.

C ΤΑΣ δὲ φωνὰς ἁπάσας συμβαίνει γίνεσθαι, καὶ τοὺς ψόφους, ἢ τῶν σωμάτων, ἢ τοῦ ἀέρος πρὸς τὰ σώματα προσπίπτοντος, οὐ τῷ τὸν ἀέρα σχηματίζεσθαι, καθάπερ οἴονταί τινες, ἀλλὰ τῷ κινεῖσθαι παραπλησίως αὐτὸν συστελλόμενον καὶ ἐκτεινόμενον καὶ καταλαμβανόμενον. ἔτι δὲ συγκρουόμενον, διὰ τὰς τοῦ πνεύματος καὶ τῶν χορδῶν γινομένας πληγάς. ὅταν γὰρ τὸν ἐφεξῆς ἀέρα πλήξῃ τὸ πνεῦμα προσπῖπτον D αὐτῷ, ὁ ἀὴρ ἤδη φέρεται βίᾳ, τὸν ἐχόμενον αὐτοῦ προωθῶν ὁμοίως· ὥστε πάντῃ τὴν φωνὴν διατείνειν τὴν αὐτήν, ἐφ᾽ ὅσον συμβαίνει γίνεσθαι καὶ τὴν τοῦ ἀέρος κίνησιν. διαχεῖται γὰρ ἐπὶ πλείω ἡ βία τῆς κινήσεως αὐτῷ γινομένης· ὥσπερ καὶ τὰ πνεύματα ἀπό τε τῶν ποταμῶν καὶ ἀπὸ τῆς χώρας ἀποπνέοντα. τῶν δὲ φωνῶν, τυφλαὶ μέν εἰσι καὶ νεφώδεις, ὅσαι τυγ- E χάνουσιν ἀποπνιγόμεναι· λαμπραὶ δὲ οὖσαι, πόρρω διατείνουσι, καὶ πάντα πληροῦσι τὸν συνεχῆ τόπον. ἀναπνέομεν δὲ τὸν μὲν ἀέρα πάντες τὸν αὐτόν, τὸ δὲ πνεῦμα καὶ τὰς φωνὰς ἐκπέμπομεν ἀλλοίας, διὰ τὰς τῶν ὑποκειμένων ἀγγείων διαφοράς, δι᾽ ὧν ἑκάστου τὸ πνεῦμα ἀφικνεῖται πρὸς τὸν ἔξω τόπον. ταῦτα δ᾽ ἐστὶν ἥ τε ἀρτηρία καὶ ὁ πνεύ- F μων καὶ τὸ στόμα. πλείστην μὲν οὖν διαφορὰν ἀπεργάζονται τῆς φωνῆς αἵ τε τοῦ ἀέρος πληγαί, καὶ οἱ τοῦ στόματος σχηματισμοί. φανερὸν δ᾽ ἐστί. καὶ γὰρ τῶν φθόγγων αἱ διαφοραὶ πᾶσαι γίνονται διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν· καὶ τοὺς αὐτοὺς ὁρῶμεν μιμουμένους καὶ ἵππων φωνὰς καὶ βατράχων καὶ ἀηδόνων καὶ γεράνων, καὶ τῶν ἄλλων ζῴων σχεδὸν ἁπάντων, τῷ αὐτῷ χρωμένους πνεύματι καὶ ἀρτηρίᾳ

[illegible]

παρὰ τὸ τὸν ἀέρα διαφόρως ἐκπέμπειν αὐτοὺς ἐκ τοῦ στόματος. πολλὰ δὲ καὶ τῶν ὀρνέων, ὅταν ἀκούσωσι, μιμοῦνται τὰς τῶν ἄλλων φωνάς, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν. ὁ δὲ πνεύμων, ὅταν ᾖ μικρὸς καὶ πυκνὸς καὶ σκληρός, οὔτε δέξασθαι δύναται τὸν ἀέρα πολὺν εἰς αὐτόν, οὔτε ἐκπέμπειν πάλιν ἔξω, οὐδὲ τὴν πληγὴν ἰσχυρὰν οὐδὲ εὔτονον ποιεῖσθαι τὴν τοῦ πνεύματος. διὰ γὰρ τὸ εἶναι σκληρὸς καὶ πυκνὸς καὶ συνδεδεμένος, οὐ δύναται λαμβάνειν τὴν διαστολὴν ἐπὶ πολὺν τόπον. οὐδὲ πάλιν ἐκ πολλοῦ διαστήματος συνάγων ἑαυτὸν, ἐκθλίβειν βίᾳ τὸ πνεῦμα, καθάπερ οὐδ᾽ ἡμεῖς τὰς φύσας, ὅταν ὦσι σκληραί, καὶ μήτε διαστέλλεσθαι μήτε πιέζεσθαι δύνωνται ῥᾳδίως. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ποιοῦν τὴν τοῦ πνεύματος πληγὴν εὔτονον, ὅταν ὁ πνεύμων ἐκ πολλοῦ διαστήματος συνάγων αὐτὸν, ἐκθλίβῃ τὸν ἀέρα βιαίως. δῆλον δὲ τοῦτ᾽ ἐστίν. οὐδὲ γὰρ τῶν ἄλλων μερῶν οὐδὲν ἐκ μικροῦ ἀποστήματος δύναται ποιεῖσθαι τὴν πληγὴν ἰσχυράν. οὔτε γὰρ τῷ σκέλει δυνατὸν οὔτε τῇ χειρὶ πατάξαι σφοδρῶς οὔτε ἀποῤῥῖψαι πόρρω τὸ πληγέν, ἐὰν μή τις αὐτοῖς ἀμφοτέροις ἐκ πολλοῦ λαβὼν τῆς πληγῆς τὴν ἀπόστασιν. εἰ δὲ μή, σκληρὰ μὲν ἡ πληγὴ γίγνεται διὰ τὴν συντονίαν, ἐκβιάζεσθαι δὲ οὐ δύναται πόρρω τὸ πληγέν, οὐδ᾽ οἱ καταπέλται μακρὰν δύνανται βάλλειν, οὐδ᾽ αἱ σφενδόναι, οὔτε τόξον, ἂν ᾖ σκληρὸν καὶ μὴ δύνηται κάμπτεσθαι, μηδὲ τὴν ἀναγωγὴν ἡ νευρὰ λαμβάνειν ἐπὶ πολὺν τόπον. ἐὰν δὲ μέγας ὁ πνεύμων ᾖ καὶ μαλακὸς καὶ διάτονος, πολύν τε ἀέρα δύναται δέχεσθαι, καὶ τοῦτον ἐκπέμπειν πάλιν, ταμιευόμενος ὡς ἂν βούληται διὰ τὴν μαλακότητα, καὶ διὰ τὸ ῥᾳδίως αὐτὸν συνάγειν. ἡ δ᾽ ἀρτηρία μακρὰ μὲν ὅταν ᾖ καὶ στενή, χαλεπῶς ἐκπέμπουσιν ἔξω τὴν φωνὴν καὶ μετὰ βίας πολλῆς, διὰ τὸ μῆκος τοῦ τὸ πνεῦμα φερομένου. φανερὸν δ᾽ ἐστί. πάντα γὰρ τὰ τοὺς τραχήλους ἔχοντα μακρούς, βιαίως φθέγγεται, οἷον χῆνες καὶ γέρανοι καὶ ἀλεκτρυόνες. μάλιστα δὲ τοῦτο καταφανές ἐστιν ἐπὶ τῶν αὐλῶν. πάντες γὰρ χαλεπῶς πληροῦσι τοὺς βόμβυκας, καὶ μετὰ συντονίας πολλῆς, διὰ τὸ μῆκος τῆς ἀποστάσεως. ἔτι δὲ τὸ πνεῦμα διὰ τὴν στενοχωρίαν, ὅταν εἰς τὸν ἔξω τόπον ἐκπέσῃ, παραχρῆμα διαχεῖται καὶ διασπᾶται, καθάπερ καὶ τὰ ῥεύματα φερόμενα διὰ τῶν εὐρίπων. ὥστε μὴ δύνασθαι τὴν φωνὴν συμμένειν, μηδὲ διατείνειν ἐπὶ πολὺν τόπον. ἅμα δὲ καὶ δυσταμίευτον

eò quia aerem differenter emittant ex ore. Multa verò auium cùm audierint, imitantur aliorum voces, ob dictam causam. Pulmo autem cum fuerit paruus, & densus & durus, neque suscipere potest aerem multum in se, neque emittere rursum extra, neque percussionem fortem, nec robustam facere, spiritus. Quia enim cum sit durus & densus & colligatus, non potest accipere dilatationem ad multum locum, neque rursus ex multo interuallo colligens seipsum expellere vi spiritum. Quemadmodum neq; nos follibus, quando fuerint duri, neque dilatari, neque comprimi possunt facile. Hoc enim est, quod facit spiritus percussionem validam, quando pulmo ex multo interuallo colligens seipsum, expellit aerem violenter. Manifestum verò hoc est. Neque enim aliarum partium vlla, ex parua distantia potest facere percussionem validã. Neque enim cruri possibile est, neque manui percutere robustè, neque proiicere procul percussum, nisi quis ipsis vtrisque ex multo accipiat plagæ distantiam. Si autem non dura quidem fit percussio ob intentionem, proiicere verò non potest procul percussum. Cum neque catapultę longè possunt iacere, nec funda, nec arcus, si fuerit durus, nec possit flecti, neque reductionem neruus accipere ad multum locum. Si verò magnus pulmo fuerit & mollis, & validus, multum aerem potest suscipere, & hunc emittere rursus, recondens vt voluerit, ob mollitudinem & quia facilè seipsum constringat. Arteria verò, si longa fuerit & arcta, difficulter emittit extra vocem, & vi multa, ob longitudinem lationis ipsius spiritus. Manifestum verò est. Omnia enim quæ longos habent collos, sonant violenter velut anates & grues & galli. Magis verò id perspicuum in ipsis. Omnes enim difficulter implent bombyces, & cum contentione multa, ob longitudinem distantiæ. Adhæc verò spiritus ob angustiam loci, cum extra pulsus, in externum locum excidit, statim diffunditur & dispergitur. Sicuti etiam fluxus fiunt per Euripos. Ita vt non possit vox accidere, neq. extendi ad multum locum. Simul verò etiam difficile conditur.

In durioribus vero linguis vox fit durior & clarior, si presserit quis eas magis ad labia, quia spiritus feratur violentius. Lucidæ ergo voces fiunt propter dictas caussas. Vnde etiam videntur non peiores esse albis quæ dicuntur pullæ. Passionibus enim & senioribus ætatibus magis accommodantur asperiores. Et paulo subconfusæ, nec valde habentes luciditatem apparentem. Simul verò ob intensionem non similiter sunt persuasiuæ. Quod enim in- B fertur, non facilè conditur. Neque enim intendere facile vt est quis velit, neque remittere. In tibiis verò fiunt voces lucidæ & aliis organis, quando excidens spiritus densus fuerit & validus. Necesse enim etiam externi aeris tales fieri percussiones, & maximè voces ita emitti, constitutas ad auditum sicuti odores & lucem & caliditates. Etenim hæc omnia rariora dum apparent sensui debiliora fiunt. C sicuti & succi temperati aqua & aliis succis. Id enim quod sui ipsius præbet sensum, obscuras cuique facit vires. Ex aliis verò organis, cornuum soni densi & continui ad aerem incidentes faciunt voces obscuras. Quare oportet cornu habere germen auctionis æquale & læue & non statim excurrens. Necesse enim est molliora, & laxiora fieri talia cornua. Ita vt soni distrahantur & non continuè D excidant per ipsa neque vociferari similiter ob mollitiem & raritatem pororum. Neque rursus habere difficile auctu germen, neque adnascentiam habere densam, & duram & molestam. Ad quod enim impinget latus sonus, ibi accidit pausam, neque amplius transmittitur ad externum locum. Ita vt surdi & inæquales excidant soni ex talibus cornibus. Quod verò latio fiat recto tramite, cla- E rum est ex telis & omnino lignis magnis, quando ipsa examinant. Quando enim percutiunt ex altero extremo ad alterum fertur sonus continuus, nisi, quod habeat foramen lignum: quod si non, vsque ad hoc progressus, ibi desinit distractus. Circunflectit verò etiam ramos, & non potest per ipsos rectà ire. Manifestum verò hoc est etiam in æreis, quando limant dependentes vestes rugosas statuarum,

ἐν δὲ ταῖς σκληροτέραις γλώτταις ἡ φωνὴ γίνεται σκληροτέρα καὶ λαμπροτέρα, ἂν πιέσῃ τις αὐτὰς μᾶλλον τοῖς χείλεσι, διὰ τὸ βιαιότερον τὸ πνεῦμα φέρεσθαι. αἱ μὲν οὖν λαμπραὶ τῶν φωνῶν γίνονται διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας. παρὸ καὶ δοκοῦσιν οὐ χείρους εἶναι τῶν λευκῶν αἱ καλούμεναι φαιαί. πρὸς γὰρ τὰ πάθη καὶ τὰς πρεσβυτέρας ἡλικίας μᾶλλον ἁρμόττουσιν αἱ τραχύτεραι, καὶ μικρὸν ὑποσυγκεχυμέναι, καὶ μὴ λίαν ἔχουσαι τὸ λαμπρὸν ἐκφανές. ἅμα δὲ καὶ διὰ τὴν συντονίαν οὐχ ὁμοίως εἰσὶν εὐπειθεῖς. τὸ γὰρ βίᾳ φερόμενον, δυσταμίευτον. οὐδὲ γὰρ ἐπιτεῖναι ῥᾴδιον ὡς βούλεταί τις, οὔτ᾽ ἀνεῖναι. ἐπὶ δὲ τῶν αὐλῶν γίνονται αἱ φωναὶ λαμπραί, καὶ τῶν ἄλλων ὀργάνων, ὅταν τὸ ἐκπῖπτον πνεῦμα, πυκνὸν ᾖ καὶ σύντονον. ἀνάγκη γὰρ καὶ τὰς ἔξωθεν ἀέρος τοιαύτας γίγνεσθαι τὰς πληγάς, καὶ μάλιστα τὰς φωνὰς οὕτω διαπίπτειν συνεστώσας πρὸς τὴν ἀκοήν, ὥσπερ καὶ τὰς ὀσμὰς καὶ τὸ φῶς καὶ τὰς θερμότητας. καὶ γὰρ πάντα ταῦτα ἀραιότερα φαινόμενα πρὸς τὴν αἴσθησιν, ἀσθενέστερα γίγνεται, καθάπερ καὶ οἱ χυλοὶ κραθέντες τῷ ὕδατι καὶ ἑτέροις χυλοῖς. τὸ γὰρ ἑαυτοῦ παρέχον αἴσθησιν, ἀσαφῆ ἑκάστῳ ποιεῖ τὰς δυνάμεις. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων ὀργάνων αἱ τῶν κεράτων ἦχοι πυκναὶ καὶ συνεχεῖς πρὸς τὸν ἀέρα προσπίπτοντες, ποιοῦσι τὰς φωνὰς ἀμαυράς. διὸ δεῖ τὸ κέρας τὴν φύσιν ἔχειν τῆς αὐξήσεως ὁμαλὴν καὶ λείαν καὶ μὴ ταχεῖαν ἐκδιδρασκοῦσαν. ἀνάγκη γὰρ μαλακώτερα καὶ χαυνότερα γίγνεσθαι τὰ τοιαῦτα τῶν κεράτων· ὥστε τὸν ἦχον διασπᾶσθαι καὶ μὴ συνεχῆ ἐκπίπτειν δι᾽ αὐτῶν, μηδὲ γεγωνεῖν ὁμοίως διὰ τὴν μαλακότητα καὶ τὴν ἀραιότητα τῶν πόρων. μηδὲ πάλιν δεῖ δυσαυξῆ τὴν φύσιν, μηδὲ τὴν σύμφυσιν ἔχειν πυκνὴν, καὶ σκληρὰν καὶ δύσεργον. ὅπου γὰρ ἂν προσπέσῃ στρεφόμενος ὁ ἦχος, αὐτοῦ λαμβάνει τὴν κατάπαυσιν, καὶ οὐκέτι μεταβαίνει πρὸς τὸν ἔξω τόπον· ὥστε κωφοὺς καὶ ἀνωμάλους ἐκπίπτειν τοὺς ἤχους ἐκ τῶν τοιούτων κεράτων. ὅτι δὲ ἡ φορὰ γίγνεται κατὰ τὴν εὐθυωρίαν, φανερὸν ἐπί τε τῶν ἱστῶν, καὶ ὅλως ἐπὶ τῶν ξύλων τῶν μεγάλων, ὅταν αὐτὰ βασανίζωσιν. ὅταν γὰρ κρούωσιν ἐκ θατέρου ἄκρου, κατὰ τὸ ἕτερον ὁ ἦχος φέρεται συνεχής, ἐὰν μή τι ἔχῃ συντέτρημα τὸ ξύλον· εἰ δὲ μή, μέχρι τούτου προελθὼν, αὐτοῦ καταπαύεται διασπώμενος. περικάμπτει δὲ καὶ τοὺς ὄζους, καὶ οὐ δύναται δι᾽ αὐτῶν εὐθυπορεῖν. καταδηλον δὲ τοῦτ᾽ ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν χαλκῶν, ὅταν ῥινῶσι τὰς ἀπηρτημένας στολίδας τῶν ἀνδριάντων,

ἢ τὰ

[illegible]

A vel alas comprimunt, vnde stridorem & multum sonum edũt & strepitum. Si quis verò ea fascia cingat, cessare accidit sonum. Vsque huc enim progressus tremor, quando impingit in molle, ibi facit pausam. Multum verò etiam tostio cornuum confert ad bonitatem soni. Magis enim tostum, similem sonum habet figulino ob duritiem, & adustionem. Si quis verò ea minus quàm oporteat torreat, delicatiorem emittit, propter mollitiem, sonum, B non potest tamẽ vociferari similiter. Quare & ętates seligunt. Senum enim sunt sicca, & porosa & laxa. Iuuenum verò, delicata omnino, & multam habentia in se humiditatem. Oportet autem esse vt dictum est cornu siccum, & densum æqualiter, & recti tramitis & læue. Sic enim maximè acciderit etiam sonos densos & læues & æquales ferri per ipsa & externi aeris percussiones fieri tales. Quandoqui- C dem & chordarum leuissimæ sunt optimæ & omni ex parte æquales: & structuram habent vndique similem & cõnexiones obscuras neruorum. Sic enim accidit etiam has facere aeris percussiones simillimas. Oportet verò tibiarum quoque linguas, densas, & læues & æquales esse vt & spiritus transuehatur per ipsas leuis, & æqualis & non distractus. Quare & iuga bis- D mefacta, & quæ saliuam imbiberunt, melioriuoca fiunt. Sicca autem peioriuoca. Aer enim per humidum & læue fertur, mollis & æqualis. Clarum autem. Etenim ipse spiritus, quando habet humiditatem, multo minus impingit ad iuga, & distrahitur. Siccus verò magis retinetur, & percussionem facit duriorem propter violẽtiam. Differentię ergo sonorum fiunt propter dictas causas. Duræ verò voces sunt, quæcunque violenter ad auditum inci- E dunt. quare etiam maximè præbent tonũ. Tales verò sunt, quæ difficilius mouentur, & cum maxima feruntur vi. Quod enim cedit cito, non potest percussionem sustinere, sed resilit prius. Clarũ verò est. Grauissima enim tela per violẽtissimã feruntur lationẽ & fluxus lati per Euripos. Hi enim fiunt vehementissimi circa angustias, cùm non possunt cito cedere, sed F à multa impelluntur violentia. Similiter id accidit etiam circa voces & sonos,

necesse est omnium talium spiritus: & non facile subministratur. Quoruncunque verò magna est distantia arteriæ, talium quidem extra transmittere contingit spiritum faciliùs, intus verò latus diffundi ob amplitudinem loci, & vocem fieri vacuam & non consistentem. Adhæc non possunt diuidi spiritu tales, quia non confirmatur arteria ipsorum. Quorum verò est inæqualiter & non vndequaque habent distantiam similem, hos necesse est omnibus participare difficultatibus. Etenim inæqualiter ipsis necesse est spiritum ministrari & pelli, & per alium locum diffundi rursus. Breui verò arteria existente, celeriter quidem necesse est spiritum emittere & percussionem validiorem fieri aeris. omnes verò tales acutius sonare, ob celeritatem lationis spiritus. Non solum verò accidit vasorum differentias, sed etiam pulsiones omnes voces alterare. Quando enim fuerint humiditate multa pleni pulmo & arteria, distrahitur spiritus, & non potest transmitti in externum locum continuè quia impingit, & fit crassus & humidus & difficulter mobilis: sicuti circa catarrhos, & ebrietates. Si verò siccus fuerit spiritus, omnino asperior fit vox & disrupta. Cōtinet enim humiditas, si sit tenuis aerem & facit quandam vocis simplicitatem. Vasorum ergo differentiæ, & passionum quæ circa ipsa fiunt, tales singulæ efficiunt. Voces verò, videntur quidem esse, secundum quos singulæ fiunt locos, audimus verò ipsas omnes quando nobis incidunt ad auditum. Impulsus enim à percussione aer, quadantenus fertur continuus, deinde paulatim semper dimouetur magis, & hoc cognoscimus omnes sonos, & procul factos, & prope. Clarum verò est, quando quis accipiens vas figulum, vel tibiam, vel tubam, apponatque alteri ad auditum, per hæc loquatur, omnes videntur voces omnino esse prope auditum: quia non dispergitur aer latus: sed conseruatur vox similis ab ambiente organo. Sicuti ergo etiam in pictura, quando quis coloribus hoc quidem simile fecerit longinquo, aliud verò propinquo, id quidem nobis videtur, recessisse picturæ, hoc verò eminere: vtrisque tamen ipsis existentibus in eadem superficie.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

A Sic etiam in sonis vocis quando hæc quidem iam resoluta incidit ad auditum illa verò continua. ambabus ipsis aduenientibus ad eundem locum, hæc quidem abesse procul videtur ab auditu. altera verò esse prope: quia illa quidem longinquæ similis sit, hæc verò propinquæ. Claræ verò maximè fiunt voces, quia exacti sint soni. Impossibile enim est, non perfectè his dearticulatis, voces esse B claras. Quemadmodum etiam annulorum sigilla, si non exculpantur exactè. Quare neque pueli possunt loqui claré, neque ebrij, neque senes, neque quicunque natura balbi sunt, neque omnino quorumcunque sunt linguæ & ora difficulter mobilia. Sicut enim & erea, & cornea consonantia, faciunt & organorum sonos clariores, ita & in locutione, multam obscuritatem efficiunt excedentes spiritus C ex ore, quando exculpantur similiter. Non solùm verò sui ipsorum quandam demonstrabant obscuritatem, sed etiam dearticulatos sonos impediunt, non simile ipsorum facto motu circa auditum. Quare etiam magis vnum audientes intelligimus, quam simul multis idem dicentibus. Sicut etiam in chordis, & multo minus, si quis accinat ad tibiam simul & ad citharam, quia confundantur voces ab aliis. D Non minime verò hoc in symphoniis clarum est. Vtroque enim occultari accidit sonos ab inuicem. Obscuræ ergo voces fiunt ob dictas causas. Lucidæ vero fiunt, sicuti in coloribus. Ibi enim, qui maximè possunt visum mouere, hos accidit colorum esse lucidissimos. Eodem modo, vocũ has existimandum est esse luculẽtissimas, quæcunque possunt accedentes mouere auditum. Tales vero sunt claræ & densæ, E & puræ & procul valentes protendere. Etenim in aliis sensibilibus omnibus fortiora & densiora & purgatiora, clariores faciunt sensus. Clarum id est. vltimo enim voces omnes fiunt surdæ, aere iam diffuso. Clarum est etiam in tibiis. Secundarum enim quæ habent linguas obliquas, molliorem reddunt vocem, non similiter tamen lucidam. Spiritus enim latus, statim in amplitudinẽ loci excidit & nõ amplius fertur validus, nec cõsistens, sed dispersus.

F

[illegible]

necesse est omnium talium spiritus: & non facile subministratur. Quoruncunque verò magna est distantia arteriæ, talium quidem extra transmittere contingit spiritum facile: intus verò latus diffundi ob amplitudinem loci. & vocem fieri vacuam & non consistentem. Adhæc non possunt diuidi spiritu tales, quia non confirmatur arteria ipsorum. Quorum verò est inæqualiter & non vndequaque habens distantiam similem, hos necesse est omnibus participare difficultatibus. Etenim inæqualiter ipsis necesse est spiritum ministrari & pelli, & per alium locum diffundi rursus. Breui verò arteria existente, celeriter quidem necesse est spiritum emittere & percussionem validiorem fieri aeris. omnes verò tales acutius sonare, ob celeritatem lationis spiritus. Non solum verò accidit vasorum differentias, sed etiam pulsiones omnes voces alterare. Quando enim fuerint humiditate multa pleni pulmo & arteria, distrahitur spiritus, & non potest transmitti in externum locum continuè, quia impingit, & fit crassus & humidus & difficulter mobilis: sicuti circa catarrhos, & ebrietates. Si verò siccus fuerit spiritus, omnino asperior fit vox & disrupta. Continet enim humiditas, si sit tenuis, aerem & facit quandam vocis simplicitatem. Vasorum ergo differentiæ, & passionum quæ circa ipsa fiunt, tales singulæ efficiunt. Voces verò, videntur quidem esse, secundum quos singulæ fiunt locos, audimus verò ipsas omnes quando nobis incidunt ad auditum. Impulsus enim à percussione aer, quadantenus fertur continuus, deinde paulatim semper dimouetur magis, & hoc cognoscimus omnes sonos, & procul factos, & propè. Clarum verò est, quando quis accipiens vas figulum, vel tibiam, vel tubam, apponatque alteri ad auditum, per hæc loquatur, omnes videntur voces omnino esse prope auditum: quia non dispergitur aer latus: sed conseruatur vox simul ab ambiente organo. Sicuti ergo etiam in pictura, quando quis coloribus hoc quidem simile fecerit longinquo, aliud verò propinquo, id quidem nobis videtur, recessisse picturæ, hoc verò eminere: vtrisque tamen ipsis existentibus in eadem superficie.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

[illegible]

A Sic etiam in sonis vocis quando hæc quidem iam resoluta incidit ad auditum illa verò continua. ambabus ipsis aduenientibus ad eundem locum, hæc quidem abesse procul videtur ab auditu, altera verò esse prope: quia illa quidem longinquæ similis sit, hæc verò propinquæ. Claræ verò maximè fiunt voces, quia exacti sint soni. Impossibile enim est, non perfectè his dearticulatis, voces esse B claras. Quemadmodum etiam annulorum sigilla, si non exculpantur exactè. Quare neque pueris possunt loqui clarè, neque ebrij, neque senes, neque quicunque natura balbi sunt, neque omnino quorumcunque sunt linguæ & ora difficulter mobilia. Sicut enim & ærea, & cornea consonantia, faciunt & organorum sonos clariores, ita & in locutione, multam obscuritatem efficiunt excedentes spiritus C extore, quando exculpantur similiter. Non solùm verò sui ipsorum quandam demonstrabant obscuritatem, sed etiam dearticulatos sonos impediunt, non similiter ipsorum facto motu circa auditum. Quare etiam magis vnum audientes intelligimus, quam simul multos idem dicentibus. Sicut etiam in chordis, & multo minus, si quis accinat ad tibiam simul & ad citharam, quia confundantur voces ab aliis. D Non minime vero hoc in symphoniis clarum est. Vtrotque enim occultari accidit sonos ab inuicem. Obscuræ ergo voces fiunt ob dictas causas. Lucidæ vero fiunt, sicuti in coloribus. Ibi enim, qui maximè possunt visum mouere, hos accidit colorum esse lucidissimos. Eodem modo, vocum has existimandum est esse luculentissimas, quæcunque possunt accedentes mouere auditum. Tales vero sunt claræ & densæ, E & puræ & procul valentes protendere. Etenim in aliis sensibilibus omnibus fortiora & densiora & purgatiora, clariores faciunt sensus. Clarum id est. vltimo enim voces omnes fiunt surdæ, aere iam diffuso. Clarum est etiam in tibiis. Secundarum enim quæ habent linguas obliquas, molliorem reddunt vocem, non similiter tamen lucidam. Spiritus enim latus, statim in amplitudinē loci excidit & nō amplius fertur validus, nec cōsistens, sed dispersus.

F

[illegible]

necesse est omnium talium spiritus: & non facile subministratur. Quoruncunque verò magna est distantia arteriæ, talium quidem extra transmittere contingit spiritum facile: intus verò latus diffundi ob amplitudinem loci, & vocem fieri vacuam & non consistentem. Adhæc non possunt diuidi spiritu tales, quia non confirmatur arteria ipsorum. Quorum verò est inæqualiter & non vndequaque habent distantiam similem, hos necesse est omnibus participare difficultatibus. Etenim inæqualiter ipsis necesse est spiritum ministrari & pelli, & per alium locum diffundi rursus. Breui verò arteria existente, celeriter quidem necesse est spiritum emittere & percussionem validiorem fieri aeris. omnes verò tales acutius sonare, ob celeritatem lationis spiritus. Non solum verò accidit vasorum differentias, sed etiam pulsiones omnes voces alterare. Quando enim fuerint humiditate multa pleni pulmo & arteria, distrahitur spiritus, & non potest transmitti in externum locum continuè, quia impingit, & fit crassus & humidus & difficulter mobilis: sicuti circa catarrhos, & ebrietates. Si verò siccus fuerit spiritus, omnino asperior fit vox & disrupta. Cōtinet enim humiditas, si sit tenuis, aerem & facit quandam vocis simplicitatem. Vasorum ergo differentiæ, & passionum quæ circa ipsa fiunt, tales singulæ efficiunt. Voces verò, videntur quidem esse, secundum quos singulæ fiunt locos, audimus verò ipsas omnes quando nobis incidunt ad auditum. Impulsus enim à percussione aer, quadantenus fertur continuus, deinde paulatim semper dimouetur magis, & hoc cognoscimus omnes sonos, & procul factos, & prope. Clarum verò est, quando quis accipiens vas figulum, vel tibiam, vel tubam, apponatque alteri ad auditum, per hæc loquatur, omnes videntur voces omnino esse prope auditum: quia non dispergitur aer latus: sed conseruatur vox similis ab ambiente organo. Sicuti ergo etiam in pictura, quando quis coloribus hoc quidem simile fecerit longinquo, aliud verò propinquo, id quidem nobis videtur, recessisse picturæ, hoc verò eminere: vtrisque tamen ipsis existentibus in eadem superficie.

A πάντων τῶν τοιούτων εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ μὴ ῥᾳδίως ὑπηρετεῖν. ὅσοις δὲ ἐστὶ μέγα τὸ διάστημα τῆς ἀρτηρίας, τῶν τοιούτων ἔξω μὲν ἀφιέναι συμβαίνει τὸ πνεῦμα ῥᾳδίως, ἐντὸς δὲ σκεδαζόμενον διαχεῖσθαι διὰ τὴν εὐρυχωρίαν, καὶ τὴν φωνὴν γίνεσθαι κενὴν καὶ μὴ συνεστῶσαν. ἔτι δὲ μὴ δύνασθαι διαιρεῖσθαι τῷ πνεύματι τοὺς τοιούτους, διὰ τὸ μὴ συντείνεσθαι τὴν ἀρτηρίαν αὐτῶν. ὅσοι δὲ εἰσὶν B ἀνωμάλως καὶ μὴ πάντοθεν ἔχουσι τὴν διάστασιν ὁμοίαν, τούτους ἀναγκαῖον ἁπάντων μετέχειν τῶν δυσχερειῶν. καὶ γὰρ ἀνωμάλως αὐτοῖς ἀνάγκη τὸ πνεῦμα ὑπηρετεῖν καὶ θλίβεσθαι, καὶ κατ' ἕτερον τόπον διαχεῖσθαι πάλιν. βραχείας δὲ τῆς ἀρτηρίας οὔσης, ταχὺ μὲν ἀναγκαῖον τὸ πνεῦμα ἐκπέμπειν, καὶ τὴν πληγὴν ἰσχυροτέραν γίνεσθαι τὴν τοῦ ἀέρος, πάντας δὲ C τοὺς τοιούτους ὀξύτερον φωνεῖν, διὰ τὸ τάχος τὸ τῆς τοῦ πνεύματος φορᾶς. οὐ μόνον δὲ συμβαίνει τὰς τῶν ἀγγείων διαφοράς, ἀλλὰ καὶ τὰ πάθη πάντα τὰς φωνὰς ἀλλοιοῦν. ὅταν μὲν γὰρ ὦσιν ὑγρότητος πλήρεις πολλῆς ὅ τε πνεύμων καὶ ἡ ἀρτηρία, διασπᾶται τὸ πνεῦμα, καὶ οὐ δύναται φέρεσθαι εἰς τὸν ἔξω τόπον συνεχῶς, διὰ τὸ προσκόπτειν, καὶ γίνεται παχὺ καὶ ὑ D γρὸν καὶ δυσκίνητον, καθάπερ ἐν καὶ περὶ τοὺς κατάρρους καὶ τὰς μέθας. ἐὰν δὲ ξηρὸν ᾖ τὸ πνεῦμα παντελῶς, σκληροτέρα ἡ φωνὴ γίνεται καὶ διεσπασμένη. συνέχει γὰρ ἡ ὑγρότης, ὅταν ᾖ λεπτὴ τὸν ἀέρα, καὶ ποιεῖ τινα τῆς φωνῆς ἁπλότητα. αἱ μὲν οὖν τῶν ἀγγείων διαφοραὶ τῶν παθῶν τῶν περὶ αὐτὰ γιγνομένων, τοιαύτας ἑκάστας τὰς φωνὰς ἀποτελοῦσιν. αἱ δὲ φωναὶ δοκοῦσι μὲν εἶναι καθ' οὓς ἂν ἑκάσται γίγνωνται τό E πους. ἀκούομεν δὲ πασῶν αὐτῶν, ὅταν ἡμῖν προσπέσωσι πρὸς τὴν ἀκοήν. ὁ γὰρ ὠσθεὶς ὑπὸ τῆς πληγῆς ἀήρ, μέχρι μέν τινος φέρεται συνεχής, ἔπειτα κατὰ μικρὸν αἰεὶ διαλύεται μᾶλλον· καὶ τούτῳ γιγνώσκομεν πάντας τούς τε ψόφους καὶ τοὺς πόρρω γιγνομένους καὶ τοὺς ἐγγύς. δῆλον δ' ἐστίν. ὅταν γάρ τις λαβὼν κέραμον ἢ αὐλὸν ἢ F σάλπιγγα, προσθεὶς τῷ ἑτέρῳ πρὸς τὴν ἀκοήν, διὰ τούτων λαλῇ, πᾶσαι δοκοῦσιν αἱ φωναὶ πλησίον εἶναι τῆς ἀκοῆς, διὰ τὸ μὴ σκεδάννυσθαι τὸν ἀέρα φερόμενον, ἀλλὰ διατηρεῖσθαι τὴν φωνὴν ὁμοίαν ὑπὸ τοῦ περιέχοντος ὀργάνου. καθάπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῆς γραφῆς, ὅταν τις τοῖς χρώμασι τὸ μὲν ὅμοιον ποιήσῃ τῷ πόρρω, τὸ δὲ τῷ πλησίον, τὸ μὲν φαίνεται ἀφεστηκέναι τῆς γραφῆς, τὸ δὲ προέχειν, ἀμφοτέρων αὐτῶν ὄντων ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφανείας,

οὕτω

[illegible]

A Sic etiam in sonis vocis quando hæc quidem iam resoluta incidit ad auditum illa verò continua. ambabus ipsis aduenientibus ad eundem locum, hæc quidem abesse procul videtur ab auditu. altera verò esse prope: quia illa quidem longinquæ similis sit, hæc verò propinquæ. Claræ verò maximè fiunt voces, quia exacti sint soni. Impossibile enim est, non perfectè his dearticulatis, voces esse B claras. Quemadmodum etiam annulorum sigilla, si non exculpantur exactè. Quare neque pueri possunt loqui clarè, neque ebrij, neque senes, neque quicunque natura balbi sunt, neque omnino quorumcunque sunt linguæ & ora difficulter mobilia. Sicut enim & ærea, & cornea consonantia, faciunt & organorum sonos clariores, ita & in locutione, multam obscuritatem efficiunt excidentes spiritus C ex ore, quando exculpantur similiter. Non solùm verò sui ipsorum quandam demonstrabant obscuritatem, sed etiam dearticulatos sonos impediunt, non simili ipsorum facto motu circa auditum. Quare etiam magis vnum audientes intelligimus, quam simul multis idem dicentibus. Sicuti etiam in chordis, & multo minus, si quis accinat ad tibiam simul & ad citharam, quia confundantur voces ab aliis. D Non minime verò hoc in symphoniis clarum est. Vtrisque enim occultari accidit sonos ab inuicem. Obscuræ ergo voces fiunt ob dictas causas. Lucidæ verò fiunt, sicuti in coloribus. Ibi enim, qui maximè possunt visum mouere, hos accidit colorum esse lucidissimos. Eodem modo, voces has existimandum est esse luculentissimas, quæcunque possunt accedentes mouere auditum. Tales verò sunt claræ & densæ, E & puræ & procul valentes protendere. Etenim in aliis sensibilibus omnibus fortiora & densiora & purgatiora, clariores faciunt sensus. Clarum id est. vltimo enim voces omnes fiunt surdæ, aere iam diffuso. Clarum est etiam in tibiis. Secundarum enim quæ habent linguas obliquas, molliorem reddunt vocem, non similiter tamen lucidam. Spiritus enim latus, statim in amplitudinē loci excidit & nō amplius fertur validus, nec cōsistens, sed dispersus. F

[illegible]

necesse est omnium talium spiritus: & non facile subministratur. Quoruncunque verò magna est distantia arteriæ, talium quidem extra transmittere contingit spiritum facile: intus verò latus diffundi ob amplitudinem loci, & vocem fieri vacuam & non consistentem. Adhæc non possunt diuidi spiritu tales, quia non confirmatur arteria ipsorum. Quorum verò est inæqualiter & non vndequaque habent distantiam similem, hos necesse est omnibus participare difficultatibus. Etenim inæqualiter ipsis necesse est spiritum ministrari & pelli, & per alium locum diffundi rursus. Breui verò arteria existente, celeriter quidem necesse est spiritum emittere & percussionem validiorem fieri aeris. omnes verò tales acutius sonare, ob celeritatem lationis spiritus. Non solum verò accidit vasorum differentias, sed etiam pulsiones omnes voces alterare. Quando enim fuerint humiditate multa pleni pulmo & arteria, distrahitur spiritus, & non potest transmitti in externum locum continuè quia impingit, & fit crassus & humidus & difficulter mobilis: sicuti circa catarrhos, & ebrietates. Si verò siccus fuerit spiritus, omnino asperior fit vox & disrupta. Cōtinet enim humiditas, si sit tenuis aerem & facit quandam vocis simplicitatem. Vasorum ergo differentiæ, & passionum quæ circa ipsa fiunt, tales singulæ efficiunt. Voces verò, videntur quidem esse, secundum quos singulæ fiunt locos, audimus verò ipsas omnes quando nobis incidunt ad auditum. Impulsus enim à percussione aer, quadantenus fertur continuus, deinde paulatim semper dimouetur magis, & hoc cognoscimus omnes sonos, & procul factos, & prope. Clarum vero est, quando quis accipiens vas figulum, vel tibiam, vel tubam, apponatque alteri ad auditum, per hæc loquatur, omnes videntur voces omnino esse prope auditum: quia non dispergitur aer latus: sed conseruatur vox similis ab ambiente organo. Sicuti ergo etiam in pictura, quando quis coloribus hoc quidem simile fecerit longinquo, aliud vero propinquo, id quidem nobis videtur, recessisse picturæ, hoc vero eminere: vtrisque tamen ipsis existentibus in eadem superficie.

A πάντων τῶν τοιούτων ἐστὶ τὸ πνεῦμα καὶ μὴ ῥᾳδίως ὑπηρετεῖν. ὅσοις δ' ἐστὶ μέγα τὸ διάστημα τῆς ἀρτηρίας, τῶν τοιούτων ἔξω μὲν ἀθρόως συμβαίνει τὸ πνεῦμα ῥᾳδίως, εἴσω δὲ σκεδαννύμενον διαχεῖσθαι διὰ τὴν εὐρυχωρίαν, καὶ τὴν φωνὴν γίνεσθαι κενὴν καὶ μὴ συνεστῶσαν. ἔτι δὲ μὴ δύνασθαι διαιρεῖσθαι τῷ πνεύματι τοὺς τοιούτους, διὰ τὸ μὴ συνηρεῖσθαι τὴν ἀρτηρίαν αὐτῶν. ὅσοι δὲ ἔχουσιν B ἀνωμάλως καὶ μὴ πάντοθεν ἔχει τὴν διάστασιν ὁμοίαν, τούτοις ἀναγκαῖον ἁπάντων μετέχειν τῶν δυσχερειῶν. καὶ γὰρ ἀνωμάλως αὐτοῖς ἀνάγκη τὸ πνεῦμα ὑπηρετεῖν καὶ θλίβεσθαι, καὶ κατ' ἕτερον τόπον διαχεῖσθαι πάλιν. βραχείας δὲ τῆς ἀρτηρίας οὔσης, ταχὺ μὲν ἀνάγκη τὸ πνεῦμα ἐκπέμπειν, καὶ τὴν πληγὴν ἰσχυροτέραν γίνεσθαι τὴν τοῦ ἀέρος. πάντας δὲ C τοὺς τοιούτους ὀξύτερον φωνεῖν, διὰ τὸ τάχος τῆς τοῦ πνεύματος φορᾶς. οὐ μόνον δὲ συμβαίνει τὰς τῶν ἀγγείων διαφοράς, ἀλλὰ καὶ τὰ πάθη πάσας τὰς φωνὰς ἀλλοιοῦν. ὅταν μὲν γὰρ ὦσιν ὑγρότητος πλήρεις πολλῆς ὅ τε πνεύμων καὶ ἡ ἀρτηρία, διασπᾶται τὸ πνεῦμα, καὶ οὐ δύναται ἀθρόως εἰς τὸν ἔξω τόπον συνεχῶς, διὰ τὸ προσκόπτειν, καὶ γίνεσθαι παχὺ καὶ ὑ-D γρὸν καὶ δυσκίνητον· καθάπερ ἐπί τε τῶν κατάρρων καὶ τῶν μεθυόντων. ἐὰν δὲ ξηρὸν ᾖ τὸ πνεῦμα παντελῶς, σκληροτέρα ἡ φωνὴ γίνεται καὶ διεσπασμένη. ποιεῖ γὰρ ἡ ὑγρότης, ὅταν ᾖ λεπτὴ τὸν ἀέρα κολλᾶν, καὶ ποιεῖ τινα τῆς φωνῆς ἁπλότητα. τῶν μὲν οὖν ἀγγείων αἱ διαφοραὶ καὶ τῶν παθῶν τῶν περὶ αὐτὰ γινομένων, τοιαύτας ἑκάστας τὰς φωνὰς ἀποτελοῦσι. φαίνονται δὲ κοῖλαι μὲν ἐστὶ καθ' οὓς ἂν ἕκασται γίνωνται E τόπους. ἀκούομεν δὲ πασῶν αὐτῶν, ὅταν ἡμῖν προσπέσωσι πρὸς τὴν ἀκοήν. ὁ γὰρ ὠσθεὶς ὑπὸ τῆς πληγῆς ἀήρ, μέχρι μέν τινος φέρεται συνεχής, ἔπειτα κατὰ μικρὸν ἀεὶ κατὰ τοῦτο μᾶλλον καὶ τούτῳ γιγνώσκομεν πάντας τοὺς ψόφους καὶ τοὺς πόρρω γινομένους καὶ τοὺς ἐγγύς. δῆλον δ' ἐστίν· ὅταν γάρ τις λαβὼν κέραμον ἢ αὐλὸν ἢ F σάλπιγγα, προσθεὶς τὸ ἕτερον πρὸς τὴν ἀκοὴν, διὰ τούτων λαλῇ, πᾶσαι δοκοῦσιν αἱ φωναὶ παντελῶς ἐστὶ πλησίον τῆς ἀκοῆς, διὰ τὸ μὴ συμβαίνεσθαι τὸν ἀέρα φερόμενον, ἀλλὰ διατηρεῖσθαι τὴν φωνὴν ὁμοίαν ὑπὸ τοῦ περιέχοντος ὀργάνου. καθάπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῆς γραφῆς, ὅταν τοῖς χρώμασι τὸ μὲν ὅμοιον ποιήσωσι τῷ πόρρω, τὸ δὲ τῷ πλησίον, τὸ μὲν φαίνεται ἀνακεχωρηκέναι τῆς γραφῆς, τὸ δὲ προέχειν, ἀμφοτέρων αὐτῶν ὄντων ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφανείας·

οὕτω

[illegible]

A Sic etiam in sonis vocis quando hæc quidem iam resoluta incidit ad auditum illa verò continua. ambabus ipsis aduenientibus ad eundem locum, hæc quidem abesse procul videtur ab auditu. altera verò esse prope: quia illa quidem longinquæ similis sit, hæc verò propinquæ. Claræ verò maximè fiunt voces, quia exacti sint soni. Impossibile enim est, non perfectè his dearticulatis, voces esse B claras. Quemadmodum etiam annulorum sigilla, si non exculpantur exactè. Quare neque pueili possunt loqui clarè, neque ebrij, neque senes, neque quicunque natura balbi sunt, neque omnino quorumcunque sunt linguæ & ora difficulter mobilia. Sicut enim & erea, & cornea consonantia, faciunt & organorum sonos clariores, ita & in locutione, multam obscuritatem efficiunt excidentes spiritus C ex ore, quando exculpantur similiter. Non solum verò sui ipsorum quandam demonstrabant obscuritatem, sed etiam dearticulatos sonos impediunt, non simili ipsorum facto motu circa auditum. Quare etiam magis vnum audientes intelligimus, quam simul multis idem dicentibus. Sicut etiam in chordis, & multo minus, si quis accinat ad tibiam simul & ad citharam, quia confundantur voces ab alijs. D Non minimè vero hoc in symphonijs clarum est. Vtroque enim occultari accidit sonos ab inuicem. Obscuræ ergo voces fiunt ob dictas causas. Lucidæ vero fiunt, sicuti in coloribus. Ibi enim, qui maximè possunt visum mouere, hos accidit colorum esse lucidissimos. Eodem modo, vocum has existimandum est esse luculentissimas, quæcunque possunt accedentes mouere auditum. Tales vero sunt claræ & densæ, E & puræ & procul valentes protendere. Etenim in alijs sensibilibus omnibus fortiora & densiora & purgatiora, clariores faciunt sensus. Clarum id est. vltimo enim voces omnes fiunt surdæ, aere iam diffuso. Clarum est etiam in tibijs. Secundarum enim quæ habent linguas obliquas, molliorem reddunt vocem, non similiter tamen lucidam. Spiritus enim latus, statim in amplitudinē loci excidit & nō amplius fertur validus, nec cōsistens, sed dispersus.

F

[illegible]

In durioribus vero linguis vox fit durior & clarior, si presserit quis eas magis ad labia, quia spiritus feratur violentius. Lucidæ ergo voces fiunt propter dictas causas. Vnde etiam videntur non peiores esse albis quæ dicuntur pullæ. Passionibus enim & senioribus ætatibus magis accommodantur asperiores. Et paulo subconfusæ, nec valde habentes luciditatem apparentem. Simul verò ob intensionem non similiter sunt persuasiuæ. Quod enim infertur, non facile conditur. Neque enim intendere facile vt est quis velit, neque remittere. In tibiis verò fiunt voces lucidæ & aliis organis, quando excidens spiritus densus fuerit & validus. Necesse enim etiam externi aeris tales fieri percussiones, & maximè voces ita emitti, constitutas ad auditum sicuti odores & lucem & caliditates. Etenim hæc omnia rariora dum apparent sensui debiliora fiunt, sicuti & succi temperati aqua & aliis succis. Id enim quod sui ipsius præbet sensum, obscuras cuique facit vires. Ex aliis verò organis, cornuum soni densi & continui ad aerem incidentes faciunt voces obscuras. Quare oportet cornu habere germen auctionis æquale & læue & non statim excurrens. Necesse enim est molliora, & laxiora fieri talia cornua. Ita vt soni distrahantur & non continuè excidant per ipsa neque vociferari similiter ob mollitiem & raritatem pororum. Neque rursus habere difficile auctu germen, neque adnascentiam habere densam, & duram & molestam. Ad quod enim impinget latus sonus, ibi accidit pausam, neque amplius transmittitur ad externum locum. Ita vt surdi & inæquales excidant soni ex talibus cornibus. Quod verò latio fiat recto tramite clarum est ex telis, & omnino lignis magnis, quando ipsa examinant. Quando enim percutiunt ex altero extremo ad alterum fertur sonus continuus, nisi quod habeat foramen lignum: quod si non, vsque ad hoc progressus, ibi desinit distractus. Circunflectit verò etiam ramos, & non potest per ipsos rectà ire. Manifestum verò hoc est etiam in æreis, quando limant dependentes vestes rugosas statuarum,

[illegible]

[illegible]

[illegible]

A vel alas comprimunt, vnde stridorem & multum sonum edũt & strepitum. Si quis verò ea fascia cingat, cessare accidit sonum. Vsque huc enim progressus tremor, quando impingit in molle, ibi facit pausam. Multum verò etiam tostio cornuum confert ad bonitatem soni. Magis enim tostum, similem sonum habet figulino ob duritiem & adustionem. Si quis verò ea minus quam oporteat torreat, delicatiorem emittit, propter mollitiem, sonum, B non potest tamẽ vociferari similiter. Quare & ętates se ligunt. Senum enim sunt sicca, & porosa & laxa. Iuuenum verò, delicata omnino, & multam habentia in se humiditatem. Oportet autem esse vt dictum est cornu siccum, & densum æqualiter, & rectitramum & læue. Sic enim maximè accidèrit etiam sonos densos & læues & æquales ferri per ipsa & externi aëris percussiones fieri tales. Quandoqui- C dem & chordarum læuissimæ sunt optimæ & omni ex parte æquales: & structuram habent vndique similem & cõnexiones obscuras neruorum. Sic enim accidit etiam has facere aëris percussiones simillimas. Oportet verò tibiarum quoque linguas, densas, & læues & æquales esse vt & spiritus transuehatur per ipsas læuis, & æqualis & non distractus. Quare & iuga humefacta, & quæ saliuam imbiberunt, me- D liorivoca fiunt. Sicca autem peioriuoca. Aer enim per humidum & læue fertur, mollis & æqualis. Clarum autem. Etenim ipse spiritus, quando habet humiditatem, multo minus impingit ad iuga, & distrahitur. Siccus verò magis retinetur, & percussionem facit duriorem propter violẽtiam. Differentię ergo sonorum fiunt propter dictas causas. Duræ verò voces sunt, quæcunque violenter ad auditum inci- E dunt. quare etiam maximè præbent tonũ. Tales verò sunt, quæ difficilius mouentur, & cum maxima feruntur vi. Quod enim cedit cito, non potest percussionem sustinere, sed resilit prius. Clarũ verò est. Grauissima enim tela per violẽtissimã feruntur lationẽ & fluxus lati per Euripos. Hi enim fiunt vehementissimi circa angustias, cùm non possunt cito cedere, sed F à multa impelluntur violentia. Similiter id accidit etiam circa voces & sonos,

[illegible]

A Clarum verò est. Omnes enim violenti fiunt duri sicuti etiā scrinia & valuæ quādo aperiuntur violēter & æris & ferri. Etenim ab incudibus fit durus & mollis, quando percutiunt infrigidatum iam & durum ferrum. Adhæc etiam à lima quādo limant & insculpunt ferramenta & serras. Quandoquidem & tonitruorum violentissimi, fiunt purissimi: & imbrium qui appellantur ragdæi, ob violentiam. Celeritas

B enim spiritus facit vocem acutam, vis verò duram. Quare non solùm accidit eosdem, quandoque acutiorem, quandoque grauiorem, sed etiam duriorē & molliorem. Etiamsi aliqui existiment ob duritiē arteriarum voces fieri duras, errāte. Hoc enim parum quid cōfert omnino, sed spiritus facta percussio violenter à pulmone. Sicuti n. etiā corpora, aliorum quædā sunt humida & mollia: aliorū verò, dura & intensa: eodē modo etiam pulmo. Quare ex

C his quidem mollis excidit spiritus, ex illis verò durus & violentus. Quandoquidem, cur arteriam paucam quandā accidat præbere potentiam, facile est videre. Nulla enim est arteria dura, sicuti tibiæ, nihilominus per id & per hęc lato spiritu, hi molliter quidem tibiis sonant, illi verò duriter. Clarum verò id est etiam ab ipso sensu. Etenim si quis intendat spiritū violentius,

D statim vox fit durior ob violentiā, etsi sit mollior. Eodē modo etiā in tuba. Quare omnes quando bacchātur, remittūt in tuba spiritus intensionē, vt faciant sonū quàm mollissimū, clarùm verò etiam est in organis. Etenim cōtortæ chordæ sicuti dictum est, voces faciunt duriores, & ambusta cornua si quis tangat chordas manibus violēter & non molliter, necesse est etiā redditionē ipsam ita rursus facere violentiorē. minus verò contortæ & crudiora cornua, voces faciunt molliores, & longiora orga-

E na. Aeris enim percussiones, & tardiores, & molliores fiunt ob lōgitudines locorū, in grauiorib. verò durissimæ ob cōstitutionē chordarū. manifestū verò est. Eiusdē n. organi, duriores accidit fieri voces, quando quis in medio tetigerit chordas quia ipsarū magis ea quę ad iugū & chorductiū, in-

[illegible]

[illegible]

B tēsa sunt. Accidit autē etiā ferulacea organa voces habere delicatiores. Soni.n.incidentes, non similiter resiliunt cum violentia. Asperascere verò accidit voces, quando percussio vna fiat aeris totius sed vi multa paulatim distracta. Per seipsas enim singulæ aeris partes incidentes ad auditum, veluti à percussione altera, non distractum facit sensum, ita vt hæc deficiat vocem, illa verò incidat violentius & fieri tactionem auditus similem. Sicuti etiam quando aliquid asperum nobis incidat ad cutem: maxime verò id clarum est in lima. Quia enim aeris percussio simul fit, secundum parua & multa asperi soni incidunt ab ipsis ad auditum. Et magis quando ad durum aliquid affricentur. Quemadmodum etiam in tactu. Dura enim & aspera violentiorem faciunt sensum. Clarum autem id est etiam in fluxibus. Olei enim multo omnium humidorum sonitus manifestior, ob continuitatem partium. Tenues verò sunt voces, quando paucus sit spiritus excidens. Quare & puellarum fiunt tenues & mulierū, & Eunuchorum, similiter & solutorum ob morbum vel laborem, vel inediam. Non enim possunt multum spiritum ob imbecillitatem emittere. Clarum verò est etiā in chordis, à tenuibus enim etiam voculæ fiunt tenues, & angustæ & capillaceæ, quia etiam percussio aeris fit per angustum. Qualia enim principia habuerint motus, aeris percussiones, tales etiam voces accidit fieri incidentes ad auditum: vt raras vel dēsas, vel molles, vel duras, vel tenues, vel crassas. Semper enim alter aer alterum mouens eodem modo, facit vocem omnem similem. Quemadmodum etiam habet in acuitate & grauitate. Etenim celeritates percussionis aliæ aliis consequentes, conseruant voces principiis similes. Percussiones verò fiunt quidem aeris à chordis multæ & separatæ: ob paucitatem verò intermedij temporis auditu non valente coaudire intersectiones vna & cōtinua nobis vox apparet. veluti etiā in coloribus. Etenim horū distantes videntur sæpe nobis cōiungi adinuicē, quādo feruntur celeriter. hoc idē accidit etiā in symphoniis. Quia enim præoccupantur alij soni ab

[illegible]

A alio, & fiunt interualla eorum quæ simul, latent intermediæ factæ voces. Plerunque enim in omnibus symphoniis ab acutioribus sonis, aeris fiunt percussiones ob velocitatem motus. Vltimum verò sonorum simul accidit incidere nobis ad auditum, & eum qui à tarditate fit: ita vt non valente auditu sentire, vt dictum est, inter medias voces. simul videmur vtrosque sonos audire continuè. Crassæ verò voces sunt, è contra, quando spiritus B fuerit multus & stipatus excidens. Quare & virorum sunt crassiores & perfectarum tibiarum, & magis quando quis impleat spiritu, Clarum id est. Etenim si comprimat iuga, magis acutior vox fit & tenuior. Et si quis trahat fistulas, vel apprehendat, amplior fit moles vocis, ob multitudinem spiritus. Sicuti etiam à crassioribus chordis. Crassæ verò fiunt, & hirquitallentium, C & raucescentium. & post vomitus ob arteriæ inequalitatem, & quia non subducatur: sed ibi impacta vox contorqueat & accipiat vocem. Et maxime ob humiditatem corporis. Stridulæ verò sunt voces, tenues & densæ, veluti in cicadis & locustis, & luscinus, & omnino quascunque, tenues cùm sint, nullus alienus sonus consequitur. Omnino enim non est in mole vocis stridulum neque in tonis remissis & grauibus. Neque in sonorum tactibus, sed D magis in acutie, & tenuitate, & exactione. quare etiam organa tenuia & contenta & non habentia cornu, voces habent stridentiores. Sonus enim ab aquis, & omnino quando ab aliquo factus consequitur, continet exactionem sonorum. Flaccidæ verò voces & defluxæ quæcunque quadam tenus latæ continuæ, distrahuntur. Clarissimum autem id est in figulo. Omnis enim qui ex percussione disrumpitur, facit sonum flaccidum, distrahente motu E percussionem, ita vt non amplius fiant excidentes soni continui. Similiter id accidit, & in fractis cornibus, & in chordis enervatis In omnibus enim his quadam tenus. sonus fertur continuus, postea distrahitur, qua non fuerit continuum subiectum. Ita vt non vna fiat percussio: sed distractum, & apparere sonum flaccidum. Fere enim similes sunt asperis.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

A Præterquam quòd illæ sunt ab inuicem per paruas partes distractæ. Flaccidarum verò plurimæ, principia quidem habent continua, postea in plures partes diuisionem accipiunt. Hirsutæ verò voces sunt quibuscunque intrinsecus spiritum illico eiicimus cum sonis. Nudæ verò econtra, quæcunque fiunt absque spiritus eiectione. Disrumpi enim accidit voces, quando non amplius valent aerem cum percussione emittere. Sed locus ipsorum circa B pulmonem a distantia eijciatur. Sicuti enim vasa & humeros dissolui accidit vltimo intense, sic etiam locum circa pulmonem. Leuis enim extra fertur spiritus, quia non fiat violentia eius percussio. Simul verò etiam quia aspera reddita est arteria ipsorum valde, non potest spiritus extra ferri continuus, sed distractus, vt distractæ sint voces ipsorum. Et quidam pu- C tant ob pulmonis lubricitatem, spiritum non posse transmitti circa externum locum errantes. Sonat enim, non tamen possunt vociferari quia non fiat cum intensione aeris percussio, sed solum sonant, veluti ab ipso pharynge spiritus sic violentatus. Iis verò, qui gracilem habent vocem nec circa venas, nec circa arterias est passio, sed circa motum linguæ. Difficulter enim ipsam transferunt, quando alterum sonum oportet dicere. Quare D multo tempore idem verbum dicunt, non volantes consequens dicere. Sed continuè motu & pulmone ipsorum ad eundem impetum lato, ob multitudinem & violentiam spiritus. Sicut enim totum corpus currentium violenter, ex impetu in alium motum transferre difficile est, eodem modo & secundum partem. Quare multoties consequens dicere non possunt, sed id quod post hoc, facilè, quando E aliud motus fecerint principium, clarum id est. Itenim iratis hoc accidit multoties, quia violenta ipsorum sit spiritus latio

[illegible]

ARISTOTELIS DE COLORIBVS LIBER.

Cœlio Calcagnino interprete.

CAPVT I.

EX COLORIBVS hi simplices sunt, quicunque elementorum
B naturam consequuntur, ignis puta, aeris, aquæ, terræ. Nam aer & aqua suopte ingenio alba sunt: ignis contrà, & Sol flauo colore censentur: terra rursus natura sua alba est: intinctionis autem causa sese multicolorem ostendit. Id confessum facit cinis. Adusto enim humido tincturæ opifice, albus redditur cinis: sed non planè albus, quòd fumo scilicet intingatur, qui
C niger existit. Ob id & lixiuium flauum efficitur, eo scilicet, quod flammeum est, & nigrum, in aquam colorem inuehente. Atqui niger color consequitur elementa, quoties inuicem commutantur. Reliqui autem, medij scilicet colores, ex iis facilè intelligi possunt, reciproca admistione superueniente. Lucis autem deliquio fit obscuritas. Tribus præterea niger color nobis occurrit: vel cùm planè quod vi-
D detur, sua natura nigrum est: vel cùm ab iis, quæ visilia sunt, nulla omnino lux ad visum defertur. Quod enim non videtur, cùm locus ambiens videatur, speciem præbet nigri. Occurrunt & alia omnia huiusmodi nigra, à quibus & rara, & exigua lux resilit: ob id & nigræ apparent vmbræ. Eodem modo aqua nigrescit, exasperata, & fluctibus percita, cùm scilicet mare inhorruerit: lacessita enim, &
E incitata superficie, paucis in eam radiis incidentibus, luce iam diuulsa, ac dissipata, vmbrosum ipsum nigrum se offert. Nubes etiam, cùm egregie densa est, eadem ratione nigra existimatur. Ob hæc & cum iis aqua & aer, non penetrante omnino luce, nigræ itidem videntur, cùm profunditatem habeant, ob id quòd rari admodum replodantur radij: siquidem lucem, quæ in ipsis est, intercurrentes particulæ, omnes nigræ videntur obscu-
F ritatis gratia. Quòd autem obscuritas non sit color, sed lucis priuatio, haud sanè difficile est ex aliis multis cognoscere, tum ex eo præcipuè, quòd non est intelligi, quanta, aut quali forma obscuritas sub sensum cadat, ceu solēt reliqua visibilia.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ περὶ χρωμάτων.

Κεφάλαιον α.

ΑΠΛΑ τῶν χρωμάτων ἐστὶν, ὅσα τοῖς στοιχείοις συνακολουθεῖ· οἷον πυρὶ, καὶ ἀέρι, καὶ ὕδατι, καὶ γῇ. ἀὴρ μὲν γὰρ καὶ ὕδωρ, καθ' ἑαυτὰ τῇ φύσει λευκά. τὸ δὲ πῦρ καὶ ὁ ἥλιος, ξανθά. καὶ ἡ γῆ δὲ, [ἐστι] φύσει λευκή· περὶ δὲ τὴν βαφὴν, πολύχρους φαίνεται. δῆλον δ' ἐπὶ τῆς τέφρας τοῦτ' ἐστί. ἐκκαυθέντος γὰρ τοῦ τὴν βαφὴν πεποιηκότος ὑγροῦ, λευκὴ γίνεται· οὐ παντελῶς δὲ, διὰ τὸ τῷ καπνῷ βεβάφθαι, μέλανι ὄντι. διὸ καὶ ἡ κονία ξανθὴ γίνεται, τοῦ φλογοειδοῦς καὶ μέλανος ἐπιχρώζοντος τὸ ὕδωρ. τὸ δὲ μέλαν χρῶμα συνακολουθεῖ τοῖς στοιχείοις, εἰς ἄλληλα μεταβαλλόντων. τὰ δ' ἄλλα ἐκ τούτων δῆλα, τῇ μίξει κεραννυμένων ἀλλήλοις γίγνεται. τὸ δὲ σκότος, ἐκλείποντος τοῦ φωτὸς γίνεται. τριχῶς γὰρ τὸ μέλαν ἡμῖν φαίνεται. ἢ γὰρ ὅλως τι μὴ ὁρώμενον ὑπὸ τῆς ὄψεως μέλαν, ἀφ' οὗ μηδὲν ὅλως φέρεται φῶς πρὸς τὴν ὄψιν. τὸ γὰρ μὴ ὁρώμενον, ὅταν ὁ πέριξ τόπος ὁρᾶται, φαντασίαν ποιεῖ μέλανος. φαίνεται δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἡμῖν ἅπαντα μέλανα, ἀφ' ὅσων ἀραιὸν καὶ ὀλίγον ἀνακλᾶται τὸ φῶς. διὸ καὶ αἱ σκιαὶ φαίνονται μέλαιναι. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ὕδωρ, ὅταν τραχυνθῇ, καθάπερ ἡ τῆς θαλάττης φρίκη. διὰ γὰρ τὴν τῆς ἐπιφανείας τραχύτητα, ὀλίγων τῶν αὐγῶν προσπιπτουσῶν καὶ διεσπασμένου τοῦ φωτὸς, τὸ σκιερὸν μέλαν φαίνεται. καὶ τὸ νέφος, ὅταν ᾖ πυκνὸν ἰσχυρῶς, [μέλαν φαίνεται] διὰ τοῦτο. κατὰ ταὐτὰ δὲ τούτοις καὶ τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἀὴρ, ὅταν ᾖ μὴ παντελῶς διαδύνον τὸ φῶς. καὶ γὰρ ταῦτα εἶναι δοκεῖ μέλανα, βάθος ἔχοντα, διὰ τὸ παντελῶς ἀραιὰς ἀνακλᾶσθαι τὰς ἀκτῖνας. τὰ γὰρ μεταξὺ μέρη τοῦ φωτὸς σκοτεινὰ, ἅπαντα εἶναι δοκεῖ μέλανα, διὰ τὸ σκότος. ὅτι δὲ τὸ σκότος οὐ χρῶμα, ἀλλὰ στέρησίς ἐστι φωτὸς, οὐ χαλεπὸν ἔξ ἄλλων τε πολλῶν καταμαθεῖν, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ μηδὲ αἰσθητὸν εἶναι τὸ πηλίκον καὶ ποῖόν τι τῷ σχήματι τυγχάνει ὂν τὸ σκότος, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁρατῶν.

τὸ δὲ φῶς ὅτι πυρός ἐστι χρῶμα, δῆλον ἐκ τοῦ [illegible]

Κεφάλαιον β.

[illegible]

A Quòd autem lux ignis color sit, ex hoc persuasum esse potest, quòd nullus alius præter hunc ignis color inuenitur: & ob id solus hic per se visibilis existit cùm cætera visibilia euadunt huius beneficio. Illud verò dignum animaduersione, nonnulla esse ab igne diuersa, quæque ignis naturam non habeant & ea tamen lucem reddere. Et si igitur ignis color lux sit, non tamen ignis solius color est. Nulli quippe alteri possumus ignis aspectum ferre acceptum, nisi luci: sicuti & omnium aliorum corporum, quæ corporum imaginem
B præ se ferunt. Tunc verò nigrum colorem effici vsu venit, cùm aer, & aqua igne adusta sunt: propter quod & omnia adusta nigrescunt, sicut ligna, & carbones extincto iam igne. Eodem modo nigrescit fumus exhalans è laterculo fictili, cum insitum laterculo humidum secernitur, & aduritur. Eadem ratio reddit fumum, qui
C à pinguibus, adiposisque prouenit, nigerrimum: oleo puta, pice, tæda: quòd hæc maximè adurantur, continuasque partes faciant. Nigra quoque illa fiunt, per quæ aqua effluit, cùm primò irrigatis, ac perpluris humidum exiccatur: quod in tectoriis parietum est animaduerti. Pari pacto & aquatici lapides musco contecti primùm, mox arescentes atrum colorem contrahunt. Ex coloribus igitur tot sunt, ac
D tales, qui simplices vocantur.

CAPVT II.

At reliqui ex horum fiunt temperamento, prout maior minorve fuerit admistio. Atque ita multas, variasque reddunt colorum species secundum plus & minus, id est, prout intentiores remissioresve fuerint admistiones: quale est puniceum, & purpureum. Dicti autem temperamenti exemplum sit album & nigrum,
E quæ commista imaginem præbent medij illius quod ὀρφνὸν Græci, nos pullum, siue fuscum appellare possumus. Proinde & nigrum, & vmbrosum luci permistum, puniceum ostendit. Si enim nigrum ei admisceatur, quæ à Sole, vel ab igne emanat luci, puniceum semper reddi intuemur: & nigra omnia simul ac intensa sunt, in puniceum abeunt colorē. Nā & fumidæ flammæ, & carbones, donec accensi sunt puniceum colorē habēt. At purpureum illud,
F floridum, atq. illustre euadit si id mediocri albo, vmbrosoque, tenues, & iam tracti Solis radij cōtemperēt. Proinde in ortiua

[illegible]

& occidua parte aer purpureum colorem induit tunc cum Sol vel occidit, vel emergit: quod eo tempore infirmi admodum atque imbecilles radij, obscurum aerem percellant. Quin & mare purpureum sese offert, cùm sublati fluctus secundum impulsum, inclinationémque maris inumbrantur: infirmi enim Solis radij ad maris subsistentiam coniecti, purpureum colorem oculis obiciunt. Idem hoc euenire in auium pennis animaduertitur: extensæ enim, atque explicatæ certo modo ad lucem, purpureum colorem reddunt. Quòd si minor lux affulserit, in ζοφερὸν id est, obscurum abit, quem & Græci ὀρφνινὸν id est, opacum appellant. Quod si liberaliter nigro primæ notæ conditum fuerit, puniceum euadit. Quod si floridum, & coruscans fuerit, in flammeum transmutatur. Nam quod dicimus, secundum mutuum temperamentum, colorum diuersitatem efficienda accipiendum est, ceu si dicamus, ex subiecto & aspectui nostro proposito colore, mistionem fieri. Nec tamen ob id parem omnium generationem fieri putãdum est: est enim proprium colorum munus, non simpliciter, sed ad aliquam mistorum rationem habere. Habẽt siquidem quempiam commistorũ respectum: quemadmodum simplicia, quatenus simplicia sunt, mutuum atque inter se respectum habent. Neq; clarum & perfectum est eodem in omnibus videndum esse apparatu. Cum enim de purpurei, vel punicei temperamento verba facimus, necesse est ex iis permistis, & diuersum colorem facientibus, persimilẽ generationem enarrare nec tamen eandem speciem & apparentiã tribuere. Quapropter assumendũ ac prospiciendũ est temperamentũ ex eo qui præcessit apparatu: sicuti cùm color οἰνωπὸς, id est, vinosus efficitur, si splendor aereus puro ac minimè diluto nigro, eodémque coruscanti cõtemperetur: quales botryorum acini, quorũ planè color œnopus, id est vinosus agnoscitur, cum maturescunt. Nam deinde nigrescentes puniceum habent, quem postmodum in purpureum commutant. Dignum autem est obseruatione, omnes colorum differentias ad eũ modum fieri quẽ subscripsimus. Ex motu enim & trãsitu coloris in colorẽ dũ commiscentur, differentiæ variantur: & similitudinẽ accipiunt secundũ id, quod se offert aspectui: atque ita in vnoquoque commistionem exæquant ex multis vnum colorum concentum reddentes, ita vt nullus cernatur, cernantur tamen omnes, per partes confusas, ac permistas. Ex qua quidem concretione & contemperatione, vna species, vnusque prospectus euadit, qui colorum multitudinem vnam imaginem suscipiens, fidem facit. Oportet autem hæc omnia in disquisitionem vocare.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

μὴ καθάπερ οἱ ζωγράφοι τὰ χρώματα ταῦτα κεραννύντες, ἀλλ' ἀπὸ τῶν εἰρημένων τὰς ἀνακλωμένας αὐγάς, πρὸς ἀλλήλας συμβαλλούσας. μάλιστα γὰρ δύναιτ' ἄν τις κατὰ φύσιν θεωρήσας τὰς τῶν χρωμάτων κράσεις καὶ τὰς πίστεις καὶ τὰ σημεῖα [illegible] ἐν οἷς ἡ φύσις ἐστὶ φαινομένη τῶν χρωμάτων. ταῦτα δ' ἐστὶ μάλιστα ἤδη, τό τε ἀπὸ τοῦ ἡλίου φῶς, ἔτι τὸ ἀπὸ τοῦ πυρός, καὶ ὁ ἀὴρ καὶ B τὸ ὕδωρ. κεραννύμενα γὰρ ταῦτα μᾶλλον καὶ ἧττον, πάντα [illegible] (ὡς εἰπεῖν) τὰς χρόας ἀποτελεῖ. [illegible] C [illegible]

Κεφάλαιον γ.

Δεῖ δὲ καὶ λανθάνειν τὸ πολυειδὲς καὶ τὸ ἄπειρον τῶν χρωμάτων [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

A non vt pictores vacant hos colores simul atterentes, sed ex ijs, quæ dicta sunt, rationem habentes refractorum radiorum qui adinuicem iaciuntur, & collimant: sic enim quispiam posset ex prescripto naturæ colorum temperamenta spectare. Ad veritatem autem, certasque similitudines deprehendendas, oportet habere cognitas, ac perspectas procreationes, & colorum ipsorum natales. Atqui horum causam op-B timatem dicimus lucem Solis, lucem ignis, aerem prætereà, & aquam. Nam hæc plus aut minus contemperata, omnes vt ita dicam, colores perficiunt. Eadem indagine & aliorum colorum, qui radijs permiscentur, imaginem & similitudinem explorari oportet: quandoquidem & carbones & fumus, & ærugo, & sulphur & pennæ auium contemperatæ hæ quidem cum radijs Solis, hæ verò cum splendore C ignis, multas ac varias faciunt colorum commutationes. Sunt & quæ à concoctione ac maturitate consideranda sunt: qualia quæ fiunt in plantis, in fructibus, in capillis, & pennis auium, & cæteris alijs huiusmodi.

CAPVT III.

AT illud neminem latere debet, multiformem, & infinitam illam colorum multitudinem quot modis fieri contingat. Huius rei hanc causam obseruauimus, D quòd à luce & vmbris, inæquales, & sine ratione constant temperaturæ. Nam lux & vmbræ, secundum plus & minus, varias inuehunt differentias: vt primò secundum se ipsas, mox admistæ coloribus colorum commutationes efficiant: vel in eo quòd commista, & multitudine, & facultatibus differunt: vel quòd non habeant easdem rationes, proportionésque. Siquidem & ipsum purpureum secundum se-E ipsum multas habet differentias: sic & puniceum, & album, & aliorū vnúquodque. Item secundum maius & minus, item secundum mutuam inter se admistionem, eorúmq. syncenitatem. Facit prætereà differentiam prout luminosum, ac nitidum mistū ipsum fuerit: aut ex contrario squallidū ac sine lumine? Nihil enim est aliud τὸ στίλβον id est nitidum ac refulgens, nisi luminis quædam collectio, & densitas. F Species verò auri emergit, cum xanthum, id est, flauum, & solare bene cōdensatum efficit. Ob id colla columbarum & pluuiarum stillæ, colore visuntur aureo tunc, cùm lux repercutitur. Sunt etiam quædam quæ læuigata attritu & arcana quadam facultate, alios, atque alios induunt colores. sicut argētum perfrictum

& aurum & æs & ferrum. Quædam etiam lapidum genera differentes faciunt colores, ceu qui nigri existentes albas inducunt lineas. Eius rei causa est, quòd istorũ omnium constitutio ab ipsis incunabulis ex paruis adeò, densisque, ac nigris constat particulis. Ab ipsa autem, quæ fit, dum primum generantur, tinctura, contingit aliam coloris speciem admittere. Hic autem color ab his attritus ac decidiuus, non amplius auream speciem, aut æream, aut omnino alium quempiam habet colorẽ, sed planè niger est, quòd pori, ac meatus illic perrumpantur, ac scindantur inter perfricandum, dum atteruntur, per quos tinctura penetrauit. Contingit & hanc ipsam diuersitatem colorum natura fieri. Primogenio enim colore nondum nobis cognito, cùm tinctura in attritu cõuellatur, ac dissipetur: euenit vt ipsum, qui ipsis inest, colorem perspiciamus. Quapropter & omnia se offerunt nigra, dum perfricantur prout horum quodlibet æquabile est, ac læuigatum: sicut in lapide, qui βάσανος à Græcis, à nostris coticula dicitur, qui insitum in ipso colorem, nigrum videlicet, abiicit: assumit autem rursus ingenitum ab ipsa vsque origine colorem, perspicuum illud, quod in tinctura est, ex contactu, & continuatione. Cæterùm & quæ igni aduruntur, aut dissoluuntur, aut liquefiunt, plures mutuantur colores: quorum fumus tenuis, & aereus, horum & colores vmbrosi: sicut cùm fumus exhalat à sulphure & æruginosis æramentis, & ab iis quæcunque densa sunt, & læuigata: vt argentum. At in cæteris, quæcunque illa sunt, quæ vmbrosos colores habent, eadem læuorem participant: sicuti aqua, nebula, & auium pennæ: quippe hæc propter fulgores, radiosve illabentes, & læuorem, aliter alias contemperatos, differentes colores inuehunt: sicuti & obscuritas varios colores inferre solet. At nos nullum colorem purum spectamus qualis planè est: sed omnes permistos, atque aliis confusos. Nam etsi nulli aliorum colorũ miscentur, fulgoribus lucis, & vmbris tamen confunduntur, & à se diuersa, neque prorsus qualia sunt, apparent. Ob id quæ in vmbra spectatur, quæque in luce, quæq. in Sole, quæque in intenso, aut molli fulgore & secundum varias inclinationes hoc, aut illo modo se habentia, secundum alias differentias diuersa apparent. Fulgores etiam qui ab igne, Lunæ, lychnisq; proueniunt quòd hæc illave lux in vnoquoq. variet, diuersos colores imprimunt,

A καὶ χρυσὸς, καὶ χαλκὸς, καὶ σίδηρος. καί τινα
γένη λίθων διαφόρους ποιεῖ χρόας. [καθάπερ
καὶ μέλανες ὄντες, λευκὰς γράφουσι γραμ-
μὰς, διὰ τὸ πάντων τῶν τοιούτων, τὰς μὲν ἐξ
ἀρχῆς συστάσεις ἐκ μικρῶν εἶναι μορίων, καὶ πυ-
κνῶν, καὶ μελάνων· ὑπὸ δὲ τῆς ἐν τῇ γενέσει
βαφῆς, ἀλλοίαν τὴν πόρρω κεχρωσμένην,
δι' ὧν διελήλυθεν αὐτῶν ἡ βαφὴ, δηλαδὴ ἔχου-
B σαν τὴν τοῦ χρώματος φαντασίαν. ὁ δ' ἀπο-
τετριμμένος ἀπ' αὐτῶν, οὐκέτι γε ἐστὶ χρυσοει-
δὴς, οὐδὲ χαλκοειδὴς, οὐδὲ δηλαδὴ σιδηροειδὴς
[πολυειδῶν] ἔχων χροιὰν, ἀλλ' ὁ πάντως μέ-
λας, διὰ τὸ τοὺς μὲν πόρους τοὺς περιβεβλημένους αὐ-
τῶν, ἀπορρήγνυσθαι, δι' ὧν ἡ βαφὴ διελήλυ-
θε, φύσει δὲ καὶ τὴν αὐτῶν εἶναι.] τὸ δὲ [illegible]
[τούτων] χρώματος, εἰκότι ὄντος ἡμῖν φανε-
ρὸν, διὰ τὸ διασπᾶσθαι τὴν βαφὴν [ἐν τῇ τρίψει,]
C τὸ συγγενὲς ὑπάρχον αὐτοῖς χρῶμα ὁρῶμεν.
διὸ καὶ πάντα φαίνεται μέλανα. ἐν δὲ τῇ συμπε-
ριβολῇ ὅσα ὁμαλὰ καὶ λεῖα ἕκαστον τούτων,
καθάπερ καὶ πρὸς τὰς βασάνους, ἀποβάλλον-
τα τὸ ἐπὸν αὐτοῖς χρῶμα, τὸ μέλαν δηλονό-
τι, ἀπολαμβάνει πάλιν τὰς ἀπὸ φύσεως χρόας,
[ἐν τῇ συναφῇ καὶ συνεχείᾳ, τὸ τῆς βαφῆς
διαφαινόμενον] ὅσα δὲ τῶν καιομένων, καὶ δια-
D λυομένων καὶ τηκομένων ἐν τῷ πυρὶ, πλεί-
στας ἔχει χρόας, ὅσων ὁ καπνὸς ἐστὶ λεπτὸς
καὶ ἀεροειδὴς, καὶ τὰ χρώματα ποιεῖ δι' αὐτῶν
ὅτι ἀπὸ τοῦ θείου, καὶ τῶν ἰωμένων χαλκωμάτων, καὶ
ὅσα ἐστὶ πυκνὰ καὶ λεῖα, καθάπερ ὁ ἄργυρος.
ἔτι δὲ τῶν ἄλλων ὅσα σκιώδεις ἔχει τὰς χρόας
[καὶ] λειότητος μετέχει, ὥσπερ τὸ ὕδωρ καὶ τὰ
νέφη, καὶ τὰ τῶν ὀρνίθων πτερώματα. καὶ γὰρ
ταῦτα διὰ τὸ τὰς αὐγὰς τὰς προσπιπτούσας,
E καὶ τὴν λειότητα, δηλαδὴ ἀλλοίως κεραννυμένας,
ποιεῖ διαφόρους τὰς χρόας, καθάπερ καὶ τὸ
σκότος. τῶν δὲ χρωμάτων οὐδὲν ὁρῶμεν εἰ-
λικρινὲς οἷόν ἐστιν, ἀλλὰ πάντα κεκραμένα ἑ-
τέροις. καὶ γὰρ ἂν μηδενὶ τῶν ἄλλων, ταῖς γε
τοῦ φωτὸς αὐγαῖς καὶ ταῖς σκιαῖς κεραννύμε-
να, ἀλλοῖα, καὶ οὐχ οἷά ἐστι, φαίνεται. διὸ καὶ
τὰ ἐν σκιᾷ θεωρούμενα, καὶ ἐν φωτὶ καὶ ἡ-
λίῳ, καὶ σκληρᾷ αὐγῇ ἢ μαλακῇ, καὶ κατὰ
F τὰς ἐγκλίσεις οὕτως ἢ οὕτως ἔχοντα, καὶ
κατὰ τὰς ἄλλας διαφορὰς, ἀλλοῖα φαίνεται.
καὶ ταῖς πρὸς τῷ πυρὶ καὶ τῷ σεληνίῳ, καὶ
ταῖς διὰ λύχνων αὐγαῖς, διὰ τὸ καὶ τὸ φῶς
ἑκάστου πως ἀλλοιότερον ἔχειν χρῶ-

κατὰ τὸ

[illegible]

καθάπερ καὶ τὸ ὕδωρ, πάντων λευκότατόν ἐστι.

Κεφάλαιον δ.

Τὰ δὲ βαπτόμενα πάντα τὰς χρόας ἀπὸ τῶν βαπτόντων λαμβάνει. πολλὰ δὲ καὶ τοῖς ἄνθεσι καὶ τοῖς φυομένοις, καὶ ταῖς ῥίζαις βάπτεται, καὶ φλοιοῖς, καὶ ξύλοις καὶ φύλλοις, καὶ καρποῖς. ἔτι δὲ πολλὰ μὲν γῇ, πολλὰ δ᾽ ἀφρῷ, πολλὰ δὲ καὶ μελαντηρίᾳ· τὰ δὲ καὶ τοῖς τῶν ζῴων χυλοῖς, καθάπερ καὶ τὸ ἁλουργὲς τῇ πορφύρᾳ· τὰ δὲ, οἴνῳ τὰ δὲ, καπνῷ τὰ δὲ, κονίᾳ· τὰ δὲ, [illegible]

A Adde etiam, cùm varia ad inuicem facta est colorum permistio, ob mutuum illum inter se respectum, atque responsum, vario modo colorantur. Lux enim quando illapsa, ex nonnullis colorem mutatur, & nunc punicei, nunc herbacei coloris: & cum temperamẽtum in alium quempiam colorem incidit, & ab eo rursus contemperatur, aliam quoque quampiam coloris moderationem, permistionemque admittit. Et dum hoc patitur, continue quidem B id patitur, sed ita, vt sensum fugiat. Interdum etiam ad sensus vsque peruenit, cum ex multis coloribus confusis, vnus aliquis longè alios exuperans, sensum ipsum facit & concitet. Quare & per aquam res aquea specie plurimum apparent: & quæ in speculis similes habent a colores, colore speculorum apparent. Id quod & circa aerem putandum est euenire. Ex tribus itaque mistos colores omnes constare cer C tum est: ex luce primùm, & ex iis per quæ lux apparet, ceu ex aqua, & aere: tertio ex subiectis coloribus, à quibus lucem reflecti, ac repercuti contingit. Atqui album, & diaphanes, quod nos perspicuum dicimus, quoties quidem rarum est, colore maxime aereo se ostendit. Quod si in iis est, quæ densa sunt, in omnibus iis quædam occurrit obscuritas, seu caligo, sicuti in aqua, & vitro, aere etiam, cùm densior est. D Radii enim ob densitatem, & crassitudinem vndequaque deficientibus, non possumus quæ in ipsis penitiora sunt, perspicere. Aer quidem prope inspectus, nullum videtur colorem habere: nam propter raritatem à fulgore peruincitur, ab eo diuisus ac secretus. Est enim fulgor densior, & per aerem perspicuus: qui in profundo perspectus, ex proximo colore videtur cyaneo, raritatis gratia. Qua enim parte lux deficit, eadem aer caligine disiunctus, co- E loris cyanei repræsentatur. Densatus autẽ in morem aquæ, albissimum omnium colorem contrahit.

CAPVT IIII.

Omnia verò, quæ intinguntur, ab iis quæ intingunt, colorem mutuantur. Multa autem floribus, multa terra nascentibus, multa radicibus intinguntur: quin & corticibus, lignis & foliis, & seminibus: multa etiam terra, multa spuma, F multa & sutorio atramento, quam Græci μελαντηρίαν vocant, nonnulla etiam, quæ animalium liquore intingũtur, sicuti purpureus color purpura, quæ inter muri ces cenſetur. His adde quædam vino, quædam fumo, quædam calce, quædam mari colorem trahere: seu marmorum capil [illegible]

Hæc enim omnia mari fuscescunt, & in v- A
niuersum omnia, quæcunque proprios ac
vernaculos colores habent. Semper enim
cùm hi omnes colores vi humidi, & cali-
di simul coeunt in eorum quæ intingun-
tur meatus exarescentes, deinde ab il-
lis colores assumunt. Ob id sæpe colores
florum eluuntur, expores, seu meatibus
effluentes. Multas etiam faciunt ipsæ con-
stipationes, & in intinctione differentias
multas etiam commistiones, & affectus in- B
tinctorum, quæ [illegible] dicuntur: sicut & de
crasi, id est, contemperatione, superius di-
ctum est. Imbuuntur etiam quædam ni-
gro colore vellera, neque tamen similiter
colore hoc rutescunt. Causa est, quòd vel-
lerum meatus ingredientibus colorum
meatibus intinguntur, pilorum autem in-
terualla tincturam nullam respiciant. At
quæ alba sunt, atque inuicem coloribus o-
bnoxia, omnia splendidiores flores vide-
ri faciunt: ex aduerso autem nigra, vmbro- C
sos, & obscuros videri faciunt. Ob id co-
lor ille, qui [illegible] dicitur, ex nigris ma-
gis, quam albis efflorescit: sic enim purior,
& magis eximius apparet flos ipsis permi-
stus: quod fit ob ipsius nigri fulgorem. Se-
cundum enim: hoc idem interiectum
meatuum interuallum, ob exiguitatem &
tenuitatem non videtur, sicuti neque stan-
num æri admistum, neque aliorum huius-
cemodi aliud quicquam: colores verò eo- D
rum, quæ intinguntur, transmutantur ob
eas quas diximus, causas.

CAPVT V.

QVod autem capilli, & pennæ, & flo-
res, & fructus, & plantæ omnes vnà
cum maturitate varias induunt mutatio-
nes, ex multis perspicuum est. Sunt &
nonnulla singulis plantarum, colorum
principia, & qualia illa sint, & ex qualibus
mutationes suscipiant, & quas ob causas E
talia patiantur, & si quas alias dubitatio-
nes contingat illa consequi, de his omni-
bus ex ea, quam instituimus, indagine cō-
siderandum est nobis. In omnibus autem
plantis principium colorum est, qui her-
baceus dicitur. Nam germina, & folia &
fructus, vel semina gignuntur in ipsis au-
spiciis herbaceæ: id, quod etiam animad-
uerti potest ex aquis compluentibus. Vbi
enim pluiculum temporis consistit aqua, F
rursus exarescens color fit herbaceo. Ra-
tione autem euenit, & hunc primum in o-
mnibus ex terra nascentibus colorē con-
sistere: siquidē omnes aquæ vetuscentes,

[illegible]

Κεφάλαιον ε.

[illegible]

[illegible]

A a principio sanè virides fiunt, Solis radijs admissæ: mox autem nigrescunt: rursus viridi permistæ, coloris fiunt herbacei. Nã humidum, vt præfati sumus, sponte naturæ suæ vetustescens & exarescens, nigrescit, sicut in cisternis, seu aquarum conceptaculis tectoria: ex ijs enim, quæcunque sunt sub aqua, hæc omnia atri coloris efficiuntur, quòd dum exarescunt humidum exhalet, & in aerem dissipetur: quidquid
B autem exhaustum Soli exponitur, in herbaceum colorem abit, ea causa, quòd flauum nigro permiscetur. Hoc idem, humido magis, ac largius nigrescente, herbacei fit coloris, eòque copiosius saturatur, & viridem colorem concipit propè ad porri exemplum. Quod etiam est in causa, vt in omnibus rami germina ætate confecta, multò nigrioris coloris visantur, quam quæ noua sunt, & adhuc pubescentia: flauiores enim hi sunt, quòd nondum in
C ipsis humidum nigrescat. Horũ enim cum sit tardius incrementum, insidet atque diutius humiditas, quoniam humidum ipsum exhalans vehementer nigrescit, ex eo viride fit, & porracei coloris, veluti nigro, eíque syncero permistum. At in ijs omnibus, in quibus humidum non permiscetur, Solis radijs albus color incolumis manet, nisi fortè humidum diuturnitate temporis, & exarefactione prius nigrum e-
D uaserit. Hæc ratio est, cur plantarum omnium partes quæ à terra extant, ab initio virides sunt: quæ autem terræ proximæ, aut certè sub terra, quales sunt caules, seu scapi, & radices albæ sunt: sic & germina, quæ terræ viciniora sunt. Quòd si in ambitu terra amoueatur, pastinoque refodiatur, omnes quidem primò, vt dictum est, herbaceum colorem quasi à libero cœlo fœnerantur, tum ob humorem, qui
E per germina in eas partes effluit eámque coloris naturam imprimit, tum quòd celeriter idem humor in fructuum incrementum absumatur. Cum verò non amplius augentur, & increscunt, ob id, quod calidum iam non queat peruinci alimento affluente, sed vice versa potius ab humido calor absumatur, & fructus omnes maturentur concocta humiditate, quæ in ipsis fructibus est à Solis & aeris calore, sic
F fructus assumunt à plantis colorem, sicuti quæ intinguntur à floribus propter id paulatim colorantur, eorumque illi maxime: qui ad Solem, ac teporem expositi sunt: quare & eorum colores vnà cum tempore, ac tẽpestiuitate permutant. Cùm enim primò sint omnes herbacei coloris,

A ad maturitatem deinde prouecti variant in eum, qui, eorum naturæ consentaneus est color. Nam & albi, & nigri, & phæi, id est, obscuri, flaui etiam, & nigricantis coloris, quin & vmbratici efficiuntur, & propemodum omnia suscipiunt colorum discrimina. Quoniam autem plurimi colores fiunt pluribus inuicem admistis ita vt vnus fiat ex omnibus cinnus, illud quoque liquet in plantis opus esse eadem fieri temperamenta. Nam propter earum B humorem perfluentem, & per se ipsas corriuatum, omnes suscipiunt colorum facultates, & hoc circa fructuum maturationes: & à sole & ab aeris calore excocto, omnes pro ingenio suæ naturæ consistunt colores, hi quidem ociùs illi verò tardius: velut contingit circa tincturam purpuræ, cùm illam atterunt, atque exprimunt omnem ex ea humiditatē eliquant, eliciúntque, quam deinde effusam in cor- C tinis percoquunt: & primò quidem nullus omnino certus color in tinctura perspicitur. Eius rei causa est, quod vnusquisque ipsorum colorum, dum humor magis, ac magis excoquitur, imò verò & illi ipsi, qui in cortinis permisti sunt, colores, multas paulatim, ac varias suscipiunt differentias: nam & nigrum, & album, & ὄρφνινον, id est, obscurū, & aërium, denique omnes redddunt, qui vnà excocti sunt. Propter D temperamentum ergo nondum per se cōstitutum, nullum ex aliis coloribus certus est, atque perspicuus. Atqui hoc idem quoque euenit in fructibus. In multis enim quia non omnes simul fiunt colorum maturitates, seu concoctiones, sed alij priùs, alij posteriùs consistunt colores, idcirco ex alio in alium mutationes fiunt: sicut in botryis, & phœnicibus, id est palmulis: isti enim aliquando primò punicei apparent. Nigro autem in se ipso consistente, E tum in colorem vini transmutant, ac demum fiunt cyanei, siue cærulei, cùm iam puniceus multa, ac pura nigredine permiscetur: qui enim posteriùs succedunt colores, cùm exuperant, pristinos colores immutant. Quod in nigris fructibus præcipue manifestum est. Nam eorum plerique fermè vt superius diximus, ab initio quidem ex herbaceo colore immigrantes, sensim in puniceum transeunt fiuntq; F rufi: sed festine rursus trāsmigrāt ex rufo,

[illegible]

[illegible]

& puro nigro, quod in huiusmodi insitum est. Declarant & hoc vites & vellera, & folia: omnium enim huiusmodi colores nigri, quòd plurimus insit in ipsis huiusmodi color. Nam & illud quoque confessum est, quòd ob id fructus nigri & vtrunque colorem participãt: horum enim omnium succus vinosus est. Colores autem, qui sunt in ipsis natalibus nigri, successu temporis puniceì fiunt: siquidem pauimenta quæ stillis, ac destuxionibus subiecta sunt, & omnino vbi contingit vel mediocre aquarum profluuium fieri, locis præsertim opacis, omnia hæc, inquam ex eo, qui herbaceus primum fuit, in puniceum colorem transeunt, pauimentúmque illud ita coloratur, ac si sanguis recens in id perfluxerit, secundum rationem loci secundum quam herbaceus color maturitatem, concoctionémque suscipit: demum & hic idem niger admodum fit, & cæruleus: quod in fructibus contingit. Quòd verò posterioribus coloribus aduenientibus, priores exuperantur, & cedant, & color fructuum transmutetur, vel ex iis facile est cognoscere. Nam & mali punicæ fructus, & rosarum folia, ab initio quidem & albi sunt: demum succo iam vetustescente, ex maturitate pallescunt, & rursus commutãt colorem in purpureum, ac puniceum: & hæc quoque plus in se ipsis colores habent, sicut & in papauere liquor, in olea amurca: siquidem hæc primũ fit alba, ceu mali punicæ fructus: cum autem in albere desierit, rursus in puniceum colorem transmigrat: deniq. multo nigro permistus in cæruleum abit. Ob eam causam & papaueris folia, hæc quidem in superiori parte sunt puniceì coloris, quòd in ipsis concoctio, & maturitas ocyus fiat, hæc autem ab ipsis initiis nigra, hoc in eis colore iã exuperãte, sicuti & in fructu: nã postremò fit niger. In quibuscunq. autẽ plãtis vnus est & singularis color, albus scilicet vel niger puniceus, vel purpureus horum omnium fructus permanent, eandem semper coloris naturam seruantes, cùm semel ex herbaceo in alium colorem migrauerint. Atqui flores in nonnullis fructibus concolores esse contingit, sicut in malo punica videmus, in qua fructus æquè ac flos puniceì coloris est. In nonnullis autem permultũ inter se differunt colores sicut in lauro, atq. hedera: vtriusque enim

[illegible]

flos xanthus, id est, flauus est, fructus verò niger. Puniceus autem est & fructus mali, quàm μηλέαν vocant: huius enim flos albus, non sine admistione purpuræ: ac eius fructus est flauus. Rursus papaueris puniceus quidem flos est, at fructus hic quidem niger, ille autem albus, prout insiti illis succi aliis atque aliis temporibus ad maturitatem peruenerint. Quod facilè ex multis cognosci potest: etenim alij atque alij fructus, vt dictum est, multas differentias capiunt vnà cum maturitate, & in colore, & in odore, & in succo. Hæc enim causa est, cur varij, ac differentes odores, & succi & in floribus, & in fructibus deprehendantur. Amplius hoc magis elucescit ipsis in floribus: in iis enim ipsis eiusdem sæpe folij pars nigra, pars punicea: quorundam etiam pars hæc alba, illa purpurea. Neque hoc minus in iride planum est: multas enim habet & huius flos in se ipso varietates: prout eius etiam variæ sunt concoctionis differentiæ: sicut & botryorum, cum eos etiam mitescere contingit: ob id & florum omnium fastigia plurimum concoquuntur, & mitescunt. Hæc autem initio multo minus coloris habent: propemodum enim quorundam quasi aduritur humidum prius, quàm ad iustam & propriam concoctionem perueniat. Proinde quorundam florum colores permanent, fructus autem concocti transmutantur. Florum enim colores propter paucitatem alimenti citò mitescunt, & maturitatem accipiunt: ac fructus ob multitudinem humoris, vnà cum maturitate in omnes transmutantur suæ naturæ consentaneos colores. Id quod clarum & illustre est, prout anteà dictum est, in tinctoriis floribus. (flores nunc appello optimam, atque ardentissimam purpuræ partem.) Quum enim à principio tinctores αἱματώδεις, hoc est, sanguinarias purpuras, ex quibus pretiosus ille liquor tingendis vestibus natus elicitur, summittunt, eas orphnias, id est, obscuras & nigras, & aerei coloris fieri videmus. Quum verò flos abundè concoctus fuerit, bene floridum illud purpureum, & splendidum efficitur. Proinde necesse est, florum colores ex æquo, & colores fructuum in varios habitus se commutare: & hos quidem colores, qui secundum naturam sunt, exuperare, hos autem deliquium pati, prout horum aut illorũ perfecta, aut imperfecta fit concoctio. Vere itaq. colligimus, flores, fructusque differre.

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

Cæterum multi plurimarum arborum flores postremò xanthi, id est, flaui fiunt. Deficiente enim alimento, ad id perueniunt, vt exarescant prius,

[illegible]

A φθάνει αὐτὰ καταξηρανθέντα πρότερον ἢ μεταβάλλειν εἰς τὸ κατὰ φύσιν χρῶμα· ἐπεὶ καὶ τῶν ἀποῤῥεόντων καρπῶν ἔνιοι γίνονται τοῖς χρώμασι ξανθοί, διὰ τὸ καὶ τούτων τὰς πέψεις πρότερον τὴν τροφὴν ἀπολείπειν. ἔτι δὲ ὅτε σῖτος, καὶ τὰ φυόμενα πάντα. καὶ γὰρ ταῦτα τὸ τελευταῖον γίνεται ξανθά. τὸ γὰρ ὑγρὸν ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔτι μελαινόμενον, διὰ τὸ καταξηραίνεσθαι ταχέως, ποιεῖ τὴν τοῦ χρώματος μεταβολήν. μελαινόμενον γὰρ, καὶ τῷ χλωρῷ κεραννύμενον, γίνεται (καθάπερ εἴρηται) ποῶδες, ἀσθενέστερον δὲ τοῦ μέλανος ἀεὶ γινομένου, πάλιν κατὰ μικρὸν εἰς τὸ χλωρὸν μεταβάλλει χρῶμα, καὶ τὸ τελευταῖον γίνεται ξανθόν. ἐπεὶ τά γε τῆς ἀγρίου φύλλα, καὶ τῆς ἀνδράχνης, καὶ τινῶν ἄλλων πεπανθέντα γίνεται φοινικᾶ. πλὴν ὅσα καὶ τούτων καταξηραίνεται ταχέως, ταῦτα γίνεται ξανθά, διὰ τὸ τούτων πρὸ τῆς πέψεως τὴν τροφὴν ἀπολείπειν. τὰς μὲν οὖν τῶν φυτῶν διαφορὰς εὔλογον μάλιστα συμβαίνειν διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας.

Κεφάλαιον ϛ.

Γίνεται δὲ καὶ τὰ τριχώματα καὶ τὰ πτερώματα καὶ τὰ δέρματα καὶ ἵππων καὶ βοῶν καὶ προβάτων, καὶ ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἁπάντων, καὶ λευκὰ καὶ φαιὰ, καὶ πυῤῥὰ καὶ μέλανα, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. λευκὰ μὲν, ὅταν ἔτι ἀπὸ τῆς πέψεως τὸ ὑγρὸν τὸ οἰκεῖον ἔχον χρῶμα, καταξηρανθῇ. μέλανα δὲ τοὐναντίον, ὅταν αὐτὸ ἐν τῇ γενέσει [τὸ αἰεὶ τὸ περίχυμα] ὑγρὸν, καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι, παλαιούμενον καὶ χρονιζόμενον, διὰ τὸ πλῆθος μελανθῇ. πάντων γὰρ τῶν τοιούτων, ὅτι χρόας καὶ τὰ δέρματα γίνεται μέλανα, φαιὰ δὲ καὶ πυῤῥὰ, καὶ ξανθὰ, καὶ τὰς ἄλλας ἔχοντα χρόας, ὅσα φθάνει καταξηρανθέντα πρότερον, ἢ τελέως ἐν αὐτοῖς μεταβάλλειν εἰς τὸ μέλαν χρῶμα τὸ ὑγρόν. ὡς δ' ἀνωμάλως τοῦτο συμβῇ, καὶ τὰ χρώματα τοιαῦτα γίνεται ποικίλα, διὸ καὶ ταύταις ταῖς δέρμασι καὶ τὰ τριχώματα συνακολουθεῖ· ὥστε καὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν μὲν πυῤῥῶν καὶ τὰ τριχώματα λευκόπυῤῥα γίνεται, τῶν δὲ μελαινῶν, μέλανα. κατὰ μέρος τε τοῦ σώματος ἐξανθῇ λευκὸν, καὶ τὰς τρίχας ἴσχουσιν ἁπάσας λευκὰς κατὰ τὸν τόπον τοῦτον, καθάπερ καὶ τὰ ποικίλα τῶν ζώων.

quàm commutent colorem in eum, qui eorum naturæ proprius, & vernaculus est. Ob id & quidam fructus defluentes, ac decidui, colore xanthi: id est, flaui efficiuntur, ea causa, quòd horum concoctio, ac digestio primum ab alimento destituatur. Eodem præterea modo sese habet frumentum, & reliqua quæ ex terra producuntur: nam hæc demum flauescunt. Humidum enim illis innatum non vltra nigrescens, quoniam citò exarescit, coloris B immutationem efficit. Nigrum enim viridi cōfusum, vt antea diximus, herbaceum euadit. Quum verò nigrum semper exolescat, fiatque imbecillius, rursus colorem paulatim transmutat in viride: postremò verò flauum efficitur. Eadem ratione ἀγρίου, id est, raphani syluestris folia & portulacę, & aliorum quorundam ad maturitatem perducta, punicei coloris fiunt: præ- C ter nonnulla ex his, quæ citò arescunt, eadémque in flauum colorem abeunt. Cuius rei causa est quòd ante concoctionem alimento destituuntur. Est igitur admodum rationi contentaneum, plantarum, & humi nascentium multas differentias incidere.

CAPVT VI.

SEd non in his tantum: nam & pili, & pennæ, & coria equorum boum, auiū, & aliorum omnium animalium, modò D alba, modò fusca modò rufa, nigra etiam aliquando, eandem ob causam fieri contingit. Alba quidem, quum adhuc humidum ex maturitate proprium ac domesticum habens colorem, arefactum est. Nigra verò ex contrario, quando in ipso ortu superuacaneus color humidus, sicut in aliis omnibus iam antiquatus & tempore confectus, ob humoris copiam nigrescit. E Cunctorum enim huiusmodi & cutis, & corium nigredinem accipit. Fusca autem, & rufa & flaua, aliisque coloribus prædita, quotquot ad ariditatem perueniunt, prius quàm humidum in ipsis absolutè, & ex asse in nigrum colorem commutetur. In quibus autem hæc præter ordinem, & inconditè eueniunt, eorum etiam huiusmodi colores euariant. Propterea in vniuersum videmus & coria, & corpora mutuis vicibus ita se conse- F qui, vt colore respondeant. Nam & hominum rufórum τριχώματα λευκόπυῤῥα, hoc est, pili alborufi sunt, id est, albo rufóque commisti: nigrorum autem nigri: & particulatim quicquid in corpore album efflorescit, ibidem ex natura loci omnes albi pili suffruticant, sicuti in animalibus

A quæ varia sunt, eodem modo pili omnes, omnésque pinnæ coria consequuntur: & hæc secundum partem hæc secundũ corpus tantùm eueniunt. Sed & ad eundem modum sese habent vngulæ, chelę, rostra & cornua. Nam hæc omnia in nigris nigra in albis alba spectãtur. Cuius rei causa est, quòd in his omnibus alimentum per corium in exteriorem ambitum profluit. Quòd autem hæc vera, & ligitima causa sit, haud sanè difficile est ex multis B perspicere. Si quidem puerorum omnium capita, dum parui sunt, rufa existunt ab initio: quod euenit ob paucitatem alimenti. Quod idẽ ex eo probatur quòd ob eandem causam imbecilles, rarique sunt capilli. Quinetiã breues pueris omnibus ab initio gignuntur, procedente autem ætate nigrescunt tunc, quum capilli rursus colorem trahunt ex multitudine defluentis alimenti. Quod eodem modo contingit C circa pubem & barbam, quando primùm incipiunt pubescere, & barbam emittere: quarum vtraque in ipsis exordiis citò rufescit ob paucitatem humiditatis, quæ & in pube exarescit: quum autem eundem in locum copiosius alimentum demanare cœperit, rursus nigrescunt. Sunt & pili, qui in corpore rufi plurimum temporis manent, ob inopiam alimenti: quoniã secundum tempus quo augentur, & hos similiter contingit nigrescere, sicut hoc i- D dem euenit tam pilis pubis, quàm capitis. Hoc autem ex eo liquet quòd quęcunque lõgiores habẽt pilos, vt plurimùm ea parte, quæ corpori proxima est, nigriores habent: qua parte autem in fastigiũ exurgũt, flauescunt magis: quales ouium, equorum & hominum. Illa enim pilorũ pars ob alimenti paucitatem in eam defluentis, citò exarescit. Eodem modo & nigrarum auiũ pinnæ, quæ corpori viciniores sunt, cæte- E ris omnibus sunt nigriores: at quæ in summo flauiores. Ad eundem modum se habent & quæ circa collum, & omnino quæcunque parcius habent alimentum. Quod hinc facilè patet, quòd omnia sub perfectionis tempus, quùmque iã propè absoluta sunt, pilos transmutant & rufa efficiuntur, quoniam alimento rursus deficiente, celeriter ticeescũt: deniq; alba prius fiunt, quam humor nigrescat, insito in ipsis ali- F mento iã excocto. Sed hoc maximè omniũ in iumẽtis manifestũ est: omniũ.n. pili albi fiunt. Nã quũ partes nõ possint ex æquo alimẽtũ attrahere, ob caloris imbecillitatẽ,

[illegible]

[illegible Greek text column]

A humidum citò exarescens fit album. Eadémque causa partes temporibus finitimæ omnium maximè canescunt: & in vniuersum, circa loca infirma, & laborantia hoc euenit. Præterea & circa hæc loca in primis in hunc colorem fit mutatio, quum propriam naturam immutauerint. Nam & lepus iam factus est candidus: aliquando etiam niger visus est & ceruus, & vrsus, & cum istis æquè coturnix, & perdix, & hi-
B rundo. Quando enim à primis natalibus huiusmodi infirma gignuntur, ob inopiam alimenti intempestiuè, ac præproperè maturescentia alba fiunt. Sic & pueri quidam protinus capita habēt albicantia, & cilia, & supercilia, quod cæteris appetente senio contingit: idque indubitatò propter infirmitatem, paucitatémque alimenti. Hoc enim illud est, quod canitiem inuehit. Proinde animalia alba pleraque o-
C mnia infirmiora sunt quàm nigra. Nam hæc ante quàm absolutum incrementum capessant, propter paucitatem, tenuitatémque alimenti iam natura, alba efficiūtur, eo more, quo solent fructus. quotquot laborare, & ægrotare contigerit: hi enim multum ante tempus ob imbecillitatem maturescunt. Quæcunque autem fiunt alba, multùm à cæteris differunt: sicuti equi, & canes. Huiusmodi autem omnia
D transmutant eum, qui secundum naturam est, colorem in album. Quod non aliunde quàm ab inopia alimenti, prouenit. Humidum enim in huiusmodi non vetustescens, sed absumptum ab augmento aterum efficitur. Plurima enim sunt ex iis & humida: & infrugifera, ratione boni nutrimenti: ob id non commutant pilos in colorem album. Quod ex eo perspectum est, quoniam nigra ante quam canescant, rufa euadunt, alimento in illis deficiente,
E & plus nimio iam excocto: quæ demum posteà exalbescunt. Sed enim nonnulli suspicantur nigra omnia fieri, ea causa, quòd eorum alimentum à calido aduratur, sicuti sanguinem & aliorum vnumquodque qua in re falluntur. Quædam enim animalia protinus & ab ipsis vsque incunabulis nigra nascuntur: sicut canes, capellæ, boues. & in vniuersum omnia, quorum pili, & coria à primis vsque initiis
F alimentum habent. Procedente autem ætate, minùs nigrum colorem defendunt. Quod non sic decebat: siquidem omnium talesess: pijos in ipso ætatis vigore par fuit tūc, quū in ipsis cuū plurimùm calor viget:

[illegible Greek line]

atque ita omnia prius à principio canescere. Multo enim imbecillior ab initio omnium calor est, quam eo tempore, quo eorum pili incipiunt inalbescere. Perspicuum & hoc est in iis, quæ alba sunt: ex iis enim quædam protinus sunt colore candidissimo, quæcunque scilicet eorum plurimum habent à principio alimentum, neque insitus illi humor ante tempus exarescit: quæ progressu deinde ætatis, ξανθὰ, id est, flaua euadunt, parciore scilicet alimento postmodum in iis defluente. Quæ autem in ipsis quidem crepundiis flaua fiunt, postquam ad ætatis summum vigorem peruenerunt, candidissima: sicut & auium colores rursus transmutantur, alimento in ipsis deficiente. Et id sanè patet: omnia enim hæc circa collum etiam flauescunt, & omnino omnia, quæ in ipsis rarescunt, alimento in ipsis deficiente. Sed & hoc quoque planum est. Sicut enim rufum in album commutatur, & nigrum rursus in rufum, eodem pacto & album in flauum. Contingit autem & hoc in plantis. Nonnullæ enim ex posteriore concoctione iterum recurrunt in priorem. Et hoc præcipuè in malo punica compertum est, & hoc ipsum ab initio: acini enim fiunt puniceum tem & folia, ob paucitatem concocti elementi posterius autem rursus in herbaceum colorem transmutantur, multo alimento defluente, quum concoctio non potest eodem modo peruincere, postremò, alimento iam concocto, rursus fit color puniceus. Vt autem in vniuersum dicamus & de aliorum pilis & pennis, omnia commutationes accipiunt: hæc quidem (vt dictum est) alimento in ipsis deficiente, hæc autem ex aduerso redundante, propter quod alia aliis temporibus ætatis candidissimos, aut nigerrimos habent pilos. Siquidem & coruorum pennæ postremo in colorem flauum transmutantur, quum scilicet ab alimento destituuntur. Ex pilis autem nullus neque puniceum neque purpureum, neque prasinum, seu viridem, neque omnino alium huiusmodi colorem habent: quoniam omnes huiusmodi colores fiunt, admisto ipsis Solis splendore. Pilis autem etiamnum humidis in carnis calore mutationes contingunt, & ipsi nullam admistionem capiunt. Id autem manifestum est: ex pennis enim, quæ generantur à principio, nulla eo modo fit, quo pili fiunt:

A καὶ μᾶλλον ἅπαντα πολιοῦσθαι κατ᾽ ἀρχάς. πολὺ γὰρ ἀσθενέστερον αὐτῶν πρώτως [συνίσταται] ἀσθενέστερον γίνεται τὸ θερμὸν, ἢ καθ᾽ ὃν χρόνον αἱ τρίχες τῶν τριχωμάτων αὐτῶν λευκαίνεσθαι. φανερὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν λευκῶν. ἔνια μὲν γὰρ εὐθὺς ἴσχει τὸ χρῶμα λευκότατον, ὅσα καὶ τὰ πλείστην ἔχει κατ᾽ ἀρχὰς τὴν τροφὴν, καὶ μὴ πρὸ ὥρας ἐν αὐτῇ καταξηραίνεται τὸ ὑγρόν. προϊούσης δὲ τῆς ἡλι-
B κίας, ξανθὰ, τροφῆς αὐτοῖς ἐλάττονος ὕστερον ἐπιρρεούσης. τὰ δὲ, ἐν ἀρχῇ μὲν, γίνεται ξανθὰ, κατὰ δὲ τὴν ἀκμὴν, λευκότατα. καθάπερ καὶ τῶν ὀρνίθων μεταβάλλουσι τὰ χρώματα πάλιν, τῆς τροφῆς ἐν αὐτοῖς ὑπολειπούσης. δηλοῖ δέ· πάντα γὰρ αὐτὰ γίνεται ξανθὰ, καὶ οἷον τὸ τράχηλον, καὶ ὅλως ὅσα σπανίζει τροφῆς τῆς ἐν αὐτοῖς [ὑγρασίας] ὑπολειπού-
C σης. δῆλον δέ. ὥσπερ γὰρ καὶ τὸ πυῤῥὸν, εἰς τὸ λευκὸν μεταβάλλει, καὶ τὸ μέλαν πάλιν εἰς τὸ πυῤῥὸν, οὕτω καὶ τὸ λευκὸν εἰς τὸ ξανθόν. συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν φυτῶν. ἔνια γὰρ ἐκ τῆς ὑστέρας πέψεως, ἀναστρέφει πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν. μάλιστα δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ῥοιᾶς φανερόν ἐστι. τὸ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς οἱ κόκκοι γίνονται φοινικοῖ, καὶ τὰ φύλλα, δι᾽ ὀλιγότητα τῆς τροφῆς ἐκπεπεμμένης· ὕστερον δὲ πά-
D λιν μεταβάλλουσιν εἰς τὸ ποῶδες χρῶμα, πολλῆς τροφῆς ἐπιρρεούσης, καὶ τὴν πέψιν οὐ δυναμένης κατεργάζεσθαι ὁμοίως. τὸ τελευταῖον δὲ, πεπεμμένης ἤδη τῆς τροφῆς, πάλιν γίνεται τὸ χρῶμα φοινικοῦν. καθόλου δὲ εἰπεῖν, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τριχωμάτων καὶ πτερωμάτων, ἅπαντα λαμβάνει τὰς μεταβολὰς, τὰ μὲν, (καθάπερ εἴρηται) τῆς τροφῆς ἐν αὐτοῖς
E ὑπολειπούσης, τὰ δὲ, τοὐναντίον πλεοναζούσης. διόπερ ἄλλα κατ᾽ ἄλλους χρόνους τῆς ἡλικίας, καὶ λευκότατα καὶ μελάντατα γίνεται τῶν τριχωμάτων· ἐπεὶ καὶ τῶν κοράκων τὰ πτερώματα τὸ τελευταῖον εἰς τὸ ξανθὸν χρῶμα μεταβάλλει, τῆς τροφῆς ἐν αὐτοῖς ὑπολειπούσης. τῶν δὲ τριχωμάτων οὐδὲν οὔτε φοινικοῦν, οὐδ᾽ ἁλουργὸν, οὔτε πράσινον, οὔτ᾽ ἄλλο οὐδεμίαν ἔχει τοιαύτην
F γίνεται χρόαν, διὰ τὸ πάντα τὰ τοιαῦτα χρώματα γίνεσθαι, μιγνυμένων αὐτοῖς τῶν τοῦ ἡλίου αὐγῶν, ἔτι δὲ τῶν τριχωμάτων τῶν ὑγρῶν, ἐν τῇ τῆς σαρκὸς συμβαίνειν τὰς μεταβολὰς, καὶ μηδεμίαν αὐτὰ λαμβάνειν μίξιν. δῆλον δ᾽ ἐπὶ καὶ γὰρ τῶν πτερωμάτων, τὰ μὲν, ἐξ ἀρχῆς οὐδὲν γίνεται τῶν χρωμάτων τούτων,

ἀλλ᾽

A ἀλλὰ καὶ τὰ ποικίλα τῶν ὀρνέων, τὰ δ' (ὡς εἰπεῖν) μέλανα ἐστὶν, οἷον ὁ ταὼς, καὶ ἡ περιστερὰ, καὶ ἡ χελιδών· ὕστερον δὲ λαμβάνει πάσας τὰς τοιαύτας ποικιλίας, ὅταν ἡ πέψις αὐτῶν ἔξω τοῦ σώματος γίγνηται, ἔν τε τοῖς πτερώμασι καὶ τοῖς καυλοῖς· ὥστε συμβαίνει (καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν φυτῶν) καὶ τούτων ἔξω τοῦ σώματος γίγνεσθαι τὴν [τῶν χρωμάτων] πέψιν. διὸ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ζώων, τά τε ἔνυδρα καὶ τὰ ἑρπετὰ, καὶ τὰ κογχύλια, παντοδαπὰς ἴσχει χρωμάτων μορφὰς, πολλῆς γε καὶ
B ταύταις τῆς πέψεως γιγνομένης. περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν χρωμάτων θεωρίας μάλιστ' ἄν τις ἐκ τῶν εἰρημένων δύναιτο συνιδεῖν.

A Sed auium quæcunque variæ sunt, omnes (vt ita dicam) nigræ spectantur sicut pauo & columba, & hirundo. Posterius autem tales omnes varietates assumunt, quum ipsarum concoctio iam extra corpus fit, tum in pennis tum in vaginis. Quare euenit, sicut & ipsis plantis, horum scilicet cō coctionem extra corpus fieri. siquidem & reliqua animalium, tam aquatilia, quam reptilia et conchylia etiam, omnifarias ca-
B piunt colorum formas tunc, quum multa in ipsis fit concoctio. Ex iis quidem, quæ dicta sunt, possit quispiam colorum speculationem agnoscere.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ

ἀτόμων γραμμῶν.

Ἆρά γε εἰσὶν ἄτομοι γραμμαὶ, καὶ ὅλως ἐν ἅπασι τοῖς ποσοῖς ἐστί τι ἀμερὲς, ὥσπερ ἔνιοί φασιν; εἰ γὰρ ὁμοίως ὑπάρχει τό τε ὀλίγον καὶ τὸ μικρὸν, τὸ δὲ ἀνάπαλιν ἔχει σχεδὸν διαιρέσεις, ὡς ἔστιν ὀλίγον, ἀλλὰ πολὺ καὶ μέγα, τὰ δ' ἀπειράκις
C τούτων οὐκ ἀναγκαῖον ἔτι πεπερασμένας ἕξει τὰς διαιρέσεις τὸ ὀλίγον καὶ τὸ μικρόν. εἰ δὲ πεπερασμέναι αἱ διαιρέσεις, ἀνάγκη τι εἶναι ἀμερὲς μέγεθος. ὥστε ἐν ἅπασιν ἐνυπάρξει τι ἀμερὲς, ἐπεὶ ὑπάρχει καὶ τὸ ὀλίγον καὶ τὸ μικρόν. ἔτι, εἰ ἰδέα γραμμῆς, ἡ δὲ ἰδέα πρώτη τῶν συνωνύμων, τὰ δὲ μέρη, τοῦ ὅλου πρότερα τὴν
D φύσιν, διαιρετὴ ἂν εἴη αὐτὴ ἡ γραμμή· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὸ τετράγωνον, καὶ τὸ τρίγωνον, καὶ τὰ ἄλλα σχήματα, καὶ ὅλως ἐπίπεδον αὐτὸ καὶ σῶμα. συμβήσεται γὰρ πρότερ' ἄττα εἶναι τούτων. ἔτι, εἰ σώματος, ἔστι στοιχεῖα, τῶν δὲ στοιχείων μηδὲν πρότερον, τὰ δὲ μέρη τοῦ ὅλου πρότερα· ἀδιαίρετον ἂν εἴη τὸ πῦρ, καὶ
E ὅλως τῶν τοῦ σώματος στοιχείων ἕκαστον. ὥστε οὐ μόνον ἐν τοῖς νοητοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐστί τι ἀμερές. ἔτι δὲ κατὰ τὸν Ζήνωνος λόγον, ἀνάγκη τι μέγεθος ἀμερὲς εἶναι, εἴπερ ἀδύνατον μὲν ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ ἀπείρων ἅψασθαι, καθ' ἕκαστον ἁπτόμενον, ἀνάγκη δ' ἐπὶ τὸ ἥμισυ πρότερον ἀφικνεῖσθαι τὸ κινούμενον, τοῦ δὲ μὴ ἀμεροῦς πάντως ἔστιν ἥμισυ. εἰ δὲ
F καὶ ἅψεται τῶν ἀπείρων ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ τὸ ἐπὶ τῆς γραμμῆς φερόμενον, τὸ δὲ θᾶττον ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ πλεῖον διανύει· ταχίστη δὲ ἡ τῆς διανοίας κίνησις, καὶ ἡ διάνοια τῶν ἀπείρων ἐφάψεται καθ' ἕκαστον ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ. ὥστ' εἰ τὸ καθ' ἕκαστον ἅπτεσθαι τὴν διάνοιαν, ἀριθμεῖν ἐστὶν, ἐνδέχεται ἀριθμεῖν τὰ ἄπειρα ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, εἴη ἂν ἄτομος γραμμή. ἔτι, καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ οἱ ἐν τοῖς
C μαθήμασι λέγουσιν, εἴη ἄν τις ἄτομος γραμμὴ, ὥς φασιν, εἰ σύμμετροί εἰσιν αἱ τῷ αὐτῷ μέτρῳ μετρούμεναι· ὅσαι δὲ εἰσὶ σύμμετροι, πᾶσαι εἰσὶ μετρούμεναι. εἴη γὰρ ἄν τι μῆκος, ᾧ μετρηθήσονται πᾶσαι. τοῦτο δ' ἀνάγκη ἀδιαίρετον εἶναι. εἰ γὰρ διαιρετὸν, καὶ τὰ μέρη τούτου μέτρου τινός ἐστι. σύμμετρα γὰρ τῷ ὅλῳ· ὥστε μέρους τινὸς εἴη διπλάσια τὰ ἡμίσεα. ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἀδύνατον, εἴη ἂν μέτρον.
D ὥσπερ δὲ καὶ αἱ μετρούμεναι ἅπαξ ὑπ' αὐτοῦ, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἐκ τοῦ μέτρου συντεθεῖσαι γραμμαὶ, ἐξ ἀμερῶν σύγκεινται. τὸ αὐτὸ δὲ συμβήσεται κἂν τοῖς ἐπιπέδοις. πάντα γὰρ τὰ ἀπὸ τῶν ῥητῶν γραμμῶν, σύμμετρα ἀλλήλοις· ὥστε ἔσται τὸ μέτρον αὐτῶν ἀμερές. ἀλλὰ μὴν εἴ τι τμηθήσεται μέτρον τι τεταγμένον καὶ ὡρισμένον γραμμὴν, οὐκ ἔσται οὔτε
E ῥητὴ οὔτ' ἄλογος, οὔτ' ἄλλη οὐδεμία ὧν νῦν δὴ εἴρηται, οἷον ἀποτομὴ ἢ ἐκ δυοῖν ὀνομάτοιν· ἀλλὰ καθ' αὑτὰς μὲν οὐδεμίαν ἕξουσι φύσιν, πρὸς ἀλλήλας δ' ἔσονται ῥηταὶ καὶ ἄλογοι. ἔτι πρὸς τούτοις, ὡς ἀνάγκη τὸ ἄπειρον ἔχον διαιρέσεις μὴ εἶναι μικρὸν καὶ ὀλίγον. καὶ γὰρ τόπον καὶ μέγεθος καὶ ὅλως τὸ συνεχὲς, μικρὸν μὲν λέγομεν, καὶ ἐφ' ὧν ἀριθμὸς τὸ ὀλίγον, οὐ μὴν ἀλλ' ἀπείρους διαιρέσεις φα-
F μὲν ἔχειν. ἔτι δ' εἰ ἐν τῷ συνθέτῳ γραμμῷ, κατὰ τοῦτον τῶν ἀτόμων λόγον τὸ μικρὸν, καὶ ἀνάγκη σημεῖα ἐνυπάρχειν. ἡ δὲ γραμμὴ, διαίρεσις κατὰ σημεῖον, καὶ ὁμοίως καθ' ἑκάστου ...

[illegible]

[illegible]

A

B

C

D

E

F

[illegible]

[illegible]

[illegible Greek text — end of Aristotle's text, two columns, margin letters A, B] … ἢ ἔχει.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΧΥ-[illegible]

Κεφάλαιον α.

[illegible Greek paraphrase]

IN ARISTOTELIS LIBRVM DE INSECABILIBUS LINEIS COMMENTARIUS.

Iacobo Scekchio interprete.

CAPVT I.

C CVM Parmenides ens vnum, & excepto ente reliquorum nihil esse, vt quę non entia ritè appellari possint, disputando assereret, eò videtur in hac sententia perstitisse, ne si ens multa concederet existere, ipsum quoque non ens, in rerum naturam induceret. Ita enim ait omnia, quæ sunt, quoad esse dicuntur, vnum sunt, cùm in ea ratione, qua ens dicuntur, conueniant: multa verò essent, & non ens vnum, siquidem aliud quiddam, quàm ens, de his prædica-D retur, atqui ab ente aliud, diuersumque nihil est, excepto non ente. Ipsum igitur non ens existere oportet, si præter ens aliud quiddam esse dicatur. Quam ob rem ens cùm ratio eius sit vna, ita de cæteris prædicabitur, vt causa ipsius omnia vnum quiddam (ens scilicet) existimentur, cùm excluso ente nihil neque esse, neque cogitari possit. Proinde quò vacuum in rerum naturam ne induceretur, quòd re ve-E ra non est ens, multitudinem, ac numerositatem rerum inficiari maluerunt. Quò enim entia discernerentur, vacuum à physiologis, præsertim verò Pythagoricis, inducebatur antiquitus. Atque istius quidem hominis opinioni cùm Platonici, Xenocraticíque assensi essent inecogitanter admodum, his argumentis fidem dederunt, illis verò, qui sectione indefinenti, ac infinita partitione eius quod est, atque vnum reputatur, multa esse demonstrant, adeóque planum facere videntur, simpliciter vnum non esse, quod ens appellatur, si secari illud, ac diuidi queat, quemadmodum Parmenides, ac Zenon sunt arbitrati, vt in Platonis Parmenide videre est, his, inquam, Plato, & Xenocrates contradicentes impartibiles quasdam magnitudines confinxerunt, quibus vt essentiæ ratio propriè tribueretur, ita cum essentiæ impartibilis vnitas coniuncta foret, minime verò diuisionem, cùm essent ἄτομα, admitterent. Aristoteles certè cùm multis in libris hanc opinionem refellit, quòd scilicet insecabiles nullæ sunt magnitudines, sed diuidi omnes sine exceptione posse, vt in tertio φυσικῶν libro, cùm inquit, non difficile admodum esse lineas insecabiles

refutare: tum verò, atque in primis in libro, quem de generatione & corruptione memoriæ prodidit, ex professo illi opinioni contradicens; suam hac de re omnem opinionem exposuit, qua statuere videtur quamlibet magnitudinem diuidi ad infinitum vsque posse: infinitum verò illud cuiusmodi sit, in Physicis ostendit, cum potentia non actu, infinitum hoc asserit: etenim diuisio talis si finiri posset aliquando, eam consistere aliquando, ac cessare oportebit, nec quicquam, quod propterea diuidi possit, superesse. In hac quidem præsenti tractatione peculiari quadam & singulari disputatione de hisce rebus disserit, in primis more dialectico aduersariorum argumenta proponens. Nam cùm ad alia vtilis dialectica sit, rerum verò aptissima est, qua differens in vtranque partem, quod magis verisimile existat indagare queat. *Sunt-ne igitur, inquit, lineæ insecabiles, aut magnitudines quæpiam? quarum sunt quædam duplicem habentes protensionem, vt superficies: quædam tribus patent internallis, vt corporeæ magnitudines.* Nam superioribus duabus dimensionibus tertia hæc spissitudinem addit: in summa magnitudo quæritur, an sit aliqua insecabilis quemadmodum opinantur quidam. Hac propósita questione primò argumenta in medium affert, quibus insecabiles quantitates tueri quidam conantur, quorum illud primum est. Similiter in rebus vt paucitas cum paruitate, ita multitudo cum granditate deprehenditur: quapropter si in paruo sectiones infinitæ (quemadmodum Aristoteles inquit) admittuntur, futurum est vt res ea pauca, paruáque dici nequeat, sed potius multa, magnaque appelletur. Quomodo enim paucum illud dici queat, cùm infinitis partibus discerptum, dissectúmque sit? Aut qui parua res erit, quæ infinitas sectiones suscipere possit? Quocirca pauca, paruáque, aut nulla erunt, sed magna omnia, & multa, aut quatuor hæc erunt eadem: aut si verum esse neutrum existimandum sit, magnitudines impartibiles esse necesse fuerit, quæ appellationem hanc sortiantur, paruitatis scilicet, paucitatisque, vt quæ in exiliora se ipsis diuelli amplius nequeant, & in se ipsis plures diuisiones admittere. Dicunt etiam aliter, quòd si infinitas sectiones magnum pariter, & paruum pati sint idonea, nec magnum plures, pauciores verò paruum, ac minores partes obtinebit, quid differre magnum & paruum inter se dicemus? Necesse igitur impertem magnitudinem existere, cuius respectu magnum plures habeat eiusmodi, paruum verò pauciores possideat, nec multitudine æquales cum his, quæ in magno includuntur. Et quidem illud ab absurdo ductum est argumentum. Attamen quòd si ideæ quædam sunt, quemadmodum is, qui hæc asserere conatur,

B [illegible]
B
C
D
E
F

ἐκείνων δὲ λεγόντων ποιοῦσι ἰδέας τῶν ὄντων τισὶ, καὶ οὐ μόνον ἀνθρώπου καὶ ζῴου, ἀλλὰ καὶ σώματος, καὶ ἐπιπέδου, καὶ γραμμῆς, καὶ ἔστι διὰ τοῦτο καὶ γραμμῆς ἰδέα· ἔστι δὲ καὶ προτέρα αὕτη τῶν καθ' ἕκαστα γραμμῶν, καὶ συνωνύμων, κατὰ τὸ τιθέμενον ἰδέας· τὰ δὲ μέρη τοῦ ὅλου πρότερα τὴν φύσιν, διαιρετὴ ἂν εἴη καὶ ἡ γραμμὴ ἐκείνη ἡ πρώτη τῶν γραμμῶν· καὶ εἰ μὴ εἰς ἄπειρα, πάντως εἰς πεπερασμένα κατ' ἐκείνους, καὶ ἔσονται τὰ μέρη πρότερα τῆς ὑποκειμένης πρώτης ταύτης γραμμῆς. τὸ γοῦν διαιρεῖσθαι ἐκείνην, πάντες φιλόσοφοι ὁμολογοῦσι. μέγεθος γὰρ ἐκείνη. πᾶν δὲ τὸ μέγεθος διαιρετόν. τὸ δὲ μὴ λέγειν τὸ εἰς πεπερασμένα διαιρεῖσθαι, προςτίθησι τὸ πιθανὸν, εἰ ἀνάγκη διαιρεῖσθαι εἰς πεπερασμένα κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον, καὶ ἐκ τῆς ἀπείρου μᾶλλον μὲν οὖν καὶ κάλλιον ἀπαλλάξει ὁ εἰς πεπερασμένα διαιρῶν, ὁ εἰς ἄπειρα, ὅσῳ κρείττους μὲν τὰς ἀρχὰς τῶν γραμμῶν ἐκείνους, καὶ τὰ μέρη πεπερασμένα ποιοῦσι τῶν δὲ ἀπείρων. τῶν δ' ἀπείρων οὔτ' ἐπιστήμη, οὔτε συναίσθησις δεῖ τις ὁ μετάγων ὅτι πρὸς τὸ ἁπλῶς εἶναι ἰδέας, ὁ λόγος μάχεται, ὅτι εἰ οὖν, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ ὡς μεγέθη διαιρεθήσονται, ὥσπερ ἄρα καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν τῶν αὐτογραμμῶν, αὐτοτρίγωνον καὶ αὐτοτετράγωνον, καὶ ὅλως τὸ ἐπίπεδον, καὶ ἅπαν σῶμα. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἄλλο, ὅτι ἐκεῖνοι ἰδέας τιθέασιν, τὰς ἀτόμους δὲ ἐκείνας κατασκευάζειν, ὡς αἱ τῆς αὐτογραμμῆς τιθέντες ὡς ἰδέας, μὴ ἀναγκάζονται καὶ ταύτην διαιρεῖν, καὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀκίνητον ἐκείνης ἀναιρεῖν, κατὰ τὴν αὐτῶν δόξαν, ἀλλ' ὡς ἀδιαίρετον δέχονται ταύτην μᾶλλον ἐκείνην τὴν πρώτην γραμμήν· καὶ διὰ τοῦτ' ἀποδιδοῦσιν τὸ ἀδιαίρετον ἐπιχείρημα. τρίτον, εἰ σώματά ἐστι τὰ στοιχεῖα, τῶν δὲ στοιχείων οὐδὲν πρότερον, τὰ δὲ μέρη τοῦ ὅλου πρότερα, ἀδιαίρετα ἂν εἴη τὸ πῦρ καὶ τὰ λοιπὰ στοιχεῖα,

A conatur, sentit, & non hominis aut bouis solùm, sed lineæ etiam, ac superficiei, ac corporis erunt ideæ, necesse est, cùm lineæ quædam sit idea, eam priorem reliquis numero differentibus lineis existere, quæ nomen ac definitionem vniuocam obtinent, pro eo vt isti etiam, qui ideas astruunt, non inficiantur. At enim partes toto priores existimantur, quocirca & hæc linea idea secabilis reputari debet, & si quidem non in partes infinitas, B in numero certè finitas diuidi necesse erit, quod nec isti negare in animum inducent. Priores igitur huiusce lineæ partes fuerint, quæ idea statuitur, quàm sit ipsa linea, cuius partes esse dicuntur. Enimuero diuidi eam posse cùm sit linea, omnes consentiunt philosophi, cùm quantitas omnis sit secabilis. Erunt igitur huius lineæ partes priores, quàm ipsa tota sit: at prima hæc linea, & non ex aliis enata cùm C idea sit, dicitur. Mirari verò posset fortasse quispiam, quid rationi huic authoritatis ex eo accedat, si primam lineam, quæ idea dicitur reliquarum, in partes non infinitas, sed finitas diuidi posse contendũt. An quòd conuenientius, multóque aptius hoc dici videtur, si in partes finitas quantitatem secari concedant? Protinus enim ex his partibus finitis magis appositi continuam lineam architectari videbuntur. D Nam is, qui in partes infinitas lineam diuidi posse adstipulabitur, eadẽ ratione ex infinitis etiam componi eandem affirmabit. Principia autem finita rerum omnium potiùs videntur constituenda, cùm infinitorum neque scientia sit vlla, neque apta coagmentatio. Aut dicendum fortasse hoc modo est, hæc Aristotelis verba aduersus ideas instituta, quibus eas generatim refelleret, vt si quantitatum E ideæ sint, eas instar linearum diuidi posse, ita quæ ex his coalescunt figuræ, scilicet τὸ αὐτοτρίγωνον & αὐτοτετράγωνον, nata ἐκ τῶν αὐτογραμμῶν, & omnino fore vt superficies qualibet, corpúsque quodcunque secari posse videatur. Plato autem insecabiles, & ἀπαθεῖς ponit ideas. Licet autem aliter etiam respondere. Platonicos cùm ideas harum rerum statuunt eos voluisse eo ipso quòd nominarent ideas non secabiles, sed indiuiduas quantitates quasdam constituere, vt τῆς αὐτογραμμῆς posita idea, necesse illi non esset & hanc admittere, quòd diuidi apta esset, eóque facto immobilitas huius, καὶ τὸ ἀπαθὲς, id est, patiendi carentia tolleretur: quemadmodum de ideis omnibus sentiunt: quóque magis primam hanc lineam insecabilem repræsentarent, hoc argumento vsos arbitrandum. & si hoc modo alterum argumentum intelligatur, non omnino pessimum videbitur. Tertium est, si corpora quædam sunt elementa: elementis verò prius nihil, partes autem toto priores, insecabilia sanè erunt elementa, vt ignis, & reliqua

A propterea ne prius aliquid ipsis elementis statuatur: nam si diuidi possent, partes priores elementorum, quam ipsa tota elementa videri possent. Ex quo sequitur illud, vt non modò res intelligibiles, quemadmodum Deus & intelligentia sint indiuiduæ substantiæ, sed in rebus etiam corporeis, & sensibilibus quiddam sit, quod diuidi nequeat, vt elementum, vt αὐτοτρίγωνον & αὐτοτετράγωνον. Et quorsum hæc, dicat fortasse aliquis, quid ad præsens B pertinebunt, quod isti probare moliuntur, magnitudines non infinita, sed finita sectione deduci posse. Quare dicatur illud, & cuius gratia hoc argumento vtantur, mox planum faciat. Isti quidem non modò ideam indiuiduam, insecabilemque posuerunt, sed elementa quoque vt ignem, & reliqua, vel potiùs τὸ αὐτοτρίγωνον, & αὐτοτετράγωνον, ex eo conuincere voluere non modò non omne corpus C infinita partitione dissecari, sed simpliciter quædam corpora insecabilia. Elementa enim cum sint corpora, non diuidi posse, quò non primis his corporibus priora constituantur quædam, scilicet partes toto priores: syllogismus autem demonstratiuus videtur: Principiorum nō sunt principia, vt partes totius: elementa sunt principia, quare alia nō erunt principia, vt partes totius, quare in partes non diuidi poterunt vllas. Maior per hypothesin ita su- D mi queat cum assumptione: Hæc corpora diuidi possunt: aut non diuidi: si diuidi possunt, ergo partes toto priores, & ita primum erit priùs aliquid: elementa autem prima sunt, diuidi igitur in partes non possunt, insecabilia igitur. Syllogismus est in tertio modo hypothetico, qui sublato altero statuit alterum. Quartum, Zenonis est, cùm inquit fieri non posse, vt tempore finito infinita quispiam attingat cùm mo- E uetur: vt hora vna si quis stadium trāseat: quòd si stadium secari in partes infinitas posit, attinget, qui stadium pertransit tempore finito, puncta infinita. Aliter quoque hanc diuisionem infinitam destruere conatus: Prius inquit, necesse est, quàm totum transeas spatium, dimidium perambulare. Priùs verò quàm hoc dimidium absoluas, huius rursus dimidium permeabis anteà, & iterum huius, ita vt diuisio F hæc in dimidia nunquam desinat. Proinde cùm infinita pertranseat tempore finito, quod super lineam mouetur, & celerius

A ὡς αὖ μὴ πρότερα τῶν στοιχείων εὑρεθεῖεν τὰ μέρη. ὥστε οὐ μόνον ἐν τοῖς νοητοῖς τὸ ἀμερές ἐστιν, ὡς θεῖον καὶ νοῦς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐστί τι ἀμερές, τὸ στοιχεῖον. καί τοι τί τοῦτο φαίη τις αὖ πρὸς τὸν λόγον τὸ εἰς πεπερασμένα διαιρεῖσθαι, καὶ μὴ εἰς ἄπειρα, ῥητέον τοίνυν, ὡς ἐκεῖνοι μὴ μόνον ἀδιαίρετον τὴν ἰδέαν ἐτίθεσαν, ἀλλὰ καὶ τὰ στοιχεῖα, B οἷον πῦρ καὶ τὰ λοιπά, ἢ μᾶλλον τὸ αὐτοτρίγωνον καὶ αὐτοτετράγωνον καὶ ἐντεῦθεν ἐπειρῶντο, ὡς μὴ μόνον οὐ πᾶν σῶμα εἰς ἄπειρον διαιρεῖται, ἀλλ' οὐδὲ ἁπλῶς πᾶν σῶμα διαιρεῖται. τὰ γὰρ στοιχεῖα, σώματα ὄντα, ἀδιαίρετά εἰσιν. ἵνα μὴ πρότερα τῶν προτέρων εὑρεθῶσι. πρότερα γὰρ τὰ μέρη τοῦ ὅλου, τῶν δὲ στοιχείων οὐδὲν πρότερον. ἔστι δὲ ὁ συλλογισμὸς δεικτικός· τὰ στοιχεῖα, σώματα ὄντα, οὐ διαι- C ρεθήσονται, ἵνα μὴ τῶν ἀρχῶν ἀρχαὶ εὑρεθῶσι, πρότερα τὰ μέρη τοῦ ὅλου, ὥστε τὰ τοιαῦτα σώματα οὐ διαιρεῖται. τὰ στοιχεῖα ἄρα οὐ διαιρεθήσονται. καὶ ἔστιν ἡ μείζων πρότασις ἐξ ὑποθέσεως διὰ τοῦ διαζευκτικοῦ. τὰ τοιαῦτα γὰρ σώματα ἢ διαιρεῖται, ἢ οὐ διαιρεῖται. ἀλλ' εἰ διαιρεῖται, ἔσονταί τινα πρότερα τῶν προτέρων. [illegible] διαιρεῖσθαι, ἀδιαίρετα ἄρα, D [illegible] [illegible] ὑποθετικῶν, τὸν τῷ ἀναιρεῖν θατέρου κατασκευάζοντα θάτερον. ἔτι δὲ καὶ ὁ τοῦ Ζήνωνος λόγος τὸ εἰς ἄπειρον τῶν μεγεθῶν διαιρεῖν ἀναιρεῖ. οἷόν τε ἀδύνατον, ὡς [illegible], ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ ἄπειρα [illegible]. εἰ ὥρας γὰρ μιᾶς διέλθοι τις στάδιον. εἰ γοῦν τὸ στάδιον εἰς ἄπειρα διαιρεῖσθαι [illegible] ἄπειρον τῶν τοῦ σταδίου σημείων ἐν πεπερασ- E μένῳ χρόνῳ, τῇ μιᾷ ὥρᾳ· καὶ ἄλλως, ὅτι πρότερον δεῖ ἀφικέσθαι ἐπὶ τὸ ἥμισυ τὸν διερχόμενον. τοῦ δὲ αὖ ἡμίσεος πρότερον ἐπὶ τὸ ἥμισυ. εἰ δὲ ἄπειρα τῶν ἀπείρων ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ τὸ ἐπὶ γραμμῆς φερόμενον, τὸ δὲ θᾶττον ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ πλεῖον διανύει. θᾶττον γὰρ τό τε ἐν ἴσῳ πλεῖον, καὶ τὸ ἐν ἐλάτ- F τονι ἴσον, καὶ τὸ ἐν ἐλάττονι πλεῖον, καθάπερ ἐν τοῖς φυσικοῖς εἴρηται, ταχίστη δὲ ἡ τῆς διανοίας κίνησις, πάσης διαιρετικῆς καὶ ἀριθμητικῆς φορᾶς,

tēpore æquali plus spatij conficiat. Pernicius n. quod mouetur (vt in Physicis expolitum est) æquali tempore maius interuallum, minori tēpore æquale, & interdum maius absoluit: motus animi, qui velocissimus est, quālibet diuisionē percipiens numerabit.

Nam

καὶ ὁ δίαυλος τὴν ἄπειρον [illegible] καθ' A ἕκαστον ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ. ὥστε εἰ τὸ καθ' ἕκαστον ἁπτόμενον τῶν ἀπείρων ἀριθμεῖν ἔστιν, ἐνδέχεται ἀριθμεῖν τὰ ἄπειρα ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, εἴη ἂν ἄτομος γραμμή τις. ἐξ ὧν ἄν τις εἰ ἐν τοῖς μαθήμασι λέγουσιν, εἴη ἄν τις ἄτομος γραμμή, ὥς φασιν, εἴπερ σύμμετροί εἰσιν αἱ τῷ αὐτῷ μέτρῳ μετρούμεναι. ὅσαι δέ εἰσι B σύμμετροι πᾶσαι εἰσὶ μετρούμεναι. εἴη γὰρ ἄν τι μῆκος, ᾧ μετρηθήσονται πᾶσαι. τοῦτο δ' ἀνάγκη καὶ ἀδιαίρετον εἶναι. εἰ γὰρ διαιρετόν, καὶ τὰ μέρη τούτου ἐν μέτρῳ τινὸς ἔσονται. σύμμετρα γὰρ τῷ ὅλῳ. καὶ ἐπεὶ σύμμετρα ταῦτα τῷ ὅλῳ, ἕξουσι καὶ ταῦτα μέτρον κοινόν. σύμμετρα δ' εἰσί, τὰ τῷ αὐτῷ μέτρῳ μετρούμενα. ὥστε ἐπεὶ τοῦ μέτρου τὰ μέρη σύμμετρα τῷ ὅλῳ εἰσίν, ἑαυτοῖς μέτρον ἄλλο τοῖς τε μέρε- C σι τοῦ μέτρου, καὶ τῷ ὅλῳ ἔσται. καὶ αὖθις ἐκείνου τοῦ μέτρου τὸ τοιοῦτον ζητηθήσεται· καὶ εἰ διαιρετὸν ἐκεῖνο, [illegible] καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. [illegible], καὶ ἄτομος ὁρισθήσεται, [illegible] καὶ ἔστι τὸ πρῶτον μέτρον τὸ ἄτομον εἶναι. ὥστε πᾶσαι αἱ ἐκ τοῦ μέτρου συντεθεῖσαι γραμμαί, ἐξ ἀμερῶν συγκείσονται. ταὐτὸ δὲ συμβαίνει D φασί, καὶ τοῖς ἐπιπέδοις σχήμασι, μὴ μόνον ἐπὶ ταῖς γραμμαῖς ἐξ ὧν τὰ σχήματα. πάντα γὰρ τὰ σχήματα καὶ ἀπὸ τῶν [illegible]. ῥηταὶ δέ εἰσι, πρὸς ἃς αἱ ἄλλαι [illegible] ἄπειροι καὶ σύμμετροι, καὶ ἀσύμμετροι, πρὸς δὲ ἀλλήλας εἰσὶ σύμμετροι, ἢ μήκει καὶ δυνάμει [ἢ δυνάμει] μόνον. πάντα οὖν τὰ ἀπὸ τῶν τοιούτων ῥητῶν γραμμῶν σχή- E ματα, σύμμετρα ἀλλήλοις. ὥστε καὶ ταῦτα κοινῷ τινι μέτρῳ ἐπιπέδῳ μετρηθήσονται, καὶ ἀκολούθως ταῖς γραμμαῖς, φασίν, ἔσται καὶ αὐτὸ τὸ μέτρον ἀμερές. ὥστε μὴ μόνον ἀνάγκη εἶναι γραμμὴν ἄτομον τὴν τὰς συμμέτρους γραμμὰς μετροῦσαν, ἀλλὰ καὶ χωρίον ἐπίπεδον ἄτομον, τὸ τὰ ἐπίπεδα σύμμετρα σχήματα μετροῦν. ὅτι δὲ οὐ πάντα πᾶσι σύμμετρα καὶ τι κοινὸν μέτρον, δηλοῦσιν ἡ ἐκ δύο F ὀνομάτων κατατομή, ὡς ἐν τῷ μβ' τοῦ δεκάτου βιβλίου τῶν στοιχείων τοῦ Εὐκλείδου δείκνυται, λέγοντος ἐκεῖ τοῦ γεωμέτρου, ὅτι ἡ ἐκ δύο ὀνομάτων, κατὰ ἓν σημεῖον διαιρεῖται εἰς τὰ ὀνόματα· ὃ δὴ καὶ κατὰ τί δύναται [illegible]. ἀλλ' εἰ μέν φασιν, εἴ τι προσθείη μέτρον τινὰ κατὰ γραμμὴν καθ'

A Nam hoc modo moueri dici solet, futurum me hercle est, vt finito tempore infinita enumeret. At si impossibile hoc sit, erit profectò linea insecabilis quædam. Aliud argumentum à mathematicis ductum est. Etenim si detur symmetras, id est, commensurabiles esse lineas, necesse fuerit insecabilem quandam lineam existere. Symmetræ enim lineę dicuntur, quæ linea eadem mensurantur. Quęcunque i- B gitur symmetræ, hæ mensuram talem capiunt omnes. Erit itaque longitudo quæpiam, qua mensurabuntur omnes, quam insecabilem esse necesse est: siquidem ea secari possit, partes hæ mensuram admittent respectu totius. Nam partes symmetræ sunt toti, habebunt igitur partes & totum mensuram communem ex definitione symmetri, & rursus hæc ipsa mensura diuidetur, & simili ratione alia vestigabitur mensura, & huius iterum alia: C quæ progressio nunquàm cessatura est. Quo fiet, vt non vna mensura omnium symmetrarum linearum dari queat. Erunt enim hoc modo infinitæ mensuræ, sed symmetras omnes habere vnam mensuram constat. Stabitur igitur in vna aliqua prima, quæ insecabilis erit, & cuius multiplicatione omnes symmetræ compositæ erunt. Idem quoque, inquiunt, accidit in superficiebus, non modò in lineis, D ex quibus describuntur figuræ. Omnes figuræ etenim huiuscemodi ex rationalibus vt vocant, lineis progenerantur. Sunt autem rationales, siue, vt Gręci vocant, ῥηταὶ, ad quas rectę si comparentur, innumerabiles, vel symmetræ, vel asymmetræ nominãtur, ad se ipsas vicissim verò vel symmetræ sunt vel non sunt, vel potentia solùm symmetræ. Omnes autem figuræ ab eiusmodi lineis productæ symmetræ exi- E stunt, quam ob causam & hæ communi quadam superficie mensurabuntur, & similis ratio in his erit, quæ in lineis ponitur esse, & eodem modo mensura indiuidua, vt non solùm oporteat lineam insecabilem, sed superficiem quoq. eiusmodi existere. Quòd verò omnia non omnibus symmetra sint, ea diuisio ostendit, quæ est in binomiis: vt 10. Euclidis, pro 42. ostenditur dilucide, quo in loco inquit geo- F metra, binomium vno duntaxat puncto in nomina diuidi: quæ quomodo intelligi debeant, mox explicabimus. Inquiunt autem, si quę mensura secundũ certã lineam

& definitam diuisa sit neque ῥητὴν, neque ἄλογον fore, quemadmodum sit apotome ex binomiis sumpta. Secundum se ipsas enim nullam habituras eiusmodi naturam: ad alias enim comparatas fore & dici consueuisse ῥητὰς, καὶ ἀλόγους.

CAPVT II.

IN primis verò declarandum hoc loco est, quid ῥητὸν, quid ἄλογον quid σύμμετρον, quæve ἀσύμμετρα, deinde argumenti vim demonstrabimus. Symmetræ quantitates dicuntur, quæ quātitate eadem mensurantur, siue quæ proportionem obtinent inter se collatæ, sicuti numerus ad numerum, vt 16. ad 24. communis enim mensura quaternarius est. Asymmetræ verò nominantur, quarum nulla communis mensura constat, & in numeris quidem ἀσύμμετρον nullo modo secundum latitudinem, quemadmodum in superficiebus deprehenditur. Nam tametsi nullus eos numerus communis mensuret, vnitas tamen aliquoties repetita vtrosque mensurabit: quo fit vt eiusmodi numeri cum reliquis omnibus respectu vnitatis dici queant σύμμετροι. Primi autem Pythagorei in magnitudine rationem & modum τοῦ ἀσυμμέτρου repererunt, ob diuisionem, quæ in his ad infinitum vsque pergit. Lineæ verò rectæ symmetræ dicuntur longitudine simul & potentia: vel potentia solùm non autem longitudine. Si quidem longitudine commensurari queant, potentia quoque symmetras esse necesse est: vicissim autem & è regione non oportet. Res autem meliùs isthoc exemplo liquebit. Esto linea sex vnitatibus designata, altera quatuor, erunt sanè duæ illæ symmetræ secundum longitudinem. Metitur enim mensura communis, binarius scilicet numerus, vel linea, quæ duas vnitates in se continent. Illæ etiam lineæ efficere magnitudines ac superficies possunt, ac potentia in se ipsis superficies commensurabiles includunt. Senarius enim in se ruductus efficit 36. quaternarius verò in se ipsum 16. procreat. Atqui 36 & 16. symmetra esse constat, adeoque quaternario mensurari. Quæ verò potentia commensurantur, non protinus longitudine etiam commensurabiles existunt, quam rationem diameter, & costa eiusdem quadrati dilucidè ostendunt. Esto igitur secundum nouenarium descriptum quadratum, quod sanè diametrum obtinebit, vt quadratum ex ea descriptum duplam habeat proportionem ad quadratum, cuius est diameter, siue ad latera quadratum, quocirca quadrata quidem symmetra habebuntur. Nam duæ

A καὶ ἀποτεμνόμενον γραμμῶν, ὡς ἔσεσθαι οὔτε ῥητὰς, οὔτε ἀλόγους, ὥσπερ [illegible] ἐκ δυοῖν ὀνομάτων. ἀλλὰ καθ' αὑτὰς μὲν οὐδεμίαν ἕξειν φύσιν, πρὸς ἀλλήλας δὲ ἔσεσθαι ῥητὰς καὶ ἀλόγους.

Κεφάλαιον β.

Πρῶτον οὖν σημειωτέον ὡς οἷόν τε τὸ διώρισμα, καὶ λεκτέον τί τὸ ῥητὸν, καὶ τί τὸ ἄλογον, καὶ τί τὸ σύμμετρον, καὶ τί τὸ ἀσύμμετρον, καὶ τίνα τὰ διάφορα· ἔπειτα οὕτως τὴν τοῦ ἐπιχειρήματος ἰσχὺν [illegible]. σύμμετρα μὲν μεγέθη λέγονται, τὰ τῷ αὐτῷ μέτρῳ μετρούμενα· καὶ ἄλλως δὲ τὰ ἔχοντα λόγον, ὃν ἀριθμὸς πρὸς ἀριθμόν· ὥσπερ ὁ ις' τῷ κδ' σύμμετρος. κοινὸν γὰρ μέτρον αὐτῶν ὁ δ'. ἀσύμμετρα δὲ, ὧν μηδὲν ἐνδέχεται κοινὸν μέτρον γίνεσθαι. καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἀριθμῶν, οὐδαμῶς γίνεσθαι τὸ ἀσύμμετρον πλατικῶς. κἂν γὰρ οὐδεὶς ἄλλος ἀριθμὸς ὁ μετρῶν ᾖ, ἀλλ' οὖν ἡ μονὰς μόνη καθ' ἑαυτὴν μετρήσει καὶ ἀμφοτέρους, ὡς εἶναι καὶ τούτους κατὰ μονάδα, τὸ κοινὸν μέτρον ἁπάντων τῶν ἀριθμῶν, συμμέτρους. ἐπὶ δὲ τῶν μεγεθῶν οἱ Πυθαγόρειοι πρῶτοι εὑρήκασι τὸ ἀσύμμετρον, διὰ τὴν ἐπ' ἄπειρον διαίρεσιν αὐτῶν. εὐθεῖαι δὲ σύμμετροι εἰσὶν, αἱ καὶ μήκει καὶ δυνάμει· ἀδύνατον γὰρ μήκει οὔσας συμμέτρους μὴ καὶ δυνάμει εἶναι. ἢ δυνάμει μόνον, οὐ μὴν δὲ μήκει· ὡς ἐπὶ παραδείγματος. ἔστω γραμμὴ μονάδων ς', καὶ ἄλλη μονάδων δ'· σύμμετροι αὗται μήκει, μετρεῖ γὰρ αὐτὰς γραμμὴ μονάδων δύο. δύνανται γοῦν αὗται καὶ σύμμετρα μεγέθη. τετραγωνίσας γὰρ τὰ ς' ποιεῖ λς', καὶ τετραγωνίσας τὰ δ' ις'. τὰ δὲ λς', καὶ τὰ ις', κατὰ ταῦτα σύμμετρά εἰσι, τῷ δ' μετρούμενα. τὰ δὲ δυνάμει μόνον σύμμετρα, οὐ μὴν δὲ καὶ μήκει, ἡ διάμετρος καὶ ἡ πλευρὰ τοῦ αὐτοῦ τετραγώνου δείξει. ἔστω γοῦν κατὰ τετράγωνον ἀριθμὸν τὸν θ' χωρίον [illegible]. ἔχει γοῦν τὸ τοιοῦτον τετράγωνον χωρίον διάμετρον. τὸ δὲ ἀπὸ τῆς διαμέτρου γενόμενον τετράγωνον, διπλάσιόν ἐστι τοῦ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς· ἔστι τὰ μὲν τετράγωνα πρὸς ἄλληλα σύμμετρα, ἐπεὶ τὸ ἀπὸ τῆς διαμέτρου, διπλάσιον τοῦ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς. τὸ διπλάσιον γὰρ πρὸς τὸ ἥμισυ σύμμετρον. αὗται δὲ αἱ γραμμαὶ αἱ ποιοῦσαι τὰ τετράγωνα, ἥ τε πλευρὰ τοῦ τετραγώνου, καὶ ἡ διάμετρος, ἀσύμμετροι μήκει, αἱ καὶ σύμμετροι εἰσ-

[illegible]

A Nam duplum ad dimidium duplum esse nemo inficiabitur. Lineas verò ipsas latus scilicet ad diametrum incommensurabiles longitudine esse necesse fuerit, quanquam potestate sint symmetræ. Possunt enim hæ lineæ in se ipsas ductæ symmetra quadrata producere, quorũ vnum ad alterum se proportione dupla habeat. Si verò quispiam contentiosius asserens, dicat eas lineas non potentia duntaxat, sed longitudine etiam symmetras, id absurditatem hanc vitare non quibit, quin imparem numerum, 9. scilicet æqualem statuat pari, 8. Nam nemo nescius est, partem dimidiatam 16. esse 8. Porrò ex latere in se ducto, vt antea diximus, quadratum alterum sub duplum maioris creabatur. Minus itaque quadratum hoc dimidium maioris quadrati sortietur, 8 scilicet: minus verò quadratum nouenario censebatur numero 8. igitur, & 9. pro eodem, & æquales haberi debent, quod magna absurditate laborare cernis. Quòd si diametri quadratum à costa, quæ diametro commen-
C surabilis sit, generari dicatur, vt si latus sit ternarius, diametros autem quaternarius, hoc etenim modo lineæ commensurabuntur etiam longitudine, efficietur quod à diametro producitur tetragonum sedecim: erit me hercle is numerus & duplus ad octo, & rursus ad nouem duplus. Nam quadratum lateris nouenarius est, quo duplo maior superficies quadrati ex diametro producta geometricis demon-
D strationibus ostenditur: rursusque sic vt par numerus æqualis impari necessariò statuatur, quod vt absurdum, ita impossibile esse videtur. Porrò autem proposita vna quapiam linea qualiscunque ea sit, ad quam reliquæ si comparentur, vel symmetræ inueniantur longitudine, & potentia, aut potentia solùm, vel asymmetræ, eiusmodi linea à Geometricis ῥητὴ appellatur, quasi signum propositum quoddam dicas, & confessum. Nam quæ confessa, &
E definita sunt, ῥητὰ vocare solemus, vt cum dicimus ἐπὶ ῥηταῖς συμφωνίαις. id est, constitutis & descriptis concentibus. Illud tamen nomen ceu suum quoddam vsurpant Geometræ. Quæcunque igitur proposita linea fuerit, hæc ῥητὴ dici consueuit: & quæ illi symmetræ existunt siue longitudine, siue potentia siue vtroque modo, ῥηταὶ appellantur. Quæ verò ad eam sunt asymmetri, ἄλογοι inquit Geometres, vocentur, & quod à proposita rationali describitur quadratum rationale, vel, vt Græci ῥητόν: quæ verò illi quadrato commensurantur alia quadrata respectu eiusdẽ ῥητὰ dici solent: asymmetra verò illi ἄλογα nominant. Symmetró igitur, & asymmetró, in magnitudine natura existunt ῥητὸν verò, & ἄλογον positione, vt exempli gratia, propositæ cuiusdã lineæ hãc statuamus esse ῥητὴν, vt symmetrõ illã verò ἄλογον, vt asymmetrõ

A & rursus hanc *ῥητὴν* respectu alterius ἄλογον esse, & ἄλογον respectu alterius ῥητὴν pronunciamus. Inquit autem Geometres, linea ex duobus nominibus composita, siue ex duabus rationalibus, siue confessis, secundum vnicum tãtummodo punctum diuidi potest in sua nomina. Eiusmodi itaque ῥηταὶ potentia tantum sint symmetræ, cuiusmodi lineæ communem mensuram, qua vtraque mensurentur, non habent, cum tantum hoc assequantur, quæ B longitudine quoque symmetræ existunt, non solum potentia. Quocirca non quælibet cuilibet commensuratur, sed hæc quidem oblatæ cuipiam & longitudine, & potentia symmetros cernitur, alteri fortasse potentia solùm symmetros existit, vt in sectionibus binomiorum accidere consueuit, & comparatione lateris ad diametrum. Eiusmodi enim lineæ cum longitudine sint asymmetræ, quadrata tamen ea- C rum symmetra esse constat, quas lineas Euclides *ῥητὰς* appellat. Quædam verò ad quasdam collatæ, neque longitudine, neque potentia symmetræ sunt, quas vocat *ἀλόγους*. Cum itaque ex duobus nominibus composita linea vno tantum signo, aut puncto diuidi queat, ita vt ambæ *ῥηταὶ* dici possint, & potentia symmetræ: quolibet autem puncto alio secari nequeat, vt *ῥηταὶ* partes illius lineæ dicantur, sequi D videtur, binomium eiusmodi ex insecabilibus compositum, eiusque vnam duntaxat diuisionem existere, qua lineæ efficiuntur duæ mensuræ eorum quadratorum, quæ ex ipsis producuntur, quæ ipsa quoque symmetra existunt, quorum mensuræ etiam sunt insecabiles, vt modò ostendimus. Etenim si diuidatur mensura secundum lineam certam & definitam, ea neque *ῥητὴ*, neque *ἄλογος* erit, si ipsam per E se contempleris. Dicuntur enim mensuræ ac lineæ hoc modo, nominationesque tales obtinent respectu aliarum. Concludunt vero ex his, atque inferunt ita, cum linea composita ex duobus nominibus in vno solum puncto diuidi queat, quo lineæ efficiantur *ῥηταὶ*, & potentia commensurabiles, alio verò puncto nullo diuidi possit, sequitur vt binomium ex impertibus co positum sit lineis. Argumentum hoc F plane sophisticum est. Non enim si linea in rationes aliquas, aut proportiones diuidi apta non sit, propterea simpliciter etiam indiuidua reputari debet, aut insecabilem esse necesse est omni ex parte.

πάλιν τὴν ἑτέραν ἑτέρας ῥητήν. λέγουσι δὲ τοῦτο οἱ γεωμέτραι· ἡ ἐκ δύο ὀνομάτων συγκειμένη γραμμὴ, εἴτ' οὖν ἡ ἐκ δύο ῥητῶν, καθ' ἓν μόνον σημεῖον διαιρεῖται εἰς τὰ ὀνόματα. αὗται γοῦν αἱ ῥηταὶ, δυνάμει εἰσὶ σύμμετροι. αἱ δὲ δυνάμει σύμμετροι, κοινὸν μέτρον οὐκ ἔχουσιν, εἰ μὴ καὶ μήκει εἰσὶ σύμμετροι. ὥστε οὐ πᾶσα γραμμὴ πάσῃ σύμμετρος· ἀλλ' ἡ μὲν, ταύτῃ καὶ μήκει καὶ δυνάμει σύμμετρος, ὡς γραμμὴ ποδῶν α, γραμμῇ ποδῶν λ· τὸ γὰρ κοινὸν μέτρον αὐτῶν, ἡ τῆς ποδιαίας γραμμή· ἡ δὲ ἄλλῃ, τυχὸν οὐ μήκει, ἀλλὰ δυνάμει σύμμετρος, ὡς ἐπὶ τῶν ἀποτομῶν τῶν ἐκ δύο ὀνομάτων, γίνεται, καὶ ἐπὶ τῆς τε πλευρᾶς καὶ τῆς διαμέτρου τοῦ αὐτοῦ καὶ ἴσου τετραγώνου. αὗται γὰρ ἀσύμμετροι μήκει οὖσαι, σύμμετρα τὰ τετράγωνα δύνανται· ἓν γὰρ θατέρου διπλάσιον· ἃς δὴ καὶ ῥητὰς λέγει Εὐκλείδης πρὸς τὴν ἐκτεθεῖσαν· ἄλλη δὲ ἄλλῃ οὔτε μήκει οὔτε δυνάμει σύμμετρος· ἣν καὶ ἄλογον καλεῖ πρὸς τὴν ἐκτεθεῖσαν. ἐπεὶ τοίνυν καὶ ἡ ἐκ δύο ὀνομάτων συντεθεῖσα γραμμὴ, καθ' ἓν σημεῖον δύναται τμηθῆναι εἰς τὰς ἀποτομὰς ῥητὰς, καὶ δυνάμει συμμέτρους· κατ' ἄλλο δὲ οὐ δύναται διαιρεθῆναι, εἰς τὸ ῥητὰς ποιεῖν τὰς ἀποτομάς· ἄρα ἡ τοιαύτη γραμμὴ ἐξ ἀμερῶν σύγκειται, καὶ ἡ διαίρεσις ταύτης μία ἐστὶν, εἰς τὸ ποιεῖν γραμμὰς δύο μέτρα, τῶν ἐξ αὐτῶν γινομένων τετραγώνων, τῶν καὶ συμμέτρων ὄντων, ὧν τὰ μέτρα ἄτομα, ὡς ἄρτι ἐδείξαμεν. εἰ γὰρ διαιρεθείη μέτρον, φασὶ, κατὰ τεταγμένην καὶ ὡρισμένην γραμμὴν, οὔτε ῥητὸν ἔσται, οὔτε ἄλογον ἔσται καθ' αὑτό. οὐδὲ γὰρ καθ' αὑτὰς ἔχουσι φύσιν, ἀλλὰ καὶ ῥηταὶ καὶ ἄλογοι πρὸς ἄλλας λέγονται. συνάγουσι τοίνυν ἐκ τούτων οὕτω λέγοντες, ὡς ἐπεὶ σύγκειται ἡ γραμμὴ ἐκ δύο ὀνομάτων, καὶ καθ' ἓν μόνον σημεῖον τέμνεται, εἰς τὸ ποιῆσαι ῥητὰς καὶ δυνάμει συμμέτρους, κατ' ἄλλο δὲ οὔ, ἄρα ἐξ ἀμερῶν ἡ γραμμὴ συνετέθη. ἔστι δὲ ὁ λόγος σοφιστικός. οὐ γὰρ εἰ οὐ δύναται γραμμὴ εἰς λόγους τινὰς διαιρεῖσθαι, οὐδὲ καὶ ἁπλῶς ἀμερὴς καὶ ἄτομος.

CAPVT III.

Hæc sunt, quæ philosophus de aduersariorũ sententia exposuit, cui contra-

Κεφάλαιον γ.

Ταῦτα μὲν ἐκ τῶν ἀντιθέτων αὐτοῖς ὁ φιλόσοφος, ἀντιλέγει καὶ διαγράφει

τῳ-

[illegible]

tes finitas. Nam paruum definitum ita est,

A dicere, & quantum fieri potest, eadem refutare argumenta nititur. Primum omnium inquit, id, quod infinitas sectiones admittit, non eo modo magnum, [illegible] dici debere quo illi putant. Dicimus vero, & pronunciamus locum & magnitudinem. & quæcunque de genere continuorum sunt parua, in nonnullis etiam paucitatis nomen vsurpamus, vt his, quibus hoc nomen proprie quadret. quando scilicet determinatam quantitatem continuam ostendere lubet, vt in tempore &

B paruum & paucum temporis dicere consueuimus, vt paucum tempus duas horas, aut tres [illegible], non vero, [illegible], excludimur propter [illegible] diuisione continua. Potentia enim, qua diuidi quantitas quælibet continua potest, etiam illi paruo inerit. Præterea, si compositæ lineæ, quatenus lineæ existunt, in puncto diuidi posse dicantur, quanquam

C paruum esse prædicetur de insecabilibus quod itatim obiiciunt, nihilo minus puncta tamen huic infinita insunt, potentia: quod necesse est, vt ipsi quoque fateantur, cum lineæ omni puncta inesse concedunt. Hæc vero atomos linea, sit linea. qua igitur ratione linea existit ea non minus habebit puncta potentia infinita, quam quælibet aliarum, quæ compositæ dicuntur. Quod si puncto prædi-

D ta sit, secundum quamlibet etiam proportionem eam diuidere licet quemadmodum quamlibet non insecabilis diuidi potest. Adhæc, [illegible] ex paruis quibusdam [illegible] his quibusdam videtur, atoma & imperta parua nominari [illegible], vel vt [illegible] huius [illegible], paruum dicitur, quod [illegible] finitis. Atqui [illegible], quid tandem magnum erit, si magnum aliquid in pau-

E ca quædam insecabilia diuidi accidat totum autem quodlibet [illegible] diuiditur, qualecunque tandem totum illud appelletur. Ad partes enim suas comparatum magnum dicetur. Melius autem dici videtur magnum esse quod infinitarum sectionum sit capax paruum vero, quod finita diuisione consumatur. Infinita autem eiusmodi imperita insecabilia erunt parua aliquando etiam non proti-

F nus in hæc atoma parua, sed parua, quæ diuidi rursus poterunt numero quidem illa finita dissecabitur, quarum partium quælibet pro natura eorum, quæ parua dicuntur, rursus secabitur in partes finitas, quod secaretur in partes finitas,

Rurſus verò partes huius parui in alias, rurſus ha in alias. Neceſſe enim illud eſt: ſiquidem ſi in minima infinita magnum totum ſecari neceſſe ſit, parua autem per hypotheſin ſemper diuidentur, quoniam definita ſunt mediante diuiſione, & hoc modo etiam neceſſe fuerit diuiſionem infinitam non deſinere. Manifeſtũ igitur eſt, rationem parui, magnique in eo non conſtare, quod paruum definitas obtineat partes, magnum verò indefinentes ſubeat diuiſiones, ita vt prope illi, qui hoc pacto definiunt, minimum illud & inſecabile abiicere, repudiareque videantur, cum ne paruum quidem hoc auſint appellare. Siquidem, quemadmodum oſtendimus, paruum omne ſecabile exiſtat: paruo enim minus quiddam eſſe ſemper poterit, etiam ſi paruum finitis ſectionibus diuidi concedatur, nihilò minus paruo ſi minus ſemper capiatur, diuiſio nunquam ceſſabit. At verò ſi quis propterea quòd in numeris, quod paucum dicitur, finitam diuiſionem obtineat, eo modo definiendam quoque in lineis paruitatem exiſtimet, perridiculè is arbitrabitur. In numeris enim ex inſecabilibus vnitatibus coagmentatio fit, atque in his principium quoddam eſt, & paucitas: definita verò ſuper ſtadio, definito tempore quippiam, ſuper infinitis, infinitaque attingens res vt moueatur neceſſe fuerit: & præterea ſi quod celeriùs mouetur tempore æquali maius ſpatium conficit quàm tardius, motio verò animi celerrima, perniciosiſſimaque eſt, quæ aliud tamen nihil ſit, quàm numeratio; numerabit igitur tempore finito, infinita. Zenon id quod potentia eſt, in id quod actu dicitur transferens, abſurda hæc concluſit. Hoc ſophiſma Philoſophus ita diſſoluit, inquiens, Non finito tempore, infinitas partes ſtadij, id quod ſuper eo fertur, contingit, ſed fertur quoque tempore infinito. Nam quo pacto ſtadium, eodem tempus quoque infinitum dicitur, atque finitum: & quemadmodum tempus finitum eſt ob extrema quibus clauditur, ita longitudo quoque ſtadij, & quemadmodum tempus diuiſionis gratia infinitum appellari conſueuit, ita magnitudo etiam infinita dicitur ob diuiſionem. Zeno ita paralogiſmo vſus, aliter finitatem temporis, aliter ſtadij accepiſſe videtur. Tempus enim quod eſt ab ortu Solis vſque ad occaſum, cum quemadmodum longitudo, ſecabile ſit, in partes infinitas, finitum ſumit eſſe propter terminos, non vero ad modum ſimilem ſtadium quoque extremis finitum conſtituitur. Proinde etiam inquit philoſophus, numerare non eſt ita ſingulas percurrere partes magnitudinis percenſendo, ſi fortè quis putet animum quodlibet infinitatum partium attingere: qui enim poſſet fieri vt tantillo tempore actu infinita attingeret? Motio enim animi non ita continua eſt, neque in ſubiecto aliquo continuo, quemadmodum quod loco cietur: & tametſi concedatur animum moueri modo quodam, tamen motus is numeratio non eſſet, cùm ſit enumeratio non continua, ſed quiete etiam quadam intercedente progrediatur. Sed admodum ridiculum eſt, cum rationem ſoluere quampiam non poſſis, ſe imbecillitati ingenij mancipare, & infirmitate animorum incitatos, in grauiores errores immergi. Quod vero dicitur de ſymmetris lineis: ternarium enim, niſi quis dualitatem fortè dixerit, vel vnitatem, non appellamus numeros, ſed principia numerorum, hãc imparium illam verò parium. Numerus etiã quilibet finitas habet diuiſiones, in magnitudine verò res non ita habet. Nam

A ἔτι, καὶ πάλιν ἡ εἰς ἄπειρον ἔσται διαίρεσις. ὥστε φανερὸν ὅτι οὐκ ἐν τούτῳ λέγεται τὸ μέγα καὶ μικρὸν, τῷ πεπερασμένας ἔχειν τὸ ὀλίγον, ἀπείρους δὲ τὸ μέγα διαιρέσεις ἔχειν. ὡς ἐκείνοις δοκεῖ λέγειν, ἐκβάλλοντας τὸ ἀμερὲς ἐκεῖνο καὶ ἄτομον εἰς τὸ μηδὲ μικρὸν λέγεσθαι, οὕτω δὴ, ὡς διελόμεθα, καὶ τὸ μικρὸν διαιρεῖσθαι. μικροῦ γὰρ μικρότερον τι ὂν B ἐγχωρεῖ λαβεῖν, καὶ οἱ πεπερασμένας τὸ ὀλίγον ἔχειν τὰς διαιρέσεις· δεῖ γὰρ τὸ λαμβάνεσθαι μικρότερον, καὶ μικρότερον τὸ πρότερον ἄπειροι ἔσονται αἱ διαιρέσεις. εἰ δέ τι καὶ ἐν ἀριθμοῖς τὸ ὀλίγον πεπερασμένας ἔχει διαιρέσεις, καὶ ἐν γραμμαῖς τις ἀξιοῖ τὸ μικρὸν, εὐήθης. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐξ ἀμερῶν τε, ἀδιαιρέτων τῶν μονάδων, ἡ γένεσις, καὶ ἔστι τι τῶν ἀριθμῶν ἀρχὴ, καὶ τὸ ὀλίγον ὡρισμέ- C νον. πρὸς γὰρ εἰ μή τις λέγοι τὴν δυάδα, ἢ τὴν μονάδα οὐχ ἀριθμοὺς ἀλλ' ὡς ἀρχὰς ἀριθμῶν, τὴν μὲν τῶν περιττῶν, τὴν δὲ δυάδα τῶν ἀρτίων. καὶ πᾶς ὁ μὴ ἄπειρος ἀριθμὸς πεπερασμένας ἔχει τὰς διαιρέσεις· ἐπὶ δὲ τῶν μεγεθῶν οὐχ ὁμοίως. τὸ γὰρ μέγεθος ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν ἔχει τὴν ἀπειρίαν, ὡς ἐν τῷ φυσικῷ ἐλέχθη, ὁ δ' ἀρι- D θμὸς ἐπὶ τὴν αὔξησιν. ὥσθ' ὅτι μὲν τῶν ἀριθμῶν πᾶς ἔχει πέρας, τὸ δὲ πολὺ ἄπειρον, ὅτι δὲ τῶν μεγεθῶν, τὸ μὲν πολὺ ὡρισμένον.

[illegible]

Κεφάλαιον δ.

Δ[illegible]

Κεφάλαιον ε.

Π[illegible]

bet. Nã eã partiri in partes infinitas possumus, quemadmodum numerum infinita accumulatione augere, vnde in numeris paucitas est definita multitudo infinita in magnitudine vastitas determinata. Nam cuiuique rei certa & definita magnitudo est. neque maius corpus cælo esse potest, paruitas autem indefinita. Et hæc quidem philosophi sunt responsa aduersus primum epicheirema.

CAPVT IV.

Alterum argumentum fuit, quod sumebatur ratione idearum. Eas enim cùm magnitudines quasdam esse dicunt, indiuiduas fecerunt, quò principiis istis, & primis prius nihil statueretur, partes harum scilicet. Inquit igitur eos, qui inter ideas collocent insecabiles lineas, exiliorem non minus astruunt, inaniorémque sententiam afferunt proposita, quam nos refellere conamur: nam eo ipso, quo confirmare propositum nituntur, ea demoliri ipsa, & tollere è medio videntur. Nam ratione hac consistere ideæ nõ possunt. Vocat autẽ ἐλαττον ἀξίωμα. Aristoteles, quod incredibilius alicui videatur, putatur enim verius insecabiles quasdam magnitudines, quàm ideas esse. Velle igitur incredibiliore sententia quod verisimilius est astruere per quàm absurdum videtur, & eo quidem magis, cum per ea, quæ aliquo modo probabilia existunt, id, quod impendiò incredibile videatur refellere nos existimemus. Certè his quoque concessis, ideas tolli necesse est, quoniam quidem cùm ideæ magnitudines quædam sint, diuidi posse necessarium fuerit easdem. Quam ob causam neque immobiles erunt, neque ἀπαθεῖς quemadmodum idearum authores statuunt.

CAPVT V.

Contra argumentum tertium instat philosophus quod ita habet: Elementa magnitudines quasdam esse: eas verò si dissecari possint, tum principiorum fore principia alia nempe partes elementorum, totis elementis: atque horum opinionem hoc modo refutat Aristoteles, inquens leuiculum esse corporeorum elementorum insecabilia quædam statuere. Tametsi verò nonnulli hoc modo declarare videantur moliri, conatique, id tamen, quod à principio est propositum non probare sed petere videntur. Multò enim magis, quòd id petere videntur quod probandum esset, videntur propterea confirmare magnitudinem quamlibet, ac corpus secabile existere vastitatis ratione, dissensionisque respectu. Quomodo autem quod à principio est, petere videntur

Quoniam illo quæsito proposito an corpus quodlibet secari queat an verò quoddam sit insecabile, isti homines quasi confessum sit, confestim ad elementa confugiunt dicentes, ecce tibi elementa sunt corpora, & ea indiuidua, quare & aliæ quædam magnitudines esse possunt. Quæ cum ita defendunt, nihil consecuti videntur aliud esse, quàm ea corpora quæ ipsi vocant atoma, suo ipsorum argumento secabilia demonstrent cum ad probationem ea assumant, quæ sine controuersia diuidua ostendi possint ab istis, quibus corporibus secabilibus demonstratis, eadem ratio in reliquis etiam haberi videatur infinitæ sectionis in magnitudine. Nullo autem negotio insecabilitas elementorum refellit, nec ratione, sed sensu duntaxat fides quærenda. Sensum enim deserere, & eo relicto rationem quærere, vt absurdum, ita perquàm ridiculum apparet. Qua peruersitate plerique capti & viri, & eius quod deceret, nullam rationem perceperunt vt Parmenides quoque, qui ens vnum asserebat & Zenon, qui motum negabat, & complures alij sunt hallucinati.

A εἰ ἀδιαίρετον εἴη σῶμα, οὕτω καὶ τὸ εἰς ἄπειρον διαιρετὸν [illegible] ὁμολογούμενον ἐλάμβανον τοῦτο ἐπὶ τῶν στοιχείων, λέγοντες· ἰδοὺ σώματα τὰ στοιχεῖα, καὶ οὐ πέφυκε διαιρεῖσθαι, καὶ εἰ ταῦτα ἀδιαίρετα, καὶ ἄλλα τινὰ πέφυκεν ἀδιαίρετα εἶναι. ἐπεὶ δὲ οὕτω τὸ ἐξ ἀρχῆς λαμβάνουσιν, [illegible] σώματά B τινα λέγοντες ἄτομα, ἃ δὴ καὶ μάλιστα αὐτοὶ ἑαυτῶν ἔχουσι δεικνύειν, ὅτι διαιρετά ἐστι, καὶ οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν [illegible], καταλύουσι τὸ ἀδιαίρετον. [illegible] ἐπὶ τῶν στοιχείων τὸ ἀδιαίρετον, αἴσθησις μαρτυρεῖ. τὸ γὰρ ὕδωρ καὶ ἡ γῆ, ἐφ' ὅσον ἰσχύει, εἰς μέρη διαιρεῖται. [illegible] αἴσθησιν, τῷ λόγῳ μόνῳ [illegible] γελοῖον. ἐπεὶ καὶ ἐντεῦθεν πολλοί [illegible] ἀληθείας καὶ τοῦ [illegible] ἐξέβαινον, ὡς καὶ Παρμενίδης ὁ λέγων ἓν τὸ ὄν, καὶ Ζήνων [illegible] κίνησιν, καὶ ἄλλοι πλεῖστοι.

CAPVT VI.

Quartum epicherema Zenonis est, quo ipse vius est motum reijciens. Si, inquit, diuidi stadium in partes infinitas queat, moneat eas communi quadam mensura vniuersas dimetiri nos posse, admodum sophisticum videtur, nec hypotheses. quæ in geometria statuuntur, illud mehercle admittunt: neque enim verò supponunt ad hunc modum, neque commodum etiam est vt illud concedant. Ad hæc contraria videntur, omnem lineam symmetram fieri, deinde statuere quarumlibet non fieri, sed esse mensurabilium linearum mensuram. Quocirca ridicula admodum sunt, quæ sentiunt, & quibus demonstrationes conficere se putant. Nam his neque litigiosam, neque sophisticam rationem effugiunt. Etenim propter infirmitatem probationũ minime potest oratio illorum hominum, vel absurda, quæ contra proferuntur, vel redargutiones, contradictionesque euitare.

Κεφάλαιον ς.

Τέταρτον ἐπιχείρημα [illegible] εἰς ἄπειρον ἀδιαίρετον τῶν μεγεθῶν, τὸ τοῦ Ζήνωνος, [illegible] κινήσεως ἔλεγχον· εἰ γὰρ διαιρετὸν ἐπ' ἄπειρον τὸ στάδιον, κινεῖται δέ τις αὐτὸ ἐν πεπερασμένῳ D χρόνῳ, ἀνάγκη ἅψασθαι τῶν ἀπείρων ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ· καὶ εἰ τὸ θᾶττον ἐν ἴσῳ χρόνῳ πλεῖον διανύει, [illegible] κινήσεως, [illegible] ἄπειρα ἐν τινι πεπερασμένῳ χρόνῳ. Ζήνων [illegible] ἐναργείας [illegible] E ἔλεγχον. [illegible] ὁ φιλόσοφος, [illegible] οὐδὲ γὰρ ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ φησὶ τῶν τοῦ σταδίου ἀπείρων ἅψασθαι τὸ φερόμενον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀπείρῳ [illegible]. ὁ γὰρ χρόνος ὥσπερ καὶ τὸ μῆκος, ἄπειρον καὶ πεπερασμένον λέγεται· καὶ εἰ ὁ χρόνος πεπερασμένος τοῖς ὅροις, οὕτω καὶ τὸ μῆκος πεπερασμένον τοῖς ἄκροις. εἰ δὲ αὖθις ὁ χρόνος ἄπειρος τῇ διαιρέσει, οὕτω καὶ τὸ μῆκος ἄπειρον τῇ διαιρέσει. Ζήνων [illegible] συλλογιζόμενος, ἄλλως τὸ τοῦ χρόνου πεπερασμένον λαμβάνει, καὶ ἄλλως τὸ τοῦ σταδίου. [illegible] χρόνῳ, ἄπειρον ὄντα κατὰ τὴν διαίρεσιν, [illegible] καὶ τὸ μῆκος [illegible] κατὰ τὴν διαίρεσιν ἄπειρον, πεπερασμένον λαμβάνει κατὰ τὰ ἄκρα, [illegible] στάδιον πεπερασμένον, κατὰ τὰ ἄκρα [illegible], ἀλλ' ὅλως κατὰ τὴν διαίρεσιν. [illegible] ὁ φιλόσοφος, τὸ καθ' [illegible] τῶν ἀπείρων τὴν διαίρεσιν, [illegible]

εἰ ἄρα

[illegible]

A Mathematici sanè linearum, quæ commensurantur, communem statuunt esse mensuram sed eam non indiuiduam concedunt, sed eiusmodi quampiam, quæ & ipsa possit alteri cuipiam commensurabilis existere, accepta alia communi quadam ambarum mensura. Etenim nouem cùm triginta sex mensuret vnumque & octoginta, priorem quidem secundum quaternarium, alterum secundum nouenarium, nihil impedit, quò minus 9. & cu 21. B commensuretur, cum ternarius vtrorumque communis existat mésura, illius quidem secundum ternarium, huius verò secundum septenarium. Linea verò quælibet ad quasdam commensurabilis, ad alias verò quasdam asymmetros reputatur, quapropter non vere dicitur quaslibet quibuslibet commensurabiles esse, aut omnes mensura communi inter se compa- C rari cùm hæ ad hunc modum symmetræ, aliæ sint ad modum alium commensurabiles. Ex his itaq. constat has rationes valere nihil nec concludi ex his indiuiduas esse lineas.

[illegible]

Κεφάλαιον ζ.

[illegible]

linea adhuc existunt duæ illæ potentia,

CAPVT VII.

E POrrò autem ex his, quæ à mathematicis dicuntur, demõstranturque liquere euidentissimè poterit quas ipsorum rationes, nisi probabilioribus nos opponamus, pugnemusque argumentis, refellere non debemus. Si enim linea sit insecabilis, & recta, nimirum illi definitio vtriusque quadrabit & lineæ & rectæ: definitio autem impartibile vtriusque conuenire nequit. cum propterea neq. medium quorũdam esse queat, tum quòd neque ipsa in se medium possideat. Nam linea insectilis quomodo tandem sit longitudo, & sine F latitudine, cùm ipsa insecabilis existens intra superficiẽ dari nequeat? Quẽadmodum enim punctum in medio duarum linearum potentia est, cùm vna & continua cùm verò actu diuisa in puncto fuerit,

A tum punctum actum secundum diuisionem constituitur, ita quoque linea duas continens superficies, cum actu superficies dissecta fuerit, & duæ superficies actu constitutæ sint, linea sanè actu existens, actu diuisionem factam commonstrabit: ea verò cum posita sit atomos, & dimensionis expers, quo pacto medium fuerit inter superficies duas quæ ratione latitudinis diuiduntur? Necesse itaque fuerit cùm superficies in partes duas cadat, eam dis- B sectionem propter lineam accidere, atque isto modo ratione insecabilis etiam lineæ dissecabitur superficies: aut si respectu atomæ lineæ superficies non diuidi posiit, sequitur etiam vt superficies duæ ne coniungi quidem secundum illam posiint: quod tamen cum primis lineæ naturam non obscure indicat, neque proinde diuisionem substinebit ipsa etiam cùm sit atomos, quæ conditioni linearum ambo re- C pugnant. Definitio quoque huic non quadrabit, si indiuidua recta linea statuatur. Recta enim est, cuius medium extremis adiunctum æquabiliter est. Præterea secuturum est lineas omnes esse symmetras. Quæ enim ratio differentiæ assignabitur, hanc insecabilem vnam mensurare, alteram verò non posse mensurare? Cùm enim impartibilis existat omnibus ceu mensura, ex æquo accommodabitur, siue D actu siue potentia solùm commensurabiles sint. Tertiò cùm ex datis tribus lineis triangulus conflari queat, etiam ex tribus atomis triangulus componetur: in quolibet verò æquilatero, cathetus ducta in mediam cadit, ac in partes duas dissecat. Sed fieri hæc non posset, si impartibilis foret linea: intermediam enim lineam indiuidua non admittit. Quartò, linea eiusmodi atomos addita alteri com- E positam maiorem non efficiet: nam insecabilia accumulata molem non attollunt, nec granditatem efficiunt. Quintò, ex impartibilibus duobus continuum nullum procreatur, quoniam continua linea plura semper duobus insecabilibus obtinet. Futurum autem esset, vt præter insecabilem hanc, nulla etiam reliquarum penitus linea continua existeret: quod falsum cùm sit, necesse etiam fuerit, F indiuiduā lineā nullam statuere. Sextò, linea omnis aut finita, aut infinita est: atomos certè vt sit finita oportet: quare & fines possidebit. Finis aūt nullus, quàm ipsamet sibi fuerit quod absurdū est: aut fines si obtineat, diuidi poterit. Aliud n. finis, & id, cuius finis dicitur. Aut profectò linea dicetur esse quædā, neq. finita, neq. infinita.

[illegible]

[illegible]

A Septimò, non qualibet in linea punctum erit: nam in ea, quæ diuisionem respuit, nullum inerit. Quod si indiuidua linea nullum insit punctum, in nulla profectò aliarum punctum designari queat: nam reliquæ ex his componuntur. Octauò, aut nihil inter pūcta duo, aut omnino lineam interuenire oportet. In linea verò qualibet plura vno puncta designari possunt: quare inter puncta duo atomos linea poni non poterit. Impartibilitas enim soli pun-B ćto vndiquaque propria videtur. Nonò, quadratum omne partibile, ex lineolis verò eiusmodi quadratū impartibile conficietur: quod perquàm absurdum deprehenditur, cum quadratum vt superficies & secundum latitudinem, & longitudinem protendatur: quapropter diuidi poterit sed quod à quatuor impartibilibus lineolis circumscribitur, quo pacto tādem partitionem sustinebit? quare lineas e-C tiam posse diuidi in hoc quadrato cōstat. Decimo, Finis, ac terminus lineæ est punctum quod terminatur autem, linea ipsa est: punctum quidē en quod finis impartibilis existit. Quare lineam, cum finis ipsa non sit, sed cui finis accidit, partibilem esse necesse est. Quod si lineam finem lineæ alterius contendat quispiam, deprehēdetur linea quæpiam maior altera, ratione, ac respectu puncti: siquidem linea & hæc D insecabilis pro termino cōstituitur. Linea vero quęlibet altera quauis si maior dicatur, secundum lineam maior dicitur: si vero infit illi quoq. indiuiduę, (quę vt terminus alterius lineæ posita est) punctum quo terminatur (nam continuarum linearum terminus idem est) sequitur vt finis, ac terminus totius lineæ, non sit impartibilis. Nam secundum hypothesin hæc insecabilis terminus alterius, rursus ipsa etiam puncto terminari asseritur. Quod me E hercle tantum abest, vt cum ratione consentiat, vt nil magis ab ea videatur abhorrere. Omnino autem his cōcessis, punctū à linea nihil differre videbitur: nam excepto nomine, peculiare linea eiusmodi à puncti natura nihil obtinebit. Vndecimo, Mox secuturum est vt & superficies, & corpus quoddam insecabile concedatur: quoniam altero concesso, protinus reliquum dari oportet quoniam alterum respectu alterius diuisionis capax dicitur, vt corpus respectu superficiei & superficies ratione lineæ: corpus autem, cùm tres habeat dimensiones, secabile omne existere necesse fuerit: quare lineam quamlibet partibilem esse oportet. Duodecimò, Si linea, & tempus quoddam impartibile est sed quæ in tempore insecabilia statuuntur sunt instantia, & nunc ipsa, quare tempus etiam ex instantibus conflabitur, sed tempus ex instantibus non componitur: alioqui enim sibi mutuò coaptata essent. Sed non possunt vllo modo cohærescere, cùm nō cōsistāt. quare nec puncta sibi continua dici possunt.

quam ob causam composita impartibilia magnitudinem nullã efficient, quoniam congesta hæc maiorem locum non occupabunt. Linea quidem lineæ addita planitiem maiorem non efficiet, quotcunque numero tandem congesseris: ita quoque res habebit, si puncta infinita congeras, amplius spatium hæc non occupabit, cum non locus quidem vllus secundum se punctis attribuatur, quocirca magnitudo continua nulla ex impartibus attolletur, nec puncta conficient lineam, neque instantia tempus constituent. Decimotertiò, Si linea fit ex punctis, vt quidam dicunt, punctum puncto cohærescere necesse fuerit: sed punctum cùm insecabile sit, connecti cum alio nequit. Quod enim connectitur cum altero, aut vt totum cum toto, aut vt pars cum parte coniungitur, aut vt parte aliqua cum toto cohæret. Sed partem linea non habet: quare eo modo non cohærent, & ipsa puncta sunt inter sese. Quod si totum toti alteri puncto connexum statuas, vnum planè, & insecabile fuerit quod ex vtrisque componetur. Decimoquartò. Quo pacto efficietur altera recta, altera circularis linea? Nam neque quo ad coaptationem, neque quo ad puncta, differentia vlla erit inter rectam & circularem. Impartibile enim si attingat impartibile, totum cum toto coniungi necesse est, an potius minimè atoma cohærere inter sese posse dicendum est? Constat autem, lineas specie differre hasce inter se, coaptationis verò nulla differentia: quare ex impartibilium connexione linea nulla constabit: alioqui eandem rectam, & circularem fateri adigeremur. Sequitur igitur vt ex atomis cõposito nulla existat. Decimoquintò, Si verum esset, quod isti asserunt, tum resolui omnia in puncta necesse foret. Nam corpora in superficies, hæ vero in lineas, quæ porro distraherentur, ac discerperentur in puncta: quare merito rerum omnium elementa statuentur puncta esse. Ex his itaq. oppido quàm conspicuum est, lineam neque ex punctis componi, adhæc lineam nullam impartibilem existere, quin potiùs infinita sectioni diuidi quamlibet posse. Punctum sanè cum finis sit lineæ, est minimum quiddam, linea vero minima nulla est, sed data quacunque, minor designari potest semper diuidua. Quemadmodum itaque quod in ædificio minimum est, nec quicquam illi, quod ad rationem structuræ pertineat, adfert, pars ipsius nullo modo dicitur: ita similiter in reliquis etiam res habebit. Quid enim quæso te, ad sphæram adiicit, seu albo, seu atro colore depicta sit, quid illam auctior erit, siue à dextra, siue sinistra oppidi parte collocatam diueris

ita nec

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

ὥστ' οὐδὲ τὸ ἐν τῇ γραμμῇ ἐλάχιστον, ὅπερ λέγουσι πέρας καὶ στιγμήν, πρὸς γραμμὴν συναριθμούμενον ἴσως τι. ὥστ' οὐκ ἂν εἴη δύο γραμμῶν τὸ ἐλάχιστον. ἡ στιγμὴ δ' ἐν αὐτῇ ὡς πέρας ἴσως, καὶ τὸ ἐλάχιστον ὅπερ ἐν αὐτῇ οὐδὲ πρὸς τὴν γραμμὴν συμβαλλόμενον. οὐκ ἄρα ἐστὶ γραμμὴ ἄτομος.

ita nec quod minimũ est lineæ vllũ momẽtum attulerit, punctum scilicet. Nã id substantiæ lineæ prorsus addit nihil. Quàobrẽ quod minimum quiddam appellatur, ea appellatio lineæ non quadrabit: in ipsa vero id, quod punctum, & terminus nuncupatur, recte minimum appellari poterit, nihil scilicet lineæ adferens. Ex quo sequitur, lineam indiuiduam nullam existere.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΞΕΝΟΦΑΝΟΥΣ, ΠΕΡΙ Ζήνωνος, περὶ Γοργίου.

ΠΕΡΙ ΞΕΝΟΦΑΝΟΥΣ.

Κεφάλαιον α.

ΑΙΔΙΟΝ εἶναί φησιν εἴ τι ἔστιν, εἴπερ μὴ ἐνδέχεται γενέσθαι μηδὲν ἐκ μηδενός. εἴτε γὰρ ἅπαντα γέγονεν, εἴτε μὴ πάντα, δι' ἀμφοτέρων. ἐξ οὐδενὸς γὰρ   αὐτῶν ἂν γινόμενα. ἁπάντων τε γὰρ γινομένων, οὐδὲν προϋπάρχειν. εἴ τ' ὄντος τινὸς ἀεὶ ἕτερα προσγίνοιτο, πλέον ἂν καὶ μεῖζον τὸ ἓν γεγονέναι. ὧ δὲ πλέον καὶ μεῖζον, τοῦτο γενέσθαι ἂν ἐξ οὐδενός. τῷ γὰρ ἐν ἐλάττονι τὸ πλεῖον, ἢ δ' ἐν τῷ μικροτέρῳ τὸ μεῖζον οὐχ ὑπάρχειν. ἀΐδιον δὲ ὄν, ἄπειρον εἶναι, ὅτι οὐκ ἔχει ἀρχὴν ὅθεν ἐγένετο, οὐδὲ τελευτὴν εἰς ὃ γινόμενον ἐτελεύτησέ ποτε. πᾶν γὰρ ἄπειρον, ἓν εἶναι. εἰ γὰρ πλείω ἢ δύο εἴη, πέρατα εἶναι ταῦτα πρὸς ἄλληλα. ἓν δὲ ὅμοιον εἶναι πάντα. εἰ γὰρ ἀνόμοια πλείω ὄντα, οὐκ ἂν ἔτι ἓν εἶναι, ἀλλὰ πολλά. ἀΐδιον δὲ ὄν, σφαιροειδές τε καὶ ὅμοιον πάντῃ ἀκίνητον εἶναι τὸ ἕν. οὐ γὰρ ἂν κινηθῆναι, μὴ ἔστι [ὑποχωροῦσιν] ὑποχωρήσει δὲ, ἀνάγκη εἶναι ἤτοι εἰς πλῆρες ὄν, ἢ κενόν. τούτων δὲ τὸ μὲν οὐκ ἂν δέξασθαι τὸ πλῆρες, τὸ δὲ οὐκ εἶναι οὐδὲν ἢ τὸ κενόν. τοιούτων δὲ ὄντων ἀνωδύνων τε καὶ ἀναλγήτων, ὑγιές   καὶ ἄνοσον εἶναι, οὔτε μετακοσμούμενον θέσει, οὔτε ἑτεροιούμενον εἴδει, οὔτε μιγνύμενον ἄλλῳ. κατὰ πάντα γὰρ ταῦτα, πολλά τε τὸ μὴ ὂν γίνεσθαι, καὶ τὸ μὴ ὂν τεκνοῦσθαι, καὶ τὸ ὂν φθείρεσθαι ἀναγκάζεσθαι. ταῦτα δὲ ἀδύνατα εἶναι. καὶ γὰρ εἰ τὸ μεμίχθαι τι ἓν ἐκ πλειόνων λέγοιτο, καὶ εἴη πολλὰ κινούμενα εἰς ἄλληλα τὰ πράγματα, καὶ ἡ μίξις ἢ ὡς ἐν ἑνὶ σύνθεσις εἴη τῶν πλειόνων, ἢ τῇ ἀπαλλάξει, οἷον ἐπιπροσθήσεως γίνοιτο τῶν μιχθέντων, ἐκείνως μὲν ἂν διάδηλα χωριζόντων εἶναι τὰ μιχθέντα. ἐπιπροσθήσεως δ' οὔσης ἐν τῇ τρίψει, γίνεσθαι ἂν ἕκαστον φανερόν, ἀφαιρουμένων τῶν πρώτων τὰ ὑπ' ἄλληλα τεθέντα τῶν μιχθέντων. ὧν οὐδέτερον συμβαίνειν. διὰ τούτων δὲ τῶν τρόπων καὶ εἶναι πολλὰ καὶ ἡμῖν, ὡς τὸ φαίνεσθαι μόνως. ὥστε ἐπειδὴ οὐχ οἷόν θ' οὕτως, οὐδὲ πολλὰ δυνατὸν εἶναι τὰ ὄντα, ἀλλὰ ταῦτα δοκεῖν οὐκ ὀρθῶς. πολλὰ γὰρ καὶ ἄλλα κατὰ τὴν αἴσθησιν φαντάζεσθαι ἀπατᾶν. λόγον δὲ οὔτε ἀναιρεῖ ταῦτα γίνεσθαι, οὔτε πολλὰ εἶναι τὸ ἕν, ἀλλ' ἀΐδιόν τε καὶ ἄπειρον, καὶ πάντῃ ὅ-

μόνον αὐτὸ αὑτῷ. ἆρ' οὖν δεῖ πρῶτον μὲν μὴ πᾶσαν λαβόντα δόξαν ἄρχεσθαι, ἀλλ' αἳ μάλιστά εἰσι βέβαιοι. ὥστε εἰ μὲν ἅπαντα τὰ δοκοῦντα μὴ ὀρθῶς ὑπολαμβάνεται, οὐδὲν ἴσως προσήκει οὐδὲ τούτῳ προσχρῆσθαι τῷ δόγματι ὅτι οὐκ ἄν ποτε οὐδὲν γένοιτο ἐκ μηδενός· μία γάρ τις ἐστὶ δόξα καὶ αὕτη τῶν οὐκ ὀρθῶν, ἣν ἐκ τοῦ αἰσθάνεσθαί πως ἐπὶ πολλῶν ὄντες ὑπειλήφαμεν. εἰ δὲ μὴ, πάντα ἡμῖν ψευδῆ τὰ φαινόμενα· ἀλλά τινές εἰσι καὶ τούτων ὀρθαὶ ὑπολήψεις, ἢ ἐπιδείξαντα τὰς τοιαύτας ποιητέας μάλιστα δοκούσας ὀρθὰς, ταύτας ληπτέον, ἃς ἀεὶ βεβαιοτέρας εἶναι δεῖ, ἢ αἳ μέλλουσιν ἐξ ἐκείνων τῶν λόγων δειχθήσεσθαι. εἰ γὰρ καὶ εἶεν δύο δόξαι ὑπεναντίαι ἀλλήλαις, ὥσπερ οἴεται, εἰ μὴ πολλὰ γενέσθαι φησίν, ἀνάγκη εἶναι ἐκ μὴ ὄντων. εἰ δὲ τοῦτο μὴ οἷόν τε, οὐκ εἶναι τὰ ὄντα πολλά. γένοιτο γὰρ ἄν, ὅτι ἐστὶν ἄπειρον εἶναι. εἰ δ' οὕτως καὶ ἕν. ὁμοίως μὲν δὴ ἡμῖν ὁ ἀμφοτέρων τ οὐδὲν μᾶλλον ὅτι ἕν, ἢ ὅτι πολλὰ δείκνυται. εἰ δὲ βέβαιος μᾶλλον ἡ ἑτέρα, ἀπὸ ταύτης ξυμπερανθέντα μᾶλλον δέδεικται. τυγχάνομεν δὲ ἔχοντες ἀμφοτέρας τὰς ὑπολήψεις ταύτας, καὶ κινούμενα μὲν ἐστὶ τὰ ὄντα. ἀμφοῖν δὲ πιστὴ μᾶλλον αὕτη, καὶ θᾶττον ἂν προεῖντο πάντες ταύτην ἐκείνης τὴν δόξαν. ὥστ' εἰ καὶ συμβαίνειεν ἀναΐ τις εἶναι τὰς φάσεις, καὶ ἀδύνατον γίνεσθαί τι ἐκ μὴ ὄντος, καὶ μὴ πολλὰ εἶναι τὰ πράγματα, ἐλέγχοιτο μὲν ἂν ὑπ' ἀλλήλων ταῦτα. ἀλλὰ τί μᾶλλον οὕτως ἂν ἔχοι; ἴσως τε καὶ φαίη τις τούτοις τἀναντία. οὔτε γὰρ δείξας ὅτι ὀρθὴ δόξα ἀφ' ἧς ἄρχεται, οὔτε μᾶλλον βέβαιον, ἢ περὶ ἧς δείκνυσι, λαβὼν, διελέχθη. μᾶλλον γὰρ λαμβάνεται εἰκὸς εἶναι γίνεσθαι ἐκ μὴ ὄντος, ἢ μὴ πολλὰ εἶναι. λέγεταί τε καὶ σφόδρα ὑπ' αὐτῶν γίγνεσθαί τε τὰ μὴ ὄντα, καὶ μὴ γεγονέναι πολλὰ ἐκ μὴ ὄντων, καὶ οὐχ ὅτι οἱ τυχόντες, ἀλλὰ καὶ τῶν δοξάντων εἶναι σοφῶν τινες εἰρήκασιν. αὐτίκα δ' Ἡσίοδος, Πρῶτον μὲν πάντων, φησὶ, χάος ἐγένετ', αὐτὰρ ἔπειτα Γαῖ' εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί· Ἠδ' Ἔρος, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισι. τὰ δ' ἄλλα φησὶ γενέσθαι, ταῦτα δὲ ἐξ οὐδενός. πολλοὶ δὲ καὶ ἕτεροι εἶναι μὲν οὐδέν φασι, γίνεσθαι δὲ πάντα. λέγοντες ἐξ οὐκ ὄντων γίνεσθαι τὰ γινόμενα. ὥστε τοῦτο μὲν δῆλον, ὅτι ἐν οἷς γε δοκεῖ καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν γενέσθαι.

Κεφάλαιον β.

ἈΛΛ' ἆρα εἰ μὲν δυνατά ἐστιν ἢ ἀδύνατα ἃ λέγει, ἐατέον τὸ δὲ, πότερον συμπεραίνεται αὐτῷ ἐξ ὧν λαμβάνει, ἢ οὐδὲν κωλύει καὶ ἄλλως ἔχειν, ἱκανῶς σκέψασθαι, ἕτερα γὰρ αὐτὰ τάχ' ἄν τις εἰς ἐκεῖνο εἴη, καὶ πρῶτον τεθέντος, ὃ πρῶτον λαμβάνει μηδὲν γίνεσθαι ἂν ἐκ μὴ ὄντος, ἆρα ἀνάγκη ἀγένητα πάντα εἶναι, ἢ οὐδὲν κωλύει γεγονέναι ἕτερα ἐξ ἑτέρων, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον ἰέναι; ἢ καὶ ἀνακάμπτειν κύκλῳ, ὥστε τὸ ἕτερον ἐκ τοῦ ἑτέρου γεγονέναι, ἀεί τε οὕτως ὄντος τινὸς, καὶ ἀπειράκις, ἑκάστου γεγενημένου ἐξ ἀλλήλων. ὥστε οὐδὲν ἂν κωλύοιτο ἅπαντα γεγονέναι, κειμένου τοῦ μηδὲν γίνεσθαι ἂν ἐκ μὴ ὄντος, καὶ ἄπειρα ὄντα πρὸς ἐκεῖνον προσαγορεῦσαι, οὐδὲν κωλύει τῶν ἐν τῷ ἑνὶ ἑπομένων ὀνομάτων. ἅπαντα γὰρ εἶναι καὶ λέγεσθαι, καὶ ἐκεῖνος τῷ ἀπείρῳ προσάπτει. οὐδέν τε κωλύει, καὶ μὴ ἀπείρων ὄντων, κύκλῳ αὐτῶν εἶναι τὴν γένεσιν. ἔτι ἅπαντα

γίγνεσθαι

γίγνεσθαι. ἔστι δὲ οὐδὲν, ὥς τινες λέγουσι, πρὸς ἓν ἀΐδιον. ὡς δέον ὑπάρχειν τὸ εἶναι τοῖς πράγμασιν. ἔτι εἰ καὶ ὅτι μάλιστα μήτε τὸ μὴ ὂν ἐνδέχεται γενέσθαι, μήτε ἀπολέσθαι τὸ μὴ ὄν, ὅμως τί κωλύει τὰ μὲν γενόμενα αὐτῶν εἶναι, τὰ δ' ἀΐδια, ὡς καὶ Ἐμπεδοκλῆς λέγει; ἅπαντα γὰρ κἀκεῖνος ταῦτα ὁμολογήσας, ὅτι ἔκ τε μὴ ὄντος ἀμήχανόν ἐστι γενέσθαι, τό τε ὂν ἐξόλλυσθαι ἀνήνυστον καὶ ἄρρηκτον. αἰεὶ γὰρ θήσεσθαι ὅπη κέ τις αἰὲν ἐρείδῃ. ὅμως τῶν ὄντων τὰ μὲν, ἀΐδια εἶναί φησι, πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν καὶ ἀέρα· τὰ δ' ἄλλα γίνεσθαί τε, καὶ γεγονέναι ἐκ τούτων. οὐδεμία γὰρ ἑτέρα, ὡς οἴεται, γένεσίς ἐστι τοῖς οὖσιν, ἀλλὰ μόνον μῖξίς τε, διάλλαξίς τε μιγέντων ἐστί· φύσις δ' ἐπὶ τοῖς ὀνομάζεται ἀνθρώποισιν. τὴν δὲ γένεσιν προσιοῦσαν τοῖς ἀϊδίοις, καὶ τῷ ὄντι γίνεσθαι λέγει ὅτι τοῦτό γε ἀδύνατον. ὥστε τὸ πᾶν γ' αὖ φύσει, καὶ ἐπαύξησις ἐστι, πῶς τί τε καὶ πόθεν ἐλθόν· ἀλλὰ μισγομένων τε καὶ συντιθεμένων πυρὸς, καὶ τῶν μετὰ πυρὸς, γίγνεσθαι τὰ πολλά, διαλλαττομένων τε καὶ διακρινομένων φθείρεσθαι. καὶ εἶναι τῇ μὲν μίξει πολλά τε καὶ τῇ διακρίσει· τῇ δὲ φύσει τέτταρα ἄνευ τῶν αἰτίων, ἢ ἕν. ἢ εἰ καὶ ἄπειρα εὐθὺς εἴη ταῦτα, ἐξ ὧν συντιθεμένων γίγνεται, διακρινομένων δὲ φθείρεται. ὡς καὶ τὸν Ἀναξαγόραν φασί τινες λέγειν, ἐξ ἀεὶ ὄντων καὶ ἀπείρων, τὰ γινόμενα γίνεσθαι. κἂν οὕτως, οὐκ ἂν εἴη ἀΐδια πάντα, ἀλλὰ καὶ γινόμενα ἄττα καὶ γενόμενά τ' ἐξ ὄντων, καὶ φθειρόμενα εἰς οὐσίας τινὰς ἄλλας. ἔτι οὐδὲν κωλύει μίαν τινὰ οὐσίαν τὸ πᾶν μορφὴν, ὡς καὶ ὁ Ἀναξίμανδρος καὶ ὁ Ἀναξιμένης λέγουσιν· ὁ μὲν, ὕδωρ εἶναι φάμενος τὸ πᾶν, ὁ δὲ Ἀναξιμένης, ἀέρα, καὶ ὅσοι ἄλλοι οὕτως εἶναι τὸ πᾶν ἓν ἠξιώκασι. τοῦτο ἤδη σχήμασί τε καὶ πλήθει, καὶ ὀλιγότητι, καὶ τῷ μανὸν ἢ πυκνὸν γίνεσθαι, πολλὰ καὶ ἄπειρα ὄντα τε καὶ γιγνόμενα ἀπεργάζεται τὸ ὅλον. φησὶ δὲ καὶ ὁ Δημόκριτος τὸ ὕδωρ τε καὶ τὸν ἀέρα, ἕκαστόν τε τῶν πολλῶν, ταὐτὸ ὂν, ῥυθμῷ διαφέρειν. τί δὴ κωλύει καὶ οὕτως τὰ πολλὰ γίγνεσθαί τε καὶ ἀπόλλυσθαι, ἐξ ὄντος ἀεὶ εἰς ὂν μεταβάλλοντος ταῖς εἰρημέναις διαφοραῖς τοῦ ἑνὸς, καὶ οὐδὲν, οὔτε πλέονος, οὔτε ἐλάττονος γιγνομένου τοῦ ὅλου; ἔτι τί κωλύει ποτὲ μὲν ἐξ ἄλλων τὰ σώματα γίγνεσθαί τε καὶ ἀπόλλυσθαι πάλιν; εἰ δὲ καὶ ταῦτά τις συγχωρείη, καὶ εἴη τι καὶ ἀγένητον, τί μᾶλλον ἄπειρον δείκνυται; ἄπειρον γὰρ εἶναί φησιν, εἰ ἔστι μὲν, μὴ γεγονέναι. πέρατα γὰρ εἶναι, τὴν τῆς γενέσεως ἀρχήν τε καὶ τελευτήν. καίτοι τί κωλύει, ἀγένητον ὄν, ἔχειν πέρας ἐκ τῶν εἰρημένων; εἰ γὰρ ἐγένετο, ἀρχὴν ἔχειν ἀξιοῖ ταύτην ὅθεν γίγνεται, εἰ γιγνόμενα. τί δὲ κωλύει, καὶ εἰ μὴ ἐγένετο, ἔχειν ἀρχήν; οὐ μέντοι γε ἐξ ἧς γε ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν, καὶ εἶναι περαίνοντα πρὸς ἄλληλα ἀΐδια ὄντα. ἔτι τί κωλύει τὸ μὲν ὅλον, ἀγένητον ὂν, ἄπειρον εἶναι, τὰ δὲ ἐν αὐτῷ γινόμενα πεπεράνθαι, ἔχοντα ἀρχὴν καὶ τελευτὴν γενέσεως; ἔτι καὶ ὡς ὁ Παρμενίδης φησί, τί κωλύει καὶ τὸ πᾶν ἓν εἶναι, καὶ ἀγένητον, ὅμως πεπεράνθαι, καὶ εἶναι Πάντοθεν ἐγκύκλου σφαίρας ἐναλίγκιον ὄγκῳ, Μεσσόθεν ἰσοπαλὲς πάντῃ. τὸ γὰρ οὔτε τι μεῖζον, οὔτε τι βεβαιότερον εἶναι μάχει ὂν ἔστι τῇ ἀρχῇ. ἔχον δὲ μέσον καὶ ἔσχατα, πέρας ἔχει ἀγένητον ὄν· ἐπεὶ εἰ καὶ, ὡς αὐτὸς λέγει, ἓν ἐστι, καὶ τοῦτο σῶμα ἔχει

ἄλλα ἑαυτοῦ μέρη. εἰ τάδε ὅμοια πάντα. καὶ γὰρ ὅμοιον οὕτω λέγει τὸ πᾶν εἶναι, οὐ ἄλλῳ τινὶ ὃ περαίνεσθαι φῇς, ἐλέγχει ὅτι ὅμοιον τὸ ἄπειρον. τό γε ὅμοιον, ἑτέρῳ ὅμοιον. ὥστε δύο ἢ πλείω ὄντα, οὐκ ἂν ἓν οὐδὲ ἄπειρον εἶναι. ἀλλ' ἴσως τὸ ὅμοιον πρὸς αὐτὸ λέγει, καὶ φησὶν αὐτὸ ὅμοιον εἶναι πᾶν, ὅτι ὁμοιομερὲς ὕδωρ ὂν ἅπαν ἢ γῆ [ἢ] εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο. δῆλος γὰρ οὕτως ἀξιῶν εἶναι ἕν· τῶν δὲ μερῶν ἕκαστον σῶμα ὂν, οὐκ ἄπειρόν ἐστι. τὸ γὰρ ὅλον, ἄπειρον. ὥστε ταῦτα περαίνει πρὸς ἄλληλα ἀγένητα ὄντα. ἔτι εἰ ἀΐδιόν τε καὶ ἄπειρόν ἐστι, πῶς ἂν εἴη ἓν σῶμα ὄν; εἰ μὲν γὰρ ἀνομοίων ἀμερῶν εἴη πολλά, καὶ αὐτὸς οὕτω γε εἶναι ἀξιοῖ. εἰ δ' ἅπαν ὕδωρ, ἢ ἅπασα γῆ, ἢ ὅτι δή ποτ' ἔστι, πολλὰ ἂν ἔχοι μέρη, ὡς καὶ Ζήνων ἐπιχειρεῖ ὂν δεικνύναι τὸ οὕτως ὂν ἕν. εἴη οὖν ἂν καὶ πλείονα αὐτοῦ μέρη ἐλάττω τε καὶ μικρότερα, ἄλλῃ τε πάντῃ ἂν ταύτῃ ἀλλοῖον εἴη, οὐδενὸς προσγιγνομένου σώματος, οὐδ' ἀπογιγνομένου. εἰ δὲ μήτε σῶμα, μήτε πλάτος, μήτε μῆκος ἔχοι μηδέν, πῶς ἂν ἄπειρον ἂν εἴη; τί κωλύει, πολλὰ καὶ ἀνάριθμα τοιαῦτα εἶναι; τί κωλύει, καὶ πλείω ὄντα ἑνός, μεγέθει ἄπειρα εἶναι, ὡς καὶ Ξενοφάνης ἄπειρον τό τε βάθος τῆς γῆς καὶ τοῦ ἀέρος φησὶν εἶναι. δηλοῖ δὲ καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς. ἐπιτιμᾷ γὰρ ὡς λεγόντων τινῶν τοιαῦτα ἀδύνατα εἶναι, οὕτως ἐχόντων ξυμβαίνειν αὐτά. Εἴπερ ἀπείρονα γῆς τε βάθη, καὶ δαψιλὸς αἰθήρ, Ὡς διὰ πολλῶν δὴ βροτέων ῥηθέντα ματαίως Ἐκκέχυται στομάτων, [οὐδὲν] τοῦ παντὸς ἰδόντων. ἔτι ὂν ἓν οὐδὲν ἄτοπον, εἰ μὴ πάντῃ ὅμοιόν ἐστιν. εἰ γάρ ἐστιν ὕδωρ ἅπαν, ἢ πῦρ, ἢ τι δὴ ἄλλο τοιοῦτον, οὐδὲν κωλύει πλείω εἰπεῖν τοῦ ὄντος ἑνὸς εἰ δὴ δὲ ἕκαστον ὅμοιον αὐτὸ ἑαυτῷ. καὶ γὰρ μανὸν, τὸ δὲ πυκνὸν εἶναι, μὴ ὄντος τοῦ περὶ μανοῦ κενοῦ. ἐν δὲ καὶ εἶναι γὰρ, τοῦ μανοῦ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς μέρεσι χωρὶς ἀποκεκριμένον τὸ κενὸν ὡς τὸ τοῦ ὅλου, τὸ μὲν εἶναι πυκνόν, καὶ τοῦτο δέ ἐστι μανὸν τὸ πᾶν οὕτως ἔχον. ἀλλ' ὁμοίως ἅπαν πλῆρες ὄν, ὁμοίως ἧττον πλῆρές ἐστι τοῦ πυκνοῦ. εἰ δὲ καὶ ἔστιν, ἀγένητόν ἐστιν, καὶ διὰ τοῦτο δοθείη ἄπειρον εἶναι, καὶ μηδὲ ἐνδέχεσθαι ἄλλο καὶ ἄλλο ἄπειρον εἶναι. διὰ τοῦτο καὶ ἓν ταὐτὸ ἤδη προσαγορευτέον καὶ ἀδύνατον. πῶς γὰρ ἂν τὸ ἄπειρον ἴσα ἄν; ἢ τί κενὸν μὴ ὅλον ἂν οἷόν τε εἶναι; ἀκίνητον δ' εἶναι φησίν, εἰ κενὸν μή ἐστιν, ἅπαντα γὰρ κινεῖσθαι περὶ ἀλλάττειν τόπον. πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο πολλοῖς οὐ συνδοκεῖ, ἀλλ' εἶναί τι κενόν· οὐ μέντοι τοῦτό γέ τι σῶμα εἶναι ἀλλ' οἷον καὶ ὁ Ἡσίοδος ἐν τῇ γενέσει πρῶτον τὸ χάος φησὶ γενέσθαι· ὡς δεῖ χώραν πρῶτον ὑπάρχειν τοῖς οὖσιν. τοιοῦτον δέ τι καὶ τὸ κενόν, οἷον ἀγγεῖόν τι ἀνὰ μέσον εἶναι ζητοῦμεν. ἀλλὰ δὴ καὶ εἰ μή ἐστι κενόν, μηδέ τι ἴσως ἂν κινοῖτο ἐπεὶ καὶ Ἀναξαγόρας τὸ   περὶ αὐτοῦ πραγματευθείς, καὶ οὐ μόνον ἀποχρῆσαι αὐτῷ ἀποφήνασθαι ὅτι οὐκ ἔστιν, ὅμως κινεῖσθαι φησὶ τὰ ὄντα, οὐκ ὄντος κενοῦ. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς κινεῖσθαι μὲν ἀεί φησι συγκρινόμενα τὸν ἅπαντα ἐνδελεχῶς χρόνον, οὐδὲν εἶναι λέγων ὡς τοῦ παντός, οὐδὲ κενεόν. πόθεν οὖν τί κ' ἐπέλθοι. ὅταν δὲ εἰς μίαν μορφὴν συγκριθῇ, ὡς ἓν εἶναι, οὐδέν φησι τό γε κενεὸν πέλει, οὐδὲ περισσόν. ὅτι γὰρ κωλύει εἰς ἄλληλα φέρεσθαι καὶ περιΐστασθαι ἅμα ὁτουοῦν εἰς ἄλλο, καὶ τοῦτο εἰς ἕτερον, καὶ εἰς τὸ πρῶτον, ἄλλου μεταβάλλοντος ἀεί. ἔτι καὶ τὴν ἐν τῷ αὐτῷ

μένοντος

μένοντος τοῦ σχήματος τὴν τοῦ εἴδους μεταβολὴν, ἢ ἀλλοίωσιν, οἷά τ᾿ ἄλλα κἀκεῖνος λέγει [οὐδὲν] ἐκ τῆς εἰρημένης αὐτῷ κωλύει κινεῖσθαι τὰ πράγματα, ὅταν ἐκ λευκοῦ μέλαν, ἢ ἐκ πικροῦ γίνηται γλυκύ. οὐδὲν γὰρ τὸ μὴ εἶναι κενὸν, ἢ μὴ δέχεσθαι τὸ πλῆρες ἀλλοιοῦσθαι κωλύει. ὥστε οὔτε ἅπαντα ἀΐδια, οὔθ᾿ ἓν, οὔτ᾿ ἄπειρον ἀνάγκη εἶναι, ἀλλ᾿ ἄπειρα πολλά, οὔτε ἕνθ᾿ ὅμοιον, οὔτ᾿ ἀκίνητον, οὔτ᾿ εἰ πόλλ᾿ ἄττα. τούτων δὲ κειμένων καὶ μετακοσμεῖσθαι καὶ ἑτεροιοῦσθαι οὐδὲν κωλύει ἐκ τῶν ὑπ᾿ ἐκείνου εἰρημένων, καὶ ἑνὸς ὄντος τοῦ παντὸς κινήσεως οὔσης, καὶ πλήθει καὶ ὀλιγότητι διαφέροντος, καὶ ἀλλοιουμένου οὐδενὸς προσγιγνομένου. εἰ δ᾿ ἄρα τινὸς, οὐ τοῦ σώματος, καὶ εἰ πολλὰ συμμισγομένων καὶ συνδιακρινομένων ἀλλήλοις. τὴν γὰρ μίξιν, οὔτ᾿ ἐπιπρόσθεσιν τοιαύτην εἶναι οὔτε σύνθεσιν εἰκὸς οἵαν λέγει, ὥστε ἢ χωρὶς αὐτὰ εἶναι, ἢ καὶ ἀποτριφθέντος ἐπιπροσθεῖν ἕτερα ἑτέρων φέρεται χωρὶς ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλὰ οὕτω συγκεῖσθαι τὰ μιχθέντα, ὥστε ὁποιουοῦν μιγνυμένου παρ᾿ ὁποιονοῦν μίγνυσθαι μέρος, οὕτως ὡς μὴ ἂν ληφθῆναι συγκείμενα, ἀλλὰ μεμιγμένα, μηδ᾿ ὁποσαοῦν αὐτοῦ μέρη. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔστι σῶμα τὸ ἐλάχιστον, ἅπαν ἅπαντι μέρος μέμικται ὁμοίως καὶ τὸ ὅλον.

ΠΕΡΙ ΖΗΝΩΝΟΣ.

Κεφάλαιον γ.

ἈΔΥΝΑΤΌΝ φησιν εἶναι εἴ τι ἔστι, γενέσθαι, τοῦτο λέγων ἐπὶ τοῦ θεοῦ. ἀνάγκη γὰρ ἤτοι ἐξ ὁμοίου [ἢ ἐξ] ἀνομοίου γενέσθαι τὸ γενόμενον· δυνατὸν δὲ οὐδέτερον. οὔτε γὰρ ὅμοιον ὑφ᾿ ὁμοίου προσήκειν τεκνωθῆναι μᾶλλον, ἢ τεκνῶσαι. ταὐτὰ γὰρ ἅπαντα τοῖς γ᾿ ἴσοις καὶ ὁμοίοις ὑπάρχειν πρὸς ἄλληλα, οὔτ᾿ ἂν ἐξ ἀνομοίου οὔτ᾿ ἀνόμοιον γενέσθαι. εἰ γὰρ γίγνοιτο ἐξ ἀσθενεστέρου τὸ ἰσχυρότερον, ἢ ἐξ ἐλάττονος τὸ μεῖζον, ἢ ἐκ χείρονος τὸ κρεῖττον, ἢ τοὐναντίον τὰ χείρω ἐκ τῶν κρειττόνων, τὸ οὐκ ἐξ ὄντος γενέσθαι· ὅπερ ἀδύνατον. ἀΐδιον μὲν οὖν διὰ ταῦτ᾿ εἶναι τὸν θεόν. εἰ δ᾿ ἔστιν ὁ θεὸς ἁπάντων κράτιστον, ἕνα φησὶ προσήκειν αὐτόν. εἰ γὰρ δύο, ἢ ἔτι πλείους εἶεν, οὐκ ἂν ἔτι κράτιστον καὶ βέλτιστον αὐτὸν εἶναι πάντων. ἕκαστος γὰρ ἂν θεὸς τῶν πολλῶν ὅμοιος ὢν, τοιοῦτος εἴη. τοῦτο γὰρ θεὸν καὶ θεοῦ δύναμιν εἶναι, κρατεῖν, ἀλλὰ μὴ κρατεῖσθαι, καὶ πάντα κρατεῖσθαι εἶναι. ὥστε καθὸ μὴ κρείττων, κατὰ τοσοῦτον οὐκ εἶναι θεόν. πλειόνων οὖν ὄντων, εἰ μὲν εἶεν τὰ μὲν ἀλλήλων κρείττους, τὰ δὲ ἥττους, οὐκ ἂν εἶναι θεούς. πεφυκέναι γὰρ θεὸν μὴ κρατεῖσθαι. ἴσων δὲ ὄντων οὐκ ἂν ἔχειν θεοῦ φύσιν ὃν δεῖν εἶναι κράτιστον. τὸ δὲ ἴσον, οὔτε βέλτιον, οὔτε χεῖρον εἶναι τοῦ ἴσου. ὥστ᾿ εἴπερ εἴη τε, καὶ τοιοῦτον εἴη θεὸς, ἕνα μόνον εἶναι τὸν θεόν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ πάντα δύνασθαι ἂν ἃ βούλοιτο. οὐδὲ γὰρ ἂν δύνασθαι πλειόνων ὄντων ἕνα μόνον. ἕνα δ᾿ ὄντα, ὅμοιον εἶναι πάντη, ὁρᾶν τε καὶ ἀκούειν, τάς τε ἄλλας αἰσθήσεις ἔχοντα πάντη. εἰ γὰρ μὴ κρατεῖν ἂν καὶ κρατεῖσθαι ὑπ᾿ ἀλλήλων τὰ μέρη θεοῦ ὄντα· ὅπερ ἀδύνατον. πάντη δ᾿ ὅμοιον ὄντα, σφαιροειδῆ εἶναι. οὐ γὰρ τῇ μὲν, τῇ δ᾿ οὐ τοιοῦτον εἶναι, ἀλλὰ πάντη. ἀΐδιον δ᾿ ὄντα καὶ ἕνα καὶ σφαιροειδῆ, οὔτ᾿ ἄπειρον, οὔτε πεπεράνθαι. ἄπειρον [γὰρ] τὸ μὴ εἶναι. τοῦτο γὰρ οὔτε μέσον, οὔτε

ἀλλὰ ἑαυτοῦ μέρη. εἰ τὰ δὲ ὅμοια πάντα. καὶ γὰρ ὅμοιον οὕτω λέγει τὸ πᾶν εἶναι. οὐκ ἄλλῳ τινὶ ὁ παραθεῖναι φάς, ἐλέγχει ὅτι ὅμοιον τὸ ἄπειρον. τό γε ὅμοιον, ἑτέρῳ ὅμοιον. ὥστε δύο ἢ πλείω ὄντα, οὐκ ἂν ἓν οὐδὲ ἄπειρον εἶναι, ἀλλ' ἴσως τὸ ὅμοιον πρὸς αὑτὸ λέγει, καί φησιν αὐτὸ ὅμοιον εἶναι πᾶν, ὅτι ὁμοιομερὲς ὕδωρ ὂν ἅπαν ἢ γῆ [ἢ] εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο. δῆλος γὰρ οὕτως ἀξιῶν εἶναι ἕν. τῶν δὲ μερῶν ἕκαστον σῶμα ὄν, οὐκ ἄπειρόν ἐστι. τὸ γὰρ ὅλον, ἄπειρον. ὥστε ταῦτα περαίνει πρὸς ἄλληλα ἀγένητα ὄντα. ἔτι εἰ ἀΐδιόν τε καὶ ἄπειρόν ἐστι, πῶς ἂν εἴη ἓν σῶμα ὄν; εἰ μὲν γὰρ ἀνομοιομερῶν εἴη πολλά, καὶ αὐτὸς οὕτω γε εἶναι ἀξιοῖ. εἰ δὲ ἅπαν ὕδωρ, ἢ ἅπαν γῆ, ἢ ὅ τι δὴ τοῦτ' ἐστί, πολλὰ ἂν ἔχοι μέρη, ὡς καὶ Ζήνων ἐπιχειρεῖ ὂν δεικνύναι τὸ οὕτως ὂν ἕν. εἴη οὖν ἂν καὶ πλείονα αὐτοῦ μέρη ἐλάττω ἐνόντα τε καὶ μικρότερα, ἀλλά τῇ πάντῃ ἂν ταύτῃ ἄλλοιον εἴη οὐδενὸς προσγιγνομένου σώματος, οὐδ' ἀπογιγνομένου. εἰ δὲ μήτε σῶμα, μήτε πλάτος, μήτε μῆκος ἔχον μηδέν, πῶς ἂν ἄπειρον ἂν εἴη; τί κωλύει, πολλὰ καὶ ἀνάριθμα τοιαῦτα εἶναι; τί κωλύει, καὶ πλείω ὄντα ἑνός, μεγέθει ἄπειρα εἶναι; ὡς καὶ Ξενοφάνης ἄπειρον τό τε βάθος τῆς γῆς καὶ τοῦ ἀέρος φησὶν εἶναι. δηλοῖ δὲ καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς. ἐπιτιμᾷ γὰρ ὡς λεγόντων τινῶν τοιαῦτα ἀδύνατα εἶναι, οὕτως ἐχόντων ξυμβαίνειν αὐτά. Εἴπερ ἀπείρονα γῆς τε βάθη, καὶ δαψιλὸς αἰθήρ, Ὡς διὰ πολλῶν δὴ βροτέων ῥηθέντα ματαίως Ἐκκέχυται στομάτων, [οὐδὲν] τοῦ παντὸς ἰδόντων. ἔτι ὂν ἕν, οὐδὲν ἄτοπον, εἰ μὴ πάντῃ ὅμοιόν ἐστιν. εἰ γάρ ἐστιν ὕδωρ ἅπαν, ἢ πῦρ, ἢ ὅ τι δὴ ἄλλο τοιοῦτον, οὐδὲν κωλύει πλείω εἰπεῖν τοῦ ὄντος ἑνὸς εἴδη, δεῖ ἕκαστον ὅμοιον αὐτὸ ἑαυτῷ. καὶ γὰρ μανόν, τὸ δὲ πυκνὸν εἶναι, μὴ ὄντος τοῦ ἐν τῷ μανῷ κενοῦ. οὐδὲν κωλύει γάρ, τοῦ μανοῦ οὐκ ἔστιν ἔν τισι μέρεσι χωρὶς ἀποκεκριμένον τὸ κενόν, ὡς τοῦ ὅλου, τὸ μὲν εἶναι πυκνόν, καὶ τοῦτο δέ ἐστι μανὸν τὸ πᾶν οὕτως ἔχον. ἀλλ' ὁμοίως ἅπαν πλῆρες ὄν, ὁμοίως ἧττον πλῆρές ἐστι τοῦ πυκνοῦ. εἰ δὲ καὶ ἔστιν, ἀγένητόν ἐστιν, καὶ διὰ τοῦτο δοθείη ἄπειρον εἶναι, καὶ μηδὲ ἐνδέχεσθαι ἄλλο καὶ ἄλλο ἄπειρον εἶναι. διὰ τοῦτο καὶ ἐν τούτῳ ἤδη προσαγορευτέον καὶ ἀδύνατον. πῶς γὰρ ἂν τὸ ἄπειρον ἴσον; ἢ τί κενὸν μὴ ὅλον ἂν οἷόν τε εἶναι; ἀκίνητον δ' εἶναι φησίν, εἰ κενὸν μή ἐστιν, ἅπαντα γὰρ κινεῖσθαι τῷ ἀλλάττειν τόπον. πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο πολλοῖς οὐ συνδοκεῖ, ἀλλ' εἶναί τι κενόν, οὐ μέντοι τοῦτό γέ τι σῶμα εἶναι. ἀλλ' οἷον καὶ ὁ Ἡσίοδος ἐν τῇ γενέσει πρῶτον τὸ χάος φησὶ γενέσθαι, ὡς δέον χώραν πρῶτον ὑπάρχειν τοῖς οὖσιν. τοιοῦτον δέ τι καὶ τὸ κενόν, οἷον ἀγγεῖόν τι ἀνὰ μέσον εἶναι ζητοῦμεν. ἀλλὰ δὴ καὶ εἰ μή ἐστι κενόν, μηδέ τι ἴσως ἂν κινοῖτο ἐπεὶ καὶ Ἀναξαγόρας τὸ πραγματευθεὶς, καὶ οὐ μόνον ἀποχρῆσαι αὐτῷ ἀποφήνασθαι ὅτι οὐκ ἔστιν, ὅμως κινεῖσθαι φησὶ τὰ ὄντα, οὐκ ὄντος κενοῦ. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς κινεῖσθαι μὲν ἀεί φησι συγκρινόμενα τὸν ἅπαντα ἐνδελεχῶς χρόνον, οὐδὲν εἶναι λέγων ὡς τοῦ παντός, οὐδὲ κενεόν. πόθεν οὖν τί κ' ἐπέλθοι. ὅταν δὲ εἰς μίαν μορφὴν συγκριθῇ, ὡς ἓν εἶναι, οὐδέν φησι τό γε κενεὸν πέλει, οὐδὲ περισσόν. ὅτι γὰρ κωλύει εἰς ἄλληλα φέρεσθαι καὶ περιΐστασθαι ἅμα ὁτουοῦν εἰς ἄλλο, καὶ τοῦτο εἰς ἕτερον, καὶ εἰς τὸ πρῶτον, ἄλλου μεταβάλλοντος ἀεί. ἔτι καὶ τὴν ἐν τῷ αὐτῷ

μένοντος

μένοντος τοῦ πράγματος τινὸς τῷ εἴδει μεταβολήν, ἢ ἀλλοίωσιν, οἵ τ' ἄλλοι κἀκεῖνος λέγει [οὐδὲν] ἐκ τῶν εἰρημένων αὐτῷ κωλύει κινεῖσθαι τὰ πράγματα, ὅταν ἐκ λευκοῦ μέλαν, ἢ ἐκ πικροῦ γίνηται γλυκύ. οὐδὲν γὰρ τὸ μὴ εἶναι κενόν, ἢ μὴ δέχεσθαι τὸ πλῆρες ἀλλοιοῦσθαι κωλύει. ὥστε οὔτε ἅπαντα ἀΐδια, οὔθ' ἕν, οὔτ' ἄπειρον ἀνάγκη εἶναι, ἀλλ' ἄπειρα πολλά. οὔτε ἓν θ' ὅμοιον, οὔτ' ἀκίνητον, οὔτ' εἰ πολλ' ἄττα. τούτων δὲ κειμένων καὶ μετακοσμεῖσθαι καὶ ἑτεροιοῦσθαι οὐδὲν ἂν κωλύει ἐκ τῶν ὑπ' ἐκείνου εἰρημένων, καὶ ἑνὸς ὄντος τοῦ παντὸς κίνησιν εἶναι, καὶ πλήθει καὶ ὀλιγότητι διαφέροντος, καὶ ἀλλοιουμένου οὐδενὸς προσγιγνομένου. εἰ δὲ ἀρχῆς τινός, οὐ τοῦ σώματος, καὶ εἰ πολλὰ συμμισγομένων καὶ συνδιακρινομένων ἀλλήλοις. τὴν γὰρ μίξιν, οὔτ' ἐπιπρόσθεσιν τοιαύτην εἶναι οὔτε σύνθεσιν εἰκὸς οἵαν λέγειν. ὥστε ἢ χωρὶς δῆλος εἶναι, ἢ καὶ ἀποτριφθέντος ἐπιπροσθεῖν ἕτερα ἑτέρων φέρεται χωρὶς ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλὰ οὕτω συγκεῖσθαι τεχθέντα, ὥστε ὁποιουοῦν μισγομένου παρ' ὁποιουοῦν μίγνυσθαι μέρος, οὕτως ὡς μὴ ἀναληφθῆναι συγκείμενα, ἀλλὰ μεμιγμένα, μηδ' ὁποσαοῦν αὐτοῦ μέρη. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔστι σῶμα τὸ ἐλάχιστον, ἅπαν τι μέρος μέμικται ὁμοίως καὶ τὸ ὅλον.

ΠΕΡΙ ΖΗΝΩΝΟΣ.

Κεφάλαιον γ.

ἈΔΥΝΑΤΟ͂Ν φησιν εἶναι εἴ τι ἔστι, γενέσθαι, τοῦτο λέγων ἐπὶ τοῦ θεοῦ. ἀνάγκη γὰρ ἤτοι ἐξ ὁμοίου [ἢ ἐξ] ἀνομοίου γενέσθαι τὸ γενόμενον· δυνατὸν δὲ οὐδέτερον. οὔτε γὰρ ὅμοιον ὑφ' ὁμοίου προσήκειν τεκνωθῆναι μᾶλλον, ἢ τεκνῶσαι. ταυτὰ γὰρ ἅπαντα τοῖς γε ἴσοις καὶ ὁμοίοις ὑπάρχειν πρὸς ἄλληλα, οὔτ' ἂν ἐξ ἀνομοίου οὔτ' ἀνόμοιον γενέσθαι. εἰ γὰρ γίγνοιτο ἐξ ἀσθενεστέρου τὸ ἰσχυρότερον, ἢ ἐξ ἐλάττονος τὸ μεῖζον, ἢ ἐκ χείρονος τὸ κρεῖττον, ἢ τοὐναντίον τὰ χείρω ἐκ τῶν κρειττόνων, τὸ οὐκ ἐξ ὄντος γενέσθαι ὅπερ ἀδύνατον. ἀΐδιον μὲν οὖν διὰ ταῦτ' εἶναι τὸν θεόν. εἰ δ' ἔστι ὁ θεὸς ἁπάντων κράτιστον, ἕνα φησὶ προσήκειν αὐτόν. εἰ γὰρ δύο, ἢ ἔτι πλείους εἶεν, οὐκ ἂν ἔτι κράτιστον καὶ βέλτιστον αὐτὸν εἶναι πάντων. ἕκαστος γὰρ ἂν θεὸς τῶν πολλῶν ὅμοιος ὤν, τοιοῦτος εἴη. τοῦτο γὰρ θεὸν καὶ θεοῦ δύναμιν εἶναι, κρατεῖν, ἀλλὰ μὴ κρατεῖσθαι, καὶ πάντων κράτιστον εἶναι. ὥστε καθὸ μὴ κρείττων, κατὰ τοσοῦτον οὐκ εἶναι θεόν. πλειόνων οὖν ὄντων, εἰ μὲν εἶεν τὰ μὲν ἀλλήλων κρείττους, τὰ δὲ ἥττους, οὐκ ἂν εἶναι θεούς. πεφυκέναι γὰρ θεὸν μὴ κρατεῖσθαι. ἴσων δὲ ὄντων οὐκ ἂν ἔχειν θεοῦ φύσιν δεῖν εἶναι κράτιστον. τὸ δὲ ἴσον, οὔτε βέλτιον, οὔτε χεῖρον εἶναι τοῦ ἴσου. ὥστ' εἴπερ εἴη τε, καὶ τοιοῦτον εἴη θεός, ἕνα μόνον εἶναι τὸν θεόν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ πάντα δύνασθαι ἂν ἃ βούλοιτο, οὐδὲ γὰρ ἂν δύνασθαι πλειόνων ὄντων ἕνα μόνον. ἕνα δ' ὄντα, ὅμοιον εἶναι πάντῃ, ὁρῶντά τε καὶ ἀκούοντα, τάς τε ἄλλας αἰσθήσεις ἔχοντα πάντῃ. εἰ γὰρ μὴ κρατεῖν ἂν καὶ κρατεῖσθαι ὑπ' ἀλλήλων τὰ μέρη θεοῦ ὄντα, ὅπερ ἀδύνατον. πάντῃ δ' ὅμοιον ὄντα, σφαιροειδῆ εἶναι. οὐ γὰρ τῇ μέν, τῇ δ' οὐ τοιοῦτον εἶναι, ἀλλὰ πάντῃ. ἀΐδιον δ' ὄντα καὶ ἕνα καὶ σφαιροειδῆ, οὔτ' ἄπειρον, οὔτε πεπεράνθαι. ἄπειρον [γὰρ] τὸ μὴ εἶναι. τοῦτο γὰρ οὔτε μέσον, οὔτε

ἀρχὴν, καὶ τέλος, οὔτε ἄλλο μέρος οὐδὲν ἔχειν. τοιοῦτον δὲ εἶναι τὸ ἄπειρον. οἷον δὲ τὸ μὴ ὄν, οὐκ ἂν εἶναι τὸ ὄν, περαίνειν δὲ πρὸς ἄλληλα, εἰ πλείω εἴη. τὸ δὲ ἓν οὔτε τῷ οὐκ ὄντι, οὔτε τοῖς πολλοῖς ὁμοιοῦσθαι. ἓν γὰρ οὐκ ἔχοι πρὸς ὅτι περανεῖ. τὸ δὲ τοιοῦτον ἕν, ἓν ὄν, τὸν θεὸν εἶναι λέγει, οὔτε κινεῖσθαι, οὔτε κινητὸν εἶναι. ἀκίνητον μὲν γὰρ εἶναι τὸ μὴ ὄν. οὔτε γὰρ ἂν εἰς αὐτὸ ἕτερον, οὔτε ἐκεῖνο εἰς ἄλλο ἐλθεῖν. κινεῖσθαι δὲ τὰ πλείω ὄντα ἑνός. ἕτερον γὰρ εἰς ἕτερον δεῖν κινεῖσθαι. εἰ μὲν οὖν τὸ μὴ ὄν, οὐδὲν ἂν κινηθῆναι. τὸ γὰρ μὴ ὂν οὐδαμοῦ εἶναι, εἰ δὲ εἰς ἄλληλα μεταβάλλοι, πλείω αὐτὸν εἶναι ἑνός. διὰ ταῦτα δὴ κινεῖσθαι μὲν ἂν τὰ δύο ἢ πλείω ἑνός. ἠρεμεῖν γὰρ ἀκίνητον εἶναι τὸ οὐδέν· τὸ δὲ ἓν οὔτε ἀτρεμεῖν, οὔτε κινεῖσθαι· οὔτε γὰρ τῷ μὴ ὄντι, οὔτε τοῖς πολλοῖς ὅμοιον εἶναι. κατὰ πάντα δὲ οὕτως ἔχειν τὸν θεόν, ἀΐδιόν τε καὶ ἕνα, ὅμοιόν τε καὶ σφαιροειδῆ ὄντα, οὔτε ἄπειρον οὔτε πεπερασμένον, οὔτε ἠρεμεῖν, οὔτε ἀκίνητον εἶναι.

Κεφάλαιον δ.

Πρῶτον μὲν οὖν λαμβάνει καὶ οὗτος τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι ἐξ ὄντος, ὥσπερ ὁ Μέλισσος, καί τοι τί κωλύει μήτ' ἐξ ὁμοίου τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, ἀλλ' ἐκ μὴ ὄντος; ἔτι οὐδὲν μᾶλλον ὁ θεὸς ἀγένητος, εἰ καὶ τἆλλα πάντα, εἴπερ ἅπαντα ἐξ ὁμοίου ἢ ἀνομοίου γέγονεν· ὅπερ ἀδύνατον· ὥστε ἢ οὐδέν ἐστι παρὰ τὸν θεόν, ἢ καὶ τἆλλα ἀΐδια πάντα. εἴπερ ἅπαντα ἐπικράτιστον τὸν θεόν, λαμβάνει. τοῦτο δυνατώτατον καὶ βέλτιστον λέγων. οὐ δοκεῖ δὲ τοῦτο κατὰ τὸν νόμον, ἀλλὰ πολλὰ κρείττους εἶναι ἀλλήλων οἱ θεοί. οὐκ οὖν ἐκ τοῦ δοκοῦντος εἴληφε ταύτην κατὰ τοῦ θεοῦ τὴν ὁμολογίαν. τό τε κράτιστον εἶναι τὸν θεόν, οὐχ οὕτως ὑπολαμβάνειν λέγεται, ὡς πρὸς ἄλλο τι τοιαύτη ἡ τοῦ θεοῦ φύσις, ἀλλὰ πρὸς τὴν αὐτοῦ διάθεσιν. ἐπεὶ γὰρ τό πρὸς ἕτερον, οὐδὲν ἂν κωλύοι μὴ τῇ αὐτοῦ ἐπιεικείᾳ καὶ ῥώμῃ ὑπερέχειν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἄλλων ἀσθένειαν. θέλοι δ' ἂν οὐδεὶς οὕτω τὸν θεὸν φάναι κράτιστον εἶναι, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἔχει ὡς οἷόν τε ἄριστα, καὶ οὐδὲν ἐλλείπει καὶ εὖ καὶ καλῶς ἔχειν αὐτῷ. ἅμα γὰρ ἴσως ἔχοντι, κἀκεῖνο ἂν συμβαίη, οὕτω δὲ διακεῖσθαι καὶ πλείους αὐτοὺς ὄντας οὐδὲν κωλύει ἅπαντας, ὡς οἴονται ἄριστα διακειμένους, καὶ κρατίστους τῶν ἄλλων οὐχ αὑτῶν ὄντας. ἔστι δ' ὡς ἔοικε καὶ ἄλλα. κράτιστον γὰρ εἶναι τὸν θεόν φησι, τοῦτο δέ τινι εἶναι ἀνάγκη. ἵνα τὰ πάντα ὁρᾶν καὶ ἀκούειν. οὐδὲν προσήκει. οὐ γὰρ εἰ μὴ καὶ τῇδ' ὁρᾷ, χεῖρον ὁρᾷ ταύτῃ, ἀλλ' οὐχ ὁρᾷ ἴσως. τοῦτο βούλεται τὸ πάντῃ αἰσθάνεσθαι, ὅτι οὕτως ἂν βέλτιστα ἔχοι, ὅμοιος ὢν πάντῃ ὅτι τοιοῦτος ὤν. διότι σφαιροειδὴς ἂν εἴη, ἀλλ' οὐχ ὅτι ἑτέραν τινὰ μᾶλλον ἔχοι ἰδέαν, ὅτι πάντῃ ἀκούει καὶ πάντῃ κρατεῖ. ὥσπερ γὰρ ὅταν λέγωμεν τὸ ψιμμύθιον, ὅτι πάντα ἐστὶ λευκόν, οὐδὲν ἄλλο τι σημαίνομεν, ἢ ὅτι ἐν ἅπασιν αὐτοῦ τοῖς μέρεσιν ἐγκέχρωσται ἡ λευκότης· τί δὴ κωλύει οὕτω κἀκεῖ τὸ πάντῃ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν, καὶ κρατεῖν λέγεσθαι, ὅτι ἅπαν ὃ ἄν τις αὐτοῦ λαμβάνοι μέρος, τοῦτ' ἔσται πεπονθός; ὥσπερ [δὲ] οὐδὲ τὸ ψιμμύθιον, οὐδὲ τὸν θεὸν ἀνάγκη διὰ τοῦτο εἶναι σφαιροειδῆ, ὅτι μήτε ἄπειρον, μήτε πεπεράνθαι. σῶμά γε καὶ ἔχον μέγεθος πῶς οἷόν τε, εἴπερ τοῦτ' ἐστιν ἄπειρον, ὃ ἂν μὴ ἔχοι πέρας δεκτικὸν ὂν πέρατος. πέρας δ' ἐν μεγέθει καὶ πλήθει ἐγγίνεται, καὶ ἐν ἅπαντι τῷ ποσῷ. ὥστε ἂν μὴ ἔχῃ πέρας μέγεθος ὄν, ἄπειρόν ἐστιν. ἔτι δὲ σφαιροειδῆ ὄντα ἀνάγκη πέρας ἔχειν. ἔσχατα γὰρ ἔχει, εἴπερ

[illegible]

ΠΕΡΙ ΓΟΡΓΙΟΥ.

Κεφάλαιον ε.

[illegible]

Κεφάλαιον ς.

Οὐδὲν δὲ μᾶλλον ἢ συμβαίνει ἐξ ὧν εἴρηκεν, μηδὲν εἶναι. ἃ γὰρ ἀποδείκνυσιν, οὕτως διαλέγεται. εἰ τὸ μὴ ὂν ἔστιν ἢ ἔστιν, ἁπλῶς εἰπεῖν εἴη, καὶ ἔστιν ὅμοιον μὴ ὄν. τοῦτο δὲ οὔτε φαίνεται οὕτως, οὔτε ἀνάγκη, ἀλλ' ὡς περὶ δυοῖν ὄντος, τοῦ δ' οὐκ ὄντος, τὸ μὲν ἔστι, τὸ δ' οὐκ ἀληθές, ὅτι ἔστι τὸ μὲν μὴ ὂν διότι οὐκ ἔστιν, εἴτε ἔστι, οὔτε μὴ εἶναι τὸ ἄμφω, οὐδ' ὁπότερον οὐκ ἔστιν. οὐδὲν γάρ φησιν εἶναι ἂν τὸ μὴ εἶναι τὸ εἶναι, εἴπερ εἴη τι καὶ τὸ μὴ εἶναι· οὐδείς φησιν εἶναι τὸ μὴ εἶναι οὐδαμῶς. εἰ δὲ καὶ ἔστι τὸ μὴ ὂν μὴ ὄν, οὐδ' οὕτως ὁμοίως εἴη ἂν τὸ μὴ ὂν τῷ ὄντι. τὸ μὲν γάρ ἐστι μὴ ὄν, τὸ δὲ καὶ ἔστιν. ἔτι εἰ δεῖ καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἀληθές, ὡς δὴ θαυμάσιόν τ' ἂν εἴη, τὸ μὴ ὂν ἔστιν. ἀλλ' εἰ δὴ οὕτω, πότερον μᾶλλον ξυμβαίνει τὰ πάντα εἶναι ἢ μὴ εἶναι; αὐτὸ γὰρ οὕτω γε τοὐναντίον ἔοικε γενέσθαι. εἰ γὰρ τό τε μὴ ὂν ὂν ἐστι, καὶ τὸ ὂν ὂν ἐστιν, ἅπαντά ἐστι. καὶ γὰρ τὰ ὄντα, καὶ τὰ μὴ ὄντα ἔστιν. οὐκ ἀνάγκη γάρ, εἰ τὸ μὴ ὂν ἔστι, καὶ τὸ ὂν μὴ εἶναι. εἰ δὲ καὶ οὕτω τις ξυγχωρεῖ, καὶ τὸ μὲν μὴ ὂν εἴη, τὸ δὲ ὂν μὴ εἴη, ὅμως οὐδὲν ἧττον εἴη ἄν. τὰ γὰρ μὴ ὄντα εἴη κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον. εἰ δὲ ταὐτόν ἐστι τὸ εἶναι καὶ τὸ μὴ εἶναι, οὐδ' οὕτως μᾶλλον οὐκ εἴη ἄν τι. ὡς γὰρ κἀκεῖνος λέγει ὅτι εἰ ταὐτὸ μὴ ὂν καὶ ὄν, τό τε ὂν οὐκ ἔστι καὶ τὸ μὴ ὄν, ὥστε οὐδὲν ἔστιν, ἀντιστρέψαντι ἔστιν ὁμοίως φάναι, ὅτι πάντα ἔστι. τό τε γὰρ μὴ ὂν ἔστι, καὶ τὸ ὄν. ὥστε πάντα ἔστι. μετὰ δὲ τοῦτον τὸν λόγον φησίν· εἰ δὲ ἔστιν, ἤτοι ἀγένητον ἢ γενόμενον εἶναι. καὶ εἰ μὲν ἀγένητον, ἄπειρον αὐτὸ τοῖς τοῦ Μελίσσου ἀξιώμασι λαμβάνει· τὸ δὲ ἄπειρον οὐκ ἂν εἶναί που. οὔτε γὰρ ἐν αὑτῷ, οὔτ' ἂν ἐν ἄλλῳ εἶναι. δύο γὰρ ἂν οὕτως ἢ πλείω εἶναι, τό τε ἐνὸν καὶ τὸ ἐν ᾧ. μηδαμοῦ δὲ ὂν οὐδὲ εἶναι κατὰ τὸν Ζήνωνος λόγον περὶ τῆς χώρας. ἀγένητον μὲν οὖν διὰ ταῦτ' οὐκ εἶναι, οὐ μὴν οὐδὲ γενόμενον· γενέσθαι γοῦν οὐδὲν ἂν οὔτ' ἐξ ὄντος οὔτ' ἐκ μὴ ὄντος. εἰ γὰρ τὸ ὂν μεταπέσοι, οὐκ ἂν ἔτ' εἶναι τὸ ὄν, ὥσπερ γ' εἰ καὶ τὸ μὴ ὂν γένοιτο, οὐκ ἂν ἔτι εἴη μὴ ὄν. οὐδὲ μὴν οὐδ' ἐξ ὄντος ἂν γενέσθαι. εἰ μὲν γὰρ μὴ ἔστι τὸ μὴ ὄν, οὐδὲν ἂν ἐκ μηδενὸς ἂν γενέσθαι· εἰ δ' ἔστι τὸ μὴ ὄν, δι' ἅπερ οὐδ' ἐκ τοῦ ὄντος, διὰ ταῦτα οὐδ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γενέσθαι. εἰ οὖν ἀνάγκη μέν, εἴπερ ἔστι τι, ἢ ἀγένητον ἢ γενόμενον εἶναι, ταῦτα δὲ ἀδύνατον, ἀδύνατόν τι καὶ εἶναι. ἔτι εἴπερ ἔστιν, ἓν ἢ πλείω, φησίν, ἐστίν· εἰ δὲ μήτε ἓν μήτε πολλά, οὐδὲν ἂν εἴη. καὶ ἓν μὲν

καὶ ὅτι ἀσώματον ἂν εἴη τὸ ἓν [illegible] ἔχει μέγεθος, τῷ τοῦ Ζήνωνος λόγῳ. ἑνὸς δὲ ὄντος, οὐδ' ἂν ὅλως εἶναι οὐδὲ μὴ μήτε πολλά. [illegible] εἰ γὰρ μήτε ἓν μήτε πολλά ἐστιν, οὐδ' ἂν κινηθῆναί φησιν. οὐδὲ γὰρ κινηθείη, οὐκ ἂν ἔτι, ὁ ὡσαύτως ἔχων, ἀλλὰ τὸ μὲν οὐκ ἂν εἴη, τὸ δ' οὐκ ὂν γεγονὸς εἴη. ἔτι δὲ εἰ κινεῖται καὶ εἰ μεταφέρεται οὐ συνεχὲς ὄν, διῄρηται τὸ ὄν, οὐκ ἔστι τι ταύτῃ· ὥστε πάντῃ κινεῖται, πάντῃ διῄρηται. εἰ δ' οὕτως, πάντῃ οὐκ ἔστιν. ἐκλιπὲς γὰρ ταύτῃ φησίν, ᾗ διῄρηται, τοῦ ὄντος, ἀντὶ τοῦ κενοῦ τὸ διῃρῆσθαι λέγων, καθάπερ ἐν τοῖς Λευκίππου καλουμένοις λόγοις γέγραπται. εἰ μὲν οὖν οὐδέν, τὰς ἀποδείξεις λέγει ἅπαντα. δεῖ γὰρ τὰ φρονούμενα εἶναι, καὶ τὸ μὴ ὄν, εἴπερ μὴ ἔστι, μηδὲ φρονεῖσθαι. εἰ δ' οὕτως, οὐδὲν ἂν εἶναι ψεῦδος οὐδείς φησιν, οὐδ' εἰ ἐν τῷ πελάγει φαίη ἁμιλλᾶσθαι ἅρματα. πάντα γὰρ ἂν ταύτῃ εἴη. καὶ γὰρ τὰ ὁρώμενα καὶ ἀκουόμενα διὰ τοῦτο ἔστιν, ὅτι φρονεῖται ἕκαστα αὐτῶν. εἰ δὲ μὴ διὰ τοῦτο, ἀλλ' ὥσπερ οὐδὲν μᾶλλον ἃ ὁρῶμεν ἔστιν, οὕτω μᾶλλον ἃ ὁρῶμεν ἢ διανοούμεθα. καὶ γὰρ ὥσπερ ἐκεῖ πολλοὶ ἂν ταὐτὰ ἴδοιεν, καὶ ἐνταῦθα πολλοὶ ἂν ταὐτὰ διανοηθείημεν. τὸ οὖν μᾶλλον δὴ τοιάδ' ἐστί· ποῖα δὲ τἀληθῆ, ἄδηλον. ὥστε καὶ εἰ ἔστιν, ἡμῖν γ' ἄγνωστα εἶναι τὰ πράγματα. εἰ δὲ γνωστά, πῶς ἄν τις, φησί, δηλώσειεν ἄλλῳ; ὃ γὰρ εἶδε, πῶς ἄν τις, φησί, τοῦτο εἴποι λόγῳ; ἢ πῶς ἂν ἐκεῖνο δῆλον ἀκούσαντι γίγνοιτο μὴ ἰδόντι; ὥσπερ γὰρ οὐδὲ ἡ ὄψις τοὺς φθόγγους γιγνώσκει, οὕτως οὐδὲ ἡ ἀκοὴ τὰ χρώματα ἀκούει, ἀλλὰ φθόγγους· καὶ λέγει ὁ λέγων, ἀλλ' οὐ χρῶμα, οὐδὲ πρᾶγμα. ὃ οὖν τις μὴ ἐννοεῖ, πῶς αὐτὸ παρ' ἄλλου λόγῳ ἢ σημείῳ τινὶ ἑτέρῳ πράγματος ἐννοήσει, ἀλλ' ἢ ἐὰν μὲν χρῶμα ἰδών, ἐὰν δὲ ψόφος, ἀκούσας; ἀρχὴν γὰρ οὐδὲ λέγει χρῶμα. ὥστε οὐδὲ διανοεῖσθαι χρῶμά ἐστιν, ἀλλ' ὁρᾶν, οὐδὲ ψόφον, ἀλλ' ἀκούειν. εἰ δὲ καὶ ἐνδέχεται γιγνώσκειν τε καὶ ἃ ἂν γιγνώσκοι λέγειν, ἀλλὰ πῶς ὁ ἀκούων τὸ αὐτὸ ἐννοήσει; οὐ γὰρ οἷόν τε ταὐτὸ ἅμα ἐν πλείοσι καὶ χωρὶς οὖσιν εἶναι. δύο γὰρ ἂν εἴη τὸ ἕν. εἰ δὲ καὶ εἴη, φησίν, ἐν πλείοσι καὶ ταὐτό, οὐδὲν κωλύει μὴ ὅμοιον φαίνεσθαι αὐτοῖς, μὴ πάντῃ ὁμοίοις ἐκείνοις οὖσι καὶ ἐν τῷ αὐτῷ, εἴ τι ἐν τούτῳ εἴη, ἀλλ' οὐ δύο ἂν εἴη. φαίνεται δὲ οὐδ' αὐτὸς αὑτῷ ὅμοια αἰσθανόμενος ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ἀλλ' ἕτερα τῇ ἀκοῇ καὶ τῇ ὄψει, καὶ νῦν τε καὶ πάλαι διαφόρως. ὥστε σχολῇ ἄλλῳ γε ταὐτὸ αἴσθοιτό τις. οὕτως οὐκ ἔστιν, εἰ ἔστι, γνωστόν· οὐδεὶς ἂν αὐτὸ ἑτέρῳ δηλώσειεν, διά τε τὸ μὴ εἶναι τὰ πράγματα λόγους, καὶ ὅτι οὐδεὶς ἕτερον ἑτέρῳ ταὐτὸ ἐννοεῖ. ἅπασαι δὲ καὶ αὗται ἑτέρων ἀρχαιοτέρων εἰσὶν ἀπορίαι, ὥστε ἐν τῇ περὶ ἐκείνων σκέψει καὶ ταῦτα ἐξεταστέα.

ΑΝΞ-

ΑΝΕΜΩΝ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΗΓΟΡΙΑΙ
ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους.

Περὶ σημείων.

ΒΟΡΡΑΣ ἐστὶ ἐν μὲν Μαλιεῦσι Ἀ τάπην πνέων· ἐν δὲ Σικελίᾳ, Καταπορθμίας, Παγρεύς· πνεῖ γὰρ ἀπὸ κοιλωμάτων μεγάλων, καὶ ἔστιν ἀπηλιώτης, παρ' ἄλλοις καικίας, ὃ καλεῖται Παγρεύς· ἐν δὲ Καύνῳ Μέσης· ἐν δὲ Ῥόδῳ, Καικίας· πνεῖ γὰρ ἀπὸ Καικίου ἐπεχλαίνει τὴν ... ἐν δὲ Ὀλβίᾳ τῇ κατὰ Μεγάλην τῆς Παμφυλίας, Γαυρεύς· πνεῖ γὰρ ἀπὸ τόπου ὃ καλεῖται Γαυρίς· τινὲς δὲ αὐτὸν ... εἶναί φασιν, ἐν οἷς καὶ Ἀυρ... κατὰ Φασηλίδα. Καικίας, ἐστὶ ἐν μὲν Λέσβῳ καλεῖται Θηβαίας· πνεῖ γὰρ ἀπὸ Θήβης πεδίου τοῦ κατὰ τὸν Ἐλαιτικὸν κόλπον τῆς Μυσίας, ἐκχεῖ δὲ τὸν Μιτυληναίων λιμένα, μάλιστα δὲ τῷ Μαλεῶ ... ἄλλοι Βορέαν εἶναί φασι. Ἀπηλιώτης ἐστὶν ἐν μὲν Τριπόλει τῆς Φοινίκης, Ποταμεὺς καλεῖται· πνεῖ [δε] ἐκ πεδίου ὁμαλοῦ ἄνωθεν μεγάλου ... ἀπὸ τοῦ Λιβάνου καὶ τοῦ ... ἔρχεται καὶ Ποταμεὺς καλεῖται· ἐκχεῖ δὲ καὶ Ποσειδώνιον. ἐν δὲ τῷ Ἰσσικῷ κόλπῳ, καὶ πρὸς Ῥωσσόν, Συριάς· πνεῖ γὰρ ἀπὸ τῆς Συρίας ... ἐν Τριπόλει καὶ Ταυρείου ὄρη ἐν δὲ τῷ Τριποντικῷ κόλπῳ Μαρσύας, ἀπὸ Μαρσύου ποταμοῦ ἐν δὲ Περγάμῳ καὶ ἐν Τήνῳ καὶ ἐν Ἐρετρίᾳ καὶ Εὐβοίᾳ καὶ Κερβίῳ, Ἑλλησποντίας· ... δὲ ἐκεῖ ... τῆς Εὐβοίας Καφηρίας, ... ἐν δὲ Ἀπολλωνίᾳ πνεῖ δὲ ... Ἑλλησποντίας. ἐν δὲ Σινώπῃ, Βερεκυντίας ἀπὸ τῆς κατὰ Φρυγίαν πνέων, ἀπὸ τοῦ πορθμοῦ· τισὶ δὲ αὐτὸν Καικίαν εἶναι ἔδοξε, Θρασκίας προσαγορεύεται. Εὖρος ἐστὶ ἐν μὲν Αἰγαῖ τῆς κατὰ Συρίαν Σκοπελίτης καλεῖται, ἀπὸ τοῦ Ῥωσικοῦ σκοπέλου· ἐν δὲ Κυρήνῃ Καρβάς, ἀπὸ τῆς Καρβάνων τῆς κατὰ Φοινίκην ὁδοῦ, καὶ τῆς αὐτῆς Φοινικίας καλοῦσι τινες, εἰσὶ δὲ οἳ καὶ Ἀπηλιώτην προσαγορεύουσι. Ὀρθοπνόους τούτους οἱ μὲν Εὔρους, οἱ δὲ Ἀργέστας προσαγορεύουσι. Νότος δέ, ὁμοίως πανταχοῦ καλεῖται τὸ δὲ ὄνομα, διὰ τὸ νοτώδη εἶναι ἔξω δὲ καὶ ἐπιβαρεῖ, κατ' ἀνατολὰς δὲ ... Λευκόνοτος· τὸ δὲ ὄνομα ἀπὸ τοῦ συμβαίνοντος. λευκαίνει γὰρ . . . . Λὶψ καὶ ἐστὶ τὸ ὄνομα ἀπὸ Λιβύης, ἔνθεν πνεῖ. Ζέφυρος καὶ ἐστὶ τοῦτο τὸ ὄνομα, διὰ τὸ ἀφ' ἑσπέρας πνεῖν. ὁ δὲ ἑσπέρα . . . Ἰάπυξ ἐστὶν ἐν Τάραντι ..., ἀπὸ χωρίου ... καταδιεξάγεται ... ἄλλοι δὲ ... πνεῖ γὰρ ἐκ ... τῆς κατὰ τὸ Πείραιον ... Θρακίας κατὰ μὲν Θρᾴκην, Στρυμονίας· πνεῖ γὰρ ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ. κατὰ δὲ τὴν Μεγαρικὴν Σκίρων, ἀπὸ τῶν Σκιρωνίδων· ἐν δὲ Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Κιρκίας, διὰ τὸ πνεῖν ἀπὸ τοῦ Κιρκαίου· ἐν δὲ Εὐβοίᾳ καὶ Λέσβῳ, Ὀλυμπίας. τὸ δὲ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Πιερικοῦ Ὀλύμπου. ἔχει δὲ Πυρραίους ... καὶ τὰς ... αἰτίας καὶ ... ἵνα καὶ ... φθεγμάτων τίθωσι.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ περὶ κόσμου πρὸς Ἀλέξανδρον.

ARISTOTELIS LIBER DE MVNDO AD Alexandrum Macedoniæ Regem.

Guillelmo Budæo interprete.

Κεφάλαιον α.

CAPVT I.

ΠΟλλάκις μὲν ἔμοιγε θεῖόν τι καὶ δαιμόνιον ὄντως χρῆμα, ὦ Ἀλέξανδρε, ἡ φιλοσοφία ἔδοξεν εἶναι, μάλιστα δὲ ἐν οἷς μόνη διαραμένη πρὸς τὴν

MIhi quidem sæpe diuina quædam res, Alexander, admirationeque digna visa est philosophia: præcipuè verò ea in parte, in qua sola ipsa sublime sese tollens ad contemplandas rerum naturas magno illic studio contêdit existentem in eis veritatẽ

pernoscere. Et cum cæteri quidē mortales altitudine ipsa rei, atq. magnitudine deterriti, eo instituto abscessissent, dignū id incœptum esse duxit philosophia, quod intrepide ipsa, nec dubitantes aggrederetur. Earum etiam rerum disciplinam sibi tum cognatissimam, tum maxime decoram arbitrata est. Siquidem cūm per rerum naturam negotium hoc esset homini, cælestem se in locum corpore conferret, utque veluti e terra peregre proficiscens, locum illum oculis perlustraret, id quod stolidi illi Aloidæ quondam facere instituerunt: cum factum est, animus ut humanus huius viæ ducem nactus intellectum, peregrinabundus illinc impetraretur. Ex quo euenit, ut cum eum inuenisset philosophia lassitudinis vacuam atque laboris, res ut inter se situ longissime seiunctas, vna intelligentia complecteretur, facilè nimirum eas res noscitans, queis cūm sibi naturalis intercedit necessitudo. Eadem etiam cum diuino animæ oculo diuinarum rerum naturam comprehendisset: hominibus subinde eas interpretari cœpit quasique antistites officio perfungi. Id enim libens philosophia faciendum susceperat, ut quas res cunque præcipuæ commendationis esse existimasset, eas, quoad eius fieri posset, inter homines erogaret: quibus utique ipsis abunde atque prolixè consultum ipsa cupiebat. Quapropter istos miserari quiuis iure posset, ut pusilli animi scriptores, res quaslibet vulgoque expositas summa admiratione persecutos, qui nobis vnius loci naturam, aut vrbis cuiusdam formam situmque aut magnitudinem fluminis, aut denique amœni montis aspectum describere instituerunt: cùm interim magnificè de semetipsis sentiant ob exilem quampiam naturæ perceptionem: cuiusmodi nonnulli magno illi quidem studio fecerunt, accurata ut dictione describerent, hic Ossam montem, ille Nyssam: alij Corycæum specum, alij quiduis eorum quæ inter orbis particulas censentur. Id quod ideò euenit, quod illis maiora vidisse non contigit: mundum scilicet & præcipuas eius partes. Haudquaquam enim illi tātopere quælibet admirarentur, si huic contemplandis incubuissent legitima contentione: omnia verò & parua & flocci facienda duxissent, duntaxat præ ut eximia horum excellentia. Proinde dicere ipsi aggrediamur de iis omnibus vniuersim collectis quamque fieri potest maximè theologica commentatione edisserere, quænam sit cuiusque horum natura, situs, motus. Tibi verò, vtpote imperatorum præstantissimo, hoc quoque decorum consentaneumque esse arbitror, cum maximarum rerum commentationem animo consectari, tum verò ex philosophiæ studio nihil iam non grande animo agitare, optimates etiam viros iis rebus imitare, quibus rebus ipsi ab eadem [illegible]

τῆς ὄντων θέας, ἐσπούδασε γὰρ πάντα τὴν ἐν αὐτοῖς ἀλήθειαν· καὶ τῶν ἄλλων ταύτης ἀποστάντων, διὰ τὸ ὕψος καὶ τὸ μέγεθος, αὕτη τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔδεισεν, οὐδ' αὑτὴν τῶν καλλίστων ἀπηξίωσεν, ἀλλὰ καὶ συγγενεστάτην ἑαυτῇ, καὶ μάλιστα πρέπουσαν ἐνόμισεν εἶναι τὴν ἐκείνων μάθησιν. ἐπειδὴ γὰρ οὐχ οἷόν τε ἦν τῷ σώματι εἰς τὸν οὐράνιον ἀφικέσθαι τόπον, καὶ τὴν γῆν ἐκλιπόντα, τὸν οὐράνιον ἐκεῖνον χῶρον κατοπτεῦσαι, καθάπερ οἱ ἀνόητοί ποτε ἐπενόουν Ἀλωάδαι, ἡ γοῦν ψυχὴ διὰ φιλοσοφίας λαβοῦσα ἡγεμόνα τὸν νοῦν, ἐπεραιώθη καὶ ἐξεδήμησεν, ἀκοπίατόν τινα ὁδὸν εὑροῦσα, καὶ τὰ πλεῖστον ἀλλήλων ἀφεστῶτα τοῖς τόποις, τῇ διανοίᾳ συνεφρόνησε, ῥᾳδίως οἶμαι τὰ συγγενῆ γνωρίσασα, καὶ θείῳ ψυχῆς ὄμματι τὰ θεῖα καταλαβοῦσα, τοῖς τε ἀνθρώποις προφητεύουσα. τοῦτο δὲ ἔπαθε, καθ' ὅσον οἷόν τε ἦν πᾶσιν ἀφθόνως μεταδοῦναι βουληθεῖσα τῶν παρ' αὐτῇ τιμίων. διὸ καὶ τοὺς μετὰ σπουδῆς διαγράψαντας ἡμῖν ἑνὸς τόπου φύσιν, ἢ μιᾶς σχῆμα πόλεως, ἢ ποταμοῦ μέγεθος, ἢ ὄρους κάλλος, οἷά τινες ἤδη πεποιήκασι, φράζοντες, οἱ μὲν τὴν Ὄσσαν, οἱ δὲ τὴν Νύσσαν, οἱ δὲ τὸ Κωρύκιον ἄντρον, οἱ δὲ ὁτιοῦν ἔτυχε τῶν ἐπὶ μέρους, οἰκτίσειεν ἄν τις τῆς μικροψυχίας, τὰ τυχόντα ἐκπεπληγμένους, καὶ μέγα φρονοῦντας ἐπὶ θεωρίᾳ μικρᾷ. τοῦτο δὲ πάσχουσι, διὰ τὸ ἀθεάτους τῶν κρειττόνων εἶναι· λέγω δὲ κόσμου, καὶ τῶν ἐν κόσμῳ μεγίστων. οὐδέποτε γὰρ ἂν τούτοις γνησίως ἐπιστήσαντες, ἐθαύμαζόν τι τῶν ἄλλων, ἀλλὰ πάντα αὐτοῖς τὰ ἄλλα μικρὰ κατεφαίνετο ἂν, καὶ οὐδενὸς ἄξια πρὸς τὴν τούτων ὑπεροχήν. λέγωμεν δὴ ἡμεῖς, καὶ καθ' ὅσον ἐφικτὸν, θεολογῶμεν περὶ τούτων συμπάντων, ὧν ἕκαστον ἔχει φύσεως, καὶ θέσεως, καὶ κινήσεως. πρέπει δέ γε καὶ σοὶ ἡγεμόνων ὄντι ἀρίστῳ, τὴν τῶν μεγίστων ἱστορίαν μετιέναι, φιλοσοφίᾳ τε μηδὲν μικρὸν ἐπινοεῖν, ἀλλὰ τοῖς τοιούτοις

δόξει· δεξιοῦ δ' ἂν τοῦ ἀρίστου.

Κεφάλαιον β.

Κόσμος μὲν οὖν ἐστι σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεων. λέγεται δὲ καὶ ἑτέρως κόσμος, ἡ τῶν ὅλων τάξις τε καὶ διακόσμησις, ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένη, ταύτης δὲ τὸ μέσον, ἀκίνητόν τε ὂν καὶ ἑδραῖον, ἡ φερέσβιος εἴληχε γῆ, παντοδαπῶν ζῴων ἑστία τε οὖσα καὶ μήτηρ. τὸ δ' ὕπερθεν αὐτῆς, πᾶν τε καὶ πάντῃ πεπερασμένον εἰς τὸ ἀνωτάτω, θεῶν οἰκητήριον, οὐρανὸς ὠνόμασται. πλήρης δὲ ὢν σωμάτων θείων, ἃ δὴ καλεῖν ἄστρα εἰώθαμεν, κινούμενος κίνησιν ἀΐδιον, μιᾷ περιαγωγῇ καὶ κύκλῳ συναναχορεύει πᾶσι τούτοις ἀπαύστως δι' αἰῶνος. τοῦ δὲ σύμπαντος οὐρανοῦ τε καὶ κόσμου σφαιροειδοῦς ὄντος καὶ κινουμένου, καθάπερ εἶπον, ἐνδελεχῶς, δύο ἐξ ἀνάγκης ἀκίνητα ἐστὶ σημεῖα, καταντικρὺ ἀλλήλων, καθάπερ τῆς ἐν τόρνῳ κυκλοφορουμένης σφαίρας, στερεὰ μένοντα, καὶ συνέχοντα τὴν σφαῖραν· περὶ ἃ ὁ πᾶς ὄγκος κύκλῳ στρέφεται. καλοῦνται δ' οὗτοι πόλοι· δι' ὧν εἰ νοήσαιμεν ἐπεζευγμένην εὐθεῖαν, ἥν τινες ἄξονα καλοῦσι, διάμετρος ἔσται τοῦ κόσμου, μέσον μὲν ἔχουσα τὴν γῆν, τοὺς δὲ δύο πόλους πέρατα. τῶν δὲ ἀκινήτων πόλων τούτων, ὁ μὲν ἀεὶ φανερός ἐστιν ὑπὲρ κορυφὴν ὢν, κατὰ τὸ βόρειον κλίμα, ἀρκτικὸς καλούμενος· ὁ δὲ, ὑπὸ γῆν ἀεὶ κατακέκρυπται, κατὰ τὸν νότον, ἀνταρκτικὸς καλούμενος. οὐρανοῦ δὲ καὶ ἄστρων οὐσίαν μὲν αἰθέρα καλοῦμεν, οὐχ ὥς τινες, διὰ τὸ πυρώδη οὖσαν αἴθεσθαι, πλημμελοῦντες περὶ τὴν πλεῖστον πυρὸς ἀπηλλαγμένην δύναμιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀεὶ θεῖν κυκλοφορουμένην, στοιχεῖον οὖσαν ἕτερον τῶν τεττάρων, ἀκήρατόν τε καὶ θεῖον. τῶν γε μὴν ἐμπεριεχομένων ἄστρων, τὰ μὲν ἀπλανῶς τῷ σύμπαντι οὐρανῷ συμπεριστρέφεται, τὰς αὐτὰς ἔχοντα ἕδρας· ὧν μέσος ὁ ζῳοφόρος καλούμενος κύκλος, ἐγκάρσιος διὰ τῶν τροπικῶν διέζωσται, κατὰ μέρος διῃρημένος εἰς δώδεκα ζῳδίων χώρας.

A munificè prædito esse contingit.

CAPVT II.

Mundus est compages è cœlo terráque coagmentata atque ex iis naturis quæ intra ea continentur. Dicitur etiam aliter mundus, ordo & digestio vniuersorum, quæ à Deo & per Deum asseruatur. Huius situm medium immotum, & stabilem terra vitæ fœcunditate prædita sortita est: animantium quidem illa omnifariam distinctarum sedes & parens. Huius vniuersitatis suprema pars omnis, omnem in partem finita est & terminata: cuius id quod in celsissimo loco situm est, Cælum dicitur, deorum domicilium. Hoc cùm diuinis corporibus plenum sit quę Sidera nos appellare solemus, motuque sempiterno agatur vno circuitu, orbisque ductu eodem perenni vtique in æuum tenore rapta secum illa circumagit corpora, ad numerum in morémque præsultoris. Vniuersi autem mundi cælique globosa (vt dictum est) forma compacti, iugique vertigine exagitati, duo esse puncta necesse est inter se è regione obuersa, itidem atque si globus in torno circumagatur: stabilia quidem illa, globumque continentia: circa quæ mundus vniuersus vertitur. Hos Vertices appellant, aut Cardines. Per quos si lineam rectam ab vno ad alterum porrectam intellexeris, quam nonnulli Axem vocitant: erit hæc vtique mundo linea dimetiens: ita vt terram in medio, ambos autem cardines habeat pro terminis. Qui quum ipsi fixi sint, & immoti: alter eorum semper sublimis apparet super verticem, ad tractum cæli Aquilonarem, ab vrsis appellatus Arcticus. At infra terram alter semper conditus circa tractum Australem, Antarcticus dictus est, vt cótrarius Arctico. Cæli porrò siderumque substantiam appellamus æthera, non quidem ideò quòd ignita flagret ipsa, vt aliqui censuerunt, plurimùm vtique aberrantes circa potentiam illam maximè ab ignea natura abhorrentem: origine verò huius vocabuli inde ducta, quòd semper æther currat motu circunductili: cùm sit illud elementum à quatuor illis diuersum: tum diuinum, tum interitus expers. Eorum verò siderum, quæ intus cohibentur, ea quæ errationis nescia sunt, cum cælo circunferuntur, easdem vtique sedes positusque eosdem tenentia. Quorum medius circulus (cui signifero nomen est) duos per orbes transuersus cælū cingit: qui à conuersionib. ipsis Solis, Tropici, quasi cóuersionales appellati sunt: in duodecim ille quidem regiones totidé signorum diuisus

At verò quæ erratica dicitur: nec eadem ipsa celeritate cum prioribus moueri siderea natura comparata sunt, nec inter se inuicem, sed in aliis atque aliis orbibus, ita vt orbium ipsorum partim propiùs terram accedant, partim sublimè ferantur. Et statariorum quidem numerus inuestigari nequit ab hominibus: tametsi omnia eadem in superficie mouentur, quæ vna est totius cæli. At verò errabundorum numerus septenario collectus, in totidem orbibus situs est deinceps substitutis: ita vt subinde inferior superiore minor sit, septemque orbes sese complectentes inuicem atque coërcentes, à globo denique siderum inerrantium comprehendantur. Huic porrò globo contiguam habet semper positionem, Phænontis simul & Saturni circus dictus. Cui proximus est Phaetontis: qui & Iouis appellatur. Post hunc sequitur Pyrois Herculis idem Martisque appellatus. Ab hoc rursus est Stilbon qui Sacer Mercurio esse creditur: à nonnullis etiam Apollini. Secundum quem Luciferi orbis est: quem Veneris nonnulli orbem, quidam Iunonis vocant. Ab eo est orbis Solis: & denique Lunæ, nobis citimus, ad terram vsque fines suos proferens. Æther verò cùm diuina contineat corpora, ratas etiam vices motuum complectitur. At verò ætheream diuinamque naturam quam certa lege constare demonstrauimus, constitutisque vicibus, mutabilitate etiam immunem, atque in aliam aliámque speciem conuersionis: continua est natura patibilis prorsus & vertibilis, atque (vt in vniuersum dicam) dissolubilis, & obnoxia. Cuius etiam ipsius principia obtinet substantia tenuitate particularum prædita, flammidaque ignita: quam ætherea natura magnitudine sua excitat, & motus celeritate. Iam verò in natura ipsa ignita, eademque inconditta appellata atque incomposita tum fulgores emicant, & iacula traiiciuntur flagrantia, tum trabeculæ foueæ, & crinitæ fixæ visuntur: & sæpe restringuntur. Hanc naturam excipit aër illi substratus: suopte ille quidem ingenio caligine & gelu permixtus: cæterum illustratus agitatione atque succensus vnde calorem concipit, & claritatem. In hoc autem ipso vim patibilem sortito, omnifariámque in aliam, aliámque naturam commeare natura comparato, nubes concrescunt, imbres cum strepitu decidunt, niues, pruinæ, & grandines: flatus etiam ventorum tempestatumque cientur: simul tonitrua & fulgetra existunt: fulmina inde cadunt: sexcentæ denique ibidem conflictationes aëris opaci fiunt.

A τὸ δὲ πλανητὸν ἔχον, οὔτε τοῖς προτέροις ὁμοταχῶς κινεῖσθαι πεφυκὸς οὔτε ἀλλήλοις, ἀλλ' ἐν ἑτέροις καὶ ἑτέροις κύκλοις, ὥστε αὐτῶν τὰ μὲν προσγειότερα εἶναι, τὰ δὲ ἀνωτέρω. τὸ μὲν οὖν τῶν ἀπλανῶν πλῆθος, ἐστὶν ἀνεξεύρετον ἀνθρώποις, καίπερ ἐπὶ μιᾶς κινουμένων ἐπιφανείας τῆς τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ. τὸ δὲ τῶν πλανήτων, εἰς ἑπτὰ μέρη κεφαλαιούμενον, ἐν τοσούτοις ἐστὶ κύκλοις ἐφεξῆς κειμένοις, ὥ-
B στε ἀεὶ τὸν ἀνωτέρω μείζω τοῦ ὑποκάτω εἶναι, τούς τε ἑπτὰ ἐν ἀλλήλοις ἐμπεριέχεσθαι, πάντας γε μὴν ὑπὸ τῆς τῶν ἀπλανῶν σφαίρας περιειλῆφθαι. συνεχῆ δὲ ἔχει ἀεὶ τὴν θέσιν, ὁ τοῦ Φαίνοντος ἅμα καὶ Κρόνου καλούμενος κύκλος, ἐφεξῆς δὲ ὁ τοῦ Φαέθοντος, Διὸς λεγόμενος, εἶθ' ὁ Πυρόεις, Ἡρακλέους τε καὶ Ἄρεος προσαγορευόμενος, ἑξῆς δὲ ὁ Στίλβων, ὃν ἱερὸν Ἑρμοῦ καλοῦσιν ἔνιοι, τινὲς δὲ Ἀπόλ-
C λωνος· μεθ' ὃν ὁ τοῦ Φωσφόρου, ὃν Ἀφροδίτης, οἱ δὲ Ἥρας προσαγορεύουσιν, εἶτα ὁ ἡλίου, καὶ τελευταῖος ὁ τῆς σελήνης, μέχρι τῆς γῆς ὁρίζεται. ὁ μὲν οὖν αἰθὴρ, τά τε θεῖα ἐμπεριέχει σώματα, καὶ τὴν τῆς κινήσεως τάξιν. μετὰ δὲ τὴν αἰθέριον καὶ θείαν φύσιν, ἥν τινα τεταγμένην ἀποφαίνομεν, ἔτι δὲ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον καὶ ἀπαθῆ, συνεχής ἐστιν ἡ δι' ὅλων
D παθητή τε καὶ τρεπτή, καὶ τὸ σύμπαν εἰπεῖν, φθαρτή τε καὶ ἐπίκηρος. ταύτης δὲ αὐτῆς, πρώτη μέν ἐστιν ἡ λεπτομερὴς καὶ φλογώδης οὐσία, ὑπὸ τῆς αἰθερίου φύσεως πυρουμένη διὰ τὸ μέγεθος αὐτῆς, καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς κινήσεως. ἐν δὲ τῇ πυρώδει καὶ ἀτάκτῳ λεγομένῃ, τά τε σέλα διάττει, καὶ φλόγες ἀκοντίζονται, καὶ δοκίδες τε καὶ βόθυνοι, καὶ κομῆται λεγόμενοι,
E στηρίζονται, καὶ σβέννυνται πολλάκις. ἑξῆς δὲ ταύτης ὁ ἀὴρ ὑπέστρωται, ζοφώδης ὢν, καὶ παγετώδης τὴν φύσιν· ὑπὸ δὲ κινήσεως λαμπόμενος ἅμα καὶ διακαιόμενος, λαμπρός τε γίνεται καὶ ἀλεεινός. ἐν δὲ τούτῳ καὶ αὐτῷ τῆς παθητῆς ὄντι δυνάμεως, καὶ παντοδαπῶς ἀλλοιουμένῳ, νέφη τε συνίσταται, καὶ ὄμβροι καταράσσουσι, χιόνες τε καὶ πάχναι καὶ χά-
F λαζαι, πνοαί τε ἀνέμων καὶ τυφώνων· ἔτι τε βρονταί τε καὶ ἀστραπαὶ καὶ πτώσεις κεραυνῶν, μυρίων τε γνόφων συμπληγάδες.

CAPVT

Κεφάλαιον γ.

A Ἑξῆς δὲ τῆς ἀερίου φύσεως, γῆ τε καὶ θάλασσα ἐρήρεισται, φυτοῖς βρύουσα καὶ ζώοις, πηγαῖς τε καὶ ποταμοῖς, τοῖς μὲν ἀνὰ γῆν ἑλισσομένοις, τοῖς δὲ, ἀνερευγομένοις εἰς θάλασσαν. πεποίκιλται δὲ καὶ χλόαις μυρίαις, ὄρεσί τε ὑψηλοῖς, καὶ βαθυξύλοις δρυμοῖς, καὶ πόλεσιν, ἃς τὸ σοφὸν ζῷον ὁ ἄνθρωπος ἱδρύσατο· νήσοις τε ἐναλίαις, καὶ ἠπείροις. B τὴν μὲν οὖν οἰκουμένην ὁ πολὺς λόγος εἴς τε νήσους καὶ ἠπείρους διεῖλεν, ἀγνοῶν ὅτι καὶ ἡ σύμπασα, μία νῆσός ἐστιν, ὑπὸ τῆς Ἀτλαντικῆς καλουμένης θαλάσσης περιρρεομένη. πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας εἰκὸς τῆσδε ἀντιπόρθμους ἄπωθεν κεῖσθαι, τὰς μὲν μείζους αὐτῆς, τὰς δὲ ἐλάττους, ἡμῖν δὲ πάσας πλὴν τῆσδε ἀοράτους· ὅπερ γὰρ αἱ παρ᾽ ἡμῖν νῆσοι πρὸς ταυτὶ τὰ πελάγη πεπόνθασι, C τοῦτο ἥδε ἡ οἰκουμένη πρὸς τὴν Ἀτλαντικὴν θάλασσαν, πολλαί τε ἕτεραι πρὸς σύμπασαν τὴν θάλασσαν· καὶ γὰρ αὗται μεγάλαι τινές εἰσι νῆσοι, μεγάλοις περικλυζόμεναι πελάγεσιν. ἡ δὲ σύμπασα τοῦ ὑγροῦ φύσις ἐπιπολάζουσα, κατά τινας τῆς γῆς σπίλους τὰς καλουμένας ἀναπεφηνυίας οἰκουμένας, ἑξῆς ἂν εἴη τῆς ἀερίου μάλιστα φύσεως. D μετὰ δὲ ταύτην, ἐν τοῖς βυθοῖς κατὰ τὸ μεσαίτατον τοῦ κόσμου συνηρεισμένη γῆ ἀθρόα καὶ πεπιεσμένη, ἀκίνητός ἐστι καὶ ἀσάλευτος· καὶ τοῦτ᾽ ἔστι τοῦ κόσμου τὸ πᾶν, ὃ καλοῦμεν κάτω. πέντε δὴ στοιχεῖα ταῦτα, ἐν πέντε χώραις σφαιρικῶς ἐγκείμενα, περιεχομένου ἀεὶ τοῦ ἐλάττονος τῷ μείζονι, λέγω δὲ, γῆς μὲν ἐν ὕδατι, ὕδατος δὲ ἐν ἀέρι, ἀέρος δὲ ἐν πυρί, πυρὸς δὲ ἐν αἰθέρι, E τὸν ὅλον συνέστησε κόσμον· καὶ τὸ μὲν ἄνω πᾶν, θεῶν ἀπέδειξεν οἰκητήριον· τὸ κάτω δὲ, ἐφημέρων ζῴων. αὐτοῦ γε μὴν τούτου, τὸ μὲν ὑγρόν ἐστιν, ὃ καλεῖν ποταμοὺς, καὶ νάματα, καὶ θαλάσσας εἰθίσμεθα· τὸ δὲ, ξηρὸν, ὃ γῆν τε, καὶ ἠπείρους, καὶ νήσους ὀνομάζομεν. τῶν δὲ νήσων, αἱ μέν εἰσι μεγάλαι, καθάπερ ἥδε ἡ σύμπασα οἰκουμένη λέλεκται. F πολλαί τε ἕτεραι περιρρεόμεναι μεγάλοις πελάγεσι

CAPVT III.

A AB aëria porrò natura, Terra protinus & Mare situm habent fixum & affirmatum: stirpibus illa quidem animantibusque scatens: fontibus etiam & fluminibus, partim per se ipsam lapsus suos implicantibus, partim aquas suas in mare eructantibus. Insuper ipsa distincta simul innumerarum herbarum indidem enascentium varietate, fructificantium que simul B montium verticibus nemorum opacitantibus vrbiumque frequentia, quas animantes sapientiæ participes, homines scilicet condiderunt, insuperque insulis marinis, atque continentibus. Orbem verò terrarum hominum ferè sermo in insulas diuisit, & continentes scilicet ignorantium, vniuersam ipsam terram insulam esse vnicam, Atlantici maris ambitu circundatam. Multas autem & alias longè C quidem illas summotas, sed tamen veluti dirimente freto huic ipsi esse obuersas, non absimile verè est, partim hac maiores, partim etiam minores: sed quarum nulla præter eam sub prospectum nostrum sita sit. Nam quod insulis nostris accidit, vndique vt nostra mari circumluantur, idem orbi quoque huic contigit, rationem insulæ, vt obtineat Atlantico mari cinctæ. Complures item alij terrarum orbes ea- D dem positura constantes, insulæ naturam habent in vniuerso mari sitæ, quod latissimè patet: eorumque nonnulli prægrandes, prægrandibus quoque ipsis maribus circunfusis. Enimuero humoris vniuersi naturam finitimam maximè esse censeas naturæ animabili & aeriæ: ita vt ipsa inundabunda existere terram faciat per quasdam saxosas eminentias, quas habitabiles vocamus: postquam protinus in imis mundi partibus & summersis, atque in E medio maximè mundi, vniuersa iam terra stabiliter defixa compressaque ita consistit, vt immota permaneat atque illabefactabilis. Atque hæc est mundi vniuersitas quam infernam appellamus. Quinque igitur hæc elementa in regionibus totidem globosè incubantia, mundum ipsum ita totum coagmentarunt, minor vt deinceps atque minor regio a maiore cohibeatur: terra, verbi gratia, vt ab aquæ glo- F bo, aqua ab aeris, hic ab ignis, ab ætheris denique globo ignis coerceatur: cùm interim supremam regionem, Deorum fecerint domicilium: infimam, animalium indiem victitantium. Huius porrò id quod liquore constat flumina & scaturigines & maria vocare consueuimus: quod aridum est, terram & continentes insulasque nominamus. Iam insularum nonnullæ grandes sunt, veluti hæc cuncta habitabilis à nobis iam dicta est, aliæque quas ingentia maria vndis ambiunt circumdantque

aliæ minores, nobis notæ, & intestinæ. Quarum rursus quædam memorabiles, ut Sicilia, Sardinia, Cyrnus, Creta, Eubœa, Cyprus, & Lesbos: quædam longè exiliores, tum Cyclades, tum Sporades, tum aliæ aliis nominibus nuncupatæ. Porrò autem pelagus quod extra orbem nobis habitarum fusum est, & Atlanticum dicitur, & Oceanus: a quo ipsi circumluimur: quà in faucibus ipse angustis, quæ vergunt ad occidentem veluti via patefacta, quà parte Herculeæ columnæ vocitatæ sunt, eliso fluxu irrumpens, mare interius efficit: fermè ut dicere eum possis in portum se recipere. Sensim deinde amplior infunditur: sinus interea ingentes complectens inter se contingentes: angustis etiam ceruicibus in fauces sese comprimens vicissimque latius expatians. Ac primùm quidem insinuare dicitur dextrorsus ab Herculis columnis intro nauigantibus, circa utranque Syrtim: alteram earum magnam, paruam alteram vocant. At verò in alteram partem non item itidem sinuosus inundans, efficit tria maria, Sardoum, Gallicum, & Hadriam. A quibus continuò Siculum sequitur porrectum in obliquum: quod & ipsum excipitur a Cretico. Cretico coniuncta sunt parte altera Ægyptium Pamphylium Syrium: altera Ægeum & Myrtoum. At pontus velut antedictis obiectus, atque ex aduerso protensus, multis partibus constat. Pars eius in intima penetrans, Mæotis appellatur. Quæ autem ad Hellespontum vergit, in fauces contracta est, quam propontidem vocant. Rursus ab ortu Solis in orbem terræ exundans Oceanus infert sese velut in medium procedens, Indico sinu Persicoque perfosso finitimum mare rubrum intercipiens. Ad alterum autem cornu simul atque oblonga ceruice angustaque penetrauit, rursus amplificans, Hyrcaniæ fines Caspiæque amplectitur. Mare verò quod super Hyrcaniam est, vastum illum obtinet locum, qui est super Mæotin paludem. Tum autem quà parte Scythas Celtasque complectitur, sensim astringit orbem terrarum adusque sinum Gallicum, supradictasque columnas: extra quas Oceanus terram fluctibus suis oberrat. Quo ipso in mari insulæ duæ sitæ sunt quàm maximæ, quas Britannicas appellant, Albion & Ierna: iis etiam maiores, quas commemorauimus supra Celtas iacentes. Quæis tamen ipsis magnitudine, nec Taprobane cedit, nec ea cui Phebol nomen est. Illa super Indos posita, situ ad terrarũ orbem inflexo,

A αἱ δὲ, εἰσὶν ἐλάττους· φανεραὶ δὲ ἡμῖν καὶ ἐντὸς οὖσαι. καὶ τούτων αἱ μὲν, ἀξιόλογοι, Σικελία, καὶ Σαρδὼ, καὶ Κύρνος, καὶ Κρήτη, καὶ Εὔβοια, καὶ Κύπρος καὶ Λέσβος· αἱ δὲ, ὑποδεέστεραι ὧν, αἱ μὲν, Σποράδες· αἱ δὲ, Κυκλάδες, αἱ δὲ ἄλλως ὀνομάζονται. Πέλαγος δὲ, τὸ μὲν ἔξω τῆς οἰκουμένης Ἀτλαντικὸν καλεῖται καὶ Ὠκεανὸς, περιρρέων ἡμᾶς. ἐν δὲ τῷ πρὸς δύσιν ἀνεστομωμένος στενῷ στόματι διαίρεται, B κατὰ τὰς Ἡρακλείους λεγομένας στήλας, τὸν εἴσρουν εἰς τὴν ἔσω θάλατταν ὡς ἂν εἰς λιμένα, ποιεῖται· κατὰ μικρὸν δὲ ἐπιπλατυνόμενος ἀναχεῖται, μεγάλους περιλαμβάνων κόλπους ἀλλήλοις συναφεῖς, τῇ μὲν κατὰ στενοπόρους αὐχένας ἀνεστομωμένος, τῇ δὲ πάλιν πλατυνόμενος. πρῶτον μὲν οὖν λέγεται κολπωθῆναι ἐν δεξιᾷ εἰσπλέοντι τὰς Ἡρακλείους στήλας, C διχῶς, εἰς τὰς καλουμένας Σύρτεις, ὧν τὴν μὲν, μεγάλην, τὴν δὲ μικρὰν καλοῦσιν· ἐπὶ θάτερα δὲ, οὐχ ὁμοίως ἀποκολπούμενος, τρία ποιεῖ πελάγη, τό τε Σαρδόνιον, καὶ τὸ Γαλατικὸν καλούμενον, καὶ Ἀδρίαν· ἑξῆς δὲ τούτων ἐγκάρσιον τὸ Σικελικόν· μετὰ δὲ τοῦτο τὸ Κρητικόν, συνεχὲς δὲ αὐτοῦ, τῇ μὲν, τό τε Αἰγύπτιον τε καὶ Παμφύλιον καὶ Σύριον· τῇ δὲ, τὸ Αἰγαῖόν τε καὶ Μυρτῷον. ἀντιπαρατέταται δὲ D τοῖς εἰρημένοις πολυμερέστατος ὢν ὁ Πόντος, οὗ τὸ μὲν μυχαίτατον, Μαιῶτις καλεῖται· τὸ δὲ ἔξω πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, συνεστόμωται τῇ καλουμένῃ Προποντίδι. πρὸς γε μὴν ταῖς ἀνατολαῖς τοῦ ἡλίου, πάλιν εἰσρέων ὁ Ὠκεανὸς, τόν τε Ἰνδικὸν καὶ Περσικὸν διανοίξας κόλπον, ἀναφαίνει συνεχῆ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν διειληφώς. ἐπὶ θάτερον δὲ κέρας E κατὰ στενόν τε καὶ ἐπιμήκη διήκων αὐχένα πάλιν ἀνευρύνεται, τὴν Ὑρκανίαν τε καὶ Κασπίαν ὁρίζων· τὸ δὲ ὑπὲρ ταύτην βαθὺν ἔχει τόπον ὑπὲρ τὴν Μαιῶτιν λίμνην. εἶτα κατ' ὀλίγον ὑπὲρ τοὺς Σκύθας τε καὶ Κελτικὴν, σφίγγει τὴν οἰκουμένην, πρός τε τὸν Γαλατικὸν κόλπον, καὶ τὰς προειρημένας Ἡρακλείους στήλας, ὧν ἔξω περιρρεῖ τὴν γῆν ὁ Ὠκεανός. ἐν τούτῳ γε μὴν, νῆσοι μέγισταί τε τυγχάνουσιν οὖσαι F δύο, Βρεττανικαὶ λεγόμεναι, Ἀλβίον καὶ Ἰέρνη, τῶν προϊστορημένων μείζους, ὑπὲρ τοὺς Κελτοὺς κείμεναι. τούτων δὲ οὐκ ἐλάττους, ἥ τε Ταπροβάνη, πέραν Ἰνδῶν, λοξὴ πρὸς τὴν οἰκουμένην, καὶ ἡ Φεβὸλ καλουμένη,

κατὰ τὸν

κατὰ τὸν Ἀραβικὸν καλούμενον κόλπον. οὐκ ὀλίγαι δὲ μικραὶ περὶ τὰς Βρεττανικὰς καὶ τὴν Ἰβηρίαν, κύκλῳ περιεστεφάνωνται τήνδε τὴν οἰκουμένην, ἣν δὴ νῆσον εἰρήκαμεν. ἧς πλάτος ἐστὶ κατὰ τὸ βαθύτατον τῆς ἠπείρου, βραχὺ ἀποδέον τετρακισμυρίων σταδίων, ὥς φασιν οἱ εὖ γεωγραφήσαντες· μῆκος δὲ, περὶ ἑπτακισμυρίους μάλιστα. διῄρηται δὲ εἴς τε Εὐρώπην, καὶ Ἀσίαν, καὶ Λιβύην. Εὐρώπη μὲν οὖν, ἐστὶν ἧς ὅροι κύκλῳ στῆλαί τε Ἡρακλέους, καὶ μυχοὶ Πόντου, θάλαττά τε Ὑρκανία, καθ᾽ ἣν στενότατος ἰσθμὸς εἰς τὸν Πόντον διήκει. τινὲς δὲ ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ Τάναϊν ποταμὸν εἰρήκασιν. Ἀσία δὲ, ἐστὶ τὸ ἀπὸ τοῦ εἰρημένου ἰσθμοῦ, τοῦ τε Πόντου, καὶ τῆς Ὑρκανίας θαλάσσης, μέχρι θατέρου ἰσθμοῦ, ὃς μεταξὺ κεῖται τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου, καὶ τῆς ἔσω θαλάσσης, περιεχόμενον ὑπό τε ταύτης, καὶ τοῦ πέριξ Ὠκεανοῦ. τινὲς δὲ, τὸν ἀπὸ Τανάιδος μέχρι Νείλου στομάτων, τὸν τῆς Ἀσίας ὅρον. Λιβύη δὲ, τὸ ἀπὸ τοῦ Ἀραβικοῦ ἰσθμοῦ, ἕως Ἡρακλέους στηλῶν· οἱ δὲ, ἀπὸ τοῦ Νείλου φασὶν, ἕως ἐκείνων. τὴν δὲ Αἴγυπτον, ὑπὸ τῶν τοῦ Νείλου στομάτων περιοριζομένην, οἱ μὲν, τῇ Ἀσίᾳ, οἱ δὲ, τῇ Λιβύῃ, προσάπτουσι· καὶ τὰς νήσους, οἱ μὲν ἐξαιρέτους ποιοῦσιν· οἱ δὲ, προσνέμουσι ταῖς γείτοσιν ἀεὶ μοίραις. γῆς μὲν δὴ καὶ θαλάττης φύσιν καὶ θέσιν, ἣν καλεῖν εἰώθαμεν οἰκουμένην, τοιάνδε τινὰ ἱστορήκαμεν.

Κεφάλαιον δ.

Περὶ δὲ τῶν ἀξιολογωτάτων ἐν αὐτῇ, καὶ περὶ αὐτὴν παθῶν νῦν λέγωμεν, αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα κεφαλαιούμενοι. δύο γὰρ δή τινες ἀπ᾽ αὐτῆς ἀναθυμιάσεις ἀναφέρονται συνεχῶς εἰς τὸν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀέρα, λεπτομερεῖς καὶ ἀόρατοι παντάπασιν, εἰ μὴ κατὰ τὰς ἕω ἔστιν αἳ διὰ ποταμῶν τε καὶ ναμάτων ἀτμιζόμεναι θεωροῦνται. τούτων δὲ, ἡ μὲν, ἐστὶ ξηρὰ καὶ καπνώδης, ἀπὸ τῆς γῆς ἀπορρέουσα· ἡ δὲ, νοτερὰ καὶ ἀτμώδης, ἀπὸ τῆς ὑγρᾶς ἀναθυμιωμένη φύσεως. γίνονται δὲ, ἀπὸ μὲν ταύτης, ὁμίχλαι, καὶ δρόσοι, καὶ πάχνης ἰδέαι, νέφη τε καὶ ὄμβροι, καὶ χιόνες, καὶ χάλαζαι· ἀπὸ δὲ τῆς ξηρᾶς, ἄνεμοί τε καὶ πνευμάτων διαφοραί,

hæc ad Arabicum sinum. Sunt etiam non paucæ, sed exiguæ, circa Britannicas & Iberiam, quæ quasi corona cingũt hunc orbem, hominum domicilium, quem superius insulam esse disseruimus. Huius orbis latitudo qua continens est amplissima, paulò minus quadraginta millia stadiorum patet: vt quidem perhibuerunt authores recti & exquisitæ geographiæ: longitudo ad septuaginta millia. Diuiditur porrò in Europam, Asiam, & Africam. Europa suis finibus circumscribitur: Herculis cippis, Ponti recessu, Hircano mari: secundum quam angustæ Isthmi similes ad Pontum vsque pertinent. Nonnulli tamen ab illo Isthmo Tanaim fluuium Europæ terminum esse dixerunt. Asia est quicquid terræ situm est ab Isthmo iam dicto, à Ponto Hircanoque mari, ad Isthmum vsque alterum, qui Arabicum sinũ intericet, & mare interius illum quidem cohibitum ab eo mari, & ab Oceano, qui eum complectitur ambitu. Sunt qui fines Asiæ statuant spatium, quod à Tanai protenditur ad Nili vsque ostia. Africa ab Arabico Isthmo ad columnas Herculis porrecta est: vel vt alij censuerunt ab Nilo. Nam AEgypti quicquid Nili ostiis septũ est alij Africæ, alij attribuunt Asiæ. Insulasque tribus terræ partibus adiacentes, scriptorum partim vt exemptiles ab orbe terrarum recensuere: partim vt contributas iis partibus, quibus earum quæque vicinitate coniuncta est. Proinde terræ marisque naturam ac situm huiuscemodi prodenda censuimus: quem habitatum orbem appellare consueuimus.

CAPVT IIII.

QVæ res autem tum in eo orbe, tum circa eum existere contingit, quibus ille rebus quodammodo afficiatur: earum ipsarum rerum, vt quæque maximè commemorandæ videbuntur, dicere porrò aggrediamur, summam quandam colligentes eorum quæ sunt necessaria. Duas igitur exhalationes ab eo sursum ferri nouimus in aera nobis impendentem: tenues illas quidem omnino, nec nobis conspicuas: nisi siquid est huiuscemodi ad tractus Orientales, & præterea quæ ex amnibus, & locis riguis sublimia ferri videntur. Earum autem exhalationum altera sicca est, in fumumque conformata, è terra manans: altera humida, roscidæ expirationis plena, ab humida natura exhalata. Ex hac nebulæ, rores, & gelu omne genus, nubes, pluuiæ, niues, & grandines oriuntur. A sicca autem illa venti & flatuum differentiæ exoriuntur,

tonitruisque & fulgura, turbines & fulmina, aliaque his cognata. Nebula est expiratio quædam rosida, aquæ nequaquam genitrix: vt aere crassior ipsa, sic nube rarior. Gignitur vel ex nubis primordiis rarescentibus vel ex reliquiis nubis. Huius aduersaria vt est, ita esse dicitur serenitas, nihil aliud ipsa existens, quàm aer nubibus nebulaque vacuus. Ros est humidum quid e serenitate concretum, minutimque delabens. Glacies est aqua conferta à serenitate compactilis. Pruina ros est concretus: drosopachne composito nomine dicitur, ros semiconcretus, quasi ros pruinosus. Nubes est crassamentum exhalationum conuolutum, vim habens aquæ gignendæ. Imber fit expressione nubis magnopere addensatæ: tot habens differentias, quotuplex est nubis compressio: quippe quæ remissa si fuerit, mollissimas dispergit: sin vehemens, pleniores. Hocque appellamus pluuiam, imbris contorta stillicidia, cùm maiuscula ipsa, tum verò iugi tenore cadentia. At verò nix gignitur densitate nubium fractis: quæ simul ac in aquam verti cœptæ sunt, in minuta contunduntur, cum eo, vt illa contusio speciem spumæ exactumque candorem: humoris autem qui inest, concretio, quique nondum fusus est nec rarefactus rigorem efficiat. Hæc impetu & confertim decidens Niphetos appellatur. Quo genere volutim contorto, libramentumque ex compressu capiente ad celeriorem lapsum, fit quæ grando vocatur: cùm interea pro fragmentorum magnitudine quæ abrumpuntur, tum corpuscula maiora grandinis, tum delapsus violentiores fiant. Atque hæc quæ hactenus dicta sunt naturæ vi ab humida expiratione euenire comparatum est. A sicca verò cùm ventus oritur solet cum a frigore, ita vt fluat, illa truditur, nihil vt aliud ventus sit, nisi aer multus fluctuans & coactus, qui etiam spiritus appellatur quum alioqui spiritus appelletur substantia animata, & genitalis in stirpibus atque in animantibus existens, per omniaque pertinens, de qua nunc differere nihil necesse fuit. Flatus verò qui in aere spirant, ventos: auras, expirationes dicimus quæ ex humore prodeunt. Venti qui è terra uliginosa & humefacta prodeunt, Apogæi, quasi terra oriundi: qui è sinibus prosiliunt Encolpiæ quasi sinuales vocantur: inter quos ipsos, eosque qui è fluminibus erumpunt, ex aquisque stagnantibus intercedit nonnihil proportionis. Ecnephiæ appellantur, qui in fractura nubis

A βρονταί τε καὶ ἀστραπαί, καὶ πρηστῆρες, καὶ κεραυνοί, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τούτοις ἐστὶ σύμφυλα. ἔστι δὲ ὁμίχλη μὲν ἀτμιδώδης ἀναθυμίασις ἄγονος ὕδατος, ἀέρος μὲν παχυτέρα, νέφους δὲ ἀραιοτέρα· γίνεται δὲ ἤτοι ἐξ ἀρχομένου νέφους ἢ ἐξ ἀπολείμματος. ἀντίπαλος δὲ ταύτῃ ὀνομάζεται καὶ ἔστιν αἰθρία, οὐδὲν ἄλλο οὖσα πλὴν ἀὴρ ἀνέφελος καὶ ἀνόμιχλος. δρόσος δέ ἐστιν ὑγρὸν ἐξ αἰθρίας κατὰ B σύστασιν λεπτὴν φερόμενον· κρύσταλλος δὲ, ἀθρόον ὕδωρ ἐξ αἰθρίας πεπηγός· πάχνη δὲ, δρόσος πεπηγυῖα· δροσοπάχνη δὲ, ἡμιπαγὴς δρόσος. νέφος δέ ἐστι πάχος ἀτμῶδες συνεστραμμένον, γόνιμον ὕδατος. ὄμβρος δὲ γίνεται μὲν κατ' ἐκπιεσμὸν νέφους εὖ μάλα πεπαχυμένου· διαφορὰς δὲ ἴσχει τοσαύτας, ὅσας καὶ ἡ τοῦ νέφους θλῖψις· ἠπία μὲν γὰρ C οὖσα, μαλακὰς ψακάδας διασπείρει· σφοδρὰ δὲ, ἁδροτέρας· καὶ τοῦτο καλοῦμεν ὑετὸν, ὄμβρου μείζω, καὶ συνεχῆ συστρέμματα ἐπὶ γῆς φερόμενα. χιὼν δὲ γίνεται κατὰ νεφῶν πεπυκνωμένων ἀπόθραυσιν πρὸ τῆς εἰς ὕδωρ μεταβολῆς ἀνακοπέντων· ἐργάζεται δὲ, ἡ μὲν κοπὴ, τὸ ἀφρῶδες καὶ ἔκλευκον· ἡ δὲ σύμπηξις τοῦ ἐνόντος ὑγροῦ, τὴν ψυχρότητα, οὔπω D χυθέντος, οὐδὲ ἠραιωμένου. σφοδρὰ δὲ αὕτη καὶ ἀθρόα καταφερομένη, νιφετὸς ὠνόμασται. χάλαζα δὲ γίνεται, νιφετοῦ συστραφέντος, καὶ βρῖθος ἐκ πιλήματος εἰς καταφορὰν ταχυτέραν λαβόντος· παρὰ δὲ τὰ μεγέθη τῶν ἀπορρηγνυμένων θραυσμάτων, οἵ τε ὄγκοι μείζους, αἵ τε φοραὶ γίνονται βιαιότεραι. ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τῆς ὑγρᾶς ἀναθυμιάσεως πέφυκε συμπίπτειν. ἐκ δὲ τῆς ξηρᾶς, ὑπὸ E ψύχους μὲν ὠσθείσης, ὥστε ῥεῖν, ἄνεμος ἐγένετο· οὐδὲν γάρ ἐστιν οὗτος, πλὴν ἀὴρ πολὺς ῥέων καὶ ἀθρόος· ὅστις ἅμα καὶ πνεῦμα λέγεται. λέγεται δὲ καὶ ἑτέρως πνεῦμα, ἥ τε ἐν φυτοῖς καὶ ζῴοις, καὶ διὰ πάντων διήκουσα ἔμψυχός τε καὶ γόνιμος οὐσία, περὶ ἧς νῦν λέγειν οὐκ ἀναγκαῖον. τὰ δὲ ἐν ἀέρι πνέοντα πνεύματα, καλοῦμεν ἀνέμους· αὔρας δὲ, τὰς ἐξ ὑγροῦ φερομένας ἐκπνοάς. τῶν δὲ ἀνέμων, οἱ F μὲν ἐκ νενοτισμένης γῆς πνέοντες, ἀπόγειοι λέγονται· οἱ δὲ ἐκ κόλπων διεξάττοντες, ἐγκολπίαι. τούτοις δὲ ἀνάλογόν τι ἔχουσιν, οἱ ἐκ ποταμῶν καὶ λιμνῶν. οἱ δὲ κατὰ ῥῆξιν νέφους γινόμενοι, καὶ ἀνάλυσιν τοῦ πάχους πρὸς

ἑαυτοὺς

[illegible]

A resoluendaque eius crassitudine collidûtur inter se, quasi quidam nubigenæ. Exhydriæ quasi aquatores dicuntur, qui cum pluuiis aquis grassantur impetu & confertim effusis. Et ii quidem qui ab Oriente iugi tenore perflant Euri & Vulturni: qui ab Vrsa Boreæ & Aquilones vocãtur. Zephyri & Fauonii qui ab occasu: qui à meridie, Noti dicuntur & Austri. Vulturnorum porrò is Cæcias dictus est, qui nascitur ad ortum solstitialem: Subsolanus ad B æquinoctialem: ad brumalem Vulturnus. At eorum qui ex obuersa parte prodeunt, quos Fauonios vocamus, Argestes & Corus ab occasu solstitiali: qui etiam Olympias ab aliquibus dictus est & ab aliis Iapyx. Fauonius ab æquinoctiali, Africus ab hyberno oritur. At verò Aquilonum is qui Cæciæ coniunctus est, peculiariter appellatur Aquilo. Qui autem hunc à vertice statim excipit per Meridianum spirans, C Septentrio dicitur, Thrascias deinceps à Coro spirat: quem nonnulli Cæciam appellauerunt. Rursus ex Austris is qui à vertice nobis condito sese infert ex aduerso Septentrionis, Auster nominis prærogatiua dicitur. Qui inter hunc & Vulturnum est, Euronotus est vocatus, quasi dicas Vulturnauster. At qui spirat altrinsecus inter Aphricum & Austrum, hunc alii Lubonotum, quasi Africaustrum, alii D Libophœnicem vocant. Ventorum porrò quidam flatus rectos, quidam reflexos habent. Rectos habent ii qui lineis rectis semper grassari solent: reflexos & refractos, vt is quem Cæcium nuncupant. Rursus quidam hyeme pollent, vt Austri: quidam æstate, vt Etesiæ qui dicuntur, id est anniuersarii, cinnum quendam conficientes Septentrionum atque subsolanorum Ornithiæ, quasi Auiarii, venti quidam dicti E sunt ex Aquilonio genere, verno tempore inualescentes. Cæterum e genere violentiorum flatuum, Catægis nomen est flatus ingruentis superne, repentéque euerberantis. Thyella flatus est præualens qui repente prosilit. Lælaps & Strobilus nuncupatur, qui inferne sursum versus repente conuoluitur, Anaphysema quasi efflatus terræ, dicitur ventus sublimem ferens [illegible] piens: cùm autè specu altius deF pressi flatus emicuerit, aut è terra in hiatum discedente: qui Turbo terrestris est tum, cum multus ac contortus fer[illegible] ceptus est. Flatus verò in nube implicitus, & crassa & humida continuatum nubis spissamentum violenta eruptione perfringens [illegible] edere cum ingenti fragore solet, qui Tonitru dicitur: modo haud absimili spiritus vehementer in aqua impulsi.

Fulgetra est spiritus igniitus & coruscans, dum nubes dirumpitur; quæ tonitru antecedere solet cum tamen post ipsum fiat. Siquidem quod oculis percipitur, ei quod auribus obiectum est, anteuertere natura comparatum est: quippe illo e longinquo aspectabili: hoc tum demum exaudibili, quum auribus appulsum sit: præsertim quando alterum omnium naturarum celeritate maxima præditum est, ignea scilicet natura, alterum minus volucre, quod est naturæ spirabilis & aereæ, non antequam aures pepulerit, ad auditum peruenit. At vero quod fulserit, si ad terram vsque cursim illisum sit, Fulmen vocatur. Sin semiustum quidem, sed vniuersum tamen violentumque incubuerit, Prester, hoc est, accensus turbo, dicitur. Quòd si prorsus ignis nihil interim conceperit, Typhon vocatur: qui est vortex procellosus & euerberans. Horum quicquid in terram impetu decubuerit, Sceptos, id est Fulmen nominatur, qui Psolois dicitur, cum fuliginem contraxerit: Arges, si raptim emicuerit: Elicias, si lineari specie conformatus est. Scepti dicuntur quæcunque fulmina, in quibus illisa sint. Ad summam, eorum quæ in aere apparent, alia specie tenus existunt: alia etiam habent naturæ substantiam. Speciem tantum exhibent arcus cælestes, & Virgulæ, aliaque huiusmodi. Substantia etiam apparent fulgores cælestes, & quos emicantes vocamus & crinitæ stellæ, & his similia. Arcus est species segmenti solaris vel lunaris, edita in nube humida, & caua & perpetua, quam velut in speculo intuemur, imagine relata in speciem circularis ambitus. Virga est arcus cælestis exhibitio in directum conformata. Area est edita imago sidereæ claritatis vndique illustris, hactenus ab arcu differens, quòd ille è regione Solis ac Lunæ visendum se exhibet, quum area sidus totum ambitu cingere orbiculari soleat. Fulgor est ignis collectio, qui in aere exarsit: per cælum ille quidem aut iaculari specie transmeans, aut vno loco fixus. At eiaculatio, ignis est enatus, attritu in aere, pernici motu inuehens, ob eamque pernicitatem oblongam formam simulans. Fulgor fixus est extensio longè porrecta, & loco permanens, & tanquam profluuium sideris. Quod si in alteram partem dilatetur, Crinita stella vocatur. Sæpenumero autem euenit, vt fulgores tempore multo maneant: sæpe vt confestim extinguantur. Complures item & aliæ rerum formæ cernuntur in cælo apparentium, vt quæ Faces, quæ Trabeculæ, quæ Dolia, quæ Scrobes nuncupantur:

A ἐξ ὧν δὲ τὴν τῶν νεφῶν ἐκρήξειν πυρωθὲν τὸ πνεῦμα καὶ λάμψαν, ἀστραπὴ λέγεται· ὃ δὴ πρότερον τῆς βροντῆς προσέπεσε, ὕστερον γινόμενον· ἐπεὶ τὸ ἀκουστὸν ὑπὸ τοῦ ὁρατοῦ πέφυκε φθάνεσθαι, τὸ μὲν, καὶ πόρρωθεν ὁρώμενον, τὸ δὲ, ἐπειδὰν ἐμπελάσῃ τῇ ἀκοῇ· καὶ μάλιστα, ὅταν, τὸ μὲν, τάχιστον ᾖ τῶν ὄντων, λέγω δὲ τὸ πυρῶδες· τὸ δὲ, ἧττον ταχὺ, ἀερῶδες ὂν ἐν τῇ πλήξει πρὸς ἀκοὴν ἀφικνούμενον. B τὸ δὲ ἀστράψαν, ἀναπυρωθὲν, βιαίως ἄχρι τῆς γῆς διεκθέον, κεραυνὸς καλεῖται· ἐὰν δὲ ἡμίπυρον ᾖ, σφοδρὸν δὲ ἄλλως καὶ ἀθρόον, πρηστήρ· ἐὰν δὲ ἄπυρον ᾖ παντελῶς, τυφών. ἕκαστον δὲ τούτων κατασκῆψαν εἰς τὴν γῆν, σκηπτὸς ὀνομάζεται. τῶν δὲ κεραυνῶν, οἱ μὲν αἰθαλώδεις, ψολόεντες λέγονται· οἱ δὲ ταχέως διᾴττοντες, ἀργῆτες· ἑλικίαι δὲ, C οἱ γραμμοειδῶς φερόμενοι· σκηπτοὶ δὲ, ὅσοι κατασκήπτουσιν εἴς τι. Συλλήβδην δὲ, τῶν ἐν ἀέρι φαντασμάτων, τὰ μέν, ἐστι κατ' ἔμφασιν· τὰ δὲ, καθ' ὑπόστασιν. κατ' ἔμφασιν μὲν, ἴριδες, καὶ ῥάβδοι, καὶ τὰ τοιαῦτα· καθ' ὑπόστασιν δὲ, σέλα τε, καὶ διᾴττοντες, καὶ κομῆται, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. ἶρις μὲν οὖν, ἐστιν ἔμφασις D ἡλίου τμήματος, ἢ σελήνης, ἐν νέφει νοτερῷ καὶ κοίλῳ, καὶ συνεχεῖ, πρὸς φαντασίαν ὡς ἐν κατόπτρῳ θεωρουμένη κατὰ κύκλου περιφέρειαν. ῥάβδος δέ, ἐστιν ἴριδος ἔμφασις εὐθεῖα. ἅλως δέ, ἐστιν ἔμφασις λαμπρότητος ἄστρου περιαυγής. διαφέρει δὲ ἴριδος, ὅτι ἡ μὲν ἶρις ἐξ ἐναντίας φαίνεται ἡλίου τε καὶ σελήνης· ἡ δὲ ἅλως κύκλῳ παντὸς ἄστρου. σέλας δέ, ἐστι πυρὸς ἀθρόου ἔξαψις ἐν ἀέρι. E τῶν δὲ σελάων, ἃ μὲν, ἀκοντίζεται· ἃ δὲ στηρίζεται· ὁ μὲν οὖν ἐξακοντισμός, ἐστι πυρὸς γένεσις ἐκ παρατρίψεως, ἐν ἀέρι φερομένου ταχέως, καὶ φαντασίαν μήκους ἐμφαίνοντος διὰ τὸ τάχος· ὁ δὲ στηριγμός, ἐστι χωρὶς φορᾶς προμήκης ἔκτασις, καὶ οἷον ἄστρου ῥύσις· πλατυνομένη δὲ κατὰ θάτερον, κομήτης καλεῖται. πολλάκις δὲ, τῶν σελάων, τὰ F μὲν, ἐπιμένει πλεῖστον χρόνον· τὰ δὲ, παραχρῆμα σβέννυται. πολλαὶ δὲ καὶ ἄλλαι φαντασμάτων ἰδέαι θεωροῦνται, λαμπάδες τε καλούμεναι, καὶ δοκίδες, καὶ πίθοι,

omnia

καὶ βόθυνοι, καὶ τὴν πρὸς ταῦτα ὁμοιότητα ὀνομασθέντα· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ἑσπέρια, τὰ δὲ ἑῷα, τὰ δὲ ἀμφιφαῆ θεωρεῖται. βόρεια δὲ, σπάνια καὶ νότια· πάντα δὲ, ἀβέβαια· οὐδὲ γάρ ποτέ τι τούτων ἀεὶ φανερὸν ἱστόρηται κατεστηριγμένον. τὰ μὲν οὖν ἀέρια, τοιαῦτα. Ἐμπεριέχει δὲ καὶ ἡ γῆ ἐν αὐτῇ, καθάπερ ὕδατος, οὕτω καὶ πνεύματος καὶ πυρὸς πηγάς. τούτων δὲ αἱ μὲν ὑπὸ γῆν εἰσιν ἀόρατοι, πολλαὶ δὲ ἀναπνοὰς ἔχουσι καὶ ἀναφυσήσεις, ὥσπερ Λιπάρα τε καὶ Αἴτνη, καὶ τὰ ἐν Αἰόλου νήσοις· αἳ δὴ καὶ ῥέουσι πολλάκις ποταμοῦ δίκην, καὶ μύδρους ἀναρριπτοῦσι διαπύρους. ἔνιαι δὲ ὑπὸ γῆν οὖσαι, πλησίον πηγαίων ὑδάτων, θερμαίνουσι ταῦτα· καὶ τὰ μὲν χλιαρὰ τῶν ναμάτων ἀνιᾶσι· τὰ δὲ ἀπέφθα· τὰ δὲ εὖ ἔχοντα κράσεως. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν πνευμάτων πολλὰ πολλαχοῦ γῆς στόμια ἀνέῳκται· ὧν τὰ μὲν, ἐνθουσιᾶν ποιεῖ τοὺς ἐμπελάζοντας· τὰ δὲ, ἀτροφεῖν· τὰ δὲ, χρησμῳδεῖν, ὥσπερ τὰ ἐν Δελφοῖς, καὶ τὰ ἐν Λεβαδείᾳ· τὰ δὲ, καὶ παντάπασιν ἀναιρεῖ, καθάπερ τὸ ἐν Φρυγίᾳ. πολλάκις δὲ καὶ συγγενὲς πνεῦμα εὔκρατον ἐν γῇ παρεκτοπισθὲν εἰς μυχοὺς σηραγγώδεις αὐτῆς, ἔξεδρον γενόμενον ἐκ τῶν οἰκείων τόπων, πολλὰ μέρη συνεκράδανε. πολλάκις δὲ πολὺ γενόμενον ἔξωθεν, ἐγκατειλήθη τοῖς ταύτης κοιλώμασι, καὶ ἀποκλεισθὲν ἐξόδου, μετὰ βίας αὐτὴν συνετίναξε, ζητοῦν ἔξοδον ἑαυτῷ, καὶ ἀπειργάσατο πάθος τοῦτο, ὃ καλεῖν εἰώθαμεν σεισμόν. τῶν δὲ σεισμῶν, οἱ μὲν εἰς πλάγια σείοντες κατ᾽ ὀξείας γωνίας, ἐπικλίνται καλοῦνται· οἱ δὲ ἄνω ῥιπτοῦντες, καὶ κάτω κατ᾽ ὀρθὰς γωνίας, βρασταί· οἱ δὲ συνιζήσεις ποιοῦντες εἰς τὰ κοῖλα, ἱζηματίαι· οἱ δὲ χάσματα ἀνοίγοντες, καὶ τὴν γῆν ἀναρρηγνύντες, ῥῆκται καλοῦνται. τούτων δὲ, οἱ μὲν καὶ πνεῦμα προσαναβάλλουσιν· οἱ δὲ, πέτρας· οἱ δὲ, πηλόν· οἱ δὲ, πηγὰς φαίνουσι τὰς πρότερον οὐκ οὔσας· τινὲς δὲ, ἀνατρέψαντες κατὰ μίαν πρόωσιν, οὓς καλοῦσιν ὤστας· οἱ δὲ ἀνταποπάλλοντες, καὶ ταῖς εἰς ἑκάτερον ἐγκλίσεσι καὶ ἀποπάλσεσι διορθοῦντες ἀεὶ τὸ σειόμενον, παλματίαι λέγονται, τρόμῳ πάθος ὅμοιον ἀπεργαζόμενοι.

A omnia ab earum rerum similitudine appellata, vnde nomina mutuata sunt. Eaque partim in occidua mundi parte, partim in Oriente cernuntur: partim etiam ambiguo in vtramque partem editu: raro vel Septentrionali, vel Austrino. Cæterùm omnia incerta. Quippe nihil huiuscemodi hactenus proditum est memoriæ ita fuisse constabilitum rato situ & constituto, vt semper conspicuum fuerit. Atque B huiuscemodi sunt quæ in natura animabili aeriaque fiunt. Iam verò Terra continet etiam ipsa in se, vt aquæ, ita spiritus ignisque scaturigines. quarum quædam sub terra latent, oculis humanis subductę. multæ spiracula habent, emissariaque vaporis vt Lipara, vt Aetna, vt AEoliæ insulæ, quæ quidē sæpe & ipsæ fluminum more fluunt, ignitasque ferri glebas euomũt. Nonnullæ verò huiusmodi scatebræ secundùm fontes sitæ, aquas inde manan- C tes calefaciunt, aliquæ inde vt tepentes, efferuefactæ aliæ, quædam modicè temperatæ vt emittantur. Multis etiam in locis Orbis, exitus spirituum pari ratione patefacti sunt. Quorum partim fanatico furore afficiunt homines propius accedenteis, partim tabifica vi absumunt. partim fatidicos efficiunt, vt Delphici & Lebadici sunt & qui prorsus enecent, vt in Phrygia. Frequenter fit etiam vt congeni- D tus spiritus in terra conditus, cùm aberrant insinuarit in abstrusos quosdam eius atque cæcos meatus, quasi sedibus suis erumpens, multis in locis vibrantem motum cieat. Est etiam, nec rarò cùm flatus aduena, introrsus in terræ caua irrumpens, deinde exitu omni exclusus, intus sese versando, ingenti vi terram quatiat, nequicquam exitum inde quæritans: ex quo fit naturæ facinus quod vocamus Ter- E ræmotum. Terræmotuum autem ij qui ad angulos acutos in obliquum quatiunt, Epiclintæ appellantur, quasi in transuersum se agentes. Sursum verò deorsúmque ad angulos rectos iactantes Brastę vocantur, à similitudine aquæ efferuescentis. Atqui labes terræ relinquunt in caua subsidentis, ab hiatu Chasmatiæ nominati sunt. Quem hiatum ij qui vi eruptione facta patefaciunt. Rhectę, id est, effractores, F dicti sunt. Iam horum aliqui flatum secũ erupturum rapiunt: alij saxa, alij cœnum. Sunt qui fontium scatebras edidere, quæ antea non erant. Ostas, id est, trusores vocant, qui vno obnixu subuertunt quod impulerunt. Sunt etiam qui quassabundi, atque vtroque declinantes vibranteíque, quod mouerunt, semper erigunt: ob id Palmatiæ, hoc est vibratores, dicti: efficiúntque terræmotum tremoris non dissimilem.

Appellantur etiam Mycetiæ, terræmotus cum mugitu quatientes [illegible] no-
mine, quanquam sæpe terra [illegible] ab-
que terram eo contigerit, id quod acci-
[illegible] nam [illegible] par quatiendæ terræ
[illegible], intraque cohibitus ac conuolutus
agitetur impetu vehementi. Adde quòd
[illegible] in terram subeunt, corroboratio-
res [illegible] corporibus terrenis, quibus intus
condita sunt. Proportione his respondent
ea quæ in mari eueniunt. Nam & hiatus
fiunt maris, & recessus, vndarumque ex-
cursiones interdum reciprocantes, inter-
dum eluuie retro non recurrente: id quod
productum est circa Buram Helicemque
contigisse. Sæpenumero etiam in mari e-
uaporationes ignis existunt, fontes exca-
turiunt, ostia fluuiorum aperiuntur, arbo-
res enascuntur, fluxiones & vortices exi-
stunt instar eorum habentes quæ in fla-
tibus designari dictum est, non in medio
mari modò, sed etiam in euripis & in fre-
tis. Fiunt etiam multos æstus vndarúm-
que sublationes stat[illegible] quibusdam tempo-
ribus cum Luna circumagi. Atque vt in
vniuersum dicam cum elementa in aere,
in terra & in mari, commoda inter se tem-
peratura mixta sint, nimirum affectionum
quoque similitudines iisdem constant in
ipsis: in singulis illæ quidem naturæ ortus
alternantes & interitus, vniuersitatem ve-
ro asseruantes generationis immunem,
atque corruptionis.

CAPVT V.

TAmetsi extiterunt qui sese admirari
addubitabundi dicerent, qui fieri tan-
dem posset, si è principiis contrariis mun-
dus constitit, sicci dico & humidi, frigi-
di & calidi, vt iam iam non dissolutus
fuerit atque interierit. Perinde [illegible]
[illegible] quispiam debeat, quo[illegible] pacto ci-
uitas incolumis perduret, quæ [illegible] ex
contrariis composita: ex egenis [illegible] &
diuitibus, iuuenibus & senio confectis, in-
firmis & valentibus, prauis atque innocē-
tibus. Ignorātia est ista vtique hominum,
hoc esse in concordia ciuili non videntiū
longè admirabilissimum, quòd ex multis
ipsa vnum efficit affectum, & è dissimili-
bus similem omnis illa quidem naturæ su-
sceptrix & fortunæ. Atqui haud scio an e-
tiam contrariorum appetens sit natura ex
eisque consona, non item e similibus con-
ficiat. Sic certe ipsa marē cum fœmina cō-
iunxit, nō etiam cum suo h[illegible] utrunque
sexu. Quin primā etiam concordiam per
contraria, non per similia deuinxit. Adde
quòd ars naturæ æmulatrix hoc idē facit.

A γίνονται δὲ καὶ μυκητίαι σεισμοί, σείοντες τὴν
γῆν μετὰ βρόμου. πολλάκις δὲ χωρὶς σεισμοῦ
γίνεται μύκημα γῆς, ὅταν τὸ πνεῦμα, σείειν
μὴ αὔταρκες ὂν, ἐνειλούμενον ᾖ ἐν αὐτῇ,
κόπτηται μετὰ ῥοιζώδους βίας. σωματοποιεῖται
δὲ τὰ εἰσιόντα πνεύματα καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ
γῇ ὑγρῶν κεκρυμμένων. Τὰ δὲ ἀνάλογον, συμ-
πίπτει τούτοις καὶ ἐν θαλάσσῃ· χάσματά τε
γὰρ γίνεται θαλάσσης, καὶ ἀναχωρήματα
B πολλάκις, καὶ κυμάτων ἐπιδρομαί, ποτὲ μὲν
ἀντανακοπὴν ἔχουσαι, ποτὲ δὲ πρόωσιν μό-
νον, ὥσπερ ἱστορεῖται περὶ Ἑλίκην τε καὶ Βοῦ-
ραν. πολλάκις δὲ καὶ ἀναφυσήματα γίνεται
πυρὸς ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ πηγῶν ἀναβλύ-
σεις, καὶ ποταμῶν ἐκβολαί, καὶ δένδρων ἐκ-
φύσεις, ῥοαί τε καὶ δῖναι, ταῖς τῶν πνευμάτων
ἀνάλογον, αἱ μὲν ἐν μέσοις πελάγεσιν, αἱ δὲ
C κατὰ τοὺς εὐρίπους τε καὶ πορθμούς. πολλαὶ δὲ
ἀμπώτεις λέγονται, καὶ κυμάτων ἄρσεις συμ-
περιοδεύειν ἀεὶ τῇ σελήνῃ, κατά τινας ὡρισ-
μένους καιρούς. ὡς δὲ τὸ πᾶν εἰπεῖν, τῶν στοιχείων
ἐγκεκραμένων ἀλλήλοις, ἐν ἀέρι τε, καὶ γῇ, καὶ
θαλάσσῃ, κατὰ τὸ εἰκός, αἱ τῶν παθῶν ὁμοιό-
τητες συνίστανται, τοῖς μὲν ἐπὶ μέρους φθο-
ρὰς καὶ γενέσεις φέρουσαι, τὸ δὲ σύμπαν,
D ἀνώλεθρόν τε καὶ ἀγένητον φυλάττουσαι.

Κεφάλαιον ε.

Καίτοι γέ τις ἐθαύμασε, πῶς ποτε, εἰ
ἐκ τῶν ἐναντίων ἀρχῶν συνέστηκεν ὁ
κόσμος, λέγω δὲ ξηρῶν τε καὶ ὑγρῶν, ψυχρῶν
τε καὶ θερμῶν, οὐ πάλαι διέφθαρται καὶ ἀπό-
λωλεν, ὡς κἂν εἰ πόλιν τινὰ θαυμάζοιεν, ὅ-
E πως διαμένει, συνεστηκυῖα ἐκ τῶν ἐναντιω-
τάτων ἐθνῶν, πενήτων λέγω, καὶ πλουσίων, νέων,
γερόντων, ἀσθενῶν, ἰσχυρῶν, πονηρῶν, χρηστῶν·
ἀγνοοῦσι δὲ, ὅτι τοῦτ' ἦν πολιτικῆς ὁμονοίας
τὸ θαυμασιώτατον, λέγω δὲ, ὅτι ἐκ πολλῶν
μίαν, καὶ ὁμοίαν ἐξ ἀνομοίων ἀποτελεῖ διά-
θεσιν, ὑποδεχομένη πᾶσαν καὶ φύσιν καὶ τύ-
χην. ἴσως δὲ τῶν ἐναντίων ἡ φύσις γλίχεται,
F καὶ ἐκ τούτων ἀποτελεῖ τὸ σύμφωνον, οὐκ ἐκ
τῶν ὁμοίων· ὥσπερ ἀμέλει τὸ ἄρρεν συνήγαγε
πρὸς τὸ θῆλυ, καὶ οὐχ ἑκάτερον πρὸς τὸ ὁμό-
φυλον, καὶ τὴν πρώτην ὁμόνοιαν διὰ τῶν
ἐναντίων συνῆψεν, οὐ διὰ τῶν ὁμοίων. ἔοικε δὲ
καὶ ἡ τέχνη τὴν φύσιν μιμουμένη, τοῦτο ποιεῖν·
ζωγρα-

ζωγραφία μὲν γὰρ, λευκῶν τε καὶ μελάνων, ὠχρῶν τε καὶ ἐρυθρῶν χρωμάτων ἐγκερασαμένη φύσεις, τὰς εἰκόνας τοῖς προηγουμένοις ἀπετέλεσε συμφώνους· μουσικὴ δὲ ὀξεῖς ἅμα καὶ βαρεῖς, μακρούς τε καὶ βραχεῖς φθόγγους μίξασα ἐν διαφόροις φωναῖς, μίαν ἀπετέλεσεν ἁρμονίαν· γραμματικὴ δὲ, ἐκ φωνηέντων καὶ ἀφώνων γραμμάτων κρᾶσιν ποιησαμένη, τὴν ὅλην τέχνην ἀπ' αὐτῶν συνεστήσατο. ταὐτὸ δὲ τοῦτο ἦν καὶ τὸ παρὰ τῷ σκοτεινῷ λεγόμενον Ἡρακλείτῳ· συνάψιες ὅλα καὶ οὐχ ὅλα, συμφερόμενον διαφερόμενον, συνᾷδον διᾷδον, καὶ ἐκ πάντων ἓν καὶ ἐξ ἑνὸς πάντα.

Οὕτως οὖν καὶ τὴν τῶν ὅλων σύστασιν, οὐρανοῦ λέγω καὶ γῆς, τοῦ τε σύμπαντος κόσμου, διὰ τῆς τῶν ἐναντιωτάτων κράσεως ἀρχῶν μία διεκόσμησεν ἁρμονία· ξηρὸν γὰρ ὑγρῷ, θερμὸν δὲ ψυχρῷ, βαρεῖ τε κοῦφον μιγὲν, καὶ ὀρθὸν περιφερεῖ, γῆν τε πᾶσαν καὶ θάλατταν, αἰθέρα τε, καὶ ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ τὸν ὅλον οὐρανὸν διεκόσμησε μία ἡ διὰ πάντων διήκουσα δύναμις, ἐκ τῶν ἀμίκτων καὶ ἑτεροίων, ἀέρος τε καὶ γῆς, καὶ πυρὸς καὶ ὕδατος, τὸν σύμπαντα κόσμον δημιουργήσασα, καὶ μιᾷ διαλαβοῦσα σφαίρας ἐπιφανείᾳ, τάς τε ἐναντιωτάτας ἐν αὐτῷ φύσεις ἀλλήλαις ἀναγκάσασα ὁμολογῆσαι, καὶ ἐκ τούτων μηχανησαμένη τῷ παντὶ σωτηρίαν. αἰτία δὲ, ταύτης μὲν ἡ τῶν στοιχείων ὁμολογία· τῆς δὲ ὁμολογίας ἡ ἰσομοιρία, καὶ τὸ μηδὲν αὐτῶν πλέον ἕτερον ἑτέρου δύνασθαι· τὴν γὰρ ἴσην ἀντίστασιν ἔχει τὰ βαρέα πρὸς τὰ κοῦφα, καὶ τὰ θερμὰ πρὸς θάτερα, τῆς φύσεως ἐπὶ τῶν μειζόνων διδασκούσης, ὅτι τὸ ἴσον σωστικόν πώς ἐστιν ὁμονοίας· ἡ δὲ ὁμόνοια τοῦ πάντων γενετῆρος καὶ περικαλλεστάτου κόσμου. τίς γὰρ ἂν εἴη φύσις τοῦδε κρείττων; ἣν γὰρ ἂν εἴπῃ τις, μέρος ἐστὶν αὐτοῦ. τό τε καλὸν πᾶν ἐπώνυμόν ἐστι τούτου, καὶ τὸ τεταγμένον, ἀπὸ τοῦ κόσμου λεγόμενον κεκοσμῆσθαι. τί δὲ τῶν ἐπὶ μέρους δύναιτ' ἂν ἐξομοιωθῆναι τῇ κατ' οὐρανὸν τάξει τε καὶ φορᾷ τῶν ἄστρων, ἡλίου τε καὶ σελήνης, κινουμένων ἐν ἀκριβεστάτοις μέτροις, ἐξ αἰῶνος εἰς ἕτερον αἰῶνα;

A Siquidem pictura, alborum nigrorumque colorum, luteorumque & rubrorum naturas inter se attemperans, effigies rerum efficit consonas exemplaribus. Musica acutis & grauibus sonis, longisque & breuibus vna permixtis in diuersis vocibus, vnum ex illis concentum absolutum reddidit. Grammatica ex elementis vocalibus & mutis inuenta temperatio, artem omnem literaturæ ex illis compositam reliquit. B Hocque nimirum illud est, quod apud Heraclitum legitur, Scotinum ab obscuritate cognominatum. *Co[illegible] (inquit) [illegible] tota & non tota, consentiens & dissentiens, consonans & dissonans, & vnum etiam ex omnibus, omniaque ex vno.* Itaque vniuersorum coagmentationem, cæli inquam & terræ, & vniuersi mundi, concinno quodam principiorum summè contrariorum commode attemperato, natura ipsa digessit C vna eademque concinna cohærentia. quippe siccum humido, calidum frigido, graui leue mixtum, & rectum orbiculari. Terram etiam omnem, omne mare, æthera, Solem, Lunam & postremò totum cælum, vis vna per omnia pertinens, certo ordine descripsit, concinnèque digessit: e diuersis ipsa naturis atque impermixtis aere, terra, igne & aqua, mundum architectata. Quinque cum etiam globuli superficie commode inclusisset, naturas D quam maxime contrarias, veluti coacta concordia & imperata, illas iunxit ad consensum mutuumque commercium: eaque industria rerum molitione vniuersitati ipsi salutem machinata est. Huius autem rei causa est concordia elementorū. Concordiæ porro causa est æquabilitas, & quòd alterum altero non plus polleat: æquilibrium enim adæquant grauia cum leuibus, calida cum iis quæ ipsis opposita E sunt: natura vtique nos docente in maioribus æqualitatem nutricem esse concordiæ & seruatricem: concordiam autem mundi esse salutem, rerum omnium parentis, ac longe omnibus præstantis pulchritudine. Nam quæ tandem natura præstabilior ipso? Quam enim dixeris cunque, eius vtique ipsius mundi pars erit. Nam quicquid pulchritudine præditum est, id quasi gentile mundi habet cum eo nominis societatem, F adeo quod recte atque ordine constitutū est id a mundi nomine concinnè digestum Græco sermone, consentaneaque partium cōpositione speciosum esse significatur. Ecquidnam est autem singularū partium quod cū eo æquiparari possit ordine, quo cælestis motus temperatus est & constitutus? Sole vtique & Luna reliquis itē sideribus intra sphæras se mouentibus exquisitissimè emodulati, a seculo in seculū alterum

Age ecquæ tandem vices tam ratæ esse possunt quàm est exactè comparatus à natura tempestatum anni tenor in orbem redeuntium? omnium ille quidem rerum fœcunditate præditus: æstates deinceps, hyemesque referens temporibus destinatis: simul dies & noctes inoffensis vicibus alternantes: è quibus menses annúsque conficitur. Ac magnitudine quidem ambitum longè summum complexus, motu pernicissimo circumagitur: claritate splendidissima præditus, vi etiam potentiáque fretus exorte vt senij sic interitus. Hic omnium animantium naturas tum aquatilium, tum pedestrium, tum etiam in elemento spirabili victitantium, segregat: iisque spatia vitæ suis admetitur motibus. Ex hoc animam ducunt omnia: ab hoc animam habent animantia: ex hoc denique miracula rerum nouarum existunt, quæ statis temporibus efficiuntur. Vis ventorum omniuaga in seipsa conflictatur: Fulmina è cælo cadunt: Pluuiæ procellosæ atque stupendæ subitos fragores edunt. Vnde fit, vt & vi humoris expressa, & vi ignea difflata constituatur vniuersi concordia. Iam verò terra omni genere vestita stirpium fruticantium, riguisque exuberans large erumpentibus, trita vestigiis animantium, quæ in ea passim circumferuntur: omnia tempestiue proferens ex sese & vegetans, hospitalique sinu excipiens, cùm innumeras ipsas rerum formas perferat, ab eisque multipliciter afficiatur: nihilo secius tamen naturam asseruat indomitam senectute, quamlibet ipsa motibus contremefacta, vndis superfluentibus proluta, incendiis denique inflammata, modò hac, modò illac parte sui. Quinetiam illa ipsa omnia censeri meritò possint incolumitatis eius caussæ commodè euenire, salutemque illi sempiternam præstare. Siquidem ea motu quassata, continuò prosiliunt venti qui introrsus insinuarant: vtique spiraculis terrarum discessibus patefactis, vt superius dictum est. Imbribus etiam tum expurgatur, cùm omnia pestifera in ea abluuntur. Ad sinceriorémque constitutionem super subtérque tum reducitur, quum auris perspiratur. Et conflagrationes quidem quod concretius est terræ, consequunt: congelationes item quod inflammatum est, id attemperant ipsæ atque remittunt. Ac singularum quidem rerum aliæ oriuntur, aliæ vegetantur, & aliæ occidunt: cùm interim ortus compescant grassantem interitus, rursúsque interitus rerum leuent ortus exuberantes. Vnica verò ex omnibus conflata incolumitas permanet ipsa in æuum: cùm inter se rebus ex aduerso obsistentibus, & cedentibus vicissim atque præualentibus, vniuersitas

A τίς δ' ἐξαρκέσειεν ἀψευδίᾳ τοιᾷδε, ἥντινα φυλάττουσιν αἱ καλαὶ καὶ γόνιμοι τῶν ὅλων ὧραι, θέρη τε καὶ χειμῶνας ἐπάγουσαι τεταγμένως, ἡμέρας τε καὶ νύκτας, εἰς μηνὸς ἀποτέλεσμα, καὶ ἐνιαυτοῦ; καὶ μὴν, μεγέθει μὲν, ὁ οὗτος παμμεγέθης· κινήσει δὲ, ὀξύτατος· λαμπρότητι δὲ, εὐαγέστατος· δυνάμει δὲ, ἀγήρως τε καὶ ἄφθαρτος. οὗτος ἐναλίων ζῴων, καὶ πεζῶν, καὶ ἀερίων φύσεις
B ἐχώρισε, καὶ βίους ἐμέτρησε ταῖς ἑαυτοῦ κινήσεσιν. ἐκ τούτου πάντα ἐμπνεῖ τε καὶ ψυχὴν ἴσχει τὰ ζῷα. τούτου καὶ αἱ παράδοξοι νεοχμώσεις τεταγμένως ἀποτελοῦνται, συρρηγνυμένων ἀνέμων παντοίων, πιπτόντων δὲ ἐξ οὐρανοῦ κεραυνῶν, ῥηγνυμένων δὲ χειμώνων ἐξαισίων. διὰ δὲ τούτων τὸ νοτερὸν ἐκπιεζόμενον, τό τε πυρῶδες διαπνεόμενον,
C εἰς ὁμόνοιαν ἄγει τὸ πᾶν καὶ καθίστησιν. ἥ τε γῆ φυτοῖς κομῶσα παντοδαποῖς, νάμασί τε περιβλύζουσα, καὶ περιερχομένη ζῴοις, κατὰ καιρὸν ἐκφύουσά τε πάντα καὶ τρέφουσα καὶ δεχομένη, μυρίας τε φέρουσα ἰδέας καὶ πάθη, τὴν ἀγήρω φύσιν ὁμοίως τηρεῖ, καίτοι καὶ σεισμοῖς τινασσομένη, καὶ πλημμυρίσιν ἐπικλυζομένη, πυρκαϊαῖς τε κατὰ
D μέρος φλογιζομένη. ταῦτα δὲ πάντα ἔοικεν αὐτῇ πρὸς ἀγαθοῦ γινόμενα, τὴν δι' αἰῶνος σωτηρίαν παρέχειν· σειομένης τε γὰρ διεξάττουσιν αἱ τῶν πνευμάτων παρεμπτώσεις, διὰ τὰ ῥήγματα τὰς ἀναπνοὰς ἴσχουσαι, ὡς ἔμπροσθεν λέλεκται· καθαιρομένη τε ὄμβροις ἀποκλύζεται πάντα τὰ νοσώδη· περιπνεομένη δὲ αὔραις, τά τε ὑπ' αὐτὴν, καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτὴν, εἰλικρινεῖ-
E ται. καὶ μὴν, αἱ φλόγες μὲν τὰ παγετώδη μαλάττουσιν· οἱ πάγοι δὲ, τὰς φλόγας ἀνιᾶσι· καὶ τῶν ἐπὶ μέρους, τὰ μὲν, γίνεται· τὰ δὲ, ἀκμάζει· τὰ δὲ, φθείρεται· καὶ αἱ μὲν γενέσεις, ἀναστέλλουσι τὰς φθοράς· αἱ δὲ φθοραὶ, κουφίζουσι τὰς γενέσεις· μία δὲ ἐκ πάντων περαινομένη σωτηρία διατελεῖ, ἀντιπεριισταμένων ἀλλήλοις· καὶ τοτὲ μὲν,
F κρατούντων· τοτὲ δὲ, κρατουμένων, φυλάττει

[illegible]

A vniuersitas conseruetur in sempiternum, noxam nullam contrahens.

CAPVT VI.

Restat vt summatim de causa disseramus, quæ cunctarum ipsi rerum vim habet tutricem & continentem: quemadmodum extera perstrinximus. Flagitiosi enim instar esset, cùm de mundo dicere instituerim tractatu si minùs exquisito fortasse, at certè qui sat esse possit ad formu-
B lam doctrinæ crassiorem, intactam præcipuam mundi partem principémque prætetire. Vetus igitur sermo est, à maioribúsque proditus inter omnes homines, vniuersa tum ex Deo, tum per Deum constituta fuisse atque coagmentata: nullamque naturam satis instructam ad salutem esse posse, quæ citra Dei præsidiũ suę ipsa demum tutelæ permissa sit. Quocirca veterũ nonnulli eousque prouecti sunt, vt hæc o-
C mnia dictitarent Deorum esse plena, hauririque eorum spectra ab hominibus oculis & auribus, reliquísque sensibus: sententiæ illi quidem fundamenta iacientes diuinæ fortasse potentiæ, non item diuinæ naturæ congruentis. Etenim cunctorum quæ rerum natura complectitur, cum seruator est Deus, tum verò quæcunque in hoc mundo quoquomodo perficiuntur, eorum omnium idem genitor est: non sic tamen ipse vt opificis laborem, animan-
D tíque laboriosi dolorem sentientis, labores sufferre posset: vt qui ea facultate vtatur, quæ nulli cedit difficultati: cum ipse vi facultatis omnino ea potestate contineat: nec minus etiam quæ longius ab ipso videatur esse summota. Summam igitur & primam sedem mundi sortitus, ea de causa Hypatus, quasi supremus appellatus est (& vt inquit Poeta) in summo culmine vniuersi cæli suum habet ipse domicilium situm &
E & collocatum. Maxime verò vim eius sentit numineque eius ante omnia fruitur id corpus, quod proximè eum situm est: tum quod secundum ab hoc situm habet: & vnumquodque deinceps, prout situum ordo ad nostrum vsque locum natura constitutus est. Quò fit vt & terra & terrena omnia, quàm longissimè ab diuinitatis adminiculatione abscedunt, tam infirmitate summa sint ipsa, concinnitatisque sibi consentaneæ maximè expertia: atque ideò multo tumultu exagitata. Atqui cùm ita sit numen diuinum natura sua comparatum, quoquo vt versus permeet: iniuriarum ea in quibus ipsi versamur, ac nobis superiora, pro eo quantus est accessus ad Deum, vel abscessus ab eo, eius opitulationem quoque sentiunt. Proinde id præstabilius esse censemus, Deóque tum decentius, tum magis consentaneum, ita de eo opinari, vt dicamus, potestatem illum in cælo sedes suas habentem, incolumitatis causam rebus vniuersis præstare

us quoque quæ longius ab ea remota sunt. Nec illis assentiri, qui eam ipsam potestatem per omnia pertendentem, & versantem ad ea quoque quæ nec adire ipsam honestum est nec dictu speciosum, sua illic opera efficere contendunt, résque terrenas administrare. Atqui ne ex hominum quidem principum dignitate esse dixeris, cuilibet operi incumbere: vt (verbi gratia) exercitus duci, aut vrbis præfecti, atque etiam domus primarij dispensatoris si fasciculum sarcinarium componere, aut viliorem aliquam operam obire visu venerit, vt necesse sit, cuiusmodi munere, magni Regis tempore, ne quodvis quidem mancipium eius facile obiisset. Quippe (vt proditur) visenda quædam species Cambysis Xerxis, & Darij regni initium, in exquisitum maiestatis fastigium exornata erat compositaque magnificè, omnibúsque numeris venerationis augusta. Et quidem (vt fama est) Susis ipse aut Ecbatanis sedibus collocatus, procul hominum conspectu regiam sane admirandam obtinebat, ambitu septam auro, electro, eboréque fulgentem: cui vestibula multa erant atriáque continentia: multæ verò ianuæ, multorum stadiorum interstitiis dimensæ inter se atque diremptæ, vt aditus æneis foribus murísque magnis obstructi atque muniti essent. Tum autem viri principes & lectissimi in stationes digesti erant atque decuriati recte atque ordine: pars munere stipantium regem ipsum fungentes, eíque famulantium: pars custodes circa septa regiæ appositi, Ianitores emissariólique appellabant, scilicet vt eorum Rex ipse, qui idem Dominus Deúsque vocitabatur, omnia & videret & audiret. Ab his item erant alij vectigalium quæstores obuentionúmque constituti: alij duces tum bellici, tum venatores: alij coactores munerarij: alij denique munerum reliquorum curatores, prout vsus ratióque administrandarum rerum ferebat. Tum autem vniuersum Asiæ imperium, Hellesponto quidem ab occidentis partibus terminatum, Indis autem ab Orientis, regunt pro potestate Prætores, Præfecti, & Reguli, serui regis ipsius qui magnus appellatur. Cursores etiam exploratorésque, statores & custodes stationarij, & denique speculatij excubitores. Quorum erat ipsorum is apparatus, ea descriptæ collocationis ratio: tam rato ordine vices munerum constitutæ: & præsertim eorum qui ignes edere prænuncios, & tollere è speculis soliti sunt. deinceps in aliam illi quidē ex alia dantes accipientésque signum in ordem: ab vsque finibus imperij adusque Susa & Ecbatana, quicquid rerū nouarū quisquā in Asia moliretur aut inceptaret, Rex vt ipse vno die resciscere. Atqui statuera nos oportet, magni ipsius

A ἄλλοις· δύναμιν καὶ σωτηρίαν ἰδίᾳ μὴ χωρεῖν μηδὲ διήκειν, αὐτουργεῖν τὰ ἐπὶ γῆς· τοῦτο μὲν γὰρ οὐδὲ ἀνθρώπων ἡγεμόσιν ἁρμόττει, παντὶ καὶ τῷ τυχόντι ἐφεστάναι ἔργῳ, στρατιᾶς ἄρχοντι, ἢ πόλεως, ἢ οἴκου· εἰ χρεὼν στρωματόδεσμον εἰ δῆσαι, καὶ εἴ τι φαυλότερον ἀποτελεῖν ἔργον, ὃ κἂν ὁ τυχὼν ἀνδράποδον ποιήσειεν. ἀλλ' οἷον ἐπὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἱστορεῖται. τὸ γὰρ Καμβύσου, Ξέρ- B ξου τε καὶ Δαρείου πρόσχημα, εἰς σεμνότητος καὶ ὑπεροχῆς ὕψος μεγαλοπρεπῶς διεκεκόσμητο. αὐτὸς μὲν γὰρ, ὡς λόγος, ἵδρυτο ἐν Σούσοις ἢ Ἐκβατάνοις, παντὶ ἀόρατος, θαυμαστὸν ἐπέχων βασίλειον οἶκον, καὶ περίβολον χρυσῷ καὶ ἠλέκτρῳ καὶ ἐλέφαντι ἀστράπτοντα· πυλῶνες δὲ πολλοὶ καὶ συνεχεῖς, θύραις τε συχνοῖς εἶργον ἀπ' ἀλλήλων σταδίοις, ἀπ' ἀρράκτ- C θύραις τε χαλκαῖς, καὶ τείχεσι μεγάλοις ὠχύρωντο. ἔξω δὲ τούτων, ἄνδρες οἱ πρῶτοι καὶ δοκιμώτατοι διεκεκόσμηντο, οἱ μὲν, ἀμφ' αὐτὸν τὸν βασιλέα, δορυφόροι τε καὶ θεράποντες· οἱ δὲ ἑκάστου περιβόλου φύλακες, πυλωροί τε καὶ ὠτακουσταὶ λεγόμενοι, ὡς ἂν ὁ βασιλεὺς αὐτὸς δεσπότης καὶ θεὸς ὀνομαζόμενος, πάντα μὲν βλέποι, πάντα δὲ ἀκούοι. χωρὶς D δὲ τούτων, ἄλλοι κατεστήκεσαν προσόδων ταμίαι, καὶ στρατηγοὶ πολέμων καὶ κυνηγεσίων, δώρων τε ἀποδεκτῆρες, τῶν τε λοιπῶν ἔργων ἕκαστοι κατὰ τὰς χρείας ἐπιμεληταί. τὴν δὲ σύμπασαν ἀρχὴν τῆς Ἀσίας περατουμένην Ἑλλησπόντῳ μὲν, ἐκ τῶν πρὸς ἑσπέραν μερῶν, Ἰνδῷ δὲ, ἐκ τῶν πρὸς ἕω, διειλήφεσαν κατὰ ἔθνη στρατηγοὶ καὶ σατράπαι καὶ βασιλεῖς, E δοῦλοι τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἡμεροδρόμοι τε καὶ σκοποὶ, καὶ ἀγγελιαφόροι, φρυκτωριῶν τε ἐποπτῆρες. τοσοῦτος δὲ ἦν ὁ κόσμος, καὶ μάλιστα τῶν φρυκτωριῶν, κατὰ διαδοχὰς πυρσευόντων ἀλλήλοις ἐκ περάτων τῆς ἀρχῆς μέχρι Σούσων καὶ Ἐκβατάνων, ὥστε τὸν βασιλέα γινώσκειν αὐθημερὸν πάντα τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ καινουργούμενα. νομιστέον δὴ τὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως ὑπεροχὴν, F

Regis

[illegible]

A Regis fastigium, prout quidē est Dei eminentia, qui pro potestate Mundum tanquam principatum obtinet tam esse infimum, quam esset summum hominum Regis fastigiū, si cum animante quodam vilissimo atque infirmissimo compararetur. Quapropter si e dignitate regis haudquaquam esset, Xerxem functione propria administrare omnia & absoluere quæcumque facta cuperet, ne ipsum quidem operibus faciendis instantem; cur iteris operarum officio perfungi: longè id nimirum B minus Deo conuenit. Quare augustius id decentiusque existimandum est, Deum summo in loco ita esse collocatum, numinis vt tamen eius vis per vniuersū mūdum pertinēs tū Solē Lunāmq. moueat, tū cœlū omne circūagat simulq; causam præbeat eorū quæ in terra sunt, salutis atq. incolumitatis. Neque verò illi ipsi itidem vt principibus mortalium, opus est aut artiC ficiosa molitione, aut alieno ministerio; quando ij propria infirmitate præditi, operarum decurias rebus conficiendis, & numerosas manus adhibent. Illud autem diuinitati maxime consentaneum, vt formas rerum omnium citra difficultatē simplicique motu absoluat: non secus atque illi machinatores solent, qui instrumento vno demittendo multos & varios effeD ctus edunt: aut vt illi præstigiatores faciūt, quos Neurospastos ob id appellant, quòd imagunculas animatas esse fidiculis ductitandis ementiuntur: qui cum funiculum ipsi aut neruum adduxerūt, etiam ceruicem & manum quasi animantis simulachri, humerum ac itidem & oculum faciunt, interdum etiam omnia membra adque quadam cum venustate atque æquabilitate motus. Hoc igitur modo natura E diuina ab vno eodémque simplici motu primo vim suam immittit in ea quæ sunt primo continentia, ab illisque subinde in ea quæ longius atque longius absunt, quoad permeauerit per vniuersa. Quippe alterum ab altero motum rursus ipsum quoque aliud mouet cum mundo: quum vnumquodque interim agat conuenienter constitutioni suæ, nec tamen eadem sit via omnibus, sed diuersa, nonnullis etiam F contraria: tametsi primus illis velut ad concentum atque æquabilitatem auspicatur, natura sit comparatus ad vnum motum: similiter atque si quis ex eodem vase simul iaciat globum, tesseram, turbinem, & columellam, nempe vnumquodque corum accommodate suæ formæ mouebitur. Aut si quis animal vnum aquatile, aliudque terrestre, & aliud volucre, e sinu suo emittat: planum est enim quòd natatile eo prosiliens enatauerit, vbi ei commodum est vicitare: terrestre ad suas sedes, pascuaque sua irrepserit: at actum e terra sublime sursum e[illegible]

[illegible]

vna vtique eadémq. prima causa propriã eorum vnicuique aptitudinem reddente. Eadémque ratio est in mundo. Si quidem ab vna cœli vniuersi cõuersione, quæ die noctuque finitur, aliæ atque aliæ permeationes fiũt. Quumque vno omnia coerceantur globo, pars tamen celerius, pars mouetur tardius: nimirum interuallorum lõgitudine & singulorum opificio eã differentiam efficiente. Et Luna quidẽ mense suũ peragit orbem, augescens vicissim, imminutaque & tabescens. Sol anni spatio suum orbem metitur, & qui eum æquant cursu Lucifer & Mercurius. Pyrois spacio altero tanto maiore. Iouis stella spacio Pyroentis sexcuplici. Vltima, Saturni quæ dicitur, tempore sesquiplo maiore, quàm quantum est id quo circumagitur illa quæ infra ipsam est proximè. Qui verò ex omnibus concentus exsistit consonantibus in cælo, chorúmque conficientibus, vt ex vno ille quidem oritur, ita in vnum desinit. Vniuersumq. ipsum commodius Cosmon nominaueris, id est compagem rerum compositam cõcinnóque ordine digestam: quam acosmiam, id est congeriem confusam & inconditam. Quemadmodum porrò fit in choro, vt auspicanti præsuli aut præcentori accinat omnis chorus è viris interdum fœminisque compositus, qui diuersis ipsi vocibus, grauibus scilicet & acutis, concentum attemperant: eãdem ipsi rationem statuimus & in Deo, qui vniuersum mundum moderatur & regit. Et sidera enim semper, & vniuersum ipsũ cælum, eos ad numeros mouentur, quos Deus sursum quasi auspicando præcinendóque emodulatur, quem à similitudine sane congrua Coryphæum mundi rectè appellaueris quasi præsultorem ipsum, huiusque chori magistrum. Geminis autem itineribus Sol ingreditur, lumine suo cuncta quoquouersus collustrans: diem noctémque altero itinere disterminans ortu suo scilicet, & occasu: altero quatuor anni tempora secum ductitans, vltro citròque per cælum perreptando, nunc Aquilonius ipse, nunc Austrinus. Quid dicam pluuias tempestiuè exsistentes, ventos & rores, omneisque permotiones quæ in aere eueniunt à principe rerum causa atque primordiali? Adde fluminum lapsus, maris æstus intumescentis, enascentium arborum incrementa, frugum maturitates, foeturas animalium: denique vegetationes rerum omnium adolescentium primum, deinde tabescentium, eodem accedentibus causis (vt dictum est) à constitutionibus singulis rerum atque opificiis. Itaque ille omnium princeps paréńsque, animi tantùm sensu spectabilis, simul ac signum naturis

A μετέχοντα οἰκείου τοῦ τέλους, μιᾶς τῆς πρώτης αἰτίας πᾶσιν ἀποδιδούσης τὴν οἰκείαν δυναμένην. οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ κόσμου· διὰ γὰρ ἁπλῆς τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ περιφορᾶς ἡμέρᾳ καὶ νυκτὶ περατουμένης, ἀλλοῖαι πάντων διέξοδοι γίνονται, καίτοι ὑπὸ μιᾶς σφαίρας περιεχομένων, τῶν μὲν θᾶττον τῶν δὲ σχολαιότερον κινουμένων, παρά τε τὰ τῶν διαστημάτων μήκη, καὶ τὰς ἰδίας ἑ-
B κάστων κατασκευάς· σελήνη μὲν γὰρ, ἐν μηνὶ τὸν ἑαυτῆς διαπεραίνεται κύκλον, αὐξομένη τε καὶ μειουμένη, καὶ φθίνουσα· ἥλιος δὲ, ἐν ἐνιαυτῷ· καὶ οἱ τούτου ἰσόδρομοι, ὅ, τε Φωσφόρος, καὶ ὁ Ἑρμῆς λεγόμενος· ὁ δὲ Πυρόεις, ἐν διπλασίονι τούτων χρόνῳ· ὁ δὲ Διὸς, ἐν ἑξαπλασίονι τούτου· καὶ τελευταῖος,
C ὁ τοῦ Κρόνου λεγόμενος, ἐν διπλασίονι τε καὶ ἡμίσει τοῦ ὑποκάτω. μία δὲ, ἐκ πάντων ἁρμονία συναδόντων καὶ χορευόντων κατὰ τὸν οὐρανὸν ἐξ ἑνός τε γίνεται, καὶ εἰς ἓν ἀπολήγει, κόσμον δ' ἐτύμως τὸ σύμπαν, ἀλλ' οὐκ ἀκοσμίαν ὀνομάσασα. καθάπερ δὲ ἐν χορῷ κορυφαίου κατάρξαντος, συνεπηχεῖ πᾶς ὁ χορὸς ἀνδρῶν, ἔσθ' ὅτε καὶ γυναικῶν, ἐν διαφόροις φωναῖς ὀξυτέραις καὶ βαρυτέραις,
D μίαν ἁρμονίαν ἐμμελῆ κεραννύντων, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ τὸ σύμπαν διέποντος θεοῦ· κατὰ γὰρ τὸ ἄνωθεν ἐνδόσιμον ὑπὸ τοῦ φερωνύμως ἂν κορυφαίου προσαγορευθέντος, κινεῖται μὲν τὰ ἄστρα ἀεὶ, καὶ ὁ σύμπας οὐρανός· πορεύεται δὲ διττὰς πορείας ὁ παμφαὴς ἥλιος, τῇ μὲν ἡμέραν καὶ νύκτα διορίζων, ἀνατολῇ καὶ δύσει, τῇ δὲ τὰς τέσσαρας ὥρας ἄγων τοῦ ἔτους, πρόσω τε βόρειος, καὶ ὀπί-
E σω νότιος διεξέρπων. γίνονται δὲ ὑετοὶ κατὰ καιρὸν, καὶ ἄνεμοι, καὶ δρόσοι, τά τε πάθη τὰ ἐν τῷ περιέχοντι συμβαίνοντα, διὰ τὴν πρώτην καὶ ἀρχέγονον αἰτίαν. ἕπεται δὲ τούτοις, ποταμῶν ἐκροαὶ, θαλάσσης ἀνοιδήσεις, δένδρων ἐκφύσεις, καρπῶν πεπάνσεις, γοναὶ ζῴων, ἐκτροφαί τε πάντων, καὶ ἀκμαὶ, καὶ φθίσεις, συμβαλλομένης πρὸς ταῦτα καὶ τῆς ἑκάστου κατασκευῆς,
F ὡς ἔφην. ὅταν οὖν ὁ πάντων ἡγεμών τε καὶ γενέτωρ, ἀόρατος ὢν ἄλλῳ πλὴν λογισμῷ, σημήνῃ

[illegible]

A naturis dedit inter cælum terrámque vehentibus: earum vnaquæque in orbibus suis iugi motu cietur, atque intra suos limites, alternis condita atque apparens, sexcentas illa formas eodem à principio exhibens, vicissimque subducens. Quod verò in hisce rebus agitur, magnopere simile est iis quæ belli tempore inter homines factitantur. Namque statim vt classicum exaudiri in exercitu cœptum est: B alios ipse videas scuta sibi aptantes: loricam alios induentes: alios ocreas vel galeam sumere, vel balteo se cingere festinanteis. Rursus videas qui frenatos equos admittant: alios qui currus conscendant: qui denique tesseram perexplicatam aciem prodant. Tum manipuli ductor ad manipulum: Centurio excurrit ad centuriam. Postremò equites ad cornu: velites ad stationem quisque suam festinant: cùm interim sub vno ductore omnia moueantur C qui imperia & ipse significanda accepit ab eo, apud quem summa est imperij. Eodem nos & ipsos modo censere conuenit de vniuerso. Quum enim ab vna vi impultrice cieantur omnia: fit vtique quod cuique commodum est & conueniens. Nec verò si ea vis ipsa nec cerni ab hominibus, nec apparere potest: quoquo pacto id obstat, aut illi ad ea quæ diximus agenda, aut nobis ad fidem hisce rebus D accommodandam. Nam & anima ipsa qua viuimus, qua vrbes, qua domos habitamus: cum haudquaquam sub aspectum nostrum sita sit, operibus tamen ipsis videtur: omnisque vitæ cultus vtbrque & ab ea inuentus est & descriptus, ita ex ea tenorem suum seruat: Terræ cultura & consitio, artium excogitationes, vsus legum, Reipublicæ recte atque ordine constitutæ ratio, administrationes ciuiles, bel- E lum extra fines patriæ & rursus pax in ea. Proinde hæc etiam de Deo sentienda nobis sunt: illo quidem, si vim spectes, valentissimo: si decorem, formosissimo, si vitam, immortali: denique si virtutem, præstantissimo. Quapropter cùm sit inconspicabilis naturæ omni interituræ, ipsis nihilo seciusipse cernitur ab operibus. Atque ea quidem quæ in aere fiunt quoquo modo affecto, quæ in terra, quæ in aqua, ea certè Dei opera esse meritò dixerimus. Dei in- F quam opera, cum imperio summo Mundum ac pro potestate obtinentis. Ex quo Deo, vt inquit Empedocles physicus,

Omnia quotquot erunt, quot sunt præsentia quæque
Orta fuere antehac: stirpes hominésque, feræque.
Inde etiam volucres pisc.ésque humoris alumni.

Enimuerò non tam absurda quàm pusilla comparatio (vt opinor) fuerit, si Mundum cum illis lapidibus componamus, qui in operibus fornicatis, forficis in modum dispansi coformatis structura sese intersecante, vmbilici vocantur. Etenim ij lapides in medio collocati, qua parte scilicet vtroque versus structura arcuata pandatur, quasique oneri cedit: in cohærentia continent, atque in constructione ordinata totam formam operis, immobilémque asseruant. Fama est etiam Phidiam illum statuarium, quum Mineruam illam quæ est in arce, coagmentaret, in medio eius scuto faciem suam expressisse, oculósque fallenti artificio ita deuinxisse simulachro, eximere inde vt ipsam siquis cuperet, minimè posset, aliter quidem certé, quàm vt ipsum solueret simulachrum, opusque eiusmodi compactile confunderet. Hanc eandem igitur rationem Deus habet in mundo vtpote qui vniuersorum coagmentationem cohærentem cohibeat & coarctet incolumitatémque vniuersitatis conseruet: nisi quatenus non medio ille loco, in terra scilicet, vbi turbida regio est: sed in excelso situs est, purus ipse in puro loco. Quem locum tum Vranon ab origine vocis dicimus, quasi terminum extimum supremorum corporum: tum etiam Olympum, vt vsquequaque lucidum, ab omni caligine secretum, motúque omni incondito, cuiusmodi sunt qui apud nos venti fiunt & tempestates. Id quod his verbis significat Homerus:

Ipsi solum diuû subnixum semper Olympum
Fama est, haud ventis tremefactum haud imbribus vdum,
At procul à nimbis subductum nubibus illinc
Splendida summitas candénsque expanditur æthra.

Huius autem rei elogium est mortalium consensus, regionem mundi summam non dubie Deo tribuentium. Quam ob causam ipsi manus tollimus sursum inter vota concipienda. Qua ratione nec male illud quoque ab eodem poeta pronunciatum:

Cælum sorte tulit simul æthera Iuppiter altum.

Quinetiam quæ maximè eximia sunt inter res sensu perceptas, eundem illa locum obtinent: vt sidera, vt Sol & Luna. Vnde fit, vt cælestia concinno ordine digesta, suas ipsa vices conseruent perennes & constitutas, nullique obnoxias mutationi: longe illa secus atque terrena, quæ ita natura comparata sunt, ipsa in alias vt ex aliis affectiones transeant fieriq. identidē altera atq altera non respuant. Certè contigisse aliquando cōstat, vt terræ motus violentia, terra ipsa multis in locis discesserit indéque

A ἔοικε δὲ ὄντως, εἰ καὶ μικρότερον, παραβάλλειν τὸν κόσμον τοῖς ὀμφαλοῖς λεγομένοις τοῖς ἐν ταῖς ψαλίσι λίθοις, οἳ μέσοι κείμενοι κατὰ τὴν εἰς ἑκάτερον μέρος ἔνδεσιν, ἐν ἁρμονίᾳ τηροῦσι καὶ ἐν τάξει τὸ πᾶν σχῆμα τῆς ψαλίδος καὶ ἀκίνητον. φασὶ δὲ καὶ τὸν ἀγαλματοποιὸν Φειδίαν κατασκευάζοντα τὴν ἐν ἀκροπόλει Ἀθηνᾶν, ἐν μέσῃ τῇ ταύτης ἀσπίδι, τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον ἐντυπώσασθαι, καὶ συνδῆσαι τῷ ἀγάλματι διά τινος ἀφανοῦς δημιουργίας, ὥστε ἐξ ἀνάγκης, εἴ τις βούλοιτο αὐτὸ περιαιρεῖν, τὸ σύμπαν ἄγαλμα λύειν τε καὶ συγχεῖν. τοῦτον οὖν ἔχει τὸν λόγον ὁ θεὸς ἐν κόσμῳ, συνέχων τὴν τῶν ὅλων ἁρμονίαν τε καὶ σωτηρίαν· πλὴν οὔτε μέσος ὤν, ἔνθα ἡ γῆ τε καὶ ὁ θολερὸς οὗτος τόπος, ἀλλ' ἄνω, καὶ καθαρὸς ἐν καθαρῷ χώρῳ βεβηκώς, ὃν ἐτύμως
C καλοῦμεν οὐρανὸν, ἀπὸ τοῦ ὅρον εἶναι τοῦ ἄνω, ὄλυμπον δὲ, οἷον ὁλολαμπῆ, καὶ παντὸς ζόφου καὶ ἀτάκτου κινήματος κεχωρισμένον, οἷα γίνεται παρ' ἡμῖν διὰ χειμῶνος καὶ ἀνέμων βίας, ὥσπερ ἔφη καὶ ὁ ποιητὴς Ὅμηρος.

Οὔλυμπόνδ', ὅθι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ
Ἔμμεναι, οὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται, οὔτε ποτ' ὄμβρῳ
D Δεύεται, οὔτε χιὼν ἐπιπίλναται' ἀλλὰ μάλ' αἴθρη
Πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδέδρομεν αἴγλη.

συνεπιμαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ βίος ἅπας, τὴν ἄνω χώραν ἀποδοὺς θεῷ· καὶ γὰρ πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀνατείνομεν τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν, εὐχὰς ποιούμενοι· καθ' ὃν λόγον οὐ κακῶς
E κἀκεῖνο ἀναπεφώνηται.

Ζεὺς δ' ἔλαχ' οὐρανὸν εὐρὺν ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλῃσι.

διὸ καὶ τῶν αἰσθητῶν τὰ τιμιώτατα, τὸν αὐτὸν ἐπέχει τόπον, ἄστρα τε καὶ ἥλιος καὶ σελήνη. μόνα τε τὰ οὐράνια διὰ τοῦτο ἀεὶ τὴν αὐτὴν σώζοντα τάξιν διακεκόσμηται, καὶ οὔποτε ἀλλοιωθέντα μετεκινήθη, καθάπερ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εὔτρεπτα ὄντα, πολλὰς ἑτεροιώσεις καὶ πάθη ἀναδέδεκται· σεισμοί τε γὰρ ἤδη βίαιοι, πολλὰ μέρη τῆς γῆς ἀνέρρηξαν.

[illegible]

A indéque hiatus extiterint, vt imbres vi maiore ruentes diluuium in terram intulerint, vt excurſiones vndarum, receſſuſq. tum continentes mari obruerint ſæpenumero, tum rurſus maris alueos adiecerint continentibus vt vis flatuum & vorticum oppida funditus diſturbarit: denique vt incẽdia atque inflammationes aliquæ ſuperne delapſantes, partes orbis exuſſerint verſus ad Orientem, vt Phaethontis B tempore contigiſſe dicitur: quædam etiam vt e terra erumpentes veluti expirabundæ idem fecerint: vt quum crateres Aetnæ abrupta terra patefacti, conflagrationem emiſerunt inſtar torrentis per terram graſſabundam. Quo tempore qui è mortalium genere pietate erant imbuti, ij à numine diuino eximio honore ingentique affecti ſunt Si quidem iuuenes & robore valentes cum parentes ſuos ætate C iam confectos humeris ſuſtuliſſent, igneo flumine iamiam opprimendi, in eo erant ipſi vt interirent: cùm ecce flumen ipſum ita ſe ſcidit, vt huc & illuc diuerſi fluctus digrederentur, iuueneſque intactos cum ſenibus tranſmitterent. Vt verò ſummatim iam loquamur: quod in naui gubernator eſt, quod in curru agitator, quod in choro præcentor: quod denique lex in ciuitate, & dux in exercitu: hoc Deus eſt in mundo. Niſi ſi haſtenus intereſt, quòd D labor, & motus multiplex illos exercet, & curæ angunt variæ: cum huic illaborata ſuccedant omnia, omnis moleſtiæ expertia, citraque corporis infirmitatem: quippe cui in loco ſtabili immotoque collocato omnia mouere & circumagere pro arbitratu liceat, quo libitum eſt cunque, & quo modo libitum eſt idque diuerſis in formis ſimul atque naturis. Id autem E ratione ſimili facit ille, atque lex ciuilis: quæ immobilis ipſa exiſtens in vtẽtium animis, regit omnia ad Remp. pertinentia. Et ciues quidem quaſi eius aſſeclæ in medium prodeunt: qui autem Principes vocantur, ad prætorium ſe conferunt: Legiſlatores ad propria tribunalia: Senatores denique, & qui Concionatores dicuntur, ad conſeſſus ſibi contributos conueniunt. Rurſus is in Prytaneum it, cui ſcilicet id F datum eſt in eo vt publico victu epuletur: alter rapitur ad iudicium, cauſam vt ibi dicat: in carcerem alius compingitur, vt ſupplicio afficiatur illic. Tum verò epulones in ciuitate celebres ad epulas legitimiſque conueniunt. Iam verò aguntur dies feſti, iam ludicra ſolemnia: iam anniuerſaria ſacrificia fiunt diuis, heroeſque ritu ſuo coluntur: poſtremò inferiæ mortuis inferuntur. Sic alia ab aliis facta, vno vel imperio, vel legis vna authoritate, aſſeruant eum qui obtemperat.

Sic vrbs simul plena est vaporibus sacris,
Pæan atque cantibus piis ac fletibus.

Hoc idem de vrbe quoque maiore, de hoc inquam mundo, existimare debemus. Deus enim nobis lex est: in omnem illa quidem partem ad æquilibrium vergens: nullam correctionem admittens, nullam varietatem, quippe quæ potior sit illis legibus, & stabilior, quæ in tabulis perscriptæ sunt. Eius enim auspiciis perenniter & composite præeuntis, vniuersus hic cœli ordo regitur atque administratur numeros omnes concinnitatis habens: in omneis ipse naturas partitu pro vniuersitate seminum, in ea quæ hærent solo, atque in animantia: quæ etiam suis ipsa generibus formisque distincta sunt. *Nam & vites sunt & palmæ & perseæ, ficique dulces, & oliuæ*: vt inquit Poeta. Tum quæ fructus expertes alios vsus præstant, platani, pinus, buxi, alni, populus etiam nigra & cupressus odorata. Tum quæ autumni tempore fructum suauem fundunt, sed conditu difficilem, pyri, punicæ, mali. At verò animantium aliæ feræ sunt, & aliæ cicures: tum in aere, tum humi, tum in aqua victitantes, oriunturque & inualescunt & deinde intereunt legibus obtemperantes diuinis atque cedentes. Omne enim reptile (vt inquit Heraclitus) terram depascitur atque possidet.

CAPVT VII.

Vnus porrò Deus cùm sit, pluribus nominibus appellatus est: ab iis vtique suis omnibus affectibus denominatus, quorum specimen edere ipse solet. Atque eum quidem tum Zena, tum Dia vocant, inter se compositis vtentes nominibus, atque è regione collocatis, tanquam duabus his vocibus significare velint, per quê viuimus. Is Crono, id est Saturno, & chrono, id est tempore ortus esse dicitur, nimirum ab æuo sempiterno ad alterum æuum pertinens. Vocatur & Fulgurator, & Altitonans, & Æthereus & Fulminator, & Pluuius: à pluuiis vtique & fulminibus, aliisque operibus, e quibus vocabula ipsa deducta sunt. Quin & Frugipotens & custos vrbium vocitatur, & Natalitius, Septitius, Cortalis, Gentilitius & Patrius: videlicet à communione quæ diuino ipsi numini iis cum rebus intercedit. Ad hæc Sodalitius & amicitiæ præses, tum Hospitalis, Castrensis, Trophæalis, Expiator, Sanguinarius, & supplex & placabilis, vt poetæ loquuntur: denique Seruator dicitur & Assertor. & vt semel omnia complectar, Cælestis & terrenus: ab omni natura fortunaque nomen adeptus, vtpote qui omnium rerum author sit. Quapropter quæ de ipso in

Orphicis

Πόλις δ' ὁμοῦ μὲν θυμιαμάτων γέμει,
Ὁμοῦ δὲ παιάνων τε καὶ στεναγμάτων.

οὕτως ὑποληπτέον καὶ ἐπὶ τῆς μείζονος πόλεως, λέγω δὲ τοῦ κόσμου. νόμος γὰρ ἡμῖν ἰσοκλινὴς, ὁ θεὸς, οὐδεμίαν ἐπιδεχόμενος διόρθωσιν, ἢ μετάθεσιν, κρείττων δὲ, οἶμαι, καὶ βεβαιότερος τῶν ἐν ταῖς κύρβεσιν ἀναγεγραμμένων. ἡγουμένου δὲ ἀκινήτως αὐτοῦ καὶ ἐμμελῶς, ὁ σύμπας διοικονομεῖται διάκοσμος οὐρανοῦ καὶ γῆς, μεμερισμένος κατὰ τὰς φύσεις πάσας διὰ τῶν οἰκείων σπερμάτων, εἴς τε τὰ φυτὰ καὶ ζῷα, κατὰ γένη τε καὶ εἴδη. καὶ γὰρ ἄμπελοι καὶ φοίνικες, καὶ περσέαι, συκέαι τε γλυκεραὶ καὶ ἐλαῖαι, ὥς φησιν ὁ ποιητής, τά τε ἄκαρπα μὲν, ἄλλας δὲ παρεχόμενα χρείας, πλάτανοι, καὶ πίτυες, καὶ πύξοι,

Κλῆθρη τ', αἴγειρός τε, καὶ εὐώδης κυπάρισσος.
αἵ τε καρπὸν ὀπώρας ἡδὺν, ἄλλως δὲ δυσθησαύριστον φέρουσαι,
Ὄγχναι, καὶ ῥοιαὶ, καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι.

τῶν τε ζῴων τά τε ἄγρια καὶ ἥμερα, τά τε ἐν ἀέρι καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν ὕδατι βοσκόμενα, γίνεται, καὶ ἀκμάζει, καὶ φθείρεται, τοῖς τοῦ θεοῦ πειθόμενα θεσμοῖς. πᾶν γὰρ ἑρπετὸν, τὴν γῆν νέμεται, ὥς φησιν Ἡράκλειτος.

Κεφάλαιον ζ.

Εἷς δὲ ὢν, πολυώνυμός ἐστι, κατονομαζόμενος τοῖς πάθεσι πᾶσιν, ἅπερ αὐτὸς νεοχμοῖ. καλοῦμεν δὲ αὐτὸν καὶ Ζῆνα καὶ Δία, παραλλήλως χρώμενοι τοῖς ὀνόμασιν, ὡς κἂν εἰ λέγοιμεν, δι' ὃν ζῶμεν. Κρόνου δὲ καὶ χρόνου λέγεται, διήκων ἐξ αἰῶνος ἀτέρμονος εἰς ἕτερον αἰῶνα· ἀστραπαῖός τε καὶ βρονταῖος, καὶ αἴθριος, καὶ αἰθέριος, κεραύνιός τε καὶ ὑέτιος, ἀπὸ τῶν ὑετῶν καὶ κεραυνῶν, καὶ τῶν ἄλλων καλεῖται. καὶ μὴν ἐπικάρπιος μὲν, ἀπὸ τῶν καρπῶν· πολιεὺς δὲ, ἀπὸ τῶν πόλεων ὀνομάζεται· γενέθλιός τε καὶ ἑρκεῖος, καὶ ὁμόγνιος, καὶ πατρῷος, ἀπὸ τῆς πρὸς ταῦτα κοινωνίας, ἑταιρεῖός τε καὶ φίλιος, καὶ ξένιος, καὶ στράτιος, καὶ τροπαιοῦχος, καθάρσιός τε, καὶ παλαμναῖος, καὶ ἱκέσιος, καὶ μειλίχιος, ὥσπερ οἱ ποιηταὶ λέγουσι· σωτήρ τε καὶ ἐλευθέριος ἐτύμως· ὡς δὲ τὸ πᾶν εἰπεῖν, οὐράνιός τε καὶ χθόνιος, πάσης ἐπώνυμος φύσεώς τε καὶ τύχης, ἅτε πάντων αὐτὸς αἴτιος ὤν. διὸ καὶ ἐν

τοῖς Ὀρφικοῖς οὐ κακῶς λέγεται,

Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος ἀργικέραυνος·
Ζεὺς κεφαλή, Ζεὺς μέσσα· Διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται.
Ζεὺς πυθμὴν γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος·
Ζεὺς ἄρσην γένετο, Ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο νύμφη.
Ζεὺς πνοιὴ πάντων, Ζεὺς ἀκαμάτου πυρὸς ὁρμή.
Ζεὺς πόντου ῥίζα· Ζεὺς ἥλιος, ἠδὲ σελήνη.
Ζεὺς βασιλεύς· Ζεὺς ἀρχὸς ἁπάντων ἀργικέραυνος,
Πάντας γὰρ κρύψας αὖθις φάος ἐς πολυγηθὲς,
Ἐξ ἱερῆς κραδίης ἀνενέγκατο μέρμερα ῥέζων.

Οἶμαι δὲ καὶ τὴν ἀνάγκην οὐκ ἄλλο τι λέγεσθαι, πλὴν τοῦτον, οἱονεὶ ἀνίκητον οὐσίαν ὄντα· εἱμαρμένην δὲ, διὰ τὸ εἴρειν τε καὶ χωρεῖν ἀκωλύτως. πεπρωμένην δὲ, διὰ τὸ πεπερατῶσθαι πάντα, καὶ μηδὲν ἐν τοῖς οὖσιν ἄπειρον εἶναι. καὶ Μοῖραν μὲν, ἀπὸ τοῦ μεμερίσθαι· Νέμεσιν δὲ, ἀπὸ τῆς ἑκάστῳ διανεμήσεως· Ἀδράστειαν δὲ, ἀναπόδραστον αἰτίαν οὖσαν κατὰ φύσιν· Αἶσαν δὲ, ἀεὶ οὖσαν. τὰ τε κατὰ τὰς Μοίρας καὶ τὸν ἄτρακτον, εἰς ταὐτό πως νεύει· τρεῖς μὲν γὰρ αἱ Μοῖραι, κατὰ τοὺς χρόνους μεμερισμέναι· νῆμα δὲ ἀτράκτου, τὸ μὲν ἐξειργασμένον· τὸ δὲ μέλλον· τὸ δὲ, περιστρεφόμενον. τέτακται δὲ, κατὰ μὲν τὸ γεγονὸς, μία τῶν Μοιρῶν, Ἄτροπος, ἐπεὶ τὰ παρελθόντα πάντα, ἄτρεπτά ἐστι· κατὰ δὲ τὸ μέλλον, Λάχεσις· εἰς πάντα γὰρ ἡ κατὰ φύσιν μένει λῆξις· κατὰ δὲ τὸ ἐνεστὼς, Κλωθὼ, συμπεραίνουσά τε καὶ κλώθουσα ἑκάστῳ τὰ οἰκεῖα. περαίνεται δὲ καὶ ὁ μῦθος οὐκ ἀτάκτως. ταῦτα δὲ πάντα ἐστὶν οὐκ ἄλλο τι, πλὴν ὁ θεὸς, καθάπερ καὶ ὁ γενναῖος Πλάτων φησίν. ὁ μὲν δὴ θεὸς, ὥσπερ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχήν τε καὶ τελευτὴν, καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων, εὐθείᾳ περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος· τῷ δὲ, ἀεὶ ξυνέπεται δίκη, τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρός· ἧς ὁ εὐδαιμονήσειν μέλλων, κατεχόμενός τε καὶ εὐδαίμων, ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς μέτοχος εἴη.

A Orphicis carminibus dicta sunt, haudquaquam perperam dicta sunt. Equidem necessitatem ipsam etiam nihil aliud quam Deum dici censuerim & intelligi: cui Anance ex eo nomen est, quòd natura quædam sit immobilis. Eundémque Imarmenen, id est fatum, dictum à serie rerum conserta, inoffensóque tenore procedente, quòd alio nomine Pepromenen ideo appellauerunt, quòd ab eo omnia termi- B nata sunt, ac nihil in rerum natura infinitum est. Quin & Mœram, id est sortem, appellatum eundem Deum à partitione rerum dixerim: & Nemesin, quasi potestatem diuinam, eius quod visum est cuique distributricem: Adrastiam etiam quasi causam quandam natura comparatam, quam fallere nemo queat aut vitare. Æsan denique dictum, quasi semper existentem. Iam quod de Parcis, & de fuso proditum est earum, eòdem id etiam quo- C dammodo pertinet. Siquidem tres Parcas prisci tria in tempora partiti sunt: filumque fusi partim iam peractum, partim futurum, partim iam intorqueri dixerunt: earum vnam statuentes in eo quod iam profligatum est: quam Atropon ideò nuncuparunt, quoniam ea quæ iam præteriere, retrorsus agi nequeunt. At Lachesis functio futuris destinata est: o- D mnium enim quæ secundùm naturam sunt, sors sua quodque manet. Præsentibus autem rebus aut instantibus Clothus opera attributa est, quæ nexu vnicuique conficit quod suum est. Hócque fabulamentum rectè atque ordine compositum est. Proinde hæc omnia non aliud quicquam quàm Deum esse, planum est, vt eximius Plato censuit. Enimuerò Deus (vt est vetusto verbo proditum) principium E & finem, & media rerum omnium tenens, rectáque linea incedens, operatur ille quidem secundùm naturam; è vestigio comitem habens iustitiæ præsidem, quam Dicen nominauerunt, diuinæ legis vindicem, simul vt quicquam sanctionem eius prætermissum est. Cuius vt sit particeps numinis, iam inde oportet ab initio qui ad vitam beatam euaturus est atque fœlicem.

ARISTOTELIS METAPHYSICORUM LIBER PRIMUS.

Bessarione Cardinale Niceno, & Patriarcha Constantinopolitano interprete.

CAPUT I.

OMNES homines naturâ scire desiderant. Signum autem est sensuum dilectio: nam & absq. vsu propter seipsos amantur. Præ cæteris autem qui per oculos fit: non enim vt agamus solum, verùm etiam nil acturi, ipsum videre præ omnibus aliis (vt ita dicam) eligimus. Causa autem est quòd sensuum hic vel maximè nos cognoscere quicquam facit, multasque differentias manifestat. Natura itaque animalia sensum habentia fiunt: a sensu verò quibusdam eorum non innascitur memoria, quibusdam verò innascitur. Et ob hoc alia prudentia, alia disciplinarum capaciora sunt quam illa quæ memorare non possunt. Prudentia quidem absque eo quòd discant, quæcunque scilicet audire sonos non possunt, vt apes, & si quod animalium genus simile est. Discunt autem quæcunque vnà cum memoria hunc quoque sensum habent. Cætera igitur phantasiis, ac memoriis viuunt, experientiæ verò parum participant. Humanum autem genus, arte etiam ac ratiocinationibus. Fit autem ex memoria experientia hominibus. Multæ etenim eiusdem rei memoriæ vnius experientiæ vim efficiunt. Quare experientia penè simile quid scientiæ ac arti esse videtur. Per experientiam autem ars & scientia hominibus efficitur. Experientia enim (vt rectè ait Polus) artem efficit, imperitia verò casum. Fit autem ars, cùm è multis experimentalibus conceptibus, vna de similibus vniuersalis opinio fiat. Opinari etenim quòd Calliæ hoc morbo laboranti hoc conduxit similiter Socrati ac singillatim aliis multis, experientiæ: quod autem omnibus huiuscemodi secundum vnam speciem determinatis hoc morbo laborantibus conduxit, vtpote phlegmaticis, ac cholericis, aut æstu febricitantibus, hoc artis proprium est. Ad agendum itaque, nil videtur experientia differre ab arte: quinimo videmus expertos magis id, quod intendunt, consequi, quàm illos, qui rationem absque experientia tenent. Causa verò est, quòd experientia singularium, ars autem vniuersalium cognitio est.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ φυσικὰ ἄλφα τὸ μεῖζον.

Κεφάλαιον α.

ΠΑΝΤΕΣ ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει. σημεῖον δ᾽ ἡ τῶν αἰσθήσεων ἀγάπησις. καὶ γὰρ χωρὶς τῆς χρείας, ἀγαπῶνται δι᾽ ἑαυτάς, καὶ
B
μάλιστα τῶν ἄλλων ἡ διὰ τῶν ὀμμάτων. οὐ γὰρ μόνον ἵνα πράττωμεν, ἀλλὰ καὶ μηδὲν μέλλοντες πράττειν, τὸ ὁρᾶν αἱρούμεθα ἀντὶ πάντων, ὡς εἰπεῖν, τῶν ἄλλων. αἴτιον δ᾽, ὅτι μάλιστα ποιεῖ γνωρίζειν ἡμᾶς αὕτη τῶν αἰσθήσεων, καὶ πολλὰς δηλοῖ διαφοράς. φύσει μὲν οὖν αἴσθησιν ἔχοντα γίνεται τὰ ζῷα. ἐκ δὲ τῆς αἰσθήσεως, τοῖς μὲν αὐτῶν οὐκ ἐγγίνεται
C
μνήμη, τοῖς δ᾽ ἐγγίνεται. καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα φρονιμώτερα, καὶ μαθητικώτερα τῶν μὴ δυναμένων μνημονεύειν ἐστί. φρόνιμα μὲν, ἄνευ τοῦ μανθάνειν, ὅσα μὴ δύναται τῶν ψόφων ἀκούειν, οἷον μέλιττα, κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο γένος ζῴων ἐστί. μανθάνει δ᾽, ὅσα πρὸς τῇ μνήμῃ καὶ ταύτην ἔχει τὴν αἴσθησιν. τὰ μὲν οὖν ἄλλα ταῖς φαντασίαις ζῇ, καὶ ταῖς μνήμαις. ἐμπειρίας
D
δὲ μετέχει μικρόν· τὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ τέχνῃ, καὶ λογισμοῖς. γίνεται δ᾽ ἐκ τῆς μνήμης ἐμπειρία τοῖς ἀνθρώποις. αἱ γὰρ πολλαὶ μνῆμαι τοῦ αὐτοῦ πράγματος, μιᾶς ἐμπειρίας δύναμιν ἀποτελοῦσι· καὶ δοκεῖ σχεδὸν ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ ὅμοιον εἶναι ἡ ἐμπειρία. ἀποβαίνει δ᾽ ἐπιστήμη καὶ τέχνη διὰ τῆς ἐμπειρίας τοῖς ἀνθρώποις. ἡ μὲν γὰρ ἐμπειρία, τέχνην ἐποίησεν, ὥς φησι Πῶλος, ὀρθῶς λέγων· ἡ δ᾽ ἀπειρία, τύχην. γίνεται δὲ τέχνη, ὅταν ἐκ πολλῶν τῆς
E
ἐμπειρίας ἐννοημάτων, καθόλου μία γένηται περὶ τῶν ὁμοίων ὑπόληψις. τὸ μὲν γὰρ ἔχειν ὑπόληψιν, ὅτι Καλλίᾳ κάμνοντι τηνδὶ τὴν νόσον, τοδὶ συνήνεγκε, καὶ Σωκράτει, καὶ καθ᾽ ἕκαστον οὕτω πολλοῖς, ἐμπειρίας ἐστί· τὸ δ᾽ ὅτι πᾶσι τοῖς τοιοῖσδε κατ᾽ εἶδος ἓν ἀφορισθεῖσι, κάμνουσι τηνδὶ τὴν νόσον, συνήνεγκεν, οἷον τοῖς φλεγματώδεσιν ἢ χολώδεσιν, ἢ πυρέττουσι καύσῳ, τέχνης. πρὸς μὲν οὖν τὸ πράττειν ἐμπειρία τέχνης οὐδὲν δοκεῖ διαφέρειν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπιτυγχάνοντας ὁρῶμεν τοὺς ἐμπείρους, τῶν ἄνευ τῆς ἐμπειρίας λόγον ἐχόντων. αἴτιον δ᾽ ὅτι ἡ μὲν ἐμπειρία τῶν καθ᾽ ἕκαστόν ἐστι γνῶσις, ἡ δὲ τέχνη τῶν καθόλου.

αἱ δὲ

αἱ δὲ πράξεις καὶ αἱ γενέσεις πᾶσαι, περὶ τὸ καθ' ἕκαστόν εἰσιν. οὐ γὰρ ἄνθρωπον ὑγιάζει ὁ ἰατρεύων, πλὴν ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλὰ Καλλίαν, ἢ Σωκράτην, ἢ τῶν ἄλλων τινὰ τῶν οὕτω λεγομένων, ᾧ συμβέβηκεν ἀνθρώπῳ εἶναι. ἐὰν οὖν ἄνευ τῆς ἐμπειρίας ἔχῃ τις τὸν λόγον, καὶ τὸ καθόλου μὲν γνωρίζῃ, τὸ δ' ἐν τούτῳ καθ' ἕκαστον ἀγνοῇ, πολλάκις διαμαρτήσεται τῆς θεραπείας. θεραπευτὸν γὰρ τὸ καθ' ἕκαστον μᾶλλον. ἀλλ' ὅμως τό γε εἰδέναι καὶ τὸ ἐπαΐειν, τῇ τέχνῃ τῆς ἐμπειρίας ὑπάρχειν οἰόμεθα μᾶλλον, καὶ σοφωτέρους τοὺς τεχνίτας τῶν ἐμπείρων ὑπολαμβάνομεν, ὡς κατὰ τὸ εἰδέναι μᾶλλον ἀκολουθοῦσαν τὴν σοφίαν πᾶσι. τοῦτο δὲ, ὅτι οἱ μὲν τὴν αἰτίαν ἴσασιν, οἱ δ' οὔ. οἱ μὲν γὰρ ἔμπειροι, τὸ ὅτι μὲν ἴσασι, διότι δ' οὐκ ἴσασιν· οἱ δὲ τὸ διότι, καὶ τὴν αἰτίαν γνωρίζουσι. διὸ καὶ τοὺς ἀρχιτέκτονας περὶ ἕκαστον τιμιωτέρους, καὶ μᾶλλον εἰδέναι νομίζομεν τῶν χειροτεχνῶν, καὶ σοφωτέρους, ὅτι τὰς αἰτίας τῶν ποιουμένων ἴσασιν. τοὺς δ' ὥσπερ καὶ τῶν ἀψύχων ἔνια, ποιεῖ μὲν, οὐκ εἰδότα δὲ ποιεῖ, οἷον καίει τὸ πῦρ. τὰ μὲν οὖν ἄψυχα φύσει τινὶ ποιεῖν τούτων ἕκαστον· τοὺς δὲ χειροτέχνας δι' ἔθος. ὡς οὐ κατὰ τὸ πρακτικοὺς εἶναι σοφωτέρους ὄντας, ἀλλὰ κατὰ τὸ λόγον ἔχειν αὐτοὺς, καὶ τὰς αἰτίας γνωρίζειν. ὅλως τε σημεῖον τοῦ εἰδότος καὶ τὸ δύνασθαι διδάσκειν ἐστί. καὶ διὰ τοῦτο τὴν τέχνην τῆς ἐμπειρίας οἰόμεθα μᾶλλον ἐπιστήμην εἶναι. δύνανται γὰρ, οἱ δὲ οὐ δύνανται διδάσκειν. ἔτι δὲ τῶν αἰσθήσεων οὐδεμίαν ἡγούμεθα εἶναι σοφίαν, καίτοι κυριώταταί γ' εἰσὶν αὗται τῶν καθ' ἕκαστα γνώσεις, ἀλλ' οὐ λέγουσι τὸ διὰ τί περὶ οὐδενὸς, οἷον, διὰ τί θερμὸν τὸ πῦρ, ἀλλὰ μόνον ὅτι θερμόν. τὸν μὲν οὖν πρῶτον εἰκὸς τὸν ὁποιανοῦν εὑρόντα τέχνην παρὰ τὰς κοινὰς αἰσθήσεις, θαυμάζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, μὴ μόνον διὰ τὸ χρήσιμον εἶναί τι τῶν εὑρεθέντων, ἀλλ' ὡς σοφὸν καὶ διαφέροντα τῶν ἄλλων. πλειόνων δ' εὑρισκομένων τεχνῶν, καὶ τῶν μὲν πρὸς τἀναγκαῖα, τῶν δὲ πρὸς διαγωγὴν οὐσῶν, ἀεὶ σοφωτέρους τοὺς τοιούτους ἐκείνων ὑπολαμβάνεσθαι, διὰ τὸ μὴ πρὸς χρῆσιν εἶναι τὰς ἐπιστήμας αὐτῶν. ὅθεν ἤδη πάντων τῶν τοιούτων κατεσκευασμένων, αἱ μὴ πρὸς ἡδονὴν, μηδὲ πρὸς τἀναγκαῖα τῶν ἐπιστημῶν εὑρέθησαν, καὶ πρῶτον ἐν τούτοις τοῖς τόποις οὗ πρῶτον ἐσχόλασαν. διὸ περὶ Αἴγυπτον

A Actiones autẽ ac generationes omnes, circa singulare sunt: nõ enim hominem, nisi per accidens, sanat qui medetur. sed Calliam aut Socratem, aut alium quempiam eorum qui sic dicuntur, cui accidit homini esse. Si quis itaque rationem absque experientia teneat, & vniuersale quidẽ cognoscat quod autem sub eo particulare est ignoret, sæpenumero errabit a sanando: id enim magis sanabile est, quod singulare

B est. Nihilominus scire, & cognoscere magis arti, quàm experientiæ arbitramur inesse: ac eos, qui artem tenẽt, quàm eos, qui experientiam habent, sapientiores esse putamus: eo quòd sapientia propter scientiã, magis omnes sequitur. Hoc autem, quoniã illi quidem sciunt causam, hi verò minime. experti etenim sciunt quidem quod est: propter quod autem nesciunt: illi verò, propter quid, & causam cognoscunt. Quare

C & eos, qui in quaque re architecti sunt, honorabiliores, & doctiores, ac eis, qui manibus operantur, sapientiores putamus, quoniam causas eorum, quæ fiunt, sciunt: illi verò sicut & quædam inanimata faciunt quidem, sed nescientia faciunt ea quæ faciunt, vt ignis comburit: sed inanimata natura quadam, horum singula faciunt, manibus laborantes, propter consuetudinem. Tanquam sapientiores sint, non prout activi sunt, sed, prout rationem

D habent causasque cognoscunt. Et prorsus signum scientis est, posse docere. Quamobrem, magis artem, quàm experientiam scientiam esse putamus. Illi enim possunt, hi verò minimè possunt docere. Præterea, sensum nullum putamus, sapientiam esse: tametsi singularium hæ maximè propriæ cognitiones sunt, de nullo tamen dicunt propter quid, vt propter quid calidus ignis, sed solum quòd calidus. Primum ita-

E que cuiuscunque artis supra communes sensus inuentorem, non solum quoniam vtile esset, quod inuentum erat, verum etiam vt sapientem, & cæteris præstantem (vt verisimile est) homines admirabãtur. Cum autẽ plures artes inuenirentur quarũ aliæ ad necessaria, aliæ ad degendũ essent, semper tales sapientiores illis putamus, quòd eorũ scientiæ non ad vtilitatẽ essent. Quo fit, vt huiusmodi iam omnib.

F institutis illæ sapientiarũ, quæ neque ad degendũ voluptuariæ, neque ad necessaria conducunt, inuentæ sint, & in illis locis primò, vbi vacabant: quare circa AEgyptũ

mathematicæ artes constitutę sunt: illic enim gens sacerdotum vacare permissa est. Dictum autem in moralibus est, quænam sit artis & scientiæ differentia, ac cæterorum, quę eiusdem generis sunt. Cuius autem gratia nunc sermonem facimus, illud est, quòd appellatam sapientiam circa primas causas & principia omnes arbitrantur versari. Quarę (vt dictum est prius) expertus quidem sensum quemcunquè habentibus sapientior esse videtur: artifex verò expertis: architectus etiam manibus laborante: speculatiuæ autem, factiuis. Quòd igitur sapientia circa aliquas causas & principia scientia sit, patet.

A αἱ μαθηματικαὶ περὶ Αἴγυπτον τέχναι συνέστησαν. ἐκεῖ γὰρ ἀφείθη σχολάζειν τὸ τῶν ἱερέων ἔθνος. εἴρηται μὲν οὖν ἐν τοῖς ἠθικοῖς, τίς διαφορὰ τέχνης καὶ ἐπιστήμης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὁμογενῶν. οὗ δ' ἕνεκα νῦν ποιούμεθα τὸν λόγον, τοῦτ' ἐστὶν, ὅτι τὴν ὀνομαζομένην σοφίαν περὶ τὰ πρῶτα αἴτια καὶ τὰς ἀρχὰς ὑπολαμβάνουσι πάντες. ὥστε καθάπερ εἴρηται πρότερον, ὁ μὲν ἔμπειρος τῶν ὁποιανοῦν ἐχόντων αἴσθησιν, εἶναι δοκεῖ σοφώτερος· ὁ δὲ τεχνίτης, τῶν ἐμπείρων· χειροτέχνου δὲ, ἀρχιτέκτων· αἱ δὲ θεωρητικαὶ, τῶν ποιητικῶν μᾶλλον. B ὅτι μὲν οὖν ἡ σοφία περί τινας αἰτίας καὶ ἀρχάς ἐστιν ἐπιστήμη, δῆλον.

CAPVT II.

Κεφάλαιον β.

QVoniam autem hanc scientiam quęrimus, hoc vtique fuerit considerandum circa quales causas & qualia principia scientia sapientia est. Si itaque repetat quisquam quas de sapiente opiniones habemus, fortassis ex hoc magis appareat. Primò igitur opinamur, sapientem maximè omnia vt possibile est scire, non habentem singulariter eorum scientiam. Deinde illum, qui difficiliora, neque scitu facilia homini cognoscere possit, sapientem existimamus. Sentire enim omnibus commune est. Quamobrem facile, & neutiquam sapiens est. Item illum, qui certior ac magis docere valens, causas reddat, sapientem in omni scientia esse. Scientiarum quoque illam, quæ gratia sui ipsius, & propter ipsum scire, quàm illam, quę, aliorum gratia eligenda sit, magis sapiétiam esse. Et principaliorem quàm ei subministrantem, potius sapientiam esse. Non enim vt sapiens præcipiatur, sed vt ille precipiat: nec vt ille ab altero, sed vt ab eo minus sapienti suadeatur, decet. Opiniones itaque tales, ac tot de sapientia, & sapientibus habemus. Horum autem hoc quidem omnia (inquam) scire illi, qui maximè vniuersalem scientiam habeat, necesse est inesse: hic enim quodammodo omnia subiecta scit. Ferè autē & difficillima hominibus cognitu sunt ea, quę maximè vniuersalia sunt, siquidē remotissima sunt à sensib. Scientiarum autem illæ certiores sunt, quæ maximè primorum sunt. Nā quæ sunt ex paucioribus, certiores iis sunt, quæ ex additione dicuntur: vt Arithmetica, quā Geometria. At verò illa magis docet, quæ causas speculatur. Ij n. docent,

Ἐπεὶ δὲ ταύτην τὴν ἐπιστήμην ζητοῦμεν, C τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτέον, περὶ ποίας αἰτίας καὶ περὶ ποίας ἀρχὰς ἐπιστήμη, σοφία ἐστίν. εἰ δὴ λάβοι τις τὰς ὑπολήψεις ἃς ἔχομεν περὶ τοῦ σοφοῦ, τάχ' ἂν ἐκ τούτου φανερὸν γένοιτο μᾶλλον. ὑπολαμβάνομεν δὴ, πρῶτον μὲν ἐπίστασθαι μάλιστα πάντα τὸν σοφὸν ὡς ἐνδέχεται, μὴ καθ' ἕκαστον ἔχοντα ἐπιστήμην αὐτῶν. εἶτα τὸν τὰ χαλεπὰ γνῶναι δυνάμενον, καὶ μὴ ῥᾴδια ἀνθρώπῳ γινώσκειν, τοῦτον D σοφόν. τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι, πάντων κοινὸν, διὸ ῥᾴδιον, καὶ οὐδὲν σοφόν. ἔτι τὸν ἀκριβέστερον, καὶ τὸν διδασκαλικώτερον τῶν αἰτιῶν, σοφώτερον εἶναι περὶ πᾶσαν ἐπιστήμην. καὶ τῶν ἐπιστημῶν δὲ τὴν αὑτῆς ἕνεκεν, καὶ τοῦ εἰδέναι χάριν αἱρετὴν οὖσαν, μᾶλλον εἶναι σοφίαν, ἢ τὴν τῶν ἀποβαινόντων ἕνεκεν. καὶ τὴν ἀρχικωτέραν, τῆς ὑπηρετούσης μᾶλλον εἶναι σοφίαν. οὐ γὰρ δεῖν ἐπιτάττεσθαι τὸν σοφὸν, ἀλλ' E ἐπιτάττειν, καὶ οὐ τοῦτον ἑτέρῳ πείθεσθαι, ἀλλὰ τούτῳ τὸν ἧττον σοφόν. τὰς μὲν οὖν ὑπολήψεις, τοιαύτας καὶ τοσαύτας ἔχομεν περὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν σοφῶν. τούτων δὲ τὸ μὲν πάντα ἐπίστασθαι, τῷ μάλιστα ἔχοντι τὴν καθόλου ἐπιστήμην ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. οὗτος γὰρ οἶδέ πως πάντα τὰ ὑποκείμενα. σχεδὸν δὲ καὶ χαλεπώτατα γνωρίζειν τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τὰ μάλιστα καθόλου. F πορρωτάτω γὰρ τῶν αἰσθήσεών ἐστιν. ἀκριβέσταται δὲ τῶν ἐπιστημῶν, αἳ μάλιστα τῶν πρώτων εἰσίν. αἱ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων, ἀκριβέστεραι τῶν ἐκ προσθέσεως λεγομένων, οἷον ἀριθμητικὴ γεωμετρίας. ἀλλὰ μὴν καὶ διδασκαλική γε ἡ τῶν αἰτιῶν θεωρητικὴ μᾶλλον, οὗτοι γὰρ διδάσκουσιν

οἱ τὰς

οἱ τὰς αἰτίας λέγοντες περὶ ἑκάστου. τὸ δ' εἰδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι αὐτῶν ἕνεκα μάλιστ' ὑπάρχει τῇ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ ἐπιστήμῃ. ὁ γὰρ τὸ ἐπίστασθαι δι' ἑαυτὸ αἱρούμενος, τὴν μάλιστα ἐπιστήμην μάλιστα αἱρήσεται. τοιαύτη δ' ἐστὶν ἡ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ. μάλιστα δ' ἐπιστητὰ τὰ πρῶτα καὶ τὰ αἴτια. διὰ γὰρ ταῦτα, καὶ ἐκ τούτων τἆλλα γνωρίζεται, ἀλλ' οὐ ταῦτα διὰ τῶν ὑποκειμένων. ἀρχικωτάτη δὲ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ μᾶλλον ἀρχικὴ τῆς ὑπηρετούσης, ἡ γνωρίζουσα τίνος ἕνεκα ἐστὶ πρακτέον ἕκαστον. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν ἑκάστου, ὅλως δὲ τὸ ἄριστον ἐν τῇ φύσει πάσῃ. ἐξ ἁπάντων οὖν τῶν εἰρημένων ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην πίπτει τὸ ζητούμενον ὄνομα. δεῖ γὰρ ταύτην τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτιῶν εἶναι θεωρητικήν. καὶ γὰρ τἀγαθὸν, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἓν τῶν αἰτίων ἐστίν. ὅτι δ' οὐ ποιητική, δῆλον ἐκ τῶν πρώτων φιλοσοφησάντων. διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες, εἶτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες, καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες. οἷον περί τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων, καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ ἄστρα, καὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως. ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων, οἴεται ἀγνοεῖν· διὸ καὶ φιλόμυθος, ὁ φιλόσοφός πώς ἐστιν. ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων. ὥστ' εἴπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, φανερὸν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον, καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἕνεκεν. μαρτυρεῖ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός. σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων, καὶ πρὸς ῥᾳστώνην καὶ διαγωγὴν, ἡ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι. δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρείαν ἑτέραν. ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος φαμὲν ἐλεύθερος ὁ αὑτοῦ ἕνεκα, καὶ μὴ ἄλλου ὤν, οὕτω καὶ αὐτὴν μόνην ἐλευθέραν οὖσαν τῶν ἐπιστημῶν. μόνη γὰρ αὕτη αὑτῆς ἕνεκέν ἐστι. διὸ καὶ δικαίως ἂν οὐκ ἀνθρωπίνη νομίζοιτο αὐτῆς ἡ κτῆσις. πολλαχῇ γὰρ ἡ φύσις δούλη τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. ὥστε κατὰ Σιμωνίδην, θεὸς ἂν μόνος τοῦτ' ἔχοι τὸ γέρας· ἄνδρα δ' οὐκ ἄξιον μὴ ζητεῖν τὴν καθ' αὑτὸν ἐπιστήμην. εἰ δὲ λέγουσί τι οἱ ποιηταί, καὶ πέφυκε φθονεῖν τὸ θεῖον, ἐπὶ τούτου συμβῆναι μάλιστα εἰκὸς, καὶ δυστυχεῖς εἶναι πάντας τοὺς περιττούς. ἀλλ' οὔτε τὸ θεῖον φθονερὸν ἐνδέχεται, [illegible]

A qui causas singulorum dicunt. Intelligere autem, & scire eorum ipsorum gratia, illi præcipuè scientiæ inest quæ eius est, quod maxime scibile est. Qui enim scire eius ipsius gratia eligit, eam, quæ maxime scientia est, præcipuè eliget. Talis autem est eius, quod maximè scibile. Maximè autem scibilia sunt ipsa prima, & causæ. Propter hæc enim & ex iis cætera cognoscuntur, sed non hæc per subiecta. Principalissima
B autem scientiarum, & principalior subministrante est, quæ cognoscat id, ob quod quodque agendum sit. Hoc autem est bonum cuiusque, & vniuersaliter quod in omni natura optimum est. Ex omnibus itaque dictis in eandem scientiam cadit, quod quæritur nomen. Oportet etenim primorum principiorũ, & causarum eam speculatiuam esse. Nam & bonum, & cuius gratia, vna de causis est. Quòd autem
C non factiua etiam ex primis philosophantibus patet. Propter admirationem enim, & nunc, & primò incœperunt homines philosophari: à principio quidem admirando ea, quæ de dubitandis faciliora erant: deinde paulatim vlterius procedentes, etiam de maioribus dubitando, vt de passionibus Lunæ & eorum quæ circa Solem, & stellas fiunt, ac de generatione vniuersi. Qui verò dubitat, & admiratur, pu-
D tat se ignorare: quare philosophus, amator fabularum quodammodo est, eo quòd fabula ex mirandis constat. Quare si propter fugam ignorantię philosophati sunt, patet quòd causa cognoscendi & nullius vsus gratia, ipsum scire prosequebantur. Testatur autem id ipsum, quod contingit. Ferè enim omnibus inuentis, quæ ad necessaria, & facilitatem, ac ad degendum conducant, huiusmodi prudentia quæri cœpta est. Patet itaq. quòd ob aliã nullam
E vtilitatem quærimus, sed quemadmodum dicimus, liber homo de eo, qui sui ipsius, & non alterius gratia est, ita & hæc sola scientiarum libera est: siquidem sola hæc sui ipsius gratia est. Quare meritò non humana eius possessio putabitur: natura etenim hominũ in plerisque serua est. Quapropter secũdum Simonidem, Deus vtiq. solus hãc habet dignitatem: hominẽ verò indignũ nõ quærere illã quæ sibi cõuenit
F scietiã. Quòd si quid poetæ dicũt, & natura cõparatũ est vt diuinitas inuideat, in hoc maxime id verisimile est contingere, infelices omnes esse, qui altiora se quærũt. Sed nec diuinam naturã inuidã esse conuenit,

A poetæque (secundum prouerbium) multa mentiuntur. Nec aliam, quam huiuscemodi, decet, honorabiliorem putare. Quæ enim diuinissima, eadem etiam honorabilissima est. Talis verò bifariam duntaxat vtique fuerit. Nam & illa, quam maximè Deus habeat, diuina scientiarum est, & si qua est, quæ diuinorum sit. Hæc autem sola, vtrunque consecuta est. Deus etenim tum causa omnibus esse videtur, B tum quoddã principium, & talẽ aut solus, aut præcipuè Deus habet. Cæteræ itaque omnes magis ea necessariæ sunt, nulla verò melior. Oportet autem quodammodo eius ordinem in contrarium nobis inquisitionũ quæ à principio fiebant, constitui. Incipiunt etenim omnes (vt diximus) ab admiratione, an sic se habeat: sicut de præstigiosis, quæ per se ipsa mouentur, illi, qui nondũ speculati sunt causam: aut de solstitiis, aut de diametri incommensurabili- C tate. Admirabile enim omnibus videtur, si quid, cum non sit minimũ, non mensuretur. Decet autẽ in contrariũ, & in melius (secundũ prouerbiũ) consummare: quemadmodũ in his fit, cum discant. Nil enim magis vir geometricus admiretur, quam si diameter cõmensurabilis fieret. Quænam igitur natura eius scientiæ, quæ quæritur, & quæ intentio, quam debet quæstio, & D totus tractatus consequi, dictum est.

CAPVT III.

Cum autem manifestum sit, quod primarum causarum oportet scientiam accipere, (tum enim scire vnumquodque dicimus, cum primam causam nos nosse arbitramur (causæ verò quadrifariam dicantur, quarum vnam quidem causam dicimus esse substantiam, & quod quid erat esse: nam ipsum quare primum, refertur E ad rationem vltimã, causa autem, & principium, ipsum quare primum, vnam verò materiam, & subiectum: tertiam autem vnde principium motus: quartam verò oppositam ei causam, & cuius gratia, & bonum. Hoc enim finis totius motus & generationis est. De his autem omnibus etsi satis in De naturalibus speculatum sit, nihilo minus tamen illos quoque qui ante nos ad entium perscrutationem venerunt, & de veritate philosophati sunt, ad- F sciscamus. Patet enim quod illi etiam principia aliqua & causas dicunt. Proderit itaque profectò huic tractatui, nunc si illa breuiter repetemus. Aut enim aliud causæ genus inueniemus, aut certè magis illis credemus, quæ nũc dictæ sũt. Plurimi igitur eorũ, qui primò philosophati sunt,

A ἀλλὰ (κατὰ τὴν παροιμίαν) πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί. οὔτε τῆς τοιαύτης ἄλλην χρὴ νομίζειν τιμιωτέραν. ἡ γὰρ θειοτάτη καὶ τιμιωτάτη. τοιαύτη δὲ διχῶς ἂν εἴη μόνη· ἥν τε γὰρ μάλιστ' ἂν ὁ θεὸς ἔχοι, θεία τῶν ἐπιστημῶν ἐστί, κἂν εἴ τις τῶν θείων εἴη. μόνη δ' αὕτη τούτων ἀμφοτέρων τετύχηκεν· ὅ τε γὰρ θεὸς δοκεῖ τὸ αἴτιον πᾶσιν εἶναι καὶ ἀρχή τις, καὶ τὴν τοιαύτην ἢ μό- B νος, ἢ μάλιστ' ἂν ἔχοι ὁ θεός. ἀναγκαιότεραι μὲν οὖν πᾶσαι αὐτῆς, ἀμείνων δ' οὐδεμία. δεῖ μέντοι πως καταστῆναι τὴν κτῆσιν αὐτῆς εἰς τοὐναντίον ἡμῖν τῶν ἐξ ἀρχῆς ζητήσεων. ἄρχονται μὲν γὰρ, ὥσπερ εἴπομεν, ἀπὸ τοῦ θαυμάζειν πάντες εἰ οὕτως ἔχει, καθάπερ τῶν θαυμάτων ταὐτόματα τοῖς μήπω τεθεωρηκόσι τὴν αἰτίαν, ἢ περὶ τὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς, ἢ τὴν τῆς διαμέτρου ἀσυμμετρίαν. θαυμαστὸν γὰρ εἶναι C δοκεῖ πᾶσιν εἴ τι τῷ ἐλαχίστῳ μὴ μετρεῖται. δεῖ δὲ εἰς τοὐναντίον, καὶ τὸ ἄμεινον (κατὰ τὴν παροιμίαν) ἀποτελευτῆσαι, καθάπερ καὶ ἐν τούτοις ὅταν μάθωσιν. οὐθὲν γὰρ ἂν οὕτως θαυμάσειεν ἀνὴρ γεωμετρικὸς, ὡς εἰ γένοιτο ἡ διάμετρος μετρητή. τίς μὲν οὖν ἡ φύσις τῆς ἐπιστήμης τῆς ζητουμένης, εἴρηται, καὶ τίς ὁ σκοπὸς οὗ δεῖ τυγχάνειν τὴν ζήτησιν καὶ τὴν D ὅλην μέθοδον.

Κεφάλαιον γ.

Ἐπεὶ δὲ φανερὸν, ὅτι τῶν ἐξ ἀρχῆς αἰτίων δεῖ λαβεῖν ἐπιστήμην (τότε γὰρ εἰδέναι φαμὲν ἕκαστον, ὅταν τὴν πρώτην αἰτίαν οἰώμεθα γνωρίζειν) τὰ δ' αἴτια λέγεται τετραχῶς, ὧν μίαν μὲν αἰτίαν φαμὲν εἶναι τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι (ἀνάγεται γὰρ τὸ διὰ τί πρῶτον, εἰς τὸν λόγον ἔσχατον. αἴτιον δὲ καὶ ἀρχὴ τὸ διὰ τί E πρῶτον) ἑτέραν δὲ τὴν ὕλην καὶ τὸ ὑποκείμενον, τρίτην δὲ ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, τετάρτην δὲ τὴν ἀντικειμένην αἰτίαν ταύτῃ, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ τἀγαθόν (τέλος γὰρ γενέσεως καὶ κινήσεως πάσης τοῦτ' ἐστί) τεθεώρηται μὲν οὖν ἱκανῶς περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς περὶ φύσεως, ὅμως δὲ παραλάβωμεν καὶ τοὺς πρότερον ἡμῶν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ὄντων ἐλθόντας, καὶ φιλοσοφήσαν- F τας περὶ τῆς ἀληθείας. δῆλον γὰρ ὅτι κἀκεῖνοι λέγουσιν ἀρχάς τινας καὶ αἰτίας. ἐπελθοῦσιν οὖν ἔσται τι προὔργου τῇ μεθόδῳ τῇ νῦν. ἢ γὰρ ἕτερόν τι γένος εὑρήσομεν αἰτίας, ἢ ταῖς νῦν λεγομέναις μᾶλλον πιστεύσομεν. τῶν δὴ πρώτων φιλοσοφησάντων, οἱ πλεῖ-

στοι

[illegible]

A solas illas existimarunt omnium esse principio, quæ in materiæ specie sunt. Ex quo enim omnia entia sunt, & ex quo primo fiunt, & ad quod vltimum corrumpuntur substantia quidem permanente, mutata verò passionibus hoc elementum, & hoc omnium entium esse principium aiunt: & ob hoc nihil fieri, neque corrumpi opinantur tãquam huiuscemodi natura semper conseruata, quemadmodum neque Socratem, quando formosus aut musicus

B efficitur, simpliciter fieri dicimus: neque cum istos habitus amittit, corrumpi: eò quòd subiectum ipsum Socrates permanet: ita & cæterorum, nihil. Oportet enim aliquam naturam aut vnam, aut plures esse e quibus cætera fiunt, illa conseruata: pluralitatem tamen, & speciẽ huius principii, non eandem omnes dicunt. Sed Thales quidem, huiusmodi philosophiæ princeps, aquam ait esse. Quare terram quo-

C que, super aquam asserebat esse. Fortassis hãc habuit opinionem, quia nutrimentum omnium humidum esse videbat, ipsum quoque calidum ex eo factum, eóque animal viuere. Ex quo autem aliquid fit, id esse principium omnium. Propter hoc igitur hanc habuit opinionem, & quoniam cunctorum semina, naturam humidã fortita sunt. Aqua verò, naturæ principium humidis est. Sũt autem quidam qui etiam

D antiquissimos illos & nimis à præsenti generatione remotos, & primos theologizãtes sic arbitrantur de natura sensibili. Oceanum nanque, & Tethyn generationis parentes esse cecinerunt. Iusiurandum quoque Deorum, aquam esse, stygem ab ipsis poetis appellatam: Honorabilissimum enim, quod antiquissimum est. Iusiurandũ autem honorabilissimum est. Si igitur antiqua ista & vetusta de natura opinio est, fortasse non est manifestum. Thales ta-

E men hunc in modum de prima causa dicitur asseruisse. Hipponem etenim nemo dignabitur cum illis connumerare, propter intellectus eius simplicitatem. Anaximenes autem & Diogenes aerem priorem aqua, & maximé simplicium corporum principium statuunt. Hippasus autem Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, ignem. Empedocles autem, quatuor vnà cũ prædictis superaddẽs etiam terram quartum.

F Hæc enim semper permanere, nec fieri nisi pluralitate & paucitate coniuncta, & distincta in vnum, & ex vno. Anaxagoras

autem Clazomenius, ætate quidem illo superior, operibus verò inferior, infinita dicit esse principia. Ferè enim omnia, quæ consimilium partium sunt, vt aquam, vel ignem, ita fieri, & corrumpi, ait coniunctione, & disiunctione solùm: aliter verò nec fieri, neque corrumpi, sed perpetua permanere. Ex his itaque solam quis causam illam, quæ in materię specie dicitur, putabit. Hoc autem modo procedentibus, ipsa res eos duxit, & coegit vlteriùs quærere. Nam etsi quàm maximè omnis corruptio, & generatio ex aliquo vt ex vno aut ex pluribus fit, cur hoc accidit & quæ causa est? Non enim ipsum subiectum sese mutari facit vt puta, dico quòd neq. lignũ neque æs causa est vt vtrunque eorũ mutetur. Neque lignum quidem lectum, æs verò statuam facit, sed aliud quippiã mutationis causa est. Hoc autẽ quærere aliud principium quærere est, perinde atque id, quod nos vnde principiũ motus dicimus. Qui igitur omnino à principio istã viam attigerunt, vnũmque esse subiectum asseruerunt, nil difficultatis sibi ipsis reliquerunt: verum quidam eorum, qui vnum constituerũt, quasi deuicti ab hac quæstione, ipsum vnum immobile dicunt esse, naturamq. totã non solum secundum generationẽ & corruptionem (hoc enim vetus est, & cui omnes consenserunt) sed etiam secundum reliquam omnem transmutationẽ. Et hoc eorum est proprium. Illorũ igitur, qui vnũ solũ esse dixerunt ipsum vniuersum, nulli contingit talem inspicere causam nisi fortassis Parmenidi: & huic eatenus, quatenus non solum vnam, verùm etiam duas quodam modo ponit causas esse. Illis verò, qui plura faciunt magis accidit dicere, vtputa illis, qui calidum aut frigidum aut ignem & terram vtuntur enim igne tanquã motiuam habente naturã: aqua verò, & terra & huiusmodi, ę cõtrario. Post hos autẽ & huiusmodi principia, tanquã non sufficientia, vt entiũ naturã generarẽt, rursus ab ipsa veritate (vt diximus) coacti illud, quod sequitur, quæsiuerunt principium. Vt enim entia bene se partim habeant, partim fiant, nec ignẽ fortassis nec terram, nec aliud huiuscemodi quicquã verisimile est causam esse, nec illos verisimile est arbitrari: nec rursus casui, & fortunę tantam attribuere rem, probè se habet. Quare qui vt animalibus, ita in natura intellectũ inesse causam Mũdi,

A ὁ δὲ Κλαζομένιος τῇ μὲν ἡλικίᾳ πρότερος ὢν τούτου, τοῖς δ' ἔργοις ὕστερος, ἀπείρους εἶναί φησι τὰς ἀρχάς. σχεδὸν γὰρ ἅπαντα τὰ ὁμοιομερῆ, καθάπερ ὕδωρ ἢ πῦρ, οὕτω γίγνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαί φησι, συγκρίσει καὶ διακρίσει μόνον· ἄλλως δ' οὔτε γίγνεσθαι, οὔτ' ἀπόλλυσθαι, ἀλλὰ διαμένειν ἀΐδια. ἐκ μὲν οὖν τούτων, μόνην τις αἰτίαν νομίσειεν ἄν, τὴν ἐν ὕλης εἴδει λεγομένην. Προϊόντων δ' οὕτως, αὐτὸ τὸ
B πρᾶγμα ὡδοποίησεν αὐτοῖς, καὶ συνηνάγκασε ζητεῖν. εἰ γὰρ ὅτι μάλιστα πᾶσα φθορὰ καὶ γένεσις ἔκ τινος, ὡς ἑνὸς ἢ καὶ πλειόνων ἐστί, διὰ τί τοῦτο συμβαίνει; καὶ τί τὸ αἴτιον; οὐ γὰρ δὴ τό γε ὑποκείμενον αὐτὸ ποιεῖ μεταβάλλειν ἑαυτό. λέγω δ' οἷον, οὔτε τὸ ξύλον οὔτε ὁ χαλκὸς αἴτιον τοῦ μεταβάλλειν ἑκάτερον αὐτῶν. οὐδὲ ποιεῖ τὸ μὲν ξύλον κλίνην, ὁ δὲ χαλκὸς
C ἀνδριάντα, ἀλλ' ἕτερόν τι τῆς μεταβολῆς αἴτιον. τὸ δὲ τοῦτο ζητεῖν, ἐστὶ τὸ τὴν ἑτέραν ἀρχὴν ζητεῖν, ὡς ἂν ἡμεῖς φαίημεν, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. οἱ μὲν οὖν πάμπαν ἐξ ἀρχῆς ἁψάμενοι τῆς μεθόδου τῆς τοιαύτης, καὶ ἓν φάσκοντες εἶναι τὸ ὑποκείμενον, οὐθὲν ἐδυσχέραναν ἑαυτοῖς. ἀλλ' ἔνιοί γε τῶν ἓν λεγόντων, ὥσπερ ἡττηθέντες ὑπὸ ταύτης τῆς ζητήσεως, τὸ ἓν ἀκίνητόν φασιν εἶναι, καὶ τὴν φύσιν ὅλην
D οὐ μόνον κατὰ γένεσιν καὶ φθοράν (τοῦτο μὲν γὰρ ἀρχαῖόν τε καὶ πάντες ὡμολόγησαν) ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἄλλην μεταβολὴν πᾶσαν· καὶ τοῦτο αὐτῶν ἴδιόν ἐστι. τῶν μὲν οὖν ἓν μόνον φασκόντων εἶναι τὸ πᾶν, οὐθενὶ συνέβη τὴν τοιαύτην συνιδεῖν αἰτίαν, πλὴν εἰ ἄρα Παρμενίδῃ, καὶ τούτῳ κατὰ τοσοῦτον ὅσον οὐ μόνον ἕν, ἀλλὰ καὶ δύο πως τίθησιν αἰτίας εἶναι. τοῖς δὲ πλείω ποιοῦσι μᾶλλον ἐνδέχεται λέ-
E γειν, οἷον τοῖς θερμὸν καὶ ψυχρόν, ἢ πῦρ καὶ γῆν· χρῶνται γὰρ ὡς κινητικὴν ἔχοντι τῷ πυρὶ τὴν φύσιν, ὕδατι δὲ καὶ γῇ καὶ τοῖς τοιούτοις τοὐναντίον. μετὰ δὲ τούτους καὶ τὰς τοιαύτας ἀρχάς, ὡς οὐχ ἱκανῶν οὐσῶν γεννῆσαι τὴν τῶν ὄντων φύσιν, πάλιν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας, ὥσπερ εἴπομεν, ἀναγκαζόμενοι, τὴν ἐχομένην
F ἐζήτησαν ἀρχήν. τοῦ γὰρ εὖ καὶ καλῶς τὰ μὲν ἔχειν, τὰ δὲ γίγνεσθαι τῶν ὄντων, ἴσως οὔτε πῦρ οὔτε γῆν οὔτ' ἄλλο τῶν τοιούτων οὐθέν, οὔτ' εἰκὸς αἴτιον εἶναι, οὔτ' ἐκείνους οἰηθῆναι· οὐδ' αὖ τῷ αὐτομάτῳ καὶ τύχῃ τοσοῦτον ἐπιτρέψαι πρᾶγμα καλῶς εἶχε. νοῦν δή τις εἰπὼν ἐνεῖναι, καθάπερ ἐν τοῖς ζῴοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως

τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ᾽ εἰκῇ λέγοντας τοὺς πρότερον. φανερῶς μὲν οὖν Ἀναξαγόραν ἴσμεν ἁψάμενον τούτων τῶν λόγων. αἰτίαν δ᾽ ἔχει πρότερον Ἑρμότιμος ὁ Κλαζομένιος εἰπεῖν. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν καὶ τὴν τοιαύτην, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσιν.

Κεφάλαιον δ.

Ὑποπτεύσειε δ᾽ ἄν τις Ἡσίοδον πρῶτον ζητῆσαι τὸ τοιοῦτον, κἂν εἴ τις ἄλλος ἔρωτα ἢ ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς οὖσιν ἔθηκεν ὡς ἀρχήν, οἷον καὶ Παρμενίδης. καὶ γὰρ οὗτος κατασκευάζων τὴν τοῦ παντὸς γένεσιν, Πρώτιστον μὲν (φησιν) ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων. Ἡσίοδος δέ, Πάντων μὲν πρώτιστα χάος γένετ᾽· αὐτὰρ ἔπειτα Γαῖ᾽ εὐρύστερνος. Ἠδ᾽ ἔρος, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισιν, ὡς δέον ἐν τοῖς οὖσιν ὑπάρχειν τινὰ αἰτίαν, ἥτις κινήσει καὶ συνάξει τὰ πράγματα. τούτους μὲν οὖν πῶς χρὴ διανεῖμαι περὶ τοῦ τίς πρῶτος, ἐξέστω κρίνειν ὕστερον. ἐπεὶ δὲ καὶ τἀναντία τοῖς ἀγαθοῖς ἐνόντα ἐφαίνετο ἐν τῇ φύσει, καὶ οὐ μόνον τάξις, καὶ τὸ καλόν, ἀλλ᾽ ἀταξία, καὶ τὸ αἰσχρόν, καὶ πλείω τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὰ φαῦλα τῶν καλῶν, οὕτως ἄλλος τις φιλίαν εἰσήνεγκε, καὶ νεῖκος, ἑκάτερον ἑκατέρων αἴτιον τούτων. εἰ γάρ τις ἀκολουθοίη, καὶ λαμβάνοι πρὸς τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ πρὸς ἃ ψελλίζεται λέγων Ἐμπεδοκλῆς, εὑρήσει τὴν μὲν φιλίαν αἰτίαν οὖσαν τῶν ἀγαθῶν, τὸ δὲ νεῖκος τῶν κακῶν. ὥστ᾽ εἴ τις φαίη τρόπον τινὰ καὶ λέγειν, καὶ πρῶτον λέγειν τὸ κακὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀρχὰς Ἐμπεδοκλέα, τάχ᾽ ἂν λέγοι καλῶς, εἴπερ τὸ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων αἴτιον, αὐτὸ τὸ ἀγαθόν ἐστι, καὶ τῶν κακῶν, τὸ κακόν. οὗτοι μὲν οὖν, ὥσπερ λέγομεν, καὶ μέχρι τούτου δυοῖν αἰτίαιν ἥψαντο, ὧν ἡμεῖς διωρίσαμεν ἐν τοῖς περὶ φύσεως, τῆς τε ὕλης, καὶ τοῦ ὅθεν ἡ κίνησις, ἀμυδρῶς μέντοι καὶ οὐδὲν σαφῶς, ἀλλ᾽ οἷον ἐν ταῖς μάχαις οἱ ἀγύμναστοι ποιοῦσιν. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι περιφερόμενοι, τύπτουσι πολλάκις καλὰς πληγάς, ἀλλ᾽ οὔτε ἐκεῖνοι ἀπ᾽ ἐπιστήμης, οὔτε οὗτοι ἐοίκασιν εἰδέναι ὅ τι λέγουσι. σχεδὸν γὰρ οὐθὲν χρώμενοι φαίνονται τούτοις, ἀλλ᾽ ἢ κατὰ μικρόν. Ἀναξαγόρας τε γὰρ μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιίαν· καὶ ὅταν ἀπορήσῃ διὰ τίν᾽ αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστί, τότε ἕλκει αὐτόν· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλλον

A totiusque ordinis dixerat, quasi sobrius, comparatus antiquiores vana dicentes, apparuit. Istas autem rationes qui palam attigit, Anaxagoram fuisse scimus. Attamen Hermotimus Clazomenius dicitur causam prius dixisse. Qui igitur ita arbitrati sunt, principium existentium posuerunt simul tam causam ipsius bene, quam illam, vnde motus existentibus inest.

CAPVT IIII.

B Suspicaretur autem aliquis Hesiodum primum hoc quæsiuisse, & si quis alius amorem, aut desiderium in existentibus, vt principium posuit, sicuti Parmenides. Etenim is vniuersi generationem monstrando. *Primum quidem inter omnes Deos amorem (ait) produxit.* Hesiodus verò, *Ante omnia fuisse chaos, deinde terram spatiosam, atque amorem, qui inter omnes immortales elucet* C tanquam opportunum sit, vt in existentibus aliqua causa insit quæ res ipsas moueat, atque coniungat. Hos autem quomodo ordinare oportet, quis scilicet eorum primus sit, liceat posterius iudicare. Cùm autem contraria quoque bonis inesse naturæ apparerent, nec solùm ordo, & pulchrum, verùm etiam inordinatio, & turpe, pluráque mala, quàm bona, & turpia, quam pulchra, ideò alius quidam amicitiam D introduxit, & contentionem vtrunque vtriusque horum causam. Si quis enim sequatur, & secundum sententiam accipiat, non secundum ea, quæ balbutiens Empedocles dicit, inueniet amicitiam quidem bonorum causam esse, contentionem verò malorum. Quare si quis dicat quodā modo dicere & primum Empedoclem dicere malum, & bonum esse principia, fortasse bene inquiet: siquidem bonorum omnium causa, ipsum bonum, E ac malorum ipsum malum est. Hi quidem (vt diximus) & hucusque duas causas, quas nos in De naturalibus determinauimus, attigerunt, materiam, & vnde motus: obscurè tamen, & non clarè: sed quemadmodum inexercitati in prælio faciunt. Etenim illi circumeuntes egregias plerunque plagas infligunt. Sed nec illi ex scientia nec isti videntur scire quid dicant. Ferè etenim nullo modo videntur his vti nisi F paulum quiddam: nam & Anaxagoras, tanquā machina vtitur Intellectu ad mūdi generationem. Et cum dubitat propter quam causam necessariò est, tunc eū attrahit. In cæteris verò, magis cætera omnia,

quàm intellectum, causam eorum, quæ fiunt, ponit. Et Empedocles plus quidem isto causis vtitur, neque sufficienter tamen, neque in his reperit, quod sequitur. Multis enim in locis apud eum amicitia quidem disiungit, contentio verò coniungit. Cùm enim in elementa per contentionem vniuersum dissoluitur, tunc ignis in vnum coalescit, & cæterorum elementorum vnumquodque. Cùm autem rursus per amicitiam in vnum conueniant, necesse est iterum particulas vniuscuiusque separari. Empedocles itaque præter alios antiquiores, primus hanc causam diuidens, introduxit: nec vnum motus principium, sed diuersa fecit, & contraria: & adhæc, elementa, quæ in materia specie dicuntur, quatuor esse primus asseruit: nō tamen eis vt quatuor vtitur, sed tanquam duo essent sola, igne quidem per se ipsum oppositis verò, terra aere & aqua tanquam vna natura. Comprehendat autem quispiam id ipsum, ex eius carminibus contemplans. Is igitur (vt diximus) ita, & tot principia asseruit. Leucippus verò, ac eius familiaris Democritus, elementa quidem plenum, & vacuum esse aiunt, dicentes hoc quidem ens, hoc verò non ens: & rursus ens quidem plenum & solidum, non ens autem vacuum, & rarum. Quare nihilo magis ipsum ens, quàm ipsum non ens esse aiunt, quia neque vacuum quàm corpus. Hæc autem causas existentium vt materiam esse. Et quemadmodum qui vnum, faciunt subiectam substantiam, cætera passionibus eius generant rarum, & densum, passionum statuentes principia, simili modo hi quoque differentias, causas cæterorum aiunt esse. Has autem tres esse dicunt figuram, ordinem, & situm. Differre etenim ens aiunt duntaxat rysmo, diathige, & trope: quorum rysmus quidem, figura: diathige verò, ordo: trope autem situs est. Differt autem a b n, figura: a n verò ab n a ordine: z autem ab n situ. De motu verò vnde, vel quomodo existentibus insit, & hi perinde atque alij per negligentiam omiserunt. Hactenus itaque de duabus causis vt dicebamus, videtur quæsitum à prioribus fuisse.

CAPVT V.

INter hos verò, & ante istos, qui appellati Pythagorici, primi mathematicis operam dederunt, illo præponebant, & in eis nutriti, eorum principia, entium quoque cunctorum esse putarunt principia.

A αἰτιᾶται τῶν γιγνομένων ἢ νοῦν. καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἐπὶ πλέον μὲν τούτου χρῆται τοῖς αἰτίοις, οὐ μὴν οὔθ' ἱκανῶς, οὔτ' ἐν τούτοις εὑρίσκει τὸ ὁμολογούμενον. πολλαχοῦ γοῦν αὐτῷ ἡ μὲν φιλία διακρίνει, τὸ δὲ νεῖκος συγκρίνει. ὅταν μὲν γὰρ εἰς τὰ στοιχεῖα διίστηται τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ νείκους, τότε τὸ πῦρ εἰς ἓν συγκρίνεται, καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων ἕκαστον· ὅταν δὲ πάλιν ὑπὸ τῆς φιλίας συνίωσιν εἰς τὸ ἕν, B ἀναγκαῖον ἐξ ἑκάστου τὰ μόρια διακρίνεσθαι πάλιν. Ἐμπεδοκλῆς μὲν οὖν παρὰ τοὺς πρότερον, πρῶτος τοῦτο τὴν αἰτίαν διελὼν εἰσήνεγκεν, οὐ μίαν ποιήσας τὴν τῆς κινήσεως ἀρχήν, ἀλλ' ἑτέρας τε καὶ ἐναντίας. ἔτι δὲ καὶ τὰ ὡς ἐν ὕλης εἴδει λεγόμενα στοιχεῖα, τέτταρα πρῶτος εἶπεν. οὐ μὴν χρῆταί γε τέτταρσιν, ἀλλ' ὡς δυσὶν οὖσι μόνοις, πυρὶ C μὲν καθ' αὑτό, τοῖς δ' ἀντικειμένοις, ὡς μιᾷ φύσει, γῇ τε καὶ ἀέρι, καὶ ὕδατι. λάβοι δ' ἄν τις αὐτὸ θεωρῶν ἐκ τῶν ἐπῶν. οὗτος μὲν οὖν, ὥσπερ λέγομεν, οὕτω τε καὶ τοσαύτας εἴρηκεν ἀρχάς. Λεύκιππος δὲ, καὶ ὁ ἑταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος, στοιχεῖα μὲν τὸ πλῆρες καὶ τὸ κενὸν εἶναί φασι, λέγοντες οἷον, τὸ μὲν ὄν, τὸ δὲ μὴ ὄν. τούτων δὲ τὸ πλῆρες καὶ στερεόν, τὸ ὄν· τὸ δὲ κενόν γε καὶ μανόν, τὸ μὴ ὄν. διὸ καὶ οὐθὲν μᾶλλον D τὸ ὂν τοῦ μὴ ὄντος εἶναί φασιν, ὅτι οὐδὲ τὸ κενὸν τοῦ σώματος. αἴτια δὲ τῶν ὄντων ταῦτα, ὡς ὕλην. καὶ καθάπερ οἱ ἓν ποιοῦντες τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν, τἆλλα τοῖς πάθεσιν αὐτῆς γεννῶσι, τὸ μανὸν καὶ τὸ πυκνὸν ἀρχὰς τιθέμενοι τῶν παθημάτων, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι τὰς διαφορὰς, αἰτίας τῶν ἄλλων εἶναί φασι. ταύτας μέντοι τρεῖς εἶναι λέγουσι, σχῆμά τε, καὶ τάξιν, καὶ θέσιν. διαφέρειν γάρ φασι τὸ ὂν ῥυσμῷ καὶ διαθιγῇ καὶ τροπῇ μόνον. τούτων δὲ ὁ E μὲν ῥυσμὸς σχῆμά ἐστιν, ἡ δὲ διαθιγὴ τάξις, ἡ δὲ τροπὴ θέσις. διαφέρει γὰρ τὸ μὲν Α τοῦ Ν σχήματι, τὸ δὲ ΑΝ τοῦ ΝΑ τάξει, τὸ δὲ Ζ τοῦ Ν θέσει. περὶ δὲ κινήσεως, ὅθεν ἢ πῶς ὑπάρξει τοῖς οὖσι, καὶ οὗτοι παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ῥᾳθύμως ἀφεῖσαν. περὶ μὲν οὖν τῶν δύο αἰτιῶν, F ὥσπερ λέγομεν, ἐπὶ τοσοῦτον ἔοικεν ἐζητῆσθαι παρὰ τῶν πρότερον.

Κεφάλαιον ε.

ΕΝ δὲ τούτοις, καὶ πρὸ τούτων οἱ καλούμενοι Πυθαγόρειοι τῶν μαθημάτων ἁψάμενοι πρῶτοι, ταῦτα προήγαγον, καὶ ἐντραφέντες ἐν αὐτοῖς, τὰς τούτων ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀρχὰς ᾠήθησαν εἶναι πάντων.

ἐπεὶ

A ἐπεὶ δὲ τούτων οἱ ἀριθμοὶ φύσει πρῶτοι, ἐν δὲ τοῖς ἀριθμοῖς ἐδόκουν θεωρεῖν ὁμοιώματα πολλὰ τοῖς οὖσι καὶ γιγνομένοις, μᾶλλον ἢ ἐν πυρὶ καὶ γῇ καὶ ὕδατι, ὅτι τὸ μὲν τοιονδὶ τῶν ἀριθμῶν πάθος δικαιοσύνη, τὸ δὲ τοιονδὶ ψυχή τε καὶ νοῦς, ἕτερον δὲ καιρός, καὶ τῶν ἄλλων ὡς εἰπεῖν, ἕκαστον ὁμοίως· ἔτι δὲ καὶ τῶν ἁρμονιῶν ἐν ἀριθμοῖς ὁρῶντες τὰ πάθη καὶ τοὺς λόγους· ἐπειδὴ τὰ μὲν ἄλλα τοῖς ἀριθμοῖς ἐφαίνοντο τὴν φύσιν ἀφωμοιῶσθαι πᾶσαν, οἱ δὲ ἀριθμοὶ πάσης τῆς φύσεως πρῶτοι, τὰ τῶν ἀριθμῶν στοιχεῖα, τῶν ὄντων στοιχεῖα πάντων ὑπέλαβον εἶναι, καὶ τὸν ὅλον οὐρανὸν ἁρμονίαν εἶναι καὶ ἀριθμόν· καὶ ὅσα εἶχον ὁμολογούμενα δεικνύναι, ἔν τε τοῖς ἀριθμοῖς, καὶ ταῖς ἁρμονίαις πρὸς τὰ τοῦ οὐρανοῦ πάθη καὶ μέρη, καὶ πρὸς τὴν ὅλην διακόσμησιν, ταῦτα συνάγοντες, ἐφήρμοττον. κἂν εἴ τί που διέλειπε, προσεγλίχοντο τὸ συνειρομένην πᾶσαν αὐτοῖς εἶναι τὴν πραγματείαν. λέγω δὲ οἷον, ἐπειδὴ τέλειον ἡ δεκὰς εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶσαν περιειληφέναι τὴν τῶν ἀριθμῶν φύσιν, καὶ τὰ φερόμενα κατὰ τὸν οὐρανὸν, δέκα μὲν εἶναί φασιν· ὄντων δὲ ἐννέα μόνον τῶν φανερῶν, διὰ τοῦτο δεκάτην τὴν ἀντίχθονα ποιοῦσιν. διώρισται δὲ περὶ τούτων ἐν ἑτέροις ἡμῖν ἀκριβέστερον. ἀλλ᾽ οὗ δὴ χάριν ἐπερχόμεθα, τοῦτό ἐστιν ὅπως λάβωμεν καὶ παρὰ τούτων, τίνας εἶναι τιθέασι τὰς ἀρχάς, καὶ πῶς εἰς τὰς εἰρημένας ἐμπίπτουσιν αἰτίας. φαίνονται δὴ καὶ οὗτοι τὸν ἀριθμὸν νομίζοντες ἀρχὴν εἶναι καὶ ὡς ὕλην τοῖς οὖσι, καὶ ὡς πάθη τε καὶ ἕξεις. τοῦ δὲ ἀριθμοῦ στοιχεῖα, τό τε ἄρτιον καὶ τὸ περιττόν, τούτων δὲ τὸ μὲν πεπερασμένον, τὸ δὲ ἄπειρον· τὸ δὲ ἓν ἐξ ἀμφοτέρων εἶναι τούτων· καὶ γὰρ ἄρτιον εἶναι, καὶ περιττόν· τὸν δὲ ἀριθμὸν ἐκ τοῦ ἑνός· ἀριθμοὺς δέ, καθάπερ εἴρηται, τὸν ὅλον οὐρανόν. ἕτεροι δὲ τῶν αὐτῶν τούτων τὰς ἀρχὰς δέκα λέγουσιν εἶναι τὰς κατὰ συστοιχίαν λεγομένας,

Cùm autē numeri priores his natura sint, in numeris verò plures similitudines tum ad existentia, tum ad ea, quæ fiunt quàm in igne in terra, & in aqua inesse viderēt, (talis etenim, vtputà numerorum passio iustitia, talis verò anima, & intellectus, alia verò tempus, cæterarum quoque, vt ita dicā, vnaquæque similiter) item cùm harmoniarum in numeris inspicerēt passiones ac rationes: cùm itaque cætera quidem viderentur in omnibus numeris B assimilari, numeri verò totius naturæ primi, numerorum elementa, entium quoque cunctorum elementa esse putarunt, totumque cælum harmoniam, & numerum esse, & illa quidem, quæ de numeris, & harmonijs consentanea passionibus, & partibus cæli, ac vniuersi dispositioni monstrare poterant, colligentes applicabant. Quòd si quid alicubi deerat, supplebant, vt totus eius tractatus consentaneus esset. Dico C autem, veluti, quoniam denarius perfectus esse videatur, totamque numerorum naturam comprehendere ideo & ea, quæ in cælo feruntur, decem esse aiunt. Cùm verò nouem solummodo sint, quæ manifeste appareant, decimam oppositam terram faciunt. Determinatum autem est à nobis alibi de his magis exquisite. Sed cuius gratia hæc repetimus, hæc est: vt & ab his etiam accipiamus, quæ ponunt esse D principia & quomodo in dictas causas incidunt. Apparent etenim etiam isti numerum existimare principium esse, vt materiam, existentibus, & vt passiones, ac habitus: numeri autem elemēta, par, & impar: quorum alterum finitum, alterum infinitum: vnum verò ex ambobus his esse: par etenim & impar esse: numerum autē, ex vno: numeros verò, vt dictum est, totum E cælum: Horum autem alij decem aiunt, inter se esse coordinata principia:

πέρας, ἄπειρον·	finitum, infinitum:
περιττὸν, ἄρτιον·	impar, par:
ἓν, πλῆθος·	vnum, plura:
δεξιὸν, ἀριστερόν·	dextrum sinistrum:
ἄρρεν, θῆλυ·	masculinum, fœminum:
ἠρεμοῦν, κινούμενον·	quiescens, motum:
εὐθὺ, καμπύλον·	rectum, curuum:
φῶς, σκότος·	lumen, tenebras:
ἀγαθὸν, κακόν·	bonum, malum:
τετράγωνον, ἑτερόμηκες·	F quadratū longius altero latere

Quemadmodū etiā Alcmæo Crotoniates

ὅνπερ τρόπον ἔοικε καὶ Ἀλκμαίων ὁ Κροτωνιάτης

putasse videtur: & aut iste ab illis, aut illi ab isto hanc mutuati sunt opinionem. Fuit etenim ætate Alcmæo Pythagoræ iam seniori. Asserunt autem isto similiter. In duo namque plerunque humanas res ait distingui, contrarietates dicens: non tamen (vt illi) distinctas, sed quascunque, vt puta album, & nigrum: dulce, amarum: bonum, malum, paruum, magnum. Is itaque indistinctum de reliquis effudit sermonem. Pythagorei verò quot etiam, & quæ sunt contrarietates, asseruerunt. Ex ambobus igitur his tantum accipere est, quòd contraria principia entium sunt. Quot autem & quæ illa sint, ex cæteris solum. Verum quomodo illa ad dictas causas applicentur, clare quidem ab eis non est determinatum: videntur tamen, vt in materiæ specie ponere elementa. Ex his enim, tanquam intrinsecis, conflare ac fingi substantiam aiunt. Veterum itaque, ac plura elementa naturæ dicentium, mentem ex his satis speculari licet. Sunt autem qui de vniuerso, tanquam si vna natura esset, ita asseruerunt: non tamen modo eodem omnes, neque eius, quod bene, neque eius, quod secundùm naturam est. In præsenti itaque causarum consideratione, nullo modo conuenit sermo de eis. Non enim, vt quidam physicorum, vnum supponentes ipsum ens, nihilominus ex vno, tanquã ex materia generent, sed alio modo hi dicunt. Illi enim cum generent vniuersum, addunt tamen motum. Hi vero immobile esse aiunt. Attamen aliquatenus præsenti perscrutationi proprium est. Parmenides etenim vnum secundùm rationem attigisse videtur. Melissus verò, secundum materiam. Quare & ille quidem finitum, hic verò infinitum ait esse. Xenophanes autẽ, quanquam prior istis, vnum posuerat (nã Parmenides eius auditor fuisse dicitur) nihil tamen clarum dixit, & neutrius horum naturam attigisse videtur: sed ad totum cælum respiciens, ipsum vnum ait esse Deum. Hi igitur, vt diximus de præsenti quæstione omittendi. Duo quidem, & penitus tanquam paululum agrestiores, Xenophanes, atque Melissus. Parmenides verò, magis vidisse, quæ dixit, videtur. Quod enim est præter ipsum ens, ipsum non ens nihil iudicans esse, necessario vnum putat ipsum ens esse, & nihil aliud. De quo clarius in De naturalibus diximus. Coactus verò illa, quæ apparent

A ὑπέλαβεν. καὶ ἤτοι οὗτος παρ' ἐκείνων, ἢ ἐκεῖνοι παρὰ τούτου παρέλαβον τὸν λόγον τοῦτον. καὶ γὰρ ἐγένετο τὴν ἡλικίαν Ἀλκμαίων ἐπὶ γέροντι Πυθαγόρᾳ, ἀπεφήνατο δὲ παραπλησίως τούτοις. φησὶ γὰρ εἶναι δύο τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων, λέγων τὰς ἐναντιότητας, οὐχ ὥσπερ οὗτοι διωρισμένας, ἀλλὰ τὰς τυχούσας, οἷον λευκὸν μέλαν, γλυκὺ πικρόν,
B ἀγαθὸν κακόν, μικρὸν μέγα. οὗτος μὲν οὖν ἀδιορίστως ἀπέρριψε περὶ τῶν λοιπῶν, οἱ δὲ Πυθαγόρειοι, καὶ πόσαι, καὶ τίνες αἱ ἐναντιώσεις ἀπεφήναντο. παρὰ μὲν οὖν τούτων ἀμφοῖν τοσοῦτόν ἐστι λαβεῖν, ὅτι τἀναντία ἀρχαὶ τῶν ὄντων. τὸ δ' ὅσαι παρὰ τῶν ἑτέρων, καὶ τίνες αὗταί εἰσι. πῶς μέντοι πρὸς τὰς εἰρημένας αἰτίας ἐνδέχεται συναγαγεῖν, σαφῶς μὲν οὐ διήρθρωται παρ' ἐκείνων· ἐοίκασι δ' ὡς ἐν ὕλης
C εἴδει τὰ στοιχεῖα τάττειν. ἐκ τούτων γὰρ ὡς ἐνυπαρχόντων, συνεστάναι καὶ πεπλάσθαι φασὶ τὴν οὐσίαν. τῶν μὲν οὖν παλαιῶν, καὶ πλείω λεγόντων τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ἐκ τούτων ἱκανόν ἐστι θεωρῆσαι τὴν διάνοιαν. εἰσὶ δέ τινες οἳ περὶ τοῦ παντὸς ὡς μιᾶς οὔσης φύσεως ἀπεφήναντο, τρόπον δὲ οὐ τὸν αὐτὸν πάντες, οὔτε τοῦ καλῶς, οὔτε τοῦ κατὰ τὴν φύσιν. εἰς μὲν οὖν τὴν νῦν σκέψιν τῶν αἰτίων,
D οὐδαμῶς συναρμόττει περὶ αὐτῶν ὁ λόγος. οὐ γὰρ ὥσπερ ἔνιοι τῶν φυσιολόγων ἓν ὑποθέμενοι τὸ ὄν, ὅμως γεννῶσιν ὡς ἐξ ὕλης τοῦ ἑνός, ἀλλ' ἕτερον τρόπον οὗτοι λέγουσιν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ προστιθέασι κίνησιν, γεννῶντές γε τὸ πᾶν· οὗτοι δὲ ἀκίνητον εἶναί φασιν. οὐ μὴν ἀλλὰ τοσοῦτόν γε οἰκεῖόν ἐστι τῇ νῦν σκέψει. Παρμενίδης μὲν γὰρ ἔοικε τοῦ κατὰ τὸν λό-
E γον ἑνὸς ἅπτεσθαι, Μέλισσος δὲ τοῦ κατὰ τὴν ὕλην. διὸ καὶ ὁ μὲν πεπερασμένον, ὁ δ' ἄπειρόν φησιν αὐτό. Ξενοφάνης δὲ πρῶτος τούτων ἑνίσας (ὁ γὰρ Παρμενίδης τούτου λέγεται μαθητής) οὐδὲν διεσαφήνισεν, οὐδὲ τῆς φύσεως τούτων οὐδετέρας ἔοικε θιγεῖν, ἀλλ' εἰς τὸν ὅλον οὐρανὸν ἀποβλέψας, τὸ ἓν εἶναί φησι τὸν θεόν. οὗτοι μὲν οὖν, καθάπερ
F εἴπομεν, ἀφετέοι πρὸς τὴν νῦν ζήτησιν· οἱ μὲν δύο, καὶ πάμπαν ὡς ὄντες μικρὸν ἀγροικότεροι, Ξενοφάνης καὶ Μέλισσος. Παρμενίδης δὲ μᾶλλον βλέπων ἔοικέ που λέγειν. παρὰ γὰρ τὸ ὄν, τὸ μὴ ὂν οὐδὲν ἀξιῶν εἶναι, ἐξ ἀνάγκης ἓν οἴεται εἶναι τὸ ὄν, καὶ ἄλλο οὐθέν. περὶ οὗ σαφέστερον ἐν τοῖς περὶ φύσεως εἰρήκαμεν. ἀναγκαζόμενος δ' ἀκολουθεῖν τοῖς φαινομέ-

φαινομένοις, καὶ τὸ ἓν μὲν κατὰ τὸν λόγον, πλείω δὲ κατὰ τὴν αἴσθησιν ὑπολαμβάνων εἶναι, δύο τὰς αἰτίας καὶ δύο τὰς ἀρχὰς τίθησι πάλιν, θερμὸν καὶ ψυχρόν, οἷον πῦρ καὶ γῆν λέγων. τούτων δὲ τὸ μὲν κατὰ τὸ ὂν, τὸ θερμὸν τάττει, θάτερον δὲ κατὰ τὸ μὴ ὄν. ἐκ μὲν οὖν τῶν εἰρημένων, καὶ παρὰ τῶν συνηδρευκότων ἤδη τῷ λόγῳ σοφῶν, ταῦτα παρειλήφαμεν· παρὰ μὲν τῶν πρώτων, σωματικήν τε τὴν ἀρχήν. (ὕδωρ γὰρ καὶ πῦρ καὶ τὰ τοιαῦτα, σώματά ἐστι) καὶ τῶν μὲν μίαν, τῶν δὲ πλείους τὰς ἀρχὰς τὰς σωματικάς, ἀμφοτέρων μέντοι ταύτας ὡς ἐν ὕλης εἴδει τιθέντων· παρὰ δέ τινων ταύτην τε τὴν αἰτίαν τιθέντων, καὶ πρὸς ταύτῃ τὴν ὅθεν ἡ κίνησις, καὶ ταύτην παρὰ τῶν μὲν μίαν, παρὰ τῶν δὲ δύο. μέχρι μὲν οὖν τῶν Ἰταλικῶν καὶ χωρὶς ἐκείνων, μετριώτερον εἰρήκασιν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτῶν· πλὴν ὥσπερ εἴπομεν, δυοῖν τε αἰτίαιν τυγχάνουσι κεχρημένοι, καὶ τούτων τὴν ἑτέραν, οἱ μὲν μίαν, οἱ δὲ δύο ποιοῦσι, τὴν ὅθεν ἡ κίνησις. οἱ δὲ Πυθαγόρειοι, δύο μὲν τὰς ἀρχὰς κατὰ τὸν αὐτὸν εἰρήκασι τρόπον. τοσοῦτον δὲ προσεπέθεσαν, ὃ καὶ ἴδιόν αὐτῶν ἐστιν, ὅτι τὸ πεπερασμένον, καὶ τὸ ἄπειρον, καὶ τὸ ἓν οὐχ ἑτέρας τινὰς ᾠήθησαν εἶναι φύσεις, οἷον πῦρ ἢ γῆν ἤ τι τοιοῦτον ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἄπειρον, καὶ αὐτὸ τὸ ἓν, οὐσίαν εἶναι τούτων ὧν κατηγοροῦνται· διὸ καὶ ἀριθμὸν εἶναι τὴν οὐσίαν ἁπάντων. περί τε τούτων οὖν, τοῦτον ἀπεφήναντο τὸν τρόπον. καὶ περὶ τοῦ τί ἐστιν ἤρξαντο μὲν λέγειν καὶ ὁρίζεσθαι, λίαν δ' ἁπλῶς ἐπραγματεύθησαν. ὡρίζοντό τε γὰρ ἐπιπολαίως, καὶ ᾧ πρώτῳ ὑπάρξειεν ὁ λεχθεὶς ὅρος, τοῦτ' εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἐνόμιζον, ὥσπερ εἴ τις οἴοιτο ταὐτὸν εἶναι διπλάσιον καὶ τὴν δυάδα, διότι πρῶτον ὑπάρχει τοῖς δυσὶ τὸ διπλάσιον. ἀλλ' οὐ ταὐτὸν ἴσως ἐστὶ τὸ εἶναι διπλασίῳ καὶ δυάδι. εἰ δὲ μή, πολλὰ τὸ ἓν ἔσται, ὃ κἀκείνοις συνέβαινεν. παρὰ μὲν οὖν τῶν προτέρων καὶ τῶν ἄλλων τοσαῦτα ἔστι λαβεῖν.

Κεφάλαιον ϛ.

Μετὰ δὲ τὰς εἰρημένας φιλοσοφίας, ἡ Πλάτωνος ἐπεγένετο πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τούτοις ἀκολουθοῦσα, τὰ δὲ καὶ ἴδια παρὰ τὴν τῶν Ἰταλικῶν ἔχουσα φιλοσοφίαν. ἐκ νέου τε γὰρ συγγενόμενος πρῶτον Κρατύλῳ, καὶ ταῖς Ἡρακλειτείοις δόξαις, ὡς ἁπάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ῥεόντων, καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὔσης, ταῦτα μὲν καὶ ὕστερον οὕτως

A sequi & vnum ratione, plura verò secundum sensum putans esse, duas causas rursum, ac duo principia ponit, calidum, & frigidum, velut ignem & terram dicens. Horum autem alterum, calidum scilicet, cum ente, alterum verò cum non ente collocat. Ex dictis itaque, ac ab illis qui rationi incubuerunt sapientibus, ista accepimus. A primis quidem & corporale principium: aqua namque, & ignis & similia, corpora sunt: & horum, à quibusdam
B vnum, à quibusdam plura corporalia principia: vtrique tamen, ista vt in materiæ specie ponentibus: cæteris verò & hanc causam, & cum ista etiam vnde motus, statuentibus & hanc, à quibusdam vnam, à quibusdam duas. Vsque ad Italicos igitur, & absque illis, mediocrius cæteri de eis dixerunt: nisi quod, vt diximus, duabus causis vsi sunt: & harum alteram vnde
C motus, quidam vnam, quidam duas faciunt. Pythagorici verò, duo quidem eodem modo dixerunt principia. Tantum autem addiderunt, quod proprium eorũ est, quòd finitum & infinitum, & vnum non putarunt vllas alias esse naturas, veluti ignem, aut terram, aut aliud simile: sed ipsum infinitum, & ipsum vnum, substantiam horum esse, de quibus prædicantur: quare & numerum, & substantiam omnium esse. In hunc itaque modum &
D de his asseruerunt, & de ipso quid est inceperunt quidem dicere, & definire, sed valde simpliciter tractarunt. Definiebant namque perfunctoriè: & cui primo dicta definitio inesset, hoc esse substantiam rei putarunt: perinde ac si quis putaret idem esse duplum, & dualitatem, quoniam primum dualitati duplum est. sed non est idem fortassis, duplo, & dualitati esse: quod si non, ipsum vnum erit multa, quod illis
E quoque accidebat. A prioribus quidem, & cæteris hæc demum licet accipere.

CAPVT VI.

POst dictas verò philosophias disciplina Platonis superuenit, in plerisque quidem istos secuta, quædam autem etiam propria, vltra Italicorum habens philosophiam. Cum Cratillo namque ex recenti conuersatus, & Heracliti opinionibus assuetus, tanquam omnibus sensibilibus
F semper defluentibus, & de eis nõ existente scientia, hæc quidem etiam posteà ita

A arbitratus est. Cùm verò Socrates de moralibus quidem tractaret, de tota verò natura nihil, in his tamen vniuersale quæreret, & primus mentem ad definitiones applicaret, illum ob hoc laudans, putauit de aliis & non de aliquo sensibilium hoc fieri. Impossibile enim definitionem communem, cuiuspiam sensibilium esse, quæ semper mutantur: & sic talia entium ideas appellauit: sẽsibilia verò præter hæc, & secundùm hæc, omnia dici. Secundùm B participationem nanque, hæc multa vniuocorum esse speciebus æquiuoca: participationem verò, secundùm nomen solum, mutauit. Pythagorici etenim imitatione numerorum aiunt entia esse. Plato verò nomẽ mutando participatione: participationem verò, aut imitationem specierum, quænam sit, communiter quærere omiserunt. Item præter sensibilia & species mathematicas res ait medias esse à C sensibilibus quidem differentes, eò quòd perpetuæ, & immobiles sunt: à speciebus verò, eo quod illæ quidem multæ quadã similes sunt, species verò ipsa, vnaquæque sola. Et quoniam species causæ cæteris, illarum elementa omnium putauit entium elementa esse: & vt materiam quidem magnum, & paruum esse principia, tanquam verò substantiam ipsum vnum: ex illis enim participatione ipsius vnius, species D numeros esse: ipsum tamen vnum substãtiam esse, & non aliquid aliud, dici vnum esse, quemadmodum Pythagorici dicebat numeros quoque causas cæteris substantiæ esse similiter atque illi. Sed pro infinito tanquam vno, dualitatem facere, infinitum verò ex magno, & paruo, hoc eius proprium est. Item is quidem numeros præter sensibilia, illi verò numeros ipsas res esse aiunt, & mathematica in medio E horum non ponebant. Ipsum igitur vnum & numeros præter res facere, & non vt Pythagorici, & introductio specierum, propter eam, quæ in orationibus, fit, perscrutationem, euenit. Priores enim, dialecticæ expertes fuerunt. Dualitatem verò facere alteram naturam, propterea quòd numeri præter primos ex ea aptissimè, velut ex quadam effigie, generantur. Atqui accidit econtra. Non enim versimile est, ita fieri. Nunc etenim ex materia F multa faciunt. Species verò semel generat solum, Apparet autem ex vna materia, vna mensa. Qui verò speciem inducit,

ὑπέλαβε. Σωκράτους δὲ περὶ μὲν τὰ ἠθικὰ πραγματευομένου, περὶ δὲ τῆς ὅλης φύσεως οὐδέν, ἐν μέντοι τούτοις τὸ καθόλου ζητοῦντος, καὶ περὶ ὁρισμῶν ἐπιστήσαντος πρώτου τὴν διάνοιαν, ἐκεῖνον ἀποδεξάμενος, διὰ τὸ ζητῆσαι περὶ τῶν καθόλου, τοιοῦτον ὑπέλαβεν, ὡς περὶ ἑτέρων τοὺς ὁρισμοὺς τούτους γινομένους, καὶ οὐ περὶ τῶν αἰσθητῶν τινος. ἀδύνατον γὰρ εἶναι τὸν κοινὸν ὅρον τῶν αἰσθητῶν τινος, ἀεί γε μεταβαλλόντων. οὗτος οὖν τὰ μὲν τοιαῦτα τῶν ὄντων ἰδέας προσηγόρευσε, τὰ δ' αἰσθητὰ παρὰ ταῦτα, καὶ κατὰ ταῦτα λέγεσθαι πάντα. κατὰ μέθεξιν γὰρ εἶναι τὰ πολλὰ τῶν συνωνύμων ὁμώνυμα τοῖς εἴδεσι· τὴν δὲ μέθεξιν τοὔνομα μόνον μετέβαλεν. οἱ μὲν γὰρ Πυθαγόρειοι μιμήσει τὰ ὄντα φασὶν εἶναι τῶν ἀριθμῶν· Πλάτων δὲ μεθέξει, τοὔνομα μεταβαλών. τὴν μέντοι γε μέθεξιν ἢ τὴν μίμησιν, ἥτις ἂν εἴη τῶν εἰδῶν, ἀφεῖσαν ἐν κοινῷ ζητεῖν. ἔτι δὲ παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ εἴδη, τὰ μαθηματικὰ τῶν πραγμάτων εἶναί φησι μεταξύ, διαφέροντα τῶν μὲν αἰσθητῶν, τῷ ἀΐδια καὶ ἀκίνητα εἶναι· τῶν δ' εἰδῶν, τῷ τὰ μὲν πόλλ' ἄττα ὅμοια εἶναι, τὸ δὲ εἶδος αὐτὸ, ἓν ἕκαστον μόνον. ἐπεὶ δ' αἴτια τὰ εἴδη τοῖς ἄλλοις, τἀκείνων στοιχεῖα πάντων ᾠήθη τῶν ὄντων εἶναι στοιχεῖα. ὡς μὲν οὖν ὕλην τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν εἶναι ἀρχάς, ὡς δ' οὐσίαν τὸ ἕν. ἐξ ἐκείνων γὰρ τὰ κατὰ μέθεξιν τοῦ ἑνὸς, τὰ εἴδη εἶναι τοὺς ἀριθμούς. τὸ μέντοι γε ἓν οὐσίαν εἶναι, καὶ μὴ ἕτερόν τι τὸ ὂν λέγεσθαι ἕν, παραπλησίως τοῖς Πυθαγορείοις ἔλεγε, καὶ τὸ τοὺς ἀριθμοὺς αἰτίους εἶναι τοῖς ἄλλοις τῆς οὐσίας, ὡσαύτως ἐκείνοις· τὸ δὲ ἀντὶ τοῦ ἀπείρου ὡς ἑνὸς δυάδα ποιῆσαι, τὸ δ' ἄπειρον ἐκ μεγάλου καὶ μικροῦ, τοῦτ' ἴδιον. καὶ ἔτι ὁ μὲν τοὺς ἀριθμοὺς παρὰ τὰ αἰσθητά, οἱ δ' ἀριθμοὺς εἶναί φασιν αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ τὰ μαθηματικὰ μεταξὺ τούτων οὐ τιθέασι. τὸ μὲν οὖν τὸ ἓν καὶ τοὺς ἀριθμοὺς παρὰ τὰ πράγματα ποιῆσαι, καὶ μὴ ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι, καὶ ἡ τῶν εἰδῶν εἰσαγωγή, διὰ τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἐγένετο σκέψιν. οἱ γὰρ πρότεροι διαλεκτικῆς οὐ μετεῖχον. τὸ δὲ δυάδα ποιῆσαι τὴν ἑτέραν φύσιν, διὰ τὸ τοὺς ἀριθμοὺς ἔξω τῶν πρώτων εὐφυῶς ἐξ αὐτῆς γεννᾶσθαι, ὥσπερ ἔκ τινος ἐκμαγείου· καίτοι συμβαίνει γ' ἐναντίως. οὐ γὰρ εὔλογον οὕτως. οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῆς ὕλης πολλὰ ποιοῦσιν, τὸ δ' εἶδος ἅπαξ γεννᾷ μόνον. φαίνεται δ' ἐκ μιᾶς ὕλης μία τράπεζα· ὁ δὲ τὸ εἶδος ἐπιφέρων,

εἷς ὢν, πολλὰς ποιεῖ. ὁμοίως δ᾽ ἔχει καὶ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ· τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ μιᾶς πληροῦται ὀχείας, τὸ δ᾽ ἄρρεν πολλὰ πληροῖ. καίτοι ταῦτα μιμήματα τῶν ἀρχῶν ἐκείνων ἐστί. Πλάτων μὲν οὖν περὶ τῶν ζητουμένων οὕτω διώρισεν· φανερὸν δ᾽ ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι δυοῖν αἰτίαιν μόνον κέχρηται, τῇ τε τοῦ τί ἐστι καὶ τῇ κατὰ τὴν ὕλην. τὰ γὰρ εἴδη τοῦ τί ἐστιν αἴτια τοῖς ἄλλοις, τοῖς δ᾽ εἴδεσι τὸ ἕν, καὶ τίς ἡ ὕλη ἡ ὑποκειμένη, καθ᾽ ἧς τὰ εἴδη, τὰ μὲν ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν, τὸ δ᾽ ἕν, ἐν τοῖς εἴδεσι λέγεται, ὅτι αὕτη δυάς ἐστι τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν. ἔτι δὲ τὴν τοῦ εὖ καὶ τοῦ κακῶς αἰτίαν, τοῖς στοιχείοις ἀπέδωκεν ἑκατέροις ἑκατέραν· ὥσπερ μᾶλλον φαμὲν καὶ τῶν προτέρων ἐπιζητῆσαί τινας φιλοσόφων, οἷον Ἐμπεδοκλέα καὶ Ἀναξαγόραν. συντόμως μὲν οὖν καὶ κεφαλαιωδῶς ἐπεληλύθαμεν τίνες τε καὶ πῶς τυγχάνουσιν εἰρηκότες, περί τε τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς ἀληθείας. ὅμως δὲ τοσοῦτόν γ᾽ ἔχομεν ἐξ αὐτῶν, ὅτι τῶν λεγόντων περὶ ἀρχῆς καὶ αἰτίας, οὐθεὶς ἔξω τῶν ἐν τοῖς περὶ φύσεως ἡμῖν διωρισμένων εἴρηκεν, ἀλλὰ πάντες ἀμυδρῶς μὲν, ἐκείνων δέ πως φαίνονται θιγγάνοντες. οἱ μὲν γὰρ ὡς ὕλην τὴν ἀρχὴν λέγουσιν, ἄν τε μίαν, ἄν τε πλείους ὑποθῶσι, καὶ ἐάν τε σῶμα, ἐάν τε ἀσώματον τοῦτο τιθῶσιν. οἷον Πλάτων μὲν τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν λέγων, οἱ δ᾽ Ἰταλικοὶ, τὸ ἄπειρον· Ἐμπεδοκλῆς δὲ, πῦρ, καὶ γῆν καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα· Ἀναξαγόρας δὲ τὴν τῶν ὁμοιομερῶν ἀπειρίαν. οὗτοί τε δὴ πάντες τῆς τοιαύτης αἰτίας ἡμμένοι εἰσί, καὶ ἔτι ὅσοι ἀέρα, ἢ πῦρ, ἢ ὕδωρ, ἢ πυκνότερον μὲν πυρὸς, ἀέρος δὲ λεπτότερον, καὶ γὰρ τοιοῦτόν τινες εἰρήκασιν εἶναι τὸ πρῶτον στοιχεῖον. οὗτοι μὲν οὖν ταύτης τῆς αἰτίας ἥψαντο μόνον. ἕτεροι δέ τινες, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ὅσοι φιλίαν καὶ νεῖκος, ἢ νοῦν, ἢ ἔρωτα ποιοῦσιν ἀρχήν. τὸ δὲ τί ἦν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν, σαφῶς μὲν οὐθεὶς ἀποδέδωκε· μάλιστα δ᾽ οἱ τὰ εἴδη καὶ τὰ ἐν τοῖς εἴδεσι τιθέντες λέγουσιν. οὔτε γὰρ ὡς ὕλην τοῖς αἰσθητοῖς τὰ εἴδη, καὶ τὰ ἐν τοῖς εἴδεσιν, οὔθ᾽ ὡς ἐντεῦθεν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως γιγνομένην ὑπολαμβάνουσιν. ἀκινησίας γὰρ αἴτια μᾶλλον καὶ τοῦ ἐν ἠρεμίᾳ εἶναί φασιν· ἀλλὰ τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστῳ τῶν ἄλλων τὰ εἴδη παρέχονται, τοῖς δ᾽ εἴδεσι τὸ ἕν. τὸ δ᾽ οὗ ἕνεκα αἱ πράξεις καὶ αἱ μεταβολαὶ καὶ αἱ κινήσεις

A quæ vna est multas facit. Similiter autem & masculus ad fœminam se habet. Hæc enim ex vno congressu adimpletur: masculus verò multas implet. At ista imitationes illorum principiorum sunt. Plato igitur de propositis quæstionibus ita determinauit. Patet autem ex dictis, quòd duabus causis vtitur solùm ea, quæ ipsius quid est, & ea, quæ secundùm materiam. Species enim cæteris ipsius quid sint, causæ sunt, speciebus verò ipsum vnum, &
B quæ subiecta materia, de qua species: illa quidem de sensibilibus, illud verò in speciebus, vnum dicitur, quia dualitas hæc est, magnum, & paruum. Item ipsius bene, ipsiusque malè, causam elementis attribuit vtrisque vtranque. Quod etiam primorum quosdam philosophorum Empedoclem, & Anaxagoram magis dicimus quæsiuisse. Breuiter igitur, & summatim percurrimus, quinam, & quomodo locuti sunt de principiis & ipsa veritate. Tantum
C enim ex eis habemus quòd eorum, qui de principio, & causa dixerunt, nemo quicquam præter ea, quæ in De naturalibus determinata sunt, dixerit: sed omnes, obscurè quidem, illa tamen aliquatenus visi sunt attingere. Quidam enim vt materiam principium ponunt, siue vnam, siue plures supponant, & siue corpus siue incorpoream ponant, vt Plato magnum, & paruum dicens: Itali infinitum: Empe-
D docles ignem, & terram, & aquam, & aerem: Anaxagoras verò, infinitatem similium partium. Hi igitur omnes talem causam perstrinxerunt: & adhæc quicunque aerem, aut ignem, aut aquam, aut igne quidem densius, aere verò tenuius. Etenim tale quidam dixerunt primum elementum esse. Hi igitur hanc attigerunt causam solam. Alij verò quidam vnde principium motus, quicunque scilicet a-
E micitiam, & contentionem, intellectum, aut amorem principium faciunt. Ipsum verò quod quid erat esse, & substantiam, clarè quidem nullus assignauit: maximè verò dicunt, qui species ponunt: nec enim vt materiam sensibilibus species, & ea, quæ in speciebus sunt, neque tanquam illinc principium motus fieret, putant. Immobilitatis enim causa, & quietis, magis eis esse aiunt: sed quod quid erat esse
F vnicuique cæterorum species attribuunt: speciebus autem, ipsum vnú. Ipsum verò, cuius gratia actiones, mutationes, & motus, quodam modo quidē dicunt causam,

non autem ita dicunt, vt aptum esse natum est. Qui enim intellectum, aut amicitiam dicunt, tanquam bonum quoddam has ponunt, non tamen tanquam horum causa quicquam existentium aut sit, aut fiat, sed tanquam ex his motus eorum essent, ita dicunt. Similiter & qui vnum, vel ens esse hanc naturam aiunt, substantiæ quidem causam esse dicunt, non tamen huius causa, aut esse, aut fieri. Quare contingit eis quodam modo dicere & negare, bonum aut tale. Non enim simpliciter, sed secundum accidens dicunt. Quòd igitur de causis, & quot, & quales sint, rectè determinatum sit, testari nobis etiam isti omnes videntur, cùm non possint, aliam attingere causam: & adhæc quòd principia aut ita omnia, aut horum aliquo modo quærenda sint patet. Quo verò pacto horum quisque dixerit, quomodo de principiis se res habet dubitationes, quæ contingere possunt de his ipsis, deinceps percurramus.

CAPVT VII.

Qvicunque igitur vniuersum vnum, & vnam quandam esse naturam, vt materiam ponunt, & hanc corporalem & magnitudinem habentem, patet quòd multipliciter errant. Corporum enim elementa solum ponunt, incorporeorum verò minimè, cùm etiam incorporea sint. Cumque de generatione & corruptione causas dicere conarentur, & de natura omnium rationes reddere, motus causam perimunt. Item substantiam nullius causam ponendo, nec ipsum quid est, & adhæc facilè simplicium corporum quodcunque principium esse (terra excepta) nō considerantes mutuam inter ea generationem, quoquo modo ponunt. Dico autem ignem, terram, aquam, & aerem. Quædam enim coniunctione, quædam verò disiunctione inuicem fiunt. Hoc verò ad hoc vt prius & posterius sit, multùm differt. Id etenim apparere posset maximè omnium elementale, ex quo primo coniunctione fiunt. Tale verò illud fuerit profectò, quod partium minutissimarum, subtilissimúmque corporum sit. Quicunque ignem principium statuunt, maximè conuenienter huic rationi dicent. Tale autem cæterorum quoque quisque fatetur elementum corporum esse. Quare nemo posteriorum, qui vnum ponebant, terram elementum existimauerat, scilicet propter partium magnitudinem. Triū verò quodcunque elementorum habuit authorē aliquem: quidam enim ignē, quidam aquam,

τρόπον μέν τινα λέγουσιν αἴτιον, οὕτω δ' οὐ λέγουσιν, οὐδ' ὃν πέφυκεν. οἱ μὲν γὰρ νοῦν λέγοντες ἢ φιλίαν, ὡς ἀγαθὸν μὲν ταύτας τὰς αἰτίας τιθέασιν, οὐ μὴν ὡς ἕνεκά γε τούτων ἢ ὄν, ἢ γινόμενόν τι τῶν ὄντων, ἀλλ' ὡς ἀπὸ τούτων τὰς κινήσεις οὔσας λέγουσιν. ὡς δ' αὔτως καὶ οἱ τὸ ἕν, ἢ τὸ ὂν φάσκοντες εἶναι τὴν τοιαύτην φύσιν, τῆς μὲν οὐσίας αἴτιόν φασιν εἶναι, οὐ μὴν τούτου γε ἕνεκα, ἢ εἶναι ἢ γίνεσθαι· ὥστε λέγειν τε καὶ μὴ λέγειν πως συμβαίνει αὐτοῖς τἀγαθὸν τοιοῦτον αἴτιον. οὐ γὰρ ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς λέγουσιν. ὅτι μὲν οὖν ὀρθῶς διώρισται περὶ τῶν αἰτίων, καὶ πόσα, καὶ ποῖα, μαρτυρεῖν ἐοίκασιν ἡμῖν καὶ οὗτοι πάντες, οὐ δυνάμενοι θιγεῖν ἄλλης αἰτίας. πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι ζητητέαι αἱ ἀρχαί, ἢ οὕτως ἅπασαι, ἢ τινὰ τρόπον τούτων, δῆλον. πῶς δὲ τούτων ἕκαστος εἴρηκε, καὶ πῶς ἔχει περὶ τῶν ἀρχῶν, τὰς ἐνδεχομένας ἀπορίας, μετὰ τοῦτο διέλθωμεν περὶ αὐτῶν.

Κεφάλαιον ζ.

Ὅσοι μὲν οὖν ἕν τε τὸ πᾶν καὶ μίαν τινὰ φύσιν ὡς ὕλην τιθέασι, καὶ ταύτην σωματικὴν καὶ μέγεθος ἔχουσαν, δῆλον ὅτι πολλαχῶς ἁμαρτάνουσι. τῶν γὰρ σωμάτων τὰ στοιχεῖα τιθέασι μόνον, τῶν δ' ἀσωμάτων οὔ, ὄντων καὶ ἀσωμάτων. καὶ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς ἐπιχειροῦντες τὰς αἰτίας λέγειν, καὶ περὶ πάντων φυσιολογοῦντες, τὸ τῆς κινήσεως αἴτιον ἀναιροῦσιν. ἔτι δὲ τὸ τῆς οὐσίας μηθενὸς αἰτίαν τιθέναι, μηδὲ τὸ τί ἐστι. καὶ πρὸς τούτοις, τὸ ῥαδίως τῶν ἁπλῶν σωμάτων εἶναι ἀρχὴν ὁτιοῦν (πλὴν γῆς) μὴ δοξάζοντας γένεσιν ἐκ στοιχείων ἢ μεταβολὴν, οὐκ ἐπισκεψάμενοι τὴν ἐξ ἀλλήλων γένεσιν πῶς ποιοῦνται. λέγω δὲ πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν καὶ ἀέρα. τὰ μὲν γὰρ συγκρίσει, τὰ δὲ διακρίσει ἐξ ἀλλήλων γίγνεται. τοῦτο δὲ πρὸς τὸ πρότερον εἶναι καὶ ὕστερον, διαφέρει πλεῖστον· τῇ μὲν γὰρ ἂν δόξειε στοιχειωδέστατον εἶναι πάντων, ἐξ οὗ γίνονται συγκρίσει πρώτου. τοιοῦτον δὲ τὸ μικρομερέστατον καὶ λεπτότατον ἂν εἴη τῶν σωμάτων. διόπερ ὅσοι πῦρ ἀρχὴν τιθέασι, μάλιστα ὁμολογουμένως ἂν τῷ λόγῳ τούτῳ λέγοιεν. τοιοῦτον δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος ὁμολογεῖ τὸ στοιχεῖον εἶναι, τὸ τῶν σωμάτων. οὐθεὶς γοῦν τῶν ὕστερον ἠξίωσε καὶ ἓν λεγόντων γῆν εἶναι στοιχεῖον, δηλονότι διὰ τὴν μεγαλομέρειαν. τῶν δὲ τριῶν ἕκαστον στοιχείων, εἴληφε κριτήν τινα. οἱ μὲν γὰρ πῦρ, οἱ δ' ὕδωρ, οἱ δ'

οἱ δ' ἀέρα τινὰ εἶναί φασι. καίτοι διὰ τί ποτ' οὐ καὶ τὴν γῆν λέγουσιν, ὥσπερ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων; πάντα γὰρ εἶναί φασι τὴν γῆν. φησὶ δὲ καὶ Ἡσίοδος τὴν γῆν πρώτην γενέσθαι τῶν σωμάτων· οὕτως ἀρχαίαν τε καὶ δημοτικὴν συμβέβηκεν εἶναι τὴν ὑπόληψιν. κατὰ μὲν οὖν τοῦτον τὸν λόγον, οὔτ' εἴ τις τούτων τι λέγει πλὴν πυρός, οὔτ' εἴ τις ἀέρος μὲν πυκνότερον τοῦτο τίθησιν ὕδατος δὲ λεπτότερον, οὐκ ὀρθῶς ἂν λέγοι. εἰ δ' ἐστὶ τὸ τῇ γενέσει ὕστερον τῇ φύσει πρότερον, τὸ δὲ πεπεμμένον καὶ συγκεκριμένον ὕστερον τῇ γενέσει, τοὐναντίον ἂν εἴη τούτων, ὕδωρ μὲν ἀέρος πρότερον, γῆ δὲ ὕδατος. περὶ μὲν οὖν τῶν μίαν τιθεμένων αἰτίαν οἵαν εἴπομεν, ἔστω ταῦτ' εἰρημένα. τὸ δ' αὐτὸ κἂν εἴ τις ταῦτα πλείω τίθησιν, οἷον Ἐμπεδοκλῆς τέτταρά φησιν εἶναι σώματα τὴν ὕλην. καὶ γὰρ τούτῳ τὰ μὲν ταὐτά, τὰ δ' ἴδια συμβαίνειν ἀνάγκη. γιγνόμενά τε γὰρ ἐξ ἀλλήλων ὁρῶμεν, ὡς οὐκ ἀεὶ διαμένοντος πυρὸς καὶ γῆς τοῦ αὐτοῦ σώματος. εἴρηται δὲ ἐν τοῖς περὶ φύσεως περὶ αὐτῶν, καὶ περὶ τῆς τῶν κινουμένων αἰτίας, πότερον ἓν ἢ δύο θετέον, οὔτε ὀρθῶς οὔτε εὐλόγως οἰητέον εἰρῆσθαι παντελῶς. ὅλως τε ἀλλοίωσιν ἀναιρεῖσθαι ἀνάγκη τοῖς οὕτω λέγουσιν· οὐ γὰρ ἐκ θερμοῦ ψυχρὸν, οὐδὲ ἐκ ψυχροῦ θερμὸν ἔσται. τί γὰρ αὐτὰ ἂν πάσχοι τἀναντία, καὶ τίς εἴη ἂν μία φύσις ἡ γιγνομένη πῦρ καὶ ὕδωρ; ὃ ἐκεῖνος οὔ φησιν. Ἀναξαγόραν δ' εἴ τις ὑπολάβοι δύο λέγειν στοιχεῖα, μάλιστ' ἂν ὑπολάβοι κατὰ λόγον ὃν ἐκεῖνος αὐτὸς μὲν οὐ διήρθρωσεν, ἠκολούθησε μέντ' ἂν ἐξ ἀνάγκης τοῖς ἐπάγουσιν αὐτόν. ἀτόπου γὰρ ὄντος καὶ ἄλλως τοῦ φάσκειν μεμῖχθαι τὴν ἀρχὴν πάντα, καὶ διὰ τὸ συμβαίνειν ἄμικτα δεῖν προϋπάρχειν, καὶ διὰ τὸ μὴ πεφυκέναι τῷ τυχόντι μίγνυσθαι τὸ τυχόν, πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τὰ πάθη καὶ τὰ συμβεβηκότα χωρίζοιτ' ἂν τῶν οὐσιῶν (τῶν γὰρ αὐτῶν μῖξίς ἐστι καὶ χωρισμός) ὅμως εἴ τις ἀκολουθήσειε συνδιαρθρῶν ἃ βούλεται λέγειν, ἴσως ἂν φανείη καινοπρεπεστέρως λέγων. ὅτε γὰρ οὐθὲν ἦν ἀποκεκριμένον, δῆλον ὡς οὐθὲν ἦν ἀληθὲς εἰπεῖν κατὰ τῆς οὐσίας ἐκείνης. λέγω δ' ὅτι οὔτε λευκὸν, οὔτε μέλαν, ἢ φαιὸν, ἢ ἄλλο χρῶμα, ἀλλ' ἄχρων ἦν ἐξ ἀνάγκης. εἶχε γὰρ ἄν τι τούτων τῶν χρωμάτων. ὁμοίως δὲ καὶ ἄχυμον τῷ αὐτῷ λόγῳ τούτῳ, οὐδὲ ἄλλο τῶν ὁμοίων οὐθέν. οὔτε γὰρ ποιόν τι οἷόν τε αὐτὸ εἶναι, οὔτε ποσὸν, οὔτε τι.

A quidam aerem, hoc aiunt esse. At cur non dicunt & terram, vt multi hominum? omnia etenim terram esse dicunt. Hesiodus quoque primam corporum terram ait esse, tam vulgarem, & publicam accidit hanc opinionem esse. Secundùm hanc itaque rationem, si quis aut quicquam horum excepto igne, dicat aut aere quidem densius, aqua verò tenuius hoc ponat, non rectè profectò inquiet. Quòd si id ge-

B neratione posterius, natura prius sit, quod verò digestum, & coniunctum generatione posterius sit, contrarium his esset vtique: aqua quidem aere prior, terra verò hac ipsa aqua. De his igitur, qui vnam (qualem diximus) causam ponunt, hæc dicta sint. Id ipsum autem, & si quis hæc plura ponit, vt Empedocles quatuor corpora ait esse materiam: & huic enim partim eadem partim propria necesse est ac-

C cidere. Nam & quòd inuicem fiunt, videmus, tanquam non semper igne, & terra manente eodem corpore. Dictum autem de eis in De naturalibus est, déque causa mouentium: vnum, an duo ponenda sint, neque rectè, neq. irrationabiliter omnino arbitrandum est dictũ fuisse. Et simpliciter alterationem auferant necesse est, qui ita dicũt. Non enim ex calido frigidũ nec ex frigido calidum erit, quidnam ipsa cõtraria pateretur, & quænam vna natura sit,

D quæ ignis & aqua fiat? quod ille minime inquit. Anaxagorã verò si quis putat duo dicere elementa, maxime secundũ rationem arbitrabitur, quã ille quidẽ ipse non digessit: necessariò tamen sequeretur eos, qui eam inferrẽt. quandoquidẽ aliter absurdum sit dicere a principio omnia mista esse, tum quoniam accidit immista oportere antea esse, tum quoniam non est natura aptũ quodcũque cuicunq. misceri. Et

E hæc, quoniã passiones & accidẽtia separarẽtur a substantiis eorundem enim est mistio, & separatio. Si quis tamẽ sequatur digerens vna cum eo quod dicere vult, fortassis videatur quædã noua dicere. Quãdo enim nil erat separatũ, patet quòd nil erat verè de illa substãtia dicendũ. Dico autem quòd neque albũ, neq. nigrũ, aut fuscum, aut alium colorẽ, sed quòd colore vacans necessariò esset. Alioqui nanq. aliquẽ horum colorum haberet. Similiter etiã sine

F sapore. Eadẽ ratione nec aliud quicquam similium. Nec enim quale quid possibile est illud esse, neque quantũ, neque quid.

A Specierum enim, quæ in parte dicuntur, a quæ ei sanè inessent. Hoc verò impossibile, si mista sint omnia. Essent enim iam separata. Ait autem omnia esse mista, intellectu excepto: hunc verò solum impermistum, & purum. Ex his verò accidit principia dicere, & ipsum vnum (hoc enim simplex, & impermistum) & alterum tanquam ens, quale indeterminatum ponimus antè quàm determinetur, & aliqua participet specie. Quare dicitur quidem, B neque rectè, neque clarè, vult autem simile quiddam & iis, quæ posterius dicunt, & iis quæ nunc magis apparent. Verùm hæ quidem illarũ, quæ circa generationem, & corruptionem, & motum sunt rationũ, propriæ sunt solùm. Ferè enim de tali substantia, & principia, & causas inuestigant solum. Quicunque verò de cunctis quidem entibus speculantur, entium autem quædam sensibilia, quædam non sensibilia ponunt, manifestum est, quod de vtrisC que generibus perscrutantur. Quare magis immoretur quispiam, de iis quid benè, quidve non benè dicant, ad eorum, quæ nobis proposita sunt, inquisitionem. Qui itaque Pythagorici appellantur principiis quidem, & elementis alieniori modo, quam physiologi, vtuntur. Causa verò est, quoniam ea non ex sensibilibus acceperũt. Entium enim quæ mathematica sunt, sine motu sunt, præter illa, quæ circa astroD logiam sunt. Disputant tamen, & tractant omnia de natura. Etenim generant cælum, & circa eius passiones partes & opera, obseruant quod sequitur, & principia, & causas in eis consumunt, tanquam cæteris physicis conuenientes, quòd illud est ens, [quódque est] quodcunque sensibile est, & quod continet id, quod vocatur cælum. Causas verò, & principia sicut diximus, sufficientia (vt dicunt) etiam vsque ad superiora entium transcendere, E & magis quàm de natura, rationibus conuenientia. Ex quo verò modo motus erit, finito & infinito, & pari & impari solum suppositis, nihil aiunt. Aut quomodo possibile est, sine motu & mutatione, generationẽ, & corruptionẽ esse, aut actiones eorũ, quæ in cælo ferũtur. Itẽ siue quis eis cõcedat ex his magnitudinem esse, siue monstretur hoc, quomodo tamen quædã corF porum leuia, quædam grauitatem habentia erunt? ex quibus supponunt, & aiunt, nil magis, quã de mathematicis corporibus,

A τῶν γὰρ ἐν μέρει λεγομένων εἰδῶν, ὑπῆρχεν ἂν αὐτοῖς. τοῦτο δὲ ἀδύνατον μεμιγμένων γε πάντων. ἤδη γὰρ ἂν ἀπεκέκριτο. φησὶ δ' εἶναι μεμιγμένα πάντα, πλὴν τοῦ νοῦ· τοῦτον δὲ ἀμιγῆ μόνον καὶ καθαρόν. ἐκ δὲ τούτων συμβαίνει λέγειν αὐτῷ τὰς ἀρχάς, τό, τε ἓν (τοῦτο γὰρ ἁπλοῦν καὶ ἀμιγές) καὶ θάτερον καθάπερ ὄν, οἷον τίθεμεν τὸ ἀόριστον πρὶν ὁρισθῆναι καὶ μετασχεῖν εἴδους τινός. ὥστε λέB γει μὲν οὔτ' ὀρθῶς, οὔτε σαφῶς. βούλεται μέντοι τι παραπλήσιον τοῖς τε ὕστερον λέγουσι καὶ τοῖς νῦν φαινομένοις μᾶλλον. ἀλλὰ γὰρ οὗτοι μὲν τοῖς περὶ γένεσιν λόγοις καὶ φθορὰν καὶ κίνησιν οἰκεῖοι τυγχάνουσι μόνον. σχεδὸν γὰρ περὶ τῆς τοιαύτης οὐσίας, καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς αἰτίας ζητοῦσι μόνον. ὅσοι δὲ περὶ μὲν ἁπάντων τῶν ὄντων ποιοῦνται τὴν θεωρίαν, C τῶν δ' ὄντων τὰ μὲν αἰσθητά, τὰ δ' οὐκ αἰσθητὰ τιθέασι, δῆλον ὡς περὶ ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ποιοῦνται τὴν ἐπίσκεψιν. διὸ μᾶλλον ἄν τις ἐνδιατρίψειε περὶ αὐτῶν, τί καλῶς, ἢ μὴ καλῶς λέγουσιν εἰς τὴν τῶν νῦν ἡμῖν προκειμένων σκέψιν. οἱ μὲν οὖν καλούμενοι Πυθαγόρειοι, ταῖς μὲν ἀρχαῖς καὶ τοῖς στοιχείοις ἐκτοπωτέροις χρῶνται τῶν φυσιολόγων. τὸ δ' αἴτιον, ὅτι παρέλαβον αὐτὰς οὐκ ἐξ αἰσθητῶν. τὰ γὰρ D μαθηματικὰ τῶν ὄντων, ἄνευ κινήσεώς ἐστιν, ἔξω τῶν περὶ τὴν ἀστρολογίαν. διαλέγονται μέντοι καὶ πραγματεύονται περὶ φύσεως πάντα. γεννῶσί τε γὰρ τὸν οὐρανόν· καὶ περὶ τὰ τούτου μέρη, καὶ τὰ πάθη καὶ τὰ ἔργα, διατηροῦσι τὸ συμβαῖνον· καὶ τὰς ἀρχάς, καὶ τὰ αἴτια εἰς ταῦτα καταναλίσκουσιν, ὡς ὁμολογοῦντες τοῖς ἄλλοις φυσιολόγοις, ὅτι τό γε ὂν τοῦτ' ἐστίν, ὅσον αἰσθητόν ἐστι, καὶ περιείληφεν ὁ καλούE μενος οὐρανός. τὰς δ' αἰτίας καὶ τὰς ἀρχὰς ὥσπερ εἴπομεν ἱκανὰς (ὡς λέγουσιν) καὶ ἐπαναβῆναι καὶ ἐπὶ τὰ ἀνωτέρω τῶν ὄντων, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς περὶ φύσεως λόγοις ἁρμοττούσας. ἐκ τίνος μέντοι τρόπου κίνησις ἔσται πέρατος καὶ ἀπείρου μόνον ὑποκειμένων, καὶ περιττοῦ καὶ ἀρτίου, οὐθὲν λέγουσιν. ἢ πῶς δυνατὸν ἄνευ κινήσεως καὶ μεF ταβολῆς γένεσιν εἶναι καὶ φθοράν, ἢ τὰ τῶν φερομένων ἔργα κατὰ τὸν οὐρανόν. ἔτι δὲ εἴτε δοίη τις αὐτοῖς ἐκ τούτων εἶναι μέγεθος, εἴτε δειχθείη τοῦτο, ὅμως τίνα τρόπον ἔσται τὰ μὲν κοῦφα, τὰ δὲ βάρος ἔχοντα τῶν σωμάτων; ἐξ ὧν γὰρ ὑποτίθενται καὶ λέγουσιν, οὐθὲν μᾶλλον περὶ τῶν μαθηματικῶν λέγουσι σωμάτων

ἢ περὶ

[illegible]

A de sensibilibus dicunt. Quare de igne, aqua, aut de huiusmodi cæteris corporibus nihil dixerunt, tanquam nil de sensibilibus proprium dicentes. Item, quomodo passiones quidem numeri, & ipsum numerum, putandū causas eorum esse, quæ sunt à principio, ac de nouo in cælo fiunt, numerum verò alium præter hunc numerum, ex quo Mundus constat, nullum esse? Cùm enim in hac quidem parte opinio
B eis, & tempus sit, paululū verò desursum & deorsum iniuria, & disiunctio, aut mistio, probatio autem afferant, quòd horum quidem vnumquodque numerus est, contingit autem in hunc locum multitudinem iam constitutarum magnitudinum esse, eò quòd passiones sequuntur singula loca, vtrum iste est idē numerus, qui in cælo, quem oportet accipere, quòd horum vnumquodque est? an præter i-
C stum, alter? Plato etenim alium esse ait. At ille quoque numeros putat, & illa esse, & horum causas: sed intelligibiles quidem causas hos verò sensibiles. De Pythagoricis itaque, prætermittamus modo: sufficit enim in tantum eos attigisse. Qui verò ponunt ideas, primùm quidem, cùm quærerent horum existentium causas habere, cætera æqualia his numero attulerunt. Velut si quis numerare volens, cùm quidem pauciora existant, arbitretur nō pos-
D se, plura verò ea faciat, & ita numeret. Fere etenim species æquales, aut non pauciores iis sunt, ex quibus, dum de eis causas quærerent, ad illas processerunt. Nam secundum vnumquodque æquiuocū quid est, & præter substantias, cæterorum quoque in multis est vnum, & in his, & in sempiternis. Item, quibus modis ostenditur quòd species sunt, secundum nullum eorum apparet. E quibusdam nāque non est
E necesse fieri syllogismum: è quibusdam verò, etiam quorum nō putamus, horum species fiunt. Secundum nanque rationes quæ ex scientiis species erunt omniū quorum scientiæ sunt: secundum verò vnum in multis, & negationum. At secundum quod intelligitur quippiam eo corrupto, etiam corruptibilium: siquidē quicquam est horum phantasma. Insuper rationum, quæ magis certæ sunt quædam quidem eorum quæ ad aliquid sunt, ideas faciunt,
F quorū nō dicimus esse per se genus. quædā verò, tertiū hominē dicūt. Et simpliciter hæ de speciebus rationes illa perimūt, quæ magis esse, quàm ipsas ideas esse volunt,

ὅλως τε ἀναιροῦσιν οἱ περὶ τῶν εἰδῶν λόγοι, ἃ μᾶλλον εἶναι βούλονται οἱ λέγοντες εἴδη,

qui dicunt species. Accidit enim non dualitatem esse primam, sed numerum, & quod id aliquid, eo quod per se est. & cūcta, quæcunque cùm quidam sequerētur, de ideis opiniones, aduersati principiis sunt. Item secundùm existimationem, secundum quam esse dicimus, ideas, non solum substantiarum, sed multorum etiam aliorum species erunt. Etenim vnus conceptus non solum de substantiis, sed de cæteris etiam est: & scientiæ non solùm substantiæ, sed etiam aliorum sunt: & cætera huiuscemodi accidunt infinita. Secundùm verò necessitatem, & opiniones de eis, si species participabiles sunt, necesse est substantiarum solùm esse ideas. Non enim secundùm accidens participatio earum est, sed eatenus oportet vniuscuiusq. participem esse, quatenus dicitur non de subiecto. Dico autem, vt si quid ipso duplo participat, hoc etiam æterno participat, sed secundùm accidens: accidit enim duplo æterno esse. Quare species, substantia erunt. Hæ autem hic, & ibi substantiam significant. An quicquam erit dicere esse aliquid præter has, vnum in multis? Et si eadem species est idearum, & participantium, erit aliquid commune. Cur enim magis in corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidem sed æternis, dualitatem esse vnum, & idē sit, quàm in hac & quadam? Et si non est eadem species, æquiuocatio erit profectò, & simile, ac si quis & Calliam, & lignum hominem appellarit, quorum nullam inspicit communicationem. Potissimùm verò dubitabit aliquis, quidnam species conferant sempiternis sensibilium, aut illis, quæ fiunt, & corrumpuntur. Nec enim motus, nec alicuius transmutationis eius causæ sunt. At nec ad scientiam aliorum prosunt. Nec enim horum illæ substantia sunt: in his etenim essent. Nec adesse cùm non insint participantibus. Ita enim fortassis causæ putabuntur esse, vt albū mistum albo. Sed ista ratio facile redargui potest, quam Anaxagoras prius, Eudoxus verò posterius, & quidam alij dixerunt. Facile enim est, multa, & impossibilia ad hanc opinionem congerere. At nec ex speciebus cætera sunt, secundum vllum illorum modorum, qui dici solēt. Dicere verò exemplaria eas esse, & cætera eis participare, vaniloquia, & metaphoras poeticas dicere est. Quid enim est, quod agit, ad ideas inspiciens?

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

A ἐνδέχεται γὰρ καὶ εἶναι καὶ γίγνεσθαι ὅμοιον ὁτιοῦν καὶ μὴ εἰκαζόμενον πρὸς ἐκεῖνο, ὥστε καὶ ὄντος Σωκράτους καὶ μὴ ὄντος γένοιτ' ἂν οἷος Σωκράτης. ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι κἂν εἰ ἦν ὁ Σωκράτης ἀΐδιος. ἔσται τε πλείω παραδείγματα τοῦ αὐτοῦ, ὥστε καὶ εἴδη, οἷον τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ζῷον, καὶ τὸ δίπουν, ἅμα δὲ καὶ τὸ αὐτοάνθρωπος. ἔτι οὐ μόνον τῶν αἰσθητῶν παραδείγματα τὰ εἴδη, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν, B οἷον τὸ γένος, ὡς γένος εἰδῶν. ὥστε τὸ αὐτὸ ἔσται παράδειγμα καὶ εἰκών. ἔτι δόξειεν ἂν ἀδύνατον εἶναι χωρὶς τὴν οὐσίαν, καὶ οὗ ἡ οὐσία. ὥστε πῶς ἂν αἱ ἰδέαι οὐσίαι τῶν πραγμάτων οὖσαι, χωρὶς εἶεν; ἐν δὲ τῷ Φαίδωνι οὕτω λέγεται, ὡς καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίγνεσθαι αἴτια τὰ εἴδη ἐστί. καίτοι τῶν εἰδῶν ὄντων, ὅμως οὐ γίγνεται τὰ μετέχοντα, ἂν μὴ ᾖ τὸ κινῆσον, καὶ πολλὰ γίγνεται ἕτερα, οἷον οἰκία, C καὶ δακτύλιος, ὧν οὔ φασιν εἴδη εἶναι. ὥστε δῆλον ὅτι ἐνδέχεται καὶ τἆλλα καὶ εἶναι καὶ γίγνεσθαι διὰ τοιαύτας αἰτίας, οἵας καὶ τὰ ῥηθέντα νῦν. ἔτι εἴπερ εἰσὶν ἀριθμοὶ τὰ εἴδη, πῶς αἴτιοι ἔσονται; πότερον ὅτι ἕτεροι ἀριθμοί εἰσι τὰ ὄντα; οἷον ὁδὶ μὲν ἀριθμός, ἄνθρωπος, ὁδὶ δὲ Σωκράτης, ὁδὶ δὲ Καλλίας. τί οὖν ἐκεῖνοι τούτοις αἴτιοί D εἰσιν; οὐδὲ γὰρ εἰ οἱ μὲν ἀΐδιοι, οἱ δὲ μή, οὐδὲν διοίσει. εἰ δ' ὅτι λόγοι ἀριθμῶν τἀνταῦθα, οἷον ἡ συμφωνία, δῆλον ὅτι ἐστὶν ἕν γέ τι ὧν εἰσὶ λόγοι. εἰ δή τι τοῦτο ἡ ὕλη, φανερὸν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ λόγοι τινὲς ἔσονται ἑτέρου πρὸς ἕτερον. λέγω δ' οἷον, εἰ ἔστιν ὁ Καλλίας λόγος ἐν ἀριθμοῖς πυρὸς καὶ γῆς, καὶ ὕδατος, καὶ ἀέρος, καὶ ὁ αὐτοάνθρωπος, ἄλλων τινῶν ὑποκειμένων ἔσται, E καὶ ἡ ἰδέα ἀριθμὸς καὶ αὐτοάνθρωπος, εἴτ' ἀριθμός τις ὢν εἴτε μή, ὅμως ἔσται λόγος ἐν ἀριθμοῖς τινῶν, καὶ οὐκ ἀριθμός, καὶ οὐκ ἔσται τις διὰ ταῦτα ἀριθμός. ἔτι ἐκ πολλῶν ἀριθμῶν εἷς ἀριθμὸς γίγνεται, ἐξ εἰδῶν δὲ ἓν εἶδος πῶς; εἰ δὲ μὴ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐναρίθμων, οἷον ἐν τῇ μυριάδι, πῶς ἔχουσιν αἱ μονάδες; εἴτε γὰρ F ὁμοειδεῖς, πολλὰ συμβήσεται ἄτοπα· εἴτε μὴ ὁμοειδεῖς, μήτε αἱ αὐταὶ ἀλλήλαις, μήτε αἱ ἄλλαι πᾶσαι πάσαις, τίνι γὰρ διοίσουσιν ἀπαθεῖς οὖσαι; οὔτε γὰρ εὔλογα ταῦτα, οὔτε ὁμολογούμενα τῇ νοήσει. ἔτι δ' ἀναγκαῖον ἕτερόν τι γένος ἀριθμοῦ κατασκευάζειν,

Posibile enim est & esse, & fieri quodcunque simile, etiam non ad illius imaginem. Quare & existente Socrate, & non existente, fiet vtique qualis Socrates est, similiter autem etiam si Socrates sempiternus esset. At eiusdem erunt plura exemplaria ergo etiam species: veluti hominis, animal, & bipes, simul autem & idealis homo. Item non solùm sensibilium exemplaria species erunt, verum etiam ipsarum: veputa genus, tanquam genus specierum. Quare idem erit exemplar & imago. Item, videri posit impossibile esse separatam substantiam, & cuius est substantia. Quare quomodo ideæ, cùm rerum substantiæ sint, separatæ fuerint? In Phædone ita dicitur, quod tum ipsius esse, tum ipsius fieri species causæ sunt: quanquam speciebus existentibus, non tamen participantia fiunt, si non sit, quod moueat. At multa alia fiũt velut domus, aut annulus, quorum non dicimus esse species. Quare patet posse contingere cætera quoque & esse, & fieri, etiam propter tales causas, quales eorum quæ nunc dicta sunt. Item, si species numeri sunt, quomodo erunt causæ? verum quoniam ipsa entia, sunt diuersi numeri: vtputa hic quidem numerus homo, hic verò Socrates, hic autem Callias? Cur igitur illi his causæ sunt? Etenim si hi quidem æterni, hi verò non, nihil differt. Quòd si quoniam proportione numerorum hæc, aut cõsonantia, patet, quòd vnum quiddam erit, quorum proportiones sunt. Si igitur hoc materia est, manifestum est, quòd ipsi etiam numeri proportiones cuiusquam alterius ad alterum erunt. Dico autem, vt si Callias proportio est, in numeris ignis, terræ, aquæ, & aeris, & ipse homo aliquorum aliorum subiectorum erit: & idea numerus, ac etiam ipse idealis homo, siue aliquis numerus sit, siue non, erit tamen proportio in numeris aliquorum, & non numerus: & proptereà nullus erit numerus. Item, è multis numeris, vnus numerus fit: ex speciebus verò, quomodo species vna? Quòd si nec ex his, sed ex numerabilibus, vt ex decem millibus, quomodo se habent vnitates? Siue enim eiusdem speciei sunt, multa inconuenientia sequentur: siue non eiusdem speciei, nec eædẽ inuicẽ, nec cæteræ omnes omnibus, in quo different cum impassibiles sint. Hæc enim nec rationabilia sunt, nec intellectioni consentanea. Itẽ necesse est aliud quiddam numeri genus ponere,

A circa quod arithmetica, & omnia quę media dicuntur a quibusdam: quę quomodo, aut ex quibus principiis sunt, aut cur ista sunt, quæ media illorum, & horum erunt? Item, vnitates, quæ in dualitate sunt, vtraque ex aliqua priore dualitate. At hoc impossibile est. Item cur vnum est, numerus collectus? Item, ad hæc quæ dicta sunt, si vnitates differentes sunt, oportet ita dicere, sicut quicũque quatuor, aut duo dicũt elementa. Etenim horum singuli non dicunt elementum, quod commune est, B vtputa corpus, sed ignem & terram siue cõmune quid sit corpus siue non: nunc autem dicitur ac si vnum, ita esset (vt ignis, aut aqua) similium partiũ. Quod si ita sit, numeri non erũt substantiæ. Sed si ipsum vnum aliquid est, & hoc principium est, patet quòd vnum multipliciter dicitur. Aliter namque impossibile est. Volentes autem substantiam referre ad principia longitudines quidem ex longo, & breui, C ponunt ex quodam paruo & magno: planum verò, ex lato, & stricto: corpus autem, ex alto, & humili. At quomodo aut planum habebit lineam, aut solidũ lineam, aut planum? Aliud namque genus latum & strictum, altum & humile. Quemadmodum igitur neque numerus est in eis, eò quòd multum, & paucum ab his aliud est, ita manifestum est, quòd nec aliud quicquam superiorum inferioribus inerit. At D verò nec latum, genus alti est. Etenim corpus, esset planum quid. Item puncta, ex quo insunt: at horum generi aduersabatur Plato tanquam existẽti dogmati geometrico: sed nominabat principium lineæ: hoc verò sæpius ponebat lineas indiuisibiles. Atqui necesse est, harum aliquem esse terminum. Quare ex qua ratione linea est, punctum quoque est. Et simpliciter cùm sapientiæ sit, de manifestis E causam quærere, hanc quidem prætermisimus: nihil enim de causa dicimus vnde principium transmutationis: substantiam vero eorũ dicere putantes, alias substãtias esse dicimus. Quomodo vero illæ horum substantiæ, incassum dicimus, participare namq. (vt prius diximus) nihil est. Nec illã etiã, quã scientiis esse causam videmus: propter quas omnis intellectus, & omnis natura facit, nec vllã causam quam vnam de F principiis esse dicimus, ipsæ species attingunt. Sed qui hac ætate sunt iis mathemata facta sunt philosophia, quamuis dicant aliorum gratia ea oportere tractare.

A περὶ ὃν ἡ ἀριθμητική, καὶ πάντα τὰ μεταξὺ λεγόμενα ὑπό τινων, πῶς, ἢ ἐκ τίνων ἐστὶν ἀρχῶν; ἢ διὰ τί τὰ μεταξὺ τῶν δυεῖν ἔσται καὶ αὐτῶν; ἔτι αἱ μονάδες αἱ ἐν τῇ δυάδι ἑκατέρα ἔκ τινος προτέρας δυάδος· καίτοι ἀδύνατον. ἔτι διὰ τί ἓν ὁ ἀριθμὸς συλλαμβανόμενος; ἔτι δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, εἴπερ εἰσὶν αἱ μονάδες διάφοροι, ἐχρῆν οὕτω λέγειν, ὥσπερ καὶ ὅσοι τὰ στοιχεῖα τέτ- B ταρα ἢ δύο λέγουσι. καὶ γὰρ τούτων ἕκαστος, οὐ τὸ κοινὸν λέγει στοιχεῖον, οἷον τὸ σῶμα, ἀλλὰ πῦρ καὶ γῆν, εἴτ' ἔστι τι κοινὸν τὸ σῶμα, εἴτε μή. νῦν δὲ λέγεται ὡς ὄντος τοῦ ἑνός, ὥσπερ πυρὸς ἢ ὕδατος ὁμοιομεροῦς. εἰ δ' οὕτως, οὐκ ἔσονται οὐσίαι οἱ ἀριθμοί. ἀλλὰ δῆλον, ὅτι εἴπερ ἐστί τι ἓν αὐτό, καὶ τοῦτό ἐστιν ἀρχή, πλεοναχῶς λέγεται τὸ ἕν· ἄλλως γὰρ ἀδύνα- C τον. βουλόμενοι δὲ τὰς οὐσίας ἀνάγειν εἰς τὰς ἀρχάς, μήκη μὲν τίθεμεν ἐκ μακροῦ καὶ βραχέος, ἔκ τινος μικροῦ καὶ μεγάλου· καὶ ἐπίπεδον ἐκ πλατέος καὶ στενοῦ· σῶμα δ' ἐκ βαθέος καὶ ταπεινοῦ. καίτοι πῶς ἕξει, ἢ τὸ ἐπίπεδον γραμμήν, ἢ τὸ στερεὸν γραμμὴν καὶ ἐπίπεδον; ἄλλο γὰρ γένος τὸ πλατὺ καὶ τὸ στενόν, καὶ βαθὺ καὶ ταπεινόν. ὥσπερ οὖν D οὐδ' ἀριθμὸς ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς, ὅτι τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον ἕτερον τούτων, δῆλον ὅτι οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄνω ὑπάρξει τοῖς κάτω. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ γένος τὸ πλατὺ τοῦ βαθέος· ἦν γὰρ ἂν ἐπίπεδόν τι, τὸ σῶμα. ἔτι αἱ στιγμαὶ ἐκ τίνος ἐνυπάρξουσι; τούτῳ μὲν οὖν τῷ γένει καὶ διεμάχετο Πλάτων ὡς ὄντι γεωμετρικῷ δόγματι· ἀλλ' ἐκάλει ἀρχὴν γραμμῆς. τοῦτο δὲ πολλάκις ἐτίθει τὰς ἀτό- E μους γραμμάς· καίτοι ἀνάγκη τούτων εἶναί τι πέρας. ὥστ' ἐξ οὗ λόγου γραμμὴ ἔστι, καὶ στιγμὴ ἔστιν. ὅλως δὲ ζητούσης τῆς σοφίας περὶ τῶν φανερῶν τὸ αἴτιον, τοῦτο μὲν εἰάκαμεν· οὐθὲν γὰρ λέγομεν περὶ τῆς αἰτίας, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς· τὴν δ' οὐσίαν οἰόμενοι λέγειν αὐτῶν, ἑτέρας οὐσίας εἶναί φαμεν. ὅπως δ' ἐκεῖναι τούτων οὐσίαι, διὰ κενῆς λέγομεν. τὸ γὰρ μετέχειν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴπομεν, οὐθέν F ἐστιν. οὐδὲ δή, ὅπερ ταῖς ἐπιστήμαις ὁρῶμεν ὂν αἴτιον, δι' ὃ καὶ πᾶς νοῦς, καὶ πᾶσα φύσις ποιεῖ. οὐδὲ ταύτης τῆς αἰτίας ἥν φαμεν εἶναι μίαν τῶν ἀρχῶν, οὐθὲν ἅπτεται τὰ εἴδη. ἀλλὰ γέγονε τὰ μαθήματα τοῖς νῦν ἡ φιλοσοφία, φασκόντων ἄλλων χάριν αὐτὰ δεῖν πραγματεύεσθαι.

ἔτι δὲ

[illegible]

A Item, subiectam substantiam vt materiam magis mathematicam, quis profectò putauerit, ac magis prædicari, & differentiam substantiæ ac materiæ esse, velut magnū & paruum, sicuti aiunt Physiologi rarum, & densum: primas subiecti dicentes has differentias esse. Hæc etenim excessus quidam, & defectus sunt. De motu autem, si hæc quidem motus erunt, patet quòd species mouebuntur. Quòd si non, vnde euenit? B Tota enim de Natura consideratio perit. Et quòd facile probare videtur, quòd omnia vnum non sit: expositione etenim non fiunt omnia vnum. Sed ipsum vnum si quis concedat omnia, nec hoc quidem, nisi quis vniuersale cōcedat esse genus. Hoc autem in quibusdam impossibile. Nullam autem rationem habent: nec illæ quæ post numeros longitudines, plana, & solida sunt, nec quomodo sunt, aut futura sunt, nec si quam vim habent: C hæc enim nec species possibile est esse (non enim sunt numeri, nec media: (mathematica enim illa sunt) nec corruptibilia, sed rursus quartum aliud quoddam hoc genus apparet. Et simpliciter elementa quærere entium non diuidendo, cum multipliciter dicantur, impossibile est inuenire: præsertim cum hoc modo quærant, ex quibus elementis est. Ex qui- D bus enim ipsum agere, aut ipsum rectum, non est accipere. Quod si est, substantiarum solum esse potest. Quare aut quærere, aut putare habere omnium existentium elementa, non est verum. Quomodo verò aliquis cunctorum elementa discet? Manifestum est enim, quòd non est possibile quicquam eum cognoscere prius. Quemadmodum enim ille, qui geometriam discit, aliqua quidem præscire contingit, quorum verò illa scientia E est & quæ discenda est, nihil præscit, ita & in cæteris. Quare si qua cunctorum est scientia, (vt quidam aiunt) nihil profectò is præcognoscere posset. Atqui omnis disciplina per præcognita aut omnia, aut aliqua est: & aut per demonstrationem, aut per definitiones. Ex quibus enim definitio est, illa præcognoscere oportet, ac nota esse. Similiter & quæ per inductionem. At si innata nobis est, mirū F quomodo nos fugit, optimam scientiarum habentes. Item quo pacto quis cognoscet, ex quibus est, & quomodo manifestum erit? etenim hoc habet ambiguitatem. Dubitabit enim quispiam, sicuti & de quibusdam syllabis: quidam enim syllabam s m a, ex s & m, & a aiunt esse.

quidam vero alium sonum esse dicunt, & nullum ex notis. Item, quorum sensus est, ea quomodo quis nosceret sensum non habens? atqui oportet. Siquidem eadem cunctorum elementa sunt, ex quibus (sicuti compositæ voces ex propriis sunt elementis). Quòd igitur illæ, quæ in de Naturalibus dictæ sunt, causas cuncti quærere videantur, & præter illas nullam aliam dicere habeamus, ex illis, quæ dicta sunt, prius patet. Sed eas obscure dixerunt. Quodammodo enim omnes dictæ sunt prius, quodammodo minime. Balbutienti enim assimulata fuit prima philosophia de omnibus, tanquam in principiis noua existẽs. Nam & Empedocles, os aït esse ratione. Hoc autem est, quòd quid erat esse, & rei substantia. At verò similiter necesse est etiam carnis cæterorumque singulorum esse rationem aut nihil esse. Propter hoc enim & caro, & os cæterorumque vnumquodque est: & non propter materiam, quam ille ignem, terram, aquam, & aerem ait. Sed hæc altero dicente, necessariò consensisse profectò, clare tamen non dixit. De his igitur & antea manifestum est. Quodcunque autem de his quispiam dubitauerit, rursus repetimus. Fortassis etenim ex eis aliquid facultatis habebimus ad futuras dubitationes.

A οἱ δέ τινες ἕτερον φθόγγον φασὶν εἶναι, καὶ οὐδένα τῶν γνωρίμων. ἔτι δὲ ὧν ἐστιν αἴσθησις, ταῦτα πῶς ἄν τις μὴ ἔχων τὴν αἴσθησιν γνωρίσειε; καίτοι ἔδει, εἴγε πάντων ταὐτὰ στοιχεῖά ἐστιν ἐξ ὧν, ὥσπερ αἱ σύνθετοι φωναί εἰσιν ἐκ τῶν οἰκείων στοιχείων. ὅτι μὲν οὖν τὰς εἰρημένας ἐν τοῖς φυσικοῖς αἰτίας ζητεῖν ἐοίκασι πάντες, καὶ τούτων ἐκτὸς οὐδεμίαν ἔχοιμεν ἂν εἰπεῖν, δῆλον καὶ ἐκ τῶν πρότερον εἰρημένων· B ἀλλ' ἀμυδρῶς ταύτας· καὶ τρόπον μέν τινα πᾶσαι πρότερον εἴρηνται, τρόπον δέ τινα οὐδαμῶς. ψελλιζομένῃ γὰρ ἔοικεν ἡ πρώτη φιλοσοφία περὶ πάντων, ἅτε νέα τε καὶ κατ' ἀρχὰς οὖσα, καὶ τὸ πρῶτον· ἐπεὶ καὶ Ἐμπεδοκλῆς ὀστοῦν τῷ λόγῳ φησὶν εἶναι. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ ἡ οὐσία τοῦ πράγματος. ἀλλὰ μὴν ὁμοίως ἀναγκαῖον καὶ σάρκα καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον εἶναι τὸν λόγον, C ἢ μηδὲ ἕν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ σὰρξ καὶ ὀστοῦν ἔσται καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, καὶ οὐ διὰ τὴν ὕλην, ἣν ἐκεῖνος λέγει πῦρ καὶ γῆν, καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα. ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἄλλου μὲν λέγοντος, συνέφησεν ἂν ἐξ ἀνάγκης, σαφῶς δὲ οὐκ εἴρηκε. περὶ μὲν οὖν τῶν τοιούτων, δεδήλωται καὶ πρότερον. ὅσα δὲ περὶ τῶν αὐτῶν τούτων ἀπορήσειεν ἄν τις, ἐπανέλθωμεν πάλιν. τάχα γὰρ ἂν ἐξ αὐτῶν εὐπορήσαιμέν τι πρὸς τὰς ὕστερον ἀπορίας.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER II.

CAPVT I.

SPECVLATIO de veritate, partim difficilis, partim facilis est. Signum autem, quòd neque satis eam aliquis consequitur, neque aberrant omnes ab ea, sed quisque aliquid de Natura dicit, & singuli quidem nil, aut parum ei addunt, ex omnibus verò collectis aliqua magnitudo fit. Quare si ita se videtur habere, vt in prouerbio dicimus, Quis aberrabit à ianua? hoc modo profectò facilis esset. Totum autem, & partem habere non posse, hoc eius difficultatem ostendit. Cùm vero difficultas duobus sit modis, fortassis causa eius non rebus, sed nobis ipsis inest. Quemadmodum enim vespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita & intellectus animæ nostræ, ad ea, quæ manife-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ ἄλφα τὸ ἔλαττον.

Κεφάλαιον α.

Η ΠΕΡΙ τῆς ἀληθείας θεωρία, τῇ μὲν χαλεπὴ, τῇ δὲ ῥᾳδία. σημεῖον δὲ τὸ μήτ' ἀξίως μηδένα δύνασθαι θιγεῖν αὐτῆς, μήτε πάντας ἀποτυγχάνειν, D ἀλλ' ἕκαστον λέγειν τι περὶ τῆς φύσεως, καὶ καθ' ἕνα μὲν, ἢ μηθὲν ἢ μικρὸν ἐπιβάλλειν αὐτῇ, ἐκ πάντων δὲ συναθροιζομένων γίνεσθαί τι μέγεθος. ὥστ' εἴπερ ἔοικεν ἔχειν καθάπερ τυγχάνομεν παροιμιαζόμενοι, τίς ἂν θύρας ἁμάρτοι; ταύτῃ μὲν ἂν εἴη ῥᾳδία. τὸ δ' ὅλον τι ἔχειν καὶ μέρος μὴ δύνασθαι, δηλοῖ τὸ χαλεπὸν αὐτῆς. ἴσως δὲ καὶ τῆς χαλεπότητος οὔσης κατὰ E δύο τρόπους, οὐκ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐν ἡμῖν τὸ αἴτιον αὐτῆς. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ τῶν νυκτερίδων ὄμματα πρὸς τὸ φέγγος ἔχει τὸ μεθ' ἡμέραν,

οὕτω

[illegible]

Κεφάλαιον β.

[illegible]

A ſsiſsima omnium ſunt. Verùm non ſolùm illis agendæ [illegible] gratiæ, quorum opinionibus quis acquieſcet, ſed illis qui ſuperficie tenus dixerunt. Conferunt enim aliquid etiam iſti: habitum namque noſtrum exercuerunt. Si enim Timotheus non fuiſſet, multum melodiæ nequaquã habuiſſemus. Si tamen Phrynis non extitiſſet, ne Timotheus quidem. Similimodo & de illis eſt, qui de veritate aſſeruerunt. A B quibuſdam enim aliquas accepimus opiniones: quidam verò, vt hi fierent, cauſa fuerunt. Rectè autem ſe habet philoſophiam, ſcientiam veritatis appellare. Speculatiuæ etenim finis veritas, practicæ autem opus. Etenim ſi quo modo ſe habent, conſiderant, non cauſam per ſe, ſed ad aliquid, & eo in tempore practici ſpeculantur. Neſcimus autem verum abſque cauſa: vnumquodque verò id ipſum maximè aliorum eſt, ſecundum quod aliis vniuo-C catio ineſt: vtpote ignis calidiſsimum. Etenim cæteris hic eſt caliditatis cauſa. Quare veriſsimum etiam eſt id, quod poſterioribus vt vera ſint, cauſa eſt. Propter quod principia ſemper exiſtentium, neceſſe eſt veriſsima eſſe. Nec enim aliquando vera nec illis vt ſint, aliquid aliud cauſa eſt, ſed illa cæteris. Quare vt ſecundum eſſe vnumquodque ſe habet, ita etiam ſecundum veritatem.

D

CAPVT II.

AT verò quod eſt principium aliquod, neque ſunt infinitæ entium cauſæ, neque in rectum, neque ſecundum ſpeciem patet. Nec enim vt ex materia, hoc ex hoc poteſt eſſe in infinitum, vt carnem ex terra, terram ex aere, aerem ex igne, & hoc non ſtare. Nec vnde principium motus: veluti hominem quidem ab aere moueri, hunc verò à Sole, Solem autem à contentione, & huius nullum eſſe finem. Similiter E nec cuius cauſa, in infinitum progredi poteſt: vt deambulationem quidem ſanitatis cauſa, illam verò felicitatis, felicitatem verò alterius: & ita ſemper aliud alterius gratia eſſe. Similiter autem & de eo, quod quid erat eſſe. Mediorum ſanè, quorum extra aliquid vltimum & primum eſt, neceſſe eſt quod prius eſt, cauſam eſſe eorum, quæ poſt illud ſunt. Si F enim dicere nos oportuerit quid trium cauſa eſt, primum dicemus. Non enim vltimum, (nullius enim, quod vltimum eſt) neque medium: vnius enim. Nil enim [illegible]ert vnum, an plura ſint, nec infinita. Infinitorum quidem hoc modo

[illegible]

& simpliciter infiniti omnes partes mediæ sunt similiter hucusque. Quare si primum nihil est, omnino nulla causa est. Et neque deorsum possibile est in infinitum descendere, cùm id, quod sursum versus principium habet: vt ex igne quidem aquam, ex hac verò terram, & ita semper aliud quoddam genus fieri. Dupliciter enim hoc ex hoc fit, non vt post hoc dicitur: vt ex Isthmiis ludis, Olympiaci: sed vt aut ex puero mutato vir, aut vt ex aqua aer. Verumenimuerò vt ex puero quidem virum fieri dicimus, tanquam ex eo quod fiebat, id quod factum est, aut quod perfectum est, ex eo, quod perficiebatur: semper etenim est aliquid medium, vt inter esse, & non esse, generatio, ita quod fit, inter existens, & non existens. Qui autem discit fit sciens. Et hoc est, quod dicitur, quod fit ex discente sciens, vt autem tanquam ex aere aqua, corrupto altero. Quare illa quidem non reflectuntur mutuò, nec fit puer ex viro. Non enim fit ex generatione quod fit, sed post generationem est. Sic enim dies ex diluculo, quoniam post hoc est: quare nec diluculum ex die: cætera verò reflectuntur. Vtroque tamen modo impossibile est in infinitum progredi. Illorum enim cùm media sint, necesse est finem esse. Hæc autem inuicem reflectuntur. Alterius enim corruptio, alterius generatio est. Simul autem impossibile est primum corrumpi, cum sempiternum sit. Cùm enim generatio non sit infinitum sursum versus: necesse est non esse sempiternum illud, quo primo corrupto quicquam factum est. Item, ipsum, cuius causa finis. Tale autem est quod non est alterius gratia, sed eius causa cætera. Quare si tale erit vltimum, non erit infinitum. Quod si nihil tale, non erit ipsum, cuius causa. Sed qui faciunt infinitum latet eos, quod boni naturam auferunt. At nullus inciperet agere quicquam, si non esset peruentus ad finem, nec esset intellectus in huiuscemodi. Alicuius enim causâ agit, quicunque intellectum habet. Hoc namque terminus est: finis verò ipse terminus. At vero nec quod quid erat esse reduci ad aliam definitionem ratione abundantem contingit. Semper etenim prior, magis est, posterior verò, non est. Cuius autem primum non est nec quod sequitur est. Item, ipsum scire perimunt qui ita dicunt. Non enim possibile est scire antè quàm ad indiuidua deueniatur, & ipsum cognoscere non est.

A καὶ ὅλως τοῦ ἀπείρου πάντα τὰ μόρια μέσα ὁμοίως μέχρι τοῦ νῦν. ὥστ' εἴπερ μηδέν ἐστι τὸ πρῶτον, ὅλως αἴτιον οὐδέν ἐστιν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐπὶ τὸ κάτω οἷόν τ' ἐστὶν εἰς ἄπειρον ἰέναι, τοῦ ἄνω ἔχοντος ἀρχήν· ὥστ' ἐκ πυρὸς μὲν ὕδωρ, ἐκ δὲ τούτου γῆν, καὶ οὕτως ἀεὶ ἄλλο τι γίνεσθαι γένος. διχῶς γὰρ γίνεται τόδε ἐκ τοῦδε. (μὴ ὡς τόδε λέγεται μετὰ τόδε, οἷον ἐξ Ἰσθμίων Ὀλύμπια,) ἢ ὡς ἐκ παιδὸς ἀνὴρ μεταβάλλοντος, ἢ ἐξ ὕδατος ἀήρ. ὡς μὲν οὖν ἐκ παιδὸς ἄνδρα γίνεσθαί φαμεν, ὡς ἐκ τοῦ γινομένου τὸ γεγονός, ἢ ἐκ τοῦ ἐπιτελουμένου τὸ τετελεσμένον· ἀεὶ γάρ ἐστι μεταξύ τι, ὥσπερ τοῦ εἶναι καὶ μὴ εἶναι γένεσις· οὕτως καὶ τὸ γινόμενον τοῦ ὄντος καὶ μὴ ὄντος. ἔστι δ' ὁ μανθάνων γινόμενος ἐπιστήμων, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ λέγεται, ὅτι γίνεται ἐκ μανθάνοντος ἐπιστήμων· τὸ δ', ὡς C ἐξ ἀέρος ὕδωρ, τοῦ ἑτέρου φθαρέντος θατέρου. διὸ ἐκεῖνα μὲν οὐκ ἀνακάμπτει εἰς ἄλληλα, οὐδὲ γίνεται ἐξ ἀνδρὸς παῖς. οὐ γὰρ γίνεται ἐκ τῆς γενέσεως τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἔστι μετὰ τὴν γένεσιν. οὕτω γὰρ καὶ ἡμέρα ἐκ τοῦ πρωΐ, ὅτι μετὰ τοῦτο. διὸ οὐδὲ τὸ πρωῒ ἐξ ἡμέρας. θάτερα δὲ ἀνακάμπτει. ἀμφοτέρως δὲ ἀδύνατον εἰς ἄπειρον ἰέναι. τῶν μὲν γὰρ ὄντων μεταξύ, ἀνάγκη τέλος D εἶναι. τὰ δ' εἰς ἄλληλα ἀνακάμπτει. ἡ γὰρ θατέρου φθορά, θατέρου ἐστὶ γένεσις. ἅμα δὲ καὶ ἀδύνατον τὸ πρῶτον ἀΐδιον ὄν, φθαρῆναι. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἄπειρος ἡ γένεσις ἐπὶ τὸ ἄνω, ἀνάγκη ἐξ οὗ φθαρέντος πρώτου τι ἐγένετο, μὴ ἀΐδιον εἶναι. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. ἔτι δὲ τὸ οὗ ἕνεκα, τέλος. τοιοῦτον δὲ ὃ μὴ ἄλλου ἕνεκα, ἀλλὰ τἆλλα ἐκείνου. ὥστ' εἰ μὲν E ἔσται τοιοῦτόν τι ἔσχατον, οὐκ ἔσται ἄπειρον. εἰ δὲ μηθὲν τοιοῦτον, οὐκ ἔσται τὸ οὗ ἕνεκα. ἀλλ' οἱ τὸ ἄπειρον ποιοῦντες, λανθάνουσιν ἐξαιροῦντες τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν. καίτοι οὐθεὶς ἂν ἐγχειρήσειεν οὐδὲν πράττειν, μὴ μέλλων ἐπὶ πέρας ἥξειν. οὐδ' ἂν εἴη νοῦς ἐν τοῖς τοιούτοις. ἕνεκα γάρ τινος ἀεὶ πράττει ὅ γε νοῦν ἔχων. τοῦτο γάρ ἐστι πέρας· τὸ γὰρ τέλος, πέρας ἐστίν. F ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι ἐνδέχεται ἀνάγεσθαι εἰς ἄλλον ὁρισμὸν πλεονάζοντα τῷ λόγῳ. ἀεί τε γάρ ἐστιν ὁ ἔμπροσθεν μᾶλλον, ὁ δ' ὕστερος οὐκ ἔστιν. οὗ δὲ τὸ πρῶτον μὴ ἔστιν, οὐδὲ τὸ ἐχόμενον ἐστίν. ἔτι τὸ ἐπίστασθαι ἀναιροῦσιν οἱ οὕτως λέγοντες. οὐ γὰρ οἷόν τε εἰδέναι πρὶν εἰς τὰ ἄτομα ἐλθεῖν, καὶ τὸ γινώσκειν οὐκ ἔστι.

τὰ γὰρ

τὰ γὰρ οὕτως ἄπειρα, πῶς ἐνδέχεται νοεῖν; οὐ γὰρ ὅμοιον ἐπὶ τῆς γραμμῆς, ἣ κατὰ τὰς διαιρέσεις μὲν οὐχ ἵσταται, νοῆσαι δ' οὐκ ἔστι μὴ στήσαντα· διόπερ οὐκ ἀριθμήσει τὰς τομὰς ὁ τὴν ἄπειρον διεξιών. ἀλλὰ καὶ τὴν ὕλην ἐν κινουμένῳ νοεῖν ἀνάγκη καὶ ἀπείρῳ, οὐδενὶ δ' ἔστιν εἶναι· εἰ δὲ μή, οὐκ ἄπειρόν γ' ἐστὶ τὸ ἀπείρῳ εἶναι. ἀλλὰ μὴν κἂν εἰ ἄπειρά γ' ἦσαν πλήθει τὰ εἴδη τῶν αἰτίων, οὐκ ἂν ἦν οὐδ' οὕτω τὸ γινώσκειν· τότε γὰρ εἰδέναι οἰόμεθα ὅταν τὰ αἴτια γνωρίσωμεν· τὸ δ' ἄπειρον κατὰ τὴν πρόσθεσιν οὐκ ἔστιν ἐν πεπερασμένῳ διεξελθεῖν.

Quæ enim ita infinita sunt, quomodo intelligere cõtingit? Nec enim simile de linea est, quæ secundum diuisiones quidem non stat. Intelligere verò non potest nisi sistat. Quare non numerabit diuisiones, qui infinitam pertransit. Sed etiam materiam necesse est in eo quod mouetur intelligere. At nulli est esse infinito quod si non, non infinitum est infinito esse. Quod etiam si species causarum infinitæ multitudine essent, nec hoc modo esset ipsum cognoscere. Tūc enim scire putamus, cum causas cognouerimus. Infinitum verò secundum additionem non est in tempore finito pertransire.

Κεφάλαιον γ.

Αἱ δ' ἀκροάσεις κατὰ τὰ ἔθη συμβαίνουσιν· ὡς γὰρ εἰώθαμεν, οὕτως ἀξιοῦμεν λέγεσθαι, καὶ τὰ παρὰ ταῦτα οὐχ ὅμοια φαίνεται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσυνήθειαν ἀγνωστότερα καὶ ξενικώτερα· τὸ γὰρ σύνηθες γνώριμον. ἡλίκην δὲ ἰσχὺν ἔχει τὸ σύνηθες, οἱ νόμοι δηλοῦσιν, ἐν οἷς τὰ μυθώδη καὶ παιδαριώδη μεῖζον ἰσχύει τοῦ γινώσκειν περὶ αὐτῶν διὰ τὸ ἔθος. οἱ μὲν οὖν ἐὰν μὴ μαθηματικῶς λέγῃ τις, οὐκ ἀποδέχονται τῶν λεγόντων· οἱ δ', ἂν μὴ παραδειγματικῶς· οἱ δὲ μάρτυρα ἀξιοῦσιν ἐπάγεσθαι ποιητήν. καὶ οἱ μὲν πάντα ἀκριβῶς, τοὺς δὲ λυπεῖ τὸ ἀκριβές, ἢ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι συνείρειν, ἢ διὰ τὴν μικρολογίαν. ἔχει γάρ τι τὸ ἀκριβὲς τοιοῦτον, ὥστε καθάπερ ἐπὶ τῶν συμβολαίων, καὶ ἐπὶ τῶν λόγων ἀνελεύθερον εἶναί τισι δοκεῖ. διὸ δεῖ πεπαιδεῦσθαι πῶς ἕκαστα ἀποδεκτέον, ὡς ἄτοπον ἅμα ζητεῖν ἐπιστήμην, καὶ τρόπον ἐπιστήμης· ἔστι δ' οὐδὲ θάτερον ῥᾴδιον λαβεῖν. τὴν δ' ἀκριβολογίαν τὴν μαθηματικὴν οὐκ ἐν ἅπασιν ἀπαιτητέον, ἀλλ' ἐν τοῖς μὴ ἔχουσιν ὕλην. διόπερ οὐ φυσικὸς ὁ τρόπος. ἅπασα γὰρ ἴσως ἡ φύσις ἔχει ὕλην. διὸ σκεπτέον πρῶτον τί ἐστιν ἡ φύσις. οὕτω γὰρ καὶ περὶ τίνων ἡ φυσική, δῆλον ἔσται, καὶ εἰ μιᾶς ἐπιστήμης ἢ πλειόνων τὰ αἴτια καὶ τὰς ἀρχὰς θεωρῆσαί ἐστιν.

CAPVT III.

AVscultationes autem, secundum consuetudines accidūt. Quemadmodum enim consueuimus, ita iudicamus dici debere, & quæ præter hæc, non apparent similia: sed quia non consueuimus, ignotiora, & magis peregrina: consuetum enim notius est. Quantam verò vim consuetudo habeat, leges declarant, in quibus fabulosa ac puerilia plus possunt propter consuetudinem, quam si cognoscerentur. Aliqui igitur, nisi mathematicè loquatur, non admittunt. Quidam verò nisi exemplis vtentem. Quidam autem dignum ducunt, vt testis producatur aliquis poeta. Et quidam certa omnia volunt. Quosdam verò tædet certitudinis, aut propterea, quòd nō possunt sequi, aut propter curiositatem. Habet enim certitudo tale aliquid: quare vt in contractibus, ita & in orationibus illiberale esse quibusdam apparet. Quapropter oportet institutum esse, quomodo singula admittenda sunt, quoniam absurdum est simul scientiam & modum scientiæ quærere. Neutrum autem facile accipere est. Certitudinem verò mathematicam non oportet in cunctis quærere, sed in iis, quæ non habent materiam. Quare non est naturalis modus. Tota enim natura fortè habet materiam. Quam ob rem considerandum est primùm, quidnam Natura sit. Sic enim & de quo naturalis scientia est manifestum erit, & vtrum vnius scientiæ, an plurium est, causas & principia speculari.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Β.

Κεφάλαιον α.

Ἀνάγκη πρὸς τὴν ἐπιζητουμένην ἐπιστήμην ἐπελθεῖν ἡμᾶς πρῶτον περὶ ὧν ἀπορῆσαι δεῖ πρῶτον,

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

AD illam, quæ quæritur, scientiam necesse est in primis nos percurrere, de quibus primò dubitandum est. Hæc autem sunt,

quæcunque de eis aliter quidam existimarunt, & si quid vltra hæc prætermissum sit. Est autem operæpretiū aliquid facultatis habere volentibus, bene dubitare. Nam posterior facultas, solutio eorum est, quæ ante dubitata fuerunt. Soluere autem non est, cum nodus ignoretur: sed intellectus hæsitatio manifestum hoc de re facit. Quatenus enim dubitat, eatenus simile quiddam ligatis patitur. vtroque namque modo impossibile est ad vlteriora procedere. Quare omnes primò difficultates speculari par est, & horū gratia, & propterea quòd illi qui quærunt, nisi primò dubitent, similes illis sunt, qui quonam ire oporteat, ignorant: & adhæc neque vtrum inuenerint quod quæritur, an non cognoscere possunt. Finis etenim his quidem non est manifestus: illi autem qui antea dubitauerint, patescit. Item melius se habere necesse est illum ad iudicandum qui tanquam ad aduersarios, omnes vtrinque rationes oppositas audiat. Est autem prima dubitatio de iis, quæ in proœmio quoque dubitauimus, vtrum vnius, aut multarum scientiarum sit causas speculari. Et vtrum prima substantiæ principia, solùm huius sit scientiæ considerare, an etiam de principiis, ex quibus omnes demonstrant: vt puta, vtrum contingit vnum & idem simul affirmare, & negare, an non, & de cæteris huiusmodi. Quòd si circa substantiam est, vtrum vna, an plures circa omnes sint: & si plures, vtrum omnes inter se affines, an aliquas earum sapientias, nonnullas aliquid aliud appellādum sit. Et hoc etiam ipsum necessarium est, vt quæratur, vtrum sensibiles substantias esse duntaxat dicendum sit, an præter has etiam alias. Et vtrum vnum an plura substantiarum genera sint: veluti qui species, quique mathematica harum, & sensibilium media faciunt. Et de his igitur (vt dicimus) considerandum est, & vtrum circa substantias solùm speculatio sit, an etiam circa ea, quæ per se substantiis accidunt. Et adhæc de eodem & diuerso, simili & dissimili, & contrarietate, & de priori & posteriori, & cæteris cunctis huiuscemodi, de quibus dialectici considerare conantur, ex probabilibus solum perscrutantes, cuius est de his omnibus speculari. Item quæcunque per se, eisdem ipsis accidunt, & non solùm quid horum vnumquodque est, sed etiam verū, vnum

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον β.

[illegible]

A vni contrarium. Et vtrum ipsa genera sint principia, & elementa, an illa in quæ diuiduntur, quæ insunt singula. Et si ipsa genera, vtrum quæ vltima de indiuiduis prædicantur an priora: vtputa, vtrum animal, vel homo principium & magis quàm singularia sit. Potissimùm verò quærendum, & tractandum est, vtrum est aliqua præter materiam, causa per se an non: & hæc separata, an non: & vtrum vna, an plures
B numero: & vtrum est aliquid præter cunctum, (dico autem cunctum, cùm quicquam de materia prædicatur) an nihil: an quorundam quidem sit, quorundam verò non: & quænam entium talia sint. Item, principia, vtrum numero an specie definita sint. Et quæ in rationibus, & quæ in subiecto, & vtrum corruptibilium, & incorruptibilium, eadem, an diuersa. Et vtrum incorruptibilia omnia, an corruptibilium corruptibilia. Item, quod omnium
C difficillimum est, & maximam ambiguitatem habet, vtrum vnum & ens, (vt Pythagorei & Plato dicebant) non est aliud quicquam, sed entium substantia: an non: sed aliud quid subiectum, vt Empedocles amicitiam ait, alius verò quidam ignem, etiam alius aquam aut aërem. Et vtrum principia vniuersalia sint, an tanquam singularia rerum & potentia, an actu. Item vtrum aliter an secundum motum, & hæc
D enim multam dubitationē præbere queant. Et adhæc vtrum numeri longitudines figuræ, & puncta, substantiæ quædam sint, an nō: & si substantiæ, vtrum separatæ à sensibilibus, an in eis. De his enim omnibus non modò inuenire veritatem difficile, verùm neque bene ratione dubitare facile est.

CAPVT II.

PRimum itaque de quibus primò diximus,
E vtrum vnius an plurium scientiarum sit, omnia causarum genera speculari: vnius enim scientiæ quomodo esset principia: cùm non sint contraria, cognoscere? Item multis entium, non omnibus, omnia insunt. Quo nanque modo possibile est motus principium in immobilibus esse aut boni naturam? Siquidem omne quodcunque per se, & propter suam ipsius naturam bonum sit, finis est,
F & ita causa, quoniam illius gratia cætera & fiunt, & sunt, finis autem, & cuius causa, actionis cuiusdam finis sit: omnes sane actiones cum motu. Quare in immobilibus non contingere quidas [illegible]

[illegible]

A hoc principium esse: non autem esse contingat quicquam per se bonum. Vnde in mathematicis, nihil per hanc causam probatur, nec est aliqua demonstratio. Quare eius quod melius, aut peius, & omnino alicuius talium, nemo mentionem facit. Quapropter quidam sophistarum (vt Aristippus) spernebat eas. In alijs enim artibus, ac ipsis etiam illiberalibus, vt in fabrili, & coriaria, inquiebat, cur melius, aut
B peius de omnibus dici. Mathematicas autem, nullam de bonis & malis rationem facere. Ac si plures sunt causarum scientiæ, & alia alius principij, quam earum dicendum eam esse, quæ quæritur? aut quis illorum, qui eas habent, rem, quæ quæritur maxime sciet? Contingit enim eidem omnes modos causarum inesse: vtputa domus, vnde quidem motus, ars & faber: cuius verò causa, opus: materia autem,
C terra & lapides: species verò, definitio. Ex iis itaque quæ ab antiquis determinata sunt, quæ scientiarum appellanda sit sapientia, rationabile videatur vnamquanque ita appellandam esse. Verùm quatenus principalissima & honorabilissima, & cui cæteras scientias tanquam ancillas non contradicere decet, illa est ipsius finis, & boni: huius enim causa, cætera. Quatenus verò primarum causarum & eius, quod maximè scibile, definita est esse,
D ipsa vtique substantiæ fuerit. Cùm enim multipliciter sit idem scire, magis quidem illum scire dicimus, qui rem quidnam sit ipso esse cognoscat, quàm illum qui ipso non esse. Istorum autem ipsorum, alterum altero magis, & maximè illum, qui quid est, non verò illum, qui quantum aut quale, aut quid agere siue quid pati natura aptum est. Item & in cæteris tunc scire vnumquodque eorum e-
E tiam quorum demõstrationes sunt arbitramur, cùm quid est sciamus: vtputa quid est tetragonismus quòd inuentio mediæ: similiter & de cæteris. Circa generationem autem, & actiones totámque transmutationem, cùm sciamus motus principium: hoc autem aliud, & fini oppositum est. Quare alterius esse scientiæ videatur harum causarum vnamquanque specula-
F ri. At verò de principijs demonstratiuis, vtrum vnius scientiæ, an plurium sint ambiguum. Dico autem demonstratiua opiniones communes, ex quibus omnes demonstrant: vtputa quod necesse est omne aut affirmare, aut negare, & quod impossibile est simul esse, & non esse: & quæcunque aliæ similes propositiones

A εἶναι τὴν ἀρχήν, οὐδ' εἶναί τι αὐτοαγαθόν. διὸ καὶ ἐν τοῖς μαθήμασιν οὐθὲν δείκνυται διὰ ταύτης τῆς αἰτίας, οὐδ' ἐστὶν ἀπόδειξις οὐδεμία, διότι βέλτιον ἢ χεῖρον. ἀλλ' οὐδὲ τὸ παράπαν μέμνηται οὐδεὶς οὐδενὸς τῶν τοιούτων. ὥστε διὰ ταῦτα τῶν σοφιστῶν τινες, οἷον Ἀρίστιππος, προεπηλάκιζεν αὐτάς. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις τέχναις, καὶ ταῖς βαναύσοις αὐτῶν, οἷον ἐν τεκτονικῇ καὶ σκυτικῇ, διότι βέλτιον ἢ χεῖ-
B ρον λέγεσθαι πάντα, τὰς δὲ μαθηματικὰς οὐδένα ποιεῖσθαι λόγον περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν. ἀλλὰ μὴν εἴ γε πλείους ἐπιστῆμαι τῶν αἰτιῶν εἰσί, καὶ ἑτέρα ἑτέρας ἀρχῆς, τίνα τούτων φατέον εἶναι τὴν ζητουμένην, ἢ τίνα μάλιστα τοῦ πράγματος τοῦ ζητουμένου ἐπιστήμονα τῶν ἐχόντων αὐτάς; ἐνδέχεται γὰρ τῷ αὐτῷ πάντας τοὺς τρόπους τοὺς τῶν αἰτίων ὑπάρχειν, οἷον οἰκίας,
C ὅθεν μὲν ἡ κίνησις, ἡ τέχνη, καὶ ὁ οἰκοδόμος, οὗ δ' ἕνεκα, τὸ ἔργον, ὕλη δὲ γῆ καὶ λίθοι, τὸ δ' εἶδος, ὁ λόγος. ἐκ μὲν οὖν τῶν πάλαι διωρισμένων, τίνα χρὴ καλεῖν τῶν ἐπιστημῶν σοφίαν, ἔχει λόγον ἑκάστην προσαγορεύειν. ἡ μὲν γὰρ ἀρχικωτάτη καὶ ἡγεμονικωτάτη, καὶ ᾗ ὥσπερ δούλας οὐδ' ἀντειπεῖν τὰς ἄλλας ἐπιστήμας δίκαιον, ἡ τοῦ τέλους καὶ τἀγαθοῦ τοιαύτη· τού-
D του γὰρ ἕνεκα τἆλλα. ᾗ δὲ τῶν πρώτων αἰτίων καὶ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ διωρίσθη εἶναι, ἡ τῆς οὐσίας ἂν εἴη τοιαύτη. πολλαχῶς γὰρ ἐπισταμένων τὸ αὐτό, μᾶλλον μὲν εἰδέναι φαμὲν τὸν τῷ εἶναι γνωρίζοντα τί τὸ πρᾶγμα, ἢ τῷ μὴ εἶναι· αὐτῶν δὲ τούτων, ἕτερον ἑτέρου μᾶλλον, καὶ μάλιστα τὸν τί ἐστιν, ἀλλ' οὐ τὸν πόσον, ἢ ποῖον, ἢ τί ποιεῖν ἢ πάσχειν πέφυκεν. ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, τὸ εἰδέναι ἕκαστον, καὶ ὧν ἀποδείξεις
E εἰσί, τότ' οἰόμεθα ὑπάρχειν, ὅταν εἰδῶμεν τί ἐστιν, οἷον τί ἐστι τὸ τετραγωνίζειν, ὅτι μέσης εὕρεσις. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. περὶ δὲ τὰς γενέσεις, καὶ τὰς πράξεις, καὶ περὶ πᾶσαν μεταβολήν, ὅταν εἰδῶμεν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως. τοῦτο δ' ἕτερον καὶ ἀντικείμενον τῷ τέλει. ὥστ' ἄλλης ἂν δόξειεν ἐπιστήμης εἶναι, τὸ θεωρῆσαι τῶν αἰτίων τούτων ἕκαστον. ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ
F τῶν ἀποδεικτικῶν ἀρχῶν, πότερον μιᾶς ἐστιν ἐπιστήμης, ἢ πλειόνων, ἀμφισβητήσιμόν ἐστι. λέγω δὲ ἀποδεικτικάς, καὶ τὰς κοινὰς δόξας, ἐξ ὧν ἅπαντες δεικνύουσιν· οἷον ὅτι πᾶν ἀναγκαῖον ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι, καὶ ἀδύνατον ἅμα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται προτάσεις,

πότερον

πότερον μία τούτων ἐπιστήμη καὶ τῆς οὐσίας, ἢ ἑτέρα. καὶ εἰ μὴ μία, ποτέραν χρὴ προσαγορεύειν τὴν ζητουμένην. μιᾶς μὲν οὖν οὐκ εὔλογον εἶναι. τί γὰρ μᾶλλον γεωμετρίας, ἢ ὁποιασοῦν, περὶ τούτων ἐστὶν ἴδιον τὸ ἐπαΐειν; εἰ οὖν ὁμοίως μὲν ὁποιασοῦν ἐστι, πασῶν δὲ μὴ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ἄλλων, οὕτως οὐδὲ τῆς γνωριζούσης τὰς οὐσίας ἴδιόν ἐστι τὸ γινώσκειν περὶ αὐτῶν. ἅμα δὲ καὶ τίνα ἔσται τρόπον αὐτῶν ἐπιστήμη. τί μὲν γὰρ ἕκαστον τούτων τυγχάνει ὄν, καὶ νῦν γνωρίζομεν. χρῶνται γοῦν ὡς γνωριζομένοις αὐτοῖς, καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι. εἰ δὲ ἀποδεικτικὴ περὶ αὐτῶν ἐστι, δεήσει τι γένος εἶναι ὑποκείμενον, καὶ τὰ μὲν πάθη, τὰ δ᾽ ἀξιώματα αὐτῶν. περὶ πάντων γὰρ ἀδύνατον ἀπόδειξιν εἶναι. ἀνάγκη γὰρ ἔκ τινων εἶναι, καὶ περί τι, καὶ τινῶν τὴν ἀπόδειξιν. ὥστε συμβαίνει πάντων εἶναι γένος ἕν τι τῶν δεικνυμένων. πᾶσαι γὰρ αἱ ἀποδεικτικαὶ χρῶνται τοῖς ἀξιώμασιν. ἀλλὰ μὴν, εἰ ἑτέρα ἡ τῆς οὐσίας καὶ ἡ περὶ τούτων, ποτέρα κυριωτέρα καὶ προτέρα πέφυκεν αὐτῶν; καθόλου γὰρ μάλιστα, καὶ πάντων ἀρχαὶ τὰ ἀξιώματά ἐστιν. εἴ τ᾽ ἐστὶ μὴ τοῦ φιλοσόφου, τίνος ἔσται περὶ αὐτῶν ἄλλου τὸ θεωρῆσαι τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος. ὅλως τε τῶν οὐσιῶν πότερον μία πασῶν ἐστιν, ἢ πλείους ἐπιστῆμαι. εἰ μὲν οὖν μὴ μία, ποίας οὐσίας θετέον τὴν ἐπιστήμην ταύτην. τὸ δὲ μίαν πασῶν οὐκ εὔλογον. καὶ γὰρ ἂν ἀποδεικτικὴ μία περὶ πάντων εἴη τῶν συμβεβηκότων, εἴπερ πᾶσα ἀποδεικτικὴ περί τι ὑποκείμενον θεωρεῖ τὰ καθ᾽ αὑτὰ συμβεβηκότα ἐκ τῶν κοινῶν δοξῶν. περὶ οὖν τὸ αὐτὸ γένος, τὰ συμβεβηκότα καθ᾽ αὑτά, τῆς αὐτῆς ἐστι θεωρῆσαι ἐκ τῶν αὐτῶν δοξῶν. περί τε γὰρ ὃ μιᾶς, καὶ ἐξ ὧν μιᾶς, εἴτε τῆς αὐτῆς, εἴτε ἄλλης. ὥστε καὶ τὰ συμβεβηκότα, εἴθ᾽ αὗται θεωροῦσιν, εἴτ᾽ ἐκ τούτων μία. ἔτι δὲ πότερον περὶ τὰς οὐσίας ἡ θεωρία μόνον ἐστίν, ἢ καὶ περὶ τὰ συμβεβηκότα ταύταις. λέγω δ᾽ οἷον, εἰ τὸ στερεὸν οὐσία τίς ἐστι, καὶ γραμμαὶ καὶ ἐπίπεδα, πότερον τῆς αὐτῆς ταῦτα γνωρίζειν ἐπιστήμης, καὶ τὰ συμβεβηκότα περὶ ἕκαστον γένος, περὶ ὧν αἱ μαθηματικαὶ δεικνύουσιν, ἢ ἄλλης. εἰ μὲν γὰρ τῆς αὐτῆς, ἀποδεικτική τις ἂν εἴη καὶ ἡ τῆς οὐσίας. οὐ δοκεῖ δὲ τοῦ τί ἐστιν ἀπόδειξις εἶναι. εἰ δ᾽ ἑτέρας, τίς ἔσται ἡ θεωροῦσα περὶ τὴν οὐσίαν τὰ συμβεβη-

A sunt, vtrum vna istarum ac substantiæ scientia est, an diuersa? quòd si non vna, vtra dicenda est illa esse, quæ nunc quæritur? Vnius itaque non est rationabile esse: cur enim geometriæ magis, quàm cuiuscunque proprium sit de his speculari? Si itaque æqualiter cuiuscunque est, de omnibus verò non contingit, sicuti nec cæterarum ita nec illius, quæ cognoscit substantias proprium est, de eis cognoscere. B Et adhæc, quomodo eorum scientia erit? Quid enim horum quodque est, nunc queque cognoscimus. Vtuntur namque eis cæteræ etiam artes, tanquam cognitis. Quod si demonstratiua de eis est, oportebit aliquod genus subiectum esse, & aliquas passiones, & aliquas eorum dignitates esse. De omnibus enim demonstrationem esse, impossibile est. Siquidem necesse est ex quibusdam, & circa quippiam & quorundam demonstra- C tionem esse. Quare accidit cunctorum, quæ demonstrantur, vnum quoddam genus esse. Omnes enim demonstratiuæ vtuntur dignitatibus. At verò si altera quæ de substantia, & illa, quæ de his, vtra earum principalior & prior est? Vniuersaliter enim & maxime principia omnium dignitates sunt. Et si non est philosophi, cuius alterius erit de eis verum & falsum D speculari? Et omnino vtrum vna omnium substantiarum, an plures scientiæ sunt? si igitur non vna, cuius substantiæ hæc scientia erit ponenda? Vnam autem omnium esse non est rationabile. Etenim demonstratiua vna, de omnibus accidentibus esset, siquidem omnis demonstratiua, ea, quæ per se circa aliquod subiectum accidunt, speculatur ex communibus opinionibus. Circa itaque idem genus, E per se accidentia eiusdem est speculari ex eisdem opinionibus. Circa enim quod est vnius: & ex quibus vnius, siue eiusdem, siue alterius vnde & accidentia aut hæ speculabuntur, aut ex his vna. Item, vtrum circa substantias solùm speculatio est, an etiam circa accidentia eis? Dico autem, vtputa si solidum quædam substantia est, ac lineæ, & plana, vtrum eiusdem scientiæ est, ista cognoscere. & quæ circa vnumquodque ge- F nus accidunt, de quibus mathematicæ demonstrant, an alterius. Si enim eiusdem, demonstratiua quædam erit etiam quæ substantiæ: non videtur autem ipsius quid est, demonstratio esse. Quòd si alterius, quæ erit, quæ speculatur circa substantiæ accidentia? hoc

enim difficillimum reddere est. Item, utrum sensibiles solum substantias esse dicendum est, an praeter illas etiam alias? & utrum unicum, an plura substantiarum genera sint, ut qui aiunt species, & media, circa quae mathematicas aiunt scientias esse? Quomodo igitur dicimus species causas, & substantias per se ipsas esse, in superioribus sermonibus dictum est. Cum vero multiplicem difficultatem habeant, non minus absurdum est dicere quidem esse aliquid in natura praeter eas, quae in caelo sunt, illas vero easdem, quas & sensibilia ponere, nisi quod illa quidem sempiterna, haec vero corruptibilia. Idealem itaque hominem & idealem equum, & sanitatem aiunt, & nihil aliud: simile quid illis facientes, qui dicunt quidem esse deos, sed formae similes hominibus. Nec enim illi aliud faciebant, nisi homines sempiternos, nec isti species, nisi sensibilia sempiterna. Item, si quis praeter species, & sensibilia ponat media, multas dubitationes habebit. Patet etenim quod similiter & lineae praeter etiam ipsas & sensibiles erunt, & aliorum generum singula. Quare cum Astrologia una earum sit, erit & caelum aliquod praeter sensibile caelum, & sol, & luna, & caetera similiter, quae in caelo sunt. At quomodo credendum est talibus? Nam immobile non est rationabile esse: mobile autem, & omnino est impossibile. Similiter & de quibus perspectiva tractat, & quae in mathematicis harmonica. Et haec enim impossibile est praeter sensibilia esse, propter similes causas. Si enim sensibilia sunt media, & sensus, patet quod animalia etiam erunt eorum mediorum, & quidem corruptibilium. Dubitaverit autem aliquis, quae entia oportet has scientias quaerere. Si enim in hoc differret solum a Geometria, Geodaesia, quod haec quidem eorum est, quae sentimus, illa vero non sensibilium est, patet quod praeter medicinam erit aliqua scientia, & praeter quamcunque aliarum, inter ipsam medicinam, & hanc medicinam. At quomodo possibile est? Etenim etiam salubria quaedam essent, praeter sensibilia & ipsum salubre. Simul autem nec hoc verum est quod Geodaesia sensibilium & corruptibilium magnitudinum sit: corrumperetur enim, illis corruptis. At neque sensibilium magnitudinum neque circa hoc caelum Astrologia esset. Nec enim sensibiles lineae tales sunt, quales Geometra dicit.

A πάντα γὰρ ἀποδεῖξαι τῶν ἀδυνάτων. ἔτι δὲ πότερον τὰς αἰσθητὰς οὐσίας μόνας εἶναι φατέον, ἢ καὶ παρὰ ταύτας ἄλλας. καὶ πότερον μοναχῶς, ἢ πλείω γένη τετύχηκεν ὄντα τῶν οὐσιῶν, οἷον οἱ λέγοντες τά τε εἴδη καὶ τὰ μεταξύ, περὶ ἃ τὰς μαθηματικὰς εἶναί φασιν ἐπιστήμας. ὡς μὲν οὖν λέγομεν τὰ εἴδη αἴτιά τε καὶ οὐσίας εἶναι καθ' ἑαυτάς, εἴρηται ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις περὶ αὐτῶν. πολλαχῇ δὲ ἐχόντων δυσχέρειαν, B οὐθενὸς ἧττον ἄτοπον, τὸ φάναι μὲν εἶναί τινας φύσεις παρὰ τὰς ἐν τῷ οὐρανῷ, ταύτας δὲ τὰς αὐτὰς φάναι τοῖς αἰσθητοῖς, πλὴν ὅτι τὰ μὲν ἀΐδια, τὰ δὲ φθαρτά. αὐτὸ γὰρ ἄνθρωπόν φασιν εἶναι, καὶ ἵππον καὶ ὑγίειαν, ἄλλο δ' οὐδέν. παραπλήσιον ποιοῦντες τοῖς θεοὺς μὲν εἶναι φάσκουσιν, ἀνθρωποειδεῖς δέ. οὔτε γὰρ ἐκεῖνοι οὐδὲν ἄλλο ἐποίουν, ἢ ἀνθρώπους C ἀϊδίους, οὔθ' οὗτοι τὰ εἴδη, ἀλλ' ἢ αἰσθητὰ ἀΐδια. ἔτι δὲ εἴ τις παρὰ τὰ εἴδη καὶ τὰ αἰσθητὰ τὰ μεταξὺ θήσεται, πολλὰς ἀπορίας ἕξει. δῆλον γὰρ ὡς ὁμοίως γραμμαί τε παρ' αὐτάς καὶ τὰς αἰσθητὰς ἔσονται, καὶ ἕκαστον τῶν ἄλλων γενῶν. ὥστ' ἐπείπερ ἡ ἀστρολογία μία τούτων ἐστίν, ἔσται τις καὶ οὐρανὸς παρὰ τὸν αἰσθητὸν οὐρανόν, καὶ ἥλιός τε καὶ σελήνη, καὶ D τἆλλα ὁμοίως τὰ κατὰ τὸν οὐρανόν. καίτοι πῶς δεῖ πιστεῦσαι τούτοις; οὐδὲ γὰρ ἀκίνητον εὔλογον εἶναι, κινούμενον δὲ καὶ παντελῶς ἀδύνατον. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ὧν ἡ ὀπτικὴ πραγματεύεται, καὶ ἡ ἐν τοῖς μαθήμασιν ἁρμονική. καὶ γὰρ ταῦτα ἀδύνατον εἶναι παρὰ τὰ αἰσθητά, διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας. εἰ γὰρ ἔστιν αἰσθητὰ μεταξὺ καὶ αἰσθήσεις, δῆλον ὅτι καὶ ζῷα ἔσονται μεταξὺ αὐτῶν τε καὶ τῶν φθαρτῶν. E ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ περὶ ποῖα τῶν ὄντων δεῖ ζητεῖν ταύτας τὰς ἐπιστήμας. εἰ γὰρ τούτῳ διοίσει [ἡ γεωδαισία] τῆς γεωμετρίας μόνον, ὅτι ἡ μὲν τούτων ἐστὶν ὧν αἰσθανόμεθα, ἡ δ' οὐκ αἰσθητῶν, δῆλον ὅτι καὶ παρ' ἰατρικὴν ἔσται τις ἐπιστήμη, καὶ παρ' ἑκάστην τῶν ἄλλων μεταξὺ αὐτῆς τε ἰατρικῆς, καὶ τῆσδε τῆς ἰατρικῆς. καίτοι πῶς τοῦτο δυνατόν; καὶ γὰρ ἂν F ὑγιεινά ἄττα εἴη παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ αὐτὸ τὸ ὑγιεινόν. ἅμα δὲ οὐδὲ τοῦτο ἀληθές, ὡς ἡ γεωδαισία τῶν αἰσθητῶν ἐστι μεγεθῶν καὶ φθαρτῶν. ἐφθείρετο γὰρ ἂν φθειρομένων. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν αἰσθητῶν ἂν εἴη μεγεθῶν, οὐδὲ περὶ τὸν οὐρανὸν ἐστὶν ἡ ἀστρολογία τόνδε. οὔτε γὰρ αἱ αἰσθηταὶ γραμμαὶ τοιαῦταί εἰσιν, οἵας λέγει ὁ γεωμέτρης

οὐδὲν γὰρ αἰσθητὸν τῶν αἰσθητῶν οὕτως, οὐδὲ στρογγύλον. ἅπτεται γὰρ τοῦ κανόνος οὐ κατὰ στιγμὴν ὁ κύκλος, ἀλλ' ὥσπερ Πρωταγόρας ἔλεγεν ἐλέγχων τοὺς γεωμέτρας· οὐδ' αἱ κινήσεις καὶ αἱ ἕλικες τοῦ οὐρανοῦ ὅμοιαι, περὶ ὧν ἡ ἀστρολογία ποιεῖται τοὺς λόγους· οὔτε τὰ σημεῖα τοῖς ἄστροις τὴν αὐτὴν ἔχει φύσιν. εἰσὶ δέ τινες, οἵ φασιν εἶναι μὲν τὰ μεταξὺ ταῦτα λεγόμενα τῶν τε εἰδῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν, οὐ μὴν χωρίς γε τῶν αἰσθητῶν, ἀλλ' ἐν τούτοις, οἷς τὰ συμβαίνοντα ἀδύνατα, πάντα μὲν πλείονος λόγου διελθεῖν, ἱκανὸν δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα θεωρῆσαι. οὔτε γὰρ ἐπὶ τούτων εὔλογον ἔχει οὕτω μόνον, ἀλλὰ δῆλον ὅτι καὶ τὰ εἴδη ἐνδέχοιτ' ἂν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι. τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου ἀμφότερα ταῦτά ἐστιν. ἔτι δὲ δύο στερεὰ ἐν τῷ αὐτῷ ἀναγκαῖον εἶναι τόπῳ, καὶ μὴ εἶναι ἀκίνητα, ἐν κινουμένοις γε ὄντα τοῖς αἰσθητοῖς. ὅλως δὲ καὶ τίνος ἕνεκ' ἄν τις θείη εἶναι μὲν αὐτά, εἶναι δ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς; ταὐτὰ γὰρ συμβήσεται ἄτοπα τοῖς προειρημένοις. ἔσται γὰρ οὐρανός τις παρὰ τὸν οὐρανόν, πλήν γε οὐ χωρίς, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ· ὅπερ ἐστὶν ἀδυνατώτερον.

Κεφάλαιον γ.

Περί τε τούτων οὖν ἀπορία πολλή, πῶς δεῖ θέμενον τυχεῖν τῆς ἀληθείας, καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν, πότερον δεῖ τὰ γένη στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς ὑπολαμβάνειν, ἢ μᾶλλον ἐξ ὧν ἐνυπαρχόντων ἐστὶν ἕκαστον πρώτων· οἷον φωνῆς στοιχεῖα καὶ ἀρχαὶ δοκοῦσιν εἶναι ταῦτα ἐξ ὧν σύγκεινται αἱ φωναὶ πᾶσαι πρώτων, ἀλλ' οὐ τὸ κοινὸν ἡ φωνή· καὶ τῶν διαγραμμάτων ταῦτα στοιχεῖα λέγομεν, ὧν αἱ ἀποδείξεις ἐνυπάρχουσιν ἐν ταῖς τῶν ἄλλων ἀποδείξεσιν, ἢ πάντων, ἢ τῶν πλείστων. ἔτι δὲ τῶν σωμάτων καὶ οἱ πλείω λέγοντες εἶναι στοιχεῖα, καὶ οἱ ἕν, ἐξ ὧν σύγκειται, καὶ ἐξ ὧν συνέστηκεν ἀρχὰς λέγουσιν εἶναι, οἷον Ἐμπεδοκλῆς πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ τὰ μετὰ τούτων στοιχεῖά φησιν εἶναι, ἐξ ὧν ἐστὶ τὰ ὄντα ἐνυπαρχόντων, ἀλλ' οὐχ ὡς γένη ταῦτα λέγει τῶν ὄντων. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τῶν ἄλλων εἴ τις ἐθέλει τὴν φύσιν ἀθρεῖν, οἷον κλίνην, ἐξ ὧν μορίων ἐστί, καὶ πῶς συγκειμένων, τότε γνωρίζει τὴν φύσιν αὐτῆς. ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν λόγων, οὐκ ἂν εἶεν αἱ ἀρχαὶ τὰ γένη τῶν ὄντων. εἰ δ' ἕκαστον μὲν γνωρίζομεν διὰ τῶν ὁρισμῶν, ἀρχαὶ δὲ τὰ γένη τῶν ὁρισμῶν εἰσιν, ἀνάγκη καὶ τῶν ὁριστῶν ἀρχὰς εἶναι τὰ γένη. κἂν εἰ ἔστι τὴν τῶν ὄντων λαβεῖν ἐπιστήμην

A Nihil enim sensibilium, ita rectum atque rotundum. Tangit enim circulus regulam, non secundum punctum. sed sicut Protagoras dicebat redarguens geometras. Nec motus, nec reuolutiones cæli similes, de quibus astrologia rationes facit. Neque puncta eandem naturam, quã stellæ habent. Sunt autem quidam dicentes, esse quidem hæc, quæ specierum, & sensibilium media dicuntur, non tamen à sensibilibus separata, sed in eis, quos quę
B impossibilia sequuntur, omnia quidem enumerare longe sermonis esset. Sufficit autem talia speculari. Non enim de his solum, vt ita se habeant, rationabile est, sed patet quod etiam species contingeret in sensibilibus esse. Eiusdem enim rationis vtraque hæc sunt. Item, duo solida in eodem loco necesse esset esse: & non esse immobilia, in sensibilibus existentia motis. Et omnino cuius causa quis ponet qui-
C dem esse, ea, esse inquam, in sensibilibus? Eadem enim, quæ prædicta sunt, absurda sequentur. Erit nanque aliud quoddam cælum præter cælum, nisi quod non separatum, sed in eodem loco, quod impossibilius est.

CAPVT III.

MAgna itaque tam de his dubitatio est, quonam modo ponendo, verita-
D tem consequemur, quam de principiis, vnde oporteat genera existimare elementa, & principia an illa magis ex quibus insitis quicquam primum est: vt vocis elementa, & principia videntur ea esse ex quibus primò omnes voces compositæ sunt, sed non vox in communi. Et figurarum ea dicimus elementa quorum demonstrationes in aliarum, aut omnium, aut plurium demonstrationibus insunt. I-
E tem, etiam corporum: & qui plura dicunt elementa esse, & qui vnum ex quibus componuntur, & ex quibus constant, principia esse aiunt: vt Empedocles ignem, & aquam & quæ cum eis sunt, elementa ait esse, ex quibus intus existentia sint: sed non ea vt genera entium ponit. Et adhæc, si quis cæterorum quoque naturam velit considerare, veluti lectum ex quibus partibus, & quomodo composi-
F tus est, tunc eius naturam cognoscit. Ex his itaque rationibus non essent principia, genera entium. Cùm autem singula cognoscamus per definitiones, principia verò definitionum genera sint, necesse est, definitorum etiam principia genera esse. Et si entium habere scientiam, est ipsam habere specierum scientiam

secundum quas etiam dicuntur, specierum principia ipsa genera sunt. Videntur autem quidam etiam eorum, qui elementa entium ipsum vnum, aut ens, aut magnum aut paruum dicunt, tanquam generibus eis vti. At verò non possibile est vtroque modo principia dicere. Ratio nanque substantiæ vna: diuersa verò erit, quæ fit per genera, definitio, & quæ dicit ex quibus insit. Et adhæc, & si quàm maximè genera principia sunt, vtrum prima generum arbitrandum sit esse principia, an vltima quæ de indiuiduis prædicantur? etenim hoc dubitatur. Si enim semper vniuersalia, magis principia sunt: patet quòd summa generum (hæc enim de omnibus dicuntur) tot sanè principia entium erunt, quot prima generum sunt. Quare & ipsum ens, & ipsum vnum, principia, & substantiæ erunt: hæc enim de omnibus maximè entibus dicũtur. Nõ est autem possibile, neque ipsum vnum entium esse genus, neque ipsum ens. Necesse etenim est vniuscuiusque generis differentias & esse, & vnamquamque vnam esse. Impossibile verò est, aut species generis de propriis differentiis prædicari, aut genus esse absque suis speciebus. Quare si vnum, vel ens, genus est, nulla differentia, nec vnum, nec ens erit. At si non genera, nec principia erunt: siquidem genera, principia sunt. Item etiam media cum differentiis collecta erunt genera vsque ad indiuidua. Nunc autem quædam videntur, quædam verò non videntur. Et ad hæc, differentiæ magis principia, quàm genera. Si igitur istæ etiam principia, infinita (vt ita dicam) principia fiunt, & maximè si quis primum genus principium ponat. At verò & si principalis species magis ipsum vnum est, (vnum autem est, quod indiuisibile est: omne verò diuisibile aut secundum quantum, aut secundum speciem: prius autem, quod secundum speciem est: genera autem, magis diuisibilia in species) vnum erit profectò, quod vltimo prædicatur. Non enim est homo genus singularium hominum. Item, in quibus prius & posterius est, non est possibile quòd de his dicitur, aliquid præter hæc esse. Vtputa, si dualitas numerorum est prima, non erit aliquis numerus præter species numerorum. Similiter neque figuræ præter species figurarum. Quòd si non horum, multò minus aliorum erunt genera præter species. Horum enim, maximè videntur genera esse. In indiuiduis verò, non est

τὰ τῶν εἰδῶν λαβεῖν, καθ' ἃ λέγεται τὰ ἄτομα, τῶν γε εἰδῶν ἀρχαὶ τὰ γένη εἰσί. φαίνονται δέ τινες καὶ τῶν λεγόντων στοιχεῖα τῶν ὄντων τὸ ἓν ἢ τὸ ὂν ἢ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, ὡς γένεσιν αὐτοῖς χρῆσθαι. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἀμφοτέρως γε οἷόν τε λέγειν τὰς ἀρχάς. ὁ μὲν γὰρ λόγος τῆς οὐσίας εἷς· ἕτερος δ' ἔσται ὁ διὰ τῶν γενῶν ὁρισμὸς, καὶ ὁ λέγων ἐξ ὧν ἐστιν ἐνυπαρχόντων. πρὸς δὲ τούτοις εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἀρχαὶ τὰ γένη εἰσὶ, πότερα δεῖ νομίζειν τὰ πρῶτα τῶν γενῶν ἀρχὰς, ἢ τὰ ἔσχατα κατηγορούμενα ἐπὶ τῶν ἀτόμων. καὶ γὰρ τοῦτο ἔχει ἀμφισβήτησιν. εἰ μὲν γὰρ ἀεὶ τὰ καθόλου μᾶλλον ἀρχαὶ, φανερὸν ὅτι τὰ ἀνωτάτω τῶν γενῶν. ταῦτα γὰρ λέγεται κατὰ πάντων. τοσαῦται οὖν ἔσονται ἀρχαὶ τῶν ὄντων, ὅσαπερ τὰ πρῶτα γένη, ὥστ' ἔσται τό, τε ὂν καὶ τὸ ἓν, ἀρχαὶ καὶ οὐσίαι. ταῦτα γὰρ κατὰ πάντων μάλιστα λέγεται τῶν ὄντων. οὐχ οἷόν τε δὲ τῶν ὄντων ἓν εἶναι γένος, οὔτε τὸ ἓν, οὔτε τὸ ὄν. ἀνάγκη μὲν γὰρ τὰς διαφορὰς ἑκάστου γένους καὶ εἶναι, καὶ μίαν εἶναι ἑκάστην. ἀδύνατον δὲ κατηγορεῖσθαι ἢ τὰ εἴδη τοῦ γένους ἐπὶ τῶν οἰκείων διαφορῶν, ἢ τὸ γένος ἄνευ τῶν αὑτοῦ εἰδῶν. ὥστ' εἴπερ τὸ ἓν γένος, ἢ τὸ ὂν, οὐδεμία διαφορὰ οὔτε ὂν οὔτε ἓν ἔσται. ἀλλὰ μὴν εἰ μὴ γένη, οὐδ' ἀρχαὶ ἔσονται, εἴπερ ἀρχαὶ τὰ γένη. ἔτι καὶ τὰ μεταξὺ συλλαμβανόμενα μετὰ τῶν διαφορῶν, ἔσται γένη μέχρι τῶν ἀτόμων. νῦν δὲ τὰ μὲν δοκεῖ, τὰ δ' οὐ δοκεῖ. πρὸς δὲ τούτοις ἔτι μᾶλλον αἱ διαφοραὶ ἀρχαὶ, ἢ τὰ γένη. εἰ δὲ καὶ αὗται ἀρχαὶ, ἄπειροι (ὡς εἰπεῖν) ἀρχαὶ γίγνονται. ἄλλως τε κἄν τις τὸ πρῶτον γένος ἀρχὴν τιθῇ. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ μᾶλλόν γε ἀρχοειδές τὸ ἕν ἐστιν, ἓν δὲ τὸ ἀδιαίρετον, ἀδιαίρετον δὲ ἅπαν, ἢ κατὰ τὸ ποσὸν, ἢ κατ' εἶδος, πρότερον δὲ τὸ κατ' εἶδος, τὰ δὲ γένη διαιρετὰ εἰς εἴδη, μᾶλλον ἂν ἓν τὸ ἔσχατον εἴη κατηγορούμενον. οὐ γάρ ἐστι γένος ἄνθρωπος τῶν τινῶν ἀνθρώπων. ἔτι ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ ὕστερόν ἐστιν, οὐχ οἷόν τε τὸ ἐπὶ τούτων εἶναί τι παρὰ ταῦτα. οἷον εἰ πρώτη τῶν ἀριθμῶν ἡ δυὰς, οὐκ ἔσται τις ἀριθμὸς παρὰ τὰ εἴδη τῶν ἀριθμῶν. ὁμοίως δὲ οὐδὲ σχῆμα παρὰ τὰ εἴδη τῶν σχημάτων. εἰ δὲ μὴ τούτων, σχολῇ τῶν γε ἄλλων ἔσται τὰ γένη παρὰ τὰ εἴδη. τούτων γὰρ δοκεῖ μάλιστα εἶναι γένη. ἐν δὲ τοῖς ἀτόμοις οὐκ ἔστι τὸ μὲν πρότερον, τὸ δ' ὕστερον.

hoc quidem prius, hoc verò posterius.

Item,

ἔτι ὅπου τὸ μὲν βέλτιον, τὸ δὲ χεῖρον, ἀεὶ τὸ βέλτιον πρότερον. ὥστ' οὐδὲ τούτων ἂν εἴη γένος. ἐκ μὲν οὖν τούτων μᾶλλον φαίνεται τὰ ἐπὶ τῶν ἀτόμων κατηγορούμενα, ἀρχαὶ εἶναι τῶν γενῶν. πάλιν δὲ πῶς αὖ δεῖ ταύτας ὑπολαβεῖν ἀρχὰς, οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν. τὴν μὲν γὰρ ἀρχὴν δεῖ καὶ τὴν αἰτίαν εἶναι παρὰ τὰ πράγματα ὧν ἀρχὴ, καὶ δύνασθαι εἶναι χωριζομένην αὐτῶν. τοιοῦτον δέ τι παρὰ τὸ καθ' ἕκαστον εἶναι, διὰ τί ἄν τις ὑπολάβοι, πλὴν ὅτι καθόλου κατηγορεῖται, καὶ κατὰ πάντων; ἀλλὰ μὴν εἰ διὰ τοῦτο, τὰ μᾶλλον καθόλου, μᾶλλον θετέον ἀρχάς. ὥστε ἀρχαὶ τὰ πρῶτα ἂν εἴησαν γένη.

Κεφάλαιον δ.

Ἔστι δ' ἐχομένη τε τούτων ἀπορία, καὶ πασῶν χαλεπωτάτη καὶ ἀναγκαιοτάτη θεωρῆσαι, περὶ ἧς ὁ λόγος ἐφέστηκε νῦν. εἴτε γὰρ μὴ ἔστι τι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα ἄπειρα, τῶν δ' ἀπείρων πῶς ἐνδέχεται λαβεῖν ἐπιστήμην; ᾗ γὰρ ἕν τι καὶ ταὐτὸν, καὶ ᾗ καθόλου τι ὑπάρχει, ταύτῃ πάντα γνωρίζομεν. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο ἀναγκαῖόν ἐστι, καὶ δεῖ τι εἶναι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἀναγκαῖον ἂν εἴη τὰ γένη εἶναι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἤτοι τὰ ἔσχατα, ἢ τὰ πρῶτα. τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, ἄρτι διηπορήσαμεν. ἔτι εἰ ὅτι μάλιστά ἐστί τι παρὰ τὸ σύνολον, ὅταν κατηγορηθῇ τι τῆς ὕλης, πότερον εἰ ἔστιν εἶδός τι, παρὰ πάντα δεῖ εἶναι, ἢ παρὰ μὲν ἔνια εἶναι, παρὰ δ' ἔνια μὴ εἶναι, ἢ παρ' οὐθέν; εἰ μὲν οὖν μηθέν ἐστι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, οὐθὲν ἂν εἴη νοητὸν, ἀλλὰ πάντα αἰσθητὰ, καὶ ἐπιστήμη οὐθενὸς, εἰ μή τις εἶναι λέγει τὴν αἴσθησιν ἐπιστήμην. ἔτι δ' οὐδ' ἀΐδιον οὐθὲν, οὐδ' ἀκίνητον. τὰ γὰρ αἰσθητὰ πάντα φθείρεται, καὶ ἐν κινήσει ἐστίν. ἀλλὰ μὴν εἴ γε ἀΐδιον μηθέν ἐστιν, οὐδὲ γένεσιν εἶναι δυνατόν. ἀνάγκη γὰρ εἶναί τι τὸ γιγνόμενον, καὶ ἐξ οὗ γίγνεται, καὶ τούτων τὸ ἔσχατον ἀγένητον, εἴπερ ἵσταταί τε, καὶ ἐκ μὴ ὄντος γενέσθαι ἀδύνατον. ἔτι δὲ γενέσεως οὔσης καὶ κινήσεως, ἀνάγκη καὶ πέρας εἶναι. οὔτε γὰρ ἄπειρός ἐστιν οὐδεμία κίνησις, ἀλλὰ πάσης ἔστι τέλος, γίγνεσθαί τε οὐχ οἷόν τε τὸ ἀδύνατον γενέσθαι. τὸ δὲ γεγονὸς, ἀνάγκη εἶναι ὅτε πρῶτον γέγονεν. ἔτι δ' εἴπερ ἡ ὕλη ἔστι, διὰ τὸ ἀγένητος εἶναι, πολὺ ἔτι μᾶλλον εὔλογον εἶναι τὴν οὐσίαν, ὅ ποτε ἐκείνη γίγνεται. εἰ γὰρ μήτε τοῦτο ἔσται, μήτε ἐκεῖνο, οὐθὲν ἔσται τὸ παράπαν.

A Item, vbicunque hoc quidem melius hoc verò deterius est, semper prius est quod melius est: quare nihil horum genus esset. Ex his itaque magis apparent, quæ de indiuiduis prædicantur, quam genera, esse principia. Rursus tamen quomodo oporteat ista existimare principia non est facile dictu. Principium enim, & causam esse oportet præter res, quarum principium est, & posse esse separatum ab eis. Tale B quid autem esse præter singulare, cur quis quam opinaretur, nisi quoniam vniuersaliter & de omnibus prædicatur? At si propter hoc, quæ magis vniuersalia sunt, magis ponenda principia sint: quare prima genera, vtique principia sint.

CAPVT IIII.

Est autem consequens his, & ad speculandum omnium difficillima, maximéque necessaria dubitatio, de qua præ- C sens fit sermo. Si etenim nō est quicquam præter singularia, singularia verò infinita sunt, quomodo possibile est infinitorum habere scientiam? Quatenus enim vnum quid & idem, & quatenus vniuersale quid est, eatenus omnia cognoscimus. At si hoc necesse est, & oportet aliquid præter singularia esse, necesse erit, vt genera aut vltima, aut prima, sint præter singularia. Hoc autem, quod impossibile sit, pau- D lò ante dubitauimus. Item, si quàm maximè aliquid est præter cunctum, cùm quicquam de materia prædicetur, vtrum si species est, præter omnia esse aliquid oporteat, an præter aliqua esse, & præter aliqua non esse an præter nullum? Si igitur nihil præter singularia est, nihil intelligibile erit, sed omnia sensibilia: & scientia nullius erit, nisi quis sensum dicat scien- E tiam esse. Item, nihil esset sempiternum nec immobile. Sensibilia enim omnia corrumpuntur, & in motu sunt. At si nihil est sempiternum, neque generationem esse possibile est. Necesse est enim aliquid esse id quod fit, & ex quo fit, & vltimum horum ingenitum esse. Siquidem stat, & ex non ente fieri impossibile est. Itē, generatione, & motu positis, necesse est, vt finis etiam sit: nec enim infinitus est aliquis motus, sed cuiusque est finis. Et fieri non F est possibile, factum esse quod impossibile sit. Quod autem factum est necesse est, vt sit, cùm primò factum est. Item, si materia est, propterea quòd ingenita est, multò magis rationabile est, ipsam substantiā esse cùm illa existat, vt hæc fit. Si enim nec hæc erit, nec illa, nihil erit omnino.

A Quod si hoc impossibile est, necesse est, vt forma, & species aliquid præter cunctum sit. Si autem rursus hoc aliquis ponet, dubium est, de quibus hoc ponet, & de quibus non. Quod enim de omnibus non est possibile, patet: non enim ponemus aliquam esse domum, præter domos singulares. Et adhæc, vtrum vna erit omnium substantia, vtputa hominum. Sed absurdum est: non enim vnum essent omnia, quorum substantia vna, sed multa, atque B diuersa, sed hoc etiam inconueniens est. Simul autem quomodo materia vnumquodque horum est, & est cunctum hæc ambo? Item, de principiis hoc etiam aliquis dubitabit: nam si specie sunt vnum, nihil erit numero vnum, nec ipsum vnum, & ipsum ens. Ipsumque scire quomodo erit, si non aliquod vnum in omnibus erit? At verò si numero vnũ, & quodque C principiorum vnum, & non, vt in sensibilibus alia aliorum: vtputa huius syllabæ cum specie sit eadem, etiam principia specie eadem sunt. Etenim hæc, numero alia sunt. Quòd si nõ ita, sed principia entium numero sunt vnum, non erit præter elementa aliquid aliud. Numero enim vnum dicere aut singulare, nihil differt: Ita enim singulare dicimus, quod vnum numero est: vniuersale verò, quòd in his. Quemadmodum si vocis elementa, eo D quòd vnum numero est, determinata essent, necesse est tot omnes literas esse, quot elementa, cùm non essent duo aut plura eadem. Nihilo autem minor dubitatio & posterioribus, & prioribus prætermissa est, vtrum eadem corruptibilium, & incorruptibilium principia sint, an diuersa. Si enim eadẽ sunt, quomodo hæc quidem incorruptibilia, hæc verò corruptibilia sunt, & propter quam causam? Qui- E cunque igitur circa tempora Hesiodi fuerunt, & cuncti theologi, solum quod sibi persuaderent, curæ habuerunt nos autem contempserunt. Cum enim principia deos facerent & è diis fuisse dicerent, quæcunque non gustarunt nectar, & ambrosiam, mortalia dicunt fuisse. Manifestum autem est, quòd sibiipsis hæc nomina cognita dicẽtes, talésque afferentes causas, supra vires nostras dixerunt. Nã si voluptatis gratia ea attigerunt nequaquam sunt ipsius esse causa nectar & ambrosia. Quòd si ip- F sius esse gratia, quomodo essent sempiterni, cum alimento indigerent? Sed de iis, quæ fabulosè, & sophisticè dicuntur, non est dignum accuratè considerare. Ab illis verò, qui per demonstrationem dicunt,

A εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἀνάγκη τι εἶναι παρὰ τὸ σύνολον τὴν μορφὴν καὶ τὸ εἶδος. εἰ δ' αὖθις αὖ τοῦτο θήσει, ἀπορία ἐπὶ τίνων τε θήσει τοῦτο, καὶ ἐπὶ τίνων οὔ. ὅτι μὲν γὰρ ἐπὶ πάντων οὐκ ἔνεστι, φανερόν· οὐ γὰρ ἂν θείημεν εἶναί τινα οἰκίαν, παρὰ τὰς τινὰς οἰκίας. πρὸς δὲ τούτοις, πότερον ἡ οὐσία μία πάντων ἔσται, οἷον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἄτοπον· ἓν γὰρ ἂν ἅπαντα, ὧν ἡ οὐσία B μία, ἀλλὰ πολλὰ καὶ διάφορα, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἄλογον. ἅμα δὲ καὶ πῶς γίνεται ἡ ὕλη τούτων ἕκαστον, καὶ ἔστι τὸ σύνολον ἄμφω ταῦτα; ἔτι δὲ περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τόδε ἀπορήσειεν ἄν τις· εἰ μὲν γὰρ εἴδει εἰσὶν ἕν, οὐθὲν ἔσται ἀριθμῷ ἕν, οὐδ' αὐτὸ τὸ ἕν, καὶ τὸ ὄν. καὶ τὸ ἐπίστασθαι πῶς ἔσται, εἰ μή τι ἔσται ἓν ἐπὶ πάντων; ἀλλὰ μὴν εἰ ἀριθμῷ ἕν, καὶ μία ἑκάστη τῶν ἀρχῶν, καὶ μὴ ὥσπερ τῶν αἰσθητῶν C ἄλλαι ἄλλων, οἷον τῆσδι τῆς συλλαβῆς τῷ εἴδει τῆς αὐτῆς οὔσης, καὶ ἀρχαὶ εἴδει αἱ αὐταί. καὶ γὰρ αὗται ὑπάρχουσιν ἀριθμῷ ἕτεραι. εἰ δὲ μὴ οὕτω, ἀλλ' αἱ τῶν ὄντων ἀριθμῷ ἕν εἰσιν, οὐκ ἔσται παρὰ τὰ στοιχεῖα οὐδὲν ἕτερον. τὸ γὰρ ἀριθμῷ ἕν, ἢ τὸ καθ' ἕκαστον λέγειν, διαφέρει οὐθέν. οὕτω γὰρ λέγομεν τὸ καθ' ἕκαστον, τὸ ἀριθμῷ ἕν· καθόλου δὲ τὸ ἐπὶ τούτων. ὥσπερ οὖν εἰ τὰ τῆς φωνῆς ἦν ἀριθμῷ ἦν D στοιχεῖα ὡρισμένα, ἀναγκαῖον ἦν τοσαῦτα εἶναι τὰ πάντα γράμματα ὅσαπερ τὰ στοιχεῖα, μὴ ὄντων γε δύο τῶν αὐτῶν, μηδὲ πλειόνων. οὐδενὸς δ' ἐλάττων ἀπορία παραλέλειπται καὶ τοῖς νῦν καὶ τοῖς πρότερον, πότερον αἱ αὐταὶ τῶν φθαρτῶν καὶ τῶν ἀφθάρτων ἀρχαί εἰσιν, ἢ ἕτεραι. εἰ μὲν γὰρ αἱ αὐταί εἰσι, πῶς τὰ μὲν ἄφθαρτα, τὰ δὲ φθαρτά, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν; οἱ E μὲν οὖν περὶ Ἡσίοδον, καὶ πάντες ὅσοι θεολόγοι, μόνον ἐφρόντισαν τοῦ πιθανοῦ τοῦ πρὸς αὑτούς, ἡμῶν δ' ὠλιγώρησαν. θεοὺς γὰρ ποιοῦντες τὰς ἀρχάς, καὶ ἐκ θεῶν γεγονέναι, τὰ μὴ γευσάμενα τοῦ νέκταρος καὶ τῆς ἀμβροσίας, θνητὰ γενέσθαι φασί. δῆλον δ' ὡς ταῦτα τὰ ὀνόματα γνώριμα λέγοντες αὑτοῖς, καίτοι περὶ αὐτῆς τῆς προσφορᾶς τῶν αἰτίων τούτων, ὑπὲρ ἡμᾶς εἰρήκασιν. εἰ μὲν γὰρ χάριν ἡδονῆς F αὐτῶν θιγγάνουσιν, οὐθὲν αἴτια τοῦ εἶναι, τὸ νέκταρ καὶ ἡ ἀμβροσία. εἰ δὲ τοῦ εἶναι, πῶς ἂν εἶεν ἀΐδιοι δεόμενοι τροφῆς; ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν μυθικῶς σοφιζομένων, οὐκ ἄξιον μετὰ σπουδῆς σκοπεῖν. παρὰ δὲ τῶν δι' ἀποδείξεως λεγόντων, δεῖ πυν-

δεῖ πυν

[illegible]

A petere oportet, ac interrogare, cur cùm ex eisdem sint, hæc quidem entium sempiterna natura sint, hæc verò corrumpũtur? Cum autem neque dicant causam, neque rationabile sit, ita se habere, patet, quòd non sunt eorum eadem principia, neque causæ. Empedocles nanque, quem quis maximè sibi ipsi putauerit consona dicere, is quoque idem passus est. Ponit enim quoddam principium, corruptionis causam,
B contentionem. Nihilò minus tamen & hæc videatur generare, præter ipsum vnum. Cuncta enim alia ex hac sunt præter Deum. Dicit enim,

Ex quibus omnia, quæ erant, quæ sunt, quæque in posterum erunt,
Orta sunt, ac arbores, & viri, ac mulieres,
Feræ, alitésque, & pisces in aqua nutriti,
Ac dij longæui.

At etiam absque his patet. Nam si non inesset in rebus contentio, vnum omnia (vt
C ait) essent. Cùm enim conueniant, tunc extima statuitur contentio. Vnde & accidit ei, felicissimum Deum, minus sapientem cæteris esse, non enim cognoscit omnia elementa. Contentionem nanque non habet. Cognitio autem similis simili.

Terra enim (ait) terram suspicimus, aquam verò aqua:
Æthere verò æthera diuinum, téque ô igne ignem omnia absumentem:
D *Ac amicitia amicitiam, & contentionem contentione perniciosa.*

Sed vnde sermo digressus est, hoc est manifestum, quòd accidit ei, contentionem non magis corruptionis, quàm ipsius causam esse: similiter nec amicitiam, ipsius esse. Cùm enim congreget in vnum corrumpit cætera. Et simul ipsius transmutationis nullam causam dicit, nisi quòd ita natura aptum est Cum enim ait, *magna cùm*
E *tamen in membris nutrita fuit, Ac ad honores ascendit tempore perfecto. Quod eis enim alternum sit, amplum præcessit iusiurandum:* tanquam necesse sit quidem transmutari, causam tamen necessariò nullam manifestat Tantum tamen sibipsi consentaneè dicit, quòd non facit hæc quidem entium corruptibilia, hæc verò incorruptibilia, sed omnia corruptibilia præter elementa. Quæ autem dicitur nunc dubitatio est,
F cur si omnia ex eisdem sunt, hæc quidem sunt hæc verò non? Quòd igitur non sint eadem principia, hæc demum dicta sint. Quòd si diuersa principia sunt, vna quidem dubitatio est, vtrum incorruptibilia etiam ista erunt, an corruptibilia. Si enim corruptibilia, patet quòd necesse est, ea quoque ex aliquibus esse. Omnia

enim in illa, ex quibus sunt, corrumpuntur. Quare accidit, principiorum alia esse principia priora. Hoc autem impossibile, siue sistatur, siue in infinitum progreditur. Item si principia admouentur corruptibilia quomodo erunt? Quòd si incorruptibilia sunt, cur ex his quidem, cum incorruptibilia sint, corruptibilia erunt, ex alteris vero incorruptibilia? Hoc enim non est rationabile, sed aut impossibile est, aut multis indiget rationibus. Item, nemo conatus est alia ostendere, sed eadem omnium principia dicunt: & quod primo dubitatum est, tanquam paruum quiddam putantes, prætereunt. Omnium autem, & ad speculandum difficillimum, & ad cognoscendam veritatem maximé necessarium est, verum ipsum ens, & ipsum vnum substantię entium sint, & non aliquid aliud vtrunque eorum sint, sed hoc vnum, illud verò ens sit. An oportet quidnam sit ipsum ens, & ipsum vnum quærere, tanquam altera natura subiecta? Quidam enim illo, quidam vero hoc modo putant naturam habere. Plato nãque, ac Pythagorici non esse aliud quid ipsum ens, nec ipsum vnum aiebant, sed hoc eorum naturam esse tanquam substantia eadem vnum, & ens esset. Qui autem de natura tractarunt vt Empedocles, tanquam in magis cognitum reducens, dicit quòd vnum est ens: videri nanque posset dicere hoc amicitiam esse. Causa enim hęc omnibus est, vt vnum sint. Alii verò ignem, & alii aerem aiunt ipsum vnum, & ipsum ens esse, ex quo entia & esse, & facta esse. Similiter & qui plura elementa ponunt: necesse enim & his est, tot esse dicere ipsum ens, & ipsum vnum, quot aiunt principia esse. Accidit autem, quòd si quis non ponat esse aliquam substantiam ipsum vnum, & ipsum ens, nec aliorum vniuersalium quicquam esse: hæc enim vniuersalia maxime omnium sunt. Quòd si non est aliquid ipsum ens, & ipsum vnum, multò minus quicquam aliorum sit præter ea, quæ singularia dicuntur. Item, si ipsum vnum non sit substantia, patet quòd nec numerus erit, tanquam natura alia separata ab entibus: numerus enim, vnitates: vnitas verò vnum quid est. Quòd si quid est ipsum vnum, & ipsum ens, necesse est, eorum substantiam esse vnum, & ens: non enim aliquid aliud vniuersaliter prædicatur, sed eadem ipsa. At verò si quid erit ipsum ens, & ipsum vnum, magna dubitatio est, quonam modo aliquid aliud præter hæc erit. Dico autem quomodo entia erunt plura vno.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

Quod enim

[illegible]

Κεφάλαιον ε.

[illegible]

A Quod enim aliud ab ente est, nō est. Quare secundum Parmenidis rationem, necesse est accidere omnia entia, esse vnum, & hoc esse ens. Vtroque autem modo difficile est, siue ens vnum non sit substantia, siue ipsum vnum sit, impossibile est numerum esse substantiam. Et quare quidem si non sit, dictum est prius. Si autem sit, eadem ac de ente dubitatio est. Ex quo enim & præter ipsum vnum, erit B aliud vnum? necesse profectò est nihil esse. Omnia verò entia, aut vnum aut plura, quorum vnumquodque vnum est. Item, si ipsum vnum indiuisibile, secundum quidem Zenonis positionem, nihil vtique fuerit. Quod enim neque additum, neque demptum facit aliquid maius, id non esse entium aiunt, tanquam ens magnitudo sit. Et si magnitudo, corporale. Hæc nanque omniquaque ens: cætera verò C quodam modo quidem addita facient maius, quodam modo, nihil: vt superficies, & linea facient, punctum verò, & vnitas minime. Sed cùm ipse molestè speculetur, ac contingat aliquid indiuisibile esse, sic ad illum habetur aliqua responsio. Huiuscemodi nanque additum non maius, sed plus efficit. Sed quomodo ex vno tali, aut pluribus magnitudo erit? Simile nanque est, ac si dicatur, ex punctis lineam esse. Quòd si quis ita putat, vt quemadmodum D quidam dicunt, ex ipso vno, & alio quodā non vno numerus fiat, nihilò minus tamē quærendum est, cur, & quomodo quandoque numerus, quandoque magnitudo erit quod fit, si ipsum non vnum, inæqualitas, ac eadem natura erat? Nec enim apparet, quo pacto ex vno, & ista, neque quo pacto ex aliquo numero, & ista, magnitudines fieri nequeant.

CAPVT V.

E His autem consequens dubitatio est, vtrum numeri, & corpora superficies, & puncta aliquæ substantiæ sint, an non. Si enim non sunt, fugit nos quidnam ipsum ens & quæ entium substantiæ sint. Passiones enim, & motus, & quæ ad aliquid sunt, ipsęque dispositiones, ac proportiones, nullius substantiam significare videntur. Cuncta etenim de aliquo sub- F iecto dicuntur, nihilque horum ipsum est. Quæ verò maximè substantiam videantur significare, sunt aqua, terra, & ignis, ex quibus composita corpora consistunt horum caliditates quidem, & frigiditates, & huiuscemodi, passiones, nō substantiæ sunt, corpus verò solum, quod hæc

patitur, permanet, tanquam aliquod ens, & aliqua existens substantia. At verò corpus minùs est substantia, quàm superficies: & superficies, quàm linea: & linea, quàm vnitas, & punctum. His enim corpus definitur. Et hæc quidem videntur posse sine corpore esse, corpus verò absque his impossibile esse. Quare plures quidem & antiquiores, substantiam quidem, & ens, putabant esse corpus, cætera verò huius passiones: vt & principia corporum, entium essent principia: posteriores verò, & illis sapientiores habiti, numeros. Quemadmodum itaque diximus, si hæc non sunt substantiæ, nulla substantia, nec aliquod ens omnino est. Quæ enim eis accidunt, non conuenit entia nominare. At si hoc idem conceditur quòd longitudines, & puncta magis, quàm corpora, substantiæ sint, at qualia corpora hæc sint, non videmus, (in sensibilibus nanque impossibile est esse) non erit profectò vlla substantia. Item, videntur hæc omnia, dimensiones corporis esse, hoc quidem ad latitudinem, hoc verò ad profunditatem, illud verò ad longitudinem. Et adhæc, similiter inest in solido quæcunque figura. Quare si nec in lapide Mercurius, nec in cubo dimidium cubi, sic vt disterminatum, ergo nec superficies. Nam si quæcunque, & ea profectò sit, quæ dimidium disterminat. Eadem autem ratio & de linea puncto, & vnitate est. Quare si corpus maximè substantia est, hæc autem corpore magis, hæc verò non sint, neque substantiæ quædam sint, fugiet nos profectò quidnam sit ens, quæve entium substantia est. Ad hæc enim, quæ dicta sunt, etiam quæ circa generationem & corruptionem, accidunt inconuenientia. Videtur enim substantia, cùm antè non sit, nunc sit, aut cùm antea sit, postea non, hæc pati, fieri scilicet, atque corrumpi. At puncta, lineas, & superficies, neque fieri, neque corrumpi contingit, cum quandoque sint, quandoque verò non sint. Cùm enim tangant, aut diuidantur corpora, quandoque vna, cùm simul tangunt, quandoque duæ, cùm diuiduntur, fiunt. Quare neque iam compositis sunt, sed corruptæ sunt, & diuisis sunt, cum antea non essent. Punctum namque indiuisibile, non est diuisum in duo. Cæterum si generantur, & corrumpuntur, ex aliquo fiunt. Similiter autem se habet & circa nunc quod est in tempore: nec hoc enim contingit generari, & corrumpi, sed tamen aliud esse semper videtur, cum non substantia aliqua sit.

[illegible]

Patet

ὁμοίως δὲ δόξειεν ἂν ἔχειν καὶ τὰ περὶ τὰς στιγμὰς καὶ γραμμάς, καὶ περὶ τὰ ἐπίπεδα. ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος. ἅπαντα γὰρ ὁμοίως, ἢ πέρατα, ἢ διαιρέσεις εἰσίν.

Κεφάλαιον ϛ.

Ὅλως δ' ἀπορήσειεν ἄν τις, διὰ τί καὶ δεῖ ζητεῖν ἄλλ' ἄττα παρά τε τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ μεταξύ, οἷον ἃ τίθεμεν εἴδη. εἰ γὰρ [διὰ τοῦτο, ὅτι] τὰ μὲν μαθηματικὰ τῶν δεῦρο ἄλλῳ μέν τινι διαφέρει, τῷ δὲ πόλλ' ἄττα ὁμοειδῆ εἶναι, οὐθὲν διαφέρει, ὥστ' οὐκ ἔσονται αὐτῶν αἱ ἀρχαὶ ἀριθμῷ ἀφωρισμέναι, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ἐνταῦθα γραμμάτων, ἀριθμῷ μὲν πάντων οὐκ εἰσὶν αἱ ἀρχαὶ ὡρισμέναι, εἴδει δέ, ἐὰν μὴ λαμβάνῃ τις τασδὶ τῆς συλλαβῆς, ἢ τησδὶ τῆς φωνῆς· τούτων δ' ἔσονται καὶ ἀριθμῷ ὡρισμέναι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μεταξύ. ἄπειρα γὰρ κἀκεῖ τὰ ὁμοειδῆ, ὥστ' εἰ μὴ ἔστι παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ μαθηματικὰ ἕτερ' ἄττα, οἷα λέγουσι τὰ εἴδη τινές, οὐκ ἔσται μία ἀριθμῷ ἀλλ' εἴδει οὐσία, οὐδ' αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων ἀριθμῷ ἔσονται ποσαί τινες, ἀλλ' εἴδει. εἰ οὖν τοῦτο ἀναγκαῖον, καὶ τὰ εἴδη ἀναγκαῖον διὰ τοῦτο εἶναι. καὶ γὰρ εἰ μὴ καλῶς διαρθροῦσιν οἱ λέγοντες, ἀλλ' ἔστι τοῦθ' ὃ βούλονται, καὶ ἀνάγκη ταῦτα λέγειν αὐτοῖς, ὅτι τῶν εἰδῶν οὐσία τις ἕκαστόν ἐστι, καὶ οὐδὲν κατὰ συμβεβηκός. ἀλλὰ μὴν εἴ γε θήσομεν τὰ εἴδη εἶναι, καὶ ἓν ἀριθμῷ τὰς ἀρχάς, ἀλλὰ μὴ εἴδει, εἰρήκαμεν ἃ συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἀδύνατα. σύνεγγυς δὲ τούτων ἐστὶ τὸ διαπορῆσαι, πότερον δυνάμει ἔστι τὰ στοιχεῖα, ἤ τινα ἕτερον τρόπον. εἰ μὲν γὰρ ἄλλως, πῶς, πρότερόν τι ἔσται τῶν ἀρχῶν ἄλλο. πρότερον γὰρ ἡ δύναμις ἐκείνης τῆς αἰτίας· τὸ δὲ δυνατὸν οὐκ ἀναγκαῖον ἐκείνως πᾶν ἔχειν. εἰ δ' ἔστι δυνάμει τὰ στοιχεῖα, ἐνδέχεται μηθὲν εἶναι τῶν ὄντων. δυνατὸν γὰρ εἶναι καὶ τὸ μήπω ὄν. γίγνεται μὲν γὰρ τὸ μὴ ὄν, οὐθὲν δὲ γίγνεται τῶν εἶναι ἀδυνάτων. ταύτας τε οὖν τὰς ἀπορίας ἀναγκαῖον ἀπορῆσαι περὶ τῶν ἀρχῶν, καὶ πότερον καθόλου εἰσίν, ἢ ὡς λέγομεν τὰ καθ' ἕκαστα. εἰ μὲν γὰρ καθόλου, οὐκ ἔσονται οὐσίαι. οὐθὲν γὰρ τῶν κοινῶν τόδε τι σημαίνει, ἀλλὰ τοιόνδε· ἡ δ' οὐσία τόδε τι. εἰ δ' ἔσται τόδε τι, καὶ ἐκθέσθαι τὸ κοινῇ κατηγορούμενον, πολλὰ ἔσται ζῷα ὁ Σωκράτης, αὐτός τε, καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ζῷον, εἴπερ σημαίνει ἕκαστον τόδε τι καὶ ἕν. εἰ μὲν οὖν καθόλου αἱ ἀρχαί, ταῦτα συμβαίνει·

A Patet autem quod etiam circa puncta, lineas, & superficies, similiter se habet: eadem enim ratio est. Cuncta nanque similiter aut fines, aut diuisiones sunt.

CAPVT VI.

Omnino autem aliquis dubitabit, quare oportet alia quædam præter sensibilia, & media quærere, vtputa eas, quas ponimus, species. Si enim propterea quod mathematica quidem ab iis, quæ hic sunt, B alio quodam differunt, in eo sane, quod plura eiusdem speciei sunt, nihil differunt: & ideò non erunt eorum principia, numero determinata, sicuti etiam hic literarum numero quidem non sunt, omnium principia determinata, sed specie: nisi quis, huius syllabæ, & huius vocis accipiat. Harum enim numero etiam determinata erunt. Similiter etiam de mediis. C Infinita etenim etiam illic sunt, quæ eiusdem speciei sunt. Quare si præter sensibilia, & mathematica, non sint alia quædam, qualia dicunt quidam species esse, non erit vna numero, & specie substantia: nec entium principalia aliqua numero aliquot, sed specie erunt. Si itaque hoc necessarium est, & species propterea necesse est esse. Etenim quanquam non bene declarent qui hæc dicunt, hoc tamen D est, quod volunt: & necesse est eis hoc dicere, quod specierum vnaquæque substantia quædam sit, & nulla secundum accidens. At verò si ponemus species esse, & principia vnum numero non specie esse, diximus quæ impossibilia necesse est accidere. His autem prope est dubitare, vtrum potentia, an alio quodam modo elementa sint. Si enim alio quodam modo, erit aliquid aliud principiis prius: potentia nanque, prior illa causa est. Non E est autem necesse, vt omne, quod potentia est, illo modo se habeat. Quòd si elementa potentia sunt, contingit nihil entium esse. Possibile enim est esse, etiam quod nondum est. Fit enim quod non est: sed nihil eorum fit, quæ esse impossibilia sunt. Ex his itaque de principiis dubitationibus, necesse est dubitare. Et vtrum vniuersalia sint, an (vt dicimus) singularia. Si enim vniuersalia, non erunt substantiæ. Nihil enim communium, quod quid, F sed quale quid significat: sed substantia, quod quid. Quod si quod communiter prædicatur, quod quid sit, & exponi possit, multa animalia erunt ipse Socrates, & homo, & animal: si singula quidem, quod quid & vnum significant. Si igitur principia vniuersalia sunt, hæc accidunt.

Quod si non vniuersalia sint, sed vt ipsa singularia, nòn erunt sciblia. Ipsius enim vniuersalis omnium scientiæ sunt. Quare erunt alia principia priora de principiis vniuersaliter prædicata, si sit quidem eorum futura scientia.

A εἰ δὲ μὴ καθόλου, ἀλλ' ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, οὐκ ἔσονται ἐπιστηταί· καθόλου γὰρ αἱ ἐπιστῆμαι πάντων. ὥστ' ἔσονται ἀρχαὶ ἕτεραι πρότεραι τῶν ἀρχῶν καθόλου κατηγορούμεναι, εἴπερ μέλλει ἔσεσθαι αὐτῶν ἐπιστήμη.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER III.

CAPVT I.

Est quædam scientia, quæ speculatur ens, prout ens est & quæ ei per se insunt. Hæc autem, nulli earum, quæ in parte dicuntur eadem est: nullæ namque cæterarum, vniuersaliter de ente, prout ens est, considerant, sed etiam aliquam partem abscindentes, quod ei accidit speculantur, vt mathematicæ scientiæ. Cum autem principia, & supremas causas quæramus, patet quòd alicuius naturæ per se necesse est eas esse. Si igitur illi etiam, qui entium elementa quærunt, ista principia quærebant, necesse est etiam elementa entis non secundum accidens esse, sed prout entia sunt. Quare nobis quoque entis, prout entis, primas causas accipiendum est.

CAPVT II.

Ens autem multipliciter quidem dicitur, verum ad vnum, vnamque quandam naturam: & non æquiuoce, sed quemadmodum omne sanum ad sanitatem: quoddam eo quòd conseruat: quoddam eo quòd facit: quoddam eo quòd signum sanitatis: quoddam verò, capax eius est: & medicinale, ad medicinam. Quoddam enim eo, quòd habet medicinam, medicinale dicitur: quoddam propterea, quòd natura aptum ad eam sit: quoddam propterea, quòd opus medicinæ sit: eodem modo cætera quoque accipiemus: ita & ens multipliciter quidem dicitur, sed totum ad vnum principium. Quædam enim, quoniam substantiæ, entia dicuntur: quædam, quoniam passiones substantiæ, quædam quoniam via ad substantiam, aut corruptiones, aut priuationes, aut qualitates, aut effectiua, aut generatiua substantiæ, siue eorum quæ ad substantiam dicuntur, aut ad aliquorum ex his negationes, aut substantiæ. Quare & ipsum non ens, esse non ens dicimus. Quemadmodum igitur sanorum omnium vna scientia est, ita & de cæteris est. Non enim solum eorum, quæ secundum vnum dicuntur, verùm etiam eorum, quæ ad vnam naturam dicuntur, vnius scientiæ est speculari.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ γ.

B

Κεφάλαιον α.

ΕΣΤΙΝ ἐπιστήμη τις, ἣ θεωρεῖ τὸ ὂν ᾗ ὄν, καὶ τὰ τούτῳ ὑπάρχοντα καθ' αὑτό. αὕτη δ' ἐστὶν οὐδεμιᾷ τῶν ἐν μέρει λεγομένων ἡ αὐτή· οὐδεμία γὰρ τῶν ἄλλων ἐπισκοπεῖ καθόλου περὶ τοῦ ὄντος ᾗ ὄν· ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ τι ἀποτεμόμεναι, περὶ τούτου θεωροῦσι τὸ συμβεβηκός: οἷον αἱ μαθηματικαὶ τῶν ἐπιστημῶν. ἐπεὶ δὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἀκροτάτας αἰτίας ζητοῦμεν, δῆλον ὡς φύσεώς τινος αὐτὰς ἀναγκαῖον εἶναι καθ' αὑτήν. εἰ οὖν καὶ οἱ τὰ στοιχεῖα τῶν ὄντων ζητοῦντες, ταύτας τὰς ἀρχὰς ἐζήτουν, ἀνάγκη καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ὄντος εἶναι μὴ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλ' ᾗ ὄν. διὸ καὶ ἡμῖν τοῦ ὄντος ᾗ ὄν, τὰς πρώτας αἰτίας ληπτέον.

C

Κεφάλ. β.

D ΤΟ δὲ ὂν, λέγεται μὲν πολλαχῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕν, καὶ μίαν τινὰ φύσιν, καὶ οὐχ ὁμωνύμως, ἀλλ' ὥσπερ καὶ τὸ ὑγιεινὸν ἅπαν πρὸς ὑγίειαν, τὸ μὲν τῷ φυλάττειν, τὸ δὲ τῷ ποιεῖν, τὸ δὲ τῷ σημεῖον εἶναι τῆς ὑγιείας, τὸ δ' ὅτι δεκτικὸν αὐτῆς. καὶ τὸ ἰατρικὸν πρὸς ἰατρικήν. τὸ μὲν γὰρ τῷ ἔχειν ἰατρικὴν, λέγεται ἰατρικόν, τὸ δὲ τῷ εὐφυὲς εἶναι πρὸς αὐτήν, τὸ δὲ τῷ ἔργον εἶναι τῆς ἰατρικῆς. ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ ἄλλα

E ληψόμεθα λεγόμενα τούτοις. οὕτω δὲ καὶ τὸ ὂν λέγεται πολλαχῶς μὲν, ἀλλ' ἅπαν πρὸς μίαν ἀρχήν. τὰ μὲν γὰρ, ὅτι οὐσίαι, ὄντα λέγεται, τὰ δ' ὅτι πάθη οὐσίας, τὰ δ' ὅτι ὁδὸς εἰς οὐσίαν, ἢ φθοραί, ἢ στερήσεις, ἢ ποιότητες, ἢ ποιητικὰ ἢ γεννητικὰ οὐσίας, ἢ τῶν πρὸς τὴν οὐσίαν λεγομένων, ἢ τούτων τινὸς ἀποφάσεις, ἢ οὐσίας. διὸ καὶ τὸ μὴ ὂν, εἶναι μὴ ὄν φαμεν. καθάπερ

F οὖν καὶ τῶν ὑγιεινῶν ἁπάντων μία ἐπιστήμη, ὁμοίως τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. οὐ γὰρ μόνον τῶν καθ' ἓν λεγομένων ἐπιστήμης ἐστὶ θεωρῆσαι μιᾶς, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς μίαν λεγομένων φύ-

Etenim

[illegible]

A Etenim hæc etiam quodammodo secundum vnum dicuntur. Patet itaque vnius esse, & entia prout entia speculari. Vbique autem propriè primi, & ex quo cætera pendent, & propter quod dicuntur, scientia quòd si hoc substantia est oportet: profectò, vt substantiarum principia & causas philosophus habeat. Omnis autem generis, & sensus vnus vnius, & scientia: veluti grammatica vna existens, omnes voces speculatur. Quare entis quoque quot species sunt, & species specierum speculari, B vnius scientiæ genere est. Si itaque ens, & vnum idem ac vna natura sunt, propterea quòd se inuicem sequuntur, quemadmodum principium, & causa, non quòd vna ratione significantur, nihil quidē refert, si etiam similiter putabimus, quinimò magis proderit. Idem enim vnus homo, & ens homo ac homo: & non significat diuersum aliquid secundū dictionem repe- C titā, id est homo, & homo, & vnus homo. Patet autem quòd non separatur ens nec in generatione, nec in corruptione. Similiter & de vno. Quare manifestū est, quòd additio in his idē significat: & quòd vnū nihil aliud est, præter ens. Itē, cuiusq. substantia, vnum est, non secundū accidēs: similiter & ipsum ens, quoduis. Quare quot vnius species, totidē & entis sunt. De quibus ipsum quid est speculari, eiusdē generis scientiæ est. Dico autē v. g. puta, de eodē, D & simili, cæterisq. huiusmodi. Ferè autem omnia cōtraria, ad hoc principium reducuntur. Cōsiderata sunt autē hæc à nobis in electione contrariorum: tótque philosophiæ partes sunt quot substātiæ. Quare necesse est, vt aliqua earum prima, & alia sequens sit. Sunt autem subinde habentia genera ipsum vnum, & ens. Quare etiam scientiæ sequentur illa. Philosophus nāq. est, vt ille, qui mathematicus dicitur. Et E hæc enim habet partes. Ac prima quædā, & secunda scientia est. Cæteræ quoque cōsequēter in mathematicis. Cæterū vnius est opposita speculari, vni verò opponitur pluralitas: negationē verò, & priuationem vnius est speculari, propterea quòd vtroq. modo vnum speculatur id, cuius est negatio, aut priuatio, siue quæ simpliciter dicitur, quòd non inest illi, siue alicui generi. Ibi siquidem vni differentia est, præter illud quod in negatione. Negatio [illegible] ab- F sentia [illegible] priuatione [illegible] subiecta quædā natura fit, de qua priuatio [illegible]

[illegible]

citur. Vni autē pluralitas opponitur. Qua-
re etiā prædictis opposita, diuersum, dissi-
mile, & inæquale, & quæcunque alia, quæ
aut secundum eadem dicuntur, aut secū-
dum pluralitatem, & vnitatem cognosce-
re dictæ sciētiæ est. Ex quibus vnum quid
dam est scilicet contrarietas. Contrarietas
enim differentia quædam, differentia verò
diuersitas. Quare cùm vnum multipliciter
dicatur, hæ quoque multipliciter quidem
dicentur. vnius tamen est cuncta cogno-
scere. Non enim si multipliciter, ideò alte
rius. Sed si neque secundum vnum, neque
ad vnum rationes reducuntur, tunc alte-
rius. Cùm autem ad primum cuncta redu
cuntur, vt puta quotcunque vnū dicuntur
ad primū vnū, similiter de eodē, & diuer-
so, & contrariis dicendum se habere. Qua-
propter diuidendo quoties singula dicū-
tur, sic attribuendum est ad primū in vno
quoque prædicamento, quomodo ad illud
dicitur, quædam eò quòd habent illud:
quædam eò quòd faciunt: quędam secun-
dum alios huiuscemodi modos dicentur.
Manifestum itaque quod in dubitationi-
bus dictum est, vnius esse, tam de his,
quàm de substātia rationem habere. Hoc
autem vnum erat eorum, quæ in dubita-
tionibus diximus. Et philosophi est, de o-
mnibus posse speculari. Si enim non phi-
losophi, quis erit, qui considerabit, si idem
Socrates, & Socrates sedens? aut si vnum,
vni contrarium? aut quid est contrarium,
aut quoties dicitur. Similiter de cæteris,
quoque huiuscemodi. Cum itaque vnius
prout vnius & entis prout entis, hæ per se
passiones sint, & non prout numeri, aut li-
neæ, aut ignis, patet quòd illius scientiæ
est. & quid est cognoscere, & accidentia
eis. Et non in hoc errant qui de his consi-
derant, tanquam non philosophantes, sed
quoniam substantia, de qua nihil sciunt,
prior est. Nam quemadmodum & nume-
ri, prout numerus est, propriæ passiones
sunt, vt imparitas paritas, commensura-
tio, æqualitas excessus, defectus, & hæc tū
absolutis, tum mutuò relatis insunt nu-
meris, similiter solido, & immobili & mo-
bili, & leui, & graui aliqua propria sunt, i-
ta & enti, prout ens est, quædam propria
sunt. Et hæc sunt de quibus veritatem cō-
siderare philosophi est. Signum autē est,
quod dialectici, & sophistæ eandem qui-
dem quam philosophus subeunt figuram:
sophistica enim, apparens solum sapien-
tia est. Dialectici quoque de omnibus di-
sputant: ens verò commune omnibus est.

A τῷ δ' ἑνὶ πλῆθος ἀντίκειται ὥστε καὶ τὰ ἀν-
τικείμενα τοῖς εἰρημένοις, τό, τε ἕτερον καὶ τὸ
ἀνόμοιον καὶ ἄνισον, καὶ ὅσα ἄλλα λέγεται
ἢ κατ' αὐτά, ἢ κατὰ πλῆθος καὶ τὸ ἕν, τῆς εἰ-
ρημένης γνωρίζειν ἐπιστήμης· ὧν ἕν τι καὶ ἡ
ἐναντιότης ἐστί· διαφορὰ γάρ τις ἡ ἐναντιό-
της ἡ δὲ διαφορὰ, ἑτερότης. ὥστ' ἐπει-
δὴ πολλαχῶς τὸ ἓν λέγεται, καὶ ταῦτα πολ-
λαχῶς μὲν λεχθήσεται, ὅμως δὲ μιᾶς ἅ-
B παντα γνωρίζειν ἐστίν. οὐ γὰρ εἰ πολλαχῶς,
ἑτέρας· ἀλλ' εἰ μήτε καθ' ἕν, μήτε πρὸς ἓν
οἱ λόγοι ἀναφέρονται, τότε ἑτέρας. ἐπεὶ δὲ
πάντα πρὸς τὸ πρῶτον ἀναφέρεται, οἷον ὅσα
ἕν, λέγεται πρὸς τὸ πρῶτον ἕν, ὡσαύτως
φατέον καὶ περὶ ταὐτοῦ καὶ ἑτέρου καὶ τῶν
ἐναντίων ἔχειν. ὥστε διελόμενον ποσαχῶς λέ-
γεται ἕκαστον, οὕτως ἀποδοτέον πρὸς τὸ πρῶ-
C τον ἐν ἑκάστῃ κατηγορίᾳ, πῶς πρὸς ἐκεῖνο
λέγεται. τὰ μὲν γὰρ τῷ ἔχειν ἐκεῖνα, τὰ δὲ τῷ
ποιεῖν, τὰ δὲ κατ' ἄλλους λεχθήσεται τοιού-
τους τρόπους. φανερὸν οὖν, ὅπερ ἐν ταῖς ἀπο-
ρίαις ἐλέχθη, ὅτι μιᾶς περὶ τούτων καὶ τῆς
οὐσίας ἐστὶ λόγον ἔχειν. τοῦτο δ' ἦν ἓν τῶν ἐν
τοῖς ἀπορήμασι. καὶ ἔστι τοῦ φιλοσόφου περὶ
πάντων δύνασθαι θεωρεῖν. εἰ γὰρ μὴ τοῦ φι-
D λοσόφου, τίς ἔσται ὁ ἐπισκεψόμενος, εἰ ταὐτὸ
Σωκράτης, καὶ Σωκράτης καθήμενος, ἢ εἰ ἓν
ἑνὶ ἐναντίον· ἢ τί ἐστι τὸ ἐναντίον, ἢ ποσαχῶς
λέγεται; ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν
τοιούτων. ἐπεὶ οὖν τοῦ ἑνὸς ᾗ ἕν, καὶ τοῦ ὄντος
ᾗ ὄν, ταῦτα καθ' αὑτά ἐστι πάθη, ἀλλ' οὐχ
ᾗ ἀριθμοί, ἢ γραμμαί, ἢ πῦρ, δῆλον ὡς ἐκεί-
νης τῆς ἐπιστήμης, καὶ τί ἐστι γνωρίσαι, καὶ τὰ
συμβεβηκότ' αὐτοῖς. καὶ ταύτῃ ἁμαρτάνου-
E σιν οἱ περὶ αὐτῶν σκοπούμενοι οὐχ ὡς οὐ φιλοσο-
φοῦντες, ἀλλ' ὅτι πρότερον ἡ οὐσία, περὶ ἧς ὁ-
θὲν ἐπαΐουσιν. ἐπεὶ ὥσπερ ἔστι καὶ ἀριθμοῦ ᾗ
ἀριθμὸς ἴδια πάθη, οἷον περιττότης, ἀρτιότης,
συμμετρία, ἰσότης, ὑπεροχή, ἔλλειψις, καὶ ταῦ-
τα καὶ καθ' ἑαυτοὺς, καὶ πρὸς ἀλλήλους ὑπάρ-
χει τοῖς ἀριθμοῖς· ὁμοίως δὲ καὶ στερεῷ καὶ ἀ-
κινήτῳ καὶ κινουμένῳ, ἀβαρεῖ τε καὶ βάρος
F ἔχοντι, ἔστιν ἕτερα ἴδια· οὕτω καὶ τῷ ὄντι ᾗ ὄν,
ἔστι τινὰ ἴδια, καὶ ταῦτ' ἐστὶ περὶ ὧν τοῦ φιλο-
σόφου ἐπισκέψασθαι τὸ ἀληθές. σημεῖον δέ· οἱ
γὰρ διαλεκτικοὶ καὶ σοφισταὶ τὸ αὐτὸ μὲν ὑπο-
δύονται σχῆμα τῷ φιλοσόφῳ (ἡ γὰρ σοφιστικὴ
φαινομένη μόνον σοφία ἐστί, καὶ οἱ διαλεκτικοὶ διαλέγονται περὶ ἁπάντων) κοινὸν δὲ πᾶσι τὸ ὄν ἐστι.
διαλέγ-

διαλέγονται δὲ περὶ τούτων διὰ τὸ τῆς φιλοσοφίας εἶναι οἰκεῖα. περὶ μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ γένος στρέφεται ἡ σοφιστικὴ καὶ ἡ διαλεκτικὴ τῇ φιλοσοφίᾳ· ἀλλὰ διαφέρει, τῆς μὲν, τῷ τρόπῳ τῆς δυνάμεως· τῆς δὲ, τοῦ βίου τῇ προαιρέσει. ἔστι δὲ ἡ διαλεκτικὴ, πειραστικὴ περὶ ὧν ἡ φιλοσοφία γνωριστική· ἡ δὲ σοφιστικὴ, φαινομένη, οὖσα δ' οὔ. ἔτι τῶν ἐναντίων ἡ ἑτέρα συστοιχία, στέρησις· καὶ πάντα ἀνάγεται εἰς τὸ ὂν, καὶ τὸ μὴ ὂν, καὶ εἰς ἓν καὶ πλῆθος, οἷον στάσις τοῦ ἑνὸς, κίνησις δὲ τοῦ πλήθους. τὰ δ' ὄντα καὶ τὴν οὐσίαν, ὁμολογοῦσιν ἐξ ἐναντίων σχεδὸν ἅπαντες συγκεῖσθαι. πάντες γοῦν τὰς ἀρχὰς ἐναντίας λέγουσιν· οἱ μὲν γὰρ περιττὸν καὶ ἄρτιον, οἱ δὲ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, οἱ δὲ πέρας καὶ ἄπειρον, οἱ δὲ φιλίαν καὶ νεῖκος. πάντα δὲ καὶ τἆλλα ἀναγόμενα φαίνεται εἰς τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος. εἰλήφθω γὰρ ἡ ἀναγωγὴ ἡμῖν [ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ἐναντίων] αἱ δ' ἀρχαὶ καὶ παντελῶς, καὶ αἱ παρὰ τῶν ἄλλων, ὡς εἰς γένη ταῦτα πίπτουσι. φανερὸν οὖν καὶ ἐκ τούτων, ὅτι μιᾶς ἐπιστήμης τὸ ὂν ᾗ ὂν θεωρῆσαι. πάντα γὰρ ἢ ἐναντία, ἢ ἐξ ἐναντίων. ἀρχαὶ δὲ τῶν ἐναντίων, τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος. ταῦτα δὲ μιᾶς ἐπιστήμης, εἴτε καθ' ἓν λέγεται, εἴτε μὴ, ὥσπερ ἴσως ἔχει καὶ τἀληθές. ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ πολλαχῶς λέγεται τὸ ἓν, πρὸς τὸ πρῶτον τἆλλα λεχθήσεται, καὶ τὰ ἐναντία ὁμοίως. καὶ διὰ τοῦτο, καὶ εἰ μὴ ἔστι τὸ ὂν ἢ τὸ ἓν καθόλου, καὶ ταὐτὸ ἐπὶ πάντων, ἢ χωριστὸν, ὥσπερ ἴσως οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸς ἓν, τὰ δὲ τῷ ἐφεξῆς. καὶ διὰ τοῦτο οὐ τοῦ γεωμέτρου θεωρῆσαι, τί τὸ ἐναντίον, ἢ τέλειον, ἢ ἓν, ἢ ὂν, ἢ ταὐτὸν, ἢ ἕτερον, ἀλλ' ἢ ἐξ ὑποθέσεως. Ὅτι μὲν οὖν μιᾶς ἐπιστήμης τὸ ὂν ᾗ ὂν θεωρῆσαι, καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ ᾗ ὂν, δῆλον· καὶ ὅτι οὐ μόνον τῶν οὐσιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἡ αὐτὴ θεωρητικὴ, τῶν τε εἰρημένων, καὶ περὶ προτέρου καὶ ὑστέρου, καὶ γένους καὶ εἴδους, καὶ ὅλου καὶ μέρους, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων.

Disputant autem de his scilicet, eò quòd hæc propria philosophiæ sunt. Circa idem enim genus, sophistica, & dialectica versatur cum philosophia. Verum philosophia, ab hac quidem modo potestatis, ab illa verò electione vitæ differt. Dialectica autem est tentatiua, de quibus philosophia est cognitiua: sophistica verò apparens, existens verò minime. Item, contrariorum altera coordinatio priuatio est, & cuncta ad ens, & non ens, & vnum & pluralitatem reducuntur: vt puta status quidem vnius est, motus verò, pluralitatis. Entia verò, & substantiam fere cuncti concedunt ex contrariis compositam esse. Omnes etenim principia aiunt esse contraria quidam, par & impar: quidam calidum & frigidum: quidam finem & infinitum: quidam amicitiam & contentionem. Cætera quoque omnia, videntur reducta ad vnum, & pluralitatem. Accipiatur autem reductio a nobis, in primis principia, & omnino, & quæ ab aliis in hæc tanquã in genera cadũt. Manifestũ itaq. ex his etiã est, quòd vnius scientiæ est ens, prout ens est, speculari. Cũcta etenim aut contraria, aut ex contrariis, principia verò cõtrariorum, vnum & pluralitas. Hæc autem, vnius scientiæ, siue secundum vnum dicantur, siue non, sicuti fortassis, & veritas se habet. Et quanuis vnum multipliciter dicatur, ad primum tamen cætera reducentur: & contraria, similiter. Ac propterea etsi ens, aut vnum non est vniuersale & idem in omnibus, aut separatum, sicuti fortassis non est, hæc nihilominus ad vnum, illa verò consequenter. Et propterea, non est geometræ, quid contrarium, aut perfectum, aut vnum, aut ens, aut idem, aut diuersum sit, speculari, nisi ex supposito. Quòd igitur vnius scientiæ, est ens, prout ens est, & quæ ei prout enti insunt, speculari manifestum est: & quod non solum substantiarum, verùm etiam eorum, quæ substantiis insunt, eadem speculatiua est, ac illorum quæ dicta sunt, & de priori & posteriori, & genere, & specie, & toto & parte, cæterisque huiusmodi.

Κεφάλαιον γ.

Λεκτέον δὲ, πότερον μιᾶς ἢ ἑτέρας ἐπιστήμης, περί τε τῶν ἐν τοῖς μαθήμασι καλουμένων ἀξιωμάτων, καὶ περὶ τῆς οὐσίας. φανερὸν δὴ, ὅτι μιᾶς τε καὶ τῆς τοῦ φιλοσόφου, καὶ ἡ περὶ τούτων ἐστὶ σκέψις. ἅπασι γὰρ ὑπάρχει τοῖς οὖσιν, ἀλλ' οὐ γένει τινὶ χωρὶς ἰδίᾳ

CAPVT III.

Dicendum autem est, vtrum vnius, an alterius scientiæ est, de hisce, quæ in mathematicis dignitates nominantur, & de substantia speculari. patet vtique quod vnius est, & eius, quæ philosophi est, consideratio. Omnibus enim entibus insunt, sed non alicui generi separatum

A ab aliis. Et omnes quidem vtuntur, quia entis, prout entis sunt. Vnumquodque autem genus, ens. At eatenus vtuntur, quatenus ei satis est. Hoc autem est, quantum illud continet genus, de quo demonstrationes afferunt. Quare cùm pateat, quòd prout entia sunt, eis insunt, (hoc nanque eis commune est) illius de his speculatio est, cuius est, de ente, prout ens est, cognoscere. Propter quod nemo eorum, B qui particulariter considerant, conatur aliquid de eis, siue quatenus vera, siue non, dicere. Nec enim geometra, nec arithmeticus, sed naturalium quidam meritò hoc facientes. Soli nanque putabant, & de tota natura, & de ente considerare. Cùm autem aliquis adhuc superior natura sit (natura naque vnum quoddam entis genus est) illius vniuersalis, & circa primam substantiam speculatiui, profectò fuerit C de his etiam consideratio. Est autem physica, sapientia quædam, sed non prima. Quæcunque verò, quidam eorum, qui de veritate dicunt, quonam modo oporteat admitti, dicere conantur, propter ignorantiam Analyticorum hoc faciunt. Oportet enim accedere, hæc edoctum, sed nequaquam, dum audiunt, quęrere. Quòd itaque philosophi, & eius, qui de tota substantia, quoad natura fert, speculatur, etiam de principiis syllogisticis est consi- D derare, manifestum est. Decet autem illum, qui maximè circa quodque genus cognoscat vt dicere habeat certissima rei principia. Quare & illum, qui de entibus, prout entibus, omnium certissima: hic autem est philosophus. Omnium autem certissimum principium est, circa quod impossibile est mentiri. Notissimum etenim vt huiusmodi sit, necesse est, circa nanque illa, quæ non cognoscunt, deci- E piuntur omnes. Et non ex suppositione: quod enim necesse est illum habere, qui quoduis entium intelligat, hoc non est suppositio. Quod autem cognoscere illum necesse est, qui aliquid cognoscat, necesse est, vt veniat habens illud. Quod igitur tale principium, omnium certissimum est, patet. Quid autem illud sit, deinceps dicamus. Idem enim simul inesse, & non inesse eidem, & secundùm idem, impossibile est. Et quæcunque a- F lia annotaremus, sint ad logicas difficultates annotata. Hoc autem omnium est principiorum certissimum: habet etenim dictam annotationem. Impossibile nanque est, quempiam idem putare esse & nō esse, quemadmodum quidam Heraclitum dicere arbitrabantur. Nō enim necesse est, quæcunque

[illegible]

quæcunque

χρεὼν ἅ τις λέγῃ, ταῦτα καὶ ὑπολαμβάνειν. εἰ δὲ μὴ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν τῷ αὐτῷ τὰ ἐναντία, (προσδιωρίσθω δ᾽ ἡμῖν καὶ ταύτῃ τῇ προτάσει τὰ εἰωθότα) ἐναντία δ᾽ ἐστὶ δόξα δόξῃ ἡ τῆς ἀντιφάσεως, φανερὸν ὅτι ἀδύνατον ἅμα ὑπολαμβάνειν τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ μὴ εἶναι τὸ αὐτό· ἅμα γὰρ ἂν ἔχοι τὰς ἐναντίας δόξας ὁ διεψευσμένος περὶ τούτου. διὸ πάντες οἱ ἀποδεικνύντες, εἰς ταύτην ἀνάγουσιν ἐσχάτην δόξαν. φύσει γὰρ ἀρχή, καὶ τῶν ἄλλων ἀξιωμάτων αὕτη πάντων.

Κεφάλαιον δ.

Εἰσὶ δέ τινες οἳ (καθάπερ εἴπομεν) αὐτοί τε ἐνδέχεσθαί φασι τὸ αὐτὸ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὑπολαμβάνειν οὕτως. χρῶνται δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ πολλοὶ καὶ τῶν περὶ φύσεως. ἡμεῖς δὲ νῦν εἰλήφαμεν ὡς ἀδυνάτου ὄντος ἅμα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ διὰ τούτου ἐδείξαμεν ὅτι βεβαιοτάτη αὕτη τῶν ἀρχῶν πασῶν. ἀξιοῦσι δὲ καὶ τοῦτο ἀποδεικνύναι τινὲς δι᾽ ἀπαιδευσίαν. ἔστι γὰρ ἀπαιδευσία, τὸ μὴ γιγνώσκειν τίνων δεῖ ζητεῖν ἀπόδειξιν, καὶ τίνων οὐ δεῖ. ὅλως μὲν γὰρ ἁπάντων ἀδύνατον ἀπόδειξιν εἶναι· εἰς ἄπειρον γὰρ ἂν βαδίζοι· ὥστε μηδ᾽ οὕτως εἶναι ἀπόδειξιν. εἰ δέ τινων μὴ δεῖ ζητεῖν ἀπόδειξιν, τίνα ἀξιοῦσιν εἶναι μᾶλλον τοιαύτην ἀρχήν, οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν. ἔστι δ᾽ ἀποδεῖξαι ἐλεγκτικῶς καὶ περὶ τούτου ὅτι ἀδύνατον, ἂν μόνον τι λέγῃ ὁ ἀμφισβητῶν· ἂν δὲ μηθέν, γελοῖον τὸ ζητεῖν λόγον, πρὸς τὸν μηθενὸς ἔχοντα λόγον, ᾗ μηθένα ἔχει λόγον. ὅμοιος γὰρ φυτῷ ὁ τοιοῦτος, ᾗ τοιοῦτος. τὸ δ᾽ ἐλεγκτικῶς ἀποδεῖξαι, λέγω διαφέρειν, καὶ τὸ ἀποδεῖξαι ὅτι ὁ ἀποδεικνύων μὲν ἂν δόξειεν αἰτεῖσθαι τὸ ἐν ἀρχῇ· ἄλλου δὲ τοῦ τοιούτου αἰτίου ὄντος, ἔλεγχος ἂν εἴη, καὶ οὐκ ἀπόδειξις. ἀρχὴ δὲ πρὸς ἅπαντα τὰ τοιαῦτα, οὐ τὸ ἀξιοῦν, ἢ εἶναί τι λέγειν, ἢ μὴ εἶναι, (τοῦτο μὲν γὰρ τάχ᾽ ἄν τις ὑπολάβοι, τὸ ἐξ ἀρχῆς αἰτεῖν) ἀλλὰ τὸ σημαίνειν γέ τι, καὶ αὑτῷ καὶ ἄλλῳ. τοῦτο γὰρ ἀνάγκη, εἴπερ λέγοι τι. εἰ γὰρ μή, οὐκ ἂν εἴη τῷ τοιούτῳ λόγος, οὔθ᾽ αὐτῷ πρὸς αὑτόν, οὔτε πρὸς ἄλλον. ἂν δέ τις τοῦτο διδῷ, ἔσται ἀπόδειξις· ἤδη γάρ τι ἔσται ὡρισμένον. ἀλλ᾽ αἴτιος οὐχ ὁ ἀποδεικνύς, ἀλλ᾽ ὁ ὑπομένων· ἀναιρῶν γὰρ λόγον, ὑπομένει λόγον. πρῶτον μὲν οὖν δῆλον, ὡς τοῦτ᾽ αὐτὸ ἀληθές, ὅτι σημαίνει τὸ ὄνομα

quæcunque quis dicat, ea etiam putare. Quòd si non contingit inesse eidem contraria, (annotentur autem à nobis, etiam huic propositioni consueta,) contraria verò opinio opinioni est, quæ contradictionis est. Patet itaque, quòd impossibile est, simul eundem idem arbitrari esse, & non esse: simul etenim haberet opiniones contrarias, qui de ea re haberetur mendax. Quare omnes demonstrationes ad hanc vltimam opinionem reducunt. Natura etenim hæc cæterarum quoque dignitatum omnium principium est.

CAPVT IIII.

SVnt autem quidam, qui (vt diximus) ipsi quoque dicunt contingere idem esse, & non esse, & ita arbitrari. Vtuntur autem hac oratione multi quoque eorũ, qui de natura tractant. Nos autem nunc accepimus, tanquam impossibile sit, de eodem simul esse, & nõ esse. Et per hoc mõstrauimus, quòd certissimũ hoc cunctorũ principium est. Conantur autem quidam, hoc quoque probare propter ignorantiam. Est etenim ignorantia, nescire quorum oportet quærere demonstrationem, & quorum non: etenim omnino impossibile est, omnium esse demonstrationem. In infinitum nanque progrederetur: quare nec hoc modo esset demonstratio. Si autem aliquorum non oportet quærere demonstrationem, quod magis principium esse tale iudicarent, dicere non haberent. Est autem etiam de hoc demonstrare, redarguẽdo quod impossibile est, dummodo aliquid dicat, qui dubitat. Quòd si nihil, ridiculum est quærere rationem ad eum, qui nullius habet rationem, quatenus nullam habet rationem: similis nanque plantæ talis est, prout talis est. Demonstrare verò redarguendo, dico differre à demonstratione: quia qui demonstraret, videretur quærere quod à principio, cùm alter huius causa sit redargutio, & non demonstratio. Principiũ verò ad hæc omnia non petere vt aut esse aliquid, aut non esse dicat: (hoc enim fortassis aliquis esse putaret, quod à principio petere) sed aliquid, significare & sibi ipsi, & alteri. Hoc enim necesse est, siquidem aliquid dicat. Quòd si non, tali non esset sermo, nec sibi ad se ipsum, nec ad alium. Si autẽ aliquis hoc concedat, erit demonstratio. Iã enim erit aliquid determinatum. Attamẽ nõ qui demõstrat, sed qui sustinet, causa est. Tollens enim orationem, sustinet orationẽ. Primò igitur manifestũ est, hoc ipsum verũ esse, quòd nomẽ

A esse hoc, aut non esse significat. Quare nõ nequaquam omne ita & non ita, se habet. Item, si homo vnum significat, sit autem hoc animal bipes: dico autem vnum significare hoc, si hoc est homo, si quid homo sit, homo est homini esse. Nihil autem differt, etiam si plura quis significare dicat, solum sint determinata: imponeretur etenim cuiuis orationi aliud nomen. Dico autem, vt puta, si non dicat hominem vnum significare, sed multa, quorum vnius quidem vna oratio, animal bipes, sint
B autem caeterae quoque plures, determinatae vero numero: imponeretur etenim proprium nomen secundum quanque orationem. Quòd si non poneretur sed infinita significare dicat, manifestum est, quòd non esset oratio. Non vnum enim significare, nihil est significare. Nominibus verò non significantibus perit ipsa re vera disputatio & ad inuicem, & ad se i-
C psum. Nihil enim intelligere contingit, nihil vnum intelligentes. Quòd si contingit, imponetur nomen huic rei, vnum. Nomen itaque vt a principio dictum est, sit aliquid significans, & vnum significans. Non potest igitur homini esse significare id, quod nõ esse homini, si homo quidem non solum de vno sed etiam vnum significat. Non enim hoc dicimus vnum significare, quod de vno. Hoc enim modo, musicum etiam & album, & homo, vnum si-
D gnificarent: quare vnum, omnia erunt: vniuoca nanque. & non erit esse, & non esse, idem, nisi secundum aequiuocationem. sicuti si quem nos hominem nominamus, alij non hominem vocarent. Quod autem dubitatur, non est hoc, si contingit simul idem esse, & non esse hominem nomine, sed re. Si autem non alterum significat homo, & non homo, patet quòd nec non esse hominis ab eo, quòd est esse homini.
E Quare homini esse, erit non homini esse: vnum nanque erit. Hoc enim significat vnum esse, sicuti tunica & vestis, si ratio vna. Si autem erit vnum, vnum significat homini esse, & non homini. Verùm monstratum est, quòd aliud significat: necesse est igitur si quid est verum dicere, quòd homo sit animal esse bipes: hoc enim erat, quod significabat homo: si autem ne-
F cesse est, non potest idem non esse animal bipes: Hoc nanque significat ipsum necessi esse, quod impossibile est, non esse hominem. Non contingit ergo simul verum esse, idem dicere hominem esse,

A τὶ εἶναι ἢ μὴ εἶναι τοδί. ὥστ' οὐκ ἂν πᾶν οὕτως καὶ οὐχ οὕτως ἔχοι. ἔτι, εἰ ἄνθρωπος σημαίνει ἕν, ἔστω τοῦτο τὸ ζῷον δίπουν. λέγω δὲ τὸ ἓν σημαίνειν τοῦτο. εἰ τοῦτ' ἔστιν ἄνθρωπος, ἂν ᾖ τι ἄνθρωπος, τοῦτ' ἔσται τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι. διαφέρει δ' οὐθὲν, οὐδ' εἰ πλείω τις φαίη σημαίνειν, μόνον δὲ ὡρισμένα. τεθείη γὰρ ἂν ἐφ' ἑκάστῳ λόγῳ ἕτερον ὄνομα. λέγω δ' οἷον, εἰ μὴ φαίη τὸ ἄνθρωπος ἓν σημαίνειν, πολλὰ δὲ, ὧν ἑνὸς
B μὲν εἷς λόγος, τὸ ζῷον τὸ δίπουν, εἶεν δὲ καὶ ἕτεροι πλείους, ὡρισμένοι δὲ τὸν ἀριθμόν. τεθείη γὰρ ἂν ἴδιον ὄνομα, καθ' ἕκαστον τὸν λόγον. εἰ δὲ μὴ τεθείη, ἀλλ' ἄπειρα σημαίνειν φαίη, φανερὸν ὅτι οὐκ ἂν εἴη λόγος. τὸ γὰρ μὴ ἕν τι σημαίνειν, οὐθὲν σημαίνειν ἐστί. μὴ σημαινόντων δὲ τῶν ὀνομάτων, ἀνῄρηται τὸ διαλέγεσθαι πρὸς ἀλλήλους, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν
C καὶ πρὸς αὑτόν. οὐθὲν γὰρ ἐνδέχεται νοεῖν μὴ νοοῦντα ἕν. εἰ δ' ἐνδέχεται, τεθείη ἂν ὄνομα τούτῳ τῷ πράγματι ἕν. ἔστω δὴ (ὥσπερ ἐλέχθη κατ' ἀρχὰς) σημαῖνόν τι τὸ ὄνομα, καὶ σημαῖνον ἕν. οὐ δὴ ἐνδέχεται τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι σημαίνειν, ὅπερ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ, εἰ τὸ ἄνθρωπος σημαίνει μὴ μόνον καθ' ἑνὸς, ἀλλὰ [καὶ μίαν αὐτὴν] καὶ ἕν. οὐ γὰρ τοῦτο ἀξιοῦμεν, τὸ ἓν σημαίνειν τὸ καθ' ἑνός· ἐπεὶ
D οὕτω γε κἂν τὸ μουσικὸν καὶ λευκὸν καὶ τὸ ἄνθρωπος ἓν ἐσήμαινεν, ὥστε ἓν ἅπαντα ἔσται· συνώνυμα γάρ. καὶ οὐκ ἔσται εἶναι καὶ μὴ εἶναι τὸ αὐτὸ, ἀλλ' ἢ καθ' ὁμωνυμίαν, ὥσπερ ἂν εἰ ὃν ἡμεῖς ἄνθρωπον καλοῦμεν, ἄλλοι μὴ ἄνθρωπον καλοῖεν. τὸ δ' ἀπορούμενον, οὐ τοῦτό ἐστιν, εἰ ἐνδέχεται ἅμα τὸ αὐτὸ καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἄνθρωπον τὸ ὄνομα, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα.
E εἰ δὲ μὴ σημαίνει ἕτερον τὸ ἄνθρωπος, καὶ τὸ μὴ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ, τοῦ εἶναι ἀνθρώπῳ. ὥστ' ἔσται τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι, τὸ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ. ἓν γὰρ ἔσται. τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ εἶναι ἕν, ὡς λώπιον καὶ ἱμάτιον, εἰ ὁ λόγος εἷς. εἰ δὲ ἔσται ἕν, ἓν σημαίνει τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι, καὶ μὴ ἀνθρώπῳ. ἀλλ' ἐδέδεικτο ὅτι ἕτερον σημαίνει. ἀνάγκη τοί-
F νυν εἴ τί ἐστιν ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι ἄνθρωπος ζῷον εἶναι δίπουν. τοῦτο γὰρ ἦν ὃ ἐσήμαινε τὸ ἄνθρωπος. εἰ δ' ἀνάγκη τοῦτο, οὐκ ἐνδέχεται μὴ εἶναι, τότε τὸ αὐτὸ ζῷον δίπουν. τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ἀνάγκη εἶναι, τὸ ἀδύνατον εἶναι μὴ εἶναι ἄνθρωπον. οὐκ ἄρα ἐνδέχεται ἅμα ἀληθὲς εἶναι εἰπεῖν, τὸ αὐτὸ ἄνθρωπον εἶναι καὶ μὴ

καὶ μὴ εἶναι ἄνθρωπον. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ εἶναι ἄνθρωπον· τὸ γὰρ ἀνθρώπῳ εἶναι καὶ τὸ μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι ἕτερον σημαίνει, εἴπερ καὶ τὸ λευκὸν εἶναι, καὶ τὸ ἄνθρωπον εἶναι ἕτερον. πολὺ γὰρ ἀντίκειται ἐκεῖνο μᾶλλον, ὥστε σημαίνειν ἕτερον. εἰ δὲ καὶ τὸ λευκὸν φήσει τὸ αὐτὸ καὶ ἓν σημαίνειν, πάλιν τὸ αὐτὸ ἐροῦμεν, ὅπερ καὶ πρότερον ἐλέχθη, ὅτι ἓν πάντα ἔσται, καὶ οὐ μόνον τὰ ἀντικείμενα. εἰ δὲ μὴ ἐνδέχεται τοῦτο, συμβαίνει τὸ λεχθέν, ἂν ἀποκρίνηται τὸ ἐρωτώμενον. ἐὰν δὲ προστιθῇ ἐρωτῶντος ἁπλῶς, καὶ τὰς ἀποφάσεις, οὐκ ἀποκρίνεται τὸ ἐρωτώμενον· οὐθὲν γὰρ κωλύει εἶναι τὸ αὐτὸ, καὶ ἄνθρωπον καὶ λευκὸν, καὶ ἄλλα μυρία τὸ πλῆθος· ἀλλ' ὅμως ἐρομένου, εἰ ἀληθὲς εἰπεῖν ἄνθρωπον τοῦτο εἶναι, ἢ οὔ, ἀποκριτέον τὸ ἓν σημαῖνον, καὶ οὐ προσθετέον, ὅτι καὶ λευκὸν καὶ μέγα. καὶ γὰρ ἀδύνατον, ἄπειρά γ' ὄντα τὰ συμβεβηκότα διελθεῖν. ἢ οὖν ἅπαντα διελθέτω, ἢ μηθέν. ὁμοίως τοίνυν εἰ καὶ μυριάκις ἐστὶ τὸ αὐτὸ ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, οὐ προσαποκριτέον τῷ ἐρομένῳ εἰ ἔστιν ἄνθρωπος, ὅτι ἐστὶν ἅμα καὶ οὐκ ἄνθρωπος, εἰ μὴ καὶ τἆλλα ὅσα συμβέβηκε προσαποκριτέον, ὅσα ἐστὶν ἢ μὴ ἔστιν. ἐὰν δὲ τοῦτο ποιῇ, οὐ διαλέγεται. ὅλως δ' ἀναιροῦσιν οἱ τοῦτο λέγοντες οὐσίαν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι. πάντα γὰρ ἀνάγκη συμβεβηκέναι φάσκειν αὐτοῖς, καὶ τὸ ὅπερ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἢ ζῴῳ εἶναι, μὴ εἶναι. εἰ γὰρ ἔσται τι ὅπερ ἀνθρώπῳ εἶναι, τοῦτο οὐκ ἔσται μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ· καίτοι αὗται ἀποφάσεις τούτου. ἓν γὰρ ἦν ὃ ἐσήμαινε, καὶ ἦν τοῦτό τινος οὐσία. τὸ δ' οὐσίαν σημαίνειν ἐστὶν, ὅτι οὐκ ἄλλο τι τὸ εἶναι αὐτῷ. εἰ δ' ἔσται αὐτῷ τὸ ὅπερ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἢ ὅπερ μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἢ ὅπερ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ, ἄλλο ἔσται, ὥστ' ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγειν, ὅτι οὐθενὸς ἔσται τοιοῦτος λόγος, ἀλλὰ πάντα κατὰ συμβεβηκός. τούτῳ γὰρ διώρισται οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκός. τὸ γὰρ λευκὸν τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν, ὅτι ἔστι μὲν λευκὸς, ἀλλ' οὐχ ὅπερ λευκόν. εἰ δὲ πάντα κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται, οὐθὲν ἔσται πρῶτον τὸ καθόλου, εἰ ἀεὶ τὸ συμβεβηκὸς καθ' ὑποκειμένου τινὸς σημαίνει τὴν κατηγορίαν, ἀνάγκη ἄρα εἰς ἄπειρον ἰέναι. ἀλλ' ἀδύνατον. οὐδὲ γὰρ πλείω συμπλέκεται δυοῖν. τὸ γὰρ συμβεβηκὸς, οὐ συμβεβηκότι συμβεβηκός,

A & non esse hominem. Eadem ratio est & de non esse hominem. Homini nanque esse, & non esse homini, diuersum significat. Siquidem & album esse, & hominem esse diuersum. Multo enim magis, illud opponitur. Quare diuersum significant. Si autem album aliquis dicat vnum & idem significare: rursus idem dicemus, quod & antea dictum est, quòd omnia vnum sunt, & non solum opposita. Quòd si B hoc non contingit, accidit quod dictum est, si ad interrogatum respondeat. Si verò simpliciter interrogante addat etiam negationes, non respondet ad interrogatum. Nihil enim prohibet idem & hominem, & album, & alia infinita multitudine esse. Attamen interroganti si verè est dicere hoc hominem esse, an non, id respondendum est, quod vnum significat, & non addendum, quod & album & ma- C gnum. Impossibile nanque est accidentia, cùm infinita sint, percurrere. Aut igitur omnia percurrat, aut nullum. Similiter & si infinities idem esset homo & non homo, interrogatus si homo est, non debet vnà cum eo quòd simul etiam nõ homo est respondere, nisi cætera quoque quæcunque accidunt, quæcunque homo est, aut non est, respondeat. Quod autem si non fecerit, non disputat. Et qui hoc dicunt, omnino perimunt substantiam, D & quod erat esse: necesse est nanque eis dicere omnia accidere. & ipsum homini esse aut animal esse non esse. Si enim quicquam erit ipsum homini esse, hoc non erit non homini esse, aut non esse homini, tametsi hę sunt eius negationes: vnum nanque erat, quod significabat, & hoc erat alicuius substantia. Substantiam verò significare, est quod non est ei esse aliud quippiam. Si autem ipsum homini esse, est ei ipsum non homini esse, aut non esse ho- E mini, aliud erit. Quare necesse est eis dicere quòd nullius talis ratio erit sed omnia secundum accidens: hoc enim substantia, & accidens differunt. Albedo etenim homini accidit, quoniam est quidem albus, sed non est ipsa albedo. Si autem omnia secundum accidens dicuntur, nihil erit primum vniuersale. Si autem accidens semper de aliquo subiecto significat prædicationem, necesse est in infinitum progredi. Sed impossibile est: plu- F ra enim quàm duo, non conueniunt. Accidens enim non est accidenti accidens,

n si quia vtrûque eidem accidit. Dico autem veluti album est musicum, & hoc album, quoniam vtrunque homini accidit: sed non ita Socrates musicus, quoniam vtrunque alicui alteri accidit. Cùm itaque quædam ita quædam aliter accidentia dicantur, quæcunque ita dicuntur vt album Socrati, non possunt infinita sursum versus esse, vt Socrati albo alterum aliquod quoque accidens. Non enim fit vnum, quod ex omnibus, nec albo aliquid aliud accidens erit, vtputa musicum. Non enim magis hoc illi, quàm illud huic accidit. Et ad hæc distinctum, quòd quædam ita accidunt, quędam vt musicum Socrati. Quotcunque verò hoc modo, non accidenti accidit accidens sed quæcunque illo modo. Quare non omnia secundum accidens dicuntur. Erit ergo aliquid tanquam substantiam significans. Quod si est, monstratum est quòd impossibile est simul contradictiones prædicari. Item si contradictiones simul veræ de eodem omnes, patet quòd omnia erunt vnum: erit etenim idem & triremis, & paries, & homo, si de omni contingit quicquam affirmare, aut negare, sicuti illis necesse, qui Protagoræ opinionem sequuntur. Si enim cuiquam videatur homo nō esse triremis, patet quòd non erit triremis: sed est, si cōtradictio quidē vera est. Et certè fit quod Anaxagoras aiebat simul omnes res esse, ita vt nihil verè vnum sit. Indefinitum itaque videntur dicere. Et putantes de ente tractare, de non ente dicunt. Quod enim potentia, & non actu est, illud est indefinitum. At verò dicenda est eis de omni aut affirmatio aut negatio. Inconueniens nanque est, si cui sua quidem negatio inerit, alterius verò, quod non inest ei, non inerit. Dico autem, vtputa si verum est dicere de homine, quod non est homo, manifestum est, quod etiam non triremis est. Si affirmatio igitur, necesse est etiam negationē inesse. Quòd si affirmatio non inest, negatio tamē inerit, magis quā quæ ipsius est. Si igitur & illa inest, inerit triremis negatio: & si hæc, etiam affirmatio. Hæc igitur eis accidunt, qui hanc orationem dicunt, & quod non est necesse aut affirmare, aut negare. Nam si verū est quod homo & non homo patet quòd nec homo nec non homo erit. Duorum enim, duæ negationes. Quòd si illa ex vtrisque vna, & hæc vna profectò opposita esset.

A ἢ τῷ ἄμφω συμβεβηκέναι ταὐτῷ, λέγω δ' οἷον τὸ λευκὸν μουσικὸν, καὶ τοῦτο λευκὸν, ὅτι ἄμφω τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν, ἀλλ' οὐχ ὁ Σωκράτης μουσικὸς οὕτως, ὅτι ἄμφω συμβεβήκασιν ἑτέρῳ τινί. ἐπεὶ τοίνυν τὰ μὲν οὕτως, τὰ δ' ἐκείνως λέγεται συμβεβηκότα, ὅσα οὕτως λέγεται, ὡς τὸ λευκὸν τῷ Σωκράτει, οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρα εἶναι ἐπὶ τὸ ἄνω, οἷον τῷ B Σωκράτει τῷ λευκῷ ἕτερόν τι συμβεβηκός. οὐ γὰρ γίγνεταί τι ἓν ἐξ ἁπάντων, οὐδὲ δὴ τῷ λευκῷ ἕτερόν τι ἔσται συμβεβηκός, οἷον τὸ μουσικόν. οὐδέν τε γὰρ μᾶλλον τοῦτο ἐκείνῳ, ἢ ἐκεῖνο τούτῳ συμβέβηκεν, καὶ ἅμα διώρισται, ὅτι τὰ μὲν οὕτω συμβέβηκε, τὰ δ' ὡς τὸ μουσικὸν Σωκράτει. ὅσα δ' οὕτως, οὐ συμβεβηκότι συμβέβηκε συμβεβηκός, ἀλλ' ὅσα ἐκείνως, ὥστ' οὐ πάντα κατὰ συμβεβηκὸς λεχθή- C σεται. ἔσται ἄρα τι καὶ ὡς οὐσίαν σημαῖνον. εἰ δὲ τοῦτο, δέδεικται ὅτι ἀδύνατον ἅμα κατηγορεῖσθαι τὰς ἀντιφάσεις. ἔτι εἰ ἀληθεῖς αἱ ἀντιφάσεις ἅμα κατὰ τοῦ αὐτοῦ πᾶσαι, δῆλον ὡς ἅπαντα ἔσται ἕν, ἔσται γὰρ τὸ αὐτὸ καὶ τριήρης καὶ τοῖχος καὶ ἄνθρωπος, εἰ κατὰ παντός τι ἢ καταφῆσαι ἢ ἀποφῆσαι ἐνδέχεται, καθάπερ ἀνάγκη τοῖς τὸν Πρωταγόρου λέγουσι λόγον. εἰ γάρ τῳ δοκεῖ μὴ εἶναι τριήρης ὁ ἄνθρωπος, D δῆλον ὅτι οὐκ ἔστι τριήρης, ὥστε καὶ ἔστιν, εἴπερ ἡ ἀντίφασις ἀληθής. καὶ γίγνεται δὴ τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου, ὁμοῦ πάντα χρήματα· ὥστε μηδὲν ἀληθῶς ὑπάρχειν. τὸ ἀόριστον οὖν ἐοίκασι λέγειν, καὶ οἰόμενοι τὸ ὂν λέγειν, περὶ τοῦ μὴ ὄντος λέγουσι. τὸ γὰρ δυνάμει ὂν καὶ μὴ ἐντελεχείᾳ, τὸ ἀόριστόν ἐστιν. ἀλλὰ μὴν λεκτέον γε αὐτοῖς κατὰ παντὸς τὴν κατάφασιν ἢ τὴν ἀ- E πόφασιν. ἄτοπον γὰρ εἰ ἑκάστῳ, ἡ μὲν αὐτοῦ ἀπόφασις ὑπάρξει, ἡ δ' ἑτέρου ὃ μὴ ὑπάρχει αὐτῷ οὐχ ὑπάρξει. λέγω δ' οἷον εἰ ἀληθὲς εἰπεῖν τὸν ἄνθρωπον, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ ἢ τριήρης. εἰ μὲν οὖν ἡ κατάφασις, ἀνάγκη καὶ τὴν ἀπόφασιν. εἰ δὲ μὴ ὑπάρχει ἡ κατάφασις, ἥ γε ἀπόφασις ὑπάρξει μᾶλλον, ἢ ἡ αὐτοῦ, ἡ τῆς τριήρους. εἰ οὖν κἀκείνη F ὑπάρξει, καὶ ἡ τῆς τριήρους. εἰ δ' αὕτη, καὶ ἡ κατάφασις. ταῦτά τε οὖν συμβαίνει τοῖς λέγουσι τὸν λόγον τοῦτον, καὶ ὅτι οὐκ ἀνάγκη ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι. εἰ γὰρ ἀληθὲς ὅτι ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ οὔτ' ἄνθρωπος ἔσται. τοῖν γὰρ δυοῖν, δύο ἀποφάσεις. εἰ δὲ μία ἐξ ἀμφοτέρων ἐκείνη, καὶ αὕτη μία ἂν εἴη ἀντικειμένη.

In

ἔτι ἤτοι ἐπὶ ἁπάντων οὕτως ἔχει, καὶ ἔστι καὶ λευκὸν καὶ οὐ λευκόν, καὶ ὂν καὶ οὐκ ὄν, καὶ περὶ τὰς ἄλλας φάσεις καὶ ἀποφάσεις ὁμοιοτρόπως, ἢ οὔ, ἀλλ' ἐπὶ μέν τινων, ἐπὶ τινῶν δ' οὔ. καὶ εἰ μὲν μὴ ἐπὶ πάντων, ταῦτ' ἂν εἴη ὁμολογούμενα· εἰ δ' ἐπὶ πάντων, πάλιν ἤτοι καθ' ὅσων τὸ φῆσαι καὶ ἀποφῆσαι, καὶ καθ' ὅσων ἀποφῆσαι, καὶ φῆσαι, ἢ κατὰ μὲν ὧν φῆσαι, καὶ ἀποφῆσαι, καθ' ὅσων δὲ ἀποφῆσαι, οὐ πάντων φῆσαι. καὶ εἰ μὲν οὕτως, εἴη ἄν τι παγίως οὐκ ὄν, καὶ αὕτη βεβαία δόξα, καὶ εἰ τὸ μὴ εἶναι βέβαιόν τι καὶ γνώριμον, γνωριμωτέρα ἂν εἴη ἡ φάσις ἡ ἀντικειμένη. εἰ δὲ ὁμοίως καὶ ὅσα ἀποφῆσαι φάναι, ἀνάγκη ἤτοι ἀληθὲς διαιροῦντα λέγειν, οἷον ὅτι λευκόν, καὶ πάλιν ὅτι οὐ λευκόν, ἢ οὔ. καὶ εἰ μὲν μὴ ἀληθὲς διαιροῦντα λέγειν, οὐ λέγει τε ταῦτα, καὶ οὐκ ἔστιν οὐθέν. τὰ δὲ μὴ ὄντα, πῶς ἂν φθέγξαιτο, ἢ βαδίσειεν; καὶ πάντα δ' ἂν εἴη ἕν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, καὶ ταὐτὸν ἔσται καὶ ἄνθρωπος καὶ θεός, καὶ τριήρης, καὶ αἱ ἀντιφάσεις αὐτῶν. εἰ δ' ὁμοίως καθ' ἑκάστου, οὐδὲν διοίσει ἕτερον ἑτέρου. εἰ γὰρ διοίσει, τοῦτ' ἔσται ἀληθὲς καὶ ἴδιον. ὁμοίως δὲ καὶ εἰ διαιροῦντα ἐνδέχεται ἀληθεύειν, συμβαίνει τὸ λεχθέν. πρὸς δὲ τούτῳ, ὅτι πάντες ἂν ἀληθεύοιεν, καὶ πάντες ἂν ψεύδοιντο, καὶ αὐτὸς αὑτὸν ὁμολογεῖ ψεύδεσθαι. ἅμα δὲ φανερὸν ὅτι περὶ οὐθενός ἐστι πρὸς τοῦτον ἡ σκέψις· οὐθὲν γὰρ λέγει. οὔτε γὰρ οὕτως, οὔτ' οὐχ οὕτως λέγει, ἀλλ' οὕτως τε καὶ οὐχ οὕτως. καὶ πάλιν γε ταῦτα ἀπόφησιν ἄμφω, ὅτι οὔθ' οὕτως, οὔτε οὐχ οὕτως λέγει, ἀλλ' οὕτως τε καὶ οὐχ οὕτως. εἰ γὰρ μή, ἤδη ἄν τι εἴη ὡρισμένον. ἔτι εἰ ὅταν ἡ φάσις ἀληθὴς ᾖ, ἡ ἀπόφασις ψευδής, κἂν αὕτη ἀληθὴς ᾖ, ἡ κατάφασις ψευδής, οὐκ ἂν εἴη τὸ αὐτὸ ἅμα φάναι καὶ ἀποφάναι ἀληθῶς. ἀλλ' ἴσως φαῖεν ἂν τοῦτ' εἶναι τὸ ἐξ ἀρχῆς κείμενον. ἔτι ἆρα ὁ μὲν ἢ ἔχειν πως ὑπολαμβάνων, ἢ μὴ ἔχειν, διέψευσται, ὁ δὲ ἄμφω, ἀληθεύει; εἰ γὰρ ἀληθεύει, τί ἂν εἴη τὸ λεγόμενον, ὅτι τοιαύτη ἡ φύσις τῶν ὄντων; εἰ δὲ μὴ ἀληθεύει, ἀλλὰ μᾶλλον ἀληθεύει ἢ ὁ ἐκείνως ὑπολαμβάνων, ἤδη πῶς ἔχοι ἂν τὰ ὄντα, καὶ τοῦτ' ἀληθὲς ἂν εἴη, καὶ οὐχ ἅμα καὶ οὐκ ἀληθές. εἰ δὲ ὁμοίως ἅπαντες καὶ ψεύδονται καὶ ἀληθῆ λέγουσιν, οὔτε φθέγξασθαι, οὔτ' εἰπεῖν τῷ τοιούτῳ ἔσται. ἅμα γὰρ ταῦτά τε καὶ οὐ ταὐτὰ λέγει.

Item aut in omnibus ita se habet, & est album, & non album, & ens & non ens: & circa cæteras affirmationes & negationes simili modo aut non, sed circa aliquas, circa verò aliquas non. Et si nõ circa omnes, istæ vtique certæ essent. Quòd si circa omnes, rursus aut de quibuscunque est affirmare etiam negare est, & de quibuscũque negare, etiã affirmare: aut de quibus quidem est affirmare, etiam negare est: de quibuscũque verò negare, non de omnibus est affirmare. Et si ita esset, esset aliquid vtique pro certo non ens, & hæc firma opinio. Quòd si ipsum nõ esse certum quid & notum est, notior erit opposita affirmatio. Quòd si quodcunque est negare, similiter etiam affirmare necesse sit, aut verum est diuidendo dicere, vt puta album, & rursus quod non album, aut non. Et si non est verum diuidendo dicere, neque dicit hæc, nihilque prorsus sunt, illa sanè quæ non sunt, quomodo loquentur, aut ambulabũt? Et, vt etiam antea dictum est, omnia vnum erunt, & homo, Deus, triremis, ac eorum contradictoria idem erunt. Quòd si de quocunque similiter, nihil aliud ab alio differet. Nam si differet, hoc verum & proprium erit. Similiter autem & si diuidentem vera dicere contingit, quod dictum est accidit: & adhæc, quòd omnes vera dicerent omnésque mentirentur, ipséque se ipsum mentiri concederet: simul autem manifestum est quòd de nullo est ad eum consideratio: nihil enim dicit. Neque enim ita, neque non ita ait, sed ita, & non ita. Et rursus his ambobus negationem, quòd nec ita, neque non ita. Nam si non, esset aliquid vtique determinatum. Item si cùm affirmatio vera sit, negatio falsa: & cùm hæc vera sit, affirmatio falsa est, non sit simul idem affirmare, & negare verè. Sed dicent fortassis, hoc esse, quod à principio positũ est. Item, verum ille quidem, qui quãque rem aut aliquo modo se habere existimat, aut non se habere, mentitur: qui verò ambo, verum dicit? Nam si verum dicit, quid aliud quod dicitur, est, nisi quòd talis natura entium est? Quòd si non iste, sed ille magis dicit verum, qui illo modo existimat, iam aliquo modo se haberent existentia: & hoc verum esset, & non simul etiam, non verũ. Quod si cuncti similiter & mentiuntur, & verum dicunt: nec loqui, nec dicere quicquã tali homini possibile est: simul enim eadem & nõ eadem dicit.

Quod si nihil existimat, sed similiter arbitratur, & nõ arbitratur, quidnam differat à plãtis? Vnde & maximè manifestum est quòd nemo, nec cæterorum nec eorum, qui hanc orationem dicunt ita affectus est. Cur enim Megara vadit, & non quiescit ire putans? nec mox à diluculo ad puteum, aut ad præcipitium aliquod vergit? Sed videtur veritus, tanquam non similiter non bonum, & bonum esse putans cadere in illa. Patet itaque quòd hoc quidem melius esse putat, illud verò minime. Si autem hoc necesse est, vt & hoc quidem hominem, illud verò non hominem, & hoc quidem dulce, illud verò non dulce putet. Non enim æqualiter omnia quærit, & putat, cùm meliùs esse bibere aquam, aut hominem visitare arbitretur, deinde quærat ea: attamen oportebat, si militer eadẽ essent homo, & non homo. Sed (vt dictum est) nemo est, qui non videatur aliqua veritus, aliqua non. Quare videtur, quòd omnes arbitrantur simpliciter se habere, etsi non circa omnia, saltem circa melius, & deterius. Quòd si nõ scientes, sed opinantes, multo magis curandum esset de veritate, sicuti & infirmo existenti quàm sano, de sanitate. Opinans nanque ad scientem, non sanè ad veritatem dispositus est. Item, etsi quàm maximè omnia ita, & non ita se habeant attamen ipsum magis & minùs inest entium naturæ. Nõ enim similiter paria esse duo ad tria dicemus. Nec eodem modo mentitus est, qui quatuor esse putet quinque, aut qui mille. Si itaque non similiter, patet quòd alter minus. Quare magis verũ dicit. Si igitur quod magis est, propinquius est, profectò erit aliquid verum, cui propinquius est, quod magis verum est. Quod si non est, at iam saltem aliquid est certius & verius. Et sic ab illa intemperata oratione remoti erimus, quæ prohibet quicquam mente determinare.

CAPVT V.

Ex eadem verò opinione, Protagoræ quoque oratio est. Et similiter est necesse, ipsas ambas, aut esse, aut non esse. Si enim omnia, de quibus opinantur, quæque apparent, vera sint, necesse est omnia simul vera & falsa esse. Siquidem multi contraria inuicem opinantur, ac eos, qui non opinantur eadem, quæ ipsi, mentiri putant. Quare necesse est, idem esse, & non esse. Quod si est, necesse est omnia, de quibus opinentur, ve-

A εἰ δὲ μηδὲν ὑπολαμβάνει, ἀλλ' ὁμοίως οἴεται καὶ οὐκ οἴεται, τί ἂν διαφερόντως ἔχοι τῶν πεφυκότων; ὅθεν καὶ μάλιστα φανερόν ἐστιν, ὅτι οὐδεὶς οὕτω διάκειται, οὔτε τῶν ἄλλων, οὔτε τῶν λεγόντων τὸν λόγον τοῦτον. διὰ τί γὰρ βαδίζει Μέγαράδε, ἀλλ' οὐχ ἡσυχάζει οἰόμενος βαδίζειν; οὐδ' εὐθέως ἕωθεν πορεύεται εἰς φρέαρ ἢ εἰς φάραγγα, ἐὰν τύχῃ, ἀλλὰ φαίνεται εὐλαβούμενος, ὡς οὐχ ὁμοίως οἰόμενος
B μὴ ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἐμπεσεῖν καὶ ἀγαθόν. δῆλον ἄρα, ὅτι τὸ μὲν βέλτιον ὑπολαμβάνει, τὸ δ' οὐ βέλτιον. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ μὲν ἄνθρωπον, τὸ δ' οὐκ ἄνθρωπον· καὶ τὸ μὲν γλυκύ, τὸ δ' οὐ γλυκὺ ἀνάγκη ὑπολαμβάνειν. οὐ γὰρ ἐξ ἴσου ἅπαντα ζητεῖ καὶ ὑπολαμβάνει, ὅταν οἰηθῇ βέλτιον εἶναι τὸ πιεῖν ὕδωρ καὶ ἰδεῖν ἄνθρωπον, εἶτα ζητεῖ αὐτά. καίτοι ἔδει γε, εἰ ταὐτὸ ἦν ὁμοίως καὶ ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἄν-
C θρωπος· ἀλλ' ὥσπερ ἐλέχθη, οὐδεὶς ὃς οὐ φαίνεται τὰ μὲν εὐλαβούμενος, τὰ δ' οὔ. ὥστε ὡς ἔοικε πάντες ὑπολαμβάνουσιν ἔχειν ἁπλῶς, εἰ μὴ περὶ ἅπαντα, ἀλλὰ περὶ τὸ ἄμεινον καὶ χεῖρον. εἰ δὲ μὴ ἐπιστάμενοι, ἀλλὰ δοξάζοντες πολὺ μᾶλλον ἐπιμελητέον ἂν εἴη τῆς ἀληθείας, ὥσπερ καὶ νοσώδει ὄντι ἢ ὑγιεινῷ τῆς ὑγιείας. καὶ γὰρ ὁ δοξάζων πρὸς τὸν ἐπιστάμενον,
D οὐχ ὑγιεινῶς διάκειται πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἔτι εἰ ὅτι μάλιστα πάντα οὕτως ἔχει, καὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τό γε μᾶλλον καὶ ἧττον ἔνεστιν ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων. οὐ γὰρ ἂν ὁμοίως φήσαιμεν εἶναι τὰ δύο ἄρτια καὶ τὰ τρία· οὐδ' ὁμοίως διέψευσται ὁ τὰ τέτταρα πέντε οἰόμενος, καὶ ὁ χίλια. εἰ οὖν μὴ ὁμοίως, δῆλον ὅτι ἅτερος ἧττον· ὥστε μᾶλλον ἀληθεύει. εἰ οὖν τὸ μᾶλλον ἐγγύτερον, εἴη γε ἄν τι ἀληθές, οὗ ἐγγύτερον
E τὸ μᾶλλον ἀληθές. κἂν εἰ μὴ ἔστιν, ἀλλ' ἤδη γέ τι ἔστι βεβαιότερον καὶ ἀληθινώτερον, καὶ τοῦ λόγου ἀπηλλαγμένοι ἂν εἴημεν τοῦ ἀκράτου καὶ κωλύοντός τι τῇ διανοίᾳ ὁρίσαι.

Κεφάλαιον ε.

Ἔστι δ' ἀπὸ τῆς αὐτῆς δόξης καὶ ὁ Πρωταγόρου λόγος, καὶ ἀνάγκη ὁμοίως ἄμφω αὐτοὺς, ἢ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι. εἴτε γὰρ τὰ δοκοῦντα πάντα ἐστὶν ἀληθῆ καὶ τὰ φαινόμενα,
F ἀνάγκη πάντα ἅμα ἀληθῆ καὶ ψευδῆ εἶναι. πολλοὶ γὰρ τἀναντία ὑπολαμβάνουσιν ἀλλήλοις, καὶ τοὺς μὴ ταὐτὰ δοξάζοντας ἑαυτοῖς, διεψεῦσθαι νομίζουσιν· ὥστ' ἀνάγκη τὸ αὐτὸ εἶναί τε καὶ μὴ εἶναι· καὶ εἰ τοῦτ' ἔστιν, ἀνάγκη τὰ δοκοῦντα εἶναι πάν-

[illegible]

A ra esse. Opposita nanque opinantur qui mentiuntur: & qui verum dicunt. Si igitur ea, quæ sunt, ita se habent, verum omnes dicunt. Quòd itaque ambæ orationes ex eadem mente sint, patet. Non est autem idem omnes conueniendi modus. Quidam enim persuasione, quidam verò vi indigent. Quicunque nanque propterea quòd dubitent, ita existimarunt, horum ignorantia sanabilis est. Non enim
B ad sermonem, sed ad mentem eorum obuiatio est. Quicunque verò sermonis gratia dicunt, horum sanatio redargutio est, & eius sermonis, qui in voce, & eius, qui in nominibus. Aduenit autem illis qui dubitant, hæc opinio, à sensibilibus. Illa quidem, qua dicitur, simul contradictoria, & contraria esse, videntibus ex eodem contraria fieri. Si igitur non est possibile, quod non est, fieri, præextitit simili-
C ter vtrunque ens. Sicut Anaxagoras omne in omni misceri ait, atque Democritus. Etenim hic quoque vacuum & plenum similiter in quacunque parte esse: atqui horum hoc quidem ens, hoc verò non ens esse. Ad illos itaque, qui ex his ita arbitrantur, dicemus quòd quodammodo quidem vere dicunt, quodam modo verò ignorant. Ens nanque dupliciter dicitur.
D Quare aliquo modo quidem possibile est aliquid ex non ente fieri, aliquo verò modo, non est: simulque idem ens, & non ens esse, sed non secundum idem ens. Potentia nanque contingit, simul idem contraria esse: actu verò minime. Item eos existimabimus aliam quoque substantiam entium existimare, cui neque motus, neque corruptio, neque omnino generatio inest. Similiter autem veritas in iis quoque quæ apparent quibusdam ex sensibilibus aduenit.
E At enim verum nō pluralitate, neque paucitate, iudicari censere debent. Idē autem quibusdam gustantibus, dulce, quibusdā amarum esse videtur. Quare si omnes ægrotarent, aut omnes insanirent, duo verò, vel tres sani, aut mentis compotes essent, hi vtique videri possent ægrotare, ac insanire, cæteri verò minime. Item multis aliorum animalium contraria apparerent quàm nobis, ac nostrum cuique non eadem ad seipsum semper secundum sen-
F sum apparent. Qualia igitur horum vera vel falsa, non est manifestum. Nihilò minus enim magis hæc quàm illa vera sunt, sed æqualiter: propter quod Democritus, aut nihil esse verum, aut nobis ignotum esse ait. Et simpliciter propterea quòd sensum quidem prudentiam putant, hanc verò alterationem esse,

quod secundum sensum apparet, necessariò verum aiunt. Ex his enim & Empedocles, & Democritus, cæterorum quoque singuli, talibus opinionibus irretiti sunt. Empedocles etenim habitu mutato, prudentiam quoque mutari ait: *Ad præsens namque prudentia hominibus augetur.* In aliis quoque dicit, *quòd quatenus alterantur, eatenus semper etiam altera sapere eis affuit.* Parmenides quoque eodem asserit modo: *Vt enim cuique complexio membrorum flexibilium se habet, Ita intellectus hominibus adest. idem namque Est, quod sapit membrorum natura hominibus. Et omnibus & omni. Quod enim plus est, intelligentia est.* Anaxagoræ autem sententia, ipsa quoque à quodam suorum necessariorum memoriæ tradita est. Quod talia eis entia erunt, qualia ea esse putarint. Homerum etiam talem aiunt opinionem habere videri: quippe qui faciat Hectorem, cùm à vulnere insaniret, iacêre, aliud sapientem, tanquam & insanientes saperent quidem, sed non eadem. Patet itaque, quòd si vtraque prudentia est, entia quoque simul ita & non ita se habent. Qua ex re difficillimum quod sequitur est. Si enim qui maximè possibile verum vident (ij autem sunt, qui maximè illud quærunt, & amāt,) ij tales opiniones habent, & talem de veritate sententiam ferunt, quomodo non secordia illis sit, qui philosophari conantur: nam quærere veritatem, non esset nisi volucres persequi. Causa verò huius opinionis his fuit, quia veritatem quidem de entibus considerabant: entia verò, sola arbitrati sunt sensibilia esse. In his autem, magna indeterminati natura inest, & eius, quod ita ens est, vt prædiximus. Quare verisimiliter quidem sed non verè dicunt. Ita enim magis conuenit dicere, quàm vt Epicharmus in Xenophanem. Item cùm hanc omnem Naturam moueri viderent, de eo autem quod mutatur, nihil verificari circa illud quod omnino mutatur, nihil verificari, posse putabant. Ex hac enim existimatione summa illa eorum opinio pullulauit, qui se Heraclitū sequi affirmabant, qualē & Cratylus habebat, qui tandem nihil putabat dicere oportere, sed solùm digitum mouebat, & Heraclitum, quod bis dixisset in eundem fluuium non esse intrare reprehendebat: ipse enim existimabat ne semel quidem. Nos autem ad hanc etiā rationē dicemus, quòd id quod muta-

A τὸ φαινόμενον κατὰ τὴν αἴσθησιν, ἐξ ἀνάγκης ἀληθὲς εἶναί φασιν. ἐκ τούτων γὰρ καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος, καὶ τῶν ἄλλων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἕκαστος, τοιαύταις δόξαις γεγένηνται ἔνοχοι. καὶ γὰρ Ἐμπεδοκλῆς μεταβάλλοντας τὴν ἕξιν, μεταβάλλειν φησὶ τὴν φρόνησιν. Πρὸς παρεὸν γὰρ μῆτις ἐναύξεται ἀνθρώποισι. καὶ ἐν ἑτέροις δὲ λέγει ὅτι ὅσσον ἀλλοῖοι μετέφυν, τόσον ἄρ σφίσιν αἰεὶ Καὶ τὸ φρονεῖν ἀλλοῖα B παρίστατο. καὶ Παρμενίδης δὲ ἀποφαίνεται τὸν αὐτὸν τρόπον. Ὡς γὰρ ἕκαστος ἔχει κρᾶσιν μελέων πολυκάμπτων, Τὼς νόος ἀνθρώποισι παρέστηκεν. τὸ γὰρ αὐτό ἐστιν ὅπερ φρονέει μελέων φύσις ἀνθρώποισι, Καὶ πᾶσιν, καὶ παντί. τὸ γὰρ πλέον ἐστὶ νόημα. Ἀναξαγόρου δὲ καὶ ἀπόφθεγμα μνημονεύεται πρὸς τῶν ἑταίρων τινάς, ὅτι τοιαῦτ᾽ αὐτοῖς ἔσται τὰ ὄντα, οἷα ἂν C ὑπολάβωσι. φασὶ δὲ καὶ τὸν Ὅμηρον ταύτην ἔχοντα φαίνεσθαι τὴν δόξαν, ὅτι ἐποίησε τὸν Ἕκτορα, ὡς ἐξέστη ὑπὸ τῆς πληγῆς, κεῖσθαι ἀλλοφρονέοντα, ὡς φρονοῦντας μὲν καὶ τοὺς παραφρονοῦντας, ἀλλ᾽ οὐ ταὐτά. δῆλον οὖν ὅτι εἰ ἀμφότεραι φρονήσεις, καὶ τὰ ὄντα ἅμα οὕτω τε καὶ οὐχ οὕτως ἔχει. ᾗ καὶ χαλεπώτατον τὸ συμβαῖνον ἐστίν. εἰ γὰρ οἱ μάλιστα τὸ D ἐνδεχόμενον ἀληθὲς ἑωρακότες (οὗτοι δ᾽ εἰσὶν οἱ μάλιστα ζητοῦντες αὐτὸ καὶ φιλοῦντες) οὗτοι τοιαύτας ἔχουσι τὰς δόξας, καὶ ταῦτα ἀποφαίνονται περὶ τῆς ἀληθείας, πῶς οὐκ ἄξιον ἀθυμῆσαι τοὺς φιλοσοφεῖν ἐγχειροῦντας; τὸ γὰρ τὰ πετόμενα διώκειν, τὸ ζητεῖν ἂν εἴη τὴν ἀλήθειαν. αἴτιον δὲ τῆς δόξης τούτοις, ὅτι περὶ τῶν ὄντων μὲν τὴν ἀλήθειαν ἐσκόπουν· τὰ δ᾽ E ὄντα ὑπέλαβον εἶναι τὰ αἰσθητὰ μόνον. ἐν δὲ τούτοις, πολλὴ ἡ τοῦ ἀορίστου φύσις ἐνυπάρχει, καὶ ἡ τοῦ ὄντος, ὥσπερ εἴπομεν. διὸ εἰκότως μὲν λέγουσιν, οὐκ ἀληθῆ δὲ λέγουσιν. οὕτω γὰρ ἁρμόττει μᾶλλον εἰπεῖν, ἢ ὥσπερ Ἐπίχαρμος εἰς Ξενοφάνην. ἔτι δὲ πᾶσαν ὁρῶντες ταύτην κινουμένην τὴν φύσιν, κατὰ δὲ τοῦ μεταβάλλοντος, οὐθὲν ἀληθευόμενον, περί γε τὸ πάντως F πάντῃ μεταβάλλον, οὐκ ἐνδέχεσθαι ἀληθεύειν. ἐκ γὰρ ταύτης τῆς ὑπολήψεως ἐξήνθησεν ἡ ἀκροτάτη δόξα τῶν εἰρημένων, ἡ τῶν φασκόντων ἡρακλειτίζειν, καὶ οἵαν Κρατύλος εἶχεν, ὃς τὸ τελευταῖον οὐθὲν ᾤετο δεῖν λέγειν, ἀλλὰ τὸν δάκτυλον ἐκίνει μόνον, καὶ Ἡρακλείτῳ ἐπετίμα εἰπόντι, ὅτι δὶς τῷ αὐτῷ ποταμῷ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι· αὐτὸς γὰρ ᾤετο οὐδ᾽ ἅπαξ. ἡμεῖς δὲ καὶ πρὸς τοῦτον τὸν λόγον ἐροῦμεν, ὅτι τὸ μετα-

[illegible]

A tur. cùm mutuatur, habet aliquã veritatẽ, non esse putare. At hoc etiam ambiguum est. Abiiciens enim habet aliquid eius quod abiicit, ac necesse est, aliquid etiam eius, quod fit, esse. Et simpliciter, si corrumpitur, erit aliquid ens Et si fit, necesse est esse, ex quo fit, & à quo generatur, & hoc non esse in infinitum. Sed his omissis, illa dicamus, quod non est idem secundum quantitatem, & secundum qualitatem transmutari. Detur itaque nõ permanere
B secundum quantitatem attamen secundum speciem omnia cognoscimus. Item, dignum est reprehendere eos qui ita arbitrantur: quoniã cùm & ipsorum sensibilium pauciora numero ita se habere viderent de toto tamen cælo similiter senserunt. Hic enim qui circa nos est solum sensibilium locus, in corruptione & generatione est, qui nulla (vt ita dicam) vniuersi pars est. Vnde iustius fuisset propter
C illa, ista etiam absoluisse quàm propter ista, illa condemnasse. Item manifestum est, quod & ad istos eadem dicemus quæ olim dicta sunt. Quod enim est immobilis quædam natura, ostendendum & persuadendum est eis. At accidit eis, qui simul dicunt esse, & non esse, magis dicere quiescere cuncta, quàm moueri Non enim est in quo quicquam moueretur: nam omnia omnibus insunt. De veritate verò,
D quod non omne, quod apparet, verum sit, primo quidem neque sensus proprij fallax est. Sed phantasia non est idem, quod sensus Deinde admiratione dignum est, si hoc dubitant, vtrum tantæ sint magnitudines, taléisque colores quales eminus, an quales cominus apparent: & verũ qualia sanis, an qualia ægrotantibus: & grauiora, vtrum qualia debilibus, an qualia robustis: & vera, vtrum qualia
E dormientibus, an qualia vigilantibus. Quod enim non arbitrantur, patet: nemo etenim si noctu existimet se Athenis esse cùm in Lybia sit, ad Ariopagum vadit Item de futuro (vt Plato quoque ait) non est profectò similiter certa medici, & ignari opinio: vtputa, de futuro sano, aut non futuro. Item ipsisimet sentibus non est similiter certus qui alieni est, & qui proprij: nec illius, qui propè est, sed de colore quidem visus, non gustus, de
F sapore gustus & non visus, quorum nullus vnquam ait eodem tempore circa idem simul ita, & non ita se habere.

[illegible]

A At nec in alio tempore circa passionem dubitarint, sed circa illud, cui passio accidit. Dico autem veluti idem quidem vinum, aut ipsum mutatũ, aut corpore mutato, videri possit quandoque dulce quandoque non dulce, sed non ipsum dulce cum quale est, sit, vnquam mutatum est, sed semper verificatur de eo: & quod futurum est dulce, necessariò tale est: attamen omnes illæ orationes hoc perimunt: & quemadmodum substantiam non esse B vllius, ita nec quicquam necessariò esse: necessarium enim non contingit aliter & aliter se habere. Quare si quid necessariò est, non ita & non ita habebit: & simpliciter si sensibile solùm esset, nihil esset profectò, cum animata non essent. Sensus nã que non esset. Neque sensibilia itaque neque sensiones esse. fortassis verum esset: sentientis enim hæc passio est: at ipsa subiecta, quæ sensum faciunt, non esse etiam C absque sensu, hoc impossibile est: sensus nanque non ipse est sui ipsius, sed est aliquid aliud etiam præter sensum, quod necesse est prius sensu esse. Mouens enim, naturâ prius est moto. Etsi ad se inuicem dicuntur, ipsa eadem nihil minus.

CAPVT VI.

SVnt autem quidam eorum quibus de his persuasum est, quique has orationes solum dicunt, qui dubitant. Quærunt et D enim, quis eum, qui sanus est, & omnino qui circa singula rectè iudicarit, examinet. Tales autem dubitationes similes sunt ac si quis dubitaret verum dormimus nunc, an vigilamus. Tales nanque cunctæ dubitationes, idem possunt. De omnibus etenim hi dignum ducunt rationem esse. Principium nanque (& hoc per demonstrationem) accipere quærunt. Quòd autem non est eis persuasum, ex eorum a-E ctionibus manifestè apparet: sed (vt diximus) iste eorum affectus est. Rationem nanque eorum quærunt, quorum non est ratio. Demonstrationis enim principium non est demonstratio. His quidem facile hoc persuadebitur: non enim est difficile perceptu. Qui verò in oratione solum vim quærunt, impossibile quærunt. Contraria nanque dicere dignum censent, mox contraria dicentes. Si autem F non sunt omnia ad aliquid, sed quædam ipsa per seipsa sunt, non erit vtique verum omne, quod apparet. Apparens enim, alicui est apparens. Quare qui dicit omnia vera, quæ apparent esse, omnia entia facit ad aliquid. Quare obseruandum est iis, qui vim in oratione quærunt,

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible] Κεφ. ζ.

Ἀ[illegible]

A simulque reddere orationem dignum ducunt, quòd nō quod apparet est, sed quòd apparet, cui apparet, & quando apparet, & quatenus, & quomodo. Quòd si reddāt quidem orationem, non tamen ita reddāt, accidet eis quàm primum contraria dicere. Potest etenim eidem secundum visum quidem mel apparere, gustu autem non. Et cum oculi duo sint, si sint dissimiles, non eadem vtrique visui. Cæterùm ad eos B qui propter olim dictas causas, quod apparet, verum esse dicunt, & ob hoc omnia similiter esse falsa & vera, nec sanè omnibus eadem apparere, nec eidem semper eadem, sed plerunque contraria, etiam eodem tempore: tactus etenim duo dicit in digitorum variatione, visus autem vnum. Sed neque eodem sensu & secūdum idem, & eodem modo, & in eodem tempore. quare hoc esset verum profectò. Sed ob hoc fortassis iis, qui non propter dubi- C tationem, sed orationis gratia dicunt necesse est dicere, quòd hoc non sit verum, sed huic verum. & (vt antea dictum est) necesse est, ad aliquid, & ad opinionem, & ad sensum omnia facere: quare nec factum est, nec erit quicquam, si nemo prius opinatus sit. Quòd si factum fuit, aut erit, patet quòd nō ad opinionem omnia sunt. Item, si vnum ad vnum, aut ad determinatum, & si idem est, & dimidium, & D æquale, non tamen ad duplum, quod æquale est: ad opinionem itaque si idem est homo, & quod opinatum est non est homo, quod opinatur, sed quòd opinatum est. Quòd si vnumquodque ad illud erit, quod opinatur, infinita specie, quòd opinatur, erit. Quòd igitur omnium certissima opinio est, non esse simul veras oppositas dictiones, & quid illis, qui sic dicunt, accidat, & cur ita dicunt, hæc de- E mùm dicta sint. Cùm verò impossibile sit contradictionem simul de eodem verificari, patet quòd neque contraria simul eidem inesse contingit. Contrarium enim alterum non minus priuatio est: substantiæ verò priuatio, negatio à quodam determinato genere est. Si impossibile itaque est simul affirmare, & negare, verè impossibile est etiam contraria simul inesse: sed aut ambo secundum aliquid, F aut alterum secundum aliquid, alterum simpliciter.

CAPVT VII.

At verò nec inter contradictionē possibile est, quicquam medium esse, sed

At nec in alio tempore circa passionem dubitarunt, sed circa illud, cui passio accidit. Dico autem veluti idem quidem vinum aut ipsum mutatum, aut corpore mutato, videri posset quandoque dulce quandoque non dulce, sed non ipsum dulce eum quale est dum sit, vnquam mutatum est, sed semper verificatur de eo: & quod futurum est dulce, necessario tale est. attamen omnes isti orationes hoc perimunt: & quemadmodum substantiam non esse vllius, ita nec quicquam necessariò esse: necessarium enim non contingit aliter & aliter se habere. Quare si quid necessarium est, non ita & non ita se habebit. & simpliciter si sensibile solum esset, nihil esset profectò, cum animata non essent. Sensus nanque non esset. Neque sensibilia itaque neque sensiones esse, fortassis verum esset. sentientis enim hæc passio est: at ipsa subiecta, quæ sensum faciunt, non esse etiam absque sensu, hoc impossibile est. sensus nanque non ipse est sui ipsius, sed est aliquod aliud etiam præter sensum, quod necesse est prius sensu esse. Mouens enim, natura prius est moto. Et si ad se inuicem dicuntur, ipsa eadem nihil minus.

CAPVT VI.

Svnt autem quidam eorum quibus de his persuasum est, quique has rationes solum dicunt, qui dubitant. Quærunt etenim, quis eum, qui sanus est, & omnino qui circa singula rectè iudicarit, examinet. Tales autem dubitationes similes sunt ac si quis dubitaret vtrum dormimus nunc, an vigilamus. Tales nanque cunctæ dubitationes idem possunt. De omnibus etenim hi dignum ducunt rationem esse. Principium nanque (& hoc per demonstrationem) accipere quærunt. Quod autem non est eis persuasum, ex eorum actionibus manifestè apparet: sed (vt diximus) iste eorum affectus est. Rationem nanque eorum quærunt, quorum non est ratio. Demonstrationis enim principium non est demonstratio. His quidem facile hoc persuadebitur: non enim est difficile perceptu. Qui verò in oratione solum vim quærunt, impossibile quærunt. Contraria nanque dicere dignum censent, mox contraria dicentes. Si autem non sunt omnia ad aliquid, sed quædam ipsa per se ipsa sunt, non erit vtique verum omne, quod apparet. Apparens enim, alicui est apparens. Quare qui dicit omnia vera, quæ apparent esse, omnia entia facit ad aliquid. Quare obseruandum est iis, qui vim in oratione quærunt,

ἀλλ' οὐδ' ἐν ἑτέρῳ χρόνῳ περὶ τὸ πάθος ἠμφισβήτησεν, ἀλλὰ περὶ τὸ ᾧ συμβέβηκε τὸ πάθος. λέγω δ' οἷον ὁ μὲν αὐτὸς οἶνος δόξειεν ἂν ἢ μεταβαλὼν ἢ τοῦ σώματος μεταβαλόντος, ὁτὲ μὲν εἶναι γλυκὺς, ὁτὲ δὲ οὐ γλυκύς. ἀλλ' οὐ τό γε γλυκὺ οἷόν ἐστιν ὅταν ᾖ, οὐδεπώποτε μετέβαλεν· ἀλλ' ἀεὶ ἀληθεύει περὶ αὐτοῦ, καὶ ἔστιν ἐξ ἀνάγκης τὸ ἐσόμενον γλυκὺ τοιοῦτον, καίτοι τοῦτο ἀναιροῦσιν οὗτοι οἱ λόγοι ἅπαντες, ὥσπερ καὶ οὐσίαν μὴ εἶναι μηθενὸς, οὕτω μηδ' ἐξ ἀνάγκης μηθέν· τὸ γὰρ ἀναγκαῖον, οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως καὶ ἄλλως ἔχειν. ὥστ' εἴ τι ἔστιν ἐξ ἀνάγκης, οὐχ ἕξει οὕτω τε καὶ οὐχ οὕτως. ὅλως τ' εἴπερ ἔστι τὸ αἰσθητὸν μόνον, οὐθὲν ἂν εἴη μὴ ὄντων τῶν ἐμψύχων· αἴσθησις γὰρ οὐκ ἂν εἴη. τὸ μὲν οὖν μήτε τὰ αἰσθητὰ εἶναι, μήτε τὰ αἰσθήματα, ἴσως ἀληθές· τοῦ γὰρ αἰσθανομένου πάθος τοῦτό ἐστι· τὸ δὲ τὰ ὑποκείμενα μὴ εἶναι ἃ ποιεῖ τὴν αἴσθησιν, καὶ ἄνευ αἰσθήσεως, ἀδύνατον. οὐ γὰρ δὴ ἥ γ' αἴσθησις αὐτὴ ἑαυτῆς ἐστιν, ἀλλ' ἔστι τι καὶ ἕτερον παρὰ τὴν αἴσθησιν, ὃ ἀνάγκη πρότερον εἶναι τῆς αἰσθήσεως. τὸ γὰρ κινοῦν, τοῦ κινουμένου φύσει πρότερόν ἐστι, κἂν εἰ λέγεται πρὸς ἄλληλα ταῦτα, οὐθὲν ἧττον. Κε. ϛ.

Εἰσὶ δέ τινες οἳ ἀποροῦσι καὶ τῶν ταῦτα πεπεισμένων, καὶ τῶν τοὺς λόγους τούτους μόνον λεγόντων. ζητοῦσι γὰρ τίς ὁ κρινῶν τὸν ὑγιαίνοντα, καὶ ὅλως τὸν περὶ ἕκαστα κρινοῦντα ὀρθῶς. τὰ δὲ τοιαῦτα ἀπορήματα ὅμοιά ἐστι τῷ ἀπορεῖν πότερον καθεύδομεν νῦν ἢ ἐγρηγόραμεν. δύνανται δ' αἱ ἀπορίαι αἱ τοιαῦται πᾶσαι τὸ αὐτό. πάντων γὰρ λόγον ἀξιοῦσιν οὗτοι εἶναι. ἀρχὴν γὰρ ζητοῦσι, καὶ ταύτην δι' ἀποδείξεως λαμβάνειν. ἐπεὶ ὅτι γε πεπεισμένοι οὐκ εἰσὶ, φανεροί εἰσιν ἐν ταῖς πράξεσιν. ἀλλ' ὅπερ εἴπομεν, τοῦτο αὐτῶν τὸ πάθος ἐστί. λόγον γὰρ ζητοῦσιν ὧν οὐκ ἔστι λόγος. ἀποδείξεως γὰρ ἀρχὴ οὐκ ἀπόδειξίς ἐστιν. οὗτοι μὲν οὖν ῥᾳδίως ἂν τοῦτο πεισθεῖεν. ἔστι γὰρ οὐ χαλεπὸν λαβεῖν. οἱ δ' ἐν τῷ λόγῳ τὴν βίαν μόνον ζητοῦντες, ἀδύνατον ζητοῦσιν. ἐναντία γὰρ εἰπεῖν ἀξιοῦσιν, εὐθὺς ἐναντία λέγοντες. εἰ δὲ μή ἐστι πάντα πρός τι, ἀλλ' ἔνιά ἐστι καὶ αὐτὰ καθ' αὑτὰ, οὐκ ἂν εἴη πᾶν τὸ φαινόμενον ἀληθές. τὸ γὰρ φαινόμενον τινί ἐστι φαινόμενον. ὥστε ὁ λέγων ἅπαντα τὰ φαινόμενα εἶναι ἀληθῆ, ἅπαντα ποιεῖ τὰ ὄντα πρός τι. διὸ καὶ φυλακτέον τοῖς τὴν βίαν ἐν τῷ λόγῳ ζητοῦσιν

ἅμα

[illegible]

Κεφ. ζ.

[illegible]

A simúlque reddere orationem dignum ducunt, quòd nõ quod apparet est, sed quòd apparet, cui apparet, & quando apparet, & quatenus, & quomodo. Quòd si reddãt quidem orationem, non tamen ita reddãt, accidet eis quam primum contraria dicere. Potest etenim eidem secundum visum quidem mel apparere, gustu autem non. Et cum oculi duo sint, si sint dissimiles, non eadem vtrique visui. Cæterùm ad eos B qui propter olim dictas causas, quod apparet, verum esse dicunt, & ob hoc omnia similiter esse falsa & vera, nec sanè omnibus eadem apparere, nec eidem semper eadem, sed plerunque contraria, etiam eodem tempore: tactus etenim duo dicit in digitorum variatione, visus autem vnum. Sed neque eodem sensu & secũdum idem, & eodem modo, & in eodem tempore. quare hoc esset verum profectò. Sed ob hoc fortassis iis, qui non propter dubi- C tationem, sed orationis gratia dicunt necesse est dicere, quòd hoc non sit verum, sed huic verum. & (vt antea dictum est) necesse est, ad aliquid, & ad opinionem, & ad sensum omnia facere: quare nec factum est, nec erit quicquam, si nemo prius opinatus sit. Quòd si factum fuit, aut erit, patet quòd nõ ad opinionem omnia sunt. Item, si vnum ad vnum, aut ad determinatum, & si idem est, & dimidium, & D æquale, non tamen ad duplum, quod æquale est: ad opinionem itaque si idem est homo, & quod opinatum est non est homo, quod opinatur, sed quòd opinatum est. Quòd si vnumquodque ad illud erit, quod opinatur, infinita specie, quod opinatur, erit. Quòd igitur omnium certissima opinio est, non esse simul veras oppositas dictiones, & quid illis, qui sic dicunt, accidat, & cur ita dicunt, hæc de- E mùm dicta sint. Cùm verò impossibile sit contradictionem simul de eodem verificari, patet quòd neque contraria simul eidem inesse contingit. Contrarium enim alterum non minus priuatio est: substantiæ verò priuatio, negatio à quodam determinato genere est. Si impossibile itaque est simul affirmare, & negare, verè impossibile est etiam contraria simul inesse: sed aut ambo secundum aliquid, F aut alterum secundum aliquid, alterum simpliciter.

CAPVT VII.

At verò nec inter contradictionẽ possibile est, quicquam medium esse, sed

necesse est dicere, aut negare vnumquodque de vno: manifestum autem est primò quidem definientibus, quid verum, quidve falsum est. Dicere nanque ens non esse aut hoc esse, falsum: ens autem esse, & non ens non esse verum est. Quare & qui dicit esse aut non esse, verum dicet aut mentietur. Sed nec ens, dicitur non esse, aut esse, nec non ens. Item medium inter contradictionem aut erit quemadmodum fuscum inter album & nigrum, aut quemadmodum neutrum inter hominem & equum. Si itaque ita est, non mutabitur pro fectò. Ex non bono nanque in bonum mutatur, aut ex hoc in non bonum. Nunc verò semper apparet: non enim est mutatio nisi ad opposita, & media. Quòd si est medium, etiam sic aliqua erit in album non ex non albo generatio: nunc autem non videtur. Item omne intellectuale, aut intelligibile, mens aut affirmat, aut negat. Hoc verò ex definitione patet, cum verum dicat, aut mentiatur. Cum enim sic componens dicat aut neget, verùm dicit: cum verò sic, mentitur. Item, in omnibus contradictionibus esse oportet, nisi orationis gratia dicatur. Quare neque verum dicet aliquis, neque non verum & præter ens, & non ens. Quare etiam præter generationem & corruptionem, transmutatio aliqua erit. Item in quibuscunque generibus negatio contrarium inducit, in his etiam erit: vt puta in numeri, nec impar, nec non impar numerus: sed impossibile est: ex definitione autem est manifestum. Item in infinitum procedet, & entia non solum sesquialtera, sed etiam plura erunt. Rursus nanque hoc negare erit ad affirmationem & negationem: & hoc quicquam erit. Substantia nanque eius est alia quædam. Item, cum aliquo interrogante an album est, dicat, quòd non, nihil aliud negauit, nisi ipsum esse: ipsum verò non esse negatio est. Aduenit autem quibusdam opinio ista, sicuti cæteræ quoque præter communem opinionem sunt. Cum enim non possint argumenta contentiosa soluere, cedunt orationi, assentiuntque verū esse quod syllogisatum est. Quidā itaq. ob talē causam dicunt: quidam verò, propterea quòd omnium causam quærunt, principium verò ad hos omnes, ex definitione. Fit autem definitio ex eo, quòd necessarium est aliquid eos significare. Ratio enim, cuius signum est nomen, definitio fit. Videtur autem Heracliti quidem opinio, omnia esse, & non esse dicens vera omnia facere. Anaxagoræ verò, esse aliquod contradictionis mediū, quare omnia falsa.

A ἢ ἀποφάναι ἓν καθ᾽ ἑνὸς ὁτιοῦν. δῆλον δὲ πρῶτον μὲν ὁρισαμένοις τί τὸ ἀληθὲς καὶ ψεῦδος. τὸ μὲν γὰρ λέγειν τὸ ὂν μὴ εἶναι, ἢ τὸ μὴ ὂν εἶναι, ψεῦδος· τὸ δὲ τὸ ὂν εἶναι καὶ τὸ μὴ ὂν μὴ εἶναι, ἀληθές. ὥστε καὶ ὁ λέγων εἶναι ἢ μὴ εἶναι, ἀληθεύσει ἢ ψεύσεται. ἀλλ᾽ οὔτε τὸ ὂν λέγεται μὴ εἶναι ἢ εἶναι, οὔτε τὸ μὴ ὄν. ἔτι πότερον μεταξὺ ἔσται τῆς ἀντιφάσεως, ὥσπερ τὸ φαιὸν μέλανος καὶ λευκοῦ, ἢ ὡς τὸ μηδέτερον ἀνθρώπου καὶ ἵππου; B εἰ μὲν οὖν οὕτως, οὐκ ἂν μεταβάλλοι. ἐκ μὴ ἀγαθοῦ γὰρ εἰς ἀγαθὸν μεταβάλλει, ἢ ἐκ τούτου εἰς μὴ ἀγαθόν. νῦν δ᾽ ἀεὶ φαίνεται. οὐ γάρ ἐστι μεταβολὴ, ἀλλ᾽ ἢ εἰς τὰ ἀντικείμενα καὶ μεταξύ. εἰ δ᾽ ἔστι μεταξὺ, καὶ οὕτως εἴη ἄν τις εἰς λευκὸν, οὐκ ἐκ μὴ λευκοῦ γένεσις. νῦν δ᾽ οὐχ ὁρᾶται. ἔτι πᾶν τὸ διανοητὸν καὶ νοητὸν, ἡ διάνοια ἢ κατάφησιν ἢ ἀπόφησιν. C τοῦτο δ᾽ ἐξ ὁρισμοῦ δῆλον ὅταν ἀληθεύῃ ἢ ψεύδηται. ὅταν μὲν ὡδὶ συνθῇ, φᾶσα ἢ ἀποφᾶσα, ἀληθεύει· ὅταν δὲ ὡδί, ψεύδεται. ἔτι παρὰ πάσας δεῖ εἶναι τὰς ἀντιφάσεις, εἰ μὴ λόγου ἕνεκα λέγεται. ὥστε καὶ οὔτε ἀληθεύσει τις, οὔτ᾽ οὐκ ἀληθεύσει. καὶ παρὰ τὸ ὂν καὶ τὸ μὴ ὂν ἔσται. ὥστε καὶ παρὰ γένεσιν καὶ φθορὰν μεταβολή τις ἔσται. ἔτι ἐν ὅσοις γένεσιν D ἡ ἀπόφασις τὸ ἐναντίον ἐπιφέρει, καὶ ἐν τούτοις ἔσται. οἷον ἐν ἀριθμοῖς οὔτε περιττὸς, οὔτε οὐ περιττὸς ἀριθμός. ἀλλ᾽ ἀδύνατον ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δῆλον. ἔτι εἰς ἄπειρον βαδιεῖται, καὶ οὐ μόνον ἡμιόλια τὰ ὄντα ἔσται, ἀλλὰ καὶ πλείω. πάλιν γὰρ ἔσται ἀποφῆσαι τοῦτο πρὸς τὴν φάσιν καὶ τὴν ἀπόφασιν, καὶ τοῦτ᾽ ἔσται τι. ἡ γὰρ οὐσία ἐστί τις αὐτοῦ ἄλλη. ἔτι ὅταν ἐρομένου εἰ λευκόν ἐστιν, εἴπῃ ὅτι οὔ, οὐθὲν ἄλλο ἀποπέφηκεν ἢ τὸ εἶναι. E ἀπόφασις, τὸ δὲ μὴ εἶναι. ἐλήλυθε δ᾽ ἐνίοις αὕτη ἡ δόξα, ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι τῶν παραδόξων. ὅταν γὰρ λύειν μὴ δύνωνται λόγους ἐριστικούς, ἐνδόντες τῷ λόγῳ, σύμφασιν ἀληθὲς εἶναι τὸ συλλογισθέν. οἱ μὲν οὖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν λέγουσιν, οἱ δὲ διὰ τὸ πάντων ζητεῖν λόγον. ἀρχὴ δὲ πρὸς ἅπαντας τούτους ἐξ ὁρισμοῦ. ὁρισμὸς δὲ γίνεται ἐκ τοῦ σημαίνειν τι ἀναγκαῖον F εἶναι αὐτούς. ὁ γὰρ λόγος, οὗ τὸ ὄνομα σημεῖον, ὁρισμὸς γίνεται τὸ σημαινόμενον. ἔοικε δ᾽ ὁ μὲν Ἡρακλείτου λόγος, λέγων πάντα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἅπαντα ἀληθῆ ποιεῖν· ὁ δ᾽ Ἀναξαγόρου, εἶναί τι μεταξὺ τῆς ἀντιφάσεως, ὥστε πάντα ψευδῆ.

Cum enim

ὅταν γὰρ μιχθῇ, οὔτ' ἀγαθὸν, οὔτ' οὐκ ἀγαθὸν τὸ μῖγμα· ὥστ' οὐδὲν εἰπεῖν ἀληθές.

Κεφάλαιον η.

Διωρισμένων δὲ τούτων, φανερὸν, ὅτι καὶ τὰ μοναχῶς λεγόμενα, καὶ κατὰ πάντων, ἀδύνατον ὑπάρχειν, ὥσπερ τινὲς λέγουσιν· οἱ μὲν οὐδὲν φάσκοντες ἀληθὲς εἶναι· οὐθὲν γὰρ κωλύειν φασὶν οὕτως ἅπαντα εἶναι, ὥσπερ τὸ τὴν διάμετρον σύμμετρον εἶναι· οἱ δὲ πάντα ἀληθῆ. σχεδὸν γὰρ αὐτοῖς οἱ λόγοι οἱ αὐτοὶ τῷ Ἡρακλείτου. ὁ γὰρ λέγων ὅτι πάντα ἀληθῆ καὶ πάντα ψευδῆ, καὶ χωρὶς λέγει τῶν λόγων ἑκάτερον τούτων, ὥστ' εἴπερ ἀδύνατα ἐκεῖνα, καὶ ταῦτα ἀδύνατον εἶναι. ἔτι δὲ φανερῶς ἀντιφάσεις εἰσὶν ἃς οὐχ οἷόν τε ἅμα ἀληθεῖς εἶναι. οὐδὲ δὴ ψευδεῖς πάσας· καίτοι δόξειεν ἂν μᾶλλον ἐνδέχεσθαι ἐκ τῶν εἰρημένων. ἀλλὰ πρὸς πάντας τοὺς τοιούτους λόγους αἰτεῖσθαι δεῖ, καθάπερ ἐλέχθη καὶ ἐν τοῖς ἄνω λόγοις, οὐχὶ εἶναί τι ἢ μὴ εἶναι, ἀλλὰ σημαίνειν τι. ὥστε ἐξ ὁρισμοῦ διαλεκτέον λαβόντας τί σημαίνει τὸ ψεῦδος ἢ τὸ ἀληθές. εἰ δὲ μηδὲν ἄλλο τὸ ἀληθὲς φάναι ἢ ἀποφάναι ψεῦδός ἐστιν, ἀδύνατον πάντα ψευδῆ εἶναι. ἀνάγκη γὰρ τῆς ἀντιφάσεως θάτερον εἶναι μόριον ἀληθές. ἔτι εἰ πᾶν ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι ἀναγκαῖον, ἀδύνατον ἀμφότερα ψευδῆ εἶναι. θάτερον γὰρ μόριον τῆς ἀντιφάσεως ψεῦδός ἐστι. συμβαίνει δὴ καὶ τὸ θρυλούμενον πᾶσι τοῖς τοιούτοις λόγοις, αὐτοὺς ἑαυτοὺς ἀναιρεῖν. ὁ μὲν γὰρ πάντα ἀληθῆ λέγων, καὶ τὸν ἐναντίον αὐτοῦ λόγον ἀληθῆ ποιεῖ, ὥστε τὸν ἑαυτοῦ οὐκ ἀληθῆ· ὁ γὰρ ἐναντίος οὔ φησιν αὐτὸν ἀληθῆ· ὁ δὲ πάντα ψευδῆ, καὶ αὐτὸς αὑτόν. ἐὰν δ' ἐξαιρῶνται, ὁ μὲν τὸν ἐναντίον, ὡς οὐκ ἀληθὴς μόνος ἐστίν, ὁ δὲ τὸν αὑτοῦ, ὡς οὐ ψευδής, οὐδὲν ἧττον ἀπείρους συμβαίνει αὐτοῖς αἰτεῖσθαι λόγους ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς. ὁ γὰρ λέγων τὸν ἀληθῆ λόγον ἀληθῆ, ἀληθής· τοῦτο δ' εἰς ἄπειρον βαδιεῖται. φανερὸν δ' ὅτι οὐδ' οἱ πάντα ἠρεμεῖν λέγοντες, ἀληθῆ λέγουσιν, οὐδ' οἱ πάντα κινεῖσθαι. εἰ μὲν γὰρ ἠρεμεῖ πάντα, ἀεὶ ταὐτὰ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ ἔσται. φαίνεται δὲ τοῦτο μεταβάλλον. ὁ γὰρ λέγων, ποτὲ αὐτὸς οὐκ ἦν, καὶ πάλιν οὐκ ἔσται. εἰ δὲ πάντα κινεῖται, οὐδὲν ἔσται ἀληθές· πάντα ἄρα ψευδῆ, ἀλλὰ δέδεικται ὅτι ἀδύνατον. ἔτι ἀνάγκη τὸ ὂν με-

A Cùm enim miscentur, neque bonum, neque non bonum est illud mistum. Quare nihil est dicere verum.

CAPVT VIII.

His autem determinatis, manifestum est, quòd illa quoque quę vno modo, & de omnibus dicuntur, impossibile est esse, vt quidam aiunt, quidam quidem nullum dicentes verum esse. Nihil enim prohibere ita cuncta esse aiūt, vti diametrum B commensurabilem esse: quidam verò omnia vera. Ferè enim rationes eorum eędemque quę & Heracliti sunt. Qui enim dicit quòd omnia vera, & omnia falsa, etiam separatim vtranque harum orationum dicit: quare si hęc impossibilia sunt, illa quoque impossibilia esse necesse est. Item patet quòd contradictiones sunt, quas non possibile est simul veras esse, neque falsas, etsi id videri possit magis contingere ex iam dictis. C ad has tamen omnes rationes petere oportet, vt in superioribus sermonibus dictum est, non si sit aliquid, aut non sit, si aliquid significat. Quare ex definitione disputandum est, accipientibus quid verum, quidve falsum significat. Si autem nihil aliud est, quàm quòd verum est affirmare, aut quod negare falsum est, impossibile est omnia falsa esse. Necesse est enim alteram contradictionis partem veram esse. Item, si omD ne, aut affirmare, aut negare necesse est, impossibile est vtraque falsa esse: altera enim contradictionis pars, falsa est. Accidit autem, (quod etiam publicè fertur) his omnibus orationibus, eas se ipsas perimere. Quę enim omnia vera dicit, contrariam quoque sibi orationem veram facit: quare suam ipsius non veram: contraria namque dicit eam non esse veram: quę verò omnia falsa, & hęc se ipsam. Quòd si exciE piant illa quidem contrariam, quod sola non vera est, hęc verò se ipsam, quòd sola non falsa, nihilominus infinitas accidit eis petere orationes veras & falsas. Qui enim dicit veram orationem esse veram, consentit huic quod vera est: hoc verò in infinitum procedet. Clarum autem est, quod nec illi, qui omnia quiescere dicunt, verum dicunt, nec qui omnia moueri. Etenim si omnia quidem quiescunt, F semper eadem vera & falsa erunt: apparet autem hoc transmutari. Qui enim hęc dicit, aliquando ipse non erat, & rursus non erit. Si verò omnia mouentur, nihil erit verum: cuncta ergo falsa. Sed demonstratum est hoc impossibile esse. Item necesse est, ens transmutari, ex a-

liquo nanque ad aliquid transmutatio. At verò, nec omnia quiescunt, aut mouentur aliquando, semper verò nihil. Est enim quiddā, quod semper mouet ea, quæ mouentur: & primum mouens, ipsum immobile est.

A πεφθάρθαι· ἔκ τινος γὰρ εἴς τι ἡ μεταβολή. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ πάντα ἠρεμεῖ ἢ κινεῖται ποτ' ἀεὶ δ' οὐδέν· ἔστι γάρ τι ὃ ἀεὶ κινεῖ τὰ κινούμενα, καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν, ἀκίνητον αὐτό.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

PRincipium, hoc quidem dicitur illud rei, à quo quis primum mouetur: vt puta, magnitudinis, & viæ: hinc quidem hoc principium est. Ex opposito vero aliud principium est illud vnde quoque optime fiat: vt doctrinæ, non à primo, ac rei principio aliquando inchoandum est, sed vnde quis facilius discat. Aliud autem, à quo primo insito fit: vt nauis, carina: & domus, fundamentum: animalium quoque quidam cor, quidam cerebrum: quidam quodcunque tale contingit, putant. Aliud verò à quo primo non insito fit: & à quo primo natura aptus est motus, & transmutatio inchoari, at proles, ex patre & matre, & bellum ex contumelia. Aliud porrò id, ad cuius electionem mouentur, quæ mouentur, & mutantur, quæ mutantur: quemadmodum ciuitatum principatus, potentiæ, regna, & tyrannides principia dicuntur: etiam artes, & ex his maximè architectonicæ. Item vnde primum res cognita est, illud quoque principium rei dicitur: vt puta, demōstrationum suppositiones. Toties autem causæ quoque dicuntur: omnes nanque causæ, principia. Omnibus igitur principiis commune est, esse primum, vnde aut est, aut fit, aut cognoscitur. Horum verò quædam intrinsecus, quædam extrinsecus sunt. Quare natura quoque principium est & elementum, mens etiam & electio, & substantia, & quod cuius causa. Multis etenim & cognitionis, & motus principium ipsum bonum & malum.

CAPVT II.

CAusa verò vno modo dicitur, ex qua insita aliquid fit, vt æs statuæ, & argētum, pateræ: & horum genera. Alio verò, species, & exemplar. Hæc autem est ratio eius, quod quid erat esse, & horum genera: vt ipsius diapason, duo ad

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Δ.

B

Κεφάλαιον α.

ΑΡχὴ ἡ μὲν λέγεται, ὅθεν ἄν τι τοῦ πράγματος κινηθείη πρῶτον, οἷον τοῦ μήκους, καὶ ὁδοῦ ἐντεῦθεν μὲν αὕτη ἀρχή, ἐξ ἐναντίας δὲ ἑτέρα. ἡ δὲ, ὅθεν ἂν κάλλιστα ἕκαστον γένοιτο· οἷον καὶ μαθήσεως, οὐκ ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀρχῆς ἐνίοτε ἀρκτέον, ἀλλ' ὅθεν ῥᾷστ' ἂν μάθοι. C ἡ δὲ, ὅθεν πρῶτον γίγνεται ἐνυπάρχοντος· οἷον ὡς πλοίου τρόπις, καὶ οἰκίας θεμέλιος· καὶ τῶν ζῴων οἱ μὲν καρδίαν, οἱ δὲ ἐγκέφαλον, οἱ δ' ὅ, τι ἂν τύχωσι τοιοῦτον ὑπολαμβάνουσιν. ἡ δὲ, ὅθεν γίγνεται πρῶτον μὴ ἐνυπάρχοντος, καὶ ὅθεν πρῶτον ἡ κίνησις πέφυκεν ἄρχεσθαι, καὶ ἡ μεταβολή. οἷον τὸ τέκνον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς, καὶ ἡ μάχη ἐκ τῆς λοιδορίας. D ἡ δὲ οὗ κατὰ προαίρεσιν κινεῖται τὰ κινούμενα καὶ μεταβάλλει τὰ μεταβάλλοντα, ὥσπερ αἵ τε κατὰ πόλεις ἀρχαὶ καὶ αἱ δυναστεῖαι, καὶ αἱ βασιλεῖαι, καὶ τυραννίδες. ἀρχαὶ λέγονται καὶ αἱ τέχναι. καὶ τούτων αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ μάλιστα. ἔτι ὅθεν γνωστὸν τὸ πρᾶγμα πρῶτον, καὶ αὕτη ἀρχὴ λέγεται τοῦ πράγματος· οἷον τῶν ἀποδείξεων αἱ ὑποθέσεις. ἰσαχῶς δὲ καὶ τὰ αἴτια λέγεται· πάντα E γὰρ τὰ αἴτια ἀρχαί. πασῶν μὲν οὖν κοινὸν τῶν ἀρχῶν, τὸ πρῶτον εἶναι, ὅθεν ἢ ἔστιν ἢ γίγνεται, ἢ γιγνώσκεται. τούτων δὲ αἱ μὲν ἐνυπάρχουσαί εἰσιν, αἱ δὲ ἐκτός. διὸ ἥ τε φύσις ἀρχὴ, καὶ τὸ στοιχεῖον, καὶ διάνοια, καὶ ἡ προαίρεσις καὶ οὐσία, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα. πολλῶν γὰρ καὶ τοῦ γνῶναι καὶ τῆς κινήσεως ἀρχὴ, τἀγαθὸν καὶ F τὸ καλόν.

Κεφάλαιον β.

ΑἼτιον δὲ λέγεται ἕνα μὲν τρόπον, ἐξ οὗ γίγνεταί τι ἐνυπάρχοντος. οἷον ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος, καὶ ὁ ἄργυρος τῆς φιάλης, καὶ τὰ τούτων γένη. ἄλλον δὲ, τὸ εἶδος, καὶ τὸ παράδειγμα. τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι, καὶ τὰ τούτων γένη· οἷον τοῦ διὰ πασῶν τὰ δύο πρὸς

πρὸς ἕν, καὶ ὅλως ὁ ἀριθμός, καὶ τὰ μέρη τὰ ἐν τῷ λόγῳ. ἔτι ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἡ πρώτη, ἢ τῆς ἠρεμήσεως· οἷον ὁ βουλεύσας αἴτιος, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ τέκνου, καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν τοῦ ποιουμένου, καὶ τὸ μεταβλητικὸν τοῦ μεταβάλλοντος. ἔτι ὡς τὸ τέλος. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οὗ ἕνεκα· οἷον τοῦ περιπατεῖν ἡ ὑγίεια. διὰ τί γὰρ περιπατεῖ; φαμέν, ἵνα ὑγιαίνῃ· καὶ εἰπόντες οὕτως, οἰόμεθα ἀποδεδωκέναι τὸ αἴτιον. καὶ ὅσα δὴ κινήσαντος ἄλλου μεταξὺ γίνεται τοῦ τέλους, οἷον τῆς ὑγιείας, ἡ ἰσχνασία, ἢ ἡ κάθαρσις, ἢ τὰ φάρμακα, ἢ τὰ ὄργανα. πάντα γὰρ ταῦτα τοῦ τέλους ἕνεκά ἐστι. διαφέρει δὲ ἀλλήλων ὡς ὄντα, τὰ μὲν ὡς ὄργανα, τὰ δὲ ὡς ἔργα. τὰ μὲν οὖν αἴτια, σχεδὸν τοσαυταχῶς λέγεται. καὶ συμβαίνει δὲ πολλαχῶς λεγομένων τῶν αἰτίων, καὶ πολλὰ τοῦ αὐτοῦ αἴτια εἶναι οὐ κατὰ συμβεβηκός, οἷον τοῦ ἀνδριάντος, καὶ ἡ ἀνδριαντοποιητική, καὶ ὁ χαλκὸς οὐ καθ' ἕτερόν τι, ἀλλ' ᾗ ἀνδριάς· ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς ὕλη, τὸ δὲ ὡς ὅθεν ἡ κίνησις, καὶ ἀλλήλων αἴτια· οἷον τὸ πονεῖν τῆς εὐεξίας, καὶ αὕτη τοῦ πονεῖν· ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς τέλος, τὸ δὲ ὡς ἀρχὴ κινήσεως. ἔτι δὲ ταὐτὸ ἐνίοτε τῶν ἐναντίων ἐστίν. ὃ γὰρ παρὸν αἴτιον τουδί, τοῦτ' ἀπὸν αἰτιώμεθα ἐνίοτε τοῦ ἐναντίου, οἷον τὴν ἀπουσίαν τοῦ κυβερνήτου, τῆς ἀνατροπῆς τοῦ πλοίου, οὗ ἦν ἡ παρουσία αἰτία τῆς σωτηρίας. ἄμφω δὲ καὶ ἡ παρουσία καὶ ἡ στέρησις αἴτια ὡς κινοῦντα. ἅπαντα δὲ τὰ νῦν εἰρημένα αἴτια, εἰς τέτταρας τρόπους πίπτει τοὺς φανερωτάτους. τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τῶν συλλαβῶν, καὶ ἡ ὕλη τῶν σκευαστῶν, καὶ τὸ πῦρ, καὶ ἡ γῆ, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, τῶν σωμάτων, καὶ τὰ μέρη τοῦ ὅλου, καὶ αἱ ὑποθέσεις τοῦ συμπεράσματος, ὡς τὸ ἐξ οὗ αἴτιά ἐστι. τούτων δὲ τὰ μὲν ὡς τὸ ὑποκείμενον, οἷον τὰ μέρη· τὰ δὲ ὡς τὸ τί ἦν εἶναι, τό τε ὅλον καὶ ἡ σύνθεσις, καὶ τὸ εἶδος. τὸ δὲ σπέρμα, καὶ ὁ ἰατρός, καὶ ὁ βουλεύσας, καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν, πάντα ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἢ στάσεως. τὰ δ' ἄλλα, ὡς τὸ τέλος καὶ τἀγαθὸν τῶν ἄλλων. τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα, βέλτιστον, καὶ τέλος τῶν ἄλλων ἐθέλει εἶναι. διαφερέτω δὲ μηδὲν αὐτὸ εἰπεῖν ἀγαθόν, ἢ φαινόμενον ἀγαθόν. τὰ μὲν οὖν αἴτια ταῦτα, καὶ τοσαῦτά ἐστι τῷ εἴδει. τρόποι δὲ τῶν αἰτίων, ἀριθμῷ μέν εἰσι πολλοί, κεφαλαιούμενοι δὲ καὶ οὗτοι, ἐλάττους. λέγονται γὰρ αἴτια πολλαχῶς

A vnum: & simpliciter, numerus, & partes, quæ in ratione sunt. Item, vnde principium mutationis primùm aut quietis, vt qui consuluit, causa: & pater, prolis: & simpliciter faciens, eius, quod factum est: & transmutatiuum, transmutati. Item, vt finis: hæc autem est cuius causa, vt ambulandi sanitas. Propter quid enim ambulat, dicimus vt sanetur. Et cùm ita dicamus putamus causam reddidisse. B Et quæcunque inter illud mouens, & finem media fiunt: vt sanitatis, attenuatio, purgatio, medicamenta aut instrumenta: omnia etenim hæc finis gratia sunt, differunt verò ab inuicem, eo quòd hæc quidem instrumenta, illa verò vt opera sunt. Causæ itaque ferè toties dicuntur. At cum multifariam causæ dicantur, accidit multas quoque eiusdem non secundum accidens C causas esse: vt statuæ, & ars statuaria, & ipsum æs, non secundum aliud quippiam, sed prout statua est: non tamen eodem modo, sed hoc quidem vt materia, illa verò vt vnde motus. Et inuicem causas esse, vt laborare, bonæ habitudinis, hæc verò, laborandi: non tamen eodem modo, sed hæc quidem vt finis, illud verò principium motus. Item, idem aliquando contrariorum causa est. Quod enim cùm D adsit alicuius causa est: idem, cum absit, causam contrarij nonnunquam dicimus: vt absentiam gubernatoris, naufragij: cuius præsentia, salutis causa erat. Ambo autem & præsentia, & priuatio tanquam mouentes causæ sunt. Omnes autem nunc dictæ causæ, in quatuor incidunt manifestissimos modos: elementa etenim syllabarum, & materia factorum, & ignis, & terra, & omnia huiuscemodi corporum, partes quoque totius, & suppositiones con- E clusionis, causæ sunt, vt ex quo. Harum verò hæc quidem tanquam subiectum, vt partes: hæc verò tanquam quod quid erat esse, vt totum, & compositio, & species. Semen verò, & medicus, & consiliator, & simpliciter efficiens, omnia vnde transmutationis, aut status principium. Cætera verò, tanquam finis, & bonum aliorum: quod enim cuius causa, optimum, & finis aliorum vult esse: nil autem differat, bonum id, an apparens bonum dicatur. Hæ F itaque causæ, ac tot specie sunt. Modi autem causarum, numero quidem multi sunt, in pauciores autem reducuntur. Dicuntur etenim causæ etiam earum,

quæ eiusdem speciei sunt, multipliciter, prius videlicet, & posterius alia, quàm alia, vt sanitatis medicus, & artifex: & ipsius diapason, duplum, & numerus, & illa semper, quæ continent quodcunque particularium. Item, vt ipsum accidens, & eorum genera. vt statuæ, aliter Polycletus, & aliter statuarius, quia accidit statuario Polycleto esse: & ea, quæ continent accidens, vt homo causa statuæ, aut simpliciter animal, quoniam Polycletus homo, homo autem animal est. Est autem accidentium quoque aliud alio remotius, & propinquius: vtputa, si albus, & musicus dicantur statuæ causa, & nō solum Polycletus, aut homo. Præter omnes autem, quæ propriæ dicuntur, quæve secundum accidens, aliæ vt potentia dicuntur, aliæ vt agentes. vt ædificij extruendi, ædificator, aut ædificans ædificator. Similiter autem illæ quoque dicuntur de iis quorum causę sunt: vt huius statuæ, aut statuæ, aut simpliciter imaginis: aut huius æris, aut æris, aut simpliciter materiæ: & de accidentibus similiter. Item, hæ, & illæ coniunctæ dicentur: vtputa non Polycletus, nec statuarius, sed Polycletus, statuarius. Attamen hæ omnes, multitudine quidem sex sunt: dicuntur autem dupliciter: aut enim vt singulare, aut vt genus eius: aut vt accidens, aut vt genus accidentis: aut vt coniunctæ aut simpliciter dictæ, item tanquam agentes, aut secundum potentiam. Differunt autem, eo quòd agentes quidē & singulares simul sunt, & non sunt tam ipsæ quàm illa, quorum causæ sunt: veluti hic medicans, huic conualescenti, & hic ædificator, huic quod ædificatur. Quòd verò secundum potentiam, non semper: corrumpitur enim non simul domus, & ædificator.

CAPVT III.

Elementum dicitur, ex quo componitur primo inexistente indiuisibili specie in aliam speciem: vt vocis elementa ex quibus componitur vox, & in quæ vltima diuiditur: illa verò, non amplius in alias voces ab ipsis specie diuersas: sed & si diuidantur, particulæ tamen eorum eiusdem speciei sunt: vt aquæ particula, aqua: sed non syllabæ. Similiter etiam corporum elementa dicunt, ea dicentes vltima, in quæ corpora diuiduntur: illa verò, non amplius in alia specie differentia

A καὶ αὐτῶν τῶν ὁμοειδῶν, προτέρως καὶ ὑστέρως ἄλλο ἄλλου, οἷον ὑγιείας ὁ ἰατρὸς καὶ ὁ τεχνίτης· καὶ τοῦ διὰ πασῶν, τὸ διπλάσιον καὶ ἀριθμός· καὶ ἀεὶ τὰ περιέχοντα ὁτιοῦν τῶν καθ' ἕκαστα. ἔτι δ' ὡς τὸ συμβεβηκὸς καὶ τὰ τούτων γένη, οἷον, ἀνδριάντος, ἄλλως Πολύκλειτος, καὶ ἄλλως ἀνδριαντοποιός, ὅτι συμβέβηκε τῷ ἀνδριαντοποιῷ Πολυκλείτῳ εἶναι. καὶ τὰ B περιέχοντα δὲ τὸ συμβεβηκός, οἷον ἄνθρωπος, αἴτιος ἀνδριάντος, ἢ καὶ ὅλως ζῷον, ὅτι ὁ Πολύκλειτος ἄνθρωπος, ὁ δὲ ἄνθρωπος ζῷον. ἔστι δὲ καὶ τῶν συμβεβηκότων ἄλλα ἄλλων πορρώτερον, καὶ ἐγγύτερον· οἷον, εἰ ὁ λευκὸς, καὶ ὁ μουσικὸς αἴτιος λέγοιτο τοῦ ἀνδριάντος, ἀλλὰ μὴ μόνον Πολύκλειτος ἢ ἄνθρωπος. παρὰ πάντα δὲ καὶ τὰ οἰκείως λεγόμενα καὶ τὰ κατὰ C συμβεβηκός, τὰ μὲν ὡς δυνάμενα λέγεται, τὰ δ' ὡς ἐνεργοῦντα, οἷον τοῦ οἰκοδομεῖσθαι, οἰκοδόμος, ἢ οἰκοδομῶν οἰκοδόμος. ὁμοίως δὲ λεχθήσεται καὶ ἐφ' ὧν αἴτια τὰ αἴτια τοῖς εἰρημένοις· οἷον τοῦδε τοῦ ἀνδριάντος, ἢ ἀνδριάντος, ἢ ὅλως εἰκόνος, ἢ χαλκοῦ τοῦδε, ἢ χαλκοῦ, ἢ ὅλως ὕλης. καὶ ἐπὶ τῶν συμβεβηκότων ὡσαύτως. ἔτι δὲ συμπλεκόμενα ταῦτα κἀκεῖνα λεχθήσεται, οἷον οὐ Πολύκλειτος, οὐδ' ἀνδριαντο- D ποιός, ἀλλὰ Πολύκλειτος ἀνδριαντοποιός. ἀλλ' ὅμως ἅπαντά γε ταῦτά ἐστι, τὸ μὲν πλῆθος ἕξ, λεγόμενα δὲ διχῶς. ἢ γὰρ ὡς τὸ καθ' ἕκαστον, ἢ ὡς τὸ γένος αὐτοῦ, ἢ ὡς τὸ συμβεβηκός, ἢ ὡς τὸ γένος τοῦ συμβεβηκότος· ἢ ὡς συμπλεκόμενα ταῦτα, ἢ κατὰ δύναμιν, ἢ ἁπλῶς λεγόμενα, ἢ ὡς ἐνεργοῦντα. διαφέρει δὲ τοσοῦτον, ὅτι τὰ μὲν ἐνεργοῦντα καὶ τὰ E καθ' ἕκαστον ἅμα ἔστι καὶ οὐκ ἔστιν, ὧν τὰ αἴτια καὶ ὧν αἴτια· οἷον ὅδε ὁ ἰατρεύων, τῷδε τῷ ὑγιαζομένῳ· καὶ ὅδε ὁ οἰκοδόμος, τῷδε τῷ οἰκοδομουμένῳ· τὰ δὲ κατὰ δύναμιν, οὐκ ἀεί. φθείρεται γὰρ οὐχ ἅμα ἡ οἰκία καὶ ὁ οἰκοδόμος.

Κεφάλαιον γ.

Στοιχεῖον λέγεται, ἐξ οὗ σύγκειται πρώτου ἐνυπάρχοντος ἀδιαιρέτου F τῷ εἴδει, εἰς ἕτερον εἶδος, οἷον, φωνῆς στοιχεῖα, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ φωνή, καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται ἔσχατα· ἐκεῖνα δὲ μηκέτ' εἰς ἄλλας φωνὰς ἑτέρας τῷ εἴδει αὐτῶν· ἀλλὰ κἂν διαιρῆται, τὰ μόρια ὁμοειδῆ, οἷον, ὕδατος τὸ μόριον, ὕδωρ, ἀλλ' οὐ τῆς συλλαβῆς. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τῶν σωμάτων στοιχεῖα λέγουσιν οἱ λέγοντες, εἰς ἃ διαιρεῖται τὰ σώματα ἔσχατα, ἐκεῖνα δὲ μηκέτ' εἰς ἄλλα εἴδει διαφο-

διαιρούμενα σώματα, καὶ εἴτε πλείω τὰ τοιαῦτα, ταῦτα στοιχεῖα λέγουσι. παραπλησίως δὲ καὶ τὰ τῶν διαγραμμάτων στοιχεῖα λέγεται, καὶ ὅλως τὰ τῶν ἀποδείξεων. αἱ γὰρ πρῶται ἀποδείξεις, καὶ ἐν πλείοσιν ἀποδείξεσιν ἐνυπάρχουσαι, αὗται στοιχεῖα τῶν ἀποδείξεων λέγονται. εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι συλλογισμοὶ οἱ πρῶτοι ἐκ τῶν τριῶν δι' ἑνὸς μέσου. καὶ μεταφέροντες δὲ στοιχεῖον καλοῦσιν ἐντεῦθεν, ὃ ἂν ἓν ὂν καὶ μικρὸν, ἐπὶ πολλὰ ᾖ χρήσιμον. διὸ καὶ τὸ μικρὸν καὶ ἁπλοῦν καὶ ἀδιαίρετον, στοιχεῖον λέγεται. ὅθεν ἐλήλυθε τὰ μάλιστα καθόλου στοιχεῖα εἶναι, ὅτι ἕκαστον αὐτῶν ἓν ὂν καὶ ἁπλοῦν, ἐν πολλοῖς ὑπάρχει, ἢ πᾶσιν, ἢ ὅτι πλείστοις. καὶ τὸ ἓν καὶ τὴν στιγμὴν, ἀρχάς τισι δοκεῖ εἶναι. ἐπεὶ οὖν τὰ καλούμενα γένη καθόλου καὶ ἀδιαίρετα (οὐ γὰρ ἔστι λόγος αὐτῶν) στοιχεῖα τὰ γένη λέγουσί τινες, καὶ μᾶλλον ἢ τὴν διαφορὰν, ὅτι καθόλου μᾶλλον τὸ γένος. ᾧ μὲν γὰρ ἡ διαφορὰ ὑπάρχει, καὶ τὸ γένος ἀκολουθεῖ· ᾧ δὲ τὸ γένος, οὐ παντὶ ἡ διαφορά. ἁπάντων δὲ κοινὸν, τὸ εἶναι στοιχεῖον ἑκάστου, τὸ πρῶτον ἐνυπάρχον ἑκάστῳ.

Κεφάλαιον δ.

Φύσις δὲ λέγεται ἕνα μὲν τρόπον, ἡ τῶν φυομένων γένεσις· οἷον εἴ τις ἐπεκτείνας λέγοι τὸ υ. ἕνα δὲ, ἐξ οὗ φύεται πρώτου τὸ φυόμενον ἐνυπάρχοντος. ἔτι ὅθεν ἡ κίνησις ἡ πρώτη ἐν ἑκάστῳ τῶν φύσει ὄντων ἐν αὐτῷ ᾗ αὐτὸ ὑπάρχει. φύεσθαι δὲ λέγεται, ὅσα αὔξησιν ἔχει δι' ἑτέρου, τῷ ἅπτεσθαι καὶ συμπεφυκέναι, ἢ προσπεφυκέναι, ὥσπερ τὰ ἔμβρυα. διαφέρει δὲ σύμφυσις ἁφῆς. ἔνθα μὲν γὰρ οὐδὲν παρὰ τὴν ἁφὴν ἕτερον ἀνάγκη εἶναι· ἐν δὲ τοῖς συμπεφυκόσιν ἔστι τι ἓν τὸ αὐτὸ ἐν ἀμφοῖν, ὃ ποιεῖ ἀντὶ τοῦ ἅπτεσθαι, συμπεφυκέναι, καὶ εἶναι ἓν κατὰ τὸ συνεχὲς καὶ ποσὸν, ἀλλὰ μὴ κατὰ τὸ ποιόν. ἔτι δὲ φύσις λέγεται ἐξ οὗ πρώτου ἢ ἔστιν, ἢ γίνεταί τι τῶν φύσει ὄντων, ἀρρυθμίστου ὄντος καὶ ἀμεταβλήτου ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς ἑαυτοῦ· οἷον ἀνδριάντος καὶ τῶν σκευῶν τῶν χαλκῶν, ὁ χαλκὸς ἡ φύσις λέγεται, τῶν δὲ ξυλίνων, ξύλον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἐκ τούτων γάρ ἐστιν ἕκαστον διασωζομένης τῆς πρώτης ὕλης. τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον καὶ τῶν φύσει ὄντων τὰ στοιχεῖά φασιν εἶναι φύσιν· οἱ μὲν πῦρ, οἱ δὲ γῆν, οἱ δ' ἀέρα, οἱ δ' ὕδωρ, οἱ δ' ἄλλο τι τοιοῦτον λέγοντες,

A corpora: & siue vnum, siue plura huiuscemodi sint, hæc elementa aiunt. Similiter autem figurationum quoque eleméta dicuntur, ac simpliciter demonstrationum. Primæ enim demonstrationes, quæ in pluribus demonstrationibus insunt, hæ elementa demonstrationum dicuntur. Sunt autē tales, primi, ex tribus per vnum medium syllogismi. Hinc autem metaphoricè appellant etiam elementum quod vnum, & paruum existens, ad plura vtile B sit. Quare & paruum, & simplex, & indiuisibile, elementum dicitur. Vnde & euenit, quæ & maxime vniuersalia sunt, elementa esse: quoniam cùm vnumquodque eorum vnum, & simplex sit, in multis, aut omnibus, aut quàm plurimis inest. Et vnum & punctum, principia esse videntur. Cum itaque illa, quæ genera vocantur, vniuersalia, & indiuisibilia sint, (vna enim est ipsorum ratio) C genera quidam dicunt elementa: & magis quàm differentiam, quoniam genus magis vniuersale est. Cuicunque enim differentia inest, genus quoque sequitur illud. Cui verò genus, non vtique differentia. Omnibus verò commune est, illud cuiusque esse elementum, quod primum cuique inest.

CAPVT IIII.

D Natura verò dicitur vno quidem modo nascentium generatio: vt si quis producta voce dicat, υ. Alio verò, ex quo primo inexistente generatur, quod gignitur. Item vnde primus motus in vnoquoque eorum quæ natura sunt, in eo secundum quod ipsum est. Nasci autem dicuntur, quæcunque incrementum per aliud habent tangendo, & connascendo, aut adnascendo, sicuti embryones. Differt autem connascentia a tactu: hic enim nihil E aliud præter tactum necesse est esse. In connascentibus verò, est quiddam vnum in ambobus idem, quod propter id, quod se contingant, facit vt connascantur, & vnum secundum continuationem, & quantitatem non secundum qualitatem sint. Item natura dicitur, ex quo primo inordinato existente, & immobili ex sua potentia, aut est, aut fit aliquid eorum, quæ natura sunt, vt statuæ, vasorumque æneorum, æs, natura dicitur, ligneorum verò li- F gnum: similiter autem & de cæteris. Ex his enim vnumquodque est, prima materia salua. Hoc enim modo & eorum, quæ natura sunt elementa dicunt esse naturam: quidam ignem, quidam terram, quidam aerem, quidā aquā, quidam aliquid aliud

eale dicentes, & quidam aliqua horum, quidam verò hæc omnia. Alio item modo, natura dicitur substantia eorum, quæ natura sunt: sicuti qui dicunt, naturam esse primam compositionem: aut, sicut Empedocles dicit, quòd nullius entium natura est *Sed mixtio solùm, & mixtorum permutatio est: Natura verò ab hominibus nominatur.* Quare & quæcunque natura sunt, aut fiũt, iam existente, ex quo aptum est fieri, aut esse nondum dicimus naturam habere, si speciem, & formam non habeant. Natura igitur, quod ex ambobus his est: vt animalia, & partes eorum. Natura verò hæc prima materia, & hæc dupliciter: aut quæ ad ipsum prima aut simpliciter prima: vtputa operum æneorum, ad ipsa quidem æs primum: simpliciter autem, aqua, fortasnis, si omnia quidem liquabilia aqua. Hæc species, & substantia: hæc autem est generationis finis. Metaphoricè verò, omnino omnis substantia, natura propter hanc dicitur: quoniam & natura, est aliqua substantia. Ex dictis itaque prima, & quæ propriè dicitur natura, est substantia eorum, quæ in seipsis, vt ipsa sunt, motus principium habent. Materia enim eo quod huius est susceptiua, dicitur natura: generationes autem, ac ipsum nasci, eo quod ab hac motus sunt: principium quoque motus eorum quæ natura sunt, hæc est, insita quodammodo aut potentia, aut actu.

CAPVT V.

NEcessarium dicitur, sine quo non cõtingit viuere, tanquam concausa: vt respirare, & alimentum animali necessarium est: impossibile enim est, absque his animal esse. Et sine quibus, bonum non contingit aut esse, aut fieri, siue aliquid mali repellere, aut eo priuari vt bibere potionem medicatam, necessarium est, vt non ægrotet: & in Aeginam nauigare, vt pecuniam recipiat. Item violentum & vis: hoc autem est, quod præter propositum, & electionem obstat, & prohibet. Violentum enim, necessarium dicitur: quare etiam triste, vt Euenus quoque ait, *Omnis nanque necessaria res, tristis est.* Et vis, necessitas quædam est, quemadmodum Sophocles dicit, *Etiam vis me cogit hæc facere:* & rectè, necessitas videtur ineuitabile quiddam esse: contrarium enim voluntario, & secundum cogitationem motui est. Item, quod non contingit aliter se habere, necesse dicimus, ita se habere: & secundum hoc necessarium cætera quoque omnia dicuntur quodammodo necessaria. Nam & ipsum necessarium aut

A οἱ δ' ἔνια τούτων, οἱ δὲ πάντα ταῦτα. ἔτι δ' ἄλλον τρόπον λέγεται ἡ φύσις, ἡ τῶν φύσει ὄντων οὐσία· οἷον οἱ λέγοντες τὴν φύσιν εἶναι τὴν πρώτην σύνθεσιν, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς λέγει, ὅτι φύσις οὐδενός ἐστιν ἐόντων, ἀλλὰ μόνον μῖξίς τε διάλλαξίς τε μιγέντων ἐστί, φύσις δ' ἐπὶ τοῖς ὀνομάζεται ἀνθρώποισι. διὸ καὶ ὅσα φύσει ἐστὶν ἢ γίγνεται, ἤδη ὑπάρχοντος ἐξ οὗ πέφυκε γίγνεσθαι ἢ εἶναι, οὔπω φαμὲν τὴν
B φύσιν ἔχειν, ἂν μὴ ἔχῃ τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν. φύσει μὲν οὖν τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἐστίν, οἷον τὰ ζῷα καὶ τὰ μόρια αὐτῶν. φύσις δὲ ἥ τε πρώτη ὕλη, καὶ αὕτη διχῶς, ἢ ἡ πρὸς αὐτὸ πρώτη, ἢ ὅλως πρώτη· οἷον τῶν χαλκῶν ἔργων, πρὸς αὐτὰ μὲν πρῶτος ὁ χαλκός, ὅλως δ' ἴσως ὕδωρ, εἰ πάντα τὰ τηκτὰ ὕδωρ. καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ οὐσία. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τέλος τῆς γενέσεως. μετα-
C φορᾷ δ' ἤδη καὶ ὅλως πᾶσα οὐσία φύσις λέγεται διὰ ταύτην, ὅτι καὶ ἡ φύσις οὐσία τίς ἐστιν. ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων ἡ πρώτη φύσις καὶ κυρίως λεγομένη ἐστὶν ἡ οὐσία ἡ τῶν ἐχόντων ἀρχὴν κινήσεως ἐν αὑτοῖς ᾗ αὐτά. ἡ γὰρ ὕλη, τῷ ταύτης δεκτικὴ εἶναι λέγεται φύσις. καὶ αἱ γενέσεις, καὶ τὸ φύεσθαι τῷ ἀπὸ ταύτης εἶναι κινήσεις. καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως τῶν φύσει ὄν-
D των, αὕτη ἐστὶν ἐνυπάρχουσά πως, ἢ δυνάμει, ἢ ἐντελεχείᾳ. Κεφάλαιον ε.

ΑΝαγκαῖον λέγεται, οὗ ἄνευ οὐκ ἐνδέχεται ζῆν ὡς συναιτίου· οἷον τὸ ἀναπνεῖν καὶ ἡ τροφὴ τῷ ζῴῳ ἀναγκαῖον, ἀδύνατον γὰρ ἄνευ τούτων εἶναι. καὶ ὧν ἄνευ τὸ ἀγαθὸν μὴ ἐνδέχεται ἢ εἶναι, ἢ γενέσθαι, ἢ τι κακὸν ἀποβαλεῖν, ἢ στερηθῆναι· οἷον τὸ πιεῖν τὸ
E φάρμακον ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ κάμνῃ, καὶ τὸ πλεῦσαι εἰς Αἴγιναν, ἵνα ἀπολάβῃ τὰ χρήματα. ἔτι τὸ βίαιον καὶ ἡ βία. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ παρὰ τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν προαίρεσιν ἐμποδίζον καὶ κωλυτικόν. τὸ γὰρ βίαιον, ἀναγκαῖον λέγεται· διὸ καὶ λυπηρόν, ὥσπερ καὶ Εὔηνός φησι· Πᾶν γὰρ ἀναγκαῖον πρᾶγμ' ἀνιαρὸν ἔφυ. καὶ ἡ βία ἀνάγκη τις, ὥσπερ καὶ Σοφοκλῆς
F λέγει· Ἀλλ' ἡ βία με ταῦτ' ἀναγκάζει ποιεῖν. καὶ δοκεῖ ἡ ἀνάγκη ἀμετάπειστόν τι εἶναι, ὀρθῶς. ἐναντίον γὰρ τῇ κατὰ τὴν προαίρεσιν κινήσει καὶ κατὰ τὸν λογισμόν. ἔτι τὸ μὴ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν, ἀναγκαῖόν φαμεν οὕτως ἔχειν· καὶ κατὰ τοῦτο τὸ ἀναγκαῖον, καὶ τἆλλα λέγεταί πως ἅπαντα ἀναγκαῖα. τό τε γὰρ βίαιον λέγεται.

γεται, ὃ ποιεῖν ἢ πάσχειν τι, ὅτε μὴ ἐνδέχεται κατὰ τὴν ὁρμήν, διὰ τὸ βιαζόμενον ὡς ταύτην ἀναγκαίαν οὖσαν, δι' ἣν μὴ ἐνδέχεται ἄλλως. καὶ ἐπὶ τῶν συναιτίων τοῦ ζῆν καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ὡσαύτως. ὅταν γὰρ μὴ ἐνδέχηται, ἔνθα μὲν τὸ ἀγαθόν, ἔνθα δὲ τὸ ζῆν, καὶ τὸ εἶναι ἄνευ τινῶν, ταῦτα ἀναγκαῖα. καὶ ἡ αἰτία, ἀνάγκη τίς ἐστιν αὕτη. ἔτι ἡ ἀπόδειξις τῶν ἀναγκαίων, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν, εἰ ἀποδέδεικται ἁπλῶς. τούτου δ' αἴτια τὰ πρῶτα, εἰ ἀδύνατον ἄλλως ἔχειν, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμός. τῶν μὲν δὴ ἕτερον αἴτιον τοῦ ἀναγκαῖα εἶναι, τῶν δὲ οὐδέν, ἀλλὰ διὰ ταῦτα ἕτερά ἐστιν ἐξ ἀνάγκης. ὥστε τὸ πρῶτον καὶ κυρίως ἀναγκαῖον τὸ ἁπλοῦν ἐστί. τοῦτο γὰρ οὐκ ἐνδέχεται πλεοναχῶς ἔχειν. ὥστ' οὐδὲ ἄλλως καὶ ἄλλως. ἤδη γὰρ πλεοναχῶς ἂν ἔχοι. εἰ ἄρα ἔστιν ἄττα ἀΐδια καὶ ἀκίνητα, οὐδὲν ἐκείνοις ἐστὶ βίαιον, οὐδὲ παρὰ φύσιν.

agere, aut pati, tunc dicitur, cùm non contingat propter illud, quod vim infert, secundum propositum fieri, tanquam illa existente necessitate, propter quam non contingit aliter: & in eis, quæ concausæ viuendi, & boni sunt, similiter. Cùm enim nō contingat, hic quidem ipsum bonum, hic verò ipsum viuere, & esse sine quibusdam, hæc necessaria & hæc causa, necessitas quędam est. Item, demonstratio, necessariorum est: quoniam non contingit aliter se habere, si simpliciter demonstratum est. Huius verò causæ ipsa prima si impossibile est aliter se habere, ex quibus fit syllogismus. Quorundam itaque alia est causa, vt necessaria sint: quorundam verò nihil sed propter hæc, alia necessario sunt. Quare primum & propriè necessarium est, quod simplex est: hoc enim non potest multipliciter se habere: quapropter, nec aliter & aliter: etenim multipliciter se haberet. Si igitur aliqua perpetua, & immobilia sunt, nihil in eis violentum, aut præter naturam est.

Κεφάλαιον ς.

ΕΝ λέγεται τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, τὸ δὲ καθ' αὑτό. κατὰ συμβεβηκὸς μὲν, οἷον Κορίσκος καὶ τὸ μουσικόν, καὶ ὁ Κορίσκος μουσικός. ταὐτὸ γὰρ εἰπεῖν Κορίσκος καὶ τὸ μουσικόν, καὶ Κορίσκος καὶ μουσικός· καὶ τὸ μουσικὸν καὶ τὸ δίκαιον, καὶ μουσικὸς δίκαιος Κορίσκος. πάντα γὰρ ταῦτα ἓν λέγεται κατὰ συμβεβηκός. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον καὶ τὸ μουσικόν, ὅτι μιᾷ οὐσίᾳ συμβέβηκε, τὸ δὲ μουσικὸν καὶ Κορίσκος, ὅτι θάτερον θατέρῳ συμβέβηκεν. ὁμοίως δὲ τρόπον τινὰ καὶ ὁ μουσικὸς Κορίσκος τῷ Κορίσκῳ ἕν, ὅτι θάτερον τῶν μορίων θατέρῳ συμβέβηκε τῶν ἐν τῷ λόγῳ, οἷον, τὸ μουσικὸν τῷ Κορίσκῳ, καὶ ὁ μουσικὸς Κορίσκος δικαίῳ Κορίσκῳ, ὅτι ἑκατέρου μέρος τῷ αὐτῷ ἑνὶ συμβέβηκεν ἕν. οὐδὲν γὰρ διαφέρει, ἢ Κορίσκῳ τὸ μουσικὸν συμβεβηκέναι, ἢ ἐκείνῳ τοῦτο. ὡσαύτως δὲ κἂν ἐπὶ γένους, κἂν ἐπὶ τῶν καθόλου τινὸς ὀνομάτων λέγηται τὸ συμβεβηκός· οἷον ὅτι ἄνθρωπος τὸ αὐτό, καὶ μουσικὸς ἄνθρωπος, ἢ γὰρ ὅτι τῷ ἀνθρώπῳ μιᾷ οὔσῃ οὐσίᾳ, συμβέβηκε τὸ μουσικόν, ἢ ὅτι ἄμφω τῶν καθ' ἕκαστον τινὶ συμβέβηκεν, οἷον Κορίσκῳ. πλὴν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ἄμφω ὑπάρχει, ἀλλὰ τὸ μὲν ἴσως ὡς γένος, καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ, τὸ δὲ ὡς ἕξις, ἢ πάθος τῆς οὐσίας. ὅσα μὲν οὖν κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται, τοῦτον τὸν τρόπον λέγεται ἕν. τῶν δὲ καθ' αὑτὰ ἓν λεγομένων, τὰ μὲν λέγεται τῷ συνεχῆ εἶναι,

CAPVT VI.

VNum dicitur vno modo secundum accidens: altero, per se. Secundum accidens quidem, Coriscus, & musicum & Coriscus musicus. Idem enim est dicere Coriscus & musicum & Coriscus musicus: & musicum & iustum, & musicus iustus Coriscus. Cuncta etenim hæc, vnum dicuntur secundum accidens: iustum quidem & musicum quoniam vni substantiæ accidunt: musicum verò, & Coriscus, quoniam alterum alteri accidit. Similiter etiam quodammodo musicus Coriscus, cum Corisco vnum est: quoniam altera partium earum, quæ in oratione sunt, alteri accidit: vtputa musicum Corisco, & musicus Coriscus iusto Corisco, quoniam vtriusque pars vna eidem vni accidit. Nihil enim differt, aut Corisco musicum accidere, aut isti hoc. Similiter autem, tam si de genere, quàm si de aliquo vniuersalium nominum accidens dicatur: vtputa, quod idem homo, & musicus homo. Aut enim homini, qui vna est substantia, musicum accidit, aut quoniam ambo alicui singularium accidunt, veluti Corisco: non tamen eodem modo ambo insunt: sed hoc quidem vt genus fortassis, & vt in substantia, illud verò vt habitus, aut passio substantiæ. Quæcunque itaque secundum accidens vnum dicuntur, hoc modo dicuntur. Illorum vero, quæ per se vnum dicuntur, hæc quidem dicuntur eo, quòd continua sunt

A vt fascis vinculo: & ligna, visco. Linea quoque etiam si curua sit, sed continua, vna dicitur: sicuti partium etiam vnaquæque, crus, & brachium. Ex his autem ipsis, illa magis vnum sunt, quæ natura, quàm arte continua sunt. Continuum verò dicitur, cuius vnus per se motus, & non potest aliter esse: vnus verò, qui indiuisibilis: indiuisibilis autem, secundum tempus. Secundum se autem continua quæcunque non tactu vnum sunt. Si enim pones inuicem

B se tangentia ligna, non dices ea vnum, neque lignum, neque corpus, nec aliquid continuum esse. Igitur & illa quæcunque omnino continua sunt, vnum dicuntur, etiam si habeant flexionem: & adhuc magis, quæ non habent: vt tibia, aut femur, quàm crus: quoniam contingit vnum non esse motum cruris. Et recta magis, quàm curua, vnum est. Curuam verò, & angulum habentem, & vnam, & non vnam di-

C cimus: quoniam contingit, & non simul eius motum & simul esse. Rectæ verò semper simul, nulláque particula magnitudinem habens, hæc quidem quiescit, hæc verò mouetur, quemadmodum curuæ. Alio item modo vnum dicitur, cùm subiectum sit specie indifferens. Indifferens autem, quorum species indiuisibilis secundum sensum est. Subiectum verò, aut primum aut vltimum ad finem. Etenim vi-

D num vnum & aqua vna dicitur, quatenus indiuisibilis secundum speciem est. Liquoresque omnes vt oleum, vinum, & liquabilia vnum dicuntur, quoniam omnium vltimum subiectum idem est. Aqua nanque, & aer, hæc omnia sunt. Dicuntur autem vnum & quorum vnum genus differens oppositis differentiis. Ac cuncta hæc, vnum dicuntur, quoniam vnum est genus subiectum differentiis: vt homo, equus, canis vnum quid, quoniam omnia a-

E nimalia: & quodam simili modo, sicuti materia vna. Hæc autem quandoque quidem ita vnum dicuntur, quandoque verò superiore genere. Quod idem dicitur, si vltimæ generis species sunt illa autem superiora ipsis: vtputa, triangulus duorum æqualium laterum, vna & eadem figura cum triangulo trium æqualium laterum est ambo etenim trianguli, sed non iidem trianguli. Item, vnum ea dicuntur quo-

F rum ratio, quod quid erat esse dicens, indiuisibilis ad aliam est, quid erat esse rei significantem. Ipsa enim per se ipsam omnis ratio, diuisibilis. Sic enim & auctum, & diminutum vnum est, quoniam ratio vna: quemadmodum in superficiebus est ipsius speciei vna.

A οἷον φάκελος δεσμῷ, καὶ ξύλα κόλλῃ, καὶ γραμμή, κἂν κεκαμμένη ᾖ, συνεχὴς δέ, μία λέγεται, ὥσπερ καὶ τῶν μερῶν ἕκαστον, οἷον σκέλος καὶ βραχίων. αὐτῶν δὲ τούτων μᾶλλον ἓν τὰ φύσει συνεχῆ ἢ τέχνῃ. συνεχὲς δὲ λέγεται, οὗ κίνησις μία καθ᾽ αὑτό, καὶ μὴ οἷόν τε ἄλλως. μία δ᾽, οὗ ἀδιαίρετος· ἀδιαίρετος δὲ κατὰ χρόνον. καθ᾽ αὑτὰ δὲ συνεχῆ, ὅσα μὴ ἁφῇ ἕν. εἰ γὰρ θείης ἁπτόμενα ἀλλήλων ξύλα, οὐ

B φήσεις ταῦτα εἶναι ἓν, οὔτε ξύλον, οὔτε σῶμα, οὔτ᾽ ἄλλο συνεχὲς οὐδέν. τά τε δὴ ὅλως συνεχῆ ἓν λέγεται, κἂν ἔχῃ κάμψιν, καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ μὴ ἔχοντα κάμψιν· οἷον κνήμη ἢ μηρὸς σκέλους, ὅτι ἐνδέχεται μὴ μίαν εἶναι τὴν κίνησιν τοῦ σκέλους. καὶ ἡ εὐθεῖα τῆς κεκαμμένης μᾶλλον ἕν. τὴν δὲ κεκαμμένην καὶ ἔχουσαν γωνίαν, καὶ μίαν καὶ οὐ μίαν λέγομεν, ὅτι ἐνδέχεται καὶ

C μὴ ἅμα τὴν κίνησιν αὐτῆς εἶναι, καὶ ἅμα. τῆς δ᾽ εὐθείας, ἀεὶ ἅμα, καὶ οὐδὲν μόριον ἔχον μέγεθος, τὸ μὲν ἠρεμεῖ, τὸ δὲ κινεῖται, ὥσπερ τῆς κεκαμμένης. ἔτι ἄλλον τρόπον ἓν λέγεται, τῷ τὸ ὑποκείμενον τῷ εἴδει εἶναι ἀδιάφορον. ἀδιάφορα δ᾽ ὧν ἀδιαίρετον τὸ εἶδος κατὰ τὴν αἴσθησιν· τὸ δ᾽ ὑποκείμενον, ἢ τὸ πρῶτον, ἢ τὸ τελευταῖον πρὸς τὸ τέλος. καὶ γὰρ οἶνος εἷς

D λέγεται, καὶ ὕδωρ ἕν, ᾗ ἀδιαίρετον κατὰ τὸ εἶδος. καὶ οἱ χυμοὶ πάντες λέγονται ἕν, οἷον ἔλαιον, οἶνος, καὶ τὰ τηκτά, ὅτι πάντων τὸ ἔσχατον ὑποκείμενον τὸ αὐτό. ὕδωρ γὰρ ἢ ἀὴρ πάντα ταῦτα. λέγεται δ᾽ ἕν, καὶ ὧν τὸ γένος ἓν διαφέρον ταῖς ἀντικειμέναις διαφοραῖς· καὶ ταῦτα λέγεται πάντα ἕν, ὅτι τὸ γένος ἓν τὸ ὑποκείμενον ταῖς διαφοραῖς, οἷον ἵππος, ἄνθρωπος, κύων, ἕν τι, ὅτι πάντα ζῷα· καὶ τρό-

E πον δή τινα παραπλήσιον ὥσπερ ἡ ὕλη μία. ταῦτα δὲ ὁτὲ μὲν οὕτως ἓν λέγεται, ὁτὲ δὲ τὸ ἄνω γένος ταὐτὸν λέγεται, ἂν ᾖ τελευταῖα τοῦ γένους εἴδη τὸ ἀνωτέρω τούτων· οἷον τὸ ἰσοσκελὲς καὶ τὸ ἰσόπλευρον, ταὐτὸ καὶ ἓν σχῆμα, ὅτι ἄμφω τρίγωνα· τρίγωνα δ᾽ οὐ ταὐτά. ἔτι δὲ ἓν λέγεται, ὅσων ὁ λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι λέγων, ἀδιαίρετος πρὸς ἄλλον τὸν δηλοῦντα, τὸ τί ἦν εἶναι τὸ πρᾶγμα. αὐ-

F τὸς γὰρ καθ᾽ αὑτὸν πᾶς λόγος διαιρετός. οὕτω γὰρ καὶ τὸ ηὐξημένον καὶ φθῖνον, ἕν ἐστιν, ὅτι ὁ λόγος εἷς· ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἐπιπέδων ἐπὶ μόνον καὶ πλάτος, ὁ τοῦ εἴδους εἷς.

Et omnino

[illegible]

A Et omnino quorumcunque intellectio, quæ quod quid erat esse intelligit, indiuisibilis est, neque separare potest nec tempore, nec loco, nec ratione, hæc maximè vnum sunt, & horum quæcunque substantiæ sunt. Vniuersaliter nanque quotcunque non habent diuisionem quatenus non habent, eatenus vnum dicuntur: vtputa, si prout homo non habet diuisionem, vnus est homo: quod si prout animal, vnum animal: quod si prout magni- B tudo, vna magnitudo. Plurima itaque vnum dicuntur, eo quòd aliquid vnum aut agunt, aut patiuntur, aut habent aut ad aliquid vnum sunt. Quæ verò primo vnum dicuntur illa sunt, quorum substantia vna: vna vero, aut continuatione, aut specie, aut ratione. Numeramus etenim tanquam plura, aut quæ non continua sunt, aut quorum species non est vna, aut quorum ratio non est vna. Item est quidem, vt quodcunque dicamus continuitate v- C num esse modò quantum, & continuum sit. Est autem vt non, si non ad aliquid totum sit: hoc autem, si non habeant speciem vnam. Non enim dicemus similiter vnum (cum viderimus partes calceamenti quomodocunque compositas) propter continuitatem, sed si ita, vt calceamentum sit, ac quandam speciem habeat, tunc vnum. Quare maximè linearum, circuli linea vna est, quoniam tota, & perfecta D est: vni autem esse principium est alicui numero esse. Prima enim mensura principium est. Quo nanque primò cognoscimus, hæc prima cuiusque generis mensura. Principium itaque scibilis circa vnumquodque, ipsum vnum. Non est autem idem in cunctis generibus vnum, sed hic quidem diesis, hic verò vocalis, aut muta. Grauitatis autem, aliud, & motus, aliud. Vbique autem, ipsum vnum aut quantitate, aut specie indiuisibile. Illud igitur, E quòd secundum quantum, & prout quantum indiuisibile est, quod quidem omnino, & sine positione est, dicitur vnitas: quod verò omnino, & positionem habens, punctum: quod autem secundum vnum, linea: quod verò secundum duo superficies: quod autem omnino, & in tria secundum quantum diuisibile, corpus. Et econuerso, in duo quidē diuisibile, superficies est: quod verò in vnum, linea: quod autem F nequaquam secundum quantitatem diuisibile est, punctum, & vnitas est: quæ quidem sine positione, vnitas: quod verò habet positionem, punctum. Item alia numero, alia genere, alia specie, alia analogice vnum sunt. Numero quidem, quorum materia vna: specie verò, quorum ratio vna: genere autem, quorum eadem prædicationis figura: secundum analogiam verò,

quæcunque se habent, vt aliud ad aliud. A
Semper autem posteriora sequuntur præcedentia: vtputa quæcunque numero, specie quoque vnum sunt: quæcunque verò specie non etiam numero. sed genere cuncta vnum sunt, quæcunque etiam specie: quæcunque autem genere, non omnia specie, sed secundum analogiam: quæcunque vero analogia vnum, non omnia genere. Manifestum autem etiam est, quod multa quoque vni opposite dicuntur. B
Quædam enim eo quod non sint continua. quædam vero, eo quod diuisibilem speciem secundum materiam habeant, aut primam, aut vltimam: quædam autem, eo quod rationes, quod quid erat esse dicentes, plures sint.

CAPVT VII.

Ens dicitur aliud secundum accidens, aliud per se. Secundum accidens quidem, vt iustum musicum esse dicimus, & C
hominem musicum, ac musicum hominem similiter dicentes. At cùm dicimus musicum ædificare, quia accidit ædificatori musico esse, aut musico ædificatori. Hoc etenim hoc esse dicere, significat hoc huic accidere. Ita igitur de iis quæ dicta sunt, cùm hominem dicimus musicum esse, & musicum hominem, aût album musicum, siue hûc album: hoc quidem, quoniam ambo eidem accidunt: illud verò, D
quoniam enti accidit. Hoc autem musicum hominem, quoniam huic musicum accidit: ita etiam dicitur album esse, quoniam cui accidit illud est. Quæ igitur secundum accidens esse dicuntur, ita dicûtur, aut quoniam eidem enti ambo insunt, aut illi enti inest: aut quoniam ipsum inest, cui inest, de quo ipsum prædicatur. Per se vero esse dicuntur, quæcunque significant prædicationis figuras. Quoties E
enim dicuntur, toties ipsum esse significant. Cùm ergo eorum, quæ prædicantur, quædam ipsum quid est significent, quædam quale, quędam quantum, quędam ad aliquid, quædam facere, aut pati, quædam vbi, quædam quando, horum cuique idem ipsum esse significat. Nihil enim differt homo conualescens est, aut homo conualescit. & homo ambulans, vel incedens est, aut homo ambulat, vel incedit. Similiter in aliis quoque. Item ipsum esse, F
& ipsum est significat quod verum est: ipsum vero non esse, quod non verum, sed falsum. Similiter tā in affirmatione quam in negatione: vtputa, quod Socrates musicus est, quoniam hoc est verum, aut quoniam Socrates nō albus, quoniam verum.

ὅσα ἔχει ὡς ἄλλο πρὸς ἄλλο. ἀεὶ δὲ τὰ ὕστερα τοῖς ἔμπροσθεν ἀκολουθεῖ, οἷον ὅσα ἀριθμῷ, καὶ εἴδει ἕν· ὅσα δ' εἴδει, οὐ πάντα ἀριθμῷ· ἀλλὰ γένει πάντα ἕν, ὅσαπερ καὶ εἴδει. ὅσα δὲ γένει, οὐ πάντα εἴδει, ἀλλ' ἀναλογίᾳ· ὅσα δὲ ἀναλογίᾳ, οὐ πάντα γένει. φανερὸν δὲ, καὶ ὅτι τὰ πολλὰ ἀντικειμένως λεχθήσεται τῷ ἑνί. τὰ μὲν γὰρ, τῷ μὴ συνεχῆ εἶναι, τὰ δὲ τῷ διαιρετὴν ἔχειν τὴν ὕλην κατὰ τὸ εἶδος, ἢ τὴν πρώτην, ἢ τὴν τελευταίαν. τὰ δὲ τῷ τοὺς λόγους πλείους εἶναι τοὺς τί ἦν εἶναι λέγοντας.

Κεφάλαιον ζ.

Τὸ ὂν λέγεται, τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, τὸ δὲ καθ' αὑτό. κατὰ συμβεβηκὸς μὲν, οἷον τὸν δίκαιον μουσικὸν εἶναί φαμεν, καὶ τὸν ἄνθρωπον μουσικόν, καὶ τὸν μουσικὸν ἄνθρωπον, παραπλησίως λέγοντες ὥσπερ εἰ τὸν μουσικὸν οἰκοδομεῖν, ὅτι συμβέβηκε τῷ οἰκοδόμῳ μουσικῷ εἶναι, ἢ τῷ μουσικῷ οἰκοδόμῳ. τὸ γὰρ τόδε εἶναι τόδε, σημαίνει τὸ συμβεβηκέναι τῷδε τόδε. οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν εἰρημένων, τὸν ἄνθρωπον γὰρ ὅταν μουσικὸν λέγωμεν, καὶ τὸν μουσικὸν ἄνθρωπον, ἢ λευκὸν τὸν μουσικόν, ἢ τοῦτον λευκόν, τὸ μὲν ὅτι ἄμφω τῷ αὐτῷ συμβεβήκασι, τὸ δ' ὅτι τῷ ὄντι συμβέβηκε. τὸ δὲ μουσικὸν ἄνθρωπον εἶναι, ὅτι τούτῳ τὸ μουσικὸν συμβέβηκεν. οὕτω δὲ λέγεται καὶ τὸ λευκὸν εἶναι, ὅτι ᾧ συμβέβηκεν ἐκεῖνό ἐστι. τὰ μὲν οὖν κατὰ συμβεβηκὸς εἶναι λεγόμενα, οὕτω λέγεται, ἢ διότι τῷ αὐτῷ ὄντι ἄμφω ὑπάρχει, ἢ ὅτι ὄντι ἐκεῖνο ὑπάρχει, ἢ ὅτι αὐτὸ ἐστιν ᾧ ὑπάρχει, οὗ αὐτὸ κατηγορεῖται. καθ' αὑτὰ δὲ εἶναι λέγεται, ὅσαπερ σημαίνει τὰ σχήματα τῆς κατηγορίας. ὁσαχῶς γὰρ λέγεται, τοσαυταχῶς τὸ εἶναι σημαίνει. ἐπεὶ οὖν τῶν κατηγορουμένων, τὰ μὲν τί ἐστι σημαίνει, τὰ δὲ ποιόν, τὰ δὲ ποσόν, τὰ δὲ πρός τι, τὰ δὲ ποιεῖν ἢ πάσχειν, τὰ δὲ πού, τὰ δὲ ποτέ, ἑκάστῳ τούτων τὸ εἶναι ταὐτὸ σημαίνει. οὐθὲν γὰρ διαφέρει τὸ ἄνθρωπος ὑγιαίνων ἐστίν, ἢ τὸ ἄνθρωπος ὑγιαίνει· οὐδὲ τὸ ἄνθρωπος βαδίζων ἐστίν, ἢ τέμνων, τοῦ ἄνθρωπος βαδίζει, ἢ τέμνει. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἔτι τὸ εἶναι σημαίνει καὶ τὸ ἔστιν, ὅτι ἀληθές, τὸ δὲ μὴ εἶναι, ὅτι οὐκ ἀληθές, ἀλλὰ ψεῦδος. ὁμοίως καὶ ἐπὶ καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως· οἷον, ὅτι ἔστι Σωκράτης μουσικός, ὅτι ἀληθὲς τοῦτο· ἢ ὅτι ἔστι Σωκράτης οὐ λευκός, ὅτι ἀληθές. τὸ δ'

ὅτι ἔστιν ἡ διάμετρος ἀσύμμετρος, ὅτι ψεῦδος. ἔτι τὸ εἶναι σημαίνει καὶ τὸ ὄν, τὸ μὲν δυνάμει ῥητόν, τὸ δ' ἐντελεχείᾳ τῶν εἰρημένων τούτων. ὁρῶν τε γὰρ εἶναί φαμεν, καὶ τὸ δυνάμει ὁρῶν, καὶ τὸ ἐντελεχείᾳ· καὶ τὸ ἐπίστασθαι ὡσαύτως, καὶ τὸ δυνάμενον χρῆσθαι τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ τὸ χρώμενον, καὶ ἠρεμοῦν, καὶ ᾧ ἤδη ὑπάρχει ἠρεμία, καὶ τὸ δυνάμενον ἠρεμεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν· καὶ γὰρ Ἑρμῆν ἐν τῷ λίθῳ φαμὲν εἶναι, καὶ τὸ ἥμισυ τῆς γραμμῆς, καὶ σῖτον τὸν μήπω ἁδρόν. πότε δὲ δυνατόν, καὶ πότε οὔπω, ἐν ἄλλοις διοριστέον.

Κεφάλαιον η.

Οὐσία δὲ λέγεται τά τε ἁπλᾶ σώματα, οἷον γῆ καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ ὅλως σώματα, καὶ τὰ ἐκ τούτων συνεστῶτα ζῷά τε καὶ δαιμόνια, καὶ τὰ μόρια τούτων· ἅπαντα δὲ ταῦτα λέγεται οὐσία, ὅτι οὐ καθ' ὑποκειμένου λέγεται, ἀλλὰ κατὰ τούτων τὰ ἄλλα. ἄλλον δὲ τρόπον, ὃ ἂν ᾖ αἴτιον τοῦ εἶναι, ἐνυπάρχον ἐν τοῖς τοιούτοις, ὅσα μὴ λέγεται καθ' ὑποκειμένου· οἷον ἡ ψυχὴ τῷ ζῴῳ. ἔτι ὅσα μόρια ἐνυπάρχοντά ἐστιν ἐν τοῖς τοιούτοις, ὁρίζοντά τε καὶ τόδε τι σημαίνοντα, ὧν ἀναιρουμένων ἀναιρεῖται τὸ ὅλον, οἷον ἐπιπέδου σῶμα, ὥς φασί τινες, καὶ ἐπίπεδον γραμμῆς· καὶ ὅλως ὁ ἀριθμὸς δοκεῖ τισιν εἶναι τοιοῦτος (ἀναιρουμένου τε γὰρ οὐδὲν εἶναι) καὶ ὁρίζειν πάντα. ἔτι τὸ τί ἦν εἶναι, οὗ ὁ λόγος ἐστὶν ὁρισμός, καὶ τοῦτο οὐσία λέγεται ἑκάστου. συμβαίνει δὴ κατὰ δύο τρόπους τὴν οὐσίαν λέγεσθαι, τό θ' ὑποκείμενον ἔσχατον, ὃ μηκέτι κατ' ἄλλου λέγεται, καὶ ὃ ἂν τόδε τι ὂν, καὶ χωριστὸν ᾖ· τοιοῦτον δὲ ἡ ἑκάστου μορφὴ καὶ τὸ εἶδος.

Κεφάλαιον θ.

Ταὐτὰ δὲ λέγεται, τὰ μὲν κατὰ συμβεβηκός, οἷον τὸ λευκὸν καὶ τὸ μουσικὸν τὸ αὐτό, ὅτι τῷ αὐτῷ συμβέβηκε, καὶ ἄνθρωπος καὶ μουσικόν, ὅτι θάτερον θατέρῳ συμβέβηκε· τὸ δὲ μουσικὸν ἄνθρωπος, ὅτι τὸ μουσικὸν τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν· ἑκατέρῳ δὲ τοῦτο, καὶ τούτῳ ἑκάτερον ἐκείνων. καὶ γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ τῷ μουσικῷ, καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ μουσικὸν ταὐτὸ λέγεται, καὶ τούτοις ἐκεῖνο. διὸ καὶ ταῦτα πάντα καθόλου οὐ λέγεται· οὐ γὰρ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ταὐτὸ, καὶ μουσικόν. τὰ γὰρ καθόλου, καθ' αὑτὰ ὑπάρχει, τὰ δὲ συμβεβηκότα, οὐ καθ' αὑτά, ἀλλ' ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα ἁπλῶς λέγεται.

Quòd autem diameter nō sit incommensurabilis quoniam falsum est. Item ipsum esse & ipsum ens, quoddam eorum, quæ dicta sunt, potentia dici posse significat, quoddam actu. Videns etenim dicimus esse, & quod potentia, vt dicitur, videt, & quod actu. Ipsum quoque sciens similiter, & quod potest vti scientia, & quod iam vtitur. Ac etiam quiescens, tum illud, cui iam inest quies, tum quod quiescere potest. Similiter autem in substantiis. Etenim Mercurium in lapide dicimus esse, & lineæ medietatem, ac triticum, quod nondum maturum est. Quando verò possibile & quando non, in aliis determinandum est.

CAPVT VIII.

Substantia dicuntur & simplicia corpora, vt terra, ignis, aqua, & quæ ex his consistunt animalia, & dæmonia, & eorum particulæ. Hæc verò omnia dicuntur substantia, quoniam non dicuntur de subiecto, sed de eis cætera. Alio verò modo quodcunque fuerit causa existentiæ, talibusque inexistens, quæ non dicuntur de subiecto, vt anima animali. Item, quæcunque particulę insitæ sint in talibus, definientes, & quod quid significantes quibus peremptis, totum perimitur: vt superficie, corpus vt quidam aiunt: & linea, superficies: & vniuersaliter, numerus videtur quibusdam talis esse, (eo etenim perempto, nihil esse) & omnia terminare. Item quod quid erat esse, cuius ratio definitio est, & hoc vniuscuiusque substantia dicitur. Accidit igitur duobus modis substantiam dici, & ipsum vltimum subiectum, quod non dicitur de alio, & id, quod cùm quod quid sit, etiam separabile fuerit: tale verò cuiusque forma & species.

CAPVT IX.

Eadem verò, quædam secundum accidens dicuntur: vt album & musicum idem, quoniam eidem accidunt: ac homo, & musicum, quoniam alterum alteri accidit: musicus verò homo, quoniam musicum homini accidit: vtrique verò hoc, & huic vtrunque illorum: etenim homini musico, & homo, & musicum idem dicitur, & his illud. Quare omnia hæc vniuersaliter non dicuntur. Non enim est verum dicere, quòd omnis homo idem & musicum. Vniuersalia nanque per se existunt: accidentia verò non per se, sed de singularibus simpliciter dicuntur.

Idem enim videtur Socrates, & Socrates musicus esse. Socrates enim, non de multis. Quare non dicitur omnis Socrates, sicut omnis homo. Quædam igitur ita dicuntur eadem: quædam verò per se, sicuti & vnum. Etenim quorum materia, aut specie, aut numero vna, eadem dicuntur: & quorum substantia, vna. Quare patet, quod identitas vnitas quædam essentiæ est, aut plurium, aut cùm vt pluribus vtatur: vtputa, cum dicat ipsum sibi ipsi idē: vt duobus enim ipso vtitur. Diuersa verò dicuntur, quorum aut species plures, aut materia, aut ratio substantiæ: & omnino, diuersum dicitur opposité ad id, quod idem dicitur. Differentia verò dicuntur, quæcunque diuersa sunt, cùm idem quid sint, modò non sint idem numero, sed aut specie, aut genere, aut proportione. Item, quorum diuersum genus, & contraria & quæcunque diuersitatem in substantia habent. Similia dicuntur & quæ idem passa sunt, & quæ plura eadem quàm diuersa, passa sunt, & quorum qualitas vna. Ac secundum quæcunque contrariorum alterari contingit, id quod plura his aut magis propria habet, simile illi est. Opposité verò similibus dissimilia dicuntur.

A ταὐτὸ γὰρ δοκεῖ Σωκράτης, καὶ Σωκράτης εἶναι μουσικός. τὸ γὰρ Σωκράτης, οὐκ ἐπὶ πολλῶν. διὸ οὐ πᾶς Σωκράτης λέγεται, ὥσπερ πᾶς ἄνθρωπος, καὶ τὰ μὲν οὕτως λέγεται ταὐτά, τὰ δὲ καθ' αὑτά, ὥσπερ καὶ τὸ ἕν. καὶ γὰρ ὧν ἡ ὕλη μία, ἢ εἴδει ἢ ἀριθμῷ, ἢ γένει ταὐτὰ λέγεται, καὶ ὧν ἡ οὐσία μία. ὥστε φανερὸν ὅτι ἡ ταυτότης ἑνότης τίς ἐστιν, ἢ πλειόνων τοῦ εἶναι, ἢ ὅταν χρῆται ὡς πλείοσιν· οἷον ὅταν λέγῃ αὐτὸ αὑτῷ ταὐτόν· ὡς δυσὶ B γὰρ χρῆται αὐτῷ. ἕτερα δὲ λέγεται, ὧν ἢ τὰ εἴδη πλείω, ἢ ἡ ὕλη, ἢ ὁ λόγος τῆς οὐσίας· καὶ ὅλως ἀντικειμένως τῷ ταὐτῷ λέγεται τὸ ἕτερον. Διάφορα δὲ λέγεται, ὅσα ἕτερά ἐστι τὸ αὐτό τι ὄντα, μὴ μόνον ἀριθμῷ, ἀλλ' ἢ εἴδει, ἢ γένει, ἢ ἀναλογίᾳ. ἔτι ὧν ἕτερον τὸ γένος καὶ τὰ ἐναντία, καὶ ὅσα ἔχει ἐν τῇ οὐσίᾳ τὴν ἑτερότητα. Ὅμοια λέγεται τά τε πάντῃ ταὐτὸ πεπονθότα, C καὶ τὰ πλείω ταὐτὰ πεπονθότα, ἢ ἕτερα, καὶ ὧν ἡ ποιότης μία· καὶ καθ' ὅσα ἀλλοιοῦσθαι ἐνδέχεται τῶν ἐναντίων, τούτων τὸ πλείω ἔχον ἢ κυριώτερα, ὅμοιον τούτῳ. ἀντικειμένως δὲ τοῖς ὁμοίοις τὰ ἀνόμοια.

CAPVT X.

Opposita dicuntur, contradictio, contraria, ad aliquid priuatio, & habitus, & ea, ex quibus, & in quæ vltima: vt generationes, & corruptiones & quæcunque susceptiuo amborum non contingit simul adesse, hæc opponi dicuntur aut ipsa, aut ex quibus sunt. Fuscum nanque & album simul eidem non insunt: quare ea, ex quibus sunt, opponuntur ipsis. Contraria dicuntur, quæ non possunt simul eidem adesse, cùm eorum sint quę secundum genus differunt: & quæ plurimùm differunt, cùm in eodem genere sint: quęve plurimùm differūt, cùm in eodem susceptiuo sint: ac etiam quæ plurimùm differunt, cùm eorum sint, quæ sub eadem potentia sunt: & quorum differentia maxima, aut simpliciter, aut secundum genus aut secundum speciem. Cætera verò contraria dicuntur, quædam eo quòd talia habent quædam eo quòd susceptiua talium sunt: quædam eo quòd actiua aut passiua talium sunt, aut agentia, aut patientia, aut abiectiones, aut sumptiones, aut habitus, aut priuationes sunt horum, ac talium. Cùm autem vnum, & ens multipliciter dicantur, necesse est, vt cætera quoque, quæcunque secundum hæc dicuntur, sequantur. Quare & idem, & diuersum, & contrarium, vt secundum vnumquod-

Κεφάλαιον ι.

Ἀντικείμενα λέγεται, ἀντίφασις, καὶ τἀναντία, καὶ τὰ πρός τι, καὶ στέρησις, καὶ D ἕξις, καὶ ἐξ ὧν καὶ εἰς ἃ ἔσχατα, αἱ γενέσεις καὶ αἱ φθοραί. καὶ ὅσα μὴ ἐνδέχεται ἅμα παρεῖναι τῷ ἀμφοῖν δεκτικῷ, ταῦτα ἀντικεῖσθαι λέγεται, ἢ αὐτά, ἢ ἐξ ὧν ἐστι. φαιὸν γὰρ καὶ λευκὸν ἅμα τῷ αὐτῷ οὐχ ὑπάρχει. διὸ καὶ ἐξ ὧν ἐστιν, ἀντίκειται τούτοις. ἐναντία λέγεται, τά τε μὴ δυνατὰ ἅμα τῷ αὐτῷ παρεῖναι τῶν διαφερόντων κατὰ γένος, καὶ τὰ πλεῖστον διαφέροντα τῶν ἐν τῷ αὐτῷ γένει, καὶ τὰ πλεῖστον δια- E φέροντα ἐν τῷ αὐτῷ δεκτικῷ, καὶ τὰ πλεῖστον διαφέροντα τῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν δύναμιν· καὶ ὧν ἡ διαφορὰ μεγίστη, ἢ ἁπλῶς, ἢ κατὰ γένος, ἢ κατ' εἶδος. τὰ δ' ἄλλα ἐναντία λέγεται, τὰ μὲν τῷ τὰ τοιαῦτα ἔχειν, τὰ δὲ τῷ δεκτικὰ εἶναι τῶν τοιούτων, τὰ δὲ τῷ ποιητικὰ, ἢ παθητικά, ἢ ποιοῦντα, ἢ πάσχοντα, ἢ ἀποβολαί, ἢ λήψεις, ἢ ἕξεις, ἢ στερήσεις εἶναι τούτων καὶ τῶν τοιούτων. F ἐπεὶ δὲ τὸ ἓν καὶ τὸ ὂν πολλαχῶς λέγεται, ἀκολουθεῖν ἀνάγκη καὶ τἆλλα ὅσα κατὰ ταῦτα λέγεται. ὥστε καὶ τὸ ταὐτὸν καὶ τὸ ἕτερον, καὶ τὸ ἐναντίον· ὥστ' εἶναι ἕτερον καὶ

καθ' ἑκάστην κατηγορίαν. ἕτερα δὲ τῷ εἴδει λέγεται, ὅσα τε ταὐτοῦ γένους ὄντα, μὴ ὑπάλληλά ἐστι, καὶ ὅσα ἐν τῷ αὐτῷ γένει ὄντα, διαφορὰν ἔχει, καὶ ὅσα ἐν τῇ οὐσίᾳ ἐναντίωσιν ἔχει. καὶ τὰ ἐναντία ἕτερα τῷ εἴδει ἀλλήλων, ἢ πάντα, ἢ τὰ λεγόμενα πρώτως, καὶ ὅσων ἐν τῷ τελευταίῳ τοῦ γένους εἴδει οἱ λόγοι ἕτεροι· οἷον ἄνθρωπος καὶ ἵππος, ἄτομα τῷ γένει, οἱ δὲ λόγοι ἕτεροι αὐτῶν. καὶ ὅσα ἐν τῇ αὐτῇ οὐσίᾳ ὄντα, ἔχει διαφοράν. ταὐτὰ δὲ τῷ εἴδει, τὰ ἀντικειμένως λεγόμενα τούτοις.

Κεφάλαιον ια.

Πρότερα καὶ ὕστερα λέγεται ἔνια μὲν ὡς ὄντος τινὸς πρώτου καὶ ἀρχῆς ἐν ἑκάστῳ γένει, τὸ ἐγγύτερον ἀρχῆς τινὸς ἀφωρισμένης, ἢ ἁπλῶς καὶ τῇ φύσει, ἢ πρός τι, ἢ ποὺ, ἢ ὑπό τινων· οἷον τὰ μὲν κατὰ τόπον, τῷ εἶναι ἐγγύτερον ἢ φύσει τινὸς τόπου ἀφωρισμένου, οἷον τοῦ μέσου, ἢ τοῦ ἐσχάτου, ἢ πρὸς τὸ τυχόν· τὸ δὲ πορρώτερον, ὕστερον. τὰ δὲ κατὰ χρόνον· τὰ μὲν γὰρ τῷ πορρώτερον τοῦ νῦν, οἷον ἐπὶ τῶν γενομένων. πρότερον γὰρ τὰ Τρωϊκὰ τῶν Μηδικῶν, ὅτι πορρώτερον ἀπέχει τοῦ νῦν. τὰ δὲ τῷ ἐγγύτερον τοῦ νῦν, οἷον ἐπὶ τῶν μελλόντων. πρότερον γὰρ Νεμέα Πυθίων, ὅτι ἐγγύτερον τοῦ νῦν, τῷ νῦν ὡς ἀρχῇ καὶ πρώτῳ χρησαμένων. τὰ δὲ κατὰ κίνησιν· τὸ γὰρ ἐγγύτερον τοῦ πρώτου κινήσαντος, πρότερον, οἷον παῖς ἀνδρός. ἀρχὴ δὲ καὶ αὕτη τις ἁπλῶς. τὰ δὲ κατὰ δύναμιν· τὸ γὰρ ὑπερέχον τῇ δυνάμει, πρότερον, καὶ τὸ δυνατώτερον. τοιοῦτον δ' ἐστὶν, οὗ κατὰ τὴν προαίρεσιν ἀνάγκη ἀκολουθεῖν θάτερον, καὶ τὸ ὕστερον, ὥστε μὴ κινοῦντός τε ἐκείνου, μὴ κινεῖσθαι, καὶ κινοῦντος, κινεῖσθαι. ἡ δὲ προαίρεσις ἀρχή. τὰ δὲ κατὰ τάξιν· ταῦτα δ' ἐστὶν, ὅσα πρός τι ἓν ὡρισμένον διέστηκε κατά τινα λόγον. οἷον παραστάτης τριτοστάτου πρότερον, καὶ παρανήτη, νήτης. ἔνθα μὲν γὰρ ὁ κορυφαῖος, ἔνθα δὲ ἡ μέση ἀρχή. ταῦτα μὲν οὖν πρότερα τοῦτον λέγεται τὸν τρόπον. ἄλλον δὲ τρόπον, τὸ τῇ γνώσει πρότερον, ὡς καὶ ἁπλῶς πρότερον. τούτων δὲ ἄλλως τὰ κατὰ τὸν λόγον, καὶ τὰ κατὰ τὴν αἴσθησιν. κατὰ μὲν γὰρ τὸν λόγον, τὰ καθόλου πρότερα· κατὰ δὲ τὴν αἴσθησιν, τὰ καθ' ἕκαστα. καὶ κατὰ τὸν λόγον δὲ τὸ συμβεβηκὸς τοῦ ὅλου πρότερον,

A vnumquodque prædicamentum diuersum fit. Diuersa verò specie dicuntur, quæcunque, cum eiusdem sint generis, non sunt subalterna: & quæcunque, cum in eodem genere sint, differentiam habent: & quæcunque in substantia contrarietatem habent. Contraria quoque diuersa specie inuicem sunt, aut omnia, aut quæ primo dicuntur, & quorum in vltima generis specie, rationes diuersæ: vt homo & B equus, indiuidua genere, rationes verò eorum diuersæ: & quæcunque, cùm in eadem substantia sint, differentia habent. Eadem verò specie sunt, quæcunque his opposite dicuntur.

CAPVT XI.

PRiora, & posteriora dicuntur, vno quidem modo tanquam aliquo primo & principio in quoque genere existēte, quod propinquius est principio cuidam determinato, aut simpliciter & natura, aut ad C aliquid, aut vbi, aut ab aliquibus: vtputa quædam secundum locum, eo quòd propinquiora sunt alicui loco natura determinato, medio videlicet, aut vltimo, aut ad quodcunque. quod verò remotius, est posterius. Quædam, secundum tempus: aliqua enim, eò quòd remotiora à nunc sunt: vt de eis, quæ facta sunt. Quæ enim in Troia fuerunt priora sunt iis, quæ apud D Medium facta sunt, quoniam remotius à nunc distant. Aliqua verò eò, quòd propinquiora ipsi nunc sunt: vt de futuris. Prius enim festum quod apud Nemeam futurum est, quàm quod apud Delphos, quoniā propinquius ipsi nunc est, vt principio, & primo ipso nunc, posito. Quędam secundum motum, quod enim propinquius primo mouēte est, prius est: vt puer, viro. Etenim quoddam & hoc simpliciter E principium est. Quædam secundum potentiam: quod enim excellit potentia, & fortius est prius est. Tale verò est, cuius electionem, vt alterum, & quod posterius est, sequatur necesse est, ita vt non mouente illo, non moueatur, & mouente moueatur: electio enim principium est. Quædam secundum ordinem: hæc verò sunt, quæcunque ab aliquo vno determinato proportionaliter distant: vt in tripudiis, F qui secūdum locum obtinet, prior est eo, qui tertium tenet: & paranete, quàm nete: illic enim tripudij ductor, hic verò media, principium est. Hæc itaque hoc modo priora dicūtur. Alio verò modo, quod cognitione prius, tanquam & simpliciter prius. Horum autem aliter ea, quæ secundum rationem atque ea, quæ secundum sensum. Secundum enim rationē, vniuersalia priora: secundum verò sensum, singularia: & secundum rationem accidens, toto prius:

vt musicum homine musico. Non enim erit totum sine aliqua parte, tametsi non contingit musicum esse, si non sit aliquis musicus. Item, priora dicuntur, passiones priorum: vt rectitudo leuitate. Illud enim lineae per se passio, hoc verò superficiei. Quaedam igitur ita priora, & posteriora dicuntur. Quaedam verò secundum naturam, & substantiam, quaecunque contingit absque aliis esse, illa verò sine illis minimè: qua diuisione vsus est Plato. Cùm autem ipsum esse multipliciter dicatur, primo quidem subiectum est prius, propter quod substantia prior. Deinde aliter quae secundum potentiam, & quae secundum actum. Quaedam enim secundum potentiam priora sunt, quaedam verò secundum actum: veluti secundum potentiam quidem, dimidia, quàm tota: & particula, quàm totum: & materia, quàm substantia. Secundum actum verò, posterior: dissoluto etenim secundum actum erit. Quodam modo igitur omnia quaecunque prius & posterius dicuntur, secundum haec dicuntur. Quaedam enim secundum generationem, contingit absque aliis esse vt totum partibus. Quaedam verò secundum corruptionem: vt pars toto. Similiter etiam caetera.

CAPVT XII.

Potentia dicitur quaedam quidem principium motus, aut transmutationis in altero, aut prout alterum est: vt aedificatiua potentia est, quae non inest in aedificato: sed ars medendi, cùm sit potentia inerit tamen in eo, qui sanatur: sed non prout sanatur. Quaedam igitur, omnino principium transmutationis, aut motus dicitur potentia in altero, aut prout alterum est. Quaedam verò, ab altero, aut prout alterum est: secundum quam profectò, quod patitur, aliquid patitur. Quandoque igitur, si quid quodcunque pati impossibile est, dicimus illud posse pati: quandoque verò non secundum omnem passionem, sed si ad melius. Item, quae eius, quod bene quippiam efficiatur, aut secundum electionem. Aliquando enim eos, qui solum ambularunt, aut dixerunt, non autem bene, nec vt proposuerunt, non dicimus posse dicere, aut ambulare. Similiter quoque de pati. Item, quicunque habitus, secundum quos impassibilia omnino, aut immutabilia sunt, aut non facile ad deterius mouentur potentiae dicuntur. Franguntur namque, & conteruntur, & flectuntur, & omnino corrumpuntur, non propter posse, sed propter non posse, & in aliquo deficere. Impassibilia verò talibus sunt, quae propter potentiam, & posse,

ἢ τὸ μουσικόν, τῷ μουσικῷ ἀνθρώπῳ. οὐ γὰρ ἔσται ὁ λόγος ὅλος ἄνευ τοῦ μέρους· καίτοι οὐκ ἐνδέχεται μουσικὸν εἶναι, μὴ ὄντος μουσικοῦ τινός. ἔτι πρότερα λέγεται τὰ τῶν προτέρων πάθη, οἷον εὐθύτης λειότητος. τὸ μὲν γὰρ, γραμμῆς καθ' αὑτὴν πάθος, τὸ δὲ, ἐπιφανείας. τὰ μὲν δὴ οὕτω πρότερα λέγεται καὶ ὕστερα. τὰ δὲ κατὰ φύσιν καὶ οὐσίαν, ὅσα ἐνδέχεται εἶναι ἄνευ ἄλλων, ἐκεῖνα δὲ ἄνευ ἐκείνων μή· ᾗ διαιρέσει ἐχρήσατο Πλάτων. ἐπεὶ δὲ τὸ εἶναι πολλαχῶς, πρῶτον μὲν, τὸ ὑποκείμενον πρότερον, διὸ ἡ οὐσία πρότερον. ἔπειτα ἄλλως τὰ κατὰ δύναμιν, καὶ κατ' ἐντελέχειαν. τὰ μὲν γὰρ κατὰ δύναμιν, πρότερά ἐστι, τὰ δὲ κατ' ἐντελέχειαν, ὕστερα. οἷον κατὰ δύναμιν μὲν ἡ ἡμίσεια τῆς ὅλης, καὶ τὸ μόριον τοῦ ὅλου, καὶ ἡ ὕλη τῆς οὐσίας. κατ' ἐντελέχειαν δ' ὕστερον. διαλυθέντος γὰρ, κατ' ἐντελέχειαν ἔσται. τρόπον δή τινα πάντα τὰ πρότερον καὶ ὕστερον λεγόμενα, κατὰ ταῦτα λέγεται. τὰ μὲν γὰρ κατὰ γένεσιν ἐνδέχεται ἄνευ τῶν ἑτέρων εἶναι, οἷον τὸ ὅλον τῶν μορίων, τὰ δὲ κατὰ φθοράν, οἷον τὸ μόριον τοῦ ὅλου. ὁμοίως δὲ καὶ τἆλλα.

Κεφ. ιβ.

Δύναμις λέγεται, ἡ μὲν ἀρχὴ κινήσεως ἢ μεταβολῆς ἡ ἐν ἑτέρῳ ἢ ᾗ ἕτερον, οἷον ἡ οἰκοδομικὴ δύναμίς ἐστιν ἣ οὐχ ὑπάρχει ἐν τῷ οἰκοδομουμένῳ· ἀλλ' ἡ ἰατρικὴ δύναμις οὖσα, ὑπάρχοι ἂν ἐν τῷ ἰατρευομένῳ, ἀλλ' οὐχ ᾗ ἰατρευόμενος. ἡ μὲν οὖν ὅλως, ἀρχὴ μεταβολῆς ἢ κινήσεως, λέγεται δύναμις ἐν ἑτέρῳ ἢ ᾗ ἕτερον. ἡ δ' ὑφ' ἑτέρου, ἢ ᾗ ἕτερον. καθ' ἣν γὰρ τὸ πάσχον πάσχει τι, ὁτὲ μὲν ἐὰν ὁτιοῦν πάσχῃ, δυνατὸν αὐτό φαμεν εἶναι παθεῖν, ὁτὲ δὲ οὐ κατὰ πᾶν πάθος, ἀλλ' ἂν ἐπὶ τὸ βέλτιον. ἔτι ἡ τοῦ καλῶς τοῦτ' ἐπιτελεῖν, ἢ κατὰ προαίρεσιν. ἐνίοτε γὰρ τοὺς μόνον ἂν πορευθέντας ἢ εἰπόντας, μὴ καλῶς δὲ, ἢ μὴ ὡς προείλοντο, οὔ φαμεν δύνασθαι λέγειν ἢ βαδίζειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ πάσχειν. ἔτι ὅσαι ἕξεις καθ' ἃς ἀπαθῆ ὅλως, ἢ ἀμετάβλητα, ἢ μὴ ῥᾳδίως ἐπὶ τὸ χεῖρον εὐμετακίνητα, δυνάμεις λέγονται. κλᾶται μὲν γὰρ καὶ συντρίβεται, καὶ κάμπτεται, καὶ ὅλως φθείρεται, οὐ τῷ δύνασθαι, ἀλλὰ τῷ μὴ δύνασθαι, καὶ ἐλλείπειν τινός. ἀπαθῆ δὲ τῶν τοιούτων, ἃ μόλις καὶ ἠρέμα

πῇ ἢ διὰ δύναμιν, καὶ τῷ δύνασθαι, καὶ τῷ ἔχειν πῶς. λεγομένης δὲ τῆς δυνάμεως τοσαυταχῶς, καὶ τὸ δυνατὸν ἕνα μὲν τρόπον λεχθήσεται τὸ ἔχον κινήσεως ἀρχὴν ἢ μεταβολῆς. καὶ γὰρ τὸ στατικὸν, δυνατόν τι ἐστὶν ἐν ἑτέρῳ, ἢ ᾗ ἕτερον. ἕνα δὲ, ἐὰν ἔχῃ τι αὐτοῦ ἄλλο δύναμιν τοιαύτην. ἕνα δὲ, ἐὰν ἔχῃ μεταβάλλειν ἐφ' ὁτιοῦν δύναμιν τοιαύτην, εἴτε ἐπὶ τὸ χεῖρον, εἴτε ἐπὶ τὸ βέλτιον. B καὶ γὰρ τὸ φθειρόμενον δοκεῖ δυνατὸν εἶναι φθείρεσθαι, ἢ οὐκ ἂν φθαρῆναι εἰ ἦν ἀδύνατον. νῦν δὲ ἔχει τινὰ διάθεσιν καὶ αἰτίαν καὶ ἀρχὴν τοῦ τοιούτου πάθους. ὁτὲ μὲν δὴ τῷ ἔχειν δοκεῖ, ὁτὲ δὲ τῷ ἐστερῆσθαι τοιοῦτον εἶναι. εἰ δ' ἡ στέρησις ἐστὶν ἕξις πως, πάντα τῷ ἔχειν ἂν εἴη. ὥστε τῷ τε ἔχειν ἕξιν τινὰ καὶ ἀρχήν ἐστι δυνατὸν, καὶ τῷ ἔχειν C τὴν τούτου στέρησιν, εἰ ἐνδέχεται ἔχειν στέρησιν. ἕνα δὲ τῷ μὴ ἔχειν αὐτοῦ δύναμιν, ἢ ἀρχὴν ἄλλο, ἢ ᾗ ἄλλο φθαρτικήν. ἔτι δὲ ταῦτα πάντα, ἢ τῷ μόνον συμβῆναι ἂν γενέσθαι, ἢ μὴ γενέσθαι, ἢ τῷ καλῶς. καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἀψύχοις ἔνεστιν ἡ τοιαύτη δύναμις, οἷον ἐν τοῖς ὀργάνοις. τὴν μὲν γὰρ δύνασθαί φασι φθέγξασθαι λύραν, τὴν δ' οὐδὲν, ἂν ᾖ μὴ εὔφωνος. D ἀδυναμία δ' ἐστὶ στέρησις δυνάμεως, καὶ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς ἀναίρεσίς τις, ἡ εἰρημένη, ἢ ὅλως, ἢ τῷ πεφυκότι ἔχειν, ἢ καὶ ὅτε πέφυκεν ἤδη ἔχειν. οὐ γὰρ ὁμοίως ἂν φαῖεν ἀδύνατον εἶναι γεννᾶν, παῖδα, καὶ ἄνδρα, καὶ εὐνοῦχον. ἔτι δὲ καθ' ἑκατέραν δύναμίν ἐστιν ἀδυναμία ἀντικειμένη τῇ τε μόνον κινητικῇ, καὶ τῇ καλῶς κινητικῇ. καὶ ἀδύνατα δὴ τὰ μὲν κατὰ ταύτην τὴν ἀδυναμίαν E λέγεται. τὰ δ' ἄλλον τρόπον, οἷον δυνατόν τε καὶ ἀδύνατον. ἀδύνατον μὲν, οὗ τὸ ἐναντίον ἐξ ἀνάγκης ἀληθές. οἷον τὸ τὴν διάμετρον σύμμετρον εἶναι ἀδύνατον, ὅτι ψεῦδος τὸ τοιοῦτον, καὶ οὗ τὸ ἐναντίον οὐ μόνον ἀληθὲς, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον, ἀσύμμετρον εἶναι. τὸ ἄρα σύμμετρον οὐ μόνον ψεῦδος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνάγκης ψεῦδος. τὸ δ' ἐναντίον τούτῳ, τὸ δυνατὸν, F ὅταν μὴ ἀναγκαῖον ᾖ τὸ ἐναντίον ψεῦδος εἶναι, οἷον, τὸ καθῆσθαι ἄνθρωπον, δυνατόν. οὐ γὰρ ἐξ ἀνάγκης τὸ μὴ καθῆσθαι ψεῦδος. τὸ μὲν οὖν δυνατὸν, ἕνα μὲν τρόπον, ὥσπερ εἴρηται, τὸ μὴ ἐξ ἀνάγκης ψεῦδος σημαίνει.

A & posse, & aliquatenus se habere vis & parum patiuntur. Cùm autem potētia tot modis dicatur, potens quoque vno quidem modo dicetur, quod motus aut transmutationis principium habet. Etenim sedatiuum potens quid est in altero, aut prout alterum est. Alio vero, si quid eius aliud talem potentiam habet. Alio verò, si quid ad quodcunque transmutetur, siue in peius, siue in melius, potentiam habeat. B Etenim quod corrumpitur, videtur possibile esse corrumpi: aliter non corrumperetur, si impossibile esset. Nunc autem habet quandam dispositionem, causam & principium huiuscemodi passionis. Quandoq; n. propterea quòd habet, quandoq; propterea quod priuatur, tale videtur esse. Quod si priuatio, habitus quodammodo est, omnia propterea quòd habēt, profecto aliquid erūt. Quamobrē autē dicimus ipsū ens, quare propterea quòd habet habitū quendam, & principiū, possibile est: & C propterea quòd habet huius priuationē, si possibile est priuationem habere. Alio autem modo, propterea quòd non habet eius potentiam, aut principium in altero, aut prout alterum corruptiuam. Item hæc omnia, aut eo quòd solum contingat hæc fieri, aut non fieri, aut eo quòd bene. Etenim in animatis etiam talis potentia inest, vt instrumentis. Aliquam enim posse D sonare lyram aiunt, aliquam minimè, si non bene sonans est. Impotentia verò, potentiæ priuatio est, & quædam talis principij ablatio, quale diximus: aut omnino, aut ab eo, qui natura aptus est habere, aut & cum natura aptus sit iam habere. Non enim similiter dicent impossibile esse, puerum generare, & virum, eunuchum. Item, vtrique potentiæ est impotentia opposita, & ei, quæ solum motiua est, & ei quæ bene motiua est. E Impossibilia quoque quædam secūdum hanc impotentiam dicuntur, quædam alio modo, vti possibile & impossibile. Impossibile quidem, cuius contrariū necessariò verum est: veluti diametrum commensurabilem esse, impossibile est, quoniam falsum huiuscemodi est, & cuius contrarium non solum verum, sed necessarium quoque est, vt incommensurabilis sit. Commensurabile igitur non solum falsum, sed necessario etiam falsum est. F Ipsum verò possibile huic contrarium, cum non sit necessarium, contrarium falsum esse: vt sedere hominem, possibile est: non enim necessariò non sedere falsum est. Possibile itaque vno quidem modo significat, vt dictum est, quod non necessario falsum est;

alia verò ipsum verũ esse: alio autem, contingens verum esse: metaphoricè autem, quæ in geometria potẽtia dicitur. Hęc igitur possibilia, non secundum potentiam. Quæ autem dicuntur, omnia ad primam vnam dicuntur: hæc autem, est principium transmutationis in altero, prout alterum est. Cætera nanque possibilia dicuntur, quædam eo quòd eorum aliquid talem potentiam habet: quædam, eo quòd non habent: quædam eo quòd sic habent. Similiter etiam impossibilia. Quare propria primæ potentiæ definitio profectò erit, principium transmutatiuum in altero, prout alterum est.

A ἵνα δὲ τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὁτὲ δὲ τὸ ἐνδέχεσθαι ἀληθὲς εἶναι. κατὰ μεταφορὰν δὲ, ἡ ἐν τῇ γεωμετρίᾳ λέγεται δύναμις. ταῦτα μὲν οὖν τὰ δυνατὰ οὐ κατὰ δύναμιν· τὰ δὲ λεγόμενα κατὰ δύναμιν, πάντα λέγεται πρὸς τὴν πρώτην μίαν. αὕτη δ' ἐστὶν ἀρχὴ μεταβολῆς ἐν ἄλλῳ ἢ ᾗ ἄλλο. τὰ γὰρ ἄλλα λέγεται δυνατὰ, τὰ μὲν τῷ ἔχειν αὐτῶν ἄλλο τι τοιαύτην δύναμιν· τὰ δὲ, B τῷ μὴ ἔχειν· τὰ δὲ, τῷ ὡδὶ ἔχειν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἀδύνατα· ὥστε ὁ κύριος ὅρος τῆς πρώτης δυνάμεως ἂν εἴη, ἀρχὴ μεταβλητικὴ ἐν ἄλλῳ ᾗ ἄλλο.

CAPVT XIII.

QVantum dicitur, quod in insita diuisibile, quorum vtrunque, aut singula vnum quid, & quod quid apta sunt esse. Multitudo igitur quantum quid, si numerabilis est: magnitudo verò, si mensurabilis. Dicitur autem multitudo quidem, quæ potentia diuisibilis est in non continua: magnitudo verò, quæ in continua. Magnitudinis autem, quæ quidem ad vnum continua est, longitudo. Quæ verò ad duo, latitudo. Quæ autem ad tria, profunditas est. Horum autem multitudo quidem infinita, numerus. Longitudo verò, linea. Latitudo autem, superficies. Profunditas verò, corpus est. Item, alia per se quanta quædam dicuntur, alia secundum accidens: vtputa, linea quidem, quantum quiddam per se est: musicum verò secundum accidens. Eorum verò, quæ per se sunt, quædam secundum substantiam sunt, vt linea quantum quiddam: (in definitione nanque quod quid est dicenti, quantum quiddam inest) quædam passiones, & habitus huiusceemodi substantiæ sunt, vt multum & paucum, longum & breue, latum & strictum, profundum & humile, graue & leue, & cætera quoque huiusceemodi. Sunt autem magnum etiam & paruum; maius & minus, tum secundum se, quàm ad se inuicem dicta, quanti per se passiones. Transferuntur autem & ad alia illa nomina. Eorum autem, quæ secundum accidens dicuntur quanta, quoddam ita dicitur, vt prædictum est, quod musicum, & album quantum est: eo quod illud, cui insunt, quantum quid est. Quædam, vt motus, & tempus: & hæc enim quanta quædam & continua dicuntur, eo quòd illa diuisibilia sunt, quorum hæc sunt passiones. Dico autem nõ quod mouetur, sed quo motum est. Etenim quoniam illud quantum est, & motio est quanta: tempus autem propter illam.

Κεφάλαιον ιγ.

Ποσὸν λέγεται τὸ διαιρετὸν εἰς ἐνυπάρχοντα, ὧν ἑκάτερον, ἢ ἕκαστον ἕν τι, καὶ τόδε τι πέφυκεν εἶναι. πλῆθος μὲν οὖν ποσόν τι, ἂν ἀριθμητὸν ᾖ· μέγεθος δὲ, ἂν μετρητὸν ᾖ. C λέγεται δὲ πλῆθος μὲν τὸ διαιρετὸν δυνάμει εἰς μὴ συνεχῆ· μέγεθος δὲ, τὸ εἰς συνεχῆ. μεγέθους δὲ, τὸ μὲν ἐφ' ἓν συνεχὲς, μῆκος· τὸ δ' ἐπὶ δύο, πλάτος· τὸ δ' ἐπὶ τρία, βάθος. τούτων δὲ πλῆθος μὲν τὸ πεπερασμένον, ἀριθμός· μῆκος δὲ, γραμμή· πλάτος δὲ, ἐπιφάνεια· βάθος δὲ, σῶμα. ἔτι τὰ μὲν λέγεται καθ' αὑτὰ ποσὰ ἄττα, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός· οἷον ἡ μὲν γραμμὴ, ποσόν τι καθ' ἑαυτό, τὸ δὲ μουσικὸν D κατὰ συμβεβηκός. τῶν δὲ καθ' αὑτὰ, τὰ μὲν κατ' οὐσίαν ἐστὶν, οἷον ἡ γραμμὴ, ποσόν τι. ἐν γὰρ τῷ λόγῳ τῷ τί ἐστι λέγοντι, ποσόν τι ὑπάρχει. τὰ δὲ πάθη καὶ ἕξεις τῆς τοιαύτης ἐστὶν οὐσίας· οἷον, τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον, καὶ μακρὸν καὶ βραχὺ, καὶ πλατὺ καὶ στενὸν, καὶ βαθὺ καὶ ταπεινὸν, καὶ βαρὺ καὶ κοῦφον, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα. ἔστι δὲ καὶ τὸ μέγα, καὶ τὸ μικρὸν, καὶ τὸ μεῖζον E καὶ ἔλαττον, καὶ καθ' αὑτὰ, καὶ πρὸς ἄλληλα λεγόμενα, τοῦ ποσοῦ πάθη καθ' αὑτά. μεταφέρεται μὲν τοι ταῦτα τὰ ὀνόματα καὶ ἐπ' ἄλλα. τῶν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς λεγομένων ποσῶν, τὰ μὲν οὕτως λέγεται, ὥσπερ ἐλέχθη, ὅτι τὸ μουσικὸν ποσὸν, καὶ τὸ λευκὸν τῷ εἶναι ποσόν τι, ᾧ ὑπάρχουσι· τὰ δὲ ὡς κίνησις καὶ χρόνος. καὶ γὰρ ταῦτα ποσὰ ἄττα λέγεται, καὶ συνεχῆ, τῷ F ἐκεῖνα διαιρετὰ εἶναι, ὧν ἐστι ταῦτα πάθη. λέγω δὲ οὐ τὸ κινούμενον, ἀλλ' ὃ ἐκινήθη. τῷ γὰρ ποσὸν εἶναι ἐκεῖνο, καὶ ἡ κίνησις ποσή· ὁ δὲ χρόνος, τῷ ταύτην.

CAPVT

Κεφάλαιον ιδ.

ΤΟ ποιὸν λέγεται ἕνα μὲν τρόπον ἡ διαφορὰ τῆς οὐσίας [illegible]

Κεφάλαιον ιε.

ΠΡός τι λέγεται [illegible]

CAPVT XIIII.

A QVale dicitur vno modo differentia substantiæ: vtputa quale animal homo, quoniam bipes: equus verò, quadrupes: & circulus qualis quædam figura: quoniam absque angulis est, tanquam differentia, quæ secundum substantiam qualitas sit. Vno itaque modo, qualitas dicitur substantiæ differentia. Alio, vt immobilia, & mathematica, veluti numeri, quales

B quidam sunt, vt qui compositi, & non solum qui ad vnum sunt sed ij quorum imitatio superficies, & solidum. Hi autem sunt, qui quoties quanti, aut quoties quanti quanties, & omnino quod in substantia, præter quantum existit. Substantia namque cuiusque est, quod semel: vtputa ipsorum sex non qui bis, vel ter, sed qui semel. Sex enim semel sex sunt. Item quæcunque substantiarum, quæ mouentur, passiones: vt caliditas & frigiditas, albedo & nigre-

C do grauitas & leuitas & quæcunque similia, secundum quæ dicuntur alterari corpora, ipsis mutatis. Item, secundum virtutem & malitiam, & omnino bonum, & malum. Fere itaque secundum duos modos dici posset ipsum quale, & horum vnum maxime proprium. Prima etenim qualitas, substantiæ differentia est: huius autem pars, & quæ in numeris qualitas est. Etenim differentia quædam substantia-

D rum est sed non aut eorum, quæ mouentur, aut non prout mouentur: hæc autem, passiones eorum, quæ mouentur, prout mouentur sunt, & motuum differentiæ. Virtus autem & malitia, passionum quædam partes sunt. Differentias enim motus, & actionis quasdam manifestant, secundum quas bene vel male agunt, aut patiuntur ea quæ in motu sunt. Quod enim hoc modo potest moueri, aut agere, bonum:

E quod verò illo modo, & contrario malum. Maxime autem bonum & malum significant qualitatem in illis, quę animata sunt, & illis maxime, quæ habent electionem.

CAPVT XV.

AD aliquid dicuntur quædam, vt duplum ad dimidium, & triplum ad tertiam partē: simpliciter multiplex, ad mul-

F tiplicatam partem: & excedens ad excessum. Quædā, vt calefactiuum ad calefactibile, & sectiuum ad secabile & simpliciter, actiuum ad passiuum. Quædā, vt mensurabile ad mensuram, & scibile ad scientiā, & sensibile ad sensum. Dicuntur autē prima quidem secundū numerū, aut simpliciter,

aut determinatè ad eos, aut ad vnum: vt puta, duplum quidem ad vnum, numerus determinatus: multiplex verò secundum numerum ad vnum, non tamen determinatum, vt hunc, vel hunc: sesquialterum verò ad sesquialterum secundum numerum ad numerum determinatum: superpartiens autem ad suppartientem secundum indeterminatum, sicuti multiplex ad vnum: excedens autem ad excessum, omnino indeterminatum secundum numerum. Numerus enim commensurabilis secundum verò incommensurabilem numerum dicitur. Excedens enim ad excessum tantum est, & vltra: hoc verò, indeterminatum est. Quodcunque enim contingit, est aut æquale, aut non æquale. Hæc itaque ad aliquid omnia secundum numerum dicuntur, & numeri passiones sunt. Et adhuc æquale, simile, & idem secundum alium modum. Secundum vnum etenim omnia dicuntur. Eadem enim sunt, quorum substantia vna. Similia verò, quorum qualitas vna. Æqualia autem, quorum quantitas vna. Ipsum verò vnum, numeri principium, & mensura. Vnde hæc omnia ad aliquid dicuntur secundum numerum quidem, non tamen eodem modo. Actiua verò & passiua, secundum actiuam & passiuam potentiam, & potentiarum actiones: vt puta calefactiuum ad calefactibile, quoniam possunt: & rursus calefaciens ad id quod calefit, & secans ad id, quod secatur, vt agentia. Eorum autem, quæ secundum numerum sunt, non sunt actiones, nisi quemadmodum in aliis dictum est. Sed secundum motum actiones non existunt. Eorum verò quæ secundum potentiam etiam secundum tempora iam dicuntur ad aliquid: veluti quod fecit, ad id quod factum est: & id, quod facturum est, ad id quod faciendum est. Sic enim pater quoque filij pater dicitur: hoc enim fecit, at illud passum quid est. Item, quædam secundum priuationem potentiæ, vt impossibile: & quæcunque ita dicuntur, vt inuisibile. Quæcunque igitur secūdum numerum & potentiam ad aliquid dicuntur, cuncta sunt ad aliquid, eo quòd ipsum quod est alterius, dicitur ipsum quod est, sed nō eo quod aliud ad illud. Mēsurabile, & scibile, & intelligibile, eò quòd aliud ad illud dicitur. Nam intelligibile significat, quòd eius est intellectus. Non est autē intellectus ad illud, cuius intellectus est. Idē enim profectò bis dictū esset. Similiter & visus cuiusdā est visus, non cuius est visus,

A [illegible] B C D E F

ἀλλὰ πρὸς χρῶμα, ἢ πρὸς ἄλλο τι τοιοῦτον· ἐκείνως δὲ δὶς τὸ αὐτὸ λεχθήσεται, ὅτι ἐστὶν οὗ ἐστιν ἡ ὄψις. τὰ μὲν οὖν καθ᾽ ἑαυτὰ λεγόμενα πρός τι τὰ μὲν οὕτω λέγεται, τὰ δ᾽ ἂν τὰ γένη αὐτῶν ᾖ τοιαῦτα· οἷον ἡ ἰατρικὴ τῶν πρός τι, ὅτι τὸ γένος αὐτῆς ἡ ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι τῶν πρός τι. ἔτι καθ᾽ ὅσα τὰ ἔχοντα λέγεται πρός τι, οἷον ἰσότης, ὅτι τὸ ἴσον, καὶ ὁμοιότης, ὅτι τὸ ὅμοιον. τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός, οἷον ἄνθρωπος πρός τι, ὅτι συμβέβηκεν αὐτῷ διπλασίῳ εἶναι, τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τῶν πρός τι· ἢ τὸ λευκόν, εἰ τῷ αὐτῷ συμβέβηκε διπλασίῳ καὶ λευκῷ εἶναι.

A (etsi verum est, hoc dicere) sed ad colorem, aut aliquid aliud tale. Illo vero modo bis idem diceretur, quod visus est, cuius est visus. Eorum igitur, quæ per se ad aliquid dicuntur, quædam ita dicuntur, quædam si genera eorum talia sunt: vtputa medendi ars eorum est, quæ ad aliquid sunt, quoniam genus eius scientia videtur eorum esse, quæ ad aliquid sunt. Item secundum quæ ad aliquid dicuntur ea, quæ B illa habent, vt æqualitas, quoniam ipsum æquale: & similitudo, quoniam & ipsum simile. Aliqua vero secundum accidens dicuntur: vt homo ad aliquid, quoniam accidit ei duplo esse. Hoc autem eorum est, quæ ad aliquid sunt: aut album, si eidem accidit duplo, & albo esse.

Κεφάλαιον ις.

CAPVT XVI.

Τέλειον λέγεται, ἓν μὲν οὗ μὴ ἔστιν ἔξω τι λαβεῖν, μηδὲ ἓν μόριον· οἷον ὁ χρόνος τέλειος ἑκάστου οὗτος, οὗ μὴ ἔστιν ἔξω λαβεῖν χρόνον τινά, ὃς τούτου μέρος ἐστὶ τοῦ χρόνου. καὶ τὸ κατ᾽ ἀρετὴν καὶ τὸ εὖ, μὴ ἔχον ὑπερβολὴν πρὸς τὸ γένος, οἷον τέλειος ἰατρός, καὶ τέλειος αὐλητής, ὅταν κατὰ τὸ εἶδος τῆς οἰκείας ἀρετῆς μηθὲν ἐλλείπωσιν. οὕτω δὲ μεταφέροντες καὶ ἐπὶ τῶν κακῶν λέγομεν συκοφάντην τέλειον, καὶ κλέπτην τέλειον, ἐπειδὴ καὶ ἀγαθοὺς λέγομεν αὐτούς, οἷον κλέπτην ἀγαθόν, καὶ συκοφάντην ἀγαθόν. καὶ ἡ ἀρετὴ τελείωσίς τις. ἕκαστον γὰρ τότε τέλειον, καὶ οὐσία πᾶσα τότε τελεία, ὅταν κατὰ τὸ εἶδος τῆς οἰκείας ἀρετῆς μηθὲν ἐλλείπῃ μόριον τοῦ κατὰ φύσιν μεγέθους. ἔτι οἷς ὑπάρχει τὸ τέλος σπουδαῖον, ταῦτα λέγεται τέλεια. κατὰ γὰρ τὸ ἔχειν τὸ τέλος, τέλεια. ὥστ᾽ ἐπειδὴ τὸ τέλος τῶν ἐσχάτων τί ἐστι, καὶ ἐπὶ τὰ φαῦλα μεταφέροντες, λέγομεν, τελείως ἀπολωλέναι, καὶ τελείως ἐφθάρθαι, ὅταν μηθὲν ἐλλείπῃ τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ κακοῦ, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ ἐσχάτῳ ᾖ. διὸ καὶ ἡ τελευτὴ κατὰ μεταφορὰν λέγεται τέλος, ὅτι ἄμφω ἔσχατα. τέλος δὲ καὶ τὸ οὗ ἕνεκα ἔσχατον. τὰ μὲν οὖν καθ᾽ αὑτὰ λεγόμενα τέλεια, τοσαυταχῶς λέγεται, τὰ μὲν τῷ κατὰ τὸ εὖ μηδὲν ἐλλείπειν, μηδ᾽ ἔχειν ὑπερβολὴν ἐν ἑκάστῳ γένει, μηδ᾽ εἶναί τι ἔξω. τὰ δ᾽ ἤδη, κατὰ ταῦτα τῷ ἢ ποιεῖν τι τοιοῦτον, ἢ ἔχειν, ἢ ἁρμόττειν τούτῳ, ἢ ἀμῶς γέ πως λέγεσθαι πρὸς τὰ πρώτως λεγόμενα τέλεια.

C Perfectum dicitur vno quidem modo extra quod nō est vllam accipere particulam: vtputa, tempus ipsum vniuscuiusque perfectum est extra quod non est vllum accipere tempus, quod pars huius temporis sit. Et quod secundum virtutem, & quod est eius, quod bene, non habens excessum ad genus: vt perfectus musicus, & perfectus tibicen, cum secundum propriæ virtutis speciem in nullo deficiant. D Ita etiam in malis, metaphorice dicimus calumniatorem perfectum, & furem perfectum, quoniam etiam bonos eos appellamus: vtputa furem bonum & calumniatorem bonum. Virtus quoque, quædam perfectio est: vnumquodque namque tunc perfectum est, cunctaque substantia tunc perfecta, cum secundum speciem propriæ virtutis nulla desit particula magnitudinis naturalis. Item, quibus E finis studiosus est, ea perfecta dicuntur: etenim secundum quod habent finem perfecta dicuntur. Quare cum finis vltimorum quippiam est, ad praua quoque transferentes, dicimus perfectè interemptum esse, & perfectè corruptum esse, cùm nil corruptionis aut mali desit, sed in vltimo sit. Propter quod & mors metaphoricè dicitur finis, quoniam vltima. Finis autem, & quod cuius gratia, vltimum. Quæcunque igitur per se perfecta dicuntur, toties F dicuntur, quædam eo quòd secundum bene in nullo deficiant, nec habent in aliquo genere excessum, nec est quicquam extra: cætera verò iam secundum ipsa, eo quod aut aliquid tale faciunt aut habent, aut conueniunt, aut tali, aut aliquo alio modo ad ea, quæ primò dicta sunt, perfecta dicuntur.

CAPVT XVII.

TErminus dicitur, quod vltimum cuiusque est, extra quod nihil est accipere primum & intra quod omnia primum. & quod magnitudinis species, aut magnitudinē habentis, & cuiusque finis. Tale verò est, ad quod motus & actus, & non a quo. Quandoque autem ambo, & a quo, & ad quod, & cuius causa, & substantia vniuscuiusque ad quod quid erat esse vnicuique. Cognitionis enim hoc terminus est: quod si cognitionis, rei quoque est. Quare patet, quod quoties dicitur principium, toties etiam terminus, & amplius. Principium nanque terminus quidem, sed non omnis terminus, principium.

CAPVT XVIII.

SEcundum quod multipliciter dicitur. Vno modo species, & substantia cuiusque rei, vt secundum quod bonus, ipsum bonum. Alio, in quo primo fieri aptum est, vt color in superficie. Quod igitur primo dictum est secundum quod, ipsa species est: secundo verò, tanquam cuiusque materia, & primum cuiusque subiectum. Et omnino ipsum secundum quod, toties dictum erit, quoties dicitur causa. Secundum quod enim venit, aut qua causa venit, dicitur: & secundum quod paralogizatum, siue syllogizatum est, & quæ syllogismi, siue paralogismi causa est. Item, secundum quod dicitur, quod secundum positionem, secundum quod stetit, aut secundum quod vadit: etenim hæc omnia positionem, & locum significant. Quare & secundum se, multipliciter vt dicatur necesse est. Vno nanque modo secundum se, est quod erat esse cuilibet: vt Callias, & quod quid erat esse Calliam. Alio verò, quæcunque in eo quod quid est insunt: vtputa Callias, secundum se animal est: in ratione enim, animal inest. Callias enim, quoddam animal est. Item, si in se ipso primo suscepit, aut in aliquo sui: vtputa, superficies alba secundum se: & homo, secundum se viuens. Anima nāque pars quædam hominis est, in qua primo ipsum viuere est. Item, cuius non est aliqua alia causa. Hominis nanque multæ causæ sunt animal bipes: attamē secundū se, homo est homo. Item quæcunque soli, prout soli insunt. Quare quod separatum est secundum se est.

CAPVT XIX.

DIspositio, dicitur ordo partes habentis, aut secundum locum, aut secundum potentiam, aut secundum speciem. Positionem n. quandam esse oportet, sicut ipsum etiā dispositionis nomen significat.

Κεφάλαιον ιζ.

ΠΈρας λέγεται τό, τε ἔσχατον ἑκάστου, καὶ οὗ ἔξω μηδὲν ἔστι λαβεῖν πρώτου, καὶ οὗ ἔσω πάντα πρώτου, καὶ ὃ ἂν ᾖ εἶδος μεγέθους ἢ ἔχοντος μέγεθος, καὶ τὸ τέλος ἑκάστου. τοιοῦτον δ' ἐφ' ὃ ἡ κίνησις καὶ ἡ πρᾶξις, καὶ οὐκ ἀφ' οὗ. ὁτὲ δὲ ἄμφω, καὶ ἀφ' οὗ, καὶ ἐφ' ὅ, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ ἡ οὐσία ἑκάστου, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστῳ. τῆς γνώσεως γὰρ τοῦτο πέρας· εἰ δὲ τῆς γνώσεως, καὶ τοῦ πράγματος. ὥστε φανερὸν ὅτι ὁσαχῶς ἡ ἀρχὴ λέγεται, τοσαυταχῶς καὶ τὸ πέρας, καὶ ἔτι πλεοναχῶς. ἡ μὲν γὰρ ἀρχή, πέρας τι· τὸ δὲ πέρας, οὐ πᾶν ἀρχή.

Κεφάλαιον ιη.

ΤΟ' καθ' ὃ λέγεται πολλαχῶς. ἕνα μὲν τρόπον, τὸ εἶδος καὶ ἡ οὐσία ἑκάστου πράγματος, οἷον καθ' ὃ ἀγαθός, αὐτὸ ἀγαθόν. ἕνα δέ, ἐν ᾧ πρώτῳ πέφυκε γίνεσθαι, οἷον τὸ χρῶμα ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ. τὸ μὲν οὖν πρώτως λεγόμενον καθ' ὅ, τὸ εἶδός ἐστι· δευτέρως δέ, ὡς ἡ ὕλη ἑκάστου καὶ τὸ ὑποκείμενον ἑκάστῳ πρῶτον. ὅλως δὲ τὸ καθ' ὃ ἰσαχῶς, καὶ τὸ αἴτιον ὑπάρξει. κατὰ τί γὰρ ἐλήλυθεν, ἢ οὗ ἕνεκα ἐλήλυθε, λέγεται· καὶ κατὰ τί παραλελόγισται, ἢ συλλελόγισται, ἢ τί τὸ αἴτιον τοῦ συλλογισμοῦ, ἢ παραλογισμοῦ. ἔτι τὸ καθ' ὅ, τὸ κατὰ θέσιν λέγεται, καθ' ὃ ἕστηκεν, ἢ καθ' ὃ βαδίζει. πάντα γὰρ ταῦτα θέσιν σημαίνει καὶ τόπον. ὥστε καὶ τὸ καθ' αὑτό, πολλαχῶς ἀνάγκη λέγεσθαι. ἓν μὲν γὰρ καθ' αὑτό, τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστῳ, οἷον ὁ Καλλίας, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι Καλλίᾳ. ἓν δέ, ὅσα ἐν τῷ τί ἐστιν ὑπάρχει, οἷον ζῷον ὁ Καλλίας καθ' αὑτό. ἐν γὰρ τῷ λόγῳ ἐνυπάρχει τὸ ζῷον· ζῷον γάρ τι ὁ Καλλίας. ἔτι δὲ εἰ ἐν αὑτῷ δέδεκται πρώτῳ, ἢ τῶν αὑτοῦ τινι· οἷον ἡ ἐπιφάνεια λευκὴ καθ' αὑτήν, καὶ ζῇ ὁ ἄνθρωπος καθ' αὑτόν. ἡ γὰρ ψυχὴ μέρος τι τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ᾗ πρώτῃ τὸ ζῆν. ἔτι οὗ μὴ ἔστιν ἄλλο τι αἴτιον. τοῦ γὰρ ἀνθρώπου πολλὰ αἴτια, τὸ ζῷον, τὸ δίπουν· ἀλλ' ὅμως καθ' αὑτὸν ὁ ἄνθρωπος, ἄνθρωπός ἐστιν. ἔτι ὅσα μόνῳ ὑπάρχει, καὶ ᾗ μόνον. διὸ τὸ κεχωρισμένον καθ' αὑτό.

Κεφάλαιον ιθ.

ΔΙάθεσις λέγεται τοῦ ἔχοντος μέρη τάξις, ἢ κατὰ τόπον, ἢ κατὰ δύναμιν, ἢ κατ' εἶδος. θέσιν γὰρ δεῖ τινα εἶναι, ὥσπερ καὶ τὸ ὄνομα δηλοῖ ἡ διάθεσις.

CAPVT

Κεφάλαιον κ.

Ἕξις δὲ λέγεται, ἕνα μὲν τρόπον, οἷον ἐνέργειά τις τοῦ ἔχοντος καὶ ἐχομένου, ὥσπερ πρᾶξίς τις ἢ κίνησις. ὅταν γὰρ τὸ μὲν ποιῇ, τὸ δὲ ποιῆται, ἔστι ποίησις μεταξύ· οὕτω καὶ τοῦ ἔχοντος ἐσθῆτα καὶ τῆς ἐχομένης ἐσθῆτος, ἔστι μεταξὺ ἕξις. ταύτην μὲν οὖν φανερὸν, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἔχειν τὴν ἕξιν. εἰς ἄπειρον γὰρ βαδιεῖται, εἰ τοῦ ἐχομένου ἔσται ἔχειν τὴν ἕξιν. ἄλλον δὲ τρόπον ἕξις λέγεται διάθεσις, καθ᾽ ἣν ἢ εὖ ἢ κακῶς διάκειται τὸ διακείμενον, καὶ ἢ καθ᾽ αὑτὸ, ἢ πρὸς ἄλλο, οἷον ἡ ὑγίεια ἕξις τις. διάθεσις γάρ ἐστι τοιαύτη. ἔτι ἕξις λέγεται, ἂν ᾖ μόριον διαθέσεως τοιαύτης. διὸ καὶ ἡ τῶν μερῶν ἀρετὴ, ἕξις τίς ἐστι.

Κεφάλαιον κα.

Πάθος δὲ λέγεται, ἕνα μὲν τρόπον ποιότης καθ᾽ ἣν ἀλλοιοῦσθαι ἐνδέχεται, οἷον τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, καὶ τὸ γλυκὺ, καὶ τὸ πικρὸν, καὶ βαρύτης καὶ κουφότης, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. ἕνα δὲ αἱ τούτων ἐνέργειαι καὶ ἀλλοιώσεις ἤδη. ἔτι τούτων μᾶλλον αἱ βλαβεραὶ ἀλλοιώσεις καὶ κινήσεις, καὶ μάλιστα αἱ λυπηραὶ καὶ αἱ βλάβαι. ἔτι τὰ μεγέθη τῶν συμφορῶν καὶ λυπηρῶν πάθη λέγεται.

Κεφάλαιον κβ.

Στέρησις λέγεται, ἕνα μὲν, ἂν μὴ ἔχῃ τι τῶν πεφυκότων ἔχεσθαι, κἂν μὴ αὐτὸ ᾖ πεφυκὸς ἔχειν, οἷον φυτὸν ὀμμάτων ἐστερῆσθαι λέγεται. ἕνα δὲ, ἂν πεφυκὸς ἔχειν, ἢ αὐτὸ, ἢ τὸ γένος, μὴ ἔχῃ, οἷον ἄλλως ἄνθρωπος ὁ τυφλὸς ὄψεως ἐστέρηται, καὶ ἀσπάλαξ· τὸ μὲν κατὰ γένος, τὸ δὲ καθ᾽ αὑτό. ἔτι ἂν πεφυκὸς, καὶ ὅτε πέφυκεν ἔχειν, μὴ ἔχῃ· ἡ γὰρ τυφλότης, στέρησίς τις. τυφλὸς δ᾽ οὐ κατὰ πᾶσαν ἡλικίαν, ἀλλ᾽ ἐν ᾗ πέφυκεν ἔχειν, ἂν μὴ ἔχῃ. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν ᾧ ἂν, καὶ καθ᾽ ὃ, καὶ πρὸς ὃ, καὶ ὡς ἂν μὴ ἔχῃ πεφυκός. ἔτι ἡ βιαία ἑκάστου ἀφαίρεσις, στέρησις λέγεται. καὶ ὁσαχῶς δὲ αἱ ἀπὸ τοῦ α ἀποφάσεις λέγονται, τοσαυταχῶς καὶ αἱ στερήσεις λέγονται. ἄνισον μὲν γὰρ, τῷ μὴ ἔχειν ἰσότητα πεφυκὸς λέγεται, ἀόρατον δὲ, καὶ τῷ ὅλως μὴ ἔχειν χρῶμα, καὶ τῷ φαύλως, καὶ ἄπουν, καὶ τῷ μὴ ἔχειν ὅλως πόδας, καὶ τῷ φαύλους. ἔτι καὶ τῷ μικρὸν ἔχειν, οἷον τὸ ἀπύρηνον. τοῦτο δ᾽ ἐστὶ, τὸ φαύλως πως ἔχειν.

CAPVT XX.

Habitus autem dicitur vno modo, tanquam quidam habentis & habiti actus: sicuti actio quædam, aut motus. Nam cum hoc quidem efficit, illud verò fit, est media affectio. Ita & habentis vestem & vestis habitæ, est medius habitus. Hunc itaque habitum, quod non contingit habere, manifestum est. In infinitum enim progrederetur, si habiti esset habitum habere. Alio modo habitus, dicitur dispositio, secundum quam bene vel male disponitur dispositum. & aut secundum se, aut ad aliud: vt sanitas, quidam habitus est: dispositio etenim talis est. Item, habitus dicitur, si particula talis dispositionis sit. Quare partium quoque virtus, quidam habitus est.

CAPVT XXI.

Passio dicitur, vno quidem modo qualitas, secundum quam alterari contingit: vt album & nigrum, dulce & amarum, grauitas & leuitas, & quæcunque alia similia. Alio modo, horum actiones, & iam alterationes. Item, harum magis quæ noxiæ alterationes & motus, & maximè quæ tristes, & noxiæ sunt. Item, calamitatum & tristiū magnitudines, passiones dicūtur.

CAPVT XXII.

Priuatio dicitur vno modo, si non habeat aliquid eorum, quæ apta sunt haberi, etiam si ipsum non sit natura aptum habere: vt planta dicitur oculis priuari. Alio modo si cùm aut ipsum, aut genus eius, aptum habere sit, non habeat: vtputa, aliter cæcus homo visu priuatur, & aliter talpa. Hæc quidem secundum genus, ille verò secundum se. Item, si cùm aptum sit, & quando sit aptum habere, non habeat. Cæcitas nanque, priuatio quædam est. Cæcus autem non secundum omnem ætatem, sed si, in qua aptus est habere, non habet. Similiter si in quo & secundum quod, & ad quod, & quemadmodū natura aptus sit non habeat. Item, violenta cuiusque ablatio, priuatio dicitur, & quoties negationes ab IN, vel simili negatione incipientes dicuntur, toties etiam priuationes dicuntur. Inæquale nanque dicitur, eo quòd non habeat æqualitatem, aptum existens habere. Inuisibile verò, eo quòd non habeat omnino colorem, & quod exiguè: & impes, eo quòd & non habeat pedes, & quòd debiles. Item, cum parum quid habeat: vt cùm dicimus oliuam exossem, hoc autem est, eo quòd exile quidddam habet.

Item, cùm non facilè aut non benè: vt insecabile, non solum eo quòd non secetur, sed etiam eo quòd non facilè, nec benè. Item cum omnino non habeat. Cæcus nanque dicitur, non qui vnoculus est, sed qui vtriusque oculi visu caret. Quare non omnis, bonus vel malus, aut iustus vel iniustus, sed etiam intermedium est.

CAPVT XXIII.

Habere, multipliciter dicitur. Vno modo, cum quid secundum suam naturam, aut suum impetum agat. Quare dicitur, quòd febris hominem habet, & tyranni ciuitates, & induti vestem. Alio modo, in quo quid tanquam susceptiuo existit: vt æs habet statuæ speciem, & corpus ægritudinem. Alio modo, vt continens ea, quæ contenta sunt. In quo nanque contentum quiddam est: haberi ab eo dicitur: vt vas, habere humidum, dicimus: & vrbem, homines: & nauem, nautas: sic & totum, partes habet. Item quod prohibet aliquid secundum suum impetum moueri, aut agere, habere dicitur hoc ipsum: vt & columnæ, imposita onera, & vt poetæ Atlantem faciunt cælum habere, tanquam nisi ipse teneret, casurum super terram, vt quidam Physiologorum sic tradunt. Hoc autem modo & continens dicitur, quæ continet, habere, tanquam separaretur secundum suum impetum vnumquodque. In aliquo etiam esse similiter & consequenter sicuti habere dicitur.

CAPVT XXIIII.

Ex aliquo esse, vno modo dicitur ex quo, vt ex materia, est. Et hoc dupliciter, aut secundum primum genus, aut secundum vltimam speciem: veputa, omnia liquabilia quodam modo quidem ex aqua sunt, quodam modo verò, ex ære statua est. Vno modo dicitur, ex primo mouente principio: vt, ex quo pugna? ex conuicio: quia hoc, pugnæ principium. Vno modo ex composito ex materia, ex forma: sicuti ex toto, partes: & versus, ex Iliade: & lapides, ex domo. Finis nanque est forma perfectum verò, quod habet finem. Quædam verò, tanquam ex parte species: vt homo, ex bipede: & syllaba, ex elemento. Aliter nanque hoc atque statua ex ære: ex sensibili nanque materia, composita substantia est. Species quoque ex speciei materia. Quædam itaque ita dicuntur. Quædam, si quis horũ modorũ secundum aliquam partem sit: vt ex patre,

A ὅτι τῷ μὴ ῥᾳδίως, ἢ τῷ μὴ καλῶς ἔχειν· οἷον τὸ ἄτμητον, οὐ μόνον τῷ μὴ τμηθῆναι, ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ ῥᾳδίως, ἢ τῷ μὴ καλῶς. ἔτι τὸ πάντῃ μὴ ἔχειν. τυφλὸς γὰρ οὐ λέγεται ὁ ἑτερόφθαλμος, ἀλλ' ὁ ἐν ἀμφοῖν μὴ ἔχων ὄψιν. διὸ οὐ πᾶς ἀγαθὸς ἢ κακὸς, ὁ δίκαιος ἢ ἄδικος· ἀλλὰ καὶ τὸ μεταξύ.

Κεφάλαιον κγ.

B Τὸ ἔχειν λέγεται πολλαχῶς. ἕνα μὲν τρόπον, τὸ ἄγειν κατὰ τὴν αὑτοῦ φύσιν, ἢ κατὰ τὴν αὑτοῦ ὁρμήν. διὸ λέγεται πυρετός τε ἔχειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ οἱ τύραννοι τὰς πόλεις, καὶ τὴν ἐσθῆτα οἱ ἀμπεχόμενοι. ἕνα δ', ἐν ᾧ ἄν τι ὑπάρχῃ ὡς δεκτικῷ, οἷον ὁ χαλκὸς ἔχει τὸ εἶδος τοῦ ἀνδριάντος, καὶ τὴν νόσον τὸ σῶμα· ἕνα δ', ὡς τὸ περιέχον τὰ περιεχόμενα. ἐν ᾧ γὰρ ἐστὶ περιεχόμενόν τι, ἔχεσθαι ὑπὸ τούτου
C λέγεται· οἷον, τὸ ἀγγεῖον ἔχειν τὸ ὑγρὸν φαμὲν, καὶ τὴν πόλιν ἀνθρώπους, καὶ τὴν ναῦν ναύτας· οὕτω δὲ καὶ τὸ ὅλον ἔχειν τὰ μέρη. ἔτι τὸ κωλῦον κατὰ τὴν αὑτοῦ ὁρμήν τι κινεῖσθαι ἢ πράττειν, ἔχειν λέγεται τοῦτο αὐτό· οἷον καὶ οἱ κίονες τὰ ἐπικείμενα βάρη, καὶ ὡς οἱ ποιηταὶ τὸν Ἄτλαντα ποιοῦσι τὸν οὐρανὸν ἔχειν, ὡς συμπεσόντ' ἂν ἐπὶ τὴν γῆν, ὥσπερ καὶ τῶν φυσιολόγων τινές φασι. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ τὸ
D συνέχον λέγεται, ἃ συνέχει, ἔχειν, ὡς διαχωρισθέντα ἂν κατὰ τὴν αὑτοῦ ὁρμὴν ἕκαστον. καὶ τὸ ἔν τινι δὲ εἶναι, ὁμοιοτρόπως λέγεται καὶ ἑπομένως τῷ ἔχειν.

Κεφάλαιον κδ.

Τὸ ἔκ τινος εἶναι, λέγεται ἕνα μὲν τρόπον, ἐξ οὗ ἐστὶν, ὡς ὕλης· καὶ τοῦτο διχῶς, ἢ κατὰ τὸ πρῶτον γένος, ἢ κατὰ τὸ ὕστατον εἶδος· οἷον
E ἔστι μὲν ὡς ἅπαντα τὰ τηκτὰ ἐξ ὕδατος· ἔστι δ' ὡς ἐκ χαλκοῦ ὁ ἀνδριάς. ἕνα δ', ὡς ἐκ τῆς πρώτης κινησάσης ἀρχῆς· οἷον ἔκ τινος ἡ μάχη; ἐκ λοιδορίας, ὅτι αὕτη ἀρχὴ τῆς μάχης. ἕνα δ' ἐκ τοῦ συνθέτου, ἐκ τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς, ὥσπερ ἐκ τοῦ ὅλου τὰ μέρη, καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος τὸ ἔπος, καὶ ἐκ τῆς οἰκίας οἱ λίθοι. τέλος μὲν γάρ ἐστιν ἡ μορφή, τέλειον
F δὲ τὸ ἔχον τέλος. τὰ δὲ ὡς ἐκ τοῦ μέρους τὸ εἶδος· οἷον ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ δίποδος, καὶ ἡ συλλαβὴ ἐκ τοῦ στοιχείου. ἄλλως γὰρ τοῦτο, καὶ ὁ ἀνδριὰς ἐκ τοῦ χαλκοῦ· ἐκ τῆς αἰσθητῆς γὰρ ὕλης ἡ συνθετὴ οὐσία· ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος ἐκ τῆς τοῦ εἴδους ὕλης. τὰ μὲν οὖν οὕτω λέγεται, τὰ δ' ἐὰν κατὰ μέρος τι τούτων τις ὑπάρχῃ τῶν τρόπων· οἷον ἐκ πατρὸς

καὶ μη-

καὶ μητρὸς τὸ τέκνον, καὶ ἐκ γῆς τὰ φυτά, ὅτι ἔκ τινος μέρους αὐτῶν. ἕνα δὲ μεθ' ὃ τῷ χρόνῳ, οἷον ἐξ ἡμέρας νύξ, καὶ ἐξ εὐδίας χειμών, ὅτι τοῦτο μετὰ τοῦτο. τούτων δὲ τὰ μὲν τῷ ἔχειν μεταβολὴν εἰς ἄλληλα, οὕτω λέγεται, ὥσπερ καὶ τὰ νῦν εἰρημένα· τὰ δὲ τῷ κατὰ τὸν χρόνον ἐφεξῆς μόνον· οἷον ἐξ ἰσημερίας ἐγένετο ὁ πλοῦς, ὅτι μετὰ ἰσημερίαν ἐγένετο. καὶ ἐκ Διονυσίων Θαργήλια, ὅτι μετὰ τὰ Διονύσια.

Κεφάλαιον κε.

Μέρος λέγεται ἕνα μὲν τρόπον, εἰς ὃ διαιρεθείη ἂν τὸ ποσὸν ὁπωσοῦν. ἀεὶ γὰρ τὸ ἀφαιρούμενον τοῦ ποσοῦ ᾗ ποσόν, μέρος λέγεται ἐκείνου, οἷον τῶν τριῶν τὰ δύο μέρος λέγεταί πως. ἄλλον δὲ τρόπον τὰ καταμετροῦντα τῶν τοιούτων μόνον· διὸ τὰ δύο τῶν τριῶν, ἔστι μὲν ὡς λέγεται μέρος, ἔστι δ' ὡς οὔ. ἔτι εἰς ἃ τὸ εἶδος τοῦ ζῴου διαιρεθείη ἂν ἄνευ τοῦ ποσοῦ, καὶ ταῦτα μόρια λέγεται τούτου· διὸ τὰ εἴδη τοῦ γένους φασὶν εἶναι μόρια. ἔτι εἰς ἃ διαιρεῖται, ἢ ἐξ ὧν σύγκειται τὸ ὅλον, ἢ τὸ εἶδος, ἢ τὸ ἔχον τὸ εἶδος, οἷον, τῆς σφαίρας τῆς χαλκῆς, ἢ τοῦ κύβου τοῦ χαλκοῦ, καὶ ὁ χαλκὸς μέρος. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ὕλη ἐν ᾗ τὸ εἶδος, καὶ ἡ γωνία μέρος. ἔτι τὰ ἐν τῷ λόγῳ, τῷ δηλοῦντι ἕκαστον, καὶ ταῦτα μόρια τοῦ ὅλου· διὸ τὸ γένος τοῦ εἴδους καὶ μέρος λέγεται, ἄλλως δὲ τὸ εἶδος τοῦ γένους μέρος.

Κεφάλαιον κϛ.

Ὅλον λέγεται οὗ τε μηθὲν ἄπεστι μέρος ἐξ ὧν λέγεται ὅλον φύσει, καὶ τὸ περιέχον τὰ περιεχόμενα, ὥστε ἕν τι εἶναι ἐκεῖνα. τοῦτο δὲ διχῶς· ἢ γὰρ ὡς ἕκαστον ἕν, ἢ ὡς ἐκ τούτων τὸ ἕν. τὸ μὲν γὰρ καθόλου, καὶ τὸ ὅλως λεγόμενον, ὡς ὅλον τι ὄν, οὕτως ἐστὶ καθόλου, ὡς πολλὰ περιέχον τῷ κατηγορεῖσθαι καθ' ἑκάστου, καὶ ἓν ἅπαντα εἶναι ὡς ἕκαστον, οἷον ἄνθρωπον, ἵππον, θεόν, ὅτι ἅπαντα ζῷα. τὸ δὲ συνεχὲς καὶ πεπερασμένον, ὅταν ἕν τι ἐκ πλειόνων ᾖ ἐνυπαρχόντων, μάλιστα μὲν δυνάμει, εἰ δὲ μή, ἐνεργείᾳ. τούτων δ' αὐτῶν μᾶλλον τὰ φύσει ἢ τέχνῃ τοιαῦτα, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ἐλέγομεν, ὡς οὔσης τῆς ὁλότητος ἑνότητός τινος. ἔτι τοῦ ποσοῦ ἔχοντος ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ ἔσχατον, ὅσων μὲν μὴ ποιεῖ ἡ θέσις διαφοράν, πᾶν λέγεται, ὅσων δὲ ποιεῖ, ὅλον. ὅσα δὲ ἄμφω ἐνδέχεται, καὶ ὅλα καὶ πάντα. ἔστι δὲ ταῦτα, ὅσων ἡ μὲν φύσις ἡ αὐτὴ μένει τῇ μεταθέσει,

& matre, proles, & ex terra, plantæ, quia ex aliqua eorum parte. Vno modo post quod tempore: vt ex die, nox: & ex sereno, tempestas: quoniam hoc, post illud. Horum autem quædam eo quòd habent mutuam transmutationem, ita dicuntur, sicuti & quæ nunc dicta sunt: quædam, eo quòd solum secundũ tempus consequentur: vt ex æquinoctio facta est nauigatio, quoniam post æquinoctium facta est: & ex Dionysiis Thargelia quia post Dionysia.

CAPVT XXV.

Pars dicitur vno quidẽ modo, in quod quoquo modo quantum diuidi potest. Semper enim quod à quanto, prout quantum, aufertur, pars illius dicitur. vt duo, pars trium quodam modo dicitur. Alio modo, ex iis ea duntaxat, quæ metiuntur: quare, duo quodam modo quidẽ sunt pars trium, quodam modo verò non. Item in quæ species absque quanto diuidi potest, hæc quoque partes eius dicuntur. quare species, generis aiunt partes esse. Item, in quæ aliquid diuiditur, aut ex quibus totum componitur, aut ipsa species, aut quod speciem habet, vt sphæræ æneæ, & ænei cubi, & ipsum æs pars. Hoc autem est materia in qua species & angulus pars. Item quæ in ratione vnumquodque significante sunt, hæc quoque pars totius sunt: quare genus pars etiam speciei dicitur. Aliter verò species generis pars est.

CAPVT XXVI.

Totum dicitur, cuius nulla pars eorum abest ex quibus totum natura dicitur. Et quod continet contenta, vt vnum quid illa sint. Hoc autem dupliciter. Aut enim vt vnumquodque vnum: aut vt ex his illud vnum. Ipsum enim vniuersale & quod omnino, vt totum quippiam ens dicitur, sic est: vniuersale vt multa continens, hoc eo quòd de singulis prædicatur: & vnum, omnia sunt singula: vt homo, equus, Deus, quoniam omnia animalia. Cæterum continuum & finitum, cùm è pluribus initis vnum quid sit, maximè quidem potentia, non actu: horum autem ipsorum, magis quæ natura, quàm arte talia sunt: sicut & de vno diximus, tanquam totalitas vnitas quædam sit. Item, cùm quantum habeat principium, medium & vltimum, quorumcunque positio non facit differentiam, omne dicitur: quorumcunque verò facit, totum: quę autem ambo facere contingit, & omne, & totum. Sunt autem hæc, quorum natura quidem eadem manet in transpositione,

formæ verò minimè, vt cera, & vestis. Etenim totum, & omne, dicuntur: ambo nanque habent. Aqua verò, & quæcunque humida ac numerus, omne quidem dicũtur: totus verò numerus, totaque aqua dicuntur nisi metaphoricè. Omnia verò dicuntur, de quibus omne, tanquam de vno, de his omnia, vnde diuisis, omnis hic numerus, omnes hæ vnitates.

CAPVT XXVII.

Mutilum dicitur quantorũ non quodcunque, sed vt diuisibile, & totum illud sit, oportet. Duo etenim non sunt mutila altero ablato vno: (non enim æquale mutilamen, & reliquum vnquam est.) Nec omnino numerus vllu: substantiam nanque manere oportet. Si calix mutilus, adhoc oportet esse calicem. Numerus verò non amplius idem. Et adhæc etiam si partium dissimilarium sint, nec hæc omnia: numerus etenim est, vt etiam dissimilares habeat partes, vtputa binarium, & ternarium. Cæterum nihil omnino eorum, quorum positio differentiam non facit mutilum est: vt aqua vel ignis: sed oportet talia esse, quæ secundum substantiam positionem habent. Item continua: harmonia nanque & ex partibus dissimilaribus est, & positionem habet, mutila autem non fit. Et adhæc nec illa quæ tota sunt, cuiuscunque particulæ priuatione, mutila sunt: non enim oportet, nec quæ principales ipsius substantiæ, nec vbicunque existentes: vt si perforetur calix, non mutilus, sed si ansa, aut extremũ aliquod: homo quoque, non si carnem, aut splenẽ, sed si extremitatem, & hanc non omnem, sed quæ tota ablata non habet generationem: quale calui, non mutili.

CAPVT XXVIII

Genus dicitur hoc quidem, si generatio eorum, quæ speciem eandem habent, continua sit: vtputa dicitur, quousque genus hominum sit, quia donec eorum generatio continua sit. Hoc verò, à quo sint primo ad esse mouente. Ita enim Græci genere: alij verò Iones dicuntur, eò quòd illi quidem à Græco, hi verò ab Ione primo generante sunt. Et magis qui à generante, quàm qui à materia. Dicuntur etenim à fœmina genere, vt à Pyrrha. Item vt superficies, figurarum superficialium genus: & solidum solidarum. Quæque enim figurarum, hæc quidem superficies talis, illa verò solidum tale: hoc autem, quod subiectum differentiis est. Item, vt in rationibus quod primum inest,

A ἡ δὲ μορφὴ οὔ, οἷον κηρὸς, καὶ ἱμάτιον. καὶ γὰρ ὅλον καὶ πᾶν λέγεται· ἔχει γὰρ ἄμφω. ὕδωρ δὲ καὶ ὅσα ὑγρὰ, καὶ ἀριθμὸς, πᾶν μὲν λέγεται· ὅλος δ' ἀριθμὸς καὶ ὅλον ὕδωρ οὐ λέγεται, ἂν μὴ μεταφορᾷ. πάντα δὲ λέγεται, ἐφ' οἷς τὸ πᾶν ὡς ἐφ' ἑνί, ἐπὶ τούτοις τὸ πάντα, ὡς ἐπὶ διῃρημένοις, πᾶς οὗτος ὁ ἀριθμὸς, πᾶσαι αὗται αἱ μονάδες.

Κεφάλαιον κζ.

B Κολοβὸν δὲ λέγεται τῶν ποσῶν, οὐ τὸ τυχὸν, ἀλλὰ μεριστόν τε αὐτὸ δεῖ εἶναι καὶ ὅλον. τά τε γὰρ δύο οὐ κολοβὰ θατέρου ἀφαιρουμένου ἑνὸς (οὐ γὰρ ἴσον τὸ κολόβωμα καὶ τὸ λοιπὸν οὐδέποτ' ἐστίν) οὐδ' ὅλως ἀριθμὸς οὐδείς. καὶ γὰρ τὴν οὐσίαν δεῖ μένειν· εἰ κύλιξ κολοβὸς, ἔτι δεῖ εἶναι κύλικα· ὁ δὲ ἀριθμὸς, οὐκ ἔτι ὁ αὐτός. πρὸς δὲ τούτοις κἂν ἀνομοιομερῆ ᾖ, οὐδὲ ταῦτα πάντα. ὁ γὰρ ἀριθμὸς ἔστιν, ὡς καὶ C ἀνόμοια ἔχει μέρη, οἷον δυάδα, τριάδα. ἀλλ' ὅλως ὧν μὴ ποιεῖ ἡ θέσις διαφορὰν, οὐδὲν κολοβὸν, οἷον ὕδωρ ἢ πῦρ· ἀλλὰ δεῖ τοιαῦτα εἶναι, ἃ κατὰ τὴν οὐσίαν θέσιν ἔχει. ἔτι συνεχῆ. ἡ γὰρ ἁρμονία ἐξ ἀνομοίων μὲν καὶ θέσιν ἔχει, κολοβὸς δὲ οὐ γίγνεται. πρὸς δὲ τούτοις, οὐδ' ὅσα ὅλα, οὐδὲ ταῦτα ὁτουοῦν μορίου στερήσει κολοβά. οὐ γὰρ δεῖ οὔτε τὰ κύρια τῆς οὐσίας, οὔτε τὰ D ὁπουοῦν ὄντα· οἷον ἂν τρυπηθῇ ἡ κύλιξ, οὐ κολοβὸς, ἀλλ' ἂν τὸ οὖς ἢ ἀκρωτήριόν τι. καὶ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἐὰν σάρκα ἢ τὸν σπλῆνα, ἀλλ' ἐὰν ἀκρωτήριον, καὶ τοῦτο οὐ πᾶν, ἀλλ' ὃ μὴ ἔχει γένεσιν ἀφαιρεθὲν ὅλον. διὰ τοῦτο οἱ φαλακροὶ οὐ κολοβοί.

Κεφάλαιον κη.

Γένος λέγεται τὸ μὲν, ἐὰν ᾖ ἡ γένεσις συνεχὴς τῶν τὸ εἶδος ἐχόντων τὸ αὐτὸ· οἷον E λέγεται ἕως ἂν ἀνθρώπων γένος ᾖ, ὅτι ἕως ἂν ᾖ ἡ γένεσις συνεχὴς αὐτῶν. τὸ δὲ ἀφ' οὗ ἂν ὦσι πρώτου κινήσαντος εἰς τὸ εἶναι. οὕτω γὰρ λέγονται οἱ μὲν Ἕλληνες τὸ γένος, οἱ δὲ Ἴωνες, τῷ οἱ μὲν ἀπὸ Ἕλληνος, οἱ δὲ ἀπὸ Ἴωνος εἶναι πρώτου γεννήσαντος. καὶ μᾶλλον οἱ ἀπὸ τοῦ γεννήσαντος, ἢ τῆς ὕλης. λέγονται γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ θήλεος τὸ γένος, οἷον οἱ ἀπὸ Πύρρας. ἔτι δὲ ὡς τὸ ἐπίπεδον τῶν σχημάτων γένος τῶν ἐπιπέδων, καὶ F τὸ στερεὸν τῶν στερεῶν. ἕκαστον γὰρ τῶν σχημάτων, τὸ μὲν ἐπίπεδον τοιονδὶ, τὸ δὲ στερεόν ἐστι τοιονδί. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ὑποκείμενον ταῖς διαφοραῖς. ἔτι ὡς ἐν τοῖς λόγοις τὸ πρῶτον ἐνυπάρχον ὃ λέγεται

[illegible]

Κεφάλαιον κθ.

[illegible]

A quod dicitur in eo quod quid, hoc genus, cuius differentiæ dicuntur qualitates. Genus itaque toties dicitur, hoc quidem secundum generationem continuam eiusdem speciei, hoc verò, secundum primum mouens eiusdem speciei, hoc autem, vt materia cuius enim differentia, & qualitas est, hoc est subiectum, quod dicimus materiam. Diuersa autem genere, quorũ primum subiectum diuersum est, & non B resoluuntur alterum in alterum, nec ambo in idem: vt puta species & materia diuersa genere. Et quæcunque secundum diuersam figuram prædicationis entis dicuntur: quædam enim entium quid est significant, quædam autem quale quid, quædam vt prius diuisum est: neque enim hæc resoluuntur in inuicem, nec in vnum quiddam.

CAPVT XXIX.

C FAlsum dicitur vno modo, vt res falsa, & huius hoc quidem eo quod non cõponitur, aut quod impossibile sit componi, quemadmodum dicitur, diametrum esse commensurabilem, aut te sedere. Horum enim illud quidem semper, hoc verò aliquando falsum est: sic enim non entia hæc. Alia verò, quæcunque sunt quidem entia, apta tamen natura sunt apparere, aut non qualia sunt, aut quæ non sunt, vt vmbra, picturæ & insomnia. Hæc D enim sunt quidem aliquid, sed non sunt ea quorum faciũt phantasiam. Res itaque falsæ sic dicuntur, aut eo quod non sunt, aut eo quòd phãtasia ab eis facta non entis est. Ratio verò falsa, prout falsa est, quę non entium est. Vnde omnis ratio falsa, alterius est, quam eius cuius est vera: vt puta, quæ circuli, falsa trianguli. Cuiusque verò ratio, quodam modo quidẽ vna, quæ est eius quod quid erat esse, quodam modo verò multæ: quoniam idem quodam E modo est ipsum, & ipsum passum vt Socrates musicus. Falsa verò ratio, nullius est simpliciter ratio. Quare Antisthenes inepte putabat, nihil ducens dignum dici, nisi propria ratione vnũ de re vna, ex quibus accidebat, nõ esse contradicere: ferè autẽ, neque mẽtiri. Est autem vnũquodque dicere, non solùm sua ratione, sed etiam ea, quæ alterius est, & falsè quidem omnino, quodam autem modo etiam verè: quemF admodum octo, dupla sunt ratione dualitatis. Quædam igitur ita falsa dicũtur. Homo verò falsus, qui promptus tales eligit orationes non propter aliquid aliud, sed propter id ipsum, & qui aliis taliũ orationum causa. Quemadmodum res falsas esse dicimus, quæ falsam phãtasiam faciunt.

Vnde oratio, quæ apud Hippiam est, sophistica est, quòd idem sit mendax, & verax. Eum namque qui potest mentiri, accipit vt mendacem, hic verò, sapiens & prudens est. Item eum, qui sponte prauus est, meliorem ait. Hoc autem falsum, per inductionem accipit. Qui enim sponte claudicat, melior est eo, qui inuitus: claudicare dicens, pro imitari. Nam si claudus sponte esset peior fortasse: quemadmodum in moribus, ita & in hoc esset.

CAPVT XXX.

ACcidens dicitur, quod inest alicui. Et quod verum est dicere: non tamen neque necessario, nec vt plurimùm: vtputa, si quis pro planta fodiens fossam, inuenit thesaurum. Hoc itaque accidens fuit fodienti fossam, thesaurum inuenire. Nec enim necessario hoc ex hoc aut post hoc: nec vt plurimùm, si quis plantet, thesaurum inuenit. Musicus quoque fuerit quispiam albus, sed cùm nec necessario, nec vt plurimùm hoc fiat, accidens ipsum dicimus. Cum igitur sit existens aliquid, & alicui & horum quædam etiam alicubi & quandoque quod vtcunque exitit quidē, sed non propter id, hoc aut nunc aut hic, accidens erit: nec vlla causa determinata accidentis est, sed quæcunque contingit. Hæc autem, indeterminata: vt abire in Aeginam accidit, si non propter hoc euenit, vt illuc iret, sed à tempestate pulsus, aut a latronibus captus. Fuit igitur, & est ipsum accidens, sed secundum se, sed non secundum alterum. Tempestas enim causa, vt iret, quò non nauigabat: hoc autem erat Aegina. Dicitur etiam aliter accidens, vt quæcunque existunt in vnoquoque secundum se, non existentia in substantia, vt triangulo, duos rectos habere. Et hæc quidem contingit sempiterna esse, illorum verò nihil. Ratio autē huius in aliis.

A διὸ ἐν τῷ Ἱππίᾳ λόγος παρακρούεται, ὡς ὁ αὐτὸς ψευδὴς καὶ ἀληθής. τὸν δυνάμενον γὰρ ψεύσασθαι, λαμβάνει ψευδῆ. οὗτος δ' ὁ εἰδὼς καὶ ὁ φρόνιμος. ἔτι τὸν ἑκόντα φαῦλον, βελτίω. τοῦτο δὲ ψεῦδος λαμβάνει διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. ὁ γὰρ ἑκὼν χωλαίνων, τοῦ ἄκοντος κρείττων. τὸ χωλαίνειν, τὸ μιμεῖσθαι λέγων. ἐπεὶ εἴγε χωλὸς ἑκών, χείρων ἴσως, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἠθῶν καὶ τοῦτο.

Κεφάλαιον λ.

B ΣΥμβεβηκὸς δὲ λέγεται, ὃ ὑπάρχει μέν τινι, καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν, οὐ μέντοι οὔτε ἐξ ἀνάγκης, οὔτε ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. οἷον εἴ τις ὀρύττων φυτῷ βόθρον, εὗρε θησαυρόν. τοῦτο τοίνυν συμβεβηκὸς τῷ ὀρύττοντι τὸν βόθρον, τὸ εὑρεῖν θησαυρόν. οὔτε γὰρ ἐξ ἀνάγκης τοῦτο ἐκ τούτου, ἢ μετὰ τοῦτο, οὐδ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἄν τις φυτεύῃ, θησαυρὸν εὑρίσκει. καὶ μουσικός γ' ἄν τις εἴη λευκός. C ἀλλ' ἐπεὶ οὔτε ἐξ ἀνάγκης, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦτο γίνεται, συμβεβηκὸς αὐτὸ λέγομεν. ὥστ' ἐπεὶ ἔστιν ὑπάρχοντι καὶ τινί, καὶ ἔνια τούτων, καὶ ποὺ καὶ ποτέ, ὅτι ἂν ὑπάρχῃ μέν, ἀλλὰ μὴ διότι τοδί, ἢ νῦν, ἢ ἐνταῦθα, συμβεβηκὸς ἔσται. οὐδὲ δὴ αἴτιον ὡρισμένον οὐδὲν τοῦ συμβεβηκότος, ἀλλὰ τὸ τυχόν. τοῦτο δ' ἀόριστον. συνέβη τῷ εἰς Αἴγιναν ἐλθεῖν, εἰ μὴ διὰ τοῦτο ἀφίκετο ὅπως D ἐκεῖ ἔλθῃ, ἀλλ' ὑπὸ χειμῶνος ἐξωσθείς, ἢ ὑπὸ λῃστῶν ληφθείς. γέγονε μὲν δὴ καὶ ἔστι τὸ συμβεβηκός, ἀλλ' οὐχ ᾗ αὐτό, ἀλλ' ᾗ ἕτερον. ὁ γὰρ χειμὼν αἴτιος τοῦ μὴ ὅπου ἔπλει ἐλθεῖν. τοῦτο δ' ἦν Αἴγινα. λέγεται δὲ καὶ ἄλλως συμβεβηκός. οἷον ὅσα ὑπάρχει καθ' αὑτὸ ἑκάστῳ μὴ ἐν τῇ οὐσίᾳ ὄντα, οἷον τῷ τριγώνῳ τὸ δύο ὀρθὰς ἔχειν. καὶ ταῦτα μὲν ἐνδέχεται ἀΐδια εἶναι, E ἐκείνων δὲ οὐδέν. λόγος δὲ τούτου ἐν ἑτέροις.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

PRINCIPIA, & causæ entium quæruntur, & patet quòd prout entia sunt. Est etenim aliqua sanitatis, bonaque habitudinis causa. Mathematicorum quoque principia, elementa, & causæ sunt. Et simpliciter omnis intellectualis scientia, siue aliquo modo intellectu participans, circa causas,

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Ε.

Κεφάλαιον α.

I ΑΙ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἴτια ζητεῖται τῶν ὄντων, δῆλον δὲ ὅτι ᾗ ὄντα. ἔστι γάρ τι αἴτιον ὑγιείας καὶ εὐεξίας. καὶ τῶν μαθηματικῶν εἰσὶν ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα καὶ αἴτια. καὶ ὅλως δὲ πᾶσα ἐπιστήμη διανοητική, ἢ καὶ μετέχουσά τι διανοίας, περὶ αἰτίας καὶ ἀρχάς ἐστιν, ἢ ἀκρι-

ἢ ἀκριβέστερον, ἢ ἁπλούστερον. ἀλλὰ πᾶσαι αὗται περὶ ἕν τι, καὶ γένος τι περιγραψάμεναι, περὶ τούτου πραγματεύονται, ἀλλ' οὐχὶ περὶ ὄντος ἁπλῶς, οὐδὲ ᾗ ὄν. οὐδὲ τοῦ τί ἐστιν οὐθένα λόγον ποιοῦνται· ἀλλ' ἐκ τούτου, αἱ μὲν αἰσθήσει ποιήσασαι αὐτὸ δῆλον, αἱ δ' ὑπόθεσιν λαβοῦσαι τὸ τί ἐστιν, οὕτω τὰ καθ' αὑτὰ ὑπάρχοντα τῷ γένει περὶ ὅ εἰσιν ἀποδεικνύουσιν ἢ ἀναγκαιότερον ἢ μαλακώτερον. διόπερ φανερὸν ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπόδειξις οὐσίας, οὐδὲ τοῦ τί ἐστιν ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπαγωγῆς, ἀλλά τις ἄλλος τρόπος τῆς δηλώσεως. ὁμοίως δὲ οὐδ' εἰ ἔστιν ἢ μὴ ἔστι τὸ γένος περὶ ὃ πραγματεύονται, οὐδὲν λέγουσι, διὰ τὸ τῆς αὐτῆς εἶναι διανοίας, τό, τε τί ἐστι δῆλον ποιεῖν καὶ εἰ ἔστιν. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη τυγχάνει οὖσα περὶ γένος τι τοῦ ὄντος (περὶ γὰρ τὴν τοιαύτην ἐστὶν οὐσίαν ἐν ᾗ ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως καὶ στάσεως ἐν αὐτῇ) δῆλον ὅτι οὔτε πρακτική ἐστιν οὔτε ποιητική. τῶν μὲν γὰρ ποιητικῶν ἐν τῷ ποιοῦντι ἡ ἀρχή, ἢ νοῦς, ἢ τέχνη, ἢ δύναμίς τις· τῶν δὲ πρακτικῶν, ἐν τῷ πράττοντι ἡ προαίρεσις. τὸ αὐτὸ γὰρ τὸ πρακτὸν καὶ τὸ προαιρετόν. ὥστ' εἰ πᾶσα διάνοια ἢ πρακτικὴ ἢ ποιητικὴ ἢ θεωρητική, ἡ φυσικὴ θεωρητική τις ἂν εἴη, ἀλλὰ θεωρητικὴ περὶ τοιοῦτον ὂν ὅ ἐστι δυνατὸν κινεῖσθαι, καὶ περὶ οὐσίαν τὴν κατὰ τὸν λόγον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οὐ χωριστὴν μόνον. δεῖ δὲ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸν λόγον πῶς ἐστι, μὴ λανθάνειν· ὡς ἄνευ γε τούτου τὸ ζητεῖν μηδέν ἐστι ποιεῖν. ἔστι δὲ τῶν ὁριζομένων καὶ τῶν τί ἐστι, τὰ μὲν οὕτως ὑπάρχει ὡς τὸ σιμόν, τὰ δ' ὡς τὸ κοῖλον. διαφέρει δὲ ταῦτα, ὅτι τὸ μὲν σιμὸν συνειλημμένον ἐστὶ μετὰ τῆς ὕλης· ἔστι γὰρ τὸ μὲν σιμὸν κοίλη ῥίς· ἡ δὲ κοιλότης ἄνευ ὕλης αἰσθητῆς. εἰ δὴ πάντα τὰ φυσικὰ ὁμοίως τῷ σιμῷ λέγονται, οἷον ῥίς, ὀφθαλμός, πρόσωπον, σάρξ, ὀστοῦν, ὅλως ζῷον, φύλλον, ῥίζα, φλοιός, ὅλως φυτόν (οὐθενὸς γὰρ ἄνευ κινήσεως ὁ λόγος αὐτῶν, ἀλλ' ἀεὶ ἔχει ὕλην) δῆλον πῶς δεῖ ἐν τοῖς φυσικοῖς τὸ τί ἐστι ζητεῖν καὶ ὁρίζεσθαι, καὶ διότι καὶ περὶ ψυχῆς ἐνίας θεωρῆσαι τοῦ φυσικοῦ, ὅση μὴ ἄνευ τῆς ὕλης ἐστίν. ὅτι μὲν οὖν ἡ φυσικὴ θεωρητική ἐστι, φανερὸν ἐκ τούτων. ἀλλ' ἔστι καὶ ἡ μαθηματικὴ θεωρητική· ἀλλ' εἰ ἀκινήτων καὶ χωριστῶν ἐστι, νῦν ἄδηλον. ὅτι μέντοι ἔνια μαθήματα ᾗ ἀκίνητα καὶ ᾗ χωριστὰ θεωρεῖ, δῆλον.

A & principia, aut certiora, aut simpliciora est. Attamen hæ omnes circa vnum quid, & quoddam genus circumscribentes, de eo tractant, sed non de ente simpliciter, nec prout ens est, neque ipsius quid est vllam rationem faciunt: sed ex hoc quędam sensu illud manifestum facientes, quædam suppositione ipsum quid est accipientes, consequenter ea, quæ per se generi insunt, circa quod sunt aut magis necessario, aut debilius demonstrant. Quare B manifestum est, non esse demonstrationem substantiæ ipsiusve quid est ex ipsa inductione, sed aliam aliquem manifestationis modum. Similiter autem nec si est aut non est genus circa quod tractant, quicquam dicunt, eo quod eiusdem intelligentiæ est, & ipsum quid est manifestare, & si est hoc. Cum autem physica etiam circa quoddam entis genus scientia sit, (etenim circa talem substantiam est in C qua principium est motus, & status qui in ea est) patet, quod nec actiua, nec factiua est. Factiuarum etenim in faciente principium est, aut intellectus, aut ars aut aliqua potentia: actiuarum verò, in agente electio. idem enim agibile, & eligibile. Quare si omnis intellectus, aut actiuus, aut factiuus, aut speculatiuus est, physica speculatiua quædam profectò est, sed specu-D latiua circa tale ens, quod possibile moueri, & circa substantiam secundum rationem vt plurimum inseparabilem, solum est. Oportet autem, vt nõ lateat, quomodo ipsum quid erat esse, & ratio sit, nã absque hoc quærere, nihil est facere. Sed definitorum igitur, & ipsorum quid est, quędam quidem ita sunt, vt ipsum simum: quædam, vt ipsum concauum. Differunt autem hæc quoniam simum quidem vnà acceptum est cum materia. Est enim si-E mum, concauus nasus: concauitas vero absque materia sensibili. Si cuncta igitur physica ita vt simum dicuntur, vt nasus, oculus, facies, caro, os & omnino animal, folium, radix, cortex, omnino planta, (nullius enim eorum ratio absque motu, sed semper habet materiam) manifestum est, quomodo in Physicis oportet ipsum quid est quærere, & definire, & cur etiam de quadam anima speculari, physici est quæ-F cunque non sine materia. Quòd igitur physica speculatiua est, ex his patet. Sed & mathematica speculatiua est. Verùm si immobilium, & separabilium adhuc non est manifestum: quòd autem aliqua mathematica, prout immobilia, & prout separabilia sunt, speculatur, dilucidum est.

Quòd si quippiam est immobile & perpetuum & separabile, patet quod speculatiuæ est cognoscere: at non physicæ: (de mobilibus nanque quibusdam physica est) nec mathematicæ, sed prioris ambabus. Physica etenim circa inseparabilia quidem, sed non immobilia: mathematicæ verò nonnulla sunt circa immobilia quidem, non tamen separabilia fortasse, sed vt materia: prima verò etiam circa separabilia, & immobilia. Necesse autem est omnes quidem causas perpetuas esse, maximè verò has: hæ etenim causæ manifestis diuinorum sunt. Quare tres vtique erunt speculatiuæ philosophiæ, mathematica, physica theologia. Manifestum est enim, quòd sicubi diuinum existit, in tali natura exiſtit. Et honorabilissimam oportet circa honorabilissimum genus esse. Speculatiuæ itaque aliis scientiis præponendæ sunt, hæc verò speculatiuis. Dubitauerit etenim aliquis, vtrum prima philosophia vniuersalis sit, an circa aliquod genus, & vnam naturam. Non enim idem modus est, atque in mathematicis. Sed geometria quidem, & astrologia circa quandam naturam sunt: illa verò vniuersaliter omnibus communis est. Si igitur non est aliqua alia substantia, præter eas, quæ natura consistunt, physica profectò prima scientia est. Quòd si est aliqua substantia immobilis, hæc prior & philosophia prima, & vniuersalis sit, quòd prima: & de ente, prout ens est, ac quid est, & quę ei insunt, prout ens est, speculari huius est.

CAPVT II.

Sed cùm ens illud, quod simpliciter dicitur, multipliciter dicatur, quorum vnum quidem erat, quod secundum accidens, aliud verò quod vt verum, & non ens, vt falsum: præter hæc autem sunt prædicationis figuræ, vt quid, quale, quantum, vbi, quando, & si quid aliud hoc modo significat. Item præter hæc omnia, quod potentia, & actu. Cùm itaque ens multipliciter dicatur, primo de eo, quod secundum accidens est, dicendum, quòd nulla circa illud speculatio est. Signum autem, quòd nulli scientiæ curæ est illud, neque actiuæ, neque factiuæ, neque speculatiuæ: nec enim qui facit domum, facit simul quæ accidunt domui factæ: infinita nanque sunt. Quibusdam enim delectabilem, quibusdam noxiam, quibusdam vtilem, nihil prohibet factam esse, & (vt ita dicam) ob eas res omnes esse aliam, quarum nullius factiua est ædificatiua. simili modo nec geometria ea,

A εἰ δέ τι ἐστὶν ἀκίνητον καὶ ἀΐδιον καὶ χωριστὸν, φανερὸν ὅτι θεωρητικῆς τὸ γνῶναι οὐ μέντοι φυσικῆς γε, (περὶ κινητῶν γάρ τινων ἡ φυσική) οὐδὲ μαθηματικῆς, ἀλλὰ προτέρας ἀμφοῖν. ἡ μὲν γὰρ φυσικὴ περὶ ἀχώριστα μὲν, ἀλλ' οὐκ ἀκίνητα· τῆς δὲ μαθηματικῆς ἔνια περὶ ἀκίνητα μὲν, οὐ χωριστὰ δὲ ἴσως, ἀλλ' ὡς ἐν ὕλῃ. ἡ δὲ πρώτη καὶ περὶ χωριστὰ καὶ ἀκίνητα. ἀνάγκη δὲ πάντα μὲν τὰ αἴτια ἀΐδια εἶναι,
B μάλιστα δὲ ταῦτα. ταῦτα γὰρ αἴτια τοῖς φανεροῖς τῶν θείων. ὥστε τρεῖς ἂν εἶεν φιλοσοφίαι θεωρητικαί, μαθηματική, φυσική, θεολογική. οὐ γὰρ ἄδηλον, ὅτι εἴ που τὸ θεῖον ὑπάρχει, ἐν τῇ τοιαύτῃ φύσει ὑπάρχει· καὶ τὴν τιμιωτάτην δεῖ περὶ τὸ τιμιώτατον γένος εἶναι. αἱ μὲν οὖν θεωρητικαὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν αἱρετώτεραι, αὕτη δὲ τῶν θεωρητικῶν. ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις,
C πότερόν ποθ' ἡ πρώτη φιλοσοφία καθόλου ἐστὶν, ἢ περὶ γένος τι καὶ φύσιν τινὰ μίαν. οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς τρόπος, οὐδ' ἐν ταῖς μαθηματικαῖς, ἀλλ' ἡ μὲν γεωμετρία καὶ ἀστρολογία, περί τινα φύσιν ἰδίαν εἰσίν, ἐκείνη δὲ καθόλου πασῶν κοινή. εἰ μὲν οὖν μὴ ἔστι τις ἑτέρα οὐσία παρὰ τὰς φύσει συνεστηκυίας, ἡ φυσικὴ ἂν εἴη πρώτη ἐπιστήμη, εἰ δὲ ἔστι τις οὐσία ἀκίνητος, αὕτη προτέρα καὶ φιλοσοφία πρώτη, καὶ καθόλου οὕτως ὅτι πρώ-
D τη· καὶ περὶ τοῦ ὄντος ᾗ ὂν, ταύτης ἂν εἴη θεωρῆσαι, καὶ τί ἐστι, καὶ τὰ ὑπάρχοντα καθόλου ᾗ ὄν.

Κεφάλαιον β.

Ἀλλ' ἐπεὶ τὸ ὂν τὸ ἁπλῶς λεγόμενον λέγεται πολλαχῶς, ὧν ἓν μέν ἐστι τὸ κατὰ συμβεβηκὸς, ἕτερον δὲ τὸ ὡς ἀληθὲς, καὶ τὸ μὴ ὂν, ὡς τὸ ψεῦδος· παρὰ ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ σχήματα τῆς κατηγορίας. οἷον τὸ μὲν τί, τὸ δὲ ποιὸν,
E τὸ δὲ ποσὸν, τὸ δὲ πού, τὸ δὲ ποτὲ, καὶ εἴ τι ἄλλο σημαίνει τὸν τρόπον τοῦτον. ἔτι παρὰ ταῦτα πάντα τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ. ἐπεὶ δὲ πολλαχῶς λέγεται τὸ ὂν, πρῶτον περὶ τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς λεκτέον, ὅτι οὐδεμία ἐστὶ περὶ αὐτὸ θεωρία. σημεῖον δέ. οὐδεμιᾷ γὰρ ἐπιστήμῃ ἐπιμελὲς περὶ αὐτοῦ, οὔτε πρακτικῇ, οὔτε ποιητικῇ, οὔτε θεωρητικῇ. οὔτε γὰρ ὁ ποιῶν οἰκίαν, ποιεῖ ὅσα
F συμβαίνει ἅμα τῇ οἰκίᾳ γιγνομένῃ (ἄπειρα γάρ ἐστι) τοῖς μὲν γὰρ ἡδεῖαν, τοῖς δὲ βλαβεράν, τοῖς δ' ὠφέλιμον οὐδὲν εἶναι κωλύει τὴν ποιηθεῖσαν, καὶ ἑτέραν, ὡς εἰπεῖν, πάντων τῶν ὄντων. ὧν οὐθενός ἐστιν ἡ οἰκοδομικὴ ποιητικὴ. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, οὐδ' ὁ γεωμέτρης θεωρεῖ

θεωρεῖ τὰ οὕτω συμβεβηκότα τοῖς σχήμασιν, οὐδ' εἰ ἕτερον ἢ ταὐτὸ τρίγωνον, καὶ τρίγωνον δύο ὀρθὰς ἔχον. καὶ τοῦτο εὐλόγως συμπίπτει. ὥσπερ γὰρ ὀνόματι μόνον τι τὸ συμβεβηκός ἐστι. διὸ Πλάτων τρόπον τινὰ οὐ κακῶς περὶ τὴν σοφιστικὴν τὸ μὴ ὂν ἔταξεν. εἰσὶ γὰρ οἱ τῶν σοφιστῶν λόγοι περὶ τὸ συμβεβηκός, ὡς εἰπεῖν, μάλιστα πάντων, πότερον ἕτερον ἢ ταὐτὸν μουσικὸν καὶ γραμματικόν, καὶ μουσικὸς Κορίσκος καὶ Κορίσκος, καὶ εἰ πᾶν ὃ ἂν ᾖ, μὴ ἀεὶ δὲ, γέγονεν, ὥστ' εἰ μουσικὸς ὢν, γραμματικὸς γέγονε, καὶ γραμματικὸς ὢν μουσικός· καὶ ὅσοι δὴ ἄλλοι τοιοῦτοι τῶν λόγων εἰσί. φαίνεται γὰρ τὸ συμβεβηκὸς, ἐγγύς τι τοῦ μὴ ὄντος. δῆλον δὲ καὶ ἐκ τῶν τοιούτων λόγων. τῶν μὲν γὰρ ἄλλον τρόπον ὄντων, ἔστι γένεσις καὶ φθορά, τῶν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς οὐκ ἔστιν. ἀλλ' ὅμως λεκτέον ἔτι περὶ τοῦ συμβεβηκότος ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται, τίς ἡ φύσις αὐτοῦ, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν ἔστιν· ἅμα γὰρ δῆλον ἴσως ἔσται καὶ διότι ἐπιστήμη οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. ἐπεὶ οὖν ἐστὶν ἐν τοῖς οὖσι, τὰ μὲν ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντα καὶ ἐξ ἀνάγκης, οὐ τῆς κατὰ τὸ βίαιον λεγομένης, ἀλλ' ἣν λέγομεν τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως, τὰ δ' ἐξ ἀνάγκης μὲν οὐκ ἔστιν οὐδ' ἀεί, ὡς δ' ἐπὶ τὸ πολύ, αὕτη ἀρχὴ καὶ αὕτη αἰτία ἐστὶ τοῦ εἶναι τὸ συμβεβηκός. ὃ γὰρ ἂν ᾖ μήτ' ἀεὶ, μήθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τοῦτό φαμεν συμβεβηκὸς εἶναι· οἷον ἐπὶ κυνὶ ἂν χειμὼν γένηται καὶ ψῦχος, τοῦτο συμβῆναί φαμεν, ἀλλ' οὐκ ἂν πνῖγος καὶ ἀλέα, ὅτι τὸ μὲν ἀεὶ ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τὸ δ' οὔ. καὶ τὸν ἄνθρωπον λευκὸν εἶναι συμβέβηκεν· οὔτε γὰρ ἀεὶ, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ζῷον δ' οὐ κατὰ συμβεβηκός. καὶ τὸ τὸν οἰκοδόμον ὑγίειαν ποιεῖν συμβέβηκεν, ὅτι οὐ πέφυκε τοῦτο ποιεῖν οἰκοδόμος, ἀλλ' ἰατρός. ἀλλὰ συνέβη ἰατρὸν εἶναι τὸν οἰκοδόμον. καὶ ὀψοποιὸς ἡδονῆς στοχαζόμενος, ποιήσειεν ἄν τι ὑγιεινόν. ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ὀψοποιητικήν. διὸ συνέβη φαμέν, καὶ ἔστιν ὡς ποιεῖ, ἁπλῶς δ' οὔ. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων δυνάμεις ἐνίοτε εἰσὶν αἱ ποιητικαί, τῶν δ' οὐδεμία τέχνη, οὐδὲ δύναμις ὡρισμένη. τῶν γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς ὄντων ἢ γιγνομένων, καὶ τὸ αἴτιόν ἐστι κατὰ συμβεβηκός. ὥστ' ἐπεὶ οὐ πάντα ἐστὶν ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀεὶ ἢ ὄντα ἢ γιγνόμενα, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἀνάγκη εἶναι τὸ κατὰ συμβεβηκὸς ὄν, οἷον οὔτ' ἀεὶ, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ὁ λευκὸς μουσικός ἐστι.

A quæ ita figuris accidunt speculatur, nec si diuersus triangulus, & triãgulus duos rectos habens. Et hoc rationabiliter contingit: nam quasi nomine solum ipsum accidens est. Quare Plato non male quodam modo circa Sophisticam, ipsum non ens applicuit. Sophistarum etenim rationes circa accidens, vt ita dicam, maximè omnium sunt, verum diuersum, an idem, musicum & grammaticum: & musicus Coriscus, ac Coriscus: & si omne, quod est, non
B autem semper, factum est. Quare si musicus existens grammaticus factus est: & grammaticus existens musicus: & quæcunque aliæ orationum tales sint. Videtur etenim accidens, propinquum quiddam esse non enti. Hoc autem ex his etiam orationibus manifestum est. Eorum etenim, quæ alio modo se habent est generatio & corruptio, eorum autem, quæ secundum accidens non est. Attamen dicendum est
C amplius de accidente quoad possibile est, quænam eius natura sit. & ob quam causam est: simul autem patebit: & cur eius scientia non est. Cùm igitur in entibus sint quædam semper similiter se habentia, & ex necessitate, non ea, quæ secundum vim dicitur, sed quam dicimus, eo quòd non contingit aliter, quædam ex necessitate quidem non sunt, nec semper, sed vt plurimum, hoc principium, & hu-
D ius causa est, vt accidens sit. Quodcunque enim nõ semper, neque vt plurimum est, hoc dicimus accidens esse: vtputa, si sub Cane tempestas & frigus factum fuerit, hoc dicimus accidisse: non æstus, aut calor: quoniam hæc quidem semper aut vt plurimum; illud verò non. Hominem quoque album esse, accidit: nec enim semper, nec vt plurimum, animal verò, non secundum accidens. Et fabrum sanitatem fecisse, accidens est, quoniam non est a-
E ptus ad sanitatem faciendam faber, sed medicus: verùm accidit, fabrum esse medicum. Cocus etiam voluptati intentus facit quicquam salubre, sed non secundum pulmentariam. Vnde dicimus, quòd accidit. Et quodam modo quidem facit, simpliciter verò minimè. Illorum etenim aliæ quandoque factiuæ potentiæ sunt, horum verò nulla ars, nullaque potentia determinata est. Eorum enim quæ secũdum
F accidẽs aut sunt, aut fiũt, causa quoque secundũ accidens est. Quare cũ non omnia ex necessitate & semper aut sint, aut fiãt, sed multa vt plurimum, necesse est esse quod secundum accidens est: vtputa, nec semper, nec vt plurimũ albus musicus est.

Cum autem aliquando fiat, secundum accidens erit: quod si non, cuncta ex necessitate erunt. Quare materia erit causa contingens eius, quod aliter accidit, quàm illud, quod vt plurimum est. Principium autem hoc sumendum est: vtrum nihil est, quod nec semper, nec vt plurimum, an hoc impossibile? Preter hęc igitur, aliquid est, quod vtcunque contingit, & secundum accidens: sed vtrum, quod vt plurimum, quódve semper nulli inest, an aliqua sunt sempiterna. de his sanè posterius considerandum est. Quòd autem non est accidentis scientia, patet. Omnis enim scientia eius est, quod aut semper, aut plurimum est. Quomodo enim discet, aut alium docebit? Oportet enim vt determinetur, aut per semper, aut per vt plurimum: vtputa febricitanti proficuum melicratum est vt plurimum. Quod verò præter hoc est, non habebit dicere quando non, vt in nouilunio: nam etiam in nouilunio aut semper, aut vt plurimum: accidens verò, præter hæc est. Quid itaque accidens est, & ob quam causam, & quòd non est eius scientia dictum est.

A ἔσται δὲ γίνεταί ποτε, κατὰ συμβεβηκὸς ἔσται· εἰ δὲ μή, πάντα ἔσται ἐξ ἀνάγκης. ὥστε ἡ ὕλη ἔσται αἰτία ἡ ἐνδεχομένη παρὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄλλως τοῦ συμβεβηκότος αἰτία. ἀρχὴν δὲ τήνδε ληπτέον, πότερον οὐδέν ἐστιν, οὔτ' αἰεὶ, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἢ τοῦτο ἀδύνατον. ἔστιν ἄρα τι παρὰ ταῦτα τὸ ὁπότερ' ἔτυχε καὶ κατὰ συμβεβηκός. ἀλλὰ πότερον τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, B τὸ δ' ἀεὶ οὐθενὶ ὑπάρχει, ἢ ἔστιν ἄττα ἀΐδια; περὶ μὲν οὖν τούτων ὕστερον σκεπτέον. ὅτι δ' ἐπιστήμη οὐκ ἔστι τοῦ συμβεβηκότος, φανερόν. ἐπιστήμη μὲν γὰρ πᾶσα, ἢ τοῦ ἀεὶ, ἢ τοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. πῶς γὰρ ἢ μαθήσεται, ἢ διδάξει ἄλλον; δεῖ γὰρ ὡρίσθαι ἢ τῷ ἀεὶ, ἢ τῷ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, οἷον ὅτι ὠφέλιμον τῷ πυρέττοντι τὸ μελίκρατον ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. τὸ δὲ παρὰ τοῦτο οὐχ ἕξει λέγειν πότε οὔ, οἷον νουμηνίᾳ. ἢ γὰρ αἰεὶ, ἢ C ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ τὸ τῇ νουμηνίᾳ. τὸ δὲ συμβεβηκός ἐστι παρὰ ταῦτα. τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ συμβεβηκὸς, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, καὶ ὅτι ἐπιστήμη οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, εἴρηται.

CAPVT III.

QVòd autem sint principia, & causę generabiles, & corruptibiles absque eo, quòd generentur, & corrumpantur, manifestum est. Etenim si non hoc ex necessitate omnia erunt, si eius, quod generatur, & corrumpitur, non secundum accidens causam aliquam necesse sit esse. Vtrum enim erit hoc, an non. Si hoc, fiet: sin verò non, minimè: hoc verò si aliud. Et hoc modo videlicet (tempore semper dempto à tempore finito) deueniet vsque ad nunc. Quare hic morietur ægritudine, aut vi, si exiuerit. hoc autem si aliud. Et sic deueniet ad id, quod nunc est, aut aliquid eorum, quæ facta sunt: vtputa si sitiuerit. hoc verò, si comederit acuta. hoc verò, aut est, aut non. quare, necessariò morietur, aut non morietur. Similiter & si quis ad iam facta ascenderit, eadem ratio est. Iam enim hoc in aliquo est. Dico autem quod factum est. Ex necessitate ergo esse omnia futura. vt mori viuentem. iam enim aliquid factum est, vt puta contraria in eodem corpore: sed si ægritudine, aut vi, nondum: sed si hoc factum fuerit. Patet igitur, quòd vsque ad aliquod vadit principium, hoc verò non amplius ad aliud. Erit igitur hoc eius, quod vtcunque contingit, causaq. generationis eius nulla. Sed in quale principium, & qualem causam talis

Κεφάλαιον γ.

ΟΤι δ' εἰσὶν ἀρχαὶ καὶ αἴτια γενητὰ καὶ φθαρτὰ ἄνευ τοῦ γίγνεσθαι καὶ φθείρε-D σθαι, φανερόν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτ', ἐξ ἀνάγκης πάντ' ἔσται, εἰ τοῦ γιγνομένου καὶ φθειρομένου μὴ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιόν τι ἀνάγκη εἶναι. πότερον γὰρ ἔσται τοδὶ ἢ οὔ; ἐάν γε τοδὶ γένηται· εἰ δὲ μή, οὔ. τοῦτο δὲ ἐὰν ἄλλο. καὶ οὕτω δῆλον ὅτι ἀεὶ χρόνου ἀφαιρουμένου ἀπὸ πεπερασμένου χρόνου ἥξει ἐπὶ τὸ νῦν. ὥστε ὁδὶ ἀποθανεῖται, ἢ νόσῳ ἢ βίᾳ, ἐάν γε ἐξέλθῃ. τοῦτο δὲ, ἐὰν διψήσῃ. τοῦτο δὲ, ἐὰν ἄλλο. καὶ οὕτως ἥξει εἰς ὃ νῦν ὑπάρχει, ἢ εἰς E τῶν γεγονότων τι. οἷον ἐὰν διψήσῃ. τοῦτο δὲ, εἰ ἐσθίει δριμέα. τοῦτο δ', ἤτοι ὑπάρχει, ἢ οὐ. ὥστ' ἐξ ἀνάγκης ἀποθανεῖται, ἢ οὐκ ἀποθανεῖται. ὁμοίως δὲ κἂν ὑπερπηδήσῃ τις εἰς τὰ γενόμενα, ὁ αὐτὸς λόγος. ἤδη γὰρ ὑπάρχει τοῦτ' ἔν τινι. λέγω δὲ τὸ γενόμενον. ἐξ ἀνάγκης ἄρα πάντα ἔσται τὰ ἐσόμενα, οἷον τὸ ἀποθανεῖν τὸν ζῶντα. ἤδη γάρ τι γέγονεν, οἷον τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ σώματι. F ἀλλ' εἰ νόσῳ, ἢ βίᾳ, οὔπω, ἀλλ' ἐὰν τοδὶ γένηται. δῆλον ἄρα ὅτι μέχρι τινὸς βαδίζει ἀρχῆς. αὕτη δ' οὐκέτι εἰς ἄλλο. ἔσται οὖν ἡ τοῦ ὁπότερ' ἔτυχεν αὕτη, καὶ αἴτιον τῆς γενέσεως αὐτῆς οὐθέν. ἀλλ' εἰς ἀρχὴν ποίαν, καὶ αἴτιον ποῖον ἡ ἀναγωγὴ ἡ τοιαύτη, πότερον ὡς εἰς ὕ-

[illegible]

A reductio est, vtrum vt ad materiam, an vt ad cuius gratia, an vt ad mouens maxime considerandum est. De eo itaque, quod secundum accidens est, dimittatur. Determinatum enim sufficienter est. Quod autem tanquam verum ens, & non ens vt falsum, quoniam circa compositionem, & diuisionem est, & omnino circa partitionem contradictionis. Verum etenim affirmationem in composito habet, negationem verò in diuiso, falsum verò huius
B partitionis contradictionem. Quo autem modo quod simul, aut quod separatim est intelligere accidit, alia ratio est. Dico autem quod simul, & quod separatim, vt non consequenter, sed vt vnum quid fiat. Non enim est falsum, & verum in rebus, (vt quod bonum verum: quod verò malum, falsum) sed in mente: circa verò simplicia, & circa ea, quæ quid sunt, non quidem sunt in mente. Quæcunque igitur speculari oportet circa id, quod ita
C ens & non ens est, posterius perscrutandum est. Cum autem compositio, & diuisio in mente, non in rebus sit, quod profectò ita est, diuersum à propriè dictis ens est. Aut enim quod quid est, aut quod quale, aut quod quantum, aut si quid aliud, copulat, aut diuidit mens. Quod autem tanquam accidens, & vt verum ens omittendum est: causa etiam illius quidem determinata: huius verò, mentis aliqua passio: & ambo
D circa reliquum entis genus, & non extra ostendunt esse aliquam entis naturam. Propter quod, hæc quidem prætereantur. Considerandæ autem sunt ipsius entis causæ & principia prout ens est. Manifestum autem est in iis, quæ determinauimus de eo, quoties vnumquodque dicitur, quòd ens multipliciter dicitur.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Ζ.

Κεφάλαιον α.

Τὸ ὂν λέγεται πολλαχῶς, καθάπερ [illegible]

E

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER VII.

CAPVT I.

Ens multipliciter dicitur, quemadmodum in iis, quæ de quoties prius diuisimus. Significat enim aliud quidem quid est, &
F quod quid: aliud verò, quod quale, aut quantum, aut singula aliorum, quæ ita prædicantur. Cum autem ens toties dicatur, patet primum horum ens esse ipsum quid est, quodque substantiam significat. Cum enim si dicimus, quale quippiam hoc,

aut bonum dicimus, aut malum: sed non tricubitum, aut hominem. Cùm autem quid est, non album, nec calidum, nec tricubitum, sed hominem, aut Deum: cætera verò entia dicuntur, eo quòd entis propriè dicti quædam sunt quantitates, quædam qualitates, quædam passiones, quædam aliquid aliud tale. Vnde dubitauerit aliquis, vtrum ipsum ambulare, & sanum esse, ac sedere, & vnumquodque horum, ens, an non ens est: similiter & de quocunque cæterorum similium. Nihil enim horum est per se natura aptum, neque possibile à substantia separari: sed magis, siquidem ambulans entium aliquid, & sedens, & sanum. Hæc autem magis entia apparent, quoniam subiectum eis determinatum est: hoc autem substantia, & singulare est, quod in tali prædicatione apparet. Bonum enim, aut sedens, absque hoc non dicitur. Patet igitur, quòd propter hanc, illorum quoque singula sunt. Quare quod primo est ens, & non aliquod ens, sed simpliciter ens, substantia. Multis quidem modis primum dicitur, attamen substantia, & ratione, & cognitione, & tempore, & natura, omnium primum est. Aliorum enim categorematū nullum est separabile, sed hæc sola: ratione quoque hoc primum: necesse est enim in cuiusque ratione inesse rationem substantiæ. Scire etiam tunc putamus vnumquodque magis, cùm quid est homo, aut ignis sciamus, quàm quale, aut quantum aut vbi. Nam & horum ipsorum tunc vnumquodque scimus, cùm quid est ipsum quale, aut ipsum quantum sciamus. Quod quoque tam olim, quàm tunc, & semper quæritur, semperque dubitatur, quidnam ipsum ens sit, hoc est, quænam substantia: hoc enim quidam vnum aiunt esse, quidam plura quàm vnum: & quidam finita, quidam verò infinita. Quare nobis quoque maximè & primum, & solum (vt ita dicam) de ente hoc pacto, quidnam sit, speculandum est.

CAPVT II.

Videtur autem substantia existere, manifestissimè quidem in corporibus. Quare animalia, & plantas, & eorum partes, substantias esse dicimus, ac naturalia corpora, vt ignem, aquam, & terram cæterorum quoque singula, & quæcunque aut horum partes, aut ex his sunt, aut partibus, aut omnibus: vt cælum, & eius partes, sydera, Luna, & Sol. Vtrum autem hæ solæ substantiæ sint, an etiam aliæ,

ἢ ἀγαθὸν λέγομεν ἢ κακόν, ἀλλ' οὐ τρίπηχυ ἢ ἄνθρωπον· ὅταν δὲ τί ἐστιν, οὐ λευκὸν οὐδὲ θερμὸν οὐδὲ τρίπηχυ, ἀλλὰ ἄνθρωπον ἢ θεόν. τὰ δ' ἄλλα λέγεται ὄντα, τῷ τοῦ οὕτως ὄντος τὰ μὲν ποσότητας εἶναι, τὰ δὲ ποιότητας, τὰ δὲ πάθη, τὰ δὲ ἄλλο τι τοιοῦτον. διὸ κἂν ἀπορήσειέ τις πότερον τὸ βαδίζειν καὶ τὸ ὑγιαίνειν καὶ τὸ καθῆσθαι ἕκαστον αὐτῶν ὂν ἢ μὴ ὄν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁτουοῦν τῶν τοιούτων. οὐδὲν γάρ ἐστιν αὐτῶν οὔτε καθ' αὑτὸ πεφυκὸς, οὔτε χωρίζεσθαι δυνατὸν τῆς οὐσίας, ἀλλὰ μᾶλλον, εἴπερ, τὸ βαδίζον τῶν ὄντων τι, καὶ τὸ καθήμενον, καὶ τὸ ὑγιαῖνον. ταῦτα δὲ μᾶλλον φαίνεται ὄντα, διότι ἔστι τι τὸ ὑποκείμενον αὐτοῖς ὡρισμένον· τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ οὐσία καὶ τὸ καθ' ἕκαστον, ὅπερ ἐμφαίνεται ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῇ τοιαύτῃ. τὸ ἀγαθὸν γὰρ ἢ τὸ καθήμενον οὐκ ἄνευ τούτου λέγεται. δῆλον οὖν ὅτι διὰ ταύτην, κἀκείνων ἕκαστον ἔστιν. ὥστε τὸ πρώτως ὂν καὶ οὐ τὶ ὂν, ἀλλ' ὂν ἁπλῶς, ἡ οὐσία ἂν εἴη. πολλαχῶς μὲν οὖν λέγεται τὸ πρῶτον. ὅμως δὲ πάντων ἡ οὐσία πρῶτον, καὶ λόγῳ, καὶ γνώσει, καὶ χρόνῳ, καὶ φύσει. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων κατηγορημάτων οὐδὲν χωριστόν, αὕτη δὲ μόνη· καὶ τῷ λόγῳ δὲ τοῦτο πρῶτον. ἀνάγκη γὰρ ἐν τῷ ἑκάστου λόγῳ, τὸν τῆς οὐσίας ἐνυπάρχειν. καὶ εἰδέναι τότ' οἰόμεθα ἕκαστον μάλιστα, ὅταν τί ἐστιν ὁ ἄνθρωπος γνῶμεν, ἢ τὸ πῦρ, μᾶλλον ἢ τὸ ποιὸν, ἢ τὸ ποσὸν, ἢ τὸ πού· ἐπεὶ καὶ αὐτῶν τούτων, τότε ἕκαστον ἴσμεν, ὅταν τί ἐστι τὸ ποσὸν ἢ τὸ ποιὸν γνῶμεν. καὶ δὴ καὶ τὸ πάλαι τε καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ζητούμενον καὶ ἀεὶ ἀπορούμενον, τί τὸ ὄν, τοῦτό ἐστι τίς ἡ οὐσία. τοῦτο γὰρ οἱ μὲν ἓν εἶναί φασιν, οἱ δὲ πλείω ἢ ἕν, καὶ οἱ μὲν πεπερασμένα, οἱ δὲ ἄπειρα. διὸ καὶ ἡμῖν καὶ μάλιστα, καὶ πρῶτον, καὶ μόνον, ὡς εἰπεῖν, περὶ τοῦ οὕτως ὄντος θεωρητέον τί ἐστι.

Κεφάλαιον β.

Δοκεῖ δ' ἡ οὐσία ὑπάρχειν φανερώτατα μὲν τοῖς σώμασι. διὸ τά τε ζῷα καὶ τὰ φυτὰ, καὶ τὰ μόρια αὐτῶν, οὐσίας εἶναί φαμεν, καὶ τὰ φυσικὰ σώματα, οἷον πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν, καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον. καὶ ὅσα ἢ μόρια τούτων, ἢ ἐκ τούτων ἐστὶν, ἢ μορίων, ἢ πάντων, οἷον ὁ οὐρανὸς, καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ, ἄστρα, καὶ σελήνη, καὶ ἥλιος. πότερον δὲ αὗται μόναι οὐσίαι εἰσὶν, ἢ καὶ ἄλλαι, ἢ τού-

[illegible]

Κεφάλαιον γ.

[illegible]

A an harum quidem nulla, sed aliquæ aliæ, considerandum est. Videtur autem quibusdam, corporis terminos: vt superficiē, lineam, punctum, & vnitatem substantias esse, & magis quam corpus & solidum. Item, præter sensibilia, quidam non putant aliquid esse tale: quidā plura, & quæ magis sempiterna sunt: sicuti Plato, & ipsas species, & mathematica, duas substantias: tertiam verò, sensibilium corporum substantiam. Speusippus verò etiam plures B substantias ab vno incipiens, & principia cuiusque substantiæ, aliud numerorum, aliud magnitudinum, deinde animæ: & hoc modo extendit substantias. Quidam autem, species quidem, & numeros eandem habere naturam aiunt: cætera verò sequentia, lineas, & superficies, vsque ad cæli substantiam, & sensibilia. De his igitur quid bene, quidve non bene dicatur, & quæ substantiæ sint, & vtrum aliquæ C præter sensibiles sint, necne, & hæ quomodo sint, & vtrum est aliqua separata substantia, & cur, & quomodo, an nulla præter sensibiles, perscrutandum est, describendo primò substantia, quidnam sit.

CAPVT III.

Dicitur autem substantia, si non pluribus saltem quatuor modis. Maximè etenim quod erat esse, & vniuersale, & genus, substantia cuiusque esse videtur: & D quartum subiectum. Subiectū autem est, de quo cætera dicuntur: illud verò non amplius de alio. Quare primò de eo determinandum est. Maximè nanque substantia, subiectum primum esse videtur. Tale verò, quodam modo quidem materia dicitur, quodā modo vero forma: tertium verò, quod ex his est. Dico autē materiam quidem, vt æs: formam autem figuram ideæ: quod verò ex his est, totam statuam. Vnde si species prior materia est, & E magis ens, illud quoque, quod ex ambobus est, prius erit, ob similem rationem. Nunc itaque quidnam substantia sit quasi in figura dictum est, quod non de subiecto, sed de quo cætera. Oportet autem, non ita solum: non enim sufficiens est. Et hoc nanque ipsum, non est manifestum. Et item materia substantia est. Nam si hæc non est substantia, quæ alia esset, F fugeret nos. Demptis etenim cæteris, nihil aliud remanere videtur: cætera nanque, passiones corporum, & effectiones, & potentiæ sunt: longitudo vero latitudo, & profunditas, quantitates quædam,

[illegible]

sed non substantiæ sunt. Quantitas etenim non est substantia, sed magis cui hæc ipsa primo insunt, illud est substantia. Enimuerò ablata longitudine, latitudine, & profunditate, nihil videmus reliquum, nisi si quid est, quod ab eis determinetur, vt ita considerantibus, materiam solam necesse sit apparere substãtiam. Dico autem materiam, quæ per se ipsam, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud quippiam dicitur, quibus ens determinatur. Est enim quid de quo singula horum prædicantur: cui esse, ac cuique prædicationum diuersum est. Cætera nanque de substantia prædicantur: hæc verò, de materia. Quare quod vltimum est per se, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud est, neque etiam negationes: etenim hæ quoque, secundum accidens erunt. Ex his itaque speculantibus, accidit substantiam esse materiam. At impossibile est: etenim separabile, & quod quid esse, videntur maximè inesse substantiæ: propter quod species, & quod ex ambobus, videtur esse substantia magis, quàm materia. At illa substantia, quæ ex ambobus, dico autem quæ ex materia, & forma est, omittenda est. Posterior enim, & manifesta est: manifesta verò, quodam modo etiam ipsa materia. At de tertia considerandum est: hæc enim maximè dubitabilis. Conceditur autem quasdam esse substantias sensibilium: quare in his primùm quærendum est.

CAPVT IIII.

CVm autem in principio diuiserimus quot modis substantiam determinamus, ac horum vnum quiddam esse videatur, quod quid erat esse, de eo considerãdum est. Prodest etenim transcendere ad notius. Ita nanque disciplina fit omnibus per minus nota natura, ad magis nota. Et hoc opus est, vt in actibus ex eis, quæ cuique sunt bona facere, quæ simpliciter bona sunt, sint cuique bona. Ita ex sibi notioribus, quæ natura nota sunt, sibi facere nota. Quæ autem singulis nota, & prima, sæpenumero parum nota sunt, & parum, aut nihil entis participant. Attamen ex eis, quæ parum nota, sibi tamen nota sunt, conandum est cognoscere, quæ simpliciter nota sunt, per hæc ipsa (vt dictum est) transcendentibus. At primò quędam de eo logicè dicemus: quod illud est, quod quid erat esse vnumquodque, quod secundum se dicitur. Etenim tibi esse, non est musico esse. Non enim secundum teipsum musicus es quod ergo, secũdũ te ipsũ.

(A) ἀλλ' οὐκ οὐσία. τὸ γὰρ ποσὸν οὐκ οὐσία, ἀλλὰ μᾶλλον ᾧ ὑπάρχει ταῦτα πρώτῳ, ἐκεῖνό ἐστιν οὐσία. ἀλλὰ μὴν ἀφαιρουμένου μήκους καὶ πλάτους καὶ βάθους, οὐδὲν ὁρῶμεν ὑπολειπόμενον, πλὴν εἴ τί ἐστι τὸ ὁριζόμενον ὑπὸ τούτων. ὥστε τὴν ὕλην ἀναγκαῖον φαίνεσθαι μόνην οὐσίαν οὕτω σκοπουμένοις. λέγω δ' ὕλην ἣ καθ' αὑτὴν μήτε τὶ μήτε (B) ποσόν, μήτε ἄλλο μηδὲν λέγεται οἷς ὥρισται τὸ ὄν. ἔστι γάρ τι καθ' οὗ κατηγορεῖται τούτων ἕκαστον, ᾧ τὸ εἶναι ἕτερον, καὶ τῶν κατηγοριῶν ἑκάστῃ. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, τῆς οὐσίας κατηγορεῖται, αὕτη δὲ, τῆς ὕλης. ὥστε τὸ ἔσχατον, καθ' αὑτὸ οὔτε τί, οὔτε ποσόν, οὔτε ἄλλο οὐδέν ἐστιν· οὐδὲ δὴ αἱ ἀποφάσεις. καὶ γὰρ αὗται ὑπάρξουσι κατὰ συμβεβηκός. ἐκ μὲν οὖν τούτων θεωροῦσι συμβαίνει οὐσίαν εἶναι τὴν (C) ὕλην· ἀδύνατον δέ. καὶ γὰρ τὸ χωριστόν, καὶ τὸ τόδε τι ὑπάρχειν δοκεῖ μάλιστα τῇ οὐσίᾳ· διὸ τὸ εἶδος, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν, οὐσία δόξειεν ἂν μᾶλλον εἶναι τῆς ὕλης. τὴν μὲν τοίνυν ἐξ ἀμφοῖν οὐσίαν (λέγω δὲ τὴν ἔκ τε τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς) ἀφετέον. ὑστέρα γὰρ καὶ δήλη· φανερὰ δέ πως καὶ ἡ ὕλη. περὶ δὲ τῆς τρίτης σκεπτέον. αὕτη γὰρ ἀπορωτάτη. ὁμολογεῖ(D)ται δ' οὐσία εἶναι τῶν αἰσθητῶν τινές. ὥστε ἐν ταύταις ζητητέον πρῶτον.

Κεφάλαιον δ.

ΕΠεὶ δ' ἐν ἀρχῇ διειλόμεθα, πόσοις ὁρίζομεν τὴν οὐσίαν, καὶ τούτων ἕν τι ἐδόκει εἶναι τὸ τί ἦν εἶναι, θεωρητέον περὶ αὐτοῦ. πρὸ ἔργου γὰρ τὸ μεταβαίνειν εἰς τὸ γνωριμώτερον. ἡ γὰρ μάθησις οὕτω γίνεται πᾶσι, διὰ τῶν ἧττον γνωρίμων φύσει, εἰς τὰ γνώριμα (E) μᾶλλον. καὶ τοῦτο ἔργον ἐστίν, ὥσπερ ἐν ταῖς πράξεσι, τὸ ποιῆσαι ἐκ τῶν ἑκάστῳ ἀγαθῶν, τὰ ὅλως ἀγαθὰ, ἑκάστῳ ἀγαθά· οὕτως ἐκ τῶν αὐτῷ γνωριμωτέρων, τὰ τῇ φύσει γνώριμα αὐτῷ γνώριμα. τὰ δ' ἑκάστοις γνώριμα καὶ πρῶτα, πολλάκις ἠρέμα γνώριμα, καὶ μικρὸν ἢ οὐδὲν ἔχει τοῦ ὄντος. ἀλλ' ὅμως ἐκ τῶν φαύλως μὲν γνωστῶν, αὐτῷ δὲ γνω(F)στῶν, τὰ ὅλως γνωστὰ γνῶναι πειρατέον, μεταβαίνοντας (ὥσπερ εἴρηται) διὰ τούτων αὐτῶν. καὶ πρῶτον εἴπωμεν ἔνια περὶ αὐτοῦ λογικῶς, ὅτι ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστου, ὃ λέγεται καθ' αὑτό, οὐ γάρ ἐστι τὸ σοὶ εἶναι, τὸ μουσικῷ εἶναι. οὐ γὰρ κατὰ σαυτὸν εἶ μουσικός. ὃ ἄρα κατὰ σαυτόν.

[illegible]

A Nec tamen hoc totum. Nec enim illud, quod ita secundum se est, vt superficies alba: quoniam superficiei esse non est albo esse. At verò nec quod ex ambobus est superficiei albæ esse. Quare? quoniam hæc inest. In qua ergo ratione ipsum dicente, non inerit ipsum, hæc ratio eius, quod quid erat esse cuique. Quare si superficiei albæ esse, est superficiei leui esse, albo & læui esse, vnum, & idem est. Cum autem B secundum cætera quoque prædicamenta composita sint (est etenim aliquod subiectum cuique, vt qualitati, & quantitati & quando & vbi, & motui) perscrutandum est vtrum est ratio eius quod quid erat esse cuique horum, & vtrum inest etiam his ipsum quod quid erat, vt homini albo, quid erat albo homini. Sit autem nomen eius vestis quid est vesti esse? At verò, nec eorum est, quæ secundū se dicuntur An hoc non secundum se dupliciter C dicitur? & huius est hoc quidem ex additione: istud verò non. Hoc enim dicitur, eo quòd ipsum quòd definitur, alteri adiicitur: vt puta, si albo esse, definiens dicit albi hominis rationem: istud verò, eo quòd aliud ipsi: vt si vestis album hominem significat, ille verò definiat vestem vt album. Quod autem est albus homo, est album quidem, non tamen quid erat esse albo homini, sed vesti esse. Vtrum D quod quid erat esse, est quid, aut simpliciter, an non? Ipsum enim quod quid erat esse, est ipsum quid erat esse. Cum verò aliud de alio dicatur, non est ipsum quod quid: vt homo albus, non est quod quid: si ipsum quidem quod quid substantiis solis inest: quare quod quid erat esse illorum est, quorumcunque ratio est definitio. Definitio autem est, non si nomen idem, quod oratio significet, (omnes etenim E sermones, definitiones essent. Erit nanque nomen idem cuicunque sermoni, quare & Iliadis definitio erit) sed si primi alicuius sit. Talia verò sunt, quæcunque dicuntur, non eo quòd aliud de alio dicatur. Non ergo vlli eorum, quæ non sunt species generis, inerit quod quid erat esse, sed his solùm: hæc enim videntur, non secundum participationem, & passionem, nec vt accidens dici. Sed oratio quidem F cuiusque etiam aliorum erit quid significat, si nomen sit, quod hoc huic inest: aut pro simplici oratione, certior, definitio verò non erit, neque quòd quid erat esse. An definitio quoque vt & ipsū quid est, multipliciter dicitur? Etenim ipsum quid est, vno quidem modo substantiam,

& quod quid significat: alio verò singula eorum, quæ prædicantur, quantitatem, qualitatem, & quæcunque cætera talia sunt. Quemadmodum enim & ipsum EST inest quidem omnibus, non tamen similiter, sed huic quidem primò, illis verò consequenter: ita & quod quid est simpliciter substantiæ, cæteris verò quodam modo. Etenim interrogare possimus, quid est ipsum quale. Quare & ipsum quale est eorum, quorum est quid est: non tamen simpliciter, sed sicut de non ente, logicè quidam aiunt esse ipsum non ens, non simpliciter, sed non ens, ita & ipsum quale. Oportet igitur & considerare, quomodo de quocunque dicere decet, non tamen magis, quàm quomodo se habet. Quare nunc quoque cùm manifestum, quod dicitur, sit, ipsum etiam quod quid erat esse, similiter inerit primò quidem, & simpliciter substantiæ, deinde cæteris, sicut & ipsum quid est non simpliciter quid erat esse, sed qualitati, aut quantitati quid erat esse. Oportet etenim, aut æquiuocè ista esse aut cum additione, vel ablatione: sicut & quod non scibile, scibile. Nam rectius est neque æquiuocè dicere, neque eodem modo: sed quemadmodum medicinale, eo quòd ad idem quidem & vnum, non autem idem & vnum, non tamen etiam æquiuocè. Nullum etenim medicinale corpus, opus, & vas dicitur æquiuocè, neque secundum vnum, sed ad vnum: sed hæc quidem quomodocunque dicere quis velit, nihil differt. Illud autem manifestum est, quòd quæ primò & simpliciter definitio, & quod quid erat esse, substantiarum est: at cæterorum quoque similiter est, non tamen primò. Non enim est necesse, si hoc ponamus, huius definitionem esse quodcunque oratione idem significat, sed quod aliqua oratione, hoc autem si vnius sit, non continuatione, sicuti Ilias, aut quæcunque coniunctione, sed si quoties dicitur vnum. Vnum autem dicitur, sicuti & ens. Ens autem quoddam, ipsum quod quid, quoddam quantū, quoddam quale quid significat. Quare & albi hominis erit oratio & definitio: alio verò modo, & albi & substantiæ.

CAPVT V.

Habet autem dubitationem, siquis non dicat definitionem esse eam, quæ ex additione fit, orationem: cuius erit definitio, non simplicium, sed copulatorum? Ex additione enim necesse est manifestare. Dico autem, veputa, est nasus, & concauitas, & simitas, quod ex ambobus dicitur: eo quòd hoc, in hoc, & non secūdum accidēs: neque

A καὶ τὸ τόδε τι, ἄλλως δὲ ἕκαστον τῶν κατηγορουμένων, ποσόν, ποιόν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. ὥσπερ γὰρ καὶ τὸ ἔστιν ὑπάρχει πᾶσιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ τῷ μὲν πρώτως, τοῖς δ' ἑπομένως· οὕτω καὶ τὸ τί ἐστιν. ἁπλῶς μὲν τῇ οὐσίᾳ· πὼς δὲ τοῖς ἄλλοις. καὶ γὰρ τὸ ποιὸν ἐροίμεθ' ἂν τί ἐστιν, ὥστε καὶ τὸ ποιόν, τῶν τί ἐστι μέν, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς. ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος λογικῶς φασί τινες εἶναι τὸ μὴ ὄν, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μὴ ὄν. B οὕτω καὶ τὸ ποιόν. δεῖ μὲν οὖν σκοπεῖν καὶ τὸ πῶς δεῖ λέγειν περὶ ἕκαστον, οὐ μὴν μᾶλλόν γε, ἢ τὸ πῶς ἔχει. διὸ καὶ νῦν ἐπεὶ τὸ λεγόμενον φανερόν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ὁμοίως ὑπάρξει, πρώτως μὲν καὶ ἁπλῶς τῇ οὐσίᾳ, εἶτα καὶ τοῖς ἄλλοις, ὥσπερ καὶ τὸ τί ἐστιν, οὐχ ἁπλῶς τί ἦν εἶναι, ἀλλὰ ποιῷ, ἢ ποσῷ τί ἦν εἶναι. δεῖ γὰρ ἢ ὁμωνύμως ταῦτα φάναι εἶναι ὄντα, C ἢ προστιθέντας καὶ ἀφαιροῦντας, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ἐπιστητόν, ἐπιστητόν. ἐπεὶ τό γε ὀρθόν ἐστι, μήτε ὁμωνύμως φάναι, μήτε ὡσαύτως, ἀλλ' ὥσπερ τὸ ἰατρικὸν τῷ πρὸς ἓν μὲν καὶ τὸ αὐτό, καὶ ἕν, οὐ τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἕν. οὐ μέντοι οὐδὲ ὁμωνύμως. οὐδὲ γὰρ ἰατρικὸν σῶμα καὶ ἔργον καὶ σκεῦος λέγεται, οὔτε ὁμωνύμως, οὔτε καθ' ἕν, ἀλλὰ πρὸς ἕν. ταῦτα μὲν οὖν ὁποτέρως τις ἐθέλει λέγειν, διαφέρει οὐδέν. ἐκεῖνο D δὲ φανερόν, ὅτι ὁ πρώτως καὶ ἁπλῶς ὁρισμός, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, τῶν οὐσιῶν ἐστίν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἐστί, πλὴν οὐ πρώτως. οὐ γὰρ ἀνάγκη, ἂν τοῦτο τιθῶμεν, τούτου ὁρισμὸν εἶναι, ὃ ἂν λόγῳ τὸ αὐτὸ σημαίνῃ, ἀλλὰ τινὶ λόγῳ. τοῦτο δ' ἐὰν ἑνὸς ᾖ, μὴ τῷ συνεχεῖ ὥσπερ ἡ Ἰλιάς, ἢ ὅσα συνδέσμῳ, ἀλλ' ἐὰν ὁσαχῶς λέγεται τὸ ἕν· τὸ δ' ἓν λέγεται, E ὥσπερ τὸ ὄν· τὸ δὲ ὄν, τὸ μὲν τόδε τι, τὸ δὲ ποσόν, τὸ δὲ ποιόν τι σημαίνει. διὸ καὶ λευκοῦ ἀνθρώπου ἔσται λόγος καὶ ὁρισμός· ἄλλον δὲ τρόπον, καὶ τοῦ λευκοῦ καὶ οὐσίας.

Κεφάλαιον ε.

Ἔχει δ' ἀπορίαν, ἐάν τις μὴ φῇ ὁρισμὸν εἶναι τὸν ἐκ προσθέσεως λόγον, τίνος ἔσται ὁρισμὸς τῶν οὐχ ἁπλῶν, ἀλλὰ συνδεδυασμένων; F ἐκ προσθέσεως γὰρ ἀνάγκη δηλοῦν. λέγω δὲ οἷον, ἔστι ῥίς, καὶ κοιλότης, καὶ σιμότης, τὸ ἐκ τοῖν δυοῖν λεγόμενον, τῷ τόδε ἐν τῷδε, καὶ οὐ συμβεβηκός γε

οὐδ' ἡ κοιλότης, οὐδ' ἡ σιμότης, πάθος τῆς ῥινός, ἀλλὰ καθ' αὑτήν. οὐδ' ὡς τὸ λευκὸν Καλλίᾳ, ἢ ἀνθρώπῳ, ὅτι Καλλίας λευκὸς ᾧ συμβέβηκεν ἀνθρώπῳ εἶναι, ἀλλ' ὡς τὸ ἄρρεν τῷ ζῴῳ καὶ τὸ ἴσον τῷ ποσῷ, καὶ πάντα ὅσα λέγεται καθ' αὑτὰ ὑπάρχειν. ταῦτα δ' ἐστὶν ἐν ὅσοις ὑπάρχει ἢ ὁ λόγος, ἢ τοὔνομα, οὗ ἐστι τοῦτο πάθος, καὶ μὴ ἐνδέχεται δηλῶσαι χωρίς, ὥσπερ τὸ λευκὸν ἄνευ τοῦ ἀνθρώπου ἐνδέχεται· ἀλλ' οὐ τὸ θῆλυ ἄνευ τοῦ ζῴου. ὥστε τούτων τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ὁ ὁρισμός, ἢ οὐκ ἔστιν οὐδενός, ἢ εἰ ἔστιν, ἄλλως καθάπερ εἰρήκαμεν. ἔστι δ' ἀπορία καὶ ἑτέρα περὶ αὐτῶν. εἰ μὲν γὰρ τὸ αὐτό ἐστι καὶ σιμὴ ῥὶς καὶ κοίλη ῥίς, τὸ αὐτὸ ἔσται τὸ σιμὸν καὶ τὸ κοῖλον· εἰ δὲ μή, διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι εἰπεῖν, τὸ σιμὸν ἄνευ τοῦ πράγματος οὗ ἐστι πάθος καθ' αὑτό· ἔστι γὰρ τὸ σιμὸν κοιλότης ἐν ῥινί, τὸ ῥῖνα σιμὴν εἰπεῖν, ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ δὶς τὸ αὐτὸ ἔσται εἰρημένον, ῥὶς, ῥὶς κοίλη. ἡ γὰρ ῥὶς ἡ σιμή, ῥὶς κοίλη ἔσται. διὸ ἄτοπον τὸ ὑπάρχειν τοῖς τοιούτοις τὸ τί ἦν εἶναι. εἰ δὲ μή, εἰς ἄπειρον εἶσιν. ῥινὶ γὰρ ῥινὶ σιμῇ, ἔτι ἄλλο ἐνέσται. δῆλον τοίνυν ὅτι μόνης τῆς οὐσίας ἐστὶν ὁρισμός. εἰ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, ἀνάγκη ἐκ προσθέσεως εἶναι, οἷον, τοῦ ποιοῦ καὶ περιττοῦ. οὐ γὰρ ἄνευ ἀριθμοῦ· οὐδὲ τὸ θῆλυ ἄνευ ζῴου. τὸ δ' ἐκ προσθέσεως λέγω, ἐν οἷς συμβαίνει δὶς τὸ αὐτὸ λέγειν, ὥσπερ ἐν τούτοις. εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, οὐδὲ τῶν συνδυαζομένων ἔσται, οἷον ἀριθμοῦ περιττοῦ. ἀλλὰ λανθάνει ὅτι οὐκ ἀκριβῶς λέγονται οἱ λόγοι. εἰ δ' εἰσὶ καὶ τούτων ὅροι, ἤτοι ἄλλον τρόπον εἰσίν, ἢ καθάπερ ἐλέχθη, πολλαχῶς λεκτέον εἶναι τὸν ὁρισμόν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι. ὥστε ὡδὶ μὲν οὐδενὸς ἔσται ὁρισμός, οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι οὐδενὶ ὑπάρξει, πλὴν ταῖς οὐσίαις, ὡδὶ δ' ἔσται. ὅτι μὲν οὖν ἐστιν ὁρισμὸς ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι λόγος, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, ἢ μόνων τῶν οὐσιῶν ἐστιν, ἢ μάλιστα καὶ πρώτως καὶ ἁπλῶς, δῆλον.

neque concauitas, neque simitas, passio nasi, sed secundum se: nec vt album Calliæ, aut homini, quoniam Callias albus, cui accidit homini esse: sed vt masculum animali, & æquale quanto, & cuncta, quæ per se esse dicuntur, hæc sunt, in quibus inest aut ratio, aut nomen eius, cuius hæc passio est: & non contingit, separatum ostendere, sicuti album absque homine contingit: sed non fœmininum absque animali. Quare istorum, quod quid erat esse, & definitio, aut nullius est, aut si est, aliter est quàm quemadmodum diximus. Est autem alia quoque de eis dubitatio. Si enim idem simus nasus, & concauus nasus, idem erit simum, & concauum: quòd si non, propterea quòd impossibile est dicere simum absque ipsa re, cuius per se passio est, & simum erit concauitas in naso, nasum simum aut non est dicere, aut bis idem erit dictum, nasus nasus, concauus. Nasus nanque simus, nasus nasus concauus erit. Propter quod, inconueniens est talibus inesse, quod quid erat esse: quòd si non, in infinitum progredietur. Naso nanque naso simo aliud inerit. Patet igitur, quòd solius substantiæ definitio est. Si enim & cæterorum quoque prædicamentorum, necesse ex additione esse, vt qualitatis, & imparis: non enim sine numero: nec huius, quod est fœmininum, sine animali. Ex additione autem dico, in quibus accidit bis idem dicere sicut in istis. Quòd si hoc verum est, neque copulatorum erit: vtpote, numeri imparis. Sed latet quòd nunc non accuratè dicuntur orationes. Si autem & istorũ sunt definitiones, aut alio modo sunt, aut (sicuti dictum est) multipliciter est dicendum definitionem, & quod quid erat esse. Quare quodam modo quidem nullius erit definitio, nullique inerit, quod quid erat esse, nisi substantiis, quodam modo verò erit. Quòd igitur definitio est ipsius quid erat esse oratio. & quod quid erat esse, aut substantiarum solum est, aut maximè primò & simpliciter, manifestum est.

Κεφάλαιον ϛ.

Πότερον δὲ ταὐτόν ἐστιν ἢ ἕτερον τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ ἕκαστον, σκεπτέον. ἔστι γάρ τι πρὸ ἔργου πρὸς τὴν περὶ τῆς οὐσίας σκέψιν. ἕκαστόν τε γὰρ οὐκ ἄλλο δοκεῖ εἶναι τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, λέγεται εἶναι ἡ ἑκάστου οὐσία. ἐπὶ μὲν δὴ τῶν λεγομένων κατὰ συμβεβηκός,

CAPVT VI.

VTrum autem idem est, an aliud ipsum quid erat esse, & vnumquodque, perscrutandum. Proderit etenim aliquid ad considerationem de substantia. Nam & vnumquodque non videtur aliud esse à sua substantia: & ipsum quid erat esse, dicitur esse vniuscuiusque substãtia. De his igitur, quæ secundum accidens dicuntur,

A videri possit aliud esse: vtputa, albus homo aliud est, & albo homini esse. Si enim idem homini esse, & albo homini idem: idem namque homo, & albus homo, vt aiunt: quare & albo homini, & homini. An non necesse est quæcunque secundum accidens, eadem esse? Non enim extrema, similiter eadem fiunt. Sed fortassis illud videatur accidere, extrema eadem secundum accidens fieri: vtputa, albo esse, & & musico esse. Videtur autem minimè. De B his autem, quæ per se dicuntur, semper necesse est eadem esse: vt si quæ substantiæ sunt, quibus diuersę substantiæ non sunt, nec aliæ naturæ priores, quales aiunt aliqui esse ideas. Si enim erit aliud ipsum bonum, & bono esse: & animal & animali esse: & enti, & ipsum ens: erunt & aliæ substantiæ, & naturæ, ac ideæ præter eas, quæ dicuntur: & illæ priores substantiæ, si ipsum quod quid erat esse, substantiæ C est. Et si absolutæ ab se inuicem, harum quidem non erit scientia, illæ verò non erunt entia. Dico autem absolui, si nec ipsi bono est esse bono: nec huic, esse bonum. scientia nanque cuiusque hæc est, quod quid erat illi esse, & de bono, & de cæteris similiter se habet. Vnde si neque ipsi bono esse bonum, nec ipsi enti ens, nec ipsi vni vnum, similiter autem omnia sunt, certè nihil est quod quid erat esse: D quare si nec ipsi enti ens, nec aliorum alicui. Item, cui non inest bono esse, non bonum est: necesse est igitur, vnum esse bonum, & bono esse, & honestum & honesto esse, quæcunque non per aliud dicuntur, sed prima, & per se. Etenim hoc sufficiens est, si existit, etiam si non sint species: fortassis autem magis, si species sint. Simul autem patet etiã, quòd si ideę sint, quales eas quidam aiunt, quòd etiam non E erit subiectum substantia. Has enim substantias quidem necesse est esse, dici verò de subiecto non necesse: essent enim secundum participationem. Ex his itaque rationibus, vnum & idem est non secundum accidens ipsum vnumquodque, & quod quid erat esse: & quod scire vnumquodque, hoc est, ipsum quid erat esse scire: quare, secundum expositionem necesse est vnum quiddam, ambo esse. Quod F autem secundum accidens dicitur, vt musicum, aut album, propterea quòd duplex significat non est verum dicere, quòd idẽ sit, quod quid erat esse, & ipsum. Etenim cui accidit album, & accidens. Quare quodam modo quidem est, quodã modo verò nõ est idẽ, quod quid erat esse, & ipsum:

A δόξειεν ἂν ἕτερον εἶναι, οἷον λευκὸς ἄνθρωπος ἕτερον, καὶ τὸ λευκῷ ἀνθρώπῳ εἶναι. εἰ γὰρ τὸ αὐτὸ, καὶ τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι, καὶ λευκῷ ἀνθρώπῳ τὸ αὐτό. τὸ αὐτὸ γὰρ ἄνθρωπος, καὶ λευκὸς ἄνθρωπος, ὥς φασιν. ὥστε καὶ τὸ λευκῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τὸ ἀνθρώπῳ. ἢ οὐκ ἀνάγκη ὅσα κατὰ συμβεβηκός, εἶναι ταὐτά· οὐ γὰρ ὡσαύτως τὰ ἄκρα γίνεται ταὐτά. ἀλλ' ἴσως γε ἐκεῖνο δόξειεν ἂν συμβαίνειν τὰ ἄκρα γίνεσθαι ταὐτὰ κατὰ συμβε- B βηκός· οἷον τὸ λευκῷ εἶναι, καὶ τὸ μουσικῷ εἶναι· δοκεῖ δὲ οὔ. ἐπὶ δὲ τῶν καθ' αὑτὰ λεγομένων, ἀεὶ ἀνάγκη ταὐτὸ εἶναι· οἷον εἴ τινές εἰσιν οὐσίαι, ὧν ἕτεραι μὴ εἰσὶν οὐσίαι, μηδὲ φύσεις ἕτεραι πρότεραι, οἵας φασὶ τὰς ἰδέας εἶναί τινες. εἰ γὰρ ἔσται ἕτερον αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἀγαθῷ εἶναι, καὶ ζῷον, καὶ τὸ ζῴῳ εἶναι, καὶ τὸ ὄντι καὶ τὸ ὄν, ἔσονται ἄλλαι τε οὐσίαι καὶ ἰδέαι παρὰ τὰς C λεγομένας, καὶ πρότεραι οὐσίαι ἐκεῖναι, εἰ τὸ τί ἦν εἶναι οὐσίας ἐστί. καὶ εἰ μὲν ἀπολελυμέναι ἀλλήλων, τῶν μὲν οὐκ ἔσται ἐπιστήμη, τὰ δ' οὐκ ἔσται ὄντα. λέγω δὲ τὸ ἀπολελύσθαι, εἰ μήτε τῷ ἀγαθῷ αὐτῷ ὑπάρχει τὸ εἶναι ἀγαθῷ, μήτε τούτῳ τὸ εἶναι ἀγαθόν. ἐπιστήμη τε γὰρ ἑκάστου αὕτη, τὸ τί ἦν ἐκείνῳ εἶναι. καὶ ἐπὶ ἀγαθοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἔχει. ὥστ' εἰ μηδὲ τὸ ἀγαθῷ εἶναι ἀγαθόν, οὐδὲ τὸ ὂν ὄν, οὐδὲ τὸ D ἓν ἕν. ὁμοίως δὲ πάντα ἐστὶν, ἢ οὐδὲν τὰ τί ἦν εἶναι. ὥστ' εἰ μηδὲ τὸ ὄντι ὄν, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν. ἔτι ᾧ μὴ ὑπάρχει ἀγαθῷ εἶναι, οὐκ ἀγαθόν. ἀνάγκη ἄρα ἓν εἶναι τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἀγαθῷ εἶναι, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ καλῷ εἶναι, ὅσα μὴ κατ' ἄλλο λέγεται, ἀλλὰ πρῶτα καὶ καθ' αὑτά. καὶ γὰρ τοῦτο ἱκανὸν ἐὰν ὑπάρχῃ, κἂν μὴ ᾖ εἴδη, μᾶλλον δ' ἴσως κἂν ᾖ εἴδη. E ἅμα δὲ δῆλον, καὶ ὅτι εἴπερ εἰσὶν αἱ ἰδέαι οἵας τινές φασιν, οὐκ ἔσται τὸ ὑποκείμενον οὐσία. ταύτας γὰρ οὐσίας μὲν ἀναγκαῖον εἶναι, μὴ καθ' ὑποκειμένου δέ. ἔσονται γὰρ κατὰ μέθεξιν. ἔκ τε δὴ τούτων τῶν λόγων, ἓν καὶ ταὐτὸ οὐ κατὰ συμβεβηκός, αὐτὸ ἕκαστον, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι· καὶ ὅτι γε τὸ ἐπίστασθαι ἕκαστον, τοῦτό ἐστι τὸ τί ἦν εἶναι ἐπίστασθαι. ὥστε κατὰ τὴν ἔκθεσιν ἀνάγκη ἕν τι F εἶναι ἄμφω. τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς λεγόμενον, οἷον τὸ μουσικὸν, ἢ λευκὸν, διὰ τὸ διττὸν σημαίνειν, οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς ταὐτὸ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ αὐτό. καὶ γὰρ ᾧ συμβέβηκε λευκὸν, καὶ τὸ συμβεβηκός. ὥστ' ἔστι μὲν ὡς ταὐτόν, ἔστι δὲ ὡς οὐ ταὐτὸ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ αὐτό.

τῷ μὲν

τῷ μὲν γὰρ ἀνθρώπῳ καὶ τῷ λευκῷ ἀνθρώπῳ, οὐ ταὐτό, τῷ πάθει δὲ ταὐτό. ἄτοπον δ' ἂν φανείη, κἂν εἴ τις ἑκάστῳ ὄνομα θεῖτο τῶν τί ἦν εἶναι. ἔσται γὰρ καὶ παρ' ἐκεῖνο ἄλλο, τὸ τί ἦν εἶναι ἵππῳ, ἕτερον. καίτοι τί κωλύει καὶ νῦν εἶναι ἔνια εὐθὺς τί ἦν εἶναι, εἴπερ οὐσία τὸ τί ἦν εἶναι; ἀλλὰ μὴν οὐ μόνον ἕν, ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς αὐτῶν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς ἓν τὸ ἑνὶ εἶναι, καὶ ἕν. ἔτι εἰ ἄλλο ἔσται, εἰς ἄπειρον εἶσιν. τὸ μὲν γὰρ ἔσται τὸ τί ἦν εἶναι τὸ ἑνὶ εἶναι, τὸ δὲ τὸ ἕν. ὥστε καὶ ἐπ' ἐκείνων ὁ αὐτὸς ἔσται λόγος. ὅτι μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πρώτων καὶ καθ' αὑτὰ λεγομένων, τὸ ἑκάστῳ εἶναι καὶ ἕκαστον, τὸ αὐτὸ καὶ ἕν ἐστι, δῆλον. οἱ δὲ σοφιστικοὶ ἔλεγχοι πρὸς τὴν θέσιν ταύτην, φανερὸν ὅτι τῇ αὐτῇ λύονται λύσει, καὶ εἰ ταὐτὸ Σωκράτης καὶ Σωκράτει εἶναι. οὐδὲν γὰρ διαφέρει, οὔτε ἐξ ὧν ἐρωτήσειεν ἄν τις, οὔτε ἐξ ὧν λύων ἐπιτύχοι. πῶς μὲν οὖν τὸ τί ἦν εἶναι ταὐτόν, καὶ πῶς οὐ ταὐτὸν ἑκάστῳ, εἴρηται.

homini nanque, & albo homini, non est idem: passione verò, idem. Absurdum autem apparet, & si quis vnicuique ipsorum quid erat esse, nomen imponat. Erit nanque etiam præter illud, aliud quod quid erat esse equo: at verò quid prohibet nunc quoque è vestigio esse quædam quid erat esse, si substantia quidem est quod quid erat esse? Enimuerò non solum vnum, sed ratio etiã eorũ eadẽ, vt ex dictis patet. Non enim secundum accidens vnum vni esse, & ipsum vnum. Item, si aliud erit, in infinitum procedet. Etenim hoc quidem erit, quid erat esse vni esse: illud verò, vnum. Quare de illis quoque eadem ratio erit. Quod igitur de primis, & quæ per se dicuntur, vnicuique esse, & vnumquodque idem, & vnum est patet. Sophisticæ autem ad hanc positionem redargutiones, manifestum est, quod eadem solutione soluuntur: & si idem Socrates, & Socrati esse. Nihil enim differt, nec ex quibus aliquis interrogauerit, nec ex quibus soluens obtinuerit. Quo igitur modo idem cuique est, quod quid erat esse, & quomodo non idem, dictum est.

Κεφάλαιον ζ.

Τῶν δὲ γινομένων, τὰ μὲν φύσει γίνεται, τὰ δὲ τέχνῃ, τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου. πάντα δὲ τὰ γινόμενα, ὑπό τέ τινος γίνεται καὶ ἔκ τινος καὶ τί. τὸ δὲ τὶ λέγω καθ' ἑκάστην κατηγορίαν. ἢ γὰρ τόδε, ἢ ποσόν, ἢ ποιόν, ἢ πού. αἱ δὲ γενέσεις, αἱ μὲν φυσικαὶ αὗταί εἰσιν, ὅσων ἡ γένεσις ἐκ φύσεώς ἐστι. τὸ δὲ ἐξ οὗ γίνεται, ἣν λέγομεν ὕλην. τὸ δὲ ὑφ' οὗ, τῶν φύσει τι ὄντων. τὸ δὲ τί, ὁ ἄνθρωπος, ἢ φυτόν, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἃ δὴ μάλιστα λέγομεν οὐσίας εἶναι. ἅπαντα δὲ τὰ γινόμενα, ἢ φύσει, ἢ τέχνῃ, ἔχει ὕλην. δυνατὸν γὰρ καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἕκαστον αὐτῶν. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ἐν ἑκάστῳ ὕλη. καθόλου δέ, καὶ ἐξ οὗ φύσις, καὶ καθ' ὃ φύσις. τὸ γὰρ γινόμενον ἔχει φύσιν, οἷον φυτὸν ἢ ζῷον. καὶ ὑφ' οὗ, ἡ κατὰ τὸ εἶδος λεγομένη φύσις ἡ ὁμοειδής. αὕτη δὲ ἐν ἄλλῳ. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ. οὕτω μὲν οὖν γίνεται τὰ γινόμενα διὰ τὴν φύσιν. αἱ δ' ἄλλαι γενέσεις, λέγονται ποιήσεις. πᾶσαι δὲ εἰσὶν αἱ ποιήσεις, ἢ ἀπὸ τέχνης, ἢ ἀπὸ δυνάμεως, ἢ ἀπὸ διανοίας. τούτων δέ τινες γίνονται καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, καὶ ἀπὸ τύχης παραπλησίως, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀπὸ φύσεως γινομένοις. ἔνια γὰρ κἀκεῖ ταὐτὰ καὶ ἐκ σπέρματος γίνεται, καὶ ἄνευ σπέρματος.

CAPVT VII.

Eorum autem, quæ fiunt, quædam natura, quædam arte, quædam à casu fiunt: omnia verò, quæ fiunt, & ab aliquo, & ex aliquo, & aliquid fiunt. Aliquid verò dico, secundum quodque prædicamentum. Aut enim hoc aut quantum, aut quale, aut vbi. Generationes verò naturales quidem hæ eorum sunt, quorum generatio ex natura est. Ex quo autem fit, ea est, quam materiam dicimus: à quo verò quippiam, eorum est, quæ natura sunt: ipsum autem aliquid, homo aut plãta, aut quicquam aliud similium, quæ maxime dicimus substantias esse. Cuncta verò, quæ aut natura, aut arte fiunt, habent materiam. Possibile enim est esse, & non esse eorum vnumquodque. Hoc autem cuique materia. Vniuersaliter verò, & id, ex quo natura, & illud per quod natura. Quod enim fit, habet naturam, vt planta, aut animal. Et à quo, natura, quæ secundum speciem dicitur, quæ eiusdem speciei est: hæc autẽ, in alio est: homo namq. hominẽ generat. Sic igitur fiũt, quæ ob naturã fiunt, cæteræ verò generationes dicuntur effectiones. Omnes autem effectiones, aut ab arte, aut à potestate, aut ab intellectu. Harum autem quædam etiam à casu fiũt, & à fortuna, perinde atque in iis, quæ à natura fiunt. Quædam enim & illic, eadem & ex semine, & absque semine fiunt.

videri posset aliud esse: vtputa, albus homo aliud est, & albo homini esse. Si enim idem homini esse, & albo homini idem: idem nanque homo, & albus homo, vt aiunt: quare & albo homini, & homini. An non necesse est quæcunque secundum accidens, eadem esse? Non enim extrema, similiter eadem fiunt. Sed fortassis illud videatur accidere, extrema eadem secundum accidens fieri: vtputa, albo esse, & & musico esse. Videtur autem minimè. De his autem, quæ per se dicuntur, semper necesse est eadem esse: vt si quæ substantiæ sunt, quibus diuersæ substantiæ non sunt, nec aliæ naturæ priores, quales aiunt aliqui esse ideas. Si enim erit aliud ipsum bonum, & bono esse: & animal & animali esse: & enti, & ipsum ens: erunt & aliæ substantiæ, & naturæ, ac ideæ præter eas, quæ dicuntur: & illæ priores substantiæ, si ipsum quod quid erat esse, substantia est. Et si absolutæ ab se inuicem, harum quidem non erit scientia, illæ verò non erunt entia. Dico autem absolui, si nec ipsi bono est esse bono: nec huic, esse bonum. scientia nanque cuiusque hæc est, quod quid erat illi esse, & de bono. & de cæteris similiter se habet. Vnde si neque ipsi bono esse bonum, nec ipsi enti ens, nec ipsi vni vnum, similiter autem omnia sunt, certè nihil est quod quid erat esse: quare si nec ipsi enti ens, nec aliorum alicui. Item, cui non inest bono esse, non bonum est: necesse est igitur, vnum esse bonum. & bono esse, & honestum & honesto esse. quæcunque non per aliud dicuntur, sed prima, & per se. Etenim hoc sufficiens est, si existit, etiam si non sint species: fortasssis autem magis, si species sint. Simul autem patet etiā, quòd si ideæ sint, quales eas quidam aiunt quòd etiam non erit subiectum substantia. Has enim substantias quidem necesse est esse, dici verò de subiecto non necesse: essent enim secundum participationem. Ex his itaque rationibus, vnum & idem est non secundum accidens ipsum vnumquodque, & quod quid erat esse: & quod scire vnumquodque, hoc est, ipsum quid erat esse scire: quare secundum expositionem necesse est vnum quiddam, ambo esse. Quod autem secundum accidens dicitur, vt musicum, aut album, propterea quòd duplex significat non est verum dicere, quòd idē sit, quod quid erat esse, & ipsum. Etenim cui accidit album, & accidens. Quare quodam modo quidem est, quodā modo verò nō est idē, quod quid erat esse, & ipsum:

A δόξειεν ἂν ἕτερον εἶναι, οἷον λευκὸς ἄνθρωπος ἕτερον, καὶ τὸ λευκῷ ἀνθρώπῳ εἶναι. εἰ γὰρ τὸ αὐτὸ ἀνθρώπῳ εἶναι, καὶ λευκῷ ἀνθρώπῳ τὸ αὐτό, τὸ αὐτὸ γὰρ ἄνθρωπος, καὶ λευκὸς ἄνθρωπος, ὥς φασιν. ὥστε καὶ τὸ λευκῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τὸ ἀνθρώπῳ. ἢ οὐκ ἀνάγκη ὅσα κατὰ συμβεβηκός, εἶναι ταὐτά· οὐ γὰρ ὡσαύτως τὰ ἄκρα γίνεται ταὐτά. ἀλλ' ἴσως γ' ἐκεῖνο δόξειεν ἂν συμβαίνειν τὰ ἄκρα γίνεσθαι ταὐτὰ κατὰ συμβεβηκός· οἷον τὸ λευκῷ εἶναι, καὶ τὸ μουσικῷ εἶναι· B δοκεῖ δὲ οὔ. ἐπὶ δὲ τῶν καθ' αὑτὰ λεγομένων, ἀεὶ ἀνάγκη ταὐτὸ εἶναι· οἷον εἴ τινές εἰσιν οὐσίαι, ὧν ἕτεραι μὴ εἰσὶν οὐσίαι, μηδὲ φύσεις ἕτεραι πρότεραι, οἵας φασὶ τὰς ἰδέας εἶναί τινες. εἰ γὰρ ἔσται ἕτερον αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀγαθῷ εἶναι, καὶ ζῷον, καὶ τὸ ζῴῳ εἶναι, καὶ τῷ ὄντι καὶ τὸ ὄν, ἔσονται ἄλλαι τε οὐσίαι καὶ ἰδέαι παρὰ τὰς C λεγομένας, καὶ πρότεραι οὐσίαι ἐκεῖναι, εἰ τὸ τί ἦν εἶναι οὐσία ἐστί. καὶ εἰ μὲν ἀπολελυμέναι ἀλλήλων, τῶν μὲν οὐκ ἔσται ἐπιστήμη, τὰ δ' οὐκ ἔσται ὄντα. λέγω δὲ τὸ ἀπολελύσθαι, εἰ μήτε τῷ ἀγαθῷ αὐτῷ ὑπάρχει τὸ εἶναι ἀγαθῷ, μήτε τούτῳ τὸ εἶναι ἀγαθόν. ἐπιστήμη τε γὰρ ἑκάστου αὕτη, τὸ τί ἦν ἐκείνῳ εἶναι. καὶ ἐπὶ ἀγαθοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἔχει. ὥστ' εἰ μηδὲ D τὸ ἀγαθῷ εἶναι ἀγαθόν, οὐδὲ τὸ ὄντι ὄν. οὐδὲ τὸ ἑνὶ ἕν. ὁμοίως δὲ πάντα ἐστὶν, ἢ οὐδὲν τὰ τί ἦν εἶναι. ὥστ' εἰ μηδὲ τὸ ὄντι ὄν, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν. ἔτι ᾧ μὴ ὑπάρχει ἀγαθῷ εἶναι, οὐκ ἀγαθόν. ἀνάγκη ἄρα ἓν εἶναι τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀγαθῷ εἶναι, καὶ τὸ καλόν, καὶ τὸ καλῷ εἶναι, ὅσα μὴ κατ' ἄλλο λέγεται, ἀλλὰ πρῶτα καὶ καθ' αὑτά. καὶ γὰρ τοῦτο ἱκανὸν ἐὰν ὑπάρχῃ, κἂν μὴ ᾖ εἴδη· μᾶλλον δ' ἴσως κἂν ᾖ εἴδη. E ἅμα δὲ δῆλον, καὶ ὅτι εἴπερ εἰσὶν αἱ ἰδέαι οἵας τινές φασιν, οὐκ ἔσται τὸ ὑποκείμενον οὐσία. ταύτας γὰρ οὐσίας μὲν ἀναγκαῖον εἶναι, μὴ καθ' ὑποκειμένου δέ. ἔσονται γὰρ κατὰ μέθεξιν. ἔκ τε δὴ τούτων τῶν λόγων, ἓν καὶ ταὐτὸ οὐ κατὰ συμβεβηκός, αὐτὸ ἕκαστον, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ ὅτι γε τὸ ἐπίστασθαι ἕκαστον, τοῦτό ἐστι τὸ τί ἦν εἶναι ἐπίστασθαι. ὥστε κατὰ τὴν ἔκθεσιν ἀνάγκη ἕν τι εἶναι ἄμφω. τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς λεγόμενον, F οἷον τὸ μουσικὸν ἢ λευκόν, διὰ τὸ διττὸν σημαίνειν, οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς τὸ αὐτὸ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ αὐτό. καὶ γὰρ ᾧ συμβέβηκε λευκόν, τὸ συμβεβηκός. ὥστ' ἔστι μὲν ὡς ταὐτόν, ἔστι δὲ ὡς οὐ ταὐτὸ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ αὐτό.

τῷ μὲν

τῷ μὲν γὰρ ἀνθρώπῳ καὶ τῷ λευκῷ ἀνθρώπῳ, A οὐ ταὐτό, τῷ πάθει δὲ ταὐτό. ἄτοπον δ' ἂν φανείη, κἂν εἴ τις ἑκάστῳ ὄνομα θεῖτο τῶν τί ἦν εἶναι. ἔσται γὰρ καὶ παρ' ἐκεῖνο ἄλλο, τὸ τί ἦν εἶναι ἕτερον. καίτοι τί κωλύει καὶ νῦν εἶναι ἔνια εὐθὺς τί ἦν εἶναι, εἴπερ οὐσία τὸ τί ἦν εἶναι; ἀλλὰ μὴν οὐ μόνον ἕν, ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς αὐτῶν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς ἓν τὸ ἑνὶ εἶναι, καὶ ἕν. ἔτι εἰ ἄλλο ἔσται, εἰς ἄπειρον εἶσιν. τὸ μὲν γὰρ ἔσται B τὸ τί ἦν εἶναι τὸ ἑνὶ εἶναι, τὸ δὲ τὸ ἕν. ὥστε καὶ ἐπ' ἐκείνων ὁ αὐτὸς ἔσται λόγος. ὅτι μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πρώτων καὶ καθ' αὑτὰ λεγομένων, τὸ ἑκάστῳ εἶναι καὶ ἕκαστον, τὸ αὐτὸ καὶ ἕν ἐστι, δῆλον. οἱ δὲ σοφιστικοὶ ἔλεγχοι πρὸς τὴν θέσιν ταύτην, φανερὸν ὅτι τῇ αὐτῇ λύονται λύσει, καὶ εἰ ταὐτὸ Σωκράτης καὶ Σωκράτει εἶναι. οὐδὲν γὰρ διαφέρει, οὔτε ἐξ ὧν ἐρωτήσειεν ἄν τις, οὔτε ἐξ ὧν λύων ἐπιτύχοι. πῶς μὲν οὖν C τὸ τί ἦν εἶναι ταὐτόν, καὶ πῶς οὐ ταὐτὸν ἑκάστῳ εἴρηται.

Κεφάλαιον ζ.

Τῶν δὲ γιγνομένων, τὰ μὲν φύσει γίγνεται, τὰ δὲ τέχνῃ, τὰ δὲ ἀπὸ ταὐτομάτου. πάντα δὲ τὰ γιγνόμενα, ὑπό τέ τινος γίγνεται καὶ ἔκ τινος καὶ τί. τὸ δὲ τί, λέγω καθ' ἑκάστην κατηγορίαν. ἢ γὰρ τόδε, ἢ ποσόν, ἢ ποιόν, ἢ πού. D αἱ δὲ γενέσεις, αἱ μὲν φυσικαὶ αὗταί εἰσιν, ὧν ἡ γένεσις ἐκ φύσεώς ἐστι. τὸ δ' ἐξ οὗ γίγνεται, ἣν λέγομεν ὕλην. τὸ δ' ὑφ' οὗ, τῶν φύσει τι ὄντων. τὸ δὲ τί, ὁ ἄνθρωπος, ἢ φυτόν, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἃ δὴ μάλιστα λέγομεν οὐσίας εἶναι. ἅπαντα δὲ τὰ γιγνόμενα, ἢ φύσει, ἢ τέχνῃ, ἔχει ὕλην. δυνατὸν γὰρ καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἕκαστον αὐτῶν. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ἐν ἑκάστῳ ὕλη. καθόλου δὲ, καὶ E ἐξ οὗ φύσις, καὶ καθ' ὃ φύσις. τὸ γὰρ γιγνόμενον ἔχει φύσιν, οἷον φυτὸν ἢ ζῷον. καὶ ὑφ' οὗ, ἡ κατὰ τὸ εἶδος λεγομένη φύσις ἡ ὁμοειδής. αὕτη δὲ ἐν ἄλλῳ. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ. οὕτω μὲν οὖν γίγνεται τὰ γιγνόμενα διὰ τὴν φύσιν. αἱ δ' ἄλλαι γενέσεις, λέγονται ποιήσεις. πᾶσαι δὲ εἰσὶν αἱ ποιήσεις, ἢ ἀπὸ τέχνης, ἢ ἀπὸ δυνάμεως, ἢ ἀπὸ διανοίας. τούτων δέ τινες γίγνονται F καὶ ἀπὸ ταὐτομάτου, καὶ ἀπὸ τύχης παραπλησίως, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀπὸ φύσεως γιγνομένοις. ἔνια γὰρ κἀκεῖ ταὐτὰ καὶ ἐκ σπέρματος γίγνεται, καὶ ἄνευ σπέρματος.

homini nanque, & albo homini, non est idem: passione verò, idem. Absurdum autem apparet, & si quis vnicuique ipsorum quid erat esse, nomen imponat. Erit nanque etiam præter illud, aliud quod quid erat esse equo: at verò quid prohibet nunc quoque è vestigio esse quædam quid erat esse, si substantia quidem est, quod quid erat esse? Enimuerò non solum vnum, sed ratio etiã eorũ eadẽ, vt ex dictis patet. Non enim secundum accidens vnum vni esse, & ipsum vnum. Item, si aliud erit, in infinitum procedet. Etenim hoc quidem erit, quid erat esse vni esse: illud verò, vnum. Quare de illis quoque eadem ratio erit. Quod igitur de primis, & quæ per se dicuntur, vnicuique esse, & vnumquodque idem, & vnum est, patet. Sophisticæ autem ad hanc positionem redargutiones, manifestum est, quod eadem solutione soluuntur: & si idem Socrates, & Socrati esse. Nihil enim differt, nec ex quibus aliquis interrogauerit, nec ex quibus soluens obtinuerit. Quo igitur modo idem cuique est, quod quid erat esse, & quomodo non idem, dictum est.

CAPVT VII.

EOrum autem quæ fiunt, quædam natura, quædam arte, quædam à casu fiunt: omnia verò, quæ fiunt, & ab aliquo, & ex aliquo, & aliquid fiunt. Aliquid verò dico, secundum quodque prædicamentum. Aut enim hoc aut quantum, aut quale, aut vbi. Generationes verò naturales quidem hæ eorum sunt, quorum generatio ex natura est. Ex quo autem fit, ea est, quam materiam dicimus: à quo verò quippiam, eorum est, quæ natura sunt: ipsum autem aliquid, homo aut plãta, aut quicquam aliud similium, quæ maxime dicimus substantias esse. Cuncta verò, quæ aut natura, aut arte fiunt, habent materiam. Possibile enim est esse, & non esse eorum vnumquodque. Hoc autem cuique materia. Vniuersaliter verò, & id, ex quo natura, & illud per quod natura. Quod enim fit, habet naturam, vt planta, aut animal. Et à quo, natura, quæ secundum speciem dicitur, quæ eiusdem speciei est: hæc autẽ, in alio est: homo namq. hominẽ generat. Sic igitur fiũt, quæ ob naturã fiunt: cæteræ verò generationes dicuntur effectiones. Omnes autem effectiones, aut ab arte, aut à potestate, aut ab intellectu. Harum autem quædam etiam à casu fiũt, & à fortuna, perinde atque in iis, quæ à natura fiunt. Quædam enim & illic, eadem & ex semine, & absque semine fiunt.

De his itaque postea considerandum est. Ab arte autem fiunt, quorum species in anima. Speciem autem dico, ipsum quid erat esse vniuscuiusque, & primam substantiam. Etenim contrariorum quodam modo eadem species est. Priuationis nanque substantia, opposita substantia: vt sanitas, ægritudinis. Illius enim absentia, ostenditur ægritudo. Sanitas verò est ratio, quæ in anima, & in scientia est. Fit itaque sanum, ita intelligente. Cum hoc sanitas sit, necesse est, si sanitas erit, hoc fieri: vtputa, æqualitatem: quòd si hoc caliditatem. Et ita semper intelligit, donec redigat in illud, quod ipse potest vltimum facere: deinde motus, qui iam post hæc fit, effectio ad sanitatem appellatur. Quare quodam modo ex sanitate sanitatem accidit fieri, & domum ex domo. Quæ sine materia, eam quæ habet materiam. Ars enim medendi, & ædificandi, est species sanitatis & domus. Dico autem substantiam absque materia, quod quid erat esse. Generationum autem, & motuum, hæc quidem intellectio, hæc verò effectio vocatur: quæ quidem à principio & specie, intellectio: quæ verò ab vltimo, ipsius intellectionis effectio. Similiter autem & in cæteris medijs vnumquodque fit. Dico autem vtputa, si conualescet oportet adæquari. Quid igitur est adæquari? hoc autem erit, si calefiet. Hoc autem quid est? hoc quidem. Hoc autem potestate inest, hoc verò iam in ipso est. Faciens igitur, & vnde conualescendi motus incipit, si ab arte, species est in anima. Quòd si casu, ab eo, quod est faciendi principium illi, qui ab arte facit: sicut forsassis & in medendo principium à calefaciendo fit. Hoc autem facit fricatione. Calor itaque in corpore, aut pars sanitatis, aut sequitur eum aliquid tale, quod est pars sanitatis, aut plura. Hoc autem vltimum faciens, & quod ita pars est sanitatis, & domus, & aliorum, vt lapides. Quare quemadmodum dicitur, impossibile est fieri, si nihil præexistat. Quòd sanè pars ex necessitate existet, patet. materia nanque, pars: inest etiam hæc, & fit. Sed vtrum eorum etiam est, quæ in ratione? vtroque quidem modo dicimus multos circulos quidnam sint, & materiam dicentes, quòd æs, & speciem quòd talis figura: & hoc est genus, in quo primo ponitur: æneus autē circulus habet in ipsa ratione materiā. Ex quo verò, tanquam materia, fiunt aliqua,

A ἀπὸ τέχνης δὲ γίγνεται ὅσων τὸ εἶδος ἐν τῇ ψυχῇ, εἶδος δὲ λέγω τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστου, καὶ τὴν πρώτην οὐσίαν. καὶ γὰρ τῶν ἐναντίων τρόπον τινὰ τὸ αὐτὸ εἶδος. τῆς γὰρ στερήσεως οὐσία, ἡ οὐσία ἡ ἀντικειμένη, οἷον ὑγίεια νόσου. ἐκείνης γὰρ ἀπουσία, δηλοῦται ἡ νόσος. ἡ δὲ ὑγίεια, ὁ ἐν τῇ ψυχῇ λόγος, καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. B γίνεται δὲ τὸ ὑγιὲς, νοήσαντος οὕτως· ἐπειδὴ τοδὶ ὑγίεια, ἀνάγκη, εἰ ὑγιὲς ἔσται, τοδὶ ὑπάρξαι, οἷον ὁμαλότητα· εἰ δὲ τοῦτο, θερμότητα· καὶ οὕτως ἀεὶ νοεῖ, ἕως ἂν ἀγάγῃ εἰς τοῦτο ὃ αὐτὸς δύναται ἔσχατον ποιεῖν. εἶτα ἤδη ἡ ἀπὸ τούτου κίνησις, ποίησις καλεῖται, ἡ ἐπὶ τὸ ὑγιαίνειν. ὥστε συμβαίνει τρόπον τινὰ τὴν ὑγίειαν ἐξ ὑγιείας γίγνεσθαι, καὶ τὴν οἰκίαν ἐξ οἰκίας, τῆς ἄνευ ὕλης, τὴν ἔχουσαν ὕλην. ἡ γὰρ ἰατρική C ἐστι καὶ οἰκοδομική, τὸ εἶδος τῆς ὑγιείας καὶ τῆς οἰκίας. λέγω δὲ οὐσίαν ἄνευ ὕλης, τὸ τί ἦν εἶναι. τῶν δὲ γενέσεων καὶ κινήσεων, ἡ μὲν νόησις καλεῖται, ἡ δὲ ποίησις· ἡ μὲν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ εἴδους, νόησις· ἡ δ' ἀπὸ τοῦ τελευταίου τῆς νοήσεως, ποίησις. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων τῶν μεταξὺ ἕκαστον γίγνεται. λέγω δ' οἷον, εἰ ὑγιανεῖ, δεῖ ὁμαλυνθῆναι. τί οὖν ἐστι τὸ ὁμαλυνθῆναι; τοδί. τοῦτο δ' ἔσται εἰ θερ- D μανθήσεται. τοῦτο δὲ τί ἐστι; τοδί. ὑπάρχει δὲ τοδὶ δυνάμει· τοῦτο δὲ ἤδη ἐπ' αὐτῷ. τὸ δὴ ποιοῦν καὶ ὅθεν ἄρχεται ἡ κίνησις τοῦ ὑγιαίνειν, ἐὰν μὲν ἀπὸ τέχνης, τὸ εἶδός ἐστι τὸ ἐν τῇ ψυχῇ· ἐὰν δ' ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ἀπὸ τούτου ὅ ποτε τοῦ ποιεῖν ἄρχει τῷ ποιοῦντι ἀπὸ τέχνης· ὥσπερ καὶ ἐν τῷ ἰατρεύειν, ἴσως ἀπὸ τοῦ θερμαίνειν ἡ ἀρχή. τοῦτο δὲ ποιεῖ E τῇ τρίψει. ἡ θερμότης τοίνυν ἡ ἐν τῷ σώματι, ἢ μέρος τῆς ὑγιείας, ἢ ἕπεταί τι αὐτῇ τοιοῦτον ὅ ἐστι μέρος τῆς ὑγιείας, ἢ διὰ πλειόνων. τοῦτο δ' ἔσχατον, τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ οὕτως μέρος ἐστὶ τῆς ὑγιείας, καὶ τῆς οἰκίας, οἷον οἱ λίθοι, καὶ τῶν ἄλλων. ὥστε καθάπερ λέγεται, ἀδύνατον γενέσθαι εἰ μηδὲν προϋπάρχοι. ὅτι μὲν οὖν τι μέρος ὑπάρξει ἐξ ἀνάγκης, φανερόν. ἡ γὰρ F ὕλη μέρος. ἐνυπάρχει γὰρ καὶ γίνεται αὕτη. ἀλλ' ἆρα καὶ τῶν ἐν τῷ λόγῳ; ἀμφοτέρως δὲ λέγομεν τοὺς χαλκοῦς κύκλους τί εἰσι, καὶ τὴν ὕλην λέγοντες ὅτι χαλκὸς, καὶ τὸ εἶδος, ὅτι σχῆμα τοιονδί, καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ γένος, εἰς ὃ πρῶτον τίθεται. ὁ δὲ χαλκοῦς κύκλος ἔχει ἐν τῷ λόγῳ τὴν ὕλην. ἐξ οὗ δὲ ὡς ὕλης γίγνεται ἔνια λέγεται

[illegible]

Κεφάλαιον η.

[illegible]

A dicitur, cùm fit non illud, sed illiusmodi: vt statua, non lapis, sed lapidea. Homo autem conualescens non dicitur illud, ex quo. Causa verò est quia fieri contingit ex priuatione, & subiecto quod dicimus materiam: vtputa, & homo & ægrotus fit sanus. Magis tamen dicitur ex priuatione fieri veluti ex ægroto sanus, quàm ex homine. Quare sanus, ægrotus quidem non dicitur, sed homo & homo sanus.
B Quorum verò priuatio incerta, & innominata est, vt in ære cuiuscunque figuræ, aut in lateribus, & lignis domus, ex his non dicentur fieri sicut ille ex ægroto. Quare sicut nec ibi ex quo, hoc non dicitur illud: nec hic, statua lignum: sed deriuatiuè dicitur lignea, non lignũ: & ænea & non æs, & lapidea, & non lapis: & domus lateritia: sed non lateres cùm neque tanquam
C ex ligno fit statua, aut ex lateribus domus, (siquis accuratè inspexerit) profectò simpliciter dicet: propterea quòd oporteat fieri, mutato ex quo, sed non permanente. Propter hoc igitur sic dicitur.

CAPVT VIII.

CVm autem & ab aliquo fiat, quod fit (hoc autem dico vnde generationis principium est) & ex aliquo: fit autem hoc non priuatio, sed materia (iam enim determinatum est, quemadmodum hoc
D dicimus.) & quod fit hoc autem est, aut sphæra, aut circulus, aut quodcunque cæterorum euenit, sicut neque subiectum facit ipsum æs, ita neque sphæram, nisi secundum accidens quia ænea sphæra, sphæra est: illam autem non facit. Hoc aliquid enim facere, ex omni subiecto, hoc facere est. Dico autem quòd æs facere rotundum, non est ipsum rotundum, aut sphæram facere sed aliquid aliud, vtputa speciem hanc in alio. Si enim facit, ex aliquo
E alio profectò facit. Hoc enim supponebatur, vt puta facere æneam sphæram. Hoc autem ita, quia ex eo, quod æs, hoc facit quod sphæra est. Si igitur & hoc ipsum facit, patet quòd similiter faciet. & generationes in infinitum procedent. Manifestum igitur est, quòd neque species fit, aut quodcunque nominare oportet formam quæ in sensibili: nec est eius generatio, nec est hæc ipsum quod erat esse. Hoc
F enim est, quod in alio fit, aut ab arte, aut à natura, aut potentia: æneam verò sphæram esse facit. Facit nanque ex ære & sphæra: in hoc enim hanc speciem facit:

[illegible]

& hoc est sphæra ænea: hoc autem sphæræ esse. Eius verò, quod est sphæræ esse, omnino si generatio est, ex aliquo aliquid erit. Oportebit nanque diuisibile semper esse, quod fit: & esse, hoc quidem hoc, illud verò, hoc. Dico autem quod hoc quidem materiam, illud verò, speciem. Si itaque sphæra est figura, quæ à medio æqualis est, huius hoc quidem est in quo erit, quod facit: illud autem, in illo, totum verò, quod factum est, veputa ipsa ænea sphæra. Manifestum igitur ex dictis est, quod illud quidem quod vt species, aut substantia dicitur, non fit: copulatio verò quæ secundum hanc dicitur, fit: & quod in omni, quod fit, materia inest: & est hoc quidem hoc, illud verò hoc. Vtrum igitur est aliqua sphæra præter has, an domus præter lateres? an nec factum fuisset vnquam, si ita esset quod quid, sed quoniam tale significat? Hoc autem & terminatum non est: sed facit, & generat ex hoc, tale: & cũ generatum est, est hoc tale? totum autem hoc, Callias, aut Socrates est, sicuti sphæra ænea hæc, homo verò, & animal, sicuti sphæra ænea simpliciter. Patet ergo, quod specierum causæ (quemadmodum quidam dicere solent species) si aliquæ sunt, præter singularia, ad generationes & substantias nihil prosunt: nec sunt propter has, substantiæ secundum se. In quibusdam etenim etiam manifestum est, quod generans tale est, quale quod generatur: non tamen idem, nec vnum numero, sed vnum specie, vt in naturalibus: homo nanque hominem generat, nisi quid præter naturam fiat: vt equus mulum: & hæc quoque similiter. Quod enim est commune equo, & asino, non est nominatũ propinquissimum genus fuerint autem ambo fortassis, vt mulus. Quare patet, quod non oportet tanquam exemplar speciem ponere: in his etenim maximè quærerentur. Hæ enim maximè substantiæ sunt. Sed generans sufficiens est, vt faciat, & causa sit speciei esse in materia: tota verò iam talis species, in his carnibus, & ossibus Callias, & Socrates: & diuersa quidẽ, propter materiam, (diuersa etenim) idem autem specie: indiuisibilis nanque species est.

CAPVT IX.

Dubitauerit autem aliquis, cur quædam & arte, & casu fiunt, vt sanitas: quædam autem minimè, vt domus. Causa verò est, quod horum quidem materia quæ principium generationis est, cùm faciens fit, & factum aliquid eorum, quæ

καὶ ἔστι τοῦτο σφαῖρα χαλκῆ· τοῦτο δὲ σφαίρᾳ εἶναι. τοῦ δὲ σφαίρᾳ εἶναι, εἰ ἔστι γένεσις, ἐκ τινὸς τὶ ἔσται. δεήσει γὰρ διαιρετὸν εἶναι ἀεὶ τὸ γιγνόμενον, καὶ εἶναι τὸ μὲν τόδε, τὸ δὲ τόδε. λέγω δ' ὅτι τὸ μὲν ὕλην, τὸ δὲ εἶδος. εἰ δή ἐστι σφαῖρα τὸ ἐκ τοῦ μέσου σχῆμα ἴσον, τούτου τὸ μὲν ἐν ᾧ ἔσται ὃ ποιεῖ, τὸ δ' ἐν ἐκείνῳ, τὸ δὲ ἅπαν, τὸ γεγονός, οἷον ἡ χαλκῆ σφαῖρα. φανερὸν δὴ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ μὲν ὡς εἶδος, ἢ ὡς οὐσία λεγόμενον οὐ γίγνεται, ἡ δὲ σύνολος ἡ κατὰ ταύτην λεγομένη γίγνεται, καὶ ὅτι ἐν ἅπαντι τῷ γεννωμένῳ ὕλη ἔνεστι, καὶ ἔστι τὸ μὲν τόδε, τὸ δὲ τόδε. πότερον οὖν ἔστι τις σφαῖρα παρὰ τάσδε, ἢ οἰκία παρὰ τὰς πλίνθους; ἢ οὐδ' ἄν ποτε ἐγίγνετο, εἰ οὕτως ἦν τόδε τι, ἀλλ' ὅτι τὸ τοιόνδε σημαίνει· τόδε δὲ καὶ ὡρισμένον οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ ποιεῖ καὶ γεννᾷ ἐκ τοῦδε τοιόνδε· καὶ ὅταν γεννηθῇ, ἔστι τόδε τοιόνδε. τὸ δὲ ἅπαν τόδε Καλλίας ἢ Σωκράτης ἐστίν, ὥσπερ ἡ σφαῖρα ἡ χαλκῆ ἡδί. ὁ δ' ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῷον, ὥσπερ σφαῖρα χαλκῆ ὅλως. φανερὸν ἄρα, ὅτι ἡ τῶν εἰδῶν αἰτία (ὡς εἰώθασί τινες λέγειν τὰ εἴδη) εἰ ἔστιν ἄττα παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, πρός γε τὰς γενέσεις καὶ τὰς οὐσίας οὐθὲν χρήσιμα· οὐδ' ἂν εἶεν διά γε ταῦτα οὐσίαι καθ' αὑτάς. ἐπὶ μὲν δή τινων καὶ φανερόν, ὅτι τὸ γεννῶν τοιοῦτον μὲν, οἷον τὸ γεννώμενον, οὐ μέντοι τὸ αὐτό γε, οὐδ' ἓν τῷ ἀριθμῷ, ἀλλ' ἓν τῷ εἴδει, οἷον ἐν τοῖς φυσικοῖς. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, ἂν μή τι παρὰ φύσιν γένηται, οἷον ἵππος ἡμίονον· καὶ ταῦτα δὲ ὁμοίως· τὸ γὰρ κοινὸν ἐπὶ ἵππου καὶ ὄνου, οὐκ ὠνόμασται τὸ ἐγγύτατα γένος. εἴη δ' ἂν ἄμφω ἴσως, οἷον ἡμίονος. ὥστε φανερὸν ὅτι οὐθὲν δεῖ ὡς παράδειγμα εἶδος κατασκευάζειν (μάλιστα γὰρ ἂν ἐν τούτοις ἐπεζητοῦντο· οὐσίαι γὰρ αἱ μάλιστα αὗται) ἀλλὰ ἱκανὸν τὸ γεννῶν ποιῆσαι, καὶ τοῦ εἴδους αἴτιον εἶναι ἐν τῇ ὕλῃ. τὸ δ' ἅπαν ἤδη τὸ τοιόνδε εἶδος, ἐν ταῖσδε ταῖς σαρξὶ καὶ ὀστοῖς Καλλίας καὶ Σωκράτης· καὶ ἕτερον μὲν διὰ τὴν ὕλην (ἑτέρα γάρ) ταὐτὸ δὲ τῷ εἴδει· ἄτομον γὰρ τὸ εἶδος.

Κεφάλαιον θ.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις διὰ τί τὰ μὲν γίγνεται καὶ τέχνῃ καὶ ἀπὸ ταὐτομάτου, τὰ δ' οὔ, οἷον οἰκία. αἴτιον δὲ, ὅτι τῶν μὲν ἡ ὕλη ἡ ἄρχουσα τῆς γενέσεως, ἐν τῷ ποιεῖν

καὶ γίγνε

καὶ γίνεσθαί τι τῶν ἀπὸ τέχνης, ἐν ᾧ ὑπάρχει τι μέρος τοῦ πράγματος, ἡ μὲν τοιαύτη ἐστὶν οἵα κινεῖσθαι ὑφ' αὑτῆς, ἡ δ' οὔ. καὶ ταύτης ἡ μὲν ὡδὶ οἵα τε, ἡ δὲ ἀδύνατος· πολλὰ γὰρ δυνατὰ μὲν ὑφ' αὑτῶν κινεῖσθαι, ἀλλ' οὐχ ὡδί, οἷον ὀρχήσασθαι. ὅσων οὖν τοιαύτη ἡ ὕλη, οἷον οἱ λίθοι, ἀδύνατον ὡδὶ κινηθῆναι εἰ μὴ ὑπ' ἄλλου, ὡδὶ μέντοι ναί, καὶ τὸ πῦρ. διὰ τοῦτο τὰ μὲν οὐκ ἔσται ἄνευ τοῦ ἔχοντος τὴν τέχνην, τὰ δ' ἔσται. ὑπὸ γὰρ τούτων κινηθήσεται τῶν οὐκ ἐχόντων μὲν τὴν τέχνην, κινεῖσθαι δὲ δυναμένων αὐτῶν, ἢ ὑπ' ἄλλων οὐκ ἐχόντων τὴν τέχνην, ἢ ἐκ μέρους. δῆλον δ' ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ὅτι τρόπον τινὰ πάντα γίνεται ἐξ ὁμωνύμου, ὥσπερ τὰ φύσει, ἢ ἐκ μέρους ὁμωνύμου, οἷον ἡ οἰκία ἐξ οἰκίας, ἢ ὑπὸ νοῦ· ἡ γὰρ τέχνη τὸ εἶδος, ἢ ἐκ μέρους, ἢ ἔχοντός τι μέρος, ἐὰν μὴ κατὰ συμβεβηκὸς γίνηται. τὸ γὰρ αἴτιον τοῦ ποιεῖν πρῶτον καθ' αὑτὸ μέρος. θερμότης γὰρ ἡ ἐν τῇ κινήσει, θερμότητα ἐν τῷ σώματι ἐποίησεν. αὕτη δ' ἐστὶν ἢ ὑγίεια, ἢ μέρος, ἢ ἀκολουθεῖ αὐτῇ μέρος τι τῆς ὑγιείας, ἢ αὐτὴ ἡ ὑγίεια. διὸ καὶ λέγεται ποιεῖν, ὅτι ἐκεῖνο ποιεῖ τὴν ὑγίειαν, ᾧ ἀκολουθεῖ καὶ συμβέβηκε θερμότης. ὥστε ὥσπερ ἐν τοῖς συλλογισμοῖς πάντων ἀρχὴ ἡ οὐσία (ἐκ γὰρ τοῦ τί ἐστιν οἱ συλλογισμοί εἰσιν) ἐνταῦθα δὲ αἱ γενέσεις. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ φύσει συνιστάμενα τούτοις ἔχει. τὸ μὲν γὰρ σπέρμα ποιεῖ ὥσπερ τὰ ἀπὸ τέχνης. ἔχει γὰρ δυνάμει τὸ εἶδος, καὶ ἀφ' οὗ τὸ σπέρμα ἐστί πως ὁμώνυμον (οὐ γὰρ πάντα οὕτω δεῖ ζητεῖν, ὡς ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπος· καὶ γὰρ γυνὴ ἐξ ἀνδρός. διὸ ἡμίονος οὐκ ἐξ ἡμιόνου) ἀλλ' ἐὰν μὴ πήρωμα ᾖ. ὅσα δὲ ἀπὸ ταὐτομάτου ὥσπερ ἐκεῖ γίνεται, ὅσων ἡ ὕλη δύναται καὶ ὑφ' αὑτῆς κινεῖσθαι ταύτην τὴν κίνησιν, ἣν τὸ σπέρμα κινεῖ. ὅσων δὲ μή, ταῦτα ἀδύνατα γίνεσθαι ἄλλως πως ἢ ἐξ αὐτῶν. οὐ μόνον δὲ περὶ τῆς οὐσίας ὁ λόγος δηλοῖ τὸ μὴ γίνεσθαι τὸ εἶδος, ἀλλὰ περὶ πάντων ὁμοίως τῶν πρώτων κοινὸς ὁ λόγος, οἷον ποσοῦ, ποιοῦ, καὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν. γίνεται γὰρ ὥσπερ ἡ χαλκῆ σφαῖρα, ἀλλ' οὐ σφαῖρα, οὐδὲ χαλκός· καὶ ἐπὶ χαλκοῦ γίνεται. ἀεὶ γὰρ δεῖ προϋπάρχειν τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος. οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ τί ἐστι καὶ ἐπὶ τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως κατηγοριῶν. οὐ γὰρ γίνεται τὸ ποιὸν, ἀλλὰ τὸ ποιὸν ξύλον, οὐδὲ τὸ ποσὸν, ἀλλὰ τὸ ποσὸν ξύλον, ἢ ζῷον. ἀλλ' ἴδιον τῆς οὐσίας ἐκ τούτων λαβεῖν ἐστὶν,

A ab arte sunt, in qua est aliqua pars rei, quædam talis, vt a seipsa moueatur, quædam non: & huius, quædam sic possibilis est, quædam impossibilis: multa nanque possibilia quidem a se ipsis moueri, sed non sic, vtputa saltare. Quorumcunque itaque talis materia est, vt lapides, impossibile est sic moueri, nisi ab alio: sic tamen certe est & ignis. Propterea quædam non erunt absque eo, qui habet artem: quædam erunt. Ab his enim mouebuntur, quæ B non habent quidem artem, moueri verò possunt ipsamet, aut ab aliis non habentibus artem, aut ex parte. Manifestum autem est ex his, quæ dicta sunt, & quod quodammodo omnia fiunt ex vniuoco, quemadmodum quæ natura sunt, aut ex parte vniuoca, vt domus ex domo, aut ab intellectu: ars enim species est, aut ex parte, aut habente aliquam partem, si non secundum accidens fiat. Causa enim faciendi prima secundum se, pars: calor enim in C motu, calorem in corpore facit. Hic verò aut sanitas est, aut pars, aut sequitur eum aliqua sanitatis pars, aut ipsa sanitas. Quare & dicitur facere, quia illud, quod sequitur, & cui accidit calor, sanitatem efficit. Quare sicut in syllogismis omnium principium substantia est, (ex ipso enim quid est syllogismi sunt) hic etiam generationes. Similiter se habent & quæ natura constituta sunt. Semen nanque facit, si- D cut ea, quæ ab arte sunt. Habet etenim potestate speciem, & à quo semen est, quodammodo vniuocum, (non enim omnia ita oportet quærere, sicuti ex homine homo: etenim mulier ex viro: vnde mulus non ex mulo) sed si non læsura fuerit. Quæcunque verò quorum materia potest & à seipsa moueri eo motu, quo semen mouet, à casu, sicut ibi fiunt: quorum autem non, hæc impossibilia sunt aliter fie- E ri, quam ex ipsis. Non autem de substantia solum ostendit ratio non fieri speciem, sed de omnibus primis similiter communis ratio est, vtputa quantitate, qualitate, & aliis prædicamentis. Fit enim, vtputa ænea sphæra, sed non sphæra, nec æs: & in ære fit. Semper nanque oportet præexistere materiam, & speciem. Ita & de quid est, & de qualitate, & quantitate, & aliis prædicamentis similiter. Non enim fit quali- F tas, sed quale lignum: nec quantitas, sed quantum lignum, aut animal. Cæterùm ex his, proprium substantiæ accipere est,

quòd necesse est præexistere semper aliā substantiam actu existentem, quæ facit, vt puta animal si animal fit. Quale verò aut quantum, non est necesse, nisi potentia solum.

CAPVT X.

CVm autem definitio oratio sit, omnis autem oratio partes habeat, ac sicuti oratio ad rem, similiter & pars orationis ad partem rei se habeat, dubitatur vtrum oportet partium orationem inesse in oratione totius, an non. In quibusdam enim videntur inesse: in quibusdam verò non. Circuli enim ratio non habet rationem incisionum: ratio verò syllabæ habet rationem elementorum. Atqui circulus diuiditur in incisiones, sicuti syllaba in elementa. Item autem si partes priores sint toto, recti autem anguli, acutus est pars, & digitus animalis, prior erit acutus recto & digitus homine. Videntur tamen illa esse priora: ratione nanque dicuntur ex istis: & eo quòd sint absque inuicem, priora sunt. An multis modis dicitur pars? Quorum vnus modus, secundum quantum mensurans. Sed hoc quidem prætermittatur. Ex quibus verò substantia tanquam ex partibus est, hoc considerandum est. Si igitur hoc quidem materia est, hoc verò species, hoc verò ex his, & substantia est materia, & species, & quod ex his, quodam modo quidem materia etiam pars alicuius dicitur, quodammodo verò non? quandoquidem ex quibus ratio speciei, vt puta concauitatis, non est pars caro: hæc enim materia, in qua fit, simitatis autem pars aliqua est: & totius quidem statuæ pars, æs: eius autem quod vt species dicitur statuæ, minime: dicendum enim specie, & quatenus speciem habet, vnumquodque: materiale verò nunquam secundum se dicendum. Quare circuli quidem ratio non habet eam, quæ incisionum ratio est, sed syllabæ eam, quæ elementorum est, quia elementa rationis, partes sunt speciei, & non materia. Incisiones verò horum sic partes tanquam materia, in quibus adueniunt: propinquiores tamen speciei, quàm æs, cum in ære rotunditas fiat. Quodammodo verò nec elementa cuncta, in ratione syllabæ inerunt, vt puta, hæc cerea, aut quæ in aere sunt. Iam enim etiam hæc, syllabæ pars sunt, tanquam materia sensibilis. Etenim linea non si diuisa in medietates, corrumpitur, aut homo in ossa, & neruos, & carnes. Propter hoc, & ita ex his sunt tanquam ex iis,

A ὅτι ἀνάγκη προϋπάρχειν οὐσίαν ἑτέραν ἐντελεχείᾳ οὖσαν ἣ ποιεῖ, οἷον ζῷον εἰ γίγνεται ζῷον· ποιὸν δ' ἢ ποσὸν οὐκ ἀνάγκη, ἀλλ' ἢ δυνάμει μόνον.

Κεφάλαιον ι.

ΕΠεὶ δ' ὁρισμὸς λόγος ἐστί, πᾶς δ' λόγος μέρη ἔχει, ὡς δ' ὁ λόγος πρὸς τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸ μέρος τοῦ λόγου πρὸς τὸ μέρος τοῦ πράγματος ὁμοίως ἔχει. ἀπορεῖται ἤδη, πότερον δεῖ τὸν τῶν μερῶν λόγον ἐνυπάρχειν ἐν τῷ B τοῦ ὅλου λόγῳ, ἢ οὔ. ἐπ' ἐνίων μὲν γὰρ φαίνονται ἐνόντες, ἐπ' ἐνίων δ' οὔ. τοῦ μὲν γὰρ κύκλου ὁ λόγος οὐκ ἔχει τὸν τῶν τμημάτων. ὁ δὲ τῆς συλλαβῆς, ἔχει τὸν τῶν στοιχείων· καίτοι διαιρεῖται καὶ ὁ κύκλος εἰς τὰ τμήματα, ὥσπερ καὶ ἡ συλλαβὴ εἰς τὰ στοιχεῖα. ἔτι δ' εἰ πρότερα τὰ μέρη τοῦ ὅλου, τῆς δ' ὀρθῆς ἡ ὀξεῖα μέρος, καὶ ὁ δάκτυλος τοῦ ζῴου, πρότερον ἂν εἴη C ἡ ὀξεῖα τῆς ὀρθῆς, καὶ ὁ δάκτυλος τοῦ ἀνθρώπου. δοκεῖ δ' ἐκεῖνα εἶναι πρότερα. τῷ λόγῳ γὰρ λέγονται ἐξ ἐκείνων, καὶ τῷ εἶναι δὲ ἄνευ ἀλλήλων πρότερα. ἢ πολλαχῶς λέγεται τὸ μέρος; ὧν εἷς μὲν τρόπος, τὸ μετροῦν κατὰ τὸ ποσόν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀφείσθω. ἐξ ὧν δ' ἡ οὐσία ὡς μερῶν, τοῦτο σκεπτέον. εἰ οὖν ἐστὶ τὸ μὲν ὕλη, τὸ δὲ εἶδος, τὸ δ' ἐκ τούτων, καὶ οὐσία ἥ τε ὕλη, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ ἐκ τού- D των, ἔστι μὲν ὡς καὶ ἡ ὕλη μέρος τινὸς λέγεται, ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλ' ἐξ ὧν ὁ τοῦ εἴδους λόγος· οἷον τῆς μὲν κοιλότητος οὐκ ἔστιν ἡ σὰρξ μέρος. (αὕτη γὰρ ὕλη, ἐφ' ἧς γίνεται) τῆς δὲ σιμότητος μέρος τι. καὶ τοῦ μὲν ὅλου ἀνδριάντος μέρος ὁ χαλκός, τοῦ δ' ὡς εἴδους λεγομένου ἀνδριάντος, οὔ. λεκτέον γὰρ τὸ εἶδος καὶ ᾗ εἶδος ἔχει ἕκαστον. τὸ δ' ὑλικόν, οὐδέποτε E καθ' αὑτὸ λεκτέον. διὸ ὁ μὲν τοῦ κύκλου λόγος οὐκ ἔχει τὸν τῶν τμημάτων· ὁ δὲ τῆς συλλαβῆς, τὸν τῶν στοιχείων. τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τοῦ λόγου, μέρη τοῦ εἴδους, καὶ οὐχ ὕλη. τὰ δὲ τμήματα τούτων οὕτω μέρη ὡς ὕλη, ἐφ' ἧς ἐπιγίνεται· ἐγγυτέρω μέντοι τοῦ εἴδους, ἢ ὁ χαλκός, ὅταν ἐν χαλκῷ ἡ στρογγυλότης ἐγγένηται. ἔστι δ' ὡς οὐδὲ τὰ στοιχεῖα πάντα τῆς συλλαβῆς ἐν τῷ λόγῳ ἐνέσται· οἷον, ταδὶ F τὰ κήρινα, ἢ τὰ ἐν τῷ ἀέρι. ἤδη γὰρ καὶ ταῦτα μέρος τῆς συλλαβῆς, ὡς ὕλη αἰσθητή. καὶ γὰρ ἡ γραμμὴ οὐκ εἰ διαιρουμένη εἰς τὰ ἡμίση φθείρεται, ἢ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ ὀστᾶ καὶ νεῦρα, καὶ σάρκας. διὰ τοῦτο καὶ εἰσὶν ἐκ τούτων

οὕτως

οὕτως ὡς ὄντος τῆς οὐσίας μερῶν, ἀλλ' ὡς ἐξ ὕλης, καὶ τοῦ μὲν συνόλου μέρη, τοῦ εἴδους δὲ καὶ οὗ ὁ λόγος, οὐκ ἔτι, διόπερ οὐδ' ἐν τοῖς λόγοις. τῶν μὲν οὖν ἐνέσται ὁ τῶν τοιούτων μερῶν λόγος, τῶν δ' οὐ δεῖ ἐνεῖναι, ἐὰν μὴ ᾖ τοῦ συνειλημμένου. διὰ γὰρ τοῦτο, ἔνια μὲν ἐκ τούτων ὡς ἀρχῶν ἐστὶν εἰς ἃ φθείρονται, ἔνια δ' οὐκ ἔστιν. ὅσα μὲν οὖν συνειλημμένα, τὸ εἶδος καὶ ἡ ὕλη ἐστίν, τὸ σιμὸν, ἢ ὁ χαλκοῦς κύκλος· ταῦτα μὲν φθείρεται εἰς ταῦτα, καὶ μέρος αὐτῶν ἡ ὕλη. ὅσα δὲ μὴ συνείληπται τῇ ὕλῃ, ἀλλὰ ἄνευ τῆς ὕλης, οἷον λόγοι τοῦ εἴδους μόνου, ταῦτα δ' οὐ φθείρεται, ἢ ὅλως, ἢ οὔτοι οὕτω γε. ὥστ' ἐκείνων μὲν ἀρχαὶ καὶ μέρη τὰ ὑπ' αὐτά. τοῦ δὲ εἴδους οὔτε μέρη, οὔτε ἀρχαὶ ταῦτα. καὶ διὰ τοῦτο φθείρεται ὁ πήλινος ἀνδριὰς εἰς πηλόν, καὶ ἡ σφαῖρα εἰς χαλκόν, καὶ ὁ Καλλίας εἰς σάρκα καὶ ὀστᾶ. ἔτι δὲ ὁ κύκλος εἰς τὰ τμήματα· ἔστι γάρ τι ὃ συνείληπται τῇ ὕλῃ. ὁμωνύμως γὰρ λέγεται κύκλος, ὅ, τε ἁπλῶς λεγόμενος, καὶ οἱ καθ' ἕκαστα, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἴδιον ὄνομα τοῖς καθ' ἕκαστον. εἴρηται μὲν οὖν καὶ νῦν τὸ ἀληθές. ὅμως δ' ἔτι σαφέστερον εἴπωμεν ἐπαναλαβόντες. ὅσα μὲν γὰρ τοῦ λόγου μέρη, καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται ὁ λόγος, ταῦτα πρότερα, ἢ πάντα, ἢ ἔνια. ὁ δὲ τῆς ὀρθῆς λόγος οὐ διαιρεῖται εἰς ὀξείας λόγον, ἀλλ' ὁ τῆς ὀξείας εἰς ὀρθήν, χρῆται γὰρ ὁ ὁριζόμενος τὴν ὀξεῖαν, τῇ ὀρθῇ. ἐλάττων γὰρ ὀρθῆς ἡ ὀξεῖα. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ κύκλος καὶ τὸ ἡμικύκλιον ἔχουσι. τὸ γὰρ ἡμικύκλιον τῷ κύκλῳ ὁρίζεται, καὶ ὁ δάκτυλος τῷ ὅλῳ. τὸ γὰρ τοιόνδε μέρος ἀνθρώπου, δάκτυλος. ὥσθ' ὅσα μὲν μέρη ὡς ὕλη, καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται ὡς εἰς ὕλην, ὕστερα· ὅσα δὲ ὡς τοῦ λόγου καὶ τῆς οὐσίας τῆς κατὰ τὸν λόγον, πρότερα, ἢ πάντα ἢ ἔνια. ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν ζῴων ψυχὴ (τοῦτο γὰρ οὐσία τοῦ ἐμψύχου) ἡ κατὰ τὸν λόγον οὐσία καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι τῷ τοιῷδε σώματι. ἕκαστον γοῦν τὸ μέρος ἐὰν ὁρίζηται καλῶς, οὐκ ἄνευ τοῦ ἔργου ὁριεῖται, ὃ οὐχ ὑπάρξει ἄνευ αἰσθήσεως· ὥστε τὰ ταύτης μέρη πρότερα, ἢ πάντα ἢ ἔνια τοῦ συνόλου ζῴου· καὶ καθ' ἕκαστον δὴ ὁμοίως. τὸ δὲ σῶμα καὶ τὰ τούτου μόρια, ὕστερα ταύτης τῆς οὐσίας, καὶ διαιρεῖται εἰς ταῦτα ὡς εἰς τὴν ὕλην, οὐχ ἡ οὐσία, ἀλλὰ τὸ σύνολον. τῷ μὲν οὖν συνόλῳ, πρότερα ταῦτ' ἔστιν ὥς, ἔστι δ' ὡς οὔ. οὐδὲ γὰρ εἶναι δύναται χωριζόμενα.

A quæ sunt partes substantiæ, verùm tanquam ex materia, & totius quidem sunt partes: speciei verò, & cuius ratio, minimè: propter hoc, nec in rationibus. Quorundam itaque inerit talium partium ratio. Quorundam verò non oportet inesse, nisi sint simul sumpta. Propter hoc enim nonnullæ ex iis tanquam principiis sunt, in quas corrumpuntur, quædam verò non sunt. Quæcũque igitur simul sumpta species & materia B sunt, vt simum, aut æneus circulus, illa sane in hæc corrumpuntur. Quæcuque non simul cum materia sumuntur, sed absque materia, vt rationes speciei solùm, hæc profectò non corrumpuntur, aut penitus aut nequaquam ita. Quare illorum quidem principia, & partes, quæ in eis sunt, speciei verò, neque partes, neque principia huiusmodi: & propterea lutea statua in lutum corrumpitur & sphæra in C æs, & Callias in carnem, & ossa, item & circulus in incisiones. Est enim aliquid, quod cum materia sumitur. Aequiuocè nanque dicitur circulus, & qui simpliciter dicitur & singuli, propterea quod singulis non sit proprium nomen. Dicta itaque nunc quoque veritas est, adhuc tamen dilucidius dicamus repetentes. Quæcunque enim rationis partes, & in quas diuiditur ratio, hæ priores, aut omnes aut aliquæ: ratio verò recti non diuiditur in D acuti rationem, sed acuti in rectum: vtitur nanque recto, qui definit acutum: minor etenim recto acutus. Similiter autem circulus, & semicirculus, sese habent. Semicirculus nanque circulo definitur: & digitus, toto: talis enim hominis pars, digitus. Quare quæcunque quidem partes vt materia, & in quas diuiditur, vt in materiam, posteriores: quæcunque verò vt rationis, & secundum rationem substan- E tiæ priores, aut omnes, aut aliquæ. Quoniam verò animalium anima (hoc enim substantia animati) secundum rationem, & speciem substantia, & quod erat esse tali corpori: cuiusque nanque pars si probè definiatur, non sine eo opere definietur, quod sine sensu non existet: sane partes eius priores, aut omnes, aut aliquæ toto animali: & de vnoquoque similiter: corpus verò & eius partes, posteriores hac substantia, & diuidetur in eas vt in ma- F teriam, non ipsa substantia, sed totum. Toto itaque quodammodo quidem priores sunt hæ, quodammodo verò non: quandoquidem nec esse possunt separatæ.

Non enim qui quomodocunque se habet digitus animalis est: sed æquiuocus, qui mortuus est. Quædam verò simul, quæcunque principales, & in qua prima, ratio & substantia: vtputa si hęc cor, aut cerebrum est: nihil enim differt vtra talis sit. Homo verò, & equus, & quæ ita se habent, in singularibus sunt. Vniuersale verò substantia non est, sed totum quiddam ex hac ratione & hac materia tanquam vniuersali: singulare verò ex vltima materia, iam Socrates est: & de cæteris, similiter. Pars itaque etiam speciei est (speciem autem dico, quod quid erat esse) & ipsius totius, quod ex specie, & ipsa materia est: sed rationis partes, quæ speciei solùm sunt: ratio verò, est ipsius vniuersalis. Circulo nãque esse & circulus, & animæ & anima, idem est. Totius verò vt circuli huius, & singularium alicuius sensibilis, aut intelligibilis (dico autem intelligibiles quidem, vt mathematicos: sensibiles verò, vt æneos & ligneos) horum, inquam, non est definitio, sed intellectione, aut sensu cognoscuntur. Cum verò abeant ab actu, non est manifestum vtrum sint aliquando, an non sint: tamen semper dicuntur, & cognoscuntur vniuersali ratione: materia verò per se ipsam incognita. Materia verò, quædam sensibilis, quædam intelligibilis. Sensibilis quidem, vt æs, & lignum, & quæcunque mobilis materia: intelligibilis verò, quæ in sensibilibus existit, non prout sensibilia vtputa ipsa mathematica. De toto igitur, & parte, ac priore & posteriore, quomodo se habeant, dictum est. Ad interrogationem verò necesse est occurrere, cùm quis interrogaret, vtrum rectus, & circulus, & animal priora, an in quas diuiduntur, & ex quibus sunt, partes, quòd non simpliciter. Nam etiam si animal est, aut animatum, aut vnumquodque aut vniuscuiusque, & circulus circulo esse & rectus recto esse, substantia quoque recti, aliquid quidem & aliquo posterius dicendum est: vtputa iis, quæ in ratione, & aliquo recto: etenim qui cum materia æneus rectus & qui in singularibus lineis: qui verò absque materia, iis quidem quę in ratione sunt posterior, partibus verò, quæ in singulari sunt, prior est. Simpliciter autem non est dicendum: & si diuersa est & non est anima animal, sic etiam quædam dicendum, quædam non dicendum, vt dictum est.

A οὐδὲ γὰρ ὁ πάντως ἔχων δάκτυλος ζῴου, ἀλλ' ὁμωνύμως ὁ τεθνεώς. ἔνια δὲ ἅμα ὅσα κύρια, καὶ ἐν ᾧ πρώτῳ ὁ λόγος καὶ ἡ οὐσία, οἷον εἰ τοῦτο καρδία ἢ ἐγκέφαλος· διαφέρει γὰρ οὐδὲν πότερον τοιοῦτον. ὁ δ' ἄνθρωπος καὶ ὁ ἵππος καὶ τὰ οὕτως ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα, καθόλου δὲ οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλὰ σύνολόν τι ἐκ τουδὶ τοῦ λόγου καὶ τησδὶ τῆς ὕλης ὡς καθόλου· B καθ' ἕκαστον δ' ἐκ τῆς ἐσχάτης ὕλης ὁ Σωκράτης ἤδη ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. μέρος μὲν οὖν ἐστὶ καὶ τοῦ εἴδους (εἶδος δὲ λέγω τὸ τί ἦν εἶναι) καὶ τοῦ συνόλου τοῦ ἐκ τοῦ εἴδους καὶ τῆς ὕλης αὐτῆς· ἀλλὰ τοῦ λόγου μέρη, τὰ τοῦ εἴδους μόνον ἐστίν· ὁ δὲ λόγος ἐστὶ τοῦ καθόλου. τὸ γὰρ κύκλῳ εἶναι καὶ κύκλος, καὶ ψυχῇ εἶναι καὶ ψυχή, ταὐτό. τοῦ δὲ συνόλου ἤδη, οἷον κύκλου τουδὶ καὶ τῶν καθ' ἕκαστόν τινος, ἢ αἰσθητοῦ ἢ C νοητοῦ (λέγω δὲ νοητοὺς μὲν οἷον τοὺς μαθηματικούς, αἰσθητοὺς δὲ οἷον τοὺς χαλκοῦς καὶ τοὺς ξυλίνους) τούτων δὲ οὐκ ἔστιν ὁρισμός, ἀλλὰ μετὰ νοήσεως ἢ αἰσθήσεως γνωρίζονται. ἀπελθόντα δ' ἐκ τῆς ἐντελεχείας, οὐ δῆλον πότερόν ποτέ εἰσιν ἢ οὐκ εἰσίν, ἀλλ' ἀεὶ λέγονται καὶ γνωρίζονται τῷ καθόλου λόγῳ. ἡ δ' ὕλη ἄγνωστος καθ' αὑτήν. ὕλη δὲ ἡ μὲν αἰσθητή ἐστιν, ἡ D δὲ νοητή, αἰσθητὴ μὲν οἷον χαλκὸς καὶ ξύλον καὶ ὅση κινητὴ ὕλη, νοητὴ δέ, ἡ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὑπάρχουσα μὴ ᾗ αἰσθητά, οἷον τὰ μαθηματικά. πῶς μὲν οὖν ἔχει περὶ ὅλου καὶ μέρους, καὶ περὶ τοῦ προτέρου καὶ ὑστέρου, εἴρηται. πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἀνάγκη ἀπαντᾶν, ὅταν τις ἔρηται πότερον ἡ ὀρθὴ καὶ ὁ κύκλος καὶ τὸ ζῷον πρότερον, ἢ εἰς ἃ διαιροῦνται καὶ ἐξ ὧν εἰσι τὰ μέρη, ὅτι οὐχ ἁπλῶς. εἰ μὲν γάρ ἐστι E καὶ ἡ ψυχὴ ζῷον, ἢ ἔμψυχον, ἢ ἕκαστον ἡ ἑκάστου, καὶ ὁ κύκλος τὸ κύκλῳ εἶναι, καὶ ἡ ὀρθὴ τὸ ὀρθῇ εἶναι, καὶ ἡ οὐσία τῆς ὀρθῆς, τὶ μὲν καὶ τινὸς φατέον ὕστερον, οἷον τῶν ἐν τῷ λόγῳ, καὶ τινὸς ὀρθῆς. καὶ γὰρ ἡ μετὰ τῆς ὕλης ἡ χαλκῆ ὀρθή, καὶ ἡ ἐν ταῖς γραμμαῖς ταῖς καθ' ἕκαστα. ἡ δ' ἄνευ ὕλης, τῶν μὲν ἐν τῷ λόγῳ ὑστέρα, τῶν δ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα μορίων προτέρα. ἁπλῶς F δ' οὐ φατέον. εἰ δ' ἑτέρα καὶ μή ἐστιν ἡ ψυχὴ ζῷον, καὶ οὕτω τὰ μὲν φατέον, τὰ δ' οὐ φατέον, ὥσπερ εἴρηται.

Κεφάλαιον

[illegible]

A

CAPVT XI.

MErito autem dubitatur etiam quænam speciei sint partes, quæ verò non, sed eius, quod simul sumitur, cum & hoc non existente manifesto, non sit definire vnumquodque. Vniuersalis etenim & speciei definitio est. Quæ igitur partium vt materia sunt, & quæ non, si non sint manifestæ, nec ratio rei manifesta erit. Quæcunque igitur apparent aduenientia B in diuersis specie, vt circulus in ære, ligno, & lapide, hæc quidem manifesta esse videntur: quoniam nihil substantię circuli æs, neque lapis est, propterea quòd ab eis separetur. Quæ verò non videntur separari, nihil quidem prohibet similiter his se habere: quemadmodũ si circuli omnes viderentur ænei. Nihil enim minus æs nõ sit ipsius speciei. Difficile tamen est, hoc mente auferre: vtputa, species hominis C semper in carnibus, & ossibus, & talibus partibus apparet. Verum igitur sint hæc, partes speciei, & rationis, an non sed materia? Verùm quoniam non adueniunt etiam in aliis, non possumus separare. Cum autem hoc videatur quidem contingere, quando verò nõ est manifestum, quidam etiam de circulo, & triangulo dubitant, tanquam non conueniat lineis, & continuo definiri: sed hæc omnia similiter dici, D sicuti carnes, aut ossa hominis & æs, & lapis circuli, & cuncta referunt ad numeros, & lineæ rationem, eam, quæ duorum esse dicunt. Et eorum etiam, qui ideas dicũt, quidam ipsam lineam dualitatem, quidam lineæ speciem: quędam etenim eadem esse, speciem, & cuius species, vtputa dualitatem, & dualitatis speciem: in linea verò non est. Accidit itaque & vnam multorũ speciem esse, quorum species videtur diuersa: E quod etiam Pythagoricis accidebat. & cõtingit vnam omnium facere ipsam speciem cætera verò non species: at hoc modo vnum omnia erunt. Quòd itaque habent aliquam dubitationem ea, quæ circa definitiones sunt, & quam ob causam, dictum est. Quare cuncta ita reducere, & auferre materiam, superuacaneum est. Quædam nãq. fortassè, hoc in hoc sunt, aut sic hæc habentia. Et comparatio de animali, F quam iunior Socrates dicere solebat, non bene se habet: abducit enim à vero, & opinari facit, tanquam cõtingeret hominẽ sine partibus esse, quemadmodũ absque ære circulum. Hoc autẽ non est simile. Etenim sensibile quiddã fortassis animal est,

[illegible]

A & absque motu definire non est. Quare neque sine partibus, quodammodo se habentibus: non enim omnino pars hominis est manus, sed illa quæ potest opus perficere. quare animata existens non animata verò non est pars. Circa mathematica verò, cur rationes non sunt partes rationum? vt circuli semicirculi. hæc enim non sunt sensibilia. an nihil refert? Erit nanque quorundam, etiam non sensibilium, materia, & omnis quod non est quid erat esse. Circuli itaque vniuersalis quidem non

B erunt singularium verò erunt hæ partes, vt prius dictum est. Est etenim materia, quædam sensibilis, quædam intellectualis. Manifestum autem est, quod anima quidem substantia prima, corpus verò materia: homo verò vel animal, quod ex ambobus vt vniuersale. Socrates verò, & Coriscus si anima quidem duplex. Hi enim vt animam dicent, illi autem vt ipsum totum. Quòd si simpliciter anima hæc, &

C hoc corpus, quemadmodum vniuersale, etiam & singulare. Vtrum autem præter materiam, huiuscemodi substantiarum sit aliqua alia, & oporteat quærere substantiam eorum aliquam aliam vt puta numeros, aut aliquid tale, posterius considerandum est. Huius enim gratia & de sensibilibus substantiis definire tentamus: quandoquidem quodammodo physicæ, & secundæ philosophiæ opus est ea, quæ circa

D sensibiles substantias speculatio est. Non enim solum de materia physicum cognoscere oportet, sed etiam de ea, quæ secundum rationem & magis. In definitionibus verò, quo modo partes, quæ in ratione sunt, & cur vna ratio, definitio: (patet etenim quòd res vna) res autem quomodo vna partes habent, postea considerandum est: Quid igitur est quod quid erat esse, & quomodo ipsum per se ipsum vniuersali-

E ter de omni dictum est. & cur quorundam ratio ipsius quid erat esse, habet definiti partes quorundam nó: & quod in ratione quidem substantiæ, quæ ita partes sunt, vt materia non inerunt: non enim sunt illius substantiæ partes, sed totius. Huius verò est quodammodo ratio, & nó est. Cum materia nanque non est, indefinitum etenim: secundum primam autem substantiam, est vt hominis, animæ ratio.

F Substantia enim est species, quæ inest ex qua & materia tota dicitur substantia, vt concauitas: ex hac enim, & naso, simus nasus, & simitas est. Bis nanque in his inerit nasus. In tota verò substantia, vt naso simo, aut Callia, inest etiam materia.

[illegible]

καὶ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ἕκαστον, ἐπὶ τινῶν μὲν ταὐτὸν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν πρώτων οὐσιῶν, οἷον καμπυλότης καὶ καμπυλότητι εἶναι, εἰ πρώτη ἐστί. λέγω δὲ πρώτην, ἣ μὴ λέγεται τῷ ἄλλο ἐν ἄλλῳ εἶναι, καὶ ὑποκειμένῳ ὡς ὕλῃ. ὅσα δ᾽ ὡς ὕλη, ἢ ὡς συνειλημμένα τῇ ὕλῃ, οὐ ταὐτό. οὐδ᾽ εἰ κατὰ συμβεβηκὸς ἕν, οἷον ὁ Σωκράτης καὶ τὸ μουσικόν. ταῦτα γὰρ ταὐτὰ κατὰ συμβεβηκός.

Κεφάλαιον ιβ.

Νῦν δὲ λέγωμεν πρῶτον, ἐφ᾽ ὅσον ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς περὶ ὁρισμοῦ μὴ εἴρηται. ἡ γὰρ ἐν ἐκείνοις ἀπορία λεχθεῖσα, πρὸ ἔργου τοῖς περὶ τῆς οὐσίας ἐστὶ λόγοις. λέγω δὲ ταύτην τὴν ἀπορίαν, διὰ τί ποτε ἕν ἐστιν οὗ τὸν λόγον ὁρισμὸν εἶναί φαμεν. οἷον τοῦ ἀνθρώπου τὸ ζῷον δίπουν· ἔστω γὰρ οὗτος αὐτοῦ λόγος. διὰ τί δὴ τοῦτο ἕν ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐ πολλὰ, ζῷον καὶ δίπουν; ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ ἄνθρωπος καὶ λευκὸν, πολλὰ μέν ἐστιν, ὅταν μὴ ὑπάρχῃ θατέρῳ θάτερον, ἓν δὲ, ὅταν ὑπάρχῃ καὶ πάθῃ τι τὸ ὑποκείμενον ὁ ἄνθρωπος, τότε γὰρ ἓν γίγνεται, καὶ ἔστιν ὁ λευκὸς ἄνθρωπος. ἐνταῦθα δ᾽ οὐ μετέχει θατέρου θάτερον. τὸ γὰρ γένος, οὐ δοκεῖ μετέχειν τῶν διαφορῶν. ἅμα γὰρ ἂν τῶν ἐναντίων τὸ αὐτὸ μετεῖχεν. αἱ γὰρ διαφοραὶ ἐναντίαι, αἷς διαφέρει τὸ γένος. εἰ δὲ καὶ μετέχει, ὁ αὐτὸς λόγος, εἴπερ εἰσὶν αἱ διαφοραὶ πλείους, οἷον πεζὸν, δίπουν, ἄπτερον. διὰ τί γὰρ ταῦτα ἓν, ἀλλ᾽ οὐ πολλά; οὐ γὰρ ὅτι ἐνυπάρχει· οὕτω μὲν γὰρ ἐξ ἁπάντων ἔσται ἕν. δεῖ δέ γε ἓν εἶναι ὅσα ἐν τῷ ὁρισμῷ· ὁ γὰρ ὁρισμὸς λόγος τίς ἐστιν εἷς καὶ οὐσίας, ὥστε ἑνός τινος δεῖ αὐτὸν εἶναι λόγον. καὶ γὰρ ἡ οὐσία ἕν τι, καὶ τόδε τι σημαίνει, ὥς φαμεν. δεῖ δ᾽ ἐπισκοπεῖν πρῶτον περὶ τῶν κατὰ τὰς διαιρέσεις ὁρισμῶν. οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστιν ἐν τῷ ὁρισμῷ, πλὴν τό, τε πρῶτον λεγόμενον γένος, καὶ αἱ διαφοραί. τὰ δ᾽ ἄλλα γένη ἐστὶ, τό, τε πρῶτον, καὶ μετὰ τούτου αἱ συλλαμβανόμεναι διαφοραί· οἷον τὸ πρῶτον, ζῷον· τὸ δὲ ἐχόμενον, ζῷον δίπουν· καὶ πάλιν ζῷον δίπουν ἄπτερον. ὁμοίως δὲ κἂν διὰ πλειόνων λέγηται. ὅλως δ᾽ οὐδὲν διαφέρει διὰ πολλῶν, ἢ δι᾽ ὀλίγων, ἢ διὰ δυοῖν. τοῖν δυοῖν δὲ, τὸ μὲν διαφορὰ, τὸ δὲ γένος, οἷον τοῦ ζῷον δίπουν, τὸ μὲν ζῷον, γένος· διαφορὰ δὲ θάτερον. εἰ οὖν τὸ γένος ἁπλῶς μὴ ἔστι παρὰ τὰς ὡς γένους εἴδη, ἢ εἰ ἔστι μὲν,

A Et quod quid erat esse, & vnumquodque in quibusdam quidem idem est, vt in primis substantiis: vtputa curuitas & curuitati esse, si prima est. Dico autem primam, quæ non dicitur eo quòd aliud in alio sit, & subiecto vt materia. Quæcunque verò vt materia vel vt simul cum materia sumpta sunt, non idem, neque secundum accidens, vt vnum, Socrates, & musicum: hæc enim secundum accidens, eadem sunt.

CAPVT XII

B NVnc autem primò dicamus, quatenus in Analyticis de definitione non est dictum: dubitatio enim, quæ in illis dicta est, proderit rationibus de substantia. Dico autem hanc dubitationem: quare vnum est definitum, cuius rationem definitionem esse dicimus: vt hominis animal bipes (sit nanque eius ratio) cur igitur hoc vnum est, non autem multa, animal & bipes? homo enim, & album, multa quidem C sunt, cum non insint alterum alteri. Vnum verò cùm insint & subiectum vt homo aliquid patiatur. Tunc enim albus homo vnum fit, & est: hic verò non est alterum alterius particeps. Genus etenim non videtur particeps esse differentiarum. Simul nanque contrariorum idem participaret. Differentiæ nanque contrariæ, quibus genus differt. Quòd si etiam participat, eadem ratio est, si differentiæ qui- D dem plures sunt, vt gressibile, bipes, implume. Cur enim vnum, sed non multa sunt hæc? non enim quia insunt, sic enim ex omnibus erit vnum: sed quia oportet vnum esse, quæcũque in definitione sunt. Definitio nanque, ratio quædam vna & substantia est: quare vnius cuiuspiam oportet ipsam esse rationem. Etenim substantia, vnum quiddam, & quod quid, vt dicimus, significat. Oportet autem primò E considerare de iis quæ secundum diuisiones sunt, definitionibus. Nihil enim aliud in definitione est nisi (quod primum dicitur) genus, & differentiæ. Cætera verò genera sunt, & ipsum primũ, & post hoc quæ comprehenduntur differentiæ: vtputa ipsum primum, est animal: consequens verò, animal bipes, & rursus animal bipes implume. Similiter etiam si per plura dicatur: & omnino nihil differt per multa, F an per pauca dicatur: neque vtique per pauciora quàm duo. Duorum verò hoc quidem genus, hoc verò differentia: vtputa huius, animal bipes, animal quidem genus, differentia verò alterum. Si igitur genus simpliciter non est præter eas, quæ vt generis species sunt, aut si est quidem

A sed tanquam materia est, (vox nanque genus & materia, differentiæ autem species: nam elementa quoque ex hac faciunt) manifestum est, quod definitio est ex differentiis ratio. At verò oportet etiam diuidi differentia differentiam: vtputa animalis differentia est, vt pedes habere. Rursus animalis pedes habentis differentiam scire oportet, prout pedes habet: quare non est dicendum, pedes habentis aliud
B plumiferum, aliud implume, si bene dicatur (verum quia non potest faceret, hoc) sed si aliud fissos, aliud non fissos pedes habens: hæ enim pedis differentiæ sunt. Fissio nanque pedum aliqua peditas est. Et sic semper procedi vult, donec ad indifferentia deueniatur. Tum autem tot pedis species erunt, quot differentiæ & pedes habentia animalia, æqualia differentiis. Si igitur hæc ita se habeant, manifestum
C est quod vltima differentia, rei substantia erit, & definitio. Nec sanè oportet crebrò eadem in definitionibus dicere: superfluum nanque est. Accidit autem hoc. Cùm enim animal pedes habens, bipes dicat, nihil aliud dixit, nisi animal pedes habens, duos pedes habens. Et si hoc propria diuisione diuidat, crebro & æqualiter ac differentias dicet. Si igitur differentiæ differentia fiat, vna, quæ vltima est, erit species & substantia. Si autem secun-
D dum accidens, vt si diuidat, Habentis pedes aliud album, aliud nigrum, tot quot sunt sectiones. Quare manifestũ est quòd definitio est ratio, quæ ex differentiis est, & ex harum vltima secundum rectum. Patet autem hoc, si quis transponat tales definitiones (vtputa hominis) dicens animal bipes, habens pedes: superfluum enim est, habens pedes, dicto bipede. Ordo verò non est in substantia. Quo nanque modo
E intelligere oportet, hoc quidem prius, illud verò posterius? De his igitur definitionibus, quæ secundum diuisiones fiunt, quales quædam sunt, hactenus dicta sunt.

CAPVT XIII.

Cvm autem de substantia consideratio
F sit, rursus redeamus. Dicitur autem sicuti subiectum substantia esse, & quod quid erat esse & quod ex his, & vniuersale. De duobus itaque dictum est: etenim de quid erat esse, & de subiecto, quod dupliciter subijcitur, aut quod quid existens, vt animal passionibus, aut vt materia actui. Videtur autem etiam vniuersale

A ὕλη δ' ἐστὶν (ἡ μὲν γὰρ φωνὴ, γένος καὶ ὕλη· αἱ δὲ διαφοραὶ, τὰ εἴδη καὶ τὰ στοιχεῖα ἐκ ταύτης ποιοῦσιν) φανερὸν ὅτι ὁρισμός ἐστιν, ὁ ἐκ τῶν διαφορῶν λόγος. ἀλλὰ μὴν καὶ δεῖ γε διαιρεῖσθαι τὴν τῆς διαφορᾶς διαφοράν. οἷον ζῴου διαφορὰ, τὸ ὑπόπουν. πάλιν τοῦ ζῴου τοῦ ὑπόποδος τὴν διαφορὰν δεῖ εἰδέναι ᾗ ὑπόπουν. ὥστ' οὐ λεκτέον τοῦ ὑπόπο-
B δος, τὸ μὲν πτερωτὸν, τὸ δὲ ἄπτερον, καὶ ἐὰν λέγῃ καλῶς· ἀλλὰ διὰ τὸ ἀδυνατεῖν ποιήσει τοῦτο· ἀλλ' ἢ τὸ μὲν σχιζόπουν, τὸ δ' ἄσχιστον. αὗται γὰρ διαφοραὶ ποδός. ἡ γὰρ σχιζοποδία, ποδότης τίς ἐστι. καὶ οὕτως ἀεὶ βούλεται βαδίζειν, ἕως ἂν ἔλθῃ εἰς τὰ ἀδιάφορα. τότε δ' ἔσονται τοσαῦτα εἴδη ποδὸς, ὅσαιπερ αἱ διαφοραί· καὶ τὰ ὑπόποδα ζῷα ἴσα ταῖς διαφοραῖς. εἰ δὴ ταῦτα οὕτως ἔχει,
C φανερὸν ὅτι ἡ τελευταία διαφορὰ, ἡ οὐσία τοῦ πράγματος ἔσται καὶ ὁ ὁρισμὸς, εἴπερ μὴ δεῖ πολλάκις ταὐτὰ λέγειν ἐν τοῖς ὅροις. περίεργον γάρ. συμβαίνει δέ γε τοῦτο. ὅταν γὰρ εἴπῃ ζῷον ὑπόπουν δίπουν, οὐδὲν ἄλλο εἴρηκεν ἢ ζῷον πόδας ἔχον, δύο πόδας ἔχον· καὶ τοῦτο διαιρῇ τῇ οἰκείᾳ διαιρέσει, πλεονάκις ἐρεῖ καὶ ἰσάκις ταῖς διαφοραῖς. ἐὰν μὲν δὴ διαφορᾶς
D διαφορὰ γίνηται, μία ἔσται ἡ τελευταία τὸ εἶδος καὶ ἡ οὐσία· ἐὰν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, οἷον εἰ διαιροῖ, τοῦ ὑπόποδος τὸ μὲν λευκὸν, τὸ δὲ μέλαν, τοσαῦται ὅσαι ἂν αἱ τομαὶ ὦσιν. ὥστε φανερὸν ὅτι ὁ ὁρισμὸς λόγος ἐστὶν ὁ ἐκ τῶν διαφορῶν, καὶ τούτων τῆς τελευταίας κατά γε τὸ ὀρθόν. δῆλον δ' ἂν εἴη, εἴ τις μετατάξειε τοὺς τοιούτους ὁρισμοὺς, οἷον τὸν τοῦ ἀνθρώπου,
E λέγων ζῷον δίπουν, ὑπόπουν· περίεργον γὰρ τὸ ὑπόπουν, εἰρημένου τοῦ δίποδος. τάξις δὲ οὐκ ἔστιν ἐν τῇ οὐσίᾳ. πῶς γὰρ δεῖ νοῆσαι τὸ μὲν ὕστερον, τὸ δὲ πρότερον; περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τὰς διαιρέσεις ὁρισμῶν, τοσαῦτα εἰρήσθω τὴν πρώτην, ποῖοί τινές εἰσιν.

Κεφάλαιον ιγ.

Ἐπεὶ δὲ περὶ τῆς οὐσίας ἡ σκέψις ἐστὶ,
F πάλιν ἐπανέλθωμεν. λέγεται δ' ὥσπερ τὸ ὑποκείμενον οὐσία εἶναι, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ τὸ ἐκ τούτων, καὶ τὸ καθόλου. περὶ μὲν οὖν τοῖν δυοῖν εἴρηται· καὶ γὰρ περὶ τοῦ τί ἦν εἶναι, καὶ τοῦ ὑποκειμένου, ὅτι διχῶς ὑπόκειται, ἢ τόδε τι ὂν, ὥσπερ τὸ ζῷον τοῖς πάθεσιν, ἢ ὡς ἡ ὕλη τῇ ἐντελεχείᾳ. δοκεῖ δὲ καὶ τὸ καθόλου

αἴτιον

αἴτιόν τισιν εἶναι μάλιστα, καὶ εἶναι καὶ ἀρχὴν τὸ καθόλου. διὸ ἐπέλθωμεν καὶ περὶ τούτου. ἔοικε γὰρ ἀδύνατον εἶναι, οὐσίαν εἶναι ὁτιοῦν τῶν καθόλου λεγομένων. πρώτη μὲν γὰρ οὐσία ἴδιος ἑκάστῳ, ἣ οὐχ ὑπάρχει ἄλλῳ· τὸ δὲ καθόλου, κοινόν. τοῦτο γὰρ λέγεται καθόλου, ὃ πλείοσιν ὑπάρχειν πέφυκε. τίνος οὖν οὐσία τοῦτ' ἔσται; ἢ γὰρ πάντων, ἢ οὐδενός. πάντων δ' οὐχ οἷόν τε. ἑνὸς δ' εἰ ἔσται, καὶ τἆλλα τοῦτ' ἔσται. ὧν γὰρ μία ἡ οὐσία, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἕν, καὶ αὐτὰ ἕν. ἔτι οὐσία λέγεται, τὸ μὴ καθ' ὑποκειμένου. τὸ δὲ καθόλου, καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται ἀεί. ἀλλ' ἆρα οὕτω μὲν οὐκ ἐνδέχεται, ὡς τὸ τί ἦν εἶναι, ἐν τούτῳ δὲ ἐνυπάρχειν, οἷον τὸ ζῷον, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἵππῳ. οὐκοῦν δῆλον, ὅτι ἔστι τις αὐτοῦ λόγος. διαφέρει δ' οὐθέν, οὐδ' εἰ μὴ πάντων λόγος ἐστὶ τῶν ἐν τῇ οὐσίᾳ. οὐθὲν γὰρ ἧττον οὐσία τοῦτ' ἔσται τινός, ὡς ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἀνθρώπου ἐν ᾧ ὑπάρχει. ὥστε τὸ αὐτὸ συμβήσεται πάλιν. ἔσται γὰρ οὐσία ἐκείνου, οἷον τὸ ζῷον ἐν ᾧ ὡς ἴδιον ὑπάρχει. ἔτι δὲ καὶ ἀδύνατον καὶ ἄτοπον τὸ τόδε καὶ οὐσίαν, εἰ ἔστιν ἔκ τινων, μὴ ἐξ οὐσιῶν εἶναι, μηδ' ἐκ τοῦ τόδε τι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ποιοῦ. πρότερον γὰρ ἔσται μὴ οὐσία τε καὶ τὸ ποιόν, οὐσίας τε καὶ τοῦ τόδε, ὅπερ ἀδύνατον. οὔτε λόγῳ γάρ, οὔτε χρόνῳ, οὔτε γενέσει οἷόν τε τὰ πάθη τῆς οὐσίας εἶναι πρότερα. ἔσται γὰρ χωριστά. ἔτι τῷ Σωκράτει οὐσία ἐνυπάρξει οὐσία, ὥστε δυοῖν ἔσται οὐσία. ὅλως δὲ συμβαίνει, εἰ ἔστιν οὐσία ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅσα οὕτω λέγεται, μηδὲν τῶν ἐν τῷ λόγῳ εἶναι μηδενὸς οὐσίαν, μηδὲ χωρὶς ὑπάρχειν αὐτῶν, μηδ' ἐν ἄλλῳ. λέγω δ' οἷον, οὐκ εἶναί τι ζῷον παρὰ τὰ τινά, οὐδ' ἄλλο τῶν ἐν τοῖς λόγοις οὐδέν. ἔκ τε δὴ τούτων θεωροῦσι φανερόν, ὅτι οὐδὲν τῶν καθόλου ὑπαρχόντων οὐσία ἐστί, καὶ ὅτι οὐδὲν σημαίνει τῶν κοινῇ κατηγορουμένων τόδε τι, ἀλλὰ τοιόνδε. εἰ δὲ μή, ἄλλα τε πολλὰ συμβαίνει, καὶ ὁ τρίτος ἄνθρωπος. ἔτι δὲ καὶ ὧδε δῆλον. ἀδύνατον γὰρ οὐσίαν ἐξ οὐσιῶν εἶναι, ἐνυπαρχουσῶν ὡς ἐντελεχείᾳ. τὰ γὰρ δύο οὕτως ἐντελεχείᾳ, οὐδέποτε ἓν ἐντελεχείᾳ. ἀλλ' ἐὰν δυνάμει δύο ᾖ, ἔσται ἕν. οἷον ἡ διπλασία ἐκ δύο ἡμίσεων δυνάμει γε. ἡ γὰρ ἐντελέχεια χωρίζει. ὥστ' εἰ ἡ οὐσία ἕν, οὐκ ἔσται ἐξ οὐσιῶν ἐνυπαρχουσῶν, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ὃν λέγει Δημόκριτος ὀρθῶς·

A causa quibusdam esse maxime ac esse principium ipsum vniuersale. quare de hoc etiam tractemus. Videtur nanque impossibile, substantiam esse quodcunque eorũ, quæ vniuersaliter dicuntur. Prima nãque substantia vniuscuiusque, quæ propria cuiusque est, quæ alij non inest: vniuersale verò commune. Hoc enim dicitur vniuersale quod pluribus natura aptum est inesse. Cuius igitur hoc erit substantia? Aut enim omnium, aut nullius. B Omnium verò non est possibile. Vnius autem si erit, cætera quoque hoc erunt. Quorum enim substantia vna, & quod quid erat esse vnum, ipsa quoque vnum sunt. Item substantia dicitur, quod non de subiecto: vniuersale verò de subiecto aliquo dicitur semper. Sed verum ita quidem non contingit, vt quod quid erat esse: in ipso autem inest, vtputa animal in homine, & equo. Patet igitur, quòd erit aliqua eius ratio. C Differt autem nihil, si non omnium ratio est eorum quæ in substantia sunt. Etenim nihil minus hoc erit substantia alicuius, vt homo hominis, in quo existit: quare iterum idem accidit. Erit enim substantia, illius substantia, vt animal speciei, in qua vt proprium existit. Item impossibile, ac inconueniens est, ipsum quid, & substantiam esse, si ex aliquibus, non ex substantiis, nec ex eo quod quid est, sed ex quali. D Prius nanque non substantia, & quale erit, quàm substantia, & quod quid: quod impossibile est. Nec ratione enim, nec tempore, nec generatione, possibile est passiones priores substantia esse: essent nanque separabiles. Item, Socrati substantiæ, inerit substantia, quare duobus erit substantia. & omnino si homo, & quæcunque ita dicuntur, substantia est, accidit nihil eorum quæ in ratione sunt alicuius substantiam esse, E nec sine ipsis existere, nec in alio. Dico autem, vtputa non esse aliquid animal præter aliqua, neque vllum aliud eorum, quæ in ratione sunt. Ex his itaque considerantibus patet, nihil eorum, quæ vniuersaliter existũt, substãtiã esse, nihilque eorum, quæ communiter prædicentur, quod quid, sed tale significare. Quod si non & alia multa accidunt, ac tertius homo. Item sic quoque patet: impossibile. n. est substãtiam ex F substãtiis esse, quæ sic insunt, vt actu. Quæ enim duo sic actu sunt, nunquã vnũ actu sunt. Sed si potẽtia duo sunt, erunt vnum: vt duplũ, ex duob. dimidiis potentia: actus nanq. separat. Quare si substãtia vnũ, non erit ex substãtiis inexistentibus: & secundũ hunc modũ, quem rectè Democritus dicit.

impossibile enim ait esse ex duobus vnũ, aut ex vno duo fieri. magnitudines nanque indiuisibiles substantias facit. Patet igitur, quod similiter, & de numero se habebit, si numerus quidem compositio vnitatum est, vt à quibusdam dicitur. Aut enim non est vnum dualitas, aut non inest in ea vnitas actu. Habet autem quod accidit, dubitationem: si enim nec ex vniuersalibus possibile est vllam substantiam esse propterea quòd tale, & non quod quid significant, nec ex substantiis actu contingit vllam substantiam esse compositum, quicquam incompositum erit profectò omnis substantia: quare neque ratio vllius substantiæ erit. At cunctis videtur, & iam dictum est, aut solius substantiæ, aut maximè definitionem esse: nunc verò nec huius: nullius igitur definitio erit. An quodã modo quidem erit, quodã modo verò non? manifestum autẽ, quod dicitur, magis erit ex posterioribus.

CAPVT XIIII.

EX iis autem ipsis id etiam patet, quod accidit illis, qui ideas pariter substantias, & separatas esse dicunt: & pariter ex genere & differentiis faciunt speciem. Si enim species, & animal, in homine sunt, aut equo, aut vnum & idem numero sunt, aut alterum: ratione nanque patet quod vnum: eandem enim exhibebit rationem qui dicit in vtroque. Si itaque aliquis homo est ipsum per se, quod quid, & separatum, necesse est vt etiam illa, ex quibus (sicuti animal, & bipes) quòd quid significent, & separata ac substantiæ sint: quare & ipsum animal. Si idem igitur, & vnum quiddam etiam in equo, sicuti tibi ipsi, quomodo in separatim existentibus idem erit? & cur non etiam absque seipso erit animal hoc? Deinde si participabit quidem bipede, & multipede, impossibile quiddam accidit: contraria nanque simul inerunt ipsi vni, & huic quidem enti. Sin minus, quis modus est cum aliquis dicit, animal & bipes, aut progressiuum esse? Sed fortassis componuntur, & tangũt, aut miscentur. At cuncta inconuenientia sunt. Sed diuersum in vnoquoque est, infinita igitur (vt ita dicam) erunt, quorum substantia animal est: non enim secundum accidens ex animali homo est. Item multa erit ipsum animal. Nam & substantia animal est, quod in vnoquoque est: non enim secundum aliud dicitur. Quòd si non, ex illo erit homo, & genus eius illud. Ac item omnia, ex quibus homo, ideę. Non igitur alterius quidẽ idea

ἀδύνατον γάρ φησιν εἶναι ἐκ δύο ἓν, ἢ ἐξ ἑνὸς δύο γενέσθαι. τὰ γὰρ μεγέθη τὰ ἄτομα, τὰς οὐσίας ποιεῖ· ὁμοίως τοίνυν δῆλον ὅτι καὶ ἐπ' ἀριθμοῦ ἕξει, εἴπερ ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς σύνθεσις μονάδων, ὥσπερ λέγεται ὑπό τινων. ἢ γὰρ οὐχ ἓν ἡ δυὰς, ἢ οὐκ ἔστι μονὰς ἐν αὐτῇ ἐντελεχείᾳ. ἔχει δὲ τὸ συμβαῖνον ἀπορίαν. εἰ γὰρ μήτε ἐκ τῶν καθόλου οἷόν τ' εἶναι μηδεμίαν οὐσίαν διὰ τὸ τοιόνδε, ἀλλὰ μὴ τόδε τι σημαίνειν, μήτ' ἐξ οὐσιῶν ἐνδέχεται ἐντελεχείᾳ εἶναι μηδεμίαν οὐσίαν σύνθετον, ἀσύνθετον ἂν εἴη οὐσία πᾶσα· ὥστε οὐδὲ λόγος ἂν εἴη οὐδεμιᾶς οὐσίας. ἀλλὰ μὴν δοκεῖ γε πᾶσι καὶ ἐλέχθη πάλαι, ἢ μόνον εἶναι οὐσίας ὅρον, ἢ μάλιστα, νῦν δ' οὐδὲ ταύτης· οὐδενὸς ἄρ' ἔσται ὁρισμός. ἢ τρόπον μέν τινα ἔσται, τρόπον δέ τινα οὔ; δῆλον δ' ἔσται τὸ λεγόμενον ἐκ τῶν ὕστερον μᾶλλον.

Κεφάλαιον ιδ'.

ΦΑνερὸν δ' ἐξ αὐτῶν τούτων καὶ τὸ συμβαῖνον καὶ τοῖς τὰς ἰδέας λέγουσιν οὐσίας τε καὶ χωριστὰς εἶναι ἅμα, καὶ ἅμα τὸ εἶδος ἐκ τοῦ γένους ποιοῦσι, καὶ τῶν διαφορῶν. εἰ γάρ ἐστι τὰ εἴδη καὶ τὸ ζῷον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἵππῳ, ἤτοι ἓν καὶ ταὐτὸν τῷ ἀριθμῷ ἐστὶν, ἢ ἕτερον. τῷ μὲν γὰρ λόγῳ δῆλον ὅτι ἕν. τὸν γὰρ αὐτὸν διέξεισι λόγον ὁ λέγων ἐν ἑκατέρῳ. εἰ οὖν ἐστί τις ἄνθρωπος αὐτὸς καθ' αὑτὸν, τόδε τι καὶ κεχωρισμένον, ἀνάγκη καὶ ἐξ ὧν, οἷον τὸ ζῷον, καὶ τὸ δίπουν, τόδε τι σημαίνειν, καὶ εἶναι χωριστὰ, καὶ οὐσίας· ὥστε καὶ τὸ ζῷον. εἰ μὲν οὖν τὸ αὐτὸ καὶ ἓν τὸ ἐν τῷ ἵππῳ, ὥσπερ σὺ σαυτῷ, πῶς ἓν ἐν χωρὶς οὖσιν ἓν ἔσται, καὶ διὰ τί οὐ καὶ χωρὶς αὑτοῦ ἔσται τὸ ζῷον τοῦτο; ἔπειτα εἰ μὲν μεθέξει τοῦ δίποδος καὶ τοῦ πολύποδος, ἀδύνατόν τι συμβαίνει. τἀναντία γὰρ ἅμα ὑπάρξει αὐτῷ, ἑνὶ καὶ τῷδε ὄντι. εἰ δὲ μὴ, τίς ὁ τρόπος, ὅταν εἴπῃ τις τὸ ζῷον εἶναι δίπουν ἢ πεζόν; ἀλλ' ἴσως σύγκειται καὶ ἅπτεται, ἢ μέμικται. ἀλλὰ πάντα ἄτοπα. ἀλλ' ἕτερον ἐν ἑκάστῳ· οὐκοῦν ἄπειρα, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἔσται, ὧν ἡ οὐσία ζῷον. οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς ἐκ ζῴου ὁ ἄνθρωπος. ἔτι πολλὰ ἔσται αὐτὸ τὸ ζῷον. οὐσία τε γὰρ τὸ ἐν ἑκάστῳ ζῷον. οὐ γὰρ κατ' ἄλλου λέγεται. εἰ δὲ μὴ, ἐξ ἐκείνου ἔσται ὁ ἄνθρωπος, καὶ γένος αὐτοῦ ἐκεῖνο. καὶ ἔτι ἰδέαι ἅπαντα ἐξ ὧν ὁ ἄνθρωπος. οὐκοῦν οὐκ ἄλλου μὲν ἰδέα ἔσται,

ἄλλου

ἄλλου δ' οὐσία. ἀδύνατον γάρ. αὐτὸ ἄρα ζῷον ἔσται ἕκαστον τῶν ἐν τοῖς ζῴοις. ἔτι ἐκ τίνος τοῦτο, καὶ πῶς ἐξ αὐτοζῴου; ἢ πῶς οἷόν τε εἶναι τὸ ζῷον, ὃ οὐσία τοῦτο αὐτό, παρ' αὐτὸ τὸ ζῷον; ἔτι δ' ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν ταῦτά τε συμβαίνει, καὶ τούτων ἀτοπώτερα. εἰ δὴ ἀδύνατον οὕτως ἔχειν, δῆλον ὅτι οὐκ ἔστιν ἰδέα αὐτῶν οὕτως, ὥς τινές φασιν.

Κεφάλαιον ιε.

Ἐπεὶ δ' ἡ οὐσία ἑτέρα, τό τε σύνολον καὶ ὁ λόγος (λέγω δ' ὅτι ἡ μὲν οὕτως ἐστὶν οὐσία, σὺν τῇ ὕλῃ συνειλημμένος ὁ λόγος, ἡ δ' ὁ λόγος ὅλως) ὅσαι μὲν οὖν οὕτω λέγονται, τούτων μὲν ἔστι φθορά· καὶ γὰρ γένεσις. τοῦ δὲ λόγου οὐκ ἔστιν οὕτως, ὥστε φθείρεσθαι. οὐδὲ γὰρ γένεσις. οὐ γὰρ γίγνεται τὸ οἰκίᾳ εἶναι, ἀλλὰ τὸ τῇδε τῇ οἰκίᾳ. ἀλλ' ἄνευ γενέσεως καὶ φθορᾶς εἰσὶ καὶ οὐκ εἰσί. δέδεικται γὰρ ὅτι οὐθεὶς ταῦτα γεννᾷ οὐδὲ ποιεῖ. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῶν οὐσιῶν τῶν αἰσθητῶν τῶν καθ' ἕκαστα, οὔτε ὁρισμὸς οὔτε ἀπόδειξίς ἐστιν, ὅτι ἔχουσιν ὕλην, ἧς ἡ φύσις τοιαύτη, ὥστ' ἐνδέχεσθαι καὶ εἶναι καὶ μή. διὸ φθαρτὰ πάντα τὰ καθ' ἕκαστα αὐτῶν. εἰ οὖν ἥ τ' ἀπόδειξις τῶν ἀναγκαίων, καὶ ὁ ὁρισμὸς ἐπιστημονικός, καὶ οὐκ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδ' ἐπιστήμην, ὁτὲ μὲν ἐπιστήμην, ὁτὲ δ' ἄγνοιαν εἶναι, ἀλλὰ δόξα τὸ τοιοῦτόν ἐστιν. οὕτως οὐδ' ἀπόδειξιν οὐδ' ὁρισμόν, ἀλλὰ δόξα ἐστὶ τοῦ ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, δῆλον ὅτι οὐκ ἂν εἴη αὐτῶν οὔτε ὁρισμὸς οὔτε ἀπόδειξις. ἄδηλά τε γὰρ τὰ φθειρόμενα τοῖς ἔχουσι τὴν ἐπιστήμην, ὅταν ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἀπέλθῃ. καὶ σωζομένων τῶν λόγων ἐν τῇ ψυχῇ τῶν αὐτῶν, οὐκ ἔσται οὔτε ὁρισμὸς ἔτι, οὔτε ἀπόδειξις. διὸ δεῖ τῶν πρὸς ὅρον, ὅταν τις ὁρίζηταί τι τῶν καθ' ἕκαστον, μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι ἀεὶ ἀναιρεῖν ἔστιν. οὐ γὰρ ἐνδέχεται ὁρίσασθαι. οὐδὲ δὴ ἰδέαν οὐδεμίαν ἔστιν ὁρίσασθαι. τῶν γὰρ καθ' ἕκαστον ἡ ἰδέα, ὥς φασι, καὶ χωριστή. ἀναγκαῖον δὲ ἐξ ὀνομάτων εἶναι τὸν λόγον. ὄνομα δ' οὐ ποιήσει ὁ ὁριζόμενος. ἄγνωστον γὰρ ἔσται. τὰ δὲ κείμενα, κοινὰ πᾶσιν. ἀνάγκη ἄρα ὑπάρχειν καὶ ἄλλῳ ταῦτα· καὶ εἴ τις σὲ ὁρίσαιτο, ζῷον ἐρεῖ ἰσχνόν, ἢ λευκόν, ἢ ἕτερόν τι, ὃ καὶ ἄλλῳ ὑπάρξει. εἰ δέ τις φαίη μηδὲν κωλύειν, χωρὶς μὲν πάντα πολλοῖς, ἅμα δὲ μόνῳ τούτῳ ὑπάρχειν, λεκτέον πρῶτον μὲν ὅτι καὶ ἀμφοῖν.

A alterius verò substantia. impossibile nanque est. Ipsum nanque animal erit vnumquodque eorum, quæ in animalibus sunt. Item, ex aliquo hoc ipso erit, & quomodo est ex ipso animali? aut quomodo est possibile esse animal, quod hoc ipsum substantia est, præter ipsum animal? Item, in sensibilibus & hæc accidunt, & his absurdiora. Quòd si impossibile est ita se habere, patet quòd non est eorum idea ita, vt
B quidam aiunt.

CAPVT XV.

Cum autem substantia altera sit ipsum scilicet totum, & ratio. (dico autem, quòd illa quidem ita substantia, est cum materia simul accepta ratio: hæc verò ratio simpliciter.) quæcunque igitur illo modo dicuntur, eorum quidem est corruptio nam & generatio: rationis autem non est, ita & corrumpatur: nec enim generatio est (non enim fit domui esse, sed huic
C domui) sed absque generatione & corruptione sunt, & non sunt. Ostensum est enim quòd nullus hæc generat, neque facit. Propterea etiam substantiarum sensibilium singularium neque definitio, neque demonstratio est, eo quòd habet materiam cuius natura talis est, vt esse, & non esse contingat: quare corruptibilia sunt omnia singularia earum. Si igitur demonstratio, & definitio scientifica neces-
D sariorum est, & non contingit, sicuti neque scientiam, quandoque scientiã quandoque ignorantiam esse, sed quod tale est, opinio est: itaque neque demonstrationem neque definitionem: sed opinio est eius quod contingit & aliter se habere: patet, quod neque demonstratio, neque definitio eorum est. Corruptibilia nanque non sunt manifesta iis, qui scientiam habent, cùm à sensu abscesserint: & rationibus
E eisdem in animo saluis, non erit amplius neque definitio, neque demonstratio. Quare cum quis eorum, quæ ad definitionem, quicquam singularium definiat, oportet nõ ignorare, quòd semper perimẽdum est. Non enim contingit definire. Nec vllam ideã est definire: singularium enim (vt aiunt) idea est, & separata. Necessarium autem ex nominibus rationem esse. Nomen verò non faciet, qui definit: i-
F gnotum enim erit. Quæ verò posita sunt, omnibus communia sunt. Necesse est igitur, & aliis talia inesse. Et si quis te definiat, animal dicet gracile, aut album, aut aliquid aliud quod & in alio sit. Quòd si quis dicat, nihil prohibere separatum quidem omnia multis, simul verò huic soli inesse, primũ quidem, quod etiam ambobus,

vt animal bipes animali & bipedi. Et hoc in sempiternis quidem etiam necesse est esse, cum priores existant, & partes compositi. At verò etiam separabilia si hoc quidem, quod homo, separabile. Nam aut nullum, aut ambo. Si igitur nullum non erit genus præter species. Quòd si erit, erit etiam differentia. Deinde quoniam priora ipso esse: hæc sanè non vicissim permutantur. Deinde si ex ideis ideæ minùs profectò composita sunt ex quibus. Item, de multis oportebit etiam illa prædicari, ex quibus idea, vt animal & bipes. Quòd si non, quomodo scietur? Erit nanque alia idea, quàm impossibile est de pluribus prædicari quàm de vno. Non videtur autem: sed omnis idea videtur esse participabilis. Quemadmodum igitur dictum est latet quod impossibile est in perpetuis definire, maximè verò quæcunque vnica sunt vt Sol, aut Luna. Non solùm enim in hoc peccant, quòd talia addunt, quibus ablatis, adhuc erit Sol, vtputa quod circuit terram, aut quod nocte absconditur: (si enim steterit aut apparuerit, non erit amplius Sol) sed inconueniens est, si non. Sol enim substantiam quandam significat. Item, quæcunque in alio contingunt, veluti si aliter fiat talis, patet, quòd erit Sol. Cõmunis ergo ratio. At Sol singulariũ erat, sicut Cleon, aut Socrates. Cæterùm cur nemo eorum definitionem profert ideæ? fiet enim profectò manifestum tentantibus, verum esse quod nũc dictum est.

CAPVT XVI.

Manifestũ autem est, quòd etiam eorum, quæ videntur esse substantiæ, plures potentiæ, & partes animalium sunt: nihil enim eorum separatum est. Cum autem separarentur, tum etiam vt materia omnia, terra, ignis, & aer. Nihil enim eorum vnum est, sed quasi cumulus antè, quàm digerantur, & ex eis vnum fiat. Maximè autem aliquis, animatorum partes putauerit, & animæ propinquas, ambas fieri, vt sint & actu, & potentia, eo quòd principia motus ab aliquo, in juncturis habent. Quare quædam animalia diuisa viuunt: sed tamen potentia omnia erunt, cùm vnum & continuum fuerit natura, sed non vi, aut copulatione: tale nanque læsio est. Cùm autem vnum dicatur, sicuti & ens, & substantia vnius vna, & quorum vna numero vnum numero, manifestum, quòd neque vnum, neque ens contingit substantiam esse rerum, sicuti neque elemento esse, aut principio. Sed quærimus,

A δεῖ. τὸ ζῷον δίπουν, τῷ ζῴῳ καὶ τῷ δίποδι. καὶ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῶν ἀϊδίων καὶ ἀνάγκη γε εἶναι, πρότερά γ' ἐστι καὶ μέρη τοῦ συνθέτου. ἀλλὰ μὴν καὶ χωριστά, εἴπερ τὸ ἄνθρωπος χωριστόν· ἢ γὰρ οὐδὲν, ἢ ἄμφω. εἰ μὲν οὖν μηδὲν, οὐκ ἔσται τὸ γένος παρὰ τὰ εἴδη· εἰ δ' ἔσται, καὶ ἡ διαφορά. εἶθ' ὅτι πρότερα τῷ εἶναι. ταῦτα δὲ οὐκ ἀναιρεῖται. ἔπειτα δὲ εἰ ἐξ ἰδεῶν αἱ ἰδέαι, (ἀσυνθετώτερα γὰρ τὰ ἐξ ὧν)
B ἔτι δεῖ πολλῶν ἐπὶ κἀκεῖνα κατηγορεῖσθαι ἐξ ὧν ἡ ἰδέα δεῖ. τὸ ζῷον, καὶ τὸ δίπουν. εἰ δὲ μὴ, πῶς γνωρισθήσεται; ἔσται γὰρ ἡ ἰδέα τις, ἣν ἀδύνατον ἐπὶ πλειόνων κατηγορῆσαι ἢ ἑνός. οὐ δοκεῖ δὲ, ἀλλὰ πᾶσα ἰδέα εἶναι μεθεκτή. ὥσπερ οὖν εἴρηται, λανθάνει ὅτι ἀδύνατον ὁρίσασθαι ἐν τοῖς ἀϊδίοις, μάλιστα δὲ ὅσα μοναχά ἐστιν, οἷον ἥλιος καὶ σελήνη. οὐ μόνον
C γὰρ διαμαρτάνουσι τῷ προστιθέναι τοιαῦτα, ὧν ἀφαιρουμένων, ἔτι ἔσται ἥλιος, ὥσπερ τὸ περὶ γῆν ἰὸν ἢ νυκτικρυφές. ἂν γὰρ στῇ ἢ φανῇ, οὐκ ἔτι ἔσται ἥλιος, ἀλλ' ἄτοπον εἰ μή. ὁ γὰρ ἥλιος οὐσίαν τινὰ σημαίνει. ἔτι ὅσα ἐπ' ἄλλου ἐνδέχεται, οἷον ἐὰν ἕτερος γένηται τοιοῦτος, δῆλον ὅτι ἥλιος ἔσται. κοινὸς ἄρα ὁ λόγος. ἀλλ' ἦν τῶν καθ' ἕκαστα ὁ ἥλιος, ὥσπερ Κλέων, ἢ
D Σωκράτης. ἐπεὶ διὰ τί οὐδεὶς ὅρον ἐκφέρει αὐτῶν ἰδέας; γένοιτο γὰρ ἂν δῆλον πειρωμένων, ὅτι ἀληθὲς τὸ νῦν εἰρημένον.

Κεφάλαιον ις.

Φανερὸν δ' ὅτι καὶ τῶν δοκουσῶν οὐσιῶν εἶναι, αἱ πλεῖσται δυνάμεις εἰσί, τά τε μόρια τῶν ζῴων. οὐθὲν γὰρ κεχωρισμένον αὐτῶν ἐστιν. ὅταν δὲ χωρισθῇ, καὶ τότε ὄντα ὡς ὕλη πάντα, καὶ γῆ, καὶ πῦρ, καὶ ἀήρ. οὐδὲν γὰρ
E αὐτῶν ἕν ἐστιν, ἀλλ' οἷον σωρὸς πρὶν ἢ πεφθῇ καὶ γένηταί τι ἐξ αὐτῶν ἕν. μάλιστα δ' ἄν τις τὰ τῶν ἐμψύχων ὑπολάβοι μόρια, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς πάρεγγυς ἄμφω γίνεσθαι, ὄντα καὶ ἐντελεχείᾳ καὶ δυνάμει, τῷ ἀρχὰς ἔχειν κινήσεως ἀπό τινος ἐν ταῖς καμπαῖς, διὸ ἔνια ζῷα διαιρούμενα ζῇ. ἀλλ' ὅμως δυνάμει πάντα ἔσται, ὅταν ᾖ ἓν καὶ συνεχὲς φύσει, ἀλλὰ μὴ βίᾳ ἢ
F συμφύσει· τὸ γὰρ τοιοῦτον πήρωσις. ἐπεὶ δὲ τὸ ἓν λέγεται ὥσπερ καὶ τὸ ὄν, καὶ ἡ οὐσία ἡ τοῦ ἑνὸς μία, καὶ ὧν μία ἀριθμῷ, ἓν ἀριθμῷ, φανερὸν ὅτι οὔτε τὸ ἕν, οὔτε τὸ ὂν ἐνδέχεται οὐσίαν εἶναι τῶν πραγμάτων, ὥσπερ οὐδὲ τὸ στοιχείῳ εἶναι, ἢ ἀρχῇ. ἀλλὰ ζητοῦμεν,

πότερον οὖν ἀρχή; ἵνα εἰς γνωριμώτερον ἀνάγωμεν. μᾶλλον μὲν οὖν τούτων οὐσία τὸ ὂν καὶ ἓν, ἢ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ στοιχεῖον, καὶ τὸ αἴτιον. οὔπω δὲ οὐδὲ ταῦτα, εἴπερ μηδὲ ἄλλο κοινὸν μηδὲν οὐσία. οὐδενὶ γὰρ ὑπάρχει ἡ οὐσία, ἀλλ᾽ αὐτῇ γε καὶ τῷ ἔχοντι αὐτήν, οὗ ἐστιν οὐσία. ἔτι τὸ ἓν πολλαχῇ, οὐκ ἂν εἴη ἅμα· τὸ δὲ κοινὸν ἅμα πολλαχῇ ὑπάρχει. ὥστε δῆλον ὅτι οὐδὲν τῶν καθόλου ὑπάρχει παρὰ τὰ καθ᾽ ἕκαστα χωρίς, ἀλλ᾽ οἱ τὰ εἴδη λέγοντες, τῇ μὲν ὀρθῶς λέγουσι χωρίζοντες αὐτά, εἴπερ οὐσίαι εἰσί· τῇ δ᾽ οὐκ ὀρθῶς, ὅτι τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν εἶδος λέγουσιν. αἴτιον δ᾽ ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀποδοῦναι τίνες αἱ τοιαῦται οὐσίαι αἱ ἄφθαρτοι παρὰ τὰς καθ᾽ ἕκαστα καὶ αἰσθητάς. ποιοῦσιν οὖν τὰς αὐτὰς τῷ εἴδει τοῖς φθαρτοῖς, (ταύτας γὰρ ἴσμεν,) αὐτοάνθρωπον, καὶ αὐτόϊππον, προστιθέντες τοῖς αἰσθητοῖς τὸ ῥῆμα τὸ αὐτό. καίτοι κἂν εἰ μὴ ἑωράκειμεν τὰ ἄστρα, οὐδὲν ἂν ἧττον οἶμαι ἦσαν οὐσίαι ἀΐδιοι, παρ᾽ ἃς ἡμεῖς ᾔδειμεν. ὥστε καὶ νῦν, εἰ μὴ ἔχομεν τίνες εἰσίν, ἀλλ᾽ εἶναί γέ τινας ἴσως ἀναγκαῖον. ὅτι μὲν οὖν οὔτε τῶν καθόλου λεγομένων οὐδὲν οὐσία, οὔτ᾽ ἔστιν οὐσία οὐδὲ μία ἐξ οὐσιῶν, δῆλον.

Κεφάλαιον ιζ.

Τί δὲ χρὴ λέγειν καὶ ὁποῖόν τι τὴν οὐσίαν, πάλιν ἄλλην οἷον ἀρχὴν ποιησάμενοι λέγωμεν. ἴσως γὰρ ἐκ τούτων ἔσται δῆλον καὶ περὶ ἐκείνης τῆς οὐσίας, ἥτις ἐστὶ κεχωρισμένη τῶν αἰσθητῶν οὐσιῶν. ἐπεὶ οὖν ἡ οὐσία ἀρχὴ καὶ αἰτία τις ἐστίν, ἐντεῦθεν μετιτέον. ζητεῖται δὲ τὸ διὰ τί ἀεὶ οὕτως, διὰ τί ἄλλο ἄλλῳ τινὶ ὑπάρχει. τὸ γὰρ ζητεῖν διὰ τί ὁ μουσικὸς ἄνθρωπος, μουσικός ἐστιν ἄνθρωπος, ἤτοι ἐστὶ τὸ εἰρημένον ζητεῖν, διὰ τί ὁ ἄνθρωπος μουσικός ἐστιν, ἢ ἄλλο. τὸ μὲν οὖν διὰ τί αὐτό ἐστιν αὐτό, οὐδέν ἐστι ζητεῖν· δεῖ γὰρ τὸ ὅτι καὶ τὸ εἶναι ὑπάρχειν δῆλα ὄντα. λέγω δ᾽ οἷον ὅτι ἡ σελήνη ἐκλείπει· αὐτὸ δὲ, ὅτι αὐτὸ εἷς λόγος καὶ μία αἰτία ἐπὶ πάντων· διὰ τί ὁ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος, ἢ ὁ μουσικός, μουσικός, πλὴν εἴ τις λέγοι ὅτι ἀδιαίρετον πρὸς αὐτὸ ἕκαστον· τοῦτο δ᾽ ἦν, τὸ ἓν εἶναι. ἀλλὰ τοῦτο κοινόν τε κατὰ πάντων καὶ τὸ σύντομον. ζητήσειε δ᾽ ἄν τις διὰ τί ὁ ἄνθρωπός ἐστι ζῷον τοιονδί; τοῦτο μὲν οὖν δῆλον, ὅτι οὐ ζητεῖ,

A quid ergo principium? vt ad notiora referamus. Magis igitur his substantia est ens & vnum, quàm principium, & elementum & causa. Sed necdum ista si nec aliud quidem commune vllum substantia est. Nulli enim inest substantia, nisi sibiipsi, & habenti eam, cuius substantia est. Item ipsum vnum, in pluribus non erit simul: commune verò simul in pluribus est. Quare patet, quòd nihil vniuersalium separatim præter singularia est. Sed
B qui species dicunt, partim rectè dicunt separantes eas, si substantiæ quidem sunt: partim non rectè, quoniam vnam in multis speciem dicunt. Causa verò est, quòd non habent reddere quænam tales incorruptæ substantiæ præter singulares, & sensibiles sint. Faciunt igitur easdem specie iis quæ sunt corruptibiles, (has enim cognoscimus) ipsum hominem & ipsum equum, addentes vocabulum. Ipsum sensi-
C bilibus. Attamen etiam si non videremus astra, nihilminùs (vt puto) essent substantiæ perpetuæ præter eas quas non sciremus. Quare nunc quoque si non habeamus, quænam sint, necesse tamen fuerit fortassis aliquas esse. Quòd igitur nec eorum quicquam, quæ vniuersalia dicuntur, substantia sit, nec vlla sit substantia ex substantiis, patet.

CAPVT XVII.

D QVid verò, & quale quid substantiam dicere oporteat, rursus aliud quasi principium facientes, dicamus. Fortassis enim ex his erit manifestum de illa quoque substantia, quæ est separata a sensibilibus substantiis. Cum igitur substantia, principium, & causa quædam sit, hinc est procedendum. Quæritur verò ipsum propter quid, semper sic: propter quid aliud alij alicui inest. Quærere nanque propter
E quid musicus homo est, certè quærere est, quòd dictum est, propter quid homo musicus est, aut aliud. Quærere igitur propter quid ipsum est ipsum, nihil est quærere. Oportet enim ipsum quod, & ipsum esse, existere manifesta entia. Dico autem, vtputa, quòd Luna patitur eclipsim. Ipsius autem, quod id ipsum, non nisi vna ratio, vnáque causa in omnibus (propter quid homo est homo, aut musicus
F musicus) nisi quis dicat quòd vnumquodque ad se ipsum indiuisibile est: hoc autem erat vnum esse: sed hoc, & commune de omnibus, & breue est. Quærat autem aliquis, propter quid homo, animal tale quoddam est. Hoc igitur manifestum est, quòd non quærit propter quid is,

qui est homo, homo est. Aliquid ergo de aliquo quærit, propter quid inest. Quod autem inest, oportet manifestum esse. Si enim non ita, nihil quærit: vtputa propter quid tonat? quia sonus in nubibus fit. Ita nanque aliud de alio est, quod quæritur. Et propter quid hæc, vtputa lateres, & lapides, domus sunt? Manifestum itaque est, quòd causam quærit. Hæc autem est, quod quid erat esse, vt logicè dicam. Quæ in quibusdam quidem, est cuius gratia: vtputa fortassis in domo, & lecto. In quibusdam verò, quod primum mouit. Causa nanque etiam hoc. Sed talis quidem causa quæritur, dum quippiam fit: vel corrumpitur: altera verò, etiam dum est. Latet autem præcipuè, quod quæritur, in iis quæ non de aliis dicuntur. (vtputa quæritur homo quid est) eo quòd simpliciter dicitur, neque determinatur quòd hæc, vel hoc. Oportet igitur rectè disponêtes quærere. Quod si non, commune fit eius quod nihil est quærere, & eius quod aliquid quærere. Cùm autem & habere, & existere ipsum esse oporteat, manifestum est, quòd propter quid est, ipsam materiam quærit: vtputa hæc sunt domus: propter quid? quia hæc existunt, quod erat domui esse. Et homo, hoc aut corpus hoc tale habens. quare causa materiæ quæritur: hæc autem est species qua aliquid est: hæc autem est, substantia. Patet itaque, quòd de simplicibus non est aliqua quæstio, neque doctrina, sed alius talium quæstionis modus. Cùm verò quod ex aliquo compositum, ita vt vnum totum sit, non est vt cumulus, sed vt syllaba: syllaba verò non est ipsa elementa, nec idem, b & a: nec caro, ignis, & terra. Dissolutis nanque, hæc quidem ampliùs non sunt, vt caro, & syllaba. Elementa verò, ignis & terra, sunt. Ergo syllaba aliquid, non solùm elementa, vocalis & muta, sed etiam aliquid aliud. Et caro, nô solùm ignis, & terra, aut calidum, & frigidum, sed etiam aliquid aliud. Si igitur necesse est, illud quoque aut elementum, aut ex elementis esse, si elementum quidem, rursus eadem ratio erit. Ex hoc enim & igne & terra erit caro, & item alio: quare in infinitum progredietur. Si verò ex elemento, patet quòd non ex vno, sed ex pluribus, quàm id ipsum, erit. Quare iterum de hoc eandem rationem dicemus, quàm de carne, aut de syllaba. Videatur autem esse aliquid tale: & nô elementum, ac causam: sed hoc carnem, hoc verò syllabam esse: similiter & de cæteris. Substâtia verò cuiusq. quidem, hoc.

A διὰ τί δὲ ἐστιν ἄνθρωπος, ἄνθρωπός ἐστι. τὶ ἄρα κατά τινος ζητεῖ, διὰ τί ὑπάρχει. ὅτι δ' ὑπάρχει δεῖ δῆλον εἶναι. εἰ γὰρ μὴ οὕτως, οὐδὲν ζητεῖ· οἷον διὰ τί βροντᾷ; διότι ψόφος γίνεται ἐν τοῖς νέφεσιν. ἄλλο γὰρ οὕτως κατ' ἄλλου ἐστὶ τὸ ζητούμενον. καὶ διὰ τί ταδί, οἷον πλίνθοι καὶ λίθοι, οἰκία ἐστί. φανερὸν τοίνυν ὅτι ζητεῖ τὸ αἴτιον. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι, ὡς εἰπεῖν λογικῶς. ὃ ἐπ' ἐνίων μέν ἐστι τίνος ἕνεκα,

B οἷον ἴσως ἐπ' οἰκίας ἢ κλίνης. ἐπ' ἐνίων δὲ τί ἐκίνησε πρῶτον. αἴτιον γὰρ καὶ τοῦτο. ἀλλὰ τὸ μὲν τοιοῦτον αἴτιον, ἐπὶ τοῦ γίνεσθαι ζητεῖται καὶ φθείρεσθαι, θάτερον δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ εἶναι. λανθάνει δὲ μάλιστα τὸ ζητούμενον ἐν τοῖς μὴ κατ' ἀλλήλων λεγομένοις. οἷον ἄνθρωπος τί ἐστι ζητεῖται, διὰ τὸ ἁπλῶς λέγεσθαι, ἀλλὰ μὴ διορίζειν, ὅτι τάδε ἢ τόδε. ἀλλὰ δεῖ διαρ-

C θρώσαντας ζητεῖν· εἰ δὲ μὴ κοινὸν τοῦ μηθὲν ζητεῖν, καὶ τοῦ ζητεῖν τι γίγνεται. ἐπεὶ δὲ δεῖ ἔχειν τε καὶ ὑπάρχειν τὸ εἶναι, δῆλον δὴ ὅτι τὴν ὕλην ζητεῖ διὰ τί ἐστιν· οἷον, οἰκία ταδί. διὰ τί; ὅτι ταδὶ ὑπάρχει, ὃ ἦν οἰκίᾳ εἶναι. καὶ ἄνθρωπος ὁδί, ἢ τὸ σῶμα τοῦτο τοδὶ ἔχον. ὥστε τὸ αἴτιον ζητεῖται τῆς ὕλης. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ εἶδος ᾧ τί ἐστι· τοῦτο δ' ἡ οὐσία. φανερὸν

D τοίνυν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἁπλῶν οὐκ ἔστι τις ζήτησις, οὐδὲ δίδαξις, ἀλλ' ἕτερος τρόπος τῆς ζητήσεως τῶν τοιούτων. ἐπεὶ δὲ τὸ ἔκ τινος σύνθετον οὕτως, ὥστε ἓν εἶναι τὸ πᾶν, ἀλλὰ μὴ ὡς σωρὸς, ἀλλ' ὡς ἡ συλλαβή. ἡ δὲ συλλαβὴ οὐκ ἔστι τὰ στοιχεῖα, οὐδὲ ταὐτὸ τὸ β καὶ α, οὐδ' ἡ σὰρξ, καὶ πῦρ καὶ γῆ. διαλυθέντων γὰρ, τὰ μὲν οὐκ ἔτι ἔστιν, οἷον ἡ σὰρξ καὶ ἡ συλλαβή· τὰ δὲ στοιχεῖά ἐστι, καὶ τὸ πῦρ καὶ ἡ γῆ. ἔστιν ἄρα τι ἡ

E συλλαβὴ, οὐ μόνον τὰ στοιχεῖα, τὸ φωνῆεν καὶ ἄφωνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι. καὶ ἡ σὰρξ οὐ μόνον πῦρ καὶ γῆ, ἢ τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι. εἰ τοίνυν ἀνάγκη κἀκεῖνο ἢ στοιχεῖον ἢ ἐκ στοιχείων εἶναι, εἰ μὲν στοιχεῖον, πάλιν ὁ αὐτὸς λόγος ἔσται. ἐκ τούτου γὰρ καὶ πυρὸς καὶ γῆς, ἔσται ἡ σὰρξ, καὶ ἔτι ἄλλου ὥστ' εἰς ἄπειρον βαδιεῖται. εἰ δὲ ἐκ στοιχείου, δῆλον ὅτι

F οὐχ ἑνὸς, ἀλλὰ πλειόνων, ἢ ἐκεῖνο αὐτὸ ἔσται. ὥστε πάλιν ἐπὶ τούτου τὸν αὐτὸν ἐροῦμεν λόγον, καὶ ἐπὶ τῆς σαρκὸς, ἢ συλλαβῆς. δόξειε δ' ἂν εἶναί τι τοῦτο, καὶ οὐ στοιχεῖον, καὶ αἴτιόν γε τοῦ εἶναι, τοδὶ μὲν σάρκα, τοδὶ δὲ συλλαβήν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. οὐσία δὲ ἑκάστου μὲν τοῦτο.

τοῦτο γὰρ

τοῦτο γὰρ αἴτιον πρῶτον τοῦ εἶναι. ἐπεὶ δ' ἔνια οὐκ οὐσίαι τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὅσαι οὐσίαι κατὰ φύσιν καὶ φύσει συνεστήκασι, φανείη ἂν καὶ αὕτη ἡ φύσις οὐσία, ἥ ἐστιν οὐ στοιχεῖον, ἀλλ' ἀρχή. στοιχεῖον δ' ἐστίν, εἰς ὃ διαιρεῖται ἐνυπάρχον ὡς ὕλην, οἷον τῆς συλλαβῆς τὸ α καὶ τὸ β.

A Hoc nanque prima ipsiuseſſe cauſa eſt. Cum autem quædam non ſubſtantiæ rerum ſint, ſed quæcunque ſubſtãtiæ ſecundum naturam, & natura conſtitutæ ſint, videri poſsit profectò aliquibus hæc quoque natura ſubſtantia eſſe, quæ non elementum, ſed principium eſt. Elementum autem eſt, in quod exiſtens diuiditur, vt materiam, vt puta ſyllabæ ipſum a & b.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Η.

Κεφάλαιον α.

Ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων συλλογίσασθαι δεῖ, καὶ συναγαγόντας τὸ κεφάλαιον, τέλος ἐπιθεῖναι. εἴρηται δὴ ὅτι τῶν οὐσιῶν ζητεῖται τὰ αἴτια, καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα. οὐσίαι δὲ, αἱ μὲν ὁμολογούμεναί εἰσιν ὑπὸ πάντων· περὶ δὲ ἐνίων ἰδίᾳ τινὲς ἀπεφήναντο. ὁμολογούμεναι μὲν αἱ φυσικαί, οἷον, πῦρ, γῆ, ὕδωρ, καὶ τἆλλα τὰ ἁπλᾶ σώματα, ἔπειτα τὰ φυτὰ καὶ τὰ μόρια αὐτῶν, καὶ τὰ ζῷα, καὶ τὰ μόρια τῶν ζῴων, καὶ τέλος ὁ οὐρανός, καὶ τὰ μόρια τοῦ οὐρανοῦ. ἰδίᾳ δέ τινες οὐσίας λέγουσιν εἶναι, τά τε εἴδη καὶ τὰ μαθηματικά. ἄλλας δὲ δὴ συμβαίνει ἐκ τῶν λόγων οὐσίας εἶναι, τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ τὸ ὑποκείμενον. ἔτι ἄλλως τὸ γένος μᾶλλον τῶν εἰδῶν, καὶ τὸ καθόλου τῶν καθ' ἕκαστα. τῷ δὲ καθόλου καὶ τῷ γένει, καὶ αἱ ἰδέαι συνάπτουσι. κατὰ τὸν αὐτὸν γὰρ λόγον οὐσίαι δοκοῦσιν εἶναι. ἐπεὶ δὲ τὸ τί ἦν εἶναι οὐσία, τούτου δὲ λόγος ὁ ὁρισμός, διὰ τοῦτο περὶ ὁρισμοῦ καὶ περὶ τοῦ καθ' αὑτὸ διώρισται. ἐπεὶ δ' ὁ ὁρισμὸς λόγος, ὁ δὲ λόγος μέρη ἔχει, ἀναγκαῖον καὶ περὶ μέρους ἦν ἰδεῖν, ποῖα τῆς οὐσίας μέρη, καὶ ποῖα οὔ. καὶ εἰ ταῦτα, καὶ τοῦ ὁρισμοῦ δεῖ. ἔτι τοίνυν οὔτε τὸ καθόλου οὐσία, οὔτε τὸ γένος. περὶ δὲ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν, ὕστερον σκεπτέον. παρὰ γὰρ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ταύτας, λέγουσί τινες εἶναι. νυνὶ δὲ περὶ τῶν ὁμολογουμένων οὐσιῶν ἐπέλθωμεν. αὗται δ' εἰσὶν αἱ αἰσθηταί. αἱ δ' αἰσθηταὶ οὐσίαι πᾶσαι, ὕλην ἔχουσιν. ἔστι δ' οὐσία τὸ ὑποκείμενον, ἄλλως μὲν ἡ ὕλη, ἄλλως δὲ ὁ λόγος, ὕλην δὲ λέγω, ἣ μὴ τόδε τι οὖσα ἐνεργείᾳ, δυνάμει ἐστὶ τόδε τι. ἄλλως δὲ ὁ λόγος καὶ ἡ μορφή. ὃ τόδε τι ὂν, τῷ λόγῳ χωριστόν

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER VIII.

CAPVT I.

Ex iis igitur, quæ dicta ſunt, colligere oportet, ac congregando ſummatim finem imponere, dictum autem eſt, quòd ſubſtan- C tiarum cauſæ principia & elementa quæruntur. Subſtantiæ verò quædam ab omnibus conceſſæ ſunt, de quibuſdam ſeparatim enuntiauerunt quidam. Conceſſæ quidem, quæ naturales ſunt: vt ignis, terra, aqua, & cætera ſimplicia corpora, deinde plantæ, & partes earum: animalia, & partes eorum: & tandem cælum, & partes cæli. Separatim autem ſubſtantias quidam D eſſe dicunt ſpecies, & mathematica. Alias verò accidit ex orationibus ſubſtantias eſſe, quod quid erat eſſe, & ſubiectum. Item aliter genus magis, quàm ſpecies, & vniuerſale, quàm ſingularia. Vniuerſali verò & generi, ideæ quoque copulantur: eadem nanque ratione ſubſtantię videntur eſſe. Cùm autem quod quid erat eſſe ſubſtantia, huius autem ratio, definitio, ideo de definitione, & de ſecundum ſe, determinatum eſt. Quoniam verò definitio ora- E tio, oratio autem partes habet, neceſſe quoque de parte erat videre, quænam ſubſtantiæ partes, & quæ non: & ſi has definitionis quoque eſſe oportet. *Item etiam, nec vniuerſale ſubſtantia eſt, neque genus. De ideis verò, & mathematicis, poſterius conſiderandum eſt. Etenim præter ſenſibiles ſubſtantias, has quidem eſſe dicunt. Nunc verò de conceſsis ſubſtantiis tractemus. Hæ autem ſunt, quæ ſenſibiles ſunt. Senſibiles verò cunctæ ſubſtantiæ, F materiam habent. Eſt autem ſubſtantia id ipſum, quod ſubiicitur: aliter quidem materia, & aliter ratio. Materiam autem dico, quæ non quod quid actu ſit, potentia eſt quod quid: aliter autem, ratio & forma: quod cùm ſit, quod quid, ra-

tione separabile est: tertium verò, quod ex his est, cuius generatio solius, & corruptio est & separabile simpliciter. Earum enim substantiarum, quæ secundùm rationem, quædam sunt separabiles, quædam verò non. Quòd autem materia quoque substantia, est, patet. In cunctis nāque oppositis transmutationibus, est aliquod transmutationis subiectum: vtputa secundum locum, quod nunc hic, rursus alibi: & secundum augmentationem, quod nunc tantum, rursus minus, aut maius: & secundùm alterationem, quod nunc sanum, rursus ægrum: similiter autem & secundum substantiam, quod nunc in generatione, rursus in corruptione. Et nunc quidem subiectum, vt quod quid: rursus autem subiectum, vt secundum priuationem. Et sequuntur hanc etiam aliæ transmutationes: cæterarum verò aut vnā, aut duas, hęc non sequitur. Non. n. est necesse, si quid materiam habet localē, hoc generabilē etiā, & corruptibilē habere. Verùm quæ inter simpliciter fieri, & nō simpliciter differentia sit, in Physicis dictum est.

A ἐστι. τρίτον δὲ τὸ ἐκ τούτων, οὗ γένεσις μόνου καὶ φθορά ἐστι, καὶ χωριστὸν ἁπλῶς. τῶν γὰρ κατὰ τὸν λόγον οὐσιῶν, αἱ μὲν, αἱ δ' οὔ. ὅτι δ' ἐστὶν οὐσία ἡ ὕλη, δῆλον. ἐν πάσαις γὰρ ταῖς ἀντικειμέναις μεταβολαῖς, ἐστί τι τὸ ὑποκείμενον ταῖς μεταβολαῖς· οἷον, κατὰ τόπον, τὸ νῦν μὲν ἐνταῦθα, πάλιν δ' ἄλλοθι. καὶ κατ' αὔξησιν, ὃ νῦν μὲν τηλικόνδε, πάλιν δ' ἔλαττον B ἢ μεῖζον. καὶ κατ' ἀλλοίωσιν, ὃ νῦν μὲν ὑγιὲς, πάλιν δὲ κάμνον. ὁμοίως δὲ καὶ κατ' οὐσίαν, ὃ νῦν μὲν ἐν γενέσει, πάλιν δ' ἐν φθορᾷ. καὶ νῦν ὑποκείμενον ὡς τόδε τι· πάλιν δ' ὑποκείμενον ὡς κατὰ στέρησιν. καὶ ἀκολουθοῦσι δὴ ταύτῃ αἱ ἄλλαι μεταβολαί. τῶν δ' ἄλλων ἢ μιᾷ ἢ δυοῖν αὕτη οὐκ ἀκολουθεῖ. οὐ γὰρ ἀνάγκη, εἴ τι ἔχει ὕλην τοπικὴν, τοῦτο καὶ γεννη-C τὴν καὶ φθαρτὴν ἔχειν. τίς μὲν οὖν διαφορὰ τοῦ ἁπλῶς γίγνεσθαι καὶ μὴ ἁπλῶς, ἐν τοῖς φυσικοῖς εἴρηται.

CAPVT II.

CVm autem quædam vt subiecta, & vt materia, concedatur substantia, hæc autem est, quæ potentia est, restat illam, quæ vt actus substantia sensibilium est, quænam sit dicere. Democritus igitur tres differentias esse videtur existimare. Subiectum enim corpus, materiam, vnum & idem. Differre autem, aut rhysmo, quod est figura: aut trope, quod est situs: aut diathige, quod est ordo. Videntur autem multæ differentiæ esse: vtputa quædam compositione dicuntur materiæ, sicuti quæcunque mistura, quemadmodum melicratum: quædam clauo, vt arca: quædam ligamine, vt fascis: quædam glutine, vt liber: quædam pluribus ex his: quædam positione, vt limen, & superliminare: (hæc enim, eo quòd modo quodam sita sint, differunt.) quædam tempore, vt cœna, & prandium: quædam loco, vt venti: quædam sensibilium passionibus, vt duritie, & mollitie, & densitate, & raritate, & siccitate, & humiditate: & quædam quibusdam ex his, quædam omnibus his: & simpliciter, quædam redundantia, quædam defectu. Quare patet, quòd & ipsum est, toties dicitur. Limen enim est, quoniā ita situm est. & esse, sic ipsum poni significat: & glaciem esse, sic densari. Quorundā verò esse, & his omnibus definietur, eo quòd quædam miscentur, quædam temperantur, quædā ligantur, quædā densantur,

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δ' ἡ μὲν ὡς ὑποκειμένη καὶ ὡς ὕλη οὐσία ὁμολογεῖται, αὕτη δ' ἐστὶν ἡ δυνάμει, λοιπὸν τὴν ὡς ἐνέργειαν οὐσίαν τῶν αἰ-D σθητῶν, εἰπεῖν τίς ἐστι. Δημόκριτος μὲν οὖν τρεῖς διαφορὰς ἔοικεν οἰομένῳ εἶναι. τὸ μὲν γὰρ ὑποκείμενον σῶμα τὴν ὕλην, ἓν καὶ ταὐτὸ, διαφέρειν δὲ ἢ ῥυσμῷ, ὅ ἐστι σχῆμα· ἢ τροπῇ, ὅ ἐστι θέσις· ἢ διαθιγῇ, ὅ ἐστι τάξις. φαίνονται δὲ πολλαὶ διαφοραὶ οὖσαι· οἷον τὰ μὲν συνθέσει λέγεται τῆς ὕλης, ὥσπερ ὅσα κράσει, καθάπερ μελίκρατον· τὰ δὲ γόμφῳ, οἷον κιβώτιον· τὰ δὲ δεσμῷ, οἷον φάκελος· τὰ δὲ κόλλῃ, οἷον βι-E βλίον· τὰ δὲ πλείοσι τούτων· τὰ δὲ θέσει, οἷον οὐδὸς καὶ ὑπέρθυρον· ταῦτα γὰρ τῷ κεῖσθαί πως διαφέρει· τὰ δὲ χρόνῳ, οἷον δεῖπνον καὶ ἄριστον. τὰ δὲ τόπῳ, οἷον τὰ πνεύματα. τὰ δὲ τοῖς τῶν αἰσθητῶν πάθεσιν, οἷον σκληρότητι, καὶ μαλακότητι, καὶ πυκνότητι καὶ μανότητι, καὶ ξηρότητι καὶ ὑγρότητι. καὶ τὰ μὲν ἐνίοις τούτων, τὰ δὲ πᾶσι τούτοις, καὶ ὅλως τὰ μὲν ὑπεροχῇ, τὰ δὲ ἐλλείψει. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἔ-F στι, τοσαυταχῶς λέγεται. οὐδὸς γάρ ἐστιν, ὅτι οὕτως κεῖται· καὶ τὸ εἶναι, τὸ οὕτως αὐτὸ κεῖσθαι σημαίνει. καὶ τὸ κρύσταλλον εἶναι, τὸ οὕτως πεπυκνῶσθαι. ἐνίων δὲ τὸ εἶναι καὶ πᾶσι τούτοις ὁρισθήσεται, τῷ τὰ μὲν μεμῖχθαι, τὰ δὲ κεκρᾶσθαι, τὰ δὲ δεδέσθαι, τὰ δὲ πεπυκνῶσθαι,

τὰ δὲ

τὰ δὲ ταῖς ἄλλαις διαφοραῖς κεχρῆσθαι, ὥσπερ χεὶρ, ἢ πούς. ληπτέα οὖν τὰ γένη τῶν διαφορῶν. αὗται γὰρ ἀρχαὶ ἔσονται τοῦ εἶναι· οἷον τὰ τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἢ πυκνῷ καὶ μανῷ, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιούτοις. πάντα γὰρ ταῦτα ὑπεροχὴ καὶ ἔλλειψίς ἐστιν. εἰ δέ τι σχήματι ἢ λειότητι καὶ τραχύτητι, πάντα εὐθεῖ καὶ καμπύλῳ. τοῖς δὲ τὸ εἶναι, τὸ μεμῖχθαι ἔσται· ἀντικειμένως δὲ, τὸ μὴ εἶναι. φανερὸν δὲ ἐκ τούτων, ὅτι εἴπερ ἡ οὐσία αἰτία τοῦ εἶναι ἕκαστον, ὅτι ἐν τούτοις ζητητέον, τί τὸ αἴτιον τοῦ εἶναι τούτων ἕκαστον. οὐσία μὲν οὖν οὐδὲν τούτων, οὐδὲ συνδυαζόμενον· ὅμως δὲ τὸ ἀνάλογον ἐν ἑκάστῳ. καὶ ὡς ἐν ταῖς οὐσίαις τὸ τῆς ὕλης κατηγορούμενον, αὐτὴ ἡ ἐνέργεια, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὁρισμοῖς μάλιστα· οἷον εἰ οὐδὸν δέοι ὁρίσασθαι, ξύλον ἢ λίθον ὡδὶ κείμενον, ἐροῦμεν· καὶ οἰκίαν, πλίνθους καὶ ξύλα ὡδὶ κείμενα. (ἢ ἔτι καὶ τὸ οὗ ἕνεκα ἐπ' ἐνίων ἐστιν.) εἰ δὲ κρύσταλλον, ὕδωρ πεπηγὸς ἢ πεπυκνωμένον ὡδί. συμφωνία δὲ, ὀξέος καὶ βαρέος μῖξις τοιαδί. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. φανερὸν δὴ ἐκ τούτων, ὅτι ἡ ἐνέργεια ἄλλη ἄλλης ὕλης, καὶ ὁ λόγος· τῶν μὲν γὰρ ἡ σύνθεσις, τῶν δ' ἡ μῖξις, τῶν δὲ ἄλλο τι τῶν εἰρημένων. διὸ τῶν ὁριζομένων, οἱ μὲν λέγοντες τί ἐστιν οἰκία, ὅτι λίθοι, πλίνθοι, ξύλα, τὴν δυνάμει οἰκίαν λέγουσιν. ὕλη γὰρ ταῦτα. οἱ δὲ ἀγγεῖον σκεπαστικὸν χρημάτων καὶ σωμάτων, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον προστιθέντες, τὴν ἐνέργειαν λέγουσιν. οἱ δ' ἄμφω ταῦτα συντιθέντες, τὴν τρίτην, καὶ τὴν ἐκ τούτων οὐσίαν. ἔοικε γὰρ ὁ μὲν διὰ τῶν διαφορῶν λόγος, τοῦ εἴδους καὶ τῆς ἐνεργείας εἶναι· ὁ δ' ἐκ τῶν ἐνυπαρχόντων, τῆς ὕλης μᾶλλον. ὁμοίως δὲ καὶ οὓς Ἀρχύτας ἀπεδέχετο ὅρους· τοῦ συνάμφω γάρ εἰσιν. οἷον τί ἐστι νηνεμία; ἠρεμία ἐν πλήθει ἀέρος. ὕλη μὲν γὰρ ὁ ἀήρ, ἐνέργεια δὲ καὶ οὐσία ἡ ἠρεμία. τί ἐστι γαλήνη; ὁμαλότης θαλάττης. τὸ μὲν ὑποκείμενον ὡς ὕλη, ἡ θάλαττα· ἡ δὲ ἐνέργεια καὶ ἡ μορφὴ, ἡ ὁμαλότης. φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων τίς ἡ αἰσθητὴ οὐσία ἐστὶ, καὶ πῶς. ἡ μὲν γὰρ ὡς ὕλη, ἡ δ' ὡς μορφὴ, ὅτι ἐνέργεια· ἡ δὲ τρίτη, ἡ ἐκ τούτων.

A quædam cæteris differentiis vtuntur, sicuti manus, aut pes. Accipienda igitur genera differentiarum: hæc enim principia existentiæ erunt: vt quæ in magis & minus, aut denso & raro, & cæteris talibus. Cuncta etenim hæc, redundantia & defectus sunt. Quòd si quid figura aut læuitate, aut asperitate, omnia recto, & curuo: his verò esse erit misceri: opposito autem modo non esse. Manifestum igitur ex his est, quòd si substantia causa est: vt vnumquodque sit, in his quærendum est, quænam vt horum, singula sint causa est. B Substantia itaque nihil horum est, neque cōbinatum: attamen proportionale in vnoquoque: & quemadmodum in substantiis quod de materia prædicatur, ipse actus est, & in aliis definitionibus maximè: vtputa, si limen oportebit definire, lignum, aut lapidem sic positum dicemus: & domum, lateres aut ligna si posita (an etiam & cuius causa in quibusdam est?) si verò C glaciem aquam congelatam, aut sic densatam: consonantia verò est acuti & grauis mistio talis: eodem autem modo & in cæteris. Manifestum itaque ex his est, quòd actus alius alterius materiæ & ratio: quorundam enim, compositio, quorundam mistio, quorundam aliquid aliud eorum, quæ dicta sunt. Quare eorum, qui definiunt, hi quidem, qui dicunt quid est domus, quòd lapides, lateres, ligna, po- D tentia domum dicunt: materia enim hæc sunt. Qui verò, vas conseruatiuum rerum, & corporum, aut aliquid aliud tale addētes, actum dicunt. Qui porrò hæc ambo componunt tertiam, & quæ ex his est, substantiam (videtur etenim ea quidem, quæ ex differentiis ratio fit, speciei, & actus esse: quæ verò ex his, quæ insunt, materiæ magis) similiter & quas Archytas approbat definitiones: etenim simul vtriusque E sunt: vtputa, quid est serenitas? quies in multitudine aeris: materia quidem aer, actus verò, & substantia, quies. Quid est tranquillitas? maris planities. Subiectum quidem, vt materia, mare: actus verò & forma, planities. Manifestum itaque ex dictis est, quænam sensibilis substantia, & quomodo sit: etenim hæc quidem vt materia, hæc autem vt forma, quoniam actus: tertia verò ex his.

F

Κεφάλαιον γ.

Δεῖ δὲ μὴ ἀγνοεῖν ὅτι ἐνίοτε λανθάνει, πότερον σημαίνει τὸ ὄνομα τὴν σύνθετον οὐσίαν, ἢ τὴν ἐνέργειαν, καὶ τὴν μορφήν·

CAPVT III.

Oportet autem nō ignorare, quòd aliquando latet, vtrū nomen compositū substantiā significet, an actum, & formam:

A vtputa domus, vtrum est signum communis, quod operimentum est ex lapidibus, & lateribus sic positis: an actus, & speciei: quod est operimentum. Et linea, vtrum dualitas in longitudine, an quod dualitas. Et animal, vtrum anima in corpore, an anima. Hæc enim, substantia, & actus alicuius corporis. Erit autem vtique in vtrisque animal, non vt vna ratione dictum, sed vt ad vnum Sed hæc ad aliud quidem aliquid conferunt, ad quæstionem autem B substantiæ sensibilis nihil. Etenim quod quid erat esse, speciei, & actui est. Anima nanque, & animæ esse, idem est: homini verò & homo, non idem, nisi & anima homo dicatur. Sic autem alicui quidem, alicui verò non. Non videtur ita quærentibus, quòd syllaba ex elemẽtis & compositione sit: neque domus, lateres, & compositio, & hoc rectè. Compositio enim, & mistio, non ex iis, quorum est compositio, C aut mistio. Similiter nec aliorum vllum: vtputa, limen, positione, nõ ex limine positio, sed magis istud ex illa, nec homo, est ipsum animal, & bipes: sed aliquid esse oportet, quod præter hęc est, si hęc materia sunt: sed nec elementum, nec ex elementis, sed substantia, quod materiam auferẽtes dicunt Si itaque hoc ipsius esse causa, & hoc substantia, ipsam substantiam vtique non dicerent. Necesse autem est, aut sempiternam hãc esse, aut corruptibilem D absque eo, quod corrumpatur, & factum esse, absque eo, quod fiat. Ostensum autem est, & declaratum in aliis, quòd speciem nullus facit, neque generatur, sed efficitur hoc. fit autem quod ex his. Si verò corruptibilium substantiæ sunt separatæ, nondum est manifestum, nisi quòd quorundam non contingit: patet vt ea, quæ nõ possunt præter particularia esse, vt do- E mum, aut vas: fortassis nec substantię sunt hæc ipsa, nec aliorum quicquam, quæcunque non natura consistunt. Naturam etenim solam profectò quis ponet eam, quę in corruptibilibus est, substantiam. Quare dubitatio, qua Antisthenici, & hoc pacto pariter indocti dubitabant, habet aliquid temporis, vt soluatur quod non est ipsum quid est definire, (definitionem enim lõgum esse sermonẽ) sed quale quid est Cõ- F tingit etiã docere, quemadmodum argentum quid est, nõ, quod autem, quale stannum. Vt tamen substantiæ, est quidẽ, cuius contingit definitionem, & rationem esse: vtputa, cõpositæ, siue sensibilis, siue intellectualis. Ex quibus autem hoc primis, non est siquidem aliquid de aliquo significat

οἷον ἡ οἰκία πότερον σημεῖον τοῦ κοινοῦ, ὅτι σκέπασμα ἐκ πλίνθων καὶ ξύλων καὶ λίθων ὡδὶ κειμένων, ἢ τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ εἴδους, ὅτι σκέπασμα. καὶ γραμμὴ, πότερον δυὰς ἐν μήκει, ἢ ὅτι δυάς. καὶ ζῷον, πότερον ψυχὴ ἐν σώματι, ἢ ψυχή. αὕτη γὰρ οὐσία, καὶ ἐνέργεια σώματός τινος. εἴη δ᾽ ἂν καὶ ἐπ᾽ ἀμφοτέροις τὸ ζῷον, οὐχ ὡς ἑνὶ λόγῳ λεγόμενον, ἀλλ᾽ ὡς πρὸς ἕν. ἀλλὰ ταῦτα πρὸς μὲν τι ἄλλο διαφέρει· πρὸς δὲ τὴν ζήτησιν τῆς οὐσίας τῆς αἰσθητῆς, οὐδέν. τὸ γὰρ τί ἦν εἶναι τῷ εἴδει καὶ τῇ ἐνεργείᾳ ὑπάρχει. ψυχὴ μὲν γὰρ καὶ ψυχῇ εἶναι, ταὐτόν. ἀνθρώπῳ δὲ καὶ ἄνθρωπος, οὐ ταὐτόν, εἰ μὴ καὶ ἡ ψυχὴ ἄνθρωπος λεχθήσεται. οὕτω δὲ τινὶ μέν, τινὶ δ᾽ οὔ. οὐ φαίνεται δὴ ζητοῦσιν, ἡ συλλαβὴ ἐκ τῶν στοιχείων οὖσα καὶ συνθέσεως. οὐδ᾽ ἡ οἰκία, πλίνθοι τε καὶ σύνθεσις. καὶ τοῦτο ὀρθῶς. οὐ γάρ ἐστιν ἡ σύνθεσις, καὶ ἡ μῖξις ἐκ τούτων, ὧν ἐστι σύνθεσις ἢ μῖξις. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐθέν· οἷον οὐδ᾽ ἡ θέσις, ἐκ τοῦ οὐδοῦ ἡ θέσις, ἀλλὰ μᾶλλον ἐστὶν ἐξ ἐκείνης. οὐδὲ δὴ ὁ ἄνθρωπος ἐστι τὸ ζῷον καὶ δίπουν, ἀλλά τι δεῖ εἶναι ὃ παρὰ ταῦτα ἐστίν, εἰ ταῦθ᾽ ὕλη, οὔτε δὲ στοιχεῖον, οὔτ᾽ ἐκ στοιχείου, ἀλλ᾽ ἡ οὐσία· ὃ ἐξαιροῦντες τὴν ὕλην λέγουσιν. εἰ οὖν τοῦτ᾽ αἴτιον τοῦ εἶναι, καὶ οὐσία τοῦτο, αὐτὴν ἂν τὴν οὐσίαν οὐ λέγοιεν. ἀνάγκη δὲ ταύτην ἢ ἀΐδιον εἶναι, ἢ φθαρτὴν ἄνευ τοῦ φθείρεσθαι, καὶ γεγονέναι ἄνευ τοῦ γίγνεσθαι. δέδεικται δὲ καὶ δεδήλωται ἐν ἄλλοις ὅτι τὸ εἶδος οὐδεὶς ποιεῖ οὐδὲ γεννᾷ, ἀλλὰ ποιεῖται τόδε, γίγνεται δὲ τὸ ἐκ τούτων. εἰ δ᾽ εἰσὶ τῶν φθαρτῶν αἱ οὐσίαι χωρισταί, οὐδέν πω δῆλον. πλὴν ὅτι γ᾽ ἐνίων οὐκ ἐνδέχεται, δῆλον, ὅσα μὴ οἷόν τε παρὰ τὰ τινὰ εἶναι, οἷον οἰκίαν ἢ σκεῦος. ἴσως μὲν οὖν οὐδ᾽ οὐσίαι εἰσίν, οὐδέ τι αὐτὰ ταῦτα, οὔτε τι τῶν ἄλλων, ὅσα μὴ φύσει συνέστηκε. τὴν γὰρ φύσιν μόνην ἄν τις θείη τὴν ἐν τοῖς φθαρτοῖς οὐσίαν. ὥστε ἡ ἀπορία ἣν οἱ Ἀντισθένειοι, καὶ οἱ οὕτως ἀπαίδευτοι ἠπόρουν, ἔχει τινὰ καιρὸν λυθῆναι, ὅτι οὐκ ἔστι τὸ τί ἐστιν ὁρίσασθαι. τὸν γὰρ ὅρον, λόγον μακρόν. ἀλλὰ ποῖον μέν τί ἐστιν, ἐνδέχεται καὶ διδάξαι, ὥσπερ ἄργυρον, τί μέν ἐστιν οὔ. ὅτι δὲ οἷον καττίτερος. ὥστ᾽ οὐσίας ἔστι μὲν ἧς ἐνδέχεται εἶναι ὅρον καὶ λόγον, οἷον τῆς συνθέτου, ἐάν τε αἰσθητὴ, ἐάν τε νοητὴ ᾖ. ἐξ ὧν δ᾽ αὕτη πρώτων, οὐκ ἔστιν, εἴπερ τι κατὰ τινὸς σημαίνει ὁ λόγος

ὁ λόγος ὁ ὁριστικός. καὶ δεῖ τὸ μὲν ὥσπερ ὕλην εἶναι, τὸ δὲ ὡς μορφήν. φανερὸν δὲ καὶ διότι εἴπερ εἰσί πως ἀριθμοὶ αἱ οὐσίαι, οὕτως εἰσί, καὶ οὐχ ὥς τινες λέγουσι μονάδων. ὅ, τε γὰρ ὁρισμὸς ἀριθμός τις (διαιρετός τε γὰρ καὶ εἰς ἀδιαίρετα· οὐ γὰρ ἄπειροι οἱ λόγοι) καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ τοιοῦτος. καὶ ὥσπερ οὐδ᾽ ἀπ᾽ ἀριθμοῦ ἀφαιρεθέντος τινὸς ἢ προστεθέντος, ἐξ ὧν ὁ ἀριθμός ἐστιν, οὐκ ἔτι ὁ αὐτὸς ἀριθμός ἐστιν, ἀλλ᾽ ἕτερος, κἂν τοὐλάχιστον ἀφαιρεθῇ ἢ προστεθῇ· οὕτως οὐδὲ ὁ ὁρισμός, οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι, οὐκ ἔτι ἔσται, ἀφαιρεθέντος τινὸς, ἢ προστεθέντος. καὶ τὸν ἀριθμὸν δεῖ εἶναί τι ᾧ εἷς, ὃ νῦν οὐκ ἔχουσι λέγειν τίνι εἷς, εἴπερ ἐστὶν εἷς. ἢ γὰρ οὐκ ἔστιν, ἀλλ᾽ οἷον σωρός, ἢ εἴπερ ἐστί, λεκτέον τί τὸ ποιοῦν ἓν ἐκ πολλῶν, καὶ ὁ ὁρισμὸς εἷς ἐστιν. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τοῦτον ἔχουσι λέγειν. καὶ τοῦτο εἰκότως συμβαίνει. τοῦ αὐτοῦ γὰρ λόγου καὶ ἡ οὐσία ἓν οὕτως, ἀλλ᾽ οὐχ ὥς λέγουσί τινες, οἷον μονάς τις οὖσα ἢ στιγμή, ἀλλ᾽ ἐντελέχεια, καὶ φύσις τις ἑκάστη. καὶ ὥσπερ οὐδὲ ὁ ἀριθμὸς ἔχει τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, οὐδ᾽ ἡ κατὰ τὸ εἶδος οὐσία· ἀλλ᾽ εἴπερ, ἡ μετὰ τῆς ὕλης. περὶ μὲν οὖν γενέσεως καὶ φθορᾶς τῶν λεγομένων οὐσιῶν, πῶς ἐνδέχεται, καὶ πῶς ἀδύνατον, καὶ περὶ τῆς εἰς τὸν ἀριθμὸν ἀναγωγῆς, ἔστω μέχρι τούτου διωρισμένον.

Κεφάλαιον δ.

Περὶ δὲ τῆς ὑλικῆς οὐσίας, δεῖ μὴ λανθάνειν, ὅτι εἰ καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντα πρώτου, ἢ τῶν αὐτῶν ὡς πρώτων, καὶ ἡ αὐτὴ ὕλη ὡς ἀρχὴ τοῖς γιγνομένοις, ὅμως ἐστί τις οἰκεία ἑκάστου· οἷον φλέγματός ἐστι πρώτη ὕλη τὰ γλυκέα, ἢ λιπαρά· χολῆς δὲ τὰ πικρά, ἢ ἄλλ᾽ ἄττα. ἴσως δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ αὐτοῦ. γίνονται δὲ πλείους ὕλαι τοῦ αὐτοῦ, ὅταν θατέρου ἡ ἑτέρα ᾖ· οἷον φλέγμα ἐκ λιπαροῦ καὶ γλυκέος, εἰ τὸ λιπαρὸν ἐκ τοῦ γλυκέος. ἐκ δὲ χολῆς εἶναι, τῷ ἀναλύεσθαι εἰς τὴν πρώτην ὕλην τὴν χολήν. διχῶς γὰρ τόδ᾽ ἐκ τοῦδε, ἢ ὅτι πρὸ ὁδοῦ ἔσται, ἢ ὅτι ἀναλυθέντος εἰς τὴν ἀρχήν. ἐνδέχεται δὲ μιᾶς τῆς ὕλης οὔσης, ἕτερα γίγνεσθαι διὰ τὴν κινοῦσαν αἰτίαν· οἷον ἐκ ξύλου καὶ κιβωτὸς καὶ κλίνη. ἐνίων δ᾽ ἑτέρα ἡ ὕλη ἐξ ἀνάγκης, ἑτέρων ὄντων· οἷον πρίων οὐκ ἂν γένοιτο ἐκ ξύλου, οὐδ᾽ ἐπὶ τῇ κινούσῃ αἰτίᾳ τοῦτο. οὐ γὰρ ποιήσει πρίονα ἐξ ἐρίου ἢ ξύλου. εἰ δ᾽ ἄρα τὸ αὐτὸ ἐνδέχεται

A ratio definitiua: & oportet hoc quidem vt materiam illud verò formam esse. Manifestum autem hoc etiam est, quòd si aliquo modo substantiæ numeri sunt, ita sunt: & non, quemadmodum quidam dicunt, vnitatum. Nam & definitio numerus quidam est: diuisibilis etenim, & in indiuisibilia. non enim infinitæ rationes: numerus verò tale quid est: & quemadmodum de numero, ablato, aut addito aliquo, ex quibus numerus est, non est B amplius idem numerus, sed diuersus, etiam si minimum auferatur, aut addatur: ita nec definitio, nec ipsum quid erat esse, erit amplius, ablato aliquo, aut addito. Et numerum oportet aliquid esse, quo vnus, quòd nunc non habent dicere quo vnus, si vnus est. An enim non est, sed quasi congeries? Aut si est, dicendum est quidnam illud sit, quòd vnum ex multis facit, & definitio vna est. Similiter autem nec C hanc dicere habent: & hoc meritò accidit. Eiusdem enim rationis, & substantia est, vt vnum: non (vt quidam aiunt) vt vnitas quædam existens, aut punctum, sed actus, & natura quædam vnaquæque: & quemadmodum nec numerus habet magis & minus, ita neque substantia, quæ secundum speciem est. Sed si est quidem, ea est, quæ secundum materiam est. De generatione igitur, ac corruptione dictarum D substantiarum, quomodo accidit, quòque modo, impossibile est, déque reductione ad numerum, hactenus determinatum sit.

CAPVT IIII.

De materiali verò substantia oportet nō latere, quod etsi ex eodem omnia primo, aut eisdem tanquam primis, & eadem sit materia vt principium illis, quæ fiunt, est tamen quædam cuiusque propria: flegmatis prima materia ipsa dulcia aut pinguia: choleræ verò, amara, aut aliqua E alia, fortassis autem hoc, ex eodem. Fiunt autem plures materiæ, eiusdem, cùm alterius altera sit: vtputa, flegma ex pingui, & dulci, si pingue ex dulci: ex cholera verò esse, ob resolutionem choleræ in primam materiam. Dupliciter enim hoc ex hoc, aut quoniam ex eo quod præcedet, aut quoniam ex eo, quod resolutum fuerit in principium. Cōtingit autem, vna existente materia, diuersa fieri propter F mouentem causam: vt ex ligno, fit arca, & lectus. Quorūdam autem diuersa materia necessario, diuersis existentibus: vtputa, serra nunquā fiet ex ligno: nec est hoc in causa mouente. Non enim faciet serram ex lana, aut ligno. Si autem idē contingit

A ex alia materia facere, patet quod principium, & ars, quę est vt mouens, eadem est. Etenim si materia diuersa, & mouens, & ipsum quod factum est. Cùm itaque quisquam quænam sit causa quærat, (quoniã multipliciter causæ dicuntur,) omnes cõtingentes causas dicere oportet: vtputa hominis, quæ causa, vt materia, nónne menstrua? quæ verò vt mouens? vtrum sperma? quæ verò vt species? quód quid erat esse. quæ autem vt huius causa? finis. B fortassis autem hæ ambæ, eadem sunt. Oportet autem proximas causas dicere. Quæ materia? non ignem, vel terram, sed propriam. In naturalibus igitur & generabilibus substantiis necesse est ita procedere, si quis rectè procedet: siquidem hæ, tótque causæ sunt: & oportet causas cognoscere. De naturalibus autem, ac perpetuis substantiis, alia ratio est. Fortassis etenim C quædam non habent materiam, aut non talem, sed solùm quæ secundum locum mobilis est. Nec quæcunque natura quidem, non autem sunt substantiæ, his materia est, sed quod subiicitur, substantia: vtputa, quæ causa eclipsis, quæ materia? nõ enim est, sed Luna est quę patitur. Quę causa vt mouens, atque corrumpens lumen? terra. Cuius verò causa forsan non est. Quæ verò vt species? definitio. Sed non manifesta definitio, nisi cùm ipsa sit. vtputa, quid eclipsis? priuatio luminis. Si verò D addatur, à terra in medio interposita: hæc est cum ipsa causa definitio. De somno verò non est manifestum quid est primũ, quod patitur: sed nunquid animal? ita. Attamen hoc secundum aliquid: & quid primum, cor, an aliquid aliud? deinde à quo? deinde, quæ passio, quæ illius, & non totius? quia talis immobilitas, ita sed hæc, eo quod aliquid patiatur ipsum primum.

CAPVT V

E CVm autem quædam absque generatione & corruptione sint & non sint, vtputa puncta, si sint quidem, & omnino species, & formæ (non enim albedo fit, sed lignum album, si ex aliquo & aliquid fit omne, quod fit) profectò non omnia contraria fiunt vicissim: sed aliter albus homo ex nigro homine, & albedo ex nigredine: nec omnium materia est, sed quorumcunque generatio, & transmutatio F inuicem sunt: quæcunque verò absque eo, quod transmutentur, sunt, aut non, horum materia non est. Habes autem dubitationem, quonam modo ad cõtraria cuiusque materia se habeat, vtputa, si corpus potentia sanum, contrarium verò sanitati

A ἐξ ἄλλης ὕλης ποιῆσαι, δῆλον ὅτι ἡ τέχνη καὶ ἡ ἀρχὴ κινοῦσα, ἡ αὐτή. εἰ γὰρ ἡ ὕλη ἑτέρα, καὶ τὸ κινοῦν καὶ τὸ γεγονός. ὅταν δή τις ζητῇ τί τὸ αἴτιον (ἐπεὶ πλεοναχῶς τὰ αἴτια λέγεται) πάσας δεῖ λέγειν τὰς ἐνδεχομένας αἰτίας, οἷον ἀνθρώπου τίς αἰτία ὡς ὕλη; ἆρα τὰ καταμήνια; τί δ' ὡς κινοῦν; ἆρα τὸ σπέρμα; τί δ' ὡς τὸ εἶδος; τὸ τί ἦν εἶναι. τί δ' ὡς οὗ ἕνεκα; τὸ τέλος. ἴσως δὲ ταῦτα B ἄμφω, τὸ αὐτό. δεῖ δὲ καὶ τὰ ἐγγύτατα αἴτια λέγειν. τίς ἡ ὕλη; μὴ πῦρ ἢ γῆν, ἀλλὰ τὴν ἴδιον. περὶ μὲν οὖν τὰς φυσικὰς οὐσίας καὶ γενητὰς, ἀνάγκη οὕτως μετιέναι, εἴ τις μέτεισιν ὀρθῶς, εἴπερ ἄρα αἴτιά τε ταῦτα καὶ τοσαῦτα, καὶ δεῖ τὰ αἴτια γνωρίζειν. ἐπὶ δὲ τῶν φυσικῶν μὲν, ἀιδίων δὲ οὐσιῶν, ἄλλος λόγος. ἴσως γὰρ ἔνια οὐκ ἔχει ὕλην, ἢ οὐ τοιαύτην, C ἀλλὰ μόνον κατὰ τόπον κινητήν. οὐδ' ὅσα δὴ φύσει μὲν, μὴ οὐσίαι δὲ, οὐκ ἔστι τούτοις ὕλη, ἀλλὰ τὸ ὑποκείμενον ἡ οὐσία. οἷον τί αἴτιον ἐκλείψεως, τίς ὕλη; οὐ γάρ ἐστιν, ἀλλ' ἡ σελήνη τὸ πάσχον. τί δ' αἴτιον ὡς κινῆσαν καὶ φθεῖρον τὸ φῶς; ἡ γῆ. τὸ δ' οὗ ἕνεκα, ἴσως οὐκ ἔστι. τὸ δ' ὡς εἶδος, ὁ λόγος, ἀλλ' ἄδηλος, ἐὰν μὴ μετὰ τῆς αἰτίας ᾖ ὁ λόγος. οἷον τί ἔκλειψις; στέρησις φωτός. ἐὰν δὲ προστεθῇ, ὑπὸ γῆς ἐν μέσῳ D γιγνομένης, ὁ σὺν τῷ αἰτίῳ λόγος οὗτος. ὕπνου δ' ἄδηλον τί τὸ πρῶτον πάσχον. ἀλλ' ὅτι τὸ ζῷον; ναί, ἀλλὰ τοῦτο κατὰ τί, καὶ τί πρῶτον; καρδία, ἢ ἄλλο τι. εἶτα ὑπὸ τίνος. εἶτα τί τὸ πάθος τὸ ἐκείνου, καὶ μὴ τὸ τοῦ ὅλου; ὅτι ἀκινησία τοιαδί; ναί. ἀλλ' αὕτη τῷ τί πάσχειν τὸ πρῶτον.

Κεφάλαιον ε.

E ΕΠεὶ δ' ἔνια ἄνευ γενέσεως καὶ φθορᾶς ἔστι, καὶ οὐκ ἔστιν, οἷον αἱ στιγμαί, εἴπερ εἰσί, καὶ ὅλως τὰ εἴδη καὶ αἱ μορφαί· οὐ γὰρ τὸ λευκὸν γίγνεται, ἀλλὰ τὸ ξύλον λευκόν, εἰ ἔκ τινος, καὶ τί πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεται· οὐ πάντα ἂν τἀναντία γίγνοιτο, ἀλλ' ἐξ ἀλλήλων, ἀλλ' ἑτέρως λευκὸς ἄνθρωπος ἐκ μέλανος ἀνθρώπου, καὶ λευκὸν ἐκ μέλανος· οὐδὲ παντὸς ὕλη ἐστὶν, ἀλλ' ὅσων γέ F νεσις ἔστι, καὶ μεταβολὴ εἰς ἄλληλα. ὅσα δ' ἄνευ τοῦ μεταβάλλειν ἔστιν, ἢ μή, οὐκ ἔστι τούτων ὕλη. ἔχει δ' ἀπορίαν πῶς πρὸς τἀναντία ἡ ὕλη ἡ ἑκάστου ἔχει· οἷον εἰ τὸ σῶμα δυνάμει ὑγιεινόν, ἐναντίον δὲ νόσος ὑγιείᾳ, ἆρα

ἆρα ἀμφότερα δυνάμει· καὶ τὸ ὕδωρ δυνάμει ὄξος καὶ οἶνος, ἢ τοῦ μὲν καθ' ἕξιν καὶ κατὰ τὸ εἶδος ὕλη, τοῦ δὲ κατὰ στέρησιν καὶ κατὰ φθορὰν τὴν παρὰ φύσιν; ἀπορία δέ τις ἔστι καὶ διὰ τί ὁ οἶνος οὐχ ὕλη τοῦ ὄξους, οὐδὲ δυνάμει ὄξος, καίτοι γίνεται ἐξ αὐτοῦ ὄξος. καὶ ὁ ζῶν δυνάμει νεκρός, ἢ οὔ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς αἱ φθοραί. ἡ δὲ τοῦ ζῴου ὕλη αὐτὴ κατὰ φθορὰν νεκροῦ δύναμις καὶ ὕλη, καὶ τὸ ὕδωρ ὄξους. γίνεται γὰρ ἐκ τούτων ὥσπερ ἐξ ἡμέρας νύξ. καὶ ὅσα δὴ οὕτω μεταβάλλει εἰς ἄλληλα, εἰς τὴν ὕλην δεῖ ἐπανελθεῖν· οἷον εἰ ἐκ νεκροῦ ζῷον, εἰς τὴν ὕλην πρῶτον, εἶθ' οὕτω ζῷον, καὶ τὸ ὄξος εἰς ὕδωρ, εἶθ' οὕτως οἶνος.

Κεφάλαιον ς'.

ΠΕρὶ δὲ τῆς ἀπορίας τῆς εἰρημένης περί τε τοὺς ὁρισμοὺς, καὶ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς, τί ἐστιν αἴτιον τοῦ ἓν εἶναι; πάντων γὰρ ὅσα πλείω μέρη ἔχει, καὶ μὴ ἔστιν οἷον σωρὸς τὸ πᾶν, ἀλλ' ἔστι τι τὸ ὅλον παρὰ τὰ μόρια, ἔστι τι αἴτιον· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς σώμασι τοῖς μὲν ἁφὴ αἰτία τοῦ ἓν εἶναι, τοῖς δὲ γλισχρότης, ἤ τι πάθος ἕτερον τοιοῦτον. ὁ δ' ὁρισμὸς, λόγος ἐστὶν εἷς οὐ συνδέσμῳ, καθάπερ ἡ Ἰλιὰς, ἀλλὰ τῷ ἑνὸς εἶναι. τί οὖν ἐστιν ὃ ποιεῖ ἓν τὸν ἄνθρωπον, καὶ διὰ τί ἓν, ἀλλ' οὐ πολλὰ, οἷον τό τε ζῷον καὶ τὸ δίπουν· ἄλλως τε καὶ εἰ ἔστιν, ὥσπερ φασί τινες, αὐτό τι ζῷον, καὶ αὐτὸ δίπουν. διὰ τί γὰρ οὐκ ἐκεῖνα αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος ἐστι, καὶ ἔσονται κατὰ μέθεξιν οἱ ἄνθρωποι, οὐκ ἀνθρώπου οὐδ' ἑνὸς, ἀλλὰ δυοῖν, ζῴου καὶ δίποδος; ὅλως δὴ οὐκ ἂν εἴη ὁ ἄνθρωπος ἓν, ἀλλὰ πλείω, ζῷον καὶ δίπουν. φανερὸν δὴ ὅτι οὕτω μὲν μετιοῦσιν ὡς εἰώθασιν ὁρίζεσθαι καὶ λέγειν, οὐκ ἐνδέχεται ἀποδοῦναι καὶ λῦσαι τὴν ἀπορίαν. εἰ δ' ἐστὶν, ὥσπερ λέγομεν, τὸ μὲν ὕλη, τὸ δὲ μορφὴ, καὶ τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δὲ ἐνέργεια, οὐκ ἔτι ἀπορία δόξειεν ἂν εἶναι τὸ ζητούμενον. ἔστι γὰρ αὕτη ἡ ἀπορία ἡ αὐτὴ, κἂν εἰ ὁ ὅρος εἴη ἱματίου στρογγύλος χαλκός. εἴη γὰρ ἂν σημεῖον τοὔνομα τοῦτο τοῦ λόγου. ὥστε τὸ ζητούμενόν ἐστι τί αἴτιον τοῦ ἓν εἶναι τὸ στρογγύλον καὶ τὸν χαλκόν. οὐκ ἔτι δ' ἡ ἀπορία φαίνεται, ὅτι τὸ μὲν ὕλη, τὸ δὲ μορφή. τί οὖν τούτου αἴτιον, τοῦ τὸ δυνάμει ὂν ἐνεργείᾳ εἶναι, παρὰ τὸ ποιῆσαν ἐν ὅσοις ἐστὶ γένεσις; οὐδὲν γάρ ἐστιν αἴτιον ἕτερον τοῦ τὴν δυνάμει σφαῖραν,

A infirmitas, vtrum ambo potentia, & aqua, potentia vinum & acetum, an huius quidem secundum habitum, & secundũ speciem, materia est: illius verò secundũ corruptionem & priuationẽ præter naturam: At quædam dubitatio est, cur vinum non sit materia aceti, neque potentia acetum, tametsi fiat ex eo acetum: & viuens potentia mortuus, an non, sed secundum accidens corruptiones. Ipsa verò animalis ma-
B teria, secundum corruptionem mortui potentia & materia. aqua quoque aceti est: fiunt etenim ex illis, quemadmodum ex die nox. Et quæcunque ita inuicem transmutantur, ad materiam oportet redire, vtputa si ex mortuo animal, primum ad materiam: deinde animal, & acetum, ad aquam: deinde vinum.

CAPVT VI.

DE dubitatione autem dicta, & circa
C definitiones, & circa numeros, quæ causa est vt vnum sint? Omnium nanque quæcunque plures partes habent, & non est totum quasi coaceruatio, sed ipsum totum est aliquid aliud præter partes, est aliqua causa. Nam & in corporibus quibusdam, tactus est causa, vt vnum sint: quibusdam verò viscositas, aut aliqua alia talis passio. Definitio verò, oratio est vna, non coniunctione, vt Ilias, sed eò quòd vnius
D est. Quid est igitur, quod hominem facit vnum, & cur vnum, & non multa sunt animal, & bipes, præsertim si (quemadmodum quidam dicunt) sit quid ipsum animal, & ipsum bipes? Cur enim non illa, homo est, & erunt secundum participationem homines non hominis vnius, sed duorum animalis, & bipedis? & omnino profectò, homo non erit vnum, sed plura, animal, & bipes. Manifestum itaque est,
E quòd ita quidem tractantibus (vt solent definire, & dicere) non est possibile reddere rationem, & soluere dubitationem. Quòd si, quemadmodũ dicimus, hoc quidem materia, hoc verò forma est, & hoc quidem potentia, hoc verò actu, profectò non videtur amplius dubitatio esse, quod quæritur. Etenim dubitatio est eadem, ac si definitio vestis esset, æs rotundum. Esset etenim hoc nomẽ rationis signum. Quare
F quod quæritur est, quænã causa sit, vt rotundum, & æs vnum sint. Ampliùs verò non apparet dubitatio quoniam hoc quidẽ materia, illud verò forma est. Quæ igitur huius causa est, vt quod potẽtia est, actu sit in quibuscunq. generatio est, præter illud quod fecit? nulla enim alia causa est, vt actu sphæra sit, quę potẽtia sphęra erat:

sed hoc erat, ipsum quid erat esse vtrique. Est autem materia quædam intellectualis, quædam sensibilis: & semper rationis hoc quidem materia, hoc vero actus est, vt circulus, figura plana. Quæcunque verò neque intellectualem, neque sensibilem materiam habent statim vnum quiddam esse, vnumquodque est: quemadmodum ipsum ens, hoc quidem hoc, hoc quale, quantum: qua re non inest in definitionibus nec ens, nec vnum: & ipsum quid erat esse, statim vnum quiddam est, quemadmodum & ens quiddam. Propterea non aliqua alia causa vlli istorum vt vnū sint, nec vt ens quiddam sint: statim etenim vnumquodque est ens quiddam, & vnum quiddam non vt in genere in ente, & vno, nec tanquam sint separata præter particularia. Ob hanc autem dubitationem, quidam participationem aiunt, & causam quandam participationis, & quidnam sit illud participare, dubitant. Quidam copulam animæ (sicuti Lycophron ait) scientiam, esse ipsius scire & animæ. Quidam compositionem, aut coniunctionem animæ cum corpore, ipsum viuere. Attamen eadem de omnibus ratio erit. Etenim ipsum sanum esse, aut copula, aut compositio, aut coniunctio animæ, & sanitatis erit. Et æs esse triangulum, compositio æris & trianguli. Et album esse, compositio superficiei, & albedinis. Causa verò est quoniam potentiæ, & actus rationem quærunt venientem, & differentiam. Est autem (vt dictum est) vltima materia, & hoc potentia, hoc quidem actu. Quare simile est quærere quidnam vnius causa sit: & vnum sit. Vnum enim quiddam, vnumquodque; & quod potentia, & quod actu, vnum quodammodo est. Quare nulla alia causa est, nisi si quid fuit, tanquam ex potentia in actum mouens. Quæcunque verò non habent materiam, cuncta simpliciter entia, sunt ipsum quid.

A ἐνέργεια εἶναι ὥσπερ εἴρηται, ἀλλὰ τοῦτ' ἦν τὸ τί ἦν εἶναι ἑκατέρου. ἔστι δὲ τῆς ὕλης ἡ μὲν νοητὴ, ἡ δὲ αἰσθητή· καὶ ἀεὶ τοῦ λόγου τὸ μὲν ὕλη, τὸ δὲ ἐνέργειά ἐστιν, οἷον ὁ κύκλος σχῆμα ἐπίπεδον. ὅσα δὲ μὴ ἔχει ὕλην, μήτε νοητὴν, μήτε αἰσθητὴν, εὐθὺς ὅπερ ἕν τι εἶναί ἐστιν ἕκαστον ὥσπερ καὶ ὅπερ ὄν τι, τὸ τόδε, τὸ ποιὸν, τὸ ποσόν. διὸ καὶ οὐκ ἔνεστιν ἐν τοῖς ὁρισμοῖς, οὔτε τὸ ἕν, οὔτε τὸ ὄν· καὶ τὸ τί ἦν εἶναι εὐθὺς ἕν τί ἐστιν ὥσπερ καὶ ὄν B τι. διὸ οὐκ ἔστιν ἕτερόν τι αἴτιον τοῦ ἓν εἶναι οὐθενὶ τούτων, οὐδὲ τοῦ ὄν τι εἶναι. εὐθὺς γὰρ ἕκαστόν ἐστιν ὄν τι καὶ ἕν τι, οὐχ ὡς ἐν γένει τῷ ὄν τι καὶ τῷ ἑνί, οὐδ' ὡς χωριστῶν ὄντων παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα. διὰ ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν, οἱ μὲν μέθεξιν λέγουσι, καὶ αἴτιόν τι τῆς μεθέξεως, καὶ τί τὸ μετέχειν ἀποροῦσιν· οἱ δὲ συνουσίαν ψυχῆς, ὥσπερ Λυκόφρων φησὶν εἶναι τὴν C ἐπιστήμην, τοῦ ἐπίστασθαι, καὶ ψυχῆς, οἱ δὲ σύνθεσιν ἢ σύνδεσμον ψυχῆς, σώματι τὸ ζῆν. καίτοι ὁ αὐτὸς λόγος ἐπὶ πάντων. καὶ γὰρ τὸ ὑγιαίνειν ἔσται ἢ συνουσία, ἢ σύνδεσμος, ἢ σύνθεσις ψυχῆς καὶ ὑγιείας. καὶ τὸ τὸν χαλκὸν εἶναι τρίγωνον, σύνθεσις χαλκοῦ καὶ τριγώνου. καὶ τὸ λευκὸν εἶναι, σύνθεσις ἐπιφανείας καὶ λευκότητος· αἴτιον δ' ὅτι δυνάμεως καὶ ἐντελεχείας ζητοῦσι λόγον ἑνοποιὸν καὶ διαφοράν. D ἔστι δ', ὥσπερ εἴρηται, καὶ ἡ ἐσχάτη ὕλη καὶ ἡ μορφὴ ταὐτὸ καὶ δυνάμει. τὸ δὲ ἐνέργεια. ὥστε ὅμοιον τὸ ζητεῖν τοῦ ἑνός τι αἴτιον, καὶ τοῦ ἓν εἶναι. ἓν γάρ τι ἕκαστον, καὶ τὸ δυνάμει καὶ τὸ ἐνέργεια ἕν πώς ἐστιν. ὥστε αἴτιον οὐδὲν ἄλλο πλὴν εἴ τι ὡς κινοῦν ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν. ὅσα δὲ μὴ ἔχει ὕλην, πάντα ἁπλῶς ὅπερ ὄντα τι.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER IX.

CAPVT I.

DE primo itaque ente, & ad quod cæteræ omnes entis prædicationes referuntur, hoc est de substantia, dictum est. Nam secundum substantiæ rationem cætera dicuntur entia, quantum & quale, ac cætera, quæ ita dicuntur. Cuncta etenim habebunt substantiæ rationem, vt in primis sermonibus diximus. Cùm autem ens

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Θ.

Κεφάλαιον α.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τοῦ πρώτως ὄντος, καὶ πρὸς ὃ πᾶσαι αἱ ἄλλαι κατηγορίαι τοῦ ὄντος ἀναφέρονται, εἴρηται, περὶ τῆς οὐσίας. κατὰ γὰρ τὸν τῆς οὐσίας F λόγον λέγεται τἆλλα ὄντα, τό, τε ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν, καὶ τἆλλα τὰ οὕτως λεγόμενα. πάντα γὰρ ἕξει τὸν τῆς οὐσίας λόγον, ὥσπερ εἴπομεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις. ἐπεὶ δὲ

λέγεται

λέγεται τὸ ὂν, τὸ μὲν, τὸ τί, ἢ ποιὸν, ἢ ποσὸν, τὸ δὲ κατὰ δύναμιν καὶ ἐντελέχειαν καὶ κατὰ τὸ ἔργον, διορίσωμεν καὶ περὶ δυνάμεως καὶ ἐντελεχείας. καὶ πρῶτον περὶ δυνάμεως, ἣ λέγεται μὲν μάλιστα κυρίως, οὐ μὴν χρησίμη ἐστὶ πρὸς ὃ βουλόμεθα νῦν· (ἐπὶ πλέον γάρ ἐστιν ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια τῶν μόνον λεγομένων κατὰ κίνησιν) ἀλλ' εἰπόντες περὶ ταύτης ἐν τοῖς περὶ τῆς ἐνεργείας διορισμοῖς, δηλώσομεν καὶ περὶ τῶν ἄλλων. ὅτι μὲν οὖν λέγεται πολλαχῶς ἡ δύναμις, καὶ τὸ δύνασθαι, διώρισται ἡμῖν ἐν ἄλλοις. τούτων δ' ὅσαι μὲν ὁμωνύμως λέγονται δυνάμεις, ἀφείσθωσαν. ἔνιαι γὰρ ὁμοιότητί τινι λέγονται, καθάπερ ἐν γεωμετρίᾳ καὶ δυνατὰ καὶ ἀδύνατα λέγομεν τῷ εἶναί πως, ἢ μὴ εἶναι. ὅσαι δὲ πρὸς τὸ αὐτὸ εἶδος, πᾶσαι ἀρχαί τινές εἰσι, καὶ πρὸς πρώτην μίαν λέγονται, ἥ ἐστιν ἀρχὴ μεταβολῆς ἐν ἄλλῳ ᾗ ἄλλο. ἡ μὲν γὰρ τοῦ παθεῖν ἐστὶ δύναμις, ἡ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχοντι ἀρχὴ μεταβολῆς παθητικῆς ὑπ' ἄλλου ᾗ ἄλλο. ἡ δ' ἕξις, ἀπαθείας τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ φθορᾶς τῆς ὑπ' ἄλλου ᾗ ἄλλο, ἀρχῆς μεταβλητικῆς. ἐν γὰρ τούτοις ἔνεστι πᾶσι τοῖς ὅροις ὁ τῆς πρώτης δυνάμεως λόγος. πάλιν δ' αὗται αἱ δυνάμεις λέγονται, ἢ τοῦ μόνον ποιῆσαι, ἢ τοῦ παθεῖν, ἢ τοῦ καλῶς. ὥστε καὶ ἐν τοῖς τούτων λόγοις, ἐνυπάρχουσί πως οἱ τῶν προτέρων λόγοι δυνάμεων. φανερὸν οὖν ὅτι ἔστι μὲν ὡς μία δύναμις τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν (δυνατὸν γάρ ἐστι καὶ τῷ ἔχειν αὐτὸ δύναμιν τοῦ παθεῖν, καὶ τῷ ἄλλο ὑπ' αὐτοῦ) ἔστι δὲ ὡς ἄλλη. ἡ μὲν γὰρ ἐν τῷ πάσχοντι. διὰ γὰρ τὸ ἔχειν τινὰ ἀρχὴν, καὶ εἶναι καὶ τὴν ὕλην ἀρχήν τινα, πάσχει τὸ πάσχον, καὶ ἄλλο ὑπ' ἄλλου. τὸ λιπαρὸν μὲν γὰρ καυστὸν, τὸ δ' ὑπεῖκον ὡδὶ θλαστόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἡ δ' ἐν τῷ ποιοῦντι, οἷον τὸ θερμὸν, καὶ ἡ οἰκοδομικὴ, ἡ μὲν ἐν τῷ θερμαντικῷ, ἡ δ' ἐν τῷ οἰκοδομικῷ. διὸ ᾗ συμπέφυκεν, οὐθὲν πάσχει αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ. ἓν γὰρ καὶ οὐκ ἄλλο. καὶ ἡ ἀδυναμία καὶ τὸ ἀδύνατον, ἡ τῇ τοιαύτῃ δυνάμει ἐναντία, στέρησίς ἐστιν. ὥστε τοῦ αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ πᾶσα δύναμις ἀδυναμίᾳ. ἡ δὲ στέρησις λέγεται πολλαχῶς. καὶ γὰρ τὸ μὴ ἔχον, καὶ τὸ πεφυκὸς, ἂν μὴ ἔχῃ, ἢ ὅλως, ἢ ὅτε πέφυκε, καὶ ἢ ὡδὶ, οἷον παντελῶς, ἢ κἂν ὁπωσοῦν. ἐπ' ἐνίων δὲ, ἂν πεφυκότα ἔχειν μὴ ἔχῃ βίᾳ, ἐστερῆσθαι ταῦτα λέγομεν.

A dicatur, hoc quidem quid, aut quantitas, aut qualitas, hoc verò secundum potentiam & entelechiã, ac actum, determinemus etiam de potentia, & entelechia. Et primò de potentia, ea quidem quæ dicitur maximè propriè, non sane est vtilis, ad quod nunc volumus. (Potentia nanque, & actus latius patent, quàm illa, quæ secundum motum solùm dicũtur.) Sed cùm de ea dixerimus in determinationibus de actu, ostẽdemus etiam de aliis. Quod igitur
B multipliciter potẽtia, & posse dicatur, determinatum est à nobis in aliis. Harum verò quæcunque quidem æquiuocè dicuntur potentiæ, prętermittãtur. Quædam etenim similitudine quadam dicuntur, vt in geometria & possibilia, ac impossibilia dicimus, eo quod quodam modo sint aut non sint. Quæcunque verò ad eãdem speciem, omnes aliqua principia sunt, & ad vnam primam dicuntur, quæ est principium transmutationis in alio prout aliud
C est. Aliqua enim est patiendi potentia, quæ in ipso patiente principiũ est transmutationis passiuæ ab alio prout aliud est. Aliqua verò habitus, impossibilitatis, quæ in deterius est, & corruptionis quæ est ab alio prout aliud est, principio trãsmutatiuo. In his.n. omnibus definitionibus, inest primæ potentiæ ratio Rursus autem, hæ potentiæ dicũtur, aut ipsius faciẽdi solũ, aut patiẽdi, aut ipsius bene. Quare in harũ quoq. ratio
D nibus, quodã modo insunt priorũ potẽtiarũ rationes. Manifestũ igitur est, quòd quodã modo quidẽ vna est ipsius facere & pati potentia, (potens enim est, & eo quod ipsum habeat patiendi potentiam, & eo quod aliud ab eo) quodammodo verò alia. Hæc enim in patiente est. Propterea enim quod habet aliquod principium; & quod materia aliquod principium est, patitur quod patitur, & aliud ab alio. Pingue nanque combustibile est: cedens verò, im-
E pressibile: & similiter de cęteris. Hęc verò, in faciente, vtputa, calidum & ædificatiua: hoc quidem in calefactiuo, hæc verò in ædificatiua. Propter quod nullũ prout connaturale factum ipsum à se ipso patitur: vnũ etenim, & non aliud est. At impotentia quoque, & impotens, atque quæ tali potẽtiæ cõtraria est, priuatio est. Quare eiusdẽ, potentia impotentiáque omnis. Priuatio autem multifariam dicitur. Etenim quod
F non habet, & quod natura aptũ est, si non habet, aut omnino, aut cùm natura aptũ sit, aut sic, vtputa omnino, aut quomodocũque: in quibusdam autem si natura apta habere, vi non habeãt, priuari ea dicimus.

CAPVT II.

CVm autem quædam inanimatis talia principia insint, quædam verò in animatis, & in anima, & in animæ ea parte, quæ rationem habet, patet quòd potentiarum quoque quædam irrationales, quędam cum ratione erunt. Quare omnes artes, & factiuæ sciētiæ, potentiæ sunt. Principia enim transmutatiua in alio, prout aliud est. Et quæ quidem cum ratione, omnes eædem cōtrariorum sunt: irrationales verò, vna vnius: vt calidum, ipsius calefaciendi solius: medicandi verò potentia, infirmitatis, & sanitatis. Causa verò est, quia scientia ratio. Ratio autem eadem manifestat & rem, & priuationem, nisi quod non similiter: & quodam modo quidem amborum est, quodam modo verò eius magis, quod existit. Quare necesse est tales etiam scientias esse quidem contrariorum: esse vero huius quidem per se ipsas, illius verò non per se ipsas. Etenim ratio huius quidem secundum se ipsam, huius verò quodam modo secundum accidens. Negatione enim, & sublatione, manifestat contrarium. Prima nanque priuatio, contrarium est: hæc autem alterius demptio est. Sed quoniam contraria non sunt in eodem, scientia verò potentia, eo quòd habet rationem, anima quoque motus principium habet (salubre quidem sanitatem solùm facit, & calefactiuum caliditatem, & frigefactiuum frigiditatem, sciens autem ambo: ratio enim amborum quidem est, non tamen similiter, & in anima, quæ motus principium habet) ambo profectò ex eodem mouebit principio ad idem coniūgens. Quare quæ secundùm rationem potentia sunt, contraria iis faciunt, quæ absque ratione potentia sunt: vnum nanque principium, cōtinetur ratione. Manifestum autem est, quòd & ipsius bene potentiam sequitur solius faciendi, aut patiendi potentia: hanc verò illa non semper. Qui enim benefaciat, necesse est vt etiam faciat: qui verò solùm facit, non necessariò & bene facit.

CAPVT III.

SVnt autem quidam, vt Megarici, qui dicunt tūc solùm posse cùm agat: cùm verò non agat, non posse: vtputa eum, qui non ædificat ædificare non posse: sed ædificantem, cùm ædificat: similiter quoque & de cæteris. Quibus quæ inconuenientia accidunt, non est difficile videre. Patet nanque quòd nec ædificator erit, si non ædificat. Ædificatori enim esse, ipsum posse ædificare est. Similiter

Κεφάλαιον β.

A Ἐπεὶ δ' αἱ μὲν ἐν τοῖς ἀψύχοις ἐνυπάρχουσιν ἀρχαὶ τοιαῦται, αἱ δ' ἐν τοῖς ἐμψύχοις καὶ ἐν ψυχῇ, καὶ τῆς ψυχῆς ἐν τῷ λόγον ἔχοντι, δῆλον ὅτι καὶ τῶν δυνάμεων, αἱ μὲν ἔσονται ἄλογοι, αἱ δὲ μετὰ λόγου. διὸ πᾶσαι αἱ τέχναι καὶ ποιητικαὶ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, δυνάμεις εἰσίν. ἀρχαὶ γὰρ μεταβλητικαί εἰσιν ἐν ἄλλῳ ἢ ἄλλο. καὶ αἱ μὲν μετὰ λόγου πᾶσαι τῶν B ἐναντίων αἱ αὐταί. αἱ δ' ἄλογοι, μία ἑνός· οἷον, τὸ θερμὸν τοῦ θερμαίνειν μόνον· ἡ δὲ ἰατρική, νόσου καὶ ὑγιείας. αἴτιον δέ, ὅτι λόγος ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη. ὁ δὲ λόγος ὁ αὐτὸς δηλοῖ τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν στέρησιν, πλὴν οὐχ ὡσαύτως· καὶ ἔστιν ὡς ἀμφοῖν, ἔστι δὲ ὡς τοῦ ὑπάρχοντος μᾶλλον. ὥστ' ἀνάγκη καὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστήμας, εἶναι μὲν τῶν ἐναντίων, εἶναι δὲ τοῦ μὲν καθ' C αὑτάς, τοῦ δὲ μὴ καθ' αὑτάς. καὶ γὰρ ὁ λόγος τοῦ μὲν καθ' αὑτό, τοῦ δὲ τρόπον τινὰ κατὰ συμβεβηκός. ἀποφάσει γὰρ καὶ ἀποφορᾷ δηλοῖ τὸ ἐναντίον. ἡ γὰρ στέρησις ἡ πρώτη, τὸ ἐναντίον· αὕτη δὲ ἀποφορὰ θατέρου. ἐπεὶ δὲ τὰ ἐναντία οὐκ ἐγγίνεται ἐν τῷ αὐτῷ (ἡ δ' ἐπιστήμη δύναμις τῷ λόγον ἔχειν καὶ ἡ ψυχὴ κινήσεως ἔχει ἀρχήν) τὸ μὲν ὑγιεινὸν ὑγίειαν D μόνον ποιεῖ, καὶ τὸ θερμαντικὸν θερμότητα, καὶ τὸ ψυκτικὸν ψυχρότητα· ὁ δ' ἐπιστήμων ἄμφω. λόγος γάρ ἐστιν ἀμφοῖν μέν, οὐχ ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, ἣ ἔχει κινήσεως ἀρχήν. ὥστε ἄμφω ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς κινήσει πρὸς τὸ αὐτὸ συνάψασα. διὸ τὰ κατὰ λόγον δυνατά, τοῖς ἄνευ λόγου δυνατοῖς, ποιεῖ τἀναντία. μιᾷ γὰρ ἀρχῇ περιέχεται τῷ λόγῳ. φανερὸν δέ, καὶ ὅτι τῇ μὲν τοῦ εὖ δυνάμει ἀ- E κολουθεῖ, ἡ τοῦ μόνον ποιῆσαι ἢ παθεῖν δύναμις· ταύτῃ δ' ἐκείνη οὐκ ἀεί. ἀνάγκη γὰρ τὸν εὖ ποιοῦντα, καὶ ποιεῖν· τὸν δὲ μόνον ποιοῦντα, οὐκ ἀνάγκη καὶ εὖ ποιεῖν.

Κεφάλαιον γ.

Εἰσὶ δέ τινες οἵ φασιν, οἷον οἱ Μεγαρικοί, ὅταν ἐνεργῇ, μόνον δύνασθαι· ὅταν δὲ μὴ ἐνεργῇ, μὴ δύνασθαι· οἷον, τὸν μὴ οἰκοδομοῦντα, μὴ δύνασθαι οἰκοδομεῖν, ἀλλὰ τὸν F οἰκοδομοῦντα ὅταν οἰκοδομῇ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. οἷς τὰ συμβαίνοντα ἄτοπα, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. δῆλον γὰρ ὅτι οὔτε οἰκοδόμος ἔσται ἐὰν μὴ οἰκοδομῇ. τὸ γὰρ οἰκοδόμῳ εἶναι, τὸ δυνατῷ εἶναί ἐστιν οἰκοδομεῖν. ὁμοίως

δὲ καὶ

δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν. εἰ οὖν ἀδύνατον τὰς τοιαύτας ἔχειν τέχνας, μὴ μαθόντα ποτὲ καὶ λαβόντα, καὶ μὴ ἔχειν μὴ ἀποβαλόντα ποτέ (ἢ γὰρ λήθῃ, ἢ πάθει τινὶ, ἢ χρόνῳ. οὐ γὰρ δὴ τοῦ γε πράγματος φθαρέντος. ἀεὶ γάρ ἐστιν) ὅταν παύσηται, οὐχ ἕξει τὴν τέχνην. πάλιν δ' εὐθὺς οἰκοδομήσει πῶς λαβών; καὶ τὰ ἄψυχα δὴ ὁμοίως. οὔτε γὰρ ψυχρὸν, οὔτε θερμὸν, οὔτε γλυκὺ, οὔτε ὅλως αἰσθητὸν οὐθὲν ἔσται μὴ αἰσθανομένων. ὥστε τὸν Πρωταγόρου λόγον συμβήσεται λέγειν αὐτοῖς. ἀλλὰ μὴν οὐδ' αἴσθησιν ἕξει οὐδὲν, ἂν μὴ αἰσθάνηται, μηδ' ἐνεργῇ. εἰ οὖν τυφλὸν τὸ μὴ ἔχον ὄψιν, πεφυκὸς δὲ καὶ ὅτε πέφυκε, καὶ ἔτι ὂν οἱ αὐτοὶ τυφλοὶ ἔσονται πολλάκις τῆς ἡμέρας καὶ κωφοί. ἔτι εἰ ἀδύνατον τὸ ἐστερημένον δυνάμεως τὸ μὴ γιγνόμενον, ἀδύνατον ἔσται γενέσθαι. τὸ δ' ἀδύνατον γενέσθαι, ὁ λέγων ἢ εἶναι, ἢ ἔσεσθαι, ψεύσεται. τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦτο ἐσήμαινεν. ὥστε οὗτοι οἱ λόγοι ἐξαιροῦσι καὶ κίνησιν καὶ γένεσιν. ἀεὶ γὰρ τό, τε ἑστηκὸς ἑστήξεται, καὶ τὸ καθήμενον καθεδεῖται. οὐ γὰρ ἀναστήσεται, ἂν καθέζηται. ἀδύνατον γὰρ ἔσται ἀναστῆναι, ὅ γε μὴ δύναται ἀναστῆναι. εἰ οὖν μὴ ἐνδέχεται ταῦτα λέγειν, φανερὸν ὅτι δύναμις καὶ ἐνέργεια ἕτερόν ἐστιν. ἐκεῖνοι δ' οἱ λόγοι, δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ταὐτὸ ποιοῦσι. διὸ καὶ οὐ μικρόν τι ζητοῦσιν ἀναιρεῖν. ὥστε ἐνδέχεται δυνατὸν μέν τι εἶναι, μὴ εἶναι δέ. καὶ δυνατὸν μὴ εἶναι, εἶναι δέ. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν δυνατὸν βαδίζειν ὂν, μὴ βαδίζειν δέ. καὶ μὴ βαδίζειν, δυνατὸν εἶναι βαδίζειν. ἔστι δὲ δυνατὸν τοῦτο, ᾧ ἐὰν ὑπάρξῃ ἡ ἐνέργεια οὗ λέγεται ἔχειν τὴν δύναμιν, οὐθὲν ἔσται ἀδύνατον. λέγω δὲ οἷον, εἰ δυνατὸν καθῆσθαι, καὶ ἐνδέχεται καθῆσθαι τούτῳ, ἐὰν ὑπάρξῃ τὸ καθῆσθαι, οὐθὲν ἔσται ἀδύνατον. καὶ εἰ κινηθῆναί τι, ἢ κινῆσαι, ἢ στῆναι, ἢ στῆσαι, ἢ εἶναι, ἢ γίγνεσθαι, ἢ μὴ εἶναι, ἢ μὴ γίγνεσθαι ὁμοίως. ἐλήλυθε δ' ἡ ἐνέργεια τοὔνομα ἡ πρὸς τὴν ἐντελέχειαν συντιθεμένη, καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐκ τῶν κινήσεων μάλιστα. δοκεῖ γὰρ ἡ ἐνέργεια μάλιστα ἡ κίνησις εἶναι. διὸ καὶ τοῖς μὴ οὖσιν, οὐκ ἀποδιδόασι τὸ κινεῖσθαι, ἄλλας δέ τινας κατηγορίας, οἷον διανοητὰ καὶ ἐπιθυμητὰ εἶναι τὰ μὴ ὄντα, κινούμενα δὲ οὔ. τοῦτο δὲ ὅτι οὐκ ὄντα ἐνεργείᾳ, ἔσονται ἐνεργείᾳ. τῶν γὰρ μὴ ὄντων, ἔνια δυνάμει ἐστίν. οὐκ ἔστι δέ, ὅτι οὐκ ἐντελεχείᾳ ἐστίν.

A autem & de aliis artibus. Si igitur impossibile est huiuscemodi artes habere, nisi quandoque discat & accipiat: & non habere, nisi amittat aliquando (aut enim obliuione, aut quadam passione, aut tẽpore non enim re corrupta: semper nanque est) cùm cessauerit, non habebit artem: rursus autem statim ædificabit, quomodo accipiens? Et inanimata etiam similiter: nec enim frigidum, neque calidum, neque dulce, nec omnino vllum sensibile erit non sentientibus. Quare Protagoræ opinionem accidet eis dicere. Atqui nec sensum aliquid habebit, si non sentiat, aut operetur. Si igitur cæcum est, quod non habet visum, natura tamẽ aptum, & quando aptum, & item prout natura aptum est habere, idem sæpius in eodem die cæci, & surdi erunt. Item, si impossibile id est, quod priuatur potentia, quod non fit, impossibile est fieri: quod verò impossibile est fieri, qui dicit esse, aut futurum esse, mentietur. impossibile enim hoc significabat. Vnde illæ orationes, & motum, & generationem perimunt. Semper etenim & quod stat, stabit, & quod sedet, sedebit. Si enim sedet, non surget: impossibile nãque erit surgere, quod non est possibile surgere. Quod si non est possibile ista dicere, manifestum est, quod potentia & actus aliud, & aliud est: illi verò orationes idem faciunt potentiam & actum: propter quod, non parum quiddam quærunt perimere. Quare contingit possibile quidẽ esse quiddam, non esse autem & possibile non esse, esse verò. Similiter in cæteris quoque prædicamentis, quicquã possibile ambulare, non ambulare: & possibile non ambulare, ambulare. Hoc autẽ possibile est, cui si illius insit actus, cuius potentiam habere dicitur, nihil impossibile erit. Dico autem vt si possibile sedere est, & sedere contingit, huic, si extiterit ipsum sedere, nil impossibile erit: & si moueri quicquã, aut mouere, aut stare aut sisti, aut esse, aut fieri, aut non esse, aut non fieri, similiter. Nomen verò actus, qui ad entelechiã annectitur, aduenit etiã in alijs, maximè ex motibus: videtur etenim maximè motus, actus esse. Quare non entibus non attribuũt ipsum moueri, sed alias quasdam prædicationes, vtputa intelligibilia & desiderabilia esse, ipsa non entia, non autem mota: hoc autem, quia cùm non sint actu, erunt actu. non entium enim, quædam potentia sunt: non autem sunt, quoniam entelechia non sunt.

CAPVT IIII.

SI autem possibile est, quod dictum est, quatenus sequitur, manifestū est, quòd non potest verum esse dicere, quòd possibile quidem est hoc, non tamen erit: alioqui quænam impossibilia sint, hoc modo fugiunt nos. Dico autem, vt si quis dicat posse diametrum commensurari, non tamen commensurabitur, non cogitans quidnam impossibile sit: quia nihil prohibet aliquid possibile existens, aut esse, aut fieri, non esse, nec futurum esse. Attamen ex iis, quæ posita sunt, illud necessariò sequitur: quia si supponamus esse, aut factum esse, quod non quidem est, possibile autem est, nihil impossibile erit. At accidet quidem: commésurari enim impossibile est. Enimuerò non est idem falsum, & impossibile. Te nanque nunc stare, falsum quidem, sed non impossibile est. Simul autem manifestum est, quòd si a existente, necesse est b esse, ita etiam a existente possibile esse, necesse est b quoque possibile esse. Nam si non est possibile esse, nihil prohibet non esse possibile esse. Sit itaque a, possibile. Cùm igitur a, nihil impossibile esse, si ponetur ipsum a, nihil impossibile esse accidit. At tū ipsum b necesse est esse: attamen impossibile erat. Sit igitur impossibile: quod si impossibile, necesse est a esse: necesse est autem b esse, sed erat a possibile: ergò etiam b si igitur a possibile sit, b etiam possibile erit: si ita quidem se habebant, vt a existente, necesse sit etiam b esse. Si itaque sic se habentibus a b, non ita possibile sit b, nec ipsum b se habebit vt positum est: & si a possibile existente, necesse est b possibile esse, si a est, necesse est b etiam esse. Possibile nanque esse, necessariò b esse, si a possibile, hoc significat, si a sit, & quando, & sicuti erat possibile esse, illud quoque tunc & ita necesse esse.

Κεφάλαιον δ.

A ΕΙ δ' ἔστι τὸ εἰρημένον δυνατὸν ἢ ἀκολουθεῖ, φανερὸν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἀληθὲς εἶναι τὸ εἰπεῖν, ὅτι δυνατὸν μὲν τοδί, οὐκ ἔσται δέ. ὥστε τὰ ἀδύνατα εἶναι ταύτῃ διαφεύγειν. λέγω δὲ οἷον, εἴ τις φαίη δυνατὸν τὴν διάμετρον μετρηθῆναι, οὐ μέντοι μετρηθήσεσθαι, ὁ μὴ λογιζόμενος τὸ ἀδύνατον εἶναι, ὅτι οὐθὲν κωλύει δυνατόν τι ὂν εἶναι, ἢ γενέσθαι, μὴ εἶναι,
B μηδὲ ἔσεσθαι. ἀλλ' ἐκεῖνο ἀνάγκη ἐκ τῶν κειμένων, εἰ καὶ ὑποθοίμεθα εἶναι ἢ γεγονέναι, ὃ οὐκ ἔστι μέν, δυνατὸν δέ, ὅτι οὐθὲν ἔσται ἀδύνατον· συμβήσεται δέ γε. τὸ γὰρ μετρεῖσθαι ἀδύνατον. οὐ γὰρ δή ἐστι ταὐτό, τό τε ψεῦδος καὶ τὸ ἀδύνατον. τὸ γὰρ σε ἑστάναι νῦν, ψεῦδος μέν, οὐκ ἀδύνατον δέ. ἅμα δὲ δῆλον, καὶ ὅτι εἰ τοῦ α ὄντος, ἀνάγκη τὸ β εἶναι· καὶ δυνατοῦ ὄντος
C τοῦ α εἶναι, καὶ τὸ β ἀνάγκη εἶναι δυνατόν. εἰ γὰρ μὴ ἀνάγκη δυνατὸν εἶναι, οὐθὲν κωλύει μὴ εἶναι δυνατὸν εἶναι. ἔστω δὴ τὸ α, δυνατόν. οὐκοῦν ὅτε τὸ α δυνατὸν ἦν εἶναι, εἰ τεθείη τὸ α, οὐδὲν ἀδύνατον εἶναι συνέβαινε. τὸ δέ γε β ἀνάγκη εἶναι· ἀλλ' ἦν ἀδύνατον. ἔστω δὴ ἀδύνατον. εἰ δὴ ἀδύνατον, ἀνάγκη εἶναι τὸ α, ἀνάγκη καὶ τὸ β εἶναι· ἀλλ' ἦν ἄρα τὸ α δυνατόν· καὶ τὸ β ἄρα. ἀνάγκη ἄρα εἰ τὸ α δυνατόν, καὶ τὸ β
D εἶναι δυνατόν, εἴπερ οὕτως εἶχεν, ὥστε τοῦ α ὄντος, ἀνάγκη εἶναι τὸ β. ἐὰν δὴ οὕτως ἐχόντων τῶν α β μὴ ᾖ δυνατὸν τὸ β οὕτως, οὐδὲ τὸ α β ἕξει ὡς ἐτέθη· καὶ εἰ τοῦ α δυνατοῦ ὄντος, ἀνάγκη τὸ β δυνατὸν εἶναι, εἰ ἔστι τὸ α, ἀνάγκη εἶναι καὶ τὸ β. τὸ γὰρ δυνατὸν εἶναι ἐξ ἀνάγκης τὸ β εἶναι, εἰ τὸ α δυνατόν, τοῦτο σημαίνει ἐὰν ᾖ
E τὸ α, καὶ ὅτε, καὶ ὡς ἦν δυνατὸν εἶναι, κἀκεῖνο τότε, καὶ οὕτως εἶναι ἀναγκαῖον.

CAPVT V.

CVm autem omnium potentiarum, quædam natura nobis insitæ sint, vt sensuum, quædam consuetudine, vt tibiis canendi, quædam doctrina, vt artium, has quidem necesse est eos qui primò operati sunt habere, quæcunque scilicet consuetudine, & ratione: quæcunque verò non tales, sed patiendi potentiæ sunt, non est necesse. Quoniam verò quod potest, aliquid potest, & aliquando, & aliquo modo, & quæcunque alia necesse est adesse in definitione, & quædam quidem ratione possunt mouere, & potentiæ eorū cum ratione, quædam verò irrationalia, & potentiæ irrationales: & illas quidem necesse est in

Κεφάλαιον ε.

ΑΠασῶν δὲ τῶν δυνάμεων οὐσῶν, τῶν μὲν συγγενῶν, οἷον τῶν αἰσθήσεων· τῶν δὲ ἔθει, οἷον τῆς τοῦ αὐλεῖν· τῶν δὲ μαθήσει, οἷον τῆς τῶν τεχνῶν, τὰς μὲν ἀνάγκη προενεργήσαντας ἔχειν, ὅσαι ἔθει καὶ λόγῳ· τὰς δὲ μὴ τοιαύτας,
F καὶ τὰς ἐπὶ τοῦ πάσχειν, οὐκ ἀνάγκη. ἐπεὶ δὲ τὸ δυνατόν, τὶ δυνατὸν καὶ ποτέ, καὶ πῶς, καὶ ὅσα ἄλλα ἀνάγκη προσεῖναι ἐν τῷ διορισμῷ· καὶ τὰ μὲν κατὰ λόγον δύναται κινεῖν, καὶ αἱ δυνάμεις αὐτῶν μετὰ λόγου, τὰ δὲ ἄλογα καὶ αἱ δυνάμεις ἄλογοι, κἀκείνας μὲν ἀνάγκη

ἐν ἐμψύχῳ ἐστί, ταύτας δὲ ἐν ἀμφοῖν· τὰς μὲν τοιαύτας δυνάμεις ἀνάγκη, ὅταν ὡς δύνανται τὸ παθητικὸν καὶ τὸ ποιητικὸν πλησιάζωσι, τὸ μὲν ποιεῖν, τὸ δὲ πάσχειν, ἐκείνας δ᾽ οὐκ ἀνάγκη. αὗται μὲν γὰρ πᾶσαι, μία ἑνὸς ποιητικὴ, ἐκεῖναι δὲ, τῶν ἐναντίων. ὥστε ἅμα ποιήσει τὰ ἐναντία. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. ἀνάγκη ἄρα ἕτερόν τι εἶναι τὸ κύριον. λέγω δὲ τοῦτο ὄρεξιν ἢ προαίρεσιν. ὁποτέρου γὰρ ἂν ὀρέγηται κυρίως, τοῦτο ποιήσει, ὅταν ὡς δύναται ὑπάρχῃ καὶ πλησιάζῃ τῷ παθητικῷ. ὥστε τὸ δυνατὸν κατὰ λόγον ἅπαν ἀνάγκη, ὅταν ὀρέγηται, οὗ ἔχει τὴν δύναμιν, καὶ ὡς ἔχει, τοῦτο ποιεῖν. ἔχει δὲ παρόντος τοῦ παθητικοῦ καὶ ὡδὶ ἔχοντος ποιεῖν. εἰ δὲ μὴ, ποιεῖν οὐ δυνήσεται. τὸ γὰρ μηθενὸς τῶν ἔξω κωλύοντος προσδιορίζεσθαι, οὐθὲν ἔτι δεῖ. τὴν γὰρ δύναμιν ἔχει, ὡς ἔστι δύναμις τοῦ ποιεῖν. ἔστι δ᾽ οὐ πάντως, ἀλλ᾽ ἐχόντων πῶς, ἐν οἷς ἀφορισθήσεται καὶ τὰ ἔξω κωλύοντα. ἀφαιρεῖται γὰρ ταῦτα τῶν ἐν τῷ διορισμῷ προσόντων ἔνια. διὸ οὐδ᾽ ἐὰν ἅμα βούληται, ἢ ἐπιθυμῇ ποιεῖν, δύο ἢ τὰ ἐναντία, οὐ ποιήσει. οὐ γὰρ οὕτως ἔχει δύναμιν αὐτῶν ἅμα τινὶ δύναμιν, οὐδ᾽ ἔστι τοῦ ἅμα ποιεῖν ἡ δύναμις. ἐπεὶ ὧν ἐστιν, οὕτως ποιήσει.

A est in animato esse, has verò in ambobus huiuscemodi quidem potentias necesse est, vt cùm quoad possint actiuum & passiuum approximent, hoc quidem faciat, illud verò patiatur: illas vero non est necesse: hæ enim omnes, vna vnius factiua, illæ verò contrariorum. Quare simul[que] faciet contraria, hoc verò impossibile est. Necesse est igitur, aliud quid [esse], quod dominetur. Dico autem, siue appetitum, siue electionem. Quodcunque enim B appetat, principaliter hoc faciet, cùm quoad possit, proximet passiuo. Quare omne secundum rationem potens, necesse est, vt cùm appetat id, cuius potentiam habet, & vt habet, hoc faciat. Habet autem passiuo præsente, & sic se habente, facere: sin minus facere non poterit. Nam illud, nullo extrinsecus prohibente, nihil opus est adiicere: potentiam enim habet vt eius, quod est potestate faciendi. At non C quomodocunque, sed aliquo modo se habentibus, à quibus separabuntur etiam extrinsecus prohibentia. Remouentur enim hoc eorum quædam, quæ in definitione adsunt. Quare nec simul velit, aut desideret duo, aut contraria facere, faciet: non enim ita potentiam eorum simul habet: nec est potētia simul faciendi: at quorum est, ita faciet.

Κεφάλαιον ϛ.

Ἐπεὶ δὲ περὶ τῆς κατὰ κίνησιν λεγομένης D δυνάμεως εἴρηται, περὶ ἐνεργείας διορίσωμεν, τί τέ ἐστιν ἡ ἐνέργεια, καὶ ποῖόν τι. καὶ γὰρ τὸ δυνατὸν, ἅμα δῆλον ἔσται διαιροῦσιν. ὅτι οὐ μόνον τοῦτο λέγομεν δυνατὸν, ὃ πέφυκε κινεῖν ἄλλο, ἢ κινεῖσθαι ὑπ᾽ ἄλλου, ἢ ἁπλῶς, ἢ τρόπον τινὰ, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως. διὸ ζητοῦντες καὶ περὶ τούτων διήλθομεν. ἔστι δ᾽ ἡ ἐνέργεια τὸ ὑπάρχειν τὸ πρᾶγμα, μὴ οὕτως ὥσπερ E λέγομεν δυνάμει. λέγομεν δὲ δυνάμει, οἷον ἐν τῷ ξύλῳ Ἑρμῆν, καὶ ἐν τῇ ὅλῃ τὴν ἡμίσειαν, ὅτι ἀφαιρεθείη ἂν, καὶ ἐπιστήμονα καὶ τὸν μὴ θεωροῦντα, ἂν δυνατὸς ᾖ θεωρῆσαι. τὸ δὲ ἐνεργείᾳ. δῆλον δ᾽ ἐπὶ τῶν καθ᾽ ἕκαστα τῇ ἐπαγωγῇ, ὃ βουλόμεθα λέγειν, καὶ οὐ δεῖ παντὸς ὅρον ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνάλογον συνορᾶν. ὅτι ὡς τὸ οἰκοδομοῦν πρὸς τὸ οἰκοδομικὸν, καὶ τὸ ἐγρηγορὸς, πρὸς τὸ καθεῦδον, καὶ τὸ ὁρῶν, πρὸς F τὸ μῦον μὲν, ὄψιν δὲ ἔχον, καὶ τὸ ἀποκεκριμένον ἐκ τῆς ὕλης, πρὸς τὴν ὕλην, καὶ τὸ ἀπειργασμένον, πρὸς τὸ ἀνέργαστον. ταύτης δὲ τῆς διαφορᾶς θατέρῳ μορίῳ, ἔστω ἡ ἐνέργεια ἀφωρισμένη,

CAPVT VI.

Cvm autem de potentia quæ secundum motum dicitur dictum sit, de actu determinemus, quidnam actus, & quale quid sit. Etenim possibile quoque simul manifestum erit, si diuiserimus, quòd non solùm hoc dicimus possibile, quod natura aptū sit aliud mouere, aut moueri ab alio, aut simpliciter, aut quodam modo, sed etiam aliter. Propter quod cùm inquiramus, de his etiam tractabimus. Est autem actu rem existere, non ita quemadmodum dicimus potestate. Dicimus autem potestate, vt in ligno Mercurium, & in tota dimidiam, eo quòd auferri [possit]: & scientem etiam illum, qui [non] speculatur, modò speculari possit. [Hoc au]tem hoc actu, (manifestum autem [quod] dicere volumus, per inductionem in singularibus, & non oportet omnis definitionem quærerē; sed etiam quod proportionale est, conspicere) quoniam vt ædificans ad ædificatiuum, & vigilans ad dormiens, & videns ad conniuens, habens tamen visum, & segregatum à materia ad materiam, & elaboratum ad inelaboratum, huius autem differentiæ alteri parti actus applicatus sit,

alteri verò possibile. Dicũtur autem actu non omnia similiter, sed proportionaliter, vt hoc in hoc, aut ad hoc: ita illud in illo, aut ad illud in illo, aut ad illud. Quædam enim, vt motus ad potentiam: quædam vt substantia ad aliquam materiam. Aliter autem infinitum, & vacuum, & quæcunque huiuscemodi, quàm pleraque entium potentia & actu dicũtur, vt quàm videns, ambulans, & visum. Etenim hæc quidem contingunt & simpliciter, & quãdoque vera esse. Visum enim, hoc quidem, quoniam videtur, hoc verò quoniam videri possibile est. Infinitum verò non ita potentia est, vt actu futurum separatum, sed cognitione. Etenim potentia esse hunc actum attribuunt diuisioni, ne deficiat, non autem vt separetur. Quidnam igitur, & quale quid sit, quod actu est, & his, & huiusmodi, manifestum nobis sit.

A δυνατόν. λέγεται δὲ ἐνεργείᾳ οὐ πάντα ὁμοίως, ἀλλ' ἢ τῷ ἀνάλογον, ὡς τοῦτο ἐν τούτῳ, ἢ πρὸς τοῦτο. τὸ δ' ἐν τῷδε, ἢ πρὸς τόδε. τὰ μὲν γὰρ ὡς κίνησις πρὸς δύναμιν, τὰ δ' ὡς οὐσία πρός τινα ὕλην. ἄλλως δὲ τὸ ἄπειρον καὶ κενόν, καὶ ὅσα τοιαῦτα λέγεται καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ πολλοῖς τῶν ὄντων, οἷον τῷ ὁρῶντι καὶ βαδίζοντι, καὶ ὁρωμένῳ. B ταῦτα μὲν γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἁπλῶς, καὶ ἀληθεύεσθαί ποτε. τὸ μὲν γὰρ ὁρώμενον, ὅτι ὁρᾶται· τὸ δ' ὅτι ὁρᾶσθαι δυνατόν. τὸ δὲ ἄπειρον οὐχ οὕτω δυνάμει ἐστὶν, ὡς ἐνεργείᾳ ἐσόμενον χωριστόν, ἀλλὰ γνώσει. τὸ γὰρ μὴ ὑπολείπειν τὴν διαίρεσιν, ἀποδίδωσι τὸ εἶναι δυνάμει ταύτην τὴν ἐνέργειαν, τὸ δὲ χωρίζεσθαι οὔ. [ἐπεὶ δὲ τῶν πράξεων ὧν ἐστι πέρας, οὐδεμία τέλος, ἀλλὰ τῶν περὶ τὸ τέλος, οἷον τοῦ ἰσχναίνειν, C ἡ ἰσχνασία αὐτό. αὐτὰ δὲ ὅταν ἰσχναίνῃ. οὕτως ἐστὶν ἐν κινήσει, μὴ ὑπάρχοντα ὧν ἕνεκα ἡ κίνησις, οὐκ ἔστι ταῦτα πρᾶξις, ἢ οὐ τελεία γε. οὐ γὰρ τέλος, ἀλλ' ἐκείνη ἐνυπάρχει τὸ τέλος καὶ ἡ πρᾶξις· οἷον ὁρᾷ, ἀλλὰ καὶ φρονεῖ, καὶ νοεῖ, καὶ νενόηκεν, ἀλλ' οὐ μανθάνει, καὶ μεμάθηκεν· οὐδ' ὑγιάζεται, καὶ ὑγίασται. εὖ ζῇ, καὶ εὖ ἔζηκεν ἅμα. καὶ εὐδαιμονεῖ καὶ εὐδαιμόνηκεν. εἰ δὲ μή, ἔδει ἄν ποτε παύεσθαι, ὥσπερ ὅταν ἰσχναίνῃ. νῦν δ' οὔ, ἀλλὰ ζῇ καὶ ἔζηκε. τούτων δὴ τὰς μὲν κινήσεις λέγειν, τὰς δ' ἐνεργείας. πᾶσα γὰρ κίνησις ἀτελής, ἰσχνασία, μάθησις, βάδισις, οἰκοδόμησις. αὗται δὲ κινήσεις, καὶ ἀτελεῖς γε. οὐ γὰρ ἅμα βαδίζει καὶ βεβάδικεν, οὐδ' οἰκοδομεῖ καὶ ᾠκοδόμηκεν, οὐδὲ γίγνεται καὶ γέγονεν, ἢ κινεῖται καὶ κεκίνηκεν· ἀλλ' ἕτερον καὶ κινεῖ καὶ κεκίνηκεν. ἑώρακε δὲ καὶ ὁρᾷ ἅμα τὸ αὐτό, καὶ νοεῖ καὶ νενόηκε. τὴν μὲν οὖν τοιαύτην ἐνέργειαν λέγω, ἐκείνην δὲ κίνησιν.] τὸ μὲν οὖν ἐνεργείᾳ τί τε ἐστὶ καὶ ποῖον, ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων δῆλον ἡμῖν ἔστω.

CAPVT VII.

Qvando autem potentia vnumquodque est: & quando non, determinandum est. Non enim quandocunque: vt puta, terráne homo est potentia, aut non? sed magis cùm iam fuerit sperma, nec hoc adhuc fortassis: quemadmodum nec à medicina, quodcunque vtique sanetur, nec à fortuna, sed aliquid est, quod possibile est: & hoc, potentia sanum. Determinatio verò eius, quòd potentia ens est, cùm à mente actu fit, est quando quod vult fiat, nullo eorum, quæ extrinsecus sunt, prohibente. Ibi autem in eo, qui sanatur, est, cùm nihil eorum, quæ in eo sunt, prohibeat. Similiter autem & domus potentia, si nihil eorum, quę in ea re, & in materia sunt, vt domus fiat, prohibeat, nec est, quod aut addatur, aut tollatur, aut mutetur, hoc est potentia domus. Similiter autem de cæteris, quorum extrinsecus generationis principium, & quorum in habente ipso, quæcunque nullo exteriori prohibẽte per se ipsa erunt: quale sperma nondum est.

Κεφάλαιον ζ.

Πότε δὲ δυνάμει ἐστὶν ἕκαστον, καὶ πότε οὔ, διοριστέον· οὐ γὰρ ὁποτεοῦν. οἷον ἡ γῆ, ἆρ' ἐστὶ δυνάμει ἄνθρωπος, ἢ οὔ; ἀλλὰ μᾶλλον ὅταν ἤδη γένηται σπέρμα, καὶ οὐδὲ τότε ἴσως. E ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὑπὸ ἰατρικῆς ἅπαν ἂν ὑγιασθείη, οὐδ' ἀπὸ τύχης, ἀλλ' ἔστι τι ὃ δυνατόν ἐστι, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὑγιαῖνον δυνάμει. ὅρος δὲ τοῦ μὲν ὑπὸ διανοίας ἐντελεχείᾳ γιγνομένου, ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος, ὅταν βουληθέντος γίγνηται μηθενὸς κωλύοντος τῶν ἐκτός. ἐκεῖ δ' ἐν τῷ ὑγιαζομένῳ, ὅταν μηθὲν κωλύῃ τῶν ἐν αὐτῷ. ὁμοίως δὲ δυνάμει καὶ οἰκία, εἰ μηθὲν κωλύει τῶν ἐν τούτῳ καὶ τῇ F ὕλῃ τοῦ γίγνεσθαι οἰκίαν· οὐδ' ἔστιν ὃ δεῖ προσγενέσθαι ἢ ἀπογενέσθαι, ἢ μεταβαλεῖν, τοῦτο δυνάμει οἰκία. καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως, ὅσων ἔξωθεν ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως, καὶ ὅσων δὴ ἐν αὐτῷ τῷ ἔχοντι, ὅσα μηθενὸς τῶν ἔξωθεν ἐμποδίζοντος ἔσται δι' αὑτοῦ. οἷον τὸ σπέρμα οὔπω· δεῖ γὰρ

δεῖ γὰρ ἐν ἄλλῳ καὶ μεταβάλλειν. ὅταν δ' ἤδη διὰ τῆς ἑαυτῆς ἀρχῆς ᾖ τοιοῦτον, ἤδη τοῦτο δυνάμει. ἐκεῖνο δὲ ἑτέρας ἀρχῆς δεῖται, ὥσπερ ἡ γῆ, οὔπω ἀνδριὰς δυνάμει· μεταβαλοῦσα γὰρ ἔσται χαλκός. ἔοικε δὲ ὃ λέγομεν εἶναι οὐ τόδε, ἀλλ' ἐκείνινον· οἷον τὸ κιβώτιον οὐ ξύλον, ἀλλὰ ξύλινον. οὐδὲ τὸ ξύλον γῆ, ἀλλὰ γήινον. πάλιν ἡ γῆ, εἰ οὕτως μὴ ἄλλο, ἀλλ' ἐκείνινον, ἀεὶ ἐκεῖνο δυνάμει ἁπλῶς, τὸ ὕστερόν ἐστιν· οἷον τὸ κιβώτιον, οὐ γήινον, οὐδὲ γῆ, ἀλλὰ ξύλινον. τοῦτο γὰρ δυνάμει κιβώτιον, καὶ ὕλη κιβωτίου αὕτη, ἁπλῶς μὲν τοῦ ἁπλῶς, τουδὶ δὲ τοδὶ ξύλον. εἰ δέ τι ἐστὶ πρῶτον, ὃ μηκέτι κατ' ἄλλο λέγεται ἐκείνινον, τοῦτο πρώτη ὕλη· οἷον εἰ ἡ γῆ ἀερίνη, ὁ δ' ἀὴρ μὴ πῦρ, ἀλλὰ πύρινος, τὸ πῦρ ὕλη πρώτη, οὐ τόδε τι καὶ οὐσία. τούτῳ γὰρ διαφέρει τὸ καθόλου, καὶ τὸ ὑποκείμενον, τῷ εἶναι τόδε τι, ἢ μὴ εἶναι· οἷον τοῖς πάθεσι τὸ ὑποκείμενον ἄνθρωπος καὶ σῶμα καὶ ψυχή· πάθος δὲ τὸ μουσικὸν καὶ λευκόν. λέγεται δὲ τῆς μουσικῆς ἐγγενομένης ἐκεῖνο οὐ μουσική, ἀλλὰ μουσικόν· καὶ οὐ λευκότης ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ λευκόν· οὐδὲ βάδισις ἢ κίνησις, ἀλλὰ βαδίζον ἢ κινούμενον, ὡς τὸ ἐκείνινον. ὅσα μὲν οὖν οὕτω, τὸ ἔσχατον οὐσία· ὅσα δὲ μὴ οὕτως ἀλλ' εἶδός τι, καὶ τόδε τι τὸ κατηγορούμενον, τὸ ἔσχατον ὕλη καὶ οὐσία ὑλική. καὶ ὀρθῶς δὲ συμβαίνει τὸ ἐκείνινον, λέγεσθαι κατὰ τὴν ὕλην καὶ τὰ πάθη· ἄμφω γὰρ ἀόριστα. πότε μὲν οὖν λεκτέον δυνάμει, καὶ πότε οὔ, εἴρηται.

Κεφάλαιον η.

Ἐπεὶ δὲ τὸ πρότερον διώρισται ὁσαχῶς λέγεται, φανερὸν ὅτι πρότερον ἐνέργεια δυνάμεώς ἐστι. λέγω δὲ δυνάμεως, οὐ μόνον τῆς ὡρισμένης ἣ λέγεται ἀρχὴ μεταβλητικὴ ἐν ἄλλῳ ᾗ ἄλλο, ἀλλ' ὅλως πάσης ἀρχῆς κινητικῆς ἢ στατικῆς. καὶ γὰρ ἡ φύσις ἐν ταὐτῷ γίγνεται. ἐν ταὐτῷ γὰρ γένει τῇ δυνάμει· ἀρχὴ γὰρ κινητική, ἀλλ' οὐκ ἐν ἄλλῳ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ᾗ αὐτό. πάσης δὲ τῆς τοιαύτης προτέρα ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, καὶ λόγῳ καὶ τῇ οὐσίᾳ. χρόνῳ δ' ἐστὶ μὲν ὥς, ἔστι δ' ὡς οὔ. τῷ λόγῳ μὲν οὖν ὅτι προτέρα, δῆλον. τὸ γὰρ τῷ ἐνδέχεσθαι ἐνεργῆσαι δυνατόν, ἐστὶ τὸ πρώτως δυνατόν· οἷον λέγω οἰκοδομικόν, τὸ δυνάμενον οἰκοδομεῖν· καὶ ὁρατικόν, τὸ δυνάμενον ὁρᾶν· καὶ ὁρατόν, τὸ δυνατὸν ὁρᾶσθαι. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥστε ἀνάγκη τὸν λόγον προϋπάρχειν, καὶ τὴν γνῶσιν τῆς γνώσεως.

A Oportet nanque in alio esse, & transmutari. cùm autem iam per suum principium tale fuerit, hoc iam potentia est, illud verò altero principio indiget. Quemadmodum terra, nondum est potentia statua: transmutata nanque æs erit. Videtur autem esse quod dicimus non hoc sed illiusmodi: vt arca, non lignum, sed lignea: neque lignum terra, sed terreum. Rursus terra si sic, non aliud, sed quod illiusmodi,
B ipsum semper potentia, simpliciter posterius est: vt arca, neque terrea, neque terra, sed lignea. hoc enim potentia arca & materia arcæ hæc, simpliciter quidem eius quod simpliciter est: huius autem, hoc lignum. Quod si est aliquid primum, quod non secundum aliud dicitur illiusmodi, hoc prima materia: vtputa si terra aerea, aer verò non ignis, sed igneus, prima materia est, tanquam quod quid, & substan-
C tia. Hoc enim vniuersale, & subiectũ differt, eo quod est, quod quid esse, aut non esse: vtputa, quod subiicitur passionibus, homo, corpus, & anima: passio verò musicum & album. Dicitur autem musica adueniente illud non musica, sed musicum: homo, non albedo, sed album: nec ambulatio, neque motus, sed ambulans, aut motum: sic quod illiusmodi. Quæcunque igitur ita, vltimum substantia est: quæcunque autem non ita, sed species aliqua, & quod
D quid est, quod prædicatur, vltimum materia. & substantia materialis est. Et rectè sanè accidit: illiusmodi dici secundum materiam, & passiones: ambo enim indeterminata sunt. Quando igitur dicẽdum est potentia, & quando non, dictum est.

CAPVT VIII.

Quoniam autem quot modis dicatur prius, determinatum est, manifestum est, quod actus prius potentia est. Dico au-
E tem non solum illa potẽtia determinata, quæ dicitur principium transmutatorium in alio, prout aliud est, sed prorsus omni motiuo, & statorio principio. Etenim natura in eodẽ fit. In eodẽ enim genere, cũ ipsa potẽtia. Principiũ enim motiuum, non tamen in alio, sed in ipso prout ipsum. Omni itaque tali prior est actus, & ratione & substantia: tẽpore verò quodãmodo quidẽ est quodammodo verò nõ. Quod autẽ ra-
F tione prior, patet: potens enim est, quod primo potest, propterea quod contingit operari: vtputa, ædificatiuũ, quod potest ædificare: & visiuum, quod potest videre: & visibile, quod potest videri. Eadem autem de cæteris quoque ratio est: quare necesse, vt ratio præcedat, & notitia notitiam.

Tempore autem prius, sic, quod idem specie agit prius numero verò non. Dico autem hoc, quòd eo quidem homine, qui actu iam est & frumento, & vidente prior tempore, materia, & sperma: & visiuum est, quæ potentia quidem homo, & frumentum & videns sunt, actu verò nondum. Sed his alia tempore priora actu existentia, è quibus hæc facta fuerunt. Semper etenim, ex eo quod potentia est, fit actu ens ab actu existente, vt homo ex homine: musicus ex musico, semper aliquo primo mouente: mouens autem, actu iam est. Dicitur autem in sermonibus de substantia habitis, quod omne, quod fit ex aliquo, aliquid, & ab aliquo fit: & hoc specie idem. Quare videtur impossibile esse ædificatorem, qui nihil ædificauerit, aut citharœdum, qui nihil citharizauerit. Qui enim discit citharizare, citharizando discit citharizare. Similiter etiam alij. Vnde argumentatio oriebatur, quòd aliquis non habens scientiam faciet id, cuius scientia, qui nanque discit, non habet. Sed quoniam eius, quod fit, aliquid factum est: & eius, quod aliquo modo mouetur, aliquid motum est, (hoc autem in de motu manifestum est) discentem quoque necesse fortasse est, aliquid scientiæ habere. At ex hoc quoq. patet, quòd actus prior potentia, & generatione, & tempore est. At verò substantia etiam, primò quidem quia quæ generatione posteriora, specie, & substantia priora sunt, vt vir puero, & homo spermate. Illud enim iam habet speciem, hoc verò non. Et quoniam omne quod fit, ad principium, & finem progreditur: etenim cuius causa, principium est: generatio verò finis gratia: finis verò, actus: & huius gratia, potentia sumitur. Non enim vt visum habeant, animalia vident: sed vt videant, visum habent. Similiter etiam ædificatiuam, vt ædificent: & speculatiuam, vt speculentur, non vt speculatiuam habeant, speculantur, nisi qui exercitantur. Hi verò non speculantur, sed aut sic, aut quia non indigent speculari. Item materia est potentia, quia progredi potest ad speciem: cùm verò actu, tunc in specie est. similiter etiam de cæteris, & quorum motio finis. Quare quemadmodum docentes, cùm discipulum ostendant operantem, putant impossisse finem, similiter etiam natura. Si enim nō ita fit, erit Mercurius Passionis.

A τῷ δὲ χρόνῳ πρότερον ὧδε, τὸ τῷ εἴδει τὸ αὐτὸ ἐνεργοῦν πρότερον, ἀριθμῷ δ' οὔ. λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι τοῦδε μὲν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἤδη ὄντος κατ' ἐνέργειαν καὶ τοῦ σίτου καὶ τοῦ ὁρῶντος, πρότερον τῷ χρόνῳ ἡ ὕλη, καὶ τὸ σπέρμα καὶ τὸ ὁρατικόν, ἃ δυνάμει μέν ἐστιν ἄνθρωπος, καὶ σῖτος, καὶ ὁρῶν, ἐνεργείᾳ δὲ οὔπω. ἀλλὰ τούτων τῷ χρόνῳ πρότερα ἕτερα ὄντα ἐνεργείᾳ, ἐξ ὧν ταῦτα B ἐγένετο. ἀεὶ γὰρ ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος, γίγνεται τὸ ἐνεργείᾳ ὂν, ὑπὸ ἐνεργείᾳ ὄντος· οἷον ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, μουσικὸς, ὑπὸ μουσικοῦ, ἀεὶ κινοῦντός τινος πρώτου. τὸ δὲ κινοῦν ἐνεργείᾳ ἤδη ἐστίν. εἴρηται δὲ ἐν τοῖς περὶ τῆς οὐσίας λόγοις, ὅτι ἅπαν τὸ γιγνόμενον, γίγνεται ἔκ τινός τι, καὶ ὑπό τινος· καὶ τοῦτο τῷ εἴδει τὸ αὐτό. διὸ καὶ δοκεῖ ἀδύνατον εἶναι οἰκοδόμον C εἶναι μὴ οἰκοδομήσαντα μηθὲν, ἢ κιθαριστὴν μηθὲν κιθαρίσαντα. ὁ γὰρ μανθάνων κιθαρίζειν, κιθαρίζων, μανθάνει κιθαρίζειν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄλλοι. ὅθεν ὁ σοφιστικὸς ἔλεγχος ἐγίνετο, ὅτι οὐκ ἔχων τις τὴν ἐπιστήμην, ποιήσει οὗ ἡ ἐπιστήμη· ὁ γὰρ μανθάνων οὐκ ἔχει. ἀλλὰ διὰ τὸ τοῦ γιγνομένου γεγενῆσθαί τι, καὶ τοῦ ὅλως κινουμένου κεκινῆσθαί τι, (δῆλον δὲ ἐν τοῖς περὶ κινήσεως τοῦτο,) καὶ τὸν μανθάνοντα D ἀνάγκη ἔχειν τι τῆς ἐπιστήμης ἴσως. ἀλλ' οὖν καὶ ταύτῃ γε δῆλον, ὅτι ἡ ἐνέργεια καὶ οὕτως προτέρα τῆς δυνάμεως κατὰ γένεσιν καὶ χρόνον. Ἀλλὰ μὴν καὶ οὐσίᾳ γε, πρῶτον μὲν ὅτι τὰ τῇ γενέσει ὕστερα, τῷ εἴδει καὶ τῇ οὐσίᾳ πρότερα. οἷον ἀνὴρ παιδὸς. καὶ ἄνθρωπος σπέρματος. τὸ μὲν γὰρ ἤδη ἔχει τὸ εἶδος, τὸ δ' οὔ. καὶ ὅτι ἅπαν ἐπ' ἀρχὴν βαδίζει τὸ γιγνόμενον, καὶ E τέλος. ἀρχὴ γὰρ τὸ οὗ ἕνεκα. τοῦ τέλους δὲ ἕνεκα ἡ γένεσις. τέλος δ' ἡ ἐνέργεια, καὶ τούτου χάριν ἡ δύναμις λαμβάνεται. οὐ γὰρ ἵνα ὄψιν ἔχωσιν ὁρῶσι τὰ ζῷα, ἀλλ' ὅπως ὁρῶσιν ὄψιν ἔχουσιν, ὁμοίως δὲ καὶ οἰκοδομικὴν, ἵνα οἰκοδομῶσι· καὶ τὴν θεωρητικὴν, ἵνα θεωρῶσιν· ἀλλ' οὐ θεωροῦσιν, ἵνα θεωρητικὴν ἔχωσιν, εἰ μὴ οἱ μελετῶντες. οὗτοι δὲ οὐχὶ θεωροῦσιν, ἀλλ' ἢ ὡδί, ἢ ὅτι οὐδὲν δέονται θεωρεῖν. ἔτι ἡ F ὕλη ἐστὶ δυνάμει, ὅτι ἔλθοι ἂν εἰς τὸ εἶδος. ὅταν δέ γε ἐνεργείᾳ ᾖ, τότε ἐν τῷ εἴδει ἐστίν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ ὧν κίνησις τὸ τέλος. διόπερ οἱ διδάσκοντες, ἐνεργοῦντα ἐπιδείξαντες, οἴονται τὸ τέλος ἀποδεδωκέναι, καὶ ἡ φύσις ὁμοίως. εἰ γὰρ μὴ οὕτω γίγνεται, ὁ Παύσωνος ἔσται Ἑρμῆς.

ἄδηλος

ἄδηλος γὰρ ἡ ἐπιστήμη, εἰ ἔσω ἢ ἔξω, ὥσπερ κἀκεῖνος. τὸ γὰρ ἔργον, τέλος· ἡ δὲ ἐνέργεια, τὸ ἔργον. διὸ καὶ τοὔνομα λέγεται ἐνέργεια κατὰ τὸ ἔργον, καὶ συντείνει πρὸς τὴν ἐντελέχειαν. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τῶν μὲν ἔσχατον ἡ χρῆσις· οἷον ὄψεως ἡ ὅρασις, καὶ οὐδὲν γίνεται παρὰ ταύτην ἕτερον ἀπὸ τῆς ὄψεως ἔργον. ἀπ' ἐνίων δὲ γίνεταί τι, οἷον ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς, οἰκία παρὰ τὴν οἰκοδόμησιν. ὅμως οὐδὲν ἧττον ἔνθα μὲν τέλος, ἔνθα δὲ μᾶλλον τέλος τῆς δυνάμεώς ἐστιν. ἡ γὰρ οἰκοδόμησις ἐν τῷ οἰκοδομουμένῳ, καὶ ἅμα γίγνεται καὶ ἔστι τῇ οἰκίᾳ. ὅσων μὲν οὖν ἕτερόν τι ἐστι παρὰ τὴν χρῆσιν τὸ γιγνόμενον, τούτων μὲν ἡ ἐνέργεια ἐν τῷ ποιουμένῳ ἐστίν, οἷον ἥ τε οἰκοδόμησις ἐν τῷ οἰκοδομουμένῳ, καὶ ἡ ὕφανσις ἐν τῷ ὑφαινομένῳ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ ὅλως ἡ κίνησις ἐν τῷ κινουμένῳ. ὅσων δὲ μὴ ἔστιν ἄλλο τι ἔργον παρὰ τὴν ἐνέργειαν, ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει ἡ ἐνέργεια· οἷον ἡ ὅρασις ἐν τῷ ὁρῶντι, καὶ ἡ θεωρία ἐν τῷ θεωροῦντι, καὶ ἡ ζωὴ ἐν τῇ ψυχῇ. διὸ καὶ ἡ εὐδαιμονία· ζωὴ γὰρ ποιά τις ἐστιν. ὥστε φανερὸν ὅτι ἡ οὐσία καὶ τὸ εἶδος, ἐνέργειά τίς ἐστι. κατά τε δὴ τοῦτον τὸν λόγον φανερόν, ὅτι πρότερον τῇ οὐσίᾳ ἐνέργεια δυνάμεως· καὶ ὥσπερ εἴπομεν, τοῦ χρόνου ἀεὶ προλαμβάνει ἐνέργεια ἑτέρα πρὸ ἑτέρας, ἕως τῆς τοῦ ἀεὶ κινοῦντος πρώτως. ἀλλὰ μὴν καὶ κυριωτέρως. τὰ μὲν γὰρ ἀΐδια, πρότερα τῇ οὐσίᾳ τῶν φθαρτῶν. ἔστι δ' οὐδὲν δυνάμει ἀΐδιον. λόγος δὲ ὅδε· πᾶσα δύναμις ἅμα τῆς ἀντιφάσεώς ἐστι. τὸ μὲν γὰρ μὴ δυνατὸν ὑπάρχειν, οὐκ ἂν ὑπάρξειεν οὐδενί. τὸ δυνατὸν δὲ πᾶν ἐνδέχεται μὴ ἐνεργεῖν. τὸ ἄρα δυνατὸν εἶναι, ἐνδέχεται καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι. τὸ αὐτὸ ἄρα δυνατὸν καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι. τὸ δὲ δυνατὸν μὴ εἶναι, ἐνδέχεται μὴ εἶναι. τὸ δ' ἐνδεχόμενον μὴ εἶναι, φθαρτόν, ἢ ἁπλῶς, ἢ τοῦτο αὐτὸ ὃ λέγεται ἐνδέχεσθαι μὴ εἶναι, ἢ κατὰ τόπον, ἢ κατὰ τὸ ποσόν, ἢ κατὰ τὸ ποιόν· ἁπλῶς δὲ τὸ κατ' οὐσίαν. οὐδὲν ἄρα τῶν ἀφθάρτων ἁπλῶς, δυνάμει ἐστὶν ἁπλῶς· κατά τι δὲ οὐδὲν κωλύει, οἷον ποιὸν ἢ πού. ἐνεργείᾳ ἄρα πάντα. οὐδὲ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, καίτοι ταῦτα πρῶτα. εἰ γὰρ ταῦτα μὴ ἦν, οὐδὲν ἂν ἦν. οὐδὲ δὴ κίνησις, εἴ τίς ἐστιν ἀΐδιος. οὐδ' εἴ τι κινούμενον ἀΐδιον, οὐκ ἔστι κατὰ δύναμιν κινούμενον, ἀλλ' ἢ ποθὲν, ἢ ποί. τούτου δ' ὕλην οὐδὲν κωλύει ὑπάρχειν, διὸ ἀεὶ ἐνεργεῖ ὁ ἥλιος καὶ ἄστρα καὶ ὅλος ὁ οὐρανός, καὶ οὐ φοβερὸν μή ποτε στῇ, ὃ φοβοῦνται οἱ περὶ φύσεως

A Non enim erit manifestum, an intra, vel extra sit scientia quemadmodum etiã ille. Opus enim finis: operatio verò, opus. Vnde nomen operatio dicitur ab opere, & tendit ad perfectionẽ. Cum autem quorũdam quidẽ vltimum sit vsus, vt visus visio, & nihil præter hanc aliud à visu fiat opus: à quibusdam verò fiat aliud, vt ab ædificatiua domus præter ædificationẽ, nihilo minus tamen illic quidem finis, hic verò magis finis potentiæ est. Ædificatio nãque
B in ædificato simul & fit & est cum domo. Quorumcunque itaque aliud quiddã præter vsum est id quod fit, horũ actus in eo quod fit, est: vt ædificatio in eo, quod ædificatur: & contexio, in eo, quod contexitur: similiter & de alijs, & omnino motus in moto. Quorũ verò nõ est aliud quod dam opus præter actionem, in ipsismet actio est: vt visio in vidente, & speculatio in speculante, & vita in anima. Quare fe-
C licitas etiam: vita nanque quędam est. Vnde patet, quod substantia, & species actus est. Et secundum hanc igitur rationem manifestum est, quòd prior substantia actus, quàm potentia. Et, quemadmodum diximus, tempore semper præcedit actus, alius ante alium: vsque ad eum, qui est primò mouentis: veruntamen etiam magis principaliter. æterna enim priora corruptibilibus substantiã sunt: nihil verò po-
D tentia, æternum est. Ratio autem hæc, omnis potẽtia simul cõtradictionis est. Quod enim non est possibile esse, non inerit alicui. Omne verò possibile contingit non agere. Quod igitur est possibile esse, cõtingit esse & non esse: quod verò est possibile non esse, contingit non esse, quòd autem contingit non esse, corruptibile est, aut simpliciter, aut hoc ipsum, quod dicitur, contingere non esse, siue secundùm locum, siue secundum quantum, siue secun-
E dum quale: simpliciter verò, quod secundum substantiam. Nihil igitur simpliciter incorruptibilium, simpliciter potentia est: secundũ aliquid autẽ, nihil prohibet, aut quale, aut vbi. Actu nunc ergo omnia? Nec earũ: quæ necessariò sunt licet hęc prima. Si. n. ipsa non essent, nihil esset profectò. Nec si quis motus æternus, aut si quid æternũ motũ est, est secũdũ potẽtiam motum, nisi vnde quo: huius autẽ materiam nihil
F prohibet esse. Quare semper agit Sol, & stellæ totumque cælum: neque timendum, ne quãdo stet, quod metuũt quidã Physi...

Non enim fatigantur, cum hoc faciunt: eo quòd motus eis non est circa contradictionis potentiam (quemadmodum corruptibilibus) ita vt laboriosa eis sit motus continuatio. Substantia nanque materia, & potentia existens non actu huius causa est. Imitantur autem incorruptibilia, illa entia quę transmutantur, vt terra, & ignis: etenim semper hæc agunt, secundum se enim, & in seipsis, habent motum. Cæterum verò omnes potentiæ, vt determinatum est, contradictionis sunt (quod enim potest sic mouere, potest etiam non sic) quæcunque scilicet secundum rationem. Irrationales verò, eo ipso quòd adsunt, & absunt, contradictionis erunt eædem. Si igitur aliquæ naturæ, siue substantiæ tales sunt, quales dicunt in sermonibus ideas, multò magis sciens aliquid erit, quàm ipsa scientia, & motum quàm motus: illa enim magis actus, hæ verò horum potentiæ. Quod igitur actus prior, & potentia, & omni transmutatiuo principio est, patet.

CAPVT IX.

QVod autem melior, ac præstantior, quàm ipsa bona potentia, actus sit, ex his patebit: quæcunque enim secundum posse dicuntur, idem est potens contraria, vt quod dicitur posse sanum esse, idem est etiam ægrotans, & simul eadem potentia est sanum, & ęgrotum esse, & quiescere, & moueri, & extruere, & destruere, extrui, & destrui. Posse itaque contraria, simul est. Contraria verò simul esse impossibile est: vt sanum, & ægrotum esse: quare necesse est vnum eorum bonum esse, ipsum autem posse vtrunque simul, aut neutrum: actus igitur melior. Necesse autē est etiam in malis, finem, & actum deteriorem potētia esse. Etenim potēs est idē, ambo contraria. Patet igitur, quod malū nō est præter res: malum nanque natura posterius potentia est. Nō igitur quicquam in iis, quæ à principio, & quæ perpetua sunt, malū est, neque corruptum. Etenim corruptio de malis est. Figuræ quoque actu inueniūtur. Diuidentes nanque inueniunt. Quòd si diuisæ essent, manifestæ essent. nunc autem insunt potentia. Cur triāgulum duo recti? Quia qui circa vnū punctū anguli, duobus rectis æquales sunt. Si igitur qui circa latus est, educeretur, videnti mox esset manifestum. Cur in semicirculo vniuersaliter rectus? Quia si tres, ęquales: & qui basis est,

A οὐδὲ κάμνει τοῦτο δρῶντα· οὐ γὰρ περὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀντιφάσεως αὐτοῖς (οἷον τοῖς φθαρτοῖς) ἡ κίνησις, ὥστε ἐπίπονον εἶναι τὴν συνέχειαν τῆς κινήσεως. ἡ γὰρ οὐσία, ὕλη καὶ δύναμις οὖσα, οὐκ ἐνέργεια αἰτία τούτου. μιμεῖται δὲ τὰ ἄφθαρτα καὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα, οἷον γῆ καὶ πῦρ. καὶ γὰρ ταῦτα ἀεὶ ἐνεργεῖ. καθ᾽ αὑτὰ γὰρ καὶ ἐν αὑτοῖς ἔχει τὴν κίνησιν. αἱ δ᾽ ἄλλαι δυνάμεις, ἐξ ὧν διώρισται, πᾶσαι τῆς ἀντιφάσεώς εἰσι. τὸ γὰρ δυνάμενον ὡδὶ κινεῖν, δύναται καὶ μὴ ὡδί, ὅσαι γε κατὰ λόγον. αἱ δ᾽ ἄλογοι τῷ παρεῖναι καὶ μή, τῆς ἀντιφάσεως ἔσονται αἱ αὐταί. εἰ ἄρα τινές εἰσι φύσεις τοιαῦται, ἢ οὐσίαι, οἵας λέγουσιν οἱ ἐν τοῖς λόγοις τὰς ἰδέας, πολὺ μᾶλλον ἐπιστῆμόν τι εἴη ἂν ἢ αὐτὸ ἐπιστήμη καὶ κινούμενον, ἢ κίνησις. ταῦτα γὰρ ἐνέργειαι μᾶλλον, ἐκεῖναι δὲ δυνάμεις τούτων. ὅτι μὲν οὖν πρότερον ἡ ἐνέργεια, καὶ δυνάμεως καὶ πάσης ἀρχῆς μεταβλητικῆς, φανερόν.

Κεφάλαιον θ.

ΟΤι δὲ καὶ βελτίων καὶ σπουδαιοτέρα τῆς σπουδαίας δυνάμεως ἡ ἐνέργεια, ἐκ τῶνδε δῆλον. ὅσα γὰρ κατὰ τὸ δύνασθαι λέγεται, ταὐτόν ἐστι δυνατὸν τἀναντία, οἷον τὸ δύνασθαι λεγόμενον ὑγιαίνειν, ταὐτόν ἐστι καὶ τὸ νοσεῖν, καὶ ἅμα. ἡ αὐτὴ γὰρ δύναμις τοῦ ὑγιαίνειν καὶ κάμνειν, καὶ ἠρεμεῖν, καὶ κινεῖσθαι, καὶ οἰκοδομεῖν καὶ καταβάλλειν, καὶ οἰκοδομεῖσθαι καὶ καταπίπτειν. τὸ μὲν οὖν δύνασθαι τἀναντία, ἅμα ὑπάρχει, τὰ δ᾽ ἐναντία, ἅμα ἀδύνατον. καὶ τὰς ἐνεργείας δὲ ἅμα ἀδύνατον ὑπάρχειν, οἷον ὑγιαίνειν, καὶ κάμνειν. ὥστ᾽ ἀνάγκη τούτων θάτερον εἶναι τἀγαθόν. τὸ δὲ δύνασθαι ὁμοίως ἀμφότερον, ἢ οὐδέτερον. ἡ ἄρα ἐνέργεια, βελτίων. ἀνάγκη δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κακῶν τὸ τέλος καὶ τὴν ἐνέργειαν εἶναι χεῖρον τῆς δυνάμεως. τὸ γὰρ δυνάμενον, ταὐτὸ ἄμφω τἀναντία. δῆλον ἄρα ὅτι οὐκ ἔστι τὸ κακὸν παρὰ τὰ πράγματα. ὕστερον γὰρ τῇ φύσει τὸ κακὸν τῆς δυνάμεως. οὐκ ἄρα οὐδ᾽ ἐν τοῖς ἐξ ἀρχῆς καὶ τοῖς ἀϊδίοις οὐθὲν ἔστιν, οὔτε κακόν, οὔτε ἁμάρτημα, οὔτε διεφθαρμένον. καὶ γὰρ ἡ διαφθορὰ τῶν κακῶν ἐστιν. εὑρίσκεται δὲ καὶ τὰ διαγράμματα ἐνεργείᾳ. διαιροῦντες γὰρ εὑρίσκουσιν. εἰ δ᾽ ἦν διῃρημένα, φανερὰ ἂν ἦν. νῦν δ᾽ ἐνυπάρχει δυνάμει. διὰ τί δύο ὀρθαὶ τὸ τρίγωνον; ὅτι αἱ περὶ μίαν στιγμὴν γωνίαι ἴσαι δυσὶν ὀρθαῖς. εἰ οὖν ἀνῆκτο ἡ παρὰ τὴν πλευράν, ἰδόντι ἂν ἦν εὐθὺς δῆλον. διὰ τί ἐν ἡμικυκλίῳ ὀρθὴ καθόλου; διότι ἐὰν ἴσαι τρεῖς, ἥ τε βάσις δύο, καὶ

B C D E F

δύο, καὶ ἡ ἐκ μέσου ἐπισταθεῖσα ὀρθή, ἰδόντι εὔδηλον τῷ ἐκεῖνο εἰδότι. ὥστε φανερὸν ὅτι τὰ δυνάμει ὄντα εἰς ἐνέργειαν ἀγόμενα εὑρίσκεται· αἴτιον δὲ, ὅτι νόησις ἡ ἐνέργεια. ὥστ' ἐξ ἐνεργείας ἡ δύναμις· καὶ διὰ τοῦτο ποιοῦντες γινώσκουσιν. ὕστερον γὰρ γενέσει, ἡ ἐνέργεια ἡ κατ' ἀριθμόν.

Κεφάλαιον ι.

Ἐπεὶ δὲ τὸ ὂν λέγεται, καὶ τὸ μὴ ὄν, τὸ μὲν κατὰ τὰ σχήματα τῶν κατηγοριῶν, τὸ δὲ κατὰ δύναμιν ἢ ἐνέργειαν τούτων, ἢ τἀναντία, τὸ δὲ κυριώτατον ὄν, ἀληθὲς ἢ ψεῦδος· τοῦτο δ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐστὶ τῷ συγκεῖσθαι ἢ διῃρῆσθαι, ὥστε ἀληθεύει μὲν ὁ τὸ διῃρημένον οἰόμενος διῃρῆσθαι, καὶ τὸ συγκείμενον συγκεῖσθαι· ἔψευσται δὲ ὁ ἐναντίως ἔχων, ἢ τὰ πράγματα, πότ' ἐστιν, ἢ οὐκ ἔστιν ὥστε τὸ ἀληθὲς λεγόμενον, ἢ ψεῦδος. τοῦτο γὰρ σκεπτέον τί λέγομεν. οὐ γὰρ διὰ τὸ ἡμᾶς οἴεσθαι ἀληθῶς σε λευκὸν εἶναι, εἶ σὺ λευκός· ἀλλὰ διὰ τὸ σὲ λευκὸν εἶναι, ἡμεῖς οἱ φάντες τοῦτο ἀληθεύομεν. εἰ δὴ τὰ μὲν ἀεὶ σύγκειται, καὶ ἀδύνατα διαιρεθῆναι, τὰ δ' ἀεὶ διῄρηται, καὶ ἀδύνατα συντεθῆναι, τὰ δ' ἐνδέχεται τἀναντία· τὸ μὲν εἶναί ἐστι, τὸ συγκεῖσθαι καὶ ἓν εἶναι· τὸ δὲ μὴ εἶναι, τὸ μὴ συγκεῖσθαι, ἀλλὰ πλείω εἶναι. περὶ μὲν οὖν τὰ ἐνδεχόμενα, ἡ αὐτὴ γίνεται ψευδὴς καὶ ἀληθὴς δόξα, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός· καὶ ἐνδέχεται ὁτὲ μὲν ἀληθεύειν, ὁτὲ δὲ ψεύδεσθαι. περὶ δὲ τὰ ἀδύνατα ἄλλως ἔχειν, οὐ γίνεται ὁτὲ μὲν ἀληθές, ὁτὲ δὲ ψεῦδος, ἀλλ' ἀεὶ ταῦτα ἀληθῆ καὶ ψευδῆ. περὶ δὲ δὴ τὰ ἀσύνθετα, τί τὸ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι, καὶ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος; οὐ γάρ ἐστι σύνθετον, ὥστε εἶναι μὲν ὅταν σύγκηται, μὴ εἶναι δέ, ἐὰν διῃρημένον ᾖ, (ὥσπερ τὸ λευκὸν ξύλον, ἢ τὸ ἀσύμμετρον τὴν διάμετρον.) οὐδὲ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος ὁμοίως ἔτι ὑπάρξει καὶ ἐπ' ἐκείνων. ἢ ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀληθὲς ἐπὶ τούτων τὸ αὐτό, οὕτως οὐδὲ τὸ εἶναι; ἀλλ' ἔστι τὸ μὲν ἀληθές, τὸ δὲ ψεῦδος. τὸ μὲν θιγεῖν καὶ φάναι ἀληθές. οὐ γὰρ ταὐτὸ κατάφασις καὶ φάσις. τὸ δ' ἀγνοεῖν μὴ θιγγάνειν. ἀπατηθῆναι γὰρ περὶ τὸ τί ἐστιν, οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς ἀσυνθέτους οὐσίας. οὐ γὰρ ἔστιν ἀπατηθῆναι· καὶ πᾶσαι εἰσὶν ἐνεργείᾳ, οὐ δυνάμει. ἐγίνοντο γὰρ ἄν, καὶ ἐφθείροντο. νῦν δὲ τὸ ὂν αὐτὸ οὐ γίνεται, οὐδὲ φθείρεται.

duo. & qui ex medio suprà stat rectus, videnti manifestum erit ei, qui illud sciat. Quare patet quòd quæ potentia sunt, reducta in actum inueniuntur. Causa autem est, quia intellectio est actus: quare ex actu potentia: & ob hoc agendo cognoscunt. Posterior nanque generatione est, qui secundum numerum actus est.

CAPVT X.

CVm autem ens, & non ens, dicatur quoddam quidem secundùm figuras prædicamentorum: quoddam autem secundum potentiam, aut actum horum, aut contraria: quoddam verò maximè propriè ens verum aut falsum: hoc autem in rebus est compositione, vel diuisione. Quam ob rem verum dicit, qui diuisum diuidi, & compositum componi putat: falsum autem qui contrà, quàm res se habeant, aut quãdo sunt, aut non sunt. Quare quod verum, aut falsum dicitur, quid profectò hoc dicimus, considerandum est. Non enim propterea quòd nos te verè putamus album esse, tu albus es: sed propterea quòd tu albus es, nos qui dicimus, verum dicimus. Si quædam itaque semper composita & impossibilia diuidi, quædam verò semper diuisa & impossibilia componi sunt, quædam verò contingit contraria esse, esse quidem est componi, & vnum esse: non esse verò, non componi, sed plura esse, ergo circa contingentia quidem, eadem fit falsa, & vera opinio, & eadem oratio: & contingit quãdoque veram, quandoque falsam esse. Circa verò impossibilia aliter se habere, non fit quandoque verum, quandoque falsum, sed hæc semper vera, & falsa sunt. Circa incomposita verò, quid esse aut non esse, & verum & falsum? Non enim est compositum, vt sit quidem si componatur, non sit autem si diuisum sit, (sicuti album lignum, aut diametrum incommensurabilem esse) nec verum & falsum, similiter etiam in illis erit. An quemadmodum neque verum est, idem in his, ita nec ipsum esse? Certè illud quidem verum, hoc verò falsum est. Attingere nãque, ac dicere, verum est: non enim est idem affirmatio & dictio. Non attingere verò est ignorare. Non est profectò decipi circa quod quid est, nisi secundum accidens. Similiter autem est circa non compositas substantias: non enim est decipi. Et cunctæ sunt actu, non potentia. Generarentur etenim profectò, ac corrumperentur: nunc autem ipsum ens nõ fit, neq. corrumpitur.

A Ex aliquo enim vtique generaretur. Quæcunque itaque sunt verè ipsum esse quid, & actu, circa hæc non est decipi, sed aut intelligere, aut non. Verum quod quid est de eis quæritur, si talia sint, an non: esse verò, vt verum est, & non esse, vt falsum. vnum quidem si componitur, verum: si verò non componitur, falsum. Vnum verò si est quidem ens, sic est: sin verò non ita, non est. Verùm autem intelligere hæc: B falsum verò, non est deceptio, sed ignorantia: non qualis cæcitas est. etenim cæcitas quidem, sicuti si omnino non haberet aliquis intelligendi potentiam. Manifestũ autem est, quòd neque de immobilibus deceptio est secundum quando, si quis immobilia putet: vtputa si triangulum nõ putet mutari, non opinabitur modo duos rectos habere, modo nõ: mutaretur etenim. Verũ aliquid quidẽ, aliquid verò nõ: vtputa, parẽ numerum, primũ nullũ esse: C aut quosdã quidẽ, quosdã verò non. Quo ad numerum autem circa vnum nec hoc: non amplius enim quædam quidem, quædam verò non putabit: sed verum dicet, aut falsum, tanquam ita semper se habeat.

ἔκ τινος γὰρ ἂν ἐγίγνετο. ὅσα δή ἐστιν ὅπερ εἶναί τι καὶ ἐνεργείᾳ, περὶ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἀπατηθῆναι, ἀλλ' ἢ νοεῖν, ἢ μή. ἀλλὰ τὸ τί ἐστι ζητεῖται περὶ αὐτῶν, εἰ τοιαῦτά ἐστιν, ἢ μή. τὸ δὲ εἶναι ὡς τὸ ἀληθές, καὶ τὸ μὴ εἶναι, ὡς τὸ ψεῦδος, ἓν μέν ἐστιν εἰ σύγκειται, ἀληθές· τὸ δ' εἰ μὴ σύγκειται, ψεῦδος. τὸ δ' ἕν, εἴπερ ὄν, οὕτως ἐστίν. εἰ δὲ μὴ οὕτως, οὐκ ἔστι. τὸ δὲ ἀληθές, τὸ νοεῖν αὐτά· τὸ δὲ ψεῦδος, οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἀπάτη, ἀλλ' ἄγνοια, οὐχ οἵα ἡ τυφλότης ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ τυφλότης ἐστίν, ὡς ἂν εἰ τὸ νοητικὸν ὅλως μὴ ἔχοι τις. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι περὶ τῶν ἀκινήτων οὐκ ἔστιν ἀπάτη κατὰ τὸ ποτέ, εἴ τις ὑπολαμβάνοι ἀκίνητα· οἷον τὸ τρίγωνον, εἰ μὴ μεταβάλλειν, οὐκ οἰήσεται ποτὲ μὲν δύο ὀρθὰς ἔχειν, ποτὲ δὲ οὔ. μεταβάλλοι γὰρ ἄν. ἀλλὰ τὶ μέν, τὶ δ' οὔ. οἷον ἄρτιον ἀριθμὸν πρῶτον μὲν εἶναι μηδένα, ἢ τινὰς μέν, τινὰς δ' οὔ. ἀριθμῷ δὲ περὶ ἕνα οὐδὲ τοῦτο. οὐ γὰρ ἔτι τινὰ μέν, τινὰ δὲ οὐκ οἰήσεται, ἀλλ' ἀληθεύσει ἢ ψεύσεται, ὡς ἀεὶ οὕτως ἔχοντος.

ARISTOTELIS METAPHYSICORUM LIBER X.

CAPUT I.

D QVOD vnum multis dicatur modis in diuisione de quoties dictum est priùs. Cùm autem multipliciter dicatur, primorum, & eorum quæ secundùm se, non secundum accidens dicuntur vnum, quatuor in summa modi sunt. Et ipsum nanque continuum aut simpliciter, aut maximè, quod natura, & nõ tactu neque ligatione: & horum illud magis vnum, & prius, cuius motus indiuisibilior, & magis simplex est. E Item tale etiam magis est, quod totum est, aliquamque formam, & speciem habens, & maximè quodcunque natura tale sit, & non vi, quemadmodum quæcunque aut glutine, aut clauo, aut cõiunctione: at habeat in se quod causa eis sit, vt continuum sit: tale verò est, quia vnus motus loco, & tempore indiuisibilis sit. Quare manifestum est, quòd si quid natura motionis F primæ principium habet primum (dico autem, lationis circulationem) id prima magnitudo vna. Quædam autem quorum vna ratio est. Talia verò quorum intellectio vna. talia autem, quorũ indiuisibilis.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Ι.

Κεφάλαιον α.

ΤΟ ἓν ὅτι μὲν λέγεται πολλαχῶς, ἐν τοῖς περὶ τοῦ ποσαχῶς διῃρημένοις εἴρηται πρότερον. πλεοναχῶς δὲ λεγομένου, οἱ συγκεφαλαιούμενοι τρόποι εἰσὶ τέσσαρες τῶν πρώτως καὶ καθ' αὑτὰ λεγομένων ἕν, ἀλλὰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. τό, τε γὰρ συνεχές, ἢ ἁπλῶς, ἢ μάλιστά γε τὸ φύσει καὶ μὴ ἁφῇ, μηδὲ δεσμῷ· καὶ τούτων μᾶλλον ἓν καὶ πρότερον, ὧν ἀδιαιρετωτέρα ἡ κίνησις καὶ μᾶλλον ἁπλῆ. ἔτι τοιοῦτον, καὶ μᾶλλον τὸ ὅλον καὶ ἔχον τινὰ μορφὴν καὶ εἶδος· μάλιστα δ' εἴ τι φύσει τοιοῦτον καὶ μὴ βίᾳ, ὥσπερ ὅσα κόλλῃ, ἢ γόμφῳ, ἢ συνδέσμῳ· ἀλλὰ ἔχει ἐν αὑτῷ τὸ αἴτιον τοῦ συνεχὲς εἶναι. τοιοῦτον δὲ τῷ μίαν τὴν κίνησιν εἶναι, καὶ ἀδιαίρετον τόπῳ καὶ χρόνῳ. ὥστε φανερὸν εἴ τι φύσει κινήσεως ἀρχὴν ἔχει τῆς πρώτης, τὴν πρώτην δὲ λέγω φορᾶς κυκλοφορίαν, ὅτι τοῦτο πρῶτον μέγεθος ἕν. τὰ μὲν δὴ οὕτως ἕν, ἢ συνεχές, ἢ ὅλον· τὰ δὲ ὧν ἂν ὁ λόγος εἷς ᾖ. τοιαῦτα δὲ ὧν ἡ νόησις μία. τοιαῦτα δὲ ὧν ἀδιαίρετος·

ἀδιαι-

ἀδιαίρετος δὲ ἡ τοῦ ἀδιαιρέτου εἴδει, ἢ ἀριθμῷ, ἀριθμῷ μὲν οὖν, τὸ καθ' ἕκαστον ἀδιαίρετον· εἴδει δὲ, τὸ τῷ γνωστῷ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ. ὥσθ' ἓν ἂν εἴη πρῶτον τὸ ταῖς οὐσίαις αἴτιον τοῦ ἑνός. λέγεται μὲν οὖν τὸ ἓν τοσαυταχῶς, τό τε συνεχὲς φύσει, καὶ τὸ ὅλον, καὶ τὸ καθ' ἕκαστον, καὶ τὸ καθόλου. πάντα δὲ ταῦτα ἓν, τῷ ἀδιαίρετον εἶναι, τῶν μὲν τὴν κίνησιν, τῶν δὲ τὴν νόησιν, ἢ τὸν λόγον. δεῖ δὲ κατανοεῖν ὅτι οὐχ ὡσαύτως ληπτέον λέγεσθαι ποῖά τε ἓν λέγεται, καὶ τί ἐστι τὸ ἑνὶ εἶναι, καὶ τίς αὐτοῦ λόγος. λέγεται μὲν γὰρ τὸ ἓν τοσαυταχῶς, καὶ ἕκαστον ἔσται ἓν τούτων, ᾧ ἂν ὑπάρχῃ τις τούτων τῶν τρόπων. τὸ δὲ ἑνὶ εἶναι, ὁτὲ μὲν τούτων τινὶ ἔσται, ὁτὲ δὲ ἄλλῳ, ὃ καὶ μᾶλλον ἐγγὺς τῷ ὀνόματί ἐστι, τῇ δυνάμει δ' ἐκεῖνα. ὥσπερ καὶ περὶ στοιχείου καὶ αἰτίου, εἰ δέοι λέγειν, ἐπί τε τοῖς πράγμασι διορίζοντα, καὶ τοῦ ὀνόματος ὅρον ἀποδιδόντα. ἔστι μὲν γὰρ ὡς στοιχεῖον, τὸ πῦρ (ἔστι δ' ἴσως καθ' αὑτὸ καὶ τὸ ἄπειρον, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον) ἔστι δ' ὡς οὔ. οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ πυρὶ καὶ στοιχείῳ εἶναι, ἀλλ' ὡς μὲν πρᾶγμα τι καὶ φύσις τὸ πῦρ στοιχεῖον. τὸ δὲ ὄνομα σημαίνει, τὸ τοδὶ συμβεβηκέναι αὐτῷ, ὅτι ἐστὶ τι ἐκ τούτου ὡς πρώτου ἐνυπάρχοντος. καὶ ἐπὶ αἰτίου καὶ ἑνὸς τῶν τοιούτων ἁπάντων. διὸ καὶ τὸ ἑνὶ εἶναι, τὸ ἀδιαιρέτῳ ἐστὶν εἶναι, ὅπερ τόδε ὄντι καὶ ἰδίᾳ χωριστῷ, ἢ τόπῳ, ἢ εἴδει, ἢ διανοίᾳ, ἢ τῷ ὅλῳ καὶ ἀδιορίστῳ. μάλιστα δὲ τὸ μέτρον εἶναι πρῶτον ἑκάστου γένους, καὶ κυριώτατα τοῦ ποσοῦ. ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐλήλυθε. μέτρον γάρ ἐστιν ᾧ τὸ ποσὸν γινώσκεται. γινώσκεται δὲ ἢ ἑνὶ ἢ ἀριθμῷ τὸ ποσὸν ᾗ ποσόν. ὁ γὰρ ἀριθμὸς ἅπας ἑνί. ὥστε πᾶν τὸ ποσὸν γινώσκεται, ᾗ ποσὸν, τῷ ἑνί, καὶ ᾧ πρώτῳ γινώσκεται, τοῦτο αὐτὸ ἕν. διό τι τὸ ἓν ἀριθμοῦ ἀρχὴ ᾗ ἀριθμός. ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις λέγεται μέτρον, ᾧ πρώτῳ ἕκαστον γινώσκεται, καὶ τὸ μέτρον ἑκάστου ἕν, ἐν μήκει, ἐν πλάτει, ἐν βάθει, ἐν βάρει, ἐν τάχει. τὸ γὰρ βάρος καὶ τάχος, κοινὸν ἐν τοῖς ἐναντίοις. διττὸν γὰρ ἑκάτερον αὐτῶν, οἷον βάρος τό, τε ὁποσηνοῦν ἔχον ῥοπὴν, καὶ τὸ ἔχον ὑπεροχὴν ῥοπῆς. καὶ τάχος τό, τε ὁποσηνοῦν κίνησιν ἔχον, καὶ τὸ ὑπεροχὴν κινήσεως. ἔστι γάρ τι τάχος καὶ τοῦ βραδέος, καὶ βάρος τοῦ κουφοτέρου. ἐν πᾶσι δὴ τούτοις, μέτρον καὶ ἀρχὴ ἕν τι καὶ ἀδιαίρετον.

A indiuisibilis verò, eius est, quod aut specie, aut numero indiuisibile, est: numero igitur indiuisibile, est singulare: specie verò cognoscibili & scientia. Quare vnum vtique erit primum, quod substantiis, vt vnum sint causa est. Toties igitur dicitur vnum, quod natura continuum est, totum, singulare, & vniuersale: hæc autem omnia vnum sunt, eo quòd quorũdã intellectio, aut ratio indiuisibilis est. Oportet autem B considerare, quòd non est eodem modo accipiendum, cùm dicatur, quæ vnum dicuntur, & quid est vni esse quæve ratio eius est. Vnum etenim, toties dicitur & vnumquodque eorum, cui aliquis horum modorum insit, vnum erit. Esse vni autem quãdoque quidem alicui horũ erit, quandoque verò alteri quod & magis propinquum nomini est, illa verò potẽtia. Quemadmodum si de elemento, & causa oporteat dicere, & de ipsis reb. determinando, C & nominis definitionem reddendo. Ignis etenim quodãmodo quidẽ est elementũ. (fortassis verò, secundum se etiam ipsum infinitum, aut aliquid aliud tale) quodam modo verò minime est. Non. n. est idem, igni, & elemento esse: sed tanquã res quędam & natura, ignis elementum est. Nomen autem significat quòd hoc ei competat, quod ex eo tanquam ex primo inexistente aliquid fit. Ita & de causa, & vno, & D cunctis huiuscemodi. Propter quod, vnum esse, est indiuisibile esse ipsum re vera ens, & inseparabile, aut loco, aut specie, aut mente aut toto, atque determinato. Maxime autem mensuram esse cuiusque generis primum, & maxime propriæ quantitatis. Hinc etenim ad alia aduenit. Mensura enim id est quo quãtum cognoscitur. Cognoscitur autem quantum prout quãtum, aut vno, aut numero: omnis verò nume- E rus, vno. Quare omne quantũ, prout quãtum, vno cognoscitur: & quo primo hoc cognoscitur, ipsum vnum: propter quod, vnum principium est numeri, prout numerus est. Hinc autẽ & in aliis id dicitur mensura, quo primo vnumquodque cognoscitur: & cuiusque mensura vnum est, in lõgitudine, in latitudine, in profunditate, in grauitate, in celeritate. Grauitas. n. & celeritas, cõmunis est in cõtrariis. Duplex F enim & vnũquodq. horũ est: vt grauitas, & quæ quantumcunq. põderis habet, & quæ excedi põdere: & celeritas, quæ quantumcunq. motũ habet, & quæ excedit in motu. Etenim est aliqua tardi celeritas, & leuis grauitas. In his itaq. omnibus, mensura & principium vnũ quiddã, & indiuisibile est.

Nam & in lineis, vtuntur pedali, tanquam indiuisibili. Vbique etenim mensuram, vnum quiddam, & indiuisibile quærunt. Hoc autem simplex, aut quali, aut quanto. Vbi itaque videtur non esse, aut auferendum, aut addendum, illa certa mensura est. Quare numeri certissima est. Vnitatem etenim ponunt, quæ omnino indiuisibilis est: in cæteris verò imitantur huiuscemodi. Ex stadio nanque & talento, ac semper à maiore, magis profectò latebit, & additum aliquid & demptum, quàm ex minore. Quare à quo primo secundum sensum non contingit, hoc omnes mensuram. & humidorum, & siccorum, & grauis & leuis faciunt: & tunc putant cognoscere quantum, cum per hanc mensuram sciant: ac etiam motum simplici & velocissimo motu: minimum enim tempus hic habet. Quapropter in astrologia, tale vnum, principium & mensura est. Motum enim æqualem, & velocissimum cæli, supponunt: ad quem cæteros iudicant. Et in musica diesis, quia minimum. Et in voce, elemētum. Et hæc omnia, ita vnum quiddam, non vt commune quiddam vnum, sed vt prædictum est. Non semper autem mensura numero vnum est, verùm aliquando plura: veputa dieses duæ, quę non secundū auditum: sed in rationibus sunt. Et voces plures quibus mensuramus: & diameter, duobus mensuratur: & latus, & omnes magnitudines. Sic igitur mensura omnium, vnum est: quia cognoscimus ex quibus substantia est, aut secundum quātum aut speciem diuidentes. Et propterea vnum indiuisibile est, quia singulorum, quorumcunque indiuisibile est: non tamen omnia similiter indiuisibilia sunt (vt pes, & vnitas) sed hoc quidem omnino, illud verò vult ad indiuisibilia secundum sensum, vt iam dictum est. Fortassis etenim omne continuum diuisibile est. Semper autem mensura, congenea est. Magnitudinum nanque magnitudo: & secundū vnumquodque, longitudinis longitudo, latitudinis latitudo, vocum vox, grauitatis grauitas, vnitas vnitatum. Ita enim accipere oportet, & non quòd numerorum numerus. At oporteret, si similiter. Nō tamen similiter censet, sed ac si vnitatū vnitates, & nō vnitatē censeret esse mensurā. Numerus enim, vnitatū est multitudo. At scientiā quoque & sensum, mensurā rerū dicimus esse, propterea quia per ea aliquid cognoscimus. Atqui mensurātur magis quàm mēsurent. Sed accidit nobis, ac si alio nos mensurāte cognosceremus quanti.

A ἐπεὶ καὶ ἐν ταῖς γραμμαῖς χρῶνται ὡς ἀτόμῳ τῇ ποδιαίᾳ. πανταχοῦ γὰρ τὸ μέτρον ἕν τι ζητοῦσι καὶ ἀδιαίρετον. τοῦτο δὲ τὸ ἁπλοῦν, ἢ τῷ ποιῷ, ἢ τῷ ποσῷ. ὅπου μὲν οὖν δοκεῖ μὴ εἶναι ἀφελεῖν ἢ προσθεῖναι, τοῦτο ἀκριβὲς τὸ μέτρον. διὸ τὸ τοῦ ἀριθμοῦ ἀκριβέστατον. τὴν γὰρ μονάδα τιθέασι πάντῃ ἀδιαίρετον· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις μιμοῦνται τὸ τοιοῦτον. ἀπὸ γὰρ σταδίου καὶ ταλάντου καὶ ἀεὶ τοῦ μείζονος, λάθοι
B ἂν καὶ προστεθέν τι καὶ ἀφαιρεθὲν μᾶλλον, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος. ὥστε ἀφ' οὗ πρώτου κατὰ τὴν αἴσθησιν μὴ ἐνδέχεται, τοῦτο πάντες ποιοῦνται μέτρον, καὶ ὑγρῶν καὶ ξηρῶν, καὶ βάρους καὶ μεγέθους καὶ τότ' οἴονται εἰδέναι τὸ ποσόν, ὅταν εἰδῶσι διὰ τούτου τοῦ μέτρου. καὶ δὴ καὶ κίνησιν τῇ ἁπλῇ κινήσει καὶ τῇ ταχίστῃ. ὀλίγιστον γὰρ αὕτη ἔχει χρόνον. διὸ ἐν τῇ ἀστρολογίᾳ τὸ τοιοῦτον ἕν, ἀρχὴ καὶ μέτρον (τὴν κίνη-
C σιν γὰρ ὁμαλὴν ὑποτίθενται, καὶ ταχίστην τὴν τοῦ οὐρανοῦ, πρὸς ἣν κρίνουσι τὰς ἄλλας) καὶ ἐν μουσικῇ δίεσις, ὅτι ἐλάχιστον. καὶ ἐν φωνῇ στοιχεῖον καὶ ταῦτα πάντα ἕν τι οὕτως, οὐχ ὡς κοινόν τι τὸ ἓν ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται. Οὐκ ἀεὶ δὲ τῷ ἀριθμῷ ἓν τὸ μέτρον, ἀλλ' ἐνίοτε πλείω· οἷον αἱ διέσεις δύο, αἱ μὴ κατὰ τὴν ἀκοὴν, ἀλλ' ἐν τοῖς λόγοις καὶ αἱ φωναὶ πλείους αἷς με-
D τροῦμεν, καὶ ἡ διάμετρος δυσὶ μετρεῖται, καὶ ἡ πλευρὰ καὶ τὰ μεγέθη πάντα. οὕτω δὴ πάντων μέτρον τὸ ἕν, ὅτι γνωρίζομεν ἐξ ὧν ἐστιν ἡ οὐσία διαιροῦντες ἢ κατὰ τὸ ποσόν, ἢ κατὰ τὸ εἶδος. καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἓν ἀδιαίρετον, ὅτι τὸ πρῶτον ἑκάστων ἀδιαίρετον. οὐχ ὁμοίως δὲ πᾶν ἀδιαίρετον, οἷον πούς καὶ μονάς. ἀλλὰ τὸ μὲν πάντῃ, τὸ δ' εἰς ἀδιαίρετα πρὸς τὴν αἴσθησιν ἐθέλει, ὥσπερ εἴρηται ἤδη. ἴσως γὰρ πᾶν συνεχὲς διαι-
E ρετόν. ἀεὶ δὲ συγγενὲς τὸ μέτρον. μεγεθῶν μὲν γὰρ μέγεθος, καὶ καθ' ἕκαστον, μήκους μῆκος, πλάτους πλάτος, φωνῆς φωνή, βάρους βάρος, μονάδων μονάς. οὕτω γὰρ δεῖ λαμβάνειν, ἀλλ' οὐχ ὅτι ἀριθμῶν ἀριθμός. καίτοι ἔδει, εἰ ὁμοίως, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἀξιοῖ, ἀλλ' ὥσπερ εἰ μονάδων μονάδας ἀξιώσειε μέτρον, ἀλλὰ μὴ μονάδα. ὁ δ' ἀριθμὸς πλῆθος μονάδων. καὶ
F τὴν ἐπιστήμην μέτρον τῶν πραγμάτων λέγομεν, καὶ τὴν αἴσθησιν διὰ τὸ αὐτό, ὅτι γνωρίζομέν τι αὐταῖς, ἐπεὶ μετροῦνται μᾶλλον, ἢ μετροῦσιν. ἀλλὰ συμβαίνει ἡμῖν, ὥσπερ ἂν εἰ ἄλλου ἡμᾶς μετροῦντος, ἐγνωρίσαμεν πηλίκοι ἐσμέν,

τῷ τὸν

τῷ τὸν πῆχυν ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν ἐπιβάλλειν. Πρωταγόρας δ' ἄνθρωπόν φησι πάντων εἶναι μέτρον, ὥσπερ ἂν εἰ τὸν ἐπιστήμονα εἰπὼν, ἢ τὸν αἰσθανόμενον. τούτους δ', ὅτι ἔχουσιν ὁ μὲν αἴσθησιν, ὁ δὲ ἐπιστήμην, ἅ φαμεν εἶναι μέτρα τῶν ὑποκειμένων. οὐθὲν δὴ λέγοντες περιττὸν φαίνονταί τι λέγειν. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἑνὶ εἶναι, μάλιστά ἐστι κατὰ τὸ ὄνομα ἀφορίζουσι, μέτρον τι καὶ κυριώτατον τοῦ ποσοῦ, εἶτα τοῦ ποιοῦ, φανερόν. ἔσται δὲ τὸ τοιοῦτον, τὸ μὲν, ἂν ᾖ ἀδιαίρετον κατὰ τὸ ποσόν· τὸ δὲ, ἂν κατὰ τὸ ποιόν. διόπερ ἀδιαίρετον τὸ ἕν, ἢ ἁπλῶς, ἢ ᾗ ἕν.

nam sumus, eóque toties nobis cubitalis mensura admota est. Protagoras autem hominem ait mensuram esse cunctorum: perinde ac si scientem, aut sentientem diceret. Istos autem, quia habent, ille quidem scientiam, hic verò sensum, quæ dicimus obiectorum mensuras esse. nihil itaque dicentes, superfluum aliquid dicere videntur. Quod itaque vni esse (maximè secundum nomen, quod determinant) mensura quædam est, maximè propriè quantitatis, deinde qualitatis manifestum est. Tale autem erit, si hoc quidem secundum quantitatem, hoc verò secundum qualitatem indiuisibile sit. Quare vnum, aut simpliciter, aut prout est vnum, indiuisibile est

Κεφάλαιον β.

Κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν ζητητέον ποτέρως ἔχει, καθάπερ ἐν τοῖς διαπορήμασιν ἐπήλθομεν, τί τὸ ἕν ἐστι, καὶ πῶς δεῖ περὶ αὐτοῦ λαβεῖν· πότερον ὡς οὐσίας τινὸς οὔσης αὐτοῦ τοῦ ἑνός, καθάπερ οἵ τε Πυθαγόρειοί φασι πρότερον, καὶ Πλάτων ὕστερον· ἢ μᾶλλον ὑπόκειταί τις φύσις· καὶ πῶς δεῖ γνωριμωτέρως λεχθῆναι, καὶ μᾶλλον, ὥσπερ οἱ περὶ φύσεως. ἐκείνων μὲν γὰρ, ὁ μέν τις φιλίαν εἶναί φησι τὸ ἕν, ὁ δ' ἀέρα, ὁ δὲ τὸ ἄπειρον. εἰ δὲ μηδὲν τῶν καθόλου δυνατὸν οὐσίαν εἶναι, καθάπερ ἐν τοῖς περὶ οὐσίας, καὶ τοῖς περὶ τοῦ ὄντος εἴρηται λόγοις, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο οὐσίαν ὡς ἕν τι παρὰ τὰ πολλὰ δυνατὸν εἶναι (κοινὸν γὰρ) ἀλλ' ἢ κατηγόρημα μόνον, δῆλον ὡς οὐδὲ τὸ ἕν. τὸ γὰρ ὂν, καὶ τὸ ἓν καθόλου κατηγορεῖται μάλιστα πάντων. ὥστε οὔτε τὰ γένη φύσεις τινὲς καὶ οὐσίαι χωρισταὶ τῶν ἄλλων εἰσίν. οὔτε τὸ ἓν γένος ἐνδέχεται εἶναι διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας, δι' ἅσπερ οὐδὲ τὸ ὂν, οὐδὲ τὴν οὐσίαν. ἔτι δ' ὁμοίως ἐπὶ πάντων ἀναγκαῖον ἔχειν. λέγεται δ' ἰσαχῶς τὸ ὂν καὶ τὸ ἕν. ὥστ' ἐπείπερ ἐν τοῖς ποιοῖς ἐστί τι τὸ ἓν καί τις φύσις, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ποσοῖς, δῆλον ὅτι καὶ ὅλως ζητητέον τί τὸ ἕν, ὥσπερ καὶ τί τὸ ὄν· ὡς οὐχ ἱκανὸν ὅτι τοῦτο αὐτὸ ἡ φύσις αὐτοῦ. ἀλλὰ μὴν ἔν γε χρώμασίν ἐστι τὸ ἓν χρῶμα, οἷον τὸ λευκόν· εἶτα τὰ ἄλλα ἐκ τούτου καὶ τοῦ μέλανος φαίνεται γιγνόμενα. τὸ δὲ μέλαν, στέρησις λευκοῦ, ὥσπερ καὶ φωτὸς σκότος. τοῦτο δ' ἐστὶ στέρησις φωτός. ὥστε εἰ τὰ ὄντα ἦν χρώματα, ἦν ἂν ἀριθμός τις τὰ ὄντα. ἀλλὰ τινῶν; δῆλον δὴ ὅτι χρωμάτων· καὶ τὸ ἓν ἦν ἄν τι ἕν, οἷον τὸ λευκόν.

CAPVT II.

Secundum substantiam autem, & naturam, quonam modo se habeat quærendum est: quemadmodum in dubitationibus tractauimus, quidnam vnum sit, & quomodo de eo opinari oporteat: vtrum vt ipsum vnum, substãtia sit, quemadmodum Pythagorici dixerũt prius, & Plato posterius: an magis aliqua subiicitur natura, & quo modo oporteat notius dici, & an magis sicuti Physici. Illorum enim quidam, amicitiam ipsum vnum ait esse, quidam aerem, quidam infinitum. Si autem nihil vniuersalium possibile est substantiam esse, quemadmodum in sermonibus de substantia, & de ente habitis dictum est, nec hoc ipsum vt vnum quid præter multa substantiam esse possibile est, (commune nanque) sed vt prædicatio solum, patet, quod nec ipsum vnum. Ens enim, & vnum, & vniuersaliter maximè de omnibus prædicatur. Quare neque genera, naturæ quædam: & substantiæ à cæteris separabiles sunt: nec ipsum vnum, genus contingit esse: neque substantiam, propter easdem causas, propter quas nec ens. Adhuc autem similiter in omnibus necesse est sic habere. Dicuntur autem æqualiter, ens, & vnum. Quare cùm in qualitatibus sit aliquid ipsum vnum, & aliqua natura, similiter autem & in quantitatibus: manifestũ est, quòd omnino quærendum est, quidnam vnum sit, sicuti quid ens, tãquã non sufficiẽs sit, quòd hoc ipsum eius natura sit. At verò in coloribus, est vnus color, vtputa, albũ: deinde alij ex hoc & nigro fieri videntur. Nigrũ autẽ, priuatio albi est, sicuti tenebræ lucis: hæ autẽ, lucis priuatio sunt. Quare si entia colores essent, aliquis profectò numerus entia essent, sed quorum? patet quòd colorum: & ipsum vnũ esset vtique aliquid vnum, vtputa album.

Similiter si entia modulationes essent, numerus essent profectò attamen dieseos & non esset numerus substantia, & eorum non ipsum vnum esset aliquid, cuius substantia non ipsum vnum, sed diesis. Similiter autem & in sonis elementorum essent entia profectò numerus, & ipsum vnum elementum vocale: & si figuræ linearum rectarum, figurarum profectò numerus essent, & ipsum vnum triangulum. Eadem verò ratio & in cæteris generibus est. Quare si cum in passionibus, qualitatibus, quantitatibus, ac in motu numeri sint, & vnum quoddam in omnibus, & ipse numerus aliquorum sit, & ipsum vnũ aliquid vnum, non autem hoc ipsum substantia eius sit necesse est, vt etiam in substantiis sic se habeat. Similiter nanque in omnibus se habet. Quod igitur in omni genere ipsum vnum aliqua natura est, & quod nullius hoc ipsum natura est, patet. Quemadmodum enim in coloribus ipsum vnum vnus color quærendus est, ita in substantia vna substantia ipsum vnum. Quod autem idem quodam modo significat vnum & ens, patet etiam ex eo quod æqualiter sequitur prædicamenta, & in nullo est, nec in quid est, nec in quale, sed similiter se habet sicuti ens: & ex eo, quod in prædicatione vnus homo, non addit aliquid aliud quàm homo, sicuti nec ipsum esse præter quid est, aut quale, aut quantum: & vni esse, est vnicuique esse.

CAPVT III.

OPponuntur autem vnum & multa multis modis: quorum vno vnum & multitudo, vt indiuisibile, & diuisibile: quod enim aut diuisum, aut diuisibile est, multitudo quædam dicitur: quod verò indiuisibile, aut non diuisum, vnum. Cùm autem oppositiones quatuor sint modis, & horum aliis secundum priuationem dicatur, contraria erunt profectò, & neque vt contradictio, nec vt ea, quæ ad aliquid dicuntur. Dicitur autem ex contrario ipsum vnũ, & significatur ex diuisibili indiuisibile, eo quod magis multitudo & diuisibile, sensibile est. Quare multitudo, ratione prior, quàm indiuisibile, propter sensum est. Itẽ vnius quidẽ est (quẽadmodũ & in diuisione contrariorum descripsimus) idẽ, simile, & æquale: multitudinis verò diuersum, dissimile, & inæquale est. Cùm autẽ idẽ multipliciter dicatur, vno quidẽ modo secundũ numerũ, quod quandoq. dicimus ipsum: hoc vero si ratione, & numero vnũ sit: veputa, tu tibi ipsi & specie, & materia vnum. Itẽ si primæ substantiæ ratio vna sit:

A ὁμοίως δὲ καὶ εἰ μέλη τὰ ὄντα ἦν, ἀριθμὸς ἂν ἦν, διέσεως μέντοι· ἀλλ' οὐκ ἀριθμὸς ἡ οὐσία αὐτῶν· καὶ τὸ ἓν ἦν ἄν τι οὗ ἡ οὐσία, οὐ τὸ ἕν, ἀλλὰ δίεσις. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν φθόγγων στοιχείων ἦν ἂν τὰ ὄντα ἀριθμός, καὶ τὸ ἓν στοιχεῖον φωνῆεν. καὶ εἰ σχήματα εὐθύγραμμα, σχημάτων ἂν ἦν ἀριθμός, καὶ τὸ ἕν, τὸ τρίγωνον. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων γενῶν. ὥστ' εἴπερ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν τοῖς ποιοῖς, B καὶ ἐν τοῖς ποσοῖς, καὶ ἐν κινήσει ἀριθμῶν ὄντων, καὶ ἑνός τινος ἐν ἅπασιν, ὅ, τε ἀριθμὸς τινῶν, καὶ τὸ ἓν τὶ ὄν· ἀλλ' οὐχὶ τοῦτο αὐτοῦ ἡ οὐσία, καὶ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν ἀνάγκη ὡσαύτως ἔχειν. ὁμοίως γὰρ ἔχει ἐπὶ πάντων. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἓν ἐν παντὶ γένει ἐστί τις φύσις, καὶ οὐδενὸς τοῦτό γ' αὐτὸ ἡ φύσις τὸ ἕν, φανερόν. ἀλλ' ὥσπερ ἐν χρώμασι χρῶμα ἓν ζητητέον αὐτὸ τὸ ἕν, οὕτω καὶ ἐν οὐσίᾳ οὐσίαν μίαν, αὐτό γε τὸ ἕν. ὅτι δὲ ταὐτὸ C σημαίνει πως τὸ ἓν καὶ τὸ ὄν, δῆλον, τῷ τε παρακολουθεῖν ἰσαχῶς ταῖς κατηγορίαις, καὶ μὴ εἶναι ἐν μηδεμιᾷ· οἷον οὔτε ἐν τῷ τί ἐστιν, οὔτ' ἐν τῷ ποιόν, ἀλλ' ὁμοίως ἔχει, ὥσπερ τὸ ὄν. καὶ τῷ μὴ προσκατηγορεῖσθαι ἕτερόν τι τὸ εἷς ἄνθρωπος τοῦ ἄνθρωπος, ὥσπερ οὐδὲ τὸ εἶναι, παρὰ τὸ τί, ἢ ποιόν, ἢ ποσόν· καὶ τὸ ἑνὶ εἶναι, τὸ ἑκάστῳ εἶναι.

D

Κεφάλαιον γ.

ΑΝτίκειται δὲ τὸ ἓν καὶ τὰ πολλὰ κατὰ πλείους τρόπους, ὧν ἕνα τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος ὡς ἀδιαίρετον καὶ διαιρετόν. τὸ μὲν γὰρ ἢ διῃρημένον, ἢ διαιρετὸν πλῆθός τι λέγεται. τὸ δὲ ἀδιαίρετον ἢ μὴ διῃρημένον, ἕν. ἐπεὶ οὖν αἱ ἀντιθέσεις τετραχῶς, καὶ τούτων κατὰ στέρησιν λέγεται θάτερον, ἐναντία ἂν εἴη, καὶ οὔτε ὡς ἀν- E τίφασις, οὔτε ὡς τὰ πρός τι λεγόμενα. λέγεται δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ δηλοῦται τὸ ἕν, ἐκ τοῦ διαιρετοῦ τὸ ἀδιαίρετον, διὰ τὸ μᾶλλον αἰσθητὸν τὸ πλῆθος εἶναι, καὶ τὸ διαιρετὸν ἢ τὸ ἀδιαίρετον. ὥστε τῷ λόγῳ πρότερον τὸ πλῆθος τοῦ ἀδιαιρέτου διὰ τὴν αἴσθησιν. ἔστι δὲ τοῦ μὲν ἑνός, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ διαιρέσει τῶν ἐναντίων διεγράψαμεν, τὸ αὐτό, καὶ ὅμοιον, καὶ ἴσον· τοῦ F δὲ πλήθους τὸ ἕτερον, καὶ ἀνόμοιον, καὶ ἄνισον. λεγομένου δὲ ταὐτοῦ πολλαχῶς, καὶ ἕνα μὲν τρόπον κατ' ἀριθμόν, ὃ λέγομεν ἐνίοτε αὐτό· τοῦτο δ', εἰ καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῷ ἕν ἐστιν, οἷον σὺ σαυτῷ καὶ τῷ εἴδει καὶ τῇ ὕλῃ ἕν. ἔτι δ' ἐὰν ὁ λόγος ὁ τῆς πρώτης οὐσίας εἷς ᾖ,

οἷον

ἢ αἱ ἴσαι γραμμαὶ εὐθεῖαι αἱ αὐταί, καὶ τὰ ἴσα καὶ τὰ ἰσογώνια τετράγωνα, καίτοι πλείω· ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ἰσότης ἑνότης. ὅμοια δὲ, ἐὰν μὴ ταὐτὰ ἁπλῶς ὄντα, μηδὲ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀδιάφορα τὴν ὑποκειμένην, κατὰ τὸ εἶδος ταὐτὰ ᾖ, ὥσπερ τὸ μεῖζον τετράγωνον τῷ μικρῷ ὅμοιον, καὶ αἱ ἄνισοι εὐθεῖαι. αὗται γὰρ ὅμοιαι μὲν, αἱ αὐταὶ δὲ ἁπλῶς, οὔ. τὰ δὲ, ἐὰν τὸ αὐτὸ εἶδος ἔχοντα ἐν οἷς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐγγίνεται, μήτε μᾶλλον ᾖ, μήτε ἧττον. τὰ δὲ, ἐὰν ᾖ τὸ αὐτὸ πάθος καὶ ἓν τῷ εἴδει, οἷον τὸ λευκὸν σφόδρα καὶ ἧττον, ὅμοιά φασιν εἶναι, ὅτι ἓν τὸ εἶδος αὐτῶν. τὰ δὲ, ἐὰν πλείω ἔχῃ ταὐτὰ ἢ ἕτερα, ἢ ἁπλῶς, ἢ τὰ πρόχειρα, οἷον καττίτερος ἀργύρῳ ἢ χρυσῷ· χρυσὸς δὲ πυρὶ, ᾗ ξανθὸν καὶ πυρρόν. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἀνόμοιον πολλαχῶς λέγεται· καὶ τὸ μὲν ἄλλο ἀντικειμένως καὶ τὸ ταὐτό. διὸ πᾶν πρὸς πᾶν, ἢ ταὐτὸ ἢ ἄλλο. τὸ δὲ, ἐὰν μὴ καὶ ἡ ὕλη καὶ ὁ λόγος εἷς. διὸ σὺ καὶ ὁ πλησίον ἕτερος. τὸ δὲ τρίτον, ὡς τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς. τὸ μὲν οὖν ἕτερον, ἢ ταὐτὸ, διὰ τοῦτο πᾶν πρὸς πᾶν λέγεται, ὅσα λέγεται ἓν καὶ ὄν. οὐ γὰρ ἀντίφασίς ἐστι τοῦ ταὐτοῦ· διὸ οὐ λέγεται ἐπὶ τῶν μὴ ὄντων (τὸ δὲ μὴ ταὐτὸ λέγεται) ἐπὶ δὲ τῶν ὄντων πάντων. ἢ γὰρ ἓν, ἢ οὐχ ἓν πέφυκεν ὃ καὶ ὄν. τὸ μὲν οὖν ἕτερον καὶ ταὐτὸν, οὕτως ἀντίκειται· διαφορὰ δὲ καὶ ἑτερότης, ἄλλο. τὸ μὲν γὰρ ἕτερον, καὶ οὗ ἕτερον, οὐκ ἀνάγκη εἶναί τινι ἕτερον. πᾶν γὰρ ἢ ἕτερον, ἢ ταὐτὸ, ὅτι ἂν ᾖ ὄν. τὸ δὲ διάφορον τινὸς, τινὶ διάφορον. ὥστε ἀνάγκη ταὐτό τι εἶναι ᾧ διαφέρουσι. τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ γένος ἢ εἶδος. πᾶν γὰρ τὸ διαφέρον διαφέρει, ἢ γένει, ἢ εἴδει. γένει μὲν, ὧν μὴ ἔστι κοινὴ ἡ ὕλη, μηδὲ γένεσις εἰς ἄλληλα· οἷον ὅσων ἄλλο σχῆμα τῆς κατηγορίας. εἴδει δὲ, ὧν τὸ αὐτὸ γένος. λέγεται δὲ γένος, ὃ ἄμφω ταὐτὸ λέγονται κατὰ τὴν οὐσίαν τὰ διάφορα. τὰ δ' ἐναντία, καὶ ἡ ἐναντίωσις, διαφορά τις. ὅτι δὲ καλῶς τοῦτο ὑποτιθέμεθα, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. πάντα γὰρ διαφέροντα φαίνεται, καὶ οὐ μόνον ἕτερα ὄντα, ἀλλὰ τὰ μὲν τῷ γένει ἕτερα· τὰ δ' ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ τῆς κατηγορίας. ὥστ' ἐν ταὐτῷ γένει καὶ ταὐτὰ τῷ εἴδει. διώρισται δ' ἐν ἄλλοις ποῖα τῷ γένει ταὐτά, ἢ ἕτερα.

A vt æquales lineæ rectæ, eadem & æqualia & æqualium angulorum quadrata, tametsi plura sint: æqualitas tamen in eis est vnitas. Similia verò si cùm non sint eadem simpliciter, nec secundum substantiam subiectam indifferentia, secundũ speciem eadem sint: quemadmodum maius quadratum minori simile est & lineæ inæquales. hæ enim similes quidem, verùm non eædem simpliciter sunt. Quædam verò, si cùm eandem speciem habeant, in quibus
B magis & minus sit, neq; magis neque minus sit. Quædam autem si eadem & vna specie passio sit: vt valde album & minus, similia esse aiunt, quia vna species eorum est. Quædam verò si plura habet eadem, quàm diuersa, aut simpliciter, aut quæ in promptu sunt: vt stannum, argento quàm auro: aurum verò igni, prout flauus, & rufus est. Quare manifestum est quod diuersum, & dissimile multipliciter dicuntur, aliudque & idem, opposite. Vnde omne
C ad omne aut idem, aut aliud est. Hoc verò, nisi sit & materia, & ratio vna: quare tu & propinquus, diuersum. tertium autem sicuti illa quæ in mathematicis sunt. Diuersum igitur, aut idem ideo omne ad omne dicitur, quod quæque vnum & ens dicuntur: non est enim contradictio ipsius eiusdem. Quare non dicitur de non entibus (at non idem dicitur) sed de omnibus entibus. Aut enim vnum, aut non vnum
D natura aptum ens. & vnũ esse. Diuersum igitur, & idem, ita opponuntur: differentia verò, & diuersitas, aliud est. Diuersum nãque & illud à quo diuersum, non est necesse aliquo esse diuersum. Omne etenim quodcunque sit ens, aut idem, aut diuersum est. Differens verò ab aliquo, aliquo differens est. Quare necesse est aliquid idem esse, quo differunt: hoc verò idem, aut genus, aut species est. Omne nanque differens, aut genere, aut specie differt.
E Genere, quorum non est communis materia, neque mutua generatio: vtputa, quorum alia prædicationis figura est. Specie verò, quorum idem genus. Dicitur autem genus, quo ambo, quæ differunt, secundũ substantiam idem dicuntur. Contraria verò, differentia, & contrarietas quædam differentia est. Quod autem rectè supponimus, ex inductione patet. Cuncta enim differre videntur, & non solùm diuersa
F esse, sed quædam secundùm genus diuersa quædam in eadem prædicationis coordinatione. Quare & quæ eadem specie, in eodem genere sunt. Determinatum autem in aliis est, quæ eadem, aut diuersa genere sunt.

Similiter si entia modulationes essent, numerus essent profectò attamen dieseos & non esset numerus substantia, & eorum non ipsum vnum esset aliquid, cuius substantia non ipsum vnum, sed diesis. Similiter autem & in sonis elementorum essent entia profectò numerus, & ipsum vnum elementum vocale: & si figurę linearum rectarum, figurarum profectò numerus essent, & ipsum vnum triangulum. Eadem verò ratio & in cæteris generibus est. Quare si cùm in passionibus, qualitatibus, quantitatibus, ac in motu numeri sint, & vnum quoddam in omnibus, & ipse numerus aliquorum sit, & ipsum vnũ aliquid vnum, non autem hoc ipsum substantia eius sit necesse est, vt etiam in substantiis sic se habeat. Similiter nanque in omnibus se habet. Quod igitur in omni genere ipsum vnum aliqua natura est, & quod nullius hoc ipsum natura est, patet. Quemadmodum enim in coloribus ipsum vnum vnus color quærendus est, ita in substantia vna substantia ipsum vnum. Quod autem idem quodam modo significat vnum & ens, patet etiam ex eo quod æqualiter sequitur prædicamenta, & in nullo est, nec in quid est, nec in quale, sed similiter se habet sicuti ens: & ex eo, quod in prædicatione vnus homo, non addit aliquid aliud quàm homo, sicuti nec ipsum esse præter quid est, aut quale, aut quantum: & vni esse, est vnicuique esse.

CAPVT III

OPponuntur autem vnum & multa multis modis: quorum vno vnum & multitudo, vt indiuisibile, & diuisibile: quod enim aut diuisum, aut diuisibile est, multitudo quædam dicitur: quod verò indiuisibile, aut non diuisum, vnum. Cùm autem oppositiones quatuor sint modis, & horum aliis secundum priuationem dicatur, contraria erunt profectò, & neque vt contradictio, nec vt ea, quæ ad aliquid dicuntur. Dicitur autem ex contrario ipsum vnũ, & significatur ex diuisibili indiuisibile, eo quod magis multitudo & diuisibile, sensibile est. Quare multitudo, ratione prior, quàm indiuisibile, propter sensum est. Itẽ vnius quidẽ est (quẽadmodũ & in diuisione contrariorum descripsimus) idẽ, simile & æquale: multitudinis verò, diuersum, dissimile, & inæquale est. Cùm autẽ idẽ multipliciter dicatur, vno quidẽ modo secundũ numerũ, quod quandoq. dicimus ipsum: hoc vero si ratione, & numero vnũ sit: vt puta, tu tibi ipsi & specie, & materia vnum. Itẽ, si primæ substantiæ ratio vna sit:

A ὁμοίως δὲ καὶ εἰ μέλη τὰ ὄντα ἦν, ἀριθμὸς ἂν ἦν, διέσεως μέν τοι· ἀλλ' οὐκ ἀριθμὸς ἡ οὐσία αὐτῶν· καὶ τὸ ἓν ἦν ἄν τι οὐχ ἡ οὐσία, τὸ ἓν, ἀλλὰ δίεσις. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν φθόγγων στοιχεῖον ἦν ἂν τὰ ὄντα ἀριθμὸς, καὶ τὸ ἓν στοιχεῖον φωνῆεν. καὶ εἰ σχήματα εὐθύγραμμα, σχημάτων ἂν ἦν ἀριθμὸς, καὶ τὸ ἕν, τὸ τρίγωνον. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων γενῶν. ὥστ' εἴπερ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν τοῖς ποιοῖς,
B καὶ ἐν τοῖς ποσοῖς, καὶ ἐν κινήσει ἀριθμῶν ὄντων, καὶ ἑνός τινος ἐν ἅπασιν, ὅ, τε ἀριθμὸς τινῶν, καὶ τὸ ἓν τι ὄν· ἀλλ' οὐχὶ τοῦτο αὐτοῦ ἡ οὐσία, καὶ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν ἀνάγκη ὡσαύτως ἔχειν. ὁμοίως γὰρ ἔχει ἐπὶ πάντων. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἓν ἐν παντὶ γένει ἐστί τις φύσις, καὶ οὐδενὸς τοῦτό γ' αὐτὸ ἡ φύσις τὸ ἕν, φανερόν. ἀλλ' ὥσπερ ἐν χρώμασι χρῶμα ἓν ζητητέον αὐτὸ τὸ ἕν, οὕτω καὶ ἐν
C οὐσίᾳ οὐσίαν μίαν, αὐτό τε τὸ ἕν. ὅτι δὲ ταὐτὸ σημαίνει πως τὸ ἓν καὶ τὸ ὄν, δῆλον, τῷ τε παρακολουθεῖν ἰσαχῶς ταῖς κατηγορίαις, καὶ μὴ εἶναι ἐν μηδεμιᾷ· οἷον οὔτε ἐν τῷ τί ἐστιν, οὔτ' ἐν τῷ ποιόν, ἀλλ' ὁμοίως ἔχει, ὥσπερ τὸ ὄν. καὶ τῷ μὴ προσκατηγορεῖσθαι ἕτερόν τι τὸ εἷς ἄνθρωπος τοῦ ἀνθρώπου, ὥσπερ οὐδὲ τὸ εἶναι, παρὰ τὸ τί, ἢ ποιόν, ἢ ποσόν· καὶ τῷ ἑνὶ εἶναι, τὸ ἑκάστῳ εἶναι.
D

Κεφάλαιον γ.

ΑΝτίκειται δὲ τὸ ἓν καὶ τὰ πολλὰ κατὰ πλείους τρόπους, ὧν ἕνα τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος ὡς ἀδιαίρετον καὶ διαιρετόν. τὸ μὲν γὰρ ἢ διῃρημένον, ἢ διαιρετὸν, πλῆθός τι λέγεται. τὸ δὲ, ἀδιαίρετον ἢ μὴ διῃρημένον, ἕν. ἐπεὶ γοῦν αἱ ἀντιθέσεις τετραχῶς, καὶ τούτων κατὰ στέρησιν λέγεται θάτερον, ἐναντίον ἂν εἴη, καὶ οὔτε ὡς ἀν-
E τίφασις, οὔτε ὡς τὰ πρός τι λεγόμενα. λέγεται δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ δηλοῦται τὸ ἕν, ἐκ τοῦ διαιρετοῦ τὸ ἀδιαίρετον, διὰ τὸ μᾶλλον αἰσθητὸν τὸ πλῆθος εἶναι, καὶ τὸ διαιρετὸν ἢ τὸ ἀδιαίρετον. ὥστε τῷ λόγῳ πρότερον τὸ πλῆθος τοῦ ἀδιαιρέτου διὰ τὴν αἴσθησιν. ἔστι δὲ τοῦ μὲν ἑνὸς, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ διαιρέσει τῶν ἐναντίων διεγράψαμεν, τὸ αὐτὸ, καὶ ὅμοιον, καὶ ἴσον· τοῦ
F δὲ πλήθους τὸ ἕτερον, καὶ ἀνόμοιον, καὶ ἄνισον. λεγομένου δὲ τοῦ ταὐτοῦ πολλαχῶς, καὶ ἕνα μὲν τρόπον κατ' ἀριθμὸν, ὃ λέγομεν ἐνίοτε αὐτὸ τοῦτο δὲ, ἂν καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῷ ἓν ᾖ, οἷον, σὺ σεαυτῷ καὶ τῷ εἴδει καὶ τῇ ὕλῃ ἕν. ἔτι δὲ ἂν ὁ λόγος ὁ τῆς πρώτης οὐσίας εἷς ᾖ,

δῆ

A ὡς αἱ ἴσαι γραμμαὶ εὐθεῖαι αἱ αὐταί, καὶ τὰ ἴσα καὶ τὰ ἰσογώνια τετράγωνα, καίτοι πλείω· ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ἰσότης ἑνότης. ὅμοια δὲ ἐὰν μὴ ταὐτὰ ἁπλῶς ὄντα, μηδὲ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀδιάφορα τὴν συγκειμένην, κατὰ τὸ εἶδος ταὐτὰ ᾖ, ὥσπερ τὸ μεῖζον τετράγωνον τῷ μικρῷ ὅμοιον, καὶ αἱ ἄνισοι εὐθεῖαι. αὗται γὰρ ὅμοιαι μέν, αἱ αὐταὶ δὲ ἁπλῶς οὔ. τὰ δέ, ἐὰν τὸ αὐτὸ εἶδος ἔχοντα ἐν οἷς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον γίγνεται, μήτε μᾶλλον ᾖ μήτε ἧττον. B τὰ δέ, ἐὰν ᾖ τὸ αὐτὸ πάθος καὶ ἓν τῷ εἴδει, οἷον τὸ λευκὸν σφόδρα καὶ ἧττον, ὅμοιά φασιν εἶναι, ὅτι ἓν τὸ εἶδος αὐτῶν. τὰ δέ, ἐὰν πλείω ἔχῃ ταὐτὰ ἢ ἕτερα, ἢ ἁπλῶς ἢ τὰ πρόχειρα, οἷον καττίτερος ἀργύρῳ, ἢ χρυσῷ χρυσὸς δὲ πυρί, ᾗ ξανθὸν καὶ πυρρόν. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἀνόμοιον πολλαχῶς λέγεται. καὶ τὸ μὲν ἄλλο ἀντικειμένως καὶ τὸ ταὐτό. διὸ πᾶν πρὸς ἅπαν, ἢ ταὐτὸ ἢ ἄλλο. τὸ δέ, ἐὰν μὴ καὶ C ἡ ὕλη καὶ ὁ λόγος εἷς. διὸ σὺ καὶ ὁ πλησίον ἕτερος. τὸ δὲ τρίτον, ὡς τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς. τὸ μὲν οὖν ἕτερον, ἢ ταὐτό, διὰ τοῦτο πᾶν πρὸς πᾶν λέγεται, ὅσα λέγεται ἓν καὶ ὄν. οὐ γὰρ ἀντίφασίς ἐστι τοῦ ταὐτοῦ· διὸ οὐ λέγεται ἐπὶ τῶν μὴ ὄντων (τὸ δὲ μὴ ταὐτὸ λέγεται) ἐπὶ δὲ τῶν ὄντων πάντων. ἢ γὰρ ἕν, ἢ οὐχ ἓν πέφυκεν ὂν καὶ ἕν. τὸ μὲν οὖν ἕτερον καὶ ταὐτὸν, οὕτως D ἀντίκειται· διαφορὰ δὲ καὶ ἑτερότης, ἄλλο. τὸ μὲν γὰρ ἕτερον, καὶ οὗ ἕτερον οὐκ ἀνάγκη εἶναι τινὶ ἕτερον. πᾶν γὰρ ἢ ἕτερον, ἢ ταὐτό, ὅτι ἂν ᾖ ὄν. τὸ δὲ διάφορον τινὸς τινὶ διάφορον. ὥστε ἀνάγκη ταὐτό τι εἶναι ᾧ διαφέρουσιν. τοῦτο δὲ τὸ ταὐτὸ γένος ἢ εἶδος. πᾶν γὰρ τὸ διαφέρον διαφέρει, ἢ γένει, ἢ εἴδει. γένει μέν, ὧν μὴ ἔστι κοινὴ ἡ ὕλη, μηδὲ γένεσις εἰς ἄλληλα· οἷον ὅσων ἄλλο σχῆμα τῆς κατηγορίας· εἴδει δέ, ὧν E τὸ αὐτὸ γένος. λέγεται δὲ γένος, ὃ ἄμφω ταὐτὸ λέγονται κατὰ τὴν οὐσίαν τὰ διάφορα. τὰ δ' ἐναντία, καὶ ἡ ἐναντίωσις, διαφορά τις. ὅτι δὲ καλῶς τοῦτο ὑποτιθέμεθα, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. πάντα γὰρ διαφέροντα φαίνεται, καὶ οὐ μόνον ἕτερα ὄντα, ἀλλὰ τὰ μὲν τὸ γένος ἕτερα, τὰ δ' ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ τῆς κατηγορίας. ὥστ' ἐν ταὐτῷ γένει καὶ ταὐ- F τὰ τῷ εἴδει. διώρισται δ' ἐν ἄλλοις ποῖα τῷ γένει ταὐτὰ, ἢ ἕτερα.

A vt æquales lineæ rectæ, eædem & æqualia & æqualium angulorum quadrata, tametsi plura sint: æqualitas tamen in eis est vnitas. Similia verò si cùm non sint eadem simpliciter, nec secundum substantiam subiectam indifferentia, secundũ speciem eadem sint: quemadmodum maius quadratum minori simile est & lineæ inæquales, hæ enim similes quidem, verum non eædem simpliciter sunt. Quædam verò, si cùm eandem speciem habeant, in quibus B magis & minus fit, neq; magis neque minus fit. Quædam autem si eadem & vna specie passio sit: vt valde album & minus, similia esse aiunt, quia vna species eorum est. Quædam verò si plura habent eadem, quàm diuersa, aut simpliciter, aut quæ in promptu sunt: vt stannum, argento quàm auro: aurum verò igni, prout flauum, & rufus est. Quare manifestum est quod diuersum, & dissimile multipliciter dicuntur, aliúdque & idem, opposite. Vnde omne C ad omne aut idem, aut aliud est. Hoc verò, nisi sit & materia, & ratio vna: quare tu & propinquus, diuersum. tertium autem sicuti illa quæ in mathematicis sunt. Diuersum igitur, aut idem ideo omne ad omne dicitur, quod quæque vnum & ens dicuntur: non est enim contradictio ipsius eiusdem. Quare non dicitur de non entibus (at non idem dicitur) sed de omnibus entibus. Aut enim vnum, aut non vnum D natura aptum ens, & vnũ esse. Diuersum igitur, & idem, ita opponuntur: differentia verò & diuersitas, aliud est. Diuersum nãque & illud à quo diuersum, non est necesse aliquo esse diuersum. Omne etenim quodcunque sit ens, aut idem, aut diuersum est. Differens verò ab aliquo, aliquo differens est. Quare necesse est aliquid, idem esse, quo differunt: hoc verò idem, aut genus, aut species est. Omne nanque differens, aut genere, aut specie differt. E Genere, quorum non est communis materia, neque mutua generatio: vtputa, quorum alia prædicationis figura est. Specie verò, quorum idem genus. Dicitur autem genus, quo ambo, quæ differunt, secundũ substantiam idem dicuntur. Contraria verò, differentia, & contrarietas quædam differentia est. Quod autem rectè supponimus, ex inductione patet. Cuncta enim differre videntur, & non solùm diuersa F esse, sed quædam secundùm genus diuersa quædam in eadem prædicationis coordinatione. Quare & quæ eadem specie, in eodem genere sunt. Determinatum autem in aliis est, quæ eadem, aut diuersa genere sunt.

Similiter si entia modulationes essent, numerus essent profectò attamen dieseos & non esset numerus substantia, & eorum non ipsum vnum esset aliquid, cuius substantia non ipsum vnum, sed diesis. Similiter autem & in sonis elementorum essent entia profectò numerus, & ipsum vnum elementum vocale: & si figurę linearum rectarum, figurarum profectò numerus essent, & ipsum vnum triangulum. Eadem verò ratio & in cæteris generibus est. Quare si cùm in passionibus, qualitatibus, quantitatibus, ac in motu numeri sint, & vnum quoddam in omnibus, & ipse numerus aliquorum sit, & ipsum vnũ aliquid vnum, non autem hoc ipsum substantia eius sit necesse est, vt etiam in substantiis sic se habeat. Similiter nanque in omnibus se habet. Quod igitur in omni genere ipsum vnum aliqua natura est, & quod nullius hoc ipsum natura est, patet. Quemadmodum enim in coloribus ipsum vnum vnus color quærendus est, ita in substantia vna substantia ipsum vnum. Quod autem idem quodam modo significat vnum & ens, patet etiam ex eo quod æqualiter sequitur prædicamenta, & in nullo est, nec in quid est, nec in quale, sed similiter se habet sicuti ens: & ex eo, quod in prædicatione vnus homo, non addit aliquid aliud quàm homo, sicuti nec ipsum esse præter quid est, aut quale, aut quantum: & vni esse, est vnicuique esse.

CAPVT III

OPponuntur autem vnum & multa multis modis: quorum vno vnum & multitudo, vt indiuisibile, & diuisibile: quod enim aut diuisum, aut diuisibile est, multitudo quædam dicitur: quod verò indiuisibile, aut non diuisum, vnum. Cùm autem oppositiones quatuor sint modis, & horum aliis secundum priuationem dicatur, contraria erunt profectò, & neque vt contradictio, nec vt ea, quæ ad aliquid dicuntur. Dicitur autem ex contrario ipsum vnũ, & significatur ex diuisibili indiuisibile, eo quod magis multitudo & diuisibile, sensibile est. Quare multitudo, ratione prior, quàm indiuisibile, propter sensum est. Itẽ vnius quidẽ est (quẽadmodũ & in diuisione contrariorum descripsimus) idẽ, simile, & æquale: multitudinis verò diuersum, dissimile, & inæquale est. Cùm autẽ idẽ multipliciter dicatur, vno quidẽ modo secundũ numerũ, quod quandoq. dicimus ipsum: hoc vero si ratione, & numero vnũ sit: veluti, tu tibi ipsi & specie, & materia vnum. Itẽ, si primæ substantiæ ratio vna sit:

A ὁμοίως δὲ καὶ εἰ μέλη τὰ ὄντα ἦν, ἀριθμὸς ἂν ἦν, διέσεως μέντοι· ἀλλ' οὐκ ἀριθμὸς ἡ οὐσία αὐτῶν· καὶ τὸ ἓν ἦν ἄν τι οὗ ἡ οὐσία, οὐ τὸ ἕν, ἀλλὰ δίεσις. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν φθόγγων στοιχείων ἦν ἂν τὰ ὄντα ἀριθμός, καὶ τὸ ἓν στοιχεῖον φωνῆεν. καὶ εἰ σχήματα εὐθύγραμμα, σχημάτων ἂν ἦν ἀριθμός, καὶ τὸ ἕν, τὸ τρίγωνον. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων γενῶν. ὥστ' εἴπερ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν τοῖς ποιοῖς,

B καὶ ἐν τοῖς ποσοῖς, καὶ ἐν κινήσει ἀριθμῶν ὄντων, καὶ ἑνός τινος ἐν ἅπασιν, ὅ, τε ἀριθμὸς τινῶν, καὶ τὸ ἓν τι ὄν· ἀλλ' οὐχὶ τοῦτο αὐτοῦ ἡ οὐσία, καὶ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν ἀνάγκη ὡσαύτως ἔχειν. ὁμοίως γὰρ ἔχει ἐπὶ πάντων. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἓν ἐν παντὶ γένει ἐστί τις φύσις, καὶ οὐδενὸς τοῦτό γ' αὐτὸ ἡ φύσις τὸ ἕν, φανερόν. ἀλλ' ὥσπερ ἐν χρώμασι χρῶμα ἓν ζητητέον αὐτὸ τὸ ἕν, οὕτω καὶ ἐν

C οὐσίᾳ οὐσίαν μίαν, αὐτό τε τὸ ἕν. ὅτι δὲ ταὐτὸ σημαίνει πως τὸ ἓν καὶ τὸ ὄν, δῆλον, τῷ τε παρακολουθεῖν ἰσαχῶς ταῖς κατηγορίαις, καὶ μὴ εἶναι ἐν μηδεμιᾷ· οἷον οὔτε ἐν τῷ τί ἐστιν, οὔτ' ἐν τῷ ποιόν, ἀλλ' ὁμοίως ἔχει, ὥσπερ τὸ ὄν. καὶ τῷ μὴ προσκατηγορεῖσθαι ἕτερόν τι τὸ εἷς ἄνθρωπος τοῦ ἄνθρωπος, ὥσπερ οὐδὲ τὸ εἶναι, παρὰ τὸ τί, ἢ ποιόν, ἢ ποσόν· καὶ τῷ ἑνὶ εἶναι, τὸ ἑκάστῳ εἶναι.

D

Κεφάλαιον γ.

ΑΝτίκειται δὲ τὸ ἓν καὶ τὰ πολλὰ κατὰ πλείους τρόπους, ὧν ἕνα τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος ὡς ἀδιαίρετον καὶ διαιρετόν. τὸ μὲν γὰρ ἢ διῃρημένον, ἢ διαιρετόν, πλῆθός τι λέγεται. τὸ δὲ, ἀδιαίρετον ἢ μὴ διῃρημένον, ἕν. ἐπεὶ οὖν αἱ ἀντιθέσεις τετραχῶς, καὶ τούτων κατὰ στέρησιν λέγεται θάτερον, ἐναντία ἂν εἴη, καὶ οὔτε ὡς ἀντίφασις, οὔτε ὡς τὰ πρός τι λεγόμενα. λέγεται

E ται δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ δηλοῦται τὸ ἕν, ἐκ τοῦ διαιρετοῦ τὸ ἀδιαίρετον, διὰ τὸ μᾶλλον αἰσθητὸν τὸ πλῆθος εἶναι, καὶ τὸ διαιρετὸν ἢ τὸ ἀδιαίρετον. ὥστε τῷ λόγῳ πρότερον τὸ πλῆθος τοῦ ἀδιαιρέτου διὰ τὴν αἴσθησιν. ἔστι δὲ τοῦ μὲν ἑνός, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ διαιρέσει τῶν ἐναντίων διεγράψαμεν, τὸ αὐτό, καὶ ὅμοιον, καὶ ἴσον· τοῦ

F δὲ πλήθους τὸ ἕτερον, καὶ ἀνόμοιον, καὶ ἄνισον. λεγομένου δὲ ταὐτοῦ πολλαχῶς, καὶ ἕνα μὲν τρόπον κατ' ἀριθμόν, ὃ λέγομεν ἐνίοτε αὐτό. τοῦτο δέ, ἂν καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῷ ἓν ᾖ, οἷον σὺ σαυτῷ καὶ τῷ εἴδει καὶ τῇ ὕλῃ ἕν. ἔτι δὲ ἂν ὁ λόγος ὁ τῆς πρώτης οὐσίας εἷς ᾖ,

ἢ αἱ ἴσαι γραμμαὶ εὐθεῖαι αἱ αὐταί, καὶ τὰ ἴσα καὶ τὰ ἰσογώνια τετράγωνα, καίτοι πλείω· ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ἰσότης ἑνότης. ὅμοια δὲ, ἐὰν μὴ ταὐτὰ ἁπλῶς ὄντα, μηδὲ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀδιάφορα τὴν ὑποκειμένην, κατὰ τὸ εἶδος ταὐτὰ ᾖ, ὥσπερ τὸ μεῖζον τετράγωνον τῷ μικρῷ ὅμοιον, καὶ αἱ ἄνισοι εὐθεῖαι. αὗται γὰρ ὅμοιαι μὲν, αἱ αὐταὶ δὲ ἁπλῶς οὔ. τὰ δὲ, ἐὰν τὸ αὐτὸ εἶδος ἔχοντα ἐν οἷς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐγγίνεται, μήτε μᾶλλον ᾖ μήτε ἧττον. B τὰ δὲ, ἐὰν ᾖ τὸ αὐτὸ πάθος καὶ ἓν τῷ εἴδει, οἷον τὸ λευκὸν σφόδρα καὶ ἧττον, ὅμοιά φασιν εἶναι, ὅτι ἓν τὸ εἶδος αὐτῶν. τὰ δὲ, ἐὰν πλείω ἔχῃ ταὐτὰ ἢ ἕτερα, ἢ ἁπλῶς, ἢ τὰ πρόχειρα, οἷον καττίτερος ἀργύρῳ, ἢ χρυσῷ· χρυσὸς δὲ πυρί, ᾗ ξανθὸν καὶ πυῤῥόν. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἀνόμοιον πολλαχῶς λέγεται. καὶ τὸ μὲν ἄλλο ἀντικειμένως καὶ τὸ ταὐτό. διὸ πᾶν πρὸς ἅπαν, ἢ ταὐτὸ ἢ ἄλλο. τὸ δὲ, ἐὰν μὴ καὶ C ἡ ὕλη καὶ ὁ λόγος εἷς. διὸ σὺ καὶ ὁ πλησίον ἕτερος. τὸ δὲ τρίτον, ὡς τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς. τὸ μὲν οὖν ἕτερον, ἢ ταὐτὸ, διὰ τοῦτο πᾶν πρὸς πᾶν λέγεται, ὅσα λέγεται ἓν καὶ ὄν. οὐ γὰρ ἀντίφασίς ἐστι τοῦ ταὐτοῦ. διὸ οὐ λέγεται ἐπὶ τῶν μὴ ὄντων (τὸ δὲ μὴ ταὐτὸ λέγεται) ἐπὶ δὲ τῶν ὄντων πάντων. ἢ γὰρ ἓν, ἢ οὐχ ἓν πέφυκεν ὃ καὶ ὂν καὶ ἕν. τὸ μὲν οὖν ἕτερον καὶ ταὐτὸν, οὕτως D ἀντίκειται. διαφορὰ δὲ καὶ ἑτερότης, ἄλλο. τὸ μὲν γὰρ ἕτερον, καὶ οὗ ἕτερον, οὐκ ἀνάγκη εἶναι τινὶ ἕτερον. πᾶν γὰρ ἢ ἕτερον, ἢ ταὐτὸ, ὅτι ἂν ᾖ ὄν. τὸ δὲ διάφορον τινὸς, τινὶ διάφορον. ὥστε ἀνάγκη ταὐτό τι εἶναι ᾧ διαφέρουσι. τοῦτο δὲ τὸ ταὐτὸ, γένος ἢ εἶδος. πᾶν γὰρ τὸ διαφέρον διαφέρει, ἢ γένει ἢ εἴδει. γένει μὲν, ὧν μὴ ἔστι κοινὴ ἡ ὕλη, μηδὲ γένεσις εἰς ἄλληλα· οἷον ὅσων ἄλλο σχῆμα τῆς κατηγορίας. εἴδει δὲ, ὧν E τὸ αὐτὸ γένος. λέγεται δὲ γένος, ὃ ἄμφω ταὐτὸ λέγονται κατὰ τὴν οὐσίαν τὰ διάφορα. τὰ δ' ἐναντία, καὶ ἡ ἐναντίωσις, διαφορά τις. ὅτι δὲ καλῶς τοῦτο ὑποτιθέμεθα, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. πάντα γὰρ διαφέροντα φαίνεται, καὶ οὐ μόνον ἕτερα ὄντα, ἀλλὰ τὰ μὲν τὸ γένος ἕτερα· τὰ δ' ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ τῆς κατηγορίας. ὥστ' ἐν ταὐτῷ γένει καὶ ταὐτὰ F τῷ εἴδει. διώρισται δ' ἐν ἄλλοις ποῖα τῷ γένει ταὐτὰ, ἢ ἕτερα.

A vt æquales lineæ rectæ, eædem & æqualia & æqualium angulorum quadrata, tametsi plura sint: æqualitas tamen in eis est vnitas. Similia verò si cùm non sint eadem simpliciter, nec secundum substantiam subiectam indifferentia, secundũ speciem eadem sint: quemadmodum maius quadratum minori simile est & lineæ inæquales. hæ enim similes quidem, verum non eædem simpliciter sunt. Quædam verò, si cùm eandem speciem habeant, in quibus magis & minus fit, neq. magis neque minus sit. Quædam autem si eadem & vna specie passio sit: vt valde album & minus, similia esse aiunt, quia vna species eorum est. Quædam verò si plura habet eadem, quàm diuersa, aut simpliciter, aut quæ in promptu sunt: vt stannum, argento quàm auro: aurum verò igni, prout flauus, & rufus est. Quare manifestum est quod diuersum, & dissimile multipliciter dicuntur, aliudque & idem, opposite. Vnde omne ad omne aut idem, aut aliud est. Hoc verò, nisi sit & materia, & ratio vna: quare tu & propinquus, diuersum. tertium autem sicuti illa quæ in mathematicis sunt. Diuersum igitur, aut idem ideo omne ad omne dicitur, quod quæque vnum & ens dicuntur: non est enim contradictio ipsius eiusdem. Quare non dicitur de non entibus, at non idem dicitur) sed de omnibus entibus. Aut enim vnum, aut non vnum natura aptum ens, & vnũ esse. Diuersum igitur, & idem, ita opponuntur: differentia verò & diuersitas, aliud est. Diuersum nãque & illud à quo diuersum, non est necesse aliquo esse diuersum. Omne etenim quodcunque sit ens, aut idem, aut diuersum est. Differens verò ab aliquo, aliquo differens est. Quare necesse est aliquid idem esse, quo differunt: hoc verò idem, aut genus, aut species est. Omne nanque differens, aut genere, aut specie differt. Genere, quorum non est communis materia, neque mutua generatio: vtputa, quorum alia prædicationis figura est. Specie verò, quorum idem genus. Dicitur autem genus, quo ambo, quæ differunt, secundũ substantiam idem dicuntur. Contraria verò, differentia, & contrarietas quædam differentia est. Quod autem rectè supponimus, ex inductione patet. Cuncta enim differre videntur, & non solùm diuersa esse, sed quædam secundùm genus diuersa quædam in eadem prædicationis coordinatione. Quare & quæ eadem specie, in eodem genere sunt. Determinatum autem in aliis est, quæ eadem, aut diuersa genere sunt.

Similiter si entia modulationes essent, numerus essent profectò attamen dieseos & non esset numerus substantia, & eorum non ipsum vnum esset aliquid, cuius substantia non ipsum vnum, sed diesis. Similiter autem & in sonis elementorum essent entia profectò numerus, & ipsum vnum elementum vocale: & si figurę linearum rectarum, figurarum profectò numerus essent, & ipsum vnum triangulum. Eadem verò ratio & in cæteris generibus est. Quare si cùm in passionibus, qualitatibus, quantitatibus, ac in motu numeri sint, & vnum quoddam in omnibus, & ipse numerus aliquorum sit, & ipsum vnũ aliquid vnum, non autem hoc ipsum substantia eius sit necesse est, vt etiam in substantiis sic se habeat. Similiter nanque in omnibus se habet. Quod igitur in omni genere ipsum vnum aliqua natura est, & quod nullius hoc ipsum natura est, patet. Quemadmodum enim in coloribus ipsum vnum vnus color quærendus est, ita in substantia vna substantia ipsum vnum. Quod autem idem quodam modo significat vnum & ens, patet etiam ex eo quod æqualiter sequitur prædicamenta, & in nullo est, nec in quid est, nec in quale, sed similiter se habet sicuti ens: & ex eo, quod in prædicatione vnus homo, non addit aliquid aliud quàm homo, sicuti nec ipsum esse præter quid est, aut quale, aut quantum: & vni esse, est vnicuique esse.

CAPVT III

OPponuntur autem vnum & multa multis modis: quorum vno vnum & multitudo, vt indiuisibile, & diuisibile: quod enim aut diuisum, aut diuisibile est, multitudo quædam dicitur: quod verò indiuisibile, aut non diuisum, vnum. Cùm autem oppositiones quatuor sint modis, & horum aliis secundum priuationem dicatur, contraria erunt profectò, & neque vt contradictio, nec vt ea quæ ad aliquid dicuntur. Dicitur autem ex contrario ipsum vnũ, & significatur ex diuisibili indiuisibile, eo quod magis multitudo & diuisibile, sensibile est. Quare multitudo, ratione prior, quàm indiuisibile, propter sensum est. Itẽ vnius quidẽ est (queadmodũ & in diuisione contrariorum descripsimus) idẽ, simile & æquale: multitudinis verò diuersum, dissimile, & inequale est. Cùm autẽ idẽ multipliciter dicatur, vno quidẽ modo secundũ numerũ, quod quandoq. dicimus ipsum: hoc vero si ratione, & numero vnũ sit: veputa, tu tibi ipsi & specie, & materia vnum. Itẽ, si primæ substãtiæ ratio vna sit:

A ὁμοίως δὲ καὶ εἰ μέλη τὰ ὄντα ἦν, ἀριθμὸς ἂν ἦν, διέσεων μέντοι, ἀλλ' οὐκ ἀριθμὸς ἡ οὐσία αὐτῶν· καὶ τὸ ἓν ἦν ἄν τι οὗ ἡ οὐσία, οὐ τὸ ἓν, ἀλλὰ δίεσις. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν φθόγγων στοιχείων ἂν ἦν τὰ ὄντα ἀριθμός, καὶ τὸ ἓν στοιχεῖον φωνῆεν. καὶ εἰ σχήματα εὐθύγραμμα, σχημάτων ἂν ἦν ἀριθμός, καὶ τὸ ἓν τὸ τρίγωνον. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων γενῶν. ὥστ' εἴπερ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν τοῖς ποιοῖς, B καὶ ἐν τοῖς ποσοῖς, καὶ ἐν κινήσει ἀριθμῶν ὄντων, καὶ ἑνός τινος ἐν ἅπασιν, ὅ τε ἀριθμὸς τινῶν, καὶ τὸ ἓν τὶ ὄν· ἀλλ' οὐχὶ τοῦτο αὐτοῦ ἡ οὐσία, καὶ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν ἀνάγκη ὡσαύτως ἔχειν. ὁμοίως γὰρ ἔχει ἐπὶ πάντων. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἓν ἐν παντὶ γένει ἐστί τις φύσις, καὶ οὐδενὸς τοῦτό γ' αὐτὸ ἡ φύσις τὸ ἕν, φανερόν. ἀλλ' ὥσπερ ἐν χρώμασι χρῶμα ἓν ζητητέον αὐτὸ τὸ ἕν, οὕτω καὶ ἐν οὐσίᾳ οὐσίαν μίαν, αὐτό γε τὸ ἕν. ὅτι δὲ ταὐτὸ C σημαίνει πως τὸ ἓν καὶ τὸ ὄν, δῆλον, τῷ τε παρακολουθεῖν ἰσαχῶς ταῖς κατηγορίαις, καὶ μὴ εἶναι ἐν μηδεμιᾷ· οἷον οὔτε ἐν τῷ τί ἐστιν, οὔτ' ἐν τῷ ποιόν, ἀλλ' ὁμοίως ἔχει ὥσπερ τὸ ὄν. καὶ τῷ μὴ προσκατηγορεῖσθαι ἕτερόν τι τὸ εἷς ἄνθρωπος τοῦ ἄνθρωπος, ὥσπερ οὐδὲ τὸ εἶναι παρὰ τὸ τί, ἢ ποιόν, ἢ ποσόν· καὶ τὸ ἑνὶ εἶναι, τὸ ἑκάστῳ εἶναι.

D

Κεφάλαιον γ.

ΑΝτίκειται δὲ τὸ ἓν καὶ τὰ πολλὰ κατὰ πλείους τρόπους, ὧν ἕνα τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος ὡς ἀδιαίρετον καὶ διαιρετόν. τὸ μὲν γὰρ ἢ διῃρημένον, ἢ διαιρετὸν, πλῆθός τι λέγεται. τὸ δὲ, ἀδιαίρετον ἢ μὴ διῃρημένον, ἕν. ἐπεὶ οὖν αἱ ἀντιθέσεις τετραχῶς, καὶ τούτων κατὰ στέρησιν λέγεται θάτερον, ἐναντία ἂν εἴη, καὶ οὔτε ὡς ἀν- E τίφασις, οὔτε ὡς τὰ πρός τι λεγόμενα. λέγεται δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ δηλοῦται τὸ ἓν, ἐκ τοῦ διαιρετοῦ τὸ ἀδιαίρετον, διὰ τὸ μᾶλλον αἰσθητὸν τὸ πλῆθος εἶναι, καὶ τὸ διαιρετὸν ἢ τὸ ἀδιαίρετον. ὥστε τῷ λόγῳ πρότερον τὸ πλῆθος τοῦ ἀδιαιρέτου διὰ τὴν αἴσθησιν. ἔστι δὲ τοῦ μὲν ἑνὸς, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ διαιρέσει τῶν ἐναντίων διεγράψαμεν, τὸ αὐτὸ, καὶ ὅμοιον, καὶ ἴσον· τοῦ F δὲ πλήθους τὸ ἕτερον, καὶ ἀνόμοιον, καὶ ἄνισον. λεγομένου δὲ τοῦ ταὐτοῦ πολλαχῶς, ἕνα μὲν τρόπον κατ' ἀριθμὸν, ὃ λέγομεν ἐνίοτε αὐτὸ τοῦτο. δὲ, ἐὰν καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῷ ἓν ᾖ, οἷον σὺ σαυτῷ καὶ τῷ εἴδει καὶ τῇ ὕλῃ ἕν. ἔτι δὲ, ἐὰν ὁ λόγος ὁ τῆς πρώτης οὐσίας εἷς ᾖ,

ᾖ

ὥσπερ αἱ ἴσαι γραμμαὶ αἱ εὐθεῖαι αἱ αὐταὶ, καὶ τὰ ἴσα καὶ τὰ ἰσογώνια τετράγωνα, καίτοι πλείω· ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ἰσότης ἑνότης. ὅμοια δὲ, ἐὰν μὴ ταὐτὰ ἁπλῶς ὄντα, μηδὲ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀδιάφορα τὴν ὑποκειμένην, κατὰ τὸ εἶδος ταὐτὰ ᾖ, τὸ μεῖζον τετράγωνον, τῷ μικρῷ ὅμοιον, καὶ αἱ ἄνισοι εὐθεῖαι. αὗται γὰρ ὅμοιαι μὲν, αἱ αὐταὶ δὲ ἁπλῶς, οὔ. τὰ δὲ, ἐὰν τὸ αὐτὸ εἶδος ἔχοντα ἐν οἷς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐγγίνεται, μήτε μᾶλλον ᾖ, μήτε ἧττον. τὰ B δὲ, ἐὰν ᾖ τὸ αὐτὸ πάθος καὶ ἓν τῷ εἴδει, οἷον τὸ λευκὸν σφόδρα καὶ ἧττον, ὅμοιά φασιν εἶναι, ὅτι ἓν τῷ εἴδει αὐτῶν. τὰ δὲ, ἐὰν πλείω ἔχῃ ταὐτὰ ἢ ἕτερα, ἢ ἁπλῶς, ἢ τὰ πρόχειρα, οἷον καττίτερος ἀργύρῳ, ἢ χρυσῷ· χρυσὸς δὲ πυρὶ, ᾗ ξανθὸν καὶ πυρρόν. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἀνόμοιον πολλαχῶς λέγεται· καὶ τὸ μὲν ἄλλο ἀντικειμένως καὶ τὸ ταὐτό. διὸ πᾶν πρὸς ἅπαν, ἢ ταὐτὸ ἢ ἄλλο. τὸ δὲ, ἐὰν μὴ καὶ C ὕλη καὶ ὁ λόγος εἷς. διὸ σὺ καὶ ὁ πλησίον ἕτερος. τὸ δὲ τρίτον, ὡς τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς. τὸ μὲν οὖν ἕτερον ἢ ταὐτὸ, διὰ τοῦτο πᾶν πρὸς πᾶν λέγεται, ὅσα λέγεται ἓν καὶ ὄν. οὐ γὰρ ἀντίφασίς ἐστι τοῦ ταὐτοῦ· διὸ οὐ λέγεται ἐπὶ τῶν μὴ ὄντων (τὸ δὲ μὴ ταὐτὸ λέγεται) ἐπὶ δὲ τῶν ὄντων πάντων. ἢ γὰρ ἓν, ἢ οὐχ ἓν πέφυκε καὶ ἕν. τὸ μὲν οὖν ἕτερον καὶ ταὐτὸν, οὕτως D ἀντίκειται. διαφορὰ δὲ καὶ ἑτερότης, ἄλλο. τὸ μὲν γὰρ ἕτερον, καὶ οὗ ἕτερον οὐκ ἀνάγκη εἶναί τινι ἕτερον. πᾶν γὰρ ἢ ἕτερον, ἢ ταὐτὸ, ὅτι ἂν ᾖ ὄν. τὸ δὲ διάφορον τινὸς, τινὶ διάφορον. ὥστε ἀνάγκη ταὐτό τι εἶναι ᾧ διαφέρουσι. τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ γένος ἢ εἶδος. πᾶν γὰρ τὸ διαφέρον διαφέρει, ἢ γένει, ἢ εἴδει. γένει μὲν, ὧν μὴ ἔστι κοινὴ ἡ ὕλη, μηδὲ γένεσις εἰς ἄλληλα· οἷον ὅσων ἄλλο σχῆμα τῆς κατηγορίας. εἴδει δὲ, ὧν E τὸ αὐτὸ γένος. λέγεται δὲ γένος, ὃ ἄμφω τὸ αὐτὸ λέγονται κατὰ τὴν οὐσίαν τὰ διάφορα. τὰ δ' ἐναντία, καὶ ἡ ἐναντίωσις, διαφορά τις. ὅτι δὲ καλῶς τοῦτο ὑποτιθέμεθα, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. πάντα γὰρ διαφέροντα φαίνεται, καὶ οὐ μόνον ἕτερα ὄντα, ἀλλὰ τὰ μὲν τῷ γένει ἕτερα, τὰ δ' ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ τῆς κατηγορίας. ὥστ' ἐν ταὐτῷ γένει καὶ ταὐτὰ F τῷ εἴδει. διώρισται δ' ἐν ἄλλοις ποῖα τῷ γένει ταὐτὰ, ἢ ἕτερα.

A vt æquales lineæ rectæ, eædem & æqualia & æqualium angulorum quadrata, tametsi plura sint: æqualitas tamen in eis est vnitas. Similia verò si cùm non sint eadem simpliciter, nec secundum substantiam subiectam indifferentia, secundũ speciem eadem sint: quemadmodum maius quadratum minori simile est & lineæ inæquales, hæ enim similes quidem, verùm non eædem simpliciter sunt. Quædam verò, si cùm eandem speciem habeant, in quibus B magis & minus sit, neq. magis neque minus sit. Quædam autem si eadem & vna specie passio sit: vt valde album & minus, similia esse aiunt, quia vna species eorum est. Quædam verò si plura habet eadem, quàm diuersa, aut simpliciter, aut quæ in promptu sunt: vt stannum, argento quàm auro: aurum verò igni, prout flauus, & rufus est. Quare manifestum est quod diuersum, & dissimile multipliciter dicuntur, aliúdque & idem, opposite. Vnde omne C ad omne aut idem, aut aliud est. Hoc verò, nisi sit & materia, & ratio vna: quare tu & propinquus, diuersum. tertium autem sicuti illa quæ in mathematicis sunt. Diuersum igitur, aut idem ideo omne ad omne dicitur, quod quæque vnum & ens dicuntur: non est enim contradictio ipsius eiusdem. Quare non dicitur de non entibus, (at non idem dicitur) sed de omnibus entibus. Aut enim vnum, aut non vnum D natura aptum ens, & vnũ esse. Diuersum igitur, & idem, ita opponuntur: differentia verò, & diuersitas, aliud est. Diuersum nãque & illud à quo diuersum, non est necesse aliquo esse diuersum. Omne etenim quodcunque sit ens, aut idem, aut diuersum est. Differens verò ab aliquo, aliquo differens est. Quare necesse est aliquid, idem esse, quo differunt: hoc verò idem, aut genus, aut species est. Omne nanque differens, aut genere, aut specie differt. E Genere, quorum non est communis materia, neque mutua generatio: vtputa, quorum alia prædicationis figura est. Specie verò, quorum idem genus. Dicitur autem genus, quo ambo, quæ differunt, secundũ substantiam idem dicuntur. Contraria verò, differentia, & contrarietas quædam differentia est. Quod autem rectè supponimus, ex inductione patet. Cuncta enim differre videntur, & non solùm diuersa F esse, sed quædam secundùm genus diuersa quædam in eadem prædicationis coordinatione. Quare & quæ eadem specie, in eodem genere sunt. Determinatum autem in aliis est, quæ eadem, aut diuersa genere sunt.

A ἔτι αἱ ἴσαι γραμμαὶ αἱ εὐθεῖαι αἱ αὐταί, καὶ τὰ ἴσα καὶ τὰ ἰσογώνια τετράγωνα, καίτοι πλείω· ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ἰσότης ἑνότης. ὅμοια δὲ, ἐὰν μὴ ταὐτὰ ἁπλῶς ὄντα, μηδὲ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀδιάφορα τὴν συγκειμένην, κατὰ τὸ εἶδος ταὐτὰ ᾖ, ὥσπερ τὸ μεῖζον τετράγωνον τῷ μικρῷ ὅμοιον, καὶ αἱ ἄνισοι εὐθεῖαι. αὗται γὰρ ὅμοιαι μέν, αἱ αὐταὶ δὲ ἁπλῶς οὔ. τὰ δὲ, ἐὰν τὸ αὐτὸ εἶδος ἔχοντα, ἐν οἷς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον γίγνεται, μήτε μᾶλλον ᾖ, μήτε ἧττον. B τὰ δὲ, ἐὰν ᾖ τὸ αὐτὸ πάθος καὶ ἓν τῷ εἴδει, οἷον τὸ λευκὸν σφόδρα καὶ ἧττον, ὅμοιά φασιν εἶναι, ὅτι ἓν τὸ εἶδος αὐτῶν. τὰ δὲ, ἐὰν πλείω ἔχῃ ταὐτὰ ἢ ἕτερα, ἢ ἁπλῶς, ἢ τὰ πρόχειρα, οἷον καττίτερος ἀργύρῳ ἢ χρυσῷ, χρυσὸς δὲ πυρί, ᾗ ξανθὸν καὶ πυρρόν. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἀνόμοιον πολλαχῶς λέγεται. καὶ τὸ μὲν ἄλλο ἀντικειμένως καὶ τὸ ταὐτό. διὸ πᾶν πρὸς ἅπαν, ἢ ταὐτὸ ἢ ἄλλο. C τὸ δὲ, ἐὰν μὴ καὶ ἡ ὕλη καὶ ὁ λόγος εἷς. διὸ σὺ καὶ ὁ πλησίον ἕτερον. τὸ δὲ τρίτον, ὡς τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς. τὸ μὲν οὖν ἕτερον, ἢ ταὐτὸ, διὰ τοῦτο πᾶν πρὸς πᾶν λέγεται, ὅσα λέγεται ἓν καὶ ὄν. οὐ γὰρ ἀντίφασίς ἐστι τοῦ ταὐτοῦ. διὸ οὐ λέγεται ἐπὶ τῶν μὴ ὄντων (τὸ δὲ μὴ ταὐτὸ λέγεται) ἐπὶ δὲ τῶν ὄντων πάντων. ἢ γὰρ ἓν, ἢ οὐχ ἓν πέφυκεν ὅσα ὂν καὶ ἕν. D τὸ μὲν οὖν ἕτερον καὶ ταὐτὸν, οὕτως ἀντίκειται. διαφορὰ δὲ καὶ ἑτερότης, ἄλλο. τὸ μὲν γὰρ ἕτερον, καὶ οὗ ἕτερον οὐκ ἀνάγκη εἶναί τινι ἕτερον. πᾶν γὰρ ἢ ἕτερον, ἢ ταὐτὸ, ὅτι ἂν ᾖ ὄν. τὸ δὲ διάφορον τινὸς, τινὶ διάφορον. ὥστε ἀνάγκη ταὐτό τι εἶναι ᾧ διαφέρουσι. τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ γένος ἢ εἶδος. πᾶν γὰρ τὸ διαφέρον διαφέρει, ἢ γένει, ἢ εἴδει. γένει μὲν, ὧν μὴ ἔστι κοινὴ ἡ ὕλη, μηδὲ γένεσις εἰς ἄλληλα· οἷον ὅσων ἄλλο σχῆμα τῆς κατηγορίας. E εἴδει δὲ, ὧν τὸ αὐτὸ γένος. λέγεται δὲ γένος, ὃ ἄμφω ταὐτὸ λέγονται κατὰ τὴν οὐσίαν τὰ διάφορα. τὰ δ' ἐναντία, διάφορα, καὶ ἡ ἐναντίωσις, διαφορά τις. ὅτι δὲ καλῶς τοῦτο ὑποτιθέμεθα, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. πάντα γὰρ διαφέροντα φαίνεται, καὶ οὐ μόνον ἕτερα ὄντα, ἀλλὰ τὰ μὲν τῷ γένει ἕτερα· τὰ δ' ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ τῆς κατηγορίας. ὥστ' ἐν ταὐτῷ γένει καὶ ταὐτὰ F τῷ εἴδει. διώρισται δ' ἐν ἄλλοις ποῖα τῷ γένει ταὐτὰ, ἢ ἕτερα.

vt æquales lineæ rectæ, eædem & æqualia & æqualium angulorum quadrata, tametsi plura sint: æqualitas tamen in eis est vnitas. Similia verò si cùm non sint eadem simpliciter, nec secundum substantiam subiectam indifferentia, secundũ speciem eadem sint: quemadmodum maius quadratum minori simile est & lineæ inæquales. hæ enim similes quidem, verùm non eædem simpliciter sunt. Quædam verò, si cum eandem speciem habeant, in quibus magis & minus fit, neq. magis neque minus fit. Quædam autem si eadem & vna specie passio fit: vt valde album & minus, similia esse aiunt, quia vna species eorum est. Quædam verò si plura habet eadem, quàm diuersa, aut simpliciter, aut quæ in promptu sunt: vt stannum, argento quàm auro: aurum verò igni, prout flauus, & rufus est. Quare manifestum est quod diuersum, & dissimile multipliciter dicuntur, aliudque & idem, opposite. Vnde omne ad omne aut idem, aut aliud est. Hoc verò, nisi sit & materia, & ratio vna: quare tu & propinquus, diuersum. tertium autem sicuti illa quæ in mathematicis sunt. Diuersum igitur, aut idem ideo omne ad omne dicitur, quod quæque vnum & ens dicuntur: non est enim contradictio ipsius eiusdem. Quare non dicitur de non entibus (at non idem dicitur) sed de omnibus entibus. Aut enim vnum, aut non vnum natura aptum ens, & vnũ esse. Diuersum igitur, & idem, ita opponuntur: differentia verò & diuersitas, aliud est. Diuersum nãque & illud à quo diuersum, non est necesse aliquo esse diuersum. Omne etenim quodcunque sit ens, aut idem, aut diuersum est. Differens verò ab aliquo, aliquo differens est. Quare necesse est aliquid, idem esse, quo differunt: hoc verò idem, aut genus, aut species est. Omne nanque differens, aut genere, aut specie differt. Genere, quorum non est communis materia, neque mutua generatio: vtputa, quorum alia prædicationis figura est. Specie verò, quorum idem genus. Dicitur autem genus, quo ambo, quæ differunt, secundũ substantiam idem dicuntur. Contraria verò, differentia, & contrarietas quædam differentia est. Quod autem rectè supponimus, ex inductione patet. Cuncta enim differre videntur, & non solùm diuersa esse, sed quædam secundùm genus diuersa quædam in eadem prædicationis coordinatione. Quare & quæ eadem specie, in eodem genere sunt. Determinatum autem in aliis est, quæ eadem, aut diuersa genere sunt.

CAPVT IIII. A

Cvm autem contingat inuicem differre, quæ differunt, & plus & minus, est etiam quædam maxima differentia: & hāc dico contrarietatem. Quòd autem maxima differentia est, manifestum est ex inductione. Quæ enim genere differunt, nō habent ad se mutuò viam, sed plus distāt, & non conueniunt: illis verò, quæ specie differunt, generationes ex contrariis tanquam ex vltimis sunt. Distantia verò vltimorum, maxima est: quare etiam contrariorum. Atqui quod maximum est in quoque genere perfectum est. Etenim maximum est, cuius non est excessus. Perfectum verò, extra quod non est possibile aliquid habere. Finem nāque habet perfecta differentia. Quemadmodum cætera perfecta dicuntur, eo quod habeant finem. Extra finem autem nihil est. Vltimū enim in re omni est, & continet. Quare, nihil extra finem est, nec indiget aliquo, quod perfectū est. Quod igitur contrarietas, est differentia perfecta, ex his patet. Cùm autem multipliciter dicantur contraria, ita perfectum sequitur, sicuti eis inest esse contrariis. His autem existentibus, patet quod non contingit, vni plura contraria esse. Nec enim vltimo vlterius aliquid erit: nec vnius distantiæ plura, quàm duo vltima. Et omnino si contrarietas differentia est, differentia verò duorum est, ergo & ipsa perfecta. Necesse autem alias contrariorum definitiones veras esse. Etenim plurimū differt perfecta differentia. Nanque non esse aliquid sumendum extra ea, quæ & genere differunt, & specie ostensum est: quia ad ea, quæ extra genus sunt, non est differentia. Horum autem, hæc maxima est. Et quæ in eodem genere plurimùm differunt, contraria sunt. Maxima enim horum differentia est, quę perfecta est. Et quæ in eodem susceptiuo plurimum differunt contraria sunt. Materia enim eadem contrariis. Et quæ sub eadem potētia plurimùm differunt. Etenim scientia circa vnum eorum genus, vna, in quibus perfecta differētia maxima est. Prima verò contrarietas, habitus & priuatio est, nō tamē omnis priuatio, (multipliciter enim priuatio dicitur) sed quæcunque perfecta sit. Cætera verò contraria secundum hæc dicentur: quædam eo quod habeant: quædam eo quod faciant, aut factiua sint: quædam eo quod accipiant, abiiciant hæc, aut alia contraria. Si opponuntur itaque contradictio, priuatio, contrarietas, & ad aliquid: horum autem primum contradictio:

Κεφάλαιον δ.

Ἐπεὶ δὲ διαφέρειν ἐνδέχεται ἀλλήλων τὰ διαφέροντα πλεῖον καὶ ἔλαττον, ἔστι τις καὶ μεγίστη διαφορά, καὶ ταύτην λέγω ἐναντίωσιν. ὅτι δ' ἡ μεγίστη διαφορά, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. τὰ μὲν γὰρ γένει διαφέροντα, οὐκ ἔχει ὁδὸν εἰς ἄλληλα, ἀλλ' ἀπέχει πλέον, καὶ ἀσύμβλητα. τοῖς δ' εἴδει διαφέρουσιν αἱ B γενέσεις ἐκ τῶν ἐναντίων εἰσὶν ὡς ἐσχάτων. τὸ δὲ ἐσχάτων διάστημα, μέγιστον. ὥστε καὶ τὸ τῶν ἐναντίων. ἀλλὰ μὴν τό γε μέγιστον ἐν ἑκάστῳ γένει τέλειον. μέγιστον μὲν γὰρ, οὗ μὴ ἔστιν ὑπερβολή καὶ τέλειον, οὗ μὴ ἔστιν ἔξω τέλειον λαβεῖν τι δυνατόν· τέλος γὰρ ἔχει ἡ τελεία διαφορά, ὥσπερ καὶ τἆλλα τῷ τέλος ἔχειν λέγεται τέλεια. τοῦ δὲ τέλους, οὐδὲν ἔξω. ἔσχατον γὰρ ἐν παντὶ, καὶ περιέχει. διὸ οὐδὲν ἔξω τοῦ τέ- C λους. οὐδὲ προσδεῖται οὐδενὸς τὸ τέλειον. ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐναντιότης ἐστὶ διαφορὰ τέλειος, ἐκ τούτου δῆλον. πολλαχῶς δὲ λεγομένων τῶν ἐναντίων, ἀκολουθήσει τὸ τελείως οὕτως, ὡς ἂν καὶ τὸ ἐναντίοις εἶναι ὑπάρχῃ αὐτοῖς. τούτων δὲ ὄντων, φανερὸν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἑνὶ πλείω ἐναντία εἶναι. οὔτε γὰρ τοῦ ἐσχάτου ἐσχατώτερον εἴη ἄν τι, οὔτε τοῦ ἑνὸς διαστήματος D πλείω δυοῖν ἔσχατα. ὅλως τε εἰ ἔστιν ἡ ἐναντιότης διαφορὰ, ἡ δὲ διαφορὰ δυοῖν. ὥστε καὶ ἡ τέλειος. ἀνάγκη δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ὅρους ἀληθεῖς εἶναι τῶν ἐναντίων. καὶ γὰρ πλεῖστον διαφέρει ἡ τέλειος διαφορά. τῶν τε γὰρ γένει διαφερόντων, οὐκ ἔστιν ἐξωτέρω λαβεῖν καὶ τῶν εἴδει, δέδεικται, ὅτι πρὸς τὰ ἔξω τοῦ γένους οὐκ ἔστι διαφορά. τούτων δ' αὕτη μεγίστη καὶ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ γένει πλεῖστον διαφέροντα ἐναντία. με- E γίστη γὰρ διαφορὰ τούτων ἡ τέλειος. καὶ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ δεκτικῷ πλεῖστον διαφέροντα ἐναντία. ἡ γὰρ ὕλη ἡ αὐτὴ τοῖς ἐναντίοις· καὶ τὰ ὑπὸ τὴν αὐτὴν δύναμιν πλεῖστον διαφέροντα. καὶ γὰρ ἡ ἐπιστήμη περὶ ἓν γένος ἡ μία, ἐν οἷς ἡ τελεία διαφορὰ μεγίστη. Πρώτη δὲ ἐναντίωσις, ἕξις καὶ στέρησίς ἐστιν· οὐ πᾶσα δὲ στέρησις (πολλαχῶς γὰρ λέγεται ἡ στέρησις) ἀλλ' F ἥτις ἂν τελεία ᾖ. τὰ δ' ἄλλα ἐναντία, κατὰ ταῦτα λεχθήσεται, τὰ μὲν τῷ ἔχειν, τὰ δὲ τῷ ποιεῖν ἢ ποιητικὰ εἶναι· τὰ δὲ τῷ ληπτικὰ εἶναι καὶ ἀποβολαὶ τούτων, ἢ ἄλλων ἐναντίων. εἰ δὴ ἀντίκειται μὲν ἀντίφασις καὶ στέρησις καὶ ἐναντιότης, καὶ τὰ πρός τι, τούτων δὲ πρῶτον ἀντίφασις, ἀντι-

ἀντιφάσεως δὲ μηδὲν εἶναι μεταξύ, τῶν δὲ ἐναντίων ἐνδέχεσθαι. ὅτι μὲν οὖν οὐ ταὐτὸν ἀντίφασις καὶ τἀναντία, δῆλον. ἡ δὲ στέρησις ἀντίφασίς τίς ἐστιν. ἢ γὰρ τὸ ἀδύνατον ὅλως ἔχειν, ἢ ὃ ἂν πεφυκὸς ἔχειν μὴ ἔχῃ, ἐστέρηται, ἢ ὅλως, ἢ πὼς ἀφορισθέν. πολλαχῶς γὰρ ἤδη τοῦτο λέγομεν, ὥσπερ διῄρηται ἡμῖν ἐν ἄλλοις. ὥστ' ἐστὶν ἡ στέρησις ἀντίφασίς τις, ἢ ἀδυναμία διορισθεῖσα, ἢ συνειλημμένη τῷ δεκτικῷ. διὸ ἀντιφάσεως μὲν οὐκ ἔστι μεταξύ, στερήσεως δέ τινος ἔστιν. ἴσον μὲν γὰρ ἢ οὐκ ἴσον, πᾶν. ἴσον δὲ ἢ ἄνισον, οὐ πᾶν, ἀλλ' εἴπερ μόνον ἐν τῷ δεκτικῷ τοῦ ἴσου. εἰ δὴ αἱ γενέσεις τῇ ὕλῃ ἐκ τῶν ἐναντίων γίνονται δέ, ἢ ἐκ τοῦ εἴδους καὶ τῆς τοῦ εἴδους ἕξεως, ἢ ἐκ στερήσεώς τινος τοῦ εἴδους καὶ τῆς μορφῆς· δῆλον ὅτι ἡ μὲν ἐναντίωσις, στέρησις ἄν τις εἴη πᾶσα, ἡ δὲ στέρησις ἴσως οὐ πᾶσα ἐναντιότης. αἴτιον δ' ὅτι πολλαχῶς ἐνδέχεται ἐστερῆσθαι τὸ ἐστερημένον. ἐξ ὧν γὰρ αἱ μεταβολαὶ ἐσχάτων, ἐναντία ταῦτα. φανερὸν δὲ καὶ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. πᾶσα γὰρ ἐναντίωσις ἔχει στέρησιν θάτερον τῶν ἐναντίων, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως πάντα. ἀνισότης μὲν γὰρ ἰσότητος, ἀνομοιότης δὲ ὁμοιότητος, κακία δὲ ἀρετῆς. διαφέρει δὲ ὥσπερ εἴρηται. τὸ μὲν γὰρ ἐὰν μόνον ᾖ ἐστερημένον, τὸ δὲ ἂν ἢ ποτέ, ἢ ἔν τινι· οἷον ἐν ἡλικίᾳ τινί, ἢ τῷ κυρίῳ, ἢ πάντῃ. διὸ τῶν μὲν ἔστι μεταξύ, καὶ ἔστιν οὔτε ἀγαθὸς ἄνθρωπος οὔτε κακός, τῶν δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἀνάγκη εἶναι ἢ περιττόν, ἢ ἄρτιον. ἔτι τὰ μὲν ἔχει τὸ ὑποκείμενον ἀφωρισμένον, τὰ δ' οὔ. ὥστε φανερὸν ὅτι ἀεὶ θάτερον τῶν ἐναντίων λέγεται κατὰ στέρησιν. ἀποχρῇ δὲ κἂν τὰ πρῶτα καὶ τὰ γένη τῶν ἐναντίων, οἷον τὸ ἓν καὶ τὰ πολλά. τὰ γὰρ ἄλλα εἰς ταῦτα ἀνάγεται.

Κεφάλαιον ε.

Ἐπεὶ δὲ ἓν ἑνὶ ἐστὶν ἐναντίον, ἀπορήσειεν ἄν τις πῶς ἀντίκειται τὸ ἓν καὶ τὰ πολλά (τὰ γὰρ ἄλλα εἰς ταῦτα ἀνάγεται) καὶ τὸ ἴσον τῷ μεγάλῳ καὶ τῷ μικρῷ. τὸ γὰρ πότερον ἐν ἀντιθέσει ἀεὶ λέγομεν, οἷον πότερον λευκόν, ἢ μέλαν· καὶ πότερον λευκόν, ἢ οὐ λευκόν· πότερον δὲ ἄνθρωπος ἢ λευκόν, οὐ λέγομεν, ἐὰν μὴ ἐξ ὑποθέσεως, καὶ ζητοῦντες, οἷον πότερον ἦλθε Κλέων ἢ Σωκράτης· ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη ἐν οὐδενὶ γένει τοῦτο. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν ἐλήλυθε. τὰ γὰρ ἀντικείμενα μόνα οὐκ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν·

A contradictionis verò nihil medium est, contrariorum autem cõtingit: patet quòd non idem est contradictio, & contraria. Priuatio verò quædã contradictio est. Aut enim, quod omnino impossibile est habere: aut quod cùm natura aptũ habere sit, non habeat priuatum est aut totaliter, aut modó quodam determinatum. Multipliciter enim hoc (vt in aliis diuisum à nobis est) dicimus. Quare priuatio, quædã cõtra-B dictio est, aut impossibilitas determinata, siue simul accepta cum susceptiuo. Ideo contradictionis quidem non est medium, sed priuationis alicuius est. Omne enim aut æquale, aut non æquale: æquale verò, aut inæquale, non omne, nisi solum in susceptiuo æqualitatis. Si itaque generationes ipsi materiæ ex contrariis, fiunt autem aut ex specie, & habitu speciei, aut ex aliqua priuatione speciei & formæ: patet C quòd omnis quidem contrarietas, priuatio est: priuatio verò non omnis fortasse contrarietas est. Causa verò est, quia multipliciter priuari contingit, quod priuatum est. A quibus enim vltimis transmutationes, hæc contraria sunt. Hoc autem & per inductionem manifestum est. Omnis namque contrarietas habet alterius contrariorum priuationem, verùm non omnia similiter. Inæqualitas enim, æqualitatis: dis-D similitudo verò, similitudinis: vitium autem virtutis. Differt autem, vt dictum est. Etenim hoc quidem, si solùm priuatum sit: hoc verò, si sit aliquando, aut in aliquo. vtputa in aliqua ætate, aut in principali, aut omnino. Ideò, horum quidem est aliquid medium: & est, nec bonus homo, nec malus. Illorum verò non est, sed necesse est esse parem vel imparem. Præterea, quædam habent subiectum determi-E natum, quædam non. Quare manifestum est, quòd semper alterum contrariorum, secundum priuationem dicitur. Sufficit verò etiam si prima & genera contrariorum, vtputa vnum, & multa: cætera enim ad hæc reducuntur.

CAPVT V.

CVm autem vnum vni contrarium sit, dubitauerit quispiam quonam modo vnum, & multa opponuntur: & æquale, F magno & paruo. Ipsum enim vtrum, semper in oppositione dicimus: vtputa, vtrum album, an nigrum: vtrum album, aut non album: vtrum verò homo, an album, non dicimus, nisi ex suppositione, & quærentes: vtputa vtrũ Cleon venit an Socrates. Sed hoc in nullo genere necesse est. Verum hoc quoque illic aduenit. Sola naque opposita non contingunt simul esse,

quo & hic vtitur, in eo, quod est vter venit. Nam si simul contingeret ridicula esset interrogatio. Quòd si etiã ita similiter etiam in oppositionem cadit, ad vnum, aut multa: vtputa, vtrum ambo venerunt, an alter. Si sane ipsius vtrum, quæstio semper in oppositis fit (dicitur autem vtrum maius an minus, an æquale) quænam æqualis ad hæc oppositio est? nec alteri soli cõtrariorum, nec ambobus est: cur enim magis maiori: quàm minori? Præterea, inæquali æquale contrarium. Quare in pluribus, quàm vno erit. Quod si inæquale idem ambobus simul significat, erit quidẽ ambobus oppositum: & dubitatio iuuat illos, qui dicunt inæquale dualitatem esse. Verum accidit, vnum duobus contrarium esse, quod impossibile est. Item æquale quidem, medium magni & parui videtur: cõtrarietas verò, neque media videtur, neque ex definitione possibile est. Non enim esset perfecta, si alicuius media esset. Sed magis, semper aliquid sui ipsius mediũ habet. Restat itaque, aut vt negationem opponi, aut vt priuationem. Alterius igitur non contingit (cur enim magis magni, quàm parui:) amborum ergo priuatiua negatio. Ideo ipsum vtrum ad ambo, non ad alterum solũ dicitur: vtputa. vtrum maius an æquale, vel vtrum æquale an minus sed tria semper. Non autem priuatio necessariò. etenim non omne, quod non maius, aut minus, æquale est, sed in quibus apta natura sunt illa esse. Est igitur æquale, quod cùm nec magnũ: nec paruũ sit, natura tamen aptum est magnum, aut paruum esse: & ambobus tanquam priuatiua negatio opponitur: ideo & medium est, & quod nec bonum, nec malum est, ambobus opponitur, verùm innominatũ est. Multipliciter nãque vtrunq. dicitur, & susceptiuum non est vnũ, sed magis, quod nec albũ, neque nigrum, neque tamẽ hoc dicitur vnum. Sed determinati quodam modo colores sunt, de quibus priuatiuè hæc negatio dicitur. Necesse est enim, aut fuscum, aut pallidum, aut huiuscemodi aliquid aliud determinatum esse. Quare non rectè reprehendunt, qui similiter putant omnia dici: vt calcei, & manus mediũ sit, quod neque calceus, neque manus est: quandoquidem & quod nec bonũ, nec malum est boni & mali, ac si omnium esset aliquod medium. Verùm non est necesse, vt hoc accidat. Etenim hæc negatio simul oppositorum est, & quorũ aliquod medium, ac aliqua distantia natura apta est esse: illorũ autem non est differentia.

A ᾧ καὶ ἐνταῦθα χρῆται, ἐν τῷ πότερον ἦλθεν. εἰ γὰρ ἅμα ἐνεδέχετο, γελοῖον τὸ ἐρώτημα. εἰ δὲ καὶ ἔτι, ὁμοίως ἐμπίπτει εἰς ἀντίθεσιν, εἰς τὸ ἓν ἢ πολλά· οἷον πότερον ἀμφότεροι ἦλθον, ἢ ἅτερος. εἰ δὴ ἐν τοῖς ἀντικειμένοις ἀεὶ τὸ πότερον ἡ ζήτησις (λέγεται δὲ πότερον μεῖζον ἢ ἔλαττον, ἢ ἴσον) τίς ἐστιν ἡ ἀντίθεσις πρὸς ταῦτα τοῦ ἴσου; οὔτε γὰρ θατέρῳ μόνῳ ἐναντίον, οὔτ' ἀμφοῖν. τί γὰρ μᾶλλον, τῷ B μείζονι, ἢ τῷ ἐλάττονι; ἔτι τῷ ἀνίσῳ ἐναντίον τὸ ἴσον. ὥστ' ἐν πλείοσιν ἔσται, ἢ ἑνί. εἰ δὲ τὸ ἄνισον σημαίνει τὸ αὐτὸ ἅμα ἀμφοῖν, εἴη μὲν ἀντικείμενον ἀμφοῖν· καὶ ἡ ἀπορία βοηθεῖ τοῖς φάσκουσι τὸ ἄνισον δυάδα εἶναι. ἀλλὰ συμβαίνει ἓν δυοῖν ἐναντίον· ὅπερ ἀδύνατον. ἔτι τὸ μὲν ἴσον μεταξὺ φαίνεται μεγάλου καὶ μικροῦ· ἐναντίωσις δὲ οὐδεμία μεταξὺ C οὔτε φαίνεται, οὔτε ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δυνατόν. οὐ γὰρ ἂν εἴη τελεία μεταξύ τινος οὖσα, ἀλλὰ μᾶλλον ἔχει ἀεὶ ἑαυτῆς τι μεταξύ. λείπεται δὴ, ἢ ὡς ἀπόφασιν ἀντικεῖσθαι, ἢ ὡς στέρησιν. θατέρου μὲν δὴ οὐκ ἐνδέχεται. τί γὰρ μᾶλλον τοῦ μεγάλου ἢ μικροῦ; ἀμφοῖν ἄρα ἀπόφασις στερητική. διὸ καὶ πρὸς ἀμφότερα τὸ πότερον λέγεται. πρὸς δὲ θάτερον οὔ· οἷον πότερον μεῖζον, ἢ ἴσον· ἢ πότερον ἴσον, ἢ ἔ- D λαττον· ἀλλ' ἀεὶ τρία. οὐ στέρησις δὲ ἐξ ἀνάγκης. οὐ γὰρ πᾶν ἴσον, ὃ μὴ μεῖζον ἢ ἔλαττον· ἀλλ' ἐν οἷς πέφυκεν ἐκεῖνα. ἔστι δὴ τὸ ἴσον, τὸ μήτε μέγα, μήτε μικρόν, πεφυκὸς δὲ μέγα ἢ μικρὸν εἶναι. καὶ ἀντίκειται ἀμφοῖν ὡς ἀπόφασις στερητική. διὸ καὶ μεταξύ ἐστι, καὶ τὸ μήτε κακὸν μήτ' ἀγαθὸν, ἀντίκειται ἀμφοῖν, ἀλλ' E ἀνώνυμον. πολλαχῶς γὰρ λέγεται ἑκάτερον, καὶ οὐκ ἔστιν ἓν τὸ δεκτικόν, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ μήτε λευκὸν, μήτε μέλαν. ἓν δὲ οὐδὲ τοῦτο λέγεται, ἀλλ' ὡρισμένα πως τὰ χρώματα, ἐφ' ὧν λέγεται στερητικῶς ἡ ἀπόφασις αὕτη. ἀνάγκη γὰρ ἢ φαιὸν, ἢ ὠχρὸν εἶναι, ἢ τοιοῦτόν τι ἄλλο ὡρισμένον. ὥστ' οὐκ ὀρθῶς ἐπιτιμῶσιν οἱ νομίζοντες ὁμοίως λέγεσθαι πάντα· ὥστε ἔσεσθαι F ὑποδήματος καὶ χειρὸς μεταξὺ, τὸ μήτε ὑπόδημα, μήτε χεῖρα· ἐπείπερ καὶ τὸ μήτε ἀγαθὸν μήτε κακὸν, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ὡς πάντων ἐσομένου τινὸς μεταξύ. οὐκ ἀνάγκη δὲ τοῦτο συμβαίνειν. ἡ μὲν γὰρ ἀντικειμένων συναπόφασίς ἐστιν, ὧν ἔστι μεταξύ τι, καὶ διάστημά τι πέφυκεν εἶναι· τῶν δ' οὐκ ἔστι διαφορά.

ἐν ἄλλῳ

ἐν ἄλλῳ γὰρ γένει, ὧν αἱ συναποφάσεις. ὥστ' οὐχ ἓν τὸ ὑποκείμενον.

Κεφάλαιον ς.

Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν πολλῶν ἀπορήσειεν ἄν τις. εἰ γὰρ τὰ πολλὰ τῷ ἑνὶ ἁπλῶς ἀντίκειται, συμβαίνει ἔνια ἀδύνατα. τὸ γὰρ ἓν ὀλίγον, ἢ ὀλίγα ἔσται. τὰ γὰρ πολλὰ, καὶ τοῖς ὀλίγοις ἀντίκειται. ἔτι τὰ δύο πολλὰ, εἴπερ τὸ διπλάσιον πολλαπλάσιον· καὶ οὕτω λέγεται δὲ καὶ τὰ δύο διπλάσια. ὥστε τὸ ἓν, ὀλίγον. πρὸς τί γὰρ πολλὰ τὰ δύο, εἰ μὴ πρὸς ἕν τι καὶ πρὸς τὸ ὀλίγον; οὐδὲν γάρ ἐστιν ἔλαττον. ἔτι εἰ ὡς ἐν μήκει τὸ μακρὸν καὶ βραχὺ, οὕτως ἐν πλήθει τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον, καὶ ὃ ἂν ᾖ πολὺ, καὶ πολλὰ, καὶ τὰ πολλὰ πολύ· εἰ μή τι ἄρα διαφέρει ἐν συνεχεῖ εὐορίστῳ, τὸ ὀλίγον, πλῆθός τι ἔσται. ὥστε τὸ ἓν πλῆθός τι ἔστιν, εἴπερ καὶ ὀλίγον. τοῦτο δὲ ἀνάγκη, εἰ τὰ δύο πολλά. ἀλλ' ἴσως τὰ πολλὰ λέγεται μὲν ὡς καὶ τὸ πολὺ, ἀλλ' ὡς διαφέρον, οἷον ὕδωρ πολὺ, πολλὰ δ' οὔ. ἀλλ' ὅσα διαιρετὰ ἐν τούτοις, λέγεται ἕνα μὲν τρόπον, ἐὰν ᾖ πλῆθος ἔχον ὑπεροχὴν, ἢ ἁπλῶς, ἢ πρός τι, καὶ τὸ ὀλίγον ὡσαύτως πλῆθος ἔχον ἔλλειψιν. τὸ δὲ ὡς ἀριθμὸς, ὃ καὶ ἀντίκειται τῷ ἑνὶ μόνον. οὕτως γὰρ λέγομεν ἓν, ἢ πολλὰ, ὥσπερ εἴ τις εἴποι ἓν καὶ ἕνα, ἢ λευκὸν καὶ λευκὰ, καὶ τὰ μεμετρημένα πρὸς τὸ μέτρον καὶ τὸ μετρητόν. οὕτως καὶ τὰ πολλαπλάσια λέγεται πολλά. πολλὰ γὰρ ἕκαστος ἀριθμὸς, ὅτι ἕνα, καὶ ὅτι μετρητὸς ἑνὶ ἕκαστος, καὶ ὡς τὸ ἀντικείμενον τῷ ἑνὶ, οὐ τῷ ὀλίγῳ. οὕτως μὲν οὖν ἐστι πολλὰ καὶ τὰ δύο. ὡς δὲ πλῆθος ἔχον ὑπεροχὴν, ἢ πρός τι, ἢ ἁπλῶς, οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ πρῶτον. ὀλίγα δὲ ἁπλῶς τὰ δύο. πλῆθος γάρ ἐστιν ἔλλειψιν ἔχον πρῶτον. διὸ καὶ οὐκ ὀρθῶς ἀπέστη Ἀναξαγόρας εἰπὼν, ὅτι ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλήθει καὶ μικρότητι. ἔδει δ' εἰπεῖν, ἀντὶ τοῦ, καὶ μικρότητι, καὶ ὀλιγότητι. οὐ γὰρ ἄπειρα, ἐπεὶ τὸ ὀλίγον, οὐ διὰ τὸ ἓν, ὥσπερ τινές φασιν, ἀλλὰ διὰ τὰ δύο. ἀντίκειται δὲ καὶ οὕτως. ἀντίκειται δὴ τὸ ἓν καὶ τὰ πολλὰ τὰ ἐν ἀριθμοῖς, ὡς τὸ ἓν τοῖς πολλοῖς, ὡς μέτρον μετρητῷ. ταῦτα δὲ ὡς τὰ πρός τι, ὅσα μὴ καθ' αὑτὰ τῶν πρός τι. διῄρηται δ' ἡμῖν ἐν ἄλλοις, ὅτι διχῶς λέγεται τὰ πρός τι, τὰ μὲν ὡς ἐναντία, τὰ δ' ὡς ἐπιστήμη πρὸς ἐπιστητὸν,

A in alio enim genere ea sunt, quorum simul erant negationes. Quare quod subiicitur, non est vnum.

CAPVT VI.

Similiter autem de vno, & multis quispiam dubitare posit. Etenim si multa vni simpliciter opponuntur, accidunt quædam impossibilia. Vnum etenim paucum, aut pauca erit: multa etenim paucis opponuntur. Præterea duo sunt multa (siquidē B duplex, multiplex) dicitur autem duplum à duobus. Quare ipsum vnum, paucum erit. Ad quid enim ipsa duo dicerentur multa, nisi an vnum, & paucum? nihil nanque est minus. Præterea, si vt in longitudine longum, & breue, ita in multitudine multum, & paucum & quodcunque sit multum & multa: & rursus, quæ multa etiam multum: nisi forte in continuo facilè terminabili differat, quod paucum est, quædam multitudo erit: quare ipsum C vnum multitudo quædam est: siquidem & paucum: hoc verò necesse est, si ipsa duo multa sunt. Verùm fortassis multa dicuntur quidem, sicuti & multum, sed vt differens (veluti aqua) multum, multa verò minimè: sed quæcunque diuisibilia sunt, in his dicuntur: vno quidem modo, si qua multitudo sit, excessū aut simpliciter, aut ad aliquid habens: paucūmque similiter, multitudo defectum habens, hoc verò ve D numerus, qui solùm vni opponitur. Ita enim dicimus vnum, aut multa, quemadmodum si quis dicat vnum, & ipsa vna, aut album, & ipsa alba, & mensurata ad mensuram, & mensuratum. Sic & multiplicia dicuntur multa: multa nāque vnusquisque vno numerus, quia multa vna, & quia vnusquisque mensurabilis, & tanquā vni, non pauco, oppositus. Hoc itaq; modo, multa sunt & ipsa duo: tāquam verò multitudo aut ad aliquid, aut simpliciter ex- E cessum habens, non sunt, sed prima: simpliciter verò sunt pauca, ipsa duo: multitudo nanq; est prima, defectū habens. Quare nō rectè fuerit dicens Anaxagoras, *quod simul cuncta res erant, multitudine & paruitate infinita*. Decebat naq; pro *& paruitate* dicere *& paucitate*. Nō enim infinitę cùm paucū nō propter vnum, (vt quidam aiūt) sed propter duo. Opponuntur autē vnum & multa, quæ in numeris, vt mensura, mē- F surato: hæc verò vt ea, quæ ad aliquid. Quæcunque eorum, quæ ad aliquid, non secundum se dicuntur, (distinctum autem à nobis in aliis est, quòd ea, quæ ad aliquid, dupliciter dicuntur) quædam vt contraria, quædam vt scientia ad scibile,

eò quòd aliquid aliud dicatur ad ipsum. Vnum verò, aliquo minus esse, vtputa duobus nihil prohibet. Non enim si minus est, etiam paucum est: multitudo autem quasi genus numeri est. Numerus etenim est multitudo, vna mensurabilis. Et quonam modo vnum & numerus opponuntur, non vt contraria, (sed quemadmodum dictum est) vt quædam eorum, quæ ad aliquid. Quatenus enim hoc quidem mensura, illud verò mensurabile, eatenus opponuntur. Ideo non omne, quod vnum sit, numerus est: vtputa, si quid indiuisibile sit. Cùm autem similiter dicatur scientia ad scibile, non similiter assignatur. Videri nanque possit scientia quidem mensura esse, scibile verò quod mensuratur. Accidit autem omnem quidem scientiam scibile esse, scibile non omne scientiam esse, eo quòd modo quodam scientia scibili mensuratur. Multitudo autem neque pauco contraria est, sed huic multum tanquam excedens multitudo, excessæ multitudini: nec vni omnino, sed hoc quidem (vt dictum est) quod diuisibile, hoc indiuisibile, tanquam ad aliquid, quemadmodum scientia scibili, si fuerit numerus: vnum verò mensura est.

CAPVT VII.

CVm verò contrariorum contingat aliquid medium esse, & quorundam sit, necesse ex cõtrariis media esse. Omnia enim media, & illa, quorum media sunt, in eodem genere sunt. Media nanque illa dicimus, in quæ necesse est, primò transmutari, quod transmutatur: vtputa si ab hypate in neten paulatim pertrãseat, prius ad medios sonos veniet. Et in coloribus, si ex albo, ad nigrum veniat, prius ad puniceum, & fuscum, quàm ad nigrum veniet. Similiter autem & in aliis. Transmutari verò ex alio genere in aliud genus non est nisi secundum accidens: vt ex colore in figuram. Necesse igitur, vt media, & sibi inuicem, & quorum media sunt, in eodẽ genere sint. At verò omnia, aliquorum oppositorum sunt: ex his nanque solis, per se transmutari est. Quare impossibile est, media esse non oppositorum: esset nanque profectò transmutatio etiam ex non oppositis. Oppositorum verò contradictionis quidem, nullum est medium. Hoc enim est contradictio, oppositio cuius, cùm nihil habeat medium, cuicunque altera pars adest: cæterorum verò, quædam ad aliquid, quædam priuatio, quædam contraria sunt. Eorum verò, quæ ad aliquid, quæcunque non sunt contraria, non ha-

A τῷ λέγεσθαί τι ἄλλο πρὸς αὐτό. τὸ δ' ἕν, ἔλαττον εἶναι πρός, οἷον τοῖν δυοῖν, οὐδὲν κωλύει. οὐ γὰρ εἰ ἔλαττον, καὶ ὀλίγον. τὸ δὲ πλῆθος, οἷον γένος ἐστὶ τοῦ ἀριθμοῦ. ἔστι γὰρ ἀριθμὸς, πλῆθος ἑνὶ μετρητόν. καὶ ἀντίκειταί πως τὸ ἓν καὶ ὁ ἀριθμὸς, οὐχ ὡς ἐναντίον, ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται τῶν πρός τι ἔνια. ᾗ γὰρ μέτρον, τὸ δὲ μετρητὸν, ταύτῃ ἀντίκειται. διὸ οὐ πᾶν ὃ ἂν ᾖ ἕν, ἀριθμός ἐστιν, οἷον εἴ τι ἀδιαίρετόν ἐστιν. ὁμοίως δὲ B λεγομένη ἡ ἐπιστήμη πρὸς τὸ ἐπιστητὸν, οὐχ ὁμοίως ἀποδίδωσι. δόξειε μὲν γὰρ ἂν μέτρον ἡ ἐπιστήμη εἶναι, τὸ δὲ ἐπιστητὸν τὸ μετρούμενον. συμβαίνει δὲ ἐπιστήμην μὲν πᾶσαν ἐπιστητὸν εἶναι, τὸ δὲ ἐπιστητὸν μὴ πᾶν ἐπιστήμην, ὅτι τρόπον τινὰ ἡ ἐπιστήμη μετρεῖται τῷ ἐπιστητῷ. τὸ δὲ πλῆθος, οὔτε τῷ ὀλίγῳ ἐναντίον, ἀλλὰ τούτῳ μὲν τὸ πολὺ, ὡς ὑπερέχον πλῆθος ὑ- C περεχομένῳ πλήθει, οὔτε τῷ ἑνὶ πάντως· ἀλλὰ τὸ μὲν ὥσπερ εἴρηται, ὅτι διαιρετὸν, τὸ δ' ἀδιαίρετον, τὸ δ' ὡς πρός τι, ὥσπερ ἡ ἐπιστήμη ἐπιστητῷ, ἐὰν ᾖ ἀριθμὸς, τὸ δ' ἓν, μέτρον.

Κεφάλαιον ζ.

ΕΠεὶ δὲ τῶν ἐναντίων ἐνδέχεται εἶναί τι μεταξὺ, καὶ ἐνίων ἐστὶν, ἀνάγκη ἐκ τῶν ἐναντίων εἶναι τὰ μεταξύ. ἅπαντα γὰρ τὰ μεταξὺ, ἐν D τῷ αὐτῷ γένει ἐστὶ, καὶ ὧν ἐστὶ μεταξύ. μεταξὺ μὲν γὰρ ταῦτα λέγομεν, εἰς ὅσα μεταβάλλειν ἀνάγκη πρότερον τὸ μεταβάλλον. οἷον ἀπὸ τῆς ὑπάτης ἐπὶ τὴν νήτην, εἰ μεταβαίνοι τῷ ὀλίγῳ χρόνῳ, ἥξει πρότερον εἰς τοὺς μεταξὺ φθόγγους· καὶ ἐν χρώμασιν, εἰ ἥξει ἐκ τοῦ λευκοῦ εἰς τὸ μέλαν, πρότερον ἥξει εἰς τὸ φοινικοῦν καὶ φαιὸν, ἢ εἰς τὸ μέλαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. μεταβάλλειν δ' ἐξ ἄλλου E γένους εἰς ἄλλο γένος οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκὸς, οἷον ἐκ χρώματος εἰς σχῆμα. ἀνάγκη ἄρα τὰ μεταξὺ καὶ αὐτοῖς, καὶ ὧν μεταξύ εἰσιν, ἐν τῷ αὐτῷ γένει εἶναι. ἀλλὰ μὴν πάντα γε τὰ μεταξὺ, ἐστὶν ἀντικειμένων τινῶν. ἐκ τούτων γὰρ μόνων καθ' αὑτὰ ἔστι μεταβάλλειν. διὸ ἀδύνατον εἶναι μεταξὺ, μὴ ἀντικειμένων. εἴη γὰρ ἂν μεταβολὴ, καὶ μὴ ἐξ ἀντικειμένων. τῶν δ' F ἀντικειμένων ἀντιφάσεως μὲν, οὐκ ἔστι μεταξύ. τοῦτο γάρ ἐστιν ἀντίφασις, ἀντίθεσις, ἧς ὁτῳοῦν θάτερον μόριον πάρεστιν, ἐχούσης οὐδὲν μεταξὺ ἧς ὁτῳοῦν θάτερον μόριον ἐν τῷ ναὶ ἢ τὸ οὐ πάρεστιν. ἢ ἐχούσης οὐδὲν μεταξύ. τῶν δὲ λοιπῶν, τὰ μὲν πρός τι, τὰ δὲ στέρησις, τὰ δὲ ἐναντία ἐστί. τῶν δὲ πρός τι, ὅσα μὴ ἐναντί-

τίν᾽, ἔχει δ᾽ ἡ μεταξύ. αἴτιον δ᾽ ὅτι οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἐστί. τί γὰρ ἐπιστήμης καὶ ἐπιστητοῦ μεταξύ; ἀλλὰ μεγάλου καὶ μικροῦ. εἰ δ᾽ ἐστὶν ἐν τῷ αὐτῷ γένει τὰ μεταξύ, ὥσπερ δέδεικται, καὶ μεταξὺ ἐναντίων, ἀνάγκη καὶ αὐτὰ συγκεῖσθαι ἐκ τούτων τῶν ἐναντίων. ἢ γὰρ ἔσται τι γένος αὐτῶν, ἢ οὐδέν. καὶ εἰ μὲν γένος ἔσται οὕτως ὥστ᾽ εἶναι πρότερόν τι τῶν ἐναντίων, αἱ διαφοραὶ πρότεραι ἐναντίαι ἔσονται αἱ ποιήσουσαι τὰ ἐναντία ὡς εἴδη γένους. ἐκ γὰρ τοῦ γένους καὶ τῶν διαφορῶν τὰ εἴδη· οἷον εἰ τὸ λευκὸν καὶ μέλαν ἐναντία, ἔστι δὲ τὸ μὲν διακριτικὸν χρῶμα, τὸ δὲ συγκριτικὸν χρῶμα, αὗται αἱ διαφοραὶ τὸ διακριτικὸν καὶ συγκριτικὸν πρότεραι. ὥστε ταῦτα ἐναντία ἀλλήλοις πρότερα. ἀλλὰ μὴν τά γε ἐναντίως διαφέροντα, μᾶλλον ἐναντία. καὶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ μεταξὺ ἐκ τοῦ γένους ἔσται καὶ τῶν διαφορῶν· οἷον ὅσα χρώματα τοῦ λευκοῦ καὶ μέλανός ἐστι μεταξύ, ταῦτα δεῖ ἔκ τε τοῦ γένους λέγεσθαι (ἔστι δὲ γένος τὸ χρῶμα) καὶ ἐκ διαφορῶν τινῶν. αὗται δ᾽ οὐκ ἔσονται τὰ πρῶτα ἐναντία. εἰ δὲ μὴ, ἔσται ἕκαστον, ἢ λευκὸν ἢ μέλαν, ἕτεραι ἄρα. μεταξὺ ἄρα τῶν πρώτων ἐναντίων αὗται ἔσονται. αἱ πρῶται δὲ διαφοραὶ τὸ διακριτικὸν καὶ συγκριτικόν. ὥστε ταῦτα πρῶτα ζητητέον, ὅσα ἐναντία μὴ ἐν γένει, ἐκ τίνος τὰ μεταξὺ αὐτῶν. ἀνάγκη γὰρ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ γένει, ἐκ τῶν ἀσυνθέτων τῷ γένει συγκεῖσθαι, ἢ ἀσύνθετα εἶναι. τὰ μὲν οὖν ἐναντία, ἀσύνθετα ἐξ ἀλλήλων, ὥστε ἀρχαί. τὰ δὲ μεταξὺ ἢ πάντα, ἢ οὐδέν. ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων γίγνεταί τι. ὥστε ἔσται μεταβολὴ εἰς τοῦτο, πρὶν ἢ εἰς αὐτά· ἑκατέρου γὰρ καὶ ἧττον ἔσται καὶ μᾶλλον. μεταξὺ ἄρα ἔσται καὶ τοῦτο τῶν ἐναντίων. καὶ τὰ ἄλλα ἄρα πάντα σύνθετα τὰ μεταξύ. τὸ γὰρ τοῦ μὲν μᾶλλον, τοῦ δ᾽ ἧττον, σύνθετόν πως ἐξ ἐκείνων ὧν λέγεται εἶναι, τοῦ μὲν μᾶλλον, τοῦ δ᾽ ἧττον. ἐπεὶ δ᾽ οὐκ ἔστιν ἕτερα πρότερα ὁμογενῆ τῶν ἐναντίων, ἅπαντ᾽ ἂν ἐκ τῶν ἐναντίων εἴη τὰ μεταξύ. ὥστε καὶ τὰ κάτω πάντα, καὶ τἀναντία, καὶ τὰ μεταξὺ ἐκ τῶν πρώτων ἐναντίων ἔσονται. ὅτι μὲν οὖν τὰ μεταξύ, ἔν τε ταὐτῷ γένει πάντα, καὶ μεταξὺ ἐναντίων, καὶ σύγκειται ἐκ τῶν ἐναντίων ἅπαντα, δῆλον.

A bēt mediū. Causa verò, quia nō in eodē genere sunt. Quid nanque scientiæ & scibilis mediū? verum, magni & parui est. Quòd si media in eodem genere sunt (vt ostensum est) & contrariorum media, necesse est ea ex his contrariis componi. Aut enim erit aliquod genus eorum, aut nullum. Et si genus quidem ita erit, vt aliquid prius cōtrariis sit, differentiæ prius contrariæ erunt, quæ faciunt contrarias species, tan-
B quam generis. Ex genere nanque & differentia, species sunt: vtputa si album & nigrum contraria sunt: est autem illud segregatiuus color, hoc verò congregatiuus: hæ differentiæ congregatiuum & segregatiuum, priores: quare priora inuicem contraria sunt. At verò quæ contraria differentia sunt, magis contraria sunt. Cætera quoque & media, ex genere, & differentiis erunt: vtputa quicunque colores medij inter album & nigrum sunt, hos o-
C portet, vt & ex genere dicantur, (est autem genus color) & ex quibusdam differentiis: hæ verò non erunt prima contraria. Quod si secus, vnumquodque aut album aut nigrum erit, ergo aliæ. Mediæ igitur primorum contrariorum hæ erunt, primæ verò differentiæ, segregatiuum & congregatiuum. Quare hoc primum quærendum est, quæcunque contraria non in genere, ex quo media eorum. Quæ enim
D in eodem genere sunt, necesse est vt aut ex incompositis genere componantur, aut incomposita sint. Et quidem contraria inuicem incomposita, propterea quod principia sunt. Media verò, aut omnia, aut nullum. Ex contrariis verò aliquid fit. Quare erit in hoc transmutatio ante, quàm in illa: vtroque enim, & magis, & minus erit: medium igitur contrariorum hoc etiam erit. Ergo cætera quoque media, composita sunt. Id enim, quod vno minus, altero
E magis est, compositum ex illis quonā modo est, quorum vno minus, altero magis dicitur esse. Cùm verò contrariorum alia priora eiusdem generis non sint, omnia media profectò ex contrariis erunt. Quare & omnia inferiora, tum contraria, tum media, ex primis contrariis erunt. Et quidem quod cuncta media in eodem genere, & contrariorum media sint, ac ex con-
F trariis componantur, patet.

Κεφάλαιον η.

ΤΟ δ᾽ ἕτερον τῷ εἴδει τινός τι ἕτερόν ἐστι, καὶ δεῖ τοῦτο ἀμφοῖν ὑπάρχειν

CAPVT VIII.

DIuersum autē specie ab aliquo, diuersum aliquid est. Et hoc ambobus inesse

oportet vt si animali specie diuersum, ambo animalia. Necesse est igitur in eodem genere esse, quæ specie diuersa sunt. Huiuscemodi enim appello genus, quo vnũ & idem ambo dicuntur, non secundum accidens differentiam habens, siue vt materia existens, siue vt aliter. Etenim non solum commune oportet existere, vt ambo animalia, verùm etiam vtrique diuersum hoc ipsum animal: vt hoc quidem equum, hoc verò hominem. Quare hoc commune, diuersum specie vicissim est. Erit itaque secundum se, hoc quidem tale quid animal, hoc verò tale quid: vt hoc quidem equus hoc verò homo. Necesse igitur, hanc differentiam generis diuersitatem esse. Dico nanque differentiam generis diuersitatem, quæ diuersum hoc ipsum facit. Contrarietas igitur hæc erit. Patet autem ex inductione. Cuncta nanque oppositis diuiduntur. Et quòd contraria in eodem genere sint, ostensum est. Contrarietas enim, perfecta differentia erat. Omnis verò specie differentia ab aliquo, aliquid: quare hoc & idem & genus in ambobus. Ideo in eadem coordinatione prædicationis, sunt omnia contraria, quæcunque non genere differunt, & inuicem maximè diuersa. Perfecta nanque differentia. & simul inuicem non fiunt. Differentia ergo contrarietas est. Hoc enim est diuersa specie esse, quòd cùm in eodem genere sint, contrarietatem habent indiuidua existentia. Eadem autem specie, quæcunque contrarietatem non habent, indiuidua existẽtia. In diuisione nanque, & in medijs fiunt contrarietates antè, quàm ad indiuidua deueniatur. Quare manifestum est, quòd ad id, quod vocatur genus, nec eadem, neque diuersa specie vlla, quæ vt generis species conueniunt. Materia nanque negatione ostenditur: genus verò, materia eius est, cuius genus dicitur: non vt quod Heraclidarum, sed vt quod est in natura. Nec ad ea, quæ non in eodem genere sunt, sed ab illis genere different, specie verò ab iis, quæ in eodem genere sunt. Etenim differentiam, necesse est esse contrarietatem eius, à quo specie differt. Hæc autem iis solis inest, quæ in eodem genere sunt.

CAPVT IX.

DVbitabit autem quispiam cur mulier à viro non specie differat, cùm mas, & fœmina contraria existant, differentia verò contrarietas sit? neque diuersum specie animal masculinum, & fœmininum, cùm tamen hæc differentia per se animalis sit, & non vt albedo, & nigredo, sed quatenus

A δεῖ, εἰ ζῷον ἕτερον τῷ εἴδει, ἄμφω ζῷα. ἀνάγκη ἄρα ἐν γένει τῷ αὐτῷ εἶναι τὰ ἕτερα τῷ εἴδει. τὸ γὰρ τοιοῦτον γένος καλῶ, ὃ ἄμφω ἓν ταὐτὸ λέγεται, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς ἔχον διαφοράν, εἴθ' ὡς ὕλη ὄν, εἴθ' ὡς ἄλλως. οὐ μόνον γὰρ δεῖ τὸ κοινὸν ὑπάρχειν, οἷον, ἄμφω ζῷα, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἑκατέρῳ, τοῦτο αὐτὸ τὸ ζῷον, οἷον, τὸ μὲν ἵππον, τὸ δὲ ἄνθρωπον. διὸ B τοῦτο τὸ κοινὸν, ἕτερα ἀλλήλων ἐστὶ τῷ εἴδει. ἔσται δὴ καθ' αὑτὸ, τὸ μὲν τοιονδὶ ζῷον, τὸ δὲ τοιονδί. οἷον τὸ μὲν ἵππος, τὸ δ' ἄνθρωπος. ἀνάγκη ἄρα τὴν διαφορὰν ταύτην ἑτερότητα τοῦ γένους εἶναι. λέγω γὰρ γένους διαφορὰν ἑτερότητα, ἣ ἕτερον ποιεῖ τοῦτο αὐτό. ἐναντίωσις τοίνυν ἔσται αὕτη. δῆλον δὲ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. πάντα γὰρ διαιρεῖται τοῖς ἀντικειμένοις· καὶ C ὅτι τὰ ἐναντία ἐν ταὐτῷ γένει, δέδεικται. ἡ γὰρ ἐναντιότης, ἦν διαφορὰ τελεία. ἡ δὲ διαφορὰ ἡ εἴδει, πᾶσα τινὸς τι. ὥστε τοῦτο τὸ αὐτό τε καὶ γένος ἐπ' ἀμφοῖν. διὸ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ πάντα τὰ ἐναντία τῆς κατηγορίας, ὅσα εἴδει διάφορα καὶ μὴ γένει, ἕτερά τε ἀλλήλων μάλιστα. τελεία γὰρ ἡ διαφορά, καὶ ἅμα ἀλλήλοις οὐ γίνεται. ἡ ἄρα διαφορὰ, ἐναντίωσίς ἐστι. D τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἕτερον εἶναι τῷ εἴδει, τὸ ἐν τῷ αὐτῷ γένει ὄντα ἐναντίωσιν ἔχειν ἄτομα ὄντα. τὰ αὐτὰ δὲ τῷ εἴδει, ὅσα μὴ ἔχει ἐναντίωσιν ἄτομα ὄντα ἐν γὰρ τῇ διαιρέσει καὶ ἐν τοῖς μεταξὺ γίνονται ἐναντιώσεις, πρὶν εἰς τὰ ἄτομα ἐλθεῖν. ὥστε φανερὸν ὅτι πρὸς τὸ καλούμενον γένος, οὔτε ταὐτὸν, οὔτε ἕτερον τῷ εἴδει οὐδέν ἐστι τῶν ὡς γένους εἰδῶν προσηκόντως. ἡ γὰρ ὕλη ἀποφάσει δηλοῦται. τὸ δὲ γένος ὕλη οὗ λέ- E γεται γένος, μὴ ὡς τὸ τῶν Ἡρακλειδῶν, ἀλλ' ἢ ὡς τὸ ἐν τῇ φύσει. οὐδὲ πρὸς τὰ μὴ ἐν ταὐτῷ γένει, ἀλλὰ διοίσει τῷ γένει ἐκείνων εἴδει δὲ, τῶν ἐν ταὐτῷ γένει. ἐναντίωσιν γὰρ ἀνάγκη εἶναι τὴν διαφορὰν, οὗ διαφέρει εἴδει. αὕτη δ' ὑπάρχει τοῖς ἐν ταὐτῷ τῷ γένει οὖσι μόνοις.

Κεφάλαιον θ.

ΑΠορήσειε δ' ἄν τις, διὰ τί ἀνδρὸς γυνὴ οὐκ εἴδει διαφέρει, ἐναντίου τοῦ θή- F λεος καὶ τοῦ ἄρρενος ὄντος, τῆς δὲ διαφορᾶς ἐναντιώσεως, οὐδὲ ζῷον θῆλυ καὶ ἄρρεν, ἕτερον τῷ εἴδει· καίτοι καθ' αὑτὸ τοῦ ζῴου αὕτη ἡ διαφορὰ καὶ οὐχ ὡς ἡ λευκότης ἢ μελανία,

ἀλλ' ᾗ ζῷον καὶ τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν ὑπάρχει. ἔστι δ' ἡ ἀπορία αὕτη σχεδὸν ἡ αὐτή, καὶ διὰ τί ἡ μὲν ποιεῖ τῷ εἴδει ἕτερα ἐναντιότης, ἡ δ' οὔ, οἷον τὸ πεζὸν καὶ τὸ πτερωτόν, λευκότης δὲ καὶ μελανία οὔ. ἢ ὅτι τὰ μὲν οἰκεῖα πάθη τοῦ γένους, τὰ δ' ἧττον; καὶ ἐπειδὴ τὸ μὲν λόγος, τὸ δ' ὕλη, ὅσαι μὲν ἐν τῷ λόγῳ εἰσὶν ἐναντιότητες, εἴδει ποιοῦσι διαφοράν, ὅσαι δ' ἐν τῷ συνειλημμένῳ τῇ ὕλῃ, οὐ ποιοῦσι. διὸ ἀνθρώπου λευκότης οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μελανία, οὐδὲ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ διαφορὰ κατ' εἶδος πρὸς μέλανα ἄνθρωπον, οὐδ' ἂν ὄνομα ἓν τεθῇ, ὡς ὕλη γὰρ ὁ ἄνθρωπος. οὐ ποιεῖ δὲ διαφορὰν ἡ ὕλη. οὐδ' ἀνθρώπου γὰρ ἡ ὕλη, εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι. διὰ τοῦτο, καίτοι ἕτεραι αἱ σάρκες καὶ τὰ ὀστᾶ, ἐξ ὧν ὅδε καὶ ὅδε, ἀλλὰ τὸ σύνολον, ἕτερον μέν, εἴδει δ' οὐχ ἕτερον, ὅτι ἐν τῷ λόγῳ οὐκ ἔστιν ἐναντίωσις. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἄτομον. ὁ δὲ Καλλίας ἐστὶν ὁ λόγος μετὰ τῆς ὕλης· καὶ ὁ λευκὸς δὴ ἄνθρωπος, ὅτι Καλλίας λευκός. κατὰ συμβεβηκὸς οὖν ὁ ἄνθρωπος λευκός. οὐδὲ ὁ χαλκοῦς δὴ κύκλος, καὶ ὁ ξύλινος οὐδὲ τρίγωνον χαλκοῦν, καὶ κύκλος ξύλινος, οὐ διὰ τὴν ὕλην εἴδει διαφέρουσιν, ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ λόγῳ ἔνεστιν ἐναντιότης. πότερον δ' ἡ ὕλη οὐ ποιεῖ ἕτερα τῷ εἴδει οὖσά πως ἑτέρα, ἢ ἔστιν ὡς ποιεῖ; διὰ τί γὰρ ὁδὶ ὁ ἵππος τουδὶ τοῦ ἀνθρώπου ἕτερος τῷ εἴδει, καίτοι σὺν τῇ ὕλῃ οἱ λόγοι αὐτῶν; ἢ ὅτι ἔνεστιν ἐν τῷ λόγῳ ἐναντίωσις; καὶ γὰρ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου καὶ μέλανος ἵππου, καὶ ἔστι γε εἴδει, ἀλλ' οὐχ ᾗ ὁ μὲν λευκός, ὁ δὲ μέλας, ἐπεὶ καὶ εἰ ἄμφω λευκὰ ἦν, ὅμως ἂν ἦν εἴδει ἕτερα. τὸ δὲ ἄρρεν καὶ θῆλυ, τοῦ ζῴου οἰκεῖα μὲν πάθη, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἐν τῇ ὕλῃ καὶ τῷ σώματι. διὸ τὸ αὐτὸ σπέρμα, ἢ θῆλυ ἢ ἄρρεν γίγνεται παθὸν τι πάθος. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ τῷ εἴδει ἕτερον εἶναι, καὶ διὰ τί τὰ μὲν διαφέρει εἴδει, τὰ δ' οὔ, εἴρηται.

Κεφάλαιον ι.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐναντία ἕτερα τῷ εἴδει, τὸ δὲ φθαρτὸν καὶ τὸ ἄφθαρτον ἐναντία (στέρησις γὰρ ἡ ἀδυναμία διωρισμένη) ἀνάγκη ἕτερον εἶναι τῷ γένει τὸ φθαρτὸν καὶ τὸ ἄφθαρτον. νῦν μὲν οὖν ἐπ' αὐτῶν εἰρήκαμεν τῶν καθόλου ὀνομάτων. ὥστε δόξειεν ἂν οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι ὁτιοῦν ἄφθαρτον καὶ φθαρτὸν ἕτερα εἶναι τῷ εἴδει, ὥσπερ οὐδὲ λευκὸν καὶ μέλαν.

A quatenus animal & masculinum, & fœmininum insint? Hæc autem dubitatio fere eadem est. & cur hæc quidem contrarietas diuersa specie faciat, hæc verò non vt gressibile & volucre, albedo verò & nigredo non: an quoniam illa quidem propriæ passiones generis sunt, hæc verò minime? & cùm illud quidem ratio, hoc verò materia sit, quæcunque in ratione contrarietates sunt, specie differentiam faciunt: B quæcunque verò in coassumpto materiæ, minime faciunt. Quare hominis albedo, vel nigredo non facit, nec hominis albi ad hominem nigrum secundum speciem differentia est, etiam si vnum nomen ponatur. Homo nanque, vt materia est: materia verò non facit differentiam. Non enim hominis species, sunt homines. Quare & si carnes, & ossa, ex quibus hic, & hic est diuersa sint, attamen totum diuersum quidem: specie verò non est diuersum: C quoniam in ratione non est contrarietas, hoc autem est vltimum indiuiduum. Callias verò ratio cum materia est: & albus homo, quoniam Callias albus. Per accidens igitur homo est albus. Nec æneus, & ligneus circulus, siue triangulus æneus & circulus ligneus ob materiam specie differunt, sed quoniam in ratione contrarietas inest. Vtrum autem materia non faciat diuersa specie, cùm quodam modo D diuersa sit, an aliquo modo facit. Cur enim hic equus ab hoc homine diuersus specie, cùm rationes eorum cum materia sunt? an quoniam in ratione contrarietas inest? Etenim hominis albi, & equi nigri specie diuersitas est, non tamen prout hic quidem albus, hic verò niger. Siquidem & si ambo albi essent, nihil minus specie diuersi essent. Masculinum & fœmininum propriæ quidem animalis passiones E sunt, sed non secundum substantiam, verùm in materia, & corpore. Quare idem sperma aliquam passionem passum, aut fœmina, aut mas fit. Quid igitur sit specie diuersum esse, & cur quædam specie differant, quædam non, dictum est.

CAPVT X.

CVm verò contraria, specie diuersa sint, corruptibile autem & incorruptibile contraria sint, (priuatio nanque de- F terminata impotentia) necesse est diuersum genere esse corruptibile & incorruptibile. Nunc autem igitur de his vniuersalibus nominibus diximus. Videatur autem non esse necesse quodcunque corruptibile, & incorruptibile, diuersa specie esse: quemadmodum nec albũ, & nigrum.

Idem enim contingit, & simul esse, modo vniuersalium sit: sicuti homo profectò esse possit & albus & niger, & singularium. fuerit sanè idem (non simul) & albus, & niger, tametsi album nigro cõtrarium sit. Verùm contrariorum quædam secundum accidens quibusdam insunt, vt ea quæ nunc dicta sunt, ac alia multa: quædam impossibile est, quorum est corruptibile, & incorruptibile. Nihil enim secundum accidens corruptibile est. Accidens nanque contingit non esse. Corruptibile verò eorum est, quæ necessariò insunt iis, quibus insunt: aut vnum & idem corruptibile & incorruptibile erit, si contingit non inesse ei corruptibile. Aut substantiam igitur, aut in substantia cuique corruptibilium, necesse est corruptibile esse. Eadem autem ratio & de incorruptibili est. Eorum enim ambo sunt, quæ necessariò insunt. Prout igitur & secundum quod primum hoc quidem corruptibile, illud verò incorruptibile, oppositionem habent: quare necesse est, genere diuersa esse. Manifestum itaque est, quòd non contingit tales species esse, quales quidã aiunt. Erit nanque & hic quidem corruptibilis, ille verò incorruptibilis, quamuis species eædem specie cum particularibus esse dicantur, & non æquiuocæ: quę verò genere diuersa sunt, plus distãt, quam quæ specie.

A τὸ γὰρ αὐτὸ ἐνδέχεται εἶναι καὶ ἅμα, ἐὰν ᾖ τὸ καθόλου, ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος εἴη ἂν καὶ λευκὸς καὶ μέλας, καὶ τῶν καθ' ἕκαστα. εἴη γὰρ ἂν μὴ ἅμα ὁ αὐτὸς λευκὸς καὶ μέλας· καίτοι ἐναντίον τὸ λευκὸν τῷ μέλανι. ἀλλὰ τῶν ἐναντίων, τὰ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς ὑπάρχει ἐνίοις, οἷον καὶ τὰ νῦν εἰρημένα καὶ ἄλλα πολλά· τὰ δὲ ἀδύνατον, ὧν ἐστι καὶ τὸ φθαρτὸν, B καὶ τὸ ἄφθαρτον. οὐδὲν γάρ ἐστι φθαρτὸν κατὰ συμβεβηκός. τὸ μὲν γὰρ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται μὴ ὑπάρχειν· τὸ δὲ φθαρτὸν, τῶν ἐξ ἀνάγκης ὑπαρχόντων ἐστὶν οἷς ὑπάρχει· ἢ ἔσται ταὐτὸ ἓν φθαρτὸν καὶ ἄφθαρτον, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸ μὴ ὑπάρχειν τὸ φθαρτόν. ἢ τὴν οὐσίαν ἄρα, ἢ ἐν τῇ οὐσίᾳ ἀνάγκη ὑπάρχειν τὸ φθαρτὸν ἑκάστῳ τῶν φθαρτῶν. ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ περὶ τοῦ ἀφθάρτου. τῶν γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὑπαρχόντων C ἄμφω. ᾗ ἄρα καὶ καθ' ὃ πρῶτον, τὸ μὲν φθαρτὸν, τὸ δὲ ἄφθαρτον ἔχει ἀντίθεσιν. ὥστε ἀνάγκη γένει ἕτερα εἶναι. φανερὸν τοίνυν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται εἶναι εἴδη τοιαῦτα οἷα λέγουσί τινες. ἔσται γὰρ τὸ ἄνθρωπος, ὁ μὲν φθαρτὸς, ὁ δ' ἄφθαρτος. καίτοι τῷ εἴδει ταὐτὰ λέγεται εἶναι τὰ εἴδη τοῖς τισὶ, καὶ οὐχ ὁμώνυμα. τὰ δὲ γένει ἕτερα, πλεῖον διέστηκεν ἢ τὰ εἴδει.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER XI. D

CAPVT I.

QVOD itaque sapientia scientia quædam circa principia est, patet ex primis, in quibus ad ea, quæ ab aliis de principiis dicta fuerunt, dubitatum est. Ambigat autem quispiam, vtrum ipsam sapientiam par sit vnam esse scientiam, an plures. Si enim vnam, vna certè semper contrariorũ est. At principia contraria non sunt. Quòd si non vnam, quales has ponere oportet? Item demonstratiua principia speculari, vtrum vnius est, an plurium? Nam si vnius, cur huius magis, quàm cuiuscunque? Quòd si plurium, quales has ponere oportet? Præterea, vtrum omnium substantiarum, an non? Nam si non omnium, difficile erit qualiúmnam sit reddere. Si autem omnium vna, incertum est, quonam modo contingit plurium eandem scientiam esse. Præterea, vtrum circa substantias solùm, an etiam circa accidentia.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Κ.

Κεφάλαιον α.

Ὅτι μὲν ἡ σοφία περὶ ἀρχὰς ἐπιστήμη τίς ἐστι, δῆλον ἐκ τῶν πρώτων ἐν οἷς διηπόρηται πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων εἰρημένα περὶ τῶν ἀρχῶν. E ἀπορήσειε δ' ἄν τις, πότερον μίαν ὑπολαβεῖν εἶναι δεῖ τὴν σοφίαν ἐπιστήμην, ἢ πολλάς. εἰ μὲν γὰρ μίαν, μία ἐστὶν ἀεὶ τῶν ἐναντίων· αἱ δ' ἀρχαὶ οὐκ ἐναντίαι. εἰ δὲ μὴ μία, ποίας δεῖ θεῖναι ταύτας; ἔτι τὰς ἀποδεικτικὰς ἀρχὰς θεωρῆσαι μιᾶς ἢ πλειόνων; εἰ μὲν γὰρ μιᾶς, τί μᾶλλον ταύτης, ἢ ὁποιασοῦν; εἰ δὲ πλειόνων, ποίας δεῖ ταύτας θεῖναι; ἔτι πότερον πασῶν F τῶν οὐσιῶν, ἢ οὔ. εἰ μὲν γὰρ μὴ πασῶν, ποίων χαλεπὸν ἀποδοῦναι· εἰ δὲ πασῶν μία, ἄδηλον πῶς ἐνδέχεται πλειόνων τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην εἶναι. ἔτι πότερον περὶ τὰς οὐσίας μόνον, ἢ καὶ τὰ συμβεβηκότα. εἰ γὰρ περὶ

γὰρ περὶ γε τὰ συμβεβηκότα ἀπόδειξίς ἐστιν, περὶ τὰς οὐσίας δ' οὐκ ἔστιν. εἰ δ' ἑτέρα, τίς ἑκατέρα, καὶ ποτέρα σοφία; εἰ μὲν γὰρ ἀποδεικτικὴ σοφία, ἡ περὶ τὰ συμβεβηκότα· εἰ δ' ἡ περὶ τὰ πρῶτα, ἡ τῶν οὐσιῶν. ἀλλ' οὐδὲ περὶ τὰς ἐν τοῖς φυσικοῖς εἰρημένας αἰτίας τὴν ἐπιζητουμένην ἐπιστήμην θετέον. οὔτε γὰρ περὶ τὸ οὗ ἕνεκεν. τοιοῦτον γὰρ τὸ ἀγαθόν· τοῦτο δ' ἐν τοῖς πρακτικοῖς ὑπάρχει, καὶ τοῖς οὖσιν ἐν κινήσει· καὶ τοῦτο πρῶτον κινεῖ. τοιοῦτον γὰρ τὸ τέλος. τὸ δὲ πρῶτον κινῆσαν οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς ἀκινήτοις. ὅλως δ' ἀπορίαν ἔχει, πότερόν ποτε περὶ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ἐστὶν ἡ ζητουμένη νῦν ἐπιστήμη, ἢ οὔ, περὶ δέ τινας ἑτέρας. εἰ γὰρ περὶ ἄλλας, ἢ περὶ τὰ εἴδη εἴη ἄν, ἢ περὶ τὰ μαθηματικά. τὰ μὲν γὰρ εἴδη ὅτι οὐκ ἔστι, δῆλον. ὅμως δ' ἀπορίαν ἔχει, κἂν εἶναί τις αὐτὰ θῇ, διὰ τί ποτ' οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὧν ἐστιν εἴδη. λέγω δ' ὅτι τὰ μαθηματικὰ μὲν μεταξύ τε τῶν εἰδῶν τιθέασι, καὶ τῶν αἰσθητῶν, οἷον τρίτα τινὰ, παρά τε τὰ εἴδη καὶ τὰ δεῦρο· τρίτος δ' ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἵππος παρ' αὐτόν τε καὶ τοὺς καθ' ἕκαστα. εἰ δ' αὖ μὴ ἔστιν ὡς λέγουσι, περὶ ποῖα θετέον πραγματεύεσθαι τὸν μαθηματικόν; οὐ γὰρ δὴ περὶ τὰ δεῦρο. τούτων γὰρ οὐδέν ἐστιν, οἷον αἱ μαθηματικαὶ ζητοῦσι τῶν ἐπιστημῶν. οὐδὲ μὴν περὶ τὰ μαθηματικὰ ἡ ζητουμένη νῦν ἐστὶν ἐπιστήμη· χωριστὸν γὰρ αὐτῶν οὐθέν. ἀλλ' οὐδὲ τῶν αἰσθητῶν οὐσιῶν. φθαρταὶ γάρ. ὅλως δ' ἀπορήσειέ τις ἄν, ποίας ἐστὶν ἐπιστήμης τὸ διαπορῆσαι περὶ τῆς τῶν μαθηματικῶν ὕλης. οὔτε γὰρ τῆς φυσικῆς, διὰ τὸ περὶ τὰ ἔχοντα ἐν αὐτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως τὴν τοῦ φυσικοῦ πᾶσαν εἶναι πραγματείαν· οὔτε μὴν τῆς σκοπούσης περὶ ἀποδείξεώς τε καὶ ἐπιστήμης. περὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ γένος τὴν ζήτησιν ποιεῖται. λείπεται τοίνυν τὴν προκειμένην φιλοσοφίαν περὶ αὐτῶν τὴν σκέψιν ποιεῖσθαι. διαπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ δεῖ θεῖναι τὴν ζητουμένην ἐπιστήμην περὶ τὰς ἀρχὰς τὰς καλουμένας ὑπό τινων στοιχεῖα. ταύτας δὲ πάντες ἐνυπάρχοντα τοῖς συνθέτοις τιθέασι. μᾶλλον δ' ἂν δόξειε τῶν καθόλου δεῖν εἶναι τὴν ζητουμένην ἐπιστήμην. πᾶς γὰρ λόγος, καὶ πᾶσα ἐπιστήμη τῶν καθόλου, καὶ οὐ τῶν ἐσχάτων. ὥστ' εἴη ἂν οὕτω τῶν πρώτων γενῶν. ταῦτα δὲ γίγνοιτ' ἄν, τό, τε ὂν καὶ τὸ ἕν. ταῦτα γὰρ μάλιστ' ἂν ὑποληφθείη περιέχειν τὰ ὄντα πάντα, καὶ μάλιστα ἀρχαῖς ἐοικέναι,

A Si enim circa accidentia demonstratio est, circa substantias non est. Quod si altera, quænam vtraque & vera sapientia sit. demonstratiua quidem sapientia, quæ circa accidentia est. an verò, quæ circa ipsa prima quæ substantiarum est. At nec circa causas, quæ in naturalibus dictæ sunt, quam quærimus, scientia ponenda est: neque enim circa ipsum, cuius causa. Tale enim est bonum. Hoc verò in agendis, &
B iis, quæ sunt in motu, existit Et hoc primùm mouet. Tale nanque finis est. In immobilibus verò, primum mouens non est. Et omnino dubitationem habet, vtrum circa sensibiles substantias est, quæ nunc quæritur scientia, an non, sed circa alias quasdam. Etenim si circa alias, aut circa species erit profectò, aut circa mathematica. Quod autem species non sint, manifestum est. Attamen etiam si quis eas ponat esse, dubitationem habet, cur non
C ita se habet de cæteris, quorum species sunt, quemadmodum de mathematicis. Dico autem, quod mathematica quidem media ponunt specierum, & sensibilium esse, quasi tertia quædam præter species, & ea, quæ hic sunt: at tertius homo non est, nec equus, præter ipsum, & particulares. Quòd si vt aiunt, non sunt, circa qualia ponendum est, quod mathematicus tractet? non enim circa ea, quæ hic sunt.
D Nihil enim horum tale est, quale mathematicæ scientiæ quærunt. At verò nec circa mathematica est, quæ nunc quæritur scientia: nihil enim horum separatum est. Verum nec sensibilium substantiarum: corruptibiles nanque sunt. Et omnino dubitare aliquis possit qualisnam scientiæ sit, de mathematicorum materia dubitare. Nec enim naturalis, eo quod circa ea, quæ in se principium motus & quietis habent, omnis naturalis
E intentio est. Nec illius, quæ de demonstratione, & scientia tractat: circa nanque id ipsum genus, considerationem facit. Restat, itaque philosophiam propositam, de hisce rebus tractare. Dubitauerit autem quispiam profectò, si hæc, quæ quæritur, scientia, ponenda sit circa principia, quæ à quibusdam elementa vocantur: hæc autem omnes inesse compositis ponunt. At magis videatur, vniuersalium eam oportere esse, quæ quæritur
F scientia. Omnis enim ratio omnis scientia, vniuersalium, non vltimorum est: quare sic erit vtique, primorum generum. Hæc autem sanè fuerit ens, & vnum. Hæc enim maximè putabuntur cuncta entia cõtinere, & maximè principiis assimilari,

A eo quòd naturâ prima sint. Corruptis nãque eis, simul cætera quoque pereunt: omne enim, ens & vnum. Quatenus autem necesse est, vt differentiæ participent his, si quis hæc genera ponat, nulla verò differentia participat genere, hoc pacto non videatur ea genera ponere, neque principia. Item, si magis principium est, quod simplicius quàm quod minus tale sit, vltima verò eorum, quæ ex genere sunt simpliciora quàm genere sint (hæc enim indiuidua sunt: genera verò, in plures species, & differentes diuiduntur) B magis species quàm genera videantur principium esse: quatenus verò species simul cum generibus pereunt, genera magis assimilantur principiis. Principium nãque est, quod counteremit. Hæc vtique, & huiuscemodi alia sunt, quæ dubitationem habent.

CAPVT II.

C Item vtrum ponendum est quicquam, præter particularia, an non, sed horum est, quæ quæritur scientia. At hæc infinita sunt. Quæ verò præter singularia sunt, aut genera, aut species sunt: neutrius autem horum, quę quæritur, scientia est. Cur enim hoc impossibile sit dictum est. Etenim omnino hæsitationem habet, vtrum arbitrandum sit, aliquam separatam substantiam præter sensibiles substantias, & has, quæ hic sunt, an non, sed illa esse entia & D circa illa sapientiam versari. Quærere nanque videmur aliam quandam, & hoc est nobis propositum. Dico autem videre si quid per se separabile sit, & in nullo sensibilium existens. Item, si præter sensibiles substantias est aliqua alia substantia, præter quales sensibiles ea ponenda esset. Cur enim magis præter homines, quàm præter equos, aut alia animalia, aut omnino etiam inanimata, ponenda sit? At E his sensibilibus, & corruptibilibus substantiis alias sempiternas æquales ponere, profectò extra rationem cadere videretur. Quòd si id, quod nunc quæritur principium, non est à corporibus separabile, quod aliud magis, quàm materiam quis ponet? At hæc, actu quidem non est, potentia verò est. Magis itaque, ac principalius ea videatur esse principium, species & forma. Verùm hæc quoque cor- F ruptibilis. Quare omnino non est perpetua substantia, & per se separabilis. Sed hoc, inconueniens est. Videtur nanque esse, ac ab ipsis maximè gratia præditis quæritur, tanquam sit tale principium, ac talis substantia. Quo nanque pacto ordo erit, non existente aliquo perpetuo, separato,

διὰ τὸ εἶναι πρῶτα τῇ φύσει. φθειρομένων γὰρ αὐτῶν, συναναιρεῖται καὶ τὰ λοιπά. πᾶν γὰρ ἓν καὶ ὄν. ᾗ δὲ τὰς διαφορὰς αὐτῶν ἀνάγκη μετέχειν, εἰ θήσει τις αὐτὰ γένη· διαφορὰ δ' οὐδεμία τοῦ γένους μετέχει· ταύτῃ δ' οὐκ ἂν δόξειεν αὐτὰ τιθέναι γένη, οὐδ' ἀρχάς. ἔτι δ' εἰ μᾶλλον ἀρχὴ τὸ ἁπλούστερον τοῦ ἧττον τοιούτου· τὰ δ' ἔσχατα τῶν ἐκ τοῦ γένους ἁπλούστερα τῶν γενῶν, ἄτομα γάρ· τὰ γένη δ' εἰς εἴδη πλείω καὶ διαφέροντα διαιρεῖται· μᾶλλον ἂν ἀρχὴ δόξειεν εἶναι τὰ εἴδη τῶν γενῶν. ᾗ δὲ συναναιρεῖται τοῖς γένεσι τὰ εἴδη, τὰ γένη ταῖς ἀρχαῖς ἔοικε μᾶλλον· ἀρχὴ γὰρ τὸ συναναιροῦν. τὰ μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν ἔχοντα, ταῦτα καὶ τοιαῦτ' ἐστὶν ἕτερα.

Κεφάλαιον β.

Ἔτι πότερον δεῖ τιθέναι τι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἢ οὔ, ἀλλὰ τούτων ἡ ζητουμένη ἐπιστήμη; ἀλλὰ ταῦτα ἄπειρα. τὰ γε μὴν παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, γένη ἢ εἴδη ἐστίν. ἀλλ' οὐδετέρου τούτων ἡ ζητουμένη ἐπιστήμη. διότι γὰρ ἀδύνατον τοῦτο εἴρηται. καὶ γὰρ ὅλως ἀπορίαν ἔχει, πότερον δεῖ τινα ὑπολαβεῖν οὐσίαν εἶναι χωριστὴν παρὰ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας καὶ τὰς δεῦρο, ἢ οὔ, ἀλλὰ ταῦτ' εἶναι τὰ ὄντα, καὶ περὶ ταῦτα τὴν σοφίαν ὑπάρχειν. ζητεῖν μὲν γὰρ ἐοίκαμεν ἄλλην τινά. καὶ τὸ προκείμενον τοῦτ' ἐστὶν ἡμῖν. λέγω δὲ τὸ ἰδεῖν, εἴ τι χωριστὸν καθ' αὑτό, καὶ μηδενὶ τῶν αἰσθητῶν ὑπάρχον. ἔτι δ' εἰ παρὰ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ἐστί τις ἑτέρα οὐσία, παρὰ ποίας τῶν αἰσθητῶν δεῖ τιθέναι ταύτην εἶναι. τί γὰρ μᾶλλον παρὰ τοὺς ἀνθρώπους ἢ τοὺς ἵππους, ἢ τῶν ἄλλων ζῴων θήσει τις αὐτὴν εἶναι, ἢ καὶ τῶν ἀψύχων ὅλως; τό γε μὴν ἴσας ταῖς αἰσθηταῖς καὶ φθαρταῖς οὐσίαις ἀϊδίους ἑτέρας κατασκευάζειν, ἐκτὸς τῶν εὐλόγων δόξειεν ἂν πίπτειν. εἰ δὲ μὴ χωριστὴ τῶν σωμάτων ἡ ζητουμένη νῦν ἐστὶν ἀρχή, τίνα ἄν τις ἄλλην θείη μᾶλλον τῆς ὕλης; αὕτη γε μὴν ἐνεργείᾳ μὲν οὐκ ἔστι, δυνάμει δ' ἐστί. μᾶλλον τ' ἂν ἀρχὴ κυριωτέρα ταύτης δόξειεν εἶναι τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή. τοῦτο δὲ φθαρτόν. ὥσθ' ὅλως οὐκ ἔστιν ἀΐδιος οὐσία χωριστὴ καὶ καθ' αὑτήν. ἀλλ' ἄτοπον. ἔοικε γὰρ καὶ ζητεῖται σχεδὸν ὑπὸ τῶν χαριεστάτων, ὡς οὖσά τις ἀρχὴ καὶ οὐσία τοιαύτη. πῶς γὰρ ἔσται τάξις μὴ τινὸς ὄντος ἀϊδίου

καὶ χωριστοῦ καὶ μένοντος; ἔτι δ' εἴπερ ἔστι τις οὐσία καὶ ἀρχὴ τοιαύτη τὴν φύσιν οἵαν νῦν ζητοῦμεν, καὶ αὕτη μία πάντων, καὶ ἡ αὐτὴ τῶν ἀϊδίων τε καὶ φθαρτῶν, ἀπορίαν ἔχει διὰ τί ποτε τῆς αὐτῆς ἀρχῆς οὔσης, τὰ μὲν ἐστὶν ἀΐδια τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν, τὰ δ' οὐκ ἀΐδια. τοῦτο γὰρ τὸ ἄτοπον. εἰ δ' ἄλλη μὲν ἐστὶν ἀρχὴ τῶν φθαρτῶν, ἄλλη δὲ τῶν ἀϊδίων, εἰ μὲν ἀΐδιος καὶ ἡ τῶν φθαρτῶν, ὁμοίως ἀπορήσομεν. διὰ τί γὰρ οὐκ ἀϊδίου τῆς ἀρχῆς οὔσης, καὶ τὰ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν ἀΐδια; φθαρτῆς δ' οὔσης, ἄλλη τις ἀρχὴ γίγνεται ταύτης, κἀκείνης ἑτέρα· καὶ τοῦτ' εἰς ἄπειρον προέεισιν. εἰ δ' αὖ τις τὰς δοκούσας μάλιστα ἀρχὰς ἀκινήτους εἶναι, τὸ ὂν καὶ τὸ ἓν θήσει, πρῶτον μὲν εἰ μὴ τόδε τι καὶ οὐσίαν ἑκάτερον αὐτῶν σημαίνει, πῶς ἔσονται χωρισταὶ καὶ καθ' αὑτάς; τοιαύτας δὲ ζητοῦμεν τὰς ἀϊδίους τε καὶ πρώτας ἀρχάς. εἰ γε μὴν τόδε τι καὶ οὐσίαν ἑκάτερον αὐτῶν δηλοῖ, πάντ' ἐστὶν οὐσίαι τὰ ὄντα. κατὰ πάντων γὰρ τὸ ὂν κατηγορεῖται, κατ' ἐνίων δὲ τὸ ἕν. οὐσίαν δ' εἶναι πάντα τὰ ὄντα, ψεῦδος. ἔτι δὲ τοῖς τὴν πρώτην ἀρχὴν τὸ ἓν λέγουσι, καὶ ταύτην οὐσίαν, ἐκ δὲ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς ὕλης τὸν ἀριθμὸν γεννῶσι πρῶτον, καὶ τοῦτον οὐσίαν φάσκουσιν εἶναι, πῶς ἐνδέχεται τὸ λεγόμενον ἀληθὲς εἶναι; τὴν γὰρ δυάδα, καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστον ἀριθμὸν τῶν συνθέτων πῶς ἓν δεῖ νοῆσαι; περὶ τούτου γὰρ οὔτε λέγουσιν οὐδὲν, οὔτε ῥᾴδιον εἰπεῖν. εἰ γε μὴν γραμμὰς, ἢ τὰ τούτων ἐχόμενα (λέγω δὲ ἐπιφανείας τὰς πρώτας) θήσει τις ἀρχὰς, ταῦτά γ' οὐκ εἰσὶν οὐσίαι χωρισταί, τομαὶ δὲ καὶ διαιρέσεις, αἱ μὲν ἐπιφανειῶν, αἱ δὲ σωμάτων, αἱ δὲ στιγμαὶ γραμμῶν. ἔτι δὲ πέρατα τῶν αὐτῶν τούτων· πάντα δὲ ταῦτα ἐν ἄλλοις ὑπάρχει, καὶ χωριστὸν οὐδὲν ἐστιν. ἔτι πῶς οὐσίαν ὑπολαβεῖν εἶναι δεῖ τοῦ ἑνὸς καὶ στιγμῆς; οὐσίας μὲν γὰρ πάσης γένεσίς ἐστι, στιγμῆς δ' οὐκ ἔστι. διαίρεσις γὰρ ἡ στιγμή. παρέχει δ' ἀπορίαν καὶ τὸ, πᾶσαν μὲν ἐπιστήμην εἶναι τῶν καθόλου, καὶ τοῦ τοιουδί, τὴν δ' οὐσίαν μὴ τῶν καθόλου εἶναι, μᾶλλον δὲ τόδε τι καὶ χωριστόν. ὥστ' εἰ περὶ τὰς ἀρχάς ἐστιν ἐπιστήμη, πῶς δεῖ τὴν ἀρχὴν ὑπολαβεῖν οὐσίαν εἶναι; ἔτι πότερον ἔστι τι παρὰ τὸ σύνολον, ἢ οὔ; λέγω δὲ τὴν ὕλην, καὶ τὸ μετὰ ταύτης.

A separato, ac permanente? Item, si est aliqua substantia, & principium natura tale, quale nunc quærimus, & hoc omnibus vnum, & idem perpetuis, atque corruptibilibus dubitationem habet, cur cùm idem principium sit, quædam, quę sub illo principio sunt, æterna sunt, quædam non. Ex hoc enim inconueniens est. Si aliud quidem corruptibilium principium, aliud æternorum est. Si etiam corruptibilium B æternum est, similiter dubitabimus: cur enim principio æterno existente, non sint æterna, quæ sub æterno sunt? corruptibili verò existente, aliud quoddã huius principium sit, & illius aliud, & hoc in infinitum procedet. Quod si quis rursus (quæ maxime videntur immobilia principia esse) ens & vnum ponat, primo quidem nisi quod quid & substantiam vtrunque eorum significet, quomodo separabilia, & C per se ipsa erunt? talia nanque prima & æterna principia quærimus. Quod si substantiam, & quod quid, vtrunque eorum significet, omnia entia substantiæ sunt, cum de omnibus ens prædicetur: de quibusdam verò etiam vnum: cuncta verò entia substantiam esse, falsum est. Item illis, qui primum principium ipsum vnum aiunt, & hoc substantiam esse, ex vno verò & materia, primò numerum generant, & hunc substantiam esse dicunt, quomo- D do contingit verum esse, quod dicitur? dualitatem nanque, & cæterorum compositorum numerorum vnumquenque, quonam modo vnum intelligere oportet? De hoc enim nec dicunt aliquid, nec vt dicant facile est. Si quis verò lineas, aut quæ has sequuntur (dico autem primas superficies) principia esse ponat, hæc non sunt substantiæ separabiles, verum decisiones & diuisiones, illæ quidem superfi- E cierum, hæ verò corporum, puncta verò linearum sunt, & etiam ipsarum earundem termini: hæc autem omnia, in aliis sunt, & nihil separabile est. Item, quonam modo arbitrandum sit, vnius & puncti substantiam esse? Omnis nanque substantiæ, generatio est: puncti verò, minimè. Punctum enim diuisio est. Præbet autem dubitationem, hoc etiam, quod omnis quidem scientia vniuersalium est, & eius, F quod tale est: substantiam verò non esse vniuersalium, sed magis ipsum quod quid & separabile. Quare si scientia circa principia est quonam modo arbitrandum sit, principium substantiam esse? Item vtrũ sit aliquid, præter cunctũ: dico autem materiam, & quod cum ea est, an non?

Nam si non est, quæ in materia sunt, omnia corruptibilia sunt. Quòd si est aliquid, species, & forma profectò fuerit. Hoc itaque, in quibus est, in quibusve non est, difficile determinare est. In quibusdam enim manifestum est non esse speciem separabilem, vtputa domo. Item, principia. vtrum specie, an numero eadem sint. Si enim numero vnum, omnia erunt eadem.

CAPVT III.

CVm autem philosophi scientia sit entis prout ens, vniuersaliter. & non secundum partem, ens verò multipliciter, & non secundum vnum modum dicatur, si æquiuocè, & non secundum aliquid commune dicitur, non est sub vna scientia. Talium enim non est vnum genus. Quòd si secũdum aliquod commune, erit vtique sub vna scientia. Videtur autem prædicto modo dici, quemadmodum medicatiuum, & salubre. Etenim vtrumque horum multipliciter dicitur. Dicitur nanque hoc modo vnumquodque eorum eo, quòd hoc quidem ad medicandi scientiã quodam modo referatur. hoc verò ad sanitatem. hoc verò aliter, vnumquodque verò ad idem. Medicatiuus nanque sermo, & cultellus, dicitur, eo quòd ille quidem à medicandi scientia, hic verò ei vtilis. Similiter & salubre; hoc enim quia sanitatis significatiuum: hoc verò, quoniam factiuum. Idem autem modus, & de cæteris est. Eodem autem modo, & omne ens dicitur. Eo nanque, quòd entis prout ens est, passio, aut habitus, aut dispositio, aut motus, aut aliquid huiusce modi sit, dicitur ens vnumquodque eorum. Cùm autem omnis entis ad vnum quid, & commune reductio fiat, contrarietatum quoque singulæ ad primas differentias, & cõtrarietates entis reducentur, siue multitudo, & vnum, siue similitudo, & dissimilitudo primæ sunt entis differentiæ, siue aliquæ aliæ: sint autem hæ speculatione perceptæ. Nihil autem interest, ad ens, vel ad vnum, entis reductionem fieri. Etenim si non idem, sed aliud sit, attamen conuertitur. Et ipsum enim vnum, quodammodo ens, & ipsum ens, vnum est. Cum autem vnius & eiusdem scientiæ sit cuncta contraria speculari, vnumquodque autem horum secundum priuationem dicatur (licet de quibusdam, quorum aliquid intermedium est, quemadmodum iusti, & iniusti, dubitaret quispiam quonam modo secundum priuationem dicantur) circa hæc omnia sanè priuatio ponenda non totius rationis, sed vltimæ speciei: vt-

A εἰ μὲν γὰρ μή, τά γε ἐν ὕλῃ φθαρτὰ πάντα. εἰ δ' ἔστι τι, τὸ εἶδος ἂν εἴη καὶ ἡ μορφή. τοῦτο οὖν ἐπὶ τίνων ἐστὶ, καὶ ἐπὶ τίνων οὔ, χαλεπὸν ἀφορίσαι. ἐπ' ἐνίων γὰρ δῆλον οὐκ ὂν χωριστὸν τὸ εἶδος, οἷον οἰκίας. ἔτι πότερον αἱ ἀρχαὶ εἴδει ἢ ἀριθμῷ αἱ αὐταί; εἰ γὰρ ἀριθμῷ ἕν, πάντ' ἔσται ταὐτά.

B

Κεφάλαιον γ.

ΕΠεὶ δ' ἐστὶν ἡ τοῦ φιλοσόφου ἐπιστήμη τοῦ ὄντος ᾗ ὂν, καθόλου, καὶ οὐ κατὰ μέρος. τὸ δ' ὂν πολλαχῶς, καὶ οὐ καθ' ἕνα λέγεται τρόπον· εἰ μὲν ὁμωνύμως, κατὰ δὲ κοινὸν μηδὲν, οὐκ ἔστιν ὑπὸ μίαν ἐπιστήμην. οὐ γὰρ ἓν γένος τῶν τοιούτων. εἰ δὲ κατά τι κοινὸν, εἴη ἂν ὑπὸ μίαν ἐπιστήμην. ἔοικε δὴ τὸν εἰρημένον λέγεσθαι τρόπον, καθάπερ τό, τε ἰατρικὸν καὶ τὸ C ὑγιεινόν. καὶ γὰρ τούτων ἑκάτερον πολλαχῶς λεγόμενον. λέγεται δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἕκαστον, τῷ τὸ μὲν πρὸς ἰατρικὴν ἀνάγεσθαί πως, τὸ δὲ πρὸς ὑγίειαν, τὸ δ' ἄλλως, πρὸς ταὐτὸ δ' ἕκαστον. ἰατρικὸς γὰρ λόγος καὶ μαχαίριον λέγεται, τῷ τὸ μὲν ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης εἶναι, τὸ δὲ ταύτῃ χρήσιμον. ὁμοίως δὲ καὶ ὑγιεινόν. τὸ μὲν γὰρ ὅτι σημαντικὸν ὑγιείας, D τὸ δ' ὅτι ποιητικόν. ὁ δ' αὐτὸς τρόπος καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ τὸ ὂν ἅπαν λέγεται. τῷ γὰρ τοῦ ὄντος ᾗ ὂν, πάθος ἢ ἕξις, ἢ διάθεσις, ἢ κίνησις, ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν τοιούτων εἶναι, λέγεται ἕκαστον αὐτῶν ὄν. ἐπεὶ δὲ παντὸς τοῦ ὄντος πρός ἕν τι καὶ κοινὸν, ἡ ἀναγωγὴ γίγνεται· καὶ τῶν ἐναντιώσεων ἑκάστη πρὸς τὰς πρώτας διαφορὰς, καὶ τὰς ἐναντιώσεις ἀναχθήσεται τοῦ ὄντος, εἴτε πλῆθος E καὶ ἓν, εἴθ' ὁμοιότης καὶ ἀνομοιότης, αἱ πρῶται τοῦ ὄντος εἰσὶ διαφοραὶ, εἴτ' ἄλλαι τινές. ἔστωσαν γὰρ αὗται τεθεωρημέναι. διαφέρει δ' οὐδὲν τὴν τοῦ ὄντος ἀναγωγὴν πρὸς τὸ ὂν, ἢ πρὸς τὸ ἓν γίγνεσθαι. καὶ γὰρ εἰ μὴ ταὐτὸν, ἄλλο δ' ἐστὶν, ἀντιστρέφει γε. τό, τε γὰρ ἓν καὶ ὄν πως τό, τε ὂν ἕν. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὰ ἐναντία πάντα τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς ἐπιστήμης θεωρῆσαι, λέγεται δ' ἕκαστον αὐτῶν κατὰ στέρησιν, καίτοι F γ' ἔνια, ἀπορήσειέ τις ἂν, πῶς λέγεται κατὰ στέρησιν, ὧν ἐστὶν ἀνὰ μέσον τι, καθάπερ ἀδίκου καὶ δικαίου. περὶ πάντα δὴ τὰ τοιαῦτα τὴν στέρησιν δεῖ τιθέναι, μὴ τοῦ ὅλου λόγου, τοῦ τελευταίου δὲ εἴδους· οἷον εἰ

ἔστιν ὁ

ἔστιν ὁ δίκαιος καθ' ἕξιν τινὰ πειθαρχικὸς A τοῖς νόμοις, οὐ πάντως ὁ ἄδικος ἔσται τοῦ ὅλου στερούμενος λόγου· περὶ δὲ τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις ἐκλείπων πῃ, καὶ ταύτῃ ἡ στέρησις ὑπάρξει αὐτῷ. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. καθάπερ δ' ὁ μαθηματικὸς περὶ τὰ ἐξ ἀφαιρέσεως τὴν θεωρίαν ποιεῖται. περιελὼν γὰρ πάντα τὰ αἰσθητὰ, θεωρεῖ· οἷον βάρος καὶ κουφότητα, καὶ σκληρότητα, καὶ τοὐναντίον· ἔτι δὲ καὶ θερμότητα, καὶ ψυχρότητα, καὶ τὰς ἄλλας B αἰσθητὰς ἐναντιώσεις· μόνον δὲ καταλείπει τὸ ποσὸν καὶ συνεχὲς, τῶν μὲν ἐφ' ἓν, τῶν δὲ ἐπὶ δύο, τῶν δ' ἐπὶ τρία, καὶ τὰ πάθη τὰ τούτων ᾗ ποσά ἐστι καὶ συνεχῆ, καὶ οὐ καθ' ἕτερόν τι θεωρεῖ· καὶ τῶν μὲν τὰς πρὸς ἄλληλα θέσεις καὶ θεωρεῖ σκοπεῖ, καὶ τὰ ταύταις ὑπάρχοντα, τῶν δὲ τὰς συμμετρίας καὶ ἀσυμμετρίας, τῶν δὲ τοὺς λόγους· ἀλλ' ὅμως μίαν πάντων καὶ τὴν αὐτὴν τίθεμεν ἐπιστήμην τὴν γεωμετρικήν· τὸν C αὐτὸν τρόπον ἔχει καὶ περὶ τὸ ὄν. τὰ γὰρ τούτῳ συμβεβηκότα, καθ' ὅσον ἐστὶν ὄν, καὶ τὰς ἐναντιώσεις αὐτοῦ ᾗ ὄν, οὐκ ἄλλης ἐπιστήμης ἢ φιλοσοφίας θεωρῆσαι. τῇ φυσικῇ μὲν γὰρ οὐχ ᾗ ὄντα, μᾶλλον δ' ᾗ κινήσεως μετέχει, τὴν θεωρίαν τις ἀπονείμειεν ἄν· ἥ γε μὴν διαλεκτικὴ καὶ ἡ σοφιστικὴ, τῶν συμβεβηκότων μέν εἰσι τοῖς οὖσιν, οὐχ ᾗ δ' ὄντα, οὐδὲ περὶ τὸ ὂν αὐ- D τὸ, καθ' ὅσον ὄν ἐστιν. ὥστε λείπεται τὸν φιλόσοφον καθ' ὅσον ὄντα ἐστὶ, περὶ τὰ λεχθέντα θεωρητικόν. ἐπεὶ δὲ τό, τε ὂν ἅπαν καθ' ἕν τι καὶ κοινὸν λέγεται πολλαχῶς λεγόμενον, καὶ τὰ ἐναντία τὸν αὐτὸν τρόπον (εἰς τὰς πρώτας γὰρ ἐναντιώσεις καὶ διαφορὰς τοῦ ὄντος ἐπανάγεται) τὰ δὲ τοιαῦτα δυνατὸν ὑπὸ μίαν ἐπιστήμην εἶναι, διαλύοιτ' ἂν ἡ κατ' ἀρχὰς ἀπορία λεχθεῖσα. λέγω δ' ἐν ᾗ διηπορεῖτο, E πῶς ἔσται πολλῶν καὶ διαφόρων ὄντων τῷ γένει, μία τις ἐπιστήμη.

Κεφάλαιον δ.

Ἐπεὶ δὲ ὁ μαθηματικὸς χρῆται τοῖς κοινοῖς ἰδίως, καὶ τὰς τούτων ἀρχὰς ἂν εἴη θεωρῆσαι τῆς πρώτης φιλοσοφίας. ὅτι γὰρ ἀπὸ τῶν ἴσων ἀφαιρεθέντων ἴσα τὰ λειπόμενα, κοινὸν μέν ἐστιν ἐπὶ πάντων τῶν ποσῶν. ἡ μαθηματι- F κὴ δ' ἀπολαβοῦσα περί τι μέρος τῆς οἰκείας ὕλης, ποιεῖται τὴν θεωρίαν· οἷον περὶ γραμμὰς, ἢ γωνίας, ἢ ἀριθμοὺς, ἢ τῶν λοιπῶν τι ποσῶν. οὐχ ᾗ δ' ὄντα, ἀλλ' ᾗ συνεχὲς αὐτῶν ἕκαστον ἐφ' ἓν

A puta si iustus est secundum habitū quendam legibus obtemperans, iniustus non erit omnino tota ratione priuatus. Circa verò obedientiam legum deficiens, aliquo pacto, & ob hoc ei priuatio inerit. Eodem autem modo & de alijs. Quemadmodū mathematicus circa abstracta speculatur (tollendo nanque omnia sensibilia, ita speculatur: vtputa grauitatem & leuitatem, duritiem, & contrarium: item autem caliditatem, & frigiditatem, & ce-
B teras sensibiles contrarietates) solum verò dimittit quantum & continuum, horum quidem ad vnum, horum verò ad duo, horū autem ad tria, & passiones eorum prout quanta, & continua sunt, non prout aliquid aliud speculatur, & horum quidem situs ad inuicem considerat, & ea, quæ eis insunt, horum verò commensurationes, & incommensurationes, horum autem rationes: attamen in vnam omnium & eandem scientiam ponimus geo-
C metriam: eodem modo etiam circa ens se habet. Quæ enim ei, prout ens est, accidunt, & eius, prout ens, contrarietates, non est alterius scientię, quàm philosophię speculari. Physicæ nanque speculationem de eis, non prout entia, sed prout motu participant, attribuere queat quispiam. Dialectica verò, & sophistica, de iis, quæ accidunt quidem entibus sunt, verùm non prout entia sunt, nec circa ipsum ens pro-
D ut ens est. Vnde restat philosophum esse circa prædicta, speculatiuum prout entia sunt. Cùm verò & omne ens secundum vnum quid, & commune dicatur multipliciter dictum, contraria quoque eodem modo (ad primas nanque contrarietates, & differentias entis reducuntur) huiuscemodi verò possibile sit sub vna scientia esse, soluetur profectò dubitatio à principio dicta. Dico autem in qua dubitatur, quo-
E nam modo multorum & genere differentium vna quædam scientia erit.

CAPVT IIII.

CVm autem mathematicus propriè specialiter communibus vtatur, horum quoque principia speculari, primæ philosophiæ profectò erit. Quod enim ab ęqualibus, demptis æqualibus, æqualia sunt quæ restant, commune quidem in om-
F nibus quantis est. Mathematica verò accipiens, circa quandam suam materiæ partem speculatur, vt circa lineas, aut angulos, aut numeros, aut aliquid cæterorum quantorum: non tamen prout entia, sed prout vnumquodque horum ad vnum,

vel duo, vel tria continuum est. Philosophia verò, de particularibus quidem, prout vnicuique horum aliquid accidit, non considerat: circa verò ens prout ens, vnumquodque horum speculatur. Eodem autem modo circa etiam naturalem sciētiam se habet quo mathematica. Physica nanque, accidentia, & principia entium, prout mouentur, & non prout entia sunt, speculatur. Primam verò scientiam, horũ diximus esse, prout ipsa subiecta entia sũt, & non prout aliquid aliud. Propter quod & illam, & mathematicam scientiam, sapientiæ partes esse ponendum est.

CAPVT V.

Est autem aliquod in entibus principium, circa quod dicere falsum non erit, sed necesse est semper contrarium facere: dico autem verum dicere: vtputa, quòd non contingit idem secundum vnum, & idem tempus esse, & non esse: & cætera eodem atque hæc, opposita. Et de his talibus, simpliciter quidem demonstratio non est, ad aliquem autem est. Non est enim ex certiore principio syllogismũ ipsius eiusdem facere, quod esse oportet, si simpliciter demonstrare esset. Ad illum verò, qui dicit locutiones oppositas, accipiendum est ab eo, qui monstrat hoc falsum esse, aliquid tale, quod idem erit quidem ei, quod non contingit secundum vnum, & idem tempus idem esse, & non esse, non autem appareat idem esse. Sic enim solummodo demonstretur ad eum, qui dicat oppositas locutiones de eodem verificari. Qui autem sermonem inuicem communicaturi sunt, oportet vt aliquatenus inuicem intelligant: hoc enim non facto, quomodo erit eis inuicem sermonis communicatio? Oportet igitur nominum vnumquodque notum esse, & aliquid significare, nec multa, sed vnum. Quod si plura significet, manifestare ad quod eorum nomen fert. Qui igitur dicit esse hoc, & non esse, hoc ipsum, quod omnino esse dicit non dicit: quare id, quod nomen significat, id ipsum non significare dicit, hoc autem impossibile est. Vnde si quidē significat aliquid, hoc scilicet esse hoc, impossibile est contradictionem de eodem verificari. Item, si nomen aliquid significat & hoc verificatur oportet hoc necessariò esse. Quod verò necessariò est, nō contingit tunc nō esse. Oppositas ergo non est possibile locutiones de eodē verificari. Itē, si nihil magis affirmatio, quam negatio verificatur: qui dicit hominē, vel non ho-

A ἢ δύο, ἢ τρία, ἢ συνεχὲς. ἡ δὲ φιλοσοφία περὶ τῶν ἐν μέρει μὲν, ᾗ τούτων ἑκάστῳ τι συμβέβηκεν, οὐ σκοπεῖ, περὶ τὸ ὂν δ' ᾗ ὂν τῶν τοιούτων ἕκαστον θεωρεῖ. τὸν αὐτὸν δὲ ἔχει τρόπον καὶ περὶ τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην τῇ μαθηματικῇ. τὰ συμβεβηκότα γὰρ ἡ φυσικὴ καὶ τὰς ἀρχὰς θεωρεῖ τὰς τῶν ὄντων ᾗ κινούμενα, καὶ οὐχ ᾗ ὄντα. τὴν δὲ πρώτην εἰρήκαμεν ἐπιστήμην τούτων εἶναι, καθ' ὅσον ὄντα τὰ ὑποκείμενά ἐστιν, ἀλλ' οὐχ
B ᾗ ἕτερόν τι. διὸ καὶ ταύτην καὶ τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην μέρη τῆς σοφίας εἶναι θετέον.

Κεφάλαιον ε.

Ἔστι δέ τις ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχὴ περὶ ἣν οὐκ ἔστι διαψευσθῆναι, τοὐναντίον δὲ ἀναγκαῖον ἀεὶ ποιεῖν, λέγω δὲ ἀληθεύειν. οἷον ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τὸ αὐτὸ καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ τἆλλα τὰ τοῦτον αὐτοῖς
C ἀντικείμενα τὸν τρόπον. καὶ περὶ τῶν τοιούτων, ἁπλῶς μὲν οὐκ ἔστιν ἀπόδειξις, πρὸς τόνδε δὲ ἔστιν. οὐ γὰρ ἔστιν ἐκ πιστοτέρας ἀρχῆς αὐτοῦ τούτου ποιήσασθαι τὸν συλλογισμόν. δεῖ δέ γε, εἴπερ ἔσται τὸ ἁπλῶς ἀποδεδεῖχθαι. πρὸς δὲ τὸν λέγοντα τὰς ἀντικειμένας φάσεις, τῷ δεικνύντι διότι ψεῦδος, ληπτέον τι τοιοῦτον, ὃ ταὐτὸ μὲν ἔσται τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι ταὐτὸ εἶναι,
D καὶ μὴ εἶναι, καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, μὴ δόξει δὲ εἶναι ταὐτόν. οὕτω γὰρ μόνως ἂν ἀποδειχθείη πρὸς τὸν φάσκοντα ἐνδέχεσθαι τὰς ἀντικειμένας φάσεις ἀληθεύεσθαι κατὰ τοῦ αὐτοῦ. τοὺς δὲ μέλλοντας ἀλλήλοις λόγου κοινωνήσειν, δεῖ τι συνιέναι αὑτῶν. μὴ γιγνομένου γὰρ τούτου, πῶς ἔσται κοινωνία τούτοις πρὸς ἀλλήλους λόγου; δεῖ τοίνυν τῶν ὀνομάτων ἕκαστον εἶναι γνώριμον, καὶ δηλοῦν τι, καὶ μὴ πολλὰ, μόνον δὲ
E ἕν. ἂν δὲ πλείονα σημαίνῃ, φανερὸν ποιεῖν ἐφ' ὃ φέρει τοὔνομα τούτων. ὁ δὴ λέγων εἶναι τοῦτο, καὶ μὴ εἶναι, τοῦτο ὃ φησιν, οὔ φησιν. ὥσθ' ὃ σημαίνει τοὔνομα, τοῦτ' οὔ φησι σημαίνειν. τοῦτο δ' ἀδύνατον. ὥστ' εἴπερ σημαίνει τι τὸ εἶναι τοδὶ, τὴν ἀντίφασιν ἀληθεύειν ἀδύνατον περὶ τοῦ αὐτοῦ. ἔτι δ' εἴ τι σημαίνει τοὔνομα, καὶ τοῦτ' ἀληθεύεται, δεῖ καὶ
F τοῦτ' ἐξ ἀνάγκης εἶναι. τὸ δ' ἐξ ἀνάγκης ὂν, οὐκ ἐνδέχεταί ποτε μὴ εἶναι. τὰς ἀντικειμένας ἄρα οὐκ ἐνδέχεται φάσεις καὶ ἀποφάσεις ἀληθεύειν κατὰ τοῦ αὐτοῦ. ἔτι δ' εἰ μηδὲν μᾶλλον ἡ φάσις ἢ ἀπόφασις ἀληθεύεται, ὁ λέγων ἄνθρωπον ἢ οὐκ ἄνθρωπον, οὐδὲν

οὐδὲν μᾶλλον ἀληθεύσει. δόξειε δ' ἂν καὶ οὐχ ἵππον εἶναι φάσκων τὸν ἄνθρωπον, ἢ μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον ἀληθεύειν, ἢ οὐκ ἄνθρωπον. ὥστε καὶ ἵππον φάσκων εἶναι τὸν αὐτὸν ἀληθεύσει. τὰς γὰρ ἀντικειμένας ὁμοίως ἦν ἀληθεύειν. συμβαίνει τοίνυν τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον εἶναι καὶ ἵππον, ἢ τῶν ἄλλων τι ζῴων. ἀπόδειξις μὲν οὖν οὐδεμία τούτων ἐστὶν ἁπλῶς, πρὸς μέντοι τὸν ταῦτα τιθέμενον ἀπόδειξις. ταχέως δ' ἄν τις καὶ αὐτὸν τὸν Ἡράκλειτον τοῦτον ἐρωτήσας τὸν τρόπον, ἠνάγκασεν ὁμολογεῖν μηδέποτε τὰς ἀντικειμένας φάσεις δυνατὸν εἶναι κατὰ τῶν αὐτῶν ἀληθεύεσθαι. νῦν δ' οὐ συνιεὶς ἑαυτοῦ τί ποτε λέγει, ταύτην ἔλαβε τὴν δόξαν. ὅλως δ' εἰ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἐστὶν ἀληθές, οὐδ' ἂν αὐτὸ τοῦτο ἀληθὲς εἴη, λέγω δὲ τὸ ἐνδέχεσθαι τὸ αὐτὸ καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναί τε, καὶ μὴ εἶναι. καθάπερ γὰρ καὶ διῃρημένων αὐτῶν, οὐδὲν μᾶλλον ἡ κατάφασις ἢ ἀπόφασις ἀληθεύεται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ συναμφοτέρου, καὶ τοῦ συμπεπλεγμένου, καθάπερ μιᾶς τινὸς καταφάσεως οὔσης, οὐδὲν μᾶλλον ἡ ἀπόφασις, ἢ τὸ ὅλον ἐν καταφάσει τιθέμενον ἀληθὲς ἔσται. ἔτι δ' εἰ μηδὲν ἔστιν ἀληθῶς καταφῆσαι, καὶ αὐτὸ τοῦτο ψεῦδος εἴη, τὸ φάναι μηδεμίαν ἀληθῆ κατάφασιν ὑπάρχειν. εἰ δ' ἔστι τι, λύοιτ' ἂν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν τοιαῦτα ἐνισταμένων, καὶ παντελῶς ἀναιρούντων τὸ διαλέγεσθαι.

Κεφάλαιον ς.

Παραπλήσιον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ καὶ τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Πρωταγόρου. καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔφη πάντων εἶναι χρημάτων μέτρον τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲν ἕτερον λέγων, ἢ τὸ δοκοῦν ἑκάστῳ, τοῦτο καὶ εἶναι παγίως. τούτου δὲ γιγνομένου, τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ κακὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τἆλλα τὰ κατὰ τὰς ἀντικειμένας φάσεις λεγόμενα, διὰ τὸ πολλάκις τοισδὶ μὲν φαίνεσθαι τόδε εἶναι καλόν, τοισδὶ δὲ τοὐναντίον, μέτρον δ' εἶναι τὸ φαινόμενον ἑκάστῳ. λύοιτο δ' ἂν αὕτη ἡ ἀπορία, θεωρήσασι πόθεν ἐλήλυθεν ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπολήψεως ταύτης. ἔοικε γὰρ ἐνίοις μὲν ἐκ τῆς τῶν φυσιολόγων δόξης γεγενῆσθαι, τοῖς δ' ἐκ τοῦ μὴ ταὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἅπαντας γιγνώσκειν, ἀλλὰ τοῖσδι μὲν ἡδὺ τόδε φαίνεσθαι, τοῖσδε δὲ τοὐναντίον. τὸ γὰρ μηδὲν ἐκ μὴ ὄντος γίγνεσθαι, πᾶν δ' ἐξ ὄντος, σχεδὸν ἁπάντων ἐστὶ κοινὸν δόγμα τῶν περὶ φύσεως. ἐπεὶ οὖν οὐ λευκὸν γίγνεται ἐκ λευκοῦ πάντως

A minem nihil magis verum dicet. Attamen videri potest, quòd si hominem, non equũ esse dicat, aut magis aut nõ minus verum dicere, quàm si non hominem. Vnde etiã eundem dicit equum esse, verum dicet: oppositas enim similiter erit veras esse. Accidit igitur eundem, & hominem, & equum esse, aut cæterorum animalium aliquod. Harũ sanè nulla est simpliciter demonstratio: verum ad eum, qui hæc ponit, demonstratio est. Facilè autem & ipsum B Heraclitum quispiam hoc modo interrogans, concedere cogeret, nunquam possibile esse oppositas locutiones de eodem verificari. Nunc verò cum se ipsum quidnam diceret, non intelligeret, hanc opinionem habuit. Simpliciter autem si hoc, quod ab eo dicitur, verum est, nec hoc ipsum verum erit: scilicet (inquam) quod contingit idem secundùm vnum & idem tempus esse & non esse: quemadmodum C enim & ipsis diuisis nihil magis affirmatio, quàm negatio verificatur, eodem modo simul vtroque accomplexo, ac si vna quædam affirmatio esset, nihil magis negatio, quàm totum tãquam in affirmatione positum verificabitur. Item si nihil est verè asserere, id etiam ipsum falsum erit dicere, assertionem nullam veram esse. Quòd si aliquid sit, soluetur profectò, quod ab illis dicitur, qui ad huiuscemodi D instant, & qui totaliter ipsum disputare perimunt.

CAPVT VI.

Simile autem dictis est, & quod à Protagora dictum est: & ille nãque omnium rerum mensuram hominem aiebat esse, nihil aliud dicens, nisi quod id, quod vnicuique apparet, hoc etiam indubitatò esse. Hoc autem posito, idem accidit esse & non esse, & malum & bonum esse & cætera, quę secundum oppositas locutiones di- E cuntur. Propterea quòd plerũque his quidem hoc apparet, illis verò contrarium esse bonum: mensurã autem esse, quod vnicuique appareat. Soluetur autem hæc dubitatio, viso vnde huius opinionis principiũ venit. Videtur etenim quibusdã quidẽ ex physicorũ opinione sumpsisse principium. quibusdam verò ex eo, quòd non omnes eadem de eisdem cognoscant, sed quibusdam hoc apparere delectabile, qui- F busdã cõtrariũ. Nihil enim ex nõ ente fieri, omne verò ex ente, ferè omniũ physicorũ est dogma. Cũ igitur nõ albũ ex perfecte

etè albo fiat & minimè ex non albo, nunc verò factũ nõ albũ, si fieret ex nõ ente albo, quod fit, nõ albũ fieret profectò ex nõ ente secundum illos, si non erat idem album & non album. Non est autem difficile hanc dubitationem soluere. Dictum est enim in naturalibus, quomodo ex non ente, & quomodo ex ente fiant, quę fiunt. At similiter vtrisque opinionibus, ac phãtasiis eorum, qui sibi ex aduerso addubitant, attendere, stolidum est. Manifestum est enim, quòd alteros eorum necesse est falsum dicere. Hoc etiam ex illis patet, quæ secundum sensum fiunt: nunquam enim idem quibusdam dulce, quibusdam contrarium apparet, non corruptis, & læsis alteris organo sensus, & iudicatiuo prædictorum saporum. Hoc autem item ita se habente, alteros quidem putandum mensuram esse, alteros verò minimè. Similiter autem, & de bono, & malo & turpi, & aliis huiuscemodi dico. Nam non ponere esse, nisi ea, quæ apparent, nihil differt ab iis, qui digitum visui supponentes, ex vno duo apparere faciunt, ac duo esse putant: propterea quòd tot apparent & rursus vnum: illis nanque qui visum non mouent, vnum apparet, quod vnum est. Simpliciter autem inconueniens est ex eo, quòd præsentia videntur mutabilia, & nunquam in eisdem permanentia, ex hoc veritate iudicare. Oportet etenim ex eis, quæ semper similiter se habent, nullámque mutationem faciunt veritatem venari. Talia verò sunt quæ per mundum: hæc enim non quandoque quidem talia, rursus autem alia apparent, verum semper eadem, nullius mutationis participantia. Preterea si motus, & aliquid motum est, omne verò ex aliquo in aliquod mouetur, oportet igitur quod mouetur, esse in eo ex quo mouetur, & non esse in eo, & ad hoc moueri, ac esse in eo, aut contradictionem non verificari secundum eos. At si secundum quantum præsentia fluunt, & mouentur, & hoc aliquis ponat, quamuis verum non sit, cur secundum quale non manent? Videntur autem haud minimè ea, quæ secundum contradictiones sunt, de eodem prædicare, ex eo, quòd putant quantum in corporibus non manere, propterea quod idem & quatuor cubitorum est, & non est: substantia verò, secundum quale: hoc enim determinatæ naturæ: quantum verò, indeterminatæ est.

A ὄντος, καὶ οὐδαμῶς μὴ λευκοῦ· νυνὶ δὲ γιγνόμενον μὴ λευκὸν γίνοιτ' ἂν ἐκ μὴ ὄντος λευκοῦ τὸ γιγνόμενον μὴ λευκόν. ὥστε ἐκ μὴ ὄντος γίγνοιτ' ἂν κατ' ἐκείνους, εἰ μὴ ὑπῆρχε μὴ λευκὸν τὸ αὐτὸ καὶ λευκόν. οὐ χαλεπὸν δὲ διαλύειν τὴν ἀπορίαν ταύτην· εἴρηται γὰρ ἐν τοῖς φυσικοῖς, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίγνεται τὰ γιγνόμενα, καὶ πῶς ἐξ ὄντος. τό γε μὴν
B ὁμοίως προσέχειν ἀμφοτέραις ταῖς δόξαις καὶ ταῖς φαντασίαις τῶν πρὸς αὑτοὺς ἀμφισβητούντων, εὔηθες. δῆλον γὰρ ὅτι ἐστὶ ἑτέρους αὐτῶν ἀνάγκη διεψεῦσθαι. φανερὸν δὲ τοῦτ' ἐκ τῶν γινομένων κατὰ τὴν αἴσθησιν. οὐδέποτε γὰρ τὸ αὐτὸ φαίνεται τοῖς μὲν γλυκὺ, τοῖς δὲ τοὐναντίον, μὴ διεφθαρμένων καὶ λελωβημένων τῶν ἑτέρων τὸ αἰσθητήριον καὶ κριτήριον τῶν λεχθέντων χυμῶν. τούτου δ' ὄντος τοιούτου,
C τοὺς ἑτέρους μὲν ὑποληπτέον μέτρον εἶναι, τοὺς δ' ἑτέρους οὐχ ὑποληπτέον. ὁμοίως δὲ τοῦτο λέγω καὶ ἐπὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. οὐδὲν γὰρ διαφέρει τοῦτ' ἀξιοῦν, ἢ τὰ φαινόμενα τοῖς ὑπὸ τὴν ὄψιν ὑποβάλλουσι τὸν δάκτυλον, καὶ ποιοῦσιν ἐκ τοῦ ἑνὸς φαίνεσθαι δύο. δύο δὲ εἶναι, διὰ τὸ φαίνεσθαι τοσαῦτα, καὶ πάλιν ἕν.
D τοῖς γὰρ μὴ κινοῦσι τὴν ὄψιν, ἓν φαίνεται τὸ ἕν. ὅλως δὲ ἄτοπον ἐκ τοῦ φαίνεσθαι τὰ δεῦρο μεταβάλλοντα, καὶ μηδέποτε διαμένοντα ἐν τοῖς αὐτοῖς, ἐκ τούτου περὶ τῆς ἀληθείας τὴν κρίσιν ποιεῖσθαι. δεῖ γὰρ ἐκ τῶν ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ἐχόντων, καὶ μηδεμίαν μεταβολὴν ποιουμένων, τἀληθὲς θηρεύειν. τοιαῦτα δ' ἐστὶ τὰ κατὰ τὸν κόσμον. ταῦτα γὰρ οὐχ ὁτὲ μὲν τοιαδὶ, πάλιν δ' ἀλλοῖα φαίνεται, ταὐτὰ δ' ἀεὶ
E καὶ μεταβολῆς οὐδεμιᾶς κοινωνοῦντα. ἔτι δ' εἰ κίνησις ἐστὶ, καὶ κινούμενόν τι, κινεῖται δὲ πᾶν ἔκ τινος καὶ εἴς τι· δεῖ ἄρα τὸ κινούμενον εἶναι ἔτι ἐν ἐκείνῳ ἐξ οὗ κινήσεται, καὶ οὐκ εἶναι ἐν αὐτῷ, καὶ εἰς τοδὶ κινεῖσθαι καὶ γίγνεσθαι ἐν τούτῳ. τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀντίφασιν μὴ συναληθεύεσθαι κατ' αὐτούς. καὶ εἰ κατὰ τὸ ποσὸν συνεχῶς τὰ δεῦρο ῥεῖ καὶ κινεῖται, καί τις
F τοῦτο θείη, καίπερ οὐκ ἀληθὲς ὄν, διὰ τί κατὰ τὸ ποιὸν οὐ μένει; φαίνονται γὰρ οὐχ ἥκιστα κατὰ τὰς ἀντιφάσεις ταὐτοῦ κατηγορεῖν, ἐκ τοῦ τὸ ποσὸν ὑπειληφέναι μὴ μένειν ἐπὶ τῶν σωμάτων, διὰ τὸ εἶναι τετράπηχυ τὸ αὐτὸ, καὶ οὐκ εἶναι. ἡ δ' οὐσία κατὰ τὸ ποιόν. τοῦτο γὰρ τῆς ὡρισμένης φύσεως· τὸ δὲ ποσὸν, τῆς ἀορίστου.

ἔτι διὰ

ἔτι διὰ τί προστάττοντος τοῦ ἰατροῦ τοδὶ τὸ σιτίον προσενέγκασθαι, προσφέρονται; τί γὰρ μᾶλλον τοῦτο ἄρτος ἐστὶν ἢ οὐκ ἔστιν; ὥστ' οὐδὲν ἂν διέφερε φαγεῖν ἢ μὴ φαγεῖν· νῦν δ' ὡς ἀληθεύοντος περὶ αὐτὸ, καὶ ὄντος τοῦ προσταχθέντος σιτίου τούτου, προσφέρονται τοῦτο. καίτοι γ' οὐκ ἔδει μὴ διαμενούσης παγίως μηδεμιᾶς φύσεως ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, ἀλλ' ἀεὶ πασῶν κινουμένων καὶ ῥεουσῶν. ἔτι δ' εἰ μὲν ἀλλοιούμεθα ἀεὶ, καὶ μηδέποτε διαμένομεν οἱ αὐτοί, τί θαυμαστὸν εἰ μηδέποθ' ἡμῖν ταὐτὰ φαίνεται, καθάπερ τοῖς κάμνουσι; καὶ γὰρ τούτοις διὰ τὸ μὴ ὁμοίως διακεῖσθαι τὴν ἕξιν, καὶ τὸ ὑγιαῖνον, οὐχ ὅμοια φαίνεται τὰ κατὰ τὰς αἰσθήσεις· αὐτὰ μὲν οὐδεμιᾶς διά γε τοῦτο μεταβολῆς κοινωνοῦντα τὰ αἰσθητά· αἰσθήματα δ' ἕτερα ποιοῦντα τοῖς κάμνουσι, καὶ μὴ τὰ αὐτά. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἔχειν καὶ τῆς εἰρημένης μεταβολῆς γινομένης, ἴσως ἀναγκαῖόν ἐστιν. εἰ δὲ μὴ μεταβάλλομεν, ἀλλ' οἱ αὐτοὶ διατελοῦμεν ὄντες, εἴη τι ἂν μένον. πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἐκ λόγου τὰς εἰρημένας ἀπορίας ἔχοντας, οὐ ῥᾴδιον διαλῦσαι μὴ τιθέντων τι, καὶ τούτου μηκέτι λόγον ἀπαιτούντων. οὕτω γὰρ πᾶς λόγος, καὶ πᾶσα ἀπόδειξις γίνεται. μηθὲν γὰρ τιθέντες, ἀναιροῦσι τὸ διαλέγεσθαι, καὶ ὅλως λόγον. ὥστε πρὸς μὲν τοὺς τοιούτους οὐκ ἔστι λόγος. πρὸς δὲ τοὺς διαπορουμένους, ἐκ τῶν παραδεδομένων ἀποριῶν ῥᾴδιον ἀπαντᾶν, καὶ διαλύειν τὰ ποιοῦντα τὴν ἀπορίαν ἐν αὐτοῖς. δῆλον δ' ἐκ τῶν εἰρημένων. ὥστε φανερὸν ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τὰς ἀντικειμένας φάσεις περὶ ταὐτοῦ καθ' ἕνα χρόνον ἀληθεύειν, οὐδὲ τὰ ἐναντία, διὰ τὸ λέγεσθαι κατὰ στέρησιν τὰ ἐναντία. δῆλον δὲ τοῦτ', ἐπ' ἀρχὴν τοὺς λόγους ἀναλύουσι τοὺς τῶν ἐναντίων. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τῶν ἀνὰ μέσον οὐθὲν οἷόν τε κατηγορεῖσθαι καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ. λευκοῦ γὰρ ὄντος τοῦ ὑποκειμένου, λέγοντες αὐτὸ εἶναι οὔτε λευκὸν οὔτε μέλαν, ψευσόμεθα. συμβαίνει γὰρ εἶναι λευκὸν αὐτὸ, καὶ μὴ εἶναι. θάτερον γὰρ τῶν συμπεπλεγμένων ἀληθεύσεται κατ' αὐτοῦ· τοῦτο δ' ἐστὶν ἀντίφασις τοῦ λευκοῦ. οὔτε δὴ καθ' Ἡράκλειτον ἐνδέχεται λέγοντας ἀληθεύειν, οὔτε κατ' Ἀναξαγόραν. εἰ δὲ μὴ, συμβήσεται τἀναντία τοῦ αὐτοῦ κατηγορεῖν. ὅταν γὰρ ἐν παντὶ φῇ παντὸς εἶναι μοῖραν, οὐδὲν μᾶλλον εἶναί φησι γλυκὺ ἢ πικρὸν, ἢ τῶν λοιπῶν ὁποιασοῦν ἐναντιώσεων, εἴπερ ἐν ἅπαντι πᾶν ὑπάρχει μὴ δυνάμει μόνον,

A Item, cur cùm hunc cibum præcipiat medicus, sumunt? quid nanque magis hic, panis quàm non panis sit? Quare nihil differt comedere, vel non comedere? Nunc verò tanquam verum dicente circa id ipsum, & hoc cibo existente, qui præceptus fuit, sumunt illum. At non oportebat, cùm nulla natura in sensibilibus firmiter maneat, sed omnes semper fluāt, ac moueantur. Item si semper quidem alteremur, & nunquam iidem permaneamus,
B quid mirum si nunquam nobis eadem apparent? quemadmodum etiam ægrotis? Etenim his eo quod non similiter dispositus habitus eorum sit, vt cum sani erant, non ea apparent similia, quæ secundum sensus: cum ipsa quidem sensibilia nullam mutationem propter hoc participent, diuersas tamen ægrotis, & non easdem sensationes faciunt. Eodem igitur modo fortasse necesse est se habere, si dicta mutatio fit. Quòd si non mutamur, sed
C iidem permaneamus, sit aliquid profectò permanens. Ad eos igitur, qui ex oratione prædictas dubitationes habent, non est facilè dissoluere, si nihil ponant, nec huius orationem quærant. Hoc enim modo omnis oratio, omnisque demonstratio fit. Si enim nihil ponunt, ipsum disputare, & omnino orationem perimunt, quare ad eos quidem non est sermo. Ad illos verò, qui hæsitant, facilè est ex iam traditis du-
D bitationibus obuiare & ea dissoluere quæ faciunt in eis dubitationem: vt ex prædictis patet. Quare manifestum est ex his, quod non est possibile locutiones oppositas de eodem, vno & eodem tempore verificari: nec ipsa contraria, cùm omnis contrarietas secundum priuationem dicatur. Hoc autem patebit resoluentibus ad principium rationes contrariorum. Similiter nec mediorum quicquam, possibi-
E le est, de vno & eodem prædicari. Si enim album sit aliquod subiectum, dicentes illud, nec nigrum, nec album, falsum dicemus: accidet enim illud album esse, & nõ esse, alterum enim complexorum, de eo verificabitur: hoc autem est, albi contradictio. Neque igitur secundũ Heraclitum dicentibus, vera dicere possibile est, neq. secundũ Anaxagoram. Alitèr accidet contraria de eodem prædicari. Cùm enim in
F omni re dicat omnis rei partem esse, non magis dicit esse dulce, quàm amarum, aut quancunque cæterarum cõtrarietatum, si omnia quidẽ non solũ in omni potentia,

A verùm etiam actu, & seiunctim insunt. Similiter autem nec omnes locutiones falsas, nec veras possibile est esse, tum propter alias multas difficultates quæ ob hãc positionem euenirent, tum etiam, quoniã si cunctæ falsæ sint, nec cùm hoc ipsum aliquis dicet, verũ dicet. Si autẽ veræ, cùm omnes falsas dicet, non falsum dicet.

CAPVT VI.

B Omnis autem scientia, circa vnumquodque eorum, quæ sub ea scibilia sunt, principia quædam, & causas quærit: vt medicatiua, & exercitatiua, ac singulæ effectiuarum, vel mathematicarum. Harum etenim vnaquæque circa quoddam circunscriptum genus, tanquam existens & ens, non tamen prout ens est, tractat. Sed hæc alia quædam scientia præter illas scientias est. Dictarum verò scientiarum vnaquæque accipiens aliquo modo ipsum quid est in vnoquoque genere, cæ- C tera vel debilius, vel exactius conatur ostendere. Accipiunt autem ipsum quid est, quædam per sensum, quædam supponentes. Vnde ex hac inductione patet substantiæ, & ipsius quid est, demonstrationem non esse. Cùm autem sit aliqua de natura scientia, patet, quòd & à practica, & ab effectiua diuersa erit. Effectiuæ nanque, in faciente, non in eo, quod fit, motus principium est: & hoc, aut ars quæ- D dam, aut alia vis est. Similiter & practicæ, non in eo quod agitur, sed magis in agentibus motus est: physica verò scientia, circa ea quæ in seipsis habent motus principium, est. Quòd itaque neque practicam, neque effectiuam, sed speculatiuam esse naturalem scientiam necesse sit, ex his patet: in vnum nanque horum genus, eam cadere necesse est. Cùm verò vnicuique scientiarum necesse sit aliquo modo i- E psum quid est scire, & hoc vt principio vti, oportet non latere quonam modo definiendum physico sit, quóve modo substantiæ ratio sumenda sit: vtrũ vt simum, an magis vt concauum. Horum enim simi quidem ratio vna cum materia rei dicitur, concaui verò absque materia: simitas nanque in naso fit, & ideo ratio quoque eius cum eo dicitur. Simum enim est nasus concauus. Manifestum est igitur, e- F tiam carnis, & oculi cæterarúmque partiũ rationem cum materia reddendam esse. Cùm autem quædã sit entis scientia, prout ens, & separabile est, considerandum est vtrum eandem cum physica ponendũ sit,

ἀλλ' ἐνεργείᾳ, καὶ ἀποκεκριμένον. ὁμοίως δὲ οὐδὲ πάσας ψευδεῖς, οὐδ' ἀληθεῖς τὰς φάσεις δυνατὸν εἶναι· διά τε πολλὰς τῶν λεχθεισῶν ἂν δυσχερειῶν διὰ ταύτην τὴν θέσιν, καὶ διότι ψευδῶν μὲν οὐσῶν πασῶν, οὐδ' αὐτὸ τοῦτό τις φάσκων ἀληθεύσει· ἀληθῶν δὲ, ψευδεῖς εἶναι πάσας λέγων, οὐ ψεύσεται.

Κεφάλαιον ζ.

Πᾶσα δ' ἐπιστήμη ζητεῖ τινὰς ἀρχὰς καὶ αἰτίας περὶ ἕκαστον τῶν ὑφ' αὑτὴν ἐπιστητῶν, οἷον ἰατρικὴ καὶ γυμναστικὴ, καὶ τῶν λοιπῶν ἑκάστη τῶν ποιητικῶν, ἢ μαθηματικῶν. ἑκάστη γὰρ τούτων περιγραψαμένη τι γένος αὑτῇ, περὶ τοῦτο πραγματεύεται ὡς ὑπάρχον καὶ ὄν, οὐχ ᾗ δὲ ὄν, ἀλλ' ἑτέρα τις αὕτη παρὰ ταύτας τὰς ἐπιστήμας ἐστὶν ἐπιστήμη. τῶν δὲ λεχθεισῶν ἐπιστημῶν ἑκάστη λαβοῦσά πως τὸ τί ἐστιν ἐν ἑκάστῳ γένει, πειρᾶται δεικνύειν τὰ λοιπὰ μαλακώτερον ἢ ἀκριβέστερον. λαμβάνουσι δὲ τὸ τί ἐστιν, αἱ μὲν διὰ τῆς αἰσθήσεως, αἱ δ' ὑποτιθέμεναι, διὸ καὶ δῆλον ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπαγωγῆς, ὅτι τῆς οὐσίας καὶ τοῦ τί ἐστιν οὐκ ἔστιν ἀπόδειξις. ἐπεὶ δ' ἔστι τις ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμη, δῆλον ὅτι καὶ πρακτικῆς ἑτέρα καὶ ποιητικῆς ἔσται. ποιητικῆς μὲν γὰρ ἐν τῷ ποιοῦντι, καὶ οὐ τῷ ποιουμένῳ τῆς κινήσεως ἡ ἀρχὴ, καὶ τοῦτ' ἐστὶν εἴτε τέχνη τις, εἴτ' ἄλλη τις δύναμις. ὁμοίως δὲ καὶ τῆς πρακτικῆς, οὐκ ἐν τῷ πρακτῷ, μᾶλλον δ' ἐν τοῖς πράττουσιν ἡ κίνησις. ἡ δὲ τοῦ φυσικοῦ περὶ τὰ ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς κινήσεως ἀρχήν ἐστιν. ὅτι μὲν τοίνυν οὔτε πρακτικὴν οὔτε ποιητικὴν, ἀλλὰ θεωρητικὴν, ἀναγκαῖον εἶναι τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, δῆλον ἐκ τούτων. εἰς ἕν γάρ τι τούτων τῶν γενῶν ἀνάγκη πίπτειν αὐτήν. ἐπεὶ δὲ τὸ τί ἐστιν ἀναγκαῖον ἑκάστῃ πως τῶν ἐπιστημῶν εἰδέναι, καὶ τούτῳ χρῆσθαι ἀρχῇ, δεῖ μὴ λανθάνειν πῶς ὁριστέον τῷ φυσικῷ, καὶ πῶς ὁ τῆς οὐσίας λόγος ληπτέος, πότερον ὡς τὸ σιμὸν, ἢ μᾶλλον ὡς τὸ κοῖλον. τούτων γὰρ ὁ μὲν τοῦ σιμοῦ λόγος μετὰ τῆς ὕλης λέγεται τῆς τοῦ πράγματος. ὁ δὲ τοῦ κοίλου, χωρὶς τῆς ὕλης. ἡ γὰρ σιμότης ἐν ῥινὶ γίγνεται. διὸ καὶ ὁ λόγος αὐτῆς μετὰ ταύτης θεωρεῖται. τὸ σιμὸν γάρ ἐστι ῥὶς κοίλη. φανερὸν οὖν ὅτι καὶ σαρκὸς καὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν μορίων μετὰ τῆς ὕλης ἀεὶ τὸν λόγον ἀποδοτέον. ἐπεὶ δ' ἔστι τις ἐπιστήμη τοῦ ὄντος, ᾗ ὂν καὶ χωριστὸν, σκεπτέον πότερόν ποτε τῇ φυσικῇ τὴν αὐτὴν θετέον εἶναι ταύτην, ἢ μᾶλ-

ἢ μᾶλλον ἑτέραν. ἡ μὲν οὖν φυσικὴ περὶ τὰ κινήσεως ἔχοντ' ἀρχὴν ἐν αὑτοῖς ἐστιν· ἡ δὲ μαθηματικὴ, θεωρητικὴ μέν, καὶ περὶ μένοντά τις αὕτη, ἀλλ' οὐ χωριστά. περὶ τὸ χωριστὸν ἄρα ὂν καὶ ἀκίνητον, ἑτέρα τούτων ἀμφοτέρων τῶν ἐπιστημῶν ἐστί τις, εἴπερ ὑπάρχει τις οὐσία τοιαύτη. λέγω δὲ χωριστὴ καὶ ἀκίνητος, ὅπερ πειρασόμεθα δεικνύναι· καὶ εἴπερ ἐστί τις τοιαύτη φύσις ἐν τοῖς οὖσιν, ἐνταῦθα ἂν εἴη που καὶ τὸ θεῖον· καὶ αὕτη ἂν εἴη πρώτη καὶ κυριωτάτη ἀρχή. δῆλον τοίνυν ὅτι τρία γένη τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν ἐστι, φυσική, μαθηματική, θεολογική. βέλτιστον μὲν οὖν τὸ τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν γένος· τούτων δ' αὐτῶν ἡ τελευταία λεχθεῖσα· περὶ τὸ τιμιώτατον γάρ ἐστι τῶν ὄντων. βελτίων δὲ καὶ χείρων ἑκάστη λέγεται κατὰ τὸ οἰκεῖον ἐπιστητόν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, πότερόν ποτε τὴν τοῦ ὄντος ᾗ ὂν ἐπιστήμην καθόλου θετέον εἶναι δεῖ, ἢ οὔ. τῶν μὲν γὰρ μαθηματικῶν ἑκάστη περὶ ἕν τι γένος ἀφωρισμένον ἐστίν, ἡ δὲ καθόλου, κοινὴ περὶ πάντων. εἰ μὲν οὖν αἱ φυσικαὶ οὐσίαι πρῶται τῶν ὄντων εἰσί, κἂν ἡ φυσικὴ πρώτη τῶν ἐπιστημῶν εἴη· εἰ δ' ἔστιν ἑτέρα φύσις καὶ οὐσία χωριστὴ καὶ ἀκίνητος, ἑτέραν ἀνάγκη καὶ τὴν ἐπιστήμην αὐτῆς εἶναι, καὶ προτέραν τῆς φυσικῆς καὶ καθόλου τῷ προτέραν.

Κεφάλαιον η.

Ἐπεὶ δὲ τὸ ἁπλῶς ὂν κατὰ πλείους λέγεται τρόπους, ὧν εἷς ἐστιν ὁ κατὰ συμβεβηκὸς λεγόμενος, σκεπτέον πρῶτον περὶ τοῦ οὕτως ὄντος, ὅτι μὲν οὖν οὐδεμία τῶν παραδεδομένων ἐπιστημῶν πραγματεύεται περὶ τὸ συμβεβηκός, δῆλον. οὔτε γὰρ οἰκοδομικὴ σκοπεῖ τὸ συμβησόμενον τοῖς τῇ οἰκίᾳ χρησομένοις, οἷον εἰ λυπηρῶς, ἢ τοὐναντίον οἰκήσουσιν, οὔθ' ὑφαντική, οὔτε σκυτοτομική, οὔτε ὀψοποιητική. τὸ δὲ καθ' αὑτὴν ἴδιον ἑκάστη τούτων σκοπεῖ τῶν ἐπιστημῶν μόνον· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οἰκεῖον τέλος· οὐδὲ τὸν μουσικὸν καὶ γραμματικόν, οὐδὲ τὸν ὄντα μουσικόν, ὅτι γενόμενος γραμματικός, ἅμα ἔσται τὰ ἀμφότερα, πρότερον οὐκ ὤν. ὃ δὲ μὴ ἀεὶ ὂν ἔστιν, ἐγένετο τοῦτο. ὥσθ' ἅμα μουσικὸς ἐγένετο καὶ γραμματικός. τοῦτο δὲ οὐδεμία ζητεῖ τῶν ὁμολογουμένως οὐσῶν ἐπιστημῶν, πλὴν ἡ σοφιστική· περὶ τὸ συμβεβηκὸς γὰρ αὕτη μόνη πραγματεύεται. διὸ Πλάτων οὐ κακῶς εἴρηκε, φήσας τὸν σοφιστὴν περὶ τὸ μὴ ὂν διατρίβειν. ὅτι δ' οὐδ' ἐνδεχόμενον ἐστὶν εἶναι τοῦ συμβεβηκότος ἐπιστήμην, φανερὸν ἔσται

A an magis aliam. Physica sanè circa ea est, quæ motus principium in se ipsis habent. Mathematica verò speculatiua quidē est: & hæc quædam, circa manentia, non tamen separabilia. Circa separabile igitur ens & immobile, alia præter hás ambas, scientia est. si aliqua quidem talis substantia est: dico autem separabilis, & immobilis: quod tentabimus ostendere: & si qua talis in entibus natura sit, illic profectò
B diuinitas erit & hoc erit primum, & principale princ-piū. Patet igitur tria genera speculatiuarum esse scientiarum, physicam, mathematicam, theologiam. Optimum igitur speculatiuarum quidem sciētiarum genus: harum verò ipsarum ea, quæ vltimo dicta est: circa nanque honorabilissimum entium est. Vnaquæque verò melior, aut deterior dicitur, secundum proprium scibile. Dubitauerit autem quis-
C piam, vtrum entis, prout ens est, scientiam vniuersaliter pōnere oportet, an non. Mathematicarum etenim vnaquæque circa vnum quoddam determinatū genus est: vniuersalis verò communis de omnibus est. Si itaque naturales substantiæ primæ sint entium, ipsa quoque naturalis scientia, prima scientiarum erit. Quòd si alia natura, atque substantia separabilis & immobilis est, necesse est vt scientia quoque
D eius alia sit, & naturali prior, & vniuersalis prior.

CAPVT VII.

CVm autem simpliciter ens pluribus esse modis dicatur, quorum vnus est, qui secundum accidens dicitur esse, primo de ente hoc pacto considerandum est. Quod igitur nulla scientiarum, quæ traditæ sunt circa accidens versetur, patet. Nec enim ars ædificatoria quidnam illis, qui v-
E suri sunt, domo accidet, considerat: vtputa si anxiè vel è cōtrario habitabūt: neq. textura, neq. sutura. Quod vero propriū sibi ipsi est, solùm vnaquaq; istarū scientiarum cōsiderat. Hoc autē finis proprius est. neq. quatenus musicu & grāmaticū: nec quod is, qui musicus est, factus grāmaticus simul ambo erit, cùm priùs non esset. Quod autē cùm nō semper esset, est, hoc fiebat: quare simul musicus & grammaticus fiebat. Hoc autē nulla earum quæ certæ scientiæ sunt
F quærit præter sophisticam: hæc enim sola, circa accidēs versatur. Quare nō malè Plato ait, cùm dixit sophisticam circa non ens immorari. Quod autem nec sit possibile accidentis scientiam esse, manifestum erit

A si videre conabimur quidnã accidens sit. Omne itaque dicimus, quoddam quidem semper, & ex necessitate esse (ex necessitate autem non ea dico, quæ secundum violentiam dicitur, sed qua in demonstrationibus vtimur) quoddã verò vt plurimum, quoddam autem nec vt plurimum, nec semper & ex necessitate, sed vt contingit: vtputa sub Cane fiat frigus: sed hoc nec vt semper ex necessitate, nec vt plurimum fit, quandoque tamen accidet. Accidens ergo est, quod fit quidem, non semper tamẽ nec ex necessitate, nec vt plurimũm. Quid itaque accidens sit dictum est. Cur verò non sit huiusmodi scientia, patet. Omnis nanque scientia eius est, quod semper, aut plurimùm est: accidens verò in neutro horum est. Quod autem entis secundum accidens non sint causæ, & principia talia, qualia per se entis, manifestum est. Essent enim omnia ex necessitate. Nã si hoc existente, hoc erit, & hoc, hoc (atque id non vt contingit sed ex necessitate) illud quoque ex necessitate erit, cuius hoc causa erat, vsque ad vltimum dictum causatum. Hoc verò secundum accidens erat: quare ex necessitate omnia erunt: & de entibus auferetur, tum quod ad vtrumlibet se habet, tum ipsum contingere & fieri, & non fieri. At & si causa non vt ens, sed vt ea, quæ fit supponatur, eadem accident. Omne nãque ex necessitate fiet. Etenim crastina eclipsis fiet, si hoc fiat. Hoc verò, si aliud quiddam: & hoc si aliud. Et hoc itaque modo, si ab eo tempore finito, quod à nunc est vsque cras, dematur tempus, deueniet aliquando ad existens. Quare cùm hoc sit, cuncta, quæ sequuntur, ex necessitate profectò fient: vnde ex necessitate omnia fiẽt. Quoddam autem, vt verum & non secundum accidens est ens, quod est in mentis complexione, & passio in ea: quare circa illud, quod ita est ens, non quæruntur principia, verùm circa id, quod extra, & separabile ens est. Quoddã verò non necessarium sed infinitum: dico autem quod secũdum accidens est. Huius verò inordinatæ & infinitæ causæ sunt. Ipsum verò alicuius gratia, in eis est, quæ à natura, aut à mẽte fiunt. Fortuna verò est, cũ aliquid horũ secũdũ accidẽs fiat. Quẽadmodũ. n. & ens quoddã per se, quoddã secundum accidens est, ita & causa. Fortuna verò secundum accidens causa est in eis, quæ secundũ electionẽ alicuius gratia fiunt. Quare circa idẽ, fortuna & mẽs:

A πειρατέον ἰδεῖν, τί ποτ' ἐστὶ τὸ συμβεβηκός. πᾶν οὖν φαμὲν εἶναι, τὸ μὲν ἀεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης (ἀνάγκης δ' οὐ τῆς κατὰ τὸ βίαιον λεγομένης, ἀλλ' ᾗ χρώμεθα ἐν τοῖς κατὰ τὰς ἀποδείξεις) τὸ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τὸ δ' οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, οὔτ' ἀεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ὅπως ἔτυχεν· οἷον ἐπὶ κυνὶ γένοιτ' ἂν ψῦχος, ἀλλὰ τοῦτο οὔθ' ὡς ἀεὶ ἐξ ἀνάγκης, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίνεται, συμβαίη δέ ποτ' ἄν. ἔστι δὴ τὸ συμβεβηκός, ὃ B γίγνεται μέν, οὐκ ἀεὶ, οὐδ' ἐξ ἀνάγκης, οὐδ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ συμβεβηκός, εἴρηται· διότι δ' οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη τοῦ τοιούτου, δῆλον. ἐπιστήμη μὲν γὰρ πᾶσα τοῦ ἀεὶ ὄντος, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. τὸ δὲ συμβεβηκὸς ἐν οὐδετέρῳ τούτων ἐστίν. ὅτι δὲ τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς ὄντος, οὐκ εἰσὶν αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τοιαῦται, οἷαίπερ τοῦ καθ' αὑτὸ ὄντος, δῆλον. ἔσται γὰρ ἅπαντ' ἐξ C ἀνάγκης. εἰ γὰρ τόδε μέν ἐστι τοῦδε ὄντος, τόδε δὲ τοῦδε, τοῦτο δὲ μὴ ὅπως ἔτυχεν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης, ἐξ ἀνάγκης ἔσται καὶ οὗ τοῦτ' ἦν αἴτιον, ἕως τοῦ λεγομένου τελευταίου αἰτιατοῦ. τοῦτο δ' ἦν κατὰ συμβεβηκός. ὥστ' ἐξ ἀνάγκης ἅπαντ' ἔσται· καὶ τὸ ὁποτέρως ἔτυχε, καὶ τὸ ἐνδέχεσθαι καὶ γίνεσθαι, καὶ μὴ παντελῶς, ἐκ τῶν γενομένων ἀναιρεῖται. κἂν μὴ ὂν δὲ, ἀλλὰ D καὶ γιγνόμενον τὸ αἴτιον ὑποτεθῇ, ταὐτὰ συμβήσεται. πᾶν γὰρ τὸ ἐξ ἀνάγκης γενήσεται. εἰ γὰρ αὔριον ἔκλειψις γενήσεται, ἂν τόδε γένηται· τοῦτο δ', ἂν ἕτερόν τι· καὶ τοῦτ' ἂν ἄλλο· καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἀπὸ πεπερασμένου χρόνου τοῦ ἀπὸ τοῦ νῦν μέχρι αὔριον ἀφαιρουμένου χρόνου, ἥξει ποτὲ εἰς τὸ ὑπάρχον. ὥστ' ἐπεὶ τοῦτ' ἔστιν, ἅπαντ' ἐξ ἀνάγκης τὰ μετὰ τοῦτο γενήσεται· ὥστε πάντα ἐξ E ἀνάγκης γίγνεσθαι. τὸ δ' ὡς ἀληθὲς ὄν, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, τὸ μὲν ἐστὶν ἐν συμπλοκῇ τῆς διανοίας, καὶ πάθος ἐν ταύτῃ· διὸ περὶ μὲν τὸ οὕτως ὄν, οὐ ζητοῦνται αἱ ἀρχαί· περὶ δὲ τὸ ἔξω ὂν καὶ χωριστόν. τὸ δ' οὐκ ἀναγκαῖον, ἀλλ' ἀόριστον. λέγω δὲ τὸ κατὰ συμβεβηκός. τοῦ τοιούτου δ' ἄτακτα καὶ ἄπειρα τὰ αἴτια. τὸ δ' ἕνεκά του, ἐν τοῖς φύσει γιγνομένοις, ἢ ἀπὸ διανοίας F ἐστί. τύχη δ' ἐστὶν, ὅταν τι τούτων γένηται κατὰ συμβεβηκός. ὥσπερ γὰρ καὶ ὄν ἐστι, τὸ μὲν καθ' αὑτό, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός, οὕτως καὶ αἴτιον. ἡ τύχη δ' αἴτιον κατὰ συμβεβηκός, ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν τῶν ἕνεκά του γιγνομένοις. διὸ περὶ ταὐτὸ τύχη καὶ διάνοια.

προαίρε-

προαίρεσις γὰρ οὐ χωρὶς διανοίας. τὰ δ' αἴτια ἀόριστα, ἀφ' ὧν ἂν γένοιτο τὸ ἀπὸ τύχης. διὸ ἄδηλος ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ, καὶ αἴτιον κατὰ συμβεβηκός· ἁπλῶς δ' οὐδενός. ἀγαθὴ δὲ τύχη καὶ κακή, ὅταν ἀγαθὸν ἢ φαῦλον ἀποβῇ· εὐτυχία δὲ καὶ δυστυχία, περὶ μέγεθος τούτων. ἐπεὶ δ' οὐδὲν κατὰ συμβεβηκὸς πρότερον τῶν καθ' αὑτό, οὐδ' ἄρ' αἴτια. εἰ ἄρα τύχη, ἢ καὶ τὸ αὐτόματον αἴτιον τοῦ οὐρανοῦ, πρότερον νοῦς αἴτιον καὶ φύσις.

Κεφάλαιον θ.

Ἔστι δὲ τὸ μὲν ἐνεργείᾳ μόνον, τὸ δὲ δυνάμει, τὸ δὲ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, τὸ μὲν ὄν, τὸ δὲ ποσόν, τὸ δὲ τῶν λοιπῶν. οὐκ ἔστι δὲ κίνησις παρὰ τὰ πράγματα. μεταβάλλει γὰρ ἀεὶ κατὰ τὰς τοῦ ὄντος κατηγορίας· κοινὸν δ' ἐπὶ τούτων οὐδέν ἐστιν, οὐδ' ἐν μιᾷ κατηγορίᾳ. ἕκαστον δὲ διχῶς ὑπάρχει πᾶσιν, οἷον τόδε. τὸ μὲν γὰρ μορφὴ αὐτοῦ, τὸ δὲ στέρησις· καὶ κατὰ τὸ ποιόν, τὸ μὲν λευκόν, τὸ δὲ μέλαν· καὶ κατὰ τὸ ποσόν, τὸ μὲν τέλειον, τὸ δὲ ἀτελές· καὶ κατὰ φοράν, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω, ἢ τὸ μὲν κοῦφον, τὸ δὲ βαρύ. ὥστε κινήσεως καὶ μεταβολῆς τοσαῦτ' εἴδη, ὅσα τοῦ ὄντος. διῃρημένου δὲ καθ' ἕκαστον γένος, τοῦ μὲν δυνάμει, τοῦ δ' ἐντελεχείᾳ, τὴν τοῦ δυνάμει ᾗ τοιοῦτόν ἐστιν, ἐνέργειαν λέγω κίνησιν. ὅτι δ' ἀληθῆ λέγομεν, ἐνθένδε δῆλον. ὅταν γὰρ τὸ οἰκοδομητὸν ᾗ τοιοῦτον, αὐτὸ λέγομεν εἶναι ἐνεργείᾳ ᾖ οἰκοδομεῖται· καὶ ἔστι τοῦτο οἰκοδόμησις. ὁμοίως μάθησις, ἰάτρευσις, καὶ κύλισις, βάδισις, ἅλσις, γήρανσις, ἅδρυνσις. συμβαίνει δὲ κινεῖσθαι, ὅταν ἡ ἐντελέχεια ᾖ αὐτή, καὶ οὔτε πρότερον, οὔθ' ὕστερον. ἡ δὲ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια, ὅταν ἐντελεχείᾳ ὂν ἐνεργῇ, ἢ αὐτό, ἢ ἄλλο ᾗ κινητόν, κίνησίς ἐστι. λέγω δὲ τὸ ᾗ ὧδε. ἔστι γὰρ ὁ χαλκὸς δυνάμει ἀνδριάς· ἀλλ' ὅμως οὐχ ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια, ᾗ χαλκός, κίνησίς ἐστιν. οὐ γὰρ ταὐτὸ χαλκῷ εἶναι καὶ δυνάμει τινί· ἐπεὶ εἰ ταὐτὸ ἦν ἁπλῶς κατὰ τὸν λόγον, ἦν ἂν ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια κίνησίς τις. οὐκ ἔστι δὲ ταὐτόν· δῆλον δ' ἐπὶ τῶν ἐναντίων. τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι ὑγιαίνειν, καὶ δύνασθαι κάμνειν, οὐ ταὐτὸν ἦν. καὶ γὰρ ἂν τὸ ὑγιαίνειν καὶ τὸ κάμνειν, ταὐτὸν ἦν. τὸ δ' ὑποκείμενον καὶ ὑγιαῖνον, καὶ νοσοῦν, εἴθ' ὑγρότης, εἴθ' αἷμα, ταὐτὸ καὶ ἕν. ἐπεὶ δ' οὐ τὸ αὐτό, ὥσπερ οὐδὲ χρῶμα ταὐτὸ καὶ ὁρατόν, ἡ τοῦ δυνατοῦ

A electio nanque absente mente non est. Causæ verò quibus ea fiant quæ a fortuna sunt, indeterminatæ sunt: quare humanæ cogitationi incertæ sunt: & causa per accidens est. simpliciter verò nullius. Bona verò fortuna, & mala dicitur, cùm bonum aliquod, aut malum euenerit: fors fortuna verò, & infortunium, circa magnitudines horum. Cùm autem nihil secundum accidens prius iis sit, quæ secundum se sunt, nec igitur causæ. Si itaque B fortuna aut casus cœli causa est, prior mēs & natura causa erit.

CAPVT XI.

Est autem hoc quidem, actu solùm: illud verò, potentia: hoc autem, potentia & actu: hoc quidem, ens: illud verò, quantum: hoc autem, cæterorum aliquid. Non est autem motus præter res: mutatur enim semper secundum entis prædicaC tiones. Commune autem nihil in his, in vlla prædicatione. Vnumquodque verò dupliciter omnibus inest, velut hoc. Nam hoc vt forma, hoc verò vt priuatio: ac secundum qualitatem, hoc album, illud nigrum: secundum quantitatem, hoc perfectum, illud imperfectum. Eodem modo & secundum lationem: nam hoc sursum, illud deorsum, aut leue aut graue. Quare motus, & mutationis tot sunt species, quot D entis. Cùm autem vnumquodque genus in actum & potentiam diuidatur, actum eius quod potentia est, prout tale est, dico esse motum. Quod autem vera dicimus, hinc constat: cum enim ædificabile prout tale ipsum dicimus esse actu quatenus ædificatur, & hoc est ædificatio: similiter eruditio curatio, volutatio, ambulatio saltatio, senescentia, ac increscentia. Accidit autem moueri, cum actus ipse fuerit, E & neque prius, neque posteriùs: actus autem eius, quod est potentia, cùm actu ens agat non prout ipsum, sed prout mobile, motus est. Dico autem prout, sic: nam æs potentia est statua, non tamen actus æris prout æs motus est. Non enim idem est æri esse, & alicui potentiæ. Quòd si idem esset simpliciter, ac secundum rationem, esset profectò æris actus motus quidam: at non est idem: quod & in contrariis patet. F Siquidem posse sanari posséque ægrotare non est idem. Alioqui & sanari & ægrotare idem foret. Subiectum verò quod sanabile aut ægrotabile est, siue humor, siue sanguis, vnum idémque est. Cùm non sit igitur idē, sicut nec color, ac visibile idem est, constat motū esse actum rei possibilis,

Prout possibilis est. Quòd igitur ipse est, & quòd tunc contingit moueri cùm actus ipse sit, & quòd nec antè nec pòst, manifestum est. Nam contingit vnumquodque aliquandoquidem operari, aliquando minimè: velut ædificabile, prout ædificabile: & ædificabilis, prout ædificabilis actus, ædificatio est. Aut enim hoc, ædificatio in ædificabili actus, aut domus. At vbi domus fit, non vltrà ædificabile erit. Ædificatio verò eius est, quod ædificabile est. Necesse itaque ædificationem, actum esse. Aedificatio verò, motus quidam est: Eadémque in cæteris motibus ratio est. Quod verò hæc sint rectè dicta, ex his quoque cõstat, quæ alij de ipso referunt: tum ex eo, quòd non facilè est ipsum aliter definire. Nec enim licebit cuiquam in alio genere eum collocare. Et patet ex eis etiam, quæ alij protulerunt. Quidam enim alteritatem, inæqualitatem, & ipsum non ens quorum nullum necesse est moueri. At neque mutatio in hæc, neque ex his potiùs, quàm ex oppositis est. Causa verò, propter quam in his motum statuerunt, ea est, quòd indefinitum quiddam videtur esse motus: alterius verò coordinationis principia, vtpote priuatiua, indefinita sunt. Nam nec quod quid, nec tale, nec aliorum prædicamentorum vllum, ipsorum est. Quod verò motus indefinitus esse videatur, ea est causa, quòd neque inter ea, quæ sunt potentia entia, nec quæ secundum actum, ponere ipsum est. Nec enim quod potest quantum esse moueri necessarium est nec actu quantum. At motus actus, quidem esse videtur, quanquam imperfectus: causa verò est, quod imperfectum est possibile, cuius actus est. Quam ob rem difficile ipsum comprehendere quidnam sit. Nam aut in priuationem necessariò reponetur, aut in potentiam, aut in actum simpliciter. Horum autem nullum videtur contingere posse. Superest igitur quod dictum est esse & actum, & non actum, qui dictus est: qui & si difficilis cognitu sit, tamen contingit esse. Simul & illud perspicuum est, motum esse in moto: actus enim eius est à motiuo. Neque alius est motui actus: oportet enim vtriusque actum esse. Nam motiuum est, eo quòd possit: mouens verò, eo quòd operetur. Verum actiuum est ipsius mobilis. Eodem itaque modo vnus vtriusque actus, quemadmodum eadem distantia ad duo vnius, & ad vnum duorum, ascensus quoque, ac descensus: at esse, non est vnum. Ita etiam in mouente, & in moto.

A ἡ δυνατοῦ ἐντελέχεια κίνησίς ἐστιν. ὅτι μὲν γὰρ ἔστιν αὕτη, καὶ ὅτι συμβαίνει τότε κινεῖσθαι, ὅταν ἡ ἐντελέχεια ᾖ αὐτή, καὶ οὔτε πρότερον οὔθ' ὕστερον δῆλον. ἐνδέχεται γὰρ ἕκαστον ὁτὲ μὲν ἐνεργεῖν, ὁτὲ δὲ μὴ, οἷον τὸ οἰκοδομητὸν ᾗ οἰκοδομητόν, καὶ ἡ τοῦ οἰκοδομητοῦ ἐνέργεια ᾗ οἰκοδομητόν, οἰκοδόμησίς ἐστιν. ἢ γὰρ τοῦτό ἐστιν ἡ οἰκοδόμησις, ἡ ἐνέργεια, ἢ οἰκία· ἀλλ' ὅταν
B ἡ οἰκία ᾖ, οὐκ ἔτι οἰκοδομητὸν ἔστιν· οἰκοδομεῖται δὲ τὸ οἰκοδομητόν. ἀνάγκη ἄρα οἰκοδόμησιν τὴν ἐνέργειαν εἶναι. ἡ δ' οἰκοδόμησις, κίνησίς τις. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κινήσεων. ὅτι δὲ καλῶς εἴρηται, δῆλον ἐξ ὧν οἱ ἄλλοι λέγουσι περὶ αὐτῆς, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ῥᾴδιον εἶναι διορίσαι ἄλλως αὐτήν. οὔτε γὰρ ἐν ἄλλῳ τις γένει δύναιτ' ἂν θεῖναι αὐτήν. δῆλον δ' ἐξ ὧν λέγουσιν. οἱ μὲν γὰρ ἑτερότη-
C τα καὶ ἀνισότητα καὶ τὸ μὴ ὄν· ὧν οὐδὲν ἀνάγκη κινεῖσθαι. ἀλλ' οὐδ' ἡ μεταβολὴ, οὔτ' εἰς ταῦτα, οὔτ' ἐκ τούτων μᾶλλον, ἢ ἐκ τῶν ἀντικειμένων. αἴτιον δὲ τοῦ εἰς ταῦτα τιθέναι, ὅτι ἀόριστόν τι δοκεῖ εἶναι ἡ κίνησις. τῆς δ' ἑτέρας συστοιχίας αἱ ἀρχαὶ, διὰ τὸ στερητικαὶ εἶναι, ἀόριστοι· οὔτε γὰρ τόδε, οὔτε τοιόνδε οὐδεμία αὐτῶν, ὅτι τῶν λοιπῶν κατηγοριῶν. τοῦ δὲ δο-
D κεῖν ἀόριστον εἶναι τὴν κίνησιν αἴτιον, ὅτι οὔτ' εἰς δύναμιν τῶν ὄντων, οὔτ' εἰς ἐνέργειαν ἔστι θεῖναι αὐτήν. οὔτε γὰρ τὸ δυνατὸν ποσὸν εἶναι, κινεῖται ἐξ ἀνάγκης, οὔτε τὸ ἐνεργείᾳ ποσόν. ἥ τε κίνησις ἐνέργεια μὲν εἶναι δοκεῖ τις, ἀτελὴς δέ. αἴτιον δ' ὅτι ἀτελὲς τὸ δυνατόν οὗ ἐστιν ἐνέργεια· καὶ διὰ τοῦτο χαλεπὸν αὐτὴν λαβεῖν, τί ἐστιν. ἢ γὰρ εἰς στέρησιν ἀνάγκη θεῖναι, ἢ εἰς δύναμιν, ἢ εἰς ἐνέργειαν ἁπλῆν. τούτων
E δ' οὐδὲν φαίνεται ἐνδεχόμενον. ὥστε λείπεται τὸ λεχθὲν εἶναι καὶ ἐνέργειαν, καὶ μὴ ἐνέργειαν τὴν εἰρημένην, ἰδεῖν μὲν χαλεπὴν, ἐνδεχομένην δ' εἶναι. καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινητῷ, δῆλον. ἐντελέχεια γάρ ἐστι τούτου ὑπὸ τοῦ κινητικοῦ· καὶ ἡ τοῦ κινητικοῦ ἐνέργεια οὐκ ἄλλη ἐστί. δεῖ μὲν γὰρ εἶναι ἐντελέχειαν ἀμφοῖν. κινητικὸν μὲν γάρ ἐστι, τῷ δύνασθαι· κι-
F νοῦν δὲ, τῷ ἐνεργεῖν· ἀλλ' ἔστιν ἐνεργητικὸν τοῦ κινητοῦ. ὥσθ' ὁμοίως μία ἀμφοῖν ἐνέργεια, ὥσπερ τὸ αὐτὸ διάστημα ἓν πρὸς δύο, καὶ δύο πρὸς ἕν, καὶ τὸ ἄναντες, καὶ τὸ κάταντες, ἀλλὰ τὸ εἶναι οὐχ ἕν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κινοῦντος καὶ κινουμένου.

Κεφα΄ β

Κεφάλαιον ι.

Τὸ δ' ἄπειρον, ἢ τὸ ἀδύνατον διελθεῖν τῷ μὴ πεφυκέναι διϊέναι, καθάπερ ἡ φωνὴ ἀόρατος· ἢ τὸ διέξοδον ἔχον ἀτελεύτητον, ἢ ὃ μόλις, ἢ ὃ πεφυκὸς ἔχειν μὴ ἔχῃ διέξοδον ἢ πέρας· ἔτι προσθέσει ἢ ἀφαιρέσει ἢ ἄμφω. χωριστὸν μὲν δὴ αὐτό τι ὄν, οὐχ οἷόν τ' εἶναι. εἰ γὰρ μήτε μέγεθος, μήτε πλῆθος, οὐσία δ' αὐτό τι τὸ ἄπειρον, καὶ μὴ συμβεβηκός, ἀδιαίρετον ἔσται. τὸ γὰρ διαιρετόν, ἢ μέγεθος, ἢ πλῆθος. εἰ δὲ ἀδιαίρετον, οὐκ ἄπειρον, εἰ μὴ καθάπερ ἡ φωνή, ἀόρατος. ἀλλ' οὐχ οὕτω λέγουσιν, οὐδ' ἡμεῖς ζητοῦμεν, ἀλλ' ὡς ἀδιέξοδον. ἔτι πῶς ἐνδέχεται καθ' αὑτὸ εἶναι ἄπειρον, εἰ μὴ καὶ ἀριθμὸς καὶ μέγεθος, ὧν πάθος τὸ ἄπειρον; ἔτι εἰ κατὰ συμβεβηκός, οὐκ ἂν εἴη στοιχεῖον τῶν ὄντων ᾗ ἄπειρον, ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀόρατον τῆς διαλέκτου, καίτοι ἡ φωνὴ ἀόρατος. καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐνεργείᾳ εἶναι τὸ ἄπειρον, δῆλον. ἔσται γὰρ ὁτιοῦν ἄπειρον τὸ λαμβανόμενον μέρος· τὸ γὰρ ἀπείρῳ εἶναι, καὶ ἄπειρον, τὸ αὐτό, εἴπερ οὐσία τὸ ἄπειρον, καὶ μὴ καθ' ὑποκειμένου. ὥστ' ἢ ἀδιαίρετον, ἢ εἰς ἄπειρα διαιρετόν, εἰ μεριστόν· πολλὰ δ' εἶναι τὸ αὐτό, ἀδύνατον ἄπειρα. ὥσπερ γὰρ μέρος ἀέρος ἀήρ, οὕτως ἄπειρον ἀπείρου, εἰ ἔστιν οὐσία καὶ ἀρχή. ἀμέριστον ἄρα καὶ ἀδιαίρετον. ἀλλ' ἀδύνατον, τὸ ἐντελεχείᾳ ὂν ἄπειρον. ποσὸν γὰρ εἶναι ἀναγκαῖον. κατὰ συμβεβηκὸς ἄρα ὑπάρχει· ἀλλ' οὕτως εἴρηται, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται αὐτὸ εἶναι ἀρχήν, ἀλλ' ἐκεῖνο ᾧ συμβέβηκε τὸν ἀριθμόν, ἢ τὸ ἄρτιον. αὕτη μὲν οὖν ἡ ζήτησις καθόλου. ὅτι δ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς οὐκ ἔστιν, ἐνθένδε δῆλον. εἰ γὰρ σώματος λόγος, τὸ ἐπιπέδῳ ὡρισμένον, οὐκ ἂν εἴη ἄπειρον σῶμα, οὔτ' αἰσθητὸν οὔτε νοητόν, οὔτ' ἀριθμὸς ὡς κεχωρισμένος καὶ ἄπειρος. ἀριθμητὸν γὰρ ὁ ἀριθμός, ἢ τὸ ἔχον ἀριθμόν. φυσικῶς δὲ ἐκ τῶνδε δῆλον. οὔτε γὰρ σύνθετον οἷόν τ' εἶναι, οὔθ' ἁπλοῦν. σύνθετον μὲν γὰρ οὐκ ἔστι σῶμα, εἰ πεπέρανται τῷ πλήθει τὰ στοιχεῖα. δεῖ γὰρ ἰσάζειν τἀναντία, καὶ μὴ εἶναι ἓν αὐτῶν ἄπειρον. εἰ γὰρ ὁποσῳοῦν λείπεται ἡ θατέρου σώματος δύναμις, φθαρήσεται ὑπὸ τοῦ ἀπείρου τὸ πεπερασμένον. ἕκαστον δ' ἄπειρον εἶναι ἀδύνατον.

CAPVT IX.

Infinitum verò est, aut quod impossibile est pertransire, eo quòd non sit aptū permeari: quemadmodum vox inuisibilis: aut quod transitum habet inconsummabilem aut quod vix, aut quod natura aptum est habere, nequaquam tamen transitum, aut finem habet. Item, secundum appositionem, aut ablationem, aut ambo. Separatum sanè ipsum quicquam esse impossibile est. Nam si nec magnitudo, nec multitudo est, sed infinitum substantia eius est, & non accidens, indiuisibile erit. Siquidem diuisibile, ac magnitudo, aut multitudo est Quod si est indiuisibile, non est infinitum, nisi quemadmodum vox inuisibilis est. Verùm nec sic aiunt, nec nos sic quærimus, sed tanquam impermeabibile. Præterea, quónam modo continget esse per se ipsum infinitum, si nec numerus, nec magnitudo sit, quorum infinitum passio est? Præterea, si secundum accidens, non esset sanè verum elementum prout infinitum passio est, sicuti nec inuisibilis locutionis, tametsi vox inuisibilis est. Quòd autem infinitum non potest esse actu, patet: erit nanque quæque pars eius infinita quæ accipitur. Nam infinito esse, atque infinitum, idem: siquidem infinitum, substantia, & non de subiecto sit. Aut igitur indiuisibile, aut per infinita diuisibile si partibile est. Verùm multa infinita, idem esse impossibile est. Quemadmodum enim aëris aer pars, ita & infinitum infiniti, si substantia, & principium sit. Impartibile igitur, & indiuisibile est. Verum hoc impossibile, actu esse ens infinitum. Necessarium enim quantum esse: secundum accidens igitur existit. At hoc modo dictum est, non posse principium esse, verum id potiùs cui accidit numerum, vel par esse. Sed hæc fortasse inquisitio vniuersalis est. Quod verò in sensibilibus non est, hinc constat: nam si est corporis ratio hoc, esse superficie definitum, non sanè fuerit, infinitum corpus, nec intelligibile, nec sensibile. Cæterùm nec numerus ita est, tanquam separatus, atque infinitus: quippe cùm numerus, aut quod habeat numerum, numerabile sit. Quod si physicè potius contemplemur, ex his patet: neque enim compositum, neque simplex poterit esse. Cōpositum nanque non erit corpus si finita quidem sunt multitudine elementa, Oportet nanque contraria æquari, nec esse vnum eorum infinitum. Nam & si quantumuis inferior sit alterius corporis virtus, corrumpetur finitū a b infinito: nec impossibile est vnūquodque esse infinitū,

A si corpus quidem est, quod vndecunque habet dimensionem: infinitum verò quod infinitè distat: quare infinitum corpus, vndecunque infinitum erit. Nec verò vnum & simplex contingit infinitum esse corpus: nec vt (quidam aiunt) præter elementa, vnde hæc generant. Tale nanque corpus præter elementa, non est. Nam cūcta ex quibus sunt in ea etiā resoluuntur. Hoc verò non videtur, præter simplicia corpora, neque ignis, neque aliud vllum B elementorum: etenim absque eo, quod aliquod horum infinitum, impossibile est, vniuersum, & si finitū sit, aut esse, aut fieri aliquod eorum vnum, vt Heraclitus dicit, omnia quandoque ignem fieri. Eadem ratio & de vno est: quod faciunt præter elementa physici. Omne enim ex contrario in contrarium, velut ex calido in frigidum transit. Item, corpus sensibile alicubi est; idémque partis ac totius locus, ve- C lut terræ: quare si vniforme sit, aut immobile erit, aut semper pelletur. Hoc verò impossibile est. Quid enim deorsum potius, quàm sursum aut vsquam? velut si gleba sit, quò mouebitur, aut vbi manebit? Locus enim congenei corporis illius, infinitus est: continebit igitur totum locum. at quomodo? Quæ igitur mansio, motúsq. eius? An vbique manebit? Non mouebitur ergo. An vbique mouebitur? Nō ergo stabit. Quòd si vniuersum dissimile sit, loca D quoque dissimilia erunt. Ac primum quidem non vnum vniuersi corpus, nisi tactu. Deinde aut finita erunt hæc, aut infinita specie. Finita quidē impossibile: nam quædam infinita erunt, quædam minimè, si totum infinitum sit, velut ignis, aut aqua. At hoc erit cōtrariis corruptio. Quòd si infinita ac simplicia, loca quoque infinita, & elementa infinita erunt. Quod si est impossibile, locáque finita sint, totum itē E necessariò finitum erit. Et omnino impossibile infinitum esse corpus & locū corporibus: si omne quidem corpus sensibile, aut grauitatem habet aut leuitatē. Aut. n. ad mediū, aut sursum mouebitur. Verūm impossibile, infinitū aut totū, aut mediū, aut quodcūq. passum esse. Quo. n. modo diuides, aut quo pacto infiniti hoc quidem sursum fuerit, hoc verò deorsū, aut extremū aut mediū? Omne. n. corpus sensibile F in loco: loci verò species sex: in corpore verò infinito, hę esse nō possūt. Et simpliciter, si impossibile est locū infinitū esse, corpus quoq. impossibile est. Quod. n. in loco est, id alicubi est. Hoc verò aut sursum aut deorsum, aut aliquid cæterorū significat,

A σῶμα γάρ ἐστι τὸ πάντῃ ἔχον διάστασιν, ἄπειρον δὲ τὸ ἀπείρως διεστηκός, ὥστ' εἰ τὸ ἄπειρον σῶμα, πάντῃ ἐστὶν ἄπειρον. οὐδὲ ἓν δὲ καὶ ἁπλοῦν ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον εἶναι σῶμα, οὔτ' ὡς λέγουσί τινες, τὸ παρὰ τὰ στοιχεῖα ἐξ οὗ γεννῶσι ταῦτα. οὐ γάρ ἐστι τοιοῦτον σῶμα παρὰ τὰ στοιχεῖα· ἅπαντα γὰρ ἐξ οὗ ἐστὶ καὶ διαλύεται εἰς ταῦτα. οὐ φαίνεται δὲ τοῦτο παρὰ τὰ ἁπλᾶ σώματα, οὐδὲ πῦρ, οὐδ' ἄλλο B τι τῶν στοιχείων οὐδέν. χωρὶς γὰρ τοῦ ἄπειρον εἶναί τι αὐτῶν, ἀδύνατον τὸ πᾶν, κἂν ᾖ πεπερασμένον, ἢ εἶναι, ἢ γίγνεσθαι ἕν τι αὐτῶν, ὥσπερ Ἡράκλειτός φησιν, ἅπαντα γίγνεσθαί ποτε πῦρ. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνός, ὃ ποιοῦσι παρὰ τὰ στοιχεῖα οἱ φυσικοί. πᾶν γὰρ μεταβάλλει ἐξ ἐναντίου, οἷον ἐκ θερμοῦ εἰς ψυχρόν. ἔτι τὸ αἰσθητὸν σῶμα πού, καὶ ὁ αὐτὸς C τόπος ὅλου καὶ μορίου, οἷον τῆς γῆς. ὥστ' εἰ μὲν ὁμοειδές, ἀκίνητον ἔσται, ἢ ἀεὶ οἰσθήσεται. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. τί γὰρ μᾶλλον κάτω ἢ ἄνω, ἢ ὁπουοῦν; οἷον εἰ βῶλος εἴη, ποῦ αὕτη κινηθήσεται ἢ μενεῖ; ὁ γὰρ τόπος αὐτῆς τοῦ συγγενοῦς σώματος ἄπειρος. καθέξει οὖν τὸν ὅλον τόπον. καὶ πῶς; τίς οὖν ἡ μονὴ καὶ ἡ κίνησις; ἢ πανταχοῦ μενεῖ; οὐ κινηθήσεται ἄρα. ἢ πανταχοῦ κινηθήσεται; οὐκ ἄρα στήσεται. εἰ D δ' ἀνόμοιον τὸ πᾶν, ἀνόμοιοι καὶ οἱ τόποι, καὶ πρῶτον μὲν οὐχ ἓν τὸ σῶμα τοῦ παντός, ἀλλ' ἢ τῷ ἅπτεσθαι. εἶτα ἢ πεπερασμένα ταῦτα ἔσται, ἢ ἄπειρα εἴδει. πεπερασμένα μὲν οὖν οὐχ οἷόν τε. ἔσται γὰρ τὰ μὲν ἄπειρα, τὰ δ' οὔ, εἰ τὸ πᾶν ἄπειρον, οἷον πῦρ ἢ ὕδωρ. φθορὰ δὲ τὸ τοιοῦτον τοῖς ἐναντίοις. εἰ δ' ἄπειρα καὶ ἁπλᾶ, καὶ οἱ τόποι ἄπειροι, καὶ ἔσται ἄπειρα τὰ E στοιχεῖα. εἰ δὲ τοῦτ' ἀδύνατον, καὶ οἱ τόποι πεπερασμένοι καὶ τὸ πᾶν ἀνάγκη πεπεράνθαι. ὅλως δ' ἀδύνατον ἄπειρον εἶναι σῶμα, καὶ τόπον τοῖς σώμασιν, εἰ πᾶν σῶμα αἰσθητὸν βάρος ἔχει ἢ κουφότητα. ἢ γὰρ ἐπὶ τὸ μέσον, ἢ ἄνω οἰσθήσεται. ἀδύνατον δὲ τὸ ἄπειρον, ἢ πᾶν, ἢ τὸ ἥμισυ, ἢ ὁποτερονοῦν πεπονθέναι. πῶς γὰρ διελεῖς; ἢ πῶς τοῦ ἀπείρου ἔσται τὸ μὲν κάτω, τὸ δ' ἄνω, ἢ ἔσχατον καὶ μέσον; ἔτι F πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἐν τόπῳ. τόπου δὲ εἴδη ἕξ. ἀδύνατον δ' ἐν τῷ ἀπείρῳ σώματι ταῦτ' εἶναι. ὅλως δ' εἰ ἀδύνατον τόπον ἄπειρον εἶναι, καὶ σῶμα ἀδύνατον. τὸ γὰρ ἐν τόπῳ, πού. τοῦτο δὲ σημαίνει ἢ ἄνω, ἢ κάτω, ἢ τῶν λοιπῶν τι,

τούτων

τούτων δ' ἕκαστον πέρας τι. τὸ δ' ἄπειρον, εἰ καὶ τοῦτό ἐστιν ἐν μεγέθει καὶ κινήσει καὶ χρόνῳ, οὐχ ὡς μία τις φύσις· ἀλλὰ τὸ ὕστερον λέγεται κατὰ τὸ πρότερον, οἷον κίνησις κατὰ τὸ μέγεθος, ἐφ' οὗ κινεῖται, ἢ ἀλλοιοῦται, ἢ αὐξάνεται· χρόνος δὲ, διὰ τὴν κίνησιν.

Κεφάλαιον ια.

Μεταβάλλει δὲ τὸ μεταβάλλον, τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, ὡς τὸ μουσικὸν βαδίζειν· τὸ δὲ τῷ τούτου τι μεταβάλλειν, ἁπλῶς λέγεται μεταβάλλειν· οἷον ὅσα κατὰ μέρη. ὑγιάζεται γὰρ τὸ σῶμα, ὅτι ὁ ὀφθαλμός. ἔστι δέ τι ὃ καθ' αὑτὸ πρῶτον κινεῖται, καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ καθ' αὑτὸ κινητόν. ἔστι δέ τι καὶ ἐπὶ τοῦ κινοῦντος ὡσαύτως. κινεῖ γὰρ τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, τὸ δὲ κατὰ μέρος, τὸ δὲ καθ' αὑτό. ἔστι δέ τι τὸ κινοῦν πρῶτον· ἔστι δέ τι τὸ κινούμενον· ἔτι ἐν ᾧ χρόνῳ, καὶ ἐξ οὗ, καὶ εἰς ὅ. τὰ δ' εἴδη καὶ τὰ πάθη, καὶ ὁ τόπος, εἰς ἃ κινοῦνται τὰ κινούμενα, ἀκίνητά ἐστιν, οἷον ἐπιστήμη, καὶ θερμότης. ἔστι δ' οὐχ ἡ θερμότης κίνησις, ἀλλ' ἡ θέρμανσις. ἡ δὲ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς μεταβολὴ οὐκ ἐν ἅπασιν ὑπάρχει, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ μεταξὺ, καὶ ἐν ἀντιφάσει. τούτου δὲ πίστις ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. μεταβάλλει δὲ τὸ μεταβάλλον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐκ μὴ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον. λέγω δὲ ὑποκείμενον, τὸ καταφάσει δηλούμενον. ὥστ' ἀνάγκη τρεῖς εἶναι μεταβολάς. ἡ γὰρ ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, οὐκ ἔστι μεταβολή. οὔτε γὰρ ἐναντία, οὔτε ἀντίφασίς ἐστιν, ὅτι οὐκ ἀντίθεσις. ἡ μὲν οὖν ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, κατ' ἀντίφασιν, γένεσίς ἐστιν, ἡ μὲν ἁπλῶς, ἁπλῆ, ἡ δὲ τὶς, τινός. ἡ δ' ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, φθορά, ἡ μὲν ἁπλῶς, ἁπλῆ, ἡ δὲ τὶς, τινός. εἰ δὴ τὸ μὴ ὂν λέγεται πλεοναχῶς, καὶ μήτε τὸ κατὰ σύνθεσιν, ἢ διαίρεσιν ἐνδέχεται κινεῖσθαι, μήτε τὸ κατὰ δύναμιν, τὸ τῷ ἁπλῶς ὄντι ἀντικείμενον· τὸ γὰρ μὴ λευκὸν ἢ μὴ ἀγαθὸν ὅμως ἐνδέχεται κινεῖσθαι κατὰ συμβεβηκός. εἴη γὰρ ἂν ἄνθρωπος τὸ μὴ λευκόν· τὸ δ' ἁπλῶς μὴ τόδε, οὐδαμῶς. ἀδύνατον γὰρ τὸ μὴ ὂν κινεῖσθαι· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὴν γένεσιν κίνησιν εἶναι. γίνεται γὰρ τὸ μὴ ὄν. εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα κατὰ συμβεβηκὸς γίγνεται, ἀλλ' ὅμως ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι ὑπάρχει τὸ μὴ ὂν κατὰ

A quorum vnumquodque terminus quidam est. Infinitum verò non idem in magnitudine, motu, & tempore, tanquam vna quædam natura, sed ipsum posterius secundum prius dicitur: velut motus, secundum magnitudinem, super quam fit motus, aut alteratio, aut augmentatio: tempus verò propter motum.

CAPVT XI.

B Permutatur verò, quod permutatur, hoc quidem secundum accidens, velut cùm dicimus musicum ambulare: illud verò eo quòd eius quippiam mutetur, simpliciter dicitur mutari. vt quæ secundum partem dicuntur. Sanatur nanque corpus, quoniā oculus. Est præterea quod per se primum mouetur, & hoc est per se mobile. Est item de mouente quoque eodē modo. Mouet nanque quoddam per accidēs, quoddam secundum partem. quoddā per
C se. Est rursus aliquid, quod primò mouet: & est aliquid quod mouetur. Item tēpus, in quo: ac præterea, ex quo: deinde & ad quod. Species verò passionésque ac locus, ad quæ mouentur mota, ea immota sunt: veluti scientia, & calor. Est verò motus, non caliditas, sed calefactio. Mutatio autē non per accidēs, haudquaquam in omnibus est, sed in contrariis, ac mediis, atque etiam in contradictione. Cuius rei fides in inductione est. Mutatur autem, quod mu-
D tatur aut ex subiecto in subiectum, aut ex non subiecto in non subiectum, aut ex subiecto in non subiectum, aut ex nō subiecto in subiectum. Aio autem subiectum, quod affirmatione explanatur. Quare necesse est, tres mutationes esse. Illa enim, quæ ex nō subiecto in nō subiectū, nō est mutatio: nec enim cōtraria neq. contradictio est, quia neq. oppositio. Mutatio igitur ex non subiecto in subiectum secundum contradictionem, generatio est: quæ qui-
E dem simpliciter, simplex, quæ verò cuiusdam, quædam: at quæ de subiecto in non subiectum corruptio: quæ simpliciter, simplex, quæ cuiusdam, quædam. Si itaque nō ens multifariam dicitur, & nec quod secūdum compositionem, aut diuisionem dicitur, moueri contingit, nec item quod secundū potentiā, quod oppositū est ei quidem, quod simpliciter est (non album enim aut non bonum, contingit nihilominus secundum accidens moueri. Esse nan-
F que homo potest, nō albū) quod verò simpliciter nō hoc, id nequaquā. Nā impossibile est nō ens moueri. Si igitur hoc, & generationem motū esse: fit autē nō ens. Nā etsi maximè secundū accidēs fit, attamen verum est dicere de eo, quod simpliciter fit,

quod est non ens. Eodem modo igitur & quiescere. Hæc itaque omnia accidunt absurda, si quicquid mouetur in loco est: nō ens verò in loco non est: esset enim vsquā. Nec corruptio igitur motus. Siquidem motui motus aut quies contrarium est: corruptio verò generationi est contraria. At cùm omnis motus, mutatio quędam sit, mutationes verò tres, quæ dictæ sunt, harum verò, quæ secundum generationem & corruptionem minimè sint motus (sunt B autem illæ secundum contradictionem) necesse ex subiecto in subiectum mutationem solam, motum esse. Subiecta verò aut contraria, aut media: nam & priuatio contrarium esse ponatur, quandoquidem & affirmatio declaratur, velut nudum, cæcum & nigrum.

CAPVT XII.

SI igitur prædicamenta, substantia, qualitate, loco, facere, pati, ad aliquid, & C quantitate diuidantur, tres esse motus necesse est, qualis, quanti, & loci: secundum verò substantiam minimè, propterea quòd substantiæ nihil contrarium est, nec eius quod ad aliquid. Etenim altero mutato, verificatur alterum nullatenus mutatum: quare secundum accidens, horum motus erit. Nec præterea agentis aut patientis, neque omnino moti, ac mouentis: cùm non sit motionis motus, nec generationis D generatio, nec denique mutationis mutatio. Bifariam enim contingit motionis motum esse. Nam aut tanquam subiecti: vt homo mouetur, quia ex albo in nigrum mouetur. Quare sic etiam motus, aut calefit, aut frigesit, aut loco transfertur, aut crescit. Id verò impossibile est, cùm motus non sit aliquod subiectorum. Aut eo, quòd aliud quoddam subiectum, ex mutatione in aliam speciem mutetur: vt homo ex morbo in sanitatem. At nec hoc E possibile, præterquàm per accidens (omnis nanque motus in aliud ex alio mutatio est: & generatio item, ac corruptio eodem modo: veruntamen quæ ex oppositis sic, aut sic, nō sunt motus) alioqui simul ex sanitate in morbū mutatur, atque ex ea ipsa mutatione in aliam. Constat itaque, quod cùm ægrotauerit, in quanuis mutatus erit: cōtinget enim quiescere. Ac præterea nō semper in quācunque, & illa quoq. ex ali-F quo in aliud quiddam erit. Quare opposita erit conualescentia. Verùm ex accidenti, vt ex reminiscentia in obliuionem mutatur, quia id, cui inest, quandoq. in scientiam, quandoque in sanitatem mutatur. In infinitū præterea procedet, si mutationis

A τοῦ γιγνομένου ἁπλῶς. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἠρεμεῖν ταῦτά τε δὴ συμβαίνει δυσχερῆ, καὶ εἰ πᾶν τὸ κινούμενον ἐν τόπῳ, τὸ δὲ μὴ ὂν, οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ. εἴη γὰρ ἄν που. οὐδὲ ἡ φθορὰ κίνησις. ἐναντίον γὰρ κινήσει κίνησις ἢ ἠρεμία, φθορὰ δὲ γενέσει. ἐπεὶ δὲ πᾶσα κίνησις μεταβολή τις, μεταβολαὶ δὲ τρεῖς αἱ εἰρημέναι, τούτων δ' αἱ μὲν κατὰ γένεσιν καὶ φθορὰν οὐ κινήσεις, αὗται δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀντίφασιν, ἀνάγκη τὴν B ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον κίνησιν εἶναι μόνην. τὰ δ' ὑποκείμενα, ἢ ἐναντία, ἢ μεταξύ. καὶ ἡ στέρησις κείσθω ἐναντίον, καὶ δηλοῦται καταφάσει, οἷον, τὸ γυμνὸν καὶ νωδὸν, καὶ τὸ μέλαν.

Κεφάλαιον ιβ.

EI οὖν αἱ κατηγορίαι διῄρηνται οὐσίᾳ, ποιότητι, τόπῳ, ποιεῖν ἢ πάσχειν, τῷ πρός C τι, ποσῷ, ἀνάγκη τρεῖς εἶναι κινήσεις, ποιοῦ, ποσοῦ, τόπου. κατ' οὐσίαν δ' οὔ, διὰ τὸ μηδὲν εἶναι οὐσίᾳ ἐναντίον. οὐδὲ τοῦ πρός τι. ἔστι γὰρ θατέρου μὴ ἐν μεταβάλλοντος, ἀληθεύεσθαι θάτερον μηδὲν μεταβάλλον. ὥστε κατὰ συμβεβηκὸς ἡ κίνησις αὐτῶν. οὐδὲ ποιοῦντος καὶ πάσχοντος, ἢ κινοῦντος καὶ κινουμένου, ὅτι οὐκ ἔστι κινήσεως κίνησις, οὐδὲ γενέσεως γένεσις, οὐδ' ὅλως μεταβολὴ μεταβολῆς. διχῶς γὰρ ἐνδέχεται κι-D νήσεως εἶναι κίνησιν· ὡς ὑποκειμένου, οἷον ὁ ἄνθρωπος κινεῖται, ὅτι ἐκ λευκοῦ εἰς μέλαν μεταβάλλει· ὥστε οὕτω καὶ ἡ κίνησις, ἢ θερμαίνεται, ἢ ψύχεται, ἢ τόπον ἀλλάττει, ἢ αὐξάνεται. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. οὐ γὰρ τῶν ὑποκειμένων τι ἡ μεταβολή. ἢ τῷ ἕτερόν τι ὑποκείμενον ἐκ μεταβολῆς μεταβάλλειν εἰς ἄλλο εἶδος, οἷον, ἄνθρωπον ἐκ νόσου εἰς ὑγίειαν. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο E δυνατὸν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός. πᾶσα γὰρ κίνησις, ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἐστὶ μεταβολὴ, καὶ γένεσις καὶ φθορὰ ὡσαύτως· πλὴν αἱ μὲν ἐξ ἀντικειμένων ὡδὶ ἢ ὡδὶ, ἡ κίνησις. ἅμα οὖν μεταβάλλει ἐξ ὑγιείας εἰς νόσον, καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς μεταβολῆς εἰς ἄλλην. δῆλον δ' ὅτι ἂν νοσήσῃ, μεταβεβληκὸς ἔσται εἰς ὁποιανοῦν· ἐνδέχεται γὰρ ἠρεμεῖν· καὶ ἔτι εἰς μὴ τὴν τυχοῦσαν ἀεί. κἀκείνη ἔκ τινος εἴς τι ἄλλο ἔσται, ὥσθ' ἡ F ἀντικειμένη ἔσται ὑγίανσις, ἀλλὰ τῷ συμβεβηκέναι· οἷον ἐξ ἀναμνήσεως εἰς λήθην μεταβάλλει, ὅτι ᾧ ὑπάρχει, ἐκεῖνο μεταβάλλει, ὁτὲ μὲν εἰς ἐπιστήμην, ὁτὲ δὲ εἰς ὑγίειαν. ἔτι εἰς ἄπειρον βαδιεῖται, εἰ ἔστι μεταβολῆς μεταβο-

μεταβολή, καὶ γενέσεως γένεσις. ἀνάγκη δὴ καὶ τὴν προτέραν, εἰ ἡ ὑστέρα ἔσται· οἷον εἰ ἡ ἁπλῆ γένεσις ἐγίγνετό ποτε, καὶ τὸ γιγνόμενον ἁπλῶς, ἐγίγνετο· ὥστε οὔπω ἦν τὸ γιγνόμενον ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ γιγνόμενόν τι, ἢ γενόμενον ἤδη. εἰ δὲ καὶ τοῦτ' ἐγίγνετό ποτε, διὰ τί οὐκ ἦν πω τότε γιγνόμενον; ἐπεὶ δὲ τῶν ἀπείρων οὐκ ἔστι τι πρῶτον, οὐκ ἔσται τὸ πρῶτον, ὥστ' οὐδὲ τὸ ἐχόμενον. οὔτε γίγνεσθαι οὖν, οὔτε κινεῖσθαι οἷόν τε, B οὔτε μεταβάλλειν οὐδέν. ἔτι τοῦ αὐτοῦ κίνησις ἡ ἐναντία, καὶ ἠρέμησις καὶ γένεσις, καὶ φθορά. ὥστε τὸ γιγνόμενον, ὅταν γένηται γιγνόμενον, τότε φθείρεται· οὔτε γὰρ εὐθὺς γιγνόμενον, οὔθ' ὕστερον. εἶναι γὰρ δεῖ τὸ φθειρόμενον. ἔτι δεῖ ὕλην ὑπεῖναι τῷ γιγνομένῳ, καὶ μεταβάλλοντι. τίς οὖν ἔσται ὥσπερ τὸ ἀλλοιωτὸν σῶμα, ἢ ψυχή, οὕτω τί καὶ τὸ γιγνόμενον, ἢ κίνησις, ἢ γένεσις; καὶ ἔτι τί εἰς ὃ κινοῦνται; δεῖ C γὰρ εἶναί τι τὴν τοῦδε ἐκ τοῦδε εἰς τόδε κίνησιν, μὴ κίνησιν. πῶς οὖν; οὐ γὰρ ἔσται μάθησις τῆς μαθήσεως· ὥστ' οὐδὲ γένεσις γενέσεως. ἐπεὶ δ' οὔτ' οὐσίας, οὔτε τοῦ πρός τι, οὔτε τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν, λείπεται κατὰ τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσὸν, καὶ τὸ ποῦ, κίνησιν εἶναι. τούτων γὰρ ἑκάστῳ ἐναντίωσις ἔστι. λέγω δὲ τὸ ποιὸν, οὐ τὸ ἐν τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ διαφορᾷ ποιὸν, ἀλλὰ τὸ παθητικὸν, καθ' ὃ λέγεται πάσχειν, ἢ ἀπαθὲς D εἶναι. τὸ δὲ ἀκίνητον, τό, τε ὅλως ἀδύνατον κινηθῆναι, καὶ τὸ μόλις ἐν χρόνῳ πολλῷ, ἢ βραδέως ἀρχόμενον, καὶ τὸ πεφυκὸς μὲν, μὴ δυνάμενον δὲ ὅτε πέφυκε, καὶ οὗ, καὶ ὥς, ὃ καλῶ ἠρεμεῖν τῶν ἀκινήτων μόνον. ἐναντίον γὰρ ἠρεμία κινήσει· ὥστε στέρησις ἂν εἴη τοῦ δεκτικοῦ. ἅμα δὲ κατὰ τόπον, ὅσα ἐν ἑνὶ τόπῳ πρώτῳ· καὶ χωρὶς, ὅσα ἐν ἄλλῳ. ἅπτεσθαι δὲ, E ὧν τὰ ἄκρα ἅμα. μεταξὺ δὲ, εἰς ὃ πέφυκε πρότερον ἀφικνεῖσθαι τὸ μεταβάλλον, ἢ εἰς ὃ ἔσχατον μεταβάλλει κατὰ φύσιν τὸ συνεχῶς μεταβάλλον. ἐναντίον κατὰ τόπον, τὸ κατ' εὐθεῖαν ἀπέχον πλεῖστον. ἐφεξῆς δὲ, οὗ μετὰ τὴν ἀρχὴν ὄντος θέσει, ἢ εἴδει, ἢ ἄλλως πως ἀφορισθέντος, μηδὲν μεταξύ ἐστι τῶν ἐν τῷ αὐτῷ γένει, καὶ οὗ ἐφεξῆς ἐστιν, οἷον γραμμαὶ F γραμμῆς, ἢ μονάδες μονάδος, ἢ οἰκίας οἰκία. ἄλλο δ' οὐδὲν κωλύει μεταξὺ εἶναι. τὸ γὰρ ἐφεξῆς, τινὸς ἐφεξῆς, καὶ ὕστερόν τι.

A mutatio, & generationis generatio fuerit. Necesse igitur & priorem fore, si posterior fuerit: vt si simplex aliquando fiebat generatio, illud quoque, quod fiebat, simpliciter fiebat: quare nondum erat quod simpliciter fiebat, sed quod fit aliquid, aut quod iam fiebat. Si igitur hoc etiam aliquando fiebat, cur nondum erat, quod tunc fiebat? Cùm verò in infinitis non sit aliquid primum, non erit primum: quam ob rem neque consequens erit. Nec fieri B igitur nec moueri, nec mutari quicquam, possibile est. Eiusdem præterea motus cõtrarius, atque quies, generatióque, & corruptio. Quare quod fit, cùm factum fuerit, quod fit, tunc corrumpitur. Nec enim statim, cùm fiat, nec pòst. Nam esse opus est, quod corrumpitur. Item necesse materiam subesse ei, quod fit & mutatur: quæ sanè erit velut alterabile quiddam, aut corpus, aut anima, ita quiddam etiam C eius, quod fit, aut motus, aut generatio: & aliquid item ad hoc mouetur. Nam opus est aliquid huius ex hoc in hoc, quod motus non est, esse motum. Quonam igitur modo? Non erit doctrina doctrinæ: quare neque generatio generationis. Cùm verò neque substantiæ, nec ad aliquid, neque faciendi, ac patiendi, superest secundum quale, & quantum & vbi, motum duntaxat esse: quandoquidem in horum singulis contrarietas est. Quale autem dico, non D quod in substantia (si quidem differentia, quale est) verum passiuum quale, quo dicitur res aut pati, aut impassibilis esse. Immobile autem est, & quod omnino impossibile est moueri, & quod in multo tempore vix mouetur, aut quod tardè incipit: & quod natum quidem est moueri, non possit autem, quando natum est, & vbi, & quomodo: quod sanè inter immobilia solum, voco quiescere: contraria enim quies E motui. Quare priuatio erit susceptiui. Simul secundum locum esse dicuntur, quæ in vno loco primo sunt. Et separata, quæ in diuerso. Tangi autem, quorum extrema sunt simul. Mediũ, in quod natũ est prius venire, quod mutatur, quàm ad quod vltimum mutatur, secundùm naturam continue mutatum. Contrarium secundum locum, quod secundum rectitudinem plurimùm distat. Consequens est, cuius principium F sequentis, aut solo situ, aut speciei, aut aliquo quodam modo definito: atque illius, cuius est consequens nihil est medium eorũ, quæ in eodem genere sunt: velut linea lineæ, aut vnitas vnitatis, aut domus ipsius domus: aliud verò medium esse, nihil prohibet. Cõsequens nãque, alicuius consequens, ac quoddam posterius est.

Non enim vnum consequens duorum: neque nouilunium, consequens secundæ. Attiguum verò, quod consequens tangit. Cæterùm cùm omnis mutatio in oppositis sit, hæc verò contraria, ac contradictio, contradictionis verò nihil medium est, constat quod medium in contrariis est. Continuum sanè, quoddam attiguum, aut tangens est. Dicitur verò continuum cùm idem fiunt, atque vnus, vtriusque termini, quibus tangunt, & se continuant. Quare patet in his esse continuum, ex quibus vnum quiddam natum est secundum contactum fieri: quòd consequens, primum sit, constat. Consequens nanque non tangit: hoc verò consequens est, & si continuum est, tangit. Quod si tangit, nondum continuum est. In quibus verò non est tactus, in his non est cohærentia. Quare non est punctum idem vnitati. Nam illorum est tactio, harum verò minimè: sed consequenter: & illorum quidem est aliquid intermedium, harum verò minimè.

A οὐ γὰρ τὸ ἓν ἐξῆς τῆς δυάδος, ἡ νουμηνία τῆς δευτέρας. ἐχόμενον δέ, ὃ ἂν ἐξῆς ὢν ἅπτηται. ἐπεὶ δὲ πᾶσα μεταβολὴ ἐν τοῖς ἀντικειμένοις· ταῦτα δὲ ἐναντία καὶ ἀντίφασις, ἀντιφάσεως δὲ οὐδὲν ἀνὰ μέσον, δῆλον ὡς ἐν τοῖς ἐναντίοις τὸ μεταξύ· τὸ συνεχὲς δὲ ὅπερ ἐχόμενόν τι, ἢ ἁπτόμενον. λέγεται δὲ συνεχές, ὅταν ταὐτὸ γίνηται καὶ ἕν, τὸ ἑκατέρου πέρας οἷς ἅπτονται καὶ B συνέχονται. ὥστε δῆλον ὅτι τὸ συνεχὲς ἐν τούτοις ἐξ ὧν ἕν τι πέφυκε γίνεσθαι κατὰ τὴν σύναψιν. καὶ ὅτι πρῶτον τὸ ἐφεξῆς δῆλον. τὸ γὰρ ἐξῆς οὐχ ἅπτεται. τοῦτο δὲ ἐφεξῆς καὶ εἰ συνεχὲς ἅπτεται. εἰ δ' ἅπτεται, οὔπω συνεχές. ἐν οἷς δὲ μὴ ἔστιν ἁφή, οὐκ ἔστι σύμφυσις ἐν τούτοις. ὥστ' οὐκ ἔστι στιγμὴ μονάδι ταὐτόν. ταῖς μὲν ὑπάρχει τὸ ἅπτεσθαι, ταῖς δ' οὔ. ἀλλὰ τὸ ἐφεξῆς· καὶ τῶν μὲν μεταξύ τι, τῶν C δ' οὔ.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER XII.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Λ.

CAPVT I.

SPECVLATIO nobis de substantia est, siquidem substantiarum principia & causæ quæruntur. Etenim siue vt totum aliquid vniuersum est, substantia, prima pars est. siue ex consequenti, hoc quoque modo primum est substantia, deinde quale, postea quantum. At simul (vt ita dicam) nec entia sunt ista simpliciter. verùm qualitates, & motus: quemadmodum, non album, & non rectum. Dicimus nãque hæc quoque esse, veluti, est non album. Præterea, cæterorum nullum separabile est. At hoc idem re ipsa testantur antiquiores: quippe qui principia, elementa, & causas substantiæ quærebant. Recentiores verò vniuersalia magis ponunt esse substantias. Genera nanque vniuersalia sunt, quæ asserũt magis principia, atque substantias esse: propterea quod logicè quærunt: antiquiores verò, singularia (vt ignem, & terram) non autem corpus commune. Verùm substantiæ tres sunt: vna sensibilis, cuius quædam sempiterna, quædam corruptibilis, quam omnes concedunt, veluti plantæ, & animalia. Sempiterna verò (cuius elementa, siue vnum, siue multa sint, accipere necesse est) alia immobilis, quam aliqui separabilem aiunt esse, quidam in duo diuidentes, quidam in vnam ponentes naturam

Κεφάλαιον α.

D ΠΕΡΙ δὲ τῆς οὐσίας ἡ θεωρία, τῶν γὰρ οὐσιῶν αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἴτια ζητοῦνται. καὶ γὰρ εἰ ὡς ὅλον τι τὸ πᾶν, ἡ οὐσία πρῶτον μέρος· κἂν εἰ τῷ ἐφεξῆς, καὶ οὕτω πρῶτον ἡ οὐσία. εἶτα τὸ ποιὸν ἢ ποσόν. ἅμα δὲ οὐδ' ὄντα, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ταῦτα, ἀλλὰ ποιότητες καὶ κινήσεις, ἢ καὶ τὸ οὐ λευκόν, καὶ τὸ οὐκ εὐθύ. λέγομεν γοῦν εἶναι καὶ ταῦτα, οἷον ἔστιν οὐ λευκόν. ἔτι οὐδὲν τῶν ἄλλων χωριστόν. μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔργῳ. E τῆς γὰρ οὐσίας ἐζήτουν ἀρχάς, καὶ στοιχεῖα καὶ αἴτια. οἱ μὲν οὖν νῦν, τὰ καθόλου οὐσίας μᾶλλον τιθέασι. τὰ γὰρ γένη καθόλου, ἅ φασιν ἀρχὰς καὶ οὐσίας εἶναι, μᾶλλον διὰ τὸ λογικῶς ζητεῖν. οἱ δὲ πάλαι, τὰ καθ' ἕκαστα· οἷον πῦρ, καὶ γῆν, ἀλλ' οὐ τὸ κοινὸν σῶμα. Οὐσίαι δὲ τρεῖς· μία μέν, αἰσθητή· ἧς ἡ μὲν ἀΐδιος, ἡ δὲ φθαρτή, ἣν πάντες ὁμολογοῦσιν, οἷον τὰ φυτά, F καὶ τὰ ζῶα. ἡ δ' ἀΐδιος, ἧς ἀνάγκη τὰ στοιχεῖα λαβεῖν εἴτε ἕν, εἴτε πολλά· ἄλλη δὲ ἀκίνητος. ταύτην φασί τινες εἶναι χωριστήν· οἱ μὲν εἰς δύο διαιροῦντες, οἱ δὲ εἰς μίαν φύσιν

tam

τιθέντες τὰ εἴδη καὶ τὰ μαθηματικά· οἱ δὲ τὰ μαθηματικὰ μόνον τούτων. ἐκεῖναι μὲν δὴ φυσικῆς (μετὰ κινήσεως γάρ) αὕτη δ' ἑτέρας, εἰ μηδεμία αὐτοῖς ἀρχὴ κοινή.

Κεφάλαιον β.

Ἡ δ' αἰσθητὴ οὐσία μεταβλητή. εἰ δὲ ἡ μεταβολὴ, ἐκ τῶν ἀντικειμένων, ἢ τῶν μεταξύ. ἀντικειμένων δὲ μὴ πάντων (οὐ λευκὸν γὰρ ἡ φωνὴ) ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἀνάγκη ὑπεῖναί τι τὸ μεταβάλλον εἰς τὴν ἐναντίωσιν. οὐ γὰρ τὰ ἐναντία μεταβάλλει. Ἔτι τὸ μὲν ὑπομένει, τὸ δ' ἐναντίον οὐχ ὑπομένει. ἔστιν ἄρα τι τρίτον παρὰ τὰ ἐναντία, ἡ ὕλη. εἰ δὴ αἱ μεταβολαὶ τέτταρες, ἢ κατὰ τὸ τί, ἢ κατὰ τὸ ποιὸν ἢ ποσὸν, ἢ ποῦ· καὶ γένεσις μὲν ἡ ἁπλῆ καὶ φθορὰ, ἡ κατὰ τόδε· αὔξησις δὲ καὶ φθίσις, ἡ κατὰ τὸ ποσόν· ἀλλοίωσις δὲ, ἡ κατὰ τὸ πάθος· φορὰ δὲ, ἡ κατὰ τόπον, εἰς ἐναντιώσεις ἂν εἶεν τὰς καθ' ἕκαστον αἱ μεταβολαί. ἀνάγκη δὴ μεταβάλλειν τὴν ὕλην δυναμένην ἄμφω. ἐπεὶ δὲ διττὸν τὸ ὂν, μεταβάλλει πᾶν ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος, εἰς τὸ ἐνεργείᾳ ὄν· οἷον ἐκ λευκοῦ δυνάμει, εἰς τὸ ἐνεργείᾳ λευκόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ αὐξήσεως καὶ φθίσεως. ὥστε οὐ μόνον κατὰ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται γίγνεσθαι ἐκ μὴ ὄντος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὄντος γίγνεται πάντα· δυνάμει μέντοι ὄντος, ἐκ μὴ ὄντος δὲ ἐνεργείᾳ· καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ Ἀναξαγόρου ἓν (βέλτιον γὰρ ἢ ὁμοῦ πάντα) καὶ Ἐμπεδοκλέους τὸ μῖγμα καὶ Ἀναξιμάνδρου· καὶ ὡς Δημόκριτός φησιν, ἦν ὁμοῦ πάντα δυνάμει, ἐνεργείᾳ δ' οὔ, ὥστε τῆς ὕλης ἂν εἶεν ἡμμένοι. πάντα δ' ὕλην ἔχει ὅσα μεταβάλλει· ἀλλ' ἑτέραν καὶ τῶν ἀϊδίων, ὅσα μὴ γενητά, κινητὰ δὲ φορᾷ· ἀλλ' οὐ γενητὴν, ἀλλὰ πόθεν ποί. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, ἐκ ποίου μὴ ὄντος ἡ γένεσις. τριχῶς γὰρ τὸ μὴ ὄν. εἰ δή τι ἔστι δυνάμει, ἀλλ' ὅμως οὐ τοῦ τυχόντος· ἀλλ' ἕτερον ἐξ ἑτέρου. οὐδ' ἱκανὸν, ὅτι ὁμοῦ πάντα χρήματα. διαφέρει γὰρ τῇ ὕλῃ· ἐπεὶ διὰ τί ἄπειρα ἐγένετο, ἀλλ' οὐχ ἕν; ὁ γὰρ νοῦς, εἷς. ὥστ' εἰ ὕλη μία, ἐκεῖνο ἐγένετο καὶ ἐνεργείᾳ, οὗ καὶ ἡ ὕλη ἦν δυνάμει. τρία δὴ τὰ αἴτια καὶ τρεῖς αἱ ἀρχαί· δύο μὲν ἡ ἐναντίωσις, ἧς τὸ μὲν λόγος καὶ εἶδος, τὸ δὲ στέρησις· τὸ δὲ τρίτον, ἡ ὕλη.

A tam species, quàm mathematica, quidam ex his mathematica solùm. Illæ itaque philosophiæ naturalis: cum motu nanque sunt. Ista autem alterius est, si nullum eis commune principium est.

CAPVT II.

Sensibilis verò substantia mutabilis est. Si itaque ex oppositis, aut medijs mutatio sit, oppositis verò non omnibus (album non ex voce, verum ex contrario) B necesse est aliquid subesse, quod in contrarietatem mutetur: non enim contraria transmutantur. Præterea hoc quidem permanet, contrarium verò non permanet. Est igitur aliquid tertium præter contraria, ipsa materia. Si itaque transmutationes sunt quatuor, aut secundum ipsum quid, aut secundum quale, aut quantum, aut vbi: ac generatio simplex, & corruptio, quæ secundum quod quid fit, augmentatio, & diminutio, quæ secundum quan- C tum alteratio, quæ secundum passionem, latio verò, quæ secundum locum, profectò in contrarietates in vnoquoque mutationes sunt. Necesse est igitur mutari materiam, quæ ambo possit. Cùm autem duplex sit ens, omne mutatur ex potentia ente in actu ens, vt ex potentia albo, in actu album. Eodem autem modo & de augmentatione, & diminutione. Quare non solùm per accidens, ex non ente fieri con- D tingit, sed etiam ex ente omnia fiunt, verùm potentia quidem ente, actu verò ex non ente. Et hoc est Anaxagoræ vnum. Melius nanque quàm cuncta simul, & quàm mistura Empedoclis, ac Anaximandri: &, vt Democritus quoque ait, simul omnia potentia erant, actu verò minimè: quare materiam tetigerunt. Cuncta verò quæcunque mutantur, materiam habent, sed diuersam, nam & ipsorum sempiternorum quæcunque non sunt generabilia, E sed latione mobilia, attamen non generabilem, sed vnde, quo. Dubitare verò quispiam possit, ex quo non ente generatio fiat: tripliciter enim non ens dicitur. Si igitur quippiam est potentia (veruntamen non ex quocunque) sed cùm alterū ex altero. Nec id sufficit, quod simul omnes res erant quia differunt materia. Cur enim infinita facta fuissent, & non vnum, cum intellectus vnus sit? quare si materia F vna, illud actu fuisset factum, cuius materia potentia erat. Tres itaque causæ, & tria principia: duo quidem ipsa contrarietas, cuius hoc quidem ratio & species, hoc verò priuatio, tertium verò materia.

CAPVT III.

POst hęc ostendendum est, quòd neque materia fit, neque species. Dico autem, extrema. Omne enim, quod transmutatur, aliquid est, & ab aliquo in aliquod transmutatur. Ab aliquo quidem, primo mouente: in quo verò, materia: in quod autem, speciem. In infinitum itaque procedet, si non solùm æs rotundum fiat, verum ipsum rotundum: aut æs: quare necesse est stare. Deinde quod aliquid est, quælibet substantia est, quæ ab vniuoco fit. Quædam enim natura substantiæ sunt, quædam autem alia. Aut enim natura, aut arte, aut fortuna aut casu fiunt: sed ars quidem, principium in alio: natura verò, principium in ipso. Homo nanque hominem generat. Cæteræ causæ, priuationes horum sunt. Substantiæ verò, tres: quædam materia, quæ quod quid est eo ipso, quod apparet. Quæcunque enim tactu, nõ coadhærentia sunt, materia, & subiectum sunt: quædam verò natura, quod quid, & quidam habitus ad quem. Tertia item, quæ ex iis, quæ singularis est: vt Socrates, aut Callias. In quibus igitur quod quid non est præter compositam substantiam (vt domus forma, non nisi ab ipsa arte) nec est generatio, aut corruptio eorum, verùm alio modo sunt, & non sunt, tum domus, quæ absque materia, tum sanitas, & omne, quod secundum artem est: sed si quidem sunt, in iis sunt quæ natura fiũt. Propter quod non malè Plato dixit, quòd species eorum sunt, quæ natura sunt. Siquidem species sunt aliæ ab his: vt sunt ignis, caro, caput. Cuncta nanque materia sunt, & maximè eius substantiæ, quæ est vltima. Causæ itaque mouentes tanquam anteà ortæ existunt: quæ verò vt ratio, simul sunt. Cùm enim sanus sit homo tunc etiam sanitas est. Et forma æneæ sphæræ, simul atque ænea sphæra. Si autem aliquid posterius permanet, considerandum est. In quibusdam enim, nihil prohibet: veluti si anima tale sit non omnis: sed intellectus: omnem nanque fortassis impossibile est. Manifestum itaque est, quòd præter hæc non oportet ideas esse. Homo nanque hominem generat: singularis aliquem. Similiter etiam in artibus. Medendi enim ars, ratio sanitatis est.

Κεφάλαιον γ.

A Μετὰ ταῦτα ὅτι οὐ γίνεται οὔτε ἡ ὕλη, οὔτε τὸ εἶδος. λέγω δὲ τὰ ἔσχατα. πᾶν γὰρ μεταβάλλει τι, καὶ ὑπό τινος, καὶ εἴς τι. ὑφ' οὗ μὲν, τοῦ πρώτου κινοῦντος· ὃ δὲ, ἡ ὕλη· εἰς ὃ δὲ, τὸ εἶδος. εἰς ἄπειρον οὖν εἶσιν, εἰ μὴ μόνον ὁ χαλκὸς γίνεται στρογγύλος, ἀλλὰ καὶ τὸ στρογγύλον, ἢ ὁ χαλκός. ἀνάγκη δὴ στῆναι μετὰ ταῦτα, ὅτι ἑκάστη ἐκ συνωνύμου γίνεται οὐσία. B τὰ γὰρ φύσει οὐσίαι, καὶ τὰ ἄλλα. ἢ γὰρ τέχνῃ, ἢ φύσει γίγνεται, ἢ τύχῃ, ἢ τῷ αὐτομάτῳ. ἡ μὲν οὖν τέχνη ἀρχὴ ἐν ἄλλῳ· ἡ δὲ φύσις, ἀρχὴ ἐν αὐτῷ. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ. αἱ δὲ λοιπαὶ αἰτίαι στερήσεις τούτων. οὐσίαι δὲ τρεῖς· ἡ μὲν ὕλη, τόδε τι οὖσα τῷ φαίνεσθαι. ὅσα γάρ ἐστιν ἁφῇ καὶ μὴ συμφύσει, ὕλη καὶ ὑποκείμενον. ἡ δὲ φύσις, καὶ τόδε τι, εἰς ἣν καὶ ἕξις C τις. ἔτι τρίτη ἡ ἐκ τούτων ἡ καθ' ἕκαστα· οἷον Σωκράτης ἢ Καλλίας. ἐπὶ μὲν οὖν τινῶν, τόδε τι οὐκ ἔστι παρὰ τὴν συνθετὴν οὐσίαν· οἷον, οἰκίας τὸ εἶδος, εἰ μὴ ἡ τέχνη. οὐδ' ἔστι γένεσις καὶ φθορὰ τούτων· ἀλλ' ἄλλον τρόπον εἰσὶ καὶ οὐκ εἰσὶν, οἰκία τε ἡ ἄνευ ὕλης, καὶ ὑγίεια, καὶ πᾶν τὸ κατὰ τέχνην· ἀλλ' εἴπερ, ἐπὶ τῶν φύσει. διὸ δὴ οὐ κακῶς ὁ Πλάτων ἔφη, ὅτι εἴδη ἐστὶν ὁπόσα φύσει, εἴπερ ἐστὶν εἴδη ἄλλα τούτων, οἷον D πῦρ, σὰρξ, κεφαλή. ἅπαντα γὰρ ὕλη ἐστὶ, καὶ τῆς μάλιστ' οὐσίας ἡ τελευταία. τὰ μὲν οὖν κινοῦντα αἴτια, ὡς προγεγενημένα ὄντα· τὰ δ' ὡς ὁ λόγος, ἅμα. ὅτε γὰρ ὑγιαίνει ὁ ἄνθρωπος, τότε καὶ ὑγίεια ἐστὶ· καὶ τὸ σχῆμα τῆς χαλκῆς σφαίρας ἅμα, καὶ ἡ χαλκῆ σφαῖρα. εἰ δὲ καὶ ὕστερόν τι ὑπομένει, σκεπτέον· ἐπ' ἐνίων γὰρ οὐ-E δὲν κωλύει· οἷον, εἰ ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, μὴ πᾶσα, ἀλλ' ὁ νοῦς. πᾶσαν γὰρ ἀδύνατον ἴσως. φανερὸν δὴ, ὅτι οὐδὲν δεῖ διά γε ταῦτ' εἶναι τὰς ἰδέας· ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, ὁ καθ' ἕκαστον τὸν τινά. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. ἡ γὰρ ἰατρικὴ τέχνη, ὁ λόγος τῆς ὑγιείας ἐστί.

CAPVT XIIII.

CAusæ verò, atque principia, quodam quidem modo alia aliorum sunt, quodam verò modo non, si quis vniuersaliter dicat, & secundum analogiam, omnium eadem. Dubitare nanque quispiam possit, vtrùm alia, an eadem principia, & elementa substantiarum sint, & eorum, quæ ad aliquid sunt: & eodem

Κεφάλαιον δ.

Τὰ δ' αἴτια καὶ αἱ ἀρχαὶ ἄλλα ἄλλων F ἐστὶν ὡς, ἔστι δ' ὡς, ἂν καθόλου λέγῃ τις, καὶ κατ' ἀναλογίαν, ταὐτὰ πάντων. ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, πότερον ἕτεραι, ἢ αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ, καὶ στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν, καὶ τῶν πρός τι·

A καὶ καθ' ἑκάστην δὴ τῶν κατηγοριῶν ὁμοίως. ἀλλ' ἄτοπον, εἰ τὰ αὐτὰ πάντων· ἐκ τῶν αὐτῶν γὰρ ἔσται τὰ πρός τι, καὶ ἡ οὐσία. τί οὖν τοῦτ' ἔσται; παρὰ γὰρ τὴν οὐσίαν, καὶ τἆλλα τὰ κατηγορούμενα, οὐδέν ἐστι κοινόν. πρότερον δὲ τὸ στοιχεῖον, ἢ ὧν στοιχεῖον. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἡ οὐσία στοιχεῖον τῶν πρός τι, οὐδὲ τούτων οὐδὲν τῆς οὐσίας. ἔτι πῶς ἐνδέχεται πάντων εἶναι τὰ στοιχεῖα ταὐτά; οὐδὲν γὰρ οἷόν τ' εἶναι τῶν στοιχείων, τῷ ἐκ τῶν στοιχείων συγκειμένῳ τὸ αὐτό· οἷον τῷ β α, τὸ β ἢ α. B οὐδὲ δὴ τῶν νοητῶν στοιχεῖον οὐθέν, οἷον τὸ ἓν ἢ τὸ ὄν. ὑπάρχει γὰρ ταῦτα ἑκάστῳ καὶ τῶν συνθέτων. οὐθὲν ἄρα ἔσται αὐτῶν, οὔτ' οὐσία, οὔτε πρός τι, ἀλλ' ἀναγκαῖον. οὐκ ἔστιν ἄρα πάντων ταὐτὰ στοιχεῖα. ἢ ὥσπερ λέγομεν, ἔστι μὲν ὥς, ἔστι δ' ὡς οὔ. οἷον ἴσως τῶν αἰσθητῶν σωμάτων, ὡς μὲν εἶδος τὸ θερμόν, καὶ ἄλλον τρόπον τὸ ψυχρόν, ἡ στέρησις. ἡ ὕλη δὲ τὸ δυνάμει ταῦτα πρῶτον C καθ' αὑτό. οὐσίαι δὲ ταῦτά τε καὶ τὰ ἐκ τούτων, ὧν αἱ ἀρχαὶ ταῦτα. ἢ εἴ τι ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ γίνεται ἕν, οἷον σάρξ, ἢ ὀστοῦν· ἕτερον γὰρ ἀνάγκη ἐκείνων εἶναι τὸ γιγνόμενον. τούτων μὲν οὖν ταὐτὰ στοιχεῖα καὶ ἀρχαί, ἄλλων δ' ἄλλα. πάντων δὲ οὕτω μὲν εἰπεῖν, οὐκ ἔστι· τῷ ἀνάλογον δέ, ὥσπερ εἴ τις εἴποι, ὅτι ἀρχαί εἰσι τρεῖς, τὸ εἶδος, καὶ ἡ στέρησις, καὶ ἡ ὕλη. D ἀλλ' ἕκαστον τούτων ἕτερον, περὶ ἕκαστον γένος ἐστίν, οἷον ἐν χρώματι λευκόν, μέλαν, ἐπιφάνεια· φῶς, σκότος, ἀήρ· ἐκ δὲ τούτων, ἡμέρα καὶ νύξ. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τὰ ἐνυπάρχοντα αἴτια, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκτός, οἷον τὸ κινοῦν, δῆλον ὅτι ἕτερον ἀρχὴ καὶ στοιχεῖον. αἴτια δ' ἄμφω, καὶ εἰς ταῦτα διαιρεῖται ἡ ἀρχή. τὸ δ' ὡς κινοῦν ἢ ἱστάν, ἀρχή τις καὶ οὐσία. ὥστε στοιχεῖα μὲν E κατ' ἀναλογίαν τρία, αἰτίαι δὲ καὶ ἀρχαὶ τέτταρες· ἄλλο δ' ἐν ἄλλῳ, καὶ τὸ πρῶτον αἴτιον, ὡς κινοῦν, ἄλλο ἄλλῳ, ὑγίεια, νόσος, σῶμα· τὸ κινοῦν, ἰατρική· εἶδος, ἀταξία τοιαδί, πλίνθοι· τὸ κινοῦν, οἰκοδομική. καὶ εἰς ταῦτα διαιρεῖται ἡ ἀρχή. ἐπεὶ δὲ τὸ κινοῦν, ἐν μὲν τοῖς φυσικοῖς ἄνθρωπος, ἐν δὲ τοῖς ἀπὸ διανοίας τὸ εἶδος, ἢ τὸ ἐναντίον, τρόπον τινὰ τρία αἴτια ἂν εἴη, ὡδὶ δὲ τέτταρα. ὑγίεια γάρ F πως ἡ ἰατρική, καὶ οἰκίας εἶδος, ἡ οἰκοδομική, καὶ ἄνθρωπος ἄνθρωπον γεννᾷ. ἔτι

A & eodem modo in quolibet prædicamento. At absurdum est, si omnium eadem sunt: ex eisdem enim erit ad aliquid, & substantia. Quid igitur hoc erit? præter enim substantiam, & alia, quæ prædicantur, nihil commune est. Prius autem elementum est, quàm ea, quorum est elementum. At verò nec substantia, eorum quæ ad aliquid sunt, elementum est, nec aliquid horum substantiæ. Item quo modo continget, omnium eadem esse elementa? B Nullum enim elementorum idem potest esse ei, quod ex elementis componitur: veluti ipsi b a, ipsum b, vel ipsum a. Neque sane vllum intellectualium, vt vnum vel ens elementum est. hæc enim vnicuique compositorum insunt. Nullum igitur eorum, neque substantia nec ad aliquid erit. At necessarium est: non sunt ergo omnium eadem elementa. An (vt diximus) quodam modo quidem sunt, quodam modo verò non? veluti fortassis C corporum sensibilium, calidum tanquam species, & alio modo frigidum, vt priuatio. Materia verò, quod primò per se potentia hæc erat: substantiæ verò, tum hæc, tum ea ex iis, quorum hæc principia sunt. Aut si quid ex frigido, & calido fit vnum, vt caro, aut os, necesse profectò est aliud ab his esse illud, quod factum est. Horum itaque eadem elementa, atque principia sunt, alia verò aliorum. Omnium verò ita qui- D dem dicere non est, sed analogicè. Quemadmodum si quis dicat, quod principia sunt tria, species, priuatio, & materia: verum vnumquodque horum, circa vnumquodque genus aliud est: vt in coloribus, album, nigrum, superficies: lumen, tenebræ, aer: ex his verò dies, & nox. Cùm verò illa non solum, quæ insunt, causæ sint, verum etiam ex iis quæ extrinseca sunt, illud quod mouet, patet quod aliud est principium, aliud elementum. Ambo verò E causæ sunt. & principium in hæc diuiditur. Quod autem vt mouens vel sistens est, principium quoddam, & substantia est. Quare elementa quidem analogicè tria, causæ verò, atque principia quatuor: aliud verò in alio, & prima causa, vt mouēs in alio alia, sanitas, morbus, corpus, mouens, ars medendi: species, inordinatio talis, lateres, mouens ædificatiua: & nimirum in hæc diuiditur principium. Cùm au- F tem mouens, in naturalibus quidem homo: in iis verò, quæ à mente fiunt, ipsa species, vel contrarium sit, modo quodam tres profectò causæ erunt, alio verò modo quatuor. Sanitas namque, quodam modo est ars medendi & ædificatiua, species domus: & homo, hominem generat: præ-

ter hæc item cuncta mouens, tanquam omnium primum.

A παρὰ ταῦτα, ὡς τὸ πρῶτον πάντων κινοῦν πάντα.

CAPVT V.

CVm autem quædam separabilia, quædam inseparabilia sint, illa sunt substantiæ: propter quod hæc, omnium causæ sunt: siquidem absque substantiis passiones, & motus non sunt. Deinde hæc erunt anima fortassis, & corpus, aut intel-
B lectus, appetitus, & corpus. Item alio modo, analogicè principia sunt eadem, vt actus, & potentia: verùm hæc etiam in aliis alio, & alio modo sunt. In quibusdam enim, idem quandoque actu, quandoque potentia est: vt vinum, aut caro, aut homo (at hæc in prædictas causas cadunt. Actus nanque est species, si separabilis sit) item quod ex ambobus. Priuatio etiam, vt tenebræ, aut ægrotans. Potentia autem materia. Hoc nanque est, quod ambo fieri po-
C test. Aliter autem actu, potentiaque differunt, quorum nō eadem materia est, quorum non eadem species, sed diuersa est: veluti hominis causa, elementa, ignis, & terra, vt materia: & propria species, & si quid aliud extrinsecus est, vt pater: & præter hæc Sol, & obliquus circulus, quæ nec materia, nec species, nec priuatio, nec eiusdem speciei sunt, verùm mouentia. Præterea videre oportet, quòd quædam
D est vniuersaliter dicere, quædam minimè. Omnium itaque prima principia, quod actu primum, & aliud quod potentia. At illa, quæ vniuersalia dicimus, non sunt. Singulare nanque, principium eorum est, quæ singularia sunt. Homo enim hominis vniuersalis, profectò nullus est: verùm Peleus, Achillis: tui autem, pater. Et hoc quidem sit B ipsius B A: & ipsum B, omnino ipsius B A simpliciter: deinde species ex, quæ substantiarum sunt: verùm aliorum
E aliæ causæ ac elementa, vt dictum est: verumtamen eorum, quæ non in eodem genere sunt, colorum, sonorum, substantiarum, quantitatis, eo quòd analogon: eorum quoque, quæ in eadem specie sunt diuersa, non specie, sed quoniam singularum aliud, & tua materia, & species, & quod mouit & species, ac mea materia: vniuersali verò ratione, eadem. Quæstio igitur quænam principia, siue elementa
F substantiarum, ad aliquid, & qualitatum sint, & vtrum eadem an diuersa, patet quod cùm multipliciter dicantur, vniuscuiusque sunt: at si diuidantur, non eadem, sed diuersa, nisi quod aliquo modo eadem, Analogicè nanque eadem: quia materia, species, priuatio, mouens. Ac il-

Κεφάλαιον ε.

ΕΠεὶ δ' ἔστι τὰ μὲν χωριστὰ, τὰ δ' οὐ χωριστὰ, οὐσίαι ἐκεῖνα· καὶ διὰ τοῦτο πάντων αἴτια ταῦτα, ὅτι τῶν οὐσιῶν ἄνευ, οὐκ ἔστι τὰ πάθη καὶ αἱ κινήσεις. ἔπειτα ἔσται ταῦτα ψυχὴ ἴσως καὶ σῶμα, ἢ νοῦς, καὶ ὄρεξις, καὶ σῶμα. ἔτι δ' ἄλλον τρόπον τῷ ἀνάλογον ἀρχαὶ αἱ αὐταὶ, οἷον ἐνέργεια καὶ δύναμις· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἄλλα τε ἄλλοις, καὶ ἄλλως. ἐν ἐνίοις μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ, ὁτὲ μὲν ἐνεργείᾳ ἐστὶν, ὁτὲ δὲ δυνάμει, οἷον οἶνος, ἢ σὰρξ, ἢ ἄνθρωπος. πίπτει δὲ καὶ ταῦτα εἰς τὰ εἰρημένα αἴτια. ἐνεργείᾳ μὲν γὰρ τὸ εἶδος, ἐὰν ᾖ τὸ χωριστὸν, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν· στέρησις δὲ, οἷον σκότος ἢ κάμνον· δυνάμει δὲ ἡ ὕλη. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ δυνάμενον γίγνεσθαι ἄμφω. ἄλλως δὲ ἐνεργείᾳ καὶ δυνάμει διαφέρει, ὧν μὴ ἔστιν ἡ αὐτὴ ὕλη· ὧν οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ εἶδος, ἀλλ' ἕτερον· ὥσπερ ἀνθρώπου αἴτιον τά τε στοιχεῖα, πῦρ καὶ γῆ, ὡς ὕλη· τὸ ἴδιον εἶδος καὶ εἴ τι ἄλλο ἔξω, οἷον ὁ πατήρ· καὶ παρὰ ταῦτα ὁ ἥλιος, καὶ ὁ λοξὸς κύκλος, οὔτε ὕλη ὄντα οὔτ' εἶδος, οὔτε στέρησις, οὔτε ὁμοειδῆ, ἀλλὰ κινοῦντα. ἔτι δὲ ὁρᾶν δεῖ, ὅτι τὰ μὲν καθόλου ἔστιν εἰπεῖν, τὰ δ' οὔ. πάντων δὲ πρῶται ἀρχαὶ, τὸ ἐνεργείᾳ πρῶτον, τὸ εἶδος, καὶ ἄλλο τὸ ὃ δυνάμει. ἐκεῖνα μὲν οὖν τὰ καθόλου οὐκ ἔστιν. ἀρχὴ γὰρ τὸ καθ' ἕκαστον, τῶν καθ' ἕκαστον. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἀνθρώπου καθόλου. ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ἀλλὰ Πηλεὺς Ἀχιλλέως· σοῦ δὲ, ὁ πατήρ· καὶ τοδὶ τὸ β, τουδὶ τοῦ β α. ὅλως δὲ τὸ β, τοῦ ἁπλῶς β α. ἔπειτα εἴδη τὰ τῶν οὐσιῶν· ἄλλα δὲ ἄλλων αἴτια καὶ στοιχεῖα, ὥσπερ ἐλέχθη, τῶν μὴ ἐν ταὐτῷ γένει, χρωμάτων, ψόφων, οὐσιῶν, ποσότητος, πλὴν τῷ ἀνάλογον, καὶ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει ἕτερα, οὐκ εἴδει, ἀλλ' ὅτι τῶν καθ' ἕκαστον ἄλλο, ἥ τε σὴ ὕλη καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ κινῆσαν, καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ ἐμή· τῷ καθόλου δὲ λόγῳ ταὐτά. τὸ δὲ ζητεῖν, τίνες ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν, καὶ πρός τι, καὶ ποιῶν, πότερον αἱ αὐταὶ, ἢ ἕτεραι, δῆλον ὅτι πολλαχῶς τε λεγομένων ἔστιν ἑκάστου, διαιρεθέντων δὲ οὐ ταὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα· πλὴν ὡδὶ καὶ πάντων· ὡδὶ δὲ ταὐτὰ ἢ τῷ ἀνάλογον, ὅτι ἡ ὕλη, εἶδος, στέρησις, τὸ κινοῦν. καὶ

A οὐδὲ τὰ τῶν οὐσιῶν αἴτια, ὡς αἴτια πάντων, ὅτι ἀναιρεῖται ἀναιρουμένων. ἔτι τὸ πρῶτον, ἐντελεχείᾳ. οὕτω δὲ ἕτερα πρῶτα ὅσα τὰ ἐναντία, ἃ μήτε ὡς γένη λέγεται, μήτε πολλαχῶς λέγεται. καὶ ἔτι αἱ ὗλαι. τίνες μὲν οὖν ἀρχαὶ τῶν αἰσθητῶν, καὶ πόσαι· καὶ πῶς αἱ αὐταί, καὶ πῶς ἕτεραι, εἴρηται.

Κεφάλαιον ς.

Ἐπεὶ δ᾽ ἦσαν τρεῖς οὐσίαι, δύο μὲν αἱ φυσικαὶ, μία δ᾽ ἡ ἀκίνητος, περὶ ταύτης
B λεκτέον, ὅτι ἀνάγκη εἶναι ἀΐδιόν τινα οὐσίαν ἀκίνητον. αἵ τε γὰρ οὐσίαι πρῶται τῶν ὄντων· καὶ εἰ πᾶσαι φθαρταὶ, πάντα φθαρτά. ἀλλ᾽ ἀδύνατον κίνησιν ἢ γενέσθαι ἢ φθαρῆναι· ἀεὶ γὰρ ἦν. οὐδὲ χρόνον. οὐ γὰρ οἷόν τε τὸ πρότερον καὶ ὕστερον εἶναι μὴ ὄντος χρόνου, καὶ ἡ κίνησις ἄρα οὕτω συνεχὴς, ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος. ἢ γὰρ τὸ αὐτὸ, ἢ κινήσεώς τι πάθος. κίνησις δ᾽
C οὐκ ἔστι συνεχὴς, ἀλλ᾽ ἢ κατὰ τόπον· καὶ ταύτης ἡ κύκλῳ. ἀλλὰ μὴν εἰ ἔστι κινητικὸν ἢ ποιητικὸν, μὴ ἐνεργοῦν δέ τι, οὐκ ἔσται κίνησις. ἐνδέχεται γὰρ τὸ δύναμιν ἔχον μὴ ἐνεργεῖν. οὐθὲν ἄρα ὄφελος, οὐδ᾽ ἐὰν οὐσίας ποιήσωμεν ἀϊδίους, ὥσπερ οἱ τὰ εἴδη. εἰ μή τις δυναμένη ἐνέσται ἀρχὴ μεταβάλλειν. οὐ τοίνυν οὐδ᾽ αὕτη ἱκανὴ, οὐδ᾽ ἄλλη οὐσία παρὰ τὰ εἴδη. εἰ γὰρ μὴ ἐνερ-
D γήσει, οὐκ ἔσται κίνησις. ἔτι οὐδ᾽ εἰ ἐνεργήσει, ἡ δ᾽ οὐσία αὐτῆς δύναμις. οὐ γὰρ ἔσται κίνησις ἀΐδιος. ἐνδέχεται γὰρ τὸ δυνάμει ὂν, μὴ εἶναι. δεῖ ἄρα εἶναι ἀρχὴν τοιαύτην, ἧς ἡ οὐσία ἐνέργεια. ἔτι τοίνυν ταύτας δεῖ τὰς οὐσίας εἶναι ἄνευ ὕλης. ἀϊδίους γὰρ δεῖ, εἴπερ γε καὶ ἄλλο τι ἀΐδιον. ἐνέργεια ἄρα. καίτοι ἀπορία. δοκεῖ γὰρ τὸ μὲν ἐνεργοῦν πᾶν δύνασθαι· τὸ δὲ δυνάμενον, οὐ πᾶν ἐνεργεῖν· ὥστε πρότερον εἶναι τὴν
E δύναμιν. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, οὐθὲν ἔσται τῶν ὄντων. ἐνδέχεται γὰρ δύνασθαι μὲν εἶναι, μήπω δ᾽ εἶναι. καίτοι εἰ ὡς λέγουσιν οἱ θεολόγοι, οἱ ἐκ νυκτὸς γεννῶντες, ἢ ὡς φυσικοὶ, ἦν ὁμοῦ πάντα χρήματα, φασὶ, τὸ αὐτὸ ἀδύνατον. πῶς γὰρ κινηθήσεται, εἰ μηδὲν ἔσται ἐνεργείᾳ αἴτιον; οὐ γὰρ ἥ γε ὕλη κινήσει αὐτὴ ἑαυτὴν,
F ἀλλὰ τεκτονική· οὐδὲ τὰ ἐπιμήνια, οὐδ᾽ ἡ γῆ, ἀλλὰ τὰ σπέρματα, καὶ ἡ γονή. διὸ ἔνιοι ποιοῦσιν ἀεὶ ἐνέργειαν, οἷον Λεύκιππος καὶ Πλάτων. ἀεὶ γὰρ εἶναί φασι κίνησιν· ἀλλὰ διὰ τί, καὶ τίνα οὐ λέγουσιν· οὐδ᾽ ὡδὶ, οὐδὲ τὴν αἰτίαν.

ac illo modo substantiarum causæ quasi omnium causæ sunt: quia peremptis perimuntur. Præterea, quod primum actu est: illo verò modo, alia prima, quæcunque contraria, quæ nec vt genera, neque multipliciter dicuntur: item & materiæ. Quæ itaque sensibilium principia sunt & quot, quóve modo eadem, & diuersa, dictū est.

CAPVT VI.

CVm verò tres sint substātiæ, duæ quidem naturales, alia autem immobilis, de hac est dicendum, quòd necesse est perpetuam aliquā, & immobilem substantiam esse. Etenim substantiæ primæ entium sunt: & si cunctæ corruptibiles, omnia corruptibilia sunt. At impossibile est, aut generari motum, aut corrumpi: nam semper erat. Neque tempus: cùm non sit possibile prius, & posterius esse, tempore non existente. Et motus sanè ita continuus est, sicuti & tempus. Aut enim idem, aut quædam ipsius motus passio est. Motus verò non est continuus, præter hunc qui secundum locum, & hunc, qui circularis est. At verò si motiuum, aut effectiuum est, non autem operans aliquid, non est motus. Possibile nanque est non operari, quòd potentiam habeat. Nulla igitur vtilitas erit, ne quidem si perpetuas substantias faciamus quemadmodum qui faciunt species, nisi aliquod principium insit, quod mutare possit. Non igitur sufficiat illa quidem, nec alia substantia præter species. Nam si non operabitur, motus nō erit. Nec item si operabitur quidem: substantia verò eius potentia sit: non enim erit perpetuus motus. Quod enim potentia est contingit non esse. Oportet igitur esse tale principium, cuius substantia actus sit. Item has oportet esse substantias, absque materia: sempiternas enim esse oportet, si aliquid quidem æternum est, actu igitur sunt. Atqui dubium est: nam omne quidem agens, posse quoque videtur, potens verò non omne agere: quare potentia erit prior. Verùm si hoc ita sit, nihil entium erit. Contingit enim posse quidem esse, nondum verò esse. At si vt theologi, qui ex nocte cuncta generant: siue, vt physici dicunt, omnes res simul erant, idem impossibile erit. Quo nanque modo mouebuntur, si nulla erit actu causa? Nō enim ipsa materia se ipsam mouebit, verùm opifex virtus: neque menstrua, neque terra, verùm semina, atque humanū semen. Propter quod quidam faciunt semper actum, veluti Leucippus, & Plato, cùm semper esse motum dicant: cur verò, vel quê, non aiunt, nec cur sic, nec causam,

Nihil enim fúsque déque mouetur, sed oportet vt semper aliquid præexistat: sicuti nunc, natura quidem hoc modo: vt etiam aut ab intellectu, aut ab aliquo alio, hoc modo: deinde quisnam primus sit: differt enim quàm maximè. At neque Platoni possibile est dicere id, quod quandoque putat principium esse, quod se ipsum mouet: posterior enim pariter cælo est anima, vt ait. Arbitrari itaque potentiam actu priorem, quodam modo quidem bene est, quodam modo verò minimè. Dictum autem est, quo modo. Quòd autem actus sit prior, Anaxagoras testatur. Intellectus nanque actu est: & Empedocles amicitiam & contentionem ponens: & qui semper esse motum aiunt, vt Leucippus. Quare non erat tempore infinito chaos, aut nox, verùm semper eadem circuitione, aut aliter, si actus quidem prior potentia. Si verò semper idem circuitione, oportet vt aliquid semper similiter operando permaneat. Quòd si futura est generatio, & corruptio, aliud operans aliter & aliter esse oportet. Necesse igitur est hoc quidem modo, illud secundum se operari, hoc verò secundum aliud. Aut igitur secundum diuersum, aut secundum primum. Necesse autem est vt secundũ hoc: hoc nanque rursus & sibi, & illi causa est. Dignius ergo est, quod primum est: hoc nanque, vt semper similiter se habeat, causa erat: vt verò aliter, aliud: vt autem semper aliter, ambo scilicet. Patet igitur, quòd motus quoque ita se habent. Cur igitur alia quærere oportet principia?

CAPVT VII.

CVm verò & ita contingat (& si non sic, ex nocte, & simul omnibus, & ex non ente erunt) hæc profectò soluentur: & aliquid, quod semper incessabili motu mouetur: hic verò, circularis est. Et hoc non solùm ratione, verùm etiam opere patet. Quare æternum est profectò primum cælum: estque aliquid, quod mouet. Cùm verò id, quod mouetur, & mouet, medium sit, est etiam aliquid, quod non motum mouet, quod æternum, substantia, & actus est. Hoc autem modo, concupiscibile, & intelligibile mouet, non motum. Horum autem prima eadem sunt. Desiderabile nanque, quod apparet bonum. Primum verò voluntate affectabile, quod est bonum. Magis verò appetimus, quia videtur, quàm videatur quia appetimus. Principium verò, intellectio: at intellectus, ab intelligibili mouetur. Intelligibile verò alter ordo est, qui per se ipsum est: & huius, substantia prima, atque huiusce, quæ simplex & secundum actum est. Est autem

A οὐ γὰρ ὡς ἔτυχε κινεῖται, ἀλλὰ δεῖ τι ἀεὶ ὑπάρχειν, ὥσπερ νῦν φύσει μὲν ὡδί, βίᾳ δὲ, ἢ ὑπὸ νοῦ, ἢ ἄλλου ὡδί. εἶτα ποία πρώτη; διαφέρει γὰρ ἀμήχανον ὅσον. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ Πλάτωνί γε οἷόν τε λέγειν, ἣν οἴεται ἀρχὴν εἶναι ἐνίοτε, τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν. ὕστερον γὰρ καὶ ἅμα τῷ οὐρανῷ ἡ ψυχή, ὥς φησι. τὸ μὲν δὴ δύναμιν οἴεσθαι ἐνεργείας πρότερον εἶναι, ἔστι μὲν ὡς καλῶς, ἔστι δ' ὡς οὔ. εἴρηται δὲ πῶς. B ὅτι δ' ἐνέργεια πρότερον, μαρτυρεῖ Ἀναξαγόρας (ὁ γὰρ νοῦς, ἐνέργεια) καὶ Ἐμπεδοκλῆς φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος· καὶ οἱ ἀεὶ λέγοντες κίνησιν εἶναι, ὥσπερ Λεύκιππος. ὥστε οὐκ ἦν ἄπειρον χρόνον χάος ἢ νύξ, ἀλλὰ ταὐτὰ ἀεί, ἢ περιόδῳ, ἢ ἄλλως, εἴπερ πρότερον ἐνέργεια δυνάμεως. εἰ δὲ τὸ αὐτὸ ἀεὶ περιόδῳ, δεῖ τι ἀεὶ μένειν ὡσαύτως ἐνεργοῦν. εἰ δὲ μέλλει C γένεσις καὶ φθορὰ εἶναι, ἄλλο δεῖ εἶναι ἐνεργοῦν ἀεί, ἄλλως καὶ ἄλλως. ἀνάγκη ἄρα ὡδὶ μὲν καθ' αὑτὸ ἐνεργεῖν, ὡδὶ δὲ κατ' ἄλλο. ἤτοι ἄρα καθ' ἕτερον, ἢ κατὰ τὸ πρῶτον. ἀνάγκη δὴ κατὰ τοῦτο. πάλιν γὰρ ἐκεῖνο αὐτῷ τε αἴτιον κἀκείνῳ. οὐκοῦν βέλτιον τὸ πρῶτον. καὶ γὰρ αἴτιον ἦν ἐκεῖνο τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως· τοῦ δ' ἄλλως, ἕτερον· τοῦ δ' ἀεὶ ἄλλως, ἄμφω δηλονότι. οὐκοῦν οὕτως καὶ ἔχουσιν αἱ κινήσεις. τί οὖν ἄλλας D δεῖ ζητεῖν ἀρχάς;

Κεφάλαιον ζ.

Ἐπεὶ δ' οὕτως τ' ἐνδέχεται, καὶ εἰ μὴ οὕτως, ἐκ νυκτὸς ἔσται καὶ ὁμοῦ πάντων, καὶ ἐκ μὴ ὄντος, λύοιτ' ἂν ταῦτα· καὶ ἔστι τι ἀεὶ κινούμενον κίνησιν ἄπαυστον· αὕτη δ' ἡ κύκλῳ· καὶ τοῦτο οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλ' ἔργῳ δῆ- E λον· ὥστ' ἀΐδιος ἂν εἴη ὁ πρῶτος οὐρανός. ἔστι τοίνυν τι καὶ ὃ κινεῖ. ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον καὶ κινοῦν, μέσον τοίνυν ἐστί τι, ὃ οὐ κινούμενον κινεῖ, ἀΐδιον, καὶ οὐσία καὶ ἐνέργεια οὖσα. κινεῖ δὲ ὧδε τὸ ὀρεκτὸν καὶ τὸ νοητόν· κινεῖ οὐ κινούμενον. τούτων δὲ τὰ πρῶτα τὰ αὐτά. ἐπιθυμητὸν μὲν γὰρ τὸ φαινόμενον καλόν, βουλητὸν δὲ πρῶτον, τὸ ὂν καλόν. ὀρεγόμεθα δὲ, ὅτι δοκεῖ, μᾶλλον ἢ F δοκεῖ διότι ὀρεγόμεθα. ἀρχὴ γὰρ ἡ νόησις. νοῦς δὲ ὑπὸ τοῦ νοητοῦ κινεῖται. νοητὴ δὲ ἡ ἑτέρα συστοιχία καθ' αὑτήν· καὶ ταύτης ἡ οὐσία πρώτη, καὶ ταύτης ἡ ἁπλῶς, καὶ κατ' ἐνέργειαν.

ἔστι δὲ τὸ ἓν, καὶ τὸ ἁπλοῦν, οὐ τὸ αὐτό. τὸ μὲν A γὰρ ἓν, μέτρον σημαίνει· τὸ δὲ ἁπλοῦν, πῶς ἔχον αὐτό. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ δι' αὑτὸ αἱρετὸν, ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ· καὶ ἔστιν ἄριστον ἀεὶ, ἢ ἀνάλογον τὸ πρῶτον. ὅτι δ' ἔστι τὸ οὗ ἕνεκα ἐν τοῖς ἀκινήτοις, ἡ διαίρεσις δηλοῖ. ἔστι γάρ τινι τὸ οὗ ἕνεκα, ὧν τὸ μὲν ἔστι, τὸ δ' οὐκ ἔστι. κινεῖ δὲ ὡς ἐρώμενον· κινούμενον δὲ, τἆλλα κινεῖ. εἰ μὲν οὖν τι κινεῖται, ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν. ὥστ' εἰ ἡ φορὰ πρώτη, καὶ ἐνέρ- B γειά ἐστιν ᾗ κινεῖται, ταύτῃ δὲ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν, κατὰ τόπον, καὶ εἰ μὴ κατ' οὐσίαν. ἐπεὶ δ' ἔστι τι κινοῦν, αὐτὸ ἀκίνητον ὂν, ἐνεργείᾳ ὂν, τοῦτο οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν οὐδαμῶς. φορὰ γὰρ ἡ πρώτη τῶν μεταβολῶν· ταύτης δὲ, ἡ κύκλῳ. ταύτην δὲ τοῦτο κινεῖ. ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐστὶν ὄν· καὶ ᾗ ἀνάγκῃ, καλῶς, καὶ οὕτως ἀρχή. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον, τοσαυταχῶς· τὸ C μὲν βίᾳ, ὅτι παρὰ τὴν ὁρμήν· τὸ δὲ οὗ οὐκ ἄνευ τὸ εὖ. τὸ δὲ, μὴ ἐνδεχόμενον ἄλλως, ἀλλ' ἁπλῶς. ἐκ τοιαύτης ἄρα ἀρχῆς ἤρτηται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ φύσις. διαγωγὴ δ' ἐστὶν, οἵα ἡ ἀρίστη, μικρὸν χρόνον ἡμῖν. οὕτω γὰρ ἀεὶ ἐκεῖνό ἐστιν. ἡμῖν μὲν γὰρ ἀδύνατον. ἐπεὶ καὶ ἡδονὴ ἡ ἐνέργεια τούτου· καὶ διὰ τοῦτο ἐγρήγορσις, αἴσθησις, νόησις, ἥδιστον. ἐλπίδες δὲ καὶ μνῆμαι διὰ D ταῦτα. ἡ δὲ νόησις ἡ καθ' αὑτὴν, τοῦ καθ' αὑτὸ ἀρίστου· καὶ ἡ μάλιστα, τοῦ μάλιστα. αὑτὸν δὲ νοεῖ ὁ νοῦς κατὰ μετάληψιν τοῦ νοητοῦ. νοητὸς γὰρ γίνεται θιγγάνων καὶ νοῶν. ὥστε ταὐτὸν νοῦς καὶ νοητόν. τὸ γὰρ δεκτικὸν τοῦ νοητοῦ καὶ τῆς οὐσίας, νοῦς. ἐνεργεῖ δὲ ἔχων. ὥστε ἐκεῖνο μᾶλλον τούτου, ὃ δοκεῖ ὁ νοῦς θεῖον ἔχειν· καὶ ἡ θεωρία τὸ ἥδιστον καὶ ἄριστον. εἰ οὖν οὕτως εὖ ἔχει, ὡς ἡμεῖς ποτε, ὁ θεὸς ἀεὶ, θαυμαστόν. εἰ δὲ μᾶλλον, E ἔτι θαυμασιώτερον. ἔχει δὲ ὧδε. καὶ ζωὴ δέ γε ὑπάρχει. ἡ γὰρ νοῦ ἐνέργεια, ζωή· ἐκεῖνος δὲ ἡ ἐνέργεια. ἐνέργεια δὲ ἡ καθ' αὑτὴν, ἐκείνου ζωὴ ἀρίστη καὶ ἀΐδιος. φαμὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῷον ἀΐδιον, ἄριστον. ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχὴς καὶ ἀΐδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ. τοῦτο γὰρ ὁ θεός. ὅσοι δὲ ὑπολαμβάνουσιν, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Σπεύσιππος, τὸ ἄριστον καὶ F κάλλιστον, μὴ ἐν ἀρχῇ εἶναι, διὰ τὸ καὶ τῶν φυτῶν

A Est autem vnum, & simplex, non idem. Siquidem vnum significat mensuram: simplex verò, quo modo se habeat ipsum. At verò bonum quoque, & quod per se eligibile est, in eodem ordine sunt: & semper primum est optimum, aut analogum. Quod verò cuius gratia in immobilibus sit, ipsa diuisio manifestat. Est enim id, cuius gratia alicui eorum, quorum hoc quidem est, hoc verò non est. Mouet itaque, vt quod amatur: quod mouetur au- B tem, cætera mouet. At si quid mouetur, contingit etiam aliter se habere. Quare si latio prima etiam actus est, quo mouetur, hoc modo sanè contingit aliter se habere secundum locum, quanuis non secundum substantiam. Cùm autem aliquid sit mouens, ipsum immobile existens, actu ens, hoc nullo modo contingit aliter se habere. Latio nanque prima mutationum est: huius autem quæ circularis est: hanc au- C tem illud mouet. Ex necessitate itaque, est ens: & prout necessitas bene est. Et sic principium necessarium: nanque toties dicitur, quoddam vi, quia præter inclinationem: quoddam sine quo non bene esset: quoddam quod non aliter contingit se habere, sed simpliciter est: à tali ergo principio, tum cælum, tum natura dependet. Degentia vero, (qualis nobis pauco tempore) optima illi est: siquidem ita sem- D per illud est. Nobis autem profectò id impossibile est: quoniam & delectatio actus huius est. Et ob hoc vigilatio, sensus, intellectio, maximè delectabile est: spes autem ac memoria propter hæc. Ipsa verò intellectio secundum se, eius est quod secundum se optimum est: & quæ maximè est, eius quod maximè est. Se ipsum verò intellectus intelligit assumptione intelligibilis. Intelligibilis nanque fit attingens & intelligens, ita vt idem intelle- E ctus, & intelligibile sit. Susceptiuum enim intelligibilis, & substantiæ, intellectus est, operatur autem habens. Quare istud magis, quàm illud, est id diuinum, quòd intellectus videtur habere: & speculatio optimum, & maximè delectabile est. Si igitur ita bene se habet, Deus semper, vt nos aliquādo, admirabile est: quod si magis, adhuc admirabilius est: At ita se habet. Cæterum vita quoque profectò in- F existit. Siquidem intellectus operatio, vita est: ille verò, est actus: actus verò per se illius vita optima, & perpetua est. Dicimus itaque Deum, sempiternum, optimumque viuens esse. Quare vita, & æuum continuum, & æternum Deo inest. Hoc enim est Deus. Quicunque verò (vt Pythagorici, & Speusippus putant) optimum, & pulcherrimum non esse in principio, eo quòd plantarum quoque,

ac animalium principia, causæ quidem sunt: bonum verò & perfectum in iis esse, quæ ex his sunt, non rectè putant. Sperma nanque ex aliis prioribus perfectis est, neque sperma primum est, sed quod perfectum est: veluti hominem dicere quispiam possit priorem spermate esse, non illum, qui eo generatur sed alium, ex quo ipsum sperma est. Quòd itaque est quędam æterna, immobilisque substantia, & à sensibilibus separata, constat ex dictis. Ostensum autem est, quòd nec vllam magnitudinem possibile est hanc substantiam habere, verùm impartibilis, indiuisibilisque est. Nam infinito tempore mouet: nihil verò finitum infinitam potentiam habet. Cũ verò omnis magnitudo aut infinita, aut finita sit, finitam quidem propter hoc non haberet magnitudinem: infinitam verò, quoniam omnino nulla est infinita magnitudo. At verò & quoniam quid impassibile & immutabile est: omnes nanque reliqui motus posteriores eo sunt, qui secundum locum est. Et quidem hæc, propter quid hoc se habeant modo, dilucida sunt.

CAPVT VIII.

Vtrum autem vna sit ponenda talis substantia, an plures, & quot, non oportet nos latere, sed meminisse quoque aliorum sententias, quod de pluralitate, nihil quod dictu egregium sit, dixerunt. De ideis nanque opinio nullam accommodatam considerationem habet. Numeros nanque dicunt ideas, qui dicunt ideas esse: de numeris verò quandoque vt de infinitis aiunt, quandoque tãquam vsque ad denarium determinatis: qua verò de causa tanta numerorum pluralitas sit, nihil cum diligentia demonstratiua dicitur. Nobis verò ex præsuppositis, atque determinatis dicendum est. Principium enim ac primum entium, tum per se, tum per accidẽs, immobile est: mouens autem, primo, sempiterno, & vno motu. Cum verò quod mouetur, necesse sit ab aliquo moueri, primúmque mouẽs immobile per se esse, ac motũ æternum ab æterno moueri, & vnũ ab vno, videmúsque pręter simplicem lationem totius, quam dicimus primam substantiam & immobilem mouere, & cæteras etiam lationes, quæ errantium sunt, sempiternas esse (sempiternum nanque, & irrequiescibile, circulare corpus est: monstratum autem est de his in Physicis) necesse est harum quoque lationum vnamquanque à per se immobili, & æterna substantia moueri. Nã & stellarum natura, perpetua substãtia quædã existens:

A καὶ τῶν ζῴων τὰς ἀρχὰς αἴτια μὲν εἶναι, τὸ δὲ καλὸν καὶ τέλειον ἐν τοῖς ἐκ τούτων, οὐκ ὀρθῶς οἴονται. τὸ γὰρ σπέρμα, ἐξ ἑτέρων ἐστὶ προτέρων τελείων· καὶ τὸ πρῶτον οὐ σπέρμα ἐστίν, ἀλλὰ τὸ τέλειον· οἷον πρότερον ἄνθρωπον ἂν φαίη τις εἶναι τοῦ σπέρματος, οὐ τὸν ἐκ τούτου γενόμενον, ἀλλ' ἕτερον ἐξ οὗ τὸ σπέρμα. ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν οὐσία τις ἀΐδιος, καὶ ἀκίνητος, B καὶ κεχωρισμένη τῶν αἰσθητῶν, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. δέδεικται δὲ καὶ ὅτι μέγεθος οὐδὲν ἐνδέχεται ἔχειν ταύτην τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἀμερὴς καὶ ἀδιαίρετός ἐστι. κινεῖ γὰρ τὸν ἄπειρον χρόνον. οὐδὲν δ' ἔχει δύναμιν ἄπειρον πεπερασμένον. ἐπεὶ δὲ πᾶν μέγεθος, ἢ ἄπειρον ἢ πεπερασμένον, πεπερασμένον μὲν διὰ τοῦτο οὐκ ἂν ἔχοι μέγεθος· ἄπειρον δ', ὅτι ὅλως C οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἄπειρον μέγεθος. ἀλλὰ μὴν καὶ ὅτι ἀπαθὲς καὶ ἀναλλοίωτον. πᾶσαι γὰρ αἱ ἄλλαι κινήσεις ὕστεραι τῆς κατὰ τόπον. ταῦτα μὲν οὖν δῆλα, διότι τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Κεφάλαιον η.

Πότερον δὲ μίαν θετέον τὴν τοιαύτην οὐσίαν, ἢ πλείους, καὶ πόσας, δεῖ μὴ λανθάνειν, ἀλλὰ μεμνῆσθαι καὶ τὰς τῶν ἄλλων D ἀποφάσεις, ὅτι περὶ πλήθους οὐδὲν εἰρήκασιν, ὅ,τι καὶ σαφὲς εἰπεῖν. ἡ μὲν γὰρ περὶ τὰς ἰδέας ὑπόληψις, οὐδεμίαν ἔχει σκέψιν ἰδίαν. ἀριθμοὺς γὰρ λέγουσι τὰς ἰδέας, οἱ λέγοντες τὰς ἰδέας. περὶ δὲ τῶν ἀριθμῶν, ὁτὲ μὲν ὡς περὶ ἀπείρων λέγουσιν, ὁτὲ δὲ ὡς μέχρι τῆς δεκάδος ὡρισμένων. δι' ἣν δ' αἰτίαν τοσοῦτον τὸ πλῆθος τῶν ἀριθμῶν, οὐδὲν λέγεται μετὰ σπουδῆς ἀποδεικτικῆς. ἡμῖν δ' ἐκ τῶν ὑποκειμένων καὶ διωρισμένων λεκτέον. E ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ καὶ τὸ πρῶτον τῶν ὄντων, ἀκίνητον καὶ καθ' αὑτό, καὶ κατὰ συμβεβηκός· κινοῦν δὲ τὴν πρώτην καὶ ἀΐδιον, καὶ μίαν κίνησιν. ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον ἀνάγκη ὑπό τινος κινεῖσθαι, καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον εἶναι καθ' αὑτό, καὶ τὴν ἀΐδιον κίνησιν ὑπὸ ἀϊδίου κινεῖσθαι, καὶ τὴν μίαν ὑφ' ἑνός· ὁρῶμεν δὲ παρὰ τὴν τοῦ παντὸς τὴν ἁπλῆν φοράν, ἣν κινεῖν φαμὲν τὴν πρώτην οὐσίαν, καὶ ἀκίνητον, F ἄλλας φορὰς οὔσας τὰς τῶν πλανήτων ἀϊδίους· ἀΐδιον γὰρ καὶ ἄστατον τὸ κύκλῳ σῶμα. δέδεικται δὲ ἐν τοῖς φυσικοῖς περὶ τούτων· ἀνάγκη καὶ τούτων ἑκάστην τῶν φορῶν ὑπ' ἀκινήτου τε κινεῖσθαι καθ' αὑτό, καὶ ἀϊδίου οὐσίας. ἥ τε γὰρ τῶν ἄστρων φύσις, ἀΐδιος οὐσία τις οὖσα·

καὶ τὸ

καὶ τὸ κινοῦν ἀΐδιον, καὶ πρότερον τοῦ κινουμένου· καὶ τὸ πρότερον οὐσίας, οὐσίαν ἀναγκαῖον εἶναι. φανερὸν τοίνυν, ὅτι τοσαύτας οὐσίας, ἀναγκαῖον εἶναι, τήν τε φύσιν ἀϊδίους καὶ ἀκινήτους καθ' αὑτάς, καὶ ἄνευ μεγέθους, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν πρότερον. ὅτι μὲν οὖν εἰσὶν οὐσίαι, καὶ τούτων τίς πρώτη καὶ δευτέρα, κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν τῆς φορᾶς τῶν ἄστρων, φανερόν. τὸ δὲ πλῆθος ἤδη τῶν φορῶν ἐκ τῆς οἰκειοτάτης φιλοσοφίας τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν δεῖ σκοπεῖν, ἐκ τῆς ἀστρολογίας. αὕτη γὰρ περὶ οὐσίας αἰσθητῆς μὲν, ἀϊδίου δὲ, ποιεῖται τὴν θεωρίαν· αἱ δ' ἄλλαι περὶ οὐδεμιᾶς οὐσίας, οἷον, ἥ τε περὶ τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τὴν γεωμετρίαν. ὅτι μὲν οὖν πλείους τῶν φερομένων αἱ φοραί, φανερὸν τοῖς καὶ μετρίως ἡμμένοις. πλείους γὰρ ἕκαστον φέρεται μιᾶς τῶν πλανωμένων ἄστρων. πόσαι δ' αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι, νῦν μὲν καὶ ἡμεῖς ἃ λέγουσι τῶν μαθηματικῶν τινὲς, ἐννοίας χάριν λέγομεν, ὅπως ᾖ τι τῇ διανοίᾳ πλῆθος ὡρισμένον ὑπολαβεῖν. τὸ δὲ λοιπὸν, τὰ μὲν ζητοῦντας αὐτοὺς δεῖ, τὰ δὲ πυνθανομένους παρὰ τῶν ζητούντων, ἄν τι φαίνηται παρὰ τὰ νῦν εἰρημένα τοῖς ταῦτα πραγματευομένοις φιλεῖν μὲν ἀμφοτέρους, πείθεσθαι δὲ τοῖς ἀκριβεστέροις. Εὔδοξος μὲν οὖν ἡλίου καὶ σελήνης, ἑκατέρου τὴν φορὰν ἐν τρισὶν ἐτίθετο εἶναι σφαίραις· ὧν τὴν μὲν πρώτην, τὴν τῶν ἀπλανῶν ἄστρων εἶναι· τὴν δὲ δευτέραν, κατὰ τὸν διὰ μέσων τῶν ζῳδίων. τὴν δὲ τρίτην, κατὰ τὸν λελοξωμένον ἐν τῷ πλάτει τῶν ζῳδίων. ἐν μείζονι δὲ πλάτει λελοξῶσθαι, καθ' ὃν ἡ σελήνη φέρεται, ἢ καθ' ὃν ὁ ἥλιος. τῶν δὲ πλανωμένων ἄστρων ἐν τέτταρσιν ἑκάστου σφαίραις· καὶ τούτων δὲ τὴν μὲν πρώτην καὶ δευτέραν τὴν αὐτὴν εἶναι ἐκείναις. τήν τε γὰρ τῶν ἀπλανῶν τὴν ἁπάσας φέρουσαν εἶναι· καὶ τὴν ὑπὸ ταύτῃ τεταγμένην, καὶ κατὰ τὸν διὰ μέσων τῶν ζῳδίων τὴν φορὰν ἔχουσαν, κοινὴν ἁπασῶν εἶναι. τῆς δὲ τρίτης ἁπάντων τοὺς πόλους ἐν τῷ διὰ μέσων τῶν ζῳδίων εἶναι. τῆς δὲ τετάρτης τὴν φορὰν, καὶ τὸν λελοξωμένον πρὸς τὸν μέσον ταύτης. εἶναι δὲ τῆς τρίτης σφαίρας τοὺς πόλους, τῶν μὲν ἄλλων ἰδίους· τοὺς δὲ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἑρμοῦ, τοὺς αὐτούς. Κάλλιππος

A & quod mouet, perpetuum, & prius est moto: & quod prius substantia est, substantia sit necesse est. Constat itaque, necesse esse, tot substantias esse natura perpetuas, & per se immobiles, ac absque magnitudine, ob causam priùs dictam. Quòd igitur substantiæ sunt, & harum quænam prima, quæve secunda, secundum eum ordinem, quem & lationes syderum habent, patet. Pluralitatem verò lationum, ex peculiarissima philoso- B phia, mathematicarum scientiarum, videlicet ex astrologia, considerandum est: hæc enim de substantia sensibili quidem, at sempiterna speculatur: cæteræ verò de nullà quidem substantia, veluti quæ circa numeros, atque quæ circa geometriam. Et quidem quòd plures sint eorum quæ feruntur, lationes, manifestum etiam est iis, qui parum attigerunt: pluribus enim, quàm vna, errantium astrorum vnumquodque fertur. Quot verò hæ C sint, nunc quidem nos ea, quæ quidam mathematicorum aiunt, intelligendi gratia dicimus, & vt aliquam determinatam mente pluralitatem percipiamus. Deinceps quædam quidem nos ipsos quærere decet, quædam autem à quærentibus sciscitari, si quid præter ea, quæ nunc dicta sunt, iis videatur, qui circa hæc versantur: diligere quidem vtrosque, adhærere verò certioribus. Eudoxus igitur D Solis & Lunæ vtriusque lationem in tribus posuit sphæris esse: quarum primam quidem eam esse, quæ non errantium stellarum. Secundam verò, secundum id, quod per medium zodiacum. Tertiam porrò secundum eum, qui in latitudine zodiaci obliquatur: in maiori autem latitudine obliquari eum, secundum quem Luna fertur, quàm secundum quem Sol. Errantium verò stellarum v- E niuscuiusque in quatuor sphæris: quarum primam quidem, & secundam, eandem illis esse. Etenim quæ non errantium est, eam illam esse, quæ omnes fert. At eam, quæ sub ipsa ordinata est, ac quæ secundum zodiacum lationem habet, communem omnibus esse. Tertiæ verò omnium polos in eo, quod per medium zodiacum esse. Quartæ autem lationem, secundum eum, qui obliquatus ad medium eius F est. Esse verò tertiæ sphæræ polos aliarum quidem proprios, Veneris autem, & Mercurij, eosdem. At Callippus,

situm quidem sphærarum eundem Eudoxo ponebat, hoc est distātiarum ordinem: pluralitatem etiam stellæ quidem Iouis, ac Saturni, eandem illi attribuebat. Soli verò . & Lunæ duas adhuc putabat sphæras addendas esse, si quis eorum, quæ sensibiliter apparent, causas assignare debeat. Cæteris verò errantium, vnicuique vnam. Necesse verò esse, si debent omnes simul positæ, quæ apparent, reddere, secundum vnamquanque errantium alteras sphęras, vna pauciores esse, quæ reuoluant, & ad idem positione, semper primam eius astri sphæram, quod inferius ordinatum est, constituant: hoc enim modo solùm contingit errantium lationem omnia facere. Cùm igitur in quibus ipsa quidem feruntur sphæris, hæ quidem octo, hæ vero viginti quinque sint, harum sanè illas solas nō oportet reuolui, in quibus fertur, quod infimè ordinatum est: quæ quidem duarū primarum sphæras reuoluunt, sex erunt: quæ verò posteriorum quatuor, sedecim: cunctarum verò numerus, tum earū, quæ ferunt, tū quæ reuoluunt eas, quinquaginta quinque. Quòd si Lunæ & Soli non addat aliquis, quos diximus, motus, omnes sphæræ erunt septem & quadraginta. Pluralitas itaque sphærarum tanta sit. Quare substantias quoque & principia tum immobilia, tum sensibilia, tot rationabiliter arbitrandum est esse: quod enim necessariū est, relinquatur potentioribus dicendum. Quòd si nullam lationem possibile erit esse, quæ non ordinetur ad lationem stellæ, omnem item naturam, omnémque substantiam impassibilem, & per se arbitrari oportet optimum sortitam finem esse, nulla profectò præter has, alia natura erit: sed hunc necesse est numerum substantiarum esse. Si etenim aliæ sunt, vtique mouebunt cùm lationis finis sint. Sed esse alias lationes præter dictas, impossibile est: hoc autem ex iis, quæ feruntur, rationabile est accipere. Si enim omne, quod fert, eius gratia, quod fertur, suapte natura est, omnísque ratio alicuius, quod fertur est, nulla latio sui gratia erit profectò, nec alterius lationis, verum stellarum causa. Si nanque latio lationis causa erit, illam quoque oportebit aliarum gratia esse. Quare cùm non sit processus in infinitum, finis omnis lationis erit diuinorum corporum aliquod, quæ in cælo feruntur. Quod autem cęlum sit vnum, manifestum est: si enim plures essent cæli, vt homines,

A δὲ τὴν μὲν θέσιν τῶν σφαιρῶν, τὴν αὐτὴν ἐτίθετο Εὐδόξῳ, τουτέστι τῶν ἀποστημάτων τὴν τάξιν, τὸ δὲ πλῆθος, τὸ μὲν τοῦ Διὸς καὶ τὸ τοῦ Κρόνου, τὸ αὐτὸ ἐκείνῳ ἀπεδίδου· τῷ δ' ἡλίου καὶ τῷ σελήνης δύο ᾤετο ἔτι προσθετέας εἶναι σφαίρας, τὰ φαινόμενα εἰ μέλλει τις ἀποδώσειν· τοῖς δὲ λοιποῖς τῶν πλανήτων, ἑκάστῳ μίαν. ἀναγκαῖον δέ, εἰ μέλλουσι συντεθεῖσαι πᾶσαι, τὰ φαινόμενα ἀποδώσειν, B καθ' ἕκαστον τῶν πλανωμένων, ἑτέρας σφαίρας μιᾷ ἐλάττονας εἶναι τὰς ἀνελιττούσας, καὶ εἰς τὸ αὐτὸ ἀποκαθιστάσας τῇ θέσει τὴν πρώτην σφαῖραν, ἀεὶ τοῦ ὑποκάτω τεταγμένου ἄστρου. οὕτω γὰρ μόνως ἐνδέχεται τὴν τῶν πλανήτων φορὰν ἅπαντα ποιεῖσθαι. ἐπεὶ οὖν ἐν αἷς μὲν αὐτὰ φέρεται σφαίραις, αἱ μὲν ὀκτὼ, αἱ δὲ πέντε καὶ εἴκοσίν εἰσιν· τούτων δὲ μόνας C οὐ δεῖ ἀνελιχθῆναι, ἐν αἷς τὸ κατωτάτω τεταγμένον φέρεται, αἱ μὲν τὰς τῶν δύο πρώτων ἀνελίττουσαι, ἐξ ἔσονται· αἱ δὲ τὰς τῶν ὕστερον τεττάρων, ἑκκαίδεκα· ὁ δὲ ἁπασῶν ἀριθμὸς, τῶν τε φερουσῶν καὶ τῶν ἀνελιττουσῶν ταύτας, πεντήκοντά τε καὶ πέντε. εἰ δὲ τῇ σελήνῃ καὶ τῷ ἡλίῳ μὴ προσθείη τις ἃς εἴπομεν κινήσεις, αἱ πᾶσαι σφαῖραι ἔσονται ἑπτά τε καὶ τετταράκοντα. τὸ μὲν οὖν πλῆ- D θος τῶν σφαιρῶν ἔστω τοσοῦτον· ὥστε καὶ τὰς οὐσίας καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς ἀκινήτους καὶ τὰς αἰσθητὰς, τοσαύτας εὔλογον ὑπολαβεῖν. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον, ἀφείσθω τοῖς ἰσχυροτέροις λέγειν. εἰ δὲ μηδεμίαν οἷόν τε εἶναι φορὰν μὴ συντείνουσαν πρὸς ἄστρου φοράν· ἔτι δὲ πᾶσαν φύσιν καὶ πᾶσαν οὐσίαν ἀπαθῆ, καὶ καθ' αὑτὴν, τοῦ ἀρίστου τετυχηκυῖαν τέλος εἶναι δεῖ E νομίζειν, οὐδεμία ἂν εἴη παρὰ ταύτας ἑτέρα φύσις. ἀλλὰ τοῦτον ἀνάγκη τὸν ἀριθμὸν εἶναι τῶν οὐσιῶν. εἴτε γάρ εἰσιν ἕτεραι, κινοῖεν ἂν ὡς τέλος οὖσαι φορᾶς· ἀλλ' εἶναί γε ἄλλας φορὰς ἀδύνατον παρὰ τὰς εἰρημένας. τοῦτο δὲ εὔλογον ἐκ τῶν φερομένων ὑπολαβεῖν. εἰ γὰρ πᾶν τὸ φέρον τοῦ φερομένου χάριν πέφυκε, καὶ φορὰ πᾶσα φερομένου τινός ἐστιν, οὐδε- F μία φορὰ αὑτῆς ἂν εἴη ἕνεκα, οὐδ' ἄλλης φορᾶς, ἀλλὰ τῶν ἄστρων ἕνεκα. εἰ γὰρ ἔσται φορὰ φορᾶς ἕνεκα, καὶ ἐκείνην ἑτέρου δεήσει χάριν εἶναι. ὥστ' ἐπειδὴ οὐχ οἷόν τε εἶναι εἰς ἄπειρον, τέλος ἔσται πάσης φορᾶς τῶν φερομένων τι θείων σωμάτων τῶν κατὰ τὸν οὐρανόν. ὅτι δὲ εἷς οὐρανὸς, φανερόν. εἰ γὰρ πλείους οὐρανοὶ ὥσπερ οἱ ἄνθρωποι,

ἔσται

ἔσται εἴδει μία ἡ περὶ ἕκαστον ἀρχή, ἀριθμῷ δέ γε πολλαί. ἀλλ' ὅσα ἀριθμῷ πολλά, ὕλην ἔχει. εἷς γὰρ λόγος καὶ ὁ αὐτὸς πολλῶν, οἷον ἀνθρώπου, Σωκράτης δὲ εἷς. τὸ δὲ τί ἦν εἶναι οὐκ ἔχει ὕλην τὸ πρῶτον· ἐντελέχεια γάρ. ἓν ἄρα καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῷ, τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον ὄν· καὶ τὸ κινούμενον ἄρα ἀεὶ καὶ συνεχῶς ἓν μόνον. εἷς ἄρα οὐρανὸς μόνος. παραδέδοται δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ παμπαλαίων, ἐν μύθου σχήματι καταλελειμμένα τοῖς ὕστερον, ὅτι θεοί τέ εἰσιν οὗτοι, καὶ περιέχει τὸ θεῖον τὴν ὅλην φύσιν. τὰ δὲ λοιπὰ μυθικῶς ἤδη προσῆκται πρὸς τὴν πειθὼ τῶν πολλῶν, καὶ πρὸς τὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὸ συμφέρον χρῆσιν. ἀνθρωποειδεῖς τε γὰρ τούτους, καὶ τῶν ἄλλων ζῴων ὁμοίους τισὶ λέγουσι, καὶ τούτοις ἕτερα ἀκόλουθα καὶ παραπλήσια τοῖς εἰρημένοις· ὧν εἴ τις χωρίσας αὐτὸ λάβοι μόνον τὸ πρῶτον, ὅτι θεοὺς ᾤοντο τὰς πρώτας οὐσίας εἶναι, θείως ἂν εἰρῆσθαι νομίσειε, καὶ κατὰ τὸ εἰκὸς πολλάκις εὑρημένης εἰς τὸ δυνατὸν ἑκάστης καὶ τέχνης καὶ φιλοσοφίας, καὶ πάλιν φθειρομένων, καὶ ταύτας τὰς δόξας ἐκείνων, οἷον λείψανα περισεσῶσθαι μέχρι τοῦ νῦν. ἡ μὲν οὖν πάτριος δόξα, καὶ ἡ παρὰ τῶν πρώτων, ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν φανερὰ μόνον.

Κεφάλαιον θ.

Τὰ δὲ περὶ τὸν νοῦν ἔχει τινὰς ἀπορίας. δοκεῖ μὲν γὰρ εἶναι τῶν φαινομένων θειότατον. πῶς δ' ἔχων, τοιοῦτος ἂν εἴη, ἔχει τινὰς δυσκολίας. εἴτε γὰρ μηδὲν νοεῖ, τί ἂν εἴη τὸ σεμνόν; ἀλλ' ἔχει ὥσπερ ἂν εἰ ὁ καθεύδων· εἴτε νοεῖ, τούτου δ' ἄλλο κύριον (οὐ γάρ ἐστι τοῦτο, ὅ ἐστιν αὐτοῦ ἡ οὐσία, νόησις, ἀλλὰ δύναμις) οὐκ ἂν ἡ ἀρίστη οὐσία εἴη. διὰ γὰρ τοῦ νοεῖν, τὸ τίμιον αὐτῷ ὑπάρχει. ἔτι δὲ εἴτε νοῦς ἡ οὐσία αὐτοῦ, εἴτε νόησίς ἐστι, τί νοεῖ; ἢ γὰρ αὐτὸς αὑτὸν, ἢ ἕτερόν τι. καὶ εἰ ἕτερόν τι, ἢ τὸ αὐτὸ ἀεὶ, ἢ ἄλλο. πότερον οὖν διαφέρει τι, ἢ οὐδὲν, τὸ νοεῖν τὸ καλὸν, ἢ τὸ τυχόν; ἢ καὶ ἄτοπον τὸ διανοεῖσθαι περὶ ἐνίων; δῆλον τοίνυν, ὅτι τὸ θειότατον καὶ τιμιώτατον νοεῖ, καὶ οὐ μεταβάλλει. εἰς χεῖρον γὰρ ἡ μεταβολή, καὶ κίνησίς τις ἤδη τὸ τοιοῦτον. πρῶτον μὲν οὖν εἰ μὴ νόησίς ἐστιν, ἀλλὰ δύναμις, εὔλογον ἐπίπονον εἶναι τὸ συνεχὲς αὐτῷ τῆς νοήσεως.

A principium vniuscuiusque erit specie vnum, numero multa. At quæcunque multa numero, materiam habent: vna etenim & eadem multorum ratio est, veluti hominis. Socrates verò, vnus. Ipsum verò quid erat esse primum, non habet materiam, cùm actus sit. Vnum ergo tum ratione, tum numero, primum mouens immobile ens est: id etiam igitur, quod semper, continuóque mouetur: vnum ergo tantum cælum est. B Tradita autem sunt quædam à maioribus nostris, & admodũ antiquis, ac in fabulæ figura posterioribus relicta, quòd hi dij sint, vniuersámque naturam diuinum contineat. Cætera verò fabulosè ad multitudinis persuasionem, & ad legum, ac eius, quod conferat opportunitatem, iam illata sunt. Hominiformes nanque, ac aliorum animalium nonnullis similes eos dicunt, ac alia consequentia, C & similia iis, quæ dicta sunt: quorum si quis ipsum solum primum separando accipiat, quod deos arbitrabantur primas substantias esse, diuine profectò dictum putabit, & (vt verisimile est) sæpius quaque arte & philosophia, quoad possibile fuit, inuenta, corruptaque rursus, has illorum opiniones quasi quasdam reliquias nunc vsque saluatas esse. Paterna itaque ac priorum opinio, in tantum D nobis manifesta sit.

CAPVT IX.

EA verò, quæ circa mentem sunt, quasdam dubitationes habent. Videtur enim eorum quæ apparent, quid diuinissimum esse. Quo verò modo se habens talis erit, difficultates quasdam habet. Siue enim nihil intelligat, sed ita se habeat, vt dormiens, quidnam præcellens erit? Siue intelligat, huius verò aliud sit principale E (non enim id, quod est eius substantia, intellectio erit, sed potentia) profectò non erit optima substantia. Siquidem eo quod intelligit, ei honorabilitas inest. Præterea, siue mens, siue intellectio eius substantia sit, quid intelligit? Aut enim ipsa se ipsam, aut aliquid aliud. Quod si aliud, aut idem semper, aut aliud. Verum autem differt aliquid, an nihil intelligere bonum, vel quodcunque? An verò de quibusdam F ipsam etiã & cogitare absurdum esse? Manifestum itaque est, quod illud quod intelligit diuinissimũ, honorabilissimumque est, neque mutatur: in deterius nãque mutatio fieret, ac motus, quod huiusmodi iam esset. Primò igitur si non est intellectio, sed potentia, rationabile est, laboriosam ei continuationem intelligendi esse

deinde dilucidum, quòd aliquid aliud honorabilius esset, quàm mens, id scilicet, quod intelligitur. Et intelligere profectò, quod intellectio, & quod pessimum intelligenti, inerit: quare fugiendum hoc sit. Etenim quædam melius est non videre, quàm videre: alioqui non fuerit, quod optimum, intellectio. Seipsam ergo intelligit, si est quidem, quod optimum est: & est intellectio, intellectionis intellectio. At videtur semper alterius esse, tum sciētia, tum sensus, & opinio, ac mens: sin verò ipsius præter necessitatem. Si aliud præterea intelligere, aliud intelligi sit, secundum quod horum inest ei bene esse, quādoquidem non est idem intellectioni esse, & intellecto. An in quibusdam scientia est ipsa res? in effectiuis quidem absque materia, substantia, & ipsum quid erat esse: in speculatiuis verò, ratio res, & intellectio. Cùm igitur non sit diuersum ab eo, quod intelligitur, & intellectus, quæcunque nō habent materiam, idem erunt ac intellectio vna eius quod intelligitur. Item restat dubitatio, vtrum compositum sit quod intelligitur. Mutaretur etenim in partibus totius. An omne non habens materiam indiuisibile est? quemadmodum humanus intellectus, an compositorum, se in aliquo tempore habet. Nam non bene esse habet in hoc, aut in hoc, verùm in toto quoddam, quod optimum est, aliud ab eo existens. Sic autem ipsa sui ipsius intellectio, per totum æternum se habet.

CAPVT X.

PErscrutandum autem etiam hoc, quonam modo natura vniuersi habeat ipsum bonum, & ipsum optimum: vtrum separatum quiddam, & ipsum an per se, an ipso ordine, an vtroque modo, quemadmodum exercitus: etenim bene esse eius, in ordine, & dux ipse est, ac magis ipse: non enim ipse propter ordinem, verùm ordo propter ipsum est. Cuncta autem coordinata quodam modo sunt, verùm non similiter & natantia, & volatilia, & plātæ: nec ita se habent, vt sit vllum alteri ad alterum, sed sunt ad quippiam: ad vnum nāque coordinata sunt omnia. Verùm quemadmodum in domo liberis quidem minimè licet quodcunque facere, sed ea omnia, aut plurima, quæ ordinata sunt, mancipiis verò, & bestiis parum quod ad cōmune conferat, sed vt plurimùm quodcunque contingit (tale nanque principiū cuiusque eorum, natura est) dico autem pariformiter, quòd necesse est omnia in discrimen venire: & alia ita sunt, quibus omnia communicant ad vniuersum compendium. Quæcunque verò impossibilia, siue absurda aliter dicentibus accidunt,

A ἔπειτα δῆλον ὅτι ἄλλο τι ἂν εἴη τιμιώτερον ἢ ὁ νοῦς, τὸ νοούμενον. καὶ γὰρ τὸ νοεῖν καὶ ἡ νόησις ὑπάρξει, καὶ τὸ χείριστον νοοῦντι. ὥστε φευκτὸν τοῦτο. καὶ γὰρ μὴ ὁρᾶν ἔνια, κρεῖττον ἢ ὁρᾶν. οὐκ ἂν εἴη τὸ ἄριστον ἡ νόησις. αὐτὸν ἄρα νοεῖ, εἴπερ ἐστὶ τὸ κράτιστον. καὶ ἔστιν ἡ νόησις, νοήσεως νόησις. φαίνεται δ' ἀεὶ ἄλλου ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ αἴσθησις καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ διάνοια· αὑτῆς δ' ἐν παρέργῳ. B ἔτι εἰ ἄλλο τὸ νοεῖν καὶ τὸ νοεῖσθαι, κατὰ πότερον αὐτῷ τὸ εὖ ὑπάρχει; οὐδὲ γὰρ ταὐτὸ εἶναι νοήσει καὶ νοουμένῳ· ἢ ἐπ' ἐνίων ἡ ἐπιστήμη, τὸ πρᾶγμα, ἐπὶ μὲν τῶν ποιητικῶν ἄνευ ὕλης ἡ οὐσία, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι· ἐπὶ δὲ τῶν θεωρητικῶν, ὁ λόγος τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡ νόησις. οὐχ ἑτέρου οὖν ὄντος τοῦ νοουμένου καὶ τοῦ νοῦ, ὅσα μὴ ὕλην ἔχει, τὸ αὐτὸ ἔσται· καὶ ἡ νόησις τῷ νοουμένῳ μία. ἔτι δὴ λείπεται ἀπορία, εἰ C σύνθετον τὸ νοούμενον. μεταβάλλοι γὰρ ἂν ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ ὅλου· ἢ ἀδιαίρετον πᾶν τὸ μὴ ἔχον ὕλην, ὥσπερ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ὅ γε τῶν συνθέτων ἔχει ἔν τινι χρόνῳ. οὐ γὰρ ἀεὶ τὸ εὖ ἐν τῳδί, ἢ ἐν τῳδί, ἀλλ' ἐν ὅλῳ τινὶ τὸ ἄριστον, ὂν ἄλλο τι. οὕτως δ' ἔχει αὐτὴ αὑτῆς ἡ νόησις τὸν ἅπαντα αἰῶνα.

Κεφάλαιον ι.

D ΕΠισκεπτέον δὲ καὶ ποτέρως ἔχει ἡ τοῦ ὅλου φύσις τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον· πότερον κεχωρισμένον τι, καὶ αὐτὸ καθ' αὑτό, ἢ τὴν τάξιν, ἢ ἀμφοτέρως, ὥσπερ στράτευμα. καὶ γὰρ ἐν τῇ τάξει τὸ εὖ· καὶ ὁ στρατηγός, καὶ μᾶλλον οὗτος. οὐ γὰρ οὗτος διὰ τὴν τάξιν, ἀλλ' ἐκείνη διὰ τοῦτόν ἐστιν. πάντα δὲ συντέτακταί πως, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, καὶ πλωτὰ καὶ πτηνά, καὶ φυτά. καὶ οὐχ οὕτως ἔχει, ὥστε μὴ εἶναι θα- E τέρῳ πρὸς θάτερον μηδέν· ἀλλ' ἔστι τι. πρὸς μὲν γὰρ ἓν ἅπαντα συντέτακται. ἀλλ' ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ τοῖς ἐλευθέροις ἥκιστα ἔξεστιν, ὅ, τι ἔτυχε ποιεῖν, ἀλλὰ πάντα ἢ τὰ πλεῖστα τέτακται· τοῖς δὲ ἀνδραπόδοις καὶ τοῖς θηρίοις μικρὸν τὸ εἰς τὸ κοινόν, τὸ δὲ πολὺ ὅ, τι ἔτυχε. τοιαύτη γὰρ ἑκάστου ἀρχὴ αὐτῶν ἡ φύσις ἐστί. λέγω δ' οἷον, εἴς γε τὸ διακριθῆναι F ἀνάγκη ἅπασιν ἐλθεῖν, καὶ ἄλλα οὕτως ἔστιν ὧν κοινωνεῖ ἅπαντα εἰς τὸ ὅλον. ὅσα δὲ ἀδύνατα συμβαίνει ἢ ἄτοπα τοῖς ἄλλως λέγουσι,

quæve

καὶ ποῖα οἱ χαριεστέρως λέγοντες. καὶ ἐπὶ ποίων ἐλάχισται ἀπορίαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. πάντες γὰρ ἐξ ἐναντίων ποιοῦσι πάντα. οὔτε δὲ τὸ πάντα, οὔτε τὸ ἐξ ἐναντίων ὀρθῶς, οἷς τε ἐν ὅσοις τὰ ἐναντία ὑπάρχει, πῶς ἐκ τῶν ἐναντίων ἔσται, οὐ λέγουσιν· ἀπαθῆ γὰρ τὰ ἐναντία ὑπ' ἀλλήλων. ἡμῖν δὲ λύεται τοῦτο εὐλόγως, τῷ τρίτον τι εἶναι. οἱ δὲ τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων, ὕλην ποιοῦσιν, ὥσπερ οἱ τὸ ἄνισον τῷ ἴσῳ, ἢ τῷ ἑνὶ τὰ πολλά. λύεται δὲ καὶ τοῦτο τὸν αὐτὸν τρόπον· ἡ γὰρ ὕλη ἡ μία οὐδενὶ ἐναντίον. ἔτι ἅπαντα τοῦ φαύλου μεθέξει ἔξω τοῦ ἑνός. τὸ γὰρ κακὸν αὐτὸ, θάτερον τῶν στοιχείων. οἱ δ' ἄλλοι οὐδ' ἀρχὰς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν. καίτοι ἐν ἅπασι τὸ ἀγαθὸν μάλιστα ἀρχή. οἱ δὲ τοῦτο μὲν ὀρθῶς, ὅτι ἀρχήν· ἀλλὰ πῶς τὸ ἀγαθὸν ἀρχὴ οὐ λέγουσιν, πότερον ὡς τέλος, ἢ ὡς κινῆσαν, ἢ ὡς εἶδος. ἀτόπως δὲ καὶ Ἐμπεδοκλῆς· τὴν γὰρ φιλίαν ποιεῖ τὸ ἀγαθόν. αὕτη δ' ἀρχὴ καὶ ὡς κινοῦσα (συνάγει γὰρ) καὶ ὡς ὕλη· μόριον γὰρ τοῦ μίγματος. εἰ δὴ καὶ τῷ αὐτῷ συμβέβηκεν ὡς ὕλῃ καὶ ἀρχῇ εἶναι, καὶ ὡς κινοῦντι, ἀλλὰ τό γ' εἶναι οὐ ταὐτό. κατὰ πότερον οὖν φιλία; ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἄφθαρτον εἶναι τὸ νεῖκος. τοῦτο δ' ἐστὶν αὐτὸ ἡ τοῦ κακοῦ φύσις. Ἀναξαγόρας δὲ ὡς κινοῦν τὸ ἀγαθὸν ἀρχήν. ὁ γὰρ νοῦς κινεῖ, ἀλλὰ κινεῖ ἕνεκά τινος. ὥστε ἕτερον· πλὴν ὡς ἡμεῖς λέγομεν. ἡ γὰρ ἰατρική ἐστί πως ὑγίεια. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἐναντίον μὴ ποιῆσαι τῷ ἀγαθῷ καὶ τῷ νῷ. πάντες δ' οἱ τὰ ἐναντία λέγοντες, οὐ χρῶνται τοῖς ἐναντίοις, ἐὰν μὴ ῥυθμίσῃ τις. καὶ διὰ τί τὰ μὲν φθαρτὰ, τὰ δ' ἄφθαρτα, οὐδεὶς λέγει. πάντα γὰρ τὰ ὄντα ποιοῦσιν ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν. ἔτι οἱ μὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ποιοῦσι τὰ ὄντα· οἱ δ', ἵνα μὴ τοῦτο ἀναγκασθῶσιν, ἓν πάντα ποιοῦσιν. ἔτι διὰ τί ἀεὶ ἔσται γένεσις, καὶ τί αἴτιον γενέσεως, οὐδεὶς λέγει. καὶ τοῖς δύο ἀρχὰς ποιοῦσιν, ἄλλην ἀνάγκη ἀρχὴν κυριωτέραν εἶναι· καὶ τοῖς τὰ εἴδη, ὅτι ἄλλη ἀρχὴ κυριωτέρα. διὰ τί γὰρ μετέσχεν ἢ μετέχει; καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνάγκη τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ τιμιωτάτῃ ἐπιστήμῃ εἶναί τι ἐναντίον, ἡμῖν δ' οὔ. οὐ γάρ ἐστιν ἐναντίον τῷ πρώτῳ οὐδέν, πάντα γὰρ τὰ ἐναντία ὕλην ἔχει, καὶ δυνάμει ταῦτά ἐστιν. ἡ δὲ ἐναντία ἄγνοια,

A quæve dicunt gratiosius dicentes, ac in quibus minimè dubitationes sunt, non decet nos latere: omnes nanque ex contrariis omnia faciunt. At non rectè id omnia, neque id ex contrariis. Quibus autem contraria insunt, quonam modo ex contrariis erunt, non dicunt: quandoquidem contraria impassibilia sunt ab se inuicem. A nobis autem rationi consentaneè hoc soluitur, cùm aliquid tertium sit. Quidam verò alterum contrariorum materiam faciunt, quemadmodum qui inæquale æquali, aut vni multa. Soluitur autem etiam hoc eodem modo: nam materia vna nulli contrarium est. Item cuncta participabunt malo, præter ipsum vnum: alterum nãque elementorum, ipsum malum est. At alij, neque principia, bonum & malum, quanquam in omnibus maximè ipsum principium ipsum bonum sit. Quidam autem hoc quidem rectè, quod principium: quo verò modo ipsum bonum principium sit, verum vt finis, an vt mouens, an vt species, non dicunt. Empedocles quoque absurdè amicitiam facit bonum, cùm hæc principium sit, & vt mouens (siquidem congregat) & vt materia, nam misti pars est. At si etiam idem accidat, & vt materiæ, principio esse, & vt mouenti, ipsum tamen esse non idem est. Secundum quod igitur horum, amicitia est? Inconueniens item est, contentionem incorruptibilem esse, cùm hæc ipsa mali natura sit. Anaxagoras autem bonum ponit principium, vt mouens. Mens enim mouet: verùm alicuius gratia mouet: quare alterum: nisi sit vt nos dicimus: ars enim medendi, quodammodo sanitas est. Inconueniens etiam est, quod non fecerit aliquid bono, mentique contrarium. Porrò nulli eorum, qui ponunt contraria, vtuntur contrariis, si quem inquirere non pigeat, & cur quædam corruptibilia, quædam incorruptibilia nemo dicit. Omnia nanque entia, ex eisdem principiis faciũt. Præterea quidam ex non ente faciunt entia: quidam vt hoc non cogantur, vnum cuncta faciunt. Cur item semper generatio erit, quidque generationis causa sit, dicit nemo. At tum illis qui duo principia faciunt, aliud principalius principium necesse est esse: tum illis qui species: quia aliud principalius principium est. Cur enim participauit, aut participat? Et aliis quidem necesse est, sapientiæ, ac nobilissimæ scientiæ aliquid contrarium ponere esse, nobis verò minimè. Nihil enim est primo contrarium, quandoquidem cuncta contraria materiam habent, & potentia hæc sunt. Contraria verò ignorantia.

B C D E F

ad contrarium: primò autem nihil contrarium est. Præterea, si nō erunt alia præter sensibilia, non erit principium, ordo, generatio, ipsa cælestia, sed semper principij principiū, vt theologicis, physicisque cunctis. Si autem erunt species aut numeri, nullius causæ erunt. Si verò, non saltem ipsius motus: quo nanque item modo, ex non habentibus magnitudinem, magnitudo, continuumque erit? Numerus nanque non faciet continuum, neque vt mouens, neque vt species. Cæterum nihil contrariorum erit ipsum & factiuum, & motiuum: alioqui contingere sanè possit non esse. Verumenimuerò & facere posterius, quàm potentia est. Entia ergo non erunt sempiterna: attamen sunt. Interimendum igitur aliquid horum est: hoc autem aliquo pacto dictum est. Item quomodo numeri sunt vnum, aut anima, aut corpus, & omnino species, & res, nemo aliquid dicit, nec dicere possit, nisi (vt nos) dicat, quòd, vt mouens faciat. Qui verò dicunt mathematicum numerum primum, & ita semper aliam attiguam substantiam, ac alia cuiusque principia, inconspirantem vniuersi substantiam faciunt (nihil enim altera alteri confert, siue sit siue non sit) & principia multa: at entia nolunt malè gubernari.

Non est bonum pluralitas principatuum: vnus ergo princeps.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER VIII.

CAPVT I.

DE sensibilium itaque substantia, quænam sit, dictum est: in traditione quidem naturalium, de materia, posterius verò de actu. Cùm autem hæc consideratio sit, vtrum præter sensibiles substantias aliqua sit immobilis, & æterna, nécne, & si sit, quænam sit: quæ ab aliis dicuntur, primò speculandum est, vt tum si quid non rectè dicant, non simus eisdem conscij, tum si quod nobis & illis commune dogma sit, hoc separatim, non contra nos grauiter feramus. Sufficiens enim erit, si quis quædā melius dicat, quædā nō deterius. Duæ autē de his opiniones sunt. Quidam etenim ipsa mathematica substantias esse aiunt, vt numeros, lineas, & quæ his eiusdē generis sunt. Et rursus, ideas. Cùm autē quidam ideas,

A εἰς τὸ ἐναντίον. τῷ δὲ πρώτῳ ἐναντίον οὐδέν. ἔτι εἰ μὴ ἔσται παρὰ τὰ αἰσθητὰ ἄλλα, οὐκ ἔσται ἀρχὴ καὶ τάξις καὶ γένεσις, καὶ τὰ οὐράνια, ἀλλ' ἀεὶ τῆς ἀρχῆς ἀρχή, ὥσπερ τοῖς θεολόγοις καὶ τοῖς φυσικοῖς ἅπασιν. εἰ δ' ἔσται τὰ εἴδη ἢ ἀριθμοί, οὐδενὸς αἴτια· εἰ δὲ μή, οὔτι κινήσεώς γε. ἔτι πῶς ἔσται ἐξ ἀμεγεθῶν μέγεθος καὶ συνεχές; ὁ γὰρ ἀριθμὸς οὐ ποιήσει συνεχές, B οὔτε ὡς κινοῦν, οὔτε ὡς εἶδος. ἀλλὰ μὴν οὐδέν γ' ἔσται τῶν ἐναντίων, ὅπερ καὶ ποιητικὸν καὶ κινητικόν. ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν μὴ εἶναι, ἀλλὰ μὴν ὕστερόν γε τὸ ποιεῖν δυνάμεως. οὐκ ἄρα ἀΐδια τὰ ὄντα· ἀλλ' ἔστιν. ἀναιρετέον ἄρα τούτων τι. τοῦτο δ' εἴρηται πῶς. ἔτι τίνι οἱ ἀριθμοὶ ἕν, ἢ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα, καὶ ὅλως τὸ εἶδος, καὶ τὸ πρᾶγμα, οὐδὲν λέγει οὐδείς· οὐδ' ἐνδέχεται εἰπεῖν, ἂν μὴ ὡς ἡμεῖς εἴπῃ, ὡς τὸ C κινοῦν ποιεῖ. οἱ δὲ λέγοντες τὸν ἀριθμὸν πρῶτον τὸν μαθηματικόν, καὶ οὕτως ἀεὶ ἄλλην ἐχομένην οὐσίαν, καὶ ἀρχὰς ἑκάστης ἄλλας, ἐπεισοδιώδη τὴν τοῦ παντὸς οὐσίαν ποιοῦσιν (οὐδὲν γὰρ ἡ ἑτέρα τῇ ἑτέρᾳ συμβάλλεται οὖσα ἢ μὴ οὖσα) καὶ ἀρχὰς πολλάς· τὰ δὲ ὄντα, οὐ βούλεται πολιτεύεσθαι κακῶς.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος.

D

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Μ.

Κεφάλαιον α.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῆς τῶν αἰσθητῶν οὐσίας εἴρηται τίς ἐστιν, ἐν μὲν τῇ μεθόδῳ τῇ τῶν φυσικῶν περὶ τῆς E ὕλης, ὕστερον δὲ περὶ τῆς κατ' ἐνέργειαν. ἐπεὶ δ' ἡ σκέψις ἐστὶ, πότερον ἔστι τις παρὰ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ἀκίνητος καὶ ἀΐδιος, ἢ οὐκ ἔστι, καὶ εἰ ἔστι, τίς ἐστι, πρῶτον τὰ παρὰ τῶν ἄλλων λεγόμενα θεωρητέον, ὅπως εἴτε τι μὴ καλῶς λέγουσι, μὴ τοῖς αὐτοῖς ἔνοχοι ὦμεν, καὶ εἴ τι δόγμα κοινὸν ἡμῖν κἀκείνοις, τοῦτ' ἰδίᾳ μὴ καθ' ἡμῶν δυσχεραίνωμεν. ἀγα- F πητὸν γὰρ, εἴ τις τὰ μὲν κάλλιον λέγει, τὰ δὲ μὴ χεῖρον. δύο δ' εἰσὶ δόξαι περὶ τούτων. τά τε γὰρ μαθηματικά φασιν οὐσίας εἶναί τινες, οἷον ἀριθμοὺς καὶ γραμμὰς, καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις, καὶ πάλιν τὰς ἰδέας. ἐπεὶ δ' οἱ μὲν δύο γένη ταῦτα ποιοῦσι, τάς τε ἰδέας,

καὶ

καὶ τοὺς μαθηματικοὺς ἀριθμούς. οἱ δὲ μίαν φύσιν ἀμφοτέρων, ἕτεροι δέ τινες τὰς μαθηματικὰς μόνον οὐσίας εἶναί φασι, σκεπτέον, πρῶτον μὲν περὶ τῶν μαθηματικῶν, μηδεμίαν προστιθέντας φύσιν ἄλλην αὐτοῖς, οἷον πότερον ἰδέαι τυγχάνουσιν οὖσαι ἢ οὔ, καὶ πότερον ἀρχαὶ καὶ οὐσίαι τῶν ὄντων, ἢ οὔ. ἀλλ' ὡς περὶ μαθηματικῶν μόνον, εἴτ' εἰσίν, εἴτε μὴ εἰσὶ καὶ εἰ εἰσί, πῶς εἰσίν. ἔπειτα μετὰ ταῦτα χωρὶς περὶ τῶν ἰδεῶν αὐτῶν ἁπλῶς, καὶ ὅσον νόμου χάριν. τεθρύλληται γὰρ τὰ πολλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν λόγων. ἔτι δὲ πρὸς ἐκείνην δεῖ τὴν σκέψιν ἀπαντᾶν τὸν πλείω λόγον, ὅταν ἐπισκοπῶμεν, εἰ αἱ οὐσίαι καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων ἀριθμοὶ καὶ ἰδέαι εἰσί. μετὰ γὰρ τὰς ἰδέας αὕτη λείπεται τρίτη σκέψις. ἀνάγκη δ', εἴπερ ἔστι τὰ μαθηματικά, ἢ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι αὐτά, καθάπερ λέγουσί τινες, ἢ κεχωρισμένα τῶν αἰσθητῶν. λέγουσι δὲ καὶ οὕτω τινές. ἢ εἰ μηδετέρως, ἢ οὐκ εἰσίν, ἢ ἄλλον τρόπον εἰσίν. ὥσθ' ἡ ἀμφισβήτησις ἡμῖν ἔσται οὐ περὶ τοῦ εἶναι, ἀλλὰ περὶ τοῦ τρόπου.

Κεφάλαιον β.

Ὅτι μὲν τοίνυν ἔν γε τοῖς αἰσθητοῖς ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἅμα πλασματίας ὁ λόγος, εἴρηται μὲν καὶ ἐν τοῖς διαπορήμασιν, ὅτι ἅμα δύο στερεὰ εἶναι ἀδύνατον. ἔτι δὲ καὶ ὅτι τοῦ αὐτοῦ λόγου, καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις καὶ φύσεις ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι, καὶ μηδεμίαν κεχωρισμένην. ταῦτα μὲν οὖν εἴρηται πρότερον. ἀλλὰ πρὸς τούτοις φανερὸν ὅτι ἀδύνατον διαιρεθῆναι ὁτιοῦν σῶμα. κατ' ἐπίπεδον γὰρ διαιρεθήσεται· καὶ τοῦτο κατὰ γραμμήν· καὶ αὕτη κατὰ στιγμήν. ὥστ' εἰ τὴν στιγμὴν διελεῖν ἀδύνατον, καὶ τὴν γραμμήν. εἰ δὲ ταύτην, καὶ τἆλλα. τί οὖν διαφέρει, ἢ ταύτας εἶναι τοιαύτας φύσεις, ἢ μὴ εἶναι μέν, ἐν αὐταῖς δὲ εἶναι τοιαύτας φύσεις; τὸ αὐτὸ γὰρ συμβήσεται. διαιρουμένων γὰρ τῶν αἰσθητῶν, διαιρεθήσονται, ἢ οὐδὲ αἱ αἰσθηταί. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κεχωρισμένας γ' εἶναι φύσεις τοιαύτας δυνατόν. εἰ γὰρ ἔσται στερεὰ παρὰ τὰ αἰσθητὰ κεχωρισμένα τούτων ἕτερα, καὶ πρότερα τῶν αἰσθητῶν, δῆλον ὅτι καὶ παρὰ τὰ ἐπίπεδα ἕτερα ἀναγκαῖον εἶναι ἐπίπεδα κεχωρισμένα, καὶ στιγμὰς καὶ γραμμάς. τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου. εἰ δὲ ταῦτα, πάλιν παρὰ τὰ τοῦ στερεοῦ μαθηματικοῦ ἐπίπεδα καὶ γραμμὰς καὶ στιγμάς, ἕτερα κεχωρισμένα. πρότερα γὰρ τῶν συγκειμένων ἐστὶ τὰ ἀσύνθετα.

A numerósque mathematicos duo genera faciant, quidam vnam amborum naturam, quidam autem alij mathematicas tãtum substantias esse dicant: primùm quidem de mathematicis cõsiderandum est, nullam aliam eis addendo naturam, veluti vtrum ideæ sint néene, & vtrum principia substantiæque entium, an non: verum tantum, vt de mathematicis, vtrum sint, an non sint: & si sint, quonam modo sint. B Deinde postea seorsum de ipsis ideis simpliciter, & aliquantulam legis gratia: diuulgata nanque plurima sunt, etiam in exterioribus rationibus. Præterea ad illam considerationem oportet maiorem sermonis partem attendere, cùm de his considerationibus, vtrum substantiæ principiaque entium, numeri, ac ideæ sint: post enim ideas, hæc tertia consideratio restat. Necesse autem, si mathematica sunt, aut in sensibilibus ea esse, quemadmodum a- C liqui dicunt, aut à sensibilibus separata: & hoc etiam modo quidam aiũt: aut si neutro modo, aut non sunt, aut alio modo sunt. Quare dubitatio nobis non de ipso esse erit, verùm de modo.

CAPVT II.

Et quidem quod in sensibilibus ea esse impossibile est, quodque simul fictitia ratio est, dictum sane in dubitationibus est, quòd simul duo solida esse im- D possibile est. Item quod eiusdem rationis est, cæteras quoque potentias & naturas in sensibilibus esse ac nullã separatã: hæc itaque prius dicta sunt. Verum ad hæc etiam constat quod impossibile esset quodcunque corpus diuidi. Diuideretur enim secundum superficiem, & hæc secundum lineam, & illa secundum punctum. Quare si punctum impossibile est diuidere, etiam lineam: quòd si hanc, cætera quo- E que. Quid igitur differt aut has esse tales naturas, aut non esse quidem, sed esse in eis tales naturas? Idem nanque accidet: diuisis enim sensibilibus, diuidentur, aut nec ipsæ sensibiles. At nec separatas esse tales naturas possibile est. Nam si erunt præter sensibilia solida separata ab his diuersa, prioráque sensibilibus, patet quòd etiam præter superficies, alias necesse est esse superficies separatas, pun- F cta quoque, & lineas: quandoquidem eadem ratio est. Quòd si hæc rursus præter mathematici solidi superficies, lineas, & puncta, alia separata: siquidem incomposita, priora compositis sunt.

CAPVT III.

A

QVemadmodum enim vniuersalia in mathematicis non sunt de separatis præter magnitudines, numerósque, verùm de his, quanquam non quatenus talia, vt magnitudinem habeant, aut diuisibilia sint, patet quod etiam de magnitudinibus sensibilibus rationes, & demonstrationes sunt verum non prout sensibiles, sed prout tales sunt. Quemadmodum enim prout mota solùm multæ rationes sunt, absque eo, quòd quid sit vnumquodque eorum, ac eis accidentium consideretur, & non est necesse propterea idem aliquid motum à sensibilibus separatum esse, vel in eis aliquam naturam segregatam esse: ita de motis etiam erunt rationes, atque scientiæ, non tamen quatenus mota, verùm quatenus corpora tantum: & rursus prout superficies tantùm, & prout longitudines tantum, & quatenus diuisibilia & quatenus indiuisibilia situm habentia, & prout indiuisibilia tantùm. Quare cùm simpliciter verum sit dicere, non solùm separabilia, sed & non separabilia esse veluti mota, & mathematica quia (etiam qualia dicunt) verum est simpliciter dicere, & talia esse: & quemadmodum cæteras scientias simpliciter verum est dicere huius esse, non eius, quod ei accidat: veluti albi (si salubre album sit) verùm prout salubre est, ac illius, cuius vnaquæque est, si salubris salubre, si verò hominis prout homo est: ita & geometriam: non si accidit sensibilia esse quorum est, non est autem eorum, prout sensibilia sunt, non erunt sensibilium mathematicæ scientiæ: non profectò propter hæc aliorum separatorum erunt. Multa verò per se rebus accidunt, prout vnumquodque talium est: quoniam & quatenus fœmininum animal & quatenus masculinum, propriæ sunt passiones, etsi non est quicquam fœmininum, neque masculinum separatorum animalium. Quare etiam prout longitudines solùm, & prout superficies, & quantò de prioribus ratione, ac simplicioribus, tantò magis id certitudinem habet. Hoc autem simplex est, quare absque magnitudine magis, quàm cum magnitudine, & maximè absque motu. Quòd si habet motum, primum maximè: si quidem hic simplicissimus est, & huius qui regularis est. Eadem ratio de harmonica & perspectiua est: neutra namque prout visus, vel prout vox, speculatur, verùm prout lineæ, & numeri. Adhæc, propriæ illorum passiones sunt: mechanica quoque similiter. Quare

Κεφάλαιον γ.

Ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ καθόλου ἐν τοῖς μαθήμασιν, οὐ περὶ κεχωρισμένων ἐστὶ παρὰ τὰ μεγέθη καὶ τοὺς ἀριθμούς, ἀλλὰ περὶ τούτων μέν, οὐχ ᾗ δὲ τοιαῦτα οἷα ἔχειν μέγεθος, ἢ εἶναι διαιρετά, δῆλον ὅτι ἐνδέχεται καὶ περὶ τῶν αἰσθητῶν μεγεθῶν εἶναι καὶ λόγους καὶ ἀποδείξεις, μὴ ᾗ δὲ αἰσθητά, ἀλλ' ᾗ τοιαδί. ὥσπερ γὰρ καὶ ᾗ κινούμενα μόνον πολλοὶ λόγοι εἰσί, χωρὶς τοῦ τί ἐστιν ἕκαστον τῶν τοιούτων, καὶ τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀνάγκη διὰ ταῦτα ἢ κεχωρισμένον τι εἶναι κινούμενον τῶν αἰσθητῶν, ἢ ἐν τούτοις τινὰ φύσιν εἶναι ἀφωρισμένην· οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν κινουμένων ἔσονται λόγοι καὶ ἐπιστῆμαι, οὐχ ᾗ κινούμενα δέ, ἀλλ' ᾗ σώματα μόνον· καὶ πάλιν ᾗ ἐπίπεδα μόνον, καὶ ᾗ μήκη μόνον, καὶ ᾗ διαιρετά, καὶ C ᾗ ἀδιαίρετα ἔχοντα θέσιν, καὶ ᾗ ἀδιαίρετα μόνον. ὥστ' ἐπεὶ ἁπλῶς λέγειν ἀληθές, μὴ μόνον τὰ χωριστὰ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ χωριστά, οἷον κινούμενα εἶναι, καὶ τὰ μαθηματικά, ὅτι ἔστιν ἁπλῶς ἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ τοιαῦτά γε οἷα λέγουσιν. καὶ ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας ἁπλῶς ἀληθὲς εἰπεῖν, τούτου εἶναι, οὐχὶ τοῦ συμβεβηκότος· οἷον ὅτι λευκοῦ, εἰ τὸ ὑγιεινὸν D λευκόν, ἡ δ' ἔστιν ὑγιεινοῦ· ἀλλ' ἐκείνου οὗ ἐστὶν ἑκάστη, εἰ ὑγιεινοῦ, ὑγιεινοῦ, εἰ δ' ᾗ ἄνθρωπος, ἀνθρώπου· οὕτω καὶ τὴν γεωμετρίαν, οὐκ εἰ συμβέβηκεν αἰσθητὰ εἶναι ὧν ἐστί, μὴ ἔστι δὲ ᾗ αἰσθητά, οὐ τῶν αἰσθητῶν ἔσονται αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι. οὐ μέντοι οὐδὲ παρὰ ταῦτα, ἄλλων κεχωρισμένων. πολλὰ δὲ συμβέβηκε καθ' αὑτὰ τοῖς πράγμασιν, ᾗ ἕκαστον ὑπάρχει τῶν τοιούτων· ἐπεὶ καὶ ᾗ θῆλυ τὸ E ζῷον, καὶ ᾗ ἄρρεν, ἴδια πάθη ἐστί· καίτοι οὐκ ἔστι τι θῆλυ οὐδ' ἄρρεν κεχωρισμένον τῶν ζῴων. ὥστε καὶ ᾗ μήκη μόνον, καὶ ᾗ ἐπίπεδα. καὶ ὅσῳ δὴ ἂν περὶ προτέρων τῷ λόγῳ καὶ ἁπλουστέρων, τοσούτῳ μᾶλλον ἔχει τὸ ἀκριβές. τοῦτο δὲ τὸ ἁπλοῦν ἐστίν, ὥστε ἄνευ τε μεγέθους μᾶλλον ἢ μετὰ μεγέθους, καὶ μάλιστα ἄνευ κινήσεως. ἐὰν δὲ κίνησιν, μάλιστα τὴν πρώτην· ἁπλουστάτη γὰρ καὶ ταύτης ἡ ὁμαλή. ὁ δ' αὐ- F τὸς λόγος καὶ περὶ ἁρμονικῆς, καὶ ὀπτικῆς. οὐδετέρα γὰρ ᾗ ὄψις, ἢ ᾗ φωνή, θεωρεῖ, ἀλλ' ᾗ γραμμαὶ καὶ ἀριθμοί. οἰκεῖα μέντοι ταῦτα πάθη ἐκείνων. καὶ ἡ μηχανικὴ δὲ ὡσαύτως.

ὥστε εἴ τις θέμενος κεχωρισμένα τῶν συμβεβηκότων σκοπεῖ τι περὶ τούτων ᾗ τοιαῦτα, οὐθὲν διὰ τοῦτο ψεῦδος ψεύσεται, ὥσπερ οὐδ᾽ ὅταν ἐν τῇ γῇ γράφῃ, καὶ τὴν ποδιαίαν φῇ μὴ ποδιαίαν. οὐ γὰρ ἐν ταῖς προτάσεσι τὸ ψεῦδος. ἄριστα δ᾽ ἂν οὕτως θεωρηθείη ἕκαστον, εἴ τις τὸ μὴ κεχωρισμένον θείη χωρίσας, ὅπερ ὁ ἀριθμητικὸς ποιεῖ, καὶ ὁ γεωμέτρης. ἓν μὲν γὰρ καὶ ἀδιαίρετον ὁ ἄνθρωπος, ᾗ ἄνθρωπος. ὁ δὲ θεὶς ἓν ἀδιαίρετον, εἶτ᾽ ἐθεώρησεν, εἴ τι τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν ᾗ ἀδιαίρετος. ὁ δὲ γεωμέτρης, οὔθ᾽ ᾗ ἄνθρωπος, οὔθ᾽ ᾗ ἀδιαίρετος, ἀλλ᾽ ᾗ στερεά. ἃ γὰρ, κἂν εἰ μή που ἦν ἀδιαίρετος, ὑπῆρχεν αὐτῷ, δῆλον ὅτι καὶ ἄνευ τούτων ἐνδέχεται αὐτῷ ὑπάρχειν τὸ δυνατόν. ὥστε διὰ τοῦτο ὀρθῶς λέγουσιν οἱ γεωμέτραι, καὶ περὶ ὄντων διαλέγονται, καὶ ὄντα ἐστί. διττὸν γὰρ τὸ ὄν, τὸ μὲν ἐντελεχείᾳ, τὸ δ᾽ ὑλικῶς. ἐπεὶ δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἕτερον (τὸ μὲν γὰρ ἀεὶ ἐν πράξει, τὸ δὲ καλὸν καὶ ἐν τοῖς ἀκινήτοις) οἱ φάσκοντες οὐδὲν λέγειν τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας περὶ καλοῦ, ἢ ἀγαθοῦ, ψεύδονται. λέγουσι γὰρ καὶ δεικνύουσι μάλιστα. οὐ γὰρ, εἰ μὴ ὀνομάζουσι, τὰ δ᾽ ἔργα καὶ τοὺς λόγους δεικνύουσιν, οὐ λέγουσι περὶ αὐτῶν. τοῦ δὲ καλοῦ μέγιστα εἴδη, τάξις καὶ συμμετρία, καὶ τὸ ὡρισμένον. ἃ μάλιστα δεικνύουσιν αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι. καὶ ἐπεί γε πολλῶν αἴτια φαίνεται ταῦτα (λέγω δ᾽ οἷον ἡ τάξις καὶ τὸ ὡρισμένον) δῆλον ὅτι λέγοιεν ἂν καὶ τὴν τοιαύτην αἰτίαν, τὴν ὡς τὸ καλὸν αἴτιον τρόπον τινά. μᾶλλον δὲ γνωρίμως ἐν ἄλλοις περὶ αὐτῶν ἐροῦμεν. περὶ μὲν οὖν τῶν μαθηματικῶν, ὅτι τε ὄντα ἐστὶ, καὶ πῶς ὄντα, καὶ πῶς πρότερα, καὶ πῶς οὐ πρότερα, τοσαῦτα εἰρήσθω.

Κεφάλαιον δ.

Περὶ δὲ τῶν ἰδεῶν, πρῶτον αὐτὴν τὴν κατὰ τὴν ἰδέαν δόξαν ἐπισκεπτέον, μηδὲν συνάπτοντας πρὸς τὴν τῶν ἀριθμῶν φύσιν, ἀλλ᾽ ὡς ὑπέλαβον ἐξ ἀρχῆς οἱ πρῶτοι τὰς ἰδέας φήσαντες εἶναι. συνέβη δ᾽ ἡ περὶ τῶν εἰδῶν δόξα τοῖς εἰποῦσι, διὰ τὸ πεισθῆναι περὶ τῆς ἀληθείας τοῖς Ἡρακλειτείοις λόγοις, ὡς πάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ῥεόντων, ὥστ᾽ εἴπερ ἐπιστήμη τινὸς ἔσται καὶ φρόνησις, ἑτέρας δεῖν τινὰς φύσεις εἶναι παρὰ τὰς αἰσθητὰς μενούσας. οὐ γὰρ εἶναι τῶν ῥεόντων ἐπιστήμην.

A Quare si quis ab accidentibus separet, ac de eis aliquid, quatenus talia sunt, consideret minime propter hoc mentietur: quemadmodum nec cùm in terra describat, ac eam, quæ pedalis non est, pedalem dicat. Non enim in propositionibus falsitas inest. Optimè verò ita vnumquodque profectò considerabitur, si quis separans ponat, quod non est separatum: quod arithmeticus geometráque facit. Vnū enim
B & indiuisum est homo, prout homo. Ille verò posuit vnum indiuisum, deinde speculatus est si quid homini prout indiuisus est accidit. At geometra nec prout homo, nec prout indiuisus, verùm prout solida. quæ certè (etiam tametsi nullibi erat indiuisus) inerant ei: patet quòd etiam absque his contingit ei posse inesse. Quare propter hoc non malè geometræ dicunt, & de entibus disserunt: & entia sunt. Duplex enim est ens, hoc quidem actu,
C hoc vero materia. Cum autem bonum & pulchrum differant (siquidem illud semper in operatione, pulchrū verò etiam in immobilibus est) qui dicunt mathematicas scientias nihil de bono vel pulchro dicere falsum dicunt. Dicunt etenim, & maximè ostendunt. Nam etsi non nominant, cùm tamen opera & rationes ostendunt, nonne dicunt de eis? Pulchri namque maximè species sunt, ordo, commen-
D suratio, & definitum, quæ maximè ostendunt mathematicæ scientiæ. Et cùm hæc multorum causæ esse appareant (dico autem veluti ordo & definitum) patet quòd etiam similem causam, quæ vt boni causa est, quodam modo dicant. Magis autē apertè in aliis dicemus. De mathematicis igitur, & quòd entia sunt, & quomodo entia quoque modo priora, & quomodo non priora, tot dicta sint.

E

CAPVT IIII.

De ideis autem primò ipsam, quę de idea est, opinionem considerandum, ad numerorum naturam nihil consortij habentem, sed quemadmodum opinati sunt à principio qui primi ideas esse dixere. Accidit verò de ideis opinio illis, qui dixerunt propter ea, quòd de veritate adhęserant Heracliti rationibus tanquam omnia sensibilia semper fluant. Quare si
F qua cuiuspiam scientia, prudentiáque erit oportet alias quasdam naturas permanentes esse præter sensibiles: non enim fluentium esse scientiam. Cùm verò Socrates circa morales virtutes vaca-

Σωκράτους δὲ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς πραγ-

Et si sensibilibus priora sunt corpora non sensibilia, eadem ratione superficiebus etiam, quæ in solidis immobilibus sunt, priores sunt eæ, quæ per se ipsas existunt. Quare aliæ sunt, hæ tum superficies, tum lineæ, ab iis, quæ simul cum separatis solidis sunt: hæ nanque simul cum mathematicis solidis, illæ verò eis priores sunt. Rursus illarum superficiarum lineæ erunt, quibus priores alias oportebit eadem ratione lineas, punctaque esse: & eorum, quæ in prioribus lineis, alia puncta priora, quibus non erunt amplius alia priora. At absurda sanè coacervatio fit. Accidit nanque solida quidem, vnica præter sensibilia esse: superficies verò triplices, præter sensibiles, illæ scilicet præter sensibiles, quæ in mathematicis sunt solidis, quæque præter eas, quæ in his sunt: lineæ autem quadruplices, puncta autem quincupla. Quare circa qualia horum mathematicæ scientiæ erunt? non etenim circa superficies, lineas, & puncta, quæ in immobili solido sunt: quandoquidem semper scientia circa priora est. Eadem ratio de numeris quoque: præter enim quælibet puncta, aliæ vnitates erunt, ac præter quælibet entia sensibilia: deinde præter intelligibilia, quare numerorum mathematicorum infinita genera erunt. Item, quonam modo quæ in dubitationibus enumerauimus, solue re possunt? Etenim ea, circa quæ Astrologia est, simili modo præter sensibilia sunt, ac circa quæ Geometria. Esse verò cælum, & partes eius, quonam modo possibile est, aut aliud quodcunque motum habent? Similiter autem perspectiuæ, & harmonicæ obiecta erit. Erit nanque vox, & visus præter sensibilia & particularia. Quare patet quòd alij sensus etiam aliaque sensibilia sunt. Cur enim magis illa, quàm ista? Quòd si hæc sunt, animalia quoque erunt, siquidem & sensus. Item quædam à mathematicis vniuersaliter præter has substantias scribuntur: erit igitur hæc quoque alia quædam substantia separata, ac media inter ideas, ac media, quæ nec numerus, nec puncta, nec magnitudo, nec tempus sit. Quòd si hoc impossibile est, constat quoque illa impossibile esse à sensibilibus separata. Et omnino contrarium, tum vero, tum ei, quod existimari solitum est accidit. Si quis ita esse mathematica ponat, vt quasdam naturas separatas, necesse profectò est, propterea quidem quòd ita se habeant, priores sensibilibus magnitudinibus esse:

A καὶ εἰ παρὰ τὰ αἰσθητὰ πρότερα σώματα μὴ αἰσθητά, τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ τῶν ἐπιπέδων τῶν ἐν τοῖς ἀκινήτοις στερεοῖς τὰ αὐτὰ καθ' αὑτὰ ἔσται, ὥστε ἕτερα ταῦτα ἐπίπεδα καὶ γραμμαὶ τῶν ἅμα τοῖς στερεοῖς τοῖς κεχωρισμένοις. τὰ μὲν γὰρ ἅμα τοῖς μαθηματικοῖς στερεοῖς, τὰ δὲ πρότερα τῶν μαθηματικῶν στερεῶν. πάλιν τοίνυν τούτων τῶν ἐπιπέδων ἔσονται γραμ-
B μαί, ὧν πρότερον δεήσει ἑτέρας γραμμὰς καὶ στιγμὰς εἶναι, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. καὶ τούτων ἐν ταῖς προτέραις γραμμαῖς, ἑτέρας προτέρας στιγμάς, ὧν οὐκέτι πρότεραι ἕτεραι. ἄτοπός τε δὴ γίγνεται ἡ σώρευσις. συμβαίνει γὰρ στερεὰ μὲν μοναχὰ παρὰ τὰ αἰσθητά, ἐπίπεδα δὲ τριττὰ παρὰ τὰ αἰσθητά, τά τε παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς στερεοῖς, καὶ τὰ παρὰ τὰ ἐν τούτοις. γραμμαὶ δὲ τε-
C τραχαί, στιγμαὶ δὲ πενταχαί. ὥστε περὶ ποῖα αἱ ἐπιστῆμαι ἔσονται αἱ μαθηματικαὶ τούτων; οὐ γὰρ δὴ περὶ τὰ ἐν τῷ στερεῷ τῷ ἀκινήτῳ ἐπίπεδα καὶ γραμμὰς καὶ στιγμάς. ἀεὶ γὰρ περὶ τὰ πρότερα ἡ ἐπιστήμη. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν ἀριθμῶν. παρ' ἑκάστας γὰρ τὰς στιγμὰς ἕτεραι ἔσονται μονάδες, καὶ παρ' ἕκαστα τὰ ὄντα αἰσθητά, εἶτα τὰ νοητά, ὥστε ἔσται γένη ἄπειρα τῶν μαθηματικῶν ἀριθμῶν. ἔτι ἅ-
D περ ἐν τοῖς ἀπορήμασιν ἐπήλθομεν, πῶς ἐνδέχεται λύειν; περὶ ἃ γὰρ ἡ ἀστρολογία ἐστίν, ὁμοίως ἔσται παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ περὶ ἃ ἡ γεωμετρία. εἶναι δ' οὐρανὸν καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ, πῶς δυνατόν, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν ἔχον κίνησιν; ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ὀπτικά, καὶ τὰ ἁρμονικά. ἔσται γὰρ φωνή τε καὶ ὄψις παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ τὰ καθ' ἕκαστα. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις, καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητά. τί γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε;
E εἰ δὲ ταῦτα, καὶ ζῷα ἔσονται, εἴπερ καὶ αἰσθήσεις. ἔτι γράφεται ἔνια καθόλου ὑπὸ τῶν μαθηματικῶν παρὰ ταύτας τὰς οὐσίας. ἔσται οὖν καὶ αὕτη τις ἄλλη οὐσία μεταξὺ κεχωρισμένη τῶν τ' ἰδεῶν καὶ τῶν μεταξύ, ἣ οὔτε ἀριθμός ἐστιν, οὔτε στιγμαί, οὔτε μέγεθος, οὔτε χρόνος. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, δῆλον ὅτι κἀκεῖνα ἀδύνατον εἶναι κεχωρισμένα τῶν αἰσθητῶν. ὅλως δὲ τὸ ἐναντίον συμβαίνει καὶ τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ εἰωθότος
F ὑπολαμβάνεσθαι, εἴ τις θήσει οὕτως εἶναι τὰ μαθηματικά, ὡς κεχωρισμένας τινὰς φύσεις. ἀνάγκη γάρ, διὰ τὸ μὴ οὕτως εἶναι αὐτάς, προτέρας εἶναι τῶν αἰσθητῶν μεγεθῶν, κατὰ

τὸ ἀλη-

τῷ ἀληθὲς δὲ ὕστερα. τὸ γὰρ ἀτελὲς μέγεθος, γενέσει μὲν πρότερόν ἐστι, τῇ οὐσίᾳ δὲ ὕστερον, οἷον ἄψυχον ἐμψύχου. ἔτι τίνι καὶ πότε ἔσται ἓν τὰ μαθηματικὰ μεγέθη; τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα, ψυχῇ ἢ μέρει ψυχῆς, ἢ ἄλλῳ τινὶ εὐλόγως. εἰ δὲ μή, πολλὰ καὶ διαλύεται. ἐκείνοις δὲ διαιρετοῖς καὶ ποσοῖς οὖσι, τί αἴτιον τοῦ ἓν εἶναι καὶ συμμένειν; ἔτι αἱ γενέσεις δηλοῦσι, πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ μῆκος γίγνεται, εἶτα ἐπὶ πλάτος, τελευταῖον δὲ εἰς βάθος, καὶ τέλος ἔσχεν. εἰ οὖν τὸ τῇ γενέσει ὕστερον, τῇ οὐσίᾳ πρότερον, τὸ σῶμα πρότερον αὖ εἴη ἐπιπέδου, καὶ μήκους· καὶ ταύτῃ καὶ τέλειον, καὶ ὅλον μᾶλλον, ὅτι ἔμψυχον γίγνεται. γραμμὴ δὲ ἔμψυχος ἢ ἐπίπεδον, πῶς αὖ εἴη; ὑπὲρ γὰρ τὰς αἰσθήσεις τὰς ἡμετέρας αὖ εἴη τὸ ἀξίωμα. ἔτι τὸ μὲν σῶμα οὐσία τις. ἤδη γὰρ ἔχει πως τὸ τέλειον. αἱ δὲ γραμμαί, πῶς οὐσίαι; οὔτε γὰρ ὡς εἶδος καὶ μορφή τις, οἷον εἰ ἄρα ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, οὔτε ὡς ὕλη, οἷον τὸ σῶμα. οὐθὲν γὰρ ἐκ γραμμῶν, οὐδὲ ἐπιπέδων, οὐδὲ στιγμῶν φαίνεται συνίστασθαι δυνάμενον. εἰ δὲ ἦν οὐσία τις ὑλική, τοῦτ' ἂν ἐφαίνετο δυνάμενα πάσχειν. τῷ μὲν οὖν λόγῳ ἴσως πρότερα· ἀλλ' οὐ πάντα ὅσα τῷ λόγῳ πρότερα, καὶ τῇ οὐσίᾳ πρότερα. τῇ μὲν γὰρ οὐσίᾳ πρότερα, ὅσα χωριζόμενα τῷ εἶναι ὑπερβάλλει, τῷ λόγῳ δέ, ὅσων οἱ λόγοι ἐκ τῶν λόγων. ταῦτα δὲ οὐχ ἅμα ὑπάρχει. εἰ γὰρ μὴ ἔστι τὰ πάθη παρὰ τὰς οὐσίας, οἷον κινούμενόν τι ἢ λευκόν, τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου τὸ λευκὸν πρότερον κατὰ τὸν λόγον, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν. οὐ γὰρ ἐνδέχεται εἶναι κεχωρισμένον, ἀλλ' ἀεὶ ἅμα τῷ συνόλῳ ἐστί. σύνολον δὲ λέγω, τὸν ἄνθρωπον τὸν λευκόν. ὥστε φανερὸν ὅτι οὔτε τὸ ἐξ ἀφαιρέσεως πρότερον, οὔτε τὸ ἐκ προσθέσεως ὕστερον. ἐκ προσθέσεως γὰρ τῷ λευκῷ ὁ λευκὸς ἄνθρωπος λέγεται. ὅτι μὲν οὖν οὔτε οὐσίαι μᾶλλον τῶν σωμάτων εἰσίν, οὔτε πρότερα τῷ εἶναι τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ τῷ λόγῳ μόνον, οὔτε κεχωρισμένα πού εἶναι δυνατόν, εἴρηται ἱκανῶς. ἐπεὶ δὲ οὐδὲ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐνδέχεται αὐτὰ εἶναι, φανερὸν ὅτι ἢ ὅλως οὐκ ἔστιν, ἢ τρόπον τινὰ ἔστι, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἔστι. πολλαχῶς γὰρ τὸ εἶναι λέγομεν.

A secundum autem veritatem posteriores. Siquidem imperfecta magnitudo, generatione prior, substantia posterior fit, vt inanimatum animato. Item quo, & quando magnitudines mathematicæ vnum erunt, quæ quidem interdum animæ aut parti animæ, aut alicui, quæ particeps est rationis, insunt: quòd si non, multa erunt, ac dissoluentur. Illis verò (cùm diuisibiles quantæque sint) quidnam causæ est, vt vnum sint, coniunctæque maneant? Item
B ipsæ etiam generationes hoc manifestant: quandoquidem quod primum est, ad longitudinem, deinde ad latitudinem, & tandem ad profunditatem fit, ac finem nactum est. Si itaque substantia prius, quod generatione posterius est, corpus profectò tum superficie, tum longitudine prius erit: & hac ratione perfectum magis, atque totum quia fit animatum. Linea verò,
C siue superficies, quónam modo animata erit? Super nanque nostros sensus hęc certè postulatio erit. Item, corpus quidem substantia quædam sit, quippe quod iam perfectionem quodam modo habet: lineæ verò quónam modo substantiæ erunt? Nec enim vt species, & forma quædam, veluti si anima sit, quod tale est: nec vt materia, veluti corpus. Nihil enim ex lineis, neque ex superficiebus, neque punctis videtur consistere posse. Atqui si qua materialis substantia esset, hoc pati posse pro-
D certò videretur. Ratione itaque prior sit. Non tamen omnia quæcunque ratione priora, substantia quoque priora sunt. Substātia nanque priora, quæcunque separatam, excedunt essentia. Ratione verò iis, quorum rationes ex rationibus: hæc autem non sunt simul. Si enim passiones non sint præter substantias, veluti quoddam motum, vel album, homine albo secundum
E rationem albedo prior est, non secundum substantiam. Non enim potest separata esse, verùm semper vnà cum toto est, dico autem, totum hominem album. Quare manifestum est, neque prius esse, quod ex ablatione est, neque posterius, quod ex appositione est: ex appositione nanque, ipsa albedine albus homo dicitur. Quòd igitur nec substantiæ sint magis, quam corpora, nec essentia sensibilibus priora
F sint, verùm sola ratione, nec vsquam esse separata posibile esse, satis dictum est. Cùm verò nec in sensibilibus ea esse contingat, manifestum est, quòd aut omnino non sunt, aut modo quodam sunt, & ob hoc non simpliciter sunt. Multipliciter nanque ipsum esse dicimus.

Et si sensibilibus priora sunt corpora non sensibilia, eadem ratione superficiebus etiam, quæ in solidis immobilibus sunt, priores sunt eæ, quæ per se ipsas existunt. Quare aliæ sunt, hæ tum superficies, tum lineæ, ab iis, quæ simul cum separatis solidis sunt: hæ nanque simul cum mathematicis solidis, illæ verò eis priores sunt. Rursus illarum superficierum lineæ erunt, quibus priores alias oportebit eadem ratione lineas, punctaque esse: & eorum, quæ in prioribus lineis, alia puncta priora, quibus non erunt amplius alia priora. At absurda sanè coaceruatio fit. Accidit nanque solida quidem, vnica præter sensibilia esse: superficies verò triplices, præter sensibiles, illæ scilicet præter sensibiles, quæ in mathematicis sunt solidis, quæque præter eas, quæ in his sunt: lineæ autem quadruplices, puncta autem quincupla. Quare circa qualia horum mathematicæ scientiæ erunt? non etenim circa superficies, lineas, & puncta, quæ in immobili solido sunt: quandoquidem semper scientia circa priora est. Eadem ratio de numeris quoque: præter enim quælibet puncta, aliæ vnitates erunt, ac præter quælibet entia sensibilia: deinde præter intelligibilia, quare numerorum mathematicorum infinita genera erunt. Item, quonam modo quæ in dubitationibus enumerauimus, solui possunt? Etenim ea, circa quæ Astrologia est, simili modo præter sensibilia sunt, ac circa quæ Geometria. Esse verò cælum, & partes eius, quonam modo possibile est, aut aliud quodcunque motum habent? Similiter autem perspectiuæ, & harmonicæ obiecta erit. Erit nanque vox, & visus præter sensibilia & particularia. Quare patet quòd alij sensus etiam aliaque sensibilia sunt. Cur enim magis illa, quàm ista? Quòd si hæc sunt, animalia quoque erunt, siquidem & sensus. Item quædam à mathematicis vniuersaliter præter has substantias scribuntur: erit igitur hæc quoque alia quædam substantia separata, ac media inter ideas, ac media, quæ nec numerus, nec puncta, nec magnitudo, nec tempus sit. Quòd si hoc impossibile est, constat quoque illa impossibile esse à sensibilibus separata. Et omnino contrarium, tum vero, tum ei, quod existimari solitum est accidit, Si quis ita esse mathematica ponat, vt quasdam naturas separatas, necesse profectò est, propterea quidem quòd ita se habeant, priores sensibilibus magnitudinibus esse:

A καὶ εἴπερ τῶν αἰσθητῶν πρότερα σώματα μὴ αἰσθητά, τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ τῶν ἐπιπέδων τῶν ἐν τοῖς ἀκινήτοις στερεοῖς τὰ αὐτὰ καθ' αὑτά. ὥστε ἕτερα ταῦτα ἐπίπεδα καὶ γραμμαὶ τῶν ἅμα ἐν τοῖς στερεοῖς τοῖς κεχωρισμένοις. τὰ μὲν γὰρ ἅμα τοῖς μαθηματικοῖς στερεοῖς, τὰ δὲ πρότερα τῶν μαθηματικῶν στερεῶν. πάλιν τοίνυν τούτων τῶν ἐπιπέδων ἔσονται γραμμαί, B ὧν πρότερον δεήσει ἑτέρας γραμμὰς καὶ στιγμὰς εἶναι, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. καὶ τούτων ἐν ταῖς προτέραις γραμμαῖς, ἑτέρας προτέρας στιγμάς, ὧν οὐκέτι πρότεραι ἕτεραι. ἄτοπος δὴ γίνεται ἡ σώρευσις. συμβαίνει γὰρ στερεὰ μὲν μοναχὰ παρὰ τὰ αἰσθητά, ἐπίπεδα δὲ τριττὰ παρὰ τὰ αἰσθητά, τά τε παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς στερεοῖς, καὶ τὰ παρὰ τὰ ἐν τούτοις. γραμμαὶ δὲ C τετραχαί, στιγμαὶ δὲ πενταχαί. ὥστε περὶ ποῖα αἱ ἐπιστῆμαι ἔσονται αἱ μαθηματικαὶ τούτων; οὐ γὰρ δὴ περὶ τὰ ἐν τῷ στερεῷ τῷ ἀκινήτῳ ἐπίπεδα καὶ γραμμὰς καὶ στιγμάς. ἀεὶ γὰρ περὶ τὰ πρότερα ἡ ἐπιστήμη. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν ἀριθμῶν. παρ' ἑκάστας γὰρ τὰς στιγμὰς ἕτεραι ἔσονται μονάδες, καὶ παρ' ἕκαστα τὰ ὄντα αἰσθητά, εἶτα τὰ νοητά. ὥστ' ἔσται γένη ἄπειρα τῶν μαθηματικῶν ἀριθμῶν. ἔτι D ἅπερ ἐν τοῖς ἀπορήμασιν ἐπήλθομεν, πῶς ἐνδέχεται λύειν; περὶ ἃ γὰρ ἡ ἀστρολογία ἐστίν, ὁμοίως ἔσται παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ περὶ ἃ ἡ γεωμετρία. εἶναι δ' οὐρανὸν καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ, πῶς δυνατόν, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν ἔχον κίνησιν; ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ὀπτικά, καὶ τὰ ἁρμονικά. ἔσται γὰρ φωνή τε καὶ ὄψις παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ τὰ καθ' ἕκαστα. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις, καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητά. τί γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε; E εἰ δὲ ταῦτα, καὶ ζῷα ἔσονται, εἴπερ καὶ αἰσθήσεις. ἔτι γράφεται ἔνια καθόλου ὑπὸ τῶν μαθηματικῶν παρὰ ταύτας τὰς οὐσίας. ἔσται οὖν καὶ αὕτη τις ἄλλη οὐσία μεταξὺ κεχωρισμένη τῶν τ' ἰδεῶν καὶ τῶν μεταξύ, ἣ οὔτε ἀριθμός ἐστιν, οὔτε στιγμαί, οὔτε μέγεθος, οὔτε χρόνος. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, δῆλον ὅτι κἀκεῖνα ἀδύνατον εἶναι κεχωρισμένα τῶν αἰσθητῶν. ὅλως δὲ τὸ ἐναντίον συμβαίνει καὶ τοῦ εἰωθότος F ὑπολαμβάνεσθαι, εἴ τις οὕτως θήσει εἶναι τὰ μαθηματικά, ὡς κεχωρισμένας τινὰς φύσεις. ἀνάγκη γάρ, διὰ τὸ μὲν οὕτως εἶναι αὐτάς, προτέρας εἶναι τῶν αἰσθητῶν μεγεθῶν, κατὰ

τὸ ἀλη-

τῇ ἀληθείᾳ δὲ ὕστερα. τὸ γὰρ ἀτελὲς μέγεθος, γενέσει μὲν πρότερόν ἐστι, τῇ οὐσίᾳ δ' ὕστερον, οἷον ἄψυχον ἐμψύχου. ἔτι τινὶ καὶ πότε ἔσται ἓν τὰ μαθηματικὰ μεγέθη; τὰ μὲν γὰρ ἐνταυθοῖ, ψυχῇ ἢ μέρει ψυχῆς, ἢ ἄλλῳ τινὶ εὐλόγως. εἰ δὲ μή, πολλὰ καὶ διαλύεται. ἐκείνοις δὲ διαιρετοῖς καὶ ποσοῖς οὖσι, τί αἴτιον τοῦ εἶναι ἓν καὶ συμμένειν; ἔτι αἱ γενέσεις δηλοῦσι, πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ μῆκος γίγνεται, εἶτα ἐπὶ πλάτος, τελευταῖον δὲ εἰς βάθος, καὶ τέλος ἔσχεν. εἰ οὖν τὸ τῇ γενέσει ὕστερον, τῇ οὐσίᾳ πρότερον, τὸ σῶμα πρότερον ἂν εἴη ἐπιπέδου, καὶ μήκους· καὶ ταύτῃ καὶ τέλειον, καὶ ὅλον μᾶλλον, ὅτι ἔμψυχον γίγνεται. γραμμὴ δὲ ἔμψυχος ἢ ἐπίπεδον, πῶς ἂν εἴη; ὑπὲρ γὰρ τὰς αἰσθήσεις τὰς ἡμετέρας ἂν εἴη τὸ ἀξίωμα. ἔτι τὸ μὲν σῶμα οὐσία τις. ἤδη γὰρ ἔχει πως τὸ τέλειον. αἱ δὲ γραμμαί, πῶς οὐσίαι; οὔτε γὰρ ὡς εἶδος καὶ μορφή τις, οἷον εἰ ἄρα ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, οὔτε ὡς ὕλη, οἷον τὸ σῶμα. οὐθὲν γὰρ ἐκ γραμμῶν, οὐδὲ ἐπιπέδων, οὐδὲ στιγμῶν φαίνεται συνίστασθαι δυνάμενον. εἰ δ' ἦν οὐσία τις ὑλική, τοῦτ' ἂν ἐφαίνετο δυνάμενα πάσχειν. τῷ μὲν οὖν λόγῳ ἔστω πρότερα· ἀλλ' οὐ πάντα ὅσα τῷ λόγῳ πρότερα, καὶ τῇ οὐσίᾳ πρότερα. τῇ μὲν γὰρ οὐσίᾳ πρότερα, ὅσα χωριζόμενα τῷ εἶναι ὑπερβάλλει· τῷ λόγῳ δέ, ὅσων οἱ λόγοι ἐκ τῶν λόγων. ταῦτα δὲ οὐχ ἅμα ὑπάρχει. εἰ γὰρ μὴ ἔστι τὰ πάθη παρὰ τὰς οὐσίας, οἷον κινούμενόν τι ἢ λευκόν, τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου τὸ λευκὸν πρότερον κατὰ τὸν λόγον, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν. οὐ γὰρ ἐνδέχεται εἶναι κεχωρισμένον, ἀλλ' ἀεὶ ἅμα τῷ συνόλῳ ἐστί· σύνολον δὲ λέγω, τὸν ἄνθρωπον τὸν λευκόν. ὥστε φανερὸν, ὅτι οὔτε τὸ ἐξ ἀφαιρέσεως πρότερον, οὔτε τὸ ἐκ προσθέσεως ὕστερον. ἐκ προσθέσεως γὰρ τῷ λευκῷ ὁ λευκὸς ἄνθρωπος λέγεται. ὅτι μὲν οὖν οὔτε οὐσίαι μᾶλλον τῶν σωμάτων εἰσίν, οὔτε πρότερα τῷ εἶναι τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ τῷ λόγῳ μόνον, οὔτε κεχωρισμένα που εἶναι δυνατόν, εἴρηται ἱκανῶς. ἐπεὶ δ' οὐδ' ἐν ταῖς αἰσθητοῖς ἐνδέχεται αὐτὰ εἶναι, φανερὸν ὅτι ἢ ὅλως οὐκ ἔστιν, ἢ τρόπον τινὰ ἔστι, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἔστι. πολλαχῶς γὰρ τὸ εἶναι λέγομεν.

A secundum autem veritatem posteriores. Siquidem imperfecta magnitudo, generatione prior, substantia posterior sit, vt inanimatum animato. Item quo, & quando magnitudines mathematicæ vnum erunt, quæ quidem interdum animæ aut parti animæ, aut alicui, quæ particeps est rationis, insunt: quòd si non, multa erunt, ac dissoluentur. Illis vero (cùm diuisibiles quantæque sint) quidnam causæ est, vt vnum sint, coniunctæque maneant? Item ipsæ B etiam generationes hoc manifestant: quandoquidem quod primum est, ad longitudinem, deinde ad latitudinem, & tandem ad profunditatem fit, ac finem nactum est. Si itaque substantia prius, quod generatione posterius est, corpus profectò tum superficie, tum longitudine prius erit: & hac ratione perfectum magis, atque totum quia fit animatum. Linea verò, C siue superficies, quónam modo animata erit? Super nanque nostros sensus hęc certè postulatio erit. Item, corpus quidem substantia quædam sit, quippe quod iam perfectionem quodam modo habet. lineæ verò quónam modo substantiæ erunt? Nec enim vt species, & forma quædam, veluti si anima sit, quod tale est: nec vt materia, veluti corpus. Nihil enim ex lineis, neque ex superficiebus, neque punctis videtur consistere posse. Atqui si qua materialis substantia esset, hoc pati posse pro D ectò videretur. Ratione itaque prior sit. Non tamen omnia quæcũq. ratione priora, substantia quoque priora sunt. Substãtia nanque priora, quæcunque separatim excedunt essentia. Ratione verò iis, quorum rationes ex rationibus: hæc autem non sunt simul. Si enim passione, non sint præter substantias, veluti quoddam motum, vel album, homine albo secundum E rationem albedo prior est, non secundum substantiam. Non enim potest separata esse, verùm semper vnà cum toto est, dico autem, totum hominem album. Quare manifestum est, neque prius esse, quod ex ablatione est, neque posterius, quod ex appositione est: ex appositione nanque, ipsa albedine albus homo dicitur. Quòd igitur nec substantiæ sint magis, quam corpora, nec essentia sensibilibus priora F sint, verùm sola ratione, nec vsquam esse separata posibile esse, satis dictum est. Cùm verò nec in sensibilibus ea esse contingat, manifestum est, quòd aut omnino non sunt, aut modo quodam sunt, & ob hoc non simpliciter sunt. Multipliciter nanque ipsum esse dicimus.

Et si sensibilibus priora sunt corpora non sensibilia, eadem ratione superficiebus etiam, quæ in solidis immobilibus sunt, priores sunt eæ, quæ per se ipsas existunt. Quare aliæ sunt, hæ tum superficies, tum lineæ, ab iis, quæ simul cum separatis solidis sunt: hæ nanque simul cum mathematicis solidis, illæ verò eis priores sunt. Rursus illarum superficierum lineæ erunt, quibus priores alias oportebit eadem ratione lineas, punctaque esse: & eorum, quæ in prioribus lineis, alia puncta priora, quibus non erunt amplius alia priora. At absurda sanè coaceruatio fit. Accidit nanque solida quidem, vnica præter sensibilia esse: superficies verò triplices, præter sensibiles, illæ scilicet præter sensibiles, quæ in mathematicis sunt solidis, quæque præter eas, quæ in his sunt: lineæ autem quadruplices, puncta autem quincupla. Quare circa qualia horum, mathematicæ scientiæ erunt? non etenim circa superficies, lineas, & puncta, quæ in immobili solido sunt: quandoquidem semper scientia circa priora est. Eadem ratio de numeris quoque: præter enim quælibet puncta, aliæ vnitates erunt, ac præter quælibet entia sensibilia: deinde præter intelligibilia, quare numerorum mathematicorum infinita genera erunt. Item, quonam modo quæ in dubitationibus enumerauimus, solue-re possunt? Etenim ea, circa quæ Astrologia est, simili modo præter sensibilia sunt, ac circa quæ Geometria. Esse verò cælum, & partes eius, quonam modo possibile est, aut aliud quodcunque motum habent? Similiter autem perspectiuæ, & harmonicæ obiecta erit. Erit nanque vox, & visus præter sensibilia & particularia. Quare patet quòd alij sensus etiam aliaque sensibilia sunt. Cur enim magis illa, quàm ista? Quòd si hæc sunt, animalia quoque erunt, siquidem & sensus. Item quædam à mathematicis vniuersaliter præter has substantias scribuntur: erit igitur hæc quoque alia quædam substantia separata, ac media inter ideas, ac media, quæ nec numerus, nec puncta, nec magnitudo, nec tempus sit. Quòd si hec impossibile est, constat quoque illa impossibile esse à sensibilibus separata. Et omnino contrarium, tum vero, tum ei, quod existimari solitum est accidit. Si quis ita esse mathematica ponat, vt quasdam naturas separatas, necesse profectò est, propterea quidem quòd ita se habeant, priores sensibilibus magnitudinibus esse:

A καὶ εἰ παρὰ τῶν αἰσθητῶν πρότερα σώματα μὴ αἰσθητά, τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τῶν ἐπιπέδων τῶν ἐν τοῖς ἀκινήτοις στερεοῖς τὰ αὐτὰ καθ᾽ αὑτὰ αὐτά. ὥστε ἕτερα ταῦτα ἐπίπεδα καὶ γραμμαὶ τῶν ἅμα ἐν τοῖς στερεοῖς τοῖς κεχωρισμένοις. τὰ μὲν γὰρ ἅμα τοῖς μαθηματικοῖς στερεοῖς, τὰ δὲ πρότερα τῶν μαθηματικῶν στερεῶν. πάλιν τούτων τῶν ἐπιπέδων ἔσονται γραμμαὶ ὧν πρότερας δεήσει ἑτέρας γραμμὰς καὶ
B στιγμὰς εἶναι, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. καὶ τούτων ἐν ταῖς προτέραις γραμμαῖς, ἑτέρας προτέρας στιγμὰς ὧν οὐκ ἔτι πρότεραι ἕτεραι. ἄτοπος τε δὴ γίνεται ἡ σώρευσις. συμβαίνει γὰρ στερεὰ μὲν μοναχὰ παρὰ τὰ αἰσθητά, ἐπίπεδα δὲ τριττὰ παρὰ τὰ αἰσθητά, τά τε παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς στερεοῖς, καὶ παρὰ τὰ ἐν τούτοις. γραμμαὶ δὲ τε-
C τραχαί, στιγμαὶ δὲ πενταχαί. ὥστε περὶ ποῖα αἱ ἐπιστῆμαι ἔσονται αἱ μαθηματικαὶ τούτων; οὐ γὰρ δὴ περὶ τὰ ἐν τῷ στερεῷ τῷ ἀκινήτῳ ἐπίπεδα καὶ γραμμὰς καὶ στιγμάς. ἀεὶ γὰρ περὶ τὰ πρότερα ἡ ἐπιστήμη. ὁ δ᾽ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν ἀριθμῶν. καὶ παρ᾽ ἑκάστας γὰρ τὰς στιγμὰς ἕτεραι ἔσονται μονάδες, καὶ παρ᾽ ἕκαστα τὰ ὄντα αἰσθητά, εἶτα τὰ νοητά. ὥστε ἔσται γένη ἄπειρα τῶν μαθηματικῶν ἀριθμῶν. ἔτι ἅ-
D περ ἐν τοῖς ἀπορήμασιν ἐπήλθομεν, πῶς ἐνδέχεται λύειν; περὶ ἃ γὰρ ἡ ἀστρολογία ἐστίν, ὁμοίως ἔσται παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ περὶ ἃ ἡ γεωμετρία. εἶναι δ᾽ οὐρανὸν καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ, πῶς δυνατόν, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν ἔχον κίνησιν; ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ὀπτικὰ καὶ τὰ ἁρμονικά. ἔσται γὰρ φωνή τε καὶ ὄψις παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ τὰ καθ᾽ ἕκαστα. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις, καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητά. τί γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε;
E εἰ δὲ ταῦτα, καὶ ζῷα ἔσονται, εἴπερ καὶ αἰσθήσεις. ἔτι γράφεται ἔνια καθόλου ὑπὸ τῶν μαθηματικῶν παρὰ ταύτας τὰς οὐσίας. ἔσται οὖν καὶ αὕτη τις ἄλλη οὐσία μεταξὺ κεχωρισμένη τῶν τ᾽ ἰδεῶν καὶ τῶν μεταξύ, ἣ οὔτε ἀριθμός ἐστιν, οὔτε στιγμαί, οὔτε μέγεθος, οὔτε χρόνος. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, δῆλον ὅτι κἀκεῖνα ἀδύνατον εἶναι κεχωρισμένα τῶν αἰσθητῶν. ὅλως δὲ τὸ ἐναντίον συμβαίνει καὶ τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ εἰωθότος
F ὑπολαμβάνεσθαι, εἴ τις θήσει οὕτως εἶναι τὰ μαθηματικά, ὡς κεχωρισμένας τινὰς φύσεις. ἀνάγκη γάρ, διὰ τὸ μὴ οὕτως εἶναι αὐτάς, προτέρας εἶναι τῶν αἰσθητῶν μεγεθῶν, κατὰ

τὸ ἀλη-

τῇ γενέσει δὲ ὕστερον. τὸ γὰρ ἀτελὲς μέγεθος, γενέσει μὲν πρότερόν ἐστι, τῇ οὐσίᾳ δ' ὕστερον, οἷον ἄψυχον ἐμψύχου. ἔτι τινὶ καὶ πότε ἔσται ἓν τὰ μαθηματικὰ μεγέθη; τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα, ψυχῇ ἢ μέρει ψυχῆς, ἢ ἄλλῳ τινὶ εὐλόγῳ. εἰ δὲ μή, πολλὰ καὶ διαλύεται. ἐκείνοις δὲ διαιρετοῖς καὶ ποσοῖς οὖσι, τί αἴτιον τοῦ ἓν εἶναι καὶ συμμένειν; ἔτι αἱ γενέσεις δηλοῦσι, πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ μῆκος γίγνεται, εἶτα ἐπὶ πλάτος, τελευταῖον δ' εἰς βάθος, καὶ τέλος ἔσχεν. εἰ οὖν τὸ τῇ γενέσει ὕστερον, τῇ οὐσίᾳ πρότερον, τὸ σῶμα πρότερον ἂν εἴη ἐπιπέδου, καὶ μήκους· καὶ ταύτῃ καὶ τέλειον, καὶ ὅλον μᾶλλον, ὅτι ἔμψυχον γίγνεται. γραμμὴ δὲ ἔμψυχος ἢ ἐπίπεδον, πῶς ἂν εἴη; ὑπὲρ γὰρ τὰς αἰσθήσεις τὰς ἡμετέρας ἂν εἴη τὸ ἀξίωμα. ἔτι τὸ μὲν σῶμα οὐσία τις. ἤδη γὰρ ἔχει πως τὸ τέλειον. αἱ δὲ γραμμαί, πῶς οὐσίαι; οὔτε γὰρ ὡς εἶδος καὶ μορφή τις, οἷον εἰ ἄρα ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, οὔτε ὡς ὕλη, οἷον τὸ σῶμα. οὐθὲν γὰρ ἐκ γραμμῶν, οὐδ' ἐπιπέδων, οὐδὲ στιγμῶν φαίνεται συνίστασθαι δυνάμενον. εἰ δ' ἦν οὐσία τις ὑλική, τοῦτ' ἂν ἑωρᾶτο δυνάμενα πάσχειν. τῷ μὲν οὖν λόγῳ ἔστω πρότερα· ἀλλ' οὐ πάντα ὅσα τῷ λόγῳ πρότερα, καὶ τῇ οὐσίᾳ πρότερα. τῇ μὲν γὰρ οὐσίᾳ πρότερα, ὅσα χωριζόμενα τῷ εἶναι ὑπερβάλλει· τῷ λόγῳ δέ, ὅσων οἱ λόγοι ἐκ τῶν λόγων. ταῦτα δὲ οὐχ ἅμα ὑπάρχει. εἰ γὰρ μὴ ἔστι τὰ πάθη παρὰ τὰς οὐσίας, οἷον κινούμενόν τι ἢ λευκόν, τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου τὸ λευκὸν πρότερον κατὰ τὸν λόγον, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν. οὐ γὰρ ἐνδέχεται εἶναι κεχωρισμένον, ἀλλ' ἀεὶ ἅμα τῷ συνόλῳ ἐστί· σύνολον δὲ λέγω, τὸν ἄνθρωπον τὸν λευκόν. ὥστε φανερόν, ὅτι οὔτε τὸ ἐξ ἀφαιρέσεως πρότερον, οὔτε τὸ ἐκ προσθέσεως ὕστερον· ἐκ προσθέσεως γὰρ τῷ λευκῷ ὁ λευκὸς ἄνθρωπος λέγεται. ὅτι μὲν οὖν οὔτε οὐσίαι μᾶλλον τῶν σωμάτων εἰσίν, οὔτε πρότερα τῷ εἶναι τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ τῷ λόγῳ μόνον, οὔτε κεχωρισμένα που εἶναι δυνατόν, εἴρηται. ἐπεὶ δ' οὐδ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐνδέχεται αὐτὰ εἶναι, φανερὸν ὅτι ἢ ὅλως οὐκ ἔστιν, ἢ τρόπον τινὰ ἔστι, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἔστι· πολλαχῶς γὰρ τὸ εἶναι λέγομεν.

A secundum autem veritatem posteriores. Siquidem imperfecta magnitudo, generatione prior, substantia posterior fit, vt inanimatum animato. Item quo, & quando magnitudines mathematicæ vnum erunt, quæ quidem interdum animæ aut parti animæ, aut alicui, quæ partis ops est rationis, insunt: quòd si non, multa erunt, ac dissoluentur. Illis verò (cùm diuisibiles quantæque sint) quidnam causæ est, vt vnum
B sint, coniunctæque maneant? Item ipsæ etiam generationes hoc manifestant: quandoquidem quod primum est, ad longitudinem, deinde ad latitudinem, & tandem ad profunditatem fit, ac finem nactum est. Si itaque substantia prius, quod generatione posterius est, corpus profectò tum superficie, tum longitudine prius erit: & hac ratione perfectum magis, atque totum quia fit animatum. Linea verò,
C siue superficies, quónam modo animata erit? Super nanque nostros sensus hęc certè postulatio erit. Item, corpus quidem substantia quædam fit, quippe quod iam perfectionem quodam modo habet. lineæ verò quónam modo substantiæ erunt? Nec enim vt species, & forma quædam, veluti si anima sit, quod tale est: nec vt materia, veluti corpus. Nihil enim ex lineis, neque ex superficiebus, neque punctis videtur consistere posse. Atqui si qua materia-
D lis substantia esset, hoc pati posse pro certò videretur. Ratione itaque prior sit. Non tamen omnia quæcũq. ratione priora, substantia quoque priora sunt. Substãtia nanque priora, quæcunque separata, excedunt essentia. Ratione verò iis, quorum rationes ex rationibus: hæc autem non sunt simul. Si enim passiones non sint præter substantias, veluti quoddam motum, vel album, homine albo secundum
E rationem albedo prior est, non secundum substantiam. Non enim potest separata esse, verùm semper vnà cum toto est, dico autem, totum hominem album. Quare manifestum est, neque prius esse, quod ex ablatione est, neque posterius, quod ex appositione est: ex appositione nanque, ipsa albedine albus homo dicitur. Quòd igitur nec substantiæ sint magis, quam corpora, nec essentia sensibilibus priora
F sint, verùm sola ratione, nec vsquam esse separata possibile esse, satis dictum est. Cùm verò nec in sensibilibus ea esse contingat, manifestum est, quòd aut omnino non sunt, aut modo quodam sunt, & ob hoc non simpliciter sunt. Multipliciter nanque ipsum esse dicimus.

Et si sensibilibus priora sunt corpora non sensibilia, eadem ratione superficiebus etiam, quæ in solidis immobilibus sunt, priores sunt eæ, quæ per se ipsas existunt. Quare aliæ sunt, hæ tum superficies, tum lineæ, ab iis, quæ simul cum separatis solidis sunt: hæ nanque simul cum mathematicis solidis, illæ verò eis priores sunt. Rursus illarum superficierum lineæ erunt, quibus priores alias oportebit eadem ratione lineas, punctaque esse: & eorum, quæ in prioribus lineis, alia puncta priora, quibus non erunt amplius alia priora. At absurda sanè coaceruatio fit. Accidit nanque solida quidem, vnica præter sensibilia esse: superficies verò triplices, præter sensibiles, illæ scilicet præter sensibiles, quæ in mathematicis sunt solidis, quæque præter eas, quæ in his sunt: lineæ autem quadruplices, puncta autem quincupla. Quare circa qualia horum, mathematicæ scientiæ erunt? non etenim circa superficies, lineas, & puncta, quæ in immobili solido sunt: quandoquidem semper scientia circa priora est. Eadem ratio de numeris quoque: præter enim quælibet puncta, aliæ vnitates erunt, ac præter quælibet entia sensibilia: deinde præter intelligibilia, quare numerorum mathematicorum infinita genera erunt. Item, quonam modo quæ in dubitationibus enumerauimus, solue-re possunt? Etenim ea, circa quæ Astrologia est, simili modo præter sensibilia sunt, ac circa quæ Geometria. Esse verò cælum, & partes eius, quónam modo possibile est, aut aliud quodcunque motum habent? Similiter autem perspectiuæ, & harmonicæ obiecta erit. Erit nanque vox, & visus præter sensibilia & particularia. Quare patet quòd alij sensus etiam aliaque sensibilia sunt. Cur enim magis illa, quàm ista? Quòd si hæc sunt, animalia quoque erunt, siquidem & sensus. Item quædam à mathematicis vniuersaliter præter has substantias scribuntur: erit igitur hæc quoque alia quædam substantia separata, ac media inter ideas, ac media, quæ nec numerus, nec puncta, nec magnitudo, nec tempus sit. Quòd si hæc impossibile est, constat quoque illa impossibile esse à sensibilibus separata. Et omnino contrarium, tum vero, tum ei, quod existimari solitum est accidit. Si quis ita esse mathematica ponat, vt quasdam naturas separatas, necesse profectò est, propterea quidem quòd ita se habeant, priores sensibilibus magnitudinibus esse:

A καὶ εἰ παρὰ τῶν αἰσθητῶν πρότερα σώματα μὴ αἰσθητά, τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ τῶν ἐπιπέδων τῶν ἐν τοῖς ἀκινήτοις στερεοῖς τὰ αὐτὰ καθ' αὑτά. ὥστε ἕτερα ταῦτα ἐπίπεδα καὶ γραμμαὶ τῶν ἅμα ἐν τοῖς στερεοῖς τοῖς κεχωρισμένοις. τὰ μὲν γὰρ ἅμα τοῖς μαθηματικοῖς στερεοῖς, τὰ δὲ πρότερα τῶν μαθηματικῶν στερεῶν. πάλιν τοίνυν τούτων τῶν ἐπιπέδων ἔσονται γραμ-
B μαί, ὧν πρότερον δεήσει ἑτέρας γραμμὰς καὶ στιγμὰς εἶναι, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. καὶ τούτων ἐν ταῖς προτέραις γραμμαῖς, ἑτέρας προτέρας στιγμάς, ὧν οὐκ ἔτι πρότεραι ἕτεραι. ἄτοπός τε δὴ γίγνεται ἡ σώρευσις. συμβαίνει γὰρ στερεὰ μὲν μοναχὰ παρὰ τὰ αἰσθητά, ἐπίπεδα δὲ τριττὰ παρὰ τὰ αἰσθητά, τά τε παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς στερεοῖς, καὶ τὰ παρὰ τὰ ἐν τούτοις. γραμμαὶ δὲ τε-
C τραχαί, στιγμαὶ δὲ πενταχῶς. ὥστε περὶ ποῖα αἱ ἐπιστῆμαι ἔσονται αἱ μαθηματικαὶ τούτων; οὐ γὰρ δὴ περὶ τὰ ἐν τῷ στερεῷ τῷ ἀκινήτῳ ἐπίπεδα καὶ γραμμὰς καὶ στιγμάς. ἀεὶ γὰρ περὶ τὰ πρότερα ἡ ἐπιστήμη. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν ἀριθμῶν. παρ' ἑκάστας γὰρ τὰς στιγμὰς ἕτεραι ἔσονται μονάδες, καὶ παρ' ἕκαστα τὰ ὄντα αἰσθητά, εἶτα τὰ νοητά. ὥστ' ἔσται γένη ἄπειρα τῶν μαθηματικῶν ἀριθμῶν. ἔτι ἅ-
D περ ἐν τοῖς ἀπορήμασιν ἐπήλθομεν, πῶς ἐνδέχεται λύειν; περὶ ἃ γὰρ ἡ ἀστρολογία ἐστίν, ὁμοίως ἔσται παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ περὶ ἃ ἡ γεωμετρία. εἶναι δ' οὐρανὸν καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ, πῶς δυνατόν, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν ἔχον κίνησιν; ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ὀπτικά, καὶ τὰ ἁρμονικά. ἔσται γὰρ φωνή τε καὶ ὄψις παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ τὰ καθ' ἕκαστα. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις, καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητά. τί γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε;
E εἰ δὲ ταῦτα, καὶ ζῷα ἔσονται, εἴπερ καὶ αἰσθήσεις. ἔτι γράφεται ἔνια καθόλου ὑπὸ τῶν μαθηματικῶν παρὰ ταύτας τὰς οὐσίας. ἔσται οὖν καὶ αὕτη τις ἄλλη οὐσία μεταξὺ κεχωρισμένη τῶν τ' ἰδεῶν καὶ τῶν μεταξύ, ἣ οὔτε ἀριθμός ἐστιν, οὔτε στιγμαί, οὔτε μέγεθος, οὔτε χρόνος. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, δῆλον ὅτι κἀκεῖνα ἀδύνατον εἶναι κεχωρισμένα τῶν αἰσθητῶν. ὅλως δὲ τὸ ἐναντίον συμβαίνει καὶ τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ εἰωθότος
F ὑπολαμβάνεσθαι, εἴ τις θήσει οὕτως εἶναι τὰ μαθηματικά, ὡς κεχωρισμένας τινὰς φύσεις. ἀνάγκη γάρ, διὰ τὸ μὲν οὕτως εἶναι αὐτάς, προτέρας εἶναι τῶν αἰσθητῶν μεγεθῶν, κατὰ τὸ ἀλη-

τὸ ἀλη-

τῷ δ' ἀληθείᾳ ὕστερα. τὸ γὰρ ἀτελὲς μέγεθος, γενέσει μὲν πρότερόν ἐστι, τῇ οὐσίᾳ δὲ ὕστερον, οἷον ἄψυχον ἐμψύχου. ἔτι τίνι καὶ πότε ἔσται ἓν τὰ μαθηματικὰ μεγέθη; τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα, ψυχῇ ἢ μέρει ψυχῆς, ἢ ἄλλῳ τινὶ εὐλόγως. εἰ δὲ μή, πολλὰ, καὶ διαλύεται. ἐκείνοις δὲ διαιρετοῖς καὶ ποσοῖς οὖσι, τί αἴτιον τοῦ ἓν εἶναι καὶ συμμένειν; ἔτι αἱ γενέσεις δηλοῦσι, πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ μῆκος γίγνεται, εἶτα ἐπὶ πλάτος, τελευταῖον δ' εἰς βάθος, καὶ τέλος ἔχει. εἰ οὖν τὸ τῇ γενέσει ὕστερον, τῇ οὐσίᾳ πρότερον, τὸ σῶμα πρότερον ἂν εἴη ἐπιπέδου, καὶ μήκους· καὶ ταύτῃ καὶ τέλειον, καὶ ὅλον μᾶλλον, ὅτι ἔμψυχον γίγνεται. γραμμὴ δὲ ἔμψυχος ἢ ἐπίπεδον, πῶς ἂν εἴη; ὑπὲρ γὰρ τὰς αἰσθήσεις τὰς ἡμετέρας ἂν εἴη τὸ ἀξίωμα. ἔτι τὸ μὲν σῶμα οὐσία τις. ἤδη γὰρ ἔχει πως τὸ τέλειον. αἱ δὲ γραμμαί, πῶς οὐσίαι; οὔτε γὰρ ὡς εἶδος καὶ μορφή τις, οἷον εἰ ἄρα ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, οὔτε ὡς ἡ ὕλη, οἷον τὸ σῶμα. οὐθὲν γὰρ ἐκ γραμμῶν, οὐδ' ἐπιπέδων, οὐδὲ στιγμῶν φαίνεται συνίστασθαι δυνάμενον. εἰ δ' ἦν οὐσία τις ὑλική, τοῦτ' ἂν ἐφαίνετο δυνάμενα πάσχειν. τῷ μὲν οὖν λόγῳ ἔστω πρότερα· ἀλλ' οὐ πάντα ὅσα τῷ λόγῳ πρότερα, καὶ τῇ οὐσίᾳ πρότερα. τῇ μὲν γὰρ οὐσίᾳ πρότερα, ὅσα χωριζόμενα τῷ εἶναι ὑπερβάλλει· τῷ λόγῳ δὲ, ὅσων οἱ λόγοι ἐκ τῶν λόγων. ταῦτα δὲ οὐχ ἅμα ὑπάρχει. εἰ γὰρ μὴ ἔστι τὰ πάθη παρὰ τὰς οὐσίας, οἷον κινούμενόν τι ἢ λευκόν, τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου τὸ λευκὸν πρότερον κατὰ τὸν λόγον, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν. οὐ γὰρ ἐνδέχεται εἶναι κεχωρισμένον, ἀλλ' ἀεὶ ἅμα τῷ συνόλῳ ἐστί· σύνολον δὲ λέγω, τὸν ἄνθρωπον τὸν λευκόν. ὥστε φανερὸν ὅτι οὔτε τὸ ἐξ ἀφαιρέσεως πρότερον, οὔτε τὸ ἐκ προσθέσεως ὕστερον, ἐκ προσθέσεως γὰρ, τῷ λευκῷ ὁ λευκὸς ἄνθρωπος λέγεται. ὅτι μὲν οὖν οὔτε οὐσίαι μᾶλλον τῶν σωμάτων εἰσίν, οὔτε πρότερα τῷ εἶναι τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ τῷ λόγῳ μόνον, οὔτε κεχωρισμένα που εἶναι δυνατόν, εἴρηται ἱκανῶς. ἐπεὶ δ' οὐδ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐνδέχεται αὐτὰ εἶναι, φανερὸν ὅτι ἢ ὅλως οὐκ ἔστιν, ἢ τρόπον τινὰ ἔστι, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἔστι. πολλαχῶς γὰρ τὸ εἶναι λέγομεν.

A secundum autem veritatem posteriores. Siquidem imperfecta magnitudo, generatione prior, substantia posterior fit, vt inanimatum animato. Item quo, & quando magnitudines mathematicæ vnum erunt, quæ quidem interdum animæ aut parti animæ, aut alicui, quæ particeps est rationis, insunt: quod si non, multa erunt, ac dissoluentur. Illis verò (cùm diuisibiles quantæque sint) quidnam causæ est, vt vnum sint, coniunctæque maneant? Item ipsæ etiam generationes hoc manifestant: B quandoquidem quod primum est, ad longitudinem, deinde ad latitudinem, & tandem ad profunditatem fit, ac finem nactum est. Si itaque substantia prius, quod generatione posterius est, corpus profectò tum superficie, tum longitudine prius erit: & hac ratione perfectum magis, atque totum quia fit animatum. Linea verò, siue superficies, quónam modo animata C erit? Super nanque nostros sensus hęc certè postulatio erit. Item, corpus quidem substantia quædam fit, quippe quod iam perfectionem quodam modo habet. lineæ verò quónam modo substantiæ erunt? Nec enim vt species, & forma quædam, veluti si anima sit, quod tale est: nec vt materia, veluti corpus. Nihil enim ex lineis, neque ex superficiebus, neque punctis videtur consistere posse. Atqui si qua materialis substantia esset, hoc pati posse pro-D fectò videretur. Ratione itaque prior sit. Non tamen omnia quæcũq. ratione priora, substantia quoque priora sunt. Substãtia nanque priora, quæcunque separatam, excedunt essentia. Ratione verò iis, quorum rationes ex rationibus: hæc autem non sunt simul. Si enim passiones non sunt præter substantias, veluti quoddam motum, vel album, homine albo secundum E rationem albedo prior est, non secundum substantiam. Non enim potest separata esse, verùm semper vnà cum toto est, dico autem, totum hominem album. Quare manifestum est, neque prius esse, quod ex ablatione est, neque posterius, quod ex appositione est: ex appositione nanque, ipsa albedine albus homo dicitur. Quod igitur nec substantiæ sint magis, quam corpora, nec essentia sensibilibus priora F sint, verùm sola ratione, nec vsquam esse separata posibile esse, satis dictum est. Cùm verò nec in sensibilibus ea esse contingat, manifestum est, quòd aut omnino non sunt, aut modo quodam sunt, & ob hoc non simpliciter sunt. Multipliciter nanque ipsum esse dicimus.

CAPVT III.

Qvemadmodum enim vniuersalia in mathematicis non sunt de separatis præter magnitudines, numerósque, verùm de his, quanquam non quatenus talia, vt magnitudinem habeant, aut diuisibilia sint, patet quod etiam de magnitudinibus sensibilibus rationes & demonstrationes sunt verùm non prout sensibiles, sed prout tales sunt. Quemadmodum enim prout mota solùm multæ rationes sunt, absque eo, quòd quid sit vnumquodque eorum, ac eis accidentium consideretur, & non est necesse propterea idem aliquid motum à sensibilibus separatum esse, vel in eis aliquam naturam segregatam esse: ita de motis etiam erunt rationes, atque scientiæ, non tamen quatenus mota, verùm quatenus corpora tantùm: & rursus prout superficies tantùm, & prout longitudines tantùm, & quatenus diuisibilia & quatenus indiuisibilia situm habentia, & prout indiuisibilia tantùm. Quare cùm simpliciter verum sit dicere, non solùm separabilia, sed & non separabilia esse veluti mota, & mathematica quia (etiam qualia dicunt) verum est simpliciter dicere, & talia esse: & quemadmodum cæteras scientias simpliciter verum est dicere huius esse, non eius, quod ei accidat: veluti albi (si salubre album sit) verùm prout salubre est, ac illius, cuius vnaquæque est, si salubris salubre, si verò hominis prout homo est: ita & geometriam: non si accidit sensibilia esse quorum est, non est autem eorum, prout sensibilia sunt, non erunt sensibilium mathematicæ scientiæ: non profectò propter hæc aliorum separatorum erunt. Multa verò per se rebus accidunt, prout vnumquodque talium est: quoniam & quatenus fœmininum animal & quatenus masculinum, propriæ sunt passiones, etsi non est quicquam fœmininum, neque masculinum separatorum animalium. Quare etiam prout longitudines solùm, & prout superficies. & quantò de prioribus ratione, ac simplicioribus, tantò magis id certitudinem habet. Hoc autem simplex est, quare absque magnitudine magis, quam cum magnitudine, & maximè absque motu. Quod si habet motum, primum maximè: si quidem hic simplicissimus est, & huius qui regularis est. Eadem ratio de harmonica & perspectiua est: neutra namque prout visus, vel prout vox, speculatur, verùm prout lineæ, & numeri. Adhæc, propriæ illorum passiones sunt: mechanica quoque similiter.

Quare

Κεφάλαιον γ.

Ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ καθόλου ἐν τοῖς μαθήμασιν, οὐ περὶ κεχωρισμένων ἐστὶ, παρὰ τὰ μεγέθη καὶ τοὺς ἀριθμοὺς, ἀλλὰ περὶ τούτων μὲν, οὐχ ᾗ δὲ τοιαῦτα οἷα ἔχειν μέγεθος, ἢ εἶναι διαιρετὰ, δῆλον ὅτι ἐνδέχεται καὶ περὶ τῶν αἰσθητῶν μεγεθῶν εἶναι καὶ λόγους καὶ ἀποδείξεις, μὴ ᾗ δ' αἰσθητὰ, ἀλλ' ᾗ τοιαδί. ὥσπερ γὰρ καὶ ᾗ κινούμενα μόνον πολλοὶ λόγοι εἰσὶ, χωρὶς τοῦ τί ἕκαστόν ἐστι τῶν τοιούτων, καὶ τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀνάγκη διὰ ταῦτα, ἢ κεχωρισμένον τι εἶναι κινούμενον τῶν αἰσθητῶν, ἢ ἐν τούτοις τινὰ φύσιν εἶναι ἀφωρισμένην· οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν κινουμένων ἔσονται λόγοι καὶ ἐπιστῆμαι, οὐχ ᾗ κινούμενα δὲ, ἀλλ' ᾗ σώματα μόνον· καὶ πάλιν ᾗ ἐπίπεδα μόνον, καὶ ᾗ μήκη μόνον, καὶ ᾗ διαιρετὰ, καὶ ᾗ ἀδιαίρετα ἔχοντα θέσιν, καὶ ᾗ ἀδιαίρετα μόνον. ὥστ' ἐπεὶ ἁπλῶς λέγειν ἀληθὲς, μὴ μόνον τὰ χωριστὰ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ χωριστὰ, οἷον κινούμενα, εἶναι, καὶ τὰ μαθηματικὰ, ὅτι ἔστιν ἁπλῶς ἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ τοιαῦτά γε οἷα λέγουσι· καὶ ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας ἁπλῶς ἀληθὲς εἰπεῖν, τούτου εἶναι, οὐχὶ τοῦ συμβεβηκότος· οἷον ὅτι λευκοῦ, εἰ τὸ ὑγιεινὸν λευκὸν, ἡ δ' ἔστιν ὑγιεινοῦ· ἀλλ' ἐκείνου οὗ ἐστιν ἑκάστη, εἰ ὑγιεινὸν, ὑγιεινοῦ, εἰ δ' ᾗ ἄνθρωπος, ἀνθρώπου· οὕτω καὶ τὴν γεωμετρίαν· οὐκ εἰ συμβέβηκεν αἰσθητὰ εἶναι ὧν ἐστὶ, μὴ ἔστι δὲ ᾗ αἰσθητὰ, οὐ τῶν αἰσθητῶν ἔσονται αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι. οὐ μέντοι οὐδὲ παρὰ ταῦτα, ἄλλων κεχωρισμένων. πολλὰ δὲ συμβέβηκε καθ' αὑτὰ τοῖς πράγμασιν, ᾗ ἕκαστον ὑπάρχει τῶν τοιούτων· ἐπεὶ καὶ ᾗ θῆλυ τὸ ζῷον, καὶ ᾗ ἄρρεν, ἴδια πάθη ἐστί· καίτοι οὐκ ἔστι τι θῆλυ οὐδ' ἄρρεν κεχωρισμένον τῶν ζῴων. ὥστε καὶ ᾗ μήκη μόνον, καὶ ᾗ ἐπίπεδα. καὶ ὅσῳ δὴ ἂν περὶ προτέρων τῷ λόγῳ καὶ ἁπλουστέρων, τοσούτῳ μᾶλλον ἔχει τὸ ἀκριβές. τοῦτο δὲ ἁπλοῦν ἐστιν· ὥστε ἄνευ τε μεγέθους μᾶλλον, ἢ μετὰ μεγέθους, καὶ μάλιστα ἄνευ κινήσεως. ἐὰν δὲ κινῆται, μάλιστα τὴν πρώτην. ἁπλουστάτη γὰρ καὶ ταύτης ἡ ὁμαλή. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ ἁρμονικῆς, καὶ ὀπτικῆς. οὐδετέρα γὰρ ᾗ ὄψις, ἢ ᾗ φωνὴ, θεωρεῖ, ἀλλ' ᾗ γραμμαὶ καὶ ἀριθμοί. οἰκεῖα μέντοι ταῦτα πάθη ἐκείνων. καὶ ἡ μηχανικὴ δὲ ὡσαύτως.

A ὥστ᾽ εἴ τις θέμενος κεχωρισμένα τῶν συμβεβηκότων σκοπεῖ τι περὶ τούτων ᾗ τοιαῦτα, οὐθὲν διὰ τοῦτο ψεῦδος ψεύσεται, ὥσπερ οὐδ᾽ ὅταν ἐν τῇ γῇ γράφῃ, καὶ τὴν ποδιαίαν φῇ μὴ ποδιαίαν. οὐ γὰρ ἐν ταῖς προτάσεσι τὸ ψεῦδος. ἄριστα δ᾽ ἂν οὕτως θεωρηθείη ἕκαστον, εἴ τις τὸ μὴ κεχωρισμένον θείη χωρίσας, ὅπερ ὁ ἀριθμητικὸς ποιεῖ, καὶ ὁ γεωμέτρης. ἓν μὲν γὰρ καὶ ἀδιαίρετον ὁ ἄνθρωπος, ᾗ ἄνθρωπος. ὁ δ᾽ ἔθετο ἓν ἀδιαίρετον, εἶτ᾽ ἐθεώρησεν, εἴ τι τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν ᾗ ἀδιαίρετος. ὁ δὲ γεωμέτρης, οὔθ᾽ ᾗ ἄνθρωπος, οὔθ᾽ ᾗ ἀδιαίρετος, ἀλλ᾽ ᾗ στερεόν. ἃ γὰρ κἂν εἰ μή που ἦν ἀδιαίρετος, ὑπῆρχεν αὐτῷ, δῆλον ὅτι καὶ ἄνευ τούτων ἐνδέχεται αὐτῷ ὑπάρχειν τὸ δυνατόν. ὥστε διὰ τοῦτο ὀρθῶς λέγουσιν οἱ γεωμέτραι, καὶ περὶ ὄντων διαλέγονται, καὶ ὄντα ἐστίν. διττὸν γὰρ τὸ ὄν, τὸ μὲν ἐντελεχείᾳ, τὸ δ᾽ ὑλικῶς. ἐπεὶ δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἕτερον (τὸ μὲν γὰρ ἀεὶ ἐν πράξει, τὸ δὲ καλὸν καὶ ἐν τοῖς ἀκινήτοις) οἱ φάσκοντες οὐδὲν λέγειν τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας περὶ καλοῦ, ἢ ἀγαθοῦ, ψεύδονται. λέγουσι γὰρ καὶ δεικνύουσι μάλιστα. οὐ γὰρ εἰ μὴ ὀνομάζουσι, τὰ δ᾽ ἔργα καὶ τοὺς λόγους δεικνύουσιν, οὐ λέγουσι περὶ αὐτῶν. τοῦ δὲ καλοῦ μέγιστα εἴδη, τάξις καὶ συμμετρία, καὶ τὸ ὡρισμένον. ἃ μάλιστα δεικνύουσιν αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι. καὶ ἐπεί γε πολλῶν αἴτια φαίνεται ταῦτα (λέγω δ᾽ οἷον ἡ τάξις καὶ τὸ ὡρισμένον) δῆλον ὅτι λέγοιεν ἂν καὶ τὴν τοιαύτην αἰτίαν, τὴν ὡς τὸ καλὸν αἴτιον τρόπον τινά. μᾶλλον δὲ γνωρίμως ἐν ἄλλοις περὶ αὐτῶν ἐροῦμεν. περὶ μὲν οὖν τῶν μαθηματικῶν, ὅτι τε ὄντα ἐστί, καὶ πῶς ἐστι, καὶ πῶς πρότερα, καὶ πῶς οὐ πρότερα, τοσαῦτα εἰρήσθω.

Κεφάλαιον δ.

Περὶ δὲ τῶν ἰδεῶν, πρῶτον αὐτὴν τὴν κατὰ τὴν ἰδέαν δόξαν ἐπισκεπτέον, μηθὲν συνάπτοντας πρὸς τὴν τῶν ἀριθμῶν φύσιν, ἀλλ᾽ ὡς ὑπέλαβον ἐξ ἀρχῆς οἱ πρῶτοι τὰς ἰδέας φήσαντες εἶναι. συνέβη δ᾽ ἡ περὶ τῶν εἰδῶν δόξα τοῖς εἰποῦσι, διὰ τὸ πεισθῆναι περὶ τῆς ἀληθείας τοῖς Ἡρακλειτείοις λόγοις, ὡς πάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ῥεόντων. ὥστ᾽ εἴπερ ἐπιστήμη τινὸς ἔσται καὶ φρόνησις, ἑτέρας δεῖν τινὰς φύσεις εἶναι παρὰ τὰς αἰσθητὰς μενούσας. οὐ γὰρ εἶναι τῶν ῥεόντων ἐπιστήμην. Σωκράτους δὲ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς πραγ-

Quare si quis ab accidentibus separet, ac de eis aliquid, quatenus talia sunt, consideret minime propter hoc mentietur: quemadmodum nec cùm in terra describat, ac eam, quæ pedalis non est, pedalem dicat. Non enim in propositionibus falsitas inest. Optimè verò ita vnumquodque profectò considerabitur, si quis separans ponat, quod non est separatum: quod arithmeticus geometráque facit. Vnū enim & indiuisum est homo, prout homo. Ille
B verò posuit vnum indiuisum, deinde speculatus est si quid homini prout indiuisus est accidit. At geometra nec prout homo, nec prout indiuisus, verùm prout solida, quæ certè (etiam tametsi nullibi, erat indiuisus) inerant ei: patet quòd etiam absque his contingit: ei posse inesse. Quare propter hoc non malè geometræ dicunt, & de entibus disserunt: & entia sunt. Duplex enim est ens, hoc quidem actu,
C hoc vero materia. Cum autem bonum & pulchrum differant (siquidem illud semper in operatione, pulchrū verò etiam in immobilibus est) qui dicunt mathematicas scientias nihil de bono vel pulchro dicere falsum dicunt. Dicunt etenim, & maximè ostendunt. Nam etsi non nominant, cùm tamen opera, & rationes ostendunt, nónne dicunt de eis? Pulchri nanque maximè species sunt, ordo, commen-
D suratio, & definitum, quæ maximè ostendunt mathematicæ scientiæ. Et cum hæc multorum causæ esse appareant (dico autem veluti ordo & definitum) patet quòd etiam similem causam, quæ vt boni causa est, quodam modo dicant. Magis autē apertè in aliis dicemus. De mathematicis igitur, & quòd entia sunt, & quomodo entia quoque modo priora, & quomodo non priora, tot dicta sint.

CAPVT IIII.

E DE ideis autem primò ipsam, quę de idea est, opinionem considerandum, ad numerorum naturam nihil consortij habentem, sed quemadmodum opinati sunt à principio qui primi ideas esse dixere. Accidit verò de ideis opinio illis, qui dixerunt propter ea, quòd de veritate adhęserant Heracliti rationibus tanquam omnia sensibilia semper fluant. Quare si
F qua cuiuspiam scientia, prudentiaque erit oporter alias quasdam naturas permanentes esse, præter sensibiles: non enim fluentium esse scientiam. Cùm verò Socrates circa morales virtutes vaca-

ret, & de his vniuersaliter definire primus quæreret (naturalia enim parumper Democritus tetigerat solùm, & aliquatenus calidum & frigidum definierat. Pythagorici etiam prius de quibusdam paucis, quorum rationes ad numeros reducebant, veluti quid est tempus, aut iustum aut nuptiæ) ille sanè rationabiliter quærebat ipsum quid est. syllogizare enim quęrebat. Syllogismorum verò principiũ est ipsum quid est. Nondum enim tunc erat vis dialectica, vnde & possent absque eo ipso quid est, contraria considerare, verum contrariorum eadem scientia esset. Duo nanque sunt, quæ Socrati iure proprio attribuat quispiam, inductiuas orationes & definitionem vniuersalis. Hæc enim ambo circa principium scientiæ sunt. At Socrates quidem vniuersalia non ponebat separata nec definitiones: quidam verò separarunt ac talia, entium ideas appellarunt. Quare ferè accidebat eis eadem ratione, omnium, quæ vniuersaliter dicuntur, ideas esse. At simile est, sicuti si quis numerare volens, cùm quidem pauciora existant, arbitretur non posse: cum verò plura faciat, numeret. Plures etenim (vt ita dicam) species sunt quàm sensibilia particularia: de quibus cùm causas quærerent, ex his ad illa processerunt. Nam & secundum vnumquodque eiusdem nominis sunt & præter substantias: cæterorum quoque in multis est vnum, & in his, & sempiternis. Cæterùm quibus modis ostenditur, quod species sunt, secundum nullum horum apparet. E quibusdam nãque non est necesse fieri syllogismum: è quibusdam verò, etiam quorum non putant, horum species fiunt. Secundum nanque rationes, quæ ex scientiis, species erunt omnium quorum scientię sunt: secundum verò vnum in multis, etiam negationum: & secundum quod intelligimus aliquid eius, quod corruptum est, etiam corruptibilium: siquidem horum aliqua conceptio est. Insuper quædam rationum eorum etiam, quæ ad aliquid sunt (quippe cum exactissimæ sint) ideas faciunt, quorum non dicunt esse per se genus: quædam etiam tertium hominem dicunt. Et simpliciter hæ de speciebus rationes illa perimunt, quæ magis, quàm ipsas ideas esse volunt, qui species dicunt. Accidit enim non esse prius dualitatem, sed numerum, & eo, quod est aliquid, etiam id quod per se est: & cuncta quæcunque cum quibusdam sequerentur de ideis opiniones, aduersa facere principiis. Item, secundum existimationem,

A γματευομένου, καὶ περὶ τούτων ὁρίζεσθαι καθόλου ζητοῦντος πρώτου (τῶν μὲν γὰρ φυσικῶν ἐπὶ μικρὸν Δημόκριτος ἥψατο μόνον, καὶ ὡρίσατό πως τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρόν. οἱ δὲ Πυθαγόρειοι πρότερον περί τινων ὀλίγων, ὧν τοὺς λόγους εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀνῆπτον, οἷον, τί ἐστι καιρὸς, ἢ τὸ δίκαιον, ἢ γάμος) ἐκεῖνος εὐλόγως ἐζήτει, τὸ τί ἐστι. συλλογίζεσθαι γὰρ ἐζήτει. ἀρχὴ δὲ τῶν συλλογισμῶν, τὸ τί ἐστι. διαλεκτικὴ

B γὰρ ἰσχὺς οὔπω τότ' ἦν, ὥστε δύνασθαι καὶ χωρὶς τοῦ τί ἐστι τἀναντία ἐπισκοπεῖν, καὶ τῶν ἐναντίων εἰ ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη. δύο γάρ ἐστιν, ἅ τις ἂν ἀποδοίη Σωκράτει δικαίως, τούς τ' ἐπακτικοὺς λόγους, καὶ τὸ ὁρίζεσθαι καθόλου. ταῦτα γάρ ἐστιν ἄμφω περὶ ἀρχὴν ἐπιστήμης. ἀλλ' ὁ μὲν Σωκράτης τὰ καθόλου οὐ χωριστὰ ἐποίει, οὐδὲ τοὺς ὁρισμούς. οἱ δ' ἐχώρισαν, καὶ τὰ τοι-

C αῦτα τῶν ὄντων ἰδέας προσηγόρευσαν. ὥστε συνέβαινεν αὐτοῖς σχεδὸν τῷ αὐτῷ λόγῳ, πάντων ἰδέας εἶναι τῶν καθόλου λεγομένων. καὶ παραπλήσιον, ὥσπερ εἴ τις ἀριθμῆσαι βουλόμενος, ἐλαττόνων μὲν ὄντων οἴοιτο μὴ δύνασθαι, πλείω δὲ ποιήσας, ἀριθμοίη. πλείω γάρ ἐστι τῶν καθ' ἕκαστα αἰσθητῶν ὡς εἰπεῖν, τὰ εἴδη, περὶ ὧν ζητοῦντες τὰς αἰτίας,

D ἐκ τούτων ἐκεῖ προῆλθον. καθ' ἕκαστον τε γὰρ ὁμώνυμόν ἐστι καὶ παρὰ τὰς οὐσίας, τῶν τε ἄλλων ἕν ἐστιν ἐπὶ πολλῶν, καὶ ἐπὶ τοῖσδε, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀϊδίοις. ἔτι καθ' οὓς τρόπους δείκνυται ὅτι ἔστι τὰ εἴδη, κατ' οὐδένα φαίνεται τούτων. ἐξ ἐνίων μὲν γὰρ οὐκ ἀνάγκη γενέσθαι συλλογισμόν, ἐξ ἐνίων δὲ καὶ οὐχ ὧν οἴονται, τούτων εἴδη γίνεται. κατά τε γὰρ τοὺς λόγους τοὺς ἐκ τῶν ἐπιστημῶν, ἔσται εἴδη πάντων ὅσων ἐπι-

E στῆμαι εἰσί. καὶ κατὰ τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν, καὶ τῶν ἀποφάσεων. κατὰ δὲ τὸ νοεῖν τι φθαρέντος, τῶν φθαρτῶν. φάντασμα γάρ τι τούτων ἐστίν. ἔτι δὲ οἱ ἀκριβέστατοι τῶν λόγων, οἱ μὲν τῶν πρός τι ποιοῦσιν ἰδέας, ὧν οὔ φασιν εἶναι καθ' αὑτὸ γένος· οἱ δὲ τὸν τρίτον ἄνθρωπον λέγουσιν. ὅλως τε ἀναιροῦσιν οἱ περὶ τῶν εἰδῶν λόγοι, ἃ μᾶλλον βούλονται εἶναι οἱ λέγοντες εἴδη, τοῦ

F τὰς ἰδέας εἶναι. συμβαίνει γὰρ μὴ εἶναι πρῶτον τὴν δυάδα, ἀλλὰ τὸν ἀριθμόν, καὶ τούτου τὸ πρός τι, καὶ τὸ καθ' αὑτό. καὶ πάνθ' ὅσα τινὲς ἀκολουθήσαντες τῇ περὶ τῶν εἰδῶν δόξῃ, ἠναντιώθησαν ταῖς ἀρχαῖς. ἔτι κατὰ μὲν τὴν ὑπό-

secundum

ἀνάγκη καθ' ἣν φασιν εἶναι τὰς ἰδέας, οὐ μόνον A τῶν οὐσιῶν ἔσονται εἴδη, ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν. τὸ γὰρ νόημα ἓν, οὐ μόνον περὶ τὰς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ μὴ οὐσιῶν ἐστί, καὶ αἱ ἐπιστῆμαι οὐ μόνον τῆς οὐσίας εἰσί, συμβαίνει δὲ καὶ ἄλλα μυρία τοιαῦτα. κατὰ δὲ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὰς δόξας τὰς περὶ αὐτῶν, εἰ ἔστι μεθεκτὰ τὰ εἴδη, τῶν οὐσιῶν ἀναγκαῖον ἰδέας εἶναι μόνον. οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχονται, ἀλλὰ δεῖ ταύτῃ ἑκάστου B μετέχειν, ᾗ μὴ καθ' ὑποκειμένου λέγεται. λέγω δ' οἷον, εἴ τι αὐτοῦ διπλασίου μετέχει, τοῦτο καὶ ἀϊδίου μετέχει, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· συμβέβηκε γὰρ τῷ διπλασίῳ ἀϊδίῳ εἶναι. ὥστ' ἔσται οὐσία τὰ εἴδη. ταὐτὰ δ' ἐνταῦθα οὐσίαν σημαίνει κἀκεῖ· ἢ τί ἔσται τὸ εἶναι φάναι τι παρὰ ταῦτα, τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν; καὶ εἰ μὲν ταὐτὸ εἶδος τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν μετεχόντων, ἔσται C τι κοινόν· τί γὰρ μᾶλλον ἐπὶ τῶν φθαρτῶν δυάδων, καὶ τῶν δυάδων τῶν πολλῶν μὲν, ἀϊδίων δὲ, τὸ δυὰς ἓν καὶ ταὐτὸν, ἢ ἐπ' αὐτῆς καὶ τῆς τινός; εἰ δὲ μὴ τὸ αὐτὸ εἶδος, ὁμώνυμα ἂν εἴη, καὶ ὅμοιον ὥσπερ ἂν εἴ τις καλοίη ἄνθρωπον τόν τε Καλλίαν, καὶ τὸ ξύλον, μηδεμίαν κοινωνίαν ἐπιβλέψας αὐτῶν. εἰ δὲ τὰ μὲν ἄλλα τοὺς κοινοὺς λόγους ἐφαρμόττειν θήσομεν τοῖς εἴδεσιν, οἷον ἐπ' αὐτὸν τὸν κύκλον σχῆμα ἐπίπεδον, D καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ λόγου, τὸ δ' ὃ ἔστι προστεθήσεται, σκοπεῖν δεῖ μὴ κενὸν ᾖ τοῦτο παντελῶς. τίνι τε γὰρ προστεθήσεται; τῷ μέσῳ, ἢ τῷ ἐπιπέδῳ, ἢ πᾶσι; πάντα γὰρ τὰ ἐν τῇ οὐσίᾳ, ἰδέαι, οἷον τὸ ζῷον, καὶ τὸ δίπουν. ἔτι δῆλον ὅτι ἀνάγκη αὐτὸ εἶναί τι, ὥσπερ τὸ ἐπίπεδον, φύσιν τινὰ ἣ πᾶσιν ἐνυπάρξει τοῖς εἴδεσιν, ὡς γένος.

secundum quam dicunt ideas esse, non solum substantiarum, verùm etiam multorum aliorum species erunt: etenim vnus conceptus, non solum de substantiis, sed de non substantiis etiam est. Et scientiæ non solùm substantiæ erunt: & alia id genus accidunt infinita. Secundum verò necessitatem & opiniones de eis, si species participabiles sunt, necesse est substantiarum solùm esse ideas. Non enim secundum accidens participatio earum est, sed eatenus vnumquodque participare est, qua ea-nus dicitur non de subiecto. Dico autem, vt si quid ipso duplo participat, hoc etiam æterno participat, sed secundum accidens. Accidit enim duplo æternum esse: quare species, substantia erunt. Hæc autem hic, & ibi substantiam significant. An aliquid erit dicere esse præter hæc, ipsum quid vnum in multis: et si eadem quidem species est idearum, & participantium, erit aliquid commune. Cur enim magis de corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidem, sed æternis dualitas vnum, & idem sit, quàm de hac, & aliqua? Quòd si nō est eadem species, æquiuoca erit profectò, & simile, ac si qui Calliam, & lignū homines appellaret, nullam inspiciens communicationem eorum. Si autem cætera quidem, communes videlicet rationes speciebus conuenire ponemus, veluti ad ipsum circulum figuram planam, & cæteras rationis partes, & quod est, etiam esti apponatur, considerandum est, ne omnino vanum hoc sit. Cui nam neque apponetur? medio, an plano, an cunctis? Omnia enim, quæ in substantia sunt, ideæ sunt, vt animal, & bipes. Item patet, quod ipsum quoque necesse est quid esse, veluti planum, naturam quandam, quæ omnibus speciebus vt genus insit.

Κεφάλαιον ε.

E

Πάντων δὲ μάλιστα διαπορήσειεν ἄν τις, τί ποτε συμβάλλεται τὰ εἴδη ἢ τοῖς ἀϊδίοις τῶν αἰσθητῶν, ἢ τοῖς γιγνομένοις καὶ φθειρομένοις. οὔτε γὰρ κινήσεώς ἐστιν, οὔτε μεταβολῆς οὐδεμιᾶς αἴτια αὐτοῖς. ἀλλὰ μὴν οὔτε πρὸς τὴν ἐπιστήμην οὐθὲν βοηθεῖ τὴν τῶν ἄλλων. οὐδὲ γὰρ οὐσία ἐκεῖνα τούτων (ἐν τούτοις γὰρ ἂν ἦν) οὔτ' εἰς τὸ εἶναι, μὴ ἐνυπάρχοντά γε τοῖς μετέχουσιν. οὕτω μὲν γὰρ ἴσως αἴ- F τια δόξειεν ἂν εἶναι ὡς τὸ λευκὸν μεμιγμένον τῷ λευκῷ. ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ λόγος λίαν εὐκίνητος, ὃν Ἀναξαγόρας μὲν πρῶτος, Εὔδοξος δ' ὕστερος ἔλεγε, διαπορῶν καὶ ἕτεροί τινες. ῥᾴδιον γὰρ πολλὰ συναγαγεῖν καὶ ἀδύνατα πρὸς τὴν

CAPVT V.

POtissimum verò quispiam dubitabit, quidnam species conferant, aut sempiternis sensibilium, aut illis, quæ fiunt, & corrumpuntur: nec enim motus, nec alicuius transmutationis, eis ipsis causæ sunt. At nec ad scientiam aliorum prosunt: nec enim horum illæ substantiæ sunt: in his etenim essent. Nec adesse: quippe cùm non insint participantibus. Ista etenim fortassis causæ putabuntur esse, vt album mixtum albo. Sed ista ratio facile redargui potest, quam Anaxagoras prior, Eudoxus verò posterior dubitans & alii quidam dixerunt: facile enim est multa & impossibilia ad hanc opinionem

cōgerere. At nec ex speciebus cætera sunt secundum vllum illorum modorum, qui dici solent. Dicere verò exemplaria, eas esse, & cæteras eis participare, vana, & figmenta poetica est dicere. Quid enim est, quod agit, ad ideas inspiciens? Possibile enim est & esse, & fieri quodcunque etiam non ex imagine. Quare & existente Socrate, & non existente, fiet vtique quale Socrates est. Similiter etiam dilucidum, si Socrates sempiternus esset, & eiusdem erunt plura exemplaria: quare & species, vtputa, hominis, animal, & bipes, simul autem & idealis homo. Item, non solùm sensibilium exemplaria species erunt, verùm etiam ipsarum: vtputa genus specierum, quæ vt generis sunt: quare idem erit, exemplar, & imago. Item, videretur impossibile esse separatam substantiam, & id, cuius substantia. Quamobrem quomodo ideæ, cùm rerum substantiæ sint, separatæ erunt? In Phædone verò hoc modo dicitur, quod tum ipsius esse, tum ipsius fieri, species causæ sunt. Attamen quamuis species existant, non fiunt, si non sit, qui moueat: & multa alia fiunt, vt domus, & annulus, quorum non dicunt species esse. Quare patet, cætera quoque, quorum aiunt ideas esse, posse & esse, & fieri propter tales causas, quales eorum sunt, quæ nunc dicta sunt, & non propter species. Sed de ideis quidem, & hoc modo, & per alias tum magis dialecticas, tum certiores rationes, multa iam consideratis similia congregari possunt.

CAPVT VI.

CVm autem de his determinatum sit, decet rursus, quæ circa numeros illis accidunt, qui eos substantias separatas dicunt, ac entium causas primas, speculari. Necesse verò est, si numerus quædam natura est, nec est alia quædam eius substātia, sed hoc ipsum, vt quidam aiunt, aut quoddam eius primū esse, quoddam consequens, quod sit secundum, quódque specie diuersum, & hoc aut in vnitatibus cōfestim existit, & est quæcunque vnitas cuique vnitati incomparabilis: aut sunt confestim consequenter omnes & quæcunque quibuscunque combinabiles: qualem aiunt mathematicum numerum esse (in mathematico enim nulla vnitas alia ab alia differt) aut quasdā combinabiles, quasdam non: veluti si post vnū est prima dualitas, deinde trinitas, & sic alius numerus. Sunt autē vnitates in vnoquoq. numero veluti quæ in prima dualitate sunt, inuicem cōbinabiles, & quæ in prima trinitate sunt,

A τοιαύτην δόξαν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκ τῶν εἰδῶν ἐστὶ τἆλλα κατ' οὐθένα τρόπον τῶν εἰωθότων λέγεσθαι. τὸ δὲ λέγειν παραδείγματα εἶναι καὶ μετέχειν αὐτῶν τἆλλα, κενολογεῖν ἐστὶ, καὶ μεταφορὰς λέγειν ποιητικάς. τί γάρ ἐστι τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ἰδέας ἀποβλέπον; ἐνδέχεταί τε εἶναι καὶ γίγνεσθαι ὁποιοῦν, καὶ μὴ εἰκαζόμενον. ὥστε καὶ ὄντος Σωκράτους, καὶ μὴ ὄντος, γένοιτ' ἂν εἴη Σωκράτης. ὁμοίως δὲ
B δῆλον ὅτι κἂν εἴη ὁ Σωκράτης ἀΐδιος, ἔσται τε πλείω παραδείγματα τοῦ αὐτοῦ. ὥστε καὶ εἴδη, οἷον τοῦ ἀνθρώπου τὸ ζῷον, καὶ τὸ δίπουν, ἅμα δὲ καὶ αὐτοάνθρωπος. ἔτι οὐ μόνον τῶν αἰσθητῶν παραδείγματα τὰ εἴδη, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν, οἷον τὸ γένος τῶν ὡς γένους εἰδῶν. ὥστε τὸ αὐτὸ ἔσται παράδειγμα, καὶ εἰκών. ἔτι δόξειεν ἂν ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τὴν οὐσίαν, καὶ οὗ ἡ οὐσία. ὥστε
C πῶς ἂν αἱ ἰδέαι οὐσίαι τῶν πραγμάτων οὖσαι χωρὶς εἶεν; ἐν δὲ τῷ Φαίδωνι τοῦτον λέγεται τὸν τρόπον, ὡς καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίνεσθαι αἴτια τὰ εἴδη ἐστί. καίτοι τῶν εἰδῶν ὄντων, ὅμως οὐ γίνεται, ἂν μὴ ᾖ τὸ κινῆσον. καὶ πολλὰ γίνεται ἕτερα, οἷον οἰκία καὶ δακτύλιος, ὧν οὔ φασιν εἶναι εἴδη. ὥστε δῆλον ὅτι ἐνδέχεται κἀκεῖνα ὧν φασιν εἶναι ἰδέας, καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τοιαύτας
D αἰτίας, οἵας καὶ τὰ ῥηθέντα νῦν, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ εἴδη. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἰδεῶν, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ διὰ λογικωτέρων καὶ ἀκριβεστέρων λόγων ἔστι πολλὰ συναγαγεῖν ὅμοια τοῖς τεθεωρημένοις.

Κεφάλαιον ς.

Ἐπεὶ δὲ διώρισται περὶ τούτων, καλῶς ἔχει πάλιν θεωρῆσαι τὰ περὶ τοὺς ἀριθ-
E μοὺς συμβαίνοντα τοῖς λέγουσιν οὐσίας αὐτοὺς εἶναι χωριστάς, καὶ τῶν ὄντων αἰτίας πρώτας. ἀνάγκη δ', εἴπερ ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς φύσις τις, καὶ μὴ ἄλλη τις αὐτοῦ ἐστιν ἡ οὐσία, ἀλλὰ τοῦτο αὐτό, ὥσπερ φασί τινες, ἤτοι εἶναι τὸ μέν πρῶτόν τι αὐτοῦ, τὸ δ' ἐχόμενον, ἕτερον ὂν τῷ εἴδει ἕκαστον. καὶ τοῦτο ἢ ἐπὶ τῶν μονάδων εὐθὺς ὑπάρχει, καὶ ἔστιν ἀσύμβλητος ὁποιαοῦν μονὰς ὁποιαοῦν μονάδι·
F ἢ εὐθὺς ἐφεξῆς πᾶσαι καὶ συμβληταὶ ὁποιαιοῦν ὁποιαισοῦν, οἷον λέγουσιν εἶναι τὸν μαθηματικὸν ἀριθμόν. ἐν γὰρ τῷ μαθηματικῷ οὐδὲν διαφέρει οὐδεμία μονὰς ἑτέρα ἑτέρας. ἢ τὰς μὲν συμβλητάς, τὰς δὲ μή, οἷον εἰ ἔστι μετὰ τὸ ἓν πρώτη ἡ δυάς, ἔπειτα ἡ τριάς,

καὶ οὕτω

καὶ οὕτω δὴ ὁ δυϊκὸς ἀριθμός. εἰσὶ δὲ συμβληταὶ ἐν ἑκάστῳ ἀριθμῷ αἱ μονάδες, οἷον αἱ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ αὐτῇ, καὶ αἱ ἐν τῇ τριάδι τῇ πρώτῃ αὐτῇ, καὶ οὕτω δὴ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀριθμῶν. αἱ δ' ἐν τῇ δυάδι αὐτῇ, πρὸς τὰς ἐν τῇ τριάδι αὐτῇ, ἀσύμβλητοι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐφεξῆς ἀριθμῶν. διὸ καὶ ὁ μὲν μαθηματικὸς ἀριθμεῖται μετὰ τὸ ἕν, δύο, πρὸς τῷ ἔμπροσθεν ἑνὶ, ἄλλο ἕν· καὶ τὰ τρία πρὸς τοῖς δυσὶ τούτοις ἄλλο ἕν. καὶ ὁ λοιπὸς δὲ ὡσαύτως. οὗτος δὲ μετὰ τὸ ἓν δύο ἕτερα, ἄνευ τοῦ πρώτου, καὶ ἡ τριὰς ἄνευ τῆς δυάδος. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἄλλος ἀριθμός. ἢ τὸν μὲν εἶναι τῶν ἀριθμῶν, οἷος ὁ πρῶτος ἐλέχθη, τὸν δ' οἷον οἱ μαθηματικοὶ λέγουσι, τρίτον δὲ τὸν ῥηθέντα τελευταῖον. ἔτι τούτους ἢ χωριστοὺς εἶναι τοὺς ἀριθμοὺς τῶν πραγμάτων, ἢ οὐ χωριστοὺς, ἀλλ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς. οὐχ οὕτως δ' ὡς τὸ πρῶτον ἐπεσκοποῦμεν, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν ἀριθμῶν ἐνυπαρχόντων τοῖς αἰσθητοῖς. ἢ τὸν μὲν αὐτῶν εἶναι, τὸν δὲ μή, ἢ πάντας εἶναι. οἱ μὲν οὖν τρόποι καθ' οὓς ἐνδέχεται αὐτοὺς εἶναι, οὗτοί εἰσιν ἐξ ἀνάγκης μόνοι. σχεδὸν δὲ καὶ οἱ λέγοντες τὸ ἓν ἀρχὴν εἶναι, καὶ οὐσίαν καὶ στοιχεῖον πάντων, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἄλλου τινὸς εἶναι τὸν ἀριθμόν, ἕκαστος τούτων τινὰ τῶν τρόπων εἴρηκε, πλὴν τοῦ πάσας τὰς μονάδας εἶναι ἀσυμβλήτους. καὶ τοῦτο συμβέβηκεν εὐλόγως. οὐ γὰρ ἐνδέχεται ἔτι ἄλλον τρόπον εἶναι παρὰ τοὺς εἰρημένους. οἱ μὲν οὖν ἀμφοτέρους φασὶν εἶναι τοὺς ἀριθμούς, τὸν μὲν ἔχοντα τὸ πρότερον καὶ ὕστερον τὰς ἰδέας· τὸν δὲ μαθηματικὸν, παρὰ τὰς ἰδέας, καὶ τὰ αἰσθητά, καὶ χωριστοὺς ἀμφοτέρους τῶν αἰσθητῶν. οἱ δὲ τὸν μαθηματικὸν μόνον ἀριθμὸν εἶναι τὸν πρῶτον τῶν ὄντων, κεχωρισμένον τῶν αἰσθητῶν. καὶ οἱ Πυθαγόρειοι δ' ἕνα τὸν μαθηματικόν, πλὴν οὐ κεχωρισμένον, ἀλλ' ἐκ τούτου τὰς αἰσθητὰς οὐσίας συνεστάναι φασί. τὸν γὰρ ὅλον οὐρανὸν κατασκευάζουσιν ἐξ ἀριθμῶν, πλὴν οὐ μοναδικῶν, ἀλλὰ τὰς μονάδας ὑπολαμβάνουσιν ἔχειν μέγεθος. ὅπως δὲ τὸ πρῶτον ἓν συνέστη ἔχον μέγεθος, ἀπορεῖν ἐοίκασιν. ἄλλος δέ τις τὸν πρῶτον ἀριθμὸν τὸν τῶν εἰδῶν ἕνα εἶναι· ἔνιοι δὲ καὶ τὸν μαθηματικὸν τὸν αὐτὸν τοῦτον εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ μήκη καὶ τὰ ἐπίπεδα, καὶ τὰ στερεά. οἱ μὲν γὰρ ἕτερα τὰ μαθηματικὰ, καὶ τὰ μετὰ τὰς ἰδέας. τῶν δ' ἄλλως λεγόντων, οἱ μὲν τὰ μαθηματικὰ, καὶ μαθηματικῶς λέγουσιν, ὅσοι μὴ ποιοῦσι τὰς ἰδέας ἀριθμούς,

A inuicem: & ita in cæteris numeris. Quæ verò in ipsa dualitate, incomparabiles eis quæ in ipsa trinitate sunt: & similiter de alijs consequentibus numeris. Ideo mathematicus quidem numeratur post vnum duo, cum anteriori vno aliud vnum: tria quoque cum his duobus aliud vnum: & reliquis quidem similiter: iste verò post vnum duo alia absque primo vno, & trinitas absque dualitate. Similiter autem & B reliquus numerus. Aut igitur quendam numerorum esse oportet, qualis primus dictus est, quendam autem, qualem mathematici dicunt, tertium verò, qualis vltimo dictus est. Item, istos numeros aut separatos à rebus esse, aut non separatos, sed in ipsis sensibilibus: non autem ita vt priùs considerabamus, sed vt ex numeris inexistentibus ipsis sensibilibus, aut quendam eorum esse, quendam non, C aut omnes esse. Modi quidem, secundum quos contingit eos esse, hi sunt necessariò soli. At hi etiam, qui dicunt ipsum vnum principium, substantiam, ac elementum omnium esse, & ex hoc, & alio quodam numerum esse, ferè singuli, horum aliquem modorum dixerunt, præterquàm quòd omnes vnitates incombinabiles sint, & rationabiliter accidit: non enim contingit aliuru modum esse, præter eos: qui dicti sunt. Quidam iD taque ambos numeros esse aiunt: illum quidem, qui prius & posterius habet, ideas: mathematicum verò, præter ideas, & sensibilia, ac ambos à sensibilibus separatos. Quidam mathematicum solum numerum esse primum entium, ac à sensibilibus separatum. Pythagorici quoque vnum ipsum mathematicum, verum non separatum, sed ex eo sensibiles substantias constare dicunt. Totum enim cæE lum ex numeris construunt præter id, quod non ex monadicis: sed vnitates existimant habere magnitudinem. Quo autem modo primum vnum consistit magnitudinem habens dubitare videntur. Alius autem quidam primum numerum, ipsum specierum vnum esse: alij verò ipsum mathematicum, hunc eundem esse. Simili modo etiam circa longitudines, & plana, & solida: quidam enim, alia esse mathematica, & alia, quæ post ideas. F Eorum verò qui aliter dicunt, quidam mathematica, & mathematicè dicunt, quicunque ideas non faciunt numeros,

nec esse ideas aiunt: quidam mathematicè, non mathematicè. Non etenim secari omnem magnitudinem in magnitudines, neque quascunque vnitates dualitatem esse. Monadicos autem numeros esse ponunt omnes, præter Pythagoricos, quicunque vnum, elementum, atque principium entium aiunt esse: illi enim habentia magnitudinem aiunt, vt priùs dictũ est. Quot igitur modis contingat de eis dici, quódq. omnes modi dicti sint, ex his manifestum est. Sunt autem cuncta quidem impossibilia, magis verò fortassis altera alteris.

CAPVT VII.

PRimò itaque considerandum est verũ combinabiles sint vnitates, an incombinabiles. Quòd si incombinabiles, quonam modo, vt diuisimus: est enim quamcunque cuicunque vnitati incombinabilem esse: est autem eas, quæ in ipsa dualitate sunt, ad eas, quæ in ipsa trinitate: & sic eas, quæ in vnoquoque numero primo sunt, incombinabiles inuicem esse. Si omnes igitur vnitates combinabiles, & indifferentes sint, mathematicus numerus fit, & vnus solus: neque contingit ideas numeros esse. Qualis nanque numerus, idealis homo, aut animal, aut aliqua alia specierum erit? Idea nanque vna vniuscuiusque, veluti ipsius hominis vna, & ipsius animalis alia vna: hi verò similes, & indifferentes indefiniti. Quare nihil magis hæc trinitas ipse idealis homo erit, quàm quæcunque. Quòd si ideæ nõ sunt numeri, nec omnino possibile est eas esse: ex quibus nanque principiis ideæ erunt? Numerus enim ex vno, & dualitate indeterminata est: ac principia, & elementa ipsius numeri dicuntur, neque ea contingit aut priora, aut posteriora numeris ordinare. Si verò vnitates incõbinabiles sunt, & ita incombinabiles, vt quæcunque cuicunque, nec mathematicum hunc contingit esse numerum. Mathematicus nanque ex indifferentibus est: & quæ de eo ostenduntur: tanquam in tali conueniunt, nec hunc esse specierum: non enim erit dualitas prima ex vno, & indeterminata dualitate. Deinde consequentes numeri, vt dicitur, dualitas, trinitas, quaternitas: simul etenim quæ insunt prima dualitate vnitates, generantur: siue quemadmodũ qui prius dixit, ex inæquabilibus (factis nanque æqualibus fiebant) siue aliter. Deinde si altera vnitas prior altera erit, dualitate etiã, quæ ex his fit, prior erit. Cùm enim aliquid sit, quoddã prius, quoddã posterius:

A μὴ εἶναί φασιν ἰδέας. οἱ δὲ τὰ μαθηματικὰ, καὶ οὐ μαθηματικῶς δέ. οὐ γὰρ τεμνόμενον εἶναι μέγεθος πᾶν εἰς μεγέθη· οὐδ' ὁποιασοῦν μονάδας, δυάδα εἶναι. μοναδικοὺς δὲ τοὺς ἀριθμοὺς πάντες εἶναι τιθέασι, πλὴν τῶν Πυθαγορείων, ὅσοι τὸ ἓν, στοιχεῖον καὶ ἀρχήν φασιν εἶναι τῶν ὄντων. ἐκεῖνοι δὲ ἔχοντας μέγεθος, καθάπερ εἴρηται πρότερον. ὁσαχῶς μὲν οὖν
B ἐνδέχεται λεχθῆναι περὶ αὐτῶν, καὶ ὅτι πάντες εἰσὶν εἰρημένοι οἱ τρόποι, φανερὸν ἐκ τούτων. ἔστι δὲ πάντα μὲν ἀδύνατα, μᾶλλον δ' ἴσως θάτερα τῶν ἑτέρων.

Κεφάλαιον ζ.

ΠΡῶτον μὲν οὖν σκεπτέον εἰ συμβληταὶ αἱ μονάδες ἢ ἀσύμβλητοι· καὶ εἰ ἀσύμβλητοι, ποτέρως ὥσπερ διείλομεν. ἔστι μὲν γὰρ ὁποιανοῦν εἶναι ὁποιᾳοῦν μονάδι ἀ-
C συμβλητον· ἔστι δὲ τὰς ἐν αὐτῇ τῇ δυάδι πρὸς τὰς ἐν αὐτῇ τῇ τριάδι. καὶ οὕτως δὴ ἀσυμβλήτους εἶναι τὰς ἐν ἑκάστῳ τῷ πρώτῳ ἀριθμῷ πρὸς ἀλλήλας. εἰ μὲν οὖν πᾶσαι συμβληταὶ καὶ ἀδιάφοροι αἱ μονάδες, ὁ μαθηματικὸς γίνεται ἀριθμὸς, καὶ εἷς μόνος· καὶ τὰς ἰδέας οὐκ ἐνδέχεται εἶναι τοὺς ἀριθμούς. ποῖος γὰρ ἔσται ἀριθμὸς αὐτοάνθρωπος, ἢ ζῷον, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν τῶν εἰδῶν; ἰδέα μὲν γὰρ μία ἑκάστου, οἷον
D αὐτοῦ ἀνθρώπου μία, καὶ αὐτοῦ ζῴου ἄλλη μία. οἱ δ' ὅμοιοι καὶ ἀδιάφοροι, ἄπειροι· ὥστ' οὐδὲν μᾶλλον ἥδε ἡ τριὰς αὐτοάνθρωπος, ἢ ὁποιαοῦν. εἰ δὲ μὴ εἰσὶν ἀριθμοὶ αἱ ἰδέαι, οὐδ' ὅλως οἷόν τε αὐτὰς εἶναι. ἐκ τίνων γὰρ ἔσονται ἀρχῶν αἱ ἰδέαι; ὁ γὰρ ἀριθμός ἐστιν ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς δυάδος τῆς ἀορίστου, καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα λέγονται τοῦ ἀριθμοῦ εἶναι, τάξαι τε οὔτε προτέρας ἐνδέχεται τῶν ἀριθμῶν αὐτὰς, οὔθ' ὑ-
E στέρας. εἰ δ' ἀσύμβλητοι αἱ μονάδες, καὶ οὕτως ἀσύμβλητοι, ὥστε ἡ ποιᾳοῦν ἡτινιοῦν, οὔτε τὸν μαθηματικὸν ἐνδέχεται εἶναι τοῦτον τὸν ἀριθμὸν (ὁ μὲν γὰρ μαθηματικὸς, ἐξ ἀδιαφόρων, καὶ τὰ δεικνύμενα κατ' αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ τοιούτου ἁρμόττει) οὔτε τὸν τῶν εἰδῶν. οὐ γὰρ ἔσται ἡ δυὰς πρώτη ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος. ἔπειτα οἱ ἑξῆς ἀριθμοὶ ὡς λέγεται, δυὰς,
F τριὰς, τετράς. ἅμα γὰρ αἱ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ μονάδες γεννῶνται, εἴτε ὥσπερ ὁ πρῶτος εἰπὼν ἐξ ἀνίσων (ἰσασθέντων γὰρ ἐγίγνετο) εἴτε ἄλλως. ἔπειτα εἰ ἔσται ἡ ἑτέρα μονὰς τῆς προτέρας, καὶ τῆς δυάδος τῆς ἐκ τούτων ἔσται προτέρα· ὅταν γὰρ ᾖ τι, τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ ὕστερον·

καὶ τὸ

A καὶ τὰ ἐκ τούτων, τὰ μὲν ἔσται πρότερα, τὰ δ' ὕστερα. ἔτι ἐπεὶ δεῖ πρῶτον μὲν αὐτὸ τὸ ἕν, ἔπειτα τῶν ἄλλων ἐστί τι πρῶτον ἕν, δεύτερον δὲ μετ' ἐκεῖνο, καὶ πάλιν τρίτον τὸ δεύτερον μὲν μετὰ τὸ δεύτερον, τρίτον δὲ μετὰ τὸ πρῶτον ἕν· ὥστε πρότεραι ἂν εἶεν αἱ μονάδες, ἢ οἱ ἀριθμοὶ ἐξ ὧν λέγονται· οἷον ἐν τῇ δυάδι τρίτη μονὰς ἔσται, πρὶν τὰ τρία εἶναι, καὶ ἐν τῇ τριάδι τετάρτη, καὶ ἡ πέμπτη, πρὶν τοὺς B ἀριθμοὺς τούτους. οὐδεὶς μὲν οὖν εἴρηκεν αὐτῶν τοῦτον τὸν τρόπον τὰς μονάδας ἀσυμβλήτους εἶναι. ἔστι δὲ κατὰ μὲν τὰς ἐκείνων ἀρχάς, εὔλογον καὶ οὕτως, κατὰ μέντοι τὴν ἀλήθειαν ἀδύνατον. τάς τε γὰρ μονάδας προτέρας εἶναι καὶ ὑστέρας εὔλογον, εἴπερ καὶ πρώτη τις ἐστὶ μονάς, καὶ ἓν πρῶτον. ὁμοίως δὲ καὶ δυάδας, εἴπερ καὶ δυὰς πρώτη ἐστί. μετὰ γὰρ τὸ πρῶτον, εὔλογον καὶ ἀναγκαῖον δεύτερόν τι C εἶναι, καὶ εἰ δεύτερον, τρίτον· καὶ οὕτω δὴ τὰ ἄλλα ἐφεξῆς. ἅμα δ' ἀμφότερα λέγειν, μονάδα τε μετὰ τὸ ἓν πρώτην εἶναι, καὶ δευτέραν, καὶ δυάδα πρώτην, ἀδύνατον. οἱ δὲ ποιοῦσι μονάδα μὲν καὶ ἓν πρῶτον, δεύτερον δὲ καὶ τρίτον οὐκ ἔτι· καὶ δυάδα πρώτην, δευτέραν δὲ καὶ τρίτην οὐκ ἔτι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται, εἰ ἀσύμβλητοι πᾶσαι αἱ μονάδες, δυάδα εἶναι αὐτὴν καὶ τριάδα, καὶ οὕτως D τοὺς ἄλλους ἀριθμούς. ἄν τε γὰρ ὦσιν ἀδιάφοροι αἱ μονάδες, ἄν τε διαφέρουσαι ἑκάστη ἑκάστης, ἀνάγκη ἀριθμεῖσθαι τὸν ἀριθμὸν κατὰ πρόσθεσιν, οἷον τὴν δυάδα πρὸς τῷ ἑνί, ἄλλου ἑνὸς προστεθέντος· καὶ τὴν τριάδα, ἄλλου ἑνὸς πρὸς τοῖς δυσὶ προστεθέντος· καὶ τὴν τετράδα ὡσαύτως. τούτων δὲ ὄντων, ἀδύνατον τὴν γένεσιν εἶναι τῶν ἀριθμῶν, ὡς E γεννῶσιν ἐκ τῆς δυάδος καὶ τοῦ ἑνός. μόριον γὰρ γίνεται ἡ δυὰς τῆς τριάδος, καὶ αὕτη τῆς τετράδος. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἐχομένων. ἀλλ' ἐκ τῆς δυάδος τῆς πρώτης καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος, ἐγίνετο ἡ τετράς, δύο δυάδες, παρ' αὐτὴν τὴν δυάδα. εἰ δὲ μή, μόριον ἔσται αὐτὴ ἡ δυάς, ἑτέρα δὲ προσέσται μία δυάς, καὶ ἡ δυὰς F ἔσται ἐκ τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλου ἑνός. εἰ δὲ τοῦτο, οὐχ οἷόν τε εἶναι τὸ ἕτερον στοιχεῖον δυάδα ἀόριστον. μονάδα γὰρ μίαν γεννᾷ, ἀλλ' οὐ δυάδα ὡρισμένην. ἔτι παρ' αὐτὴν τὴν τριάδα, καὶ αὐτὴν τὴν δυάδα, πῶς ἔσονται ἄλλαι τριάδες καὶ δυάδες;

A & quod ex his, hoc quidem prius, illo verò posterius est. Item cùm primùm quidem ipsum vnum sit, deinde cæterorum aliquod vnum, secundum verò post illud, & rursus tertium: quod secundum est post secundum, tertium erit post primum vnum. Quare priores profectò erunt vnitates, quàm numeri, qui eas complectuntur: veluti in dualitate erit tertia vnitas antè, quàm tria sint: & in trinitate, quarta, & B quinta ante, quàm hi numeri sint. At nemo eorum hoc modo dixit vnitates incōbinabiles: verum secundum quidem principia eorum, ita esse rationabile est: secundum autem veritatem, impossibile est. Etenim vnitates priores, & posteriores esse rationabile est, si & quædam quidem prima vnitas est, vnumque primum: & dualitates similiter, si & prima quidem dualitas est: post nanque primum, rationabile, & necessarium est, secundum C quiddam esse: & si secundum, tertium: & ita cætera consequenter. Simul verò vtrumque dicere, vnitatémque primam post vnam esse, atque secundam, & primam dualitatem impossibile est. Hi verò vnitatem quidem & vnum primum faciunt, secundum verò, & tertium nequaquam: ac dualitatem primam, secundam verò, & tertiam minime. Constat autem, quòd si omnes vnitates incombinabiles D sunt, non contingit dualitatem ipsam esse, ac trinitatem, & sic cæteros numeros: siue nanque sint vnitates indifferentes, siue differentes singulæ à singulis, necesse est numerum numerari per additionem: veluti binarium, ad vnum vno alio addito: ternarium quoque, alio vno ad duo apposito: & simili modo, quaternarium. Quare cùm ita sint, impossibile est numerorum esse generationem, quemadmonum ex dualitate, & vnitate generant. E Binarius nanque, pars ternarij fit, & hic, quaternarij. Eodem autem modo & in consequentibus accidit. At ex primo binario, indeterminatóque binario, fiebat quaternarius, duo binarij præter ipsum binarium. Quòd si non pars erit ipse binarius: alter verò adhuc erit vnus binarius: & binarius erit ex ipso vno, & alio vno. Quod si est, non est possibile alterum elementum esse indeterminatum binarium. F Vnam enim vnitatem generare, sed non determinatum binarium. Item præter ipsum ternarium, ipsúmque binarium, quomodo erunt alij ternarij, & binarij?

quóve modo ex prioribus & posterioribus vnitatibus componuntur? hæc enim omnia & fictitia sunt, & impossibile esset esse primum binarium, deinde ipsum ternarium. At necesse est, postquam vnum quidem, & indeterminatus binarius elementa erunt: quòd si quæ accidunt, impossibilia sunt, hæc quoque principia impossibile est esse. Si itaque vnitates quæcunque à quibuscunque differant, hæc, & alia huiuscemodi necessariò accidunt. Si autem quæ quidem in alio differentes sunt, quæ verò in eodem numero indifferentes inuicem solæ, non pauciora difficultatem ingerentia, hoc quoque modo accidunt, veluti in ipso denario, decem vnitates sunt. Componitur autem denarius, tum ex his, tum ex duobus quinariis. Cùm verò ipse denarius non sit quicunque numerus, nec ex quibuscunque quinariis componatur, sicuti nec vnitatibus, necesse est vnitates, quæ in hoc denario sunt, differre. Nam si non differant nec quinarij different, ex quibus denarius est. Cùm verò differant, vnitates quoque different. Si igitur differant, vtrum non erunt quinarij alij, sed hi duo tantùm, an erunt? Siue igitur non erunt, inconueniens est, siue erunt, qualis ex eis denarius erit? Non est enim in denario alius denarius præter ipsum. At verò etiam necesse est, vt non ex quibusuis binariis quaternarius componatur. Indeterminatus nanque binarius (vt aiunt) determinatum accipiens binarium, duos binarios effecit: eo enim quod cepit, binarij fuit efficiens. Item, quonam modo contingit, binarium præter duas vnitates, ac ternarium præter tres vnitates, aliquam esse naturam: siue enim certè alterum altero participabit (quemadmodum albus homo præter album & hominem: his enim participat) siue cùm alterum quædam alterius differentia sit, quemadmodum homo præter animal & bipes. Item quædam tactu, quædam mistione: quædam positione sunt vnum: quorum nihil vnitatibus, ex quibus binarius, atque ternarius fit, competit: sed quemadmodum duo homines non sunt vnum quid præter vtrunque, ita de vnitatibus quoque necesse est. Et non, quoniam indiuisibile, idcirco different: etenim puncta quoque indiuisibilia sunt: veruntamen dualitas eorum nihil aliud est præter duo. At verò nec hoc latère decet, quòd accidit, priores posterioresque dualitates esse similiter autẽ & alios numeros. Binarij enim qui in quaternario sunt,

A καὶ τίνα τρόπον ἐκ προτέρων μονάδων καὶ ὑστέρων σύγκεινται; πάντα γὰρ ταῦτα καὶ πλασματώδη, καὶ ἀδύνατον εἶναι πρώτην δυάδα, εἶθ' αὐτὴν τριάδα. ἀνάγκη δ', ἐπείπερ ἔσται τὸ ἓν καὶ ἡ ἀόριστος δυὰς στοιχεῖα. εἰ δ' ἀδύνατα τὰ συμβαίνοντα, καὶ τὰς ἀρχὰς ταύτας εἶναι ἀδύνατον. εἰ μὲν οὖν διάφοροι αἱ μονάδες ὁποιαιοῦν ὁποιαισοῦν, ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα συμβαίνει ἐξ ἀνάγκης. εἰ δ'
B αἱ μὲν ἐν ἄλλῳ διάφοροι, αἱ δ' ἐν τῷ αὐτῷ ἀριθμῷ ἀδιάφοροι ἀλλήλαις μόναι, καὶ οὕτως συμβαίνει τὰ δυσχερῆ. οἷον γὰρ ἐν τῇ δεκάδι αὐτῇ, ἔνεισι δέκα μονάδες. σύγκειται δὲ καὶ ἐκ τούτων, καὶ ἐκ δύο πεντάδων, ἡ δεκάς. ἐπεὶ δ' οὐχ ὁ τυχὼν ἀριθμὸς αὕτη ἡ δεκὰς (οὐδὲ γὰρ σύγκειται ἐκ τῶν τυχουσῶν πεντάδων, ὥσπερ οὐδὲ μονάδων) ἀνάγκη διαφέρειν τὰς μονάδας τὰς ἐν τῇ δεκάδι ταύτῃ. ἂν γὰρ μὴ
C διαφέρωσιν, οὐδ' αἱ πεντάδες διοίσουσιν, ἐξ ὧν ἐστὶν ἡ δεκάς· ἐπεὶ δὲ διαφέρουσι, καὶ αἱ μονάδες διοίσουσιν. εἰ δὲ διαφέρουσι, πότερον οὐκ ἐνέσονται πεντάδες ἄλλαι, ἀλλὰ μόνον αὗται αἱ δύο, ἢ ἔσονται; εἴτε δὲ μὴ ἐνέσονται, ἄτοπον. εἴτ' ἐνέσονται, ποία ἔσται δεκὰς ἐξ ἐκείνων; οὐ γάρ ἐστιν ἑτέρα δεκὰς ἐν τῇ δεκάδι παρ' αὐτήν. ἀλλὰ μὴν καὶ ἀνάγκη γε μὴ ἐκ
D τῶν τυχουσῶν δυάδων τὴν τετράδα συγκεῖσθαι. ἡ γὰρ ἀόριστος δυάς, ὥς φασι, λαβοῦσα τὴν ὡρισμένην δυάδα, δύο δυάδας ἐποίησεν. τοῦ γὰρ ληφθέντος ἦν δυοποιός. ἔτι τὸ εἶναι παρὰ τὰς δύο μονάδας, τὴν δυάδα φύσιν τινά, καὶ τὴν τριάδα παρὰ τὰς τρεῖς μονάδας, πῶς ἐνδέχεται; ἢ γὰρ μεθέξει θατέρου θάτερον, ὥσπερ λευκὸς ἄνθρωπος παρὰ λευκὸν καὶ ἄνθρωπον (μετέχει γὰρ τούτων) ἢ
E ὅταν ᾖ θατέρου θάτερον διαφορά τις, ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὸ ζῷον καὶ δίπουν. ἔτι τὰ μὲν ἁφῇ ἐστὶν ἕν, τὰ δὲ μίξει, τὰ δὲ θέσει· ὧν οὐδὲν ἐνδέχεται ὑπάρχειν ταῖς μονάσιν, ἐξ ὧν ἡ δυὰς, καὶ ἡ τριάς· ἀλλ' ὥσπερ οἱ δύο ἄνθρωποι οὐχ ἕν τι παρ' ἀμφοτέρους, οὕτως ἀνάγκη καὶ τὰς μονάδας. καὶ οὐχ ὅτι ἀδιαίρετοι, διοίσουσι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αἱ στιγμαὶ ἀδιαίρετοι· ἀλλ' ὅμως παρὰ τὰς δύο οὐδὲν ἕτερον
F ἡ δυὰς αὐτῶν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτο δεῖ λανθάνειν, ὅτι συμβαίνει προτέρας καὶ ὑστέρας εἶναι δυάδας, ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀριθμούς. αἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ τετράδι δυάδες,

ἔστωσαν

ἔσονται ἀδιάφοροι ἅμα. ἀλλ' αὗται τῶν ἐν τῇ ὀκτάδι πρότεραί εἰσι, καὶ ἐγέννησαν ὥσπερ ἡ δυὰς ταύτας, αὗται τὰς τετράδας τὰς ἐν τῇ ὀκτάδι αὐτῇ. ὥστε εἰ καὶ ἡ πρώτη δυὰς ἰδέα, καὶ αὗται ἰδέαι τινὲς ἔσονται. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν μονάδων· αἱ γὰρ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ μονάδες, γεννῶσι τὰς τέτταρας τὰς ἐν τῇ τετράδι, ὥστε πᾶσαι αἱ μονάδες ἰδέαι γίγνονται, καὶ συγκείσεται ἰδέα ἐξ ἰδεῶν. ὥστε δῆλον ὅτι κἀκεῖνα, ὧν ἰδέαι αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι, συγκείμενα ἔσται, οἷον εἰ τὰ ζῷα φαίη τις συγκεῖσθαι ἐκ ζῴων, εἰ τούτων ἰδέαι εἰσίν, ἐκ ζῴων ἰδέαι ἔσονται. ὅλως δὲ τὸ ποιεῖν τὰς μονάδας διαφόρους ὁπωσοῦν, ἄτοπον καὶ πλασματῶδες, λέγω δὲ πλασματῶδες, τὸ πρὸς ὑπόθεσιν βεβιασμένον. οὔτε γὰρ κατὰ τὸ ποσόν, οὔτε κατὰ τὸ ποιὸν ὁρῶμεν διαφέρουσαν μονάδα μονάδος. ἀνάγκη τε ἢ ἴσον ἢ ἄνισον εἶναι ἀριθμόν, πάντα μέν, μάλιστα δὲ τὸν μοναδικόν. ὥστ' εἰ μήτε πλείων μήτε ἐλάττων, ἴσος. τὰ δὲ ἴσα καὶ ὅλως ἀδιάφορα, ταὐτὰ ὑπολαμβάνομεν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς. εἰ δὲ μή, οὐδ' αἱ ἐν ταύτῃ τῇ δεκάδι δυάδες ἀδιάφοροι ἔσονται, ἴσαι οὖσαι. τίνα γὰρ αἰτίαν ἕξει λέγειν ὁ φάσκων ἀδιαφόρους εἶναι; ἔτι εἰ ἅπασα μονὰς καὶ μονὰς ἄλλη δύο, ἡ δ' ἐκ τῆς δυάδος αὐτῆς μονάς, καὶ ἡ ἐκ τῆς τριάδος αὐτῆς δυὰς ἔσται ἐκ διαφερουσῶν τε, καὶ πότερον προτέρα τῆς τριάδος ἢ ὑστέρα; μᾶλλον γὰρ ἔοικεν προτέραν ἀναγκαῖον εἶναι· ἡ μὲν γὰρ ἅμα τῇ τριάδι, ἡ δ' ἅμα τῇ δυάδι τῶν μονάδων. καὶ ἡμεῖς μὲν ὑπολαμβάνομεν ὅλως ἓν καὶ ἕν, καὶ ἐὰν ᾖ ἴσα ἢ ἄνισα, δύο εἶναι, οἷον τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, καὶ ἄνθρωπον καὶ ἵππον. οἱ δ' οὕτω λέγοντες, οὐδὲ τὰς μονάδας. εἴ τε μὴ ἔστι πλείων ἀριθμὸς ὁ τῆς τριάδος αὐτῆς, ἢ ὁ τῆς δυάδος, θαυμαστόν· εἴ τε ἔστι πλείων, δῆλον ὅτι καὶ ἴσος ἔνεστι τῇ δυάδι, ὥστε οὗτος ἀδιάφορος αὐτῇ τῇ δυάδι. ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται, εἰ πρῶτός τις ἔστιν ἀριθμός, καὶ δεύτερος. οὐδὲ ἔσονται αἱ ἰδέαι ἀριθμοί. τοῦτο μὲν γὰρ αὐτὸ ὀρθῶς λέγουσιν, οἱ διαφόρους τὰς μονάδας ἀξιοῦντες εἶναι, εἴπερ ἰδέαι ἔσονται, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. ἓν γὰρ τὸ εἶδος. αἱ δὲ μονάδες εἰ ἀδιάφοροι, καὶ αἱ δυάδες καὶ αἱ τριάδες ἀδιάφοροι ἔσονται. διὸ καὶ τὸ ἀριθμεῖσθαι οὕτως ἓν, δύο, μὴ προσλαμβανομένου πρὸς τῷ ὑπάρχοντι, ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγειν. οὔτε γὰρ ἡ γένεσις

A sint inuicem simul, sed ipsi iis, qui octonario insunt, priores sunt, & genuerunt (quemadmodum binarius ipsos) ipsi quaternarios, qui in ipso octonario sunt. Quare si & primus binarius idea, hi quoque quædam ideæ erunt. Eadem ratio de vnitatibus etiam est: quæ enim in prima dualitate sunt, vnitates generant quatuor, quæ in quaternario sunt. Quare omnes vnitates ideæ fiunt, & componetur idea ex i- B deis. Quam ob rem patet, quòd etiam illa, quorum hæ sunt ideæ, composita erunt: veluti si quis animalia dicat ex animalibus componi, horum ideæ sunt ex animalibus ideæ erunt. Et omnino facere vnitates, quomodocunque differentes, absurdum, & fictitium est. Dico autem fictitium, quod ad suppositionem coactum est. Nec enim secundum quantum, nec secundum quale, videmus differre vnitatem ab vnitate: necesséque est aut æqua- C lem, aut inæqualem esse omnem quidem numerũ, sed præcipuè monadicum. Quare si nec maior neque minor, æqualis: æqualia verò, & omnino indifferentia, eadem putamus esse in numeris. Quòd si non ita sit, nec dualitates, quæ in hoc denario sunt, indifferentes erunt, cùm æquales sint. Quam enim causam dicturus est, qui dicit indifferentes esse? Item si omnis vnitas, & vnitas alia, duo faciunt, vnitas, quæ ex ipso binario, & quæ ex ipso terna- D rio erit binarius, & ex indifferentibus. Et vtrum ternario prior, an posterior? Magis nanque videtur necessarium priorem esse: hæc nanque vnitatum simul ternario, illa verò simul dualitati. Et nos quidem omnino putamus vnum & vnum, siue æqualia, siue inæqualia sint, duo esse, veluti bonum & malum, & hominem & equum: qui verò ita dicunt, nec ipsas vnitates. Siue autem non est maior numerus ipsius E ternarij, quàm dualitatis, mirum est: siue est maior, constat quòd æqualis etiam dualitati inest: quare ipse indifferens ab ipsa dualitate. Verùm non contingit, si primus aliquis numerus est, & secundus. Nec erunt ideæ numeri: hoc enim ipsum rectè aiunt, qui vnitates differentes debere esse arbitrantur. Si quidem erunt ideæ (vt priùs dictum est) vna profectò erit species. Si verò vnitates indifferentes, duali- F tates quoque, ac ternarij indifferentes erunt: quare est eis dicere, ita numerandum esse, vnum, duo, non superaddito iam præexistenti. Nec enim generatio

ex indeterminata dualitate erit, nec ideā esse contingit. Inerit nanque altera idea in altera, cunctæque species vnius partes. Quare secundum suppositionem quidem, rectè dicunt: simpliciter verò, non rectè: multa nanque perimunt. Cùm autem hoc ipsum habere quandam profectò dicant dubitationem, vtrum cùm numeremus, & dicamus vnū duo tria, assumentes numeramus, an secundū partes, an vtroque modo facimus: quapropter ridiculū est, hanc ad tantā substantiæ differentiā reducere.

CAPVT VIII.

ANte autem omnia probè se habet determinare, quædā numeri, & vnitatis differentia est: si est, necesse autem est aut secundum quantum, aut secundum quale differre. Neutrum autem horum videtur posse esse verùm prout numerus, secundū quantū. Si itaque etiā vnitates quantitate differrent, numerus quoq. à numero differret, qui æqualis est, plenitudine vnitatū. Item, vtrum primæ maiores, an minores, & postea crescant, an è conuerso? hæc enim omnia absurda sunt. At verò nec secundū qualitatem differre contingit: nullam enim inesse passionem possibile est. Etenim numeris quoque posterius aiunt inesse qualitatem, quàm quantitatē. Item, nec ab vno hoc ipsæ patientur, nec à dualitate. Hoc enim non est quale, illa verò, quantum, quale. Nam vt entia multa sint, hæc naturā causa est. Si igitur aliter quoquo modo se habet, dicendum hoc maximè in principio est, & de differentia vnitatis determinandum, maximè quidem & propter quid necesse est existere? Quòd si non, quā dicūt? Et quidem si ideæ numeri sunt, dilucidū est, quòd neutro modorum contingit, nec cōbinabiles cūctas vnitates esse, nec inuicē incombinabiles. At nec, vt alij quidā de numeris dicunt, rectè dicitur: sunt autē hi, quicūque ideas quidē esse nō putant, nec simpliciter, nec vt numeros quosdā existentes: mathematica verò esse, & numeros entiū primos, ac eorū principiū esse ipsum vnū. Absurdū nāq. est, vnū quidē esse quid primū vnorū, vt illi aiunt: dualitatē verò nō esse dualitatū neq. ternariū ternariorū. eiusdē enim rationis omnia sunt. Si igitur ita se habeant, quæ circa numerum sunt, & solum mathematicum quis esse ponat, ipsum vnum nō est principium. Necesse enim esset, vt tale vnū differret ab alijs vnitatibus. Quòd si hoc dualitatē quoque primam à dualitatibus.

A ἔσονται ἐκ τῆς ἀορίστου δυάδος, οὔτ' ἰδέας ἐνδέχεται εἶναι. ἐνυπάρξει γὰρ ἑτέρα ἰδέα ἐν ἑτέρᾳ· καὶ πάντα τὰ εἴδη, ἑνὸς μέρη. διὸ πρὸς μὲν τὴν ὑπόθεσιν, ὀρθῶς λέγουσιν, ὅλως δ' οὐκ ὀρθῶς. πολλὰ γὰρ ἀναιροῦσιν. ἐπεὶ τοῦτό γ' αὐτὸ ἔχειν τινὰ φήσουσιν ἀπορίαν, πότερον ὅταν ἀριθμῶμεν καὶ εἴπωμεν ἕν, δύο, τρία, προσλαμβάνοντες ἀριθμοῦμεν, ἢ κατὰ μερίδας· ποιοῦμεν δὲ ἀμφοτέρως. διὸ γελοῖον ταύτην B εἰς τηλικαύτην τῆς οὐσίας ἀνάγειν διαφοράν.

Κεφάλαιον η.

ΠΑντων δὲ πρῶτον καλῶς ἔχει διορίσασθαι, τίς ἀριθμοῦ διαφορά, καὶ μονάδος, εἰ ἔστιν. ἀνάγκη δὲ ἢ κατὰ τὸ ποσὸν, ἢ κατὰ τὸ ποιὸν διαφέρειν. τούτων δ' οὐδέτερον φαίνεται ἐνδέχεσθαι ὑπάρχειν, ἀλλ' ᾗ ἀριθμὸς κατὰ τὸ ποσόν. εἰ δὲ δὴ καὶ αἱ μονάδες τῷ ποσῷ διέφερον, κἂν ἀριθμὸς ἀριθμοῦ διέφερεν, C ὁ ἴσος τῷ πλήθει τῶν μονάδων. ἔτι πότερον αἱ πρῶται μείζους ἢ ἐλάττους, καὶ ὕστερον ἐπιδιδόασιν, ἢ τοὐναντίον. πάντα γὰρ ταῦτα ἄλογα. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ τὸ ποιὸν διαφέρειν ἐνδέχεται. οὐθὲν γὰρ αὐταῖς οἷόν τε ὑπάρχειν πάθος· ὕστερον γὰρ καὶ τοῖς ἀριθμοῖς φασὶν ὑπάρχειν τὸ ποιὸν τοῦ ποσοῦ. ἔτι οὔτ' ἂν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τοῦτ' αὐταῖς γένοιτο, οὔτ' ἂν ἀπὸ τῆς δυάδος. D τὸ μὲν γὰρ οὐ ποιόν· ἡ δὲ ποσοῦ, ποιόν. τοῦ γὰρ πολλὰ τὰ ὄντα εἶναι, αἰτία αὕτη ἡ φύσις. εἰ δ' ἄρα ἔχει πως ἄλλως, λεκτέον ἐν ἀρχῇ μάλιστα τοῦτο καὶ διοριστέον περὶ μονάδος διαφορᾶς, μάλιστα μὲν καὶ διότι ἀνάγκη ὑπάρχειν. εἰ δὲ μή, τίνα λέγουσιν; ὅτι μὲν οὖν εἴπερ εἰσὶν ἀριθμοὶ αἱ ἰδέαι, οὔτε συμβλητὰς τὰς μονάδας ἁπάσας ἐνδέχεται εἶναι φανερόν, οὔτε E ἀσυμβλήτους ἀλλήλαις οὐδέτερον τῶν τρόπων. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὡς ἕτεροί τινες λέγουσι περὶ τῶν ἀριθμῶν, λέγεται καλῶς. εἰσὶ δ' οὗτοι ὅσοι ἰδέας μὲν οὐκ οἴονται εἶναι, οὔτε ἁπλῶς, οὔτε ὡς ἀριθμούς τινας οὔσας· τὰ δὲ μαθηματικὰ εἶναι, καὶ τοὺς ἀριθμοὺς πρώτους τῶν ὄντων, καὶ ἀρχὴν αὐτῶν εἶναι αὐτὸ τὸ ἕν. ἄτοπον γὰρ, τὸ ἓν μὲν εἶναί τι πρῶτον τῶν ἑνῶν, ὥσπερ F ἐκεῖνοί φασι· δυάδα δὲ τῶν δυάδων μή, μηδὲ τριάδα τῶν τριάδων. τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου πάντα ἐστίν. εἰ μὲν οὖν οὕτως ἔχει τὰ περὶ τὸν ἀριθμόν, καὶ θήσει τις εἶναι τὸν μαθηματικὸν μόνον, οὐκ ἔστι τὸ ἓν ἀρχή. ἀνάγκη γὰρ διαφέρειν τὸ ἓν τὸ τοιοῦτο τῶν ἄλλων μονάδων. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ δυάδα τινὰ πρώτην τῶν δυάδων.

ὁμοίως

ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀριθμοὺς τοὺς ἐφεξῆς. εἰ δὲ ἔστι τὸ ἓν ἀρχή, ἀνάγκη μᾶλλον, ὥσπερ Πλάτων ἔλεγεν, ἔχειν τὰ περὶ τοὺς ἀριθμούς, καὶ εἶναί τινα πρώτην δυάδα καὶ τριάδα, καὶ οὐ συμβλητοὺς εἶναι τοὺς ἀριθμοὺς πρὸς ἀλλήλους. ἐὰν δ' αὖ πάλιν τις τιθῇ ταῦτα, εἴρηται ὅτι ἀδύνατα πολλὰ συμβαίνει. ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη γε ἢ ἐκείνως, ἢ οὕτως ἔχειν. ὥστ' εἰ μηδετέρως, οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο εἶναι τὸν ἀριθμὸν χωριστόν. φανερὸν δ' ἐκ τούτων, καὶ ὅτι χείριστα λέγεται ὁ τρίτος τρόπος, τὸ εἶναι τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τὸν τῶν εἰδῶν καὶ τὸν μαθηματικόν. ἀνάγκη γὰρ εἰς μίαν δόξαν συμβαίνειν δύο ἁμαρτήματα. οὔτε γὰρ μαθηματικὸν ἀριθμὸν ἐνδέχεται τοῦτον εἶναι τὸν τρόπον, ἀλλ' ἰδίας ὑποθέσεις ὑποθέμενον, ἀνάγκη μηκύνειν, ὅσα τε τοῖς ὡς εἴδη τὸν ἀριθμὸν λέγουσι συμβαίνει, καὶ ταῦτα ἀναγκαῖον λέγειν. ὁ δὲ τῶν Πυθαγορείων τρόπος, τῇ μὲν ἐλάττους ἔχει δυσχερείας τῶν πρότερον εἰρημένων, τῇ δὲ ἰδίας ἑτέρας. τὸ μὲν γὰρ μὴ χωριστὸν ποιεῖν τὸν ἀριθμόν, ἀφαιρεῖται πολλὰ τῶν ἀδυνάτων. τὸ δὲ τὰ σώματα ἐξ ἀριθμῶν εἶναι συγκείμενα, καὶ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον εἶναι μαθηματικόν, ἀδύνατόν ἐστιν. οὔτε γὰρ ἄτομα μεγέθη λέγειν ἀληθές, εἴ θ' ὅτι μάλιστα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οὐχ αἵ γε μονάδες μέγεθος ἔχουσι. μέγεθος δὲ ἐξ ἀδιαιρέτων συγκεῖσθαι πῶς δυνατόν; ἀλλὰ μὴν ὅ γ' ἀριθμητικὸς ἀριθμὸς μοναδικός ἐστιν. ἐκεῖνοι δὲ τὸν ἀριθμὸν τὰ ὄντα λέγουσι. τὰ γοῦν θεωρήματα προσάπτουσι τοῖς σώμασιν ὡς ἐξ ἐκείνων ὄντων τῶν ἀριθμῶν. εἰ τοίνυν ἀνάγκη μέν, εἴπερ ἐστὶν ἀριθμὸς τῶν ὄντων τι καθ' αὑτό, τούτων εἶναί τινα τῶν εἰρημένων τρόπων, οὐθένα δὲ τούτων ἐνδέχεται, φανερὸν ὡς οὐκ ἔστιν ἀριθμοῦ τις τοιαύτη φύσις, οἵαν κατασκευάζουσιν οἱ χωριστὸν ποιοῦντες αὐτόν. ἔτι πότερον ἑκάστη μονὰς ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἰσασθέντων ἐστίν, ἢ ἡ μὲν ἐκ τοῦ μικροῦ, ἡ δ' ἐκ τοῦ μεγάλου; εἰ μὲν δὴ οὕτως, οὔτε ἐκ πάντων τῶν στοιχείων ἕκαστον, οὔτε ἀδιάφοροι αἱ μονάδες. ἐν τῇ μὲν γὰρ τὸ μέγα, ἐν τῇ δὲ τὸ μικρὸν ὑπάρχει, ἐναντίον ὂν τῇ φύσει. ἔτι αἱ ἐν τῇ τριάδι αὐτῇ πῶς; μία γὰρ περιττή. ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἴσως αὐτὸ τὸ ἓν ποιοῦσιν ἐν τῷ περιττῷ μέσον. εἰ δ' ἑκατέρα τῶν μονάδων ἐξ ἀμφοτέρων ἐστὶν ἰσασθέντων, ἡ δυὰς πῶς ἔσται μία τις οὖσα φύσις ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ;

Similiter autem cæteros quoque consequentes numeros. Si autem ipsum vnum est principium, necesse magis est, quæ circa numeros sunt, se habere (vt Plato aiebat) ac esse dualitatem primam, & ternarium: nec esse numeros ad se inuicem combinabiles. Si quis verò rursus hæc ponat, dictum est, quòd multa impossibilia accidunt. At necesse est aut hoc, aut illo modo se habere: quare si neutro modo, non est possibile numerum esse separatum. Constat autem ex his, quòd tertius modus pessime dicitur, eundem videlicet esse mathematicum & specierum numerum. Necesse est enim in vnam opinionem duos errores conuenire. Nec enim mathematicum numerum contingit hoc modo esse, sed proprias suppositiones supponentem necesse est prolixum esse, & insuper quæcunque accidunt eis, qui vt species numerum dicunt, hæc etiam necesse est dicere. Modus verò Pythagoricorum, partim pauciores habet difficultates, quàm prius dictæ sunt, partim alias proprias. Nam non separatum facere numerum, aufert multa impossibilia. Corpora verò ex numeris esse composita & hunc numerum mathematicum esse, impossibile est: nec enim indiuiduas magnitudines dicere, verum est. Deinde quia hoc modo maximè se habent, vnitates verò non habent magnitudinem: magnitudinem verò ex indiuisibilibus componi quonam modo possibile est? At verò numerus Arithmeticus, monadicus est: illi verò numerum entia dicunt. Speculationes enim adaptant corporibus, tanquam existentibus ex ipsis numeris. Si igitur necesse quidem est horum aliquē dictorum modorum esse, numerus quidem aliquid per se entium est, nullo autem horum esse contingit: constat non esse aliquam talem numeri naturam, qualem asserunt, qui eum separatum faciunt. Item, vtrum vnaquæque vnitas ex magno & paruo adæquatis sit, aut hæc quidem è paruo, illa verò ex magno? Si itaque sit, nec ex omnibus elementis vnumquodque est, nec vnitates sunt indifferentes: in hac quidem magnum, in hac verò paruum inest, suapte natura contrarium existens. Item, quæ in ipso ternario, quonam modo sunt? Vna enim superflua est: sed propterea fortassis, ipsum in impare medium faciunt. Quòd si vtraque vnitatum ex ambobus est adæquatis, quonam modo dualitas vna quædam existens natura, ex magno & paruo erit?

aut quid ab vnitate differet? Item, vnitas prior dualitate: perempta nanque perimitur dualitas. Ideam igitur, ideæ necesse est eam esse, cùm prior idea sit, ac priorem factam fuisse: ex aliquo igitur. Indeterminata enim dualitas, dualitatis efficiens erat. Item, aut finitum, aut infinitum necesse est numerum esse: numerum enim separatum faciunt: quare non est possibile, nõ esse horum alterum. Et quidem quòd infinitum esse non contingit, patet. Infinitus enim, nec par, nec impar est. Generatio verò numerorum, aut imparis numeri, aut paris semper est. Cùm enim vnum hoc non cadat in parem, impar efficitur. Cum verò hoc modo dualitas incidat in eum, qui ab vno duplicatur, fit quidem imparium alius par. Item, si omnis idea alicuius est, numeri verò ideæ sunt, infinitus quoque numerus erit alicuius vel sensibilium, vel alicuius alterius idea: quamuis nec secundum positionem, neque secundum rationem contingit, ita tamen ordinant ideas. Quòd si finitus, vsquequo? Hoc enim dici oportet, non solùm, quod est, verum etiam propter quid est. At verò si numerus ad denarium vsque, vt quidam aiunt, primò quidem citò deficient species: puta si ternarius est homo idealis, quis numerus erit idealis equus? Etenim ad denarium vsque numerus est idealis, ideo necesse est, quosdam eorum numerorum in eis esse. Hi enim, substantiæ, ideæque sunt. Attamen deficient, si species quidem animalis excedent. Simul autem constat, quòd si hoc modo ternarius idealis homo sit, & cæteri quoque ternarij, cùm similes sint, qui in eisdem numeris sunt: quare infiniti homines erunt, aut vnusquisque idealis homo, si vnusquisque ternarius idea est? aut si non, saltem homines. Et si minor pars sit maioris, qui ex iis combinabilibus vnitatibus est, quæ in eodem sunt numero. Sin si alicuius idea sit ipse quaternarius, veluti equi aut albi, homo erit pars equi, si homo dualitas sit. Absurdum item est, denarij quidem ideã esse, vndenarij autem non, neque sequentium numerorum. Item, & sunt, & fiunt quædam, quorum species non sunt: vnde qua de causa non sunt illorum species? non sunt ergo species causæ. Item, inconueniens est, si numerus vsque ad denariũ magis quid ens, & ipsius denarij species, tametsi huius quidẽ non sit generatio tãquã vnius, illius tamen sit. Tentant autem tanquã si is, qui ad denariũ vsq; est, perfectus numerus sit: generãt porrò, quæ sequuntur,

A ἢ τί διοίσει τῆς μονάδος; ἔτι προτέρα ἡ μονὰς τῆς δυάδος. ἀναιρουμένης γὰρ, ἀναιρεῖται ἡ δυάς. ἰδέαν οὖν ἰδέας ἀναγκαῖον αὐτὴν εἶναι, προτέραν γ' οὖσαν ἰδέας, καὶ γεγονέναι προτέραν ἐκ τίνος οὖν. ἡ γὰρ ἀόριστος δυὰς, δυοποιὸς ἦν. ἔτι ἀνάγκη, ἤτοι ἄπειρον εἶναι τὸν ἀριθμὸν, ἢ πεπερασμένον. χωριστὸν γὰρ ποιοῦσι τὸν ἀριθμόν. ὥστε οὐχ οἷόν τε μὴ οὐχὶ τούτων θάτερον ὑπάρχειν. ὅτι μὲν τοίνυν ἄπειρον οὐκ

B ἐνδέχεται, δῆλον. οὔτε γὰρ περιττός ὁ ἄπειρός ἐστιν, οὔτ' ἄρτιος. ἡ δὲ γένεσις τῶν ἀριθμῶν, ἢ περιττοῦ ἀριθμοῦ, ἢ ἀρτίου ἐστὶν ἀεί. ὡδὶ μὲν τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄρτιον πίπτοντος, περιττὸς. ὡδὶ δὲ τῆς μὲν δυάδος ἐμπιπτούσης, ὁ ἀφ' ἑνὸς διπλασιαζόμενος. ὡδὶ δὲ τῶν περιττῶν, ὁ ἄλλος ἄρτιος. ἔτι εἰ πᾶσα ἰδέα τινός ἐστιν, οἱ δὲ ἀριθμοὶ ἰδέαι, καὶ ὁ ἄπειρος ἔσται ἰδέα τινὸς, ἢ τῶν

C αἰσθητῶν, ἢ ἄλλου τινός. καίτοι οὔτε κατὰ τὴν θέσιν ἐνδέχεται, οὔτε κατὰ τὸν λόγον. τάττουσι δ' οὕτω τὰς ἰδέας. εἰ δὲ πεπερασμένος, μέχρι πόσου; τοῦτο γὰρ δεῖ λέγεσθαι, οὐ μόνον ὅτι, ἀλλὰ καὶ διότι. ἀλλὰ μὴν εἰ μέχρι τῆς δεκάδος ὁ ἀριθμὸς, ὥσπερ τινές φασι, πρῶτον μὲν ταχὺ ἐπιλείψει τὰ εἴδη. οἷον εἰ ἔστιν ἡ τριὰς αὐτοάνθρωπος, τίς ἔσται ἀριθμὸς αὐτόϊππος; αὐτὸ γὰρ ἕκαστος ἀριθμὸς, μέχρι δεκάδος,

D ἀνάγκη οὖν τῶν ἐν τούτοις ἀριθμῶν τινὰς εἶναι. οὐσίαι γὰρ καὶ ἰδέαι οὗτοι. ἀλλ' ὅμως ἐπιλείψει. τὰ τοῦ ζῴου γὰρ εἴδη ὑπερέξει. ἅμα δὲ δῆλον, ὅτι εἰ οὕτως ἡ τριὰς αὐτοάνθρωπος, καὶ αἱ ἄλλαι τριάδες. ὅμοιαι γὰρ αἱ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀριθμοῖς. ὥστ' ἄπειροι ἔσονται ἄνθρωποι. εἰ μὲν ἰδέα ἑκάστη τριὰς, αὐτοάνθρωπος ἕκαστος. αἱ ἄνθρωποι· εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' ἄνθρωποί γε. καὶ εἰ μέρος

E ὁ ἐλάττων τοῦ μείζονος, ὁ ἐκ τῶν συμβλητῶν μονάδων, τῶν ἐν τῷ αὐτῷ ἀριθμῷ. εἰ δὴ ἡ τετρὰς αὐτὴ ἰδέα τινός ἐστιν, οἷον ἵππου ἢ λευκοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἔσται μέρος ἵππου, εἰ δυὰς ὁ ἄνθρωπος. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τῆς μὲν δεκάδος εἶναι ἰδέαν, ἑνδεκάδος δὲ μὴ, μηδὲ τῶν ἐχομένων ἀριθμῶν. ἔτι δὲ καὶ ἔστι καὶ γίνεται ἔνια, καὶ ὧν εἴδη οὐκ ἔστιν. ὥστε διὰ τί οὐ κἀκείνων εἴδη ἐστί; οὐκ ἄρα αἴτια τὰ εἴδη ἐστίν. ἔτι ἄτοπον εἰ ὁ ἀριθμὸς ὁ μέχρι τῆς δεκά-

F δος, μᾶλλόν τι ὂν καὶ εἶδος αὐτῆς τῆς δεκάδος. καίτοι τοῦ μὲν οὐκ ἔστι γένεσις ὡς ἑνὸς, τῆς δ' ἔστι. πειρῶνται δ' ὡς τοῦ μέχρι τῆς δεκάδος τελείου ὄντος ἀριθμοῦ. γεννῶσι γοῦν τὰ ἑπόμενα,

οἷον τὸ

οἷον τὸ κενόν, ἀναλογία, τὸ περιττόν, τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα ἐντὸς τῆς δεκάδος. τὰ μὲν γὰρ ταῖς ἀρχαῖς ἀποδιδόασιν, οἷον κίνησιν, στάσιν, ἀγαθόν, κακόν. τὰ δ' ἄλλα τοῖς ἀριθμοῖς· διὸ τὸ ἓν τὸ περιττόν. εἰ γὰρ ἐν τῇ τριάδι, πῶς ἡ πεντὰς περιττόν; ἔτι τὰ μεγέθη καὶ ὅσα τοιαῦτα, μέχρι ποσοῦ· οἷον ἡ πρώτη γραμμὴ ἄτομος, εἶτα δυάς, εἶτα καὶ ταῦτα μέχρι δεκάδος. ἔτι εἰ ἔστι χωριστὸς ὁ ἀριθμός, ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον πρότερον τὸ ἕν, ἢ ἡ τριὰς καὶ ἡ δυάς. ᾗ μὲν δὴ σύνθετος ὁ ἀριθμός, τὸ ἕν· ᾗ δὲ τὸ καθόλου πρότερον καὶ τὸ εἶδος, ὁ ἀριθμός. ἑκάστη γὰρ τῶν μονάδων μόριον τοῦ ἀριθμοῦ ὡς ὕλη, ὁ δ' ὡς εἶδος. καὶ ἔστι μὲν ὡς ἡ ὀρθὴ προτέρα τῆς ὀξείας, ὅτι ὥρισται καὶ τῷ λόγῳ· ἔστι δ' ὡς ἡ ὀξεῖα, ὅτι μέρος, καὶ εἰς ταύτην διαιρεῖται. ὡς μὲν δὴ ὕλη ἡ ὀξεῖα, καὶ τὸ στοιχεῖον, καὶ ἡ μονάς, προτέρα· ὡς δὲ κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν οὐσίαν τὴν κατὰ τὸν λόγον, ἡ ὀρθὴ καὶ τὸ ὅλον τὸ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἴδους. ἐγγύτερον γὰρ τοῦ εἴδους καὶ οὗ ὁ λόγος ἄμφω, γενέσει δ' ὕστερον. πῶς οὖν ἀρχὴ τὸ ἕν; ὅτι οὐ διαιρετόν φασιν, ἀλλ' ἀδιαίρετον καὶ τὸ καθόλου καὶ τὸ ἐπὶ μέρους, καὶ τὸ στοιχεῖον. ἀλλὰ τρόπον ἄλλον, τὸ μὲν κατὰ λόγον, τὸ δὲ κατὰ χρόνον. ποτέρως οὖν τὸ ἓν ἀρχή; ὥσπερ γὰρ εἴρηται, καὶ ἡ ὀρθὴ τῆς ὀξείας, καὶ αὕτη ἐκείνης δοκεῖ προτέρα εἶναι, καὶ ἑκατέρα μία. ἀμφοτέρως δὴ ποιοῦσι τὸ ἓν ἀρχήν. ἔστι δὲ ἀδύνατον. τὸ μὲν γὰρ ὡς εἶδος καὶ ἡ οὐσία, τὸ δ' ὡς μέρος καὶ ὡς ὕλη. ἔστι γάρ πως ἓν ἑκάτερον, τῇ μὲν ἀληθείᾳ δυνάμει. εἴ γε ὁ ἀριθμός ἕν τι, καὶ μὴ ὡς σωρός, ἀλλ' ἕτερος ἐξ ἑτέρων μονάδων, ὥσπερ φασίν, ἐντελεχείᾳ δ' οὐκ ἔστι μονὰς ἑκατέρα. αἴτιον δὲ τῆς συμβαινούσης ἁμαρτίας, ὅτι ἅμα ἐκ τῶν μαθημάτων ἐθήρευον, καὶ ἐκ τῶν λόγων τῶν καθόλου. ὥστ' ἐξ ἐκείνων μὲν ὡς στιγμὴν τὸ ἓν καὶ τὴν ἀρχὴν ἔθηκαν. ἡ γὰρ μονὰς στιγμὴ ἄθετός ἐστι. καθάπερ οὖν καὶ ἕτεροί τινες, ἐκ τοῦ ἐλαχίστου τὰ ὄντα συνετίθεσαν, καὶ οὗτοι. ὥστε γίνεται ἡ μονὰς ὕλη τῶν ἀριθμῶν, καὶ ἅμα προτέρα τῆς δυάδος, πάλιν δ' ὑστέρα, ὡς ὅλου τινὸς καὶ ἑνός, καὶ εἴδους τῆς δυάδος οὔσης. διὰ δὲ τὸ καθόλου ζητεῖν τὸ κατηγορούμενον ἕν, καὶ οὕτως ὡς μέρος ἔλεγον. ταῦτα δ' ἅμα τῷ αὐτῷ ἀδύνατον ὑπάρχειν. εἰ δὲ τὸ ἓν αὐτὸ δεῖ μόνον ἄθετον εἶναι

veluti vacuum, proportionem, abundans, cæteráque huiuscemodi. Infra denarium quædam quidem principiis attribuunt, puta, motum, stationem, bonum, malum. Alia verò numeris: ideò vnum impar est: si enim in ternario, quomodo quinarius impar? Magnitudines item, & quæcunque similia, quousque quanta? veluti prima linea indiuisibilis deinde dualitas, deinde hæc etiam ad denarium vsque. Item, si numerus separatus est, dubitauerit quispiam vtrum vnum prius, an ternarius, & binarius. Quatenus enim numerus compositus est, vnum est: quatenus verò vniuersale, & species prior, numerus est. Vnaquæque enim vnitatum pars numeri, vt materia est: ille verò, vt species. Ac quodam quidem modo rectus prior acuto, quia & in ratione definiente positus est: quodam verò modo acutus, quia pars est, ac in hunc diuiditur. Tanquam igitur materia acutus, elementum, & vnitas, prius: vt verò secundum speciem, & eam, quæ secundum rationem est, substantiam, rectus, ac totum, quod ex materiâ, & specie. Quod enim ambo est, propinquius est speciei, & ei, cuius ratio est: generatione verò posterius. Quo igitur modo ipsum vnum, principium est? quia non est diuisibile, aiunt, sed indiuisibile, tum vniuersale, tum particulare, & elementum: verùm alio modo, illud quidem secundum rationem hoc verò secundum tempus. Vtro itaque modo ipsum vnum est principium? Vt enim dictum est, & rectus acuto, & iste illo prior esse videtur, & vterque vnus. Vtroque igitur modo, ipsum vnũ faciunt principium. At impossibile: hoc enim vt species, & substãtia, hoc verò vt pars, & materia. Est namque quodammodo vnum, vtrunque: secundum veritatem quidem potentia. Si quidem vnum quid est numerus, & non aceruus sed aliud ex aliis (vt aiunt) vnitatibus: actu sane non est vtraque vnitas. Causa verò erroris, qui accidit, quia simul ex mathematicis & vniuersalibus rationibus venabantur, ita vt ex illis quidem tanquam punctum posuerint ipsum vnum, & principium. Vnitas enim, punctum sine positione est. Quemadmodum igitur quidam ex minimo entia composuerunt, ita & isti. Quare vnitas efficitur numerorum materia, simúlque dualitate prior. Rursúsque posterior, tanquam dualitate existẽte toto quodam, & vno, & specie. Ex eo verò, quod vniuersale quærebant prædicatum vnũ, & ita vt partem dixerũt: at simul hæc eidem inesse, impossibile est. Quod si ipsum vnum solum sine positione esse oportet.

(in nullo enim differt, nisi quòd principium est & dualitas quidem diuisibilis, vnitas verò non) similiter erit profectò ipsi vnitas. Si autem vnitas, illud quoque vnitati quàm dualitati, ea quoque de re vtraque vnitas prior dualitate erit. at non dicunt: generant sanè denarium primò. Item, si dualitas ipsa vnum quid est, ac ipsa trinitas ambo dualitas: ex quo igitur hæc dualitas?

CAPVT IX.

Dubitabit autem quispiam, quòd cùm tactus quidem in numeris minimè sit, consequentibus quidem iis quarumcunque non est aliquid medium vnitatibus, veluti iis, quæ in dualitate, ternariòve sunt, vtrum consequentes sint ipsi vni, an non: & vtrum dualitas prior est iis, quæ consequuntur, an quæcunque vnitatum. Simili modo hæ difficultates de posterioribus etiam numero generibus, linea, plano & corpore accidunt. Quidam enim ex magni & parui speciebus faciunt (veluti ex longo quidem, & breui, longitudines: ex lato verò, & stricto, plana: ex profundo autem, & humili moles. Hæ autem magni & parui species sunt, principium verò quod secundum ipsum vnum est. Alij ea, quæ eorum sunt, aliter posuerunt. At etiam in his infinita videntur impossibilia, & fictitia, & omnibus rationabilibus contraria: absoluta nanque ab inuicem accidet ea esse, si principia etiam nõ consequuntur, vt sit latum & strictum, longum & breue. At si hoc erit, planum erit, linea, & solidum planum. Anguli item, & figuræ & huiusmodi quonam modo assignabuntur? Idemque accidit, quod eis, quæ circa numerum. Hæ nanque magnitudinis sunt passiones, non ex his magnitudo, quemadmodum nec ex recto & curuo longitudo, nec ex læui & aspero solida. His autem omnibus commune quod in speciebus, quæ sunt vt generis, dubitare accidit, cùm quis vniuersalia ponat: vtrum animal ipsum, an animali, an alterum ab ipso animali. Hoc nanque si sit non separatum, nullam dubitationem faciet. Si verò sit, quemadmodum qui hæc dicunt separatum ab vno & numeris, non est facile soluere. Si non facile, dicere oportet, quòd impossibile est. Cum enim vnum quis in dualitate intelligat, & omnino in numero, vtrum ipsum quid, an aliud intelligit? Quidam itaque ex tali materia magnitudines generant, quidam ex puncto (punctum autem eis non vnum, sed quale vnum esse videtur)

A (οὐδὲν γὰρ διαφέρει, ἢ ὅτι ἀρχή, καὶ ἡ μὲν δυὰς διαιρετὴ ἡ δὲ μονὰς οὔ) ὁμοιοτέρα ἂν εἴη τῷ ἑνὶ αὐτῷ ἡ μονάς· εἰ δ' ἡ μονάς, κἀκεῖνο τῇ μονάδι ἢ τῇ δυάδι. ὥστε προτέρα ἂν εἴη ἑκατέρα ἡ μονὰς τῆς δυάδος. οὔ φασι δέ· γεννῶσι γοῦν τὴν δυάδα πρῶτον. ἔτι εἰ ἔστιν ἡ δυὰς ἕν τι αὐτὴ καὶ ἡ τριὰς αὐτή, ἄμφω δυάς. ἐκ τίνος οὖν αὕτη ἡ δυάς;

B Κεφάλαιον θ.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, καὶ ἐπεὶ ἁφὴ μὲν οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς, τὸ δ' ἐφεξῆς, ὅσων μὴ ἔστι μεταξὺ μονάδων, οἷον τῶν ἐν τῇ δυάδι, ἢ τῇ τριάδι, πότερον ἐφεξῆς τῷ ἑνὶ αὐτῷ, ἢ οὔ, καὶ πότερον ἡ δυὰς προτέρα τῶν ἐφεξῆς, ἢ τῶν μονάδων ὁποτεραοῦν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ὕστερον γενῶν τοῦ ἀριθμοῦ συμ-
C βαίνει τὰ δυσχερῆ, γραμμῆς τε καὶ ἐπιπέδου καὶ σώματος. οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῶν εἰδῶν τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ ποιοῦσιν, οἷον ἐκ μακροῦ μὲν καὶ βραχέος, τὰ μήκη· πλατέος δὲ καὶ στενοῦ, τὰ ἐπίπεδα· ἐκ βαθέος δὲ καὶ ταπεινοῦ τοὺς ὄγκους. ταῦτα δέ ἐστιν εἴδη τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ. τὴν δὲ κατὰ τὸ ἓν ἀρχήν, ἄλλοι ἄλλως τιθέασι τῶν τοιούτων. ἐν τούτοις δὲ μυρία φαίνεται
D τὰ ἀδύνατα καὶ τὰ πλασματώδη καὶ τὰ ὑπεναντία πᾶσι τοῖς εὐλόγοις. ἀπολελυμένα τε γὰρ ἀλλήλων συμβαίνει, εἰ μὴ συνακολουθοῦσι καὶ αἱ ἀρχαὶ ὥστ' εἶναι τὸ πλατὺ καὶ στενόν, καὶ μακρὸν καὶ βραχύ. εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται τὸ ἐπίπεδον γραμμή, καὶ τὸ στερεὸν ἐπίπεδον. ἔτι δὲ γωνίαι καὶ σχήματα καὶ τὰ τοιαῦτα πῶς ἀποδοθήσεται; ταὐτὸ δὲ συμβαίνει τοῖς περὶ τὸν ἀριθμόν. ταῦτα γὰρ πάθη μεγέθους ἐστίν, ἀλλ' οὐκ
E ἐκ τούτων τὸ μέγεθος, ὥσπερ οὐδ' ἐξ εὐθέος καὶ καμπύλου τὸ μῆκος, οὐδ' ἐκ λείου καὶ τραχέος τὰ στερεά. πάντων δὲ κοινὸν τοῦτ' ἐστὶ τῶν εἰδῶν ὡς γένους συμβαίνει διαπορεῖν, ὅταν τις θῇ τὰ καθόλου, πότερον τὸ ζῷον αὐτὸ ἐν τῷ ζῴῳ, ἢ ἕτερον αὐτοῦ ζῴου. τοῦτο γὰρ μὴ χωριστοῦ μὲν ὄντος, οὐδεμίαν ποιήσει ἀπορίαν· χωριστοῦ δέ, ὥσπερ οἱ ταῦτα λέγοντές φασι, τὸ ἓν καὶ τοὺς ἀριθμούς, οὐ
F ῥᾴδιον λῦσαι, εἰ δεῖ τὸ μὴ ῥᾴδιον ἀδύνατον λέγειν. ὅταν γὰρ νοῇ τις ἐν τῇ δυάδι τὸ ἕν, καὶ ὅλως ἐν ἀριθμῷ, πότερον αὐτὸ νοεῖ τι, ἢ ἕτερον; οἱ μὲν οὖν τὰ μεγέθη γεννῶσιν ἐκ τοιαύτης ὕλης, ἕτεροι δὲ ἐκ τῆς στιγμῆς (ἡ δὲ στιγμὴ αὐτοῖς δοκεῖ εἶναι οὐχ ἕν, ἀλλ' οἷον τὸ ἕν)

καὶ ἄλ-

καὶ ἄλλην ὕλην, οἷον τὸ πλῆθος, ἀλλ' οὐ τὴν δυάδα· ταὐτὰ γὰρ ὅλως συμβαίνει τὰ αὐτὰ ἀπορεῖν. εἰ μὲν γὰρ μία ἡ ὕλη, ταὐτὸ γραμμὴ, καὶ ἐπίπεδον καὶ στερεόν· ἐκ γὰρ τῶν αὐτῶν, τὸ αὐτὸ καὶ ἓν ἔσται. εἰ δὲ πλείους, καὶ ἑτέρα μὲν γραμμῆς ἑτέρα δὲ τοῦ ἐπιπέδου, καὶ ἄλλη τοῦ στερεοῦ, ἤτοι ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλαις, ἢ οὔ. ὥστε ταὐτὰ συμβήσεται καὶ οὕτως. ἢ γὰρ οὐχ ἕξει τὸ ἐπίπεδον γραμμὴν, ἢ ἔσται γραμμή. ἔτι πῶς μὲν ἐνδέχεται εἶναι ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ πλήθους, τὸν ἀριθμὸν, οὐδὲν ἐπιχειρεῖται. ὅπως δ' οὖν λέγουσι, ταὐτὰ συμβαίνει δυσχερῆ ἅπερ καὶ τοῖς ἐκ τοῦ ἑνὸς, καὶ ἐκ τῆς δυάδος τῆς ἀορίστου. ὁ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ κατηγορουμένου καθόλου γεννᾷ τὸν ἀριθμὸν, καὶ οὐ τινὸς πλήθους. ὁ δ' ἐκ τινὸς πλήθους, τοῦ πρώτου δέ. τὴν γὰρ δυάδα πρῶτόν τι εἶναι πλῆθος. ὥστε διαφέρει οὐθὲν, ὡς εἰπεῖν· ἀλλ' αἱ ἀπορίαι αὐταὶ ἀκολουθήσουσι, μῖξις, ἢ θέσις, ἢ κρᾶσις, ἢ γένεσις, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. μάλιστα δ' ἄν τις ἐπιζητήσειεν, εἰ μία ἑκάστη μονάς, ἐκ τίνος ἐστίν. οὐ γὰρ δὴ αὐτό γε τὸ ἓν, ἑκάστη. ἀνάγκη δὴ ἐκ τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ εἶναι καὶ πλήθους, ἢ μορίου τοῦ πλήθους. τὸ μὲν οὖν πλῆθός τι εἶναι φάναι τὴν μονάδα, ἀδύνατον, ἀδιαίρετόν γ' οὖσαν· τὸ δ' ἐκ μορίου ἄλλας ἔχει πολλὰς δυσχερείας. ἀδιαίρετόν τε γὰρ ἕκαστον ἀναγκαῖον εἶναι τῶν μορίων, ἢ πλῆθος εἶναι καὶ τὴν μονάδα διαιρετήν, καὶ μὴ στοιχεῖον εἶναι τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος· ἡ γὰρ μονὰς ἑκάστη οὐκ ἐκ πλήθους καὶ ἑνός. ἔτι οὐθὲν ἄλλο ποιεῖ ὁ λέγων τοῦτο, ἀλλ' ἢ ἀριθμὸν ἕτερον. τὸ γὰρ πλῆθος ἀδιαιρέτων ἐστὶν ἀριθμός. ἔτι ζητητέον καὶ περὶ τοὺς οὕτω λέγοντας, πότερον ἄπειρος ὁ ἀριθμὸς, ἢ πεπερασμένος. ὑπῆρχε γὰρ, ὡς ἔοικε, καὶ πεπερασμένον πλῆθος, ἐξ οὗ αἱ πεπερασμέναι μονάδες καὶ τοῦ ἑνός· ἔστι δ' ἕτερον αὐτὸ πλῆθος, καὶ πλῆθος ἄπειρον. ποῖον οὖν πλῆθος καὶ στοιχεῖόν ἐστι τὸ ἕν; ὁμοίως δὲ καὶ περὶ στιγμῆς ἄν τις ζητήσειε, καὶ τοῦ στοιχείου ἐξ οὗ ποιοῦσι τὰ μεγέθη. οὐ γὰρ μία γε μόνον στιγμή ἐστιν αὕτη. τῶν γοῦν ἄλλων στιγμῶν ἑκάστη ἐκ τίνος; οὐ γὰρ δὴ ἔκ γε διαστήματός τινος, καὶ αὐτῆς στιγμῆς. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ μόρια ἀδιαίρετα ἐνδέχεται τοῦ διαστήματος εἶναι μόρια, ὥσπερ τοῦ πλήθους ἐξ ὧν αἱ μονάδες. ὁ μὲν γὰρ ἀριθμὸς ἐξ ἀδιαιρέτων σύγκειται, τὰ δὲ μεγέθη οὔ. πάντα δὴ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα φανερὸν ποιεῖ,

A & altera materia qualis est multitudo, sed non multitudine, de quibus nihil minus eadem accidit dubitare. Nam si materia vna est, idem linea, planum, & solidum sunt: ex eisdem enim vnum, & idem erit. Quòd si materiæ plures, & altera quidem lineæ, altera plani, altera solidi, aut sequuntur inuicem, aut non: quare hoc etiam modo eadem accident. Planum etenim, aut non habebit lineam, aut linea erit. Item, quo quidem modo contingit ex
B vno, & multitudine numerum esse, nihil dicere conantur quomodocunque autem dicunt eædem difficultates accidunt, quæ illis quoque, qui ex vno, & indeterminata dualitate dicebant. Quidam nanque ex eo, quod vniuersaliter prædicatur, & nulla multitudine numerum generat: quidam ex aliqua multitudine, prima tamen: dualitate nanque primam multitudinem esse. Quare (vt ita dicam) nihil differunt, sed eædem dubitationes sequuntur, siue
C mistio sit, aut positio, aut temperamentum, aut generatio, & quæcunque alia similia. Maximè autem aliquis inquirat, si vna sit quæque vnitas, ex quonam est: non enim erit vnaquæque ipsum vnum. Necesse autem est, aut ex ipso vno, & multitudine esse, aut ex parte multitudinis. Atqui multitudinem dicere vnitatem esse, impossibile est, cum indiuisibilis sit. Quod autem ex parte sit, alias habet multas difficultates:
D vnamquanque enim partium, aut indiuisibilem, aut multitudinem necesse est esse, ac vnitatem diuisibilẽ: & ipsum vnum, ac multitudinem, non esse elementum, quandoquidem vnaquæque vnitas non est multitudine ac vno. Item, qui hoc dicit, nihil aliud, quam alium numerum facit: multitudo nanque indiuisibilium numerus est. Item, quærendum etiam ab eis, qui sic dicunt, vtrum numerus infinitus,
E an finitus sit: erat nanque, vt apparet, multitudo quoque finita, ex qua & vno sunt vnitates finitæ: aliudque est ipsa multitudo, multitudoq; infinita: qualis itaq; multitudo, & vnum, est elementum? Similiter autem de puncto quoque aliquis quæreret, ac elemẽto, ex quo faciunt magnitudines. Non enim vnum solum punctum hoc est: ex quo nanq; vnumquodq; aliorum punctorum? non enim ex quadam dimensione, atq; ipso puncto. At verò nec partes diuisi-
F biles esse contingit partes dimẽsionis, quẽadmodũ multitudinis, ex quibus vnitates: numerus nanq; ex indiuisibilibus cõponitur, magnitudines verò minimè. Hæc itaque omnia, cæteraque similia manifestat,

quod impossibile sit numerum, ac magnitudines separatas esse. Praeterea, quod ipsi primi de numeris discordant, signum est, ipsas res cum non sint verae, ipsis praebere confusionem. Quidam enim, qui mathematica tantùm faciunt praeter sensibilia, cùm viderent difficultatem, atque fictionem circa species, destiterunt à numero ideali, ac mathematicum fecerunt. Quidam verò, cùm species simul, & numeros facere vellent, neque viderent quónam modo si quis haec principia ponat, mathematicus numerus praeter idealem esset, eundem idealem, ac mathematicum numerum fecerunt ratione. Quia autem opere sublatus est mathematicus, proprias profectò, & non mathematicas suppositiones dicunt. Qui verò primus species, & numeros esse posuit, species, & mathematica esse, rationabiliter separauit: quare accidit omnes secundũ quid rectè dicere, omnino verò non rectè. Ac ipsi etiã fatentur non eadem, sed contraria dicentes: causa verò est, quod suppositiones, atque principia falsa sunt. Difficile autem est, (vt ait Epicharmus) ex non bene praesuppositis, bene dicere. Cùm primum enim aliquid dicitur, confestim apparet non bene dictum. Sed de numeris quidem sufficiãt, quae dubitata, & quae determinata sunt: cuicunque nanque persuasum est, magis ei ex pluribus persuasum fuerit: vt autem illi persuadeatur, cui non est persuasum, nihil magis. De primis verò principijs, primisque causis, & elementis, quaecunque quidem dicunt, qui de sola sensibili substantia determinant, quaedam in naturalibus dicta sunt, quaedam non sunt praesentis scientiae. Quaecunque verò aiunt, qui dicunt praeter sensibiles esse alias substantias, consequens est dictis speculari. Cum igitur quidã ideas, ac numeros tales esse dicãt, elementaq. eorũ elemẽta, principiaque entiũ esse, cõsiderandum de his, quid, & quonã modo dicant. Verùm qui numeros tãtum, & hos mathematicos faciunt, posterius examinandi sunt. Eorum autẽ, qui ponũt ideas, simul quispiã & modũ profectò viderit & dubitationẽ quę de eis est: simul nanq. vniuersales substantias faciunt ideas, & rursus vt separatas, & singularium: haec verò quod non cõtingant, dubitatum est prius. Causa verò eis, quae vniuersales ideas dicunt, vt eas in idem coniungant, fuit quia sensibilibus non faciebant easdem substantias. Singularia etenim, quae in sensibilibus fluere putabant,

A ὅτι ἀδύνατον εἶναι τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ μεγέθη χωριστά. ἔτι δὲ τὸ διαφωνεῖν τοὺς πρώτους περὶ τῶν ἀριθμῶν, σημεῖον, ὅτι τὰ πράγματα αὐτὰ οὐκ ὄντα ἀληθῆ, παρέχει τὴν ταραχὴν αὐτοῖς. οἱ μὲν γὰρ τὰ μαθηματικὰ μόνον ποιοῦντες παρὰ τὰ αἰσθητά, ὁρῶντες τὴν περὶ τὰ εἴδη δυσχέρειαν καὶ πλάσιν, ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ εἰδητικοῦ ἀριθμοῦ, καὶ τὸν μαθηματικὸν ἐποίησαν. οἱ δὲ τὰ εἴδη βουλόμενοι ἅμα καὶ ἀριθμοὺς ποιεῖν, οὐχ ὁρῶντες δὲ εἰ τὰς ἀρχάς τις ταύτας θήσεται, πῶς ἔσται ὁ μαθηματικὸς ἀριθμὸς παρὰ τὸν εἰδητικόν, τὸν αὐτὸν εἰδητικὸν καὶ μαθηματικὸν ἐποίησαν ἀριθμὸν τῷ λόγῳ. ἐπεὶ ἔργῳ γε ἀνῄρηται ὁ μαθηματικός· ἰδίας γὰρ καὶ οὐ μαθηματικὰς ὑποθέσεις λέγουσιν. ὁ δὲ πρῶτος θέμενος τὰ εἴδη εἶναι, καὶ ἀριθμοὺς τὰ εἴδη καὶ τὰ μαθηματικὰ εἶναι, εὐλόγως ἐχώρισεν. ὥστε πάντας συμβαίνει κατὰ μέν τι λέγειν ὀρθῶς, ὅλως δ' οὐκ ὀρθῶς. καὶ αὐτοὶ δὲ ὁμολογοῦσιν οὐ ταὐτὰ λέγοντες, ἀλλὰ τὰ ἐναντία. αἴτιον δ', ὅτι αἱ ὑποθέσεις καὶ αἱ ἀρχαὶ ψευδεῖς. χαλεπὸν δ' ἐκ μὴ καλῶς ἐχόντων λέγειν καλῶς, κατ' Ἐπίχαρμον· ἀρχαίως τε γὰρ λέγεται, καὶ εὐθέως φαίνεται οὐ καλῶς ἔχον. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἀριθμῶν, ἱκανὰ τὰ διηπορημένα καὶ διωρισμένα. μᾶλλον γὰρ ἐκ πλειόνων ἂν ἔτι πεισθείη τις πεπεισμένος. πρὸς δὲ τὸ πεισθῆναι μὴ πεπεισμένος, οὐδὲν μᾶλλον. περὶ δὲ τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ τῶν πρώτων αἰτίων καὶ στοιχείων, ὅσα μὲν λέγουσιν οἱ περὶ μόνης τῆς αἰσθητῆς οὐσίας διορίζοντες, τὰ μὲν ἐν τοῖς περὶ φύσεως εἴρηται, τὰ δ' οὐκ ἔστι τῆς μεθόδου τῆς νῦν. ὅσα δὲ οἱ φάσκοντες εἶναι παρὰ τὰς αἰσθητὰς ἑτέρας οὐσίας, ἐχόμενόν ἐστι θεωρῆσαι τῶν εἰρημένων. ἐπεὶ οὖν λέγουσί τινες τοιαύτας εἶναι τὰς ἰδέας, καὶ τοὺς ἀριθμούς, καὶ τὰ τούτων στοιχεῖα τῶν ὄντων εἶναι στοιχεῖα καὶ ἀρχάς, σκεπτέον περὶ τούτων, τί λέγουσι, καὶ πῶς λέγουσιν. οἱ μὲν οὖν ἀριθμοὺς ποιοῦντες μόνον, καὶ τούτους μαθηματικούς, ὕστερον ἐπισκεπτέοι. τῶν δὲ τὰς ἰδέας λεγόντων, ἅμα τόν τε τρόπον θεάσαιτ' ἄν τις, καὶ τὴν ἀπορίαν τὴν περὶ αὐτῶν. ἅμα γὰρ καθόλου τε ὡς οὐσίας ποιοῦσι τὰς ἰδέας, καὶ πάλιν ὡς χωριστὰς καὶ τῶν καθ' ἕκαστον. ταῦτα δ' ὅτι οὐκ ἐνδέχεται, διηπόρηται πρότερον. αἴτιον δὲ τοῦ συνάψαι ταῦτα εἰς ταὐτὸν τοῖς λέγουσι τὰς ἰδέας καθόλου, ὅτι τοῖς αἰσθητοῖς οὐ τὰς αὐτὰς ἐποίουν οὐσίας. τὰ μὲν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καθ' ἕκαστα ῥεῖν ἐνόμιζον,

καὶ μένειν

ἀλλ' ἀφεῖναι οὐδὲν αὐτῶν· τὸ δὲ καθόλου παρὰ A ταῦτα εἶναί τε, καὶ ἕτερόν τι εἶναι. τοῦτο δ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγομεν, ἐκίνησε μὲν Σωκράτης διὰ τοὺς ὁρισμούς· οὐ μὴν ἐχώρισέ γε τῶν καθ' ἕκαστον· καὶ τοῦτο ὀρθῶς ἐνόησεν οὐ χωρίσας. δηλοῖ δὲ ἐκ τῶν ἔργων. ἄνευ μὲν γὰρ τοῦ καθόλου, οὐκ ἔστιν ἐπιστήμην λαβεῖν. τὸ δὲ χωρίζειν, αἴτιον τῶν συμβαινόντων δυσχερῶν B περὶ τὰς ἰδέας ἐστίν. οἱ δ' ὡς ἀναγκαῖον εἴπερ ἔσονταί τινες οὐσίαι παρὰ τὰς αἰσθητὰς καὶ ῥεούσας, χωριστὰς εἶναι· ἄλλας μὲν οὐκ εἶχον, ταύτας δὲ τὰς καθόλου λεγομένας ἐξέθεσαν. ὥστε συμβαίνειν σχεδὸν τὰς αὐτὰς φύσεις εἶναι τὰς καθόλου καὶ τὰς καθ' ἕκαστον. αὕτη μὲν οὖν ἔστι τις καθ' αὑτὴν δυσχέρεια τῶν εἰρημένων.

Κεφάλαιον ι.

Ὃ δὲ καὶ τοῖς λέγουσι τὰς ἰδέας ἔχει τινὰ ἀπορίαν καὶ τοῖς μὴ λέγουσιν, καὶ C κατ' ἀρχὰς ἐν τοῖς διαπορήμασιν ἐλέχθη πρότερον, λέγωμεν νῦν. εἰ μὲν γάρ τις μὴ θήσει τὰς οὐσίας εἶναι κεχωρισμένας, καὶ τὸν τρόπον τοῦτον ὡς λέγεται τὰ καθ' ἕκαστα τῶν ὄντων, ἀναιρήσει τὴν οὐσίαν ὡς βουλόμεθα λέγειν. εἰ δέ τις θῇ τὰς οὐσίας χωριστάς, πῶς θήσει τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν; εἰ μὲν γὰρ καθ' ἕκαστον, καὶ μὴ καθόλου, τοσαῦτα ἔσται τὰ ὄντα, ὅσαπερ τὰ στοιχεῖα, καὶ οὐκ ἐπι- D στητὰ τὰ στοιχεῖα· ἔστωσαν γὰρ αἱ μὲν ἐν τῇ φωνῇ συλλαβαὶ, οὐσίαι, τὰ δὲ στοιχεῖα αὐτῶν, στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν· ἀνάγκη δὴ τὸ β α εἶναι, καὶ ἑκάστην τῶν συλλαβῶν μίαν, εἴπερ μὴ καθόλου, καὶ τῷ εἴδει αἱ αὐταί, ἀλλὰ μία ἑκάστη τῷ ἀριθμῷ, καὶ τόδε τι, καὶ ὁμώνυμον, ἔτι δ' αὐτὸ ὃ ἔστιν, ἓν ἕκαστον τιθέασιν. εἰ δ' αἱ συλλαβαί, οὕτω καὶ ἐξ ὧν εἰσίν. E οὐκ ἔσται ἄρα πλείω ἄλφα ἑνός. οὐδὲ τῶν ἄλλων στοιχείων οὐδὲν κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ὅνπερ οὐδὲ τῶν συλλαβῶν ἡ αὐτὴ ἄλλη καὶ ἄλλη. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, οὐκ ἔσται παρὰ τὰ στοιχεῖα ἕτερα ὄντα, ἀλλὰ μόνον τὰ στοιχεῖα. ἔτι οὐδ' ἐπιστητὰ τὰ στοιχεῖα. οὐ γὰρ καθόλου. ἡ δ' ἐπιστήμη τῶν καθόλου. δῆλον δ' ἐκ τῶν ἀποδείξεων F καὶ τῶν ὁρισμῶν. οὐ γὰρ γίνεται συλλογισμὸς ὅτι τόδε τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαῖς, εἰ μὴ πᾶν δύο ὀρθαῖς. ἀλλ' ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῷον, εἰ μὴ πᾶς ἄνθρωπος ζῷον. ἀλλὰ μὴν εἴ γε καθόλου αἱ ἀρχαί, ἢ καὶ αἱ ἐκ τούτων οὐσίαι καθόλου, ἔσται μὴ οὐσία πρότερον οὐσίας. τὸ μὲν γὰρ καθόλου, οὐκ

A nec aliquid horũ manere, vniuersale autẽ præter hæc tũ esse tũ aliud quid esse. Hoc autem, (vt ante à dicebamus) mouit quidem Socrates propter definitiones, non tamen à singularibus separauit & hoc rectè intellexit, non separans. Constat autem ex operibus: etenim absque vniuersalibus quidem non est accipere scientiam. Separare autem, causa difficultatum, quæ circa ideas accidunt, est. Quidam vero B rò tanquam necessarium sit, si substantiæ quædam præter sensibiles, & fluentes erunt, separatas esse, (alias quidem non habebant) eas sanè, quæ vniuersales dicuntur, attulerunt vt ferè accidat easdem naturas vniuersales, ac particulares esse. At hæc ipsa per se ipsam erit difficultas eorum, de quibus dictum est.

CAPVT X.

C QVod verò & iis, qui dicunt ideas, & iis qui non dicunt, aliquam dubitationem habet, quod & à principio in dubitationibus dictum est prius, modò dicamus. Nam si quis substantias nõ ponat esse separatas, & hoc modo sicuti entium singularia dicuntur, perimet substantiam, quemadmodum dicere volumus. Quòd si quis substantias separatas ponat quomodo principia earum, & elementa ponet? Si singulare nanque, & vniuersale, tot erunt D entia, quot elemẽta neque scibilia elemẽta. Sint etenim syllabæ quidẽ quæ in voce sunt substãtiæ: elemẽta verò earũ, elemẽta substantiarum: necesse autem est b a, & vnamquamque syllabarum vna esse, si non vniuersaliter quidẽ, & specie eædẽ, sed vna numero vnaquæque, & quod quid, nec æquiuocum. Item, ipsum quod est vnumquodque vnum ponunt: quòd si syllabæ, ita illa quoque, ex quibus sunt: non erunt E igitur plura a quàm vnum nec aliorum elementorum vllum secundum eandem rationem, secundum quam nec aliarum syllabarum eadem altera & altera. At verò si hoc, præter elementa non erunt alia entia, sed solùm elementa: nec item erunt scibilia elementa, cùm non sint vniuersalia, scientia verò vniuersalium sit. Constat verò ex demonstrationibus, ac definitionibus: non enim fit syllogismus, quòd F hic triangulus duobus rectis, nisi quòd omnis, duo recti: nec quòd hic homo animal nisi quòd omnis homo animal. At verò si principia vniuersalia sunt, aut etiam substantiæ, quæ ex his nunc, vniuersales sunt, erit non substantia prior substantia. Vniuersale, nanque non est substantia

elementum verò, & principium, vniuersale est. Est autem elementum, & principium, prius iis, quibus principium, & elementũ est. Hæc itaque omnia rationabiliter accidunt, tunc cùm ex elementis ideas faciunt, tunc cùm præter eas ideas, substãtiásque, quæ eandem speciem habent, vnũ quid separatum esse censent. Quod si nihil prohibet, quemadmodum in vocis elementis multa A, multaque B esse, nihilque præter multa ipsa A, ipsaque B esse, erunt ob hoc infinitæ similes syllabæ. Quòd autem omnis scientia vniuersalium sit, quam ob rem necesse sit, tum entium principia vniuersalia esse, tum non esse separatas substantias, hoc plus, quàm alia prædicta, maximè dubitationem habet. At quodam quidem modo verum, quod dicitur, est, quodam autem modo non verum. Scientia nanque, sicut & ipsum scire, duplex est: quorum aliud potentia aliud actu est. Potentia igitur, cùm sit tanquam materia ipsius vniuersalis, ac indefinita, vniuersalis, indefinitíque est: actus verò determinatus, & determinati, cùm quod quid, huiúsque alicuius sit: verùm per accidens videt visus colorem vniuersalem, eo quòd hic color, quem videt, color est: quod & grammaticus hoc A speculatur, alpha est. Nam si necesse est, principia vniuersalia esse necesse est, illa quoque ex his vniuersalia esse, quemadmodum in demonstrationibus est: quod quidem si ita est, nihil erit separatum, ne substantia quidem. Sed constat, quòd quodã modo quidẽ sciẽtia vniuersalis est, quodam modo verò minimè.

A οὐσία· τὸ δὲ στοιχεῖον καὶ ἡ ἀρχή, καθόλου. πρότερον δὲ τὸ στοιχεῖον καὶ ἡ ἀρχή, ὧν ἀρχὴ καὶ στοιχεῖόν ἐστιν. ταῦτά τε δὴ πάντα συμβαίνει εὐλόγως, ὅταν ἐκ στοιχείων τε ποιῶσι τὰς ἰδέας, καὶ παρὰ τὰς τὸ αὐτὸ εἶδος ἐχούσας ἰδέας καὶ οὐσίας, ἕν τι ἀξιῶσιν εἶναι κεχωρισμένον. εἰ δὲ μηθὲν κωλύει ὥσπερ ἐπὶ τῶν τῆς φωνῆς στοιχείων, πολλὰ εἶναι τὰ α καὶ τὰ β, καὶ μηθὲν εἶναι παρὰ τὰ πολλὰ αὐτόαλφα, καὶ αὐτόβῆτα, B ἔσονται ἕνεκά γε τούτου ἄπειροι αἱ ὅμοιαι συλλαβαί. τὸ δὲ τὴν ἐπιστήμην εἶναι καθόλου πᾶσαν, ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι καὶ τὰς τῶν ὄντων ἀρχὰς καθόλου εἶναι, καὶ μὴ οὐσίας κεχωρισμένας, ἔχει μάλιστ' ἀπορίαν τῶν λεχθέντων. οὐ μὴν ἀλλὰ ἔστι μὲν ὡς ἀληθὲς τὸ λεγόμενον, ἔστι δ' ὡς οὐκ ἀληθές. ἡ γὰρ ἐπιστήμη, ὥσπερ καὶ τὸ ἐπίστασθαι, διττόν. ὧν τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δὲ ἐνεργείᾳ. ἡ μὲν C οὖν δύναμις, ὡς ὕλη τοῦ καθόλου οὖσα καὶ ἀόριστος, τοῦ καθόλου καὶ ἀορίστου ἐστίν. ἡ δ' ἐνέργεια ὡρισμένη, καὶ ὡρισμένου τόδε τι οὖσα τοῦδέ τινος. ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς ἡ ὄψις τὸ καθόλου χρῶμα ὁρᾷ, ὅτι τόδε τὸ χρῶμα ὃ ὁρᾷ, χρῶμά ἐστι, καὶ ὃ θεωρεῖ ὁ γραμματικός, τόδε τὸ ἄλφα, ἄλφα· ἐπεὶ εἰ ἀνάγκη τὰς ἀρχὰς καθόλου εἶναι, ἀνάγκη καὶ τὰ ἐκ τούτων καθόλου, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων. εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔσται χωριστὸν D οὐθέν, οὐδ' οὐσία. ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἔστι μὲν ὡς ἐπιστήμη καθόλου, ἔστι δ' ὡς οὔ.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER XIIII.

CAPVT I.

De hac itaque substãtia tot dicta sint. Omnes verò, quemadmodum in naturalibus, similiter etiam circa immobiles substantias, principia contraria faciunt. Si autem nullis principiis possit prius aliquid esse, impossibile erit profectò principium aliquid aliud existens, principium esse. Veluti si quis dicat album esse principiũ, non prout aliud, sed prout album, esse tamen de subiecto, & aliquid aliud existens albũ esse, illud sanè prius erit. At verò cuncta ex contrariis fiunt, tanquam cuiusdam subiecti. Necesse ergo est, maximè hoc cõtrariis inesse. Semper igitur cũcta cõtraria de subiecto sunt, & nullum est separabile.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Ν.

Κεφάλαιον α.

E Περὶ μὲν οὖν τῆς οὐσίας ταύτης εἰρήσθω τοσαῦτα. πάντες δὲ ποιοῦσι τὰς ἀρχὰς ἐναντίας, ὥσπερ ἐν τοῖς φυσικοῖς, καὶ περὶ τὰς ἀκινήτους οὐσίας ὁμοίως. εἰ δὲ τῆς τῶν πάντων ἀρχῆς μὴ ἐνδέχεται πρότερόν τι εἶναι, ἀδύνατον ἂν εἴη τὴν ἀρχὴν ἕτερόν τι οὖσαν, εἶναι ἀρχήν· οἷον εἴ τις λέγοι λευκὸν ἀρχὴν εἶναι, οὐχ ᾗ ἕτερον, ἀλλ' ᾗ λευκὸν εἶναι μέντοι καθ' ὑποκειμένου, καὶ ἕτερόν τι ὄν, λευκὸν εἶναι. ἐκεῖνο γὰρ πρότερον F ἔσται. ἀλλὰ μὴν γίγνεται πάντα ἐξ ἐναντίων ὡς ὑποκειμένου τινός. ἀνάγκη ἄρα μάλιστα ἐν τοῖς ἐναντίοις τοῦθ' ὑπάρχειν. ἀεὶ ἄρα πάντα τὰ ἐναντία καθ' ὑποκειμένου, καὶ οὐθὲν χωριστόν· ἀλλ' ὥσπερ καὶ

φαίνεται, οὐδὲν οὐσίᾳ ἐναντίον. καὶ ὁ λόγος A μαρτυρεῖ. οὐδὲν ἄρα τῶν ἐναντίων κυρίως ἀρχὴ πάντων, ἀλλ' ἑτέρα. οἱ δὲ τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων ὕλην ποιοῦσιν, οἱ μὲν τῷ ἑνὶ, τῷ ἴσῳ τὸ ἄνισον, ὡς τοῦτο τὴν τοῦ πλήθους οὖσαν φύσιν· οἱ δὲ τῷ ἑνὶ τὸ πλῆθος. γεννῶνται γὰρ οἱ ἀριθμοὶ τοῖς μὲν ἐκ τῆς τοῦ ἀνίσου δυάδος τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ, τῷ δ' ἐκ τοῦ πλήθους, ὑπὸ τῆς τοῦ ἑνὸς δὲ οὐσίας ἀμφοῖν. καὶ γὰρ ὁ τὸ ἄνισον καὶ ἓν λέγων τὰ στοιχεῖα, τὸ δ' ἄνισον ἐκ μεγάλου καὶ B μικροῦ δυάδα, ὡς ἓν ὄντα τὸ ἄνισον καὶ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν λέγει, καὶ οὐ διορίζει ὅτι λόγῳ, ἀριθμῷ δ' οὔ. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς ἀρχὰς ἃς στοιχεῖα καλοῦσιν, οὐ καλῶς ἀποδιδόασιν. οἱ μὲν τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν λέγοντες μετὰ τοῦ ἑνὸς, τρία ταῦτα στοιχεῖα τῶν ἀριθμῶν, τὰ μὲν δύο, ὕλην, τὸ δ' ἓν, τὴν μορφήν· οἱ δὲ τὸ πολὺ καὶ ὀλίγον, ὅτι τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, μεγέθους οἰκειότερα C τὴν φύσιν· οἱ δὲ τὸ καθόλου μᾶλλον ἐπὶ τούτων τὸ ὑπερέχον καὶ τὸ ὑπερεχόμενον. διαφέρει τούτων οὐθὲν ὡς εἰπεῖν, πρὸς ἔνια τῶν συμβαινόντων, ἀλλὰ πρὸς τὰς λογικὰς μόνον δυσχερείας ἃς φυλάττονται, διὰ τὸ καὶ αὐτοὶ λογικὰς φέρειν τὰς ἀποδείξεις. πλὴν τοῦ αὐτοῦ γε λόγου ἐστὶ τὸ ὑπερέχον καὶ τὸ ὑπερεχόμενον εἶναι ἀρχάς, ἀλλὰ μὴ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, καὶ τὸν D ἀριθμὸν πρότερον τῆς δυάδος, ἐκ τῶν στοιχείων. καθόλου γὰρ ἀμφότερα μᾶλλόν ἐστι. νῦν δὲ τὸ μὲν λέγουσι, τὸ δ' οὐ λέγουσιν. οἱ δὲ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἄλλο πρὸς τὸ ἓν ἀντιτιθέασιν, οἱ δὲ τὸ πλῆθος καὶ τὸ ἕν. εἰ δὲ ἐστιν (ὥσπερ βούλονται) τὰ ὄντα ἐξ ἐναντίων, τῷ δὲ ἑνὶ ἢ οὐθὲν ἐναντίον, ἢ εἴπερ ἄρα μέλλει, τὸ πλῆθος· τὸ δ' ἄνισον, τῷ ἴσῳ· καὶ τὸ ἕτερον, τῷ ταὐτῷ· καὶ τὸ ἄλλο αὐτῷ, μάλιστα μὲν οἱ τὸ ἓν τῷ πλήθει E ἀντιτιθέντες, ἔχονταί τινος δόξης. οὐ μὴν οὐδ' οὗτοι ἱκανῶς. ἔσται γὰρ τὸ ἓν ὀλίγον. πλῆθος μὲν γὰρ ὀλιγότητι, τὸ δὲ πολὺ τῷ ὀλίγῳ ἀντίκειται. τὸ δὲ ἓν, ὅτι μέτρον σημαίνει, φανερόν. καὶ ἐν παντὶ ἐστί τι ἕτερον ὑποκείμενον, οἷον ἐν ἁρμονίᾳ δίεσις, ἐν δὲ μεγέθει δάκτυλος, ἢ πούς, ἢ τι τοιοῦτον· ἐν δὲ ῥυθμοῖς βάσις, ἢ συλλαβή· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν βάρει, σταθμός τις ὡρι- F σμένος ἐστί· καὶ κατὰ πάντων δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐν μὲν τοῖς ποιοῖς ποιόν τι, ἐν δὲ τοῖς ποσοῖς, ποσόν τι. καὶ ἀδιαίρετον τὸ μέτρον, τὸ μὲν κατὰ τὸ εἶδος, τὸ δὲ πρὸς τὴν αἴσθησιν, ὡς οὐκ ὄντος τινὸς καθ' αὑτὸ οὐσίας· καὶ τοῦτο κατὰ λόγον.

A Cæterùm quemadmodũ apparet, ratióque testatur, nihil substãtiæ contrariũ est: nullũ ergo contrariorũ omnium propriè principiũ est, sed alterum. Quidã verò alterum contrariorum materiã faciũt. Quidam, vni scilicet æquali inæquale quasi hoc natura multitudinis sit. Quidam, vni multitudinem. Generantur enim numeri à quibusdam ex dualitate inæqualis magno ac paruo, à quodam ex multitudine: ambobus tamen ab substantia vnius. Etenim qui in- B æquale & vnum dicit elementa, inæquale verò ex magno & paruo dualitatem, tanquam vnum sint inæquale & magnum & paruum dicit, nec determinat quòd ratione, numero verò minimè. At verò principia etiam, quæ elementa vocant, non bene assignant. Cùm autem quidã magnum & paruum pariter cum vno hæc tria numerorum elementa dicunt, duo quidem materiam, vnum verò formam. Quidam C verò multum & paucum: quia magnum & paruum magnitudini magis secundum naturam peculiaria sunt. Alij autem, quod magis vniuersale in his, excedens & excessum. At nullum istorum aliquid differt (vt ita dicam) quo ad quædam, quæ accidunt, nisi ad logicas tantùm difficultates, à quibus cauent, propterea quod alij quoque logicas afferunt demõstrationes. Eiusdem tamen rationis est excedens & exces- D sum: at nõ magnum & paruum principia esse, ac numerũ dualitate priorem ex elementis ponere: ambo nãq. magis vniuersalia sunt. At illud quidẽ dicunt, hoc verò minimè. Quidã verò alterũ, & aliud, ad vnum opponunt: alij autẽ multitudinẽ & vnum. Si igitur entia (vt volunt) ex cõtrarijs sunt, vni verò aut nihil cõtrariũ, aut si est, multitudo est; & inæquale æquali, & alterum eidem: etiam aliud, eidem. Maximè E quidem qui vnum opponunt multitudini, aliqua opinione nituntur: nec hi tamen sufficienter. Vnum etenim erit paucum, quandoquidem multitudo paucitati, multum verò pauco opponitur. Vnum verò, quod mensuram significet, manifestum est. Ac in cunctis est aliquid aliud suppositum, veluti in harmonia, diesis: in magnitudine digitus, aut pes, aut aliquid simile: & in rhytmis, gradus, aut syllaba: F similiter in grauitate, pendus aliquod determinatum est, ac eodem modo de omnibus: in qualitatibus, quale quid: in quantitatibus, quantum quid. Mẽsura enim indiuisibile quædã secundum speciẽ, quædam secundũ sensum, tanquã vnum non sit aliqua per se substãtia. Et hoc rationabiliter:

vnum nanque significat, quod mensura cuiusdam multitudinis est: ac numerus, multitudo mensurata, & multitudo mensurarum. Quare rationabiliter vnum non est numerus: neque enim mensura, mensuræ. Verùm tam mensura, quàm vnum principium est. Oportet autem vt mensura semper idem cum omnibus sit: veluti si equus, mensura, equis: & si homo hominibus. Quòd si homo, & equus, ac Deus, animal, numerus quoque eorum fortassis animalia erit. Si autem homo, & album, ac ambulans, minimè quidem horum numerus est eo quòd eidem, vnique secundum numerum omnia insunt: attamen numerus horum generum erit, aut alicuius alterius similis appellationis. Qui verò inæquale vt vnum quid, dualitatem autem indeterminatam ex magno, paruóque faciunt, vehementer longè tum ab apparentibus, tum à possibilibus dicunt. Passiones nanque magis hæc, & accidentia, quàm subiecta numeris, & magnitudinibus sunt. Multum nanque & paucum numeri, ac magnum & paruum magnitudinis, sicuti par & impar, læue & asperum, rectum & curuum. Præterea, ad huc quoque errorem, etiam necesse est magnum, & paruum, & quæcunque similia, ab aliquo esse. Ad aliquid verò minimè prædicamentorum omnium natura quædam aut substantia est: ac posterior tum quali, tum quanto, & quædam quanti passio, (vt dictum est) sed non materia, aut aliquid aliud, quàm omnino commune ad aliquid partibúsque eius, & speciebus. Nihil enim est, nec magnum, nec paruum, nec multum, nec paucum, nec omnino ad aliquid, quod non aliquid aliud existens, multum aut paucum, aut magnum, aut paruũ, aut quod ad aliquid est. Quòd autem ad aliquid, minimè aliqua substantia, aut ens aliquod sit, signum est, quòd eius solum non est generatio, neque corruptio, neque motus, quemadmodum secundum quantum augmentatio, & diminutio, secundum quale alteratio, secundum locum latio, secundùm substantiam simplex generatio & corruptio. At secundum ad aliquid, minimè. Absque enim quod moueatur, quandoque maius, quandoque minus, aut æquale erit, alterum secundum quantum moto. Necesse item est cuiusque materiam esse, quod potentia tale est: quare etiam substantiæ est. Ad aliquid verò, neque potẽtia, neque actu, substantia est. Inconueniens itaque est, imò impossibile, substantiæ elemẽtum facere nõ substantiam ac prius. Posteriora nanque omnia prædicamenta sunt. Item, elementa non prædicãtur de iis, quorũ elemẽta sunt,

A σημαίνει γὰρ τὸ ἕν, ὅτι μέτρον πλήθους τινός· καὶ ὁ ἀριθμός, ὅτι πλῆθος μεμετρημένον, καὶ πλῆθος μέτρων· διὸ καὶ εὐλόγως οὐκ ἔστι τὸ ἓν ἀριθμός. οὐδὲ γὰρ τὸ μέτρον μέτρα, ἀλλ' ἀρχὴ καὶ τὸ μέτρον, καὶ τὸ ἕν. δεῖ δὲ ἀεί τι αὐτό τι ὑπάρχειν πᾶσι, τὸ μέτρον. οἷον εἰ ἵπποι, τὸ μέτρον, ἵππος· καὶ εἰ ἄνθρωποι, ἄνθρωπος. εἰ δ' ἄνθρωπος, καὶ ἵππος, καὶ θεός, καὶ ζῷον, ἴσως καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἔσται ζῷα. εἰ δ' B ἄνθρωπος, καὶ λευκόν, καὶ βαδίζον, ἥκιστα μὲν ἀριθμὸς τούτων, διὰ τὸ ταὐτῷ πάντα ὑπάρχειν καὶ ἑνὶ κατὰ τὸν ἀριθμόν. ὅμως δὲ γενῶν ἔσται ὁ ἀριθμὸς ὁ τούτων, ἤ τινος ἄλλης τοιαύτης προσηγορίας. οἱ δὲ τὸ ἄνισον ὡς ἕν τι, τὴν δὲ δυάδα ἀόριστον ποιοῦντες μεγάλου καὶ μικροῦ, πόρρω λίαν τῶν δοκούντων καὶ δυνατῶν λέγουσι. πάθη τε γὰρ ταῦτα, καὶ συμ- C βεβηκότα μᾶλλον, ἢ ὑποκείμενα τοῖς ἀριθμοῖς καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἐστι. τὸ γὰρ πολὺ καὶ ὀλίγον, ἀριθμοῦ· καὶ μέγα καὶ μικρόν, μεγέθους, ὥσπερ ἄρτιον καὶ περιττόν, καὶ λεῖον καὶ τραχύ, καὶ εὐθὺ καὶ καμπύλον. ἔτι δὲ πρὸς ταύτῃ τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ πρός τι ἀνάγκη εἶναι τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. τὸ δὲ πρός τι, πάντων ἥκιστα φύσις τις ἢ οὐσία τῶν κατηγοριῶν ἐστι, καὶ ὑστέρα τοῦ ποιοῦ, καὶ τοῦ D ποσοῦ. καὶ πάθος τι τοῦ ποσοῦ τὸ πρός τι, ὡς προσελέχθη, ἀλλ' οὐχ ὕλη, εἴ τι ἕτερον. καὶ τῷ ὅλως κοινῷ πρός τι, καὶ τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ καὶ εἴδεσιν. οὐθὲν γάρ ἐστιν, οὔτε μέγα οὔτε μικρόν, οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον, οὔτε ὅλως πρός τι, ὃ οὐχ ἕτερόν τι ὂν, πολὺ ἢ ὀλίγον, ἢ μέγα ἢ μικρόν, ἢ πρός τι ἐστι. σημεῖον δ' ὅτι ἥκιστα οὐσία τις καὶ E ὄν τι τὸ πρός τι, τὸ μόνου μὴ εἶναι γένεσιν αὐτοῦ, μηδὲ φθοράν, μηδὲ κίνησιν, ὥσπερ κατὰ τὸ ποσὸν αὔξησις καὶ φθίσις, κατὰ τὸ ποιὸν ἀλλοίωσις, κατὰ τόπον φορά, κατὰ τὴν οὐσίαν ἡ ἁπλῆ γένεσις καὶ φθορά, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ πρός τι. ἄνευ γὰρ τοῦ κινηθῆναι, ὁτὲ μὲν μεῖζον, ὁτὲ δὲ ἔλαττον, ἢ ἴσον ἔσται θατέρου κινηθέντος κατὰ τὸ ποσόν. ἀνάγκη τε ἑκάστου ὕλην εἶναι, τὸ δυνάμει F τοιοῦτον· ὥστε καὶ οὐσίας. τὸ δὲ πρός τι, οὔτε δυνάμει οὐσία, οὔτε ἐνεργείᾳ. ἄτοπον οὖν, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον, τὸ οὐσίας μὴ οὐσίαν ποιεῖν στοιχεῖον καὶ πρότερον. ὕστερον γὰρ πᾶσαι αἱ κατηγορίαι. ἔτι δὲ τὰ στοιχεῖα, οὐ κατηγορεῖται καθ' ὧν στοιχεῖα.

A τὸ δὲ πολὺ καὶ ὀλίγον καὶ χωρὶς καὶ ἅμα κατηγορεῖται τοῦ ἀριθμοῦ· καὶ τὸ μακρὸν καὶ τὸ βραχὺ γραμμῆς. καὶ ἐπίπεδον ἔστι καὶ πλατὺ καὶ στενόν. εἰ δὲ δὴ καὶ ἔστι τι πλῆθος, οὗ τὸ μὲν ἀεὶ ὀλίγον, οἷον ἡ δυάς. εἰ γὰρ πολύ, τὸ ἓν ἂν ὀλίγον εἴη. κἂν πολὺ ἁπλῶς εἴη, οἷον ἡ δεκὰς πολύ, καὶ εἰ ταύτης μή ἐστι πλεῖον ἢ τὰ μύρια, πῶς οὖν ἔσται οὕτως ἐξ ὀλίγου καὶ πολλοῦ ὁ ἀριθμός; ἢ γὰρ ἄμφω ἔδει κατηγορεῖσθαι, ἢ μηδέτερον· νῦν δὲ θάτερον μόνον κατηγορεῖται. B

Κεφάλαιον β.

Ἁπλῶς δὲ δεῖ σκοπεῖν, ἆρα ἔστι δυνατὸν τὰ ἀΐδια ἐκ στοιχείων συγκεῖσθαι· ὕλην γὰρ ἕξει. σύνθετον γὰρ πᾶν τὸ ἐκ στοιχείων. εἰ τοίνυν ἀνάγκη ἐξ οὗ ἐστιν (εἰ καὶ ἀεὶ ἔστι, κἄν, εἰ ἐγένετο) ἐκ τούτου καὶ γίγνεσθαι, γίγνεται δὲ πᾶν ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος τοῦτο ὃ γίγνεται (οὐ γὰρ ἂν ἐγένετο ἐκ τοῦ ἀδυνάτου, οὐδὲ ἦν) C τὸ δὲ δυνατὸν ἐνδέχεται καὶ ἐνεργεῖν καὶ μή, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἀεὶ ἔστιν ὁ ἀριθμός, ἢ ὁτιοῦν ἄλλο ὕλην ἔχον, ἐνδέχοιτ' ἂν μὴ εἶναι, ὥσπερ καὶ τὸ μίαν ἡμέραν ἔχον, καὶ τὸ ὁποσαοῦν ἔτη. εἰ δ' οὕτω, καὶ τὸ τοσοῦτον χρόνον οὗ μή ἐστι πέρας. οὐκ ἂν τοίνυν εἴη ἀΐδια, εἴπερ μὴ ἀΐδιον τὸ ἐνδεχόμενον μὴ εἶναι, καθάπερ ἐν ἄλλοις λόγοις συνέβη πραγματευθῆναι. εἰ δέ ἐστι τὸ λεγόμενον νῦν D ἀληθὲς καθόλου, ὅτι οὐδεμία ἐστὶν ἀΐδιος οὐσία, ἐὰν μὴ ᾖ ἐνεργείᾳ, τὰ δὲ στοιχεῖα ὕλη τῆς οὐσίας, οὐδεμιᾶς ἂν εἴη ἀϊδίου οὐσίας στοιχεῖα ἐξ ὧν ἐστιν ἐνυπαρχόντων. εἰσὶ δέ τινες, οἳ δυάδα μὲν ἀόριστον ποιοῦσι τὸ μετὰ τοῦ ἑνὸς στοιχεῖον, τὸ δ' ἄνισον δυσχεραίνουσιν εὐλόγως, διὰ τὰ συμβαίνοντα ἀδύνατα· οἷς τοσαῦτα μόνον ἀφῄρηται τῶν δυσχερῶν, ὅσα διὰ τὸ ποιεῖν τὸ ἄνισον καὶ τὸ πρός τι στοιχεῖον, ἀναγκαῖα συμ- E βαίνουσι τοῖς λέγουσιν. ὅσα δὲ χωρὶς ταύτης τῆς δόξης, ταῦτα κἀκείνοις ἀνάγκη ὑπάρχειν, ἐάν τε τὸν εἰδητικὸν ἀριθμὸν ἐξ αὐτῶν ποιῶσιν, ἐάν τε τὸν μαθηματικόν. πολλὰ μὲν οὖν τὰ αἴτια τῆς ἐπὶ ταύτας τὰς αἰτίας ἐκτροπῆς, μάλιστα δὲ τὸ ἀπορῆσαι ἀρχαϊκῶς. ἔδοξε γὰρ αὐτοῖς πάντ' ἔσεσθαι ἓν τὰ ὄντα, αὐτὸ τὸ ὄν, εἰ μή τις λύσει, καὶ ὁμόσε βαδιεῖται τῷ Παρμενίδου λόγῳ. οὐ γὰρ μήποτε τοῦτο οὐδαμῇ εἶναι F μὴ ἐόντα. ἀλλ' ἀνάγκη εἶναι τὸ μὴ ὂν δεῖξαι ὅτι ἔστιν. οὕτω γὰρ ἐκ τοῦ ὄντος καὶ ἄλλου τινός, τὰ ὄντα ἔσεσθαι, εἰ πολλά ἐστιν.

A Multum verò, & paucum, seorsum, & simul, prædicatur de numero, ac longum, & breue, de linea, planumque latum & strictum est. Quòd si qua multitudo est, cuius semper ipsum paucum sit, vt dualitas, (nam si eius multum sit, vnum profectò paucum erit) & si multum simpliciter, nimirum erit veluti denarius multum; & (si hoc pacto non est) plus quàm dena millia. Quo igitur modo ita ex pauco, mul- B tóque numerus erit? aut enim ambo prædicari oportebat, aut neutrum: nec verò alterum tantum prædicatur.

CAPVT II.

Considerandum autem est simpliciter, vtrum possibile sit, æterna ex elementis componi: materiam nanque habebunt. Omne nanque, quod ex elementis est, compositum est. Si itaque necesse sit ex quo quid est, (siue semper sit, siue fa- C ctum sit) ex eo fieri: omne verò fiat ex eo, quod potentia est id, quod fit, (nec enim ex impossibili factum fuisset, nec esset) quod verò possibile est, contingit vt & quis agat, & non: numerum quoque, (& si quàm maximè semper sit) aut quodcunque aliud materiam habens, contingat profectò non esse: haud secus & quod vnum diem habet, & quod annos quotcunque: si verò sic, & tempus cùm tantum sit, D vt cuius non est terminus, non erunt ergo æterna. Siquidem quod contingit non esse, non est æternum, quemadmodum in aliis tractatum est. Quòd si verum vniuersaliter est, quod nunc dicitur, nullam substantiam æternam esse, si non sit actu, elementa verò materia substantiæ sint, nullius profectò æternæ substantiæ elementa erunt, ex quibus inexistentibus sit. Sunt autem quidam, qui dualitatem quidem indeterminatam vnà cum vno faciunt e- E lementū: inæquale verò haud ab re spernunt, propter impossibilia, quæ accidunt, à quibus tot solùm de difficultatibus ademptæ sunt, quotcunque necesse est illis accidere, qui inæquale, & ad aliquid faciunt elementum. Quotcunq. verò præter hanc opinionē sunt, has illis quoq necesse est accidere, siue idealem numerum, siue mathematicum ex eis faciant. Multæ igitur causæ sunt, quare in has causas lapsi F sunt: maximè verò ea, quæ ob antiquitatē dubitatio est. Videbatur nāque eis omnia entia fore vnū, scilicet ipsum ens: nisi quis soluat, cōsentaneè etiā Parmenidis rationi incedat oportet: nunquam enim hoc, vllo modo, esse nō ens. Verùm necesse esse ostēdere, quòd nō ens sit. Hoc nāque modo ex ente, & aliquo alia entia fore, si multa sūt:

profectò in primis quidem si ens multipliciter dicatur quoddam enim quia substantiam significat, quoddam quia quale, quoddam quia quantum: & reliqua quoque prædicamenta. Quale igitur vnum omnia entia erunt, si non erit non ens? vtrum substantiæ, an passiones, & alia quoque similiter, an cuncta? & erit vnum hoc, & quale, & tantum, & alia quæcunque vnũ quid significant? At inconueniens est imò verò impossibile, vnam aliquam naturam factam causam, & huius entis, eiusdem entis sit quoddam hoc, quoddã tale, quoddam tãtum, quoddam verò vbi. Deinde ex quali non ente, ac ente entia? Multipliciter enim, & quod non ens, sicuti etiã ens. Etenim quod nõ hominem significat, non esse hoc: quod non rectum autẽ, non esse tale: quod non tricubitum verò, non esse tantum. Ex quali igitur ente, & non ente, multa entia erunt? Vult itaq. falsum, & hanc naturam non ens dicere, ex quo & ente multa entia, qua de re dicebat, quòd oportebat aliquod falsum supponere: quemadmodũ geometræ pedalem esse, quæ non sit pedalis. At impossibile est, hęc ita se habere. Nec enim geometræ vllum supponunt falsum. Non.n. id in syllogismo propositio est: neque entia fiunt ex ita non ente, neque corrumpuntur: verùm quoniã non ens, quod secundum casus dicitur, æque ac prædicamenta dicitur, præter hæc autem non ens dicitur quod vt falsum, ac id, quod secundum potentiam: ex hoc generatio est, ex non homine, potentia verò homine, homo: & ex nõ albo potentia verò albo album. Similiter, siue vnũ quid, siue multa fiant. Videtur autẽ quæstio, quomodo ens, quod secundũ substantias dicitur, multa sit, cùm profectò numeri, lõgitudines, & corpora, ea sint, quæ generãtur. Inconueniens itaque est quo modo quidẽ ens, quod quid est, multa sit, quærere, non autem quo modo, aut qualia, aut quanta. Nõ enim indeterminata dualitas, nec magnũ & paruum causa est, vt duo alba, aut multi colores, aut sapores aut figuræ sint. Numeri nanque, hæc etiã erunt, ac vnitates. At verò si hæc cõsiderassent, vidissent profectò, quid etiam in eis causæ est: eadẽ enim proportionis causa est. Ipsa enim transcentio causa: & id, quod quærebant, enti & vni oppositum, ex quo & his entia facerent, causa fuit, vt ad aliquid & inæquale supponerent, quod neq contrariũ, neque negatio illorum est, sed vna natura entium, quemadmodum quid, & quale. Oportebat igitur hoc etiam quærere,

A καίτοι πρῶτον μὲν, εἰ τὸ ὂν πολλαχῶς· τὸ μὲν γὰρ ὅτι οὐσίαν σημαίνει, τὸ δ' ὅτι ποιόν, τὸ δ' ὅτι ποσόν, καὶ τὰς ἄλλας δὲ κατηγορίας. ποῖον οὖν τὰ ὄντα πάντα ἕν, εἰ μὴ τὸ ὂν ἔσται; πότερον αἱ οὐσίαι, ἢ τὰ πάθη; καὶ τὰ ἄλλα δὲ ὁμοίως, ἢ πάντα; καὶ ἔσται ἓν τὸ τόδε καὶ τὸ τοιόνδε, καὶ ποσόνδε, καὶ τἆλλα ὅσα ἕν τι σημαίνει. ἀλλ' ἄτοπον, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον, τὸ μίαν φύσιν τινὰ γενομένην αἰτίαν εἶναι, καὶ
B τούτου καὶ ὄντος εἶναι αὐτοῦ ὄντος, τὸ μὲν τόδε εἶναι, τὸ δὲ τοιόνδε, τὸ δὲ ποσόνδε, τὸ δὲ πού. ἔπειτα ἐκ ποίου μὴ ὄντος, καὶ ὄντος τὰ ὄντα, πολλαχῶς γὰρ καὶ τὸ μὴ ὄν, ἐπειδὴ καὶ τὸ ὄν. καὶ τὸ μὲν μὴ ἄνθρωπον, σημαίνει τὸ μὴ εἶναι τοδί. τὸ δὲ μὴ εὐθὺ, τὸ μὴ εἶναι τοιονδί. τὸ δὲ μὴ τρίπηχυ, τὸ μὴ εἶναι ποσονδί. ἐκ ποίου οὖν ὄντος καὶ μὴ ὄντος, πολλὰ τὰ ὄντα; βούλεται μὲν δὴ τὸ ψεῦδος
C καὶ ταύτην τὴν φύσιν λέγειν τὸ οὐκ ὄν, ἐξ οὗ, καὶ τοῦ ὄντος, πολλὰ τὰ ὄντα. διὸ καὶ ἐλέγετο, ὅτι δεῖ ψεῦδός τι ὑποθέσθαι, ὥσπερ καὶ οἱ γεωμέτραι, τὸ ποδιαίαν εἶναι, τὴν μὴ ποδιαίαν. ἀδύνατον δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχειν. οὔτε γὰρ οἱ γεωμέτραι ψεῦδος οὐθὲν ὑποτίθενται (οὐ γὰρ ἐν τῷ συλλογισμῷ ἡ πρότασις) οὔτ' ἐκ τοῦ οὕτω μὴ ὄντος τὰ ὄντα γίνεται, οὐδὲ φθείρεται. ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μὲν κατὰ τὰς πτώσεις μὴ ὄν, ἰσαχῶς ταῖς κατηγορίαις
D λέγεται, παρὰ τοῦτο δὲ τὸ ὡς ψεῦδος λέγεται τὸ μὴ ὂν καὶ τὸ κατὰ δύναμιν, ἐκ τούτου ἡ γένεσίς ἐστιν, ἐκ τοῦ μὴ ἀνθρώπου, δυνάμει δὲ ἀνθρώπου, ἄνθρωπος· καὶ ἐκ τοῦ μὴ λευκοῦ, δυνάμει δὲ λευκοῦ, λευκόν. ὁμοίως ἐάν τι ἓν γίγνηται, ἐάν τε πολλά. φαίνεται δὲ ἡ ζήτησις, πῶς πολλὰ τὸ ὂν, τὸ κατὰ τὰς οὐσίας λεγόμενον. ἀριθμοὶ γὰρ καὶ μήκη καὶ σώματα τὰ γεννώ-
E μενά ἐστιν. ἄτοπον δὴ τὸ ζητῆσαι μὲν πολλὰ τὸ ὄν, τὸ τί ἐστι ζητοῦντας, πῶς δὲ, ἢ ποιὰ, ἢ ποσὰ, μή. οὐ γὰρ δὴ ἡ δυὰς ἡ ἀόριστος αἰτία, οὐδὲ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, τοῦ δύο λευκὰ ἢ πολλὰ εἶναι χρώματα, ἢ χυμοὺς, ἢ σχήματα. ἀριθμοὶ γὰρ ἂν καὶ ταῦτα ἦσαν καὶ μονάδες. ἀλλὰ μὴν εἴ γε ταῦτ' ἐπῆλθον, εἶδον ἂν τὸ αἴτιον καὶ τὸ ἐν ἐκείνοις. τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ τὸ ἀνάλογον αἴτιον.
F αὕτη γὰρ ἡ παρέκβασις αἰτία, καὶ τοῦ τὸ ἀντικείμενον ζητοῦντας, τῷ ὄντι καὶ τῷ ἑνὶ, ἐξ οὗ καὶ τούτων τὰ ὄντα, τὸ πρός τι, καὶ τὸ ἄνισον ὑποθεῖναι, ὃ οὔτ' ἐναντίον, οὔτ' ἀπόφασις ἐκείνων, μία δὲ φύσις τῶν ὄντων. ὥσπερ καὶ τὸ τί, καὶ τὸ ποιόν. [illegible] ἔδει καὶ τοῦτο,

πῶς

πῶς πολλὰ τὰ πρός τι, ἀλλ' οὐχ ἕν. νῦν δὲ πῶς μὲν πολλαὶ μονάδες παρὰ τὸ πρῶτον ἕν, ζητεῖται. πῶς δὲ πολλὰ ἄνισα, οὐκ ἔτι. καίτοι χρῶνται καὶ λέγουσι μέγα, μικρόν, πολὺ, ὀλίγον, ἐξ ὧν οἱ ἀριθμοί· μακρὸν, βραχὺ, ἐξ ὧν τὸ μῆκος· πλατὺ, στενὸν, ἐξ ὧν τὸ ἐπίπεδον· βαθὺ, ταπεινὸν, ἐξ ὧν οἱ ὄγκοι· καὶ ἔτι εἴδη πλείω λέγουσι τοῦ πρός τι. τούτοις δὴ τί αἴτιον τοῦ πολλὰ εἶναι; ἀνάγκη μὲν οὖν (ὥσπερ λέγομεν) ὑποθεῖναι τὸ δυνάμει ἐν ἑκάστῳ. τοῦτο δὲ προσαπεφήνατο ὁ ταῦτα λέγων, τί τὸ δυνάμει ὂν τόδε καὶ οὐσία, μὴ ὂν δὲ καθ' αὑτὸ, ὅτι τὸ πρός τι. ὥσπερ εἰ εἶπε τὸ ποιὸν, ὃ οὔτε δυνάμει ἐστὶ τὸ ἓν, ἢ τὸ ὂν, οὔτε ἀπόφασις τοῦ ἑνὸς, οὐδὲ τοῦ ὄντος, ἀλλ' ἕν τι τῶν ὄντων· πολύ τε μᾶλλον (ὥσπερ ἐλέχθη) εἰ ἐζήτει πῶς πολλὰ τὰ ὄντα, μὴ τὰ ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ ζητεῖν, πῶς πολλαὶ οὐσίαι, ἢ πολλὰ ποιὰ, ἀλλὰ πῶς πολλὰ τὰ ὄντα. τὰ μὲν γὰρ οὐσίαι, τὰ δὲ πάθη, τὰ δὲ πρός τι. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, ἔχει τινὰ καὶ ἄλλην ἐπίστασιν, πῶς πολλά. διὰ γὰρ τὸ μὴ χωριστὰ εἶναι, τῷ τὸ ὑποκείμενον πολλὰ γίνεσθαι καὶ εἶναι, ποιά τε πολλὰ εἶναι καὶ ποσά· καίτοι δεῖ γέ τινα εἶναι ὕλην ἑκάστῳ γένει, πλὴν χωριστὴν ἀδύνατον τῶν οὐσιῶν. ἀλλ' ἐπὶ τῶν τόδε τι, ἔχει τινὰ λόγον, πῶς πολλὰ τὸ τόδε τι, εἰ μή τι ἔσται, καὶ τόδε τι, καὶ φύσις τις τοιαύτη. αὕτη δέ ἐστιν ἐκεῖθεν μᾶλλον ἡ ἀπορία, πῶς πολλαὶ ἐνεργείᾳ οὐσίαι, ἀλλ' οὐ μία. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ μὴ ταὐτόν ἐστι, τὸ τόδε καὶ τὸ ποσὸν, οὐ λέγεται πῶς καὶ διὰ τί πολλὰ τὰ ὄντα, ἀλλὰ πῶς καὶ διὰ τί ποσὰ πολλά. ὁ γὰρ ἀριθμὸς πᾶς, ποσόν τι σημαίνει· καὶ ἡ μονὰς, εἰ μὴ μέτρον, ὅτι τὸ κατὰ τὸ ποσὸν ἀδιαίρετον. εἰ μὲν οὖν ἕτερον τὸ ποσὸν, καὶ τὸ τί ἐστιν, οὔτε λέγεται τὸ τί ἐστιν ἐκ τίνος, οὐδὲ πῶς πολλά. εἰ δὲ ταὐτὸ, πολλὰς ὑπομένει ὁ λέγων ἐναντιώσεις. ἐπιστήσειε δ' ἄν τις τὴν σκέψιν καὶ περὶ τῶν ἀριθμῶν, πόθεν δεῖ λαβεῖν τὴν πίστιν ὡς εἰσί. τῷ μὲν γὰρ ἰδέας τιθεμένῳ, παρέχονταί τινα αἰτίαν τοῖς οὖσιν, εἴπερ ἕκαστος τῶν ἀριθμῶν ἰδέα τις. ἡ δ' ἰδέα τοῖς ἄλλοις αἰτία τοῦ εἶναι ὃν δή ποτε τρόπον. ἔστω γὰρ αὐτοῖς ὑποκείμενον τοῦτο. τῷ δὲ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον μὴ οἰομένῳ, διὰ τὸ τὰς ἐνούσας δυσχερείας ὁρᾶν περὶ τὰς ἰδέας,

A quónam modo ad aliquid multa essent, & non vnum. Nunc verò quo quidem modo multæ vnitates præter primum vnum, quæritur: quo modo verò multa inæqualia, minimè. Quamuis vtuntur, & dicunt magnum, paruum, multum, paucum, ex quibus numeri: lōgum, breue, ex quibus longitudo: latum, strictum, ex quibus planum: profundum, humile, ex quibus moles: etiam adhuc plures species eius dicunt, quod ad aliquid est. Quid igitur his causæ B est, vt multa sint? Necesse itaq. est (quemadmodum dicimus) vnicuique supponere potentia ens. Nam & ille, qui hæc dixerat, hoc quoq. commonstrauit, quod aliquid potentia sit ens, hócque substantia: nō ens autem per se ipsum, videlicet quia ad aliquid. Ac si diceret, tale quod neque potentia est vnum aut ens. neque vnius aut entis negatio est, verùm vnū quid entium est. At multo magis (vt dictum est) si quæ- C siuisset, quónam modo entia multa sunt, non quæ in eodem prædicamento, quo modo multæ substantiæ, aut multa qualia quærendo verùm quo modo multa entia. Quædam nanque substātiæ, quædam passiones, quædam ad aliquid sunt. In aliis igitur prędicamentis habet aliā etiā quandam consideratione, quónam modo multa sint. Etenim propterea quod non sunt separabilia, eo quód subiectum multa fit, & est, qualia quoque multa sunt & quan- D ta: & quamuis oportet vnicuique generi aliquam esse materiam, separabilem tamen à substantiis impossibile est. In iis autem quæ quod quid sunt habet quandam rationem quomodo multa ipsum, quid sunt, si non quid erunt. & quod quid, & quædam talis natura. Hæc verò dubitatio illinc magis est quomodo multæ actu substantiæ, & non vna. At verò si non idem sit hoc & quātum, non dicitur quomodo, E & cur entia multa sunt, sed quo modo, & quare multa quanta. Omnis nanq numerus quantū quid significat Et vnitas nō est nisi mensura: quia ea est, quæ secundùm quantū indiuisibilis est. Si igitur quantū, & quod quid alterū, nō dicitur, quod quid est, ex quo neq. quomodo multa. Si autē idem, multas sustinet contradictiones, qui hæc dicit. Suggerere autē quispiā de numeris etiā cōsideratione possit, vndénam sit accipienda fides, quod sint. Apud eum F nanq. qui ponit ideas, prębent quandā entibus causam. Siquidem vnusquisq. numerorū idea quædam est: idea sanè cæteris vt sint, quomodocunque causa est. Sit enim hoc eis suppositum. Illi verò, qui hoc quidem modo non putet, propterea quòd videat difficultates, quæ circa ideas existunt,

ita vt propter hæc, eas non faciat numeros, faciat verò numerum mathematicum, vnde credendum est, quòd talis numerus sit, ac quòd quicquam cęteris vtilis? Nullius nanque nec ille ait, qui dicit eum esse, verùm vt quandam ipsum per se existentem naturam esse dicit, nec apparet eum causam esse, quandoquidem omnia arithmeticorum theoremata etiam de sensibilibus (vt dictum est) erunt.

CAPVT III.

QVi igitur ponunt ideas esse, ac numeros eas esse dicere tentant, quomodo, & qua de causa sint, eo quòd secundùm expositionem cuiusque vnum quid pręter multa accipiunt vnumquodque. At verò quoniam hæc neque necessaria, neque possibilia sunt, neque numerum propter hęc esse asserendum est. Pythagorici verò eo quòd multas numerorũ passiones sensibilibus inesse corporibus videbant, numeros quidem esse entia fecerunt, non tamen separatos, verùm ex numeris entia. Cur autem? quoniam numerorum passiones in harmonia sunt, & in cælo, cæterisque multis. Illis verò, qui mathematicum solum numerum esse dicunt, nihil tale secundum suppositiones dicere contingit, verùm quòd nõ erunt de eis scientiæ, dicebatur. Nos autem dicimus esse, quemadmodum diximus prius. Et patet, quòd mathematica non sunt separata. Si enim separata essent, non inessent corporibus passiones eorum. Pythagorici verò secundum tale, nullius culpabiles existũt. At secundum quod naturalia corpora ex numeris faciunt, ex non habentibus grauitatem vel leuitatem, grauitatem & leuitatem habẽtia, videntur de alio cælo, corporibusque aliis, non autem de sensibilibus dicere. Qui verò faciunt separatim, eo quòd dignitates non sunt in sensibilibus, quodque vera sunt quæ dicuntur, & animæ adblandiuntur, & esse existimant, & separata esse: similiter quoq. & magnitudines mathematicas. At dilucidum est, quòd oratio quoque contraria, dicet contraria: & quod iam dubitatum est, soluitur ab illis hoc pacto sciscitantibus, quam ob causam, si nullatenus ea sensibilibus insit, passiones eorum in ipsis sensibilibus sint? Sunt autem quidam, qui ex hoc, quòd termini, extremáque sunt, punctum lineæ, hæc superficiei, ista solidi, putant debere tales naturas ex necessitate esse. Oportet igitur & hanc rationem considerare, nõ ne nimium debilis sit. Nec enim substantiæ sunt extrema, imò omnia hęc termini.

A ὥστε διά γε ταῦτα μὴ ποιεῖν ἀριθμούς. ποιοῦντα δὲ ἀριθμὸν τὸν μαθηματικόν, πόθεν τε χρὴ πιστεύειν ὡς ἔστι τοιοῦτος ἀριθμός, καὶ τί τοῖς ἄλλοις χρήσιμος; οὐθενὸς γὰρ οὔτε φησὶν ὁ λέγων αὐτὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτήν τινα λέγει καθ' αὑτὴν φύσιν εἶναι, οὔτε φαίνεται ὢν αἴτιος. τὰ γὰρ θεωρήματα τῶν ἀριθμητικῶν πάντα, καὶ κατὰ τῶν αἰσθητῶν ὑπάρξει, καθάπερ ἐλέχθη.

Κεφάλαιον γ.

B ΟΙ μὲν οὖν τιθέμενοι τὰς ἰδέας εἶναι, καὶ ἀριθμοὺς αὐτὰς εἶναι τιθέμενοι, κατὰ τὴν ἔκθεσιν ἑκάστου, παρὰ τὰ πολλὰ λαμβάνειν, τὸ ἕν τι ἕκαστον πειρῶνται λέγειν, πῶς, καὶ διὰ τί ἔστιν. οὐ μὴν, ἀλλ' ἐπεὶ οὔτε ἀναγκαῖα, οὔτε δυνατὰ ταῦτα, οὐδὲ τὸν ἀριθμὸν διά γε ταῦτα εἶναι λεκτέον. οἱ δὲ Πυθαγόρειοι διὰ τὸ ὁρᾶν πολλὰ τῶν ἀριθμῶν πάθη ὑπάρχοντα τοῖς C αἰσθητοῖς σώμασιν, εἶναι μὲν ἀριθμοὺς ἐποίησαν τὰ ὄντα, οὐ χωριστοὺς δέ, ἀλλ' ἐξ ἀριθμῶν τὰ ὄντα. διὰ τί δέ; ὅτι τὰ πάθη τὰ τῶν ἀριθμῶν ἐν ἁρμονίᾳ ὑπάρχει, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις. τοῖς δὲ τὸν μαθηματικὸν μόνον λέγουσιν εἶναι ἀριθμόν, οὐθὲν τοιοῦτον ἐνδέχεται λέγειν κατὰ τὰς ὑποθέσεις· ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔσονται αὐτῶν αἱ ἐπιστῆμαι, ἐλέγετο. ἡμεῖς δὲ φαμὲν εἶναι, καθάπερ εἴπομεν καὶ πρότερον. καὶ δῆλον ὅτι οὐ κεχώρισται D τὰ μαθηματικά. οὐ γὰρ ἂν κεχωρισμένων τὰ πάθη ὑπῆρχεν ἐν τοῖς σώμασιν. οἱ μὲν οὖν Πυθαγόρειοι, κατὰ μὲν τὸ τοιοῦτον οὐθενὶ ἔνοχοί εἰσι· κατὰ μέντοι τὸ ποιεῖν ἐξ ἀριθμῶν τὰ φυσικὰ σώματα, ἐκ μὴ ἐχόντων βάρος μηδὲ κουφότητα, ἔχοντα κουφότητα καὶ βάρος, ἐοίκασι περὶ ἄλλου οὐρανοῦ λέγειν καὶ σωμάτων, ἀλλ' οὐ τῶν αἰσθητῶν. οἱ δὲ χωριστὸν ποιοῦντες, ὅτι ἐπὶ τῶν E αἰσθητῶν οὐκ ἔσται τὰ ἀξιώματα, ἀληθῆ δὲ τὰ λεγόμενα· καὶ σαίνει τὴν ψυχήν, εἶναί τε ὑπολαμβάνουσι, καὶ χωριστὰ εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μεγέθη τὰ μαθηματικά. καὶ δῆλον οὖν ὅτι καὶ ὁ ἐναντιούμενος λόγος, τἀναντία ἐρεῖ· καὶ ὃ ἄρτι ἠπορήθη λυτέον τοῖς οὕτω λέγουσι, διὰ τί οὐδαμῶς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὑπαρχόντων, τὰ πάθη ὑπάρχει αὐτῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς. εἰσὶ δέ τινες οἱ ἐκ τοῦ πέρατα εἶναι καὶ ἔσχατα, τὴν μὲν στιγμὴν F γραμμῆς, ταύτην δ' ἐπιπέδου, τοῦτο δὲ τοῦ στερεοῦ, οἴονται εἶναι ἀνάγκην τοιαύτας φύσεις εἶναι. δεῖ δὴ καὶ τοῦτον ὁρᾶν τὸν λόγον, μὴ λίαν ᾖ μαλακός. οὔτε γὰρ οὐσίαι εἰσὶ τὰ ἔσχατα, ἀλλὰ μᾶλλον πάντα ταῦτα πέρατα,

ἐπεὶ

ἐπειδὴ καὶ τῆς βαδίσεως, καὶ ὅλως κινήσεως ἐστί τι πέρας. ταῦτ' οὖν ἔσται τόδε καὶ οὐσία τις. ἀλλ' ἄτοπον· εἰ μὴν δ' ἐστὶ καὶ εἰσί, τὰ αἰσθητὰ ἂν εἴη πάντα. ἐπὶ τούτων γὰρ ὁ λόγος εἴρηκε. διὰ τί οὖν χωριστὰ ἔσται; ἔτι δ' ἄν τις ἐπιζητήσειεν μὴ λίαν εὐχερὴς ὢν περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀριθμοῦ παντός, καὶ τῶν μαθηματικῶν, τὸ μηθὲν συμβάλλεσθαι ἀλλήλοις τὰ πρότερα τοῖς ὕστερον. μὴ ὄντος γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ, οὐθὲν ἧττον τὰ μεγέθη ἔσται τοῖς τὰ μαθηματικὰ μόνον εἶναι φαμένοις, καὶ τούτων μὴ ὄντων, ἡ ψυχὴ καὶ τὰ σώματα τὰ αἰσθητά. οὐκ ἔοικε δ' ἡ φύσις ἐπεισοδιώδης οὖσα ἐκ τῶν φαινομένων, ὥσπερ μοχθηρὰ τραγῳδία. τοῖς δὲ τὰς ἰδέας τιθεμένοις, τοῦτο μὲν ἐκφεύγει. ποιοῦσι γὰρ τὰ μεγέθη ἐκ τῆς ὕλης καὶ ἀριθμοῦ· ἐκ μὲν τῆς δυάδος τὰ μήκη, ἐκ τριάδος δ' ἴσως τὰ ἐπίπεδα, ἐκ δὲ τῆς τετράδος τὰ στερεά, ἢ καὶ ἐξ ἄλλων ἀριθμῶν. διαφέρει γὰρ οὐθέν. ἀλλὰ ταῦτά γε πότερον ἰδέαι ἔσονται, ἢ τίς ὁ τρόπος αὐτῶν, καὶ τί συμβάλλονται τοῖς οὖσιν; οὐθὲν γάρ, ὥσπερ οὐδὲ τὰ μαθηματικά, οὐδὲ ταῦτα συμβάλλεται. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὑπάρχει γε κατ' αὐτῶν οὐθὲν θεώρημα, ἐὰν μή τις βούληται κινεῖν τὰ μαθηματικά, καὶ ποιεῖν ἰδίας τινὰς δόξας. ἔστι δ' οὐ χαλεπὸν ὁποιασοῦν ὑποθέσεις λαμβάνοντας μακροποιεῖν καὶ συνείρειν. οὗτοι μὲν οὖν ταύτῃ προσγλιχόμενοι ταῖς ἰδέαις τὰ μαθηματικά, διαμαρτάνουσιν. οἱ δὲ πρῶτοι δύο τοὺς ἀριθμοὺς ποιήσαντες, τόν τε τῶν εἰδῶν, καὶ τὸν μαθηματικόν, οὐθὲν εἰρήκασιν, οὔτ' ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν, πῶς καὶ ἐκ τίνος ἔσται ὁ μαθηματικός. ποιοῦσι γὰρ αὐτὸν μεταξὺ τοῦ εἰδητικοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ. εἰ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ, ὁ αὐτὸς ἐκείνῳ ἔσται τῷ τῶν ἰδεῶν, ἐξ ἄλλου δέ τινος μικροῦ καὶ μεγάλου· τὰ γὰρ μεγέθη ποιεῖ. εἰ δ' ἕτερόν τι ἐρεῖ, πλείω τὰ στοιχεῖα ἐρεῖ· καὶ εἰ ἕν τι ἑκατέρου ἡ ἀρχή, κοινόν τι ἐπὶ τούτων ἔσται τὸ ἕν. ζητητέον πῶς καὶ ταῦτα πολλὰ τὸ ἕν, καὶ ἅμα τὸν ἀριθμὸν γενέσθαι ἄλλως, ἢ ἐξ ἑνὸς καὶ δυάδος ἀορίστου, ἀδύνατον κατ' ἐκεῖνον. πάντα δὴ ταῦτα ἄλογα, καὶ μάχεται καὶ αὐτὰ ἑαυτοῖς, καὶ τοῖς εὐλόγοις, καὶ ἔοικεν ἐν αὐτοῖς εἶναι ὁ Σιμωνίδου μακρὸς λόγος. γίνεται γὰρ ὁ μακρὸς λόγος, ὥσπερ ὁ τῶν δούλων, ὅταν μηθὲν ὑγιὲς λέγωσι. φαίνεται δὲ καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν βοᾶν ὡς ἑλκόμενα. οὐ δύναται γὰρ οὐδαμῶς γεννῆσαι τὸν ἀριθμόν, ἀλλ' ἢ τὸν ἀφ' ἑνὸς διπλασιαζόμενον. ἄτοπον δὲ

A Cùm & ambulationis, & omnino motus aliquis terminus sit, isne igitur est quod quid, & substantia quædam: At absurdum est. At verò etsi sunt, sensibilia sanè omnia erunt: in his nanque esse, ratio dixit. Cur igitur separata erunt? Item, inquiret quispiam, qui non admodum facilis sit ad credendum, de omni quidem numero, & mathematicis, hoc ipsum quod nihil conferant inuicem priora posterioribus. Nam & numero non existente nihil minus ma- B gnitudines erunt illis qui mathematica solùm esse aiunt: & his non existentibus, anima, & corpora sensibilia. Ex iis verò quæ apparent, non videtur natura inconnexa, quemadmodum vitiosa tragœdia. Qui verò ponunt ideas, hoc quidem eos fugit. Ex materia nanque, & numero faciunt magnitudines: ex binario quidem, longitudines: ex ternario verò fortassis, plana. Ex quaternario solida, aut ex aliis numeris: nihil enim interest. Sed vtrum C hæc erunt ideę, aut quis modus earum est, quídve conferunt entibus? Nihil profectò, quemadmodum neque mathematica, nec istæ conferunt. At verò nec vllũ theorema de eis est, nisi quis velit mathematica motum efficere, ac proprias quasdam opiniones facere. Non est autem difficile, eos, qui quascunque suppositiones sumũt, prolixum quippiam facere, atque connectere: hi quidem hoc modo mathematica D ideis annectentes peccant. Primi autem duos numeros faciẽtes, tum idealem, tum mathematicum, nullo modo dixerũt, neq; dicere habeant, quomodo, vel ex quo mathematicus erit: faciunt enim eum medium inter idealem, & sensibilem. Si enim ex magno, & paruo idem erit illi, qui idearum est. Verùm ex alio quodam magno, & paruo, magnitudines sanè facit. Si autem aliud quoddam dicet, plura ele- E menta dicet. Et si principium vtriusque vnum quid est, commune quid in his, id vnum erit. At quærendum est, quomodo hæc multa vnum sint. Et simul secundum eum, aliter quàm ex vno, & indeterminata dualitate numerũ fieri impossibile est. Hæc itaque omnia irrationabilia sunt, ac ipsa sibi ipsis, & bene ratione vtentibus compugnant. Videtur in eis esse longus Simonidis sermo. Fit nanque longus sermo, quemadmodum is, qui seruorum est, F cùm nihil sanum dicant. Ipsa quoque elementa magnum & paruum videntur conqueri, quòd extrahuntur: non possunt enim vllo modo generare numerum, nisi eum, qui ab vno duplicatur. Inconueniens etiam est, imò impossibile,

generationem quoque eorum facere, cùm perpetui sint. Vtrum autem Pythagorici faciant, an non faciant generationem, nihil dubitandum est. Manifestè nanque dicunt, quòd vno constituto siue ex planis, siue ex colore, siue ex semine, siue ex quibus egent dicere, confestim infinito propinquissimum trahebatur, terminabatúrque à termino. Verùm quoniam de Mundi factura, ac naturaliter hæc dicere volunt, decens erat aliquid eos de natura inuestigare, à præsenti verò via discedere. Quærimus nanque principia, quæ in immobilibus sunt. Quare talium numerorum generationem considerare oportet.

CAPVT IIII.

IMparis itaque generationem non dicunt, quasi videlicet paris generatio sit. Parem verò, primò ex inæqualibus magno & paruo æquatis, quidem constituunt. Necesse itaque est, prius esse ipsis inæqualitatem, quàm ipsum adæquari. Si autem semper adæquata fuissent, non fuissent inæqualia prius. Ipso enim semper nil est prius. Quare patet quòd non contemplandi gratia faciunt generationem numerorũ. Habet autẽ dubitationẽ, & à bene dubitante reprehensionem, quonam modo ad bonum, atque pulchrum elementa, principiáque se habẽt. Dubitationẽ quidẽ hãc, vtrũ aliquod istorũ tale sit quale volumus ipsum ideale bonũ, & optimum dicere, an non, sed posterius genita sint. A quibusdã enim recẽtioribus theologis cõcessum esse videtur, qui nõ aiũt, nisi quòd entiũ natura procedẽte, bonũ quoque ac pulchrũ apparet. Hoc autẽ faciunt, verã veriti difficultatẽ. quæ accidit dicentibus, quemadmodũ quidã ipsum vnũ, principium. Difficultas autẽ est, nõ quoniã principio bonũ tanquã insitũ, attribuerũt, verùm propterea quòd ipsum posuerunt principium, & principiũ vt elementum, numerũ quoque ex vno. Poetæ verò antiqui similiter quomodo regnare, eo & principia esse aiunt. Non enim primos, veluti noctem, & cælũ, aut chaos, aut etiam oceanũ, sed Iouem. At verò his quidem, eo quòd mutant entium principes, talia dicere accidit: quia ij quidem eorum, qui misti fuerunt, nec omnia fabulosè dicunt (vt Pherecides, & alij quidam) primum generans optimum ponunt: ac etiã Magi & posteriorum quoque sapientum, vt Empedocles, & Anaxagoras, cum hic quidem amicitiam, ille verò intellectũ principium fecerit: eorum verò, qui immobiles substãtias esse dicunt,

A καὶ γένεσιν ποιεῖν ἀϊδίων ὄντων, μᾶλλον δ' ἕν τι τῶν ἀδυνάτων. οἱ μὲν οὖν Πυθαγόρειοι, πότερον οὐ ποιοῦσιν ἢ ποιοῦσι γένεσιν, οὐδὲν δεῖ διστάζειν. φανερῶς γὰρ λέγουσιν ὡς τοῦ ἑνὸς συσταθέντος, εἴτ' ἐξ ἐπιπέδων, εἴτ' ἐκ χροιᾶς, εἴτ' ἐκ σπέρματος, εἴτ' ἐξ ὧν ἀποροῦσιν εἰπεῖν, εὐθὺς τὸ ἔγγιστα τοῦ ἀπείρου, ὅτι εἵλκετο καὶ ἐπεραίνετο ὑπὸ τοῦ πέρατος. ἀλλ' ἐπειδὴ κοσμοποιοῦσι καὶ φυσικῶς βούλονται λέγειν, δίκαιον

B αὐτοὺς ἐξετάζειν τι περὶ φύσεως, ἐκ δὲ τῆς νῦν ἀφεῖναι μεθόδου. τὰς γὰρ ἐν τοῖς ἀκινήτοις ζητοῦμεν ἀρχάς. ὥστε καὶ τῶν ἀριθμῶν τῶν τοιούτων ἐπισκεπτέον τὴν γένεσιν. Κεφάλ. δ.

ΤΟῦ μὲν οὖν περιττοῦ γένεσιν οὔ φασιν, ὡς δῆλον ὅτι τοῦ ἀρτίου οὔσης γενέσεως. τὸν δ' ἄρτιον, πρῶτον ἐξ ἀνίσων τινὲς κατασκευάζουσι τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἰσασθέντων. ἀνάγκη οὖν πρότερον ὑπάρχειν τὴν ἀνισότητα

C αὐτοῖς τοῦ ἰσασθῆναι. εἰ δ' ἀεὶ ἦσαν ἰσασμένα, οὐκ ἂν ἦσαν ἄνισα πρότερον. τοῦ γὰρ ἀεὶ οὐκ ἔστι πρότερον οὐθέν. ὥστε φανερὸν ὅτι οὐ τοῦ θεωρῆσαι ἕνεκεν ποιοῦσι τὴν γένεσιν τῶν ἀριθμῶν. ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ εὐπορήσαντι ἐπιτίμησιν, πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν, τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ ἀρχαί. ἀπορίαν μὲν ταύτην, πότερόν ἐστί τι ἐκείνων, οἷον βουλόμεθα λέγειν αὐτὸ τὸ

D ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον, ἢ οὔ, ἀλλ' ὑστερογενῆ. παρὰ μὲν τῶν θεολόγων ἔοικεν ὁμολογεῖσθαι τῶν νῦν τισιν, οἳ οὔ φασιν, ἀλλὰ προελθούσης τῆς τῶν ὄντων φύσεως, καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἐμφαίνεσθαι. τοῦτο δὲ ποιοῦσιν εὐλαβούμενοι ἀληθινὴν δυσχέρειαν, ἣ συμβαίνει τοῖς λέγουσιν, ὥσπερ ἔνιοι τὸ ἓν ἀρχήν. ἔστι δ' ἡ δυσχέρεια, οὐ διὰ τὸ τῇ ἀρχῇ τὸ εὖ ἀποδιδόναι ὡς ὑπάρχον, ἀλλὰ διὰ τὸ ἓν ἀρχὴν, καὶ ἀρχὴν ὡς στοι-

E χεῖον, καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐκ τοῦ ἑνός. οἱ δὲ ποιηταὶ οἱ ἀρχαῖοι ταύτῃ ὁμοίως, ᾗ βασιλεύειν καὶ ἄρχειν φασὶν, οὐ τοὺς πρώτους, οἷον Νύκτα, καὶ Οὐρανὸν ἢ Χάος, ἢ Ὠκεανὸν, ἀλλὰ τὸν Δία. οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις μὲν διὰ τὸ μεταβάλλειν τοὺς ἄρχοντας συμβαίνει τοιαῦτα λέγειν. ἐπεὶ οἵ γε μεμιγμένοι αὐτῶν, καὶ τῷ μὴ μυθικῶς πάντα λέγειν, οἷον Φερεκύδης καὶ ἕτεροί τινες, τὸ

F γεννῆσαν πρῶτον ἄριστον τιθέασι, καὶ οἱ Μάγοι, καὶ τῶν ὑστέρων δὲ σοφῶν, οἷον Ἐμπεδοκλῆς τε καὶ Ἀναξαγόρας, ὁ μὲν τὴν φιλίαν στοιχεῖον, ὁ δὲ τὸν νοῦν ἀρχὴν ποιήσας. τῶν δὲ τὰς ἀκινήτους οὐσίας λεγόντων, οἱ μὲν φα-

σιν

φασὶν αὐτὸ τὸ ἕν, τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ εἶναι. οὐσίαν μέντοι τὸ ἓν αὐτοῦ ᾤοντο εἶναι μάλιστα. ἡ μὲν οὖν ἀπορία αὕτη, ποτέρως δεῖ λέγειν. θαυμαστὸν δ᾽ εἰ τῷ πρώτῳ καὶ ἀιδίῳ καὶ αὐταρκεστάτῳ τοῦτ᾽ αὐτὸ πρῶτον, οὐχ ὡς ἀγαθὸν ὑπάρχει τὸ αὔταρκες καὶ ἡ σωτηρία. ἀλλὰ μὴν οὐ δι᾽ ἄλλο τι ἄφθαρτον, ἢ διότι εὖ ἔχει, οὐδ᾽ αὔταρκες. ὥστε τὸ μὲν φάναι τὴν ἀρχὴν τοιαύτην εἶναι, εὔλογον ἀληθὲς εἶναι. τὸ μέντοι ταύτην εἶναι τὸ ἕν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, στοιχεῖόν γε καὶ στοιχεῖον ἀριθμῶν ἀδύνατον. συμβαίνει γὰρ πολλὴ δυσχέρεια, ἣν ἔνιοι φεύγοντες ἀπειρήκασιν, οἱ τὸ ἓν μὲν ὁμολογοῦντες ἀρχὴν εἶναι πρώτην καὶ στοιχεῖον, τοῦ ἀριθμοῦ δὲ τοῦ μαθηματικοῦ. ἅπασαι γὰρ αἱ μονάδες γίγνονται ὅπερ ἀγαθόν τι, καὶ πολλή τις εὐπορία ἀγαθῶν. ἔτι εἰ τὰ εἴδη ἀριθμοί, τὰ εἴδη πάντα ὅπερ ἀγαθόν τι. ἀλλὰ μὴν ὅτου βούλεται τιθέτω τις εἶναι ἰδέας. εἰ μὲν γὰρ τῶν ἀγαθῶν μόνον, οὐκ ἔσονται αἱ οὐσίαι ἰδέαι· εἰ δὲ καὶ τῶν οὐσιῶν, πάντα τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ ἀγαθά, καὶ τὰ μετέχοντα. ταῦτά τε δὴ συμβαίνει ἄτοπα, καὶ τὸ ἐναντίον στοιχεῖον, εἴτε πλῆθος ὄν, εἴτε τὸ ἄνισον, καὶ μέγα καὶ μικρόν, τὸ κακὸν αὐτό. διόπερ ὁ μὲν ἔφευγε τὸ ἀγαθὸν προσάπτειν τῷ ἑνί, ὡς ἀναγκαῖον ὄν, ἐπειδὴ ἐξ ἐναντίων ἡ γένεσις, τὸ κακὸν τὴν τοῦ πλήθους φύσιν εἶναι· οἱ δὲ λέγουσι τὸ ἄνισον τὴν τοῦ κακοῦ φύσιν. συμβαίνει δὲ πάντα τὰ ὄντα μετέχειν τοῦ κακοῦ, ἔξω ἑνὸς αὐτοῦ τοῦ ἑνός, καὶ μᾶλλον ἀκράτου μετέχειν τοὺς ἀριθμοὺς ἢ τὰ μεγέθη, καὶ τὸ κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ χώραν εἶναι, καὶ μετέχειν καὶ ὀρέγεσθαι τοῦ φθαρτικοῦ· φθαρτικὸν γὰρ τοῦ ἐναντίου, τὸ ἐναντίον. καὶ εἰ ὥσπερ ἐλέγομεν, ὅτι ἡ ὕλη ἐστὶ τὸ δυνάμει ἕκαστον, οἷον πυρὸς τοῦ ἐνεργείᾳ τὸ δυνάμει πῦρ, τὸ κακὸν ἔσται αὐτὸ τὸ δυνάμει ἀγαθόν. ταῦτα δὴ πάντα συμβαίνει, τὸ μὲν ὅτι ἀρχὴν πᾶσαν στοιχεῖον ποιοῦσι, τὸ δ᾽ ὅτι τἀναντία ἀρχάς, τὸ δ᾽ ὅτι τὸ ἓν ἀρχήν, τὸ δ᾽ ὅτι τοὺς ἀριθμοὺς τὰς πρώτας οὐσίας, καὶ χωριστάς, καὶ εἴδη.

Κεφάλαιον ε.

Εἰ οὖν καὶ τὸ μὴ τιθέναι τὸ ἀγαθὸν ἐν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ τὸ τιθέναι οὕτως ἀδύνατον, δῆλον ὅτι αἱ ἀρχαὶ οὐκ ὀρθῶς ἀποδίδονται, οὐδ᾽ αἱ πρῶται οὐσίαι. οὐκ ὀρθῶς δ᾽ ὑπολαμβάνει, οὐδ᾽ εἴ τις παρεικάζει τὰς τοῦ ὅλου ἀρχὰς τῇ τῶν ζῴων καὶ φυτῶν, ὅτι ἐξ ἀορίστων δὲ,

A quidã ipsum vnum, ipsum bonũ esse aiũt: substantiã tamen eius ipsum vnũ maximè putabãt esse. Dubitatio quidẽ hæc est, vtro modo dicendũ est. Mirabile autẽ est si primo, & perpetuo, ac sibiipsi sufficiẽtissimo, hoc ipsum primũ, per se sufficientia, & salus, non sit tanquam bonũ. Enimuerò propter nihil aliud incorruptibile, vel sibi sufficiens est, nisi quoniã bene se habet. Quare dicere quidem principium tale esse, ra-B tioni consentaneũ est verum esse: hoc verò esse, ipsum vnũ. Aut si non hoc elementum, & numerorũ elementũ esse impossibile est. Accidit.n. multa difficultas, quam cùm quidam fugerent, qui vnũ quidẽ fatebantur primum principiũ esse, ac elementũ, ipsius tamen mathematici numeri abnegarunt. Cunctę nanque vnitates re vera fiunt aliquod bonum: & magna bonorum erit abundantia. Item, si species numeri, omnes species ipsum bonum aliquod. At C verò cuiuscunque velit, ponat quis ideas esse: siquidem bonorũ solùm ideæ, non erunt substantiæ. Quòd si etiã substantiarũ, cuncta animalia, & plantæ bona sunt, & etiam participantia. Hæc itaque inconuenientia accidunt. Et adhæc contrariũ elementum: (siue multitudo, inæquale & magnum, & paruum sit) ipsum malum erit. Quare quidam fugiebat bonum vni copulare, tanquã necesse sit cùm generatio sit ex contrariis, naturã multitudinis malum D esse: quidam inæquale, mali naturam dicunt. Accidit igitur omnia entia, præter vnum quod est ipsum vnũ, malo participare, & numeros eo magis puro participare, quàm magnitudines: & malum locum esse boni, ac participare, & appetere corruptiuum. Contrarium nãque corruptiuum contrarij est. At si, quemadmodum dicebamus, quod materia est id, quod potentia vnumquodque, veluti ipsius actu ignis, E quod est potentia ignis, malum erit, ipsum potentia bonum. Hæc igitur omnia accidunt, quoddam quidem, quia omne principium faciunt elemẽtum: quoddam quia contraria principia: quoddam quia ipsum vnum principium: quoddam, quia numeros primas substantias, separabiles, ac species.

CAPVT VI.

Si igitur tum non ponere bonum inter F principia, tum ita ponere impossibile est, constat quod non rectè assignãtur principia, neque primæ substantiæ. At etiam nec is rectè putat, qui vniuersi principia, animalium, plantarúmque principio assimilat: quia ex indeterminatis

A ac imperfectis semper perfectiora: & ideo etiã in primis ita se habere aiunt, vt nec ens aliquod sit ipsum vnũ. Verùm etiam hic perfecta principia sunt, ex quibus hæc sunt. Homo n. hominẽ generat nec sperma primũ est. Absurdũ itẽ est locum simul cum solidis mathematicis facere. Locus nãque singularium proprius: quare loco separabilia sunt. Mathematica verò nõ sunt alicubi. At insuper dicere quidẽ, quòd alicubi erũt, quid verò locus sit, nõ absurdũ est. B Decebat verò eos, qui entia dicebant esse ex elemẽtis, primáq. entium numeros, diuidere qualiter aliud ex alio sit, & ita dicere, quonãm modo numerus ex principiis sit: vtrũ mistione? At nõ est omne miscibile, quod & sit: alterum non erit separabile, vnũ ipsum, nec altera natura: neq volunt. At cõpositione, dicẽt, vt syllabam? Sed sitũ necesse est esse: & qui intelligit, seorsum intelliget vnũ & multitudinem. C Hoc igitur numerus erit vnitas, & multitudo, aut vnum, & inæquale. Et cùm id quod est ex aliquibus esse, est quidem, vt ex iis, quæ insunt: est verò vt non, vtronam modo numerus est? Sic enim vt ex iis, quæ insunt, nõ sunt nisi ea, quorum generatio est. Sed tanquam à spermate erit? At non possibile ab indiuisibili aliquid abire. Verùm fortassis tãquam vt ex contrario non permanente? D At quæcũque ita sunt, ex alio quoque quodam permanente sunt. Cùm autẽ vnum quidam quidẽ vt contrarium multitudini, quidam verò inæquali ponat, vno vt æquali vtens, tanquam ex contrariis erit numerus profectò. Est igitur quippiam aliud, ex quo permanente, & altero est, aut factus est. Præterea, cur cætera quidẽ quæcunque ex contrariis sunt, aut ea quibus cõtraria sunt, corrũpuntur: numerus verò, & si ex omni sit, minime? E De hoc enim nihil dicitur, quamuis contrarium tam quod inest, quàm quod non inest, corrumpat, vt contentio misturam: attamen non oportebat: non enim est illi contraria. Nihil autẽ determinatũ est, qualiter numeri substantiarum, & existentiæ, causæ sunt: vtrum vt termini, veluti puncta magnitudinum, & vt Eurytus ordinabat hæc, numerus huius: puta hic quidem hominis, hic verò equi: quemadmodum illi, qui numeros ad figuras, triangulũ, & quadratum reducũt, F ita plantarum formas supputationum calculis assimilans. An quoniam ratio, & symphonia numerorũ, similiter etiã homo, & aliorum vnũquodque? At passiones qualiter sunt numeri, albũ, dulce, & calidum. Quod vero numeri veri non sint substantiæ,

A ἀεὶ τὰ τελειότερα. διὸ καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων οὕτως ἔχειν φασίν, ὥστε μηδὲ ὄν τι εἶναι τὸ ἓν αὐτό. εἰσὶ δὲ καὶ ἐνταῦθα τέλειαι αἱ ἀρχαὶ ἐξ ὧν ταῦτα. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, καὶ οὐκ ἔστι τὸ σπέρμα πρῶτον. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τόπον ἅμα τοῖς στερεοῖς τοῖς μαθηματικοῖς ποιῆσαι. ὁ μὲν γὰρ τόπος, τῶν καθ' ἕκαστον ἴδιος· διὸ χωριστὰ τόπῳ. τὰ δὲ μαθηματικὰ, οὐ πού. B καὶ τὸ εἰπεῖν μὲν, ὅτι πού ἔσται, τί δέ ἐστιν ὁ τόπος, μὴ ἄτοπον. ἔδει δὲ τοὺς λέγοντας ἐκ στοιχείων εἶναι τὰ ὄντα, καὶ τῶν ὄντων τὰ πρῶτα τοὺς ἀριθμοὺς, διελομένους πῶς ἄλλο ἐξ ἄλλου ἐστὶν, οὕτω λέγειν, τίνα τρόπον ὁ ἀριθμός ἐστιν ἐκ τῶν ἀρχῶν, πότερον μίξει. ἀλλ' οὔτε πᾶν μικτὸν, τό τε γιγνόμενον, ἕτερον ἐν ἔσται χωριστὸν τὸ ἓν, οὐδ' ἑτέρα φύσις. ὡς βούλονται. ἀλλὰ συνθέσει, ὥσπερ C συλλαβήν. ἀλλὰ θέσιν τε ἀνάγκη ὑπάρχειν, καὶ χωρὶς ὁ νοῶν νοήσει τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος. τοῦτ' ἔσται οὖν ὁ ἀριθμὸς, μονὰς καὶ πλῆθος, ἢ τὸ ἓν καὶ ἄνισον. καὶ ἐπεὶ τὸ ἔκ τινων εἶναι, ἔστι μὲν ὡς ἐνυπαρχόντων, ἔστι δὲ ὡς οὔ, ποτέρως ὁ ἀριθμός; οὕτω γὰρ ὡς ἐνυπαρχόντων οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἢ ὧν γένεσίς ἐστιν. ἀλλ' ὡς ἀπὸ σπέρματος. ἀλλ' οὐχ οἷόν τε τοῦ ἀδιαιρέτου τι ἀπελθεῖν, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ ἐναντίου μὴ ὑπομένοντος. ἀλλ' ὅσα D οὕτως ἐστὶ, καὶ ἐξ ἄλλου τινός ἐστιν ὑπομένοντος. ἐπεὶ τοίνυν τὸ ἓν, ὁ μὲν τῷ πλήθει ὡς ἐναντίον τίθησιν, ὁ δὲ τῷ ἀνίσῳ, ὡς ἴσῳ τῷ ἑνὶ χρώμενος, ὡς ἐξ ἐναντίων ἂν εἴη ὁ ἀριθμός. ἔστιν ἄρα τι ἕτερον, ἐξ οὗ ὑπομένοντος, καὶ θατέρου, ἐστὶν ἢ γέγονεν. ἔτι τί δή ποτε, τὰ μὲν ἄλλ' ὅσα ἐξ ἐναντίων, ἢ οἷς ἐστὶν ἐναντία, φθείρεται, κἂν ἐκ παντὸς ᾖ, ὁ δὲ ἀριθμὸς οὔ; περὶ τούτου γὰρ οὐ-E δὲν λέγεται. καίτοι καὶ ἐνυπάρχον, καὶ μὴ ἐνυπάρχον, φθείρει τὸ ἐναντίον· οἷον τὸ νεῖκος, τὸ μῖγμα· καίτοι οὐκ ἔδει. οὐ γὰρ ἐκείνῳ γε ἐναντίον. οὐθὲν δὲ διώρισται, οὐδὲ ὁποτέρως οἱ ἀριθμοὶ αἴτιοι τῶν οὐσιῶν καὶ τοῦ εἶναι, πότερον ὡς ὅροι, οἷον αἱ στιγμαὶ τῶν μεγεθῶν, καὶ ὡς Εὔρυτος ἔταττε τίς ἀριθμὸς τίνος, οἷον ὁδὶ μὲν ἀνθρώπου, ὁδὶ δὲ ἵππου. ὥσπερ οἱ τοὺς ἀριθμοὺς ἄγοντες εἰς τὰ σχήματα τρίγωνον καὶ τετρά-F γωνον, οὕτως ἀφομοιῶν ταῖς ψήφοις τὰς μορφὰς τῶν φυτῶν, ἢ ὅτι ὁ λόγος, ἡ συμφωνία ἀριθμῶν; ὁμοίως δὲ καὶ ἄνθρωπος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον. τὰ δὲ δὴ πάθη, πῶς ἀριθμοὶ, τὸ λευκὸν καὶ γλυκὺ καὶ θερμόν; ὅτι δὲ οὐχ οἱ ἀριθμοὶ οὐσίαι, οὐδὲ τῆς μορ-

φῆς

φύσις αἴτιον, δῆλον. ὁ γὰρ λόγος, οὐσία· ὁ δ' ἀριθμὸς, ὕλη. οἷον σαρκὸς ἢ ὀστοῦ ἀριθμὸς, ἡ οὐσία οὕτω τρία πυρὸς, γῆς δὲ δύο· καὶ ἀεὶ ὁ ἀριθμὸς ὃς ἂν ᾖ, τινῶν ἐστιν, ἢ πύρινος, ἢ γήϊνος, ἢ μοναδικός. ἀλλ' ἡ οὐσία τὸ τοσόνδ' εἶναι πρὸς τὸ τοσόνδε κατὰ τὴν μίξιν. τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἀλλὰ λόγος μίξεως ἀριθμῶν σωματικῶν, ἢ ὁποιωνοῦν. οὔτε δὴ τῷ ποιῆσαι αἴτιος ὁ ἀριθμὸς, οὔτε ὅλως ἀριθμὸς, οὔτε ὁ μοναδικὸς, οὔτε ὕλη, οὔτε λόγος καὶ εἶδος τῶν πραγμάτων. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὡς τὸ οὗ ἕνεκα.

Κεφάλαιον ϛ.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ τί τὸ εὖ ἐστι, τὸ ἀπὸ τῶν ἀριθμῶν, τὸ ἐν ἀριθμῷ εἶναι τὴν μίξιν, ἢ ἐν εὐλογίστῳ, ἢ ἐν περιττῷ. νυνὶ γὰρ οὐθὲν ὑγιεινότερον, τρὶς τρία ἂν ᾖ τὸ μελίκρατον κεκραμένον· ἀλλὰ μᾶλλον ὠφελήσειεν ἂν ἐν οὐθενὶ λόγῳ ὂν ὑδαρὲς δὲ, ἢ ἐν ἀριθμῷ ἄκρατον ὄν. ἔτι οἱ λόγοι ἐν προσθέσει ἀριθμῶν εἰσιν, οἱ τῶν μίξεων, οὐκ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς· οἷον τρία πρὸς δύο, ἀλλ' οὐ τρὶς δύο. τὸ γὰρ αὐτὸ δεῖ γένος εἶναι ἐν ταῖς πολλαπλασιώσεσιν. ὥστε δεῖ μετρεῖσθαι τῷ τε α τὸν στοῖχον, ἐφ' οὗ α β γ, καὶ τῷ δ, τὸν δ ε ζ. ὥστε τῷ αὐτῷ πάντα. οὐκοῦν ἔσται πυρὸς β ε γ ζ, καὶ ὕδατος ἀριθμὸς δὶς τρία. εἰ δ' ἀνάγκη πάντα ἀριθμοῦ κοινωνεῖν, ἀνάγκη πολλὰ συμβαίνειν τὰ αὐτά, καὶ ἀριθμὸν τὸν αὐτὸν τῷδε, καὶ ἄλλῳ. ἆρ' οὖν τοῦτ' αἴτιον, καὶ διὰ τοῦτό ἐστι τὸ πρᾶγμα, ἢ ἄδηλον; οἷον ἔστι τις τῶν ἡλίου φορῶν ἀριθμὸς, καὶ πάλιν τῶν σελήνης, καὶ τοῦ ζῴου γε ἑκάστου τοῦ βίου καὶ ἡλικίας· τί οὖν κωλύει ἐνίους μὲν τούτων τετραγώνους εἶναι, ἐνίους δὲ κύβους καὶ ἴσους, τοὺς δὲ διπλασίους; οὐθὲν γὰρ κωλύει, ἀλλ' ἀνάγκη ἐν τούτοις στρέφεσθαι, εἰ ἀριθμοῦ πάντα ἐκοινώνει, ἐνεδέχετό τε τὰ διαφέροντα ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν πίπτειν. ὥστ' εἴ τισιν ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς συνεβεβήκει, ταὐτὰ ἂν ἦν ἀλλήλοις ἐκεῖνα, τὸ αὐτὸ εἶδος ἀριθμοῦ ἔχοντα· οἷον ἥλιος καὶ σελήνη, τὰ αὐτά. ἀλλὰ διὰ τί αἴτια ταῦτα; ἑπτὰ μὲν φωνήεντα, ἑπτὰ δὲ χορδαὶ ἢ ἁρμονία, ἑπτὰ δὲ αἱ πλειάδες, ἐν ἑπτὰ δὲ ὀδόντας βάλλει ἔνιά γε, ἔνια δ' οὔ. ἑπτὰ δὲ οἱ ἐπὶ Θήβας. ἆρ' οὖν ὅτι τοιοσδὶ ὁ ἀριθμὸς πέφυκε, διὰ τοῦτο ἢ ἐκεῖνοι ἐγένοντο ἑπτὰ, ἢ ἡ πλειὰς ἑπτὰ ἀστέρων ἐστίν; ἢ οἱ μὲν διὰ τὰς πύλας, ἢ ἄλλην τινὰ αἰτίαν; τὴν δὲ ἡμεῖς οὕτως ἀριθμοῦμεν, τὴν δὲ ἄρκτον γε δώδεκα, οἱ δὲ πλείους,

A neque causæ formæ, patet. Substantia nanque ratio est, numerus verò materia: veluti carnis, aut ossis numerus substantia, sic tria ipsius ignis, terræ verò duo: & semper numerus quicunq. fuerit, aliquorū est vel igneus, vel terrenus, vel monadicus: verū substātia tantum ad tantum esse secundū mistionem: hoc sanè non est numerus, sed ratio mistionis numerorum corporalium, aut quorumcunque. Nec igitur eo quòd
B faciat, causa numerus est, nec omnino numerus monadicus, aut materia, aut ratio, & species rerum est: sed nec quidem vt id, quod cuius causa.

CAPVT VI.

Dubitauerit autem aliquis, quidnam sit illud bene quod à numeris, si mistio in numero rationali, aut impari sit. Nunc etenim nihil salubrius per tria, si melicratum sit mistum: sed magis proderit fortassis, si in nulla proportione sit, & aquosum,
C aut si in numero sit purū. Itē rationes mistionum in additione numerorum, non in numeris sunt: veluti tria ad duo, non ter duo: idem. n. genus esse oportet in multiplicationib. Quare ipso a mensurare oportet ordinem in quo a b g. & ipso d. eum in quo d e z. quare eodem omnia. Erit igitur ipsius ignis b e g z, & aquæ numerus bis tria. Si autē necesse est omnia numero participare, necesse est multa eadē accidere,
D & numerū eūdē huic, & alij esse. Vtrum igitur hoc est causa, & propter hoc res est, an id immanifestū, veluti est quidā Solis, ac rursus Lunæ lationum numerus, & vitæ vniuscuiusq. animaliū. Quid igitur prohibet, quosdā eorum quadratos esse, quosdā cubos, & æquales, alios duplos? Nihil enim prohibet: sed necesse est in hos conuerti, si omnia numero participabant, & quæ differunt, contingebāt sub eodē numero ca-
E dere. Quare si quibusdā idem accidens acciderit, eadem inuicem illa erunt eandem habentia numeri speciem: puta, Sol, & Luna, eadem. Sed propter quid causæ exdēt. Septē quidē vocales, septē autem chordæ, aut harmoniæ, septē verò pleiades, in septem autem quædā emittunt dentes, quædam verò non: septem etiam, qui ad Thebas. Verum igitur quoniam talis quidam numerus suapte natura aptus est, ideò aut illi fuerunt septem, aut pleias septenarum
F stellarum est? an hi quidem propter portas Thebarum aut aliam quandā causam? Illam verò nos ita numeramus: vrsam autem duodecim, quidam autem plures.

nam ξ ψ ζ symphonias aiunt esse. Et quoniam illæ tres, hæc quoque tria: quòd autē mille talia sint, nemo curat. Ipsum enim γ & ρ esse posset vnū signū. Si autē quoniam duplū aliorū vnūquodque, aliud verò minimè causa quidam est, quia cùm tria loca sint, vnū in vnoquoque infertur ipsi σ, propterea tria tantū sunt, sed nō quoniā consonantiæ tres: nā plures consonantiæ sunt, hic verò non amplius possunt. Similes verò hi quoque sunt antiquis Homericis, qui paruas similitudines vident, magnas verò nō vidēt. Dicūt autē quidā quòd multa talia sunt, veluti ipsæ mediæ, quædā nouem, quædā octo: & carmē, decē & septē his esse æquale numero. Ascendit autē in dextro quidē nouē syllabis, in sinistro verò octo: & quod æqualis distantia tā in literis ab α ad ω, quā in tibiis à grauissimo bōbo ad acutissimā neten, cuius numerus æqualitas est omnimodæ cæli melodiæ. Videri autē non decet talia: nā nullus dubitaret neque dicere, nec inuenire in perpetuis, quoniam & in corruptibilibus. verū quæ in numeris naturæ laudatæ, & quæ his contraria, ac omnino quæ in mathematibus, vt quidam dicunt, & causas naturæ faciunt, videntur hoc modo cōsiderantes fugere. Secūdum nullū enim modū eorum, qui circa principia determinati sunt, vlla eorū causa est. Vt tamē manifestū faciūt quòd ipsum bene est, & quòd de coordinatione ipsius boni est impar, rectū, æquale, quæ quorūdam numerorū sunt potentiæ. (simul nāq. anni tēpora, & talis numerus) & cætera quæcūque colligūt, ex theorematibus mathematicis hāc potentiā omnia habēt. Quare assimilātur casualibus accidentib. Sūt n. accidētia quidē, sed incōuenientia inuicē omnia: vnū autem, quod proportionale est. In vnaquaque enim entis prædicatione quod proportionale est. vt rectū in longitudine, ita in latitudine æquale, in numero verò fortassis impar, in colore autē albū. Præterea, harmonicorum, atque similium non sunt causa numeri, qui in speciebus sunt. Illi nanque æquales, ab inuicē specie differunt: etenim ipsæ quoque vnitates: quare propter hæc, non sunt faciendę species. Quæ igitur accidūt hæc, & alia etiam his, plura, si colligerentur, videtur in indicio esse multis malè affici circa generationem eorum, & nullo modo posse connecti, eo quòd mathematica non sint à sensibilibus (vt quidam dicunt) separata, nec ipsa quidem sint principia.

A ἐπεὶ καὶ τὸ ξ ψ ζ, συμφωνίας φασὶν εἶναι, καὶ ὅτι ἐκεῖναι τρεῖς, καὶ ταῦτα τρία. ὅτι δὲ μυρία ἂν εἴη τοιαῦτα, οὐδὲν μέλει. τῷ γὰρ γ καὶ ρ, εἴη ἂν ἓν σημεῖον. εἰ δ' ὅτι διπλάσιον τῶν ἄλλων ἕκαστον, ἐκείνου δ' οὔ. αἴτιον δ' ὅτι τριῶν ὄντων τόπων, ἓν ἐφ' ἑκάστῳ ἐπιφέρεται τῷ σίγμα. διὰ τοῦτο τρία μόνον ἐστίν, ἀλλ' οὐχ ὅτι αἱ συμφωνίαι τρεῖς. ἐπεὶ πλείους γε αἱ συμφωνίαι· ἐνταῦθα δ' οὐκέτι δύναται. ὅμοιοι δὴ καὶ οὗτοι

B τοῖς ἀρχαίοις Ὁμηρικοῖς, οἳ μικρὰς ὁμοιότητας ὁρῶσι, μεγάλας δὲ παρορῶσι. λέγουσι δέ τινες ὅτι πολλὰ τοιαῦτα, οἷον αἵ τε μέσαι, ἡ μὲν ἐννέα, ἡ δὲ ὀκτώ. καὶ τὸ ἔπος δεκαεπτά, ἰσάριθμον τούτοις. βαίνεται δ' ἐν μὲν τῷ δεξιῷ ἐννέα συλλαβαῖς, ἐν δὲ τῷ ἀριστερῷ ὀκτώ. καὶ ὅτι ἴσον τὸ διάστημα, ἔν τε τοῖς γράμμασιν ἀπὸ

C τοῦ α πρὸς τὸ ω, καὶ ἀπὸ τοῦ βόμβυκος ἐπὶ τὴν ὀξυτάτην νεάτην ἐν αὐλοῖς, ἧς ὁ ἀριθμὸς ἴσος τῇ οὐλομελείᾳ τοῦ οὐρανοῦ. ὁρᾶν δὲ δεῖ μὴ τοιαῦτα (οὐδεὶς γὰρ ἂν ἀπορήσειεν) οὔτε λέγειν οὔθ' εὑρίσκειν ἐν τοῖς ἀιδίοις. ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς φθαρτοῖς. ἀλλ' αἱ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς φύσεις αἱ ἐπαινούμεναι, καὶ τὰ τούτοις ἐναντία, καὶ ὅλως τὰ ἐν τοῖς μαθήμασιν, ὡς λέγουσί τι-

D νες καὶ αἴτια ποιοῦσι τῆς φύσεως, ἔοικεν οὕτω γε σκοπουμένοις διαφεύγειν. κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον τῶν διωρισμένων περὶ τὰς ἀρχάς, οὐδὲν αὐτῶν αἴτιον. ὡς μέντοι ποιοῦσι φανερόν, ὅτι τὸ εὖ ὑπάρχει, καὶ τῆς συστοιχίας ἐστὶ τῆς τοῦ καλοῦ, τὸ περιττόν, τὸ εὐθύ, τὸ ἴσον, αἱ δυνάμεις ἐνίων ἀριθμῶν. ἅμα γὰρ ὧραι καὶ ἀριθμὸς τοιοσδί. καὶ τἆλλα δὴ ὅσα συνάγουσιν ἐκ τῶν μαθηματικῶν θεωρημάτων, πάντα

E ταύτην ἔχει τὴν δύναμιν. διὸ καὶ ἔοικε συμπτώμασιν. ἔστι γὰρ συμβεβηκότα μέν, ἀλλ' οἰκεῖα ἀλλήλοις πάντα, ἓν δὲ τὸ ἀνάλογον. ἐν ἑκάστῃ γὰρ τοῦ ὄντος κατηγορίᾳ, ἐστὶ τὸ ἀνάλογον, ὡς εὐθὺ ἐν μήκει, οὕτως ἐν πλάτει τὸ ὁμαλόν, ἐν ἀριθμῷ τὸ περιττόν, ἐν δὲ χροιᾷ τὸ λευκόν. ἔτι οὐχ οἱ ἐν τοῖς εἴδεσιν ἀριθμοὶ αἴτιοι τῶν ἁρμονικῶν καὶ τῶν τοιούτων. διαφέρουσι γὰρ ἐκεῖνοι ἀλλήλων εἴδει οἱ ἴσοι. καὶ γὰρ αἱ

F μονάδες. ὥστε διά γε ταῦτα, εἴδη οὐ ποιητέον. τὰ μὲν οὖν συμβαίνοντα, ταῦτά τε κἂν ἔτι πλείω συναχθείη. ἔοικε δὲ τεκμήριον εἶναι τὸ πολλὰ κακοπαθεῖν περὶ τὴν γένεσιν αὐτῶν, καὶ μηδένα τρόπον δύνασθαι συνείρειν, τοῦ μὴ χωριστὰ εἶναι τὰ μαθηματικὰ τῶν αἰσθητῶν, ὥς τινες λέγουσι, μηδὲ ταύτας εἶναι τὰς ἀρχάς.

FINIS.

INDEX RERVM OMNIVM, QVÆ IN SECVNDO ARISTOTELIS operum tomo continentur, absolutissimus.

IN QVEM TOTA ILLIVS VARIA ADMIRAbilis doctrina quæ in secundo isto volumine tractatur, sparsim contracta fuit, ac ordine alphabetico per locos communes digesta.

Acquisitio.

Actio.

Actio, & Passio.

Actus.

Acutum.

Adolescentes, & Adolescentia.

INDEX.

aerem

AEs.

AEschylus.

AEstas.

AEstus.

AEtas.

AEther.

AEthiopes.

Affectiones & Affectus.

Affinitas.

Africa.

Africus.

Agamemnon.

Agens & Agere.

Agnitio.

Agricola, & Agricultura.

Ala.

INDEX.

Amabile.

Amantes.

Amare & Amari.

Amarus a, um, Adiectiuum.

Amator.

Ambitio, & Ambitiosus.

Ambulatio.

Amicitia.

Amicitiæ species.

Amicitiæ præstantia.

Amicitia quorum sit.

Amicitia moralis & Prima.

Amicitia ob voluptatem.

amicitiam

Amici præstantia:

Amor.

Amplificatio.

Anaxagoras.

Anima.

Anima respectu corporis.

Animæ partes.

Anima-

INDEX.

Apis.

Apium.

Apologus.

Appetitus.

Aqua.

Aqua calida vel frigida.

Aquarum sapor.

Aqua calida vel frigida.

Aquarum sapor.

Aquilo.

Arabia.

Araneus.

Arbor.

Arte-

Asia.

Aspectus.

Atra bilis.

Auaritia, siue illiberalitas.

Auarus.

Audax.

Audire, & Auditio.

Auditor.

Auditus.

Aues.

Aura.

Auris.

Aurum.

Bonum, substantiuum.

Bona, substantiuum.

Calor.

Calumnia.

Caput.

Carmen.

Caro.

Causa.

Causa

Census.

Cepæ.

Cera.

Ciuitas.

Ciuitatis partes.

Ciuitas rectè instituta.

Ciuitatem conseruantia.

Ciuis.

Ciuilis facultas.

Ciuiles.

Claudus.

Clepsydra.

Cognitio.

Coitus.

Collum.

Color.

Commentari. Commentatio.

Commercia.

Comessationes.

Concubitus

Confidens, & Confidentia.

Confirmatio.

Coniectura.

Coniugium.

Consequens.

Consilium.

Consonantia.

Constantia, Constans.

Consuetudo.

Contem-

Contemplatio.

Contemptus.

Contentio.

Continens.

Continentia.

Corruptio.

Corruptibile.

Cosmi.

Crapula.

custo-

Cutis.

D

Defensio, Defensor.

Definitio.

Delectari,& Delectatio.

Deliberatio.

Democratia.

Democratia bona.

democra-

Democratia vitiosa.

Democritus.

Demonstratio.

Dentes.

Destillatio.

Deus.

Dij.

Dextra, & Dextrum.

Dialectica.

Diameter.

Diapason.

Dicere.

Dictio.

Differentia.

Difficile.

Digiti.

Dignitas.

Dionysius.

Discere.

Disciplina.

Disciplina quæ est institutio.

Disciplinæ.

Discordia.

Dispensatio.

Disputatio.

Dissimulatio, & Dissimulator.

Diuersa.

Diuisio.

Diuitiæ.

Diuites.

Doctrina.

Dolor.

Dominatio.

dominicum

Echo.

Educatio.

Effectio, Effecta.

Æger.

Electio.

electio-

Eligibile.

Elementa naturalia.

Elementa singularia.

Elementa disciplinarum.

Elenchus.

Elocutio.

Epiala

Excessus.

Excrementum.

Exemplum.

Exercitatio.

Exordium.

Experientia.

Externa.

Extrema.

F

Faba.

Fabula.

Facetiæ.

Facies.

Factum.

Falsum.

Fames.

Farina.

Fascinatio.

Fatigatio.

Fauonius.

Febris.

Felicitas.

Felix.

Femur.

Feræ.

Ferrum.

Fictio.

Ficus.

Fides.

Fieri.

Figura.

Filius.

Fortitudo.

Fortuita.

Fortuna.

Frumen-

Heraclitus.

Herba.

Hercules.

Herodotus.

Heroicus.

Hirundo.

Homerus poëta.

Homo.

Hominis partes.

Hominis industria, & mores.

INDEX.

Honestas, & Honestum.

Honor, & Honorabilis.

Hyems.

I

F ij

Ignorantia, Ignoratio, & Ignorans.

Illiberalis, & Illiberalitas.

INDEX.

Imaginatio.

Imâgo.

Imber.

Imitatio.

Imperare, & Imperium.

Incontinentia.

Incrementum.

Increpare.

Indigentia.

Indignatio.

Indiuiduum.

Inductio.

Infans.

Infantes

Infinitum.

Inflammatio.

Ingenium, & Ingeniosus.

Ingressus.

Inguen.

Inimicitia, & Inimicus.

Iniquitas, & Iniquus.

Iniuria.

Iniuriam facere.

Iniuriam pati.

Iniustitia.

Iniu-

Insania, & Insanus.

Insomnium.

Inspiratio.

Institutio.

Instrumentum.

Ira.

Iracundia.

Iracundus.

Irasci.

Iudicare, & Iudicatio, & Iudicium.

Iumentum.

Iustus.

Iuuenes.

iuuenes

Iuuentus.

L.

Labra.

Lac.

Lacedæmonij.

Lacryma.

Lacus.

Lapis.

Lassitudo.

Lauda-

Laudabile.

Laus.

Legislatio & Legislator.

Legitimum.

Lex.

Legis præstantia.

Leges speciales.

Lentitudo, Lenti.

Leo.

Lepus.

Liberalis.

Liberalitas.

liberali-

Liberi.

Libertas.

Libido.

Lien.

Lignum.

Linea.

Lingua.

Lippitudo.

Locus.

Loci Dialectici, & Rhet.

Loci apparentium.

Loci elenchtici.

Locusta.

Longæuitas, Longæui.

Loquutio, & Loqui.

Lucerna.

Lucrum.

Ludi.

Lumbi.

Lumbrici.

Luna.

Lusciositas.

Lux.

Ly.

M

Magistratus.

Magistratus electio.

magistratus

Magnificentia.

Magnitudo.

Malum.

Malus.

Mansuetudo.

Mas.

Mater.

Materia.

Mathematica.

Mathematicus.

Medicamentum.

medic-

Moderatio,& Modestia.

Modulus.

Mola.

Molle,& Mollia.

Monarchia.

Monstrum.

Moralis.

Morbus.

Mores.

Mors.

Motus.

Motus Animalium.

Mouens.

Moueri.

Mulier.

Multum.

Multipeda.

Multitudo.

Mutuum.

N.

Naris.

Narratio.

Numerare, Numerus.

Numerus orationis.

Nummus.

O.

Occiput.

Oceanus.

Oculus.

Odium.

Odor.

Odoratus, um.

Oeconomia.

Officia.

Olere.

Oliuæ.

Olus.

Omne.

Operatio.

Opifices.

Opinatio.

Opinio.

opinio

Orion.

Os, oris.

Oscitantes.

Os, Ossis.

Ostrea.

Otium.

Ouis.

Ouum.

P

Partes

Philolaus

Pinguedo, Pingue.

Pisces, & Piscator.

Pituita.

Planta.

Plantarum, Anima, Vita, Sensus.

Plato.

Plumbum.

Poesis, Poetica.

Poeta.

prudentia

Prudens.

Pruina.

Prurigo.

Pudor

Puer.

Puerorum educatio.

Regio.

Regnum.

Res.

Respiratio.

Respublica.

ad Rem-

Rhetor, & Rhetorica.

Ridere,& Rursus.

Rigere.

Rigor.

Ros.

Rosa.

Rostrum.

Ructus.

Ruminare.

Ruta.

Sacer-

S

Sacerdotes.

Sacrificium.

Sagacitas,& Sagax.

Sal.

Saltare,

Sanguis.

Sanitas.

semen

Senectus.

Senes.

Senescere.

Seniores.

Sensibile.

Sensus.

Sententia.

Sentire.

Septentrio.

Seruus.

Siccitas, & Siccum.

Simile, & Similitudo.

Singultus.

Sinistra.

Sitis.

sitis ab

Sobrietas, & Sobrius.

Societas, & Socius.

Socrates.

Sodales.

Sol.

Somniare & Somnium.

Somnus.

Sonus.

Sophista, & Sophistica.

Spadones.

Species.

Spes.

Spina.

Spirare.

Spiratio.

Spiritus.

stirpium

Strangulatio.

Strepitus.

Studium, & Studiosus.

Stultitia.

Stupidus & Stupor.

Subiectum.

Subsolanus ventus.

Substantia.

Sudare.

Sudor.

Supercilium.

Surditas & Surdus.

Sus.

Syderatio.

Syllogismus.

Syria regio,

T

Tabes.

Tactus.

Taurus.

Temperantia.

Temperans.

Templum.

Tempus.

Temulentia, Temulentus.

Terra.

terra

Terræmotus.

Testa.

Testes.

Tibia.

Timiditas.

Timidus.

Timor.

Titillare, & Titillatio.

Tremor.

Trepidatio, & Trepidans.

Triticum.

Turbo.

Tussis.

Tyrannis.

Tyrannus.

V

Vacuum.

Valetudinarius, & Valetudo.

Vapor.

Varix.

Vas.

Vena.

Venter.

Ventriculus.

Ventus.

Venus.

Ver.

Verecundari, & Verecundia.

Veritas.

Vertigo.

Vesica.

Vestis.

Vibex.

Victoria.

Videre.

videt

Virtus.

Virtutis operatio.

Virtus vt comparetur.

Virtutis præstantia.

Visus.

Vita.

Vitiligo.

Vitium.

Vitrum

Vnguis.

Vnum.

Vnitas.

Vniuersale.

Volucres.

Voluntas.

Voluptas.

Vomitus.

Vox.

Vrbs.

Vrbanus.

Vrbanitas.

Vrina.

Vrinam

FINIS.